**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ
И ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

ФАКЛОНОСЦИ XXXVI

ЕНЦИКЛОПЕДИКА

„ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ
(КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ)”

НА

ПРОФЕСОР МИЛЕН КУМАНОВ

Ново издание

**София
Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
2024**

Под егидата на

Негово Светейшество Патриарх †ДАНИИЛ Български *и*
Румен РАДЕВ – Президент на Република България

по случай 1160-годишнината от Покръстването на българите в 864 г.

Под эгидой

Его Святейшества Патриарха †ДАНИИЛА Болгарского *и*
Румена РАДЕВА – Президента Республики Болгарии

по случаю 1160-летия со времени Крещения болгар в 864 г.

Under the aegis of

His Holiness Patriarch †DANIIL of Bulgaria *and*
Rumen RADEV – President of the Republic of Bulgaria

on the occasion of the 1160th anniversary of the Conversion of the Bulgarians in 864

В чест на 71-годишнината от възстановяването на Българската патриаршия
В честь 71-летия восстановления Патриаршества в Болгарии
In honour of 71th anniversary of the restoration of the Bulgarian Patriarchate

*В оформлението на корицата на изданието са използвани иконите на **Св. Архангел Гавриил** и **Св. Иван Рилски** – най-почитаният български светец, преподобен, основоположник на Рилския манастир и на отшелничеството в България, чийто култ е широко разпространен на Балканите и в цялото Източно Православие*

*В оформлении обложки издания использованы иконы **Св. Архангела Гавриила** и **Св. Иоанна Рыльского** – самого почитаемого болгарского святого, преподобного, основоположника Рыльского монастыря и отшельничества в Болгарии, культ которого широко распространен на Балканах и во всем Православном мире.*

*In the cover of the edition are used the icons of the **Holy Archangel Gabriel** and **St. Ivan Rilski** – the most venerated Bulgarian saint, Reverend, founder of Rila Monastery and of the seclusion in Bulgaria, whose cult is widely spread in the Balkans and in the whole Eastern Orthodoxy.*

Учебникът по структуриране на хипертекст „Енциклопедика" е базиран върху последното незавършено изследване „Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)" – ПБ (КИЕ) на проф. Милен Куманов)" като **Книга I**. **от диптиха по информационно моделиране** (Книга II. *„Българика: Академик Никола Михов"*) и е реализиран в рамките на проект на тема **„Световни топоси на информатизацията в България**: **Енциклопедика – Българика (Генериране на справочно-библиографски образователни информационни ресурси на Научноизследователския център за стимулиране на студентската академична активност при Университета по библиотекознание и информационни технологии)"** – по Договор № НИП-2023-01 от 16.02.2023 г. по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН, с ръководител проф. д.п.н. Александра Куманова.

© Милен Куманов – автор и научна редакция на *„Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)" – ПБ (КИЕ)*

© Александра Куманова – автор на учебника *„Енциклопедика"*, библиографска редакция и публикация на *ПБ (КИЕ)*

© Николай Василев – дейксис, графическа и библиографска редакция на изданието

© Никола Казански – дейксис и библиографска редакция на изданието

© Стефан Пашов, о. – обща редакция на публикацията на *ПБ (КИЕ)*

© Венцислав Велев – библиографска редакция на *ПБ (КИЕ)*

© Десислава Костадинова – библиографска редакция на *ПБ (КИЕ)*

© Марияна Максимова – библиографска редакция на *ПБ (КИЕ)*

© Диана Ралева – библиографска редакция на *ПБ (КИЕ)*

© Стоян Денчев – рецензент на изданието

© Ирина Линден – рецензент на изданието

Университет по библиотекознание и информационни технологии, 2024

ФАКЛОНОСЦИ XXXVI

© Академично издателство „За буквите – О писменехъ"

Ново издание

ISBN 978-619-185-672-5
online ISBN 978-619-185-673-2

Негово Светейшество Патриарх †ДАНИИЛ Български

Per aspera ad astra!

БЪЛГАРИЯ ПРЕД СВЕТА КАТО ХРИСТОЛЮБИВА И ЧОВЕКОЛЮБИВА СТРАНА

Българите са една от първите народности в Европа, които приемат Християнството още през 864 година при Свети княз Борис Покръстител.

Те успяват да опазят Богоносно светоотеческата си Вяра през дългите векове на чуждоземно и иноверско владичество.

Посилна и решителна помощ за това им оказва Руската Православна църква и другите славянски народи.

След Освобождението през 1878 година в резултат на Руско-турската освободителна война Православието укрепва още повече като първенстваща религия на българската нация и държава.

През миналия век на войнстващ атеизъм и тоталитарни антихристи Православието в България преживя и мъченически времена на изпитания. Като резултат от всичко това досега не беше създадена така необходимата енциклопедия на Аврамическите религии в България и по-специално – на Светото Православие.

Тази вопиюща нужда е запълнена най-сетне от настоящото обемно издание *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* на Университета по библиотекознание и информационни технологии – дело на историка проф. Милен Куманов (13.02.1942 – 22.11.2021), доведено до публикация от неговата съпруга проф. Александра Куманова с екип от специалисти.

***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* съдържа буквен корпус от енциклопедични статии; система от филигранни показалци; библиографски указател на използваната литература; синоптична таблица на философско-религиозните картини на света, с които Православието е в съприкосновение.**

Енциклопедията *„Православието в България”* е представена в изданието като модел на планетарното енциклопедично движение в приложения към нея първи български учебник по енциклопедиите на света на проф. Александра Куманова.

Уверени сме, че този авторитетен труд ще бъде полезен не само на свещенослужителите, специалистите и миряните, но така също той ще представи България пред света като християнолюбива и човеколюбива страна с богата история и висока духовна култура с нетленна Божествена светлина. И това става днес, когато по особен начин почитаме 1160-годишнината от Покръстването на българите през 864 г.

Негово Светейшество Патриарх †ДАНИИЛ Български

Румен РАДЕВ
Президент на Република България

Per aspera ad astra!

БЪЛГАРИЯ ПРЕД СВЕТА КАТО ЦИВИЛИЗОВАНА И КУЛТУРНА СТРАНА С ВИСОК ХУМАНИСТИЧЕН ЗАРЯД И ПРИМЕР НА ТОЛЕРАНТНОСТ

Историята на България обхваща над 1400 години, от които 1160 тя е християнска страна.

В нейните предели обаче над 600 години мирно съжителстват и други Аврамически религии като Юдейството и Исляма.

Тази уникална особеност е нейно богатство, което трябва да бъде съхранено и представено като неразделна част от човешката цивилизация.

Върховен израз на тази специфика е спасението на почти всички български евреи по време на Втората световна война.

Поради сложните исторически превратности през миналия век в България има относително малко енциклопедии и никакви, които да обхващат религиите в страната и особено – Православието като нейно традиционно вероизповедание.

Затова представената тук кратка историческа енциклопедия *„Православието в България”* идва тъкмо навреме.

Тя е създадена от високо ерудирания и напусналия ни наскоро историк – енциклопедист проф. Милен Куманов (13.02.1942 – 22.11.2021) и е доведена до публикация от Университета по библиотекознание и информационни технологии от екип от изследователи под ръководството на проф. Александра Куманова с впечатляващ справочен апарат и библиографско изражение на 18 езика.

В информационно-търсещите системи на енциклопедията са структурирани магистрали, предназначени за бъдещи проучвания по проблематиката на изданието, за което способства и осмислянето му като модел на енциклопедизма в първия у нас учебник *„Енциклопедика”* на проф. Александра Куманова, в който е показано мястото на *„Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)”* в кадастралното енциклопедично дърво на човечеството от 84 енциклопедии в общо 1523 типографски тома на различни издания, които са написани на 16 езика. И топосите, и генезисът на енциклопедичното планетарно движение са разкрити в планетарен атлас на философски натовареното знание на 50 езика.

Този впечатляващ и образцов модерен научно-справочен труд ще допринесе значително за представянето на България пред света като цивилизована и културна страна с висок хуманистичен заряд и пример на толерантност.

Румен РАДЕВ
Президент на Република България

През тръни към звездите!

ЕНЦИКЛОПЕДИКА

„ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ (КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ)”

НА

ПРОФЕСОР МИЛЕН КУМАНОВ

Диптих
по информационно моделиране на хипертекст:

Книга I.
Учебник по структуриране на *енциклопедия*

Ново издание

Обществен издателски съвет:
Н. Пр. Мелнишки епископ ГЕРАСИМ Н. Впр. архиепископ ХРИСТО ПРОЙКОВ
Акад. проф. д.ист.н. ГЕОРГИ МАРКОВ
Проф. д.ф.н. РУДЖЕРО ГИЛЯРЕВСКИЙ

Автор и научна редакция на
„Православието в България (Кратка историческа енциклопедия) *–*
ПБ (КИЕ):
Проф. д-р †Милен Куманов

Автор на учебника
„Енциклопедика”*,*
биобиблиографска редакция и публикация на
ПБ (КИЕ):
Акад. проф. д.п.н. Александра Куманова

Дейксис, графическа и библиографска редакция на изданието:
Д-р Николай Василев

Дейксис и библиографска редакция на изданието:
Доц. д-р Никола Казански

Обща редакция на публикацията на
ПБ (КИЕ):
Отец Стефан Пашов

Библиографска редакция на публикацията на
ПБ (КИЕ):
Акад. проф. д-р Венцислав Велев
д-р Десислава Костадинова
гл. ас. †Диана Ралева
Марияна Максимова

Рецензенти на изданието:
Акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев
Проф. д-р Ирина Линден

Per aspera ad astra!

ENCYCLOPAEDICA

„ORTHODOX CHRISTIANITY IN BULGARIA (BRIEF HISTORICAL ENCYCLOPEDIA)”

OF

PROFESSOR MILEN KUMANOV

Diptych
of Information modeling of hypertext:

Book I.
Manual of *encyclopedia*'s structuring

New edition

Public Publishing Council:
The Right Reverend Bishop of Melnik GERASIM His Grace HRISTO PROYKOV
Acad. Prof. DSc GEORGI MARKOV
Prof. DSc RUGGERO GILYAREVSKY

Author and scientific edition of
„Orthodoxy in Bulgaria (Brief Historical Encyclopedia)” –
OB (BHE):
Prof. Dr. † Milen Kumanov, PhD

Author of Manual
„Encyclopeadica”,
Biobibliographic edition and publication of
OB (BHE):
Acad. Prof. DSc Alexandra Kumanova

Deixis, graphical and bibliographical edition:
Dr. Nikolay Vasilev, PhD

Deixis and bibliographical edition:
Assoc. Prof. Dr. Nikola Kazanski, PhD

General edition of the publication of
OB (BHE):
Father Stefan Pashov

Biobibliographic edition of the publication of
OB (BHE):
Acad. Prof. Dr. Ventsislav Velev, PhD
Dr. Desislava Kostadinova, PhD
Chief Assist. Prof. † Diana Raleva
Mariyana Maksimova

Reviewers of the edition:
Acad. Prof. DSc Stoyan Denchev
Prof. Dr. Irina Linden, PhD

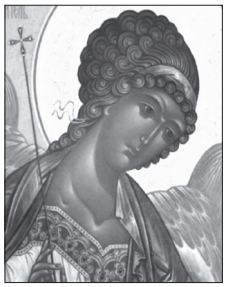

УЧЕБНИК *„ЕНЦИКЛОПЕДИКА”* НА АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Е*-БИБЛИОТЕКА *„ENCYCLOPAEDICA”
2024
/
с. 1-10; 1491-1804
с базираща го предшестваща публикация на

***ПОСЛЕДНОТО НЕЗАВЪРШЕНО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО* ИЗСЛЕДВАНЕ НА**

МИЛЕН КУМАНОВ – „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ:

(КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ)” –
Е*-БИБЛИОТЕКА *„ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)
2021
/
с. 1-1112; 1113-1416
АВТОР, НАУЧНА РЕДАКЦИЯ, АНОТАЦИЯ, ПРЕДГОВОР, УПЪТВАНЕ, ПО-ВАЖНИ СЪКРАЩЕНИЯ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА

ПРОФ. Д-Р МИЛЕН КУМАНОВ

***ХУДОЖНИК НА ПРОЕКТА НА КОРИЦАТА* КИРИЛ НИНОВ** / с. 11

ПОД
***ОБЩАТА РЕДАКЦИЯ* НА**
О. СТЕФАН ПАШОВ
и
9

Per aspera ad astra!

***БИБЛИОГРАФСКАТА РЕДАКЦИЯ* НА**:
АКАД. ПРОФ. Д.П.Н. АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА,
АКАД. ПРОФ. Д-Р ВЕНЦИСЛАВ ВЕЛЕВ,
ДОЦ. Д-Р НИКОЛА КАЗАНСКИ,
Д-Р НИКОЛАЙ ВАСИЛЕВ,
Д-Р ДЕСИСЛАВА КОСТАДИНОВА,
ДИАНА РАЛЕВА,
МАРИЯНА МАКСИМОВА

I. ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ
(ВЕЛИЧИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ) / М. К. / с. 11

ORTHODOX CHRISTIANITY IN BULGARIA
(THE GREATNESS OF BULGARIAN CHURCH OVER THE CENTURIES) / М. К. / с. 12

Анотация на гърба на корицата от ръкописа на
***„Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)”* –**
***ПБ (КИЕ)* / М. К.** / с. 11-12
I. I. ... на *български* / с. 11
I. II. ... на *английски* / с. 12

II. ПРЕДГОВОР / М. К. / с. 13-22

III. УПЪТВАНЕ
ЗА ПОЛЗВАНЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА ПБ (КИЕ)* / М. К. / с. 23-25

IV. ПО-ВАЖНИ СЪКРАЩЕНИЯ / М. К. / с. 25-26

V. АЗБУЧЕН КОРПУС НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* / М. К. / с. 27-558

VI. ПРИЛОЖЕНИЯ КЪМ *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* (VI. I. – VI. XVI.)
[ГЕЩАЛТПЛАН И КАДАСТЪР НА ТРУДА:
***взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома*]** / **М. К.** / с. 959-1112

VII. I. КЛЮЧ С БИБЛИОМЕТРИЧНИ ДАННИ ПО ПРИЛОЖЕНИЯТА / А. К. / с. 1113-1117

VII. II. СИНОПТИЧНА КАРТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ
В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* ПО СТРАНИЦИ / А. К., В. В. / с. 1118-1126

VII. III. СИНОПТИЧНА ТАБЛИЦА СЪС СХЕМА
НА ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗНИТЕ КАРТИНИ,
ФИКСИРАНИ В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* / А. К., В. В. / с. 1127-1131

VIII. СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА С ДИАГРАМИ И ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ /
А. К., В. В., Н. К., Н. В., Д. К., Д. Р., М. М. / с. 1132-1340; 1341-1369

IX. МОДЕЛ НА ЦИТИРАНЕ НА *КНИГИТЕ* НА *СВ. ПИСАНИЕ* (*БИБЛИЯ*) / с. 1370-1378

X. СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ С АЗБУЧЕН КЛЮЧ / А. К., Д. К. / с. 1379-1393; 1394-1404

XI. БЕЛЕЖКА СЪС СХЕМА
НА БИБЛИОГРАФСКИТЕ РЕДАКТОРИ НА ПУБЛИКАЦИЯТА
(OPUS ARDUUS) /
А. К., В. В., Н. К., Н. В., Д. К., Д. Р., М. М. / с. 1405-1415; 1416

Биобиблиографска енциклопедична информация *за* М. КУМАНОВ / А. К.
на *български* / с. 1417-1422, ***руски*** / с. 1423-1428, ***английски*** / с. 1429-1434

Систематика на справочно-енциклопедичните монографични издания
с авторството *на* М. КУМАНОВ с Именен показалец / А. К. / с. 1435-1486; 1487-1490

Синопсис на учебника *„Енциклопедика”*
с публикацията на енциклопедията *ПБ (КИЕ)* / А. К. / с. 1802-1803
[I.] ... на *български* / с. 1802
[II.] ... на *руски* / с. 1802
[III.] ... на *английски* / с. 1802-1803
[IV.] ... на *немски* / с. 1803
[V.] ... на *френски* / с. 1803

I. I. ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ (ВЕЛИЧИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ)

България е първата на Балканите и в Югоизточна Европа славянобългарска държава, създадена през 681 г. от двата основни етноса – славяни и прабългари, приела **Християнството** (след началото на 864 г., когато княз Борис I е кръстен), което в столичния център на Източната Римска империя (придобила по-късно името Византия – по името на гр. Византион) действа от IV в., и като **християнска държава** вече 12 века е **един от най-важните стожери на Православието**.

През цялото това време Българската църква следва неотклонно своя дълг – да бъде в подкрепа на светската власт в страната и да отстоява интересите на българския народ.

Особено голяма е ролята на Българската църква в периодите, в които по едни или други причини, България попада под чуждо владичество – византийско (1018-1185) и османско (1396-1877). Тогава тя поема върху себе си и част от функциите на светската власт.

Православието е онзи фактор, който дава своя съществен отпечатък и върху цялостното културно развитие на българския народ. Целият духовен живот на българите през Средните векове, османското владичество и периода след Освобождението е пронизан от идеите на Православието.

Днес в началото на XXI в., когато глобализмът залива целия свят, Православието продължава да бъде един от най-съществените постаменти, който отстоява независимото съществуване на българския народ.

Като религиозен и цивилизационен феномен Православието привлича вниманието на почти всички изследователи на миналото на българския народ. Публикациите върху историята на Българската църква са извънредно много като количество. В по-голямата си част обаче имат повече самоцелен характер, без да са подчинени на една обща идея.

Предлаганата *Енциклопедия* е пръв опит да се покаже **величието на Българската църква** като един от най-важните религиозни центрове на Православието в Европа, без да навлиза в догматичнните му спорове и борби, които то води с другите религиозни конфесии. С тази проблематика се занимава най-вече родната ни богословска наука. Вниманието е насочено към Православието повече като **цивилизационен фактор** в общественото и културно развитие на България през многовековното ѝ съществуване.

Справочникът е предназначен за най-широка читателска аудитория, поради което е написан на лек и разбираем език. В същото време по-голямата част от включените статии са придружени с допълнителна (достъпна) литература, която представлява интерес и за изследователите, занимаващи се с тази проблематика.

Енциклопедията е илюстрована богато и е придружена с голям брой приложения, които дават допълнителна информация за третираната проблематика.

I. II. ORTHODOX CHRISTIANITY IN BULGARIA (THE GREATNESS OF BULGARIAN CHURCH OVER THE CENTURIES)

Bulgaria was the first state on the Balkan Peninsula and in Southeast Europe founded in 681 by two ethnics – Slavs and Proto-Bulgarians, which converted to **Christianity** (after 864 when Prince Boris I was baptized) from the capital of the Eastern Roman Empire (called later Byzance – on the name of the city of Byzantion) active from IV c. and as a **Christian empire** for 12 centuries has been one of the most important pillars of its **Orthodox branch**.

During this period Bulgarian Church has always supported the secular power and Bulgarian people's interests.

Bulgarian Church played very important role in the periods, in which Bulgaria – as a result of different reasons – was under foreign domination: Byzantine (1018-1185) and Ottoman (1396-1877) one. At that time Bulgarian Church obtained some of the functions of the secular power.

Orthodox Christianity is the factor which has left its traces on the whole cultural development of Bulgarian people. Bulgarians' spiritual life in the Middle Ages, during the Ottoman domination and in the period following the Liberation has been marked by Orthodox Christianity's ideas.

Nowadays, in the begining of the 21st century, in time, when Globalism dominates the whole world, Orthodox Christianity is still one of the substantial bases providing independent existence of Bulgarian people.

Being religious and civilizational phenomenon Orthodox Christianity is of interest to the experts involved in the research of Bulgarian people's past. There is a great numbers of studies on the history of Bulgarian Church. Most of them, however, discuss concrete problems, and „lack common idea".

The present *Encyclopedia* is the first attempt to show the **greatness of Bulgarian Church** in its role as one of the most important religious centres of Orthodox Christianity in Europe. It does not discuss its dogmatic conflicts and struggles with other religious denominations, a topic mainly examined by Bulgarian theological science. The focus is on the Orthodox Christianity as **civilizational factor** in the social and cultural development of Bulgaria in the course of its centuries-long history.

The edition is aimed to wide readership, and this is the reason for the simple, understandable language used in it. At the same time the majority of articles included in it are accompanied by additional (available) literature of interest to experts in the field.

The Encyclopedia offers plenty of pictures and great number of attachments that provide additional information on the problems discussed in it.

II. ПРЕДГОВОР

Като обществено явление Християнството има повече от две хилядолетия съществуване. Възникнало във времето, когато световна политическа сила е **Рим**, в първите няколко века от своята поява то е преследвано с особена жестокост от императорите, докато през IV в. се налага като официална държавна религия на империята.

Междувременно в източните части на империята започва да се обособява и друг един християнски център – в **гр. Византион**, който много скоро след това е преименуван на **Константинопол**, поради желанието на император **Константин I Велики** да го превърне в своя столица.

В българската летописна и историческа традиция от средните векове до наши дни Константинопол получава повече популярност под името **Цариград**, което произтича от факта, че той е столичен център на Източната Римска империя, придобивала по-късно името **Византия** по името на Византион. До края на съществуването на Византия нейните василевси обаче продължават да се считат като **ромейски владетели**.

От VI-VII в. насетне цялата история на Християнството е история на борба за надмощие между Рим и Византия, които се разграничават помежду си от специфичното им отношение към самата християнска религия. Докато Византия се придържа към каноните, заложени още при появата на Християнството, и с това си спечелва името **„ортодоксална"** (или „Православна"), в Западната Римска империя е налице стремеж към налагане на папата като глава на християните в целия свят. Възникват и не малко други различия, които са от чисто догматично естество (филетизма и пр.). На тях са посветени многобройни изследвания в богословската литература.., поради което на тях не е необходимо да се спираме тук.

За нас е по-важно да отбележим, че когато в края на VII в. (според сега официално приетото становище в нашата историография) се полагат основите на българската държава, Православието и Католицизмът са вече **с ярко очертани религиозни центрове**.

В първите два века от своето съществуване в българската държава господстват две езически религии – на прабългарите и на славяните. Българските владетели остават чужди на християнската религия и на свой ред подлагат на жестоко преследване всички нейни последователи, произлизащи най-вече от средите на завареното тук местно население, възприело вече християнската религия.

Въпреки суровите репресии и в България Християнството не само че не е ликвидирано, но с всяко изминало десетилетие продължава да се разпространява в нейните пределе. Това положение се запазва до втората половина на IX в., когато и тук то също се превръща в официална държавна религия. Това става по време на управлението на **княз Борис I** (852-889), когото Българската църква удостоява с почетното наименование **„Покръстителят"**. Целите на предлаганата Енциклопедия не ни налагат задължението да излагаме дори и в най-сбита форма причините, довели до приемане (или налагане) на Християнството в България.

Досега в историческата ни литература се изтъкваше и продължава да се изтъква България като пръв **славянски просветен и културен център**, което е един безспорен факт, с който тя има заслуженото право да се гордее. Това, което ни учудва и изненадва, е обстоятелството, че се премълчава другият факт , че в същото време страната ни се явява и **пръв славянски религиозен (православен) център в Югоизточна Европа**, извън Византия, изпреварвайки в това отношение всички други славянски държави.

Макар че българската държава прегръща Православието от Цариград, това далеч не успокоява Византия, поради което тя още от първите десетилетия на утвърждаването

на Православието в България се стреми да наложи своето върховенство над нея като религиозен фактор.

Религиозното съперничество между Византия и България продължава с векове. То върви паралелно с политическото противоборство между двете съседни държави. В тази жестока битка България претърпява поражение и от 1018 до 1185 г. е погълната в пределите на Византийската империя. Паралелно с ликвидирането на българската държава е ликвидирано и самостоятелното съществуване на Българската църква.

След възобновяване на българската държава (1185-1187) възобновява се и Българската църква. Докато по времето на Асеневци България като политически и църковен фактор се развива във възходяща линия и достига своето най-голямо могъщество при цар Иван-Асен II (1218-1241), развитието на Византия върви в обратна посока и от началото на XIII в. (1204-1267) изчезва от политическата карта на Европа, като на нейно място се появява Латинската империя. След нейното разпадане Византия отново се появява в Югоизточна Европа.

От средата на XIII до края на XIV в. и България тръгва по пътя на своя залез, което слага край на съществуването ѝ. Временно на преден план излиза сръбската държава, която достига своето най-голямо могъщество по времето на цар Стефан Душан (1331-1355). След неговата смърт обаче и тя тръгва към залез, за да попадне, както България, под властта на османските нашественици.

Междувременно борбата между Рим и Византия достига своя връх през 1054 г., когато между двата центъра настъпва окончателно разделение. По това време България е в пределите на Византийската империя, поради което тя не е в състояние да реагира самостоятелно на този акт. В църковно отношение българите продължават да бъдат в лоното на Православието. Това положение се запазва и след възобновяването на българската държава (1185-1187) и продължава до края на XIV в., когато тя е покорена от османските турци.

Все в този ред на мисли, следва да се обърне внимание и на още един друг момент: от покръстването на българите през втората половина на IX в. – до края на XIV в. Българската църква се придържа към каноните на цезаропапизма, според които светската власт стои над църковната и се изгражда изцяло по модела и образеца на Цариградската патриаршия. В същото време българските владетели полагат непрекъснати усилия, за да отстояват както политическата, така и църковната независимост на държавата.

По времето на управлението на цар Симеон I (893-927) и на цар Иван-Асен II (1218-1241) в България се създават няколко големи **просветно-културни огнища** – в **Плиска, Преслав, Охрид и Търново**. Всички български и чуждестранни медиевисти признават този факт. (Изключение прави единствено скопската историография. Тъй като тя си служи с неаргументирани исторически факти, считаме за излишно да обръщаме внимание на нейната позиция). Изненадващото е, че се подминава другият голям исторически факт, а именно, че в същото време посочените средища са и **крупни религиозни центрове**.

За нас остават неразбираеми усилията, които се полагат от някои изследователи да „доказват" **етническата принадлежност** на двамата солунски братя Св. Св. Кирил и Методий, забравяйки факта, че в IX в., когато те живеят и творят, важна е не **етническата**, а **религиозната принадлежност на всяко лице**. В съществуващата литература няма никакъв спор, че двамата равноапостоли са били **византийски мисионери и** като такава те са се занимавали преди всичко с **религиозна дейност и че на тази им дейност са били подчинени всички други техни действия**. Това обстоятелство от само себе си обяснява факта, че след създаването на новата азбука, те пристъпват към превеждането на **религиозни съчинения**, с които целят да подпомогнат **проповядването на**

Християнството (в случая – Православието*)* сред славянските и другите народи на Балканите и в други краища на Европа.

Цялата средновековна литература – оригинална и преводна, има подчертано **религиозен характер**. Това се дължи не само на факта, че нейните творци са били **религиозни дейци, но още и заради обстоятелството, че главната ѝ задача е била да обслужва преди всичко потребностите и целите на Църквата**.

Делото на Св. Св. Кирил и Методий е продължено от техните ученици, от които само една малка част достигат до България **– Светите Климент, Наум, Сава, Горазд и Ангеларий**. От тях по-трайна диря оставят първите двама. Към тези лица се присъединяват и някои местни просветни дейци в лицето на **епископ Константин Преславски, Йоан Екзарх** и др., чиито преводни и оригинални творби също носят изцяло подчертан **религиозен облик**.

Голямата заслуга на владетелите на Първата българска държава и особено на княз Борис I и цар Симеон Велики се състои в това, че те използват творческите дела на Св. Св. Кирил и Методий и техните ученици като основно противодействие срещу стремежите на византийските владетели и Цариградската патриаршия за политическо и църковно асимилиране на българите.

Подчертано **религиозен облик** има и най-значителният просветно-културен център по време на Втората българска държава – **Търновската книжовна школа**. В нея творците също са религиозни дейци и като такива се занимават с превеждане и сътворяване на **оригинални религиозни съчинения**. На този факт обаче също не се отдава дължимото внимание от изследователите.

За духовния облик на България в периода IX-XIV в. не малка роля изиграват и някои други фактори, най-съществения от които е **изграждането на църковни храмове и манастири**. От тях по различни причини днес са оцелели не много на брой – това се отнася повече за тези от времето на Първата българска държава (IX-XI в.). В различни източници обаче е запазен споменът за бляскави **български църкви и манастири о**т времето на цар Симеон. И в наши дни продължават да се откриват нови археологически находки, които потвърждават високата художествена стойност на сградите и на тяхното изографисване. Същата констатация може да се направи и за църквите и манастирите от времето на Втората българска държава, от което време са налице и повече оцелели храмове.

В края на XIV в. когато се ликвидира самостоятелното съществуване на българската държава, ликвидира се и Българската църква. Не малка част от висшето българско духовенство е избито или принудено да търси спасение в други държави. Повечето от обикновените монаси и свещеници обаче **остават тук**, поради което на техните плещи пада и **голямата отговорност за съхраняване на Християнството (Православието) през целия период на османското владичество в българските земи**. Отстояването на Православието в не редки случаи е съпътствано с редица опасности. Заслужава да се отбележи, че сред пожертвалите живота си дейци за Православната вяра се оказват и лица, които не принадлежат към клира, а са били обикновени миряни, за които запазването на Християнската (Православна) вяра е било също така **свещен завет, въпрос на чест и дълг на човешкото им достойнство**. Добре познати в това отношение са страданията, понесени от **Георги Стари Софийски, Георги Нови Софийски, Георги Най-нови Софийски**, които Българската църква отдавна е канонизирала за светци.

Известно е, че в историята на българския народ през XIV-XIX в. е имало и случаи на **доброволно помохамеданчване на наши сънародници**. Те обаче са неизмеримо по-малко от случаите на насилствено потурчените, които обхващат цели райони в Родопите и някои други краища на българските земи.

Повечето от българските селища обаче **успяват да отстоят своята Християнска (Православна) вяра**.

В първите няколко века на османското владичество грижата за църковното покровителство на християнските народи, сред които и българите, е поверено от османската власт на Цариградската патриаршия. Много скоро обаче последната се превръща в инструмент на **гръцкия висш клир**, който си поставя амбициозната цел да възобнови църковното могъщество на изчезналата Византийска империя. При липса на българска държава и църква, опасността от църковна асимилация на българския народ е била изключително голяма. И това е една от причините, които подтикват светогорския монах **Св. отец Паисий Хилендарски** да отправи в своята знаменита „История славяноболгарская" пламенен призив към своите български съвременници за отстояване не само на етническата, но и на **църковната си независимост**.

Борбата за църковна независимост първоначално се води неорганизирано и спорадично, поради което и резултатите от нея са нищожни. Едва след като начело на нея застават **Неофит Бозвели** и **Иларион Макариополски**, тя обхваща по-голямата част от българския народ и достига успешен край с учредяването на **Българската екзархия** (края на февруари 1870).

При липса на българската държава, грижата за отстояването не само на църковните, но и на етническите права на българския народ поемат **представителите на Българската църква**. Поради това никак не е случаен фактът, че нейни дейци застават начело на **българските общини**, които започват да се появяват в различните краища на българските земи след средата на XIX в. Благодарение на проявените от тях усилия в периода 50-те – 70-те г. на XIX в, наред с изграждане на нови църковни храмове започват да се откриват и десетки училища, в които на първо място се изучават предимно **религиозни предмети**, покрай които се дават елементарни познания и по четене, писане, смятане, история, география (землеописание) и пр. Този факт отново показва стремеж на Българската църква да се поддържа преди всичко **религиозната (Православната) вяра на българите като основен фундамент за запазването на българския етнос**.

Двадесет години преди освобождението на България от османско иго (1858), в Болград е открита **първата българска гимназия**. В нея учебният процес също е подчинен на принципа да се изучават едновременно **църковни и светски предмети**.

За църковното образование на българите през възрожденската епоха не малка помощ оказват и някои чуждестранни семинарии и духовни академии в Русия и други държави (Сърбия, Хърватско). Благодарение на всичко това, в навечерието на Освобождението, България разполага с не малък църковен кадър, който участва не само в борбата за новобългарска просвета, но и в борбата за извоюване на политическа свобода. Изключително голям е броят на свещениците, взели участие в Априлското въстание от 1876 г. Сред тях особено ярко изпъкват имената на **поп Груйо Бански**, отец **Кирил Слепов**, игумен на Калугеровския манастир, **поп Харитон** и др.

От 1870 г. начело на Българската църква застава **Българската екзархия**. До избухването на Руско-турската война от 1877-1878 г. тя има седалище в Цариград. Макар и османско учреждение, основното ѝ предназначение е да се грижи за **църковните и други права на българите**. След края на войната, когато по силата на Берлинския конгрес от 1878 г. възобновената българска държава е разпокъсана и значителни части от нейната територия попадат отново в пределите на Османската империя, положението на Българската екзархия се усложнява твърде много. Преди всичко заплашено е самото ѝ съществуване като църковна институция. Благодарение обаче на дипломатическия такт и умения най-вече на **екзарх Йосиф I** и някои други обстоятелства, постигнато е

съгласието на Високата Порта тя да запази своето седалище в османската столица, с условие да ограничи дейността си само сред българите в Македония и Одринска (Източна) Тракия, останали отново под пряката власт на султана. Екзархията умело се възползва от тази възможност и пристъпва към незабавно възстановяване и укрепване не само на църковното, но и на просветното дело на българите в посочените две области.

Задачата за църковно обгрижване на българското население в Княжеството е поверена на един **Свети Синод**, възглавяван от наместник-председател. Сред част от висшия клир се появява желание за прекъсване на контактите с Българската екзархия като османско учреждение. Надделява обаче становището на **проф. Марин Дринов** и на някои други лица българският екзарх да бъде считан за **върховен църковен глава и на българите в Княжеството**, което го превръща в един от най-важните фактори за запазване на **единство на българите**, независимо от това къде се намират – в Османската империя, в Българското княжество или в други части на Балканите и в Европа.

Неочакван удар Българската екзархия получава от Цариградската патриаршия. Последната ѝ налага схизма, с което я лишава от възможността за **равнопоставено общение с другите християнски поместни църкви**. Това положение се запазва от 1872 до 1945 г.

На трето място – след Освобождението Българската църква е подложена на удари и от самите управляващи в България. Поради непознаване принципите, на които е изградена тя в организационно отношение, от тяхна страна се предприемат действия, с които се наврежда на нейната нормална дейност.

Българската църква си дава сметка за тежкото положение, в което Българското княжество е поставено от някои международни договори и най-вече от **Берлинския диктат от 1878 г**. Поради тази причина тя не се противопоставя на залегналия в Търновската конституция специален член за Вярата на бъдещите български владетели, при което на първия от тях дори е позволено да принадлежи към друго вероизповедание вън от източното, ако той произхожда от такова. Благодарение на тази именно позиция на църковната ни институция, първият избран за **български княз** – **Александър I Батенберг**, който е **лютеранин** по своето вероизповедание, заема без каквито и да било усложнения българския престол. Когато обаче по стечение на редица обстоятелства, българският владетел е принуден да абдикира от България (1886) и на негово място се поставя нов (1887), принадлежащ към друго вероизповедание, тогава част от висшия клир, и най-вече **митрополит Климент Търновски** реагират твърде остро. Тезата на тези дейци е: че **българският владетел трябва да принадлежи към Вярата на българския народ**. Защото в **това единство между владетел и народ те виждат един от най-стабилнзиращите постаменти за съществуването на самото Княжество**. Лично митрополит Климент отива още по-далече. На него принадлежи крилатата фраза **„има Православие – има България; няма Православие – няма България"**.

Позицията на българския клир не обезпокоявала кой знае колко княз Фердинанд. Той обаче е бил принуден да се съобрази с позицията на **Русия, най-големият православен център в Европа**, която била против неговия избор на българския престол. Без съгласието на Русия княз Фердинанд нямало никога да стане независим български владетел, което би попречило твърде много за нормалното изпълнение на функциите му на държавен глава. Имайки предвид негативното отношение на С. Петербург и към неговия **министър-председател Стефан Стамболов**, заради провежданата от него антируска политика, той решил, че може да спечели благоволението на Освободителката, като отстрани своя първи съветник от управлението, което и сторил през май 1894 г. Този жест обаче се оказал недостатъчен за руските управляващи. Лично **император Николай**

II дал да се разбере, че държал много за преминаването на българския престолонаследник в лоното на Православието. Срещу това искане се обявили категорично против съпругата на княза **Мария Луиза** – католичка и **папа Лъв XIII**, като глава на католицизма. Въпреки това Фердинанд бил принуден да изпълни руското условие. Едва след миропомазването на престолонаследника по Православния обряд (2 февруари 1896 г.) станало възможно помирението с Русия и признаването му за независим български владетел (разбира се, условно, тъй като по силата на Берлинския договор от 1878 г. Българското княжество продължавало да бъде още във васално положение по отношение на Османската империя).

В края на XIX и началото на XX в. Българската екзархия в Цариград е изправена пред една нова неочаквана опасност – з**асилената пропаганда от страна на Сърбия и Гърция** в **Македония**, подкрепяна и от военни среди в тези две държави. Първият пробив идва с назначаването на **сръбския духовник Фирмилиан** за митрополит в Скопие, когато по онова време във Вардарска Македония сръбският елемент е изключително малоброен. Успехът на Сърбия се дължи на оказаното съдействие от страна на Русия. Поради различни причини (спешна нужда от външен финансов заем, за да се спаси България от икономическа криза, в която се оказала в края на XIX в.) тогавашното българско правителство, произлизащо от най-русофилската партия, се оказва в невъзможност да се пребори с Русия.

Католическата църковна принадлежност на княз Фердинанд не се отразила толкова негативно на Православието в България, колкото предприетата в края на XIX и началото на XX в. гръцка и сръбска прпаганда в Македония и Одринска Тракия. Макар и двете съседни държави (Гърция и Сърбия) да били Православни, това не им попречило да предприемат активни действия за ограничаване, а при възможност и изкореняване влиянието на Българската екзархия в Европейските предели на Османската империя с цел асмилирането на живеещото там българско население в тях в етническо отношение.

След избухването на Балканската война 1912-1913 г. положението на Българската екзархия станало неудържимо в Цариград. То се усложнило още повече след поражението на България в последвалата Междусъюзническа война от 1913 г. Екзарх Йосиф бил принуден да напусне Цариград, а след окупацията на Беломорска Тракия и Македония от Гърция и Сърбия двете държави се почувствали с развързани ръце за асимилиране на българското население в тези области. Междувременно Османската империя също се възползвала от поражението на България и предприела незабавни действия не за асимилиране, а изкореняване присъствието на българския елемент в Източна Тракия. Не останала назад и северната ни съседка, която по силата на **Букурещкия диктат от 1913 г**. заграбила Южна Добруджа и също пристъпила към асимилиране на живеещото в нея българско население.

Екзарх Йосиф I станал свидетел на крушението на святото дело, което той не можел да си представи и в най-кошмарните си сънища. Това, което градил в продължение на повече от три десетилетия, рухнало пред очите му за една нощ (чрез т. нар **„престъпно безумие”**, извършено от цар Фердинанд на 16 юни 1913 г.). След като бил принуден да напусне османската столица, оставил за свой заместник един български духовник, който обаче нямал неговата харизма и тежест пред османските власти. Поради това, макар Екзархията да не била ликвидирана формално, на практика съществуването ѝ в Османската империя е сведено до нула.

След избухването на Първата световна война през лятото на 1914 г. на Балканския полуостров се създава твърде благоприятна за управляващите в София обстановка. Сърбия била разгромена и изтласкана от Македония. Румъния също била разгромена и изтласкана не само от Южна, но и от Северна Добруджа. Правителството на д-р В. Радославов не

съумяло да използва обстоятелството, че България и Османската имерия били военни съюзници, за да възстанови донякъде и положението в Източна Тракия (до линията Мидия – Енос). Всички усилия на управляващите в София да запазят цяла Добруджа в пределите на България остават напразни. По силата на **Букурещкия мирен договор (май 1918)** тя получила само южната ѝ част, а в северната бил установен т. нар. кондоминиум (съвместно управление на областта от четирите съюзни държави, влизащи в австро-германския блок).

Установяването на българско управление в Македония и Тракия позволило да бъде възстановено и върховенството на Българската църква в тези области.

Всичко това продължило до есента на 1918 г., когато България отново излиза победена. Тя загубва цяла Добруджа, Беломорска Тракия, Македония, както и нови територии (в Царибродско, Трънско и Кулско), които отново били изложени на жестока асимилация от трите съседни държави. Българското правителство не се възползвало от затрудненото положение на Османската територия по време на Гръцко-турската война 1919-1922 г., поради което Източна Тракия останала в същото положение, в което се намирала и след Междусъюзническата война от 1913 г.

В периода между двете световни войни поради обстоятелството, че вниманието на управляващите в София било привлечено към редица други проблеми (бежанския, репарационния и пр.), екзархийският въпрос бил изтласкан на по-задно място във външнополитическите им приоритети.

В навечерието и по време на Втората световна война 1939-1944 г. Светият Синод повдигал няколкократно пред монарха въпроса за уреждане положението на Българската църква, но не последвали никакви резултати. Оправданията били със съществуващата военновременна обстановка. Междувременно след април 1941 г., когато съгласно договорката между България и Третия райх, Българската църква успява да възстанови своето върховенство над църковните епархии в Македония и Беломорска Тракия, заграбени след 1913 г. от Сърбия (Югославия) и Гърция. След края на Първата световна война, Македония и Тракия отново са заграбени от Югославия и Гърция.

Важен момент от дейността на Българската църква по време на Втората световна война (по-точно на някои дейци от висшия клир – **митрополитите Стефан и Кирил**) е **участието в спасяване на българските евреи в старите предели на Царството от хитлеристките лагери на смъртта (1943)**.

По ирония на съдбата екзархийският и патриаршеският въпроси намират разрешение най-неочаквано в първите години след края на Втората ветовна война, когато в страната е установена властта на Отечествения фронт, в който доминираща роля има БКП, стояща открито на атеистични позиции. През 1945 г. е вдигната схизмата на Цариградската патриаршия. За нов български екзарх е избран тогавашният **Софийски митрополит Стефан**.

Патриаршеското достойнство на Българската православна църква е възстановено през май 1953 г. Така най-сетне Българската църква се превръща в **равноправен участник в** църковния живот на Балканите и в Европа. Един от най-големите ѝ успехи е приемането ѝ за **редовен член на Световния съвет на църквите, както и на някои други международни църковни организации**.

Разбира се, през периода 1944-1989 г. не липсват и редица сериозни негативни моменти. Те обаче се отнасят до позицията на българската държава и представителите на други вероизповедания и преди всичко – на българските католици и униати. Срещу редица техни дейци в края на 40-те и началото на 50-те г. на миналия век са повдигнати съдебни процеси, при които са издадени смъртни присъди и други тежки наказания.

Спрямо Българската православна църква най-съществено значение придобива

отделянето ѝ от държавата, съпътствано с изземване на недвижимото ѝ имущество, произтичащо от проведената аграрна реформа през 1945-1946 г. Заедно с това в първите дни и месеци след 9 септември 1944 г. са задържани не малък брой свещеници, някои от които са убити без съд и присъда, а други – хвърлени за различни срокове в създадените „трудови общежития" (концлагери). Освен това, като „изповядващи" атеизма, новите управляващи правят не малко пречки за възпрепятстване нормалната дейност на църковната власт – ограничават някои от функциите ѝ чрез въвеждането на гражданския брак, с което на практика се ликвидира църковното бракосъчетаване. Налага се като официален признаван само гражданският брак. По линия на различни атеистични организации се възпрепятства в не малка степен посещаването на църковни служби в храмовете и пр. от вярващото население. Изхвърля се изучаването на църковни предмети като „Закон Божий" и „Вероучение" от училищата в страната, забранява се произнасянето на молитвата „Отче наш" преди започване на училищните занимания, посещенията на църковните храмове по време на различните църковни празници, забраняват се християнските братства, църковният печат (с изключение на „Църковен вестник"). Убит е чрез подставено лице **Неврокопският митрополит Борис** (1888-1948), обявен за *„Враг N 1 на народната власт"*. Замисляно е ликвидирането на **митрополит Софроний Търновски** (1888-1961). А именно те двамата уреждат вдигането на схизмата и признаването на автокефалията на българската църква през 1945 г. Имало е официално предложение православните духовници да не носят изконни богопомазани одежди (раса), а някакво подобие на работнически облекла... Атеизмът се превръща във важна съставана част на комунистическата идеология.

В края на 80-те и началото на 90-те г. на миналия век в страната се извършват радикални промени, при които на БКП де юре и де факто е отнето ръководното ѝ положение в цялостния обществено-политически и духовен живот на страната. Този факт дава своето благоприятно отражение и върху положението на Българската православна църква. Българските граждани вече спокойно могат да посещават необезпокоявани десетките и стотици църкви и манастири и да изповядват без каквито и да било притеснения своите религиозни чувства.

В същото време не липсват и някои събития, които избухват вътре в самата Българска църква. От тях най-значим е опитът на така наречения **Алтернативен синод** да отнеме ръководството ѝ от ръцете на действащия тогава Свети Синод. Във външнополитически план една от най-важните стъпки е напускането на Световния съвет на църквите (1998). За да се удари ръководството на Българската православна църква, извършено е публично оповестяване на онези от владиците, които в периода 1944-1989 г. са били сътрудници на Държавна сигурност.

От настъпилото сериозно сътресение в живота на Българската православна църква незабавно се възползват другите вероизповедания вътре и вън от страната. Особено активизира своята дейност Главното мюфтийство, което за кратък срок от време успява не само да възстанови арабските имена на българските мюсюлмани, отнети по време на „възродителния процес", но и да изгради десетки нови молитвени домове (джамии, текета и пр.) дори и в селища, в които мюсюлманският елемент липсва или е твърде незначителен в тях.

Заедно с това страната е залята от проповедници на мормони и други религиозни течения и секти. Светият Синод не гледа равнодушно на всички тези явления, но поради положението, в което се намира, не е в състояние да им се противопостави решително. В международен план един от големите проблеми, който изникна напоследък пред Българската православна църква, е свързан с предизвикателствата от някои други църкви –

в Северна Македония и Украйна, подклаждани не без участието на **Вселенския патриарх Вартоломей I**.

С посещенията в България на двама от **папите** – **Йоан Павел II** и **Франциск I**, продиктувани от стремежа на Римокатолическата църква да бъде повдигнато настроението на живеещите в България католици, чийто брой по официални статистически данни не надвишава повече от един процент от живеещото в страната ни население, се оживяват в обществото взаимоотношенията между Католицизма и Православието, които между миряните са били винаги толерантни – както между представителите на всички религиозни деноминации у нас, – въпреки исторически наложилите се доктринални особености на църквите.

Даваме си ясна сметка, че днес, в началото на XXI в., религиозната принадлежност като обществено явление няма онова значение, което тя е имала от средните векове и кажиречи до края на Втората световна война.

Това обаче в никакъв случай не намалява историческата заслуга на Българската църква като един от стожерите не само на Православието, но и на България.

Ако въпреки големите изпитания, пред които е била изправена България през вековете от различни фактори и обстоятелства, е успяла да запази и съхрани своето съществуване, **това се дължи най-вече на Българската праволавна църква**.

* * *

Водени от това разбиране, като автори на настоящата кратка историческа енциклопедия, се заехме да подготвим едно справочно издание, в което да покажем не само **величието на Българската православна църква през вековете на нейното съществуване**, но и – **голямата ѝ заслуга за отстояване и съхраняване на етническото съзнание на българския народ**. Това не можеше да бъде направено по друг начин, освен чрез **разкриване на многостранната ѝ дейност в цялостния обществено-политически и културен живот на страната**.

На *първо* място – отделено е подобаващо място на стотиците **църковни храмове** и **манастири**, изграждани от средните векове до наши дни. На *второ* – включени са редица исторически събития, които в една или друга степен засягат съдбата на Българската православна църква или тя взима непосредствено участие в тях. На *трето*, но не и на последно, място, оказано е внимание на стотици **църковни и други дейци**, които със своята дейност са оставили дълбока следа в духовния живот на България.

Създадената християнска цивилизация, част от която е Православието, е **най-дълго просъществувала в човешката история**. Според нас, тя трябва да се познава от всеки българин, независимо от това дали той е е вярващ или невярващ. Защото **Вярата е онази сила, върху която през вековете се изграждал основният постамент не само на църковната, но и на етническата принадлежност на българския народ**.

Следва да посочим, че за българските манастири, църкви и книжовни средища, както и за различните църковни и други дейци, свързани с Българската църква, е налице твърде огромна литература, която я прави на практика почти необозрима за обикновения читател. Това породи и идеята да се подготви едно справочно издание, в което цялата тази информация да бъде събрана на едно място. Такава е и целта на предлаганата *Енциклопедия*. Тя е предназначена за най-широк кръг читателска аудитория. Подготвена според строгите изисквания на енциклопедичната наука – статиите в нея са подредени по азбучен ред на лицата и събитията и по възможност – са кратки по своя обем. В същото

време към почти всяка една от тях е посочена допълнителна литература, която, макар и по-достъпна, я прави заслужаваща вниманието и на специалистите, занимаващи се с миналото и настоящето на Българската православна църква.

В *Енциклопедията* определен брой статии (не много на брой) са почерпени от интернет, което по-скоро е изключение, само в случаи, когато за дадени събития и лица няма друга литература и източници. Този факт иде да покаже, че не малко от тези събития и лица подлежат на нови и нови изследвания в бъдеще. Твърдо сме убедени, че такива непременно ще последват...

Друго достойнство на *Енциклопедията* е нейната богата илюстрация, която съпровожда значителна част от включените статии.

Обърнато е внимание на не малка част от различните църковни празници и традиции, които са съпътствали ежедневието на българите през вековете. За обогатяване на общата култура дадено е място и на редица църковни термини и понятия.

Включено е и специално упътване, с което да се улесняват читателите при ползване на справочника. Следващо голямо достойнство на изданието е големият брой Приложения. Те позволяват да се даде по-концентрирана информация за организационната структура на Българската православна църква, както и за съпътстващите я явления.

Накрая – дадена е и кратка хронология на историята на Българската православна църква от началото на нейното създаване до наши дни.

Желанието ни да съберем фактологията в един том се оказа невъзможно. От друга страна, въпреки немалкия обем на настоящата *Енциклопедия*, цялостното и изчерпателно обгръщане на историята на Православието в България се оказа по-скоро **докосване до сложния и противоречив път в развитието на България и Българската църква през вековете**. Авторите ще бъдат особено щастливи, ако техният пример бъде последван и от други подобни трудове.

Заб.: Тъй като работата върху *Енциклопедията* бе започната много преди появата на новото име на Република Македония – Северна Македония, в труда се използва по-познатото у нас **„Вардарска Македония”**, за лицата и събитията, свързани с македонската проблематика. За лица и събития от частта на Македония, намираща се в пределите на днешна Гърция, се използва понятието **„Егейска Македония”**.

Макар че населените места, и особено тези в Егейска Македония, имат вече нови (гръцки) имена, те *тук* са дадени, с тези, които са съществували в историята им до разпокъсването на Македония от Букурещкия договор 1913 г.

По същия начин е подходено със селищата в Северна Добруджа, които след 1878 г. попадат в пределите на Румъния.

И още нещо: в съществуващата литература има голяма бъркотия при използване на двата термина **„черква”** и **„църква”**. Във възрожденския печат и в други публикации от тази епаха и първите десетилетия след Освобождението се използва *първият* от тях и в случаите, когато се говори за Църквата като институция (напр. **„черковний въпрос”**). В следващите десетилетия – особено през XX и началото на XXI в. – е налице обратна тенденция: използването на втория термин, когато се имат предвид отделните църковни храмове. В този случай това значение се приема и в предлаганата *Енциклопедия*, макар че в текстовете на различните статии става ясно, че се имат предвид църковни храмове.

Накрая, считаме за свой дълг да изкажем своята голяма благодарност на всички лица и институции (библиотеки, музеи и архиви в София и страната) за тяхната помощ, която ни бе оказана при издирване и събиране на материалите. По-специално искаме да благодарим на Библиотеката на Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски” и на Българския исторически архив при Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”.

Ще бъдем, разбира се, благодарни на всички критични бележки, които ни бъдат отправени по съдържанието на *Енциклопедията* след нейното излизане от печат, като държим да заявим, че онези от тях, които са явно преднамерени и тенденциозни, ще останат без внимание.

Милен Куманов

III. УПЪТВАНЕ ЗА ПОЛЗВАНЕ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ”

Всички статии в Енциклопедията са подредени по азбучния ред на фамилните имена на включените лица:

АБАДЖИЕВ, Стефан

АЙДАРИНОВ, Харалампий

АНГЕЛОВ, Божан Велинов

БАЛАСЧЕВ, Георги Димитров

ВАЗОВ, Иван Минчов

Когато лицето е дадено под друго, а не фамилното си име, то се подрежда след него като по-известно. Заедно с това обаче се посочва и истинското му име):

ВЕЛИЧКОВ, Константин Петков (Константин Величков Петков)

ЦАНКОВ, Драган Киряков (Димитър Гиков)

Имената на духовните лица се дават под малкото им име:

АВАКУМ СОЛУНСКИ

ВЕРКИЙ ЗОГРАФСКИ

АВЕРКИЙ МЪГЛЕНСКИ

Там, където на духовното лице е известно и светското му име, то се посочва веднага след духовното му:

АВЕРКИЙ ПЕТРОВИЧ (светско име: Аврам Петров Бъзайтов)

АГАПИЙ ВОЙНОВ (светско име: Ангел Войнов)

По малките имена се подреждат и лицата, принадлежащи към ислямската религия:

АБДУЛ МЕДЖИД I

АЛИ ПАША, Мехмед Емин

По същия начин се подреждат и имената на византийските и българските владетели:

АЛЕКСАНДЪР I БАТЕНБЕРГ

АЛЕКСАНДЪР II

БОРИС I

БОРИС III

КОНСТАНТИН IV

КОНСТАНТИН V

КОНСТАНТИН VII

ФЕРДИНАНД I

За наименованията на институции и събития подреждането става по азбучния ред на тяхната първа дума:

АВГУСТИНСКИ ОРДЕН

АВСТРИЙСКО КАТОЛИЧЕСКО УЧИЛИЩЕ „САНТА МАРИЯ”

АВТОКЕФАЛНА ЦЪРКВА

АГАТОНИКИЙСКА ЕПАРХИЯ

АДАМИТСТВО

ВСЕПРАВОСЛАВЕН СЪБОР

ВТОРИ ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР

След имената на лицата следват и данните за тяхното раждане и смърт. За тези от български произход

Per aspera ad astra!

са положени усилия да се посочат дата, месец и година както на раждането, така и на смъртта им.

АВКСЕНТИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ (светско име: Христо Захариев Големинов) (1.III.1850 – 24.II.1919)

АВРАМОВ, Хаджи Теофил Жунгуловски (18.VII.1838 – 20.VII.1884)

За чуждестранните лица се посочват само годините на раждане и смърт:

АЛЕКСАНДЪР II (1818-1881)

АМФИЛОХИЙ (светско име: Михайлов) (1817-1886)

Там, където липсват сведения за годините на раждане или смърт, посочват се само тези, за които има сведения:

АГАПИЙ ВОЙНОВ (светско име: Ангел Войнов) (1838 – 27.V.1902)

АВРАМИЙ БЪЛГАРСКИ (или Аврам от България) (- 1.IV.1229)

Където липсват сведения за годините на раждане и смърт, посочва се векът, през който е живяло и действало даденото лице:

АКАКИЙ СЕРСКИ (светско име: Атанас) (XIX в.)

МАРТОЛ, Георги (IX в.)

АЛЕКСИЙ ХУНОЛ (втората половина на IX в.)

Там, където не може да се установи и векът, се поставя малко тире:

АКАКИЙ -

АЛЕКСАНДЪР -

След данните за раждане и смърт следват сведенията за професията на лицето:

АНАСТАСИЙ – висш духовник

АНАСТАСИЙ II (713-715) **–** византийски император

АНГЕЛАРИЙ (-886) – просветен и църковен деец

АНГЕЛОВ, Божан Велинов (1.XI.1873 – 2.VII.1958) – филолог и историк

АНГЕЛОВ, Димитър Симеонов (2.II.1917 – 24.XII.1996) – историк

По-нататък следват данните за родното място. Това е направено само за лицата от български произход:

АНГЕЛОВ, Иван **–** църковен деец. Роден е в с. Висока, Солунско.

АНГЕЛОВ, Йордан (псевдоним Шахин бей) (29.III.1874 –) – просветен и църковен деец. Роден в Прилеп, Вардарска Македония

Бързаме да уведомим читателите, че трудът бе написан в по-голямата си част, когато новото име на Република Македония още липсваше. Затова вместо „Северна Македония" навсякъде сме изтъквали „Вардарска Македония", макар че и това географско наименование е временно. То се появява чак след Букурещкия мирен договор 1913. Дотогава се говори само за Македония, намираща се в Европейските предели на Османската империя, а за Източна Тракия се използва терминът „Одринско". Поради тази причина и вътрешната революционна организация на македонските българи, създадена през 1893 г. в Солун, придобива популярност сред българската и чуждестранната общественост под името Вътрешна македоноодринска революционна организация (ВМОРО), а другата (офицерската) – под името Вътрешен македоноодрински революционен комитет (ВМОК).

По-нататък в биографичните справки се проследява накратко жизненият, революционният, политически път на лицето, а когато то е творческа личност – и негови по-важни публикации. Важна съставна част в Енциклопедията съставляват препратките. Те биват два вида.

Първата се отбелязва с вж ...

АВГУСТИН БЛАЖЕНИ – вж Аврелий Августин

АВРАМОВ (Аврамчов), Ангел Константинов – вж Константинов, Ангел Аврамов (Аврамчов)

АЛЕВИТИ – вж Шиити

Втората – с поставяне на даден израз в италик, което означава, че зад него се крие дадено лице или събитие:

„**АБАГА̀Р”** – първата печатна книга на новобългарски език, отпечатана на кирилица и хърватски Съставена и издадена в Рим (1651) г. от бъдещия никополски католически епископ Филип Станиславов в чест на легендарния цар Абгар V Уккама;

АВКСЕНТИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ (светско име: Христо Захариев Големинов) (1.III.1850 – 24.II.1919) – висш духовник. Роден в Самоков. Получава начално образование в родния си град. После учи при Неофит Рилски в Рилския манастир, където през 1869 се замонашва. В 1870 митрополит Партений Нишавски го ръкополага за дякон в софийската съборна църква и същевременно е назначен учител в начално училище в София.

IV. ПО-ВАЖНИ СЪКРАЩЕНИЯ

ап. – апостол, -и
архиеп. – архиепископ

безсребр. – безсребреници
Б.г. – без година
БЗНС – Български земеделски народен съюз
БП – Българска патриаршия
БПЦ – Българска православна църква
БРЦК – Български революционен централен комитет
БТЦРК – Български таен централен революционен комитет
БЦБО – Българско централно благотворително общество

в. – век
вмчк – великомъченик
вмчца – великомъченица
ВЕБИ – Висш евангелски богословски институт
ВМОРО – Вътрешна македоноодринска революционна организация
ВРО – Вътрешна революционна организация, основана от Васил Левски
ВСВ – Втора световна война
втор. – втори, -а, -о, -и

ГДА – Годишник на Духовната академия „Св. Климент Охридски”
гр. – град
ГСУ – БФ – Годишник на Софийския университет – Богословски факултет
ГСУ – ИФФ – Годишник на Софийския университет – Историко-филологически факултет

дн. – днес
ДС – Държавна сигурност
дяк – дякон

ев. – евангелист, -и

еп. – епископ

Злат. лит. – Златоустова литургия

ИАИ – Известия на Археологическия институт
ИБАИ – Известия на Българския археологически институт
ИБИД – Известия на Българското историческо дружество
изд. – издание
ИИИ – Известия на Института за история
ИИС – Известия на Историческото дружество в София
ИМКА – (Младежка Християнска организация)
Ист. преглед – Исторически преглед

кр. – край

Летопис на БАН – Летопис на Българската академия на науките

Летопис на БКД – Летопис на Българското книжовно дружество
лит. – литургия

МПЦ – Македонска православна църква
мчк – мъченик
мчца – мъченица
мчци – мъченици

нач. – начало
НБКМ – Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий”
НГДЕК – Национална гимназия за древни езици и култури
НСИ – Национален статистически институт

обл. – област
ок. – около

патр. – патриарх
прав. – праведен, праведна
преп. – преподобен, -на, -ни
Пресв. – Пресвета
прпмчк – преподобномъченик
прпмчца – преподобномъченица
прпмчци – преподобномъченици
прор. – пророк
прот. – протойерей
протопр – протопрезвитер
ПСВ – Първа световна война
първ. – първи, -а, -о, -и

р. – река
рапл – равноапостол
рапли – равноапостоли
РПЦ – Руска православна църква

САЩ – Съединени американски щати
СВУБИТ – Специализирано висше училище по библиотекознание и информационни технологии
Св. – свети (мъж. род), света
Св. Св. – свети (мн. ч.)
Св. вмч – свети великомъченик
свщмчк – свещеномъченик
с.г. – същата година
СДС – Съюз на демократичните сили
ср. – среда

т. – точка
т. нар. – така наречената
Тип. – Типик (наименование църковно-богослужебна книга на Православната църква)

УниБИТ – Университет по библиотекознание и информационни технологии
утр. – утренна (лит.)

х. – хаджи

EEA – Европейски евангелски алианс

WEA – Световен евангелски алианс

V. АЗБУЧЕН КОРПУС

А – *с. 27-88*
Б – *с. 88-156*
В – *с. 157-202*
Г – *с. 203-242*
Д – *с. 242-286*
Е – *с. 286-304*
Ж – *с. 304-307*
З – *с. 308-320*
И – *с. 321-354*
Й – *с. 355-379*
К – *с. 379-445*
Л – *с. 446-457*
М – *с. 458-506*
Н – *с. 506-537*
О – *с. 537-547*
П – *с. 547-636*
Р – *с. 637-660*
С – *с. 660-844*
Т – *с. 845-872*
У – *с. 872-889*
Ф – *с. 889-901*
Х – *с. 901-917*
Ц – *с. 918-935*
Ч – *с. 935-944*
Ш – *с. 944-950*
Щ – *с. 950-951*
Ю – *с. 951-953*
Я – *с. 953-958*

ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ: КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

ПРОФ. Д-Р МИЛЕН КУМАНОВ

А

„Абагар" – първата печатна книга на новобългарски език (факсимиле на титулната страница фототипното издание)

„АБАГА̀Р" – първата печатна книга на новобългарски език, отпечатана на кирилица и хърватски. Съставена и издадена в Рим (1651) от бъдещия никополски католически епископ *Филип Станиславов* в чест на легендарния цар Абгар V Укама. Представлява молитвеник за нуждите на Католическата църква в България. От „Абагар" днес са запазени 17 екземпляра, един от които е в България, в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Отпечатан е и кратък католически требник, в основата на който стои т.нар. на латински Ordo Matrimonij, т.е. чин за брак. Книгата била предназначена да се носи като амулет във вид на свитък, навит около кръста или около лявата ръка. В края е поместено послесловието на автора, който се нарича „епископ на Велика България".

*Лит.: **Попруженко**, М. Г. „Абагар" (Из истории возрождения болгарского народа). // Изв. Отд. рус. яз. и словесности Императорск. Акад. наук, 10, 1905, кн. 4, с. 229-258; **Пундев**, В. Сборникът „Абагар" от **епископ Филип Станиславов**. // Год. Нар. библ. в Пловдив, 10, 1924, с. 289-337; Абагар на **Филип Станиславов**. Рим, 1651. Фототип. изд. / Представен от Б. **Райков**. С., 1979.*`

„АБАГАР" – вестник, издание на Българския църковен архив „Абагар". Първият му брой излиза на 12 октомври 1991. Главен редактор и основател на вестника е архимандрит проф. Георги *Елдъров.* Идеята за вестник с това име се ражда в Рим в началото на 80-те г. Тогава е създаден периодичният бюлетин „Абагар", официоз на ватиканската служба Визитатор делегат за българите – католици в чужбина. През лятото на 1991 г. проф. Едлъров се завръща в България и започва да организира прерастването на бюлетина в национален вестник в отговор на съществуващата потребност в публичното пространство и идеята за възраждане на вестник *„Истина"*. На 16 септември 1991 на среща с участието на тримата ресорни епископи на католическата църква в България е взето решение за създаването на католически вестник. Благодарение на опита си с бюлетина „Абагар" (1981-1991) и със списание *„Вяра и Просвета"*, проф. Едлъров успява да издаде първия брой за кратко време. Издаването на третия брой на вестика през декември същата година е забавено поради заемане на материали за новия брой на вестник *„Истина – Veritas"*. До края на 1992 вестникът продължава с нередовна периодичност, като

завършва с брой 12-ти от цялата поредица, стартирала на 12 октомври 1991. Така през първата издателска година от 15 месеца се формира по същество обликът на вестника, с водеща тема, и основни рубрики: Дневник, Вести, Книги с посвещение, Разговор с мислещи братя, Errata, In Memoriam. От 5 май 2007 в. „Абагар" се предлага също в интернет <www.abagar1.com>, придружен с обобщение на английски език (digest), бюлетин на италиански език (bollettino informativo), архив на всички броеве от първи до текушия, съдържание на всички броеве със заглавия и автори на всички приноси (включително и неподписаните в печатното издание) и блог с предварителна информация за изграждането на броя. „Абагар" е един от малкото църковни вестници, който не се разпространяват в църквите. Разпространява се по пощата и чрез доброволни сътрудници, известни на читателите. След смъртта на проф. Георги Елдъров (2011) издаването на вестника е спряно. Негови материали, пубикувани във вестника, са издадени в отделна книга от Фондация „Абагар-2005".

*Лит.: **Елдъров**, Св. Български църковен архив „Абагар" в Рим. // **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. С., 1994, с. 150-170.*

АБАДЖИЕВ, Стефан (1880-1941) **–** църковен деец, архимандрит. Роден в гр. Елена. Завършва Духовна академия в Казан (Русия). Протосингел на Търновската и Софийската митрополия; началник на Стопанското отделение на Св. Синод; ректор на Пловдивската духовна семинария. Редактор на сп. ***„Църковен амвон"*** (Търново) и сп. ***„Християнка"*** (София).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 16, 1939, с. 99, бел. 1 под линия; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 409, 410, 411, 540, 771.*

АБАТ – католическа духовна титла, която от V в. се дава на настоятелите на католическите абатства. На настоятелките на женските манастири духовната титла е абатиса. В Православната църква съответства духовната титла игумен, а в по-стари времена – и архимандрит.

*Лит.: **Усков**, Н. Ф. Абат. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 33-34.*

АБАТИСА – *вж Абат*

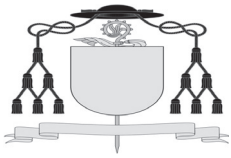

Герб на абат (фотография)

АБАТСТВОТО – наименование на католически манастир, принадлежащ на монашески орден. Управлява се от абат (за мъжки манастир) или абатиса (за женски манастир). Подчинява се на съответния епископ, а в определени случаи – непосредствено на папата в Рим. Някои абатства, които не попадат под юрисдикцията на местния епископ, заедно със своята територия и духовенство, образуват т.н. единични или териториални абатства. Първото католическо абатство е бенедиктинско – основано е през VI в. в Монте Касино (Италия). През XVI -XVII в. абатствата постепенно губят своето влияние. Много абатства са разпуснати или разрушени, но една голяма част от тях продължават да съществуват.

*Лит.: **Усков**, Н. Ф. Абат. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 33-34.*

Абдул Меджид I (портрет)

АБДУЛ МЕДЖИД I (23.IV.1823 – 25.VI.1861) – османски султан (1839-1861). По време на неговото заемане на османския престол е извършена Великденската акция на цариградските българи начело с епископ *Иларион Макариополски* (3 април 1860).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 11.

АБСИДА (от *фр.:* abside – от *лат.:* apsis) – наименование на полукръгла засводена ниша на олтара в църковния храм. Води началото си от античната базилика. Броят на абсидите отговаря на броя на корабите, в оста по които се разполагат. Всяка църква има най-малко една абсида. *– вж апсида (също значение)*

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 45.

Всички атонски светии (Авакум Солунски) (икона)

АВАКУМ СОЛУНСКИ (– 6.VIII.1628) – светогорски монах, преподобен мъченик, почитан като светец от Православната църква.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 83.

АВГУСТ, М. – просветен деец. Преподавател в Българската католическа гимназия в Одрин (1883-1887).

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 334.*

АВГУСТИН БЛАЖЕНИ – *вж Аврелий Августин*

АВГУСТИН ОТ ХИПОН – *вж Аврелий Августин*

АВГУСТИНСКИ ОРДЕН – католически монашески орден, създаден през XIII в. в Италия. Води името си от Августин, на когото неоснователно се приписва устава му, тъй като този устав е написан много векове след смъртта на Августин и се използва от духовници, които искат да живеят според нормите, близки до монашеските. Седалището им се намира в Рим. Има около 4000 членове. Те работят в енории, училища, колежи и др. Главната им цел е – да разпространяват знание. Облеклото им е бяло расо, черна роба с дълги широки ръкави, качулка и кожен колан.

Онлайн ресурс.

АВЕНИР (светско име: Александър Стойчев Арнаудов) (24.III.1930 – 11.VI.2001) – висш руски и български православен духовник. Роден в с. Костиево, Пловдивска обл. Завършва Софийската духовна академия (1955), с теза „Произход и развитие на църковните одежди". Помощник-ръководител на хора в храма „Св. Петка" в Пловдив (1956-1960). Библиотекар в Австрийската национална библиотека (1969-1995). Присъединява се към клира на Виенската и Австрийска епископия на Руската православна църква. Ръкоположен за дякон (1963). Приема монашество (1972). Възведен в архимандритски сан (1979). Настоятел на храма „Св. Преображение Господне" в Баден-Баден, Германия (1979-1991). В 1990 преминава в клира на Западноевропейската епархия на Българската православна църква. На 1 ноември 1990 с решение на Западноевропейския епархийски съвет от 31 октомври 1990 поема попечителството на общината „Св. Иван Рилски" във Виена. Присъединява се към алтернативен (1990). Ръкоположен за титулярен епископ Главиницки (1992), със задачата да създаде български православни общности в Европа. На Всеправославния събор в София (1 октомври 1998) е приет по крайно снизхождение обратно в клира на Българската православна църква с титлата „Знеполски епископ" и е направен викариен епископ на Западно и Централноевропейската епархия. Умира и е погребан във Виенското централно гробище.

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 498.*

АВЕРКИЙ – духовник, игумен на Слепчанския манастир (1798)

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 26.

АВЕРКИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово. Спомоществовател на „Стихийная аритметика", превел С. Радулов (1843).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 26.

АВЕРКИЙ (светско име: Тодор Тонев) – църковен деец, йеромонах. Роден в с. Червен, Русенско. Завършва килийно училище в Рилския манастир, където приема и монашество. Около 1798 пристига като таксидиот на манастира в Русе и учителства в местния метох (до 1780). Връща се обратно в Рилския манастир, където е избран за игумен.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 26; ***Димитрова****, М., Ст.* ***Йорданов****. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 9.*

АВЕРКИЙ (– X.1944) – йеромонах. Управител на метоха в гр. Рила. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27.

АВЕРКИЙ ВРАЧАНСКИ – *вж Аверкия Петрович*

АВЕРКИЙ ЗОГРАФСКИ – духовник. Монах в светогорски Зографски манастир. Управител на солунския метох на манастира. В Солун е един от най-активните членове на Солунската българска община.

Лит.: ***Миладинова-Алексиева****, Царевна. Епоха, земя и хора / Съст., ком. и бел. Елисавета* ***Миладинова****. С., 1985, с. 387.*

АВЕРКИЙ МЪГЛЕНСКИ (-1900) – гръцки висш духовник. Роден на остров Тасос. Завършва Халкинската семинария (1868), като преди това е ръкоположен за свещеник. Служи в Никейската митрополия при митрополит Йоаникий, а след това е протосингел на Костурската митрополия. Хиротонисан в епископски сан (1874). Викариен епископ на Никейската митрополия (1874-1878) и на Ираклийската митрополия (1878-1881). Избран за Галиполски и Мадитоски епископ (1881). Оглавява Мъгленска епархия (1891-1894) и в Галиполи и в Лерин полага големи грижи за образованието. Остава на катедрата в Лерин до 1894, когато поради възраст подава оставка. Умира в Галиполи, където е и погребан.

Онлайн ресурс.

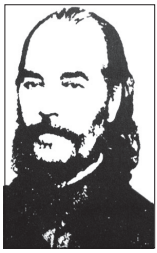

Аверкий Петрович (фотография)

АВЕРКИЙ ПЕТРОВИЧ (светско име: Аврам Петров Бъзайтов) (ок. 1815 – I.1878) – висш духовник. Роден в Сопот. Завършва най-напред килийното училище при сопотския мъжки манастир „Св. Спас" („Св. Възнесение Христово"). Учителства в Габрово (1839-1845), в Сопот (1848-1850, 1857), Видин (1857). Учи в семинария в Белград (1845-1848), където приема

монашество (15 май 1846). Завършва Духовната академия в Киев (1862). Слуша лекции в различни европейски университети, в това число – и във философския факултет на университета в Дрезден (1862-1864). Преподавател по български език и история в Пансиона за благородни девици на графиня Левашова в Киев (1870). До избирането му за Врачански митрополит е преподавател в Белградската духовна семинария и духовните училища в Зайчар, Неготин и Крагуевац. Ръкоположен за митрополит на Враца (26 февр. 1873) и отстранен (1874) след конфликт с врачанските общинари. Изпада в материално затруднение, но – за заслугите си – е подпомаган финансово от екзархийската каса. До смъртта си е предстоятел на църквата „Св. Стефан" в Цариград, където е и погребан. Занимава се и с преводаческа дейност. По-важни преводи: Разговори за сърдечно и душевно образование / Соч. на сръбски от Гавриила Поповича, архимандрита, прев. на бълг. от Аверкиа Петровича Д., сопотненца. Белград, 1847; Цвет милости или завещание чадолюбиваго отца [от П. Стоишича] / Прев. от Аверкия Петровича Диакона. Белград, 1848; Църковна история с най-нужни случаи в святата църква... / Прев. от гр. на славяноболг. яз. от Аверкия Петровича и Григорий Гога, дякони. Белград, 1855.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 14-14; ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 144, 148, 157, 159, 160, 168, 170, 307, 328; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 512.*

АВЕРКИЙ ПОПСТОЯНОВ (1803 – 10.XI.1881) – духовник, писател, автор на църковни песнопения и деец на българското просветно и национално възраждане. Роден в Дупница в семейство на свещеник. Учи първо в родния си град, а после – в Рилския манастир, Карловац, Серес, Мелник и Букурещ на разноски на манастира. Учителства във Видин (1835-1836), Казанлък (1836-1838) и в Кюстендил като главен учител на класното училище (1850-1858). Преподава катехизис, всеобща история, география, благонравие, славянска граматика, гръцка граматика, аритметика и „Царственик" (Историята на Св. о. Паисий Хилендарски). Въвежда в Кюстендилското училище взаимоучителната метода. През време на учителстването в Кюстендил е и секретар на *Авксентий Велешки.* Игумен на Осоговския манастир „Св. Йоаким Осоговски" (1858-1878) и на Жаблянския манастир (1879-1881). Поема председателството на революционния комитет, основан от Тодор Пеев. Автор на поучения и проповеди. Превежда съчинения от гръцки език. Включва се в националноосвободителната борба, като поддържа връзки с Васил Левски, Тодор Пеев и Христо Македонски. Автор на „Житие светаго Григория" (1852), „Оглашение кратко за българските деца" и „Пособие за просвещение" (1852) и др. Игумен на Жаблянския манастир (1879-1881). Аверкий Попстоянов е един от най-известните представители на Рилската църковна певческа школа от първата половина на XIX в. Неговите произведения, записани с помощта на Хрисантовата невмена нотация, се съхраняват в Рилския манастир. Погребан в Жаблянския манастир.

Лит.: ***Стефанов****, И.* ***Аверкий Поп Стоянов*** *като писател и обществен деец. // Училищен преглед (С.), 1906, N 7, с. 729-743;* ***Меджидиев****, А. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. С., 1940, с. 143-156;* ***Динев****, П. Рилската църковно-певческа школа в началото на 19 век и нейните представители. // Изв. Инст. по музика (С.), 1957, кн. 4. с. 3-88;* ***Архимандрит Горазд****.* ***Отец Даскал Аверкий*** *– бележит книжовник и възрожденец. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1979;* ***Куюмджиева****, Св. Музикалните ръкописи в библиотеката на Рилския манастир. // Славянска палеография и дипломатика. Т. 1. С., 1980, с. 266-272;* ***Архимандрит Николай Кацарски****.* ***Монах Аверкий поп Стоянов*** *– възрожденски учител, книжовник и революционер. // Църквата и съпротивата на българския народ срещу османското иго. С., 1981, с. 147-163;* ***Атанасов****, А. Авторските песнопения на рилските музикални дейци (по изворови данни от църковнославянск. ръкоп. певчески сб. от XIX в. от Нац. музей „Рилски манастир"). // Бълг. музикознание, 1990, N 3, с. 88-113;* ***Димов****, Д.* ***Иеромонах даскал Аверкий Попстоянов****. // Църковен вестник, N 9, 22 февр. 1991;* ***Димов****, Д. Даскал* ***отец Аверкий Попстоянов****. // Църковен вестник, N 8, 21-27 февр, 1994.*

АВЕРКИЙ ТЕТОВСКИ (светско име: неизвестно) (XIX-XX в.) – духовник. Роден в гр. Тетово, Вардарска Македония. Българската екзархия го изпраща като архиерейски наместник на екзархийската Поленинска епархия и председател на българската община в Дойран. Преследван е от властите. Интерниран в родния си град (2 май 1903), където е арестуван. Игумен на Трънския манастир „Св. Архангел Михаил". Малко по-късно е архиерейски наместник на Софийската епархия в Трън.

Лит.: ***Янишлиев****, Борис Д. Гр. Дойран (Полянин, Пулин) и живота ни там при турското владичество до 1912 година (спомени). С., 1934, с. 29; Освободителната борба на българите в Македония и Одринска Тракия 1902/1904, дипломатически документи. С., 1978, с. 194-266.*

АВКСЕНТИЙ – възрожденски църковен и просветен деец. Монах и учител във Враца (1720).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 27.

АВКСЕНТИЙ – възрожденски църковен деец. Йеромонах в Сопотския манастир през 40-те г. на XIX в. Игумен на манастира (1856). Спомоществовател на възрожденски книги.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 27.

АВКСЕНТИЙ – църковен и просветен деец. Дякон. Учител в София (1870-1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 27.

АВКСЕНТИЙ – възрожденски църковен и революционен деец. Архимандрит. Роден в Сопот. Игумен на Троянския манастир (1869-1871). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 27.

Авксентий Велешки (фотопортрет)

АВКСЕНТИЙ ВЕЛЕШКИ (светско име: неизвестно) (1798 – 1.II.1865) – висш духовник. Роден в Самоков. Произлиза от знатния самоковски род Чешмеджиеви. Учи в Рилския манастир, където приема монашество. Първоначално (ок. 1830) е дякон при кюстендилския митрополит *Артемий* (ок. 1830). Ръкоположен за епископ с титлата Диополски и назначен за митрополитски наместник в Кюстендил (1831-1837). През 1838 става Херцеговински митрополит в Мостар на мястото на митрополит Прокопий, който, като член на Св. Синод в Цариград, не прекарва нито ден в епархията. В Мостар налага големи такси за извършване на свещенодейството, сменя произволно свещеници, прегазва стари наредби и става силно непопулярен. Изцяло е в ръцете на Йоанис Ангелопулос, писар на херцеговинския управител Али паша Ризванбегович и зет на бившия владика Йосиф. Ангелопулос решава да доведе на престола отново своя тъст и Авксентий е сменен под натиска на Али паша. Авксентий временно се оттегля в манастира Житомислич, а след Възкресение 1848 е преместен във Велес. От 1848 до 1855 е митрополит на Велешката епархия и управлява и Кюстендилската (1851-1855). Съдейства за развитие на образователното дело в Кюстендил, където назначава за свой секретар – заместник в Митрополията българския духовник и учител *Аверки Попстоянов.* През 1855-1858 е отново заместник на митрополит Артемий. На 10 ноември 1858 е назначен от Цариградската партриаршия за митрополит на Драчка епархия, но отказва да заеме поста и се оттегля в Рилския манастир, а за Драчки митрополит е избран Йосиф от Трикала, бивш Трикийски епископ. От края на 50-те г. активно участва в борбите за църковна независимост в Цариград и е противник на униатството. След *Великденската акция от 1860* се отрича от Вселенската гръцка патриаршия, заради което е лишен от църковен сан на църковния събор в Цариград през февруари 1861 и заточен от 22 април 1861 заедно със своите съратници *Иларион Макариополски* и *Паисий Пловдивски* в Мала Азия. Завръща се от заточеничество в Цариград на 25 септември 1864. След завръщането си отхвърля предложението на Цариградския патриарх за примирение в замяна на възстановяване на църковния му сан. Заболява тежко и умира. Погребан е в двора на българската църква „Св. Стефан" в Цариград. Завещава цялото си имущество за благотворителни цели, като основната част от него е използвана за основаването на Самоковското богословско училище.

Лит.: Духовници-благодетели. // Църковен вестник N 35, 7 септ. 1907; ***Кирил, Патриарх Български*** *– Авксентий Велешки: Биогр. очерк (по случай 100 г. от смъртта му – 1865). С., 1965; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 27; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст.* ***Б. Цацов****. С., 2010, с. 466.*

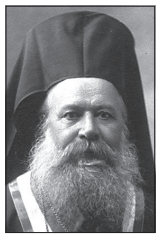

Авксентий Пелагонийски (фотопортрет)

АВКСЕНТИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ (светско име: Христо Захариев Големинов) (1.III.1850 – 24.II.1919) – висш духовник. Роден в Самоков. Получава начално образование в родния си град. После учи при *Неофит Рилски* в Рилския манастир, където през 1869 се замонашва. В 1870 митрополит *Партений Нишавски* го ръкополага за дякон в софийската съборна църква и същевременно е назначен за учител в начално училище в София. Влиза в софийския революционен комитет заедно с Димитраки Хаджикоцев, Спас Тумпаров и учителя Христо Ковачев. При разкриването на комитета и заточването на Ковачев в Диарбекир успява да избяга в Цариград и оттам – в Браила, където го взима под покровителството си Васил *Друмев*. В 1873 заминава за Цариград и в същата година като секретар придружава *митрополит Доротей*, временно управляващ Одринската епархия, който освещава българската църква в Киришханата в Одрин. След това постъпва в Пловдивската гимназия. В 1875, по ходатайство на руския посланик в Цариград граф Николай *Игнатиев*, дякон Авксентий получава стипендия за учене в Киевската духовна академия, която завършва в 1881. Завръща се в България и е изпратен от Екзархията за учител-инспектор в Одринското духовно училище. В 1884 започва да преподава в Самоковската семинария, а в 1890 е преместен в Петропавловската семинария в Лясковец. През 1891 е призован от екзарх *Йосиф I Български*, който го назначава за чиновник за особени поръчки. През пролетта на същата година е ръкоположен за йеромонах и е назначен за председател на *Солунската българска църковна община.* В Солун показва добри администраторски дарби, висок патриотизъм и отличното владеене на книжовния османски турски и дипломатическите му умения му помагат в борбата с врага на българското движение валията Зихни паша. В 1893 за народополезната му дейност е произведен в архимандритски чин от екзарх Йосиф. След получаването на султански берат за български екзархийски владици във Велес и Неврокоп (април 1894) архимандрит Авксентий е предложен от Екзархията на велешките избиратели и единодушно е избран за Велешки митрополит и на Гергьовден (6 май 1894) е ръкоположен от екзарх Йосиф. В Солун е посрещнат от шестчленна велешка делегация и пристигането му във Велес е грандиозно отпразнувано от гражданството. Във Велес основната задача на младия митрополит е да укрепи българското просветно дело и да спре домогванията на сръбската пропаганда, която се опитва да се загнезди в близкото до Велес и богато Башино село, и да отнеме църквата от българите. Основни противници са му гръцкият Дебърски и Велешки митрополит и каймакаминът, който подкрепя

сръбските домогвания. Митрополит Авксентий пътува до Солун, където няколко месеца действа дипломатично пред валията Зихни паша. След това лично обикаля селата в епархията, за да възпира увличането по парите на сръбската пропаганда. В крайна сметка правителството отстранява сръбския свещеник от Башино село и предава местната църква на българските жители. Зихни паша прави постъпки пред Високата Порта, която от своя страна иска от Екзархията уволнението на владиката Авксентий. На няколко пъти и турци, и сърбомани правят опити за убийството му. След Илинденско-Преображенското въстание от 1903 развива широка дейност за закрила на изложеното на произвола на властите българско население. Успява да спечели приятелството на румелийския главен инспектор Хюсеин Хилми паша, който поради това се отнасял с особено внимание към неговите ходатайства. Хилми паша често го сочи за пример за верноподан български владика и го нарича „и добър чиновник, и добър българин". След смъртта на *Григорий Пелагонийски* през есента на 1906 Авксентий поема временното управление и на Пелагонийска епархия. Екзархът бърза да назначи владика в Битоля, защото и Високата Порта, и Цариградската патриаршия решават да използват момента и да не позволят избор на нов български владика във вилаетската столица, и затова назначава Авксентий Велешки. Дълго време това назначение не е признавано от валията Ебубекир Хазъм бей, но Авксентий посещава вилаетските меджлиси като битолски владика. Местните власти го приемат окончателно след посещение на Хилми паша в града, при което той демонстрира приятелството си с Авксентий. Благодарение на него Авксентий успява да издейства, въпреки гръцките противодействия, 160 000 гроша вилаетски пари за издръжка на българските училища в Пелагонийска епархия. В 1908, когато екзарх Йосиф е болен, Авксентий Пелагонийски го замества. След Младотурската революция в с.г. е назначен от султана за сенатор в парламента на Османската империя, което е голямо признание, тъй като за сенатор не е назначен нито един гръцки митрополит. Четирима гръцки активисти правят опит за убийството му в Екзархийския дом. През 1913, след като Битоля попада в пределите на Сърбия, Авксентий, заедно с другите български митрополити, е прогонен от новите сръбски власти. На 17 юни 1913, заедно със своя протосингел архимандрит Горазд, е задържан и арестуван от сръбските власти, а на 25 юни същата година под усилена стража е екстрадиран в Солун и оттам в Цариград. След влизането на България в Първата световна война и освобождаването на Вардарска Македония Авксентий пристига в Битоля (края на декември 1915) и, макар и с разклатено здраве, поема отново своята Пелагонийска епархия. След превземането на Битоля от силите на Антантата (есента на 1916) премества седалището си в Прилеп, където остава до поражението на България през 1918. Оттегля се в София, където умира. Опелото му е извършено от *Борис Охридски* в присъствието на министър-председателя Теодор Теодоров, министрите Стоян Данев, Андрей Ляпчев, Никола Мушанов, а реч държи Димитър Михайлов. Погребан е в двора на църквата „Св. Спас", разрушена при бомбардировка в 1944.

Лит.: ***Пелагонийски митрополит Авксентий****. // Църковен вестник, N 5, 1 март 1919; Погребението на* ***Високопреосвещения Пелагонийски митрополит Авксентий****. // Църковен вестник, N 5, 1 март 1919;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 293; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 477.*

АВРАМ – възрожденски църковен деец. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 28.

АВРАМ ДИМИТРИЕВИЧ (втора половина на XVII в.) – м. църковен деец и книжовник. Роден в Карлово. Автор на произведения с религиозно съдържание, които сам украсявал с образи на светци и др. От него се учили други български книжовници, сред които – Кръстьо Граматик и пр.

Лит.: ***Стоянов****, М., Хр.* ***Кодов****. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. II. С., 1964, с. 146.*

АВРАМ ЗОГРАФ – монах и иконописец в Зографския манастир от средата на XIX в. Роден в гр. Трявна.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 28.

АВРАМ ОТ БЪЛГАРИЯ – *вж Аврамий Български*

АВРАМИЙ БЪЛГАРСКИ (или Аврам от България) (– 1.IV.1229) – мюсюлманин, приел Християнската вяра. Живее предимно във Волжска България (дн. Татарстан, Русия) в края на XII – началото на XIII в. По професия е търговец. По народност е волжки българин. Пътува до източните руски градове. Приема Християнската вяра в гр. Владимир. По-късно се връща в Болгар – столицата на Волжска България, и започва активно да проповядва Христовата вяра сред сънародниците си. Заради това е арестуван и убит от своите сънародници. Руската православна църква го канонизира като светец.

Лит.: ***Монахиня Валентина*** *Друмева. Разкази за българските светии и за светиите, свързани с България / Изд. Славянобълг. манастир „Св. вмчк Георги Зограф". Ч. 1. 2005;* ***Калоянов****, Вл. Св. Аврамий Български. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.*

Аврамий Български (фреска)

АВРАМИЙ ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) – духовник. Охридски архиепископ (1629-1637). Преди това е Новопатраски митрополит. Запазена е издадена от него

грамота от края на януари 1629. Умира или напуска поста си преди 1637.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 196.*

„АВРАМОВ ДОМ" – фразеологизъм за обозначаване на много гостоприемно семейство; дом, където постоянно има радушно посрещани гости. Изразът води своя произход от библейския разказ за дома на Патриарх Авраам. Праотецът Авраам бил много богат. Имал много добитък, сребро и злато. Той се отличавал с голяма любов към хората и винаги дружелюбно посрещал гости в своя дом. По особено достопаметен начин Авраамовото гостолюбие се проявило, когато Бог се явил на Авраам в дъбравата Мамре. Тримата пътници – Ангели са Старозаветно свидетелство за троичността на Бога. Авраам помислил, че те са странници. Той изтичал да ги посрещне, поклонил им се доземи и ги поканил да се отбият в жилището му. След това богато ги угостил с пити от най-доброто брашно, с месо от младо и добро теле, с мляко и масло. Гостоприемството е добродетел, която високо се е ценяла сред близкоизточните народи още от най-древни времена.

Лит.: Православен речник. Онлайн ресурс.

АВРАМОВ (Аврамчов), Ангел Константинов – *вж Константинов, Ангел Аврамов (Аврамчов).*

АВРАМОВ, Васил (1833-1907) – просветен и църковен деец. Роден в с. Момчиловци, Смолянско. Учи в килийно училище в родното си село, в гр. Ксанти (1847-1848) и в с. Бойково, Пловдивско. Учител и църковен певец в Момчиловци (1848-1850) и др. селища. Ръкоположен за свещеник (23 април 1864) и в продължение на 12 г. служи в новата църква в с. Устово, Смолянско (дн. квартал на Смолян). Архиерейски наместник (от 1873). Автор на „Материали по възраждането на българщината в Ахъчелебийско" (1894). Умира в Асеновград.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 28.

АВРАМОВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Класен учител в Чирпан и свещеник в църквата „Св. Богородица" (1835). Свещеник и учител в с. Свобода, Чирпанско, дн. Старозагорска обл.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 28.

Хаджи Теофил Аврамов (фотопортрет)

АВРАМОВ, Хаджи Теофил Жунгуловски (18.VII.1838 – 20.VII.1884) духовник. Роден в мияшката паланка Лазарополе. Учи в мъжката гимназия в Серес и Солунската гръцка гимназия. Запознава се със Стефан *Веркович*, Григор Пърличев и братя Миладинови, както и с Райко Жинзифов. Продължава образованието си в Швейцария, (където се запознава със сръбския социалист Светозар Маркович) и във Виенския университет (където се запознава със сръбския писател Йован Йованович Змай и става приятел с него). След завръщането си е учител в родното си село (1866-1867) и в Дебър, където преобразува местното училище в светско. Учителства и в Охрид, където преподава български език. Участва в организирането на *Охридската българска община* (24 август 1869). Посещава Битоля, Струга и Кичево, за да организира антипатриаршисткото движение. През май 1871 е учител в *Кичевския манастир „Света Богородица Пречиста"* и също реформира училището. Ръкоположен за свещеник (1874) в Лазарополе без енория, поради което продължава учителската си професия в продължение на години. След смъртта на съпругата му (1880) се отдава изцяло на народополезна дейност и борба за изгонване на гръцкия митрополит от Дебър и замяната му с български. Ръкоположен в архимандритски чин и изпратен за управляващ Дебърско-кичевската епархия. Убит под давление на гръцкия владика Антим, което предизвиква протест от страна на екзарх *Йосиф I* пред министъра на вътрешните работи Ибрахим Едхем паша, на вероизповеданията Хасан Фехми паша и пред великия везир Саид паша.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Книга за мияците (Ист.-геогр. очерк). С., 1941, с. 73-79. (Макед. библ. ; N 12)*

АВРАМОВ, Христо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Силистра. Свещеник в родния си град през 50-70-те г. на XIX в. Извършва първото Богослужение на български език в местната църква (1858). Архиерейски наместник в града (1873-1874).

*Лит.: **Бояджиев**, П. Борбите на силистренци за българска църква. // Векове, 1985, N 2, с. 49; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 28.*

АВРАМЧОВ, Ангел – възрожденски църковен деец. Роден в с. Зарово, Лъгадинско, Егейска Македония. Свещеник в българската църква в гр. Серес (от 1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АВСТРИЙСКО КАТОЛИЧЕСКО УЧИЛИЩЕ „САНТА МАРИЯ" – немско католическо училище в София. Открито от милосърдни сестри от клона на ордена „Сестри на милосърдието на Свети Викентий от Пула в Загреб" (1905). Първоначално функционира с четири отделения с преподаване на немски език, и учениците в него са 25, но в навечерието на Балканската война достигат до 180-200. През 1925 училището прераства в прогимназия. През 1931 се сдобива с нова масивна сграда. По това време възпитаниците му наброяват 434, от които 389 са българчета,

105 еврейчета и други – 40. Началната и прогимназиалната степен са смесени, а гимназията е само девическа. В училището се преподава основно на немски език. По време на една от англо-американските бомбардировки над София (1944) старата сграда на училището е ударена и разрушена. Училището е закрито през 1948. След това в сградата му (на ул. „Гургулят" 1) се настаняват различни държавни учреждения. Днес тя е дом на Националната спортна академия. Сред възпитаниците на училището са д-р Атанас Мицев – гинеколог, участник във Втората световна война; Донка Паприкова – доброволна социална работничка и Ани Бакалова – театрална и филмова актриса.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

АВТОВ, Антон – църковен и просветен деец. Роден в Охрид, Вардарска Македония. При избухването на Охридско-Дебърското въстание (1913) отслужва молебени за тържеството на българското оръжие и окуражава с проповеди въстаниците. След потушаването на въстанието е хвърлен в затвора за два месеца.

*Лит.: **Любенова**, Лизбет. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 393.*

АВТОКЕФАЛНА ЦЪРКВА – наименование на напълно самостойна, независима църква. По-съществените ѝ белези са: 1. цялостна организация; 2. по-голяма или по-малка хомогенна етническа общност в рамките на определена страна и църковна област; 3. право на самостоятелен избор и интронизиране на свой предстоятел; 4. право на свикване и провеждане на поместен събор и изработване на свой устав; 5. право на освещаване на миро; 6. канонизиране на местни светии и др. В Православната църква днес има 14 автокефални поместни църкви. От тях Патриаршии са Цариградската, Александрийската, Антиохийската, Иерусалимската, Руската, Грузинската, Сръбската, Румънската и Българската; автокефални архиепископии са Кипърската, Гръцката, Албанската и Чехословашката, а автокефална митрополия е Полската. (Финландската и Японската църкви са автономни.) Затова „автокефален" не е израз на титлата на предстоятеля на поместната църква (той може да бъде наречен патриарх, митрополит или архиепископ в зависимост от местната употреба), а на правото на пълна административна независимост, официално призната от всички църкви. Единството на Вселенската Църква е израз на разбирателство във Вярата и Любовта, а не на силата на една църква над другите. Между автокефалните Православни църкви съществува йерархия на почит, която не се определя от броя на вярващите, а е изградена върху каноните и традициите. За пример може да послужи Вселенският патриарх в Цариград. Въпреки че броят на вярващите в неговия диоцез през последните години бе свит до няколко хиляди, той продължава да бъде пръв между равни – чест, предоставена му, защото Цариград е бил столица на Византийската империя и център на Християнския изток.

Онлайн ресурс.

АГАПИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (1828).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АГАПИЙ (-1873) – духовник. Игумен на *Свищовския манастир „Св. Богородица"* от 1852. През 1867 дава подслон на свищовски революционери, които чакали там четата на Филип Тотю, за да се присъединят към нея. Разкрит от османските власти и изпратен на заточение. Успява да избяга в Сърбия. Завръща се в Българско през 1871 и отново е игумен на манастира, която длъжност заема до смъртта си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АГАПИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Изворския манастир. Спомоществовател от Видин за „Житие от Григория Омиритскаго" (1828).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АГАПИЙ – църковен деец. Свещеник в Плевен. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АГАПИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник. Спомоществовател от Бесарабия на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АГАПИЙ ВОЙНОВ (светско име: Ангел Войнов) (1838 – 27.V.1902) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Кюстендил. Учи в Кюстендилското класно училище при учителите Христо Крантов, Никола Тонджоров, Аверки Попстоянов и Дамаскин. Учител в българското училище в Царево село, Пиянечко (1857-1859). Завършва гръцката семинария в Ксанти (1863) и ръкоположен за дякон (1863). Служи при гръцките владици Дионисий Ксантийски и Теоклит Маронийски. Установява се в Цариград (1866), където е дякон в българската църква „Свети Стефан" и учител в българското класно училище. Там участва в разгара на църковно-националната борба като самоотвержен борец на българското просветно и духовно дело. Изпратен от Цариградско българско читалище в Македония да отваря български училища и да буди народното съзнание. Преследван е навсякъде от гръцките владици, клеветен пред османските власти, затварян и на няколко пъти нападан от фанатизирани гърци и гъркомани. Учителства в Солун (1869), Воден (1869), Струмица (1870-1872), Зарово (1872, 1874-1875) и Петрич (1873-1874). През ваканциите е

проповедник в Прилеп, където поставя въпроса за отваряне на девическо училище. Поради бедността на струмичани той търси пари за училището с просия, а във Воден работи 9 месеца без заплата. От 1876 е на служба в Цариград при екзарх *Антим I*, който го изпраща във Видин. След Освобождението е председател на Съдебния съвет във Видин. През ноември 1878 се завръща в Кюстендил и до 1881 е учител в кюстендилската реална гимназия, след това – секретар на Окръжния управителен съвет, старши писар при Окръжната постоянна комисия и секретар на Окръжния хигиеничен съвет. През 1879 възобновява активната дейност на читалището и е избран за председател на читалище „Братство" – Кюстендил. Председател е на училищното настоятелство. Деен член е и на Народнолибералната партия – стамболовисти. Поради здравословни причини през 1895 се оттегля от служба. Народното събрание отхвърля неколкократните му молби за отпускане на пенсия. Умира в Кюстендил в пълна забрава и крайна бедност. Името му носи улица в Петрич.

Лит.: Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 119; ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 51.*

АГАПИЙ ВРАЧАНСКИ (светско име: неизвестно) (1790 – 5.X.1849) – висш духовник. Роден в с. Колиндър, Солунско. Назначен за Врачански епископ (1833). Съдейства за разпространяването на нови български книги и в Богослужението използва само български език. В памет на майка си, радетелка на девическото образование, изпраща Анастасия Димитрова в Калоферския девически манастир, за да се учи при Райно Попович (1840-1841). Подпомага финансово откриването на първото българско светско девическо училище от Димитрова в Плевен, девическо училище във Враца (1843) и първото училище в родното си село, както и разпространяването на преводите на Райно Попович. Подпомага възстановяването на църквата „Възнесение Господне" (1848). Агапий влиза в конфликт с българската община, начело със синовете на Димитраки Хаджитошев – Александър, Замфираки и Теодораки. В един сръбски вестник се появява обширна дописка, описваща неморалните деяния на Агапий, която привлича вниманието на българската общественост. Освен с неморалното си поведение настройва врачани срещу себе си и с активната си намеса в общинските работи и особено в учебното дело. В стремежа си да го ръководи еднолично, сблъсква се с градските първенци. Агапий отказва на Петко Р. *Славейков* да бъде назначен в селищата на епархията му и го прогонва от Плевен, но Врачанската община го наема против владишката воля. Убит от турчин.

Агапий Врачански (фотопортрет)

Лит.: ***Маркова****, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976; Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 25; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 344-345.*

АГАПИЙ РИЛСКИ (16.VII.1813 – 1868) – църковен и просветен деец. Ръкоположен за дякон в Рилския манастир (1832). Служи като свещеник (1835-1839). По-късно е игумен на манастира. Учител в Чирпан (1845-1847) и Хасково (1854-1859). Сътрудничи на в. „Цариградски вестник" (1857). Автор на съчинения с религиозна тематика.

Лит.: ***Архимандрит Климент Рилец****. Рилският духовник х. Агапий (По случай 100 г. от излизането на книжката му за изповедта). // Църковен вестник, N 13, 29 март 1956;* ***Русев****, Р. Автобиографията на йеромонах Агапий Рилски. // Църковен вестник, N 16, 11 юни 1981; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.*

АГАТАНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Игумен на Баткунския манастир. Спомоществовател на „Месецослов" от Хр. Сичанниколов (1847).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АГАТАНГЕЛ (светско име: неизвестно) (1750-1830) – висш гръцки духовник от български произход. Роден в Одрин. Родът му произхожда от Копривщица. Получил високо образование. Владеел няколко езика – руски, гръцки, френски и турски. Митрополит в гр. Бер (Гърция) (от 1815), в Халкдон (също в Гърция) (1825). Цариградски патриарх (1826-1830). На училището и църквата в Копривщица подарил свои книги, които се съхраняват в Пловдивската митрополия.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 25.

АГАТАНГЕЛ – духовник. Игумен на Хилендарския манастир. Спомоществовател на „Кратка всеобща история от Смарагдова" / Прев. Й. Груев (1858).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

Агатангел Воденски (фотопортрет)

АГАТАНГЕЛ ВОДЕНСКИ (1805-1887) – гръцки висш духовник. Воденски митрополит (1870-1875). Сблъсква се с новооснованата *Воденска българска община*. Първоначално се опитва да постигне компромис, като обещава Богослужение в трите воденски църкви и на български срещу непреминаване на населението под върховенството на Българската екзархия, но предложението е отхвърлено от българите. С подкрепата на османските власти Агатангел се опитва да отстрани ръководителя на общината *Павел Божигробски*. Последният е принуден да напусне града (февруари 1871). В 1872 в града се създава антибългарският силогос „Еге". На българите е забранено да ползват общинското Православно гробище, а църквата

„Св. Врач" („Свети Безсребреници") на няколко пъти преминава ту в български, ту в гъркомански ръце, но накрая остава българска. През декември 1875 Агатангел поема Струмишката епархия.

Онлайн ресурс.

АГАТАНГЕЛ ПОВАРДАРСКИ (светското име: Атанас Станковски) (11.III.1955) – висш духовник на Македонската православна църква, Брегалнишки (2000-2006) и Повардарски митрополит (2000 и от 2006).

Онлайн ресурс.

АГАТИЙ МИРИНЕЙСКИ (536-582) – византийски хронист. В основното си съчинение „История на Юстиниана" включва сведения за славяни на Балканския полуостров в периода 552-558.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 25.

АГАТОНИКИЙСКА ЕПАРХИЯ – титулярна епархия на Вселенската и на Българската патриаршия (епископия). Споменавана в тактиконите от IX в. като първата от десетте епископии на Пловдивската митрополия. Известен е само един действащ епископ – Василий. Всички други по-късно са титулярни епископи и митрополити на Вселенската патриаршия. В XIX в. агатоникийските епископи са викарии на пловдивския митрополит и резидират в Пазарджик. Точното местоположение на град Агатоникия (наричан и Агатоники) е неизвестно. Вероятно е била в подножието на Родопите, близо до Пловдив. Според някои е край с. Оряхово в южните склонове на Сакар. Агатоникийска епархия е титулярна епископия и на Българската екзархия от 30 декември 1951. Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия: Йона (Проданов) (30 декември 1951 – 12 декември 1959); Наум (Шотлев) (28 ноември 1982 – 31 март 2005); Борис (Добрев) (22 март 2008 –).

*Лит.: **Нелюбов**, Б. А. Агафонийская пископия. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 247.*

АГАТОПОЛСКА ЕПАРХИЯ – епархия на Цариградската патриаршия със средище гр. Ахтопол (Агатопол), съществуваща от XV до XIX в. От 1 октомври 1998 е титулярна епископия на Българската православна църква. Титулярни епископи на Българската патриаршия: Никон (Лалков) (1 октомври 1998 – 25 февруари 2002); Йеротей (Косаков) (1 октомври 2014).

*Лит.: **Карамихалев**, Й. Древни епископски центрове на територията на Бургаска област. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008; **Карамихалев**, Й. Агатополска епархия. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

АГИОГРАФИЯ – богословска дисциплина, занимаваща се с изучаването на житията на светците, с богословските и историко-църковни аспекти на светостта.

*Лит.: Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 18-19.*

АГИОГРАФСКА ЛИТЕРАТУРА – *вж Жития*

АГИОЛОГИЯ – богословска дисциплина, която изучава живота и почитта към светците с цел да установи типовете святост и духовните особености на светостта в богословски (и конфесионален), еклезиологичен, национален и исторически аспект.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 252-253.

АГНЕЦ БОЖИЙ – символично название на Иисус Христос като предобраз на Отрока Яхве, Който взел върху Себе си греховете на света и принесъл Себе си в жертва за изкупление на човешките грехове.

Агнец Божий (фреска)

*Лит.: **Василева**, В. Агнето и овенът – жертвени животни. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991; **Иванов**, М. С. Агнец Божий. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 256-257.*

АГОСТО, Луиджи Иполито (27.VII.1838 – 3.XII.1893) – висш католически духовник от италиански произход. След промяната на статута на Никополската епархия в началото на 1883 и отделянето на Влашко от юрисдикцията на Никополския епископ тогавашният владика монсеньор Иняцо *Паоли* е назначен за първи Букурещки архиепископ. За негов заместник като Никополски епископ на вече побраната само в политическите граници на Княжество България Никополска епархия е поставен И. Агосто. След като поема поста, създава нови енории в селата – Бърдарски геран, Асеново, Брегаре, Гостиля и Драгомирово, с преселници от банатските села, завърнали се от Банат в България след Освобождението. Основава семинария в Русе. С негова помощ са построени църквите във Варна и в новосъздадените католически енории в селата Драгомирово, Бърдарски геран, Гостиля и Асеново. Урежда католически гробища в Русе, където с негово съдействие е построена през 1890-1891 и катедралната църква. Управлява епархията до смъртта си в Белене. Погребан в катедрата „Свети Павел от Кръста" в Русе.

Иполито Агосто (фотопортрет)

*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 10; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 36, 37, 42, 43, 52, 53, 55, 60, 62, 66, 68-72, 75-77, 113.*

АГУРА, Васил (1854-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Чешмя Въруита, Бесарабия. Учи в Болград. Завършва епархийска семинария в Измаил. Учител и свещеник в Бесарабия. Основава в с. Шикерли Китай, Бесарабия филиал на БЦБО (1876).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29.

АД – според Християнското учение – състояние на максимална отдалеченост от Бога, източник на света; духовната тъмнина, т.е. особеното състояние на духовете (грешните души), които поради греха са лишени от възможността да виждат Бога и свързаната с Него светлина и блаженство; място на вечни мъки за ония, които своеволно са отхвърлили милостта Божия.

*Лит.: **Иванов**, М. С. Ад. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 274-277.*

АДАМИТСТВО – християнска ерес, възникнала в някои страни от Централна и Западна Европа (XIII-XIV в.) и проникнало и в България в средата на XIV в. Проповядва възгледа, че хората се раждали равни, а обществените различия били дело на човека, а не на Бога. Според адамитството образът на съвършения човек бил Адам. Адамитите не носели дрехи, защото смятали, че носенето им било белег на неравенство. Адамитските проповеди срещат ожесточена съпротива от страна на Църквата и светската власт. На свикан събор (1355) в Търново, наред с *Кирил Босата*, бил осъден и адамитът *Лазар*. Главен разобличител на адамитите станал *Теодосий Търновски.*

*Лит.: **Ангелов**, Д. Адамитство. // История на философската мисъл в България. Т. 1. С., 1970; История на България. Т. 3. Втора българска държава. С., 1982, с. 406-407.*

АДВЕНТИЗЪМ – религиозно християнско движение от протестантски тип, гравитиращо в периферията на Протестантизма. Възникнало в Европа в края на XVIII и нач. на XIX в. Основните идеи, които изразява учението, са обобщени в няколко пункта: хората трябва да се очистват от греховете си чрез покаяние и кръщение, да се почита светостта на Божия закон, изразен в Декалога (10-те заповеди), да се освещава седмия ден (събота) като символ на Божия авторитет, да се води скромен и здравословен начин на живот и др. Наред с това учението е развило и някои частни доктрини за съществуването на небесно светилище, несъществуване на душите след смъртта, провеждането на изследователен съд от Христос в небето и др. отделящи го от общата идейност на протестантските вероизповедания. За истински родоначалник на адвентизма се приема американският фермер от Питсфийлд, Масачузетс – Уйлям Милър, бивш баптистки проповедник. Днес адвентистката църква работи в 209 страни с 46 740 църкви и 11 млн. последователи, които говорят на 310 езика. От тях само в САЩ са около 800 000. В България адвентистите са 7300 в 100 селища. За първи път в България (Североизточна Добруджа) идеите на адвентизма са донесени от заселили се германски адвентисти, дошли от Кримския полуостров през 1891. Пет години по-късно в Русе е покръстен българският евреин Яков Гринберг, станал първият български адвентист. Адвентистите имат една от най-големите образователни системи в света. Те поддържат глобална информационна мрежа, която включва сателитни програми, телевизия, радио (включително в България), печат и интернет. Техните университети се славят с модерна апаратура и разполагат с много средства. Адвентистката църква помага на нуждаещи се чрез своите агенции за развитие и помощ. В доста страни се подпомагат онеправдани, бедни и инвалиди.

Проповед в адвентистка църква в България (фотография)

*Лит.: **Петров**, Е. „Пророци" на последния ден. Произход на сектата на адвентистите. // Църковен вестник, N 44, 1-7 ноември 1993; N 45, 8-14 ноември 1993; N 46, 15-21 ноември 1993; N 47, 22-28 ноември 1993; N 48, 29 ноември – 8 дек. 1993.*

Емблема на адвентистите (фотография)

АДВЕНТНАТА ОБЩНОСТ В БЪЛГАРИЯ – *вж Адвентизъм*

АДРИАН II – римски папа (867-872). Произхожда от знатно римско семейство от род Колона и става папа през 867 в напреднала възраст. Известен е с това, че, след намесата на *Св. Константин-Кирил Философ* и брат му *Св. Методий*, отхвърля триезичната догма и тържествено освещава през 867 старобългарската – славянската азбука, съставена от тях и книгите, написани на нея в базиликата „Санта Мария Маджоре" в Рим. Нарежда в римските базилики да се проведат тържествени Богослужения на славянобългарски език. Ръкополага в сан десетки от учениците на светите братя, а Св. Методий въздига за архиепископ на Моравия и Панония в 869. Упорито се бори, подобно на своя предшественик, за запазване на папското влияние в новопокръстена България, но през 870, на вселенски събор, състоял се в Цариград, губи битката. Остава пасивен наблюдател, когато в 870 Св. Методий е отвлечен от немците от своята катедра, изтезаван и хвърлен в затвора. Продължава водената от папа Николай I политика, но с по-малко енергичност в действията. Лотар II, крал на Лотарингия, умира през 869, оставяйки Адриан да посредничи между франкските крале и да осигури престола на Лудвиг II. Скоро след анатемосването на Николай I от Фотий Цариградският патриарх е изгонен от Патриаршията от новия император *Василий I Македонец*, подкрепящ основния враг на Фотий – Игнатий. Стига се до свикването

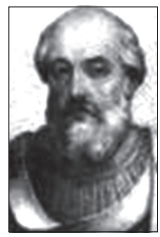

Папа Адриан II (фреска)

на нов вселенски събор – Четвърти константинополски събор (наричан от латинците Осми Вселенски събор) (869). Там Адриан II е представляван от делегатите, отговорни за обявяването на Фотий за еретик, но и те не успяват да се споразумеят с Игнатий до края на събора по въпроса за примата над Българската църква. Също като предшествания го папа Николай I, Адриан се принуждава да се съобразява с волята на Лудвиг II по светските въпроси, който го поставя под наблюдението на Арсений (епископ на Орта), неговия таен съветник и сина на Арсений – Анастасий Библиотекар.

*Лит.: **Георгиев**, Е. Истината за създаването на българската и славянската писменост. С., 1969; **Пандурски** и др. **Кирил и Методий** в Рим. С., 1970; **Сотиров**, Г. **Методий** и римските папи. // История обществознание, 1986, N 2; **Прокофьев**, Н. Д. **Адриан II**. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 315.*

АДРИАН III – римски папа от 17 май 884 г. до септември 885 г. За времето на краткия му понтификат, както и за дейността му преди да бъде избран на папския престол, практически липсват сведения. В отношението си към Византийската църква Адриан продължава примирителната политика на папа *Йоан VIII* и Марин I, отправяйки послание до патриарх *Фотий*, в което съобщава за своето избиране. През 885 Адриан се отправя към Вормс по покана на император Шарл Мазния за обсъждане на въпроси за престолонаследяването и за противоборството със сарацините. Умира по пътя, около Модена, Италия, и е погребан в абатство Нонантол. Местното население превръща могилата му в място за поклонение. Българският княз *Борис – Михаил* е водил диалог с трима папи, един от които е именно Адриан III. Другите двама са *Николай I* и *Йоан VIII*.

*Лит.: **Прокофьев**, Н. Д. Адриан III. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 315-316.*

Папа Адриан III (фреска)

„АЗБУЧНА МОЛИТВА” – азбучен акростих от 40 дванадесетосрични стиха, написан по реда на глаголическите букви, съчинена не от Свети Кирил, а от епископ *Константин Преславски* през 893-894, когато е било написано и „*Учителното евангелие”*.

*Лит.: **Куев**, Куйо Към въпроса за авторството на Азбучната молитва. // Славистични студии : Сб. по случай V междунар. славистич. конгр. в София. С., 1963, с. 325-336; **Куев**, Куйо. Азбучната молитва в славянските литератури. С., 1974; **Турило**, А. А. Азбучная молитва. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 332-333.*

АЗБУЧНА МОЛИТВА

Лист от „Азбучна молитва” (факсимиле)

АЙДАРИНОВ, Харалампий (Харалампи) – духовник. Роден в градчето Гумендже (Егейска Македония). Приема монашество в Зографския манастир (1824). Таксидиот на същия манастир в родното му градче, където открива първото българско училище (1866). Поради страх от укрепване българщината в 1867 митрополит Никодим Воденски изисква отзоваването му обратно в Зографския манастир.

*Лит.: **Шалдев**, Христо. Народното пробуждане в Беломия. // Македонски преглед, 1930-1931, с. 53, 63; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678; **Радев**, Иван. Таксидиоти и таксидиотство по българските земи XVIII-XIX в. Абагар. В. Търново, 1996, с. 110.*

Изглед от Айдемирския девически манастир „Покров Богородичен” (фотография)

АЙДЕМИРСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН” – построен (1996) с помощта на епископ Генадий, който дарява средства за строежа на храма след като земите на манастира са върнати. През 2001 четирима студенти от специалност „Иконография”, от Великотърновския университет изписват наоса на храма. В църквата могат да се видят портретите на 12 светци (от т.нар. Дуросторум, дн. Силистра), както и мощите на един от тях – *Св. Тезий*. Друга особеност на църквата е колекцията от т.нар. стъкленици от различни краища на света, които представляват различни по големина стъклени шишета с красиво изработени разпятия в тях.

Онлайн ресурс.

АКАКИЙ – духовник. Архимандрит в Зографския манастир през първата половина на XIX в.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 30.

АКАКИЙ – духовнк. Игумен на Бачковския манастир (1890-1894).

Онлайн ресурс.

Акакий Серски – първият отляво (икона)

АКАКИЙ СЕРСКИ (светско име: Атанас) (XIX в.) – източноправославен преподобномъченик. Роден в българското село Ново село до Солун. Още когато е на 9 г. семейството му се преселва заедно с него в град Серес, където той като невръстен е взет за хранениче от местния бей и става мюсюлманин. Родителите му огорчени се връщат и заживяват в Солун. Наклеветен от мащехата си, че иска да я изнасили, е изгонен от бея на 18 г. и заминава

при родителите си. Осъзнал греха на отстъпничеството си, той се покайва и подстригва за монах в Хилендарския манастир на Света гора, където е приет обратно в лоното на църквата. След една година се оттегля в Иверския манастир, където малко преди това пострадват монасите Евтимий и Игнатий. Узнал за мъченичеството им, Акакий решава да последва примера им и публично да обяви отричането си от *Исляма*, макар да знаел, че за това ще бъде осъден на смърт. На 1 май 1816 е обезглавен в Цариград. Тялото му е откупено за 800 гроша и пренесено на Света гора. Светите му мощи са поставени първом в неговата килия, а после в новопостроения храм в чест на пострадалите преди него преподобномъченици Евтимий и Игнатий. Главата на Свети Акакий днес е в руския светогорски манастир „Свети Пантелеймон". Паметта му се отбелязва на 1 май.

Лит.: Жития на българските светии. Света гора, Атон, Славянобългарски манастир „Св. вмчк Георги Зограф", 2002, с. 468-477.

АКАТИСТ – песнопение в Християнското богослужение, свързано с усилена молитва, при което вярващите стоят прави. По форма близък с древния кондак. Състои се от основен кондак, припев и 24 строфи (дванадесет икоси и дванадесет – кондаци). Икосите завършват с припева на основния кондак, а кондаците – с Алилуия. Акатистите са сред най-красивите и съдържателни песнопения във византийската богослужебна певческа традиция. Текстовете им изобилстват от поетични сравнения.

*Лит.: **Тодоров**, Т. А. История, смисъл и значение на Богородичния акатист. // Църковен вестник, N 18, 1 апр. 1955; **Великотърновский Софроний**. По повод Богородичния акатист. // Църковен вестник, N 13, 2 апр. 1960; Богородичният акатист. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 1999; Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 25.*

АЛАДЖА МАНАСТИР – намира се на 2 км от морския курорт „Златни пясъци" и на 10 км северно от Варна. Възниква около XI-XII в., когато там започва заселването на аскетите-монаси. Пещерите му обаче са обитавани още през ранновизантийската епоха и оттогава датират първите археологически материали, намерени там – монети и няколко керамични парчета. През годините на Втората българска държава под влияние на исихасткото движение скалната обител достигнала своя най-голям разцвет. Животът в манастира заглъхва в началото или в средата на османското владичество. За първи път името на манастира „Аладжа" (на турски „пъстър") е споменато през 1832 от руския археолог Виктор Тепляков, който по това време прави разкопки в Северна България. Първото цялостно проучване на манастира е дело на Карел Шкорпил, който през 1889 изследвал пещерите и им направил конструктивен план. Създаденото от него и брат му Херменгилд Варненско археологическо дружество и музей поемат стопанисването на манастира. През 1912 манастирът е обявен за народна старина, а по-късно – през 1957 – за паметник на културата от национално значение. Понастоящем манастирът е нефункциониращ, без монаси и превърнат в паметник на културата и музей. Заради срутвания и слагания сегашният вид на манастира е по-различен от първоначалния. Днес могат да се различат останките на 20-на помещения и 3 църкви, разположени на две нива, свързани помежду си със стълбища, изсечени в скалите. Най-обширното църковно помещение (манастирската църква) се намира на втория етаж и е почти изцяло изсечено в скалата. Апсидата ѝ представлявала плоска сводеста ниша, рамкирана от колонки, които някога са били обвързани чрез арки с други две колонки, разположени откъм наоса. По този начин се е оформял каменен балдахин над изсечения също в скалния масив свети престол. Останалите два параклиса в манастира са разположени в дъното на всеки от етажите. От тях най-добре се е съхранил този на последното ниво. Единствено в това помещение има запазена стенна украса, датираща от XIV в. На южната стена се намират фрагменти от пет прави фигури на светци – монаси. Още по-добре е съхранена украсата на тавана, където в центъра в кръг с широка орнаментирана рамка и сияние е зографисан Христос на трон. Четири фигури на летящи ангели поддържат централния диск. Във всичките ъгли на таванската композиция е поместен по един медальон с полуфигури на светци – най-вероятно четиримата евангелисти. На около 400-500 метра западно от основната част на Аладжа манастир, в основата на по-нисък скален бряг, се намира още една група помещения, наречени „Катакомбите". Те са разположени на две нива, долното от които е било жилищно, а горното е представлявало костница с изсечени в пода и пет гробници. Открити там фрагменти от керамика, монети на император Юстиниан I (527-565) и частите на една металическа кадилница – дават основание да се предположи, че „Катакомбите" са били обитавани още през IV-VI в.

Изглед от Аладжа манастир (фотография)

*Лит.: **Тончева**, Г. Аладжа манастир. С., 1955; **Попов**, Д. Аладжа манастир. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978; Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 54; **Прашков**, Л. Аладжа манастир. // Прашков, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 36-40; **Черняев**, Хр. Аладжа манастир. // Църковен вестник, N 39, 25 септ. – 1 окт. 1995; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 66-67.*

АЛБАНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – през Средновековието основната част от Албания е под юрисдикцията на *Охридската архиепископия*, а след нейното закриване през втората половина на XVIII в. – на *Цариградската патриаршия*. Провъзгласява своята самостоятелност през 1922. След репресиите през времето на комунистическия режим на Енвер Ходжа (нач. на 90-те г. на миналия век) възстановява йерархията си. Седалище – Тирана.

Лого на Албанската православна църква (фотография)

Данните за броя на паството ѝ са спорни. През 1992 в Корча е открит на мястото на старата и разрушена през 1968 църква „Свети Георги" – новият катедрален храм „Свето Възкресение" на възстановената Албанска православна църква.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Албанската църква и нейната уредба. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, 10, с. 1-60;* ***Скурат****, К. Е. Албанская православная церковь. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 465-470;* ***Стаменов****, Г. Албанската православна църква днес. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

АЛБИГОЙЦИ – френски (тулузки) еретици, последователи на секта, разпространена в Южна Франция през XI в., които се считали за приемници на манихеите, възприели някои идеи от богомилството и споделяли възгледите на катарите и валдензите. Наричани така по името на гр. Алби, един от центровете на албигойците. Водели строго аскетичен, нравствен живот и проповядвали апостолско християнство. Отричали *Св. Троица*, Тайнствата Причастие и Брак, смъртта и Възкресението на Спасителя и проповядвали превъплъщението на душите. Отлъчени поради това от Църквата в 1119, а през 1209 против тях бил започнат жесток кръстоносен поход (Албигойски войни 1209-1229), организирани от папа *Инокентий III.* В завзетия от кръстоносците гр. Безие били умъртвени двадесет хиляди души без разлика от вероизповеданията им. Походът прераснал в завоевателна война на Франция на юг. По време на втори кръстоносен поход против албигойците (1231) била създадена инквизицията.

Лит.: ***Ольденбург****, З. Костер Монсегюра. История альбигойских крестовых походов. С. Перербург, 2001.*

АЛБОТИНСКИ СКАЛЕН МАНАСТИР – недействащ манастир във Видинска епархия, на 20 км западно от гр. Видин (в близост до селата Раброво, Тополовец и Градец) в едноименна местност в дефилето на Рабровската река в Дунавската равнина. Наименованието „Алботин" идва от изчезнало село със същото име, което е споменато в съкратен регистър на Видинската „каза" (1560) с изменената форма „Алтовин". В скалния масив, откъм северната страна на реката, бил изграден споменатият манастир, като са били използвани естествени плитки пещери и скални навеси и допълнително са били издълбани помещения и пристроени външни фасади и стени. Манастирският храм се намира в междинния сектор, издълбан в най-вътрешната част от извивката на скалния масив. Южната и югозападната част на църквата са напълно унищожени. Останки от нея, богато украсени със стенописи и декоративни колони и корнизи, говорят за усърден молитвен живот и някогашно благолепие. Наличието на баптистерий показва, че храмът е бил използван не само за молитвени нужди на братството, но и за обществени служби. Множеството разкрити гробове (на брой 29), повечето от които на миряни, сочи, че манастирът е бил много почитано и желано място за покой на неговите дарители. Северозападната част на манастира е била двуетажна. Там е и втората по големина зала след църквата. Предполага се, че е служела за трапезария. На изток от църквата има други помещения: едно по-голямо и след него последователно разположени множество килии, впечатляващи със скромността и практичността си. Много важна част на манастира е естествената тераса пред неговите помещения. Тя е чувствително променена от каменоломците, които са разрушили голяма част от нея, унищожавайки и фасадните стени. Тук се намират и споменатите вече разкрити гробове, по чието разположение се приема, че гробовете са на светски лица с фамилни връзки, ктитори и благоукрасители на манастира. Единичните и по-разпръснатите са на членове на манастирското братство. Името на манастирския храм не е известно. Времето е заличило спомена на кой светец е била посветена изсечената с голям труд в скалите църква.

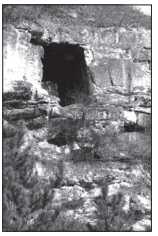

Изглед от Алботинския скален манастир (фотография)

Лит.: ***Йеромонах Сионий****, ректор на Софийска духовна семинария „Св. Иоан Рилски". // Църковен вестник, N 7, 1998.*

АЛЕВИТИ – *вж Шиити.*

АЛЕКСА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ранковци, дн. в Сърбия.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 30.

АЛЕКСАНДРИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (1812).
Лит.: ***Арнаудов****, М. Селимински. Живот, дело, идеи. 1799-1867. С., 1939, с. 31.*

АЛЕКСАНДРИЙСКА ПАТРИАРШИЯ – автокефална поместна Православна църква, заемаща второ място (след Вселенската патриаршия) в диптиха на автокефалните поместни църкви. Основана в 43 г. сл. Хр. Последен предстоятел – Теодор II. Ранг – патриарх-папа. Обред – византийски. Богослужебни езици: гръцки, арабски, суахили, английски. Седалище – гр. Александрия и Кайро, Египет. Диоцез – Африка. Численост на паството ѝ: 1 200 000 д.

Лит.: ***Балачев****, А. Александрийската патриаршия в миналото и днес. // Църковет вестник, N 21, 21 юли 1975; Александрийская православная церковь. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 559-594.*

Изглед от Александрийски манастир „Св. Пророк Илия" (фотография)

АЛЕКСАНДРИЙСКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – намира се непосредствено до с. Александрия, на 10 км от гр. Крушари и на 40 км северно от гр. Добрич.

Легенда разказва, че на мястото на днешния Александрийски манастир имало друг манастир, посветен на *Св. Пророк Илия*, който е бил разрушен от османците. По-късно на неговото място било издигнато дървено теке, но в наши дни и то не съществува. Строежът на сегашната обител започва през 2004, като със средствата на дарители там е построен параклисът „Св. Илия". Местността е известна и с лековития си извор, за който се смята, че лекува различни болести. Действащ.

Онлайн ресурс.

АЛЕКСАНДРОВ, Димитър Райчев – *вж Калиник Врачански*

АЛЕКСАНДРОВ, Недьо (17.X.1904 – 29.X.2001) – богослов. Роден в с. Батошево, Габровска обл. Завършва Духовна семинария в Пловдив (1927). Писар при Сливенската митрополия (1927-1929). Продължава образованието си в Богословския университет към Софийския университет (1929-1933). До 1936 заема различни административни длъжности, след което е привлечен от Търновския митрополит Софроний, където се грижи за епархийското сиропиталище и се занимава и с проповедническа дейност. Възглавява обособения наскоро към митрополията Отдел за религиозно-просветни и социални инициативи. В годините на Втората световна война временно е секретар на митрополит Софронии, командирован временно във Вардарска Македония като управляващ Скопкско-Велешката епархия. След 9 септември 1944 е съден като „журналист на реакционната църковна преса", но успява да избегне грозящата го присъда. Работи като секретар на Старозагорския митрополит. Натоварен със задачата да издирва и събира материали за живота и дейността на митрополит Методий Кусевич. Сътрудничи на местната и столичната преса. След пенсионирането (1965) се отдава на научноизследователска дейност. Автор на: „История на Старозагорската епархия" (в 2 т.); „Исторически сведения за девическия манастир „Св. Николай"; „История на Къпиновския манастир „Св. Николай Чудотворец", „История на Плаковския манастир „Св. пророк Илия"; „История на Батошевския мъжки манастир" и др.

*Лит.: **Темелски**, Хр. В памет на богослова **Недьо Александров** (17.X.1901 – 29.X.2000). // Духовна култура, 2001, N 2, с. 24-28.*

Император Александър (мозаечен портрет)

АЛЕКСАНДЪР (или Александър III) (ок. 870 – 6.VI.913) – византийски император (912-913). Трети син на император *Василий I Македонец* и Евдокия Ингерина. За разлика от по-големия му брат *Лъв VI Философ*, за него не съществува съмнение дали наистина е син на Василий I, или всъщност на *Михаил III*, тъй като е роден години след смъртта на император Михаил III. Още деветгодишен е определен за съимператор на баща си Василий I Македонец. След неговата смърт обаче се възцарява по-големият му брат *Лъв VI Философ*. На 11 май 912 император Лъв умира и тронът е зает от непълнолетния му син – *Константин VII Багренородни*. Скоро след като станал регент, Александър се обявил за старши съимператор и така цялата власт паднала в ръцете му. Като владетел е известен със своята сприхавост и злонамерен алкохолизъм. Бил и с разклатено здраве. В избликна гняв отхвърля предложението на цар *Симеон* за подновяване на мирния договор и отказва да плаща годишните трибути на българите, което станало причина за нов военен конфликт между двете държави, продължил 15 години. По същото това време източните граници на империята са атакувани от арабите. Императорът обаче внезапно умира в двореца в Цариград след преяждане и препиване. Съгласно завещанието след смъртта му опекуни на малолетния Константин VII стават патриарх *Николай Мистик*, магистър Стефан, магистър Йоан Елад, ректор Йоан, Евтимий, Василица и Гаврилопул.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 239.*

АЛЕКСАНДЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Старо Оряхово, Варненско (1869).

*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 136; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 31.*

АЛЕКСАНДЪР-АСЕН – втори син на цар Иван-Асен I и царица Елена. След убийството на цар *Калоян* (1207), поради заплаха от смърт от узурпатора *Борил*, заедно с брат си *Иван-Асен*, избягва при куманите, а по-късно – в южноруските земи. През 1217 се завръща от изгнание. С помощта на руски наемници през 1218 цар Борил е отстранен от престола, а Иван-Асен II е провъзгласен за следващия български цар. След детронирането на цар Борил, Александър получава севастократорско достойнство, а София и областта ѝ са предоставени като апанаж. Дарява български манастири, съществували по това време в предадените му области.

Александър I Батенберг (фотопортрет)

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 10.*

АЛЕКСАНДЪР I БАТЕНБЕРГ (1857-1893) – хесенски принц, първи княз на България след освобождението ѝ от османско иго (1879-1886). Поради краткото пребиваване на българския престол няма някакво специално отношение към Българската църква. Решаването на църковните въпроси предоставя на управлявалите през това време правителства. От своя

страна Българската православна църква не се противопоставя на неговия избор, макар че принадлежи към друго вероизповедание, тъй като това изключение е залегнало в член 38 на Търновската конституция.

*Лит.: **Миларов**, С. Н. Какво сме, догде сме и какво трябва занапред да правим ние българите. Кратка разправа по повод коронясването на **Н. С. Александра I Български княз**. Ч. 3 (Църква, духовенство). Търново, 1879; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 16, 1939, с. 111; **Димитров**, Ил. Князът, конституцията и народът. Из историята на политическите борби в България през първите години след Освобождението. С., 1972; **Митев**, Тр. Причини за абдикацията на **княз Александър Батенберг**. // Ист. преглед, 1979, N 6, с. 90-105; **Петров**, М. За ролята на **Александър Батенберг** в първите години след Освобождението (1879-1880 г.). // Ист. преглед, 1976, N 4, с. 106-110; **Александър Батенберг**. Дневник. Моите преживявания по време на войната срещу турците 1877-1878 / Прев. и комент. Иван Хр. **Първев**. С., 1992.*

Александър II (фотопортрет)

АЛЕКСАНДЪР II (1818-1881) – руски император. Известен с либералните реформи, които извършва в руското общество. Най-значима сред тях е отмяната на крепостничеството (1861), която му донася прозвището Цар Освободител. В България това прозвище се свързва най-вече с победата му в Руско-турската война през 1877-1878, вследствие на която част от българските етнически територии са освободени от петвековното владичество на Османската империя и стават автономно княжество. След обявяване на войната прекарва повече от пет месеца, премествайки своите квартири от Свищов до с. Горна Студена. Сред близкото му обкръжение, освен командването на руската Дунавска армия, имало и известен брой военни свещеници и църковни певци, които носели със себе си литургийни потребности. Императорът се отличавал с голяма набожност и се молел във военнополеви болници. Тъжно впечатление му направили църквите в българските земи. По негова заповед била осветена току-що построената църква в с. Горна Студена, в която на всички литургии и молебени вземал участие и императорът. В началото на 1878 изпратил дарения за църквата „Св. Троица" в Свищов, църквата „Св. Георги" в Бяла, Русенско, църквата в с. Горна Студена и църквата „Св. Димитър" в Пордим, Плевенско.

*Лит.: **Уста-Генчев**, Д. Подаръци от **Александра II** на български църкви. // Църковен вестник, N 19, 11 май 1929; **Попов**, Хр. Паметта на царя-освободителя е вечна. // Църковен вестник, N 10, 5 март 1932; **Чичагов**, Л. М. Пребивание царя-освободителя в Дунайской армии в 1877 г. С. Петербург, 1995.*

АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ – *вж Свети Александър Невски.*

Александър Ригопулос (фотопортрет)

АЛЕКСАНДЪР РИГОПУЛОС (1851-1928) – гръцки висш духовник. Ръкоположен за Варненски митрополит (1891), но не успява да заеме катедрата заради силната реакция от страна на Българската екзархия, затова е преместен като Пелагонийски митрополит в Битоля.

Онлайн ресурс.

АЛЕКСЕЙ – *вж Петкович, Стоян*

АЛЕКСИ – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враня през 50-те г. на XIX в. Спомоществовател на възрожденски книги.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1998, с. 31.

АЛЕКСИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (1860).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1998, с. 31.

АЛЕКСИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Криворична паланка (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомосъществовател за „Житие Григория Омиритскаго" (1852) и „Священое и божественное евангелие" (1858). Според някои източници – гъркоман.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1998, с. 31.

АЛЕКСИ ВЕЛКОВИЧ ПОПОВИЧ (1743-) – възрожденски книжовник. Роден в Самоков. Направил един от ранните преписи на Паисиевата „История славяноболгарская". Превел и Житието на Петка Римлянска.

*Лит.: **Ангелов**, Б. Ст. Съвременници на **Паисий**. Т. 2. С., 1964, с. 168-177; **Свети отец Паисий Хилендарски**. История славяноболгарская ...: Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог С. **Денчев**; Науч. ред., историография, коммент., именен показалец, геогр. показалец М. **Куманов**; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис А. **Куманова**; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) Н. **Василев**; Терминолог. ред. Е. **Томова** ... [и др.]; Справ.-информ. ред. М. **Максимова** ... [и др.]; Рец. И. **Теофилов**, Н. **Казански**. С., 2011. 208 с.*

АЛЕКСИ РИЛЕЦ (края на XVI – първата половина на XVII в.) – майстор-строител. Роден в гр. Рила, Кюстендилска обл. Проектира и построява трите крила на Рилския манастир.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 23.

АЛЕКСИЕВ, Андрей (– ок. 1837) – възрожденски църковен деец. Роден в Свищов. Свещеник в църквата при манастира „Св. Св. Петър и Павел" в Свищов (първата половина на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1998, с. 31.

АЛЕКСИЕВ, Владислав Николов (1.II.1884 – 23.IV.1962) – юрист. Специалист по българско и византийско средновековно право. Автор на „Принос към византийско-българските правни отношения. Еклогата с оглед на завещанието" (С., 1928. 80 с.).

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. С., 2010, с. 12-13.*

АЛЕКСИЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сахране, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (1860).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1998, с. 31.

АЛЕКСИЕВ (Попалексиев), Григор (Григорий) К. (1850-) – църковен и просветен деец. Роден в Прилеп, Вардарска Македония. Учител в българското училище в Скопие (1872-1873), Прилеп (1874-1877). След това преподава в Прилеп и Струмица (1880). Преследван от властите, принуден да бяга в София. В 1882-1883 е условен да преподава в Прилепското четирикласно училище, но отива една година учител в Скопие. Приема свещенически сан и преподава Закон Божи в Прилепското българско трикласно училище (1894-1895 и 1898-1901). Поради контакти с ВМОРО му е забранено да служи като свещеник. След Младотурската революция 1908 влиза в Съюза на българските конституционни клубове. Уредник е на излизалото в Пловдив сп. „Неделна почивка" (1908).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 31.

АЛЕКСИЕВ, Димо – възрожденски просветен и църковен деец. Класен учител в Трявна (1830-1831). Свещеник в Габрово (от 1841) и в Трявна (1867). Рисува и икони.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

Серафим Алексиев (фотопортрет)

АЛЕКСИЕВ, Серафим (светско име: Стоян Георгиев Алексиев) (25.II.1912 – 13.I.1993) – просветен и църковен деец. Роден в Горно Броди, Серско (Егейска Македония). След години на учение в Софийската Духовна семинария и в Старокатолическия богословски факултет в Берн (Швейцария), преподава в продължение на десетилетия в Пловдивската и Софийската Духовни семинарии, а от 1960 до 1969 – и в Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София, където е доцент в катедрата по догматическо богословие. Приема монашество (1940), а три години по-късно е ръкоположен за йеромонах. Възведен в архимандритски сан (1947) и поема ръководството на Културно-Просветния отдел при Св. Синод в София. Поради несъгласие с календарната промяна и с членуването на Българската православна църква в Световния Съвет на църквите (ССЦ), преустановява преподавателската си дейност и се оттегля в манастира „Покров Богородичен" в кв. Княжево край София (1969).

*Лит.: **Архимандрит Серафим** (Алексиев); Почина в **Господа архимандрит Серафим**; Българска православна църква; Българска патриаршия. // Pravoslavieto.com.*

АЛЕКСИЕВ, Стоян Георгиев – *вж Алексиев, Серафим*

АЛЕКСИЕВ, Цано – църковен деец. Роден в с. Люта, Ломско. Свещеник в с. Люта и селата Котеновци и Войници, Берковско (30-те – нач. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

АЛЕКСИЙ (9.IV.1961) – църковен деец. Роден в София. Завършва техникум. Постъпва като послушник в Кокалянския манастир (1990). Приема монашество (1990). Завършва Московската духовна академия (1996). Ефимерий в Драгалевския манастир (1996-). Възведен в архимандритско достойнство (2008).

Лит.: Нови архимандрити на БПЦ. // Църковен вестник, N 11, май 2008.

АЛЕКСИЙ ЗОГРАФСКИ (светско име: Алексей Стефанов) – възрожденски просветен деец. Роден в с. Галичник, Дебърско. Учи в Зографския манастир, където приема и монашество. Учител в Дойран (1856-1858), Кукуш (1859), Велес (1861-1868), Прилеп (1869) и други селища в Македония. По-късно се установява в София и напуска учителството.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

Златна монета с образа на Алексий I Комнин (фотография)

АЛЕКСИЙ I КОМНИН (1048 или 1056 – 15.VIII.1118) – византийски император (1081-1118). Основател на династията на Комнините. Племенник на император *Исак I Комнин* (1057-1059) и син на *Йоан Комнин*, който отказва да наследи трона след оттеглянето на брат си. Отличава се като военачалник срещу нормани и турци при властването на *Никифор III Вотаниат*, срещу когото е извършен военен преврат и той се съгласява да абдикира в полза на Алексий. По време на коронацията му владее само територията между Одрин и Цариград (Тракийска тема). В първите години след възкачването си на престола води неуспешни сражения с норманите, които завладяват Епир и Северна Гърция през 1083-1084. Императорът изпраща 360 хил. златни номизми на германския император Хайнрих IV, който в замяна ангажира норманите с нападение срещу техните владения в Италия. Освен това, обещавайки търговски привилегии, успява да привлече венецианците за съюзници и с тяхна помощ изтласква норманите от Гърция и Южна Италия. След смъртта на Робер Жискар (1085) норманите се оттеглят от византийските провинции и задълго престават да бъдат заплаха. По същото време Балканите са обхванати от въстания на еретици – *богомили* и *павликяни*, които използват народното недоволство от тежкото положение в страната и привличат армия от селяни и дезертьори. Бунтовете в Тракия са потушени, но ново нападение на печенегите от север през 1087 кара императора да поведе поход в Мизия срещу тях. Той не постига успех при обсадата на Дръстър (Силистра) и плаща паричен откуп, за да се завърне с армията си обратно. През 1090 печенегите нахлуват отново. Тогава с умели ходове Алексий печели за съюзници куманите и заедно разбиват печенегите в Тракия на следващата година. Печенегите правят последен набег през 1094, когато също са разбити. Сериозно е положението на империята в Мала Азия, където повечето от предишните територии са изгубени и са във владението на селджукския тюркски султанат или различни мюсюлмански емири. Византийската армия няма достатъчно сили, за да започне контранастъпление на изток. Алексий I Комнин търси помощ сред европейските държави и призовава папата да организира поход на християните срещу тюркските мюсюлмани. Папата откликва на призива му и така е организиран *Първи кръстоносен поход* през 1095. Първата вълна на похода обаче не успява дори да стигне до Светите места и е победена още в Мала Азия. Следващата вълна на похода включва добре подготвени войници и рицари, водени от способни военачалници. Но между императора и кръстоносците възниква напрежение. Започва да се говори дори за атака на Цариград. В крайна сметка Алексий I Комнин се споразумява с тях и успява да ги прехвърли в Мала Азия. Алексий отстоява сигурността на населението на империята и войските му строго контролират преминаването на кръстоносците. Там, откъдето минават рицарите и армията им, веднага след това пристигат византийските войски и налагат императорската власт. Византийците се възползват умело от успехите на кръстоносците и придобиват Никея през 1097, като просто влизат в освободения от кръстоносците град. Властта на Византия в по-голямата част от Мала Азия е отново възстановена, докато западноевропейските рицари превземат Антиохия и Сирия. Във вътрешнополитическо отношение Алексий I укрепва положението си на трона, като създава множество нови длъжности (например званието севастократор) и ги дарява на свои близки. За да се консолидира властта на управляващата династия на Комниите, благородниците, които не са свързани по родство с нея, биват изключвани от управлението. Срещу Алексий I са организирани над дузина покушения, дворцови заговори, военни бунтове и селски въстания. Император Алексий I провежда гонения срещу еретиците *богомили* и *павликяни*, които заповядва да бъдат екзекутирани публично. Според „Алексиада" императорът тайно кани богомилския водач Василий на теологичен диспут в столицата под предлог, че иска да стане негов последовател, след което го пленява и осъжда на публично изгаряне на клада. Императорът умира след дълго боледуване. Наследява го синът му *Йоан II Комнин*.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 313-318; Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 64.*

Алексий II Комнин (рисунка на една от монетите му)

АЛЕКСИЙ II КОМНИН (10.IX.1169 – X.1183) – византийски император (1180-1183). Син на император *Мануил I Комнин* от втория му брак с Мария Антиохийска, дъщеря на Раймон дьо Поатие. Поради непълнолетие от негово име като регент започва да управлява майка му. Управлението ѝ е изключително непопулярно. Свален и убит по заповед на Андроник I Комнин. Преди това по същия начин постъпил и с майка му.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 324-328.*

Алексий III Ангел (рисунка)

АЛЕКСИЙ III АНГЕЛ (ок. 1153-1211) – византийски император (1195-1203). Полям брат на император *Исак II Ангел*, който го назначава за севастократор и военачалник. Узурпира властта с помощта на войските, след като сваля и ослепява брат си, император Исак II Ангел, докато последният се намира на лов в Македония. Заварва империята отслабена и притисната от външни агресори. Високомерието и арогантният тон на ромейската дипломация, на фона на залязващата имперска мощ на Византия, не впечатляват чуждестранните владетели, а предизвикват присмеха им. Германският император Хайнрих VI заплашва да обяви война на Византия, ако не получи паричен откуп. Алексий III въвежда специален данък, наречен алеманикон, и едва успява да събере парите, след като ограбва скъпоценностите от

императорските гробници в църквата „Свети Апостоли" (Цариград). Не била пощадена дори гробницата на самия *Константин Велики*. Тъй като междувременно германският император умира (1197), Алексий III не изплаща откупа, а го използва, за да преустрои дворците и градините си. Продължава без успех войната срещу българите и техните кумански съюзници, които опустошават византийските владения в Тракия. През 1198-1201 Алексий III е принуден да воюва с българските феодали Добромир Хриз и Иванко, отцепили се като самостоятелни владетели в Македония (около Просек) и Родопите. В резултат на мирен договор с цар *Калоян* през 1201-1202 Византия губи значителни територии около Средец, Ниш, Браничево и Белград. На изток селджукските турци продължават да отнемат територии от византийците. През лятото на 1203 западните рицари и венецианците, участници в *Четвъртия кръстоносен поход*, се явяват пред Цариград, водейки със себе си претендента за византийския престол – младия *Алексий IV Ангел*, син на детронирания Исаак II. По това време византийският флот и армия се намират в окаяно състояние, занемарени и дълго време пренебрегвани от императора. Без да успее да окаже отпор, Алексий III бяга от столицата, а племенникът му заема трона заедно с ослепения Исаак II. Само година по-късно (1204) кръстоносците превземат Цариград, ликвидират Византия и основават Латинската империя. Остатъкът от живота си бившият император прекарва в изгнание и неуспешни опити да си върне престола. През 1211 се опитва да завладее Никея с помощта на селджукските турци, но съюзниците му са разгромени, а той самият е пленен от никейския император Теодор I Ласкарис, принудително замонашен и изпратен в манастир в никейските владения.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 342-345; Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 64.*

Алексий IV Ангел (копие от мозайка)

АЛЕКСИЙ IV АНГЕЛ (ок. 1182 – 8.II.1204) – византийски император (от август 1203 до януари 1204). През 1185 *Исак II Ангел* извършва държавен преврат, отстранява *Андроник Комнин* и поставя началото на нова династия – Ангелите, през управлението на която Византийската империя се намира в криза и упадък. Алексий IV Ангел е син на император Исак II Ангел и първата му жена Ирина. Чичо по бащина линия на Алексий IV Ангел е император *Алексий III Ангел*, който на свой ред също узурпира трона, след като детронира, арестува и ослепява брат си Исак II Ангел през януари 1195. Младият Алексий IV, който е престолонаследник, бяга при кръстоносците на Енрико Дандоло във Венеция, където се подготвя кръстоносен поход срещу мюсюлманите към Светите земи. Алексий им обещава, че ще получат 200 хиляди сребърника – половината от императорското съкровище, ако върнат него и баща му на трона като съвладетели. През август 1203 кръстоносците се явяват пред стените на Цариград. При вида на кръстоносната войска, настъпваща срещу него, Алексий III избягва от столицата, като със себе си взема повечето от императорското съкровище. В Цариград се възцаряват Алексий IV, заедно с ослепения му баща Исак II. След като се възкачва на трона, Алексий IV издига ослепения си баща Исак II Ангел за свой съвладетел. Новият василевс обаче не разполага със солидна подкрепа сред населението, негодуващо срещу чужденците кръстоносци, които безчинстват из града. Скоро става ясно, че, тъй като хазната е празна, Алексий не може да изплати на кръстоносната войска сумата, която е обещал. За да събере пари, императорът е принуден да конфискува имуществото на противниците си, плячкосва градовете в Тракия и дори претопява църковни скъпоценности. Поради неизпълнените обещания кръстоносците се отдават на грабеж и своеволия. Алексий IV заповядва срещу венецианския флот да бъдат пуснати запалени кораби, но опитът е неуспешен и това допълнително разгневява бившите му съюзници. В столицата започват вълнения и изстъпления сред народа, тълпите убиват всеки срещнат чужденец, а в Мала Азия Трапезунд се отцепва като независима държава. За да спаси короната си, Алексий IV изпраща висшия сановник Алексий Дука Мурзуфул да преговаря с кръстоносците, които на свой ред трябва да разбият въстаниците в града. Мурзуфул обаче се противопоставя на това и в крайна сметка се възползва от бунта, за да се провъзгласи за император. В храма „Света София" се събира синклит, който низвегира Алексий IV и баща му. За нов император е избран Николай Канава (неофициално Николай I). Последствията от управлението на Алексий IV Ангел са катастрофални. Неизплащането на дължимите на кръстоносците суми дава причина те да завладеят Цариград през 1204, като го държат повече от 57 год., през които Византия не съществува като единна държава. От друга страна управлението му води до свалянето на династията на Ангелите от Алексий V Дука Музруфул.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 346-348.*

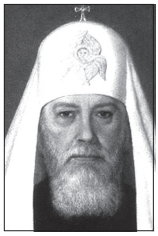

Патриарх Алексий I (портрет)

АЛЕКСИ́Й I (светско име: Серге́й Влади́мирович Сима́нский) (27.X.1877 – 17.IV.1970) – Патриарх Московски и на цяла Русия (1945-1970). Изиграва важна роля за вдигане на схизмата над Българската православна църква (1953).

Лит.: ***Дюлгеров****, Д. Всеруският патриарх Алексий. // Църковен вестник, N 43-44, 27 ноември 1954;* ***Одинцов****, М. И., А. С.* ***Буевский****.* ***Алексий I****. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 676-698.*

АЛЕКСИЙ II (светското име: Алексий Михайлович Ридигер) (1929-2008) – висш руски духовник. Патриарх Московски и на цяла Русия (1990-2008).

*Лит.: **Архимандрит Гавриил**. **Негово Светейшество Московският и на цяла Русия патриарх Алексий II**. // Църковен вестник, N 31, 28 авг. 1990; На 19 май пристига **Негово Светейшество Алексей II, патриарх Московски и на цяла Русия**. // Църковен вестник, N 20, 16-22 май 1994; **Цъпин**, Вл., С. Л. **Кравец**. **Алексий II**. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 698-720.*

АЛЕКСИЙ ХУНОЛ (втората половина на IX в.) – високопоставен сановник по времето на княз Борис I. Удостоен с титлата „сампсис". Участва в състава на българската делегация на VIII Селенски събор в Цариград (869-870), на който Българската църква е поставена под върховенството на Цариградската патриаршия.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 48.

АЛЕКСО (-1793) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кратово.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

АЛЕКСОВ, Драган – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер. Спомоществовател на „Христоития", превел Р. Попович (1837).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

АЛЕКСОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Дебели лак, Радомирско (40-те – 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

АЛИ ПАША, Мехмед Емин (1815-1871) – османски държавник. Заема неколкократно постовете на велик везир и министър на външните работи. През 1869 натоварва Гаврил Кръстевич да изработи проект за ферман за учредяването на Българската екзархия, който излиза на 28 февруари 1870. В знак на благодарност му бил поднесен от епископ Иларион Макариополски специален адрес, написан на пергамент, богато украсен и подписан от членовете на Българския привременен съвет в Цариград.

*Лит.: **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. С., 1971; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 48.*

Мехмед Емин Али паша (фотопортрет)

АЛИАНИ – членове на мохамеданска секция, разклонение на шиитския *Ислям*. Смятани за еретици от сунитите. Проникват в българските земи (XVII в.) от Персия. Почитат Али – зет на пророка Мохамед. Живеят в отделни села или махали в Лудогорието и Кърджалийско. Не посещават джамии. Молитвените им домове представляват текета, където палят свещи. Жените им не носят фереджета. Празнуват Гергьовден (Идрилдеси). Някои автори ги смятат за ислямизирани българи.

*Лит.: **Маринов**, В., З. **Димитров**, Ив. **Коев**. Принос към изучаване приноса на турското население в Североизточна България. II. Алиани, казълбаши. // Изв. Етногр. инст. с музей, 2, 1955.*

Жени – алианки (фотография)

АЛИЛУЯ – библейската, литургична акламация, означаваща „хвалете Бога". Появява се в еврейската Библия в няколко псалми – обикновено в началото или в края на псалма, или и на двете места. Тъй като думата „алилуя" не е преминала в българския език направо от иврит, а е възприето гръцкото езиково посредничество, тя идва с византийското си произношение. Думата „алилуя" преминава сравнително рано чрез старобългарските преводи на сакралните текстове.

*Лит.: **Пиперов**, Б. Алилуь. // Църковен вестник, N 28, 13 юли 1963; Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 26.*

АЛИНСКИ МАНАСТИР „СВ. СПАС" – разположен в склоновете на Плана планина под връх „Калето" (1190 м н.в.) на 6 км от с. Алино и на 20 км от гр. Самоков. Възниква през XVI-XVII в. и в годините на ранното Възраждане бил книжовен център от местно значение. Единствените оцелели сгради в Алинския манастир са църквата и една полуразрушена жилищна сграда. В архитектурно отношение църквата представлява еднокорабна, едноапсидна сграда с полуцилиндричен свод, без преддверие (притвор) и купол. Според запазения ктиторски надпис стенописите в нея датират от 1626. В олтара са изобразени традиционните сцени „Богородица Ширшая небес", „Причатие на апостолите", „Поклонение на Христовата жертва", „Благовещение" и „Гостоприемството на Авраам". В източната част на храма са илюстрирани някои сцени, разказващи за чудесата на Христос след Възкресението, като „Неверието на Тома", „Сватбата в Кана Галилейска", „Преполовение" и др. В свода са представени различни образи на Христос: младият Христос Емануил, Христос Вседържател и Христос като ангел. В западната част на църквата се редуват сцени от църковните празници и Страстите Христови. През XIX в. в западната фасада на църквата е добавен образът на патрона „Христос Спасител". Историческа ценност представляват и големите иконостасни икони на Христос, Пресвета Богородица, Св. Иван Рилски, Св. Йоан Предтеча и малката сборна икона от 1845. Стенописите в алинския храм са в традициите на атонските майстори, като част от композициите са опростени и освободени от някои детайли, поради което те са по-наивни и примитивни, но по-искрени и

Изглед от Алинския манастир „Св. Спас" (фотография)

разбираеми. Те са колективно дело на майстори-живописци с различен творчески почерк. Днес Алинският манастир е необитаем и запустял.

*Лит.: **Енчев-Видю**, Ив. Халинският манастир. Археологически вести. // Изв. Бълг. археолог. инст., 4, 1926-1927, с. 288-291; **Божков**, Ат. Стенописите на Добърско и Алинският манастир от XVII век. // Изкуство, 1966, N 5, с. 18-28; Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 65; **Бакалова**, Е. Алинският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 201-203; Алинският манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 5, 30 ян. – 5 февр. 1995.*

АЛИПИЙ – възрожденски църковен и читалищен деец. Екзархийски наместник в Оряхово, а от юли 1878 – във Видин. Един от основателите на читалище „Искра" в Оряхово.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

АЛЛАХ – съгласно Св. *Коран* единственият Бог, Създател на света.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 27.

АЛОАТИ, Йосиф (1857-1933) – италиански католически духовник. Поради увреждане на едното му око не успява да завърши гимназия. Назначен е за заместник-директор в копринената фабрика на дядо си. Влиза в лазаристкия колеж в Скарнафиджи (1874). Завършва философия (1877). През есента на с.г. постъпва в новициата на лазаристите в Киери край Торино. Завършва Духовна семинария в Торино (1882). Същата година ръкоположен за свещеник и служи в родния си град. През октомври 1882 изпратен в мисията на лазаристите в Солун. На 9 април 1889, заедно със сестра си Кристина (Христина), приела монашеското име Еврозия, основават в Солун обществото на сестрите евхаристинки – изцяло българска религиозна общност, което се отдава на благотворителна и просветна дейност. През 1892 пренася центъра си в гевгелийското село Палюрци, Гевгелийско (Егейска Македония), където са изградени женски манастир, сиропиталище и земеделско училище за момчета. Разкрити са мисии в униатските селища Богданци (1900), Гевгели (1901), Сехово, Пирава (1905), Стояково (1908) и Долни Тодорак (1911). В навечерието на Балканската война евхаристинките наброяват около 40 монахини, почти изключително македонски българки. Манастирът става база на четите на ВМОРО. За да бъде по-близо до местното население, отец Алоати приема източния (униатския) обряд. След установяването на сръбската и гръцка власт в Македония в 1913 дейността на отец Алоати е силно ограничена, но той остава в Македония и подпомага доколкото може българската кауза. След края на Първата световна война (1920) Алоати е изгонен от сръбските власти и се установява в България. В София той купува със свои средства къща и основава там Сиропиталище „Княгиня Евдокия". Поради заболяване се завръща в Италия (1926), където скоро след това умира.

Йосиф Алоати (фотопортрет)

*Лит.: **Драгов**, Х. Добротворното дело на **Йосиф Алоати** и на **сестра Еврозия**, основатели на Обществото на сестрите евхаристинки (По случай 50-год. от основаването на делото). С., 1939; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 198, 327, 542, 774.*

АЛТЕРНАТИВЕН СИНОД – неканоническа православна църква, възникнала в резултат на разкол в Българската православна църква (1992). Израз на противоборство за овладяване на ръководството на БПЦ. В нарушение на Устава на БПЦ и с подкрепата и помощта на управляващите политически сили е извършен преврат в църковната организация (1992). Новото ръководство на БПЦ е само частично признато в организацията. Разколниците са отстранени от ръководството на БПЦ и създават алтернативна православна църква в България. На 7 март 1971 умира патриарх Кирил Български. За наместник-председател на *Св. Синод* е определен ловчанският митрополит *Максим*, който по устав трябва да организира избора на новия патриарх и да поиска съгласието на правителството за провеждането на епархийски избори за членове на Патриаршеския избирателен църковно-народен събор. Митрополит Максим не поисква такова съгласие. Вместо това по негово предложение на 1 април 1971 г. *Св. Синод* взима противоречащо на Устава на БПЦ решение да не се провежда избор на членове на Църковно-народния събор, а в събора да участват членовете на Църковно-народния събор от избора на патриарх Кирил (чийто 4-годишен мандат е изтекъл 16 г. по-рано). На 8 март 1971 Политбюро на ЦК на БКП взима решение „А" N 145 – да бъде издигната и поддържана кандидатурата на митрополит Максим за нов патриарх. На председателя на Комитета по църковните въпроси Михаил *Кючуков* е възложено да осигури избора. На 4 юли 1971 Патриаршеският църковно-народен избирателен събор избира Ловчанския митрополит за Патриарх и Софийски митрополит. Предвид опорочеността и нищожността на избора на патриарх Максим от 1971 на основание чл. 17 от Устава на БПЦ шестима митрополити – *Пимен Неврокопски*, *Стефан Великотърновски*, *Панкратий Старозагорски, Софроний Доростолски и Червенски, Калиник Врачански, Йоаникий Сливенски*, излизат с предложение за провеждане на нов избор на патриарх. С тази задача е натоварен митрополит Йоаникий Сливенски. На 25 май същата година Дирекцията по вероизповеданията на МС издава акт N 92, с който официално обявява за незаконен дотогава действащия състав на *Св. Синод* като ръководен орган на БПЦ. След излизането на този акт за наместник-председател на алтернативния Синод е определен митрополит Пимен. По този начин по силата на Тридесето Апостолско Правило: „Ако някой епископ си послужи със светските власти, за да получи епископска власт в Църквата, да бъде низвергнат и отлъчен, както и всички, които се съобщават с него", духовниците сами се отлъчват от Църквата. На 1 юни по заповед на военния министър Александър Сталийски отборът по карате на ЦСКА окупира Синодалната палата. Под ръководството на Христофор *Събев* и

на политици от СДС е завзета и Софийската семинария. Следва и неуспешен опит за превземане на Софийската митрополия. *Св. Синод* обжалва двукратно решението на Дирекцията, но Трето гражданско отделение при Върховния съд отхвърля жалбата. На 11 юни Конституционният съд обявява за неконституционен действащия Закон за вероизповеданията. През 1996 алтернативният синод свиква църковно-народен събор, който избира митрополит Пимен за патриарх, а Крупнишкия епископ Инокентий – за Софийски митрополит. С този акт се нарушава Уставът на БПЦ, който предвижда българският патриарх да бъде едновременно и софийски митрополит. Полага клетвата си при встъпване в длъжност като президент Петър Стоянов пред „патриарх" Пимен. На 30 септември и 1 октомври 1998 в храм „Св. Александър Невски" е проведен разширен, надюрисдикционен Всеправославен събор с участието на предстоятели и представители от всички автокефални и автономни православни църкви, който обявява избора на Патриарх Максим за каноничен. Съборът приема разкаянието на митрополит Калиник (възстановен като Врачански митрополит) и „патриарх" Пимен (останал на разположение на *Св. Синод* с титлата бивш Неврокопски митрополит). На 27 март 1997 г. по заповед на кмета Стефан Софиянски (РД-09-194/26.3.1997) Столичната община регистрира Инокентий като Софийски митрополит. Уставът на БПЦ бе погазен отново. През септември 1998 в София се провежда Светият разширен Всеправославен надюрисдикционен събор, който потвърждава легитимността на патриарх Максим и осъжда разкола. Тогава разколът приключва канонично. Един държавен чиновник, Любомир Младенов, шеф на вероизповеданията в правителството на Иван Костов, обвинява Всеправославния събор в „посегателство срещу независимостта на БПЦ", нарича го „Варшавски договор", а разколът обявява – за „Пражка пролет".

През ноември 1998 правителството на Иван Костов финансира извънреден разколнически събор, който „уволнява" (пак!) Патриарх Максим. Споменатият чиновник Младенов приветства събора и заявява: „Който благославя Максим, е разколник"... През април 1999, след няколкомесечно боледуване, на 93-годишна възраст умира Пимен. Разколниците избират митрополит Инокентий за наместник-председател на алтернативния синод. В първия ден на 39-то Народно събрание народният представител от НДСВ Борислав Цеков внася законопроект за вероизповеданията. Законът е приет в края на 2002. На 21 юли 2004, със знанието на президента и министър-председателя и с разрешението на бившия главен прокурор Никола Филчев, е проведена полицейска акция „Расо", която връща на *Св. Синод* храмовете, отнети от алтернативния синод. Разколниците завеждат иск за 200 млн. евро в Европейския съд по човешките права в Страсбург, които държавата да им плати като компенсация за „неправомерното им изгонване от храмовете". От началото на 2005 „Алтернативният синод" се води официално от 90-годишния епископ *Борис Пловдивски*. След смъртта му (22 март 2006) начело на синода е отново Инокентий. През май 2010 епископ Йоан (Ранков) съобщава чрез масмедиите, че алтернативният синод е изпратил писмо до архиереите на *Св. Синод* на БПЦ, в което се обявява за помирение и единство с каноничната Църква. Решението е подкрепено от Инокентий, от епископ Йоан и от о. Николай Николов. Против са били Гервасий (Патъров) и Камен Бараков. Йоан заявил още, че ще следва тази посока, като се разграничава от действията на Гервасий и Камен Бараков, които все още не искат да се помирят с каноничната Църква. На 26 ноември 2012 „митрополит" Инокентий прави изявление, че се връща в лоното на БПЦ като епископ Крупнишки. В началото на декември митрополит Кирил Варненски и Великопреславски казва, че 15 свещеници от Софийска епархия заявяват, че искат да се върнат към БПЦ. Има желаещи и от другите епрахии, но техните писма щели да бъдат разгледани от съответните епархийски съвети, а не от *Св. Синод*. В заседанието си на 11 декември 2012 *Св. Синод*, след като разглежда покайната молба на Крупнишкия епископ Инокентий и неговата писмена декларация, с която се отрича от титлата „софийски митрополит и наместник-председател на *Св. Синод*" и от всички извършени от него хиротонии след 1 октомври 1998, решава да го приеме в лоното на БПЦ – БП и, по молба на Старозагорския митрополит Галактион, му определя църковно послушание – да бъде негов викариен епископ.

*Лит.: Изявление на Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 14, 8 апр. 1993; **Димитров**, Ив. Печална годишнина. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1993; Юнската сесия на Светия Синод. Интервю с **Негово Преосвещенство Левкийския Неофит**, главен секретар на Св. Синод. // Църковен вестник, N 23, 8-13 юни 1993; **Димитров**, Ив. Самозванци. // Църковен вестник, N 24, 14-29 юни 1993; Съзнание за вина, но без разкаяние. Разговор с главния секретар на Св. Синод **Левкийски епископ Неофит**. // Църковен вестник, N 24, 14-29 юни 1993; Братска помощ и подкрепа срещу разколите. Разговор с **Високопреосвещения Димитриадски митрополит Христодул**, водач на делегацията на Гръцката църква. // Църковен вестник, N 24, 14-29 юни 1993; Обръщение на Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993; От Канцеларията на Св. Синод. За преодоляване на последиците от разкола. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993; Декларация на участниците в предсъборното съвещание на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 28, 12-18 юли 1993; До средствата за масово осведомяване. Изявление на Главния секретар на Светия Синод на БПЦ. // Църковен вестник, N 36, 5-12 септ. 1993; Архиерейски събор на Българската православна църква. Протокол. // Църковен вестник, N 40, 4-10 окт. 1993; Президентът и църквата. // Църковен вестник, N 1, 3-9 ян. 1994; Отново намеса в църковните дела. // Църковен вестник, N 2, 10-16 ян. 1994; Решения на Св. Синод. // Църковен вестник, N 3, 17-23 ян. 1994; **Топузлиев**, Б. Българите в Америка и разкола. // Църковен вестник, N 4, 24-30 ян. 1994; **Маринов**, Хр. Намесата в държавната власт и политиката в църковните дела е недопустима. // Църковен вестник, N 9, 28 февр. – 6 март 1994; N 10, 7 март – 13 март 1994; Обръщение на Св. Синод на Българската православна църква към православното духовенство и българския народ. // Църковен вестник, N 10, 7 март – 13 март 1994; N 11, 14-20 март 1994; Декларация на Националната конференция на свещениците от БПЦ. // Църковен вестник, N 11, 14-20 март 1994; Съобщение от Синодалната канцелария (за получени писма от бившите **митрополити Пимен** и*

***Панкратий**). // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994; Синодалната палата – отново свободна. // Църковен вестник, N 20, 16-22 май 1994; **Димитров**, Ив. Отново за разкола. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. – 4 септ. 1994; **Райкин**, Сп. Разколът зад граница. // Църковен вестник, N 34, 21-27 авг. 1995; N 35, 28 авг. – 3 септ. 1995; N 36, 4-12 септ. 1995; N 37, 11-17 септ. 1995; Разколът свърши. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998; Решения на Светия разширен събор. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998; Утрото след разкола. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998; Патриаршеско и Синодално послание. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998.*

АЛТЪПАРМАКОВ (или Алтипармаков), Атанас Костов (1862 – 10.VIII.1927) – общественик и духовник. Роден в Битоля, Вардарска Македония. Митрополитски наместник в Битоля. Допринася за откъсването на битолското арумънско население от гъркоманията и включването му в българските национални борби.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 14.*

АЛФАТА И ОМЕГАТА – символи на Иисус Христос, взети от Откровение Йоаново, където за Него е написано, че Той е „алфата и омегата, начало и край". Затова тези две гръцки букви често пъти се вплитат в изображението на Христовия монограм (Хризмата).

Онлайн ресурс.

Димитър Амбарев (фотопортрет)

АМБАРЕВ, Димитър (11.IX.1944 – 2.VII.2014) – църковен деец. Роден в Пловдив. Завършва Духовната академия в София. Ръкоположен за дякон (1970), а след това – и за свещеник. Служи в Преображенския манастир, храм „Св. Атанасий", с. Куклен, храм „Св. Богородица", с. Широка лъка, храм „Св. Св. Кирил и Методий", с. Устина. През 1992-1993 е протосингел на Ловчанска митрополия, а от 1994 – енорийски свещеник в храм „Св. Петка" – Стара в София, където служи до пенсионирането си. Награден с офикия „иконом" (2002). Взема дейно участие и в обществено-политическия живот на страната. Заради антиправителствено изказване през 1975 е арестуван и обвинен, че иска да взриви паметника на Альоша в Пловдив. Осъден на 5 г. затвор, където се разболява от диабет, което по-късно става причина да ампутират крака му. В 1984 получава съдебна реабилитация. През 1988 е поканен от отец Благой *Топузлиев* за съучредител на Дружеството за защита правата на човека в България, но не се присъединява явно, за да не навреди на начинанието заради присъдата, която има. В 1989 е съучредител на Комитета за защита на религиозните права, свободата на съвестта и духовните ценности заедно със свещениците Благой Топузлиев, Христофор *Събев* и др. Същата година по време на майските събития е пълномощник на Независимото дружество за правата на човека с председател Илия Минев и се обявява в защита на правата и на мюсюлманите в България. В 1989 става и съучредител на СДС и е говорител на Независимото дружество за защита правата на човека. Отец Амбарев е свещеник в Града на истината през 1990. Започналите вътрешни борби и подозренията му към много от т.н. „сини" политици, за причастност към бившия режим, го отблъскват от тези среди. По време на „разкола" в БПЦ остро критикува висшия клир за обвързаността му с комунистическия режим и специалните служби, нравствената развала и слабост на владиците, но никога не изменя на канонично дължимото пред епископата, не нарушава устава на БПЦ и остава докрай в нея. Известна е непримиримостта му към Пловдивския митрополит *Николай.* Автор на отвореното писмо до президента Росен Плевнелиев от 2012, в което го призовава за официално поклонение пред Мемориала на жертвите на комунизма на 1 февруари – церемония, която вече три години традиционно се спазва от президентството. Участва активно и в антиправителствените протести през лятото на 2013. Макар с ампутиран крак и в тежко здравословно състояние, въпреки заплахите за безредици и полицейско насилие, той идва и благославя протестиращите пред Народното събрание в София на рождения ден на Левски – 18 юли 2013. Участва в протестите срещу претенциите на мюфтийството към Карлово. Включва се активно и в демонстрациите срещу разрешаване на продажбата на българска земя на чужденци. На 15 февруари 2014 лично води неразрешеното траурно поклонение на антикомунистическата патриотична младеж пред паметта на ген. Христо Луков в София. Погребан в Пловдив.

Онлайн ресурс.

АМВОН – малка издигната площадка, откъдето се произнасят поучителни слова пред вярващите, чете се *Евангелието* или се извършва църковно пеене. Целта е проповядващият да излъчва авторитет, като стои по-високо от вярващите. В Православието амвонът се намира в централния кораб на християнските храмове. До XVII в. се използва амвон от така нар. византийски тип. След това е заменен с архиерейски тип. В западните църкви амвонът първоначално не се различава от византийския модел. През XI в. тук се появяват двойни амвони, разположени от двете страни на храма и изпълняващи различни функции. Разположеният в южната страна на църквата се използва за четене и разяснение на *Евангелието*, а намиращият се отляво – за четене на Деянията на апостолите и други свещени писания. Тези амвони играят важна роля при украсяването на църквите. Често те са пищно изрисувани и включват мозайка и резба. В католическите и протестантските църкви амвонът постепенно е заменен от катедра.

Амвон (фотография)

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 108; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 53.

Per aspera ad astra!

АМВРОСИЙ (светско име: Алекси Иванов) (1873-1945) – църковен деец, музиколог и композитор. Роден в Шумен. Завършва Цариградската духовна академия (1906). По време на пребиваването си в Цариград приема монашески сан. Ръководител на курс за църковни певци в Бачковския манастир (1906-1907). Завършва Богословския факултет в Черновиц, Австрия (1913). Протосингел на Търновската митрополия (1913-1917). Възведен в архимандритско достойнство (1917). Протосингел в Русе (1920-1929) и в Сливен (1929-1935), след което се пенсионира.

*Лит.: **Архимандрит Амвросий**. // Църковен вестник, N 27, 26 юни 1965; **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 385.*

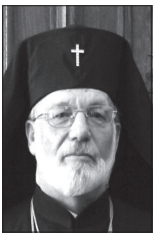

Амвросий Доростолски (фотопортрет)

АМВРОСИЙ ДОРОСТОЛСКИ (светско име: Александър Александров Парашкевов) (9.VI.1942 – 18.VIII.2020) – висш духовник. Роден в град Свищов. Завършва Висшия химико-технологичен институт в София и Духовна академия „Св. Климент Охридски" също в София (1987). Приема монашество (13 август 1983) в Клисурския манастир „Св. Св. Кирил и Методий", край Берковица. Ръкоположен е за йеродякон в Чипровския манастир „Свети Йоан Рилски" (19 октомври 1983) и за йеромонах – в Клисурския манастир (15 август 1984). Служи в Клисурския манастир (от 1 декември 1984 до 3 февруари 1988), като заедно с това обгрижва и богослужебните нужди в различни енории към Берковското архиерейско наместничество. Възведен в архимандритско достойнство (29 юни 1989). Игумен на Лопушанския манастир (3 февруари 1988 – 1 април 1994). Присъединява се към духовенството на така наречения Алтернативен синод и е ръкоположен за епископ (3 април 1994) в Чекотинския манастир „Св. Архангел Михаил" от митрополит Пимен Неврокопски, и е назначен за Видински митрополит. Поради отпора на видинското свещенство да го допусне в града, остава в Берковица. На *Всеправославния събор в София* (1 октомври 1998) хиротонията му е призната „по крайно снизхождение" и е приет в единството на Българската православна църква с титлата Браницки епископ. Служи като викарий на Видинския митрополит. Същевременно от 1999 до 2004 изпълнява и длъжността игумен на Клисурския манастир, като успява да го ремонтира и стабилизира финансово. От 1 юли 2004 е викарий на Врачанския митрополит. Избран за Доростолски митрополит (2010). След смъртта на Варненско-Великопреславския митрополит Кирил временно е управляващ Варненско-Великопреславската епархия до избора на нов титулярен митрополит (2013).

*Лит.: Биография на **Доростолския митрополит Амвросий**. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2010; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 348.*

Амвросий Зографски (фотография)

АМВРОСИЙ ЗОГРАФСКИ (светско име: Георги Тюроленков) (1939) – духовник. Роден в с. Новаково, Асеновградско (дн. Пловдивска обл.). След завършване на Духовната Семинария в Черепиш отбива военната си служба и след това работи като дърводелец в Пловдив. Посещава често Бачковския манастир, където през 1973 постъпва като послушник при игуменството на архимандрит *Иларион*, който по-късно става Доростолски митрополит. Приема монашество (1977). През 1981 заминава за Света Гора в българския Зографски манастир, където в продължение на шестнадесет години изпълнява различни послушания. През 1997 е избран от манастирския събор за игумен на манастира. По време на неговото игуменство се извършва историческото връщане на откраднатата „История славяноболгарская", направен е основен ремонт на манастирските сгради, възстановяват се стари манастирски плодови градини и се създават нови лозови насаждения, а числото на братството нараства от 14 (през 1997) на 37 души (2016).

Онлайн ресурс.

АМВРОСИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ (1854-1931) – е гръцки висш духовник. Преспански и Охридски митрополит (1895-1896). Скопски митрополит (1896-1899). Директор на Патриаршеския музикален силогос (1899-) в Цариград. Пелагонийски митрополит в Битоля (1899-1903). В Битоля работи за насърчаване на гръцкото образование. Открива училище във влашкото гъркоманско село Нижополе. Поддържа връзки с гръцкото консулство в града, което ръководи Гръцката въоръжена пропаганда в района. По време на Илинденско-Преображенското въстание (при отсъствие на митрополит Антим Преспански и Охридски) заминава за Крушево и алармира Вселенската патриаршия за катастрофата. Подписва и протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото въстание в Македония и Одринско. Среща се и с Герман Каравангелис, когато той посещава Битоля. Пише чести доклади до Патриаршията за събитията в района и изобщо в областта. Митрополит на Неокесария и Гангри в Котиора (1903-1911). През април 1911 е преместен в съседната епархия Кесария в Кападокия. В Кесария остава само три години и в 1914 е уволнен. Връща се в Цариград и предприема различни църковни мисии, най-важната от които е член на Комисията за календарния въпрос под председателството на митрополит Антим Визенски. През 1924 отново избран за митрополит на Неокесария, но не отива до Котиора поради променената обстановка след поражението на Гърция във войната срещу Турция. Деркоски митрополит (1929-1931).

Амвросий Пелагонийски (фотопортрет)

Онлайн ресурс.

АМЕРИКАНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – *вж Православна църква в Америка*

АМИН! – дума (на старогръцки: ἀμήν; на иврит: אָמֵן, в западноевропейската традиция на латински: amen), потвърждаваща висшата истинност на заявеното и съгласие с казаното. Първите християни произнасяли на висок глас „амин" – както при изказване на благодарност, така и в края на всяка молитва, т.е. със значението „така да бъде".
Лит.: Старобългарска литература / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 26.*

АМИСТОВ, Наум – *вж Наум Амистов*

АМФИЛОХИЙ (-1859) – възрожденски църковен деец. Свещеник в София.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32.

АМФИЛОХИЙ (светско име: Михайлов) (1817-1886) – църковен деец. Роден в Сливен. В началото на 30-те г. на XIX в. учи в Русия. По време на Кримската война 1853-1856 е свещеник в отряда на българските доброволци. След обявяването на Руско-турската война (1877-1878) освещава Самарското знаме в Плоещ, след което е свещеник в Българското опълчение.
Лит.: ***Парпулов****, Д. Един силует в расо –* ***архимандрит Анфилохий х. Маринов****. // Църковен вестник, N 34, 5 окт. 1963;* ***Парпулов****, Д. Духовник с дух на хайдутин. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1969;* ***Колев****, К. Документи на Сливенската митрополия за Освобождението и Временното руско управление (1877-1879). // Църковен ист. архив, 1981, N 1, с. 92; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 32-33; История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И.* ***Радев****, Р.* ***Радев****, Е.* ***Налбантова****, П. Ст.* ***Петков****. В. Търново, 1997, с. 61;* ***Архимандрит Амфилокий Михайлов****. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2006.*

АМФИЛОХИЙ (светско име: Павел Иванович Сергиевски) (1818-1893) – руски духовник, архимандрит и славист. Прави описание на славянски и гръцки ръкописи. Занимава се с делото на *Св. Св. Кирил и Методий* в създаването на славянската азбука. Поддържа схващането, че *Св. Кирил* е създател на кирилицата, а глаголицата била създадена като криптографско писмо, за да не бъде преследвана от католическото духовенство както кирилицата.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 63-65.

Архимандрит Амфилохий (фотопортрет)

АНАБАПТИЗЪМ – крайно реформаторско течение в християнството, което датира от XVI в. Последователите му отхвърлят носенето на сватбени халки, изричането на оброци и участието в държавното управление. Те се придържат към буквалното тълкуване на *Проповедта на планината* и кредобаптизъм, откъдето е получено и името анабаптизъм, защото кредобаптизмът е обявен за ерес от всички по-важни християнски деноминации. В резултат на това анабаптистите са жестоко преследвани през XVI и XVII в. от римските католици и протестантите.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 34-35.

Томас Мюнцер – основател на анабаптизма (гравюра)

АНАЛИ – *историографски съчинения*, в които се описват последователно в хронологичен ред важни исторически събития. От античността и Средновековието. В България са известни повече под името летописи, а във Византия – хроники.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 465-466.

АНАЛО̀Й – висока и тясна масичка с наклонена повърхност, върху която се слагат икони или богослужебни книги, от които се чете при служба или около която се извършват църковни обреди.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 215-216.

Аналóй (фотография)

АНАНИ – монах. Живее в скалния манастир „Св. Архангел Михаил" край с. Иваново, Русенско (края на XIV в.).
Лит.: ***Димитрова****, М., Ст.* ***Йорданов****. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 10.*

АНАНИ ХИЛЕНДАРЕЦ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (1768-1811).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАНИЕВ, Методий (-1945) – църковен деец. Свещеник в с. Борован, Врачанска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 36.

Per aspera ad astra!

АНАНИЙ (втората половина на X в.) – монах. Автор на надпис против богомилите, открит в средновековната църква в с. Гиген, Никополско, дн. Плевенска обл.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 55.

АНАНИЙ – духовник, йеромонах в Бачковския манастир. Свещеник в Асеновград (първата половина на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАНИЙ (светско име: Анастасов) – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Дупница. Протосингел и председател на общината в Оряхово (1872-1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАНИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Битоля в средата на XIX в. Избран за председател на българската община в града (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАНИЙ II КОЛАСИЙСКИ (XVII в.) – духовник, епископ на Кюстендил (Коласия, Баня).
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Исторически издирвания. С., 1906, с. 263, 265.*

АНАСТАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1784-1800).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Певец, Търговищка обл. (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Кюстендил. Член на смесения съвет в града.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАС ЗОГРАФ – Роден в с. Мецово, Янинско. Изографисва църквата „Св. Благовещение" в Прилеп (1839-1840).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАСИЙ – висш духовник. Митрополит по времето на цар Калоян (1197-1207). Издигнат на високия църковен пост непосредствено след въстанието на Асеневци (1185-1187). Един от близките сподвижници на архиепископ (примас) Василий. Един от първите духовници, който се присъединява към идеята за уния с Римокатолическата църква. След 1204 името му вече не се споменава в източниците.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 17-18.*

АНАСТАСИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Арбанаси (1816).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАСИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в *Русе (началото на XIX в.)*.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАСИЙ I (430-421 – 518) – византийски император (491-518). Зет на император Леон I. Откритото му отмятане от Православието (512) предизвиква на два пъти метеж в Цариград. Не оставя преки наследници на престола.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 106-110; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 214.*

АНАСТАСИЙ I – византийски император (713-715). Заел престола чрез военен метеж срещу император Филипик. Свалил привърженика на монотелизма патриарх Йоан и сложил на негово място привърженик на Православното християнство. Премахнал и кофликта с Рим. Свален чрез военен преврат, след което приел монашество и се оттеглил в манастир край Солун. Скоро обаче се опитал да си върне престола с помощта на Куберовите българи, но без успех. Заловен от *Леон III,* по чиято заповед бил убит.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 177-178.*

АНАСТАСИЙ ВЕЛБЪЖДСКИ (XII-XIII в.) – български висш духовник, споменат в Бориловия синодик (1211) като епископ на Велбъжд. Играе активна роля в сключването на унията *с Римокатолическата църква по време на царуването на крал Калоян (1197-1207).*
Лит.: Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 22.

Анастасий Струмишки (в средата) (икона)

АНАСТАСИЙ СТРУМИШКИ (или Спас Струмишки или Радовецки или Солунски) (1774 – 29.VIII.1794) – мъченик. Роден в градчето Радовиш в Струмишката епархия, поради което е известен като Радовецки и Струмишки. На 20 години започва работа в Солун като помощник на майстор тюфекчия. Един ден, преоблечен като турчин, се опитал да прекара стока през митницата. Митничарите обаче го накарали да каже „салават", за да докаже, че е мюсюлманин. Анастасий отказва и митничарите, разбрали, че е християнин, започват с насилие и с обещания да се опитват да го накарат да приеме *Исляма*. Анастасий е изпратен при кадията, който, след като също не успява да го склони към вероотстъпничество, заповядва да го пребият и оковат в тъмница. След три дни мъчения и увещания, Анастасий е изпратен при моллата, който, след като също не успява да го склони към Исляма, заповядва да го обесят извън стените, до Новата порта. Умира от побоищата на път към мястото за екзекуции на 8 август 1794. Почитан като светец от Православната църква на 29 август. В гръцката църква светецът е известен като Анастасий Български и паметта му се тачи на 8 август.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 27.*

АНАСТАСОВ – *вж Ананий*

АНАСТАСОВ, Алекса – църковен деец. Завършва гръцко училище в Мелник. Свещеник в с. Любовса, Неврокопско от 1875 и след Освобождението.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 33.

АНАСТАСОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Брацигово. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНАСТАСОВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Самоков (1854). По-късно учи в Кишиневското духовно училище. Завършва Одеската духовна семинария (1877).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНАТЕМА – църковен акт, който означава отлъчване от църквата, поради тежки провинения по верски или дисциплинарни въпроси. Отлъчването от Църквата и Християнството чрез анатема е най-тежкото наказание, използвано за борба на институцията с противниците ѝ – еретици, владетели, духовници, грешници, и т.н. Като етимологично понятие и термин анатемата е привнесена в българския език от гръцкия. Анатемосаните противници на църквата са поставени извън църковните закони и право (тъй като през средновековието църквата осъществява цялостна юрисдикция върху обществените отношения), след което са подлагани на различни преследвания и наказания. По време на Великата схизма и двете църкви – Римската курия и Цариградската патриаршия – се поставят взаимно под анатема. Католицизмът допуска папата да отправя еднолично анатема. В Източноправославната Църква дори архиерей няма право да произнася самоволно анатема към някого, камо ли обикновен редови християнин. Анатемата е формално заявяване на Църквата, че този и този човек или общество от човеци са престанали да бъдат християни, изгубили са Божията благодат и даровете на *Св. Дух* и съзнателно и самоволно са напуснали Църквата, като са покорили свободно собствената си воля на княза на тоя свят – дявола, като с това са се отделили от обществото на православно вярващите и са се посветили на дявола. От огромно значение е да се разбере, че не Църквата е тази, която отделя човек от Бога чрез някакъв официален акт, нито йерарсите поставят някого под анатема, нито Бог отлъчва някого от Себе Си. Човекът е този, който сам попада под анатема, самоотлъчва се от Божията благодат и даровете на *Св. Дух*, давани при Св. Тайнство Кръщение, и се отдалечава от Бога.

*Лит.: **Златев**, К. Анатема. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 274-279; Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 27.*

АНАТОЛИЙ ЗОГРАФСКИ (1765 – 22.VI.1848) – църковен деец. Архимандрит Зографски. Роден в с. Лазарополе, Дебърско. Приема монашески сан в Дебърския манастир, а архимандритско достойнство – в Зографския манастир. През 1821 изпратен с мисия да уреди връщането на Киприяновския манастир в Бесарабия на Зографския манастир. Пребивава в Русия до 1838. Привлечен за възпитател в Двореца. Наставник при руската посолска църква в Атина (1838-1844), след което се завръща в Света гора, където остава до края на живота си.

*Лит.: **Шопов**, А. Светли личности из Възраждането. // Бълг. сбирка, 1903, с. 550-563, 625-640; **Дракул**, С. **Архимандрит Анатолиј Зографски**. Скопје, 1988; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34; **Тодоров**, Г. **Архим. Анатолий Зографски** – едно забравено име. // Църковен вестник, N 16, 15-31 авг. 1998.*

АНАХОРЕТ – отшелник, пустинник.

*Лит.: Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 28.*

АНГЕЛ – безплътно (безтелесно), разумно духовно същество (разумен дух), което известява и изпълнява Божията воля (Пс 102.20). Ангелите са посредници между „горния" и „долния" свят, които Бог изпраща за нашето спасение. Ангелите били първото Божие творение; били почтени и покорни на Бога, но надарени също със свободна

воля, и поради това податливи на изкушения и дори грях. Както *Старият*, така и *Новият Завет* загатват, че някои ангели загубили първоначалната си святост: съблазнени от сатаната, те тръгнали против Бога и станали демони (вж: паднали ангели). Останалите верни на Бог ангели се сподобили с вечно блаженство. Обрисувани са потънали в блясък и неземна красота. Те не изпитват човешките слабости и страсти, съчувстват и служат на хората, чрез тях Бог възвестява своята воля на хората. Макар „по-горен от ангелите", Христос също получава помощ от тях. Всеки човек – кръстен или не – се сдобива с ангел-хранител още от момента на своето раждане.

*Лит.: **Ангелова**, С. За ангелите-хранители. // Църковен вестник, N 44, 31 окт. – 6 ноември 1994; Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 28; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 289.*

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берковица (30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Голинци (дн. квартал Младеново в гр. Лом) (1840-1845).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Панагюрище. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Кочани, Македония. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Горна Джумая (дн. Благоевград) (втор. пол. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Брягово, Пловдивско (1852). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ябълково, Хасковска обл. (1852). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бобошево, Дупнишко, дн. Кюстендилска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34-35.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Хасково (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Куртово Конаре, Пловдивска обл. (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Шияковци (дн. към с. Обединение, Софийска обл.) (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Видин (70-те г. на XIX в.). Иконом, член на епархийския съвет в града (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛ ГОСПОДЕН – не само един от ангелите като създания, а Ангел-Бог, Божествен Логос в историческата форма на Старозаветното му действие, едно от общите наименования в *Стария Завет* на Второто Лице на *Св. Троица*, който щял да се въплъти в Божия Син.
Онлайн ресурс.

АНГЕЛАРИЙ (-886) – просветен и църковен деец, един от учениците на *Св. Св. Кирил и Методий*. Присъединява се към двамата равноапостоли преди 862. Участва в Моравската мисия (863-868). След смъртта на *Св. Кирил*, последва *Св. Методий* във Великоморавия. След смъртта на *Св. Методий*, хвърлен в тъмница и изтезаван.

Заточен в крайдунавските земи. Заедно с Климент, Наум, Горазд и Сава добира се до Белград, откъдето се прехвърля в Плиска. Посрещнат заедно с другите ученици на двамата солунски братя от българския владетел. Поради силно влошено здравословно състояние скоро след това се поминал.

*Лит.: **Калев**, Д. **Св. Ангеларий** – един от светите Седмочисленици. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1984; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2 изд. С., 1999, с. 18; Православная энциклопедия. Т. 2, Москва, 2001, с. 289-290.*

Гробът на архиепископ Ангеларий Охридски и Македонски в църквата „Св. Димитър" в Скопие (фотография)

АНГЕЛАРИЙ ОХРИДСКИ И МАКЕДОНСКИ (светско име: Цветко Кърстески) (25.III.1911 – 15.VI.1986) – македонски висш духовник. Роден в с. Долнени, Вардарска Македония. По време на Втората световна война е активен участник в Съпротивителното движение. В 1945 е член на Консултативния съвет по организацията на Православната църква в Македония и член на Асоциацията на православните свещенослужители във Вардарска Македония. Участва в Първия църковно-народен събор в Скопие (1945) и в свещеническата конференция (1946). От 1961 до 1964 се намира в Мелбърн, където обгрижва австралийските македонци. През това време основава в Мелбърн първата Македонска православна църква в македонската диаспора. След завръщането си служи в църквата „Благовещение" в Прилеп. През 1967 участва с Македонския епископат в разкола на Сръбската православна църква. Приема монашество (1972). Хиротонисан за епископ Пелагонийски (1975). Избран за Дебърско-Кичевски митрополит (5 юни 1977). От 19 август 1981 е предстоятел на неканоническата Македонска православна църква с титлата архиепископ Охридски и Македонски и митрополит Скопски. Загива при автомобилна катастрофа.

Онлайн ресурс.

АНГЕЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бухово (Софийска обл.) (1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Новоселци (дн. гр. Елин Пелин) (1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛКОВ, Георги (-1862) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ярловци, Трънско, дн. Пернишка обл. Свещеник в родното си село (1859-1862).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

Божан Ангелов (фотопортрет)

АНГЕЛОВ, Божан Велинов (1.XI.1873 – 2.VII.1958) – филолог и историк. Специалист в старата и възрожденска литература. Роден в Русе. Завършва славянска филология в Софийския университет (1894). Учителства в Свищов, Русе, Видин и София. През 1908-1909 е Главен инспектор по български език в Министерство на народната просвета (1908-1909). Директор на Народния театър (1909-1911; 1918-1920) и на Народната библиотека (1923-1928). Умира в София. Автор на: Средновековна литература. С., 1914; От Паисий до днес. С., 1923.

*Лит.: Божан **Ангелов** почина. // Църковен вестник, N 28, 1958; **Ангелова**, Цв. Божан* **Ангелов** *(1873-1958). Библиография на книжовното му творчество. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 13 (19), 1973, с. 573-585; **Чолов**, П. Български историци. С., 2010, с. 13.*

Боньо Ст. Ангелов (фотопортрет)

АНГЕЛОВ, Боньо Стоянов (6.I.1915 – 26.X.1989) – филолог. Специалист по стара и възрожденска литература. Роден в с. Ягода, Старозагорско. Завършва славянска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1938). Учителства в Плевен, Карлово и Казанлък, директор на Казанлъшката мъжка гимназия (1944-1945). От 1946 е научен сътрудник в Българска академия на науките – отначало в Института за български език, а от 1949 в Института за литература. От 1957 е старши научен сътрудник. От 1967 е професор в Института за литература. Член е на Българската комунистическа партия. Умира в София. Автор на: Списъка на забранените книги в старобългарската литература. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1952, т. 1, с. 107-152; Стари славянски текстове. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1955, т. 3, с. 167-182; т. 6, с. 251-256; т. 8, с. 237-286; т. 9, с. 247-268; Софроний Врачански. Материали за живота и творчеството му. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1957, т. 7, с. 309-340; Славянските извори за Кирил и Методий. // Изв. Държ. библ. „Васил Коларов", 1958, с. 179-258; Проучвания върху „История славянобългарска". // Изв. Инст. за бълг. лит., 1961, т. 10, с. 101-145; Борбата за делото на Кирил и Методий. С., 1962; Съвременници на Паисий. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С.,1964; Старобългарски книжовни огнища. Аджар (Свежен) Карловско. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1972, т. 12, с. 43-60; Страници от историята на старобългарската литература. С., 1974; Из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977; Кирил и Методий – славянски просветители. С., 1977; Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. 1983; Паисий Хилендарски. С., 1985.

Per aspera ad astra!

*Лит.: **Милтенова**, А. Научното дело на **проф. Боню Ст. Ангелов**. // Старобълг. лит., 1985, 18, с. 3-8; **Грашева**, Л. **Боню Ст. Ангелов**. // Литературна мисъл, 1985, N 2, с. 129-134; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 298-299; **Свети отец Паисий Хилендарски**. История славяноболгарская ...: Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог С. **Денчев**; Науч. ред., историография, коммент., именен показалец, геогр. показалец М. **Куманов**; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис А. **Куманова**; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) Н. **Василев**; Терминолог. ред. Е. **Томова** ... [и др.]; Справ.-информ. ред. М. **Максимова** ... [и др.]; Рец. И. **Теофилов**, Н. **Казански**. С.: За буквите – О писменехъ, 2011. 208 с.: с 21 ил., 1 табл., 4 гр. (Факлоносци ; II); **Илиева**, Татяна В памет на **проф. Боню Ангелов** (по случай 100 год. от рожд. на изтъкнатия литературен историк старобългарист и заслужил деятел на науката). // Бълг. ез. и лит., 2015, N 1.*

АНГЕЛОВ, Димитрий – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Скопие (средата на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛОВ, Димитър Недялков (преди 1860) – екзархийски просветен деец. Роден в Лом в семейството на свещеник. Завършва педагогика във Виена (1876). След Освобождението е началник на отдел в Министерството на просвещението, след което е началник и на Просветния отдел при Българската екзархия в Цариград. Последните години от живота си прекарва като учител и директор на софийска гимназия.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35.

АНГЕЛОВ, Димитър (известен като Хаджи поп Димитър или Черешничкият поп) (1830 – 9.II.1897) – просветен и обществен деец. Роден в с.Черешница, Демирхисарско. Учи в гръцкото училище в Мелник. От 1861 е свещеник в родното си село. При повдигането на църковния въпрос се отказва от Цариградската патриаршия и въвежда Църковнославянско богослужение в местната църква. През 1870 обикаля селата в Мелнишко и събира подписи за присъединяването им към Българската екзархия. Като представител на българите от Мелнишка епархия (Демирхисарската епископия) посещава Цариград. От 1871 е председател на Мелнишката българска община. Участва в Църковно-народния събор в Цариград (1871). През същата година довежда в Черешница за учител Атанас Поппетров, който открива първото българско училище в селото. Свързва се със Стефан Салгънджиев в Серес, за да снабди църквата и училището с книги на български език. Подпомага Стефан Веркович в събирането на български фолклорни материали. За дейността си многократно е арестуван от османските власти. Към края на 1876 по донос от патриаршисткото духовенство, заедно с други дейци за църковна независимост от Мелнишка епархия е хвърлен за три месеца в затвора в Серес. По време на Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879 осигурява храна на въстаниците. Тъй като след въстанието село Черешница е опожарено, установява се в Мелник. Подарява сграда за мелнишкото българско училище, разположена до църквата „Света Варвара" (1881). По-късно Ангелов се завръща в родното си село, където почива.

*Лит.: **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 156; **Тасев**, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 53; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 37; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 336; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 471.*

АНГЕЛОВ, Димитър Симеонов (2.II.1917 – 24.XII.1996) – историк. Специалист по история на Византия и Средновековна България. Роден в София. Завършва история в Софийския университет (1939). Специализира византология в Мюнхен (1939-1943). Учител в Добрич 1944. Асистент по история на Византия в СУ (1944-1946). Доцент (1947-1949). Професор от 1950. Член-кореспондент на БАН (1975-1979). Академик (от 1979). Член-кореспондент на Саксонската академия на науките в Германия (от 1976). Автор на: Влияние на чужди ереси върху богомилството. // Изв. сем. в Ист.-филолог. фак. Соф. унив. 1942, т. 1, с. 145-182; Общечеловеческие и социальные элементы в богомильском учении. 1946; Ролята на византийския император в праворазбирането. Ч. 1. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1946, т. 42, ч. 1, с. 1-84; 1947, ч. 2, с. 1-76; Презвитер Козма и беседата му против богомилите. С., 1947; Философските възгледи на богомилите. // Изв. Инст. за история ИИ, 1951, т. 3-4, с. 113-147; Към историята на философско-религиозната мисъл в средновековна България: исихазъм и варлаамство. // Изв. Бълг. ист. др-во. 1967, т. 25, с. 73-98; Богомилството в България. 3. изд. С., 1969; Борбите на българския народ против османската власт през първата половина на XIV в. и походите на Владислав Варненчик. // Сб. Варна 1444. 1969, с. 9-54; История на Византия. Ч. 1 (395-867). 6 изд. С., 1976; Ч. 2 (867-1204). 4 изд. С., 1974; Ч. 3 (1204-1453). 3 изд. С., 1967; Исихазъм – същност и роля. // Старобългаристика, 1981, N 4, с. 56-78; Българското средновековие – идеологическа мисъл и просвета. С., 1982; Есхатологичните представи на средновековния българин, отразени в официалната и апокрифна литература. // Старобългаристика, 1982, N 3, с. 73-97; Славянският свят през IX-X в. и делото на Кирил и Методий в книжовната традиция. // Старобългаристика, 1985, N 2, с. 3-28; Византия. Възход и залез на една империя. С., 1991. 472 с.

Димитър С. Ангелов (фотография)

*Лит.: **Тивчев**, П. Чл.-кор. проф. Димитър **Ангелов** на 60 години. // Ист. преглед, 1977, N 2, с. 150-155; Сборник в чест на акад. Димитър **Ангелов**. С., 1994; Сборник в памет на акад. Димитър **Ангелов**. С., 1999; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 299.*

АНГЕЛОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден е в с. Висока, Солунско. От 60-те г. на XIX в. е свещеник в родното си село. През 1864 (или 1868) превежда на местен диалект „Сборник църковни проповеди" на местния български диалект с гръцки букви и кирилични букви за специфичните български звуци, който да се използва за обучението на местните ученици. До 1873 служи в гръцката църква „Свети Теодор" в Солун, а между 1873-1885 – в българския параклис в Солун. Избран в ръководството на Солунската българска община (9 юни 1880).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 35-36.

АНГЕЛОВ, Иван – църковен деец. Роден в с. Дудуларе, Солунско. Свещеник в с. Коникво, Ениджевардарско (1871-1910).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36.

АНГЕЛОВ, Иван (– 11.III.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Асеновци, Ловешка обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 3.

АНГЕЛОВ, Йордан (псевдоним Шахин бей) (29.III.1874 –) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Прилеп, Вардарска Македония. Завършва без зрелостно свидетелство педагогическите курсове на Солунската българска мъжка гимназия (1895). В същата година влиза във ВМОРО. Учител в родния си град, Велес и на други места. Член на околийския революционен комитет в Прилеп. Оглавява редакцията на революционния вестник „Шило". Приема свещенически сан (1908) и е архиерейски наместник във Воден, Крива паланка и Тетово. Като архиерейски наместник в Паланечко по време на обезоръжителната акция (1910) арестуван и затворен в Скопие. По-късно освободен.

*Лит.: **Николов**, Борис. ВМОРО – псевдоними и шифри 1893-1934. С., 1999, с. 105.*

АНГЕЛОВ (Бикушев), Костадин (ок. 1835 – 30.XI.1904) – иконописец. Роден в гр. Белово. Учи 6 месеца при самоковски художници, поканени да изографисат местната църква „Св. Георги". Негови икони се намират в църкви в Костенецко, Софийско, Берковишко, Пазарджишко и Панагюрско.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 27.

АНГЕЛОВ, Иван – църковен деец. Роден в с. Дудуларе, Солунско. Свещеник в с. Коникво, Ениджевардарско (1871-1910).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36.

АНГЕЛОВ, Манол – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Русе (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на епархийския съвет в града (1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36.

АНГЕЛОВ (Опашков), Никола (15.VII.1838 – 20.X.1917) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Разлог. Учи в местно килийно училище. Приема монашество в средата на 50-те г. на XIX в. Учител и свещеник в Разлог през 70-те г. на XIX в. Учител в Карабунар, Пазарджишко (1876). Заради участие в революционния комитет в Разлог е затварян в Серес, София и Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). Амнистиран след Освобождението, отново е свещеник (1878-1884). Иконом и архиерейски наместник (1894-1917).

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 15.*

Никола Ангелов (фотопортрет)

АНГЕЛОВ, Панайот – възрожденски църковен деец. Роден в с. Топлице, Велешко. Свещеник в родното си село (от 1866).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36.

АНГЕЛОВ, Петко (1822-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Щръклево, Русенско (60-70-те г. на IX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36.

АНГЕЛОВ, Петър (1829 – 14.II.1886) – просветен и църковен деец. Роден в Свищов. Завършва гимназия в Киев. От 1856 в продължение на 23 г. е учител в родния си град. Избран за представител на града на Църковно-народния събор в Цариград (1871). Депутат в Учредителното събрание в Търново (1879). Преподавател, директор на

Софийската класическа гимназия. Умира в София.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 36-37; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 471.*

АНГЕЛОВ, Стоян (1800 – края на XIX в.) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в пиринското село Влахи, Благоевградска обл. Отваря килийно училище във Влахи (30-те г. на XIX в.). Инициатор на построяването на малката църква „Света Богородица", а по-късно и на църквата „Свети Илия" в селото (1844). Учителства и приема духовен сан. Служи като български учител и свещеник в храма. Участва в борбата срещу мелнишкия митрополит Прокопий за въвеждане на Богослужение на български език в църквите в епархията. Кореспондира със Стефан Веркович. Служи като аза (съветник) в казалийската община в Мелник. Умира в родното си село.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 18; ***Сандански****, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 6.*

АНГЕЛОВ, Тахо (1833 – 4.XII.1916) – църковен деец. Свещеник в гр. Трявна (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 37.

АНГЕЛОВ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Никопол. Учител в родния си град (от 1850). Свещеник във Варна (1852).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 37.

АНГЕЛОВ, Хаджи Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Учител в с. Черешница, Мелнишко (от 1864). Избран за председател на българската община в Мелник (1871).

Лит.: ***Тасев****, Хр. Просветното движение и националноосвободителните борби в Мелнишкия край. // Ист. преглед, 1978, N 5, с. 86.*

АНГЕЛОВИЧ, Кънчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Морачин (?). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 38.

АНГЕЛОГЛАСНИЯ – *вж Йоан Кукузел*

АНГЛИКАНИЗЪМ – част от християнството, обединяващо църкви с исторически връзки с Църквата на Англия или с подобна структура и вярвания. Привържениците му се наричат англикани и голяма част от тях принадлежат към църкви, които са част от световното Англиканско съобщество. Англиканството богословски стои между *римокатолицизма* и *протестантството.* Англиканството става държавната религия в Англия през XVI в. Тази промяна датира от управлението на Хенри VIII. Кралят влиза в спор с папа *Климент VII*, защото не успява да получи от него разтрогването на брака си с Катерина Арагонска през 1534. Тогава той решава да застане начело на английската църква и да я отдели от Ватикана. Неговият наследник крал Едуард VI потвърждава това разцепление. Католическата кралица Мария I Тюдор иска да унищожи делото на двамата си предшественици, но пролятата от нея кръв допринася само за по-голямата неприязън към католицизма. Ето защо кралица Елизабет I с голяма лекота успява да получи одобрението на Тридесет и двата члена на „Веруюто" на англиканската църква през 1562. Юридически англиканството става държавна и отделна от католицизма религия с акта на английския парламент от 16 януари 1581. Особеност на тази църква е, че англиканите възприемат някои протестантски вярвания, но запазват много сходни точки с католичеството, особено йерархията. В англиканската църква причастието се приема по един и същ начин както от обикновените вярващи, така и от пасторите. През 2015 Англиканската църква ръкоположи първата жена-епископ (Либи Лейн) в историята си.

Лит.: ***Събев****, Т. Устройство и сегашно състояние на Англиканската църква. // Църковен вестник, N 6-8, 11 март 1974; Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 35-36; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 322-333.*

АНГЛИКАНСКА ЦЪРКВА – *вж Англиканизъм*

АНДЖЕЛО ПАРСИ (1800-1863) – висш католически духовник. Роден в Чивитавекия (Италия). Никополски епископ през XIX в. По време на неговото управление католиците в Северна България добиват право да строят църкви. В годините между 1852 и 1860 са издигнати храмовете „Света Анна" в Лъджене, „Непорочно зачатие на Блажена Дева Мария" в Ореш и „Рождение на Блажена Дева Мария" в Белене, осветени от него самия. По силата на предписанията за религиозните свободи на Хатихумаюна от 1856 г. в Букурещ биват поръчани и първите камбани за епархията – две за село (дн. гр.) Белене и по една за Трънчовица и Лъджене. През 1857 епископът поръчва още две във Виена, които подарява на село Ореш. След 14 г. служение се оттеглил в родното си място, където и почива.

Онлайн ресурс.

АНДЖЕЛО РОНКАЛИ – *вж Йоан XXIII*

АНДОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Казанлък (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 38.

АНДОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Айтос (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 38.

АНДОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Кюстендил (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 38.

АНДОНОВ, Андон Василев (– 25.XII.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Брестово, Хасковска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27.

АНДОНОВ, Димитър (ок. 1838-1908) – иконописец. Роден в Пазарджик. Учи живопис при брат си Стефан *Андонов* и работи съвместно с него. Има и друг брат – Тома *Андонов* – също зограф. Рисува икони в Хасковско, Старозагорско, Пазарджишко. Умира в Харманли.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 38; Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 27.

АНДОНОВ, Стефан (ок. 1840-1878) – възрожденски иконописец. Роден в Пазарджик. Брат на Димитър и Тома Андонови. Рисува икони в Пловдивско, Пазарджишко, Котленско и Смолянско. Заедно с брат си Тома рисува портрет на султан Абдул Азис и на княз Борис I, приемащ християнското Кръщение. Умира в родния си град.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 39; Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 27-28.

АНДОНОВ, Тома – възрожденски иконописец. Роден в Пазарджик. Брат на Димитър и Стефан Андонови. Заедно с брат си Стефан рисува портрет на султан Абдул Азис и на княз *Борис I*, приемащ християнското *Кръщение*. Умира в родния си град.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 39.

АНДРЕА – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Горна Джумая (дн. Благоевград) (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 39.

АНДРЕА КАНОВА (1806-1866) – висш католически духовник. Роден в гр. Гаресио в Северна Италия, провинция Кунео, регион Пиемонт. Встъпва в ордена на капуцините (1823). Ръкоположен за свещеник (1828). Изпратен като мисионер в българските земи (1840). Назначен за апостолически викарий на София и Пловдив (1843). Успява да издейства султански ферман за построяване на църкви във всички католически села. Построява приют за бедни в Пловдив (1845). Декорира старата катедрала в Пловдив (1851). След като тя изгаря до основи (1856) финансира строежа на сегашния храм „Свети Лудвиг". Основоположник на католическото просветно дело в епархията. По инициатива на епископ Канова в Пловдив се открива училище „Свети Андрей" (1863), в което се приемат всички желаещи ученици, без оглед на Вяра и националност. В училището е въведен и курс по френски език и учениците достигат до 150 души. Благодарение на щедрата финансова помощ на френското правителство, девическото училище се разраства и към него през 70-те г. на XIX в. е открит и пансион. Умира в Пловдив. Погребан в католическата катедрала на града.
Онлайн ресурс.

АНДРЕЕВ, Андрей Димов (12.II.1960 –) – историк. Роден в Сливен. Завършва история във Великотърновския университет (1984). Д-р по история. Специализира в Москва (1989). Доцент във Великотърновския университет. Специалист по нова руска и българска история. Автор на: Православната идея, славянската идея, българите и Балканите. // България, българите и техните съседи през вековете. Изследв. и материали от междунар. научна конф. в памет на доц. Христо Коларов – 30-31 окт. 1998 г. В. Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий". В. Търново, 2001. 654 с. (Сб. / Ред. кол. Й. Андреев, Кр. Мутафова, М. Младенов. – с. 454-467).
*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. С., 2010, с. 18-19.*

АНДРЕЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Гарван, Габровска обл. Свещеник в родното си село (първата половина на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 39.

АНДРЕЕВ ДЕН – на този ден (30 юни) Църквата почита паметта на *Свети Андрей Първозвани.*

АНДРЕЕВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (дн. Велико Търново) (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 39.

АНДРЕЕВ, Йордан Киров (12.IV.1939 – 22.II.2008) – историк. Специалист по средновековна българска история. Роден в гр. Добрич. Завършва история в Софийския университет (1964). Асистент по средновековна българска история във Великотърновския университет (1966-1979). Доцент (1979-1990) и професор (от 1990). Умира във Велико Търново. Автор на: Идеята за обществено примирение в средновековна България. // ТрВТУКМ, 8, 1971, N 2, с. 19-62; Държава и църква в средновековна България. // ТрВТУКМ, 1973, N 2, с. 371-395; Асимилаторската политика на османските завоеватели в Лудогорието. // Сб. материали за миналото на Разградския край. Т. 1. 1985, с. 3-118; Търново – държавен и църковен център на България през XII-XIV в. // История на Велико Търново. Т. 1. 1986, с. 69-81; Българските ханове и царе VII-XIV в. Ист. хронолог. справочник. С., 1988, с. 216; Парория в средновековната епоха и манастирът на Григорий Синаит. // Увертюри, 1995, N 1, с. 17-23; Пропадането на българското царство и завладяването на Търново от турците. // ТрВТУ, 32, 1996, N 3, с. 11-26.

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010 с. 19-20.*

АНДРЕЕВ, Мито – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРЕЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долна Кремена, Врачанска обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРЕЕВИЧ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Трявна (1864).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРЕЙ (началото на XV в.) – дяк. Последовател на Евтимиевата школа и съвременник на Константин Костенечки. Живее в Сърбия по времето на Стефан Лазаревич. Преписва Панагерик N 1425, съдържащ 33 творби, от които 3 са от Патриарх Евтимий, един от Св. Климент Охридски, един от Теофилакт Охридски. Останалите са от Св. Йоан Златоуст, Йоан Дамаскин и др. неизвестни автори.

*Лит.: **Киселков**, В. **Дякон Андрей**. // Киселков, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956; **Пандурски**, В. Панагерикът на **дяк Андрей** от 1425 г. // Търновска книжовна школа. Т. 1. 1974, с. 225-241; **Велчева**, Б. За езика на **дяк Андрей**. // Търновска книжовна школа. Т. 6. 1999, с. 227-230.*

АНДРЕЙ (втора половина на XVI в.) – инок. Живее в София. Автор на служба за Св. Николай Нови Софийски.

*Лит.: **Кожухаров**, Ст. Тах Андрей – един незабелязан химнописец от XVI в. // Старобълг. лит., 1985, 18, с. 153-160.*

АНДРЕЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Прилеп, Вардарска Македония (1866).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРЕЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Шипка, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл., Вардарска Македония (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРЕЙ (началото на XV в.) – дяк. Живее в Сърбия по времето на деспот Стефан Лазаревич. Занимава се с книжовна дейност. Сред творбите му е преписът на един „Панагерик", който съдържа 32 слова. Три от тях са дело на Патриарх Евтимий. Ръкописът се съхранява в Църковния археологически музей – София.

*Лит.: **Киселков**, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 262-265.*

АНДРЕЙ НЮЙОРКСКИ (светско име: Стоян Николов Петков) (31.XII.1886 – 9.VIII.1972) – висш духовник. Роден в с. Врачеш, Ботевградско (дн. Софийска обл.), но израства в гр. Търговище, където се преселват родителите му. Учи в Софийската духовна семинария до 1909, след което следва в Историко-филологическия факултет на Софийския университет. Продължава образованието си в Московската духовна академия (1911-1916). При избухването на Първата световна война в 1914 прекъсва учението си и постъпва доброволец в руската армия (1914-1915). През 1916 се връща в Академията, която завършва с научна степен „кандидат на богословието". Остава в Русия и преподава в Знаменските курсове и в училището на Розенкранцовата фабрика в Петербург (септември 1916 – юни 1918). Завръща се в България и от 1919 до 1921 е секретар и инспектор във Вероизповедния отдел на Министерството на външните работи и изповеданията. Учител в Софийската семинария (1921-1926). Провежда Православни библейски курсове – в София, предимно в храма „Свети Николай Чудотворец", но и из страната. Главен секретар на Християнските братства (1927-1934). Междувременно е

Андрей Нюйоркски (фотопортрет)

ръководител на Съюз на ученическите православни дружества (1924-) и началник на Културно-просветния отдел на Св. Синод (1925-1929). Приема монашество (1928). Хиротонисан в епископски сан (1929) и назначен за викарий на митрополит Симеон Варненски. След смъртта на митрополит Симеон е управляващ Българската източноправославна епархия в Америка със седалище в Ню Йорк (1938-1942). Заместник на екзархийски наместник епископ Климент Главиницки (1942-1945). В Цариград, заедно с митрополитите Борис Неврокопски и Софроний Търновски, участва в преговорите с Вселенската патриаршия за вдигане на схизмата (1945). Избран за американски митрополит (26 юни 1947). Под натиска на правителството и лично на Георги Димитров Св. Синод не признава избора му, но не прекъсва контактите си с него. Американски и австралийски митрополит (1963-1969). След разделянето на епархията му в 1969 на Акронска, Детройтска и Нюйоркска, поема Нюйоркската катедра. При неговото управление се създават много нови български православни църковни общини, строят се храмове. Почива в София и по негово желание е погребан в Търговище.

*Лит.: **Велянов**, В. Погребението на **Негово Високопреосвещенство Нюйоркския митрополит Андрей**. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1972; **Аврамова**, Св. **Митрополит Андрей**. // Храм Пресветия Богородици – Търговище. Сб. докл. от нац. научна конф., посв. на 150-год. от построяването на храма – Търговище, 17 авг. 2001. Търговище, 2001, с. 151-156; **Аврамова**, Св. **Митрополит Андрей** – жизнен път и дело. // **Ню Йоркский митрополит Андрей**. Възпоменат. сб. / Съст.: **свещ. ик. Йордан Н. Василев**, Светлана **Аврамова**. Пловдив, 2002, с. 7-56; **Василев**, Й., Св. **Аврамова**. **Нюйоркски митрополит Андрей** 1886-1972. Възпоменат. сб. Пловдив, 2002; **Аврамова**, Св. С дипломатичност, такт и християнско усърдие. // С пламъка на вярата. Сб. документи и материали. Варна, 2002, с. 149-165; **Американски, Канадски и Австралийски митрополит Йосиф. Великият дядо Андрей**. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2003; N 13, 1-15 юли 2003; **Аврамова**, Св. От легендата до признанието. **Нюйоркският митрополит Андрей** – един благодетел на град Търговище. // Българското дарителство – история, съвременност и перспективи. Нац. науч. конф. – Карлово, окт. 2003. Карлово, 2003, с. 237-244; **Аврамова**, Св. **Ню Йоркският митрополит Андрей** в историческата памет на град Търговище. // Православие и краезнание. В. Търново, 2004, с. 211-224; **Аврамова**, Св. Антивоенните тежнения на **Нюйоркски митрополит Андрей** (1942-1944 г.). // Втората световна война и България 1939-1947. Докл. и съобщ. от Нац. науч. конф., посв. на 60 год. от края на Втората световна война – Сливен, 7-8 апр. 2005. Сливен, 2006, с. 304-316; **Аврамова**, Св. Принос към църковната история по непубликувани писма на **Стоян Петков – Велички епископ Андрей** до **Варненски и Преславски митрополит Симеон**. // Изв. Ист. музей – Кюстендил. Т. XVII. В. Търново, 2011, с. 23-36; **Аврамова**, Св. Страничка от дневника на **епископ Андрей** за една липсваща страничка от биографията на **Петър Габровски**. // От регионалното към националното. Юбил. сб., посв. на 14-год. от възстановяване самостоятелността на Българската православна църква и 135-год. на Априлското въстание. В. Търново, 2012, с. 283-286; **Аврамова**, Св. **Нюйоркският митрополит Андрей** и задокеанската епархия на БПЦ в документи на Държавна сигурност. // Сборник Есенни четения Сборяново 2013. От находката до витрината. Т. X. Москва, 2014, с. 252-272; **Аврамова**, Св. Дейността на провинциалните православни християнски дружества на учащата се младеж, отразена на страниците на сп. „Зов". Църковно-народният събор от 1871 г. и създаването на екзархийските епархии. // Изв. Рег. ист. музей – Русе, XIX. Русе, 2016, с. 268-396; **Аврамова**, Св. Документи за Българската източноправославна епархия в Северна и Южна Америка и Австралия във фонда на РИМ – Търговище. // История и развитие на музеите в България. 80 год. Ист. музей – Самоков. Сб. докл. и съобщ. Нац. научна конф. – Самоков, 2016, с. 262-279; **Методиев**, Момчил. **Нюйоркски митрополит Андрей**: биогр., спомени, дневници. Рива, 2016; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Документ. сб. С., 2017, с. 160-161; 258-262; 456-459; 460-462; 463-464; 465-478; 479-480.*

АНДРЕЙ ПЪРВОЗВАНИ (6 г. пр. Хр. – 60 г. сл. Хр.) – Християнски Светец. Роден в Бетсанда, Галилея (Римската империя). Брат на Свети Петър. Първият от 12-те апостоли. Най-видният проповедник на Християнството в станалите по-късно български земи по Черноморието (ок. средата на I в.). Загива с мъченическа смърт. Паметта му се почита на 30 ноември.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 370-379.

Св. Андрей Първозвани (мозайка)

АНДРЕЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горна Бешовица, Врачанска обл. (1790).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРЕЯ ТУНОВ (1770-1835) – висш духовник. Роден в с. Калояново, Пловдивско. Братовчед на Георги Тунов. На 14-годишна възраст е изпратен да учи в Рим, където завършва средно и висше образование. Завръща се в България (1802). Отначало обслужва така нар. „Горни села" – Даваджово, Хамбарлии, Дуванлии и Селджиково, след което е преместен да служи в село Калъчлии. Избран е за апостолически наместник на Софийско-Пловдивска епархия (1811). Помощник му е Франческо Драганов, дошъл от Никополската епархия. Подава оставка (1833). Автор на няколко книги, сред които „Богомилни молитви върху здрава кралица и по-главните празници на Дева Мария". Умира от чума в село Калъчлии.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

АНДРОВ, Василий П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сухиндол, Великотърновска обл. (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНДРОНИК (XIV – началото на XV в.) – български книжовник. Ученик на Св. Патриарх Евтимий в Бачковския манастир. Учител на Константин Костенечки. Автор на съчинения, които не са оцелели до нашето време.

*Лит.: **Петканова**, Д. Старобългарска литература : [Учебник за студентите от ВУЗ]: В 2 ч.: Ч. 2: XIII-XVIII в. С., 1987, с. 151.*

АНДРОНИК I КОМНИН (1118-1185) – византийски император (1183-1185). През краткия период на управление като император води политика на ограничаване властта на своеволните западни олигарси, които имали цели армии и не се подчинявали на централната власт в Цариград. Стреми се да укрепи бюрокрацията, бори се срещу корупцията. Заради предприетите твърде сурови мерки си спечелил много врагове сред знатните. За кратко конфискувал всички чужди предприятия, което настроило срещу него и силните републики Венеция и Генуа срещу Византия. През 1185 се отправил на поход към нахлулите в Епир нормани от Сицилия. След като военните действия се развили неблагоприятно за императора, решил да се завърне безславно в Цариград. През това време там избухва бунт начело с избягалия от затвора Исак II Ангел, който освободил арестуваните по политически причини и бързо събира привърженици. Разбирайки, че губи властта в столицата, Андроник се опитал да избяга с кораб, но корабът се натъкнал на буря, поради което бил принуден да се върне обратно в пристанището. Заловен, линчуван и бит на Хиподрума, а след това убит от осврепяла тълпа. Няколко дни по-късно бил погребан без никакви почести.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 331-333; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 416-417.*

АНДРОНИК II ПАЛЕОЛОГ (1258-1328) – византийски император (1282-1328). Син на император Михаил VIII Палеолог. От 1295 до 1320 управлява заедно със сина си Михаил IX Палеолог. Между 1321-1328 води междуособна война срещу внука си Андроник III Палеолог. Отменя Лионската уния с Римската църква, сключена от Михаил VIII (1274) и по този начин скъсва с униатската политика, провеждана от предшественика му, довела до голяма съпротива от страна на византийското общество. Предприема безуспешни опити за подклаждане на вътрешен сепаратизъм и междуособици в Българското царство. След като цар Теодор Светослав завладява крепостите в Североизточна Тракия и Южното Черноморие (Месемврия, Анхиало, Созопол, Агатополис), предприема контраофанзива, претърпява неуспех в Битката при Скафида (1304), но военните действия приключват едва през 1307 с примирие, династичен съюз и признаване на териториалните отстъпки в полза на българския цар. В Мала Азия след редица поражения през 90-те г. на XIII в. Византийската империя търпи редица поражения и отстъпва територии на турците земевладение на акритите. До 1300 по-голямата част от предишните византийски територии в Северозападна Анатолия, с изключение на няколко града-анклави, са заети от многобройни малки независими мюсюлмански държави (емирства, бейлици). Византийците губят Мизия (Мала Азия (1296), Смирна (1310), Маниса (1313). Като главни противници на Византия се открояват османските турци, които завладяват Бурса (1326). След неуспехите на византийците да се справят със собствени сили, императорът наема каталонски войски, т.нар. Каталанска компания (1303-1304). В периода 1321-1328 във Византия бушува серия от граждански войни между привържениците на Андроник II и на Андроник III. От избухналата междуособица се възползват съседните държави за намеса във вътрешните работи на империята, оказвайки подкрепа на единия или другия от тях. През 1327-1328 Андроник III и българският цар Михаил III Шишман сключват тайно споразумение, предвиждащо общи военни действия срещу Андроник II и сръбския крал Стефан Дечански. Внукът побеждава войската на дядо си в битка при Мавропотамо, превзема Цариград, сваля го от престола, като му оставя императорските титли и царското достойнство. В 1328 старият император владее само Цариград л и околностите му. Останал без почти никаква подкрепа, той е заставен да се отрече от престола и да стане монах. Скоро след това умира.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 377-382; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 417-418.*

АНДРОНИК III ПАЛЕОЛОГ (1297-1341) – византийски император (1328-1341). Син на Михаил IX Палеолог и внук на Андроник II Палеолог, с когото води изтощителна борба за престола. Андроник III по погрешка убива брат си Мануил (1320), което става една от причините за оттеглянето и смъртта на баща му Михаил IX. Това води до засилващата се неприязън към него от страна на дядо му император Андроник II. Лекомислен и амбициозен, Андроник III повежда своите привърженици от младото поколение на аристокрацията в гражданска война за свалянето на дядо му от престола. След седем години на разорителни вътрешни конфликти, през 1328 г. Андроник III влиза триумфално в Цариград и заставя дядо си да абдикира окончателно. Във външнополитически план главната опасност за Византия идвала от османците в Мала Азия. Това определило и отношенията на Андроник III с България. Сключил договор с цар Михаил III Шишман (1327), подновен в 1328 или 1329, насочен срещу Сърбия. Войната започнал пръв българският владетел, който претърпял поражение при Велбъжд (1330) и загинал. Това позволило на Андроник III да завладее, макар и за кратко, областите между Ямбол и Черно море. Новият български цар Иван-Александър успял да възвърне тези области още през 1331. Между двете държави бил сключен мир, скрепен с проект за брак между сина на цар Михаил и дъщерята на Андроник III, поради тяхното малолетие. След като

уредил отношенията си с България, Андроник насочил вниманието си към Мала Азия и Македония. Повече успехи постигнал в Македония, където завладял Охрид, Прилеп, Струмица и Кастория. Успял да присъедини към империята и Тесалия. Умира сред кратко боледуване.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 384-386; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 418-419.*

Андроник IV Палеолог (мозайка)

АНДРОНИК IV ПАЛЕОЛОГ (2.IV.1348 – 28.VI.1385) – византийски император (1376-1379). Син на император *Йоан V Палеолог*. Негов по-малък брат е император *Мануил II Палеолог.* На 17 август 1355 Св. Синод на Цариградската патриаршия одобрява проекта за сключването на брак между Андроник и дъщерята на българския цар *Иван-Александър* – Кераца Българска. Бракът е сключен, когато Андроник е едва на 9 г., а и съпругата му била приблизително на същата възраст. Причината за ранния брак била чрез него да се укрепи съюзът между България и Византия за борба с настъпващите османци. През 1373 Андроник IV се сговорил със сина на султан Мурад I Савджъ да извършат преврат, като всеки от тях детронира баща си. Превратите обаче се провалили. През 1376 Андроник избягва заедно със съпругата си от кулата, където е заточен, с помощта на генуезците. Обещава на турския султан да му върне крепостта Галиполи, в замяна на което Мурад I се задължава да му помогне срещу баща му Йоан V и брат му Мануил. Начело на конница от турци и малко византийци Андроник овладява Цариград, след което хвърля в затвора баща си и брат си. През 1377 Йоан VII е коронясан за съимператор на баща си. Венеция вижда, че Андроник изпада в зависимост от Генуа (генуезци му помагат да избяга от затвора), което е неприемливо за нея, имайки се предвид търговските „апетити" на републиката към Византия. Мурад също продължава да се намесва активно в делата на империята, която смята за своя васална държава. През 1379, заедно с венецианците, оказва помощ на Йоан срещу Андроник и генуезците и обсажда Галата, като през 1381 поставя двамата претенденти за съимператори. Андроник запазва титула си на съимператор и се оттегля в област близо до Цариград, където умира преди баща си.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 400-401; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 419.*

АНИМИЗЪМ (англ. animism, от лат. anima, animus – „душа, дух") – примитивен предхристиянски култ, първоначална форма на религиозност, характерна за първобитните народи; вяра в това, че всички явления в света имат собствена душа. Но анимизмът не е само убеждение във всеобщата одухотвореност на природата (християнството също учи, че материалният свят има духовна подоснова и че по цялото творение Божият Дух изпълва всичко – „везде сый и вся исполняяй"). Обаче при анимизма надделява личната воля и желания на всеки природен феномен. Във всички, дори материални и космически процеси, анимизмът предполага самостоятелна „душа". Това е черта на примитивното религиозно съзнание. Анимизмът е необходима основа на магията, а поради това и на окултизма. Много нехристиянски писатели поддържат тезата, че анимизмът е присъщ на всички религии и присъства дори в Християнството. На тази основа Едуард Тейлър гради хипотезата си за зараждане на религията. Според него в основата на всяка религия лежи Вярата в духовно битие. Съгласно тази хипотеза появата и развитието на религията търпят няколко еволюционни стадия, за да се достигне до познатата ни форма.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 439-440.

АНКОВ, Александър Райков – *вж Паисий Врачански*

АННА БАСАРАБ (XIV в) – влашка принцеса и българска царица, съпруга на видинския цар Иван-Срацимир. Известна с това, че по нейна поръчка е съставен т.н. Видински сборник (1359-1360). Царицата е католичка по рождение и не е известно дали в България е приела Православието, но поръчаният от нея сборник, който съдържа жития само на православни светици, намеква, че царицата вероятно е приела Православната вяра. В едно писмо до майка ѝ Клара от 1370 става ясно, че към датата на писмото Анна отново била католичка.

Онлайн ресурс.

ÀННА КÒМНИНА (1.XII.1083 – 1153) – византийска принцеса и писателка. Дъщеря на византийския император *Алексий I* и *Мария Българска*, внучка на българския цар *Иван-Владислав* от династията Комитопули. Автор на 15-томна „Алексиада", написана на базата на недовършена работа на своя съпруг *Никифор Вриений*. Съчинението е главен извор за историята на Византия (XI – нач. на XII в.). Съдържа и редица сведения за българската история, които засягат обществено-икономическите отношения в българските земи в края на XI и началото на XII в., съпротивата на местното население срещу византийското владичество, потомците на българските владетели и боляри на византийска служба, етническия състав на българските земи и тяхната география. Особено интересни за историографията са сведенията в „Алексиада" за голямото въстание на пловдивските павликяни през 1084-1086 (въстанието на Травъл) и за войните на Византия с печенеги и нормани, част от които се разиграли из българските земи.

Per aspera ad astra!

*Лит.: **Анна Комнина**. „Алексиада" / Вступ. статья, пер., комм. Я. Н. **Любарского**; отв. ред. А. П. **Каждан**. Москва, 1965; **Тончев**, Ал. Сведения за българската история в „Алексиада" на **Анна Комнина**. // Ист. преглед, 1970, N 5, с. 123-138; **Ангелов**, Д. История на Византия. Ч. 2. С., 1974, с. 157-178; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 463-464; Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 28.*

АНРИ ДУЛСЕ – *вж Дулсе, Анри*

Анселм Кентърбърийски (гравюра)

АНСЕЛМ КЕНТЪРБЪРИЙСКИ (ок. 1033 – 21 април 1109) – средновековен философ, теолог, бенедиктински монах и архиепископ на Кентърбъри (1093-1109). Наричан основател на схоластиката и е известен като създател на онтологическото доказателство за съществуването на Бога. През 1720 е признат за доктор на Църквата от папа *Климент XI*. Той е един от най-изтъкнатите богослови на Западното християнство през Средновековието.
Онлайн ресурс.

АНСЕЛМО ГУИДО ПЕКОРАРИ (19.V.1946 –) – висш католически духовник от италиански произход, архиепископ. Апостолически нунций в България от 25 април 2014 до 31 декември 2021. На 11 юли 2014 е назначен и за Апостолически нунций в Македония.
Онлайн ресурс.

АНТИКАДЖИЯТА – *вж Веркович, Стефан*

АНТИКАРОВ – *вж Геров, Коста Атанасов*

АНТИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопотския манастир (40 и 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНТИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градище, Габровска обл. (1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 40.

АНТИМ (светско име: Атанас Димитров Дулев) (31.VIII.1974 – 13.I.2020) – църковен деец. Роден в София. Приема монашество (2002). Възведен в архимандритско достойнство (2007). Игумен на Раковишкия манастир „Св. Троица" и архиерейски наместник в Кулска духовна околия (2002-2014). Ефимерий в Чипровския манастир „Св. Йоан Рилски" (2014-2016). Игумен на Осеновлашкия манастир „Св. Рождество Богородично" – „Седемте престола" (от 2017).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

Антим I (фотопортрет)

АНТИМ I (светско име: Атанас Михайлов Чалъков) (1816 – 1.XII.1888) – висш духовник. Роден в Лозенград, Одринска Тракия. Родителите му произхождат от село Татарлар, Лозенградско. Приема монашество в Хилендарския манастир, където приема името Антим (1837). Учи Великата народна школа в цариградския квартал Куручешме (1843-1844). Завършва с първия випуск богословското училище на остров Халки, учи в Одеса, завършва Духовната академия в Москва (1856). След завръщането си от Русия е преподавател, а за известно време и ректор на Богословското училище на о. Халки. През 1861 е назначен за Преславски митрополит. В 1862 е екзарх в Сисанийската и Корчанската епархия, а на 20 декември 1862 е изпратен в Поленинска епископия, управлявана от българина *Партений Зографски.* През 1868 става Видински митрополит. Същата година подкрепя цариградските българи и отхвърля каноническото подчинение на *Вселенската патриаршия*. Член е на *Привременния синод на Българската екзархия* и участва в *Църковно-народния събор от 1871*. Избран за пръв екзарх на Българската екзархия (16 февруари 1872). Развива активна дейност срещу униатската пропаганда. Играе съществена роля за изграждане на Екзархията и за културно-просветното издигане на българския народ. След Априлското въстание 1876 прави всичко възможно, за да бъдат запознати международната общественост и чуждите дипломати в Цариград за извършените от османците произволи и жестокости при потушаването на въстанието. През април 1877 по настояване на Високата Порта е освободен от поста екзарх и впоследствие е изпратен за заточение в Анкара. Освободен в резултат на обща амнистия (март 1878), поема ръководството на Видинската митрополия. След завръщането си в България е председател на Учредителното събрание и на I Велико народно събрание (1879). По време на Сръбско-българската война от 1885 и сръбската обсада на Видинската крепост комендантът на крепостта и видни граждани му предлагат да потърси убежище на левия бряг на р. Дунав, в отсрещния румънски град Калафат. Митрополитът отхвърля предложението с думите: „Това не е достойно за мене, трупът на пастира трябва да падне там, дето пада народ и войска". Почива във Видин. В негова чест са кръстени селата Антимово, община Видин, Антимово, община Тутракан и Екзарх Антимово, община Карнобат. През 2006 на него е именуван връх на остров Смит в Антарктика.
*Лит.: **Милков**, Т. **Антим първи български екзарх**. Живот и духовно-обществената му деятелност. Пловдив, 1899; По истината за детронирането на **Антима I, първия български екзарх**. // Църковен вестник, N 6, 31 май 1902; **Симеон, митрополит Варненско-Преславски**. **Българският екзарх Антим I** и събранието на*

турските велможи в 1877 г. // Бълг. сбирка, 1906, N 5; ***Симеон, митрополит Варненско-Преславски****. Свалянето на* ***първия български екзарх Антим*** *и заточението му в Ангора. // Бълг. сбирка, 1907, N 6;* ***Орманджиев****, Ив.* ***Антим I Български екзарх****. С., 1928; Сборник* ***Антим I****. Статии и документи. Варна, 1929; Цанков, Ст. протопр. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 16, 1939, с. 14-18;* ***Стефан I, Български екзарх****. Триумфът на Възраждането. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947; Цанков, Ст. протопр. Делото на* ***екзарх Антим****. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947;* ***Екзарх Антим I****. Жива вяра и архипастирско жертвено родолюбие. Реч, произнесена от* ***Негово Високопросвещенство Св. Видинския митрополит Неофит****, при връчването му от ректора на Духовната академия диплома „Почетен доктор на богословските науки" на 8 дек. 1953. // Църковен вестник, N 44-45, 28 дек. 1953;* ***Дуйчев****, Ив. Неръкотворен паметник на екзарх Антим. // Църковен вестник, N 19, 10 май 1956;* ***Екзарх Антим*** *(По случай 150 год. от рожд. му и 80 год. от смъртта му). // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1967;* ***Поптодоров****, Р.* ***Екзалх Антим I*** *като* ***Видински митрополит****. // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1989;* ***Максим, Патриарх Български****. 110 год. от блажената смърт на* ***българския екзарх Антим I****. Слово. // Църковен вестник, N 30, 6 ноември 1989;* ***Видински митрополит Дометиян****. Светъл пример за достойно подражание. // Църковен вестник, N 30, 6 ноември 1989;* ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 10, 34, 36, 50-52, 55-59, 63-70, 85, 88, 89, 97, 121-123, 127, 135, 139, 141, 146, 148, 149, 152-163, 169, 174, 177-181, 185-188, 194, 198, 202-210, 213-231, 238, 256-258, 263, 266, 286, 293, 303;* ***Темелски****, Хр. 125 години от избирането на първия български екзарх. // Църковен вестник, N 6, 17 февр. – 2 март 1997;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 133;* ***Тодев****, Ил. Българското национално движение в Тракия 1800-1878. С., 1994, с. 92; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 719-720;* ***Видински митрополит Дометиан****.* ***Екзарх Антим I*** *(1816-1888). // Църковен вестник, N 24, 15-31 дек. 2003;* ***Елдъров****, Св. Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877-1945. С. 2004, с. 26;* ***Димитров****, Е. Пътят на* ***екзапрх Антим*** *от Видин до Цариград. Из спомените на* ***Варненски и Преславски митрополит Симеон****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2004; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 370.*

Патриарх Антим IV (портрет)

АНТИМ IV (1785-1878) – Цариградски патриарх (3.III.1840 – 18.V.1841; 30.X.1848 – 11.XI.1852). Роден е в Цариград. Получава добро образование. Става протосингел в Цариградската патриаршия. От октомври 1825 – иконийски митрополит, от септември 1835 – митрополит на Лариса, а от август 1837 – митрополит на Никомидия.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 719.

АНТИМ V (1779-1842) – Цариградски патриарх (1841-1842). Роден в с. Неохори, край Родосто, днес в Турция. Митрополит на Агатополската (1815-1821), Анхиалската (1821-1831) и Кизическата (1831-1841) епархии. След свалянето на Патриарх *Антим IV* от султан Абдул Меджид заема в 1841 неговия пост, но след 13 месеца умира.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 719.

АНТИМ VI (1782 – 7.XII.1877) – гръцки висш духовник. Три пъти Цариградски патриарх: от 16 декември 1845 до 30 октомври 1848, от 6 октомври 1853 до 3 октомври 1855 и от 17 септември 1871 до 12 октомври 1873. Роден на остров Кутали. Приема монашество на Света гора. Служи като протосингел на Деркоската митрополия, след това през ноември 1829 става митрополит на Серска епархия. През юни 1833 оглавява Бурсенската епархия. На престола в Бурса остава до 1834, когато е заместен от Хрисант Смирненски. През април 1837 е преместен в Ефеска епархия.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 719.

АНТИМ АЛЕКСИАДИС (-1882) – гръцки висш духовник. Велешки митрополит (1855-1869). Принуден да напусне поста си под натиска на българското население.

*Лит.: **Лельова**, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 2.*

АНТИМ ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ (светско име: Лило Кънчев Върбанов) (1854 – 24.III.1914) – висш български православен духовник. Роден в с. Гложене, Тетевенско, дн. в Ловешка обл. Основното си образование получава в родното си село, след което постъпва като послушник в *Гложенския манастир.* Приема монашество и продължава образованието си в Одеската семинария, която завършва през 1884. По-късно следва в Московската духовна академия. Завръща се в България и учителства в различни краища на страната. Заема и различни административни длъжности. Ръкоположен за Брегалнишки епископ (1893). През 1901 е избран за Търновски митрополит на мястото на починалия митрополит *Климент*. Член на Св. Синод (1905 – до смъртта си). Преживява тежко катастрофалното земетресение в Търново (1913), при което църквите са разрушени или повредени. Завещава 1500 лв на женското благотворително дружество „Радост" за „подпомагане на благородните му задачи". Умира в София.

Антим Търновски (фотопортрет)

Лит.: Новоизбраният ***Търновски митрополит Антим****. // Църковен вестник, N 33-34, 30 ноември 1901; Посрещането на* ***Н. Високопреосвещенство Св. Търновския митрополит Антим****. // Църковен вестник, N 36, 15 дек. 1901;* ***Митр. Антим Търновски****. // Църковен*

вестник, N 13, 29 март 1914; Бележки за живота на ***митрополита Антима****. // Църковен вестник, N 13, 29 март 1914;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 16, 1939, с. 57;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 154-155;* ***Тютюнджиев****, Ив. Търновският епископат XII-XXI век. В. Търново, 2007;* ***Русанов****, Росен. Търновска епархия в началото на XX в. В. Търново, 2009; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 384.*

АНТИМ ВОДЕНСКИ (-1859) – гръцки висш духовник. Воденски митрополит (1848-1859). Противопоставя се на надигането на българското население в Егейска Македония срещу Цариградската патриаршия.

Онлайн ресурс.

АНТИМ ВЪРБАНОВ (1850-1929) – църковен деец. Роден в Самоков. Завършва Одеската духовна семинария (1884). Преподавател в Одринското свещеническо училище. Участва като санитар в Сръбско-българската война 1885. Учител и ректор на Самоковското богословско училище. В началото на XX в. заминава за Русия, за да продължи образованието си. По време на Руско-японската война 1904-1905 е доброволец в руската армия. След завръщането си в България е изпратен от Екзархията за архиерейски наместник в Кукуш. Прострелян от двама атентатори (1908) и лекуван в Цариград. Ректор на Духовната семинария в Цариград (1910-1911). След Балканските войни 1913 се установява в София. Ефимерий в параклиса на Централния софийски затвор. Умира в София.

Лит.: ***Екзарх Йосиф I*** *в спомените на съвременници / Съст. Хр.* ***Темелски****. С., 1995, с. 526.*

АНТИМ ВЪРБАНОВ (12.I.1983 –) – църковен деец, архимандрит. Роден в Благоевград, България. Завършва стопанско управление и публична администрация в Югозападния университет „Свети Неофит Рилски" и магистратура по религия и образование в Богословския факултет на Софийския университет. Постъпва на служба във Видинската епархия. Приема монашество (1999). На 27 юли 2000 е ръкоположен за йеродякон и за йеромонах (27 юли 2001). Игумен на Клисурския манастир (2002-2008). След превръщането на манастира в девически продължава да е духовен наставник на сестринството. Възведен е в архимандритско достойнство (29 април 2007). Протосингел на Видинската митрополия (2008-2010). Игумен на Боровишкия манастир „Света Троица" (от 2010). Носител на наградата „Народен духовен крепител на Северозападна България" (2015).

Лит.: ***Александрова****, Камелия. Удостоиха* ***архимандрит Антим*** *със званието „Народен духовен крепител на Северозападна България". // 24 часа, 10 септ. 2017.*

Антим Ловчански (фотопортрет)

АНТИМ ЛОВЧАНСКИ (светското име: Никола Шивачев) (21.XI.1884 – 4.III.1939) – висш духовник. Роден в с. Булгар Еникьой, югозападно от Одрин. Учи първо в Одрин, а после в Цариградската духовна семинария, която завършва през 1908. Ръкоположен последователно за йеродякон и йеромонах. Продължава образованието си в Русия. Завършва Богословския факултет на Черновци (дн. в Украйна) (1912), а в 1914 става и доктор по философия, след което се завръща в България. Получава назначение за учител-възпитател в новооткритата Софийска духовна семинария. Ръкоположен за епископ с титлата „Траянополски" (19 юни 1931). В периода 1931-1936 е ректор на Софийската семинария (1931-1936). Главен редактор на „Църковен вестник" (1936-1937). Избран за Ловчански митрополит (26 септември 1937). Полага грижи за паството, клира и манастирите в епархията и особено – за Гложенския манастир. Подема инициатива за построяване на нов катедрален храм в центъра на Ловеч. Почива в с. Надежда (дн. квартал) до София. Погребан е в Ловеч до олтара на катедралния храм „Света Троица".

Лит.: ***Антим Ловчански****. Ръкоположение в епископски чин. // Църковен вестник, N 26, 25 юни 1932;* ***Ловчанският митрополит Антим****. // Църковен вестник, N 11, 10 март 1939;* ***Ковачев****, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; Ловчански Филарет.* ***Антим митрополит Ловчански****. // Църковен вестник, N 10, 14 март 1959;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 200-201; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 718; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 417.*

АНТИМ МЕТОХИТ – висш византийски духовник. Охридски архиепископ (1331-1355). Последовател на Григорий Палама, противник на латинското учение за филиоквето.

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 289.*

АНТИМ ПРЕСПАНСКИ И ОХРИДСКИ (1862-1922) – гръцки висш духовник. Преспански и Охридски митрополит (1899-1906). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухването на Илинденско-Преображенското въстание 1903. Ксантийски и перитеорийски митрополит (1910-1922). В 1913, когато Ксанти попада в пределите на България, е изгонен от българските власти и епархията е дадена на български владика. Антим живее в Солун. След установяване на гръцка власт в града (1919) е възстановен на митрополитския трон.

Онлайн ресурс.

АНТИМ РИЗОВ – *вж Ризов, Антим*

АНТИМ СВЕТОГОРСКИ (Поп Ганчо) (9.XII.1867) – възрожденски църковен деец, йеромонах. Роден в София. След смъртта на съпругата му (1830) заминал за Света гора. Установил се в гръцкия манастир „Симопетра", където приел монашество. От 1841 води скиталчески живот. Последните месеци от живота си прекарва в близост до Зографския манастир. Гробът му остава в неизвестност.

Лит.: ***Евгений Български***. *// Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997.*

АНТИМ ШИВАЧЕВ – *вж Антим Ловчански*

АНТИМИНС – парче плат, на което се извършва *Евхаристията*. При освещаването му в него се поставя частица от мощите на светец. В древната Църква антиминс се използва там, където няма олтарни трапези за извършване на Богослужението. Удобен е за употреба по време на военни походи, както и за монасите в пустинята. В началото те не били изработвани от плат, а представлявали каменна плочка, дървена дъска, оловна плочка, печена глина и по-рядко – плочка от слонова кост. В правило на Цариградския патриарх *Никифор Изповедник*, включено в каноничния сборник Азбучна синтагма на Матей Властар от XIV в., се уточнява, че антиминсите безпрепятствено се пращат там, където имат нужда от тях, и не се ограничават в този или онзи предел на известна земя, но се изпращат и в чужда земя.

Антиминс (фотография)

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 489-493; ***Величков****, Ал. Кветият антиминс и грехът на разкола. // Църковен вестник, N 17, 1-15 юни 2021.*

АНТИОХИЙСКА ПАТРИАРШИЯ – официално наименование на Православната патриаршия на Антиохия и целия Изток. Автокефална поместна православна църква, заемаща трето място в диптиха на автокефални, т. е. поместни църкви. Една от 4-те древни източни патриаршии. Според предание е основана през около 37 г. в Антиохия от апостолите *Петър* и *Павел*. От 451 г. има статут на патриаршия.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви (Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска). С., 1944; Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 501-529.*

Емблема на Антиохийската патриаршия (фотография)

АНТИПАПА – термин, с който в католическата религия се означава носител на званието папа, който не е признат от цялата католическа общност. Първият антипапа е Св. Ипполит (III в.), а последният – Феликс V (1440-1449). Наличието на двама папи е възможно при сериозен разкол в църквата, а при най-сериозния – Великата западна схизма (1378-1417) – са трима – в Рим, Авиньон и Пиза. Към антипапите се причисляват и висши католически духовници, чието управление е смятано за „мрачно и позорно".

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 544.

АНТИПАСХА – наименование на първата неделя след Възкресение Господне, наричана още „Томино възкресение" или „Томина неделя".

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 544-548.

АНТИПОВ, Георги (1840-1926) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Шипка, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Свещеник в с. Градище, Габровска обл. (1859). Учител в габровските села (60-те г. на XIX в.). Свещеник в с. Жълтеш, Габровска обл. (от 1872). Участник в Априлското въстание 1876. След Освобождението – свещеник в Ловеч.

Лит.: ***Желязков****, Е. Един забравен поборник –* ***отец Георги Антипов****. // Църковен вестник, N 14, 13 май 1980; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.*

АНТИХРИСТ – 1) определена личност – противник на *Христос*, която ще се яви преди свършека на света, за да води борба с *Христовата църква*, но в края на краищата ще бъде победен от Христос (Апокалипсис). Макар че времето за *Второто Пришествие* на Иисус Христос не е известно, *Св. Писание* описва конкретно признаците, предшестващи идването на антихриста; 2) В по-широк смисъл антихрист е всеки човек, „който отрича, че Иисус е Христос", „не изповядва, че в плът е дошъл Иисус Христос, разполага с власт и активно се бори с християнството".

Лит.: Антихрист. // Църковен вестник, N 31, 2 авг. 1991; Старобългарска литература / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 36.*

АНТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в 40-те – 50-те г. в църквата „Св. Неделя" в София (1827).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АНТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берковица (1830).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АНТОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

Per aspera ad astra!

АНТОН – възрожденски църковен деец. Роден в с. Турия, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит .: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 42.

АНТОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гайтаниново, Неврокопска епария (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 42.

АНТОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хотница, Верикотърновско (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 42.

АНТОН-ЙОСИФ ПЛУИМ – *вж Антонио Плум.*

АНТОН СТЕФАНОВ (– 14.XII.1692) – висш католически духовник. Роден в Чипровци. Назначен за приемник на Филип Станиславов (1676). Епископ на Никополската епархия в драматични, но славни времена за католиците в България. През 1688 епископ Стефанов отишъл във Виена, където го заварил погромът над Чипровското въстание и над католиците в България. За връщане не могло да се мисли; епископ Стефанов останал извън България. Умира във Венеция.
Онлайн ресурс.

АНТОНИЙ – възрожденски монах и зограф. Монах в Кичевския манастир. Зографисва църквата в с. Собино, Вранско (дн. в пределите на Сърбия).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 42.

АНТОНИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Враца (средата на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 42.

АНТОНИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Камана, Северна Добруджа (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41, 42.

АНТОНИЙ (светско име: Александър Василевич Владковски) (1846-1912) – руски богослов и църковен деец, архиепископ. В две последователни книги на „Православный собеседник" (1881) публикува пет похвални слова на Св. Климент Охридски – за Михаил и Гавриил, за Успение Богородично, за Лазар, за пророк Захарий и раждането на Йоан Кръстител и за Св. Димитър Солунски. Автор и на съчинението „Константин, епископ болгарский и его Учительное евангелие" (1885).
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 83-85.

АНТОНИЙ (X в.) – монах. Името му записано в един каменен надпис, намерен край с. Крепча, Търговищка обл. до входа на непристъпна скална църква.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 22.*

Епископ Антоний (фотопортрет)

АНТОНИЙ (светско име: Константин Михайлов Костов) (23.IX.1915 – 13.IV.2002) – висш духовник. Роден в с. Хърлец, Оряховско, дн. Врачанска обл. Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски". Секретар-деловодител в Драмската митрополия (1941-1942). Приема монашество в Рилския манастир (25 юли 1942). Митрополитски дякон в гр. Драма (1942-1943). Помощник-секретар в Драмската митрополия (1943-1944). Възведен в архимандритско достойнство (1947). Ректор на Свещеническото училище при Чекотинския манастир (1950-1951). Игумен на Троянския манастир (1951-1952). Управител на пансиона в Духовната академия в София (1952-1956). Предстоятел на Българското подворие в Москва (1956-1960). Началник на културно-просветния отдел на Св. Синод (1960-1977). Хиротонисан в епископски сан (1962). Викариен епископ на Доростолския и Червенски митрополит Софроний (1977-1985). Председател на църковното настоятелство на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" (1985-1995). Патриаршески викарий (1995-2002). Почива в Русе, където е и погребан.
*Лит.: **Тодоров**, П. Новият **Провадски епископ Антоний**. // Църковен вестник, N 44, 17 дек. 1962; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 332-333; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 504.*

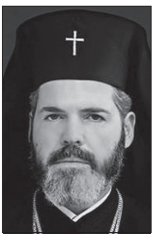

Митрополит Антоний (фотопортрет)

АНТОНИЙ ЗАПАДНО- И СРЕДНОЕВРОПЕЙСКИ (светско име: Живко Киров Михалев (17.I.1978 –) – висш духовник. Роден в Стара Загора. Завършва Пловдивската духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий" и Богословския факултет на Софийския

университет „Св. Климент Охридски". Приема монашество в Клисурския манастир (5 август 2002). Назначен за ефимерий и преподавател в Пловдивската семинария. Възведен в архимандритско достойнство (2006). Протосингел на Пловдивска митрополия (от 1 май 2007). По предложение на Пловдивския митрополит *Николай*, без да има изисквания от устава на Българската православна църква стаж като монах (поне 10 г.), е хиротонисан за епископ Константийски в пловдивския храм „Света Марина" (23 март 2008) и назначен за негов викарий, като е изпратен на служение в град Смолян. Викарий на Западно- и Средноевропейския митрополит *Симеон* (от юни 2010). Остава на същия пост и при управляващия епархията Великотърновски митрополит *Григорий*, след приемането на оставката на митрополит Симеон (юни 2013). Избран за митрополит на Западно- и Средноевропейската епархия на Българската православна църква (27 октомври 2013). Временно управляващ Доростолската епархия (август-октомври 2020).

Лит.: Нов епископ на Българската православна църква. // Църковен вестник, Извънред. бр., 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 365; Избори на Западно и Средноевропейски митрополит на БПЦ – Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 21, ноември 2013.*

АНТОНИЙ ЙОАНОВИЧ (края на XVIII – средата на XIX в.) – възрожденски зограф и духовник. Приема монашество в Кичевския манастир. Негови икони има в Бигорския манастир и в манастирите „Свети Атанасий Велики" в Октиси (1812), „Свето Въведение Богородично" в Долно Мелничани (1816) и в Кичевския манастир (1819). Изографисва църквата „Свето Успение Богородично" в с. Собина, Вранско (днес квартал на Враня). Автор е на серия икони в тази църква, от които най-впечатляваща е тази на Свети Илия.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 42.

АНТОНИЙ КОНСТАНТИЙСКИ – *вж Антоний Западно- и Средноевропейски*

АНТОНИО МЕНИНИ (2.IX.1947 –) – висш католически духовник и дипломат. Доктор на богословските науки. Ръкоположен е за свещеник (14 декември 1974). На дипломатическа служба на Ватикана (от април 1981). Работи в апостолическите нунциатури в Турция и Уганда, а след това – в Държавния секретариат на Ватикана. Преконизиран от папа *Йоан Павел II* за титулярен архиепископ на Ференциум и апостолически нунций в България (8 юли 2000). Ръкоположен за епископ (12 септември 2000) от кардинал Анджело Содано. Като нунций в България в периода 2000-2002 активно участва в подготовката на апостолическото поклонничество на папа *Йоан Павел II* в България (май 2002). Бил е апостолически нунций и в Русия (2002-2010); Узбекистан (2008-2010) и Великобритания (от 2010).

Онлайн ресурс.

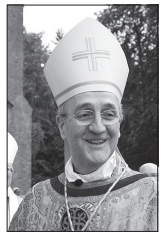

Епископ Антонио Менини (фотография)

АНТОНИЙ МОНАХ (края на XVIII – началото на XIX в.) – светогорски майстор-резбар. Изработил иконостаса на Митрополитската църква „Св. Богородица", с което поставя началото на Самоковската художествена школа.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 95-96.

АНТОНИО ПЛУМ (1808 – 1.III.1870) – висш католически духовник. Родно място – неизвестно. Ръкоположен е за свещеник (1832). Папа Пий IX го провъзгласил за архиепископ и титулярен епископ на Тиана (1869). Имал честта да представи Никополската епархия на Първия Ватикански събор (1869). Умира в Цариград.

Онлайн ресурс.

АНТОНОВ, Атанас Илиев – възрожденски църковен деец. Роден в с. Медово, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. Свещеник в родното си село (60 и 70-те г. на XIX в.). Участник в Старозагорското въстание 1875.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АНТОНОВ, Иван (1.I.1882 – 31.X.1928) – църковен деец, протойерей. Роден в гр. Петрич. Учи в Петрич, по-късно в Серското българско педагогическо училище, а в 1905 завършва с отличие Българската духовна семинария в Цариград. Член на Серския комитет на Вътрешната македоно-одринска революционна организация. След провал през октомври 1905 е арестуван от османските власти и затворен в Солунския затвор Еди куле. По-късно е осъден на десет години строг тъмничен затвор и изпратен на заточение на остров Родос. След победата на Младотурската революция от 1908 е амнистиран и на 23 август с. г. е ръкоположен за свещеник от Врачанския митрополит *Константин*, а на 2 септември е избран за председател на Петричката българска община. Като председател на общината полага усилия за утвърждаване на екзархийското дело в Петричко. От 1910 до 1913 е председател на българска църковна община в Прилеп. След избухването на Балканската война 1912-1913 открито се противопоставя на противобългарската асимилаторска политика на новите сръбски власти, заради което е арестуван, изтезаван и екстерниран в България (юни 1913). Първоначално се преселва със семейството си във Враца, а по-късно – в Луковит, където и умира.

Иван Антонов (фотопортрет)

Лит.: ***Протойерей Иван Антонов****. // Списание „Илюстрация Илинден", 3, кн. 1 (21), дек. 1929, с. 16;* ***Томов****, Лазар. Спомени за революционната дейност в Серския окръг. С., 1952, с. 43;* ***Пърличев****, Кирил. Сръбският режим и революционната борба в Македония (1912-1915 г.). С., 1918;* ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 16; Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 26.*

Per aspera ad astra!

АНТОНОВДЕН (Андоновден, Лелинден) – християнски и български празник, на който се почита паметта на Св. Антоний Велики. Чества се на 17 януари за предпазване от болести. Именници: Антон, Антонио, Антония (старо римско родово име, означаващо „безценен, неоценим, който няма цена"), Антоана, Антоанела, Антоан, Антоанета, Антонина, Андон, Андония, Доника, Дончо, Донка, Донна, Донислав, Драгостина, Тончо, Тоника, Тонка, Тонко, Тоня, Тони, Томас.

Онлайн ресурс.

АНХИАЛСКА ЕПАРХИЯ – учредена (втората оловина на II в.) като архиепископия. Основател епископ Сотас. Просъществува и след падането на България под османска власт. Простира се в района на Анхиало и Карнобат. Епархията дава трима Цариградски патриарси – Михаил III Анхиалски (1170-1178), Йеремия II (1572-1579; 1580-1584; 1586-1595) и Партений I (1639-1644). В епархията служи поп Стойко Владиславов (епископ Софроний Врачански (1792-1794).

*Лит.: **Карамихалев**, Й. Древни епископски центрове на територията на Бургаска област. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008; **Карамихалев**, Й. Анхиалска епархия. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

АПОКАЛИПСИС – Откровение; по-точно Божието Откровение, дадено на *Св. Иоан Богослов* на о. Патмос в последните години от царуването на Домициан. *Бог* открива на Апостола язвите, които ще дойдат на земята преди *Второто Пришествие Христово*. Толкова страшни са тези видения, че самото понятие Апокалипсис е придобило значение на нещо ужасяващо.

*Лит.: **Везнева**, М. Как да разбираме апокалипсиса. // Църковен вестник, N 18, 22 май 1992; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 14-39.*

АПОКРИФ – словесно писмено произведение, което се разпространява „нелегално", т. е. независимо и/или въпреки волята на контролиращата институция – църква, държава, и т. н. В по-тесен смисъл терминът се използва за книгите, които поради една или друга причина не са включени в църковния канон на *Св. Писание*.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 46.

АПОКРИФИ – произведения на юдейската и ранната християнска литература, чието съдържание не съвпада изцяло с установеното и общоприето вероучение на църквата, поради което не са признати за свещени (вж: Книги на Библията). Приетата в *Юдаизма* традиция приписва събирането на свещените книги в едно цяло на свещеника и законоучител Ездра, живял в V в. пр. Р. Хр., т.е. в период на персийското господство над евреите. В началния еврейски текст броят на Старозаветните книги е 22 – колкото е и броят на буквите в еврейската азбука. Но към времето на Иисус Христос древноеврейското *Св. Писание* включвало вече в себе си 39-те книги, известни ни днес като *Стар Завет* на *Библията*. Освен 39-те книги юдеите познавали и други книги, които впоследствие излезли от употреба. Освен Вехтозаветни съществуват и Новозаветни апокрифи. При Новозаветните апокрифи, думата „апокриф" се е отнасяла първоначално до произведенията на гностическите християни. По-късно така са определяни всички древни християнски писания, непризнати за боговдъхновени. Всичките апокрифни съчинения са написани от анонимни автори, които представят трудовете си за писания на апостолите или други благодатни Христови подвижници. Между апокрифните книги е имало такива, които са били изцяло отхвърлени от Църквата, защото са съдържали лъжовни исторически и догматически постулати. Друга част от тях са били отхвърлени за богослужебна употреба, но не и за четене и разпространяване. Повечето апокрифи не са запазени до днес. Проникването на апокрифите в България съвпада с появата и разпространението на славянската писменост. Първите преводи на апокрифи датират от края на IX и началото на X в. До средата на XI в. по-голямата част от тях са преводи на византийски съчинения. Преводачи на апокрифи са предимно монаси. Апокрифната литература е преследвана от официалната църковна власт.

*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Списъкът на забранените книги в старобългарската литература. // Изв. Инст. за лит., 1, 1952; **Иванов**, Йордан. Богомилски книги и легенди. С., 1970; **Георгиев**, Е. Литература на изострени борби в Средновековна България. С., 1966; **Каймакамова**, М. „Български апокрифен летопис" и значението му за българското летописание. // Стара бълг. лит., 15, 1984, с. 51-59; **Петканова**, Д. Апокрифна литература и фолклор. С., 1987; **Петканова**, Д., А. **Милтенова**. Старобългарска есхатология. С., 1993; **Георгиева**, П. Съвременните апокрифи. // Църковен вестник, N 11, 11-17 март 1996; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 46-58.*

АПОКРИФНА ЛИТЕРАТУРА – прониква в България с възникването и разпространението на славянската писменост (края на IX и началото на X в.). До средата на XI в. се превежда по-голямата част от апокрифната литература във Византия. Преводачи и разпространители са предимно монаси, свещеници и богомили. Преследвана от официалната църковна власт.

*Лит.: **Николов**, Е. Апокрифна литература. С., 1948; **Каймакамова**, М. „Български апокрифен летопис" и значението му за българското летописание. // Стара бълг. лит., 15, 1984, с. 51-59; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 36.*

АПОКРИФНИ ЖИТИЯ – наименование на раннохристиянски мъченически жития. Отречени от Църквата. Някои от тях получават по-широко разпространение сред православните народи: „Мъчение на Св. Георги", „Мъчение на Св. Параскева", „Мъчение на Св. Кирик и Юлита" и др.

*Лит.: **Петканова**, Д. Народното четиво през XVI-XVIII в. С., 1992, с. 367-370; **Петрова**, М. Към въпроса за южнославянските преводи на Житието на **Мъченица Параскева – Петка Римлянка**. // Paleobulgarica, 1996, N 2, с. 83-109.*

АПОКРИФНИ МОЛИТВИ – дял от отречената от Църквата апокрифна литература. Представляват смесица от езичество и народно християнство. Имат извънлитургично значение. Първоначално това били молитви, отправяни за помощ към езически богове или заклинания срещу зли сили. Най-старите литературни паметници от този вид са асирийските заклинания от VII в. пр. Хр. У нас проникват чрез Византия през VI-X в. По форма се подразделят на няколко вида: молитви-муски, изричани при определен ритуал и носени за предпазване от всяко зло; молитви-обръщения към християнски герои за оказване помощ на молещите се; молитви-заповеди към зла сила и др. Според обема на съдържанието им биват кратки (от два-три реда) до разгърнати приказки. Според обекта също се подразделят на различни групи: общи молитви – срещу всякакъв вид зло и болест и за определени болести. Използват се само при нужда.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Апокрифни формули и заклинания против болести и страдания. // Естествознанието в Средновековна България. С., 1954, с. 536-553; **Петканова**, Д. Фолклорът и апокрифните молитви. // Бълг. фолклор, 1976, N 2, с. 28-40; **Петканова**, Д. Апокрифните лечебни молитви. // Paleobulgarica, 2001, N 3, с. 61-85.*

АПОКРИФНИ ПОСЛАНИЯ (познати още и като „псевдоапостолски писма") – наименование на неистински апостолски послания. Разпространени повече в латинския свят. В славянската книжнина по-голяма известност придобива т.нар. „Послание на цар Абагар към нашия Господ" или „Абагариево послание" от XVIII в., познато в около 50 преписа.

*Лит.: Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 50-51.*

АПОЛОГЕТИКА – наука, свързана със защитата на Християнската религия с научни, логически аргументи. Една от главните учебни дисциплини в Православните духовни учебни заведения. В Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" има две катедри. В първата е застъпена библеистика, история, изучаване на езици и др., а във втора катедра (Систематическо и практическо богословие) – догматическо богословие, патрология, апологетика, нравствено богословие, етически системи, история на религиите, християнска социология, философия, психология на религията, инославни изповедания, нехристиянски религиозни движения, християнско изкуство, литургика, пастирско богословие, омилетика, катехетика и др.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 75-91.

АПОСТОЛ – църковен термин. Употребява се в следните значения: име на един от учениците на *Иисус Христос*; богослужебна книга, включваща част от *Новия Завет*.

*Лит.: **Великотърновский митрополит Софроний**. Апостолатът на българсото монашество в днешно време (Беседа, произнесена в църквата на Габровския девически манастир „Св. Благовещение" на 12 юни 1956 по случай привършването на двудневния духовен монашески събор). // Църковен вестник, N 31-32, 30 юли 1956; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 95-96; **Златев**, К. Апостол. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1991; Старобългарска литература / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 51-52.*

АПОСТОЛ – църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Св. Петър и Павел" – гр. Свищов (1790), в родното си село (60 и 70-те г. на XIX в.). Участник в Старозагорското въстание 1875.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АПОСТОЛ – църковен и просветен деец. Свещеник в Криворечна паланка (Сърбия). Участник в църковно-националните борби. Читалищен деец. Основател на девическо училище.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 43.

АПОСТОЛ ПАВЕЛ – *вж Павел (апостол)*

АПОСТОЛИ – наименование на учениците на Иисус Христос, избрани да проповядват новото учение. Разделят се на основни ученици – Дванадесетте свети апостоли, т.е. тези, които пряко от него са получили учението му и останалите – седемдесет апостоли – отново преки ученици, но не от най-близкия кръг и на апостоли, които са приели учението на Христос опосредствено – чрез други апостоли (Тимотей, Тит), или по чудесен път (Апостол Павел). Имат общи празници (събори), съответно събор на дванадесетте и на седемдесетте апостоли. Дванадесетте апостоли са основните ученици на Христос. Те са обявени за светци: Св. ап. *Андрей Първозвани,* празник на 30 ноември; Св. ап. *Петър* (рождено име Шимон, Симеон), празници – 16 януари и 29 юни; Св. ап. *Яков Зеведеев*, празник – 30 април; Св. ап. *Йоан Богослов,* празници на 26 септември и 8 май; Св. ап. *Симон Зилот* (Шимон (Симеон) Кананит), празник на 10 май; Св. ап. *Вартоломей* (Натанаил), празници на 11 юни и 25 август; Св. ап. *Юда Яковов* (Тадей, Левий), празник на 19 юни; Св. ап. *Матей*, празник на 9 август и 16 ноември; Св. ап. *Тома*, празник на 6 октомври; Св. ап. *Яков Алфеев*, празник на 9 октомври; Св. ап. *Филип*, празник на 14 ноември.

Сред най-приближените ученици на Иисус е *Юда Искариотски*, който, след отричането си от Христос, губи

своя „статут”. На негово място останалите апостоли избират двама от евангелистите – *Матей* и *Йоан*, чиито творби влизат в канона на *Новия Завет*.

Апостол *Павел*, който е един от най-почитаните в Християнството, не спада нито към 12-те апостоли, нито към 70-те. Петър и Андрей, както и Яков Зеведеев и Йоан Богослов, са братя.

*Лит.: **Неделчев**, Йоан. Първовърховните апостоли. // Църковен вестник, N 18, 16 юни 1989; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 103.*

АПОСТОЛИЧЕСКИ АДМИНИСТРАТОР – прелат, преконизиран от папата, за да служи като ординарий на апостолическа администратура. Апостолическата администратура е постоянна част от Божията Църква, която, заради специални и особено важни причини, не е основана от папата като епархия, а пастирската грижа за нея е дадена на апстолически администратор, който да я ръководи в името на папата. Апостолически администратор може да бъде даден също и на епархия, когато епископът ординарий на епархията е изпратен в изгнание или е хвърлен в затвор. В църковното право Апостолическите администратори на постоянните администратури са приравнени до епархийните епископи, което означава, че имат същата власт в своите територии. Апостолическите администратори, ако са епископи, носят титлата на несъществуваща епархия. Апостолическите администратори изпълняват своите функции, докато новоизбраният епархиен епископ официално не приеме властта в епархията. Те са назначени като такива пряко от Светия Престол. Нямат пълна власт над епархията и не могат да продават повереното на тях имущество. Най-често такива функции изпълняват помощник-епископът, генералният викарий на епархията или някой от ординариите на съседните епархии. Когато един епархиен епископ е преместен в друга епархия, от момента на обявяването на преконизацията до момента, когато официално приема властта в другата епархия, той остава администратор в първата епархия. Тя става вакантна от момента, когато епископът официално приема властта в другата епархия. Най-често временните администратори не са „апостолически”, а епархийни, т.е. не се номинират от папата, а се избират от съответния съвет на свещениците в дадената епархия, въпреки че папата си запазва правото да номинира свой администратор.

Онлайн ресурс.

АПОСТОЛИЧЕСКИ НУНЦИЙ – наименование на извънреден и пълномощен посланик на Ватикана и представител на папата в страна, с която Светият Престол има дипломатически отношения. Дипломатическите мисии на Ватикана се разделят на апостолическа нунциатура и апостолическа делегатура. В периода 1964-1994 Св. Престол използва освен титлата „нунций” също и титлата „пронунций”. Пронунциите също са били дипломатически представители от първа класа, но те са били изпращани до страните, които не признавали първенството на папския представител, който не ставал и декан (дойаен) на Дипломатическия корпус. Пронунцият би могъл да стане декан, но на общи основания (чрез първенство на класа и чрез най-дълъг стаж в дадената страна).

Онлайн ресурс.

АПОСТОЛИЧЕСКИ ПРЕСТОЛ – папски престол, папска катедра.

Онлайн ресурс.

АПОСТОЛОВ – *вж Попапостолов, Константин*

АПОСТОЛОВ, Атанас (1834-) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Присад, Бургаска обл. Свещеник в родното си село (60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АПОСТОЛОВ, Георги (прозвище: Поп Георге) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Битоля (60-те г. на XIX в.). Председател на българската община (1868).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АПОСТОЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Преселва се в с. Кубей, Бесарабия. Свещеник в селото (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АПОСТОЛОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в Радовиш, Вардарска Македония. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

АПОСТОЛОВ, Михаил (2.IV.1899 – 9.IX.1968) – църковен деец. Роден в с. Овчарци, Дупнишко, дн. Кюстендилска обл. Ръкоположен за свещеник (1944) и служи в селата Тополица и Делян. След 9 септември 1944 заради борбата му срещу атеизма е подложен на репресии. Получава смъртна присъда (1958), но по молба на Патриарх Кирил е заменена с доживотен затвор. Амнистиран (1964), продължава отново свещеничеството си в гр. Рила. Приема монашество (1966).

*Лит.: **Николов**, М. Страдалец за вяра и съвест. **Отец Михаил Апостолов от град Рила**. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2004.*

АПОСТОЛОВ, Серафим (1847-) – църковен деец. Роден в Теарце, Вардарска Македония. Дълги години църковно-училищен настоятел в родното си село. Заедно с Зафир Николов от името на Тетовската българска община подписват Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония, с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава (20 май 1878). Подписва и Мемоара на българи от Македония (27 декември 1917).

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. Фототип. изд. С., 1970, с. 658; Македония: Сб. от докум. и материали. С., 1978, с. 606.*

АПОСТОЛСКА ЕПОХА В ХРИСТИЯНСТВОТО – кръстена на апостолите и тяхната мисионерска дейност. Продължава до 62 г., когато апостол Павел е поставен под арест.

Онлайн ресурс.

АПОСТОЛСКИ ПОСЛАНИЯ – упътвания и размишления от страна на апостолите върху Новото Христово учение, което навлиза в света. В тях апостолите изясняват Тайната на Голгота. Всеки апостол, според темперамента, според дарбите и посвещението си, според връзката си със Светия Дух, изяснява тези Тайни на последователите на Новото учение. Редом е това се дават и практични наставления за живота на общността, както и на отделния човек в тази общност, за отношенията на братята и сестрите помежду им, както и за отношенията им към външния свят и към властта. След образуване на църквите, на братските общности, както между юдеите, така и между езичниците, от контакта на апостолите с широките народни маси, тези църкви имат нужда от упътване и ръководство, което не може да се осъществява навсякъде чрез лично присъствие на апостолите или на техните представители. Затова се явява нуждата от Посланията. Самите Послания са плод на един дълбок вътрешен живот. Те са плод на един контакт на апостолите с духовния свят и с Духовните същества; плод на хора, които са минали по Пътя на езотеричното развитие под ръководството на Христа. В Посланията са отразени новото езотерично или окултно разбиране на света и живота след слизането на Христа на Земята. Посланията не са обикновени писма, а наставления на Посветени към онези, които искат да влязат в Пътя, които искат да се подвизават в духовно-мистичния живот, които искат да проникнат в Тайните на Битието и Живота. Те посочват Пътя, който води към духовното познание, без още да разкриват дълбоките Тайни на Живота, които са достояние на Вътрешната окултна Школа. Те са подготвителни слова за онези, които се стремят да влязат в Пътя на окултното развитие. Въпреки техния езотеричен характер, посланията крият в себе си дълбоки езотерични истини, за които е така загатнато, че само в светлината на окултната наука може да бъде разкрит техният езотеризъм. Известни са следните послания: едно Съборно от апостол Яков, две Съборни от апостол Петър, три от апостол Йоан, едно Съборно от Юда (не Искариотски), следват посланията на апостол Павел, които са най-много и са отправени към учениците от различни градове и страни. Накрая следва и едно Послание към Тимотей, Тит и Филимон – близки ученици и сътрудници на Павел.

Онлайн ресурс.

АПОСТОЛСКО СПИСАНИЕ „ХРИСТИЯНИН" (1934). Ямбол.
I. 1 (май 1934).
Периодичен орган на християните в България.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. С., 1962, с. 64.

АПРИЛ – четвърти месец в годината. Има 30 дни. Името му произхожда от латинския глагол „аперере" – показвам се, тъй като през този месец се показвали първите признаци на съживяването на природата и настъпването на пролетта. В древния Рим месецът бил посветен на Афродита – езическа богиня на красотата. В старобългарската литература месецът е обозначен с името на брезата – „брезен". Тъй като на Балканите брезата не е позната като широко разпространено дърво, това име на месеца отпада и се заменя с латинското му наименование.

*Лит.: **Котев**, Й. Историческа справка за месеците през годината. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

АПРИЛОВ, Васил Евстатиев (21.VII.1789 – 20.X.1847) – възрожденски просветен деец, роден в Габрово. Заедно с Николай Палаузов дава средства за построяване на Габровското взаимно училище (2 януари 1835). Умира в Галац. Автор на съчинение за *Св. Св. Кирил и Методий* под заглавие „Българските книжици или на кое словено племе собствено принадлежи кирилската азбука", написано на руски (1841) и преведено още същата година на български език. Автор и на „Денница новоболгарского образования" (1841), в която отново третира делото на двамата първосветители. В тези и други съчинения поддържа тезата, че азбуката, създадена от *Св. Кирил*, била предназначена за българите, тъй като от всички славяни те първи се покръстили.

Васил Априлов (фотопортрет)

*Лит.: **Шишманов**, Ив. **В. Е. Априлов**, **Неофит Рилски**. **Неофит Бозвели**. С., 1926; **Арнаудов**, М. В. Е. **Априлов**. Живот, дейност, съвременници (1789-1847). С., 1935; **Ангелов**, Б. Борба за делото на **Кирил и Методий**. С., 1969, с. 54-65.*

АПРИЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТА ТРОИЦА" – *вж Новоселски манастир „Св. Троица"*

АПРИЛСКО ВЪСТАНИЕ 1876 – влязло в нашата историческа памет като „върхна точка" на българската национална революция. Под звъна на църковните камбани се надигат редица селища в българските земи –

Копривщица, Панагюрище, Батак и др. Във въстанието вземат участие голям брой духовни лица – поп Груйо Бански, поп Харитон, отец Кирил Слепов, игумен на манастира край с. Калугерово, Пазарджишко, свещеник Михаил Радулов – от Белово, свещениците Петър Велчев и Стоил Атанасов – от Перущица, Никола и поп Димитрий от Брацигово, Нейчо Паунов – от Батак, Дончо Плачков и Иван Ерчев – от Копривщица, Георги Фетеков – баща на Райна княгиня, Пахомий – игумен на Дряновския манастир и др.

*Лит.: **Събев**, Т. Априлското въстание в IV революционен окръг и нашето българско патриотично духовенство. // Църковен вестник, N 27, 1957; **Събев**, Т. Дряновската епопея 1876 година и участието на духовници-патриоти в нея. // Духовна култура, 1958, N 4; Родната Църква и Априлското въздтание. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966; **Шивачев**, Г. Априлското въстание. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966; 90 години от Дряновската епопея. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966; **Иванов**, М. п. Българското духовенство в Априлскотовъстание. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966; **Димитрова**, Д. Участието на българското духовенство в Априлското въстаншие. // Църковен вестник, N 15, 1 юни 1966; **Ковачев**, М. Априлското въстание и българският еакзарх. Важен исторически документ. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1966; **Христов**, Хр. Ст. Априлското въстание и българското патриотично духовенство. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1966; N 20, 11 юли 1966; **Мандулов**, Н. Копривщенските свещеници в Априлското въстание. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966; **Богдар**, И. Летопис на Априлското въстание в Сливен. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966; **Чунгаров**, С. Априлското въстание и българското духовенство. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1969; Патриаршеско и Синодално послание до духовните чеда на Българската православна църква по случай 100-годишнината от Априлската епопея. // Църковен вестник, N 13, 25 апр. 1976; **Знеполски епископ Дометиан**. Велика епопея, безпримерен подвиг. (По случай 100 год. от Априлскто въстание). // Църковен вестник, N 14, 7 май 1976; **Събев**, Т. Априлската епопея и Българската православна църква. // Църковен вестник, N 15, 11 май 1976; N 16, 21 май 1976; N 17, 1 юни 1976; **Василев**, Р. Научна сесия, посветена на стогодишнината от Априлското въстание. // Църковен вестник, N 22, 21 юни 1976; **Лазаров**, Т. Участието на с. Батошево в Априлското въстание. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1977; **Станев**, Б. Априлското въстание и Българската православна църква. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1986; **Киров**, Д. Духовници – помощници на Георги Бенковски. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1986.*

АПСИДА (от *гр.:* αψίδα – дъга, полукръг, арка, свод) – в архитектурата наименование на изпъкналост на здание с полукръгла, овална или правоъгълна форма, с прикрит от конха полукупол или смъкнат полусвод, както и аналогичната част от вътрешното пространство на зданието. С апсиди за пръв път били строени древноримските базилики, терми и храмове. Православният храм има обикновено нечетен брой апсиди. Олтарната апсида е разположена в източната част на храма (на противоположната част на главния вход на храма) и в нея се помещава Светият Престол. –

вж абсида (със същото значение)

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 148-149.

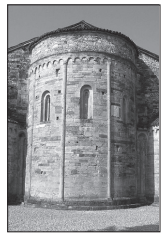

Апсида (фотография)

АПСИМАР – *вж Тиберий III*

АРАБАДЖИЕВ, Григорий К. – *вж Иларион Сливенски*

АРАБАДЖИЕВ (Рабаджиев), Димитър Попмладенов (известен като Митре Арабаджията или поп Митър) (1820-1892) – църковен и просветен деец. Роден е в Банско, където е ръкоположен и за свещеник. Отваря в дома си килийно училище и работи като учител. По-късно е помощник на учителя Никола Попфилипов. Обявява се против калугерството и постите, с което спомага за появата на протестантството в Банско. Баща на българския униатски епископ Лазар Младенов, революционерката Милана Колчагова и просветния деец Иван Младенов.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 172.

АРАБАДЖИЙСКИ, Йосиф (28.I.1808 – 30.I.1862) – църковен деец. Роден в с. Генерал Николаево (дн. към гр. Раковски). На 13-годишна възраст заминава за Рим, където завършва обучението си. Ръкоположен за свещеник (1832). След завръщането си в България е енорийски свещеник в с. Секирово (до 1838), в Хамбарлий (дн. с. Маломирово) (1839-1840) и в Балтаджии (1841-1862). Почива в Пловдив. Тленните му останки са пренесени и погребани в родното му село.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 45.

Изглед от Араповския манастир „Св. Неделя" (фотография)

АРАБАДЖИЙСКИ, Петър – *вж Петър Арабаджийски*

АРАПАШУ, Тоадер – *вж Теоктист I*

АРАПОВСКИ МАНАСТИР „СВ. НЕДЕЛЯ" – Православен манастир в Асеновградска духовна околия на Пловдивска епархия на Българската православна църква. Разположен е на около 6 км източно от Асеновград, вдясно от пътя за гр. Първомай. Възникнал до древно аязмо (свещен извор) недалеч от с. Златоврьх (някога наричано Арапово през XIX в.). Един от последните новоосновани манастири преди Освобождението. Строителството му започнато около 1856 от йеромонах Софроний.

През 1859 е основано училището към манастира. За строителството пари не са щадени и е поканен видният майстор Стою от с. Югово, Смолянско. За прототип се е използвал Горноводенският манастир. Ктиторски надписи посочват, че зографисването е със средства, събрани от населението при игумен на манастира архимандрит Софроний. В южната част на манастирския двор се издига голяма каменна кула, която народната памет свързва с името на Ангел войвода – един от най-известните хайдути в този край, който бил и основният дарител за изграждането на манастира. Самата кула е правоъгълна. Първите два етажа са каменни с тесни прозорчета, приспособени за бойници, а третият е същинската жилищна част с дървено-паянтова конструкция и силно издадени околовръст еркери, има 4 стаи. На северната стена е стенописът „Самсон убива нубийския лъв", използван за патриотични цели. Съборната църква „Св. Неделя" е завършена (1859). В архитектурно отношение кръстокуполна, триконхален тип с четири свободни опори, триапсидна еднокуполна. Храмът е посветен на Света великомъченица Кириакия (или Неделя). Фреските са дело на художника Алекси Атанасов и Георги Данчов-Зографина (1846-1908). Силно земетресение през 1928 повредило съборната църква и стенописите. През 1930 Николай Евров възстановява купола на църквата. Аязмото до манастира е изписано, като тук е повторена сцената с Покръстването на княз Борис I Михаил. Храмовият празник е на 7 юли – Света Неделя.

*Лит.: **Василиев**, А. Араповски манастир (Стенописи и архитектура). С., 1973; **Бакалова**, Е. Араповският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 279-282; **Димитров**, Г. Араповски манастир „Света Неделя". // Църковен вестник, N 27, 28 юни – 4 юли 1993; **Димитров**, Б. Християнството в България. Български манастири. С., 2001, с. 87-89.*

АРБАНАШКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – намира се в малка долина в югозападния край на с. Арбанаси, на 5 км от В. Търново. Основан по времето на Асеневци и след падането на българската столица Търново в 1393 е разрушен от османските поробители. Възобновен (1680), като тогава била построена и сегашната църква. По това време е издигнат и параклисът „Св. Илия", чиито стенописи са запазени и до днес. През XVII-XVIII в. арбанашката църква била енорийска на с. Арбанаси. При кърджалийско нападение (1798) църквата е ограбена и почти разрушена, но десет г. по-късно е възстановена. През 1833 по инициатива на отец Зотик от Преображенския манастир със средства, събрани от местното население, се извършва ново обновление на храма. Били построени жилищните сгради и дворът бил ограден със зид. Манастирът се превърнал в девически и негова първа игуменка станала Теодора Христова от В. Търново. През 60-те г. на XIX в. в манастира живели около 30 монахини и, макар че бил девически, често бил посещаван от революционните дейци – *Васил Левски, Матей Преображенски*, Стефан *Стамболов* и *поп Харитон*. След Освобождението манастирът започнал да запада, а през 1913 при земетресение били разрушени всичките му сгради без църквата. Впоследствие манастирските сгради били издигнати отново. Понастоящем манастирът е девически, постоянно действащ и представлява комплекс от черква, жилищни сгради и параклис. Църквата „Св. Рождество Христово" е най-старата запазена сграда и датира от края на XVII в. От оригиналния си вид тя е запазила само западната си част, а източната е пристроена през XIX в. В архитектурно отношение храмът е еднокорабен, покрит с полуцилиндричен свод, с наос и женско отделение. Запазените в западната част стенописи датират от XVII-XVIII в. На източната стена са поместени сцената „Възнесение Богородично" и откъси от живота на патрона *Св. Никола*. На южната и северната стена са запазени композиции от „Акатист Богородичен" и „Празниците", а на западната от „Менология". Върху свода е голямото кръгово изображение „Ангел на великия съвет". Иконите, както и стенописите, носят почерка на тревненските художници. В параклиса се намират и някои йерусалимии (божигробски платна) от XIX в. Жилищните и стопанските сгради в манастира са строени в периода 1833-1870.

Изглед от Арбанашкия манастир „Св. Николай Чудотворец" (фотография)

*Лит.: **Попгеоргиев**, Й. Село Арбанаси. Историко-археологически бележки. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1904, т. 15, с. 86-123; **Цонев**, Зв. Манастирите и старинните църкви в Арбанаси. В. Търново, 1934; **Прашков**, Л. Църквата „Рождество Христово" в Арбанаси. С., 1979; **Прашков**, Л. Манастирът „Успение Богородично" в Арбанаси. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 63-65; **Николов**, Б. Манастирът „Св. Никола" в Арбанаси. // Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996; 10-16 юни 1996; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 94.*

АРБАНАШКИ МАНАСТИР „СВЕТА БОГОРОДИЦА" – един от малкото оцелели преди падането на България под османска власт. След зачестили кърджалийски набези (началото на XVII в.) монасите напускат манастира и той запустял. Местното население изградило църква (1680).

*Лит.: **Николов**, Б. С мъдростта на три века. Манастирът „Св. Богородица" в Арбанаси. // Църковен вестник, N 24, 10-16 юни 1996.*

АРБАНАШКИ ЦЪРКВИ – седем църкви в с. Арбанаси, Великотърновска обл: „Рождество Христово", „Свети Димитър", „Свети Атанасий", „Свети Георги", „Свети Архангели", „Свети Никола" и „Св. Богородица". Построени XVI-XVIII в.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 94-97.

АРГИР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 45.

Стоян Аргиров (фотопортрет)

АРГИРОВ, Стоян Стоянов (22.II.1870 – 9.VIII.1939) – филолог, преводач, обществен и църковен деец. Роден в Пазарджик. Завършва славянска филология в Прага (1892). Директор на Народната библиотека в Пловдив (дн. Народна библиотека „Иван Вазов") (1894-1897) и на Университетската библиотека в София (1898-1901 и 1903-1936). Главен секретар на Българската екзархия в Цариград (1902). Член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) (1900). Автор на: „Из находките ми в Светогорските манастири Хилендар и Зограф" (Пер. сп. БКД, 68, 1908, с. 219-238); „Поглед върху деятелността на Българската екзархия 1877-1902" (Leipzig, 1902) и др.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 31-32.

АРДИНСКИ НОВОМЪЧЕНИЦИ – деца мъченици, 204 деца християнчета изклани от османски аскер (септември 1913) в Армаганската долина, Ятаджик и в околността при брега на р. Арда до днешния гр. Маджарово с други около 8000 жени и възрастни също изклани там, и още други към 10 000 бежанци българи-християни избити от аскер и башибозуци (от 23 септември до 4 октомври 1913) при Фере, Аврен и Дедеагач до бродовете на р. Арда.

Онлайн ресурс.

АРИЗАНОВ, Яне Костадинов – *вж Костадинов, Яне Аризанов*

АРИАНСТВО – антитринитарен възглед, поддържан от последователите на *Арий.* Арианите отричат, че *Иисус Христос* и *Бог Отец* имат една и съща фундаментална природа, разглеждайки *Бога Сина* като създадено същество, по-нисше от Отеца. Разпространява се бързо и за известен период става преобладаващият възглед сред християните. Основните положения в учението, защитавано от *Арий*, са следните: Словото (Логос) и Бог (Отец) не са единосъщни; Синът (Словото) е първото и съвършено създание или творение Божие; Световете („вековете") са били създадени чрез него, така че той е съществувал преди всички векове; но най-напред, преди Бог Отец да го сътвори, Синът не е съществувал. Редица германски племена приемат арианството, а не Православното християнско учение. Първи в това отношение са вестготите. Те приемат Християнството от Урфила, който от своя страна е приятел на Евсевий Никомидийски и, тъй като Евсевий споделя арианските възгледи, то той ги предава и на Урфила. От вестготите арианските възгледи се разпространяват и сред други германски племена. През VI в. тези племена окончателно приемат „правоверното" християнство. Вестготският крал Рекаред I обявява на третия събор в Толедо (589), че приема Католическата вероизповед. Първият Никейски събор (325) след много спорове осъжда арианството и го обявява за ерес.

Лит.: Советская историческая энциклопедия. Т. 1. Москва, 1961, с. 726; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 221-226, 329.

Арий (гравюра)

АРИЙ (256-336) – древноримски християнски теолог, основоположник на *арианството.* Роден в Древна Либия. Възпитаник на Лукиан Антиохийски. Презвитер в Александрийската патриаршия. Пръв измисля ереста на арианството (наречена на негово име), което е било прието от много от византийските императори. Осъден на *Първия (Никейски) Вселински събор* от присъствалите на него 318 свети отци. Въпреки това с вируса на арианството са били и са се заразили много от тогавашните християни. По време на Реформацията идеите на Арий били възприети от редица протестантски секти.

Лит.: Советская историческая энциклопедия. Т. 1. Москва, 1961, с. 726; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 226.

АРГИРИСТИДОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 45.

АРКАДИЙ (377/378 – 405) – първи император на Източната римска империя (395-408). Син на император *Теодосий I* и брат на първия император на Западната римска империя – *Хонорий.* Проявява неуважение към своя брат и към папската институция.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 80-82;* ***Димитров****, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX в. / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 25.*

Георги Арлашки (фотография)

АРКАДИЙ (втората половина на XIII в.) – средновековен просветен и църковен деец. Ученик на Преславския митрополит Сава. Превежда от гръцки на български голям ръкопис с апостолски четения, от които са оцелели само отделни фрагменти.

Лит.: ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2 изд. С., 1999, с. 23.*

АРКАДИЙ – йеромонах в Света гора. Учител в Ботевград (1846-1866).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 46.

АРЛАШКИ, Георги (9.XI.1923 – 23.VIII. 2001) – български католически свещеник, конвентуалец. Роден в село Балтаджии (дн. кв. Секирово, квартал на град Раковски). Постъпва в духовна семинария в град Асизи в Италия (1937). Следва богословие и теология във висшата семинария (1933-1950). Ръкоположен е за свещеник в Асизи (4 декември 1949). След семинарията следва християнска социална доктрина в Католическия университет във Фрайбург (Швейцария). Три години по-късно защитава магистърска степен и е назначен за свещеник в новата църква на францисканците „Непорочно зачатие на Пресвета Дева" в Милано (1953). През 1956 е назначен за преподавател във Висшата духовна семинария в Асизи. От 1959 служи една година в новата мисия на конвентуалците в провинция Калабрия (Италия), след което в продължение на 30 г. изпълнява мисии на различни места в света. Завръща се в България (1990). Поверени му са мисиите от Никополската епархия (селата Малчика, Трънчовица и след това – в гр. Белене). Същевременно поема длъжността кустос (върховната длъжност на конвентуалците в България), която изпълнява до 1999. От 1995 е преместен в Софийско-Пловдивската епархия. Първоначално работи в с. Калояново, а след това и в енорията в квартал „Парчевич" в град Раковски. Един от основоположниците на манастира „Св. Максимилиян Колбе" в същия град. *– вж фотопортрета на о. Георги Арлашки на с. 76*

Лит.: Франциски форум „Свидетели на вярата във Възкръсналия Христос". Раковски, 2013.

АРМЕНСКА АПОСТОЛИЧЕСКА ЦЪРКВА – една от древноизточните църкви и от най-древните християнски църкви. Християнството е донесено в Армения от апостолите Вартоломей и Тадей, поради което се нарича Апостолическа. Армения първа приема Християнството за официална държавна религия (301) от светеца Григорий Просветител († 335), чийто син и негов приемник – Аристакес участва в Първи Вселенски събор. В своята догматика той се осланя на решенията от трите първи вселенски събора и се придържа към християнологията на Свети Кирил Александрийский (така нареченото миафизитство). На Четвъртия вселенски събор Арменската апостолическа църква не участва по обективни причини и решенията, взети на този събор, арменската църква не признава. В периода 491-536 окончателно се отделя от Византия. Има свои последователи в редица държави в света, сред които и България.

*Лит.: **Коев**, Т. Кратки сведения за Арменската църква. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1975.*

АРМИНИАНИЗЪМ – Християнско сотерологическо учение в рамките на Протестантската доктрина, основано на теологичните идеи на холандския реформатор Яков *Арминий* (1560-1609). Преобладаващата насока на тази доктрина е евангелистко протестантство. Арминианизмът повлиява върху схващанията на духовния деец на Англиканската църква евангелиста Джон Уесли и върху основите на тази доктрина той устройва религиозното течение *Методизъм*. Арминианизмът се основава на следните убеждения: човекът е напълно неспособен сам да постигне Спасението на душата си. Спасението е възможно само чрез *Божията благодат*, за която никой не е напълно достоен. Никакви усилия на човека не са достатъчни за постигане на Спасението. Свободният избор да се вярва в *Бог*, в неговата саможертва и в неговата божественост е единственото условие за спасение. Изкуплението на *Иисус* е изкупление на всички хора. Бог позволява отказ на Божията благодат от страна на онези, които са се отрекли от Иисус Христос. Спасението може да се изгуби, тъй като трайното Спасение изисква трайна Вяра. В широкия спектър на историята на Християнската църква арминианизмът се смята за сроден на *калвинизма*, тъй като двете доктрини споделят много от историята и схващанията си. Въпреки това, те са разглеждани като остро противоречащи си по отношение на темите за Съдбата и Спасението в рамките на Евангелското учение. Този спор е бил предмет на Събора в Дорт (Дордрехт 1618-1619), на който са излъчени и основните пет канонични правила на калвинизма, познати под абревиатурата „TULIP".

Онлайн ресурс.

Яков Арминий (гравюра)

АРМИНИЙ, Яков (1560-1609) – основател на Християнско сотерологическо учение *Арминианизъм.* Роден в гр. Удеватер, близо до Утрехт, Холандия. Следва в университетите в Марбург и в Лейди (Холандия), след което се премества в университета в Базел и Женева (Швейцария). Завръща се в Холандия (1587). Приема монашество (1588). Получил докторска степен от университета в Лейдн (1603) (*вж Арминизъм).*

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 324.

АРНАУДОВ, Александър Стойчев – *вж Авенир*

Михаил Арнаудов (фотография)

АРНАУДОВ, Димитър Ничов – църковен деец. Роден в Брацигово. Свещеник в родното си място (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876. След потушаване на въстанието заловен и хвърлен в Пловдивския затвор.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 46.

АРНАУДОВ, Йордан – просветен деец. Роден в гр. Елена. Завършва Духовна семинария в Одеса. Учителства в редица градове.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 46.

АРНАУДОВ, Михаил Петров (5.X.1878 – 18.II.1978) – филолог и литературен историк. Роден в гр. Русе. Завършва славянска филология във Висшето училище (днешния Софийски университет „Св. Климент Охридски") (1898). Специализира в университетите

в Лайпциг и Берлин (1898-1900). Защитава докторат по философия, славянска филология и индология в Прага (1904). Редовен доцент по обща литературна история в Софийския университет (от 1908); редовен професор (от 1919). Действителен член на Българската академия на науките (от 1929), през 1940-1943 ръководи Историко-филологическия клон на академията. Министър на народното просвещение в правителството на Иван Багрянов (юни-септември 1944). След 9 септември 1944 отстранен от академичните си длъжности и е арестуван. Осъден е от Народния съд на доживотен затвор. Освободен със съдействието на руския българист Николай Державин (1945). По-късно му е възстановено и академичното звание. Умира в София. Реабилитиран (1996). Автор на: Неофит Хилендарски Бозвели (1930); Априлов. Живот, дейност, съвременници (1936); Екзарх Йосиф и българската културна борба след създаването на Екзархията (1870-1915), т. 1. (1940); Непознатият Бозвели (1942); Паисий Хилендарски (1942); Софроний Врачански (1943); Живот и дейност на екзарх Йосиф (1965) и др.

*Лит.: **Арнаудова**, Искра. Михаил **Арнаудов**. Човекът и ученият. Литературна анкета и характеристика. С., 1977; Академик Михаил **Арнаудов** – Ученият и творецът. Сб. с научни изследвания. С, 2006; **Арнаудова**, Искра. Един творчески живот. Михаил **Арнаудов** отблизо. С., 2013; **Димитров**, Е. Досието на Михаил **Арнаудов**. С., 2007.*

АРНАУДОВ, Петър Костов (29.VII.1838 – 7.III.1885) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Завършва Московската семинария (1858). Учител, а по-късно и свещеник в Русе. Представител на Червенската епархия в Църковно-народния събор в Цариград (1871). До 1873 е и заместник-председател на църковната община в Русе. Един от основателите на местното читалище „Зора". След Освобождението е училищен инспектор.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 46; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 135, 214, 324; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 472; **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I до средата на XX в. Русе, 2011, с. 24.*

АРНАУДОВ, Стоил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Паталеница, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Заклева членове на революционния комитет в Баткунския манастир.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 46.

АРСЕНИЙ – висш духовник. Последен архиепископ на Охридската архиепископия, закрита (1767) от Вселенския патриарх Самуил. След като е принуден да подаде оставка е заточен в Атон.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРСЕНИЙ – възрожденски църковен деец. Игумен на Бигорския (Дебърски) манастир „Св. Йоан Предтеча" (от 1807). Подновява и разширява манастира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРСЕНИЙ – рилски духовник и просветен деец. Учител в Хасково (до 1852). След завръщането му в Рилския манастир заместен като учител в Хасково от брат си *Агапий Рилски.*

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРСЕНИЙ – монах и просветен деец. Учител в с. Цръчна, Пазарджишка обл. (втор. полов. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРСЕНИЙ – монах. Игумен на Троянския манастир. Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

Гробът на митрополит Арсений (фотография)

АРСЕНИЙ II ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (-1793) – висш духовник. Роден в Охрид. Потомък на българския охридски род Баласчеви. Преди да стане архиепископ е Пелагонийски митрополит. Заема Охридската катедра (1763). Принуден да си подаде оставката от нея от Патриарх Самуил Ханджери (1766), запазва Пелагонийската катедра, но на 24 юли с.г. се отказва и от нея. От този момент Охридската архиепископия е закрита и епархиите ѝ са поставени в подчинение на Цариградската патриаршия. Самият Арсений се оттегля в Зографския манастир, където остава до смъртта си.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 210; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.*

Арсений Знеполски (фотография)

АРСЕНИЙ БИГОРСКИ (Арсений Димев) (– 27.VI.1839) – духовник. Роден в паланка Галичник. Игумен на Бигорския манастир (от 1807). Превръща го в духовен център на християнските села от Миячко. В 1837 започва да поддържа контакти с Княжество Сърбия, като получава от княз Милош Обренович финансови средства и камбана. По-късно манастирът се сдобива и с втора камбана.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1931, с. 84.*

АРСЕНИЙ ЗНЕПОЛСКИ (светско име: Атанас Димитров Лазаров) (18.XI.1986 –) – Знеполски епископ. Роден в гр. Стара Загора. Основното си образование

завършва в с. Осетеново, община Павел Баня. Завършва с отличие пълния петгодишен курс на обучение в Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" (2006), след което е приет в Богословския факултет към СУ „Св. Климент Охридски". Продължава обучението си в Пловдивския университет „Преп. Паисий Хилендарски" – специалност „Теология", който завършва с отличен успех (2009). Приема монашество от Пловдивския митрополит Николай в Кукленския манастир „Св. Св. Козма и Дамян" (11 август 2007). Възведен в архимандритско достойнство в катедралния храм „Св. Успение Богородично" – гр. Пловдив от Пловдивския митрополит Николай (6 декември 2009). Енорийски свещеник в селата Борец и Говедаре, Пловдивска духовна околия (2008-2009). Директор и ръководител на първата църковна православна телевизия – ППТВ (2009-2010). Духовен надзорник на Пловдивската епархия (2010-2012), а от 2012 е предстоятел на митрополитския храм „Св. Марина" – гр. Пловдив. Хиротонисан в епископски сан (6 юли 2014) и определен за викариен епископ на Пловдивския митрополит.

Лит.: Нов епископ на Българската православна църква. ***Знеполски епископ Арсений****. // Църковен вестник, N 14, 31 юли 2014.*

Арсений Пловдивски (фотография)

АРСЕНИЙ ПЛОВДИВСКИ (светско име: Ангел Богоев Чакандраков) (29.VII.1932 – 13.X.2006) – висш духовник. Роден в с. Узун Кърово, Пловдивска обл. Завършва Софийската духовна академия (1955). Приема монашество (1956). След завършване на академията през 1955 е назначен за послушник и помощник-библиотекар в Рилския манастир на 2 юни 1956. Приема монашество (1956). Специализира в Московската духовна академия (1957-1960). След завръщането си в България до есента на 1961 е помощник-библиотекар, ефимерий и екскурзовод в Рилския манастир. Възведен в архимандритско достойнство (23 юли 1961). Учител-възпитател в Софийската духовна семинария (1 септември 1961 – края на 1962), а от 1 януари 1963 до 30 март 1969 е протосингел на Врачанската митрополия. Едновременно с това е специализант в Богословския факултет на Хумболтовия университет в Берлин. Хиротонисан за Стобийски епископ (1969). Викарий на Врачанския митрополит Паисий (1 април 1969 – лятото на 1974). След смъртта на последния е избран през същата година за Врачански митрополит, но поради намесата на властите Св. Синод касирал избора и го изпраща на заточение в Бачковския манастир. Няколко години по-късно е изведен и назначен за викарий на митрополит Софроний Доростоло-Червенски. Игумен на Троянския манастир (1977-1979). Главен секретар на Св. Синод на Българската православна църква (1980-1982). От 1 декември 1982 е викарий на Пловдивския митрополит Варлаам (1982-1986). От 1 февруари 1987 до смъртта си е Пловдивски митрополит.

Лит.: ***Цацов****, Б.* ***Кирил, Патриарх Български****. // Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 88-89; Представи се в* ***Господа Епископът [Арсений Пловдински]*** *– ангел на Църквата. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1969;* ***Поптодоров****, Р. Най-младият епископ на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1969; Нов епископ на Българската църква. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1969;* ***Максим, Патриарх Български****. Благодатен осев. Поздравително слово към новоизбрания* ***Високопреосвещен Пловдивски митрополит Арсений*** *по случай каноническия му избор в Св. Синод, 8 февруари т. г. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987;* ***Хубанчев****, А.* ***Негово ВисокопреосвещенствоПловдивският митрополит Арсений****. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987;* ***Велянов****, В. Каноническият избор на* ***Негово Високопреосвещенство Пловдивския митрополит Арсений****. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 436; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 35.*

АРСЕНИЙ СОЛУНСКИ – средновековен български духовник, прекарал 17 г. в Палестина. Написал „Хождение" (пътепис) за тамошните свети места, от който е видно, че авторът е бил дякон в някоя от солунските църкви. Проф. Иван Дуйчев смята, че той е македонски българин, заминал за Йерусалим по време на османското завоевание през втората половина на XIV в. Творбата на Арсений съдържа оригинално описание на палестинските свети места, без пряко съответствие в познатите византийско-славянски поклоннически пътеписи. Най-късно през втората половина на XV в. тя е пренесена в Русия. Позната е в три руски редакции, запазени в общо двадесет ръкописа от XVI-XVII в. По-късните преписи дават неточни наименования на някои от божигробските забележителности.

Лит.: ***Ангелов*** *Б. „Хождения" в южнославянских литературах до XVII в. // Тр. Отд. древнерус. лит., 24, 1969, с. 184-185;* ***Гюрова****, Св. Разказът на солунския дякон Арсений в контекста на гръцката и руската поклонническа проза през XIV-XVII в. // Старобългаристика, 15, 1991, N 1, с. 96-108.*

АРСО – църковен деец. Свещеник в Скопие. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРСОВ, Павел – църковен деец. Роден в с. Скачински, Велешко. Свещеник в родното си село (1874-1908).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРТЕМИЙ АЛЕКСАНДРИЙСКИ (-1858) – висш гръцки духовник. Александрийски патриарх (1845-1847), митрополит на Крит (1819-1827) и на Кюстендил със седалище в гр. Щип (1827-1845 и 1847-1858).
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

АРУМЪНСКА ПРОПАГАНДА В МАКЕДОНИЯ – започнала в края на XIX в. Начело на нея застава Апостол *Маргарит*, учител по професия. Успява да откъсне значителен брой куцовласи (арумъни) от влиянието на Вселенската патриаршия. Продължава до избухването на Балканската война 1912-1913.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 18.*

АРХАНГЕЛ – висш ангел, първоангел, началник на ангелите. *Св. Писание* различава девет ангелски степени (чинове): Серафими, Херувими, Престоли, Господства, Сили, Власти, Начала, Архангели и Ангели. То ни сочи и имената на някои от архангелите: Михаил, Гавриил, Рафаил, Уриил, Салатиил Иеремиил. Към архангелите се числят още: Иехудиил – „хвала Божия" и Варахиил – „благословение Божие", чиито имена не се срещат в *Св. Писание*.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 473.

АРХАНГЕЛ ГАВРИИЛ – наименование на ангела (архиангела), който според църковните предания бил изпратен при пророк Даниил, свещеник Захария и Дева Мария, за да Й възвести Непорочното зачатие и бъдещото Раждание на Сина Божи – Иисус Христос.

*Лит.: **Гавриил, архангел**. // Църковен вестник, N 31, 2 авг. 1991.*

АРХАНГЕЛ МИХАИЛ – главният архангел, главният пазител на Небесното царство и главен страж на Божия закон. Освен това според вярванията пази тялото на Моисей и превежда душите на мъртвите до Ада или Рая. Самото име Михаил, буквално преведено, означава „Кой е като Господ?". Един от четиримата архангели в *Стария Завет* (заедно с Гавриил, Рафаил и Уриил) и един от седемте архангели в *Библията*. Смята се, че той е помогнал на Господ при сътворяването на Земята. Архангел Михаил е още водач на ангелите и светец-покровител на войниците. Някои смятат, че архангел Михаил е превъплътеният Адам. Като началник на небесните войнства, архангел Михаил е наричан също и „архистратиг". Обикновено ликът му се намира на входа на православните храмове, изобразен с меч и Писание, подканващо ни да влизаме в църковния храм с чисто сърце и чисти мисли. Счита се, че той може да възприема човешки или животински облик и да помага на хората. Играе важна роля в ежедневната битка на хората с демоните на злото и може да съживява.

Архангел Михаил (икона)

*Лит.: **Тодоров**, Ст. **Св. Архангел Михаил** – Архангеловден. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991.*

АРХАНГЕЛОВДЕН – на този ден се отбелязва паметта на Св. мъченик Ангел Леринski. Съботният ден срещу Архангеловден е една от трите задушници в годината – Архангелова задушница, в която почитаме починалите си близки и сродници и с Вяра и Надежда в Бога, раздавайки милостиня, се молим да спаси Съдията душите им, когато дойде Денят на Всеобщото Възкресение и Последен Съд.

Лит.: Архангеловден. // Църковен вестник, N 39-40, 17 ноември 1949; Ахангеловден. // Църковен вестник, N 38-39, 18 ноември 1952.

АРХАНГЕЛОВА ЗАДУШНИЦА – предхожда винаги големия празник на Св. Архангел Михаил. На този ден във всеки православен храм се отслужва Обща панихида за починалите наши близки.

Лит.: Архангеловден. // Църковен вестник, N 39-40, 17 ноември 1949.

АРХИДЯКОН – старши дякон при монашеското духовенство. Звание, което се дава на проявил се в службата дякон.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 528-530.

АРХИДЯКОН СТЕФАН (Стефан Първомъченик) (– 37 г. сл. Хр.) – християнски Светец. Предполага се, че е елинизиран евреин, който е сред първите дякони в ранната християнска общност в Йерусалим. Заради религиозните си възгледи бил обвинен пред еврейския Синедрион в богохулство, осъден е и е убит с камъни. Мощите му били открити (415) и поставени в Сионския храм в Йерусалим.

Архидякон Стефан (фреска)

*Лит.: **Св. Първомъченик и дякон Стефан**. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1954; **Берберов**, Г. Св. Архидякон Стефан – първият мъченик на християнството. // Църковен вестник, N 1-2, 6 ян. 1961.*

АРХИЕПИСКОП – титла на висш духовник, глава на голяма църковна област, обединяваща няколко епархии. По-късно архиепископ бил наричан архиереят, управляващ крупна епархия или самостойна църква (титулувана архиепископия), в която са включени няколко епископии. В Българската православна църква архиепископ е почетното звание, което предшества „митрополит".

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 530-531.

АРХИЕПИСКОПИЯ – църковна област, управлявана от архиепископ.

Онлайн ресурс.

АРХИЕРЕЙ – свещеник. Обобщаващо название за свещенослужители от третата, най-висшата степен в православната йерархия на църковните санове. Задължително е монах (спада към черното духовенство с обет за безбрачие или целибат). Ръководи духовната дейност в своята епархия. В негово подчинение се намират членовете на църквата, свещенослужителите с по-нисък сан, духовните учреждения и учебни заведения (семинария) и намиращите се на територията на епархията манастири. Има право да ръкополага дякони, свещеници и нови епископи. В по-широк смисъл това название се отнася и до епископи, архиепископи, митрополити, екзарх и патриарх.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 531.

АРХИЕРЕЙСКИ НАМЕСТНИК – църковно лице, помощник на митрополит в по-големите административни центрове на съответната митрополия.

Онлайн ресурс.

„АРХИЕРЕЙСКИ СЛУЖЕБНИК НА СВ. ЕПИСКОП СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ" – отпечатан в Москва (1760). Съдържа 194 л., от които първите и последните 10 – добавени по-късно. В добавените листове са вписани имена на врачанските архиереи Серафим, Софроний, Антим, Методий, Агапий, Партений, Доротей, Паисий, Аверкий, Константин и Климент, придружени с кратки биографически сведения с изключение на сведенията за последните двама, които са вписани от самия митрополит Климент Врачански. С „Архиерейския служебник" свещенодействал митрополит Авксентий, който получил ръкоположението си в епископски сан от бившия Александрийски патриарх Костандий, който по-късно бил временно управляващ Кюстендилската епархия. Преди смъртта си той го завещал на епископ Иларион Макариополски и пръв Търновски митрополит. След него Служебникът попада в ръцете на митрополитт Климент Врачански.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 11, 1934, с. 9-14.*

АРХИЕРЕЙСКИ СЪБОР – събрание на правещите архиереи на една поместна църква за решаването на конкретни църковни въпроси. Според последния устав на Българската православна църква (2008) се „състои от архиереите – митрополити и епископи на Българската православна църква – Българска патриаршия. Свиква се от Българския патриарх, когато Св. Синод намери това за необходимо. Архиереите имат право да внасят предложения за реда по разглеждане на процедурни и протоколни въпроси. Св. Синод извършва подготовката по свикването на Архиерейския събор. Председател на Архиерейския събор е Българският патриарх или определен от него с писмена заповед епархийски митрополит. Когато Патриаршеският престол е вдовстващ или овакантен, председател на Събора е Наместник-председателят на Св. Синод. Членовете на Архиерейския събор не могат да отказват участие в заседанията му, освен в случай на болест или друга важна причина, призната от Събора за уважителна".

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 537-541.

АРХИЕРЕЙСКО НАМЕСТНИЧЕСТВО – църковна структура в помощ на мирополита вън от митрополитския център.

Онлайн ресурс.

АРХИМАНДРИТ – духовен сан. От V в. – титла на игумен на манастир. В ново време тази титла не е свързана със сана „игумен". При специална *Литургия* се дава като най-високо отличие както на единични игумени, така и на други монаси, заемащи високи административни длъжности, например на ректори на духовни семинарии.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 577-578.

АРХИМАНДРИТ КОНСТАНТИН – *вж Витанов, поп Кою*

АРХИМАНДРИТОВ, Спиридон – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47.

АРХИПАСТИР – почетно звание на духовно лице с висок сан в Християнската църква (патриарх, епископ, митрополит).

Онлайн ресурс.

АРХОНДОНИС, Димитриос – *вж Вартоломей I*

АРХОНТ – наименование за обозначаване на различни светски и духовни длъжности. В древността тази титла са носили владетелите на Боспорското царство. В древногръцките полиси давана на главния магистрат. В Древна Атина неин притежатал е ръководителят на изпълнителната власт. При римляните архонтите ръководят по силата на империума, докато василевсите („царете") държат властта auctoritas. В наше време се дава на лица, свързани с Вселенската (Цариградската) патриаршия като почетно звание заради услуги, извършени към църковната администрация. Архонтите не са част от църковната йерархия.

Онлайн ресурс.

АСЕМАНИЕВО ЕВАНГЕЛИЕ – старобългарски глаголически паметник от втората половина на X в. Наречено на името на своя откривател Йосиф Симон Асемани. Съдържа 158 листа, писани на пергамент. По съдържание е изборно евангелие. Украсено с многоцветно орнаментирани в геометрично-плетеничен стил заставки и инициали. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Заимав**, Й. Асеманиево евангелие като паметник на старобългарската култура. // Вековни български езикови традиции. С., 1980, с. 68-71; **Иванова-Мавродинова**, В., А. **Джурова**. Асеманиевото евангелие. Старобългарски глаголически паметник. С., 1981; Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 620-621; **Джурова**, А. и др. Девическият манасир „Пресветая Богородици" в Самоков. // Из миналото на Самоков. Т. 4. С., 2002.*

Лист от Асеманиевото евангелие (факсимиле)

АСЕН ЧОНКОВ – *вж Чонков, Асен*

АСЕНОВА КРЕПОСТ (или Петрич) – развалини на средновековна крепост с укрепената църква „Св. Богородица Петричка". Намира се в Родопите на 2 км от Асеновград. Съществувала още по времето на траките. Преустроена от Византия през IX в., за да охранява вратата на Беломорския проход и да осигури византийската граница в този край. Първите писмени сведения за крепостта са от XI в. и са получени от устава на тогава построения Бачковски манастир. От тези сведения се вижда, че Асеновата крепост е притежавала собствена охрана и администрация. Превземана е от кръстоносците по времето на Четвъртия кръстоносен поход. Крепостта съществува до падането под турско робство, когато е разрушена от нахлуващите османски войски. Наречена на цар Иван-Асен II, който през 1231 прави редица поправки по нея с цел заздравяването ѝ. Издълбаният в една скала на крепостта надпис свидетелства за това.

*Лит.: **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002.*

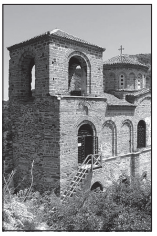

Изглед от Асеновата крепост (фотография)

АСКЕТИЗЪМ – древен елемент от религиозния живот, свойствен на почти всички религии в света. В Християнството аскезата е доброволно подвижничество, основано на следването на евангелсеките заповеди. Тя е пътят към духовна подготовка за спасение на душата чрез усърдна молитва, отказ от суетни развлечения, строго самоограничение в храната (пост) и подчиняване на своята воля на волята на духовния наставник (*вж послушничество*). Аскезата е достъпна на всеки човек в различна степен: аскеза е например предпазването от гняв и други пагубни страсти. Аскетизмът получил голямо разпространение в православната практика от IV-VI в. (*вж монашество*).

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 593-608.

АСТАТИ – павликянска секта през IX в. Последователи на Сергий, който подновил вярванията на манихеите. Намира много последователи по времето на Никифор I Геник, но след това, при Михаил I Рангаве, влиянието ѝ е ограничено чрез много тежки закони.

Онлайн ресурс.

АСЯНЧИН, Иван Поппанайотов (17.VI.1834 – 25.XI.1910) – просветен и църковен деец. Роден в с. Баня, Разложко, дн. Благоевградска обл. Син на Панайот Асянчин. Учител в родното си село (1848-1855) и в с. Градево, Благоевградска обл. (1856-1858). Свещеник в с. Баня (от 1859). Участник в Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879. След въстанието се преселва в гр. Самоков, където е свещеник до края на живота си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АСЯНЧИН, Панайот Илиев (нач. на XIX в. –) – просветен и църковен деец. Роден в с. Баня, Разложко, дн. Благоевградска обл Баща на Панайот Асянчин. Учител в селата Долно Драглище и Бачево, Разложко, дн. Благоевградска обл. Свещеник в с. Баня (1835). Занимава се и с преписване и разпространяване на църковни книги.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – *вж Акакий Серск*

АТАНАС – възрожденски деец. Свещеник в с. Гидикли, Солунско (1704).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (първ. полов. на XVIII в.). Автор на ръкописна църковна книга.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Роден в Курията, Малкотърновско. Свещеник в с. Паспалово, Малкотърновско, дн. Бургаска обл. (кр. на XVIII и нач. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка Стара" – София (1817).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1819).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Илинден, Благоевградска обл. (1835).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в Банско, Благоевградска обл. (1839).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Добърско, Разложко, дн. Благоевградска обл. (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец, Великотърновска обл. (40-те г. на XIX в.). Автор на църковна служба за Св. Харалампий.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гърлица, Добруджа (1855).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Люлин, Ямболска обл. (1858).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Равна, Провадийско, дн. Варненска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Паталеница, Пазарджишка обл. (1860-1864).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Аспарухово, Варненска обл. (1865-1867), след което станал свещеник.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долни Оход, Софийско (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Суворово, Варненска обл. (60 и 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 48.

АТАНАС – църковен деец. Роден в Карлово. Свещеник в с. Яворово, Асеновградско, дн. Пловдивска обл. (1873-1882). Подпомага дейността на Захарий Стоянов в навечерието на Априлското въстание 1876 за основаване на революционен комитет в селото. След 1882 се преселва в с. Брестник, Пловдивска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Роден в с. Старчища, Неврокопско (дн. Благоевградска обл.). Като свещеник пребивава в Серския манастир „Св. Йоан Предтеча". Един от водачите на населението в Източна Македония в борбата за извоюване на църковна независимост. Председател на църковната община в Неврокоп (1873-1876). Свещеник в Дупница (от 1876). Умира в София.
Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАС – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Мелник. Свещеник в гр. Тулча, Северна Добруджа (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЕВИЧ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Велико Търново (1856).

АТАНАСИЙ – монах. Духовник в Рилския манастир. Управляващ метоха на манастира в гр. Панагюрище (1839-1862), след което до смъртта си живее отново в Рилския манастир.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шлегово, Кратовско, Македония (началото на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ – монах и просветен деец. Учител в българското училище в Пазарджик (1823), основано от Дионисий Агатоникийски, където преподава гръцки език и води Богослужението в църквата „Св. Богородица".
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ – архимандрит. Спомоществовател на възрожденски издания (30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

Per aspera ad astra!

АТАНАСИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Йоан Рилски” – Пловдив (50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ – духовник. Игумен на Рилския манастир (1853).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ – духовник. Архимандрит. Игумен на манастира „Челик дере”, Добруджа (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ I (1230-1310) – Цариградски патриарх (1289-1293; 1303-1309). Избран за патриарх със съдействието на византийския император *Андроник II Палеолог*. Ръководи реформите, което води до съпротива в клироса. Обявява се против сближаването на Православната църква и Римокатолическата църква. През 1293 г. той се оттегля от поста си. През 1303 отново е патриарх. През 1310 принуден да напусне службата си заради силната съпротива от страна на привържениците на съюза с Римокатолическата църква. Паметта му се почита на 28 октомври.
Онлайн ресурс.

АТАНАСИЙ – възрожденски църковен деец, архимандрит. Спомоществовател на книги на Христаки Павлович и Неофит Хилендарски.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСИЙ III (светско име: Алексиос Пателарос) (1580 или 1597 –) – Цариградски патриарх. Роден в с. Аксос. От 1622 до 1634 е Солунски митрополит. От 25 февруари до началото на април 1634 е Цариградски патриарх. В 1652 отново е избран за Цариградски патриарх, на който пост остава 15 дни.
Онлайн ресурс.

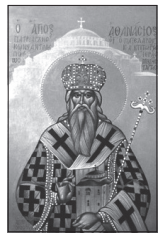

Атанасий III (икона)

АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ – *Св. Атанасий Велики*

АТАНАСИЙ ЗОГРАФСКИ (светско име: неизвестно) (1869-1920) – духовник. Роден в Дебър. Постъпва в българския светогорски Зографски манастир (1892). Основна фигура на зографското фотографско ателие в периода 1896-1920.
Онлайн ресурс.

Атанасий Зографски (фотопортрет)

АТАНАСИЙ КОЛАСИЙСКИ – висш духовник, епископ в началото на XVIII в. Споменава се като Кюстендилски митрополит в приписка на един „Шестоднев” от Рилската манастирска библиотека от 1732, в която е посочено, че през същата година били Ефрем – в Самоков, и в Коласия (Кюстендил) – Атанасий Кюстендилски.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Исторически издирвания. С., 1906, с. 255, 265.*

АТАНАСИЙ СОЛУНСКИ (1848-1909) – гръцки висш духовник, митрополит на Цариградската патриаршия. Сисанийски митрополит (1882-1893). Солунски митрополит (1893-1903). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Кизийски митрополит (1903-1909).
Онлайн ресурс.

АТАНАСИЙ ТЪРНОВСКИ (– 24.VIII.1848) – гръцки висш духовник. След уволнението на митрополит Неофит Византийски от Търновската епархия в края на юли 1846 под натиск на българските общини, Патриаршията вместо искания владика българин изпраща на катедрата в Търново Атанасий. Българското население отказва да приеме новия владика. Редица селища изказват недоволство от него заради събирането на владичината. Габровци настояли да се намали размерът ѝ, но Атанасий отказал. Недоволство имало и в Котел. Атанасий не успява да спечели на своя страна дори и партията на бившия владика Неофит в Търново. Георги Попсимеонов поддържа връзки с Неофит и уговаря условията за връщането му. Неофит обещава, че ако се върне, ще намали владичината, която му се полага, и моли Попсимеонов да съобщи това на селските първенци, които да направят постъпки за връщането му. По съвет на Стефан Богориди Попсимеонов изпраща в Цариград няколко души да преговарят с Патриаршията за връщане на Неофит и да злепоставят Атанасий. От Елена на тази мисия заминава Хаджи Стефан, от Габрово Колчо Пенчов, а от Трявна – Цаню Райков. Митрополит Атанасий неочаквано се удавя в кладенеца в двора на митрополията (24 август 1848) и Патриаршията връща на престола в Търново Неофит.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Из арбанашките старопечатни книги в Софийската народна библиотека. // Сп. на БАН, 56, 1937, с. 143, 170; **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976. с. 137, 138.*

Атанасий Солунски (фотопортрет)

АТАНАСОВ, Боян – *вж Никодим Тивериополски*

Георги Атанасов (фотография)

АТАНАСОВ, Георги Димитров (6.I.1957 –) – историк. Роден в гр. Алфатар, Силистренска обл. Завършва история във Великотърновския университет (1982). Археолог в Историческия музей – Силистра (1983-1987). По-късно е научен сътрудник и професор в същия музей. Автор на: За костюмите, регалиите и вероизповеданието на българските ханове (VII-IX в.). // Проблеми на прабългарската история и култура. 1997, т. 3, с. 76-93; За хронологията и монашеската организация в скалните обители при Първото българско царство. // Светогорската обител „Зограф", 1999, с. 181-199; Инсигниите на средновековните български владетели (корони, скиптри, оръжия, костюми, накити) (1999); Свети Георги Победоносец – култ и образ у Православния изток през Средновековието (Варна, 2006); Тервел – хан на България и кесар на Византия (С., 2004).
Лит.: Чолов, П. Български историци. С., 2010, с. 24.

АТАНАСОВ, Георги (– 7.X.1944) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик. Убит без съд и присъда.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

АТАНАСОВ, Григорий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Меджидие, Северна Добруджа (1867-1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49.

АТАНАСОВ, Иван – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Стефан Караджово, Ямболско. Учител и свещеник (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 50.

АТАНАСОВ, Константин – възрожденски църковен деец. Свещеник в Градошорска община, Струмишко (70-те г. на XIX в до 1914).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 50.

АТАНАСОВ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (50-те – 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 50.

АТАНАСОВ, П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ветрен, Пазарджишко през 70-те г. на XIX в. Участник в Априлското въстание 1876.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Спас – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ветрен, Пазарджишко през 50-те г. на XIX в.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Стоимен – възрожденски църковен, просветен и революционен деец. Роден в Перущица Завършва протестантско училище в Пловдив. Свещеник в Перущица (от 1867). Помощник на учителя Петър Горанов. Член на местния революционен комитет (1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Теодосий – възрожденски църковен деец. Свешеник в Чирпан (40-те и 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Тодор (-1899) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Долно Драглище, Разложко, дн. Благоевградска обл. Свешеник в с. Сушица, Благоевградска обл. (1875-1878).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Тома – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хайредин, Оряховско, дн. Врачанска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВ, Христо (-1878) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Крамолин, Севлиевско, дн. Габровска обл. (40-те-70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 51.

АТАНАСОВДЕН – християнски и народен празник, на който се почита паметта на Свети Атанасий Велики. Българската православна църква го отбелязва на 18 януари. Именници: Атанас, Атаназа, Наско, Таньо, Живко, Живка, Тина.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

АТАНАСОВИЧ, Георги – *вж Хараламтий , архимандрит*
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 52.

АТАНАСОВИЧ, Йоан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Калугерово, Пазарджишка обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 52.

АТЕИЗЪМ – система от възгледи, отхвърлящи религиозните представи (съществуването на Бог, безсмъртието на душата, възкресението на мъртвите и пр.) и на религията като цяло.
*Лит.: **Маджуров**, Н. Противоречията на атеизма и неговите гибелни последици. // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1991; **Маджуров**, Н. Основни причини на религиозните съмнения и безбожието. // Църковен вестник, N 34, 18 септ. 1992, N 35, 25 септ. 1992; N 36, 2 окт. 1992.*

АТЕНТАТЪТ В ЦЪРКВАТА „СВЕТА НЕДЕЛЯ" 16 АПРИЛ 1925 ГОДИНА – *вж Храм-паметник „Св. Неделя"*

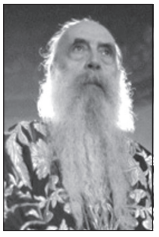
Патриарх Атинагорас (фотография)

АТИНАГОРАС I (Спиру Аристоклис, Athenagoras, 1886-1972) – Цариградски патриарх (1 ноември 1948-1972). Учил в Богословското училище в Халки от 1903 до 1910. Защитава дисертация на тема „За избирането на Константинополските патриарси от епохата на Константин Велики до падането на Константинопол". В 1910 приема монашество и е ръкоположен за дякон. Служи в сан архидякон в Пелагонийска епархия. Секретар на Мелетий Метаксакис в битността му на Атински архиепископ. В началото на 20-те г. на XX в. участва в създаването на икуменическото движение „Вяра и църковно устройство". През 1922 е избран за митрополит Керкирски и Паксийски (на островите Корфу и Праксос) и по това време вече влиза в тесни контакти с римокатолиците и монофизитите, живеещи на Корфу. В 1926 взема активно участие в Хелзинската Всемирна асамблея на YMCA. Наблюдател на Ламбетската конференция на англиканската църква през 1930. От 1931 до 1948 е архиепископ на Гръцката архиепископия за Северна и Южна Америка. В САЩ основава Богословската школа на Светия Кръст (1937) и Академията на Свети Василий (1944). Създава Гръцкото православно младежко движение. Избран за патриарх (1948). През 1952 обявява свикването на Всеправославен Велик и Свети събор. Първото предсъборно съвещание се провежда по негова инициатива в 1961 на остров Родос, а последващите съвещания се свикват до 90-те г. на миналия век. Резултат от това първо предсъборно съвещание било решението на всички Църкви-участнички в него за начало на преговори за уния с монофизитите. Активно участвал в икуменическото движение и в работата на Световния Съвет на Църквите (ССЦ). През 1955 създава в Шамбези (Швейцария) постоянно представителство на Цариградската патриаршия към Световния съвет на църквите. Полага големи усилия за примирение с римокатолиците. В 1959 поръчва на известния модернист и икуменист архиеп. Иаков да започне преговори с папа *Йоан XXIII.* Аудиенцията се състояла на 17 март, а това е и първата среща на представител на Цариградската патриаршия с римския папа от 1547 насам. След месец патр. Атинагорас приема представител на латиняните в Цариград. През 1964 се среща с папа Павел VI в Иерусалим. На 7 декември 1965, заедно с Павел VI, обявява взаимно сваляне на анатемите от 1054, като с това произволно постановление се опитва да ги изличи от паметта на Църквата. През 1964 турското правителство закрива Патриаршеската печатница, като забранява издаването на църковен периодичен печат, в това число и на списанието „Православие" (Ορθοδοξία, Истанбул, 1951-1964), както и основания от Патриарх Атинагорас ежеседмичник „Апостол Андрей" (Απόστολος Ἀνδρέας, Истанбул, 1924-1964). В 1971 турските власти закриват Богословското училище в Халки, съществувало от 1844. По времето на патр. Атинагорас са основани модернисткият и икуменически Център на Цариградската патриаршия в Шамбези (1966) и Институтът за патристически изследвания в Солун (1968). Патриарх Атинагорас провеждал политика на антиканоническо вмешателство в делата на автокефалните Православни църкви, в това число и в юрисдикцията на Руската православна църква във Финландия, в Руската и Сръбската църкви в Полша, Чехословакия, САЩ и Западна Европа. Патриарх Атинагорас провежда политика по „очистването" на Св. Гора от негръцките монаси. С постановление от 22 ноември 1965 премахва Западноевропейската „руска" екзархия. А на 22 януари 1971 бившата „екзархия" се оказала напълно погълната от гръцката юрисдикция. В същото време Атинагор поощрява контактите с антиканоничната „Украинска православна църква в САЩ".
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2002, с. 85-86.

АТИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ – гръцко висше учебно заведение. Основан 1837. С четири факултета – теология, право, медицина и изкуство. В него и в съществуващата Атинска гимназия учат Панарет Пловдивски, Иларион Макариополски и Паисий Пловдивски.
*Лит.: **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 394.*

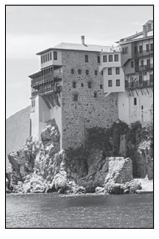
Изглед от Атон (фотография)

АТОН (или още: Света гора) – полуостров на източния край на Халкидическия полуостров в североизточна Гърция, център на Православното монашество. Включва 20 манастира, подредени в определен ред, възприет от Свещения Кинотис (общината). Техният брой не може да бъде променян. От тях манастирът „Зограф" (XI-XIII в.) е български, манастирът „Хилендар" (XII в.) – сръбски, манастирът „Св. Пантелеймон" (XII в.) – руски, Иверският манастир (X в.) – грузински. Останалите манастири са гръцки.

*Лит.: **Арнаудов**, М. Атон. // Църковен вестник, N 12, 27 март 1954; **Стефан Цанков, протопр**. Атон. Минало – славно, настояще – печално, бъдеще?. // Църковен вестник, N 1-2, 7 ян. 1959; **Болутов**, Д. Български исторически паметници на Атон. С., 1961 Хилядагодишнината на Света гора. // Църковен вестник, N 15, 13 апр. 1963; Света гора Атонска. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963; **Велянов**, В. Описание на Света гора. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963; **Архимандрит Методий**. Света Атонска гора като вековен разсадник на православното монашество. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963; **Богданов**, Ив. Светлините на Атон. С., 1966; **Ковачев**, М. Българското монашество в Атон. С., 1967; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 53-81; **Видински митрополит Филарет**. Светилник на православие и съкровищница на култура. // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1977; **Милев-Огин**, Б., М. **Берберов**. Атон – легенда жива. С., 1981; **Енчев**, Т. Света гора. Бележки от светите места. // Църковен вестник, N 39, 25 септ. – 1 окт. 1995; Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2001, с. 103-181; **Павликянов**, Кирил Парашкевов. Какво знаем за славяните на Атон през Средните векове?. // Bulgaria Mediaevalis, 1, 2010, с. 437-444; **Кръстанов**, Трендафил. Атон. // Духовна пробуда, 2003, N 10, с. 23-31; N 11, с. 28-30.*

АТОНСКА МОНАШЕСКА РЕПУБЛИКА – наименование на международноправния статут на Света гора по силата на международни актове и конституцията на Гърция. Датира от IX в., когато на полуострова започват да възникват първите Християнски манастири. Покровителствани от Византия. Разделят се на две категории: общетителни, при които монасите не притежават нищо свое, хранят се на обща трапеза, обличат се за сметка на манастирите и щатни, при които монасите са на самоиздръжка: живеят в отделни самостоятелни килии, снабдяват се с храна и облекло за своя сметка. Начело на монашеската общност стои игумен, избиран за срок от една година, на когото всички монаси се подчиняват безпрекословно. Той изпълнява своите длъжности с помощта на съвет, който се свиква само при определени случаи. Повечето от монасите се занимават с физическа работа или били изпращани за управляване на манастирски имоти в Гърция, Сърбия, България, Русия и пр. Макар че почти във всеки от манастирите има събрана литература от ръкописи и книги, интересът към тях от страна на монасите не бил значителен. След падането на империята под османска власт манастирите продължават да се ползват с предишните си права и привилегии. Султанската власт над тях е повече номинална, отколкото реална. След изтласкването на Османската империя от Балканския полуостров (с изключение на Източна Тракия) атонското монашество преминава под юрисдикцията на Гърция. Републиката отново запазва своя автономен статут. На полуострова пребивават постоянно приблизително около 2000 православни монаси, основно гръцки, български, румънски, руски, сръбски и други, които водят уединен живот на самовглъбение и молитва край скалистия бряг на Бяло море и покрай планината, наричана понякога Християнския Тибет. Двадесетте манастира на Атон са под патримониума и юрисдикцията на архиепископа на Вселенския патриарх. Според чл. 105 от конституцията на Гърция монашеската република е самоуправляваща се и суверенна. Всички монаси на Света гора получават автоматично гръцко гражданство без други формалности и изисквания, само поради това си качество. Конституцията на Гърция обаче забранява в монашеската република да се установяват за постоянно местоживеене друговерци и схизматици, т.е. католици. Гръцката държава администрира и осигурява обществения ред и сигурност на територията на монашеската република. Съдебният, митнически и данъчен режим на монашеската република е определен с нарочен гръцки закон. Административен център на монашеската република е Карея, а самоуправлението се осъществява посредством Света община.

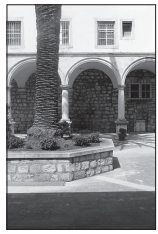

Атриум (фотография)

Лит.: Атонска монашеска република. // Църковен вестник, N 13 и 14, 1 апр. 1903. Онлайн ресурс.

АТРИУМ – двор заобиколен с открита колонада. Разположен от западната страна на църковния храм. Изпълнява ролята на преддверие. Място на църковните певци. Среща се и в жилищната архитектура.

*Лит.: **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие. С., 2002, с. 67; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 139.*

АФОРЕСВАМ – отлъчвам от църквата, проклевам.

АФТОКЕФАЛИЯ – църковно-правен термин за обозначаване самостоятелността на Българската православна църква. След вдигането на схизмата, наложена ѝ от Вселенската патриаршия (1945), призната за равноправен субект в общението си с другите църкви.

*Лит.: **Тошкин**, А. А. **Рабаджийска**, М. **Куманов**. Трето българско царство 1879-1946. С., 2003, с. 22.*

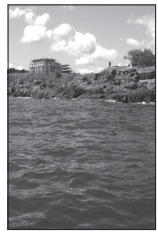

Изглед от Ахтополския манастир „Св. Йоан Предтеча (Продром)" (фотография)

АХТОПОЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН ПРЕДТЕЧА (ПРОДРОМ)" (известен повече като „Свети Яни") – намира се на едноименния нос южно от пристанищния залив на град Ахтопол. Днес от този манастир не е останало почти нищо, тук-таме се забелязват наченките на основи на някогашни манастирски сгради. Историческите сведения са доста оскъдни. Времето на основаването му не се знае със сигурност. Според историците той е възникнал не по-късно от XI в. Предполага се, че тук е резедирал Агатополският митрополит до 1829, когато Агатополската митрополия е била обединена със Созополската. След това манастирът продължил да съществува, но с постепенно затихващи функции. През първите десетилетия на XX в. обителта е била обитавана от няколко монахини. След 9.09.1944

манастирът бил вандалски поруган и унищожен. Активисти на БКП изгорили многобройните безценни икони – „пробвали как горят", а манастирската църква превърнали в обор. Последният монах от обителта бил прогонен в началото на 50-те г. на XX в. През 60-те г. на мястото на манастира е построено поделение на Гранични войски. Това, което било оцеляло допреди, е напълно унищожено и сринато със земята, а околовръст целия нос „Св. Яни" били изкопани бетонно укрепени окопи и траншеи за защита срещу „врага агресор". Днес поделението е закрито и разграбено, но и манастирът го няма... По време на Странджанската научна комплексна експедиция (1955) манастирът „Св. Яни" е бил обект на изследване от екип изследователи: арх. Георги Стойков, изкуствоведът проф. Асен Василиев и вече споменатият проф. Васил Захариев. Именно от тях днес имаме някаква бегла представа за това, какво е представлявал този старинен манастир. Описана е само манастирската църква, от която е била съхранена източната ѝ част – апсидата, олтарното пространсво и малко от наоса. През 1955 са били запазени отделни фрагменти от стенописи, предимно по сводовете. В олтарната апсида е стоял сравнително добре съхраненият образ на „Богородица Ширшая Небес", нимбът на този образ е бил украсен с пластичен щикатурен бароков меандър, характерен за XVIII в. Под „Ширшая", в кръгъл медальон, добре личал „Христос Евергет", а от двете му страни – изображенията на Св. Петър и Св. Дионисий, Св. Спиридон и Св. Кирилос. Горе, на свода е бил изписан „Христос Пантократор" и „Убрус", държан от ангели. Около Христовия образ също е имало пластичен нимб. В останалата част на църквата, в наоса, мазилката е била изкъртена. Само надясно от вратата, на южната стена е личало полуразрушено изображение на фигура на мъж, главата и горната част на гърдите на когото били изпаднали, специалистите са дали предположение, че това е образ на ктитор. И също там, на южната стена е имало парче от мазилка (изпаднало на земята) с остатък от женски образ с нимб. Стенописите в църквата на манастира „Св. Яни" са охарактеризирани като дело на опитна ръка, и имали сходство със стенописите от края на XVIII в. в олтарната апсида на църквата „Възнесение Господне" в Ахтопол.

*Лит.: **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957.*

АШИКОВ, Георги (27.III.1921 – 2.X.2015) – църковен деец. Роден в гр. Сандански. Писар и секретар в местното архиерейство (1947-1955). Ръкоположен за свещеник (1955) и служи в редица селища на Сандански край. По-късно е ефимерий в Петро-Павловския манастир край гр. Лясковец. Дългогодишен сътрудник на „Църковен вестник".

*Лит.: Представи се в **Господа** иконом **хаджи Георги Ашиков**. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2016.*

АЯНОВ, Георги Иванов (2.IX.1881 – 24.II.1951) – историк и географ. Завършва история и география в Софийския университет (1904). Учител (1904-1929). Уредник в Историческия музей – Бургас. Автор на: Стари манастири в Странджа и Сакар. // Изв. Археолог. инст., 13, 1939, с. 253-264.

*Лит.: **Иванов**, Т. 35-годишен юбилей на **Георги п. Аянов**. // Изв. Археолог. инст., 17, 1959, с. 195-196.*

АЯНОВ, Стойчо Манолов (15.II.1846-1929) – църковен и революционен деец. Роден в село Дерекьой, Лозенградско.Учител е в родното си село. Ръкоположен за свещеник (22 ноември 1874) и служи в местната църква „Св. Троица". Близък сътрудник на Петко Р. Славейков и Антим I. След 1876 преследван от властите, подтиквани от владиката Дионисий Одрински. Отново е свещеник в Дерекьой (1891-1894), след което е принуден да бяга в България. Установява се в Анхиало (дн. гр. Поморие). Завръща се в Османската империя и продължава с революционната си дейност – в Дерекьой, Лозенград, Малко Търново. Назначен за архиерейски наместник в Малко Търново и Мустафа паша (дн. Свиленград). Заподозрян при аферата с убийството на Иван Варсамов (1898), бяга, подпомогнат от Павел Генадиев. В 1902 е Архиерейски наместник в Малко Търново (от 1902). Заедно с Георги Кондолов и Стоян Камилски заклева всички видни българи в града. След въстанието бяга в България и служи в Ямбол. След амнистията от 1904 се връща в Малко Търново. Архиерейски наместник в Анхиало (1910).

Лит.: Енциклопедичен справочник „Малко Търново – Странджа, община Малко Търново". С., 2009, с. 28; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 53.

Б

БАБАЛОВ, Захари Димитров (1854 – 3.V.1912) – църковен деец. Роден в с. Обручище, Старозагорско. Свещеник в родното си село, гр. Гълъбово и гр. Върбица, Шуменско през 60-те и 70-те г. на XIX в. Участник в Старозагорското въстание 1875.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 53.

БАБТИСТИ – последователи на протестантско направление в Англия. Датира от началото на XVII в. Развива се в две направления – общо, което споделя възгледите на арминианците и частно – придържащо се към калвинизма.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 44-48.

БАБУНИ – наименование на богомилите в Босна през средните векове.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Богомилството в България. С., 1947, с. 88.*

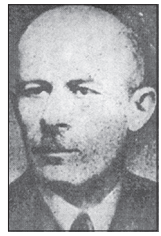

Стефан Баджов (фотопортрет)

БАДЖОВ, Стефан Николов (31.V.1881 – 25.VI.1953) – художник. Роден е в Крушово, Вардарска Македония. Завършва декорация и живопис в Пражкото художествено-индустриално училище при К. Машек (1906) и се завръща в България. От 1908 е професор в Художественото индустриално училище (дн. Национална художествена академия) в София, където преподава декорация. Автор на проекти на държавния герб на Царство България, на ордени, дипломи, грамоти, банкноти, акции, емблеми, пощенски марки и други. Илюстрира книги, детски издания и списания. Рисува стенописите на църквата „Свети Седмочисленици" и купола на църквата „Свети Никола Софийски" в София. Участва в реставрирането на стенописите в Боянската църква, както и в оформлението на интериора на дворците Врана, Царска Бистрица и Ситняково. След края на Втората световна война е малтретиран от новата власт.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 23; **Разсуканов**, Йосиф. 115 години от рождението на **проф. Стефан Баджов**: Възходът и трагедията на твореца. // Македония, N 33, 16 септ. 1998.*

БАДОВ, Игнат (1919 – 2.X.2001) – български католически свещеник, възкресенец. Роден в с. Давaджово (дн. кв. Миромир на гр. Хисаря). Завършва католическата прогимназия в Малко Търново и нисшата семинария в Стара Загора. През 1937 постъпва в обществото на отците-възкресенци. Подготвя се в Краков, Полша и в Лвов, Украйна. Дава вечните си обети (15 февруари 1939). По-късно през същата година постъпва в Папския Григориански университет в Рим, където учи философия и теология. Ръкоположен е за свещеник (31 март 1945). Завръща се в България (1947) и една година служи в старозагорската енория „Св. Св. Кирил и Методий". През 1949 епископ *Евгений Босилков* го кани за енорист в енорията „Пресвето сърце Иисусово" в с. Драгомирово, Свищовско, където служи 30 г. През 50-те г. е задължен от новата власт да упражнява и цивилна професия. Наред с духовната си дейност години наред плете кошове за местната кооперация. През 1981 отец Игнат е преместен в Белене. Първо обслужва двете белени енории, а не след дълго, само енория „Св. Антон от Падуа". Умира в Белене.

Лит.: Истина – Veritas, N 11, ноември 2009.

БАЕВ, Гандьо Кътьов – *вж Кръстевич, Гаврил Баев*

Изглед от базиликата „Св. София" в София (фотография)

БАЗИЛИКА – наименование на голяма постройка, разделена от редици колони на три или пет части – кораби. Възниква в Древния Рим като сграда с обществено предназначение. По-късно е основен тип християнска култова сграда. По вид биват епископски, гробищни, войнишки, манастирски и др. По българските земи най-разпространеният вид са трикорабните базилики. По-големи размери имат дворцовите и архиепископските църкви. На територията на България класическа базилика, съхранена до наши дни, е софийската „Света София". Покойният директор на Националния исторически музей Божидар Димитров пое инициативата за възстановяване на Голямата базилика в Плиска, която още не е завършена.

*Лит.: **Чанева-Дечевска**, Н. Старохристиянската и рановизантийската базилика от IV-V в. в България. // Археология, 1968, N 2; Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2002, с. 264-269; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 66; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 152.*

БАЗИЛИКА – **С. КРЪН, КАЗАНЛЪШКО, СТАРОЗАГОРСКА ОБЛАСТ** (края на IV – началото на V в.) – раннохристиянски храм. Намира се в местността „Клиселика", на ок. 100 м югозападно от селото. Разкрита при археологически разкопки, проведени от Г. Табакова-Цанова и Т. Овчаров (1974). Представлява част от голям църковен комплекс, включващ и други сгради, функционално свързани с базиликата. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с неправилно очертан наос, стеснен в западната част. Архитектурните особености на базиликата подсказват, че тя е била манастирска или епископска. При всички случаи е обслужвала много богомолци и е имала представителен характер. Църквата е датирана от откривателите ѝ към края на IV – началото на V в. Предполага се, че във втората половина на V в. е била вече изоставена.

*Лит.: **Табакова-Цанова**, Г., Т. **Овчаров**. Раннохристиянската базилика при с. Крън, Старозагорски окръг. // Археология, 1975, N 3, с. 43-50; **Чанева-Дечевска**, Н. Ранно-християнската архитектура в България IV-VI в. С., 1999.*

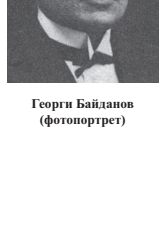

Георги Байданов (фотопортрет)

БАЗИЛИКА – град Ракитово – раннохристиянска, трикорабна, кръстокуполна. Намира се в местността „Николица". Построена (IV-VI в.) от тракийското племе беси, което в края на IV в. приема Християнството от мисионера епископ Никита Ремесиански. Съществувала до средата на XVII в. В архитектурно отношение е сходна с църквата „Св. София" в София, базиликата над Белово и Еленската църква при Пирдоп, построени през същия исторически период.

*Лит.: **Чантова**, Й. Базиликата в Ракитово. // Археология, 1996, N 4, с. 48-59; **Димитров**, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 85-86.*

БАЙДАНОВ, Георги (20.VII.1853 – 30.XI.1927) – музикален педагог, теоретик и диригент. Роден в Стара Загора. Завършва Класното училище в родния си град. След това учителства в Стара Загора и Свищов. Учи в Музикалното училище в Букурещ. През 1882 се

установява в Пловдив. Организира и дирижира църковен хор при църквата „Св. Богородица" в Пловдив. Редактор на първото българско музикално списание „Гусла". От 1900 учител по пеене в Казанлък, а след това – в Девическата гимназия в Стара Загора. Диригент на хора при дружество „Кавал" и сформира голям мъжки хор при църквата „Св. Николай". Автор на учебници по музика, музикално-педагогически и публицистични трудове и статии. Умира в София.

*Лит.: **Динев**, П. Известни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 39, 10 ноември 1962.*

БАЙКОВ, Петко – църковен деец. Роден в с. Бутово, Великотърновска обл. Свещеник в родното си село (1876-1879).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 52.

БАЙКУШЕВ, Михаил (прозвище: Мелхиседек) (1783-1880) – монах. Роден в гр. Трън. Постъпва в руския манастир „Св. Пантелеймон" на Атон, където се предполага, че е приел и монашество. Завършва Духовна семинария в Киев, след което служи в Черна гора, Босна и Херцеговина. Частен учител в Сараево (1820). По-късно възведен в архимандритски сан. Завръща се в родния си град (1836), възобновява Мисловския манастир и става негов игумен. Открива училище в манастира. Инициатор за откриване на училище и построяване на църква в Трън. Включва се в борбата за църковна независимост. Участва и в създаването на местен революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 54.

БАЙРАМОВ, Георги Димитров – *вж Герасим Струмишки*

БАЙЧО ГРАМАТИК (втората половина на XVI в.) – дяк., книжовник. Работи в Елешнишкия манастир „Св. Богородица". Преписва и украсява четверовангелие (1557). Ръкописът се съхранява в Църковния музей – София.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 66.

Изглед от Бакаджишки манастир „Св. Спас" (фотография)

БАКАДЖИШКИ МАНАСТИР „СВ. СПАС" – разположен на връх на Бакаджика, близо до с. Чарган и на 10 км от гр. Ямбол. Изграден е след Руско-турската война (1877-1878), на мястото на разрушен по времето на Априлското въстание 1876 манастир. В началото на 1879 ген. Скобелев-младши обсъжда с граждани на Ямбол идеята си за построяване на храм в памет на руските войски. Решено е параклисът да се издигне на първия връх на Бакаджика (дял от Средногорието). След изтеглянето на руските части ген. Скобелев-младши подарява на бъдещия храм евангелие и гравиран кръст, а строежът е завършен от ямболци с финансовата помощ на българи и руси. Иконостасът е изработен от руски монаси, а хоругвите и иконите са донесени от Киево-Печорската лавра. През 1884 храмът е официално открит. В момента е без монаси и се поддържа от един свещеник и неговата съпруга.

Онлайн ресурс.

Георги Бакалов (фотография)

БАКАЛОВ, Георги Петров (15.V.1943 – 22.VI.2012) – историк. Роден е в град Гоце Делчев. Завършва Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски" в Черепиш (1963) и Философско-историческия факултет на Софийския университет (1971). Специализира в Института за Югоизточна Европа в Румъния (1972-1973), в Солунския университет и в Центъра по византийски проучвания в Солун. Професор (от 1995). Заместник-директор на Центъра за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев" при Софийския университет (1986-1990), от 1990 е заместник-декан, а от 1993 до края на 1999 – декан на Историческия факултет. От 2000 до 2003 е ръководител на катедра „История на Византия и балканските народи". Председател на Държавна агенция „Архиви" (2009-2011). Почива в София. Автор на: „Средновековният български владетел. Титулатура и инсигнии" (С., 1985. – 207 с.); „Въведение в християнството" (С., 1992 / в съавт. с Тотьо Коев); „Византия. Културно-политически очерци" (С., 1993); „Религиозни аспекти на държавната идеология в средновековна България". // Религия и църква в България: Сб. (С., 1999).

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. 2010, с. 27-28.*

Димитър Бакалов (фотопортрет)

БАКАЛОВ, Димитър Стефанов (– 29.XII.1944) – църковен деец. Роден в с. Иванча (дн. към с. Обединение), Великотърновска обл. Взема участие в Балканската (1912-1913), Междусъюзническата (1913) и Първата световна война (1915-1918), за което е награден с три войнишки кръста „За храброст". Достига до чин ефрейтор. Ръкоположен за свещеник в родното си село (1920), но до края на живота си е свещеник в село Батенберг (днес Благоево), Разградско. С министерска заповед от 27 юни 1942 в негова чест с. Бараклар е преименувано в с. Ефрейтор Бакалово. След 9 септември 1944 арестуван и осъден на 15 г. строг тъмничен затвор. Умира от изтезания по време на процеса, като малко преди да умре е помилван. Село Ефрейтор Бакалово обаче остава именувано на него.

*Лит.: **Друмева**, Валентина. Български свещеници пострадали и гонени за вярата в най-ново време. Славянобългарски манастир Св. вмчк Георги Зограф, 2011, с. 105-108.*

Йоаким Бакалов (фотопортрет)

БАКАЛОВ, Йоаким Георгиев (9.IX.1860 – VII.1952) – просветен деец. Роден в с. Батошево, Севлиевско (дн. Габровска обл.). Завършва Киевската духовна академия с научната степен „кандидат на богословието" (1888). През същата година Й. Бакалов е назначен за учител в специалното Богословско училище при Търновската гимназия „Св. Кирил". В 1892 е преместен във Видинската гимназия, а през 1894 – в Самоковското богословско училище, което по това време се намира под ведомството на Министерството на народното просвещение. В същото училище той служи и след като то преминава под управлението на *Св. Синод* като семинария. На два пъти назначаван временно за ректор: от 1901 до 1904 и от 1916 до 1917. В това качество присъства при полагането на основния камък на Богословското училище в столицата (дн. Софийска духовна семинария) (31 март 1902). Като учител преподава различни богословски и други предмети. Един от редакторите на сп. „Български църковен преглед". На 5 ноември 1922 е преместен в *Св. Синод* на длъжността началник на Културно-просветния отдел. Преводач и автор на редица съчинения: „Кратко ръководство по догматическо богословие" от митрополит Макарий Московски, превеждано съвместно с архим. Антим Върбанов и Н. Д. Попов; „Основно богословие" от архим. Августин, превеждано с йеродякон Игнатий Рилски и Н. Д. Попов; „Православно догматическо богословие" от еп. Силвестър, превеждано с архим. Макарий (по-късно Неврокопски митрополит) и свещ. д-р Стефан Цанков (по-късно академик); „Кратка омилетика" от свещ. Таворов, превеждано с Григорий И. Шивачев (по-късно Врачански митрополит Климент); „Въведение във философията и начални основания на философията" (I и II част) от В. Д. Кудрявцев; „Кратка история на философията" от Н. Страхов; „Схизмата" от митрополит Макарий Московски; „Против материализма" от Макс Мюлер; „Как да преобразим живота си", „Мир имайте!" и „Най-великото в света" от Хенри Дреймънд; „Граматика на църковнославянския език" в съавторство с К. Карагюлев; „Кратка граматика на църковнославянски език" в съавторство с проф. д-р Ст. Младенов; „Църковен славянско-български речник"; „Учебник по практическо ръководство за свещениците" (I и II част); „Биографични бележки за Ст. Ив. Пешев, обесен в 1876 г." и „Спомени и разкази", посветени на въстанието в с. Батошево и дейността на Габровската чета в 1876.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 104, бел. 1 под линия;* ***Йоаким Г. Бакалов****. // Църковен вестник, N 34-35, 22 окт. 1952;* ***Данков****, Е. Възпитаникът на Киевската духовна академия* ***Йоаким Бакалов*** *и руската история на философията и българското православно образование. // Православно-християнски традиции в Габровско: Сб. науч. съобщ. В. Търново, 2000;* ***Данкова****, Р.* ***Йоаким Бакалов*** *(1860-1952). И неговата просветна дейност. // Православно-християнски традиции в Габровско: Сб. науч. съобщ. В. Търново, 2000;* ***Шишие****, Д. Първият ректор. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2003.*

Фортунат Бакалски (портрет)

БАКАЛСКИ, Фортунат – католически църковен деец. Той е последният редактор на вестник „Истина" и последният директор на издателството „Добрият печат", капуцин, по време на процесите срещу католическото духовенство, умира по време на следствието. Фортунат Бакалски е роден на 5 август 1916 в Дуванлии. При кръщението получава името Петър-Иван. На единайсетгодишна възраст започва обучение в нисшата францисканска семинария в Южен Тирол. На 9 септември 1931 влиза в капуцинския новициат в Клаузен. На 6 август 1938, по време на следването по философия и богословие, полага вечни обети, а на 18 юли 1939 получава свещеническо ръкоположение в катедралата в Пловдив. От 1939 до 1942 следва в Папския Източен институт в Рим и завършва с докторат. В своята дисертация той се опитва да отговори на въпросите откъде са дошли днешните католици и доколко те наистина са българи. В труда си разглежда много подробно историята на българските павликяни, тяхното място в религиозните общности в тогавашна България и идването на Петър Солинат, който обръща павликяните към католицизма и учредява Софийската епархия. През декември 1942 се завръща окончателно в България. Пристига в София, където изпълнява много задължения, свързани с живота на капуцинската общност и апостолата сред католиците в столицата. Той е катехист, настоятел на монашеския дом и енорист. През 1947-1949 е редактор на вестник *„Истина"* и директор на издателството „Добрият печат". Тази дейност приключва със засилването на репресиите на комунистическите власти срещу Католическата църква. Забранено е катехизирането на деца и младежи и дейността на ордените, разпоредено е във всеки брой на вестника да има статия в прослава на партията и новите промени на строя. В резултат на този натиск редакцията прекратява издаването на вестника. През юли 1952 са арестувани голяма група католици. Обвинения са повдигнати срещу 40 души, сред които един епископ, 26 свещеници и една монахиня. Отец Фортунат е арестуван също. Откаран е в Софийския затвор, където е подложен на мъчения. Умира още по време на следствието през нощта на 2 август (1 септември) 1952. Официалната причина за смъртта е тежко двустранно белодробно възпаление. Тялото му не е предадено на неговите близки. Беатификационият му процес (заедно с този на епископ Иван Романов и на отец Флавиан Манкин) е започнал на 17 ноември 1998 и оттогава носи титлата „Божи слуга".

Молитва за благодатта на беатифициране на раб божи о. Фортунат Бакалски:

Всемогъщи вечни Боже,
Който си влял гореща любов в сърцето на Твоя раб, свещеника Фортунат,
да може да защитава Твоята чест пред безбожниците,
молим Те, и ние чрез неговото застъпничество
никога да не угасим жара на любовта към Теб, нашия небесен Отец.
Чрез Христа, нашия Господ. Амин.

Per aspera ad astra!

БАКЕВ, Петър Христов – църковен и революционен деец. Свещеник в Бяла Черква, Великотърновско (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 54.

БАКСАНОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Караагач, Бесарабия (до 1823) и в с. Кубей (до 1829).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 54.

БАКШЕВ, Петър Богдан (монашеско име: Петър) (1601-1674) – български висш католически духовник. Роден в с. Чипровци. Послушник във францисканския манастир в Чипровци (1612), където привлича вниманието на епископ Петър *Солинат.* Приема монашество (1618). През 1618 става монах, след което учи в католическото училище в манастира „Свети Франциск" в Анкона, Италия (1616-1622). През 1622 е ръкоположен за свещеник (1623) и избран за викарий при Петър Солинат. От 1623 продължава образованието си в Клементинската колегия в Рим (1623-1627). След кратък престой в Чипровци епископ Илия Маринов го изпраща да учи отново в Италия (1627-1630). Избран за *кустос* (религиозен водач във францисканския орден) в Чипровци (1630). По това време се проявил и като книжовник – превел в Чипровци и отпечатал в Рим през 1638 първата си книга. През 1637 става помощник на Илия Маринов, а след година главен епископ на Галиполи. На 17 юли 1641 заема мястото на починалия софийски католически епископ Илия Маринов, като същевременно е издигнат и за апостолически викарий за Влахия и Молдова. Като архиепископ възглавява Софийската архиепископия (1642-1643), която е издигната в архиепископия и ръководи всички католици в България, Влахия и Молдова. Като висш католически духовник в края на 1649 е изпратен с дипломатическа мисия в Италия за търсене на съюзници в борбата на българския народ срещу османските поробители. Със същата цел се среща и със Сръбския патриарх Гаврило I (1655), а по-късно и със Софийския православен митрополит Мелетий. Дейността му не остава незабелязана от османските власти. Заловен и съден за измяна към Османската империя, но успява да се спаси от грозящата го смърт. Умира в родния си град. Освен с преките си религиозни задължения занимава се и с книжовна дейност. Автор е на първата „История на България", написана около един век, преди да се появи Паисиевата „История славяноболгарская", както и на някои други исторически съчинения, между които и „Хроника на моравската мисия на „Св. Св. Кирил и Методий", и изготвените от него доклади до Рим, както и личната му кореспонденция до различни лица, в които се съдържат богати източници за историята на българския народ.

*Лит.: **Чолов**, П. Чипровското въстание 1688 г. С., 2008; **Димитров**, Б. **Петър Богдан**. Български историк и политик от XVII в. С., 1985; **Тодорова**, Олга. **Петър Богдан**. // Бележити българи. Т. 4. С., 2012.*

БАКЪРДЖИЕВ, Иван Димитров – възрожденски църковен деец. Свещеник във Варна (60-те г. на XIX в.). Съдейства за откриване на българска църква в града (1865).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 54.

БАКЪРДЖИЕВ, Йордан Рафаилов – *вж Йосиф Великотърновски*

БАЛАБАН, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник във Ветрен, Пазарджишка обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 54.

БАЛАБАНОВ, Александър Михайлов (18.I.1879 – 30.XI.1955) – литературовед, преводач и критик. Роден в гр. Щип (Вардарска Македония). Завършва класическа филология в Лайпциг и Ерланген (1904). Професор и основател на катедрата по класическа филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски". В статии и сказки разглася: „Не вярвайте, че поетите са против вярата в Бога. Те таят в душата си силно религиозно чувство, защото са певци на хармонията във всемира, а Бог, Творецът, е сам хармонин.". Взима активно участие и в опита на някои видни български обществени дейци (Д. *Маринов* и др. за уния с Римокатолическата църква (1913).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 232.*

Александър Михайлов Балабанов (фотография)

БАЛАБАНОВ, Марко Димитриев (1837 – 16.VI.1921) – юрист, политически и държавен деец. Роден в град Клисура в семейство на абаджия. Първоначално учи в килийното училище в родното си село, а след това завършва гръцкото богословско училище на остров Халки и право в Париж. Като адвокат и журналист в Цариград съдейства за създаването на независимата Българска екзархия. Представител от Пловдивската епархия на Църковно-народния събор в османската столица (1871). Избран за секретар на Св. Синод. Един от делегатите, подписали устава на Екзархията (14 май 1871). През есента на 1876 заедно с Драган *Цанков* предприема обиколка в Европа, за да представи тежкото положение на българския народ след Априлското въстание. През Временното руско управление е вицегубернатор на Свищов и Русе (1878-1879), депутат от консервативното течение в Учредителното събрание, Министър на външните работи и изповеданията в първото правителство на България, възглавено от Тодор *Бурмов*. През следващите години е дипломатически представител в Османската империя

Марко Д. Балабанов (фотография)

(1880-1883). Преминава към воденото от Драган Цанков крило на Либералната партия, обособило се през 1884 в Прогресивнолиберална партия. Отново външен министър – във втория и в третия кабинет на Драган Цанков (1883-1884).

*Лит.: **Бобчев**, С. С. **Марко Д. Балабанов**. // Летопис на БАН, 1924, т. 6, с. 86-118; **Каратеодоров**, В. **Марко Балабанов**. С., 1943; **Снегаров**, Ив. **Марко Д. Балабанов**. // Църковен вестник, N 43, 25 окт. 1914; **Василев**, Ст. п. **Марко Балабанов**. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1947; **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 43-45.*

БАЛАБАНСКИ, Максимилиан (9.XI.1925 – 14.II.2011) – францисканец-конвентуалец. Роден в Генерал Николаево. През ноември 1937 заминава за Италия, за да изучава теологични науки. Ръкоположен за свещеник (16 юли 1950). В продължение на шест години е директор на семинарията в Перуджа и три години в Губио. През 1967 отива в Рим, където в продължение на две години изучава източноканоническо право в източния папски институт „Ориентале". След това заминава за Сидни – Австралия, където е назначен за енорийски свещеник, настоятел, отговарящ за новостите. От 1989 до 1992 е провинциал. Енорийски свещеник в с. Житница (1992-2000), след което е предстоятел на новопостроения в центъра на гр. Раковски манастир на братята конвентуалци.

Лит.: Францискански форум „Свидетели на вярата във Възкръсналия Христос". Раковски, 2013.

БАЛАСЧЕВ, Георги Димитров (10.IV.1869 – 6.X.1936) – историк и археолог. Роден в гр. Охрид, Вардарска Македония. Завършва Висшето училище в София (дн. Софийски университет „Св. Климент Охридски"). Специализира във Виена (при проф. К. Иречек) и Берлин, а по-късно – Париж, Атина и Рим. Установява близки отношения с Ф. И. Успенски и Марин Дринов. Учител в София (1904-1919). Завеждащ Народния етнографски музей в София (1919-1921), след което отново е учител в София. Научните му интереси са насочени към средновековната българска история. Автор на: Най-новият паметник за българското покръстване. Климентовият надпис за кръщаването на Борис I и българите. // Развигор, бр. 75, 1922; Кремиковският манастир „Св. Георги" (1942) и др.

*Лит.: **Делирадев**, П. **Георги Баласчев** – историк-археолог. // Минало, 1942, с. 11-15.*

Георги Д. Баласчев (фотография)

БАЛДАЛАР, Дмитрий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (началото на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 56.

БАЛДЖИЕВ, Доменик – църковен деец. Роден в Калъчлии (дн. с. Генерал Николаево). Завършва Пловдивската семинария за мирски свещеници. Ръкоположен е за свещеник (26 октомври 1902) и е изпратен за енорийски помощник в град Бургас. Тук престоява в продължение на четири години. През 1907 е назначен за помощник в с. Секирово, а през 1914 – за енорист в с. Салалии (дн. с. Борец). Тази енория управлява в продължение на 11 г. През 1924 се завръща в град Пловдив, където служи като помощник-енорист в катедралния храм „Св. Лудвиг".

Онлайн ресурс.

БАЛДУИН I ФЛАНДЪРСКИ (1172-1205) – граф на Фландрия. Един от водачите на IV кръстоносен поход и първи император на Латинската империя. Води враждебна политика спрямо България. Отхвърля предложението на цар Калоян за добросъседски отношения. В Битката край Одрин (1205) пленен от българския цар и отведен в Търново, където умира.

*Лит.: **Данчева-Василева**, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985.*

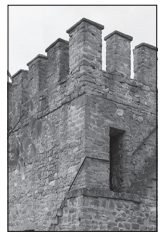

Изглед от Балдуиновата кула във В. Търново (фотография)

БАЛИЕВ, Стамат – възрожденски църковен деец. Свещеник в Блаца (дн. в Турция) (70-те г. на XIX в.)

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 56.

БАЛКАНСКА БОГОСЛОВСКА КОНФЕРЕНЦИЯ „ЦЪРКВА, СЕКУЛАРИЗАЦИЯ, СЕКТАНТСТВО" – организирана от Балканския православен младежки съюз в сътрудничество с Православния богословски факултет и проведена във Велико Търново (17-21 май 1995). Участват представители от България, Гърция, Румъния и Сърбия. Разгледан е въпросът за новопротестантските фундаменталистки групи в България и Румъния и тяхната доктрина агресия спрямо Православната вяра. Набелязани и съответни мерки за противодействие.

Лит.: Комюнике на Балканската богословска конференция „църква, секуларизация, сектантство" – В. Търново, 17-21 май 1995. // Църковен вестник, N 21, 22-28 май 1994.

БАЛКАНСКИ ПРАВОСЛАВЕН МЛАДЕЖКИ СЪЮЗ – младежка Православна църковна организация, създадена август 1993. Включва представители на младежки сдружения и богословски школи от Албания, Босна и Херцеговина, България, Гърция, Румъния, Сърбия и Черна гора. За първи президент е избран Мариян Стоядинов (България). Местоседалище на централния офис – Атина. Има регионални офиси в Белград, Букурещ и София. Работи с благословията на Вселенския патриарх и Партиарсите на Румънската, Сръбската и Българската църкви. Съюзът организира ежегодно множество богословски срещи и конференции, фестивали, поклоннически пътувания, семинари по иконография, катехетика, финансира издаването на книги, дискове с православна музика и др. В много от случаите Съюзът е координатор на информация за локални младежки прояви и инициативи, в които могат да участват гости от

другите поместни Православни църкви.

Онлайн ресурс.

БАЛТАДЖИЕВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (30-50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 56.

БАЛТОВ, Михаил Маринов (прозвище: Мильо) (18.IX.1871 – 9.IX.1944) – просветен деец и художник. Роден в гр. Стрелча. Завършва Държавното рисувално училище в София (дн. Национална художествена академия) (1902). Учител в Стрелча и Пазарджик. Рисува икони за редица храмове в Пазарджик и други селища.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 45-46.

БАЛЧЕВ, Владимир – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАЛЧО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Горно Чамурли, Добруджа. Свещеник в с. Кавгаджии, Добруджа (60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАЛШЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ" – намира се на 1,5 км североизточно от Балша и на около 10 км северозападно от Нови Искър. Разположен върху открита височина в южните склонове на Софийска планина. Мястото, където се намира днес манастирът, е било известно с името „манастиро" сред населението в района. Въпреки че не е провеждано проучване на местността, се откриват следи от стари зидове, което говори, че в миналото тук е съществувал манастир. Той е бил част от Мала *Света гора*. Началото на манастира е датирано от местни легенди. Една от тях гласи, че е изграден при царуването на цар Самуил. Според друга началото му е положено в XII в., а трета го отрежда в периода на XIV в. В края на XIX век обаче е разрушен. Едва през 70-те г. на миналия век монахини възстановяват първоначално манастирската църква и заживяват тук. След смъртта на последната обаче, обителта бързо запада. Едва след 10 ноември 1989 е постепенното възраждане на манастира. Общите усилия на дарители, строители и ентусиасти са увенчани с успех през 2003. На 8 юни (храмовият празник) църквата и новопостроената към нея жилищна сграда са осветени от Патриарх *Максим.* На храмовия празник се почита паметта на Теодор Стратилат.

Изглед от Балшенски манастир „Св. Теодор Стратилат" (фотография)

*Лит.: **Гергинова**, Цв. Манастирът „Св. вмчк Теодор Стратилат" в с. Балша, Софийско. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2008.*

БАМЯ – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Дряновския манастир. Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАНДУЛОВИЧ, Иван – български католически деец. Отпечатва книгата „Pistole i Evakgelije priko svega" (1613).

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 13.*

БАНИШКО ЕВАНГЕЛИЕ – среднобългарски литературен паметник. Датиран от края на XIII в. Съдържа 205 л., писани на пергамент. Открито в с. Баница, Врачанско. Писано от поп Йоан. Съдържа четирите евангелия. Украсено от плетенически заставки и инициали, оцветени в червено, жълто и черно. В края на ръкописа има месецослов със славянски наименования на месеците. Съхранява се в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".

Фрагмент от Банишкото евангелие (фотография)

*Лит.: **Дограмаджиева**, Е., Б. **Райков**. Банишко евангелие. Среднобългарски паметник от XIII в. С., 1981.*

БАНКОВ, Кръстьо – просветен и църковен деец. Учител. От 1829 – свещеник в Калофер. Продължава свещеническата си служба и през 50-те г. на XIX в.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАНКОВИЧ, Софроний (1821-) – монах. Роден в Самоков. Йеромонах в Рилския манастир. Учи една година в гръцко училище в Цариград. Слушател в Белградската семинария (1851). Същата година се връща в Рилския манастир.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАНСКА БЪЛГАРСКА ПРОТЕСТАНТСКА ОБЩИНА (или Банска евангелска църква) – гражданско-църковно сдружение на българите протестанти. Създател: американският мисионер Чарлз Морз, който пристига

в Банско (1868). Първи протестанти – семействата на Георги Сарандов, Петър Ушев и Марко Петканчин (1869). Преди избухването на Руско-турската война (1877-1878) членовете ѝ вече са 100 – от Банско и някои от съседните села Баня, Елешница, Якоруда и други. Общината има собствена църква и училище. През 1873 се сдобива с ферман за построяване на протестантската община. Първоначално Православната и Протестантската община са в сериозен конфликт, като новата вяра понякога разделя и семейства. След включването на Банско в България (1912) и Православната, и Протестантската община, като граждански сдружения, са закрити. Евангелската църква продължава съществуването си като религиозна общност.

Лит.: Църквата в Банско: Религиозни скитници. – Protestantstvo.com.

БАНСКА ЕВАНГЕЛСКА ЦЪРКВА – *вж Банска българска протестантска община*

БАНСКИ, Иван – църковен деец. Свещеник в Криворечна паланка (Сърбия) (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ 40 СЕВАСТИЙСКИ МЪЧЕНИЦИ" – мъжки манастир в с. Банско, Струмишко, Вардарска Македония. Разположен в подножието на Беласица, на ридесто плато, издигнато над Струмишкото поле. Възобновен на място, което традиционно носи името „Свети четиридесет". В селото има останки от средновековен храм, посветен на 40-те севастийски мъченици, изграден като епископски. Църквата не е била вече епископска църква по време на епископ Мануил Струмишки във втората половина на XI в. и може да се предположи, че е от Комниново време, когато са издигнати доста сакрални обекти. От ноември 2004 в манастира активно работи печатницата „Свети Теодосий Синайски" с книговезница.

Онлайн ресурс.

БАНЧЕВ, Георги – църковен деец. Свещеник в с. Лесичери, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.). Основател на читалище в селото.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 57.

БАПТИЗЪМ – клон на Християнството, възникнал в Англия през XVII в., изповядващ приемането на Кръщение само от съзнателни хора чрез пълно потапяне. Разпространява се в Северна Америка, а от там – и по целия свят. Приема две от *Седемте Тайнства*: *Кръщение* и *Евхаристия*. Последователите му принадлежат към Протестантското течение в Християнството. Баптистите са наследници на реформаторско течение в Християнството, наречено Анабаптизъм. В Средновековна Европа анабаптистите са жестоко преследвани през XVI и XVII в. от римокатолиците и протестантите. Баптистите са дали много на класическото протестантско наследство.

Онлайн ресурс.

БАПТИСТЕРИЙ (баптистериум), кръщелна, каменна купел; къпалня, басейн – особено здание в Раннохристиянската епоха, предназначено изключително за извършване на Тайнството Кръщение. Баптистерият се появил не по-рано от IV в. за извършването на масови Кръщения. В центъра му, който обикновено имал кръгла или осмоъгълна форма, бил разположен басейн с три стъпала. Баптистерият имал и неголям олтар, посветен на Св. *Йоан Кръстител*, където приелите *Св. Кръщение* незабавно се причестявали. В древността някои баптистерии били отделна част от притвора на Православния храм.

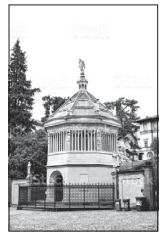

Баптистерий (фотография)

Лит.: Голяма енциклопедия „Българиуя". Т. 1. С., 2011, с. 187; *Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2001, с. 310-328.*

БАПТИСТИ ОТ СЕДМИЯ ДЕН – клон на Баптизма. Не се различават по нищо от останалите баптисти, освен че спазват съботата като Божия почивен ден, съгласно Четвъртата Божия заповед. Тяхната църква е създадена през декември 1671 в Нюпорт (щ. Род Айлънд, САЩ). Генералната конференция на баптистите от седмия ден – обединението в САЩ и Канада, е учредена през 1801. Днес Генералната конференция на баптистите от седмия ден наброява около 5 хиляди членове в Съединените щати, Англия и Канада. Тя е член на Баптисткия световен алианс. Седалището на Генералната конференция е в Джейсънвил (щ. Уисконсин), на Мисионерското дружество – в Уестърли (Род Айлънд), а на Комитета за християнско образование – в Алфред Стейшън (щ. Ню Йорк). Към 1995 имат 78 църковни общини с 4885 членове в САЩ, 2 общини с 55 членове в Англия и община с 40 членове в Канада. Църкви на баптистите от седмия ден има и в други страни. Световната федерация на баптистите от седмия ден, основана през 1964, понастоящем обединява над 50 000 членове от 22 страни и 17 организации. *(Вж Съюз на евангелските баптистки църкви в България).*

Е. В. Барсов (фотография)

Онлайн ресурс.

БАРСОВ, Елпидифор Василевич (1836-1917) – руски фолклорист и археолог. Събира повече от 2000 стари ръкописи, в които има редица преписи от старобългарски съчинения, сред които Сказание на Черноризец Храбър „За буквите", слова и поучения от Св. Климент Охридски, „Написание за правата вяра" от Св. Константин-Кирил Философ (публикувано от самия Е. В. Барсов в 1885), Тълкувателно евангелие от Теофилакт Охридски, преписано от

Теотокий Псилица в Търново (1348), части от Симеоновия (Светославовия) сборник (1073) и др.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2001, с. 355-357.

БАСАРАБСКИ МАНАСТИР – средновековен български манастирски комплекс при с. Басараб, на 16 км от гр. Констанца. Открит 1952. Състои се от шест църкви, параклиси и килии. Три от църквите са вградени в пещери, разположени една над друга.
Лит.: Голяма енциклопедия „Българиуя". Т. 1. С., 2011, с. 190-191.

БАСАРБОВСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ДИМИТЪР БАСАРБОВСКИ" – скален манастир. Намира се в долината на р. Русенски Лом, край с. Басарбово, община Русе, на 10 километра от град Русе. Обявен за археологически паметник на културата от местно значение (1978). Води началото си от периода на Второто българско царство (XII-XIV в.), но най-ранните данни датират от османските данъчни регистри от 1431. Най-известният обитател и вечен игумен бил Свети Димитър Басарбовски, който прекарал целия си живот в манастира. Още Св. отец Паисий Хилендарски споменава тази света обител в своята „История славяноболгарская". По времето на Руско-турската война (1768-1774) мощите на светеца са пренесени от ген. Иван П. Салтиков в Букурещ и поставени в митрополитската, а днес Патриаршеска църква „Св. Св. Константин и Елена" на 13 юли 1774, където те се намират и до днес. Храмовият празник е на 26 октомври, деня на *Св. Димитър*.

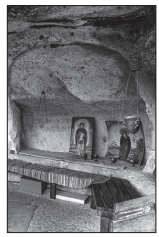

Басарбовски манастир „Св. Димитър Басарбовски" (фотография)

*Лит.: **Недялков**, Н. Скален манастир „Св. Димитрий Басарбовски". // Църковен вестник, N 43, 24-30 окт. 1994; **Бакалов**, М. Възродена света обител. Скален манастир „Св. Димитрий Басарбовски". // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2008; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 191-192.*

БАТАНДЖИЕВ, Иван – църковен деец. Екзархийски свещеник в Гумендже, Македония (70-те г. на XIX в.). Основател на читалище в селото.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 58.

БАТАНОВСКИ МАНАСТИР „ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – намира се северно от град Батановци, в западното подножие на планината Голо бърдо. През XVI-XVII в. манастирът бил голям книжовен център, в който през 1665 йеромонах Гавриил приписал четвероевангелие, съхранявано в Националния църковен историко-археологически музей в София. Възстановен върху руините на стария през 1870, с построяването на днешната църква „Св. Спас". По същото време към него било открито и килийно училище, което на по-късен етап (1882) прераснало в светско училище. Манастирската църква изпълнявала функциите и на енорийски храм за с. Батановци. Манастирът бил действащ докъм първите години след установяването на комунистическата власт (1944). Оттогава постепенно западал, днес не функционира. В архитектурно отношение представлява комплекс от църква и полуразрушена жилищна сграда. Църквата, построена през 1870, е еднокорабна, едноапсидна, с две малки конхи, малък купол и притвор. Частично е зографисана и притежава икони от втората половина на XIX век. До църквата се намира вековен дъб на над 300 години.
Онлайн ресурс.

Изглед от Батановски манастир „Възнесение Господне" (фотография)

БАТАШКИ МЪЧЕНИЦИ – български православни новомъченици, загинали мъченически за Православната вяра по време на баташкото клане през пролетта на 1876. Канонизирани за светци от Българската старостилна православна църква на 17 май 2006. Първата икона, посветена на тях, е нарисувана в манастира „Св. Велика Княгиня Елисавета" в Етна, Калифорния, САЩ специално за канонизацията им през 2006. Идеята за подобна икона се е родила през 2004 в България. На заседание през март 2011 Св. Синод на Българската православна църква решава да канонизира също за светци Баташките новомъченици. На 3 април 2011 в храм-паметника „Св. Александър Невски" по време на Св. *Литургия*, отслужена от Патриарх *Максим* Български, новите български светци, избити през 1876 в църквата в Батак, са канонизирани и от Българската православна църква. Историята е запазила само някои от имената на баташките мъченици – това са убитите местни свещеници Петър и Нейчо, великомъченикът Трендафил Керелов – жив опечен на клада, запазени са имената и на някои от избитите – Иван, Илия и други. Паметта се почита официално на 17 май. С решение от 30 май 2011 на Св. Синод Руската православна църква ще чества също паметта на Баташките и Новоселските мъченици.

Баташки мъченици (икона)

*Лит.: Акт за канонизация на Баташките и Новоселските мъченици. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2011; Канонизация на светите баташки мъченици. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2011; Житие на Светите баташки мъченици. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2011; **Паралингов**, Е. Батак – Българската Голгота и вярата българска. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2015.*

БАТКОВ, Иван К. – църковен деец. Роден в гр. Калофер. Свещеник в църквата „Св. Вознесение" – гр. Кишинев. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 58.

Изглед от Баткунския манастир „Св. Св. Петър и Павел" (фотография)

БАТКУНСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ” – разположен в северните склонове на рида „Къркария” от Баташкия дял на Родопите. Отстои на около 1,5 км от някогашното с. Баткун (дн. част от с. Паталеница) и на 12 км югозападно от Пазарджик, в близост са останките от древния град Баткунион. Няма точна датировка на основаването на манастира, но се предполага, че е основан в периода XII-XIV в. Сведения за манастира се появяват в исторически документ от XVII в., разказващ за насилственото помохамеданчване на родопското население през този период. Там се отбелязва, че манастирът бил разорен и опожарен по това време. Възобновен през 1692, но през 1774 бил разрушен до основи от кърджалиите. Към края на XIX в. бил отново възстановен. Тогава е построена новата манастирска църква, оцеляла и до днес. Тя е еднокорабна, едноапсидна сграда без купол. До западната ѝ фасада е построена долепена красива камбанария. Важно място в манастира заема стая, украсена със стенописи, в която през 1867 живее известният български възрожденски художник Станислав *Доспевски.* По време на престоя си художникът рисува 4 икони: „Пресвета Богородица”, „Христос”, „Уброс”, „Св. Св. Козма и Дамян” и 2 портрета: на Йеромонах и на сестра му. (Тези ценни портрети – образци на българската възрожденска живопис – се пазят в Пловдивската митрополия). През 1872 манастирът бил посетен от Васил Левски. От манастира произхожда Баткунската хроника, свидетелстваща за насилията, налагани от *Исляма* в Родопите. Понастоящем Баткунският манастир е постоянно действащ, с монаси. Той е без игумен и монах близо 30 г. Едва в края на 2007, след като бил подстриган в монашески сан отец Яков, получил назначение като игумен. Манастирът е обявен за паметник на културата. В манастирския двор расте една от най-старите лозници в България.

*Лит.: **Захариев**, Ст. Баткунския манастир. // Македония, 1868, N 39; **Чавова**, Олга. Манастирът „Св. Петър и Павел” при с. Баткун, Пазарджишко. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1963; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 80-81; Баткунският манастир „Св. Петър и Павел”. // Църковен вестник, N 13, 28 март – 3 апр. 1994; Голяма енциклопедия „България”. Т. 1, с. 197-198; Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 541-542.*

БАТОШЕВСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „ВЪВЕДЕНИЕ ПРЕСВЕТИЯ БОГОРОДИЦИ” – намира се в село Батошево, на 16 км от Севлиево и на 26 км от Габрово. Основан (1872) от Миню Попкоев като семеен манастир. Сегашната му игуменка Анисия успява да събере средства, с които са ремонтирани покривът на двуетажната жилищна сграда, стаите за гости, оградата и входната врата. Издигнати са още нова чешма, нова ламаринена камбанария и е изработен нов иконостас. В архитектурно отношение манастирът представлява комплекс от църква, построена през 1905, жилищни и стопански сгради. В църквата има икони на Станислав *Доспевски*.

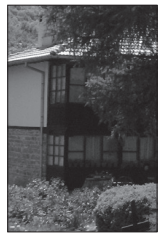

Изглед от Батошевски девически манастир „Въведение Богородично” (фотография)

*Лит.: Батошевският манастир. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2002; **Темелски**, Хр. Батошевският манастир „Въведение Пресвятия Богородици”. С., 2002.*

БАТОШЕВСКИ МЪЖКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – разположен на висок склон над р. Росица, на 8 км от с. Батошево. Отстои на 17 км южно от Севлиево, на 22 км от Габрово и на 53 км от Велико Търново. Според каменен надпис, намерен в манастира през 1836 (съхраняван днес в Националния археологически музей в София), манастирът е основан през XIII в. (по времето на цар Михаил II Асен). Предполага се, че е бил разрушен и ограбен по време на османското нашествие. Според летописната книга на манастира през 1809 монахът Исак се заселил на мястото на разрушената обител и подел инициатива за нейното възстановяване. Със съдействието на местното население през 1836 е построена църквата „Успение Богородично” и част от жилищните помещения. Първият игумен на манастира е Хаджи Макарий от Троян, а обителта скоро се превърнала в прочута религиозна школа, в която Бачо Киро прекарал две години в учение. Манастирът е бил център и на революционна дейност, като в него са устройвали срещите си членовете на Севлиевски революционен окръг – Матей Преображенски-Миткалото, Ангел Кънчев, Стоян Пенчев и Йонко Караѓозов. По време на Априлското въстание 1876 е опожарен и плячкосан от башибозука, като оцелява само църквата. Понастоящем манастирът е постоянно действащ и представлява комплекс от църква, двуетажни жилищни сгради, камбанария и стопански помещения. Жилищните постройки са от средата на XIX в. Те ограждат манастирския двор от три страни с двуетажни корпуси с широки чардаци. Манастирската църква е построена през 1836 под ръководството на майстор Константин от Пещера. В архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна, с две конхи, вътрешен и открит притвор и с три купола. През 1869 игуменът Севастиан започва украсяване на манастирската църква. Изписани са само западната галерия, портикът от северната страна и някои части от вътрешността на храма. Стенописите са дело на представителя на Тревненската живописна школа – Цаню Захариев. Стенописните сцени са традиционни: „Страшният съд”, „Апокалипсисът” и „Колелото на живота”. Иконостасът в манастирската църква е дърворезбован. Създаден от майсторите Никола Матеев и синът му Йонко от Ново село, които завършили работата си през 1849. Той е с богата растителна орнаментация, в която са включени дванадесет пана със сюжети от Шестодневa. Върху 12 вертикални колони на иконостаса са поместени икони, между които „Св. Георги”, „Св. Никола”, „Св. Арх. Михаил”, „Св. Богородица”, „Христос Вседържител”, „Йоан Предтеча”, „Успение Богородично”, „Св. Димитър на кон”. Долните табли на иконостаса представят релефни сюжети от Шестодневa. Храмовият празник е на 15 август – Успение Богородично.

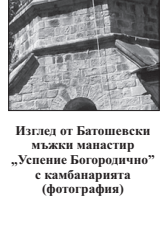

Изглед от Батошевски мъжки манастир „Успение Богородично” с камбанарията (фотография)

*Лит.: **Йоаким Бакалов, протопр**. Описание на Батошевската мъжка света обител („Успение Пресвета Богородица”). С., 1896*; ***Христов**, Хр. Ив. Батошевският манастир. // Векове, 1976, N 5, с. 55-62; **Христов (Темелски)**, Хр. Ив. Батошевският манастир (По случай 140 год. от възобновяването му). // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2006; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 81; **Александров**, Н. Батошевски мъжки манастир*

„Успение Пресветая Богоодици" и Априлското въстание (По повод 110-год. от Априлското въстание. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; ***Прашков****, Л., Ст.* ***Бояджиев****. Батошевският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 86-89;* ***Николов****, Б. Батошевският манастир „Успение Богородично". // Църковен вестник, N 33, 12-18 авг. 1996;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 70-72;* ***Темелски****, Хр. Батошевският манастир. 760 години от основаването и 170 години от възобновяването му. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2006; Голяма енциклопедия „България". С., 2011, т. 1, с. 200.*

БАТУЛИЙСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – намира се в дял „Мургаш" на Стара планина, на десния бряг на Батулийска река на около 30 км северно от София, на 14 км югоизточно от Своге, на 4 км източно от гара Реброво (откъдето се прави отклонението от основния път София-Своге) и на 1 км североизточно от с. Батулия. Паметна плоча на стената на странноприемницата към манастирската обител съобщава, че сградата е построена през 1913. От доста години за манастира и района се грижи всеотдайно отец Стефан. Манастирският комплекс се състои от църква, две електрифицирани и водоснабдени жилищни сгради, каменна чешма и камбанария. Църквата с патрон Св. Николай Чудотворец е еднокорабна и едноапсидна, без купол. Вдясно от нея са погребани свещенослужители в храма. Дворът на църквата е доминиран от внушителна отвесна скала, с която завършва старопланинският хълм, на който е построен манастирът. На върха на скалата е побит голям метален оброчен кръст. На 29 ноември 2011 църквата на манастира е дарена с уникална керамична икона на Св. Никола, от майстор-керамик Люси – Людмила Дойчинова и съпруга ѝ Серги. Най-накрая е нанесена позлатата и е изпечена на по-ниска температура и закачена на външната стена на мястото на старата. Храмовият му празник е на 6 декември – Никулден.

Изглед от Батулийския манастир с църковния храм в него (фотография)

Лит.: ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 233.*

БАУМБАХ, Леонард (или Леополд фон Баумбах) (1855-1915) – висш католически духовник. Роден в гр. Лудвигсбург, Германия. Първоначално бил протестант. Ръкоположен е за свещеник (1880) в Конгрегацията на пасионистите. Помощник-епископ (коадютор) на епископ Анри Дулсе (1910-1913). От 31 март 1913 – никополски епископ. На 5 ноември 1911 в ролята си на помощник-епископ той посещава немската католическа общност в добруджанското село Али Анифе и освещава тържествено новата църква „Св. Йоан Кръстител". Никополски епископ (1913-1915). Поради влошено здраве си подава оставката. Скоро след това умира.

Йосиф Бацаров (фотография)

Онлайн ресурс.

БАЦАРОВ, Йосиф (светско име: Никола Бацаров) (9.III.1818 – 19.XII.1892) – църковен деец, архимандрит. Роден в Калофер. Вуйчо на екзарх *Йосиф I*. Учи в родния си град, гръцко училище в Цариград (1831-1833), в Габрово при Неофит Рилски (1936-1837) и Соколския манастир при *Неофит Бозвели*. Приема монашество под влияние на *Йосиф Соколски*. Служи при Търновския владика (1841-1844). Игумен на Калоферския манастир (от 1845). Живее в Мачин, Северна Добруджа (1849-1858), където открива българско училище. По време на Кримската война разгръща активна дейност за събиране на доброволци за руската армия. Учител в Шуменското девическо училище (1858-1866; 1874-1876) и във Варна (1866-1873). След Освобождението е полицейски служител в Дивдядово, Шуменско (дн. квартал на гр. Шумен); председател на градския съвет в Нови Пазар, кмет на града и мирови съдия (1879-1882). Умира в София.

Мирослав Бачев (фотография)

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 59.

БАЦАРОВ, Никола – *вж Бацаров, Йосиф*

БАЧЕВ, Мирослав – теолог и философ, доктор по философия. Преподавател по философия на религията и история на религиите в Софийския университет „Св. Климент Охридски". Научните му интереси обхващат още сравнително религиознание, съвременна философия, аналитична психология, диалога между философията и културата на Изтока и Запада, теолог и философ, доктор по философия. Автор е на монографията „Феноменология на святото. От Имануел Кант до Рудолф Ото" (2016), както и на десетки статии в областта на философията на религията и философската антропология.

Онлайн ресурс.

БАЧКОВСКИ МАНАСТИР „СВЕТА БОГОРОДИЦА" – вторият по големина манастир в България и един от трите ставропигиални (наред с Рилския и Троянския). Намира се на около 7 км южно от Асеновград и на 25 км от Пловдив. Основан (1083) от грузинеца *Григорий Бакуриани*. В началото се развива като център на грузинското монашество и запазва грузинския си характер чак до края на XII в. По това време там е създадена Петрицонската книжовна школа, чрез която се осъществяват връзките на средновековна Грузия с Византийската империя. От XIII в. нататък е в границите ту на Византия, ту на България при владетелите Иванко, Калоян, деспот Алексий Слав, Иван-Асен II и Константин Тих. По време на вътрешни междуособици във Византия (1433) Станимашката обл., заедно с манастира, е отстъпена

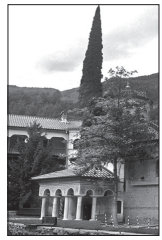

Изглед от Бачковския манастир (фотография)

на българския цар Иван-Александър от Анна Савойска срещу борбата му против Йоан Кантакузин. Българският владетел обновява манастира и става негов ктитор. Манастирът остава в границите на българската държава до 1364, когато е завладян от османските нашественици. След падането на Търновското царство (1393) там е заточен Патриарх Евтимий, чиито мощи остават в обителта до XIX в. В края на XVI и началото на XVII в. Бачковският манастир е обновен. По това време са построени южното крило и сегашната манастирска църква „Св. Богородица". Със средствата на братя Чолакови през 30-те и 40-те г. на XIX в. започва ново разширение на манастира, като са построени сградите в южния двор и църквата „Св. Никола". През XVI и XVII в. в манастира са създадени множество уникални творби на приложното изкуство – сребърната обкова на Евангелие от 1556, обков на Евангелие от 1636, дискос от 1674, сребърна дарохранителница от 1637. Към богатата колекция от изящни метални предмети принадлежат Чаша за Водосвет от 1735, дарохранителница, украсена с емайл, обков за иконата „Св. Богоридица" от XVIII в., множество наръкавници, палици и други атрибути на тържествените одежди, украсени с шевици от сърма. През XIX в. Бачковският манастир се явява най-важният духовен център в областта. От 1894 минава и под ведомството на Българската екзархия. Тук са погребани екзарх *Стефан* и Патриарх *Кирил.* Сегашният манастирски храм в Бачковския манастир „Св. Богородица" е построен през 1604 върху основите на първоначална бакурианова църква и по образец на светогорските триконхални храмове. Иконостасът в църквата, датиращ от началото на XVII в., е един от най-ранните по българските земи. Църквата е изографисана през 1643, но през 1850 г. стенописите в долната част на храма са подновени от Моско Одринчанин, и така са закрити по-старите рисунки от средата на XVII в. Тук може да се видят ктиторски портрети на цариградския търговец Георги и сина му Константин, Старозаветни сюжети, сцени от църковния календар, „Успение на Св. Ефрем Сирин" и др. В манастирския храм се пази чудодейната икона на Богородица Умиление. Тя е подарена на манастира през 1311 от двама грузински пътешественици – Атанасий и Окрапир. Битува и легенда, че иконата сама „прелетяла" от един грузински манастир и „кацнала" в местността „Клувията". Оттам монасите я занесли в манастира и я поставили при входа на храма, за да вижда кой с какво сърце влиза в Божия дом. Всяка година на втория ден на Великден те я „отвеждат" до старото ѝ място и отслужват молебен. Освен основния храм Бачковският манастир разполага и с още две по-малки църкви – „Св. Архангели", датираща от XII-XIII в., и „Св. Никола", строена в периода 1834-1837. Те впечатляват със запазените си стенописи от 1841, дело на *Захари Зограф,* който за първи път прави и свой стенописен автопортрет. Заслужава внимание композицията „Страшният съд", в която той поставя в ада всички търговци, чорбаджии и висши духовни лица. От началото на XVII в. датира трапезарията в Бачковския манастир, в която е запазена оригиналната мраморна маса от 1601. През 1643 трапезарията е украсена със стенописи, като освен „Страшният съд" и фигурите на монаси, тук намираме сцени с изображения на седемте вселенски събора и песнопенията в чест на *Св. Богородица*, известни като „Богородичен акатист". В свода се разгръща композицията „Дървото Йесеево", в чиято основа са изписани образите на антични философи и писатели: Аристотел, Сократ, Диоген и др. В средата на XIX в. известният живописец Алекси Атанасов изрисува върху външната стена на трапезарията разгъната панорама на Бачковския манастир, включваща образите на всички ктитори и обновители на манастира, участващи в религиозна процесия с чудотворната Богородична икона. Представени са и редица параклиси и свети места в околностите на манастира, някои от които съществуват до днес. На 300 м източно от централния комплекс се намира Костницата, която е единствената сграда, запазена от първоначалния облик на манастира. Тя датира от XI-XII в. и представлява двуетажна еднокорабна църква-гробница с полуцилиндричен свод и притвор. Стенописите ѝ са дело на грузинеца Йоан Ивиропулос и са между най-ценните живописни ансамбли от XI-XII в. В наоса на горния етаж са поместени изображения на Богородица с двама архангели, сцени от цикъла на „Празниците" и „Причастие на апостолите" и образи на монаси, сред които са светците Георги и Евтимий Светогорци и Иларион Ивер. На долния етаж в апсидата е нарисувана изразителна група „Дейсис", а на западната стена е разположена композицията „Виденето на пророк Йезекиил". По стените и свода на преддверието е разположена темата „Страшният съд". На северната стена, вероятно малко по-късно, са били нарисувани портретите на ктиторите Григорий и Апасий и на още две двойки ктитори-монаси. През XIV в. по повеля на цар Иван-Александър Костницата е ремонтирана и в предверието на втория ѝ етаж е разположен негов ктиторски портрет. В манастира са запазени забележителни произведения на приложните изкуства – великолепни църковни утвари, обковки на ръкописни книги и други, част от които днес се съхраняват в манастирския музей, а други – в Църковния историко-археологически музей в София. През 30-те г. на XX в. в манастира са открити 103 ръкописа и 252 старопечатни книги. Игумени на манастира: Антоний (от Сливен) (1834-1840), Матей (от Стара Загора) (1840-1848), хаджи Кирил (1848-1852), Методий (от Стара Загора) (1852-1860), Акакий (1890-1894), Теодосий (1894), Харалампий (от Дупница) (1895-1898), Дионисий (1898), Партений (1898-1902), Йоасаф (1902-1904), Пахомий (1904-1905), архимандрит Паисий Пастирев (24 октомври 1905-1906), Йеромонах Климент (1907-1912), епископ Панарет Брегалнишки (1 ноември 1913 – 1 октомври 1915), Владимир (1919), епископ Панарет Брегалнишки (1919-1923), архимандрит Паисий (1923 – 11 юли 1927), архимандрит Климент (28 април 1924 – 3 април 1927), йеромонах Никодим (11 юли 1927 – 31 юли 1929), епископ Панарет Брегалнишки (1 септември 1929 – 1 септември 1933), архимандрит Натанаил (1 ноември 1936 – 31 август 1938), архимандрит Пимен (15 септември 1938 – 21 април 1947), епископ Йона Агатоникийски (21 април 1947 – 30 ноември 1949), епископ Герасим Браницки (10 февруари 1950 – 15 април 1951), епископ Симеон Траянополски (15 април 1951 – 15 юли 1955), епископ Йона Агатоникийски (15 юли 1955 – 12 декември 1959), Константин (1960, и. д.), архимандрит Филарет (1 февруари 1961 – 15 септември 1964), архимандрит Климент (1964-1968), епископ Герасим Браницки (15 септември 1968 – 1 август 1971), архимандрит

Иларион (1 август 1972 – 31 декември 1980), епископ Нестор Смоленски (1 януари 1981 – 31 юли 1985), архимандрит Галактион (1 юли 1985 – 15 юли 1986), епископ Наум Агатоникийски (15 юли 1986 – 15 януари 2004), епископ Борис Агатоникийски (15 януари 2004 – 18 февруари 2014), архимандрит Симон (19 февруари 2014 и. д., 22 юни 2014).

*Лит.: **Кънчов**, В. Станимака и Бачковският манастир. // Бълг. преглед, 1897, N 7, с. 61-81; **Иванов**, Й. Асеновата крепост над Станимака и Бачковския манастир. Историко-археологически бележки. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1911, N 2, с. 191-230; **Архимандрит Панарет**. История на Бачковския манастир. Станимака, 1919; **Грабър**, А. Роспись церкви-костницы Бачковскотго монастыря. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1923-1924, т. 2, с. 1-68; **Станимиров**, Ст. Бачковският манастир. // Изв. Ист. др-во в София, 1928, 7-8, с. 113-148; **Кацев-Бурски**, Д. Чий е Бачковският манастир?. С., 1928; **Леваков**, Р. Бачковският манастир „Успение на Св. Богородица" в миналото и днес. Бачковски манастир, 1929; **Гошев**, Ив. Нови данни за историята и археологията на Бачковския манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1931, 8, с. 341-388; **Миятев**, Кр. Манастирът на „Св. Богородица Петричка" при Бачково. // Българска историческа библиотека. С., 1932-1933, N 1; **Станимиров**, Ст. Бачковският манастир през XV в. // Изв. Ист. д-во в София, 1935, 14-15, с. 125-137; **Станимиров**, Ст. Бачковският манастир през втората половина на XVI в. // Изв. Ист. др-во в София, 1937, 16-17, с. 390-410; **Йона**, Агатон. Бачковски манастир. С., 1955; **Василиев**, А. Бачковската костница. Стенописи (Албум). С, 1965; **Пандурски**, В. Бачковският манастир (Кратки ист. бел.). // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1967; **Колев**, К. Нови данни за стенописите върху външната стена на южния корпус на Бачковския манастир. // Год. Нар. музей – Пловдив, 1970, 1, с. 137-186; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 81-85; **Кисьов**, Сл. Бачковският ставропигиален манастир „Успение Богородично". С., 1983; **Бакалова**, Е. Бачковският манастир „Св. Богородица Петричка". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 256-266; Бачковският манастир – десет века история. // Църковен вестник, N 7, (извънред.) 2008.*

БАЧОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 59.

БАШЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Летница, Ловешка обл. (50-70-те г. на XIX в.). Основател на читалище в селото (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 59.

БДИНСКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – построен и осветен (2008). Пръв игумен – архимандрит *Поликарп.*

Лит.: Бдински манастир „Успение Богородично". // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.

БДИНСКИ СБОРНИК – средновековен литературен паметник. Оригиналът му е изгубен. Запазено копие от XV в. Писан през 1360 в гр. Бдин (дн. Видин). Съставен по образеца на византийските метрични сборници, битували редом с патеричните. Съдържа 16 жития за свети жени и откъс за светите места в Йерусалим.

*Лит.: **Куев**, Куйо. Съдбата на българската ръкописна книга през вековете. С., 1986, с. 265-266; **Гюрова**, Св. Словото за светите места в Бдинския сборник (текстолог. проучване). // Старобълг. лит., 1990, 22, с. 64-89.*

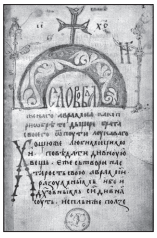

Изглед от лист на Бдинския сборник (фотография)

БЕЕВ, Еманоил (1858-1927) – църковен и революционен деец. Роден в с. Славейно, Смолянско. Учи до II клас в Устово (дн. кв. на гр. Смолян). Учител (1873-1876). Ръкоположен за свещеник в Устово (1884). Служи в родното си село. Екзархийски архиерейски наместник на Ахъчелебийска каза (1891-1894; 1906-1913). Развива революционна дейност. Заловен е от османските власти, осъден и лежи в Одринския затвор (1901). Служи в Райково (дн. кв. на гр. Смолян) и отново в Славейно (1914-1926).

Онлайн ресурс.

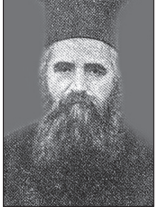

Еманоил Беев (фотография)

БЕЗБОЖИЕ – отрицание на Божието битие, непризнаване въплъщението Господне, пълно безверие, атеизъм.

„БЕЗБОЖНИК". София. Редактор: Вениамин Григоров.

I. 1. (1 декември 1931).

Вестник за антирелигиозна пропаганда.

*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 81.*

БЕЗСРЕБЪРНИК – светец, раздал своето имущество, който живее, без да приема пари. Напр. Св. Св. безсребърници Козма и Дамян.

*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

БЕЗСТРАСТИЕ – последната степен на християнското съвършенство, при което преобразеният в *Христа* човек не е достъпен за страстните помисли и демонските прилози.

Онлайн ресурс.

БЕЙДОВ, Григорий – църковен и просветен деец. Роден в с. Косинец, Костурско (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник (1832). Учител в българското училище в Костур (1882-1883) и в Дъмбени (1883-1884). Заради интриги от страна на митрополит Кирил Григорий Бейдов и отец Търпо Поповски са арестувани и отведени в Билища (1885), а след това затворени в Корча. Освободени след осеммесечен престой, без право да бъдат учители. Въпреки това назначен от Екзархията отново за учител в Костур. Председател на костурската българска община докъм 1890, оставяйки противоречиви отзиви за дейността си. Заради провинения Екзархията го изпраща в манастир в България. Оттам той избягва в Сърбия, която около 1896 го изпраща с мисия да отваря сръбски училища в Костурско. Усилията на сръбската пропаганда са осуетени от ВМОРО и нейния деец Лазар Поптрайков. Бейдов се завръща в Сърбия и се потурчва.

*Лит.: **Карааманасов**, Златко. Черковно-училищната борба (1868-1903): Материали из миналото на Костурско, Костурско благотворително братство. С, 1935, с. 16-18; **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 255-256.*

БЕКОВ, Георги Гицов (1818-1858) – църковен деец. Роден в Брегово, Видинско. Свещеник в родното си село (началото на 40-те г. на XIX в – 1858).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С. 1988, с. 155-156.

БЕКОВ, Гица (1774 – 8.IV.1877) – църковен деец. Роден в Брегово, Видинска обл. Свещеник в селото си (от края на XVIII в). Синовете му Станко, Георги и Дино също стават свещеници.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 60.

БЕКОВ, Дино (1820-) – църковен деец. Роден в Брегово, Видинска обл. Син на Гица *Беков* и брат на Станко и Георги. Свещеник в селото си (началото на 40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 60.

БЕКОВ, Станко (1820-) – църковен деец. Роден в Брегово, Видинска обл. Син на Гица *Беков* и брат на Дино и Георги. Свещеник в селото си (50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 60.

БЕКТАШИ – наименование на последователи на ислямския религиозен орден бекташия, основан в края на XIII век и действал главно в Османската империя. След закриването му (1826) продължават да се придържат към специфичните си традиции, като съвременните им потомци са включвани в групата на алевиите. В Османската империя бекташкият орден е тясно свързан с Еничарския корпус и, въпреки че не се придържа към официалния сунизъм, бил покровителстван от някои султани, като Сюлейман I. Забранен след ликвидирането на Еничарския корпус (1826). Въпреки това продължава да функционира неофициално. През 1925, след създаването на Република Турция, обявен за незаконен, заедно с всички религиозни ордени и секти.

*Лит.: **Миков**, Любомир. Културова архитектура и изкуство на хетеродоксните мюсюлмани в България (XVI-XX век). С., 2007, с. 16-19.*

БЕЛАЩИНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – намира се в Западните Родопи, близо до село Белащица и на 12 км южно от град Пловдив. Изграден през 1020 по повеля на византийския военачалник Никифор Ксифий – управител на Филипополис от 1018. Според легендата Ксифий имал голям принос за поражението на цар Самуил през 1014 в битката при Беласица планина, тъй като се явил в тила му. Император Василий II подарил на Никифор Ксифий 15 000 пленници от пленените Самуиловите войници. По-късно тези пленници основали с. Беласица, което по-късно нарекли Белащица. Останки от дворец-крепост на Никифор Ксифий има близо до 1000-годишен източен чинар, южно от селото. Близо до своята крепост Ксифий съградил манастира и го посветил на Свети Георги Победоносец. Манастирът е опустошен от османците при нашествието им на Балканския полуостров през 1364 и възобновен през XVIII в. Опожарен е отново през 1878 при последните сражения през Руско-турската война, когато последната отбранителна линия на отстъпващата османска армия била по линията Куклен – Брестник – Белащица. След Освобождението манастирът е възстановен, но остава под ведомството на Цариградската патриаршия до 1906. Манастирският комплекс се състои от черква, параклис, жилищни и стопански сгради. Черквата е еднокорабна, едноабсидна, с вътрешен и открит притвор, безкуполна и без стенописи, построена през 1838. Под откритият притвор е аязмото, което се смята за останало още от основаването на манастира и за чудотворно. На двора се намира каменна чешма, построена през 1831. Храмовият празник е на 6 май – Гергьовден.

Изглед от Белащински манастир „Св. Георги Победоносец" с църквата и чешмата (фотография)

*Лит.: **Македонов**, Д. Манастирът „Св. Георги" край Белащица, Пловдивско. // Църковен вестник, N 37, 1-17 септ. 1995.*

БЕЛЕВ, Станко (1841 – 25.XII.1919) – църковен деец. Роден в Брегово, Видинска обл. Син на свещеник

Георги Гицов. Свещеник в родното си село (средата на 60-те г. на XIX в. до края на живота си).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 60.

БЕЛИНСКИ, Димитър – църковен деец. Свещеник в Караманкьой, Добруджа (1873-1914).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 60.

БЕЛОВЕЖДОВ, Гаврил (2.VI.1920 – 8.VII.2003) – е български католически свещеник. Роден в гр. Златица. Завършва френския колеж „Свети Августин" и семинарията на отците-успенци в Пловдив. През 1940 започва да учи в Папския колеж „Русикум" в Рим. След това следва висше философско и богословско образование в Григорианския университет, където е състудент на бъдещия папа *Йоан Павел II.* Ръкоположен за свещеник в Рим (21 април 1946). Завръщайки се в България, в международния влак на гара Драгоман отецът е арестуван, заедно с отец Купен Михайлов (15 октомври 1947). След близо 40-дневен престой в следствения арест в София, те са интернирани в провинцията. До 1950 отец Беловеждов служи в Тополовградско. През 1952 е арестуван във връзка с католическите процеси и е осъден на 20 г. лишаване от свобода. Прекарва почти 12 г. по затворите при тежка физическа работа по кариерите на селата Огняново и Самоводене. След затвора служи в енорията „Успение Богородично" в София и получава почетната титла архимандрит от архиепископ Методий *Стратиев*. След падане на тоталитаризма е отговорен редактор на католическия вестник „Абагар" и аташе по културата с дипломатически паспорт в посолството на Ватикана в София. След 1989 изтичат секретни документи от Министерството на вътрешните работи, че отец Беловеждов е бил сътрудник на Държавна сигурност от 1964. Като отговор на тези обвинения архимандрит Беловеждов издава книгите „Давам думата на моето досие" и „Страданието не е етикет, то е достойнство", в които представя личната си съдба. Умира в София.

Гаврил Беловеждов (фотография)

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 29, 585, 594, 638, 654, 665, 727, 754, 757, 769, 772.*

БЕЛОВОДСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ" – намира се в подножието на Голо бърдо, в квартал „Бела вода" на гр. Перник. Основан е през първата половина на XX в. В архитектурно отношение представлява комплекс от еднокорабна, едноапсидна, с две конхи и купол черква и жилищна сграда. Днес е периодично действащ. Храмов празник – 6 май – Гергьовден.
Онлайн ресурс.

Изглед от Беловодския манастир „Св. Георги" (фотография)

БЕЛОВСКА БАЗИЛИКА – ранносредновековна базилика, разположена близо до град Белово, Пазарджишка обл. Намира се в местността „Свети Спас" (Спасовица) сред красивите северозападни склонове на Родопа планина, на 10 км южно от град Белово и на около 1,5 км южно от с. Голямо Белово, Пазарджишка обл. Построена в края на V в. Тя е най-запазената част от разрушения късноантичен и средновековен укрепен град Левка (Левке, Левки). Била е катедрала на Левкийската епархия. През средновековието около раннохристиянския храм възниква манастир, известен днес като Голямобеловски манастир, който в XVII в. е разрушен от османците, при помохамеданчването на българите от Чепинското корито. Тогава е сринат и базиликата. Мястото се почита и днес, и затова до базиликата е изградена черква, която макар и да е доста отдалечена от околните села, е много посещавана. Базиликата представлява огромен археологически комплекс от късната Античност и ранното Средновековие в края на V-VI в. Първите исторически сведения за крепостта и базиликата са от имения български патриот и пазарджиклията Стефан Захариев в неговото описание за Татарпазарджишката кааза. Последвана от списанията на Петко Рачов Славейков и други видни български възрожденци. През 1915 проф. Петър Мутафчиев прави първото научно описание на базиликата над село Голямо Белово, а през 1924 са проведени и първите археологически разкопки, финансирани от американския милионер Уйлям Уитмор и реализирани от археолога Андрей Грабар. Базиликата е трикорабна, триапсидна, със синтрон, триделен нартекс, триконхален баптистерий. Има данни, че над сценичните кораби и притвора е била разположена емпория, според други изследователи емпория е имало само над притвора. Ясно е, че като цяло градежът на базиликата в основите е от средно голям ломен камък, а стените са изградени от квадратни тухли, споени с червен хоросан. Базиликата в местността „Свети Спас" датира от VI век от нова ера. Според изследванията на професор Петър Мутафчиев именно в град Белово е съществувала изчезналата в момента, но все още споменавана Левкийска епархия. Всички данни говорят, че средният кораб е бил по-висок от страничните кораби, а триконхалният баптистерий е запазен само в основата си. През 1994 базиликата е консервирана и частично реставрирана. Изградени са арките в придверието, а подовото покритие насипано с чакъл и по този начин базиликата е отворена и годна за посещения на туристи и като цяло е запазена напред във времето.

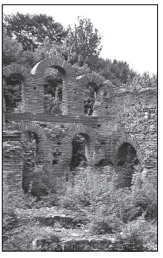

Изглед от Беловската базилика (фотография)

Лит.: ***Димитров****, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX в. / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 83-84;* ***Мутафчиев****, П. Старите градища и друмове по долините на Стряма и Тополница. С., 1915.*

БЕЛОВСКА ХРОНИКА – летописни бележки, в които се описва насилственото ислямизиране на българското население в Чепинското корито. Преразказва летописния разказ на поп Методий Драгинов. Открита в края на XIX в. в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово), Пазарджишка обл.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". С., 2011, т. 1, с. 229.

БЕЛОГРАДЧИШКА ЕПАРХИЯ – титулярна епископия на Българската православна църква от 1872. Носи името си от гр. Белоградчик. Историческа катедра в Белоградчик няма засвидетелствана. Белоградчишките епископи са викарии на Видинския митрополит. Титулярни епископи: Кирил (Стоичков) (1872 – 23 юли 1875), Поликарп (Петров) (– 27 юли 2014).

Онлайн ресурс.

БЕЛОЧЕРКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – намира се в Западните Родопи, в курортната местност „Бяла черква" на около 25 км югозападно от Пловдив. Построен през XI в. и е най-високоразположеният манастир в страната – 1600 м надморска височина. При основаването си бил посветен на *Св. Св. Козма и Дамян*, но след разрушаването му при опита за помохаменданчване на местното население през XVII в. и последвалото му възстановяване през 1883, за патрони на манастира са избрани *Св. Св. Петър и Павел*. Целият район наоколо е покрит с вековни борови гори. Според преданието Белочерковският манастир е един от най-старите манастири в България, възникнал още през XI в., когато бил основан и *Бачковският манастир*. Останките от олтарната апсида на старата църква, запазени до днес, показват неговата старинност. В средата на XVII в., когато мюсюлманският фанатизъм залива Родопите, заедно с другите манастири, и Белочерковският е разрушен от ордите на великия везир Мехмед Кюпрюлю. Днешната манастирска църква е голяма еднокорабна базилика без купол, строена през 1815 върху основите на стара църква. Изградена от бял ломен камък, тя отдалече блести, поради което местността наоколо е получила наименованието „Бяла черква". В нея няма стенописи, но са запазени някои стари икони, подарени на манастира през 1812 и по-късно. Жилищните сгради, които заемат северната и западната страна на обширния манастирски двор, се обновяват. Архитектурата на манастира са различава от тази на другите родопски манастири. При пожар през 2002 жилищните и помощните сгради изгарят напълно и от манастира остава само църквата. Храмовият празник е на 29 юни – Петровден.

Изглед от оцелялата църква на Белочерковски манастир „Св. Св. Петър и Павел" (фотография)

Онлайн ресурс.

БЕЛЧЕВ, Генчо Костов (1846-1892) – просветен и църковен деец. Роден в Копривщица. Учител в родния си град (1870-1876). Участник в Априлското въстание, след разгрома на което е изпратен на заточение в Мала Азия. След Освобождението е учител в Люлебургас, Одрин и Бабаески. Ръкоположен за свещеник (1889).

*Лит. **Шабанов**, Ив. **Свещеник Генчо Костов Белчев**. // Църковен вестник, N 14, 1 май 1976; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 61.*

БЕЛЧЕВ, Константин (1873 – 19.IV.1945) – просветен, революционен и църковен деец. Роден в село Цапари, Битолско (Вардарска Македония). По професия учител. Влиза във ВМОРО и е назначен за селски войвода. През май 1902 е арестуван от властите и лежи в Битолския затвор. Като войвода взима участие в Илинденско-Преображенското въстание 1903. След въстанието приема свещенически сан и е дякон при Българската екзархия в Цариград.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001.*

БЕЛЧЕВ, Никола Геров (1835 – 17.VII.1876) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в Копривщица. Учител в с. Ситово, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. (1853-1856), с. Милево (1856-1857) и с. Белозем (1858-1874), Пловдивска област. Завръща се в Копривщица (1875). Влиза в състава на местния революционен комитет. Участва в Априлското въстание 1876. След потушаване на въстанието е заловен и обесен в Пловдив.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 62.

БЕЛЧО – църковен деец. Монах в Плаковския манастир (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

БЕЛЧО – църковен деец. Свещеник в Трявна. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 63.

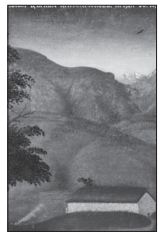

Изглед от Бельовската църква (рисунка, фрагмент)

БЕЛЬОВА ЦЪРКВА „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – средновековна българска църква в близост до гр. Самоков. Според местните легенди е издигната по времето на Второто българско царство от местния болярин Бельо, поради което и носи неговото име. В архитектурно отношение е еднокорабна и едноапсидна с полуцилиндричен свод, полувкопана в земята. В сегашния си вид е построена към XV-XVII в., върху основите на по-стари християнски храмове. Изградена е от ломен камък на хоросанова спойка. На 200 м зад църквата се намира аязмо, от което извира светена вода. В църковния двор се намира и чешма, изградена през 1879. Според археологически проучвания в съществуването на църквата могат да

се открояят три етапа. Първият е от епохата на късната античност (V-VI в.). През Средновековието (XII-XIII в.) храмът е реконструиран и възобновен най-вероятно като гробищен храм. Предполага се, че с превземането на Самоков от османците (1370-1371) църквата е опожарена и разрушена до основи. С това се слага край на втория етап от нейното съществуване. Третият етап се свързва с късното Средновековие (XV-XVII в.). По това време църквата е еднокорабна, със закрит притвор и вход от запад. Остава действаща до 1712, когато започва изграждането на Митрополитската църква в Самоков. След това за дълги години църквата е изоставена. През 1737 тук са погребани мощите на Самоковския митрополит Симеон Попович, за когото се знае, че заема Самоковската митрополитска катедра през 1734. Като защитник на християнското население е арестуван през юли 1737 г., отведен е в София и на 21 август същата година е обесен зад църквата „Св. София". През 1862 в църквата е извършена тържествена служба, заедно с водосвет на аязмото. Цялостното преустройство на църквата започва през 1867. През 1869 вътрешността ѝ е изписана наново върху старата стенописна украса от зографите Никола Образописов, Христаки Зографски и Димитър Даскалов (Дупничанина). Храмов празник – Малка Богородица (8 септември).

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 87; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 237-238.

БЕЛЯКОВСКИ РЪКОПИС – литературен паметник от втората половина на XVI в. Открит от П. Р. Славейков в с. Беляковец, Търновска обл. Състои се от 175 л. Съдържа редица оригинални и преводни творби от X-XI в.

*Лит.: **Славейков**, П. Р. Две български ръкописи. // Бълг. книжици, 1859, кн. 9, с. 259-269; N 13, с. 409; N 15, с. 481-482; **Ангелов**, Боньо. Из старата българска, руска и сръбска литература. Кн. I. С., 1958, с. 135-144; 155-158; **Ангелов**, Боньо. Летописни съчинения в старобългарската литература. // Старобълг. лит., 1983, Т. 14, с. 65-74.*

БЕНВЕНТУРА, Ленич – църковен деец. Български католически свещеник в Алвинцкия манастир (1741).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 63.

БЕНЕВ, Тодор – църковен деец. Свещеник в Копривщица (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64.

БЕНЕВ, Цвятко (-1928) – просветен църковен и революционен деец. Роден в с. Горна Липница, Великотърновска обл. Учител в родното си село (1868). Ръкоположен за свещеник (1870). По време на Априлското въстание е в четата на Бачо Киро. След Освобождението продължава да бъде свещеник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64.

БЕНЕДИКТ (светско име: Васил Янов Хадживълков) (-1920) – църковен деец. Роден в гр. Малко Търново. Завършва Белградската семинария и приема монашество в Зографския манастир. След 1871 служи в Българската екзархия в Цариград. По-късно е изпратен за учител в родния си град. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876, след неуспеха на което е принуден да емигрира в Русия. По време на Руско-турската война 1877-1878 е в състава на Българското опълчение. След Освобождението е игумен на Драгалевския манастир.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64.

БЕНДИКТ VI – римски папа (973-974). Без негово участие се разгаря борбата на немското духовенство срещу дейността на *Св. Методий* сред моравско-панонските славяни и попречват на запазването на Кирило-Методиевската писменост във Велика Моравия.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 169-171; Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2001, с. 600.

БЕНЕДИКТ XV (7.XI.1854 – 22.I.1922) – глава на Римокатолическата църква (3 септември 1914 – 22 януари 1922).

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2001, с. 605-608.

БЕНЕДИКТ XVI (16.IV.1927 – 31.XII.1922) – глава на Римокатолическата църква (19 април 2005 – 28 февруари 2013). Оттегля се поради напредналата си възраст.

Онлайн ресурс.

БЕНЕДИКТ ЦУЦАРСКИ (5.X.1715 –) – висш духовник. Последен католически архиепископ на Софийско-Пловдивската архиепархия и един от архиереите, най-кратко управлявали Софийско-Пловдивския диоцез.

Онлайн ресурс.

Бенедикт XV (фотография)

Бенедикт XVI (фотография)

Емблема на Бенедиктинския орден (гравюра)

БЕНЕДИКТИНСКИ ОРДЕН – най-старият западен католически орден. За година на неговото основаване се приема 529, когато *Св. Бенедикт Нурсийски* приема монашеството. След смъртта на *Св. Бенедикт* (547) основаният от него манастир Монте Касино съществува още не дълго и е разрушен от лангобардите около 577. По-късно е възстановен. Монасите, с подкрепа на папа Григорий I Велики, се разпръскват по различни страни, разпространявайки по този начин устава и идеите на *Св. Бенедикт*. Скоро бенедиктински манастири възникват в Англия, Франкското кралство, други страни от Западна и Централна Европа, а към XI век и в Източна Европа. Сред известните бенедиктинци от този период са *Св. Анселм Кентърбърийски, Св. Вилиброрд, Св. Адалберт Пражки* и др. През XIII в. възникват нови, бързо развиващи се ордени – тези на доминиканците и францисканците, и се променя структурата на европейското

общество, което предопределя началото на упадъка на ордена на бенедиктинците. Още повече се засилва този процес на упадък в хода на Реформацията и секуляризацията през XVIII в. През XIX в. започва възраждане на ордена, което продължава и през XX в. Импулси за развитието на ордена в Новото време става дейността на братята от ордена в областите на изучаване на среновековната литература, музика и живопис, а също и тяхната мисионерска дейност в Африка и Азия. През 1893 папа *Лъв XIII* обединява всички бенедиктински манастири и конгрегации в Бенедиктинска конфедерация. През 2004 Бенедиктинската конфедерация се състои от 21 конгрегации и 6 независими манастира. Общото число на монашеските обители – 344. Общо монаси – 7798, от тях 4344 свещеници. Начело на конфедерацията стои абат-примас, който се избира за срок от 8 години. Той представлява бенедиктинците пред Светия Престол, но няма право да назначава или сменя настоятели на манастирите. Основно бенедиктинците се занимават с молитви, интелектуални занятия, религиозно изкуство и мисионерска работа. Девиз на ордена: „Моли се и работи" (на латински: „Ora et labora").

Онлайн ресурс.

БЄНИН, Петър Николов (1772-1844) – духовник, учител и общественик. Роден в заможен търговски род от Банско. В края на XVIII в. открива килийно училище в Банско. Попада под влиянието на „История славяноболгарская" на Св. отец Паисий Хилендарски. Баща на Неофит Рилски.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64.

БЕНОВ, Тодор – църковен деец. Роден в с. Враняк, Врачанско. Свещеник в с. Попица, Врачанска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64.

БЕНЧЕВ, Васил Хр. (7.VII.1915 – 14.VII.1970) – църковен деец. Роден в гр. Ловеч. Завършва Богословския факултет при Софийския университет (1940). Ръкоположен за свещеник (1941). Служи като свещеник в гр. Кавала (1941-1944). След завръщането си е енорийски свещеник в София (1944-1970). Автор на стихосбирката „Светла вяра", в която са поместени стихове и поеми с религиозна тематика.

*Лит.: **Гръмодолски**, Б. Спомен за прот. **Васил Хр. Бенчев**. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1971.*

БЕНЧЕВ, Иван Илиев – църковен деец. Роден в Сопот. Завършва Богословското училище на о-в Халки (60-те г. на XIX в.), след което е свещеник в София.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64.

БЕНЧЕВА, Елена Тодорова (духовно име: Евпраксия) (1715 – 15.VIII.1806) – просветен и църковен деец. Родена в Сопот. Завършва килийно училище към девическия манастир в Сопот, след което продължава образованието си в Киевското епархийско училище (1732-1736). След завръщането си е учителка в килийното училище в Сопот. Приема монашество (1739). Игуменка на девическия манастир (1755-1806). Преписва от оригинала „История славяноболгарская" на Св. отец Паисий Хилендарски (1768) и се нарежда на второ място след преписа на Софроний Врачански. Не е запазен, но остава единствен, правен от жена. Оставя две кратки приписки за живота си (1803). Умира в Сопот.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 64-65.

БЕРНАКОВИЧ, Деодат – църковен деец. Францискански монах. Игумен на метоха в българската колония във Винга (Банат).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155.*

БЕРОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Преселва се от Бесарабия в Тайраклии (1819). Свещеник там (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 65.

БЕРОВ, Сава – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Тайраклии, Бесарабия. Завършва Болградската гимназия и Духовна семинария в Киев. Свещеник в с. Кубей, Бесарабска обл. (1868). Преподавател по религия в Болградското училище (1868).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 65.

БЕРОВСКИ, Иван – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Берово (Вардарска Македония). Учител в родното си село. Участник в Разловското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 65.

БЕРЧИЧ, Иван (1824-1870) – хърватски филолог и висш духовник. Професор по богословие и източни езици в Задарската семинария. Почетен каноник в Задар и Рим. Член на Югославската академия на науките. Занимава се с издаване на глаголически паметници. Автор на студия за Св. Св. Кирил и Методий, в която изнася много сведения за почитта на Източната и Западната църква към делото на двамата братя.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 174-175.

„БЕСЕДИ ЗА БРАТСТВАТА". София / Ред. Ст. Цончев ; Изд. на Съюза на православните християнски братства.

I. 1-10 (януари – декември 1939);
II. 1-10 (1940);
III. 1-10 (1941);
IV. 1-10 (1942).
Източноправославно списание на *Св. Синод*.

*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 86.*

Per aspera ad astra!

БЕЧЕВ, Петър Илиев (1877-) – църковен деец. Роден в с. Върбово, Смоленска обл. Още от детските си години се свързва с Църквата. Учи църковно пеене при свещеника в родното му село и някои псалтове. По време на Първата световна война служи в гр. Кавала. След края на войната се установява в с. Широка лъка, Смолянско. Продължава да пее като църковен певец до преклонната си възраст. Удостоен от *Св. Синод* като протопсалт.

*Лит.: **Попвасилев**, Ив. Столетникът протопсалт от с. Широка лъка. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1977.*

БИБЛЕЙСКА БИБЛИОТЕКА – създадена към Богословския факултет при Софийски университет (1998).

Лит.: Молебен в чест на 20-годишнината от създаването на Библейската библиотека на СУ. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2018.

„БИБЛЕИСТИКА" – общо название на библейските дисциплини, включващи исагогика, екзегеза и херменевтика.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 25-58.

„БИБЛЕЙСКИ УРОЦИ", София. Изд. на Християнско адвентно общество.
I. 1-3 (6 април – 25 декември 1918);
II. 1-4 (4 януари – 27 декември 1919);
III. 1-4 (3 юли – 25 декември 1920);
IV. 1 – 3 (1 януари – 24септмври 1921);
V. 1-4 (6 януари – декември 1923).
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 86.*

„**БИБЛЕЙСКИ УРОЦИ**", София. Издание на евангелската секта „петдесетници".
I. 1 (5 януари 1941)
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 86.*

БИБЛЕЙСКО ДРУЖЕСТВО – надденоминационна организация с идеална цел (фондация), която има за задача – разпространяване на *Библията* или части от нея безплатно или на достъпни цени. Различни библейски дружества превеждат *Библията* на други езици, на които липсват преводи. Разпространението на *Библията* в България се осъществява основно от Българско библейско дружество.

*Лит.: **Кацарска-Петрунова**, Е. Лъжа и двоен стандарт. // Църковен вестник, N 7, 14-20 февр. 1994.*

БИБЛИОЛАТРИЯ – отношение към *Писанието* като към единствен висш авторитет с пълно игнориране на църковното предание и науката. Библиолатрията е характерна за много направления на протестантизма и обикновено води до вербалистко и фундаменталистко разбиране на *Св. Писание*.

Онлайн ресурс.

БИБЛИОЛОГИЯ (от гръц. βιβλίον и λογος) – всички знания за свещените книги на *Стария* и *Новия Завет*, включващи данните от исагогиката, херменевтиката, екзегезата, библейската критика, а също така и за връзките на *Библията* с различните сфери на културата.

Онлайн ресурс.

БИБЛИОТЕКА „БЛАГОЧЕСТИЕ". Търново / Редактор-издател: свещеник Йордан Стойков.
I-III по 12 книжки годишно (април 1910 – март 1913);
IV. 1-6 (януари – декември 1914).
Източноправославно списание. Помества материали с религиозно съдържание и нравствени проповеди.
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 88.*

БИБЛИОТЕКА „ДУХОВЕН ЖИВОТ". Разград. Редактор-издател: Атанас Г. Попов.
I. 1-5 (януари – май 1914).
Източноправославно списание за младежи.
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 89.*

БИБЛИОТЕКА „ЖИВОТ И СВЕТЛИНА". Пловдив / Редактор и издател: Павел Мишков.
I. 1 ((декември 1920).
Помества само речи на пастор П. Мишков.
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 89.*

БИБЛИОТЕКИ В СРЕДНОВЕКОВНА БЪЛГАРИЯ – датират от началото на X в. по време на управлението на цар Симеон I. Първата от тях се появява в Преслав и включва византийски и старобългарски съчинения, поръчани от владетеля или в които е вземал участие: „Симеонов (Светославов) сборник", „Златоструй", „Слова против арианите" (в превод на епископ Константин Преславски) и др. През следващите десетилетия, поради интереса на цар Петър I към книжнината, дворцовата библиотека се обогатява с нови съчинения. Опожарена и разграбена при руските походи и византийското нападение над Преслав (края на X в.), в резултат на които не е оцелял нито един екземпляр от това време. Нова дворцова библиотека се появява по времето на цар Иван-Александър (XIV в.). От нея са запазени само няколко книги – Лондонското евангелие, Ватиканският препис на Манасиевата хроника и др. За патриаршеските и митрополитските библиотеки липсват каквито и да било сведения.

*Лит.: **Гюзелев**, В. Училища, скриптори, библиотеки и знания в България, XIII-XIV в. С., 1985.*

Изглед от първия български превод на Библията (фотография)

БИБЛИЯ – каноническа колекция от текстове, смятани за свещени от *Юдаизма* и *Християнството*. Различни религиозни групи включват различни книги в своите канони, в различен ред; а понякога разделят или съединяват книги, или включват допълнителен материал в каноничните книги. Християнските *Библии* варират от 66 книги в Протестантския канон и до 81 книги в канона на Етиопската православна църква. Еврейската *Библия*, известна като Танах, съдържа 24 книги, разделени на три части: петте книги от Тора („учение" или „закон"), Невиим („пророци") и Кетувим („писания"). Първата част от християнската *Библия* е *Старият Завет*, който съдържа като минимум тези 24 книги от Еврейската *Библия*, като ги разделя на 39 книги и ги подрежда по различен начин. Римокатолическата църква и Източнохристиянските църкви включват също като част от канона на *Стария Завет* някои второканонични книги и пасажи. Втората част от *Библията* е *Новият Завет*, който съдържа 27 книги: четирите канонични евангелия, „Деяния на апостолите", 21 послания (или писма) и книгата „Откровение". През II-ри век пр. Хр. еврейски групи наричали Библейските книги „свещени", а днес християните често наричат *Стария* и *Новия Завети* от християнската *Библия – Светата Библия* или *Светото Писание*. Много християни считат целия каноничен текст на *Библията* за Божествено вдъхновен. Най-старите оцелели, запазени, цели християнски *Библии* са гръцки ръкописи от IV в. *Библията* е разделена на глави през XIII в. от Стефан Лангтон, а на стихове – през XVI в. от френския печатар Роберт Естиен. В днешно време *Библията* обикновено се цитира по книга, глава и стих. Българската дума *„Библия"* произлиза от латинската дума „biblia". Сама по себе си буквално означава „хартия" или „свитък" и започва да се използва редовно за „книга". Според християнските богослови понятията *Стар* и *Нов Завет* означават два периода: времето на подготовка и очакване на *Иисус Христос* и времето на Иисус Христос, през което човечеството отива към оня ден и час, за който никой не знае – към Великия ден. Книгите, които съставят християнския *Стар Завет*, се различават при Католическата, Православната и Протестантските църкви, като протестантското движение приема само онези книги, които съставляват Еврейската *Библия*, докато католиците и православните имат по-големи канони. Някои групи считат, че дадени преводи са боговдъхновени, сред които най-често са гръцката *Септуагинта*, арамейската *Пешита* и английската версия на крал Джеймс. *Новият Завет* е сборник от 27 книги с четири различни жанра християнска литература: четири евангелия, докладът от „Деяния на апостолите", двадесет и едно послания и „Откровение" на Йоан. Иисус Христос е централната фигура, *Новият Завет* предполага, че вдъхновението е като в *Стария Завет*. Почти всички християни признават *Новия Завет* за канонично *Писание*. Книгите на *Новия Завет* са подредени различно в традицията на Римокатолицизма и Протестантизма, както и в славянската Източноправославна традиция, сирийската традиция и етиопянската традиция. Подредбата на книгите от *Новия Завет* на български език е следната:

Евангелия: 1. Евангелие от Матей; 2. Евангелие от Марко; 3. Евангелие от Лука; 4. Евангелие от Йоан;
История на апостолите: 5. Деяния на апостолите;
Сборници (общи) послания:
6. Послание на Яков; 7. Първо послание на Петър; 8. Второ послание на Петър;
9. Първо послание на Йоан; 10. Второ послание на Йоан; 11. Трето послание на Йоан;
12. Послание на Юда;
Послания на апостол Павел:
13. Послание към римляните; 14. Първо послание към коринтяните; 15. Второ послание към коринтяните; 16. Послание към галатяните; 17. Послание към ефесяните;
18. Послание към филипяните; 19. Послание към колосяните; 20. Първо послание към солунците; 21. Второ послание към солунците; 22. Първо послание към Тимотей; 23. Второ послание към Тимотей; 24. Послание към Тит; 25. Послание към Филимон; 26. Послание към евреите.

Първото пълно издание на *Библията* на модерен български език е *Цариградската Библия* (1871) (голям формат). Преводът е извършен от колектив, ръководен от Петко *Славейков* и д-р Лонг. Първата *Синодална Библия*, съдържаща текста на библейския канон, излиза през 1925, последван от издание в 1940. В най-ново време има още две издания на БПЦ – от 1992 и 2012.

*Лит.: **Манчов**, Др. Кратка свещена история на Вехтий и Новий Завет. 3 изд. Виена, 1865; Синодалното здание на Библията. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1926; **Глубоковски**, Н. Велик библейски подвиг на Св. Синод на Българската православна църква (По повод българския синодален превод на Св. Библия, София, 1925). // Църковен вестник, N 13, 20 март 1926; **Глубоковски**, Н. По повод синодалния превод на Библията. // Църковен вестник, N 18, 24 апр. 1926; Библията като фактор за прогреса. // Църковен вестник, N 40, 15 ноември 1991; **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 38; **Маджуров**, Н. Как е била написана Библията. // Църковен вестник, N 33, 11 септ. 1992; **Желев**, Ив. Старият и Новият Завет в пълнотата на Божественото откровение. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2001.*

БИБЛИЯ НА НОВОБЪЛГАРСКИ ЕЗИК – издадена 1925. Инициатор – Варненският митрополит Симеон. В превода ѝ взимат участие редица богослови – русенският митрополит Василий, скопският митрополит Теодосий, охридският митрополит Борис, протопрезвитер Ст. Цанков и др., както и някои светски лица – В. Н. Златарски, Ст. Л. Костов, Христо Ст. Попов. Езиковата редакция е дело главно на проф. Б. Цонев. Преводът е направен въз основа на руския текст, сверен с гръцкия.

*Лит.: **Марковски**, Ив. История на българския синоден превод на Библията. С., 1927; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 216; **Желев**, Ив. Преводите на Библията на съвременен български език. // Библията в България: Науч. конф. 2007: Сб. докл. С., 2007, с. 86-97.*

БИГОРСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН ПРЕДТЕЧА” – разположен в община Маврово и Ростуша, по поречието на река Радика, между градовете Дебър и Гостивар, в западната част на Вардарска Македония. Построен през XVI в. Изоставен по време на насилствената ислямизация на района. Възстановен от йеромонах Иларион (1743). През 1800 година, при игумена Митрофан (1796-1807), в началото на XIX в., при управлението на игумена Арсений (1807-1838) от с. Галичник, са предприети големи разширения и манастирът се радва на много благодетели. През 1814 е построена северната сграда, а през 1825 – манастирската трапезария. През 30-те г. на XIX в. е създаден и изключително орнаментираният и ценен дървен иконостас в църквата на манастира от Петър Филипов (Гарката) от с. Гари, представител на Дебърската дърворезбарска школа, който, заедно със своя брат Марко, Макрий Негриев и други помощници, се трудят около 6 години, за да създадат този шедьовър. Иконите в иконостаса са дело на зографа Михаил Анагност и сина му Димитър – монах Данаил, от влашкото село Самарина. Заедно с иконостаса Петре Филипов и останалите дърворезбари изработват и архиерейския трон, и игуменския стол в църквата. В притвора на църквата през 1871 личат фреските на „Св. Климент Охридски”, „Св. Наум”, „Св. Иван Владислав”, „Св. Св. Кирил и Методий”, „Св. цар Борис” и „Св. цар Иван Шишман български”. След установяването на сръбския режим във Вардарска Македония (1913) българският църковен деец и игумен на манастира йеромонах Партений е изтезаван и убит, защото отказва да даде декларация, че манастирът е бил сръбски. В периода 1913-1941 е направен опит за преправяне надписите над българските владетели Борис и Иван-Шишман. На 30 септември 2009 в манастирския комплекс избухва пожар, при който цялостно изгарят монашеските жилища, кухнята, библиотеката, гостната, две трапезарии, стария конак и горния палат.

Изглед от Бигорския манастир „Св. Йоан Предтеча” (фотография)

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 680; ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 197;* ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2-ро фототип. изд. С., 1995, с. 451-452.*

БИЛАЛ – *вж Поптодоров, Русе*

БИЛБАСОВ, Василий Алексеевич (1837-1904) – руски историк и публицист. Автор на студия „Кирилл и Мефодий” (ч. 1-2. С. Петербург, 1868-1871), в която подлага на критичен анализ почти всички извори за живота и делото на славянските просветители. Установява и уточнява хронологията в живота и дейността на двамата братя по време на престоя им във Велика Моравия. Автор и на разбори на Солунската, Италианската, Моравската и Чешката легенда, на „Успение Кирилово” „Пространното житие на Св. Климент Охридски” от Теофилакт Охридски и др., които цени като исторически извори. По отношение етническата принадлежност на Св. Св. Кирил и Методий проявява предпазливост. Застъпва гледището, че братята – равноапостоли имали гръцки произход.

Лит.: ***Лаптева****, Л.* ***Бильбасов****, Василий Алексеевич. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 71-72.*

БИЛИНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – Православен манастир. Разположен е в подножието на рида Црънча от Завалска планина, на километър североизточно от с. Билинци и на 8 км северозападно от гр. Брезник. Предполага се, че манастирът започва да действа в края на XI – началото на XII в. – периодът на Византийското владичество над българските земи. Според преданието е основан от болярина Милутин – средновековен владетел на с. Ярославци, който получил разрешение за градежа лично от византийския император. Археологически останки доказват, че през XIV в. на това място вече е съществувал голям укрепен манастир. Първото писмено сведение за светата обител, след османското нашествие, е от 1587, когато отец Стефан е представлявал манастира в пратеничество на кюстендилския епископ в Русия. Манастирът е опустошаван от поробителя и е обновен през Възраждането в 1855. През XVII и XVIII в. манастирът поддържа връзки с руски и атонски Православни манастири, а в края на XVIII в. в него е открито килийно училище. Многобройните археологически останки из двора и около него показват, че през XIV в. обителта вече е съществувала като голям укрепен манастир, стъпил върху стръмния скат над реката. Останки от средновековните му зидове има южно от църквата, а до жилищното крило се очертават основите на отбранителна кула. Стенописите на Билинския манастир са изписани от майстори зографи, принадлежащи към западната българска живописна школа от късното средновековие – XV-XVI в. В архитектурно отношение Билинският манастир представлява комплекс от църква и изоставени жилищни и стопански сгради.

Изглед от Билинския манастир „Св. Архангел Михаил” (фотография)

Лит.: ***Кърджанов****, П. История и състояние на манастира „Св. Архангел” при с. Билинци. Трън, 1904;* ***Флорева****, Е. Манастирската църква „Архангел Михаил” в Билинци. С., 1973;* ***Нешев****, Г. Български вовъзрожденски културно-народностни средища. 1977, с. 160-162; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 93;* ***Бояджиев****, Ст., Л.* ***Прашков****. Билинският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 175-177;* ***Илиев****, Н. Билинският манастир „Свети Архангел Михаил”. // Духовна култура, 1992, N 7, с. 23-28; Голяма енциклопедия „България”. С., 2011, с. 261;* ***Тонин****, Д. Трънски край. Енциклопедичен пътеводител. С., 2017, с. 495-496.*

БИЛЯРСКИ, Иван Александров (1.VII.1959) – юрист и историк. Роден в Шумен. Завършва право в Софийския университет. Специализирал в Италия (1992) и Швейцария. Доцент в Историческия факултет на Софийския университет. Автор на Погановския поменик. // Годишник на Софийския университет – Център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев", 1991, с. 53-85.

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прерб. и доп. изд. С., 2010, с. 33.*

БИНЧЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Екзархийски свещеник в Гумендже (Македония) (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 68.

БИРНБАУМ, Хенрик (1925-) – американски филолог. Професор в Калифорнийския университет и директор на неговия център за руски и източноевропейски изследвания. Занимава се и с проблемите на Кирило-Методиевото дело. Привърженик на схващането за наднационалния характер на старобългарския литературен език.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 194-196.

БИРОВ, Димитър (1910-) – църковен деец. Роден в с. Ловча, Неврокопско. Завършва курсове в Бачковския манастир. Ръкоположен за свещеник (1842). Служи в Струмишко-Драмска епархия. След завръщането си в България е свещеник в с. Голямо Белово, дн. гр. Белово, Пазарджишка обл. За установен с него контакт от Нелегалната организация „Хан Крум" е осъден на 14 г. затвор, 12 от които прекарва на остров Белене.

*Лит.: **Николов**, М. Пътят. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2003.*

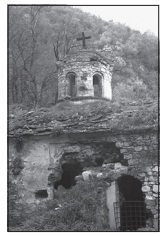

Излед от Бистрешкия манастир „Св. Иван Касинец" (фотография)

БИСТРЕШКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ИВАН КАСИНЕЦ" (известен и като „Свети Иван Рилски – Пусти", „Свети Йоан Богослов", както и като Бистрецки манастир) – средновековен манастир, намиращ се на около 12 км северозападно от град Враца, със статут на паметник на културата. Названието „Касинец" произлиза от името на намиращите се в близост местност и връх „Касината". Манастирът е разположен на малка поляна в горния край на един от стръмните долове, спускащи се от Балкана към Врачанското поле. От юг и от запад поляната е оградена от отвесни, високи около 50 м варовикови скали. В основата им се образува плитка, но висока и широка пещера, наричана „ Голямата пещера", от която извира карстов извор. Основан в края на XI и началото на XII в. Първите писмени сведения за него са от 1540 в надпис под стенописите в Голямата пещера, посветен на „Димитър син Дубов", който вероятно е възстановил обителта. По време на османското иго е опустошаван многократно и многократно е възстановяван. Сегашната църква е построена върху останките на по-стара, и, като част от нея, е вградена в новата сграда. Тази по-стара църква може би е принадлежала на селище към крепостта. Върху варовата мазилка на църковния храм личат следи от три стенописни слоя – от XII в., от XVI в. и от 1867. През XVII в. в манастира процъфтява занаятчийството – известната златарска работилница, която е във връзка с прочутата Чипровска школа. Най-популярното произведение на майсторите от школата, изработено в Бистрешкия манастир, е сребърен кръст с позлата и цветни камъни от 1611. Запазени са също и художествено украсен сребърен жезъл и сребърно-позлатената обковка на Черепишкото четвероевангелие – истински шедьовър на българското средновековно калиграфско и приложно изкуство. В манастира „Св. Иван Касинец" се е намирала и една от първите по българските земи медно-щампарски работилници. Образци от изработена в светата обител църковна утвар, щампи и икони се съхраняват в Историческия музей във Враца. През Възраждането развива книжовно-просветна дейност, в него творят Йосиф Брадати и неговият ученик поп Тодор Врачански; открито е и килийно училище. От XVII в. към манастирския комплекс работи златарска работилница, а от 1822 – и първата по българските земи медно-щампарска работилница, в която монасите са изработвали гравюри. Манастирът е обновен през 1867, възстановителни работи са извършени и през лятото на 2008. При възобновяването на манастирския комплекс на 16 септември 1928 е осветен с името „Св. Иван Рилски". Обявен е за архитектурен и художествен паметник през 1973.

*Лит.: **Иванов**, П., В. **Пелова**, К. **Тодорова**. Бистрешки манастир „Св. Иван Рилски Пусти – Касинец" / Рег. краеведско др-во – Враца. Враца, 2011; **Георгиева**, Соня, **Бучински**, Димитър. Старото златарство във Враца. С., 1959, с. 47; **Томов**, Евтим. Български възрожденски щампи. С., 1978, с. 33; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 93-94; **Бакалова**, Е. Бистрешкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 129-130; **Николов**, Б. Бистрешкият манастир „Св. Йоан Богослов". // Църковен вестник, N 2, 9-19 ян. 1997, 1-5 ян. 1997.*

Излед от Бистришкия манастир „Св. Петка" (фотография)

БИСТРИШКИ МАНАСТИР „СВЕТА ПЕТКА" – действащ девически манастир. Намира се в местността Калугерови ливади на Витоша, в северозападните покрайнини на с. Бистрица, на около 15 км от София. Основан през X век, но е разрушен при нашествието на османците през XIV в. След Освобождението се построява малка черква, просъществувала до 1951. През 1956 е построена днешната черква. Манастирът се състои от малка църква, жилищни и стопански сгради. Черквата „Св. Илия" в архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, безкуполна и с притвор и камбанария над нея. Храмовият празник – 14 октомври.

Онлайн ресурс.

БИТОЛСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Битоля. Основана 1868. Създадена официално в 1868 с председател поп Георги Апостолов (Георге, Гьорше), който е свещеник в Битоля от 1860. Сред основните й дейци и благодетели са Константин Мишайков, Димитър В. Македонски и семейство Робеви и по-специално Димитър Робев, който е сред първите й председатели. От 1871 председател е Павел *Божигробски.* На Димитровден 1869 по време на службата в църквата „Света Неделя" не е споменато името на Патриаршеския владика и така е заявена българската църковна самостоятелност. Общината с председател поп Ставре е призната от османските власти в 1875 с право да избира членове за съдебните, административните и присъствени места на вилаета. Малко по-късно получава правото да посочва бирници за събиране на данъците, а на 22 март 1876 – и член-делегат в гражданско-наказателния съд на Битолския санджак. През 1868-1869 в Битоля учителства Димитър Македонски, а на следващата година Иван Жинзифов и Наум Филев. През 1871-1872 главен учител е Лука Нейчов, а след него отново Димитър Македонски (до февруари 1873). В 1872 за Пелагонийски митрополит е избран *Евстатий*, но поради съпротивата на Патриаршията и на Портата, е ръкоположен в 1873. Макар че общината настойчиво иска изпращане на владиката в Битоля, Евстатий така и не стъпва в града. По църковния въпрос Битолската община стои на крайно радикални позиции срещу всякакви отстъпки на Патриаршията, тъй като всички проекти за отстъпки предвиждат отстъпване на Битолската каза. В проекта на Патриарх Антим VI Цариградски Пелагонийска епархия е разделена на две, като Прилепска се отстъпва на Екзархията, а Битолска остава патриаршистка. За да не бъде изненадана, Битолската община настоява Екзархията да им дава сведения за преговорите с Патриаршията. Битолчани одобряват Богоявленската служба на *Иларион Макариополски*, *Панарет Пловдивски* и *Иларион Ловчански* от 1872 и се изказват против акцията на 11-те в Цариград за компромис с Патриаршията от ноември 1873, както и против посредничеството на граф Николай П. *Игнатиев.* По време на Руско-турската война1877-1878 дейността на общината е временно замразена. През май 1878 Хаджи Петко и Димко Куев от името на Битолската община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония,* с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. След войната общината бързо е възстановена. През есента на 1880 е избрана нова община с председател иконом поп Ставре, макар да има и силна противна групировка около учителя Димитър Узунов, чийто кандидат за председател е архимандрит Ананий, заемал този пост през 1869. Поп Ставре е и екзархийски наместник на Битолска епархия без да получава възнаграждение. В Битоля за учител е привлечен учител Димитър Ризов, който основава в града младежки клуб със секретар Харитон Попов. Двамата оглавяват противната на поп Ставре групировка в града. За да утихнат страстите в Битоля, Екзархията е принудена да изпрати в града архимандрит *Козма Пречистански* от Солун. Под ръководството му е избрана нова община, в която са представени и двете групировки. В града е условена за учителка Вела Живкова, която урежда женското училище и женско дружество, но влиза в конфликт с консервативните общинари. През 1889 отваря врати Битолската българска класическа гимназия с пръв директор Антон Попстоилов. Към 1896 в Битолската българска община влизат 1100 къщи, което е около 3/4 от българското население. Управлява се от общински съвет, който се избира от народа. Председател на съвета е екзархийският наместник. Църквите към българската община са две – „Света Богородица" и „Света Неделя", последната от които е отвоювана в средата на 60-те г. на XIX в. С нейни приходи е издържано българското училище. Към 25 юли 1909 от десетте основни училища в Битоля завършват 1670 ученици, от които 692 са момичета, а гимназията завършват 194 деца. В този период годишният бюджет на общината, отпускан от Екзархията за училищата в Битоля, възлиза на 241 658 турски гроша. През учебната 1911-1912 в Битоля работят девет основни смесени български училища с 37 учители и 902 ученици (628 момчета и 274 девойки): централно (от 1862), в Горно Ени махала (1869), в Горни баир (1871), в Бела чешма (1872), в Долни баир (1883), в Арнаут махала (1883), в Курт-дере (1889), Долно Ени махала (1898) и в Мечкар махала (1905). Общината е разтурена от сръбските власти след края на Междусъюзническата война 1913. На 13 май същата година са арестувани всички български основни учители от Битоля и околията, както и класните учители..

Печат на „Българска община в Битоля, 1872" (фотография)

Лит.: ***Костенцев****, Арсени. Спомени. С., 1984;* ***Българската възрожденска интелигенция****. С., 1988, с. 43, 142;* ***Галчев****, Илия. Българското самосъзнание на населението в Македония през Възраждането. С., 2005.*

БИТОЛСКИ ТРИОД – литературен паметник от втората половина на XII в. Писан на пергамент в Кичевско, близо до гр. Битоля от Граматик Георги. Съдържа 101 л.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 229-230; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 71.*

БИЧЕВ, Милко Петров (27.V.1897 – 2.VI.1972) – архитект и изкуствовед. Роден във Варна. Завършва математика в Софийския университет и архитектура и история на изкуствата в Дрезден (Германия). Професор във Висшия инженерно-строителен институт в София. Автор на: Църквата в Бояна. // Изкуство, 1958, N 7-8, с. 15-34; Стенописите край с. Иваново. С., 1965.

Лит.: ***Чолов****, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. 2010, сн. 34.*

БЛАГОВЕРНИ – епитет за святост, слаган на византийски императори, заради воден от тях живот според моралните изисквания на Православната църква.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 250-251.

БЛАГОВЕРНИ – светци-монарси, прославили се със своето благочестие, милост и грижи за укрепване на Христовата вяра.

Лит.: ***Александров****, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

Изглед от страница на Битолския триод (фотография)

„БЛАГОВЕСТИТЕЛ". Пазарджик. Редактор: Константин П. Коев.
I. 1-10 (март – декември 1904);

II. 1-10 (януари – декември 1905);
IV. 1-2; 4-5; 7 (януари – септември 1907).
За III годишнина липсват сведения.
Религиозно-нравствено и църковнообществено списание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 93; Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 57.*

„БЛАГОВЕСТИТЕЛ". Бургас. Редактор-уредник: пастор Н. Николов.
I. 1-2 (юни – декември 1928);
II.1-2 (май – октомври 1929);
III. 1-2 (юли – декември 1930);
IV. 1-3 (януари – юни 1932);
V. 1 (май 1933);
VII. 1-7 (януари – октомври 1935);
VIII. 1-7 (януари – юли 1936);
IX. 1-10 (ноември 1936 – декември 1937);
X. 1-10 (януари – декември 1938);
XI. 1-8 (януари – октомври 1939);
XII. 1-10 (януари – декември 1940);
XIII. 1-10 (януари – декември 1941);
XIV. 1-10 (януари – декември 1942);
XV. 1-2 (януари – февруари 1943).
За г. VI липсват сведения.
Списание на евангелската секта „Петдесетница".
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 93.*

БЛАГОВЕЦ – *вж Свето Благовещение*

БЛАГОВЕЩЕНИЕ – християнски празник. Денят, в който архангел Гавриил известил на Пресвета Дева Мария, че ще роди Божия син.

Лит.: ***Архимандрит Александър****. Благата вест. // Църковен вестник, N 13-14, 28 март 1953;* ***Царев****, Г. Благовещение. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1979;* ***Мен****, Ал. Благовещение. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2002.*

БЛАГОВЕЩЕНИЕ – *вж Свето Благовещение*

БЛАГОГОВЕНСТВО – обръщение към монашески свещеник.

БЛАГОДАТ – особено Божие свойство, което прави възможно непостижимото за ума единство на *Твореца* и тварите; сила Божия, чрез която се извършва спасението; особен, *Божий дар*, получаван чрез Вярата, дар, който е произлязъл чрез *Иисуса Христа*. Понятието играе изключително важна роля в редица *Новозаветни текстове*, в които Благодатта се противопоставя преди всичко на закона (при което се има предвид *Божият закон*, получен от *Мойсей* на планината Синай) и изразява качествено нова степен на общение с Бога, достигната чрез Въплъщението и изкупителната Му жертва. Докато Благодатта често се възприема погрешно като нещо благоприятно (благодатно), дадено ни в настоящия живот, в *Св. Писание* Благодатта е синоним на *Словото – Бог Син*. В най-широк смисъл Благодатта означава *Божия милост* въобще. В по-конкретен смисъл понятието се използва в *Новия Завет*, при това в две значения, чието разграничаване е особено важно: 1) под Божия, Христова, Благодат, разбираме цялото домостроителство на нашето Спасение, извършено от Пришествието на Божия Син на земята, Неговия земен живот, Кръстна смърт, Възкресение и Възнесение; 2) Благодат наричаме и *Даровете на Светия Дух*, изпращани на Христовата Църква за освещаване на членовете ѝ, за техния духовен ръст и за достигането на Небесното Царство. Така Благодатта е сила, изпращана свише, Божия сила, която пребивава в Христовата Църква – сила възраждаща, живителна, усъвършенстваща, водеща вярващия и добродетелен християнин до усвояване на спасението, принесено от Господ Иисус Христос. Понятието „Благодат", в смисъл на сила за свят живот, дарявана свише, се среща на много места в апостолските послания. Ако Благодатта се разбира единствено в по-общото ѝ значение, а не и като Божия сила, има риск да се изпита заблудата на повечето протестанти, че веднаж повярвал (и получил опрощение на греховете), човекът е спасен. Но апостолите учат, че, бидейки оправдан даром, поради изкупителната благодат, християнинът е само „спасяем" и се нуждае от поддръжката на Благодатните сили. Следва да се различават понятията „Божий промисъл" и „Благодат". Промисъл се нарича Божията сила в света, поддържаща битието на света, неговия живот, в това число и битието, и живота на човечеството, и на всеки отделен човек. Благодатта е силата на Светия Дух, Която прониква във вътрешното същество на човека и води до неговото духовно съвършенство и Спасение.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 302-313; ***Димитрова****, Д. Божията благодат. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2001.*

„БЛАГОДАТ". София. Редактор: Дафинка Л. Доганова.
I. 1-12 (май 1921 – май 1922);
II. 1-9 (юни 1922 – февруари 1923);
III. 1-5 (1926).
Протестантско списание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 93.*

БЛАГОЕВ, Горан (3.VIII.1967) – журналист, историк и политически деец. Роден в София. Завършва Историческия факултет на Софийския университет (1993). Д-р по история (2003). Водещ и автор на рубриката „Православен речник" (1994-1996) от 2005. – Автор и водещ на седмичното предаване „Вяра и общество" (от 2005). Отговорен редактор на редакция „Религия и етноси" в Главна редакция „Общество" на БНТ. В средата на 2020 влиза в конфликт с генералния директор на БНТ, Емил Кошлуков, по повод писмо на представители на *Св. Синод* срещу „Вяра и общество" и скоро след това е освободен от заеманата длъжност. На 20 септември 2020 е един от учредителите на партия „Републиканци за България". Автор на голям брой документални филми, статии и студии, сред които привлича вниманието статията му „Света гора и българското националноосвободително движение" в сб. „100 години от Рилския конгрес на ВМОРО. История и съвременност" (Кюстендил, 2006 / в съавторство с Ю. Константинова). Негово дело са и монографиите „Курбанът в традицията на българите мюсюлмани" (С., 2005) и „Истории за плач и за надежда" (С., 2011).

*Лит.: **Бойчинова**, М. **Горан Благоев** – богат с книги и синове. // Труд, 13 окт. 2012.*

БЛАГОЕВ, Никола Попов (15.II.1868 – 1944) – правен историк. Роден в с. Ракита, Битолско (Вардарска Македония). Завършва право в Белград (1894). Доцент по българско славянско право в Софийския университет (1916-1925). Професор (1926-1934). Автор на: Отговорите на папа Николай I – извор за историята на българското право. // Сборник на БАН, 1916, Т. 6, с. 1-87; Правни и социални възгледи на богомилите (С., 1912); Беседата на презвитер Козма против богомилите. // Год. Соф. унив. Юридически фак., 1923-1924, т. 19, с. 1-91.

*Лит.: **Ников**, П. Доклад върху някои научни трудове на **Н. П. Благоев**. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1926, 22, с. 4-15; **Мутафчиев**, П. Един наш правен историк (**Никола П. Благоев**). С., 1932; **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С, 2010, с. 35.*

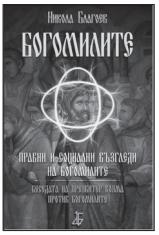

Корица на книгата на Н. Благоев „Богомилите. Беседата на презвитер Козма против богомилите" (фотография)

БЛАГОСЛОВИЯ – благопожелание. Подчинена на Вярата в свръхестествените положителни свойства на Словото. Неотменен акт при обичаи и обреди.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". С., 2011, т. 1, с. 287.

БЛАГОЧЕСТИЕ – почитание на Бога и изпълнение на религиозните и нравствените предписания.

*Лит.: **Георгиева**, М. Православното благочестие. // Църковен вестник, N 34, 18 септ. 1992; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 334-338.*

БЛАЖЕВ, Иван – църковен деец. Български свещеник в с. Чешмя Въруита, Бесарабия (1829).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 69.

БЛАЖÈН – особена категория светец. Поради различията между Католическата и Православната църква в понятието се влагат различни значения. Католическата църква нарича „блажена" личността, за която тече процес на беатификация, т.е. още не е причислена към лика на светиите, но с голяма вероятност това да стане факт до няколко години. Пример – папа *Йоан Павел II*. За Православната църква „блажени" са тези светци, които имат регионално или конфесионално значение, но все още не е утвърден общ канон за тяхното прославяне.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 352-353.

БЛАЖЕНСТВО – църковна титла, с която са удостоявани главите на Българската екзархия от 1872 до 1948. *Антим I, Йосиф I* и *Стефан I.*

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 353-356.

БЛАЗИУС КЛАЙНЕР (-1785) – францискански духовник от немски произход. Лектор по богословие в българския манастир „Св. апостоли Петър и Павел" в гр. Алвинц, Трансилвания. Автор на „История на България", написана на латински, преведена на български език под ред. на акад. Ив. Дуйчев и Карол Телбизов (1978). Предхожда с 1 г. „История славяноболгарская" на Св. отец Паисий Хилендарски. Вероятно е поръчана от чипровски имигранти в Трансилвания.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1982, с. 310.

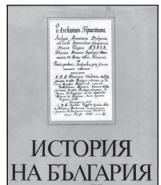

История на България от Блазиус Клайнер, съставена в 1761 г. (фотография)

БЛАСКО ФРАНСИСКО КОЛАСО (16.I.1933 –) – висш католически духовник от индийски произход. Папски нунций в България (1996-2000).

*Лит.: **Матеева**, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 134.*

БЛЪСКОВ, Димитър Рашков (1842-1873) – просветен и църковен деец. Роден в с. Черковна, Провадийско, дн. Варненска обл. Брат на Христо *Блъсков*. Учи в Одеската семинария, но я напуска по здравословни причини. Учител в Дивдядово (квартал на гр. Шумен) (от 1869). Ръкоположен за свещеник в Аврен, Варненско. Сътрудничи на възрожденския печат.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 70.

БЛЪСКОВ, Христо Рашков – просветен и църковен деец. Учител в гр. Дългопол, Варненска обл. (1872-1876). Ръкоположен за свещеник (1876).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 72.

БОБОШЕВСКИ – *вж Попфилипов, Никола*

БОБОШЕВСКИ МАНАСТИР „СВ. ДИМИТРИЙ" – разположен в източния склон на връх „Бобошевски Руен" на 4 км от гр. Бобошево, Кюстендилска обл. Основан е през Второто българско царство и е един от най-старите български манастири. Разрушен е при падането на България под османско иго. Възобновен през XV в. От стария манастирски комплекс е останала само църквата, която е украсена със стенописи. В периода XV-XVIII в. е важно книжовно средище, като към него е функционирало килийно училище. Понастоящем Бобошевският манастир е нефункциониращ и представлява комплекс от черква и жилищни

Изглед от Бобошевски манастир „Св. Димитрий" (фотография)

сгради, намиращи се на около 500 м североизточно от нея. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна с полуцилиндричен свод, двускатен покрив и малък притвор. Надпис над входа съобщава годината на изписването на църквата (1488) и имената на ктиторите – йеромонах Неофит и синовете му поп Димитър и Богдан. В нишата над входа е представен патронът „Св. Димитър на кон", а на западната стена на наоса са запазени две сцени от житието на светеца – „Св. Нестор пред император Максимилиан" и „Мъченическата смърт на Св. Димитър". Стенописите в църквата следват утвърдената в средните векове декоративна система за украса на християнски храмове. Сред традиционните сюжети се открояват сцените на земните страдания на Христос със своята динамика и експресивна сила. Иконостасът на църквата датира от XVII-XVIII в., което го прави един от най-старите по българските земи. В него са включени царските двери (XVII в.) и три икони, като най-голям интерес представлява тази на Свети Димитър на кон, стъпил върху скорпион.

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 168-170; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 97-98; **Бакалова**, Е. Бобошевският манастир „Св. Димитър". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 215-217; **Бояджиев**, Ст. Пещерският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 215-217; **Димитров**, Г. Бобошевският манастир „Св. Димитър". // Църковен вестник, N 3, 25-31 окт. 1993.*

БОБРОВСКИ, Михаил Кирилович (1784-1848) – руски славист. Открива Супрасълския сборник (1824). Проучва езика и украсата на Манасиевата хроника.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Летописта на Константин Манаси. С., 1963. 415 с.*

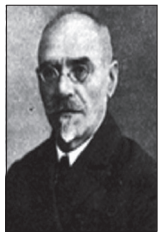

Никола С. Бобчев (фотография)

БОБЧЕВ, Никола Савов (28.XI.1863 – 23.III.1938) – просветен деец. Роден в гр. Елена. Завършва философия в Лайпциг. Гимназиален учител и директор на гимназията в Русе и Видин (1900-1901). Началник на отделение и главен инспектор в Министерството на народното просвещение (1903-1908). Директор на Народната библиотека (1911-1913). Лектор по български и немски език в Свободния университет в София (1921-1938). Дописен член на Славянския университет в Прага (от 1929). Автор на: Черковно право. С., 1927; Еленски ликове. Иларион Ловчански, митрополит Кюстендилски. // Еленски сборник. Т. 2. 1938, с. 205-228.

*Лит.: **Стефан С. Бобчев**. Обществено-книжовна дейност и показалец на по-главните му научни и книжовни трудове. С., 1915; **Баласчев**, Г. **С. С. Бобчев** като учен. С., 1921; Възхвала: Сб. в чест на **Стефан С. Бобчев** 1871-1921. С., 1921; Петдесетгодишния юбилей на **Стефана С. Бобчев**. С., 1921; Юбилейна книга в чест на **Стефан С. Бобчев**. С., 1921; **Бобчев**, С. С. **Д-р Никола С. Бобчев**. // Летопис на БАН, 1941, т. 21, с. 93-94; **Стайнов**, П. **С. С. Бобчев** (1853-1940). // Летопис на БАН, 1945, т. 24, с. 157-162.*

БОГ – наименование от *Свещеното Писание* на Твореца на небето и земята и Промислителя на вселената, който човекът не е в състояние нито да опише, нито да постигне. На човека е дадено да види Неговите дела. В продължение на вековете Бог се откривал на хората под различни имена.

*Лит.: **Видински митрополит Дометиан** – „**Бог** е любов". // Църковен вестник, N 15, 22 апр. 1991; **Радева**, В. Що Бог?. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991; **Маджуров**, Н. **Бог** и светът. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991; **Буров**, Н. Бог и светът. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 386-433.*

БОГ ОТЕЦ – първоизточникът на *Светата Троица*. *Светото Писание* разкрива Бога като един по същност и троичен по лица (три Личности, Ипостаси) – Бог Отец, Бог Син и Бог Свети Дух – споделящи една Божествена природа във вечността. Бог Отец ражда Бога Син преди всички времена. От Бога Отца предвечно изхожда и Богът Светия Дух

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 386-433.

БОГ СИН – според Свещеното Писание това е Иисус Христос, пратен на земята, за да даде вечен живот на човеците.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 407-415.

БОГДАН, Йоан (1864-1919) – румънски филолог-славист и историк. Професор в Букурещкия университет. Занимава се с проблема за възприемането на кирилицата от румънците. Застъпва схващането, че кирилската азбука е употребявана за писане на румънски език в периода XIII-XIV в., заета от българите.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 207-208.

БОГДАНОВ, Иван Генчев (13V.1910 – 6.VIII.1992) – юрист и литературен историк. Роден в гр. В. Търново. Завършва право в Софийския университет. Автор на: Патриарх Евтимий. Книга за него и неговото време (С., 1970); Български твърдини. Книжовни огнища, крепости, манастири в София и Софийско (С., 1971); Гробът на Патриарх Евтимий – национална светиня (С., 1987); Кирил и Методий (С., 1987); Василий Врач. 2 изд. (С., 1988).

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 38.*

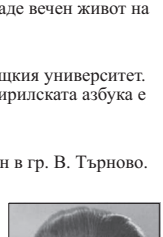

Иван Богданов (фотография)

БОГДАНОВ, Никифор – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в гр. Търговище и Елена (след 1843). Свещеник в гр. Елена (1864). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 75.

БОГДАНОВ, Христо (1800-) – просветен и църковен деец. Роден в с. Друган, Радомирско, дн. Пернишка обл. Учител и свещеник в родното си село (30-те – 60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 75.

БОГДАНОВИЧ, Амбрози – църковен деец. Католически свещеник. Настоятел на Българската католическа провинция около средата на XVIII в. Игумен на манастира в българската колония във Винга (Банат) (1792).

Per aspera ad astra!

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 75.*

БОГОВДЪХНОВЕНИЕ – в християнската теология – официално учение на всички Християнски църкви, според което *Библията* е „вдъхновена", „инспирирана" по особен начин от Светия Дух. По тази причина *Библията* се нарича „Божие слово". Това учение се разбира от различни християни различно: „вербално (буквално) вдъхновение", според което отделните думи на цялата *Библия* са вдъхновени (диктувани от Бога) в най-малкия детайл. Според този модел Бог е единственият автор на *Библията* и напълно отговорен за нейното съдържание, а писателите са негово „перо", от което следва абсолютна непогрешимост на първоначалните ръкописи на Божието слово. Други приемат т.нар. „персонално вдъхновение", според което отделните личности са получили само един импулс от Бога, инициатора на *Библията,* а те от своя страна изразяват този импулс или призвание чрез написаните думи. Според този модел само писателите на *Библията* са вдъхновени, и те са отговорни за съдържанието на написаното. Бог не е отговорен какво е написано, а само за това хората да пишат (impulsus ad scribendum). *Библията* не е безгрешна според този модел. Тя е само свидетелство на нейните писатели. Третият модел е т.нар. „реално (предметно) вдъхновение". Според този модел Бог изпраща Своето Слово, като изпълва хората с мисли и им дава вести, а писателите и пророците от своя страна пресъздават тези вести (видяното, чутото и разбраното) чрез техните думи и логика (граматика). В този случай Бог е първоначалният автор, а писателите на *Библията* са неговите съавтори. Вдъхновени са не директно думите, а техните мисли (suggestio rerum). Този модел допуска отделни противоречия и „грешки", но от друга страна разглежда *Библията* като достоверна и достойна за доверие.
Онлайн ресурс.

БОГОВЪПЛЪЩЕНИЕ – акт, чрез който, според *Св. Писание Бог Отец* придал човешки образ на *Бог Син*, когото изпратил на земята, за да даде вечен живот на човеците.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 326.

БОГОЕВ, Борис (светско име: Борис Трифонов Богоев (1911 – 22.III.2006) – висш духовник. Приема епископско посвещение в началото на 90-те г. на миналия век в Алтернативния синод. Първоначално е епископ Тивериополски, но впоследствие е издигнат в ранг митрополит Пловдивски. Под негово председателство Комисията по канонизациите на Алтернативния синод канонизира дякон Игнатий (Васил Левски) за светец (1996).
На 1 октомври 1998 приет по крайно снизхождение от Светия Синод на Българската патриаршия. Отказва да служи като викарий и се връща в Алтернативния синод (1999-2006).
Онлайн ресурс.

Борис Богоев (фотография)

БОГОМИЛСТВО – дуалистична антицърковна българска ерес, развила се при Св. цар Петър (X в.) въз основа на Христовото учение (напълно се отхвърлят *Църквата*, *Кръстът*, *Пресвета Богородица* – за богомилите тя само е „път", чрез който *Христос* е дошъл сред хората, въпреки че за Църквата Христос е *Син* и *Дух Божий*, т.е. *Св. Дух* и мисията Му е да проповядва *Божието Слово* – Той е *Словото*), чийто родоначалник е поп Богомил. Възниква през X в. и е бързо разпространено в българските земи – Мизия, Тракия и Македония в бурните времена, предшестващи византийското нашествие. Създава първите си огнища в Тракия и Македония. Разпространено първоначално в Тракия и Македония, богомилското движение създава там първите си общини. Въпреки преследванията, на които е била подлагана богомилската ерес, особено по времето на византийското господство, това религиозно учение просъществува в България, заглъхвайки след XIV в. Част от изповядващите го приемат *Исляма* след османското нашествие: от тях произлизат днешните помаци, торбеши и пр. Последното наименование също е свързано с богомилството. Според Димитър *Ангелов* така били наричани част от богомилите в Македония. Част от *павликяните* запазили своето, макар и доста поизбледняло учение, чак до XVII в., когато *францисканците* ги обръщат към *Католицизма*. Богомилството се формира под влияние на павликянството, което поддържало дуалистичната идея на старото *манихейство* за съществуване в света на две начала – добро и зло, които били във вечна непримирима борба. Невидимия свят те отдавали на доброто начало, а материалния, видим, свят считали създание – на злото начало. Водени от това свое разбиране за света, те не признавали църковните обреди, отхвърляли Кръста и иконите, били против църковната йерархия. Съществена е поддържаната от богомилите мисъл, че за тълкуването на *Евангелието* не били нужни Божите наместници – свещеници, а това могат да вършат всички вярващи. Друго учение, чиито традиции усвоява поп Богомил, е *масалианството*. Възникнало в III в. в Мала Азия, то се разпространява и в други краища на Византийската империя. Според него злата сила, която е внедрена в човешката душа и плод на която е видимият свят, може да бъде победена чрез дълбоки и искрени молитви и аскетичен живот. Тогава човек щял да се освободи от властта на сатаната и щял да получи в себе си благодатта на Св. Дух, възвисявайки се над останалите с духовно съвършенство. Масалианите отричали земните Блага, богатствата, считайки ги пречка за духовно извисяване. Поп Богомил създава учение от разбирания за света и живота, за поведението на човека, за устройството на обществото, възприемайки предходните дуалистични учения, на които придава определена социална насоченост. В духа на гностическите традиции богомилството се стреми да опознае света и човешката природа и съобразно с това да обоснове поведението на човека в живота. Дуализмът на богомилите не е краен и поддържа идеята за възтържествуването на доброто над злото. Според съвършенството си, в зависимост от степента на преодоляване в себе си, властта на злата сила, дявола, богомилите се делели на различни категории. Най-високо в моралната йерархия стояли съвършените богомили, които, чрез дълбоко усвояване на учението, чрез молитви и аскетичен живот се издигали до носителя на Св. Дух и се приготвяли за проповедническа дейност в рамките на своето учение. След съвършените богомили идвали вярващите и след тях – слушателите. Вярващите били членове на братствата, можели да участват в религиозния им живот, били обвързани с определени аскетични норми. Слушателите живеели извън богомилските общества и можели да

Богомилска проповед (фреска)

присъстват на проповедите. От една категория в друга богомилите преминавали след специален обред. В сравнение с Православното християнство богомилите имали по-друго отношение към жената. Те отделяли еднакво място на мъжа и жената, допускало се и жени да бъдат свършени, да стават учители и проповедници. Проповедта на богомилите придобива и определена идеологическа насоченост, изразявща се в оспорване на постулатите на официалната Християнска религия. По-известни личности: поп Богомил (X в.), *Петър Кападокийски*, *Василий Врач* (1118). От България богомилството прониква и в други страни на Балканите и в Европа. Изворите показват антиклерикални и отчасти социални идеи, но не и антихристиянски и антифеодални идеи.

*Лит.: **Благоев**, Н. П. Правни и социални възгледи на богомилите. С., 1912; **Благоев**, Н. П. Беседата на **презвитер Козма против** богомилите. // Год. Соф. унив. Юридически фак. 1923-1924, т. 18, с. 1-91; **Ангелов**, Д. Влияние на чужди ереси върху богомилството. // Изв. Сем. в Ист.-филолог. фак. при Соф. унив., 1942, т. 1, с. 145-182; **Ангелов**, Д. Философските възгледи на богомилите. // Изв. Инст. бълг. ист., 1951, кн. 3-4, с. 113-147; **Примов**, Б. Поп Богомил и богомилското движение. // Ист. преглед, 1958, N 6, с. 96-112; **Примов**, Б. Богомилският дуализъм. Произход, същност и обществено-политическо значение. // Изв. Инст. бълг. ист., 1960, т. 8, с. 73-151; **Ангелов**, Д. Богомилството в България. 3 изд. С., 1969; **Примов**, Б. Бугрите. Книга за **поп Богомил** и неговите последователи. С., 1970; **Иванов**, Йордан. Богомилски книги и легенди. С., 1970; **Томов**, Т. Разпространение и влияние на богомилството в Западна Европа. // Изследвания чест на **акад. Михаил Арнаудов**. С., 1970, с. 187-198; **Ангелов**, Д., **Примов**, Б., **Батаклиев**, Г. Богомилството в България, Византия и Западна Европа в извори. С., 1967; **Топенчаров**, Вл. Две жарави – един пламък. Бугри и катари. Защо първата общоевропейска вълна против феодализма бе наречена българска ерес. С., 1974; **Коев**, Т. Павликянски и месалиански религиозни елементи в богомилството. // Изв. Българска патриаршия. Църковно-исторически и архивен институт. Централен църковен историко-археологически музей. С., 1984, т. 2, с. 76-82; **Ангелов**, Д. Богомилството. С., 1993; **Каймакамова**, М. Поява и същност на българското богомилство. // Из историята на българската народност и държава. С. 1993, с. 28-50; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 471-473; **Оболенски**, Д. Богомилите: Студија врз балканското новоманихејство. С., 1998; **Антич**, В. Богомилското движење во Македонија. Скопје, 2003; **Брокит**, Линъс Пиърпонт. Богомилите от България и Босна: ранните протестанти от Изтока – опит да се възстановят някои изгубени страници от протестантската история / прев. Кръстина **Гечева**. – С., 2013.*

Стефан Богориди (фотопортрет)

БОГОРИДИ, Стефан (истинско име: Стефан Цонков Стойков) (1775 или 1780-1859) – княз. Висш сановник в Османската империя. Окръжен управител в Галац (1812-1819), каймакамин във Влашко (обширно място в квартал Фенер (1821) и в Молдова (1822). Заточен в Мала Азия (1825-1828). Съветник на султан Махмуд II (1829). Управител на остров Самос (1833-1850). Издейства не само разрешение за построяване на българската църква „Св. Стефан" в Цариград, но и ѝ подарява свое място за тази цел в квартал Фенер.

*Лит.: **Начов**, Н. **Княз Стефан Богориди**: Биогр. бел. С., 1929; **Тодоров**, Вл. **Стефан Богориди** и неговото мнение по църковния въпрос. // Мир, N 6791, 15 февр. 1929; **Княз Стефан Богориди** / Съст. **Ив. Радев**. С., 1994; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 472.*

Пресвета Богородица Умиление (икона)

БОГОРОДИЦА – едно от наименованията на майката на *Иисус Христос*. Според Християнската традиция – дъщеря на двама благочестиви юдеи – *Йоаким* и *Анна*, съпруга на дърводелеца *Йосиф*. Известна с различни имена – *Пресвета Дева Мария*, *Светата Майка*, *Мадона* и др. Най-почитаната светица в Православието и Католицизма. Една от трите съвършени жени в *Исляма*. Според Библейското предание родителите ѝ били дълго време бездетни, докато *Бог* чул молитвите им и ги надарил с дъщеря. В знак на благодарност те дали обет да я посветят на Господа. След като навършила три години, била отведена от тях в Йерусалимския храм, където останала да живее, обучавана и възпитавана до навършване на пълнолетието си. В *Новия Завет* не се говори нищо за детството на Пресвета Богородица. За пръв път тя е спомената във връзка с т.нар. *Непорочно зачатие*. Евангелист Матей отбелязва, че след сгодяването ѝ с Йосиф, преди да се съберат двамата, тя била е непразна от *Духа Светаго* (Йосиф е поискал да я напусне, но получил Откровение свише и „останал с нея, без да я „познае"). След Раждането на Христос, съпътствала Го по време на Неговата мисия (при Свatбата в Кана Галилейска). Появява се отново по време на разпъването на Иисус. След смъртта на Христос и Неговото Възкресение, тя останала в Йерусалим, под грижите на любимия ученик на Иисус *Св. Йоан Богослов*. Пресвета Богородица умира на преклонна възраст. По време на успението край смъртния ѝ одър присъствали всички живи ученици на Иисус Христос, с изключение на апостол Тома, който бил закъснял 3 дни. Погребана в Йерусалим (според католиците – в Ефес /дн. в Турция/). Почитанието ѝ като Богородица било утвърдено от III-ия Вселенски събор. Православното християнство почита Пресвета Богородица като най-големия светец, първият по значение след Бога. – *вж Пресвета Богородица*

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 486-504.

БОГОРОДИЧЕН ПОСТ – един от четирите многодневни периоди на молитва и въздържание през годината (вж също Постите в Православната църква). През тези две постни седмици (1-14 август) Църквата молитвено се подготвя за празнуването на Преображение Господне и Успение на Пресвета Богородица, чествани всяка година съответно на 6 август и 15 август. В първия ден на поста в храмовете се прави водосвет, а от 1 до 13 август на вечерните служби се отслужва Богородичен параклис. Богородичният пост води началото си от дълбока древност. На 31 юли (Богородични заговезни) се заговява от месо и млечни продукти. Телесното самоограничаване по време на поста се изразява най-вече в избягването на обилно хранене, както и на вкусни и сладки храни. По строгостта на въздържанието от храна Богородичният пост е по-лек от Великия (Великденския) пост, но е по-строг от Петровите и Рождественските (Коледните) пости. Най-строг е постът в понеделник, сряда и петък. В тези дни Църквата препоръчва консумацията само на сурови плодове и неготвена храна (сухоежбина). Във вторник и четвъртък – варени без олио / масло гозби, а в събота и неделя се разрешава храна с растително масло (олио, зехтин) и вино. На Преображение Господне се разрешава риба. Ако Успение Богородично се падне в сряда или петък, се консумира риба.

Лит.: Pravoslavieto.com

БОГОРОДИЧНИ ЗАГОВЕЗНИ – *вж Богородичен пост*

Per aspera ad astra!

БОГОСЛОВ (теологос) е човек, преминал пътя на очистване на сърцето към просвещение на ума и обожение. Така той е придобил познание за Бога и е получил право да говори за Него. Богослов е също човек, който без да има свой личен опит, възприема опита на светците.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 514-515.

БОГОСЛОВИЕ (теология) – 1) богопознание (богознание, боговедение), което не е плод на изучаване на книги и упражняване на разсъдъка. То е както познание на *Бога*, придружено с личен опит, така и път, водещ към изцеление на човека и познание на Бога: „Съвършенството на чистотата е начало на богословието" (преп. *Иоан Лествичник*), т.е. не думите и разсъжденията за Бога, а особеният духовен опит на непосредствено преживяване, постигане на Бога от чистия, свят човек; 2) прието днес название на академична специалност, която изучава дисциплините агиография, патристика, омилетика, литургика и др. Богослужебни книги – книги, авторизирани от Църквата за Богослужения. Съдържат последования (или молитвословия) и богослужебни (уставни) указания. Освен *Напрестолното Евангелие*, *Апостола* (*Книга Деяния и посланията*) и *Псалтира*, към тях спадат *Служебник*, *Архиерейски чиновник*, *Требник* (*Евхологий*), *Устав* (*Типик*), *Октоих* (*Осмогласник*), *Часослов*, *Миней* (*Месечник*), *Триод постен*, *Триод цветен* (*Пентикостар*, *Петдесетодневник*), *Ирмологий* (*Катавасийник*), *Молебно пение*, *Каноник* и др.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 515-520.

„БОГОСЛОВСКА МИСЪЛ" – периодично издание на Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски". Основано (1994) за целите на специалност „теология" и научно направление „теология и религия" в страната. Негов пръв главен редактор е проф. Иван Денев († 2014). Други главни редактори са били проф. Славчо Вълчанов († 2013), проф. А. Хубанчев, доц. Дилян Николчев, доц. Емил Иванов. Понастоящем главни редактори са доц. Свет. Риболов и доц. Павел Павлов. Редакционната колегия обхваща представители от трите катедри на Богословския факултет. Това са: проф. Мария Йовчева, доц. Дилян Николчев, гл. ас. Димитър Димитров, гл. ас. Иво Янев. Техническата работа се извършва от сътрудници в Богословския факултет, а печатната и допълнителна дейност – в Университетско издателство „Св. Климент Охридски", София. Списанието излиза в продължение на повече от две десетилетия по четири книжки в година, но от 2013 е сведено до два броя в година с цел повишаване на качеството и оптимизиране на разходите. Още от създаването си то е отворено за специалисти от различни научни области, имащи отношение към теологията и религията. В него са публикували представители на различни поместни Православни църкви, римокатолически и протестантски теолози, както и учени от целия свят. Работен език на периодиката е българският, но се допускат и текстове на основните европейски езици, гръцки, сръбски и руски. Статиите са придружени с абстракти (резюмета) на английски или немски език. В суплементите на изданието се публикуват монографии на преподаватели в научната област под редакцията на специалисти от факултета.

Сп. „Богословска мисъл" (фотография)

Лит.: <http://bogoslovskamissal.wix.com/sofia-university>.

„БОГОСЛОВСКИ ВЕСТНИК" – орган на студентите от богословските факултети. Издание на група студенти от Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1995).

Лит.: „Богословски вестник". // Църковен вестник, N 50, 11-15 дек. 1995.

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ – създаден 1923. Идеята да се открие учебно заведение за подготовка на кадри на Българската църква възниква още преди Освобождението. Неблагоприятната обстановка в Османската империя и липсата на подготвени кадри осуетява нейното реализиране. Като съществен успех се счита откриването на Богословското училище в Лясковския манастир (май 1874), което било с ранг на средно учебно заведение. След Освобождението намеренията за откриване на висше училище се затруднява главно поради появилите се либерални настроения в българското общество и интелигенция, които имали отрицателно отношение към проблемите на религиозното образование у нас. В стремежа да се даде чисто светско образование, на задачите за въвеждане на религиозно обучение в училищата се погледнало като на отживелици. С големи усилия Българската църква едва успяла да задържи съществуването на Богословското училище край Лясковец, което от 1885 било преместено в Самоков. Последвалите остри борби в политическия живот на страната в края на XIX и началото на XX в. и особено избухналите войни през 1912-1913 и 1915-1918 също изтласкали на заден план идеята за откриване на висше богословско училище. Поради тази причина в откритото Висше училище в София, прераснало в Университет (1904) не било предвидено създаването на Богословски факултет към него. В резултат лицата, желаещи да получат висше богословско образование, постъпвали в чуждестранни академии в чужбина – главно в Русия и Атина. Новооткритата в Цариград Духовна семинария (в края на XIX в.) също била с ранг на средно училище. При това тя си поставяла за задача подготвяните от нея кадри да бъдет използвани като свещеници и учители преимуществено в Македония и Одринско, които по силата на Берлинския диктат (1878) отново били поставени под пряката власт на Високата Порта. След започналата през 1912 Балканска война била закрита. Идеята за висше богословско училище не умира и се подема отново след излизането на България от Първата световна война. Поради настъпилата стопанска разруха реализирането ѝ се извършва чак през 1923, когато начело на управлението на страната е Българският земеделски народен съюз. Особена заслуга за това има тогавшният министър на народното просвещение Стоян Омарчевски, който се отнесъл положително към нея. Във внесения от него Закон за народното просвещение (1921) е предвидено и откриването на Богословски факултет към Софийския университет. С гласуването на закона от Народното събрание (1923)

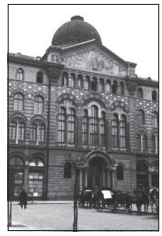
Изглед от сградата на Богословския факултет (с купола) преди бомбардировките на София през 1943-1944 (фотография)

Богословският факултет е вече факт. По идеологически съображения, наложени от атеизма на водещата управляваща БКП, с постановление на Министерския съвет (1951) е отделен от Софийския университет и обособен като висше духовно училище под името Духовна академия „Св. Климент Охридски" под ведомството на Светия Синод на Българската православна църква. В този период основната специалност „Теология" съществува под названието „Богословие". През юли 1991 ръководството на Софийския университет отправя покана към тогавашната Духовна академия отново да стане факултет към Университета, което се извършва по съответния ред още същия месец. В него са изучават Библейско богословие, Историческо богословие, Систематическо богословие и Практическо богословие; наред с тях – и Църковно право, Библейска археология, Християнско изкуство, Църковна музика, История на философията, Патрология (трудовете на светите отци), Староеврейски, Старогръцки, Църковнославянски и др. езици.

Лит.: Богословска катедра във Висшето училище. // Църковен вестник, N 22-23, 14 септ. 1901; Полагане основния камък на Богословското училище. // Църковен вестник, N 51-52, 10 апр. 1902; Богословски факултет у нас. // Църковен вестник, N 46, 14 ноември 1908; N 47, 21 ноември 1908; Синодалните архиереи. // Църковен вестник, N 11, 17 март 1912; ***Стефан Цанков, протопр****. Висшето богословско училище. // Църковен вестник, N 11, 9 юни 1912;* ***Стефан Цанков, протопр****. Полагане основния камък на Висшето богословско училище. // Църковен вестник, N 59, 9 ноември 1913;* ***Ценов****, К. Богословското висше образование. // Църковен вестник, N 46, 25 ноември 1916; N 47, 2 дек. 1916;* ***Ценов****, К. Богословският факултет на Университета. // Църковен вестник, N 25, 24 септ. 1921; N 27, 8 окт. 1921; Висше богословско училище. // Църковен вестник, N 7-8, 16 апр. 1921;* ***Пашев****, Г. Ст. За Богословския факултет (Против една клеветническа кампания). // Църковен вестник, N 7, 17 февр. 1924;* ***Пашев****, Г. Ст. Невежеството да замлъкне (В защита на Богословския факултет). // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1924; Богословският факултет. // Църковен вестник, N 27, 5 юли 1924;* ***Гошев****, Ив. Значението на засилване (на) религиозната мисъл у нас (По случай деня на Св. Климента – патронния празник на Университета). // Църковен вестник, N 42, 11 дек. 1926;* ***Николов****, Хр. Да се запази Богословският факултет. // Църковен вестник, N 20, 14 март 1932; Църквата и народът в защита на Богословския факултет. // Църковен вестник, N 22, 28 май 1932;* ***Стефан Цанков, протопр****. Богословският факултет у нас (1923-1934). // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 3-92; Писмо на Светия Синод на Българската православна църква до министъра на народното просвещение с молба да не се отделя Богословския факултет от Софийския университет. // Църковен вестник, N 32-33, 16 юни 1945; Превръщане на Богословския факултет във висше богословско училище. // Църковен вестник, N 5-6, 1 февр. 1947;* ***Ковачев****, М. Тридесет години българска богословска наука. // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1953; Празник на богословската наука: Приветствено слово, произнесено от* ***Негово Светейшество българския Патриарх Кирил*** *на 8 дек. по случай тридесетгодишнината на Духовната академия „Св. Климент Охридски" и провъзгласяването за почетни доктори на същата Академия на богословските науки на* ***Негово Високопреосвещенство Св. Видинския митрополит Неофит*** *и на* ***професор протопрезвитер д-р Стефан Цанков****. // Църковен вестник, N 42-43, 21 дек. 1953;* ***Максим, Патриарх Български****. Разсадник на православна наука. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1973; Доклад на* ***Макариополския епископ д-р н.с. Николай****. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1973;* ***Максим, Патриарх Български****. Шестдесет години висша богословска школа: Приветствие по случай 60 год. на Духовната академия „Св. Климент Охридски" 25 ноември 1983 г. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1984;* ***Димитров****, Ив. Юбилейно тържество на Духовната академия (1923-1983). // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1984;* ***Шиваров****, Н. Отново Богословски факултет. // Църковен вестник, N 35, 11 окт. 1991;* ***Станоев****, Б. Православието и България. С., 1992, с. 141; Основоположници на Богословския факултет. // Църковен вестник, N 23, 1-15 септ. 1998;* ***Темелски****, Хр. Паметник на Българската екзархия: 95 год. от полагането на основния камък и 85 год. от основаването на Богословския факултет. // Църковен вестник, N 22, 1-15 дек. 2008; Празник на Богословския факултет на Софийския университет. // Църковен вестник, N 22, 1-15 дек. 2008; 90 години Богословски факултет. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2013.*

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ – **ВЕЛИКО ТЪРНОВО** – *вж Православен богословски факултет, Великотърновски университет*

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ В ГР. ЧЕРНОВИЦ – основан 1875. До 1918 е в пределите на Австро-Унгарската империя; от 1918 до 1940 – в Румъния и след 1940 – в Съветския съюз. Днес е украинско висше учебно духовно заведение. В него учат протопрезвитер проф. д-р Стефан Цанков, Йосиф Видински, Кирил Пловдивски, Климент Главиницки, Евлогий Сливенски, Борис Неврокопски, Антим Ловчански, Паисий Врачански, Софроний Търновски и др.

Лит.: ***Любенова****, Л. Духовният елит на България. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С, 2014, с. 396-397.*

БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ В ЛЯСКОВСКИЯ МАНАСТИР – *вж Петропавловска духовна семинария*

БОГОСЛОВСКОТО УЧИЛИЩЕ НА ТЕОФИЛОС КАИРИС (1784-1853) – открито на остров Андрос (1826) и просъществувало до 1839. В него учат и някои българи: Илиарион Макариополски, д-р Стоян Чомаков, Захари Струмски, Константин Фотинов, Иван Момчилов, Иван Добровски и др. Преподаваният от него елинистичен патриотизъм повлиява българските му възпитаници за придобиването на национално самосъзнание.

Лит.: ***Любенова****, Л. Духовният елит на България. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С, 2014, с. 392-393.*

БОГОСЛУЖЕБНИ КНИГИ:

Напрестолно Свето *Евангелие* – съдържа евангелските четения за цялата година, подредени по различен начин от *Новозаветните Евангелия*, както и четива за отделните Тайнства и обреди.

Апостол – съдържа четения от апостолските послания за цялата година. Служебник – книга, предназначена за свещеника, която съдържа текстове на ежедневното Богослужение от денонощния кръг и Тайнството Евхаристия (молитви и указания за свещенодействията на свещеника и дякона).

Требник (Евхология) – съдържа последованието на Петте Тайнства: Кръщение, Миропомазание, Венчание (Брак), Покаяние, Елеосвещение, както и някои обреди. Великият требник съдържа чинопоследованието на всички Тайнства и обреди.

Per aspera ad astra!

Типик (устав) – книга, която излага реда на Богослужението на всички дни и празници.

Октоих (осмогласник) – съдържа службите за всеки ден и глас от седмичния кръг. *Вж също:* Що е „Октоих”?

Часослов – съдържа четива и песнопения от ежедневните служби; предназначен е за четците и певците.

Миней (месечник) – съдържа службите в чест на светиите и празниците за всеки ден от месеца. Има 12 минеи, според числото и името на всеки месец от годината.

Триод постен – съдържа службите от *Неделя на митаря и фарисея* до *Велика Събота*.

Триод цветен (Пентикостар, Петдесетодневник) – съдържа службите от *Възкресение* до *Неделя след Петдесетница* (*Неделя на всички светии*).

Ирмологий (Катавасийник) – съдържа катавасиите (началните стихове от песните на канона) за всички празници.

Псалтир – съдържа псалмите на *Св. пророк и цар Давид*.

Молебно пение – съдържа различните молебни.

Каноник – съдържа канони, акатисти, утринни и вечерни молитви и др.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 76-77.*

БОГОСЛУЖЕБНИ ОДЕЖДИ – Богослуженията са свещени действия. Това налага нуждата те да се извършват с особени одежди (дрехи). Защото, ако ние при особени случаи (празници, народни обичаи и др.) носим и по-особени дрехи, много по-оправдано е да се употребява специално свещено облачение при извършване на богослужения. Затова и *Св. Църква* още от най-дълбока древност е установила специални богослужебни дрехи (*Св. одежди*), които свещенослужителите обличали при извършване на *Св. Тайнства*. Тия одежди получили значение на правомощие за измолване на Божията благодат, проявяваща се в свещенодействията; те станали символ и на йерархическото служение. Първото богослужебно одеяние е било много просто – дълга бяла горна ленена риза, наречена стихар, алба, или туника. Стихарът е символ на духовна радост и нравствена чистота. Върху него се слагат останалите одеяния, които са отличителни за отделните три служения: орар (за дякона), епитрахил (за свещеника) и омофор (за архиерея). Без тия одежди и днес никой свещенослужител не може, освен при крайно изключителни обстоятелства, да извършва съответните му богослужебни действия. Впоследствие се явили другите богослужебни одежди. Към общите богослужебни одежди спадат още наръкавниците, които означават връзките, с които били привързани ръцете на Спасителя през време на мъченията Му. Дяконският стихар е връхна дреха, и затова е направен от по-дебел плат и е с широки ръкави. Орарът се слага на лявото рамо. Той означава още ангелски крила. Затова в древността по него били написани думите на ангелското славословие: „Свят, свят, свят Господ Саваот...”. Орарът на архидяконите и протодяконите е по-дълъг и се препасва под дясната мишница. Свещеническите одежди имат за основа дяконските. Стихарът на свещеника е долна дреха и затова се прави от бял мек ленен плат с тесни ръкави. Някога при ръкоположението на дякона в свещенически сан задното крило на орара се е прехвърляло около врата отпред и така се получил епитрахилът. Той е отличителна и съществена одежда за свещеника. Без него свещеникът не може да извърши нито едно богослужебно чинодействие. Чрез епитрахила се измолва Божията благодат, която се излива, както някога се изливало мирото върху главата на първосвещеника Аарона. Епитрахилът се препасва с пояс, който означава обрусът (кърпата), който Христос препасал на Тайната вечеря при измиването нозете на Своите ученици. Най-отгоре свещеникът облича една връхна дреха във форма на звънец, наречена пенула или фенула, фелон. Впоследствие, за по-голяма практичност при изпълнение на свещенодействията, отпред фелонът е бил поскъсен или позапретнат и така се получила днешната му форма. Фелонът означава багреницата, в която са облекли Христа при съденето Му, а така също и игото на пастирското служение. Отличените свещеници носят палица или набедреник, окачени отстрани на бедрата, символ на духовен меч – Словото Божие. Архиерейските одежди имат за основа свещеническите, над които се поставя омофорът, символ на загубената и намерената след това овца. Има два вида омофори – къс и дълъг. Късият има размери 25 х 250 см; той, както се спомена, се намята на раменета. Дългият има размери около 25 х 350 см; той се премята през раменета така, че единият край пада отпред, другият остава отзад, а средната част обхожда раменета и се спуска във вид на триъгълник над гърдите. Архиерейският фелон някога е бил по-широк от свещеническия; бил е украсен с много кръстове, поради което се нарича полиставрион, т.е. многокръстник. По-късно Цариградският патриарх получил дар от императора една царска дреха, наречена сакос. Тя прилича на дяконския стихар. Такава дреха започнали да носят и другите патриарси, след тях – архиепископите, докато най-сетне тя станала одежда и на всички архиереи. В знак на особено високо служение в числото на архиерейските одежди се явила короната (митрата) – шапка, украсена със злато и скъпоценни камъни. Към архиерейските одежди и отличителни знаци принадлежат още мантията – наметало с широки дипли и дълъг край, панагия или енголпие, т.е. иконичка най-често с образа на *Св. Богородица*, която (иконичка) архиереят носи окачена с верижка върху гърдите си, жезъл – металическа гега с кръстче на горния край – символ на духовна власт, дикири и трикири, т.е. свещници с по две и три свещи, с които архиерят благославя народа през време на служба.

Онлайн ресурс.

БОГОСЛУЖЕНИЕ – предназначено да прославя, да възхвалява и да благодари на *Бога* – на *Отца*, *Сина* и *Светия Дух*. Цялото човечество е призвано да служи на Бога. Богослужението не се свежда само до приятни преживявания в храма, до слушане или пеене на песнопения. Бог може да бъде познаван и в творението Си, но това не е Богослужение. Частните молитви, колкото и да са важни, не могат да заменят Богослужението. В Православната църква особено значение се отдава на прославата и благодарението на Бога, отправяно Му от самата Църква. Това Богослужение кулминира в Причастяването със Самия Бог. В Светата Литургия пеем: „На Тебе подобава всяка слава, чест и поклонение, на Отца, и на Сина, и на Светия Дух, сега и винаги и во веки веков. Амин”. В това Богослужение се докосваме и изпитваме Неговото вечно Царство, „бъдещия век” и се присъединяваме към прославата, която отправят към Бога небесните ангелски чинове; така изпитваме и истинската и всеобща слава на изпълнението на всичко в *Христа*. По подобие на обществените молитви в *Стария Завет* Църквата извършва в различни часове на деня и време от годината Богослужения по определен начин – съобразно указанията и чинопоследованията в богослужебните книги. Според Устава (Типика) основните Богослужения от денонощния кръг са Вечерня, Повечерие,

Полунощница, Утреня, Часове и *Св. Евхаристия* (Литургия), а при особени случаи Църквата извършва и Всенощни бдения (вкл. литии), както и обредите водосвет, молебен, опело на починал, панихида, петохлебие.

Лит.: ***Панчовски****, Ив. Нравствено-възпитателно значение на православното богослужение. // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1955;* ***Траянополски епископ Иларион****. Обществено богослужение. // Църковен вестник, N 38, 30 окт. 1992; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 536-542.*

БОГОСЛУЖЕНИЯ – в Православната църква има три Богослужебни кръга:

Ежедневното богослужение. Началото му е положено от Самия *Иисус Христос*, а го разпространили Неговите Свети *апостоли*. Чрез него Църквата призовава човеците от мрака на греха към светлината на Вярата, богопознанието и вечното блаженство. Вратата на храма е „двер райска", която отваря вход към земното небе, към мястото, където на свещенодействията с благоговеен трепет присъствуват ангели. Участвувайки в Богослужението, вярващите принасят Богу жертва „с дух и истина" (Иоан. 4:24). Служението с *Дух* се заключава в трите вида молитви, които верните възнасят – благоговейната възхвала на *Бога*, Пресвета *Богородица* и светците; покаянието и скръбта за човешките грехове и немощи, с които се оскърбява Божието величие; и молитвеното ни благодарение за всички знайни и незнайни благодеяния.

Служението с истина пък се състои в смиреното и непоклатимо изповядване на богооткровената Православна вяра и нейните *Св. догмати*, в които е изложено цялото спасително Христово учение. Правата вяра е неотменима част на истинското Богослужение.

Още в *Стария Завет* са установени определени часове на деня, които да се освещават с църковна молитва. Този обичай преминал и в Християнството. Според Богослужебния устав (Типикон) в Православната църква службите, предназначени от Светата Църква за обществени ежедневни молитвени последования, са девет: вечерня, повечерие (малко и велико), полунощница, утреня, час първи, час трети, час шести, *Св. Евхаристия* или Божествена литургия, девети час. Вечернята се извършва обикновено към залез слънце, повечерието – след вечеря, полунощницата – след полунощ, утренята – на зазоряване, часовете – след утренята, литургията – след часовете, деветият час – след обед, между 3 и 4 часа. За улеснение и краткост полунощницата се извършва по-късно, а някъде и съвсем се пропуска. Часовете и повечерието също се пропускат. Срещу някои по-големи църковни празници (*Рождество*, *Богоявление*, *Възкресение*, *Св. Дух*) вечернята се извършва сутрин, свързана със *Св. литургия*. През време на Великия пост, с изключение на дните събота и неделя, вечернята също се извършва сутрин. Свързване на утренята с вечернята има при т.нар. всенощно бдение (наричано така, защото някога е било отслужвано цяла нощ). Извършвало се в светогорските и други големи манастири, което се отслужва срещу празнични дни. Бдението започва срещу залез слънце и продължава цяла нощ или до късно през нощта. То е израз на духовно тържество и молитвено бодърстване. За всяка отделна служба от ежедневното Богослужение ще се каже по-нататък по-обстойно. Богослужебните последования на седмичния кръг са изложени в богослужебната книга, наречена *Октоих* (*Осмогласник*). Всеки един ден от седмицата е посветен на един Божи угодник или на някакво възпоминание. Неделята е посветена на Възкресението Христово, понеделникът – на светите безплътни сили (ангелите), вторникът – на *Св. Йоан Предтеча*, срядата – на *Христовите страдания* и *Кръст* и на Иудиното предателство, четвъртъкът – на *Св. Николай Мирликийски* и на *Св. апостоли*, петъкът – на Св. животворящ Кръст Господен и съботата – на Пресвета *Богородица*, на всички светии, на *Св. мъченици* и на покойниците. Песните от октоиха отразяват духа и настроенията на чествуваните събития през дните на седмицата. Така например, неделните песнопения са радостни и тържествени, в понеделник са умилителни, в сряда и петък – покайни, в събота – са траурни.

Богослуженията на месечния и годишен кръг са изложени в 12-те минеи (месечници), а на пасхалния – в постния триод (трипеснец) и в пентикостара (петдесетника). Минеите съдържат службите за всички дни на 12-те месеца и на неподвижните празници; триодът – на службите от Неделята на митаря и фарисея до Велика събота включително, а пентикостарът – от Възкресение Христово до Неделята след Петдесетница. Триодът и пентикостарът са нещо средно между октоиха и минея – те съдържат служби на седмични дни (както октоиха), но и празници, напр. Тодоровден, Връбница, Възкресение, Петдесетница, *Св. Дух* и пр. (както минеите). Църковните празници се делят на подвижни и неподвижни. Подвижни са ония, които се намират във връзка с празника Пасха (Възкресение Христово, Великден), а неподвижни са ония, които се празнуват винаги в едно и също определено число на месеца. *Св. отци* на Първия вселенски събор (325 г.) нареждат Пасхата да се празнува в първия неделен ден след мартенското пълнолуние, с цел никога да не съвпада с юдейската пасха. Поради това празникът на Христовото възкресение, според Православния календар, се пада в един от 35-те дни между 4 април и 8 май. По-важните подвижни празници са: Пасха, Възнесение, Петдесетница, *Св. Дух*, неделите на Месни и Сирни заговезни, Тодоровден, Неделя Православна, Връбница, Велики четвъртък, Петък и Събота. Неподвижните празници се делят на Господски, Богородични и светийски. По-важни Господски празници са: Рождество Христово (25 декември), Обрезание (1 януари), Богоявление (6 януари), Сретение (2 февруари) и Преображение (6 август). Господски празници са и подвижните – Възкресение, Възнесение и Връбница. По-важни Богородични празници са: Рождество Богородично (8 септември), Въведение (2I ноември), Благовещение (25 март) и Успение (15 август). Светийски са празниците, които са посветени на велики Божии угодници – пророци, апостоли, мъченици, преподобни, светители и пр. По-големите празници се предшествуват от известно число подготвителни дни, определени от *Св. Църква* за пост и усърдна молитва. Постът, т.е. въздържанието от блажна храна, възбудителни напитки и от греховни мисли, помагат за обуздаване на страстите. Постът, съединен с искрена молитва и покаяние, възражда и възвисява душата.

Богослужението през Страстната седмица се характеризира със своето покайно пеене. Царските двери остават затворени, като символ за отделянето на човека от Царството Божие. Църковното облачение е тъмно, обикновено в лилаво – цвета на покаянието. През делничните дни не се извършва Божествена литургия, но за да могат вярващите да се подкрепят в своето подвижническо усилие на поста, чрез приемане на *Св. Причастие*, се извършва Литургия на преждеосвещените Дарове. Тази служба е много древна, споменава са в каноните от VII в., но е създадена по-рано. По традиция за неин създател се счита *Св. Григорий Двоеслов*, папа Римски (VI в.).

Преждеосвещената литургия се състои от тържествена великопостна вечерня, към която е добавено пренасяне на *Св. Дарове* в олтара и причастяване, но самото освещаване на Даровете не се извършва. Това става по време на Литургията предишната неделя. Затова и службата се казва Преждеосвещена литургия, т.е. на предварително осветените Дарове. Тази служба се извършва в сряда и петък или поне в един от тези дни.

Лазаровата събота е единственият ден в годината, когато се извършва *Неделно богослужение* не в неделя.

Per aspera ad astra!

Това е началото на Пасхалното тържество. По време на Литургията на Лазаровден Църквата прославя Христос като „Възкресение и Живот", Който още преди Своите страдания и смърт, с възкресяването на Лазар утвърдил предобраза на всеобщото възкресение на човечеството. Именно заради възкресяването на Лазар Христос бил прославен от народа като дългоочакван Месия, Цар Израилев, като изпълнение на Старозаветните пророчества.

(Цветница или Връбница) принадлежи към дванадесетте Господски празника. Неговото Богослужение е свързано с това на Лазаровден. На вечернята преди празника се четат пророчествата за Царя-Месия от *Стария Завет* заедно с евангелските разкази за влизането на Христос в Иерусалим. На утренята се благославят върбовите клонки, които държим в ръце през време на цялата Литургия, показвайки по този начин, че се посреща Иисус Христос като Цар и Спасител.

Богослужебният ден в Православната църква – започва от вечерта, която Сам Бог поставил за начало на денонощието. Църквата се е съобразила с това и е запазила до днес Божията повеля да започваме дните от вечерта и да ги привършва с деня – така както Бог призовал езичниците от тъмнината на неведението и юдеите от сянката на закона в светлината на богопознанието и Евангелието (по *Св. Атанасий Велики*). И в храма на откритата природа вечерта познава едно от онези поразителни явления, които сами по себе си привеждат душата в тихо умиление и разположение към молитва. Църквата Христова отдава още по-голяма значимост на природното явление, придавайки му свещен характер. С Вечерното богослужение Църквата благодари на Бога за изминалия ден и измолва Неговото благословение за настъпващата нощ. Главната мисъл, която е прокарана във вечернята, е сътворението на света и на човека, както и началото на човешката история. Ежедневното богослужение възвестява приближаването на вечерта с камбанен звън. Събралите се в Божия храм молитвено присъствуват на три служби: първо Деветия богослужебен час в памет на Иисус Христовата смърт, а след това на Вечернята и Повечерието – молитви, които християните четат между протичащата вечер и настъпващата нощ.

Девети богослужебен час – по съвременното времеизчисляване деветият богослужебен час съответствува на три часа след обяд. Още от древността Вехтозаветният Израил освещавал деветия час на деня, извършвайки Вечерното богослужение. Именно тогава Спасителят приел кръстната Си смърт: Изкупителят наклонил глава и предал духа Си Богу и с това извършил делото на човешкото изкупление. Извършвайки Деветия час, Църквата ни припомня този последен величествен миг от земния живот на Христа.

В Богослужението на Деветия час са включени три псалома, в които Църквата възхвалява и прославя човешкото пребъдване в дома Господен.

Схемата на богослужебните часове е следната: три псалома, тропар на деня с Богородичен тропар, молитвите „Святый Боже... Пресвятая Троице... Отче наш", кондак на деня, 40 пъти „Господи, помилуй", молитвата „Иже на всякое время... ", с която молим Христа да приеме нашите моления в тоя час, прославление на Божията Майка и молитва, завършваща часа.

Вечерня – след Деветия час започва вечернята. В различните дни тя е различна. Голяма вечерня (на църковнославянски: великая вечерня) се отслужва на празници, например в навечерието на неделните дни през *Св. Четиридесетница*, *Пасха* и в други дни; Малка вечерня се изпълнява в навечерието на неделни и празнични дни, когато се извършва Всенощно бдение. И накрая – седмична вечерня, която собствено и принадлежи към кръга на Всекидневното богослужение. Вечернята изобразява накратко съдбините на света – сътворението, грехопадението на прародителите и изкуплението.

Лит.: ***Тодоров****, Т. П. Богослужението като образователно-възпитателен фактор в живота на Православната църква. // Църковен вестник, N 42-43, 30 дек. 1951.*

БОГОХУЛСТВО – свързва се със съзнателното кощунство или поругание на светините.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 544.

БОГОЧОВЕК – така е наречен Исус Христос, с което наименование се подчертава, че той едновременно е Бог и човек.

Онлайн ресурс.

БОГОЯВЛЕНИЕ – един от най-древните християнски празници. Празнува се на 6 януари (Йордановден). Първоначално е посветен на раждането на Иисус Христос и съпътстващите го събития: *Обрезание Господне* и *Поклонението на Влъхвите*. Исторически празникът в различните християнски традиции е претърпял значителни изменения (в частност, от него се е отделило Рождество Христово) и днес различните християнски деноминации го празнуват различно. Православната традиция обединява празника Богоявление с празника *Кръщение Господне*, приемайки, че при Кръщението на Иисус на река Йордан се появява Бог в Своята триединна същност: Синът – Христос, Светят Дух – във вид на гълъб, Който каца върху Христос и Гласът на Небесния Отец (Глас Божи), Който оповестява, че Христос е Негов Син. На този ден имен ден празнуват: Боян, Божидар, Дана, Дан, Божан, Божана, Йордан, Йорданка, Данчо, Богдан, Богдана, Боголюб, Боголюба, Бетина и др. Според Православния календар празникът Йордановден ознаменува Кръщението на Иисус Христос от Йоан Кръстител в р. Йордан. В момента на Кръщението небето „се отваря" и Светият Дух слиза върху Христос във вид на гълъб, а от небето се разнася глас: „Този е Моят възлюбен Син, в Когото е Моето благоволение". Оттук и названието на празника. Този празник има различни имена в различните области на страната, като някои от тях са *Кръстовден, Водици или Водокръщи*. Празникът е наречен така, защото на този ден всеки, който иска да е здрав през годината, се окъпва или поне се измива на реката. На този ден навсякъде, където има водоем, се извършва ритуалното хвърляне на кръста от местната църква. След изваждането на кръста се служи тържествена литургия, наречена *Велик водосвет*. На нея се обновява светената вода в храмовете. От нея всеки носи вкъщи. Тя пази от болести и пречиства душата. Пази се през цялата година за тежки моменти в семейството, ако някой легне болен. На Йордановден се месят три ритуални хляба, при чието замесване се ползва остатъкът от старата светена вода. Единият е за дома, вторият е за гостите, а третият се оставя пред вратите на къщата заедно с бакър вино за минуващите. Върху железен предмет се изгарят чемширените китки от предишното Рождество, а пепелта се поръсва със светена вода и се заравя под овошка или трендафилов

Богоявление Господне (икона)

храст. С донесената от църквата свещ се запалва с „нов" огън кандилото в семейния иконостас. Там се полагат и новите рождественски китки. Вечерта срещу Йордановден е третата (и последна) кадена вечер. Тя трябва да е постна. От ритуалните измивания и пръскания с вода на Богоявление тръгват и обичаите, свързани с поливането и мокренето на всички именици, независимо от годишното време. Ако на Йордановден времето е студено и сухо – годината ще бъде добра и плодородна. Замръзне ли хвърленият във водата кръст, годината ще бъде здрава и плодовита. Вярва се, че този, който е извадил кръста от водата, ще бъде здрав и щастлив. Според народното поверие през нощта срещу Богоявление в глуха доба небето се отваря и всеки, който го види, ще получи от Бог това, което си пожелае. Празникът в Гърция се празнува на 6 януари, а в Русия и Сърбия – по стар стил – на 19 януари.

Лит.: При река Йордан във време на празника Богоявление. // Църковен вестник, N 4-5, 18 ян. 1951; ***Пандурски****, В. Великият празник Кръщение* ***Господне*** *или Богоявление (Литургично идеен поглед). // Църковен вестник, N 4, 21 ян. 1955;* ***Христов****, Цв. Празникът Богоявление (Ист.-литургичен преглед). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1961; Богоявление. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1966;* ***Рашков****, Ив. Кръщение Христово – Богоявление. История и иконография на празника. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1991;* ***Христова****, Р. Обрезание и кръщение. // Църковен вестник, N 1, 1-7 ян. 1996; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 550.*

БОДЯНСКИ, Осип Максимович (1808-1877) – руски филолог и историк. Един от първите слависти в Русия. Занимава се с проблемите на старобългарския език и литература. Професор в Московския университет. Публикува извори за живота и делото на Св. Св. Кирил и Методий. Застъпва гледището, че църковнославянският книжовен език бил „славяно-български". По отношение на българо-гръцката църковна разпра заема страната на българите. Посреща с радост обявяването на Руско-турската война 1877-1878.

Лит.: ***Бодянски****, О. М. О времени происхождения славянских письмен. Москва, 1855;* ***Минкова****, Л.* ***Осим Максимович Бодянский*** *– издател на паметници на старобългарската литература. // Старобълг. лит., 1977, т. 2, с. 249-267; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 562-564.*

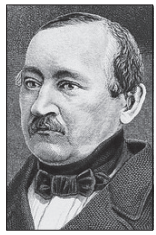

Осип Максимович Бодянски (фотопортрет)

БОЕВ (Бейоглу), Александър Стоилов – *вж Екзарх, Александър*

БОЕВ, Герасим Янакиев – *вж Герасим Янакиев Боев*

БОЖЕСТВЕНО ОТКРОВЕНИЕ – Свещено Писание (*Библията*) и Свещено Предание (отразено в древни християнски писмени паметници).
Онлайн ресурс.

БОЖИ АГНЕЦ – *вж Агнец Божи*

БОЖИ СЛУГА – титла, давана от Католическата църква на починали верни, които са се отличили през земния си живот със святост и героичност на добродетелите и за които е отворен беатификационен процес. Това е първата фаза на канонизационния процес, който има следните етапи: след като е отворен процес на епархийно ниво, веднага верният получава титлата „Божи слуга" и започва да се събират документи и свидетелства, които могат да помогнат да се пресъздаде живота и светостта на лицето; след като е завършена първата фаза, чака се Конгрегацията за каузата на светците да издаде декрет, в който се потвърждава, че Божият слуга по героически начин е практикувал християнските благодетели или че е понесъл мъченичество; от този момент се прибавя към титлата „Божи слуга" прилагателното „достопочтен". Най-накрая се чака да стане чудо чрез застъпничеството на Достопочтения. След като чудото бъде потвърдено, папата издава декрет, който обявява Божия слуга за „блажен", а ако стане още едно чудо, папата лично обявява блажения за светец. Разликата между „светец" и „блажен" е, че на блажените се отдава чест само в отделни епархии, региони, държави или монашески институти, докато светците се почитат от цялата църква.
Онлайн ресурс.

БОЖИЕ ЦАРСТВО – *вж Царство Божие*

БОЖИИ ИМЕНА – *вж Имена Божии*

БОЖИК – *вж Рождество Христово*

БОЖИКОВ, Христодул (– след 1896) – просветен и църковен деец в Източна Македония. Роден в с. Сухо, Лъгадинско (Егейска Македония). Учителства в близкото село Висока, където преподава по килийната метода. Превежда богослужебни текстове от гръцки език на местно българско наречие. В 1862 заменя преподаването на гръцки с обучение на български език. През 1863 напуска селото и отива в Серес, където е учител и певец в църквата „Свети Антоний". Скоро след това отново учителства във Висока. Около 1866 пак се установява в Серес като църковен певец, а по-късно и като свещеник. След учредяването на Българската екзархия (1870), макар че осъзнава българската си народност, остава лоялен на Цариградската патриаршия.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

БОЖИЛ – църковен деец. Свещеник в с. Иваняне, Софийско (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

БОЖИЛ – църковен деец. Свещеник в с. Куманово, Вардарска Македония (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с.79.

БОЖИЛОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

БОЖИЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (началото на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

Иван Ангелов Божилов (фотография)

БОЖИЛОВ, Иван Ангелов (19.VII.1940 – 15.X.2016) – историк. Роден в гр. Дупница. Завършва история в Софийския университет. Професор в Нов български университет (от 2001). Автор на: Писмата на Теофилакт Охридски като исторически извор (XI-XII в.). // Известия на Държавните архиви, 1968, т. 14, с. 60-100; Битолският надпис на Иван Владислав и някои въпроси от средновековната българска история. // Ист. преглед, 1971, N 1, с. 84-100; Симеон Велики (893-927). Златният век на Средновековна България (С., 1983); Фамилията Асеневци (1186-1460). Генеалогия и просопография (С., 1983); Хрониката на Константин Манасий. Зората на българската епика. Исторически бележки (С., 1992); Българите във Византийската империя (С., 1995); Основаване на Светата Атонска обител Зограф. Легенди и факти. // Светогорска обител Зограф, 1995, т. I, с. 3-21.

Лит.: Полихрония: Сб. в чест на проф. Иван Божилов. С., 2002.

БОЖИЛОВ, Михаил – църковен деец. Роден в с. Църква, Софийско. Свещеник в родното си село и Мошино (квартал на гр. Перник) (втората половина на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

БОЖИЧ – *вж Рождество Христово*

БОЖИЯ ПРОМИСЪЛ – грижата, промислянето на Бога за сътворения от Него свят изобщо и по-конкретно за човека като образ Божи.

Онлайн ресурс.

БОЖКО – църковен деец. Свещеник в с. Градец, Котленско, дн. Сливенска обл. (XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

БОЖКО (XIX в.) – църковен деец. Роден в гр. Клисура. Свещеник в с. Градец, Котленско, дн. Сливенска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 79.

БОЖКОВ, Атанас Димитров (15.III.1929 – 11.III.1995) – изкуствовед. Роден в с. Исперихово, Пазарджишка обл. Завършва живопис във Висшия институт за изобразителни изкуства – София. Ст. н. сътрудник в Института за изобразителни изкуства – София (1961-1964). Заместник-председател на Комитета за изкуство и култура (1966-1971). Професор във Висшия институт за изобразителни изкуства – София (1970-1990). Автор на: Българска историческа живопис. Ч. 1. Миниатюри, икони, стенописи (С., 1972); Художественото наследство на манастира Зограф (С., 1981); Българската икона (С., 1985); Търновската средновековна художествена школа (С., 1985); Изображенията на Кирил и Методий през вековете (С., 1989).

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 41; Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 61.*

БОЖКОВ, Димитър (7.VI.1874 –) – църковен деец. Роден в с. Орлов дол, Харманлийско (дн. Хасковска обл.). Завършва Самоковското богословско училище (1896) и Духовна академия в Казан. Учител (1891-1893). Писар при митрополията и архиерейското наместничество (1899, 1901). Учител в Софийската духовна семинария (1902-1903; 1904-1905), гимназиален учител (1905-1912; 1913-1918; 1923-1927), инспектор в отдела за вероизповеданията при Министерството на външните работи и изповеданията (1918), началник на Църковно-благотворителното отделение в *Св. Синод* (1919-1921), уредник в Етнографския музей (1921) и др. Автор на „Коментар на Мойсеевото петокнижие" (1906), учебници по вероучение за II, III и IV отделения. Превежда съчинения на Григорий Петров и други представители на християнската социална етика (Василий Розанов, Сергей Булгаков и пр.)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, т. 16, с. 106-107, бел. 1 под линия.*

БОЗОВ, Стефан Т. (ок. 1844 – март 1878) – възрожденски църковен деец. Роден в Казанлък. Ръкоположен за свещеник в родния си град (1865). Член на местния революционен комитет. Архиерейски наместник и председател на каазалийския смесен съвет в Казанлък през 70-те г. на XIX в. Участник в Старозагорското въстание 1875.

Лудвиг Бойкин (фотография)

*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 285-287.*

БОЙКИН, Лудвик – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, дн. квартал на гр. Раковски). Учил в Пловдивската капуцинска семинария и после изпратен в Капуцинския институт в с. Буджа край Смирна (Турция), където постъпва в ордена на капуцините. По настояване на своите началници пристига в Пловдив, където завършва богословие и на 21 септември 1894 получава свещенически сан. Не след дълго заболява от туберкулоза и умира в с. Браниполе, Пловдивско.

Онлайн ресурс.

БОЙНОВ, Димитър Харизан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Омуртаг

(60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 81.

БОЙОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Чирпан (средата на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 81.

БОЙЧЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в Нова махала (дн. квартал на Габрово) през 60-те и 70-те г. на XIX в. Отслужва молебен при избухване на Априлското въстание 1876 в района на Габрово и Севлиево.

*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, т. I, с. 283-284.*

БОЙЧО ГРАМАТИК (втората половина на XVI в.) – дяк, книжовник. Работи в Елешнишкия манастир „Св. Богородица". Преписва и украсява четверовангелие (1557). Ръкописът се съхранява в Църковния музей – София.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 66.

БОЛГАРОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (1874).

Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с.81.

„БОЛГАРСКОЙ КУЛЬТУРНО-БЛАГОТВОРИТЕЛЬНЫЙ КРУЖОК В МОСКВЕ" – създаден от група българи, живеещи в Москва (датата не се посочва), които, макар и задомени тук, не скъсали своите контакти с България. Задачи: 1. оказване на благотворителна помощ на свои членове, които се нуждаят; 2 сближаване на членовете и живеещите в Москва българи за съвместно обсъждане на въпроси от културно и обществено естество; 3. осветляване на руското обществено мнение по въпроси от развитието на България в политическо и стопанско естество. Първа стъпка – организиране на лазарет с 25 легла в Москва за руски ранени войници, след въвличане на Русия в световната война.

Лит.: Църковен вестник, N 38, 20 септ. 1914.

БОЛЕВСКИ, Никола – *вж Йоцев, Никола*

БОЛНИЧЕН ХРАМ ПРИ СТАРОЗАГОРСКАТА ДЪРЖАВНА БОЛНИЦА – открит през 30-те г. на миналия век. Функционира до 9 септември 1944, след което е закрит. Възстановен 2013.

Онлайн ресурс.

БОЛОНСКИ ПСАЛТИР – средновековен литературен паметник от XIII в. Писан на пергамент. Състои се от 264 л. Представлява псалтирен текст с тълкуванията на Исихий. Включва още библейски песни и други Старозаветни псалмически творби. Украсен богато със заглавки и заставки в анималистичен стил. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Болонски псалтир. Български книжовен паметник от XIII в. Фототип. изд. С., 1968; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 105; **Мусакова**, Ел. Композицията на Псалтира. // Медиевистика и културна антропология: Сб. в чест на 40-год. творческа дейност на **проф. Донка Петканова**. С., 1998, с. 349-360; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 653-654.*

Фрагмент от Болонския псалтир (фотография)

БОНДЖАКОВ, Владимир – църковен деец. Свещеник в колония Кюлевча, Бесарабия (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 81.

БОНЕВ, Георги – църковен деец. Роден в с. Раковец, Радомирско, дн. Пернишка обл. Свещеник в родното си село. Спомосъществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 81.

БОНЕВ, Иван (15.VIII.1866 – 15.II.1931) – духовник-униат. Роден в гр. Кукуш, Егейска Македония. Завършва Висша духовна академия в Рим. Ръкоположен за свещеник (1888). Секретар на епископ Лазар Младенов. По-късно преместен в Одрин, където подпомага епископ Михаил Петков (до 1901). Енорийски свещеник в с. Покрован, Ивайловградско, дн. Хасковска обл. Включва се в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание 1903. След въстанието е арестуван и хвърлен в затвор. След застъпничеството на епископ Михаил Петков и австро-унгарския консул пред местните власти е освободен (1904). Подпомага дейността на архиепископ Михаил Миров (1907-1908). След Младотурската революция 1908 назначен за енорийски свещеник в с. Акбунар, Одринско. По време на Междусъюзническата война 1913 разгръща дейност в подпомагане на българските бежанци. Автор на книгата „Турското нахлуване в Тракия през месец юлий 1913 година". След въвличането на България в Първата световна война води активна преписка с ректора на Духовната семинария на отците-капуцинци в Караагач. Надеждите му да види Източна Тракия свободна не се осъществяват. Енорийски свещеник в София (1926-1931).

*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 68-76; **Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие. С., 1998, с. 37.*

БОНЕВА, Вера Петрова (26.VI.1965) – историк. Родена в гр. Горна Оряховица. Завършва история във Великотърновския университет. Преподавател във Великотърновския и Шуменския университети. Професор в Университета по библиотекознание и информационни технологии – София. Автор на: Животът и делото на д-р Иван Селимински в бълг. историческа книжнина. // Ист. преглед, 1991, N 12, с. 70-85; Историкът Гаврил Кръстевич. // Ист. преглед, 1993, N 4-5, с. 182-197; Българите пред Европа през 1862 г. (В. Търново, 1993); Исторически етюди

по Българско възраждане (В. Търново, 1997); Властта на словото във вихъра на въстанието. // Въстанието в Ново село 1876 г. (С., 1997, с. 208-218); Американската мечта в българското възрожденско общество (В. Търново, 1998); Църковнонационалното движение през епохата на Възраждането в българската мемоаристика. // Светогорска обител Зограф (В памет на Димитър Ангелов) (С., 1999, с. 246-256); Гаврил Кръстевич. Биография (Шумен, 2000); Българското възраждане в Шумен и Шуменско. Църковнонационални борби и постижения (В. Търново, 2002).

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 42.*

БОНЕТИ, Аугусто (1835-1904) – френски висш католически духовник. Епископ. Оглавява Солунската мисия на лазаристите, чиято задача е да разпространява унията в Южна Македония. Под неговото ръководство започва строежът на сграда, предназначена за българска гимназия, в която е открита Солунската българска католическа семинария (1885-1886).

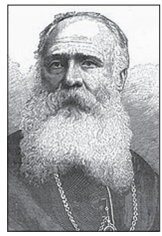

Аугусто Бонети (фотография)

*Лит.: **Стамов**, М. **Йероним**. Зейтинликът при Солун. // Сборник Солун. – София, 1934, с. 318-326; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 308-309.*

БОНКОМПАНИ, Уго – *вж Григорий XIII*

БОНЧЕВ, Атанасий (светско име: Димитър) (3.II1915 – 30.VIII.1978) – богослов, архимандрит. Роден в Разград. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски". Специализира в Магдебургския университет (Германия). Преподавател по църковно-славянски и немски език в Софийската духовна семинария. Ст. н.с. в Националния църковен историко-археологически музей в София, където завежда сбирката от ръкописни и старопечатни книги. Прави първия пълен новобългарски превод на словата и поученията, свързани с името на Св. Климент Охридски.

*Лит.: [**Атанасий Бончев**:] Некролог. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978.*

БОНЧЕВ, Рафаил – църковен деец. Свещеник в Котел (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 83.

БОНЧУКОВ, Иван – църковен деец. Свещеник в Чинели, Добруджа (1876-1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 83.

БОРЕ, Б. – лазарист. Главен ръководител на католическата пропаганда в Цариград (60-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Български екзарх Йосиф I**. Дневник / Тескст, комен. и бел. Хр. **Темелски**. С., 1992, с. 893.*

БОРИЛОВ СИНОДИК – среднобългарско книжовно произведение от нач. на XIII в. Създаден във връзка със събора срещу *богомилите*, свикан от цар Борил през 1211. По царско нареждане преведен на български език гръцкият Синодик от 843, който съдържа опровержения и анатеми срещу различни по-стари ереси, разпространени във Византия. Към превода е прибавена отделна глава, в която се излагат и проклинат схващанията на богомилите. По-късно допълнен с разказ за възстановяването на Търновската патриаршия (1235) и с поменик на български царе, царици, патриарси, митрополити и боляри. След падането на Търново под османска власт (1393) пренесен и разпространяван в Сърбия, Молдова и Русия, където по негов образец са съставени местни синодици. Най-ранният запазен препис на Синодика датира от края на XIV в. Намерен в Търново от Николай Палаузов и се пази в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Библиотеката притежава и втори, по-късен препис, направен през XVI в. и открит от проф. Марин *Дринов.*

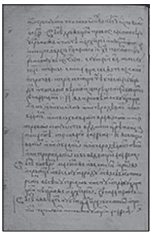

Борилов синодик (фотография)

*Лит.: **Успенский**, Ф. И. Синодик в Неделю Православия: Сводный текст с приложениями. Одесса, 1893; **Попруженко**, М. Г. Синодик царя Борила. // Бълг. старини, 1928, т. 8; **Георгиев**, Е. **Презвитер Козма** на Бориловия събор в 1211 г. // Изв. Др-вото на филолозите – слависти в България, 1942, т. 1, с. 16-45; **Тотоманова**, А. Синодик царя Борила в сборнике Палаузова. // XXI ежегодная богословская конференция. Церковно-историческия исследования в контексте современной науки. Москва, 2011, с. 165-171; **Лазаров**, С. Синодикът на цар Борил като музикално-исторически паметник. // Изв. Инст. за музикознание, 7, 1960, с. 5- 77; **Тончева**, Е. Музикални текстове в Палаузовия препис на Синодика на цар Борил (Палеогр. изследв. и музикален анализ). // Изв. Инст. за музикознание, 12, 1967, с. 57-159; **Божилов**, Ив., А. **Тотоманова**, Ив. **Билярски**. Борилов синодик – издание и превод. С., 2011; **Ангелов**, Б. Ст. Бориловият синодик. // Прослава на Велико Търново. С., 1978, с. 182-186; Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 27-28.*

БОРИС I – *вж Борис-Михаил*

БОРИС АГАТОНИКИЙСКИ (светско име: Васил Иванов Добрев) (10.III.1953 –) – висш духовник. Роден в гр. Русе. Завършва Софийската духовна семинария, Духовната академия в София. Преподавател в Софийската духовна семинария (1983-1991). Приема монашество (1989). Ръкоположен за йеродякон (1989) и за йеромонах (1989). Назначен за предстоятел на Българското подворие (1 юли 1991). Възведен в архимандритски сан (1994). Главен секретар на Св. Синод и настоятел на Патриаршеския храм-паметник „Св. Александър Невски" в София (2001-2004). Игумен на Бачковския манастир (2004-2008). От 27 февруари 2008 е викариен епископ Агатоникийски. В 2011, заради отказ да погаси своите дългове пред Телефонната компания, са били изключени мобилните телефони на всички йерарси на Св.

Борис Агатоникийски (фотография)

Синод и Патриарх Максим. През януари 2014 Св. Синод, разглеждайки жалбата на епископ Борис, му забранява да извършва свещеннослужение до взимане на окончателно решение. На 19 февруари Св. Синод разрешава да се възбуди срещу него църковно-съдебно разследване и същия ден го отстранява от управлението на манастира. До приключване на разследването е изпратен на послушание в Рилския манастир. Заедно с това името му е изключено от списъците на епископите-кандидати за митрополитски катедри.

*Лит.: Нов епископ на Българската православна църква **Агатонийски епископ Борис**. // Църковен вестник, N 7 (извънреден) 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 364.*

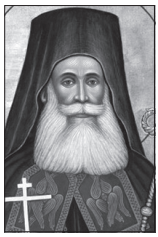

Борис Неврокопски (икона)

БОРИС НЕВРОКОПСКИ (светско име: Вангел Симов Разумов) (26. X.1888 – 8.XI.1948) – роден в с. Гявато, Битолско, Вардарска Македония. Завършва Одринската българска гимназия (1904) и продължава образованието си в Българската духовна семинария в Цариград със стипендия, отпусната от екзарх *Йосиф I*. Приема монашество (1910) под името Борис и служи като йеродякон при Неврокопския митрополит Иларион. През 1911 продължава образованието си в Богословския факултет в Черновиц, Австро-Унгария и го завършва с научна степен „доктор на богословските науки" (1915). След завръщането си в България е назначен за учител в Свещеническото училище в Бачково. След това е учител в Пловдивската духовна семинария. Ръкоположен в йеромонашески сан от Пловдивския митрополит *Максим* (1917) и заминава на мисия в Унгария, където до 1922 възглавява в църковно-просветно отношение българската колония. През юли 1922 се завръща и е удостоен с архимандритско достойнство. От май 1923 до септември 1924 е протосингел при Софийската митрополия, а от септември 1924 до септември 1926 е началник на Културно-просветното отделение при Св. Синод и председател на храма „Св. Александър Невски". От септември 1926 до края на ноември 1931 е ректор на Софийската духовна семинария. В средата на декември 1931 е ръкоположен за епископ Стобийски. От 28 ноември 1931 е главен секретар на Св. Синод, на който пост остава до 17 март 1935, когато е избран за Неврокопски митрополит. През 1932 е натоварен с историческа мисия в Йерусалим по вдигане на схизмата от Цариградската патриаршия. Преговорите започват на 12 април и приключват успешно едва на 22 февруари 1945. След разгрома на Югославия от Германия през пролетта на 1941, Българската екзархия възстановява своя диоцез в освободените от България части от Вардарска и Егейска Македония и в Западна Тракия. Струмишка и Драмска епархия са обединени като Струмишко-Драмска до 1943, когато отново са разделени. Временното управление на Драмска епархия е поето от митрополит Борис Неврокопски. За кратък период от време неврокопският митрополит Борис успява да извърши успешно строителство на над 20 храма. Наричат го „съвестта на Българската църква" заради изключителната му ерудиция – владеел е свободно 13 езика, и заради непримиримата му борба срещу атеизма на комунистическата идеология. Поради тези му действия окръжният комитет на БКП в Горна Джумая (дн. Благоевград) го обявява за „враг N 1 на народната власт". На 8 ноември 1948, след като отслужва Св. *Литургия* за освещаване на храма „Св. Димитър" в с. Коларово, е убит от низвергнатия свещеник Илия Стаменов от с. Хърсово. Убийството му е част от засиления натиск на комунистическия режим върху Българската православна църква и има за цел и сплашването на останалите архиереи.

*Лит.: **Гяуров**, Хр. **Неврокопский митрополит Борис**. // Църковен вестник, N 13, 30 март 1935; Каноническият избор на Неврокопски митрополит. // Църковен вестник, N 13, 30 март 1935; Послание (на **митрополит Борис**) до паството на Богохранимата Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 17-18, 27 апр. 1935; **Гяуров**, Хр. Тържественото посрещане на **митрополита Бороса** в Неврокопската епархия. // Църковен вестник, N 19, 11 май 1935; Надгробно слово, произнесено от наместник-председателя на Св. Синод **Негово Високопреосвещенство Доросто-Червенски митрополит Михаил** при погребението на блаженопочиналия **Неврокопски митрополит Борис**. // Църковен вестник, N 37-38, 22 ноември 1948; Погребението на блаженопочиналия **Неврокопски митрополит Борис**. // Църковен вестник, N 37-38, 22 ноември 1948; **Кирил, Патриарх Български**. **Неврокопски Борис**. По случай 20 години от блажената му кончина. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1969; **Екзарх Йосиф I** в спомени на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 210; **Ангелов**, В. Неврокопска епархия при управлението на **митрополит Борис** (1935-1948). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 293-304; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква: Биогр. сб. С., 2003, с. 214-215; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 426; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991: Докум. сб. С., 2017, с. 76, 140, 443, 444, 445-446; **Карадаков**, А. Възпоменание за **Неврокопския митрополит Борис**. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2018.*

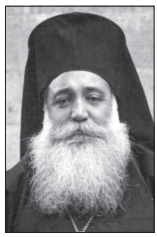

Борис Охридски (фотография)

БОРИС ОХРИДСКИ (светско име: Константин Георгиев) (30.I.1875 – 22.X.1938) – висш духовник. Роден в Стара Загора. Завършва Духовната академия в Санкт Петербург, след което е учител в Духовното училище в Самоков. Протосингел на Българската екзархия (1903-1910). Взима активно участие в разширяването и развитието на църковното и просветното дело в Тракия и Македония. Хиротонисан в епископски сан (5 август 1910) в църквата „Св. Стефан" в Цариград и получава титлата Моравски. На 10 декември същата година е избран за Охридски митрополит (10 декември 1910). След заграбването на Вардарска Македония от Сърбия (1913) е изгонен от епархията си и до 1915, и след намесата на България в Първата световна война (1 октомври 1915) управлява новоприсъединената към Българската църква Гюмюрджинска епархия. По време на Първата световна война (1915-1918) се завръща в Охридска епархия, а след смъртта на митрополит *Козма Дебърски* управлява и Дебърска епархия. Остава в Охрид до края на войната в 1918. Член на Св. Синод. Екзархийски наместник в Цариград (1924-1936), след което се

оттегля на покой в Рилския манастир, където се отдава на книжовна дейност. Умира в София.

Лит.: Почина последният македонски митрополит. // Църковен вестник, N 40, 28 окт. 1938; ***Захариев****, К.* ***Охридски митрополит Борис****. // Народен страж, N 17-18, 1 ноември 1938;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 61-62;* ***Александров****, Н. Тридесет и една години от смъртта на* ***Охридския митрополит Борис****. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1969;* ***Тодоров****, Ст. В памет на последния български* ***Охридски митрополит Борис*** *(1875-1938). // Църковен вестник, N 19, 26 май 1992;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. С., 2003, с. 286-287; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 474;* ***Любенова****, Л. Старозагорецът* ***Борис Охридски*** *– последният български владика в Македония. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 317-326;* ***Охридски митрополит Борис****. // Любенова, Л. Духовният елит на България. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 394;* ***Любенова****, Л. По пътя на българската духовност. Т. 2. Изследвания по църковна история. С., 2014.*

Княз Борис I Покръстителят (икона)

БОРИС I МИХАИЛ (срещан и като Богор, Богорис) (първата половина на IX в. – 2.V.907) – български владетел (852-889; 893). Налага Християнството и въвежда славянската писменост в България. Детронира първородния си син Владимир Расате заради отказа му да приеме Християнската вяра и възкачва на престола другия си син – цар Симеон. Потушава жестоко и избухналия наскоро след Покръстването болярски бунт. Поради отказа на Византия и на Цариградската патриаршия да признае самостоятелна българска църква, търси сближаване с папата в Рим. Български пратеници занасят списък със 115 въпроса до папа Николай I, на които той дава и съответни отговори, съставени от Анастасий Библиотекар. Основният въпрос на българския владетел се отнася до ръкополагането на главата на Българската църква за патриарх. В България са изпратени кардинал *Формоза Портуенски*, епископ Павел Популонски, придружавани от група свещеници. В своя избор за архиепископ на България Борис се спира на кардинал Формоза Портуенски, бъдещ папа (891-896). През 867 български пратеници пристигат в Рим с молба папата да назначи Формоза. Папа Николай I отказва. На 13 ноември 867 Николай I умира и новият папа Адриан II още по-решително се противопоставя на назначаването на кардинал Формоза за глава на Българската църква. В България са изпратени други двама епископи – Гримуалд Полимартийски и Доминик Тривенски. Папата предлага на княз Борис да избере за архиепископ на България някой от тях или Павел Популонски. Княз Борис отправя ултимативно искане за български архиепископ да бъде ръкоположен дякон Марин или някой от кардиналите на папата. Въпросът е не толкова до съответната личност, а до това кой ще определи главата на българската църква. И това искане на княз Борис е отхвърлено. След този отказ българският владетел прекъсва сношенията си с Рим и отново започва преговори с Цариград. Българският църковен въпрос намира компромисно решение на Четвъртия Цариградски събор (869-870). След закриването му е учреден Български църковен диоцез, начело на който е поставен византиецът Георги, с титла „митрополит на Дръстър" (дн. Силистра) (870 – ок. 886), със седалище в Плиска, директно подчинен на Цариградската патриаршия. Папските пратеници получават голям подкуп и са изпратени обратно в Рим. Българската църква получава седем митрополии и е устроена по византийски модел, като са възприети духовните санове хартофилакс, синкел, екзарх. През 879 на Патриаршеския престол в Цариград отново се възкачва патриарх Фотий, който свиква нов църковен събор. На 24 декември 879 е взето решение, според което Цариградската патриаршия повече няма да ръкополага в България, дори да бъде отправена подобна молба. Това на практика означава, че Българската църква придобива статут на автокефална (самостоятелна). Начело на нея е поставен Йосиф I, който провежда прославянската политика на княз Борис и по-късно – на цар Симеон. Княз Борис I е канонизиран като светец скоро след смъртта му. Българската църква в наши дни го почита под името Свети цар Михаил Борис, макар че приживе той никога не е носил царско достойнство. Остава в историята на България като Покръстителя.

Лит.: ***Начов****, В. Св.* ***княз Борис Български****. С., 1907;* ***Цухлев****, Д. Християнството между славяните и българите на Балканския полуостров до* ***княз Бориса-Михаила****. Видин, 1910;* ***Шивачев****, А. Опитите на Рим да подчини българската църква при* ***царете Бориса*** *(IX в.) и* ***Калояна*** *(XIII в.) (Кратък ист. очерк). С., 1916;* ***Киселков****, В. Кога се е покръстил* ***княз Борис****. Сливен, 1925;* ***Шивачев****, А. Християнството на Балканския полуостров. Поява и разпространение в първите пет века и в България до* ***цар Бориса*** *(Принос към старата ист. на християнската църква на Балканския п-в). С., 1929;* ***Снегаров****, Ив. Християнството в България преди покръстването на* ***княз Борис*** *(865). // Год. Духовната акад., 1956, т. 5, с. 202;* ***Войнов****, М. За разрива между* ***Борис I*** *и Рим. // Изв. Инст. за бълг. ист., 1957, т. 7, с. 321-328;* ***Гюзелев****, В.* ***Княз Борис Първи****. България през втората половина на IX в. С., 1969;* ***Петров****, П. За годината на налагане на християнството в България. // Изв. Инст. за ист., 1964, т. 14-15, с. 588-589;* ***Казански****, Н.* ***Св. княз Борис-Михаил*** *и покръстването на България в западноевропейската религиозна и литературна традиция. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986;* ***Кацарски****, Н. Дейността на* ***Св. цар Борис*** *за създаването на независима Българска църква. // Църковен вестник, N 37, 9 окт. 1992;* ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. С., 1999, с. 40-42; Православна энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 30-32;* ***Гюзелев****, В. Покръстване и християнизация на българите. Извороведческо изследване с приложение. С., 2006.*

Цар Борис III със семейството си (фотография)

БОРИС СТОБИЙСКИ ЕПИСКОП – *вж Борис Неврокопски*

БОРИС III (1894-1943) – цар на Българите (1918-1943). Първият български владетел на следосвобожденска България от Източноправославно вероизповедание. По желанието на майка му – княгиня Мария Луиза, след раждането му е кръстен по

католически обряд. За да постигне помирение с Русия и бъде признат за законен владетел, баща му княз Фердинанд скланя той да премине в лоното на Източното православие. Миропомазан (2 февруари 1896). Заставайки начело на българския престол, не одобрява отношението на земеделското правителство, проявено по време на Църковния събор 1921-1922, но не е в състояние да му се противопостави. При женитбата си с италианската принцеса Джованна Савойска (1930) се изпълняват две бракосъчетания – Католическо (в гр. Асизи) и Източноправославно в София. Родилите се от брака им две деца – Мария-Луиза и Симеон са кръстени по Източноправославния обряд.

Лит.: Младият цар. // Църковен вестник, N 38, 15 окт. 1918; Рескриптът на папата. // Църковен вестник, N 39, 25 окт. 1930; Реч на ***Негово Високопреосвещенство Св. Видинския митрополит Неофит****, наместник-председател на Св. Синод, при венчавката на* ***Техни Величества цар Борис III и царица Йоанна*** *в храм-паметника „Св. Александър Невски", на 31.X. т. г. // Църковен вестник, N 40-41, 8 ноември 1930; Венчавката на* ***Н. В. Царя****. // Църковен вестник, N 40-41, 8 ноември 1930;* ***Попов****, М. Царят и Църквата. // Църковен вестник, N 36, 30 септ. 1938;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 117-120; Послание към българския народ от Светия Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943; Реч, произнесена от* ***Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит****, наместник-председател на Св. Синод, при опелото на блаженопочиналия* ***цар Борис III*** *в храма-паметник „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943; Реч, произнесена от* ***Негово Високопреосвещенство Софийския митрополит Стефан****, произнесена в храма на Рилската Св. обител на заупокопойната Св. Литургия – панахидата над царския гроб. // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943; Кончина и погребение на блаженопочиналия* ***цар Борис III****. // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943;* ***Видинский Неофит, наместник-председател на Св. Синод****. Една година от смъртта на* ***цар Борис III****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 авг. 1944;* ***Архимандрит Стефан****. Една година без* ***цар Бориса****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 авг. 1944.*

БОРИСОВ, Иван (-1944) – църковен деец. Свещеник в гр. Русе. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 32.

БОРИСОВ, Стефан (Цони) – църковен деец. Роден в с. Кайнарджа, Силистренско. Първоначално учи при баща си, а по-късно в с. Калипетрово, Силистренско. Учителства 7-8 г. По време на Кримската война 1853-1856 се преселва в Бесарабия, но по-късно се завръща обратно. Ръкоположен за свещеник (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 83.

БОРИСОВ, Христофор – църковен деец. Роден във Върбица, Шуменска обл. Ръкоположен за свещеник в Алфатар, Силистренско (1841).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 83.

БОРУЙСКО СВЕТОГОРИЕ (наричано още Старозагорска Света гора) – район северно от Стара Загора, в който се намират останките от манастир и 7 скита (по-малки манастири), образували в далечното минало църковно средище, събирало поклонници от цялата област. Около VI в. на мястото на антично светилище и капище се изгражда мощно църковно средище, включващо лавра (голям централен манастир) и десетина скита. Манастирите са създадени и построени още преди официалната християнизация на България – около VI-VII в. Най-интересен от тези исторически обекти е манастирът в местността Боров дол, южно от връх „Българско кале". Откритите останки от стенописите показват високо художествено майсторство на старите майстори, а цветовете, които са използвани, насочват към школата на малоазийските зографи, рисували най-старите църкви в света. На върха на хълма Аязмото се намира параклисът „Св. Теодор Тирон", под чиито стени извира свещен извор. Счита се, че този малък храм също е принадлежал към Старозагорската Света гора. Тези манастири не са проучени напълно.

Онлайн ресурс.

БОСАКОВ, Иван Благоев – *вж Йосиф Американски, Канадски и Австралийски*

БОСИЛКОВ, Евгений (16.XI.1900 – 11.XI.1952) – висш католически духовник. Роден в гр. Белене. Приет в пансиона на отците-пасионисти в село Ореш (1911), а две години по-късно постъпва в тяхната Духовна семинария в Русе. През 1914 изпратен за по-нататъшно обучение в гр. Кортрейк (Белгия), но поради започналите военни действия през Първата световна война е принуден да напусне. Прехвърля се в съседна Холандия, но се завръща в Белгия, заради задължителното едногодишно послушничество (1919-1920). Приема духовното име Евгений. Следва курсове по философски и богословски науки (до 1926), след което се завръща в България, където е ръкоположен за свещеник. Година по-късно постъпва в Папския източен институт в Рим. Енорийски свещеник в Русе (1929-1934) и в с. Бърдарски геран (1934-1946). Епархийски архиерей в Русе (от 26 юли 1947). Противопоставя се на атеистичните действия на новите управляващи в България. Заема се с организиране на „народни мисии", с интензивно проповядване на Християнските идеи повсеместно по всички енории, стигайки до най-отдалечените места на епархията. За тази си дейност е подложен на преследване и репресии.

Евгений Босилков (фотография)

Per aspera ad astra!

След тежки побоища и изтезания на 3 октомври 1952 е изправен на съд и получава смъртна присъда, изпълнена в Централния софийски затвор. Провъзгласен за блажен на Католическата църква от папа *Йоан Павел II* (15 март 1998).

*Лит.: **Василев**, Николай Цветков. Епископ **д-р Евгени Босилков** – един мъченик на комунистическия режим. // Борба, 1996, N 3, с. 17-18; **Жейнов**, Иво. Епископ Босилков убит, защото не искал да влезе в ОФ. // Демокрация, N 33, 6 февр. 1998, с. 6; Желая да бъда християнин: Живот и мисли на **Б[лажения] Евгений Босилков – пасионист мъченик Никополски епископ** (1900-1952). Русе, 1998; **Таконе**, Фернандо. **Евгений Босилков** – български епископ мъченик, защитник на правата на **Бога** и на човека. Русе, 1998; **Господинов**, Т. **Блаженият епископ Евгений Босилков** – рожба на хилядолетната история на Белене. Свищов, 1999; **Тассоне**, Fernando. Roncalli e Bossilkov per la nuova Bulgaria. Пловдив, 2001; Пасторални писма на **Блажения Мъченик Евгений Босилков, Никополски Епископ**. Плевен, 2002; **Ди Еуджение**, Пиерлуиджи. **Блажен Евгений Босилков – епископ мъченик**: да умреш за Вярата. С., 2012.*

Христо Ботев (фотография)

БОТЕВ, Христо (Хр. Б. Петков) (25.XII.1847 – 20.V. / 2.VI.1876) – поет и революционер. Роден в гр. Калофер. По спомени на съвременници, на 11 май 1867 произнася в родния си град пламенна реч по повод празника на славянските просветители. Заради революционния ѝ заряд е принуден да напусне града, за да избегне ударите на османската власт. На двамата равноапостоли посвещава и една статия, поместена във в. „Знаме" N 15, 9 май 1875, в която очертава значението на тяхното дело за българския и другите славянски народи. Издава и три календара. В първия от тях първи канонизира за светец Васил Левски. По повод на т.нар. „Френска сватба" в Русе заема положително отношение към поведението на митрополит Симеон (1874).

*Лит.: **Орманджиев**, Ив. **Христо Ботев** за духовното освобождение и Екзархията. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947; **Архим. Василий**. **Христо Ботев**, религията и църквата. // Църковен вестник, N 24-25, 7 юни 1947; **Мутафчиев**, К. **Христо Ботев** и православната духовност. // Църковен вестник, N 4, 8 февр. 1991; **Шопов**, Ат. Една родолюбива апология на **Христо Ботев** за Екзархията. // Духовна култура, 2005, N 1, с. 19-25; **Илиева**, В. За българска святост и паметта. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008; **Любенова**, Л. **Христо Ботев** и **митрополит Симеон**. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 126-134.*

Изглед от манастира „Св. Марина" – с. Ботево, Варненско (фотография)

БОТЕВСКИ МАНАСТИР „СВ. МАРИНА" – намира се близо до с. Ботево, Варненско на 30 км южно от Добрич и на 35 км северно от Варна. Възниква в средата на XIX в., около лековит извор, който е бил собственост на османски бей. През 1844 е построен параклис и две къпални до извора. След 9-ти септември 1944 манастирът запустява. Възобновен след радикалните промени от края на 80-те и началото на 90-те г. на миналия век, когато са ремонтирани отново параклисът и двете къпални. Построени са и четири стаи за поклонници, както и магерница към тях. Възобновен е и традиционният събор на Маринин ден, който се е чествал на това място още от XIX в. Понастоящем манастирът е действащ.

Онлайн ресурс.

БОТЬОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (от 1847).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 86.

БОЧАРОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 86.

БОЧОВИЧ (или Бочоич), Герасим (XVIII в.) – духовник. Роден в с. Нивище, Горнореканско, което в XIX в. заедно с цялата обл. Горна река се поалбанчва. В 20-те г. на XIX в. е последният игумен в манастира на Меник над горнореканското с. Вървбен. Принуден да напусне манастира (1831), става игумен на Марковия манастир край Скопие.

Онлайн ресурс.

БОЧУКОВ, Славчо Илиев (24.I.1952 – 15.II.2008) – църковен деец. Роден в с. Горна Градешница. Ръкоположен за свещеник (1974) и назначен за председател на храм „Св. Св. безсребърници Козма и Дамян" – гр. Сандански. Архиерейски наместник (1999-2003). Полага грижи за поддържане на съществуващите и изграждането на нови храмове в Сандански и района.

*Лит.: **Славчо Илиев Бочуков** (Некролог). // Църковен вестник, N 3, 16-29 февр. 2008.*

БОЯДЖИЕВ, Димитър (– 2.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Лозница, Търговищко (дн. Разградска обл.). Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.

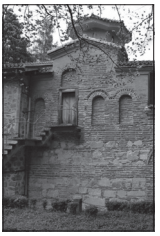

Изглед от Боянската църква (фотография)

БОЯНСКА ЦЪРКВА „СВ. СВ. НИКОЛА И ПАНТЕЛЕЙМОН" – средновековна българска църква (придворен параклис, по-късно манастир) в софийския квартал Бояна, намиращ се в подножието на Витоша. Един от културните символи на България. Включена като културен паметник в Списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО под N 42 (1979). Филиал е на Националния исторически музей от 2003. Тук в 1854 г. Виктор Григорович открива Боянския поменик на българските царе и Боянския палимпсест – забележителни паметници на българското средновековие. Храмът е двуетажен. Отнася се към типа двуетажни църкви-гробници с долен етаж, предназначен за крипта (гробница) и горен за семеен параклис. Счита се за църква към извънградската резиденция на феодала, от която тя е била част. Най-старият строителен период е от края на X в. – началото на XI в. В архитектурно отношение е малка едноапсидна кръстокуполна сграда с вградени подпори, които формират вписан кръст. Фасадната пластика на многостъпалните засводени ниши и арките при отворите е допълнена с т.н. „вълчи зъби" от поставени неортогонално керамични зидарийни тела при сводовете, тези похвати са прилагани в по-старите български храмове в Търново, Охрид и Костур. Църквата е разширена с пристроената през XIII в. основна част по време на Второто българско царство от севастократор Калоян. Именно тя определя храма към типа двуетажни църкви-гробници. Долният етаж (криптата) е покрит с полуцилиндричен свод с две ниши „аркосолии" – на северната и на южната стена, а горният (параклисът) – повтаря архитектурния тип на първоначалната църква. Характерна е фасадната украса, където освен пластиката на слепите засводени ниши и арките при отворите, тук е приложен т.н. „живописен стил" – смесена зидария от бял камък и червени тухли, съчетана с керамопластична декорация от вградени цветни глазирани „чашки", характерна за Търновските, Несебърските и Охридските български храмове. От изградените по поръка на севастократора в София църкви са запазени още две – Света Петка Стара и параклисът „Свети Николай". Третата възрожденска част е достроена от боянчани, с техни средства, в средата на XIX в. След Освобождението селяните искат да построят по-голяма нова черква, като съборят старата средновековна и възрожденска, тя е спасена от българската царица Елеонора, втората съпруга на цар Фердинанд, която предоставя на селяните друг терен. Фердинанд устройва прелестния малък парк около църквата и засажда уникалните за България северноамерикански секвои и други редки видове. След кончината ѝ (септември 1917) царицата е погребана до южната страна на Калояновата църква. Стенописите в църквата са от различни периоди: XI-XII в., 1259 (най-ценните), XIV в., XVI-XVII в. и 1882. Изключителни художествени достойнства имат световноизвестните стенописи (240 изображения – втори живописен слой над оригиналния) от 1259 на т. нар. Боянски майстор и неговата група средновековни художници, сред тях се знае името на Димитрий зограф, които се причисляват от изкуствоведите към Търновската живописна школа. Ктиторите на храма са били севастократор Калоян и съпругата му Десислава. Техните портретни изображения на северната стена, както и тези на българския цар Константин-Асен и царица Ирина, се характеризират с ярка индивидуалност и психологизъм. Отбелязани са с надписи: Калоян – севастократор и ктитор, Десислава – севастократорица и ктиторица, Константин – цар, Ирина – царица. Пред църквата боянци издигат паметник на падналите във войните за обединение на България техни съселяни.

*Лит.: **Филов**, Б. Боянската църква. // Отечество, IV, 1917, N 39, с. 5-10; **Кепов**, Ив. П. Из миналото на Бояна. С., 1934; **Грабар**, А. Боянската църква. С., 1938; **Мавродинов**, Н. Боянската църква. С., 1943. 32 с.: с 22 табл.; **Стойков**, Г. Боянската църква. С., 1954. 88 с.: с 22 табл.; **Цонев**, К. Стенописите в Боянската църква. С., 1957; **Бичев**, М. Църквата в Бояна. // Изкуство, 1958, N 7-8, с. 15-3; **Акрабова-Жандова**, Ив. Боянската църква (Водач). С. 1960; **Дуйчев**, Ив. Боянската църква в научната литература. // Изв. Инст. за ист., 1963, Т. V; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 112-114; Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 128-130.*

БОЯНСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. НИКОЛА И ПАНТЕЛЕЙМОН" – около Боянската църква от X в. се заражда манастир в XIII в. След османското нашествие той запустява и църквата става енорийска за Бояна. Бившият манастирски двор днес е парк с уникални за България секвои, посадени от цар Фердинанд I, тук е погребана втората му съпруга – царица Елеонора. Днес не е действащ, а е музей, паметник на световното културно наследство от списъка на ЮНЕСКО.

Онлайн ресурс.

БОЯНСКИ ПАЛИМПСЕСТ (или Боянско евангелие) – старобългарски ръкопис. Първоначално написан с обла глаголица. В началото на XIII в. глаголическият текст е заличен. Пергаментовите листа са използвани повторно, за написването на изборно евангелие, този път с кирилица. Ръкописът е открит от Виктор И. Григорович при пътуването му из Балканите (1844-1847). Той го отнася в Русия. Понастоящем се съхранява в Руската държавна библиотека в Москва, ф. 87, N 8 / М. 1690. Боянският палимпсест не бива да се бърка с друг кирилски ръкопис, който е открит при реставрационни работи в Боянската църква през 1981 и известен като Боянски псалтир, XIII в. Съхранява се под инв. N 35 в музея „Боянска църква", филиал на Националния исторически музей – София.

*Лит.: **Григорович**, В. Очерк путешествия по Европейской Турции. Казань, 1848, с. 189; **Кульбакин**, Ст. Материалы для характеристики среднеболгарского языка. 1. Боянское евангелие XII-XIII в. С. Петербург, 1899; **Добрев**, Ив. Глаголическият текст на Боянския палимпсест. Старобългарски паметник от края на XI в. С., 1972; **Христова**, Б. Боянският псалтир от XIII в. // Старобълг. лит., 1980, т. 7, с. 90-94.*

БОЯНСКИ ПОМЕНИК – списък на ктитори и дарители на Драгалевския манастир „Св. Богородица Витошка”. Открит от руския славист Виктор И. Григорович в Боянската църква (1845). Първите три листа са отнесени в Русия и се пазят в Руската държавна библиотека. Основната част се намира в Градския музей на София. Започнат от Йов Шишатовац (1612) и достига до края на XVIII в. Съдържа 42 л. Дава сведения за 688 лица (без тези на царе и патриарси) от селища близко до София. Има преписи за лица и от по-стари времена, както и за лица от по-отдалечени от Драгалевския манастир.

*Лит.: **Станчева**, М., Ст. **Станчев**. Боянски поменик. С., 1963.*

Фрагмент от Боянския поменик (фотография)

БОЯНСКИ ПСАЛТИР – *вж Боянски палимпсест*

БОЯНСКО ЕВАНГЕЛИЕ – *вж Боянски палимпсест*

БРАЙКО – църковен деец. Роден в Копривщица. Свещеник в родния си град (средата на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 90.

БРАКАЛОВ, Димитър Тодоров (1840 – 18.XII.1903) – униат. Участник в църковно-националните борби. Роден в Калофер. Завършва Френския католически колеж в Бебек (Цариград). Помага на Драган Цанков при издаването на в. „България”. Премества се в Бургас (1967), където открива търговска кантора. По-късно управлява чифлика на Феин паша в с. Атанасово, Бургаско. По време на Руско-турската война 1877-1878 е заточен в Диарбекир. Амнистиран след Освобождението. Завръща се в Бургас, където заема административни служби – околийски началник и председател на Окръжния съвет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 91.

„БРАНИТЕЛ”. Търново. Главен редактор: Хр. Ст. Доброволски.
I. 1-3 (10 септември 26 октомври 1929);
Религиозен вестник, насочен срещу сектите.
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 104.*

„БРАНИТЕЛ”. София. Отговорен редактор: Христо Николов
I. 1-6 (23 октомври – 28 ноември 1931).
Църковен вестник. Близък на митрополитите Стефан и Неофит. Насочен срещу митрополитите Симеон, Михаил и архимандрит Евтимий.

*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 104-105.*

БРАНИЦКА ЕПАРХИЯ (или Браничевската епархия) – титулярна епископия и на Българската екзархия от 21 април 1874, когато е ръкоположен епископ Климент.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 184-185.

БРАНКО – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Клисура. Свещеник в родното си място (началото на 60-те г. на XIX в).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 92.

БРАТ – в *Библията* най-близък родственик по кръв; равен, както деца на един баща. Освен най-близко кръвно родство в *Библията д*умата „брат” обозначава и по-отдалечено родство, или хора, произхождащи от един и същи народ. В *Новия Завет* думата братя обозначава тясно духовно общение, което искрените последователи на Христа имат с Господа и един с друг. Иисус Христос наричал „братя” Своите ученици.

Онлайн ресурс.

БРАТОЕВ, Цонко – просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Кайнарджа, Силистренска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 93.

БРАТОЙЧЕВ, Йордан – просветен и църковен деец. Учител (1867-1869) и свещеник (1874) във Велики Преслав.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 93.

„БРАТСКО СЛОВО”. Пловдив. Орган на енорийските братства в Пловдивска епархия.
I-XIV по 10 книжки годишно (септември 1930 – август 1944). Продължава до юли 1947.
Източноправославно списание за религиозна пропаганда.
*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 106.*

„БРАТСТВЕН ГЛАС”. Стара Загора. Редактор: Александър Каварджиков. Орган на Братството при Старозагорското християнско събрание.
I. 1-18 (октомври 1920 – 4 септември 1921);

II. 1-16 (ноември 1921 – 2 септември 1922);
III. 1-14 (1 октомври 1922 – 5 септември 1923);
IV. 1-11 (11 октомври 1923 – януари 1925);
V. 5-10 (1 октомври 1925 – 12 януари 1936);
VI. 1-11 (25 февруари – 18 декември 1926).
Източноправославно списание за религиозна пропаганда.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 106.*

„БРАТСТВО". София. Редактор: архимандрит Антим Шивачев.
I. 1-10 (24 март 1919 – 11 април 1920);
II. 11-100 (14 май 1920 – 29 септември 1921).
Източноправославен вестник.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1. / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 107.*

БРАШОВСКА ГРАМОТА – документ, издаден от канцеларията на видинския владетел цар Иван-Срацимир. Дадена на гражданите на трансилванския град Брашов, водени от жупана Яков, с която им осигурява правото им на свободно движение и търговия във Видинското царство. Датирана след 1369 не по-късно от 1380. Открита и издадена за пръв път от румънския учен Йоан Богдан. Текстът ѝ е преиздаван от Любомир Милетич, Григорий А. Илински, Йордан Иванов, Иван Дуйчев, Ст. Маслев, Р. Клеминсон и др. Написана на хартия. Пази се в Държавния архив в Брашов.

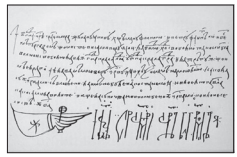

Фрагмент от Брашовската грамота (фотография)

Лит.: ***Александров****, Е. Правен характер на Брашовската грамота от XIV в. // Старобългаристика, 16, 1992, N 4, с. 88-97;* ***Маслев****, С. Писмо и език на Брашовската грамота на* ***цар Иван Срацимир****. // Старобългаристика, 16, 1992, N 4, с. 73-87;* ***Даскалова****, Ангелина, Мария* ***Райкова****. Грамоти на българските царе. София 2005, с. 11, 48. и др.*

БРОТОЛИНОВ СИН – *вж Драгия*

БРЕСТКА УНИЯ – решение на редица епископи на Киевската митрополия на Вселенската патриаршия, начело с митрополит *Михаил Рогоза*, да приемат Католическата доктрина и по-специално номинално върховенството на папата, но при запазване Византийската литургична традиция и църковнославянския език. Договорът за присъединяване на Киевската митрополия към Римокатолическата църква е подписан в Рим (23 декември 1595) и одобрен (9 (19) октомври 1596) на катедрен съвет или униатски събор в Брест, откъдето ѝ името. По време на Униатския събор, също в Брест, двама Православни епископи от Киевската митрополия, Патриаршеският екзарх *Никифор* и *Константин Острожки* потвърждават Вярата и верността си към Константинопол и отдават унията на анатема. Към унията се присъединяват и Лвовската (1700), а през 1702 и Луцката епархия (1702). Брестката уния допринася за отслабване влиянието на Московската патриаршия и спомага за настъпилото смутно време в руската история. Последствията за Православието са притъпени в резултат от дейността най-вече на *Петър Могила*, който създава Киевската духовна семинария (1615), подготвя почвата и организира провеждането на Яшкия събор под егидата на *Василий Лупу*. От друга страна, духовното разцепление в западноруските земи способства за успеха на въстанието на Богдан Хмелницки. Православната Киевска митрополия е възстановена наново (1620), когато Православните митрополити в Киев отново започват да носят титлата „Митрополит на Киев и цяла Русия". През XVII в. във великоруските земи назрява дисидентски въпрос, а от края на XVIII в. с трите подялби на Полша, униатите са и подложени на преследване. Брестката уния има косвено отражение и за българските земи. След последвалия Житаторогски мирен договор се наблюдава католическа пропаганда в българските земи през XVII в.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 238-243.

БРИТАНСКИ СЪВЕТ НА ЦЪРКВИТЕ – екуменическа организация на църквите в Англия. Основана 1942. Включва почти всички църкви във Великобритания с изключение на католиците. Цел – да постигне единство на Християнските църкви в интерес на цялата нация.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 59-60.

Изглед от Брусарския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография)

БРУСАРСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – разположен в околностите на град Брусарци, на брега на р. Нечинска бара, която е приток на река Лом. Отстои на 36 км северно от гр. Монтана, на 25 км южно от гр. Лом и на 50 км от гр. Видин. Според преданията възникнал още в римско време и е бил местен три пъти по различни причини. Първоначално имал вида на землянка, по-късно възниква върху руините на монашеско средище от времето на Второто българско царство, а след падането на Видинското царство под османска власт е ограбен и разрушен. Възстановен към 1840 от местното население. През 1852 възобновяването на Светата обител е напълно завършено, избран е игумен и е открито килийно училище. През 1860 през тези земи минал унгарският пътешественик Феликс Каниц, който описал целебната сила на манастирското аязмо, от чиято вода прогледнало детето на богат

турчин. От благодарност той дарил златно имане, което било заровено в основите на манастира. Впоследствие то става причина за набези на иманяри и през 1876 манастирът отново бил плячкосан, а монасите се разпръснали. През 1880 игуменът Агапий решил да премести манастира на друго място. Възстановен (1914). С времето обаче той отново запустял, след като били ограбени част от иконите и утварите, а иманяри разкопали пода в търсене на съкровища. За пореден път възкръснал за живот след 1989. Понастоящем манастирът е периодично действащ и за него се грижи единствено един свещеник от Брусарци. Много от красивите манастирски икони са ограбени и единствено прекрасните стенописи са останали, но и върху тях лошите атмосферни условия са оставили своя печат.

*Лит.: **Тодоров, Тодор Иванов (свещеник, архиерейски наместник в гр. Белоградчик)**. Обновлението на Брусарския манастир „Св. Архангел Михаил". // Църковен вестник, N 3, 18 ян. 1990.*

БРУСЕВ, Стоян – просветен, революционен и църковен деец. Роден в Лясковец (1871). Учител и свещеник в Лясковец (40-те г. на XIX в.). Участник в Габровското въстание (1856). След неуспеха му емигрира в Русия. Завръща се (1871) и отново е свещеник в Лясковец.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 93.

БРЪЗИЦОВ, Димитър Христов (13.V.1859 – 19.I.1931) – публицист и преводач от гръцки, френски, турски, италиански, сръбски, руски и полски; екзархийски деец. Роден в град Дойран. Баща му е виден борец за българска църковна независимост и основател на българската община в града. Завършва гимназия в Одрин. След Руско-турската война (1877-1878) до Съединението в 1885 е журналист във в. „Марица". Редактор на в. „Новини" (от 1898 прекръстен на „Вести") (1890-1912).

*Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 391-392; **Куманов**, М. Македония. Кратък сторически справочник. С., 1993, с. 34-35; **Бръзицов**, Христо. 3000 нощи в затвора. С., 1992, с. 233.*

БРЪШНАРОВ, Лало – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Копривщица. Учител в българските села Инеджи, Дерекьой и Булгаркьой, Одринско. Свещеник в Копривщица (след 1871).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 93.

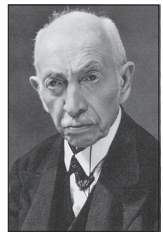

Александър Брюкнер (фотография)

БРЮКНЕР, Александър (1856-1939) – полски славист. Професор по славянски езици и литература в Берлинския университет (1881-1924). Автор на публикации върху делото на Св. Св. Кирил и Методий, което оценява изключително високо. Подценява историческата стойност на житията за двамата славянски просветители.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 243-245.

БУДЖЕВ, Христо (18.I.1845 – 30.XII.1899) – църковен и просветен деец. Роден в София. Свещеник и учител в града (70-те – 90-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 94.

БУДИЗЪМ – религиозно-философска система (дхарма) за духовното пробуждане (бодхи), обхващаща разнообразни традиции, вярвания и практики, основани на учението, приписвано на Сидхарта Гаутама, наричан Буда. Гаутама живее и проповядва в източната част на Индийския субконтинент между VI и IV в. пр.н.е. Приеман от будистите за пробуден или просветен учител, който споделил своите прозрения, за да помогне на съзнателните същества да се освободят от страданието – причина за което е невежеството (авидя). Самите последователи на това учение го назовават Дхарма (Закон, Учение) или Будхадхарма (Учение на Буда). Терминът „будизъм" е създаден от европейците през XIX в. В днешни дни някои изследователи и будистки дейци определят Будизма като философска система, която обхваща различни аспекти на съзнанието, както и на традиции, вярвания, ритуални и духовна практика въз основа на учението на Сидхарта Гаутама. Макар Будизмът да остава най-популярен в Азия, днес той има последователи в целия свят, като, в зависимост от дефиницията за принадлежност към него, броят на последователите му се оценява на поне 350-500 млн. души. Възниква в Индия в средата на Индуизма и Джайнизма. За разлика от Индуизма, в Будизма всички са равни пред религиозната цел, независимо от принадлежността към една или друга варна. Благородността (арийството) остава идеал, но се тълкува в смисъл, различен от този в Индуизма, и не се обвързва с национална традиция. Будизмът разглежда прераждането като процес, при който съществата преминават през поредица от животи като една от многото възможни форми на съзнателен живот, всяка функционираща от зачеването до смъртта. Отхвърля концепцията за вечния аз или пеизменимата, вечна душа, както я наричат в Индуизма и Християнството. Според Будизма, няма такова нещо като самостоятелен „аз", независим от останалата част от вселената. Прераждането в следващите съществувания следва да се разбира като продължение на един динамичен, непрекъснато променящ се, процес на „зависим произход" („пратитясамутпада"), определен от закона за причината и следствието (кармата) на съществото, въплъщаващо се или прераждащо се от едно съществуване към следващото. Понастоящем Будистките учения могат да се разделят основно на 3 главни групи: Южен будизъм (Тхеравада), Източен будизъм (Махаяна) и Северен будизъм (Ваджраяна), който обаче философски принадлежи към традицията на Махаяна. Отделно внимание заслужава и традицията на Дзен (Зен) като част от Махаяна.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 299-316.

Изглед от Букоровския манастир „Св. Георги Победоносец" (фотография)

БУДИЛОВИЧ, Антон Семьонович (1846-1908) – руски славист, историк и филолог. Почетен член на Петербургската духовна академия. Автор на изследване за 13-те слова на *Св. Григорий Богослов* (XI в.), в което достига до извода, че езикът на този книжовен паметник се доближава до езика на Супрасълския сборник. Посвещава и отделна публикация на делото на Св. Св. Кирил и Методий („Несколько мыслей о греко-славянском характере деятельности Св. Св. Кирилла и Мефодия").

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 245.

БУДУРОВ, Андон – възрожденски църковен деец в Хасково (средата на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 94.

БУКОРОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – намира се близо до с. Букоровци, на 8 км от град Годеч и на 50 км от София. Построен върху останките на пет стари църкви. В него е открит издялан от камък най-старият календар, откриван в Европа. Паметникът представлявал 12-годишен циклов прабългарски календар, който фиксирал абстрактно движението на съзвездията върху черупка на костенурка. Втори манастир в света и единствен в България с пет църкви – Св. Георги, Св. Петка, Св. Св. Кирил и Методий, Св. Неделя и Вси Светии. Действащ.

Онлайн ресурс.

БУЛА – папско послание по религиозно-верски въпроси, които имат общоцърковно или общозадължително за римокатолиците значение. Първите две думи от текста на булата дават нейното наименование.

Онлайн ресурс.

Була на папа Урбан VIII (1637) (фотография)

БУМБАРОВ, Ангел Спасов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Огняново, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Учител в родното си село (1862-1874) и свещеник (след 1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 94.

БУРГАСКИ МАНАСТИР „СВЕТА БОГОРОДИЦА" – намира се на няколко километра северозападно от кв. „Меден рудник". Издигнат върху средновековен манастир. По време на османското владичество е разрушен, а монасите му – избити. Възстановен след Освобождението.

*Лит.: **Малева**, К. Манастирът „Св. Богородица" в Бургас. // Църковен вестник, N 4, 22-28 ян. 1996.*

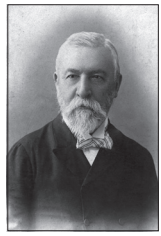

Тодор Ст. Бурмов (фотопортрет)

БУРМОВ, Тодор Стоянов (псевдоними: Т. Велков; Един българин) (2.I.1834 – 23.X.1906) – обществен и държавен деец. Роден в Нова махала, Габровско (дн. квартал на Габрово). Завършва семинария (1853) и Духовна академия в Киев (1857). След завръщането си в България е учител в Габрово (1857-1860), след което се установява в Цариград. Учителства в училището при българската църква. Редактор на сп. „Български книжици" (1860-1862), в. „Съветник" (1863-1865) и в. „Время" (1865-1867). Сътрудничи на руските вестници „Московские ведомости" и „Вестник Европы". Включва се активно и в църковно-националната борба. Преводач в Руското посолство (1867-1878). По време на Руско-турската война (1877-1878) е близък сътрудник на княз В. А. Черкаски – завеждащ гражданските дела при Щаба на Руската армия. След края на войната е вицегубернатор на Пловдив (юни 1878 – май 1879) и губернатор на София (май – юли 1879). Пръв български министър-председател (юли – ноември 1879) и управляващ Министерството на народното просвещение (5-26 юли 1879). Един от лидерите на Консервативната партия (1879-1884); сподвижник на Драган Цанков. Депутат в Народното събрание (1880). Редактор на в. „Витоша" и в. „Балкан". Министър на финансите (март – септември 1883 и 9-12 август 1886), след което се оттегля от политическия живот на страната и се отдава на книжовна дейност. Автор на: „Българското и гръцкото високо духовенство" (1860); „Съвременните наши калугери" (1867); „Проектът на Вселенската патриаршия и решението на българският въпрос" (1867); „Българо-гръцката църковна распря" (1902) и др.

*Лит.: **Тодор С. Бурмов**. // Църковен вестник, N 44, 3 ноември 1906; **Балабанов**, М. **Тодор С. Бурмов**. // Летопис на Българското книжовно дружество, 1908, т. 7, с. 1-35; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 100, бел. 2 под линия; **Пеев**, П. **Тодор Бурмов**. С., 1943; **Василев**, Ст. п. **Тодор Бурмов** – историк на черковния въпрос. // Църковен вестник, N 30-31, 17 юли 1957.*

БУРОВ, Стефан – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Голям Извор, Тетевенско (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 95.

Per aspera ad astra!

БУСЛАЕВ, Фьодор Иванович (1818-1897) – руски филолог и изкуствовед. Професор. Член на Петербурската академия на науките. Застъпва становището, че много преди Св. Св. Кирил и Методий славянският език бил под влиянието на християнските идеи.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 246-246; Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 388-390.

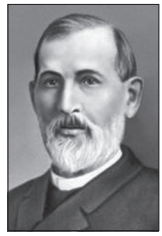

Фьодор Иванович Буслаев (фотография)

БУФСКИ, Константин – *вж Трифонов (Тръпков), Константин (Костадин)*

БУХЛЕВ, Иван Т. (прозвище: Фанка) (17.X.1857 – 17.VII.1916) – просветен деец и духовник. Роден в с. Горно Броди, Серско, Гърция. Завършва педагогическото училище в Серес и става учител. По-късно се преселва в Станимака (дн. Асеновград) и служи като свещеник. Участва в основаването на Станимашкото македоно-одринско дружество (4 юни 1895). По време на антигръцките протести в града (1906) гръцката църква „Св. Никола" е предадена на Българското църковно настоятелство. През 1909 намира ковчеже с църковнославянски книги в църквата „Пресвета Богородица Балъклийка".

*Лит.: **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 159.*

БУХОВСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – намира се на 3 км от гара с. Бухово. Основан в началото на XVI в. като част от *Софийската Мала Света гора.* Към края на XVIII в. бил изоставен, вероятно след кърджалийско нападение. Възстановен бил по време на борбите за църковна независимост (1860). Според местни предания манастирът бил много богат, притежавал земи и над 1000 глави добитък, за които се грижели ратаи, наемани от съседните села. Манастирският двор бил разделен на стопанска и жилищна част – нещо необичайно за манастирите през Възраждането. Запазена е манастирската църква. На една от външните ѝ гладки стени има ниша с икона на патрона на манастира *Св. Архангел Михаил*. Зад църквата се намира стопанският двор и жилищата на ратаите. В момента там са останали само основите им. Манастирът е част от следосвобожденската история на България. През август 1886 тук, в продължение на два дни, бил държан детрониранияят княз Александър I Батенберг. След това с конвой бил откаран през Враца до Оряхово, откъдето с параход го отвели в Русия. Храмов празник – 8 ноември.

Онлайн ресурс.

Изглед от Буховския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография)

БУЦЕВ, Христо П. (1867-1947) – църковен деец. Роден в с. Загоричане, Костурско (Егейска Македония). Наред с преките си църковни задължения отдава се и на активна общественост. Участва като делегат на международни форуми в Женева и др., на които отправя апели за завръщане на прокудените свещеници и учители след войните 1912-1913 и 1915-1918 в родните им места.

*Лит.: **Свещеник Христо П. Буцев** (Некролог). // Църковен вестник, N 5-6, 1 февр. 1947.*

БУЧКОВ, хаджи Георги М. – възрожденски обществен и църковен деец. Роден в Кукуш (Егейска Македония). Представител на Поленинската (Кукушка) епархия на Църковно-народния събор 1871.

*Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 473.*

БУЧКОВ, Тодор **–** просветен и църковен деец. Учител в Копривщица (1855-1862). Ръкоположен за свещеник (1870). По време на Априлското въстание 1876 е задържан от османските власти. След Освобождението е архиерейски наместник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 96.

БУЧКОВ, Филип (1879 – 16.II.1951) **–** просветен и църковен деец. Роден в с. Буф, Леринско (Егейска Македония). Завършва Духовна семинария в Цариград, след което е учител в родния си край. Като участник в Илинденско-Преображенското въстание 1903 е задържан и хвърлен в Битолския затвор, където престоява 6 месеца. След пускането му на свобода продължава учителската си дейност (до 1910), когато е ръкоположен за свещеник. Църковен певец в църквата „Св. апостоли" във Враца (1918-1940).

*Лит.: **Драговитийски епископ Харитон**. **Протойерей Филип Бучков**. По случай шест год. от смъртта му. // Църковен вестник, N 7, 7 февр. 1957.*

БУЮКЛИЙСКИ, Коста (1825 – 19.V.1876) – църковен и революционен деец. Роден във Враца. Учи в родния си град и Оряхово. Свещеник в с. Долна Бешовица, Врачанско и във Враца (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет. Убит във Враца.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 96.

Традиционна трапеза на Бъдни вечер (фотография)

БЪДНИ ВЕЧЕР (24 декември) – в някои краища на България Суха Коледа, Крачун, Малка Коледа, Детешка Коледа, Мали Божич, Наядка) се нарича денят преди *Рождество Христово*. Вечер всички членове на семейството сядат край масата. На този ден християните се подготвят духовно – чрез *пост*, *Изповед* и *молитва* да приемат Светото *Причастие* и така достойно да посрещнат Христовото Рождество. Трапезата на Бъдни вечер е тържествена и постна, тъй като е последният ден от *Рождественския пост*. На нея трябва да има 7, 9 или 11 ястия – нечетен брой. Това са три от свещените числа на древноюдейската *Кабала*. На трапезата следва да има: варено жито, варен фасул, сарми, пълнени чушки с боб (или ориз), ошав, туршии, лук, чесън, мед и орехи, вино. В някои краища правят също тиквеник, зелник и малка пита, в която е скрита паричка (на когото се падне, той ще бъде щастлив цялата година). В четирите ъгъла на стаята се поставя по един орех. Това се прави, за да се осветят четирите краища на света. При разчупване на обредния хляб първото парче символично се оставя за Пресвета *Богородица* и починалите, следващото – за къщата, а останалите се раздават на всеки член от семейството според възрастта, както и на домашните животни. След приключване на вечерята трапезата се оставя неприбрана, в символ на очаквания *Гост*. Под софрата се слага *слама*, напомняща за *Витлеемските ясли*, в които *Дева Мария* е родила *Спасителя*. Най-възрастният представител от рода прикадява с *тамян* трапезата и къщата, и прочита молитва. В огъня през цялата нощ гори дъбово или крушово дърво, наричано *бъдник*, което с топлината и светлината си символизира Раждането в света на *Иисус Христос*. По традиция, най-старият мъж в семейството гадае по бъдника каква ще е следващата година. През нощта коледари тръгват по къщите и, пеейки народни и църковни песни, разнасят радостна вест за Христовото Рождество. В езическите традиции денят е свързан с плодородието и с началото на нарастването на деня, надвиването на нощта. Затова се и чества, като на трапезата се поставят храни, които, при приготвянето, набъбват. Извършват се магически действия (гадаене) за плодородие, за здраве и благополучие на всеки член от семейството. На този ден празнуват Евгени (означава благороден), Евгения, Женя, Жечка, Благородна, Бисер, Бисера, Бистра, Божин, Божан, Божана.

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. С., 1936, с. 173-174.*

БЪЗАЙТОВ, Аверки – църковен деец. Не са посочени места на свещеничеството му. Автор на „Неделни поучения за сякого православнаго християнина".

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 96.

БЪЗАЙТОВ, Аврам Петров – *вж Аверкий Петрович*

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 287.

БЪЛГАРИ В ГЪРЦИЯ – българите са сред най-големите емигрантски групи в Гърция. По официални данни през 2006 наброяват 78 981 д., съставляващи 0,7% от населението на южната ни съседка. По неофициални данни, освен тях, в Северна Гърция (Егейска Македония и Западна Тракия) има значителен брой българоезично население с български произход. В огромното си мнозинство то е с гръцко национално самосъзнание, в резултат на дългогодишна водена политика на денационализация и асимилация, а в малка степен – с македонско национално самосъзнание. Коренното славяноезично население в Егейска Македония варира от 180 000 до 250 000 според някои източници, като тези данни са неофициални. В Западна Тракия има компактна общност от помашко население, според официални гръцки данни те са около 35 000 души (23 000 души в окръг Ксанти, 11 000 души в окръг Родопи и 2000 души в окръг Еврос). Основната част от българските емигранти живеят в големите градове и най-вече в Атина и Солун. Масовото заселване на славяни в Македония започва през VII в. В 837 хан Пресиян превзема беломорските градове Филипи и Кавала и присъединява областта към България. В зенита на Първата българска държава, при царете Самуил, Гавраил Радомир, Иван Владислав и Пресиян II областта е част от българските територии, а Воден и Преспа са за кратко столици на държавата. Град Кавала в Средновековието е българската крепост Морунец, а наричаната от чужденците крепост Перитор носи българското име Буруград. В XIV в. именно Ксанти и Буруград са столиците на деспот Момчил войвода. През Възраждането българите са значителен народностен елемент в Беломорска Тракия и Беломорска Македония. Българите в Беломорска Макадония и Беломорска Тракия са под чужда власт след анексирането на тези области в 1913 и 1923 от Гръцкото кралство. По времето на крал Константинос I и на диктатурите на Теодорос Пангалос и особено на Йоанис Метаксас репресиите са изключително ожесточени, като българският език е официално забранен. През 20-те г. на XX в. (по силата на спогодбата Калфов – Политис) голяма част от българското население е принудено да се пресели в България или да емигрира в САЩ, Канада и Австралия, а на тяхно място се заселват гръцки бежанци от Мала Азия. По време на Втората световна война се установява Българско административно управление в Западна Тракия и източния дял на Егейска Македония, но етническата картина е коренно променена в междувоенния период, и българското население там е останало малцинство. Извън границите на България остават Централна и Западна Македония с градовете Солун, Воден, Енидже Вардар, Лерин и Костур, в които се формират колаборационистки и паравоенни организации като Централен българо-македонски комитет и Солунски български клуб, известни под общото име „Охрана". По време на Гражданската война (1946-1949) българското население сериозно пострадва, много са убитите, осъдените и интернирани в концлагери, голяма част от населението се изселва в страните от съветската сфера на влияние. Гърция официално признава само

„мюсюлманско малцинство", в което влиза и местното турско население. Сред българите-мюсюлмани, макар и в неофициален план, неотклонно се лансира тезата за *„помашка нация"*, език, фолклор и т.н. Издадени са буквар на латиница „абецедар", граматика и „помашко"- гръцки, гръцко-„помашки" речници (в 1996) отново на латиница (които да се ползват и за нуждите на гръцката армия и администрация). Сред българското население в Егейска Македония активно действа македонистката структура „Виножито" (издава сп. „Нова Зора"). Сред българите мюсюлмани официално е регистрираната *„Партия на помаците в Западна Тракия"*. По данни на Държавната агенция за българите в чужбина в Гърция има следните организации на българите – 7 дружества, 11 учебни заведения, 2 църковни общини и 4 печатни медии:

Българо-гръцко дружество за приятелство (основано 1999, с местоседалище в Атина);
Гръцко-българско сдружение за култура „Паисий Хилендарски" (основано 2010, с местоседалище Атина);
Дружество на българите в Пелопонес „Хан Аспарух" (основано 2009 в Патра);
Културно-образователното обединение на българите в района на Източна Македония и Тракия (основано, Дедеагач);
Културно-просветно дружество „Будители" (основано 2009, Атина);
Сдружение на българите на остров Крит (2015, Ираклио);
Българско неделно училище „Райна Княгиня" към „Сдружение на българите на остров Крит" (2017);
Българско неделно училище „Дора Габе" към „Сдружение на българите на остров Крит" (2017, Ханя);
Българско неделно училище „Анастасия Димитрова" към „Сдружение на българите на остров Крит" (2017);
Българско неделно училище „Гина Кунева" към „Сдружение на българите на остров Крит" (2017);
Българско неделно училище „Св. Св. Кирил и Методий" (2004, Атина);
Българско неделно училище към Атонската обител „Св. вмчк Георги Зограф" (2008, Солун);
Българско неделно училище „Паисий Хилендарски" (2009, Атина);
Българско неделно училище „Захари Стоянов" (2011, Патра);
Български православен храм „Св. Йоан Рилски Чудотворец" (2008, Атина);
Зографски манастир (църковна община, Света гора) и др.
По материали от Държавната агенция за българите в чужбина. – government.bg

БЪЛГАРО-РУСКИ ЦЪРКОВНИ ОТНОШЕНИЯ – датират още от границата на X-XI в. Княз *Владимир* получил от България „йереи учени и книги доволно", които духовно свързват двата народа – руския и българския. През XIII в. България дава на Русия не само относително пълно събрание на богослужебни книги и на книги, свързани с Християнското мировъзрение, но и литературния език. Още по-силно влияние върху формирането на духовния облик на русите оказва вторият „златен век" на българската духовна култура, свързан с имената на *Св. Теодосий Търновски* и *Патриарх Евтимий* (XIV в.). В историческата наука този период е получил названието „второ южнославянско влияние". От България пристигат в Русия Православни български йерарси, които проповядвали на русите Християнското учение на понятен за него език. През XIV-XV в. около 30 г. служил на Руската православна църква митрополит *Киприан*, сподвижник на Евтимий Търновски. Между него и преподобния *Сергий Радонежски* се установили тесни връзки. За укрепване на общуването между двата родствени народа са спомогнали и други личности от България – *Григорий Цамблак* и *Пахомий*. През XV-XVI в., когато се създава Руска централизирана държава с център Москва, България се намира под османско владичество. През тази историческа епоха Русия формира своята политическа мисия: да бъде твърда опора на Православието и да защитава единоверците братя-славяни. От това време са налице голям брой грамоти от български манастири, с които те се обръщат към руския цар като покровител на Православието за финансова помощ. Покрай щедрите парични милостини за българските манастири и църкви в България от Русия пристига голямо количество славяно-руски ръкописи и книги, с които българската литература живее, почти до средата на XIX в. Руското културно наследство оказва широко литературно влияние върху българския възрожденски процес. От началото на XIX в. мнозинството от руските йерарси, макар да се отнасят със съчувствие към българското народно движение, заемат сдържана позиция по отношение възможността за извоюване на църковна независимост. Само Херсонският и Таврически архиепископ *Инокентий* (Борисов) защитавал правата на българите за възстановяване на Патриаршеството. Московският митрополит *Филарет* (Дроздов), който също считал за необходимо Цариградската патриаршия да предостави на българите възможност свободно да се молят на Бога на родния си език, не приел идеята за независима Българска църква. В разгара на българо-гръцкото противопоставяне по въпроса за църковната самостоятелност, след налагането на схизма на Българската православна църква, екзарх *Антим I* се обърнал с послание към предстоятелите на автокефалните Православни църкви, с което ги известил, че не признавал за законно и справедливо налагането на схизма, тъй като Българската църква запазвала неизменна преданост към Православието. Руският Свети Синод не отговорил на това послание, но и не се присъединил към присъдата на Вселенската патриаршия. През следващите години Русия предприема редица стъпки за преодоляване на изолацията на Българската църква. Междувременно още през 1863 Синодът установил ежегодна църковна служба на 11 май в чест на славянските просветители Св. Св. Кирил и Методи, почитани в България и Русия. В знак на признателност към Русия за освобождението на България от османско иго в София е издигнат величественият храм-паметник „Св. Александър Невски". През Първата световна война България и Русия се оказали от двете страни на фронтовата линия. Първата световна война за известно време прекъснала връзката между двете Църкви. Но вече през 1922 Св. Синод на Българската Православна църква постановил да се внесе в ектениите,

произнасяни по време на литургията, моление за благосъстоянието на Руската Църква и на целия руски народ. През 20-те г., въпреки настоятелните молби на полските власти, Българският Св. Синод решително отказал да признае автокефалията на Полската православна църква, преди да получи съгласие за това от Московската патриаршия. В българските храмове се отслужвали молебни за победа на руското оръжие, въпреки настойчивите препоръки на властите да не се допускат подобни манифестации в полза на някоя от воюващите страни. Важна роля в историята на Българската православна църква и България през периода между двете световни войни изиграва многохилядната руска следреволюционна емиграция, сред която видна част съставяли свещенослужителите, преподавателите по богословие и църковните активисти-миряни. В началото на 20-те г. в България се появяват многобройни руски дружества, културни, учебни, благотворителни заведения; работели са три болници на Руското дружество на Червения кръст; печатали се почти 100 руски вестници и списания; съществували издателства; художници-емигранти рисували икони и фрески в най-известните български храмове. През 1920 55% от населението на страната било неграмотно, и руската интелигенция (около 7000 души) изиграла голяма роля в развитието на просвещението в България. От 1920 до 1948 в Софийския университет преподавали 36 руски учени, сред които 26 професори. Значителен принос в развитието на българското духовно образование внесли руските богослови – професор Николай Никанорович Глубоковски, станал един от създателите на Богословския факултет на Софийския университет и на богословската наука в страната (1923), професор-протопрезвитер Александър Петрович Рождественски, професор Михаил Емануилович Поснов, протопрезвитер Георгий Иванович Шавелски и др. Архиереите на Синода на Руската православна църква зад граница били първите йерарси от Поместните православни църкви, които встъпили в евхаристийно общение с Българската екзархия. Българските църковни власти безпрепятствено зачислявали на служба руските свещеници, устройвали ги в манастири, назначавали ги за преподаватели в духовните училища и семинарии, оказвали им пълно съдействие за създаването на Руски църкви и Руски православни общини по местата, където се намирали руските емигрантски колонии, руските училища, части от руската армия. Светият Синод на Българската екзархия разрешил създаването на самостоятелни руски общини и манастири, сред които руският храм „Свети Николай" в София, който в първите години след Втората световна война е превърнат в Подворие на Руската православна църква в България. На 11/24 септември 1914 при многобройно стичане на вярващи, в присъствието на премиер-министъра на България, главата на Руската дипломатическа мисия – А. Савински и дипломати от приятелските на Русия държави е открит храмът на Посолството на Руската империя. В неговата крипта е погребан архиепископ *Серафим* (Соболев) – забележителен деец на руската църковна емиграция, който се ползва с любовта и уважението на православните българи. През 1925 негов помощник станал приелият сан след обет негова светлост княз Андрей Ливен, който, по мнението на съвременниците му, е най-видната личност на руското дворянство в България. По време на Втората световна война много архиереи съветвали българските власти да се въздържат от война със Съветския съюз и по всякакви начини да се освободят от връзките с Германия. Българската православна Църква била наричана главен русофил в страната, което, в онези условия, звучало като обвинение. Изразяването на любов към Русия не изчезнало от посланията и проповедите на българските митрополити, даже след нападението от Германия на Съветския съюз (22 юни 1941). Митрополит Стефан – единственият от Православните архиереи от Източна Европа, публично протестирал срещу този акт, наричайки го в своите проповеди германската агресия – „най-великото грехопадение, прелюдия към Второто Пришествие", обвинил онези, които започнали това невиждано братоубийство. За подобни изказвания митрополитът многократно бил подлаган на нападки от профашистките кръгове в България. Въпреки войната и окупацията, Българската православна Църква продължавала да решава стоящите пред нея важни и неотложни задачи, и по-точно – проблема по сваляне на схизмата. Още през октомври 1944 Софийският митрополит Стефан помолил Светия Синод на Руската Църква за съдействие в нейното преодоляване. На 22 ноември 1944 Синодът обещал поддръжка и посредничество при преговорите с Цариградската патриаршия. През февруари 1945 в Москва, по време на тържествата по случай интронизацията на новия Московски патриарх, се провела беседа на Светейшия патриарх Алексий I с Александрийския патриарх Христофор и Антиохийския патриарх Александър III, а също – и с представители: на Цариградския патриарх – Тиатирския митрополит Герман, и Йерусалимския патриарх – Севастийския архиепископ Атинагорас, на която бил обсъждан „българският църковен въпрос". Резултатите от тези обсъждания патриарх Алексий I изложил в писмото си до Българския екзарх (20 февруари 1945). Усилията на Руската православна църква се увенчали с успех. На 13 март 1945 на представителите на Българската православна църква бил връчен томос, подписан от патриарх Вениамин и от всички членове на Светия Синод на Цариградската църква, с който се отменяла схизмата и се признавала автокефалията на хилядолетната Българска православна църква. През 1953 било възстановено Патриаршеството на Българската православна църква. Руската православна църква била една от първите, която признала възстановяването на Българското патриаршество и до голяма степен съдействала за неговото признаване в целия православен свят. В Москва, към храма „Успение Богородично" в Гончари било създадено Подворие на Българската православна църква (1948), а храмът „Св. Николай" в София, както се посочи, – станал Подворие на Руската православна църква в България. През август 1961, след настоятелното ходатайство на Руската православна църква, Вселенската патриаршия признала достойнството на Българския патриарх Кирил, вследствие на което възглавяваната от него делегация получила право да участва във Всеправославното съвещание на гръцкия остров Родос (1961). По време на избухналия в Българската църква разкол Руската православна църква, както и всички поместни Православни църкви, запази канонично общение с Патриарх Максим и категорично отказа да признае разколническия синод. Московската патриаршия до голяма степен съдейства за преодоляване на разкола, заемайки най-твърда позиция по отношение на

разколниците по време на Събора (1998).

По данни на Доклад на конференцията, посветена на 100-год. на подвореието на Руската православна църква в София „Русия-България: образите на духовно единство" 30 ноември 2014, публикуван в интернет.

БЪЛГАРОВ, Атанас Бачов – просветен и църковен деец. Роден в гр. Сопот. Учител, а след това – и свещеник в гр. Тетевен и с. Гложене, Тетевенско, Ловешка обл.

*Лит.: **Екзарх Йосиф I** в спомени на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 550.*

БЪЛГАРОВ, Тома Димитров – *вж Климент Главиницки*

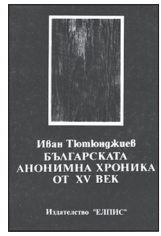

Изглед от корицата на книгата на Ив. Тютюнджиев „Българската анонимна хроника" от XV в. (фотография)

БЪЛГАРСКА АНОНИМНА ХРОНИКА (началото на XV в.) – оригинално историческо съчинение. Обхваща събития от 1296 до 1413, като по-голямо място е отделено на положението на България по време на покоряването ѝ от османските нашественици. Получава известност от един препис от Сбирката на Киевската духовна академия (дн. Библиотека на Киевската академия на науките).

*Лит. **Мечев**, К. Българската хроника от началото на XV в. // Изв. Инст. за история, 1967, т. 18, с. 231-240; **Ангелов**, Б. Ст. За авторството на „Българска Хроника" от XV в. // Литературна мисъл, 1969, N 6, с. 77-81; **Тютюнджиев**, Иван Българската анонимна хроника от XV век. В. Търново, 1992.*

БЪЛГАРСКА АРХИЕПИСКОПИЯ – най-ранната форма на организация на Българската църква. Учредена с решение на църковния събор в Цариград (870), съгласно което получава автокефалия (самостоятелност). За пръв български архиепископ е издигнат *Йосиф.* Местоседалище – манастир край Голямата базилика в Плиска. Първоначално в диоцеза на архиепископията влизат седем митрополии. Придобива Патриаршеско достойнство (927), признато от Византия. След падането на България под византийска власт (1018) Българската патриаршия е преобразувана в Охридска архиепископия. От 1187, с възстановяването на българската държава, получава отново ранг на архиепископия със седалище в Търново. След сключената уния между цар Калоян и Римската църква (1204) главата на Българската църква получава титлата „Примас", равностойна на „Патриарх". От 1235 отново е възстановено Патриаршеското достойнство на Българската църква, като Търновският архиепископ Йоан е провъзгласен за Патриарх.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 1221.

БЪЛГАРСКА БОЖИЯ ЦЪРКВА – протестантска църква в България. Включва последователи от Петдесятничеството, които през 1928 отказват да влязат в създадения по онова време Съюз на евангелистките петдесетни църкви. Първоначално концентрирани в Плевенско. Заемат по-крайни възгледи за институционализацията на движението. Църквата развива особено активна дейност от началото на 80-те г. на миналия век. За първи път официално регистрирана у нас (1990). Към настоящия момент има около 150 общности. Членува в Обединените евангелски църкви.

*Лит.: **Алтънов**, В. Протестантските ъндъграунд общества на тинчевистите. // Християнска култура, 2011, N 9, с. 134-138.*

БЪЛГАРСКА ЕВАНГЕЛСКА ЦЪРКВА БОЖИЯ – основана в Пловдив (1919), когато е приет и нейният устав. Образуването на БЕЦБ е тясно свързано с името на Димитър Бояджиев. Семейството му е живяло в гр. Кукуш, където успешна дейност са развивали евангелски мисионери от солунската станция. Малкото евангелско общество, състоящо се от няколко семейства, между които и семейство Бояджиеви, положило началото на БЕЦБ в града. От 1921 оглавена от Христо Бояджиев. След разкритие на властите, че църквата служи за прикритие на леви сили в страната, е закрита и цялото ѝ имущество е конфискувано. От 1944 до 1990 води полулегално съществуване, след което отново е регистрирана като официално вероизповедание.

Онлайн ресурс.

БЪЛГАРСКА ЕВАНГЕЛСКА ЦЪРКВА БЛАГА ВЕСТ – евангелска деноминация, последователите на която се придържат към идеята, че човечеството може да бъде избавено от греховете си чрез Вяра в *Христос*, и проповядват оставеното от светите пророци и светите апостоли учение, записано в *Свещените Писания* на *Новия* и *Стария Завет.* Има местни църкви в Свищов, Габрово и Севлиево.

Онлайн ресурс.

Султанският ферман от 1870, с който е учредена Българската екзархия (факсимиле)

БЪЛГАРСКА ЕКЗАРХИЯ – върховна национална организация на Българската православна църква, учредена с ферман на султан *Абдул Азис* от 28 февруари 1870 и просъществувала до 1953. Борбата за установяването на Българската национална църква продължава няколко десетилетия. Най-напред е поставено искането на българския народ сам да избира свещениците си, които да са от българска националност. Първите градове, които изразяват това желание, са Скопие и Самоков (1833). На тези желания остро се противопоставя *Цариградската патриаршия*. Изискването за български свещеници и владици се допълва с отслужване на собствена литургия на български език и изграждане на училища. Гръцките свещеници и владици в българските епархии често са прогонвани със сила. Това става в много

градове на Тракия, Македония и Мизия. На 27 февруари 1870 султанското правителство издава ферман, с който узаконява обособяването на българска църковна йерархия (наречена „Екзархия") от Цариградската патриаршия. По силата на султанския ферман и екзархийския устав, изработен от църковно-народния събор, свикан в Цариград през 1871, Българската екзархия е призната за официален представител на българската нация в Османската империя. В устава й са утвърдени две начала: съборност (участие на духовници и вярващи в църковното управление) и изборност. Свиканият на 12 февруари 1872 Временен съвет на Екзархията избира за пръв български екзарх Ловчанския митрополит *Иларион*. Този избор обаче не е одобрен от Високата Порта и на 16 февруари същата година Иларион Ловчански подава оставка, и на негово място е избран Видинският митрополит *Антим.* Териториалният обхват, според член 10 от султанския ферман, е определен както следва: „Духовният окръг на тая екзархия ще обема Русенската, Силистренската, Шуменската, Търновската, Софийската, Врачанската, Ловчанската, Видинската, Нишката, Пиротската, Кюстендилската, Самоковската, Велешката, Варненската епархия (без града Варна и без двадесетте наблизо села, които се намират между този град и Кюстенджа, на които жителите не са българи), Сливенския санджак (без градовете Анхиало и Месемврия), Созополската каза (без крайморските села), Пловдивската епархия (без главния град и без град Станимака, както и без селата Куклен, Воден, Арнауткьой (Долни Арбанас), Панагия, Ново село, Лясково, Ахлан, Бачково, Белащица (без манастирите Бачковски, „Св. Св. Безсребърници", „Света Параскева" и „Свети Георги"). Махалата „Света Богородица" в града Пловдив ще трябва да влезе също в Българската екзархия, но, които от нейните жители не би щели да се подчиняват на Българската Църква и Екзархия, ще бъдат волни да се отделят. Подробностите по този въпрос ще се определят по взаимно съгласие между Патриаршията и Българската екзархия според вероизповедния им ред. Освен изброените по-горе места, ще се позволява да се подчиняват на Българската екзархия по духовните си дела и на всички ония места, жителите на които, всичките или поне двете им третини, би поискали това, стига да се докаже действителността на искането им, но понеже, както се рече, това ще става по желанието и съгласието на всичките жители, или поне на двете им третини, то, ако някой по този повод би се опитвал да произвежда някакъв раздор между жителите, той ще се привлича към отговорност и ще се наказва според законите". Така член 10 от фермана разрешава и други, неспоменати във фермана, епархии, да бъдат признати за български, ако най-малко 2/3 на християнското население в тях го желае. Съобразно този параграф, се извършва плебисцит в Македония под контрола на турските власти и Вселенската гръцка патриаршия. Резултатът от този референдум е включването на голяма част от Македония в границите на Българската екзархия. Това са Скопска, Охридска и Битолска епархии. След извоюване на националната независимост се създават още две епархии: Неврокопска и Старозагорска (90-те г. на XIX в.). Скоро след това се прекъсва процесът на установяване на българските епархии в Южна Македония. Причина за това са Априлското въстание от 1876 и Руско-турската война от 1877-1878. Цариградската патриаршия от своя страна се обявила против образуването на Българската екзархия и на 16 септември 1872 я обявила за схизматична, тъй като не признавала върховенството на Патриарха. До освобождението на България от османско иго екзархията съдейства за обединяването на българските земи и ръководи просветното дело в тях. Тя води борба против западната католическа пропаганда, която се стреми да насажда своето влияние сред българския народ. След обявяването на Руско-турската освободителна война (1877-1878) екзарх Антим I е свален от своя пост и заточен в Мала Азия, заради неговата патриотична дейност и проявени симпатии към Русия. За нов екзарх е избран Ловчанският митрополит *Йосиф I.* След Освобождението Българската екзархия съсредоточава своята дейност главно в онези български земи, които, по силата на Берлинския договор (1878), остават отново в пределите на Османската империя. По настояване на българите от Македония и с одобрението на цялото българско обществено мнение, в началото на 1880 екзарх Йосиф се завръща в Цариград, за да действа за укрепване и запазване на екзархийското ведомство в останалите под османска власт български земи. Наред с грижите за поддържане на българските черкви, тя полага усилия за разгръщане и на просветното дело сред българското население в Македония и Одринско. Противопоставя се на засилването на сръбската и гръцката пропаганда в тези области. До избухването на Балканската война (1912-1913) влиянието на Българската екзархия в Македония и Одринско се простира в следните епархии: Охридска, Битолска, Скопска, Дебърска, Велешка, Струмишка, Неврокопска, Костурска, Леринска (Мъгленска), Воденска, Солунска, Поленинска (Кукушка), Серска, Мелнишка, Драмска и Одринска. Първите седем от тях се управляват от български владици, а останалите – от екзархийски наместници. След разгрома на България в Междусъюзническата война (1913) екзарх Йосиф I премества седалището си в София, а в Цариград остава т.нар. Екзархийско наместничество, възглавявано от Велешкия митрополит Мелетий (до 1924), след него – от Охридския митрополит Борис (1924-1936) и от Главиницкия епископ Климент (след 1936). За религиозните нужди на православните българи в Одрин се грижи завареният там след войните епископ Никодим (до 1932). За българите в Лозенград е изпратен Скопският митрополит Неофит, който служи там (1925-1932). След смъртта на епископ Никодим митрополит Неофит отива в Одрин и остава там до 1937. През 1932 митрополит Борис приема архимандрит Климент Главиницки за помощник, който след напускане на митрополит Борис от Цариград и на митрополит Неофит от Одрин, завежда църковните дела на православните българи в Турция. Дейността му е ограничена само в Цариград. Не му се разрешава да обгрижва населението от единствено запазилото се близо до Цариград българско село Курфалъ, в което нямало енорийски свещеник.
В продължение на 30 г., след смъртта на Йосиф I (1915), Българската Екзархия се управлява от Свети Синод, начело на който стои наместник-председател. За този период постът „наместник-председател" е заеман последователно от общо 6 митрополити, последният от които е бъдещият екзарх *Стефан I.* На 21 януари 1945, в катедралната църква „Света София" в столицата Народно-църковен събор избира Софийския митрополит Стефан за – както се оказва

впоследствие – последен Български екзарх. След като той е принуден от управляващите да подаде оставка (6 септември 1948), следва още един период от историята на БПЦ, през който тя се управлява от Свети Синод, начело с наместник-председател. На този пост се изреждат общо трима владици, последният от които е бъдещият Патриарх *Кирил*. На 10 май 1953 свиканият църковен събор прокламира издигането на Българската екзархия в Българска патриаршия. За Патриарх е избран Пловдивският митрополит Кирил, а след неговата смърт (1971) – Ловчанският митрополит Максим и Русенският митрополит Неофит. Екзархията развива активна просветна дейност в Македония и Одринско. Към края на XIX в. огромното мнозинство от славянското население в тези области изпраща децата си в български екзархийски училища.

*Лит.: **Алтънов**, Ив. Съществувала ли е Екзархията в Цариград?. // Църковен вестник, N 33, 6 окт. 1923; **Евтимий, архимандрит**. Българската екзархия в Цариград. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1933, 10; 1934, 11; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 189; **Събев**, Т. Устои на Българската автокефалия (По случай 90 год. от учредяванетона Екзархията). // Църковен вестник, N 10, 12 март 1960; **Арнаудов**, Г. П. Спомен за Екзархията и за един българин в Английския парламент през бурната 1876 година. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968; **Снегаров**, Ив. Българската екзархия. Произход, същност и значение. С., 1969; **Поптодоров**, Р. Сто години от издаване на фермана за учредяване на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 4, 21 февр. 1970; **Киринеец**, С. Стогодишнината на Българската екзархия, отразена в столичния печат. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971; **Събев**, Т. Учредяване и първоначално устройство на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1971; **Събев**, Т. Преди сто години: Докум. за ист. Българската екзархия. // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1979; **Стойнов**, Д., П. **Балджиев**. Преди сто години. Документи за историята Българската екзархия. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1979; N 23, 11 окт. 1979; **Събев**, Т. Учредяване и диоцез на Българската екзархия до 1978 г. С., 1973; **Събев**, Т. Учредяване и диоцез на Българската екзархия до 1978 г. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1980; **Стойнов**, Д., П. **Балджиев**. История на Българската екзархия в документи. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1984; **Вълчанов**, Сл. Усилията на **екзарх Йосиф** за възстановяване на екзархийското ведомство в Македония след Освобождението. // Църковноисторически архив. С., 1986; **Балджиев**, П. Просветната дейност на Българската екзархия в Македония и Тракия (1885-1889 г.), отразена в личната кореспонденция на **екзарх Йосиф I**. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1989; **Александров**, Н. Бележит дипломатически документ (120 год. от Учредяването на Българската екзархия, 1870-1990). // Духовна култура, 1990, N 9, с. 12-16; **Вълчанов**, Сл. Нови данни за **Варненски и Преславски митрополит Симеон** като един от строителите на Българската екзархия (По случай 150 г. от рождението му). // Духовна култура, 1990, N 7, с. 1-16; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989; **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 144-145; **Александров**, Н. Бележита годишнина – 120 години от учредяването на Българската екзархия (1870-1990 година). // Църковен вестник, N 21, 30 май 1990; **Йеромонах Павел (Стефанов)**. Българската екзархия и римокатолическата пропаганда в Македония и Одринска Тракия. // Църковен вестник, N 32, 1 септ. 1990; **Жеков**, Л. Архивен фонд „Българска екзархия". // Църковен вестник, N 3, 15 ян. 1991; **Велев**, Г. Учредителният ерман за Българска екзархия. 125 години от издаването му. // Църковен вестник, N 9, 27 февр. – 5 март 1995; **Темелски**, Хр. Българската екзархия – защитник на българщината в Македония и Одринска Тракия. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 223-233; **Трайкова**, В. Екзархията българският национален въпрос в края на XIX и началото на XX в. (188-1912) – някои аспекти. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 211-223; **Йоцов**, Б. Дипломатически сплетни около Екзархията и македонския въпрос / Съст. А. **Кръстев** и, Д. **Николчев**. С., 2000; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 30-32; **Митев**, Й. Екзархията и Априлското въстание. // Духовна култура, 2003, N 4, с. 1-11; **Темелски**, Хр. Ферманът – схизмата, Екзархията – Патриаршията и османската държава. // Духовна култура, 2005, N 2, с. 1-9; **Темелски**, Хр. „Осъществението на надеждите". 135 години от издаването на фермана за учредяване на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005; Декларация на Народното събрание. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005; **Карамихалева**, Ал. Честване 135-годишнината на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 115-139; Сградата на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2013; **Любенова**, Л. Българската екзархия и освободителните борби: Тезиси. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 238-240; **Темелски**, Хр. Утвърждаване на екзархийското ведомство в Македония и Тракия. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2017; **Темелски**, Хр. Поглед към Българската екзархия (1870-1953). // Църковен вестник, N 19, 16-31 окт. 2017; **Карамихалева**, А. Из изстраданата ни църковна независимост (Интервю с доц.д-р Хр. **Темелски**). // Църковен вестник, N 21, 1-15 дек. 2017; N 23, 1-15 дек. 2017; N 1, 1-15 ян. 2018; N 3, 1-15 февр. 2018.*

БЪЛГАРСКА ИЗТОЧНОПРАВОСЛАВНА ЕПАРХИЯ В САЩ, КАНАДА И АВСТРАЛИЯ – една от задграничните епархии на Българската православна църква. Седалището на епархията – град Ню Йорк, САЩ. Първите преселения на българи в САЩ стават още преди Освобождението на България в 1878, но по-масов характер те придобиват след кървавото потушаване на Илинденско-Преображенското въстание (1903) и след Междусъюзническата война (1913). Хиляди българи от Северна Гърция, Европейска Турция, Вардарска Македония са прокудени от домовете си, заради етнически произход и религиозна принадлежност, а други – заминават от България, за да търсят препитание. В това време броят на българите в САЩ достига 75 000. Много от българските емигранти в Северна Америка попадат под духовното ръководство на Алеутската и Североамериканска епархии на Руската православна църква (РПЦ). Първата българска църковна община е създадена в град Мадисън, Уисконсин (1906), а през 1909 в града е осветен първият български храм в САЩ – „Св. Св. Кирил и Методий". Под ръководството на РПЦ са издигнати българските храмове „Света Троица" в Гранит Сити, Илинойс, „Благовещение Богородично" в Стийлтън. Към 1930 българските храмове под юрисдикцията на РПЦ наброяват 12; в тях, наред с българските,

служат руски, сръбски, румънски и гръцки свещеници. През 1921 Светият Синод на Българската екзархия поема, без съгласието на РПЦ, ръководството на Българската духовна мисия в САЩ, създадена през 1909. За началник е назначен доктор Кръстю Ценов. На 6 ноември 1931 на събрание на Светия Синод на Българската православна църква са обсъдени въпроси около църковната организация на българите в Северна Америка и са направени постъпки за създаването на нова епархия. На 30 декември 1937 е взето и решението от Синода за създаването на Американска епархия. За управляващ епархията на 26 февруари 1938 е поставен епископ Андрей Велички. Отношенията на епископа с някои от българските общини не са добри, а Светият Синод повдига въпроса пред епископа за поведението на някои от свещениците, стремящи се към самостоятелно разпореждане с църковното имущество. В резултат на конфликтите няколко български църкви, без участието на епископ Андрей, създават през 1939 първата в САЩ Конференция на представителите на българските православни храмове, в която вземат участие представители на български храмове от Детройт, Торонто, Индианаполис, Гранит Сити и Стийлтън. Епископът прави усилия да възстанови църковното единство на българите, но без особен успех. Много от българските църкви са значително самостоятелни и Светият Синод няма значима роля при избора на свещеници и разпореждането с църковно имущество чак до 1990. През 1969 Светият Синод разделя Американската и Австралийска епархии на Нюйоркска, Детройтска и Акронска епархии. Митрополит Андрей поема ръководството на Нюйоркската епархия. Останалите две катедри са поверени на епископ Йосиф Знеполски. След кончината на митрополит Андрей (1972) епископ Йосиф поема Нюйоркската катедра, а другите две епархии са обединени в Акронска епархия, чието ръководство е поверено на епископ Симеон Главиницки. През 1978 той е заменен от епископ Дометиан Знеполски. От 1 април 1983 Акронската епархия се администрира от епископ Йосиф Велички, който от 1986 е официално Акронски епископ. След смъртта на митрополит Йосиф от 1987 до 1989 катедрата е поета от митрополит Геласий. На 18 декември 1989 БПЦ обединява Нюйоркската и Акронска епархии в днешния ѝ вид, а за митрополит е избран епископ Йосиф. В началото задграничната епархия на Българска православна църква в САЩ, Канада и Австралия е наричана Българска епархия в Северна и Южна Америка и Австралия. След Втората световна война и идването на власт в България на комунистическо правителство, църковната организация зад граница е разрушена и взаимоотношенията на българското паство зад граница и Светия Синод в София се влошават драстично. Стига се до там българският митрополит Андрей Нюйоркски да се наложи да иска в края на 50-те г. присъединяване на епархията към Православната църква на Америка, но опитът е неуспешен. През 1964 митрополит Андрей моли отново Светия Синод на Българската православна църква за възвръщането на епархията към диоцеза на БПЦ. С възстановяването на епархията в лоното на БПЦ се разгарят спорове в самата епархия, довели до откъсването на група от епархията, водена от архимандрит Кирил Йончев и присъединяването ѝ към Руската православна църква зад граница (ЗРПЦ) като Българска епархия в изгнание. ЗРПЦ го посвещава в епископски сан. Българската източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия е член на Постоянното събрание на каноничните източноправославни епископи в Америка.

Митрополити: Андрей (1963-1972); Митрополит Йосиф I (1972-1987); Митрополит Геласий (1987-1989); Митрополит Йосиф II (1989-).

Храмове: Катедрала „Св. Св. Кирил и Методий", Ню Йорк, САЩ; „Св. Св. Кирил и Методий", Торонто, Канада; „Свети Георги", Торонто, Канада; „Света Троица", Торонто, Канада; „Свети Димитър", Брамптън, Канада; „Свети Иван Рилски", Чикаго, Илинойс, САЩ; „Света София", Дес Плейнс, Илинойс, САЩ; „Свети Георги", Лос Анджелис, Калифорния, САЩ; „Света Петка", Сейнт Питърсбърг, Флорида, САЩ.

Архиерейски наместничества:

Архиерейско наместничество за Австралия, Мелбърн;

Архиерейско наместничество за Канада, Торонто;

Архиерейско наместничество за САЩ, Ню Йорк.

Лит.: Дни на съборна радост и църковна обнова (Първи епархийски събор на Западноевропейска епархия. 1-3 ноември 1991 г. – Будапеща, Унгария). // Църковен вестник, N 4, 23 ян. 1992.

БЪЛГАРСКА КАТОЛИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ В ОДРИН – *вж Одринска българска католическа (мъжка) гимназия*

БЪЛГАРСКА КАТОЛИЧЕСКА КНИЖНИНА – част от българската литература. Възниква исторически с католическата пропаганда в българските земи през XVII в. Към тази литература се отнасят религиозни литературни произведения и литературни произведения на светски теми, написани от българския католически клир. В нейната основа стои католическата пропаганда, но значителна част от литературните творби я надхвърлят и заемат достойно място в българската национална литература. Католическата книжнина води своето начало от XVII в. Хронологично се разделя на няколко части – Чипровска книжовна школа, Павликянска книжнина, Следосвобожденска книжнина и Съвременна католическа литература и информация.

Чипровска книжовна школа

Най-изтъкнати представители на Чипровската книжовна школа са *Петър Богдан*, Филип Станиславов, Кръстю Пейкин, Яков Крайков и Яков Пеячевич, автори на оригинални съчинения и преводи. Повечето от творбите им са написани на латински език. По сведения на Петър Богдан от 1640, католическият манастир в Чипровци е обитаван от Софийския епископ, помощника му, десет свещеници, четири послушници, както и ученици от училището, дошли от различни краища на страната – общо 30 деца. В манастира се помещава и голяма библиотека. След Чипровското въстание (1688) книжовната школа продължава своята дейност зад граница. За върхове на Чипровската книжовна школа се считат първата българска печатна книга „Абагар" на *Филип Станиславов,* отпечатана на 8 май 1651 в Рим, и първата „История на България" на Петър Богдан, написана един век преди Паисиевата и озаглавена „За древността на бащината земя и за българските неща". Петър Богдан е автор и на други книги с историческа тематика – „История на Охрид – столица на България", „Хроника на моравската мисия на Св. Св. Кирил и Методий", „Призренската епископия" и др. Два превода от латински принадлежат на Петър Богдан: „Размишления на бележития, анцисиански светец Бонавентура за страстите Господни" и „Благонравие небесно", отпечатани в Рим.

През XVIII в. Яков Пеячевич, Кръстю Пейкич и други католически духовници също отпечатват богословски, философски и исторически произведения. Кръстю Пейкич публикува през 1716 на илирийски „Огледало на истината", което по-късно е издадено и на латински език. Това е богословски труд, в който са разгледани отношенията между Източната и Западната църква, но са засегнати и моменти от историята на българския народ. В съчинението си „Мохамеданска догматика..." (издадено 1717) той отхвърля мохамеданското вероучение. В труда си „Конкордия" (1730) разглежда католическата догматика и изтъква превъзходството на Католицизма над източното Православие. Проф. Яков Пеячевич написва на латински език „География", описваща Европа, Азия, Америка, но най-подробно Балканите. В края на XVIII в. проф. Франц Пеячевич написва и след смъртта му е издадена „История на България" с приложени карти. Много от отчетите на владиците за обиколките на епархиите си по същество са пътеписи за техните епархии в България. Голяма част от произведенията на Чипровската книжовна школа са съставени, за да информират Рим за състоянието на католицизма в българските земи, като са употребявани три езика (латински, италиански и илирийски) на две азбуки (кирилица и латиница). Със стандартизирането на новобългарския език през XIX в., пряк отглас и приемник на книжовната школа е създадената литература на банатската българска книжовна норма във Войводина.

Павликянска книжнина

Павликянската книжнина включва произведения на католически книжовници, написани на павликянско наречие и религиозни произведения на български католически духовници от павликянски произход. Тези произведения се разпространяват предимно в пределите на Пловдивските павликянски села.

По-видни представители: Павел Гайдаджийски (Дуванлията) и Петър Ковачев (Царски) през XVIII в. и Яко Яковски, Йосиф Арабаджийски и Едуард Валпа през XIX в. Произведенията им са създадени на павликянско наречие с латински букви. Една част от съчиненията на павликянските книжовници, като например молитвениците, са служили като домашен буквар за павликянското население в Пловдивско. Едуард Валпа е съставител на обширни италиано-български и българо-италиански речници. Автор е на „Българска граматика на италиански", „История на българския народ", „Кратка история на Пловдивската католическа мисия". Има много творби, останали от Павел Дуванлията на български език. Най-ценната от тях е книжката „Песни духовни".

Следосвобожденска книжнина

Попада под влиянието на възхода на Католическата църква в България. Най-голям напредък бележи католическото образование. Главната заслуга за това се пада на успенците и йосифинките. Училищата, семинариите и колежите са достъпни не само за католиците. Поради автономния статут на Източна Румелия, католиците от Южна България имат достъп до Института на капуцините в Сирма, семинариите в Одрин и Цариград. За образованието на българските питомци важна роля играят капуцините от Ориенталския институт (първоначално в Сирма – Турция; след войната – в Рим), френските колежи и латинските семинарии във Франция и Италия. В първите следосвобожденски години започват да се появяват масово католически просветни дружества.

В периода 1878-1944 спектърът на издаваните произведения е широк и разнообразен: от учебници за I-IV отделение за първоначалните католически училища, подготвени от отците-преподаватели – Георги Гиев, Франц Пъчев, Йосиф Гроздев и Антон Карагьозов – в първото българско католическо (началното) училище „Свети Андрей" и одобрени от Министерството на просветата през 1928, през богати и разнообразни публикации в периодичните издания, до научни трудове по теология и философия на български език – като монографията на Козма Гюлов „Мисли върху страданието на Иисуса Христа" (С., 1943). През първото десетилетие на XX в. в Сливен успенецът отец Герман Рейдон редактира и издава първото католическо списание „Поклонник" (с притурка „Животът на Светците"). През 1912 отец Рейдон започва да издава и списание „Вяра и Наука". Статиите в списанието са преводни и оригинални, на религиозно-философски теми, хроники, биографии на видни католици и светци и др. Сътрудници на отец Рейдон са свещеници и миряни от цялата страна като Методий Устичков, Вартоломей Шишков, и др.

Комитет „Добър печат", „Католически календар"

Най-голяма роля за сдружаването на католиците в страната внася католическият печат, който в периода между световните войни изживява своя разцвет. През 1917 в София се появява първият брой на календара „Св. Св. Кирил и Методи", издаден на немски език от енорийския свещеник Алберт Егер. От втория брой за 1919 той се списва на български и излиза като годишен алманах до 1950. Освен църковния календар за западния и източния обред, в сборниците се печатат религиозни разкази и стихотворения, прегледи на вътрешни и международни политически събития и ценни исторически и актуални сведения за живота на католиците в България. Безспорна заслуга с изключителен отзвук в духовния живот на католиците в България има издателството „Добър печат". Изданията му – седмичникът „Истина", годишният календар „Св. Св. Кирил и Методи" и десетки книги – се ползват с много добър прием сред католическото население. Водеща роля играе капуцинът *Дамян Гюлов*. Изданията на „Добър печат" не само консолидират католическата общност в България, но имат важна роля и за нейното по-добро интегриране в българското общество. На страниците на вестник „Истина" (излизащ между 1924 и 1949) се дава информация по много църковноисторически и богословски теми, като особено силно се повдига въпросът за идентичността на българина католик. Под ръководството на отец д-р Дамян Гюлов вестникът се превръща в истинска трибуна както за наболелите въпроси в общността, така и за живота в българското общество. В изданието на календара от 1936 за първи път се прави опит за систематизиране на българската католическа книжнина по епархии и ритуали. В този брой присъстват сто двадесет и три заглавия. В броя на Календара от 1938 списъкът се допълва с още стотина заглавия.

При социализма

След 9 септември 1944 чуждестранните мисионери и преподаватели във френските колежи са принудени да напуснат България. Колежите са затворени. Вестник „Истина" и католическият календар „Св. Св. Кирил и Методи" са спрени. Единствено българските католически духовници, които са останали извън страната, продължават да творят, но основно богословски и религиозни книги на латински, френски, италиански или английски. През 80-те г. проф. *Георги Елдъров* основава в Рим Българския католически книжовен архив „Абагар", в който се опитва да събере

пропиляната (не само католическа) българска книжовност зад граница. През последните години на тоталитаризма единственото католическо издание в България е католическо календарче с Новогодишно (вместо Коледно) обръщение на папата към българските католици. През този период радио „Ватикана" е единственото средство за информиране.

Съществуват и изолирани случаи – като този с отец Петър Сарийски. В сферата на науката той води сътрудничество с Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий", като превежда от италиански и латински език документи и извори, свързани с българската история. Творбите на архимандрит Купен Михайлов и архимандрит Велик Вичев от този период не са публикувани. Купен Михайлов също участва в подготовката на неиздаден сборник на кирилометодиевска тематика с учени от БАН, а Велик Вичев оказва помощ на проф. Николай Генчев при написването на негови трудове.

Съвременно състояние

През декември 1991 започва да излиза продължителят на идеите на в. „Истина" – вестник „Истина-Veritas". Няколко месеца преди това е основан и вестник „Абагар". Тези периодични издания започват да информират католиците в България за важните събития в Католическата църква и за събитията в света през погледа на Католическата църква, да публикуват исторически и богословски статии. През 2011 в. „Абагар" престава да излиза, а последният брой на „Истина-Veritas" е през декември 2017. Католическите институции – църкви и манастири – използват информационните технологии, главно собствени уеб-сайтове и страници в социалните мрежи, за да информират миряните си за важни събития от живота на Католическата църква и енориите. Някои енории поддържат в църквите уеб-камери, активни по време на служба. Католическата църква в България има информационен сайт – http://www.catholic-bg.org с раздели Новини, Светият Престол, Църква в България, в. „Истина", Общности, Социална дейност, Катехизис, История, Издания, Връзки, Видео (на живо) и Устав. Радио „Ватикана" поддържа секция на български език на своя уеб-сайт. В София е открита и книжарница за християнска литература „Анджело Ронкали".

*Лит.: **Милетич**, Л. Нашите павликяни. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 19, 1903, с. 1-369; **Ilieva**, L. Открит е първият трактат върху българската история: **Петър Богдан**, за древността на бащината земя и за българските неща. // Balkanistic Forum, 2018, т. 1, с. 98-103; **Абаджиева**, М. „Павликянската книжнина от XVIII в. – пример за книжовен език на народна основа". // Международна научна конференция „Писменото наследство и информационните технологии", 15-20 септември 2014, Варна. Варна, 2014; **Елдъров**, С. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002; **Домусчиева**, В. **Отец д-р Дамян Гюлов** (1886-1962): От Грегорианския унив. до следствието на Държавна сигурност. // Християнство и култура, N 9 (96), 2014.*

БЪЛГАРСКА МЪЖКА ПЕДАГОГИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ „Д-Р ПЕТЪР БЕРОН", Одрин – *вж Одринска българска мъжка гимназия*

БЪЛГАРСКА ОБЩИНА В ЦАРИГРАД – създадена към изградената по това време българска църква в Цариград „Св. Стефан" (1849). В нейното учредяване участват активно Г. С. Раковски, Н. Рилски, Ал. Екзарх, Г. Кръстевич и др. Според устава ѝ, тя поема грижата за защита на правата и интересите не само на цариградските българи, но и на всички, живеещи в останалите части на Османската империя. Това обстоятелство ѝ придавало характер на централна институция, която да представлява българското население пред Високата Порта. Изиграва важна роля в борбата на българския народ за извоюване на църковна независимост. Развива особено активна дейност в тази насока след 1858, когато начело на нея застанал *Иларион Макариополски.* Една от най-ярките нейни прояви е организирането на т. нар. *Великденска акция 1860*. По нейна инициатива към храма „Св. Стефан" през 1857 е създадено българско училище, в което до Освобождението се учат голям брой българчета. Съдейства и за основаването на някои културно-просветни организации като „Българска книжнина", българско читалище и др. След учредяването на Българската екзархия (1870) общонародната ѝ роля намаляла, тъй като част от нейните функции поема Екзархията.

Печат на Българската църковна община в Цариград (фотография)

*Лит.: **Начов**, Н. Цариград като културен център на българите до 1877 г. С., 1925; **Бужашки**, Е. Българската община в Цариград и политическите течения в нея (1856-1868). // Изв. Бълг. ист. др-во, 1985, т. 37, с. 25-106.*

БЪЛГАРСКА ПАТРИАРШИЯ (1953-) – върховна организация на Българската църква след края на Втората световна война. Схизмата между Българската екзархия и православните църкви е вдигната на 22 февруари 1945, седмици след избора на Софийския митрополит *Стефан* за български екзарх. Следващите години съвпадат с налагането на тоталитарния режим на Българската комунистическа партия (БКП), свързано с преследвания на Българската православна църква. През есента на 1948 екзархът е принуден да подаде оставка и е изселен в Баня, а Светият Синод е поставен под контрола на правителството и декларира лоялност към властите. На 8 ноември 1948 митрополит Борис Неврокопски е убит. Неудобните митрополити и епархийски наместници са отстранени. Въпреки това, доклад на заместник-министъра на вътрешните работи Йонко Панов (от лятото на 1949) определя Светия Синод като стоящ на „вражески позиции... в услуга на международната реакция". През този период започват ограниченията за практикуване на Православието, характерни за целия комунистически период, иззети са много църковни имоти, контролираният от комунистите. Свещенически

Изглед от сградата на Българската патриаршия в София (фотография)

съюз пренебрегва църковната йерархия, като негови членове парадират с членството си в БКП и дори с атеизма си. През 1950 Софийската семинария е прогонена от сградите си, Пловдивската – е закрита, Богословският факултет е изваден от състава на Софийския университет и приемът в него е силно ограничен. През 1950 е изработен „Устав на Българската православна църква", наложен от правителството, който и ликвидира остатъците от самоуправление на Църквата. Според него държавната администрация одобрява патриарха, митрополитите и архиерейските наместници и участва със свои представители в църковно-народните събори. На 8 и 9 май 1953 в салона на Българската академия на науките е проведен Третият църковно-народен събор на Българската православна църква. Присъстват 100 делегати, както и представители на част от Православните църкви – извън тези от съветския блок, присъства само гост от Антиохийската патриаршия. Вселенската патриаршия признава Българската църква за патриаршия едва през 1961. На 10 май съборът продължава работата си в Синодалната палата в леко разширен състав като патриаршески. Със 104 от 105 гласа за Патриарх е избран поддържания от властите Пловдивски митрополит *Кирил.* Според неофициални заявления на висши духовници, като митрополитите *Софроний Търновски* и *Паисий Врачански*, Кирил „не е желан", но изборът му е предрешен, тъй като „срещу силата няма какво де се прави". След смъртта на Патриарх Кирил през 1971 Патриаршеският престол е наследен от Ловчанския митрополит *Максим Български*. С настъпването на прехода (10 ноември 1989) Българската патриаршия е разтърсена от криза и заплашена от разцепление. Възниква така наречения „алтернативен синод", оглавен от Неврокопския митрополит *Пимен*, който оспорва законността на избора на Максим за Патриарх. Създава се разкол в Българската православна църква. През юли 1996 в София се провежда църковно-народен събор, организиран от „алтернативния синод", на който Пимен е обявен за патриарх. Министерският съвет на Жан Виденов не подкрепя този избор. През 1998 в София се провежда Всеправославен събор по искане на *Патриарх Максим* за решаване на спора. На него присъства Патриарх Вартоломей I Константинополски, който изразява подкрепата си за Патриарх Максим. С кончината на Пимен (1999) „алтернативният синод" загубва водача си, но не се отказва от по-нататъшна борба. През 2001 държавата ,в лицето на президента Георги Първанов и премиера *Симеон Сакскобургготски*, изразява категорична подкрепа за Патриарх Максим. Още в първия ден на 39-то Народно събрание (5 юли 2001) народният представител от НДСВ Борислав Цеков внася законопроект за вероизповеданията, насочен към преодоляване на последиците от разкола и легитимиращ патриарх Максим. Този проект заляга в основата на приетия през декември 2002 от Народното събрание Закон за вероизповеданията. На 15 юли 2003 Конституционният съд потвърждава, че Законът за вероизповеданията съответства на Конституцията. На 20-21 юли 2004 полицията и прокуратурата предприемат акция по отстраняване на представителите на „алтернативния синод" от църквите и имотите на Патриаршията. Ред правозащитни организации протестират срещу действията на държавата, обвинявайки я в нарушаване правото на българските граждани на свобода на религията. Шестима представители на „алтернативния синод" сезират Европейския съд по правата на човека в Страсбург, изисквайки обезщетение в размер на близо 700 млн. евро за претендираното от тях нарушаване на права. На 22 януари 2009 съдът отхвърля две от жалбите и уважава едната (за нарушено право на вероизповедание) и дава тримесечен срок на спорещите страни (държавата и „алтернативния синод") да постигнат извънсъдебно споразумение. Същия ден Светият Синод излиза с официално обръщение, в което критикува намесата на съда в Страсбург в каноничните дела на Българската патриаршия. По време на посещението си в Москва (февруари 2009) президентът Георги Първанов моли новоизбрания руски патриарх Кирил I за намеса в разкола на Българската православна църква. С тази си постъпка Първанов не зачита Българската конституция, с която българската държава и институции се задължават да спазват принципите на религиозна неутралност и паритетност. Не е ясно и като какъв Руският патриарх има правото да се намесва в църковните дела на БПЦ и да заема страна в спора с решението на Светия Синод за неизпълнението на решението на Европейския съд по правата на човека. На 11 март 2009 в резиденция Бояна в София по инициатива на Светия Синод се провежда Всеправославна работна среща, в която вземат участие представители на повечето поместни Православни църкви. Целта на срещата е да се формулира общоцърковно становище по решението на съда в Страсбург по българския казус. На следващия ден е огласено комюнике от срещата, което утвърждава подкрепата на православния свят за каноничната Българска патриаршия и се извеждат международноправни аргументи против решението.

Понастоящем двувластието в Българската патриаршия се счита за преодоляно. Според Устава, приет от VII Църковно-народен събор (2008):

Областта на Българската православна църква – Българска Патриаршия в пределите на Република България се разделя на следните епархии:

1. Софийска – със седалище в София и архиерейски наместничества в Самоков, Ихтиман, Дупница, Радомир, Кюстендил, Трън и Годеч;
2. Варненска и Великопреславска – със седалище във Варна и архиерейски наместничества в Шумен, Провадия, Добрич и Търговище;
3. Великотърновска – със седалище във В. Търново и архиерейски наместничества в Свищов, Горна Оряховица, Габрово, Елена, Севлиево, Никопол, Дряново, Павликени и Трявна;
4. Видинска – със седалище във Видин и архиерейски наместничества в Лом, Берковица, Кула и Белоградчик;
5. Врачанска – със седалище във Враца и архиерейски наместничества в Бяла Слатина, Оряхово и Мездра;
6. Доростолска – със седалище в Силистра и архиерейски наместничества в Дулово и Тервел;
7. Ловчанска – със седалище в Ловеч и архиерейски наместничества в Пирдоп, Ботевград, Тетевен и Троян;
8. Неврокопска – със седалище в гр. Гоце Делчев (Неврокоп) и архиерейски наместничества в Благоевград, Разлог, Сандански и Петрич;
9. Плевенска – със седалище в Плевен и архиерейско наместничество в Луковит;

10. Пловдивска – със седалище в Пловдив и архиерейски наместничества в Пазарджик, Асеновград, Хасково, Карлово, Панагюрище, Пещера, Смолян и Ивайловград;

11. Русенска – със седалище в Русе и архиерейски наместничества в Разград, Тутракан и Попово;

12. Сливенска – със седалище в Сливен и архиерейски наместничества в Бургас, Ямбол, Карнобат, Тополовград, Котел и Малко Търново;

13. Старозагорска – със седалище в Стара Загора и архиерейски наместничества в Казанлък, Чирпан, Нова Загора, Свиленград и Харманли.

Чл. 4. (1) В диоцеза и юрисдикцията на Българската православна църква – Българска патриаршия влизат и:

1. Българската източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия – със седалище в Ню Йорк и архиерейски наместничества в Торонто за Канада и в Мелбърн за Австралия. Устройството и управлението на епархията се определят с устав, одобрен на епархийски събор и утвърден от Светия Синод.

2. Българската източноправославна епархия в Западна и Средна Европа – със седалище в Берлин. Устройството и управлението на епархията се определят с устав, одобрен на епархийски събор и утвърден от Светия Синод.

(2) За православните българи в Турция има Българска църковна община в Истанбул.

Чл. 5. Българската православна църква – Българска патриаршия се управлява от Свети Синод, а всяка епархия – от своя архиерей, който носи титлата митрополит.

Чл. 6. (1) Върховен ръководен орган на Българската православна църква – Българска патриаршия е Светият Синод, който се състои от Българския патриарх и епархийските митрополити.

(2) Светият Синод действа в пълен и намален състав.

Чл. 7. (1) Епархийските митрополити на Българската православна църква – Българска патриаршия канонично се намират под прякото ръководство и надзор на Светия Синод, който утвърждава каноничния им избор и до него се отнасят направо.

(2) При богослужение епархийските митрополити поменават името на Българския патриарх и Светия Синод, а при вдовство на Патриаршеския престол – Светия Синод.

Чл. 8. Законодателната власт в Българската православна църква – Българска патриаршия се упражнява от Църковния събор, който се състои от архиереите и от избрани по реда на този Устав клирици и миряни.

Чл. 9. Върховната съдебна и управленска власт на Българската православна църква – Българска патриаршия се упражнява от Светия Синод.

Чл. 10. Върховният църковен съвет е консултативен орган при Светия Синод по общите стопански и финансови дела на Българската православна църква.

Чл. 11. Църковната власт в епархията принадлежи на епархийския митрополит и се упражнява със съдействието на Епархийски съвет.

Чл. 12. Органи на митрополитската власт в епархията са: архиерейските наместници, енорийските свещеници, църковните настоятелства и манастирските управления.

Чл. 13. (1) Българската православна църква – Българска патриаршия и нейните местни поделения – митрополии, църкви и манастири, са юридически лица.

(2) Неотделими членове на юридическото лице на Българската православна църква – Българска патриаршия са митрополиите и ставропигиалните манастири като юридически лица и като местни поделения в нейния диоцез и юрисдикция.

(3) Седалището на Българската православна църква – Българска патриаршия е в гр. София.

(4) Седалище на митрополията е населеното място, определено в чл. 3 и чл. 4.

(5) Седалище на църквата е населеното място, в което е изграден храмът ѝ.

(6) Седалище на манастира е населеното място, в или до което той се намира, или близко до него населено място.

Чл. 14. Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" има статут на ставропигиален храм.

Законодателната власт в Българската православна църква – Българска патриаршия се упражнява от *Църковния събор,* който се състои от архиереите и от избрани по реда, установен от действащия Устав на БПЦ клирици и миряни.

Върховната съдебна и управленска власт на Българската православна църква – Българска патриаршия се упражнява от *Светия Синод.*

Работата на Светия Синод по общите стопански и финансови дела на Българската православна църква се подпомага от *Върховния църковен съвет.* Съставът на ВЦС, свикването му и неговите правомощия се определят съгласно Устава на БПЦ.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Българските патриарси – архиепископи през Първото българско царство. // Изв. Ист. др-во в София, 1924, с. 71-76; **Снегаров**, Ив. Първата българска патриаршия (произход, патриарси, седалище). // Год. Духовната акад., 1930, с. 5-10; **Видинский Неофит**. Църковно-народен патриаршески институт. // Църковен вестник, N 18, 7 май 1953; **Снегаров**, Ив. Възстановяване на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 18, 7 май 1953; Единството на Българската патриаршия: Слово, произнесено от **Негово Светейшество Кирил, Патриарх Български и митрополит Софийски**, след Божествена литургия в катедралната църква „Рождество Богородично" – гр. Велико Търново на 18 окт. 1953 г. // Църковен вестник, N 35-38, 10 ноември 1953; **Ковачев**, М. Възходът и величието на Търновската патриаршия. // Църковен вестник, N 35-38, 10 ноември 1953; Отзиви за възстановяването на Българската патриаршия (Из чуждия православен печат). // Църковен вестник, N 13-14, 3 апр. 1953; **Дуйчев**, Ив. Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 22, 7 май 1955; Велик исторически акт:*

Per aspera ad astra!

*Слово на **Негово Светейшество Патриарх Кирил**, произнесено в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" на 10 май 1955 г. по случай двегодишнината от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 23, 20 май 1955; **Дуйчев**, Ив. Възобновяване на Българската патриаршия в 1235 година. Из миналото на Българската църква. // Църковен вестник, N 20, 9 май 1957; Четири години от възстановяването на Българската патриаршия. Бегъл поглед върху изминатия път. // Църковен вестник, N 20, 9 май 1957; **Кирил, Патриарх Български**. Възходящият път на Българската патриаршия: Слово, произнесено в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" на 10 май 1967 г. по случай 14-год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1967; **Левкийски епископ Партений**. 14 год. възстановена Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1967; **Архимандрит Горазд**. Мисли на **Негово Светейшество Български патриарх**. 15-та годишнина от възкстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1968; **Ковачев**, Н. Петнадесет години от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1968; **Кирил, Патриарх Български**. Летописен откъс на Българската патриаршия: Слово, произнесено в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" по случай 15 г. от възстановяването Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 14, 1 юли 1968; **Цанкова-Петкова**, Г. Восстановление болгарского патриаршество в 1235 г. и международное положение болгарского государства. // Византийский временник, 1968, с. 136-150; **Пловдивски митрополит Варлаам**. Българската патриаршия в миналото и сега. // Църковен вестник, N 20, 19 юли 1970; **Архимандрит Горазд**. Българската патриаршеска църква и нейните радетели: По случай 19 г. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1972; Патриаршеско и Синодално послание до духовните чеда на Българската православна църква по случай 25-год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 4, 9 май 1978; **Максим, Патриарх Български**. Отново засия в Патриаршеска слава Светата ни Църква: Слово, произнесено при откриване на тържественото събрание по случай 25-та год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 17-18, 1 юни 1978; **Старозагорски митрополит Панкратий**. Четвърт столетие възстановена Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 17-18, 1 юни 1978; Юбилейно честване – 25 години възстановена Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 17-18, 1 юни 1978; **Георгиев**, П. За първоначалното седалище на Българската архиепископия. // Средновековна България и Черноморието. Варна, 1980; **Денев**, Ив. Българската патриаршия. През X-XI в. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1983; Патриаршеско и Синодално послание по случай 30-год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 24-25, 21 септ. 1983; **Максим, Патриарх Български**. Тридесет години от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 24-25, 21 септ. 1983; **Събев**, Т. Самостойна народностна църква в Средновековна България. С., 1987; **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992; **Омарчевски**, Ал. Крепост на българщината: 42 г. от възстановяване на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 18, 2-8 май 1994; **Врачанский митрополит Игнатий**: 43 г. от възстановяване на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996; **Левкийски епископ Партений**. Слово за Българската патриаршия, произнесено на 10 май 1967 г., храм-паметник „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996; **Либератос**, А. Вселенската патриаршия, национализмът и българският църковен въпрос (1856-1872). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 130-134; 129; **Димитров**, Б. Християнството в България. Български манастири. С., 2001; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 48-52; 63-69.*

БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА АРХИЕПИСКОПИЯ В АМЕРИКА – води началото си от Българската църковна мисия, създадена към Българската праваославна църква (1938). Поради възникнали противоречия на американската епархия с ръководството на БПЦ, отношенията между тях временно са преустановени (1948-1963). През 1963 Българската епархия преминава под юрисдикцията на Руската православна църква зад граница, при което главата на епархията – архимандрит Кирил бил хиротонисан с епископски сан (1964). От 1970 Българската епархия е в състава на Православната църква в Америка. След радикалните промени в България в края на 80-те и началото на 90 -те г. на миналия век епископ Кирил (Йончев) посещава страната ни и предприема действия за създаване на братски отношения с БПЦ. През 1992 епископ Кирил е въздигнат в архиепископски сан и възглавява Западнопенсилванската епархия. Премества седалището си от гр. Толедо (щ. Охайо) в гр. Питсбург. В момента Българската архиепископия в Америка има в състава си 19 общини, обгрижвани от 24 свещеници.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 614-615.

Изглед от храм на Българската православна старостилна църква (фотография)

БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА СТАРОСТИЛНА ЦЪРКВА – Православна църква в България, която използва Юлианския календар. Отделя се от Българската православна църква (1990) поради несъгласие с използването на новоюлианския календар в Църковното богослужение, макар че сред някои от консервативните среди в Православната ни църква отдавна съществува недоволство от неговото приемане през 1968. От 1993 се оглавява от Фотий (Сиромахов), епископ на Триадица. Храмове, намиращи се под нейното върховенство: Софийски катедрален храм „Успение на Пресвета Богородица"; Пловдивско-пазарджишка енория – храм „Св. вмчк Георги Победоносец", гр. Стамболийски; Варненско-добричка енория – храм „Св. блаж. Ксения Петербургска", с. Тополи, общ. Варна; Бургаско-русокастренска енория – храм „Св. княз Борис-Михаил", гр. Бургас; Плевенска енория – храм „Св. Пророк Илия",

гр. Плевен; Сливенско-ямболска енория – храм „Св. мчк Димитър Сливенски", гр. Сливен; Благоевградска енория – храм „Св. Св. Седмочисленици", гр. Благоевград и храм „Св. Св. равноап. Кирил и Методий", гр. Благоевград; Великотърновска енория – храм „Преп. Филотея Търновска", гр. Велико Търново; Врачанско-видинско-монтанско-берковска енория – храм „Рождество на Пресвета Богородица", гр. Враца и храм „Св. Св. равноап. Константин и Елена", гр. Враца; Габровско-трявненска енория – храм „Св. препмчк Онуфрий Габровски", гр. Габрово; Дупнишка енория – храм „Преп. Иоан Рилски чудотворец", гр. Дупница; Сандански енория – храм „Живоносен Източник на Пресвета Богородица", гр. Сандански, храм „Св. Климент, архиеп. Охридски чудотворец", гр. Сандански и храм „Св. Св. Безсребърници и чудотворци Козма и Дамян Асийски", с. Лешница, общ. Сандански; Велинградска енория – храм „икона на Пресвета Богородица „Радост на всички скърбящи", гр. Велинград; Гоцеделчевска енория – храм „Св. Троица", гр. Гоце Делчев; Поликраищенско-шуменска енория – храм „Св. Николай Мирликийски чудотворец", с. Поликраище, община. Горна Оряховица. Манастири и скитове: девически манастир „Покров на Пресвета Богородица", гр. София, мъжки скит „Преп. Теодосий Търновски", с. Богдан, община Карлово. Не почита новоканонизираните български светии – Св. о. Паисий Хилендарски и Св. епископ Софроний Врачански, тъй като, според нея, нямало достатъчни основания за тяхното канонизиране.

Лит.: ***Алексий Библиофил****. Старостилният разкол у нас. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 1999.*

БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – неотделим член на Едната Света, Съборна и Апостолска църква – организация на православните християни в България. Ръководен орган – Свети Синод. Възниква в резултат на християнизаторската мисия на Цариградската патриаршия на Балканския полуостров. От образуването на българската държава в края на VII в. до Покръстването (втор. полов. на IX в.) господстващи религии са тези на прабългарите и славяните. Християнството е преследвано особено жестоко от българските владетели. След акта на Покръстването то става официална, държавна религия и в България. На Цариградския събор (870) княз Борис I успява да се сдобие с автономна архиепископия, възглавена от българския духовник *Йосиф* (Стефан). След битката при Ахелой (917) Българската църква придобива Патриаршеско достойнство, признато от Византия със сключения мирен договор от 927. През втор. поло на X в., когато Източна България попада под властта на Византия, седалището на Българската патриаршия се премества от Преслав в Дръстър (Силистра), Средец (София) и Охрид. След окончателното завладяване на българските земи от византийците (1018), Българската църква е преобразувана в Охридска архиепископия и поставена под властта на Цариградската патриаршия. С възобновяването на българската държава (1185-1187) своята независимост получава и Българската църква със седалище – Търново и с ранг на архиепископия. В нач. на XIII в. цар Калоян сключва уния с Рим, по силата на която главата на Българската църква получава титлата „Примас", почти равностойна на Партриарх. На състоялия се църковен събор в гр. Лапакс, Мала Азия (1235) на Българската църква отново е признато Патриаршеско достойнство, като Търновският архиепископ *Йоаким* е провъзгласен за Патриарх. След завладяването на Търновското царство от османските нашественици (1393), Българската църква е поставена под ведомството на Цариградската патриаршия, а по-късно – на *Охридската архиепископия* и *Ипекската патриаршия*. Част от висшето духовенство е избито, другата – търси спасение чрез бягство извън България. В българските земи остава да действа низшето духовенство. Последното не се ограничава само с конкретните си църковни задължения, а поема и грижата за просвещението на българите – отначало чрез откриване на килийни училища към различни манастири и църкви, а после – на елинобългарски училища, класни училища и пр. Това положение се запазва до 1870, когато е провъзгласена автокефалността на Българската църква. Низшето духовенство взима участие и в борбата на българския народ за извоюване и на политическата независимост – подпомага действията на хайдутите, манастирите се превръщат в място за укриване на хайдути и други борци. Особено активно е участието на българското духовенство по време на Априлското въстание 1876, когато отделни негови дейци участват в различните въстанически чети в Панагюрско, Търновско, Дряновско и др. След потушаване на въстанието Българската църква подема борбата против опитите на османската власт да омаловажи значението на въстанието и лъжливите донесения на османски представители да прикрият истината за жестокостите, извършени от башибозуци и редовна армия в надигналите се селища в българските земи. Опирайки се на донесенията на Сливенския митрополит Синесий и други източници, екзарх *Антим I* се опитал да реагира пред турския министър на външните работи Саафет паша. Когато усилията му не дали резултат, тогава той се обърнал към европейския печат, възползвайки се от услугите на директора на Роберт колеж – американеца Дж. *Уошбърн*. Екзархът отказва да удовлетвори искането на Митхад паша да бъдат събрани благодарствени адреси от българите, които да бъдат поднесени на свиканата в края на декември 1878 *Посланическа конференция*. Това поведение на главата на Българската екзархия разгневило Високата Порта и веднага след избухването на Руско-турската война (1877-1878) той бил свален от екзархийския пост.

Карта на епархиите на Българска православна църква в пределитена страната (фотография)

Макар че Българската църква е призната за автокефална от Високата Порта, срещу нея се обявява Цариградската патриаршия, която ѝ налага схизма, останала в сила и след освобождението на страната от османско иго. Българската екзархия успява да запази своето седалище в Цариград. Макар и като османско учреждение, тя изиграва главна роля за възобновяване не само на църковното, но и на просветното дело в Македония и Одринско, силно пострадали в навечерието и по време на Освободителната война. Българската екзархия запазва своето

върховенство и над българите в Източна Румелия (до присъединяването ѝ към Княжеството (1885). В Княжество България църковната власт е в ръцете на Светия Синод, който признава върховенството на екзарха, но се възглавява от свой наместник-председател. Провъзгласяването на независимостта на България (1908) не променя положението както на Българската екзархия в Цариград, така и на установената църковна уредба в страната.

След поражението на България в Междусъюзническата война 1913 екзарх Йосиф I е принуден да напусне Цариград и се завръща в България. Скоро след това той умира (1915). Макар че оставя свой заместник в Цариград, на практика Българската екзархия престава да съществува. Ограничава своята дейност само сред българите в османската столица, тъй като Македония и Одринска Тракия са силно обезбългарени. Макар че по време на Първата световна война 1915-1918 България и Османската империя са военни съюзници, управляващите в София не успяват да се възползват от благоприятния случай и да укрепят положението на Екзархията в Цариград. При новосъздадената ситуация след края на Първата световна война Българската екзархия на практика престава да съществува. Начело на Светия Синод продължава да стои наместник-председател. Това положение не се променя и в периода на Втората световна война. Едва през 1945 България успява да възобнови Екзархията и за нов екзарх е избран Софийският митрополит Стефан. Той оглавява Българската църква до 1948, когато, заради неразбирателство с новите управляващи в страната, е принуден да подаде оставка. Скоро след това е интерниран в с. Баня, Карловско, дн. Пловдивска обл., където остава да живее до края на живота си. От 10 май 1953 Българската църква е издигната в Патриаршеско достойнство. През 2013 Българската православна църква е номинирана за Нобелова награда за мир заради ролята си в спасяването на българските евреи по време на Втората световна война, ставайки първата религиозна институция с подобна номинация. Както по време на Първата, така и по време на Втората световна война, Българската православна църква поема църковното управление на земите в Македония и Тракия, в които е установена българска власт. След края на Втората световна война, въпреки атеистическите възгледи на новите власти в България, Българската православна църква поема примиренческо поведение спрямо тях. Светият Синод прави известни плахи опити да се възпре разправата на държавата със свещениците, на които в по-голямата част е гледано като на крепители на старата власт. Въпреки това новите управници предприемат действие за отделяне на Българската православна църква от държавата, което е и легално оформено с приемането на Конституцията от декември 1947. Част от висшето духовенство, начело с екзарх Стефан, е подложено на репресии и преследвания. Отнемат се всички манастирски имоти. Чак след възобновяването на патриаршеския институт Българската патриаршия изцяло е поставена в услугите на нова България. След станалите радикални промени в страната в края на 80-те и началото на 90-те г. настъпва нов етап и в живота на Българската православна църква. Реабилитират се голяма част от репресираните ѝ служители, поставя се началото на възвръщането на отнетите църковни имоти. Подема се значително строителство на нови църковни храмове, а други – се възобновяват. БПЦ получава пълна възможност да съсредоточи усилията си към своите преки задължения. Върната е Софийската духовна семинария в столицата, Богословският факултет отново заема статут на съставна част от Софийския университет. Въпреки полаганите от *Св. Синод* немалки усилия да се въведе изучаването на вероучението в българските училища, това засега остава нерешен въпрос. Поради тази причина се предприемат действия за откриване на неделни и вечерни църковни училища. Сериозни грижи създаде на *Св. Синод* избухналият през 90-те г. на миналия век разкол в Българската православна църква. Към т.нар. алтернативен синод премина част от висшето духовенство и немалък брой други свещенослужители. Кризата завършва с покаяние на преминалите на страната на алтернативния синод висши клирици и други свещенослужители.

(*Вж Алтернативен синод* ; *Българска екзархия, Българска патриаршия*)

*Лит.: **Дринов**, М. Исторически преглед на Българската църква от самото начало до днес. Виена, 1870; Българската църква през миналото столетие. // Църковен вестник, N 41, 11 ян. 1901; 43 26 ян. 1901; N 45, 9 февр. 1901; N 46, 16 февр. 1901; N 48, 2 март 1901; N 49, 9 март 1901; N 50, 16 март 1901; N 51, 24 март 1901; N 52, 39 март 1901; N 1, 11 апр. 1901; **Цухлев**, Д. История на Българската църква. С., 1910; **Варненско-Преславски Симеон**. Кроежи за превратв Българската църква. // Бълг. сбирка, 1910, N 8, с. 532-537; **Карапетров**, П. Кратка история на Българската черква. С., 1894; **Станимиров**, Ст. История на Българската църква. 3 изд. 1925; **Видинский Неофит**. Държавната власт и делото на Църквата. С., 1930; **Софийски Стефан**. Българската църква. // Църковен вестник, N 17, 23 апр. 1932; **Стефан Цанков, протопр**. Държава и църква. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1931, 8, с. 307-339; **Пашев**, Г. Ст. Отношението между Българската църква и държавната власт. // Сборник в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 год. от рождението му и 60 год. от приема (на) духовно звание. С., 1931, с. 251-280; **Видинский Неофит**. Българската църква. // Църковен вестник, N 17, 28 март 1931; **Стефан Цанков, протопр**. Междуцърковното положение на Българската православна църква след Освобождението на България. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1933; **Ников**, П. Отношението между българската държава и Българската църква през 1887 г. // Изв. Ист. др-во в София, 1932, т. 11-12, с. 294-333; **Снегаров**, Ив. Учредяване на Българската православна църква. // Македонски преглед, 1932, N 1, с. 1-42; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 193-220; **Дуйчев**, Ив. Държава и църква в Средновековна България. // Родина, 1940, N 2; **Екзарх Български Стефан**. Как е администрирала Българската православна църква окупираната през 1941-1944 г. гръцка територия на Западна Тракия? (Изложк. на Св. Синод на Българската православна църква). // Църковен вестник, N 27-28, 4 септ. 1946; Изявление на Св. Синод във връзка с предстоящото народно допитване за република. // Църковен вестник, N 27-28, 4 септ. 1946; **Марковски**, Ив. С. Единство на Църква и народ по въпроса за републиката. // Църковен вестник, N 29-30, 18 септ. 1946; Раздяла на Църквата от държавата според новата проектоконституция. // Църковен вестник, N 37-38, 21 окт. 1946; Изложение на Св. Синод на Българската православна църква по основните начала на новата конституция относително Църквата. // Църковен вестник, N 40-41, 14 дек. 1946; **Снегаров**, Ив. Културни и*

политически връзки между България и Русия през XVI-XVIII в. С., 1953; ***Андреев****, Й. Държава и църква в Средновековна България. // Тр. Велико-търн. унив. „Крил Методий", 1973, т. 10;* ***Снегаров****, Ив. Цар Фердинанд (1887-1918) и Българската църква. // Духовна култура, 1946, N 8, с. 1-18;* ***Динков****, К. История на Българската православна църква. С., Враца, с. 195;* ***Снегаров****, Ив. Християнството в България преди покръстването на* ***княз Борис*** *(865). // Год. Духовната акад., 1956, т. 556;* ***Ангелов****, Д. По някои въпроси около покръстването на българите. // Ист. преглед, 1965, N 6, с. 38-57;* ***Тодоров****, Т. А. Хиляда и сто години Българска православна църква. // Църковен вестник, N 26, 10 юни 1965;* ***Христов****, Хр. Ст. Църквата в първите дни на свободата. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969;* ***Поптодоров****, Р. Положението на Българската православна църква в Народна република България (По случай 25-г. от Социалистическата революция в България. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969;* ***Цоневски****, Ил. Преговорите между Православната и Старокатолическата църква за сближение и обединение. // Църковен вестник, N 30, 11 юли 1969; Послание на Св. Синод на Българската православна църква по случай 25-год. юбилей на обществено-държавната промяна в Народна република България. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969;* ***Кирил, Патриарх Български****. 9.IX. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969;* ***Христов****, Хр. Българската православна църква в рамките на четвърт век. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969; Хиляда и сто години Българска православна църква. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1970; Послание (на Св. Синод) до българския народ по случай 1100 години от учредяване на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1970;* ***Събев****, Т. Основаване на Българската църква. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1970;* ***Архимандрит Горазд****. Българската патриаршеска църква и нейните радетели. По случай 19 г. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1972;* ***Събев****, Т. Поглед върху междуцърковното положение на Българската църква в най-ново време (По случай 25-г. от възстановяване на патриаршеската ни институция). // Църковен вестник, N 19, 21 юни 1978;* ***Събев****, Т. Делото на Църквата през епохата на османското иго. // Църковен вестник, N 27-28, 1 ноември 1981; Държавна сигурност и вероизповеданията в България Ч. I. Българската православна църква 1944-1991: Докум. сб. С., 2017, с. 153-159;* ***Събев****, Т. Проникване на християнството в България до 865 г. // Год. Духовната акад., 1966, т. 15, с. 1-37;* ***Гюзелев****, В.* ***Княз Борис I****. България през втора половина на IX в. С., 1966;* ***Събев****, Т. Основаване, първоначално устройство и междуцърковно положение на Българската архиепископия. // Духовна култура, 1970, т. 60, с. 21-71;* ***Събев****, Т. Основаване на Българската църква – 870 г. (Подготвителен процес, историческа обстановка, фактори, благоприятно решение. // Год. Духовната акад. 1971, т. 19, с. 21-70;* ***Нешев****, Г. Православните институции през XV-XVIII в. // Православието в България. С., 1974, с. 125-141;* ***Събев****, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 7-74;* ***Събев****, Т. Самостойна народностна църква в Средновековна България. С., 1987;* ***Темелски****, Хр. По някои въпроси на взаимоотношенията между Московската патриаршия и Българската православна църква (1589-1721). // Духовна култура, 1990, N 7, с. 16-22;* ***Жеков****, Л. Информационен фонд на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 4, 8 февр. 1991;* ***Попов****, Р. Българската православна църква в периода на Регентството (1886-1887). // Попов, Р. България на кръстопът. Регентството 1886-1887. С., 1991;* ***Коев****, Т. Българската православна църква като фактор за образуването и запазването на българската народност. // Духовна култура, 1991, N 12, с. 24-32;* ***Петков****, П. Ст. Православните български архиереи в Учредителното и Първото велико народно събрание 1879 г. // Духовна култура, 1993, N 10, с.15-23;* ***Петков****, П. Ст. Записки на* ***екзарх Йосиф I*** *от 1878 година върху историята на българския църковен въпрос. // Ист. преглед, 1993, N 3, с. 121-131;* ***Стоянова****, В. Българската православна църква в Беломорската област 1941-1944. // Ист. преглед, 1993, N 4-5, с. 140-155;* ***Петков****, П. Ст.* ***Климент Браницки*** *и Търновски като министър-председател на Княжество България. // Ист. преглед, 1994, N 5, с. 118-133;* ***Петков****, П. Ст. Управлението на Стефан Стамболов и Православната църква в Княжество България. // Епохи, 1994, N 1, с. 63-75;* ***Сливенски митрополит Йоаникий****. Нашата църква в миналото и днес. // Църковен вестник, N 12, 18-24 март 1996;* ***Калканджиева****, Д. Кризата в Българската православна църква – вчера и днес. // Родина, 1996, N 2;* ***Николова****, Б. Устройство и управление на Българската православна църква. С., 1997;* ***Гюзелев****, В. Бележки върху йерархическия статус на Българската църква и нейният върховен предстоятел през първия век от покръстването (865-971). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 98-107;* ***Чолова****, Цв. Българската църква и опитите за уния през Средновековието. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 116-129;* ***Либератос****, А. Вселенската патриаршия, национализмът и българският църковен въпрос (1856-1872). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 130-134;* ***Стоянова****, В. Църква и национално обединение – Българската православна църква прз Втората световна война. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 261-270;* ***Мигев****, В. Българската православна църква в политиката на управляващите в България (9 септ. 1944-1960). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 271-280;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 22; Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 615-643;* ***Петков****, п. Ст. Православните български архиереи в Учредителното събрание и Първото Велико народно събрание. // Духовна култура, 2003, N 10, с. 15-23;* ***Бойкикиева****, Л. Болгарская православная церковь. Исторический очерк. С., 2005;* ***Ваташки****, Румен. Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те години на XX век): Църковно-ист. изслед. Шумен, 2005; Православие и краезнание: Материали от Втората нац. конф. „Православие и краезнание". Ст. Загора, 2006;* ***Стамболов****, А. Отношенията между Българската църква и Вселенската патриаршия (1945-1963). // Духовна култура, 2008, N 5-12, с. 95-118; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст.Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 38-46; 70-115; 167-197; 203-224;25-235;* ***Любенова****, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012; БПЦ номинирана за Нобелова награда за мир за 2013 г. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2013;* ***Любенова****, Л. Българската православна църква и изпълнителната власт. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 62-74.*

БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА И СПАСЯВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ ЕВРЕИ ПРЕЗ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА – след като в началото на март 1943 става публично достояние решението на управляващите в София да депортират живеещите в България евреи (под натиска на хитлеристка Германия), Българската православна църква се обявява категорично против тая акция. Най-ярко се противопоставят двама от висшите ѝ архиереи – Софийският митрополит Стефан и Пловдивският митрополит Кирил. Макар и близък с Двореца, първият от тях не споделя неговата прогерманската политика. Покровителства и дава подслон на главния равин на Софийската синагога. Публикува редица статии в пресата в защита на българските евреи. Широка гласност придобиват казаните от него думи: „Ако преследването на евреите продължи, аз ще отворя за тях вратите на всички български църкви. От своя страна Пловдивският митрополит Кирил поема под своя закрила събраните за депортиране пловдивски евреи, заявявайки, че, ако те бъдат натоварени на вагоните за лагерите на смъртта, и той ще тръгне с тях.”.

*Лит.: **Коен**, Д. Оцеляването. С., 1995; **Клисурски**, Д. Пример за висок морал, гражданска доблест и християнска състрадателност. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2017; **Нушев**, К. Проява на действен хуманизъм и защита на свещения характер на човешкия живот. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2017.*

БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА „СВ. ЙОАН РИЛСКИ” ВЪВ ВИЕНА – основана (1967). Регистрирана и държавно призната от страна на Република Австрия (19 май 1969). Първи свещеник – д-р Николай *Шиваров*. След това се редят о. Иван Кръстев от Пловдив и о. Иван Петкин. До 24 декември 1993 ползва безплатно храма на Руската православна църква, където веднъж в месеца се извършва Богослужение за българите в австрийската столица. През март 1993 българският посланик във Виена Александър Караминков предоставя помещение в жилищния комплекс на посолството, което църковната община ремонтира със свои средства и преустройва в храм. Първото Богослужение е извършено на 25 декември 1993, а на 24 април 1994 храмът тържествено е осветен от Западно- и Средноевропейския митрополит *Симеон*. С годините помещението става все по-тясно и не може да отговори на нуждите на нарастващия брой българи в Австрия. Строежът на новия храм започва на 17 септември 2013.

*Лит.: **Митов**, М. Освещаване на нов български храм във Виена. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2017.*

БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА „СВЕТИ ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ” В ПАРИЖ – учредена на 7 май 1981. Обитавана от български православни християни, живеещи във френската столица. От 1982 е изграден параклис „Св. Патриарх Евтимий”.

*Лит.: **Крушовалиева**, Българската православна църковна община „Свети Патриарх Евтимий Търновски” в Париж. // Църковен вестник, N 3, 16-22 ян. 1995.*

БЪЛГАРСКА СХИЗМА – наименование на отлъчването на Българската православна църква от страна на Цариградската патриаршия, извършено на 16 септември 1872, което продължава до 22 февруари 1945, когато с обратен акт Българската екзархия е призната за автокефална. Създаването на Българската екзархия се извършва на църковно-народен събор, свикан по силата на султански ферман през 1870. Българската екзархия е призната за официален представител на българската народност в Османската империя. Свиканият на 12 февруари 1872 Временен съвет на Екзархията избира за пръв български екзарх Ловчанския митрополит Иларион. Този избор, обаче, не е одобрен от Високата Порта и на 16 февруари с. г. на негово място е избран Видинският митрополит Антим I. Веднага след учредяването на Екзархията Цариградската патриаршия се обявява против. През май 1872 Българската екзархия се обявява за автокефална (независима), а не за автономна, каквато е според султанския ферман. Това нарушение на каноните е използвано от Цариградската патриаршия като повод да обяви на 16 септември 1872 Българската православна църква за схизматична. От присъстващите източни патриарси единствено патриархът на Йерусалим Кирил II не се съгласява с обявяването на схизмата и напуска събора, след което е низвергнат от сан. Схизмата нанася голям удар върху вътрешното състояние и международния авторитет на Българската православна църква и я изолира от православния свят. Един месец след избирането на новия български екзарх – Стефан, на 22 февруари 1945, Цариградската патриаршия сваля схизмата и признава автокефалията на Българската православна църква. По този начин се дава възможност през 1953 последната да възстанови патриаршеския си статут с първи съвременен патриарх Кирил.

*Лит.: Слово, произнесено от **Негово Блаженство Стефан I екзарх Български** в храма „Св. Неделя” на 25.II.1945 год., по случай вдигането на схизмата. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945; **Снегаров**, Ив. Схизмата. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945; **Стефан Цанков, протопр**. Единство, самостоятелност и апостолат на Църквата (По повод на дигане на схизмата). // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945; Историческата църковна литургия в Цариград. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945; Слово, произнесено от **Негово Блаженство екзарх Български Стефан I** в храма паметник „Св. Александър Невски” на тържествена съборна Св. литургия на 4.III.1945 г. по случай вдигането на схизмата. // Църковен вестник, N 12-14, 17 март 1945; **Гошев**, Ив. Тържествено заседание на Св. Синод на Българската православна църква по случеай вдигането на схизмата, възстановяването на пълно общение между Вселенската патриаршия и нашата Църква и припознаването автономността на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25-26, 19 май 1945; **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. 2 изд. С., 1971; **Трубецкой**, П. Н., граф Руската политика на Изток (Българската схизма). С., 1910; **Снегаров**, Ив. Отношенията между Българската църква и другите православни църкви след провъзгласяването на схизмата. // Църковен архив, 1929, кн. III-IV; **Снегаров**, Ив. Руски опити за предотвратяване и дигане на схизмата. // Македонски преглед, 1929, N 1, 1-44; N 2, 1-32; **Попов**, Н. Имала*

ли е Цариградската патриаршия канонически основания при провъзгласяване (на) българската схизма?. // Духовна култура, 1931, N 48; ***Секулов****, И. К. Българската екзархия от гледище на международното право. С., 1934;* ***Снегаров****, Йв. Българската схизма от гръцко (еладско) гледище. // Духовна култура, 1946, N 3-4, 27-49;* ***Попов****, Р. Опит за вдигане на схизмата през 1896 г. // Векове, 1983, N 1, 26-36;* ***Пасков****, Йл., Ц.* ***Билярски****. Въпросът за схизмата в гръцко-българските отношения. // Изв. Держ. архиви. 1984, Т. 48, с. 117-140;* ***Любенова****, Л.* ***Варненско-Преславският митрополит Симеон*** *и българската схизма. // Родина, 1996, N 2, с. 101-119;* ***Темелски****, Хр. От фермана до схизмата (Или как Българската православна църква получи пълна независимост). // Българската църква през вековете: Науч. сес. по случай 1130 г. от учредяването на Българската църква и 130 г. от създаването на Българската екзархия / Съст. П.* ***Петков****. С., 2003, с. 206-217;* ***Темелски****, Хр. Ферманът – схизмата, Екзархията – Патриаршията и османската държава. // Духовна култура, 2005, N 2, с. 1- 9;* ***Игнатиев****, Н. П., граф Дипломатически записки (1864-1874). Донесения (1865-1876). Том 1. Записки (1864-1871). С., 2008 (Архивите говорят, 48); Т. 2. Дипломатически записки (1864-1874). Донесения (1865-1876). С., 2009;* ***Кръстев****, Ангел. Българската схизма: църквите, великите сили и балканското единство: Дис. Шумен, 2012.*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА В БУКУРЕЩ – *вж Църква „Свети пророк Илия”*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА И УЧИЛИЩЕ В БУКУРЕЩ – стара сграда, построена в центъра на румънската столица със съдействието на митрополит Панарет Рашев (края на април 1869). Осветена (11 май 1869). Приспособена за църква и училище. В подземието ѝ се намирала и печатница, където Христо Ботев печатал вестници и бюлетини за българите. Първи свещеник – Теофил Добрянов от Лясковец. За дякон бил доведен Герасим С. Ракаджиев от Търново (дн. В. Търново). Училището било открито (15 септември 1869). Обучението в него било безплатно. След разгрома на Априлското въстание (1876) училището прекъснало своята работа, тъй като в него били настанени български бежанци. След Освобождението подновило дейността си. Църквата просъществува до 10 ноември 1940, когато била разрушена вследствие на земетресение.

По молба на Българската църква Румънският патриарх Никодим разрешил на българския легационен свещеник да служи в една от най-големите църкви в Букурещ – „Св. Спиродон”, а през коледните празници – в историческата църква „Раду Вода”. След края на Втората световна война Българската църква продължила да бъде без свещеници (до 1948). Всички апели на *Св. Синод* към Министерството на външните работи – да бъде назначен по-скоро такъв, останали без отзвук. Така българите в румънската столица останали без свой храм. В знак на уважение от въздигането на Българската църква в Патриаршески ранг (1953), година след това отстъпила за нуждите на българските християни църквата „Св. Пророк Илия”. Отнета обратно от Румънската църква (2009). (*Вж Църква „Свети Пророк Илия”)*

Лит.: ***Маджаров****, Ат. П. Из миналото на българската църква и училище в гр. Букурещ. // Църковен вестник, N 37, 12 ноември 1927;* ***Симеонов****, Ст. Съдбата на българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 13, 21 март 1941;* ***Жечев****, Н. Букурещ – културно средище на българите през Възраждането. С., 1991.*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА „СВ. ПРЕП. ЙОАН РИЛСКИ” В АТИНА – *вж Българи в Гърция*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА В БУДАПЕЩА – води началото си от основаното (1914) в Унгария Дружество на българите в Унгария. Първи български свещеник, изпратен от България (1917 – началото на 1918) – йеромонах Борис Симов (по-късно Неврокопски митрополит). Първият параклис е построен в частен дом (1918). Първият устав на църковната община е изработен от йеромонах Борис Симов (1921). След отзоваването на Борис Симов, вече удостоен в архимандритско достойнство (1923) в Будапеща, идва свещеник Велико Тончев – пенсионер. Църковният храм е построен през 1931. Сформиран е църковен хор под диригентството на Константин Арнаудов (1931). Хорът е комплектуван от студенти, които учат в унгарската столица. Просъществува до началото на Втората световна война. Когато военните действия започват да се водят в Букурещ, българският свещеник Стефан Ралчев се прибира в София. При храма до края на войната остава само клисарят Пенчо Йоргов. В началото на 1946 за нов български свещеник в Будапеща е изпратен архимандрит Игнатий. Други свещеници след него – Витан Кев, Димитър Пенев и пр. Българската църковна община възобновява своята дейност като център на вярващите българи в Будапеща.

Лит.: ***Мицов****, Й. Шестдесет години Българска църковна община в Будапеща. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1978.*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА „СВ. ПРЕП. ЙОАН РИЛСКИ” ВЪВ ВИЕНА – създадена 1969 за обгрижване духовните потребности на българската колония в Австрия.

Лит.: ***Шиваров****, Н. Църковно тържество във Виена. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1969;* ***Тодоров****, К. Празник на Българската община във Виена. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1973.*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА В ЛОНДОН – функционира от началото на 80-те г. на миналия век. Пръв представител на Българската православна църква за енорийски свещеник на българите в Англия „Св. Албан и Св. Сергей” е свещеник Тоско Казакин. За нуждите на Българската църковна община в Лондон е предоставен Православният параклис, в който всяка първа неделя от всеки месец се отслужва Св. *Литургия* за православните българи, живеещи на острова. Църковната община организира чествания на важни събития от българската история (3 март) и лица (Добри Христов и пр.).

Лит.: ***Косев****, М. Българска църковна община в Лондон. // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1984.*

Per aspera ad astra!

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНА ОБЩИНА В ГР. СТИЛТЪН (САЩ) – основана от български преселници от Македония (1909). Същата година положен основният камък и на храма „Св. Благовещение". Осветен (1970).

Лит.: ***Архимандрит Симеон****. Църковно тържество в гр. Стилтън, Пенсилвания. Освещаване на храма „Св. Благовещение". И 60 години от основаването на църковната община. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1971.*

БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНО-СЛАВЯНСКА МУЗИКА – води началото си от Ранното средновековие. Сред най-ранните известни композитори на средновековна Европа е *Йоан Кукузел* (около 1280-1360), известен като „Ангелогласния". Около 90 от неговите произведения, както и неговото житие, са достигнали до днешни дни. От Ранното средновековие са оцелели и много великолепни творби на неизвестни автори. В Българската православна църква съществуват две традиции на църковно пеене – източна (monodic, едногласна) и хорова (polyphonic, многогласна). Източното едногласно пеене спазва законите на византийската музика и изискванията на осмогласния канон. При втората традиция, която се появява през втората половина на XIX в., се следват образците на руското многогласие. За популяризирането и развитието на българската църковно-славянска музика в България допринасят Петър Динев, Добри *Христов* – един от най-големите български композитори, който, освен че спазва националната църковно-хорова традиция, внася и елементи на светската музика в мелодико-хармоничен план. Днес църковно-славянската музика, наричана още Православна музика – orthodox music, е жива и се изпълнява както по време на Църковни богослужения, така и в концертните зали от светски хорове и солисти. Съвременни български световно признати хорове и певци, в чийто репертоар трайно присъства църковно-славянската музика, са: хор „Йоан Кукузел", хор на софийските момчета, Софийски православен хор, Софийски църковен хор, Камерен хор „Мадригал"; световно известните оперни певци: Борис Христов и Никола Гюзелев. Църковно-славянски песнопения са включени и в репертоара на хора при ансамбъл „Филип Кутев", „Мистерията на българските гласове", хор „Космически гласове от България", хор „Ангелите", хор при ансамбъл „Пирин", „Ева квартет", квартет „Славей", „Българка джуниър квартет", мъжка вокална формация „Светоглас" и др.

Онлайн ресурс.

БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА И ИЛИНДЕНСКО-ПРЕОБРАЖЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ – с Окръжно N 3557 от 19 ноември Светият Синод отправя апел към подведомствените си епархии да се притекат на помощ на пострадалото българско население по време и след потушаване на въстанието.

Лит.: Църковен вестник, N 45, 28 ноември 1903.

БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА И ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА – *Св. Синод* на Българската православна църква взел решение да отпусне 15 000 лв. в помощ на пострадалите руски войници в Първата световна война.

Лит.: Църковен вестник, N 40, 4 окт. 1914.

БЪЛГАРСКИ АПОКРИФЕН ЛЕТОПИС (известен още като: „Сказание за пророк Исая как бе възнесен от ангела на седмото небе") – легендарна историческа творба. Състои се от две части. Първата се води от името на пророк Илия, на когото било възложено от Бога да засели българите в Карвунската земя (Добруджа). Във втората се прави характеристика на българските владетели от основаването на българската държава до сред. на XI в.

Лит.: ***Каймакамова****, М. „Български апокрифен летопис" и значението му за българското летописание. // Стара бълг. лит., 15, 1984, с. 54-69.*

БЪЛГАРСКИ КАТОЛИЦИ В МАКЕДОНИЯ – католическото влияние в Македония прониква още преди провъзгласяването на църковната уния с Рим (1861). През 1859 първи минават под юрисдикцията на Ватикана кукушани, които скъсват с Цариградската патриаршия. Пак през 1859 Димо Алексиев с помощта на свои съграждани построява в гр. Енидже Вардар българска католическа църква „Св. Св. Петър и Павел". През 1864 в с. Зейтинлик, Солунско се основава първокласно училище от Ордена на лазаристите. Пръв католически титуляр на Македонската епархия е Лазар *Младенов* от гр. Банско. С негово съдействие до 1895 се откриват църкви и училища и се подготвят свещеници за 80 села в Кукушко, Солунско и Ениджевардарско. През 1885 при първоначалното училище в с. Зейтинлик, Солунско се основава католическа семинария, ръководена също от Ордена на лазаристите. Сред възпитаниците на семинарията са видни участници в революционните борби на македонските българи – Аргир Манасиев, Никола Гърков, Стефан Мандалов и др. По времето на Отец *Йосиф* и сестра му *Ефросина* броят на българските католици в Македония достига 12 000 д. с 46 свещеници, 30 църкви, 28 училища, съсредоточени в 32 селища в Македония. Основават в Солун и с. Палюрци Солунско калугерско общество, наречено Евхаристинки за отглеждане на сирачета, възпитание на девици и грижи за поддържане на католическите храмове в района. Делото на Л. Младенов е продължено от епископ Епифан Шанов от гр. Казанлък. След Балканските войни (1912-1913) българските католици от Солунско, Ениджевардарско, Гевгелийско, Битолско и най-вече от Кукушко напускат родните си места и се преселват в България – главно в София, Пловдив, Бургаско и Петричко. В Струмишко и Гевгелийско остават около 2000 д. Значителен брой остават също и в Солунско. Дошлите в България католици основават братства, групирани в „*Македонска католическа благотворителна лига*".

Лит.: ***Куманов****, М. Македония. Кратък сторически справочник. С., 1993, с. 41.*

БЪЛГАРСКИ НАЦИОНАЛЕН СЪВЕТ – обществена организация, основана през 1920. Между двете световни войни Българската православна църква работи в тясно сътрудничество с него.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, т. 16, с. 195.*

БЪЛГАРСКИ ПРАВОСЛАВНИ МАНАСТИРИ В РУМЪНИЯ – основна заслуга за тяхното изграждане има великият княз на Молдова Стефан Велики. След доста битки в средата на XV в. той устоява независимостта на княжеството си. Води борба не само с османските атаки, но и срещу опитите на Унгария да завземе Молдова. Сключва договор със султан Баязид II (1503), който гарантира васална независимост на Княжеството срещу плащане на ежегоден данък на Османската империя и назначаването на управител на княжеството от страна на Високата Порта. Управлението на Стефан Велики е значителен принос към културния и християнски разцвет на княжеството. По негово време са построени 44 църкви и манастири, както и многобройни крепости, част от които днес са обявени от ЮНЕСКО за паметници на световното културно наследство. Той е и един от най-известните ктитори на Зографския манастир „Св. Георги" в Атон. Заобиколен е от многогодишни иглолистни дървета и има голяма историческа и археологическа стойност. Официалният език, който се е говорил в Княжеството, е български.

Манастирът „Свега Петка" в гр. Яш. Изграден е във византийски стил и е богато украсен. Негов основател е Александру чел Бун. Забележителна е иконата на *Св. Анна*, майката на *Богородица*. Според преданието иконата е дарена от императрица Ирина, съпруга на византийския император Мануил Палеолог (1391-1425) на княз Александър и по-късно той я дарява на манастира.

В манастирската църква са погребани Александър Велики и съпругата му Ана и Александър, синът на Стефан Велики. В памет на ранната гибел на своя син Стефан Велики построява голяма камбанария в двора на манастира, запазена и до днес.

Манастирът Пангарати – един от най-старите Православни манастири в окръг Неамц. Тук за първи път идват монаси през XV в., сред които най-известният е *Свети Симеон*, един от съветниците на *Св. Стефан Велики*. По време на социализма манастирът е затворен след заметресението във Вранча. След 1990 той е изцяло ремонтиран и реставриран и днес впечатлява с целия си блясък.

Между градовете Пятра нямц и Тргу нямц (около 40 км) се намират 5 от най-големите и забележителни манастири:

„Варатек"– девически. Основан (1785) с около 500 монахини по онова време. Заобиколен от манастирското село, съставено от традиционните селски къщи, където живеят монахини. Заедно с манастира „Агапия", който се намира на около 5 км, съставят най-голямата монашеска област.

Манастир „Агапия" – наречен на името на основателя му, монаха Агапи, живял през XIV в. в скит наблизо. В този скит днес живеят около 40 монахини. Манастирът е един от най-големите в православния свят, с над 300 монахини и не е преставал да съществува през целия социалистически период. Църквата е построена в 1642 от Гавриил, брат на владетеля Василий Лупу. Тъй като килиите на манастира не могат да поемат всички монахини, много от тях живеят в околните села. Към манастира има средно духовно девическо училище ...

Манастир „Нямц". За пръв път се споменава през XIV в. и е най-големият манастирски комплекс в Румъния. След падането на Търновското царство под османско иго много духовници от покорените български земи са били приютени в манастира „Нямц". Най-известният сред тях е светителят *Григорий Цамблак*,

Съществуват предположения, че е създаден от трима български монаси, побягнали от столицата Търново по времето на османското нашествие. Днешният манастирски храм „Възнесение Господне" е изграден от Стефан Велики (1497). През XV-XVI в. манастирът е своего рода наследник на *Търновската книжовна школа.* Именно от неговите хранилища произлизат голяма част от познатите днес ръкописи с произведения на Св. Патриарх *Евтимий* и други старобългарски автори. През XVIII в. в манастира служи прочутият руско-украински монах и книжовник Св. Паисий Величковски. Днес манастирът е действащ – мъжки, с над 200 монаси. Към него има и духовна семинария. В храма на манастира се съхраняват нетлени мощи на неизвестен светия.

Манастир Секу. Основан (1602) в чест на отсичането на главата на *Св. Йоан Кръстител*. Името му произлиза от думата „суша", „пресъхнала река". Стенописите са изцяло във възрожденски стил. Най-голямата забележителност е иконата, подарена на манастира от княз Василий Лупу (1647), известна като кипърската икона.

Манастир „Сихастрия" – известен е като „манастир на мълчанието", тъй като е основан от монаси исихасти (ок. 1650). В този манастир са живели монаси отшелници. Има две църкви: дървена „Рождество Богородично", построена през 1656 и каменна (1825), посветена на *Св. Йоаким* и *Св. Анна*.

От Тргу нямц до Яш са малко повече от 100 км, но се пътува доста бавно заради не дотам добрия път, преминаващ през много населени места и интензивно движение.

Яш се намира в най-североизточната част на Румъния на няколко км от Молдовската граница. Градът е четвърти по големина в Румъния (около 300 000 жители). За пръв път е споменат в грамота от 1408, а от 1564 г. е обявен за столица на княжество Молдовия. Яш се смята за културната столица на Румъния. Тук се намира най-старият университет, основан през 1860 от княз Александър Йоан Куза. Сега в Яш има 5 университета и се смята, че е най-големият университетски град в Румъния с около 70 000 студенти. Между 1916 и 1918 Яш е столица на Румъния. Построен е на няколко хълма, потънали в зеленина и много цветя. Уреден и подреден град е с над 100 исторически сгради, много църкви и манастири. Впечатление правят уникалните сгради на театъра (най-стария в Румъния) и наскоро ремонтираният дворец на културата. Старият център, където се намират църквата „Три светители" и Катедралата „Сретение Господне", е основно ремонтиран и с красиво обособена пешеходна зона.

Вече почти 400 години мощите на *Св. Петка Българска* са в този красив и вдъхновяващ румънски град, но тяхната съдба е доста интересна и поучителна. В Средновековието е имало доста размирици и войни между народите. Най-ценното за един народ са били мощите на техните светци, затова и те са се пазили от поробителите с цената на всичко.

*Лит.: **Нешев**, Г. Българските манастири и тяхната роля за съхраняването на народността в първите векове на османското владичество. // Първи конгрес на Българското историческо дружество. Т. 1. С., 1972, с. 453-457; **Нешев**, Г. Православните институции през XV-XVIII в. // Православието в България. С., 1974, с. 125-151; **Нешев**, Г. Българско културно влияние във влахо-молдавските земи през Късното средновековие. // Paleobulgarica, 1981, N 2, p. 91-102; **Нешев**, Г. Манастирите като пазители на българските държавни и културно-религиозни традиции през XV-XVIII в. // България 1300. Институции и държавни традиции. С., 1982, т. 2, с. 413-418.*

Per aspera ad astra!

БЪЛГАРСКИ СВЕТЦИ – българи, канонизирани от родната ни Църква за ярка изява на Православната си вяра и за достойно изпълнен дълг към род и отечеството, а през епохата на османското владичество – и като народни закрилници. В по-голямата си част това са духовни лица. Традицията за канонизиране на лица за светци датира още с учредяването на Българската православна църква (втората половина на IX в.). По-известни дейци, канонизирани през епохата на Първото и Второто българско царство, са княз Борис I, създателите на славянската азбука – Св. Св. Кирил и Методий и техните ученици – Климент, Наум, Сава, Ангеларий и Горазд – известни като Св. Седмочисленици, Св. Иван Рилски и негови последователи, създателите на Търновската книжовна школа и др. След падането на България под османска власт са обявени главно лица, които отстояват Православната си вяра с цената на своя живот. Сред последните канонизирани са епископ Св. Софроний Врачански (1962) и Св. отец Паисий Хилендарски. Паметта на канонизираните лица се отбелязва тържествено в деня на тяхната гибел или друга дата, свързана с техния живот.

Онлайн ресурс.

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВНИ ОБЩИНИ В МАКЕДОНИЯ – гражданско-църковни сдружения на българите екзархисти в областта. Повечето са създадени в средата на XIX в. по време на борбата за българска църковна независимост и постепенно се отделят от Цариградската патриаршия, за да преминат в лоното на *Българската екзархия*. За времето на съществуването си църковните общини са основен двигател за развитието на културата и просветата на македонските българи и за дълго време са основните институции, чрез които се съхранява българщината. След Балканските войни (1912-1913) общините, останали на територията на Сърбия и Гърция, са затворени, а тези в България – са преобразувани според възпитателно-образователна система.

Печати на Български общини в Македония (фотография)

*Лит.: **Христов**, Хр. Българските общини през Възраждането. С., 1973; **Лельова**, Росица. Български църковни общини в Македония (1878-1903) – статут и структурно-организационни въпроси. // Изв. Бълг. ист. др-во, 2011, т. 41, с. 279-288; **Китанов**, Валентин. За ролята на общините при формиране на българското отношение към османската власт през епохата на Възраждането. // Изв. Катедра Българска история и археология и Катедра Обща история на Югозап. унив. – Благоевград, 2005, N 2.*

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВНИ ОБЩИНИ В ЧУЖБИНА – съществуват пръснати по света от десетилетия наред. Основани не от България и Светия Синод при Българската православна църква, а по свой почин и инициатива – от определена група лица, произлизащи от един и същи край на България или определени политически групировки. Различната политическа групировка създава сериозни пречки в тяхното общуване, независимо от общата етническа принадлежност. След края на Втората световна война се установява комунистически режим в България, и някои от тях отказват да приемат църковното върховенство на Българската православна църква, като преминават към подчинение на други църкви. Странените от изпращани от България лица за свещеници идвали от подозренията, че това били лица, свързани с българските тайни служби. От друга страна повечето от българските свещеници в чужбина влизали в общение с българските дипломатически мисии в чужбина.

В обикновения живот на всяка църковна община особено внимание се отделяло на Богослужението, извършвано на български език. Общините ставали инициатори за честване на различни български празници – 24 май, Гергьовден и др. и за откриване на български училища, в които, освен вероучение, се изучавали и редица други предмети. Функциите на преподаването в тези училища се изпълнявали от свещениците или техните съпруги, в случай че те имали нужната квалификация. Не на последно място, следвайки примера на другите църкви, и българските общини ставали радетели за откриване на различни дружества и кръжоци. За укрепване на българските църковни общини твърде важна роля играела подкрепата, която те получавали от България чрез изпращане на учебна и друга литература, посещение от отделни представители на Българската православна църква и пр.

Настъпилият разкол в Българската православна църква (след 1992) нанася сериозен удар върху съществуващите по онова време български църковни общини. От съществуващите по онова време около 40 български общини само 1-2 преминават към алтернативния синод. Кризата се изживява в края на миналия и началото на настоящия век.

До 1989 на българските свещеници зад граница се изплащаха заплати, макар и нищожни. Това им позволяваше да изпълняват регулярно своите преки църковни задължения. След радикалните промени от края на 80-те и началото на 90-те г. на миналия век свещениците бяха лишени от такава материална подкрепа, което принуди повечето от тях да търсят други средства за препитание.

*Лит.: **Желев**, Ив. Българските църковни общини зад граница. // Духовна култура, 2001, N 12, с. 13-17.*

БЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВНИ ХОРОВЕ – певчески колективи (мъжки, женски или смесени) към по-големите църкви в България. Водят началото си още след Покръстването на българите, когато започват да се изграждат и първите църковни храмове в различните краища на България. Създавани навярно по образец на църковните хорове във византийските храмове. За тяхната дейност до средата на XIX в. почти липсва литература. По-конкретни сведения са налице след този период. Първият от тях е основан от Янко Мустаков към църквата „Св. Преображение Господне" в Свищов (1868). Нов етап в историята на българските църковни хорове настъпва след възобновяването на българската държава (1878), когато такива певчески колективи се основават и в останалите по-големи, а и по-малки градове на страната. Водещо място в това отношение заема столицата на България – София.

Онлайн ресурс.

БЪЛГАРСКО ЕВАНГЕЛСКО ДРУЖЕСТВО – основано 1875. Инициатор – Андрей С. Цанов. Силна подкрепа за идеята си да се създаде Българско евангелско дружество Цанов получава от първия ръкоположен евангелски пастир Иван А. Тонджоров. Третият главен основател на Българското евангелско дружество е Никола Т.

Бояджиев. Идеята за създаване на дружеството се подкрепя от Никола Матинчев от Самоков и сина му Иван, Михаил П. Тодоров от София, Аргир Казанджиев (1831-1914) от Пловдив, Васил П. Караиванов от Сопот (1844-1933), Христо Георгиев от Стара Загора, Иван Ангелов от Костенец, Велико Петранов (1852-1936) от Ямбол, братята Иван и Никола Чакалеви от Самоков, Вълко Иванов Шопов (1846-1918) от Меричлери, който е кмет на Пловдив от 1906 до 1908, и Никола Влаев, по-късно втори пастир на евангелската църква в Банско. Повечето от тези лица са възпитаници на Американското училище в Пловдив (по-късно преместено в Самоков). През първите години на съществуването си дружеството се подпомага от една сравнително голяма група от евангелски вярващи от различни църкви, предимно от Южна България.

Онлайн ресурс.

БЪЛГАРСКО ЕВАНГЕЛСКО ДРУЖЕСТВО – учредено в София (5 юли 2014) като сдружение с нестопанска цел. Учредители на сдружението са три протестантски вероизповедания: Съюз на евангелските съборни църкви в България, Евангелска методистка епископална църква в България и Съюз на евангелските баптистки църкви в България. Новоучреденото дружество се явява продължител на дейността на учреденото през 1875 Българско евангелско дружество. Цели: да създава условия и предпоставки за насърчаване на сътрудничеството между членовете си при разпространение на духовните и нравствени ценности на Христовото Евангелие в българското общество; да съдейства за формирането и изразяването на обща позиция по актуални обществени проблеми; да осъществява сътрудничество с други подобни организации в страната и в чужбина; да развива сътрудничеството между членовете си в областта на благотворителната дейност. Като допълнителна стопанска дейност сдружението ще издава и разпространява вестник „Зорница", който е най-старият български седмичник и първото протестантско българско периодично издание, отпечатано за първи път в Цариград през 1864. На учредителното събрание е избран и първият управителен съвет в следния състав: Владимир Райчинов (председател), пастор Данаил Игнатов и пастор Даниел Топалски. Гости на учредителната конференция са пастор Христо Куличев и неговата съпруга, ангажирани с издаването на в. „Зорница" в продължение на двадесет години.

Онлайн ресурс.

БЪЛГАРСКО КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО – научно дружество, основано в гр. Браила (Румъния) (1869). От 1911 – Българска академия на науките и изкуствата. Членове на дружеството из средите на духовния клир: патриарх Кирил, митрополит Панарет Погонианski, Натанаил Охридски и Пловдивски, екзарх Йосиф I, митрополит Климент Търновски, митрополит Григорий Доростоло-Червенски, митрополит Симеон Варненски и Преславски, митрополит Теодосий Скопски, митрополит Мелетий Софийски.

Лит.: Членове на Българското книжовно дружество и на БАН из средите на духовния клир. // Църковен вестник, N 18, 16-30 септ. 2014.

БЪЛГАРСКО ПЕВЧЕСКО ДРУЖЕСТВО В РУСЕ – основано по инициатива на учителя Тодор хаджи Станчев (4 октомври 1870). Включва около 40 д. Изпълнява светски и църковни песни. Първия си концерт пред гражданството изнася 1872.

*Лит.: **Андонов**, Ст. Първият български хор. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1976.*

БЪЛГАРСКО ЦЪРКОВНО ПОДВОРИЕ В МОСКВА – открито през 1948. На негово разположение на 17 юли с.г. е предоставен храмът „Успение Богородично" със съгласието на Й. В. Сталин. По този начин той поискал да демонстрира братските отношения между двете страни и грижата им за църковните дела. За пръв предстоятел на Българското подворие е избран архимандрит Методий – екзархийски протосингел. Според постигнатото споразумение с РПЦ храмът се обслужва от клирици на Руската църква. Българският представител е предстоятел на храмовото подворие. Много от предстоятелите на Българското подворие след това заемат важни административни постове в родната ни Църква. (*Вж Предстоятели на Българското подворие в Москва*).

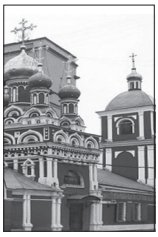

Изглед от сградата на Българското подворие в Москва (фотография)

*Лит.: Десет години Българско църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 46, 27 дек. 1958; **Архимандрит Нестор**. Българското църковно подворие в Москва (По случай 25 год. от откриването му). // Църковен вестник, N 29, 1 ноември 1973; **Максим, Патриарх Български**. Символ на неизменна взаимна любов. Слово, произнесено пред Българското църковно подворие в Масква. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1974; **Велянов**, В. Тридесетгодишнина на Българското църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 22, 21 юли 1978; **Ловчански митрополит Григорий**. Тридесет и пет години Българско църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1984; **Попов**, К. 24 май в Българско църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1984.*

БЪЛГАРСКОТО СВЕЩЕНСТВО И БРИГАДИРСКОТО ДВИЖЕНИЕ – Българската православна църква се включва в младежкото бригадирско движение, започнало през 1946. Първата свещеническа бригада „Дякон Васил Левски" се образува в гр. Русе (1947). Взема участие в изграждането на ж.п. линията Перник – Волуяк. През следващите години свещеници работят на почти всички национални и много местни обекти – язовир „Георги Димитров", Димитровград, ж.п. линията Самуил – Силистра и др.

*Лит.: **Кацарски**, Н. Бригадирското движение и българското свещенство (По случай 20 год. от първата свещеническа бригада). // Църковен вестник, N 25-26, 1 окт. 1967.*

БЪНДЕВ, Георги – църковен деец. Свещеник в Охрид (1871-1885).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 96.

БЪЧВАРОВ, Васил – *вж Зографски, Владимир*

„БЯЛ КРЪСТ” – ставропигиално женско монашеско братство. Основано (1922) от *Св. Синод* по инициатива на архимандрит Стефан Абаджиев. Първоначално приютено в Куриловския манастир „Св. Йоан Рилски”. Цел: да подпомага Българската църква в усилията ѝ за разгръщане делото на християнското милосърдие и нравствено-религиозното възпитание; да открива и поддържа Православни училища и пансиони за възпитание на младежта; да изпраща при поискване сестри на временно обслужване на благотворително-възпитателни институти, откривани от *Св. Синод* или митрополитите.

*Лит.: **Абаджиев**, Ст. Монашеският „Бял кръст” на Българската църква. // Църковен вестник, N 22-23, 30 септ. 1922; Бъдещите задачи на „Белия кръст”. // Църковен вестник, N 31, 2 дек. 1922; Сестрите от „Белия кръст” вред народа. // Църковен вестник, N 38, 10 ноември 1923; Впечатления от дейността на сестрите на „Белия кръст”. // Църковен вестник, N 45, 29 дек. 1923; Едно голямо дело на един скромен архипастир (Дарение на **Левкийския епископ Варлаам** на монашеското блратство „Бял кръст”). // Църковен вестник, N 12, 13 март 1926; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, т. 16, с. 263.*

„БЯЛАТА ЦЪРКВА” – късносредновековна българска църква. Намира се на около 6 км югозападно от град Разлог. Частично запазена. Датира от около IX-X в. Вероятно е била триконхална.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 179.

Изглед от Бялата църква край гр. Разлог (фотография)

БЯЛО БРАТСТВО – учение, създадено от Петър *Дънов* в България (1897). Първоначално се е наричало Синархическа верига, а от 1922 – Окултна школа Всемирно бяло братство. В разговорния език е най-известно като *дъновизъм.* Според самия Дънов то представлява „учение за развитието на душата, ума и сърцето... носи спокойствие на сърцето, носи светлина на ума, обнова на душата и сила на духа”. Главни категории в учението на Всемирното бяло братство са: любов, мъдрост, истина, правда и добродетел, схващани като атрибути на „историческия, космическия и мистичния Христос”. Основен космогоничен възглед в учението е т.нар. Велико всемирно братство. То се описва като организъм, съставен от еволюиралите човешки души („ложи на Великите посветени и техни ученици”) и деветте йерархии от свръхсетивни същества (ангели, архангели, начала, власти, сили, господства, престоли, херувими и серафими). Според Петър Дънов върховен ръководител на Великото всемирно братство е Христос. Различните аспекти на учението са изложени и развити в около 4000 проповеди на Дънов, говорени и стенографирани в периода 1914-1944. Публикувани са в няколко многотомни поредици: „лекции пред Общ окултен клас”, „лекции пред Специален окултен клас”, „неделни беседи”, „събрани беседи”, „утринни слова” и др. Основни методи за изучаване на трудовете на Дънов в Школата на Всемирното бяло братство са: духовни събрания, музикални упражнения, четене на Дънов, посрещане на изгрева на слънцето, планински екскурзии, живот в братски общности, годишни събори и др. Специални методи са Заветът на цветните лъчи на Светлината, Шестте гимнастически упражнения и Паневритмията. Тези методи са окултни практики, с които дъновистите целят „преживяване на Христос посредством целостта на човешкото същество и специално чрез неговото етерно тяло”. Главни символи на Окултната школа на Всемирното Бяло братство са пентаграм в кръг и котва в равностранен триъгълник, а основни негови девизи са „В изпълнението волята на Бога е силата на човешката душа” и „Глава на Твоето Слово е истината”. Дънов нарича своето учение „Учение на Бялото братство”, а последователите си – „ученици на Бялото братство”. Под „Бяло братство” Дънов разбира невидима общност от същества, завършили своята духовна еволюция в материалния свят и постигнали съвършенство (по смисъла и на евангелието на Матей 5:48), които взимат дейно участие в целокупния живот на човечеството във всичките му измерения. Последователи на Всемирното бяло братство в България юридически са регистрирали религиозна общност (Общество „Бяло братство” – България), която се ръководи от Върховен братски съвет със седалище София. Извън България съществуват и други духовни центрове, най-голям от които е френският център в Бонфен. Той е основан през 1953 от Михаил Иванов (1900-1986) – ученик на Петър Дънов, наричан от своите последователи Омраам Микаел Айванов. В част от учението на Бялото братство са залегнали различни псевдонаучни идеи. Някои от тях: астрология – за Дънов астрологията е важна част от учението му, като самият той е инструктирал последователите си, че „главна задача на човек е да се синхронизира с ритъма на звездите”; нумерология – скрит смисъл в числата и в буквите според числовите им значения; френология и хиромантия – изводи за личността на човека по формата на черепа и по линиите на дланта; графология – изводи за личността на човека по почерка. От гледна точка на Православното богословие учението на Дънов се различава от Християнството по някои основополагащи характеристики: Христос се смята за окултен учител, а не Син Божий. Бог губи личностните си свойства и се преобразява в безлична пантеистична същност. Отрича се учението за *Св. Троица*. Появява се концепцията за реинкарнация на душата. Поява на окултизъм, окултни практики, астрология. Църквата не приема много от тезите на Бялото братство, чиято истинност не може да се докаже.

Лит.: Изгревът на Бялото братство пее и свири, учи и живее: сб. Т. 30. С., 2015, с. 7.

БЯЛО ДУХОВЕНСТВО – *вж Духовенство*

В

ВАЗОВ, Иван Минчов (9.VII.1850 – 22.IX.1921) – писател и драматург, патриарх на българската литература. Роден в Сопот. Завършва местното взаимно и класно училище, след което продължава образованието си в Пловдивската гимназия. През 1868 баща му го извиква в Сопот, за да поеме търговията в семейството, но Вазов не проявява склонност към тази професия, а изпълва бащините си тефтери със стихове. През 1870 е изпратен в Румъния да практикува при своя чичо, търговец в гр. Олтеница. Там обаче Вазов остава верен на призванието си – научава румънски език, запознава се с румънската поезия и пише стихове в патриотично-просветителски дух, които печата в различни издания. През същата 1870 се връща в Сопот. По-късно учителства (1872-1873) в Мустафа паша (дн. Свиленград) (1872-1873), работи като преводач на строежа на железопътната линия София-Кюстендил. Завръща се в родния си град (1875) и става член на възобновения Сопотски революционен комитет. След началото на Априлското въстание през 1876 заминава за Румъния. Включва се в Българското централно благотворително общество в Букурещ. По време на Руско-турската война от 1877-1878 е писар в Свищов при губернатора Найден Геров, откъдето е командирован до 6 март 1879 в Русе. Председател на Окръжния съд в Берковица (18 март 1879 – септември 1880). От 6 октомври 1880 се установява в Пловдив и се включва в обществено-политическия живот на Източна Румелия. След провала на акцията за детрониране на княз Александър I Батенберг (август 1886), емигрира в Цариград, откъдето заминава за Одеса. Завръща се в България (1889) и се установява в София. След падането на първия стамболовистки режим (май 1894) се включва в Народната партия, създадена от д-р Константин Стоилов. Избиран за депутат в VIII и IX Обикновено народно събрание. Министър на просвещението (1897-1899), след което се оттегля от политическия живот и до края на живота си се занимава само с литературна дейност. Автор на романи, повести, драми , пътеписи и редица стихосбирки, които са добре известни на българската общественост. Както своите съвременници от възрожденската епоха и следосвобожденския период, е бил вярващ, но не особено вещ в църковно отношение. Цялото му творчество е органически свързано с Вярата на българския народ. Това обаче не му пречи да заеме критично отношение към някои от представителите на Българската църква (какъвто е случаят с поп Кръстьо, когото той смята за предател на Васил Левски). Има неприятни разправии и със Св. Синод във връзка с отказа да му се даде църковен развод със съпругата му и пр.

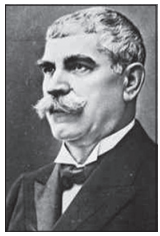

Иван Вазов (фотопортрет)

*Лит.: **Попов**, Хр. **Иван Вазов**. // Църковен вестник, N 26, 1 окт. 1921; Погребението на народния поет. // Църковен вестник, N 26, 1 окт. 1921; Реч на **архим. Антим Шивачев**, произнесена при погребението на **Ив. Вазов**. // Църковен вестник, N 27, 8 окт. 1921; **Шивачев**, А. Религиозни, родолюбиви и обществено-възпитателни идеи в творчеството на **Ивана Вазов**. // Църковен вестник, N 45, 14 дек. 1929; **Николов**, Д. Религиозното чувство в лириката на **Вазова**. // Църковен вестник, N 23, 6 юни 1935; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 223-224; Негово Блаженство **[екзарх Български Стефан I]** за **Иван Вазов**. // Църковен вестник, N 42-44, 20 окт. 1945; **Киринеец**, С. Религиозното у **Иван Вазов**. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1970.*

ВАЙНГАРТ, Милош (1890-1939) – чешки славист. Професор в Братиславския университет „Я. А. Коменски", а по-късно и в Карловия университет в Прага. Научните му интереси са в областта на старобългарския език. Проучва живота и делото на Св. Св. Кирил и Методий и тяхната преводаческа дейност. По въпроса за етническата принадлежност на двамата братя първоначално смята, че те са от гръцки произход. По-късно застъпва гледището, че имат смесен такъв.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 312-315.

ВАЙС, Йозеф (1965-1959) – чешки палеограф и богослов. Заема различни църковни длъжности. Професор по старобългарския превод на *Библията* и *Славянската литургия* в Богословския факултет на Карловия университет – Прага. Занимава се с издаване и изследване на глаголически паметници. Съвместно с Й. Курц, автор на образцово издание на *Асеманиевото евангелие* (1929). Заедно с Й. Вашица прави пълно описание на славянските ръкописи в Пражкия народен музей (1957).

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 315-318.

ВАКАРЕЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТА ПЕТКА" – намира се във Вакарелска планина от Ихтиманска Средна гора, на около 2 км южно от с. Вакарел, Софийска обл. Основан (XVIII в.) с разрешение на османците. Местен турчин и фамилията му по-късно са се застъпвали за възстановяването му, запазвайки го дори от башибозуците след Априлското въстание 1876, като са ги отправили към Панагюрище. Обителта е действаща и цветуща до 1944, когато монасите били прогонени от тогавашната комунистическа власт, а сградите ѝ – превърнати в обори. През тези години оцелялата манастирска църква е отваряна само на храмовия празник – 14 октомври (Петковден). Днес манастирът представлява комплекс от еднокорабна и едноапсидна черква и малка жилищна постройка.

Онлайн ресурс.

Изглед от Вакарелския манастир „Св. Петка" (фотография)

Per aspera ad astra!

ВАКЛИДОВ, Христо Дочев (псевдоним: Черновеждов) (1841 – 17.IV.1891) – просветен и църковен деец. Роден в Казанлък. Завършва френския католически колеж в Бебек (Цариград). Учи печатарство в Цариград и Одрин. Учител и читалищен деец в Стара Загора (1864). Присъединява се към униатите (1860) и замества Драган *Цанков*. Драгоман (преводач) в австрийското консулство в Одрин (1864-1872). След Освобождението е окръжен управител в Стара Загора, Пазарджик, Сливен и Бургас. Заема и други административни служби. Автор на „Кратка свещена история" (1864) и др.

*Лит.: **Боршуков**, Г. История на българската журналистика. С., 1965, с. 118, 173; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 99.*

ВАКЪФЧИЕВ, Пенчо (1830-1877) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в гр. Златарица. Инициатор за построяване на сграда за местното училище. Избиран за църковен и училищен настоятел.

*Лит.: **Йеромонах Павел (Стефанов)**. **Пенчо Вакъфчиев** – църковник и книжовник. // Духовна пробуда, 2003, N 10, с. 24-28.*

ВАЛЕНТ (328-378) – римски император (364-378). Роден в Цибале, Панония. Брат на император *Валентиниан I* и чичо на императорите *Грациан* и *Валентиниан II.* Загива в сражение с готите край Адрианопол (Одрин).

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 69-71.*

ВАЛЕНТИН ДЕЛЯНИН – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). Постъпва в Пловдивската духовна семинария и завършва ученето си в Капуцинския институт в село Буджа край Смирна (Турция), където получава и свещеническия си сан (15 март 1896). Завръща се в България (1 април 1897) и е назначен за помощник-енорист в родното си село. На 1 август с. г. преместен в с. Житница, а след това – в град Пловдив. През 1905-1906 е енорист. После е помощник в град Пловдив, в Секирово и Калъчлии. Енорист в с. Житница (1920-1934). Поради разклатено здраве е изпратен на почивка и в същото време служи като помощник до края на живота си в с. Балтаджии. Погребан е в родното си село.

Онлайн ресурс.

ВАЛПА, Едуард (1812-1873) – италиански католически духовник, философ, писател, преводач и български просветител. Пристига в Пловдив (13 декември 1841). Четири години е свещеник в с. Житница. От 2 декември 1845 е назначен за енорийски свещеник в Калъчлии, където ръководи енорията в продължение на 27 г. Той е бил познат на селяните като „отец Едоардо". Автор на различни религиозни трудове – книги, издадени в Рим. Овладял български език, той направил преводи на няколко църковни и граждански драматични произведения, включително и толкова популярната в българското общество по това време „Многострадална Геновева". Съставител на обширни италианобългарски и българо-италиански речници. Написал „Българска граматика на италиански", „История на българския народ" (написана с латински букви, но на говорим български език, наричана „павликянска"), „Кратка история на Пловдивската католическа мисия". Почива в Калъчлии. Погребан в църквата. След срутването и от земетресението (1928) тленните му останки са преместени в селските гробища. През 1940 италианското правителство отпуска средства за построяването на негов паметник, който е монтиран в двора на църквата (1 ноември 1940).

*Лит.: **Милетич**, Любомир. Нашите павликяни. С., 1904.*

ВАЛЬОВ, Иван Костадинов (ок. 1829 – 30.I.1911) – зограф. Роден в Самоков. Син на Костадин *Вальов* и брат на Никола, Петър и Сотир Вальови. Учи при баща си и при Станислав Доспевски. Рисува икони в църквите на Рилския манастир, гр. Пещера, с. Козарско, Голямо Белово (дн. гр. Белово), Пазарджик и др. Изографисва стенописи в църквите „Св. Св. Константин и Елена" в Пазарджик и с. Столник, Софийско. Умира в Пазарджик.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 99.

ВАЛЬОВ, Костадин Петрович (ок. 1790 – 1863) – просветен деец и зограф. Ученик и зет на Христо *Димитров*. Баща на Иван, Никола, Петър и Сотир Вальови. Роден в Самоков. Учителства. Изографисва църквите в с. Локорско (1834), Софийско и Мошино (дн. квартал на Перник) (1839). Автор на стенописи в църквите „Св. Богородица" в Скопие и „Св. Никола" в Искрец, Софийско. Заедно с Иван *Николов-Образописец* изписват олтара на Съборната църква в Рилския манастир (1841). Рисува стенописите и два ктиторски портрета в църквата „Св. Никола" – с. Горни Пасарел, Самоковско други два ктиторски портрета в църквата „Св. Димитър" – с. Ярловци. Автор на украсата на Ослековата къща в Копривщица (1856). Заедно със сина си Никола изписва църквата „Св. Параскева" в с. Кремиковци, Софийско (1858). Автор и на икони в редица църкви. Умира в Самоков.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 99-100.

ВАЛЬОВ, Никола Костадинов (ок. 1832 –) – зограф. Роден в Самоков. Син на Костадин *Вальов* и брат на Иван, Петър и Сотир Вальови. Работи заедно с баща си при изписване на църквата „Св. Параскева" в с. Кремиковци, Софийско (1858). Негово дело са икони в църквите в с. Каменна Рикса, Ломско, Превала, Берковско, Горубляне и Радуил, Софийско. Заподозрян в революционна дейност от османските власти, е арестуван и хвърлен във Видинския затвор (1875). След Освобождението живее в Пазарджик.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 100.

ВАЛЬОВ, Петър Костадинов – зограф. Роден в Самоков. Син на Костадин *Вальов* и брат на Иван, Никола и Сотир Вальови. До 1852 работи заедно с баща си. Автор на стенописите и на автопортрет в църквата „Св. Георги" в Белово, на ктиторски портрет в църквата в с. Семчиново, Пазарджишко, на автопортрет и ктиторски портрет в църквата в с. Варвара, Пазарджишко, на голяма иконостасна икона „Св. Богородица" в църквата в с. Губеш, Софийско. Умира в с. Поибрене, Панагюрско (дн. Пазарджишка обл.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 100.

Баба Ванга (фотография)

ВАЛЬОВ, Сотир Костадинов (ок. 1823-1893) – зограф. Син на Костадин *Вальов* и брат на Иван, Никола и Петър Вальови. Рисува с баща си в Рилския манастир (1841), Скопие (ок. 1865), в църквите в Ихтиман и Вакарел. Автор на ктиторски портрет в църквата в с. Искрец, Софийско (1873). Рисува икони в църквата в с. Зимевица, Софийско (1874), в Сърбия (1875), в *Суковския манастир* (1876), Пирот, Бяла Паланка, Сикевичкия манастир (1876) и др. През 1877 е хвърлен в Нишкия затвор. След Освобождението продължава да работи като зограф в София, Ямбол (1891) и Сливен. Умира в София.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 100.

ВАНГА (истинско име Вангелия (Ванга) Пандева Гущерова. Известна като Баба Ванга, Леля Ванга, Петричката врачка) (3.X.1911 – 1.VIII.1996) – ясновидка. Родена в гр. Струмица (Вардарска Македония). Загубва зрението си вследствие на внезапна буря, при която е грабната от силен вятър и по-късно, след дълго търсене, бива открита, затрупана с камъни и пръст в една нива. От 1925 живее в дом за слепи в град Земун (Сърбия), където прекарва три години. След смъртта на втората си майка се прибира вкъщи, за да се грижи за по-малките си братя и сестри. Постепенно започват да ѝ приписват пророчески способности. През последните години от живота си тя финансира построяването на параклиса „Св. Петка Българска" в местността Рупите, Петричко. Конкретният проект и изографисването (недовършено) са дело на Светлин Русев. Поради неканоничност параклисът не е осветен от БПЦ, затова за него се говори просто като за „храм", без да се уточнява на коя религия. Сред най-популярните твърдения, приписвани на Ванга, са смъртта на цар Борис III, разпадането на Чехословакия и на Съветския съюз, връщането на Симеон Сакскобургготски, но не като цар и др. В повечето случаи неясната формулировка на „предсказанията" ѝ дава възможност на поддръжниците на Ванга да правят двояки тълкувания, нагаждайки казаното към наистина случилото се. Според автори от средите на Християнското богословие способностите на Ванга били резултат от въздействие на демонични сили. Нейните прояви, граничещи с окултизъм, изпадането в транс, отхвърлянето на задгробния живот и вярата ѝ в прераждането противоречат на Християнството. Българската православна църква отрича врачуванията и гадателствата, поради което не може да е считана за светица.

*Лит.: **Стоянова**, Красимира. **Ванга**. С., 1989; **Радославов**, Ал. Светица ли е **Ванга**?. // Църковен вестник, N 35, 26 авг. – 1 септ. 1996; **Цветкова**, Бойка **Ванга**. Живот за хората. С., 1998; **Георгиева**, Капка. **Ванга** от рода на прокълнатите. С., 2003; **Костадинова**, Жени. Пророчествата на **Ванга**. С., 2006; 2015.*

ВАРДА (– 21.IV.866) – византийски държавен и политически деец. Съдейства за организиране на Сарацинската, Хазарската и Моравската мисия на Св. Св. Кирил и Методий.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 323-324.

„ВАРДАР". София. Отговорен редактор: Д. Чохаджиев – вестник, защитник на политическите интереси на християнското население в Османската империя.

I. 1898.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 44.*

ВАРИКЛЕЧКОВ, Алекси – църковен певец. Роден в гр. Самоков. Учи църковно пеене от българина Никола Шаякчиев – протопсалт на Самоковския гръцки владика. След идването на митрополит Доситей е певец в катедралната църква в същия град. Учител по църковно пеене в Самоковското Богословско училище (1883-1886).

*Лит.: **Дивев**, П. Забележителни църковни певци през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 26, 29 окт. 1960.*

ВАРЛААМ (1290-1350) – византийски монах от Калабрия (Южна Италия), привърженик на идеите на Аристотел и противник на исихазма. Осъден на църковния събор в Цариград (1341). След победата на исихастите избягал в Италия, където оказал влияние върху първите хуманисти.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Към историята на религиозно-философската мисъл в Средновековна България – исихазъм и варлаамство. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1967, т. 25, с. 73-92; История на България. Т. 3. Втора българска държава. С., 1982, с. 402-407; **Кочев**, Н. Българо-византийски философски връзки (Слово на **Григорий Палама** против **Варлаам** и **Акиндин**). // Философска мисъл, 1982, N 11, с. 76-80.*

ВАРЛААМ ЛЕВКИЙСКИ (светско име: Величко Димитров Константинов) (2.IV.1851 – 30.V.1937) – висш духовник. Роден в Самоводене, Великотърновско. Първоначално образование получава в третокласното училище в родното си село. Учител в с. Карамца, Горнооряховско (1877-1878). Постъпва като послушник в Преображенския манастир (1878). От 1883 до 1885 учи в Софийската класическа гимназия (1883-1885). Участва като доброволец в Сръбско-българската война (1885) и е награден със Сребърен кръст „за храброст". Приема монашество (19 ноември 1886). Служи като дякон в българска църква в Букурещ (1886-1888). През есента на 1888 г. е приет в Букурещката духовна семинария „Нифон Митрополитул". От 1895 е студент в Петербургската духовна академия, но след края на първи курс по здравословни причини се премества в Богословския факултет при Букурещкия университет, който завършва през 1899. След завръщането си в България е назначен за протосингел на Великотърновската митрополия. Възведен в архимандритско достойнство (1904). Протосингел на Софийската митрополия (1908-1909) и викарий на Софийския митрополит (1909-1923). Хиротонисан в епископски сан с титлата „Левкийски" (1909). Игумен на Рилския манастир (1924-1929). През 1929 и 1930 предприема поклонническо пътуване до Йерусалим и Света гора (1929 и 1930). Заедно с архиереите Неофит Видински, Макарий Неврокопски и Софийски Стефан благославят брака на цар Борис III с италианската принцеса Джованна. Викарий на Търновския митрополит *Филип* (1931-1934). През 1936 епископ Варлаам се оттегля на покой в Рилския манастир. Умира в София. Погребан е до столичния храм „Свети Николай Софийски".

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 58-59; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 325; **Цацов**, Б. Левкийски епископ Варлаам. // Църковен вестник, N 11, 1-15 апр. 2006; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 499.*

ВАРЛААМ ОХРИДСКИ (– 28.V.1598) – висш духовник. Охридски архиепископ (1597 – 28 май 1598). Убит от османците. Тялото му било хвърлено в р. Вардар. Намерено от един рибар и пренесено в Охридската архиепископска църква. Предполага се, че убийството му е във връзка с подготовката на Първото Търновско въстание (1598) , което по своя замисъл трябвало да обхване не само Северна България, но и Тракия и Македония. Нахождението на мощите му днес е неизвестно.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Към историята на религиозно-философската мисъл в Средновековна България – исихазъм и варлаамитство. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1967, т. 25, с. 73-92; **Кръстанов**, Тр. Неизвестно у нас житие за Охридския епископ Варлаам. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1988; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 74, 194; **Темелски**, Христо и др. **Св. великомъченик Варлаам, архиепископ Охридски**. // Светци и духовни водачи от Македония <www.Pravoslavieto.com>. – 29 авг. 2009. – 4 с.; **Павлов**, Пламен. Забравени и неразбрани. С., 2010.*

ВАРЛААМ ПЛОВДИВСКИ (светско име: Кирил Стоянов Пешев) (12.IV.1905 – 13.XI.1986) – висш духовник. Роден в град Пазарджик. Основното си образование получава в родния си град. Завършва Пловдивската духовна семинария (1931). Приема монашество в Рилския манастир. Игумен на Рилския манастир (1949-1961). Викарий на митрополит Кирил. Избран за Пловдивски митрополит (1969). Погребан е до катедралния храм „Успение Богородично" в Пловдив.

*Лит.: **Панчовски**, Ив. **Стобийски епископ Варлаам**. // Църковен вестник, N 6, 13 февр. 1954; **Клисаров**, Г. Каноническият избор на **Пловдивския митрополит Варлаам**. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969; **Панчовски**, Ив. Г. Новоизбраният **Пловдивски митрополит Варлаам**. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969; **Кирил, Патриарх Български**. Слово, произнесено в Пловдивската катедрала „Св. Богородица" при въдворяването на **Негово Високопреосвещенство новоизбрания Пловдивски митрополит Варлаам** (6 апр. 1969 г., Цветница). // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1969; **Клисаров**, Г. Църковно тържество в Пловдивската епархия. Посрещане на новоизбрания **Пловдивския митрополит Варлаам** в Момина Клисура, Пазарджик и Пловдив, неделя, 6 април 1969 г. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1969; **Врачански митрополит Калиник**. В живота и смъртта – **Господни**. Слово, произнесено на заупокойната Св. Литургия в катедралния храм „Св. Богородица", Пловдив, 16 нември т.г. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1986; **Вълчанов**, Сл. Пред тленните останки на блаженопочиналия **Пловдивски митрополит Варлаам**. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1986; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 230-231; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 435; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 68.*

ВАРЛААМ СТАРОЗАГОРСКИ (– 8.VII.1720) – възрожденски църковен деец, йеромонах. Свещеник в с. Езерово, Смоленска обл. Обесен от османците, заедно с група първенци от Райково (квартал на Смолян).

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 24.*

ВАРЛААМ СТОБИЙСКИ – *вж Варлаам Пловдивски*

ВАРЛААМИТИ – *вж Варлаамитство*

ВАРЛААМИТСТВО – еретично религиозно-философско учение и движение във Византия и България през XIV в., създадено от монаха Варлаам и доразвито от Григорий Акиндин, намерило особена популярност сред столичната аристокрация и културните среди. Варлаамитите твърдели, че не трябва да се прави разлика между Божествената същност и Божествената енергия. Обявено за ерес от църковния събор в Цариград (1351).

*Лит.: **Ангелов**, Д. Към историята на философско-религиозната мисъл в Средновековна България: исихазъм и варлаамитство. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1967, т. 25, с.73-98; **Кочев**, Н. Цв. Към въпроса за съборните борби между исихасти и варлаамити. // Духовна култура 2003, N 7, с. 21-31.*

ВАРНÀВА – един от седемдесетте апостоли – живял в Александрия по времето на император Адриян, спътник на Свети апостол Павел в неговите апостолски пътешествия. Предполагаем автор на Послание на Варнава. Църквата празнува паметта му на 11 юни.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 641-645.

ВАРНÀВА (светско име: Петар Росич) (29.VIII.1880 – 27.VI.1937) – сръбски висш духовник. Роден в Черногорска Херцеговина в старо сръбско семейство. Завършва Духовна семинария в Призрен и Духовна академия в Санкт Петербург. Приема монашество (1905). През авг. с.г. е изпратен като свещеник в сръбската дипломатическа мисия в Цариград. Възглавява сръбското училище в османската столица и участва в издаването на в. „Цариградски гласник". Избран за викарий на Дебърско-Велешката епархия (1910), възглавявана от митрополит Партений, който заради своята непопулярност сред местното население скоро след това бил преместен в друга епархия. Хиротонисан за епископ (10 апр. 1910). Един от главните проводници на сръбската пропаганда в Македония. След заграбване на Вардарска Македония от Сърбия (1913) за кратко време управлява една след друга Битолската, Охридската и Струмишката епархии. След избухването на Първата световна война (1914), поради разгрома на сръбската армия, е принуден да се евакуира на остров Корфу. От втората половина на 1916 до 18 окт. 1917 е на дипломатическа служба в Русия. Избран за Скопски митрополит (7 окт. 1920). Възглавява като Патриарх Сръбската църква (1930-1937). Обявява се против конкордата

Варнава (фотопортрет)

с Ватикана и Югославия, подкрепян от правителството на Милан Стоядинович. Умира в деня на подписването на акта, което дава повод за слухове за упражнена над него насилствена смърт. Постига обаче целта си: на 9 октомри 1937 Скупщината отхвърля ратифицирането на конкордата с Ватикана.

*Лит.: **Вукович**, Сава. Српски јерарси од деветог до двадесетог века, Евро Београд, Унирекс Подгорица, Каленић Крагујевац, 1996, с. 50-52; Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 648.*

Карта на Варненска и Великопреславска епархия (фотография)

ВАРНЕНСКА И ВЕЛИКОПРЕСЛАВСКА ЕПАРХИЯ – структура на Българската православна църква. Състои се от 5 духовни околии: Варненска, Добричка, Провадийска, Шуменска и Търговищка. Всяка духовна околия (с изключение на Варненска) се управлява от архиерейски наместник. Център на епархията е гр. Варна с 13 храма и 4 параклиса. Води началото си от времето на св. Андрей Първозвани, който проповядвал по крайбрежието на Черно море. Поставил за пръв епископ във Варна своя ученик Апостол Амплий (56-59). От втората половина на VII в. Одесос вече не съществува. През IX-X в. с Покръстването на българите отново се появява живот, като Варна е архиепископия, през XIII-XIV в. – епископия, след което е въздигната в митрополия. Известни са имената на митрополитите Методий (1325), Маркел (1327), Методий (1347), Алексий (1373-80), Гавриил (1469), Калист (1484), Акакий (1572-94), Мелетий (1604), Теоклит (1604-05), Матей (1606), Митрофан (1622), Порфирий (1624), Партений (1624-32), Мелетий (1635), Партений (1639), Антим (1649-54), Даниил (1656), Даниил (1657), Никодим (1662), Митрофан (1672), Григорий (1698), Калиник (1720-26), Неофит (1774), Филотей (1780-97), Паисий (1799-1806), Григорий (1806), Захарий (1817-1921), Филотей (1821), заминал заедно с руските войски в Одеса, Калиник (1830), Йосиф (1835-1846), отстранен от Патриаршията заради толерантността му спрямо българската просвета и език, след което се оттегля в Света Гора, Порфирий (1847-1864), Йоаким (1864-1874). През 1872 пристига първият български Варненски и Преславски митрополит Симеон. До 1882 той пребивава в Шумен, след което се премества във Варна и управлява епархията до 1937. Следващият Варненски и Преславски архипастир е митрополит Йосиф (1898-1988), последван от митрополит Кирил (1988-2013) и Йоан (от 2013).

*Лит.: **Ников**, П. Архивата на Варненската митрополия от преди Освобождението. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1922, 18, с. 1-20; Варненска и Преславска епархия. // Църковен вестник, N 17 февр. 1939; Варненско-Преславска епархия. // Църковен вестник, N 42, 7 ноември 1941; Варненска и Преславска епархия. // Църковен вестник, N 21, 21 май 1943; **Ковачев**, М. Поглед към Варненско-Преславската епархия. // Църковен вестник, N 34-38, 16 окт. 1954; **Яков**, В. Варненска и Преславска епархия. // Църковен вестник, N 6, 31 ян. 1957; **Македонов**, Д. Първият предстоятел на Варненската епископска катедра. // Църковен вестник, N 19, 11 юли 1981; Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 663-664; Какво прави Църквата (Интервю на **А. Карамихалева** с **митрополит Кирил**). // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2012; Епархийски избирателен събор – 17 ноември 2013. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014; **Панайотова**, Д. Отмяна на първия екзархийски избор (За нов Варненско-Великопреславски митрополит). // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014; Варна пред втория епархийски събор. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014; Вторият епархийски избирателен събор – 15 дек. 2001 г. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014; Синодният избор. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014; **Варненският и Великопреславски митрополит Йоан** целуна земята на богуповерената му епархия. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.*

ВАРНЕНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – намира се на ок. 4 км североизточно по права линия от центъра на град Варна, в местността „Сотиря". Построен в началото на 90-те г. на миналия век. Осветен (от Старозагорския митрополит Галактион на празника „Рождество Богородично" 8 септември 1994).

Онлайн ресурс.

ВАРНЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ДИМИТЪР" – намирал се на около 10 км североизточно от Варна, на нос „Свети Яни", в района на днешния дворец „Евксиноград". От някогашния манастир днес не е останало нищо. Унищожен при строежа на двореца, а последната част от него – църквата е разрушена (1948). Съвсем наскоро, на мястото на разрушения манастирски храм е издигнат отново. По време на Руско-турската война от 1828-1829 една част от руската войска се разполага в района на Варненския залив. Руснаците възстановяват църквицата „Св. Димитър", а около нея построяват военно-полева болница. Впоследствие, след оттеглянето на войските, болничните постройки са превърнати в килии, които, заедно с църквата оформят облика на манастира. След войната манастирът „Св. Димитър" (и „Св. Св. Константин и Елена") бива съживен. През 1832 пристигат двама йеромонаси – Теодосий и Агапий Кантарджиеви от Велико Търново. Отец Теодосий организира и вдъхва нов живот на мястото, като устройва в манастирски храм малката църква, а построената около нея военно-полева болница е превърната в жилищна сграда. След смъртта на двамата монаси в манастира за кратко служи свещеник Константин *Дъновски* (първият български свещеник във Варненско). След 1867 манастирът е използван за гостоприемница и градски увеселения, като ежегодно е отдаван под аренда. С циркулярно писмо от 1 ноември 1865 Гръцката патриаршия заграбва всичките му имоти, които остават нейни до след Освобождението. През януари 1882 Министерският съвет взима решение манастирът „Св. Димитър" да стане лятна резиденция. Наричат местността „Сандрово" (по умалителното име на италиански език на княза – Sandro), за да се знае, че е подарък. На 15 август 1882 тържествено е положен основният камък на летния дворец, известен днес като „Евксиноград". До завършването на двореца (през 1885) Батенберг летува в старата сграда на манастира. По времето на Фердинанд (1887-1918) манастирът „Св. Димитър" е превърнат в по-малка резиденция, наречена „Тунела". През 1948 манастирският храм „Св. Димитър" е разрушен. В периода 1946-1991 царският замък „Евксиноград" е национализиран и се превръща в почивна база на елита на БКП и служителите на Министерския съвет и Държавния съвет на НРБ. През 2004 на мястото на разрушения манастирски храм е изграден нов параклис, като е посветен на патрона на някогашния манастир – Св. Димитър. Параклисът е възстановен за по-малко от 6 месеца.

Онлайн ресурс.

ВАРНЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ СВЕТИ КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА” – намира се в самия център на курорта „Св. Св. Константин и Елена” край гр. Варна. Първоначално построен през XVI в. Съграден отново (1972). Понастоящем единствената останала сграда на манастира е каменната църква, наполовина вкопана в земята. Дървеният купол на църквата е особено впечатлителен с почти кръглата си форма и богатата си украса с дърворезба от вътрешната страна. Църквата и до ден днешен извършва обичайните служения, а в нея звучи тиха църковнославянска музика. Целият комплекс се състои от църква, камбанария, малък двор и заобикаляща ги ограда от камък и дърво.

*Лит.: **Македонов**, Д. Манастирът „Св. Константин” в курорта „Дружба” край Варна. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991.*

Изглед от Варненски манастир „Св. Св. Константин и Елена” (фотография)

ВАРНЕНСКИ И ПРЕСЛАВСКИ МИТРОПОЛИТ ЙОСИФ – *вж Йосиф*

ВАРОВИТЕЦ – *вж Етрополски манастир*

ВАРОШКИ МАНАСТИР „СВЕТИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – Православен манастир. Разположен край прилепския квартал „Варош”. Част от Преспанско-Пелагонийската епархия. Според местни предания, построен от кралете Вълкашин и Марко (XIV в.). През по-голямата част от съществуването си той е подчинен на Охридската архиепископия. След нейното закриване манастирът запада и в началото на XIX в. напълно запустява. Възобновен (1861) и отново осветен от митрополит Венедикт Византийски. През същата година при изкопни работи за възстановяването на манастира в района на църквата е открит Варошкият надпис – старобългарски епиграфски паметник от 996.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. Фототип. изд. С., 1970, с. 26-28; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 443-444.*

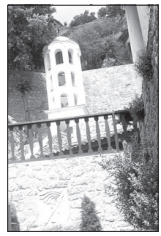

Изглед от Варошкия манастир „Св. Арх. Михаил” – гр. Прилеп (фотография)

ВАРСАНУФИЙ ВЕЛИКИ – *вж Преподобен Варсануфий Велики*

ВАРТОЛОМЕЕВА НОЩ – масово избиване на френски протестанти (хугеноти) от католици в Париж и други френски градове през нощта на празника на Св. Вартоломей (24 август 1572).

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 59-60.

ВАРТОЛОМЕЙ I (светско име: Димитриос Архондонис) (29.II.1940) – Вселенски патриарх и архиепископ на Цариград (2 ноември 1991). Роден в с. Зейтинли, на остров Имврос, Турция. С турско гражданство той принадлежи към гръцкото етническо малцинство в Република Турция. Доктор хонорис кауза на Университета по библиотекознание и информационни технологии (2007) и на Бургаския свободен университет (2010). Удостоен и с орден „Стара планина” (2015).

*Лит.: **Желев**, Ив. Новият цариградски патриарх. // Църковен вестник, N 44, 13 дек. 1991.*

Вартоломей I (фотопортрет)

ВАРЧОНОВ, Филип – монах. Дякон в колония Кюлевча, Бесарабия (началото на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 96.

ВАСА СОЛУНСКА (-300) – Православна светица, почитана като мъченица, пострадала при управлението на император Максимиан. Изобразена от Захарий Зограф в католикона на Троянския манастир, в нишата на южния прозорец на притвора (1848). В 1849 я изобразява отново сред българските светци на южната стена на католикона на Преображенския манастир. Много по-късно се появява схематично изображение на Света Васа в църквата „Свети Никола” в с. Тополница, Дупнишко. Тъй като гр. Воден е в Солунско, в България мъчениците е наречена Солунска. Почита се заедно със синовете си мъченици от Православната църква на 21 август.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Българските светци в изобразителното изкуство. С., 1987, с. 34; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 246.*

Света Васа (икона)

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (1801).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101.

ВАСИЛ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Габрово. Учител (до 1820). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Търговище (1830).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Никопол (30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Велес (Вардарска Македония) (30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Костен, Карнобатско, дн. Бургаска обл. (1840-1861). Възстановява изгорена от кърджалиите църква в селото (1857). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ракита, Плевенско (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ситово, Пловдивска обл. (1853).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Паша къшла, Добруджа. Свещеник в с. Караманкьой, Добруджа, Пловдивска обл. (1857-1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Католически свещеник в Димотишко (1862).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Търново (дн. В. Търново). Учител в Трявна (до 1862). След това е свещеник в родния си град.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в Търново (дн. В. Търново). Свещеник в църквата „Св. Спас" в родния си град (1865).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Севлиево. Свещеник в гр. Меджидие, Добруджа.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Сливен (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Селановци, Оряховско, дн. Врачанска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Провадия (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Соволяно, Кюстендилско. Свещеник в гр. Кюстендил. Участник в революционните събития от 1876, заради което е арестуван от османските власти. По-късно освободен.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102.

ВАСИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Илия Блъсково, Шуменско (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 102-103.

ВАСИЛЕВ, Аврам – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (50-те г. на IX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 103.

ВАСИЛЕВ, Георги (– 10.IX.1944) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Драгалевци, квартал на София. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

ВАСИЛЕВ, Димитър – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в гр. Трън. Свещеник в града (60-те – 70-те г. на XIX в.). Куриер на местния революционен комитет. Доброволец в Сръбско-турската война 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 103.

ВАСИЛЕВ, Димитър – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Пиргово, Малкотърновско, дн. Бургаска обл. (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 103.

ВАСИЛЕВ, Иванчо – зограф. Роден в Габрово. Учи зографство при Иванчо Николов. От 1842 рисува икони и стенописи в църквите в Свищов, Червена вода, Русенско, Комощица, Ломско, Зараево, Търговищко, Литаково, Ботевградско и др. Умира в Габрово.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С. 1988, с. 103-104.

ВАСИЛЕВ, Игнат – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в града (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 104.

ВАСИЛЕВ, Кръстьо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Търново (дн. В. Търново). Учител в Бяла черква, Великотърновско (1835-1839) и в Трявна (1840), след което се заселва в Сухиндол, Великотърновско. Църковен певец. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 104.

ВАСИЛЕВ, Недялко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гостилица, Дряновско, дн. Габровска обл. (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 104.

ВАСИЛЕВ, Никола (1834 – 5.I.1918) – зограф. Роден в Шумен. Изографисва църква в Букурещ. Рисува икони и стенописи в Шуменско, Каварна и др.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С. 1988, с. 104.

ВАСИЛЕВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медвен, Котленско, дн. Сливенска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 104.

ВАСИЛЕВ, Порфир – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (50-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 104.

ВАСИЛЕВ, Светослав (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник във Варна. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 39.

ВАСИЛЕВ, Стефан поп (– 22.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в храма „Св. Атанасий" – Перущица. Убит.

Лит .: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 40.

ВАСИЛЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 105.

ВАСИЛЕВ, Христо (1812 – 16.IV.1882) – църковен деец. Роден в гр. Лясковец. Ръкоположен за свещеник в Свищов (1844). Включен в състава на българската делегация, която се явила при великия везир Мехмед Каблазлъ (1861), пред когото предявили настоятелно искане за отделяне на Българската църква от Цариградската патриаршия. Полага основния камък на църквата „Св. Троица" в Свищов (1867). Сътрудничи с дописки на възрожденския печат. Възглавява свищовска делегация, която посреща руския император на отстрещния румънски бряг. Първият български духовник, награден с руски орден лично от императора.

*Лит.: **Цеков**, Хр. Иконом Христо Василев. // Духовна култура, 1991, N 2, с. 29-33.*

ВАСИЛЕВ, Христо (1818-1877) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Карлово. Приема свещенически сан (1845). Издига се до архиерейски наместник. Обесен в Пловдив.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С. 1988, с. 105.

Асен Василиев (фотография)

ВАСИЛИЕВ, Асен Петров (2.VI.1900 – 6.VI.1981) – изкуствовед. Роден в гр. Кюстендил. Завършва Художествената академия в София (1925). Гимназиален учител в Берковица, Шумен и София. Художник в Археологическия музей – София (1940-1948). Професор във Висшия институт за изобразително изкуство (1953-1970). Автор на: *Черепишкият манастир „Успение Пресветая Богородица"* (С., 1943); *Две старинни църкви в Македония. // Год. Нар. археолог. музей*, 1943, Т. 7, с. 107-153; Араповският манастир. Стенописи и архитектура (С., 1973) и др.

*Лит.: **Коцева**, Е. **Асен Василиев** – неуморим изследвач на нашето културно наследство. // Изкуство, 1967, N 9, с. 14-17; **Димитров**, Г. Пионер на българското изкуствоведение. // Народна младеж, N 62, 14 март 1969; **Гаврилова**, В. **Асен Василиев**. // Музеи и паметници на културата, 1974, N 4, с. 68-70; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 135; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 96-98.*

ВАСИЛИЙ – висш духовник. Глава на Търновската архиепископия след освобождението на България от византийско владичество. Осветил храма „Св. Димитър" в Търново (1185) и коронясал най-стария брат от Асеневци – Петър за български цар. Провъзгласен за примас на Българската църква от папа Инокентий III (1204). Василий обаче предпочел да се титулува като „Патриарх на цяла България" и не отстъпил от Православната си вяра. Участва в църковния събор, свикан от цар Борил (1211), който осъдил богомилството. Съдействал за изграждане на църкви и параклиси в Търновград. Заемал поста си до средата на царуването на Иван Асен II, след което се оттеглил в Света гора, където и починал.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 257.*

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – църковен деец. Наставник на бъдещия Патриарх Ефрем.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 402.*

ВАСИЛИЙ – монах. Игумен на Рилския манастир (1746; 1757-1760).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка" – София (1781).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Богородица" – София (1781).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – църковен деец. Свещеник в Свищов (1883).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – църковен деец. Свещеник в гр. Златица (30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ямбол (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Омуртаг (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Хасково (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – монах и просветен деец. Игумен на манастира „Св. Богородица" край с. Искрец, Софийска обл. Учител при манастира. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – възрожденски – църковен деец. Свещеник в гр. Казанлък (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – църковен деец. Свещеник в Новаково, Асеновградско, Пловдивска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIV в.) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Троян (1858-1859). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

Per aspera ad astra!

ВАСИЛИЙ – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Загоричане, Костурско, Егейска Македония. Образованието си получава в Богословското училище на о. Халки, след което учителства там. Ректор на училището от 1872. Митрополит в Поморие (1869) и в гр. Смирна (Мала Азия), където умира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (XIX в.) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Габарево, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 106.

ВАСИЛИЙ (светско име: Христо Караиванов Тахчиев) (1814-1875) – архимандрит. Роден в Карлово. Приема монашество в Хилендарския манастир. Таксидиот в Карлово. Вуйчо на Васил Левски. Убит от турци.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 107.

ВАСИЛИЙ I БЪЛГАРСКИ – висш духовник. Първият глава (1186-1232) на възстановената самостоятелна Българска църква след освобождението на страната от византийско владичество (1186-1232). Възприеман е като Български патриарх и след сключването на уния с Рим в 1204 се подписва така, но канонически има статут на архиепископ и примас, т.е. – екзарх. Коронясва за български цар най-големия от тримата *Асеневци* (1186). Разгласил, че освобождението на българите от Византия станало по Божия воля, за което свидетелство допринесъл фактът, че Св. Димитър Солунски се бил пренесъл от Солун в Търново.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 51-53; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 100.*

ВАСИЛИЙ II – висш духовник. Името му се споменава в Синодика на цар Борил. Глава на Българската църква в края на управлението на цар Иван-Асен II. Взел участие в пренасяне на мощите на Св. Петка Епиватска в Търново.

*Лит.: Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 100; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 257.*

Василий II и враговете му, паднали в краката му (икона)

ВАСИЛИЙ II БЪЛГАРОУБИЕЦ (958 – 15.XII.1025) – византийски император от Македонската династия (10 януари 976 – 15 декември 1025). Син на император Роман II, когото наследява заедно с по-малкия си брат Константин VIII (март 963). Поради малолетието им след смъртта на Роман II вместо тях управляват първо майка им, императрица Анастасо-Теофано, и паракимоменът Йосиф Вринга, а впоследствие – съимператорите Никифор II Фока (963-969) и Йоан I Цимисхи (969-976), под чието ръководство Византия постига значителни успехи срещу араби и българи. След като император Цимисхи умира (976), Василий II и Константин VIII остават единствени императори. Тъй като те все още нямат опит, фактическото управление на държавата се поема от паракимомена Василий Лакапин. Първата четвърт от царуването на Василий II преминава в борба за власт с бунтуващите се военни и поддържащите ги богати земевладелци („динатите"). През лятото на 976 той се обявява за император. Без практически опит във военното командване, през 986 императорът търпи голямо поражение от българите в битката при Траянови врата. Това подкопава авторитета му и провокира ново въстание на Склир в Месопотамия. Изпратен отново срещу бунтовника, този път Фока се обявява сам за император, повежда войските си през Мала Азия към Цариград и достига Босфора и Дарданелите. С руска помощ Василий II удържа победа в решителната битка при Абидос (април 989) и до края на същата година усмирява разбунтувалите се области. Победата над Варда Фока прави Василий II безспорен повелител в империята за повече от тридесет години. Едно от най-значимите постижения на император Василий II е покоряването на България.

*Лит.: **Левченко**, М. В. Взаимоотношения Византии и Руси при Владимире. // Византийский временник, 7, 1953, с. 202-205, 210, 218-219; **Златарски**, Васил. Н. История на българската държава през Средните векове. Т. 1. Ч. 2. С., 1971; **Златарски**, В. Н. Устройство Болгарии и положение болгарского народа после покорения их **Василием II Болгароубийцего**. // Златарски, В. Н. Избрани произведения. С., 1984, Т. 2, с. 126-140; **Мутафчиев**, Петър. Лекции по история на Византия. Т. 2. София, 1994, с. 280; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 263-270; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 102-105; **Матанов**, Христо. Средновековните Балкани. Исторически очерци. С., 2005, с. 142-146.*

Монета с образите на император Василий I, неговия син Константин и втората му съпруга Евдокия Ингерина (фотография)

ВАСИЛИЙ I МАКЕДОНЕЦ (ок. 811, 830 или 835/836 – 29.VIII.886) – византийски император (23/24 септември 867 до 29 август 886). Според предания прекарва голяма част от детството си като пленник в България, където семейство му е отведено след пленяването им от хан Крум при похода му в Тракия (813). Заедно с голяма част от преселеното население, Василий успява да избяга ок. 836 и да започне работа в Цариград като помощник при някой си Теофилица, дворцов чиновник, който бил роднина на кесаря Варда, чичото на императора *Михаил III.* Отличава се с голяма физическа мощ и е забелязан от императора по време на борби на Хиподрума. Скоро той става телохранител и фаворит на император Михаил III. Постепенно Василий успява да измести кесаря Варда, а по-късно организира екзекуцията му и дори се домогва до сана на кесар. Твърде късно императорът започва да осъзнава опасното влияние на своя приятел, който неочаквано организира преврат и сваля от трона благодетеля си. По време на една от пиянските си нощи Михаил III е издебнат и заклан в спалнята си от заговорниците на Василий, който на следващата сутрин (24 септември 867) официално поема властта над империята. Така той поставя началото на Македонската династия, която ще управлява империята през следващите 150 г. Василий I поставя началото на възход на Византийската империя през следващите три века. Финансовата, административната и военната система са разстроени

от лошото управление на Михаил III. Василий I се заема енергично да възстанови реда във всички области на държавното управление. Систематизира ромейското законодателство (издава кодекс „Прохирон" и подготвя кодекс „Епанагога"). Организира чистка сред чиновническия апарат. Увеличава заплащането на войниците и разширява числеността на армията. Поддържа мирни отношения с България. През царуването си има огромни проблеми с павликяните по поречието на горен Ефрат. Съюзени с арабите, те правят набези във вътрешността на империята и ограбили Ефес. В крайна сметка империята излиза победител в този конфликт и павликяните са подчинени през 872. По времето на Василий I са покръстени сърбите и хърватите. От ромейски свещеници са покръстени също и киевските владетели Асколд и Дир. Но не всички мисии за християнизация са успешни – хърватите по-късно се ориентират към папата, а русите се връщат към езичеството. Едва през 988 те са покръстени отново по времето на Василий II Българоубиец. Умира при нещастен случай по време на лов.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 227-232; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 100-102; **Николов**, А. Средневековый славянский перевод „Учительных глав" **императора Василия I**: проблемы изучения рукописной традиции и ранних печатных изданий. // XIX Ежегодная богословская конференция Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Т. 1. Москва, 2009, с. 41-47.*

Патриарх Василий III (фотопортрет)

ВАСИЛИЙ III (светско име: Василиос Георгиадис) (1846 – 29.IX.1929) – висш духовник, Цариградски патриарх (13 юли 1925 – 29 септември 1929). Роден в Юскюдар (дн. Турция). Изучава теология и литература в Атинския университет, който завършва в 1871. В следващата година е професор в Семинарията на остров Халки, където преподава 8 г. древноеврейски, херменевтика, *Стар* и *Нов Завет*. От 1880 до 1884 учи в Европа. През 1884 защитава докторат по философия в Мюнхенския университет „Лудвиг Максимилиан". Същата година се завръща в Цариград и е назначен за директор на Патриаршеската духовна семинария в Галата. На 23 декември 1884 ръкоположен за дякон, а на 25 декември – за свещеник. В същия ден възвдигнат за архимандрит. На 8 август 1889 е избран за Анхиалски митрополит. В 1906 е свидетел на пожара, който унищожава Анхиало (дн. гр. Поморие) и изгаря домът му. От юли до ноември 1906 е затворен от българските власти, след което бяга в Цариград. На 7 февруари 1909 е избран за Пелагонийски митрополит в Битоля, като заема катедрата до 1910 и поддържа появилата се в района гръцка въоръжена пропаганда. От 13 май 1910 до 1925 е митрополит на Никейска епархия. На 13 юли 1925 е избран за Цариградски патриарх. В 1928 предава епархиите на Цариградската църква в Гърция от т. нар. „Нови области", които попадат в Гърция след Балканските войни, под юрисдикцията на Църквата на Гърция. Умира в Цариград.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 99.

ВАСИЛИЙ ВРАЧ (втората половина на XI – началото на XII в.) – най-изтъкнатият последовател на поп Богомил. Придобил прозвището „врач", заради способностите му да лекува. Заради отказа да се откаже от богомилската ерес, бил изгорен на клада.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Богомилството в България. С., 1947, с. 391-400; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 54-56.*

ВАСИЛИЙ ГРАМАТИК (XVI в.) – миниатюрист. Живял в Зографския манастир. Преписал и украсил миней за м. октомври.

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. С., 1936, с. 201.*

Василий Доростолочервенски (фотопортрет)

ВАСИЛИЙ ДОРОСТОЛОЧЕРВЕНСКИ (светско име Васил Михайлов) (V.1847 – 24.I.1927) – висш духовник. Роден в Цариград в семейство на потомствени българи. Учи в българско училище при черквата „Свети Стефан" в османската столица, след което продължава образованието си в Белградската гимназия и в Богословското училище на остров Халки. Приема монашество (1872) и служи като дякон при *Иларион Макариополски*. Отново продължава образованието си в Мюнхен, Лайпциг и Хайделберг. След завръщането си в България (1884) е протосингел на митрополит *Григорий Доростолски и Червенски*. След смъртта на последния (1898) е избран за Доростоло-Червенски митрополит, на която длъжност остава до края на живота си. Духовен наставник на княз Борис Търновски.

*Лит.: **Доростолски и Червенски митрополит Василий**. // Църковен вестник, N 4, 29 ян. 1927; Последните дни, смърт и погребение на **Н. В. Преосвещенство митрополит Василий**. // Църковен вестник, N 5, 5 февр. 1927; **Смоленски епископ Тихон**. **Василий Доростолски и Червенски** (1927-1977). // Църковен вестник, N 19, 24 юни 1977; **Стоянова**, Н. За живота и дейността на **митрополит Василий**. // Изв. Рег. ист. музей – Русе. Русе, 1997, с. 143-147; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 409; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 186-187; **Карамихалева**, А. Царският довереник. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2018.*

ВАСИЛИЙ КЕСАРИЙСКИ – *вж Свети Василий Велики*

ВАСИЛИЙ СОФИЯНИН (XVII-XVIII в.) – калиграф и декоратор. Работи в Етрополския манастир „Варовитец". Преписва миней (1642) и го украсява с изящни заглавки и заставки. Подарен от него на Зографския манастир. Ръкописът е отнесен в Зографския манастир „Св. Георги". Преписва и втори миней – за м. декември, украсен в балкански стил, който също е отнесен в Зографския манастир „Св. Георги".

*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 135; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 89.*

Per aspera ad astra!

ВАСИЛИКИ – наименование на византийски юридически сборници, в чиято основа стои законодателството на император Юстиниан I. Състоят се от 60 книги. Завършени около 890. Прилагат се и в България след падането ѝ под византийска власт (1018-1187).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 609.

ВАСИЛОВДЕН, Сурваки, Сурва, Нова година (1 януари) – български народен празник, отбелязващ началото на новата календарна година. Познат е във всички български етнически територии. На този ден Православната църква отбелязва паметта на Св. *Василий Велики*, откъдето идват и наименованията на празника Васил, Василовден, Васильовден и т. н. (на този ден е и църковният празник *Обрезание Господне*). Българската православна църква отбелязва този празник с празнична Св. *Литургия*. Празнуват носещите имената Васил, Василка и техните производни.

Онлайн ресурс.

ВАСИЛЬКОВСКИЙ, Петр Захариевич – *вж Петр Захариевич Васильковский*

ВАСКИДИ, Манолаки – *вж Васкидович, Емануил К.*

ВАСКИДОВИЧ, Емануил К. (рождено име: Манолаки Васкиди) (1795 – 30.IX.1875) – възрожденски просветител, книжовник и общественик. Роден в гр. Мелник. Учи в известното за времето си гръцко училище в родния си град и в гръцката гимназия на остров Хиос. По-късно завършва Княжеската (Бейската) академия в Букурещ. Основава в Свищов първото елино-българско училище в българските земи, а по-късно организира и първата училищна библиотека в България, на която оставя 800 тома литература. Въвежда в училището взаимоучителния метод за обучение и в него се изучават граматика, аритметика и география (1832). Главен учител в Свищов (1815-1845; 1854-1863). Учителства в Плевен (1845-1854), където основава също училище (1850). Подпомага Неофит Бозвели да състави и издаде „Славеноболгарское детеводство" (1835). Автор е на 15 учебника и книги и на една граматика на старогръцкия език.

*Лит.: **Кръстанов**, Трендафил. **Емануил Васкидович** (1795-1875) и участието му в българската църковно-национална борба. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1977, т. 30, с. 71-97.*

Изглед от правителствената сграда на Ватикана в Рим (фотография)

ВАСЧЕВ, Петър – църковен и революционен деец. Свещеник в Перущица (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 108.

ВАСЯ ГРАМАТИК (XIII в.) – средновековен книжовник. Преписва един апостол (1276-1277). Има значение за историята на българския език.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 89.*

ВАТИКАНА (папска държава; Светият Престол) – наименование на епископската юрисдикция на Католическата църква в Рим. Върховенството на Рим прави неговия епископ световен лидер на църквата, по-известен като Папата. Светият Престол е висш орган на Католическата църква и тялото на централното управление на Католическата църква. Често неправилно наричан като „Ватикана", Светият Престол не е едно и също с държавата гр. Ватикан, създадена едва през 1929. Светият Престол, Римската епархия, датира от епохата на ранното християнство. Светият Престол представлява юридическо лице, докато Ватикан е пространството, на което се намира основната част от административните постройки и служби на Светия Престол. Де юре и де факто субект на международното право е именно Светият Престол като цяло, а не Ватиканът. Светият Престол не представлява нито минидържава, нито свободен град, той също е особен субект на правото, подобен на тях, но единствен по рода си, притежаващ определени характеристики на държавите, но не и всички тях.

*Лит.: **Красиков**, А. А. Ватикан:история и современность. Москва, 1991; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 269-279.*

Хан Крум пирува след победата си над византийския император Никифор Геник (миниатюра от Ватиканския препис на Манасиевата хроника)

ВАТИКАНСКИ ПРЕПИС НА МАНАСИЕВАТА ХРОНИКА (средата на XIV в.) – средновековен литературен паметник. Състои се от 206 л., писани на пергамент. Съдържа хрониката на Константин Манасий, в която след разказа за Троянската война е вмъкната и Троянската притча. Писан вероятно в Търново за нуждите на царската библиотека. Отличава се с богата украса. На 69 миниатюри са изобразени 109 отделни сцени. Съдържа и портрети на цар Иван-Александър и семейството му. В края на XIV и през XV в. са добавени приписки на латински език. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Летописта на Константин Манасиев. С., 1963. 415 с.*

ВАТОВ, Койчо Николов (архимандрит Константин) (1795-1881) – просветен и църковен деец. Роден в с. Енина, Казанлъшко (дн. Старозагорска обл.). Получава килийно образование. Учител в родното си село. Ръкоположен за свещеник (1837). По-късно става и архимандрит.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 108.

ВАТОПЕДСКА ГРАМОТА – дарствен хрисовул, издаден от цар Иван-Асен II на манастира „Св. Богородица Ватопедска" в Атон. Подарява на манастира селото Семалто в Серска обл. Грамотата съдържа богата информация за данъчната система, административния апарат и статута на зависимите селяни във Второто българско царство. Предполага се, че е издадена непосредствено след битката при Клокотница, когато Серската обл. вече е във владенията на българския цар. Дарението е мотивирано както от личната му дълбока религиозност, така и от политиката му на привличане на духовните среди и главно на Атонското манастирско братство, което има огромен авторитет в православния свят. В езиково отношение съдържа ценни материали за състоянието на българския език през XIII в.

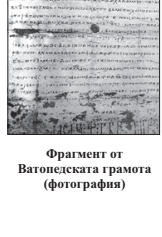

Фрагмент от Ватопедската грамота (фотография)

*Лит.: **Гошев**, Ив. Новооткритата Ватопедска грамота на **цар Иван Асен II**. // Бълг. преглед, 1933, N 1, с. 69-90; **Андреев**, Михаил. Ватопедската грамота и въпросите на българското феодално право. С., 1965; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 331; **Даскалова**, А., М. **Райкова**. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 29.*

ВАЧКОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Троица" – гр. Севлиево. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 109.

ВАЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (50-те г. на XIX в.). Обслужва и с. Българене, Ловешко.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 109.

ВАШИЦА, Йозеф (1884-1968) – чешки филолог-славист. Преподавател в Богословския факултет на Карловия университет в Прага (1937-1950). Член на Чешката академия за наука, литература и изкуство. Занимавайки се с проучването на Анонимната хомилия в Клоцовия сборник и Закона за съдене на хората, подкрепя тезата на други двама изследователи – А. Ваян и Фр. Гривец за стремежа на Св. Св. Кирил и Методий да създадат здрава църковно-правна структура на своето мисионерско дело във Велика Моравия.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 331-333.

Йозеф Вашица (фотография)

ВАЯН, Андре (1890-1977) – френски езиковед-славист. Професор в Националното училище за живи източни езици в Париж, а по-късно във Френския колеж – Париж. Издирва и издава старобългарски и по-късни текстове. В публикуваното от него „Ръководство по старославянски език" (II ч.) включва редица старобългарски книжовни паметници. Отделя особено внимание на преводаческата дейност на старобългарските преводачи. Пръв обосновава тезата за т. нар. „руски писмена", представлявали сирийски книги. Застъпва тезата, че глаголицата предшествала появата на кирилицата.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 333-336.

ВЕКИЛОВА, Евлампия Стоева – *вж Евлампия Стоева Векилова*

ВЕЛБЪЖДСКА ЕПИСКОПИЯ – спомената за първи път в края на Първата българска държава. Още в първата грамота на византийския император Василий II (976-1025), касаеща църковната уредба на завладените български земи и датирана в 1019 г., на седмо място е поставена епископията Велбъжд, подчинена на архиепископа на България. От императорската грамота е видно, че епископията се е намирала между Средацката, Нишката и Брегалнишката епископии, като е обхващала на изток Германия (дн. Сапарева баня) и Разлог. В епархийските списъци на Цариградската патриаршия от времето на император Алексий I Комнин (1081-1118) е представена и епископията на Велбъжд, подчинена на архиепископа на България, като този път е поставена на трето място, след Кастория и Скопие. В следващите епархийски списъци, които се датират в годините на властване на Мануил I Комнин (1143-1180), но в които името на архиепископия България е архаизирано и е наречена Юстиниана Първа – епископията Велбъжд отново е поставена на трето място. От XI-XII в. до наши дни са достигнали имената на няколко велбъждски епископи: Никифор Велбъждски, Гавраил Велбъждски и Йоан Велбъждски. За нарасналото място и роля на Велбъжд в църковната администрация в годините на възстановяването на българската държава говори фактът, че при подписването на унията между българската църква и Ватикана (1203), палиуми от римския папа Инокентий III (1198-1216), освен примаса на България – архиепископ Василий Търновски, получават само още двама архиепископи – Анастасий Велбъждски и Сава Преславски. Епископ Анастасий Велбъждски играе активна роля в сключването на унията с Римокатолическата църква по време на царуването на крал Калоян (1197-1207). Споменат е в Бориловия синодик, заедно със своите приемници – епископите Епифаний Велбъждски и Димитрий Велбъждски. В края на XIII в. Велбъжд е завладян от византийци, а впоследствие е включен в границите на кралството на Неманичите. През втората половина на XIV в. Велбъжд става център на ново държавно образование – Княжеството на Драгаши, известно и като Велбъждско деспотство. Като административен център Велбъжд запазва значението си на духовен център на Велбъждската епископия. От XIV в. са известни имената на двама велбъждски епископи – Калиник Велбъждски и Григорий Велбъждски. До падането на Велбъждкото деспотство под османско владичество Велбъждката епархия е била подчинена първоначално на Цариградската патриаршия, а от 1018 г. до 1557 е под юрисдикцията на Охридската архиепископия.
*Лит.: Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 151; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 51.*

ВЕЛЕВ, Сава – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Котел. Учител и свещеник в с. Малък Гаргалък, Добруджа (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 110.

ВЕЛЕШКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти във Велес. Православната община във Велес съществува в средата на XVIII в. В края на 60-те г. на XIX в. в общината се създава пълна нетърпимост към митрополит Антим Велешки и отказва да го признае. В 1869, след подадени от общината тъжби пред властите в Битоля, Антим е принуден да напусне Велешката катедра. Велешката епархия е сред епархиите изрично упоменати във фермана за Екзархията от 27 февруари 1870, което е потвърдено и в берата на първия български екзарх Антим от 3 април 1872, и получава свой владика – Дамаскин. Общината е против компромисно решение на спора с Патриаршията, като иска от Екзархията да се слеят Велешката и Струмишката епархия, за да не се губи време за допитване в спорната Струмишка епархия. Преди Руско-турската война 1877-1878 обаче Велешкият български митрополит Дамаскин се оттегля от епархията. До края на войната екзархийски наместник и председател на епархийския съвет във Велес е известният възрожденец иконом Тодор Митов, който участва и в съпротивата срещу Берлинския конгрес

Печат на Велешкото българско училище, 1845 (фотография)

от 1878 след войната. Между 1872-1874 година учител в града е Димитър Андов от Велес. През май 1878 Саздо Петрушев Шулев и Андрей Георгов от името на Велешката община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония,* с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. След войната, макар и Велес да е седалище на призната екзархийска епархия, османското правителство не признава екзархийското наместничество. През април 1880 умира архиерейският наместник във Велес Йордан Изов. Българската община иска на негово място да бъде назначен поп Константин Свакяров. Предложението е прието от екзарха, който подава такрир до Портата да бъде признаван от местните власти, но изборът е оттеглен от общината. В 1882 председател на общината и екзархийски наместник е поп Константин Намичев, който отговаря за цялата епархия. Местната власт обаче продължава да не го признава за екзархийски наместник и Екзархията прави нови постъпки пред министъра на правосъдието и вероизповеданията. През септември 1882 във Велес е избран епархийски съвет с председател поп Константин Намичев и членове Георги Трайков, Андрей Карабаров, Петър Богданов, Димитър Ризов, Коста Божков, Димко Тодоров. Скоро председател става Георги Трайков. На практика общината изпълнява функциите на епархийски съвет. На 12 май 1885 във Велес е избран нов епархийски съвет, в който влизат свещеник Георги Трайков като председател, свещеник Димитър Мирчев, свещеник Яни Чукинов, хаджи Иван Весов, Андрея Карабаров, Димитър Бояджиев, Илия Велов, Петър Богданов, Андрея Васков, Йордан Пешов. Изборът е утвърден от Екзархията. Икономическият упадък на града, започнал откъм 1873-1874 със завършването на железопътната линия Солун – Митровица, се отразява върху общинските, църковните и училищните приходи във Велес. Това допринася и за разкола, настъпил в общината, която се разделя на две партии – едната на младите около Костадин Шулев и Димитър Карамфилович, а другата, консервативна – около митрополит Дамаскин. През 1892 за председател на общината е избран Георги Трайков, дългогодишен учител и свещеник в града. Общината просъществува до избухването на Междусъюзническата война.

*Лит.: **Лельова**, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 2.*

ВЕЛЗЕВУЛ – едно от имената на демоните.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 539.

ВЕЛИЗАР – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в Горна Оряховица (XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 110.

ВЕЛИК ВОДОСВЕТ – *вж Йордановден*

ВЕЛИК ПОСТ (или Велики пости, Света Четиридесетница) – период от седем седмици в Християнството, който предхожда най-големия Православен християнски празник *Възкресение Христово* (*Великден*), най-продължителният и важен постен период в годината, част от подготовката за Великден. Великият пост е подвижен период в църковния календар в зависимост от това кога се пада Великден, който също е подвижен празник и започва по традиция седем седмици преди Великден. Последната, подготвителна седмица преди постите се нарича *Неделя Сиропустна* (*Сирни заговезни*). Постът включва следните седмици: Неделя Православна, Неделя на Св. *Григорий Палама*, *Неделя Кръстопоклонна*, *Неделя на Св. Йоан Лествичник*, *Неделя на преподобната Мария Египетска*, *Връбница* и *Страстната седмица*, която завършва с Възкресение Христово. Великият пост е време на посвещаване на човека на *Бога*, по примера на *Христос*, който е прекарал четиридесет дни в пустинята в пост и подготовка за своята жертва за човека. През Великия пост човекът скърби заради своята греховност, станала причина за жертвата на *Иисус Христос*. Човекът трябва да преосмисля поведението си и да се моли да му бъдат простени греховете, за да се пречисти телом и духом. За този период има специален сборник с песнопения, т. нар. *Постен триод*, който съдържа кратък канон – обикновено с покаен характер за всеки ден от поста. Целта на постите е чрез въздържание (не само от определени храни, но и от широк спектър „лоши мисли и дела") и смирение – да се постигне покаяние, за да се посрещне достойно Възкресение Христово. Освен в Православната църква, постите се спазват и в Римокатолическата църква. Протестантстките църкви имат положително отношение към постите, без да ги смятат за задължителни.

Юда предава Иисус Христос / Джото ди Бондоне (1306) (фреска)

*Лит.: **Йорданов**, Д. Великият пост – дни за духовна стража. // Църковен вестник, N 11, 11-17 март 1996; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 454-463.*

ВЕЛИК СЪБОР – събор, на който се разглеждат проблеми, отнасящи се до цялата Църква, тъждествена на Вселенски събор.
*Лит.: **Христова**, А. Разлика между Велик събор и Всеправославен събор. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2016.*

ВЕЛИКА СРЯДА – третият ден от Страстната седмица. Но на този ден *Юда* обещал да предаде *Господа* за тридесет сребърника.
Лит.: Велика сряда. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 444-452.

Историческа карта на Великата схизма (фотография)

ВЕЛИКА СХИЗМА – до средата на XI в. християните на Изток и на Запад, въпреки някои различия, образували едно цяло. След настъпилия разрив през 1054 се оформили две основни течения: Православие – на Изток, и Римокатолицизъм – на Запад. Устройството на Църквата в двете части на Римската империя не протича еднакво още от самото начало, независимо че и на Изток, и на Запад изповядват едни и същи истини на Вярата. Различията започват твърде рано във връзка с развитието на някои обреди и обичаи и с някои съществени положения, например изискването на Запад свещениците да спазват *целибата*. Най-съществените причини за несъгласията между православни и католици са с църковно-политически характер. Още по времето на *Сердикийския събор* (343) се чувства известна дисхармония във връзка с подялбата на земите, които се намират под църковна юрисдикция

на Рим и Константинопол. Рим успява да отнеме прикрепената към Цариград Илирия и Сицилия. Различията се образуват през векове на относителна изолация. През 589 на събор на Испанската църква в Толедо към *Символа на Вярата* се добавя прибавката „и от Сина" с цел да бъде предаден по-точно оттенъкът, че *Св. Дух*, независимо че продължава да произхожда само и единствено от *Отца*, същевременно с това изхожда и от *Сина* – едновременно произхожда от Отца и изхожда от Сина. С тази пояснаваща прибавка по никакъв начин Западната църква не е имала намерението да въвежда ново, различно учение от отразеното в приетия в Никея Символ на Вярата. През 1014 папа *Бенедикт VIII* окончателно утвърждава тази идея. За съжаление, тази формулировка през XI в. е превърната от насилствено внедрения за Патриарх *Фотий* по време на т.нар. „Фотиева" схизма в ябълка на раздора, която до ден днешен пречи на отношенията между двете Църкви. Истинското разцепление на църквите настъпва през 1054. Католически обреди са отречени като покварени, а католическите църкви в Цариград – принудително затворени. В Рим папа *Лъв IX*, вече на смъртен одър, изпраща в Цариград помирителна мисия, оглавена от кардинал Хумберт. След тримесечно напразно очакване Патриархът да ги удостои с аудиенция, кардинал Хумберт издава от името на папата була за отлъчване на Михаил Керуларий от Църквата. В нея са изброени обвинения на папата към Михаил Керуларий и Източната църква – че католиците били препокръствани, че свещениците се женели, че не се отлъчват онези, които носят бради и т.н. Разделението на двете Църкви е затвърдено и от един исторически факт, век и половина по-късно, когато на 13 април 1204 кръстоносците от Четвърти кръстоносен поход превземат Цариград. Това става по молба на претендента за император по онова време – *Алексий IV Ангел*, син на детронирания Византийски император *Исак II Ангел*. В замяна на възстановяването му на престола, последният обещава на кръстоносците 200 000 марки, провизии за похода им и 10 000 души войска. След като те превземат града и го възстановяват на престола, обаче, Исак IV Ангел не успява да събере обещаните средства, а населението на града се разбунтува и го детронира. Вследствие на това, след две години лагеруване пред стените на града под непрекъснатите византийски набези, кръстоносците решават да го нападнат и да си вземат обещаното насила. Това второ нападение също е успешно и кръстоносците разграбват византийската столица, подлагайки населението на клане и безчестие. Папата отлъчва кръстоносците, участвали в това дело, но скоро след това отново ги приема в Църквата. През XV в., под натиска на османската заплаха, гръцката страна прави опити за обединение с Римокатолическата църква. През 1439 на събора във Флоренция се подписва спогодба между двете Църкви. Въпреки това повечето гръцки богослови продължават да отричат обединението. След падането на Цариград под османска власт (1453) обединението, по принуда на султана, е официално разтрогнато. През 1964 в Йерусалим се срещат Вселенският патриарх *Атинагорас I* и Римският папа *Павел VI*. Това е първата среща на водачите на Източноправославната и Римокатолическата църква след 1439. В резултат на тази среща през декември 1965 са отменени взаимните анатеми и е подписана Съвместна декларация.

*Лит.: **Събев**, Т. Причини за отпадане на Римокатолическата църква от Вселенското православие (По случай 900 г. от разделението на църквите). // Църковен вестник, N 30-31, 16 септ. 1954; **Кръстев**, А. Причини за разделението на Църквата. // Духовна култура, 1994, N 11, с. 7-16; **Лебедев**, А. П. История разделения церквей в IX, X и XI веках. С. Петербург, 1999.*

ВЕЛИКА СЪБОТА – шестият ден от Страстната седмица. На Велика събота Църквата възпоменава телесното погребение на Иисуса Христа и слизането Му в ада. По обичая на юдеите Йосиф и Никодим снели пречистото тяло Господне от кръста, обвили го в пелени с благовония и го положили в нов каменен гроб в Йосифовата градина, която се намирала недалече от Голгота. При погребението на Иисуса присъствали Мария Магдалина, майката на Яков и Йосиф. Първовсвещениците и фарисеите знаели, че Иисус Христос е предрекъл Възкресението Си. Невярвайки на предсказаното, а и страхувайки се да не би апостолите да откраднат тялото на Иисуса, измолили от Пилат военна стража. Поставили стражата до гроба, а самия гроб запечатали. Църквата прославя Велика събота като „най-благословения седми ден".

Лит.: Велика събота. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 432-443.

ВЕЛИКАТА НАРОДНА ШКОЛА (известна още като: Червения замък или Червеното училище) – наименование на най-старото и най-престижно гръцко училище в Цариград. Основана (1454) със задача да възстанови разрушената от османците след завладяването на града Патриаршеска академия. Превръща се в основното училище на Цариградската вселенска патриаршия. В него учили лица, произхождащи от видни гръцки семейства на гръцки фанариоти, както и други Православни духовници, молдовски и влашки управници и дори османци. През периода на своето съществуване до днес сменя на няколко пъти местоположението си. Първоначално е в седалището на Патриаршията (тогава в църквата „Светите Апостоли"), а след това на различни места в квартала Фенер или в селцата (днес квартали) по Босфора като Куручешме (Ксирокрини). Патриарх Йоаким III Константинополски (1878-1884) решава, че училището трябва да се премести по-близо до седалището на Патриаршията – църквата „Свети Георги" и за две години (1881-1883) под ръководството на гръцкия архитект Константинос Диамадис е построена сегашната сграда на върха на хълма на Фенер. Днес като учебно заведение дава средно образование. Сред възпитаниците на Великата школа са и много дейци на Българското възраждане: революционерът Георги Раковски, държавниците Никола и Алеко Богориди, Гаврил Кръстевич, Иван Кишелски, просветителите Сава Доброплодни, Иван Богоров, Филип Велиев, Иван Найденов, Никола Бацаров, Кръстю Пишурка, Сава Филаретов, лекарят Захари Струмски, духовниците екзарх Антим I, екзарх Йосиф I, Иларион Макариополски, митрополит Григорий Доростолски и Червенски и др.

Изглед от сградата на Великата народна школа – Цариград (фотография)

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 31.*

ВЕЛИКАТА ЕКТЕНИЯ – една от първите съставни части от богослужебните последования, върху която се спира вниманието на богомолците. Включва 12 песнопения, които разкриват важни моменти от историята на Християнската Вяра.

*Лит.: **Рангачев**, О. Великата ектения. // Църковен вестник, N 29, 17-23 юли 1995; N 30, 24-30 юли 1995.*

ВЕЛИКДЕН – *вж Възкресение Христово*

ВЕЛИКДЕНСКА АКЦИЯ (3 АПРИЛ 1860) – кулминационен момент в борбата на българския народ за извоюване на църковна независимост. По време на тържествената великденска служба във все още дървения български храм „Свети Стефан" в Цариград епископ *Иларион Макариополски* не споменава името на Вселенския гръцки патриарх и на негово място изрича „всякое епископство православных", което се произнася само от предстоятел на автокефална църква. Вместо името на Вселенския патриарх Кирил VII е произнесено това на султан *Абдул Меджид* I. По този начин канонът формално е спазен и българските духовници не могат да бъдат обвинени в ерес или отлъчени. Така Иларион Макариополски символично отхвърля властта на Патриаршията над българското паство. Акцията се посреща с ентусиазъм. В много от българските селища населението заставя духовните владици да се отрекат от Цариградската патриаршия и се обръща към Иларион Макариополски като към глава на Българската църква. С Великденската акция българският църковен въпрос навлиза във фазата на борба за признаване на независима Българска църква.

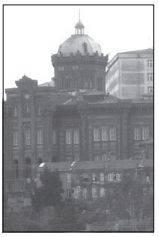

Изглед от мястото на Великденската акция под Великата народна школа и на брега на Златния рог (фотография)

*Лит.: **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. С., 1971; **Жечев**, Т. Българският Великден или страстите български. С., 1976; **Данова**, Н. Националният въпрос в гръцките политически програми през XIX век. С., 1980.*

ВЕЛИКДЕНСКИ СИМВОЛИ – един от най-големите са: **великденските яйца,** които специално боядисани или нарисувани яйца се поднасят на Великден, през пролетта. Най-важният цвят е червеният. Освен в други цветове, яйцата могат да се боядисват и украсяват с различни орнаменти, лепенки и т.н. Не е известно кога за пръв път са започнали да се боядисват яйца. Има исторически и археологически данни, че яйцата са се багрили и дарявали още в Древен Египет, Персия, Рим, Китай и Гърция. Ритуалите, свързани с тях, символизирали раждането на живота. Евреите са имали обичай, когато отиват на гости при някого, да дарят някакъв дар на домакина. Ако гостът е бил много беден, то той подарявал яйце. Според християнските предания, когато Мария Магдалена отишла в Рим, за да се срещне с римския император, следвайки този обичай, тя му подарила яйце, което било обагрено в червено, символ на кръвта на Христос. Оттогава навлязъл обичаят християните да си подаряват боядисани в червено яйца на Великден. Постепенно започнали да се използват и други цветове.
В България по традиция яйцата се боядисват на Велики Четвъртък или Велика Събота, като броят им зависи от членовете на семейството. Първото се оцветява винаги в червено от най-възрастната жена. Докато то е още топло и прясно боядисано, тя рисува кръстен знак на челата на децата, за да бъдат здрави. До появата на изкуствените оцветители са се използвали отвари от билки, ядки и др. С отвара от риган се получавала червена багра, от смрадлика – оранжева, зелено – от коприва, жълто – от орехи и кори от ябълка или отвара от стар кромид лук. Винаги, когато са се боядисвали яйца, се е приготвяла и отделна кошничка и за кумовете. Яйце се дарявало и на всеки гост, прекрачил прага. За допълнителна украса се ползвали отпечатъците на листенца от магданоз или фигурки, нарисувани с восък или с цветни моливи. Според поверието този, чието яйце остане здраво след чукането, ще е най-здрав през годината. Първото боядисано червено яйце се слага пред домашната икона, за да пази дома.

Обредните хлябове са също неотменна част от традициите на Великден. Обикновено те се правят в кръгла форма и се украсяват с плетеници, като в средата им се слага червено яйце. В България по традиция се замесват в четвъртъка преди Великден, в Гърция – в петък и др. Някоя от тези пити се прави сладка и това е Великденският козунак. За първи път козунак се приготвя през XVII в. във Франция. В Италия също имат вид козунак по същия повод – той може да изтрае цели 6 месеца. Според изследователи на Българското възраждане за първи път козунак в съвременния му вид се е появил в Шумен в средата на XIX в., когато тук временно пребивават унгарските емигранти, начело с Лайош Кошут, след несполучилата национална революция. Разпети Петък или още Велики петък е времето за душевно пречистване. В този ден не се работи.

Други символи – шоколадовите яйца, производството на които започва през XVIII в. Дървените яйца са известни отдавна, а от 60-те г. на миналия век вече се продават и пластмасови. Изключителни със своята красота и блясък са декоративните яйца на Петер Карл Фаберже, изработени от скъпоценни камъни и благородни метали.

Великденският заек като символ също е отпреди разпространението на Християнската религия. Заекът традиционно се свързва с плодородието и изобилието, а в древните ритуали и вярвания – и с Луната и нейните цикли. Съществува легенда, според която Великденският заек някога бил голяма красива птица, принадлежаща на богиня. Веднъж тя я превърнала в див заек, но тъй като той все още е птица по душа, продължава да прави гнезда и да ги пълни с яйца.

Онлайн ресурс.

ВЕЛИКДЕНСКО ЯЙЦЕ – наименование на червено кокоше яйце, боядисано в червено, което се поднася на празника „Възкресение Христово" с думите: „Христос Возкресе".

*Лит.: **Стоянова**, Авг. Велиденско яйце. // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1991.*

ВЕЛИКИ ВТОРНИК – вторият ден от Страстната седмица. Ден за поучения, нравствени наставления, и за дарения за бедните и нисшите духом. На Велики вторник Иисус разказва притчата за талантите, като пророкува бъдещата съдба на Йерусалим – с опожаряването и разрушаването на Йерусалимския храм от римските легиони под командването на бъдещия римски император *Тит*.

Лит.: Велики вторник. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 444-452.

ВЕЛИКИ ПЕТЪК – *вж Разпети Петък*

ВЕЛИКИ ПОНЕДЕЛНИК – първи ден от Страстната седмица. Във Велики Понеделник и в следващите два дни от Страстната седмица по стар обичай се почистват дома, двора и градината. Както при повечето традиции, и тук голямото великденско почистване

Мъдрите и неразумни деви пред Иисус / Петер Корнелиус, 1814 (картина)

е ритуал за здраве и прогонване на злото. В Понеделника след Цветница е първият ден на Страстната седмица – седмицата, посветена на страданията Христови („страст" от старославянски – „страдание"). Всеки един ден от нея е белязан от събитие, което е част от Христовите страдания и от пътя към Голгота, разпъването на кръста и Възкресението. Затова са наречени велики. Според библейския разказ на този ден Иисус отишъл на поклонение в Йерусалимския храм – светинята на всички евреи. На площада и в предверието на храма заварил сергии и голяма глъч, караници и врява. За да влязат в храма, всички евреи трябвало да си платят, и то не със свои, а с храмови пари. Това било една от причините пред храма да има дълги маси, отрупани с храмови и обикновени монети. Търговците на жертвени животни пък идвали пред храма, заедно с кравите, овцете и гълъбите. Площадът се превръщал в пазар, в същинско тържище пред вратите на божията обител. Щом Иисус видял тълпящите се хора и чул цялата тази врява, останал дълбоко огорчен. Разгневен, той събрал от земята въжета и направил от тях бичове, с които разгонил всички търговци и животни. Преобърнал масите с парите, а на продавачите на гълъби казал: „Вземайте клетките си и се махайте! Как посмяхте да превърнете дома на Моя Баща в пазарен площад!". Това е една от причините фарисеите да се настроят срещу него и впоследствие да поискат наказанието му. Управниците на еврейския народ по това време завиждали и се страхували от проповедите на Иисус, застрашаващи тяхната власт и богатство.

Лит.: Велики понеделник. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 444-452.

ВЕЛИКИ ПОСТИ – *вж Велик пост*

ВЕЛИКИ ЧЕТВЪРТЪК (наричан още: Чисти Четвъртък) – най-важният ден от Страстната седмица. Според *Евангелията* на този ден са се случили събития от Христовите страсти: *Тайната вечеря* на Иисус с Неговите ученици; Иисус се моли в *Гетсиманската градина* под Елеонския хълм и Предателството на *Юда*. *– вж Тайната вечеря*

*Лит.: **Попхаралампиев**, Б. Слово за Велики Четвъртък. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1986; Велики Четвъртък. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 464-471.*

Тайната вечеря на Иисус с Неговите ученици / Леонардо да Винчи, 1495 (картина, фрагмент)

ВЕЛИКОВ, Василаки (Турко Василаки) (1782-1857) – дарител. Роден във Върбица, Шуменско. Образованието си получава в Цариград, след което постъпва в Министерството на външните работи в Цариград. Преводач в Цариградската патриаршия. Дарява средства за построяване на българска църква в османската столица.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 111; История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 323.*

ВЕЛИКОВ, Киро – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в града (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 110.

ВЕЛИКОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник (от 1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 111.

ВЕЛИКОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (50-те г. на XVIII в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 111.

ВЕЛИКОМЪЧЕНИЦИ – наименование, давано на дълбоко вярващи (мъже и жени), които претърпяват гонения и мъчения и дали живота си за своята Христова вяра. По-известни: Свети великомъченик Георги, Свети великомъченик Димитър Солунски и др.

*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 515-516.*

ВЕЛИКОТЪРНОВСКА ДУХОВНА ОКОЛИЯ – *вж Търновска епархия*

ВЕЛИКОТЪРНОВСКА ЕПАРХИЯ – едно от духовните поделения на Българската църква. След Покръстването на българите през IX в. – неразделна част от българската държава. След падането на Първото българско царство под византийско робство (XI в.) минава под духовното управление на Цариградската патриаршия. След възобновяване на българската държава (XII в.) – средище на Търновската патриаршия. (*Вж Търновска патриаршия*). В периода на османското владичество преминава под духовното подчинение на Вселенската (Цариградската) патриаршия. Започват опити за елинизация на българското население, които срещат организиран отпор у всички българи. През 40-те – 60-те г. на XIX в. един от главните центрове на борбата на българския народ за извоюване на църковна национална независимост. По време на Великденската акция (3.IV.1860) епископ *Иларион Макариополски* не споменава името на Гръцкия патриарх. След учредяването на Българската автокефална църква (1870) българите от Търновска епархия единодушно изразяват желанието си да имат Иларион Макариополски за свой митрополит. На 13 септември 1872 новият Търновски митрополит Иларион е посрещнат в старата столица. По негово нареждане Браницкият епископ Климент открива първото българско богословско училище в Петропавловския манастир край гр.

Карта на Великотърновска епархия (фотография)

Лясковец. След внезапната смърт на Иларион Макариополски временно управлението на епархията е възложено на Доростоло-Червенския митрополит Григорий, който натоварва с тази мисия епископ Климент. Последният е избран за Търновски митрополит (1884). Негов заместник е митрополит Антим (1901-1914). На 29 септември 1914 управляващият Старозагорската епархия епископ Йосиф е избран на овакантената Търновска митрополитска катедра. Оглавява Търновската епархия до 1921, когато е наследен от митрополит Филип (1921-1936). След него начело на Търновската епархия е митрополит Софроний (1936-1962), наследен от митрополит Стефан (1962-1994) и митрополит Григорий (от 1994 до сега). Понастоящем В. Търновска епархия има 9 духовни околии (Великотърновска, Габровска, Горнооряховска, Дряновска, Еленска, Никополска, Павликенска, Свищовска и Севлиевска), 450 храма и 20 манастира. Територията ѝ се разпростира на 19 общини, с население над 600 000 жители, в огромното си болшинство – православни християни.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 516.

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ЕПАРХИЙСКИ СВЕЩЕНИЧЕСКИ ХОР – основан 1944.
Лит.: Скромен хоров юбилей (1944-1974). // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1974.

ВЕЛИНОВСКИ МАНАСТИР – *вж Мисловщицки манастир „Св. Богородица*"

ВЕЛИСАРОВ, Лефтер – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Николай" – Горна Оряховица (началото на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКА ЕПАРХИЯ – историческа Православна епархия на Българската патриаршия, съществувала в IX-X в. По-късно епархията е епископия на Вселенската патриаршия, Българската екзархия и по-късно – Патриаршия, както и на каноничната Православна Охридска архиепископия и неканоничната Македонската православна църква – Охридска архиепископия във Вардарска Македония. Простирала се е между Авлона и Солунския залив, а според някои – във Великоморавия. Според трети – между Филипопол и Филипи, а в края на XX в. – в областта между западните Родопи и Солун. Названието „Велички" е част от епископската титла на Свети Климент Охридски според неговото „Пространно житие". Същото название по отношение на диоцеза на Свети Климент се среща и в „Краткото житие на Свети Кирил Философ", както и на други места. Изследователите отъждествяват Величка с много селища – Тивериопол (Струмица), Велес и Битоля, река Велика. В средата на XIX в. Вселенската патриаршия възстановява титула „Велички". Титулярният велички епископ Мелетий е митрополитски наместник в Зворник (1855-1860). Наследилият титлата Паисий е наместник в Самоковската епархия (1860). Българската екзархия възстановява титлата още със самото си създаване. В 1873 архимандрит Серафим е ръкоположен за Велечки епископ и оттогава титлата е постоянно използвана от Българската православна църква.

Епископи на Българската патриаршия: Климент Охридски (893 – 27 юли 916).

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия (Велечки, Велички): Серафим (Кинов) (1873 – април 1873), Партений (Иванов) (септември 1875 – 26 януари 1892), Методий (Кусев) (24 април 1894 – 14 юли 1896), Неофит (Караабов) (21 юни 1909 – 12 октомври 1914), Иларион (Арабаджиев) (25 ноември 1917 – 11 юни 1922), Михаил (Чавдаров) (28 април 1924 – 3 април 1927), Андрей (Петков) (20 април 1929 – 26 юли 1947), Панкратий (Дончев) (18 декември 1966 – 12 юли 1967), Филарет (Игнатов) (30 юни 1968 – 2 май 1971), Калиник (Александров) (6 декември 1971 – 10 ноември 1974), Йоаникий (Неделчев) (20 април 1975 – 23 март 1980), Йосиф (Босаков) (7 декември 1980 – 17 април 1986), Галактион (Табаков) (6 юли 1986 – 20 февруари 2000), Сионий (Радев) (24 март 2007 –).

*Лит.: **Шапкарев**, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 71; **Стоянов**, Хр. Величка епископия. // Църковен вестник N 24, 11 септ. 1986.*

ВЕЛИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово) (1791). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола" – София (1834 и 1837).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка" – София (1841).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКО – възрожденски *църковен деец.* Свещеник в Бобошево (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пещера (края на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливница (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казичене, Софийско (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112.

ВЕЛИЧКОВ, Георги поп (– 24.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Бухово, Софийско. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

Константин Величков (фотопортрет)

ВЕЛИЧКОВ, Константин Петков (1.I.1855 – 3.XI.1907) – литературен, политически и държавен деец. Роден в Пазарджик. Образование получава в класното училище в родния си град и във Френския султански лицей „Галатасарай" в Цариград (1868-1874). Учител по български и френски език, история и география в Пазарджик (1874-1876), председател е на читалище „Виделина" в града. Като член на местния революционен комитет взема участие в подготовката на Априлското въстание 1876. Арестуван и осъден на смърт, но след намесата на Европейската комисия, разследваща насилието на османските власти при потушаване на въстанието, е освободен. Писар в Българската екзархия в Цариград (1876-1877). По време на Руско-турската война 1877-1878 е преводач на руските войски. След войната се включва в общественополитическия живот на Източна Румелия. В периода на първия стамболовистки режим (1887-1894) живее в чужбина. Учи живопис във Флоренция (1887-1889), учител в Българската мъжка гимназия в Солун (1890-1891), служител в Екзархията (1891-1894). След падането на правителството на Стефан Стамболов (май 1894) участва в основаването на Народната партия. Министър на просвещението (1894-1897) и на обществените сгради, пътищата и съобщенията (1897-1898). Минава в оставка, напуска Народната партия и преминава към Прогресивнолиберална партия. Дипломатически представител на Княжеството в Сърбия (1902-1904). Умира в Гренобъл (Франция). В църковно отношение е известен като дълбоко религиозна личност, което прозира и в литературното му творчество. Участва в преводи на псалми, които влизат в българското издание на Библията.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 224; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 112-113; Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 93-94.*

ВЕЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (първата половина на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 113.

ВЕЛКО – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в града (30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 113.

ВЕЛКО – възрожденски църковен деец. Роден в Мошино (квартал на Перник). Свещеник в родното си място (1839-1840).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 113.

ВЕЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп (1866).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 113.

ВЕЛКОВ, Атанас Иванов (– 22.XI.1950) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Лъки, Гоце Делчевско, Благоевградска обл. Починал след изтезания в лагер-кариера „Самоводене".
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. 2002, с. 28.

ВЕЛЧЕВ, Велчо Петров (16.VI.1907 – 2.V.1991) – филолог. Роден в гр. Враца. Завършва славянска филология в Софийския университет (1934). Гимназиален учител в Кърджали, Пловдив и София. Специализира в Москва (1946-1947). Професор в Софийския университет (от 1947). Автор на: *Славянският дух в Пространните жития на **Кирил и Методий**. // Славянски глас*, 1937, N 6, с. 6-26; ***Константин-Кирил и Методий** в старобългарската книжнина* (С., 1939); ***Паисий Хилендарски** и **Цезар Бароний**. Към изворите на Паисиевата история* (С., 1943; Фототип. изд. / публ. на П. **Велчев**, 2022); *Социална структура на България според беседата на **презвитер Козма**. // Ист. преглед*, 1945, N 1, с. 138-155; *Неизвестен последовател на **Паисий Хилендарски**. // Език и лит.*, 1956, N 2, с. 88-105; *Творчеството на **Григорий Цамблак** в светлината на славянския предренесанс. // Език и лит.*, 1961, N 2, с. 15-38; *Към идейно-творческата проблематика в „Сказание о писменех" от **Черноризец Храбър**. // Изв. Инст. за лит.*, 1962, т. 11, с. 1-32; *От **Константин Философ** до **Паисий Хилендарски*** (С., 1979); ***Паисий Хилендарски** – родоначалник на Българското възраждане* (С., 1981); ***Паисий Хилендарски**. Епоха, личност, дело* (С., 1981; 2. изд. / публ. на П. **Велчев**, 2019); *Свят на героика и красота* [: Публ. на П. **Велчев** по неизд. ръкоп. на В. Велчев от 90-те г.] (С., 1992).

*Лит.: **Русакиев**, С. Проф. **Велчо Велчев** на 60 години. // Език и лит., 1967, N 3, с. 108-112; **Конев**, В. Плодотворно участие в славистичната и българската наука. // Език и лит., 1977, N 3, с. 87-91; **Мечев**, К. Литературовед със собствен творчески облик. // Лит. фронт, N 38, 23 септ. 1982; **Цонев**, Й. Виден български литературовед. // Език и лит., 1982, N 5, с. 81-87; **Русакиев**, С. Живот, отдаден на литературната наука. // Лит. фронт, N 35, 27 авг. 1987; **Владова**, Й. Неукротимият дух на изследователя (Сто години от рождението проф. **В. Велчев**, основоположник на литературната русистика). // Дума, N 198, 27 авг. 2007; **Куманова**, А. Академично слово [за проф. **Велчо Велчев**] при откриване на премиерата „Eruditica" [: за дистанц. галапремиера на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.: „Eruditica": Библиогр. и историогр. „Тр. на Студентск. науч. об-во при Унив. по библиотекозн. и информ. технолог." и „Факлоносци", 8.04.2021 г. <https://www.unibit.bg/news/news-events/Remote-gala-premiere-of-UniBIT> <https://meet.google.com/gud-hyfp-vqr> с куратор и модератор проф. д.п.н. **Александра Куманова**]. // Библиотека, 2021, N 4, с. 44-51: с цв. вложс. ил.; **Куманова**, А. Академично слово [за проф. **Велчо Велчев**], въвеждащо в същината на презентираните е-библиотеки по време на премиерата „Българската росика – Вечната Eruditica" [: за дистанц. премиера на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.: „Пушкиниана" и „Чеховиана" – Столична библиотека. Руски център, 28 юни 2021 г. <https://zoom.us/j/92234664016?pwd=T2IvbkVoc1J6NHc1S3ZVcVluR05NZz09> с куратор и модератор проф. д.п.н. **Александра Куманова**]. // Библиотека, 2021, N 4, с. 46-55: с ил. – Публ. и в: <https://www.libsofia.bg/page/posts/blgarskata-rossica-ndash-vechnata-eruditica-28distancionna-premiera-na-novite-e-biblioteki-na-unibit29-10569.php>. – 29.06.2021. – 10 с.; **Велчев**, П. Бележит български литературовед. // Словото днес, N 25, 8 септ. 2022, с. 14.*

Велчо П. Велчев (фотопортрет)

ВЕЛЧЕВА, Боряна Александрова (19.VI.1932-23.II.2020) – филолог. Родена в София. Завършва българска филология в Софийския университет (1956). Професор (1989-1997). Автор на: *Глаголицата в школата на Климент Охридски. // Климент Охридски*, 1966, с. 133-145; *Добромировото евангелие. Български паметник от началото на XIII в.* (С., 1975); *Глаголицата на Балканите до XIII в.* (С., 1989).

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 58.*

ВЕЛЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 114.

ВЕЛЧО ДОГРАМАДЖИЯТА – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1795).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 114.

ВЕЛЬО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 114.

ВЕЛЮШКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" (известен като „Света Богородица Елеуса") – Православен женски манастир. Разположен край с. Велюша, Струмишко, Вардарска Македония. Според предания бил основан от учениците на Св. Св. Кирил и Методий, а самият Методий проповядвал десет години по долината на Бяла река, която съединява Велюша и Водоча. Основателят – монах Мануил идва от манастира „Свети Авксентий" във Витиния, Мала Азия. Поради настъпилия хаос след разгрома на византийската армия от селджукските турци при Манцикерт през 1071 Мануил купува 162 модия земя (около 136 дка), а по-късно става Тивериополски епископ. Между 1085 и 1106 Мануил построява и обзавежда църквата, изгражда манастира, предоставя му общежитиен устав и поставя монаха Илия за игумен. След Клокотнишката битка (1230), когато Македония попада в български ръце, цар Иван-Асен II (1218-1241) с хрисовул потвърждава правата на Иверския манастир над Велюшкия. По това време притежава метосите „Свети Апостоли", „Света Кали", „Свети Безсребреници", „Св. Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат". След създаването на Българската екзархия в 1870 манастирът, който е енорийска църква на Велюша, става екзархийски и Струмишката българска митрополия оспорва обвързаността му с Ивер, защото той е подчинен на Цариградската патриаршия. В 1911 властите нареждат да бъде построена отделна енорийска църква за селяните от Велюша. На 17 август 1913 изтеглящите се гръцки войски опожаряват Струмица и жилищния корпус на манастира. Манастирът, заедно със Струмишко, става български и е напуснат от иверските монаси. Обновен е и се управлява от четиричленно настоятелство, начело със свещеник, който се избира и утвърждава от митрополит Герасим Струмишки. След Първата световна война, когато Струмишко е предадено на Кралството на сърби, хървати и словенци, манастирът попада под юрисдикцията на новосъздадената Сръбска православна църква. След Втората световна война в 1967 става част от самопровъзгласилата се неканонична Македонска православна църква. Църквата на манастира (строена в 1080) е изградена от дялан бигор, редуван с тухли. Вероятно първоначално храмът служи като частен параклис. В архитектурно отношение представлява четириапсидна сграда с купол на висок осемстенен барабан. Към нея от южната страна е пристроен куполен параклис „Свето Възнесение Господне" („Свети Спас") с купол, а от запад – куполен нартекс. През втората половина на XIV в. е достроен екзонартекс и трем от южната страна, а по-късно и трем от север. В църквата е запазен оригиналният мраморен иконостас, принадлежащ към втория етап от развитието на темплона, при който иконите са поставени в два реда – на архитрава и между колоните. През XI в. е монтирана подова мозайка, запазена фрагментарно в и пред олтара. През 1164 са рисувани иконите в храма. В църквата се пазят части от мощите на Свети Григорий Палама и Свети Василий Велики.

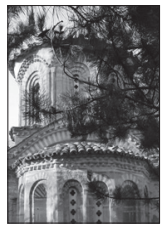

Изглед от Велюшкия манастир „Рождество на Пресвета Богородица" (фотография)

*Лит.: **Иванова**, Вяра. Стари църкви и манастири в българските земи, IV-VII в. // Год. Нац. музей, 1922-1925, с. 429-582; **Милетич**, Любомир. Струмишките манастирски черкви при с. Водоча и с. Велюса. // Македонски преглед, 1926, N 2, с. 35-48; **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933.*

ВЕЛЯНОВ, Васил Стоянов (15.I.1920 – 9.IV.1992) – църковен деец. Роден в гр. Провадия. Завършва Софийската духовна семинария (1940). Ръкоположен за дякон (1943). Секретар на Архиерейското наместничество в Разград. Завършва медицина (1954). Личен секретар на Патриарх Кирил (1954-1971) и на Патриарх Максим (от 1971).

Лит.: Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2012.

ВЕЛЯНОВ, Петър (духовно име: Полиевкт) – църковен деец. Монах в Рилския манастир. Изпълнява и длъжността таксидиот. Заради незаконна женитба е преследван от властите и манастирското братство. Това го принуждава да приеме протестантството, но после се отказва от него. От края на 70-те г. и след Освобождението е учител в Одринските села. На него приписват предсказанието „Туркиа ке падне – 1876", изчислено по цифровите стойности на църковно-славянската азбука.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 114-115; **Мутафчиева**, В. „Предсказанията" за края на Османската империя (Към въпроса за руско-балканските културни връзки през XIX в.). // Studia Balcanica, 1974, N 8; **Темелски**, Хр. Кой е авторът на пророческата буквеница. // Орбита, N 15, 14 апр. 1984; **Темелски**, Хр. За авторството на пророческата буквеница „Турціа ке падне". // Военноисторически сборник, 1986, N 1, с. 162-170; **Темелски**, Хр. Отново за авторството на пророческата буквеница „Турціа ке падне". // Духовна култура, 2003, N 6, с. 19-32.*

ВЕНЕАМИН – монах. Игумен на Рилския манастир (1770).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

ВЕНЕАМИН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в гр. Златарица, Еленско, дн. Великотърновска обл. Училищен настоятел. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

ВЕНЕАМИН ЙЕРОМОМОНАХ – монах и зограф. Роден в с. Галатица, Солунско. Заедно с братята си монах Захарий и йеромонах Макарий рисува стенописи в Хилендарския манастир (1803, 1847) и в Иверския манастир (1815).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

ВЕНЕДИКТ (края на XIV – началото на XV в.) – църковен деец и книжовник. Направил препис от Синтагмата на византийския хронист Матей Властар. Ръкописът се съхранява в Зографския манастир „Св. Георги" в Света гора.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 402.*

ВЕНЕДИКТ (светско име: неизвестно) (4.I.1955 –) – църковен деец. Завършва средно образование в София. Послушник в Кокалянския манастир (1992-1993) и в Зографския манастир в Света гора (1993-1994). Игумен на същия манастир (от 1994).
*Лит.: **Благоев**, Г. Ако има монаси и сградите ще оживеят. Интервю с новия игумен на българския атонски манастир „Св. Георги Зограф" **йеромонах Венедикт**. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. – 5 февр. 1995.*

ВЕНИАМИН – възрожденски църковен деец, йеромонах. Роден в с. Галатища, Солунско. Учи живопис при чичо си Макарий в Света гора. Заедно с братята си Захарий (монах) и *Макарий* (йеромонах) рисуват стенописи в Рилския манастир (1803, 1847) и в Иверския манастир (1815).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

ВЕНКО – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Лесичарка, Габровско (1864).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

ВЕНКОВ, Никола – църковен деец. Роден в с. Ставерци, Ломско, дн. обл. Монтана. Свещеник в родното си село (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

ВЕНКОВ, Христо – църковен деец. Свещеник в Габрово (40-те – 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 115.

Стефан Веркович (фотопортрет)

ВЕРКОВИЧ, Стефан Илич (известен и като Антикаджията) (5.III.1821 – 30.XII.1893) – изтъкнат фолклорист, етнограф, нумизмат и археолог от босненско-хърватски произход, виден участник в борбите за църковно-национална независимост на българите. Изпратен да учи във францисканско католическо училище, продължава образованието си във францискански манастир, където приема монашество. Учи богословие в Епископския лицей в Загреб (1837-1843). Но кариерата на католически духовник не успява да го увлече и Веркович напуска монашеството. Още в младежките си години той се увлича от идеите на илиризма и мечтае за обединяване силите на южните славяни в борбата им за освобождение от османско и австрийско владичество. В епископския лицей окончателно прегръща идеята, че всички южни славяни са потомци на древните траки и илири. През 1843 се свързва със сръбското правителство и през следващите години изпълнява тайни мисии в Хърватия, Черна Гора, Косово и Турция. По време на своите обиколки из балканските земи издирва средновековни славянски ръкописи, старинни монети и разни антики, записва народни песни и обичаи. През 1860 в Белград излиза книгата му „Народни песни на македонските българи", която е най-ценният му принос в областта на българската фолклористика. Сътрудничи активно на Сръбското дружество за словесност в Белград и през 1863 е избран за негов дописен член. През 1855 се заселва в град Серес, където подкрепя църковните борби и просветното движение на българите от Източна Македония. Установява и поддържа интензивна кореспонденция с десетки дейци на Българското възраждане, измежду които д-р Стоян Чомаков, Стефан Захариев, Кузман Шапкарев, Йордан Хаджиконстантинов-Джинот, Райко Жинзифов, Константин Държилов, Арсени Костенцев, както и с българските църковни общини в градовете Неврокоп, Солун, Петрич, Струмица, Мелник и други. През 1862 сръбският министър-председател Илия Гарашанин му поставя тайната мисия да съдейства „македонските славяни при разрешаването на Източния въпрос да се считат за славяни, а не гърци". Оттогава до 1875 г. Веркович редовно изпраща до сръбското правителство секретни доклади за обстановката в българските земи под османска власт. Той искрено вярва в пропагандираната от Белград идея за ролята на Сръбското княжество като защитник и бъдещ обединител на всички южнославянски народи, но никога не става безгласно оръдие на сръбския шовинизъм и открито подкрепя църковно-националните борби на българския народ. През 1877-1891 живее в Русия, където оскъдицата го подтиква да разпродаде част от своята антикварна сбирка. Там открито се противопоставя на великосръбската и гръцката пропаганда и отстоява истината за българския характер на македонските славяни. През 1891 идва в България и, заради неговите заслуги към българския народ, получава доживотна пенсия от Народното събрание.
*Лит.: **Динеков**, П. Делото на **Стефан Веркович**. // **Стефан Веркович**. Народни песни на македонските българи: Кн. 1: Женски песни. С., 1966, с. 5-26; **Арнаудов**, М. **Веркович** и „Веда словена". Принос към историята на българския фолклор и българското Възраждане в Македония с неизвестни доклади, писма и др. документи от 1855 до 1893 г. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 52. С., 1968; Документи за Българското възраждане от архива на **Стефан И. Веркович** 1860-1893. С., 1969; **Делева**, Д. Едно пътуване на **Ст. Веркович** през българските земи (пътепис от 1855 г.). // Изв. Бълг. ист. др-во, 1972, т. 28, с. 363-385; **Райкова**, А. Стефан Веркович и българите. С., 1978; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 73, 78, 283, 284.*

ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ – наименование на религиозно обединение, принадлежащо към някоя църква.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 67.

ВЕРООТСТЪПНИЧЕСТВО – формален отказ или отхвърляне на дадена религия от неин привърженик.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 94-95.

ВЕРОТЪРПИМОСТ – уважение към друга вяра и религия.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 728-734.

ВЕРОУЧЕНИЕ – учение за основните положения в една религия.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 8-11.

ВЕСЕЛИН – *вж Влайков, Тодор Генчов*

ВЕСЕЛИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Герман, Софийско (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВЕСЕЛИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Зимевица, Софийско (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВЕСЕЛИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Алдомировци, Софийско (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВЕСЕЛОВСКИ, Александър Николаевич (1858-1906) – руски историк, фолклорист и етнограф. Професор в Петербургския университет. Член и на Петербургската академия на науките. Отделя внимание на Кирило-Методиевото дело. Обявява се против хипотезата за арменския произход на първата славянска азбука – глаголицата. Отдава голямо влияние на византийската литература върху литературата на Европа. Отрежда достойно място на България в разпространението на апокрифната и по-специално – на богомилската книжнина.
*Лит.: **Петканова**, Д. Апокрифна литература и фолклор. С., 1987; Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 31-33.*

„ВЕСТИ" – *вж „Новини*"

ВЕТЕРСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – Православен манастир в с. Ветерско, в централната част на Вардарска Македония. Част е от Повардарската епархия на Македонската православна църква. Намира се на около 25 км северно от гр. Велес, близо до пътя за Скопие. Изграден 1670. Възможно е в тази година манастирът да е бил само обновен, тъй като османците рядко позволявали издигането на нови Християнски храмове. Манастирската църква в архитектурно отношение е куполна, малка и тъмна. Около нея се намират манастирските жилища и други помещения.
Онлайн ресурс.

Изглед от Ветерския манастир „Св. Йоан Кръстител" (фотография)

ВЕЧЕВА, Екатерина Емилова (25.IX.1942 –) – историк. Родена в София. Завършва история в Софийския университет (1965). Доцент в Института за исторически изследвания при БАН. Автор на: Католическата църква, Дубровник и българите. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1986, т. 38, с. 145-186; Българската католическа интелигенция през XVII в. (опит за обща характеристика). // Триста години Чипровско въстание. С., 1988, с. 116-137; Рим и балканската католическа интелигенция през XVII в. // Изв. Държ. архиви, 1991, т. 61, с. 3-44; Рим и католическото образование на Балканите. // Ист. преглед, 1992, N 3, с. 3-29.
*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 61.*

„ВЕЧЕН КАЛЕНДАР ЗА 1836-1841". – Ръкопис (1841). Постъпил в Мътнишкия манастир от Тържишкия манастир. Съдържа 136 л., по-голямата част от които са бележки, представляващи дневник на монаха Дамаскин Хилендарец. Целият текст на дневника е публикуван от Ив. Гошев в сп. „Духовна култура", кн. 48-49, с.18-33.
*Лит.: **Гошев**, Ив. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 5-7.*

ВЕЯНОВ, Иван (1780-) – преселва се от България в с. Задунаевка, Бесарабия (1864) и служи там като свещеник.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВИДЕВ, Никола (1780-) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Рупките, дн. Старозагорска обл. Свещеник в селото си (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВИДЕНИЕ ИСАЕВО – преводно апокрифно произведение. Представлява неканонична интерпретация на библейската „Книга на пророк Исая, който пророчества пред цар Езекия" (721-693), след което застинал и замлъкнал, което се считало за Откровение. След съвземането си от това състояние, пророкът разказал, че ангел го възнесъл на небето. На седмото небе застанал пред самия Бог, Сина и един ангел, олицетворяващ Светия Дух. В България за пръв път се споменава в Индекса на забранените книги (1073). В старобългарската книжовна литература се причислява към богомилската литература.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 91-92.*

ВИДИМА И НЕВИДИМА ЦЪРКВА – според Християнското богословие – деление на религиозните общности на видими и невидими. Към първите се отнасят живеещите на земята, а към вторите – преселилите се в небесата. Видимата църква включва още и съответната религиозна организация. На Католическата и Православната църква на видимата църква е свойствена Божията благодат, което категорически се отрича от протестантизма. Претестантството отрича принадлежността на светците към невидимата църква, макар да признава делението на църквата на видима и невидима.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 69.

ВИДИНСКА ЕПАРХИЯ – структура на Българската православна църква. Седалище – Видин. Епархията има архиерейски наместничества – в Белоградчик, Берковица, Лом и Кула. За първи път Християнството е проповядвано в региона от апостол Андрей (от Дванадесетте апостоли, брат на апостол Петър) по време на пътуването му от Византия до Велика Скития (Южна Русия). Апостол Андрей преминал през Малка Скития, Долна Мизия и Средиземна Дакия (земи, разположени в днешните обл. Добруджа и Предбалканска България). Лично ръкоположил епископи и презвитери навсякъде. След смъртта на апостол Андрей Християнството се разпространявало около р. Дунав от неговите ученици – Менан, Ирин, Пин и др. За тяхната дейност и мъченическа смърт се говори в Синаксара от 1340, намираща се в Московската синодална библиотека. През 326 император Константин Велики пренесъл столицата на Римската империя във Византия и обърнал голямо внимание на племената, населяващи Балканския полуостров. Поставил за цел всички те да приемат Християнството. Наследниците на император Константин издали закони против езичеството, забранявали идолопоклонничеството и жертвоприношенията, дори налагали смъртно наказание за изповядване на други религии. В Северозападна България Християнството било проповядвано повече от пристигащи от запад свещеници.

Карта на Видинската епархия (фотография)

При образуването на Българската държава Прибрежна Дакия е била в територията на аварския хаганат, която скоро (по времето на наследника на хан Аспарух, хан Тервел) се присъединява към България. Аварите, а след тях и прабългарите, преследвали християните, поради което много малко от тях останали да живеят по тези места. Най-вероятно те са били обслужвани от съседна духовна епархия. Скоро обаче и тази епархия паднала под властта на хан Крум; 809. Това принудило Византия да изпраща тайно свещеници, които да проповядват Християнството в региона; така правели и пленените от българите Християнски свещеници. След разрушаването на Рациария главен град в областта останал Бдин (по-късно Бдин), който бързо се развил и станал важен стратегически пункт в областта. При княз Борис I (852-885) Християнската религия в Бдин и околната област отново се засилила и градът станал и религиозен център. Все още обаче оставал без епископ. Едва при цар Симеон се помислило за църковна управа в този край. Симеон I издигнал българската архиепископия в Патриаршия и създал църковна наредба по подобие на византийската. С въпросната наредба била открита и Видинската епархия. При цар Петър епархията е призната от Византия. По времето на цар Самуил (978-1014) столицата на България е преместена в Охрид, а Патриаршията се измества в град Преспа. Тогава на Бдинската епархия е дадено трето място – след епархиите в Скопие и Сердика. Митрополията взема участие в Патриаршеския Синод в Преспа. След превземането на Видин от император Василий II (1002) Видинската епархия е подчинена на Цариградския патриарх. През 1020 Охридският архиепископ Йоан поискал да му се върнат предбалканските български епархии. В отговор на това искане императорът издал втора грамота (1020), с която възстановил независимостта на Охридската архиепископия. Върнати били дванадесет други епархии под властта на Охридската, сред които и Видинската епархия. През времето на византийското владичество гръцкото духовенство хвърлило доста усилия да елинизира Видинската епархия. Тогава и гр. Бъдин или Бдин е прекръстен на Видин. По време на византийското владичество Видинската епархия често ставала обект на грабежи и опустошения от кумани и др. нашественици. След възстановяването на българската държава (1185-1187) епископ Василий волю-неволю станал български архиепископ. През 1202 Видинската епархия се освободила от гръцкото иго и преминала към Търновския диоцез; тогава митрополитът се опитал да избяга във Византия, но бил убит. Веднага търновският архиепископ Василий ръкоположил за Видински митрополит Стефан и с това бил сложен край на гръцката хегемония, Богослужението започнало да се води не на гръцки, а на български. Възстановени били българското училище и старото име на епархията – Бдинска. Митрополитът запазил ранга си на областен митрополит. След падането на България под османска власт Видинската епархия също последвала участта на другите епархии. Много църкви били унищожени. Сред оцелелите е и една в крепостта Баба Вида. Едва през периода на Възраждането се наблюдава ново развитие в град Видин и Видинската епархия. Видинският митрополит Антим I е избран за първи български екзарх (1870). Поради отказа му да издаде документ, чрез който да се заличат злодеянията на османските власти при потушаване на Априлското въстание, той бил снет от този пост и отново възглавил Видинската епархия. След Освобождението на България Видинската епархия запазва своето съществуване до наши дни.

*Лит.: **Баласчев**, Г. Нови известия за черковното ведомство на Видинската и Софийската епархия през първите години на тяхното завладяване от турците. С., 1901; Видинската епархия (Ист. бел.). // Църковен вестник, N 44, 1 ноември 1914; **В[идински] М[итрополит] Н[еофит]**. Видинската епархия, историческо минало и съвременното ѝ състояние. С., 1924; **Цухлев**, Д. Исторически поглед на Видинската епархия. // **Видински Неофит**. Видинска епархия. С., 1924, с. 6-70; **Ковачев**, М. Поглед към Видинската епархия. Стари и нови документи. // Църковен вестник, N 45-49, 18 дек. 1945; **Видинский Неофит**. Стародавната Рациарска, нине Богохранима Видинска епархийска катедра. // Църковен вестник, N 27, 17 юли 1954; **Вълканов**, В. Манастирите във Видинска епархия. // Църковен вестник, N 1, 11 ян. 1982; **Стефанов**, П., йеромонах. История на Видинската епархия (III-XX в.). // Духовна култура, 1991, N 8, с. 1-14; **Д. К.** Духовен подем във Видинска епархия. // Църковен вестник, N 3, 17 ян. 1992; Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 120-123.*

ВИДИНСКА КНИЖОВНА ШКОЛА (втората половина на XIV в.) – създадена във Видин, след обособяването на Видинското царство от цар Срацимир. По-трайна диря оставя едно четвероевангелие, преписано от Видинския митрополит Даниил. Съхранява се в Лондонския музей (*Вж Иван-Александрово евангелие).* По поръка на царица Анна бил съставен т. нар. *„Бдински сборник"* (1360). По време на унгарското владичество (1365-1369) културният живот във Видинската школа временно заглъхва. Известно оживление настъпва след падането на Търновското царство (1393). По това време Видинският митрополит Йоасаф пренася в Търново мощите на св. *Филотея* и пише похвално слово за светицата. Падането на Видинското царство под османско владичество слага край на съществуването и на Видинската книжовна школа.

*Лит.: **Цухлев**, Д. История на града Видин и неговата област. С., 1932, с. 157-171.*

Per aspera ad astra!

ВИЗАНТИЙСКА ЛИТЕРАТУРА – литература във Византийската империя, сътворявана в периода IV в. (от времето, когато Християнството е обявено за държавна религия от император Константин Велики) до XV в. (падането на Византия под османска власт). Дели се на църковно-богословска, светска и народна. В България прониква главно църковно-богословската литература, която оказва влияние върху оригиналната старобългарска литература. Преобладаващата част от официалната светска византийска литература остава практически непозната в средновековна България, което се дължи на различното ѝ културно равнище, национални традиции и духовни потребности.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Византия – духовна култура. Стара Загора, 1994; Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 253-267.*

ВИЗАНТИОН – *вж Цариград*

ВИЗАНТИЯ – наименование на Източната част на Римската империя, въведено през XVI в. Образувана след разделянето на Римската империя (V в.). Носи името си от малкото селище *Византион,* разположено от двете страни на Босфора, което по-късно става столица на империята. Просъществува до завладяването ѝ от османските нашественици (1453). Простира се в Мала Азия, Балканите, Апенинския полуостров, Северна Африка и пр. Заедно с Рим – главно средище на Християнството в Европа. Посреща враждебно създаването на българската държава в края на VII в. и води поредица от войни за нейното ликвидиране. Успява да подчини българските земи (1018-1157). Използва Християнството като средство за асимилиране на българите, но без успех.

*Лит.: **Ангелов**, Д. История на Византия. 6 изд. С., 1976, с. 157-178; **Ангелов**, Д. Византия. Възход и залез на една империя. С., 1991; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997; Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 123-125, 125-232.*

Карта на Византия (фотография)

ВИЗЕНСКАТА И МИДИЙСКА ЕПАРХИЯ – титулярна епархия на Вселенската патриаршия. Съществува отпреди VI в. до 1922 със седалище в тракийския град Виза. Титлата Визенски и Мидийски митрополит и екзарх на Черно море от 1958 – вакантна. Виза е разположен на 140 км северозападно от Константинопол в югоизточното подножие на Странджа. До VI в. Виза е епископия, подчинена на Ираклийската митрополия, след което е повишена в архиепископия. Мидия е разположен на черноморския бряг, на 30 км източно от Виза. Градът става епископия, подчинена на Ираклия, в IX в. Около 1350 и двете епархии са повишени в митрополии, но след завоюването им от османските турци (средата на XV в.) и двете са закрити поради обезлюдяване на областите. Визенската е възстановена преди 1565, а Мидийската – преди 1623. През август 1623 Мидийската митрополия е обединена със Созополската в Мидийска и Созополска митрополия, но в 1628 отново са разделени и Мидийската е обединена с Визенската. Преди 1715 те отново са разделени, но преди 1725 пак са обединени. За известно време катедрата е преместена на север в Малък Самоков, но в 1839 е върната във Виза. По време на Междусъюзническата война в 1913 българското православно население се изселва. След обмена на население между Гърция и Турция (1922) са изселени и гърците и гъркоманите и в епархията не остава православно население.

Онлайн ресурс.

ВИКАРИЙ – църковна длъжност в епархията (митрополията), а не духовен сан. Лице от черното духовенство със сан на епископ, който изпълнява задълженията на помощник (секретар) на митрополита при изпълняване на неговите задължения като духовен глава на митрополията. Когато тази длъжност се изпълнява от духовник, който не е епископ, длъжността се нарича протосингел.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 404-409.

ВИКЕНТИЕ (светско име: Витомир Проданов) (22.VIII.1890 – 5.VII.1958) – сръбски висш духовник. Роден в Бачко Петрово село, тогава в Австро-Унгария. След като завършва гимназия учи богословие в Сремски Карловци. Приема монашество (1917). От 1921 Секретар на Управителния съвет на манастирите в Карловската митрополия (1921-1923). Завършва история в Белградския университет. През 1929 постъпва във Философския факултет в Белград, където се дипломира в катедрата по история. Главен секретар на Св. Синод на Сръбската православна църква (1932-1936). Хиротонисан за викариен епископ с титлата Марчански (1936). През 1939 е избран за злетовско-струмишки епископ в Щип (1939). Администратор на Охридско-Битолската епархия в Битоля (1940). През 1941 е изгонен от Щип от новите български власти. След края на Втората световна война не може да се върне в епархията си, тъй като новата комунистическа власт във Вардарска Македония създава неканоничната Македонска православна църква. В периода 1947-1951 администрира Сремска епархия. Избран за Сръбски патриарх (1950). За краткото си управление се опитва да възстанови СПЦ след тежките военни години на Втората световна война. Умира при мистериозни обстоятелства непосредствено след църковния събор, на който не е призната самостоятелността на Македонската православна църква. Погребан в Съборната църква в Белград.

Онлайн ресурс.

ВИКЕНТИЙ – монах. Игумен на манастира „Св. Троица" – Банкя, Софийско (1848). *(Вж Дивотински манастир „Св. Троица")*

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 117.

ВИКЕНТИЙ – монах. Игумен на Етрополския манастир (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВИКЕНТИЙ (светско име: Ковачев) – монах и революционен деец. Роден в с. Бял извор, Старозагорско. Монах в Араповския манастир (60-те – 70-те г. на XIX в.). Взема участие в подготовката на Старозагорското въстание 1875. По-късно – архимандрит и игумен на манастира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 116.

ВИКЕНТИЙ – *вж Босилков, Евгений Левиджов*

Емблема на викентинките (фотография)

ВИКЕНТИНКИ – католическа религиозна институция, основана от Викенти дьо Пол – френски свещеник и Света Луиз дьо Марийяк – вдовица. Подобно на другите религиозни общности, по време на Френската революция някои от монахините се отказват да се кълнат във вярност към конституцията и осъдени на смърт. Те са гилотинирани в Камбре, департамент Нор (26 юни 1794). През XIX в. и до 1960 сестрите са здравни работници в болници и приюти. Започвайки от 1920, постепенно те са заменени от медицински сестри. Обществото е представено в над 100 страни. Тяхната сфера на дейност е образованието и здравеопазването. Нейните членове са популярни в България под наименованието Викентинки. Монахините в България са били от Загребската провинция на конгрегацията и са известни като аграмки или загребски милосърдни сестри. В 1881 сестрите започват своята дейност в Одрин. Там отварят училище „Мария Лоурдес". През 1912-1913 помагат на ранените в Балканската война. През 1930 напускат Одрин поради политически причини. През 1896 сестрите установяват своя мисия в Пловдив и започват да обслужват католическата болница „Свети Йосиф", в която работят до 1949. Те се грижат също за децата в сиропиталището „Света Елисавета". През 1905 е открита тяхната мисия в София. Там отварят гимназията „Санта Мария", сиропиталището „Княгиня Надежда", интернат и детска градина. Грижат се за болните в болницата „Княгиня Клементина". От 1907 имат своя мисия в Малко Търново, където основават девическо училище. По национален състав се разпределят така: хърватки – 25, българки – 24, австрийки – 5, словенки – 4 и една чехкиня. През януари 1953 са задържани 3 монахини от сиропиталището „Света Елисавета" в Пловдив, обвинени в събиране на „шпионски сведения" и предаването им на генералната настоятелка на конгрегацията в Загреб. След закриване на колежите и болниците много от монахините напускат България.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ВИКТОР (– след 9.X.1944) – монах. Служил в църквата „Св. Николай" – Русе . Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 29.

Виктор Нишки (фотопортрет)

ВИКТОР НИШКИ (светско име Вуколо Чолаков) (1793 – 31.V.1888) – висш български, по-късно сръбски духовник, Нишки митрополит. Роден в гр. Калофер. Първоначално образование получава в родния си град. Впоследствие постъпва като послушник в Калоферския мъжки манастир „Рождество Богородично". Там приема монашество. Известно време живее в Хилендар като светогорски изповедник, където е възведен в архимандритско достойнство. Около 1832 е изпратен в Ниш като таксидиот, където остава до края на живота си, почти без прекъсване. По същото време се създава Сръбското княжество и се засилва сърбоманството в Поморавието, което е плод на появилата се сръбска културна и църковна пропаганда. През 1871 е представител на Нишката епархия на Църковно-народния събор в Цариград за изработването на устава на Българската екзархия. През май 1872 е избран и ръкоположен за български екзархийски митрополит на Нишка епархия. Като запознат със сложната обстановка в епархията, старае се да не дразни сърбофили и гъркомани, за да избегне антиекзархийски настроения. Въпреки проявяваната прекомерна толерантност и отстъпчивост пред капризите на общината и сърбоманите не е пощаден от сръбски клеветнически обвинения. В диоцеза му се шири безредие и несигурност. В екзархийското ръководство се формира мнение, че е неспособен да се справи с трудностите, а управлението на епархията да се повери на по-енергичен духовник. Същевременно се съзнава, че подобен ход би могъл да причини загубването на епархията. През 1874 е избран за член на Св. Синод на Българската екзархия, но, тъй като не посещава заседанията на Синода, впоследствие е освободен. По време на Сръбско-турската война 1876 напуска Ниш и отива в Лесковац като митрополитски наместник. Връща се в Ниш през 1877 по време на Руско-турската война, когато градът е превзет от сърбите. На 18 януари 1878 с указ на сръбския княз прогласява съединението на Нишката епархия със Сръбската православна църква и за това известява митрополит Михаил. Това става след превземането на Ниш по време на Сръбско-турската война 1876 и присъединяването на Нишко, Пиротско, Вранско и Топличко към Сърбия. Решението му е прието на 1 февруари 1879 и митрополит Виктор с указ е поставен за Нишки епископ в състава на Белградската митрополия. През 1883 е заменен със сърбин и преместен в манастира „Петковица". Умира в Белград, където е погребан в църквата „Свети Марко".

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Поморавия. С., 1917, с. 87-90; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 120-123, 134, 141, 155, 247, 288, 290, 325, 329; **Начов**, Н. Калофер в миналото. кн. I, С., 1990, с. 165-166; Църковно-народния събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 282-283; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 472.*

ВИНЧЕНЦО ПЕЧИ – *вж Лъв XIII*

ВИРГИНСКА ГРАМОТА (втора половина на XIII в.) – дарствен хрисовул, издаден от цар Константин Асен на манастира „Свети Георги Бързи" на Виргино бърдо при Скопие. Включва съдържанието на по-стари български грамоти. Съхранява се в Хилендарския манастир. С Виргинската грамота цар Константин Асен потвърждава стари и прави нови дарения на манастира „Свети Георги" край Скопие. Документът няма дата, но се приема, че българският цар дава грамотата по време на пребиваването си в града. Манастирът очевидно е старо и важно средище на Християнската духовност, тъй като е даряван с имоти, села и тяхното население от множество ромейски, български и сръбски владетели. Според Виргинската грамота, във втората половина на XIII в. той притежава над 30 села, към които цар Константин Тих Асен прибавя пет нови. В нея се съдържа богата информация за състоянието и организацията на селското производство, разкриваща различните специализирани поземлени терени и статута на селското население. Конкретното посочване на чиновниците, на които се забранява изобщо да влизат в манастирските села, очертава схемата на локалната и централна администрация и общата система на управление във Втората българска държава. Обнародвана: Срезневский, И. И. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках: LXXXI-XC (Санкт Петербург, 1879); Иванов, Й. Български старини из Македония (С., 1931); Ильинский, Г. А. Грамоты болгарских царей (Москва, 2011).

*Лит.: **Даскалова**, А., М. **Райкова**. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 31-36; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 1383.*

ВИРГИНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ГЕОРГИ БЪРЗИ" – изчезнал голям средновековен манастир в гр. Скопие. Основан от византийския император Роман III Аргир (1028-1034), който е и негов пръв ктитор. Разположен на Виргино бърдо, над р. Серава, срещу Скопската крепост. Запазени няколко негови хрисовула в Хилендарския манастир – Виргинската грамота на цар Константин Асен (1257-1277) и грамота на крал Стефан II Милутин (1300). Разрушен от султан Мурад II (27 април 1428). Осем години по-късно на неговите основи е издигната Султан Мурадовата джамия.

*Лит.: **Кънчов**, Васил. Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало – Сегашното и недавното минало на град Велес. // Кънчов, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970, с. 10; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 459.*

ВИРХОВ – *вж Карадимчев, Ахил Константинов*

ВИСАРИОН – монах. Игумен на Рилския манастир (1745-1746).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 117.

ВИСАРИОН – монах. Игумен на Търновския манастир „Св. Троица" (след 1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 117.

ВИСАРИОН – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в гр. Габрово. Дякон на архимандрит в Соколския манастир и в Цариград. След напускането на унията – дякон, а по-късно и свещеник в българската църква във Фенер.

*Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 473.*

ВИСАРИОН II КОЛАСИЙСКИ (XVII в.) – висш духовник, епископ на Кюстендил (ок. 1690).
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Исторически издирвания. С., 1906, с. 265.*

ВИСАРИОН ДЕБЪРСКИ (светско име: неизвестно) (XVI в.) – духовник и книжовник. Роден в гр. Дебър. В продължение на 25 години, успоредно с Висарион Слепченски, развива книжовна дейност в Слепченския манастир. Дейността на двамата съименници монаси в Слепченския манастир е непосредствено свързана с реализацията на програмата на архиепископ Прохор Охридски (1528/29 – 1550) за възраждане и разпространение на славянската книжовност в епархията.

*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 150; **Банков**, Т. За книжовното дело на **Висарион Дебърски**. // Литература, общество, идеи. С., 1986, с. 88-96.*

ВИСАРИОН СЛЕПЧЕНСКИ (началото на XVI в. –) – духовник и книжовник от XVI в. Развива книжовна дейност в Слепченския манастир, успоредно с Висарион Дебърски. Дейността на двамата съименници монаси в Слепченския манастир е непосредствено свързана с реализацията на програмата на архиепископ Прохор Охридски (1528/29-1550) за възраждане и разпространение на славянската книжовност в епархията.

*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Из старата българска, руска и сръбска литература. С., 1978, Кн. 3, с. 265-281.*

ВИСАРИОН СМОЛЕНСКИ (– 29.VI.1670) – фиктивен епископ на Кръстогорието, за който се твърди, че е живял през XVII в. по времето на султан Мехмед IV, и че е убит от османците. Единствените сведения за живота му дава фалшификатът „Исторически бележник". Православната църква го обявява за свещеномъченик.

*Лит.: **Киров**, Д. **Свещеномъченик Висарион Смоленски**. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; **Темелски**, Хр. Кога е загинал **свещеномъченик Висарион, епископ Смоленски**. За една явна грешка в църковния календар. // Църковен вестник, N 30, 28 юли – 1 авг. 1993; **Темелски**, Хр. **Свещеномъченик Висарион, епископ Смоленски**. Житийни извори и за една стара грешка в църковния календар. // Църковен вестник, N 6, 15-31 март 2000; **Игнатевски**, Ст. Св. **Висарион Смоленски** – легендарна или историческа личност. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2001.*

Висарион Смоленски (икона)

ВИСАРИОН ХИЛЕНДАРЕЦ – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Заедно с Йосиф Соколски участва в униатското движение, но през 1861 се отказва от него. Служи като свещеник в българската църква в Цариград (1861-1871).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 117.

ВИСАРИОН ХИЛЕНДАРСКИ (XV-XVI в.) – духовник и книжовник от XV-XVI в. Ученик е на митрополит Теоктист Сучавски. Работи първоначално в Зографския, а по-късно в Хилендарския манастир на Света гора. Известни са написани от него 5 ръкописа.
Онлайн ресурс.

ВИСКЯРСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. ПАВЕЛ И ПЕТЪР" – намира се в югоизточната част на планина Вискяр, на 3 км от с. Расник, обл. Перник. Изоставен. От него е запазена малката манастирска църквичка „Св. Св. Петър и Павел" (Вискярски), която е реставрирана само отвън.
Онлайн ресурс.

ВИСОКО ПРЕОСВЕЩЕНСТВО – *вж Духовни степени и санове*

ВИСОКО ПРЕПОДОБИЕ – *вж Духовни степени и санове*

ВИСШ ИСЛЯМСКИ ИНСТИТУТ – висше училище за обучение на мюсюлмански духовници. Намира се в квартал „Враждебна" в София. Води началото си от Полувисш духовен ислямски институт (1991). Със статут на висше учебно заведение от 1998. Специалностите му не са акредитирани от Националната агенция за оценяване и акредитация при Министерския съвет на Република България.
Онлайн ресурс.

Изглед от сградата на Висшия ислямски институт – София (фотография)

ВИТАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (1801).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 117.

ВИТАНОВ, Ангел Досев (Теодосиев) (1850 – 21.I.1923) – зограф. Роден в Трявна. Син на Досю *Витанов* и брат на Витан, Койчо и Цоньо Витанови. Рисува икони в църквата „Успение Богородично" – Каварна (1878-1879). След Освобождението продължава да рисува заедно с баща си и братята си в добруджанските села и градове Карапелит (1882-1883), Крушари (1884), Алфатар, Кюстенджа, Мачин и Тулча. Умира в Силистра.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 118-119.

ВИТАНОВ, Витан Досюв (1819-1888) – свещеник и зограф. Роден в Трявна. Син на Досю *Витанов* и брат на Ангел, Койчо и Цоньо Витанови. Рисува икони в с. Търновци и други добруджански села, завеса за театъра в Силистра. Умира в с. Гарван, Силистренско.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 119.

ВИТАНОВ, Витан Коюв – *вж Папа Витан млади*

ВИТАНОВ, Георги Димитров (ок. 1846 – 1877) – зограф. Роден в Трявна. Син на зографа Димитър Витанов, от когото няма запазени икони. Рисува икони за църкви в Ловеч, Габрово и Враца.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 119.

ВИТАНОВ, Досю (Теодосий) Коюв (ок. 1790 – ок. 1871) – зограф. Роден в Трявна. Син на зографа Кою Ц. *Витанов* и брат на Симеон Витанов и *Папа Витан Млади*. Баща на Ангел, Витан, Койчо и Цоньо Витанови. Автор на част от иконостаса в *Килифаревския манастир* (ок. 40-те г. на XIX в.), на икони за църкви в различни селища на Добруджа, Троянския манастир, Горна Оряховица, Алфатар, Трявна и пр.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 119.

ВИТАНОВ, Йоаникий (Йонко) (ок. 1790 – 24.IIIV1853) – зограф. Роден в Трявна. Син на *Папа Витан Стари*. Килиен учител. Рисува икони в *Килифаревския манастир* (1814) и църкви в Габрово, Копривщица, Севлиево, Трявна, Сливен, Шипка, Казанлъшко (дн. Старозагорска обл.), В. Търново и Черепишкия манастир и др.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 119-120.

ВИТАНОВ, Койчо Досюв (1817 – 25.XII.1894) – зограф. Син на Досю К. *Витанов* и брат на Ангел, Витан, Марко и Цоньо Витанови. Близък приятел на П. Р. *Славейков*. Свещеник и същевременно учител в родния си град (ок. 1841). Рисува икони за църкви в Добруджа. По време на Руско-турската война 1877-1878 е в състава на Българското опълчение.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 120.

ВИТАНОВ, Костадин Марков (ок. 1855 – 14.XI.1898) – резбар и иконописец. Роден в Трявна. Син на Марко Витанов. Работи заедно с брат си Марко Витанов. Рисува икони за църкви в Габровско, Търновско, Казанлъшко, Свищовско, Дряновско и др. Заедно с Кръстьо Захариев и сина му Генко Захариев работят в манастира „Св. Архангел" край Дебелец, Великотърновско. Автор на 13 икони в с. Козловец, Великтърновско.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 120; **Николова**, К. Бележит тревненски духовник (170 г. от рожд. и 100 г. от кончината на **архимандрит Константин Витанов**). // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1991.*

ВИТАНОВ, Кою Цонюв (ок. 1762 –) – зограф. Роден в Трявна. Брат на Папа Витан Стари и Симеон Цонюв и баща на Папа Витан Млади, Досю и Симеон Витанови. Автор на икони в църквата „Св. Възнесение" – Шумен (1825) и в Троянския манастир (1828). Рисува икони заедно с брат си Папа Витан Стари в с. Могилец, Добруджа.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 120.

ВИТАНОВ, поп Кою (архимандрит Константин) (1821 – 4 май 1891) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Трявна. Син на зографа *Папа Витан Млади* и брат на Досю и Марко Витанови – също зографи. Учи в Килийно училище в родния си град и при Неофит Рилски в Габровското училище (ок. 1835 – 1836). Взаимен учител в Трявна (40-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник (1841). По-късно е въздигнат в архимандритско достойнство и постъпва като протосингел при *Иларион Макариополски.* Занимава се също с иконопис и резбарство. Изработва владишкия трон в църквата „Св. Архангел Михаил" в Трявна. Привлича вниманието на Феликс Каниц, който го посещава лично. Умира в Трявна.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 120.

ВИТАНОВ, Марко (1818 – 8.XI.1914) – зограф и резбар. Роден в Трявна. Син на *Папа Витан Млади* и брат на поп Кою и Досю Витанови. Учи рисуване при баща си. Негови икони има в църкви в Свищовско и Търновско.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 120.

ВИТАНОВ, Симеон Коюв (ок. 1795 –) – зограф. Роден в Трявна. Син на Кою Ц. Витанов и брат на Досю К. *Витанов* и *Папа Витан Млади*. Автор на икони в Трявна, Севлиевско, Сливенско и Преображенския манастир.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 121.

ВИТАНОВ, Цоню Симеонов (ок. 1820 – 1885) – зограф. Роден в Трявна. Син на Симеон К. Витанов и брат на Ангел и Симеон Витанови. Рисува икони за църкви в Трявна, Лясковец, Свищов и Велико Търново.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 121.

ВИТЛЕЕМ – град, разположен на Западния бряг в Палестинската автономия, административен център на провинция Витлеем. Намира се на около 10 км южно от Йерусалим. Известен е най-вече с това, че е считан за рожденото място на Иисус Христос. В чест на това събитие във Витлеем е построена базиликата „Рождество Христово" – една от забележителностите на града. В него е роден и Давид – вторият цар на Израел, поради което в Библията градът е наричан често *„градът на Давид"*. Според библейското пророчество Месията трябвало да бъде негов потомък и да се роди в неговия град.
Лит.: ***Софийски Стефан****. Витлеем. // Църковен вестник, N 1-2, 6 ян. 1934; Великото събитие във Витлеем. // Църковен вестник, N 1, 5 ян. 1940;* ***Чолаков****, Л. Витлеемската нощ. // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1951;* ***Гяуров****, Хр. Витлеем. // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1956; Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 597-603.*

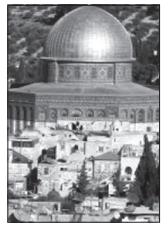
Изглед от гр. Витлеем (фотография)

ВИТОШКА ГРАМОТА (между 1371 и 1382) – дарствен хрисовул, издаден от цар Иван-Шишман на Драгалевския манастир „Света Богородица Витошка". Написана е с бързопис на пергаментен лист с размери 38x27.5 см. Едрият и завързан подпис на царя е изписан с киновар. Този документ съдържа важна информация за данъчната система, административния апарат и статута на зависимите селяни във Второто българско царство през XIV в. Съхранява се в Зографския манастир в Атон.
Лит.: ***Даскалова****, А., М.* ***Райкова****. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 47.*

ВИТОШКИ, Евстатий поп (– 1944) – църковен деец. Свещеник в квартал Бояна – София. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 32.

ВИЧЕВ, Камен – *вж Камен Вичев*

ВИЧЕВ, Михаил – просветен и църковен деец. Учител в Дивдядово (квартал на гр. Шумен). Свещеник в с. Мараш, Шуменско (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 121.

ВИЧО – църковен деец. Свещеник в с. Костен, Карнобатско, дн. Бургаска обл. (края на XVIII – началото на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 121.

ВИШАН – монах и просветен деец. Монах в Света гора. Учител в Банско (между 1805 и 1818).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 122.

ВИЯЧКИ, Янаки – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Друган, Радомирско, дн. Пернишка обл. (30-60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 122.

ВЛАДАЙСКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА" – разположен в подножието на пл. Люлин срещу жп гара Владая, на ок. 1 км от с. Владая и на 5 км от София. Основан през Второто българско царство. През 1328 бил сринат до основи от кръстоносци, като всичките му монаси били избити. Преди смъртта си монасите заровили Евангелие и две икони – на Св. Петка и на Св. Неделя под каменен кръст, тъй като манастирът бил двупрестолен, т.е. посветен на двете светици. Чест гост във Владайската обител бил цар *Иван-Шишман*, който дарявал и много средства за манастира. През османското робство в манастира имало подземна църква. Манастирът бил и хайдушко сборище, като хайдутите обичали да отмарят в сянката на многобройните дъбове в двора му. Манастирът е действащ и сегашния си облик придобива през 1902, когато е възстановена днешната църква „Св. Петка" върху останките на стара църква. Освен това, в чест на Св. Неделя са изградени параклис и нова черква. Манастирът разполага и с каменни колони-свещници от 1911, дарени от поклонници от с. Луково, Дебърско. Жилищните постройки в манастира са скромни и са строени на няколко етапа. По време на строежа на главния път София – Перник в манастира били настанени трудови войски. Те, обаче, не само не напакостили на манастира, както това се е случвало в други обители, но и са помагали за съхранението му. Храмовият празник е на 14-ти октомври.
Лит.: ***Димитров****, Ж. Владайският манастир „Св. Петка". // Църковен вестник, N 40, 4-10 окт. 1993.*

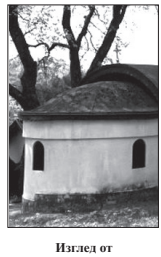
Изглед от Владайския манастир „Св. Петка" (фотография)

ВЛАДИКА – *вж Митрополит*

Ослепяването на княз Владимир (стенопис от XIX в. от храма „Св. Димитър" в Тешово, Благоевградско)

ВЛАДИМИР (Расате) – княз на България (889-893). Първороден син на княз *Борис I Михаил*. След възкачването му на българския престол предприема действия за отхвърляне на покръстването на българите и възвръщането на старата прабългарска религия. Това възбужда гнева на баща му, който го сваля от престола, ослепява го и го заменя с по-малкия му брат Симеон, готвен за глава на Българската църква.

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Достоверен ли е разказът за ослепяването на **Борисовия син Владимир**? // Училищен преглед (С.), 1927, N 5-6, с. 864-890; **Гюзелев**, В. **Княз Борис Първи**. България през втората половина на IX в. С., 1969, с. 459-470; **Стефанов**, П., йеромонах. **Юлиан Отстъпник** и **Владимир-Расате**. // 1100 г. Велики Преслав / Отг. ред. Т. **Тотев**. Шумен, 1995, Т. I, с. 227-239.*

Владимир I Велики (икона)

ВЛАДИМИР I ВЕЛИКИ (958- 15.VII.1015) – княз на Киев (980-1015). Син на княз Светослав I. Известен с покръстването на Киевска Рус (988). Сведения от агиографски източници със съмнителна достоверност свързват детството му с неговата баба княгиня Олга, която е християнка и управлява Киев в отсъствието на Светослав. Когато княз Светослав предприема похода си срещу България, той оставя синовете си като наместници в различни части на държавата, като след неговата смърт те продължават да ги управляват практически самостоятелно. Първородният син Ярополк управлява в Киев и има статут на пръв сред равни, а Владимир – Новгород. След като Ярополк убива своя брат Олег Светославич (977) и придвижва войските си към Новгород, Владимир бяга в Скандинавия. Там той събира голяма армия от варяги, с чиято помощ през 978 си връща Новгород. След това продължава на юг, като по пътя си към Киев превзема Полоцк и принуждава Рогнеда, дъщеря на местния варяжки владетел Рогволод и годеница на Ярополк, да се омъжи за него. През 980 превзема Киев и с измама убива своя полубрат Ярополк, ставайки единствен владетел на Киевска Рус. През първите години от управлението си Владимир е енергичен привърженик на езическия култ към Перун, многоженството и човешките жертвоприношения. Той има 12 синове от четирите си жени и три харема с близо 800 наложници. При неговото управление синът на един християнин трябвало да бъде принесен в жертва в Киев. Когато баща му се възпротивява, двамата са пребити от тълпата и стават първите руски мъченици на Християнството, Теодор и Иван. През същия период Владимир Велики води няколко войни, като разширява територията на държавата си. През 981 завладява Галиция, през 982 потушава бунт на племето кривичи, а през 983 подчинява ятвягите. През 985 организира поход срещу Волжка България, като основава нови крепости на изток. През 988, след като превзема град Херсон и Крим, сключва съюз с Византийската империя. Получава за жена сестрата на император Василий II Анна, като приема Християнството и името на кръстника си Василий. Завръщайки се в Киев, разрушава езическите паметници, покръства жителите във водите на р. Днепър и основава нови Православни църкви и манастири. През следващите години Владимир не води значителни войни. Разделя държавата си на 12 области, в които назначава за управители своите синове. Това става причина за междуособици, започнали още преди неговата смърт. Умира в Берестово край Киев, потегляйки на поход срещу своя разбунтувал се син Ярослав. Княз Владимир Велики е възхваляван от Православната църква като християнизатор и цивилизатор на Русия. Обявен за светец. Паметта му се тачи на 15 юли. На негово име са наречени Патриаршеската катедрала „Свети Владимир" в Киев и Киевския университет. В Русия има орден на негово име (Свети Владимир).

*Лит.: **Андреев**, Йордан, Андрей **Андреев**. Великите князе, царете и императорите на Русия. В. Търново, 2001.*

ВЛАДИСЛАВ III ВАРНЕНЧИК (1424-1444) – крал на Полша (в периода 1434-1444), върховен княз на Литва (в периода 1434-1440) и крал на Унгария (под име Ласло I) (в периода 1440-1444). След победоносните кампании на Хунияди срещу войските на султан Мурад II през 1442-1443 папата убеждава младия крал, че е дошло времето да се съкруши Османската империя и да се освободи Йерусалим. През октомври 1443 Владислав Ягело и Хунияди събират 20-25 000 международна армия, като основата ѝ са 12-15 000 души от полски и унгарски рицари и оръженосец. В нея са включени 5000 власи на воеводата Влад Цепеш – Дракула, както и 500 швейцарски стрелци, както и известен брой италиански кондотиери. Тактиката на Хунияди е когато кръстоносците се установят на стан, те да се обграждат от каруците, швейцарските стрелци да застават по тях и да бдят за бързата османска конница, а рицарите да са по средата на загражденията. Кръстоносците завладяват Ниш и, подпомагани от местното българско население, стигат чак до София. Походът обаче се забавя твърде много и през ранния ноември студ сковава София. Мъглите на Ихтиманското поле и снегът принуждават Ягело и Хунияди да се изтеглят. Османците изливат гнева си на българите. На следващата 1444 Ягело и Хунияди потеглят на Втори Кръстоносен поход за освобождението на българските земи. Ситуацията е удобна за християнската коалиция, защото султанът се разправя с внезапно изникнал лъже-султан сепаратист, претендиращ за родство със султана и за легитимност и прехвърля огромната част от войските си в Азия. Кръстоносците се отправят към Варна, откъдето искат с кораби да се прехвърлят в Цариград, но междувременно Мурад II успява да се справи неочаквано бързо със своя опонент в Азия. Решителното сражение става при Варна. Поради несъгласуваност на действията между съюзниците и двойната игра на Венеция, която все още

Владислав III Варненчик / Казимеж Войчицки, 1876 (картина)

привижда Византия за свой най-голям враг, венецианците прехвърлят османската 100 000 армия във Варна срещу 25 000 кръстоносна армия. Първоначално в битката обединените християнски сили получават надмощие, но това явно е тактически прийом – османците примамват рицарите в „чувал" и разгръщат своя резерв зад гърба им. По времето на битката Хунияди е обграден от османци. Владислав III, който до този момент стои настрана, се впуска с неколцина рицари, за да го защити, пада с коня си във вълча яма и бива посечен със сабя от връхлитащ конник-османец. Така той загива в бой на 10 ноември 1444. Посмъртно получава прозвището Варненчик. Хунияди продължава опитите да освободи Балканите и след неговата смърт, но те са обречени на неуспех, а след 1448 опитите на Унгария да се намеси на Балканите прекъсват задълго. Макар официално това да не се води за кръстоносен поход, именно неуспехът на този поход и доказаната неефективност на рицарството, когато се бие на пресечен терен срещу османската лека кавалерия, слага окончателно край на кръстоносните походи. Нещо повече – това ще бъде последният опит на западния свят да освободи Балканите от османското иго, чак до Гръцкото въстание.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Борбите на българския народ против османската власт през първата половина на XV в. и походите на **Владислав Варненчик**. // Варна 1444: Сб. С., 1969, с. 9-54; **Недев**, Ст. Пътищата на **Владислав III** и **Мурад II** към Варна през 1444. // Варна 1444: Сб. С., 1969, с. 208-234; **Коларов**, Христо. Антитурските походи от 1443-1444 г. на **полско-унгарския крал Владислав III Ягело (Варненчик)**. Преглед на изворите. // Тр. на Висш. педагог. инст. „Кирил и Методий", В. Търново, 1970, Т. 6, с. 41-104; **Недев**, Ст. За похода на полско-унгарския **крал Владислав III Ягело** през 1443 г. // Военноисторически сборник, 1972, N 3, с. 120-132; **Кузев**, Ал. Маршрутът на **Владислав III Ягело** до Варна. // Народен ист. музей – Варна, 1973, Т. 9, с. 139-152; **Цветкова**, Б. Паметната битка на народите (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV в.). 2 прераб. и доп. изд. Варна, 1979.*

ВЛАДИСЛАВ ГРАМАТИК (XV в.) – средновековен книжовник. Произхожда от Ново Бърдо (Косово). Живее и твори в с. Младо Нагоричино (Кумановско), Жеглиговския манастир „Св. Богородица" („Матейче") и в Рилския манастир. Приема монашество и удостоен с чин дяк. Последователя на школата на *Константин Костенечки*. Запознат отблизо с творчеството на *Григорий Цамблак*. Единствено негово оригинално агиографско произведение е „Повест за пренасяне мощите на Св. Иван Рилски" от Търново в Рилския манастир.

Факсимиле от книгата на В. Киселков (фотография)

*Лит.: **Киселков**, В. Сл. **Владилав Граматик** и неговата Рилска повест. С., 1947; **Данчев**, Г. **Владислав Граматик** – книжовник и писател. С., 1969; **Мечев**, К. Последовател на **Патриарх Евтимий** („Рилската повест" на **Владислав Граматик**). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 192-199; **Русев**, П. **Владислав Граматик** и неговата Рилска повест. // Църковен вестник, N 26, 27 юни – 3 юли 1994; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 9, 99-101.*

ВЛАДКОВСКИ, Александър Василевич – *вж Антоний*

ВЛАЙКОВ, Тодор – църковен деец. Преселва се от България в с. Чадър Лунга, Бесарабия, където е свещеник (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 122.

ВЛАЙКОВ, Тодор Генчов (лит. псевдоним: Веселин) (13.II.1865 – 28.IV.1943) – писател, общественик и политик. Роден в гр. Пирдоп. Завършва Историко-филологическия факултет на Московския университет (1888). Основател (1895) и председател (1898) на Българския учителски съюз. Действителен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) (1900). Заедно с Тодор Йончев основават в Мирково първата българска кооперация – „Мирковско взаимодавно спестовно земеделческо дружество „Орало" (1890). Един от основателите на Радикалдемократическата партия. При основаването на Демократическия сговор, след преврата от 9 юни 1923, преминава в редовете на Демократическия сговор. Автор на разкази, повести и мемоарни съчинения. Привърженик на християнския морал и религиозно-нравственото възпитание в училищата.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 225, бел. 1 под линия; **Мярковски**, Ив. С. Спомен за писателя **Тодор Г. Влайков**. // Църковен вестник, N 17-18, 8 май 1946; Помен за писателя **Тодор Г. Влайков**. // Църковен вестник, N 17-18, 8 май 1946; **Маринов**, Ц. Едно име **Т. Г. Влайков**. // Църковен вестник, N 14, 10 апр. 1965.*

ВЛАДИСЛАВОВ, поп Стойко – *вж Софроний Врачански*

ВЛАДИШКИ ТРОН – намира се в дясната страна на централната нефа. Там стои архиерейт през време на Богослужение. В древността архиерейт имал един (горен) трон. Разположен в апсидата на светия олтар. Когато иконостасът закрил олтара от погледите на миряните, в храма се появил долен престол, поставен първоначално в лявата част на солея. Левият певец държал лампадата на патриарха и затова бил наречен лампадарий. Срещу него се намирал тронът на върховния владетел (император, деспот). След падането на Цариград под османска власт патриархът, като етнарх, получил названието деспот, владика. Затова този трон се нарича владишки трон. Обикновено на владишкия трон се изобразява Господ Иисус Христос, за да напомня на архиерея, че само той е Господ и Владика и че архиерейт е отговорен пред него.

Изглед от Владишки трон (фотография)

Онлайн ресурс.

ВЛАСИЙ (края на XII – началото на XIII в.) – висш духовник и дипломат. Презвитер (до 1202). Браничевски епископ (от 1202). Изпращан два пъти с отговорни мисии при папа Инокентий III (1202 и 1203-1204). Допринесъл за признаването на кралската титла на Калоян (1197-1207) и самостоятелността на Българската църква.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 700.

ВЛЪХВИ – наименование на древните славянски жреци, които, освен че служели на боговете, извършвали и различни магии в полза на рода, племето, за възстановяване на природния баланс. Като оръдие на боговете спомагали за съблюдаването на върховния божествен закон Правда и имали силно изразени шамански функции. В смисъла на езически жреци, звездобройци, понятието *влъхва* се среща и в Библията. В *Новия Завет* тримата влъхви, водени от Витлеемската звезда, дошли да се поклонят на новороденя Иисус Христос и да му поднесат дарове. Имената им се срещат едва в средновековни източници, както и в гръцката ерминия на Дионисий от Фурна в порядък: Каспар, Мелхиор и Валтасар. В католическата църква празникът им е на Богоявление, 6 януари.

Лит.: Влъхвите. // Църковен вестник, NN 3-4, 17 ян. 1941.

ВОДЕНСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти във Воден. Съществувала от 1869-18/70 до 1913. Грижи се за поддръжката на българските училища, читалище и църкви, както и за заплатите на учителите в града. Действията ѝ са силно затруднени от многочисленото гъркоманско население и от факта, че Воден е седалище на гръцката митрополия. Въпреки противодействието на Цариградската патриаршия, Воденската община е една от дейните български общини в Македония, като умело изгражда църковно-просветното дело в града. През 1878 представителите ѝ Тръпче Стоянов и Йован Безо подписват Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония. Постепенно Воденската българска община изтласква Цариградската патриаршия от Воден. В началото на 80-те г. на XIX в. Воден има 1400 къщи, от които 980 – български и 420 турски; към 90-те г. 790 от българските къщи все още са патриаршистки, а 190 – екзархистки. В 80-те г. разпрата между българите и гъркоманите за църковните имущества става изключително остра, поради влиянието на гръцкия владика Йеротей Воденски. На 27 септември 1880 воденските власти привикват местните български първенци и им нареждат официално да се откажат от Екзархията и да не се занимават вече с политика. След като получават отказ, властите отново заплашват общинарите, че ще бъдат преследвани „като революционери" при неподчинение, но българските първенци не се уплашват. В 1882 е избрана нова община, начело със свещеник Антон Фотев и членове Ношче, Вани Хаджичамов, Туше Хаджизанешев, Васил Пожар, Манол Гауку. Общината държи една от градските църкви „Свети Врач" и действа пред властите да получи и едно училище. В 1883 за наместник и председател на общината е назначен отец Петър Писарев. Общината го избрала за председател и настояла той да бъде и енорийски свещеник заедно със старите екзархийски свещеници, но екзархът сметнал, че той трябва да е свободен от енорийски задължения като председател на общината и учител по закон Божи в училището. През пролетта на 1884 Петър Писарев напуска Воден и Екзархията изпраща отец Емануил Джуджев от Панагюрище, който е избран от общината за председател. Емануил Джуджев се заема усърдно с църковното и учебното дело в града. В 1885 година председател на общината е поп Христо Манчев. В 1887-1889 главен учител във Воден е Георги Кандиларов, който е избран за член и за председател на Воденската българска община и работи активно за уреждането на българското просветно дело във Воденско. Между 1882 и 1886 училището във Воден се превръща от основно в трикласно с две дузини ученици. През учебната 1902/1903 в околията има 20 основни и едно класно училище, с 38 учители и 1400 ученици. За същата година гръцките училища са 19 основни и едно класно, с 35 учители и 935 ученици. Български училища има в селата Теово (1872), Островo (1880), Кронцелево (1863), Владово (1873), Жерви (1891), Месимер (1888), Почеп (1890), Вълкояново (1888). В 1905 във Воден има 3600 българи екзархисти, 6280 българи патриаршисти гъркомани, 30 власи и 270 цигани. В града функционират три български – две основни и едно прогимназиално училища и три гръцки – две основни и едно прогимназиално. На 13 септември 1904 общината е оглавена от архимандрит Иларион, който остава на този пост до 1907. След Младотурската революция от юли 1908 повечето от селските църкви във Воденска епархия преминават към Българската екзархия, заради численото превъзходство на екзархистите над патриаршистите. През декември 1909 Българската екзархия назначава Тома Николов за управляващ българската Воденска епархия, а през 1910 във Воден се провежда събрание на епархията с делегати от Гевгели, Енидже Вардар, Съботско, Воден и Гумендже, на което е избран епархийски смесен съвет в състав Иван Занешев, Христо Саракинов, Туше Металоров и други. След като през 1913 областта попада в границите на Гърция, общината е разтурена. Гръцките военни и полицейски власти предприемат масов терор над българското население. На 20 и 21 юни 1913 само в града са арестувани 40 души българи. Сред тях са екзархийският наместник архимандрит Тома Николов, неговият секретар Йордан Шайнов, свещениците Илия Попсотиров, Христо Шаламанов, учителите Георги Ковачев, Костадин Бодачев, Георги Томчев, Тодор Апостолов и други.

Печати на Воденската българска община (фотография)

*Лит.: **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 199; Илюстрация; Илинден, 1938, N 92, с. 12-15; **Кирил Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 571; **Кирил Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 2. С., 1970, с. 34-35; **Ванчев**, Й. Новобългарската просвета в Македония през Възраждането. С., 1982, с. 95; **Костенцев**, Арсени. Спомени. С., 1984; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 665; **Николов**, Тома. Спомени от моето минало. С., 1989; **Даскалов**, Георги. Българите в Егейска Македония, мит или реалност. / Македонски науч. инст. С., 1996, с. 124.*

Per aspera ad astra!

Изглед от сградата на съвременната митрополия в гр. Воден (фотография)

ВОДЕНСКА ЕПАРХИЯ – води началото си след закриването на Охридската архиепископия (1767). Включва градовете Воден (където е и седалището на митрополита), Гумендже, Гевгелий, Енидже Вардар и Мъглен. В етническо отношение в епархията до войните 1912-1913 доминира българският елемент. Броят на българските начални училища възлизал на 90. Освен тях съществували и 7 прогимназии. След заграбването на Егейска Македония 75 от българските училища били заграбени и брутално затворени. Българските книги, учебни пособия и архиви били унищожени от гръцките власти. Пристъпило се и към насилствено въвеждане на гръцкия език. Прогонени били и българските учители, чиито брой наброявал 165 д. Едни от тях били заточени в остров Трикери и други егейски острови, където повечето от тях намерили своята смърт. 6135 български деца били лишени от правото на обучение на майчиния им език. Същата участ след поражението на България в Междусъюзническата война 1913 г. постигнала и служителите на Българската църква. Повече от 1009 български свещеници били прогонени, като някои от тях били убити, други изчезнали и пр. Заграбени били 87 български църкви, 10 параклиса и един манастир. Просъществува до 1922, когато името ѝ става Воденска и Пелска. На 14 октомври 1924 от Воденската и Пелската митрополия е създадена нова Ениджевардарска и Гумендженска, закрита в 1932. В 1967 към Воденската и Пелска митрополия е присъединен и Мъглен (от Леринската) и името на епархията става Воденска, Пелска и Мъгленска.

*Лит.: **Стоянов**, Р. Воденска епархия. // Църковен вестник, N 17, 1914. – Поради повреда на екземпляра не може да се посочи датата.*

ВОДООСВЕЩЕНИЕ (водосвет) – църковен обред. Извършва се както в храма, така и по домовете, на полето, в учреждения, учебни заведения, в казарми, болници, социални домове, при полагане основите на нова къща. Светената вода има целебна сила, затова водосветът като обред е много популярен у нас. Когато водосвет се прави извън храма, трябва да има свещи, купени от църквата, които присъстващите да държат запалени, съд за светената вода и китка. Накрая свещенослужителят, с кръст в ръката, поръсва от светената вода, а вярващите целуват светия кръст. В молитвите – последование на водосвета, се измолва помощта на Бога за здраве, просперитет и напредък на начинанията. Останалата светена вода се пази в чист съд – за здраве, поръсва се или се отпива от нея. След изнасяне на мъртвец от дома трябва да се извърши водосвет. Някъде това се прави на 40-ия ден след погребението, след равнението на гроба и завръщането в дома.

*Лит.: **Тодорова**, Ст. Водици. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 140-148.*

ВОДОСВЕТ – църковен обред за освещаване на вода, обикновено при започване на нова дейност.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 140-148.

Военен мавзолей-костница на загиналите във войните за национално обединение (фотография)

ВОЕНЕН МАВЗОЛЕЙ-КОСТНИЦА НА ЗАГИНАЛИТЕ ВЪВ ВОЙНИТЕ ЗА НАЦИОНАЛНО ОБЕДИНЕНИЕ – военен мемориал при Централните Софийски гробища – състои се от костница, църква „Св. Георги Победоносец", пилон-камбанария и сервизни помещения. Изграден в периода 1936-1943. Мемориалният комплекс се състои от костница, църква „Св. Георги Победоносец", пилон-камбанария, сервизни помещения. Изграден е в периода 1936-1943 г. Честван е на Архангелова задушница с църковно-военен ритуал.

Онлайн ресурс.

ВОЕННИ СВЕЩЕНИЦИ В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ – *вж Гарнизонни свещеници*

ВОИСИЛ ГРАМАТИК (XIII в.) – средновековен книжовник. Преписал „Свърлишкото евангелие", в което е включена приписка, която споменава името на цар Ивайло и Нишавския епископ Никодим. Ръкописът е запазен частично. Съхранява се в Сръбската академия на науките, Белград.

*Лит.: **Георгиев**, Е. Литературата на XIII в. С., 1977.*

ВОЙНИШКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ СВ. БОГОРОДИЦА" – с. Войника, Ямболско. За него предание говори, че съществувал от времето преди османското нашествие. Бил сборище на войниците, охраняващи границата и всяка година свободните от наряд войници от селото се събирали на храмовия празник „Успение Богородично". Многократно бил опожаряван. Днес от стария манастир е останало само аязмото.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 362.*

ВОЙНО – възрожденски църковен и просветен деец в Клисура (края на XVIII в.). Килиен учител в селото (1785).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 122.

ВОЙНОВ, Агапий – просветен и църковен деец. Роден в Кюстендил. Учи в родния си град. Учител в Царево село, където открива взаимно училище (1857-1859). Връща се в Кюстендил (1859-1860). В началото на 1861 заминава с гръцкия владика Дионисий в Цариград. Приема монашество в Ксанти (1863). Дякон (1863-1865). Служи при Маронийския митрополит Теоклит (1865-1866). Дякон в българската църква „Св. Стефан" в Цариград и едновременно учител в българското училище (1866-1869). Открива смесени български училища в Солун (1869), Воден (1869), Струмица (1869-1870), с. Зарово, Лъгадинско (1872), Петрич (1873). Постъпва на служба при екзарх *Антим I* (1876), който го изпраща във Видинската епархия. След Освобождението се занимава с административна и просветна дейност. Умира в Кюстендил.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 125.

ВОЙНОВ, Ангел – *вж Агапий Войнов*

ВОЙНОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 125.

ВОЙНОВ, Михаил Иванов (6.VIII.1905 – 1985) – историк. Роден в гр. Черновиц, Украйна. Завършва класическа филология в Софийския университет (1930). Гимназиален учител в София (1935-1945). Ст.н. сътрудник в Института по история при БАН (1966-1971). Автор на: *Някои въпроси във връзка с образуването на българската държава и покръстването на българите*. // *Изв. Инст. за история*, 1962, т. 10, с. 279-309.
*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3 прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 62.*

ВОЙВИЧ, Костадин – възрожденски църковен деец. Роден в Кавадарци, Вардарска Македония (края на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 125.

ВОЙТИЛА, Карол Юзеф – *вж Йоан Павел II*

ВОЛОВАРОВ, Петър Димитров – *вж Димитров, Петър*

ВОНДРАК, Вацлав (1859-1925) – чешки езиковед-славист. Професор. Научните му интереси са в областта на старобългарския език и славянските литератури. Изследва старобългарски книжовни паметници и подготвя преиздаването на някои от тях. Сред тях особено място заема Клоцовият сборник. Автор на студия за езика на Йоан Екзарх.
*Лит.: **Цонев**, Б. Професор **Вацлав Вондрак**. // Българо-чехословашка взаимност. С., 1925, с. 3-4.*

ВОРОНОВ, Александър Дмитриевич (1839-1883) – руски църковен историк. Професор в Киевската духовна академия (от 1881). Автор на научни и популярни трудове за дейността на Св. Св. Кирил и Методий. Отдава голямо значение на тяхното дело за църковната и културната история на славянството.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 455-457.

ВОСКРЕСЕНСКИ, Григорий Александрович (1849-1918) – руски филолог и богослов. Професор в Московската духовна академия. Занимава се със славянски преводи на евангелски текстове.
*Лит.: **Алексеев**, А. А. **Воскресенский, Григорий Александрович**. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 110-111.*

ВОСТОКОВ, Александър Христофорович (1781-1864) – руски филолог-славист. Секретар при граф Н. П. Румянцев, където се занимава с описване на ръкописната му сбирка. Член на Руската академия на науките. Описва и събраните от А. С. Норов славянски ръкописи, в които има и много български.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 458-461.

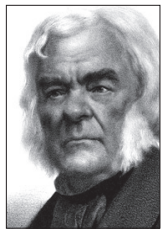

Александър Христофорович Востоков (фотопортрет)

ВРАЧАНСКА ЕПАРХИЯ – във въздигната от епископия в митрополия (Видинската) Враца станал център на епископия (919). Някои автори отнасят създаването на Врачанската епископия след възобновяването на българската държава (1185-1186). След завладяването на България от османските нашественици гр. Враца бил откъснат от Видинската митрополия и включен в Никополския санджак, превърнат след това във вилает, а от XVI в. насетне в каза. През следващите десетилетия Врачанска епархия преминавала ту към Търновската, ту към Видинската митрополия според това какви били връзките на Врачанския архиерей с Цариградската патриаршия и османската власт. От 1762 Враца е епископско седалище, подчинено на Търновската митрополия. Новообособената епископия се простирала във Врачанско, Оряховско и Плевенско и била възглавена от епископ Серафим, грък по народност (1862-1793). Като типичен фанариот той не се радвал на симпатиите на българското население в трите каази. След неговата смърт начело на Врачанската епископия бил поставен котленският свещеник Стойко Владиславов (Софроний Врачански). Размирните времена тогава не му позволявали възможности за нормална архиерейска служба. През 1797 епископ Софроний напуснал Враца и след като в продължение на три години бил принуден да обикаля селищата в епископията, потърсил убежище във Влашко. Завърнал се обратно във Враца (1800), но веднага бил привикан във Видин, където бил заставен да слугува на йеромонах Калиник, приближен на Осман Пазвантоглу. През 1803 получил разрешение да се завърне във Враца, но развихрилите се по онова време кърджалийски банди не му позволили да пристигне в града. Поради тази причина отново се прехвърлил във Влашко и се установил в Букурещ. Неговото място във Враца заел гръцкият архиерей Антим (1804-1813). През целия период на архиерейството си той също не се радвал на симпатиите на местното българско население. Задържал се на поста единствено поради подкрепата на Цариградската патриаршия. През 1813 положението му станало неудържимо и на негово място бил поставен някой си Методий. Поради забавяне на пристигането му в града първоначално неговите функции поел Димитраки Хаджитошев в качеството си на епитроп. Тъй като за своя пост епископ Методий трябвало да заплати твърде висока сума на Търновския митрополит, която нямало от къде другаде да се събере освен от местното население. Това предизвикало остра реакция. Направен бил опит за нов епископ да бъде назначен българинът Гаврил

Карта на Врачанска епархия (фотография)

Бистрички, който по онова време живеел в Букурещ. Фанариотите попречили на неговото идване и изпълнение на служебните му задължения. Това го заставило да се откаже от поста и след края на Руско-турската война 1828-1829 напуснал Враца. Няколко години Врачанският край останал без свой архипастир. Чак през 1833 бил назначен за нов епископ Агапий, за когото имало предположения, че бил българин**.** Макар че отначало бил приет добре, твърде скоро между местното българско население и него избухнали поредица от конфликти, които не стихнали до смъртта му (1849). На мястото му бил назначен епископ Партений, грък по народност. Той не проявявал особена ревност към задълженията си на архиерей и предоставил управлението на епископията на протосингела си монаха Доротей – сестрин син на Найден Геров. В стремежа си да заеме неговото място, чрез наклеветявания и солиден подкуп, той постигнал целта си и възглавил Врачанската епископия в периода 1852-1860. След като станало видно, че подобно на своите предшественици и той се стремял да използва високия църковен пост за лично обогатяване, срещу него също избухнало недоволство от местното българско население. След Великденската акция в Цариград (1860) положението му във Враца станало неудържимо, поради което Патриаршията го отзовала и изпратила за престоятел на Софийската епархия. За нов врачански епископ бил назначен Паисий, българин по произход, който преди това служил в българската църква в Цариград. Оттам бил изпратен в Самоков, където, заради пиянство, интригантство и други постъпки, бил изгонен от самоковци. Заради лошата му репутация Паисий не бил приет добре във Враца. Въпреки това успял да се задържи до 1868. След като бил прогонен от Враца, в продължение на две години Патриаршията не се решила да изпрати във Враца друг свой представител. След провъзгласяването на автокефалността на Българската църква Врачанската епископия била въздигната в митрополия и за пръв неин глава бил избран *Аверкий Петрович* (1872). Отначало бил приет добре, но след като станало ясно, че той започнал да заобикаля разпорежданията на Екзархийския устав, срещу него се надигнало брожение. Това го принудило да отиде в Цариград, където трябвало да се защити срещу отправените му обвинения. По време на отсъствието му от Враца неговите функции били възложени на Пелагонийския митрополит Евстатий. През 1878 Аверкий неочаквано починал. За нов ръководител на Врачанската епархия бил назначен архимандрит *Константин.* Въпреки че имал високо образование, той бил посрещнат недружелюбно от врачанските първенци. Това го накарало да се откаже от предоставения му пост. От Цариград Екзархията му възложила управлението на Видинската епархия, но той не приел и предпочел да остане във Враца. Бил въздигнат в митрополитски сан (1884) и заемал поста чак до смъртта си (1912). За нов врачански митрополит бил избран *Климент* (1914). Той управлявал епархията до смъртта си (1930). На негово място за нов врачански митрополит бил избран Паисий (1930-1974). След него постът бил зает от митрополит Калиник (1974 -2016). Тъй като по време на Разкола в Българската църква (1998) той преминал на страната на Алтернативния синод, бил низвергнат от митрополитския си сан и отстранен от управлението на Врачанската епархия. По времето, когато бил в Алтернативния синод, на негово място бил поставен митрополит Игнатий. След като се разкаял за постъпката си, възстановен му бил митрополитският сан и бил върнат отново начело на Врачанската епархия. Тогава, за да се намери място на митрополит *Игнатий*, Св. Синод взел решение за откъсване на част от Врачанската епархия – Плевен и Луковит били поставени в пределите на новосъздадената Плевенска епархия. След смъртта на митрополит Калиник (2016) за нов Врачански митрополит бил избран *Григорий* (2017).

*Лит.: **Гошев**, Ив. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934; **Станев**, Петко, п. Четвърт век Врачанска епархия. // Църковен вестник, N 37, 1 окт. 1955; **Ковачев**, Мих. Поглед към делото на врачанските митрополити след учредяването на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 23-28, 30 юни 1956; **Архим. Инокентий**. На Врачанската катедра – нов архипастир (Поглед върху историята на Врачанската епархия). // Църковен вестник, N 32, 24 дек. 1974; **Грозев**, Гр. Из историята на манастирите във Врачанска епархия. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1984; **Грозев**, Гр. Принос на Врачанска епархия в книжовното наследство на България. // Църковен вестник, N 26, 2 окт. 1989; **Врачански митрополит Калиник**. Развитие на църковния живот във Врачанска епархия. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990; **Врачански митрополит Калиник**. Заключителни думи. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990; Резолюция на първия църковен събор на Врачанската епархия. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990; **Денев**, Ив. Съборна изява за обнова на Врачанската епархийна църква. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990; **Темелски**, Хр. Кратък исторически обзор на Врачанска епархия до средата на 70-те години на XX век. // Духовна култура, 2001, N 6, с. 18-23. Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 500-502.*

„ВРАЧАНСКИ ДАМАСКИН" – съставен от поп Тодор Врачански (1748).
Съдържа 10 слова.
*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 30.*

ВРАЧАНСКИ МАНАСТИР „СВЕТА ТРОИЦА" – средновековен манастир. Намира се югоизточно от гр. Враца, в подножието на скалните образувания на Врачанския Балкан. Тясно свързан с историята на Врачанската книжовна школа, „Св. Троица" заедно с близкия манастир „Св. Иван Пусти" край с. Бистрец и други по-малки, образували един мощен духовен център. Тук са писани и преписвани книги, манастирът е осъществявал жива връзка с просветните средища в района – Долна Кремена, Влашко село (дн. Царевец), Долна Бешовица, Камено поле, Черепишкия и Етрополския манастир и др. Действал и през епохата на османското владичество и спомагал за поддържане будно народностното съзнание на българския народ. Разрушен и ограбен от кърджалиите, предвождани от Осман Пазвантоглу, когато се опитват на няколко пъти да превземат Враца (в края на XVIII в. и началото на XIX в.). Доразрушен в по-ново време. За разцвета на някогашната обител напомнят останалите няколко ръкописни книги. Една от тях представлява сборник от молитви, слова и часослов от 1605, написан от дяк Драгул от Камено поле. Друг книжовник, работил в манастира по същото време (вероятно заедно с Драгул), е Йов Шишатовац. От него има подписан миней от 1608.

*Лит.: **Андровски**, Кирил. Разрушеният манастир „Св. Троица". // Свети места – Църквите и манастирите във Врачанския край. Враца, 2009.*

ВРАЧАНСКИ РЪКОПИС (XIII в.) – остатък от ктиторски надпис. Състои се от шест фрагмента, написани върху добре обработена тънка плоча. Датиран от времето на цар Михаил II Асен. Открит 1941. Съхранява се в Историческия музей – гр. Враца.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 1443.

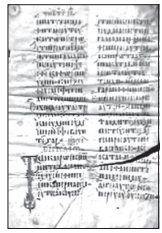

Изглед от лист на Врачанското евангелие (фотография)

ВРАЧАНСКО ЕВАНГЕЛИЕ (XIII-XIV в). – писано на пергамент. Украсено с червени инициалки с растителни, антропоморфни и телатологични мотиви. Включва и приписки на преписвача. Съхранява се в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" От значение за историята на българския език.

*Лит.: **Цонев**, Б. Врачанското евангелие (Среднобългарски паметник от XIII в.). С., 1914; **Мусакова**, Е. Кодикологически бележки върху Врачанското евангелие (НБКМ 19). // Старобългаристика, 20, 1996, N 2, с. 64-82; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 503.*

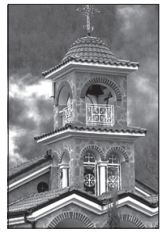

Изглед от Врачешкия манастир „Св. 40 мъченици" (фотография)

ВРАЧЕШКИ МАНАСТИР „СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" – разположен на брега на река Чешковица под връх „Мургаш". Манастирът е на ок. 4 км от с. Врачеш, на 7 км западно от Ботевград и на 60 км източно от София. Построен след победата на цар Иван-Асен II над епирския деспот Теодор Комнин при Клокотница (9 март 1230). След победата, която се случила в деня, в който се празнуват Св. Четиридесет мъченици, българският цар решава да построи няколко църкви и манастири в чест на светиите, сред които е и Врачешката обител. По време на османското владичество манастирът е опожаряван неколкократно, а при набезите на кърджалиите през XVIII в. е сринат до основи и потъва в забрава. В края на XIX в. е възстановен, като, според легендата, Св. Богородица се явила на местен младеж, докато пасял стадото си под манастирската круша и му поръчала да възобнови обителта. След като били направени разкопки, са открити основите на манастирски храм, кости на убити монаси, части от дървен полилей, кадилница и неповредена икона на Св. Богородица (датирана от XVII в.). През 1891 върху основите на стария храм е построена малка църквица и постепенно около нея се изгражда манастирският комплекс. До 1937 манастирът е мъжки, но оттогава се превръща в девическо общежитие. Врачешкият девически манастир е действащ и представлява комплекс от черква, жилищни и стопански сгради. В архитектурно отношение манастирската църква е еднокорабна, едноапсидна, безкуполна, с вътрешен и открит притвор, над който се издига камбанария, като старата малка черква е вградена в новата. В една от жилищните сгради се намира параклис, посветен на Св. Климент Охридски. В близост до манастира на брега на реката се намира манастирското аязмо. По-голямата част от манастирските сгради са реставрирани и в отлично състояние, а останалите, включително и храмът, са в процес на реставрация.

*Лит.: **Николов**, Н. Тържество на Врачешкия манастир. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1970; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 214; Манастирът „Св. Св. 40 мъченици" край с. Врачеш, Софийска област. // Възраждане на българските манастири / Стр. подготви **Полина Кръстева**, N 7, 16-31 март 2001, с. 8.*

ВРЪБНИЦА – *вж Цветница*

Изглед от сградата на Вселенската патриаршия (фотография)

ВСЕЛЕНСКА ПАТРИАРШИЯ – наричана още Цариградска или Константинополска патриаршия – автокефална поместна Православна църква със седалище в Истанбул, Турция. Катедрална църква на Патриаршията – „Свети Георги". Създадена след разцеплението на Римската империя (395). Отначало е възглавявана от епископ, а от 451 – от патриарх. Под юрисдикцията на Вселенската патриаршия минават: Българската православна църква – от покръстването през 864 до възвигането ѝ в Патриаршеско достойнство – 917 (канонично от 927), Охридска архиепископия (патриаршия) от учредяването ѝ през 1018 до неканоничното ѝ закриване през 1767, както и сръбските християни след унищожаването на Търновската патриаршия; Печка патриаршия, Угровлашката, Молдовската, Московската (до 1448) и Киевската (до 1687) митрополии; Албанската, Финската и Естонската автокефални църкви. След падането на Цариград под османска власт (1453) на Цариградския патриарх е признато правото да бъде духовен глава на всички източни (православни) християни в пределите на империята. В първите векове на османското владичество Цариградската патриаршия подпомага църковното и училищното дело в Османската империя и противодейства на опитите за ислямизиране на отделни селища и райони на Балканския полуостров, в това число и в българските земи. От XVIII и началото на XIX в. Патриаршията до голяма степен приема „мегали идея" и се стреми да гърцизира негръцкото християнско население в империята. Тя противодейства с всички сили и средства на църковно-националната борба на българския народ и след учредяването на *Българската екзархия* (1870) не признава нейната автокефалност (самостоятелност) до 1945. Цариградската патриаршия възпрепятства българската църковна и училищна дейност в Македония и Одринско, които по силата на Берлинския договор 1878 отново остават в пределите на Османската империя. Подкрепя не само гръцката, но и сръбската националистическа пропаганда в тези две области и пр. След края на Втората световна война 1939-1945 Вселенската патриаршия признава не само автокефалността на Българската православна църква, но и възвигането ѝ в Патриаршеско достойнство (през май 1953). Глава на Вселенската патриаршия и на Светия Синод е архиепископът на Константинопол, Новия Рим и Вселенски патриарх, пръв сред равни и съвместен държавен глава на Света гора *Вартоломей I* (1991-). Поместните православни църкви на Вселенската патриаршия се състоят от 6 архиепископии, 8 църкви и 18 митрополии, осем от които – директно управлявани от Вселенския патриарх. Три от шестте архиепископии имат свои митрополии – общо 17, които са част от техните диоцези. Две от църквите на патриаршията са автономни – Финландската православна църква и Естонската апостолическа православна църква.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви (Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска). С., 1944; **Михайлов**, Ап. Вселенската патриаршия. Кратки сведения за миналото и настоящето ѝ. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1967; **Данова,** Н. Гърция и Цариградската патриаршия през втората половина на XIX в. // Год. Соф. унив. Философ.-ист. фак., 1970, N 2, с. 275-295; **Коев**, Т. Цариградска патриаршия (кратък обзор). // Църковен вестник, N 18, 2 май 1991; **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 24-34; **Либератос**, А. Вселенската патриаршия, национализмът и българският църковен въпрос*

(1856-1872). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 130-134; Цариградска патриаршия. // Църковен вестник, N 9, 1-5 май 1999; ***Петков****, П. За развитието на отношенията между Българската православна църква и държавната власт (1878-1996). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 190-210; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 193-299;* ***Стамболов****, А. Отношенията между Българската църква и Вселенската патриаршия (1945-1963). // Духовна култура, 2008, N 5-12, с. 95-118; Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2013;* ***Темелски****, Хр. Вековните връзки между Вселенската патриаршия и БПЦ. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2013.*

ВСЕЛЕНСКИ (ИЛИ ЦАРИГРАДСКИ) ПАТРИАРХ – един от деветте Източноправославни първосвещеници на Православната църква (пръв между равни). Неговият статут произтича от Източната Римска империя – Византия. Вселенският патриарх е предстоятел на Цариградската патриаршия (наричана също Вселенска патриаршия). Неговата официална титла е Негово Всесветейшество, архиепископ на Константинопол – Новия Рим и Вселенски патриарх. Седалището му се намира в Цариград. Османското правителство го признава за религиозен глава на Гръкоправославната общност в страната и го нарича Гръцки (буквално римски, ромейски) Православен Патриарх на Фанар. Според съвременното турско законодателство той се намира под юрисдикцията на Турция и следва да бъде неин гражданин.

Лит.: ***Станоев****, Б. Православието и България. С., 1992, с. 24-34.*

ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР – събрание на епископи от всички поместни църкви за разрешаване на въпроси от общоцърковен характер, предимно из областта на Вярата и църковното устройство; орган не на отделна църква, а на всички Православни църкви. Досега са проведени седем вселенски събора.

Първи – открит в Никея (20 май 325) – председателстван от *Евстатий Антиохийски*; участват 318 епископи, сред които и *Св. Николай Мирликийски*. Свикан от появата на арианството. Приема първите седем члена на *Символа на Вярата* и 20 правила за църковната дисциплина. Отхвърля категорично учението на *Арий* и го обявява за ерес.

Втори (381) – открит в Цариград. Участват 150 епископи, сред които *Григорий Богослов*, *Св. Григорий Ниски* и *Св. Кирил Йерусалимски*. Свикан поради нестихналите борби с арианството и учението на цариградския епископ Македоний, според което *Св. Дух* бил по-низше същество от *Бог Отец* и *Бог Син*. Доуточнява учението за *Св. Дух* и приема още 5 члена от Символа на Вярата.

Трети (431) – открит на 22 юни в Ефес. Председателстван от *Св. Кирил Александрийски*. Присъстват 160 епископи. Свикан от опасността от несторианството, според което *Иисус Христос* бил обикновен човек, но надарен с необикновени дарби. Осъжда несторианството, което разклащало основите на Християнството, тъй като могло да се допусне появата на нов „месия".

Четвърти (451) – открит в Халкидон. Председателстван от Цариградския патриарх *Анатолий*. Участват 630 духовници. Свикан от появата на монофизитската ерес, според която Христос бил не Богочовек, а само Бог и имал само божествена природа. И още – монофизитите отричали догмата за изкуплението – фундамента на Християнската религия. Ако Христос е бил само Бог, но не и човек, тогава той не е страдал на кръста и саможертвата му нямала никакво значение, щом в нея не е участвала човешката природа, която се нуждаела от изкупление. Съборът отрича катторично монофизитството като ерес.

Пети (553) – открит в Цариград и председателстван от Патриарх *Евтихий*. Участват 165 епископи. Свикан не поради появата на нови догматични спорове, а за да отстрани последната пречка на монофизитите преди тяхното присъединяване към Православната църква – признаването на някои църковни дейци (блажений *Теодорит* и *Ив Едески*), които, според тях, били привърженици на несторианството. Главният разпространител на този възглед Теодор Мопсуетски бил осъден. Съдени били и Теодорит и Ив Едески, които били признати от Халкидонския събор за православни.

Шести (680) – открит в Цариград. Присъстват 153 епископи. Свикан от опасността от появата на монотелитството, учение за една воля у Иисус Христос. Според монотелитите Христос имал неразделно, неразлъчно и неслитно две воли, които били естествени и не били противопоставени, но човешката му воля се подчинявала на божествената му воля.

Седми или **Втори Никейски** (787) в гр. Никея (дн. Изник). Свикан е от императрица *Ирина* и се ръководи от Константинополския патриарх *Тарасий*. Целта му е осъждане на иконоборското учение, наложено във Византия от император *Лъв III*.

Осми и **Четвърти Константинополски** (870). Остри противоречия между Западнохристиянските и Източнохристиянските църкви. Католическата църква го признава за VIII вселенски, а Православната не го признава.

Лит.: Шесте вселенски събора. // Църковен вестник, N 28, 8-14 юли 1996; Вселенските събори – понятие и специфика. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2014; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 299-343.

ВСЕНОЩНО БДЕНИЕ – църковна служба, извършвана срещу всички празнични дни. Датира още в първите векове от възникване на Християнството.

Лит.: ***Гяуров****, Хр. Всенощно бдение. // Църковен вестник, N 45, 8 дек. 1930; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 668-680.*

ВСЕОПРОЩЕНИЕ – в Християнската религия – морална норма да се прощават всякакви простъпки, грехове, без да се търси вина и отговорност за тях.

Лит.: ***Софийский Стефан****. Всеопрощение и победа. // Църковен вестник, N 11, 12 март 1943.*

ВСЕПРАВОСЛАВЕН СЪБОР – събор, на който се разглеждат проблеми на отделните поместни църкви.

Лит.: ***Христова****, А. Разлика между Велик събор и Всеправославен събор. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2016.*

ВСЕПРАВОСЛАВЕН СЪБОР (1 окт. 1998) – свикан по повод разкола в Българската православна църква. Приема разкаялите се митрополити Калиник Врачански и Пимен Неврокопски, както и Мелнишкия епископ Генадиий, Крупнишкия епископ Инокентий, Тивериополския епископ Борис, Браницкия епископ Амвросий, Знеполския епископ Авенир, Константийския епископ Гавриил, Левкийския епископ Павел, Маркианополския епископ Константин, Диволския епископ Теодосий, Месемврийския епископ Яков, Агатополския Никон. Разделя Врачанската митрополия на две части – Врачанска, начело с митрополит Калиник и Плевенска – с митрополит Игнатий. С тези решения слага край на разкола в Българската православна църква.

Лит.: Църковен вестник, N 7, 16-28 февр. 2001.

ВСЕПРАВОСЛАВЕН СЪБОР в Колимвари (Крит, Гърция) (с официално име: Свят и Велик Събор на Православната църква) (юни 2016). Свикан по инициатива на Вселенския патриарх *Вартоломей I*. Последният Всеправославен събор е Йерусалимският, на който над Божи гроб се потвърждава – с Изповед на Вярата – *Символа на Вярата*, както и решенията на предходния *Яшки събор*, на който е обявено за ерес учението на Вселенския патриарх и гръцки етнарх Кирил Лукарис. Идеята за свикване на Вселенски събор (в рамките на Православната църква) извира от недрата на Цариградската патриаршия още от 60-те г. на XIX в. във връзка с последвалата българска схизма и предхождащия я български Великден. Неистовото желание на Фенер е отхвърлено в онзи момент от Руската православна църква (РПЦ) и начинанието се проваля, въпреки че само предстоятелите на четирите т.нар. Гръцки Православни Патриаршески църкви по това време (Вселенска, Александрийска, Антиохийска и Йерусалимска), заедно с този на църквата на Гърция, все пак успяват да се обединят поместно и да обвинят българите във филетизъм. След революциите в Русия през 1917 се провежда в Константинопол Всеправославна конференция през 1923, която не довежда до никакви последствия. Патриарх Константин VII Константинополски предлага да се свика през 1925 г. нов Вселенски събор в Йерусалим, но не получава практическа подкрепа от други поместни църкви. През юни 1930 във Ватопедския манастир се провежда подготвителна среща за свикването на такъв събор, но и от тази среща не последва. След края на Втората световна война, през 60-те г. на XX в. и в хода на подготовката на Втори Ватикански събор започват срещи в Православния център на Вселенската патриаршия в Шамбези, Женева, Швейцария за подготовката и нов Вселенски събор след последните от XVII в. След промените в Централна и Източна Европа това става напълно реално, обаче Вселенската патриаршия влиза в спор с РПЦ за юрисдикцията над територията на Естония и до 2009 на практика нещата са стопирани. Първоначално, в съответствие с решението, взето на среща на предстоятелите и представителите на поместните Православни църкви, начело с Вселенския патриарх Вартоломей, в периода 6-9 март 2014 в катедралата „Свети Георги" се решава да се свика такъв събор от Вселенския Патриарх на Константинопол през 2016, ако нищо непредвидено не се случи. За място на събора е определена църквата „Света Ирина" в Истанбул. Въпреки това, през януари 2016, по настояване на Московската патриаршия, предвид рязкото влошаване на руско-турските отношения заради сваляне на руски Су-24 в Сирия мястото е преместено за 16-27 юни 2016 на гръцкия остров Крит. На 1 юни 2016 тон за отказ от участие във Вселенския форум дава Българската православна църква (БПЦ). Официално се изтъква неактуалният и незначим откъм теми дневен ред за такъв форум, както и недостатъчното време за предварителното съгласуване и подготовката му. БПЦ изтъква също като претекст необосновано високите финансови разходи за форума, напомняйки първостепенното значение на Диптиха с оглед историческата значимост и принос на кирилометодиевистиката към световната просвета, култура и цивилизация, т.е. мястото на историческата Българска патриаршия трябва да е съгласно канона и предхождащия исторически акт за това на Църковния събор в Лампсак. Решението на БПЦ е последвано от такова на Антиохийската патриаршия, още повече че в юрисдикцията на последната бушува гражданска война в Сирия. Официално православните от Сирия изтъкват позицията на БПЦ и тази на РПЦ, вкл. някои нерешени стари спорове с Йерусалимската патриаршия. На следващия ден и Сръбската православна църква призовава Фенер към здрав разум и отлагане на форума до изглаждане на възникналите противоречия. На следващия ден, 10 юни 2016, и Светият Синод на Грузинската православна църква обявява единодушно отказ от участие във форума по доктринални причини. На 13 юни и РПЦ отказва участие във Всеправославния форум. Междувременно се припомня, че и митрополит на Румънската православна църква е призовавал Фенер към благоразумие, за да не се стига до безизходно положение и провал на подобен форум. Още в хода на форума става безпощадно ясно, че цялото начинание на Фенер е пълен провал. Първият папа йезуит *Франциск* призовава на 19 юни 2016 всички католици към молитва за успеха на първия от три века и половина Всеправославен форум, и за първи път организиран от Фенер.

Онлайн ресурс.

ВСЕПРАВОСЛАВЕН СЪБОР в Лампаск (1235) – възстановява се Православието в България – *вж Българска архиепископия (с. 138 на наст. изд.); Българска православна църква (с. 147 на наст. изд.); Св. Йоаким (с. 732 на наст. изд.); Иван Асен II (с. 325 на наст. изд.); Йоан III Дука Ватаци (с. 361 на наст. изд.); (с. 385 на наст. изд.).*

„ВСЕХ СВЯТИХ" – църква в гр. Средец, Бургаска обл. Построена (1856).

Лит.: Стогодишнина на храма в с. Грудово. // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1958.

„ВСЕХ СВЯТИХ" (или „Вси Светии") – Православна църква в Русе. Построена 1898. Разрушена (1975) и на ново място е възстановена в края на 2012.

*Лит.: **Жейнов**, И., В. **Антонова**. Възрожденското гробище, църквата „Всях Светих" и пантеонът на възрожденците в Русе. Русе, 2006.*

„ВСЕХ СВЯТИХ" – възрожденска църква в гр. Тетевен. Построена 1846. В архитектурно отношение е трикорабна базилика. При църквата стои запазена старата камбанария. Двете ѝ камбани са излети в Москва и подарени на българите във Влашко. Пренесени в Тетевен по време на Руско-турската война 1877-1878.

*Лит.: **Борисова**, М. Тетевенската църква „Всех святих". // Църковен вестник, N 23, 8-13 юни 1993; **Краева**, Й. Храм „Всех святих" в Тетевен (160 г. от освещаването). // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2006.*

Възобновената църква „Всех святих" – гр. Русе (фотография)

„ВСИ СВЕТИИ" (или „Всех Светих" или „Всех Святих") – възрожденска църква в с. Марикостиново, Петричко (дн. Благоевградска обл.). В средата на XIX в. в селото е построен малък еднокорабен, полувкопан храм. Върху неговите основи в 1886-1892 е построена нова църква. Храмът е опожарен от отстъпващите османски войски по време на Балканската война в 1912-1913. Възстановен след края на Първата световна война.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 547.

„ВСИ СВЕТИИ" (или „Всех Светих") – възрожденска църква в с. Пиперица, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена в средата на XIX в. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с една апсида на изток, открита галерия на запад и юг и закрита от изток, където е имало училище. В 1945 е пристроена камбанария.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 115, 116, 451.

Изглед от църквата „Вси светии" – с. Марикостиново, Петричко (дн. Благоевградска област) (фотография)

„ВСИЧКИ БЪЛГАРСКИ СВЕТИИ" – църква в Селановци, Врачанска обл. Осветена 2012.

Онлайн ресурс.

ВТОРА ГЕНЕРАЛНА АСАМБЛЕЯ НА БАЛКАНСКИЯ МЛАДЕЖКИ СЪЮЗ – проведена в Евангелистрия (Гърция) 19-25 авг. 1996. Участват делегати от Гърция, България, Сърбия, Румъния и Албания. Обсъдени мерките за засилване на контактите между младежките съюзи в балканските страни чрез поклонничеството и различни конференции и пр.

Лит.: Църковен вестник, N 35, 26 авг. – 1 септ. 1996.

Per aspera ad astra!

ВТОРА НЕДЕЛЯ НА ВЕЛИКИЯ ПОСТ – посветена на Св. *Григорий Палама,* архиепископ Солунски, защитник на учението за несъздадената Таворска светлина.

Лит.: Църковен вестник, N 10, 3 март 1990.

ВТОРИ АЛТЕРНАТИВЕН СИНОД – *вж Разкол в Българската православна църква*

ВТОРИ ВАТИКАНСКИ СЪБОР – свикан по инициатива на папа *Йоан XXIII* с цел *осъвременяване* (*aggiornamento*) на Католическата църква. Открит на 11 октомври 1962 и закрит (8 декември 1965) от папа *Павел VI*. Проведени са 7 сесии, от които папа Йоан XXIII ръководи само първата, а останалите шест – от неговия наследник – папа *Павел VI*. В Събора участват 3058 духовни лица и група експерти. Като слушатели участват и делегати от други некатолически Християнски църкви – общо 17 представители на Православни и Протестантски църкви. Вторият ватикански събор започва реформа в Католическата църква чрез отварянето ѝ към други Християнски деноминации (екуменичен диалог) и реформа в Св. *Литургията* (служенето ѝ на родни езици). Най-съществената промяна е тази, при която пиратът папа Балтазар Коса е обявен за антипапа, а новият Папа Анджело Джузепе Ронкали приема неговото име – Йоан XXIII. По време на Събора папа Павел VI установява близък контакт с Патриарха на Вселенската патриаршия Атинагорас I. В резултат на този контакт на 5 декември 1965 са отменени взаимните отлъчвания от 1054 на Римския папа и Цариградския патриарх. Католическата църква претърпява важни промени, които обаче не са равнозначно оценявани от поддръжниците и критиците на тези промени. Още по време на Събора редица теолози, философи, публицисти и политици изразяват различни мнения, които са или близки или крайно критични. Поддръжниците на промените подчертават, че Съборът е приближил Католическата църква до нуждите на вярващите и е настъпил краят на Контрареформацията, както и краят на консервативния манталитет в църквата. Критиците на промените коментират резултатите от Събора от 2 гледни точки:

- *консервативна*, според която Съборът е направил твърде радикални промени по отношение на *екуменизма*, Литургията, позицията и организацията на Църквата. Промените са оценявани на границата с ерес;
- *модернистична*, според която Съборът е направил твърде малки промени, които не са повлияли на самата Църква като институция – липсата на демокрация в институцията и твърде незначителната ангажираност на Църквата със социалните проблеми на човечеството.

Обединяваща е критиката, че Съборът не е направил достатъчно по отношение на евангелизацията на човечеството в противовес на нарастващия атеизъм.

Единственият българин, изпълнен за експерт консултант в този форум, е монсеньор Георги *Елдъров*.

*Лит.: **Казем-Бек**. За Втория Ватикански събор. // Църковен вестник, N 18, 4 май 1963.*

ВТОРИ ЕПАРХИЙСКИ СЪБОР 1991 – проведен отново във Враца под председателството на митрополит Калиник. Отчита състоянието на Врачанската епархия след Първия епархийски събор от 1990.

*Лит.: **Врачански митрополит Калиник**. Втори епархийски събор (30 и 31 октомври 1991 г.). // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1991.*

ВТОРИ ВСЕЛЕНСКИ СЪБОР (381) – Православното християнство било окончателно провъзгласено за единствена религия в империята – *вж Вселенски събор (с. 192 на наст. изд.); Филиокве (с. 892 на наст. изд.).*

ВТОРИ ЛИОНСКИ СЪБОР (1274) – Вселенски събор на Римокатолическата църква. Свикан в гр. Лион от папа Григорий X, за да се сключи уния с Православната църква. Съборът завършва със сключването на т.нар. Лионска уния между Западната и Източна църква. Решението за свързване на двете основни Християнски църкви в Лион получава пълно одобрение от 200 католически епископи и пратениците на императора. Вселенският патриарх Йосиф Галесиот, който се обявил против обединението, е предварително свален и заменен от застъпник на съюза чрез уния – Йоан XI. Въпреки усилията на папа Григорий X на събора за организиране на нов (девети) кръстоносен поход всичките му усилия в тази насока остават напразни. Папата предлага за тази цел да се сключи стратегически съюз с Илханатския Абака хан, чийто представител на събора, в знак на солидарност към идеята и сериозността на ханското предложение, приема Светото Кръщение.

*Лит.: **Коларов**, Хр. Вторият Лионски събор през 1274 г. и въпросът за независимостта на Българската църква. // Тр. Велико-търн. унив. „Крил Методий", 1980, т. 16, N 3, с. 29-36; **Матанов**, Христо. Балкански хоризонти. Ч. 1. С., 2007, с. 142.*

ВТОРИ ОБЩОБЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР (917-919) – проведен в Преслав. На него се провъзгласява автокефалията (независимостта) на Българската православна църква и българският архиепископ е провъзгласен за патриарх.

*Лит.: **Донкова**, Ж. Съборът – най-висшият църковен форум и законодателен орган в Църквата. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

ВТОРИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР – поместен събор на Българската православна църква, Открит (6 февруари 1921) и заседавал до 28 февруари, както и отново от 11 май до 15 август същата година. Закрит на 16 февруари 1922. Трябвало да бъде председателстван от наместник-председателя на Светия Синод, Максим Пловдивски. Поради заболяване бил заместен от Видинския митрополит Неофит. Съборът приема на първо четене – а в някои случаи и на второ – части от проекта за нов екзархийски устав. Занимава се и с други въпроси от духовно естество. В състава на форума вземат участие общо 280 души, в това число 13 митрополити, 6 епископи, 16 архимандрити, 91 свещеници и йеромонаси, двама дякони и 152 миряни. Българските епархии в земите под чужда власт са представени от „избраници на съответните братства" – по две духовни лица и двама представители на миряните – общо 75 д. Отсъстващи от събора са митрополитите Максим Пловдивски и Василий Доростолски и Червенски поради болест, бившият Неврокопски митрополит Иларион, поради напреднала възраст, както и Мелетий Велешки и Никодим Тивериополски – поради отсъствието им от България. Съществената от работата на събора е нежеланието на клириците промените в устава да се вършат от светската власт в лицето на земеделското правителство.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**.; Съобщение за недоразуменията между Църквата и правителството. // Църковен вестник, N 2, 11 март 1922; Изложение по приетото ново устройство и уредба на Църквата. // Църковен вестник, N 48, 15 дек. 1934; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 137-139; **Донкова**, Ж. Съборът – най-висшият църковен форум и законодателен орган в Църквата. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

ВТОРО ВЪЗКРЕСЕНИЕ – възкресението на всички невярващи; второто възкресение е свързано с втората смърт. То съответства на учението на Иисус за „Възкресението за осъждане".

Онлайн ресурс.

ВТОРО ПРИШЕСТВИЕ – обозначава в Християнската религия идеята за завръщането на *Иисус Христос* на земята в края на човешката история и идването на Божието царство. Второто Пришествие се свързва често и със Страшния (последния) съд. *Библията* не посочва конкретен ден, в който Второто Пришествие ще настъпи, но дава ясни знаци и събития, които го предшестват. Целта на Второто Пришествие е да се установи Божието царство и вече да няма болка, скръб и глад. В Библията е описан и начинът, по който Иисус ще дойде втори път. Казва се, че всяко око ще Го види в облаците и че този път Бог няма да стъпи на Земята.

*Лит.: **Софийски Стефан**. Второто пришествие. // Църковен вестник, N 41, 3 ноември 1939; **Данков**, Е. Второ пришествие на **Иисус Христос** и Възкресението на мъртвите. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1991; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 109-110; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 727-736.*

Второ Пришествие на Христос / Микеланджело, 1541 (фреска)

ВУТО – възрожденски църковен и просветен деец в Челопеч, Софийска обл. (XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 125.

ВУЧКОВ, Георги Николов (-1944) – църковен деец. Свещеник в с. Мазарачево, Кюстендилска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

ВХОД ГОСПОДЕН – *вж Цветница*

ВХОД ГОСПОДЕН В ЙЕРУСАЛИМ – *вж Цветница*

Въведение Богородично (икона)

ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО (известно още и като **Въведение на Пресвета Богородица в храма)** – един от най-големите християнски празници, почитан и от двете основни християнски деноминации – Римокатолицизъм и Източноправославие. Принадлежи към числото на дванадесетте велики празника. Българската православна църква и Македонската православна църква отбелязват празника на 21 ноември (Юлиански календар), в някои страни се отбелязва на 4 декември по нов стил. В този ден се почитат и благочестивите родители на Дева Мария *Йоаким* и *Анна*, които я въвеждат на тригодишна възраст в йерусалимския храм, изпълнявайки по този начин обета им да посветят Мария на *Бога*. С решение на Светия Синод на Българската православна църква от 1929 празникът Въведение Богородично се чества и като Ден на християнското семейство и на православната християнска учаща се младеж. Този ден става символ на въвеждането на младия човек в храма, в лоното на Църквата и Вярата, и на християнското семейство, чийто първопример са Дева Мария и съпругът ѝ – праведният *Йосиф*.

*Лит.: Въведение Богородично. // Църковен вестник, N 41-42, 30 ноември 1949; Въведение Богородично. // Църковен вестник, N 42, 27 ноември, 1965; **Левкийски епископ Партений**. Въведение Богородично. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1969; **Траянополски епископ Иларион**. Въвеждане на **Пресвета Дева** в храма. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991; **Денев**, Ив. Въведение Богородично. // Духовна култура, 1991, N 11, с. 1-6; **Траянополски епископ Иларион**. Въвеждане. // Църковен вестник, N 40, 11 ноември 1992.*

Изглед от църквата „Въведение Богородично" в Благоевград (фотография)

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – катедрала на Неврокопска епархия. Построена в Благоевград (1844). Разположена в махалата „Вароша" – Благоевград. Изградена (1840-1844) на мястото на по-стар храм, към който е имало метох на Рилския манастир и килийно училище от преди 1800.

*Лит.: **Николова**, Р. Благоевградската църква „Въведение Богородично". // Църковен вестник, N 16, 18-24 апр. 1994; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 399; **Александрова**, Елена. Ролята на църквата „Въведение Богородично" за развитието на просветата в град Горна Джумая (Благоевград) през Възраждането. // Македонски преглед, 2015, N 2, с. 79-90.*

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – следосвобожденска църква в с. Върбица, Плевенска обл. Построена в края на XIX – началото на XX в.
Онлайн ресурс.

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Горно Драглище, Разложко, Благоевградска обл. Изградена 1835. Унищожена от пожар (1959) и по-късно възстановена.

*Лит.: **Камберов**, Ст. Възобновяване и освещаване на храма „Въведение Пресв. Богородици" в с. Горно Драглище, Благоевградско. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1974; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 219.*

Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Дряново (фотография)

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Дряново. Датата на построяването ѝ – неизвестна. Опожарена 1877. Възстановена (1892).
Онлайн ресурс.

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" (известна като „Света Богородица" или Метоха) – средновековна църква в гр. Мелник. Намира се в началото на височината „Чатала", под църквата *„Свети Антоний"*. В архитектурно отношение представлява малка еднокорабна и едноапсидна сграда. Установени са два основни строителни периода. Първият се отнася към 20-те-60-те г. на XIII в. През XVII или началото на XVIII в. църквата е съборена вследствие на пожар и реконструирана наново. В края на XX в. е в руини и след археологическо проучване е реставрирана, като е покрита с полуцилиндричен свод и двускатен покрив. В долния регистър са запазени фрагменти от оригиналните стенописи, които са реставрирани в 2002-2003.

*Лит.: **Нешева**, Виолета. Църквата „Въведение Богородично" в Мелник. // Археология, 1989, N 2, с. 47-54.*

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Петрич. Гробищен храм, разположен в източната част на града. Изградена изцяло с дарение от общественика Анастас Антикаджиев. Основният камък е положен през юли 1935. Осветена (3 ноември с.г.).

*Лит.: **Гоцева**, Дивна. Храм „Въведение Богородично", Петрич. // Енциклопедия Дарителството. София, 2017.*

Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Мелник (фотография)

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" (известна още като „Долномахаленската църква") – възрожденската църква – Самоков. Построена на мястото на малка църква от XVI в., когато градът става център на Самоковска епархия. Съществуват доказателства, че тук е имало аязмо с лековита вода и метох. Обновена без разрешение от османските власти (1720). Повторно обновена (-1835), когато е и осветена. От 1853 поддържа училище и библиотека с ръкописни и старопечатни книги. След Освобождението към храма е издигната и камбанария. Основно ремонтиран след промените от края на 80-те г. на миналия век. В архитектурно отношение представлява трикорабна, едноапсидна псевдобазилика с полуцилиндрично засводяване на централния кораб, носено от два реда измазани дървени колони. По-късно изградената камбанария е долепена до западната фасада. Най-голямо богатство от интериора на храма е неговият иконостас и особено иконостасните икони.

*Лит.: **Семерджиев**, Христо. Самоков и околността му. С., 1913; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965.*

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в Стара Загора. Построена 1763. През лятото на 1837 година старата тясна вкопана църква е съборена и на нейно място с дарения е построен нов храм. След изгарянето на Стара Загора в Руско-турската война в 1881 започва събиране на дарения за възстановяването на храма. Осветена (8 октомври 1881). На 5 октомври 1912 в църквата цар Фердинанд I Български прочита манифеста за обявяване на Балканската война.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 200.*

Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Самоков (фотография)

„ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Чирпан. Построена 1834. Осветена (1835).

*Лит.: **Мурджев**, П. 125 години от построяването и освещаването на храма „Въведение Пресветая Богородици" в гр. Чирпан. // Църковен вестник, N 10, 12 март 1960.*

ВЪВЕДЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА В ХРАМА – *вж Въведение Богородично*

ВЪЗДАЯНИЕ – според Християнското учение осъществяване на Божията справедливост в зависимост от изпълнението на Божествените заповеди.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 70.

ВЪЗДВИЖЕНИЕ НА СВЕТИЯ КРЪСТ ГОСПОДЕН (или по-популярно: Кръстовден) – един от Дванадесетте велики християнски празника. Празнува се на 14 септември. Българската православна църква извършва поклонение на Кръста Господен четири пъти в годината – на третата неделя от Великия пост, наречена Кръстопоклонна, на Велики петък, на 1 август и на 14 септември. Според църковното предание Света Елена – майката на император Константин Велики – била ревностна християнка. През 326 тя се отправя към Светите места в Палестина, за да потърси гроба Господен, който два века по-рано бил затрупан от гонителите на християните. Усилията ѝ се увенчават с успех. Намерени са пещерата на гроба, както и трите кръста, зарити в земята. Кой от трите е Христовият кръст се разбира, когато чрез докосване с един от тях е възкресен наскоро починал човек. Частица от този Животворящ Кръст Елена изпраща на сина си в Цариград, а самият Кръст е положен в йерусалимския храм „Възкресение Христово". На Велики петък се изнасял на Голгота за поклонение. След време над пещерата на гроба Господен построяват храм, който съществува и до днес. Той е осветен тържествено на 14 септември 335. На този ден се събират хиляди поклонници. За да могат всички да видят Светия Кръст, епископът го повдига или го „въздвижва" над главите на присъстващите. От това „въздвижение" получава своето име и празникът. На Кръстовден кръстът се изнася в средата на храма, за да се поклонят вярващите. Прави се водосвет и свещениците ръсят с кръст по домовете за благословение. По традиция се поръсват със светена вода къщата и харманът, поднасянето на трапеза, на която свещеникът полага църковния кръст върху нова тъкана покривка. Стопаните даряват свещеника с варива и зеленчуци и най-вече с жито от новата реколта. Според фолклорните представи от Кръстовден слънцето „тръгва назад" към зимата и денят се „кръстосва" с нощта – изравняват се. Времето застудява, водите на морето и реките изстиват. Настъпва краят на летния и началото на есенния селскостопански сезон. От Кръстовден или от Симеоновден (1 септември) може да започне сеитбата на зимните житни култури. На Кръстовден се „осветява" семето за посев. В някои райони на България празникът е наречен Гроздоберник, защото започва гроздоберът, а първото откъснато грозде се освещава в църква и се раздава за здраве и плодородие. На този ден жените „кръстосват" (загърлят) многогодишните цветя в градинките си – за да не се „пресекат" китките им, защото вече може да се очакват и първите слани. А мъжете си пазят кръста (опасват го с пояс) поради захлаждането. По традиция на Кръстовден се спазва строг пост, „говеене се за кръста" и не се хапва нищо червено, като червен пипер, домати, репички, червени ябълки и червено грозде. На трапезата има само постни храни. Яде се зелник с праз лук, печена тиква, грозде. Най-възрастната жена в домакинството опича Кръстова пита (кръсташка) – обреден хляб с украса от кръст върху него. За празника се раздават пресни пити – тази „житна жертва" умилостивява стихиите, за да дарят стопанина с берекет. На този ден професионален празник имат огнеборците и чакръкчиите, а имен ден: Кръстьо, Кръстина, Кръстил, Кръстила, Кръстилена, Кръстена, Кръстан, Кръстана, Кана, Кънчо, Криста, Кристин, Кристина, Кристиян.

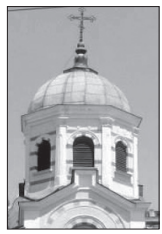

Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Стара Загора (фотография)

*Лит.: Кръстовден. // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1952; **Пандурски**, В. Празникът Въздвижение на честния кръст или Кръстовден (Ист.-литургичен поглед). // Църковен вестник, N 36, 24 септ. 1955; **Пандурски**, В. Кръстовден. // Църковен вестник, N 31, 26 септ. 1959; **Денев**, Ив. Въздвижение на честния кръст **Господен**. // Духовна култура, 1991, N 9, с. 11-15.*

Въздвижение на Светия Кръст Господен (икона)

ВЪЗДЪРЖАНИЕ – отказ да се служи на страсти и на всичко, което възпрепятства съвършенството на духа.

Лит.: Въздържанието. // Църковен вестник, N 12, 15 март 1940.

Възкресение Христово (икона от XVII в., България)

ВЪЗКРЕСЕНИЕ ХРИСТОВО – най-големият Християнски празник в България. Чества се на третия ден, след като *Иисус Христос* е разпънат на Кръст и погребан. Празната гробница е видяна от *жените мироносици*, посетили гроба. След това Иисус Христос се явява на *Мария Магдалена*, а после и на апостолите. Католическата и Протестантската църква също отбелязват Възкресение Христово. Подготовката за честването му започва в седмицата преди Великден, наричана *Страстна седмица*. Празнува се 6 дни. Вечерта преди полунощ в събота, се отслужва тържествено Богослужение. Точно в полунощ и извън храма при биене на камбаните свещеник обявява Възкресението с думите „Христос Воскресе", молещите се влизат с песнопения в храма, за да се извърши Св. *Литургия* на празника. Разликата между католици и православни, която се наблюдава в датите на отбелязване на Великден, произлиза от обстоятелството, че по отношение на Великден православните спазват допълнителното изискване Великден да не съвпада с еврейската *Пасха*. В случай на такова съвпадение католиците и протестантите отбелязват Великден, а Православната църква го отлага с един лунен месец. Една от причините „двустилните" църкви (като Българската) да не използват изцяло светския календар, е разбирането, че забраната християните да честват Великден заедно с евреите, се отнася и във времеви аспект. Докато по Грегорианския календар Великден, според тях, може да съвпадне с Пасха, с източния Великден, това не може да се случи, тъй като той следва Пасха. Освен това с исторически ход на събитията би трябвало Великден да е след Пасха. От друга страна, тъй като юлианското пролетно равноденствие изостава от реалното, понякога източният Великден се пада на второто пълнолуние след реалното настъпване на пролетта.

*Лит.: **Свраков**, Б. Догматичното и морално значение на Възкресението. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1940; **Видинския Неофит**. Светлото Христово възкресение – Великден. // Църковен вестник, N 13-14, 28 март 1953; **Пашев**, Г. Ст. Нравственото величие на Христовото възкресение. // Църковен вестник, N 19-20, 16 апр. 1955; **Панчовски**, Ив. Г. Смисъл и сила на Христовото възкресение. // Църковен вестник, N 17-18, 28 апр. 1956; **Тодоров**, Р. п. начение на Христовото възкресение. // Църковен вестник, N 17-18, 28 апр. 1956; **Маринов**, Ц. Великден ато църковен празник. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1964; **Попалександров**, П. Възкресение. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1964; **Поптодоров**, Р. Смисъл и значение на Христовото възкресение. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1986; **Траянополски епископ Иларион**. Възкресение Христово – празник на празниците. // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1991; **Йеромонах Павел (Стефанов)**. За смъртта и възкресението на **Господа Иисуса Христа**. // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1991; **Коев**, Т. Възкресение и живот. // Духовна култура, 1991, N 4, с. 1-7; **Йоан Дамаскин**. За Възкресението. // Духовна култура, 1995, N 4, с. 1-3; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 437-438.*

Герб на възкресенците (фотография)

ВЪЗКРЕСЕНЦИ – католическа религиозна институция, основана от БогданИнски. Обществото е основано в Париж, (17 февруари 1836) от БогданИнски, Петър Семененко и Ероним Кайзиевич. Разделено на три провинции и един регион – Полска, Американска и Канадска провинции и Бразилски регион. В повече от дванадесет страни по света служат над 450 братя-възкресенци. Общността има мисии в Италия, Полша, България, Австрия, Германия, Канада, Съединените щати, Бразилия, Боливия, Австралия, Бермудските острови, Мексико, Украйна, Беларус, Словакия и Израел. Една от основните цели на обществото е осигуряването и подобряването на религиозното образование. Папа Пий IX се обръща към общността на Възкресенците с молба да основе мисия в българските земи, където е вече подписана уния между българите и Светия Престол. През пролетта на 1863 отец Карол Качановски и брат Марцин Янсус пристигат в Цариград и след няколко месеца се установяват в Одрин. Там те организират първото училище, което с времето се превръща в Българо-католическа гимназия. Голяма част от възпитаниците му се включват в изграждането на държавността на Княжество България след 1878. Възкресенците също обслужват и различни енории по българските земи – една от тях е униатската общност „Света Троица" в Малко Търново. Първият българин-възкресенец е отец Константин Кертев, родом от Стара Загора. През 1931 отците възкресенци основават семинария в Стара Загора. В нея са подготвяни момчета, завършили начално образование, за да продължат духовното си образование във висшата семинария на възкресенците в Краков. Семинарията разполага с богата библиотека от книги, пренесени от Одрин. Възпитаници на семинарията са архимандрит Рафаил Пеев и архимандрит Купен Михайлов. Поради конфискуване на сградите на семинарията тя е затворена (1953), а мисията на възкресенците в Стара Загора е закрита (1960). В началото на 90-те г. на XX в. в Малко Търново се установява отец Роман Котевич от Полша, който възстановява мисията на ордена в България. Отците възнесенци се грижат също за енориите в Бургас, Варна и Шумен.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 409.*

ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ (известно още и като Възнесение Христово или Спасовден) – християнски празник. Отбелязва момента, когато Иисус Христос, според поверието, се възкачва на небето. Празникът е 40 дни след Възкресението и винаги се пада в четвъртък – 39 дни след първия ден на Великден. Имен ден е за Спас и Стас.

*Лит.: **Тодоров**, Т. А. Възнесение. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1959; **Стоянов**, П. Възнесение **Господне**. // Църковен вестник, N 23, 29 май 1965; **Кирил**, **Патриарх Български**. Възнесение. // Църковен вестник, N 23-24, 11 септ. 1967; **Златев**, К. Възнесение. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991; **Коев**, Т. Възнесение **Господне**. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 1-8; Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 193-194.*

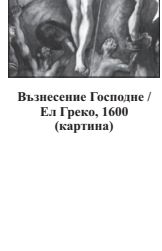

Възнесение Господне / Ел Греко, 1600 (картина)

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – *вж „Свети Спас" – църква във Велико Търново*

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в Ботевград. Построена на мястото на параклис, върху чиито основи е издигната по-късна църква под името „Свети Георги" (1864). През 1826 към нея функционира килийно училище. През 1860 върху основите на старата църква „Свети Георги" е построен храмът „Възнесение Господне". В двора на църквата се намират гробове на някои ревностни богомолци, а също така и на руски воини, сражавали се в Арабаконак по време на Освободителната война. Под трите руски паметника почиват тленните останки на осем от руските воини, загинали в сражението под Маркова чука и Арабаконак. Паметниците са издигнати през 1878.

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – *вж „Свети Спас" – църква във Велико Търново*

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в с. Гаганица, обл. Монтана. Построена 1823. Преустройвана и доизграждана на няколко пъти. В архитектурно отношение – еднокорабна, едноапсидна постройка. Лобно място на участниците във въстанието на Манчо Пунин (1836).

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в с. Мало Бучино, Софийско. Началото на строежа ѝ започнат на 30 юли 1995.

*Лит.: **Николова**, Зл. Нова църква „Възнесение Господне" в с. Мало Бучино. // Църковен вестник, N 32, 7-13 авг. 1995.*

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в квартал Гниляне, гр. Нови Искър. Първата копка на храма направена 2008. Осветен (2016).

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" (или „Свети Спас") – възрожденски Православен манастир край гр. Крушово, Вардарска Македония. Намира се в гориста местност в подножието на „Църн връх". Издигнат 1826 или 1836.

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в гр. Мизия, Врачанска обл. Построена 1872.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 221.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – униатски храм в Пловдив. Изграждането му започва в края на 1927. Още е недовършен, когато е сринат от последвалото Чирпанско земетресение (1928). Наново построен между новата сграда на католическия колеж и сграда на семинарията. Заслуга за строителството и осигуряване на средства има апостолическият делегат в България *Анджело Ронкали*. Осветен от екзарх Кирил Куртев (1931). Архитектурата му представлява трикорабна базилика с ясно подчертани белези на източноправославното църковно строителство. Под църквата има голяма крипта, където, редом с портретите на папа *Йоан XXIII* и на *Петър Парчевич*, се пази и портретът на архитект Камен Петков, проектирал много от новите католически храмове в Пловдивско след земетресението през 1928. Вътрешната украса е донесена от Одрин. Централната част на иконостаса е била в параклиса на семинарията на отците-успенци в Одрин. Проектът за витражите е на българския художник Недялко Бояджиев, а изпълнението на цветните стъкла и оловни рамки е направено във Франция. Храмов празник – 39 дни след Великден. Храмът се стопанисва от отците – успенци.

Изглед от сградата на храма „Възнесение Господне" – гр. Пловдив (фотография)

*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 131-140.*

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" (или „Свети Спас") – възрожденска църква в с. Покровник, Благоевградска обл. Построена 1890. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с полуцилиндрична апсида, женска църква и пристроен открит нартекс. Цялата живопис – по стените, иконостаса и църковните мебели е дело на банския зограф Михалко Голев. Всички иконостасни икони са рисувани също от Голев (1891 и 1892).

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 401.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" (или „Свети Спас") – възрожденска църква в с. Раздол, Малешевско. Изградена 1913. Иконите в храма са рисувани в 1913-1914 от видния зограф Гаврил Атанасов.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 360.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в София. Изградена в периода 2003-2011.

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – следосвободенска църква в с. Спасово, община Генерал Тошево, Добричка обл. Построена 1894. Издигната камбанария на три етажа. В периода 1924-1940 Богослужението се извършва от румънски свещеник на румънски език. След връщането на Южна Добруджа към България (1940), отново се връща Богослужението на български от български свещеник.

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – средновековна църква в Старо село, Пернишка обл. Построена 1761. Изографисана през втората половина на XIX в. По стените ѝ има изрисувани ликовете на няколко български владетели – хан Тервел, цар Давид, както и на много български светци.

Онлайн ресурс.

„ВЪЗНЕСЕНИЕ ХРИСТОВО" – *вж „Свети Спас" – църква във Велико Търново*

ВЪЗНЕСЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ СПАС" – гр. Долна баня. Намира се в полите на Източна Рила на запад от острия рид Сакарджа. Около V в. римският император Костанций Хлор основал град на свое име, който бързо станал един от най-големите градове на Римската империя. Намирал се на територията на днешните „Вили Костенец". Възникнал като резиденция на Костенския митрополит. В него кипял богат духовен живот до XIV в. След превземането на Константция от османските нашественици оцелялото население се скрило зад дебелите манастирски стени. Дълго се отбранявало, но османците превзели манастира. Загинал храбрият деспот. Останалите закрилници успели да сторят две неща, които се помнят: изнесли книгите и ценностите на манастира и ги проводили до Атон и погребали войводата си в гробницата на основателя на манастира. През 1660 по пътя си към Якоруда ордата на Караимам Хасан Ходжа опожарила всичко по пътя си. Останали само руини. През XVIII в. местното население издействало ферман от Високата порта за възстановяване на манастирските килии. Един от османските чифликчии открил на мястото пред манастира полуобгоряла икона на Свети Архидякон Стефан и я подарил за „българска джамия". Оттогава всяка година признателните долнобанци празнуват своя празник „Възнесение Господне". След Освобождението на България от османско иго църковното настоятелство на тогавашното с. Долна баня се обърнало към проф. Кръстьо Миятев, който през 1924-1925 извършил частични разкопки на манастира и открил основите на древния храм. Върху тях е изграден малък параклис, осветен на 29 май 1927, датата, на която тогава се е празнувал Спасовден. Манастирът е недействащ и отваря врати за посещение на Спасовден.

Изглед от Възнесенски манастир „Св. Спас" – гр. Долна баня (фотография)

Онлайн ресурс.

Български турци напускат страната (фотография)

ВЪЗРОДИТЕЛЕН ПРОЦЕС – опит на Българската държава да наложи насилствена асимилация на мюсюлманското население (турци, помаци, татари и роми) в страната. Идеолози на Възродителния процес са Тодор Живков, Милко Балев, Георги Атанасов, Пенчо Кубадински, Стоян Михайлов, Александър Лилов, Димитър Стоянов, Петър Младенов, Георги Танев, а от партийния елит на българските турци – Шукри Тахиров (Орлин Загоров), Сюлейман Гавазов, Али Алиев, Фахредин Халилов (Камен Калинов), Юсеин Мемишев, Мустафа Мюслюмов, Мехмед Бейтуллов (Максим Благоев), Исмаил Джамбазов и други. Започва в началото на 70-те и продължава до края на 80-те г. на миналия век. Освен насилствената смяна на имената конкретните мерки по осъществяването на тази политика включват и забрани и ограничения, засягащи основни права. Забранява се употребата на турски език. Ограничава се още по-драстично практикуването на *Исляма* и посещението на джамии. Традиционните мюсюлмански погребални ритуали са заменени със „социалистически". Стриктно се прилага забраната за обрязването на мюсюлманските момчета. Забранява се носенето на традиционното облекло на представителите на мюсюлманската общност, особено на шалвари от жените. Кампанията за масово преименуване протича паралелно с масова смяна на личните документи в цялата страна във връзка с въвеждането на единен граждански номер. Ескалацията, която започва на 24 декември 1984, продължава до февруари 1985. В нея са ангажирани всички структури на администрацията, репресивния апарат и казионните организации на тоталитарния режим, като само за два месеца са преименувани над 800 хил. души, като, освен тях, са обхванати и починали хора. Първоначално кампанията за преименуване обхваща Южна България, а решение за разширяването ѝ в Северна България е взето на съвещание, проведено на 18 януари 1985. На него министър-председателят Георги Атанасов за пръв път използва наименованието „Възродителен процес". Още в самото начало насилственото преименуване предизвиква съпротивата на турското население, която на места прераства в открити демонстрации и бунтове. На 25 и 26 декември 1984 има демонстрации в селата Бенковски, Каялоба, Горски извор, Могиляне, Пресека и Добромирци, в резултат на които има и убити. Има протести и на много други места в Източните Родопи, за потушаването на които е сформиран специален кризисен щаб. Активирани са Българската народна армия и силите на МВР. На 17, 18 и 19 януари 1985 са бунтовете в Ябланово край Котел, които са потушени след намесата на танкови войски на Трета българска армия. Загиват 8 души (включително едно бебе), стотици са бити и задържани, а 517 човека са изпратени в лагера в Белене. След 1985 съпротивата добива организирани форми. На 9 март 1985 на гара Буново от протурски терористи е взривен вагонът за майки с деца на влака София – Бургас. При Атентата на гара Буново загиват 7 души – 3 деца и 4 жени, тежко ранени са 9 души (включително 2 деца). Във Варна през 1985 е образувана организацията „Турско национално-освободително движение в България". В края на 80-те г. сред управляващите нараства притесненията от провал на кампанията за преименуване на турците, която довежда до консолидиране на турската общност и противопоставянето ѝ на режима, както и от задълбочаващи се външнополитически проблеми. Докато някои партийни функционери предлагат смекчаване на мерките, водещата линия, поддържана най-активно от Тодор Живков, е за тяхното задълбочаване, като се разглеждат възможности за разселване на турски семейства в други части на страната и изпращане на децата в интернати. Втора вълна от съпротивителни действия се развива в периода 1988-1989. Тя изиграва значителна роля за оформянето на открито гражданско противопоставяне на комунистическия режим в последните му години. Повечето от формиращите се в контекста на Перестройката дисидентски групи – Независимо дружество за защита правата на човека, Независим профсъюз „Подкрепа", „Комитет 273", Клуб за подкрепа на гласността и преустройството, „Екогласност" – се обявяват срещу Възродителния процес. През втората половина на 1988 несъгласни с Възродителния процес турци и помаци се присъединяват към Независимото дружество за защита на правата на човека. На 13 ноември 1988 е учредена Демократичната лига за защита на правата на човека в България с председател Мустафа Юмер и секретари Сабри Искендер и Али Орманлъ. През април 1989 в Джебел е основано „Дружество за подкрепа – Виена 89". Исканията на тези организации и техните членове за гарантиране на малцинствените права в България получават гласност основно чрез изявления в западни радиостанции като Свободна Европа, Дойче веле и Би Би Си. Тези сдружения са в основата на „Майските събития" от 19 до 27 май 1989, разразили се главно в Североизточна България, които се изразяват в гладни стачки, походи, демонстрации, митинги – своеобразна кулминация на борбата на турското население в България за демокрация и човешки права. Целта е да се привлече вниманието на световната общественост и специално – на симпозиума на ОССЕ „Свободата на духа и човешките измерения в Европа" в края на май 1989 г. в Париж. Непосредствено след Майските събития няколкостотин активни участници в протестите и други, смятани за неблагонадеждни турци, главно представители на интелигенцията, са експулсирани в Югославия, Унгария и Австрия. На 29 май Тодор Живков произнася дълга реч по телевизията, в която призовава Турция да отвори границата си, за да могат желаещите български турци да напуснат страната, и на 3 юни турското правителство приема предложението. През следващите седмици започва кампания за прибързано изселване под натиск на около 1/3 от засегнатото население. Официалната позиция на режима е, че става дума не за изселване, а за туристически пътувания, поради което кампанията обикновено е наричана с евфемизма Голямата екскурзия. Изселените разполагат с много малко време, в което да съберат личните си вещи, но не и да организират продажбата на имотите си. Много от тях остават и до днес в Турция, след като са преминали границата с каруци, които теглят сами. Повечето от имотите им са незаконно заграбени от държавата. Турското правителство е неподготвено за приемането на такъв брой бежанци и, изправено пред хуманитарна криза, затваря границата на 21 август, въпреки протестите на опозицията и общественото мнение. Около 40 хил. изселници се връщат обратно в България преди изтичането на тримесечните им визи, а до края на 1990, когато след падането на БКП от власт, преминаването на границата се улеснява, броят им достига 150 хил. души (около 40% от заминалите). След пленума на ЦК на БКП (10 ноември 1989) в столицата и по площадите на мюсюлманските села в цяла България започват протести с искания за връщане на имената. В резултат на това на 29 декември 1989 извънреден пленум на ЦК на БКП приема решение за връщане имената на българските мюсюлмани. Заради Възродителния процес през 1991 са повдигнати обвинения срещу тогавашни държавни ръководители и членове на Политбюро на ЦК на БКП: Тодор Живков – председател на Държавния съвет и генерален секретар на БКП, ген. Димитър Стоянов – министър на вътрешните работи, Петър Младенов – министър на външните работи, Георги Атанасов – министър-председател и Пенчо Кубадински. Първоначалният състав на обвинението е чл. 162, ал. 1 от Наказателния кодекс и се отнася до проповядване и подбуждане на расова и религиозна вражда. През 1993 обвинението е заменено с ново, формулирано като „престъпление по служба". През следващите години делото е разделено на 5 отделни дела. През февруари 1995 Военната колегия на Върховния съд, при поредно връщане на делото за доразглеждане, издава изрично указание да бъдат разпитани всички, които имат отношение към репресиите в периода 1984-1989. Това значително забавя и затруднява по-нататъшните следствени действия. В края на 1997 обвинителният акт е внесен, но след няколко месеца състав на Върховния касационен съд връща делото за доразследване с аргумента, че това указание не е изпълнено. През 1998 делото е прехвърлено от прокуратурата на Въоръжените сили към Софийската военна окръжна прокуратура заради промяна в Наказателно-процесуалния кодекс. В началото на 2007 има изказвания от прокуратурата, че делото може да бъде прекратено заради изтичане на давността. Междувременно обвиняемите умират от старост: Кубадински (1995), Живков (1998), Стоянов (1999) и Младенов (2000). На 11 януари 2012 Народното събрание приема декларация, внесена от Синята коалиция, с която се осъжда опитът за насилствена асимилация на българските мюсюлмани.

*Лит.: **Груев**, Михаил и др. Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим. С., 2008; **Иванов**, Михаил. Документални страници за „Възродителния процес" (1984-1989) <omda.bg>. // Обектив, 2008, N 161 (ноември – дек.); 2009, N 162 (февр.).*

ВЪЛЕВ, Г. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (началото на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛЕВ, Димитър (-1944) – църковен деец. Свещеник в с. Костиево, Пловдивска обл Убит. *Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.*

ВЪЛКАНОВ, Борис Георгиев (1900- 12.IX.1944) – църковен деец. Роден в с. Чакале, Сливенска обл. Завършва семинария в Черепиш. Свещеник в с. Кирилово, Старозагорско. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 28; Църковен вестник, N 22, 15-30 ноември 2003.

ВЪЛКАНОВ, Петър (– 10.IV.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Тръстеник, Плевенско. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 38.

ВЪЛКО – възрожденски църковен и просветен деец в Чирпан (началото на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛКОВ, Васил В. (– 2.X.1944) – църковен деец. Завършва Свещеническото училище в Черепишкия манастир. Свещеник в с. Горни Дъбник, Плевенска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 29; ***Николов****, М. Зависта. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2003.*

ВЪЛКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долно Чамурлий, Добруджа (50-те –70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛКОВ, Георги – църковен деец. Свещеник в с. Кандъ-буджак, Добруджа (1876-1894).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛКОВ, Георги – църковен деец. Свещеник в с. Кандъ-буджак, Добруджа (1876-1894).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛКОВ, Димитър (– 4.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Смилец, Панагюрско, Пазарджишка обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.

ВЪЛКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Камено поле, Врачанско. Свещеник в с. Бутан, Оряховско, дн. Врачанска обл. (70-те г. на XIX в.). Член на революционния комитет в селото.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛКОВ, Лазар – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлово (началото на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 126.

ВЪЛКОВ, Никола Георгиев (– 27.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Верен, Чирпанско, Старозагорска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 37.

ВЪЛКОВ, Спас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 127.

ВЪЛКОВ, Стефан (-1878) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. Учи в българско взаимно училище в Цариград, след завършването на което е учител в него. Учител и в родното си село, където основава взаимно и девическо училище (1855-1865). Инициатор за построяване на нова училищна сграда (1866). Ръкоположен за свещеник (1867). Първи председател на жеравненското читалище (1870). Сътрудничи на „Цариградски вестник" (1849-1851; 1854-1855; 1857). Автор и преводач на *„Предвещателний календар на знаменитаго астронома Казамия, който съдържа общий преглед на годината 1855"* (Цариград, 1855). Превежда от гръцки език *„Послание на Господа нашего Иисуса Христа"* (1867) и *„Турский буквар за българските юноши..."* (Цариград, 1856).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 127.

ВЪЛКОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник във Върбица, Шуменска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 127.

ВЪЛКОВ, Христо – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Тъжа, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Свещеник в родното си село (60-те – 70-те г. на XIX в.). Участник в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание 1875.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 127.

Славчо Вълчанов (фотография)

ВЪЛЧАНОВ, Славчо (16.VII.1940 – 28.I.2013) – богослов, библеист, преводач от староеврейски, арамейски и Новозаветен гръцки. Роден в с. Ивански, Шуменско. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София (1967). Доктор по богословие (1971). Преподавател в Духовна академия „Св. Климент Охридски", Богословския факултет при Софийски университет „Св. Климент Охридски", Нов български университет, Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий", Пловдивския университет „Св. Паисий Хилендарски" и Шуменския университет „Епископ Константин Преславски". Преподавани дисциплини: *Свещено Писание* на *Стария Завет*, Библейско богословие и Староеврейски език. Участва в Българско библейско дружество и в редактирането на списанията „Духовна култура" и „ Богословска мисъл". Автор на *„Тълкуване на книгата на Пророк Даниил: Пособие за изпитните събеседвания на свещениците"* (С., 1975); *„Тълкуване на Дванадесетте пророци: Пособие за изпитните събеседвания на свещениците"* (С., 1977); *„Вечното в двата Библейски Завета: Сб. с материали по библеистика"* (Велико Търново, 1993 /в съавт. с прот. Николай Шиваров/).

Лит.: Опелото на проф. ***Славчо Вълчанов*** *в катедралата „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013.*

ВЪЛЧЕВ, Васил (-1924) – просветен и църковен деец. Роден в с. Владимирово, Добричка обл. Учи в Девня, Варненско. Килиен учител в гр. Добрич (1862-1868). Учител в с. Победа, Добричка обл. (1868-1869), след което до края на живота си е свещеник в Балчик и родното си село.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 128.

ВЪЛЧЕВ, Василий (-1924) – църковен деец. Свещеник в с. Вратарите, Добричка обл. (1873). Спомоществувател на „Нещастна фамилия" от В. Друмев (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 128.

ВЪЛЧЕВ, Георги Петров – *вж Генадий Мелнишки*

ВЪЛЧЕВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бунар хисар, Източна Тракия (1870-1907). Спомоществувател на „Нещастна фамилия" от В. Друмев (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 128.

ВЪЛЧЕВ, Иван Григоров – *вж Пахомий Зографски*

ВЪЛЧЕВ, Иван П. Димитров (1886 – 6.VI.1955) – просветител и църковен певец. Роден в гр. Бунар Хисар (Одринска Тракия). Завършва Цариградската духовна семинария. До Балканската война 1912-1913 е учител и църковен певец в родния си град. През 1913-1951 е църковен певец в гр. Айтос и диригент на хора при храма „Св. Димитър".

Лит.: ***Динев****, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

ВЪЛЧЕВ, Илия (-1859) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Кортен, Новозагорско, дн. Сливенска обл. Учител в килийното училище в Нови пазар (1840-1846). По-късно ръкоположен за свещеник. Убит от турците. Свещеник в Бунар Хисар, Източна Тракия (1870-1907). Спомоществувател на „Нещастна фамилия" от В. Друмев (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 128.

ВЪЛЧЕВ, Нейко – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Сърнево, Старозагорска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Един от основателите на читалището в селото. Участник в подготовката на Старозагорското въстание 1875.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 129.

ВЪЛЧЕВ, Христо – църковен деец. Роден в с. Калипетрово, Силистренска обл. Свещеник в родното си село (1864-1884). Митрополитски наместник (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 129.

ВЪЛЧЕВ, Христо Иванов – *вж Харитон Драговитийски*

ВЪЛЧО – църковен деец. Свещеник в Хасково (50-те г. на XIX в.). Спомоществувател на „Кратко землеописание" от Г. Икономов (1856).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 129.

ВЪЛЧО – възрожденски църковен деец и книжовник. Роден в гр.Етрополе. Свещеник в манастира „Св. Троица" край града (първите десетилетия на XVIII в.). Занимава се и с книжовна дейност.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 129.

ВЪЛЧОВ, Беро – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Етрополе. Свещеник в църквата „Св. Архангел Михаил" (втората половина на XVIII в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 129.

ВЪНШЕН ЕПИСКОП – така се назовал император Константин Велики, за да изрази съпричастността си към Църквата. Показвало се, че императорът има функциите на епископ, но „външен", т.е. не от състава на самия клир.

Онлайн ресурс.

ВЪРБАНОВ, Константин – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Самоков. Учи в училището в Рилския манастир. Учител в с. Макоцево, Софийска обл. По-късно възведен в архимандритско достойнство. След Освобождението ректор на Богословското училище в Самоков.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ВЪРБАНОВ, Лило Кънчев – *вж Антим Великотърновски*

ВЪРБАНОВ, Стамат – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Драганово, Горнооряховско, дн. Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ВЪРБАНОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Роден в Шумен. Свещеник в с. Ушинци, Разградска обл. (1870-1875), по-късно и в с. Изгрев, Варненска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ВЪРБАНОВА, Гликерия Николова – възрожденски просветен и църковен деец. Родена в Сопот. Приема монашески сан. Първата учителка във взаимното училище в Тетевен. Игуменка на женския манастир „Успение Богородично" и учителка в Сопот след 1872.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ВЪРБОВСКИ МЪЧЕНИЧКИ – жени-мъченици от с. Върбово, Смолянско. Селото е заселено от българи от Източни Родопи към 1720, бягащи от потурчванията. Около 10 октомври 1878 башибозук откъм с. Брезе напада и се разправя със селото. За другото с. Върбово, днес в община Чупрене, Видинско, се знае, че, заедно с манастира, е унищожавано от кръстоносци при папските походи към Йерусалим, и окончателно заличено при османското нашествие с клането. Свързано с името на Галатинска мъртвина и чак много по-късно мястото е заселено отново. Веднага след 9 септември 1944 комунистите довеждат и убиват няколко лица в църквата „Св. Георги".
Онлайн ресурс.

ВЪРГОВ, Христо (7.VI.1876 – 1952) – църковен деец. Роден в с. Свежен, Карловско (дн. Пловдивска обл.). Завършва Богословското училище в Самоков (1896) и Духовна академия в Казан (1902). Учител в Педагогическото училище в Казанлък (1903-1905), преподавател във Военното училище в София (от 1905). Паралелно с това е секретар на образуваната Богословска академическа група за реформи в Църквата на началата на съборността. Уволнен от служба (1920), отдава се на публицистика и изнасяне на сказки в религиозно-реформаторска насока. Взема участие в Църковния събор (1921-1922). Автор на „Конституцията на Българската православна църква" (1921), „Обновена, жива християнска църква" (1922). Повлиян от религиозно-философските идеи на руския писател Василий *Розанов* и други християнски мислители в Русия.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 106, бел. 2 под линия; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 179, 189, 191, 262, 269, 329-332, 772...*

ВЪРХОВЕН ЦЪРКОВЕН СЪВЕТ ПРИ СВЕТИЯ СИНОД НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – избран от Третия църковно-народен събор (май 1953) със задача да се грижи и ръководи общите финансово-държавни дела на Българската православна църква. Действа като постоянен орган на Църковно-народния събор. В състава на Върховния църковен съвет са включени двама църковни служители и двама миряни. Дейността му се ръководи от патриарха или от упълномощено лице.
*Лит.: **Поптодоров**, Р. Положението на Българската православна църква в Народна република България (По случай 25-год. от Социалистическата революция в България). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969; **Видински митрополит Филарет**. Същност и значение на Върховния църковен съвет при Св. Синод на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1983; **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1990.*

ВЪТА – *вж Самуил Рончев*

ВЪТРЕШНА МАКЕДОНООДРИНСКА РЕВОЛЮЦИОННА ОРГАНИЗАЦИЯ – националноревюлюционна организация на българското население в Македония и Одринско, което по волята на западноевропейските велики сили, изразена на Берлинския конгрес 1878, остава отново в пределите на Османската империя. Създадена в Солун (23 октомври 1893). Цел – борба за изпълнение на обещанията, залегнали в чл. 23 на Берлинския договор 1878. Революционната тактика на организацията не се споделя от Българската екзархия. Като официално учреждение на Османската империя, последната не може да заеме друга позиция освен изразената от нея. Макар че отделни нейни служители възпрепятстват изграждането на революционни комитети в двете области, налице са и моменти на сътрудничество. Екзархията дава съгласието си за назначаване на лица на ВМОРО за учители и свещеници в редица селища, които наред с пречките си просветни и църковни задължения, извършват и определена революционна дейност – основават и възглавяват комитети на организацията.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 53-61.*

Вяра в Бог – Христос в Галилейско море / Джакопо Тинторето, 1575 (картина)

ВЯРА – според Християнството даване на твърда увереност в онези неща, за които човек се надява, убеждения за неща, които не се виждат. В църковен смисъл Вярата е нещо, чрез което хората, като част от материалния свят, разбират Бога като една по-висша действителност – духовната.
*Лит.: **Радева**, В. Християнската вяра. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1991; **Атанасов**, Сл. Функциите на вярата. // Църковен вестник, N 22, 3 юни 1992; Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 66-695.*

Г

ГАБЕРОВ, Димитър – църковен деец. Свещеник в гр. Струмица, Вардарска Македония (1846).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ГАБРЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ДИМИТЪР" (известен още и като Чукуровски манастир). Разположен е на ок. 2 км югоизточно от софийското с. Габра, община Елин Пелин. Патрон на манастира е *Св. Димитър*, затова често е наричан от местните жители „Св. Митър" (Димитър) или просто „Манастиро". Построен 1866. Църквата изографисана (1867) от самоковските зографи Константин Геров и ученика му Костакия.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 6.

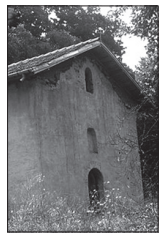

Изглед от Габренския манастир „Св. Димитър" (фотография)

ГАБРОВСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" – *вж Соколски манастир „Успение Богородично"*

ГАВРАИЛ (XVII в.) – йеромонах. Книжовник и миниатюрист. Живее в манастира „Св. Успение Богородично" край гр. Батановци, Пернишка обл. Преписва и украсява Евангелие, което се съхранява в Националния църковен историко-археологически музей в София.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 237.

ГАВРАИЛ – монах. Игумен на Рилския манастир (1811).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ГАВРАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Гурково, Старозагорска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ГАВРАИЛ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Разлог (средата на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ГАВРИИЛ – архангел, който в *Юдаизма*, *Християнството* и *Исляма* открива посланията на *Бога*: той известява *Дева Мария* за предстоящото Рождение на *Иисус Христос* и нейната смърт, а на Мохамед диктува *Корана*. Един от двамата архангели, посочени в *Библията* по име – вторият е Михаил. Гавриил, прати да разтълкува видението на *Даниил* и да му даде пророчеството за 70-те седмици. Често е изобразяван на северните порти на иконостаса. Гавриил е и един от щитоносците на герба на Руската империя.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 10. Москва, 2005, с. 187-193.

ГАВРИИЛ (светско име: Горги Милошев) (17.IV.1912 – 4 .III.1996) – висш македонски духовник. Роден в Скопие. Завършва германистика и славистика в Скопския университет (1936). Ръкоположен в свещенически сан (1942) и получава назначение във Велес. Избран за митрополит (1978). Първи македонски еп., който възстановява древната традиция за осветяване водата на р. Вардар. Поради старост и боледуване се оттегля на покой (1993).
Онлайн ресурс.

ГАВРИИЛ I (-1596) – Цариградски патриарх за няколко месеца през 1596. В 1594 митрополит на Солун и сподвижник на Цариградския Патриарх Йеремия II. Участва в Св. Синод, свикан през май 1593. Избран за Цариградски патриарх през февруари 1596, след отстраняването на Матей II, поради нередовност на избора. Смятан е за добър прелат и издигането му на трона е посрещнато с надежда да разреши много от проблемите пред църквата. Скоро обаче се разболява и през юли или август с.г. умира. Според слухове бил отровен.
Онлайн ресурс.

ГАВРИИЛ ВЕЛБЪЖДСКИ (XII в.) – византийски духовник, епископ на Велбъжд. Името му е засвидетелствано в един моливдовул (оловен печат), съхраняван в колекцията на Fogg Art Musseum N 215, намираща се сега в Центъра за византиоложки проучвания към Харвардския университет – Дъмбъртън Оукс във Вашингтон, САЩ. Според текста печатът принадлежи на Гавриил, родственик на архиепископ на България и епископ на Велбъжд.
*Лит.: **Йорданов**, Иван. Печати на Епископи на Велбъжд (Кюстендил) от XI-XII в. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 4, 1992, с. 219-225.*

ГАВРИИЛ ЛЕСНОВСКИ – *вж Преподобен Гавриил Лесновски*

ГАВРИИЛ ЛОВЧАНСКИ (светско име: Цветан Методиев Динев) (16.VII.1950 –) – висш духовник. Роден в София. Живее с родителите си в Чехословакия (1953-1966), където завършва основно образование. Завръща се в България и завършва Висшия институт по архитектура и строителство (1959). Премества се да живее в *Клисурския манастир „Света Петка"* край Банкя (1973). Приема монашество (1979). Игумен на манастира (от 1979). Завършва задочно Софийската духовна семинария (1984). Специализира в Московската духовна академия (1984-1986). Защитава докторат по богословие на тема: „Характерни черти на подвига на руските подвижници на благочестието през XIX в." (1986). Предстоятел на Българското църковно подворие при Московската патриаршия (1986-1991). След завръщането си в България е протосингел на Софийската митрополия, а от 1994 отново е игумен на Клисурския манастир „Света Петка". По време на разкола (1998) поддържа единството на Българската православна църква срещу *Алтернативния синод*. Хиротонисан в епископски сан (1998) и назначен за викарий на Софийския митрополит. Избран за Ловчански митрополит (21 януари 2001). В 2007 назначен за ръководител на Работната група по въпросите на религиозното образование при Синода. От 2009 оглавява Върховния църковен съвет на Синода, а през 2011 – и Културно-просветния му отдел. Почетен гражданин на Ловеч от 26 март 2015.

Гавриил Ловчански (фотопортрет)

*Лит.: **Ловчански митрополит Гавриил**. // Църковен вестник, N 4, Извънредно изд., посв. на избора и интронизацията на **Ловчанския митрополит Гавриил**, февр. 2000; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 110-111; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 347.*

Per aspera ad astra!

ГАВРИИЛ НЕВРОКОПСКИ (светско име: Георги Галев) (– 17.I.2008) – висш духовник. Роден е в с. Гърмен, Гоцеделчевско, дн. Благоевградска обл. Завършва Духовната академия (1970) след приема на монашество в Рилския манастир. Заема отговорни постове в Българската православна църква. Преминава към Алтернативния синод (1992) и е ръкоположен от митрополит Пимен Неврокопски за Стобийски епископ. На Всеправославния събор в София (1 октомври 1998) се разкайва и хиротонията му е призната „по крайно снизхождение". Приет в единството на Българската православна църква със сан епископ и титлата Константинийски. Отказва да служи като викарий на Неврокопския митрополит и се връща в Алтернативния синод. Избран за Неврокопски митрополит (1999). Въдворен в катедралата „Въведение Богородично" не от архиереи, а от местното свещенство. След края на разкола в Благоевград (2004) не се покайва и се оттегля в родното си село.

Онлайн ресурс.

ГАВРИИЛ СВЕТОГОРЕЦ (светско име: Миалче Кирилов Парнаджиев) (10.III.1926 – 12.I.1990) – духовник. Роден в гр. Щип, Вардарска Македония. Завършва гимназия в родния си град. В 1944 се включва в Съпротивителното движение като партизанин. В 1947 служи в Корпуса на народната отбрана, в граничарска част. Уволнява се като сержант с орден „Заслуги за народа". След демобилизацията известно време е на служба в градския народен комитет в Щип. Записва се в Художествения факултет на Белградския университет. След дипломирането си (1955) е преподавател по изкуства и история на изкуството в гимназията и Педагогическото училище в Щип. В 1963 заминава за Света гора. Приема монашество в „Свети Павел". Връща се в Югославия и обикаля няколко манастира – Побожкия, „Успение Богородично" край Матка и Марковия. От декември 1975 е игумен на Лесновския манастир. Хиротонисан в епископски чин, с титла Велички (1989). Автор е на много прозаични и поетични творби на духовно-морални теми. Обявен за светец от Македонската православна църква.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 65-66.*

ГАВРИИЛ V СРЪБСКИ (17.V.1881 – 7.V.1950) – черногорски и сръбски висш духовник. Роден в с. Вруйци, Черна гора. Приема монашество (1900). Завършва Богословското училище в Призрен, след което е учител. Завършва богословие в Атина с докторат (1909), след което е секретар на Хилендарския манастир в Атон. Избран за Рашко-Призренски митрополит (1 декември 1911). След края на Балканската война 1912-1913 е Печки митрополит и архиепископ. На тази длъжност остава до избухването на Първата световна война през лятото на 1914. Интерниран в гр. Сегед (Унгария). Подложен на издевателства, заболява. Преместен в гр. Улцин, Черна гора. След смъртта на митрополит Митрофан Черногорски (1920) заема неговия пост в Черна гора, която вече е включена в пределите на триединното Кралство на сърбите, хърватите и словенците. Избран за Сръбски патриарх след внезапната смърт на Патриарх Варнава (1938). Обявява се против въвличането на Югославия във Втората световна война като съюзник на държавите от хитлеристката ос (1941). След окупирането на страната от Третия райх отказва да напусне страната. Задържан от хитлеристките власти и репресиран. След категоричния отказ да служи на окупаторите, през лятото на 1944 е хвърлен в концентрационен лагер Дахау. Освободен (8 май 1945). Веднага пристъпва към възстановяването и укрепването на Сръбската православна църква. Умира в Белград.

Онлайн ресурс.

ГАВРИЛ (XIV в.) – книжовник. Сътрудник на митрополит *Яков Серски*. Направил препис на един цветен триод, който заедно с други ръкописи бил изпратен от висшия духовник в дар на манастира „Света Богородица" – Синая.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 403.*

ГАВРИЛ – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Горна Оряховица (нач. на 40-те г. на XIX в.). Участник в Нишкото въстание 1841.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ГАВРИЛ – монах от Света гора. Свещеник и в Лясковец (60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.

ГАВРИЛ БИСТРИЧАНИН (светско име: Гаврил Петров) – възрожденски църковен деец. Роден във Враца. Архимандрит. Игумен на Бистричкия манастир (във Влашко) през 30-те и 40-те г. на XIX в. Дарява средства за построяване на ново училище във Враца (1842). Спомоществовател и на много книги.

*Лит.: **Цанев**, Д. Бележки по историята на учебното дело във Враца. // Училищен преглед (С.), 1906, N 10, с. 1101; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 130.*

ГАВРИЛ ЗОГРАФЕЦ – духовник в Разград (1853).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАВРИЛ ЗОГРАФСКИ – монах и просветен деец. Таксидиот на Зографския манастир в с. Мусина, Великотърновско. Открива училище в селото (1790), в което учителства 10 г.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАВРИЛ ЛЕСНОВСКИ – *вж Свети Гаврил Лесновски*

ГАВРИЛ РИЛЕЦ (-1831) – монах и просветен деец. Учи в Мелник. Монах в Рилския манастир. Таксидиот и учител в килийното училище при църквата „Света Троица" – Габрово (1827-1828). Умира от чума в Габрово.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАВРИЛОВ, Анастас (1797-) – църковен деец. Роден в Охрид, Вардарска Македония. Свещеник в родния си град (1860-1869), след което е председател на Охридската българска община. Подкрепя отделянето на българската църква от Цариградската патриаршия. Арестуван (1877). След 1878 – отново свещеник в Охрид и член на Българската община (1880-1882).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАВРИЛОВ, Георги – църковен деец. Свещеник в с. Бистрица, Благоевградска обл. (1871-1889).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАВРИЛОВ, Димитър – просветен и църковен деец. Роден в Казанлък. Учител в Балчик (1856-1859). Ръкоположен за свещеник в Цариград от Иларион Макариополски. Застава начело на църковното движение в Балчик.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАГАУЗИ – най-многобройни във Варненския и Шуменския край. Считани за наследници на Аспаруховите българи. Говорят гагаузки език, но изповядват Християнско вероизповедание.

*Лит.: **Чолов**, П. Българите-гагаузи. Историческа съдба и съвременни проблеми. // Военноисторически сборник, 1993, N 2, с. 24-40.*

ГАГОВ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Паталеница, Пазарджишка обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАГОВ, Йосиф (9.IV.1915 – 14.IX.1967) – католически свещеник, професор. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, квартал на гр. Раковски). След завършване на основното си образование учи в духовните семинарии в Боюкдере край Цариград, Сполето, Асизи и Рим. Ръкоположен е за свещеник (1937). Специализира източноцърковни науки и християнска археология, с докторат в двата отрасъла на християнските науки. След завършването е поканен да чете лекции в Папския богословски факултет „Серафикум" през 1945. Автор на книги и статии, открива печатница с кирилица и започва издаването на сп. *„Емигрантски вести"*. Набира доклади и информация за българите в чужбина. Открива българската редакция на радио „Ватикана", която ръководи (1949-1967).

Йосиф Гагов (фотопортрет)

*Лит.: **Отец проф. Йосиф Гагов** (1915-1967). // Абагар, 9 септ. 2007.*

ГАДАТЕЛНИ КНИГИ – преводни народносуеверни съчинения в старобългарската литература. Съдържат гадания и предсказания от обществен, стопански и битов характер. Най-ранните следи за съществуване на Гадателни книги са приписки по страниците на Асеманиевото евангелие. Според признака, по който се гадае, подразделят се на: гадания на природни явления, гадания по календарни или астрономически белези, гадания според различни състояния на човешкото тяло и гадания по писмо или книги. Отразяват реални страни от средновековната действителност – дават сведения за имената на съществували градове и страни, за актуални събития и социални отношения, за психологията на средновековния човек и пр.

*Лит.: **Ангушева-Тиханова**, А. Гадателните книги в старобългарската литература. С., 1996.*

ГАДЕВ, Христо Иванов (1812-1868) – възрожденски църковен деец. Роден в Троян. Свещеник в родния си град от 30-те г. на XIX в. Посещава Рилския манастир, Цариград и *Св. гора*. При престоя си в Цариград (1859) под влияние на Драган Цанков приема унията и става свещеник в Униатската църква. През 1861 се отказва от унията и се завръща в Троян, където служи до края на живота си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАДЖОВ, Иван (1910-1973) – български католически свещеник, конвентуалец. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Първоначално учи при отците – конвентуалци в Буюкдере, в Цариград. Завършва обучението си в манастира в Асизи (Италия). Ръкоположен за свещеник в базиликата „Свети Франциск" (13 август 1933). Помощник-енорист в градчето Спело до Асизи (1933-1934). През 1940 учи източен обред и се връща в България (1942) по молба на епископ Кирил Куртев, за да служи в енорията в с. Правдино, Ямболско. По време на преследванията на католическото духовенство в България (1951) тайно му е съобщено от местен милиционер, че ще бъде арестуван. Успява да избяга през Турция в Италия. Връща се от Рим в България (1958). Арестуван и разпитван дълго от тогавашните власти. Изпратен в родното си село Секирово без право да го напуска. Поради обстоятелството, че епископ Симеон Коков не му дава работа, заедно с отец Недялко Романов, също конвентуалец, отиват в Никополската епархия. Започва да работи като помощник-енорист в храма „Светият Кръст" в с. Трънчовица, където и умира. Погребан в Секирово.

Иван Гаджов (фотопортрет)

Онлайн ресурс.

ГАЙГУРОВ, Стоян (1847 – 14.X.1912) – просветен и църковен деец. Роден в Долна Джумая, Серско. Учи в Долна Джумая и в Солун, след което учителства в с. Долни Порой. Заради българското си самосъзнание е задържан и хвърлен в затвора заедно с двама свещеници и тринадесет първенци от Серско (31 декември 1884). Протосингел на Мелнишкия митрополит. Включва се активно в борбата за самостоятелност на Българската църква. Председател на Българската община и архиерейски наместник на Българската екзархия в Мелник (от 1892). На 19 март 1895 в града е открит български параклис „Св. Св. Кирил и Методий", където води първата служба. През 1903 по обвинение за връзки с ВМОРО е осъден на 15 г. затвор. В затвора Еди куле в Солун прекарва две години и половина и се освобождава чрез голям откуп. Убит край Мелник по време на Балканската война от отстъпващите османски войски.

*Лит.: **Милетич**, Любомир. В полуразрушения Мелник (Пътни бележки от 1914 г). // Македонски преглед, 1924, N 2, с. 91-92; **Тасев**, Христо. Учителите в Македония и ВМОРО. // 100 години Вътрешна македоно-одринска революционна организация. С., 1994, с. 131-132; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 184-185.*

Per aspera ad astra!

ГАЙДАДЖИЙСКИ, Павел (наричан още Дуванлийски) (-1804), католически свещеник. Роден в с. Дуванлий, Пловдивско. Получава духовно образование в гр. Лорето, Италия, работи сред българите-католици. През 1775 съставя сборник, в който са включени молитви, религиозни хърватски песни в български превод, както и стихотворения, написани на латиница от българи-католици и на български език. Ръкоположен за Никополски епископ през 1776. Първоначално установява седалището си в Белене, после – в Русе и накрая в Букурещ. Последният (девети) Никополски епископ. Францисканец.

*Лит.: Епистоларното наследство на **Павел Дуванлията (Гайдаджийски), католически епископ** на **Никопол**. С., 2024.*

ГАЙДАРДЖИОЛУ (Гайдарджиев), Никола Иванов (1800-1873) – възрожденски просветен и църковен деец, дамаскинар. Роден в Севлиево. Килиен учител и църковеи певец в града (1828-1868). Автор на летописни бележки. Умира в Севлиево.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАЙДАРОВ, Иван Николов (– 4.V. 1950) – църковен деец. Свещеник в гр. Пирдоп, Софийска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 32.

Галактион Старозагорски (фотопортрет)

ГАЛАКТИОН СТАРОЗАГОРСКИ (Георги Любенов Табаков) (26.II.1943 –) – висш духовник. Роден във Ветрен, Пазарджишка обл. Завършва Софийската духовна семинария (1969). Приема монашество (1969). Ефимерий в Мъглижкия манастир „Свети Николай" (1970-1976). По същото време завършва Софийската духовна академия. Специализира в Московската духовна академия (1978-1980), където защитава кандидатска дисертация на тема: „Пастирското служение на преподобния Нил Сорски". След връщането си в България продължава да изпълнява длъжността на протосингел на Врачанската митрополия (1 юли 1981 – 30 септември 1981). Специализира и в Източния църковен институт в Регенсбург, Германия (юли – септември 1981). След завръщането му, на 1 декември 1982 е назначен за игумен на Рилския манастир (1982-1986) и игумен на Бачковския манастир (1985-1986). Хиротонисан в епископски сан (1986). Викарий на митрополит Филарет Видински (1986-1987). След смъртта на митрополит Филарет е викарен епископ на митрополит Калиник Врачански (16 юни до 30 декември 1987). Викарий и на митрополит Панкратий Старозагорски (1 януари 1988-1993). На 18 май 1992, заедно с митрополита си Панкратий Старозагорски, е сред епископите, създали т.нар. Алтернативен синод, поради което на 22 юни 1992 е лишен от сан. Депутат в 36 Народно събрание (1993-1994) от 27-и старозагорски избирателен район от квотата на Съюза на демократичните сили. Покайва се, заедно с Панкратий, и на 12 декември 1995 е приет обратно в църковно общение. Избран за Старозагорски митрополит (20 февруари 2000). Сътрудник на бившата Държавна сигурност. В края на пролетта на 2015 прекарва тежък инсулт. Заради продължителното му тежко здравословно състояние *Св. Синод* го освобождава от заеманата длъжност и му дава титлата „бивш Старозагорски митрополит" (28 септ. 2016).

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът – съработник на княза на мира и продължител на апостолското служение. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" след епископската хиротония на **Негово Високопреосвещенство архимандрит Галактион**, 6 юли т.г. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1986; **Христов**, Хр. Верен служител на **Бога** и предан син на народа. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1986; **Старозагорски Галактион**. // Църковен вестник. Извънредно изд., посветено на избора и интронизацията на **Старозагорски митрополит Галактион**, март 2000; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 108-109; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 346.*

ГАЛАКТИОН ХИЛЕНДАРЕЦ (1830 – 20.XII.1894) – църковен и революционен деец. Роден в неврокопското село Кремен, Неврокопско (дн. Благоевградска обл.). Учи в Кремен и Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) и в Духовната семинария в Белград, където влиза в кръга на революционната емиграция около Георги Раковски. Таксидиот в метоха на Хилендар в гр. Елена. Тук участва в основаването на комитет на ВРО. Поддържа връзки с Васил Левски, с отец Матей Преображенски и други революционни дейци. Ръкоположен за архимандрит (1873). По време на Априлското въстание в 1876 в метоха му се укриват революционни дейци. След Освобождението се занимава с обществена дейност.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 186.

ГАЛЕВ, Георги – *вж Гавриил Неврокопски*

ГАНЕВ, Никола – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в гр. Елена. Свещеник и учител в града (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАНЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

ГАНУШЕВ, Лазар – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Драгоево, Шуменска обл. Свещеник и учител в селото (1858-1874). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 133.

ГАНУШЕВ, Радуш – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Драгоево, Шуменска обл. Свещеник и учител в селото (1860-1863) и във Върбица (1864-1867). От 1867 – отново свещеник в с. Драгоево.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 133.

Добре Ганчев (фотопортрет)

ГАНЧЕВ, Добре (26.IX.1854 – 12.IV.1936) – просветен деец, общественик и мемоарист. Роден в гр. Лясковец. Първоначално учи в родния си град и продължава образованието си в Русия, където завършва полукласическата гимназия в Николаев (1875). Завръща се в България и преподава всеобща история и аритметика в Тулча по препоръка на Васил Друмев. След избухването на Руско-турската война (1877-1878) не се записва доброволец в Българското опълчение поради крехкото си здраве и става безплатен сътрудник на Райко Блъсков в издаването на *„Нова България"* (Букурещ, 1876-1877). След войната заминава повторно за Русия и завършва Историко-филологическия факултет на Киевската духовна семинария (1879). Завръща се в България и през юли месец на с.г. се установява в София, а после поема поста секретар на Екзархията в Цариград. Заедно с екзархийския наместник Методий Кусев, развива внушителна дейност за откриване на трикласни училища в Македония и Тракия, а също така – изиграва решаваща роля в откриването на Солунската българска мъжка гимназия. Заема поста секретар на Екзархията в Пловдив и Цариград до 1882, когато подава оставка и се завръща в София, където от 1 октомври 1883 е лектор във Военното училище и преподава там българска история за период от 20 г. Редактор и на в. „Български глас" (София, 1879-1883). Учител по български език на княз Фердинанд I след идването му в България, а по-късно – и на княгиня Мария Луиза. Автор (Ганчев, Добри) на „Спомени за княжеското време" (С., 1983). Умира в София.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 101, бел. 3 под линия; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 133.*

ГАНЧЕВ, Иван (1814-1876) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (от 40-те г. на XIX в. до края на живота си). Спомоществовател на възрожденски издания. Загива при потушаване на Априлското въстание.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 133.

ГАНЧЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (30-40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 133.

ГАНЧЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Розино, Карловско, дн. Пловдивска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 133.

ГАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Арбанаси, Великотърновска обл. (нач. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бели Мел, Берковско, дн. обл. Монтана (нач. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Дълбоки, Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник. Обслужва селата Климентово, Равна гора, Водица и Дебрене, Варненска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГАНЧО (прозвище: Ченгел Ганчо) – възрожденски църковен деец. Свещеник (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

Панихида по време на Първата световна война в българска войскова част (фотография)

ГАНЮ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Чирпан (първите десетилетия на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГАРЕНОВ, Камен Манолов – *вж Камен Гарена*

ГАРНИЗОНЕН СВЕЩЕНИК – наименование на свещеници, които в мирно време се назначават в съществуващите военни гарнизони в страната и осъществяват духовни треби в българската войска. По време на война такива се назначават към всеки полк. В периода на участието на България в Първата световна война към Щаба на Действащата армия е назначаван главен военен свещеник. И в мирно, и във военно време гарнизоанните и военните свещеници се назначават от съответните архиерейски наместничества. Своите задължения гарнизонните свещеници запазват до 1944.
Онлайн ресурс.

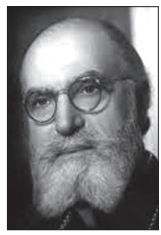

Иван Гаруфалов (фотопортрет)

ГАРУФАЛОВ, Иван (15.VIII.1887 – 7.VIII.1951) – висш католически духовник. Роден в Малко Търново. Завършва Българо-католическата гимназия в Одрин и Григорианския университет в Рим. Ръкоположен за свещеник (1912). Учител в Българо-католическата гимназия в Одрин (1912-1915). Свещеник в родния си град (1915-1940). На 10 юли 1925 посреща в Малко Търново архиепископ Анджело Джузепе Ронкали. Замества епископ Кирил Куртев (1941-1942). След разгрома на кралска Югославия от Третия райх (1941) под юрисдикцията на епископ Ив. Гаруфалов преминават униатските енории от някои части на Македония. Избран за Апостолически екзарх на българите-католици (1942). Заради извършените над София бомбардировки (1943) се евакуира в Стара Загора, където остава до края на войната. Униатските църкви в Македония остават под неговото управление до края на 1945. След войната се завръща в София, където умира.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 37-45; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 449, 450, 477, 557, 560, 565, 576, 570, 589, 594, 600, 602, 609, 635, 636, 638, 648, 649, 652, 654; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 78.*

ГАТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кривня, Провадийско, дн. Варненска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГАУДЕРИК (– преди 897) – висш духовник, епископ. Един от най-близките сътрудници на папа Адриян II. Присъства при посрещането на Св. Св. Кирил и Методий в Рим в края на 867 – началото на 868.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 473.

ГАЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Брацигово (30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГЕВГЕЛИЙСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Гевгели. Създадена в XIX в. От името на Гевгелийската българска община през май 1878 Георги Баялцалиев и Ичо Доганов подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония*, с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. След Руско-турската война 1877-1878 Екзархията полага усилия да се възстанови българското църковно-просветно дело в Гевгели. В 1882 е изпратен за гевгелийски свещеник Тома Ташев, който е определен за учител в с. Мачуково, но поради закриване на училището се връща в Солун. В Гевгели той служи в новооткрития български параклис. През март 1882 в Гевгели е избрана нова българска община с председател Тома Тошев (Ташев), който е утвърден от Екзархията. Членове на общината са Георги Хаджиначков, Пане Дудаклиев, Тано Момков, Христо Дуган, Тано Стоянов, Георги Бутров, Христо Машков, Коста и Христо Стоянови. Общината иска от Екзархията още един свещеник и църковни книги. Тома Ташев влиза в конфликт с другите общинари и се налага председателят на Солунската българска община архимандрит *Козма Пречистански* да ги примирява. Свещеник Тома по-късно е убит от гръцки андарти. В църковно отношение Гевгели е разделен на българска екзархийска и патриаршистка част. По данни на секретаря на Екзархията Димитър Мишев („La Macédoine et sa Population Chrétienne") българската община в 1905 е от 1840 души и поддържа едно основно и едно прогимназиално българско училище. От 1900 до 1908 председател на българската община е Кирил *Рилски*. Просъществувала до 1913, когато, след Междусъюзническата война, е закрита от новите сръбски власти.

Печат на Гевгелийската община от 1874 (фотография)

*Лит.: **Жостов,** Д. Поп Стамат (Живота в Македония). // Войнишка сбирка, 1905, кн. VIII, авг. 1905; кн. VII., с. 722; **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1931, с. 658.*

ГЕЕНА – според църковните легенди, наименование на място на вечните мъчения.
Онлайн ресурс.

ГЕЛА МЪЧЕНИЦА – българка, чийто единствен син поробителите взели и го сторили еничарин. Като станал на 20 г., младежът се върнал със заповед да потърчи своите съселяни. Майка му го срещнала и го познала по един белег, който запомнила от раждането му. Тя, заедно със свещеника, го помолили да не помохамеданчва родното си място, но той бил непреклонен. Майката и свещеникът го заклели те да са изкупителна жертва. Тогава той ги посякъл, но селото останало християнско, взело името Гела.
Онлайн ресурс.

ГЕЛАСИЙ НЮЙОРКСКИ (светско име: Георги Костов Михайлов) (1.V.1933 – 15.III.2004) – висш духовник. Роден в гр. Варна. Завършва Софийската духовна семинария (1953) и Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1957). Приема монашество (13 април 1957). Специализира в Московската духовна академия. За съчинението си „Пастирският елемент в трудовете на руските богослови през XIX и XX в." (Москва, 1963) е удостоен с научната степен „кандидат на богословските науки". След завръщането си в България е възпитател-ефимерий в Духовната академия (1964-1968). Игумен на Троянския манастир (1968-1977) и на Рилския манастир (1977-1982). Хиротонисан в епископски сан (1978). Главен секретар на Св. Синод (1982-1987). Избран от Св. Синод за Нюйоркски митрополит (2 декември 1987), който пост заема до 18 декември 1989. След това, поради здравословните проблеми на митрополит Софроний Доростоло-Червенски, две години управлява Доростолската и Червенска епархия, а по-късно – Силистренската духовна околия (до възстановяването на Доростолската епархия – 2001). С решение на Св. Синод се титулува бивш Нюйоркски митрополит. Погребан в Рилския манастир.

Геласий Нюйоркски (фотопортрет)

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът – апостолски приемник. Слово, при хиротонията на **Преосвещения Крупнишки епископ Геласий**, произнесено на 7 май 1978 г. в храм-паметника „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 15, 15 май 1978; **Точев**, Т. **Негово Преосвещенство Крупнишкият епископ Геласий**. // Църковен вестник, N 15, 15 май 1978; **Максим, Патриарх Български**. Нов архипастир на Нюйоркската митрополитска катедра. Слово, произнесено в официалния салон на Св. Синод след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Нюйоркския митрополит Геласий**, 2 декември 1987 г. // Църковен вестник, N 4, 28 ян. 1988; **Велянов**, В. **Негово Високопреосвещенство Нюйоркският митрополит Геласий**. // Църковен вестник, N 4, 28 ян. 1988; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 98-99; Летопис на Българската православна църква. Т. 1. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 462.*

ГЕЛЕВ, Георги Ив. (1876-) **–** църковен и революционен деец. Роден в с. Острово, Воденско. Присъединява се към ВМОРО. Четник при войводите Константин Настев, Лазар Родевчето, Радон Тодев и Караташо. Ръкоположен за свещеник (1909).
Лит.: Църквата и свободата на Македония. Илинден 1903-1953. // Published by the Macedonian Tribune. Indianapolis (USA), 1953, с. 192.

ГЕЛЕВ, Панайот (1876-) – църковен и революционен деец. Роден в с. Острово, Воденско, Егейска Македония. Ръкоположен в свещенически сан (1909). Активен деец на ВМОРО. Участва в четите на Коце Настев, Лазар Радовчето, Георги Тодев и Кара Ташо.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 63.*

Георги Ив. Гелев (фотопортрет)

Георги Гелеменов (фотопортрет)

ГЕЛЕМЕНОВ, Георги Вилхелм (1954) – църковен деец. Завършва Духовната семинария в Черепиш и Духовната академия в София. В системата на БПЦ е от 1982 г. Основател е на Българската християндемократическа партия, която е първата партия, регистрирана у нас след 10 ноември 1989.

Онлайн ресурс.

ГЕМИДЖИЙСКИ, Атанас Коев – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Гъбене, Габровска обл. (60-70-те г. на XIX в.). Председател на местния революционен комитет. Участва в Априлското въстание 1876. След въстанието заловен и изпратен на заточение на остров Кипър.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 135.

ГЕНАДИЕВ, Иван (прозвище: Хармосин) (ок. 1830 – 1890) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Охрид. Син на *Генадий Велешки*. Завършва класното училище в гр. Битоля и Атинския университет. Известно време е учител и подпомага дейността на своя баща в разпространяването на българското просветно дело в Дебърско и Велешко. Априлското въстание 1876 го заварва учител в Пловдив. След Освобождението е секретар на Пловдивската митрополия. Автор на църковни песнопения и сборници, както и на една комедия, издадена на гръцки език.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 63-64; **Попов**, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на **екзарх Йосиф I**. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2015.*

ГЕНАДИЙ – висш византийски духовник; Охридски архиепископ. Кандидат за Цариградски патриарх (1289), но по неизвестни причини оттеглил кандидатурата си, въпреки че имал подкрепата на императора.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 288.*

ГЕНАДИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Битоля (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 134.

ГЕНАДИЙ – църковен и революционен деец, заслужил навсякъде и винаги обръщението „ОТЕЦ" – *вж отец Генадий (светско име: Иван Стоянов)*

ГЕНАДИЙ ВЕЛЕШКИ И ДЕБЪРСКИ (светско име: Георги Димитров; прозвище: поп Георги Арнаутинот) (1800 – 12.V.1876) – висш духовник. Роден в с. Подкожани, недалеко от Пограделц (дн. в Албания и вероятно е от албански произход). Ръкоположен за свещеник. След като жена му почива, приема монашество и постъпва в гръцки манастир в Метеора (Тесалия), където пребивава няколко години. Игумен на Калищкия манастир. Постепенно се издига в църковната йерархия до архимандрит и протосингел на Битолския владика. Протосингел на Дебърската епархия, а по-късно – на Деркоската. Хиротонисан в епископски сан (1857). Избран за митрополит на Драчката епархия (6 ноември 1858). Без обаче да замине за Драч, след смъртта на митрополит Неофит Мъгленски (10 ноември 1858), избран за митрополит на Дебърска епархия. Включва се активно в борбата за самостоятелна българска църква. Присъединява се към българските владици, които на Великденската служба (1860) отхвърлят името на Гръцкия патриарх. В Дебър съдейства за въвеждане на българския език в храмовете. Подава оставка (9 май 1867). Като българин от Македония, Патриаршията го изпраща във Велес, за да поеме митрополитската катедра (юли 1869). Първоначално велешани отказват да го признаят за свой архипастир, защото е „назначен от гръцкия патр., на чиято църковна власт те отпреди няколко месеца бяха престанали да се подчиняват". Генадий се отказва от Патриаршията и се присъединява към независимата българска църковна йерархия. След обнародването на фермана за създаването на Българската екзархия от 1870, по препоръка на временното екзархийско ръководство, е избран за временен духовен глава на Велешка епархия. Липсват му обаче достатъчно енергия и авторитет пред гражданските власти, а със сребролюбието си дразни населението. Конфликтите между него и общината зачестяват, поради които е принуден да подаде оставка (средата на 1872). Оттегля се в Битоля, където остава до края на живота си, изпълнявайки различни църковни треби, служейки в различни храмове. Изпада в материално затруднение, но за заслугите си е подпомаган финансово от екзархийската каса. Потресен от вестта за жестокото потушаване на Априлското въстание, умира. На погребението му се стичат много българи от града и съседните села. Погребан до олтара на църквата „Света Богородица" в Битоля.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 135; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 125-126,170; **Петров**, Петър, Христо **Темелски**. Църква и църковен живот в Македония. С., 2003, с. 86; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 467.*

Генадий Драгалевски (фотопортрет)

ГЕНАДИЙ ДРАГАЛЕВСКИ (светско име: Иван Стоянов Караиванов) (ок. 1832 – 1900) – църковен деец. Роден в Ихтиман. Дякон при митрополит Виктор Нишки. Участник в Първата българска легия (1862). Знаменосец в четата на Ильо войвода (1867). От 70-те г. е игумен на Драгалевския манастир. Член на революционния комитет в София и куриер на революционната поща. Близък съратник на Васил Левски. След залавянето на Димитър Общи емигрира в Белград, откъдето след това се прехвърля в Букурещ. След Освобождението е монах в Рилския манастир, където и умира.

*Лит.: **Петков**, Л. **Генадий Драгалевски**. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 135.*

ГЕНАДИЙ ИХТИМАНСКИ – *вж Генадий Драгалевски*

Per aspera ad astra!

ГЕНАДИЙ МЕЛНИШКИ (светско име: Георги Петров Вълчев) (12.II.1955 – 26.V.2008) – висш духовник. Роден в с. Голям манастир, Ямболска обл. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София (1991). Приема монашество (1978). Игумен на Гложенския манастир (1980-1981) и на Чекотинския манастир „Св. Архангел Михаил" (1981-1998). Хиротонисан в епископски сан от Алтернативния синод (1992). От 1 октомври 1998 приет в единството на Българската православна църква като епископ с титлата Мелнишки. От 10 декември 1998 е делегат на Св. Синод и изпълняващ длъжността игумен на Троянския манастир. Умира в София. Погребан е в Правец по негово желание.

*Лит.: **Генадий Мелнишки**. // Църковен вестник, N 11, май 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 502.*

ГЕНАДИЙ СКИТНИК – *вж Генадий Драгалевски*

ГЕНАДИЙ II СХОЛАРИЙ (1400-1473) – първи Цариградски патриарх след падането на Византийската империя под османска власт (1454-1464). Роден в Цариград. Император *Йоан VIII Палеолог* (1425–1448) го прави свой теологичен съветник. Придружава императора при Фераро-флорентинския събор (1438-1439). През 1464 оставя катедрата си и отива в манастира „Св. Йоан Предтеча" близо до Серес, където живее до края на живота си. Водещ гръцко-православен аристотелиански теолог и полемик по своето време. Автор на 100-120 произведения.

Онлайн ресурс.

Генадий II Схоларий (стенопис)

ГЕНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136.

ГЕНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопотския манастир (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136.

ГЕНО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Крива бара, Ломско, дн. обл. Монтана. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136.

ГЕНОВ, Брайко (1814 – 20.IX.1865) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Карлово. Учи в родния си град и Габрово при Неофит Рилски (1835-1836). Учител в Карлово (1837-1840), Калофер (1840-1844) и Пловдив (1846). Ръкоположен за свещеник (1848) и служи в Карлово. Умира като архиерейски наместник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136.

ГЕНОВ (ХАДЖИГЕНОВ), Брайко (1814-1865) – просветен и църковен деец. Роден в Карлово. Учи в Карлово и Габрово при Неофит Рилски (1835-1836). Учител в Карлово (1837-1840; 1844-1845), Калофер (1840-1844). Приема свещенически сан (ок. 1848) и служи в родния си град. Умира като архиерейски наместник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136.

ГЕНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в града (началото на 70-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136.

ГЕНОВ, Георги Иванов (1839-) – просветен и църковен деец. Роден в Сливен. Учител в града (1860-1863). Ръкоположен за свещеник (1873). Протойерей (1875). Иконом (1898).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 136-137.

ГЕНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Съединение (1876).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 137.

ГЕНОВ, Илия **–** възрожденски църковен деец. Роден в с. Камено поле, Врачанско. Свещеник в гр. Кнежа (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 137.

ГЕНОВ, Коста (1816 – 13.VII.1886) – църковен деец. Свещеник в храма „Св. Илия" – Свищов (50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 137.

ГЕНОВ, Минко (5.VII.1880 – 8.IX.1950) – литературен историк и популяризатор на старобългарската литература**.** Завършва Духовна академия в С. Петербург (1903). Гимназиален учител в София. Един от популяризаторите на делото на Св. Св. Кирил и Методий. Обръща внимание на тяхната обществена дейност.

Минко Генов (фотопортрет)

*Лит.: **Дончев**, Н. **Минко Генов** почина. // Лит. фронт, N 2, 14.IX.1950.*

ГЕНЧЕВ, Петър (1843-1905) – дипломат, просветен и църковен деец. Роден в гр. Лясковец. Завършва Одеската духовна семинария и Киевската духовна академия с научната степен „кандидат на богословието". След завръщането си в България е учител в Габровското училище (1871-1876). В първите години след Освобождението като началник на Изповедното отделение при Министерството на външните работи и изповеданията взема дейно участие в уредбата на църковното управление в Княжеството.

*Лит.: **Петър Генчев**. // Църковен вестник, N 18, 6 май 1905; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 101, бел. 3 под линия; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101, бел. 4 под линия.*

ГЕНЧЕВ, Първан (1778-1862) – възрожденски църковен деец. Роден в Дебелец, Великотърновска обл. Получава килийно образование в родното си село. Свещеник в църквата „Св. Марина" – Дебелец (1832-1862).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 138.

ГЕНЧЕВ, Цоню (-1877) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Гита, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. (50-70-те г. на XIX в.). Участник в революционното движение. Умира в Одринския затвор. Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 138.

ГЕНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 138.

ГЕНЧОВ, Матей – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (50-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 138.

ГЕНЧОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Браила (1874). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 138.

ГЕНЧОВ, Цвятко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (50-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕНЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долно Сахране, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГАКИ БЕЙ – *вж Чалъков, Георги Стоянович*

ГЕОРГИ – (края на IX – началото на X в.) – странстващ монах.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 67-68.*

ГЕОРГИ – висш византийски духовник. Ръкоположен за глава на Българската църква (870). Заемал поста до 886.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 68; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 239.*

ГЕОРГИ (края на XII в.) – църковен деец. Автор на „Български триод" от 101 пергаментови листа. Липсват началото и краят на ръкописа.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 69.*

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Оряхово (1793).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (края на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (началото на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (1808).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Димитър" – Свищов (1811). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен и обществен деец. Свещеник в Криворечка паланка. Представител на Скопска епархия на Църковно-народния събор в Цариград (1871).
*Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 473.*

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1819). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Търново (В. Търново). Свещеник под името Йоасаф, но се разпопва. Учител в Копривщица (до 1832), в Пирдоп, Плевен, Оряхово и Враца (1858).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Казанлък (началото на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Банско (1833).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Суходол, Софийско. Свещеник в църквата „Св. Петка Самарджийска" – София (1826). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 139.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Извор, Радомирско, дн. Пернишка обл. Учителства една година в откритото в селото училище при църквата (1834-1835) .
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Варча (навярно с. Вратца – б. м.), Кюстендилско, дн. Пернишка обл. (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Казанлък. Свещеник в града (първ. пол. на XIX в.). Открива и училище в собствения си дом.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берово (Вардарска Македония) (края на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (началото на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хотница, Великотърновска обл. (първ. полов. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Плаково, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Марян, Еленско, дн. Великотърновска обл. (втор. полов. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Козарско, Пещерско, дн. Пазарджишка обл. Свещеник в с. Пчелище, Великотърновска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140.

ГЕОРГИ – църковен деец. Свещеник в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово) (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 140-141.

ГЕОРГИ (-1872) – възрожденски църковен деец. Роден в Тетевен. Свещеник в града до своята смърт.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Криворечна паланка (дн. в Сърбия) (втор. пол. на XIX в.). Представител на Скопска епархия в Църковно-народния събор в Цариград (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник във Видин (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Роден в Белоградчик. Свещеник в с. Връв, Видинска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на „Райна княгиня българска", превел Й. Груев.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Слокощица, Кюстендилска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Деветаците, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Хотница, Великотърновска обл. Свещеник в с. Поликраище, Великотърновска обл. (средата на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ресен, Великотърновска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – църковен деец. Свещеник в с. Айдемир, Силистренска обл. (1856).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – църковен деец. Свещеник в гр. Лом (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на издаването на „Евангелие поучително" от Софроний Врачански.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Летница, Ловешка обл. (1857-1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла черква, Великотърновска обл. (1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Семчиново, Пазарджишка обл. и Самоков (1859). Наместник на Пловдивския митрополит. Според някои източници – гръкоман.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Айтос (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Бяла, Русенска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 141.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Ощава, Благоевградска обл. (60-те г. на XIX в.). Учителства в същото село (1863).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Белослав, Варненска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пожарево, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Асеновград (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Водица, Търговищка обл. (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разлог (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Солун и Дойран (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Суворово, Варненска обл. (1875).
Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Потур, Добруджа. Свещеник в с. Малък Гаргалък, Добруджа (1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИ – църковен деец. Роден в с. Прилеп. Свещеник в новопостроената българска църква „Св. Неделя" – Битоля (Вардарска Македония). Председател и на българската община в града.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

Per aspera ad astra!

ГЕОРГИ АКРОПОЛИТ (1217 –VIII.1282) – византийски историк и държавник, автор на „*Хроника*" („*История*"), обхващаща периода 1204-1261. Съчинението му е основен исторически извор относно Никейската империя. Съдържа ценна информация за историята на Втората българска държава.

*Лит.: **Петкова**, И. Византийският историк **Георги Акрополит** и проблемите на българската история около средата на XIII в. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", 1982, т. 18, с. 139-172; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 46-47.*

ГЕОРГИ АМАРТОЛ (IX в.) – византийски писател. Автор на „Кратка история", в която се описват лица и събития от сътворението на света до 842 г., някои от които са свързани и с ранната българска средновековна история.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 115-116; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 48-56.*

ГЕОРГИ ГРАМАТИК – средновековен български книжовник. Негово дело е преписът на Битолския триод, по полетата на който оставя редица приписки с различно историческо съдържание.

*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 175; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 116.*

ГЕОРГИ ЕЛДЪРОВ – *вж Елдъров, Георги*

ГЕОРГИ ЕФЕНДИ – *вж Чалъков, Георги Стоянович*

ГЕОРГИ ЙОВЧЕВ – *вж Йовчев, Георги*

ГЕОРГИ КЬОСЕТО – *вж Попангелов, Георги*

ГЕОРГИ НОВИ СОФИЙСКИ (познат и като Георги Софийски и Кратовски) (11.II.1515) – един от деветимата софийски светци. Роден в гр. Кратово (Вардарска Македония). Занимавал се със златарство. Отрано останал сирак. Преместил се на работа в София. Намерил подслон при поп Пейо и продължил да практикува занаята си. Защото отказал да се ожени за туркиня и да приеме *Исляма*, бил измъчван и накрая бил изгорен на клада. Останките му били прибрани в съборната тогава софийска църква „Света Марина". Скоро след това бил канонизиран, а книжовникът поп Пейо написва неговото житие и служба.

*Лит.: **Динеков**, П. Софийски книжовници през XVI в. Т. 1. Поп Пейо. С., 1939.*

ГЕОРГИ ПАХИМЕР (1242-1310) – византийски историк, теолог, математик, философ и духовник. Роден в Никея, Витиния, където баща му търси убежище след падането на Цариград под властта на кръстоносците (1204). След възстановяването на града при Михаил VIII Палеолог Пахимер се връща в Цариград, където учи право. Развива широка писателска дейност. Най-значимият му труд е „История на Византия" в 13 тома, която е продължение на труда на *Георги Акрополит*. Включва управлението на Михаил VIII Палеолог и Андроник II Палеолог.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 115; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 72-73.

ГЕОРГИ ПЕЯЧЕВИЧ – *вж Пеячевич, Георги*

ГЕОРГИ РАДОВАНИ (1734-1790) – висш католически духовник. Роден в Шкодра, Албания. Сродник на бившия архиепископ Никола Радовани. Пристига в България (1757) и е назначен за свещеник в село Калъчлии. Обслужва селата наоколо, включително и Пловдив. Архиерейското му служение е изпълнено с големи трудности – миряните са покосени от чумна епидемия, свещениците са преследвани от турските заптиета и изнудвани да им плащат, за да избегнат неприятности. През 1773 се завръща в Албания, където е ръкоположен за Шкодренски епископ и на негово място като апостолически викарий е назначен *Павел Дуванлията.* Умира в Анкона, Италия. Преди това е бил три години архиепископ в Черна гора.

Онлайн ресурс.

ГЕОРГИ СИНКЕЛ (– след 811) – византийски хронист. Автор на „Избрани хронографии", в които описва събития от сътворението на света до края на III в. Тъй като в последните години от живота си заболял, помолил съчинението му да бъде довършено от Теофан Изповедник, който довел изложението до 813.

Лит. Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 79-81.

ГЕОРГИ СКИЛИЦА (XII в.) – византийски писател и висш сановник. Управител на София (1143-1180). Автор на редица съчинения: „Житие на Св. Иван Рилски", писано на гръцки (1173), и скоро след това преведено на български език; „Канон за Иван Рилски" и „Епиграми".

*Лит.: **Иванов**, Й. Жития на **Св. Иван Рилски**. С., 1936; **Златарски**, В. Н. **Георги Скилица** и написаното от него житие за **Св. Иван Рилски**. // Изв. Ист. др-во в София, 1938, т. 13, с. 49-80; **Кенанов**, Д. **Георги Скилица** и неговото житие за **Св. Иван Рилски**. // Метафрастика. В. Търново, 1997, с. 81-89; **Томова**, Е. Пространното житие на **Св. Иван Рилски** от **Георги Скилица** в ръкописните сборници от XV-XVIII в. // В памет на **Петър Динеков**. Традиция, приемственост, новаторство: Сб. С., 2001, с. 146-157; **Кенанов**, Д., Ив. **Добрев**. Каноните за **Св. Иван Рилски** от **Георги Скилица**. // Paleobulgarica, 2002, N 3, с. 3-12.*

ГЕОРГИ СОФИЙСКИ НАЙ-НОВИ – един от 9-те софийски светци. Нарича се „Най-нов" за разлика от другия мчк Георги Софийски Нови, чиято памет се почита на 11 февруари. Заради отказа му да приеме мохамеданската вяра, обесен от османците.

Онлайн ресурс.

ГЕОРГИ СОФИЙСКИ СТАРИ (1407 – 26.III.1437) – един от деветимата софийски мъчци за Православната вяра. Почита се на 26 март. Житието му е запазено в препис на гръцки. Роден в София. В Християнска вяра го въвели и възпитали родителите му. Имал военен чин. Бил на 30 години, когато не изтърпял хулите към Христа на един османски оръжейник. Османците го хванали, първо го увещавали и заплашвали, след което го осъдили на смърт. Първо го проболи с нож, а после го изгорили на клада в Одрин.
Онлайн ресурс.

ГЕОРГИ ТУНОВ (-1809) – висш католически духовник. Роден в с. Калояново, Пловдивско. Назначен е за викарий. Преди това е бил свещеник в „горните села" – Даваджово, Хамбарлии, Дуванлии и Селджиково. В рапорт до Рим от 28 февруари 1802 информира Конгреацията в Рим за разбойнически групи на кърджалии, продължаващи да тормозят католическото население, за надигналата се вълна против свещеничеството от страна на гръцкия владика в Пловдив. Епископът и неговите свещеници били арестувани, но католиците от Пловдивския викариат се събрали пред конака и протестирали. Духовниците били освободени, но трябвало да се откупят. Умира в Пловдив.
Онлайн ресурс.

ГЕОРГИАДИС, Василиос – *вж Василий III*

ГЕОРГИЕВ, Александър Георгиев – *вж Герасим Мелнишки*

ГЕОРГИЕВ, Андон – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИЕВ, Величко – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пещера (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 142.

ГЕОРГИЕВ, Владимир Стефанов – *вж Стефанов, Павел*

ГЕОРГИЕВ, Георги Желев (1807-1877) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в гр. Раднево (60-те – 70-те те г. на XIX в.). Участник в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание 1875. Загива по време на Руско-турската война 1877-1878 в църквата в с. Любенова махала, Сливенска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 143.

ГЕОРГИЕВ, Георги Николов – *вж Николов, Георги Георгиев*

ГЕОРГИЕВ, Данаил – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в гр. Севлиево (50-те – 70-те те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 143.

ГЕОРГИЕВ, Димитрий – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кортен, Новозагорско, Сливенска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 144.

ГЕОРГИЕВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания. Член на смесения каазалийски съвет в града (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 144.

ГЕОРГИЕВ, Емил (10.I.1910 – 1.V.1882) – литературен историк. Роден в гр. Шумен. Завършва Държавната музикална академия в София (1931) и славянска филология в Софийския университет „Св. Кл. Охридски". Специализира в Прага и Виена. Доцент в Скопския университет (1943-1944). Професор в Софийския университет (1947-1976). Научните му интереси са в областта на старобългарската литература. Автор на: Две произведения на Св. Кирила (С., 1938); Имената на старобългарските букви. // *Изв. Ист. д-во в София*, 1939, т. 16-17, с. 134-151; Начало на славянската писменост в България. Старобългарските азбуки (С., 1942); Книжовното дело на славянските просветители Кирил и Методий. Книжовна дейност на Св. Кирил до създаването на славянското глаголическо писмо (С., 1943); Покръстването на славяните и българите и началото на славянската писменост според вести в „Сказанието" на Черноризец Храбър. // *Ист. преглед*, 1948, N 2, с. 91-94; Славянская письменость до Кирилла и Мефодия (С., 1952); Към въпроса за Константиновото (Кирилово) авторство на глаголицата. // *Изв. Инст. за лит.*, 1954, т. 2, с. 219-221; Пренасянето на Кирило-Методиевата книжовна традиция от Велика Моравия в България. // *Сборник* в чест на *Александър Теодоров-Балан* по случай деветдесет и петата му годишнина (С., 1955, с. 203-212); Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури (С., 1956); Работили ли са Кирил и Методий като просветители на българските славяни?. // Езиковедски изследвания в чест на акад. Стефан Младенов (С., 1957, с. 235-245); Разцвет на българската литература в IX-X в. (С., 1962); Литературата на Втората българска държава 1. Литературата на XIII в. (С., 1977); Основи на славистиката и българистиката (С., 1979); Люлка на старата и нова българска писменост (С., 1980); Возникновение Преславской книжовной школы. // *Paleobulgarica*, 1982, N 1, с. 16-28.
Лит.: ***Павлов****, И.* ***Емил Георгиев****. Очерк. С., 1988.*

Паметна плоча пред дома на акад. Е. Георгиев (фотография)

ГЕОРГИЕВ, Захари – възрожденски църковен деец. Свещеник и иконом в гр. Галац, Румъния (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 145.

ГЕОРГИЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 145.

ГЕОРГИЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Хасково (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 145.

ГЕОРГИЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в Килифарево, Великотърновска обл Свещеник в с. Хърсово, Разградска обл. (1862-1884).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 145.

ГЕОРГИЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Боженица, Софийска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 145.

ГЕОРГИЕВ, Иван Денев – *вж Денев, Иван*

ГЕОРГИЕВ, Иван поп (22.IV.1860 –) – просветен и църковен деец. Роден в с. Осиковица, Софийска обл. Завършва Дупнишката държавна учителска семинария и Софийската класическа гимназия. Учител в с. Джурово, Тетевенско, дн. Ловешка обл. (1878-1879). Писар в Народна библиотека в София (дн. НБКМ) и Народния музей в София (1887-1888). Ръкоположен за свещеник (1888) и служи в родното си село. Архиерейски наместник в Ботевград (1909-1912 и 1925-1932).
Лит.: Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1935.

ГЕОРГИЕВ, Илия (1854 – 18.III.1930) – църковен деец. Роден в с. Негован, Лъгадинско (Егейска Македония). Изучава говоримо и писмено турски и гръцки език. Ръкоположен за екзархийски свещеник в родното си село (1884). В продължение на дванадесет години води борба с местните гръкомани. Архиерейски наместник в гр. Фере, Беломорска Тракия (от 1896). По-късно заема същата длъжност в Димотика, Емборе и Просечен, като навсякъде се изявява като енергичен борец за българщината. Преди Балканската война се завръща в Негован, където оглавява църковно-училищното настоятелство. По негова инициатива се изгражда нова училищна сграда. След Междусъюзническата война от 1913 се установява в Горна Джумая (дн. Благоевград), където отново е свещеник и писар на църковното настоятелство.
*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, кн. 1. София, с. 652.*

ГЕОРГИЕВ, Киро Стойнов – църковен деец. Роден в с. Каръгъол, Добруджа. Свещеник в с. Саръ юрт, Добруджа (1869-1890).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 145.

ГЕОРГИЕВ, Константин – *вж Борис Охридски*

ГЕОРГИЕВ, Кост. – възрожденски църковен деец. Роден в с. Софрониево, Оряховско, дн. Врачанска обл. Свещеник в селото (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Костадин (1857-1915) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Богданци, Гевгелийско, Егейска Македония (1875). След Освобождението служи в с. Хотово, Мелнишко, дн. Благоевградска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Кръстьо (-1868) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Дичин, Великотърновска обл. Учител в местното килийното училище в с. Горна Липница, Великотърновска обл. Свещеник в същото село (1863-1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Марко – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Карнобат (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Мико – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово). Учител и свещеник в селото. След Априлското въстание изпратен за заложник в Пазарджик.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Мина – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Дъбово, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Свещеник в селото (70-те г. на XIX в.). Председател на местния революционен комитет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Минчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Гетово (Вардарска Македония) (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (кр. на XVIII в.).
Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 146.

ГЕОРГИЕВ, Николай – църковен деец, протойерей. Възстановява свещеническото служение в затворите (90-те г. на миналия в.). Инициатор за възстановяване на храма „Св. Анастасия" в Софийския централен затвор. Създател на капеланската служба в България. Регионален директор на Международната организация за затворничско служение за Европа и Централна Азия.
Лит.: В тъмница бях и ме споходихте (Интервю с А. ***Карамихалева****). // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2013.*

ГЕОРГИЕВ, Пенчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Петко – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Угърчин, Ловешка обл Учи в местното килийно училище. Учител в селото (1850), след което продължава образованието си в Ловеч. Ръкоположен за свещеник (1854). Съдейства за построяване на първата църква в селото. Свещеник в Пирот (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Петър – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Камено поле, Врачанско. Свещеник и учител в Плевен (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Смирна (Турция) (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пирот (дн. в Сърбия) (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Памукчии, Старозагорска обл. (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Ради – възрожденски църковен деец. Свещеник в Райково, дн. квартал на гр. Смолян (1860-1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Рафаил – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. Учител в с. Драгоево, Шуменско (1847-1848) и с. Мараш (до 1853). Ръкоположен за свещеник (1850). Учител в с. Златар, Шуменско (от 1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147-148.

ГЕОРГИЕВ, Руско – възрожденски църковен деец. Свещеник в Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Спиридон Попантонов – *вж Евлогий*

ГЕОРГИЕВ, Сребрьо – възрожденски църковен и просветен деец. Учи в Петропавловския манастир. Свещеник в с. Чехларе, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. от средата на XIX в. Учител в същото село (от 1860).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 147.

ГЕОРГИЕВ, Стамат (-1904) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Бугариново, Солунско. Убит от гърци като активен екзархист.
Лит.: ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 66.*

ГЕОРГИЕВ, Стефан – възрожденски просветен деец и монах. Роден в с. Търлис, Неврокопско (дн. в Гърция). Заедно с брат си сред основните борци за утвърждаване на Българската църква и просвета срещу ширещата се гръкомания в Беломорска Тракия.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 148; ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 66.*

ГЕОРГИЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градец, Котленско, дн. Сливенска обл. (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 148.

Per aspera ad astra!

ГЕОРГИЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Хасково (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 148.

ГЕОРГИЕВ, Стефан (1902 – 13.III.1945) – църковен деец. Осъден на смърт от Народния съд и убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България (1923-2002). С., 2002, с. 40; ***Диковски****, Цв. Беззаконна смъртна присъда над свещеник* ***Стефан Георгиев****. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2007.*

ГЕОРГИЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 149.

ГЕОРГИЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хотница, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 149.

ГЕОРГИЕВ, Тодор – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Храбрино, Пловдивска обл. Член на местния революционен комитет и участник в Априлското въстание 1876.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 149.

ГЕОРГИЕВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ниш (дн. в Сърбия) (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 149.

ГЕОРГИЕВ, Христодул – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пазарджик (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 149.

ГЕОРГИЕВ, Цвятко – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Панагюрище (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 149.

ГЕОРГИЕВ, Янко Марков (1885-) – църковен певец. Роден в Лозенград. Завършва Цариградската духовна семинария. Усвоява църковното пеене от Иван *Каиков.* Църковен певец в Лозенград, Одрин, Цариград, София. Завършва право в Софийския университет и, наред с адвокатската си професия, продължава да бъде и църковен певец. От 1914 се установява в Бургас, където е диригент на църковния хор в храма „Св. Св. Кирил и Методий".
Лит.: ***Динев****, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

ГЕРАСИМ (края на XI – началото на XV в.) – средновековен църковен деец и книжовник. Като монах пребивава в манастира Матейче, Кумановско (Вардарска Македония). По поръка на Янинския деспот Исаул направил препис на Римския патерик. Ръкописът се съхранява в манастира „Св. Павел" в Света гора.
Лит.: ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 404.*

ГЕРАСИМ – монах. Игумен на Рилския манастир (1772-1774; 1782 и 1786).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ – монах и просветен деец. Монах в Хилендарския манастир. Учител в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ – монах. Игумен на Черепишкия манастир (1813).
Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ – монах и просветен деец. Учител в Самоков (1835).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлово (1837).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ – монах. Игумен на манастира „Св. Димитър" край Скопие (1854).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ (-1890) – монах от Света гора. Инициатор за построяване на църква (1860) и откриване на българско училище в с. Терсе, Вардарска Македония (1863).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ (-1745) – монах, архимандрит. Игумен на Рилския манастир. По негово време подновена горната част на манастира до Хрельовата кула (1744).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ (-1745) – монах, архимандрит. Игумен на Преображенския манастир (1838-1840). Поради несъгласие с политиката на гръцкия Търновски митрополит Иларион напуска манастира (1740) и се премества като уредник в Арбанашкия манастир „Св. Николай".
Лит.: ***Денев****, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.*

ГЕРАСИМ (светско име: Гроздан Китов) (1810-1904) – духовник и просветен деец. Роден в с. Брезе, Софийско. Приема монашество (1844). Игумен на манастира „Св. Петка" в Своге, където посрещал Васил Левски.
*Лит.: **Киринеец**, С. Исторически личности. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1980.*

ГЕРАСИМ (светско име: Нешов) – монах, архимандрит, възрожденски църковен деец. Роден в гр. Сопот. Учи в Карлово при Райно Попович. Приема монашество в Калоферския манастир (нач. .на 40-те г. на XIX в.) и негов игумен (1867-1873). През 1875 напуска манастира и се установява в с. Васил Левски, Карловско, дн. Пловдивска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 151.

ГЕРАСИМ – църковен деец. Роден в гр. Казанлък. Получил килийно образование. Втори български свещеник в Българската църква в Букурещ (1871-1883).
Лит.: Бележки за историята на Българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 20-21, 21 май 1904.

ГЕРАСИМ БРАНИЦКИ (светско име: Господин Янакиев Боев) (18.VIII.1914 –) – висш духовник. Роден в Иваново, Шуменска обл. Завършва Софийската духовна семинария (1936) и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1940). Приема монашество (лятото на 1936). Специализира в Старокатолическия богословски факултет в Берн, Швейцария (1941-1942). След завръщането си в България е учител-възпитател в Пловдивската духовна семинария. Възведен в архимандритско достойнство (на 26 юни 1949). Игумен на Бачковския манастир (1950-1951) и на Преображенския манастир (1951), какъвто остава до края на юли 1951. За кратко през месеците август и септември на с.г. е игумен на Преображенския манастир. От септември 1951 е назначен за учител-възпитател и ефимерн при Софийската духовна семинария, които длъжности изпълнява от 1951 до края на август 1968. Повторно е игумен на Бачковския манастир (1968-1971). Хиротонисан в епископски сан (17 ноември 1968). Ректор на Софийската духовна семинария (1971-1986), след което живее на покой в Сливенската митрополия. Почива в Сливен. Погребан е до сливенския храм „Успение Богородично".
*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Епископски обети: Слово, произнесено в Храма-паметник „Св. Александър Невски" след Св. Литургия при хиротонията на **Браницкия епископ Герасим**, 27.XI.1968. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1969; **Събев**, Т. **Негово Високопреосвещенство Браницки епископ Герасим**. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1969; Нов епископ на Българската църква. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1969; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 312-313; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 491.*

ГЕРАСИМ БЪЛГАРИН (поп Герасим) (края на XIV – началото на XV в.) – средновековен български книжовник. Отличавал се с красив почерк. Преписал Евтимивия служебник (между 1380 и 1383). След падането на България под османска власт избягва в Хилендарския манастир в *Св. гора*. Натоварен от манастирското братство да преведе антибогомилското съчинение на византийския писател Евтимий Зигавин „Догматическо всиоръжие" за сръбския деспот Стефан Лазаревич. По-късно се установява в молдовския манастир Нямцу.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 77-78; **Miladinova**, Nadia. The Panoplia Dogmatike by **Euthymios Zygadenos**: A study on the first edition published in Greek in 1710. Leiden, 2014.*

ГЕРАСИМ КАЛУГЕРА (светско име: Трайко Попанастасов Куслев) (1823-1889) – духовник. Роден в с. Търсе, Леринско (Егейска Македония). На 17 г. заминава за Света гора, където се установява като слуга в манастира Дохияр, а по-късно – в Хилендар. В Света гора остава близо 20 г. Връща се в Търсе (1863) и отваря първото българско училище, в което преподава на български език. Организира съселяните си за построяване на нова училищна сграда и нова църква – „Свети Никола", построена в 1860-1863, в която самият той служи на български. За тези му опити за съживяване на българщината Костурският митрополит Никифор прави няколко безуспешни опита да го убие. През 1914 преселници от Търсе в Торонто, Канада основават Българско икономическо взаимоспомагателно дружество, наречено „Отец Герасим".
*Лит.: Борбите в Македония: Спомени на **о. Герасим, Георги Райков, Дельо Марковски, Илия Докторов, Васил Драгомиров**. С., 2005, с. 8-12.*

ГЕРАСИМ МЕЛНИШКИ (светско име: Александър Георгиев Георгиев) (2.XI.1979 –) – висш духовник. Роден в София. Завършва Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов". Владее свободно немски, руски и английски език. Постъпва в Дивотинския манастир „Света Троица", където прекарва три години послушничество. Приема монашество (2009). Специализира във Висшето училище на Руската православна църква в Москва (2012-2014). Помощник на Главния секретар на Св. Синод митрополит Наум Русенски (2014). Възведен в архимандритско достойнство (2014). Главен секретар на Св. Синод (2014-). Хиротонисан в епископски сан (2016).
Онлайн ресурс.

Герасим Мелнишки (фотопортрет)

ГЕРАСИМ РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (1830-1892) – духовник. Роден в гр. Горна Джумая (дн. Благоевград). Учи в метоха на Рилския манастир в родния си град, а по-късно – в самия манастир, където става послушник. Изпратен е да учи в Русия в Киевската духовна семинария. Десет години е дякон в Москва, след което – свещеник в Тифлис. Връща се в българските земи и става изповедник в пловдивския метох на Рилския манастир. В 1860

е монах в новия Араповски манастир. Игумен на манастира (от 1873). Превръща манастира в училище, където се преподава на български, а не на гръцки и се обучават много свещеници и учители. Създадена голяма библиотека с руски и български книги. Открива и щампарница. Подпомага бедни деца от родния си град да учат в манастира. Запознава се с Христо Ботев, с когото поддържа връзки и му помага да закупи печатница. В приятелски отношения е и с Ангел войвода, който дава парите за изграждане на постройките около църквата и на отбранителната кула на манастира. В приятелски отношения и с Иван Вазов. След разрушаването на манастира от башибозуци (1878) полага големи усилия за възстановяването му. Умира в Пловдив.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152; Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 204.

ГЕРАСИМ СТРУМИШКИ (светско име: Георги Димитров Байрамов) (5.X.1860 – 1.XII.1918) – висш духовник. Роден в Свиленград. Завършва българското духовно училище в Одрин и приема монашество. Завършва и Киевската духовна семинария (1889). Законоучител при Солунската мъжка гимназия и дякон (1889-1891). Изпратен от Българската екзархия за председател на българската община в гр. Струмица (1891). Възведен в архимандритски сан (1894). За кратко е председател на българската община в Битоля (1897). Ръкоположен за каноничен Струмишки митрополит (22 декември 1897). Като екзархийски деец е трън в очите на местните османски власти и водачите на гръцката партия в града. Струмишкият каймакамин го подозира в революционна дейност, а Високата Порта настоява за отзоваването му. На 16 март 1904 гръкоманинът Васил Христоманов, оръдие на местния гръцки владика и човек на турската тайна полиция, извършва в Струмица неуспешен опит за покушение срещу митрополита. Герасим Струмишки е сред основателите на революционен комитет на ВМОРО в Струмица (25 юли 1895). Конспиративното събрание се провежда в приемната му стая, където той дава клетва пред д-р Христо Татарчев. Още с въздигането си в архиерейски сан влиза в остър конфликт с ръководството на Струмишки революционен окръг на ВМОРО и по-късно с неговия ръководител – войводата Христо Чернопеев. Конфликтът се изостря особено през 1905, след осъждането му условно на смърт от Струмишкия районен конгрес. Давайки си сметка за последиците за българската национална кауза, ръководителите на Струмишкия революционен окръг не изпълняват присъдата. Умира в София. Погребан е в криптата на катедралната църква „Св. Св. Кирил и Методий" в Струмица.

Герасим Струмишки (фотопортрет)

*Лит.: **Струмишки митрополит Герасий**. // Църковен вестник, N 42, 15 дек. 1918; Един доблестен архиерей. // Църковен вестник, N 42, 15 дек. 1918; Погребението на **Негово Високопреосвещенство Св. Струмишки митрополит Герасий**. // Църковен вестник, N 42, 15 дек. 1918; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 66; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 302-303; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 483.*

ГЕРАСИМ ХИЛЕНДАРЕЦ (светско име: неизвестно) (-1761) – възрожденски църковен деец. По времето на Св. Паисий Хилендарски е игумен на Хилендарския манастир в Света гора. Умира в Карловац, Австрия (дн. Сремски Карловци, Сърбия).

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 67.*

ГЕРАСИМ ЯНАКИЕВ БОЕВ (18.VIII.1914 –) – духовник. Роден в с. Иваново, Шуменска обл. Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет при Софийския университет. Приема монашество) (1935). Възведен в архимандритски чин (1949). Игумен на Преображенския манастир (15 април – 11 октомври 1951), след което е ефимерий и духовен наставник в Софийската духовна семинария.

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

ГЕРАСИМОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Боженица, Софийско (1842-1853).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРАСИМОВ, Рафаил (поп Ранко) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. Учител в килийното училище в селото (не се посочва година – б. м.). По-късно ръкоположен за свещеник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРАСИМОВ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Свещеник в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. (1842-1853). Участник във Велчовата завера (1835), след потушаването на която е заловен и обесен.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРВАСИЙ ЛЕВКИЙСКИ – *вж Гервасий Сливенски*

ГЕРВАСИЙ СЛИВЕНСКИ (светско име: Генчо) (1838-1919) – висш духовник, митрополит. Роден в Габрово. През 1854 заминава за Света гора и постъпва като послушник в Хилендарския манастир, където приема монашество (1858). Ръкоположен в йеродяконски сан (1859) и изпратен да следва в гръцкото духовно-монашеско училище в Карея. Игумен на Араповския манастир „Света Неделя" (от 1867). Служи 6 г., като открива и ръководи неделно училище и често дава убежище на Васил Левски, Георги Бенковски и други революционери. Викариен Левкийски епископ (1873-1883). В Пловдив остава 10 г. Избран за Сливенски митрополит (1897). Развива благотворителна дейност, полага грижи за изпращане на учение в Русия на способни младежи и е известен като славянофил.

Гервасий Сливенски (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 54-55; **Арнаудов**, Г. П. **Сливенски митрополит Гервасий** (По случай петдесет год. от смъртта му). // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1969; **Александров**, Н. **Сливенският митрополит Гервасий**. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1989; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 441; **Карадаков**, А. **Митрополит Гервасий Сливенски** – подвижник, благодетел, родолюбец. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2019.*

ГЕРГЕВ, Г. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРГЕВ, М. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мечка, Русенско (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРГЕВ, Недьо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Учител и свещеник в селото (началото на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРГЕВ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Лесура, Оряховско, дн. Врачанска обл. Свещеник в с. Търнава, Врачанска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 152.

ГЕРГЬОВДЕН – празник в чест ва *Св. Георги Победоносец*. Отбелязва се на 6 май. У нас се чества и като Ден на храбростта (1880-1946). От 1946 е обявен за Ден на пастира. Възстановен с Министерско постановление като Ден на храбростта и на българската войска (1993).
*Лит.: **Берберов**, Г. Слово за Гергьовден. // Църковен вестник, N 17, 17 апр. 1963; **Траянополски епископ Иларион**. Гергьовденски обичаи. // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996.*

Гергьовски парад на българската войска (фотография)

ГЕРЕНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден във Варна. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 153.

ГЕРМАН – висш духовник. Български патриарх по времето на цар Роман (978-991).
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 78.*

ГЕРМАН, Гаврил (X в.) – средновековен български висш духовник. Наследява патриаршеския пост след Патриарх *Дамян* (997-1014). Завършва живота си в манастир – гр. Воден, Мъглен и Преспа.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 244; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 1542.*

ГЕРМАН I (645-740) – висш гръцки духовник. Цариградски патриарх (715-730). Син на сенатор, убит от император *Константин Погонат* (668-685). Отначало е Кизически епископ, а в 715 е избран за Цариградски патриарх. Назначен на този пост от император *Анастасий II*, уговаря неговата абдикация след победата на *Теодосий III Адрамит* през 715. През 730 се примирява с подписването на декрет за иконоборството на император *Лъв III*. Умира няколко години по-късно. Получава известност като църковен песнописец и автор на съчинения за иконопочитанието, против ересите, изяснение на Св. *Литургия*, поучителни слова и други. На *Седмия Вселенски събор* (787) били прочетени три негови послания за почитането на иконите и името му било вписано в диптиха на светците.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 484-486; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 254-260.

ГЕРМАН II (– VI.1240) – средновековен висш гръцки духовник. Цариградски патриарх (1223 – VI.1240). Роден в Анаплус, Мала Азия (в дн. околия Бешикташ). Дякон в „Света София" в Цариград. След завладяването на града от кръстоносците на *Четвъртия кръстоносен поход* през 1204 отива в манастир в Ахирая. Като патриарх подпомага *Йоан III Дука Ватаци* в опитите му да възстанови силата на византийския император. Стреми се да възстанови единството на църквите и свикване на концил (събор). През 1232 изпраща делегация от францисканци в Рим. Две години по-късно в Никея пристига делегация от францисканци и доминиканци. След византийско нападение против латинците в Цариград прекъсва своята работа свиканият събор (концил) в Нимфеон (1234/1235). През 1235 Герман II признава патриаршията на Втората българска държава, която му се подчинява. През 1235 посвещава Търновския архиепископ *Йоаким* за Патриарх на България. Признава Сръбската църква за независима.
Онлайн ресурс.

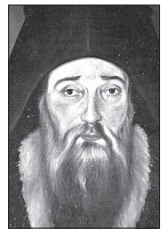

Патриарх Герман IV (фотопортрет)

ГЕРМАН III ВОДЕНСКИ – гръцки висш духовник. Споменат като Воденски митрополит. Заема катедрата до 1782.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия-патриаршия, Т. 2. С., 1995, с. 217.*

ГЕРМАН IV (1790 – 16.IX.1853) – гръцки висш духовник. Два пъти Вселенски патриарх в Цариград (от 26 юни 1842 до 30 април 1845 и от 13 ноември 1852 до 28 септември 1853). Роден в Цариград. Умира в родния си град и е погребан в храма „Животворящ източник".
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 262-263.

ГЕРМАН СРЪБСКИ (светско име: Хранислав Джорич) (19.VIII.1899 – 27.VIII.1991) – сръбски висш духовник. Хиротонисан за архиерей. Изпълнява и длъжността главен секретар на Св. Синод (1951-1956). Избран за Будимски епископ (1952). Същевременно е уредник на вестник „Гласник" (Београд, 1900-) – официалното изд. на Сръбската православна църква. След смъртта на Жичкия епископ (1956) Герман е избран за Жички епископ, на който пост е до 13 септември 1958, когато, след смъртта на Патриарх Викентие, наследява овдовелия сръбски патриаршески трон. Възглавява Сръбската православна църква (1958-1990). По негово време се появява разкол в епархиите на Сръбската православна църква в Америка, който междувременно е преодолян, и разколът във Вардарска Македония, който продължава и до днес. Една от неговите най-големи заслуги е, че след десетилетия на неуспешни опити, през 1984 успява да издейства от властите разрешение за началото на изграждането на катедралния храм „Свети Сава" в столицата Белград. Заради близките си отношения с комунистическия режим е наричан „червения патриарх". По времето на неговото управление е променен начинът, по който се

Герман Сръбски (фотография)

избира Патриарх на Сръбската православна църква и е въведен т.нар. апостолски принцип, според който, епископите на Църковно-изборния събор избират трима кандидати, от които чрез жребий се изтегля името на новия патриарх. Погребан в църквата „Свети Марко" в Белград.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 234-235.

ГЕРМАНОВ СБОРНИК (средата на XIV в.) – литературен паметник. Съдържа 296 л., писани на пергамент. Открит от Е. Калужняцки в църква в Черновиц и донесен в манастира „Воронец" в Буковина. Включва цикъл от 42 ораторски творби, свързани с църковния календар. В езиково отношение е един от най-старите среднобългарски ръкописи. Съхранява се в Румънската патриаршия. Текстът му още не е издаван.

*Лит.: **Иванова-Мирчева**, Д. „Германов сборник" – български писмен паметник от X в. и препис от 1359 г. // Бълг. език, 1965, N 4-5, с. 308-325; **Дилевски**, Н. Към въпроса за произхода на „Германовия сборник" от 1359 г. // Бълг. език, 1967, N 4, с. 305-322; **Иванова-Мирчева**, Д. Германовият сборник от 1359 г. като старобългарски паметник. // Бълг. език, 1980, N 3, с. 193-200; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 355.*

ГЕРМАНОС КАРАВАНГЕЛИС (светско име: Стилианос Каравангелис) (16. VI.1866 – 11.II.1935) – висш гръцки духовник. Роден на остров Лесбос, но израства в Мала Азия. Избран за Патриаршески митрополит в гр. Костур, Егейска Македония (1900). Главен организатор на Гръцката въоръжена пропаганда в Егейска Македония. Координира действията си с турските офицери и организира съвместни акции срещу ВМОРО. По време на потушаването на Илинденско-Преображенското въстание 1903 присъства на опожаряването на селата Българска Блаца, Черешница и Вишени, като лично настоява за убийството на по-видните българи. Организатор на кървавата сватба в с. Зеленичe и клането в с. Загоричани. Заради почти откритата му вандалска дейност в 1907, Патриаршията е принудена да го изтегли от Костур и го изпраща като митрополит в Амасия. Задочно е осъден на смърт от кемалистите (7 юни 1921), но е спасен от Патриаршията, като е назначен за Янински митрополит. В 1913 и в 1921 е сред кандидатите за патриаршеския престол, а в 1923 е предложен за архиепископ на Гърция, но не е избран. В 1924 е назначен за Унгарски митрополит и екзарх на Централна Европа със седалище във Виена. На 12 август 1924 отново е избран за Амасийски митрополит, но не пристига в епархията си поради смъртната си присъда и до края на живота си остава във Виена като Патриаршески екзарх за Централна Европа. Дн. в Гърция е смятан за национален герой.

Германос Каравангелис (фотопортрет)

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 68.*

ГЕРМАНСКИ МАНАСТИР „СВ. ИВАН РИЛСКИ" – с. Герман, Софийско. Построен през X в. Свързан с мястото, където е живял *Св. Иван Рилски*, преди да отиде в Рила. При цар Петър става значимо духовно средище, даряван бил от византийския император Алексий I Комнин. Разрушен от османците в края на XIV в. Възстановен е век по-късно. В XVII в. манастирът отново е силно духовно средище с книжовна дейност. Оттук е Германският сборник от граматик Никола (// Дуйчев, Иван. Из стара българска книжнина: Т. 2. С., 1943), пазен в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". През XVIII в. е разорен от кърджалии. Монасите и местни хора го построяват наново в 1818 с еднокорабна църква, вкопана в земята и жилищни сгради. В 1886 старата църква е съборена и на нейно място, от игумена Никифор и брат му Кирил, била построена нова върху основите на стария храм – еднокорабна, едноапсидна църква, без купол, с притвор, без стенописи, нов иконостас, с икони на *Св. Иван Рилски*, *Св. Богородица*, *Иисус Христос*, *Св. Йоан Предтеча* и *Св. Николай Мирликийски*, рисувани от Иван и Никола Доспевски от Самоков. Жилищните сгради са от XIX-XX в. В края на XIX в. княз Фердинанд и княгиня Мария Луиза засаждат две секвои от северната страна на църквата, също и цар Борис III засажда дърво.

Изглед от Германския манастир „Св. Иван Рилски" (фотография)

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 180-181; **Темелски**, Хр. Германски манастир „Св. Иван Рилски". С., Б.г.; Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011, с. 1543.*

ГЕРОВ (АНТИКАРОВ), Коста Атанасов (1831 – 28.VIII.1905) – зограф и просветен деец. Роден в Самоков. Учи живопис при Иван *Икономисец* (ок. 20-те г. на XIX в.). Работи заедно със сина му Никола *Образописов* в църквите в Самоковско, Радомирско, Дупнишко и Софийско. Рисува купола на църквата в с. Студена, Перишко. Негови икони и стенописи има Бельовата църква край Самоков. Негови са стенописите на църквите в Чуйпетльова и Кралев дол, Пернишко, Доспей, Софийско, Люлинския манастир „Св. Крал", Даскалово, Пернишко, Бобошево, Дупнишко, Радуил, Софийско. Взима участие в борбата за църковна независимост. След Освобождението е учител в селата Попово и Кладница, Пернишко. Умира в Самоков.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 154.

ГЕРОВ, Найден (23.II.1823 – 9.X.1900) – писател, езиковед, фолклорист, общественик. Роден в Копривщица. Учи в килийното училище на баща си, в гръцко училище в Пловдив (1834-1836), отново в Копривщица – при Неофит Рилски (1836). Завършва Ришельовския лицей (1845). По онова време издава книгите „Няколко думи за превода на математическата география" (Одеса, 1842) и „Начала на християнското учение" (Одеса, 1843), както и поемата „Стоян и Рада" (Одеса, 1845). Макар че приел руско поданство, завръща се в Копривщица и преподава в откритото от него двукласно училище (1846-1850). По негова инициатива то е наречено „Св. Св. Кирил и Методий". По инициатива на Найден Геров за първи път в Епархийското училище „Св. Св. Кирил и Методий" в Пловдив се организира празникът на светите братя Кирил и Методий – създателите на славянската писменост (11 май 1851). През 1857 този празник започва редовно да се отбелязва в Пловдив, Цариград, Шумен и Лом. Найден Геров взима активно участие в борбата срещу фанариотското духовенство. Публикува статии в периодичния печат в защита на българските национални интереси. По време на Кримската война (1853-1856) подпомага национално-освободителното движение и полага грижи за учебното дело. Назначен за вицеконсул на Русия в Пловдив (1857), продължава просветната си дейност. През следващите години многократно изразява неодобрение за национално-революционното движение, остро критикува Георги Раковски и прехвърлянето на чети от Влашко и определя Васил Левски като чужд шпионин. По време на Априлското въстание 1876 развива дейност в защита на българския народ.

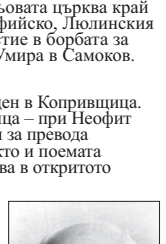

Найден Геров (фотопортрет)

*Лит.: **Георгиев**, Е. **Найден Геров**. Книга за него и неговото време. С., 1972; **Паскалева**, В. **Найден Геров**. 150 год. от рожд. му. // Векове, 1972, N 2, с. 101-105; **Машалова**, Е. 160 години от рождението на **Найден Геров**. // Бълг. език, 1983, N 4, с. 369-371.*

ГЕРОВ, Славчо – църковен деец. Свещеник в с. Гостилица, Дряновско, дн. Габровска обл. (нач. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 155.

ГЕРОВ, Яков (1847-) – църковен деец. Роден в Одрин. Завършва взаимно училище в родния си град и Търговско училище на остров Халки. Продължава образованието си в университета в Ганд (Белгия). Представител на Одринската епархия в *Църковно-народния събор в Цариград 1871*. Участва в Руско-турската война 1877-1878 като преводач в руската армия. Депутат в Учредителното събрание 1879.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 155; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 473.*

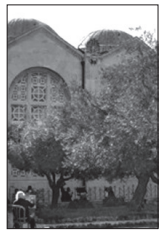

Гетсиманската градина в Йерусалим (фотография)

ГЕТСИМАНСКА ГРАДИНА – мястото, където според евангелските предания Иисус Христос се моли в нощта на залавянето му. Дн. в градината растат 8 много стари маслинови дървета, чиято възраст, според някои данни, е над 2000 г. По времето на Иисус Христос целият скат към долината Кедрон на западния скат на Елеонския хълм е бил залесен с маслини. Мястото се намира източно от стария Йерусалим. От евангелията е известно, че тук, в деня на предателството на Юда Искариотски (Велики Четвъртък), Иисус произнася Гетсиманската молитва. През IV в. тук е построена византийска църква, която по време на последната Персийско-византийска война (602-628) е разрушена. В средата на XII в. след превземане на Йерусалим, е построена нова църква, която по-късно също е унищожена. От 1681 Гетсиманската градина е собственост на Ордена на францисканците, като от 1848 градината е оградена с тухлена стена. В памет на събитията, разиграли се през нощта на Велики Четвъртък срещу Разпети Петък след края на Първата световна война, по време на британския мандат в Палестина (1919-1924), францисканците издигат Католическата църква на всички народи. Пред олтара ѝ е поставен камък, на който, според Преданието, Иисус произнася своята молитва. Северно от Гетсиманската градина се намира Православна църква, посветена на Успение Богородично. Построена през XII в. на мястото, където през 326 майката на император Константин Велики – Св. Елена издига първата църква на мястото на Христовите страдания. Според легендата, тук са и гробовете на родителите на Дева Мария – *Св. Йоаким* и *Св. Анна*, както и на *Св. Йосиф*. В най-ниската част на църквата е гробницата, където апостолите погребват Дева Мария. Гробницата е повдигната по решение на Шестия вселенски събор (680/81). Тази църква е на Йерусалимската патриаршия и на арменската общност в *Светия град*. Пак в района на Гетсиманската градина е построена и църквата „Света Мария Магдалина", принадлежаща на Руската православна църква. Построена (1885-1888) от император Александър III в памет на майка му – императрица Мария Александровна и посветена на вярната мироносна Мария Магдалина. Дн. църквата е част от женския Гетсимански манастир на Витанската общност на Задграничната РПЦ.

Лит.: ***Марковски****, Ив. С. Гетсимания – градината на най-великата трагедия. // Църковен вестник, N 12-13, 3 апр. 1950;* ***Марковски****, Ив. Великата трагедия Гетсимания. // Църковен вестник N 12, 21 апр. 1967.*

ГЕШАКОВ, Захари (14.X.1879 – 11.XI.1947) – църковен и просветен деец. Роден в с. Вакарел, Софийска обл. Завършва Самоковското богословско училище, след което, в продължение на 9 г., е учител. Ръкоположен за свещеник (1911). От това време започва и писателската си дейност. Автор на сборници с проповеди и речи. Сътрудничи със статии, отзиви и рецензии на редица вестници и списания от 1910 насетне. Редактор и пом.-редактор на вестниците „Братство" (Сливен, 1910), „Народен страж" (София, 1919-1943), „Църковен вестник" (София, 1900-), „Пастирско дело" (София, 1922-1944) и др. Един от създателите на Свещеническия съюз в България; основател и председател на Софийската свещоливница и пр.

Лит.: ***Кечев****, В.* ***Протойерей Захарий Гешаков*** *(По случай 1 год. от смъртта му). // Църковен вестник, N 35-36, 6 ноември 1948.*

ГЕШЕВ, Партений – църковен и революционен деец. Свещеник в с. Братаница, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 155.

ГЕШОВ, Димитър Иванов (ок. 1815 – 1887) – търговец и обществен деец. Роден в Карлово. Управляващ търговска кантора в Цариград (1852-1877). Член на Привременния смесен съвет (от 13 март 1870). Участва в Църковно-народния събор 1871.

Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 474.*

ГИГИНСКИ МАНАСТИР – *вж Църногорски манастир „Св. Св. безсребр. и чудотворци Козма и Дамян Асийски"*

ГИДИКОВ, Атанас Д. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 131.

[5]

ГИЛФЕРДИНГ, Александър Фьодорович (1831-1872) – руски историк и езиковед. Автор на статии по кирило-методиевското дело. Ратува за обединението на славяните на основата на Православието. Приема гледището, че славянската азбука била създадена в 855 (очевидно водейки се по Александрийското летоброене), че Св. Кирил просветил славяните по р. Брегалница преди Моравската мисия. Твърди неправилно, че Св. Методий бил покръстил българите в 861. Застъпва и някои други неправилни гледища – че двамата солунски братя знаели тюркски език и пр. Има големи заслуги за издаване на книжовни паметници, отнасящи се до делото на славянските просветители, сред които Краткото житие на Св. Кирил, намерено от него в Призрен и обнародвано (1868).

Лит.: ***Куев****, К. Старобългарските ръкописи през вековете. С., 1979, с. 70-80; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 478-479.*

Александър Фьодорович Гилфердинг (фотопортрет)

ГЛАВАНОВ, Стойко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 158.

ГЛАВИНИЦКА (или **ГЛАВЕНИЦКА) ЕПАРХИЯ** – бивша епархия на Българската патриаршия. Съществувала в X в. в Южна Албания. Центърът ѝ е гр. Главиница, споменат в Краткото житие на Св. Климент Охридски като едно от трите места за почивка, предоставени от българския владетел княз Борис I на Св. Климент Охридски. Като селище Главиница е идентифицирана с много селища. В началото на XXI в. се смята, че е било на мястото на гр. Балши, където е открит надписът, известяващ за Покръстването на българите. В 1910 титлата *Главиницки* е дадена като титулярна от Вселенската патриаршия на Варнава, викарий на Дебърско-

Велешкия митрополит. От 21 септември 1932 Главиница е титулярна епископия на Българската православна църква.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия-патриаршия, Т. 1. С., 1924, с. 168, 169;* ***Маринов****, Б. За древлепросиялата Главиница епископия. // Църковен вестник, N 23 1-15 дек. 2010.*

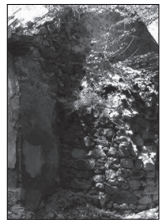

Изглед от Глоговишкия манастир „Св. Николай" (фотография)

ГЛОГОВИШКИ МАНАСТИР „СВЕТИ НИКОЛАЙ" – намира се в местността „Бранище" в северното подножие на Ерулска планина, на около 3 км южно от с. Глоговица, Трънско, Пернишка обл. Основан (1865). Представлява комплекс от рушаща се църква и почти сринати със земята жилищни сгради. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна и едноапсидна сграда, като от външната страна на апсидата ѝ е вградено парче от антична елипсовидна колона.

Лит.: ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 158-160.*

ГЛОЖЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – намира се в близост до с. Гложене, община Тетевен, обл. Ловеч, на 12 км от гр. Тетевен. Разположен на източния склон на планинския рид Лисец, под връх „Камен Лисец", 1073 м. Според недоказани данни, основан в началото на XIII в. (1224). Реконструиран през XV-XVI в. Легенда разказва, че манастирът е построен от киевския княз Георги Глож, който дал името и на с. Гложене. В края на XVI и началото на XVII в. в манастира се преписват ръкописи от миряни, подготвени в близкия Етрополски манастир. През XVIII-XIX в. манастирът има метоси в съседното с. Малък извор и в гр. Ловеч. Повечето старопечатни книги в манастира са украински и датират от XVIII в. Запазени са няколко поменика с имена на поклонници-дарители от XVIII-XIX в. В тях се срещат имена от села от Тетевенско и Луковитско, които дн. са помашки. Монашеските килии са строени през 1858. Най-видната личност в Гложенския манастир през XIX в. е игуменът Евтимий (Симеонов) от Сопот – известен лечител. Манастирът е любимо място на Васил *Левски*, като скривалището му се пази и до дн. Тук се намира малък музей на Васил Друмев (митрополит *Климент Търновски),* заточен от правителството на Ст. Стамболов (юли 1893). Освободен след падането на правителството на Стамболовия режим. Старата църква на манастира вероятно е строена през XVI в. В нейните стенописи фигурират дарители от Тетевен, чиито имена се срещат в поменициte на Зографския манастир от 30-те и 40-те г. на XVII в. След силните повреди, нанесени на старата църква при Чирпанското земетресение от 1928, храмът е съборен (1931) и на негово място е изграден нов в западен стил, в който е запазен старият иконостас. Понастоящем манастирът е действащ паметник на културата и е част от Ловчанска епархия. След 1989 манастирът води съдебни дела за връщане на обширните си имоти. На 3 август 2008 игуменът йеромонах Панкратий предизвиква пожар в манастира и е задържан от служители на РПУ-Тетевен. Низвергнат от църковен сан и подведен под съдебна отговорност.

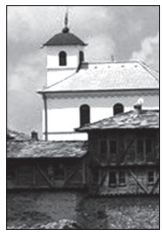

Изглед от Гложенския манастир „Св. Георги Победоносец" (фотография)

Лит.: ***Енчев****, В. И. Из Гложенския манастир. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1930, N 4, с. 294-296;* ***Ганев****, С., В. Найденов. Гложенският манастир „Св. Вмчк Георги Победоносец". Ловеч, 1937;* ***Иванов****, Г. Нови данни за историята на Гложенския манастир „Св. вмчк Георги". // Църковен вестник, N 31, 9 авг. 1958;* ***Данов****, Г. Д. Гложене и Гложенският манастир. С., 1970 (Малка турист. библ.);* ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 218-222;* ***Стефанов, П., йеромонах****. Гложенският манастир – стари и нови истини. // Духовна култура, 1977, N 8, 13-18;* ***Ангелов****, Б. Ст. Неизвестен препис на Сказание за основаването на Гложенския манастир. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 16, 1981, с. 379-384;* ***Стефанов, П., йеромонах****. Гложенският манастир – средоточие на българо-украинските културни връзки. // Ист. преглед, 1992, N 1-2, с. 85- 98;* ***Бояджиев****, Ст. Гложенският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 111-113;* ***Николов****, Б. Гложенски манастир „Св. Георги". // Църковен вестник, N 35, 26 авг. – 1 септ. 1996;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 91-92.*

ГЛУБОКОВСКИЙ, Николай Никанорович (6.XII.1863 – 18.III.1937) – руски православен богослов, професор. Завършва Московската духовна академия (1889). Преподавател по *Свещеното Писание* във Воронежката духовна семинария (1890-1891) и в Санктпетербургската духовна академия (1891-1918). Редактор на 12-томната „Православная Богословская энциклопедия, или Богословский энциклопедический словарь, содержащий в себе необходимые для каждого сведения по всем важнейшим предметам богословского знания в алфавитном порядке" (Петроград, 1900-1911), както и на сп. „Церковный вестник" (Санкт-Петербург, 1875-1917) и други издания. Емигрира във Финландия (1921), откъдето се премества в Германия и Чехословакия. Лектор по богословие в Белградския университет (1921-1923) и по *Свещеното Писание* в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1923-1937). Избран за член-кор. на Българската академия на науките. Автор на трудове с богословска тематика.

Лит.: ***Царев****, Г. В памет на професор* ***Глубоковски*** */ Г.* ***Царев,*** *Ив.* ***Димитров****. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1984;* ***Желев****, Ив. Професор* ***Н. Н. Глубоковски*** *и Новозаветното богословие в България". // Духовна култура, 2000, N 4, с. 3- 8; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 601-610;* ***Желев****, Ив.* ***Глубоковски*** *„под черта". // В памет на проф.* ***Николай Никанорович Глубоковски*** *(1863-1937). С., 2008, с. 111-117.*

Николай Никанорович Глубоковский (фотопортрет)

ГОВЕДАРОВ, Иван – мирски свещеник. Роден в Калъчлии (дн. Генерал Николаево, квартал на гр. Раковски). Завършва Пловдивската мирска семинария. Получава свещенически сан (24 септември 1904). Назначен е за диригент и органист на църковния хор при катедралата „Св. Лудвиг". През 1910 е изпратен като енорист в с. Салалии (Борец), където свещенодейства в продължение на около три години. С разрешение на своя владика заминава за Виена да специализира музика. След завършване на музикалната академия се завръща в Пловдив. На 17 март 1932 напуска лоното на Католическата църква и преминава в сектата на адвентистите. На 22 юни с.г. църковният епархийски съд го осъжда като еретик и го лишава от свещенически права.

Онлайн ресурс.

ГОВЕДАРСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ГЕОРГИ” – намира се в покрайнините на Говедарската котловина, на ок. 2 км южно от с. Говедарци, Самоковско, дн. Софийска обл. Към 30-те г. на XX в. на мястото на днешния манастир е изграден параклис. Манастирът представлява комплекс от черква и жилищна сграда.

Онлайн ресурс.

Изглед от Говедарски манастир „Св. Георги” – с. Говедарци (фотография)

ГОВОРОВ, Георгий Василевич – *вж Св. Теофан Затворник*

ГОГО ЧОРБАДЖИ – *вж Гогов, Георги*

ГОГОВ, Георги (-1876) – възрожденски просветен и обществен деец. Представител на Воденската епархия на Църковно-народния събор в Цариград (1871).

Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 474.*

ГОГОВ, Георги (или Хаджигогов, наричан Гого чорбаджи) (1821 – 11.XI.1876) – един от ръководителите на Воденската българска община. Роден във Воден (Егейска Македония). Подарява къщата си в града за българско мъжко и девическо училище, в което учителства Неделя Петкова и място за български параклис. Подпомага финансово училището, както и председателя на общината *Павел Божигробски.* След извоюването на църковна независимост (1870) поддържа тесни връзки с новосъзданата Българска екзархия. Занимава се с уреждане на общинските въпроси във Воден и в Солун. В края на ноември 1870 той и учителят Димитър Македонски пристигат в Цариград с прошение от Воденска епархия за присъединяване към Екзархията. Участва като представител на епархията на българския Църковно-народен събор в Цариград през 1871. На 14 май с.г. подписва приетия от събора Екзархийски устав. През пролетта на 1875 влиза в остро пререкание със Солунския митрополит, който се заканва, че гърците ще гонят непримиримо българите. Умира от удар във Воден, след като е похарчил значителното си състояние по българските просветни и църковни дела. Погребан в с. Владово, Воденско.

Георги Гогов – *възр. ...* **(фотопортрет)**

Лит.: ***Шопов****, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 201-202; Македония. Сб. от докум. и материали. С., 1978, с. 186-189;* ***Петкова****, Неделя. Спомени. С., 1987;* ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 72, 74;* ***Тзавелла****, Христофор. Кръстникът на първите войводи на ВМОРО и ВМОК отец Търпо Поповски. С., 2003, с. 26.*

ГОГОВ, Георги – възрожденски просветен и църковен деец. Един от водителите на българите от Воденско, Егейска Македония в църковнонационалната борба. Подарява своя дом за българско училище, в което учителства Неделя Петкова. Участва, като представител на *Воденската епархия*, в *Църковно-народния събор в Цариград от 1871.*

Лит.: ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 71.*

ГОГОВ, Методи – *вж Михаил Охридски и Македонски*

ГОГОВ, Теохар – *вж Теодосий Синаитски*

ГОДЕЧКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ДУХ” – намира се близо до гр. Годеч. Не е известна годината, в която е основан. Предполага се, че е от времето на Второто българско царство, когато районът около Годеч е представлявал голям религиозен център. Сегашният манастир е построен върху основите на две църкви, изкопани през 1921. Манастирът разполага с две църкви. Църквата „Свети Дух” е по-стара и по-голяма, а църквата „Свети Седмочисленици” е построена от печени тухли през периода 1951-1952. Тя има иконостас в традиционен стил, като иконите са рисувани от Милети Божинов през 1951. През 1995-1996 е построена двуетажна жилищна сграда с 5 стаи, просторна трапезария и тухлена ограда.

Онлайн ресурс.

Изглед от Годечкия манастир „Св. Дух” (фотография)

ГОДЕЧКИ МАНАСТИР – *вж Манастир „Свети Дух”* – гр. Годеч

ГОЛГОТА – хълм извън Йерусалим, където, според Новозаветното предание, бил разпнат Иисус Христос. Наречена така поради това, че гората имала форма на череп или защото тя служела като място за смъртни наказания.

Лит.: ***Панчовски****, Ив. Г. Тайната на Голготската трагедия. // Църковен вестник, N 16-17, 11 апр. 1957;* ***Петков****, Г. И. Голгота някога и сега. // Църковен вестник, N 13-14, 9 апр. 1963; На Голгота. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1967;* ***Траянополски епископ Иларион****. Голгота и Възкресението в световната история. // Църковен вестник, N 10, 14-27 апр. 1997; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 688-693.*

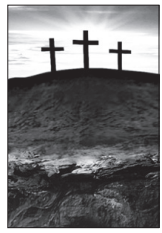

Голгота / Неизвестен автор (картина)

ГОЛЕМИНОВ, Христо Захариев – *вж Авксентий Пелагонийски*

ГОЛЕНИЩЕВ-КУТУЗОВ, Александър Василиевич (1846-1897) – руски военен деец, генерал-адютант. Участник в Руско-турската война 1877-1878. Личен представител на император Николай II при миропомазването на княз Борис Търновски в лоното на Православието (1896).

Лит.: ***Екзарх Йосиф I*** *в спомените на съвременници / Съст. Хр.* ***Темелски****. С., 1995, с. 551.*

ГОЛОГАНОВ, Иван Илиев (Попилиев) (1839-1895) – фолклорист и участник в църковно-националните борби на българите в Македония. Роден в с. Търлис, Неврокопско в свещеническо семейство. Брат на Теодосий Скопски и Никола Гологанов. Учителства в родното си село (1856-1860, 1861-1862), където въвежда изучаването на български език. През 1860 открива новобългарско училище в с. Крушово, Демирхисарска каза, където учителства до 1861 и от 1862 до 1865. Писар и учител в манастира „Свети Йоан Предтеча", край гр. Сяр (1865-1867), където игумен е чичо му Теодосий Гологанов. Участва активно в борбите за църковно-национална независимост на българите в Източна Македония, за което е преследван и затварян от османските власти и патриаршеското духовенство. Чрез брат си Теодосий се запознава със Стефан *Веркович* (1865) и става най-ревностният му сътрудник. По време на Руско-турската война (1877-1878) е арестуван и затворен. На 20 май 1878 подписва от името на Демирхисарската българска община Мемоара до Великите сили с искане за прилагане на Санстефанския договор и неотъсване на Македония от новосъздадената българска държава. През 1879-1890 отново е учител в с. Крушево. До 1891 е в постоянна връзка с Верковић и притежавал от него значителен брой писма, които обаче унищожил.

*Лит.: **Стоилов**, А. Български книжовници от Македония, 1. 1704-1878. С., 1922, с. 84-85; Документи за Българското възраждане от архива на **Стефан Веркович** 1860-1893. С., 1969, с. 153, 274 и сл.; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 73.*

ГОЛОГАНОВ, Никола Илиев (Попилиев) (1850-1913) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден е в с. Търлис, Неврокопско в свещеническо семейство. По-малък брат на възрожденците Иван Гологанов и Теодосий Гологанов. Първоначално учи в гр. Серес, а по-късно в Цариград в Патриаршеското училище на Фенер. Проявява се като фанатичен гръкоман. Издава и разпространява в Серес и Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) сатиричен вестник „Пальовулгарос" с антибългарско съдържание. Под влияние на брат си Теодосий Гологанов се записва в Пловдивската българска гимназия, където учи три години. Там осъзнава българските си корени и започва да работи за българщината. Учител в селата Зърнево (1871), Скрижево (1873-1874), Старчища (1875-1878) и главен учител в българското училище в Цариград (1880, 1883-1884). В 1873-1876 участва активно в дейността на Учителското дружество „Просвещение". По-късно приема монашески сан. Председател на Серската българска община (1889-1890) и Горноджумайската българска община (1890-1894). Игумен на Араповския манастир (1912-1913).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 159.

ГОЛУБИНСКИ, Евгений Евстигнеевич (1834-1912) – руски църковен историк. Завършва Духовната академия в Москва. Предприема научна командировка на Балканския полуостров, Йерусалим, Италия и Австро-Унгария (1872-1873). Професор (от 1881). Почетен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) (от 1884). Научните му интереси са в областта на църковната история на южните и западните славяни. Застъпва гледището, че Св. Св. Кирил и Методий създали кирилицата, а глаголицата възникнала като криптографско писмо, че преводът на *Библията* и на богослужебните книги бил извършен на моравски, а не на български език.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 509-510; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 719-721.

ГОЛЯМА БОГОРОДИЦА (15 август) – народно наименование на празника „Успение Богородично", с който Православната църква отбелязва смъртта на *Св. Богородица*.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 4. С., 2011, с. 1573.

ГОЛЯМА ЗАДУШНИЦА – църковен празник, отбелязван в съботния ден срещу Неделя Месопустна (Месни заговезни, което е седмица преди началото на Великия пост). В България за помен по традиция се приготвя „коливо" (варено, подсладено жито), хляб и вино, напоследък се прибавят дребни сладки и соленки. Поменът се прави на гроба, в църква или у дома. Чете се пространният молебен за упокоение на душите, който включва молитви, четения от Евангелието и апостолски текст. На гроба обичайно свещениците извършват парастас, който е по-кратък от панихидата. По време на неделната литургийна служба на Месни заговезни в Евангелското четене се споменава за Страшния съд. Великият пост започва от понеделника след Сиропустната неделя.

Онлайн ресурс.

ГОЛЯМАТА БАЗИЛИКА В ПЛИСКА – религиозно-дворцов комплекс, включващ базилика, архиепископски дворец и манастир, разположен край Националния историко-археологически резерват „Плиска". Завършена около 875 и е една от най-големите базилики в средновековна Югоизточна Европа. Комплексът представлява важен паметник на ранносредновековната българска култура от нейния християнски период – от втор. пол. на IX до ср. на XI в. В продължение на ок. 250 г. изпълнява функциите едновременно на катедрален храм и княжеска, епископска и манастирска църква, средище е на духовно-религиозния живот на столицата Плиска и ранносредновековна България. Оградена и защитена е с висока над 4 м каменна стена със зъбери. Сградата е изградена върху т.нар. кръстовиден мавзолей, който предизвиква много дебати сред учените. Според данни от Историческия музей в Шумен, преди изграждането на базиликата на това място е съществувал раннохристиянски комплекс *мартириум*, съставен от кръстовиден храм и кладенец-аязмо. Павел Георгиев, участвал в нейното проучване, изказва предположението, че откритата под основите на базиликата сграда е именно мартириум (гробница на светец, загинал като мчк за Вярата) на първия български мчк *Св. Боян Енравота*, екзекутиран за предателство към отечествените традиции от брат си кан Маламир ок. 832. По време на неуспешния бунт на привържениците на езичеството през 865 мартирият бил разрушен. В знак на тържеството на Християнството в България княз *Борис I* (племенник на Енравота) става ктитор на изградения на мястото на мартириума нов храм и с това обвързва новата религия с аристократичен исторически паметник като мартириума.

*Лит.: **Мавродинов**, Н. Базиликата в Плиска и българският дворцов церемониал. // Изв. Бълг. археолог. инст., 13, 1939, с. 246-252; **Михайлов**, Ст. Дворцовата църква в Плиска. // Изв. Археолог. инст., 1955, с. 229-264; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 190-191; **Георгиев**, П. Дворцовата църква в Плиска и църковното строителство по време на покръстването (864-870). // Векове, 1985, N 3, с. 57-61; **Бояджиев**, Ст. Манастирът при Голямата базилика в Плиска. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 24-26; **Михайлов**, Ст. Нови данни за Голямата базилика в Плиска. // Плиска-Преслав, Т. 6, 1993; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 49-50.*

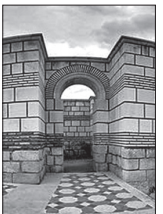

Макет на Голямата базилика в Плиска (фотография)

ГОЛЯМАТА БАЗИЛИКА В ПЛОВДИВ – най-големият раннохристиянски храм, открит на територията на България и един от най-големите на Балканския полуостров. Намира се в централната част на града. Построена в началото на V в. върху по-стара сграда със сходни размери, а вероятно – и функции. Разрушена в средата на VI в. по неизяснени причини. Базиликата има изключително големи размери. Общата ѝ дължина е 86,33 м, а за ширината ѝ се предполага, че възлиза на 38,50 м, тъй като северната част на обекта все още не е разкрита. Голямата базилика е трикорабна, с апсида в източния край на централния кораб. Корабите са разделени от 14 подпорни колони, които са изградени в следния ред: две мраморни и една зидана. В западната част на обекта е имало атрий с колонада от трите страни. Предполага се, че базиликата е била епископска, за което се съди от сравнително големите размери на сградата, богатата украса с мозайки, както и специфичната форма на олтарната част.

*Лит.: **Кесякова**, Елена и др. Книга за Пловдив. Пловдив, 1999.*

Изглед от Големобучинския манастир „Възнесение Господне" (фотография)

ГОЛЕМОБУЧИНСКИ МАНАСТИР „ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – намира се в южното подножие на Люлин планина, на ок. 0,5 км западно от с. Големо Бучино. Основан през XVIII в. Възобновен през XIX в. До наши дни е запазена само малката еднокорабна, едноапсидна черква с една конха от юг. Отвътре е изрисувана със стенописи от по-късен период (края на XIX в. – началото на XX в.). В близост има запазени останки от антична сграда. Понастоящем манастирът не е действащ. Църквата се отваря на храмовия празник „Вознесение Господне".

Изглед от Голямобуковския манастир „Животоприемен източник" (фотография)

ГОЛЯМОБУКОВСКИ МАНАСТИР „ЖИВОТОПРИЕМЕН ИЗТОЧНИК" – намира се на 4 км и 400 м източно от с. Голямо Буково (до 1934 наричано Коджа бук) и на 50 км южно от Бургас. Разположен в една от най-малко посещаваните части на Странджа в един наистина див и слабо населен район, което му придава особен чар. Основан през XII в. върху основите на древно светилище. Според Преданието, святото място е посочено свише на Коста Янов от с. Голямо Буково, който боледувал дълго и оздравял, след като се измил с водата, която и сега блика от извора под манастирската черква. Съществува предположение, че на мястото на днешния манастир през XIII-XIV в. се е намирал известният Парорийски манастир „Св. Григорий Синаит" – люлка на исихастко движение. В него са обитавали светците *Теодосий Търновски* и *Ромил Видински.* Разрушен и е възстановен в периода 1873-1877, откогато датира и днешната църква. През 1903 монахът Гай разменил манастирското стадо овце срещу 1000 дка обработваема земя от изселващи се турци и така обителта се сдобила с много земи в този край на Странджа. Манастирът се замогнал и били построени нови стопански постройки, двуетажен каменен метох и воденици по Бялата р. След 9 септември 1944 до края на 80-те г. на XX в. жилищните сгради на манастира са ползвани като пионерски лагер. Към 1990 манастирската църква е в руини, а сградите са превърнати от местните жители в свинарници. От есента на с.г. манастирът отново започва да функционира, благодарение на усилията на йеромонах Евтимий от с. Росен (Бургаско), който превърнал възстановяването му в лична мисия. Под негово ръководство са издигнати отново църквата и жилищната сграда, които са и изрисувани. В олтара на храма се намира аязмото „Живоприемний източник". В днешно време Голямобуковският манастир е обитаван само от йеромонах Евтимий и представлява комплекс от църква, полусрутен двуетажен каменен метох и едноетажна жилищна сграда, строяща се камбанария и още една жилищна сграда в строеж. Манастирската църква е трикорабна псевдобазилика, построена за първи път през 1876, стенописите са подновени след 1990 благодарение на усилията на йеромонах Евтимий. Отец Евтимий приема лично гостите на манастира и им разказва историята на манастира, която е и негова лична за последните 20 години. В олтарната част се намира аязмото „Живоприемний източник", за което се смята, че лекува редица болести. Църквата и малката жилищна сграда са изографисани. Празникът на Голямобуковския манастир „Живоприемен източник" се отбелязва на Светлия Петък.

Онлайн ресурс.

ГОРАЗД – *вж Свети Горазд*

ГОРАЗД (14.X.1872 – 22.X.1935) – църковен деец, архимандрит. Роден в Цариград. Завършва образованието си в Цариградската българска духовна семинария. Служи като дякон в българската църква „Свети Стефан" в Цариград и чиновник в Българската екзархия. Председател на българската църковна община в Петрич (1904-1908). Тук обединява Петричкия район в единна автономна духовна област, укрепва учебното дело и дава отпор на гръцката духовна пропаганда. През 1906 съдейства за превръщането на петричкото българско училище от двукласно в трикласно. Неколкократно задържан от местните османски власти и изпращан в затворите в Петрич, Серес и Солун. Протосингел и управляващ на Пелагонийската българска митрополия (1908-1913). На 17 юни 1913, заедно с митрополит *Авксентий*, задържан в Горнобрезнишки манастир и арестуван от сръбските власти, на 25 юни с.г. под усилена стража е екстрадиран в Солун, а оттам – в Цариград. Цензор при Министерството на войната в София (1912), а по-късно – председател на Българската църковна община в Ксанти. През 1921 постъпва като ефимерий и изповедник в Рилския манастир. От 1929 до 1933 е член на манастирския събор. Към 1934 напуска манастира и се заселва в София, където почива.

*Лит.: **Тасев**, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 145-146.*

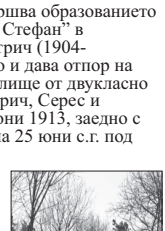

Входът на Горнобогровския манастир „Св. Георги Победоносец" (фотография)

ГОРНОБАНСКИ МАНАСТИР „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – ГОРНА БАНЯ – *вж Люлински манастир „Св. Св. Кирил и Методий"*

ГОРНОБОГРОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – построен в началото на XIX в. В олтара му е поставен огромен камък с кръст, който, според преданията, бил донесен от идващите от Йерусалим кръстоносци, оставили го на това място. По-късно местните жители решили, че мястото е свято и следва тук да се построи храм. До построяването на храма камъкът се пазел като символ на Християнската вяра. В сегашния си вид – манастирът е от XX в. и представлява комплекс от няколко жилищни сгради и малка църква, построена върху основите на стар храм. Непосредствено до църквата се намира новопостроеният параклис „Свети Стефан".

Онлайн ресурс.

ГОРНОБРЕЗНИШКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ПРОРОК ИЛИЯ” – манастир, подчинен на Неврокопската епархия на Българската православна църква. Намира се на ок. 6 км от гр. Кресна и на 1 км от с. Горна Брезница, Благоевградска обл. Разположен в източните склонове на Малешевската планина в землището на с. Горна Брезница. Основан 1992. Осветен (6 май 2004). Състои се от църква, камбанария и монашеско крило. На мястото на манастира в миналото е имало девически манастир, разрушен по време на османското владичество. По време на строежа на новия храм са открити фрагменти от тракийски глинени съдове, които са изложени в църквата. Храмов празник – 20 юли – Илинден.

Онлайн ресурс.

Изглед от Горнобрезнишкия манастир „Св. Прор. Илия” (фотография)

ГОРНОВОДЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ СВЕТИ КИРИК И ЮЛИТА” – *вж „Св. Св. Кирик и Юлита” край Асеновград.*

ГОРНОДЖУМАЙСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Горна Джумая. Основана (1871) при сливане на църковното и училищното настоятелство в града. В общинското ръководство влизат три групи дейци – търговци и занаятчии, духовници и учители. Общината се грижи за училищното дело в града и околията и изгражда класно училище. При Временното руско управление (1878-) подпомага изграждането на българска административна и съдебна власт – които са създадени предимно от общински членове. След като, според Берлинския договор 1878, Горна Джумая остава в Османската империя, общината попада под ръководството на Мелнишката митрополия, с която е в постоянен сблъсък за утвърждаване на българското църковно и просветно дело. След освобождението на града на 15 октомври 1912, по време на Балканската война, общината прекратява дейността си. Видни нейни членове: Коте Чорбаджигошев, Димитър Измирлиев, Димитър Мициев, Георги Костадинов, Арсени Костенцев, Константин Босилков, Николай Гологанов, Константин Саев, Аврам Младенов.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 221.

ГОРНОЕЗЕРОВСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА” – намира се между бургаските квартали „Меден рудник” и „Горно Езерово”, близо до с. Черни връх. Води началото си още от XII в. Построен в близост до предишно тракийско светилище с лековити извори. По-късно към манастира имало странноприемница, която приютявала гости, пристигнали тук да се лекуват. В сегашния си вид датира от 1982 и се състои от две църкви, 40 параклиса и жилищни сгради.

Онлайн ресурс.

Изглед от Горноезеровския манастир „Св. Богородица” (фотография)

ГОРНООРЯХОВСКИ МАНАСТИР – *вж Манастир „Св. Пророк Илия” – гр. Горна Оряховица*

ГОРСКИ, Александър Василиевич (1812-1875) – руски църковен историк, археограф и филолог. Завършва Московската духовна академия (1832). Професор в същата академия (от 1837). Автор на съчинения върху ранната история на Християнската църква и на средновековните славянски литератури. Занимава се и с проучване на кирило-методиевската проблематика. Приема Пространните жития на Св. Св. Кирил и Методий за достоверни исторически извори. Заедно с К. И. Невоструев описват славянските ръкописи в Московската синодална библиотека, които обнародват в 5 тома (1855-1869). Сред тях се оказват и редица старобългарски книжовни паметници – преписи от Шестоднева на Йоан Екзарх, препис на Учителното евангелие от епископ Константин Преславски и др.

*Лит.: Алексеев, А. А. **Александър Василиевич Горский**. // Paleobulgarica, 1979, N 4, с. 34-41.*

ГОСПОДИНОВ, Слави – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бъдеще, Старозагорска обл. (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 161.

ГОСПОДИНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. През 1804 се преселва от България в колония Каракурт, Бесарабия. Ръкоположен за свещеник в колония Иваново, Бесарабия (1823) и служи там до края на 40-те г. на XIX в.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 161.

ГОСПОДНИ БРАТЯ – родственици на Иисус Христос, играли голяма роля в живота на Църквата по време на Ранното християнство.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 213-215.

ГОЦЕДЕЛЧЕВСКИЯТ МАНАСТИР „СВЕТА БОГОРОДИЦА ЖИВОПРИЕМНИЙ ИЗТОЧНИК” – женски манастир, подчинен на Неврокопската епархия на Българската православна църква. Намира се в Южен Пирин, на ок. 2 км югозападно от гр. Гоце Делчев на пътя за с. Делчево. Построен върху основите на по-стара църква, от която са запазени колони, капители и фрагменти от изваян мраморен фриз. Според каменната плоча над входа на храма, възстановяването на манастира започва на 1 март 1888, като първоначално са изградени каменна стена и чешма. Изграждането на манастирската църква, заедно със стаи за поклонници, започва през 1898, а храмът е осветен през юли 1901. В храма има 42 ценни икони от XIX и XX в. Зад църквата са разположени монашески килии. През 1949 килиите и помещенията за поклонници са унищожени от пожар. От март 1898 е женски манастир. Храмов празник – Светли Петък – Богородица Животворящ източник или Малък Великден. Втори празник е *Св. Пантелеймон* – 27 юли.

Онлайн ресурс.

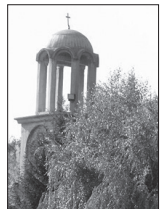

Изглед от Гоцеделчевския манастир „Св. Богородица живоприемний източник” (фотография)

Иван Гошев (фотопортрет)

ГОШЕВ, Иван Иванов (8.IX.1886 – 26.X.1965) – църковен историк, археолог, епиграф и литургист. Роден в Пловдив. Учи в Софийската духовна семинария (1903-1909). Следва Богословие в Черновиц (1911-1914), специализира във Виена (1917). Библиотекар на Св. Синод на Българската православна църква (1918-1919). Основател и пръв директор на Църковния историко-археологически музей в София (1922-1958). Доцент (1926-1929), извънреден професор (1929) и редовен професор (1933-1958) по литургика, църковна археология и християнско изкуство в Богословския факултет на Софийския университет (от 1950 – Духовна академия). Действителен член на Българския археологически институт (1933), дописен член на Българската академия на науките (1941), академик (1945). Изучава ръкописните сбирки на *Св. Синод* и *Бачковския манастир*, дейността на *Св. Св. Кирил и Методий*, *Св. Климент Охридски* и *Св. Иван Рилски*, миналото на Бачковския и Рилския манастир, Богослужението и монашеския живот в средновековна България, историята на глаголическото и кирилското писмо. Подготвя издания на Завета на *Св. Иван Рилски*, на Рилските глаголически листове, на старобългарските епиграфски паметници от IX и X в., на множество бележки в стари книги и надписи върху предмети от софийския Църковен музей. Автор на: Старобългарската литургия според български и византийски извори от IX-XI в. // *Год. Соф. унив. Богословски фак.*, 9, 1932, с. 1-79; Облеклото на старобългарските монаси според византино-български извори от IX-XI в. // *Изв. Нар. етногр. музей*, 10-11, 1932, с. 37-72; Църковни старини из Врачанска епархия. // *Год. Соф. унив. Богословски фак.*, 11, 1933-1934; Светите братя Кирил и Методий: Материал из ръкописите на Синодалния църковен музей в София. // *Год. Соф. унив. Богословски фак.*, 15, 1938, с. 1-160; Правилата на Студийския манастир. // *Год. Соф. унив. Богословски фак.*, 17, 1939-40, ч. 6, с. 5-73; Трите най-стари пространни жития на преподобния Ив. Рилски: Текст и историко-литургически коментар. // *Год. Соф. унив. Богословски фак.*, 25, 1947-48, ч. 7, с. 3-72; Заветът на *Св. Иван Рилски* в светлината на старобългарското и на византийското литературно предание от IX-XIV в. // *Год. Духовната акад.*, 4 (30), 1955, с. 431-507; Рилски глаголически листове (С., 1956); Старобългарски чинопоследования за встъпване в монашество: Текст, превод и коментар. // *Год. Духовната акад.*, 7 (33), 1957-58, с. 407-447; Старобългарски глаголически и кирилски надписи от IX и X в. (С., 1961).

Лит.: Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; ***Пандурски****, В. Академик проф. д-р* ***прот. Иван Гошев****. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1966;* ***Чифлянов****, Б. Академик професор* ***протойерей Иван Гошев****. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1975;* ***Грашева****, Л., И.* ***Гошев****. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 516-519;* ***Рашков****, Ив. Академик, проф. д-р* ***прот. Иван Гошев*** *– пионер на църковно-археологическата наука у нас. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 239-240.*

Владимир Градев (фотография)

ГРАДЕВ, Владимир Николаев (12.V.1963 –) – философ, теоретик на религията и дипломат. Роден във Варна. Завършва Четвърта езикова гимназия „Фредерик Жолио-Кюри" в родния си град (1982) и френска филология в Софийския университет (1986). Специализирал е в Университета Париж VIII, Европейския университетски институт във Флоренция, Дома за науките за човека в Париж, Холандската академия за науките и Венецианския университет. Защитава докторска дисертация на тема: „Генезис и преображения на субективността във философията на Мишел Фуко" (1996) която е първото и единствено за момента систематично изложение на философията на Мишел Фуко на български език. Доктор на философските науки (2005) с дисертация „Теологическо-политическия дебат на 20 в.". Преподава „Теория на религията" в специалност „Културология" на Софийския университет. Почетен член на Старата флорентинска академия „Coleggio dei nobili" и на Международния комитет на „Les Etats généraux de la psychanalyse". Извънреден и пълномощен посланик на България при Св. Престол във Ватикана и посланик към Малтийския орден (Суверенен Малтийски орден (2001-2005). Автор на съчиненията „Политика и спасение" (С., 2005) и „Излизания" (С., 2015).

Лит.: ***Матеева****, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 670.*

Изглед от Градешнишкия манастир „Св. Йоан Предтеча" (фотография)

ГРАДЕШНИШКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – разположен в непосредствена близост до село Градешница, Врачанско. Възникването му е свързано с крепостта в местността „Калето", съществувала до началото на XI в. и със средновековното селище „Селището" и неговия некропол, просъществували до XIV в. В края на XVI в. влашкият войвода Михаил Витязул, подпомаган от трансилванския княз Зигмунд Батори и молдовския княз Аарон, преминава Дунав и, разбивайки османската армия, превзема градовете Търговище, Тутракан, Русе, Свищов, Никопол, Плевен, Враца и др., достига до Стара планина. При водените военни действия са разрушени над 2000 селища, в това число и Градешнишкия манастир. Възстановен в началото на XIX в. В днешно време е функциониращ, но без монаси. Комплексът се състои от вътрешен манастирски и стопански двор, обградени са каменни зидове с четири големи и две малки порти. Двуетажните жилищни постройки са издигнати през 1865 и са свързани в ъгъла на втория етаж с малък параклис „Св. Иван Рилски". През 1972 сградите, църквата и параклисът са основно ремонтирани и реконструирани.

Лит.: ***Трояновъ****, А. Градешнишкият манастир. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1978;* ***Димитровъ****, Г. Градешнишкият манастир „Св. Йоан Предтеча". // Църковен вестник, N 34, 23-29 авг. 1993.*

Изглед от входа на Граничкия манастир „Св. Лука" – с. Граница, Кюстендилска област (фотография)

ГРАНИЧКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЛУКА" – действащ девически манастир. Намира се на ок. 7 км южно от гр. Кюстендил и на ок. 2 км югозападно от село Граница, община Кюстендил, в северното подножие на Осоговска планина, в местността „Пустия манастир". Основан X в. Многократно разрушаван от турците, възобновен (1948). В архитектурно отношение представлява комплекс от еднокорабна, едноапсидна и безкуполна църква, на западната фасада на която е долепена камбанария и манастирски жилищни сгради. Запазено е предание, че в манастира е пребивавал *Св. Иван Рилски*. В манастирския двор е построена чешма, посветена на тримата монаси: Йоасаф, Давид и Теофан, родом от село Граница, – възобновители на Рилския манастир. Манастирът е обявен за паметник на културата. Понастоящем е постоянно действащ. Храмовият празник е на 18 октомври и се празнува ежегодно.

Онлайн ресурс.

Стойко Тошев Грашкин (фотопортрет)

ГРАНСТРЬОМ, Евгения Едуардовна (1911-1991) – съветска византоложка и славистка. Завършва Ленинградския (дн. Санктпетербургския) университет. Работи в Държавната публична библиотека „М. Е. Салтиков-Шчедрин" (дн. Руска национална библиотека) (1934-1974). Изследва ръкописи. Потвърждава авторството на Св. Кирил на глаголицата и опровергава теорията за възникването ѝ в Русия.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 535-536; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 284-285.

ГРАШИН, Стойко – просветен и църковен деец. Килиен учител и свещеник в Якоруда (от 1835).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 163.

ГРАШКИН, Стойко Тошев (1811-1867) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. (дн. гр.) Якоруда, Благоевградска обл. Научава се да чете и пише от свещеници от Банско, извършващи религиозни треби в Якоруда. Учител в местното килийно училище. След построяването на църквата „Свети Никола" (1835) е свещеник в нея.

*Лит.: **Масларов**, Кирил. Летопис на просветното дело в Якоруда. Якоруда, 1975, с. 13; **Сахатчиев**, Живко. Якоруда – българската драма. С., 2007, с. 501; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 237.*

ГРЕГОРИАНСКИ КАЛЕНДАР – въведен от папа Григорий XIII през XVI в., поради обстоятелството, че използваният дотогава Юлиански календар не съвпадал с астрономическата година. Приет в България и влязъл в употреба на 31 март 1916. Българската православна църква не приела това нововъведение и през декември 1968 въведе празнуването на Рождество Христово отново на 25 декември.

*Лит.: **Хаджистоянов**, Б. Календарът и разколниците. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1992.*

ГРЕХОПАДЕНИЕ – наименование на престъпването на Божията заповед от страна на Адам и Ева, проявеното от тях непослушание към Бога – *вж:* първороден грях

*Лит.: **Софийский Стефан**. Грехопадението. // Църковен вестник, N 10, 5 март 1943; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 345-355.*

ГРЕХЪТ НА АДАМ И ЕВА – *вж Първороден грях*

ГРЕШНИЯТ ГРУБАДИН – *вж Грубадин*

ГРЕШНИЯТ ДРАГИЯ – *вж Драгия*

Франц Гривец (фотопортрет)

ГРИВЕЦ, Франц (1878-1963) – словенски историк и богослов. Професор по източно богословие в Загребския университет. Преподавател и в Люблянската богословска школа. Научните му интереси са насочени към делото на Св. Св. Кирил и Методий. Застъпва тезата, че княз Коцел бил горец привърженик на двамата солунски братя. Изследва кореспонденцията на княз Коцел с папа *Йоан VIII*, както и дружбата между патриарх *Фотий* и първите славянски просветители. Отделя голямо внимание на въпроса за пренасяне на делото на двамата равноапостоли от Велика Моравия и Панония в България (Преслав и Охрид) и пр.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 538-541.

ГРИГОРИЕВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Царибród (края на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 164.

ГРИГОРИЕВ, Захарий – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Омуртаг (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на „Нещастна фамилия" от В. Друмев (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 164.

ГРИГОРИЙ (края на IX-X в.) – църковен деец и книжовник. Името му споменато като „църковник на всички български църкви" в една приписка в руски ръкописен сборник от края на XIV в. По лична поръка на цар Симеон Велики се заел с превода на *Стария Завет*. Предполага се, че е взел участие и при съставянето на Втория Симеонов сборник (1078). Заемал и административни длъжности при Преславската патриаршия. По-късно назначен за епископ на Мизия, а след това – на Пелагония и Прилеп. Малко преди смъртта на цар Симеон I Велики избран за Български патриарх. След заемането на българския престол от цар Петър I по неизвестни причини се отказва от поста, напуска Преслав и се оттегля в манастир, където до края на живота си продължил да се занимава с книжовна дейност.

*Лит.: **Георгиев**, Е. **Григорий презвитер – монах**. // **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 299-302; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 322; Летопис на Българската православна църква. Т. 1. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 239.*

ГРИГОРИЙ (X в.) – духовник. Първи игумен на Рилския манастир след *Св. Иван Рилски*.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 79-80.*

ГРИГОРИЙ (XI в.) – дякон, български миниатюрист. Преписал Остромировото евангелие (1056-1057).

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. С., 1936, с. 307.*

ГРИГОРИЙ (края на XIII – началото на XIV в.) – висш духовник – Охридски архиепископ

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. 1. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 289; Голяма енциклопедия „България". Т. 4. С., 2011, с. 1622.*

ГРИГОРИЙ (XIV в.) – църковен деец. Игумен на Зографския манастир „Св. Георги" в Света гора (1351). Показал на сръбския крал Стефан Душан стари манастирски грамоти, издавани от византийски императори и български царе.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 80.*

ГРИГОРИЙ (първата четвърт на XIV в. – 80-те г. на XIV в.) – книжовник-исихаст. Ученик на Григорий Синаит. В средата на XIV в. живее в Цариград, откъдето отива в Парорийския манастир. Автор на житие за *Св. Ромил Видински.*

*Лит.: **Киселков**, В. Забравеният старобългарски писател **Григорий**. // Училищен преглед (С.), 1925, N 8; Христоматия по старобългарска литература / Съст. П. **Динеков**, К. **Куев**, Д. **Петканова**. 3 изд. С., 1974.*

ГРИГОРИЙ – монах. Игумен на Бобошевския манастир „Св. Николай" (1716).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 164.

ГРИГОРИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (1819-1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 164.

ГРИГОРИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 164.

ГРИГОРИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък. Приема униатството, но се отказва от него (1861).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 164.

ГРИГОРИЙ V КОНСТАНТИНОПОЛСКИ (– 22 април 1821) – висш гръцки духовник. Цариградски патриарх – 3 пъти: 30 април 1797 – 29 декември, 5 октомври 1806 – 22 септември 1808, 26 декември – 22 април 1821. Екзекутиран от османските власти (1821), след избухването на гръцкото въстание. Патриархът е убит не поради участие в революционното движение, на което той самият бил противник, а като наказателна мярка, предприета спрямо оглавяващия православното паство патр., за лоялността на което той е носел отговорност пред османските власти. Тази наказателна мярка засяга и други Православни духовници, между които били и Търновският, и Созополският митрополити. Наказанието е дало повод на много съвременници да считат, напълно погрешно, че висшето духовенство е било замесено в делата на революционната организация Филики Етерия, подготвила въстанието.

Екзекутирането на Патриарх Григорий V Константинополски / Неизвестен автор (картина)

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 602-604.

ГРИГОРИЙ VI (светско име: Георги Фуртуниадис) (1.III.1798 – 8.VI.1881) – гръцки висш духовник. Избран за Вселенски патриарх (24 септември 1835) и остава на този пост до 20 февруари 1840. През това време полага грижи за паството си, като построява болница край Еди Куле и дарява приходите от църквата „Света Параскева" в Пловдив за местната гръцка болница. Подпомага финансово пострадалите от пожара в цариградския квартал „Ставродромия" (1839). През с.г. основава богословска школа във Фенер. Подкрепя и увеличава гръцките училища на остров Халки и в други краища на Османската империя. За да се справи с протестантската пропаганда, учредява църковно попечителство в Цариград. Забранява разпространението на *Библията* в превод на новогръцки и разтурва училището на Теофилос Каирис. Избран за втори път начело на Вселенската патриаршия (10 февруари 1867), за да се противопостави на усилията на българите да отхвърлят властта на гръцките свещеници. През юни с.г. предлага проект за българска екзархия – църковна област с ограничена автономия, която да обхване земите между Дунав и Стара планина. Проектът е отхвърлен от водачите на българското църковно движение. Чрез Гаврил *Кръстевич*, който е висш служител в османската администрация, през 1868 те успяват да прокарат от името на султанското правителство контрапредложения за самостоятелна църковна организация върху цялото българско землище. Под натиска на Високата Порта през юли 1869 Григорий се съгласява на известни отстъпки, но не се отказва от македонските епархии и Пловдив, нито от правото – да се меси в ръководството на бъдещата екзархия. Отхвърля фермана на султан Абдул Азис от февруари 1870 за учредяване на Българската екзархия и отказва да преговаря с българите за прилагането му. Настоява за решаване на българския въпрос от Вселенски събор, като предварително печели на своя страна повечето поместни църкви, но не и руската, нито османските власти. Великият везир Али паша отказва да разреши свикване на Вселенски събор. Въпреки неколкократните му закани за оставка, Григорий се оттегля от патриаршеския престол през юни 1871, като изтъква здравословни причини. Умира в Мега Ревма (край Цариград).

Патриарх Григорий VI (фотопортрет)

*Лит.: **Бурмов**, Т. Българо-гръцката църковна разпря. // Св. Синод на Българската църква. С., 1902, с. 350-353; **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. С., 1971; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474; Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 604.*

ГРИГОРИЙ VII (21.XII.1850 – 17.XI.1924) – гръцки висш духовник. Цариградски патриарх (1923-1924). Известен като реформатор, поддържа линията на предшественика си Мелетий IV с въвеждането на новоюлианския календар в църквата. Роден в главния град на остров Сифнос – Аполония. Учи в богословското училище на остров Халки и в Европа. Става дякон, а по-късно – протосингел при Родоската митрополия. В 1887 е избран за епископ Мирликийски. В 1892 е назначен за митрополит в Серес, където активно поддържа гръцката пропаганда в Македония. В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илиденско-Преображенско въстание 1903. В 1909 е прехвърлен в Кизическата епархия, а от 1913 е Халкидонски митрополит. След отказването от престола на Мелетий IV на 6 декември 1923, е избран за негов приемник и сяда на трона на 30 декември. По време на патриархата си сваля самопровъзгласилия се за глава на „турска православна църква" Евтим. Също така сваля митрополита на Халдия Василиос, който организира църква в Америка без позволението на Патриаршията. Дава автокефалия на намиращата се в юрисдикцията на Московската патриаршия Полска църква (Патриаршески и синодален томос 13 ноември 1924). Основава митрополиите на Принцовите острови, Централна Европа и Австралия. Със съборно постановление от 23 февруари 1924 в Цариградската църква официално е приет Новоюлианският календар в литургическия живот. През лятото на 1924, при навлизането на руски архиереи бежанци в юрисдикцията на Вселенската църква, иска църковен съд над намиращите се в Цариград митрополити Анастасий и Александър, като забранява свещенослужението им.

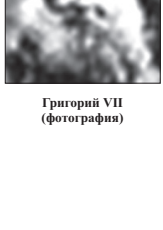

Григорий VII (фотография)

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 604-605.

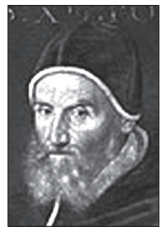

Папа Григорий XIII (картина)

ГРИГОРИЙ XIII (светско име: Уго Бонкомпани) (7.I.1502 – 10.IV.1585) – римски папа. Роден в Болоня. Завършва право в Болонския университет с докторат (1530), след което се отдава на адвокатска практика. През 1539 се премества в Рим, където папа Павел III му поверява съдебната институция на Капитолия, като едновременно става и вицеканцлер на Шампан. Приема монашество (1542). Няколко години по-късно новият папа – Павел IV го назначава за секретар на племенника си – кардинал Карло Кафара. Като такъв Уго изпълнява успешно две важни дипломатически мисии – през 1556 (в Париж) и 1558 (в Брюксел). През 1558 папата го назначава за епископ на Виесте. Папа Пий IV го акредитира за делегат на Трентския събор, открит през 1545. След приключване на Събора, през 1565 папата го назначава за кардинал и му поверява разрешаването на важния казус с архиепископ на Толедо – Вартоломей де Каранци (1565), обвинен от Светата инквизиция в ерес, заради текстове в издадения от него Катехезис. Избран за глава на Римокатолическата църква (13 май 1572). Понтификатът на Григорий XIII е кратък (13 г.), но забележителен. Папата се проявява като твърд привърженик на идеята за издигане на интелектуалното ниво на църковните служители. Така той създава няколко църковни училища в Италия, както и висшия Римски Колегиум, който по-късно е наречен в негова чест Грегориански университет. Особено важно дело на папата е създаването и въвеждането на Грегорианския календар. Папата го представя публично за първи път през февруари 1582 и на 1 март с.г. издава декрет за въвеждането му. Подобно на своите предци, следва идеята, че борбата с иновярващите трябва да се води с огън и меч. Благославя парижката кървава разправа на религиозна основа (1572), в която през нощта на *Св. Вартоломей* са изклани 10 хил. хугеноти. Умира в Рим.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 652-655.

ГРИГОРИЙ АКИНДИН (ок. 1300 – 1348) – византийски теолог от български произход. Роден в гр. Прилеп, Вардарска Македония. Учи в Солун при Тома Магистър и Григорий Вриений. Участник в спора между *Григорий Палама* и Варлаам Калабрийски за Таворската светлина през 40-те г. на века. Акиндин, който е ученик на Палама, посредничи между двамата от 1337, като предупреждава Варлаам в 1340, че нападките срещу доктрината на Палама са напразни. Но от 1341 Акиндин застава на критични позиции срещу паламизма и го отхвърля като масалианство. Отлъчен от Цървката на Цариградския събор (1347).

*Лит.: **Кочев**, Н. Българо-византийски философски връзки (Слово за **Григорий Палама** против **Варлаам** и **Акиндин**). // Философска мисъл, 1982, N 11, с. 76-80; Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 662-667.*

Григорий Бакуриани (фреска)

ГРИГОРИЙ БАКУРИАНИ (-1096) – византийски военачалник по времето на император Михаил VII Дука (1067-1078), Никифор III Вотаниат (1078-1081) и Алексий I Комнин (1081-1118). Започва военната си кариера през 1064 с отбраната на гр. Ани (дн. в руини на турската граница с Армения) срещу обединените сили на селджукските турци на султан Алп-Арслан. От 1071 – управител на византийската обл. „Ивирия". Основател и покровител на Бачковския манастир. Автор на неговия устав (Тип). Загива при нещастен случай в битка срещу печенегите. Погребан, заедно с брат си – Абазий, в Бачковския манастир.

*Лит.: **Цончев**, Д. Строежи на **Григорий Бакуриани** в Асеновград и околността. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1960, т. 23, с. 99-110; **Арутюнова-Фиданян,** В. А. Типик **Григория Пакуриана**. Введение, перевод и комментарий. Ереван, 1978, с. 249; Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 728-729.*

Григорий Богослов (икона)

ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ (или Григорий Назиански) – християнски светец. Син на епископа на гр. Назианз. От 362 е презвитер, от 372 – епископ на гр. Сасим. Председателства Втория вселенски събор (381). Автор на „Слова за богословите", духовни стихове и множество послания. Един от създателите на учението за богочовешката природа на Иисус Христос. Оказва огромно влияние на следващите църковни писатели. Паметта му се почита на 25 януари (7 февруари).

*Лит.: **Радославов**, П. **Св. Григорий Богослов** за пастирското служение. // Църковен вестник, N 12, 22 март 1956; **Милтенова**, А. Текстологически наблюдения върху два ръкописа (Апокрифен цикъл за кръстното дърво, приписван на **Григорий Богослов** и апокрифа му за **Адам** и **Ева**). // Старобълг. лит., 1982, 11, с. 35-63; Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 668-714.*

ГРИГОРИЙ БРАНИЦКИ – *вж Григорий Врачански*

ГРИГОРИЙ БЪЛГАРСКИ – висш духовник, Български патриарх. Споменат в Бориловия Синодик (1211) след Патриарх Сергий. Наследен от Патриарх Дамян. Друго сведение за него се съдържа в приписката към превода на български на „Историята на Стария Завет" от Йоан Малала.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 257.*

Григорий Великотърновски (фотография)

ГРИГОРИЙ ВЕЛБЪЖДСКИ (XIV в.) – висш духовник, епископ на Велбъжд.

*Лит.: **Матанов**, Хр. Княжеството на Драгаши: Към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха. С., 1997, с. 179, 190 и 193.*

ГРИГОРИЙ ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ (светско име: Йорго Иванов Стефанов) (10.X.1950 –) – висш духовник. Роден в с. Козаревец, Великотърновско. След завършване на средното си образование (1968) постъпва като послушник в Преображенската *Св. обител*. Приема монашество (1974). Продължава образованието си в Софийска духовна семинария в София, след което – завършва и Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1979). Протосингел на Старозагорска митрополия (1980-1985). Възведен в архимандритско достойнство (1981). От есента на 1982 специализира в университета в гр. Ньошател (Швейцария), а по-късно – и в институтите в Босей и Женева. Специализира и в градовете Лондон, Бирмингам, Кентърбъри и Оксфорд, Англия. От лятото на 1985 отново е протосингел на Старозагорската митрополия и сътрудник в отдела за Междуцърковни отношения при Св. Синод. Хиротонисан в епископски сан с титлата „Константийски" (1985) и назначен за викарий

на Старозагорския митрополит Панкратий, какъвто остава до 1987. От края на 1987 до пролетта на 1990 е викарий на Великотърновския митрополит Стефан. Ректор на възстановената Пловдивска духовна семинария (април – юни 1990) и на Софийската духовна семинария (1990-1994). Избран за Великотърновски митрополит (27 февруари 1994).

Григорий Врачански (фотография)

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Образец за верните. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" след епископската хиротония на **Негово Високопреподобие архимандрит Григорий, протосингел на Старозагорската Св. митрополия**, 22 декември 1985. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1986; **Вълков**, В. На добър час. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1986; **Новият Великотърновски митрополит**. // Църковен вестник, N 10, 7-13 март 1994; **Новият Великотърновски митрополит Григорий**. // Църковен вестник, N 13, 26 март – 3 апр. 1994; **Николов**, Ю. Разколът и държавата. // Църковен вестник, N 15, 11-17 апр. 1994; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 100-101; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 3421.*

ГРИГОРИЙ ВРАЧАНСКИ (светско име: Красимир Маринов Цветков) (19.IX.1970) – висш духовник. Роден в Ботевград. Завършва Природоматематическата гимназия в родния си град и двегодишен паралелен курс на Софийската духовна семинария „Свети Йоан Рилски". Приема монашество (17 ноември 1996). Възведен в архимандритско достойнство (21 дек. 1998). Хиротонисан в епископски сан (2010). Игумен на Троянския манастир (2011-2014). Викарий на Патриарх Неофит (2014-2017). Избран за нов Врачански митрополит (12 март 2017) на мястото на починалия митрополит Калиник. След смъртта на митрополит Дометиан (18 септ. 2017) временно управляващ е Видинската епархия.

*Лит.: **Браницки епископ Григорий**. // Църковен вестник, N 21, ноември 2010; Нов **Врачански митрополит** на Светата ни Църква. **Врачански митрополит Григорий**. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017; **Карамихалева**, А. Епархийски избор за **Врачански митрополит**. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017; **Карамихалева**, А. Достоен наследник на достойни предшественици. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017; **Карамихалева**, А. Прощална богослужба в София. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017; **Карамихалева**, А. Посрещане на границата на епархията. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017; Пристигане в престолния град Враца. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017.*

ГРИГОРИЙ ДВОЕСЛОВ – *вж Свети Григорий I Велики*

ГРИГОРИЙ ДОБРОПИСЕЦ (първата четвърт на XIV в. – ок. 80-те г. на XIV в.) – отшелник, исихаст, книжовник. По народност – грък. Ученик на Ромил Видински и живял с български монаси в Парория. Автор на Житие за Рил Видински. Почива в манастира „Раваница", основан от княз Лазар.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 125-126.*

ГРИГОРИЙ ДОРОСТОЛСКИ-ЧЕРВЕНСКИ (светско име: Георги Нямцов) (1828 – 19.XII.1898) – висш духовник. Роден в с. Сороки (Молдова). Изпратен на обучение в Хилендарския манастир в Света гора (1846). Там се запознава със заточения привърженик на българската църковна независимост *Неофит Бозвели*. Служи в българската църква „Свети Стефан" (1855-1866) в Цариград и преподава в българското училище в града. Възведен в архимандритско достойнство (1866). След учредяването на Българската екзархия (1870) участва в избора на пръв български екзарх. Избран за митрополит на Доростолската и Червенската епархия (1872) със седалище в Русе. Помага на властите да заловят революционера Тома Кърджиев. След началото на Руско-турската война през 1877 отправя апел към пасомите си да останат верни на султана, а след навлизането на руските войски в българските земи – да сътрудничат и на тях. Депутат в Учредителното събрание (1879). Привърженик на консервативното течение, което, скоро след това, се обособява и в политическа партия. Взима дейно участие в общественополитическия живот на Княжеството. Особено близък на княз Фердинанд. Завещава големи суми за развитието на образователното дело в страната.

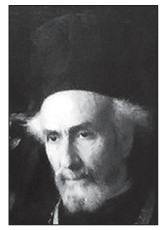

Григорий Доростолски-Червенски (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 25-27; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 38, 42, 89, 113, 123, 125, 129, 133, 137, 139, 141, 143, 145, 155, 159-162, 167, 171, 176-182, 185-189, 191, 194, 198, 199, 206-209, 213, 214, 217, 218, 220, 223, 228, 231, 243-236, 241-246, 294, 328; **Митрополит Григорий, Доростолски и Червенски** (1872-1898). Докум. сб. / Съст. Тодор **Билчев**. Русе, 1998; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 184-185. **Билчев**, Т., Д. **Костадинова**. **Митрополит Григорий, Доростолски**. Живот и дейност (1828-1898). В. Търново, 2006; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 408.*

ГРИГОРИЙ ДРАКОПУЛОС (-1891) – гръцки висш духовник. Заема Парамитийската катедра (1877), преместен в Анхиалската (1885) и Костурската (1888). Избран за митрополит на Варненската епархия (1889), който пост заема до смъртта си.

Онлайн ресурс.

Григорий Катрис (фотопортрет)

ГРИГОРИЙ КАТРИС (или Камбурис) (светско име: неизвестно) (1801 – 9.I.1882) – гръцки висш духовник, епископ на Цариградската патриаршия. Камбанийски епископ (1828-1853), Митилински митрополит (1853-1858) и Търновски митрополит (1858-1872). Оттегля се в Митилини, където остава до края на живота си.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. **Търновски митрополити** в турско време. // Сп. на БАН, 1937, с. 252.*

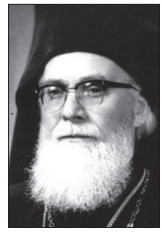

Григорий Ловчански (фотопортрет)

ГРИГОРИЙ ЛОВЧАНСКИ (светско име: Георги Иванов Узунов) (6.VIII.1906 – 7.XII.2000) – висш духовник. Роден в с. Габарево, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Завършва Пловдивската духовна семинария (1928) и Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1933). Работи една година в свещоливницата в Стара Загора. Приема монашество (1929). Учител в духовното училище при Черепишкия манастир (1933-1934) и в Софийската духовна семинария (1934-1935). През есента на 1935 се мести в Пловдивската семинария като възпитател, като скоро става преподавател, ефимерий на семинарния храм и библиотекар. На 5 ноември 1939 назначен за протосингел на Старозагорската митрополия, на която длъжност, с прекъсвания, остава до 1 април 1952. На 26 юли 1941 възведен в архимандритско достойнство. От 1 апр. 1952 до края на 1962 е протосингел на Врачанската епархия. От 1 ян. 1963 до 1 апр. 1965 завежда Културно-просветния отдел и Отдела за социално подпомагане на Св. Синод на Българската православна църква. От 1 апр. 1965 до 2 окт. 1968 е игумен на Троянския манастир. Ръкоположен за Крупнишки епископ (11 април 1965). Настоятел на Българското църковно подворие в Москва (1968-1972). На 30 ян. 1972, след избирането на Максим Ловчански за Патриарх, Григорий е избран за нов Ловчански митрополит. Умира в Ловеч. Погребан е в катедралния храм „Света Троица".

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български.** Зовът на високото призвание. Слово, произнесено в храм-паметника „Св. Александър Невски" при ръкоположението на **Крупнишкия епископ Григорий** на 11 април 1965. // Църковен вестник, N 25, 12 юни 1965; **Пенов**, Д. **Крупнишкий епископ Григорий**. // Църковен вестник, N 25, 12 юни 1965; **Пенов**, Д. **Св. Ловчанският митрополит Григорий**. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1972; Канонизация и въдворяване на новия **Св. Ловчански митрополит Григорий**. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1972; N 13, 1 май 1972; **Св. Ловчанският митрополит Григорий** на 90 години. // Църковен вестник, N 34, 19-25 авг. 1996; Скръбна вест (некролог). // Църковен вестник, N 23, 15-31 дек. 2000; **Ловчански митрополит Григорий** (1906-2000). // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2001; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 206-207; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 420.*

ГРИГОРИЙ МЕЛНИШКИ – *вж Мелнишки епископ Григорий*

ГРИГОРИЙ НАЗИАНСКИ – *вж Григорий Богослов*

ГРИГОРИЙ НЕВРОКОПСКИ (светско име: неизвестно) (1821 – 24.XII.1909) – висш духовник. Роден в с. Владово, Воденско (Егейска Македония). Приема монашество на 12 г. възраст в Солун. Учителства в Солун и с. Горни Броди, Серско, след което е сингел и ефимерий на патриаршеския храм в Цариград. Ръкоположен за Неврокопски митрополит (20 ноември 1888). Разгръща пробългарска дейност. Опитите на патриаршистите в епархията да предизвикат уволнението му са парирани от митрополит Софроний Никейски. През май 1892 е сред кандидатите за Зворнишки митрополит. Заради пробългарската му дейност новият Цариградски патриарх Неофит VIII го отзовава в Цариград и през юли Григорий си подава оставката (1902). Оглавява Неврокопската катедра (1891-1895), след което е игумен на Солунския манастир Влатадес. През септември 1892 се присъединява към клира на Българската екзархия и служи като викариен епископ на екзарха и на Софийския екзархийски митрополит Партений. Умира в София. Погребан е в софийската църква „Свети Спас", а след това костите му са пренесени в Централните софийски гробища.

*Лит.: **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 349; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 514.*

ГРИГОРИЙ НЕМЦОВ – *вж Григорий Доростоло-Червенски*

ГРИГОРИЙ НЕОКЕСАРИЙСКИ – *вж Григорий Чудотворец*

ГРИГОРИЙ ОХРИДСКИ – *вж Григорий Битолски*

ГРИГОРИЙ ПАЛАМА (1296-1359) – византийски богослов и архиепископ на Солун. Роден в Цариград. Баща му е високопоставен сановник в двореца, но умира малко след раждането на Григорий, поради което с възпитанието и образованието на осиротелия Григорий се заема самият император. Вместо да постъпи на служба в двореца, през 1316 двадесетгодишният Григорий заминава за Света гора и постъпва като послушник във Ватопедския манастир, където приема монашество. След смъртта на духовния му наставник се заселва в обителта „Глосия". Там настоятелят на обителта го въвежда в учението на исихазма. За да се предпазят от нападенията на османците монасите от „Глосия" се прибират в Солун (1326). Там Григорий се прочува с богословските си умения, заради което е поканен от атонските монаси да обори еретичното учение на Варлаам Калабрийски. В разразилата се полемика между двамата Григорий успява да осъди учението на Варлаам с доводи от писанията на Светите Православни отци и съчинява осъдително слово в три части срещу опонента си. Заради усиленото му застъпничество за традиционните догми на Православната църква Григорий е отлъчен от църквата и е хвърлен в тъмница по заповед на Патриарх Йоан XIV Калека, привърженик на учението на Варлаам (1344). След смъртта на Патриарх Йоан XIV (1347) Григорий е освободен и възведен в архиепископски сан. Ръководи Солунската архиепископия до 1359. През 1354 е извикан в Цариград за решаването на спора между Йоан V Палеолог и Йоан VI Кантакузин. Галерата, с която плавал Григорий, е пленена от османци, а самият той и свитата му са продадени като роби в различни градове из Азия. След една година, прекарана в плен, Григорий е откупен от сърби и благополучно се завръща в Солун, където умира. Канонизиран за светец от Цариградския Патриарх Филотей (1368). Мощите му се намират в Солун – в църква, носеща неговото име. Паметта му е на 14 ноември (27 ноември по стар стил).

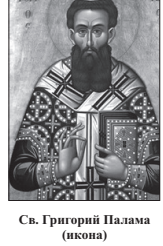

Св. Григорий Палама (икона)

*Лит.: **Григорий Палама**. Слова. С., 1987; **Денев**, Ив. **Св. Григорий Палама**. // Църковен вестник, N 9, 30 март 1989; **Макаров**, Д. И. Антропология и космология **Св. Григория Паламы**. На примере гомилий. С.- Петербург, 2003; **Чиликов**, Ст. Учението на **Св. Григорий Палама** за **Св. Богородица**. // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2005; Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 8-41; **Григорий Палама**. Москва, 2008; **Факрасис**, Г. Диспут святителя **Григория Паламы** с **Григорой философом**. Философские и богословские аспекты паламитских споров / Пер. с древнегреч. Д. А. **Поспелова**; отв. ред. Д. С. **Бирюков**. Москва, 2009; **Христова**, А. **Св. Григорий Палама** – богословът на свещеното предание. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2019.*

Григорий Пелагонийски (фотопортрет)

ГРИГОРИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ (светско име: Христо Василев Зафиров) (1853 – 4.XI.1906) – висш духовник. Роден в Стара Загора. Приема монашество (1874). Завършва Петропавловската духовна семинария (1881), след което е учител в тази семинария. Следва в Московската духовна академия (1885-1889). Завръща се в Българската екзархия в Цариград, след което е изпратен за председател на Солунската българска православна църковно-училищна община (1889). Хиротонисан за епископ 1890. От 1891 управлява Охридската епархия на Екзархията. Избран за Охридски митрополит (1894). В 1897 построява внушителната сграда на българското училище „Св. Климент Охридски" (дн. седалище на Дебърско-Кичевския митрополит). От 1897 е Пелагонийски митрополит. След Илинденско-Преображенското въстание 1903 раздава помощи от България на пострадалото население в Костурско. Избран за почетен член на Руския археологически институт в Константинопол.

Лит.: Личный состав Русского Археологического Института в Константинополе. // Изв. Рус. Археолог. инст. в Константинополе, 7, 1901, с. 247; ***Пелагонийский митрополит Григорий****. // Църковен вестник, N 46, 18 ноември 1906;* ***Стоилов****, А. П. Автобиография на* ***архимандрит Йона Маджаров****. // Училищен преглед (С.), 1927, N 1, с. 96;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 60-61;* ***Спиридонов****, Б.* ***Пелагонийски митрополит Григорий*** *(По случай навършени 62 год. от смъртта му). // Църковен вестник, N 2, 1 ян. 1969;* ***Николов****, Тома. Спомени от моето минало. С., 1989, с. 82;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 291; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 476.*

ГРИГОРИЙ ПРИЛЕПСКИ (Григорий Пелагонийски и Прилепски) (последната четвърт на XVI в.) – средновековен книжовник, преводач. Превел сб. „Съкровище", принадлежащ на Дамаскин Студит (между 1570 и 1580) на традиционен книжовен език, без каквито и да било добавки и големи съкращения. От превода има запазени 7 преписа, направени през XVI и XVII в.

Лит.: ***Цонев****, Б. История на българския език. Т. I. С., 1919, с. 281;* ***Петканова-Тотева****, Д. Дамаскините в българската литература. С., 1965, с. 42-46.*

ГРИГОРИЙ РИЛЕЦ (светско име: неизвестно) – монах в Рилския манастир. Таксидиот в Търново (В. Търново) – 50-те г. на XIX в. Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 165.

ГРИГОРИЙ РИЛСКИ (светско име: неизвестно) – йеромонах в Рилския манастир. Учи в Одеската семинария (нач. на 70-те г. на IX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 165.

ГРИГОРИЙ СИНАИТ (1255 – 27.XI.1346) – византийски православен духовник и писател. Роден в Клазомени край Кукул (Мала Азия). Като син на заможни родители получава добро образование. При едно от османските нашествия попада в плен и е продаден като роб в Леокардия. След като е откупен от местните жители, той никога не се връща в родното си място и известно време живее на остров Крит, след това – става монах в Синай, където получава прозвището Синаит. В Синай бързо се издига и създава школа в духа и традициите на аскетизма. Дейността му предизвиква реакция у някои монаси, която го принуждава да напусне Синай. Известно време пътува и обикаля почти всички големи манастири на остров Крит и в Йерусалим. Натрупал нови познания, отсяда в Атон, където намира благоприятна атмосфера за разпространяване на своите възгледи. Монашеството в Света гора не е чуждо на мистичния дух в Православието и лесно възприема новото учение за „праксиса" и „теорията", в което Григорий Синаит провъзгласява „мистичното съзерцание". Едно от нападенията на османците го прогонва от Атон и няколко години отново обикаля по другите църковни средища – Солун, Цариград и остров Хиос, като накрая основава свой манастир в местността Парория (в Странджа), където събира значителен брой ученици – гърци и славяни. Под негово ръководство получават исихастично обучение известни личности от византийската църква, между които неговият бъдещ биограф и Цариградски патриарх Калист, както и български духовници и книжовни дейци – Теодосий Търновски, Дионисий, Роман, Ромил и др. Манастирът, основан от Григорий Синаит, се е радвал на щедрата подкрепа и материална помощ на българския цар Иван-Александър. Григорий Синаит е известен най-вече като практик на исихазма. Теоретичното изясняване на това учение и окончателното му признаване от църквата до голяма степен е заслуга на неговия съидейник – Солунския архиепископ Григорий Палама. Григорий Синаит е автор на няколко съчинения, повечето свързани с борбата за утвърждаване на исихазма. Книжовната си дейност той започва още в Синай, но най-значимите си творби създава в Атон и Парория. Неговите възгледи се оформят под влиянието на видните византийски аскети и мистици Йоан Лествичник, Дионисий Ареопагит, Максим Изповедник, Симеон Нови Богослов, Диадох, Филотей Синаитски и др. Най-значимата творба на Григорий Синаит – „Глави с акростих много полезни", представя свободно наредени един след друг духовни афоризми, догматични сентенции, наставления и съвети за монашеския живот, обединени тематично в отделни глави, в които се набляга на уединението и съзерцателния живот. Влиянието на „Лествицата" на Йоан Лествичник се чувства както във възгледите на автора, така и в композицията на творбата. Към тази голяма сбирка Григорий Синаит прибавя и други глави, с ярко изявена мистична насоченост, както и някои по-къси трактати върху същността на исихията и молитвата, и едно съчинение за страстите и помислите, които пречат на съзерцанието. Той е смятан за автор и на няколко църковно-поетични произведения – тропари за Св. Троица, литургични канони за Христос, за Кръста и за някои светии. Допуска се, че е написал служба за *Св. Петка Епиватска*. Един сръбски сборник му приписва канони за светците за цялата година. Съчиненията и учението му имат голямо значение за бурния духовен живот в България през втората половина на XIV в. Неговите ученици застават начело на книжовния и литературен живот на страната; техните усилия довеждат до разцвета на българската култура по това време. Умира в Парория.

Лит.: ***Киселков****, В. Средновековна Парория и Синаитовият манастир. // Сб. в чест на* ***В. Н. Златарски****. С., 1925, с. 103-118;* ***Киселков****, В.* ***Григорий Синаит****, представител на мистицизма във Византия през XIV в. С., 1928;* ***Ангелов****, Д. Към историята на религиозно-философската мисъл в Средновековна България – исихазъм и варлаамитство. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1967, т. 25, с. 73-92;* ***Андреев****, Й. Парория в средновековната епоха и манастирът на* ***Григорий Синаит****. // Увертюри, 1995, N 1, с. 17-23; Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 50-68.*

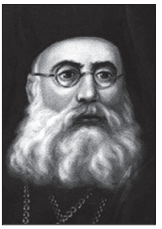

Григорий Струмишки (фотопортрет)

ГРИГОРИЙ СТРУМИШКИ (1864-1922) – гръцки висш духовник, Струмишки митрополит (1902-1908). Деец на гръцката въоръжена пропаганда в Македония. Развива активна дейност срещу българското училищно дело и Вътрешната македоно-одринска революционна организация. Подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. В 1905 български комити правят неуспешен опит да го убият на връщане от гръкоманското с. Габрово. Митрополитът се спасява, но четирима негови служители са ранени. На 22 юли 1908, под натиск от османското правителство, Патриаршията е принудена да смени Григорий и го премества в новосъздадената Кидонийска епархия с център Айвалък (град в Западна Турция). Разположен е на крайбрежието на Егейско море, срещу гръцкия остров Лесбос. По време на Първата световна война е обвинен в държавна измяна. Макар и признат за невинен от военен съд, е хвърлен в затвора (1917). След капитулацията на Османската империя (1918) е освободен и се връща в Айвалък. Опитва се да помогне на местните гърци срещу натиска на антигръцките действия на османските власти, но без особен успех. Обявен за светец, новомъченик.

Онлайн ресурс.

ГРИГОРИЙ ФИЛОСОФ (XI в.) – български средновековен монах и книжовник. Пристигнал в Русия от Цариград (1062). Автор на слова, предназначени за произнасяне в обикновена седмица от църковната година, когато не се използват триоди и миней. Приемник на традициите на *Св. Климент Охридски.*

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 131.*

Григорий Цамблак (стенопис)

ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК (ок. 1365 – 1420) – средновековен писател, представител на Търновската книжовна школа. Роден в Търново в знатно болярско семейство. Ученик на Патриарх Евтимий Търновски. Приема монашество в Цариград (ок. 1390). Прекарва известно време сред духовенството на Цариградския патриарх. По-късно е игумен на Дечанския манастир в Косово и на Плинаирския (Пантократор) манастир в Цариград. Презвитер на Великата църква на Молдова и Влахия със столица Сучава – в манастира „Св. Пантократор" (Нямцул) (1401-1406). Автор на Житие на Йоан Нови Сучавски по поръка на молдовския господар Александър Добри. С това той слага началото на литература с румънска тематика и налага в Румъния българския език като книжовен. Малко преди да почине митрополит Киприан (1406) го извиква в Русия, възможно за помощ при споровете между Литовското и Московското княжества. На път за Москва, Григорий научава за смъртта на Киприан и остава в Литовското княжество (Киев тогава е в неговите граници), където в 1413 или 1414, с поддръжката на княз Витовт, е ръкоположен за Литовски митрополит. (Бил е в Москва едва през 1409). Цариградският патриарх не е съгласен с назначението и го лишава от свещенически сан. През 1415 по желание на Витовт е хиротонисан от западноруските епископи в епископски сан без съгласието на Патриарха. Поради симпатиите си към Западната църква е анатемосан от Цариградския патриарх и отлъчен от Москва. Участва в големия Римокатолически събор с посланиците на византийския император в Констанц, Германия (1418). Полага усилия за постигане на унията с Рим, но без успех. Освен житието на Йоан Сучавски, Гр. Цамблак е автор и на житие за Стефан Дечански, на разказ за пренасяне мощите на Св. Петка от Търново във Видин и Сърбия, на похвално слово за митрополит Киприан и др.

Лит.: ***Киселков****, В.* ***Митрополит Григорий Цамблак****. С., 1946;* ***Велчев****, Велчо. Творчеството на* ***Григорий Цамблак*** *в светлината на славянския предренесанс. // Език и лит., 1961, N 2, с. 15-38;* ***Мечев****, К.* ***Григорий Цамблак****. С., 1969;* ***Бегунов****, Ю. К. К вопросу о церковно-политических планах* ***Григория Цамблака****. // Советское славяноведение, 1981, N 3, с. 57-64;* ***Давидов****, А., Г.* ***Данчев****, Н.* ***Дончева-Панайотова****. Житие на* ***Стефан Дечански*** *от* ***Григорий Цамблак****. С., 1983;* ***Мечев****, К. Защитник на Отечеството (Словото на* ***Григорий Цамблак*** *на църковния събор в Констанц през 1418 г.). //* ***Мечев****, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 171-177;* ***Кенанов****, Д. Озарения* ***Григорий Цамблак****. По материали от вилнюските ръкописни и старопечатни сбирки. В. Търново, 2000;* ***Дончева-Панайотова****, Н.* ***Григорий Цамблак*** *и българските литературни традиции в Източна Европа XV-XVII в. В. Търново, 2004;* ***Бояджиев****, А.* ***Григорий Цамблак****. Слово за Връбница. С., 2005;* ***Бегунов****, Ю. К. Творческое наследие* ***Григория Цамблака****. В. Търново, 2005;* ***Рашева****, И. Битката при Велбъжд през 1330 г. в „Житие на* ***Стефан Дечански****" на* ***Григорий Цамблак****; „Победеният победител"* ***Михаил Шишман****. // Изв. Ист. музей – Кюстендил. Т. XVI. В. Търново, 2010, с. 53-59.*

ГРИГОРИЙ НЕОКЕСАРИЙСКИ – *вж Григорий Чудотворец*

ГРИГОРИЙ ЧУДОТВОРЕЦ – светител, епископ на Неокесария (град на север от Кесария Кападокийска). Обърнал към Вярата почти цялото население на тогавашната провинция Понт. Съставил множество съчинения, сред които *Символ на Вярата* и каноническо послание. Чества се на 17 ноември.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 75-86.

ГРИГОРИАНСКИ КАЛЕНДАР (наричан още и Грегориански календар) – съвременният международно признат светски календар, на който се основава и международният стандарт ISO 8601. Въведен в употреба (4 октомври 1582) в съответствие с була от 24 февруари 1582 на папа Григорий XIII, чието име носи и дн. Поправя древноримския Юлиански календар, като в него са нанесени някои корекции, за да се отчете по-точно дължината на тропическата г. В Юлианския календар се приема, че времето между две последователни пролетни равноденствия е 365,25 дни и дробната част се компенсира, като една на всеки четири г. има с един ден повече (високосна г.). При Григорианския календар годините, кратни на 100, не са високосни (с изключение на годините, кратни на 400, т.е. на всеки четири века се пропускат три високосни години, като например 1700, 1800 и 1900), което дава средна продължителност на годината от 365,2425 дни. Тази стойност се доближава значително до продължителността на тропическата г. Възприет в различните страни по различно време, като този процес продължава почти три века и половина. Въведен и в България със закон, гласуван от Народното събрание (14 март 1916), като отчитането на времето по новия стил започва от 1 април 1916 според Юлианския календар (14 април според Григорианския календар). Григорианският календар е слънчев календар, зависим от периода на завъртането на Земята около

Слънцето, който е 365,2422 дни от 24 часа по 60 минути, всяка по 60 секунди. Средната тропическа г. е 365 дни, 5 часа, 48 минути и 45.5 секунди. Тя варира слабо, с една до две минути, в зависимост от началната т. Точната стойност, изчислена на 1 януари 2000, е 365,242 190 419 дни. Средната г. при Григорианския календар е 365,2425 дни; за да може броят на годишните дни да е цяло число, през определени периоди, най-често 4 години, се добавя един допълнителен ден, 29 февруари, а годината се нарича „високосна".

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 654-655.

ГРИГОРОВ, Антон (1848-) – гръцки висш духовник, църковен и революционен деец. Роден в Казанлък. Ръкоположен за свещеник в града (1870). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 165.

ГРИГОРОВ, Атанас – гръцки висш духовник, просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Широка лъка, Смолянско през Възраждането.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 165.

ГРИГОРОВ, Яким – гръцки висш духовник, църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Охрид, Вардарска Македония (1865).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 166.

Виктор Иванович Григорович (фотопортрет)

ГРИГОРОВИЧ, Виктор Иванович (1815-1876) – руски пътешественик, филолог и историк. Ръководител на катедра по история и литература на славянските наречия. Предприема научно пътуване из славянските земи (1844-1847). Посещава Атонските манастири, Балканите (България и Сърбия), продължава през Влашко и стига до Виена. Впечатленията си от това пътуване описва подробно в съчинението си „Очерк путешествия по Европейской Турции" (Казан, 1848). Основно място в изследователската му дейност заема Кирило-Методиевото дело. По време на престоя си в Загребския манастир „Св. Георги" открива Драгановия миней и служби за Св. Св. Кирил и Методий. В Рилския манастир попада на препис на Житие на Св. Кирил, направен от Владислав Граматик. В Охрид открива две гръцки жития на Св. Климент Охридски. В църквата при манастира „Св. Наум" намира стенописно изображение на Св. Седмочисленици. В Слепченския манастир попада на икона на Св. Кирил. Въвежда в науката богат материал от глаголически ръкописи. В Зографския манастир изучава Зографското евангелие. В Атонския скит „Св. Богородица" намира Мариинското евангелие. Поддържа тезата за Асеманиевото евангелие като един от най-старите славянски ръкописи. Придържа се и към становището, че глаголицата е по-стара азбука от кирилицата. След завръщането си от пътешествието продължава преподавателската си дейност в Москва, Новоросийск и Одеса. В своя очерк за бележития руски учен, проф. Иван Д. Шишманов изтъква, че 30 г. преди Освобождението на България от османско иго той провъзгласява правото на българския народ за самостойно съществуване.

*Лит.: **Киселков**, В. **Виктор Григорович**, **Иван Богоров** и неизвестното им познанство. // Изв. Инст.ълг. ист., 1954, т. 5, с. 297-317; **Шишманов**, Ив. Д. **В. И. Григорович**, неговоо пътешествие в Европейска Турция 1844-1845 и неговото отношение към българите. // **Шишманов**, Ив. Избрани произведения в три тома. Т. 1. С., 1965; **Архимандрит Нестор**. Рилският манастир през погледа на **руския професор-славист Виктор Григорович**. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1976; **Маркишка**, Д. В. И. Григорович и миналото на българския народ. // Ист. преглед, 1978, N 1, с. 67-84; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 206-207; **Сергеев**, А. В. **В. И. Григорович** и проблемите на Българското възраждане. // Българското възраждане и Русия. С., 1981, с. 317-337; Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 102-104.*

ГРИГОРОВИЧ, Дмитрий – *вж Дмитрий Григорович*

ГРИКЕНТИЙ – гръцки висш духовник монах и просветен деец. Йеромонах в Зографския манастир. Учител в Пазарджик (1823).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 166.

Изглед от Божия гроб (фотография)

ГРОБ ГОСПОДЕН (Божи гроб) – пещера в Гетсимания, в която Иисус Христос, според Евангелското предание, бил погребан и Възкръснал. Светиня, на която от най-древни времена се стичат множество богомолци-поклонници от целия християнски свят. Дн. над него има храм, където всяка година на Велика Събота се случва най-великото чудо – слизането от небето на Благодатния огън, който без да изгаря и без да излъчва топлина, запалва свещите на хилядите поклонници.

Лит.: Какво представлява днес гробът Господен. // Църковен вестник, N 17-18, 9 май 1949; Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 136-150.

ГРОЗДАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово) (1791).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 166.

ГРОЗДАНОВ, Димитър Павлов (1840-1919) – просветен и църковен деец. Роден в Щип. Завършва Робърт колеж в Цариград, след което е учител в Щип. Участва в Църковно-народния събор в Цариград (1871) като представител на Търновската епархия. След Освобождението отново е учител, след което е и училищен инспектор. Последните години от живота си прекарва в София.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С. 1988, с. 166; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474.*

ГРОЗДАНОВ, Николай Петров (26.XI.1884 – 20.II.1966) – църковен и революционен деец. Роден в с. Цапари, Битолско (Вардарска Македония). Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903. След въстанието емигрира в Америка. След няколко години се завръща. Ръкоположен за свещеник (1908). Участва като военен свещеник в Първата световна война. След войната емигрира в България. Назначен като свещеник в с. Сумер, а по-късно – в с. Вълчедръм, обл. Монтана. Съдейства за построяване на църква във второто селище. Последните години от живота си прекарва в София.

*Лит.: **Макариополски епископ Николай**. Един Божи служител. Слово при погребението на свещеноиконом **Николай Петров Гроздановв**, произнесено в столичния храм „Св. Преображение Господне". // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

ГРОЗДЕВ, Йосиф (2.III.1870 – 5.IV.1932) – мирски свещеник. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). Постъпва в Пловдивската семинария за мирски свещеници. След завършване на учението си получава свещенически сан (19 март 1907). След две години е назначен за помощник-енорист в село Житница. През 1916 е отзован от тази енория в гр. Пловдив. Учител в първоначалното училище „Св. Андрей" (1917-1932). Умира в дома на свещениците в град Пловдив.

Онлайн ресурс.

ГРОЗЬО – *възрожденски* църковен деец. Свещеник в Тетевен (1801).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 166.

ГРОМОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Беброво, Еленско, дн. Великотърновска обл. Църковен деец. Свещеник в с. Николаевка, Варненска обл. (1851-1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 166.

ГРУБАДИН (Грешният Грубадин) (XIV в.) – книжовник (30-те – 40-те г. на XIV в). Написал част от „Сборник с поучителни слова и жития", известен като Хлудов сборник.

*Лит.: **Николова**, С. и др. Българското средновековно културно наследство в сбирката на **Алексей Хлудов** в Държавния исторически музей в Москва: Каталог. С., 1999, с. 56-57; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 80-82.*

ГРУЕВ, Ганче – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (края на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 167.

ГРУЕВ, Георги Пройчев (12.I.1832 – 22.XII.1899) – просветен и църковен деец. Роден в Копривщица. Учителства в Копривщица (1850-1851) и Пловдив (1851-1854). Настоятел на българското училище във Фенер (Цариград) (1857-1878). Участва в Църковно-народния събор в Цариград (1871) като представител на Пловдивската епархия. Секретар и счетоводител на Българската екзархия (от 1874). Заточен заедно с екзарх *Антим I* в Мала Азия (1877). След Освобождението е подпредседател (1880) и председател (1881-1882) на Областното събрание в Източна Румелия. Умира в Пловдив.

Георги Груев (фотопортрет)

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С. 1988, с. 167; Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474.*

ГРУЕВ, Неделю – възрожденски църковен деец. Роден в Пирдоп. Свещеник в града (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 167.

ГРУЕВ, Сава – възрожденски църковен, просветен и революционен деец. Свещеник в Долна Оряховица (1853-1876). Член на местния революционен комитет. Участник в Априлското въстание 1876.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 170.

ГРУЕВ, Симеон – възрожденски църковен деец. Дякон в колония Ивановка, Бесарабия (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 170.

ГРУЕВ, Симеон – обществен деец. Роден в Скопие (Вардарска Македония). Участва в Църковно-народния събор в Цариград (1871) като представител на Скопската епархия.
*Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Документ. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474.*

ГРУЗИНСКА АПОСТОЛИЧЕСКА АВТОКЕФАЛНА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – Християнска църква, една от 15-те автокефални части на Източноправославната църква. Основаването ѝ традиционно се свързва с мисията на ап. *Андрей Първозвани* в Колхида и Иберия през 1 в. Православието е държавна религия в Грузия от V в.

Герб на Грузинската Апостолическа автокефална православна църква (изображение)

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви (Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска). С., 1944; **Архимандрит Гораздо**. Грузинска православна църква. // Църковен вестник, N 14, 11 май 1979; **Карабойчев**, Вл. Грузинската православна църква. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1986; **Хевсуриани**, Л., **Гугушвили**, Ш., **Томадзе**, М., **Шанидзе**, М., **Рапава,** М., **Курцикидзе**, Ц., **Безарашвили**, К., **Кавтария**, М., **Габидзашвили**, Э. Грузинская православная церковь. Ч. II. // Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 229-280, 752.*

Николай Кузмич Грунски (фотопортрет)

ГРУНСКИ, Николай Кузмич (1872-1951) – руски и украински езиковед и филолог. Професор в Киевския университет (1915-1949). Специалист по старобългарски (който той определя като старославянски) и църковнославянски език. Научните му интереси са в областта на Кирило-Методиевото дело. Трайна диря оставят изследванията му върху Зографското евангелие и други старобългарски книжовни паметници. Поддържа тезата за старшинството на глаголицата пред кирилицата.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 553-554.

ГРЪНЧАРОВ, Николай (4.VI.1897 – 14.VIII.1943) – църковен деец. Роден в гр. Чирпан. Завършва Пловдивската духовна семинария, след което е свещеник в г. Голямо село (дн. с. Тъжа), Казанлъшко, Старозагорска обл Разгърнал активна дейност, създал и църковен хор. Набеден като сътрудник на полицията, убит от партизаните.

*Лит.: **Николов**, М. Тъжното село Тъжа. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2003.*

ГРЪНЧАРОВ, Христо (1856-) – свещеник и деец на Вътрешната македоно-одринска революционна организация. Роден в гр. Щип (Вардарска Македония). Завършва семинария и се установява в село Цапари, Битолско. Влиза във ВМОРО и възглавява местния революционен комитет (1897). Задържан от османските власти (1900) и осъден на 5 г., но след две години е амнистиран. Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903 с четата на Гюрчин Наумов. След въстанието е селски войвода в Битолски Демир Хисар.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 37.*

ГРЪНЧАРСКИ, Тодор Мачов – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (ср. на 60-те – 70-те те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 171.

Карта на териториалната организация на Гръцката архиепископия (изображение)

ГРЪЦКА АРХИЕПИСКОПИЯ – Православна автокефална поместна църква, начело с архиепископ. Митрополитски храм – Атинската катедрала. В диоцеза ѝ се включват епархиите в границите на Гърция от 1833 до линията Арта-Волос. Тесалия (без Еласона) и Арта от присъединените територии по силата на Цариградския договор от лятото на 1881 са присъединени към диоцеза ѝ. Останалите, т.нар. нови обл. в Северна Гърция (Епир, Македония и Еласона), номинално се водят под върховенството на *Вселенската патриаршия,* но също се администрират от Църквата на Гърция. От 1833 до 29 юни 1850 църквата на Гърция е схизматична и обвинявана от Вселенската патриаршия в етнофилетизъм.

*Лит.: **Димитров**, Ив. Ж. Кратки сведения за Гръцката православна църква. // Църковен вестник, N 15, 11 май 1976; **Събев**, Т., П. **Балджиев**. Еладската църква. Кратка история, устройство, сегашно състояние, международни връзки. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1979.*

ГРЪЦКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – *вж Гръцка архиепископия*

ГРЪЦКИ ПРЕСЛЕДВАНИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ДУХОВЕНСТВО – още преди избухването на Междусъюзническата война 1913, гръцките власти подлагат на преследване българското духовенство в редица селища на окупираната от тях Егейска Македония.

Лит.: Църковен вестник, N 33, 10 май 1913.

ГРЪЦКО БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ НА ОСТРОВ ХАЛКИ – открито на 1 октомври 1844 и просъществува до 1971, когато е затворено от турските власти. По време на съществуването си е основно богословско училище на *Цариградската патриаршия*, в което са учили много гръцки, български и други Православни духовници. В първата година са били записани 4 студенти, като на първо място бил дякон Антим Михаилидис (Михайлов) – българин от Лозенградско. През 1848 дякон Антим получава диплома N 1 на Халкинската богословска школа, на която през 60-те г. става и ректор. В школата са преподавали и българи като Йоан Димитриев, йеромонах *Неофит Рилски* и др.

Изглед от Гръцко богословско училище на остров Халки (фотография)

*Лит.: **Желев**, Ив. Халкинската богословска школа и българите в нея. // Юбилеен сб. **Митрополит Григорий Доростолски и Червенски**. 100 год. от блажената му кончина. В. Търново, 2001, с. 37-44.*

ГРЯХ – постъпка, действие, което нарушава законите и правилата, установени от Всемогъщия *Бог*. В по-общ смисъл означава нарушаване на морално-етични норми, установени от обществото. Според Християнството, грехът, извършен от *Ева*, се предава на нейните потомци по наследство, поради което се приема, че човек се ражда грешен. Единственото нещо, което може да освободи човека от греха и да доведе до Спасението на душата му, е Вярата в *Иисус Христос*. Общата християнска гледна т. за греха е свързана с най-важните текстове от *Стария* и *Новия Завет* и отчасти се различава от юдейската теология. Грехът разрушава връзката между човек и Бог. Той се възприема от християните като провинение спрямо Бог, а съгрешаването към съчовеците – като Божии създания, се разбира като грях срещу Създателя. Много Християнски деноминации изискват изповядване и прошка на греховете. Това става с помощта на едно от *Седемте Християнски Тайнства – Покаяние* или *Изповед*. В Християнството грехът се възприема като основна причина за духовното отделяне на човека от Бог. Грехът причинява смърт. А Покаянието за греховете значи Вечен живот. Грехът не пречи само на връзката с Бог, но и на отношенията със съчовеците. Човек бива спасен не по собствени заслуги, а чрез Божията милост и Благодат. *Ислямът* вижда като грях всяко действие, което е насочено против волята на *Аллах*. В Исляма грехът е действие, а не състояние. *Коранът* учи, че човек е способен да продаде душата си на злото и че дори пророците могат да бъдат грешни. В Исляма начините за изкупване на греха са молитвата и връщането на добро. *Будизмът* не признава идеята за греха, основното в него е *кармата* или действието като причинно-следствена връзка, водеща до *нирвана*.

*Лит.: **Варненски и Преславски Йосиф**. Размишления за греха. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1967; **Хубанчев**, А. Същностни белези на греха. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1989; **Киров**, Д. Конфесионални аспекти на греха. // Църковен вестник, N 33, 11 септ. 1992.*

Per aspera ad astra!

Константин Гулабчев (фотопортрет)

ГУЛАБЧЕВ, Константин – *възрожденски* църковен и обществен деец. Роден в гр. Лерин (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник през 60-те г. на XIX в. Повече от 20 г. е председател на българската община в Лерин и един от основните борци срещу гърцизма в региона. След като гърците затварят местната църква, отваря параклис в собствения си дом.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 172.

ГУРГОМЕЕВ, Иван (-1888) – църковен деец. Свещеник в кв. Младеново, гр. Лом (50-те – 80-те те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 172.

ГЪЛЪБОВ, Иван Петков (28.V.1918 – 13.XII.1978) – езиковед. Роден в гр. Чирпан. Завършва славянска филология в Софийския университет (1941). Специализира в Хайделберг (1942) и Берлин (1943). Директор на Бургаския музей (1951-1957). Професор във Висшия педагогически институт „Братя Кирил и Методий" (дн. Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий") (1966-1967); директор на Института по славистика към Залцбургския университет (Австрия). Отхвърля, като научно несъстоятелна, тезата за противопоставяне на Преславската книжовна школа на Охридската книжовна школа.
*Лит.: **Попов**, В. **Иван Гълъбов**. // **Попов**, К. Научното дело на видни български езиковеди. С., 1981, с. 161-171.*

ГЪЛЪБОВ, Костадин Попов (Попстоянов*) – вж Попов (Попстоянов), Костадин Гълъбов*

ГЪЛЪБОВ, Марко Д. (1834-1900) – църковен деец. Роден в гр. Панагюрище. Свещеник в с. Сбор, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). След Освобождението служи в с. Левски, Пазарджишка обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 173.

ГЪЛЪБОВ, Стоян (1823-1893) – просветен и църковен деец. Роден в Берово (Вардарска Македония). Учи в Цариград и Одрин. Завръща се в родното си село (1856-1857), открива килийно училище и учителства в него. Ръкоположен за свещеник (1860). Един от учредителите на Българската църковна община. Участва в борбата за българска църковна независимост, въвежда българския език в Богослужението, организира построяването на църквата „Успение Богородично" в с. Гега, Благоевградска обл. Подписва прошението на български първенци от Петрич и Петричко за присъединяване към Българската екзархия.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 245.

ГЬОШЕВ, Димитър Ангелов (1838-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Кюстендил. Представител на Кюстендил на Църковно-народния събор в Цариград (1871). Член на смесения каазалийски съвет в Кюстендил (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 173.

Димитър Гюдженов (фотопортрет)

ГЮДЖЕНОВ, Димитър Атанасов (26.I.1896 – 25.VIII.1970) – художник. Роден в гр. Стара Загора в семейството на художника Атанас Гюдженов. Завършва живопис в класа на проф. Цено Тодоров в Художественото индустриално училище (дн. Национална художествена академия) в София (1915). Паралелно учи и два семестъра в парижкото Национално училище за изящни изкуства (1913-1914). Професор в Академията (1920-1933). Художник към щаба на Българската армия (1933-1945), което го вдъхновява за цяла поредица от платна с военни и исторически сюжети и личности. След 1944 социалните теми също биват добре застъпени в платната му. През 1959 на Димитър Гюдженов, заедно с проф. Никола Кожухаров, им е поверено изписването на старозагорската църква „Свети Димитър". През 1961 двамата изографисват и варненския Православен храм „Свети Николай". Гюдженов рисува стенописи на църкви и в Бургас, Пловдив, Чирпан.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980.

Васил Тодоров Гюзелев (фотопортрет)

ГЮЗЕЛЕВ, Васил Тодоров (19.X.1936 –) – историк. Роден в с. Раковски (дн. квартал на Димитровград). Завършва история в Софийския държавен университет (1959). Специализирал е във Виена, Будапеща, Генуа, Вашингтон. Доцент. Директор на Националния исторически музей (1975-1977). Професор по средновековна българска история в Историческия факултет на Софийския университет (1982-2003). Директор на Българския изследователски институт във Виена (Дом „Лудвиг Витгенщайн") (1984-2000).Член-кореспондент (1995), а от 2003 – редовен член (академик) на Българската академия на науките. Гост-професор и лектор в Московския държавен университет, Кьолнския университет, Лайпцигския университет, Великотърновския университет. Научните му интереси са насочени към средновековната българска история. В монографията си „Княз Борис I" разглежда историческите процеси в България и Европа през втората половина на IX в., проникването на Християнството в българските земи преди и след Покръстването на българите, както и разпространението на славянската писменост от учениците на Св. Св. Кирил и Методий, устройството на Българската църква и пр. В други свои публикации се спира на институциите в ранната средновековна българска държава и на взаимоотношенията ѝ с Римската църква. Застъпва тезата за България като един от основните политически и културни центрове в Европа. Главни публикации: Славяни и прабългари в нашата история (С., 1966); Княз Борис Първи. България през втората половина на IX в. (С., 1969); История, изкуство и култура на Средновековна България (С., 1981); Средновековна България в светлината на нови извори (С., 1981); Очерци върху историята на българския североизток и Черноморието: Края на XII – началото на XV в. (С., 1995); Апология на Средновековието (С., 2004); Сметководна делова писменост от българското и европейското Средновековие (С., 2013) и др.
*Лит.: Сборник в чест на 70-годишнината на **акад. Васил Гюзелев**. С., 2006.*

Иван Гюзелев (фотопортрет)

ГЮЗЕЛЕВ, Иван Недев (24.VI.1844 – 6.X.1916) – просветен, държавен и църковен деец. Роден в Габрово. Завършва Херсонската духовна семинария в Одеса (1867) и Физико-математическия факултет на Новорусийския университет (1871). От 1871 до 1876 е учител по математика и физика в Априловската гимназия в Габрово (1871-1876). След Априлското въстание за кратко е учител по физика и математика в Лясковската семинария. Депутат и секретар в Учредителното събрание (1879), министър на народното просвещение в правителството на Драган Цанков (1880), а 1880 до 1894 – председател на Върховната сметна палата, редактор на „Църковен вестник" и сп. „Задружен труд" (1880-1894). Дописен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) (от 1875) и действителен (от 1884).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 101, бел. 5 под линия; **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 101, бел. 4 под линия; **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 131-132.*

ГЮЛОВ, Дамян – *вж Дамян Гюлов*

ГЮЛОВ, Дамян (светско име: Петър Гюлов) (4.IV.1886 – 7.II.1962) – католически духовник и журналист. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Началното си образование завършва в родното си село. През 1898 е изпратен, заедно с брат си Йосиф, да учи в семинарията в Сан Стефано, където приема монашеско име Дамян. След завършване на семинарията той и брат му (монашеско име Козма) са изпратени в Института на капуцините в Буджа (в Турция). Там те изучават две години философия и две години богословие – херменевтика, библейски познания и църковна, както и всеобщата история. През 1908 Институтът е прехвърлен във Венеция и випускът на Дамян заминава да завърши своето обучение там. Във Венеция, заедно с други от състудентите си, е ръкоположен за свещеник. Завършва и Грегорианския институт в Рим с титлата „доктор по богословие и философия", с право да преподава богословие и философия във всички католически университети, семинарии и други институти (1914). Приет е от папа Пий X, който го наставлява да се заеме с издаването на католическа книжнина – католически вестник в родината си. След пристигането си в България отец Дамян Гюлов е преподавател в Пловдивската семинария. При въвличането на България в Първата световна война (1915) е военно мобилизиран. Получава назначение за полкови свещеник в 43-ти пехотен полк. Заедно с това изпълнява свещеническите си задължения също и спрямо католиците в 21-ви Средногорски полк, към артилерията, конницата, полковите и дивизионни части. Енорийски свещеник в енорията „Света Анна" в с. Лъжене, Свищовско, дн. Великотърновска обл. и помощник-енорийски свещеник в родното си село (1917-1919). През юли 1919 е изпратен в София, където ръководи културния отдел при църквата „Св. Йосиф" и работи за подобряване на Католическия календар „Св. Св. Кирил и Методий". Две години по-късно е един от инициаторите за създаването на Комитета „Добър печат". Отец Дамян Гюлов се отнася положително към управлението на БЗНС (1920-1923). Влиза в конфликт с режима на Александър Цанков (1923-1926) чрез публикуване на остра статия в Календара „Св. Св. Кирил и Методий". Известно време е следен от тайната полиция на тогавашната власт. Полага големи усилия за организиране и издаване на католически вестник. Първият брой на вестника, наречен *„Истина"*, излиза на 8 май 1924. През 20-те и 30-те г. д-р Гюлов изнася доклади на няколко конгреса, посветени на съединението на църквите и по въпроси на религиозния печат. Относно Православното *Кръщаване* на престолонаследника – Симеон Втори, със своя статия предизвиква гнева на цар Борис III, по чието настояване отец Дамян е интерниран в провинцията. Енорийски свещеник в енорията „Пресвето сърце Исусово" в с. Генерал Николаево (1937-1941). През 1941 отец Дамян е върнат отново в София. Занимава се със списването на в. *„Истина"*. В същото време е назначен и за преподавател в Италианската гимназия по религия и вероучение. През април 1944 се установява в с. Житница, Пловдивско, където енорийски свещеник е брат му – отец Козма Гюлов. Тук отново подхваща работата по издаването на в. „Истина". През октомври 1944 редакцията на вестника е преместена в Пловдив. През 1946 Гюлов се среща с Никола Петков. През октомври 1947 е назначен да работи в София, в църквата „Св. Йосиф" – да се занимава с домакинската част. В началото на 1949 е приет Законът за вероизповеданията, който ограничава дейността на църквата и провеждане на църковни служби. Това усилва негативното отношение на отец Дамян Гюлов спрямо действията на новата власт. През 1950 е арестуван. Разпитите му продължават през следващите година и половина, когато е насрочено съдебното дело срещу него. Осъден на 12 г. затвор. Пуснат е на свобода след 8 г. След смъртта му е погребан в селското гробище в родното си село.

*Лит.: Кратък очерк на Софийско-Пловдивската католическа епархия. // Истина, N 825, 28.XI.1940 и N 826, 4.XII.1940; Новият ред в Европа и нашите католически села. // Истина, N 861, 3.XI.1941; **Домусчиева**, В. **Отец д-р Дамян Гюлов** (1886-1962): От Грегорианския унив. до следствието на Държавна сигурност. // Християнство и култура, N 9 (96), 2014; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 183, 185, 317, 325, 338, 342, 359, 485, 504, 505, 545, 553-555, 557-559, 585, 644, 646, 647, 652-654, 657, 666-669, 773.*

ГЮЛОВ, Козма (светско име: Йосиф Гюлов) (1884 – 21.VI.1973) – католически духовник, капуцин. Роден в село Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Заедно с брат си – Дамян Гюлов – учи в капуцинската семинария в Сан Стефано, Цариград. Там приема монашеско име Козма. След това следва филология и богословие в Института на капуцините в Буджа (до Смирна – дн. в пределите на гр. Измир в Турция) и завършва учението си във Венеция. Ръкоположен за свещеник в гр. Падуа (1910). Завръща се в Сан Стефано (1910) и е назначен за подпрефект (заместник-ректор) на капуцинската семинария. От 1912 живее в България. Помощник-енорист – първоначално в с. Калъчлии (1912-1916), а след това, през 1916 – в с. Даваджово (с. Миромир) (дн. квартал на Хисаря) (1916-1918). На 5 март 1918 командирован в с. Брегаре, Плевенска обл. След 8 месеца назначен за енорист в с. Миромир. Енорист в енорията „Пресвето сърце Исусово" в с. Калъчлии (1919-1927). Автор на статията „Религиозно-исторически бележки за с. Житница и с. Белозем (в. „Истина", 23 май 1928). След подписване на Крайовската спогодба между България и Румъния (1940) предприема постъпки пред управляващите в България правителството да уреди в Южна Добруджа землища за заселване на нови католически села там, поради прекомерното разрастване на католическите села около гр. Пловдив. Свещеник в Миромир (1945-1948). След смъртта му е погребан в гробищата на кв. Секирово в гр. Раковски.

*Лит.: **Домусчиева**, В. **Отец д-р Дамян Гюлов** (1886-1962): От Грегорианския унив. до следствието на Държавна сигурност. // Християнство и култура, N 9 (96), 2014; **Чапански**, Н. Живото наследство на община Раковски. Пловдив, 2014.*

ГЮРИЧИН, Антан – францискански монах. Игумен на Римнишкия метох (20-те г. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 173.

ГЮРОВ, Захари Христович (Хаджигюров) (1810 – 18.IX.1892) – търговец, обществен и църковен деец. Роден в Самоков. Учи в килийното училище в Самоков, след което помага на баща си в търговските дела. Съдейства за уреждането на учебното дело в града. Заедно с Димитър Смрикаров предприема борба срещу фанариотските духовници в Самоков. Избран за делегат от Самоковската епархия в Първия църковно-народен събор 1871. На 14 май с.г. подписва приетия от Събора устав на Българската екзархия. Секретар на екзарх Антим I. Депутат от Самоков в Учредителното народно събрание (1879).
*Лит.: **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 325.*

ГЮРОВ, Симеон – *възрожденски* църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Панагюрище (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 175.

ГЮРЧЕВ, Стефан (-1885) – духовник и просветен деятел, деец на Българското възраждане в Македония. Роден в гр. Охрид. Учителства в охридското взаимно училище (1856-1858). Наместник на митрополит Мелетий Преспански и Охридски (60-те г. на XIX в.). След смъртта му погребан в родния му град.
*Лит.: **Шапкарев**, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 65-66; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 175.*

Надгробният кръст на Стефан Гюрчев в двора на църквата „Св. Богородица Каменско" – Охрид (фотография)

ГЯУРОВ, Христо Николов (17.I.1889 – 27.I.1966) – богослов и просветен деец. Роден в с. Беброво, Еленско, дн. Великотърновска обл. Завършва Софийската духовна семинария (1909) и Киевската духовна академия (1915) с научната степен „кандидат по богословие". След завръщането си в България е учител в Софийската духовна семинария (1915-1929). Специализира във Виена (1924). Редовен професор по догматично богословие (от 1936).
*Лит.: Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; **Милев**, Ал. In memoriam magistri [за проф. Христо **Гяуров**]. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1968.*

Д

ДАВИД – висш духовник. Последен Български патриарх в Охрид преди падането на България под византийска власт. Наследен от *Йоан Дебърски.* Предпочел да се подчини на византийците, за да запази привилегиите си.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 84-85; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 244.*

ДАВИД – възрожденски църковен деец. Свещеник в Криворечна паланка (дн. в Сърбия) (1833).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 175.

ДАВИД БЪЛГАРСКИ – *вж Преподобен Давид Български*

ДАВИД ДЕБЪРСКИ – *вж Йоан Дебърски*

ДАВИД РИЛСКИ (-1481) – духовник и книжовник. Игумен на Рилския манастир (1463-1478). Преписва редица средновековни ръкописи, сред които един требник от последната четвърт на XV в. и сборник от канони, служби и жития на *Св. Иван Рилски* от края на същия век и др.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 133.*

Давид Солунски (икона)

ДАВИД СОЛУНСКИ (450-540) – източноримски отшелник. Смятан за чудотворец и почитан като светец, в лика на преподобните. Роден в Месопотамия. Умира в Солун. Паметта му се почита от Източноправославната църква на 26 юни.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 606-609.

ДАВИДОВ, Димитър (1840-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Крива паланка, Вардарска Македония. Учи в местното училище, след което е учител. Дълги години – член в настоятелството на Паланечката българска община. По-късно приема монашество. Продължава учителската си дейност в девическото педагогическо училище в София. Подписва Мемоара на българи от Македония от 27 дек. 1917.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 175.

ДАВИДОВ, Лаврентий – *вж Еротей Лешочки*

ДАВИДОВ, Стоил – църковен деец. Роден е в Кратово (Вардарска Македония). След навлизането на българските войски във Вардарска Македония избран за член на Духовния съвет на Скопско-Велешка епархия (1942). Свещеник в църквата „Свети Димитър" в Скопие. В 1944 митрополит Софроний Търновски го назначава заедно с Кирил Стоянов и Спиро Личеновски във временния епархийски духовен съвет, който да управлява епархията от негово име до установяването на нормална църковна власт.

*Лит.: **Минчев**, Д. Българските акционни комитети в Македония – 1941 г. С., 1995, с. 88; **Елдъров**, Св. Възстановяване на екзархийското наследство в Македония. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 145.*

ДАЖЕВ, Данаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в колония Табак, Бесарабия (1829).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 176.

ДАЗИЙ ДОРОСТОЛСКИ – Православен светец, първият известен Христов мъченик по днешните български земи. Войник в пограничен римски лагер на Единадесетия Клавдиев легион при гр. Силистра. Тъй като приел Християнството, не вземал участие в шумните езически тържества. За тази негова постъпка е изправен пред военен съд, осъден на смърт и съсечен с меч.

Онлайн ресурс.

ДАЛКАЛЪЧЕВ, Настоя **–** духовник и просветен деец. Роден е в с. Владово, Воденско (Егейска Македония). Завършва Българската духовна семинария в Цариград (1911). Учител в гр. Гумендже (Егейска Македония) (1912-1913). След началото на Междусъюзническата война 1913 гръцките власти го арестуват и изпращат на заточение на остров Трикери, където умира.

Лит.: Македонски алманах. Indianapolis, 1940, с. 305-306.

ДАЛАКЧИЕВ, Ненчо Милков (1854-1924) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Медвен, Котленско, дн. Сливенска обл. Учител и свещеник, църковен деец в родното си село (1870-1877). След Освобождението – свещеник в гр. Мелник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 176.

ДАМАНОВ, Марко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 176.

ДАМАСКИН – монах. Игумен на Сопотския манастир (ср. на 30-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМАСКИН – монах. Игумен на манастира в с. Белащица, Пловдивско (нач. на 40-те г. на XIX в.), в Зографския манастир (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМАСКИН – монах. Игумен на Зографския манастир (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМАСКИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Велчево, Великотърновска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМАСКИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пчелище, Великотърновска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМАСКИН – възрожденски църковен деец. Архимандрит в Пловдив. Настоятел на девическото училище. Председател на Първия епархийски учителски събор (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМАСКИН – монах в Габровския манастир. Учител в с. Чехларе, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. (1870-1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

Per aspera ad astra!

Дамаскин Велешки (фотография)

ДАМАСКИН ВЕЛЕШКИ (или Дамаскин Рилец) (светско име: Димитър Христов Димитров) (1817-1877) – висш духовник. Роден в Панагюрище. Приема монашество в Рилския манастир (1836). Ръкоположен за дякон (1839) и свещеник (1841). Учи в семинарията на остров Халки (1849-1855). След завършване на семинарията учителства в Мехомия (дн. гр. Разлог) и във велешката махала Пърцорек, където въвежда взаимоучителния метод. Главен учител в Кюстендил (1858-1861). След клевети от гръцките духовни власти пред османските власти е принуден да напусне града. В края на 1862 ръководи българското настоятелство, което управлява Пловдивска епархия след заточването на митрополит *Паисий*. От 1869 преподава и в Пловдивското класно училище. Занимава се и с писателска работа: съставя две, издадени от Христо Г. Данов през 1868, слова, изпраща дописки до цариградския вестник „Македония" . Създава църковно-просветна школа при Араповския манастир край Станимака (дн. Асеновград). През 1872 Пловдивският митрополит *Панарет* го назначава за Велешко-Струмишки митрополит, Струмишка епархия, която обаче не е спомената в дадения му от османското правителство берат (1873). Оплаквания на велешани до Българската екзархия в Цариград стават причина да бъде временно отстранен от длъжността си (1875). През 1877 заболява и умира в Араповския манастир. Автор на своя автобиография и описание на Рилския манастир.

*Лит.: **Климент Рилец**. Рилският манастир и Панагюрище. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 91-92; **Архимандрит Гораздо**. **Дамаскин Рилец – митрополит Велешки** (100 г. от блажената му кончина). // Църковен вестник, N 31, 12 дек. 1977; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 78-79; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 468.*

ДАМАСКИН ГАБРОВСКИ (– 16.I.1771) – свещеномъченик за Православната вяра. Роден през първата половина на XVIII в. в Габрово. Приема монашество в Хилендарския манастир в Света гора. През 1770 Дамаскин отива в Свищов по манастирски дела. Вече побелял старец, там трябвало да сбере някои манастирски вземания от местни турци. Длъжниците не искали да плащат дълга си и решили по някакъв начин да се отърват от него, като поругаят и религиозното чувство на българина. За целта си послужили с измама. Намерили една туркиня с „паднал морал" и я завели в квартирата на отец Дамаскин, докато той бил навън. Събрали една група турци и нападнали метоха, в който се намирала квартирата му, за да видят всички как един български калугер е осквернил мохамеданската вяра, като си позволил да прибере в жилището си една мохамеданка. За това мнимо престъпление Дамаскин трябвало да бъде съден и наказан. Тълпата го възрала и започнала до го малтретира. С викове „Смърт на престъпника!" го отвеждат при местния кадия. Кадията разпитал Дамаскин и разбрал, че работата е нагласена, че тук има насилие и започнал да се колебае как да постъпи. Обезумялата тълпа със своите викове за смърт на духовника, който е осквернил техния закон, заставила кадията да отстъпи. Бесилката била издигната, за да бъде изпълнено смъртното наказание. На Дамаскин било предложено или да се потурчи, или ще бъде екзекутиран. Преподобният отговорил: „Роден съм християнин и такъв искам да умра!". Тялото му било погребано от православни българи под стряхата на старата черква „Св. Св. Апостоли Петър и Павел" в Свищов. Канонизиран от Българската православна църква. Монаси от Атон му написват житие.

*Лит.: **Търновски митрополит Софроний**. Слово за **Св. свещеномъченика Дамаскина Габровски**, произнесено на 28 ян. 16 (ст. ст.) 1961 г. в Свищовския манастир „Св. Св. Петър и Павел", гдето е гробът му, по случай 190 години от мъченическата му смърт. // Църковен вестник, N 7, 18 февр. 1961; **Архимандрит Нестор**. Църковно честване (на) 190-годишнината от обесването на **Св. свещеномъчиник Дамаскина Габровски**. // Църковен вестник, N 8, 25 февр. 1961; **Архимандрит Нестор**. **Св. свещеномъченик Дамаскин Габровски** (По случай 200 г. от кончината му). // Църковен вестник, N 1, 1 ян.1971; **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 25-26; **Цончев**, П. Из обществеността и културно минало на Габрово – исторически приноси. Габрово, 1996 , с. 621-622; Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 697-698.*

ДАМАСКИН РИЛЕЦ – *вж Дамаскин Велешки*

ДАМАСКИН СТУДИТ (началото на XVI в. – 1577) – гръцки писател и проповедник. Автор на произведения в стихове и проза. Най-голяма популярност получава проповедническият му сборник „Съкровище" , съдържащ 36 слова за големите християнски празници и за особено почитани светци. В българските земи съчинението прониква през последната четвърт на XVI в. До края на XVIII в. е превеждано частично или изцяло. Оказва влияние на Паисий Хилендарски и Софроний Врачански.

*Лит.: **Петканова-Тотева**, Д. Дамаскините в българската литература. С., 1965; **Архимандрит Гораздо**. Иподякон **Дамаскин Студит** в българската литература. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1979.*

ДАМАСКИН ХИЛЕНДАРЕЦ (1808-) – монах. Роден в с. Калковец срещу с. Пасарел, Софийско. Приема монашество (1831) в Хилендарския манастир. По-късно се мести последователно в Карлуковския (1835-1841) и Черепишкия манастир (1842-1859). Игумен на Тържишкия манастир (от 1860).

*Лит.: **Гошев**, Ив. Църковни старини из Врачанска епархия.// Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 7-8.*

ДАМАСКИНАРИ (края на XVI – началото на XIX в.) – лица, занимаващи се със съставяне на сборници със смесено съдържание, свързани с творчеството на *Дамаскин Студит*. Дело в по-голямата си част на анонимни автори – монаси, селски даскали, свещеници и светски лица. Сред по-известните имена: даскал Стоян от Трявна, даскал Недялко и синът му Филип, Йосиф Брадати, таксидиот от Рилския манастир, поп Тодор от Враца, поп Пунчо от с. Мокреш, поп Стойко Владиславов (епископ Софроний Врачански) и др.

*Лит.: **Гацов**, Б. Дамаскинари от Рилската школа. // Духовна култура, 1933, с. 51-52; **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий[, йеромонах]**. Т. 2. С., 1964; **Архимандрит Гораздо**. Дамаскините и тяхното религиозно-назидателно, историческо, агиографско и естествено-научно съдържание. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1979; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 133-134.*

ДАМАСКИНИ – сборници със смесено съдържание, свързани с творчеството на *Дамаскин Студит*. В България се създават от края на XVI до средата на XIX в. Предназначени за извънцърковно четене. Писани без определени правописни правила на говоримия по онова време език. Някои от тях притежават украса. Преводачите внасят в тях елементи от българската действителност. Оказват съдействие за възпитаване на българите в дух на непримиримост към действията на османските власти за потурчвания на отделни лица и райони.

*Лит.: **Петканова**, Д. Библиография на дамаскините у нас и в чужбина. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1963, т. 3 (9); **Петканова-Тотева**, Д. Дамаскините в българската литература. С., 1964; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 215; **Балчев**, Д. Два дамаскински сборника от Габрово. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1972, т. 16, с. 335-353; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 134-135.*

ДАМЕВ, Георги Котев (7.III.1886 – 1946) – просветен и църковен деец. Роден в махала Варош, Прилепско (Вардарска Македония). Завършва свещеническия курс към Скопското българско педагогическо училище. Учител в Прилеп (1906-1909), в с. Брезница, Костурско (1909-1911), с. Куманичево (1911-1912) и квартал Варош (гр. Прилеп) (1912-1913). Поради избухването на Балканската война (1912-1913) прекъсва учителската си дейност. След като Вардарска Македония попада в Сърбия след Междусъюзническата война, записва се да учи в педагогическия курс на Призренската семинария, който завършва в 1914-1915. По време на Първата световна война отново е учител в родния си град (1915-1916) и в с. Дреновци, Прилепско (1916-1918). След края на световната война се връща в Прилеп и отново е учител. Ръкоположен в дяконски чин (14 март 1920). Седмица по-късно (21 март 1920) ръкоположен отново от Варнава в църквата „Света Неделя" в Битоля за свещеник и назначен за енорийски свещеник на църквата „Благовещение Богородично" в Прилеп.

Онлайн ресурс.

ДАМПЕРА, Озон (1886-1965) – католически свещеник, успенец. Роден във Франция. Постъпва в ордена на успенците в Льовен (1905). След 1910 прекарва 3 г. в мисията на успенците в Бурса (Османската империя). След това учи теология в Цариград, където го заварва избухването на Първата световна война. Мобилизиран (1915-1919). Ръкоположен за свещеник (1920). През септ. 1920 изпратен в България, където остава 30 г. Преподавател във френския колеж в Пловдив (1920-1932) и в колежа „Свети Михаил" във Варна (1932-1934). Директор на колежа в Пловдив (1932-1934). В същото време е назначен за викарий на Източната мисия на успенците и заема този пост до 1950. Подпредседател е и на Българо-френското дружество „Алианс франсез" в Пловдив, учредено 1938. Поддържал добри връзки с правителствените кръгове в България. Участва в българската делегация на Междусъюзническата конференция в Париж (края на 1946 – началото на 1947) и помага на българите да получат по-благоприятни условия за мира. Това не пречи да бъде считан от Държавна сигурност за агент на чужди разузнавания. През 1950 дейността на мисията на успенците в България е прекратена и отец Дампера се връща във Франция.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

Дамиан Царицински (фотопортрет)

ДАМИАН ЦАРИЦИНСКИ (Дмитрий Григорьевич Говоров) (11.II.1855 – 19.IV.1936, София) – руски духовник, архиепископ. Роден в с. Николаевка, Таганрогски окр., Донска обл. В България от 1921. Основател и ръководител на руското Пастирско-богословско училище в манастира „Св. Св. Кирик и Юлита" в с. Горни Воден (до Асеновград). Автор на: „День русской культуры" (С., 1929); „Руководство по предмету Пастирского богословія" (С., 1928); „Свобода славян и деловое единеніе их" (С., 1929) и др.

*Лит.: **Ермаков**, Борис. Историческая записка о пастырско-богословском училище в монастыре Св. Кирика в Болгаріи: 1922-1932. С., 1932, с. 32-33; Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 88.*

ДАМЯН – висш духовник **–** Доростолски митрополит и Български патриарх (927-968). Признат от византийския император Роман I Лакапин (920-944). Свален от заемания пост от византийския император Йоан Цимиски след завладяването на Източна България от византийците. Избягал в Западна България и се установил в Средец.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 240.*

ДАМЯН ХРИСТОВ МАРИНОВ (23.VIII.1932 **–**) – духовник. Роден в гр. Калофер. Постъпва в Преображенския манастир (1956). Приема монашество (1957). Ръкоположен за йеродякон (1963). Временно изпълняващ длъжността игумен на манастира (1964-1966).

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

ДАМЯНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (средата на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМЯНОВ, Димитрий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМЯНОВ, Димитър П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Малорад и Сираково, Врачанска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАМЯНОВ, Санси – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Видраре, Софийска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 177.

ДАНАИЛ ВИДИНСКИ – висш духовник, митрополит. Оглавява Видинската епархия. След унгарската окупация на Видинското царство (1365-1369) бяга във Влашко. След премахването на унгарската окупация не се завръща поради проблеми с царското семейство на Иван-Срацимир, съпругата на когото била ревностна католичка. От друга страна известна роля изиграло и отрицателното становище на Търновската патриаршия, на която била подчинена Видинската епархия, заради това, че напуснал поста си в такъв тежък период на царството.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 86-87.*

ДАНАИЛОВ, Георги Тодоров (15.V.1872 – 22.X.1939) – икономист и политически деец. Роден в Свищов. Завършва право в Московския университет (1895). Доцент и професор по политикономия в Софийския университет „Свети Климент Охридски". Един от най-отявлените противници на униатството в България.

*Лит.: **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 137- 138; **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 17-18.*

ДАНГОРОВ, Георги Иванов (-1944) – църковен деец. Свещеник в Софийско. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

ДАНИИЛ – *вж Даниил Етрополски*

Per aspera ad astra!

Даниил I (фотопортрет)

ДАНИИЛ I (20.VII.1951 –) – румънски висш духовник. Патриарх на Румънската православна църква (от 30 септ. 2007).
Онлайн ресурс.

ДАНИИЛ ВЕЛЕШКИ (XVII в.) – гръцки висш духовник. Велешки митрополит на Охридската архиепископия. Заема поста до 1648, когато е назначен за Тивански митрополит (1648-1652).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932. с. 214.*

ДАНИИЛ БЪЛГАРСКИ (светско име: Атанас Трендафилов Николов) (2.III.1972 –) – Български патриарх. Роден в гр. Смолян. Завършва задочно Богословския факултет (2002). Приема монашество (1999). Възведен в архимандритско достойнство (2006). Хиротонисан в епископски сан (2008). Викарий на Неврокопския митрополит (2008-2011) и на Американската, канадска и австралийска епархия (2011-2018). Избран за Видински митрополит (2018). На 30 юни 2024. на Патриаршески избирателен църковен събор е избран за Патриарх на Българската православна църква и Софийски митрополит.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 362; Нов **Видински митрополит** на Светата ни Църква. // Църковен вестник, N 4, февр. 2018; Добре сте дошъл, владико, във Видинска епархия. // Църковен вестник, N 4, февр. 2018.*

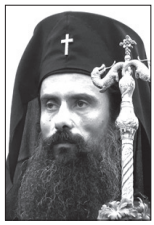

Даниил Български (фотопортрет)

[ДАНИИЛ] ДАНИЛ ДРАГОВИТИЙСКИ (2.III.1972 –) – висш духовник. Роден в гр. Смолян. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (2002). Приема монашество (1999). Възведен в архимандритско достойнство (2006). Хиротонисан за викариен епископ на Неврокопския митрополит Натанаил.
*Лит.: **Драговитийски епископ Даниил**. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2008.*

ДАНИИЛ ЕТРОПОЛСКИ (края на XVI – първата половина на XVII в.) – църковен деец и книжовник. Създател на калиграфска школа в Етрополския манастир „Св. Троица". Преписвач на църковни книги, от които са запазени повече от 10 на брой, сред които „Пролог" (1620), „Панагерик" (1622-1623), „Сборник от неделни празнични поучения" (1626) и др.
*Лит.: **Мутафчиев**, П. Из нашите старопланински манастири. // Сп. на БАН, 1937, Т. 27, с. 42, 53-54; **Иванов**, Г. Етрополският манастир. // Духовна култура, 1964, N 6-7; **Райков**, Б. **Йеромонах Даниил Етрополски** и Етрополският книжовен център през първата половина на XVII в. // Старобългарска литература. С., 1971, с. 263-287.*

ДАНИИЛ КОЛАСИЙСКИ (XVIII в.) – български духовник, епископ на Кюстендил (Колазия, Баня) в началото на XVIII век.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Исторически издирвания. С., 1906, с. 265.*

ДАНИИЛ РИЛСКИ (XVIII в.) – духовник и книжовник. Йеромонах в Рилския манастир. Председател на Одринската българска църковна община (до 1874). Автор на житие за *Св. Иван Рилски*, известно в 4 преписа, най-ранният от които е от 1788.
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474-475.*

ДАНИИЛОВО ЕВАНГЕЛИЕ (1625) – ръкопис. Писано от йеромонах Даниил в Търново. Илюстровано с богата художествена украса. Съхранява се в Музея на Възраждането във Варна.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 216.

ДАНИЧИЧ, Джура (1825-1882) – сръбски филолог. Професор по теория на литературата във Великата школа в Белград (дн. Белградски университет). Секретар на Южнославянската академия на науките и изкуствата в Загреб. Научните му интереси са в областта на историята на сръбския език и лексикографията. Занимава се и с научното дело на Св. Св. Кирил и Методий. Издирва и издава неизвестни преписи от съчинения, посветени на двамата солунски братя.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 570-571.

ДАНОВ, Методий М. (-1945) – църковен деец. Свещеник в гр. Видин. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 36.

ДАНОВ, Христо Груев (27.VII.1828 – 11.XII.1911) – възрожденски просветен деец, радетел за широка религиозна просвета. Роден в гр. Клисура. Родоначалник на книгоиздаването в България. Помощник-учител в Пловдив (1849). Основател на първото неделно училище в Стрелча (1850). Учител в школата на Найден Геров (от 1854). Основава класно училище и читалище в родния си гр. Клисура. Първоначално учи в клисурското килийно училище. След него продължава образованието си в класното училище на Сава Радулов в Панагюрище, а по-късно и в Копривщица при Найден Геров и Йоаким Груев. Заедно с учителя Ячо (Йоаким) Трувчев и книговезеца Нягул Бояджийски учредява „Дружествена книговезница" (1857). Постепенно дружеството прераства в книжарница и издателство с клонове в Русе, Велес, София и Лом. Издава сп. „Летоструй или домашен календар" (от 1869-1876). От 1878 започва да издава първия общобългарски вестник – „Марица". Издава и първите стенни географски карти в България. Дописен член на Българското книжовно дружество (1881) и почетен член (от 1900). Кмет на Пловдив (от 2 ноември 1896 до 12 апр. 1899).
*Лит.: **Барутчийски**, С. Христо Г. Данов. Биографичен очерк. Пловдив, 1905; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 179-181.*

ДАНЧЕВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Рупките, Старозагорска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 181.

ДАНЧОВ–ЗОГРАФИНА, Георги Попгеоргиев (27.VII.1846 – 19.II.1908) – художник-зограф. Роден в Чирпан. Учи при Уста Кънчо от Трявна. Изучава литографската техника при арменеца Исариян в Цариград (1865). Изписва свода на Сопотския манастир „Св. Спас" (1869) и свода на девическия манастир в Казанлък (1871). Автор на икони и портрети. Приятел и сподвижник на Васил Левски. След неуспеха на Хасковското съзаклятие (1873) е заточен в Диарбекир. Лежи и в Одринския затвор. Избягва (1876) и до пролетта на 1877 е в Одеса. По време на Руско-турската война е в състава на Българското опълчение и в същото време е и военен художник. След Освобождението се установява в Пловдив. Един от организаторите на Пловдивското изложение (1892). Умира в София.

*Лит.: **Георги Данчов-Зографина** 1846-1966: Юбил. сб. по случай 120 г. от рожд. му. Чирпан, 1966; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 218; **Калев**, Д. **Георги Данчов-Зографина** (140 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 30, 20 ноември 1986.*

ДАНЧОВ, Иван (-1877) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Златарица (края на 50-те – 70 г. на XIX в.). Убит по време на Руско-турската освободителна война 1877-1878.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 182.

ДАРОХРАНИТЕЛНИЦА – свещен съд, в който се съхраняват преждеосветените *Дарове* (запасните количества от хляба за *Причастие*, осветен на *Златоустова литургия*, който се използва по време на *Преждеосветената литургия*, за причестяване на болни или при извънредни случаи). Най-често дарохранителницата се изработва във формата на църква и се поставя върху *Светия Престол*, а в някои църкви за нея има специално място в олтара. *Вж също*: *църковна утвар*

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 219.

ДАСКАЛ КЪНЧО – *вж Кесарий*

ДАСКАЛ КЪНЧО – *вж Кесаров, Кънчо*

ДАСКАЛОВ, Иван (-1877) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и църковен певец в гр. Севлиево (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 183.

ДАСКАЛОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (50-те г. на XVIII в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 183.

ДАСКАЛОВ, Коста Петров – възрожденски обществен деец. Представител на Нишавската епархия на Църковно-народния събор в Цариград (1871).

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474-475.*

ДАСКАЛОВ, Петко Танов (1802 – 27.VI.1889) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Царевец, Врачанска обл. Учи в Присовския манастир, след което е учител в същия манастир (ок. 3 г.). Ръкоположен за свещеник. Учи иконопис в Трявна. Връща се в манастира и рисува икони. Учителства и в родното си село, където също рисува икони. Рисува икони и за църквите в селата Типченица, Рогозен, Горна и Долна Бешовица и Лесера. Взема участие в борбата за църковна независимост и в Априлското въстание 1876. След неуспеха на въстанието се укрива в Присовския манастир. След Освобждението рисува в църквата в с. Попинци, Пазарджишка обл.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 183.

ДАЦЕВ, Димитър Ташев – *вж Ташев, Димитър Дацев*

ДАЧЕВ, Петър Маринов – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Полски Сеновец, Великотърновско (от 1837).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988.

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТ МЪЧЕНИЦИ – *вж Свети* Двадесет и шест *мъченици*

ДВЕРИ – една от трите врати на съвременния иконостас. Централно разположената врата **–** в древността наричали Свети двери, защото открива за богомолците Светия Престол на Царя на Царете, а дн. – царски двери (гърците я наричат красни двери). По подобие на „Светая светих" в Йерусалимския храм тя е двукрилна и богато украсена. На нея е изобразена сцената на Светото Благовещение, с четиримата евангелисти, а понякога **–** и с пророци. Тя е символ на това, че Бог чрез Благовещението слиза от небето на земята (символизирано тук от Св. олтар и нефата), възвестено от пророците и евангелистите. Царските двери се отварят, когато клирът извършва своите тържествени входове и изходи. През тях минават само лица, приели трите степени на свещенството, облечени в одежди. Южните и северните врати на иконостаса са от по едно крило. На тях обикновено се изобразяват архангелите Михаил и Гавраил, както и Св. архидякон Стефан. Те символизират вратите на Рая, пазени от ангели след грехопадението на Адам и Ева. В някои по-малки храмове има само една странична врата; нерядко входът е закрит и само със завеса. През южната врата могат да минават свещенослужители и църковнослужители, без да са облечени в одежди. През време на Светлата седмица трите врати на иконостаса се оставят отворени, в символ на това, че Христос, чрез Своята смърт и Своето Възкресение, ни открива вратите на небето (тук символизирано от олтара).

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 255-256.

Per aspera ad astra!

ДВОРНИК, Франтишек (1893-1975) – чешки византолог и славист. Приема монашество. Завършва славянска филология и археология в Карловия университет в Прага. Специализира византология в Париж. Професор по църковна история в Карловия университет. След окупацията на Чехословакия от хитлеристка Германия (1939) емигрира от страната и живее във Франция, Великобритания и САЩ. Лектор в Кеймбриджкия университет и в Центъра за византоложки проучвания във Вашингтон (от 1947). Научните му интереси са насочени към отношенията между Византия и славяните и по-специално – към проблема за Покръстването на българите.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 571-576; Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 265-266.

ДВУГЛАВИЯТ ОРЕЛ, във вариантите „Ханка", като герб на Цариградската патриаршия, или по-усложнения Руски императорски герб. В наше време присъствието на последните би било пълен анахронизъм, въпреки че през Средновековието двуглавият орел е бил и български царски герб. Не така стои обаче въпросът с изобразяването на лъв, който е не само възрожденски символ на българския свободолюбив дух и националната революция, но и наш древен герб. По подобен начин – като символ на националния дух, подкрепян от Църквата, се тълкува и изображението на орли, въведено от архитект Никола Фичев още през 40-те г. на XIX в. На същия век принадлежи и развитието на каменопластичната украса, използваща християнски небесни типажи – ангелските чинове (гр. „Ангелос" = вестител), херувими и серафими, както и конкретни изображения на светци.

Онлайн ресурс.

ДЕБЕЛЯНОВ, Димчо Велев (роден като *Динчо Дебелянов*) (28.III.1887 – 2.X.1916) – поет. Роден в Копривщица, но израства в Пловдив. Завършва Пловдивската мъжка гимназия (сега Гимназия с хуманитарен профил „Св. Св. Кирил и Методий"). От 1904 живее в София. Сътрудничи със стихове на различни столични издания. Записва право в Университета, но след две години се отказва. Продължава да се самообразова и се занимава с литературна дейност. Участва в Балканската (1912-1913) и Първата световна война. Загива на фронта. По-късно костите му са пренесени в родния му гр. Приживе не успява да издаде в отделна книга своите стихотворения.

*Лит.: **Пенов**, Д. **Димчо Дебелянов**. // Църковен вестник, N 43, 29 ноември 1956; N 44, 8 дек. 1956; N 45, 13 дек. 1956.*

Димчо Дебелянов (фотопортрет)

ДЕБРЪЩЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ СВЕТИ ФЛОР И ЛАВЪР" – намира се в Западните Родопи, в близост до с. Дебръщица, Пазарджишка обл. Основан в XII-XIV в., но е обновен и открит отново (1905). През 1906 е изграден малък параклис и започва празнуването на нощен събор и черкуване през деня. По-късно параклисът е разрушен и едва през 1994 е възстановен.

Онлайн ресурс.

ДЕБЪРСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – *вж Бигорски манастир „Свети Йоан Кръстител"*

„ДЕВА МАРИЯ – ЦАРИЦА НА АНГЕЛИТЕ" – Християнска църква в Пловдив, България, част от Софийско-Пловдивската епархия на Римокатолическата църква. Църквата е към манастира на Братята капуцини в Пловдив. През 1920 за главен предстоятел на монасите от ордена на капуцините в България е избран отец Йероним Яреков. Следващата година той закупува къща на улица „Крали Марко" в Пловдив, която прави своя резиденция. През 1929 неговият наследник – отец Ангело Бехаим – купува от братя Киркови съседното място и увеличава двора на резиденцията, където през 1934 започва да строи нов храм по проект и ръководство на пловдивския архитект Димитър Попов. През 1937 храмът е завършен и осветен от епископ Викенти Пеев. Той става седалище на капуцинските предстоятели в България. Храмов празник – 2 август.

Лит.: [Сто] 100-годишният юбилей на отците капуцини в България (1841-1941). С., 1941; Едно католическо тържество в Пловдив. Освещаване на католическата църква „Дева Мария – Царица на ангелите". // Истина, N 677, 1937.

ДЕВЕЛТСКА ЕПАРХИЯ – възниква като значим епископски център (след IV в.). Въздигната като архиепископия в края на XII и началото на XIII в. (1186-1204). Просъществува до средата на XIV в., когато Дебелтският край пада под османска власт.

*Лит.: **Карамихалев**, Й. Древни епископски центрове на територията на Бургаска област. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.*

ДЕВЕТИ СЕПТЕМВРИ 1944 – определяна като дата, положила началото на политическата промяна в България – превратът. В периода 1944-1989 отбелязвана като национален празник на България. В публикации в „Църковен вестник" и др. издания до 1989 Българската православна църква го определя като „светла дата", „ярък предел" между старото, което със своите отречени форми на живот си отиде и „новото, което българският народ начело със славната БКП, твори, създава и осмисля". По разбираеми причини не се говори нищо за репресиите срещу част от българското духовенство, нито за занемаряването на църковните храмове, повечето от които са изоставени на произвола на съдбата, западат и се саморазрушават от въздействието на времето.

*Лит.: **Стобийски епископ Пимен**. 9 септември. // Църковен вестник, N 30-31, 6 септ. 1950; Девети септември. // Църковен вестник, N 30-31, 5 септ. 1952; **Агатонийски епископ Йона**. Да пребъде делото на Девети септември. // Църковен вестник, N 30, 7 септ. 1953; Девети септември. // Църковен вестник, N 26, 8 септ. 1972; Послание на Светия Синод на Българската православна църква до клира и вярващите по случай тридесетгодишнината от Социалистическата революция в България. // Църковен вестник, N 23, 2 септ. 1944; **Старозагорски митрополит Панкратий**. Българската православна църква в условията на тридесетгодишното социалистическо строителство и всестранен възход. // Църковен вестник, N 23, 2 септ. 1944; **Христов**, Хр. Българското православно духовенство и 30-годишния юбилей. // Църковен вестник, N 26, 21 окт. 1974; Българската православна църква и народнодемократичната ни власт. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1977; **Младенов**, Ат. Българската православна църква и Девети септември. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978; Патриаршеско и синодално послание до клира и вярващите. Четиридесет години всестранен възход. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1944; **Драганова**, М. Девети септември в историята на българския народ и на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1944.*

ДЕВИЧЕСКИ КОЛЕЖ „НОТЪР ДАМ ДЕ СИОН" – РУСЕ – католическо училище. Открито от френски монахини-сионки (1897). За директор е назначена майка Мария Таде. Монахините също се грижат за съществуващото девическо училище „Света Мария", създадено преди това от монахини-пасионистки (1874). Сионките запазват преподаването на български, френски и немски език и в двете учебни заведения. Сградата на колежа е построена от италианския архитект *Мариано Пернигони* (1908). В навечерието на Първата световна война в девическото училище учат 64 девойки, а в колежа – 72, всички пансионерки. За тях се грижат 12 монахини. В двете училища се обучават девойки от 10 до 20 г. Класовете са включвали до 10 момичета. Освен българки е имало и еврейки, туркини, арменки, чехкини, австрийки и дори – белгийка. В гимназията и колежа са предлагани разнообразни курсове. Почти всички дисциплини са изучавани на френски език. Учебниците и наръчниците са доставяни от Франция. Те се отличават с богати, лесни за запомняне илюстрации, карти и таблици. Още в началните класове немският език е преподаван от немски учител, а впоследствие – английски, латински, италиански и през последните години – руски, преподаван от руски учител. Освен на изучаване на други чужди езици, момичетата се учели на умения за подготовка на домакиня (сервиране, бродиране), съвременно изкуство, стенография, дактилография, счетоводство, търговска кореспонденция, пеене и музика. С това двете учебни заведения са желани и предпочитани в Русе. Само девойките-католички са били задължени да изучават религия (катехизма), преподавана от епископ *Дамян Теелен*. Всяка сутрин е служена Св. *Литургия* в колежа за монахините и момичетата. През 30-те г. началният курс в гимназията „Света Мария" става смесен. Колежът и гимназията са затворени през 1948, заедно с останалите чуждоезични колежи в България, съгласно Закона за чуждите училища в България. След 1948 сградата на колежа е използвана за жп училище и впоследствие – за поликлиника. На 1 авг. 1963 е открита Политехническа гимназия с преподаване на английски език. Днес сградата се използва от Английската езикова гимназия „Гео Милев".

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ДЕВИЧЕСКИ КОЛЕЖ „СВЕТИ ЙОСИФ" – СОФИЯ – католическо училище. Открит на 14 ян. 1880. През 1883 в него преподават 6 монахини на 112 ученички, от които 29 – православни българки, 34 – чужденки католички и 49 – еврейки. Програмата е съставена напълно в духа на френската образователна система и изучаването на френски език е задължително, а на немски – само факултативно. В кр. на 80-те г. на XIX в. училището има 220 ученички – 92 българки, 80 представителки на различни националности от Австро-Унгария, 20 италианки, 10 румънки, 8 германки, 6 французойки и 4 гъркини. Монахините – преподавателки са 9, от които 6 французойки, 1 българка, 1 италианка и 1 германка. От 1901 училището има филиал в квартал Подуене. През 1915 е признато от Министерството на просвещението за основно, а през 1925 – за средно учебно заведение. През Първата световна война колежът е затворен и сградите се използват за военни нужди. Колежът се е помещавал в комплекс от сгради до Католическата катедрала „Свети Йосиф" в София. Имената на архитектите, автори на проекта на катедралата и колежите, са неизвестни. След бомбардировките над столицата (1943-1944) оцеляват две сгради – основната сграда на колежа и сградата, в която живеят монаси и монахини – учители и учителки в колежите. Закрит (1948). Сградите му са национализирани и ок. 1969 съборени за построяване на гигантска сграда от тоталитарен тип – „Дом на съветите". Намерени богати археологически останки стават причина теренът да не бъде застроен.

*Лит.: [Сто] 100-годишният юбилей на капуцините в България (1841-1941). С., 1941; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „ПОКРОВ ПРЕСВЕТАЯ БОГОРОДИЦА" В САМОКОВ – *вж „Покров Богородичен" в Самоков*

ДЕВИЧЕСКО ХРИСТИЯНСКО ДРУЖЕСТВО – София – основано 1922. Цел: приобщаване на девици към Вярата, *Христа* и Църквата и да се борят срещу безбожието.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 279.*

ДЕВОЛ – средновековен български град на завоя на р. Девол (дн. в Албания). По време на Първата българска държава (681-1018) – средище на комитат и на хора – през Втората българска държава. В града се е намирала една от седемте църкви, построени от княз Борис I след приемането на Християнството в България.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Де се е намирал гр. Девол. // Изв. Ист. д-во в София, 1922, с. 35-56.*

ДЕВОЛСКИ ЕПИСКОП ТЕОДОСИЙ (9.XI.1934 – 3.I.2017) – висш духовник. Роден в с. Драгижево, Великотърновска обл. Приема монашество (1955). Възведен в архимандритско достойнство (1967). Ефимерий в храма на Софийската духовна семинария (1988-). Хиротонисан в епископски сан от Алтернативния синод (1997). Приет в Светия синод на БПЦ (1998). Епископ на разположение (1998-2009). Игумен на Троянския манастир (2008-2011), след което отново е епископ на разположение.

*Лит.: **Негово Преосвещенство Деволски епископ Теодосий**. // Църковен вестник, N 3,15-31 ян. 2017.*

ДЕДЕАГАЧКАТА, ТРАЯНОПОЛСКА И САМОТРАКИЙСКА ЕПАРХИЯ – структура на Цариградската патриаршия, управлявана от Църквата на Гърция, със седалище в Дедеагач. Начело на епархията от 2004 година е митрополит Антим.

Онлайн ресурс.

ДЕДЕЦ – пръв между „съвършените" богомили. Ръководител на религиозния живот в богомилската община. На свое разположение имал трима помощници, наричани „гост", „старец" и „стройник". Богомилската титла се споменава за пръв път в Бориловия синодик (1211), носена от Петър – богомил от Софийско. Титлата възприета и от богомилите в Босна под името „дид" или „дйед" и от богомилските катари в Южна Франция – под името „анциани" („дядо", „старейшина").

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 261.

ДЕКАЛОГ – *вж Десетте Божи заповеди*

Per aspera ad astra!

ДЕЛЕГАТИ ОТ МАКЕДОНИЯ НА ЦЪРКОВНО-НАРОДНИЯ СЪБОР В ЦАРИГРАД 1871 – от Охридската епархия – Манол Кюркчиев; от Битолската – Тодор (Методий) Кусевич; от Велешка – Константин Шулев; от Скопска – иконом поп Георги и Стоян Костов; от Кукушко-Дойранска – поп Тодор и Костадин поп Гугов; от Воденска – Георги Гогов и от Неврокопска – Коста Сарафов.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 82.*

ДЕЛИН, Исидор (Антон) Антонов (1888-1955) – енорийски католически свещеник в селата Белене, Ореш, Драгомирово, Бърдарски геран, Асеново и в гр. Русе. Главен викарий на Никополския епископ.
Онлайн ресурс.

ДЕЛИ ПАПАЗ – *вж Попов, Илия*

ДЕЛЧЕВ, Атанасий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Свиленград (60-те г. на XIX в.). Взема участие в борбата за църковна независимост. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕЛЬО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кукуш, Егейска Македония (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕЛЯНИН, Валентин (19.VI.18?? – ?) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. с. Генерал Николаево, квартал на гр. Раковски). Постъпва в Пловдивската духовна семинария и завършва учението си в Капуцинския институт в с. Буджа край Смирна (Турция). Там приема монашески сан (15 март 1896). Завръща се в България (1 апр. 1896) и е назначен за помощник-енорист в с. Калъчлии. На 1 авг. с.г. е преместен в село Житница, а след това – в гр. Пловдив. Енорист в с. Дуванлии (1905-1906) и в с. Калояново (1906-1910). После служи като помощник в гр. Пловдив, в Секирово и Калъчлии. Енорист в с. Житница (1920-1934). Поради разклатено здраве е изпратен на почивка и в същото време служи като помощник в с. Балтаджии (дн. с. Секирово, квартал на гр. Раковски). След смъртта му погребан в родното му село.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 295.*

ДЕЛЯНИН, Киприян (**–** 15.VI.1926) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (Генерал Николаево (дн. квартал към Раковски). Постъпва в Капуцинската семинария в Сан Стефано и завършва обучението си в с. Буджа край Смирна (Турция). Ръкоположен е за свещеник в гр. Пловдив (22 дек. 1906). Поради своеволия спрямо началниците си, изпратен в манастира при Сан Стефано (Цариград). През 1911 променя обреда си и е приет в Солунската източна епархия. Свещенодейства в с. Долно Тодорак, Кукушко (Егейска Македония). След войната се завръща в България и се настанява в с. Калъчлии. Пожелава отново да премине в латинския обред, но желанието му не било удовлетворено. Заминава да свещенодейства в съседното с. Бейкьово като Православен свещеник. След една година, разкаян от постъпката си, отново се завръща в лоното на Католическата църква; след което заминава за Америка. След 3 г. се завръща отново в България и се настанява в с. Калъчлии. При един спор застрелян от свой съселянин.
Онлайн ресурс.

ДЕЛЯНИН, Никола (– 4.XII.1898) – църковен деец. Роден в Генерал Николаево (дн. към Раковски). Учи в Пловдивската капуцинска семинария. Продължава обучението си в с. Буджа (край Смирна – Турция). Ръкоположен за свещеник в гр. Пловдив (15 авг. 1889). През 1892 е изпратен за помощник-енорист в с. Балтаджий, а през месец юли 1898 **–** за енорист в с. Герена (дн. с. Белозем, Пловдивска обл.), където заболява от туберкулоза и почива. Тленните му останки са пренесени в родното му село, където са погребани в общите гробища.
Онлайн ресурс.

ДЕЛЯНИН, Чольо (Чечилио) (1.III.1926 – 25.IX.1992) – капуцин. Роден е в с. Генерал Николаево. През авг. 1938 заминава за гр. Болцано – Италия, където постъпва в ордена на отците-капуцини. Свещенически сан приема през 1953 и служи в различни манастири в Италия – в Апиано, Випитено, Еня и др. Връща се в България (1990). Назначен за енорист на с. Калояново. Обгрижва и околните села – Житница и Дуванлии. През август 1992 е преместен в София в капуцинската църква „Св. Йосиф". При автомобилна катастрофа, заедно с отците Тимотей Зайков, Зенон Търновалийски и още един италиански свещеник, изпада в тежка единадесетдневна кома, от която не се събужда и умира. Погребан е в гробищата на родния си гр. Раковски.
Онлайн ресурс.

ДЕМАНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Д-р Йосифово, обл. Монтана. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕМИР (-1865) – възрожденски църковен деец. Роден във Варненско. Свещеник в гр. Казанлък до своята смърт. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕМИРХИСАРСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Демир Хисар. От 70-те г. на XIX в. в Демир Хисар функционира българска община, която действа за разкриването на българско училище. Председател на общината е поп Ангел, а нейни членове са: Кочо Харизанов и Попангелов от самия град, Харманов, Гиздавков, Гологанов и поп Кръстьо от околията. На 20 май 1878 общината във Валовища се присъединява към *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония* до Великите сили с искане за влизане в сила на Санстефанския договор и присъединяване на Македония към България, с подписите на поп Димитър Кърчовски и Иван Гологанов. Българските жители на града участват активно в Кресненско-Разложкото въстание и в революционната дейност на ВМОРО **–** в четата на местния войвода Илия Кърчовалията. В учебната 1897/1898 учител в българското училище в града е Константин Мавродиев. През 1902 председател на общината е отец Евгений Рилски. През същата година той подписва поздравителен адрес до екзарх Йосиф I по повод

25-годишнината му като глава на Българската екзархия, с който трите български общини на Мелнишката епархия – Петричката, Демирхисарската и Мелнишката предявяват молба от името на българското население за назначаване на Български владика. След Илинденското въстание от 1903 30 къщи от Демир Хисар преминават под върховенството на Българската екзархия. По данни на секретаря на екзархията Димитър Мишев, в 1905 в града има 24 българи екзархисти, 864 българи патриаршисти, 245 гърци, 240 власи и 162 цигани. До избухването на Балканската война от 1912 местната българска община поддържа в града смесена прогимназия с икономически пансион и едно основно училище, в които се обучавали до 150 ученици. В града има и малка българска църква. Със собствени и екзархийски средства общината купува голям парцел южно от града за строеж на къщички за българи-преселници от селата. В двора на старото училище през 1910 започва строеж на триетажна прогимназиална сграда, която до началото на войната е покрита и почти готова. Общината просъществува до 1913, когато, след Междусъюзническата война, е закрита от новите гръцки власти.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 524.

ДЕМОН (бяс) (гр. зъл дух. дявол, сатана) – в древната класическа литература демонът е добър Бог или същество с Божествена сила, но в Евангелията демоните винаги са враждебни на Бога. Техният водач е Велзевул (сатана). Хората, обладани от демони, проявяват симптоми като нямота, епилепсия и ненормално поведение.

Онлайн ресурс.

ДЕНЕВ, Георги (-1865) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ломци, Разградска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕНЕВ, Иван (16.III.1937 – 31.VIII.2014) **–** богослов. Роден в с. Владислав, Горноряховско, дн. Великотърновска обл. Завършва с отличие Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски" (1956), заточена тогава на гара Черепиш, Врачанско и Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София (1960). Отначало работи като служител и после **–** ръководител на предприятие за църковни производства на Великотърновска епархия. В кр. на 60-те г. на XX в. е назначен за учител в Софийската духовна семинария. Асистент по омилетика (от 1978). Хабилитира се (1983) с научен труд на тема „Проповедта в епохата на Българското Възраждане" (С., 1983) и става първо **–** доцент, а после **–** професор (1990) в Духовната академия. Изследва омилетичното творчество на видни духовници от историята на християнското красноречие на български език, като се започне от Св. Климент Охридски и се стигне до нашите съвременници. Участва в издаването на съвременна Православна книжнина на Българската православна църква като редактор и на богослужебни книги. Редактор и на в-к „Църковен вестник" (1978-1980), сп. „Духовна култура" (1980-1983), редактор на създаденото и по негов почин списание на Богословския факултет на Софийския университет – „Богословска мисъл" (1996-2002).

Онлайн ресурс.

ДЕНЕВ, Кирил – *вж Кирил Денев*

ДЕНКОВ, Георги (-1865) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Могилово, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕНКОВ, Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Подвис, Карнобатско, дн. Бургаска обл. Свещеник в гр. Бургас (20-те г. на XIX в.). Учител в родното си село (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕНКОГЛУ, Иван (1781 – 16.V.1871) – възрожденски просветен деец. Роден в с. Балша, Софийска обл., но израсъл в София. Основал в Московския университет стипендия в размер на 15 хил. рубли на вечни времена за издръжка на млади българи, по възможност от София и Софийско, които да се учат в Русия. Дарил на Софийската църковна община 30 хил. гроша (1849) за построяване на ново училище. Направил дарения с различни суми и за всяка една от съществуващите по онова време седем църкви в града.

*Лит.: **Иван Денкоглу** и „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017.*

ДЕНОВ, Стойно – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Шипка, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (20-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕНОМИНАЦИЯ – наименование на религиозно вероизповедание – Еврейска, Християнска, Будистка, Ислямска и пр.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 92.

ДЕНЧЕВ, Киро – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Асеновци, Плевенска обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 186.

ДЕНЧОВ, Велико – възрожденски просветен и революционен деец. Роден в с. Равна, Провадийско, дн. Варненска обл. Учител и свещеник в с. Щипско, Варненско. Свещеник в с. Асеновци, Плевенска обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 187.

ДЕНЧОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Русе (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 187.

Per aspera ad astra!

ДЕРЕЛИ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Чирпан (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 187.

ДЕСЕТИ ЕПАРХИЙСКИ СЪБОР НА ЗАПАДНО- И СРЕДНОЕВРОПЕЙСКАТА МИТРОПОЛИЯ – проведен в катедралния за епархията храм „Св. цар Борис" (23-25 юни 2017). Участват всички клирици от епархията и по двама миряни от всяка от българските църковни общини. Избран нов състав на Епархийския съвет, както и делегати за предстоящия църковен събор на Българската православна църква.
*Лит.: **Архимандрит Атанасий (Султанов)**. Десети епархийски събор на Западно- и Средноевропейската митрополия. // Църковен вестник, N 14, 1-15 юли 2017.*

ДЕСЕТТЕ БОЖИ ЗАПОВЕДИ (или Десетословие, Декалог) – списък от религиозни – морални заповеди, които Господ Бог Яхве (Йехова) на Синай планина (Хорив), изсред огън, написа на две каменни скрижали и ги предава на пророка Моисей, за да научи той на тях израилтяните.
*Лит.: **Архимандрит Прохор**. Декалогът – вечната мъдрост на Десетте Божи заповеди. // Църковен вестник, N 1, 2 ян.1991; **Величков**, А. Десетте Божи заповеди и плагиатството. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995; Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 459-473.*

ДЕСПОТОВ, Атанасий – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Тетово, Вардарска Македония (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 187.

ДЕСЮВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 187.

ДЕЧЕВ, Фердинанд (1842-) – просветен деец, книжовник и общественик. Роден в с. Стари Бешенов, (дн. в Румъния). През 70-те г. на XIX в. приема Православието. Учителства в Шумен (1866-1871), Свищов (1871-1872), Белене, Севлиево (1877-1879) и др. Основава девическо училище в Свищов (1872). Временен сътрудник на вестниците „Дунав" (1865-1877) и „Македония" (1866-1872). През 80-те г. участва активно в акцията на българските власти по преселението на банатски българи в Северна България.
Онлайн ресурс.

ДЕЧОВ, Станчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 188.

ДЕЯНИЯ НА СВЕТИТЕ АПОСТОЛИ – разкази за дейността на първите Християнски проповедници. Авторството им се приписва на Свети евангелист Лука.
*Лит.: **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 5; Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 490-507.*

ДЖАМИЯ – наименование на молтвен дом на мюсюлманите. За разлика от Християнските църкви джамията не е храм и не притежава статут на свято място, с изключение на Масджид ал-Харам в Мека, в чийто двор се намира древният езически храм Кааба. След VII век обикновено се строи във формата на четириъгълник, с външен двор, и включва 1-2 минарета (кула, от която мюезинът с напев призовава мюсюлманите за молитва). Единствената джамия с цели 6 минарета в света е т.нар. Синя джамия в Цариград.
Онлайн ресурс.

ДЖЕРДЖЕВДЕНСКА ЦЪРКВА – раннохристиянска църква в гр. Якоруда, разкрита в едноименната местност при изграждане на храма „Свети Георги" (1997-1998). В архитектурно отношение е трикорабна едноапсидна базилика от края на V – началото на VI в. Размерите на храма са сравнително големи 12 х 24 м. Разрушена в голяма степен от реката. Център на късноантично и ранносредновековно селище, свързано със съседната крепост „Калята". Източно от църквата открит неголям некропол от 40 християнски погребения в 29 гроба, които позволяват да се датира селището и да се възстанови донякъде историята на средновековна Якоруда, разположена по долината на Якорущица чак до XVII в.
*Лит.: **Сахатчиев**, Ж. (интервю). Новата църква в Якоруда е паметник на българщината в долината на Места. // Македония, 8 юли 1998.*

ДЖИХАД – задължение за всеки вярващ мюсюлманин. В ранните години на *Исляма* се възприема буквално – като война срещу неверниците. Но още преди IX в., т.е. преди религиозните войни, свързани с кръстоносните походи, Голямото медресе (в Кайро) препоръчва (становището е именно препоръчително, а не задължително) „свещена война, която вярващият води вътре в себе си". Второто значение е война в буквалния смисъл. Тя се води по строго определени правила, включително щадене на невинните, т.е. жените и децата. В по-широк смисъл – свещената борба (джихад) включва защитаване на честта, на имуществото, на родината, както и борбата с корупцията, подтисничеството и невежеството.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 538-539.

ДЖОВАНИ БАТИСТА ЕНРИКО АНТОНИО МАРИЯ МОНТИНИ – *вж Павел VI*

ДЖОВАНИ ЛОТАРИО, ГРАФ ДИ СЕНИ – *вж Инокентий III*

ДЖОГОВ, Константин – възрожденски църковен деец. Свещеник в Блаца, Турция (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 189.

ДЖОДЖОВ, Иван Петров – *вж Станислав Петров*

ДЖОЛЕВ, Иван Илиев (– VI.1948) – църковен деец. Свещеник в с. Влахи, община Сандански. Благоевградска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 33.

ДЖОРДЖИН, Маринко – възрожденски църковен деец. Роден в с. Сопица, община Брезник, Пернишка обл. Като свещеник обслужва енория от 15 села.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 189.

ДЖОРДЖО – *вж Груев, Георги Пройчев*

ДЖОРИЧ, Хранислав – *вж Герман Сръбски*

ДЖОРЛОВ, Тодор Харизанов – *вж Харизанов, Тодор Джорлов*

ДЖУДЖЕВ, Еманоил (Манчо) Ненов (1835-1908) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в Панагюрище. Учи в класното училище в родния си град. Учителства (над 10 г.) в Бабадагско – Саръгьол (1858-1861), Горно Чамурлии (1861-1863), Каталой (1863-1865), Потур (1865-1868), Зебил (1868-1870). Поддържа връзка с Васил Левски, който е учител в съседното с. Еникьой, Добруджа. Приема монашество (1871). Участва в подготовката и в бойните действия в Априлското въстание в 1876. Председател на Воденската българска община (1884). Принуден е да напусне Воден след интриги от страна на гръцката митрополия. Завръща се и служи в родния си град. Събира и народни песни.
Лит.: Кой кой е сред българите XV-XIX в: 501 имена от епохата на османското владичество. С., 2000, с. 84.

ДЖУЗЕПЕ АНДЖЕЛО РОНКАЛИ – *вж Йоан XXIII*

ДЖУЗЕПЕ ЛЕАНЦА – *вж Леанца, Джузепе*

ДЖУЗЕПЕ МОЛАЙОНИ – *вж Йосиф Молайони*

ДЖУМАЛИЙСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ГЕОРГИ" – с. Джумалий (дн. с. Житосвят, Ямболско).
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 360.*

ДЖУНДРИН, Климент (1868-1923) – капуцин. Роден в с. Генерал Николаево (дн. към Димитровград). Учи в Пловдивската капуцинска семинария, а след това в капуцинския институт в село Буджа край Смирна (Турция). Ръкоположен е за свещеник в София (10 дек. 1890) и разпределен за помощник в Пловдив. През 1898 е назначен за префект в Пловдивската мирска семинария, а през 1901 е изпратен за енорийски свещеник в родното си село. Бил е за кратко енорист в гр. Пловдив и после пак е върнат в с. Калъчлии, като е управлявал тази енория в продължение на 23 г. Почива в гр. София. Погребан в родното му село.
Онлайн ресурс.

ДЖУНДРИН, Самуил (11.VIII.1920 – 19.III.1998) – висш католически духовник. Роден в Генерал Николаево. След завършване на Френския колеж в гр. Пловдив заминава да продължи образованието си най-напред в малко градче на френско-швейцарската граница, а после и в Париж, където учи богословие. Завършва през 1947 г. и поема обратния път към България. Още на границата е задържан и разпитван от новата власт. След кратко пребиваване в родното си село заминава за с. Бърдарски геран, където е назначен за помощник-енорист. През есента на 1950 избухва бунт срещу колективизацията и свещениците са обвинени в подстрекателство. Заради това, че защитава своя по-стар събрат, е изгонен от селото и се завръща в Пловдив, където е арестуван по т.нар. „Католически процес". Осъден е на 12 г. лишаване от свобода с обвинение в западен шпионаж. Първите шест месеца излежава във Варненския затвор, а после – в Белене. Освободен е на 30 ян. 1961. Шестнадесет години е енорист в село Калояново. На 26 май 1979 поема длъжността католически епископ на Никополската епархия със седалище в гр. Русе. Умира на 19 март 1998. Погребан е в гр. Раковски.
Онлайн ресурс.

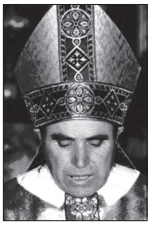
Самуил Джундрин (фотопортрет)

ДЖУНОВ, Мануил – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Пирот (дн. в Сърбия) (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 189.

ДЗУКОЛИ, Камило (1957-2019) – висш рицар на Суверенния Малтийски орден и негов посланик в Република България (2007-2019).
Онлайн ресурс.

ДИАСПОРА – наименование на християни, които живеят извън пределите на църквата, към която юрисдикционно принадлежат.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 625-629.

ДИВИЗИЕВ, Петър Василев (– 6.X.1944) – църковен деец. Архиерейски наместник в гр. Разлог. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 38.

ДИВОТИНСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА” – намира се на северните склонове на Люлин планина, на ок. 10-ина км от с. Дивотино и 4 км югозападно от кв. Михайлово на гр. Банкя. Основан през XI в. и е един от най-старите и запазени манастири ок. София. Според легендата, основаването на манастира – обителта е дело на мъж и жена, които намерили делва с жълтици като орали нивата си. Съпрузите решили да построят манастир с името, като натоварили делвата на едно магаре и казали, че ще започнат строежа на мястото, където магарето падне и умре. Магарето умряло между два бързи ручея, а строителството започнало през 1046, точно сто години след кончината на *Св. Иван Рилски.* Местността, където е била открита делвата, и до днес е известна като „Името”. От стария манастир обаче не е останало много – малки дървени части от иконостаса и три стенописни икони. По време на кърджалийските набези (края на 1806), манастирът не е пощаден и стадата му овце, крави, коне и волове са заграбени. Според легендата, предводителят на кърджалиите Хасан Ходжа, който водел заграбения добитък, бил ударен от гръмотевица и умрял на място. Уплашените кърджалии го погребали и побягнали, като оставили добитъка на манастира. И до днес мястото, където Хасан Ходжа е бил погребан според легендата, се нарича „Ходжи гроб”. Манастирът е известен сред местните хора като „Царски манастир”, заради честите му посещения от цар Фердинанд по време на неговото царуване в България. Знае се, че Кобургът е подарил две каляски на тогавашната игуменка – майка Клавдия. Едната е служила за представителни нужди, а другата – за наглеждане на обширните манастирски имоти. Както повечето манастири, и Дивотинският е поддържал килийно училище и подпомагал освободителните борби, като е приютявал Васил Левски. Църквата и манастирските сгради, в сегашния им вид, са били построени през 1902, след като три пъти са били опожарявани по време на османското владичество. Църквата е построена в Атонски стил и представлява малка, еднокорабна и кръстообразна постройка. Дворът не е голям, но е гостоприемен с красивата си чешма, няколко овошки, маса с пейки и сенчест навес за почивка пред входа на църквата. В момента обителта функционира като мъжко братство.

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 179-180.*

ДИДОВ, Христо – просветен и църковен деец. Роден в гр. Етрополе. Учи в Ловеч. Учител в Етрополе (до 1853); гр. Видин (1853-1857; 1859-1860); с. Видраре (1860-1862); отново в Етрополе (1862-1865) и Оряхово (1868-1869). Ръкоположен за свещеник (1869) и служи в Оряхово. След Освобождението е архиерейски наместник в Оряхово. Избиран за депутат в Народното събрание.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 189.

ДИКИРИЙ – двусвещник – свещник с две свещи, с които архиереят благославя, символизиращ Божественото и човешкото естество на Господ Иисус Христос.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 693.

Дикирий (фотография)

ДИКО – просветен и църковен деец. Килиен учител и свещеник в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. (послед. десетилетия на XVIII в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 191.

ДИКОВ, Димитър – църковен деец. Свещеник в Тополовград (1868-1906).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 191.

ДИКОВ, Дионисий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бейдауд, Добруджа (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 191.

ДИКОВСКИ, Цветан (19.VIII.1905 – 18.VIII.1954) – църковен деец. Роден в с. Горник, община гр. Червен бряг. Завършва Богословския факултет при Софийския университет. Ръкоположен за свещеник (1930). Служи в родното си село и други селища на страната. След 9 септ. 1944 подложен на преследване и репресии.

*Лит.: **Диковски,** Цв. Свещеник Цветан Диковски пред „Народния съд”. // Църковен вестник, N 15, авг. 2007.*

ДИЛЕВСКИ, Николай Михайлович (10(23).XI.1904 – 24.X.2001) – руски и български филолог, лингвист, основател на българската русистика. Роден в гр. Чугуев, Харковска губерния. От 1922 живее в България. Завършва славянска филология в Софийския университет (1930), Факултет по история и филология, специалност Славянска филология (1930). Стажува в Трета мъжка гимназия в София (1930-1931). От септ. 1931 е учител по български език и литература в педагогическото училище в Неврокоп (сега Гоце Делчев). От 1934 до 1972 г. преподавател по руски език и историческа граматика на руския език в Софийския университет, професор (1955). Защитава кандидатска дисертация (д-р) на тема „Сложни глаголни основи в съвременния руски език” (1948) и докторска дисертация (д. н.) „Основни проблеми на устойчивостта / подвижността на руското ударение” (1954). Ръководи Катедрата по руски език в Софийския университет (1951-1971). Основните му научни интереси са в областта на историята на руския език и изворите за взаимодействието между българската и руската книжовна традиция. Има значителни трудове в сферата та на граматиката, фонетиката и лексикологията на руския език, руско-българските и руско-българско-украинските литературни връзки, историографията и литературата на Българското възраждане. Съставя руско-български речник и антология със средновековни руски текстове в превод. Автор е на литературен и езиков анализ на „Слово о полку Игореве” и го превежда на съвременен български език. Изследва историческите връзки на Рилския манастир с Русия и делото на епископ Софроний Врачански, превежда на руски неговото „Житие и страдания грешнаго Софрония”.

*Лит.: **Николай Дилевски** (Некролог). // Църковен вестник, N 24, 16-31 дек. 2001.*

ДИМИТРА ДОРОСТОЛСКА – *вж Преподобна Димитра Доростолска*

ДИМИТРИЕ СРЪБСКИ (светско име: Димитрие Павлович) (16.X.1846 – 6.IV.1930.1920) – сръбски висш духовник. Роден в Пожаревац. Завършва богословие в Белград, след което известно време е учител. Ръкоположен за презвитер (1870). Професор в Белградската духовна семинария (от 1882). Хиротонисан за Нишавски епископ (1884). Продължава образованието си в Париж. Избран за Сръбски митрополит (1905). По време на Първата световна война се премества в Албания, откъдето се прехвърля на остров Корфу. Избран за Сръбски патриарх (30 окт. 1920). Умира в Белград.

*Лит.: **Вукович**, Сава. Српски јерарси од деветог до двадесетог века, Евро Београд, Унирекс Подгорица, Каленић Крагујевац, 1996, с. 163.*

ДИМИТРИЕВ, Алексей – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИТРИЕВ, Андрей – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Горна Джумая (дн. Благоевград) (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИТРИЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берово, Мяалешевско (Вардарска Македония) (40-те – 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИТРИЕВ, Зафир – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИТРИЕВ, Костадин – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враца (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИТРИЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлово (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИТРИЕВ, Сава – възрожденски църковен деец. Свещеник в колония Семчак, Бесарабия. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 192.

ДИМИ́ТРИЙ (1914-1991) – гръцки висш духовник. Вселенски патриарх (1972-1991). Посещава България (9-13 май 1991).
*Лит.: **Негово Светейшество Цариградският Вселенски патриарх Димитрий I** – гост на Българската православна църква (9-13 май 1991). // Църковен вестник, N 20-21, 17-24 май 1991; **Негово Светейшество Цариградският Вселенски патриарх Димитрий I** посети България. // Църковен вестник, N 22, 31 май 1991; Почина от трудовете си **Цариградският патриарх Димитрий**. // Църковен вестник, N 43, 6 дек.1991.*

ДИМИТРИЙ БЪЛГАРСКИ (IX-X в.) – висш духовник. Глава на Българската църква (края на IX – началото на X в.). Признат за Патриарх от Византия чрез мирния договор, сключен с цар Петър (927). Споменат в Бориловия синодик (1211) като „Преславски патриарх".
*Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 313; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 239.*

ДИМИТРИЙ ВЕЛБЪЖДСКИ (края на XII – началото на XIII в.) – духовник, епископ на Велбъжд. Заема епископския пост след епископите Анастасий Велбъждски и Епифаний Велбъждски. Споменат в Бориловия синодик (1211) – като митрополит на Велбъжд „при благочестивия цар Асен под властта на Търновската патриаршия".
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Исторически издирвания. С., 1906, с. 47; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 179.*

ДИМИТРИЙ, (Рилски) Сава – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Брежани, Разложко, дн. Благоевградска обл. (до 1875). След Освобождението свещеник в с. Бистрица, Горноджумайско и с. Самораново, Дупнишко.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 193.

ДИМИТРИЙ ХОМАТИАН (1216-1234) – висш византийски духовник и писател. Роден в Мала Азия. Бивш библиотекар в Охридската архиепископия. Коронясва епирския деспот Теодор I Комнин (1223), който акт бил осъден от Никейския патриарх Герман II. Отстоява независимостта на Охридската архиепископия. Автор на житие и канон за Св. Климент Охридски.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 284-287.*

ДИМИТРОВ, Анастас (известен като поп Пала) (1834 – 9.X.1920) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в с. Горно Райково, (дн. квартал на Смолян). Учи в Пловдивското класно училище. Учител в Райково. Ръкоположен за свещеник (1873). Служи в Габрово и Кръстополе, Ксантийско. Замества като архиерейски наместник на Ксантийска околия Киряк Кудев. По-късно свещенодейства в Райково, Левочево, Устово, Фатово и Дунево, Смолянско. Привлечен към ВМОРО.
*Лит.: **Казалиев**, Г. и др. Райковски свещеници, Смолян, 1996, с. 57-60.*

ДИМИТРОВ, Антимов – църковен деец. Свещеник в Самоков (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 193.

ДИМИТРОВ, Атанас възрожденски – църковен деец. Роден в Трявна. Свещеник в Разград (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 193.

ДИМИТРОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Попово (1874). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 193.

ДИМИТРОВ, Велико – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Котел (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 193.

ДИМИТРОВ, Вениамин (1874-) – църковен и обществен деец. Роден в с. Владово, Воденско (Егейска Македония). Завършва Духовната академия в Киев (1904). Учител в Българското свещеническо училище в Скопие (1913). Скоро след това е отстранен от гръцките власти. Като представител от миряните на Воденска епархия участва във Втория църковно-народен събор, заседавал под председателството на Неофит Видински между 6 и 28 февр. и отново от 11 май до 15 авг. 1921.
Лит.: Дружество на столичните журналисти. Общ годишник на България 1924-1925. С., 1924, с. 115, 119.

ДИМИТРОВ, Витан Цонюв – *вж Папа Витан стари*

ДИМИТРОВ, Георги – *вж Генадий Велешки и Дебърски*

ДИМИТРОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пазарджик (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 194.

ДИМИТРОВ, Георги – възрожденски църковен деец, хаджия. Свещеник в Перущица (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 194.

ДИМИТРОВ, Георги – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Радилово, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 194.

ДИМИТРОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Чорлево, дн. към с. Дреновец, Видинска обл. (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 194.

ДИМИТРОВ, Георги (18.VI.1882 – 2.VII.1949) – политически и държавен деец. Роден в с. Ковачевци в протестантско семейство, Радомирско, но израства в София. Поради липса на финансови средства успява да завърши II (VI) клас, след което става печатарски работник. Полага големи усилия за своето самообразование. Още от юношеска възраст се включва в общественополитическия живот на страната, отначало като синдикален, а после и като политически деец. Дълги години е член на ЦК на БРСДП (т.с), преименувала се след края на Първата световна война на БКП (т.с.). Един от ръководителите на Септемврийското въстание 1923, след неуспеха на което емигрира от България. Участва в Задгранично ръководство на БКП. Привлечен е и за сътрудник на Коминтерна. Като ръководител на Западния отдел посещава редица западноевропейски държави, където разгръща широка дейност сред работническите и комунистически маси. През март 1933, заедно с други двама българи, е арестуван и изправен пред германски съд в Лайпциг като обвиняем по подпалването на Райхстага. След проточилия се няколко месеца процес той и другарите му са освободени. Поради невъзможност да се завърне в страната, се установява в СССР, където остава до 1945. Издигнат е за генерален секретар на Коминтерна, на който пост остава до закриването на Интернационала (1943). След това заема висши постове в самата ВКП (б). От Москва следи отблизо развоя на политическия живот в страната. Инициатор за създаване на Отечествения фронт и налагането му като ръководител на Съпротивителното движение в страната. След завръщането му в страната поема непосредственото ръководство на БРП (к), а от ноември 1946 – и управлението на страната като министър-председател (ноември 1946 – юли 1949). С проблемите на Българската православна църква се сблъсква в краткия следвоенен период на живота си. Присъства на юбилейните тържества в Рилския манастир по случай 1000-годишнината на *Св. Иван Рилски*, където произнася голяма реч и дава висока оценка на Българската православна църква като институция, съдействала за опазването на българския народ през вековете на най-тежките му изпитания. Това не му пречи в разправата с онази част от висшия клир, начело с Екзарх Стефан I, която се одързостява да се противопостави на действията на новите власти против Българската православна църква. Въпреки това чрез своя печатан орган „Църковен вестник" Св. Синод му изказва благодарност за „бащинското" му отношение към Българската православна църква. След смъртта на Г. Димитров (2 юли 1949) „Църковен вестник" излиза с траурен брой, в който са поместени благодарствени статии от наместник-председателя на Св. Синод и други лица за отношението му към Българската църква като носителка на „традиционното изповедание на българския народ". В съболезнователна телеграма до Министерския съвет Св. Синод в пълния си състав определя смъртта на Г. Димитров като „голяма загуба за целия народ". В друга телеграма – до съпругата на Г. Димитров, Св. Синод го издига като „именит син" на българския народ и т.н.
Лит.: Какво е Българската църква за българския народ и българската държава. // Църковен вестник, N 40-41, 14 дек. 1946; Важна среща между министър-председателя ***г. Георги Димитров*** *и Св. Синод в пълен състав (Съобщение от Канцеларията на Св. Синод). // Църковен вестник, N 26-27, 21 юни 1947;* ***Чолаков****, Л.* ***Георги Димитров*** *– народен вожд и учител (За 67 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 26, 27 юни 1949;* ***Врачанский митрополит Паисий, наместник-председател на Св. Синод****. Поклон пред светлата памет на* ***Георги Димитров****. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1949; Един героичен живот. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1949;* ***Тодоров****, Т. п.* ***Георги Димитров*** *– народен вожд и учител. // Църковен вестник, N 27-29, 12 юли 1952;* ***Пенов****, Д.* ***Георги Димитров****. (По случай 85 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1967;* ***Старозагорски митрополит Панкратий****.* ***Георги Димитров****. Велик син на народа ни, създател на нова България. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1972;* ***Знеполски епископ Дометиан****.* ***Георги Димитров*** *– достоен син на българския народ. По случай 95 години от рождението му. // Църковен вестник, N 18, 16 юли 1977.*

ДИМИТРОВ, Димитър (20.I.1943 –) – музикален деец. Роден в София. Брат на Патриарх Неофит. Завършва Духовната академия в София (1969). Хорист в столичния катедрален храм „Св. Неделя" (1965-1975). По-късно – помощник-диригент на мъжкия хор при същия храм. Следва задочно Българската държавна консерватория. Един от основателите и художествен ръководител на камерния ансамбъл „Йоан Кукузел" (1968-1971). Хорист в Камерния хор на Българската държавна консерватория (1971-1977). Преподавател по църковна музика в Духовната академия и главен диригент на смесения хор при Храм-паметника „Св. Александър Невски" (1977-).

*Лит.: **Карамихалева**, Ал. Творчески път – обединил в едно музика и духовност. Годишнини на бележитя диригент **доц. Димитър Димитров**. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013; **Карамихалева**, Ал. Престижно отличие за именития църковен диригент **доцент Димитър Димитров**. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2014.*

ДИМИТРОВ, Димитър Добрев (6.I.1916 – 23.X.1985) – църковен деец. Роден в с. Александрово, Казанлъшко, Старозагорска обл. Завършва Софийската Духовна семинария и Духовната академия. Като свещеник служи в гр. Чирпан и в родното си село. 32 години е енорийски свещеник в църквата „Св. Богородица" – гр. Казанлък и архиерейски наместник.

Лит.: Некролог. // Църковен вестник, N 30, 22 ноември 1985.

ДИМИТРОВ, Димитър Йорданов (1914) – църковен деец. Роден в с. Ичера, Котленско, дн. Сливенска обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски". Специализира в Старокатолическия богословски факултет на Бернския университет. Ръкоположен за свещеник и служи в Сливен (1944-1948) и Бургас (1948-1969). Като свещеник в черноморския град известно време е и архиерейски наместник. Ефимерий в храма „Св. Николай Мирликийски" (1972-1984) и председател на Църковното християнско братство (от 1972) и дълги години е изповедник на студентите от Духовната академия. За дългогодишна църковна полезна дейност награден с нагръден кръст (1984).

*Лит.: **Димитрова**, Л. Житейска равносметка. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2004.*

ДИМИТРОВ, Димитър Костов (1824-1864) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Градец, Котленско, дн. Сливенска обл. Образованието си получава в Русия. Учител (1849-1856) и свещеник (1856-1863) в Сливен. Умира в Цариград на връщане от поклонение в Йерусалим.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 194.

ДИМИТРОВ, Димитър Мишев – *вж Мишев, Димитър Димитров*

ДИМИТРОВ, Димитър Христов – *вж Дамаскин Велешки*

ДИМИТРОВ, Димитър Христов – *вж Димитър Зограф*

ДИМИТРОВ, Енчо (23.IX.1825 – 1897) – просветен и църковен деец. Роден в с. Токсово, Северна Добруджа. Учи в Болград. Учителства в Тулча и др. селища (1845-1847). Ръкоположен за свещеник в Тулча (1848). Участва активно в борбата за църковна независимост. Архиерейски наместник в Тулча (1872-1879). Първи протосингел на Варненска и Преславска Света Митрополия от преместването ѝ във Варна (1882).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 194-195.

ДИМИТРОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Победа, Добричка обл. (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 195

ДИМИТРОВ, Иван Желев – *вж Желев, Иван*

ДИМИТРОВ, Илия – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Бяга, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 196.

ДИМИТРОВ, Илия – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в селата ок. Гевгели (Егейска Македония) (70-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник (1880).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 196.

ДИМИТРОВ, Йован – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в гр. Прилеп, Вардарска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 196.

ДИМИТРОВ, Кирил Манчев (– 17.III.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Дебели лак, Радомирско, Пернишка обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 35.

ДИМИТРОВ, Марко – *вж Мелетий Велешки*

ДИМИТРОВ, Минчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Чехларе, Чирпанско, дн. Пловдивска обл. (1820-1850).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 196.

ДИМИТРОВ, Наум Андонов – *вж Наум Русенски*

ДИМИТРОВ, Никола – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Лясковец. Учител в Разград (1865-1873). Ръкоположен за свещеник (1873). Архиерейски наместник и член на каазалийския съвет в Разград.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 197.

Per aspera ad astra!

ДИМИТРОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Преселва се в българската колония Тараклия в Молдова (1819). Свещеник в колонията (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 197.

ДИМИТРОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания..
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с.197.

ДИМИТРОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Архиерейски наместник в Пазарджик (1911-1926).
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 165.

ДИМИТРОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Провадия (1876) (40-те г. на XIX в.) – гръкоман.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 197.

ДИМИТРОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в българската колония Тараклия в Молдова (20-те г. на XIX в.). Премества се в колонията в Троян (1829).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 197.

ДИМИТРОВ (Солунски), Петър (1841 – 2.XII.1895) – църковен деец. Роден в с. Зараево, Солунско. Ръкоположен за свещеник (1864). През 1874 приема уния, надявайки се на по-скорошното решаване на църковния въпрос, но разочарован от перспективите, отново се връща към Православието. Разгръща активна дейност за откриване на български църкви и за присъединяването им към Екзархията. Участва в подготовката на въстание в Пиянечкия край (1876), заради което е преследван от османската власт. Свещеник в Екзархийския параклис (1877). Заточен в Мала Азия (1877). След Освобождението е свещеник в София.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Солун в българската духовна култура. С., 1937, с. 121-122; **Попстоилов**, Антон. Село Зарово, Солунско. Историко-фолклорно и езиковедско изследване, С., 1979, с. 41; **Гоцев**, Слави. Национално-революционни борби в Малешево и Пиянец 1860-1912. С., 1988, с. 54-55; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 197-198.*

ДИМИТРОВ, Петър – *вж Петър Солунски*

ДИМИТРОВ, Стоимен Райков **–** *вж Синесий Скопски*

ДИМИТРОВ, Христо – църковен и обществен деец. Роден в с. Желин, Костурско (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник. Установява се в с. Хрупища. Няколко години служи във влашката църква „Аръмънит", докато ръководи построяването на българския параклис. Председател на българското църковно-училищно настоятелство, а след уволнението на първия архиерейски наместник в Хрупища отец Григорий Бейдов, временно изпълнява длъжността.
*Лит.: **Марков**, Георги Христов. Хрупищко. Хасково, 2002.*

ДИМИТРОВ, Христо Златарев (25.XI.1891 – 23.II.1973) – богослов. Роден в гр. Карлово. Завършва Софийската духовна семинария, след което постъпва в Духовната академия в С. Петербург. Поради настъпилите събития (1915), прехвърля се в Черновиц, Австро-Унгария, където завършва образованието си (1922). Писар при Архиерейските наместничества в Пазарджик и Карлово, учител в Пловдивската духовна семинария. Енорийски свещеник в Пловдив (1922-1928); доцент и професор в Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1928-1950). Завежда катедрата по Пастирско богословие катехизика и омилетика. Автор на голям брой публикации, сред които „Св. ап. Павел като пастир" (пастрологическо изследване) (С., 1928; С., 1967), „Учебник по религия" (С., 1943), „Психология на молитвата" (С., 1947), „Митрополит Климент (Друмев) като пастир и пастролог" (С., 1951), „Св. Писание (омилетично-херменевтично проучване)" (С., 1965) и др.
*Лит.: **Макариополски епископ Николай**. Неуморим научен труженик и примерен душепастир. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1973; **Тодоров**, Т. Поглед върху научноизследователската дейност на **проф. прот. д-р Христо Димитров**. // Църковен вестник, N 18, 21 юли 1973.*

ДИМИТРОВ, Явор Свиленов – *вж Теоктист*

ДИМИТРОВДЕН (26 окт.) – един от големите християнски празници, в който се чества паметта на Свети великомъченик Димитър.
Лит.: Димитровден. // Църковен вестник, N 36-37, 31 окт. 1952.

ДИМИТЪР (XI-XII в.) – средновековен книжовник. Преписал псалтир с други статии. Писан на пергамент. Съдържа 145 л. с редица приписки-молитви против диви зверове, за опрощаване на грехове и пр. Съхранява се в манастира „Св. Екатерина" – Синай.
*Лит.: **Велчева**, Б. Новооткрити ръкописи в Синайския манастир „Св. Екатерина". // Paleobulgarica, 1988, N 3, с. 126-129.*

ДИМИТЪР (XIV в.) **–** монах и книжовник в манастира „Св. Йоан Предтеча" край с. Слепче, Демирхисарско. Преписал един пентикостар, съдържащ службите от Великден до Петдесетница (1394-1395).
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 88.*

ДИМИТЪР – *вж Дионисий Агатонийски*

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Преселва се в Свищов (началото на XVIII в.). Свещеник в града. Прадядо на Драган *Цанков*.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител във Вакарел, Софийска обл. (кр. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (1821).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1827).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1828).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сърнево, Карнобатско, дн. Бургаска обл. (XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, дн. Великотърновска обл. (40-те – 60-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола млади" – София (1835 и 1837).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Енина, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (1837).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в с. Косача, Радомирско, дн. Пернишка обл. Свещеник и учител в с. Радибош, Радомирско, дн. Пернишка обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свежен, Карловско, дн. Пловдивска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания..
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в с. Чернозем, Пловдивска обл. Свещеник в селото (до 1845). През 50-те г. на XIX в. – свещеник в църквата „Св. Георги" – Пловдив. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 201-202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (ср. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Хасково (50-те г. на XIX в.). Един от основателите на читалището в града.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бял извор, Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (1857).Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Протосингел във Враца (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Селановци, Оряховско, дн. Врачанска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Турия, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Батошево, Габровска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в с. Лешко, Благоевградско. Свещеник в с. Батошево, Габровска обл. (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Кочово и хан Крум, Шуменска обл. (60-те – 70-те на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Ръкоположен за свещеник в Цариград (1860). Служи в Балчик. Заради клевети на Варненския владика арестуван и отведен в Цариград. Успява да избяга и става униат в Цариградската църква (1860-1861). Отказва се от унията и се връща в България. Отново свещеник в Балчик (до 1865).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 202-203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (1860).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Габрово. Свещеник в града (1860). Участник във въстанието от 1862. Осъден на 15 г. заточение в Диарбекир.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кривня, Провадийско, дн. Варненска обл. (1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медешевци, община Грамада, Видинска обл. (1867).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Паничково, Кърджалийска обл. (1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Равно поле, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горни Лозен, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – църковен деец. Свещеник в с. Режанци (Граово), Пернишка обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Омуртаг (70-те г. на XIX в.). Член на смесения каазалийски съвет в града (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – църковен и революционен деец. Свещеник в гр. Тетевен (70-те г. на XIX в.).Член на местния революционен комитет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бели мел, Берковско, дн. обл. Монтана (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ветрен, Кюстендилска обл. и в с. Габрово, Благоевградска обл. (1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в с. Караносуф, Добруджа. Свещеник в с. Малък Гаргалък, Добруджа (1871-1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Рибница, Мелнишко, дн. Благоевградска обл. Заради присъединяването му към Българската екзархия затворен в Серския затвор (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Добралък, Асеновградско, дн. Пловдивска обл. (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – църковен деец. Свещеник в с. Кърчово, Демирхисарско (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Ново село, Севлиевско (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание. След въстанието арестуван и откаран в Търново.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – църковен деец. Роден в Разлог. Свещеник в Пазарджик (до 1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Горна Оряховица (първата половина на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 203.

ДИМИТЪР – *вж Дионисий Агатоникийски*

ДИМИТЪР – *вж Бончев*, Атанасий

ДИМИТЪР БАСАРБОВСКИ (-1685) – светец на Българската църква. Роден и живял в с. Басарбово, Русенско. Преди да постъпи в Басарбовския манастир, бил овчарче. По време на Руско-турската война (1768-1774) мощите му били пренесени в Букурещ и оттогава е считан за покровител на румънската столица.
Лит.: ***Моллов****, Т. Материали за историята на култа към народния* ***светец Димитър Басарбовски*** *между XV и XVIII в. // Изв. Рег. ист. музей – Русе. Русе, 1997.*

ДИМИТЪР БАТАЧАНИНА – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Пловдив (1860). Уволнен следващата година, защото приел униатството. Учител в Ловеч (1861).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМИТРИЙ БАСАРБОВСКИ – *вж Преподобен Димитър Бесарабовски*

ДИМИТЪР ЗОГРАФ (истинско име: Димитър Христов Димитров) (1796 – 9 окт.1860) – зограф. Роден в Самоков. Син на Христо Димитров, брат на Захарий Зограф и баща на Иван, Никола и Станислав *Доспевски*. Учи при баща си. Автор на няколко икони в църквата „Покров Богородичен" при Девическия метох в Самоков (1819). Рисува в Рилския манастир ктиторски портрет на Иван Хаджи Матеович в параклиса „Св. Архангел", в главния храм „Св. Богородица", в параклисите „Св. Йоан Кръстител" и „Св. Св. Сава и Симеон Сръбски" (1835-1844). Автор на икони за църкви в Плевен, Враца и др. Заедно с брат си Захарий и синовете си рисува икони за църквата „Св. Богородица" в Берковица, за Карлуковския манастир и др. Умира в Самоков.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204; ***Тодоров****, Г. Димитър Зограф – недооценениият първомайстор. // Църковен вестник, N 22,15-30 ноември 2003.*

ДИМИТЪР ИКОНОМ – възрожденски църковен деец. Роден в Скопие (1861). Свещеник в града. Протосингел на Скопска митрополия (20-те г. на XIX в.). Предложен за владика от местните жители, но Патриаршията не го назначава.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМИТЪР КАНТАКУЗИН (втората половина на XV в.) – византийски писател, побългарен потомък на византийския император Андроник Кантакузин и брат на Яни Кантакузин – управител на Ново Бърдо, унищожено от султан Мехмед II (1477). Автор на похвални слова, Житие с малка похвала за Св. Иван Рилски, Служба на Св. Иван Рилски, Молитва към Св. Богородица и др.
Лит.: ***Маринов****, Д.* ***Димитър Кантакузин****. Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18. 1901;* ***Петканова****, Д.* ***Димитър Кантакузин*** *– жизнена съдба и поетическо откровение. Старобългарска литература. Т. 1. 1971, с. 243-261;* ***Данчев****, Г.* ***Димитър Кантакузин****. С., 1979;* ***Данчев****, Г.* ***Димитър Кантакузин*** *и агиографските традиции на Търновската книжовна школа. // Търновската книжовна школа. Т. 2. 1980, с. 156-168;* ***Кожухаров****, Ст. Приносът на* ***Димитър Кантакузин*** *в развитието на химнографския цикъл на* ***Иван Рилски****. // Старобългарска литература. Т. 15. 1984, с. 74-105.*

ДИМИТЪР КРАТОВСКИ (втора половина на XV в.) – средновековен монах и книжовник. Дяк в Кратово. Преписал Номоканона (византийски законник) (1466) по поръка на охридския архиепископ Доротей за нуждите на Охридската съборна църква. Съдържа важни сведения за живота на Охрид.
Лит.: ***Киселков****, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 304-307;* ***Ангелов****, Б. Ст.* ***Димитър Кратовски****. //* ***Ангелов****, Боньо. Из старата българска, руска и сръбска литература. Кн. II. С., 1967;* ***Цибранска****, М. Дяк* ***Димитър Кратовски*** *и неговият Номоканон от 1466 г. // Paleobulgarica, 1995, N 1, с. 91-98.*

ДИМИТЪР СЛИВЕНСКИ (9.X.1818 – 30.I.1841) – мъченик за Православна вяра. Роден в Сливен. Обвинен в обида на мохамеданските вярвания и хвърлен в затвор. Отхвърлил отправените му предложения да приеме исляма. Загива посечен. Канонизиран за светец от Българската православна църква.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 346.

ДИМИТЪР ХОМАТИАН (XIII в.) – византийски писател и църковен деец. Охридски архиепископ (1216-1234). Работи в областта на правото (църковно и гражданско), догматиката и литургиката. Автор на „Кратко житие на Св. Климент Охридски" (преведено и на български език); канон и молебен канон в цялостна служба за Св. Климент (преведен също на български език) (С., 1908).
Лит.: ***Дринов****, М. О некоторых трудах* ***Димитрия Хоматиана*** *как историческом материале. //* ***Дринов****, М. Съчинения. Т. 1. С., 1909, с. 593 и сл.;* ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. С., 1924, с. 140-143, 206-211, 301-304;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 21;* ***Илиев****, Ил.* ***Охридският архиепископ Димитър Хоматиан*** *и българите:* ***Илиев****, Ил.* ***Охридският архиепископ Димитър Хоматиан*** *и българите: дис. ... д. н. С., 2009.*

ДИМКОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Реселец, Плевенска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМКОВ, Методий – *вж Методий Димков*

ДИМКОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Плевен (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в гр. Чирпан (кр. на 60-те г. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (30-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Косово, Шуменска обл. (1841).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 204.

ДИМО – възрожденски църковен деец. Свещеник във Видин (1856).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Славяново, Провадийско и с. Мервенци, Добричка обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Осенец, Разградска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Георги (1791-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Малък Буялък, Бесарабия (до 1829), след което се премества в с. Кубанка, Бесарабия.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тулча (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Драган – възрожденски църковен деец. Свещеник в Средни колиби, Великотърновска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Иван Радионов – *вж Игнатий Плевенски*

ДИМОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлово (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 205.

ДИМОВ, Методий – просветен и църковен деец. Роден в гр. Воден (Егейска Македония). Завършва Киевската духовна семинария (1894). Ректор е на българското свещеническо училище в Скопие и протосингел на скопския митрополит. Архиерейски наместник в Костур и председател на Костурската българска община, заместен по-късно от архимандрит Иларион. След Междусъюзническата война 1913 е бит от сръбските власти и изгонен от областта. Умира в София. Автор е на книгата „София Воден в природно, индустриално-икономическо и национално отношение" (С., 1920).
*Лит.: **Каратанасов**, Златко. Черковно-училищната борба (1868-1903). Материали из миналото на Костурско, Костурско благотворително братство. С., 1935, с. 32; Сръбски вандалщини. // Църковен вестник, N 31, 27 апр. 1913; Материали из миналото на Костурско. С., 1935, с. 32; **Танчев**, Иван. Македонският компонент при формирането на българската интелигенция с европейско образование (1878-1912). // Македонски преглед, 2001, N 24 (3), с. 54.*

ДИМОВ, Милан Георгиев (1835-1919) – просветен и църковен деец. Роден в Пирот. Завършва Белградската велика школа. Учител в с. Лозица, Никополско, дн. Плевенска обл. (от 1855). Ръкоположен за свещеник в църквата „Св. Преображение" – Свищов (1857). Служи в църквата „Св. Св. Кирил и Методий" – Свищов (1874-1914). Превежда на български език брошурата „Разговор на Негово Блаженство с един руски странник". Заради този превод той и синът му Георги са съдени от военен съд. Умира в Свищов.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 206.

ДИМОВ, Моско – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 206.

ДИМОВ, Петко – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Малко Тръново, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 206.

ДИМОВ, Петър – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Чирпан (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 206.

ДИМОВ, Ст. – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Малък Буялък, Бесарабия (1816-1829).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 206.

ДИМОВ, Цвятко – *вж Пахомий Рилски*

ДИНЕВ, Петър Константинов (14.VII.1889 – 2.VII.1980) – музиковед и композитор. Роден в с. Куманичево, Костурско (Егейска Македония). През 1895 семейството му се преселва в Цариград, където завършва Българската духовна семинария. Музикални способности на малкия Петър се проявят още от трето отделение, когато започва да пее в църковния хор на българския храм „Св. Стефан". Включва се и в хора към църквата към Руското посолство, ръководен от В. Кулаков. Като семинарист показва композиторските си заложби. Българската екзархия го изпраща да следва композиция и източна музика в Санктпетербургската консерватория. Едновременно с консерваторията Петър Динев завършва и право в Санктпетербургския университет. От 1919 е преподавател по източна музика в Казанската консерватория. Завръща се в България (1922), където до 1924 е учител по музика във Втора мъжка гимназия. От 1925 до 1936 г. е преподавател по църковна музика в Държавната музикална академия. От 1926 до 1944 преподава същата дисциплина в Духовната семинария. Доцент по източноцърковна музика в Духовната академия (1926-1944). Наред с това е диригент на хора към Богословския факултет и на църковния хор към столичния храм „Св. Св. Кирил и Методий", който ръководи повече от 40 г. Заедно с *Добри Христов* учредява и активно ръководи Дружеството на църковните хорове в България (1937-1944). След 1944 е инспектор по музика и подначалник на културно-просветния отдел към Св. Синод. Превежда редица църковни песнопения от византийска невмена нотация на западна нотация. Създава ръководство по византийска невмена нотация, в което със средствата на съвременната музикална терминология разяснява специфичните особености и характерните белези на византийската църковна музика и я прави достъпна за по-широка аудитория. Разработва много композиции в старобългарски и източен църковен стил, композира лесни за усвояване и общодостъпни църковни песнопения за богослужебна и извънхрамова употреба. Хармонизира и обработва български народни песни от Македония. Автор на „Сходство между народните и църковните мелодии" (С., 1955), „Рилската църковнопевческа школа в началото на 19 век и нейните представители" (С., 1957), „Народнопесенни елементи в българския църковен напев" (С., 1959).

*Лит.: **Чолаков**, Л. **Петър Динев**. Композиторът. Музикологът. Човекът. // Църковен вестник, N 3-4, 17 ян. 1957; Заслужено честване. // Църковен вестник, N 3, 23 ян. 1960; **Кадиев**, Л. **Петър Динев** на 80 години. // Църковен вестник, N 1 юни 1969; **Попвасилев**, И. **Петър Динев** – авторитетен представител на църковната музика в България (По случай неговата 85-год.). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1974; **Попов**, К. За църковното творчество на **Петър Динев** (1889-1980). // Църковен вестник, N 30, 1 ноември. 1989. **Гелева**, В. **Петър Динев**. Жизнен път и творчество. // Църковен вестник, N 3, 1-15 юли 2009; **Гелева**, В. Духовен съзидател и будител на българската нация. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2019.*

ДИНЕВ, Цветан Методиев – *вж Гавриил Ловчански*

ДИНЕКОВ, Петър Николов (17.X.1910 – 22.II.1992) – литературен историк, критик и фолклорист. Професор и академик. Роден в с. Смолско, Софийско. Завършва славянска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1933). Специализира във Варшава (1934-1935) и в Ягелонския университет в Краков (1935). Преподавател във Френския колеж в Пловдив (1936-1938). Емоционалната му връзка с колежа е толкова силна, че в края на живота си той дарява личната си библиотека на Народната библиотека „Иван Вазов" в Пловдив. Преподавател в Софийски университет „Св. Кл. Охридски" (1938-1979). Основател на институтите по литература и по фолклор при БАН. Ръководител на катедрата по българска литература в Софийския университет, на секцията по българска литература до Освобождението в Института за българска литература при БАН, директор на Института по фолклор към БАН от основаването му, заместник-ректор на Софийски университет (1962-1964). Научните му интереси са в областта на българската литература и фолклора. Обръща особено внимание на въпроса за приносите и заслугите на България за съхраняване и обогатяване делото на славянските първоучители Св. Св. Кирил и Методий и техните ученици. Изследва и софийските книжовници в първите векове на османското владичество. Автор на: Софийските книжовници през XVI в. Кн. 1. Поп Пейо (С., 1939); Книжовни средища в Средновековна България. // Ист. преглед, 1946-1947, N 4-5, с. 407-425; Стара българска литература. Ч. 1 (С., 1950); Ч. 2 (С., 1953); Делото на Кирил и Методий и развоят на старата българска литература. // 1100 години славянска писменост 863-1963: Сб. в чест на Кирил и Методий (С., 1963, с. 5-19); Климент Охридски в развитието на българската литература. // Климент Охридски: Сб. от статии по случай 1050 години от смъртта му (С., 1966, с. 25-37); Личността на Константин-Кирил Философ. // Константин-Кирил Философ: Юбил. сб. по случай 1100-год. от смъртта му (С., 1969, с. 17-30) и др.

Per aspera ad astra!

*Лит.: **Грашева**, Л. Виден изследовател на старобългарската литература. // Пламък, 1970, N 20, с. 44-47; **Леков**, Д. **Академик П. Динеков** юбиляр. // Родна реч, 1970, N 9, с. 31-32; **Таринска**, Ст. **Академик Петър Динеков** на 60 години. // Септември, 1970, N 11, с. 242-251; **Николова**, Св. **Академик П. Динеков**. // Славяни, 1973, N 12, с. 17-18; Литературознание и фолклористика: Сборник в чест на **академик Петър Динеков**. С., 1983; **Академик Петър Динеков** и хуманитарната наука – идеи, позиции, концепции: Сб. с материали от Колегиума, посв. на 100 год. от рожд. му. С., 2018.*

ДИНКО – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Луковит (нач. на 40-те г. на IX в.), Бесарабия (1816-1829). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 208.

ДИНКОВ, Динко Желязков – *вж Серафим Неврокопски*

ДИНКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горно Броди, Серско (от 1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 208.

ДИНКОВ, Цвятко – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Койнаре (1856*).*
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 208.

ДИНКОВ, Цвятко – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Койнаре (1856*).*
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 208.

ДИНЧОВ, Стойко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стрелча (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОКЛЕТИАН (284-305) – римски император, жесток гонител на християните, управлявал от 284 до 305 източната част на Римската империя по време, когато западната ѝ половина е управлявал неговият приятел Максимиан.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 236-238.

ДИОМИД (XIII в.) – възрожденски църковен деец. Ученик и сподвижник на бъдещия Патриарх *Йоаким I* в скалния манастир при с. Красен, Русенска обл.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 405.*

ДИОНИСИЕВ, Симеон – възрожденски църковен деец. Свещеник в Летница, Ловешка обл. (1857)
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (XIV в.) – средновековен книжовник, преводач. Един от учениците на Св. *Теодосий Търновски.* Творил също в Килифаревския манастир. От преводите му е запазен сборникът „Маргарит" – избрани слова от Св. Йоан Златоуст. Съхранява се в сборника на Владислав Граматик (1469).
*Лит.: **Ангелов**, С. Търновският книжовник **Дионисий Дивний**. // Старобългарска литература. Т. 7. 1980, 54-62.*

ДИОНИСИЙ (**-**1735) – монах. Игумен на Рилския манастир (1834-1735).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (1799-1840) – йеромонах. Роден в Котел. Радетел за заместването на гръцкото висше духовенство с българско. Изпратен по настояване на българското население от Видинско в Цариград, за да бъде възведен в епископски сан и поставен за Видински митрополит на мястото на провинилия се гръцки архиерей Кирил, но бил отровен.
*Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 356; **Комитов**, Н. Страдалецът **йеродякон Дионисний**. // Църковен вестник, N 4,16-28 февр. 2005.*

ДИОНИСИЙ (светско име: Евстати Пармаков) (1840-1875) – духовник. Роден в гр. Берковица. Дякон на Софийския митрополит в родния си град, учител и основател на местното читалище. Представител на Берковица на Църковно-народния събор в Цариград (1871), но не е приет. Избран и ръкоположен за Ловчански митрополит (14 юни 1873).
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 474-475.*

ДИОНИСИЙ – духовник, архимандрит. Роден в гр. Струмица (Вардарска Македония). Става униат. Под влияние на екзарх *Йосиф I* преминава към Православието. Екзархийски архиерейски наместник в Лозенград и в Дедеагач.
*Лит.: **Караманджуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934, с. 249-250.*

ДИОНИСИЙ (втора половина на XIV в.) – монах. Роден в с. Горенци, Костурско (Егейска Македония). Приема монашество в манастира „Филотей" в Света гора, чийто игумен бил по-големият му брат Теодосий. По-късно се усамотил в една пещера на връх „Атос". Скоро към него се присъединяват и други монаси, които създали килията „Стар Предтеча". Инициатор за построяване на манастир, наречен на неговото име.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 89-90.*

ДИОНИСИЙ – монах. Игумен на Бачковския манастир (1898).
Онлайн ресурс.

ДИОНИСИЙ (1778-1808) – духовник. Свещеник в църквата „Св. Св. Петър и Павел" – Свищов. Заподозрян от османските власти в съзаклятничество и обесен в Свищов.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (1778-1808) – духовник. Свещеник и просветен деец. Роден в Пчелище, Великотърновско. Свещеник и учител в селото (1825-1852). Участник във Велчовата завера (1835).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (1778-1808) – *монах*. Игумен на манастира в Перущица. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (1778-1808) – *монах*. Свещеник в Плевен (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ – *монах*. Игумен на Свищовския манастир „Св. Богородица" (1864).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ – *монах*. Архимандрит в гр. Враня, дн. в Сърбия. Участник в Църковно-народния събор в Цариград (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ – *монах*. Архимандрит от Илиенския манастир (1878).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (1799-1840) – *монах*. Роден в Котел. Завършва гръцкото училище в Куручешме (Цариград). Дякон във Видинската митрополия (30-те г. на XIX в.). Предложен за заместник на починал видински митрополит. Заминава за Цариград, където трябвало да бъде ръкоположен, но е отровен и умира.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 209.

ДИОНИСИЙ (светско име: Димитър Бойков Мишев) (24.IX.1981 –) – архимандрит. Роден в гр. София. Завършва богословие в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски" със степен „магистър" (2012). Възведен в архимандритско достойнство (21 март 2008). Началник отдел „Богослужебен" при Св. Синод (от 1 юли 2011). Отстранен от поста заради организирана от него заря по време на Великденския празник (2016). Взема активно участие в протестите за промяна в София (2020).
Лит.: Нови архимандрити на БПЦ. // Църковен вестник, N 9, 16-30 апр. 2008.

Архимандрит Дионисий (фотопортрет)

ДИОНИСИЙ I (ок. 1420 – след 1490) – гръцки висш духовник; два пъти Цариградски патриарх (от 1466 до 1471 и от юли 1488 до 1490). Роден е в Димицана, Пелопонес. Към 1440 е монах в цариградския манастир „Мангана". При завладяването на града от османците (1453) е взет в плен, но скоро бива откупен на свобода от богат грък. Ръкоположен от Цариградския патриарх *Генадий II Схоларий* за Филипополски митрополит (1455). Издигнат за Патриарх с поддръжката на Мара Бранкович (1466). Прогонен от престола и се оттегля в манастира „Кушница" (1471). Повторно е повикан за Патриарх (1488), но поради напреднала възраст подава оставка (1490) и пак се връща в манастира си. Паметта му се почита на 23 ноември.
*Лит.: **Гошев**, Иван. Пловдивските архиереи от турското робство. // Сборник в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 год. от рождението му и 60 год. от приема (на) духовно звание. С., 1931; Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 304; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 77-125.*

Две мощехранителници от края на XVIII в. с мощи на Дионисий I. Съхраняват се в Националния исторически музей – София (фотография)

ДИОНИСИЙ III (– 14.X.1696) – Цариградски патриарх. Роден на остров Андрос. Лариски митрополит (1652-1662). В 1659 след обесването на митрополит Гавриил Бурсенски (30 апр. 1657) завежда и Бурсенската епархия. Избран за Цариградски патриарх (1662). По негова инициатива Мануил Касторианос основава Великата народна школа, която е обявена за Патриаршеска академия (1663). Включва се и в църковните спорове в Русия, предизвикани от промените на Патриарх Никон Московски. На 21 окт. 1665 се оттегля от патриаршеския пост (1665). Управляващ Солунска епархия (от 1666). През 1669 г. отива в Йерусалим, а след това се премества на Света гора. За своя сметка възстановява Великата Лавра и скита „Света Анна", в които последователно пребивава. Там умира и е погребан.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 305.

ДИОНИСИЙ, ДАМЯН, ЛЕОНТИЙ, ДОМЕТИАН И ПАРТЕНИЙ – имената им записани в добавките към Бориловия синодик (1211). Леонтий взема участие в събора срещу еретиците в Търново (1359). От времето на Първото българско царство няма запазени сведения.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 351-352.*

ДИОНИСИЙ АГАТОНИКИЙСКИ (светско име: Димитър) (-1827) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Драгор, Пазарджишко. Учи в Пазарджик. Ръкоположен за свещеник. След смъртта на жена му приема монашество в Зографския манастир. Хиротонисан за Агатонийски епископ (ок. 1763) със седалище в Пазарджик. Въвежда смесено Богослужение на български и гръцки език. Инициатор за възобновяване на Църквата и построяване на митополитска сграда в града (1801). Дарява лични средства за построяване на българско училище в двора на църквата.
*Лит.: **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 246-249.*

ДИОНИСИЙ АТОНСКИ – *вж Преподобен Дионисий Атонски*

ДИОНИСИЙ ВРАЧАНСКИ – духовник, архимандрит. Роден във Враца. От 23 апр. 1871 представител на Врачанската епархия на Църковно-народния събор в Цариград на мястото на Никола Занкин. На 14 май с.г. подписва приетия от събора устав на Българската екзархия. Екзархийски наместник и протосингел в Охрид (1875-1880). Замества неможещия да се върне в града митрополит Натанаил Охридски поради участието му в подготовката на Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879. Управлява Охридската митрополия в изключително тежка политическа ситуация и в силно материално затруднение. Макар да е законно назначен, битолският валия Ахмед Мухтар паша не го признава за легитимен наместник, Поради замесването му в Охридското съзаклятие (1880-1881) по молба на Кузман Шапкарев Екзархията го оттегля от заеманя пост преди разкритията на османските власти.

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 563-564; **Шапкарев**, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 308.*

Онлайн ресурс.

ДИОНИСИЙ ДИВНИЙ (средата на XIV в.) – свещеник и книжовник. Служи в Килифаревския манастир. Занимавал се с активна преводаческа дейност. Приписва му се преводът на един Празничен миней от 292 страници, работен в средновековния Крън.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 90.*

ДИОНИСИЙ ЛОВЧАНСКИ (светско име: Евстатий Антонов Помаков) (1840-1875) – висш духовник. Следва богословие в Белградската семинария (1869-1872). Учител в Берковица. Един от основателите на читалището. Избран за Ловчански митрополит (14 юни 1873). В Ловеч разобличава османските злоупотреби и настоява пред султанското правителство за разследване. Умира от туберкулоза. Според други източници бил отровен.

*Лит.: **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 556; **Архимандрит хаджи Викентий**. **Дионисий, митрополит Ловчански**. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2003; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 197; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 415.*

Дионисий Ловчански (фотопортрет)

ДИОНИСИЙ I ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (-1665) – висш духовник. Охридски архиепископ (1652). Умира във Влашко.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 198.*

ДИОНИСИЙ II ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (XVII-XVIII в.) – висш духовник Охридски архиепископ (ок. 1706-1707 и отново през 1709-1714).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205.*

ДИОНИСИЙ III ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) – висш духовник (ок. 1752-1756).

Онлайн ресурс.

ДИОНИСИЙ ПОПЯНЧЕВ (или: Попов) (1870-1940) – духовник, архимандрит. Роден в Струга (Вардарска Македония). Майка му е сестра на братя Миладинови, а баща му поп Янче е последният Православен свещеник, служил в с. Радолища, окончателно албанизирано в XIX в. Дионисий дълги години е свещеник в стружката църква „Свети Георги". Заедно с това е и екзархийски архиерейски наместник в града. Отнася се с недоверие и неуважение към ВМОРО. През 1903 отказва да плати наложения му данък от 10 лири. В отговор е организирано отвличането му, което предизвиква скандал сред българската общност в града. В крайна сметка парите са платени. След Илинденско-Преображенското въстание 1903 е осъден на 101 г. затвор. Амнистиран, продължава да служи в Струга. След като срещу него е извършен неуспешен атентат, напуска града и заминава за България. Установява се в Рилския манастир. По-късно е игумен на Драгалевския манастир. Умира в Курилския манастир.

Лит.: Исторически албум на град Струга. С., 1930, с. 35.

ДИОНИСИЙ РАЛИ (– след 1620) – висш гръцки духовник. Търновски митрополит (1585-1600). В качеството си на такъв присъства на признания новоучредената Московска патриаршия поместен събор (1590). Един от ръководителите на Първото търновско въстание (1598). След неговото поражение забягва с част от паството си при влашкия княз Михаил Храбри (1598). Когато последният заема за кратко време и молдавския престол, Дионисий оглавява тамошната църква като митрополит на Сучава, но много скоро е заставен да освободи този пост (1600). Снабден с препоръка от император Рудолф II, той повторно посещава Москва, за да събира парични помощи и вероятно да води преговори за съвместна борба срещу османците (1603). За последен път е споменат като свидетел на съставеното във Виена завещание на бившия влашки княз Раду Щербан (28 февр. 1620).

*Лит.: **Николов**, Й. **Дионисий Рали** и неговата дипломатическа дейност. // Год. Соф. унив. Ист. фак., 8, 1982, с. 48-87; **Попова**, Д. Нови данни за биографията на **Търновския митрополит Дионисий**. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", 2004, 13, с. 59-63.*

ДИОНИСИЙ ХИЛЕНДАРЕЦ (светско име: неизвестно) – духовник в Хасково (нач. на 50-те г. XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 210.

ДИОЦЕЗ – църковна териториална единица в Римокатолическата църква под управлението на епископ.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 379-381.

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ БЪЛГАРИЯ И СВЕТИЯ ПРЕСТОЛ – дипломатическите отношения между България и Светия Престол в най-ново време се установяват през 1925. Но взаимоотношенията между Светия престол и българската държава имат много по-стари корени. Началото може да се потърси още в средата на IX в. След неуспешни преговори с Византия за признаване на самостоятелна Българска църква княз *Борис I* се обръща към Рим. През лятото на 866 папа Николай I приема в Рим пратеничество от българския владетел, в което са включени приближените до владетеля боляри Петър, Мартин и Иван. Пратеничеството се завръща обратно през есента и донася в българската столица отговорите на папата на поставените

от Борис I – общо 106 въпроса във връзка с основите на Християнската вяра и принципното съгласие за създаването на самостоятелна Българска църква. С пратеничеството от Рим в България пристигат и двама епископи – *Формоза* и *Павел*. Особено близки са отношенията между България и Рим по времето на цар *Калоян*. В резултат в края на 1199 папа *Инокентий III* изпраща в Търново специално пратеничество. То носи до българския цар писмо, в което се засягат въпроси за признаването на българската държава. През 1202 Калоян започва преговори с папата, които завършват две години по-късно с успех. Българският владетел получава титлата крал и правото да сече монети, а на българския архиепископ *Василий I* е дадена титлата „Примас". През ноември 1204 става тържествената коронация на Калоян. Сключената уния с Рим се оценява като голям дипломатически успех. И други български владетели поддържат добри отношения с главата на Римокатолическата църква. Това продължава и след освобождението на България от османско владичество. Папа *Лъв XIII* има изключително отношение към България и определена визия за мястото и ролята ѝ в Югоизточна Европа. Той подчертава мисията на Светите братя Кирил и Методий и за първи път ги поставя в календара на универсалната църква, което е голямо признание за българската култура и книжнина. Връзките между България и Ватикана се разширяват още повече през 1925, когато в София като Апостолически представител пристига монсеньор Анджело *Ронкали,* бъдещият папа *Йоан XXIII*. Апостолическата делегатура в София се установява на 26 март 1931. За първи Апостолически делегат е номиниран архиепископ Анджело Ронкали, бъдещ папа Йоан XXIII, Апостолически представител в България в периода 1925-1934. Първата сграда на делегацията се намира на днешната ул. „Анджело Ронкали" N 2, след това – преместена на ул. „11 август" N 6. След Ронкали пратеник на Светия Престол в София е монсеньор Джузепе *Мациоли,* който заема тази длъжност до смъртта си в България (1945). За временно управляващ нунциатурата в София в периода 1945-1948 е назначен монсеньор Франческо *Галони*. Преди заминаването си за Италия отец Галони (в края на месец юли 1946) представя отец Плачидо Корси, монах пасионист, за „временно управляващ Апостолическата делегация" и иска дипломатически паспорт, който получава на 3 авг. 1948. В края на същата година отец Галони се завръща отново в България, но на 3 ян. 1949 заминава отново за Италия, оставяйки на отец Корси да управлява нунциатурата. На 23 февр. 1949 българското правителство, в лицето на министъра на външните работи Васил Коларов, обявява дипломатическите отношения между Народна република България и Ватикана за несъществуващи. На 24 февр. милиционери обграждат сградата на Апостолическата нунциатура в София. Страхувайки се от насилствено нахлуване, отец Плачидо Корси пренася тайно през нощта на 24 срещу 25 февр. архива на нунциатурата в посолството на Италия. Префектът на Конгрегацията за Източните Църкви кардинал Южéн Тисеран моли отец Корси да остане да пази имуществото на Ватикана дотогава, докато не бъде насилствено изгонен от България. На 21 ян. 1950 Държавна сигурност арестува отец Плачидо Корси, закарва го насила до Софийската централна гара, където е качен на влак към границата. Официалните дипломатически отношения между България и Светия Престол са възстановени (6 дек. 1990). От 9 юли 1991 в София започва да функционира Апостолическа нунциатура на Ватикана. На 2 март 1992 в Рим е открито посолство на България към Светия Престол.

*Лит.: **Матеева**, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 132-134.*

ДИПТИХ – наименование на списък с имена, упоменаван в Св. *Литургия* на Православната църква.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 390-394.

ДИПЧЕВ, Димитър – *вж Дамаскин Рилец*

ДИРЕКЦИЯ „ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯ" – структурно звено към Министерския съвет на Република България. Води своето начало от Вероизповедното отделение към Министерството на външните работи и изповеданията (МВРИ), едно от първите шест министерства, създадени още при образуването на първото българско правителство през юли 1879. След приемането на Закона за устройството на службите в МВРИ, Отделението прераства в Отдел (до 1914). Отново е превърнато в Отделение (1915-1932). Възстановено като Отдел (1933-1935). В периода 1935-1944 функционира като „Дирекция по вероизповеданията" към МВРИ. С Постановление на Министерския съвет (от 1950) „Дирекция по вероизповеданията" е отделен от Министерството на външните работи и обособен като служба под същото наименование към Министерския съвет. От 1954 службата е издигната в ранг „Комитет по въпросите на Българската православна църква и религиозните култове" към Министерството на външните работи. Според Закона за изповеданията, влязъл в сила (3 ян. 2003) е възстановена „Дирекцията по вероизповеданията" и са ѝ възложени функциите както следва: 1. координира отношенията на изпълнителната власт с вероизповеданията; 2. подпомага Министерския съвет при осъществяване на държавната политика на поддържане на търпимост и уважение между различните вероизповедания; 3. организира и ръководи работата на експертна консултативна комисия по проблемите на вероизповеданията; 4. дава експертни заключения и становища в случаите, предвидени в Закона за вероизповеданията; 5. дава становища по искания за разрешение за пребиваване в страната на чуждестранни религиозни служители, поканени от централните ръководства на регистрираните вероизповедания; 6. проверява сигнали и жалби от граждани за нарушаване на техни права и свободи или на права и свободи на техни близки чрез злоупотреба с правото на вероизповедание от страна на трети лица; 7. проверява сигнали и жалби за извършване на незаконосъобразна религиозна дейност и при нужда уведомява органите на прокуратура; 8. прави предложения пред Министерския съвет по проекта на държавния бюджет за разпределението на държавната субсидия, предназначена за регистрираните вероизповедания и осигурява необходимата отчетност.

Лит.: Материали от Дирекция „Вероизповедания" към Министерския съвет. (Ръкоп.).

ДИСКОС (дискус) – наименование на неголям кръгъл съд на поставка, използван в Православното богослужение. По време на проскомидията върху дискоса се поставя евхаристийният Агнец и частици от просфората. По време на Евхаристийния канон на дискоса се извършва освещаването и преосъществяването на Агнеца в тяло Христово. Според литургичното тълкуване дискосът символично изобразява едновременно Витлеемските ясли и гроба, в който е погребано тялото на Господ Иисус Христос, поради което на дискоса е изобразено Рождеството или Разпятието на Спасителя. *Вж също: църковна (богослужебна) утвар*

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 155; *Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 399-401.*

Дискос (фотография)

ДИЧЕВ, Никола – църковен деец. Свещеник в с. Сопот, Ловешка обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 210.

ДИЧО ЗОГРАФ (рождено име: Дичо Кръстев Дичов) (1814 или 1819-1872) – зограф. Роден в с. Тесонче, Дебърско. Учи резбарство при баща си. По-късно учи живопис при зографи в Драма. Рисува икони в редица църкви в Охридско, Серско, Драмско, Кумановско, Воденско, Видинско, Кулско, Скопско.

*Лит.: **Василиев**, А. Български възрожденски майстори. С., 1965, с. 179; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 250.*

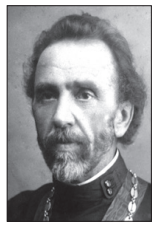

Дмитрий Григорович (фотопортрет)

ДИЧОВ, Дичо Кръстев – *вж Дичо Зограф*

ДМИТРИЙ ГРИГОРОВИЧ (1876 – след 1950) – руски духовник, протойерей. В България от 1921. Служи в храма „Успение Богородично" в Лом.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 84.

ДОБРАНОВ, Богдан (1.XII.1914 – 4.X.1983) – висш католически духовник. Роден в гр. Пловдив. Завършва Първа мъжка гимназия в родния си град, след което заминава за Италия и учи в „Пропаганда Фиде", където изучава богословие и философия. Ръкоположен за свещеник (23 март 1940). Завръща се в България и служи в катедралата „Свети Лудвиг" – Пловдив. През 1952 е арестуван, обвинен в антинародна пропаганда и изпратен в лагер на остров Белене. От 25 авг. 1954 поема длъжността апостолически администратор на Софийско-Пловдивската епархия. Приема всички оцелели свещеници от различни ордени и конгрегации да работят с епархийския клир, въвежда строг ред по въпросите на финансовата отчетност и личната дисциплина, периодично събира подведомствените си на доклад, забранява им да излизат от църквите след 17 часа. Не забравя и колегите си, които по това време излежават присъди по лагери и затвори. Разпорежда на всеки от тях да се изпраща редовно по 50 лв. на месец от приходите на бившите им църкви. С голямо упорство и след многобройни писма до различни инстанции, включително до Министерския съвет и Президиума на Народното събрание, успява да върне някои неправомерно конфискувани имоти – част от митрополитската сграда, църквата на капуцините в Пловдив с част от дворното място, западнообредния храм в София и др. Избран за титулярен епископ на Гюфи (10 окт. 1959). Ръкоположен за епископ (8 ноември 1959). Официалните власти обаче го отстраняват от ръководството на епархията. На 23 дек. 1959 му е съобщено, че държавата не го признава за епархийски администратор. След консултация с епископ Кирил Куртев на 20 февр. той предава касовите книги и книжата на епархията на свещеник Симеон Коков и на другия ден отпътува за новото си назначение в енорията „Светият кръст" в с. Трънчовица, Плевенско. С разпореждане на Ватикана (от 27 апр. 1965) освобождава длъжността Апостолически администратор, но остава да служи в църквата в Пловдив. На 22 юли 1975 е официално обявен за Апостолически викарий на Софийско-Пловдивската епархия, като приемник на монсиньор Симеон Коков, а на 14 дек. 1978 – за Софийско-Пловдивски епархиен епископ. След смъртта му Софийско-Пловдивската епархия остава без епископ за близо 5 г. заради тежката политическа ситуация в България.

Богдан Добранов (фотопортрет)

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 657, 665, 676-679, 684, 695, 697, 707, 708, 712, 726, 727, 750, 757, 758, 771.*

ДОБРЕВ, Васил – църковен деец. Свещеник във Велики Преслав (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 211.

ДОБРЕВ, Васил Иванов – *вж Борис Агатоникийски*

ДОБРЕВ, Добре Димитров – *вж Дядо Добри*

ДОБРЕВ, Добри – възрожденски просветен, църковен и революционен деец. Роден в Лясковец. Учител в Търново и Русе (30-те – ср. на 40-те г. на XIX в). Ръкоположен за свещеник (1844), служи в Лясковец. Взема участие в Хаджиставревата буна (1862), заради която е изпратен на заточение. Завръща се в Лясковец след няколко години, където отново е свещеник (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 211.

ДОБРЕВ, Енчо – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кайнарджа, Силистренска обл. Свещеник в с. Брестовене, Разградска обл. (1871-1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 211.

ДОБРЕВ, Иван (18.X.1938 –) – езиковед и палеограф. Роден в гр. Сливен. Завършва българска филология в Софийския университет (1961). Специализира в Москва и Ленинград (1967-1968; 1974). Член-кор. на БАН (1996). Научните му приноси са в областта на кирилометодиевистиката, палеославистиката, текстологията, индоевропеистиката, палеографията, епиграфиката, етнокултурологията, фолклористиката, лексикологията, химнографията, историческата фонетика, хронологията, историята, глотометрията, диалектологията, старобългарския език в едиторен и теоретичен план, историческия развой на българския език на общия славянски фон. Има сериозни приноси при разчитането на глаголически палимпсестен текст (Глаголическият текст на Боянския палимпсест. Старобългарски паметник от края на XI в. /С., 1972/, епиграфиката в края на Първото българско царство (Два Царсамуилови надписа. /С., 2007/), Исторично и неисторично в научната литература за Св. Иван Рилски (Свети Иван Рилски. Т. I. С., 2007), развоя на българския език на всички равнища (Българският език. /С., 2007/), архетипния модел на глаголическата азбука (Глаголицата. /С., 2007/), нови интерпретации за Първото българско царство (Прозрения в българската старина. /С., 2007/) и пр.

Иван Добрев (фотопортрет)

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 593-595.

ДОБРЕВ, Радослав – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (40-те г. на XIX в.) и в Шумен (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 211.

ДОБРЕВ, Райко Попов – *вж Попов, Рафаил*

Лист от Добрейшевото евангелие (факсимиле)

ДОБРЕЙШЕВО ЕВАНГЕЛИЕ (първата половина на XIII в.) – средновековен български кирилски паметник. По съдържание е четвероевангелие със синаксаро (сборник от кратки жития). Съдържа 127 л., писани на пергамент. Важен паметник на средновековното българско изкуство. Украсен богато със заглавки и инициали в тератологичен стил. Помества Евангелия на Св. Марко, Св. Лука и Св. Йоан. Носи името на главния преписвач поп Добрейшо. Съхраняван в Одрин, откъдето е пренесен в гр. Турча (Северна Добруджа). Част от него, съхранявана в Народната библиотека в Белград, която е унищожена по време на хитлеристката агресия срещу Югославия (1941). Важен източник за историята на българския език. Намира се в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".

*Лит.: **Цонев**, Б. Добрейшево четвероевангелие. Среднобългарски паметник от XIII в. // Български старини. Т. 1. 1906; **Цонев**, Б. Де е писано „Добрейшово евангелие". // Християнска мисъл, 1908, N 2, с. 105-117; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 251; Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 464.*

ДОБРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник. Роден в Панагюрище. Свещеник в града (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 212.

ДОБРИ (поп Добри) (XIII в.) – книжовник от Западна България. Заедно с поп Рако преписват едно Евангелие, станало по-късно собственост на един от атонските скитове.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 91.*

ДОБРИ ДЯК (втората половина на XIV в.) – книжовник. Роден в с. Маргари, Кичевско (дн. Вардарска Македония). Приема монашество в манастир край с. Калугерец, Кичевско. Преписал един миней.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 91.*

ДОБРИАН (втората половина на XIII в.) – книжовник. Автор на два минея, в които са запазени и приписки. Първият се състои от 46 листа и съдържа служби за славянските първоучители Св. Св. Кирил и Методий. Съхранява се в Зографския манастир в Света гора. Вторият се състои от 225 листа. Включва „Служба на Кирил Философ" с два тропара, които възпяват брат му Методий. Съхранява се в Одеската университетска библиотека.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 91.*

ДОБРИДОЛСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА" – разположен близо до с. Добридол, на 22 км от гр. Лом и на 35 км от гр. Видин. Основан през Средновековието. Опожарен в края на XVIII в. Възстановен от йеромонах Венедикт (1850). Посетен от бележития славист Ф. Каниц (1860). Обитаван е от трима монаси и четирима послушници, между които и наскоро назначеният игумен йеромонах Харалампий. Църквата е обновена през XIX в. и представлява еднокорабна, кръстовидна, едноапсидна сграда с купол, изграден върху осмостенен барабан. В нея няма стенописи, но над входната врата има каменни фигури и ктиторски надпис.

*Лит.: **Василев**, Й. Бележки по историята на Добридолския манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1986; Добридолският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 44, 31 окт. – 6 ноември 1994; **Димитров**, А. Добри, ела в Добридолския манастир. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2008.*

„Добрият пастир" / Неизвестен автор (картина)

„ДОБРИЯТ ПАСТИР" – така се е нарекъл сам *Иисус Христос*, който, подобно на грижовен пастир, положил живота си за словесното стадо – цялото човечество. В раннохристиянското изкуство символичното изображение на Христа като Добрия пастир е било широко разпространено.

Онлайн ресурс.

ДОБРОВСКИ, Иван Жельов (1.IV.1812 – 28.I.1896) – просветен и църковен деец. Роден в Сливен. Учи при Теофилос Каирис на остров Андрос, в Белград, Букурещ, Сливен и Цариград. Учител на остров Самос. Преди Кримската война 1853-1856 прекарва 6 месеца в Ню Йорк. След завръщането продължава учителството си в Котел. (1853-1858). Представител на Сливен на Църковно-народния събор в Цариград (1871). Изпълнява политическа мисия в С. Петербург и Москва – подаване на изложение и подробен мемоар до руския цар за освобождение на заддунавските славяни. Доживява Освобождението, но умира в забвение.

*Лит.: **Боршуков**, Г. История на българската журналистика. С., 1965, с. 72-75; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 213-214.*

ДОБРОВСКИ, Йозеф (1753-1829) – чешки църковен деец, филолог и историограф. Автор на граматика по старобългарски език (наричан от него славянски език). Отхвърля тезата за по-голямата старинност на глаголицата и особено спекулациите от страна на Католическата църква, че била дело на Св. Йероним. Приема схващането, че автор на кирилицата е Св. Кирил. Според него глаголицата била създадена през XIII в. чрез преустройство от католически свещеници. Отдава важно място на старобългарския език между другите славянски езици.

*Лит.: **Йоцов**, Б. Йосиф Добровски и нашето Възраждане. // Бълг. ист. библиотека, 1930, N 1, с. 154-189; Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 595-601.*

ДОБРОМИР – секретар на цар Иван-Александър (1331-1371). Написал със скорописно писмо Мрачката грамота на българския владетел, с която дарява манастира „Св. Никола" в обл. Мрака (Радомирско).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 92.*

Per aspera ad astra!

Паметна плоча, поставена в чест на Михаил Добромиров в гр. Раковски (2012) (фотография)

ДОБРОМИРОВ, Михаил (1692-1738) – католически свещеник и архиерейски наместник на Софийско-Пловдивската архиепархия през XVIII в. Роден в с. Калъчлии (дн. с. Генерал Николаево, квартал на гр. Раковски). Завършва образованието си в гр. Фермо, Италия (ок. 1715). Ръкоположен за свещеник от софийския архиепископ Павел Йошич (1716). Обслужва католиците в Пловдивско, София и Стара Загора. Архиепископ Йошич го задължил два пъти в годината да посещава поверените му населени места. През 1717 избира за свое седалище родното си село. След смъртта на архиепископ Павел Йошич (6 юли 1719) получава от Конгрегацията права на викарий на Софийския диоцез. В практиката на католическата църква това означавало почти сигурно назначение на вакантната длъжност. През дек. 1721 г. неочаквано за Софийски архиепископ бил назначен Марко Андрияши. През 1721 Андрияши предприема обиколка из епархията. Тя е разделена на две мисии: Калъчлийска („долните села") и Даваджовска („горните села"). Към Калъчлийската мисия се числят: Калъчлии, Балтаджии, Пловдив, Ямбол, Стара Загора и София. През 1723 по заповед на архиепископа Добромиров заминава за Белене, където е имало остра нужда от свещеници, като обслужва и католиците в Русе. На негово място от Даваджово е изпратен Петър Милошевич. Поради войните на Османската империя с Австрия (втор. пол. на 20-те г. на XVIII в.), били предприети повсеместни гонения срещу католическото духовенство, над което винаги тегнели подозрения на османските власти за сътрудничество със западните врагове на империята. Архиепископ Андрияши и подведомственото му духовенство били принудени да напуснат и да се установят в Рагуза (Далмация). Като австрийски поданик, отец Добромиров се завръща в епархията в качеството си на архиерейски наместник (1729). През окт. с.г. пристига и помощникът му Никола Тодоров, който обслужва павликянските села, западно от река Гъопса („горните села"). През 1737 в Пловдивско идва нов помощник – Никола Бошкович – братовчед на епископ Марко Андрияши. По това време Османската империя е във война с Австрия. В едно писмо от пролетта на 1738, написано от Бошкович и Добромиров, те пожелават победа на християнското оръжие над неверниците. Писмото е било адресирано до двама техни познати в Цариград. Тъй като попаднало в османски ръце, и двамата са осъдени като „шпиони" и обезглавени в Одрин. На 21 май 2012 в гр. Раковски е открит и осветен паметник на отец Михаил Добромиров.

Онлайн ресурс.

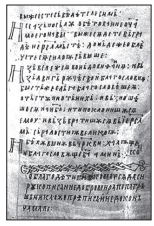
Лист от Добромировото евангелие (факсимиле)

ДОБРОМИРОВО ЕВАНГЕЛИЕ (XII в.) – средновековен литературен паметник. Писано на кирилица, но с глаголическо влияние. Носи името на един от тримата преписвачи – Добромир. Състои се от 207 л., пергамент. Съдържа Евангелията на Св. Марко, Св. Лука и Св. Йоан. Отнесено от български поклонници в Синайския манастир „Св. Екатерина". В края на XIX в. голяма част от него пренесена от В. Ягич в С. Петербург. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Велчева**, Б. Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII в. (с бележки). С., 1979; Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 489.*

ДОБРОПЛОДНИ, Сава (истинско име: Сава Хаджиилиев) (3.XII.1820 – 19.IV.1894) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Сливен. Получава образованието си във Великата народна школа в Цариград, Куручешме. Учителства в Котел и Шумен. Превръща местното класно училище в Преславско-Шуменска прогимназия, в която се преподават много на брой и разнообразни учебни предмети. Един от първите и най-изтъкнати учебникари. Учителства още във Варна (1862-1864),Тулча (1864-1867), Силистра и Кюстенджа (1872-1875). Сред най-изтъкнатите ученици на Доброплодни в Шумен са Васил Друмев, Илия Блъсков, В. Д. Стоянов и Добри Войников. Има голямо влияние върху тях и развива интереса им към литературата и театралното изкуство. Участва в Църковно-народния събор в Цариград като представител на Доростолската епархия (заедно с Димитраки Теодоров). След Освобождението е член, а след това и председател на Окръжния съвет във Варна (до февр. 1881), след което е училищен инспектор в Разград и Варна (до 1886). Дописен член (от 1881) и почетен член на Българското книжовно дружество (от 1884). Умира в София.

Сава Доброплодни (фотопортрет)

*Лит.: **Киселков**, Вл. **Сава Доброплодни**. // Ист. преглед, 1968, N 4, с. 96-106; **Табаков**, С. **Сава Доброплодни**. // Бележити българи. Т. 3. С., 1969, с. 281-287; **Парпулов**, Д. **Сава Доброплодни** – възрожденец от едър мащаб. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1969.*

ДОГМАТ – наименование на Богооткровените истини на Вярата, които се съдържат в Божественото Откровение. Съдържанието на догмата е Божествено, а формата – човешка. Църквата преподава тези Богооткровени истини като неизменни и задължителни за всички вярващи норми или правила, водещи към Спасение. Поради това отрицанието на който и да е догмат неизбежно поставя християнина извън Църквата.

*Лит.: **Коев**, Т. Съдържание и значение на догматите. // Духовна култура, 2003, N 7, с. 1-10; Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 527-532.*

ДОГМАТИКА – богословска дисциплина, която изучава догматите – истините на вярата. Вероопределенията на Халкидонския събор ознаменуват появата на Християнската догматика. Определящо значение за по-нататъшното развитие на Православната догматика има трудът на Св. Йоан Дамаскин „Точно изложение на Православната вяра".

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 542-548.

ДОГМАТИЧЕСКО БОГОСЛОВИЕ – раздел на богословието, което се занимава със систематичното изложение и изучаване на Християнските догмати.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 542-548.

ДОГРАМАДЖИЕВА, Екатерина (1933-) – езиковед. Родена в гр. Враца. Завършва българска филология в Софийския университет. Ст. н. сътр. в Института за български език при БАН. Научните ѝ интереси са в областта на старобългарския език. Откроява три главни етапа в неговото развитие, свързани с школите и центровете на книжовна дейност. Заедно с Б. Райков издават Банишкото евангелие.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 605-606.

ДОЖИЧ, Джордже – *вж Гавриил V Сръбски*

ДОЙНО ГРАМАТИК (-1810) – книжовник и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учи при хилендарския таксидиот отец Сергий. Учителства в родния си град. Ръкоположен за свещеник (1885). Участва в борбата на Еленския край срещу кърджалийските нападения в края на XVIII и началото на XIX в. Един от преписвачите на Паисиевата „История славяноболгарская". На отделни места прави допълнения с интересни подробности, взети от други съчинения. Преписът му още не е издаден.
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963, с. 127-145.*

ДОЙЧЕВ, Лука – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 217.

ДОЙЧЕВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Клисура (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 217.

ДОЙЧИН, Н. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Хасково (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 217.

ДОЙЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 217.

ДОЙЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Брезник (1863).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 217.

ДОКС – *вж Тудор, Черноризец Доксов*

ДОЛАПЧИЕВ, Атанас (1835-) – възрожденски църковен певец. Роден в Одрин. Баща на Васил *Долапчиев*. Завършва гръцко училище в родния си град. Протопсалт във Вселенската патриаршия в Цариград. С будно българско етническо съзнание, напуска високата служба и се връща в родния си град, където основава църковно-певческа школа, от която по-видни представители са Иван Каиков, Георги Ковачев и др.
*Лит.: **Динев**, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

ДОЛАПЧИЕВ, Васил (13.XII.1865 – 10.IX.1933) – църковен певец. Роден в Одрин. Син на Атанас *Долапчиев*. Църковен певец в гр. Карнобат (1892-1902) и Бургас (1902-1933).
*Лит.: **Динев**, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

ДОЛАПЧИЕВ, Никола (1876-) – църковен певец. Роден в Одрин. Син на Атанас *Долапчиев*. Църковен певец в Лозенград и Бургас.
*Лит.: **Динев**, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

ДОЛНОБАНСКИ МАНАСТИР „СВ. СПАС" – възниква като резиденция на Костенския митрополит ок. V в. след Хр. Днес представлява комплекс от малка еднокорабна, едноапсидна и безкуполна църква и жилищна сграда.
*Лит.: **Йончев**, Ст. Храмов празник в Костенечкия манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967; **Архимандрит Нестор.** Историческият Костенечки манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1967.*

ДОЛНОБЕШОВИШКИ МАНАСТИР „СВЕТИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – Православен манастир. Намира се в близост до с. Долна Бешовица, община Роман, обл. Враца. Разположен в югоизточната част на рида „Веслец" от Западния Предбалкан, на ок. 2 км от с. Долна Бешовица, на ок. 6 км от гр. Роман и на ок. 25 км от Враца. Предполага се, че е възникнал по времето на Втората българска държава (през XII в.) първоначално като болярска църква, а по-късно – се обособява като самостоятелен манастир. Разорен в началото на османското владичество и дълго останал в запустение. През XVI в. майстор Павел от с. Долна Бешовица построява днешната малка еднокорабна и едноапсидна безкуполна манастирска църква. През периода 1843-1845 в манастира е работил *Захари Зограф*, създавайки ценни художествени произведения. Манастирският комплекс се състои от еднокорабна, едноапсидна и безкуполна черква и рухнали жилищни сгради. На западната ѝ стена още личат следи от стенописна композиция „Страшният съд". По информация на Регионалния исторически музей – Враца, иконостасът и иконите са демонтирани и реставрирани в кр. на 80-те г. на XX в. и понастоящем се съхраняват във Врачанската митрополия. Манастирският комплекс е обявен за архитектурно-строителен и художествен паметник на културата от национално значение – Държавен вестник, бр. 54 / 1973. Храмовият празник е на 8 ноември – Архангеловден. В момента манастирският комплекс е разграден, не се обитава и не се стопанисва.
*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 211-212.*

ДОЛНОЛОЗЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – разположен на ок. 3 км северно от село Лозен, Софийска обл. и на 300 м северно от Автомагистрала „Гракия". Води началото си от малък параклис, построен в началото на XX в. на мястото, което се смятало, че е била църквата. По време на атеистичния режим (1944-1989) в параклиса не можело да се служи Св. *Литургия*, затова извършвали водосвет и молебен. По-късно една благочестива жена купила строителни материали за възстановяване на манастира, но властите не разрешили да се извърши благодеянието, и иззели материалите. През 1988-1989 с усилията на отец Иван Динков и на много усърдни християни от селото по основите на стария параклис е построена малка църква, в която да се служи Св. Литургия. През 1994-1995 е построена първата жилищна сграда с дарения от много частни лица и фирми и най-вече с безвъзмездния труд на християните от с. Долни Лозен. Манастирът е осветен на 29 юни 2005 от Патриарх *Максим*. Състои се от черква, жилищни и стопански сгради.
Онлайн ресурс.

ДОЛНОЛОЗЕНСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. СПАС” – с. Долни Лозен, Софийско – *вж Лозенски девически манастир „Св. Спас” – с. Долни Лозен, Софийско*

„ДОЛНОМАХАЛЕНСКАТА ЦЪРКВА” – *вж „Въведение Богородично” – църква в Самоков*

ДОЛНОПАСАРЕЛСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ” – Православен манастир. Намира се на ок. 5 км югоизточно от с. Пасарел по старото шосе за гр. Самоков в красива местност на левия бряг на река Искър под връх „Калето”. Вероятно възниква първоначално като параклис през XV в., а впоследствие се развива като малък манастир. През XIX в. е построена запазената до днес църква, украсена с великолепни стенописи от самоковски и дебърски майстори. През 1880 сводът и останалата част от църквата са изцяло покрити с прекрасни стенописи, дело на братята Михаил и Христо Благоеви от с. Тресонче, Дебърско.

*Лит.: **Бояджиев**, Ст. Долнопасарелският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 161-163.*

ДОМЕТИАН (XIV в.) – духовник. Игумен на Рилския манастир (80-те г. на XIV в.). Снел на пергамент Завета на *Св. Иван Рилски* и други средновековни ръкописи.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 100.*

Дометиан Видински (фотопортрет)

ДОМЕТИАН ВИДИНСКИ (светско име: Димитър Попвасилев Топузлиев) (11.XI.1932 – 18.IX.2017) – висш духовник. Роден в с. Хасовица, Смолянско. Брат на отец Благой Василев *Топузлиев.* Завършва Софийската духовна семинария (1952) и продължава образованието си в Софийската духовна академия (до 1956). Приема монашество (14 ян. 1959). Специализира в Московската духовна академия (1959-1962). Протосингел на Великотърновската митрополия (1963-1967). Възведен в архимандритско достойнство (4 дек. 1963). От 10 март 1967 е на специализация в Монашеския център в Тезе, Франция. През окт. с.г. специализира и в Икуменическия институт при Световния съвет на църквите в Босей (Швейцария). От февр. до авг. 1968 специализира в Богословския факултет на Лозанския университет, а от авг. 1968 до авг. 1969 е на специализация в Лондон и Оксфорд. Слуша лекции и в колежа Кадестън. Протосингел на Софийската митрополия (1 септ. 1969 – 1 ноември 1970). Главен секретар на *Св. Синод* (1970-1979). Междувременно, на 15 дек. 1974 е ръкоположен за епископ с титлата Знеполски в катедралата „Св. Александър Невски” в София. Управляващ българската Акронска епархия в САЩ (1979-1984). Викарий на Софийския митрополит (1 апр. 1983 – юли 1987). Избран на 6 юли 1987 г. за Видински митрополит.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът – апостолски приемник. Слово, произнесено в храм-паметника „Св. Александър Невски” при хиротонията на **Знеполския епископ Дометиан**, 15 дек. 1975. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1975; **Коев**, Т. По благословен път. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1975; **Максим, Патриарх Български**. Пътят на новото звание. Слово, произнесено в официалния салон на Св. Синод по случай каноническия избор на **Видинския митрополит Дометиан**, 2 авг., т.г. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987; **Коев**, Т. Новият **Видински митрополит Дометиан**. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987; **Велянов**, В. **Негово Високопреосвещенство Св. Видинският митрополит Дометиан**. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987; **Коев**, Т. Достоен юбилей на достоен юбиляр. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2002; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 90-91; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 338; **Игнатова**, В. Последно сбогом с новопрепреставления **Видински митрополит Дометиан**. // Църковен вестник, N 18, 16-30 септ. 2017.*

ДОМИЦИАН (Домитиан) – император на Римската империя от 81 до 96 г., втори най-жесток гонител на християните след Нерон. Наследил Веспасиан Флавий и неговия син Тит. Умъртвил и ограбил по политически подозрения много сенатори, преследвал и мъчил по религиозни подбуди много римски граждани-християни за „безбожие и възприемане на юдейски обичаи”. Заточил и жена си Домицила, несъмнено християнка, в рудници на остров близо до гр. Неапол.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 629.

ДОНАСИЕН ТЕРАЗ (1904-1970) – католически свещеник, успенец. Роден във Франция. Ръкоположен за свещеник (20 апр. 1930). Пристига в България (1920) и е назначен за преподавател в колежа „Свети Михаил” във Варна, а след затварянето на колежа (1934), е преместен в Пловдив. Там работи до закриване на колежа „Свети Августин” (1948). Директор на същия колеж в Пловдив (1946-1948). След закриване на колежа се завръща във Франция. Оттегля се от преподавателска дейност (1962).

Лит.: Католически календар „Св. Кирил и Методи”, 1947.

ДОНЕВИЧ, Константин – възрожденски църковен деец. Свещеник в Щип (дн. във Вардарска Македония) (нач. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 218.

ДОНЧЕВ, Никодим – *вж Никодим Дончев*

ДОНЧЕВ, Пенчо Николов – *вж Панкратий*

ДОНЧЕВ, Рачо (1760-1838) – монах и просветен деец. Роден в с. Ганчовец, Габровска обл. Приема монашество (1780). Освещава първата църква в родното си село (1823) и открива училище към нея (1826).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 218.

ДОНЧЕВ, Росен Стоичков – *вж Яков, епископ Константийски*

ДОНЧЕВ, Тодор (**–** 9.VIII.1881) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла черква, Великотърновска обл. (1873-1881).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 218.

ДОНЧОВ, Кръстьо (**–** 9.VIII.1881) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Етрополе (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 219.

ДОНЧОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 219.

ДОНЧОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (50-те – 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 219.

ДОРОСТОЛО-ЧЕРВЕНСКА ЕПАРХИЯ – създадена от Църковно-народния събор в Цариград (1871) чрез сливане на Доростолската и Червенската епархии. Следващата година (1872) бил избран и ръкоположен първият Доростоло-Червенски митрополит Григорий (1872-1898). През 1874 бил ръкоположен първият хорепископ – Браницкият епископ Климент (Васил Друмев), чиито главни грижи били до Освободителната война църквите и училищата на Добруджа, задържайки се в Тулча. Просъществува до 2003, когато от нея се откъсва Силистренският край в отделна епархия – Доростолска.
*Лит.: **Събев**, Т. Исторически поглед към Доростоло-Червенската епархия. // Църковен вестник, N 39-42, 13 ноември 1954.*

ДОРОСТОЛСКА ЕПАРХИЯ – създадена след отделянето на Силистренския край от Доростоло-Червенската епархия (2001). Води началото си от ранното Средновековие (ок. 390 г. сл. Хр.). Местоседалище на Българската патриаршия (след 927). През последвалите десетилетия за Христовата вяра жертват живота си над 20 души мъченици (*Вж Доростолски мъченици*). По решение на Църковно-народния събор е включена в пределите на т.нар. Доростоло-Червенска митрополия (1871). Канонично възстановена с решение на Петия църковно-народен събор (17 дек. 2001). Пръв архиерей митрополит *Иларион*, последван от митрополит *Амвросий* и митрополит *Яков*.
*Лит.: **Йеромонах Павел**. Силистренската епархия през епохата на османското робство. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1992; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 18-19.*

Карта на Доростолска епархия (фотография)

ДОРОСТОЛСКИ МЪЧЕНИЦИ – през многовековното си съществуване Силистренският край дава над 20 мъченици, отдали живота си в името на Христовата вяра: Св. Досий, Св. Емилиан, Св. Квинтилиан, Св. Валентиан, Св. Юлий, Св. Никандър, Св. Марцан, Св. Максим, Св. Исихий, Св. Калиник, Св. Кирил. По предложение на епархийското ръководство е взето решение, съгласувано със Св. Синод, отбелязването на паметта им да става ежегодно на всяка трета неделя след Петдесятница.
*Лит.: **Карамихалева**, А. Събор на Св. Доростолски мъченици. Първо честване в Силистра. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2016.*

ДОРОТЕЙ – висш духовник. Глава на Българската църква по време на царуването на Тодор Светослав (1300-1321). Извършил коронацията му на българския престол.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 262.*

ДОРОТЕЙ II ВИЗЕНСКИ (1841-1924) – гръцки висш духовник, митрополит на Вселенската патриаршия. Визенски митрополит срещу епископите (1900-1904). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Колонийски митрополит (1917-1919).

ДОРОТЕЙ ВРАЧАНСКИ – *вж Доротей Скопски*

ДОРОТЕЙ СКОПСКИ (светско име: Дончо Иванов Спасов) (– 15.VIII.1875) – висш духовник. Роден в Копривщица. Сестрин син на Найден *Геров.* Приема монашество в Хилендарския манастир (1847), след което е изпратен за таксидиот в Плевен (1850). Протосингел на Врачанския епископ (1850-1852). Епископ (1852). Избран от Цариградската патриаршия за Софийски митрополит (1861), но населението не го признава. През 1868 се отрича от Вселенската патриаршия и става член на привременния Български Синод. В това си качество участва на Църковно-народния събор в Цариград (1871). Избран за Скопски митрополит (1872), но получава султански берат чак през 1874. През 1875 си подава оставката. Установява се в Цариград, където и умира.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 219; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 25, 37, 57, 64, 86, 88, 96, 99, 100, 128, 129, 136, 138, 141, 142, 144, 167, 169, 329; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 479.*

Доротей Скопски (фотопортрет)

ДОРОТЕЙ СОФИЙСКИ – *вж Доротей Скопски*

ДОСИЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Добрич (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 219.

Per aspera ad astra!

ДОСИТЕЙ ОХРИДСКИ И МАКЕДОНСКИ (светско име: Димитрие Стойкович) (7.XII.1906 – 20.V.1981) – македонски висш духовник. Роден в Смедерево, Сърбия, в семейството на сърбомани, патриаршисти от Маврово, Вардарска Македония. Избран е за глава на новооснованата Македонска православна църква на Втория църковно-народен събор (1958). От 18 юли 1967 е глава на самопровъзгласилата се на Третия църковно-народен събор за автокефална Македонска църква. Умира в Скопие в 1981. Погребан е в църквата „Свети Димитър" в столицата Скопие.

Онлайн ресурс.

Доситей Самоковски (фотопортрет)

ДОСИТЕЙ САМОКОВСКИ (8.I.1837 – 14.VI.1907) – висш духовник. Роден в София. Завършва софийското класно училище (1852) и Семинарията на остров Халки (1862). Ръкоположен е в йеродяконски чин и е избран за помощник-секретар на Цариградската патриаршия. Възведен в сан архимандрит (1870) и става главен секретар. След учредяването на Българската екзархия се отказва от високото си положение в Патриаршията. Той е първият ръкоположен екзархийски епископ (5 май 1872). Избран за Самоковски митрополит (25 май 1872). На 14 ноември 1872 тържествено е посрещнат в епархията си. Член и секретар на Св. Синод (1875-1878) и негов председател (от 1892). Открива в Самоков богословско училище от фонда на митрополит *Авксентий Велешки* (1876). След погрома на Априлското въстание лично организира акция за изпращането в Пазарджик на голямо количество дрехи и завивки. От 1876 до 1877 е временно управляващ Софийската епархия (1876-1877). Депутат в Учредителното събрание в Търново (1879). Председател на комисията по превода на *Библията*. Противодейства на протестантската пропаганда на американските мисионери в Самоков. Умира в Самоков. Погребан в двора на храма „Свети Никола" в Самоков. След неговата смърт Самоковска епархия, съгласно устава на Българската екзархия, е присъединена към Софийската епархия.

*Лит.: **Митрополит Доситей**. // Църковен вестник, N 23, 15 юни 1907; Черти из живота на блаженопочиналия **Самоковски митрополит Доситей**. // Църковен вестник, N 24, 22 юни 1907; N 25, 29 юни 1907; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 33-44; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 132, 141, 143, 155, 159-161, 170, 179, 186, 202, 217, 219, 329; **Цацов**, Б. Архиерейте на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 141; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 478.*

ДОСИТЕЙ ТИМОШКИ (светско име: Новаков) (1784-1854) – висш духовник. Роден в с. Дъбница, Прилепско. Приема монашество в *Зографския манастир* и получава назначение за таксидиот в Пирот. Преследван от османските власти, принуден да бяга в Сърбия. Избран за тимошки епископ (1834). Умира в Неготин, Тимошко.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 219; **Балкански**, Т. **Доситей Тимошки** (1784-1854). // Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996.*

ДОСПЕВСКИ, Захарий Димитров (известен като Захарий Самоковец) (9.X.1834 – 1889) – образописец от Възраждането, представител на Самоковската художествена школа, работил в Североизточна Македония. Роден в Самоков. Син е на Димитър Зограф и племенник на *Захарий Зограф*. Учи иконопис и чиракува при баща си, заедно с братята си Иван, Никола и Станислав. След смъртта на баща им (1862) се заселва със семейството си в Щип. До 1876 изписва икони и стенописи в различни църкви в Североизточна Македония. Негови са иконите за иконостаса на църквата „Успение Богородично" в Щип (1858-1861). Рисува икони за църквите „Свети Йоан Кръстител" в Кратово, „Свети Прохор" в Пчинския манастир, „Успение Богородично" в с. Пантелей, Кочанско. В 1873 рисува икони за църквата „Свето Възнесение Господне" в с. Бели, Кочанско, а на следната година – за „Свети Дух" в с. Нивичани, Кочанско. Негово дело са икони и стенописи в църквата „Света Богородица" в Бобошево, Кюстендилско (подпис: Захарий Димитриевич, 1861), църквата „Свети Никола" в Самоков (писа Захария Д. 1862), Лесновски манастир (1868). След Априлското въстание 1876 бяга в Солун, където е заловен и съден за участие в освободителното движение и заточен в Мала Азия. По пътя успява да избяга в Яфа и оттам – в Йерусалим, къдетоографисва църквата на манастира „Свети Сава Освещени" и рисува икони за някои йерусалимски манастири. Завръща се в България и се установява в Пловдив (1882). Негови ученици са Георги Клинков, Захарий Попрадойков, Миташ Попзахариев от Самоков и Коце Стоименов от Банско.

*Лит.: Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 198-199; **Вокотопулос**, П. За фреските на **Захари Доспевски** в лаврата „Св. Сава". // Проблеми на изкуството, 2, 1995, с. 27-30.*

ДОСПЕВСКИ, Никола Димитров (9.VIII.1828 – 1888) – художник-живописец, представител на Самоковската художествена школа. Той е втори син на Димитър Зограф, при когото заедно с братята си Захарий, Иван и Станислав учи иконопис и чиракува. Работи съвместно с братята си. Рисува стенописи и икони. Изявява се и в портретната живопис. От него е известен един кавалетен портрет – на архимандрит Дионисий – игумен на Лопушанския манастир.

*Лит.: **Василиев**, Ас. Български възрожденски майстори. С., 1965, с. 404; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 93.*

ДОСПЕВСКИ, Станислав Димитров (истинско име: Зафир Зограф) (3.XII.1823 – 23.XII.1877) – представител на Самоковската художествена школа. Роден в гр. Самоков. Отначало учи в родния си град, а после продължава образованието си в Пловдив. От малък навлиза в изкуството, като помага на баща си в изписването на иконите в пловдивската църква „Света Неделя". Учи в Московското училище за живопис, скулптура и архитектура (1850-1853) и в Императорската художествена академия в Петербург в класа на Ф. А. Бруни (1853-1856). След завръщането си в България се преименува на Доспевски и става родоначалник на светския реалистичен портрет. Живее в Пазарджик и Самоков, но продължава да рисува в Пловдив. В разгара на Руско-турската война (авг. 1877) е арестуван от османските власти, затворен най-напред в затвора в Пловдив, а после е изпратен в Цариград. Умира след заразяване с тиф. Погребан в двора на българската черква „Свети Стефан".

*Лит.: **Захариев**, В. **Станислав Доспевски**. С., 1971; **Косев**, Д. Принос към биографията на **Станислав Доспевски**. // Сб. в памет на **проф. Александър Бурмов**. С., 1973, с. 460-466; **Рошковска**, А. **Станислав Доспевски**. Ст. Загора, 1994; **Соколова**, Д. Реформаторът **Доспевски** (1823-1878). // Ек, 2000, N 4, с. 9-12.*

ДОСТАЛ, Антонин (1906-) – чешки византолог и славист. Професор в Карловия университет в Прага (1960-1969). По-късно живее в САЩ. Член, а по-късно и подпредседател на Международната асоциация по византология. Научната му дейност е посветена на старобългарския език. Проучва и редица моменти от живота и дейността на Св. Св. Кирил и Методий. Застъпва тезата, че преводите им имат стойност на художествени творби.
Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 609-611.

„ДОСТОЙНО ЕСТЬ..." – песнопение, с което за първи път е възпята *Божията Майка* от отците на III Вселенски събор (431). През X в. песента не била в състава на Св. *Литургия*, но в същия век, при император Василий Багренородни, било установено да се пее „Достойно есть" на Св. Литургия след освещаването на *Св. Дарове*. Атонско предание от X в. говори, че тази „похвална песен" била изпята за първи път пред образа на Божията Майка и записана на мраморни плочи от архангел *Гавриил*, който се явил на един отшелник. „Достойно есть..." се изпълнява в най-свещената част на Св. Литургия, когато се отправят молитви и песни предимно към *Бог – Отец*. Въвеждането на тази песен именно на това място разкрива високата степен на почитание, което се отдава на Св. *Богородица* от Православната църква – като по-висша от серафимите и херувимите. В Св. Литургия на Св. *Василий* „Достойно есть" се заменя с песнопението „О Тебе радуется". Освен в Св. Литургия, „Достойно есть" е включено и в последованието на утренята и повечерието. Едно от любимите песнопения на Васил *Левски*.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 100-103.

ДОЧЕВ, Васил (26.VIII.1910 – 24.III.1945) – църковен деец. Роден в с. Салманово, Шуменско. Завършва духовното училище при Черепишкия манастир (1933). Ръкоположен за свещеник (1934) първоначално в с. Сини вир, Шуменско. От месец апр. 1939 до 1944 служи в с. Ивански, Шуменско. След 9 септ. 1944 арестуван и изправен пред Народния съд. Осъден на смърт и разстрелян.
Онлайн ресурс.

ДОЧЕВ, Василий (– 24.III.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Салманово, Шуменско. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 29.

ДОСЮВ, Василий – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Леденик, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 221.

ДРАГАЛЕВСКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – разположен е над София в планината Витоша, на няколко километра от софийския квартал Драгалевци в живописна природа до река сред букови гори, недалеч от пътя за Черни връх и хижа „Алеко". Основан от цар *Иван-Александър* като Ставропигиален манастир (т.е. подчинен директно на Патриарха), освободен от данъци, тегоби и намеса на средечките или други градоначалник и владика. Тези най-стари сведения за манастира са записани във „Витошката златопечатна грамота" на цар Иван-Шишман, дадена на манастира. Той става прочута обител, с основание е наричан „Царски манастир" и, макар да не е Лавра (централен), е най-издигнатият сред четиринадесетте манастира, образуващи прочутата Софийска Света гора. Манастирът представлява комплекс от църква, жилищни и стопански сгради. Опожарен и запустял след завладяването на София от османците през 1382 г. Възстановен и изографисан (1476). Надписът над входната врата и ктиторските портрети на Радослав Мавър, жена му Вида (на северната стена) и на двамата им синове Никола и Страхил (срещу тях) са с особена художествена и историческа стойност. Превръща се в средище на оживена книжовна и просветителска дейност. В XIV-XVI в. е център на Софийската книжовна школа. Тук са преписани и създадени редица български християнски книги. Иконостасът е дело на майстори от Софийско от края на XVIII в. От Никола Образописов са зографисани някои от иконите в манастира. През XVII в. е основано килийно училище с постоянен учител. През 1818 църквата е разширена на север. В 1871-1872 при основаването и дейността на Софийския комитет Васил Левски многократно отсяда в манастира. Игумен на манастира тогава е йеромонах *Генадий Скитник* (Иван Ихтимански). През 1932 църквата е разширена с добавянето на нов наос към нея – днес двете части са едно цяло. Паметник на културата от национално значение. Останалите сгради около него са нови – в български национален стил. Тук българският екзарх *Стефан* изгражда резиденцията на Св. Синод, посещавана от цар Борис III и принц Кирил. Днес манастирът е девически.

Изглед от Драгалевския манастир „Успение Богородично" (фотография)

*Лит.: **Ковачев**, Мих. Драгалевският манастир „Св. Богородица Витошка" и неговите старини. С., 1940; **Флорева**, Е. Старата църква на Драгалевския манастир. С., 1968; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 175-176; **Архим. Н. Кацарски**. Драгалевският манастир и неговите поклонници. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1977; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 264-265; **Бакалова**, Е. Драгалевският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 164-169; **Николов**, Б. Драгалевски манастир „Св. Богородица Витошка". // Църковен вестник, N 9, 31 март – 13 апр. 1978; Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 116-117.*

ДРАГАЛЕВСКО ЕВАНГЕЛИЕ (XVI в.) – ръкопис, съставен в Драгалевския манастир „Успение Богородично" (1534). Състои се от 269 л. Съдържа четирите евангелия. Украсено със заглавки и заставки.
*Лит.: **Пандурски,** В. Паметници на изкуството в Църковния историко-археологически музей. С., 1977, с. 409; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 265.*

ДРАГАН (XIII в.) – книжовник. Превежда от гръцки език Драгановия миней (от 219 пергаментови листа), в който включил и служби на български светци. Добавил и някои приписки, в които се оплаква от многото си грехове и пр.
*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 265; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 101.*

ДРАГАН (XIV в.) – книжовник. Заедно с брат си Райко преписал един Апостол (1365-1370), т.е. по време на унгарското нашествие във Видинския край.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 101.*

ДРАГАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Арбанаси, Великотърновска обл. (нач. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 221.

ДРАГАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Долна Бешовица, Врачанска обл. (кр. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 221.

ДРАГАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Калофер (50-те – 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 221.

ДРАГАН – възрожденски църковен деец. Роден в с. Пчелище, Великотърновска обл. Свещеник в селото (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 221-222.

ДРАГАН – възрожденски църковен деец. Роден в с. Калипетрово, Силистренска обл. Свещеник в селото (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 222.

ДРАГАНОВ, Димитър Самоводски – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Самоводене, Великотърновско. Учи в Килийно училище в родното си село и в Елена. Завършва гръцко училище в Смира (Мала Азия) (1843). Килиен учител във В. Търново, с. Михалци, Лясковец , Трявна, Елена и Горна Оряховица. След Освобождението е архиерейски наместник във В. Търново (1886). Приема свещенически сан във В. Търново (1850). Учител в девическото училище при църквата „Св. Св. Константин и Елена" – В. Търново. Включва се активно в борбата против гръцкия владика и униатството. Председател на църковната община във В. Търново (1867) и председател на Епархийския духовен съвет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 222; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 472.*

ДРАГАНОВ, Драган – възрожденски църковен деец. Роден в с. Калипетрово, Силистренска обл. Свещеник в с. Алмалий, Северна Добруджа (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 222-223.

ДРАГАНОВ, Петър Николов (1834 – 19.XI.1913) – просветен, църковен и обществен деец. Роден в с. Дичин, Великотърновска обл. Учи в родното си село и селата Патреш и Върбовка, Великотърновска обл. Градинар във Влашко (1866-1867). Учител в с. Водолей, Великотърновска обл. И в с. Дичин. Ръкоположен за свещеник (1875). Председател на революционния комитет в родното си село (1873). По време на Априлското въстание 1876 е в състава на четата на поп Харитон. Оцелял в битката при Дряновския манастир, емигрира в Кишинев. След обявяването на Руско-турската война 1877-1878 постъпва в Българското опълчение и на 6 май 1877 освещава Самарското знаме край Плоещ. След Освобождението е свещеник в църквата „Св. Св. 40 мъченици" – В. Търново. Последните години от живота си прекарва в с. Дъскот, където основава просветителска социалистическа група (1894-1895). Избиран три пъти за депутат в Народното събрание.
Лит.: Духовни лица, участвали в градежа на българската култура и общественост. // Църковен вестник, N 17, 18, 27 апр. 1935; ***Денев****, И. Една реч на* ***свещеник Петър Николов Драганов*** *във връзка с Освободителната война. // Духовна култура, 1983, N 3, с. 23-26; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 223.*

ДРАГАНОВ, Стоил – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Раковица, Радомирско, дн. Перишка обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 223.

ДРАГАНОВ, Франческо – възрожденски църковен деец. Роден в Никополско. Завършва католическо училище в Рим (1813). Изпратен като мисионер в Българско и служи в с. Орешец, Пловдивско (1823-1830) и в Раковски (1836-1840).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 223.

ДРАГАНОВ МИНЕЙ (втората половина на XIII в.) – среднобългарски писмен и музикален паметник. Състои се от 219 л., писани на пергамент. Най-голямата част от него се намира в Зографския манастир „Св. Георги". Включва празнични служби, жития и химнографски творби, посветени на *Константин – Кирил Философ*, на брат му *Св. архиепископ Методий*, *Св. Иван Рилски*, цар *Петър*, *Михаил Воин* и *Св. Петка*. Заставките са украсени със сложни геометрични елементи.
Лит.: ***Тончева****, Е. Нотацията в Драгановия миней в контекста на византийско-славянската невменна практика през XIII в. // Светогорската обител. Т. 2. С., 1996, с. 243-256; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 117-120;* ***Христова-Шомова****, И. Драгановият миней като свидетел на българската богослужебна и книжовна история. // Paleoslavica, 23, 2015, N 2, 1-54.*

ДРАГАНОВИЧ, Никола – възрожденски просветен и църковен деец. Свещеник и учител в с. Липница, община Ботевград, Софийска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 223.

ДРАГИЕВ, Димитър – църковен деец. Роден в с. Бяла черква, Великотърновска обл. Свещеник в селото (1849-1863). Прави препис на „История славяноболгарская" от Св. Паисий Хилендарски.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 224.

ДРАГИНОВ, Паскал – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 224.

ДРАГИЯ („Грешният Драгия") (XIII в.) – книжовник. Участвал в написването на един „Постен триод", съхраняван в Белградската национална библиотека. Езиковедско-правописният анализ на текста показва, че авторът живял и творил в Източна България.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 101.*

ДРАГИЯ („Поп Драгия") (XIII в.) – книжовник. Автор на Драгиновото евангелие, принадлежащо на руския манастир „Св. Пантелеймон" – Света гора.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 101.*

ДРАГИЯ („Презвитер Драгия") (втората половина на XIII в) – книжовник. Живял в Търново. Преписал т. нар. Търновско евангелие (274 листа), което се съхранява в Хърватската академия на науките и изкуствата в Загреб. Писано на две части – на пергамент и на хартия. Счита се за най-ранния средновековен писмен източник, писан на хартия. Автор и на една приписка от 1272-1273.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 101-102.*

ДРАГНИ (Данаил) (– 10.VII.1737) – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Русе. Открива килийно училище, в което е учител (1720-1735).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 224; **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 118.*

ДРАГНОВ, Георги – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Съдиево, Новозагорско, дн. Сливенска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 224.

ДРАГОВА, Надежда Николова (8.II.1931 **–**) – литературен историк. Родена в гр. Раднево. Завършва българска филология в Софийския университет (1952). Сред основателите на Висшия педагогически институт в Шумен (1971). Научен ръководител на Научния център „Преславска книжовна школа" (1988-1992). Преподава българистика и балканистика в Букурещкия, Белградския и Свободния университет на Западен Берлин. Чете лекции във Висшия институт за изобразително изкуство „Николай Павлович", Шуменския университет и Югозападния университет „Неофит Рилски". Научните й интереси са в областта на старобългарската и възрожденската литература, кирилометодиевистиката, балканистиката и културологията. Професор по възрожденска литература. В изследванията й върху старата българска литература вниманието й е насочено към делото на Св. Св. Кирил и Методий и техните ученици и последователи, както и към традициите на това дело в по-късните епохи. Автор на: Знай свой род и език (С., 1962); Домашни извори за история славяно-болгарска. // Паисий Хилендарски и неговата епоха. 1762-1962 (С., 1962, с. 285-343); Свети Климент Охридски (С., 1966); Непроучен старобългарски акростих. // Език и литература, 1968, N 3, с. 27-58; Втора апология на българската книга и нейните извори. // Константин Кирил Философ: Юбил. сб. по случай 1100-годишнината от смъртта му (С., 1969, с. 315-347); Старобългарските извори за житието на петнадесетте тивериуполски мъченици от Теофилакт Охридски. // Studia balkanica, 1970, с. 105-131; Книга за Паисий (С., 1972); Фрагменти от старобългарското житие на Свети княз Борис в балкански средновековни творби. // Литературознание и фолклористика: Сб. в чест на акад. Петър Динеков (С., 1983, с. 93-100); Отец Паисий – родоначалник на Българското възраждане (С., 1995).
*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 117-118.*

ДРАГОЛОВ СБОРНИК (третата четвърт на XIII в.) – сборник със смесено съдържание, по-голямата част от който са апокрифни съчинения, писани на пергамент от сръбския книжовник поп Василий Драгов. Състои се от 272 л. Открит от Панта Сречкович (1875) в с. Скутари (Албания) в семейството на свещеник. Съхраняван в Народната библиотека в Белград. След хитлеристката окупация на Югославия следите му се губят. Намерен отново (1969). Освен ръкописи, в сборника са намерили място и слова от Златоструя.
Лит.: Българската литература и книжнина през XIII в. С., 1987, с. 158-163.

ДРАЖИЧ, Димитрие – *вж Фирмилиан*

ДРАЙКО (XIV в.) – дяк от Лесновския манастир „Св. Архангел Михаил". Заедно с дяк Станислав преписва Лесновския пролог.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 104.*

ДРЕНКОВСКА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА – в с. Дренково, Благоевградска обл. Датирана от 1305. Разположена е в местността „Гробищата", северно от Марковска махала. Край църквата има средновековно гробище със стари каменни кръстове. В началото на XX в. е без покрив и в руини. В архитектурно отношение е едноапсидна, еднокорабна триконхална църква, без нартекс, със силно подчертана кръстовидна форма. Размерите на църквата са дължина 8 м, ширина – 5 м и височина 3 м. Входът е от запад, а източната част на храма е полувкопана. Църквата има впечатляваща външна пластична украса. В горната част на западната фасада има две двойни арковидни плитки ниши, от двете страни над входа. Върху стенописите има графитен надпис от поп Марин от Рилския манастир (1791). Храмът е изоставен вероятно през втората половина на XIX в.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 293.

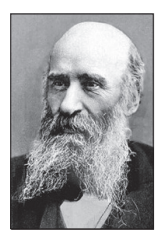
Марин Дринов (фотопортрет)

ДРИНОВ, Марин (1838-1906) – български историк и държавен деец, родом от Панагюрище. Основоположник на историко-филологическото дружество в Харков, където от 1875 г. е професор по славяноведение. След Освобождението взема участие в уредбата на гражданското управление на България. По негова идея София е обявена за столица на княжеството. Поставя учебното дело в България на демократична основа. Автор на „Исторически преглед на Българската църква от самото начало до днес" (Виена, 1869) и др. трудове с историческа проблематика. Изследвайки живота и делото на Св. Св. Кирил и Методий, изтъква, че голямата им заслуга се състояла не в това, дето обърнали в Христовата вяра милиони езически славяни, а в това, че съставили славянските писмена и превели повечето богослужебни книги на славянски език, който чрез това станал „писмен език". По отношение на старобългарската азбука не приема тезата, че Св. Кирил изнамерил глаголицата, а кирилицата била дело на Св. Климент. Изразява съмнение в тезата за гръцкия етнически произход на двамата солунски братя и търси доводи и факти, за да обоснове схващането си за тяхната българска етническа принадлежност. Автор на първата история

на Българската църква („Исторически преглед на Българската църква" (Виена, 1868).

*Лит.: **Златарски**, В. Н. **Марин С. Дринов** (1838-1906). // Летопис на Българското книжовно дружество, 1907, Т. 7, с. 65-83; **Динеков**, П. **Марин Дринов** и **Нешо Бончев**. // Сп. на БАН, 56, 1937, с. 177-239; **Дуйчев**, И. **Марин Дринов** като историк на Българската църква. // Църковен вестник, N 11, 15 март 1956; **Бурмов**, Ал. Живот и дейност на **Марин Дринов**. // Ист. преглед, 1956, N 3, с. 6-15; **Тодоров**, Т. А. **Марин Дринов** (Поглед към миналото). // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1956; **Ангелов**, Д. Делото на **Марин Дринов**. // Народна просвета, 1956, N 4, с. 51-58; **Тодоров**, Т. А. Един защитник на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1958; **Ангелов**, Д. Приносът на **Марин Дринов** в областта на византологията. // Изследвания в чест на **Марин С. Дринов**. С., 1960, с. 119-132; **Велев**, Г. **Марин Дринов** и църквата. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996, N 11, 11-17 март 1996; **Горина**, Л. В. **Марин Дринов**. Историк и обществен деец. С., 2006; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 275-276.*

ДРУМЕВ, Васил – *вж Климент Търновски*

ДРУМЕВ, Руси (1850-1935) – просветен и църковен деец. Роден в с. Кесарево, Великотърновска обл. Учител (1871-1873). Ръкоположен в родното си село (1875). Продължава да служи и след Освобождението.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 228-229.

ДРЪСТЪРСКА ПАТРИАРШИЯ – първата народностна патриаршия в християнския свят, основана и призната след петте древнопросиели патриаршески престола в Рим, Александрия, Антиохия, Йерусалим и Цариград. Прототрон на Българската патриаршия. До 927 никой от вселенските патриарси и християнски владетели не зачитат патриаршеската титла на преславския първосвещенник, защото може би я получава по неканоничен ред през 913, 917-919 или 925, благодарение амбициите на цар Симеон. През 927 при цар Петър I България се сдобива с Патриарх, който има свое седалище в Дръстър до 971.

*Лит.: **Мутафчиев**, П. Съдбините на средновековния Дръстър. // Добруджа, 1927, Т. I, с. 102-197; **Атанасов**, Г. Християнският Дуросторум-Дръстър. Доростолската епархия през Късната античност и Средновековието. История, археология, култура, изкуство. Варна – Велико Търново, 2007.*

ДРЯНКОВ, Никола (1850-1935) – просветен и църковен деец. Роден в с. Огняново, Гоцеделчевско, дн. Благоевградска обл. Учител и свещеник в селото (1850-1862). Учител и в с. Ковачевица, Гоцеделчевско, дн. Благоевградска обл. (1862).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 229.

ДРЯНОВСКИ, Иван Вълков (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Бреница, Врачанска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 32.

ДРЯНОВСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – действащ мъжки манастир. Намира се на 5 км югозападно от гр. Дряново и на 15 км от гр. Габрово. Основан по времето на цар Калоян, след пренасяне на мощите на Св. Михаил Воин от Потука в Търновград (1197-1207). Процесията нощува край р. Дряновска под града и по Християнските канони на свещеното място се издига манастир. През вековете е средище на българската просвета и култура. На днешното място е възстановен през 1845. Както другите манастири и той е бил пазител на българския дух през време на петвековното османско иго. В него са намирали убежище Васил *Левски*, отец *Матей Преображенски-Миткалото* и други революционери. В обителта е създаден революционен комитет. Манастирът играе основна роля в подготовката на Априлското въстание в Търновско. Тук са струпани запаси от храни и оръжие. На 29 апр. 1876 влиза четата на *поп Харитон.* Обграден от редовна войска и башибозуци, води 9-дневна битка, в която повечето от четниците загиват. Разрушен и опожарен, манастирът е възстановен частично и на 3 апр. 1877 главният му храм е тържествено осветен. Игуменът Пахомий Стоянов отслужва първата панихида за загиналите четници. Храмът е без стенописи, с пробит от турски куршум потир и дупки от турските шрапнели в зидовете, съзнателно оставени от строителите, за да не се забрави миналото и българското страдание. Благодарните потомци вдигат паметник – костница на загиналите въстаници (1897).

Изглед от Дряновския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография)

*Лит.: **Попгеоргиев**, Йордан. Град Дряново и манастирът му „Св. Йордан. Архангел Михаил". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1906, кн. 6-7, с. 733-772; **Калинков**, А. Отбраната на Дряновския манастир. // Тр. Висшата Военна академия „Г. С. Раковски", 1966; **Георгиев**, Хр. Дряново и Дряновският манастир. С., 1966; **Атанасов**, П. Храмов празник в историческата света Дряновска обител. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1968; **Чолов**, П. История на гр. Дряново. С., 1969; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 224-225; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 271; **Мирчев**, Хр. За храма „Св. Архангел Михаил" в Дряновския манастир. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1985; **Бояджиев**, Ст. Дряновският матнастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 90-93; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 288-289.*

ДУБРОВНИШКА ГРАМОТА – документ от 1230, с който българският цар Иван-Асен II дава на дубровнишките търговци правото да търгуват свободно в държавата му. Съдържа данни за териториалното разширение на Българското царство след битката при Клокотница, както и ценни сведения за състоянието на българския език през XIII век. Съхранява се в ръкописния отдел на Библиотеката на Руската академия на науките в Санкт Петербург.

*Лит.: **Начев**, В. Български царски грамоти. С., 1996, с. 39-46; **Даскалова**, А. Райкова, М. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 30.*

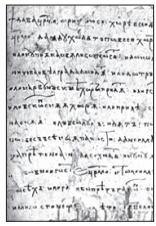

Фрагмент от Дубровнишката грамота (факсимиле)

ДУВАНЛИЙСКИ – *вж Гайдаджийски, Павел*

Иван Дуйчев (фотопортрет)

ДУЙЧЕВ, Иван Симеонов (18.IV.1907 – 24.IV.1986) – историк и палеограф. Роден в София. Завършва история в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1932). Специализира в Италия (1932-1936), където завършва и курс във Ватиканската школа по палеография и архивистика в Рим. След завръщането си в България е асистент и доцент по средновековна българска история в Софийския университет (1936 – ян. 1945). По убеждения – близък до толстоизма и сп. „Възраждане" (Бургас, 1907-1935). След завземането на Македония от Българската армия (апр. 1941) посещава областта многократно и се запознава с културата на местното българско население. От 7 юли до 17 авг. 1941 е командирован като преводач към италианската комендатура в Костур, намиращ се под италианска окупация. Защитата на местните българи от преследванията на гръцките власти предизвиква недоволството им и по искане на италианската страна е отзован. След 9 септ. 1944 е уволнен от университета и за няколко години е принуден да се препитава чрез преводи на романи и научна литература от френски език. От 1950 е старши научен сътрудник в новооснования Институт за българска история (дн. Институт за исторически изследвания) при Българска академия на науките. Избран за член на Българската академия на науките. Участник в редица международни научни конгреси и конференции. Член на Академията на науките, литературата и изкуствата в Палермо, член-кореспондент на Британската академия (Лондон), член на Понтификалната академия по археология (Рим), носител на Хердерова награда (1974). Централно място в научноизследователската му дейност заема историята на средновековната българска държава. Отделя значително внимание на отношенията на славянския свят с Византия. Посвещава редица изследвания върху живота и делото на *Св. Св. Кирил и Методий* и техните ученици. Открива неизвестно житие и служба на *Св. Наум Охридски* (XIII в.), препис на житие на *Св. Климент Охридски* от *Димитър Хоматиан*; хвърля светлина върху редица неясни моменти в Пространните жития на Св. Св. Кирил и Методий във връзка с етническата им принадлежност. Отделя специално внимание на Италианската легенда, на *Св. Климент Охридски* като най-значимия измежду учениците на двамата солунски братя и др. Ученият е и един от най-задълбочените изследователи на живота и делото на *Св. Иван Рилски*. По-важни публикации: За документите на Ватиканския архив, отнасящи се до българската история. // Изв. Ист. др-во в София, 1933, Т. 13, с. 113-141; Свети Климент Охридски (С., 1941); Рилският светец и неговата обител (С., 1947). След неговата смърт личната му библиотека е предоставена на Софийския университет, а къщата, в която живял, е превърната в научноизследователски център.

*Лит.: **Божилов**, И. **Проф. Ив. Дуйчев** и Българското средновековие. // Векове, 1973, N 3, с.77-79; **Гюзелев**, В. **Проф. Иван Дуйчев** и проучването на българското средновековие. // Българско средновековие: Българ.-съв. сб. в чест на 70-год. на **проф. Иван Дуйчев**. С., 1980, с. 15-19; Българското Средновековие: Сб. в чест на **Иван Дуйчев**. С., 1980; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 325-326.*

ДУКОВ, Павел (светско име: Петър Дуков) (1831-1901) – църковен деец, архимандрит. Роден в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). Учи в родния си град. Учител в килийно училище в родния си град. Приема монашество в Хилендарския манастир. В 1856 заминава за Русия, където вероятно учи. Завръща се в Хилендар (1858) и живее под руско име. От 1865 е сътрудник на Руското консулство в Солун. Развива усърдна дейност срещу униатската пропаганда в Македония и срещу гръцката пропаганда в Неврокопско. Умира в София.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 91.

ДУКОВ, Петър – *вж Дуков, Павел*

ДУЛЕВ, Атанас Димитров – *вж Антим*

Анри Дулсе преди да стане епископ (фотопортрет)

ДУЛСЕ, Анри (1857-1916) – висш католически духовник. Роден в Париж. Учи в семинария (1882-1885). Ръкоположен е за свещеник (1885). Приет в Конгрегацията на пасионистите (1888). Идва в България (1889) и служи като епископски секретар. Поема временното управление на епархията. Ръкоположен за епископ (1895). Напуска епархията (1912) и се връща в родината си. Умира в предградието Палезо в Париж.

*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 122; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 52, 55, 72, 73, 75,80, 113, 135, 136, 234, 240.*

ДУМЧЕВ, Стамен (1800-1874) – духовник и обществен деец. Роден в с. Мачуково, Гевгелийско (Егейска Македония). Преселва се в гр. Дойран, където е ръкоположен за свещеник. Служи на църковнославянски, заради което е мразен от гръцките владици, на които често се противопоставя. Участва в църковните борби. Заточен за шест месеца като противник на Гръцкия митрополит Милетий.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 609.

ДУРИХ, Фортунат (1738-1802) – чешки историк и филолог. Изследва славянски ръкописи и книги. Автор на съч. „За славянския превод на библейските книги" (Dissertatio de Slavo-Bohemica Sacri Codicis Versione /Pragae, 1777/), в което отделя място и за дейността на Св. Св. Кирил и Методий във Велика Моравия.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 623-624.

ДУРНОВО, Николай Иванович (1876-1937) – руски и съветски филолог-славист. В кръга на научните му занимания е и старобългарският език. Определя го като първия литературен език в целия славянски свят в края на X и нач. на XI в. Не отминава и въпроса за двете старобългарски азбуки – глаголицата и кирилицата, както и възникването на най-старите славянски преводи.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 624-625.

„ДУХОВЕН БУДИТЕЛ". Под уредбата на ред. комитет – София.

I. 1-2 (15 апр. – 20 юни 1925).

Източноправославен религиозен вестник. Бори се срещу сектите.

*Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962, с. 264.*

„**ДУХОВЕН ЖИВОТ**". Търново
I. 1-51 (2 септ. 1909 – 2 септ. 1910).
Източноправославен религиозен вестник. Орган на Търновското епархийско братство. Ратува за обединение на всички свещеници в България в общ свещенически съюз. Критикува църковната политика на Фердинанд. Има неприязнено отношение към социалистите като носители на безбожие.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 264-265.*

„ДУХОВЕН ЗОВ". Гара Пирин, Свети Врачко. Урежда ред. колектив: свещеник Д. Попов и свещеник М. Тодорчев.
I. 1-3 (апр. – ноември 1938);
II. 4-9 (ян. – дек. 1939);
III. 10-14 (18 март – 20 ноември 1940);
IV. 15-18 (6 ян. – 1 юни 1941);
V. 19-20 (22 март – 21 май 1942);
VI. 1-10 (1 септ. 1942 – 12 февр. 1943);
VII. 5-6 (15 авг. – 1 септ. 1944).
Местен религиозен вестник.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 265.*

„ДУХОВЕН ПОГЛЕД" с. Турян, Смолянско. Издава свещеник Д. Василев.
I. 1-5 (1939);
II. 6-13 (1940);
III. 14-17 (1941);
IV. 18-20 (1942);
V. 21-24 (1943);
25-27 (1944).
Местен Източноправославен вестник. Помества религиозно-поучителни статии, стихове, разкази, исторически откъси и др.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 265.*

„ДУХОВЕН ПОДЕМ". Враца. Издаван от свещеноиконом Д. С. Шошев и протоиерей Йордан п. Георгиев.
I-II по 10 книжки годишно (септ. 1925 – юни 1927).
Месечно списание за християнска общественост и религиозно възпитание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 265.*

„ДУХОВЕН ПРОЧИТ"
I. 1-12 (март 1881 – февр. 1882). Търново. Отг. ред. архимандрит Стефан.
Православно религиозно списание, излизало при близкото сътрудничество на епископ Климент Браницки.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 265.*

ДУХОВЕНСТВО – наименование на професионалните служители в дадена религиозна общност. В Православната църква с това понятие се отделят духовните лица от миряните (вярващите), а в състава на духовенството (клира) влизат само мъже. Възприети са 2 вида духовенство: бяло духовенство – свещеници и обслужващи храмовете; черно духовенство – монаси и обслужващи манастирите. В католическата църква в състава на клира влиза цялата общност от духовни лица – мъже и жени, които са дали обет пред Бога за безбрачие – монаси, монахини, а също така и втората и третата степени на духовенството, които са само от мъже. Духовенството в Християнските църкви е в три степени: дякон – помощник на йерея; който изпълнява някои практически функции – йерей (свещеник, презвитер); архиерей (епископ). Духовниците имат три основни функции: извършване на Богослужение; разпространяване, пазене и утвърждаване на Християнската вяра и изработване на законодателни актове за управлението на Църквата. От приемането на Християнството до наши дни българското духовенство играе активна роля в живота на българския народ. През Средните векове стои начело не само в църковния, но и в просветния живот на българите. Всички представители на Преславската, Охридската и Търновската книжовни школи са духовни лица. След падането на България под османска власт българското духовенство взема активно участие в борбата против поробителите.
Лит.: ***Станоев****, Б. Православието и България. С., 1992, с. 37;* ***Стефанов****, П. Българското духовенство и Априлското въстание. // Църковен вестник, N 15, 8-15 апр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 374-390.*

ДУХОВНА АКАДЕМИЯ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" *– вж Богословски факултет – София*

„ДУХОВНА БЕСЕДА". Пловдив. Урежда протойерей В. Липчев.
I. 1-23 (22 февр. – 8 ноември 1931);
II. 1 (13 март 1932);
III. 1-15 (ян. – май 1936).
Неделен лист за религиозна просвета.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 265.*

„ДУХОВНА ЗОРА". София. Урежда ред. комитет.
Източноправославно религиозно списание. Издание на Българското православно християнско братство „Преображение Господне".
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 265.*

„ДУХОВНА ИСКРА”. София. Ред. свещ. Апостол Георгиев.
I. 1-15 (20 септ. 1908 – 10 ян. 1909).
Източноправославен религиозен и обществено-политически вестник.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 266.*

„ДУХОВНА ИСКРА”. Кюстендил. Урежда Православното християнско братство „Свети Иван Рилски”. Главен редактор: протойерей Хр. п. Павлов.
I-VIII по 12 книжки годишно (ян. 1919 – дек. 1926);
IX-XXII по 12 книжки годишно (ян. 1927 – дек. 1940).
Религиозно-нравствено и обществено-политическо списание. Бори се за реформи в Българската православна църква, за възстановяване на Кюстендилската епархия (закрита 1884) и срещу чуждите секти.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 266.*

„ДУХОВНА КУЛТУРА”. София. Издание на Св. Синод на Българската православна църква.
I. 1-10 (юни 1920 – юни 1921);
II. 11-15 (ян. – дек. 1922);
III. 16-19 (юли – дек. 1923);
IV. 20-23 (авг. – дек. 1924);
V. 24-27 (юли – дек. 1925);
VI. 28-31 (юли – ноември 1926);
VII. 32-35 (юли – дек. 1927);
VIII. 36-38 (апр. – дек. 1928);
IX. 39-41 (апр. – дек. 1929);
X. 42-44 (апр. – дек. 1930);
XI. 45-47 (апр. – дек. 1931);
XII. 48-50 (апр. – дек. 1932);
XIII. 51-53 (юли – дек. 1933);
XIV. 54-56 (ян. – дек. 1934);
XV. 57-66 (ян. – дек. 1935);
XVI. 67-76 (ян. – дек. 1936);
XVII. 77-86 (ян. – дек. 1937);
XXV. (ян. 1945 – 2009).
Месечно списание за религия, изкуство и наука. Безплатно приложение към „Църковен вестник”. Разглежда и въпроси, отнасящи се до историята на Българската православна църква.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 266; Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д.* ***Иванчев****. С., 1975, с. 223; Справка в НБКМ – 26 юни 2021.*

„ДУХОВНА НИВА”. Пловдив. Редактори: архимандрит Климент, протойерей Васил Г. Липчев, Ат. Джамбазов, Л. Лилов и Хр. Недялков.
I. 1-20 (1 ян. – 30 дек. 1933);
II. 1-16 (15 ян. – окт. 1934);
III. 1-20 (ян. – дек. 1935);
IV-X. по 10 броя годишно (ян. 1936 – дек. 1942);
XI. 1-8 (ян. – окт. 1943);
XII. 1-6 (ян. – юни 1944).
Източноправославно религиозно списание. Помества и сведения за различни секти и др.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 266.*

ДУХОВНА ОКОЛИЯ – църковна административно-териториална структура в пределите на една епархия. Възглавявява от архиерейски наместник.
Онлайн ресурс.

„ДУХОВНА ПРОБУДА”. Пловдив. Издател стопанин: Петко Беловеждов.
I. 1-20 (1 март 1906 – 15 февр. 1907);
II. 1-20 (5 март 1907 – 20 февр. 1908);
III. 1-20 (20 дек. 1908 – 5 дек. 1909);
IV. 1-20 (5 ян. – 5 дек. 1910).
Религиозно обществено списание. Пропагандира християнския социализъм, проповядван от Григорий Петров. Посрещнато враждебно от Българската православна църква.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 226.*

„ДУХОВНА ПРОБУДА”. Свищов. Издание на Православното братство „Св. Цар Борис”. Уредник: свещеник Иван Шивачев.
I. 1-10 (15 май 1931 – 10 февр. 1932);
II. 1-4 (30 апр. – 30 юли 1932).
Източноправославно религиозно списание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ „СВ. ЙОАН РИЛСКИ” – *вж Софийска духовна семинария*

ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ” – Пловдив – *вж Пловдивска духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий”*

ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ В ЦАРИГРАД – *вж Цариградска българска духовна семинария*

ДУХОВНИ БЕСЕДИ – През изминалите 40 години изнасяни главно от ставрофорен иконом Иван Касабов – доскорошен предстоятел на храма. С влошаване на здравословното му състояние тези беседи от няколко години затихват и спират. Сегашното църковно настоятелство с председател протойерей Стилиян Табаков решава да възобнови тази традиция в храма. Идеята на настоятелството е беседите да се изнасят от различни духовници и богослови всеки понеделник, от 18.00 ч. За пръв лектор е поканен зам.-деканът на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" – доц. д-р Павел Павлов. Беседите се провеждат в храма.
Онлайн ресурс.

ДУХОВНИ ДАРОВЕ (дарове на Св. Дух) – Сред споменатите в *Новия Завет* са Апостолството, Пророчестването, Благовестителството, Пастирството, Учителството, Изцелителството, Мъдростта, Дарбата на езиците и т.н. Всички тези и други дарове са признати от Православната църква, като нуждата от тях се променя според епохата и условията, в които живее Църквата. Даровете на Св. Дух са най-ясно изявени в Богослужебния и Тайнствен живот на Църквата.
Онлайн ресурс.

„ДУХОВНИ КНИЖИЦИ". Търново. Издава Епархийското свещеническо братство „Евтимий Патриарх Търновски" под прекия надзор на митрополит Йосиф.
I. 1-12 (март 1915 – февр. 1916).
Източноправославно религиозно списание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

„ДУХОВНИ КНИЖКИ ЗА ПОУЧЕНИЕ НА ВСЯК ХРИСТИЯНИН". Болград. Урежда: Р. И. Блъсков. Нравственопоучително и религиозно списание. Съдържа религиозни слова и поучения, разкази, стихотворения и др.
I. 1-8 (март 1864 – окт. 1865);
II. 1-12 (1 септ. 1866 – юли 1868).
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267; Една книжовна стогодишнина. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1964.*

ДУХОВНИ (ПРАВОСЛАВНИ) УЧИЛИЩА – за подготовка на свещеници. Водят началото си от края на IX и началото на X в., когато се създават първите религиозно-просветни центрове в Преслав и Охрид. Предназначени не само за деца, но и за възрастни. До края на XIV в. възникват в много краища на България. В тях се преподават елементарни познания по четене и писане. По-високо образование дават манастирските училища. Някои от манастирските училища подготвят младежи за монаси, други се превръщат в книжовни школи. И едните, и другите продължават своето съществуване и дейност не само през Средните векове, но и след падането на България под османска власт – епохата на Възраждането. След Освобождението с разрастване на просветното дело, ролята на тези училища намалява значително и се ограничава само в подготовката на духовни лица – свещеници и монаси.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 5. С., 2012, с. 1888-1889.

„ДУХОВНИ РЕЧИ". София. Стопанин-издател: З. Д. Видолов.
I. 1-12 (1 юли – 15 дек. 1916);
II. 13-36 (15 ян. – 25 дек. 1917);
III. 37-60 (1 ян. – 15 дек. 1918).
Протестантско-баптистко списание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

ДУХОВНИК – свещеник, извършващ Св. *Тайнство Покаяние*, приемайки *Изповедта*. Задължен да пази тайната на Изповедта под страх от лишение от духовен сан.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 418-420.

„ДУХОВНО ВЪЗРАЖДАНЕ" – Враца. Редактор: иеромонах Николай.
I. 1-6 (1 май – 1 дек. 1937);
II-VI по 10 книжки годишно (1 ян. 1938 – ян. 1942);
VII. 1-10 (ян. 1943 – ян. 1944).
Списание за духовна просвета.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

„ДУХОВНО-ОБЩИНСКИ ПРЕГЛЕД". София. Редактор: йеромонах д-р Антон Шивачев.
I. 1-10 (апр. 1917 – ян. 1918);
II. 1-10 (февр. 1918 – ян. 1919).
Религиозно нравствено и обществено списание. Помества статии с религиозен характер, разкази, очерци и др.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

„ДУХОВНО СЛОВО". Казанлък. Редактор: С. П. Стефанов.
I.1-2 (ян. – февр. 1905);
II. 1-10. (1 апр. 1921 – март 1922);
III. 1-8 (апр. 1922 – ян. 1923);
IV. 1-10 (апр. 1923 – 1925);
V-IX. По 10 книжки годишно (ян. 1929 – дек. 1933);
X. 1-9 (ян. – ноември 1934);
XI-XVIII. По 10 книжки годишно (ян. 1935 – дек. 1942).
Протестантско религиозно списание.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

„ДУХОВНО СЛОВО". Търново. Редактор-издател: протойерей Йордан Стойков.
I. 1-6 (ян. – дек. 1922).
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 267.*

ДУХОВНО УЧИЛИЩЕ В РИЛСКИЯ МАНАСТИР – открито (1851). Цел – подготовка на бъдещи клирици на Българската църква. Закрито (1868). Отново открито (1874). Просъществувало до появата на Самоковското богословско училище (1874).
Лит.: Висше богословско училище. // Църковен вестник, N 7 и 8, 16 апр. 1921.

ДУЧЕВ, Силвестър Тодоров – *вж Силвестър Тодоров Дучев*

ДУШКО ГРАМАТИК (XVII в.) – средновековен книжовник от Ловешко. Запазен от него един требник от 1686, съхраняван в Рилския манастир. В приписката към ръкописа се съдържат сведения за мястото на написването му, за Ловчанския владика Йоаникий и пр.
Лит.: ***Станимиров****, С. Из черковната история на гр. Ловеч. // Ловеч и Ловчанско. Т. 2. С., 1930, с. 17;* ***Райков****, Б., Хр.* ***Кодов*** *и Б.* ***Христова****. Славянски ръкописи в Рилския манастир. С., 1986, с. 78.*

ДЪЛГОДРЕЕВ, Георги (1846-1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в махала Дългодреите (дн. с. Столът), Севлиевско, дн. Габровска обл. Учи в с. Ново село, Севлиевско и гр. Севлиево. Ръкоположен за свещеник (1872). Заклева членовете на възобновения революционен комитет в Севлиево. Участва и в подготовката на Априлското въстание. Загива по време на въстанието в Новоселския манастир.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 231.

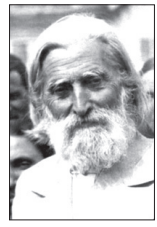
Петър Дънов (фотопортрет)

ДЪНОВ, Петър Константинов (прозвище: „Учителя" или Беинса Дуно) (11.VII.1864 – 27.XII.1944) – философ, основател на религиозно-философско учение, наричано дъновизъм. Роден в село Николаевка, Варненско, в семейство на свещеник. Завършва петокласна мъжка гимназия във Варна и американско методистко училище в Свищов, в което попада под влияние на протестантството. Учител в с. Хотанца, Русенско (1887-1888). Продължава образованието си в Методистката теологическа семинария Дрю в гр. Медисън, щата Ню Джърси и Теологическия факултет на Бостънския университет (САЩ). Една година посещава занятията и в Медицинския факултет на Бостънския университет. Получава сертификат, който му дава право да практикува медицина. Завръща се в България (1895), установява се във Варна и отказва предлаганата му длъжност на методистки проповедник. Със съмишленици във Варна учредява „Общество за повдигание религиозния дух на българский народ" (1897) и застава в центъра на духовно общество, което по-късно прераства в „Синархическа верига" (1906) и обществото „Всемирно бяло братство" (1918). Пътува из България (1901-1912), изнасяйки сказки и прави френологични изследвания на избрани представители от българския народ. Изнася публични проповеди под форма на беседи, в които централно място заема фигурата на Христос, схващан като историческа, космична и метафизична личност. През 1912 работи върху *Библията* и съставя „Завета на цветните лъчи на светлината" (1912), който излиза от печат през септ. с.г. Произнася в София първата официално стенографирана неделна беседа „Ето Човека" (16 март 1914), с която слага начало на сериите „Сила и живот". В тях излага основните принципи на своето учение, което нарича „Новото учение на Всемирното бяло братство". Открива в София цикъл от специални лекции пред омъжени жени (1917-1932). По време на Първата световна война правителството на Васил Радославов го интернира във Варна, тъй като разколебавал духа на войниците на фронта. След края на войната броят на последователите му из цялата страна бързо нараства и до 30-те г. достига ок. 40 000 души. Открива в София езотерична школа, която нарича Школа на Всемирното бяло братство (24 февр. 1922). Състои се от два класа ученици. Лекциите пред тях изнася ежеседмично 22 години (до дек. 1944). През 1927 създава край София селището Изгрева (дн. квартал „Изгрев" в София), в което събира свои слушатели, последователи и ученици, за да центрира работата на езотеричната школа. От 19 авг. 1927 изнася поредица от беседи, обединени в цикъла „Пътят на ученика". През лятото на 1929 за първи път извежда своите последователи и ученици на лагер край Седемте рилски езера. На 21 септ. 1930 открива ново течение на своите проповеди, наречено Неделни утринни слова, които продължават до апр. 1944. От 1934 започва работа върху Паневритмията (цикъл от 28 упражнения), съставени от мелодия, текст и пластични движения. По-късно към нея добавя упражненията Слънчеви лъчи и Пентаграм. На 22 март 1939 записва послание към учениците си, озаглавено „Вечният завет на Духа". По време на въздушните бомбардировки над София (нач. на 1944) организира евакуирането на Изгрева в с. Мърчаево (на 24 км югозападно от София). Завръща се на Изгрева на 19 окт. 1944. На 20 дек. 1944 изнася пред Общия окултен клас беседата „Последно слово". Централна макро- и микрокосмична категория в дъновизма е Любовта, която функционира в различните аспекти на човешкото битие като стремеж – в емоционалната сфера, като чувство – в душата, като сила – в идейната сфера на Аз-а или ума, и като принцип – в духа. Основен космогоничен възглед е т.нар. Велико всемирно братство – организъм, съставен от еволюиралите човешки души – ложи на Великите посветени и техни ученици – и 9-те степени на йерархията от свръхсетивни същества (ангели, архангели, начала, власти, сили, господства, престоли, херувими и серафими). Върховен ръководител на Великото всемирно братство е Христос. Основни методи за духовна работа в Школата на Всемирното бяло братство са молитвени събрания, музикални и дихателни упражнения, четене на Словото на Учителя, посрещане на изгрева на слънцето, Венера, Сириус и други небесни обекти, планински екскурзии, живот в братски общности, годишни събори и други. Специални методи са Заветът на цветните лъчи на Светлината, работата с езотеричния символ Пентаграм и танцът Паневритмия. Всички методи се схващат като езотерични практики за преживяване на Христос посредством целостта на човешкото същество и специално чрез неговото етерно тяло. Дънов говори преди всичко за Божествената същност и изява на Христовото същество. Той определя Христос като Божествено космично същество, идващо от централното слънце на нашата Галактична система, което слънце нарича с името Алфиола. Според него, Христос е колективен дух, сбор от всички Синове Божии. Той утвърждава максимата: „Христос е Глава на Великото Всемирно Братство", като изтъква, че Христос е един и неделим, и представлява в макрокосмичен и психологичен план най-пълната изява на Любовта като принцип в Битието. Под термина „Велико Всемирно Братство" Дънов разбира организъм, съставен от еволюиралите човешки души и девет ангелски йерархии. Отхвърля категорично Второ физическо въплъщение на Христос. Защитава се срещу нападките на някои православни изследователи, които го набеждават, че се е самообявил за пророден Христос, като заявява: „Христос не съм. Но Христос е в мен. Ако бях Христос, за когото ме мислите, щях да управлявам целия свят; щом

не съм такъв човек, не съм и Христос. Христос не е на физическия свят". Създаденото от Дънов учение претендира да е християнско, но е в противоречие с *Никейския символ на Вярата*, който се приема от почти всички Християнски църкви (Католически, Православни и Протестантски). Поради тази причина се разглежда от повечето Християнски църкви като синкретично теософско учение или ерес. Българската православна църква не приема идеите на Петър Дънов, тъй като неговата езотерична доктрина се основава на принципите на причинно-следствената зависимост и закона за реинкарнация и карма с цел усъвършенстване и повдигане на човешката душа все по-близо до Христовото съвършенство – принципи, напълно противоречащи на Християнската доктрина. Обвързаността на учението на Петър Дънов с противоречащия на Християнските норми окултизъм е още една от причините Православната църква да го обяви за еретическо. На 7 юли 1922 архиерейски събор на Българската православна църква обявява Петър Дънов за самоотлъчил се от нея, а учението му – „за еретическо и опасно за вътрешния мир и обществения морал". Някои негови последователи също са отлъчени от Църквата. Главното обвинение срещу него е, че се идентифицира с Христос, въпреки недвусмисленото му изказване от 8 авг. 1920.

*Лит.: **Ласков**, Д. Т. **Петър Дънов** и неговото учение. С., 1921; **Православов**, Н. Дъновизмът от социално гледище. С., 1922; **Кавдански**, А. Църквата и **Дънов**. // Църковен вестник, N 40, 27 ноември 1926; **Михалчев**, Д. Против дъновизма като теософско учение. // Философски преглед, 1931; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 235-237; **Томов**, А. Религиозно-философски мироглед на **Петър Дънов**. В. Търново, 1992; **Нушев**, Цв. Писма на Учителя **Петър Дънов** до **д-р Георги Миркович** 1898-1902. С., 1998; **Димитров**, Ив. Велик българин ли е **Петър Дънов**? // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2007.*

ДЪНОВСКИ, Константин А. (20.VIII.1830 – 13.XI.1918) – църковен деец. Роден в Устово (дн. квартал на гр. Смолян). Баща на Петър *Дънов*. Учи в местното килийно училище, след което продължава образованието си в гръцки училища в Пловдив и Пазарджик. Учителства в Устово и Райково. От 1847 живее във Варна, където продължава учителската си професия. Ръкоположен за свещеник (1857) и служи като такъв в Николаевка и във Варна. Пръв председател на българската църковна община във Варна (1860-1868). Служи в църквата „Св. Архангел Михаил" – Варна (до 1878).

*Лит.: Икономи **Константин А. Дъновски.** // Църковен вестник, N 41, 30 ноември 1918; **Ников**, П. Икономи **Константин А. Дъновски**. // Духовна култура, 1920, N 1-2, с. 114-132; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 231; **Михайлов**, Д. Църковнонароден деец и водител (По случай 160 г. от рожд. на **свещ. Константин Дъновски**). // Църковен вестник, N 35, 1 окт. 1990.*

ДЪРЖИЛОВ, Константин (Държилович или Държоловец) (1798-1890) – обществен и книжовен деец. Роден в Държилово (българско село в Негушко). Учи в гръцко училище в Мелник. Взема участие в Негушкото въстание (1822). Поддържа връзки с Георги С. Раковски и сътрудници на неговия вестник „Дунавски лебед" (Белград, 1861). Поддържа кореспонденция и със Стефан *Веркович.* Председател на Солунската българска община (от 1865). Умира в Солун.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 231.

ДЮВЕРНОА, Александър Лвович (1839-1886) – руски филолог-славист. Ръководител на катедрата по славянски езици в Московския университет. Доцент по сравнителна граматика на славянските езици. Автор на студията „О годе изобретения славянских письмен*"* (1862), в която се обявява против становището на А. Ф. Гилфердинг, че 1855 била рождена дата на славянската писменост. На 6 апр. 1885 произнася реч в Московския университет по случай 1000 г. от смъртта на Св. Методий, издадена в отделна книга под заглавие: „Баленный Мефодий, первоучитель славянский" (Москва, 1894).

*Лит.: **Топоров**, В. Н. **Дювернoа, Александр Лвович**. // Славяноведение в дореволюционной России. Москва, 1979: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 151-153.*

ДЮКАНЖОВ СПИСЪК (средата на XII в.) – списък на български архиепископи. Открит от френския историк Шарл Дюканж (1880), откъдето е наречен и на неговото име. На практика обхваща представителите на Охридската архиепископия. Важен източник не само за църковната, но и за гражданската история на България.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. Фототип. изд. С., 1970, с. 564-569; **Божилов**, Ив. Българската архиепископия XI-XII век. Списъкът на българските архиепископи. С., 2011.*

ДЮЛГЕРОВ, Димитър Витанов (1890 – 18.IV.1966) – богослов. Роден в София. Завършва Софийската духовна семинария (1911) и Московската духовна академия (1915). Специализира в Рим (1926) и Виена (1927). Учител в Софийската духовна семинария. Редовен професор и титуляр на катедрата по догматическо богословие (1934). Редактор на „Църковен вестник" (1931-1934). Автор на „Римският папа пред съда на Свещеното писание и църковната история" (С., 1924), „Рим и светите братя Кирил и Методий" (С., 1934), „Петдесетници в България" (С., 1959).

*Лит.: **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; **Знеполски епископ Йосиф**. Вместо надгробно слово. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966; **Коев**, Т. In memoriam. (Десет години от смъртта на **проф. д-р Димитър Дюлгеров**). // Църковен вестник, N 21 апр. 1976; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 360, 463, 464, 530.*

ДЯДО ДОБРИ (20.VII.1914 – 13.II.2018) – дарител. Роден в с. Байлово, Софийска обл. Ок. 2000 г. решава да дари всичките си имоти на църквата. Живее много скромно, в малка пристройка към църквата „Св. Св. Кирил и Методий" в родното си село. От това време датира и неговата мисия за събиране на средства за реставриране на Християнски църкви и храмове в цяла България. Макар че живее изключително бедно, през живота си е дарил над 80 000 лв., събрани от лични средства и от средства, предоставени му от щедри хора. През 2005 дарява 10 000 лв. за църквата „Св. Св. Кирил и Методий" в с. Байлово. През 2007 дарява 25 000 лв. за реставрация на Елешнишкия манастир и църквата на с. Горно Камарци. През 2008 дарява средства за ремонт на една от църквите в гр. Калофер. През 2009 дарява 35 700 лв. на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" – най-голямото дарение от частно лице в над 100-годишната история на храма. Почти всеки ден ходи пеша или с автобус до София и пред вратите на храм-паметника „Св. Александър Невски" или църквата „Св. Седмочисленици" събира в пластмасова чаша пари, които след това дарява до стотинка. Умира в Кремиковския манастир, където е отседнал през последните си години.

Онлайн ресурс.

Дядо Добри (фотопортрет)

ДЯДО КОЛЕДА (също дядо Мраз), – свързва се с носенето на подаръци на Рождество Христово. Представян е като закръглен старец с дълга бяла брада, облечен в червено и бяло. Според легендата живее на Северния полюс или в Лапландия заедно с елфи или джуджета, които му помагат за изработването на подаръците за децата. Лети с вълшебна шейна, карана от елени, и носи подаръци на послушните деца. Еленете са: Дашер, Дансер, Прансер, Виксен, Комет, Кюпид, Донер, Блитцен и Рудолф. В различните страни носи различни имена: Санта Клаус, Пер Ноел, Баббо Натале, Агеус Василис и пр.
Онлайн ресурс.

ДЯДО МРАЗ – *вж Дядо Коледа*

ДЯК – наименование на средновековен книжовник; не е духовно лице.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 506.

ДЯК АНДРЕЙ – *вж Андрей, дяк.*

ДЯКОВ, Апостол Бояджиев (1835-1907) – просветен и църковен деец. Роден в Айтос. Получава начално образование. Учител в града (1869-1877). Ръкоположен за свещеник (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232.

ДЯКОН – свещенослужител от първата, най-ниската йерархическа степен в Църквата. Поставя се „ако са безпорочни" (1 Тим. 3:13) чрез ръкополагане (хиротония), но сам не може да ръкополага и не може да извършва Богослужения самостоятелно. В апостолските времена дяконите са прислужвали на църковните трапези, а по-късно са започнали да прислужват и при Богослужението. Днес дяконът е помощник на архиерея и свещеника в богослужението. Дяконите монаси се наричат *йеродякони*, т.е. *свещенодякони*. Проявилите усърдие в службата и живота си йеродякони биват отличавани със званието протодякони, т.е. първи или старши дякони, а йеродяконите получават отличие архидякони, т.е. началници на дяконите.
Лит.: ***Спасова****, Т. Църковната йерархия. // Църковен вестник, N 19, 2-15 дек. 1997.*

ДЯКОН ЕВСТАТИЙ – *вж Шкорнов Георги*

Дякон Игнатий (Васил Левски) / Неизвестен автор (картина)

ДЯКОН ИГНАТИЙ – духовното име на Васил Левски. От 1852 е послушник при вуйчо си – архимандрит Василий, таксидиот на Хилендарския манастир в Карлово и Стара Загора, който обещава да го изучи. Живее в местния метох и обикаля с вуйчо си за събиране на таксите, учи църковно пеене при Райно Попович и Богослужение, пее в местния църковен хор (1852-1854). През 1855 заедно с вуйчо си напуска Карлово и отиват в Стара Загора. Там учи две години в класното училище (1855-1856), същевременно пее в църковния хор, ръководен от учителя Атанас Иванов. През 1856-1857 по настояване на вуйчо си прекъсва обучението в класното училище и изкарва едногодишен курс за подготовка на свещеници в Пловдивското класно епархийско училище „Св. Св. Кирил и Методий" (основано е от Найден Геров през 1850). От това време са неговите записки „В[ъ]ведение на обличителното богословие", които днес са най-ранният запазен ръкопис от Левски. През лятото на 1858 г. се завръща в Карлово заедно с вуйчо си, който му поставя условие да се покалугери, за да бъде изпратен в Русия да се учи. Според спомените на неговия братовчед Васил Караиванов нито Левски, нито вуйчо му са споменавали за обучение в Русия, а за първи път това се появява в книгата на Стоян Заимов. На 7 дек. 1858 приема монашество и е ръкоположен за такъв с името Игнатий в Сопотския манастир „Свети Спас". През следващата 1859 Пловдивският митрополит *Паисий* го ръкополага за йеродякон в църквата „Света Богородица" в Карлово. Служи в църквата и при вуйчо си до края на 1861, когато взема решение да се посвети на революционната борба.

Лит.: ***Кацев-Бурски****, Д.* ***Дякон Игнатий Васил Иванов Левски****. С., 1924;* ***Кръстев****, Ст.* ***Васил Левски – Дяконът****. // Църковен вестник, N 7-8, 23 февр. 1946;* ***Орманджиев****, Ив.* ***Бог*** *в революционното дело на* ***Левски****. // Църковен вестник, N 9, 27 февр. 1958; N 7-8, 15 февр. 1947;* ***Шивачев****, Ив. Религиозната вяра на* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 9, 21 февр. 1957;* ***Енев****, Ив. Духовни съмишленици на* ***Левски****. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1967;* ***Кацарски****, Н. Приносът на българския свещеник в революционното дело на* ***Васил Левски****. По случай 130 години от рождението на Апостола. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1967;* ***Петев****, И. Последната изповед на* ***дякон Игнатия****. // Духовна култура, 1976, N 8, с. 23-32;* ***Панчовски****, Ив. Апостолът на свободата* ***Дяконът*** *–* ***Васил Левски****. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с.75-104;* ***Унджиев****, Ив.* ***Васил Левски*** *и религията. // Атеистична трибуна, 1977, N 2, с. 66-72;* ***Архимандрит Гораздо****.* ***Йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски*** *и негови сътрудници – духовни лица. // Духовна култура, 1981, N 12, с. 1-11.* ***Петев****, И. Учителските години на* ***йеродякон Игнатий*** *–* ***Левски*** *и отношението му към децата. // Духовна култура, 1981, N 3, с. 24-31;* ***Киров****, Д. Той се посвети да служи на народната свобода. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1990;* ***Ставрофорен иконом Калев****, Д. Една от необичайно смелите постъпки на апостола* ***Левски****. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1990;* ***Максим, Патриарх български****. Велик син на България. // Църковен вестник, N 10, 8 март 1990;* ***Петев****, Ив. Малко известен момент от живота на* ***йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1991;* ***Гръмодолски****, Б.* ***Йеродякон Васил Левски*** *– светлината на България. // Църковен вестник, N 32, 20 септ.1991;* ***Петев****, Ив. Религиозността на* ***йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 8, 21 февр.1992, N 9, 28 февр.1992;* ***Бакърджиев****, Вл.* ***Йеродякон Игнатий (Васил Левски)****. Канонически аспекти на положението му в Църквата. // Църковен вестник, N 10, 6 март 1992;* ***Темелски****, Хр. Защо* ***Васил Левски*** *при замонашването си приел името* ***Игнатий****. // Литературен форум, N 37, 24-30 дек. 1998; За* ***Левски****, светостта и „българския* ***Христос****". // Църковен вестник, N 5,1-15 март 2004;* ***Доростолски митрополит Иларион****. Без свобода няма живот.* ***Йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2007;* ***Тошев****, К.* ***Йеродякон Игнатий****. Живот в служение на* ***Бога****. // Църковен вестник, N 3,1-15 февр. 2007;* ***Темелски****, Хр. Към въпроса за замонашването на Апостола на свободата* ***Васил Левски*** *и защо приел духовното име* ***Игнатий****. // Духовна култура, 2008, N 5-12, с. 85-95;* ***Георгиева****, Е., Хр.* ***Темелски****. Сведения за богослужебните одежди на* ***йеродякон Игнатий (Васил Левски)****. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2008; За замонашването на* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 23, 16-31 дек. 2008.*

Per aspera ad astra!

ДЯКОНИСА – 1) В Православната църква наименование на девойка или вдовица, която след приемане на посвещение имала определени църковни задължения без да взема участие в извършването на Светите Тайнства. Дяконисите следели съблюдаването на религиозните обреди, помагали при Кръщението на жени и ръководели раздаването на милостиня и грижата за болните. Предшественици на дяконисите били т.нар. вдовици-служителки, споменати в посланията на Св. ап. *Павел*. От съчиненията на църковните писатели от I-III в. се вижда, че дяконисите не били допускани до презвитерско служене. С разпространението на монашеството чинът на дяконисите в Източната църква постепенно изчезнал ; 2) В протестантските страни в Западна Европа от 1836 дякониси са наричани сестрински общини за оказване на милосърдие.

Онлайн ресурс.

ДЯЛЕВ, Борис (-1944) – църковен деец. Свещеник в гр. Батак. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 29.

ДЯНКОВ, Александър (23.XII.1902 – след 1952) – църковен деец. Роден в Плевен. Завършва Духовната семинария в София (1922), след което служи във Врачанската митрополия. Ръкоположен за свещеник (1927) и изпратен в гр. Браила. В Румъния учи в Консерваторията и Художествената академия. Енорийски свещеник в Бяла Слатина (1936-1944). Основава Християнско братство и Църковен хор. След 9 септ. 1944 осъден от Народния съд на доживотен затвор. Пуснат на свобода (1952) и заточен в с. Стожер, където умира.

*Лит.: **Иванов**, А. Един скръбен ден в Бяла Слатина. // Църковен вестник, N 38, 30 окт. 1965; **Николов**, М. Белослатинският пастир. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2003.*

ДЯНКОВ, Алекси Андреев – църковен деец. Роден в Свищов. Учи при *Неофит Бозвели*. Свещеник в града (50-те – 70-те г. на XIX в.) Член на смесения каазалийски съвет. Спомоществовател на съч. с автор Юрий Венелин „Критически издиряния за историята българска", превел Ботьо Петков.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232.

ДЯНКОВ, Стоян – църковен деец. Свещеник в Габрово (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232.

ДЯНКОВ, Христо – църковен деец. Роден в с. Тъжа, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Свещеник в селото (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232.

Е

Евангелие от Йоан (факсимиле)

ЕВАНГЕЛИЕ – наименование на четири библейски книги от *Новия Завет*, в които се съдържат разкази за живота и учението на *Иисус Христос* – Неговото раждане, земен живот, дейност, кръстна смърт, Възкресението и Възнесението Му. В по-широк смисъл на думата под „евангелие" се разбира и целият *Нов Завет*. Времето на съставянето на евангелията се отнася към втората половина на 1 в. след Хр. Авторството им е спорно, като традиционно се приписва на Апостолите Матей, Марк, Лука и Йоан, известни и като „четиримата евангелисти". Четирите евангелия се допълват взаимно и разясняват житието на Иисус Христос. Първите три са наречени „синоптични", т.е. епизодите от живота на Спасителя до кръстната му смърт са написани в същата последователност (макар и с някои прескачания), докато Евангелието на Йоан е напълно различно произведение в стилово отношение. Освен четирите канонични евангелия съществуват и около петдесет апокрифни евангелия, които не са включени в църковния канон. През IX в. евангелията са преведени от гръцки на старобългарски език. Най-старите запазени старобългарски преписи са Зографското евангелие и Мариинското евангелие. От периода на втория разцвет на българската книжнина през XIV в. следва да се спомена богато илюстрованото с цветни миниатюри Четвероевангелие на цар Иван-Александър и Видинско евангелие. В преносен смисъл думата „евангелие" се употребява като съчинение, което съдържа основните положения на някакво учение или като нещо, в което може да се вярва, което се приема за безспорна истина или като основен, най-висш смисъл.

Канонични евангелия: Евангелие от Матей, Евангелие от Марко, Евангелие от Лука, Евангелие от Йоан. Смятани от Църквата за боговдъхновени, написани по внушение на Светия Дух.

Апокрифни евангелия – непризнати от Църквата за боговдъхновени, т.е. канонически: Евангелие от египтяните, Евангелие от евреите, Евангелие от евионитите, Евангелие на Ева, Евангелие от Варава, Евангелие от Петър, Евангелие от Мария, Евангелие от Никодим, Евангелие от Филип, Тайно евангелие от Марко, Евангелие от Тома, Протоевангелие на Яков, Евангелие от Лъжематей, История на дърводелеца Йосиф, Евангелие от Юда.

*Лит.: Евангелия канонические и апокифические. Петроград, 1919; **Пандурски**, В. Паметници на изкуството в Църковния историко-археологически музей. С., 1977; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 282; **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 5-6; **Кондаков**, Ив. Светото евангелие. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995, N 7, 13-19 февр. 1995; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 585-683.*

ЕВАНГЕЛИЕ НА ПРОТОП ПАВЛА – ръкопис (1642 и 1870). Притежание на църквата „Свето Възнесение" – Враца. Обковката е сглобена от разновременни части от други евангелия.

*Лит.: **Акад. проф. д-р прот. Иван Гошев**. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 14-21.*

ЕВАНГЕЛИЗЪМ – доминиращо течение в протестантството по брой вярващи. Под това наименование са обединени множество Християнски вероизповедания от различни протестантски църкви, които имат следните общи черти: на първо място – отделят специално внимание на личното обръщане в Християнската вяра, следствие от личен избор, следствие от религиозен опит (преживяване на истинско покаяние, лична среща и лично приемане на Христос в сърцето и в живота), което включва основна промяна в начина на живот, според Библейските християнски принципи и ценности – „да последваш Христос"; на второ място – лична връзка с Бог, свързана с активното четене, размишление, изучаване и ежедневно практично прилагане и следване на *Библията*. В днешно време като „евангелски" се обособяват християните от всички протестантски течения (лутерани, презвитерианци, англикани, калвинисти, баптисти и дори малка част от католиците).

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 694-697.

ЕВАНГЕЛИСТИ – авторите на *Четирите Канонични Евангелия* (признати от Църквата още през първите векове за достоверни, и влизащи поради това в състава на *Новия Завет*): Св. апостол и мъченик *Матей*, Св. мъченик *Марко*, Св. апостол и мъченик *Лука* и Св. апостол *Йоан Богослов*. Въз основа на видението на Св. Йоан Богослов и на Св. пророк *Йезекиил* (Иез. 1:1-28, видение на тайнствената колесница, която Св. пророк видял при река Ховар, и която се състояла от четири същества, напомнящи с вида си човек, лъв, телец и орел), от V в. насам Четиримата Евангелисти са изобразявани символично като човек или ангел (Ев. Матей), лъв (Ев. Марко), телец (Ев. Лука) и орел (Ев. Иоан). Символите имат и своето значение според спецификата на евангелския разказ: Ев. Матей е наречен човек, защото учи за човешката природа на Христа и неговото евангелие започва с родословието на Христа; Ев. Марк е наречен лъв, защото ни уведомява за царското достойнство на Христа и разказът му започва с „Гласът на викащия в пустинята" (Св. *Йоан Предтеча*, живял в пустинята, която е жилище на лъвовете); Ев. Лука е наречен телец, защото засяга жертвата на Христа и Евангелието започва със сцена в храма Господен (жертвоприношението на свещеник *Захария*); Ев. Йоан е наречен орел, защото взорът му е насочен далеч в Небесните тайни и започва повествованието си с пролог – поема за *Словото*, което стана плът. Така, според специфичния си подход и почерк, можем да наречем Ев. Матей – проповедник, Ев. Марк – летописец, Ев. Лука – историк, Ев. Йоан – богослов.

*Лит.: **Въжаров**, А. На какво могат да ни научат евангелистите. // Църковен вестник, N 16, 22 апр. 1993; Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 699-703.*

ЕВАНГЕЛСКА МЕТОДИСТКА ЕПИСКОПАЛНА ЦЪРКВА В БЪЛГАРИЯ – методистка църква в България. Води началото си от първите методистки мисии в България, установили се в Русе, Търново и Шумен (1857). През следващите години методистки мисионери организират първия новобългарски превод на *Библията* и участват активно в работата на *Робърт колеж.* Църквата членува в организацията Обединени евангелски църкви.

Онлайн ресурс.

ЕВАНГЕЛСКА СЪБОРНА ЦЪРКВА – АСЕНОВГРАД – инициатори за създаването ѝ: Атанас Т. Игнатов, Димитър Т. Райчов и Стою Хр. Сендов. На 22 окт. 1889 те отиват пеш до Пловдив, където присъстват на неделна служба в църквата на Сахат тепе. Те са окрилени и същата вечер записват на първата страница на *Библията* на Стою Сендов, че „истината и правото почитане на Божията воля… са евангелските църкви" (22 окт. 1889). Девет години по-късно (през 1898) е избрано и първото ръководство на Църквата. През 1906 Обществото избира пастир Ив. Цаков. А през 1910, по покана на обществото в града, се провежда годишната конференция (събор) на Източните Евангелски църкви. На този събор Обществото е било обявено официално за Църква с 21 редовни членове. По здравословни причини пастор Цаков напуска Църквата (1911). Следва периодът на войните и на следвоенните несгоди. Амвонът се заема от няколко по-дейни църковни членове, като биват канени и пастири отвън. През 1929 е избран вторият редовен пастир, Лука Мирчев, но след една година той напуска. Макар и без пастир църквата преживява период на възход. Учредява се Младежко дружество, организират се социални вечери, посещават се някои евангелски общества в околността (с. Козаново и др.). През 1937 за пастир е избран Крум Стоянов, завършил богословие в САЩ. Той служи само около една година, след което се връща в Америка. След заминаването на Кр. Стоянов, по инициатива на младежкото дружество при църквата, е поканен младият тогава, току що завършил в Швейцария, п-р Симеон Илиев. Той служи до 1949, когато е арестуван и съден по т.нар. пастирски процеси. През неговото пастиране църквата преживява нов възход. Той успява да обедини няколко други евангелски общества и Църквата се разраства. През този период, въпреки тежките следвоенни години, е построена и новата църковна сграда. Пак тогава в Асеновград е седалището на Женския мисионерски съюз при Южните евангелски църкви. След п-р С. Илиев и десетина години самообслужване на Църквата на амвона се качва за около две години п-р Константин Бозовайски (1959-1961). След него амвонът се заема от п-р Георги Сивриев, който служи до смъртта си (1976). През този период Църквата се разраства и печели авторитет в града поради богатата духовна култура на п-р Сивриев. Следващият пастир е Павел Иванов (1979-1984). След напускането му, Църквата преживява сътресения поради опитите на атеистичната власт да се меси в живота на Църквите чрез П. Иванов. Следват за кратко време – пастирите Руско Кабакчиев, Асен Пейчев и проповедникът Георги Янев. От 1992 титулярен пастир е Никола Райчев, за известно време подпомаган от п-р Руско Кабакчиев.

Лит.: История на Евангелската Църква в Асеновград. Пловдив, 1999.

Per aspera ad astra!

ЕВАНГЕЛСКИ ЦЪРКВИ В БЪЛГАРИЯ – представляват сбор от разни доминации, пръснати из цялата страна. Възглавяват се от регионален представител, одобрен и назначаван от Министерството на външните работи и на изповеданията.

Лит.: Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991: Докум. сб. С., 2017, с. 78.

ЕВГЕНИЙ (светско име: Мишайков) – църковен деец, архимандрит. Племенник на Пловдивския митрополит *Панарет*. Завършва Богословското училище на остров Халки (нач. на 60-те г. на XIX в.). Протосингел на Пловдивската митрополия (1866-1868). Митрополитски наместник във Видин (1869). Оттегля се в Зографския манастир (1871), където остава до смъртта си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 472.*

ЕВГЕНИЙ БОСИЛКОВ – *вж Босилков, Евгений*

ЕВГЕНИЙ БЪЛГАРИН (-1806) – църковен деец. Роден в българско семейство на остров Керкира. Автор на църковно-философски трудове. Директор на Аониата (училище в Света гора), след което е преподавател в Солун и Цариград. Специализира в Германия и Русия. Назначен от императрица Екатерина II за библиотекар в Академията на науките, а Руският Св. Синод го издига в архиепископски сан.

Лит.: ***Евгений*** *български. // Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997.*

ЕВГЕНИЙ РИЛСКИ (светско име: неизвестно) – духовник и просветен деец. Роден е в гр. Калофер. Учи в Самоковската духовна семинария и в Пловдивската областна гимназия. Приема монашество. Учител в Солун (1882-1883). Председател на Демирхисарската българска община. На 12 май 1903 под строг конвой е изпратен в затвора в гр. Серес. По-късно е избран за първи екзархийски наместник в гр. Драма, оглавявайки Драмската българска община. Дарител за алманаха „Славянски календар" и управляващ Серската българска община (1913). Игумен е на Рилския манастир (1914-1917).

Лит.: ***Иванов****, Й.* ***Св. Иван Рилски*** *и неговият манастир. С., 1917, с. 92;* ***Кочов****, Апостол. Църковно-училищните борби в Драмско. // Македонски преглед, 1929, N 2, с. 99;* ***Кандиларов****, Георги Ст. Българските гимназии и основни училища в Солун: По случай на 50-год. на солунските български гимназии. С., 1930, с. 81;* ***Кирил, Патриарх Български****. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 113.*

ЕВДОКИЯ (светско име: Рада Казалийска) (8.VII.1821 – 17.XII.1907) – монахиня и учителка. Родена в с. Райково (дн. квартал на гр. Смолян). Учи в Карлово при Райно Попович и в Калофер при Ботьо Петков. След завръщането си става първата учителка в Средните Родопи.

Лит.: ***Попов****, Г.* ***Монахиня Евдокия*** *– първата българска учителка в Родопите. // Църковен вестник, N 18, 11 юни 1987.*

ЕВЛАМПИЯ СТОЕВА ВЕКИЛОВА (родена Парашкева) (1834-1908) – монахиня. Родена в Копривщица. Животът ѝ е свързан с просветата и националното пробуждане. Учи в местното класно училище при Найден Геров. После заминава за Сопот и става монахиня в девическия манастир. Учителства в продължение на 30 г. в Копривщица, Враца, Русе, Силистра, след което се завръща в родния си град, за да поеме издръжката на семейството след смъртта на бащата. Води обучението по взаимната метода и по буквара на Христо Г. Данов, пригоден за този начин на обучение. Има лични познанства и контакти с Васил Левски, Любен Каравелов, Тодор Каблешков, както и с други български революционери. Извънредно смела, крие и пренася тайно – до различни краища на България, много предмети, материали и писма, свързани с подготовката на въстанието.

Лит.: ***Каблешкова****, Р. Сто видни копривщенци. 2014, с. 56.*

ЕВЛОГИЙ (светско име: Спиро Светиев или Светиов; среща се и Цветиов) (1878 – 18.VI.1913) – духовник. Роден в гр. Битоля (Вардарска Македония). Завършва V клас на Солунската българска мъжка гимназия. Учи в Цариградската духовна семинария, следва богословие в Черновиц. Възведен в архимандритски чин (1912) и назначен за управляващ Солунската епархия на Българската екзархия. По време на Балканската война 1912-1913 изпраща сведения до Христофор Хасапчиев и Щаба на Действащата армия за издевателства на гръцките власти над българското население в Македония. След избухването на Междусъюзническата война 1913, е арестуван и качен на кораба „Екатерини", на борда на който гръцки националисти се гаврят с него и му нанасят побой. Впоследствие е мушкан с щикове и изхвърлен в Бяло море, между Пирея и Волос.

Лит.: ***Архимандрит Евлоги****. // Пирин. Македоно-одрински лист, N 6, 18 ноември 1923;* ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 97.*

Евлогий Сливенски (фотопортрет)

ЕВЛОГИЙ (светско име: Спиридон Попантонов Георгиев) (3.III.1880 – 5.IV.1947) – висш духовник. Роден в гр. Враца. Завършва Духовната семинария в София. През 1916 завършва и Православния богословски факултет при Държавния университет в гр. Черновиц, Австро-Унгария (1916). Ръкоположен в йеромонашески сан (1919). През това време е чиновник в канцеларията на Св. Синод, учител в свещеническото училище в Бачковския манастир. След завършване на университета е учител-възпитател в Пловдивската духовна семинария. От 1 септ. 1917 до 14 септ. 1930 е проповедник, секретар и протосингел във Врачанската митрополия. Като ректор на Пловдивската духовна семинария е ръкоположен в епископски сан с титлата „Смоленски" (13 дек. 1931). От авг. 1936 е ректор на Софийската духовна семинария. На 1 ян. 1939 е назначен за викарий на Сливенския митрополит Иларион, а на 17 юни с.г. е избран за Сливенски митрополит. Автор на: И на земли мир... (Сливен, 1941); Рождество Христово: Реч на празника (Сливен, 1942); Програма за църковно-енорийската дейност и живо пастирство (Сливен, 1942). Почива в Сливен.

*Лит.: **Гяуров**, Хр. Ръкоположението на **Смоленския епископ Евлогий**. // Църковен вестник, N 45, 19 дек. 1931; **Ибришимов**, Г. Новият сливенски митрополит [: **Евлогий**]. // Църковен вестник, N 28, 7 юли 1939; **Ибришимов**, Г. Встъпване на **Сливенския митрополит Евлогий** в епархията. // Църковен вестник, N 31, 28 юли 1939; **Гяуров**, Хр. **Сливенският митрополит Евлогий**. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 947; **Смоленски епископ Тихон**. Спомен за **Сливенския митрополит Евлоги** (1947-1977). // Църковен вестник, N 23, 1 авг. 1977; **Цацов**, Б. 115 години от рождението на **Сливенския митрополит Евлогий**. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 443; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991: Докум. сб. С., 2017, с. 140.*

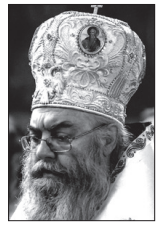
Евлогий Адрианополски (фотопортрет)

ЕВЛОГИЙ АДРИАНОПОЛСКИ (светско име: Божидар Стоянов Стамболджиев) (16.VI.1954 –) – висш духовник. Роден в София. Завършва Духовната академия в София (1979). Приема монашество в Рилския манастир (14 апр. 1979). Специализира в Московската духовна академия (1980-1982), където защитава кандидатска дисертация „Българската православна църква в руския църковен периодичен печат във II половина на XIX и началото на XX век: Обзор и анализ". От 1 ноември 1982 до 1 юни 1986 е Протосингел на Сливенската митрополия (1982-1986). Възведен в архимандритско достойнство (27 март 1983). Заместник-ректор и преподавател по литургика в Софийската духовна семинария на гара Черепиш и игумен на Черепишкия манастир (юни – дек. 1986). Протосингел на Доростоло-Червенската митрополия (1 дек. 1986 до края на ноември 1987), на Видинската митрополия (от 1 дек. 1987 до 1 юни 1989) и на Софийската митрополия (от 1 юни 1989 до кр. на юни 1990). Ректор на възстановената Пловдивска духовна семинария (1990-2005), която превръща в образцово учебно заведение. Влиза в конфликт с митрополитите за редовно изплащане на издръжката на Семинарията и за ненамеса в делата на учителския съвет. Хиротонисан в епископски сан (18 окт. 1998) с титлата „Адрианополски". Игумен на Рилския манастир (от 17 ноември 2005).

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 357.*

ЕВПРАКСИЯ – *вж Бенчева, Елена Тодорова*

Иван Евсеевич Евсеев (фотопортрет)

ЕВСЕЕВ, Иван Евсеевич (1868-1921) – руски филолог и богослов. Професор по руски и църковнославянски език и история на руската литература в Петербургската духовна академия. Занимава се с проблемите на старославянските преводи на *Библията*. Автор на най-значителното изследване на старобългарския книжовник Презвитер Козма.

*Лит.: **Логачев**, К. И. **Евсеев, Иван Евсеевич**. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 154.*

ЕВСТАТИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Перущица (от 1854).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232; Православная энциклопедия. Т. 17. Москва, 2008, с. 279-281.

ЕВСТАТИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Богородица" – Варна (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232.

ЕВСТАТИЙ – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Стрелча. Член на местния революционен комитет. След 1876 – свещеник в Батак.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 232.

ЕВСТАТИЙ ЗОГРАФСКИ – *вж Евстатий Пелагонийски*

Per aspera ad astra!

Евстатий Пелагонийски (фотопортрет)

ЕВСТАТИЙ ПЕЛАГОНИЙСКИ (светско име: Георги Димитракиев Кольов) (1832 – 9.XII.1888) – висш духовник. Роден в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово), Пазарджишка обл. Учи в Богословското училище на остров Халки, в Духовната семинария в Яш и в Киевската духовна семинария. Завършва медицина в Париж (1870). След завръщането си в Османската империя се установява в Зографския манастир, където отваря училище и болница. След провъзгласяването на Българската екзархия, през юли 1872, е извикан в Цариград и на 20 септ. 1872 е ръкоположен за митрополит на Пелагонийската епархия на Екзархията (която обхваща Прилепската, Битолската и Леринската каза със седалище в Битоля). Въпреки честите прошения от Битолската българска община и от другите български общини в епархията, че искат свой архиерей, Евстатий не получава берат от Високата порта и до 1874 е в османската столица. От Цариград той управлява дистанционно епархията, като поддържа постоянна връзка с Битолската община. Поради отсъствието на екзархийски архиерей от Битоля, въпреки настояванията на епархията, Екзархията няколко пъти отлага включването на Пелагонийската и Мъгленската епархия в предложенията си до правителството. От окт. 1874 е временно управляващ Нишавската епархия в Пирот. През Руско-турската война Евстатий Пелагонийски участва активно в съпротивата на пиротчани срещу установеното сръбско управление. Сръбските власти се опитват да го спечелят на своя страна, предлагайки му да стане глава на цялата Сръбска църква, ако подпише благодарствен адрес до княз Милан, в който се обявява, че населението на Нишавска епархия е сръбско и иска да остане под сръбска власт. Евстатий отговаря с категоричен отказ, като заявява, че паството му е от чисти българи и той е изпратен да ги управлява като такива. През февруари сръбските власти отново правят опит да накарат пиротчани да подпишат благодарствен адрес до княз Милан, но отново без успех. На 9 февр. е проведена антисръбска демонстрация и затова 48 души от българската община са арестувани, а на 11 февр. Евстатий Пелагонийски е интерниран. След застъпничество на руската администрация в България и изпращането от специален руски пратеник на ордена „Св. Анна" II степен – на интернирания, той е освободен. Екстрадиран от сръбските окупационни власти (юни 1878). През дек. 1878 *Екзарх Йосиф I* се опитва неуспешно да издейства от османските власти да позволят на Евстатий да замине като временно управляващ Охридската екзархийска епархия. Евстатий Пелагонийски участва в Учредителното събрание в Търново (1879), където защитава консервативни позиции и подписва адреса против залагането в Конституцията на безусловна свобода на печата и сдружаването. Защитава тезата, че не трябва да се насърчава емиграцията на българите от неосвободените краища, а новата държава трябва да се грижи за поддържането на тяхното национално съзнание. След участието си в Учредителното събрание е депутат и в Първото Велико народно събрание (1879). След това ръководи Самоковското екзархийско духовно училище. През 1883 се установява в Цариград. В нач. на 1884 Екзарх Йосиф I Български отново обмисля да го направи Охридски митрополит и се опитва да убеди представителите на Охридската българска община да го приемат. От 1885 ръководи Одринската българска епархия. Полага грижи за укрепване на българското църковно и учебно дело, подобрява отношенията с османските власти и вследствие на това – успява да отслаби гръцкото влияние. Руският консул в Одрин Г. Лешин обаче не е доволен от дейността на Евстатий в Одрин и иска от екзарха замяната му, тъй като в областта се усилили и униатството, и гърцизмът. Умира в Одрин и е погребан в българската църква „Св. Св. Константин и Елена" в града.

*Лит.: **Венев**, К. **Пиротски митрополит Евстатий Пелагонийски** и народната борба в поверената му епархия през втората половина на 1878 г. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 162-163; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 23; **Цацов**, Б. Ф. **Пелагонийски митрополит Евстатий**: 120 г. от блажената му кончина. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 475.*

ЕВСТАТИЙ ХИЛЕНДАРЕЦ (светско име: Русеков) – възрожденски църковен деец. Роден в Копривщица. Йеродякон в Хилендарския манастир. Завършва духовна семинария в Харков (1865). Учителства в Пловдив. Ръкоположен за свещеник в Одрин. Въздигнат в архимандритски сан (1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВСТАТИЙ ХИЛЕНДАРЕЦ – монах в Хилендарския манастир. Следва Духовна академия в С. Петербург. Завръща се в България (1860).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВСТАТИЙ ХИЛЕНДАРСКИ – монах и просветен деец. Приема монашество в Хилендарския манастир (1858). Учител в Русе (1867-1868) и Беброво (до ср. на 70-те г. на XIX в.). Сътрудничи на някои от възрожденските издания. Подарява на училището в гр. Елена 125 книги на руски и гръцки, предимно с религиозно съдържание (1869).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВСТРАТИЙ РИЛСКИ – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Каварна (1870-1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

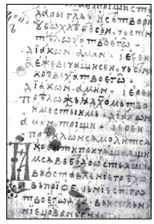

Фрагмент от Евтимиевия служебник (факсимиле)

ЕВТИМИЕВ СЛУЖЕБНИК – средновековен литературен паметник. Дело на Патриарх Евтимий Търновски. Съдържа много стари текстове, някои от които от Кирило-Методиевата епоха.

*Лит.: **Коцева**, Е. Евтимиев служебник. С., 1985.*

ЕВТИМИЙ – монах. Игумен на Рилския манастир (1702).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВТИМИЙ (-1890) – монах в гр. Сопот. Игумен на Гложенския манастир (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВТИМИЙ (светско име: Христо Тодоров Кръстев) (1848-1904) – духовник. Роден в Сопот в будно, но бедно, занаятчийско семейство. Учи в Киевската семинария. Поради липса на средства е принуден да прекъсне следването си и става учител в Болградската българска гимназия (1866), където остава да преподава две години. Учител в Пловдивското епархийско класно училище (1869-1870). По това време приема монашество. Към 1876 заминава отново в Киев, за да завърши образованието си. Тук го заварва и Освободителната война (1877-1878) с духовен сан архимандрит. В Киев посреща с приветствено слово княз Александър I Батенберг през 1879 на път за Петербург, който отива на посещение при император Александър II. Остава в Киев до завършване на образованието си (1884), след което се завръща в България и служи като игумен на Зографския манастир „Св. Георги" в Света Гора, когато тежко болен, отива в мъжкия манастир „Св. Спас" в родния Сопот, където умира и там е погребан.

Онлайн ресурс.

ЕВТИМИЙ (светско име: Богомил Пенчев Цанев) (26.X.1926 – 4.XII.1994) – църковен деец, архимандрит. Роден в с. Енчевци, Габровска обл. Завършва средно образование в гр. Трявна. Послушник в Преображенския манастир (1963-1964). Приема монашество (1964). Отива на послушание в Зографския манастир в Света гора (1969). Игумен на същия манастир (от 1976 в продължение на 18 г.).

*Лит.: Архимандрит **Евтимий** (светско име: Богомил Пенчев Цанев): Некролог. // Църковен вестник, N 49, 5-11 дек. 1994.*

ЕВТИМИЙ САПУНДЖИЕВ (светско име Лука Найденов Сапунджиев) (25.VII.1884 – 21.XI.1943) – богослов. Роден в Копривщица. Завършва Цариградската българска духовна семинария (1904). Приема монашество с.г. Завършва и Киевската духовна академия, с титла кандидат-магистър по богословие (1915). Преподавател в Цариградската и Софийската духовни семинарии, следва философия в Германия и Швейцария. Завършва образованието си като доктор по философия. Възведен в архимандритско достойнство (1917). Пръв преподавател по Християнска апологетика и религиозна философия, който има съществен принос за развитието на религиозната философия в България. Посвещава редица статии на различните значения на думата „Вяра", публикувани в сп. „Философски преглед". Първи ректор на Пловдивската духовна семинария. Съществен дял от публикациите на архимандрит Евтимий Сапунджиев са посветени на защитата на Българската православна църква от различни неправомерни от Православна гледна точка религиозни култове и секти. В това отношение знакови са неговите „Писма за дъновизма", в които се подлагат на критика идеите на т.нар. *Бяло братство*. По-късно е професор в Богословския факултет към Софийския университет. Декан на факултета (1924-1925). Автор на „Парламентаризъм и безотговорност в Българската църква" (Годишник на Софийския университет – Богословски факултет, 1936-1937, Т. 14, с. 1-38).

*Лит.: **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 52; **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010 с. 124; **Гугов**, Г. Социалноетичните възгледи на **проф. архим. Евтимий Сапунджиев**: 70 г. от блажената му смърт. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2013; **Игнатова**, В. Богословският факултет на Софийския университет тържествено отбеляза паметта на **архимандрит Евтимий Сапунджиев**. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2018; **Игнатова**, В. Личността на **архим. Евтимий Сапунджиев** – симбиоза на остър ум и аскетичен живот. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2018.*

ЕВТИМИЙ ТЪРНОВСКИ – *вж Свети Евтимий Търновски*

ЕВТИМИЙ ХИЛЕНДАРЕЦ (светско име: Русеков) – монах и просветен деец. Роден в Копривщица. Йеродякон в Хилендарския манастир. Завършва Духовната семинария в Харков (1861) и Духовната академия в Киев (1865). По време на следването си преподава в пансиона на графиня Левашова български език и история. След завръщането си е учител в Пловдив. Свещеник в Българската църква в Одрин (от 1878). Занимава се и с преводаческа дейност.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВТИМИЯ – монахиня и учителка в девическото училище в гр. Велес, Вардарска Македония (1849).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 234.

ЕВТИМОВ, Димитър (-1944) – църковен деец. Свещеник в София. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.

ЕВХАРИСТИНКИ – униатско женско монашеско общество, съществуващо в България и Вардарска Македония. Основано (9 апр. 1889) в Солун от лазариста отец Йосиф Алоати и сестра му Кристина (Христина), приела монашеското име Еврозия. Общността работи в сферата на благотворителността и просветната дейност. Организацията ѝ е заимствана от Дъщерите на милосърдието на Свети Викентий от Пола – сестрите викентинки. През 1892 евхаристинките пренасят центъра си в с. Палюрци, Гевгелийско (Егейска Македония). Изграждат манастир, сиропиталище, ателието за шев за момичета и земеделско училище за момчета. Бързо разкриват мисии в униатските селища Богданци (1900), Гевгели (1901), Пирава (1905), Стояково (1908) и Долни Тодорак (1911). В навечерието на Балканската война 1912-1913, евхаристинките наброяват около 40 монахини, почти изключително македонски българки. След края на Първата световна война 1915-1918 преместват центъра си в София. Отново откриват сиропиталище за момичета и се занимават с тяхното възпитание и образование. През 1948 Сиропиталището „Княгиня Евдокия" им е отнето, а през 1962 – и къщата им. Настанени са в малка къща на ул. „Анджело Ронкали" N 2, където остават до 1998. Подпомагат изоставените и нуждаещите се. След 1989 в България е построен евхаристинският манастир в Овча купел на улица „Монтевидео" N 15, където е установено Генералното управление на монашеската общност за всички сестри от България и Република Македония. В манастира се полагат грижи за момичета с трудности в семейството. Функционира като новициат. В него има параклис „Свети Йосиф" и Медицински център „Йоан Павел Втори". Евхаристични домове има още в Куклен, Покрован и Ново Делчево – селища с бежански български униатски общности, където евхаристинките се грижат за Богослужението и катехизация на деца и възрастни. Във Вардарска Македония евхаристични домове има в градовете Гевгели и Струмица и в селата Радово и Нова махала, Струмишко, в които са запазени униатски общности.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 98.*

ЕВХАРИСТИНСКИ МАНАСТИР – СОФИЯ – действащ католически манастир и дом на сестрите евхаристинки. Разположен в квартал „Овча купел" до сградата на Нов български университет. Построен в началото на XXI в. Храмът в него е осветен (2005). Към манастира функционира медицински център „Йоан Павел Втори", който разполага с клинична лаборатория и център за социално слаби.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

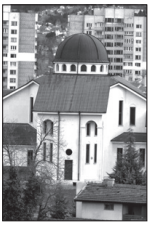
Изглед от Евхаристинския манастир в София (фотография)

ЕВХАРИСТИЯ – основно *Тайнство* в Християнската църква. Въведено от *Иисус Христос* по време на *Тайната вечеря*, когато Той дава на учениците Си хляб и вино, символизиращи тялото и кръвта Му. Повечето Християнски деноминации (православни, католици, древните Източни църкви, англикани, лутерани и т.н.) вярват, че *Христовото тяло* и *Христовата кръв* реално присъстват в Св. *Причастието*. Някои протестантски конфесии (калвинисти, методисти, баптисти, адвентисти и др.) възприемат Причастието само като символ. Традиционните Християнски изповедания вярват, че виното и хлябът се „преосъществяват" и стават истински *Тяло и Кръв Христови*. Преосъществените хляб и вино се наричат Свети *Дарове*. При Православието и Римокатолицизма съществува учението за Христовата жертва, според което тя не е принесена еднократно, а е постоянна във времето. Тази жертва видимо се повтаря всеки път по време на Св. *Литургия*, чийто център е Евхаристията. Според почти всички протестантски възгледи жертвата е еднократна, а Причастието идва, само за да напомни за нея (и да направи съпричастни вярващите към нея). В Православната църква Тайнството може да бъде извършено от епископ или от свещеник. По време на Св. Литургия епископите или свещениците приготвят със специален ритуал Евхаристията върху олтара, причастяват се сами, след това причастяват вярващите, после – и останалите. Основната разлика между Римокатолицизма и Православието се състои в начина на причастяване. В Католическата църква само свещенослужителите се причастяват с хляб и вино, на миряните се дава само хляб. Друга формална разлика е тази, че хлябът за Причастието при католиците е безквасен (във връзка с традициите на *Юдейската пасха*), докато в Православната църква той е квасен. Освен това Католическата църква въвежда понятията *Първо Причастие*, *Последно Причастие*, които отсъстват в Православието.
*Лит.: **Арсениев**, Н. Тайнството Евхаристия в живота на Църквата. // Църковен вестник, N 14, 4 апр. 1925; N 29, 11 юли 1925; N 30, 18 юли 1925; Православная энциклопедия. Т. 17. Москва, 2008, с. 533-696; **Алевизопулос**, А. Православната църква. Нейната вяра, богослужение и живот. С., 2014, с. 96-101.*

ЕВХОЛОГИЙ – молитвеник. Богослужебна книга, съдържаща служебници и требници.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 155-156; Православная энциклопедия. Т. 17. Москва, 2008, с. 699-700.*

ЕДИКТ – постановление на върховната власт, което има силата на закон.
Онлайн ресурс.

ЕЗИЧЕСТВО – наименование на религиите, предшествали Християнската**.**
Онлайн ресурс.

ЕКЗАГЕТ – наименование на лице, което се занимава с тълкуване на библейските книги.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 130-132.

ЕКЗАРХ – наименование на висш духовник: 1) Патриаршески наместник, управляващ или инспектиращ епархия при извънредни случаи; 2) Архиерей, предстоятел на Българската екзархия (1872-1953). Начело на новооснованата Българска екзархия последователно стояли трима бележити йерарси: *Антим I* (1816-1888), *Йосиф I* (1840-1915) и *Стефан I* (1878-1957). След вдигането на схизмата, наложена през 1872 от Цариградската патриаршия, Българската православна църква станала пълноправна автокефална църква, ръководена от патриарх.

*Лит.: **Куев**, К. Към въпроса за титлата „екзарх" в старобългарската книжнина. // Изв. Инст. за ист., 1964, Т. 14-15, с. 325-345.*

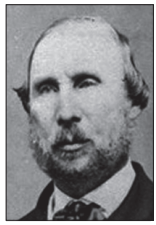
Александър Боев (фотопортрет)

ЕКЗАРХ, Александър (истинско име: Александър Стоилов Боев (Бойоглу) (1810 – 27.IX.1891) – възрожденски деец, просветител, журналист, дипломат, почетен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) и деен участник в борбата за независима българска екзархия. Роден в Стара Загора. Получава образование във фанариотската Бейска академия в Букурещ, а по-късно в Будапеща и Мюнхен. От 1836 е в Париж, където отначало следва математика, а впоследствие, с османска държавна стипендия – медицина (1839-1841). Сближава се с полската емиграция, която го препоръчва на френското правителство (1837). Представя на княз Адам Чарториски – ръководител на полската емиграция в Париж, „Мемоар" по българския въпрос, който трябва да бъде връчен и на посланиците във Франция на Англия, Прусия и Турция. В „Мемоара" се настоява за политическа автономия на българите, както и за осъществяването на реални реформи в Османската империя, които да осигурят нормалното стопанско, културно и политическо развитие на българския народ. В Париж работи и като аташе в посолството на Османската империя. Придружава като секретар и преводач френския икономист Жером-Адолф Бланки при обиколките му из българските земи, който проучва жестокостите на османците, извършени при потушаването на Нишкото въстание през 1841. През ян. 1843 разпространява програмен документ до правителството на петте Велики сили в Османската империя с две искания – най-активна помощ от страна на Европа за българската просвета и за създаване на една свободна, но присъединена към Османската империя България. Опитва се да популяризира българската кауза чрез изпращането на мемоари и чрез лични срещи с видни политици в Лондон, Санкт Петербург и Москва. Защитава идеята, че „българският въпрос" може да бъде решен по еволюционен път в рамките на Османската империя. Водаческите му домогвания бързо претърпяват фиаско, защото се сблъскват с честолюбието на Стефанаки Богориди. Изместен от Богориди, Екзархът трябва да се задоволи главно с редакторството на „Цариградски вестник", който той превръща в рупор на руските интереси по „църковния въпрос". След Освобождението на България е един от кандидатите за първи княз на България. Оттегля се от активен политически живот след Съединението на Източна Румелия с Княжество България през 1885 и до смъртта си живее в София.

*Лит.: **Александър Екзарх** и българските пътища към Европа: XIX – нач. на XX в. Стара Загора, 2007.*

ЕКЗАРХИЙСКИ УСТАВ 1871 – нормативен акт, по който да се управлява Българската екзархия, изработен на принципа на съборното начало, според което в управлението на Българската църква вземат участие както духовни, така и светски лица. Приет от Църковно-народния събор в Цариград (1871). Предвижда разделянето на Екзархията в териториално-административно отношение на епархии; епархиите – на духовни околии, духовните околии – на енории. Разделя управителните църковни тела на две категории: еднолични и колективни. В първата влизат само духовни лица, а във втората – духовни и мирски (светски) лица. Св. Синод се състои само от архиереи. В Екзархийския съвет участват само светски лица. Чисто църковните дела се управляват: за Екзархията – от Св. Синод, а епархиите – от митрополити. Смесените и нецърковни дела на Екзархията се поверяват на Екзрхийския съвет; на епархиите – от епархийски съвети; на духовните околии – от смесени околийски съвети. Св. Синод се състои от митрополити. Тъй като събирането на всички митрополити не било винаги възможно, съставът на Синода включвал минимален брой от 4 митрополити, избирани между митрополитите за срок от 4 г. Начело на Св. Синод застава екзарх, изборът на когото трябвало да бъде утвърден от Високата порта. На свой ред Екзархийският съвет включвал 6 лица с мандат от 4 г. Той също трябвало да бъде утвърждаван от Високата порта и се възглавявал от екзарха. Изборът на митрополитите ставал в съгласие с Екзархийския съвет от един, по-рано установен от Св. Синод, каталог на кандидати за този пост. И техният избор се утвърждавал от Високата порта. Местоседалището на екзарха е в Цариград, а на митрополитите – в административните центрове на техните епархии. Църковната уредба на Източна Румелия е уредена в специален правилник, изработен от комисия в Пловдив. Изработените от нея „временни правила" били препратени за одобрение от Временното руско управление, но княз Ал. М. Дондуков-Корсаков отказал да стори това и ги препратил на специална комисия. Църковното управление в Княжеството било уредено от т.нар. „временни правила". Тъй като те били изготвени без съгласието на Св. Синод в Цариград, архиереите в Княжеството отказали да ги приемат. Опитът на правителството на Драган Цанков (1880) да се намеси по този въпрос само усложнил нещата. Тогава се стигнало до нов проект, изработен от правителството и утвърден от княза (*вж Екзархийски устав 1883*).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 131-134.*

Per aspera ad astra!

ЕКЗАРХИЙСКИ УСТАВ 1883 – гласуван от Народното събрание и утвърден от княза (4 февр. 1883). Предвижда отстраняването на миряните от управлението на Църквата. Премахнат е и Екзархийският съвет при Св. Синод. Епархийските смесени съвети се преобразуват в духовни съвети. Предвижда се създаването на нова църковна институция в лицето на църковните настоятелства, председателствани от свещеници, но с участието на 3-4 миряни, които да се грижат за правилната употреба на църковните приходи. Уставът допуска широко участие на държавната власт в управлението на Църквата, както в административните, тъй и в имотните дела на Църквата. Управлението на Църквата е съсредоточено в ръцете на Св. Синод и митрополитите. В този вид Екзархийският устав просъществува 14 г. След известни корекции от март 1897, продължава съществуването си и през следващите 40 г. През този сравнително немалък период от време е подета инициатива за нови промени на Екзархийския устав. Инициатор за тях е Св. Синод. В съгласие с правителството е назначена комисия, в която са включени архимандритите *Стефан* (по-късно софийски митрополит), *Павел* (по-късно Старозагорски митрополит) и протопрезвитер Стефан *Цанков,* за да се създаде съответният законопроект. Преди да е приключила комисията работата си, правителството на Ал. Стамболийски, което не гледа с добро око на Св. Синод, решава само да извърши промените в Екзархийския устав. Изготвен е нов законопроект и внесен в Народното събрание (15 септ. 1920), без да се вземе под внимание становището на Св. Синод *(вж Закон за изменение и допълнение на Екзархийския устав 1920).*

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Измененията на Екзархийския устав и участието на **митрополита Симеона** в тях. // Сб. в чест на **Варненский и Преславский митрополит Симеон** по случай 50-годишното му архиерейско служение. С., 1922, с. 255-385; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 137-139.*

ЕКЗАРХИЙСКИ УСТАВ 1921 – изработен от специална комисия, възглавена от Варненския и Преславски митрополит Симеон, за да бъде внесен във Втория църковно-народен събор, открит на 6 февр. 1921. Макар и приет от Събора, той е твърде обширен и ангажира държавата с големи бюджетни разходи по прилагането му. Въпреки това министър-председателят Ал. Стамболийски го внася за гласуване в Народното събрание, за да добие силата на закон. През юни 1923 правителството е съборено и въпросът за Екзархийския устав остава висящ. Под предлог, че е обширен и съдържа излишни и неприемливи решения, новото правителство отказва да го внесе в Народното събрание. При това положение Св. Синод се отказва от узаконяването на устава. Но през февр. 1929 поиска от министъра на външните работи да назначи нова комисия, която да преработи и съкрати устава. Такава е съставена през юни 1930 и тя работи до средата на юни 1932. През дек. 1933 е свикано епархийско събрание, което одобрява подготвения нов проект на Екзархийския устав. След това е предаден на правителството да го внесе в Народното събрание, което да го гласува и му придаде силата на закон. Последвалите събития (превратът от 19 май 1934 и разпускане на XXIII Обикновено народно събрание), осуетяват това намерение, поради което Българската църква продължава да се управлява според Екзархийския устав от 1895.

*Лит.: Изложение по приетото ново устройство и уредба на Църквата [: Екзархийски устав 1921]. // Църковен вестник, N 48, 15 дек. 1934; Важни решения на Архиерейското събрание. // Църковен вестник, N 48, 15 дек. 1934; **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Св. Синод на Българската православна църква. // Църковноисторически архив. С., 1986, с. 211.*

ЕКЗАРХИЙСКИ УСТАВ 1945 – проект, изработен от Националния комитет на Отечествения фронт (НК на ОФ) без участието на представители на Св. Синод. Св. Синод чрез своя представител митрополит Йосиф Варненски взел участие само в редактирането на проектоустав, който не бил представен на НК на ОФ.

*Лит.: **Видинский Неофит.** Събранието на епархийските архиереи и проектът за нов Екзархийски устав. // Църковен вестник, N 43, 3 дек. 1932; Едно възстановяване на истината [: Екзархийски устав 1945]. // Църковен вестник, N 34-37, 30 юни 1945.*

ЕКЗАРХИЙСКИ УЧИЛИЩА – училища на българското население в Македония и Одринско, които области по силата на Берлинския диктат от 1878 оставали отново в пределите на Османската империя. За издръжката им се грижела Българската екзархия чрез т.нар. Училищно попечителство. Освен светски, в по-големите административни центрове (Прилеп и Одрин) били открити и духовни училища. Много от преподавателите и питомците на тези училища вземат дейно участие в революционното движение. До избухването на Балканската война 1912-1913, функционират 13 средни и 87 класни училища с 2266 учители и 75 854 ученици.

*Лит.: **Божинов**, В. Българската просвета в Македония и Одринско (1878-1913). С., 1983.*

ЕКЗАРХИЯ – *вж Българска екзархия*

ЕКЗЕГЕЗА – дял от богословието, занимаващ се с тълкуването на Свещеното писание.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 130-132.

ЕКЛЕЗИОЛОГИЯ – учение за *Тайнствата*. Част от *Догматичното богословие*.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 127-128.

ЕКЛИСИОЛОГИЯ – отрасъл на Християнското богословие, изучаващ природата и свойствата на Църквата. Раздел на догматическото богословие с предмет отците на Църквата.

Онлайн ресурс.

ЕКОНОМОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (кр. на 50-те г. на XIX в.). Брат на Лазар *Икономов.* Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 235.

ЕКОНОМОВ, Лазар – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (кр. на 50-те г. на XIX в.). Брат на Георги *Икономов*. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 235.

ЕКТЕНИЯ – протяжно моление, кратки прошения. Има няколко вида ектении: малка, велика, удвоена, (т.е. – с удвоено молитвено усърдие) и просителна. На призива при малката и великата ектения се отговаря с „Господи, помилуй", при удвоената – с тройно „Господи, помилуй", и при просителната – с „Подай, Господи".
*Лит.: **Минчев**, Г. Дяконовската ектения и свещеническите молитви срещу природни бедствия в новите листове на Синайския евхологий. // Медиевистика и културна антропология: Сб. в чест на 40-год. творческа дейност на **проф. Донка Петканова**. С., 1998, с. 111-153.*

ЕЛАДСКА ЦЪРКВА – *вж Гръцка архиепископия*

Георги Елдъров (фотопортрет)

ЕЛДЪРОВ, Георги (27.II.1926 – 11.VII.2011) – висш католически духовник с български произход. Роден в с. Топузларе (дн. с. Зорница), Ямболско. Завършва Класическия лицей на Философско-теологическия колеж на манастира в Асизи (1947), след което учи теология в Папския богословски факултет „Сан Бонавентура" в Рим (1947-1952). Специализира богословие в Папския колеж „Русикум", доктор по теология (1954) и доктор по източноцърковни науки (1957). Дългогодишен преподавател в няколко италиански и европейски университета. Чете лекции в САЩ. Ръководи българската секция на Радио „Ватикана" (1966-1991). По време на Втория Ватикански събор (1960 до 1965) е единственият българин, излъчен за експерт консултант във високия форум. Въздигнат в архимандритски сан по източен обряд от Украинската източна църква (1966). В продължение на 27 г. е визитатор на Светия Престол за българите католици в чужбина. От 1974 е издател на емигрантското сп. „Вяра и просвета". През 1981 създава в Рим Българския католически книжовен архив „Абагар", в който се съхраняват 20 отдела ценна книжнина – редки библиографски издания на български език и лични фондове на заслужили българи, живели извън България, но тясно свързани с нейната история и култура. Първи шарже д'афер на Ватикана в София (1991-1993) веднага след възстановяване на дипломатическите ни отношения със Светия Престол. След 1993 сътрудничи на Държавната агенция за българите в чужбина.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България: Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 91-96.*

ЕЛЕЙ – смес от пет съставки: ароматна смола от мирово дърво, кора от кафяво дърво, благовонна тръстика, кора от лаврово дърво, маслиново масло, която се вари и се използва за помазване, освещаване и други Християнски *Тайнства* и обреди.
Онлайн ресурс.

ЕЛЕКТРОНЕН САЙТ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – представен официално в салона на Софийската света митрополия (19 юни 2009).
Лит.: Църковен вестник, N 12, 16-30, 2009.

ЕЛЕНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кремиковци, Софийска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 235.

ЕЛЕНСКА БАЗИЛИКА „СВЕТИ ИЛИЯ" – гр. ПИРДОП (IV в.) – *вж Еленски манастир „Свети Илия"*

ЕЛЕНСКИ ДАМАСКИН (втора половина на XVII в.) – ръкопис. Състои се от 354 л., писани на хартия. Съдържа 25 слова на Дамаскин Студит и едно на Теофан Ритор. Украсен с илюстрации.
*Лит.: **Цонев**, Б. Книжовни старини от Елена. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1923, 7, с. 34; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 286-287.*

ЕЛЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ИЛИЯ" – раннохристиянска базилика – гр. Пирдоп. Построена по времето на Източната Римска империя. В архитектурно отношение базиликата е от типа укрепени храмове. Храмът няма запазени стенописи, но е важен пример за преходна форма между базиликалната и кръстокуполната композиция и конструкция – изключително и рядко срещано явление в храмовата архитектура. Наред с укрепената Голяма базилика-манастир в Плиска, манастирите на княз Борис I в Равна и над Варна, и старобългарският манастир в Черноглавци са едни от малкото в Европа укрепени трикорабни базилики. След Покръстването (вт. пол. на IX в.) внушителната църква отново е действаща, вече като българска. По време на Втората българска държава тук се е намирал българският манастир „Свети Илия", който бил значително книжовно средище. Самата базилика била

използвана като манастирски храм. Манастирът е един от малкото оцелели след османското нашествие, успял да просъществува почти до кр. на XV в., когато бил разорен от ордите на Яхия паша (зет на султан Баязид II) (1481-1512), който с ограбените от него ценности през 1498 вдигнал джамия на свое име в Скопие. Манастирът все пак продължил да действа до 1700, когато е опустошен окончателно от живеещите в близкото с. Лъджене мюсюлмани. Въпреки че манастирът вече не съществувал, българите продължили да почитат мястото, където е издигнат. Първото честване на празника на Св. Илия в ново време е организирано на 20 юли (нов стил 2 авг.) 1893. Оттогава до сега честванията на тази дата не са прекъсвани. В близост до руините през 2010 е издигнат и осветен параклисът „Св. Илия", в строежа на който община Пирдоп участва с 2500 лв., а останалите средства са дарени от християните.

*Лит.: **Мутафчиев**, П. Еленската църква при Пирдоп. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1915, N 5, с. 20-84; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 286-287.*

ЕЛЕОСВЕЩЕНИЕ – *Тайнство*, което се извършва над душевно или телесно болни с надежда да получат изцеление от Бога (*Вж Маслосвет*).

*Лит.: **Алевизопулос**, А. Православната църква. Нейната вяра, богослужение и живот. С., 2014, с. 113-115.*

ЕЛЕФТЕР – монах. Игумен на Къпиновския манастир (1768)

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 235.

ЕЛЕШНИШКИ МАНАСТИР „СВЕТА БОГОРОДИЦА" – намира се на 4 км от с. Елешница, Софийско. Построен в XIV в. Възстановен в XVI в. от Св. Пимен Зографски от София. През XVI-XVIII в. е значителен книжовен център. От него са запазени Четвероевангелие, Псалтир и др. книжовни паметници, съхранявани в Националния църковен историко-археологически музей в София. Манастирската църква „Св. Богородица" е с ценни стенописи от XVI и XIX в. През XVIII в. в манастира е открито килийно училище. В 1793 разрушен от кърджалии, в 1820 изграден наново. Състои се от църква, жилищни и стопански постройки, които са в много лошо състояние. Църквата от XVI в. е възстановена неотдавна и в днешния си вид представлява малка еднокорабна, едноабсидна конструкция с притвор и добавен по-късно към южната фасада открит притвор. В храма има стенописи от три различни периода. Първите са от нач. на XVII в. – няколко сцени и фигури с образите на Св. Козма, Св. Никола и Св. Мардарий. Вторият стенописен слой е запазен най-добре в притвора, но стенописите не са така майсторски като тези от първия период. Третият слой рисунки е от 1863, отличава се композицията „Страшният съд". Иконостасът на църквата привлича с иконите на „Св. Богородица", „Иисус Христос" и „Архангел Михаил" – от нач. на XIX в. Манастирът е действащ, но необитаем, районът е защитена местност.

*Лит.: **Маринов**, Д. Описание на манастира „Св. Богородица", наричан още Елешнишки, в Софийската епархия. // Религиозни разкази, 1896, Кн.1, с. 28-33; **Чилингиров**, А. Бележки из църковните книги на Елешнишкия манастир „Пресвета Богородица". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1909, Т. 70, с. 317-318; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 184-186; **Бояджиев**, Ст. Елешнишкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 153-157; **Пандурски**, В. Елешнишкият манастир. С., 1981; Голяма енциклопедия „България". Т. 5. С., 2012, с. 1947-1948; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 287; **Стоянов**, Ст. Елешнишкият манастир „Св. Богородица" в навечерието на своята 500-годишнина. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. – 4 септ. 1994.*

ЕЛИ БИКМАР (1863-1950) – католически свещеник, успенец – по произход французин. Ръкоположен за свещеник в Арас (1887). Преподавател в Клермаре и една година – във френския колеж в Пловдив. Защитава бакалавърска степен по обща наука в Париж (1891). От 1893 е директор на колежа. Под негово ръководство учебното заведение придобива авторитета на истинска френска гимназия – въвежда правилници, графици и учебни програми. През 1897, когато завършва първият гимназиален клас, учебното заведение е признато официално от Министерството на народното просвещение. През периода 1904-1908 изгражда нова, модерна триетажна сграда, проектирана от архитект проф. Мариано Пернигони. През 1908 предава директорския пост на Жерве Кенар и заминава за Италия. Преподавател в колеж в Локарно, Швейцария (1909-1916). От 1923 е ръководител на клона на Конгрегенцията на успенците за провинция Лион. Заема се със задачата да разшири дейността му в Румъния и Сърбия. Умира в Лорг, Франция.

Онлайн ресурс.

ЕЛИН ПЕЛИН (истинско име: Димитър Иванов Стоянов) (18.VII.1877 – 3.XII.1949) – писател. Роден в с. Байлово, Пирдопско (дн. Софийска обл.). Завършва начално образование в родното си село, след което учи в София първи гимназиален клас (1890-1891), Златица, Панагюрище и Сливен (1892-1894), където завършва сегашните V и VI клас. Не завършва гимназия. Учител е в Байлово (1895-1896). През 1896 прави опит да влезе в Рисувалното училище. Не е приет и се връща в Байлово. От есента на 1899 се установява в София. Чрез ходатайство на проф. Иван Шишманов е назначен за библиотекар в Университетската библиотека (1903-1907), командирован – в Париж и Нанси, Франция (1906-1907), заедно с П. К. Яворов. Пазител в хранилището на Народната библиотека в София (1910-1916), уредник в къщата-музей „Иван Вазов" (1924-1944), където работи до пенсионирането си. Редовен член на БАН (1940) и с.г. председател на Съюза на българските писатели. Макар да жигосва поведението на някои църковни служители, не става озлобен богохулник.

Елин Пелин (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 229-230; **Сестримски**, Иван. **Елин Пелин**: Лит.-крит. очерк. С., 1978.*

ЕМАНУИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в Риж, Добруджа. Свещеник в с. Касапкьой, Добруджа (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 235.

ЕМАНУИЛОВ, Енчо – възрожденски църковен деец. Роден в Касапкьой, Добруджа. Свещеник в с. Паша къшла, Добруджа (1871-1874), след което служи в родното си село. Преселва се във Варна (1885).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕМАНУИЛОВ, Кръстьо – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и килиен учител в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. (1862-1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕМИЛИАН ДОРОСТОЛСКИ (– 18.VII.362) – мъченик. Роден в гр. Доростол (дн. Силистра), където прекарва живота си като роб при градоначалника – по времето на император Юлиан, преследващ християните. Не пожелал да се откаже от Християнството, след изтезания бил изгорен на клада край Дунав.
*Лит.: **Атанасов**, Г. **Св. Емилиан Доростолски** († 362) – последният раннохристиянски мъченик в Мизия. // Civitas divino-humana в чест на професор Георги Бакалов. С., 2004, с. 203-218.*

ЕМОНСКИ МАНАСТИР „СВ. ВЛАСИЙ" – намира се в центъра на Свети Влас. Достига разцвет през XII-XIV и особено през XIV в., по времето на българския цар Иван-Александър. Обителта просъществувала до XVIII в. и унищожена от върлуващите в този край разбойници-пирати. Днес на мястото на някогашния манастир е издигнат голям монументален храм с патрон Св. Власий – покровителят на града. В храма се съхраняват мощи на Св. Власий, Св. апостол Андрей, както и частица от Кръста Господен.
*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 243.*

ЕМПОРИЯ – термин в църковната архитектура за обозначаване на балкон, намиращ се обикновено над нартекса, предназначен за женско отделение към църквата, наричана още женска църква.
Онлайн ресурс.

ЕНЕВ, Деян Неделчев – *вж Пимен Неврокопски*

ЕНЕВ, Сим. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Самоводене, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на „Михал" от С. Доброплодни (1853).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕНЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Роден в с. Самоводене, Великотърновска обл. Свещеник в с. Полски Сеновец, Великотърновска област (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕНЕВ, Христо – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. (нач. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕНИНСКИ АПОСТОЛ (втората половина на XI в.) – средновековен литературен паметник. Носи името си от мястото на откриването му – една старинна църква в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. От първостепенно значение за историята на българския език. Съхранява се в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".
*Лит.: **Мирчев**, К., Хр. **Кодов**. Енински апостол: Старобълг. паметник от XI в. С., 1965.*

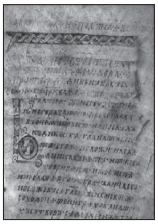

Фрагмент от Енинския апостол (факсимиле)

ЕНИНСКИ СТИХИРАР (втората половина на XIV в.) – средновековен литературен паметник. Съдържа 224 л., писани на пергамент. Дело на трима книжовници, които се редували при преписването му. Заставките му, украсени с растително-геометрични инициали в балканския стил. Важен извор за историята на българския език. Съхранява се в Археологическия музей – София.
*Лит.: **Кожухаров**, Ст. Поглед към проблематиката на Енинския стихирар. // Бълг. език, 1972, N 6, с. 549-554; **Цонев**, Б. История на българския език. Т. I. С., 1984, с. 198-199.*

ЕНИПАЗАРСКИ, Стефан – църковен и просветен деец. Свещеник в Нови пазар (70-те г. на XIX в.). Председател на Епархийския учителски събор в Шумен (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕНКОЛПИЕ – скъпоценна украса с образа на Св. Богородица. Носи се от епископ на гърдите.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 289.

ЕНОРИЙСКИ ЦЕНТЪР „ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН" В КРИПТАТА НА СТОЛИЧНИЯ ХРАМ „ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН – ВСЕХ СКОРБЯЩИХ РАДОСТ" (зад хотел „Родина" – София) – всяка година под ръководството на духовенството на храма в него се провеждат разнообразни църковно-образователни курсове, предназначени за всеки, желаещ да научи повече за Православната вяра и живота в Църквата. Курсовете за възрастни включват катехизис (основни истини на Вярата), библейски курс, източноцърковно пеене, иконопис, стенопис и дърворезба. Заниманията се провеждат веднъж седмично от квалифицирани преподаватели с дългогодишен опит в съответната област. През летните месеци се организират пленери и Православни курсове в манастири. Заниманията с деца включват вероучение, тригодишна школа по иконопис и музикални занимания за деца – от 6-месечни до 3-годишни. По време на училищните ваканции за по-големите се предлага Православен градски лагер, в който се провеждат занимания по вероучение, рисуване, пеене, игри в двора на църквата, посещават се софийски манастири. Енорийският център разполага с библиотека от около 2 000 заглавия Православна и художествена литература. Дейността на центъра включва и подпомагане на деца, лишени от родителски грижи, както и на възрастни хора, изпаднали в затруднено положение. С особена благодарност се приемат дарения, парични и във вид на хранителни продукти, които се разпределят всеки месец между 40-50 човека в изключително тежко материално и здравословно състояние (многодетни и самотни майки, сираци, хронично болни, хора с увреждания). Енорийският център предоставя за ползване отлично оборудвани помещения, подходящи за провеждане на семинари и конференции с до 50 участници.
Онлайн ресурс.

ЕНОРИЙСКИ ЦЕНТЪР ПРИ СТОЛИЧНИЯ ХРАМ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – построен като салон с трапезария (1928), а екстериорът е в съвършена хармония с архитектурния стил на храма. Инициатор – свещ. Христо Балабанов. Едно от водещите духовни средища в църковния живот на столицата. Едновременно подпомага и реализира духовно-просветните, културните и социално-благотворителните проекти на храмовото духовенство и църковното настоятелство. В центъра заработва създаденият още през 1910 просветно-благотворителен кръжок „Света Троица", който издирва и финансово подпомага крайно бедни и болни хора от София. Две години след построяването му, под ръководството на протойерей Никифор п. Теофилов (21 май 1930), се основава Православно Християнско братство, което по-късно излъчва две нови православни организации: Железничарско християнско дружество „Св. Атанасий" и Дружество за закрила на домашните помощнички „Св. Василий Велики". Всички те в продължение на много години организират беседи, духовни концерти, летувания, поклоннически екскурзии, благотворителни акции, които оставят в обществото съзнание на столичани дълбоки следи на Християнско благочестие. В наши дни Енорийският център отново е ключов просветен и културен център, притегателно православно средище както за софиянци, така и за православни християни от цялата страна и чужбина. Не спира потокът от хора, които желаят да се приобщят към дейностите, развивани в центъра. В Енорийския център се провеждат образователни курсове по Православие – в тях се обучават възрастни в 5-годишен лекционен цикъл. Организират се Православни беседи, семинари и конференции; безплатни консултации по въпроси, свързани с Православието, религиите и сектите. Провеждат се ежемесечни открити лекции с аудио- и видеоматериали; ученически беседи, празници и викторини; концерти, представяния на православни книги. В Енорийския център се организират и базари за свещена утвар и църковни произведения на изкуството. Тук работят: Школа по иконопис; Школа по църковна дърворезба; Център за религиозни изследвания и консултации „Св. Св. Кирил и Методий" – за православна просвета и противодействие на сектантството; Школа по източноцърковно пеене; Енорийски издателски център за православна литература; Трапезария. Енорийският център поддържа Православно църковно училище за деца от 1 до 12 кл. (занятията са в неделя). Материалът, който се изучава, включва запознаване с основните библейски събития и личности, както и подробно обяснение и тълкуване на Православното литургийно последование и Православните празници. Целта е да се създаде у децата здрава ценностна система, която заедно с придобитите знания да помогне в изграждането им като облагородени чрез Православието личности. В Енорийския център от 2007 функционира и Православно църковно училище за деца с увреден слух, в което чрез средствата на жестомимичния език, музиката и практическите посещения и занимания в храма се приобщават към Св. Православна вяра деца със специални образователни потребности.
Онлайн ресурс.

ЕНОРИЙСКИ ЦЕНТЪР „СВ. ГОРАЗД" В СТОЛИЧНИЯ ХРАМ „СВ. СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ" – открит (ноември 2008). Създадени са условия за срещи и беседи след неделните служби. Беседите се редуват с прожекции на филми за Свети места, чудеса и чудотворни икони. Поклоническите пътувания са утвърдена и наложена вече форма на енорийския живот. Всяка събота или неделя се извършват пътувания до близки и далечни манастири в страната. Една от поставените цели е обиколка на манастирите от Софийската Мала Света гора.
Онлайн ресурс.

ЕНОРИЯ (или парохия) – район, обслужван от един енорийски свещеник, базиран в енорийска църква, която често има централно разположение в района. Възникнали още през античността. Енориите се използват в организационната структура на всички традиционни направления на Християнството – Православие, Католицизъм, Лутеранство, Англиканство, както и от някои Методистки и Презвитериански църкви.

*Лит.: **Поптодоров**, Р. Положението на Българската православна църква в Народна република България: По случай 25-год. от Социалистическата революция в България. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969; **Грозев**, Гр. Енорията – мистично тяло **Христово**. // Църковен вестник, N 6, 6-12 февр. 1995; Църковен вестник, N 7, 13-19 февр. 1995.*

ЕНОРИЯ „ВЪЗКРЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – Пловдив – източнокатолическа енория. Началото ѝ поставено от отци августинци-успенци – братята Александър и Жак Шилие, Виктории Галабер и Вартоломей Ламир (1863). За обслужване на придошлите след Руско-турската война 1877-1878 бежанци от Източна Тракия, Жак Шилие е ръкоположен за свещеник (1883). На 3 юли 1884 открит колеж „Св. Августин". Построен униатски параклис (1887), осветен (1888). Ж. Шилие изпълнява свещеническите си задължения до 1892. Заместен от Иван Никита (1892-1902) и Павел Христов (1902-1903). Следващи свещеници: Матей Иванов (1904-1913), Иван Никита (1912-1916), Тимотей Янев (1916-1918), Сава Шевиков (1918-1922), Иван Вичев (1922-1924), Йосиф Гюров (1924-1927), Иван Вичев (1927-) и др.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 131-140.*

Енравота (икона)

ЕНРАВОТА (-833) – най-възрастният син на хан Омуртаг. Носи и името Воин (или с транскрипция Боян). Канонизиран е като Св. мчк Боян-Енравота, княз Български. По сведения на Охридския архиепископ *Теофилакт Охридски*, Енравота попада под влиянието на пленения Византийски епископ Кинам и приема от него Християнското Кръщение под името Боян. Поради влечението си към Християнството, е лишен от правото си на престолонаследник от баща си *Омуртаг*. След смъртта на Омуртаг на българския престол се възкачва третият му син *Маламир* (вторият син Звиница навярно бил починал), в чиято лоялност към „отечествените богове" Омуртаг не се съмнява. Според Теофилакт, Енравота моли брат си да му даде пленника Кинам, който е в тъмница по заповед на Омуртаг, заради отказа си да се отрече от Християнството. Неподозирайки причината за молбата му, Маламир я удовлетворява. Когато обаче научава, че Енравота е станал християнин под внушението на Кинам, ханът изтълкува това като предателство спрямо родовите традиции и влечение към изконните врагове – ромеите. Той призовава брат си и му нарежда да се откаже от новата Вяра. След категоричния му отказ, по заповед на хана бил посечен с меч. След смъртта му – провъзгласен за мъченик. Става следващият в историята и агиологията Светец от български произход след Св. хан *Тервел* (Тривелий Теоктист), който се споменава за пръв път като светец едва през XVIII в.

*Лит.: **Андреев**, Йордан. Българските ханове и царе VII-XIV в. Ист. хронолог. справочник. С., 1988, с. 44-45.*

ЕНЧЕВ, Кирил (– 12.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в Горна Баня, квартал на София. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 35.

ЕНЧЕВ, Лука (1850-1905) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Попинци, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 236.

ЕНЬОВДЕН – празник в българския народен календар, който се чества на 24 юни. На същата дата Източноправославната християнска църква чества Рождение на Св. Йоан Кръстител. Оттам идва и името на народния празник – Еньо или Яне са кратки форми на Йоан (Иван) – и често обредите и традициите на двата празника се преплитат. В различните географски области името се произнася по различен начин – в обл. София името на празника е Яневден, в Струга – Иванден, в Охрид – Ивъндън, във Велико Търново – Иван Бильобер или Драгийка. Първоначално празникът съвпадал с лятното слънцестоене, което е на 21/22 юни, затова и много от поверията и обичаите са свързани с пътя на небесното светило и култа към него. На този ден своя имен ден празнуват всички с имена Енчо, Еньо, Йоан, Йоана, Йонко, Йончо, Йонка, Ян, Яни, Яне, Яна, Янка, Янко, Яница, Янин, Янина, Янита, Янета, Янис, Яниса, Янимир, Янимира, Янислава, Янизар, Янизара, Янил, Янила, Янилин, Янилина, Янидин, Янидина, Яник, Янек, Янико, Яника, Яно, Яньо, Янчо, Калоян, Ена, Една, Ивет, Даян, Даяна, Деница, Диян/Диан, Дияна/Диана, Деян/Деан, Деяна/Деана, Биляна и имена на билки. (В списъка на имената са включени всички, етимологично свързани със старобългарското тълкуване на Еньовден, като Еднажден, или езически – „Летен Игнажден"). Задължителен е обичаят за масово къпане. Коренът на празника е свързан със славянските фолклорни традиции и има много точни съответствия в обичаите на всички славянски народи. В Русия празникът се нарича Иван Купала и се смята за езически народен празник. В Украйна името е Ивана Купала (Купайла), в Белорусия името е Купалле. Източните славяни отбелязват празника с традиционно нощно къпане в нощта преди Иван Купала. Има задължително огън, който се прескача, а около него се танцува. Също както в България, се берат билки и се смята, че те имат най-голяма сила именно в тази нощ. В Полша празникът се нарича Ноц Швентоянска (Свети Иванова нощ) и е свързан с подобни народни ритуали: палене на огньове и прескачането им, палене на сламена кукла, къпане в реките, бране на билки и закичване на девойките с венци.

Онлайн ресурс.

ЕНЮ (1850-1905) – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Казанлък. Открива килийно училище в града (1835).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕПАРХИЙСКИ БРАТСТВЕН ДОМ – гр. Враца. Построен 1927. Предназначение – да служи за културно-просветните и благотворителни нужди на Врачанската митрополия.

*Лит.: Едно културно църковно тържество в гр. Враца. // Църковен вестник, N 10-11, 12 март 1927; Реч, произнесена от **Негово Високопреосвещенство Св. Врачански митрополит Г. Климент** при освещаване и откриване на Епархийския братствен дом в гр. Варна. // Църковен вестник, N 12, 19 март 1927.*

ЕПАРХИЯ – административно-териториална единица, начело на която стои архиерей – епископ, архиепископ, митрополит. Днес Българската православна църква използва названието епархия за обозначаване на най-големите си административно-териториални единици. Те от своя страна се разделят на *архиерейски наместничества*. Начело на епархията стои митрополит. Понастоящем Българската православна църква има 13 вътрешни епархии (в страната), 2 външни епархии – за българите в чужбина, и няколко български църковни наместничества, намиращи се на пряко подчинение на Св. Синод на БПЦ. (*Вж Българска православна църква*).

*Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 5. С., 2012, с. 1963; **Поптодоров**, Р. Положението на Българската православна църква в Народна република България: По случай 25-год. от Социалистическата революция в България. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969.*

Карта на епархиите на Българската православна църква (фотография)

ЕПИСКОП – висш духовник. Осъществява основното духовно и административно ръководство на своята епархия, която се състои от *енории* (от няколко до десетки). В традицията на Християнството епископите се възприемат като преки наследници на апостолите, т.е. те са наследили по приемственост духовната си власт от тях. Няма право пряко да се меси в делата на другите епархии. Дори няма право да пребивава на територията на друга епархия без изричното съгласие на нейния титуляр. Първите епископи са ръкополагани от апостолите като техни наместници. В исторически план отговорностите, правата и ролята на епископа остават почти непроменени. Претърпяват промяна по-скоро правилата за избор и ръкополагане на епископ, въведени са и някои ограничения – в първите векове на Християнството например, са съществували т.нар. „хорепископи", или „селски епископи". С течение на времето при централизацията на църковната власт те престават да съществуват. В Източноправославната и Римокатолическата църква е възприета практиката, наследена още от средните векове, епископът да бъде излъчван от средите на „черното духовенство", т.е. трябва да бъде монах. В поместните църкви са възприети и други допълнителни условия, в Българската православна църква (БПЦ) например едно от тях е кандидатът да има висше богословско образование. Нов епископ се избира от събрание на вече действащи епископи с вишегласие. В БПЦ епископът се избира от Св. Синод. След избора си епископът бива ръкополаган от поне трима (в изключителни случаи – от двама) други епископи. В БПЦ, както и в повечето поместни Православни църкви, епископите с реална епархия са митрополитите. Останалите обикновено носят името на древна, несъществуваща вече епархия – Велички, Крупнишки, Левкийски епископ т.н. Съществува длъжността „викариен епископ", който е ресорен помощник на митрополита при осъществяването на властта му. С епископа се свързват и понятията „катедра", „катедрален храм"). Катедрата е условно мястото, откъдето епископът осъществява своята духовна власт и е свързана с храма, където той редовно извършва Богослужения и произнася проповеди. Този храм се нарича „катедрален" или „катедрала". София е един от градовете, в които има повече от един катедрален храм – „Св. Александър Невски" (катедра на Българския патриарх) и „Св. Неделя" (седалище на Софийския митрополит). В миналото софийска катедрала е била църквата „Св. София". За римокатолиците в България църквите „Св. Йосиф" (за западен, или латински обред) и „Успение богородично" (за източния обред, т.нар. „униати"), също имат статут на катедрални храмове.

*Лит.: **Видински Неофит**. Висота, права и длъжности на епископския сан: Реч, прозносена на 14.XII.1930 г. в храма-паметник „Св. Александър Невски" при ръкоположението в епископски чин на **Негово Високопреподобие архимандрита Бориса**, ректор на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 47, 20 дек. 1930; Епископът като апостолски приемник. Слово, произнесено от **Негово Светейшество патриарх Кирил** на 27 дек. 1953 в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" след ръкоположението в епископски чин на **Негово Преосвещенство Св. Траянополския епископ Симеон**. // Църковен вестник, N 5, 6 февр. 1954; Епископът като воин и строител. Слово, произнесено от **Негово Светейшество патриарх Кирил** на 1 ян. 1954 в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" при ръкополагането в епископски чин на **Негово Преосвещенство Св. стобийския епископ Варлаам**. // Църковен вестник, N 6, 13 февр. 1954; **Спасова**, Т. Църковната йерархия. // Църковен вестник, N 192-15 дек. 1997.*

ЕПИСКОПСКА КАТЕДРАЛА НА ТРИМОНЦИУМ (Пловдив) – построена 343. Намира се пред днешната католическа катедрала „Св. Лудвиг". В архитектурно отношение е трикорабна базилика. Разполагала с открит двор и атрий с портици. Разрушена при нахлуването на славяните (577).

*Лит.: **Димитров**, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX в. / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 61-63.*

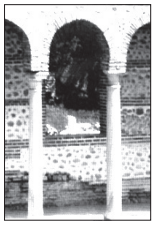

Поглед към Епископския комплекс с базилика – гр. Сандански (фотография)

ЕПИСКОПСКИ КОМПЛЕКС С БАЗИЛИКА – намира се в центъра на гр. Сандански. Паметник от времето на късноантичната епоха. Епископската базилика в него е открита при спасителни археологически разкопки през 1989. Освен църква включва и други значими архитектурни структури – баптистерий, атрий и други постройки – с неизяснени функции. Изграждането на комплекса започва през IV и продължава до средата на VI в. Наличието на останки от пожари с различна интензивност в отделните части на археологическия обект дават категорично потвърждение, че базиликата и принадлежащият ѝ комплекс са унищожени при огромен пожар, най-вероятно от варварските нашествия през втората половина на VI в., при нападенията на славяните към Солун. Дебелината на зидовете на базиликата е 0.8 м. В центъра на двора е намерен добре запазен кладенец (фиала), който е в унисон с основните правила за базиликите от Източен Илирик. Под падналия южен зид на базиликата в западната половина на атрия е открита (2007) уникална чешма (шадраван), долепена плътно до западния зид на вътрешния двор. Специалистите я датират от средата на VI в. Друг обект извън базиликата, с оригинална раннохристиянска архитектура, е баптистерият (кръщелната). Открит 1917. Датиран за периода IV-V в. Построен като самостоятелно тяло в югозападния ъгъл на Епископския комплекс. В архитектурно отношение представлява масивна кръгла и куполна постройка (ротонда). Последният разкрит обект от Епископския комплекс е мартирият (помещението) (2012). Разположен в северозападния ъгъл на Епископския комплекс, северозападно от нартекса на базиликата и заема площ от 120 м². Състои се от три помещения, съответно определени като: преддверие (антре), мартирион и трето, засега с неизвестни функции. Преддверието е било застлано с добре изгладени мраморни плочи. Разположено в посока изток – запад. На южната и северната страна са изградени зидани пейки с височина от 0.30 м до 0.50 м, служещи за изчакващи своя ред миряни, които са посещавали Мартириона и помещението на север от него. Цялата вътрешност на мартирия е била изографисана със стенописи в два слоя. В северозападния край на мартириума е открито аязмо (извор на света вода), което е голяма ценност не само за Епископския комплекс, но и за града. Южно от ансамбъла на мартирия е разположен параклис, който още не е проучен.

*Лит.: **Иванова**, Вяра. Стари църкви и манастири в българските земи, IV-VII в. // Год. Нац. музей, 1922-1925, с. 549-551; **Чанева-Дечевска**, Н. Ранно-християнската архитектура в България IV-VI в. С., 1999, с. 313-314.*

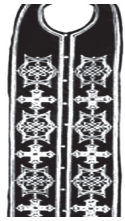

Епитрахил (фотография)

ЕПИТРАХИЛ – църковна одежда, която се слага на врата на свещеника и се спуска по гърдите му. Без нея свещеникът не може да извършва никакво Богослужение. В духовен смисъл епитрахилът означава изливането на благодатта на *Св. Дух*, дарувана на свещеника, за да извършва *Тайнствата*.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 289-290.

ЕПИТРОПИ – наименование на църковните настоятели.

Онлайн ресурс.

ЕПИФАНИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плаковския манастир (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕПИФАНИЙ (светско име: Младенов) (1845-1903) – възрожденски църковен деец. Йеромонах в Черепишкия манастир и негов игумен (от 1869). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕПИФАНИЙ ВЕЛБЪЖДСКИ (края на XII в. – началото на XIII в.) – български духовник, епископ на Велбъжд. Заема епископския пост след епископ Анастасий Велбъждски. Споменат в Бориловия синодик (1211) като митрополит на Велбъжд „при благочестивия цар Асен под властта на Търновската патриаршия".

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония: Ист. издирвания. С., 1906, с. 47; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 215.*

Епифаний Генчев Шанов (фотопортрет)

ЕПИФАНИЙ ГЕНЧЕВ ШАНОВ (светско име: Бончо Генчев Шанов) (1849-1940) – висш униатски духовник. Роден в Казанлък. Първоначалното си образование получава в родното място. От 12-годишен учи в училището на отците възкресенци в Одрин. Продължава образованието си в Рим, ръкоположен за свещеник (1873). Изпратен да служи в Солун, където прекарва дълги години. След оттеглянето на Лазар Младенов (23 юли 1895), ръкоположен за Ливийски епископ. Назначен за Апостолически викарий в Македония. За седалище първоначално му е определен гр. Кукуш. Подпомага дейността на ВМОРО. След Солунските атентати (май 1903) епископ Епифаний и секретарят му Камче Кадрифаков успяват да спасят много българи от масовото клане в Солун, прибирайки ги в къщата си, която се ползва с екстериториалност. Притиснат и уморен от всички трудности, подава оставка (1909), но тя не е приета от Апостолическия делегат в Цариград. През 1913, за празника *Възвдижение на Светия Кръст*, епископът отива да служи архиерейска *Литургия* в с. Долни Тодорак. Увещава пасомите си да се върнат в Източното православие, тъй като Западното духовенство не било вече в състояние да ги защити. След Литургията гръцките войници го арестуват

и изпращат на заточение първо на остров Наксос и после – на остров Трикери (1919). Завръща се в Казанлък (1919), изгубвайки завинаги своята епархия в Македония. В края на лятото на 1921 той отново се обръща с молба до папата да бъде освободен от длъжността си епископ на Солунската епархия, която фактически вече не съществувала, както и поради напредналата си възраст. С отговор от 17 дек. епископът е известен, че папата е удовлетворил молбата му и разрешил да се оттегли на почивка в родното си място, където умира.

*Лит.: **Епископ Епифаний Шанов**. Католическа апостолическа екзархия. Онлайн ресурс.*

ЕРЕМИЯ – *вж Йеремия*

ЕРЕМИЯ – монах. Игумен на Дивотинския манастир (1775-1804).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕРЕС – название, с което Християнската църква характеризира религиозните учения, отклоняващи се от официалната догма. В историческото си значение думата се употребявала, за да означи характерно философско течение, като аристотелизма или платонизма, съответствало до голяма степен на раннохристиянската представа за секта, лишена от съвременните отрицателни конотации, тежащи на тази дефиниция. Много ереси, водещи началото си от специфични разногласия относно общоприетата в дадения исторически момент официална доктрина, водена нерядко от съответни политически и материални интереси, са прераствали в обществени движения, опълчващи се срещу църковната и държавническа власт и социалните им структури. В тези случаи еретиците са били подлагани на безпощадно преследване под претекста на запазване единството на църквата и предотвратяване на поредната схизма. За борба с ересите са били свиквани много църковни събори, на които те са осъждани, а през XIII в. Римокатолическата църква създава Инквизицията.

*Лит.: **Йотов**, С., В. **Субашки**. Еретизмът и религиозността през нашето Средновековие и Възраждане. // Атеистична трибуна, 1981, N 1, с. 39-52; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 168.*

ЕРЕСИАРХ – основател или водач на еретическо учение или движение. Понятие, употребявано от официалната ортодоксална Християнска доктрина (православни или католици) по отношение на основателите или водачите на религиозни направления в Ранното християнство, отречени от официалната църква като ереси. Сред по-известните ересиарси в историята на Християнството са: Павел от Самосата (200-275) – основател на павликянството; Арий (256-336) – основател на арианството; Мани (216-275) – основател на манихейството; Пелагий (ок. 354 – ок. 420) – келтски отшелник, основател на пелагинизма; Несторий (ок. 381 – ок. 451) – константинополски патриарх, основател на несторианството; Севир Антиохийский (456-538) – патриарх антиохийски, основател на северианството; поп Богомил (XX в.) – създател на богомилството; Василий Врач във Византия (в нач. на XII в.); Лев Николаевич Толстой (1828-1910) – руски писател, основател на толстоизма и др.

Онлайн ресурс.

ЕРМИНИИ – църковен термин, наименование на ръкописни напътствени описания на техниката и иконографията на църковното изкуство; зографски наръчници.

*Лит.: **Василиев**, А. Ерминии: Технология и иконография. С., 1976.*

ЕРМИНИЯ – в Средновековието наръчник, ръководство по живопис за зографите, съобразно с църковните канони и норми. Съдържа рецепти за правене на грундове, бои и лакове, както и общи указания за технологията на стенописите и иконите. Ерминиите се ползват и от зографите по време на Възраждането. Запазени ерминии има в Музея в Самоков и др.

*Лит.: **Василиев**, А. Ерминии. Технология и иконография. С., 1976; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 290.*

ЕРОМОН (първата половина на XIV в.) – книжовник. Живял в Света гора като клисар в някои от манастирите. Преписал един Скипски патерик.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 116.*

ЕРОТЕЙ – йеромонах и учител в Рилския манастир (1818-1828).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕРОТЕЙ – дякон и учител в Габрово (1820).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕРОТЕЙ ЛЕШОЧКИ (светско име Лаврентий Давидов) (-1910) – духовник, игумен на Лешочкия манастир в Тетовско в нач. на XX в. Роден в с. Варвара, Тетовско (Вардарска Македония). Учи в килийно училище в София и става йеромонах. Служи в църквата „Свети Никола" в Тетово до 1898. Игумен на Лешочкия манастир (1898-1901). Спасява манастира от опожаряване в 1905, когато албански башибозук го обсажда.

Онлайн ресурс.

ЕРЧЕВ, Иван – църковен и революционен деец. Свещеник в Копривщица (40-те – 70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876, заради което е заточен на остров Кипър. Завръща се в България след дадената обща амнистия (1878). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 238.

ЕСХАТОЛОГИЯ – Християнско учение за последните събития и края на света, за смисъла и завършека на земната история и крайната съдба на света и човечеството. Включва представата за *Второто Пришествие* на *Христа* (парусия), възкресението на мъртвите и Страшният съд над праведниците и грешниците, бъдещото обновление на света и тържеството на праведниците, в тяхното единение с Бога. Това основополагащо учение представлява отделен дял от богословието и се изучава като отделна дисциплина в богословските факултети.

*Лит.: **Мержанова**, И. Есхатологията като историософия. // Църковен вестник, N 29, 19 авг. 1992; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 169.*

ЕТНАРХ – личност, по името на която при определени условия може да бъде наречено едно племе.

Онлайн ресурс.

ЕТРОПОЛСКА КНИЖОВНА ШКОЛА (XVI-XVII в.) – създадена в Етрополския манастир „Св. Троица" („Варовитец"). Като съставители, преписвачи и илюстратори в нея работят йеромонах Даниил, Рафаил, Йоан Граматик, даскал Кою, Захарий, Василий Софиянин и др. Съставят се и се преписват библейски и богослужебни книги, сборници със смесено съдържание, преписи от съчинения на Св. Климент Охридски и патриарх Евтимий Търновски. Ръкописите са илюстрирани със заставки, заглавки, орнаменти и миниатюри.

*Лит.: **Райков**, Б. Етрополската калиграфско-художествена школа през XVI-XVII в. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1972, Т. 12; **Станов**, М. Украса на славянските ръкописи в България. С., 1973; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 293.*

ЕТРОПОЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТА ТРОИЦА" – разположен в подножието на старопланинския Черни връх (1070 м н.в.), на 2 км от с. Рибарица, на 5 км от гр. Етрополе и на 40 км от гр. Тетевен. Известен още с името „Варовитец" (заради варовиковия камък, с който е изградена манастирската църква). Основан още в Средновековието (1158). Преданието свързва възникването на обителта с името на *Св. Иван Рилски*, който преди да се оттегли като отшелник в Рила се установил в една от пещерите в близката местност „Варовитец". През XVI и XVII в. манастирът е едно от най-значимите книжовни и просветни средища по българските земи, като в него възниква и се развива прочутата *Етрополска калиграфско-художествена книжовна школа*. Тук са творили множество преписвачи, съставители на църковни сборници, художници, които разгърнали широка дейност за запазване на българската писменост и книжнина. Известни са имената на йеромонах Рафаил, граматик Бойчо, дякон Драгул, дякон Йоан, даскал Дойо, йеромонах Данаил и др. В манастира са написани десетки ръкописни книги, украсявани с рисувани заглавия, страници, букви, орнаментирани винетки, концовки и др. Такива са „Евангелие" от 1577, „Пролог за месеците" от 1602, няколко евангелия от XVII в. и др. Поменикът на Етрополския манастир е започнат през 1648 и е попълван до XIX в. От него се узнава за обновяването на манастира през 1683, когато негов игумен е Михаил. При строежа на днешната църква „Св. Троица" през 1858 тогавашният игумен Хрисант намира в развалините на старата църква плоча с надпис, в който фигурира годината на основаването на обителта – 1158. Плочата била вградена в основите на новопостроения храм. Манастирът е посещаван неведнъж от Васил Левски. Запазено е скривалището му. В днешно време манастирът е действащ. Жилищните сгради са построени през 1833, а впоследствие са реставрирани. Манастирската църква „Св. Троица" е построена през 1858 от брациговския майстор Иван Боянин. В архитектурно отношение е кръстовидна, трикорабна сграда с 5 купола с осмостенни барабани. От северната и южна страна на наоса ѝ са разположени два параклиса – „Св. Йоан Кръстител" и „Св. Св. Козма и Дамян". По фасадите на храма на места има украсени пластични елементи. Църквата не е украсена със стенописи, но има запазени редица интересни икони, сред които иконата „Старозаветна Троица", рисувана от даскал Недялко (1598). От кр. на XVII в. датират иконите „Христос Вседържател", „Йоан Кръстител с жития" и „Богородица с пророци".

*Лит.: **Тацев**, А. Етрополският манастир Варовитец. // Бълг. сбирка, 1915, N 3, с. 92; **Иванов**, Г. Етрополският манастир като църковно-книжовен център през XVI и XVII векове. // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1958; **Иванов**, Г. Етрополският манастир. // Духовна култура, 1964, N 6-7; **Райков**, Б. Етрополската калиграфско-художествена школа през XVI-XVII в.: Към историята на бълг. ръкописен орнамент. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1972, Т. 12 (18), с. 19-41; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 214-218; **Прашков**, Л. Етрополският манастир „Св. Троица". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 114-116; **Димитров**, Г. Етрополски манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 22, 31 май – 7 юни 1993; **Николов**, Б. Етрополският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 37, 9-15 септ. 1996; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 78-79; **Кацаров**, Ив. Етрополе през вековете. С., 2008, с. 138-144.*

ЕТРОПОЛСКИ ТРЕБНИК (требник на Димитър Йованович) (XVII в.) – ръкопис. Съдържа 384 л. Украсен със заглавки и заставки.

*Лит.: **Стоянов**, М., Хр. **Кодов**. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. III. С., 1964; **Стоянов**, М. Украса на славянските ръкописи в България. С., 1973; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 293-294.*

Per aspera ad astra!

ЕТРОПОЛСКО ЕВАНГЕЛИЕ – *вж Йоаново евангелие*

ЕФИМЕРИЙ – свещеник, на когото е ред да служи в църквата през седмицата, дежурен свещеник.
Лит.: Ефимерий. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2006.

ЕФОРИЯ – настоятелство.
Онлайн ресурс.

ЕФОРИЯ „ЗОГРАФ” – създадена с царски указ още през 1926 за подпомагане на българския манастир и скитове в Света гора.
Онлайн ресурс.

ЕФРЕМ (1311 – 15.VI.1400) – български монах, сръбски висш духовник. Трети по ред Патриарх на Сърбия. Канонизиран за светец от Сръбската православна църква.
*Лит.: **Кръстев**, А. Българинът **Ефрем** и избирането му за **патриарх на Сръбската православна църква**. // Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 116.*

ЕФРЕМ (Ефрем химнописец) (XIV в.) – книжовник. Специализирал се в областта на църковната поезия. Един от учениците на Св. Патриарх Евтимий. След падането на България под османска власт избягва в Света гора. Творчеството му повлияно от исихазма.
*Лит.: **Матеич**, П. Българският химнописец **Ефрем** от XIV в. С., 1982; **Хараламписв**, Ив. Химнописецът **Ефрем** и правописно-езиковите традиции на писателите от Търновската книжовна школа. // Търновска книжовна школа. Т. 5. 1994, с. 273-284; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 116-117.*

ЕФРЕМ КОЛАСИЙСКИ (XVII – XVIII) – духовник, епископ на Кюстендил в началото на XVIII в.
*Лит.: **Стојановић**, Љ. Стари српски записи и натписи. Т. 1-6. 2. изд. Београд, 1982-1988, N 7536, с. 10235.*

ЕФРЕМ СИРИЕЦ – *вж Преподобен мъченик Еразъм Охридски*

Ж

ЖАБЛЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА” – разположен под връх Курилово, в Конявска планина и само на 2 км южно от с. Жабляно в местността Вирова градина. Манастирът представлява комплекс от трикорабна, триапсидна и еднокуполна църква (строена през 1884), жилищни и стопански сгради. Датата на основаването му не се знае. Опустошен по време на османската власт. През XVIII в. е възобновен. Постоянно действащ старостилен манастир. Обявен за паметник на културата. До 2005 е подчинен на Българската старостилна православна църква, от 2009 е подведомствен на Гръцката истинно православна църква – Синод на Калиник.
Онлайн ресурс.

ЖЕКОВ, Белю – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Узунджово, Хасковска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 239.

ЖЕКОВ, Недьо (Недялко) Николов (26.X.1843 – 22.X.1906) – просветен и църковен деец. Роден в Лясковец. Учи в килийно училище. До 1863 е учител в Долна Оряховица, Лясковец и Разград. Завършва Богословско училище в Белград (1867) и философски науки в Белградската Велика школа (1870). След завръщането си е главен учител на откритото от него шестокласно училище в Лясковец (1871-1874); пръв ректор на Богословското училище при манастира „Св. Св. Петър и Павел” (1874-1876). Мюдюрин в Горна Оряховица (1875). По време на Руско-турската война 1877-1878 е управител на Дряново и на Търновската обл. След Освобождението е депутат (1881) и инспектор на Видински и Ломски учебни окръзи (1882-1885). Продължава учителската си дейност в Търновската гимназия, в Богословското училище и Разградската гимназия. В последните години от живота си се занимава с адвокатска практика. Сътрудничи и на периодичния печат. Умира в Разград.
*Лит.: **Церов**, Ив. Търновското епархиално богословско училище. // Училищен преглед (С.), 1903, N 12, с. 860-876; **Жеков**, Ал. **Недьо Жеков** при уредбата на учебното дело в Лясковец и на Богословското училище в Петропавловския манастир. // Училищен преглед (С.), 1926, N 5, 6, с. 754-804; **Беровски**, Ал. Първият редактор и първата богословска школа в България. С., 1939; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 103, бел. 1 под линия; **Беровски**, Ал. Народният будител **Недю Жеков**. // Църковен вестник, N 47, 15 дек. 1939; **Йонов**, В. Лясковският будител **Недю Н. Жеков**. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1980; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 239; **Батинков**, Хр. Първият ректор на Петропавловската семинария. // Църковен вестник, N 31, 1-7 авг. 1994.*

ЖЕЛЕВ, Иван (9.IX.1944 –) – богослов и политик. Роден в гр. Хасково. Завършва Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски" (тогава интернирана в Черепиш, Врачанско), Духовната академия „Св. Климент Охридски" и класическа филология в Софийския университет. Преподавател по Свещено Писание на *Новия Завет* и класически езици в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски". Специализира в Гърция и Германия. Бил е учител в Софийската духовна семинария, началник на кабинета на Патриарх *Максим*, преподавател в Духовната академия „Св. Климент Охридски" и в Богословския факултет на СУ, зам.-ректор на СУ, зам.-декан и декан на Богословския факултет (2000-2003). През 1997-1998 преподава като гост-професор по *Нов Завет* в Мюнхенския университет, Германия. Пенсионира се от 1 окт. 2012 и работи на доброволни начала в гражданския сектор, включително и в редакционния екип на независимия православен портал „Двери на православието" (dveri.bg). Дълги години е редактор и главен редактор на „Църковен вестник" и редактор на списание „Духовна култура". Директор на Дирекция „Вероизповедания" на Министерски съвет и председател на УС на ефория „Зограф" (2002-2008). Член на екипа за превод на Библията на български език, член на Богословската комисия при Св. Синод на Българската православна църква, на Дружеството на православните богослови библеисти, на Световния съюз на Новозаветните учени (SNTS, първият българин – член), учредител и председател на Българското сдружение на библеистите „Библейски колегиум", основател и председател на Фондация „2000 години Рождество Христово", основател и председател на УС на Центъра за проучване на нови религиозни движения, член на ИК на Световната конфедерация на асоциациите на богословските институти (WOCATI = World Conference of Associations of Theological Institutions) и регионален представител за Европа. Бил е 25 г. официален преводач на Българската патриаршия за гръцки език. Владее писмено и говоримо руски, гръцки, немски и английски език. През 2007 Любен Дилов-син поисква оставката на Иван Желев като директор на Дирекция „Вероизповедания", тъй като според него той „се меси в делата на Българската православна църква", когато се обявява срещу продаването на архонтски титли от български висши клирици. Награждаван е с ордените на БПЦ „Св. Климент Охридски" I степен – златен (2003) и „Св. Кирил и Методий" I степен – златен (2004). Удостоен с почетната титла doctor honoris causa на Атинския университет (24.11.2008), както и архонт, велик преводач на Цариградската вселенска патриаршия. Автор на голям брой статии и студии.

Онлайн ресурс.

ЖЕЛЕВ, Паскал – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (30-те – 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 239.

ЖЕЛЕЗАРОВ, Кръстьо Христов – църковен деец. Роден в гр. Смолян (квартал Райково). Ръкоположен за свещеник (1930). Служи в родния си край. Подпомага възстановяването на храмове в някои селища и в Смолян. Военен свещеник в 21 пехотен Средногорски полк (1941-1942). Свещеник в Свиленград (1942-1943), след което се завръща в Смолян. Участва дейно и в обществения живот.

*Лит.: **Канзуров**, В., Мария В. **Сабрутева**, Мария Т. **Тиганева**, Тодор М. **Боботанов**. Едно достойно свещеническо служение. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1972.*

ЖЕЛЯЗКОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Средни колиби, Великотърновска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 240.

ЖЕЛЯЗКОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (70-те г. на XIX в.). Член на нахийския смесен съвет (1876).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 241.

„ЖЕЛЯЗНАТА ЦЪРКВА" – *вж* „*Свети Стефан*" – *българска църква в Цариград*

ЖЕНИ-МИРОНОСИЦИ – жени, които следвали Христос при неговата обществена проповед, а след смъртта и погребението му, според юдейския обичай, отишли в неделя рано сутринта на гроба да помажат тялото му, но той бил възкръснал.

Лит.: Равноапостолните жени-мироносици. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1993.

ЖЕРАВНЕНСКИ ТРИОД (краят на XIII в.) – средновековен литературен паметник. Оцелели са само 19 л., които са разпръснати в различни библиотеки. Намерен от Спиридон Палаузов в Жеравна. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Момина**, М. М. Жеравненския триод. // Paleobulgarica, 1983, N 3, с. 58-67.*

ЖЕРВЕ КЕНАР (1875-1961) – френски католически свещеник, успенец. Ръкоположен за свещеник (20 авг. 1899). Преподавател в Ерусалим и Палестина (1900-1904). Работи в гр. Вилна, тогава в Русия (1905-1908). Назначен за преподавател във френския колеж „Свети Августин" в Пловдив (1908) и с.г. става директор. През 1914 започва строителството на нова сграда на колежа. По време на Първата световна война (1915-1919) отец Жерве е в Румъния по политико-военни причини. След войната се връща отново в Пловдив. През 1919 отец Кенар и отец Гислер извършват истински подвиг за България. Благодарение на тях не сработва английският план Пловдив, Бургас и Стара Загора да бъдат предадени на Гърция. Привличайки за каузата на България влиятелни политици и общественици, те успяват да се преборят и за шесткратно намаление на българските репарации по Ньойския договор. През 1920 е назначен за ръководител на Източната мисия на успенците, а през 1923 – за ръководител на Конгрегацията (до 1952). Участва във Втория Ватикански събор в ролята на съветник и одитор за подготвителните комисии. Умира в Рим в навечерието на откриването на Събора.

Онлайн ресурс.

Изглед от параклиса при Железнишкия манастир „Св. Дух” (фотография)

ЖЕЛЕЗНИШКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ДУХ” – намира се под връх „Манастирище” (1338 м н.в.) – Плана планина. На „Манастирище” личат останки от стария железнишки манастир „Св. Дух”, който е бил част от Малката софийска Света гора. Съществува предание, че манастирът бил издигнат върху основите на тракийско светилище. Изгорен и унищожен от османските поробители. Родолюбивите ентусиасти Малин Месов и двама негови приятели издигат до руините параклис със същото име (юни 2001).

Онлайн ресурс.

ЖЕЛЯЗКОВ, Господин Сербезов (20.VII.1873 – 27.VII.1937) **–** иконописец. Роден в с. Демирча, близо до Кюстенджа (Северна Добруджа). Завършва гимназия във Варна и Държавното рисувателно училище в София (1899). Специализира църковна живопис в Русия. Ученик на Иля Репин в Художествената академия в Санкт Петербург. Завръща се в България (1907) и получава разрешение да се занимава с иконопис и стенопис в храмовете във всички епархии. Умира при изографисване на Клисурския манастир.

*Лит.: **Христакев**, Ил. Иконописецът **Господин Желязков**. // Църковен вестник, N 9, 1 апр. 1981.*

ЖЕРЕВ, Орфан Стоилов – *вж Методий Жерев*

ЖЕРТВЕНИК – 1. наименование на маса в Православния храм, поставяна отляво на Св. *Престол*, върху която се извършва *Проскомидията*; 2. другото наименование на Св. Престол, защото върху него се извършва безкръвната жертва при *Тайнството Евхаристия*.

Онлайн ресурс.

ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕ – ритуално отнемане на живота на животни или хора, с цел умилостивяване или почитане на божество.

*Лит.: **Ириней Лионски**. Жертвоприношението. // Църковен вестник, N 14, 2 апр. 1943.*

ЖЕФАРОВИЧ, Христофор (1690-1753) – зограф, гравьор, писател и поет. Роден в гр. Дойран, Егейска Македония. Произхожда от свещенически род и приема монашество. Монах. Като странстващ калугер, рисува и търгува с книги, икони и църковна утвар. Първото запазено негово произведение са стенописите в храмовете на манастирите Боджани във Войводина (1737) и Шиклош (1739). Негово дело са иконостасните икони в църквата „Свети Николай” в Кожани. След 1740 започва да се занимава изключително с гравюра на мед и илюстриране на книги. Автор на „Стематография” (1741) и на „Поучение святителское к новопоставленному йерею” (1742), както и на два учебника – буквар и граматика. След посещение в Света гора и поклонение до Яфа и Йерусалим описва своите впечатления в съчинението „Описание светаго божия града Ерусалима” (1748). На път за Русия (1753) пише своето завещание, в което подчертава своя български произход. Умира в Богоявленския манастир в Москва.

*Лит.: **Жеков**, Л. **Йеромонах Христофор Жефарович**: 230 г. от кончината му – 18.IX.1753 г. // Църковен вестник, N 27, 11 окт. 1983; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 241.*

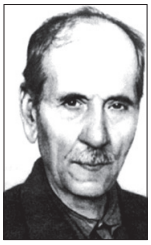

Дядо Влайчо (фотопортрет)

ЖЕЧЕВ, Влайо (дядо Влайчо) (15.VIII.1894 – 1981) – ясновидец. Роден в с. Коньово, Новозагорско (дн. Сливенска обл.). Според твърдения на близки, едва 10-годишен, предрекъл избухването на Балканската война 1912-1913. Участва като доброволец в Първата световна война. На фронта отказал да стреля по врага, заради което бил зачислен в продоволствената част. След войната е последовател на Петър *Дънов*. Занимава се окултни тълкувания, пише стихове и откровения. Дарбата му на ясновидец се появила след тежко боледуване (1920). Към пророческите му способности проявил интерес цар Борис III, но след като предрекъл нерадостна съдба на престолонаследника, монархът изгубил желание от по-нататъшни срещи и контакти с него. След 9 септ. 1944 е недолюбван и от новата власт. Прекарва 6 г. в пернишките и бобовдолските мини, след което е интерниран в лагера на остров Белене. Едва в последните години от живота си получава признание за пророческите способности. Българската православна църква обаче се отнася отрицателно към такива личности.

Онлайн ресурс.

ЖИВКОВ, Владимир – църковен и революционен деец. Роден в гр. Щип, Вардарска Македония. Привлечен във ВМОРО от Гоце Делчев. Архиерейски наместник в Щип. При обезоръжителна акция (1910) – арестуван и затворен в Щипския затвор, където е подложен на мъчения. Признава, че притежава оръжие, с което се самоубива.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 100.*

ЖИВКОВ, Никола – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Пудрия, Врачанска обл. (от 1845).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 241.

ЖИВКОВ, Първан – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Вертоп, Видинска обл. Свещеник в селото (60-те – 70-те г. на XIX в.). Допринася и за просветно-културното му развитие.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 241.

ЖИВКОВИЧ, Кирил (1730-1807) – български и сръбски висш духовник, книжовник. Роден в Пирот в „пределе Болгарии" . В 1737 семейството му се преселва в Бачка, тогава в Хабсбургската монархия. Получава монашески сан в манастира „Зограф" на Атон. След неговото завръщане в Пиротско е игумен на Темския манастир. Учител в същия манастир (1760-1765). От 1786 е епископ в Пакрац (Западна Славония) и над две десетилетия управлява епархията си. Умира в Пакрац. Автор на две печатни книги и два ръкописа. По-известен от тях е Темският ръкопис – сборник от 1764, паметник, отразяващ състоянието на преходните у-говори (известни и като торлашки диалекти) през средата на XVIII в. Издава във Виена „Житие святихъ сербских просветителей Симеона и Сави" (1794).

*Лит.: **Нешев**, Г. Борба за извоюване на църковнонационална независимост: Из историята на бълг. народ и държава. Изследвания, анализи, преоценки. С., 1993; **Василев**, В. П. За диалектната основа на един ръкопис от 18 век [: Темският ръкопис (1764)]. // Българският език през XX век: Сб. докл. С., 2001, с. 280; **Пенев**, Боян. Начало на Българското възраждане. С., 2005, с. 43.*

ЖИВОДЕРСКИ, Димитър (1815-1878) – църковен и революционен деец. Роден в с. Живодери (дн. с. Малина), Габровска обл. Като свещеник служил в с. Нова махала (дн. кв. на Габрово) (1840-1860) и в църквата „Св. Троица" – Габрово (1860-1862). Участник в революционното движение (1862). Предаден, заловен и изпратен на заточение в Диарбекир за 7 г. На връщане в България, починал в Цариград.

*Лит.: **Недев**, Ив. **Свещеник Димитър Живодерски** (1815-1878). // Църковен вестник, N 12, 1 май 1981.*

„ЖИВОПРИЕМЕН ИЗТОЧНИК" (или „Пресвета Богородица Животворящ източник") – възрожденска църква в петричкото село Капатово, Петричко, Благоевградска обл. Построена 1887. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида.

*Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 419; **Димитров**, Вл. Неизвестни стенописи на зографите **Марко** и **Теофил Минови** в храма на с. Капатово, Мелнишко. // Изкуствоведски четения. С., 2009, с. 185-192.*

„Богатият и бедният Лазар" (фреска в църквата в с. Капатово, Благоевградска обл.)

ЖИВОТВОРНИЯТ КРЪСТ (срещан още и като Дърво на живота, Кръст на истината и Кръст Господен) – кръстът, на който според Християнството е разпнат Христос. Символ на победата на Христос над сатаната и главна християнска реликва сред оръдията на страстта (страданията). Кръстът заменя като символ рибата на ранните християни, превръщайки се през Средновековието в най-изобразявания символ в света.

*Лит.: **Коев**, Т. Кръстът Христов. // Църковен вестник, N 10, 8 март 1991.*

„ЖИДОВСТВАЩИ" – ерес. Появила се наред с богомилството и павликянството (XIII-XIV в.). Привържениците ѝ отхвърляли основната догма на Християнската религия, приета на Никейския събор, за двойствената природа на Иисус Христос (като „съвършен човек" и като „съвършен бог"), приел плът от Св. Богородица и слязъл на земята, заради спасението на човечеството. Освен това те хулели храмовете, и свещениците, и монасите. Проповедите на жидовстващите се разпространили не само сред евреите, но и сред православното население.

Лит.: История на България. Т. 3. Втора българска държава. С., 1982, с. 704.

ЖИТИЕ – наименование на произведение, в което се описва животът и дейността на виден деец или видни дейци на Християнството, обявени от Църквата за светци. Познато в две форми – кратко и проложно (пространно). Като литературен вид дейност възниква във Византия. Прониква и в средновековната българска литература. По-видни представители: Св. Климент, Св. Наум, Теофилакт Охридски, Св. Евтимий Търновски и др.

*Лит.: Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977, с. 35-40; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 317-318; **Бончев**, П. Старобългарските жития – извор на патриотизъм и благоговение. // Църковен вестник, N 8, 1 февр. 1990.*

ЖОСТОВ, Андон (Антоний) Стоев (26.XI.1842 – 21.XI.1903) – духовник и просветен деец. Роден в с. Гайтаниново, Неврокопско (Благоевградска обл.). Завършва училище в Солун и е учител в Гайтаниново, а по-късно – свещеник. Участва в борбата за самостоятелна българска църква и е сред организаторите на Народния събор в Гайтаниново (1869) за отхвърляне върховенството на Цариградската патриаршия. През 1869-1870 учи в родното си село при изтъкнатия педагог Захари Бояджиев. Преследван от властите и два пъти е осъждан на смърт. След Руско-турската война 1877-1878 се установява в България. Тук продължава да развива активна просветна дейност и е сред инициаторите за изграждане на софийската църква „Свети Николай Софийски". След Съединението отговаря за училищното и църковното дело в Серско и подпомага Неврокопската българска община. Баща на Константин Жостов, Димитър Жостов и Спас Жостов – видни офицери от Българската армия.

Андон Жостов (фотопортрет)

Онлайн ресурс.

ЖУНГУЛОВСКИ – *вж Аврамов, Хаджи Теофил*

З

ЗАБЕЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ДИМИТЪР” – разположен в планината Руй, на десния бряг на Забелска река, на ок. 2 км северно от с. Забел, община Трън. Датиран към средата на XIII в. Запустява в нач. на XVIII в. Самата църква в архитектурно отношение е еднокорабна, едноабсидна и безкуполна постройка. Вкопана на ок. 0,50 м под нивото на външния терен. Престолът е направен от монолитен каменен блок с размери 0,83 х 1,08 х 0,53 м.

Онлайн ресурс.

Изглед от Забелския манастир „Св. Димитър” (фотография)

ЗАБУНОВ, Г. С. – църковен деец, иконом. Един от основателите на Свещеническото братство в София (1902).

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 265.*

ЗАБУНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Билинци, Брезнишко, дн. Пернишка обл. (60-те г. на XIX в.). Член на депутация, изпратена в Сан Стефано с искане за присъединяване на Трънския край към България (1878). От 1879 – свещеник в гр. Брезник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 244.

ЗАГОВЕЗНИ – *вж Сирни заговезни*

ЗАГОРИЧАНСКИ МАНАСТИР „СВЕТА ПАРАСКЕВА” – разположен в обл. Пополе край с. Загоричани, Костурско, Егейска Македония. Основан от архимандрит Севастиан Стефанопулос в местността „Котори”, между Загоричани и Куманичево (1967), където е имало малка църква, посветена на Света Параскева. Църквата е разрушена в 1969 и в 1970 е построена нова трикорабна базилика и манастирски конаци. До 1991 манастирът е метох на съседния голям манастир „Свети Врач”. В 1991 е построена нова трикорабна църква с куполи, която служи като католикон.

Онлайн ресурс.

ЗАДУШНИЦА – ден за възпоменаване на душите на починалите, църковен помен в чест на мъртвите. Обикновено Задушниците са 4 в църковния календар, винаги в събота – деня, който в Църквата е определен за ден на покойниците. Богослужението е с молитви за починалите. Службата е *заупокойна*, след която се прави обща *панихида*. Камбаната бие траурно, с отмерен удар. (Във всяко съботно Богослужение има специални песнопения и канон за мъртвите.) На тези дни близките на починалите посещават гроба, преливат го с вино, поставят цветя, палят свещи и кандила, прекадяват го с тамян и след това носят жито в църква и на гробищата, раздават жито и храна за „Бог да прости мъртвите души”. На Голяма Задушница в съботния ден срещу Неделя Месопустна (Месни заговезни, което е седмица преди началото на Великия пост) в България за помен по традиция се приготвя „коливо” (варено, подсладено жито), хляб и вино, напоследък се прибавят дребни сладки и соленки. Поменът се прави на гроба, в църква или у дома. Чете се пространният молебен за упокоение на душите, който включва молитви, четения от *Евангелието* и апостолски текст. На гроба обичайно свещениците извършват парастас, който е по-кратък от панихидата. По време на неделната литургийна служба на Месни заговезни в Евангелското четене се споменава за *Страшния съд*. (Великият пост започва от понеделника след *Сиропустната неделя*). В Източното православие в една календарна година има 4 Задушници – преди Месни заговезни, след *Спасовден*, ок. Димитровден и Архангеловден. На тези поминални дни близките на починалите посещават гроба, преливат го с вино, прекадяват го с тамян и след това раздават на присъстващите жито и храна за „Бог да прости мъртвите души”. Всички Задушници през годината са винаги в съботен ден, когато *Иисус Христос* бил покойник и с Тялото Си е бил в гроба.

Задушница (картина)

Лит.: ***Архимандрит Александър****. Задушница. Мисли за умрелите. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1958;* ***Маджуров****, Н. Трети ноември – задушница преди Архангеловден за безсмъртието на душата. // Църковен вестник, N 37, 25 окт. 1991;* ***Траянополски епископ Иларион****. Задушницата – храна за душата, а не за храната. // Църковен вестник, N 44, 1-7 ноември 1993;* ***Томов****, Сл. Задушница. // Църковен вестник, N 7, 12-18 февр. 1996.*

ЗАЙКОВ, Едуард – капуцин. Роден в Калъчлии (дн. квартал в гр. Раковски). Завършва Пловдивската капуцинска семинария, след което постъпва в ордена на капуцините в град София. Едва изкарал една година, напуска и се завръща при домашните си. През 1895 е приет в Пловдивската мирска семинария, в която завършва философия и богословие. Ръкоположен (24 ноември 1899) и изпратен за помощник-енорист в с. Секирово (дн. в гр. Раковски), където служи до 1907. Назначен за енорист в с. Белозем, а пет години по-късно и за енорист в с. Антраниково (дн. с. Парчевич). Три години по-късно поради разклатено здраве се завръща в родното си село. Умира в католическата болница в Пловдив. Погребан е в родното си село.

Онлайн ресурс.

ЗАЙКОВ, Йосиф (– 25.VII.1913) – църковен деец. Роден в Калъчлии (дн. квартал в гр. Раковски). Средно и висше образование получава в Пловдивската семинария. Ръкоположен за свещеник на 26 окт. 1902. Отначало служи в гр. Пловдив, после 1 г. – в София и 5 месеца – в с. Белозем. След това е изпратен като помощник-енорист в с. Секирово. При обявяването на Балканската война 1912-1913 е военен свещеник в 21-ви Средногорски полк, в който се числят войници от Секирово и Генерал Николаево. Там се заразява от холера и почива при с. Кучица в Македония. Погребан вън от селото на западния бряг на реката.

Онлайн ресурс.

ЗАЙКОВ, Тимотей (светско име: Йосиф) (8.VIII.1914 – 14.IX.1992) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, квартал на гр. Раковски). Постъпва в ордена на отците капуцини (1931). Ръкоположен за свещеник (1938). Завръща се в България в нач. на 50-те г. на миналия век, преди началото на процеса срещу католическите свещеници. На 4 окт. 1952 осъден на 12 г. затвор. Излежава присъдата си в лагера в с. Огняново. След излизането от затвора е енорист в с. Белозем, а от 1976 до края на своя живот ръководи енорията в кв. „Миромир" – гр. Хисар. Загива при автомобилна катастрофа. Погребан в гробищата на родния си гр. Раковски.

Онлайн ресурс.

ЗАКАБЛУК (ЗАКОБЛУК), Даниил Семёнович (16.XII.1886 – 14.X.1968) – руски духовник, протойерей. Роден в с. Марьинское, Херсонска губ. В България от 1931. Служи в храма „Св. Димитър" в Пловдив (1938).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 109.

„ЗАКОН БОЖИЙ" – учебен предмет, преподаван в нашите училища след Освобождението предимно от светски учители, мнозинството от които се борят срещу Църквата и религията като „отживелици", „предразсъдъци" и „вредни за правилното културно развитие на българина". Под натиска на учителството се предприема силна атака срещу преподаването на предмета (ок. 1900). Поради отпора на държавните институции и натиска на широки слоеве от българската общественост, акцията не успява. Св. Синод настоява за най-малко 2 учебни часа седмично преподаване, като за преподаватели са назначавани подготвени за това лица. Срещу допускането на свещеници, които да се занимават с подобна дейност, има голяма съпротива. С наредба-закон от 11 ноември 1938 Министерството на просвещението въвежда предмет „Религия с история на Българската църква", който се преподава в гимназиите от лица, завършили Богословския факултет, и „Вероучение", което да се изучава в прогимназиите.

Изглед от корица на „Уроци по Закон Божий" (факсимиле)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 215-220; Православная энциклопедия. Т. 19. Москва, 2008, с. 550-554.*

ЗАКОН ЗА ИЗМЕНЕНИЕ НА ЕКЗАРХИЙСКИЯ УСТАВ 1920 – задължава Св. Синод в двумесечен срок да свика църковен събор за преглеждане и одобряване сметките на Църквата. Ако съборът не бъде свикан от Св. Синод в посочения срок, той да бъде свикан от Министерския съвет. В Събора да вземат участие всички архиереи, всички свещеници с висше образование, всички архимандрити с висше образование и миряни (общественици и богослови), чийто брой да бъде равен на този на архиереите и архимандритите; също така по един представител на ставропигиалните манастири, духовните училища, свещеническите околийски братства, по един мирянин от всяка административна околия; трима представители на Министерството на външните работи и изповеданията. За председател на Събора се определя лице, избрано от архиереите.

*Лит.: Държавен вестник, N 177, 20 ноември 1920; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 137-139.*

ЗАКХЕЙ ФИЛОСОФ (първата половина на XIV в.) – книжовник, преводач и учител. Живял във Великата лавра „Св. Атанасий" в Света гора. Превежда от гръцки целия „Цветен триод", както и др. съчинения.

*Лит.: **Данков**, Е., З. **Филипов**. **Закхей Загорянин** и християнската средновековна философска култура в България. // Духовна култура, 1992, N 10, с. 19-24; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 121.*

ЗАМФИРОВ, Лазар (1864-) – църковен и революционен деец. Роден в с. Преод, Щипско (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник (1895). Привлечен във ВМОРО (1896). Заподозрян от османските власти, арестуван и затворен в „Свети Никола". Пуснат на свобода, бяга в Румъния и след 10 месеца (поради амнистия) се връща в родното си село. Отново арестуван (1902) и затворен в „Свети Никола", а по-късно в Щип и Скопие, изтезаван. В Скопския затвор го заварва Илинденско-Преображенското въстание 1903. Освободен след въстанието. Присъединява се към четата на Мише Развигоров (1904). Участва в конгреса на Скопския революционен окръг в Гюрищкия манастир (1907). След конгреса поради предателство е арестуван заедно с Данаил от Тръстеник. Затворен е в Скопие и му е поискано смъртно наказание. Освободени са след година и половина, благодарение на адвоката младотурчин Халил ефенди от Солун срещу 210 наполеона. След Младотурската революция 1908 е четник при войводата Иван Бърльо. След три месеца заминава за България. Установява се в с. Гулянци, Никополско, Плевенска обл., където синът му е свещеник.

Лазар Замфиров (фотопортрет)

*Лит.: **Замфиров**, Лазар. Из споменитe на **свещ. Лазар Замфиров**. // Илюстрация Илинден, ян. 1941, с. 9.*

ЗАНКИН, Никола – търговец и обществен деец. Роден в гр. Враца. Представител на Врачанската епархия на Църковно-народния събор в Цариград (1871).

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 476.*

ЗАПАДЕН ОБРЯД – разновидност на Православното богослужение, основаваща се на древните литургични традиции на Западната църква отпреди *Великата схизма*. Православните християни от Западния обряд изповядват същата пълнота на Православната вяра, както и техните събратя от Византийския обряд. Понастоящем всички епископи, които обгрижват такива енории, са последователи на Византийското богослужение.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 19. Москва, 2008, с. 615-620.

ЗАПАДНА СХИЗМА – *вж Папска схизма*

ЗАПРЕВ, Дойчин – църковен и революционен деец. Роден в с. Зарово, Лъгадинско (Егейска Македония). В началото на февр. 1893 замества Иван Попандонов като екзархийски архиерейски наместник в Дедеагач. При неговото наместничество в 1897 в града е открито Българско търговско представителство. Назначен за екзархийски архиерейски наместник в Гюмюрджина (1897), като отново сменя на поста отец Иван Попандонов. В Гюмюрджина работи активно за построяване на българска църква. През 1901 Владимир Бочуков го привлича във Вътрешната македоно-одринска революционна организация. С.г. е заменен в Гюмюрджина от архимандрит Харитон от Лозенград.
*Лит.: **Караманджуков**, Христо. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934.*

ЗАПРЯН – църковен деец. Свещеник в с. Езерово, Хасковска обл. (1852).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 246.

ЗАПРЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горски извор, Хасковска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 246.

ЗАПРЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Езерово, Хасковска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 246.

ЗАРИН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Гумендже, Егейска Македония (ср. на 50-те – 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 246.

ЗАФИР ЗОГРАФ – *вж Доспевски, Станислав Димитров*

ЗАФИРОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (50-те г. на XIX в.). Занимава се и с преводаческа дейност.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 247.

ЗАФИРОВ, Петър – *вж Паисий Пловдивски*

ЗАФИРОВ, Христо Василев – *вж Григорий Пелагонийски*

ЗАХАРИ – монах. Игумен на Етрополския манастир (1600-1621).
*Лит.: **Кацаров**, Ив. Етрополе. С., 2008, с. 146.*

ЗАХАРИ – монах. Игумен на Килифаревския манастир (1791-1801).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 248.

ЗАХАРИ – монах и просветен деец. През първото десетилетие на XIX в. – учител в Зографския манастир. Учителства и в с. Драгойново, Пловдивска област (от 1824).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 248.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Замфир, Ломско, дн. обл. Монтана (1825).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 248.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 248.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Криворечна паланка (дн. в Сърбия) (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 248.

ЗАХАРИ – монах от Рилския манастир, просветен деец. Учител в Габрово (1838-1839).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 248.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Боженица, Тетевенско (1847).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

З**АХАРИ** – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Милево, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медвен, Котленско, дн. Сливенска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – архимандрит в Галац (1860). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (1864).
Лит.: *Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.*

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Тръстиково и Климентово, Варненска обл. (1868-1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – възрожденски просветен и църковен деец. Учител за кратко в с. Извор, дн. Пернишка обл. Свещеник в селата Горна и Долна Лисия.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ботево, Варненско (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник. Владишки наместник в Ловеч. Член на епархиалния съвет (1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИ, Хр. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Белослав, Варненско (1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАХАРИЕВ (или Попзахариев), Александър (– 18.II.1905) – църковен деец. Роден в гр. Щип, (Вардарска Македония). Учи при Йосиф Ковачев. Учител в махалата Ново село (дн. квартал на гр. Щип). Ръкоположен за свещеник, назначаван за архиерейски наместник в Гевгели, Воден, Петрич и в други места в Македония. Убит от сръбски терористи в Куманово.
Лит.: Албум-алманах „Македония". С., 1931.

ЗАХАРИЕВ, Генко (Георги) Кръстев (ок. 1825 – 1879) – зограф. Роден в Трявна. Син на Кръстьо-Стари Зографов. Баща на Васил, Иван, Къню, Петър и Тодор Захариеви – зографи. Учи в лицей в Букурещ (ок. 1837 – 1845). Учителства в различни селища на страната. Заедно с баща си рисува икона в Присовския манастир (1838). Заедно с брат си Петър изографисва църквата „Св. Архангел Михаил" в Трявна (1842), рисува икони в църквата „Св. Николай" в Дряново (1843). Негови икони има в манастира „Св. Архангел Михаил" – Дебелец, Търновско. Умира в Трявна..
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 250.

ЗАХАРИЕВ, Захари Цанюв (1816-1886) – зограф. Роден в Трявна. Син на Цоню-Стари Зограф и брат на Ангел и Кънчо Захариеви – също зографи. Автор на икони в русенската църква „Св. Георги", в църквата „Св. Архангел Михаил" – Трявна. Заедно с баща си работи в Батошевския манастир (1837), в църквата „Св. Пантелеймон" – Видин (1842), „Св. Георги" – Етрополе (1842), „Св. Илия" – Севлиево (1843), църквата в с. Черна, Добричко (1846). Автор на икона „Св. Богородица плачеща" (1847), която се съхранява в Пловдивската художествена галерия и др. Участва в Априлското въстание 1876. След Освобождението продължава да рисува. Заедно със сина си Цаню работят в църквата на Арбанашкия манастир.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 250.

ЗАХАРИЕВ, Коста – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Якимово, Ломско, дн. обл. Монтана (първата половина на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 250.

ЗАХАРИЕВ, Кръстьо-Стари (ок. 1785 – 17.XII.1850) – Зограф. Роден в Трявна. Брат на Иван и Цаню Захариеви. Автор на икона „Св. Богородица върху трон" (1803), която се пази в Църковния музей в София, на икони в църквата на с. Тича, Котленско (дн. Сливенска обл.). Рисува стенописи в Раковишкия манастир „Св. Троица" (1825) и др. Автор на ктиторски портрет на хаджи Петко от Чирпан в манастира „Св. Петка Мулдавска" край Асеновград (1840). Заедно със синовете си Генко и Петър правят стенописите на църквата „Св. Архангел" – Трявна. Работи и в манастирите край Дебелец и Килифарево.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 250.

ЗАХАРИЕВ, Ради – църковен деец. Роден в Кълъраш (Румъния). Свещеник в Буджак (дн. в Румъния) (1864-1884).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 250.

ЗАХАРИЕВ, Стефан Секулов (ок. 1810 – 13.IV.1873) – просветен и църковен деец. Роден в Пазарджик. Учи в Пловдив. Владишки наместник на Пловдивската митрополия в Пазарджик (до 1859). Води борба срещу елинизаторския дух в училищата. Участва дейно в борбата за църковна независимост. Автор на „Географико-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката каза" (1870).

*Лит.: **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 271-276; **Попхараламиев**, Б. Възрожденецът **Стефан Захариев** и неговата книжовна и църковно-обществена дейност. // Църковен вестник, N 15, 14 май 1973; А. К. **Стефан Захариев**: Бележит книжовник и деец на църковно-народна свобода. // Църковен вестник, N 11, 15 март 1991; **Бонева**, В. Възрожденецът **Стефан Захариев**. // **Стефан Захариев**. Живот, дело, род. Научна сесия, посв. на 200 г. от рожд. му и 140 г. от издаването на книгата му „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката каза". Пазарджик, 2011, с. 7-29.*

Стефан Захариев / Станислав Доспевски (живописен портрет)

ЗАХАРИЙ – *вж Поппетров, Зиновий*

ЗАХАРИЙ (или Захария) (1770 – 15.III.1830) – висш духовник. Роден в с. Винце, Кумановско (Вардарска Македония). Като дете учи в манастира Високи Дечани при архимандрит Данило Кажанегра. С Данило отива на хаджилък в Йерусалим (1794). След завръщането им (17 ноември 1811) Данило е ръкоположен в архимандритско достойнство, а Захарий – в свещеноигумен. На 29 ноември 1813 Захарий и Данило даряват на Хилендарския манастир едно евангелие. Като наследник на Данило в качеството си на игумен на Дечанския манастир, Захарий успява да опази и подобри неговото състояние. След смъртта на митрополит Йоаникий (1819), под натиска на видните сърби над Махмуд паша Ротулович, е избран за митрополит в Призрен и изпратен в Цариград за ръкополагане (1819). Управлението на Захарий в Призрен е по време на разбойнически действия на видни представители на османската власт. След гръцкото въстание (от 1821) няколко калугери в манастира Дечани са обесени, а митрополит Захарий е затворен за известно време. Известно е, че като митрополит, хаджи Захарий ръкополага Петър II Петрович Негош за йеродякон и йеромонах и го възвежда в архимандритско достойнство. Погребан в Дечанския манастир.

*Лит.: **Кънчов**, Васил. Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало. // **Кънчов**, В. Избрани произведения. Т. 2. С., 1980, с. 130.*

ЗАХАРИЙ МОНАХ (края на XVIII в.) – зограф. Представител на Атонската живопис. От него има запазени две икони в главната църква на Рилския манастир.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 537; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 329.*

ЗАХАРИЙ САМОКОВЕЦ – *вж Доспевски, Захарий*

ЗАХОВ, Иван – възрожденски църковен деец, църковен деец. Свещеник в Банско (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 249.

ЗАЧАТИЕ НА СВЕТА АННА – има се предвид зачеването ѝ с дъщеря ѝ Мария – майката на Иисус (*вж Света Анна*).

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 19. Москва, 2008, с. 713-728.

ЗДРАВКО – възрожденски църковен деец, църковен деец. Свещеник в Брезник (края на XVIII и първите десетилетия на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 251.

ЗДРАВКОВ, Никола – възрожденски църковен деец, църковен деец. Свещеник в с. Туден, община Своге, Софийска обл. (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 251.

Св. Йоаким и Анна с дъщеря им Мария (икона)

ЗЕЛЕНИКОВСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН КРЪСТИТЕЛ” – намира се в местността „Зелениковец” в Троянския Балкан, на ок. 8 км югоизточно от Троянския манастир и на ок. 5 км южно от с. Черни Осъм. Основан (1832) от тогавашния игумен на Троянския манастир Партений. Скоро след това опожарен. По време на Априлското въстание през 1876 османски войски при преследване на подвизаващата се наблизо чета на Филип Тотю го разрушават. Възстановен в сегашния си вид (1913), а през 1914 е осветена новата църква. Особен интерес в църквата представлява иконостасът, изработен от майстор Филип Македонеца – представител на Дебърската школа. Манастирският комплекс се състои от черква и няколко жилищни и стопански сгради, като най-старата запазена жилищна сграда е от 1872. Черквата в архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна и еднокуполна псевдобазилика с открит притвор и камбанария над него.

Онлайн ресурс.

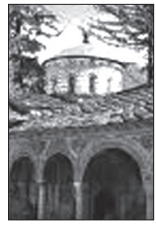

Изглед от Зелениковския манастир „Св. Йоан Кръстител” (фотография)

ЗЕЛИНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” (известен още като Ботевградски манастир и Орханийски манастир) – намира се в курортната местност „Зелин” край Ботевград, на ок. 2,5 км югоизточно от града. Основан (XIV в.), но възстановен в сегашния си вид (1926). Представлява комплекс от църква и малки жилищни сгради. В момента е действаща мъжка обител. Църквата е построена през 1926 и осветена с.г. В архитектурно отношение представлява малка, еднокорабна, едноапсидна сграда с притвор и неголяма камбанария. В храма липсват стенописи, но има красив иконостас.

Онлайн ресурс.

Изглед от Зелинския манастир „Рождество на Пресвета Богородица” (фотография)

ЗЕМЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН БОГОСЛОВ” – намира се до гр. Земен, на един от североизточните склонове на Конявската планина, в началото на Земенския пролом, на левия бряг на р. Струма. Основан през XI в. Състои се от църква, камбанария и две сгради. Не се обитава от монаси. Църквата датира от основаването на манастира и представлява просто кубообразно помещение. Изградена е с добре издялани бигорни блокчета, съединени с хоросанова спойка. Стенописите от първия живописен слой се отнасят към втората половина на XI в. Стенописите ѝ са с библейски сцени от XIV в. Олтарът е каменен монолит, а подът е изграден от разноцветни каменни плочи и антични тухли. Куполът е изграден от камък и се издига върху висок цилиндричен барабан. В югозападния ъгъл на църквата са запазени шест ктиторски портрета, между тях на неизвестен местен феодал и съпругата му Доя – едни от най-ранните портрети на български боляри и с най-голяма художествена стойност след образите на севастократор Калоян и Десислава от Боянската църква. На 5 март 1966 църквата е обявена за паметник на българската архитектура и живопис, а манастирът – за национален музей, филиал на Националния исторически музей (2004).

*Лит.: **Миятев**, К. Земенският манастир. // Векове, 1931, 1, с. 6-8; **Пандурски**, В. Стенописите в Земенския манастир: По случай 600-год. им (1360-1960). // Църковен вестник, N 43, 23 дек. 1961; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 330-332; **Мавродинова**, Лиляна. Земенската църква. История, архитектура, живопис. С., 1980; Енциклопедичен речник „Кюстендил”. А-Я. С., 1988, с. 247; **Бакалова**, Ел. Земенският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 206-211; **Христов**, Б. Земенският манастир „Св. Йоан Богослов”. // Църковен вестник, N 38, 18-25 септ. 1994; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 86-87.*

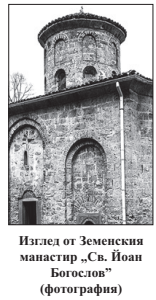

Изглед от Земенския манастир „Св. Йоан Богослов” (фотография)

ЗЕНОН – *вж Йосиф Търновалийски*

ЗИДАРОВ, Христо Т. (6.VI.1865 – 14.XI.1929) – църковен и революционен деец. Роден в Свиленград. Завършва Самоковското духовно училище и е изпратен в родния си град от Българската екзархия като един от петимата български свещеници в града. Архиерейски наместник в Кавадарци и съответно председател на Кавадарската българска община. Там развива дейност за ВМОРО и при разкриване на Солунската афера (1901) е арестуван и заточен в Подрум кале. Назначен за архиерейски наместник в Булгаркьой (25 авг. 1910).

*Лит.: **Български екзарх Йосиф I**. Дневник / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1992, с. 897.*

ЗИМБИЛЕВ, Стоян Атанасов (1860 – 15.VIII.1912) – църковен и революционен деец. Роден в с. Илинден, Неврокопско (Благоевградска обл.). В родното си село е свещеник в църквата „Света Богородица” и същевременно е привлечен във ВМОРО. Заради революционната си дейност, е заловен от османския аскер (14 май 1903). Пребит, окован с вериги, изпратен на заточение в Диарбекир. *Екзарх Йосиф* се застъпва за него, в резултат на което 10-годишната му присъда е отменена и той се завръща в родното си село. Заради близостта му с дясното крило във ВМОРО, е преследван от Яне Сандански и Тодор Паница. Разстрелян по време на Св. *Литургия* на *Голяма Богородица* (15 авг. 1912) от деец на Серската група.

*Лит.: **Попов**, Ат. **Свещеник Стоян Атанасов Зимбилев** – български църковен деец и революционер. Възрожденските корени на моя род. Благоевград, 2010, с. 35-67.*

ЗИНОВИЙ ПОППЕТРОВ – *вж Поппетров, Зиновий*

ЗИНОН (425 или 430 – император на Източната римска империя (474-475; 476-491). Зет на император *Леон I* и баща на император *Леон II*. По време на управлението му се слага край на съществуването на Западната римска империя. Не оставя наследник на престола.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 100-103.*

ЗЛАТА МЪГЛЕНСКА (– 13.X.1795) – българска и гръцка светица и великомъченица. Родена в с. Слатина, Мъгленско (Егейска Македония). Още от малка проличава нейната красота, смиреност, благочестивост и чистата, твърда и непоклатима вяра в Господ. Рядката хубост на девойката ѝ донася големи изпитания и става повод за изпитания на велика мъченица. Според житието на светицата млад турчин я издебва и отвлича. Поискал от нея да се отрече от Вярата си и да се омъжи за него. Тя не скланя дори пред молбите на близките си да се отрече от Християнската вяра. Турците я изтезават, а след това я обесват и насичат тялото ѝ. През 2009 по идея на историка Пламен Павлов, Св. Злата Мъгленска е избрана за небесна застъпница на българките в чужбина. Държавната агенция за българите в чужбина, при председателството на Райна Манджукова, учредява наградата „Българка на годината" на името на Св. Злата Мъгленска, която се обявява на 21 ян. всяка година. За 2009 наградата е присъдена на Костадинка Кунева и Спаска Митрова.

Злата Мъгленска (икона в църквата „Успение Богородично", Бургас)

*Лит.: **Анастасиу**, Й. Е. Трима български новомъченици от XVIII в. (**Йоан, Анастасий, Злата Мъгленска**). // Изв. Българска патриаршия. Църковно-исторически и архивен институт. Централен църковен историко-археологически музей. С., 1984, Т. 2, с. 70-75; **Марков**, Ст. **Света великомъченица Злата Мъгленска** – подвиг за **Христа**. // Църковен вестник, N 26, 2 окт. 1989; **Киров**, Д. **Великомъченица Злата Мъгленска**. // Църковен вестник, N 35, 1 окт. 1990; **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 27.*

ЗЛАТАРЕВ, Христо Димитров (12.XI.1891 –) – богослов и просветен деец. Роден в гр. Карлово. Завършва Софийската духовна семинария (1911) и Духовна академия в Черновиц. Учител в Пловдивската духовна семинария (1918-1921; 1924-1928). Енорийски свещеник в Пловдив (1922-1924). Редовен професор по пастирско богословие (от 1935).

Лит.: Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.

ЗЛАТАРОВ, Асен Христов (4.II.1885 – 22.XII.1936) – учен и общественик, основоположник на биохимията в България. Роден в Хасково. Завършва химия в Женевския университет (1907). Доктор по химия и физика в Гренобълския университет (1908). Учителства в Пловдив. Специализира в Мюнхен (1909-1910). Редактира сп. „Химия и индустрия", сп. „Природа и наука", библиотеките „Натурфилософско четиво" и „Наука и живот". От 1924 е извънреден, а от 1935 редовен професор в Софийския университет. Автор е на литературни статии, стихове, лирична проза и един роман. В периода 1925-1927 е член на литературния кръг „Стрелец". Сътрудничи на литературната периодика през 30-те години. Активен участник е в Българския народен морски сговор. Вдъхновен от нравствените идеали на Християнството и техен възторжен защитник.

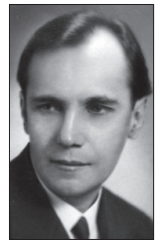

Асен Златаров (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 232.*

ЗЛАТАРСКИ, Васил Николов (27.XI.1866 – 15.XII.1935) – историк. Роден в гр. Велико Търново. Завършва история в С. Петербург (1891). Специализира в Берлин (1893-1895). Професор (от 1901). Член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) (от 1900). Автор на трудове по средновековна българска история, някои от които пряко или косвено свързани и с историята на Българската църква: Писмата на Цариградския патриарх Николай Мистик до българския цар Симеон – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина 1894, N 1, с. 52-70; Нов поглед върху сетнините от Православието в България – Български преглед, 1897; Житие и жизнь преподобного отца нашего Теодосия Терновскаго. – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. – 1904, с. 1-41; Де и кога е бил заточен патриарх Евтимий. – Летопис на Българското книжовно дружество, 1906, с. 101-170; Какви канонически книги и граждански закони е получил Борис от Византия. – Летопис на Българската академия на науките, 1911, с. 79-116; Посланието на цариградския патриарх Фотий до българския княз Бориса в славянски превод (С., 1917); Български архиепископи-патриарси през Първото царство (до падането на източната му половина) (С., 1924) и др. Привлечен в първоначалната комисия за синодалния превод на Свещеното писание на български език (заедно с проф. Беньо Цонев).

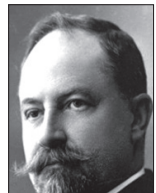

Васил Златарски (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 105; **Куманов**, М. **Професор Васил Николов Златарски** като историк на Първата българска държава: Дипломна работа / Соф. унив. „[Св.] Климент Охридски". Филос.-ист. фак. Кат. „Бълг. история"; Науч. рък. **Петър Христов Петров**; Рец. **Васил Гюзелев**. – С., 1965. – 100 с. – Машинопис. – Ръкоп. – Личен архив на **М. К.** – Тр. публ. в 2022 г. в паметната енциклопед. кн., посв. на 80-год. от рожд. на **М. К.** „LICHT, MEHR LICHT!" – Бел. на ред. А. К.; **Златарска-Тодорова**, Кр. Баща ми **Васил Златарски**. С., 1975, с. 256-261; **Велева**, М. **Васил Златарски** като историк на българската историческа наука. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 305-313.*

Никола Златарски (фотопортрет)

ЗЛАТАРСКИ, Никола (1823-1875) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Златарица, Великотърновско. Баща на проф. Васил *Златарски.* Освен като учител бил и певец в църквата „Св. Николай" – В. Търново, където изпълнявал църковни песнопения на български език.

Лит.: ***Попов****, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на* ***екзарх Йосиф I****: По случай 175-год. от неговото рожд. и 100-год. от блажената му смърт. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2015.*

ЗЛАТАРСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – действащ женски български Православен манастир във Варненска и Великопреславска епархия. Разположен в местността „Манастирите" в землището на община Шумен, между селищата Златар и Ивански. Поради еднаквата си отдалеченост от двете села често е наричан и Иванчански манастир. Състои се от комплекс от църква (строена през 1993), жилищни, стопански сгради и новостроящ се манастирски комплекс. До изграждането на черквата в манастира е функционирал параклис. Манастирът е построен на мястото на стар манастир от римско време или от времето на Първата българска държава. Разрушен от османските нашественици при падането на България под османско иго. С помощта на местното население – възстановен (1993) и е изградена нова манастирска църква (1993).

Изглед от входа на Златарския манастир (фотография)

Лит.: ***Бонева****, Г. Златарски манастир „Св. ап. Петър и Павел". // Църковен вестник, N 26, 24-30 юни 1996.*

ЗЛАТЕВ, Василий – възрожденски църковен деец. Свещеник в колония Комрат, Бесарабия (нач. на 60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 255.

ЗЛАТЕВ, Константин (11.V.1958 –) – богослов. Роден в София. Завършва Висшия икономически институт, специалност „Международни икономически отношения" (1983) и Богословския факултет към Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1993). Преподавател в Богословския факултет. Дългогодишен изследовател на ученията на Петър *Дънов. Онлайн ресурс.*

ЗЛАТЕВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, дн. Великотърновска обл. (40-те – 70-те г. на XIX в.). През 70-те г. е архиерейски наместник и председател на нахийския смесен съвет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 255.

ЗЛАТЕН ВЕК – определение на времето на управлението на цар Симеон I Велики, залегнало в българската историческа и филологическа наука, заради настъпилия разцвет на българската книжнина и култура.

Лит.: ***Георгиев****, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962; Старобългарска литература. нциклопедичен речник / Съст. Д.* ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 202.*

ЗЛАТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кремиковския манастир (1818-1819).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 256.

ЗЛАТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1825).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 256.

ЗЛАТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка Самарджийска" – София (1826).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 256.

ЗЛАТКОВ, Иван – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Калугерово, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 257.

ЗЛАТКОВ, Илия – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Сухи дол, Трънско, дн. Пернишка обл. (20-те – 50-те г. на XIX в.). В началото на 50-те г. открива училище в с. Паля, Трънско, дн. Пернишка обл.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 257.

ЗЛАТКОВ, Найден (5.III.1859 – 25.I.1934) – църковен и революционен деец. Роден в Сърбиново (Благоевградска обл.). Ръкоположен за свещеник (1893). Присъединява се към Върховния македоноодрински комитет и оглавява сърбиновския революционен комитет. По време на Горноджумайското въстание 1902 е войвода на сърбиновската чета.

Лит.: ***Николов****, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 60.*

Per aspera ad astra!

ЗЛАТКОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пирот. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 257.

ЗЛАТНОЛИВАДЕНСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ АТАНАСИЙ" (известен и като Чирпански манастир) – женски Православен манастир. Намира се близо до с. Златна ливада, Чирпанско (дн. Старозагорска обл.), на 14 км от гр. Чирпан и на 53 км южно от Стара Загора. Основан още в римско време (344 г. сл. Хр.) от Александрийския патриарх Свети Атанасий Велики. В своята близо 17-вековна история храмът и манастирът са многократно разрушавани и възстановявани от християните. От IV в. мястото им е непроменено. По време на османското владичество последният запазен храм е бил дървен, а в манастира намират подслон Св. Паисий Хилендарски, хайдушки войводи, Васил Левски и други борци за национална свобода. След 1944 той се ползва като овчарник на местното ТКЗС. В началото на 50-те г. манастирските сгради са освободени за църковно ползване, но състоянието им не е добро до края на 70-те г., когато е оценено, че това е най-старият манастир в Европа. Обновен по инициатива на Министерството на културата. Манастирският комплекс включва църква (възстановена в 1961), пещера-постница и аязмо с лековита вода в манастирския двор под нея, стари нереставрирани сгради от 1840, нови крила, построени по желание на Людмила Живкова (1979). В обителта Свети Атанасий се чества два пъти: 18 ян. – датата на последното завръщане на Светеца, след като е бил 5 пъти гонен от арианите от епископския си пост; 2 май – денят на неговото Успение.

Онлайн ресурс.

„ЗЛАТОСТРУЙ" – среднобългарски литературен паметник. Свързан с книжовната дейност на цар Симеон I (893-927). Състои се от творби, принадлежащи или приписвани на Йоан Златоуст и извлечения от съчиненията му, направени от по-късни византийски автори. Включва 81 слова. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Димитров**, П. Около предисловието и названието на „Златоструй". // Език и литература, 1980, N 2, с. 17-28. Православная энциклопедия. Т. 20. Москва, 2008, с. 196-198.*

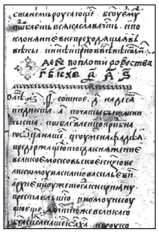

Фрагмент от „Златоструй" (факсимиле)

ЗЛАТОУСТ – *вж Николов, Тома Христов*

ЗЛАТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, дн. Великотърновска обл. (1876).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция, С., 1988, с. 257.

ЗНЕПОЛСКА ЕПИСКОПИЯ – създадена след унищожаването на Охридската архиепископия (XVIII в.).

Архиереи, носили титлата „Знеполски":
Врачански митрополит Паисий (1923-1931);
Великотърновски митрополит Стефан (1931-1936);
Варненски митрополит Йосиф (1936-1938);
Ловчански митрополит Филарет (1938-1940);
Знеполски епископ Флавиан (1940-1957);
Нюйоркски митрополит Йосиф (1957-1974);
Видински митрополит Дометиан (1974-1988);
Плевенски митрополит Игнатий (1988-1998);
Знеполски епископ Авенир (1998-2001);
Пловдивски митрополит Николай (2002-2007);
Варненски и Великопреславски митрополит Йоан (2007-2013).

*Лит.: **Маринов**, Б. Знеполска епископия. // Църковен вестник, N14, 16-31 юли 2014.*

ЗОГРАФ – наименование на художник, който рисува икони или изписва стенописи с църковна проблематика.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 339.

ЗОГРАФ, Зафир – *вж Доспевски, Станислав Димитров*

ЗОГРАФ, Захарий Христович (1810 – 14.VI.1853) – живописец от Самоковската художествена школа. Син на зографа Христо Димитров. Учи рисуване и при своя брат Димитър Зограф, с когото рисува докъм 1832, след което започва да работи самостоятелно. През 1841 се жени в Самоков за Катерина Хаджигюрова. Умира в разцвета на силите си от тиф. Най-

Захарий Зограф (живописен автопортрет)

ранната подписана икона на Захарий датира от 1829, когато той е бил едва на 19 г. По-късно рисува икони за черквите „Св. Константин и Елена" (1836) и „Св. Петка" (1837) в Пловдив, „Св. Богородица" в Копривщица (1837 и 1838), в Мулдавския (1837), Горноводенския (1838), Плаковския (1845), Долнобешовишкия (1845), Преображенския (1851), Соколския и др. манастири. Негови са и значителен брой стенописи: в църквите „Св. Никола" (1840) и „Св. Архангели" (1841) на Бачковския манастир, в част от главната църква на Рилския манастир (1844), в църквите на Троянския (1847-1848) и Преображенския (1849) манастири. През 1851-1852 работи на Атон, изписва външния притвор на главната църква в Лаврата на „Св. Атанасий" (1852) и рисува икони за конака на Зографския манастир в Карея (1853).

*Лит.: **Ковачев**, М. **Захари Зограф**: По случай 100 г. от смъртта на бележития иконописец. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953; **Данков**, Е. Възрожденският модел в творчеството на **Захарий Зограф**: 180 г. от рожд. на **Захарий Зограф**. // Църковен вестник, N 29, 26 юли 1990; **Захариев**, Васил. **Захарий Христович Зограф**, художник-възрожденец 1810-1853. С., 1957; **Христов**, Г. **Захарий Зограф** и залезът на българската икона. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2003; **Енев**, М. **Захарий Зограф** на Атон. С., 2011.*

ЗОГРАФСКА ГРАМОТА – дарствен хрисовул, даден от цар Иван-Александър на Зографския манастир в Атон (1342). Чрез тази грамота българският цар, със съгласието на византийския император Йоан V Палеолог, дарява на манастира село Хантак, в поречието на Долна Струма, тогава в границите на Византия. Грамотата е написана на пергамент. Съхранява се в Зографския манастир. Съдържа важни исторически сведения за статута на Зографския манастир като едър поземлен собственик в средата на XIV в., както и за отношенията между българския цар и споменатите в грамотата византийски императори. Важен източник и за историята на българския език.

*Лит.: **Даскалова**, А., М. **Райкова**. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 37-40.*

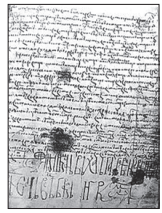

Фрагмент от Зографската грамота (факсимиле)

„ЗОГРАФСКА ИСТОРИЯ" (пълно наименование: „История в кратце о болгаросло̀венском народе") (XVIII в.) – историческо съчинение, известно по препис от монаха Яков, работил в Зографския манастир „Св. Георги". Писана на хартия. Подобно на Паисиевата история отразява говоримия език и езика на богослужебната книжнина от времето, когато е сътворена. Има сходни места с Историята, съставена от йеромонах Спиридон (1792).

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Зографската българска история. // Сп. на БАН, 40, 1940; **Златарски**, В. Н. История во кратце о болгарском народе словенском. С., 1990.*

ЗОГРАФСКИ (Жунгуловски), Анатолий (1765 – 22.VI.1848) – възрожденски духовник. Роден е в с. Магорче, Дебърско. Приема моношество в Кичевския манастир. Мести се в Зограф, където е удостоен с архимандритско достойнство. През 1818 изпратен в Русия със задача да върне разположения в Бесарабия Киприановски манастир под управлението на Зограф. Остава в Санкт Петербург до 1838, печели благоразположението на царското семейство и става възпитател в двореца. Назначен е за наставник при църквата на Руското посолство в Атина (до 1844). Поддържа връзки с Биторския и Кичевския манастир и от Русия. В 1830 изпраща майстор от Света гора, който да ръководи строежа на църквата „Свети Георги" в Лазарополе. След това се завръща в Зограф, където умира.

*Лит.: **Шопов**, А. Светли личности из Възраждането. // Бълг. сбирка, 1903, N 10, с. 550-563, 625-640; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 34.*

ЗОГРАФСКИ, Атанасий – *вж Анастасий Зографски*

ЗОГРАФСКИ, Владимир (светско име: Васил Бъчваров) (1877 – 4.III.1963) – духовник. Роден в с. Тихолища, Костурско (Егейска Македония). Послушник (1898). Приема монашество в Зографския манастир (1900). Изпратен в подчинения на Зограф бесарабски манастир „Киприян". Заради бушуващата Първа световна война се завръща на Света Гора заедно с останалите киприански монаси (1917). Игумен на Зографския манастир (1921-1924; 1929-1947). Осъден в Солун на 1 г. затвор по обвинение, че по време на Втората световна война сътрудничил на немските окупатори на Гърция. Има големи заслуги за запазването на Зографския манастир като български и за поддържане на неговото благосъстояние.

*Лит.: **Даскалов**, Г. Зограф в „обятията" на гръцката държава XX в. С., 2012, с. 412; **Темелски**, Хр. Монашеското братство на Зографския манастир през 40-те и 50-те години на XX в. // Хр. **Темелски**. Из църковното ни минало. Т. 2. С., 2010.*

Владимир Зографски (фотопортрет)

ЗОГРАФСКИ, Иван Стоянов (ок. 1835 – 29.IV.1900) – зограф. Роден в с. Мирково, Пирдопско (дн. Софийска обл.). Учи живопис при зографа Давид Георгиев, по-късно е негов помощник. Работи в Зографския манастир в Света гора, в Паня (Панагюрско), Панагюрище,

Пловдивско, Пирдопско, Софийско, Сливенско и др. Автор на икони в църквата „Св. Георги" – Панагюрище, църквите в Стрелча, с. Смолско, Пирдопско и Брацигово. Прави стенописи в Копривщица, Панагюрище, Стрелча, Карлово и Калофер. Близък сподвижник на Георги Бенковски. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. Изработва 12 знамена за отделните въстанически чети в Панагюрище. След въстанието са арестувани заедно със съпругата си и хвърлени в затвора. Освободени, благодарение на застъпничеството на княз А. Н. Церетелев. След Освобождението продължава да се занимава с иконопис. Умира в Панагюрище.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 258.

ЗОГРАФСКИ ЛИСТОВЕ – наименование на два листа по мястото на откриването им – Зографският манастир „Св. Георги". Открити от руския славист П. Лавров (1906). Съдържат превод на монашески правила от Василий Велик. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Минчева**, А. Старобългарски кирилски откъслеци. С., 1978; Православная энциклопедия. Т. 20. Москва, 2008, с. 313.*

ЗОГРАФСКИ МАНАСТИР – български Православен манастир в Света гора на полуостров Атон. Основан от трима братя, благородници от Охрид – Аарон, Мойсей и Йоан (Иван) Селима (919), по времето на император Лъв Мъдри. Основател на манастира е най-вероятно зографът (живописец) Георги, чийто подпис на гръцки стои под светогорския устав, издаден от император Йоан Цимисхи (972). Първото положително свидетелство за монаси – българи в манастира, се отнася към 1169. Оттогава българите преобладават в зографското братство, макар там да са служили и монаси от други народности – гърци, сърби, руси, власи, украинци. По време на Втората българска държава манастирът получава дарения от цар Иван Александър (*вж Зографска грамота*) и може би от царете Иван-Асен II и Калиман I Асен (*вж Калиманова грамота*), както и от византийски императори. Така Зограф придобива земи и села на няколко места в Македония, предимно по поречието на Струма. Светогорските манастири доброволно се подчиняват на османците (1387, 1424) и благодарение на това не са разрушени. (Заставени били да плащат на султана ежегоден данък). В края на XV в. манастирът се замогва под щедрото покровителство на молдовския воевода Стефан Велики. От 1521 манастирът е ставропигиален, подчинен направо на Цариградската патриаршия. Когато през 1568 султан Селим II разпорежда да се изземат всички църковни имоти в Османската империя, манастирът, подобно на много други, се вижда принуден да откупи обратно владенията си. Това става с помощта на Роксандра, вдовица на молдовския княз Александър III Лепушняну. През следващото столетие Зограф получава в дар молдовските манастири Добровец (1651) и Каприяна (1698). Последният, с принадлежащите към него земи и роби цигани, носи доходи на монасите до 1813, когато им е отнет след присъединяването на Бесарабия към Русия (1812). Заради Гръцкото въстание (1821) Светогорските манастири, сред които и Зографският, са наказани, като до 1830 в тях са настанени османски отреди. Натрапените на Зограф въоръжени албанци тормозят и изнудват братството до такава степен, че го принуждават да заложи или продаде манастирски ръкописи и ценности, включително украшенията на манастирските чудотворни икони. През XVII и XVIII в. зографци периодично посещават Русия, за да събират там парични помощи. През 1818 монасите изпращат в Петербург двама свои събратя, Анатолий и хаджи Викентий, които да издействат от тамошните власти връщане на Каприяна. Анатолий печели благоразположението на царското семейство. Николай I решава не само да върне бесарабския имот на манастира, но и да изплати половин милион рубли. Тази височайша щедрост бива последвана от възстановяване на изначалното общежително устройство на Зограф (23 апр. 1849), изоставено за известно време (ок. 1800). След 1896 в Зограф се преместват български монаси, напуснали Хилендарския манастир. През Първата световна война 1914-1918 манастирът отведнъж губи вложените в една петербургска банка капитали, които продължавали да му носят приходи след одържавяването на зографските имоти в Румъния (1864) и Русия (1863). Впоследствие гръцкото правителство изземва принадлежащите на монасите имения в Северна Гърция, за да оземли придошлите от Мала Азия бежанци (1923). Цар Борис III дарява на манастира имоти в центъра на София и Пловдив и учредява Ефория „Зограф", която да ги управлява в полза на братството (1926). Зографският манастир е обитаван от много български светци и просветители: Теодосий Търновски, Евтимий Търновски (преди да бъде избран за Патриарх), Козма Зографски, Пимен Зографски и др. В него Паисий Хилендарски завършва своята „История славяноболгарская" (1762). В обителта се намират 3 църкви и 6 параклиса, а вън от нея – още 8 параклиса. По стените им са изписани образите на голям брой български светци: *Св. Иван Рилски*, братята *Св. Св. Кирил и Методий*, техния ученик *Св. Наум Охридски* и др. Днешните манастирски сгради са сравнително нови, от XVIII-XIX в. Южното крило е построено може би в началото на XVIII в., източното – в 1758. Малката църква „Успение Богородично" датира от 1764, главният храм „Свети Георги" – от 1801 (със стенописи от 1817 и дърворезбен иконостас от 1834), северното крило – от 1860-1865. Цялостното оформяне на манастирския четириъгълник завършва със западното крило. Северната му третина е от 1883, а разположената в средата му нова трапезария и църквата „Св. Св. Кирил и Методий" над нея – от 1893-1895. В жилищните корпуси се помещават и построените през XVIII в. параклиси „Св. Димитър", „Преображение Господне" (с подновени през 1869 стенописи) и „Рождество на Св. Йоан Предтеча" (изписан в 1768), както и по-новите „Св. Козма Зографски", „Св. Архангели" и „Св. 26 Зографски мъченици" (без точни дати, но и трите от XIX в.). Построената първоначално през XVIII в. часовникова кула с камбанария е била надзиждана в 1810 и 1896. В манастирския двор се намират направена през 1783 чешма, издигнат през 1873 паметник на Зографските

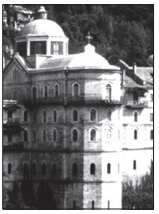

Изглед от Зографския манастир (фотография)

мъченици. Недалеч от манастира са гробищният храм „Благовещение" (1773) и малката черква „Св. Георги" (ок. 1849), бележеща мястото, където по предание аравийската икона на светеца се спряла при идването си в Зограф. Манастирската библиотека притежава 162 гръцки и 286 славянски ръкописа, както и приблизително 10 хил. т. печатни книги. В нея се пазят завършената от *Св. о. Паисий Хилендарски* през 1762 чернова на „История славяноболгарская", Зографската българска история, прочутият с орнаменталната си украса Радомиров псалтир, Драгановият миней, Лалоевият апостол (1359), Братановият миней, два Евтимиеви служебника, Зографският царски поменик, Зографската грамота на цар Иван-Александър (1342), Витошката грамота на цар Иван-Шишман и др. Най-старият ръкопис са т.нар. Зографски листове от XI в. През 1860 монасите подаряват глаголическото „Зографско евангелие" на руския цар Александър II. В манастира се намират и няколко чудотворни икони.

*Лит.: **Дмитриев-Петкович**, Константин. Зограф, българска обител на Св. Гора. // Цариградски вестник, N 136, 29 авг. 1853; **Дринов**, Марин. Първата българска типография в Солун и някои от напечатаните в нея книги. // Периодическо списание на Българското книжовно дружество, Год. 7, Кн. 31, 1889, с. 23-25; История во кратце о болгарском народе словенском, сочинися и списася в лето 1792 **Спиридоном йеросхимонахом** / Ред. В. Н. **Златарски**. С., 1900, с. 78-85; А. П. Преглед на славянските ръкописи в Зографския манастир. // Библиотека (Приложение на „Църковен вестник"), 3, 1903, Кн. 7-9, с. 117-160; **Цветинов**, Г. Светогорският български манастир Зограф: ист. очерк. С., 1918; **Гълъбов-Рошавски**, Г. Д. Св. Гора: Българската Св. Обител „Зограф" (впечатления и бележки, с кратък очерк на всички атонски манастири). С., 1930; **Стоилов**, А. Своден хрисовул за историята на Зографския манастир. // Сборник в чест на **Васил Николов Златарски**: По случай 30-год. му научна и професорска дейност. С., 1925, с. 447-457; **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 207-215; **Априлов**, В. Събрани съчинения / Ред. М. **Арнаудов**. С., 1940, с. 387-390; **Зографски**, Д. Света гора: Зограф в миналото и днес. С., 1943; **Ковачев**, М. В. Зограф и българите в Македония през XVIII в. // Македонски преглед, 13, 1942, с. 58-76; **Ковачев**, М. Български ктитори в Света гора: Ист. очерк, изследвания и документи. С., 1943, с. 106-107, 115-161; **Ковачев**, М. Зографският манастир и нашето възрожденско учебно дело. // Църковен вестник, N 32-33, 27 септ. 1952; **Ковачев**, М. Българско монашество в Атон. С., 1967, с. 24-37, 49-59, 85, 96; **Болутов**, Д. Български исторически паметници на Атон. С., 1961, с. 42-123; **Алтънов**, Ив. Правното положение на манастира „Зограф". С., 1964; **Богданов**, Ив. Светлините на Атон: Ист. очерк. С., 1966; **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 3. изд. С., 1970,с. 233-263, 437-440, 489-524, 537-547, 587-590, 602-608; **Архимандрит Нестор**. Нови данни за историята на Зографския манастир по руски документи. // Църковен вестник, N 20, 1 юли 1977; **Божков**, Атанас, Асен **Василиев**. Художественото наследство на манастира Зограф, С., 1981; **Кодов**, Хр., Б. **Райков**, Ст. **Кожухаров**. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. Т. I. С., 1985;**Прашков**, Л. Паметници на културата на Света гора – Атон. С., 1987; Английски пътеписи за Балканите, края на 16 в. – 30-те г. на 19 в. С., 1987,с. 440-441. **Енев**, М. Атон, Манастирът Зограф. С., 1994, с. 283-493; **Мутафчиев**, К. Духовната светлина на Зографския манастир. // Църковен вестник, N 19, 10 май 1991; **Райков**, Б. Със **Стефан Кожухаров** на Света гора. // Старобълг. лит., 1994, с. 3-9; Светогорска обител Зограф. Т. 1-3. С., 1995-1999; **Тулешков**, Н., Л. **Прашков**. Зографски манастир. // Български манастири. С., 1997, с. 268-279; Славяно-българска обител „Св. Вмчк Георги Зограф": кратка история и разказ за чудотворните икони. Св. гора, 1999; **Димитров**, Б. Християнството на България. Български манастири. С., 2001, с. 75- 77; **Павликянов**, К. История на българския светогорски манастир Зограф от 980 до 1804 г.: свидетелствата на двадесет и седем неизвестни документа. С., 2005; Животът, страданията и чудесата на **Светия великомъченик, победоносец и чудотворец Георги**, с добавка как се е създала Светата славянобългарска обител в Атон. В. Търново, 2006; **Нешев**, Г. Български манастири през вековете. С., 2006, с. 25-44; **Василий (иеросхимонах**, **брат** на Зографската Света обител). Кратка история на Зографския манастир. 2. изд. Св. гора, 2007; **Парпулов**, Д. Няколко стари описания на Зографския манастир. // Проблеми на изкуството, 41, 2008, Кн. 2, с. 26-31; Между вярата и компромиса: Българската православна църква и комунистическата държава. С., 2010, с. 511-606; **Даскалов**, Г. Зограф в „обятията" на гръцката държава XX в. С., 2012; **Мангачев**, П. Зографският манастир в архивите на Държавна сигурност. С., 2013; **Свещ. Козма Поповски**. Неизвестни и малко известни ръкописи на Зографската Света обител. // Афон и славянский мир. Материалы международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе. Белград, 16-18 мая 2013. Т. 1. Москва, 2014, с. 205-222; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Документален сб. С., 2017, с. 265.*

ЗОГРАФСКИ МЪЧЕНИЦИ – 26 християнски Православни духовници и миряни, загинали в Зографския манастир на Света гора, днешна Гърция (10 окт. 1275). Сред тях са: игумен Тома, монасите Варсонофий, Кирил, Михей, Симон, Иларион, Яков, Йов, Киприян, Сава, Яков, Мартиниан, Козма, Сергий, Мина, Йоасаф, Йоаникий, Павел, Антоний, Евтимий, Дометиан, Партений и 4 миряни. Пострадали в Зографския манастир за Православната вяра, тъй като не приели папската уния, заради което изгорели в манастирската кула, опожарена от папистите (10 окт. 1275). Църквата чества паметта им на тази дата. За мучениците съобщава средновековният „Разказ за зографските мъченици", запазен в ръкопис от XVII в., който руският учен Виктор Григорович намира в тогавашното село (сега град) Шипка. Ръкописът се пази в Руската държавна библиотека, Москва.

Зографски мъченици (икона)

*Лит.: **Иванов**, Й. Старобългарски разкази. С., 1935, с. 49-52; **Видински митрополит Филарет**. Вяра и подвиг за подражание: Слово, произнесено на 23 окт. 1976 г. в храма „Св. вмч Георги" в Зографския манастир, Света гора, по случай честване 700-год. от*

мъченическия подвиг на двадесет и шестте зографски мъченици. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1977; ***Балджиев****, П. Делегация на Българската православна църква в Света гора. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1977;* ***Точев****, Т. Седемстотин години от безсмъртния подвиг на светите 26 зографски мъченици. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1977;* ***Божилов****, И. „Мъчение на зографските монаси". Легенди и факти. // Светогорска обител Зограф. Т. 2. С., 1996, с. 175-189;* ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, П.* ***Павлов****. Кой кой е в Средновековна България. В. Търново, 1999, с. 121-122.*

ЗОГРАФСКИ ПОМЕНИК – известен по данни на руския учен Александър Хилфердинг. Представлява препис от 1502, направен от по-стар български оригинал. Публикуван от Йордан Иванов в „Поменици на български царе и царици" в 1915 като Първи зографски поменик. Негови продължения са Вторият зографски поменик за периода XVI-XVII в., също с имената на царете, йерарси и дарители на манастира, и Третият зографски поменик, обхващащ периода 1527-1728 за йерарси и дарители на манастира, като са особено ценни за изясняване на селищната структура, населението и историята на тогавашните български земи, включително Поморавието, Северна Добруджа, Македония и Беломорието.

Лит.: ***Иванов****, Йордан. Поменици на български царе и царици. // Изв. Ист. др-во в София, 1915, Т. 4, препеч. в:* ***Иванов****, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 146, 148, 149.*

ЗОГРАФСКО ЕВАНГЕЛИЕ (X в.) – средновековен литературен паметник. Състои се от 272 л., писани на пергамент с обла глаголица. Открито в Зографския манастир през 40-те г. на XIX в. Важен източник за историята на българския език.

Зографското евангелие (фрагмент)

Лит.: ***Добрев****, Ив. Къде е писано Зографското евангелие и съществувало ли е то из западнославянските земи. // Бълг. език, 1972, N 6, с. 546-549;* ***Добрев****, Ив. Палимпсестни части на Зографското евангелие. //* ***Константин-Кирил Философ****. С., 1972, с. 1157-1164; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 341;* ***Куев****, К. Съдбата на българската ръкописна книга през вековете. С., 1986, с. 185-195;* ***Славова****, Т. Към локализацията на Зографското евангелие – старобългарски паметник от X-XI в. // Paleobulgarica, 1989, N 1, с. 33-38; Православная энциклопедия. Т. 20. Москва, 2008, с. 315-316.*

„ЗОРНИЦА" – седмичен евангелски вестник. Изд. в Цариград (1876-1955). Ред.: Т. Байнгктон, Р. Томсън и др.

Лит.: Български периодичен печат 1844-1944: Анотиран указател. Т. 1. С., 1962, с. 342.

„ЗОРНИЦА" – евангелско списание. Изд. в Цариград (1865-1895), с прекъсвания (1866-1887 и 1887-1895). Ред.: Албърт Лонг, И. К. Грин и др.

Лит.: Български периодичен печат 1844-1944: Анотиран указател. Т. 1. С., 1962, с. 341; Зорница: Юбил. сб. по случай 135-год. на вестника / [съст. Христо ***Куличев****]. С., 2012.*

Заглавна страница на в. „Зорница" (факсимиле)

ЗОСИМ (1663-1670) – гръцки висш духовник. Охридски архиепископ.

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 290.*

ЗОТИК (светско име: неизвестно) (1772-1837) – църковен деец. Роден в с. Алхамория, Одринско. Послушник в манастира „Св. Троица" и в Рилския манастир. Учи при монах Серафим във влашкия манастир Калдуршан и светогорските манастири (1809-1821). През 1822 се установява във В. Търново и открива училище, което след две години е затворено от гръцкия владика Иларион. Последните години от живота си (1825-1837) е игумен на Преображенския манастир. Участва във Велчовата завера (1835). Умира от чума.

Лит.: ***Архимандрит Нестор****.* ***Преподобни схимонах Зотик Преображенски****. // Църковен вестник, N, 13, 2 апр. 1960;* ***Денев****, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968;* ***Макариополски епископ д-р Николай****.* ***Отец Зотик Преображенски*** *и неговият манастир: По случай 150 г. от възстановяването на общежителния манастир „Св. Преображение Господне" край В. Търново. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1975; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.*

ЗЯПКОВ, Васил Георгиев (1900-1976) – евангелски пастор. Роден в с. Дуранкулак, Добричка обл. Завършва богословие в Манчестър (Великобритания) и пристъпва към пасторско служение в централната методистка църква „Д-р Лонг" в София. Автор на статии в евангелисткия в. *Зорница*. Защитава магистърска теза в нюйоркската богословска школа Юниън Тиолоджикъл Семинъри (1932). След завръщането си в България по настояване на пастор Д. *Фурнаджиев* се премества в конгрешанската деноминация и последователно заема амвоните в Пловдив и София. От 1944 е „религиозен представител" на ОЕЦ пред Дирекцията на вероизповеданията, като наследява Фурнаджиев. От 1944 е и редактор на в. *Зорница*. Включен в състава на българската делегация на Парижката мирна конференция 1946-1947. Съден в процеса срещу евангелистките пастори (февр. – март 1949), получава доживотна присъда.

Онлайн ресурс.

И

ИБРИШИМОВ, Георги (14.XII.1901 – 29.I.1979) – просветен и църковен деец. Роден в Лозенград. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1927). Учител-възпитател в Пловдивската духовна семинария (1927-1928). Учител в същата семинария (1928-1929). Ръкоположен в йеромонашески чин (1928). Секретар на Видинската митрополия (1929-1931). Учител в Софийската духовна семинария (1931-1961) и дякон в столичната църква „Св. Георги".

Лит.: Почина ***Негово благоговейство протодякон Георги Ибришимов****. // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1979;* ***Гръмодолски****, Б.* ***Протодякон Георги Ибришимов*** *(По случай шест месеца от смъртта му). // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1979.*

ИВАЙЛОВГРАДСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – намира се на ок. 2 км от ивайловградския квартал „Лъджа". Основан XIII в. По-късно се превръща в митрополитски център. По време на османското иго разрушаван на два пъти. Възобновен (1846). От 1949 не е обитаван от монашеско братство, но всяка година на 8 септ. Тук ежегодно се провежда събор с нощно бдение, тържествена Св. *Литургия* и курбан за здраве. В днешно време Ивайловградският манастир е периодично действащ и представлява комплекс от църква, жилищна сграда и старинна чешма от 1846. От стария манастирски комплекс е запазена само църквата, която в архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с изографисан по-късно иконостас (кр. на XIX в.) и вградени 8 медальона в олтара от по-ранен период. Интерес в храма представляват и резбованите свещници и полилеи, изработени от мрамор.

Онлайн ресурс.

ИВАН – *вж Йосиф Соколски*

ИВАН – *вж Къосев, Климент*

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла, Варненско (1821).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Бяла, Русенско (нач. на 40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Охрид, Вардарска Македония (1779).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. София (нач. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плаково, Великотърновска обл. (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Доктор Йосифово, обл. Монтана (1802).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Енина, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (1815).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пчелище, Великотърновска обл. (1800-1840).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стрелча (1772).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Годлево, Разложко, дн. Благоевградска обл. (от 1835).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Преображение" – Свищов (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 260-261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берковица (нач. на 40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Клисура (нач. на 40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Панагюрище (нач. на 40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Пазарджик (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник във Вълчедръм, Плевенска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Сухиндол, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в гр. Сливен (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Поликраище, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола" – Балчик (1845).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Очуша, Софийска обл. (1845).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горни Богров, Софийска обл. (1848).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – църковен деец. Свещеник в Лясковския манастир „Св. Св. Петър и Павел" (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ниш (1850). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (1852). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (дн. в Сърбия) (1856). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 261-262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Довезенци, Скопско (Вардарска Македония) (1858). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Куманово (Вардарска Македония) (1858). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ново село, Севлиевско, дн. Великотърновска обл. (втор. пол. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гърлица, Добруджа (60-те – 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Илиянци (кв. на София) (60-те – 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кратово, Вардарска Македония (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Търничане, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Рила (1866).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Брестовене, Разградско и Червенци, Провадийско, дн. Варненска обл. (1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Знаменосец, Старозагорска обл. (1868). Член на местния революционен комитет. Срещал се с В. Левски.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Добрич (1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Гумендже (Македония) (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Българене, Ловешка обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долна Кремена, Врачанска обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кацелево, Русенска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Новоселци (дн. гр. Елин Пелин) (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в църквата „Св. Троица" – гр. Севлиево (1870). Член на ученолюбивото градско дружество в града.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Липник (дн. към с. Николово), Русенска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Малешево, Вардарска Македония (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262.

Per aspera ad astra!

ИВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Негован, Софийска обл. Спомоществовател на възрожденски издания (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 262-263.

ИВАН – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Дедово, Пловдивска обл. (70-те г. на XIX в.). Взема участие в подготовката на Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАН – възрожденски църковен деец. Роден в Силистренско. Свещеник в Малък Гаргалък, обл. Добруджа (1877-1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

Фрагмент от Иван-Александровото евангелие (факсимиле)

ИВАН-АЛЕКСАНДРОВО ЕВАНГЕЛИЕ (1347-1348) (известно още и като Лондонско четвероевангелие и Лаврентиев сборник). Предназначен за домашно четиво на царската фамилия. Включва разнообразни по авторство, време и жанр творби. Написан на груба хартия, украсен със заставки и инициали, без миниатюри.

*Лит.: **Живкова**, Л. Четвероевангелието на **цар Иван Александър**. С., 1980; **Тошева**, Р. Четвероевангелието на **цар Иван Александър** (1331-1371) отново в България. // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1996; **Гагова**, Н. За един ръкопис на **цар Йоан Александър** (Бел. върху Лаврентиевия сб.). // Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. С., 2000, с. 255-262.*

Образът на цар Иван Александър в Лондонското евангелие (икона)

ИВАН-АЛЕКСАНДЪР – български цар (1331-1371). Син на деспот Срацимир. Потомък на Асеневата фамилия. Преди да стане цар в Търново е деспот на Ловеч. Възкачва се на българския престол след преврат, който сваля цар Иван Стефан (1330-1331), поставен от сърбите след злополучната за българите битка при Велбъжд (1330). С идването си на престола установява мирни отношения с новия сръбски крал (цар от 1346) Стефан Душан (1331-1355), българин по майчина линия. Първият период от царуването на Иван-Александър (1331-1346) е успешен: воюва с Византия, използва византийските междуособни борби (1341-1347), за да получи (1344) Пловдив и осем крепости в Родопите. Във войни с нахлуващите от юг османци загиват престолонаследниците Иван (1349) и Михаил (1355). След смъртта на първите му синове Иван-Александър присъжда обл. Видин като наследствено владение на третия си син Иван-Срацимир. Развежда се със съпругата си Теодора Бесараб и се жени за една търновска еврейка, покръстена като Теодора II. Нейният син Иван-Шишман е определен за наследник на царството в Търново, пренебрегвайки правата на родения преди него трети син Иван-Срацимир. В последния период (1365-1371) от управлението на Иван-Александър България търпи поражения, когато се бори против унгарското нахлуване във Видинското царство (1365-1369) и срещу граф Амадей VI Савойски при похода му към Българското Черноморие (1366-1367). Отношенията с византийския император продължават да са враждебни. Съвсем в края на царуването на Иван-Александър османското нашествие в Тракия засяга и България със загубата на няколко крепости, сред които най-вероятно са Пловдив и Стара Загора. Накрая той окончателно разделя царството между синовете си Иван-Шишман (владетел на Търновското царство) и Иван-Срацимир (Видинското царство). Настъпва упадък в държавата и наследниците на Иван-Александър стават последните самостоятелни български владетели. Книжовната и художествената школа в Търново продължават старите български традиции. От личната библиотека на царя са запазени: Лаврентиевият сборник на Иван-Александър от 1348, Кукленският псалтир, наречен „Песнивец" от 1337, Лондонското четвероевангелие от 1355-56, Апостол с тълкувания, два преписа на Троянската притча и др. Иван-Александър е възхваляван неколкократно от византийския патриарх Калист в Житието на Св. Теодосий Търновски и в Песнивеца. Царят бил голям меценат, покровител на книжнината и изкуствата, и прави много дарения на църкви и манастири, основава нови. Неговото управление бележи връхна точка в развитието на Търновската архитектурна и живописна школа. Драгалевският манастир „Св. Богородица Витошка" в предградията на София и Кремиковският манастир „Св. Георги Победоносец" са основани от царя, който е ктитор и на Зографския манастир на Атон, Синаитския манастир в Парория и Оряховския манастир. Преображенският манастир „Св. Преображение Господне", недалече от Велико Търново, е основан с подкрепата на царя и на втората му жена – царица Теодора и синът им Иван-Шишман, за което остава известен и като Сарин или Шишманов манастир. След 1344, когато царят утвърждава властта на българската държава в Родопите, Бачковският манастир става важно духовно и книжовно средище на българите. Иван-Александър щедро дарява и разширява този манастир, като след 1344 построява няколко нови сгради към него.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Вопрос о происхождении **болгарского царя Ивана Александра**. // Сборник статьи по славяноведению. Т. 2. С.-Петербург, 1906, с. 1-30; **Ангелов**, Д. Българо-византийските отношения през периода 1331-1341 г. от царуването на **Иван Александър**. // Военноисторически сборник, 1973, N 1, с. 34-53; **Ангелов**, Д. Българо-византийските отношения през периода 1341-1347 г. от царуването на **Иван Александър**. // Военноисторически сборник, 1974, N 1, с. 22-50; **Мечев**, К. Покровител на книжнината. С., 1977; **Живкова**, Л. Четвероевангелието на **цар Иван Александър**. С., 1980; **Куев**, К. Иван-Александровият сборник от 1348 г. С., 1981; **Матанов**, Хр. Един малко известен брат на **цар Иван Александър**. // Векове, 1981, N 1, с. 19-25; **Божилов**, Ив. Родословието на **цар Иван Александър**. // Ист. преглед, 1991, N 3-4, с. 153-177; **Божилов**, Ив. Фамилията на **Асеневци** (1186-1560). Генеалогия и просопография. С., 1985, с. 149-187; **Мечев**, К. Покровител на книжнината. (Черти от лика на **цар Иван Александър** като държавен и културен строител). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 128-141; **Андреев**, Йордан. Българските ханове и царе VII-XIV в. Ист. хронолог. справочник. С., 1988; **Андреев**, Й. България през втората четвърт на XIV в. С., 1993. // Църковен вестник, N 15, 8-15 апр. 1996; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 128-134; **Аладжов**, Ж. **Цар Иван Александър**. С., 2003; **Стефанов**, П., архим. Danse macabre: Нов поглед към църковните събори в Търново през XIV в. // Теодосиеви четения. 640 г. от успението на **преп. Теодосий Търновски**. 27 ноември 2003, Килифаревски манастир „Рождество Богородично" / Отг. ред. Д. **Кенанов**. В. Търново, 2005, с. 75-88.*

Цар Иван-Асен II (фреска в Зографския манастир)

ИВАН-АЛЕКСАНДРОВ ПЕСНИВЕЦ (известен още и като Софийски псалтир) (XIV в.) – ръкопис. Съставен по поръка на цар Иван-Александър (1337) от няколко преписвачи. Съдържа 315 л. По съдържание е тълкувателен псалтир. В края е поместена похвала за цар Иван-Александър.

*Лит.: **Бонев**, Б. Славянски ръкописи в Българската академия. // Сб. на БАН, 1916, Т. 6, с. 4; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 343-344; **Кодов**, Хр. Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Българската академия на науките. С., 1989, с. 11.*

ИВАН-АСЕН II (1190 – 24.VI.1241) – цар на България (1218-1241). Син на цар Асен I. След узурпирането на престола от Борил, заедно с брат си Александър, избягва отначало в отвъддунавските обл., а после – в Галицко-волинското княжество. Заема престола с помощта на руски дружини. Провежда политика на мир със съседните държави. Чрез брака си с унгарската принцеса Ана Мария (1221) урежда отношенията си с унгарците. Присъединява обл. Браничево и Белград. Поддържа добри отношения и с Латинската империя. Разбива латинците при Клокотница, недалеч от Хасково (1230). След победата си над епирския владетел Тодор Комнин, България достига най-голямото си териториално разширение, опирайки се на три морета – Черно, Бяло и Адриатическо. Установява променливи съюзни отношения с Никейската империя. Във вътрешната си политика покровителства търговията. Възобновява Българската патриаршия (1235), с което осигурява независимостта на Българската църква. Дарява щедро църкви и манастири. За разлика от цар Борил проявява търпимост и не преследва еретиците (в частност богомилите).

*Лит.: **Цухлев**, Д. Унищожението на унията, сключена от **цар Калоян**. Припознаването на Търновската патриаршия от константинополския и други източни патриарси и задълженията, които е поела първата при **цар Йоана Асеня** (1218-1241). // Християнска мисъл, 1907-1909, N 1, с. 2, 5, 6, 11; **Златарски**, В. Н. **Иван Асен II**. // Българска историческа библиотека, 1930, N 2, с. 1-55; **Йоцов**, Б. **Иван Асен II** като образ на национално съзнание през време на робството. // Българска историческа библиотека, 1930, N 3, с. 187-227; **Дуйчев**, Иван. Приноси към историята на **Иван Асен II**. С., 1943; **Дуйчев**, Иван. **Цар Иван Асен II** (1218-1241). С., 1944; **Андреев**, Й. Някои хронологически бележки за царуването на **Иван Асен II**. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", Т. 15, 1979, с. 7-67; **Данчева-Василева**, А. Българската държава при **Иван Асен II**. // България (681-1981). С., 1981, с. 134-143; **Чечев**, К. Началото на „втория златен век" (За лит. творчество в България по времето на **цар Иван Асен Втори**). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 118-127.*

ИВАН ГАРУФАЛОВ – *вж Гаруфалов, Иван*

ИВАН ПТАЧЕК – висш католически духовник. Поема управлението на Софийско-Пловдивската епархия малко след като е пристигнал в България (1836). Успява да издейства султански ферман за построяване на църква в Пловдив, която е изградена (1839). Бори се срещу пиянството и лихварството. Съпротивлява се на местните власти, които карали миряните да работят в празнични дни. Това не се харесало на османската власт, която изискала Рим да го отзове (1840).

Онлайн ресурс.

ИВАН РИЛСКИ – *вж преподобен Иван Рилски Чудотворец, Св.*

ИВАН РОМАНОВ – *вж Романов, Иван*

ИВАН САМОВОДЧЕНИНА – *вж Чукленски, Иван Хаджикръстев*

ИВАН ФОРТНЕР (-1836) – висш католически духовник. Чех по народност. Пристига в България 1834. Назначен за викарий на Софийско-Пловдивската епархия (1835). Умира в Пловдив и е наследен от Птачек.

Онлайн ресурс.

ИВАН-ШИШМАН (-1393) – цар. Син на цар *Иван-Александър* от втората му съпруга еврейката Сара. След смъртта на баща му наследява Българското царство със столица Търново. При завладяването на града от османските нашественици избягва в Никопол, където е пленен и убит. Според някои изследователи – почитан като светец от Православната църква. Още в надписа на севаст Огнян от крепостта Боженишки Урвич, Софийско (кр. на XIV в.) се казва, че борбата за спасяването на Българското царство е битка „за Врата на Шишмана царя". От по-ново време присъствието на образа му в множество възрожденски църкви свидетелства за т.нар. народна канонизация.

*Лит.: **Баласчев**, Г. Златопечатното слово от **цар Иван Шишман**, дадено на Рилския манастир. // Минало, 1910, N 4, с. 400-411; **Ников**, П. Турското завладяване на България и съдбата на последните **Шишмановци**. // Изв. Ист. др-во в София, 1928, Т. 7-8, с. 41-112; **Станев**, Н. Шишмановци и падането на България под турците. С., 1930; **Дуйчев**, Ив. Рилската грамота на **цар Иван Шишман** от 1378 г. С., 1986; **Андреев**, Й. Лятото на 1388 г. и тежкият жребий на **цар Иван Шишман**. // България, българите и техните съседи през вековете: Сб.: Изследв. и материали от междунар. научна конф. в памет на **доц. Христо Коларов** – 30-31 окт. 1998, В. Търново / Ред. кол. Йордан **Андреев**, Красимира **Мутафова**, Младен **Младенов**. В. Търново, 2001, с.* 208-223; ***Овчаров**, Н. Нови виждания за **цар Иван Шишман** и края на Търновското царство по данни от средновековни ръкописи. // Старобългаристика, 1999, N 4, с. 64-89.*

ИВАНИКИЙ – монах. Игумен на Кучевишкия манастир (нач. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНИКИЙ – монах. Спомоществовател на възрожденски издания (нач. на 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Алексей – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (40-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Алекси **–** *вж Амвросий*

ИВАНОВ, Ангел (1808 или 1809 – 1880) – възрожденски църковен и музикален деец, един от основателите на църковното пеене в България. Роден в с. Болярци, Пловдивска обл. Учи в училището при Бачковския манастир, в Богословското училище на остров Халки и Богословската школа в Атина. Известно време е преподавател в гръцкото училище в Йерусалим и в гр. Севлиево (от 1831 до кр. на живота си). Оставя трайни следи като музикален деец. Преводач и съставител на различни църковни песнопения. Автор на тритомно съчинение „Псалтикия", издадено в Цариград (1857-1860). Превежда и някои църковни съчинения от гръцки език.
*Лит.: **Емануилова**, Е. **Хаджи Ангел Иванов**, един от първите музикални дейци в България преди Освобождението. (180 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1989.*

ИВАНОВ, Атанасий (24.III.1884 – 1973) – католически духовник. Роден в униатско семейство в с. Алексово, Кукушко, (Егейска Македония). Завършва тригодишно богословско училище в Солун. Ръкоположен за свещеник (2 юли 1910). Служи в с. Лелово в църквата „Св. Антоний". По време на Междусъюзническата война (1913) заедно с паството си бяга от гръцките войски в България и се установява в София. След това са заселени в присъединеното към България Струмишко. На 18 апр. 1914 се преселва в Нова махала, основава парохията „Успение Богородично". След като Струмишко попада в пределите на триединното кралство на сърбите, хърватите и словенците (1919) остава при паството си. Тъй като голям брой от униатите се изселват в Струмица, на 18 ян. 1923 Атанасий Иванов също се мести в града. В 1924 македонските католици минават под юрисдикцията на Крижевци и на 29 юли 1924 крижевският владика Дионизие Няради възлага на Атанасий Иванов ръководството на Струмишката католическа общност. Издига малък параклис в собствения си дом и там служи до 1925. Остава в Струмица до смъртта си.
Онлайн ресурс.

ИВАНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бобошево, Дупнишко (1874). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Величко Диков – *вж Йосиф Нюйоркски*

ИВАНОВ, Вирце – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Г. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Копривец, Русенска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Георги (Гечо) (1817-1897) – църковен деец. Роден в с. Белиш, Ловешка обл. Първоначално е свещеник в родното си село, а от 1850 до края на живота си в гр. Троян. Свещеник в с. Копривец, Русенска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Георги П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Д. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русенска епархия (1875). Обслужва селата Мало Враново, Сваленик, Черешево, Юпер и Мартен.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263.

ИВАНОВ, Д. Х. – *вж Христов, Добри*

ИВАНОВ, Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в гр. Карнобат. Свещеник и учител в града (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263-264.

ИВАНОВ, Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Вълчедръм, Ломско, дн. обл. Монтана. Свещеник в с. Селановци, Оряховско, дн. Врачанска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263-264.

ИВАНОВ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Котел (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на „Евангелие поучително" от Софроний Врачански и „Нещастна фамилия" от В. Друмев.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 263-264.

ИВАНОВ, Дойно – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Кошарица, Бургаска обл. Получава начално образование. Учител и свещеник в селото (преди и след Освобождението).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 266-267.

ИВАНОВ, Драган – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Любеново, Новозагорско, дн. Сливенска обл. Учител, а по-късно и свещеник в селото (не се посочват годините – б. м.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 267.

ИВАНОВ, Захари – църковен деец. Роден в с. Първенец, Пловдивска обл. Свещеник в Силистра (1852-1884).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 267.

ИВАНОВ, Иван – *вж Иларион Ловчански*

ИВАНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла, Русенско (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 267.

ИВАНОВ, Иван – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Виден, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Свещеник в селото (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 267.

ИВАНОВ, Иван Ангелов (– 6.X.1944) – църковен деец. Свещеник в гр. Ловеч. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 33.

ИВАНОВ, Иван Тодоров (– 14.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в Тръстеник, Плевенска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 33.

ИВАНОВ, Игнат – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Добролево, Врачанска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 268.

ИВАНОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ботево, Варненска обл. (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 268.

ИВАНОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Битоля, Вардарска Македония (1874). Свещеник в Силистренския край (1864-).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 268.

ИВАНОВ, Йордан поп (– 27.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Негованци, Радомирско, Пернишка обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 34.

ИВАНОВ, Йордан (6.I.1872 – 29.VII.1947) – литературен историк, археолог, фолклорист и един от най-добрите познавачи на българската средновековна литература и култура, действителен член на Българското книжовно дружество (1909). Роден в Кюстендил, в занаятчийско семейство от Кратово, баща му е мутафчия, а дядо му – свещеник. Завършва славянска филология във Висшето училище в София (1892) (дн. Софийски университет „Св. Климент Охридски"). Специализира литература на романските народи, латински език и палеография, усвоява основно френски език в Лозанския университет (1892-1894). Лектор по френски език във Висшето училище в София (1899-1906). Секретар на Българското търговско представителство в Солун (1906-1908), което му дава възможност да пътува из южна Македония и атонските манастири. Редовен доцент в Софийския университет (1911-1924) и редовен професор (1924-1942). Професор по български език и литература в Националното училище за живи източни езици в Париж (1920-1923 и 1927-1930). Един от основоположниците на Българското археологическо дружество (1901) и на Българския археологически институт; член на Управителния съвет на БАИ (1920-1942). Член-учредител е на Македонския научен институт. Откривател е на първообраза (оригинала) на „История славянобългарска" на Паисий Хилендарски през 1906, при едно от посещенията му в манастира Зограф. Автор на: „Български старини из Македония" (С., 1908; 2. изд. 1931; 3. изд., фототип. 1970); История славеноболгарская, собрана и нареждена Паисием иеромонахом / Стъкми за печ. по първообраза Й. Иванов" (С., 1914); „Поменици на български царе и царици [: Зографски поменик]" (// Изв. Ист. др-во в София, 1915, Т. 4, препеч. в: **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982), „Св. Иван Рилски и неговият манастир" (С., 1917).
*Лит.: **Бурмов**, Ал. **Проф. Йордан Иванов**. // Раб. дело, 175, 1.08.1947; **Миятев**, Кр. **Йордан Иванов**. // Изв. Бълг. археолог. инст. при БАН, 1950; **Динеков**, П. **Проф. Йордан Иванов** историк на българската литература. // Изв. Инст. за бълг. лит., 6, 1958; **Бернар**, Р. **Проф. Йордан Иванов**. // Изв. Инст. за бълг. лит., 6, 1958; **Ангелов**, Д. Научното дело на **проф. Йордан Иванов** като историк и археолог. // Векове, 4, 1972; **Сефтерски**, Р. 120 г. от рождението на **акад. Й. Иванов**. // Научен живот, 32, 1990; **Сефтерски**, Р. Приносът на **академик Йордан Иванов** в развитието на църковноисторическата наука. (По повод 120 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1990.*

ИВАНОВ, Константин – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в града (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 268.

ИВАНОВ, Константин Георгиев – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Годлево, Благоевградска обл. Учител в с. Кресна, Мелнишко (1871). Свещеник в с. Семчиново, Пазарджишка обл. (от 1871 до смъртта си).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 268.

ИВАНОВ, Кою – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 268.

ИВАНОВ, Лазар – възрожденски църковен деец. Роден в с. Добърско, Благоевградска обл. Свещеник в селото (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 269.

ИВАНОВ, Лазар – просветен и църковен деец. Роден в с. Падеж, Благоевградска обл. Завършва килийно училище. Учител в селото (до 1878). След Освобождението – свещеник в селата Падеж и Лешко, Благоевградска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 269.

ИВАНОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (от 1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 269.

ИВАНОВ, Недельо – *вж поп Недельо Иванов*

ИВАНОВ, Недялко – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Етрополе (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 269.

ИВАНОВ, Недялко Кьров – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Попина, Силистренска обл. Учител в селото (1868). От 1873 – свещеник в него.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 269-270.

ИВАНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270.

ИВАНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270.

ИВАНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270.

ИВАНОВ, П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Оряхово (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270.

ИВАНОВ, Павел – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в църквата „Св. Богородица" – Чирпан и учител в килийното училище (1835). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270.

ИВАНОВ, Панайот – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (70-те г. на XIX в.). Член на смесения епархийски съвет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270-271.

ИВАНОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Елена. Свещеник в гр. Добрич (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 270-271.

ИВАНОВ, Петър – *вж Паисий Рилски*

ИВАНОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Добрич (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 271.

ИВАНОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Трявна (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 271.

ИВАНОВ, Петър (1840-1891) – просветен и църковен певец. Роден в гр. Карлово. Учител и църковен певец в храма „Св. Никола". По-късно бил църковен певец в Русе и Ловеч.
*Лит.: **Динев**, П. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

ИВАНОВ, Петър поп (– 12.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Саранци, Софийска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 38.

ИВАНОВ, Петър Попстефанов (Попов) – *вж Партений Софийски*

ИВАНОВ, Сава – възрожденски просветен, църковен и революционен деец. Роден в с. Турия, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Учител в с. Тъжа, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (1858) и в с. Турия (1861). По-късно е свещеник в гр. Казанлък, а след това – в с. Турия. Член на местния революционен комитет. През 1870 се премества в с. Средногорово, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл., където също членува в революционния комитет.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 272.

ИВАНОВ, Ст. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Доростоло-Червенска епархия. Обслужва селата Белцов, Брестовица и Сандрово (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 273.

ИВАНОВ, Ст. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (нач. на 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 273.

ИВАНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Лесичери, Великотърновска обл. (1866).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 273.

ИВАНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (60-те – 70-те те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания. Архиерейски наместник в града.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 273.

ИВАНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 273.

ИВАНОВ, Стойо – *вж Майстор Стойо*

ИВАНОВ, Стоян – възрожденски църковен, просветен деец. Свещеник в с. Бачево, Разложко, дн. Благоевградска обл. през Възраждането. Участник и в националреволюционното движение.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 274.

ИВАНОВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Видраре, Ботевградско, дн. Софийска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 274.

ИВАНОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Роден в с. Айдемир, Силистренско. Свещеник в селото (1835-1884).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 274.

ИВАНОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Сливен (от 1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 274.

ИВАНОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 274.

ИВАНОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Езерово, Хасковска обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 274.

ИВАНОВ, Христо (1875 – 5.II.1924) – църковен деец. Роден в гр. Самоков. Завършва Богословското училище в родния си град, след което е свещеник в продължение на 20 г. в с. Козлуджа, (дн. гр. Суворово), Варненско и гр. Търговище. Един от видните дейци на Свещеническия съюз. Привърженик на съборното начало в Българската православна църква. Взема участие в Църковния събор (1921-1922).
*Лит.: **Протоиерей Христо Иванов**. // Църковен вестник, N 6, 9 февр. 1924; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 97, бел. 4 под линия.*

ИВАНОВ, Христо Георгиев – *вж Тихон Тивериополски*

ИВАНОВ, Янко – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Дряново. Свещеник в с. Ганчовец, Габровска обл. (1852-1864).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 275.

ИВАНОВДЕН – религиозен и народен празник. Празнуван в чест на Св. Йоан Кръстител. Отбелязва се неподвижно на 7 ян. по Православния църковен календар. Според народното вярване Св. Йоан е покровител на кумството и побратимството. Обредното къпане за здраве на Йордановден продължава и на Ивановден. В някои райони на страната то дори е по-характерно за този празник. Навсякъде обредът е за младоженците, като действието се извършва от кума или девера. Затова окъпването би могло да се разглежда като елемент от следсватбените обичаи, с който се затваря широкият кръг на сватбената обредност. На този ден ергените къпят момите, къпят се и младите мъже и именниците. В Югозападна България къпят младоженките и малките момиченца на възраст до 1 г. Обредното къпане включва и разменянето на подаръци, както и гостувания и празнична трапеза. Народната представа за Св. Йоан като покровител на кумството и побратимството определя гостуванията у кумовете. Кумците носят кравай, месо, вино. Прави се обща трапеза. На Ивановден изтича срокът, през който ходят маскираните коледари. В някои райони на страната коледарите отвеждат тържествено царя на чешмата и го окъпват. След това той устройва угощение, на което присъстват и маскирани като мечка, невеста и мъже, облечени като баби. Накрая всички отиват на празнично хоро, с което приключва пълният цикъл на обичая Коледуване. На този ден в редица краища на страната се организират кукерски игри. Преминавайки от дом на дом, по-специално в Северна България, но като цяло в цялата страна, със своите игри, музика и ритуали кукерите донасят разнообразие. Има радост и сигнал, че е време студът и снегът да отстъпят на първите пролетни лъчи и новото начало. За всеки район кукерските игри и ритуали са индивидуални, но целта им е да прогонят злите сили и да донесат здраве и берекет за цялата година. На този ден празнуват: Иван, Иво, Йоан, Ивац, Ивайло, Ивал, Ива, Йоанна, Иванка, Ивана, Йоана, Иванина, Ивон, Калоян, Калояна, Ивиана, Ванина, Ваньо, Ваня, Йово, Йовко, Йовчо, Йовка, Йовелина, Йото, Йонко, Йонка, Жана, Жанет, Ивайла, Ивет, Ивета, Ивелина, Ивелин, Ина, Инна, Инка, Ивона, Яни, Янислав, Янислава, Янимира, Яне, Яна, Янка, Янко, Янета, Яниса, Янин, Янина, Янита, Янимир, Яник, Янек, Янико, Яника, Янаки, Яно, Яньо, Янчо, Янислав, Янак.
*Лит.: **Тулешков**, Н. Богоявление, Йорданов ден и Ивановден. Ръсене. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1958.*

ИВАНОВИЧ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Православен, Чирпанско, дн. Пловдивска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 276.

ИВАНОВИЧ, Трифон – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 276.

ИВАНОВИЧ, Янаки – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 276.

ИВАНОВСКИ СКАЛЕН МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – разположен в поречието на р. Русенски Лом, на няколко километра от с. Иваново и на 18 км южно от гр. Русе. Основан през 20-те г. на XIII в. от монаха Йоаким, който заедно с учениците си построил първата скална църква. Тя, заедно с останалите църкви в местността, образуват скалния манастир „Св. Архангел Михаил”. През целия период на Второто българско царство манастирът е поддържал трайни връзки с царския двор в Търново. Негови ктитори са били царете Иван-Асен II (1218-1241), Иван-Александър (1331-1371) и други представители на владетелските семейства, на които са запазени ктиторски портрети. Дори цар Георги-Тертер I (1280-1292) в края на живота си се замонашил в една от килиите на манастира до края на живота си. Гробът му се намира на третия етаж в „Кръщелнята”. През XIV в. манастирът е един от центровете на исихазма в България. Съществува и през ранните векове на османското владичество, но постепенно запада. През XVIII в. отново е обект на поклонение от вярващите. Манастирът не е действащ. Представлява своеобразна мрежа от ок. 20 малки скални църкви, параклиси и килии, издълбани в скалите на живописния каньон на р. Русенски Лом. Помещенията се намират на 32 м височина над водата и са свързани с пътеки и скални стълби. По време на апогея на религиозния комплекс скалните църкви са наброявали ок. 40, а монашеските килии и другите помещения – ок. 300. Църквите при Иваново са част от множеството скални църкви, манастири, скитове и отделни отшелнически килии, които през периода X-XIV в. превръщат долината на р. Русенски Лом и нейните притоци в прочуто българско духовно средище. Манастирът обединява комплексите от скални помещения край т.нар. „Затрупана” църква (параклис „Св. арх. Михаил”), Кръщалнята, Господев дол, „Съборената” църква („Св. Теодор”)

и църквата „Св. Богородица". В манастирските храмове е запазена стенна живопис от XIII и XIV в., изобилстваща от антични мотиви – голи женски статуи, служещи за подпори, колони върху лъвове, маски и др. Сред тях е т.нар. врязан надпис на Иво Граматик, датиращ от кр. на XIII в. Църквата „Св. Богородица" е изсечена на височина 38 м и е изписана отвътре с библейски и евангелски сцени и образи. Сред тях могат да се различат сцените „Тайната вечеря", „Влизането в Йерусалим", „Св. Йоан Кръстител", „Страстите Христови", изображения на Апостолите и други светци. Запазени са ктиторските портрети на българските царе Иван-Асен II и Иван-Александър, както и на други представители на владетелските семейства. Параклисът „Господев дол" е сред най-богато украсените със стенописи. В издълбания отвор се вижда „Благославящият Иисус Христос", а в олтарната ниша са изобразени сцените „Успение Богородично", „Възнесение Христово" и „Слизане на Христос в ада". В един стенен надпис се споменава, че на това място се е замонашил и бил погребан българският цар Георги Тертер. Друга запазена църква е т.нар. „Затрупаната църква". Един от ктиторите на църквата е бил цар Иван-Асен II и това се потвърждава от портрета на царя, на който той е изобразен с умален модел на църквата в ръце, което е традиционния начин за изобразяване на ктитори. Поредната църква в комплекса, наричана от местните просто „Църквата" е била основана от цар Иван-Александър. Тя също пази ценни стенописи, претворяващи библейски сцени в стила на Юстиниановия ренесанс през погледа на местните майстори.

Лит.: ***Василиев****, А. Ивановските стенописи. С., 1953;* ***Бичев****, М. Стенописите край с. Иваново. С., 1965.*

ИВАНЧАНСКИ МАНАСТИР – *вж Златарски манастир „Св. Св. Петър и Павел"*

ИВАНЧО – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Арбанаси, Великотърновска обл. (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 276.

ИВАНЧО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Кюстендил (след 1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 276.

ИВКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бойница, Кулско, дн. Видинска обл. и Кюстендил (след 1874). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТ – възрожденски църковен деец. Роден в Разград. Свещеник в Разлог (втор. пол. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бегуновци, Брезнишко, дн. Пернишка обл. (първ. пол. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТ – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Гарван, Габровско (1869).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Петрич, Софийска обл. (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

Игнат Феликс Паоли (фотопортрет)

ИГНАТ ФЕЛИКС ПАОЛИ (1818-1885) – висш католически духовник. Роден във Флоренция (Италия). Ръкоположен за Никополски епископ в Рим (1870). Коронясва първия крал на Румъния – Карол I (14 март 1881). Изградил катедралата „Св. Йосиф" в Букурещ (1883). Умира във Виена.

Онлайн ресурс.

Николай Павлович Игнатиев (фотопортрет)

ИГНАТИЕВ, Николай Павлович (1832-1908) – руски държавен и военен деец, дипломат. Роден в Санкт Петербург. Завършва Пажеския корпус (1849) и Николаевската военна академия на Генералния щаб на Руската армия (1851). Служи в Балтийския корпус, изпратен с малък ескорт на опасна мисия в Хива и Бухара, Узбекистан (1858). Следващата му дипломатическа мисия е в Далечния изток като посланик в двора на китайския император в Пекин (1859-1861). Директор на Азиатския департамент във Външното министерство (1861-1864). Извънреден посланик на Русия в Цариград (1864-1878). Пристигането му в османската столица става в момент, когато борбата на българския народ за църковна независимост навлиза в своя последен стадий. Отначало не разбира разпрата между българи и гърци, тъй като и двата етноса принадлежали към едно и също вероизповедание. Впоследствие, когато се убеждава в стремежа на Вселенската патриаршия за налагане на духовно робство над българите, променя негативното си отношение към стремежа на българите за извоюване на църковна независимост. Участва в дипломатическата подготовка на Руско-турската война (1877-1878). Един от авторите на Санстефанския прелиминарен договор 1878. След завръщането си в Русия заема редица държавни и др. длъжности.

Лит.: Приятелят на България. // Църковен вестник, N 22, 21 септ. 1902; Посрещане

*на **граф Игнатиев** в столицата. // Църковен вестник, N 28 септ. 1902; **Граф Николай Павлович**. // Църковен вестник, N 26, 27 юни 1908; **Балабанов**, Марко Д. **Граф Н. П. Игнатиев**. С., 1909; **Дмитриевский**, А. А. **Граф Н. П. Игнатьев** как церковно-политический деятель на Православном Востоке. С. Петербург, 1909; **Йоцов**, Д. **Граф Игнатиев** и нашето освобождение (Дипломатическа студия по личната архива на графа). С., 1939; **Кирил, Патриарх Български**. **Граф Н. П. Игнатиев** и българският църковен въпрос. Т. I. Изследвания и документи (1864-1872). С., 1958; **Йоцов**, Димитър. **Граф Игнатиев** и българският църковен въпрос. // Църковен вестник, N 28, 18 юли 1959; **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-нац. борби и постижения. С., 1971; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 14, 26, 36, 47, 49-51, 55, 61-62, 64, 74, 83, 152, 155-156, 169, 205, 224, 227-228, 250-270, 275-279, 285-289, 303-304, 310; **Тодев**, Ил. **Граф Игнатиев** и принципът за единство на православието. // Ист. преглед, 1991, N 7, с. 68; Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 155-159.*

ИГНАТИЕВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Видин (ср. на 30-те г. на XIX в.), Софийска обл. (1870). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТИЙ – монах. Игумен на Рилския манастир (1785).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

ИГНАТИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хотница, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 278.

ИГНАТИЙ – монах и просветен деец. Монах в Света гора. Учител в Килийното училище в гр. Елена (нач. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 277.

Патриарх Игнатий (икона)

ИГНАТИЙ I (799 – 23.IX.877) (светско име: Никита) – цариградски патриарх (847 до 858; 867-877). Син на византийския император *Михаил I Рангаве* и на Прокопия, дъщеря на император *Никифор I*. След свалянето на баща му през 813 от император *Лъв V* той, както и неговият по-голям брат, е подложен на кастрация. Съимператорът Теофилакт Рангаве (за да не стане император) е изпратен в изгнание на остров Проти до Цариград. Там той става абат и основава три манастира на Принцовите острови. Императорската майка *Теодора II* го номинира на 4 юли 847 за константинополски патриарх като наследник на Методий I. Свален е от император Михаил III на 23 ноември 858, изгонен от града и сменен от Фотий I. В периода 858-867 е в заточение. Игнатий живее в изгнание в своя манастир на остров Теребинтос. През 867 г. той има право да се върне в Цариград. Възстановен на патриаршеския престол от император *Василий I,* който изпраща свещеници и епископи в България. През 870 България се връща под влиянието на византийската църква. Склонен е на компромиси със Западната църква за разлика от патриарх *Фотий I*. Ето защо той свиква събор, наречен от Римокатолическата църква „осми вселенски", за да преодолее така наречената малка схизма. На събора през 870 е призната автономността на Българската православна църква. Ръкополага и първия български архиепископ *Йосиф I*. Игнатий умира на 23 септ. 877. Фотий I става отново патриарх и поддържа неговото обявяване за Светия, подарява негов мозаичен портрет в „Св. София". Паметта му на светец се почита на 23 октомври.

Лит.: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 47-49.

ИГНАТИЙ II (XIII в.) – висш духовник, Български патриарх. Името му се споменава в Синодика на цар Борил (1211) и в една приписка от 1276-1277. Противник на унията с Рим. И отстоявал линията за независимостта на Българската църква.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 259.*

ИГНАТИЙ ВЕЛЕШКИ (– VIII.1842) – гръцки висш духовник. Велешки митрополит на Цариградската патриаршия (1797-1842). Във Велес се старае да не влиза в конфликти с българските първенци, но по заповед от Цариград обикаля всички манастири в епархията си и изгаря намерените в тях църковнославянски богослужебни книги. През времето, когато възглавява епархията, велешани построяват църквата „Св. Спас" (1837) и катедралата „Св. Пантелеймон" (1840). Игнатий в последните години на служенето си, вероятно по настояване от Цариград, започва да изисква да се чете в църквите и на гръцки. Успял да го наложи.

*Лит.: **Кънчов**, Васил. Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало. Сегашното и недавното минало на гр. Велес. // **Кънчов**, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970, с. 216-218; **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 58, 61.*

ИГНАТИЙ КЮСТЕНДИЛСКИ (светско име: Василев) (– 23.X.1886) – висш духовник. Роден в с. Караагач, Одринско. В 1856 става митрополит на Родоска епархия (1856-1861), след което е преместен в Пазарджик. От 25 февр. 1861 е кюстендилски митрополит. Не се решава да дойде в епархията си, а изпраща в Кюстендил своя протосингел, който също се нарича Игнатий. Патриаршески екзарх в Силиврийската епархия (май – юни 1861). На 21 февр. 1862 заминава като екзарх за Митилини. Пристига в Кюстендил едва през 1864. Между него и кюстендилци възникват нови пререкания. Гражданите отказват да заплатят на Игнатий „владишнината" за времето на неговото отсъствие от града, стига се до намесата на властта. Кюстендилци искат от митрополита да се откаже от гръцката Цариградска патриаршия и след като той не се съгласява, правят няколко опита да го изхвърлят насилствено от митрополията. В резултат на множеството провокации и нежеланието на кюстендилското гражданство да го приеме за свой владика, Игнатий сам напуска митрополитския дом. През окт. 1869 вселенският патриарх отзовава

Игнатий Плевенски (фотопортрет)

митрополит Игнатий в Цариград. Вместо да се върне там, Игнатий се оттегля в къщата си в Кюстендил и имението си в с. Соволяно, Кюстендилско – т.нар. Владишка кула, където дочаква Освобождението на България. Умира в Кюстендил.

*Лит.: **Друмохарски**, Георги. Кюстендил. Кюстендил, 1900, с. 56-57; **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Ист. издирвания. С., 1906, с. 321, 337-339; **Бонева**, Вера. Кюстендил, Кюстендилска епархия и **митрополит Игнатий Кюстендилски** – към историята на едно натрапено съжителство (1861-1877). // Изв. Ист. музей – Кюстендил. В. Търново, 2010, Т. XVI, с. 139-178.*

ИГНАТИЙ ПЛЕВЕНСКИ (светско име: Иван Радионов Димов) (10.V.1938) – висш духовник. Роден в с. Кирилово, (дн. Георги Добрево), Хасковска обл. Завършва Софийската духовна семинария (1961) и Софийската духовна академия (1967). Служи като домакин и певец при храма „Рождество Христово" в Шипка, а от 1971 до 1976 – в Старозагорската митрополия. Специализира в Московската духовна академия (1974-1976). След завръщането си приема монашество (1976). Възведен в архимандритско достойнство (1977). Протосингел на Старозагорската митрополия (1 ян. 1977 – 19 авг. 1980). От лятото на 1980 до пролетта на 1981 е на езикова и богословска специализация в Източноцърковния институт в Регенсбург, Германия. Протосингел на Акронската (1981-1985) и на Нюйоркската българска задгранична епархия (1985-1986). Завръща се в България и от 12 дек. 1986 до 13 февр. 1988 е протосингел в Пловдивската епархия. От 14 февр. 1988 до 30 юни с.г. е игумен на Троянския манастир. Ръкоположен за епископ с титлата Знеполски (29 юни 1988) в патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". Ректор на Софийската духовна семинария (1988-1990). Викарий на митрополит *Калиник Врачански* (1 юли 1990 – 1 дек. 1991), а от 1 дек. 1991 до март 1994 – на митрополит *Арсений Пловдивски*. На 29 май 1994 е избран за Врачански митрополит на мястото на изпадналия в разкол и лишен от сан през юли 1992 митрополит *Калиник*. На 1 окт. 1998 Всеправославният събор приема разкаянието на бившия Врачански митрополит Калиник, възстановява го на Врачанската катедра, а от Врачанската митрополия отделя нова – Плевенска епархия, под ръководство на митрополит Игнатий.

*Лит.: **Максим, патриарх Български**. В благодатно достойнство на архиерейско служение. Слово, произнесено в ПК СХИ „Св. Александър Невски" след хиротонията на **Преосвещени Знеполски епископ Игнатий**, 29 юни. // Църковен вестник, N 28, 12 септ. 1988; **Велянов**, В. Епископската хиротония на **Негово Преосвещенство Знеполския епископ Игнатий**. // Църковен вестник, N 28, 12 септ. 1988; **Велянов**, В. Епископската хиротония на **Негово Преосвещенство Знеполския епископ Игнятий**. Канонически избор на **Врачански митрополит**. // Църковен вестник, N 22, 30 май – 5 юни 1994; **Игнатий Плевенски**. // Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 117-118; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 345.*

Игнатий Проватски (фотопортрет)

ИГНАТИЙ ПРОВАТСКИ (светско име: Игнат Колев Карагьозов) (11.VII.1972) – висш духовник. Роден в гр. Сливен. Завършва Богословския факултет на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий" (1998). Приема монашество (1998). Отличен с офикията архимандрит (8 септ. 2001) от Сливенския митрополит Йоаникий. Настоятел на Българското църковно подворие в Москва (от 2004). Ръкоположен за епископ Проватски (6 апр. 2008). През ноември 2013 се противопоставя на изборите за Варненски митрополит, като ги изобличава за нагласени, за да стане епископ *Борис* митрополит на Варна. Епископ. Критикува много лица от клира в дела, противни на Християнството, за което е премахнат от длъжността викарий на Сливенския митрополит и е спряно служението му за неопределено време.

*Лит.: Нов епископ на Българската православна църква **Проватски епископ Игнатий**. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 366.*

ИГНАТИЙ РИЛСКИ (светско име: И. Цветанов) (1842 – 12.II.1920) – йеродякон, църковен деец и публицист. Роден в Костенец. Завършва Духовната семинария в Москва, след което е учител в Рилския манастир. От 1875 се премества в София и постъпва на работа в Софийската митрополия. Участва в образуването на *Свещеническия съюз*. Занимава се с публицистична дейност и издава в. „Селянин" (1879-1916, 1924) и сп. „Български църковен преглед" (1895-1899). Издига идеята за реформи в църквата и защитава правата на енорийските свещеници.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 97, бел. 5 под линия; **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 558.*

ИГНАТИЙ РОДОСКИ (светско име: неизвестно) (– 23.X.1886) – висш духовник. Роден в с. Караагач, Одринско. Получава гръцко образование. Назначен за Родоски митрополит (ср. на 50-те г. на XIX в.). Гръцки митрополит в Кюстендил (от 1861). Под натиска на местното население е отстранен (1869), но продължава борбата си срещу българската екзархийска власт, представлявана от митрополит *Иларион Кюстендилски.*

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 278.

ИГНАТИЙ СТАРОЗАГОРСКИ (– 8.X.1814) – светец. Роден в Стара Загора. Учи в Пловдив, където се преселва неговото семейство. Манастирите и църквите са единствените места, в които се пази книжовността по това време. Бързо усвоява църковнославянската грамотност, след което приема монашество в Рилския манастир при вуйчо си. Баща му по това време е убит от турци, защото отказва да промени Вярата си. Турците насила потурчват съпругата му и двете му дъщери. Искат да потурчат и сина, но той навреме успява да избяга в Румъния. Животът във Влашко е много труден за един млад монах, затова той се завръща обратно в България. Установява се в Търново, но и там турци се опитват да го помохамеданчат. За да спаси живота си, Игнатий приема на думи *Исляма* и веднага бяга

в Света гора, където живее в скита на Иверския манастир „Св. Йоан Предтеча”. Там се отдава на строг монашески живот, но пред съвестта си, паметта на баща си и пред Христос се чувства недостоен. Затова взима решение да умре в името на Християнската вяра. Явява се в съдилището в Цариград, захвърля чалмата на земята и се отрича от Мюсюлманската вяра. Осъден е на смърт чрез обесване, но е удушен. Тялото му е откупено от светогорски монах, който го придружавал до Цариград, и е отнесено в Света Гора.

*Лит.: **Архимандрит Иларион**. Изповедничеството на **преподобномъчениците Игнатий Старозагорски** и **Онуфрий Габровски.** (По случай юбил. 150-год. честване). // Църковен вестник, N , 23, 11 септ. 1968.*

ИГНАТОВ, Константин Марков (– 25.I.1959) – църковен деец. Роден в с. Хотница, Великотърновска обл. Завършва свещеническо училище в гр. Скопие. Енорийски свещеник в с. Дъскот, Павликенско (от 1912) и от 1919 до пенсионирането му – в гр. Павликени. След пенсионирането си е секретар в Архиерейското наместничество в Павликени.

Лит.: Скръбна вест. // Църковен вестник, N 5, 7 февр. 1959.

ИГНАТОВ, Славчо Цеков – *вж Филарет Видински*

ИГУМЕН – изборен ръководител, настоятел на християнски Православен мъжки манастир. В някои поместни Православни църкви е и йерархична титла за заслуги. Първоначално игуменът не е бил задължително свещеник, но по-късно са започнали да го избират единствено измежду йеромонасите. В наши дни званието понякога е почетно и длъжността не винаги е свързана с управлението на манастира.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 168-172.

ИГУМЕНИЯ – настоятелка на женски манастир.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 172-174.

ИДОЛ – образ, обект на религиозно поклонение.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 351.

ЙДОЛОПОКЛÒНСТВО – преклонение и служение на образ, идея или обект, в противовес на почитането и служението на Бог.

Онлайн ресурс.

ИЗАМСКИ, Петър (24.XI.1934 – 10.VI.2011) – български католически духовник, администратор на Софийско-пловдивската епархия (1983-1988). Завършва средно образование като частен ученик на свещениците от Софийско-пловдивската епархия. Ръкоположен за свещеник (25 март 1958). Назначен за помощник-енорист в пловдивската катедрала „Св. Лудвиг”. Грижи се за католиците, обслужвани в пловдивските църкви „Св. Роко” и „Дева Мария Лурдска” и енорията „Успение Богородично” в с. Житница, Пловдивско. След смъртта на епископ Добранов до избирането на отец *Йовчев* за епископ, отец Петър е апостолически администратор на Софийско-пловдивската епархия. Енорист в енорията „Пресвето сърце Иисусово” в гр. Раковски (от 1987). След политическите промени през 1989 строи нов енорийски дом до църквата и работи за връщането на конфискуваните имоти на енорията. Помага на сестрите-францисканки да се установяват в енорията и да изградят манастира „Св. Елисавета”. След смъртта му е погребан в кв. Секирово – гр. Раковски.

Онлайн ресурс.

ИЗАТОВСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – бивш манастир в Западните покрайнини в днешна Сърбия, край с. Изатовци. Построен 1703. От църквата на манастира е съхранен само притворът, където се отслужват Богослужения. Според някои сведения манастирът в Изатовци е от 1703, според други – от нач. на 40-те г. на XIX в. Според първата версия към 1839 манастирът е възобновен. През 1840 е построен храмът на манастира и конаците му. Манастирът се развива като духовен център на Висока. В него е открито килийно училище, в което учат деца от региона. От 1871 манастирът е под ведомството на Българската екзархия. От 1920, с изключение на периода 1941-1944, е подведомствен на Сръбската православна църква. През 1961 е напълно разрушен, а камъните са използвани за построяване на овчарник за местната земеделска кооперация. През с.г. разрушаването му предизвиква безрезултатни критики в българоезичния вестник „Братство”. Манастирската църква е еднокорабна, строена от дялан камък, с двускатен, покрит с керемиди покрив, над който се е издигал осемстенен каменен купол. Смята се, че е изградена през 1840 от майстор Никола (Кола) от с. Больев дол, след изграждането на църквата в Смиловския манастир. По-късно, в кр. на XIX в. църквата е полуразрушена. Пострадва допълнително при земетресението от 1928.

*Лит.: **Бойков**, Ванче. Православни храмове в нашите краища. // Братство, XXXVIII, N 1654, 18 септ. 1997, с. 10; **Николов**, Богдан. Височка (ана)тема. Изатовският манастир „Св. Архангел Михаил”. // Братство, XLIII, N 1862, 14 септ. 2001, с. 6.*

Нил Изворов (фотопортрет)

ИЗВОРОВ, Нил (светско име: Никола Добрев Изворов) (ок. 1820 – ок. 1895) – униатски висш духовник. Роден в Русе. Приема монашество в Кокошкия манастир (ок. 1857) и по-късно става негов игумен. Протосингел на гръцкия владика Синесий в Русе (от 1860) и председател на българската църковна община в града. Ръкоположен за Смоленски епископ и изпратен от Българската екзархия в Солун, но приема униатството. Избран за български униатски епископ (1876) и остава начело на българските униати до края на живота си. Подарява къщата си в Русе за училище. Умира в София.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 278-279; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 64, 83-85, 87, 142, 169, 264, 308-310, 313; **Темелски**, Хр. Църковно-народният събор от 1871. // Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001; **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 147; Документален сборник по повод 130-годишнината от Първия църковно-народен събор 1871 г. С., 2001, с. 481; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 505.*

ИЗВОРСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" – с. Извор, Видинско – намира се в живописна местност на 9 км от гр. Димово в югоизточна посока и на ок. 2 км южно от с. Извор. Според легенда, основан от руския княз Извор Таворски през XII в. След падането на Видинското царство под османска власт в кр. на XIV в. е ограбен и разрушен от османските нашественици, монасите му били избити, а останалите живи напуснали манастира и той запустял. До ср. на XVII в. бил руина. Възобновен по инициатива на някой си йеромонах Силвестър и наречен „Изворски". До 1860 се управлявал от игумен. Последен е йеромонах Агапий. Преследван от османските власти, избягал в Сърбия (1861). Останалите монаси – Кирил, Гавраил и Хрисант, го възобновили в 1864. След заемането на Видинската епархийска катедра от митрополит Неофит (1915) придобил статута на девически манастир.

*Лит.: **Костов**, Борис Изворски манастир „Успение Богородично" – през времето и нас. Шумен, 2006.*

ИЗГОНЕНИТЕ БЪЛГАРСКИ ВЛАДИЦИ ОТ СРЪБСКИТЕ ВЛАСТИ В МАКЕДОНИЯ – след окупирането на Вардарска Македония от сръбските власти (1913) и след началото на Първата световна война от областта са прогонени българските владици от Пелагонийска, Дебърска, Охридска, Велешка и Нишавска епархии (юли 1916). След завземането на областта от българските военни и граждански власти са върнати обратно, до есента на 1918, когато България напуска победена войната и Вардарска Македония е заграбена от сърбите.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 107.*

ИЗКУПЛЕНИЕ – както в Стария, така и в Новия Завет с това понятие се обозначават действията на Бог за спасението на света.

*Лит.: **Петров**, Вл. Изкупление. // Църковен вестник, N 29, 19 авг. 1992; Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2011, с. 281.*

ИЗПОВЕД – признание на грях (грешни постъпки) към свещеник или по-висшестоящ монах като религиозна практика в множество религии. Изповедта, наричана също *Покаяние*, е един от обредите в *Аврамическите религии* (*Юдаизъм – Християнство – Ислям*), а в *Православието*, *Католицизма* и *Англиканството* – едно от *Тайнствата*. Тя включва признаването на вече извършен грях, разкайването за него и намерението в бъдеще да не се извършват нови грехове. В Православието Изповедта и *Покаянието* за греховете се разбира повече като част от духовното развитие, отколкото за пречистване на душата. Грехът не се възприема като замърсяване на душата, а по-скоро като грешка, която трябва да се поправи.

*Лит.: **Протойерей Димитров**, Хр. Изповед и душепастирство. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 1-60; **Димитров**, С. Изповедта (Практически съвети за свещеника). // Църковен вестник, N 10, 12 март 1960; Изповед опрощение. // Църковен вестник, N 30-31, 16 септ. 1954; Изповед и опрощение. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 31-33.*

ИЗПОВЕДНИЦИ И СТРАСТОТЕРПЦИ – лица, които заради Вярата си в Христа били подлагани на мъчения, но не загинали мъченически.

*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

ИЗПОВЕДАЛНЯ – в католицизма (и при англиканската църква) е помещение, специално пригодено за изповядване на прегрешенията пред католическия свещеник.

Онлайн ресурс.

Изповедалня (фотография)

ИЗТОЧНО-ЗАПАДНА СХИЗМА – *вж Великата схизма*

ИЗТОЧНО ПРАВОСЛАВИЕ – едно от най-разпространените вероизповедания на Християнството (3-та по брой Християнска доминация), наброяващо приблизително 225 млн. членове. Неговите последователи смятат единствено Православното християнство за права вяра и считат църквата си за Единна, Свята, Съборна и Апостолска, основана от *Иисус Христос* и Неговите *апостоли*. Църквата се състои от няколко автокефални единици, различни по географски и национален белег, но единни в богословско отношение. Всички те признават първите седем *Вселенски събора* и споделят пълно общение, както и специфични доктрини и традиции. Православието е масово разпространено в Беларус, България, Гърция, Грузия, Република Сев. Македония, Молдова, Румъния, Русия, Сърбия, Република Сръбска, Черна гора и Украйна, многочислени православни общности има в някои страни от Близкия изток, както и в Западна Европа, Северна Америка и Австралия, където последователи на Православното учение са предимно потомци на имигранти от страните с традиционно Православие. Православното учение почива върху основата на *Свещеното Писание*, *Свещеното Предание* и решенията на Вселенските събори (за такива то признава първите седем), при тълкуването на чиито постулати се взема предвид учението на т.нар. *„Свети отци"* и на *Учителите на Църквата*. Основен вероучителен документ е *Никейско-Цариградският символ на Вярата*. Православието изповядва *Един Бог*, *Троичен по лица* (ипостаси: *Отец*, *Син* и *Свети Дух*), които са единосъщни помежду си. Второто лице на Св. *Троица – Бог Син*, или *Словото*, се е въплътило и е станало човек в лицето на *Иисус Христос*. Според учението на Православната църква, историческият Иисус Христос е едновременно и *Бог*, и Човек, като има две природи и две воли – Божествена и човешка. *Божията благодат* се дава на човеците от Светия Дух посредством *Тайнствата*, които за днешната Православна църква са *Седем*. Изповядва се есхатологичното възкресение на мъртвите преди *Страшния съд*. Самата Църква се разбира като богочовешки организъм, чиято глава е Бог, а отделните вярващи – различните негови членове. Отдава се особена почит на *светците*, особено към *Богородица*, която по святост превъзхожда дори най-висшите *ангелски чинове*. С почитането на светците е свързано иконопочитанието.

*Лит.: **Епископ Неофит Велички**. Народната катастрофа и Православието. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1914; **Тотев**, К. Същина на православието. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1991; Светото Православие – вяра и дела. // Църковен вестник, N 16, 19 апр. 1991; **Шивачев**, **йеромонах Антим**. Истините на Православната църква. Кратко изложение на основните истини на Православието с оглед на различията, които се срещат в другите християнски църкви. 2. изд. С., 1998; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 681-705.*

ИЗТОЧНОКАТОЛИЧЕСКИ ЦЪРКВИ – части на Католическата църква, които признават върховенството на римския папа и Католическите догми, но използват някои от източните обреди. За източните католици важат църковни закони, различни от законите за западните католици. Според Католическите догми папата е едновременно и епископ на Рим, примас на Италия и патриарх на Запада. Източнокатолическите църкви не са подчинени на папата в качеството му на патриарх на Запада, а само в качеството му на Римски папа, т.е. ръководител на цялата църква. Към Източнокатолическите църкви принадлежат ок. 2% от католиците. Повечето от тях се състоят от бивши православни и бивши моиафизити. В миналото Източнокатолическите църкви са наричани униатски, но този термин се възприема днес като оскърбителен, поради което повече не се използва.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 484-494.

Св. Богородица с Младенеца (икона)

ИКОНА – в *Стария Завет* думата се употребява в смисъла на изображение на нещо с битие, на което се отдават почести. В *Новия Завет* има значение на образ – образ върху монета, образ Божи и др., т.е. има значението на нещо, което прилича на истински предмет, нещо, което изобразява. В по-тесен смисъл в Християнството иконата представлява изображение, произведение на изкуството, изработено върху дъска или плоскост от друг материал. На нея са представяни Христос, Богородица, апостолите, светците, а така също събития от Стария и Новия завет. Пред иконите се палят свещи и кандила по няколко съображения: първо, защото самият Иисус Христос се смятал за светлина; второ – християните да си спомнят за светлия характер на даден светия. Светиите също се назовавали синове на светлината; да послужат като укор на тъмните дела на човеците и да им напомнят, че те са призовани да вървят по пътя към светлината; четвърто – това било израз на малка жертва пред Бога, който се пожертвал за човеците и пр.

*Лит.: **Епископ Николай Велимирович**. Защо палим свещи и кандила пред иконите? // Църковен вестник, N 38-39, 22 окт. 1951; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 359-364; **Паскалева**, К. Икони от България. С., 1980; **Божков**, Атанас. Българската икона. С., 1985; **Рашков**, Ив. Догматико-канонически и иконографски изисквания към православната икона. // Църковен вестник, N 32, 6 септ. 1992; **Ралчевски**, М. Още за светите икони. // Църковен вестник, N 2, 9-15 ян. 1995; **Йорданов**, Д. Защо палим свещи и кандила пред иконите. // Църковен вестник, N 14, 1-7 апр. 1996; **Желев**, Ив. Образ – икона. Функции на понятието в Новия Завет. // Духовна култура, 2002, N 1, с. 3-8; Православная энциклопедия. Т. 22. Москва, 2009, с. 8-25.*

ИКОНОБОРСТВО – религиозно-политическо течение в Християнството през VIII-IX в., противопоставящо се на добиващото прилики с идолопоклонничество преклонение пред икони и реликви, а също и на прекаленото им комерсиализиране. Терминът е възникнал в историографията през XVII в., за да илюстрира един от ранносредновековните епизоди на дебат във Византия, наричан *икономахия*. Иконоборството намира силна подкрепа у някои византийски императори, опасяващи се от подронването на своята власт и прекомерното разрастване на монашеството и манастирите, които се превръщат в стопанска тежест на държавата и конкурент на нейната власт. Съпроводено е с остри политически борби и гонения срещу инакомислещите, особено монаси. Папите в Рим и европейските монарси начело с *Карл Велики* не поддържат византийското иконоборство, с което започват все повече да личат идеологическите пукнатини между Източното и Западното християнство. Иконоборството преминава през два периода: първи 726-787. Началото му поставя император *Лъв III*. Унищожени са хиляди икони, мозайки, стенописи и статуи. Официално иконоборството е признато от духовния клир на събор в 754 с поддръжката на император *Константин V Копроним*. На събора иконопочитането е обявено за ерес, препоръчано е да се унищожават иконите и са започнати гонения на всички, които оспорват решението на събора. Константин V бързо заграбва манастирските земи, а монасите прогонва от държавата. Едва 50 г. по-късно, през 787, на *Седмия вселенски събор в Никея* решенията на предишния събор се отменят. Голяма роля за това играе императрица *Ирина*, вдовица на Константин V Копроним, а следващите императори – *Константин VI* и *Михаил I* са иконопочитатели. Втори период (787-843) – след поражението на Михаил I във войната с българите, в 813 на престола се качва *Лъв V Арменец*, при когото иконоборството е възстановено на основа на решенията на събора от 754. По време на регентството и заповед на императрица *Теодора* патриарх *Йоан VII* е отстранен, а *павликяните* са подложени на унищожение. Новият патриарх *Методий* председателства в 843 *Константинополския поместен събор*, който одобрява отново решенията на Седмия вселенски събор и отлъчва иконоборците от църквата. Главен идеолог на иконопочитанието е *Йоан Дамаскин.* На 11 март 843 се въвежда празникът Неделя на Православието (първа от Великия пост) за честване на иконопочитанието.

Разрушаване на църква по заповед на император Константин V Копроним (миниатюра 48 от Манасиевата летопис, XIV в.)

*Лит.: **Събев**, Т. Социалноикономически, политически и икуменически фактори за зараждането и развитието на иконоборството. // Духовна култура, 1994, N 1, с. 3-15; **Бычков**, В. Византийская эстетика. Москва, 1977; **Бычков**, В. Эстетика отцов Церкви. Москва, 1995; **Языкова**, И. К. Богословие иконы (Учебное пособие). Москва, 1995; **Тарабукин**, Н. М. Смысл иконы. Москва, 1999; **Живов**, В. М. Богословие иконы в первый период иконоборческих споров. // Разыскания в области истории и предыстории русской культуры. Москва, 2002, с. 40-69; **Харитонов**, Хр. Нумизматични аспекти на иконоборчеството във Византия през VIII-IX в. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 17-18, 2002, с. 299-304; **Успенский**, Б. А. Семиотика искусства: Поэтика композиции. Семиотика иконы. Статьи об искусстве. Москва, 2005; Православная энциклопедия. Т. 22. Москва, 2009, с. 31-47.*

ИКОНОМОВ, Антим – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (дн. в Сърбия) (ср. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 280.

ИКОНОМОВ, Божан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Лом (кр. на 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 280.

ИКОНОМОВ, Георги Христов (1829-1898) – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Троян. Свещеник в града (от нач. на 60-те г. до кр. на живота си).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 280.

ИКОНОМОВ, Денчо (1829-1898) – църковен деец. Свещеник в Габрово (1820).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 280.

ИКОНОМОВ (или Стоянов), Димитър (Поп) Георгиев (16.X.1828 – 1912) – църковен, просветен и обществен деец. Роден в Берово (Вардарска Македония). През 40-те г. на века се преселва в мелнишкото с. Горна Рибница, Мелнишко (дн. Благоевградска обл.), където е ръкоположен за свещеник и открива килийно училище. В 1857 след интриги на мелнишкия гръцки владика (1857) осъден на 4 г. затвор. След освобождаването си бяга в Сърбия и постъпва в Първата българска легия на Георги С. Раковски в Белград. По-късно се завръща в Горна Рибница. Член е на Мелнишката българска община. Взема участие в подготовката на Априлското въстание в 1876. След въстанието е заловен и получава смъртна присъда, заменена по-късно от доживотен затвор в Диарбекир. По пътя към Диарбекир Икономов успява да избяга. По време на Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879 е войвода на чета, която се сражава в обл. Каршияк. След въстанието идва в България и се заселва в Дупница. Тук служи като свещеник в черквата „Св. Никола", в двора на която е погребан.
*Лит.: **Китанов**, Ал. Димитър Икономов – Рибнишкия поп и неговите записки. // Македонски преглед, 2002, N 4, с. 93-102.*

ИКОНОМОВ, Димитър (1829-1898) – църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (1820). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 280.

ИКОНОМОВ, Димитър – църковен и обществен деец. Свещеник в с. Делчево, Благоевградска обл. През 1871 се премества в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) и служи докъм 1890. Председател на Неврокопската община. Спомоществовател на възрожденски издания (от 1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 280.

ИКОНОМОВ, Димитър Христов (1839-1896) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в гр. Троян. Учи в килийно училище в Троян и Ловеч. Учител в гр. Троян (1856-1857), Никопол (1857-1858). Свещеник в униатската църква в Галата (Цариград) (1859-1861). Учител в Оряхово (1863-1867). Включва се в борбата за църковна независимост. Член на местния революционен комитет. Заплашен от арест, емигрира в Румъния. Участва във Втората българска легия (1867-1868). След разтурянето ѝ живее в Зимнич и Турну Мъгуреле. Хлебар в гр. Александрия (1874-1875). Член на революционния комитет в града. Сътрудничи на БРЦК в Букурещ. Включва се в Ботевата чета. След разгрома ѝ – изпратен на заточение на остров Родос. Освободен след общата амнистия от 1878. Депутат от Ловеч в Учредителното събрание (1879). Депутат и в IV Обикновено народно събрание (1884-1886).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Енина, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Провадия (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Йосиф – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Котел (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Койчо (1.II.1789 – 8.VII.1850) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Троян (1831-1850). Автор на летописна книга, която след смъртта му е продължена от неговия син.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281-282.

ИКОНОМОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ниш (дн. в Сърбия) (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Начо – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Сливен (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 281.

ИКОНОМОВ, Никола Тодоров (1820 – 27.VII.1897) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Шумен (1841-1846) и Разград (1846-1855; 1860-1864). Открива в Разград девическо училище (1849) и класно училище (1860). Учител и в Русенското класно училище (1866-1872). Председател на църковната община в Разград. Ръкоположен за свещеник в Разград (1874). По време на Руско-турската война 1877-1878 организира отбраната на града. След Освобождението – депутат в Учредителното събрание 1879. Умира в Разград.

*Лит.: **Вълчанов**, Сл. Светъл образ на възрожденски духовник (По повод на една юбил. год.). // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1973; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 282.*

ИКОНОМОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 282.

ИКОНОМОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 282.

ИКОНОМОВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Котел. Учи в Котел и в Цариград. Учител в Силистра (1862-1869) и Балчик (1870-1873). По-късно ръкоположен за свещеник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 283.

ИКОНОМОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Зарово, Солунско (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 283.

ИКОНОМОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (1858).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 283.

ИКОНОМОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Роден в Сливен. Свещеник в града (20-те г. на XIX в.). През 1830 се преселва в гр. Плоещ. Завръща се в Сливен, където отново е свещеник (1834-1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 283.

Тодор Икономов (фотопортрет)

ИКОНОМОВ, Тодор (29.VIII.1838 – 28.X.1892) – обществен, държавен и музикален деец. Роден в с. Жеравна, Котленско, дн. Сливенска обл. Учи в Духовна академия в Киев (1861-1865). Учител в Шумен (1866-1869) и Тулча (1870-1871). Представител на Тулчанската община в Църковно-народния събор в Цариград (1871). След завръщането си в града възглавява местния Екзархийски съвет. Депутат в Учредителното събрание 1879; министър на вътрешните работи (1880); председател на Държавния съвет (1882-1883). Като русофил преследван от Регентството (1886-1887) и първия стамболовистки режим (1887-1892). Завършва живота си след несполучлив опит за самоубийство. Като музикален деец подготвя и издава два псалтикийни сборника („Воскресение", „Песнопение").

*Лит.: **Динев**, П. Заслугите на **Тодор Икономов** към църковното ни певческо дело. // Църковен вестник, N 32, 3 окт. 1959; **Жечев**, Т. **Тодор Икономов**. Очерк за историята на бълг. обществена мисъл. С., 1975; **Попов**, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на **екзарх Йосиф I**. (По случай 175-год. от неговото рожд. и 100-год. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2015.*

ИКОНОМОВ, Христо Дунчов (прозвище: поп Хино) – възрожденски църковен деец. Роден в Плевен. Свещеник в града (30-те – 50-те г. на XIX в.). Ръкоположен за презвитер на църквата „Св. Николай". Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 283.

ИКОНОМОВ, Христо Янакиев (прозвище: поп Хино) – възрожденски църковен деец. Роден в Дупница. Свещеник в града (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 284.

ИКОНОМОВ, Цани – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (1857-1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 283.

ИКОНОМОВ, Янаки Петров – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кленовик, Радомирско, дн. Пернишка обл. Получава килийно образование в гр. Дупница. Свещеник в града (кр. на XVIII – нач. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 284.

Изглед от иконостас (фотография)

ИКОНОСТАС – означава буквално „поставка за изображения". Това обикновено е преграда между олтара и кораба (наоса) в църквата, където са наредени икони. Може да бъде и най-обикновен пюпитър, върху който има икона. Първоначално иконостасът не е прикривал олтара изцяло, а е бил ниска преграда. Той започва да прикрива олтара едва след X в. Цялото пространство на храма е свещено и изпълнено със символика, но най-сакралното място е олтарът и затова той се отделя и става невидим за очите на миряните. Според тълкуването на Св. Симеон Солунски, от антропологична гледна точка олтарът символизира душата, наосът тялото, а иконостасът разделя двете части от храма и прави едната видима, а другата невидима за човешкия поглед, както е в действителност. От космологична гледна точка иконостасът разделя земята и небето, тъй като храмът символизира света. В този смисъл иконостасът е преграда между видимото и невидимото, а светците по него са посредниците към това невидимо, тъй като те са връзка между двата свята. Иконостасът има два малки входа отляво и отдясно, и един голям, централен, които играят важна роля при изпълнението на Св. *Литургия*. Иконите, нарисувани върху него, обикновено са в един и същи ред във всички Православни храмове. На централните олтарни двери се изобразява *Благовещението*. Отдясно на централните двери стои *Иисус Христос*. Следващата икона отдясно на иконостаса, но отляво на Иисус е Св. *Йоан Кръстител*. Отляво на централните двери се изобразява *Дева Мария*, а след нея от лявата страна, но отдясно на Девата – патронът на храма. Разположението и избора на останалите икони при по-големите иконостаси е по-свободно. Иконостасът завършва с кръст, под който обикновено има череп. Кръстът в горната му част съдържа два интерпретативни пласта – на буквално ниво той изобразява хълма *Голгота* с разпнатия Христос, а символично – небето.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 365-366; Православная энциклопедия. Т. 22. Москва, 2009, с. 65-71; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2121-2124.

ИКОС – църковно песнопение, възхваляющо и прославящо честванията светец и църковно събитие. Съставлява част от утренния канон, в който се нарежда след 6-та песен (непосредствено след кондака). Според църковно предание, автор на първите икоси бил Св. Роман Сладкопевец.

*Лит.: **Кожухаров**, Ст. Икос. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 100-101.*

ИКУМЕНИЧЕСКО ДВИЖЕНИЕ – световно движение, което си поставя за цел сближението на всички Християнски църкви от цял свят. Инициирано от решенията на Световната мисионерска конференция, проведена в Единбург (1910). Първоначално обхваща Световния съвет за международно приятелство и мир чрез църквите, Стокхолмското движение за практическо християнство и Лозанското движение за сближение и обединение на църквите. Поради неизяснените му позиции, редица Православни църкви, сред които и Българската, отказват да се включат в него. На общо събрание в Делхи (1961) Българската, Руската, Румънската и Полската православни църкви стават членове на движението. По-късно БПЦ напуска тази организация.

*Лит.: **Памуков**, П. Кратки сведения за думата „икумена" и съвременния икуменизъм. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1964; **Рашков**, Ив. Европейска икуменическа асамблея „Мир и справедливост". 15-21 май 1989 г., Базел, Швейцария. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1989; **Цоневски**, И. Българската православна църква в Икуменическото движение. // Духовна култура, 1965, N 1; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2124-2125; Към въпроса за икуменизма в Българската православна църква. // **Любенова**, Л. Пътят на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 284-293.*

ИЛАРИОН – монах и просветен деец. През 1836 се установява в Соколския манастир и става учител по музика. Дякон на *Йосиф Соколски.* Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 285.

ИЛАРИОН – монах. Роден в с. Лазарополе, Дебърско, Македония. Игумен на Киприяновския манастир (след 1838) и на Зографския (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 285.

ИЛАРИОН – монах. Архимандрит в Килифаревския манастир (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 285.

ИЛАРИОН – монах. Роден в гр. Казанлък. Свещеник в Българската църква в Цариград (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 285.

ИЛАРИОН – монах. Свещеник в с. Василовци, Софийска обл. (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 285.

Per aspera ad astra!

ИЛАРИОН БИГОРСКИ (светско име: неизвестно) – духовник. Роден в с. Елевци, близо до Райчица, където поставя темелите на метоха „Св. Георги". Игумен на Бигорския манастир (1743-1781). По време на игуменството си изгражда нови килии и възстановява малката стара църква на обителта и така утвърждава манастирския имот.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1931, с. 84.*

ИЛАРИОН ВЕТОВСКИ (1845-1917) **–** църковен деец, архимандрит. Учи в семинария в Русия. Приема монашество в Брусарския манастир. Дякон на екзарх Йосиф I (1884); екзархийски протосингел (1886). От 1902 до края на живота си живее в Търново. Подарява 1000 лв. на Софийската духовна семинария.

*Лит.: **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 558-559.*

Иларион Доростолски (фотопортрет)

ИЛАРИОН ДОРОСТОЛСКИ (светско име: Димитър Драганов Цонев) (12.I.1913 – 28.X.2009) – висш духовник. Роден в гр. Елена. По майчина линия е роднина на епископ *Иларион Макариополски.* Баща му загива на фронта в Първата световна война. Завършва Софийската духовна семинария (1933) и Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1937). Приема монашество (1938). От 1 окт. 1938 г. до 1 дек. 1938 е помощник-секретар, а от 1 ян. 1939 до 31 дек. 1943 е учител-възпитател в Софийската духовна семинария. Протосингел на Търновската митрополия (1944-1957). Възведен в архимандритско достойнство (1947). Инспектор в Духовната академия (1957-1964). Игумен на Троянския манастир (1964-1965). Началник на Културно-просветния, а по-късно и на Богослужебния отдел и на Духовен надзор на Синода (1965-1972). Игумен на Бачковския манастир (1972-1980). Хиротонисан в епископски сан (1981). Председател на църковното настоятелство на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски", директор на Църковноисторическия и археологически музей на Българската православна църква, игумен на Троянския манастир, викарий на митрополит Йосиф Варненски и Великопреславски, викарий на Патриарх Максим и завеждащ отдела „Богослужебен и духовен надзор" на Синода (1981-1990). Викарий на митрополит Стефан Великотърновски (1990-1992). Управляващ Великотърновската епархия (1992-1994). От нач. на 1994 отново е патриаршески викарий. На 12 окт. 2003 епископ Иларион е избран за митрополит на Доростолската епархия (12 окт. 2003). Автор на над 40 книги и на повече от 300 стихотворения, статии, спомени, пътеписи, беседи и поучения, част от които са събрани в отделна книга от Мария Антонова, озаглавена „Светлоозарени слова" (2005). Член на Съюза на българските писатели (от 1994). Погребан в гробница в двора на катедралния храм „Св. Св. Петър и Павел" в Силистра.

*Лит.: **Велянов**, В. Нов епископ на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 8, 12 март 1972; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 116-117; Представи се в **Господа Доростолският митроплолит Иларион**. // Църковен вестник, N 19, 16-31 окт. 2009; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 404; **Карачорова**, И. Живот отдаден на вярата, Църквата и Родината (100 г. от рожд. на приснопаметния **Доростолски митрополит Иларион**). // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013; **Архимандрит Дионисий**. Носител на светлина. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013.*

ИЛАРИОН КРИТСКИ (1765 – 8.II.1838) – гръцки висш духовник. Съдейства на *Неофит Рилски* в превода на *Новия Завет* и през 1834 го изпраща в Букурещ, за да се запознае там с взаимоучителната метода. На следващата година по негово предложение Неофит е назначен за учител в Габровското училище. Иларион подкрепя новобългарската просвета и в други селища на Търновската епархия, като Елена и Трявна. Подпомага с парични вноски издаването на учебниците „Аритметика или наука числителница" (1833) от Христаки Павлович и „Христоития" (1837) от Райно Попович. Полага грижи за устройване на епархията, въвежда воденето на кодекси (кондики) в училищата, църквите и манастирите. С негово съдействие са построени десетки нови храмове. Неофит Бозвели, Петко Р. Славейков, Георги Раковски, Христо Даскалов и Васил Берон съобщават по разкази на търновчани, че някъде към 1825-1831 Иларион разпоредил да се пробие стената в олтара на митрополитската църква за врата към двора. На това място се отворила малка зазидана стаичка, пълна със стара църковна книжнина. (По-късно Константин Иречек и Марин Дринов изказват предположение, че владиката се натъкнал на част от библиотеката на търновските патриарси). След като Иларион прегледал книгите, по негова заповед част от тях били хвърлени в разпалената владишка пещ за хляб. Поради това, че повечето били писани на пергамент, а други били с кожена подвързия, се вдигнала голяма смрад из цялата околност. Останалата неизгорена книжнина била заровена в митрополитската градина. Подробно изследване на Юрдан Трифонов показва, че тази история е недостоверна. Умира от чума и е погребан в двора на митрополитската църква „Св. Св. Петър и Павел" в Търново.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Търновски митрополити в турско време. // Сп. на БАН, 1935, с. 236-243; **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 55-56; **Пенчева**, Ж. Български православни храмове през Възраждането. В. Търново, 2015, с. 93; **Радев**, И. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000, с. 86, 92, 97; **Трифонов**, Ю. Преданието за изгорената старобългарска библиотека в Търново. // Сп. на БАН, 14, 1917, с. 1-42; **Кларк**, Дж. Ф. Библията и българското Възраждане. С., 2007, с. 96-105; **Иванов**, Н. Опожаряването на старобългарската библиотека в Търново (Непубл. докум.). В. Търново, 2016.*

ИЛАРИОН КЮСТЕНДИЛСКИ *– вж Иларион Ловчански*

Иларион Ловчански (фотопортрет)

ИЛАРИОН ЛОВЧАНСКИ (светско име: Иван Иванов) (1800 – 2.II.1884) – висш духовник. Роден в махала Горни Чукани на гр. Елена. Напуска рано родния си край и постъпва монах в Къпиновския манастир. Учи в килийното училище на манастира. Приема монашество (1819). Служи при търновските митрополити на Гръцката патриаршия като дякон, йеродякон, архимандрит и протосингел. Хиротонисан в епископски сан (1849). Епископ на Ловчанска епархия (1852-1872). Ръкоположен и изпратен там е от Търновския митрополит Неофит Византиос, поради желанието на ловчанци да имат за епископ българин. Грижи се за българските училища в епископията си, търси учители за новите класове, преустроява църквата „Св. Неделя", грижи се за бедните. Критикуван е като фанариот и лихвар. Ловчанските първенци забраняват на свещениците да го споменават в службите и искат да напусне митрополитския дом. Едва след помирение с посредничество на Ловчанския каймакамин и писмо на ловчанските първенци до *Иларион Макариополски* в Цариград през 1860 е признат от миряните в епархията си. Но не пътува повече из епархията. На 31 ян. 1860 служи на български език във Видин – събитие, отразено от в. „България". През 1868 заминава за Цариград по покана на водачите на движението за църковна независимост, като оставя за митрополитски наместник в Ловеч дякон Паисий, а след убийството му – свещеноиконом Кръстьо Никифоров. В края на с.г. Иларион заедно с още трима български архиереи подава оставката си от Патриаршията с намерението да се присъедини към бъдещата българска църква. Оставката не е приета от Патриарх Григорий VI, но Иларион не променя решението си. От 1870 е председател на Привременния синод на Българската църква. Като най-възрастен митрополит е избран за председател на Първия църковно-народен събор през 1871. Иларион Ловчански е един от тримата български архиереи, които в нач. на 1872 извършват Богоявленската служба в Българската църква във Фенер без разрешението на Цариградския патриарх. По тази причина е изпратен от османските власти на заточение в Измит, но броени дни по-късно, в кр. на ян. е върнат в Цариград след протестна демонстрация на местните българи начело с Петко *Славейков* и Тодор *Икономов*. На 12 февр. 1872 синодът на Българската екзархия избира Иларион Ловчански за Български екзарх. Обвинен в размирност на Ловчанска епархия във връзка с дейността на Вътрешната революционна организация и Васил Левски. Подава оставката си пет дни по-късно под натиска на Високата порта (за формален повод е използван фактът, че бил стар и недочуващ). На извънредно заседание на 16 февр. 1872, Синодът избира за екзарх Видинския митрополит *Антим I*, който е утвърден от султана. През юли 1872 е избран от Синода за титулярен екзархийски митрополит на Кюстендилска епархия. Участва като народен представител в Учредителното събрание от 1879 и приемането на Търновската конституция. Умира в Кюстендил.

*Лит.: **Бобчев**, Никола С. Еленски ликове. **Иларион Ловчански, митрополит Кюстендилски**. // Еленски сборник. Т. 2. 1938, с. 205-228; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 123-124; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 39, 42, 48, 49, 51, 57, 124, 125, 141, 142, 146, 152, 155, 179, 185, 212, 241, 324, 329; **Иеромонах Павел (Стефанов)**. **Епископ Иларион Ловчански** (По случай 140 г. от неговата хиротония). // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1992; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 190-191; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 414.*

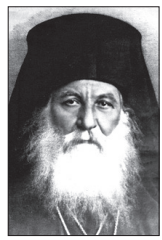

Иларион Макариаполски (фотопортрет)

ИЛАРИОН МАКАРИОПОЛСКИ (светско име: Стоян Стоянов Михайловски) (6.IX.1812 – 16.VI.1875) – висш духовник. Роден в Елена. Брат е на Никола Михайловски. Първоначално учи в родния си град, където един от учителите му е виднят борец за църковна независимост Андрей Робовски. По-късно е изпратен в гръцкото училище в Арбанаси. Приема монашество в Хилендарския манастир (1832), където полага грижи за заточения там *Неофит Бозвели*. Продължава образованието си при известния гръцки просветител Теофилос Каирис на остров Андрос. По-късно учи 3 г. в прочутата Атинска гимназия. Близък приятел и сподвижник на Георги С. *Раковски*. Взема активно участие в дейността на Македонското революционно дружество. От 1844 заедно с Неофит Бозвели ръководи в Цариград църковно-националната борба. През 1845-1850, в резултат на натиск, оказан от руски дипломати върху Високата порта, е заточен в Света Гора. Освободен е чрез застъпничеството на руския учен Андрей Муравьов. След завръщането си в Цариград разгръща още по-активна дейност в църковно-националното движение. Избран за духовен глава на цариградските българи. За известно време предприема обиколка из българските земи, участва и в борбата на Търновската епархия против тамошния гръцки владика след Кримската война (1853-1856). На 5 окт. 1858 е ръкоположен за Макариополски епископ от митрополит Паисий Ефески. През 1859 участва в разтурянето на унията в Кукуш. На 3 апр. 1860 по време на *Великденската акция* не споменава името на Цариградския патриарх. Според църковните канони чрез това си деяние той фактически отхвърля неговата власт. С решение на Цариградската патриаршия Иларион Макариополски повторно е заточен в Света Гора (1861-1864) заедно с подкрепилите го владици *Авксентий Велешки* и *Паисий Пловдивски*. След учредяването на Българската екзархия (1870) е член на Временния смесен екзархийски съвет и на първия Синод. От 1872 е Търновски митрополит. Погребан е в двора на Българската църква „Св. Стефан" в Цариград.

*Лит.: 25-годишнината на **Иларион Макариополски**. // Църковен вестник, N 8, 2 юни 1900; Реч, казана при погребението на **Илариона Макариополски** от **П. Р. Славейков**. // Църковен вестник, N 9 и 10, 9 юни 1900; **Радивоев**, М. Време и живот на **Търновския митрополит Иларион Макариополски**. С., 1912; **Начов**, Н. **Иларион Макариополски, митрополит Търновски** (Биогр. чертици). С., 1924; **Иларион Макариополски, митрополит Търновски** (1812-1875) (Биогр., спомени и ст. за петдесетгод. от смъртта му) / Под ред. на М. **Арнаудов**. С., 1925; **Орманджиев**, Ив. **Антим I Български екзарх**. С., 1928; **Кирил, Патриарх Български**. **Иларион Макариополски**. **Търновски митрополит** (1812-1875). // Църковен вестник, N 37, 23 окт. 1965; **Трояноплски епископ Иларион**.*

***Иларион Макариополски** (1875-1975). // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1975; **Василев**, Р. **Иларион Макариополски** и **Георги Раковски**. // Църковен вестник, N 17, 11 юли 1975; **Коев**, Т. **Епископ Иларион Макариополски** – защитник на православната вяра (По случай 170 г. от рaжд. му). // Църковен вестник, N 26, 21 окт. 1982; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 20, 25, 26, 34, 35, 37, 38, 42, 48, 49, 51, 54, 57, 58, 62, 105, 141, 144, 145, 185, 189, 202, 203, 255, 324, 328; **Доростолски митрополит Иларион**. Ранните години на **Иларион Макариополски**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 382; **Минчев**, Й., Пл. **Павлов**. **Иларион Макариополски**. // Бележити българи. Т. 5. С., 2012.*

Иларион Мъгленски / Георги Данчов (стенопис в Араповския манастир)

ИЛАРИОН МЪГЛЕНСКИ (– 21.X.1164) – духовник, първият засвидетелстван епископ на Мъгленска епархия от XII в., обявен за светец в лика на светителите заради борбата му с еретиците. Роден в околностите на гр. Охрид. По време на цар Иван-Асен II мощите му пренесени в Търново и положени в храма „Св. Четиридесет мъченици". Паметта му се почита на 21 окт.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Богомилството в България. 3. изд. С., 1969, с. 51-52, 55, 410-413; **Преподобни Иларион Велики** и **Иларион Мъгленски**. // Църковен вестник, N 28, 6 ноември 1981; Пространно житие на **Иларион Мъгленски** / Прев. Мария **Спасова** и Климентина **Иванова** по Зографския сборник (от кр. на 14 в.). // Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. С., 1986; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 170-171.*

ИЛАРИОН НЕВРОКОПСКИ (Иван Пенчев Станев) (5.IX.1850 – 5.III.1925) – висш духовник. Роден в с. Церова кория, Великотърновско. Приема монашество (1871). Завършва Богословското училище в Петропавловския манастир (1878) и Одеската духовна семинария (1884). След завръщането си преподава в Българската мъжка гимназия в Солун (1884-1886). Ректор на Одринското българско свещеническо училище (1886-1891), което в 1890 е преместено в Цариград. Оглавява българската църковна община в Серес (1891-1894). Ръкоположен за пръв български Неврокопски митрополит (24 апр. 1894). Поради влошено здраве в 1912 се оттегля и се заселва във Велико Търново, където умира. Погребан в църквата „Св. Йоан Предтеча" в Церова кория. Завещава ок. 200 000 лева за развитието на просветата в Неврокопско.

Иларион Неврокопски (фотопортрет)

*Лит.: Канонически избор за **Неврокопски митрополит** [: **Иларион Неврокопски**]. // Църковен вестник, N 14-15, 15 апр. 1916; **Митрополит Иларион** [: **Иларион Неврокопски**]. // Църковен вестник, N 12, 21 март 1925; **Хаджиев**, М. Дейност и жертви на първи **Неврокопски владика дядо Иларион**. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 210-211; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 424.*

ИЛАРИОН НИШАВСКИ (светско име: Янаки Николов) (14.IX.1872 – 14.IV.1950) – висш духовник. Роден в с. Цикнихор, Малкотърновско. Завършва Цариградската българска духовна семинария (1899) и Московската духовна академия (1903). Протосингел на Скопската митрополия (1903-1904). Възглавява Воденската българска община (1904-1907). В 1907 е преместен в Костур като управляващ Костурската българска епархия и председател на костурската българска община, заместявайки *Методий Димов*. На 30 ноември 1909 е назначен за управляващ Серската българска епархия, а в Костур е заменен от Панарет Брегалнишки. Ръкоположен за епископ с титлата Нишавски (28 ноември 1910). С.г. е назначен за викарен епископ на Дебърския митрополит Козма Пречистански и изпратен за архиерейски наместник в Кичево. Тази длъжност изпълнява до 1913, когато е изгонен от новите сръбски власти и емигрира в България. Викариен епископ на Софийската митрополия (1915-1918). Управляващ Нишката епархия (1918-1919). В нач. на дек. 1919 замества подалия оставка Теодосий, бивш Скопски митрополит като управляващ Маронийската епархия в Гюмюрджина, където остава до 1921. Управляващ Лозенградската епархия (1922-1925). През 1925 се установява в Кюстендил. В нач. на 30-те г. е помощник на Софийския митрополит Стефан със седалище Кюстендил. В 1941 Св. Синод го изпраща като помощник на определения за управляващ Маронийска и Гюмюрджинска епархия митрополит Кирил Пловдивски. Умира в Кюстендил.

Иларион Нишавски (фотопортрет)

*Лит.: Скръбна вест. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950; Погребението на **епископ Иларион**. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 330-331; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 503.*

ИЛАРИОН СЛИВЕНСКИ (светско име: име Григорий К. Арабаджиев) (8.II.1870 – 12.III.1939) – висш духовник, общественик и дарител. Роден в гр. Севлиево. Завършва Търновското духовно училище (1891) и учителства 3 г. в класното училище в Севлиево. Завършва Киевската духовна академия (1898). Учител в Казанлъшкото педагогическо училище (1898-1903). Протосингел на Сливенската митрополия (1904-1908). Ректор на Цариградската духовна

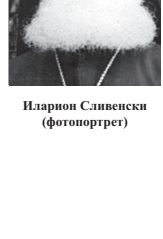

Иларион Сливенски (фотопортрет)

семинария (1908-1909) и отново протосингел на Сливенската митрополия. Лектор в Сливенската мъжка гимназия от 1916. Хиротонисан за Велички епископ (25 февр. 1917) и приема длъжността викариен епископ на Сливенската митрополия. Избран за Сливенски митрополит (1922). Изявява се и като усърден проповедник. Като протосингел редактира и издава сп. „Мисионер" (по-късно „Православен мисионер"). Автор на проповеди, книжки, статии.

*Лит.: Новият **Сливенски митрополит** [: **Иларион Сливенски**]. // Църковен вестник, N 21, 23 септ. 1922; **Ибришимов**, Г. Църквата пак е в скръб. // Църковен вестник, N 12, 17 март 1939; **Колева**, Елена, Двама изявени висши български духовници и **Сливенски митрополити** – **Герасий** и **Иларион**, са свързани с Габровско, 100 вести. // Християни, 24 окт. 2013 г. <http://www.stovesti.info/Arhiv_2010/1382550621_246>; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 442.*

ИЛАРИОН ТРАЯНОПОЛСКИ – *вж Иларион Доростолски*

ИЛИЕВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Калугерово, Пазарджишка обл. (втор. пол. на 30-те г. на XIX в. Спомоществовател на възрожденски издания).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 287.

ИЛИЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (дн. в Сърбия). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 287.

ИЛИЕВ, Дионисий – възрожденски църковен деец. Свещенодякон при Българската църква в Цариград (1858), след което продължава образованието си в Богословското училище на остров Халки (1859). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 287.

ИЛИЕВ, Здраве (прозвище: поп Данаил) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Прилеп (1870-1880). По-късно – свещеник в града.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 287.

ИЛИЕВ, Иван (1874-) – църковен и революционен деец. Роден в с. Шивец, Тиквешко (Вардарска Македония). Привлечен към ВМОРО. Заподозрян е от османските власти и екстерниран в България. След Младотурската революция 1908, се завръща в родния край и продължава революционната си дейност. В 1912 осъден на 15 г. затвор. През Балканската война е освободен и се прибира в Шивец, където става свещеник. Поради нежеланието му да се откаже от българщината, арестуван от сръбските власти (1919) и затворен за 3 г. Освободен и разпопен, въдворен отново в Шивец.

Лит.: Илюстрация Илинден, N 6 (126), юни 1941, с. 11.

ИЛИЕВ, Лука – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Ловеч (1840). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 287.

ИЛИЕВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник и учител в Ловеч (1840). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, НИКИФОР – *вж Никифор Илиев*

ИЛИЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Роден в Севлиево. Свещеник в Плевен (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, Никола – църковен деец. Свещеник в Казанлък (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, Никола (1851-) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден във Враца. Свещеник в с. Горна Бешовица, Врачанска обл. Свещеник и учител във Враца (1876). Председател на общината и на училищното настоятелство (1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, Петър (1851-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Добринище, Благоевградска обл. през Възраждането.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, Петър (1831-1876) – възрожденски църковен деец. Роден в Батак, Пазарджишка обл. Свещеник в селото. Отслужва тържествения молебен при избухване на Априлското въстание 1876 (23 апр. 1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 288.

ИЛИЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Роден в Бейдауд, Добруджа. Свещеник в с. Фриканей, Добруджа (1864). Свещеник и в съседното с. Калугерене, Силистренско (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Благоево, Разградска обл. (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Тулча (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Филип Панайотов – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бачево, Разложко, дн. Благоевградска обл. (XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Христо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Алмалий, Добруджа. Учител в с. Страхилица, Шуменско (нач. на 60-те г. на XIX в.). Свещеник в родното си село (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (20-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Ц. – възрожденски църковен деец. Свещеник в русенските села Нисово и Обретеник (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕВ, Цветан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 289.

ИЛИЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ” – в с. Илиенци /Илиянци/ (дн. столичен кв. на гр. Нови Искър). От него е оцеляла само източната част на църквата, датираща от XVI-XVII в. Под нея са основите на по-стария храм от XIII-XIV в. Манастирът има църква, малка едноетажна жилищна постройка, чешма и дървена камбанария до нея. Храмът е от XVI в., стенописите са от три различни периода. Първите са създадени веднага след построяването на храма в кр. на XVI и нач. на XVII в. Върху свода са изписани образите на Христос Пантократор, Христос Ангел и Христос Емануил. От Христологичните цикли са запазени сцените „Неверие Томино”, „Слизане в ада”, „Разпятие” и др. От светците в цял ръст личат образите на Св. Георги, Св. Димитър, Св. Теодор Стратилат и на Св. Иван Рилски. Вторият период е в кр. на XVII в., когато към Илиенската църква е прибавен притвор, а старата украса е замазана с вар. На източната стена е запазен откъс от „Страшният съд”, а в предверието е Зодиакът и олицетворенията на слънцето, огъня, дните и др. През XIX в. към църквата е пристроен още един външен притвор, изписан в 1832 от банския зограф Тома *Вишанов,* със стремеж към реалистично представяне на фигурите и предметите, колоритът и фигурите са по-семпли. Църквата е реставрирана в периода 1977-1979 по проект на арх. Ст. Янев и арх. Хр. Ганчев от Националния институт за паметниците на културата. Стенописите са консервирани и експонирани от художник-реставратора П. Попов.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 367-368; ***Пандурски****, В. Стенописите на Илиенския манастир край София. // Изв. Инст. по изкуствознание, 13, 1969, с. 5-31;* ***Бояджиев****, Ст. Илиенския манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 180-183.*

Св. Илия (икона)

ИЛИНДЕН – денят, в който се почита Св. пророк Илия, 20 юли (между 1916 и 1968 Българската православна църква отбелязва празника на 2 авг.). Съществува поверие, че на 20 юли морето взима най-много жертви като курбан за Св. Илия. Според народните вярвания, ако на този ден да не се работи, защото гръм може да удари човека, и за да не се разсърди Св. Илия, който е почитан като господар на летните небесни стихии, гръмотевиците и градушките. Важно е да се отбележи, че това поверие е чуждо на Православната вяра и църква, и е изцяло езическо. В Православието Светиите се възприемат като горещи молитвени застъпници за народите и за отделните хора, като винаги предстоящи пред Светия Божи престол. На този ден празнуват: Илия, Илинда, Илиян, Илин, Искра, Илина, Илияна, Илинка, Илиан, Илиана, Илко, Илчо, Илка, Лина, Личо, Юлия (защото името Илиана/Илияна е произлязло от Юлия). На 20 юли 1903 е обявено Илинденското въстание.

Онлайн ресурс.

ИЛИНДЕНСКО-ПРЕОБРАЖЕНСКО ВЪСТАНИЕ 1903 – най-масова съпротива на българите от Македония и Одринска Тракия против османското владичество на двете области, които след Освобождението на България (1878) по волята на западните велики сили отново са поставени под пряката власт на султана. Борбата против османското иго започва още в първите следосвобожденски години. Известно е, че още на Учредителното събрание в Търново, избраните в него депутати поставят ребром въпроса за решаването на „общонационалний въпрос", т.е. обединението на всички българи към свободното Българско княжество. Отчитайки неблагоприятната международна обстановка, ръководителят на Временното руско управление в България княз Александър Дондуков-Корсаков с големи усилия успява да ги убеди да се откажат от това им искане, обещавайки им подкрепата на Русия в по-добри времена. Надеждата на българите от Македония и Одринско е, че освобождението им ще се осъществи по време на Съединението на Източна Румелия с Княжеството България (1885). След като това не става, те продължават своята борба, която се води под лозунга за предоставянето им на правата, предвидени в чл. 23 на Берлинския договор (1878). До 1893 борбата се води неорганизирано, поради което и резултатите от нея са нулеви. Със създаването на Вътрешната македоноодринска революционна организация (ВМОРО) в Солун (1893), борбата придобива организиран характер. За по-малко от едно десетилетие Македония и Одринско са осеяни от гъста мрежа революционни комитети. Османската власт обаче проявява особена бдителност срещу действията на българите в двете области. Те не желаят по никакъв начин да се повтори случаят със Съединението от 1885. В кр. на XIX и нач. на XX в. последва разгром на редица местни комитети на ВМОРО, което води до опасност от разкриване на цялата мрежа на организацията. За да се избегне това, по инициатива на Иван Гарванов и други дейци на организацията, през ян. е свикан конгрес в Солун, който взема решение за вдигане на въстание в Македония и Одринско. На конгреса не присъстват най-видните дейци на организацията в лицето на Гоце Делчев и Дамян Груев. Научавайки за взетото решение от конгреса, те полагат големи усилия, ако не се отложи проектираното въстание, то да бъде превърнато от всеобщо в „стратегическо". За да се избегне погрома над беззащитното население, е решено въстанието да се води в непристъпни краища. На Смилевския конгрес (1903) е взето решение въстанието да бъде обявено на 20 юли 1903, т.е. в деня на Св. Илия, откъдето то получава и своето име като Илинденско въстание. Тъй като към въстаналите българи в Македония се присъединяват и българите от Одринска Тракия, които въстават на 6 авг. (Св. Преображение), това придава ново име на въстанието – Илинденско-Преображенско. Във въстанието вземат участие и немалък брой духовни лица. Макар че въстанието завършва с неуспех, под натиска на Великите сили Високата порта е принудена да изработи т.нар. Пъдарски реформи. Тъй като те не задоволяват ни най-малко населението в двете области, управляващите в Цариград са принудени да изработят нови – т.нар. Мюрцщегски реформи, които също са безрезултатни, тъй като провеждането им е поставено под контрола на самата османска власт. Скоро след това избухва и Младотурската революция (1908), която слага край на реформената акция. Тъй като новите управници на империята по същество следват същата политика на султанската власт спрямо християнските народи в европейските предели на империята, това става и главната причина, предизвикала Балканските войни от 1912-1913.

Лит.: Въстанието в Македония и Одринско. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. 1903; Македония и Одринско в пламъци. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. 1903; Положението в Македония и Одринско. // Църковен вестник, 5 септ. 1903; Илинденското въстание. Статии и докум. С., 1955; Македония. Сб. от докум. и материали. С., 1978; Освободителните борби на българите в Македония и Одринско 1902-1904. Дипломат. докум. С., 1978; ***Хубанчев****, А. Илинденско-Преображенското въстание (1903-1908). // Църковен вестник, N 22, 21 юли 1988; Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. Военна подготовка и провеждане. С., 1992;* ***Полименов****, Ст. Духовници, взели участие в Преображенското въстание. // Църковен вестник, N 24, 27 септ. 1968;* ***Балачев****, А. Духовници – участници в Илинденско-Преображенското въстание. // Църковен вестник, N 23, 12 септ. 1983.*

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Богородица" – София (1758).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ (1772-1882) – възрожденски църковен деец. Роден в Свищов. Свещеник в града. Доживява до дълбока старост. Умира в Свищов.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Шлегово, Кратовско, Вардарска Македония. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Чипровци. Участник в Манчовата буна (1835).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Първомайци, Великотърновска обл. (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Варвара, Пазарджишка обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Копривщица (втор. пол. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Габрово (1852).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гостилица, Дряновско, дн. Габровска обл., Ниш (1857). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ИЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Млечево, Севлиевско, дн. Габровска обл. (1858).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 290.

ЛИЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (1866). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИЛИЯ (21.XI.1844 – 25.XII.1909) – просветен и църковен деец. Роден в с. Кавакли, Лозенградско. Учи в Одринското българско училище (1858-1859). Учителства в родното си село и с. Селиолу, Одринско. Продължава образованието си в Духовното училище на остров Халки, което завършва (1875), след което постъпва в Духовната академия в С. Петербург. Приема монашество (1875). Възведен в архимандритско достойнство (1876). Завършва Духовната академия с научната степен „кандидат на богословието" (1881). След завръщането си в България е учител по религия в Кюстендилската мъжка гимназия. По-късно (1884-1885) е учител в Духовното училище при Лясковския манастир. Протосингел при Врачанския митрополит Константин (1887-1898). Отново учител във Военното училище и същевременно ефимерий в храма към училището (1898-1908). Последните месеци от живота си прекарва при брат си в с. Руслар (дн. Игнатиево), Варненско.
Лит.: ***Македонов****, Д.* ***Архимандрит Илия (Николов)****. // Църковен вестник, N 8, 21 март 1981.*

ИЛИЯ МАРИНИЧ – *вж Илия Маринов*

ИЛИЯ МАРИНОВ (1577-1641) – висш католически духовник. Роден в Чипровци. Завършил Клементинския колеж в Рим, а после и юридически науки в Римския университет. През 1614 се установява като свещеник в Чипровци. Назначен от папа *Урбан VIII* за Софийски католически епископ като приемник на *Петър Солинат* – с ранг на Примас на българските католици (1624). Макар и със сравнително умерени възгледи, Илия Маринов бил преследван и арестуван неведнъж от османската власт. Успял да покръсти 2000 души измежду *павликяните* (1625), а през 1626 – още 333 души. Въпреки чумната епидемия, която пламва през 1628, епископът редовно посещава своето паство в Северна България. Но след 1631 обиколките стават невъзможни поради струпванията на османски и татарски войски за войната срещу Полша. Настанени в Никополско, те вилнеят безнаказано и тормозят павликянските села. Илия Маринов се оплаква в едно писмо до Рим, че католиците са постоянно глобявани и наказвани, а когато нямало за какво да ги обвинят, им казвали, че те са от същата Вяра с поляците и молят Бога да им даде победа. Илия Маринов малко се грижел за южните павликяни и нито веднъж не е отишъл лично да ги посети и да повлияе на обръщането им в Католическата вяра. В последните години от живота си той често боледувал и през 1638 за негов помощник е назначен Петър Богдан.
Лит.: ***Чолов****, П. Чипровското въстание 1688 г. С., 1988.*

ИЛЧЕВ, Петър (24.VI.1860 –) – църковен деец. Роден в Панагюрище. Поради липса на средства не успял да завърши класното училище в родния си град и се принудил да стане шивач. След Априлското въстание 1876 заминал в Пловдив, където получил назначение като църковен певец в храма „Св. Богородица". Основен учител в Панагюрище (1880-1890). Ръкоположен за свещеник (1890) и служи като такъв да края на живота си. Баща на Лука Илчев. Завършил Самоковското духовно училище и университет в Женева, загинал по време на Балканската война 1912-1913.

*Лит.: **Йонов**, В. Панагюрският просветител свещеник Петър Илчев и неговият син. // Църковен вестник, N 13, 11 май 1981.*

ИМАМ – наименование на духовен глава, водач в *Исляма*. При сунитите имамът е местен религиозен водач. По време на общата задължителна молитва се избира имам, който да я ръководи. Имам по време на молитва може да стане всеки мюсюлманин, навършил 8 г. При шиитите се считат за видни исторически фигури, избрани от Бог за водачи на човечеството и пример на останалите вярващи.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 22. Москва, 2009, с. 379-380.

ИМАРЕТ ДЖАМИЯ – *вж „Св. Седмочисленици"*

ИМКА (Young Men's Christian Association; Младежка християнска организация) – конфесионална организация, създадена през XIX в. с цел внедряване на класическия принцип „Здрав дух в здраво тяло" (*Mens sana in corpore sano*) сред християнската младеж. За осъществяване на своята дейност се ползва от финансовата и политическата поддръжка на масонството. През 1921 в Прага е основано издателството „ИМКА Прес", което изиграва изключителна роля в борбата срещу атеистичния болшевизъм и антихристкия комунизъм. В Париж то издава православна руска литература и забранени от съветската цензура автори като Александър Солженицин, Михаил Булгаков, Анна Ахматова, Марина Цветаева, Осип Манделщам, Иван Бунин, Николай Бердяев, Варлам Шаламов, Андрей Платонов, Юрий Домбровски и много други руски писатели и мислители. С излизането на „Архипелаг ГУЛАГ" през 1973 (само през първата седмица се продават над 50 000 броя!) се нанася смъртоносен удар на сатанинския дракон, който рухва в преизподнята само 20 г. по-късно. Последен главен редактор е руският белоемигрант Никита Струве (1931-2016). Издателството става символ на неравната борба между Християнското добро и всемирното зло, което все пак е сломено с Божията помощ...

Лит.: YMCA-Press. // <https://en.wikipedia.org/wiki/YMCA_Press>. – 6.11.2021. – 3 с.; ИМКА-Пресс. // <http://wp.wiki-wiki.ru/wp/index.php/%D0%98%D0%9C%D0%9A%D0%90-%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81>. – 6.11.2021. – 3 с.

ИНДЕКСИ – преводни и преводно-компилативни списъци на книги, отречени от Църквата. Появяват се още през IV в. В България най-старият ръкопис на първия превод е поместен в Симеоновия (Светославовия) сборник (1073).

*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Списък на забранените книги в старобългарската литература. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1952, Т. 1, с. 107-159; **Дуйчев**, Ив. Най-старият славянски списък на забранените книги. // Год. Бълг. библиогр. инст., 1955, 3, с. 50-60; Православная энциклопедия. Т. 22. Москва, 2009, с. 521-524.*

ИНДЖОВ, Ангел (9.III.1866 – 5.VII.1939) – църковен и революционен деец. Роден в с. Славейно, Смоленска обл. Завършва четвърто отделение в родното си село (1879). Ръкоположен за свещеник в Цариград (9 апр. 1895). Служи в родното село на Емануил Беев и в с. Долно Дерекьой. Под негово ръководство е построен параклисът на Рожен „Св. Пантелеймон". Инициатор за провеждането на Първия роженски събор (1898), където се срещат родопчани от Свободна България и Османската империя. Влиза в редовете на ВМОРО (1899). Оглавява революционния комитет в Долно Дерекьой и организира канал за вътрешността. Ръкоположен за свещеник (юни 1901) в Даръдере (дн. Златоград). И оглавява революционния комитет в града след напускането на предишния ръководител, учителя Анастас Чешмеджиев. Във връзка с разкриването на Даръдеренската афера (1902) е осъден от военен съд в Одрин на 15 г. Заедно с Александър Филипов е изпратен на заточение в Паяс кале, Мала Азия. През септ. 1904 двамата са амнистирани и Инджов се завръща в Славейно. Забранено му е да служи 2 г. и от юли 1906 отново е свещеник в селото, където възстановява изгорялата църква. Свещеник в Петково (1914), където служи 2 г. и 8 мес. След това се връща в Славейно, където заедно със свещеник Емануил служи до 1926. През това време завежда и енорията в с. Манастир. Пенсионира се (3 юли 1936). След смъртта си оставя богата библиотека.

*Лит.: **Карапетков**, Петко. Славейно (Минало). Пловдив, 1948, с. 370-373; **Николов**, Борис. Й. ВМОРО – псевдоними и шифри 1893-1934. С., 1999, с. 52.*

ИНОК – монах, калугер.

ИНОКЕНТИЙ (1.VI.1882 – 27.IX.1976) – духовник, архимандрит. Завършва Духовна академия в Казан (1905). Приема монашество в Българската църква „Св. Стефан" в Цариград (1906). Учител в Солунската българска мъжка гимназия (1907-1908) и в Цариградската духовна семинария (1908-1909). Помощник на Методий Кусевич (1908-1909). Ректор на Духовното училище в Бачковския манастир (1909-1911) и на Цариградската духовна семинария (1911-1912). По време на Балканската и Междусъюзническата война 1912-1913 подпомага българи,

бягащи от Одрин и други, заподозрени от османските власти в революционна дейност или укриващи се от мобилизация в османската армия, полага грижи и за охраната на Българската екзархия в Цариград. След войните оглавява Мелнишката епархия (1913-1915). След намесата на Българската армия е комисар по прехраната към щаба на българската войска в Гюмюрджина. От 1918 живее във Варна. Разгръща активна дейност за спасяване имотите на манастира „Св. Константин" от претенциите на Гърция, възлизащи на милиони. Автор на статии по църковна и историческа проблематика.

*Лит.: **Попов**, Д. **Архимандрит Инокентий.** (Следи от един борчески живот). // Църковен местник, N 3, 21 ян. 1973; **Милев**, Ал. **Архимандрит Инокентий Софийски** (1.VI.1882 – 27.IX.1976). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1976.*

ИННОКЕНТИЙ (Игор Алексеевич Максимов) (21.VIII.1903 – 28.IV.1984) – руски духовник, архимандрит. Роден в Новочеркаск, Русия. В България от 1921. Служи в Черепишкия (1944) и Преображенския манастир (1957). Игумен на Струпецкия (Тържишки) манастир, Врачанска епархия (1970-1977). Негов най-близък приятел и покровител е Врачанският митрополит Паисий (1888-1974). През 1948 е осъден на 2 г. затвор само за това, че разказал как комунистическият вожд Георги Димитров на гроба на майка си пали свещ, кръсти се многократно и се моли, усилно изпълнен със страх и вяра... (*вж*: ***Инокентий, архимандрит***. Не само науката... . // *Православен пастир*, 28, N 5, ян. 1948, с. 192). Автор на: „Тържишкият манастир – уникална иконна галерия" (// *Духовна култура*, 1974, N 4).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 120-121.

Папа Инокентий III (гравюра)

ИНОКЕНТИЙ III (1160 или 1161-1216) – римски папа (8.I.1198 – 16.VII.1216). Получава теологическо образование в Париж. Издига се светкавично по стълбицата на Папската курия и става кардинал през 1190. Когато е избран за папа, все още няма свещенически сан. Единодушният избор го спасява от контестации и антипапи, а малолетието на бъдещия император Фридрих II отвъврзва ръцете му за най-активния средновековен понтификат. Юрист, прагматик, искрен в намеренията си, изкусен дипломат, той иска да утвърди пълната власт на Папската курия в Европа. Върхът на понтификата на Инокентий III бележи Четвъртият латерански събор (1215). Съборът провъзгласява официалната доктрина за *Причастието* и останалите догмати на Християнството в най-чист вид; провъзгласява задължителната ежегодна *Изповед* за всеки християнин; забранява създаването на нови религиозни ордени и др. Проправя пътя и на Инквизицията, която в началото не почива на самопризнания чрез мъчения, а на логично разследване и най-вече – спестява на набедените престъпници задължението да държат с голи ръце нажежено желязо, да плуват в ледени води или да ги заливат с вряла вода, за да докажат невинността си. Инициатор на Четвъртия кръстоносен поход (1202-1204), приключил с превземането на Цариград на два пъти. През 1204 сключва уния с цар *Калоян*, за което му дава титлата крал, а на Търновския архиепископ Василий I – Български – Примас.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Преписката на **папа Инокентий III** с българите. (Увод, текст и бел.). // Год. Соф. унив. 1949, 38, с. 1-116; **Дуйчев**, Ив. Преписката на **папа Инокентий III** с българите. С., 1942; **Шиваров**, Н. Царският примат и унията с България от 1204 г. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1985, с. 121-144; **Събев**, Т. Самостойна народностна църква в Средновековна България. С., 1987; **Мечев**, К. Българската култура от началото на XIII в. (Образът на **цар Калоян** според преписката му с **папа Инокентий III**); **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 8-117; Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2009, с. 44-55, 521-524.*

Папа Инокентий IV (гравюра)

ИНОКЕНТИЙ IV (1195-1254) – римски папа (1243-1254). Роден в Генуа. Завършва канонично право в Болоня. Приема монашество (1227), след което бързо се изкачва по стълбата на църковната йерархия: през 1237 става кардинал, а през 1243 е избран за папа. Понтификатът му е белязан с усилената борба на Ватикана за утвърждаването на върховенството на църковната власт над светската. Инокентий IV продължава политиката на своите предшественици срещу отлъчения от църквата император Фридрих II и я довежда докрай. След свалянето на императора между рицарите в Египет настъпват разногласия и раздори, което става причина за завладяването на Египет от селджукските турци (1244). Организира Седмия кръстоносен поход (1248-1254), който завършва с пълен разгром на рицарите, начело с френския крал Луи IX при Мансура. Запазени от негово време писма и извлечения от решения на събори хвърлят обилна светлина върху усилията му за приобщаването на България към Римокатолическата църква и върху дейността на францисканските и доминиканските мисионери на нейна територия, а също – и върху борбата на папството срещу богомилите в Босна.

Лит.: Извори за българската история. Т. XXV. С., 1981, с. 82; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2009, с. 56-61.

Инокентий Крупнишки (фотопортрет)

ИНОКЕНТИЙ КРУПНИШКИ (светско име: Иван Стоянов Петров) (28.VIII.1963 –) – висш духовник. Роден в гр. Ямбол. Получава богословско образование в Духовната академия в София. През 1990-1992 специализира в Москва. Получава научна степен кандидат на богословските науки. Също е и доктор хонорис кауза на Киевската духовна академия. Един от инициаторите на разкола в Българската православна църква, започнал през 1992. С него разколниците оспорват легитимността на Патриарх *Максим*. Ръкоположен за епископ (1993). Избран и назначен за

алтернативен Софийски митрополит от Синода на Патриарх *Пимен*. След смъртта на Пимен е наместник-председател на Алтернативния синод на Българската православна църква. По това време под негово ведомство са над 250 църкви и манастири. През 2004 неговите свещеници са изведени с полиция от храмовете и предадени на Св. Синод на Патриарх Максим. Инокентий и неговите миряни, свещеници и епископи, завеждат повече от 80 дела в Страсбург за имуществени и неимуществени вреди. На 22 ян. 2009 Европейският съд по правата на човека се произнася частично в тяхна полза. Духовниците от Алтернативния синод предявяват първоначално иск към държавата ни в размер на 679,6 млн. евро, на колкото бяха оценени храмовете и недвижимото имущество – митрополии, офиси, магазини и бензиностанция. През 2010 Съдът в Страсбург се произнася окончателно, присъждайки обезщетение от 50 000 евро. През авг. 2012 Алтернативният синод подава нова молба за регистриране по смисъла на Закона за вероизповеданията като Православно изповедание, различно от БПЦ – БП. Формацията не получава регистрация поради факта, че в наименованието на новото вероизповедание стои името на Инокентий, който не се отъждествява с нея (в това време той е вече викариен епископ на Старозагорския митрополит). На 26 ноември 2012 Инокентий прави изявление, че се връща в лоното на БПЦ и му е дадена титлата епископ Крупнишки. В заседанието си на 11 дек. 2012 Св. Синод, след като разглежда покайната молба на Крупнишкия епископ Инокентий и неговата писмена декларация, с която се отрича от титлата „Софийски митрополит и наместник-председател на Св. Синод" и от всички извършени от него хиротонии след 1 окт. 1998, решава да го приеме в лоното на БПЦ – БП и по молба на Старозагорския митрополит *Галактион* е освободен от длъжността „викарий на Старозагорския митрополит".

Лит.: Решение на Св. Синод на БПЦ за преосвещения ***Крупнишки епископ Инокентий****. // Църковен вестник, N 24, 16-31 дек. 2012.*

ИНОКЕНТИЙ СОФИЙСКИ (светско име: Илия Петров Софийски) (1.VI.1882 – 1976) – църковен деец, архимандрит. Роден във Варна. Приема монашески сан (1904). Завършва Духовна семинария в Симферопол (1904) и Духовна академия в Казан (1909). Протосингел на Старозагорския митрополит (1909-1910; 1920-1922), на Маронийската митрополия в Гюмюрджина (1914-1920), на Варненската митрополия (1924-1925). Ректор на Свещеническото училище в Бачковския манастир (1910-1911) и на Духовната семинария в Цариград (1911-1913). Управляващ Мелнишката епархия (1913), след което е протосингел в Гюмюрджина на Охридския митрополит Борис (1913-1920). Възведен в архимандритски сан (1914). Протосингел във Варна (1920-1926). Уредник във Варненския музей (1926-1936).

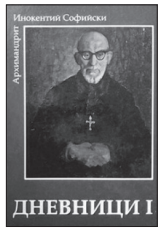

Корица от Дневници на Инокентий Софийски

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, бел. 2 под линия, с. 99;* ***Македонов****, Д.* ***Архимандрит Инокентий Софийски****. // Църковен вестник, N 23, 11 септ. 1980;* ***Тонев****, В.* ***Инокентий Петров Софийски*** *1882-1976. // Музеи и паметници на културата, 1980, N 2, с. 42-44;* ***Екзарх Йосиф I*** *в спомените на съвременници / Съст. Хр.* ***Темелски****. С., 1995, с. 362.*

ИНСИГНИИ – външни знаци за могъщество, власт или сан.

Лит.: ***Бакалов****, Г. Средновековният български владетел. Титулатура и инсигнии. С., 1985; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2009, с. 88-89.*

ИНСТИТУТ „OPERA ITALIANA PRO ORIENTE" (или „Италианско дело за Изтока") – основан в нач. на 20-те г. на миналия век от *Франческо Галони,* апостолически легат в България. Първата копка на сградата е направена лично от папския нунций *Анжело Ронкали,* който по-късно става папа Йоан XXIII, и завършена (1928). Занимава се с благотворителна дейност, популяризира италианския език и култура, издава италианска литература и списание. Масивната сграда е построена с помощта на италианската държава. В нея се е намирал и институтът „Леонардо да Винчи", който представлява частна смесена прогимназия. След 1944 сградата е национализирана и в нея се настанява Националното музикално училище. Днес тя отново е възстановена и в нея е разположена Междуритуалната епископска конференция в България. Надстроена и основно реконструирана в бутиков хотел (2018).

Онлайн ресурс.

ИНЯЦИО ПАОЛИ – *вж Игнат Феликс Паоли*

ИПЕКСКА ПАТРИАРШИЯ – историческа форма на автокефално съществуване на *Сръбската православна църква* от XIII до XVIII в. Учредена като автокефална архиепископия в манастира Жича (1219), но по-късно местоседалището ѝ се премества в гр. Ипек (дн. Печ, Унгария). Пръв неин глава е архиепископ Сава I (1219-1235). Въздигната в патриаршия от църковно-народен събор, свикан по времето на крал Стефан Душан (1331-1355), като за пръв неин патриарх е провъзгласен сръбският архиепископ Йоаникий. След падането на Сърбия под османска власт (1459) преминава под върховенството на охридския архиепископ. Възобновена през 1557 под името Ипекска архиепископия и за кратко време успява да привлече под своето върховенство и редица епархии от Охридската архиепископия. Премахната със султански ферман през 1766. Неин приемник е Сръбската православна църква, призната през 1879 и въздигната в патриаршия (1920). Има големи заслуги за съхраняването и опазването на сръбската народност по време на османското иго. Съдейства обективно и за защитата на българското население от влезлите в състава ѝ епархии от Охридската архиепископия.

Лит.: ***Трифонов****, Ю. Съединението на Ипекската патриаршия с Охридската архиепископия в XV в. // Сп. на БАН, 1912;* ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767). С., 1932; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2138.*

Per aspera ad astra!

ИПОДЯКОН – най-ниската степен в църковната йерархия. Това не означава духовник, свещеник или монах, а лице, което помага при подготовката и воденето на Богослуженията.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2011, с. 171-173.

ИПОЛИТО ЛУИ АГОСТО – *вж Агосто, Иполито Луи*

ИРАКЛИЙ (575-641) – византийски император (610-641). Наследил престола след убийството на император *Маврикий*. Първи византийски владетел, който потърсил помощ от прабългарите в лицето на хан Кубрат за укрепване положението на своя бъдещ наследник на престола.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 145-154; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2009, с. 280-292.*

ИРАКЛОН (626-641) – византийски император (май – ноември 641). Син на император *Ираклий*. Поради непълнолетието му управлението на империята преминало в ръцете на майка му Мартина. За да осигури положението на своя син, тя потърсила помощ и от хан Кубрат. Усилията ѝ останали без резултат, тъй като тя и синът ѝ били свалени чрез военен преврат.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 157-158.*

ИРИНА АТИНЯНКАТА – *вж Ирина Сарантапихина*

ИРИНА САРАНТАПИХИНА (известна повече като Ирина Атинянката) (ок. 752 – 9.VIII.803), (византийска императрица (797-802) – първата жена в историята на Византийската империя, която управлява еднолично. Като монарх се титулува „василевс на ромеите", вместо „августа" или „василиса" (императрица), въпреки че на монетите, сечени по нейно време, е наречена „василиса". Съпруга на византийския император *Лъв IV Хазарски*. След смъртта му е регент на сина си *Константин VI*, когото в крайна сметка ослепява и отстранява от управлението на империята. Придобива голяма популярност сред висшия клир с привързаността си към иконопочитанието. На 31 окт. 802 срещу Ирина е извършен държавен преврат, начело с главния ковчежник Никифор Геник. След като е провъзгласен за император, обещава на Ирина, че ще запази всичките ѝ привилегии и ще продължи да ползва Елевтерийския дворец, ако признае властта му. Въпреки това, след като се заклева в новия император, Ирина е заточена в манастир на Принцовите острови в Мраморно море. По-късно е преместена по-далеч от столицата – в манастир на остров Лесбос, където умира. Заради постановленията на свиканията по нейно време *Седми вселенски събор в Никея* (Втори Никейски събор) и връщането на Православния култ към иконите е канонизирана за светица.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 200-201.*

ИРИНЕЙ (светско име: Донко К. Николов) (27.IX.1910 – X.1944) – църковен деец, архимандрит. Роден в София. Завършва богословие и философия (в Кишинев и Рим). Специализира в Англия. Учител-възпитател в Софийската духовна семинария. Приема монашество (1937). Протосингел на Софийския митрополит Стефан (1941-1944). Против присъединяването на България към хитлеристката ос и ВМРО, не симпатизира на комунистите. Участва на процесите в Катин и Виница по повод разстрела на полски офицери. След 9 септ. 1944 освободен от заеманата длъжност при митрополит Стефан. Арестуван и изчезва безследно. Убит по варварски начин.

*Лит.: **Илчевски**, С. Без съд и присъда пострадал за вярата. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2001.*

ИРИНЕЙ СРЪБСКИ (светско име: Мирослав Гаврилович) (28.VIII.1930 – 2020) – сръбски висш духовник. Роден в с. Видова, разположено на входа на Овчаро-кабларската клисура, западно от Чачак. Завършва Призренската семинария, а след това и Богословския факултет на Белградския университет. Приема монашество (1959). Професор в Призренската семинария (1959-1968). Специализира в Атина. През 1969 е назначен за управляващ Монашеската школа в Острожкия манастир, а по-късно става ректор на Призренската семинария. Избран за викариен епископ с титлата Моравишки (1974), а година по-късно става и Нишки епископ в продължение на 35 г. Избран за Патриарх на Сръбската православна църква (22 ян. 2010).

Лит.: Избран е нов сръбски патриарх. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2010.

Ириней Сръбски (фотопортрет)

ИРМОЛОГИЙ – богослужебна книга; сборник от ирмоси (църковни песни).

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 376; Православная энциклопедия. Т. 26. Москва, 2009, с. 617-625.

„ИРМОЛОГИЙ" – ръкопис от 1549. Открит в Долнобешовишкия манастир. Съдържа 80 л.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 3-4.*

Фрагмент от Ирмос (факсимиле)

ИРМОС – термин за означаване на първата строфа на всяка песен в канона. Съдържа мотив или интерпретиран образ от библейска песен, с която е свързан. Всички канони в старата българска литература са писани по готови канони.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 221; Православная энциклопедия. Т. 26. Москва, 2009, с. 633-634.*

ИСАЙ – монах. Игумен на Хилендарския манастир (ср. на 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИСАЙ – монах и просветен деец. Архимандрит. Учи в Богословското училище на остров Халки. Учител в с. Търлис, Неврокопско (Гоцеделчевско) (дн. в Гърция). Заради патриотичната му просветителска дейност изгонен от гръцкия владика.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИСАЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кремиковци, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИСАЙ – монах. Архимандрит в Рилския манастир. Занимава се с щампарство. Като таксидиот на манастира посещава Сърбия, Австрия, Света гора и Йерусалим.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИСАЙ РИЛЕЦ – монах. Игумен на Рилския манастир (1816 и 1819). Таксидиот, книжовник и музикален деец.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИСАЙ СЕРСКИ (XIV в.) – средновековен книжовник. Приема монашество в Осоговския манастир, откъдето заминава за Хилендар в Света гора. Живее и в други светогорски манастири. Поддържа лични връзки със сръбския крал Стефан Душан, Вселенския патриарх в Цариград, със серския митрополит и др. Остава трайна диря в старобългарската литература с превода на съчинението на Псевдо Дионисий Ариопагит и с един препис на Служебник от 1346-1347.

Лит.: ***Киселков****, В.* ***Исая Атонски****. //* ***Киселков****, В. Проуки очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 160-171;* ***Павлов****, П., В.* ***Грудков****.* ***Св. Исай Серски*** *и неговото време. // Преславска книжовна школа, 2001, 5, с. 283-294.*

ИСАЙ СЕРСКИ (1800-1880) – духовник, архимандрит. Роден в с. Търлис, Неврокопско (дн. в Гърция). Учи в семинарията на остров Халки. Завръща се в родното си село, където служи като духовник и учител (1851-1856). Възстановява местното училище и преподава на български. По-късно е учител в гр. Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) и гр. Серес. В 1862 заминава за Русия с монах Дионисий Москов да събират помощи за манастира „Св. Йоан Предтеча". Оттам през 1865 донасят много богослужебни книги и учебници. След завръщането си се установява в Неврокоп. Участва в народния събор, проведен в с. Гайтаниново (1869), на който се отхвърля върховенството на Цариградската патриаршия. През 1873 е издигната кандидатурата му за български архиерей на проектираната Неврокопска епархия. Многократно е преследван от гръцкото духовенство и затварян от османските власти. Заради патриотичната си дейност е съден от османски военен съд (1876). Хвърлен е в затвора, но успява да избяга. Установява се в с. Ковачево, Пазарджишко, където почива в крайна бедност. Автор на „Сказаніе о началѣ и настоящемъ положеніи ставропигіальнаго монастиря Св. Іоанна Предтечи въ Серрескій епархіи въ Македоніи. С.-Петербург, 1864.

Лит.: ***Даскалов****, Ангел. Из миналото на Неврокоп и близките му покрайнини. // Македонски преглед, 1931, N 1, с. 92; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 388;* ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 170-171.*

ИСАЙЯ РИЛЕЦ – възрожденски църковен деец, архимандрит. Роден в Разложко. Игумен на Рилския манастир (1816 и 1819). Таксидиот, книжовник и музикален деец.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 45.

ИСАК I КОМНИН (1007-1059) – византийски император (1057-1059). Заел престола след Михаил VI Стратиотик. Като бивш опитен военоначалник успял да принуди печенезите да приемат статут на войнишко население и да признаят византийската власт в Паристрион. Във вътрешната си политика предприел действия за ограничаване на корупцията сред държавната администрация. Заел твърда позиция и спрямо Църквата, заставяйки манастирите и храмовете да се откажат от незаконно придобити богатства. С тези актове си спечелил многобройни противници. За да се избегнат евентуални сблъсъци, оттеглил се доброволно от престола и приел монашество. Скоро след това починал.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 293-294; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2009, с. 679-681.*

Per aspera ad astra!

ИСАК II АНГЕЛ (IX.1156 – I.1204) **–** византийски император (1185-1195). Един от най-неуспешните владетели на византийския престол. Заобиколен от роби, любовници и ласкатели, позволява империята да се ръководи от незаслужили фаворити, докато самият той пилее парите, изтискани от провинциите, за скъпи здания и подаръци за църквите. Укрепва властта си чрез династични бракове през 1185 и 1186. Започва царуването си с решителна победа срещу норманския крал на Сицилианско кралство Уилям II (по течението на р. Струма на 7 септ. 1185), който нахлува на Балканите към края на управлението на Андроник I. В други аспекти политиката на Исаак II е по-малко успешна. Проваля се в опита да възвърне Кипър от въстаналия благородник Исаак Комнин. Тиранията чрез непомерните данъци, увеличени, за да се заплаща на наемните войски и за да се финансира брака му, довеждат до избухването на въстание в Мизия, оглавено от двамата български първенци Асен и Петър в кр. на 1185. Въстанието довежда до установяването на Второ българско царство, под управлението на династията Асеневци. През февр. 1187 победителят срещу норманите Алексий Врана е изпратен срещу въстаниците, но обръща армията срещу василевса и се опитва да завземе властта в Цариград. Преди да бъде победен, е убит от баджанака на Исаак II – Конрад Монфератски. Вниманието на императора след това е заето на Изток, където няколко претенденти за престола се вдигат последователно на бунт и падат. През 1189 императорът на Свещената Римска империя Фридрих I Барбароса получава позволение да преведе своите войски от Третия кръстоносен поход през Византийската империя; но скоро след като кръстоносците преминават границата, Исаак II, който се стреми към съюз със Саладин, им пречи по всякакъв начин. Фридрих изпраща срещу Исаак сина си Хайнрих с флота пред стените на Цариград, което довежда до мирния договор (от февр. 1190) в Одрин от февр. 1190. Следващите 5 г. са белязани от продължилата война с България, срещу която Исаак II лично повежда няколко експедиции. Въпреки обещаващото начало, тези походи имат малък ефект, а през 1190 император Исаак едва избягва смъртта, като палатката му заедно с пирамидалната му корона са пленени от българите. Докато се приготвя за поредната офанзива срещу България през 1195, Алексий III Ангел, по-възрастният брат на императора, се възползва от неговото отсъствие и се провъзгласява за император, докато брат му е на лов. Алексий III е подкрепен от войниците, а Исаак II е детрониран, ослепен и хвърлен в цариградския затвор. След 8 г. в плен, Исак II е въздигнат от тъмницата на трона непосредствено след пристигането на Четвъртия кръстоносен поход и бягството на Алексий III Ангел от столицата. Но умът и тялото му са омаломощени от затвора и неговият син Алексий IV Ангел заема престола. Силно задължен на кръстоносците, Алексий IV не е в състояние да поеме своите задължения и поради нерешителността си губи подкрепа както сред съюзниците-кръстоносци, така и сред поданиците си. В кр. на ян. 1204 влиятелният императорски двор окончателно взима предимство в избухналите междуособици в столицата. Алексий IV е свален, а властта заграбва *Алексий Дука Мурзуфул*. След като синът му Алексий IV е удушен (28 или 29 ян.), Исаак II умира от шок.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 337-341; Православная энциклопедия. Т. 26. Москва, 2009, с. 681-684; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2141-2142.*

ИСАТИЙ – църковен деец. Свещеник в с. Бистрица, Софийска обл. (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИСИДОР I ВУХИРÀС (VI.1300 – 2.XII.1350) **–** Цариградски патриарх (1347-1349). Роден в Солун. Приятел и виден привърженик на Григорий Палама и последовател на исихазма. По време на патриархата си прави опити за подобряване на отношенията с Църквата в Русия.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2009, с. 98-200.

ИСИХАЗЪМ – мистическо течение в Православното християнство, според което при усилена молитва и вглъбяване, вярващият може да постигне единение с Бог. Разпространява се в кр. на XIII и нач. на XIV в. в Света гора и в други манастирски обители в Мала Азия и на Балканския полуостров. Ок. 1335 един от видните проповедници на това учение – монахът Св. Григорий Синаит, с помощта на българския цар Иван-Александър, основава в планината Странджа, в обл. Парория, свой манастир. В него започват да се стичат монаси от Византия, България и Сърбия, привлечени от славата на Григорий Синаит. От него те се учат как да практикуват исихазма. В продължение на ок. 10 г. манастирът в Парория, а и тези в Света гора, стават духовни селища, където били подготвяни десетки монаси-исихасти. Те, завръщайки се в родните места, основавали манастири или заемали високи постове в местните църкви. Така исихазмът бързо се разпространява в целия православен свят. Според исихазма най-важното средство за непосредственото богопознание и истинско богословие е методът на постоянната молитва. Първото условие за истинската молитва се състои в постигането на „внимание", като умът се концентрира „в сърцето". Във Византия исихасти се наричат монасите, които прекарват живота си в усамотение и молитви. Самото понятие произлиза от гръцката дума „исихия", която означава „спокойствие" или „безмълвие". През XIV в., за разлика от предишните векове, исихазмът се превръща в широко разпространена монашеска практика, а бързо след това и в учение, което си поставя за цел да възстанови прекъснатата връзка между човека и Бога. Исихастите проповядват, че единението с Бога може да се постигне, когато човек успее да види Божествената светлина. Това се постига чрез особена исихастка практика. Тя включва поставянето на тялото в специално положение, задържане на дишането и непрекъснато повтаряне на Иисусовата молитва. По този начин човек постепенно достига до състояние на блаженство и съзира Божествената светлина – онази, която преди това били в състояние да видят само учениците на Иисус Христос. През втор. четвърт на XIV в. привърженици на исихазма стават много видни византийски богослови, между които изпъква със своята начетеност и познания Григорий Палама. Чрез неговите богословски произведения и чрез споровете, които той води със своите противници, исихазмът се превръща в учение, което претендира, че отразява самата същност на Православното християнство. Първите учители на българския исихазъм са Св. Теодосий Търновски (ок. 1300-1363), Св. Ромил Видински, Патриарх Евтимий и митрополит Киприан Киевски. Съзерцателното монашество се

разпростира из цялото славянско християнство през Късното средновековие. Не всички кръгове във византийското общество приемат учението на исихазма. Между привържениците му и неговите противници пламват ожесточени спорове. Като най-видни противници на исихазма изпъкват монахът Варлаам Калабрийски, грък, роден в Южна Италия, и живеещият във Византия Григорий Акиндин. Подобно на Григорий Синаит и на Григорий Палама, Варлаам смята, че е важно да се осъществи връзката между Бога и човека. Според него обаче това трябва да се постигне не чрез молитви и уединение, а като се изясни с помощта на древногръцката философия какво представлява Бог. Варлаам твърди, че човек със силата на своите познания и с разума си може да разбере същността на Бога и по такъв начин да постигне единение с Него. Ако исихазмът е учение, което набляга на непосредствената вяра, то варлаамитството е учение, основано на идеята, че до Вярата се стига чрез знанието за Бога. Варлаам и неговите последователи осмиват практиката на исихастите и наричат тяхното учение „пъпоумие", защото, исихастите твърдят, че чрез своите упражнения и чрез особеното положение на телата си по време на молитва, те не могат да видят нищо друго, освен светлината около пъповете си. Варлаам идва ок. 1330 в Цариград, където се ползва с подкрепата на император Андроник III и „великия доместик" Йоан Кантакузин. Твърдейки, че Бог е непознаваем и че с помощта на логиката на Аристотел божествените истини за произхода на Св. Дух не могат да се докажат окончателно нито в полза на православните, нито на католическите догми, през 1337-1338 той влиза в богословски спор с Григорий Палама. Събор през 1341 одобрява идеите на Палама и Варлаам се връща в Италия. Спорът с Палама продължават Григорий Акиндин и философът Никифор Григора. От 1342 до 1347 Акиндин е подкрепян от Патриарха Йоан XIV Калека, но той е отстранен и на двата събора през 1347 и 1352, под председателството на Йоан VI Кантакузин. Богословието на Григорий Палама отново е потвърдено и той е избран за архиепископ на Солун (1347), а неговите последователи и ученици Исидор Вухарис, Калист I и Филотей Кокин последователно стават патриарси на Цариград. В кр. на XIV в. срещу паламизма неуспешно се обявява група от известни византийски томисти (последователи на Тома Аквински и привърженици на сближаването с латинския Запад), начело с братята Димитър Кидонис и Прохор Кидонис.

*Лит.: **Киселков**, В. Исихазмът. // Просвета, 1937, N 3, с. 42-54*; ***Ангелов**, Д. Към историята на философско-религиозната мисъл в Средновековна България. Исихазъм и варлаамитство. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1967, Т. 25, с. 73-92; **Ангелов**, Д. Исихазъм – същност и роля. // Старобългаристика, 1981, N 4, с. 56-78; **Данков**, Е. Исихазмът и духовната светлина на Търновската книжовна школа. // Духовна култура, 1994, N 10, с. 28-31; **Марчевски**, Ив. Исихазмът. Учението за несътворените божествени енергии и светлини. 2 изд. В. Търново, 1996; 2001; **Милчев**, К. Притча на исихастите. С., 2002; **Кочев**, Н. Цв. Към въпроса за съборните борби между исихасти и варлаамити. // Духовна култура, 2003, N 7, с. 21-31; Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2009, с. 240-254.*

ИСИХАСТИ – *вж Исихазъм*

ИСКРЕЦКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" при с. Искрец, Софийско. Основан в XIII в. Разрушен от османците в XIV в. През 1602 е възобновена църквата, а от 1834 действа отново като манастир. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна, едноапсидна, безкуполна постройка. Липсва външна украса, стенописите са от XVII и XIX в. По-старите са в наоса – изображения на трите образа на Христос. Олтарната апсида включва образите Богородица Ширшая небес и Петдесетница. Вторият слой стенописи, намиращи се в притвора, са сцени от „Апокалипсиса" и „Откровението на евангелист Йоан", „Притчата за митаря и фарисея", „Мъченията на душата" и др. Южно от църквата се намира осмостенна кръщелня, от XVIII в. е запазена и една двуетажна постройка с масивен каменен цокъл и малък чардак, строена през XIX в. Манастирът не е действащ.

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 195; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 376; **Каменова**, Д. Стенописите в Искрецкия манастир. С., 1984; **Бояджиев**, Сп., Е. **Бакалова**. Искрецкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Сп. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 186-189; Искрецки манастир „Св. Богородица". // Църковен вестник, N 52, 25 дек. 1994 – 1 ян. 1995; Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2009, с. 279-281.*

ИСЛЯМ – монотеистична религия, основана на *Корана*. В Корана *Иисус* е споменат като един от пророците, но за разлика от Християнството, не му се приписва Божественост, а е просто човек. Обратно, в Християнството Иисус е *Господ*, *Син Божи*, едно от проявленията на *Светата Троица*. Понеже Ислямът плътно се придържа към единобожието, от негова гледна точка представата за Светата Троица е многобожие. В сура 9, стихове 30 и 31, пряко се отхвърля Божественият произход на Иисус, както и че той е *Спасителят*. Потвърждава се, че Той е Син на *Мария*, наречена Мариам. В тази си част може да се допусне, че Ислямът е реакционен спрямо Християнството. Преобладаващ в Близкия изток и Северна Африка, както и в големи части от Азия. Значителни мюсюлмански общности има в Китай и Русия, както и на някои от Антилските острови. Ок. 13% от всички мюсюлмани живеят в Индонезия, най-голямата предимно мюсюлманска държава, 31% – в Индийския субконтинент, а други 20% – в арабските страни. Общности на мюсюлмански имигранти, приели Исляма, има в почти всички части на света. На Балканите, включително на територията на дн. България, Ислямът се появява още през VII в., когато след първите византийско-арабски войни много пленници са заселени на полуострова. С течение на времето те са асимилирани от местното население и възприемат местната култура, религия и обичаи. Едва с нашествието на селджукските турци Ислямът получава широко разпространение. През XIV-XV в. той е налаган насилствено чрез убийства и издевателства над българския народ и в по-редки случаи е приеман доброволно поради облекчената данъчна система, която предлага османската система. Представители на старите балкански аристократични фамилии са сред първите, възприели Исляма. Особено значение за бъдещето на Балканите има приемането на Исляма от албанците през XVI-XVII в. Третирани по-рано от своите могъщи съседи – българи, сърби, гърци като второстепенен народ, те получават не само пълни права, но и господство над съседните народи, което открива пътя им за културна и етническа експанзия. Същото се отнася и за босненците, които преди да приемат Исляма, били предимно богомили.

Per aspera ad astra!

Днес в Албания мюсюлманите представляват 70% от населението, в Босна и Херцеговина са 40%, в Македония – 33,3 %, в България има 12,2% мюсюлмани, в Сърбия – 3,2%, в Гърция – 1,3%, в Румъния – 0,9%. Данни за Черна гора не са представени. Въпреки процентното съотношение, в различните страни междурелигиозните отношения се възприемат по различен начин, най-вече във връзка с официалната държавна политика. Така например между българските граждани, независимо от произхода им, и въпреки историческата обремененост (османско иго, възродителен процес), съществува дух на търпимост и взаимопомощ. За настоящото положение в Западните Балкани способства нетърпимостта между различните изповедания, свързана най-вече с войните в бивша Югославия, все още не е затихнали. Под термина „ислямско изкуство" в изкуствознанието се разбира изкуството на мюсюлманските народи. Извън религиозния култ, но в пряка връзка с религията, на базата на Исляма се развиват по уникален път литературата, архитектурата и художествените занаяти. Ислямът забранява изобразяването на хора и животни, смятайки това за идолопоклонничество. Затова и в култовото изкуство живописта и скулптурата имат предимно декоративен характер. Поради тази забрана творците са твърде пестеливи, но за сметка на това са изчерпателни в детайлите и орнаментиката. Във връзка с тяхното изкуство възниква терминът „арабеска", станал нарицателен за подробна разработка на орнаменталния детайл. Особено отчетлив е този стил в архитектурата и живописната миниатюра, като и в двата случая оказва силно влияние върху западното изкуство, което го интерпретира от своята гледна точка. Изключителен пример в това отношение са килимите, възникнали като украса към култовите здания. Даже и при по-късната си употреба, те продължават да носят оригиналната символика на тази религиозна концепция.

*Лит.: **Шивачев**, Антим. Кратък очерк върху учението на исляма и неговото отношение към християнството. // Църковен вестник, N 38, 15 юни 1913; Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2009, с. 328-377.*

ИСЛЯМСКИ ИНСТИТУТ – *вж Висш ислямски институт*

„ИСТИНА" – седмичен български католически вестник (1924-1949). Излиза по решение на учредителния конгрес на Комитета „Добър печат" към Католическата църква в България. Сред основателите и редакторите: отец д-р Дамян *Гюлов*, който полага големи усилия и минава през много препятствия, за да осигури абонати от цялата страна в размирното време след 9-тоюнския преврат 1923 и последвалите го Юнско и Септемврийско въстание. Неговата обиколка по енориите в страната, свързана с популяризиране на вестника, е тълкувана като политическа акция. Вестникът не се продава, а се разпространява само чрез абонамент. Излиза дълги години в тираж между 5 и 7 хил. броя. Той е първата възможност сред българските католици за публична комуникация в национален мащаб. Заради бомбардировките на София по време на Втората световна война редакционният екип на вестника е евакуиран в селата Житница и Калояново. Политическият трус, последвал след 9 септ. 1944, внася неяснота в бъдещето на католическата църква. В стремежа си да се адаптира към новата реалност редакцията на вестника е преместена в Пловдив. През окт. 1944 е отбелязан юбилей – хилядният брой на вестника. След кратко залитане в подкрепа на новата власт, в. „Истина" се опитва да следва линия на аполитичност, но никога не остава безучастен в случаите, когато се засягат правата и интересите на Католическата църква. Освен отец д-р Дамян Гюлов, главни редактори са били също отец Камен Вичев и отец Петър Сарийски. В редколегията са участвали отец Петър Аров, отец Асен Чонков и др. На 15 юли 1949 вестникът престава да излиза. Фортунат Бакалски е последният му редактор. Отново се появява (1991) под името *„Истина – Veritas"*, като официален орган на Епископската конференция на Католическата църква в България.

Онлайн ресурс.

„ИСТИНА-VERITAS" – български вестник, месечно издание на Епископската конференция на Католическата църква в България. Продължител е на идеите на в. *„Истина"*. Първият брой на новото издание излиза за Коледа (дек. 1991). Възобновяването на вестника преминава през противоречия и трудности, подобно на последните години от живота на старото издание „Истина". Продължава успешно да информира католиците в България за важните събития в Католическата църква и за събитията в света през погледа на Католическата църква.

Онлайн ресурс.

Вестник „ИСТИНА – VERITAS" (глава)

ИИСУС НА СЪД ПРЕД СИНЕДРИОНА – епизод от живота на Иисус след арестуването и изправянето му пред съда на *Пилат Понтийски*. Той отказва да отрече, че е Син Божий, и Синедрионът го изпраща на съд при Пилат, заради твърденията му, че е „цар на юдеите".

Онлайн ресурс.

„Христос пред Пилат" Михай Мункачи (1881) (картина)

ИСХИЯ – монах и просветен деец. Учител в метоха при църквата в с. Добърско, Разложко, дн. Благоевградска обл. (XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 291.

ИТАЛИАНСКА ЛЕГЕНДА (известна още и като: Римска легенда) (IX в.) – съчинение, в което е проследена историята на откриването на мощите на папа Климент Римски в Херсон и пренасянето им в Рим. Черпи сведенията си от Пространното житие на Св. Кирил.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Нов препис от Италианската легенда. Принос към историята на старобългарската книжнина. // Църковен вестник, N 23, 30 май 1957; **Елефтеров**, Ст. „Италианската легенда" – нейната ръкописна и историческа съдба. // Год. Соф. унив. Фак. по славянски филологии, 1991, Т. 79, с. 5-64; **Бърлиева**, С. Италианска легенда. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 140-146.*

ИУДА – *вж Юда*

Й

ЙЕЗУИТСКИ ОРДЕН – един от многото католически ордени. Основан е от испанския дворянин Игнатий Лойола (1539) за разпространяване на католицизма сред еретици и езичници.
Онлайн ресурс.

ЙЕРЕЙ – *вж Свещеник*

ЙЕРЕЙ НИКОЛАЙ (кр. на XVII – нач. на XVIII в.) – зограф от Тетевен. Негово дело са икони на Св. Богородица, Архангел Михаил и Иисус Христос.
*Лит.: **Василиев**, А. За българската живопис през XVIII в. // Сб. **Паисий Хилендарски** и неговата епоха. С., 1962, с. 467; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 381.*

ЙЕРЕМИЯ (втора половина на X в.) – църковен деец и книжовник. Автор на апокрифни произведения. Представител на антиканоничната линия в средновековната българска литература. Автор на „Повест за кръстното дърво", в което включва епизоди от *Стария* и *Новия Завет*. С прославата на кръста влиза и църковната йерархия в противоречие с някои основни богомилски схващания. За авторството му на някои други произведения („Съсиниеви молитви за тресавиците" и „Въпроси и отговори или от колко части е бил сътворен Адам") липсва единомислие в съществуващата литература.
*Лит.: **Георгиев**, Е. Прокълнатият старобългарски писател по **Еремия**. // Език и литература, 1964, N 1; **Ангелов**, Б. Ст. Книжовното дело на **старобългарския писател Йеремия**. // Ез. и лит., 1976, N 1, с. 26-30.*

ЙЕРЕМИЯ (XIV в.) – молдовски висш духовник. Поставен начело на Българската църква непосредствено след падането на България под османско иго.

ЙЕРЕМИЯ – висш духовник, червенски епископ (кр. на XVI в.). Участник в подготовката на Първото Търновско въстание (1598). След разрушаването на Червен от войските на влашкия войвода Михаил Витязул (1595-1596) премества седалището на епархията в гр. Русе.
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 152.*

ЙЕРЕМИЯ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Габрово (1845).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРЕМИЯ – монах. Игумен на манастира „Св. Св. Петър и Павел" (нач. на 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРЕМИЯ I ЦАРИГРАДСКИ (светско име: неизвестно) (– 13.I.1546) – висш гръцки духовник. Роден в Зица, Янинско. Софийски митрополит (1513-1521). Цариградски патриарх (1521-1524; 1525-1546). Умира във Враца, на път за Влашко.
*Лит.: **Йеромонах Павел (Стеханов)**. **Цариградският патриарх Йеремия I** и Българската църква. // Цариградски вестник, N 33, 27 септ. 1991; **Тютюнджиев**, Ив., Кр. **Мутафова**. История на българския народ през XV-XVII в. в таблици, схеми, карти и тестове. В. Търново, 1994, с. 38.*

ЙЕРОДЯКОН – монах, който получава право да води самостоятелно Богослужение. Титулован – всепреподобие. Такъв сан имал Св. Паисий Хилендарски.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2155.

ЙЕРОМОНАХ – в Православната църква – монах, който е приел свещенически сан. В бялото духовенство еквивалентът е протойерей. Въпреки че в номенклатурата на църковната йерархия при черното духовенство стои под архимандрита, равен по права с него, различава ги единствено степента на признание. Йеромонахът може да бъде игумен на манастир, да бъде ръкополаган за епископ.
Онлайн ресурс.

ЙЕРОНИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (нач. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРОНИМ – йеромонах и зограф в Зографския манастир (1834).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРОНИМ – монах в Сопотския манастир (30-те – нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

Per aspera ad astra!

ЙЕРОНИМ – монах. Игумен на манастира „Св. Кирик" край с. Горни Воден, Асеновградско, дн. Пловдивска обл. Свещеник и учител в с. Яврово, Асеновградско, дн. Пловдивска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРОСХИМОНАХ СПИРИДОН – *вж Спиридон*

ЙЕРОТЕЙ – монах. Роден в Банско. Служи в Рилския манастир. Учител и духовен наставник на *Неофит Рилски* (1818).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРОТЕЙ – църковен деец. Свещеник в Пловдив (30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙЕРОТЕЙ АГАТОПОЛСКИ (светско име: Ивайло Станиславов Косаков) (1.II.1977 –) – църковен деец. Роден в гр. Велико Търново. Завършва паралелния курс на Софийската духовна семинария (2003). Послушник в манастира „Свети Георги" в Поморие. Приема монашество (22 дек. 2003). Ефимерий в манастира „Св. Георги" в Поморие (17 май – 31 дек. 2004) и игумен (от 1 ян. 2005). Въведен в архимандритско достойнство (6 май 2008). Завършва магистратура по богословие в Шуменския университет (2010). Хиротонисан за агатополски епископ (1 окт. 2014) и назначен за викарий на Сливенския митрополит.
*Лит.: Нови архимандрити [: **Йеротей (Косаков)**] на БПЦ. // Църковен вестник, N 11, май 2008; Биография на **архимандрит Йеротей (Косаков)** – наречен за **Агатополски епископ**. Българска православна църква; Българска патриаршия. // Pravoslavieto.com; Биография на **Агатополски епископ Йеротей** (Нов епископ на Българ. православна църква: **Агатополски епископ Йеротей**. Кратки биогр. свед.). // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014; **Карамихалева**, А. Хиронония на **епископ Йеротей Агатополски**. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

ЙЕРОТЕЙ РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (1732-1820) – духовник. Роден в Банско. Приема монашество в Рилския манастир, където става проигумен. Автор на летописни бележки за по-значителни събития в Рилския манастир от ср. на XVIII в. По-късно взема при себе си Никола Петров Бенин от Банско, бъдещия Неофит Рилски, за да го образова и възпита. Умира в Рилския манастир.
Онлайн ресурс.

ЙЕРОТЕЙ ТРИАНДАФИЛИДИС (1821-1896) – гръцки висш духовник. Воденски владика (1876-1896).
*Лит.: **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 212; **Костенцев**, Арсени. Спомени. С., 1984, с. 40.*

ЙЕРУСАЛИМСКА ПАТРИАРШИЯ – най-древната от всички православни църкви. Неин първи епископ е братът на Иисус апостол Яков, починал ок. 63. След Юдейската война 66-70 г. е разорена и отстъпва своето първенство на Рим.
*Лит.: **Ткаченко**, А. А., И. Н. **Попов**, К. А. Панченко, Н. Н. **Лисовой**. Иерусалимская православная церковь. // Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 446-500.*

ЙЕРУСАЛИМСКА ЦЪРКВА – майка на всички християнски църкви, най-древната от всички Православни църкви. Води началото си веднага след Възкресението и Възнесението на *Иисус Христос* (33 г. сл. Хр.). Нейни основатели са Христовите апостоли, а за пръв неин епископ е избран Св. Яков, брат на Иисус Христос. Йерусалимският храм бил унищожен от римския пълководец Тит при потушаване на въстанието на юдеите (66 г. сл. Хр.). При потушаване на второто юдейско въстание (132-135) император Адриан възстановява Йерусалим, но променя името му на Елия Капитолина. Заличава и самия *Гроб Господен*. Два века по-късно (313) от двамата августи Лициний I и Константин I Велики се подписва *Миланският едикт*, с който Християнството се присъединява към официалните религии на империята. През 326 майката на император Константин Велики I Св. Елена отива в Йерусалим и ръководи многопластови разкопки, които откриват хълма на Голгота, Гроба Господен и Честния Кръст Господен, както и Св. Стълба, по която Спасителят се изкачва на *Разпети Петък*, за да бъде осъден. По заповед на нейния син е издигнат и първият храм на Св. Възкресение, в който биват обхванати Голгота и Гробът Господен. Освещаването му се извършва на 13 септ. 336. В нач. на VII в. последва дълъг период на постоянни плячкосвания и кланета в Йерусалим, извършвани от най-различни нашественици. През 614 градът е завладян от персийския цар Хозрой II, след което 65 хиляди християни са изклани, а храмът на Св. Възкресение е опожарен, заедно с всички църкви и манастири в града. Честният Кръст е пренесен в столицата на персийската държава, заедно с множество пленници, между които и Патриархът Захарий. През дек. 627 император Ираклий побеждава персийския военачалник Рахзад и го убива. Подписва договор за мир с Шира, син на Хозрой II, с едно единствено условие: да се върне Честният Кръст (14 септ. 630). Седем години по-късно Йерусалим е завладян от арабите. Халиф Омар-Хатаб издава заповед, чрез която предава правомощията над Божия Гроб и на всички Свети места за поклонение там на Патриарх Софроний. През 1099 градът е завладян от кръстоносци, които го държат в свои ръце в продължение на 88 г. През с.г. Православният Патриарх е заменен от Латинския Арнулфо и всички права, както и ключовете от Гроба Господен, преминават в ръцете на франките. Йерусалимските патриарси управлявали църквата от Цариград. През XIII-XIV в. Йерусалим е владение на мамелюците, които подложили на унищожение всичко, свързано с християнската цивилизация в града и околностите. Положението на Йерусалимската църква се влошава още повече след падането на Цариград под османско владичество (1453). Православният Патриархат успява да запази своите позиции само в Светите земи. През следващите векове острата борба за владичество и права над Божи Гроб между православни и латини продължава. Последната най-остра криза в отношенията е през 1851. Тя преминава на ниво жестока политическа и дипломатическа война между Франция и Русия. Победата е на страната на Русия и в периода 1852-1853 османският султан издава две наредби, с които Божи Гроб и Голгота окончателно минават във владение на православните, без да

се отхвърля и участието на останалите инославни. Това окончателно положение е потвърдено и с Парижкия договор (1856), както и от Организацията на Обединените нации (1950). Административното устройство на Йерусалимския патриархат се отличава от това на другите поместни Православни църкви. В състава на Патриархата влизат 3 епархии (Птоломейска, Назаретска и Синайска) и 6 епископски катедри – в Аман, Катар, Газа и др. Висш орган на църковното управление е Светият Синод, състоящ се от половината епископи и няколко архимандрити. Свиква се на заседание няколко пъти в годината, а при особени случаи и по-често. Глава на Йерусалимската църква е Йерусалимският патриарх. От 2005 този пост се заема от Теофил III. Резиденцията му се намира в катедралния храм „Възкресение Христово" в Йерусалим.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 446-501; ***Снегаров****, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. [Т. 1. Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска]. С., 1944. // Църковен вестник, N 8, 2011.*

ЙОАКИМ – монах. Игумен на Рилския манастир (1704).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙОАКИМ – възрожденски църковен деец. Игумен на манастира „Св. Иван" – Дебър (Македония) (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙОАКИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (1860).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙОАКИМ I (– 18.I.1237) – висш духовник. Първи Търновски патриарх (1235-1237). След смъртта му канонизиран за светец, а в негова чест било написано и специално житие.

Лит.: ***Дуйчев****, Ив.* ***Патриарх Йоаким Търновски****. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1955;* ***Христов****, Хр.* ***Патриарх Йоаким I*** *(По случай 730 г. от неговата смърт). // Църковен вестник, N 29,11 ноември 1976;* ***Христов****, Хр.* ***Патриарх Йоаким I****. // Векове, 1975, N 5, с. 42-48;* ***Николова****, Б. Житието на* ***Патриарх Йоаким I*** *като исторически извор. // Ист. преглед, 1980, N 6, с. 122-132;* ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 177-178;* ***Димитрова****, М., Ст.* ***Йорданов****. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 152;* ***Павлов****, Пламен. Забравени и неразбрани. С., 2010; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 252-255.*

ЙОАКИМ I (светско име: неизвестно) (-1504) – висш духовник. Цариградски патриарх (кр. на XV и нач. на XVI в). Биографичните сведения за него са твърде оскъдни. Знае се, че е бил митрополит на Драмска епархия, че е бил млад, не особено добре образован, но способен в църковните дела и много добродетелен. Избран за патриарх с подкрепата на грузинския владетел Константин II Картлийски (есента на 1498). През пролетта на 1502 е свален от султан Баязид II. В нач. на 1504, когато поддръжниците на Йоаким събират 3500 жълтици, с 500 повече от обикновената сума, плащана на султана за назначаване за патриарх, възстановен на престола (нач. на 1504). Вторият му патриархат продължава само няколко месеца. Малко след избора си заминава на север, за да възстанови добрите отношения с политическите си противници, но и Раду IV, и молдовският владетел Богдан III отказват да се примирят с него. Умира по време на пътуването си във Влашко – в Търговище или в Дръстър и е наследен от Пахомий I.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 156.

ЙОАКИМ I (XIII в.) – висш духовник. Глава на Българската църква (1235-1236). Приемник на Патриарх Василий II и предшественик на Патриарх Игнатий. Един от регентите на малолетния цар Калиман I.

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 258; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2155; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 169-170.*

ЙОАКИМ III (-1300) – висш духовник. Патриарх на Българската църква (1283-1300). Като глава на Българската църква отказва да признае за законен втория брак на цар Георги Тертер I с Мария – сестра на цар Иван-Асен III. Забранява му достъпа до Светите *Тайнства*, докато не се ожени повторно за първата си съпруга. Предизвиква татарско нашествие в българските земи и изпраща Тодор Светослав като заложник при татарите. Получава писмо от папа *Николай IV* да се присъедини към Римската църква (1291). Обвинен в предателство, хвърлен от Лобната скала на хълма „Царевец" във В. Търново.

Лит.: ***Христов****, Хр., П.* ***Павлов****.* ***Патриарх Йоаким III****,* ***татарският хан Чака*** *и* ***цар Теодор Светослав****. // Духовна култура, 1992, N 6, с. 33;* ***Павлов****, Пл.* ***Търновският патриарх Йоаким III*** *и* ***цар Тодор Светослав****. // Църковен вестник, N 36, 2 окт. 1992;* ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 178-179; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 260-261; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 170-171.*

Йоаким III (фотопортрет)

ЙОАКИМ III (30.I.1834 – 26.XI.1912) – Вселенски патриарх (1878-1884; 1901-1912). Роден в Цариград. Произходът му е от Крушово (Вардарска Македония). Учи във Виена. Между 1858 и 1861 е дякон в патриаршеската църква „Свети Георги", която по-късно като патриарх обновява. Избран за велик протосингел на Патриаршията (1863). Варненски митрополит (1864-1874). Пристига в епархията си на 18 февр. 1865. Солунски митрополит (1874-1878). По време на първото си управление като патриарх се занимава с подобряване на финансите на Патриаршията. През 1880 основава сп. „Истина". Прекарва няколко години в Цариград (1884-1889), а след това отива в Атон (1889-1901).

Лит.: ***Ников****, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 157-160.*

Per aspera ad astra!

ЙОАКИМ БИГОРСКИ (светско име: неизвестно) (-1862) – духовник. Игумен на Бигорския манастир (от 1840). Разширява имотите на манастира и обръща внимание на метоха „Свети Георги". Спомоществовател на книгата на Аверкий Попстоянов „Жития Св. Григория архиепископа Омиритского и прения с некоего евреина".

Онлайн ресурс.

Йоаким Бигорски / Дичо Зограф (стенописно иконописно изображение – фотография)

ЙОАКИМ ВОДЕНСКИ – гръцки висш духовник. Заема Воденската катедра (1832-1840).

Онлайн ресурс.

ЙОАКИМ КСАНТИЙСКИ (1864-1912) – гръцки висш духовник, митрополит на Вселенската патриаршия. Ксантийски и Перитеорийски митрополит (1891-1910). В Ксанти се бори с укрепващото българско църковно и просветно дело. Подписва и протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. От 25 ноември 1910 до смъртта си заема митрополитския престол в Солун.

Онлайн ресурс.

ЙОАКИМ КЪРЧОВСКИ – *вж Кърчовски, Йоаким*

ЙОАКИМ МЕЛНИШКИ (1859-1909) – гръцки висш духовник, Мелнишки митрополит (1901-1903). Поддържа активно борбата на гръцкото духовенство с българщината в Източна Македония. По негово нареждане са отстранени иконите на Св. Св. Кирил и Методий и славянските богослужебни книги от църквите и училищата в демирхисарските села Спатово, Савек и Хаджи Бейлик. Подписва и протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Пелагонийски митрополит (1903-1906). Поддържа появилата се в района гръцка въоръжена пропаганда. На 29 окт. четата на Наум Петров Буфчето прави неуспешен опит за убийството му. Йоаким често пребивава в Цариград като член на Светия синод на Патриаршията. През 1906 е принуден да замине за Цариград и повече не се завръща в Битоля.

Онлайн ресурс.

Йоаким Мелнишки (фотопортрет)

ЙОАКИМ ОСОГОВСКИ (– 16.VIII.1105) – светец и отшелник. Не е известно откъде е родом. От житието му е видно, че дошъл от запад (Зета, в Осоговската планина), където потърсил монашеско убежище. Неизвестен по име болярин от с. Градец, недалеч от Крива паланка (дн. в Република Македония), му посочва търсеното от него място за монашеско уединение – една пещера край р. Сарандапор, дн. Крива река. В нея прекарва живота си като отшелник, в пост и молитва. Местните българи го почитат като свят човек. Ок. ср. на XIV в. култът към Св. Йоаким се разпространява и в източните български земи, а в кр. на XIV в. се пренася и в Русия.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 238-239; **Гергова**, Е. Пространното житие на **Св. Йоаким Осоговски** – структурно-типологически наблюдения. // Старобългарска литература. С., 1994, с. 28-29; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 184-187.*

Св. Йоаким Осоговски (стенописно иконописно изображение – фотография)

ЙОАКИМ ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) – висш духовник. Охридски архиепископ (1575-1578).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 192-193.*

ЙОАКИМ СОФИЙСКИ (светско име: неизвестно (-1845) – висш духовник. Роден в гр. Мелник. Софийски митрополит на Цариградската патриаршия (1822-1830). Разпорежда да бъдат изгорени стари сборници и изображения на светии в с. Церовене, Берковско (1823). Янински митрополит (1830-1835), след което заминава за Света гора, а по-късно за родния си град, където остава до края на живота си. Проявява се като голям филантроп и благодетел на мелнишката община, на която оставя сумата от 34 000 гроша. Погребан е в „Св. Николай".

*Лит.: **Лачев**, М. Каталог на софийските митрополити. // Ист. преглед, 2006, N 5-6, с. 173.*

ЙОАКИМ СТОЯНОВ (1836 – 6.XI.1892) – църковен деец. Роден в с. Каломен, община Дряново, Габровска обл. Постъпва още като дете в Дряновския манастир, където престоява 28 г. Игумен на манастира по време на Априлското въстание. По време на сраженията на четата на поп Харитон с османските войскови части успява да се измъкне от манастира.

*Лит.: **Темелски**, Хр. Един забравен възрожденски революционер. // Църковен вестник, N 28, 12 юли 1991.*

ЙОАКИМ И АННА – родители на Св. Анна – майката на Дева Мария, родила Иисус Христос.

*Лит.: **Атанасова**, З. **Праведните Йоаким и Анна**. // Църковен вестник, N 36, 5-11 септ. 1994; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 172-184.*

ЙОАКИНИЯ ДЕВИЧЕСКИ – *вж Йоан Девичи*

ЙОАН (VI-VII в.) – висш духовник. Солунски архиепископ (първите десетилетия на VII в.). Съставител на първата книга от „Чудесата на Св. Димитър Солунски" (610), в която са описани и първите две обсади на Солун (597 и 609) от славянските племена.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 238.

ЙОАН (IX в.) – църковен дипломат. Участва в първата българска мисия до Рим (ноември 886) със задача да проучи въпроса за самостоятелността на Българската църква.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 179-180.*

ЙОАН (X в.) – ктитор на църквата „Св. Власий". Името му открито на каменен надпис в района на с. Избул, Шуменско.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 179.*

ЙОАН (Презвитер Йоан) (първата половина на X в.) – един от книжовниците в кръга на цар Симеон. Познат с преводите си на две творби от гръцки на български – житията на Св. Антоний Велики и Св. Панкратий Тавроманийски, които са важен източник за историята на българския език.
*Лит.: **Георгиев**, Е. Литература на изострени борби в Средновековна България. С., 1966, с. 67-73; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 180.*

ЙОАН (XI в.) – монах, висш духовник от манастира „Св. Иван"– гр. Дебър, Вардарска Македония. Поставен начело на Българската църква след падането на България под византийска власт. След неговата смърт на този пост били поставяни гръцки духовници.
*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 20; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 283.*

ЙОАН (първата половина на XIV в.) – средновековен книжовник. Твори във Великата лавра в Света гора. Превежда книги от гръцки на български език, сред които четвероевангелие, апостолски деяния, литургии, псалтир и пр.; творби на Йоан Богослов, Исак Сирин и др.
*Лит.: **Динеков**, Петър. Стара българска литература. Ч. 2. С., 1953, с. 50-51.*

ЙОАН – монах. Роден в с. Раковица, Радомирско, дн. Пернишка обл. Игумен на Дивотинския манастир (1775).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙОАН (кр. на XVIII – нач. на XIX в.) – иконописец. Роден в София. От него са запазени няколко икони – една в Дивотинския манастир „Св. Троица" и две – в църквата „Св. Атанас" – Бобошево, Кюстендилска обл.
*Лит.: **Василиев**, А. За българската живопис през XVIII в. // **Паисий Хилендарски** и неговата епоха. 1762-1962. С., 1962, с. 468.*

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (първата половина на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (1801).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292-293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1819).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292-293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (нач. на 30-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (нач. на 30-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (30-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 292-293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Раково, Кюстендилска обл. (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – монах и просветен деец. Архимандрит. Открива частно килийно училище в Прилеп, Вардарска Македония (40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беглеж, Плевенска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Вълчитрън, Плевенска обл. (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Габарево, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирдоп (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник във Видин (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Кукуш, Егейска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.). Учител в девическото училище (1860-1865). Председател на общината (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Оризари, Кочанско, Вардарска Македония; Кукуш, Егейска Македония (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гарваново, Хасковска обл. (1852).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 293.

ЙОАН (-1084) – византийски висш духовник. Охридски архиепископ (1078 – след 1084). Преди да заеме архиепископския трон в Охрид, игумен на манастир, наречен Арициа. Намирал се при дн. с. Арчар, Видинско. Назначен на охридската катедра от император Никифор III Вотаниат след смъртта на архиепископ Йоан Лампин (1078).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 198; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 283.*

ЙОАН ВРАЧАНСКИ – възрожденски църковен и просветен деец. Роден във Враца. Свещеник и книжовник (втората половина на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАН II КОМНИН (1108-1143) – византийски император (1118-1143). Син на севастократор Исак Комнин и брат на император *Алексий I Комнин.* Въпреки че още от 1092 е обявен за престолонаследник от баща си, неговата сестра *Анна Комнина* има амбицията да наследи баща си или да постави на трона съпруга си Никифор Вриений. След като Алексий I умира, нейният заговор е разкрит и Йоан се възкачва на византийския престол, подкрепен от войските. Управлението му преминава в непрекъснати войни – селджукските турци, печенегите и пр. Умира от натравяне с острие на стрела в момент, когато се готвел за поход на Изток (Сирия и Палестина).
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 319-322; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 284; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 590-594.*

ЙОАН ГЕОМЕТЪР (X в.) – византийски духовник и поет. Прозвището му „Геометър" идва от голямата му любов към геометрията. Автор на стихотворения с религиозна и светска тематика, в някои от които описва отношенията между Византия и България през втор. пол. на X в. Дава сведения за синовете на комит Никола – Давид, Мойсей, Арон и Самуил, за походите на княз Светослав и др.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 239; Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 22-23.

ЙОАН ГРАМАТИК (XVII в.) – книжовник. Живее и твори в Етрополския манастир „Варовитец". Занимава се с преписваческа дейност. От ръкописите му днес са оцелели само четири: Пролог, Стишен пролог, Служебник (преписван заедно с даскал Кою от Тетевен) и Служебник от 1636.

*Лит.: **Райков**, Б. Етрополската калиграфско-художествена школа през XVI-XVII в. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 1971, Т. 12 (18), с. 25-27; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 381.*

ЙОАН ЛЕСТВИЧНИК – *вж Преподобен Йоан Лествичник*

ЙОАН VII ГРАМАТИК (наричан още Анис) – Цариградски патриарх (21.I.837 – 4.III.843). Иконоборец. Свален през 843 с възстановяването на Православието. Константин-Кирил Философ води успешен спор с него.

Онлайн ресурс.

ЙОАН III ДУКА ВАТАЦИ (1192-1254) – никейски император (1222-1254). По време на управлението си възстановява разрушената при Четвъртия кръстоносен поход Византийска империя и разширява владенията си за сметка на Венецианската република. Постига значително териториално разширение на Никейската държава в Мала Азия и на Балканите, но неговите амбиции да възвърне Цариград под византийска власт остават неосъществени. След елиминирането на Епирската империя от българския цар Иван-Асен II (1230) Дука Ватаци сключва съюз с България, насочен срещу Латинската империя. Като жест на добри намерения Никейският патриарх признава правото на българите на независима църква и собствена патриаршия (1235). В съюз с цар Иван-Асен II Никея воюва срещу латинците, обсаждайки безуспешно Цариград. Поради различни причини и, може би, обезпокоен от засилването на Никейската държава, Иван-Асен се въздържа от по-нататъшни активни действия в подкрепа на Йоан Дука Ватаци. Впоследствие българският цар възприема политика на неутралитет и отношенията с Никейската империя се влошават. Йоан III Дука Ватаци се възползва от слабостта на Българското царство след смъртта на Иван-Асен II, анексира Солун в 1242, а през 1246 превзема и голяма част от българска Тракия. Ватаци побеждава цар Михаил II Асен, но териториалните му придобивки са затвърдени едва след неговата смърт чрез сключения Регински мир. Така Никейската империя присъединява голяма част от Родопите и една трета от територията на Средновековна България. След смъртта на Йоан III Дука Ватаци престолът е наследен от сина му Теодор II Ласкарис.

*Лит.: **Гюзелев**, В. Българската държава и Никея в борба срещу Латинската Цариградска империя (1204-1261). // Изв. Нац. ист. музей, 1978, Т. 2, с. 7-25; **Данчева-Василева**, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 356-360; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 592-595.*

Папа Йоан Павел II (фотопортрет)

ЙОАН ПАВЕЛ II (светско име: Карол Юзеф Войтила) (18.V.1920 – 2.IV.2005). Роден във Вадовице, Полша. Ръкоположен за свещеник (1 ноември 1946). Защитава докторат (19 юли 1948). Професор (от 3 дек. 1953). Назначен за помощник-епископ (4 юли 1958). Хиротонисан в епископски сан (28 септ. 1968). Архиепископ на Краков (от 13 ян. 1964) и кардинал (от 26 юни 1967). Избран за глава на Римокатолическата църква (16 окт. 1978). От началото на своето папство има 102 папски посещения извън Ватикана и над 140 в Италия. Като епископ на Рим посещава 301 от всичките 334 епархии. Издава 14 енциклики и 13 апостолически проповеди, 11 апостолически конституции и 41 апостолически писма. Председателства 131 беатификационни церемонии (за блажени са обявени 1 282 души) и 43 церемонии за канонизиране (за светци са обявени 456). Провежда 8 консистории, при които обявил 201 души за кардинали. Оказва подкрепа на дисидентите от бившия социалистически блок и по-специално на полския синдикат „Солидарност", възглавен от Лех Валенса. Посещава България (23-26 май 2002). При срещата си с президента Георги Първанов уверява, че никога не е вярвал, че България е замесена в атентата, извършен срещу него през 1981. Автор на две книги – „Прекрачване на прага на надеждата" (ориг. на пол. публ. 1994; прев. на бълг. публ. 1995) и „Дар и мистика: 50-та год. от ръкополагането ми за свещеник" (ориг. на пол. публ. 1996; прев. на бълг. публ. 1997). Канонизиран за Светец (27 апр. 2014).

*Лит.: **Коев**, Т. Нов представител на Римокатолическата църква. // Църковен вестник, N 29, 11 ноем. 1978; Писмо на **патриарх Максим** до **папа Йоан-Павел II** (По повод извършения срещу него атентат (1981) и невинността на **Сергей Антонов**). // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1984; Писмо на **папа Йоан-Павел II** до **патриарх Максим** (По повод извършения срещу него атентат през 1981 и съдбата на българина **Сергей Антонов**). // Църковен вестник, N 14, 10 май 1984; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 467-499.*

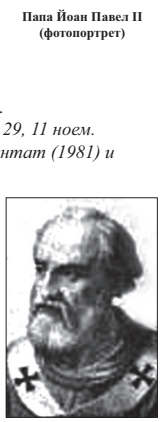

Папа Йоан VIII (гравюра)

ЙОАН VIII (– 16.XII. 882) – римски папа (14 дек. 872 – 16 дек. 882). При възкачването си на престола на Св. Петър заварва славянската панонско-моравска архиепископска катедра на Св. Методий завзета от немското духовенство, а самия него – заточен от 870 в манастира в гр. Елванген. През 873 взема енергични мерки и славянският равноапостол е освободен след две и половина години страдания и унижения. По-късно го възстановява като архиепископ на Великоморавия.

*Лит.: **Симеонова**, Л. Мястото на България в европейската политика на **папа Йоан VIII**. // Българската църква през вековете. С., 2003, с. 49-71; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 535-544; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 157.*

Per aspera ad astra!

Папа Йоан XXIII (фотопортрет)

ЙОАН XXIII (светско име: Анджело Джузепе Ронкали) (25.X.1881 – 3.VI.1963) – 261-ят глава на Римокатолическата църква (28 окт. 1958 – 3.VI.1963). Между 1925 и 1935 е Папски визитатор, а по-късно – Апостолически визитатор в България (1925-1934). Причина за идването му у нас е раздор в католическата общност в страната, която успява да помири с изключително себераздаване и ловкост. Оказва голяма помощ на пострадалите по време на атентата в столичната катедрала „Св. Неделя" в София. Подпомага и пострадалите от Чирпанското земетресение (1928), ангажирайки се лично с намирането на прехрана, подслон и лекарска помощ за огромна част от пострадалите. Поддържа българската позиция за Македония. Допринася изключително много за брака на цар *Борис III* с италианската принцеса *Джованна*. След като е преместен в Турция, продължава да поддържа кореспонденция както с царското семейство, така и с много други лица в България. По време на Втората световна война, с помощта на управляващите в България, спасява много български евреи от лагерите на смъртта. В следвоенния период разгръща активна дейност в защита на България. Организира *Втория Ватикански събор*, който въвежда важни промени за Католицизма: нова Св. *Литургия*, нов икуменизъм и нов подход към света. Реформистките решения на събора довеждат до отцепването на значителна група консервативни католици, наречени седевакантисти, считащи събора за недопустимо либерален до такава степен, че отхвърлят върховенството на всички последвали папи след Йоан XXIII. Частица от мощите на папата се намират в Католическия храм „Св. Йосиф" в София, дарени от папа *Йоан Павел II* при посещението му в България (2005).

Лит.: Папски представител в България. // Църковен вестник, N 42, 28 ноември 1931; Помрачено католическо тържество. // Църковен вестник, N 1 и 2, 2 ян. 1932; ***Стефан Цанков, протопр****. Пропаганда и правов ред (По случай назначаването, дейността и заминаването на началника на римо-католическата пропаганда у нас –* ***архиепископ А. Д. Ронкали****). // Църковен вестник, N 3, 19 ян. 1935;* ***Стефан Цанков, протопр****. Пак по положението на* ***архиепископ А. Д. Ронкали, папски делегат в България*** *(Пропаганда и правов ред). // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1935; Апостолско послание на* ***папа Йоан XXIII*** *до епископите на славянските народи. // Църковен вестник, N 24, 15 юни 1963;* ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 9, 15, 19, 26, 363, 407, 408, 440, 441-443, 453, 479, 493-495, 497, 500-502, 520, 529, 531, 581, 582, 686, 687, 691, 694, 696, 709, 719, 721-723, 775; Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 569-576.*

ЙОАН БЪЛГАРИН (– 5.III.1784) – липсват данни за това кога и къде е роден. Знае се, че османците успели да го склонят да приеме *Исляма*. Скоро след това осъзнал грешката си и решил да се покае. Отишъл в Цариград и влязъл в джамията „Св. София". Започнал да се кръсти по християнски, с което раздразнил османците. На предложенията им да не прави това, отказал. Това озверило присъстващите османлии, които го извели вън от джамията и го обезглавили.

Лит.: ***Калев****, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 26-27.*

Митрополит Йоан Варненски и Великопреславски (фотопортрет)

ЙОАН ВАРНЕНСКИ И ВЕЛИКОПРЕСЛАВСКИ (светско име: Иво Михов Иванов) (13.II.1969 –) – висш духовник. Роден в Ямбол. Завършва Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски". През 1998 е послушник в Кокалянския манастир. Доктор по богословие на Московската духовна академия „Св. Сергий Радонежки", където защитава кандидатска дисертация на тема „Учение о покаянии по творениям Св. Тихона Задонского" („Учението за покаянието според творенията на Св. Тихон Задонски") (1999-2001). През 2001 се завръща в България и продължава да изпълнява послушанието си в Кокалянския манастир. От 2002 е архимандрит и протосингел на Софийската митрополия, а през 2007 хиротонисан за титулярен Знеполски епископ и викарий на Софийския митрополит. Избран за Варненски и Великопреславски митрополит (22 дек. 2013).

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 360; БПЦ придоби нов* ***митрополит*** *–* ***Варненски и Великопреславски Йоан****. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014; Нов* ***Варненски и Великопреславски митрополит****. // Църковен вестник, N 1,1-15 ян. 2014.*

ЙОАН ВЕЛБЪЖДСКИ (XII в.) – византийски духовник, епископ на Велбъжд. Известен от надпис на един моливдовул (словен печат), открит при разкопки на кюстендилската крепост Хисарлъка. Надписът е на гръцки език език и гласи: *„Закриляй ... (Богородице) Дево, Велбъждския епископ Йоанна".*

Лит.: ***Иванов****, Й. Кюстендилският Хисарлък и неговите старини. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1919-1920, N 7, с. 112;* ***Ангелов****, Д. Средновековният Велбъжд (VII-XIV). // Кюстендил и Кюстендилско. Сб. С. 1973 , с. 74;* ***Йорданов****, Иван. Печати на Епископи на Велбъжд (Кюстендил) от XI-XII в. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 1992, 4, с. 219-225.*

ЙОАН ВРАЧАНСКИ (XVIII в.) – възрожденски църковен деец и книжовник. Ръкоположен за свещеник (1777). Автор на сборник (1778), в който наред с налична християнска тематика, са поместени и 3 произведения с български сюжети – 2 жития на *Св. Иван Рилски* и житие на *Св. Петка*, както и една повест за Варлаам и Йоасаф, към която е добавено и допълнение със сведения за живота на българското монашество през XVIII в.

Лит.: ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С., 1964, с. 140-149.*

Йоан Главиницки (фотопортрет)

ЙОАН ГЛАВИНИЦКИ (светско име Стоян Костадинов Стойков) (29.XI.1949 –) – висш духовник. Роден в гр. София. Завършва Софийската духовна семинария „Преподобни Йоан Рилски" (1969). Приема монашество (1969). Отбива военна служба (1969-1971). Енорийски свещеник в с. Кирилметодиево, Старозагорско (1972-1975). Същевременно подпомага епархийския си архиерей в административните дела и просветната работа. Обикаля епархията и се бори с разпространението на различни алтернативни християнски вероизповедания. Изпълняващ длъжността протосингел на Старозагорската митрополия (1975-1976). Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София (1976). Възведен в архимандритско достойнство (1976). Специализира в Московската духовна академия „Св. Сергий Радонежки" (1976-1978). Протосингел на Видинската митрополия (1978-1982). Заместник-ректор и ефимерий в Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" на гара Черепиш (1982-1986). Ректор на семинарията (1986-1987). Духовен наставник и председател на Църковното настоятелство на пансиона при Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София (1987-1988). Началник на отдел „Богослужебен" на Синода (1988-1989). Председател на църковното настоятелство на „Св. Александър Невски" (февр. – юли 1989). Специализира в Германия (1991-2006), където същевременно обслужва и Българската църковна община „Св. Климент Охридски" в Мюнхен. Отново завеждащ отдел „Богослужебен" на Синода и същевременно ефимерий при Патриаршеската катедрала (2006-2007). Хиротонисан в епископски сан (2010), след което е викариен епископ на митрополит Кирил Варненски и Великопреславски. На 18 юли 2013 изпратен на послушание в Бачковския манастир като епископ на разположение на Светия Синод. От 20 септ. 2014 е на послушание в Рилския манастир.

*Лит.: **Главиницкият епископ Йоан**. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2010; Голяма енциклопедия „България". Т. 5. С., 2012, с. 2157.*

ЙОАН ДЕБЪРСКИ (-1037) – висш духовник. Първият предстоятел на Охридската архиепископия (между 1018/19 и 1037). Наследник на последния патриарх до падането на българската държава под византийска власт – Давид Български. Роден в с. Агноандика, чието местоположение е неизвестно, но се предполага, че се е намирало в обл. Дебър. До заемането на архиепископския трон е игумен на манастира „Св. Богородица" в Дебър. Успява да издейства от византийския император Василий II три грамоти в периода 1019-1020, които се отнасят до епархиите на архиепископа, правата на архиепископа и епископите. Остава на престола до смъртта си.

*Лит.: Принос към историята на първия охридски **архиепископ Йоан от Дебърско**. // Училищен преглед (С.), 1940, N 39; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 181-182.*

ЙОАН ДЕВИЧИ (или Йоакиния Девически, както го нарича Св. Паисий Хилендарски) – един от четиримата мъченици – ученици на *Св. Иван Рилски* (заедно с Гаврил Лесновски, Прохор Пчински и Йоаким Осоговски), които са земляци от Кюстендилския край. Прекарал много време като отшелник в Рилската пустиня заедно с великия рилски пустожител – покровител на българския народ. След това бил изпратен на мисия в района на Косово поле да събира хора и последователи и да ги учи на Словото.

Онлайн ресурс.

ЙОАН ДРАГОВИТИЙСКИ (светско име Кръстю Петров Николов) (24.VI.1925 – 13.XI.2005) – висш духовник. Роден във Варна. Завършва Софийската духовна семинария (1945) и Богословския факултет на Софийския университет, който завършва в 1949. Приема монашество (1945). Протосингел на Ловчанската митрополия (1952-1956) и на Софийската митрополия (1956-1968). Представител на Българската православна църква на Втория Ватикански събор в Рим (1965). Дългогодишен участник в диалога с Католическата църква. Игумен на Рилския манастир (1968-1970). Хиротонисан в епископско достойнство (1969). Втори викарий на Софийския митрополит и Българския Патриарх Кирил (1970-1974), а след това – на Патриарх Максим. Ректор на Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1974-1979). Викарий на митрополит Стефан Великотърновски (1980-1983). Председател на църковното настоятелство на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" (1983-1988). Отново игумен на Рилския манастир (1988-2005). По време на неговото игуменство с постановление на Министерския съвет от 24 апр. 1991 е възстановен монашеският статут на манастира, който през 1961 е одържавен и превърнат в национален музей, а в 1968 само частично върнат на църквата. Епископ Йоан полага големи усилия за възвръщането на собствеността на манастира – земи, гори, сгради. По време на разкола в Българската православна църква (1992-93) е управляващ Неврокопската епархия. Умира в София. Погребан е в Рилския манастир.

Епископ Йоан (фотопортрет)

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Вяра в Църквата. Слово, произнесено в Рилския манастир на 1 юли 1969 г. при епископската хиротония на **Драговитийския епископ Йоан**. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1969; **Велянов**, В. Негово преосвещенство **Драговитийският епископ Йоан** (Кратки биогр. бел.) // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1969; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 114-115; **Драговитийският епископ Йоан** чества 80 г. // Двери на православието, 2005; Почина **Драговитийският епископ Йоан, игумен на Рилския манастир**. // Двери на Православието, 2005; Представи се в Господа **Драговитийският епископ Йоан**. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 496.*

ЙОАН ДРАГОСЛАВ (XIII в.) – книжовник. В нач. на 1262 привършва преписа на един сборник с църковни и граждански закони, сред които „Номоканон" и „Корчая книга", предназначени за киевския архиепископ Кирил.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 182.*

ЙОАН ЕКЗАРХ (кр. на IX – нач. на X в.) – писател и преводач, един от най-важните представители на Преславската книжовна школа. Според някои сведения учил в столицата Цариград заедно с бъдещия български владетел Симеон. Според някои учени неговото прозвище „екзарх" означава, че е бил архиепископ на Българската църква. Според други това не е епископско звание. Правени са опити Йоан Екзарх да бъде отъждествен с Черноризец Храбър или със *Св. Иван Рилски*. Ок. 893 превежда на старобългарски част от съчинението на Йоан Дамаскин „Точно изложение на Православната вяра" („Небеса"). Обяснителният предговор към този превод е дело на самия преводач. Той е съставител и на компилативния „Шестоднев", съдържащ както преводни откъси от византийски автори (на първо място – Василий Велики), така и оригинални части. Последните включват най-ранните славянски текстове по медицина и астрономия и дават ценни исторически сведения за българския владетел (Симеон I), неговото облекло и дворец, болярите, обществения разслоение и др. Под името на Йоан Презвитер, когото повечето учени отъждествяват с Йоан Екзарх, са запазени няколко проповеди: „Похвално слово за Йоан Богослов", две „Слова за Рождество Христово", „Слово за Богоявление", „Слово за Сретение Господне", „Слово за Възнесение Господне", „Слово за Преображение", „Слово за Пасха" и др.

*Лит.: **Кочев**, Н. **Йоан Екзарх**. Шестоднев (прев. и ком.). С., 1981; **Мечев**, К. Народностният облик на Кирило-Методиевския език (Към тълкуването на понятието „свой език" в „Пролога" на **Йоан Екзарх** към превода му на „Небеса"). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 44-50; **Йоан Екзарх**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1981, с. 47-56; **Трендафилов**, Хр. **Йоан Екзарх Български**. С. (2001); **Добрев**, Ив. **Йоан Презвитер Екзарх Български** и устройството на Българската църква през Първото ни царство. // Християнска агиология и народни вярвания: Сб. в чест на **ст.н.с. Елена Коцева** / ред. А. **Милтенова**, Е. **Томова**, Р. **Станкова**. С., 2008, с. 356-369.*

ЙОАН ЗОНАРА (кр. на XI – ср. на XII в.) – византийски хронист. Заема висши административни длъжности при император Алексей I Комнин (1081-1118). По-късно приема монашество на остров Гликерия. Автор на „Световна хроника" (в 18 книги), която започва от Сътворението на света и стига до 118. Съчинението е важен извор за историята на Византия. Съдържа и редица сведения за българската история – нашествията на узи и печенеги в българските земи (XI-XII в.), разпространението на богомилството и пр. Преведена на старобългарски (XIII в.).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 755; Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 250-261.

ЙОАН XIV КАЛЕКА (1282-1346) – Цариградски патриарх (1334-1346). Роден в Апрос, Тракия. От 1322 до 1334 е митрополит на Солунската епархия. Поддръжник на *варлаамитството*, активен участник в догматическите спорове между Варлаам Калабрийски и *Григорий Палама*. През юни 1341 заедно с Алексий Апокавк оглавява фракцията на регентството в Гражданската война срещу *Йоан Кантакузин*.Умира в Цариград.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2010, с. 493-496.

ЙОАН КАМАТИР (1183-1216) – византийски политик и висш духовник, охридски архиепископ (1183-1215). Преди да стане архиепископ в Охрид, е сред приближените на император Андроник I Комнин и участва активно в династичните междуособици в Цариград. През 1183 е сред организаторите на публичното изхвърляне в морето на тялото на убития император Алексий II Комнин. Не е известно кога заема архиепископския трон. През 1213 подписва в Никея писмо до владетеля на Армения, но не се знае с каква цел пребивава там.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 206-207; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 285.*

ЙОАН X КАМАТИР (XII в. – 1296) – Цариградски патриарх (1198-1206). След превземането на Цариград от Четвъртия кръстоносен поход през 1204, заминава за Димотика, заедно със свалениия император Алексий III. Малко по-късно се среща с цар Калоян, с когото води преговори за установяването си в България. През 1206 никейският император Теодор I Ласкарис го кани при него в Никея, но умира преди да успее да замине.

Онлайн ресурс.

ЙОАН КОМНИН ОХРИДСКИ (1088-1163) – византийски аристократ и висш духовник, Охридски архиепископ (1143-1157). Взема участие в борбата с ересите.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205.*

ЙОАН КРАТОВСКИ (ср. на XVI в.) – средновековен книжовник и художник. Основава своя школа в Кратово (Вардарска Македония). По-късно продължава книжовната си дейност в гр. Крайова (Румъния). Поддържа активни връзки с български книжовници от Софийско.

*Лит.: **Божков**, Ат. Делото на **зографа Йоан от Кратово**. // Изкуство, 1968, N 10; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 381; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2160.*

ЙОАН КРЪСТИТЕЛ – *вж Свети Йоан Кръстител*

Йоан Кукузел (стенописно иконописно изображение)

ЙОАН КУКУЗЕЛ („Ангелогласният") (1280-1360) – църковен певец и композитор, музикален теоретик и реформатор на византийското нотно писмо. Тъй като е надарен с прекрасен глас, съвременниците му го наричат „Ангелогласния". Получава образование в императорското певческо училище в Цариград. След това отива в Света гора, където живее до края на дните си. От времето на пребиваването му в Цариград идва и неговото име „Кукузел". Обновява византийската музика с български интонации. Осъществява две реформи – въвежда многогласието и усъвършенства старото невменно нотно писмо. Известни са 90 негови композиции. Най-прочутата му творба е „Полиелей на българката", която е посветена на майка му. Канонизиран е за светец. Българската православна църква го почита на 1 окт. Българският писател Добри Немиров пише романа „Ангелогласният" (1938), посветен на Йоан Кукузел.

*Лит.: **Немиров**, Д. „**Ангелогласният**"[: **Йоан Кукузел**]. С., 1938; **Пандурски**, В. Ангелогласният църковен песнопевец **Йоан Кукузел**. // Църковен вестник, N 39, 15 окт. 1955; **Динев**, П. Характерни особености в духовно-музикалното творчество на **Йоан Кукузел**. // Църковен вестник, N 23, 11 юни 1960; **Тончева**, Е. **Йоан Кукузел** – живот, творчество, епоха. // Старобългаристика, 1980, N 3, с. 122-128; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 184-185.*

ЙОАН ЛАМПИН (-1078) – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (1065-1078). Преди да заеме архиепископския трон в Охрид е монах в планината Олимп, където по това време е монах и бъдещият Цариградски патриарх Йоан VIII Ксифилин. Назначен на охридската катедра от император Константин X Дука след смъртта на архиепископ Теодул I (1065).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 197-198; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 283.*

ЙОАН МАЛАЛА (491-578) – византийски летописец от сирийски произход. Автор на „Хронография" (или „Всемирна хроника"). Включва важни исторически събития и легенди, както и описание на някои от най-изявените исторически личности. По-късно съчинението е използвано от *Теофан Изповедник*, автор на подобно съчинение – Хронограф.

*Лит.: **Москова**, Й. Етиологическа легенда за царската багреница (според хрониките на **Йоан Малала** и **Георги Амартол**). // Преславска книжовна школа. Т. 8, Шумен, 2005, с. 227-230; **Москова**, Й. Трансформиране на античната митология за нуждите на християнската доктрина в Хрониката на **Йоан Малала**. // Епископ-Константинови четения. Т. 10. Шумен, 2005, с. 197-204; **Москова**, Й. Представите за сакралността на брака в Хрониката на **Йоан Малала**. // Тр. на Катедрите по история и богословие. Т. 9. Шумен, 2006, с. 100-105; **Москова**, Й. Функции на числото три в образа на Херакъл по материал от първа глава от Хрониката на **Йоан Малала**. // Сб. науч. конференция на докторанти. Шумен, 2006, с. 76-79; **Москова**, Й. Троянският цикъл в трактовката на **Йоан Малала**. // Преславска книжовна школа. Т. 9. Шумен, 2006, с. 257-269; **Москова**, Й. Отсъствието на амброзията в Хрониката на **Йоан Малала**. // Преславска книжовна школа. Т. 10. Шумен, 2008, с. 244-249; **Москова**, Й. Античната митология в славянския превод на Хрониката на **Йоан Малала**. // Акы бъчела любодяльна: Юбил. сб. в чест на **доц. д-р Цветанка Янакиева**, **ст.н.с. II ст. д-р Павел Георгиев** и **доц. Валентин Кулев**. В. Търново, 2010, с. 118-148; **Славова**, М. Орфическите стихове в славянския превод на Хронографията на **Йоан Малала**. // Езици и култури в диалог: Традиции, приемственост, новаторство: Конф., посв. на 120 г. ист. на преподаването на класически и нови филологии в Соф. унив. „Св. Климент Охридски". С., 2010; Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 437-443; **Москова**, Й. Митологични мотиви в Хрониката на **Йоан Малала** за произхода на царската институция и на владетелските инсигнии. // Преславска книжовна школа. Т. 12. Шумен, 2012, с. 210-221; **Москова**, Й. **Император Юстиниан I** и **цар Симеон Велики** – адепти на Античността. // Преславска книжовна школа. Т. 13. Шумен, 2013, с. 86-92; **Москова**, Й. Хрониката на **Йоан Малала** в Архивския хронограф. // Преславска книжовна школа. Т. 14. Шумен, 2014, с. 330-336; **Москова**, Йорданка. Героите от античната митология според Хрониката на **Йоан Малала**. // Quadrivium. В. Търново, 2016, с. 237-257; **Москова**, Й. Символиката на хиподрума в Световна хроника на **Йоан Малала**. // Преславска книжовна школа. Т. 18. Шумен, 2018, с. 211-216.*

ЙОАН СВЕТОГОРЕЦ – книжовник и църковен деец от XIV в. Монах във Великата Лавра „Св. Атанасий" на Света гора. Ръководи голям книжовен център, в който работят и клирици и миряни, а редактираните и преведени от него текстове се размножават и разпространяват по църквите из България. Превежда евангелията, Деянията на апостолите, типик, псалтир, богородичник, миней, сборници със слова на Исаак Сирин, Варлаам, Доситей, патерик, но най-много са преводите му на химни. Йоан е автор на първия пълен превод на октоиха. Смята се, че книжовното дело на Йоан е добре познато и използвано от Патриарх Евтимий, който прекарва известно време в Лаврата.

Лит.: Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977, с. 132.

ЙОАН СКИЛИЦА (1040-1101) – византийски историк от кр. на XI в. Заемал високи административни длъжности. Автор на съч. „Исторически обзор" , което обхваща периода 811-1057 – от смъртта на император Никифор I до детронирането на Михаил VI. Един от главните източници за българо-византийските отношения в кр. на X и нач. на XI в. Съществува и продължение на хрониката на Теофан Изповедник, както и продължение на хрониката на Скилица, вероятно направена от същия автор, обхващащо периода 1057-1079, известно като „Продължението на Скилица".

*Лит.: **Благоев**, Н. П. Критичен поглед върху известията на **Йоан Скилица** за произхода на цар Самуиловата държава. // Македонски преглед, 1926, N 4, с. 1-65; **Божилов**, Ив. Миниатюри от Мадридския ръкопис на **Йоан Скилица**: Изследв. върху миниатюрите от ръкоп. на **Йоан Скилица** от XII-XIII в. в Мадридската нац. библ. със 170 цв. и черно-бели ил. С., 1972; **Божилов**, Ив. Към тълкуването на две известия на **Йоан Скилица** за градовете по Долния Дунав в кр. на X в. // Изв. Нар. музей – Варна, 1973, Т. 9, с. 111-122.*

ЙОАН I ЦИМИСКИ (варианти: Йоан Цимисхи, Йоан Цимисхий) (ок. 925 – 10.XI.976) – византийски император (11 дек. 969 – 10 ян. 976). Благодарение на своите фамилни връзки и личните си качества, бързо се издига в армията и добива влияние в управлението. Със своите безупречни маниери и привлекателна външност е пълна противоположност на грубия воин *Никифор Фока.* Скоро той става любовник на императрицата-регент Теофано, която е недоволна от живота си със суровия император. В резултат на дворцови интриги Цимисхи изпада в немилост (968-969), участва в заговор с императрица Теофано и успява да дойде на власт чрез брутален преврат, в който убива вуйчо си император Никифор II. Веднага след това Йоан I Цимисхи е коронован за византийски император (дек. 969). Провежда политика в полза на аристокрацията (т.нар. динати), но в по-мека форма от предшественика си. Усилва византийското влияние на Балканите и в Сирия и поддържа мира вътре в държавата. Продължава войната на Балканите. През пролетта – лятото на 971 ромеите настъпват в Тракия, преминават на север от Стара планина и превземат окупираната от русите българска столица Велики Преслав, след като побеждават варяжката армия на Светослав. В ожесточената битка загиват много български войници, принудени да се бият на страната на русите. Отстъпващият руски княз Светослав е обсаден в Дръстър (дн. Силистра), където капитулира и е принуден да напусне България. Демагогските обещания на Йоан I Цимиски към българския цар *Борис II* и неговите боляри скоро са изоставени – Цимиски хвърля маската на съюзник и приятел на болярите, пленява и детронира Борис II в Цариград, с което от византийска гледна точка българската държава престава да съществува, въпреки че западната част на България остава незавладяна от ромеите. Умира при неизяснени обстоятелства, най-вероятно отровен в резултат на дворцови интриги, след завръщането си от поредния поход в Палестина.

*Лит.: **Божков**, Ат. Миниатюри от Мадридския ръкопис на **Йоан Скилица**. С., 1972; **Иванов**, С. И. **Йоан Цимиский** и **Борис II** в 971 г. // Общество и государство на Балканах в средние века. Калинин, 1982; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 258-262.*

ЙОАН I ЦИМИСХИЙ – *вж Йоан I Цимиски*

ЙОАН V ПАЛЕОЛОГ (18.VII.1332 – 16.II.1391) – византийски император (1341-1391). Син на *Андроник III Палеолог* и Анна Савойска, дъщеря на граф Амадей V Савойски. През дългото му 50-годишно управление Византия се намира в период на криза и междуособни войни. Повечето от ромейските земи са завладени от османците. Поради малолетието му управлението на империята е регентски съвет, оглавяван от майка му Анна Савойска. Срещу регентския съвет се обявява *Йоан Кантакузин* – влиятелен военен, близък на покойния *Андроник III*. Между 1347 и 1349 през византийска територия преминава епидемията от черна чума, по време на която Кантакузин губи голяма част от подкрепата си сред народа. След поредна вътрешна война той е свален през 1354 от Йоан V Палеолог. Ожесточените междуособни войни съсипват окончателно Византийската империя. Османските турци трайно започват да се заселват в бившите византийски земи и след като са отнели всички азиатски територии, се прехвърлят в Тракия. През 1369 османски войски завземат ключовата за Източна Тракия крепост Одрин, а на 26 септ. 1371 нанасят тежко поражение и на войските на сербския деспот Иван Углеша и прилепския крал Вълкашин в Черноменската битка. През 1371 Йоан V Палеолог е принуден да се признае за васал на султан Мурад I, като по това време под властта му се намират само Цариград, Солун, част от Гърция и няколко черноморски крепости. Султан Мурад I продължава да се намесва активно в делата на империята до смъртта на императора.

*Лит.: Дашков, С. Б. Императоры Византии. Москва, 1997; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 384-392.*

ЙОАН VI КАНТАКУЗИН (ок. 1295 – 15.VI.1383) – византийски император (1347-1354). Син на Михаил Кантакузин, губернатор на Морея. По майчина линия – сродник на Палеологовата династия. През 1341 умира император *Андроник III Палеолог* и тронът е наследен от неговия невръстен син *Йоан V Палеолог*. В Цариград е сформирано регентство в състав: императрицата-майка Анна Савойска и военачалниците Йоан Кантакузин и Алексий Апокавк. Скоро отношенията между трите регенти се обтягат, а Кантакузин е заподозрян от императрицата в опит да вземе властта. Възползвайки се от отсъствието на Кантакузин от столицата, Анна Савойска го обявява за враг на империята и заповядва той да остави командването на войските. Когато новината за това достига до войските на Кантакузин в Тракия, те го обявяват за император, въпреки първоначалното му нежелание. Коронясан в крепостта Димотика за император под името Йоан VI Кантакузин (1341). С това започва нова гражданска война (1341-1347), когато остатъците от византийската държава са разорявани от сърби, българи и турци, привлечени на помощ от едната или другата фракция. Регентството няма достатъчно сили да се противопостави на самозвания император. Императрица Анна Савойска се опитва да настрои Западна Европа против Йоан Кантакузин, като праща посланичество до папа Климент VI в Авиньон с молба да ѝ бъде осигурена помощ. Вероятно през 1345 и двете враждуващи групировки изпращат пратеници при османския бей Орхан, които търсят помощта му срещу своите съперници. Орхан се споразумява с Йоан Кантакузин, който с помощта на негови войници завзема всички тракийски черноморски градове, с изключение на Созопол. Двамата укрепват съюза си през 1346, когато Орхан се жени за Теодора, дъщеря на Йоан Кантакузин, след което Кантакузин влиза в Цариград и става съимператор, заедно с Йоан V. Заради османската помощ Кантакузин си спечелва омразата на селското население. Българското население в Тракия и Родопите също търпи разорение. Поради тази причина Кантакузин губи като съюзник родопския войвода Момчил, който започва да брани планината от османците. На 3 февр. 1347 начело на армия от хиляда души Кантакузин успява да влезе в Цариград и тържествено е коронясан за съимператор на Йоан V Палеолог. Управлява съвместно с Йоан V Палеолог от 1347 до 1354, а през 1353 провъзгласява за съимператор и своя син Матей Кантакузин. Йоан Кантакузин поддържа съюза си с Орхан до края на своето управление.

*Лит.: **Дашков**, С. Б. Императоры Византии. Москва, 1997; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 393-398.*

ЙОАН VII ПАЛЕОЛОГ (1370-1408) – византийски император (1390). Управлявал само пет месеца, тъй като бил прогонен от чичо си Мануил II. Намерил убежище при султан Баязид, който му дал във владение Силиврия, някогашен апанаж на баща му. След заминаването на Мануил II за Западна Европа застанал начело на империята като регент (1399-1403). Починал в Солун под монашеското име Йоасаф.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 402.*

ЙОАН VIII ПАЛЕОЛОГ (1392-1448) – византийски император (1425-1448). Син на Михаил II Палеолог. Участвал в т.нар. обединителен вселенски събор (във Ферара и Флоренция, 1448). Въпреки постигнато съгласие с папа Евгений IV, поради силната реакция от страна на Марк Евгеник (Ефески митрополит), то останало нереализирано. Последните 10 г. от управлението си Йоан VIII Палеолог насочил към опасността от османските турци. След поражението на похода на Владислав III Ягело при Варна, положението ставало още по-критично. Бил безсилен да спре османското нашествие към Гърция.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 408-410.*

ЙОАН СВЕТОГОРЕЦ – *вж Старецът Йоан*

ЙОАН ЦИМИСХИ – *вж Йоан I Цимиски*

ЙОАНИКИЙ (XII в.) – духовник. Игумен на Рилския манастир в кр. на XII в. Участва заедно с монасите от манастира в пренасяне мощите на Св. Ив. Рилски от Средец до Търново.

*Лит.: **Дуйчев**, Иван. **Рилският светец [Св. Иван Рилски]** и неговата обител. С., 1947, с. 234; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 185.*

ЙОАНИКИЙ (XIII в.) – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (след 1234 – преди 1248). Единственото сведение за него се съдържа в Бориловия синодик.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 206-207.*

ЙОАНИКИЙ (XIV в.) – висш духовник. Игумен на църквата „Св. 40 мъченици" в Търново. Търновски патриарх (60-те – 70-те г. на XIV в.).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 185-186.*

ЙОАНИКИЙ – монах. Игумен на Черепишкия манастир (1792).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – йеромонах и просветен деец. Учител в Белица, Разложко, дн. Благоевградска обл. (втор. пол. на XVIII в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах и просветен деец. Учител в гр. Самоков (първ. пол. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – възрожденски църковен деец. Учител в гр. Търново (В. Търново). През 1828 се потурчва под името Селим ефенди.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах и просветен деец. Учител в гр. Самоков (първ. пол. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах и просветен деец. Свещеник и учител в гр. Белоградчик (1828-1830).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – йеромонах и просветен деец. Учител в с. Турия, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. (30-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах. Роден в Ловеч. Игумен на Етрополския манастир (1833). Съдейства за възстановяване на манастира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах и просветен деец. Учител в гр. Кюстендил (след 1846).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – църковен деец. Свещеник в гр. Пазарджик (1847). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах. Роден в гр. Сопот. Игумен на Тетевенския манастир (60-те – 70-те г. на XIX в.). Учител в гр. Кюстендил (след 1846).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мало Малово, Софийска обл. (1869*).*
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Радомир (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ – монах в Рилския манастир. Изпратен да учи в Киевската духовна академия.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ (светско име: Исайя Путев) – възрожденски църковен деец в с. Кучевица, Скопско, Вардарска Македония. Постъпва в селския манастир и го оглавява като игумен. Открива в манастира килийно училище (1826).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНИКИЙ МЪГЛЕНСКИ (1840-1908) – гръцки висш духовник. Иконийски митрополит (1889-1892). В 1892 замества митрополит Кирил Одрински, който отива в Цариград като член на Светия синод, но запазва и иконийската си епархия. На 12 авг. 1893 избран за дискатски митрополит (1893-1894). Мъгленски митрополит (1894-1905). Освен с надигащото се българско движение в Лерин, след 1897 трябва да се справя и с появилата се сръбска пропаганда в града. Митрополит Йоаникий първоначално посреща появата й силно отрицателно. По-късно обаче отношението му се променя, среща се със сръбския консул и подкрепя сръбската пропаганда. Подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Митрополит на Имброската епархия (1905-1908).
Онлайн ресурс.

ЙОАНИКИЙ РАКОТИНСКИ (светско име: неизвестно) (20.I.1847 – 23.I.1940) – духовник. Роден в Охрид (Вардарска Македония). Завършва гръцкото училище в родния си град и става духовник в Българската екзархия. Ръкоположен за йеромонах (1875). Основава манастира „Св. Илия" в Ракотинци, Скопско (1875 или 1880). Преподава в българското училище, което се е помещавало в манастирския двор. Местното население се обръщало към него и за лечение. След Междусъюзническата война, заради подкрепата си към Българската екзархия, е тормозен от новата сръбска власт и сърбофилските епископи. За укрепване на националния дух в Македония през Първата световна война е награден с орден „Св. Александър" (1918). Умира в Ракотинци. Мощите му са открити нетлени в селския храм в Ракотинци „Успение Богородично" (1986). Обявен за светец от архиепископ Стефан Охридски и Македонски в Скопие (2017).
Онлайн ресурс.

Йоаникий Ракотински (фотопортрет)

ЙОАНИКИЙ I (XIII-XIV в.) – висш духовник. Търновски патриарх (след 1337 – преди 1346). Споменат в Бориловия синодик 1211 като приемник на Патриарх Теодосий I и предшественик на Патриарх Симеон I.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 241; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 262.*

ЙОАНИКИЙ II (-1375) – висш духовник. Търновски патриарх (след 1360-1375). Споменат в Бориловия синодик 1211 след Патриарх Теодосий II, който в 1360 бил глава на Българската църква и участва в Търновския събор (1359-1360), свикан от цар Иван-Александър против евреите като хулители на Православната вяра. След смъртта на Йоаникий II патриаршеският престол се заема от Св. Евтимий Търновски.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 241; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 266-270.*

ЙОАНИКИЙ III РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (8.I.1848 – 1910) – духовник. Роден в Самоков. Получава начално образование в родния си град. През 1860 постъпва като послушник в Рилския манастир, в който завършва второкласното духовно училище. Приема монашество (1866). Продължава образованието си в Белград. След завръщането си е дякон при Българската църква „Свети Стефан" в Цариград. Завършва и Киевската духовна семинария (1881). След завръщането си в България преподава в Рилския манастир, в Самоковската и в Петропавловската семинария. Работи като софийски училищен инспектор. Ръкоположен в архимандритски сан (1894) и изпратен за председател на Българската църковна община в Битоля. По-късно оглавява Българската община в Серес. Изпълнява и други важни мисии на Българската екзархия. Игумен на Рилския манастир (1899-1904). Поради влошеното си здравословно състояние се отказва от игуменската длъжност, но остава в манастира, където живее до края на живота си. Приживе дарява 2 хил. лв. за нуждите на Славянското благотворително дружество в София. След смъртта си оставя на Рилския манастир ценна библиотека и личните си вещи.
Онлайн ресурс.

ЙОАНИКИЙ – църковен деец, йеромонах. Роден в гр. Самоков. Учи в семинария в Русия. Председател на българските църковни общини в Битоля и Серес. Игумен на Рилския манастир (1899-1904).
Лит.: ***Екзарх Йосиф I*** *в спомените на съвременници / Съст. Хр.* ***Темелски****. С., 1995, с. 560.*

Йоаникий Сливенски (фотопортрет)

ЙОАНИКИЙ СЛИВЕНСКИ (светско име: Иван Георгиев Неделчев) (2.III.1939 – 9.I.2024) – висш духовник. Роден в с. Пет могили, Новозагорско, дн. Сливенска обл. Завършва Духовната семинария при Черепишкия манастир (1958). Приема монашество (1961). Завършва Духовна академия (1964). Специализира в Московската духовна академия. Протосингел на Сливенска митрополия (от 1 авг. 1968). Възведен в архимандритско достойнство (24 ноември 1968), след което е протосингел на Старозагорска митрополия. Специализира в Берн, Швейцария (1970). След завръщането си в България, от дек. 1971 до 20 апр. 1975 отново е протосингел на Сливенската митрополия, когато е хиротонисан за Велички епископ (20 апр. 1975) и става викарий на митрополията. На 23 март 1980 е избран за Сливенски митрополит (23 март 1980). След смъртта на Патриарх *Максим* (6 ноември 2012) групата митрополити ок. *Калиник Врачански* и *Николай Пловдивски* предлагат митрополит Йоаникий за наместник-председател на Св. Синод, но той писмено отказва тази номинация, както и да бъде кандидатиран за патриарх. На 10 ноември 2012 Йоаникий участва в избора на митрополит *Кирил* за наместник-председател на Светия Синод и отказва да се включи в последвалия бойкот на Синода от групата ок. Калиник и Николай. Така лично допринася за преодоляване на смущенията в ръководството на БПЦ след смъртта на Патриарх Максим и за успешното свикване на Патриаршеския избирателен събор, избрал митрополит *Неофит* за нов предстоятел на Българската православна църква (24 февр. 2013).

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Висотата на епископското служение: Слово, произнесено в Патриаршеската катедрала храм-паметник „Св. Александър Невски" след хиротонията на **Величкия епископ Йоаникий**. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1975; **Тодоров**, Т. п. **Негово Преосвещенство Велички епископ Йоаникий**. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1975; **Максим, Патриарх Български**. Добре дошъл, **Високопреосвещени владико**: Слово, произнесено след каноническия избор на **Сливенския митрополит Йоаникий** (13 апр. 1980). // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1980; **Велянов**, В. Каноническият избор и интронизация на **Негово Високопреосвещенство Сливенския митрополит Йоаникий**. // **Христов**, Хр. Новоизбраният **Сливенски митрополит** [: **Йоаникий**] на 50 г. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1980; **Велянов**, В. **Негово Високопреосвещенство Сливенският митрополит** [: **Йоаникий**] на 50 г. // Църковен вестник, N 6, 9 февр. 1989; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 86-87; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 337.*

ЙОАНИКИЙ ХИЛЕНДАРСКИ – монах и просветен деец. Роден в с. Арбанаси, Великотърновска обл. Архимандрит. Учител в с. Мошино, дн. квартал на гр. Перник (1839). Премества се в Драгалевския манастир, където остава до смъртта си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАННА (13.XI.1907 – 26.II.2000) – италианска принцеса и българска царица. Дъщеря на италианския крал Виктор Емануил III. Омъжва се за цар Борис III. Поради принадлежността ѝ към Католическото вероизповедание срещат трудност за сключване на Църковен брак. Препятствията са преодолени благодарение на застъпничеството на монсиньор *Анджело Ронкали* пред Ватикана. Първото бракосъчетание е извършено по Католически обряд в гр. Асизи (Италия), а след пристигането им в София – последва второ бракосъчетание в храм-паметника „Св. Александър Невски". Известно е, че престолонаследникът *Симеон Търновски* е кръстен в София по Източноправославния ритуал, което означава, че той остава в лоното на Източното православие.

*Лит.: **Йоанна, царица българска**, 1907-2000. Спомени / прев. от итал. Йорданка **Безлова**; с предг. от Милен **Куманов**, Джовани **Артиери**; с послесл. от Емил **Илиев**. С., 1991. Публ. на М. **Куманов**.*

ЙОАНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свежен, Карловско, дн. Пловдивска обл. (40-те – 50-те г. на XIX в). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Извор, Тетевенско (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНОВ, Дмитрий – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Извор, Тетевенско (нач. на 50-те г. на XIX в.) Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 294.

ЙОАНОВ, Лазар – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 295.

ЙОАНОВИЧ, Боню – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 295.

ЙОАНОВИЧ, Милое – *вж Михаил Сръбски*

Per aspera ad astra!

ЙОАНОВИЧ, хаджи Найден (1805-1867) – просветен деец. Роден в с. Юнаците, Пазарджишка обл. След смъртта на родителите си се преселва в Пазарджик. Попада в близкото обкръжение на епископ Дионийсий Агатоникийски. Известно време учителства в Пазарджик, след което се занимава с печатане и разпространяване на книги. По-голяма известност получават съчиненията „Книга, нарицаямая святче или календар вечний …", в която е включен списък на панаирите и разстоянията между отделните селища в българските земи. Отпечатана твърде примитивно с църковнославянски шрифт, но украсена с няколко гравюри. Негово дело са отпечатаните над 30 заглавия на часослови, молитвеници, буквари, песнопойки, лекарственици, съновници, жития и пр. Отпечатва и някои книги на сръбски език.

*Лит.: **Начов**, Н. **Хаджи Найден Йоанович**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1904, Т. 65, с. 1-2; **Генов**, Кр. **Хаджи Найден Йоанович Татарпазарджичанин**. // Родина, 1941, N 1, с. 123-145; **Конев**, Ил. Югославски изследвания за българо-сръбските културни и литературни връзки през XIX в. // Лит. мисъл, 1957, N 3; **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 253-255.*

ЙОАСАФ (-1828) – монах и просветен деец в Рилския манастир (1802-1812). Учител по музика (1812-1828). Умира в манастира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОАСАФ – монах. Игумен на Бачковския манастир (1902-1904).

Онлайн ресурс.

ЙОАСАФ БДИНСКИ (XIV в.) – висш духовник. Видински митрополит (1392-). Заедно с престолонаследника Константин участва в мисия „по царски работи" до Търново (1394). Измолват османските власти да разрешат пренасянето на мощите на Света Филотея във Видин. Автор на „Похвално слово за Филотея", което дава важни сведения за погрома на Търново от османските нашественици.

*Лит.: **Киселков**, Вл. **Митрополит Йоасаф Бдински** и словото му за **Св. Филотея**. // Бълг. ист. библиотека, 1931, N 1, с. 189-206; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 186-187; **Харалампиев**, Ив. **Митрополит Йоасаф Бдински** и езиковите традиции на Търновската книжовна школа. // **Патриарх Евтимий Търновски** и неговото време. В. Търново, 1998, с. 115-127.*

ЙОАСАФ I ОХРИДСКИ (XVII в.) – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1628).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 196.*

ЙОАСАФ II ОХРИДСКИ (1660 – 22.X.1745) – висш духовник, Охридски архиепископ (1719-1745). Избран на охридската катедра след свалянето и осъждането на скандалния му предшественик Филотей. Запазва управлението на Корчанска епархия като проедър до 1745. Негов наместник в Корча става Герасим (или Григорий). Укрепва Охридската архиепископия и я извежда от състоянието на постоянни финансови затруднения и вътрешни междуособици, характерно за предходните десетилетия. Подарява собствената си къща на корчанската църква „Св. Богородица". По повеля на Йоасаф печатницата в Москополе за първи път отпечатва „Аколотия", служба, посветена на Св. Седмочисленици. Там Седмочисленицте са възвеличани като „спасение за българите", „стълбове и равноапостолни пастири на България". Празникът им е установен в деня на успението на Св. Климент Охридски. В тази печатница е отпечатано и „Пространно житие на Климент Охридски" с посвещение на архиепископ Йоасаф. Празникът на Св. Наум Охридски (20 юни) е въведен сравнително късно и се установява в календара от Охридската архиепископия през 1720, също по време на архиепископ Йоасаф. Построява на хълма Дебой архиепископска палата (1730-1735), която изгаря при пожар (19 юли 1862). Напуска архиепископската длъжност поради преклонната си възраст.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 207-208, 243.*

ЙОАСАФ ПЕСНОПИСЕЦ (816 – 3.IV.886) – средновековен книжовник. Живее в Пелопонес и Цариград. Ученик на Григорий Декаполит. Автор на канони, стихири и др. Използва всички жанрови форми на химнографията.

*Лит.: **Пандурски**, В. **Преподобни Йосиф Песнописец**. // Год. Духовната акад., 1959, N 8, с. 269-313.*

ЙОВАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Ново село, Щипско, Вардарска Македония (1855).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВАН (Иванчо Папуджия) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1813).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВАНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВАНОВ, Димитрий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прокупле, дн. в Сърбия (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВАНОВ, Кочо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВАНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (1855).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВАНОВ, Ранче – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градешница, Врачанска обл. (1873). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 296.

ЙОВИАН (331-364) – римски император (363-364). Роден в Сингидунум (дн. Белград). Заема престола след император Юлиан, който не оставя наследници. Управлява ок. 8 месеца.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 66.*

ЙОВКОВ, Йордан Стефанов (9.XI.1880 – 15.X.1937) – писател, драматург. Роден в с. Жеравна, Котленско (дн. Сливенска обл.). Завършва гимназия в София (1900). След дипломирането си живее в Добруджа, където се преселва семейството му. Завършва Школата за запасни офицери в Княжево (1904). Записва право, но не го завършва. Участва в Балканската и Междусъюзническата война 1912-1913 като командир на рота в 41 пехотен полк. След войните Йовков се установява в София и работи като редактор на списание „Народна армия". С помощта на Григор Василев е назначен за библиотекар и редактор на списание „Преглед на Министерството на вътрешните работи и народното здраве" в Отделението за социални грижи и благотворителност. Остава на работа до есента на 1915, когато отново е мобилизиран и изпратен в гр. Ксанти, а година по-късно е командирован в редакцията на списание „Военни известия". След края на Първата световна война е учител и служител в Българската легация в Букурещ. През последните 10 г. от живота си (1927-1937) се занимава с литературна дейност. Моралният му кодекс е Евангелието.
*Лит.: **Калдаръмова-Денева**, Жива. Религиозно-нравственото виждане у **Йордан Йовков**. // Зов, 1937, N IV-V; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 229-231; **Ковачев**, М. **Йордан Йовков**. Книжовен помен по случай двадесет години от трагичната му кончина. // Църковен вестник, N 46, 12 дек. 1957; **Ичевска**, Татяна. Библейското слово у [**Й.**] **Йовков**. В. Търново, 2003.*

ЙОВКОВ, Стоян Николов – *вж Стефан Главиницки*

ЙОВЧЕВ, Георги (8.V.1950 –) – висш български католически духовник. Роден в с. Секирово (сега кв. на гр. Раковски). Средното си образование завършва в Професионална гимназия по селско стопанство в с. Белозем, Пловдивско. Заради комунистическия режим се е подготвил тайно за свещеник при отец Никола Радов, отец Васко Сейреков и отец Петър Изамски. Ръкоположен за свещеник (9 май 1976). Специализира богословие в Папския Източен Институт в Рим, Италия. Енорийски свещеник в Пловдив, Раковски, Калояново, Дуванлии и Житница. Преконизиран за Софийско-Пловдивски апостолически администратор sede vacante и за титулярен епископ на Ламфуа (6 юли 1988). Ръкоположен за епископ (31 юли 1988). Назначен за Софийско-Пловдивски епархиен епископ (13 ноември 1995). Член е на Междуритуалната Епископска Конференция в България.
Онлайн ресурс.

Георги Йовчев (фотопортрет)

ЙОВЧЕВ, Лазар – *вж Йосиф I*

ЙОВЧЕВ, Никола – *вж Попйовчев, Никола*

ЙОВЧЕВ, Никола (1761 – 28.XII.1834) – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Свищов (1781-1834).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 297.

ЙОВЧЕВ, Ради – *вж Попйовчев, Ради*

ЙОВЧЕВ, Ради – възрожденски църковен деец. Свещеник, иконом и учител в Трявна. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 297.

ЙОВЧЕВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (40-те – 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 297.

ЙОВЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 297-298.

ЙОВЧОВ, Кирияк – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 298.

ЙОЗЕФИНКИ – *вж Йосифинки*

ЙОНА АГАТОНИКИЙСКИ (светско име: Иван Петков Проданов) (29.III.1915 – 12.XII.1959) – висш духовник. Роден в Пловдив. Завършва Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски"(1939) и на 31 окт. с.г. ръкоположен за йеромонах. Назначен за учител-възпитател, ефимерий и библиотекар в Пловдивската духовна семинария. Възведен в архимандритско достойнство (7 ян. 1947). Игумен на Бачковската света обител (20 апр. 1947 – 15 ноември 1949). По негова инициатива е възстановено изгорялото в старо време западно крило на манастира. Главен секретар на Св. Синод (1949-1955). Хиротонисан в епископски сан с титлата „Агатоникийски" (30 дек. 1951). Отново игумен на Бачковския манастир (1955-1959), какъвто остава и до смъртта си. Автор на: „Кратка история на Бачковския манастир" и учебник по „Литургика за духовните училища" (1950).
*Лит.: **Агатонийският епископ Йона**. // Църковен вестник, N 4-5, 23 ян. 1952; **Агатонийският епископ Йона**. // Църковен вестник, N 43, 19 дек. 1959; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 307; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 486.*

ЙОНА КАВАСИЛА – гръцки висш духовник. Споменат в една възпоминателна приписка, оставена от светогорския монах Серафим в славянски ръкопис от библиотеката на Протатон в Карея.
Онлайн ресурс.

ЙОНА МАДЖАРОВ (светско име: Иван Георгиев Маджаров) (1849 – 20.VII.1911) – църковен деец. Завършва гръцко класно училище в гр. Серес, след което учи източноцърковно пеене в с. Висока, Лъгадинско (1865-1866). По това време се запознава със Стефан Веркович. Под негово влияние осъзнава българските си корени и открито започва да изповядва своето национално самосъзнание. Поради факта, че не е „благонадежден за елинизма" в края на учебната година не получава свидетелство за завършване на пълния курс на училището. През окт. 1870 е ръкоположен за дякон на митрополит Неофит Византийски в Солун, а през апр. 1871 – за свещеник. Служи за кратко в митрополитската църква в Солун. В кр. на 1871 напуска гръцката църква и се присъединява към Българската екзархия. Има големи заслуги за утвърждаване на българщината в Солун и Солунско. Дългогодишен учител, свещеник и църковен певец в родното си село (1864-1865, 1867-1870, 1871-1873), в Солун (1870-1871, 1873, 1879-1884), в Сяр (1875-1877, 1904-1910), във Воден (1873-1875) и в селата Вишене и Христос (1877-1879). Председател на Серската българска община (1884-1885), Солунската българска община (1885-1889, 1894-1904), архиерейски наместник на Солунската българска епархия и председател на Воденската българска община (1890).
В 1910 е ръкоположен за архимандрит под името Йона и е избран за председател на Българската църква „Св. Стефан" в Цариград. Предоставя къщата си в Негован за българско училище и параклис.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 140.*

ЙОНОВ, Леонти Ванков – църковен деец. Роден в с. Сланотрън, Видинска обл. Завършва Свещеническото училище в Черепишкия манастир. Ръкоположен за свещеник (1943). Низвергнат от свещеническия сан (18 март 1960).
*Лит.: **Лачев**, М. Село Градец и храмът му „Св. Пророк Илия" (Кратък ист. очерк). // Духовна култура, 2001, N 4, с. 28.*

ЙОНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Селановци, Оряховско, дн. Врачанска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 298.

ЙОНЧОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Стубел, Берковско, дн. обл. Монтана. Свещеник в Букьовци (дн. гр. Мизия) (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 298.

ЙОРГО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 298.

ЙОРДАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 298.

ЙОРДАНОВ, Велико – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 298.

ЙОРДАНОВДЕН – празник, посветен на Кръщението на Иисус Христос, извършено от Йоан Кръстител в р. Йордан. Един от големите християнски празници, който наред с Рождество Христово и Възкресение Христово се чества три дни.

*Лит.: **Тулешков**, Н. Богоявление, Йорданов ден и Ивановден. Ръсене. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1958.*

ЙОРДАНГОЛУ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (ср. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299.

ЙОСИФ (Стефан) (IX в.) – византийски духовник. Пръв български архиепископ (870-). Ръкоположен от Патриарх *Игнатий* по искане на княз *Борис-Михаил* след преминаването на новоучредената Българска църква към Цариградската патриаршия, съгласно решенията на Цариградския събор (870). Въвежда Църковното богослужение на гръцки език и устройва Българската църква по Византийски образец. По негово време се изграждат и първите български църкви и манастири.

*Лит.: **Калев**, Д. Родоначалник на родната йерархия. // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959; **Гюзелев**, В. **Княз Борис I**. С., 1969; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 236.*

ЙОСИФ (XIII в.) – духовник и книжовен деец. Роден в с. Равне, близо до гр. Охрид. Заедно с помощниците си Тихота и Белослав преписват Болонския псалтир по времето на цар Асен II (1230-1241).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 187-188.*

ЙОСИФ – (светско име: неизвестно) – монах. Роден в Батак. Игумен на Рилския манастир (от ср. на XVIII в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299.

ЙОСИФ (светско име: неизвестно) – монах. Игумен на Рилския манастир (1784).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299.

ЙОСИФ (светско име: неизвестно) – монах. Свещеник в църквата „Св. Възнесение" – игумен (1821).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299.

ЙОСИФ (светско име: неизвестно) – монах от Света гора и просветен деец. Учител в метоха при църквата „Св. Богородица" – Копривщица (1830-1836).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299.

ЙОСИФ (Стефан) (– преди 16.IV.878). След смъртта му канонизиран за светец – висш духовник, архиепископ. Първи български архиепископ на Българската православна църква. Седалище – Плиска.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 187.*

ЙОСИФ (светско име: неизвестно) – висш духовник. Червенски епископ (ср. на XVII в.).

*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 154.*

ЙОСИФ (светско име: неизвестно) – монах. Архимандрит в Батошевския манастир (1837).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299.

ЙОСИФ – монах в Габровския манастир (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 299-300.

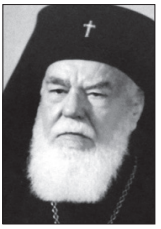

Митрополит Йосиф (фотопортрет)

ЙОСИФ (светско име: Иван Лазаров) (30.VI.1900 – 8.XI.1988) – висш духовник. Роден в гр. Севлиево. Приема монашество в Светата Рилска обител, още като ученик в Софийската духовна семинария (1918). След завършването ѝ (1921) една година е йеродякон в Рилския манастир, след което постъпва в Богословския факултет при Софийския университет. Завършва Висшето си богословско образование в г. Черновиц (тогава в Румъния), с титлата лисансие (доктор) по богословие. С научно-практическа цел посещава Рим, Берлин, Лондон, Брюксел и Париж. Известно време е учител в Черепишкото свещеническо училище и преподавател в Софийската духовна семинария. Назначен за протосингел на Неврокопска митрополия (1930). Въздигнат в архимандритско достойнство (1936). Хиротонисан за Знеполски епископ (1936). След смъртта на Варненския и Преславски митрополит Симеон, избран за Варненски и Преславски митрополит (12 дек. 1937).

*Лит.: **Варненският и Преславски митрополит Йосиф** (1898-1989) (По случай една год. от кончината му). // Църковен вестник, N 2, 8 ян. 1990; **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. Усърден труженик за християнско и всечовешко единство. // Църковен вестник, N 2, 8 ян. 1990; **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. Многозаслужил български иерарх. // Църковен вестник, N 44, 10 дек. 1990; Християнска просвета (Варна), N 3-4 1991; **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. Ревностен архипастир на своя народ. В памет на блаженопочиналия в Господа **Варненски и Преславски митрополит Йосиф**. // Църковен вестник, N 47, 22-28 ноември 1993; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 146-147; **Варненски и Великопреславски митрополит Кирил. Варненският и Великопреславски митрополит Йосиф**. // **Казадгиев**, Г. **Варненският и Великопреславски митрополит Йосиф** (1898-1988). Т. I. Варна, 2010; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 379; **Любенова**, Л. **Варненски и Преславски митрополит Йосиф** и шуменци. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 327-338; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 76-140.*

Йосиф I (фотопортрет)

ЙОСИФ I (светско име: Лазар Йовчев) (5.V.1840 – 20.VI.1915) – висш духовник. Роден в гр. Калофер. Завършва право в Париж, след което постъпва в Централния търговски съд в Цариград. Занимава се и с публицистика и преводаческа дейност. Избран е в ръководството на Македонската българска дружина. Поканен за секретар на Смесения екзархийски съвет. Без да има духовно образование, за по-малко от 3 месеца в кр. на 1872 е вече протосингел на Екзархията с архимандритско достойнство. Управляващ Видинската епархия. Ръкоположен за Ловчански митрополит (нач. на 1876). На 24 апр. 1877 провъзгласен от Църковно-народния събор за екзарх. Заставайки начело на Българската църква е принуден да бъде посредник между държавната власт и християнското население в рамките на политическите и националните съперничества в многонационалната империя. След Освобождението брани църковно-националните интереси и права на българите от Македония и Одринска Тракия. Противопоставя се на засилването на сръбската и гръцката пропаганда в тези области. Открива *Българска духовна семинария в Цариград,* грижи се за изграждането на църкви, обучението на свещеници, откриването на училища, набавянето на учебни пособия, учители, изпращането на даровити младежи на учение в чужбина. На 27 апр. 1892 полага основния камък на *българската Желязна църква в Цариград*. Благодарение на неуморната му дейност през учебната 1912-1913 год. в Екзархията има вече 1373 училища, 13 гимназии, 87 прогимназии със 78 854 ученици и 2 266 учители. Избран за почетен член на Българското книжовно дружество (1902). На 27 ноември 1913 заедно с всички прокудени български владици от Македония и Одринска Тракия е принуден да напусне Цариград и се прибира в София, където остава до смъртта си. Завещава цялото си лично имущество за народополезни цели.

*Лит.: Заминаване и пристигане на **Н. Блаженство екзарха [Йосиф I]**. // Църковен вестник, N 62, 30 ноември 1913; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 18-23; **Арнаудов**, Михаил. Живот и дейност на **екзарх Йосиф**. С., 1965; **Кирил, Патриарх Български**. // Църковен вестник, N 30, 17 юли 1965; **Бръзицов**, Хр. **Екзарх Йосиф**. С., 1973; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 48, 85, 98, 100, 143-144, 161-162, 164, 171, 186, 191, 204, 212, 229, 230, 232, 234, 236, 239, 240, 242, 244-245, 248-249, 318, 321, 328; **Темелски**, Христо. **Негово Блаженство Българският екзарх Йосих I** (150 г. от рожд. и 75 г. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 21, 30 май 1990; **Денев**, Ив. **Екзарх Йосиф** като проповедник (По случай 150 г. от рожд. и 75 г. от блажената му кончина). // Църковен вестник, N 28, 13 юли 1990; **Вълчанов**, Сл. Усилията на **екзарх Йосиф** за възстановяване на екзархийското ведомство в Македония след Освобождението. // Църковноисторически архив. С., 1986; **Крупнишки епископ Натанаил**. **Негово Блаженство Българският екзарх Йосиф V** – ревностен първостроител и радетел на църковно и наационално единство. // Църковен вестник, N 19, юли 1989; **Тодев**, Ил. **Йосиф I екзарх Български** – дипломатът в расо. // Български държавници (1878-1918). Кн. 1. С., 1993, с. 83-101; **Смоленски епископ Нестор**. Бележит първойерарх и родолюбец [: **Н. Блаженство екзарх Йосиф I**]. // Църковен вестник, N 26, 27 юни – 3 юли 1994; **Петков**, П. Ст. **Екзарх Йосиф I** и архиереите от Княжество България – пръв сред равни или център и периферия (120 г. от избирането на **Ловчанския митрополит Йосиф** за **Български екзарх**. // Юбилеен вестник (Ловеч), окт. 1997; **Темелски**, Христо. **Екзарх Йосиф I**. С., 2006; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 140-166; **Паралингов**, Е. **Екзарх Йосиф** и Руско-турската освободителна война от 1877-1878 г. (Бел. върху Дневника на **Н. Блаженство Йосиф I**). // Църковен вестник, N 15, 1-15 март 2019.*

Патриарх Йосиф II / Беноцо Гоцоли (фреска в Капела Маджи, Флоренция)

ЙОСИФ II (1362 или 1369 – 1439) – висш духовник, Цариградски патриарх (1416-1439). Предполага се, че е бил извънбрачен син на цар Иван-Шишман. Преди да стигне този значим пост бил последователно монах на Атон, а от 1393 – митрополит на гр. Ефес. Умира във Флоренция и е погребан в църквата „Санта Мария Новела", като гробът му е запазен до днес.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Образи на българин от XV в. във Флоренция. // **Дуйчев**, Ив. Проучвания върху средновековната българска история и култура. С., 1981, с. 123-124; **Коларов**, М. Българи – вселенски патриарси (XV-XVII в.). // Изв. Българска патриаршия / Църк.-ист. и арх. Инст. Център. Църк. ист.-археолог. музей. Т. 3. С., 1985, с. 184-186; **Божилов**, Ив. Фамилията **Асеневци** (1186-1460). Генеалогия и просопография. С., 1983, 4610; **Павлов**, Пл. Иван **Тютюнджиев**. Османските завоевания и „Държавата на духа". В. Търново, 2017, с. 206.*

Йосиф Американски, Канадски и Австралийски (фотопортрет)

ЙОСИФ АМЕРИКАНСКИ, КАНАДСКИ И АВСТРАЛИЙСКИ (светско име: Иван Благоев Босаков) (6.XII.1942) – висш духовник. Роден в с. Славовица, Пазарджишко. Завършва Софийската духовна семинария (1961) и Софийската духовна академия (1970). Приема монашество (1970). Протосингел на Ловчанската митрополия (1970) и на Софийската епархия (от 1971). Специализира в Москва (1971-1973). Възвигнат в архимандритско достойнство (1973). След завръщането си в България отново е протосингел на Софийската митрополия. Хиротонисан за Велички епископ (1980). За кратко е игумен на Троянския манастир, а от 1 юни 1982 – пръв викарий на Софийския митрополит. От 1 апр. 1983 е управляващ Акронската епархия в САЩ, а на 17 апр. 1986 е избран за Акронски митрополит. След закриването на Акронската и Нюйоркската епархия от Св. Синод и възстановяването на Американската и Австралийска епархия е избран за митрополит на възстановената епархия (18 дек.1989). По решение на Петия църковно-народен събор (17 дек. 2001) в София титлата му е Американски, Канадски и Австралийски митрополит. През юни 2008 публикува свое обръщение към българския народ, в което поиска прошка от всички, на които е навредил при контактите си с органите на Държавна сигурност преди 1989.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът – добър войн **Иисус Христов**. // Църковен вестник, N 7, 11 февр. 1981; **Архимандрит Неофит**. Пътя на епископа – път към съвършенство. // Църковен вестник, N 7, 11 февр. 1981; **Максим, Патриарх Български**. Господни свидетели, дори до край земя. Слово, произнесено в Св. Синод след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Акронски митрополит Йосиф**, 17 апр., т.г. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Велянов**, В. **Негово Високопреосвещенство Акронският митрополит Йосиф**. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 94-95; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 340; Православная энциклопедия. Т. 25. Москва, 2010, с. 621-622.*

ЙОСИФ БРАДАТИ (Йосиф Непотребни) (ок. 1714 – ок. 1789) – книжовник дамаскинар, създател на книжовна школа, за център на която се счита Рилският манастир. Предполага се, че е роден в гр. Елена, от рода на Разсуканови. Според други сведения за месторождението му се сочи Разлог. Това предположение се прави въз основа на западнобългарските говори, на които са написани произведенията му, както и на факта, че при пътешествията си из страната, посещава предимно градове и села в Западна и Югозападна България. Пише по религиозни и светски въпроси и проповядва чистота на християнските нрави. Игумен на Рилския манастир (1784), прекарва значителна част от живота си в Рилската обител. Обикаля из българските земи като таксидиот. С дейността му се свързват значителен за времето си брой ръкописи (между 10 и 30 в зависимост от източниците), които са разпространявани предимно в Западна България и отчасти в Централна и Източна България. Книжовното му дело оказва влияние върху Св. *Паисий Хилендарски*, а неговият ученик, Никифор Рилски, е един от ранните преписвачи на Паисиевата история. Повечето от сборниците му се датират от периода 1740-1758. Част от ръкописите са запазени в оригинал. Съдържат жития, поучителни слова, кратки разкази и тълковно евангелие. Йосиф Брадати и неговите последователи утвърждават нов стил сборници със смесено съдържание, като широко застъпени са жития на старохристиянски мъченици. Превежда предимно новогръцки печатни книги (Дамаскин Студит, Теодор Студит, Агапий Критски и изданията на Николай Гликис от XVII в.), като ги приспособява по стил и съдържание към тогавашната действителност. Много от преводите са свободни – със съкращения, добавки и опростяване на фразата. Ръкописи на Йосиф Брадати и негови ученици се съхраняват в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий", в Националния църковен историко-археологически музей, в Рилския манастир, в Белградската и Санктпетербургската академични библиотеки.

*Лит.: **Маринов**, Д. **Йеромонах Йосиф Брадати**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18, 1901, N 1, с. 99-131; **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С., 1964; **Икономова**, А. Новооткрити сборници на **Йосиф Брадати**. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 16, 1981, с. 355-365; **Кочева**, Е. **Йосиф Брадати**. // Строители ревнители на родния език. С., 1982, с. 73-78; **Икономова**, А. Книжовното наследство на **Йосиф Брадати**. // Библиотекар, 1984, N 3, с. 30-32; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 114-115; **Галчев**, Ил. **Йеромонах Йосиф Брадати** – предвестник на Възраждането. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989; Православная энциклопедия. Т. 26. Москва, 2011, с. 26-27.*

ЙОСИФ ВАРНЕНСКО-ПРЕСЛАВСКИ – *вж Йосиф*

Per aspera ad astra!

ЙОСИФ ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ (светско име: Йордан Рафаилов Бакърджиев) (1.I.1870 – 30.IV.1918) – висш духовник. Роден във Велико Търново. Приема монашество (1887). Завършва Самоковската духовна семинария (1892) , Богословския факултет в Лудвиг Максимилиановия университет в Мюнхен и социални науки в Женевския университет. Протосингел на Софийската митрополия (1899-1905). По лична покана от княз Фердинанд обгрижва богослужебните нужди на дворцовия параклис „Св. Св. Петър и Павел". Възведен в архимандритско достойнство (1904). Управляващ Старозагорската епархия (1905-1914). Хиротонисан в епископски сан (29 юни 1909). Заедно с протопрезвитер Стефан Цанков ръководи мисията по Покръстването на българомохамеданите в Южните Родопи (1913). Избран за Търновски митрополит (7 септ. 1914). Назначен за началник на военното духовенство към Министерството на войната (31 март 1917). Полага грижи за болните от холера войници. Награден с орден „За храброст" I ст. Умира в София. Погребан е в търновския манастир „Св. Троица".

Лит.: Църковен вестник, N 39, 27 септ. 1914; ***Новият Видински митрополит*** *[: **Йосиф Великотърновски**]. // Църковен вестник, N 46, 15 ноември 1914;* ***Митрополит Йосиф Търновски****. // Църковен вестник, N 18 и 19, 3 май 1918; Бележки за живота на блаженопочившия* ***митрополит Йосиф [Великотърновски]****. // Църковен вестник, N 18 и 19, 3 май 1918;* ***Александров****, Н. Петдесет години от смъртта на четвъртия* ***Великотърновски митрополит Йосиф Бакърджиев****. // Църковен вестник, N 18, 24 юни 1968;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 156-157; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 385.*

ЙОСИФ КАТАР (XIII в.) – дипломат. Ръководител на дипломатическа мисия, изпратена от царица Мария – съпруга на цар Константин Тих-Асен. при Йерусалимския Патриарх Григорий и египетския мамелюкски султан Байбарс (1276) с молба да ги привлекат на страната на Търновската патриаршия против сключена от Цариградската патриаршия уния с Папството (известна като Лионска уния от 1274). Получават съгласие на Йерусалимския патриарх да привлече на страната на Търновската патриаршия и патриаршиите в Антиохия и Александрия. Опитът да бъде сключен военен съюз с египетските мамелюци против Византия завършва с неуспех.

Лит.: ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 189.*

ЙОСИФ КРИВЧЕВ (30.I.1899 – 31.VIII.1988) – католически духовник, първият българин-конвентуалец. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Постъпва в Ордена на конвентуалците в Дедеагач (10 авг. 1913) и посещава Цариградската семинария в същия град. Изпратен е да продължи образованието си в Баньореджо, в Асизи и Рим, Италия. Завършва философия в Асизи (1919) и теология – в Международния Серафимски колеж в Рим. През 1922-1923 следва в Ориенталския Понтификален Институт. Ръкоположен за свещеник в Латеранската базилика в Рим (17 март 1923). По заповед на Генералния настоятел се връща в България и събира младежи, които желаят да встъпят в Ордена на конвентуалците. Основател и директор на нисшата семинария за българи в Цариград, открита към манастира на Ордена в Буюкдере, в Цариград (дн. предградието Мегало Ревма в Истанбул). Семинарията е затворена през 1929 и семинаристите са прехвърлени в Италия, където завършват своето обучение в Бреша и Асизи. Отец Кривчев остава в Буюкдере и служи като енорист до 1943. По това време поддържа връзка с архиепископ *Анджело Джузепе Ронкали*, апостолически нунций в Турция. След 1939 прави няколко опита римокатолическа енория в България да бъде преотстъпена на формиращия се в България Орден на конвентуалците, но нито капуцините от името на епископ Винкенти *Пеев* в Южна България, нито пасионистите от името на епископ Дамян *Теелен* от Северна България са съгласни. Единствено Екзарх Кирил *Куртев* дава съгласието си и отците Иван *Гаджов* и Недялко *Романов* са изпратени в източнокатолическата енория „Успение Богородично" в с. Покрован, Хасковска обл. През 1943 отец Кривчев е преместен в Дедеагач, но след войната е принуден да напусне Гърция. Турските власти не му разрешават да остане в Буюкдере и той се прибира в България. Настоятелството на ордена решава да го прати като мисионер на остров Ява в Индонезия. Едва успява да се сдобие с паспорт и да се качи на влака за Италия. В същия влак пътуват епископ *Иван Романов* и епископ *Евгений Босилков*. Те го убеждават да остане в България и да поеме мисията в Царев брод, Шуменско. На 27 дек. 1947 отец Кривчев е назначен от епископ Евгений Босилков за енорийски свещеник в католическата църква „Скръбна Божия Майка" в с. Царев брод, където служи до смъртта си.

Лит.: Френсикански форум „Свидетели на вярата във Възкръсналия Христос", Раковски, 2013.

ЙОСИФ МОЛАЙОНИ (или Джузепе Молайони) (1780-1859) – висш католически духовник. Ръкоположен за епископ в Рим (1825). Местопребиваването му в началото е в Букурещ. След 1838 се настанил в Белене, където преживял двете големи чумни епидемии от 1830 и 1834. През 1847 заминал за Рим и се отказал от епископството си.

Онлайн ресурс.

Йосиф Нюйоркски (фотография)

ЙОСИФ НЕПОТРЕБНИ – *вж Йосиф Брадати*

ЙОСИФ НЮЙОРКСКИ (Йосиф Стария) (светско име: Величко Диков Иванов) (11. IX.1907 – 4.IX.1987) – висш духовник. Роден в с. Махалата (дн. гр. Искър), Плевенско. Завършва Софийската духовна семинария (1930) и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски"(1934). От м. ноември с.г. е назначен за секретар на Рилската обител, където на 18 май 1935 приема монашество. От окт. 1935 йеродякон Йосиф е назначен за епархийски проповедник във Врачанска епархия. Ръкоположен за йеромонах (6 апр. 1936), а скоро след това е назначен за секретар на Врачанската митрополия. Специализира в Германия (1938-1939). След завръщането си в България е назначен за протосингел на Врачанската

митрополия. Възведен в архимандритско достойнство (6 дек. 1939). Протосингел на Пловдивската митрополия (юли 1941 – 15 септ. 1942). Назначен за началник на Културно-просветния отдел на Светия Синод. Заедно с архимандрит Стефан (Николов) и архимандрит Николай (Кожухаров) участва в комисиите за Катин и Виница (1943). Поради участието си в тази комисия след 9 септ. 1944 изправен пред Народния съд и осъден на една година лишаване от свобода и глоба от 50 000 лв. От септ. 1945 до авг. 1946 е уредник на Синодалната библиотека и издания, а от м. авг. 1946 отново е преназначен за началник на Културно-просветния отдел на Св. Синод и председател на Съюза на православните християнски братства. Ректор на преместената в Бачковския манастир Пловдивска духовна семинария (от 15 юни 1947). Остава на тази длъжност до обединението на Пловдивската семинария със Софийската (ян. 1951). От нач. на 1951 е протосингел на Софийската митрополия. От 1 ян. 1952 началник на отдела за Духовен надзор на ставропигиалните манастири при Св. Синод, а от 1 ян. 1954 е преназначен за началник на новообразувания отдел за Богослужебен и духовен надзор. Хиротонисан в епископски сан с титлата „Знеполски" (7 апр. 1957) и назначен за викарий на Софийския митрополит. От апр. 1970 е викарий на Българската епархия в САЩ, Канада и Австралия и управляващ Акронска и Детройтска епархия. Избран за Нюйоркски митрополит (17 дек. 1972). Умира в София.

*Лит.: **Знеполский епископ Йосиф**. За высотата на епископското служение и личността на новия епископ. // Църковен вестник, N 18, 22 апр. 1957; **Пенов**, Д. **Високопреосвещеният Нюйоркски български православен митрополит Йосиф**. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972; **Игнатьев**, А. Хроника жизни Православных Церквей. Болгарская Церковь [назначение **митрополита Знепольского Иосифа митрополитом Ню-Йоркским**, управляющим Болгарской епархией в США; Хиротония **епископа Главинецкого Симеона, викария Болгарской епархии в США**. // Журнал Московской Патриархии. Москва, 1973, N 3; **Неврокопски митрополит Пимен**. Надгробно слово (Произнесено на 9.IX. т.г. в столичния храм „Успение Богородично"). // Църковен вестник, N 27, 1 окт. 1987; **Велянов**, В. Погребението на бившия **Нюйоркски митрополит Йосиф**. // Църковен вестник, N 27, 1 окт. 1987; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 461; Православная энциклопедия. Т. 25. Москва, 2010, с. 626.*

ЙОСИФ ОХРИДСКИ – висш духовник. Охридски архиепископ (1746-1751). Преди да стане архиепископ е Пелагонийски митрополит.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 208-209.*

ЙОСИФ ПИЩИЙСКИ (26.VI.1934 – 27.III.2005) – капуцин. Роден в Генерал Николаево. Ръкоположен е за свещеник (15 ноември 1959). Натоварен е с длъжността „клисар" и да се грижи за поддръжката на църквата в тогавашното с. Секирово (дн. квартал на гр. Раковски). От 1974 е енорийски свещеник в същото село. През 1975 е назначен за генерален викарий на епархията. През 2000 за енорист в Секирово е назначен неговият племенник – отец Йовко Пищийски, а той изпълнява длъжността на енорийски викарий. От 2003 е енорист в квартал „Парчевич" (гр. Раковски), където и умира.

Онлайн ресурс.

ЙОСИФ ПРЕЧИСТАНСКИ – *вж Николов, Йосиф*

ЙОСИФ РОДОВАНИ (– 2.VII.1772) – висш католически духовник. По произход далматинец. Преди преместването му в Софийско-Пловдивския диоцез през 1756 свещенодействал в Никополската епархия. След оставката на архиепископ Бенедикт Цуцарски ръкоположен за апостолически наместник. Архиерейският му период се характеризира с липса на постоянна резиденция за апостолическия викарий. Поради невъзможността да остане в Пловдив, обикалял в отдалечените села, в които имало католици. Често се спирал в Калъчлии (дн. квартал в гр. Раковски). Имал на разположение само двама свещеници – отец *Георги Радовани* и отец Павел Дуванлията. Поради интриги с Пловдивския гръцки владика, заедно с още трима свещеници, между които и Павел Дуванлията, бил заточен в Цариград (19 ян. 1766). След ходатайство от Дубровнишкия посланик, три месеца по-късно били освободени. В 1767 бил преместен за Цариградски епископ и на негово място за апостолически викарий е назначен Георги *Радовани*. Няма сведения за дейността му в Цариград.

Онлайн ресурс.

ЙОСИФ СЕРЧАНИН (светско име: неизвестно) (– след 1860) – висш духовник. Роден в някое от селата ок. гр. Серес. По произход е българин. Велик протосингел на Патриаршията. Митрополит на Имброската епархия (1825-1835). Варненски митрополит (1835-1846). Известен със строгостта и точността на църковната администрация, както и със своята богата образователна дейност. По негова инициатива в града е създадено гръцко училище (1840-1841) и гръцко взаимоучително училище (1844-1845). Покровителства и българската просвета и допуска употребата на български език в Богослужението. При управлението му в епархията започват да се строят църкви. Възстановява изгорялата варненска катедрала „Св. Атанасий" (1838) и подкрепя изграждането на „Св. Николай" в Балчик (1845). Заради пробългарската си дейност, заточен в Света гора (1846).

*Лит.: **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 62; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 301.*

ЙОСИФ СОКОЛСКИ (светско име: Иван) (1786 – 30.IX.1879) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Нова махала (дн. квартал на Габрово). Приема монашество (1806). Посещава Света гора (Атон) през 1820, откъдето донася ръкописа на „Габровски сборник", в който е описано житието на Св. Онуфрий Габровски. Игумен на Калоферския мъжки манастир (1 май 1826). През 1832, вече като архимандрит, пристига от Троянския манастир в Габрово, за да построи манастир в местността „Сокола" (над с. Етъра, Габровско, сега квартал на Габрово). Йосиф Соколски бил привърженик на идеята за независимост на Българската църква. Същевременно бил привлечен и към движението за уния, вероятно от габровеца Никола Сапунов, който е сред най-ревностните пропагандатори за унията в Цариград. През ноември 1860 архимандритът заминава за Цариград. На 18 дек. 1860 се включва като член на делегацията, която отива при тамошния католически архиепископ Паоло Брюнони с молба да представи желанието им пред папа Пий IX да възобнови българската народна и каноническа йерархия. Йосиф Соколски е избран като най-подходящо лице, което да бъде ръкоположено от папата за български патриарх. На 15 март 1861 Йосиф Соколски, заедно с дякон Рафаил поп Добрев (бъдещия епископ Рафаил Попов), Драган Цанков и д-р Георги Миркович заминават с параход за Италия. На 22 март пристигат в Рим, а на 26 март са приети на аудиенция при папата. На 2 апр. 1861 в Сикстинската капела в Рим той е ръкоположен от папа Пий IX в архиепископски чин и апостолски наместник на съединените българи. Руската дипломация е силно обезпокоена от унията, като вижда в нея заплаха за влиянието на Русия върху Българската православна църква и върху българското население в Османската империя. Руският посланик в Цариград княз Лобанов решава да отвлече архиепископ Йосиф Соколски от Цариград. Това става със съдействието на Найден Геров и Петко Р. Славейков. Самият Йосиф Соколски се разкайвал за отстъплението си от Православието, напуска Цариград и заедно с П. Р. Славейков заминава за Одеса. Католическата църква в България поддържа различна версия за това събитие: архиепископ Йосиф не бил напуснал доброволно Цариград, а бил отвлечен с помощта на П. Р. Славейков. До края на живота си Йосиф Соколски се подписва като „архиепископ". През всичките години, прекарани в Русия, многократно подава писмени молби да му бъде разрешено завръщане в България. След 1878 отново подновява тези молби, но му било отказано. Погребан в Киевско-Печорската лавра в Киев.

*Лит.: **Станимиров**, Ст. Страници из живота и дейността на **архиепископ Йосифа Соколски**. // Изв. Ист. др-во, 4, 1924; **Станимиров**, Ст. **Архиепископ Йосиф Соколски** и опитите му да се върне в лоното на Православната черква. // Сборник в чест на **Васил Николов Златарски** (По случай 30-год. му научна и професорска дейност). С., 1925; **Станимиров**, Ст. **Архиепископ Йосиф Соколски** в Холм (1925); **Станимиров**, Ст. **Архиепископ Йосиф Соколски** в Киево-Печерската Лавра. // Духовна култура, 1930, N 42, с. 43-44; **Гъбенски**, П. **Архиепископ Йосиф Соколски**. // Сб. в чест на **Пловдивски митрополит Максим**. С., 1931, с. 3; **Узунова**, М. Учредяването на Католическата църква от източен обред в България през Възраждането. С., 2006; **Аксунов**, М. История на Католическата църква от източен обред в България. От времето на съединението на част от българския народ с Католическата църква. С., 2008; **Еленков**, Ив. Католическата църква от Източен обред в България от времето на нейното учредяване с присъединението на част от българския народ към Рим през 1860 г. до средата на XX в. С., 2000; **Славов**, Андрей. Киевският затворник. **Архиепископ Йосиф Соколски**. С., 2008.*

ЙОСИФ СТАРИЯ – *вж Йосиф Нюйоркски*

ЙОСИФ И ТИХОТА (XIII в.) – книжовници. Преписвачи на Болонския псалтир в с. Равне, Охридско (Вардарска Македония).

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 236.*

ЙОСИФ ТЪРНОВАЛИЙСКИ (22.IX.1914 – 14.IX.1992) – католически духовник. Роден в с. Калъчлии (дн. кв. Генерал Николаево на гр. Раковски). След завършването на орденското си образование в Тирол, в кр. на 40-те г., първоначално работи в главната католическа енория на столицата към катедралата „Св. Йосиф". Ръкоположен за свещеник (1938). Когато през 1941 дотогавашният капелан на бившия монарх цар Фердинанд, монс. *Иван Романов*, е назначен за епископ на Софийско-Пловдивския викариат, посочил на ексцаря Йосиф като свой достоен приемник, тогава известен като „брат Зенон", име, което не се харесало на работодателя му и се наложило да се преименува именно „Йосиф Антоний". Останал при бившия монарх в резиденцията му в Словакия през по-голямата част от Втората световна война. След като старият Кобург е настанен в родовото имение в Бавария, Йосиф Търновалийски е освободен от длъжност. С големи премеждия Йосиф успява да се добере до генералната квартира на отците капуцини в Рим, където му било поверено управлението на орденския исторически музей. Автор на няколко научни изследвания в областта на историята на францисканите. Превежда и редица религиозни книги на български, между които т.нар. „Немски катехизис", останал в ръкописна форма. През 60-те г. работи като ефемерий в градската болница на Мерано, а от нач. на 70-те г. – като помощник. След това е приемник на монс. *Франческо Галони* в Ла Монтанина, северно от Венеция. Преди завръщането си в България е отново на служба в Мерано. Завръща се в България (1991) и се настанява в капуцинския манастир в гр. Пловдив. Събира сведения за Капуцинската мисия в България и данни за живота на отец *Фортунат Бакалски*, като повдига дело за канонизирането му. В същото време подготвя млади кандидати за капуцини. Загива при автомобилна катастрофа.

Онлайн ресурс.

Йосиф Търновалийски (фотопортрет)

ЙОСИФ ТЪРНОВСКИ – *вж Йосиф Великотърновски*

ЙОСИФ ХИЛЕНДАРЕЦ (светско име: неизвестно) (XVIII в.) – духовник и книжовник. Възможно е да е роден в с. Жеравна или да е свързан с Жеравна като таксидиот на Хилендарския манастир. Съществува предположение за тъждественост между Йосиф Хилендарец и Йосиф Брадати. Автор на посланието „Слово за ползата от четенето". Съдържа призив към българина към просвещение, любов към книгата и разпространението ѝ. Въздействието му е засилено от битови примери, почерпени от личния опит на Йосиф и предадени с непосредственост и искреност.

*Лит.: **Петканова**, Д. Един непознат съвременник на **Паисий Хилендарски**. // Ез. и лит., 1962, N 6, с. 179-190; **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963, с. 146-153; Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977, с. 145; **Младенов**, Ат. Йосиф Хилендарски. // Църковен вестник, N 16, 25 май 1978.*

ЙОСИФИНКИ (пълно име: Сестрите на Свети Йосиф на Явлението) – католическа религиозна институция, основана от Емили дьо Виалар във Франция (1832). Нейните членове са популярни в България под наименованието Йосифинки, а в някои преводни документи и като Йозефинки. Сестрите имат мисии в Африка, Азия, Европа и Латинска Америка. Седалището на конгрегацията е в Париж. На 31 дек. 2005 има общо 940 сестри в 154 общности. За първи път йосифинките стъпват на Балканите през 1855, когато създават мисионерска станция в Атина. През 1866 монахини откриват своя мисия в Пловдив и основават девическото училище „Св. Йосиф". По покана на отец Тимотей Строна монахини от мисията в Марсилия пристигат през окт. 1879 в България и основават девическото училище „Свети Йосиф" в София. Монахини от общността се установяват в Бургас през 1891, където също откриват девическо училище – „Св. Йосиф". След закриване на колежите (1948) сестрите-йосифинки са принудени да напуснат България. Завръщат се в България (1996) и установяват своя мисия в Белене.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ЙОТОВ, Атанас (21.II.1945 –) – църковен деец. Свещеник в Долни Дъбник, Плевенско. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 28.

ЙОТОВ, Иван Ковачев (– X.1944) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мъдрец, Старозагорска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 33.

ЙОТОВ, Найден – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (60-те г. на XIX в.). Автор на летописни бележки.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 302.

ЙОТОВ, Николай (– 2.X.1944) – църковен деец. Роден в с. Батолци, Врачанска обл. Завършва Духовна семинария, след което е свещеник в гр. Враца, с. Комарево, Плевенска обл. и гр. Долни Дъбник. Заради изразеното му отрицателно отношение към болшевишкия режим в СССР спрямо религията, убийствата на свещеници и разрушаване на църковни храмове си спечелва омразата на управляващите у нас след 9 септ. 1944. Убит без съд и присъда.

*Лит.: **Николов**, М. Часовникът. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2003.*

ЙОХАН-ЙОСИФ ХУБЕРТ ТЕЕЛЕН – *вж Дамян Теелен*

ЙОЦЕВ, Никола (известен и като Никола Болевски) (1850-) – църковен и обществен деец. Роден в с. Больев дол Височко (Сърбия). Ръкоположен за свещеник (преди 1878). Известен в цялото Горно Понишавие. През есента на 1885 сръбски емисари му предлагат 1000 наполеона, ако вдигне въстание във Висока с цел присъединяване към Сърбия. Окръжният управител на Пирот, Тодор Попович, пише, че поп Никола Йоцев има авторитет и „може да вдигне въстание ..., защото тоя свещеник е уважаван в този край". Поп Никола отказва. Отписва сина си Георги от прогимназията в Берковица и го записва в прогимназията в Цариброд, с което се попълва необходимата бройка ученици за откриването на трети прогимназиален клас в Цариброд. Баща е на просветния деец и писател Георги Попниколов.

*Лит.: **Николов**, Богдан. Цариброд. С., 2005, с. 202.*

К

КАБАКЧИЕВ, Иван (– 14.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Бръшлян, Плевенска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, 3.

Per aspera ad astra!

КАБИЛЕНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО” – намира се на ок. 1 км от с. Кабиле, на 6 км от гр. Ямбол. Датиран от IV-V в. По-късно станал девически Православен и бил обитаван до кр. на XIV в. След падането на България под османска власт разрушен. Възобновен (1919-1944).

Онлайн ресурс.

КАВАЕВ, Йосиф – духовник. Роден в Струга (Вардарска Македония). Води борба с гръцкото духовенство в Стружко. Пребит от гъркомани в Радожда. Умира в родния си град.

Лит.: Исторически албум на град Струга. С., 1930, с. 35.

КАДИЛНИЦА – съд за кадене на благовония, чрез които се отдава почит на иконите, на *Честния Кръст*, Св. *Евангелие* и пр. В Православната литургия се използват няколко вида: висяща на синджири, ръчна и стояща.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 156.

КАЗАЛДЖЕРИ, Сава – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (нач. на 50-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 304.

КАЗАЛИЙСКА, Рада – *вж Евдокия*

КАЗАНДЖИЕВ, Аргир – възрожденски църковен деец. Завършва Протестантско училище в Пловдив (ср. на 60-те г. на XIX в.), след което е Протестантски пастор в града.

*Лит.: **Стоянов**, М. Начало на протестантската пропаганда. // Изв. Инст. за история, 1964, 14-15, с. 45.*

КАЗАНДЖИЕВ, Огнян Добринов – *вж Киприан Старозагорски*

КАЗАНЛЪШКИ МАНАСТИР „ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – издигнат 1864-1866. По време на Освободителната война (1877-1878) използван от османците за склад на храна. След Освобождението възстановен и разширен чрез изграждане на нови сгради. Църквата е построена с подкрепата на Петербургския митрополит (1866) Исидор. В архитектурно отношение – каменна, еднокорабна сграда с две конхи. Вътрешността на храма е изписана (1870) от казанлъшкия художник Петко Илиев в духа на западната църковна стенопис.

*Лит.: **Бояджиев**, Ст. Казанлъшкият манастир „Св. Богородица”. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 199-201; **Дамянов**, Б. Казанлъшки манастир „Въведение Богородично”. // Църковен вестник, N 36, 5-11 септ. 1994.*

КАЗАСОВ, Тодор Стойчев – *вж Тихон Смоленски*

КАЗЪЛБАШИ – етно-религиозна група, близка до шиитите, основната част от общността на алевитите в Турция и България. Броят на алевитите в тези две страни е съответно ок. 15 млн. д. (90-те г. на XX в.) и ок. 53 хил. д. (2001). Казълбаши се наричат и общностите от иранизирани туркмени, които се заселват в някои градове в Афганистан през XVIII в. Казълбашите са потомци на тюркски племена, които през втор. пол. на XV в. населяват Хорасан и възприемат шиизма от Хайдар Сефеви, водач на религиозния орден Сефевия. Името „казълбаши” идва от 12-те червени ленти, които ранните казълбаши поставят в чалмите си. Този обичай се свързва от различни изследователи с 12-те шиитски имами или с битката при Сифин, след която последователите на Али ибн Абу Талиб носели кървави превръзки на главите си. Казълбашите участват в създаването на държавата на Сефевидите в Иран по времето на неговия син Исмаил I. В кр. на XV и нач. на XVI в. казълбашки групи мигрират на запад и се заселват в Азербайджан и Мала Азия. Там се свързват с ордена на бекташите, с които имат известни сходства в религиозните възгледи, като двете групи си оказват взаимно влияние. Поради шиитската им религия и връзките им със Сефевидите, османските власти разглеждат казълбашите като нежелана и враждебна общност. По тази причина османските султани, най-вече Селим I, ги подлагат на преследвания, десетки хиляди са избити, а голям брой са изселени в източната част на Балканския полуостров. Казълбашите в България се разделят на три основни групи. Най-голямата включва привърженици на бекташкото течение на бабаите (наричани са също и пазартели), които живеят както в Североизточна България, така и в Източните Родопи. Привържениците на течението на челебиите (наричани също чаршамбалъ) живеят главно в Североизточна България, с най-голяма концентрация в района на гр. Кубрат. Третата група има различен произход – тя включва последователи на шейх Бедреддин Симави, които по-късно са започнали да се наричат казълбаши, и е концентрирана главно в района на Казанлък.

*Лит.: **Бобчев**, С. За делиорманските турци и за казълбашите. С., 1929; **Миков**, Любомир. За етнорелигиозния произход на казълбашите от Североизточна България. // Българска етнология, 1997, N 3-4, с. 65-69; **Миков**, Любомир. Култова архитектура и изкуство на хетеродоксните мюсюлмани в България (XVI-XX в.). С., 2007, с. 19-25; **Граматикова**, Невена. Неортодоксалният ислям в българските земи. Минало и съвременност. С., 2011.*

КАИКОВ, Иван (10.II.1876 –) – просветен и църковен певец. Роден в гр. Бунар Хисар, Одринска Тракия. Учи в родния си град, където усвоява и църковно пеене. След завършване на образованието си е учител. Включва се и в революционното движение. Арестуван и заточен в Мала Азия (1900-1907). Пуснат на свобода, завръща се в Лозенград. Лишен от възможността да си намери работа, установява се в София. Църковен певец в църквите „Св. Седмочисленици” и „Св. София”. Учител и църковен певец в екзархийския параклис в Цариград (1918-1932); архивар в Българската легация в Цариград и в същото време певец в църквата „Св. Стефан” (1932-1938). След пенсионирането си завръща се отново в София и пее в различни столични храмове.

*Лит.: **Динев**, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

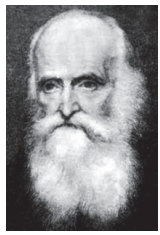

Теофилос Каирис (фотопортрет)

КАИРИС, Теофилос (1764-1853) – виден представител на Гръцкото просвещение. В основаното от него училище на Андрос учат *Иларион Макариополски*, *Стоян Чомаков*, *Захарий Струмски*, *Константин Фотинов*, *Иван Момчилов* и *Иван Добровски*. Преподаваният от него елинистичен патриотизъм повлиява на българските му възпитаници за придобиването на национално самосъзнание.

*Лит.: **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 392-393.*

КАЙЧОВ, Георги Минев – църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Друган, Радомирско, дн. Пернишка обл. (1864-1899).

*Лит.: **Карапиванов**, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 30.*

КАЛАЙДЖИЕВ, Алексий Минджов (6.I.1865 –) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в 1865 в с. Дервент, Дедеагачко. Учител в родното си село (1887-1893). Ръкоположен за свещеник (1893). Присъединява се към ВМОРО (1895). Избран за член и касиер на Дедеагачкия околийски комитет (1901). Главен училищен инспектор в Лерин (1912). Прогонен е от Дервент от гръцките власти (1920).

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 69.*

КАЛАЙДЖИЕВ, Илия Иванов – *вж Натанаил Неврокопски*

КАЛАЙДЖИЕВ, Никола Тодоров (– 15.III.1946) – църковен деец в с. Опълченец, Чирпанско, Старозагорска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 37.

КАЛАЙДЖИЕВ, Трайко (Трайчо) (1860 – 19.IX.1910) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в гр. Щип (Вардарска Македония). Дълги години работи като учител. Преподава в Щипската българска прогимназия, където привлича към ВМОРО Тодор Камчев, Тодор Лазаров и Христо Попкоцев. По-късно е екзархийски архиерейски наместник в Енидже Вардар. На 29 юни 1910 арестуван по подозрение в революционна дейност. На 19 септ. с.г. е открит в затвора, застрелян с револвер.

*Лит.: Македонците в културно-политическия живот на България. Анкета от Изпълнителния комитет на Македонските братства. С., Книгоиздателство Ал. Паскалев и с-ие, 1918, с. 103; **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 430.*

КАЛВИНИЗЪМ – богословска система, развита въз основа на възгледите на Реформацията от XVI в. Наречена на името на един от бащите на Реформаторското мислене Жан Калвин (1509-1564). Богословската система на Калвин е най-добре позната с доктриналните си схващания по отношение на съдбата (предопределеността), свободната воля, всеобщата греховност и сигурността на спасението. Жан Калвин е нежелан в католическа Франция и се отправя в изгнание в Женева. Това му дава непосредствената възможност да следва проправения от Лутер и Цвингли път и да стане основна фигура на Църковната реформация в Швейцария.

Онлайн ресурс.

КАЛДАРСКИ, Василий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 306.

КАЛЕВ, Димитър (17.III.1910 –) – църковен деец. Роден в с. Български извор, община Тетевен, Ловешка обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски". Свещеник в столичния храм „Св. Седмочисленици". Автор на съч.: „Св. Седмочисленици" – славянски просветители" (С. 1979), „Църквата „Св. Седмочисленици" и „Св. Горазд" (С., 1970). Дългогодишен сътрудник на „Църковен вестник".

*Лит.: **Тодоров**, Г. **Отец Димитър Калев** на 90 г. // Църковен вестник, N 6, 15-31 март 2000.*

КАЛИМАНОВА ГРАМОТА – късен фалшификат на дарствен хрисовул, изработен през XVI в. за Зографския манастир „Св. Георги". Снабден е със златен печат от времето на *Иван-Асен II* и е приписана на цар Калиман. Направен с цел да се потвърдят някои владения на Зографския манастир. За първи път издадена от Васил Априлов (1845), който смята, че грамотата е истинска. През 1878 Константин Иречек обявява грамотата за късна компилация. Грамотата е издадена и от Йордан Иванов в „Български старини из Македония". Въпреки че е фалшификат, това не намалява нейната историческа стойност, тъй като тя съдържа ценни податки за топонимията по време на написването на грамотата и преди това – по времето, в което са писани нейните източници. Важни са и сведенията, които грамотата дава за имотното състояние и икономическата мощ на Зографския манастир в нач. на XVI в., както и за границите на неговите владения. Така според грамотата Зограф получава приходи от риболова в Охридското езеро, предимно в Струга, и от имотите си в Правица, Хандак на Долна Струма, Никопол, София, Челопечене, Горни Лозен, Долни Лозен, Охрид, Струга, Солун и с. Ормилия на Халкидическия полуостров. Грамотата съдържа и сведения за културно-икономическия облик на някои български градове – например, става ясно, че в София се намират Медни пазар и Говежди пазар, църквите „Св. Георги" и „Св. Никола", а в Никопол има места за риболов, пристанище и т.н.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини от Македония. Фототип. изд. С., 1970, с. 602-608; **Стоилов**, А. П. Бележки по компилацията на отдавания хрисовул на **Иван Калимана I**, даден на Зографския манастир (1192 г.). // Zbornik u slavu **Vatroslava Jagića**. Berlin, 1908, с. 81-96.*

Per aspera ad astra!

КАЛИН – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Ябълково, Хасковска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 306.

КАЛИН, Стоян – възрожденски църковен деец. Роден в с. Режанци (Граово), Брезнишко, дн. Пернишка обл. Свещеник в селото (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 193.

КАЛИНИК – монах. Игумен на Карлуковския манастир (1820). Подложен на жестоки изтезания от османци, умира в Плевен.

*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 97.*

КАЛИНИК – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Могилово, Чирпанско, дн. Старозагорска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 307.

КАЛИНИК ВЕЛБЪЖДСКИ (кр. на XIII в. – XIV в.) – висш духовник, епископ на Велбъжд. Известен от молбата си от 21 май 1349 до сръбския цар Стефан Душан за издаване на грамота в полза на църквата „Св. Богородица" в с. Габрово (в планината Беласица).

*Лит.: **Матанов**, Христо. Княжеството на Драгаши: Към историята на Североизт. Македония в предосманската епоха. С., 1997, с. 190.*

Митрополит Калиник Врачански (фотопортрет)

КАЛИНИК ВРАЧАНСКИ (светско име: Димитър Райчев Александров) (11.III.1931 – 26.XII.2016) – висш духовник. Роден в с. (дн. гр.) Мъглиж, Старозагорско. Завършва Духовната академия в София (1956). Приема монашество (1960). Специализира в Патриаршеския Богоявленски събор в Москва (1960-1962). Протосингел на Доростоло-Червенската митрополия (1962-1964). Възведен в архимандритско достойнство (1964). Нова специализация в Швейцария (1968-1969). Игумен на Рилския манастир (1970-1971). Протосингел на Сливенската митрополия (1971). Хиротонисан за епископ Велички (1971) и назначен за викарий на Сливенския митрополит (1971-1974). Избран за Врачански митрополит (1974). Участва в разкола на Българската православна църква и през 1992 заедно с други духовници влиза в оглавявания от Пимен Неврокопски „алтернативен синод". Впоследствие се покайва и на 30 септ. – 1 окт. 1998 Всеправославният събор приема неговото разкаяние и го възстановява като Врачански митрополит. След смъртта на Патриарх *Максим* (6 ноември 2012) Калиник предлага *Николай Пловдивски* за управляващ Софийска епархия, а Йоаникий Сливенски – за наместник-председател на Св. Синод. На 10 ноември 2012 Калиник не приема избора на *Кирил Варненски и Великопреславски* за наместник-председател на Св. Синод; напуска и не подписва протокола от заседанието. След няколко дни е принуден да се откаже от бойкота и да признае избора. Впоследствие се стига до успешното свикване на Патриаршеския избирателен църковен събор, избрал на 24 февр. 2013 Русенския митрополит *Неофит* за нов предстоятел на Българската православна църква. Член е на Ротари клуб – Враца и почетен гражданин на Враца (2004). Умира в София, след прекарано онкологично заболяване.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът пастир на църквата. Слово, произнесено в храм-паметника „Св. Александър Невски" при хиротонията на **Величкия епископ Калиник**, 6 дек. 1971. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972; **Събев**, Тодор. **Велички епископ Калиник**. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972; **Велянов**, В. Хиротонията на **Величкия епископ Калиник**. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972; **Максим, Патриарх Български**. Високо и отговорно служение. Слово, произнесено в официалния салон на Св. Синод след каноническия избор на **епископ Калиник** за **Врачански митрополит**, 10 ноември 1974. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974; **Тодоров**, Т. п. **Негово Високопреосвещенство Врачанският митрополит Калиник**. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974; **Велянов**, В. Канонически избор и въдворяване на **Врачанския митрополит Калиник**. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974; **Шумарев**, В. Първоархиерейско посещение, първи контакти и впечатления. // Църковен вестник, N 32, 24 дек. 1974; **Калиник [Негово Високопреосвещенство Врачанският митрополит]** отлъчен. Решения на Архиерейския събор от 4.XI.1997. // Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997; **Главен секретар на Светия Синод митрополит Геласий**. До отлъчения бивш **Врачански митрополит Калиник (Димитър Райчев Александров)**. // Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 336; БПЦ загуби един свой достоен архиерей [: **Негово Високопреосвещенство Врачанският митрополит Калиник**]. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974; **Врачански митрополит Калиник**. // Църковен вестник, N 3, 15-31 ян. 2017.*

КАЛИНИК ПАИСИЕВ (-1878) – църковен деец. Архимандрит. Игумен на Мъглижкия манастир (60-те г. на XIX в.). Заради участието му в революционното движение е принуден от османските власти да напусне манастира (1870). Убит в Казанлък по време на Руско-турската война 1877-1878.

*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорската епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 287.*

Калиник Палеокрасас (фотопортрет)

КАЛИНИК ПАЛЕОКРАСАС (– 30.IX.1906) – гръцки висш духовник. Варненски митрополит (1882-1887); Струмишки митрополит на Цариградската патриаршия (1887-1892).

Онлайн ресурс.

КАЛИНКИН, Тодор Христов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Никопол. Учи в класното училище в гр. Елена. Учител в Никопол и свещеник в местния храм „Успение Богродично" (1852-1866). От 1872 е учител в гр. Елена, а по-късно – свещеник и архиерейски наместник. Учителства още във Варна, Девня и Тулча.

*Лит.: **Дичев**, М. Градиво за историята на град Елена. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 81; **Йосифов-Бохачек**, Ал. Град Никопол през вековете. Кратка илюстрована история. С., 1937, с. 114.*

КАЛИСТ I (-1363) – Цариградски патриарх (1350-1353; 1354-1363). Ученик на *Григорий Палама* и *Григорий Синаит*. Прекарва 28 г. като монах във Филотеевия манастир в Света гора. През 1350 е избран за Цариградски патриарх. Проявява се като енергичен привърженик на *исихазма,* приет от свикан от него събор за непротиворечащ на Православието. През 1353 отказва да короняса претендента за императорския трон Матей Кантакузин и е отстранен от патриаршеския пост, но през следващата година отново го заема. През 1363 е изпратен от император *Йоан V Палеолог* да търси помощ срещу османците от намиращата се в Серес Елена Българска, вдовица на сръбския крал *Стефан Душан*, но умира по пътя от Света гора към Серес.

*Лит.: **Киселков**, В. П. Патриарх Калистовата грамота от 1335. // Духовна култура, 1932, N 50, с. 210-221; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 239-240; Православная энциклопедия. Т. 29. Москва, 2012, с. 523-527.*

КАЛИСТРАТ (1832 – 11.VII.1911) – монах. Роден в Панагюрище. Приема монашество в Калугеровския манастир (1848). По-късно постъпва в Рилския манастир. Изпратен от манастирското братство да учи щампарския занаят в Княжеската типография – Белград (1864-1865). Доставя от Виена щампарска машина и преса в Рилския манастир. Работи в манастирската щампарница (1867-1909). Умира в Рилския манастир.

*Лит.: **Климент Рилец**. Рилският манастир и Панагюрище. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 93-95; **Захариев**, В. Първото наше графическо заведение щампарницата на **хаджи Исай** и **хаджи Калистрат** в Рилския манастар.// Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1983, с. 147-180; **Радкова**, Р. Към историята на Риломанастирската щампарница. // Музеи и паметници на културата, 1965, N 1, с. 12-14; **Киряков**, Б. За щампарството в Рилския манастир. // Ист. преглед, 1982, с. 83-90.*

КАЛИСТРАТ ЗОГРАФСКИ (светско име: Кръстан Санджаковски) (3.V.1830 – 1914) – просветен деец и духовник. Роден в Струга (Вардарска Македония). Получава добро образование в областта на богословието, музикологията и филологията. Учител по гръцки и църковно пеене. Приема монашество в Зографския манастир, където създава музикално и калиграфско училище. Автор на музикални произведения и преводи. Превежда и печата пръв службите на Св. Климент Охридски, Св. Наум Охридски и Св. Седмочисленици от старогръцки на славянски, записани в известния Москополски кодекс. Умира в Зографския манастир, където в монашеската костница се пазят неговите мощи.

Онлайн ресурс.

КАЛИСТРАТ РИЛСКИ (светско име: Никола Васев Наков) (28.XI.1891 – 23.I.1959) – духовник. Роден в Бобошево, Кюстендилска обл. Завършва начално образование в родното си село и прогимназиално в Дупница. След това учи в София, където завършва Първа софийска мъжка гимназия. През 1912 следва в Търговската академия в Анверс (Белгия), но поради избухването на Балканската война се завръща в България. През 1913 отново заминава, този път в Лиеж, Белгия, където постъпва в търговския отдел на Правния факултет. След първата учебна година е мобилизиран в Школата за запасни офицери – София и участва в Първата световна война, като достига до военен чин поручик. След войната се занимава с търговия с вина, местно производство и тютюни, като закупчик към холандското дружество „Холтаб" със седалище в Пловдив. След смъртта на съпругата му (1927) престава да се занимава с търговия. Завършва богословие (1937). Приема монашество (1938). Въведен в архимандритско достойнство (1943). Главен иконом (1939-1944) и игумен на Рилския манастир (от 1944). След смъртта на цар Борис III и полагането на саркофага му в Рилския манастир (1943) установява тесни връзки с царица Йоанна и княз Кирил. След 9 септ. 1944 подложен на преследване и репресии.

*Лит.: Починал архимандрит. // Църковен вестник, N 4, 31 ян. 1959; **Хаджийски**, Ив. **Архимандрит Калистрат** – игумен на Рилския манастир 1944-1948 г. Дупница, 2001; **Илчевски**, Ст. Личната голгота на **архим. Калистрат (Наков)**. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2001; **Шарланов**, Диню. История на комунизма в България. Т. II. Съпротивата. Възникване, форми и обхват. С., 2009, с. 168; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991: Докум. сб. С., 2017, с. 208.*

КАЛИТА, Сергий Григоров (25.IX.1875 –) – църковен деец. Роден в с. Детоука, Черниговска губерния, Канотопский уезд (Русия). Две години учил в историко-филологическия институт в гр. Нежин, след което се прехвърля направо в V клас на Духовната семинария в гр. Чернигов и завършва през 1894. Учител в гр. Глухов (до 1904), Русия. Ръкоположен за дякон, след което и за свещеник (14 май 1905). Не заема свещеническа служба, тъй като след десетия ден от ръкополагането си получава назначение в пета стрелкова дивизия в гр. Бугден. В България пристига в кр. на апр. 1920 и е назначен за свещеник в с. Върбица, Преславско, където служи до 1 апр. 1927. Премества се в с. Любен Каравелово, където служи до 15 окт. 1940, след което служи в с. Кривня, Разградско и се пенсионира. По-късно живее във Варна.

Онлайн ресурс.

КАЛИЩКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” (или само Калища) – единият от двата ставропигиални манастири на Македонската православна църква. Действащ женски манастир. Известен със старата си скална църква. Храмов празник на манастира – Голяма Богородица. Разположен на северния бряг на Охридското езеро на ок. 10 км западно от гр. Струга, в близост до стружкото с. Калища. Разрушаван и подновен в по-ново време. Покрай новата църква от XX в. е запазена и по-старата – „Рождество Богородично” от XV в. Част от нея е вградена в пещера и има стенописи от втор. пол. на XVI в. В манастирския комплекс има още жилищни крила и административна сграда.

*Лит.: **Миладинова-Алексиева**, Царевна. Епоха, земя и хора. Към Охрид и Струга. // Мир, 40, N 10238, 1 септ. 1934.*

КАЛКАСКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА” – намира се при с. Калкас, Пернишко. Предполага се, че е основан по времето на Кракра Пернишки, когато Перник бил процъфтяващ средновековен град. Разположен край древен римски път, който свързвал Сердика с Велбъжд (дн. Кюстендил). По него активно се придвижвали както воини, така и поклонници, тръгнали към Света гора. Затова може да се предположи, че манастирът е бил доста оживено място до кр. на XIV в. При завладяването на България от османските турци бил разрушен. Възстановен през 1881 и веднага се превърнал в център на духовния и културен живот на местните хора. През 1927 в Калкас група прогресивни младежи и учители основали читалище „Данчо Иванов”. Тъй като читалището нямало средства и своя сграда, то използвало сградата на манастира. През 1954 е ремонтиран и придобил днешния си вид – малка църква и жилищна сграда. Както в много български манастири, така и в Калкаския има чешма с вода, която се смята за лечебна.

Онлайн ресурс.

КАЛОФЕРСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – съществува от нач. на XVIII в. Годината на основаването му не е известна, тъй като той е бил опожаряван три пъти през османското владичество и всички писмени паметници, които биха ни говорили за далечното му минало, са унищожени. Знае се, че и след трите опожарявания е бил възстановяван. През XVIII и XIX в. манастирът получава известност като люлка на девическото образование у нас. Обучението се провеждало в килиите, поради което училището се нарича килийно. То било прочуто в цялата ни страна. От всички краища на България идвали момичета да се обучават и после откривали по родните си места първите девически училища. Първата българска учителка Анастасия Димитрова се е учила в този манастир и после открила в родния си гр. Плевен първото българско училище. По време на Руско-турската война 1877-1878 предният отряд на генерал Й. В. Гурко преминава Стара планина и стига до Калофер. Един малък разузнавателен отряд е посрещнат с цветя и песни от гражданството и монахините от четирите манастира. Когато руската армия е принудена да отстъпи, всички освободени селища са ограбени и опожарени от турците. Съдбата на Калофер е била същата. Няколко дни преди това по-голямата част от гражданството и монахините бягат в Северна България. Тези, които останали, били безпощадно избити.След Освобождението оцелелите монахини решили да възстановят най-големия от четирите манастира, но нямали никакви средства за това. По тази причина те се отправят към Русия за помощи. След три години манастирът „Св. Въведение Богородично” е напълно възстановен с руски средства и църквата отново украсена с руски икони. Иконостас, полилей, кандила и свещници – всичко е дар от Русия.

*Лит.: **Начов**, Н. Калофер в миналото 1707-1877. С., 1927; Калоферски манастир „Св. Въведение Богородично”. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.*

КАЛОФЕРСКИ МЪЖКИ МАНСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО” – основан 1640. На два пъти опустошаван от кърджалиите, но възобновен (1819). Разрушен по време на Руско-турската война през 1877-1878. Възобновен от Генчо Кънев от Трявна върху основите на старата черква (1881). Представлява комплекс от църква, жилищни и стопански сгради. Близо до манастира се намира аязменият параклис „Св. Пантелеймон”, построен през 1825.

*Лит.: **Начов**, Н. Калоферската мъжка Света обител. С., 1895; **Начов**, Н. Калофер в миналото 1707-1877. С., 1927; **Новакова**, Рада Ив. Храмов празник в Калофер. // Църковен вестник, N 44, 10 дек. 1990; **Николов**, Б. Калоферският манстир „Рождество Богородично”. // Църковен вестник, N 47-49, 18 ноември – 6 дек. 1996.*

КАЛОЯН (1168-1207) – цар от от династията Асеневци. Най-малкият брат на Асен I и Теодор Петър II. С цел да получи императорска титла от Светия престол, той влиза в кореспонденция с папа Инокентий III. Изпратен е кардинал Лъв, който коронясва Калоян за rex Bulgarorum et Blachorum, правейки го единствения български владетел с католическата титла крал. След обсадата на Ловеч (1187) взет като заложник от византийците в Цариград. Престоява ок. 2 г., което му позволява да се запознае отблизо с прийомите на византийската дипломация. Успява да избяга към кр. на 1189 и след завръщането му в България цар Асен го държи постоянно при себе си. След убийството на цар Асен I цар Петър го назначава за помощник в управлението. Когато и той става жертва на заговор от Византия, изпреварва и отстранява заговорниците, като се коронясва за български цар (нач. на 1198). Организира антивизантийска коалиция (1199), като привлича на своя страна назначения за управител на Пловдивската обл. – Иванко и Добромир Хриз – самостоятелен владетел в Македония. Иванко е заловен чрез измама от императора и хвърлен в тъмница, а Добромир Хриз предпочита да развали съюза си с Калоян заради сделка с Византия. Създадена е втора коалиция (1201), включваща управителя на Смолян Йоан Спиридонаки, братовчеда на василевса – Мануил Камица и Добромир Хриз, когото Калоян успява отново да привлече на своя страна. Предприемайки военни действия срещу Византия, Калоян нахлува в Тракия. Бързо превзема силната тракийска крепост Констанция (дн. Симеоновград), след което се насочва към Варна и овладява крепостта. При последвалия мирен договор на българския владетел е признато

правото да владее земите северно от Стара планина, но категорично му е отказано признаването на царската титла. През 1202 унгарският крал Имре (Емерих) напада България и превзема граничните обл. Белград, Браничево и Ниш, прехвърляйки завоюваната територия на своето протеже на сръбския престол, Вукан Неманич. От своя страна Калоян подпомага Стефан Неманич да си възвърне сръбския трон. С помощта на куманski наемници отвоюва и отнетите Белградска и Браничевска обл. Българо-византийската война е прекратена през 1202 със сключването на мирен договор, чрез който повторно се признава законността на възобновеното Българско царство. Насочването на IV кръстоносен поход към Цариград (1203) принуждава византийския император Алексий III Ангел (1195-1203) да потърси военната помощ от българите. В нач. на юни 1203 за преговори в Търново е изпратен Цариградският патриарх Йоан Каматир (1198-1206), който преговаря с българския цар и църковния глава архиепископ Василий I (1186-1232). Разбрал нежеланието на Византия да признае царското му достойнство и патриаршеския статут на българския църковен глава, Калоян отказва исканата му военна помощ и ускорява преговорите за сключване на уния с Римската църква, започнати в кр. на 1199. През 1203 Калоян настоява пред Рим не само за царска корона, но и за патриаршеска титла на Търновския архиепископ. На 15 окт. 1204 папският пратеник кардинал Лъв пристига в Търново. На 7 ноември той миропомазва архиепископ Василий за примас на Българската църква, а на следващия ден – 8 ноември – от името на папа Инокентий III провъзгласява Калоян за крал. Унията обаче е отменена с решение на Всеправославния събор в Лампсак (1235). През 1204 рицарите от Четвъртия кръстоносен поход, начело с френския рицар и граф на Фландрия и Ено – Балдуин, нахлуват във Византия. Калоян им предлага своята помощ, но те я отхвърлят. На 12 апр. 1204 западните рицари превземат Цариград и обявяват създаването на Латинската империя. Те отново отхвърлят предложената от цар Калоян подкрепа. Неочаквано византийската аристокрация в Тракия се обръща за помощ към Калоян. Византийците се заклеват да го приемат за свой владетел, ако им помогне да се избавят от властта на рицарите. Латинският император (наскоро коронясаният Балдуин I) тръгва на поход, за да накаже непокорните градове в Тракия, с всички войски, които има на разположение. Когато стига до Одрин (29 март 1205), той вижда над крепостните стени да се вее знамето на българския владетел. Рицарите обсаждат града, като се опитват да подкопаят крепостните стени. През това време те биват подложени на непрекъснати нападения от куманската конница. На 14 апр. 1205 се провежда битката при Одрин, в която цар Калоян напълно разгромява кръстоносците. В плен пада и самият император Балдуин, който е пленен и откаран в Търново. След като е държан известно време в една от кулите на Царевец, хвърлен е от т.нар. „Лобна скала" в пропастта и умира. След смъртта на Балдуин умира и неговият наследник Енрико Дандоло. В Източните Родопи пада убит и кралят на краткотрайно просъществувалото Солунско кралство – Бонифаций Монфератски. През 1205 Калоян сключва съюз с Иконийския султанат за съвместно настъпление срещу Цариград, което обаче остава неосъществено. В битката при Русион (1206) рицарите претърпяват още едно тежко поражение, състояло се край крепостта Русион. Военната кампания през 1205 приключва с влизането на Калоян в Пловдив. Градът му бива предаден от пловдивските павликяни. В хода на военните действия византийската провинциална аристокрация се отмята от съюза си с Калоян и преминава на страната на латинците, поради което българският цар започва война на изтребление в Тракия. В резултат на това Пловдив е разрушен и са извършени погроми над гръцкото население в региона. Обсаждани са последователно Адрианопол, Димотика, два пъти Солун, превзет е Серес, като се предполага, че Калоян използва за своя база Източните Родопи и рядко се оттегля северно от Стара планина. През 1207 цар Калоян отново се отправя с голяма армия към Солун и обсажда града. В хода на обсадата обаче царят умира.

*Лит.: **Цухлев**, Д. Унищожението на унията, сключена от **цар Калояна**. Припознаването на Търновската патриаршия от константинополския и други източни патриарси и задълженията, които е поела първата при **цар Йоана Асеня** (1218-1241). // Християнска мисъл, 1907-1909, NN 1, 2, 5, 6, 11; **Шивачев**, А. Опитите на Рим да подчини българската църква при **царете Бориса** (IX в.) и **Калояна** (XIII в.) (Кратък ист. очерк). С., 1916; **Орманджиев**, Ив. **Цар Калоян**. С., 1930; **Дуйчев**, Ив. Преписката на **папа Инокентий III** с българите. С., 1942; **Петров**, П. Унията между България и Римската църква през 1204 г. и Четвъртият кръстоносен поход. // Ист. преглед, 1955, N 2, с. 35-57; **Петров**, П. Поражението на латинците при Одрин през 1205 г. и неговото историческо значение. // Ист. преглед, 1960, N 4, с. 26-51; **Петров**, П. Борбата на българския народ против латинските нашественици. С., 1960; **Цанкова-Петкова**, Г. Българо-гръцки и българо-латински отношения при **Калоян** и **Борил**. // Изв. Инст. за история, 1976, Т. 21, с. 149-162; **Данчева-Василева**, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985; **Мечев**, К. Българската култура от началото на XIII в. (Образът на **цар Калоян** според преписката му с **папа Инокентий III**). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 8-117; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1995, с. 189; **Овчаров**, Н. Победите на **цар Калоян** 1197-1207: Ист. избор на България между православие и католицизъм. С., 2001; 2 изд. С., 2005; **Гюзелев**, В. Одринската битка от 1205 г. С., 2005.*

КАЛУГЕРОВ, Марин Софрониев (14.XII.1837 – 18.I.1883) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в Ловеч. Учи в родния си град и в Троянския манастир, след което продължава образованието си в Одеската духовна семинария (1851) и Духовното училище при Киевско-Печорската лавра. Учител в Ловеч (1854-1856) и Севлиево (1856-1865). Ръкоположен за свещеник (1866). Отново учител в Севлиево (до 1872), след което е архиерейски наместник. Заради членството му в Севлиевския революционен комитет е хвърлен в Троянския затвор. След Освобождението продължава свещеническата си дейност в Севлиево, където и умира.

*Лит.: **Беязов**, В.Училище и училищни дейци в Севлиево. Севлиево, 1923, с. 8-9; **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Велкотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 356.*

КАЛУГЕРОВСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛА” – край с. Калугерово, Пазарджишка обл. Съществува още през XI-XIII в. Разрушен от османците (XV в.). По-късно възстановен и е споменат за пръв път в една ръкописна бележка върху миней от 1693. През XVII и XVIII в. е средище на книжовна дейност и там е създадено килийно училище. През юли 1871 в манастира идва Васил Левски и основава революционен комитет. По-късно манастирското братство взема дейно участие в подготовката и избухването на Априлското въстание (апр. 1876) и поради това е опожарен от османците. Изграден наново (1906-1907).

*Лит.: **Радкова**, Р. Към възрожденската история на Калугеровския манастир „Св. Никола”. // Сб. в чест на **академик Димитър Косев**: Изследв. по случай 70 г. от рожд. му. С., 1974, с. 133-141; Голяма енциклопедия „България”. Т. 6. С., 2012, с. 2217.*

КАЛУДОВ, Никола (1943) – дипломат. Роден във Варна. Завършва „Международни икономически отношения” в Университета за национално и световно стопанство. Специализира в Дипломатическата академия в Москва и Дипломатическата академия във Виена. Посланик в Лисабон (1996-1999), Рим (2002-2007) и Ватикана (2009-2012). По съвместителство посланик и в Малта, Република Сан Марино (2002-2007) и Суверенния Малтийски орден (2009-2012). Осветен от Комисията по досиетата като агент „Андрей” на Първо главно управление на ДС.

*Лит.: **Матеева**, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 680.*

КАЛЧЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Водица, Търговищко. Свещеник в Разградско (1869-1884).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 308.

КАЛЧЕВ, Петър – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Михалци, Великотърновско. Свещеник. Член на Търновския революционен комитет. Участва в сраженията при Дряновския манастир (1876).

*Лит.: **Йовков**, М. Павликени и Павликенският край. С., 1977, с. 139.*

КАЛЧИШКОВ, Павел – католически духовник. Роден в с. Дуванджово (дн. към гр. Хисар). Апостолически викарий в Пловдив (1825). Служи в с. Житница, Пловдивско (1836-1840).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 168.*

КАЛЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ганчовец, Габровско (1842-1844).

*Лит.: **Ганев**, Г. История на село Ганчовец и на съседните села Руна, Зая, Салуска, Гевя и Ялово. С., 1944, с. 54.*

КАЛЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Казанлък (1862).

*Лит.: **Кънчев**, М. Видрица. Спомени, записки, кореспонденция. С., 1983, с. 169.*

КАЛЧОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ловеч (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 309.

КАЛЮВ, Лало – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Клисура (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 309.

КАЛЯНДЖИ, Цаню Иванов – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Лясковец (30-те – 40-те г. на XIX в.). Взема участие в Руско-турската война (1828-1829) и в Кримската война (1853-1856).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 310.

КАМБЕРОВ, Георги Костадинов (22.IV.1903 – 25.XII.1967) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Поибрене, Панагюрско, Пазарджишка обл. Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет при Софийския университет. Служи като свещеник в родното си село, след това – в Ихтиман, където е и архиерейски наместник. По-късно е преместен в столичния храм „Св. Св. Кирил и Методий”.

*Лит.: **Пенов**, Д. Почина примерен свещеник. // Църковен вестник, N 1, 11 февр. 1968.*

КАМБЕРОВ, Иван (– IV.1944) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Осоица, Софийска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 33.

КАМБЕРОВ, Йордан Ал. (-1944) – църковен деец. Свещеник в с. Поибрене, Панагюрско, Пазарджишка обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 35.

КАМБИТОВ, Стефан Илиев (– VI.1948) – църковен деец. Свещеник в с. Сенокос, община Симитли, Благоевградска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 40.

КАМБУРГСКИ, Никола Стоянов – просветен и църковен деец. Роден в Карнобат. Учител в града. Свещеник в Ямбол.

*Лит.: **Нейчев**, Т. Карнобат в миналото. С., 1938, с. 27-28.*

КАМБУРОВ, Стефан А. – възрожденски обществен деец. Член на Привременния смесен съвет. Участва в Църковно-народния събор в Цариград (1871).

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 478.*

Камен Вичев (фотопортрет)

КАМЕН ВИЧЕВ (23.V.1893 – 11.XI.1952) – български католически свещеник, успенец. Роден на 25 май 1893 в с. Срем, Тракийска епархия, Бургаска обл. Първоначално учи в малката семинария в Кара-Агач, близо до Одрин. През септ. 1910 постъпва като послушник в ордена на Успенците в гр. Гемп, недалеч от Лувен в Белгия и приема името Камен. Следва философия и теология в Лувен (1912-1918). След завръщането си в България е преподавател в колежа „Св. Августин" в Пловдив, а по-късно – в малката семинария в района Кум-Капу в Цариград. Ръкоположен за свещеник от Източен обред в Цариград (22 дек. 1921). После следва теология в Страсбург и Източния институт в Рим. В Рим подготвя дисертация по богословие, която защитава в университета в Страсбург (1929). Учител по философия и директор по учебната работа в колежа „Св. Августин" в Пловдив (1930-1948), където преподава до закриването му (2 авг. 1948). Изнася лекции на теми, свързани с младежта и обществения живот. Сътрудничи на католическия вестник „*Истина*" (София, 1925-1944) и списание „Etudes byzantines" (Paris, 1897-). След закриването на колежа получава назначение за отговорник на семинарията в Пловдив. През 1948 всички свещеници чужденци са прогонени от България и отец Камен е провъзгласен за областен викарий на българите успенци. Заедно с още двама свещеници отец Камен е арестуван през нощта на 4 юли 1952 и обвинен, че е водач на католически заговор срещу сигурността на държавата. Получава смъртна присъда и е разстрелян. В близост до катедралния храм „Св. Лудвик" в Пловдив е издигнат паметникът на отец Камен Вичев. Паметникът е осветен на 11 ноември 2000.

Лит.: Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 77.

КАМЕН ГАРЕНА (духовно име: Петър) (1956) – духовник. Роден в с. Хамбар дере, Смолянско, превърнато дн. в резерват за мечки. Завършва семинария и богословие в СУ „Св. Климент Охридски". Ръкоположен в свещенически сан в Араповския манастир (1992). Служи в погранични райони със смесено население. Осъществява мисии при българите в Турция, Бесарабия, Македония, Румъния. Основател на първия Православен просветен център към храма „Св. Георги" в Кърджали. От 2001 преподава теология в Пловдивския университет, филиал „Любен Каравелов". Автор на трудове с религиозна проблематика.

Онлайн ресурс.

КАМЕНСКИ МАНАСТИР „ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – намира се в с. Каменци, Силистренска обл. Запустял. За целодневно отворената църква се грижи жена от селото. Църквата му впечатлява с размерите си и добре запазените стенописи и икони. В годините на османско иго тук е имало голям мъжки манастир, който е бил опустошен и изгорен. На същото място през 1906 местното население издига нов църковен храм „Вознесение Господне". През 1999 Доростолският митрополит предлага на Св. Синод мястото да получи статут на девически манастир. Молбата му е удовлетворена и в манастира идват монахини.

Онлайн ресурс.

КАНДЕЛАБЪР – подставка с разклонения за няколко свещи. Изработван от бронз, сребро, желязо. Има широко приложение до навлизането на електрическото осветление в бита.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 407-408.

КАНДИЛАРОВ, Георги Стоянов (1.VIII.1851 – 19.VI.1943) – просветен деец. Роден в гр. Котел. Учител в града (1869-1873). Завършва семинария в Одеса (1880) и Духовната академия в Киев (1883). Един от основателите на Солунската българска мъжка гимназия. Управител на девическата гимназия (1884-1885) и на първоначалните училища в Солун (1883-1887). Екзархийски служител във Воден (1888-1889); управител на училищата в Битоля (1889-1890), Скопие (1890-1891) и Серес (1891). Учител в Богословското училище в Лясковец (1892-1895), в Духовната семинария в Цариград (1896) и ректор на семинарията (1897-1899); учител и директор на девическата гимназия в Русе (1900-1905); учител в Софийската (1916-1918) и Пловдивската (1920-1925) семинария. Умира в с. Арбанаси, Великотърновска обл.

*Лит.: **Георги Кандиларов** : Биогр. скица. // Неколцина от миналото. С., 1937, с. 18; **Ибришимов**, Г. **Георги Ст. Кандиларов** (По повод четиридесетините му). // Църковен вестник, N 30, 23 юли 1943; **Цанков**, Стр. **Георги Стоянов Кандиларов** (По случай 26 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969; **Драганова**, Т., Й. **Димитров**. Книжовници от Търново и окръга през епохата на Възраждането. // Год. на музеите в Северна България, 1981, Т. 7, с. 116; **Иванов**, М. Заслужил български просветител и общественик. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1989.*

Per aspera ad astra!

КАНДИЛО – наименование на обреден съд във формата на стъклена или порцеланова чашка, пълна с течна мазнина – олио или зехтин и плуващ фитил, чрез който мазнината изгаря. Кандилата могат да бъдат висящи, със синджирчета, съединени в горната част, или настолни, обикновено на висока поставка. Използват се широко в Православните храмове и в домашния молитвен живот на вярващите християни. Поставя се пред икони в знак на почит. В някои храмове се поставя и пред изображенията на покойници. Запалването на кандило е знак, едновременно на молитва и на жертвоприношение. Елеят в кандилото означава усърдието на вярващите и е символ на Божията милост към тях. Кандилата в храма се палят по време на Богослужение, а някои от тях горят непрекъснато. Думата „кандило" не бива да се бърка с *кадило* или *кадилница* – прибор в Православното богослужение и християнския бит за принасяне на кадилна жертва – тамян смесен с благоухания.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 29. Москва, 2012, с. 162-164.

КАНОН – свещено църковно правило, предписание, решение, норма за Вярата, обредите и поведението, установено от Църквата (апостоли, Св. отци, църковни събори), признато, потвърдено и от държавата, за разлика от закон, установена норма само от държавата.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 409; ***Поптодоров****, Р. Същност и цел на църковните канони и теории за тяхната сила и валидност. // Църковен вестник N 5, 1 февр. 1988;* ***Йеромонах Серафим****. За светите канони. // Църковен вестник N 40, 2-8 окт. 1995; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д.* ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 240-241; Православная энциклопедия. Т. 29. Москва, 2012, с. 204-255.*

КАНОНИЗАЦИЯ – признаване от Църквата на известна личност за светец и вписването ѝ в списъка на светците. Изискват се редица условия – дълголетно почитане на лицето от страна на християните; доказателства за чудеса; мъченическа смърт при отстояване на Вярата; заслуги към Църквата за разпространяване на религиозна просвета и др. Сред канонизираните в България през Средните векове са: *Св. Климент Охридски*, *Св. Наум Охридски*, *Св. Иван Рилски*, *Св. Теодосий Търновски*, *Св. Патриарх Евтимий* и др. От по-ново време: *Св. о. Паисий Хилендарски* и епископ *Св. Софроний Врачански*.

Лит.: ***Стоянова****, И. За канонизация на светците. // Преславска книжовна школа. Т. 5. 2001, с. 327-334; Православная энциклопедия. Т. 29. Москва, 2012, с. 269-359.*

КАНТАЗОВ, Лазар Цакович (прозвище: поп Лако) – църковен деец. Свещеник в Тетевен (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Василиев****, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 49; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 311.*

КАНЦЕЛ – място в църковния храм, което се заемало от дякони.

Лит.: ***Николова****, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002, с. 67.*

КАНЧЕВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (1877). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 311.

КАНЮВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градец, Котленско, дн. Сливенска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 311.

КАПАНОВ, Никола Тодоров – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Трявна. Учител (1865-1869) и свещеник в Тутракан (1869).

Лит.: ***Тонев****, В. Добруджа през Възраждането (Културен живот, църковно-национални борби, революционни движения). Варна, 1973, с. 272.*

КАПЕЛАН – църковен деец, обикновено свещеник (по-рядко – епископ) в Римокатолическата и Англиканската църква, който извършва частно Богослужение извън редовните служби в рамките на дадена енория, като много често е и енорийски свещеник. Капеланите извършват частните Богослужения в различни обществени институции, военни части, кораби, затвори, болници, училища, както и в частни или публични параклиси, в църковни общности, които по различни причини не разполагат със собствена енория. В Православната терминология съответства приблизително на *ефимерий*. У нас присъствието на свещеници в гарнизоните е предвидено със „Закон за устройството на въоръжените сили". Там, където няма условия за назначаването им, извършването на духовните треби се възлага на местни свещеници.

Лит.: Новата организация на военното духовенство. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1918; За нашите военни свещеници. // Църковен вестник, N 33, 17 авг. 1918; N 34, 24 авг. 1918; ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, XVI, с. 220-221;* ***Златев****, А. Организация и дейност на военното духовенство по време на войните за национално обединение. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 234-242;* ***Елдъров****, Св. Духовната мобилизация на Българската православна църква (1939-1944). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 250-260.*

КАПЕТАНОВ, Григорий – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Добри дол, Кюстендилско (1849). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 311.

КАПИЩА – наименование на свещените места на прабългарите и славяните в предхристиянската епоха. Славянските свещени места са основно на два вида – светилища и храмове.
Онлайн ресурс.

КАПСАРОВ (или Капцаров) Димитър – български униатски духовник и общественик. Роден в с. Сехово, Гевгелийско (Егейска Македония). Преподава в Солунската българска католическа семинария в Зейтинлъка. След Междусъюзническата война 1913 имигрира в България. Съосновател на Македонската католическа лига (12 юли 1922). Председател на лигата (1929-1930) и неин подпредседател (1933-1934). Свещеник в енорията „Успение Богородично" в Делчево (1933-1935).
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 512, 519, 525.*

КАПУЦИНИ В ПЛОВДИВСКО – *вж Католически ордени в България*

КАРААБОВ, Никола Митев – *вж Неофит Видински*

КАРАБАЛИЕВ, Злати Стоянов (– V.1876) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Обручище, Старозагорска обл. Свещеник. Участник в Старозагорското въстание 1875. Обесен от османските власти край с. Маточина, Свиленградско, Хасковска обл.
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание (1875). // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 279.*

КАРАВАНГЕЛИС, Герман – *вж Герман Каравангелис*

КАРАВАНГЕЛИС, Стилианос – *вж Герман Каравангелис*

КАРАГЬОЗОВ, Антон – църковен деец. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, кв. на гр. Раковски). Завършва мирската духовна семинария в гр. Пловдив. Получава свещенически сан (20 септ. 1913). През 1912 заминава за Германия, за да специализира висши духовни науки, но след година се завръща отново в България. На 1 септ. 1918 е назначен за учител в първоначалното училище „Св. Андрей" в Пловдив, където учителства до 13 авг. 1932. След тази дата е помощник-енорист и домакин на свещеническия дом при енория „Св. Лудвиг".
Онлайн ресурс.

КАРАГЬОЗОВ, Игнат Колев – *вж Игнатий Проватски*

КАРАДЖА, Георги – завършва философия в Рим. Католически свещеник в с. Калояново, Пловдивско (1836-1840).
*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 169.*

КАРАДЖОВ, Марин Гигов (4.III.1840 – 1914) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Чепеларе, Смоленска обл. Завършва килийно училище и учи абаджийски занаят. Учител в града (от 1864), а по-късно – свещеник в църквата „Св. Богородица".
*Лит.: **Дечев**, В. Миналото на Чепеларе. Кн. 1. 2. изд. С., 1978, с. 208, 240, 250-251; **Ваклинова**, М. Записки на Марин Караджов от Чепеларе. // Родопски сб. С., 1972, 3, с. 207-221.*

КАРАДЖОВ, Никола Иванов (1840 или 1845 – 3.V.1876) – национален революционер. Роден в гр. Клисура. С помощта на Йосип Щросмайер завършва гимназия в Загреб, след което в продължение на две години следва в Загребската духовна семинария. Завръща се в България (1869) и получава назначение като учител в Епархийското училище в Пловдив. По-късно се отдава на търговска дейност. Взема участие и в борбата за църковна национална независимост. Включен във възобновения през 1876 местен революционен комитет в Пловдив, в който участвал и по-малкият му брат Хараламби. От апр. 1876 оглавява подготовката на въстанието в родния си град. Делегат на Оборищенското събрание (апр. 1876), на което е избран за член на Военния комитет. Избухването на въсанието (20 апр. 1876) го заварва в Копривщица. Приподписва като очевидец „Кървавото писмо" на Тодор Каблешков до П. Волов и Г. Бенковски в Панагюрище. Същия ден заминава за Клисура, където провъзгласява въстанието. На 21 апр. в града е формиран Военен съвет. Във въстанието се включват над 300 д. Въстаническото знаме е осветено в местността „Зли дол", превърната във въстанически пункт. Срещу въстаниците застават башибузушки орди, командвани от карловския фанатик Тосун бей, чийто състав надвишава 2000 д. По време на сражението Н. Караджов оцелява и се добира до Копривщица. Заедно с П. Волов и други въстаници се отправят към Балкана. Загива в сражение с преследваща ги орда при с. Розино, Карловско, Пловдивска обл.
*Лит.: **Енчев**, Хр. Клисура (Ист. очерк). С., 1971.*

Per aspera ad astra!

КАРАДЖОВ, Христо Д. (1836 – 18.II.1911) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Шипка, Казанлъшко, Старозагорска обл. Завършва Казанлъшкото класно училище (1850). Учител в Шипка (1858-1863), Мъглиж (1863-1864), Казанлък (1865). Ръкоположен за свещеник (1866). Архиерейски наместник в Казанлък и свещеник в Хасково (1876). Привлечен за известно време като служител в Българската екзархия в Цариград. Връща се в Казанлък и се включва в националреволюционното движение. След Освобождението – училищен инспектор (1881-1882). Един от инициаторите за откриване на Казанлъшкото педагогическо училище. Избиран за депутат в Народното събрание.

*Лит.: **Хаджи поп Христо Караджов**. // Казанлък в миналото и днес. Кн. 2. С., 1923, с. 253-254; **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 357.*

КАРАДИМЧЕВ, Ахил Константинов (псевдоними: Вирхов, Катилин) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в гр. Охрид, Вардарска Македония. Работи като учител. Влиза във ВМОРО. Ръкоположен за свещеник в Охрид след Младотурската революция 1908. След Охридско-Дебърското въстание 1913 – арестуван от сръбските власти. Архиерейски наместник в родния Охрид (1918).

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 72.*

КАРАИВАНОВ, Георги – църковен и революционен деец. Свещеник в Копривщица (ср. на 70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 376.*

КАРАИВАНОВ, Иван Стоянов – *вж Генадий Драгалевски*

КАРАИВАНОВ, Христо Василев – *вж Хаджи Василий*

КАРАЛАМБЕВ, Хараламби (18.VI.1881 –) – църковен деец. Роден в гр. Горна Оряховица. Завършва семинария в Киев и Богословския факултет при Софийския университет. Енорийски свещеник в Свищов (1907-1921) и в София (след 1921). Главен редактор на „Пастирско дело" (С., 1931). Един от ръководните дейци на Православните християнски братства в България.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 98, бел. 2 под линия.*

КАРАЛЕЙН, Младен – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в гр. Годеч (1870-1873).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 104.*

КАРАМИНКОВ, Атанас – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в гр. Пазарджик (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 317.

КАРАМИНКОВ, Христо Димов (1825 или 1832 – 1888) – търговец и обществен деец. Роден в Калофер. Един от авторите на проекта за устава на Българската екзархия.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 478.*

КАРАМИХАЛЕВА, Александра Иванова (25.VII.1967 –) – църковен деец и писател. Магистър по богословие и бакалавър по история при Софийския университет. Постъпва на работа в „Синодално издателство" на Българската православна църква (2002). Главен редактор на „Църковен вестник" (от 2011). Сред основателите и главен редактор на сайта „Православна младеж". Началник отдел „Връзки с обществеността" при Св. Синод на БПЦ-БП (2013-2017), като остава и главен редактор на „Църковен вестник" и главен редактор на сайта „Православна младеж". Автор на книгите: „През очите на вярата" (С., 2007), „Като живи камъни" (С., 2013) и „Насаме" (С., 2017). Член на Съюза на българските журналисти.

Онлайн ресурс.

КАРАНВЪРБОВСКИ МАНАСТИР „СВ. МАРИНА" – намира се на 3 км югозападно от с. Каран Върбовка, Русенско. Основан през Второто българско царство и съществува до падането на България под османско владичество. Новата църква е построена (1890). Храмов празник – 17 юли.

Онлайн ресурс.

КАРАТАНАСОВ, Златан (Златко) Янакиев (1860-1935) – просветен и църковен деец. Роден в с. Бобища, Костурско (Егейска Македония). Учи в гръцкото училище в родното си село, а по-късно завършва трикласното гръцко училище в Клисура. Учи в Прилеп (1874-1876). Учител в Прекопана (1876-1877), Бобища (1877-1878), Прилеп (1879, 1880-1881) и в Битоля (1881-1882), Велес и Костур (1882-1883), Енидже Вардар (1884-1885), с. Емборе, Кайлярско (1884-1887), с. Дъмбени, Костурско (1888-1890), отново в Бобища (1890-1893), с. Загоричани (1894-1899), с. Мокрени и с. Горенци, Костурско. В последното село приема свещенически сан. След Илинденско-Преображенското въстание 1903 под натиска на владиката Германос *Каравангелис* се отказва от Екзархията заедно с Григорий и Георги Попнаумови, Константин и Никола Маркулов в Бобища и поп Георги в Мокрени. Заедно с Георги Попнаумов заминава за Атина. В 1906 се установява във Варна и до 1932 е свещеник в с. Кирилово, (дн. кв. Кирково на Велики Преслав). Автор на: „Черковно-училищната борба" (Велики Преслав, 1935), „Материали из миналото на Костурско" (С., 1935).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 321.

КАРАТЕОДОРИ, Александър (1833-1906) – гръцки фанариот и османски дипломат. Член на двустранната българо-гръцка комисия (1869). Подписва Санстефанския мирен договор (1878) и Берлинския договор (1878).
Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001.*

КАРАТЕРЗИЛЕВ, Дончо – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Чирпан (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 322.

КАРАЯНЕВ, Атанас Димитров (5.I.1886 – 29.X.1972) **–** църковен деец. Роден в с. Черешево, Драмско. Завършва Цариградската духовна семинария и Духовната академия в Киев. След завръщането си в България е учител в Солунската търговска гимназия. Получава назначение като надзирател, а по-късно и като учител в Софийската духовна семинария. След въвличането на България в Първата световна война е изпратен на фронта, където остава до края на войната. Продължава учителската си професия и активно участва в църковния живот. Дългогодишен член на настоятелствата в столичния храм „Св. Неделя" и храм-паметника „Св. Александър Невски". Известно време е и.д. директор на Софийската духовна семинария и преподавател по Св. Писание. Пенсионира се (1950).
Лит.: ***Макариополски епископ Николай****. С молитвен шепот на уста и копнежен взор към вечността. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1973.*

КАРАЯНКОВ, Иван Николов – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Котел (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на нахийския съвет в града (1874-1876). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: ***Тонев****, В. Нови документи за Сливенски революционен окръг след поражението на Априлското въстание през 1876 г. // Изв. Варненското археолог. др-во, 1984, Т. 15, с. 120.*

КАРДИНАЛ – наименование на най-висшите служители в йерархията на Католическата църква, чието задължение е да помагат на папата. Назначават се лично от римския папа. Понастоящем в „кардинал"се издигат епископи или архиепископи. Кардиналите са членове на Кардиналската колегия. Един от кардиналите, който ръководи колегията, се нарича „Декан на кардиналите", които нямат навършени 80 г. Участват в Конклав – органът, който избира нов римски папа, след като предишният глава на Църквата е починал. Това е и органът, който управлява Римокатолическата църква в периода между двама папи. След смъртта на папата, до избора на нов, един от кардиналите поема функциите на временен предстоятел на Църквата и организира дейностите по погребението на починалия понтифик. Този кардинал се нарича „кардинал-камерлинг". Другото име, с което е известен кардинал-камерлингът, е шамбелан на Светия престол. Кардинал-камерлингът на Римокатолическата църква се назначава от римския папа приживе. Последният кардинал-камерлинг на Римокатолическата църква бе кардинал Сомало, при смъртта на папа *Йоан-Павел II*.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 31. Москва, 2012, с. 54-68.

КАРЕВ, Никола – църковен деец. Свещеник в Стара Загора (1890-1920).
Онлайн ресурс.

КАРЛ ВЕЛИКИ (2.IV.747 или 748 – 28.I. 814) – от фамилията на Каролингите. Крал на Франкското кралство (9 окт. 768 – 25 дек. 800); римски император (800-814). Не поддържа иконоборството на византийските императори.
Лит.: ***Эйнхард****. Жизнь* ***Карла Великого****. Москва, 2005;* ***Хэгерманн****, Д.* ***Карл Великий****. Москва, 2003;* ***Левандовский****, А. П.* ***Карл Великий****. Москва, 1999;* ***Лэмб****, Г.* ***Карл Великий****. Основатель империи Каролингов. Москва, 2010; Православная энциклопедия. Т. 31. Москва, 2012, с. 147-157.*

КАРЛ (КАРЛО) РАЕВ (4.III.1881 – 26.II.1967) – католически духовник, писател, учител. Роден в Белене, Свищовско (дн. Плевенска обл.) на 4 март 1881. Още като ученик започва да работи като помощник-библиотекар в читалище „Цар Симеон" в Белене. През ноември 1895 отива в Одрин, където продължава образованието си. Учи в нисшата семинария (прогимназия) на отците успенци. През септ. 1900 продължава образованието си в Цариград, във висшата семинария на същия орден. Назначен за преподавател по български в училището при катедралата в Русе (1903). Ръкоположен за свещеник (1905). Помощник-енорист в енорията „Св. Богородица" в Белене (от 1906). Открива вечерно училище и католическо читалище „Епископ Ф. Станиславов", което след Първата световна война е преобразувано в народно читалище. Издава католически календарчета и други книжици с духовно съдържание. Изявява се и като борец за родно духовенство, за местен мирски клир, местен епископ и местни свещеници. С помощта на управляващите в София той и негови привърженици успяват да доведат от Софийско-Пловдивския викариат в Северна България петима свещеници-българи. След края на Първата световна война е отстранен от епископ Дамян Теелен от Белене. Назначен е за преподавател по френски език в Търговската гимназия в Свищов, където учителства ок. 5 г. Своите преживявания за това време той споделя в отпечатаната брошура „Белене в минало". През апр. 1925 в България пристига папският делегат Ронкали, който се опитва да помири отец Раев и епископ Теелен и да върне отец Раев на работа като свещеник. През май 1927 е назначен за свещеник в Царев брод, Шуменска обл., където работи до 1931. С.г. е преместен в енорията във Велико Търново и там работи в изолация до 1952. Последните 15 г. от живота си прекарва отново в Белене, където умира.
Онлайн ресурс.

КАРЛУКОВСКИ МАНАСТИР – разположен на ок. 1,5 км от Карлуково, Ловешка обл., северно от р. Искър. Не е известно кога е основан. Разграбен и разрушен за първи път през XV в. Възобновен в кр. на XVI – нач. на XVII в., но не след дълго – отново разрушен и запустява. Възстановен (1834) със средства на пловдивския чорбаджия Стоян Чалъков, който имал имоти в този край. Разрушен за пореден път при отстъплението на османските войски през Руско-турската война от 1877-1878. Сега от него е запазена само старата църква „Успение Богородично". В архитектурно отношение представлява полуцилиндрично засводена, едноапсидна, с притвор. На източната ѝ стена

има по-късен надпис (препис на оригиналния), който съобщава за изписването на храма през 1602 със средства на ктитора йеромонах Агапий. Стенописите покриват всички стени и свода на наоса и притвора. В църквата се пази ценен дърворезбен иконостас, съставен от части, правени през XVII, XVIII и XIX в.

*Лит.: **Миятев**, Кр. Карлуковският манастир „Св. Богородица". // Год. Нар. музей – София, 1936, Т. 6, с. 275-287; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 209-211; Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 356; **Бояджиев**, Ст. Карлуковският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 117-120; **Славчев**, Ю. Карлуковският манастир. // Църковен вестник, 31 ян. 6 февр. 1994.*

КАРМЕЛИТИ – общо наименование, име на два римски католически религиозни ордена и една конгрегация. Отличителното при тях е строгото придържане към духовността и битието на монаси отшелници на планината Кармел. Главен религиозен орден е Орденът на братята на Пресветата Дева Мария от планината Кармел. През 2010 обединява 1914 монаси (включително 1316 свещеници) в 329 манастира, разположени в 29 страни. Конгрегацията на братята кармелити на Непорочната Дева Мария (на латински: Congreagatio Fratrum Carmelitarum Beatae Mariae Immaculatae, CMI) е конгрегация на сиро-малабарския обряд на кармелитската духовност, развиваща дейност в Индия. През 2004 обединява 2243 монаси (вкл. 1397 свещеници) в 320 манастира. За кармелитите най-характерна е тъмнокафявата роба с качулка като скапуларий (вид расо). Женската деноминация на ордена е известна като кармелитките. Орденът е основан в ср. на XII в. по време на кръстоносните походи от монаси, които се заселват в Светите земи от Западна Европа, и се установяват в планината Кармел. Оттук идва и името им. За основател на ордена се сочи кръстоносецът Бертолд Калабрийски, което станало по настояване на Патриарх Алберт Йерусалимски, който през 1214 въвежда строги религиозни правила – уединен живот, молитви, строги пости без консумация на месни продукти, както и прекарване на повечето време в мълчание. След разгрома на кръстоносците в Леванта кармелитите се виждат принудени да емигрират в Европа, като техни манастири са основани в Кипър, Сицилия и Италия, Великобритания, Франция и Испания. Първият генерален настоятел (игумен) на Ордена на Св. Симон Сток въвежда специалния отличителен култ към Дева Мария. През 1247 от папа Инокентий IV Орденът на кармелитите получава още по-строг устав и се присъединява към просешките ордени. През втор. пол. на XVI в. се извършва дълбоко обновление сред кармелитите. Дейността на Тереза Авилска и Йоан Кръстни довежда до изникването на клона на босите братя кармелити, които приветстват възвръщането към първоначалния аскетичен кармелитски идеал. Орденът на босите братя кармелити е утвърден през 1593. В кр. на XVIII в. орденът на кармелитите на практика е унищожен във Франция. През XIX-XX в. започва постепенно да се възстановява. Кармелитски манастири се намират в повечето страни от Европа и Америка. През 1935 в България се установяват пет монахини кармелитки. Дотогава тяхната общност пребивава в Цариград, но промените в законодателството на Турция правят невъзможно по-нататъшното им оставане там. Със съдействието на архиепископ Анджело Джузепе Ронкали, който по това време е апостолически делегат в Цариград, и със съгласието на епископ Кирил Куртев, кармелитките пристигат в София. През 1940 сестрите се установяват в закупен имот до църквата „Св. Франциск" в София. През 1952 всички сестри са арестувани и подложени на строги разпити. Настоятелката прекарва повече от петдесет дни в затвора, след което е експулсирана. Имотите на манастира са конфискувани. През 1958 монахините се настаняват да живеят в църквата „Св. Франциск". Строителството на нов кармелитски манастир в местността „Малинова долина" в София започва през 1996. През 2002 е завършена основната сграда. Църквата към манастира „Св. Дух" е завършена през 2013.
(Вж и: Католически ордени по българските земи)

Онлайн ресурс.

Райчо Каролев (фотопортрет)

КАРОЛЕВ, Райчо Михов (15.II.1846 – 22.III.1928) – просветен, политически и държавен деец, богослов. Роден в Габрово. Завършва семинария (1867) и Духовна академия в Киев, където защитава кандидатска дисертация на тема „За богомилството" (1871) (*публ. в:* Периодическо списание (С.), 1871, N 3, 4, 5-6; 1873, N 7-8). Учител (1871-1875) и директор (1875-1876) на взаимното училище в Габрово. Като преподавател пише учебника „Уроци по българска черковна история", което е второто пособие по тази проблематика след съчинението на Марин Дринов – „Исторически преглед на Българската църква от самото начало до днес" (Виена, 1869). Макар че има компилативен характер, то играе важна роля за укрепване на националното самосъзнание на българския народ, тъй като то не е учебник само за учениците, но и книга за всеки български християнин. След Априлското въстание 1876 е арестуван за кратко. През Временното руско управление е училищен инспектор, а от 1880 до 1884 е директор на Габровската гимназия. От 1871 е дописен, а от 1884 – редовен член на Българското книжовно дружество. Министър на народното просвещение във второто правителство на Петко Каравелов (1884-1886), но след неговото сваляне се оттегля от политическия живот. През следващите години е директор на Първа софийска мъжка гимназия (1886-1890), на Пловдивската мъжка гимназия (1890-1894), на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" (1895-1899) и на Дирекцията на статистиката (1899). От 1900 до 1903 е учител в Първа софийска девическа гимназия, а от 1903 до 1910 е чиновник във Върховната сметна палата. Умира в София. Продължава да издава нови религиозни помагала по различни учебни презмети. Включен е и в Комисията по въпросите на богословието към Св. Синод на Българската православна църква. Покрай активната си обществено-политическа дейност не престава да се занимава и с църковните проблеми. Автор на: „История на Православната християнска черква" (С., 1894); „История на българската черква" (Пловдив, 1895).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, Т. 16, с. 101, бел. 1 под линия; **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 221-222; **Инджов**, Е. **Рачо Каролев** – един забравен богослов (По случай 75 г. от смъртта му). // Духовна култура, 2003, N 9, с. 27-32.*

КАРПУЗОВ, Кръстьо Ангелов – *вж Харитон Карпузов*

КАРПУЗОВ, Харитон (светско име: като Кръстьо Ангелов Карпузов) (14.IX.1827 – 20.VI.1899) – духовник. Роден в с. Либяхово (дн. с. Илинден), Неврокопско (дн. Благоевградска обл.). Учи в манастира „Св. Йоан Предтеча" край гр. Серес. Приема монашество (1850). След конфликт с гръцкия владика се завръща в родното си село, където е ръкоположен за свещеник. Въвежда Богослужение на български език. Наклеветен от гръцките духовници, заточен на остров Родос. След едногодишно изгнание, освободен (1865). Един от водачите на българите от родния си край в църковните борби. Участва в Народния събор в с. Гайтаниново (1869), на който се отхвърля върховенството на Цариградската патриаршия. Председател на Неврокопската българска община (1871-1873). Архиерейски наместник в Берковица (1874-1876). Наместник на Софийския митрополит (1877-1879). Председател на Българската община в Серес (от 1880), където полага големи усилия за укрепване на българщината. Обвинен в революционна дейност (1884), заедно със зет си Петър Сарафов и други български дейци е арестуван от властите. Съдът осъжда двамата на 16 г. затвор. Първоначално те са изпратени в Смирненския затвор, а впоследствие – преместени в гр. Караман (Мала Азия). През 1887 Сарафов и Карпузов успяват да ибягат през Цариград в Одеса. Оттам идват в Княжество България и се установяват в София (1888). Умира в София.

*Лит.: **Марков**, Иван. Дейци на националното Възраждане в Неврокопския край. // Просветното дело в Неврокоп (Гоце Делчев) и Неврокопско през Възраждането. С., 1979, с. 104-107; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.*

КАСАПОВ, Васил (-1874) – църковен и обществен деец. Ръкоположен за свещеник в Охрид (след 1850, тогава в Османската империя), участва в българското просветно и църковно движение в Охридско. Председател на Охридската българска община, слага под свой контрол охридските църкви.

*Лит.: **Шапкарев**, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 93, 262.*

КАСЕВ, Петър – католически свещеник в с. Дуванли, Пловдивска обл. (1836-1840).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 169.*

КАСИАН (XIV в.) – висш духовник, митрополит. Разгръща активна дейност за откъсване на Видинската обл. от върховенството на Търновската патриаршия. Заради замесване в криминален случай (убийство), лишен от поста си за 6 г. Макар че цар Иван-Срацимир го задържал при себе си, обвиненията срещу него не отпаднали. Заместен от *Йоасаф Бдински* (1392).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 200.*

КАСИНИЯ (Галина Владимировна Везенкова) (23.III.1909 – 8.X.1981) – руско-българска монахиня и отшелница. Родена в Москва. По майчина линия е правнучка на знаменития Московски митрополит Филарет (Дроздов) (1783-1867). В България от 1918. Монахиня в Покровския манастир в Княжево (1952). От 1964 е отшелница в манастира „Св. Св. Йоаким и Анна" в с. Бистрица, Софийско. Духовно чедо на Св. архиепископ Серафим Богучарски (Соболев).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 127-128.

КАТРАФИЛ (-1876) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Сопот. Свещеник и учител в Араповския манастир. Председател на революционния комитет в Асеновград. Убит.

*Лит.: **Хайтов**, Н. Асеновград в миналото. С., 1983, с. 200.*

КАТАРИ – *вж Катарство*

КАТАРСТВО – религиозно течение, възникнало в ср. на X в. и определено от Римокатолическата църква като еретическо. Характеризира се като дуалистично, гностическо учение, изхождащо от богомилството, в основата на което стои вижданието, че целият материален свят, включително човекът, е творение на дявола. В резултат се отхвърля всичко материално – не само в религиозно, но и в социално отношение – държавата, клетвата, трудът, военната служба, семейството, раждането и отглеждането на деца. Разпространено в цяла Западна Европа, но центърът му е в Лангедок (дн. в Южна Франция). Името на катарите най-вероятно идва от гръцки (катарос, „чистите"). Катарите са наричани също и албигойци. Това име се появява в кр. на XII в. и идва от наименованието на гр. Алби, античната Albiga.

*Лит.: **Топенчаров**, Вл. Две жарави – един пламък. Бугри и катари. Защо първата общоевропейска вълна против феодализма бе наречена българска ерес. С., 1974; Православная энциклопедия. Т. 31. Москва, 2012, с. 688-693.*

КАТЕДРА – условно наименование на мястото, откъдето епископът осъществява своята духовна власт. Свързана с храма, където епископът редовно извършва Богослужения и произнася проповеди. Този храм се нарича „катедрален", или „катедрала". София е един от градовете, в които има повече от един катедрален храм – „Св. Александър Невски" (катедра на Българския патриарх) и „Св. Неделя" (седалище на Софийския митрополит). В миналото софийска катедрала е била църквата „Св. София". За римокатолиците в България църквите „Св. Йосиф" (за Западен, или Латински обред) и „Успение Богородично" (за Източния обред, т.нар. „униати"), също имат статут на катедрални храмове.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 32. Москва, 2013, с. 113-114.

Per aspera ad astra!

КАТЕДРА „ТЕОЛОГИЯ” В ШУМЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ” – основана 1991. Първоначално обслужвана главно от софийски преподаватели. Към 2009 разполага с щат от 2 професори, 5 доценти, 2 доктори и 2 главни асистенти. Членове на катедрата редактират и публикуват в университетските годишници „Трудове на катедрите по история и богословие” и „Епископ Константинови четения”, както и в много други издания, специализират в чужбина и участват в български и международни научни форуми. Те основават Център за православна култура и изкуства „Св. Архангел Михаил”, който е част от структурата на Шуменския университет. Студентите по богословие са единствените в Шуменския университет, които имат собствено дружество. Докато Богословският факултет в София покрива главно Западна България, а този във Велико Търново – Средна България, шуменската катедра приема студенти главно от Североизточна и Югоизточна България, но и от другаде – Русия, Молдова, Украйна и Румъния. Обучението се провежда по бакалавърска, магистърска и докторска степен. От 2000/2001 учебна година е въведено и задочно обучение. Редица от студентите богослови, завършили в Шумен, се ръкополагат за свещеници или се замонашват, а други стават учители по религия, дейци в сферата на туризма, медиите, администрацията, бизнеса. През 2017 прехвърлена към катедра „История и археология”.

Онлайн ресурс.

КАТЕДРАЛЕН ХРАМ „СВ. ДИМИТЪР” – СТАРА ЗАГОРА – най-старият Християнски храм в града. Изграден (1859-1861) от българската църковна община. По време на османското владичество е известен с името „Попската къща” или „Папаз еви”, тъй като се е ползвал едновременно и за църковен храм, и за училище. Постепенно ок. храма се образувала цяла махала, а „Св. Димитър” сплотил ок. себе си старозагорци. С църквата са свързани и всички събития в историята на града. Храмов празник е 26-ти окт. Към църквата е обособен престол „Св. Игнатий Старозагорски”, който има отделен храмов празник (5 окт.), а също и отделен параклис „Св. Великомъченик Мина”, чийто празник е на 11 ноември.

Онлайн ресурс.

КАТЕХЕТ – лице, на което е предоставено правото като учител или частен наставник на децата да ги въведе в основните положения в Християнската вяра.

Лит.: Катехетството у нас. // Църковен вестник, N 28, 22 юли 1916.

КАТЕХИЗИС – поучение, наставление. Основополагащо богословско наставление, което събирателно описва всички догми и фундаментални въпроси на Вярата.

Лит.: Православен катехизис и духовни напътствия. С., 2006.

КАТИЛИН – *вж Карадимчев, Ахил Константинов*

КАТИМИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градинарово, Провадийско, Варненска обл. 1868).

Лит.: ***Ников****, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 143.*

КАТОЛИЦИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ – четвъртото по численост (48 945) вероизповедание в България след Православното християнство (4 374 135), Исляма (577 139) и Протестантството (евангелското християнство). Когато България приема като държавна религия Християнството (864), между Източното и Западното християнство има вече сериозни догматични разногласия, но разделението между Рим и Константинопол ще стане факт близо два века по-късно с Велика схизма (1054). Цар *Калоян* сключва уния с Римската църква (1204) и папа *Инокентий III* изпраща палиум до българските архиепископи и епископи. Всички български епископии стават диоцез на Римокатолическата църква. На Всеправославния събор в Лампсак при царуването на *Иван-Асен II* (1235) унията с папата е разтурена и Българската църква се завръща в лоното на Православието, а папските епископии остават да действат формално като титулярни. През 1366 Унгария завладява за кратко Видинско и през следващите години се прави опит за масово налагане на Католицизма в региона, но след оттеглянето на унгарците (1369) местните църкви се връщат към Православието. Католическата общност се запазва в Чипровци. Активна роля през този период играят францисканци от Босна, които развиват мисионерска дейност и във Влашко, като ок. 1380 е създадена Българска кустодия, отговорна за областите от двете страни на р. Дунав, център на чиято дейност става Чипровци. Дейността на Католическата църква по българските земи се активизира след 1565, когато на обиколка там е изпратен архиепископ Амброзий. През 1601 босненският францисканец *Петър Солинат* става първи Софийски епископ, със седалище – Чипровци. С неговите усилия е възстановена прекъсналата дейността си Българска кустодия, първоначално оглавена от *Григорий Визич* (1620). На обиколка е изпратен папският пратеник *Петър Мазреку* (1621), по чиято инициатива в Чипровци е създадено Католическо средно училище. Мисионерската дейност на францисканците от постоянно действащата мисия по българските земи е насочена главно към „три вероизповедни елемента”: католиците от Северозападна България в Чипровец, Копиловец (дн. Копиловци), Железна и Клисура, наследници на саксонски колонисти – рудари, както и на дубровнишките колонии. Обръщането на *павликяните* на север от Стара планина в Католицизма започва малко преди 1610, а на тези на юг (от 1623) и завършва за ок. 50 г. и за едните, и за другите. В докладите на католическото духовенство от този период (1618-1680) се споменават поименно ок. 40 селища по тези земи (включително и големите градове), имащи отношение към Католицизма. През авг. 1641 в Чипровци е проведен Църковен събор на българските католици, по чието решение църквите на дубровнишките търговци в страната също са подчинени на Българската кустодия. По предложение на епископ *Петър Богдан* Софийската епископия е издигната в ранг на архиепископия (1642), а през 1643 е създадена и нова, Марцианополската архиепископия, обхващаща централната и източна част от Северна България и Молдова, с постоянно седалище в Силистра. Последната първоначално е оглавена от *Марко Бандулович*, а за секретар и помощник на Бандулович за Молдова е назначен епископ *Петър Парчевич*. През 1648 по искане на ежегодния събор през предишната година, за нуждите на приелите Католицизма павликяни в централната част на Дунавската равнина е създадена нова Никополска епископия, начело с *Филип Станиславов*. Никополската епархия също е обхващала католиците във Влашко. На 1 март 1677 отец *Стефан Княжевич* е ръкоположен за Софийски архиепископ. Поради жестокото потушаване на Чипровското въстание (1688) хиляди католици са прогонени от родните си места. В обл. Македония по това време съществува Скопската епархия, обхващаща в диоцеза си още от Средновековието саксонски колонисти и дубровничани. Титуляри на тази епархия

били назначавани много преди идването на Солинат в България. През XVII в. обаче в нея не се виждат процесите на разширение на Католицизма, наблюдавано в новоучредените епархии в другите части на българските земи. Църквата тук остава да се основава на паството, което съставя нейната общност и в предишните векове. Към 1650 е учредена Охридската католическа архиепископия начело с архиепископ *Рафаил Левакович*, родом от Хърватско. Тя обаче не просъществува дълго. През 1661 земите на архиепископията се управляват от Скопския архиепископ; тогава и останалият без епархия архиепископ *Франческо Соймирович* е назначен за управляващ Марцианополската, а малко по-късно, на Никополската епархия. Чипровското разорение нанася тежък и трудно преодолим удар върху Католическата църква по българските земи. След въстанието до края на века за Никополската епархия се споменават само двама духовници. Едва през 1721 става възможно да бъде назначен дубровничанинът *Марко Андрияши* за епископ на Никополската епархия. Поради назначението му за Софийски архиепископ (1725), на негово място е въздигнат в епископски сан *Никола Станиславович* (1728), братовчед на Филип Станиславов. Поради гонения от страна на османците, през 1737 Станиславович (резиденцията на когото била в Крайова), заедно с 300 семейства от епархията (ок. 2000 католици-павликяни), побягват в Банат, където през 1739 е назначен за Чанадски католически епископ със седалище в Темишвар (Тимишоара). Рим изпраща за глава на епархията епископ *Никола Пулиези* с трима мисионери от конгрегацията на баптистините, основана в Рим (1751) в чест на Св. Йоан Кръстител. С това се поставя началото на нов опит за обновление дейността на католическите мисии в България. През 1767 епископ Пулиези е назначен за Дубровнишки епископ и на негово място идва *Себастиан Канепа*, от същия орден, ръкоположен за епископ в Цариград (12 юни 1768). Той не успява да управлява дълго, тъй като починал от простуда в с. Ореш, Свищовско (ян. 1769). След смъртта му в продължение на 7 г. епископската катедра стои незаета. През 1776 за Никополски епископ е ръкоположен *Павел Гайдаджийски* (наричан още Дуванлията). Първоначално епископът установява седалището си в Белене, после – в Русе и, поради преследването от османците, – накрая в Букурещ. С декрет на папа *Пий VI* от 1781 била закрита Българската францисканска провинция и Никополската епархия била поверена на конгрегацията на отците пасионисти. Един от първите монаси – пасионисти е отец *Франциск Ферери*, който е избран за епископ след смъртта на епископ Гайдаджийски. Едва през 1838, по време на епископ *Йосиф Молайони*, местопребиваването на Никополския епископ се връща в България – в Белене. По време на управлението на епископ *Анджело Парси* (след 1848) католиците добиват право да строят църкви и между 1852 и 1860 са въздигнати храмовете в павликянските села Лъджене, Ореш и Белене, осветени от самия него. На 19 окт. 1863 епископ *Антон-Йосиф Плуим* е представител на Никополската епархия на Първия Ватикански събор в Рим. На 20 авг. 1870 за Никополски епископ в Рим е ръкоположен *Игнат Феликс Паоли*. Неговото управление е свързано с важни преобразования в структурата на Католическата църква след Освобождението на България. Южнобългарските павликяни окончателно са приобщени към Католическата църква (1647). Макар и да не вземат участие в Чипровското въстание, те също търпят неговите последици. В кр. на XVII в. в докладите за Софийската архиепископия конкретно се упоменават като католически едва 8 селища, сред които които се срещали 14 свещеници и монаси. Поради затрудненията условия за мисионерска дейност, през 1699 Софийската архиепископия е превърната в епископия от папа *Инокентий XII*. Едва през 1742 положението в епархията започва да се нормализира, когато за епископ е избран *Никола Анджело Радовани* от Шкодра, Албания. През 1837 чумна епидемия покосява 300 павликяни в Пловдивско. От заразата умира и епископ *Андрея Тунов*. През 1835 Рим поверява управлението на Южната епархия на отците лигуористи (или редемптористи от конгрегацията на Св. Алфонс Лигуори). Под ръководството на отец *Птачек* започнала голямата реформа по въвеждането на Грегорианския календар, на мястото на Юлианския, който дотогава бил в употреба сред католическата общност в епархията. Светият Престол решава в Пловдив да бъде настанена капуцинска мисия. Първите отци капуцини пристигат в Пловдив (21 март 1841). На 15 юли 1843 за епископ е ръкоположен мисионерът *Андреа Канова*. По негово време са въздигнати пловдивската катедрала „Св. Лудвик", църквите в павликянските села Балтаджи, Даваджово, Селджиково, Хамбарли и Калъчли. Епископ Канова става и основоположник на католическото просветно дело в епархията. Също епископът откупува местата, съседни на Католическата църква в Пловдив и ги отстъпва на католиците, за да си построят жилища, и впоследствие те се разплащат с църквата. Негов наследник, също капуцин, е епископ *Франческо Рейнауди* (ръкоположен през 1868). Управлението му съвпада с най-драматичните в нова българска история събития: от 1876-1878. Епископ Рейнауди се застъпва за въстаници пред властите през 1876. През Руско-турската освободителна война организира медицинска помощ на ранените руси, българи, турци и гърци. Отказва да изпълни заповедта на Сюлейман паша да напусне Пловдив заедно със свещениците си, защото градът щял да бъде опожарен. Той остава със свещениците си и също насърчава своето паство да не напуска града. За човеколюбивата му дейност през войната бил награден от руския император с орден „Св. Ана". С поемането на епархията основал семинария и голямо сиропиталище. След Освобождението до него се допитвала Европейската комисия по изработването на Органичен устав на Източна Румелия. Рейнауди е депутат „по право" в Областното събрание на Източна Румелия. В развитието на процесите на духовна и политическа еманципация на българите през XIX в. в пределите на Османската империя група привърженици за църковна независимост и отделяне от юрисдикцията на Цариградския патриаршия стигат до идеята за уния с Рим. Униатското движение започва да печели позиции и в други селища, главно в Македония и Тракия. Тези събития бележат началото на историята на Католическата църква от Източен обред в България, чието развитие до ср. на XX в. може да бъде представено в три периода. Първият обхваща времето от нач. до ср. на 60-те г. на XIX в. На първо време е поставена задачата да се отстои избраният път. Скоро след ръкоположението си *Йосиф Соколски* се разкайва за отстъплението си от Православието и отпътува за Одеса. Постъпката му нанася първата тежка криза на Католическата църква от Източен обред в България, проявена в отлив от унията на множеството от присъединилите се. С избора на нов висш йерарх – на *Рафаил Попов* (1 ноември 1865) кризата е преодоляна. За епископски център се определя гр. Одрин. Управлението на монсеньор Попов поставя началото на втори период в историята на Католическата църква от Източен обред, който продължава до войните – Балканските (1912-1913) и Първата световна война (1915-1918). В това време се полагат същинските основи на Католическата църква от Източен обред в България. Структурата на Католическата църква в България не съответства на новите политически условия след Освобождението на България. Между 1857 и 1883 за католическите общности във Варна и Бургас отговаря Трапезундският апостолически викариат на капуцините в Турция. Влиянието на Католицизма в Софийската епархия непосредствено след Освобождението се фокусира върху чужденци, пребиваващи в Княжеството във връзка с индустриализацията и новото строителство; завърналите се в България на компактни групи от наследници на католици-бегълци от Чипровци и от Свищовско и преселилите се в България компактни групи от чехи и немци. Това позволява създаването на нови католически енории в градовете и новообразуваните

католически села. В нач. на 1883 по времето на папа *Лъв XIII* Светият Престол променя статута на Никополската епархия; отделя Влашко от юрисдикцията на Никополския епископ и формира самостоятелна архиепископия. За първи Букурещки архиепископ е назначен дотогавашният Никополски епископ *Паоли*, а духовен глава на Никополската епархия става епископ *Иполит Луи Агосто*. Той основава католическа семинария в Русе, с негова помощ са построени катедралата „Св. Павел от Кръста" в Русе, църквата „Непорочно Зачатие на Дева Мария" във Варна и храмове в новосъздадените католически села Драгомирово, Бърдарски геран, Гостиля и Асеново. На 21 май 1915 за Никополски епископ е ръкоположен в Рим *Дамян Теелен*, останал титуляр на Никополската епархия до смъртта си (6 авг. 1946). По време на Първата световна война епископ Дамян Теелен се противопоставя на българските власти да българизира изцяло клира в епархията. Противоречията по въпроса за свещениците се запазват и след войната. Така в средите на местното католическо население се формират две течения: „национални дейци", които се борят за български свещеници и „доминисити", заставащи зад епископа. Първото течение е водено от отец *Карл Раев* със силно развито националистическо чувство. Тези противоречия продължават с години и забавят развитието на епархията в сравнение с това на южната. Има много опити на епископ *Винкенти Пеев* и новоназначения Апостолически визитатор в България *Анджело Джузепе Ронкали* да посредничат в разрешаване на конфликта. След смъртта на епископ Теелен за епископ е избран д-р *Евгений Босилков* (27 авг. 1947). От управлението на епископ Дуванлийски в кр. на XVIII и нач. на XIX в. той е първият български духовен глава на епархията. След Освобождението Софийско-Пловдивският викариат покрива земи в Княжеството и автономната обл. Източна Румелия. През 1880 отец *Роберто Менини* е обявен за помощник на епископ Франческо Рейнауди в Пловдив. Успява да научи български език. След смъртта на Рейналди (1885) Менини е повишен в сан архиепископ на Гангрийската архиепископия и става Софийско-Пловдивски викарий. През 1896 е построена нова сграда на католическата болница в Пловдив. През 1889 е довършена и църквата „Св. Йосиф" в София, а през 1891 е открита Клементинската болница в София. Менини закупува терени в София за построяване на сиропиталище и училище „Санта Мария" (1910). Католическите мисионери в България извършват истински подвиг за България след края на Първата световна война. Без тяхната намеса България е щяла да остане с граница до Стара планина. Цялата южна част на страната е щяла да стане гръцка. Заради техния принос в полза на България след години цар *Борис III* ги нарича „забравените защитници на България". Чрез организиране на мощна пробългарска кампания в навечерието и по време на подписването на Ньойския мирен договор духовниците съдействат за намаляване на репарациите на България от 12 на 2,5 милиарда франка. През 1916 за епископ на викариата е избран *Винкенти Пеев*. По негово време представители на католическата интелигенция в България се събират на конгрес в София и решават да издават католически орган. На 8 май 1924 е издаден първият брой на вестник „*Истина"* на български език. Католическият печат по време на неговото управление изживява своя разцвет. Безспорна заслуга за това има издателството „Добър печат", ръководено от отец д-р *Дамян Гюлов*. В нач. на 40-те г. отец *Козма Гюлов* прави постъпки с присъединяването на Южна Добруджа към България за заселване на нови католически села в областта поради прекомерното разрастване на католическите села ок. Пловдив. Чирпанското земетресение (от 1928) поразява жестоко и католиците в Пловдивско. Църквите, училищните сгради, болниците в Генерал Николаево и Пловдив и много частни домове са изцяло или частично разрушени. Със средства, отпуснати от Ватикана като помощ за пострадалото от земетресението католическо население в Пловдив и селата наоколо, арх. *Камен Петков* проектира нови църкви в селата Генерал Николаево, Секирово, Белозем, Парчевич и Борец. Следващият апостолически наместник на Софийско-Пловдивския викариат е епископ *Иван Романов* – дългогодишен капелан на цар Фердинанд. Неговото архиерейско служене съвпада с един от най-трудните периоди на Софийско-Пловдивската католическа общност – разрушаването на църквата „Св. Йосиф" и сградите на католическите колежи в София от англо-американските бомби над София през Втората световна война. Отчуждаването на католическите имоти от новата народна власт след 9 септ. 1944, изолацията на Католическата църква и съдебните процеси срещу католически свещеници в България нанасят силен удар върху Католицизма. Войните от 1912-1913 и 1915-1918 бележат началото на трети период от историята на Католическата църква от Източен обред, който свършва с края на Втората световна война и установяването на комунистическия режим в България. Източно-католическата църква е изправена пред ново устройство, което променя изцяло насоките на дотогавашното ѝ развитие. На 25 апр. 1925, като апостолически делегат в България, пристига монсеньор Джузепе Анджело Ронкали. Начело на *Униатската църква* е възведен монсеньор *Кирил Куртев*. Първата Конференция на католиците от Източен обред в периода между войните се провежда в Ямбол (29 май 1929). Основният резултат от конференцията е очертаването на организационните принципи за сдружаване на католиците от Източен обред в България. Във връзка с Парижката мирна конференция (1946-1947) новите власти в България използват връзките на Католическата църква в България за постигане на изгодни условия. Архиепископ Ронкали оказва подкрепа на българската делегация за преговорите на конференцията. През есента на 1946 Кимон Георгиев, Васил Коларов и тогавашният директор на френския колеж в Пловдив отец *Озон Дампера* го посещават в Апостолическата нунциатура в Париж. Същевременно той използва връзките си и своето влияние да неутрализира антибългарската пропаганда и апетитите на Гърция. След това се започва кампания за затваряне на католическите болници, сиропиталища, колежи и отчуждаване на имотите на църквата. Стига се до прекъсване на дипломатическите отношения между България и Ватикана (23 февр. 1949). Срещу повече от 57 души от висшето духовенство, свещеничеството и миряни от католиците от двата обреда, са организирани съдебни процеси по обвинение в участие в „шпионска и заговорническа католическа организация" (1951-1952). Акцията завършва с издаване на шест смъртни и множество други присъди с големи срокове затвор. На 12 март 1953 с поверителен указ N 88 Президиумът на Народното събрание са конфискувани всички все още останали имоти на Католическата църква с изключение на храмовете, дворните места и намиращите се в тях постройки. Официалната власт се опитва да се намеси в избора на нови епископи. След смъртта на *Иван Гаруфалов* (1951) епископ Кирил заема отново поста Апостолически екзарх на българите католици от Източен обред. След процесите срещу Католическата църква Кирил Куртев остава единственият висш католически йерарх в България. Той се грижи не само за униатската общност, но и за католиците от Западен обред в Никополската и Софийско-Пловдивската епархия. *Симеон Коков* е ръкоположен за епископ на Софийско-Пловдивската епархия (дек. 1960). Епископ Кирил Куртев участва в работата на Втория Ватикански събор. След 1975 настъпва известно разведряване в отношенията между Католическата църква и официалната власт в България. На 25 юни 1975 официална българска делегация е приета от папа Павел VI. От 22 до 29 окт. 1975 в България пребивава секретарят на Конгрегацията за Източните църкви *Марио Брини* в състава на делегация във връзка с възстановяването на епископските права на *Богдан Добранов* и назначаването му за администратор на Софийско-Пловдивската епархия. Архиепископ Марио Брини

ръкополага отец *Васко Сейреков* за Никополски епископ в катедралата „Св. Лудовик" в Пловдив (26 окт. 1975). От 3 до 10 ноември 1976 на посещение в България е кардинал *Агостино Казароли*, за да се запознае с положението на католическите общности. Той посещава и трите епархии. В състава на делегацията е включен и отец *Георги Елдъров*. Като резултат от затоплянето на отношенията на някои новоръкоположени свещеници им е разрешено да продължат образованието си в Рим. През 1979 папа *Йоан Павел II* реорганизира Католическата църква в България и основава Софийско-Пловдивска епархия на мястото на викариата. След падането на комунистическия режим (10 ноември 1989) част от недвижимото имущество на Католическата църква в България е възстановено със специален Закон за възстановяване собствеността върху конфискуваните с Указ N 88 на Президиума на Народното събрание от 1953 (необнародван) недвижими и движими имоти, принадлежащи на Католическата църква в пределите на Народна република България. Собствеността на сградите на католическите колежи и болници не е възстановена. В България започва да действа Междуобредна епископска конференция – ръководното тяло на Католическата църква в България, състоящо се от епископите на католически епархии и включващо в състава си епархиите с Латински и Източен обреди. През дек. 1991 започва да излиза продължителят на идеите на в-к „Истина" – вестник „Истина-Veritas". През 1993 е създадена благотворителна организация *„Каритас България"*. По време на апостолическото поклонничество на папа Йоан Павел II в България (23-26 май 2002) той полага основния камък на нова катедрала „Св. Йосиф" в София на същото място, където е била старата и освещава статуята на Св. папа Йоан XXIII. Папата също посещава катедралата „Успение Богородично" в София, където се среща с представители на духовенството и миряните от екзархията. Тук папата коронясва иконата на „Св. Богородица Ченстоховска", която от близо 100 г. е изложена за молитвено почитание в епархийното светилище на екзархията в Малко Търново. На следващия ден на централния площад в гр. Пловдив папата отслужва тържествена Св. *Литургия*, на която обявява за блажени отците успенци *Камен Вичев*, *Павел Джиджов* и *Йосафат Шишков*, след това се среща с млади българи в катедралния храм „Св. Лудвиг". На 17 дек. 2013 Апостолическият екзарх и председател на Епископската конференция на Католическата църква в България *Христо Пройков* освещава българската мозаечна икона „Св. Богородица – Врата небесна" в двора на базиликата „Благовещение" в Назарет. В резултат от индустриализацията и урбанизацията в България много от българските католици мигрират в големите градове. В кр. на XX и нач. на XXI в. се създават нови и възстановяват преди това съществуващи католически енории в големите български градове – Видин, Враца, Плевен, Левски, Габрово, Шумен, Хисаря, Казанлък и Стара Загора. Папа *Франциск* извършва в България апостолическо поклонничество (5-7 май 2019), което е посрещнато с особено внимание и радост от католическата общност в страната. Св. Синод на Българската православна църква не откликва на предложението му за по-тясно сближение между двете вероизповедания.

*Лит.: **Милетич**, Н. Из историята на българската католическа пропаганда в България през XII в. С., 1894; **Милетич**, Л. Заселението на католишките българи в Седмиградско и Банат. // Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, 14, 1897; Католишката пропаганда във Варна. // Църковен вестник, N 32, 10 ноември 1900; Католичеството в България някога и сега. // Църковен вестник, N 34, 24 ноември 1900; N 35, 1 дек. 1900; N 36, 9 дек. 1900; **Теодоров-Балан**, Ал. Българските католици в Свищовско и тяхната черковна борба. // Летопис на Бълг. книж. др-во, 2, 1902; **Михайловски**, Е. Римокатолическата църква. С., 1903; По католическата пропаганда в България. // Църковен вестник, N 32, 8 авг. 1903; Католическата пропаганда в нашето Княжество. // Църковен вестник, N 19, 13 май 1905; Депутация при княза против католическото духовенство в България. // Църковен вестник, N 12-13, 31 март 1906; Католичеството в България. // Църковен вестник, N 18, 5 май 1906; **Милев**, Н. Католишката пропаганда в България през XVII в. С., 1914; **Ружници**, А. О. Възкресенци в Одрин и Българо-католическата гимназия в Одрин. С., 1914; Католиците в България (Реч, казана в Нар. събрание от нар. представител **г. проф. Г. Данаилов** на 8 апр. 1926 г.). // Дневници на XXI ОНС, III РС). // Църковен вестник, N 27, 3 юли 1926; N 28, 10 юли 1926; **Архим. А. Шивачев**. Нови домогвания на католишката пропаганда в България. // Църковен вестник, N 8, 26 февр. 1927; Католишката пропаганда. // Църковен вестник, N 6, 10 февр. 1934; **Карамандjуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934; **Николов**, А. М. Капитулационен режим и изпращане на апостолически делегати. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1935; **Стефан Цанков, протопр**. Пропаганда и правов ред или един славен „отговор" от страна на римо-катол. пропаганда по папския представител в България. // Църковен вестник, N 9, 2 мат 1935; **Аянов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив., XVI, 1939, с. 290; **Кирил, Патриарх Български**. Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX в. С., 1962; **Николов**, И. Католическата пропаганда в България. С., 1962; **Ванчев**, И. Католическата и протестантската пропаганди в Македония през втората половина на XIX в. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1980; **Генчев**, Н. Франция и българското духовно възраждане. С., 1979; **Мудров**, Р. Съвременният католицизъм. С., 1982; **Вечева**, Екатерина Емилова. Католическата църква и българската народност (XVI-XVIII в). // България 1300. Институции и държавни традиции. Т. 2. С., 1982, с. 435-442; **Халачева**, М. Селища с български католици и демографски промени в техните предели през XIV-XIX в. // Изв. на музеите от Южна България, 1981, Т. 7, с. 73-82; **Вечева**, Екатерина Емилова. Католическата църква, Дубровник и българите. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1986, Т. 38, с. 145-186; **Тодев**, Ил. Българското духовно-национално движение в Одринска Тракия (до 1878 г.). // Културно-историческото наследство на Странджа – Сакар. С., 1987, с. 84-96; **Асенов**, Б. Религиите и сектите в България. С., 1988; **Лечева**, М. Из френската дипломатическа преписка за процесите срещу католици и протестантни (1945-1949). // Изв. Държ. архиви, 1991, Кн. 62, с. 131-165; **Калканджиева**, Д. Отношението на държавата към Католическата църква в България (1944-1952). // Католическата духовна култура и нейното присъствие и влияние в България. С., 1992, с. 144-151; **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994; Католическа апостолическа екзархия. С., 2000; **Еленков**, Иван. Католическата църква от източен отряд в България: От времето на нейното учредяване с присъединението на част от бълг. народ към Рим през 1860 г. до ср. на XX в. С., 2000; **Кочев**, Н. **Анджело Ронкали** и пребиваването му в България. // Втори международен конгрес по българистика. София 23 май – 3 юни 1986: Докл. Т. 8. България след Освобождението (1878). С., 1988; **Вечева**, Екатерина Емилова. Рим и католическото образование на Балканите. // Ист. преглед, 1992, N 3, с. 3-29; **Чурешки**, С. Римокатолическата пропаганда и българската история. Към философията на българската история. В. Търново, 2001; **Цветков**, Ж. Разпятието. Съдебната разправа с дейци на Католическата църква в България през 1952. С., 1994; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Ист. изследване. С., 2002, с. 54, 84, 239-241, 306, 309, 312, 318, 324, 325, 340, 344, 345, 350-353, 355, 357, 359, 362-365, 382, 383, 538; **Ваташки**, Румен. Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те г. на XX в.): Църковно-ист. изследв. Шумен, 2005; 150 години в блясъка на истината: Юбилей на Католическата църква от източен обред в България. Албум [фотогр. Николай **Трейман** ... и др.]. С., 2011; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991: Докум. сб. С., 2017, с. 77-78.*

КАТОЛИЧЕСКА АПОСТОЛИЧЕСКА ЕКЗАРХИЯ – *вж Униатско движение в България*

КАТОЛИЧЕСКА КНИЖНИНА В БЪЛГАРИЯ – част от българската литература. Към тази литература се отнасят религиозни литературни произведения и литературни произведения на светски теми, написани от българския католически клир. В нейната основа стои католическата пропаганда, но значителна част от литературните творби я надхвърлят и заемат достойно място в българската национална литература. Писана на латински и новобългарски език на латиница и кирилица. Възниква през XVII в. преди Чипровското въстание (1688), когато Чипровци се превръща в център на просветна и книжовна дейност. По-видни представители: Петър Богдан Бакшев, Петър Парчевич, Филип Станиславов; след Чипровското въстание: Кръстьо Пейкич, Яков Пеячевич, Франциск Ксавиер Пеячевич.

*Лит.: **Динеков**, П. Католишката книжнина в историята на българската литература (Методоло. въпроси). // Българско средновековие: Бълг.-съв. сб. в чест на 70-год. на **проф. Иван Дуйчев**. С., 1980, с. 287-291; **Вечева**, Екатерина Емилова. Рим и католическото образование на Балканите. // Ист. преглед, 1992, N 3, с. 3-29.*

КАТОЛИЧЕСКА ПРОПАГАНДА В БЪЛГАРИЯ – *вж Католицизъм*

КАТОЛИЧЕСКА СЕМИНАРИЯ – **ПЛОВДИВ** (наричана също Серафическа семинария) – средно духовно училище. Основана (1868) от Ордена на капуцините. Заслуга за това имат епископите-капуцини Андрей Канова (1841-1866) и Франческо Рейнауди (1866-1885). Първоначално в нея учат 8 младежи от Пловдив и околните павликянски села. През 1881 е наречена „Международна". Към семинарията е създаден и пансион. Преобладаващото число семинаристи в нея са били българчета. От 1881 до 1884 освен чужденците тя подготвя и 17 свещеници от павликяните-българи. Освен богословие в семинарията има програми за обучение и по философия. Обучението е било на латински и италиански езици. Курсът на обучение е бил четиригодишен. През 1884 Католическата семинария е настанена в нова сграда и е наименувана „Серафическа семинария на апостолическия Ориенталски институт на капуцините", имаща за цел да подготвя български младежи за членове на ордена на капуцините. Финансира се по линията на Ориенталски институт на капуцините. Разделена е на две: младежите-чужденци са изпратени в Цариград, а българите-павликяни остават в Пловдив. Семинарията в Пловдив е преименувана в „Народна (мирска) семинария", имаща за цел да подготвя мирски свещеници. В продължение на 16 г. тя подготвя още 23 свещеници от Пловдив и околните села. След започване на Първата световна война (1918) семинарията (както и Ориенталският институт на капуцините) е затворена поради липса на средства. Междуособици от страната на местните мирянски свещеници и новоназначения епископ българин Викенти Пеев също допринасят за невъзможността да се продължи обучението под друга форма. Предприемат се няколко опита семинарията да бъде възстановена в София. Дори се стига да започване на обучение, което завършва без успех. Перфекти (ректори): отец Самуил Нутини – родом от Италия (1872-1879); отец Изидор Тейлор – родом от Малта (1885-1889); отец Климент Джундрин – родом от Калачлии (сега кв. на гр. Раковски (1898-1901); отец Никола Селимов (от 1901).

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

КАТОЛИЧЕСКА ЦЪРКВА – *вж Римокатолическа църква*

КАТОЛИЧЕСКИ ОРДЕНИ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ – духовни общества със специфична насоченост – мисионерска дейност. През 1568 папа Пий V задължава ордените да изработят свои устави и да въведат тържествени обреди при постъпване на монаха или монахинята в тях. Одобрените от папата ордени се наричат конгрегенции. В България са действали над 20 католически ордена с различни мисии – образование, здравеопазване, социално подпомагане и др. В тях израстват много български католици, сред които – епископ Петър Богдан, епископ Викенти Пеев, епископ Евгений Босилков и др. По време на тоталитаризма чужденците-мисионери от католическите ордени са изгонени от България. На българите, членове на ордените, е било забранено да приемат нови членове. Не им е разрешавано да развиват дейности извън църквите и манастирите. С годините членовете на монашеските ордени в България намаляват. След промените (1989) много от традиционните за България католически ордени възобновяват своите мисии в българските католически общности. Общото за мисионерите, установили се по българските земи от XVII до ср. на XIX в., е налагане на римокатолицизма главно сред павликянското население в Северна и Южна България. Някои от мисионерите не успяват да се приспособят към живота в Османската империя и техните мисии по българските земи търпят провал. *(Вж Францисканци, Баптистини, Пасионисти, Редемптористи, Капуцини, Лазаристи, Възкресенци, Успенеци, Йосифинки, Облатки, Пасионистки, Викентинки, Братя на християнските училища, Сионки, Евхаристинки, Конвентуалци, Францисканки, Кармелитки, Салезиани, Терезинки, Кармилитани).*

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

КАТОЛИЧЕСКИ УЧИЛИЩА ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ – създавани към католическите манастири, църкви и мисионерски мисии с цел пропагандиране на католицизма в България. Изиграват прогресивна роля за огромотяване на българите през XVII в. и създаване на българската интелигенция през втор. пол. на XIX и първ. пол. на XX в. В нач. на XVII в. францискански мисионер и първи католически епископ на България – Петър Солинат основава Чипровския манастир и първото католическо училище в Чипровци, което през 1624 по време на епископ Илия Маринов, прераства в семинариума (гимназия). Католическият манастир в Чипровци е обитаван от Софийския епископ, помощника му, десет свещеници, четири послушници, както и учениците от училището, дошли от различни краища на страната – общо 30 деца. В манастира се помещавала и голяма библиотека. Училища имало и в съседните на Чипровци католически села. По-късно епископ Филип Станиславов съгражда граматическо училище в с. Трънчовица, от типа на училищата в тогавашна Западна Европа, в което се изучават латиница, латински език, богословски дисциплини и т.н., но също и кирилица. След Чипровското въстание (1688) богатата библиотека е загубена. Може да се предположи, че бегълците от опожарения и разграбен от османците град са отнесли със себе си в съседните земи част от библиотеката и от архива си, използвани по-късно от Блазиус Клайнер да напише неговата „История на България" и от други изследователи на българската история като Франц-Ксавер Иван де Пеячевич. След Чипровското въстание католическите мисионери и свещеници са преследвани от османците в много от случаите поради наклеветявания от гръцкото духовенство. Липсват постоянни седалища на епископите, църкви и манастири. Българският католически клир се обучава в Италия. Откриването на католически училища продължава и през следващите десетилетия. След пристигане на монаси от ордена на капуцините в България (1841) се поставя началото на систематичното католическо обучение за младежи и девойки. Организирано обучение на

деца към Пловдивската католическа енория започва през ян. 1854. По инициатива на епископ Андреа Канова в Пловдив се открива училище „Св. Андрей" (1863), в което се приемат всички желаещи ученици, без оглед на вяра и националност. По-късно в училището е въведен и курс по френски език. От средата на учениците произлизат първите чиновници в Източна Румелия. През 1866 е открито и девическо училище „Св. Йосиф". Занятията за девойките се водят първоначално в капуцински манастир в града. Негови основателки са 4 монахини французойки от ордена на „Св. Йосиф" – наричани „йосифинки". В Русе също има мъжко и девическо училище още преди Освобождението. Първото българско католическо училище в Солунско е открито през 1859. От 1886 до 1914 съществува Солунска българска семинария. Въпреки че формално е наречено семинария, училището реално е гимназия с два отдела – просветен и занаятчийски. Първият отдел осигурява богословско и средно образование, а вторият – практически занаяти. Гимназията е поддържана от лазаристки мисионери. С папски декрет от 1862 се разрешава разкриването на униатска мисия в Одрин. За неин пръв настоятел е определен полякът Игнатий Качановски – мисионер от обществото на възкресенците. Той пристига в Одрин през юли 1863 и основава първоначално българо-католическо училище. Така се поставят основите на училище, което ще прерасне в Одринската българска католическа гимназия. След 1879 голяма част от учениците от горните курсове напускат гимназията, тъй като новосъздадената българска държава има нужда от кадри, които владеят френски език. Към гимназията отците възкресенци поддържат духовна семинария за подготовка на източно-католически свещеници. Гимназията е закрита през 1929. Свое училище и семинария в Одрин поддържат от 1897 и отците успенци. От 1881 до Балканската война 1912-1913 в Одрин съществува девическият колеж „Мария Лурд", поддържан от обществото „Сестри на милосърдието". В града има и девическо българо-католическо основно училище. Като най-значимо католическо учебно заведение се откроява Френският колеж „Св. Августин" на отците успенци в Пловдив. В него получават своето образование над 15 хил. ученици. Сред преподавателите и възпитаниците на колежа са знаменити българи, известни учени, юристи, медици и общественици. През авг. 1879 в София отец Тимотей Строна, с помощта на сестрите-йосифинки, основава девическото училище „Св. Йосиф". През 1881 с негово съдействие е основано мъжкото училище „Св. Св. Кирил и Методий", което става най-голямото католическо учебно заведение в София. То е поддържано от братята на християнските училища и има търговски профил. Освен в София и Пловдив монахините йосифинки имат и колеж в Бургас – „Св. Йосиф". Обучението в тези колежи е на френски език. В девическото училище „Санта Мария" в София обучението е на немски език и то се поддържа от клона на ордена „Сестри на милосърдието на Св. Викентий от Пола" в Загреб. В Никополската епархия има няколко католически средни учебни училища. През 1896 френски монахини-сионки се установяват в Русе. През 1897 те основават девическия колеж „Ногър Дам Де Сион", но също се грижат за девическата гимназия „Св. Мария". Почти всички дисциплини в двете училища се изучават на френски език. През 1897 френски монахини от ордена „Облатки на Успението" се установяват във Варна и откриват девическото училище „Св. Андрей". По същото време монаси от конгрегацията на успенците – един от които е отец Александър Шилие, основават католическия мъжки колеж „Св. Михаил". След закриване на мъжкия колеж „Св. Михаил" (1934) на незавършилите младежи е разрешено да продължат образованието си в колежа „Св. Андрей", с което последният става смесена реална гимназия. Католически училища има също в Ямбол, Малко Търново, Свищов, В. Търново и Видин. Съгласно Закона за чуждите училища в България от 1948 съществуващите католически училища са закрити.

*Лит.: **Шишков**, С. Петдесет годишнината на Френзузкия мъжки колеж „Св. Августин" в гр. Пловдив. Пловдив, 1934; **Гюлов**, Д. Католическите училища в България. // Календар „Св. Св. Кирил и Методий" за 1921. С., 1921; **Чилингиров**, Ст. Против чуждите училища. С., 1935; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

КАТОЛИЧЕСКО НАЧАЛНО УЧИЛИЩЕ „СВ. АНДРЕЙ" – ПЛОВДИВ – основано (31 юли 1863) от свещеници-успенци – Викторин Галабер, Лопир и Бартелеми. Три години по-късно към тях се присъединява и Александър Шилие. През 1870 училището се поема от отец Александър Шилие и се откриват допълнителни курсове по френски език. От средата на учениците произлизат първите чиновници в Източна Румелия. През Руско-турската война 1877-1878 училището е преобразувано на болница за ранени българи от средногорските и родопски села. От края на войната до Съединението на областта с Княжество България (1885) произлизат първите чиновници в Източна Румелия. След Балканските войни в училището са настанени 600 тракийски бежанци. На 31 юли 1923 училището е признато за народно училище, а отците-преподаватели – Георги Гиев, Франц Пъчев, Йосиф Гроздев и Антон Карагъозов са назначени и признати за народни учители с щатна категория и заплата. Учителите успяват да подготвят и издадат учебници за I, II, III и IV отделение за първоначалните католически училища, одобрени от Министерството на просветата през 1928. Училището редовно се посещава от 150 деца, преобладаващата част от които са католици. Сградата на училището не е пострадала от земетресението през 1928. Във връзка с въвеждането на новия регулационен план на Пловдив (1929) половината от сградата е съборена. През 1931 е построена нова сграда на училището едновременно с възстановяването на катедралата и митрополията. На освещаването ѝ присъства архиепископ Анджело Джузепе *Ронкали*. От 1932 то се поема от цивилни учители – католици, държавни служители. С.г. се чества 25-годишнина на училището. Училището просъществува до 1933. През 90-те г. на миналия век сградата е върната на църквата и дадена под наем.

Онлайн ресурс.

КАТОЛИШКА МАХАЛА В ПЛОВДИВ (наричаната още: Павликянска махала) – оформя се заедно с утвърждаването на града като седалище на Южната католическа епархия в България. След построяване на катедралния храм „Св. Лудвиг" в ср. на XIX в. епископ А. Канова предприема стратегически ход за оформяне на цял католически квартал. Освен църквата, подпомага изграждането и на други сгради и институции. Построява училището „Св. Андрей" за момчета. Поверява Девическото училище „Св. Йосиф" на сестрите-йосифинки и го настанява в изградения капуцински манастир. Епископ А. Канова откупува и местата, съседни на католическите институции и ги отстъпва на католиците, за да си построят жилища, които впоследствие те изплащат на църквата. За кратко време ок. църквата са построени 40 къщи. А. Канова попечителства купуване на имоти от католиците в селата Коматево и Белозем. За издръжка на епархията е закупен чифлик в с. Брани поле в размер на 1260 дка. Към църковния комплекс е открита католическа духовна семинария (1868). Наследникът на А. Канова – епископ Франческо Рейнауди – построява девически манастир „Св. Елисавета" за монахините францисканки-терциарки. През 1872 построява сиропиталище към манастира. През 1882 епископ Рейнауди основава съвременна за времето си католическа болница. Като общност махалата съществува до 50-те г. на XX в. С благоустрояването на гр. Пловдив през 60-те и 70-те г. на XX в. махалата загубва характера си на религиозна общност. Единствено улица „Павликенска", запазила старото си име и размер, напомня за махалата.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

КАТРАФИЛОВ, Сава Георгиев (ок. 1836 – 19.V.1876) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в гр. Елена. Завършва класното училище в родния си град. Учителства в Търновско, Търговищко и Бургаско. Архиерейски наместник в Разград. През 1875 се прехвърля в Румъния. Формира малка чета, с която се присъединява към четата на Христо Ботев. Включен в щаба на четата. Ранен тежко в сражението при Милин камък, след което е доубит от османската потеря.

*Лит.: **Горов**, Г. [**Отец**] **Сава Катрафилов**. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1969, Т. 28, с. 83-109; **Митев**, Й. Ботевият помощник **отец Сава Катрафилов**. // Църковен вестник, N 22, 27 май – 2 юни 1996.*

КАЧАНОВСКИ, Игнатий – поляк. Основател и директор на Българската католическяя гимназия в Одрин (1863-1867).

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 334.*

КВАКЕРИ – наименование на последователи на радикално направление в Протестантството в Англия. Основанао от Дж. Фокс (1647). Отричат църковната догматика и култ. Според тях достигането до висшата истина може да се постигне чрез вслушване във вътрешния глас, който бил гласът на Бога.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 125-127.

КЕКАВМЕН, Йоан (втората половина на XI в.) – византийски военоначалник и писател. По майчина линия – българин – внук на Димитър Полемархий. Живял дълго време сред българите в Македония и познавал отблизо живота им. Автор на оригинален трактат по военно изкуство (съставен 1075-1078). Съдържа сведения за Беласишката битка 1014 и за положението на българите през първите десетилетия на византийското владичество.

*Лит.: **Литаврин**, Г. Советы и рассказ Кекавмена. Сочинение византийского полководца XI в. Москва, 1972; Православная энциклопедия. Т. 32. Москва, 2013, с. 327-328.*

КЕЛИЯ – наименование на самостойно монашеско жилище в манастир.

Онлайн ресурс.

КЕЛПЕТКОВ (Келювски), Атанас (1856-1926) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в с. Устово (дн. кв. на Смолян). Завършва Пловдивското класно училище. В 1878 е секретар на отряда на Петко войвода, потушил Родопския мюсюлмански метеж. Архиерейски наместник е на Смолянско (1898-1902). Влиза в революционния комитет в Устово. По време на Пашмаклийската афера (1901) е осъден на 101 г. затвор. Амнистиран (кр. на март 1904).

*Лит.: **Караманджуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934, с. 103, 106, 130; **Караманджуков**, Христо. Родопа през Илинденско-Преображенското въстание. С., 1986, с. 92; **Филипов**, Ф. Патриотичната дейност на **свещ. Атанас Келпетков**, секретар на **капитан Петко войвода**. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1989; **Гиневски**, Христо. Родопската интелигенция през Възраждането. Смолян, 2001, с. 85.*

КЕЛЮВСКИ, Атанас – *вж Келпетков, Атанас*

КЕНАР, Жерве (1875-1961) – френски католически свещеник, успенец. Преподавател във френския колеж „Св. Августин" в Пловдив (1908) и още с.г. става директор. Една от неговите заслуги е да превърне футбола в любима игра на пловдивчани. Треньор на футболната дружина към колежа (1913-1915). По политико-военни причини по време на Първата световна война е в Румъния. След края на войната се връща отново в Пловдив. По време на Парижката мирна конференция (1919) разгръща дейност, за да не бъдат предадени Пловдив, Бургас и Стара Загора на Гърция. Оказва съдействие и за намаляване на българските репарации по Ньойския договор. Ръководител на Източната мисия на успенците (1920-1923), а през 1923 и на конгрегенцията (1923-1952). Участва в ролята на съветник и одитор за подготвителните комисии на Втория Ватикански събор. Умира в Рим.

Онлайн ресурс.

КЕСАРИЙ – възрожденски църковен деец. Игумен на Рилския манастир (1815-1816).

*Лит.: **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 90.*

КЕСАРИЙ – монах. Учител в Кюстендил (1846).

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Ист. издирвания. С., 1906, с. 367.*

КЕСАРИЙ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Слаковци, Пернишко. Йеромонах. Игумен на Дивотинския манастир (1826-1840).

*Лит.: **Никифоров**, Т. Село Дивотино. С., 1979, с. 15.*

КЕСАРИЙ (светско фамилно име: Хорозов) (-1893) – църковен деец. Роден в гр. Елена. Брат на *Теодосий*. Завършва семинария в Букурещ (кр. на 30-те г. на XIX в.). Приема монашество в Килифаревския манастир (1842). Заедно с брат си възстановява Къпиновския манастир (1855). Игумен на Мерданския манастир (1856-1893), където открива килийно училище за възрастни. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Загорски**, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 94-95; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 327.*

КЕСАРИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Килифарево, Великотърновска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 326.

КЕСАРИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Щип, Вардарска Македония (1862).

*Лит.: **Шишманов**, Ив. Нови студии из областта на Българското възраждане. // Сб. на БАН, 1926, Т. 21, с. 344; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 327.*

КЕСАРИЙ (светско име: Кънчо Цончев Кънчев; прозвище: даскал Кънчо) (27.X.1833 – 27.V.1910) – просветен и църковен деец – архимандрит. Роден в гр. Трявна. Учи в килийно училище в Батошевския манастир. Учител в търновските села Иванча, Долна Липница, Полски Сеновец, Климентово. Свещеник в гр. Шика, Казанлъшко, Старозагорска обл. (1862). Приема монашество в Батошевския манастир, след което 2 г. е учител в гр. Съединение. Премества се в Рилския манастир (1863). Таксидиот на манастира в Копривщица (1870-1875). Укривател на Васил Левски. Член на местния революционен комитет. Настоятел на църквата „Св. Стефан" в Цариград (1875-1877). След Освобождението – учител в Одрин (1878-1883), служител в Българската екзархия в Цариград (до 1894), игумен на Рилския манастир (1894-1899). Председател на Българската община в Серес (1900-1902). През 1902 се установява в Севлиево. Умира в Трявна.

*Лит.: **Томов**, Ив. **Архимандрит Кесарий**. // Църковен вестник, N 18-19, 21юли 1971; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 327.*

КЕСАРИЙ РИЛЕЦ (хаджи Кесарий) – монах и просветен деец. Таксидиот на Рилския манастир в Габрово. Учител в града (1811).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 327.

КЕСАРОВ, Кънчо (К. К. Сахатчиоглу; прозвище: даскал Кънчо) (1832 – 12.VII.1875) – просветен и църковен деец. Роден в Габрово. Учи в Белградската семинария. Учител в Търново (В. Търново) (1852-1859) и Трявна (1859-1867). Участва в подготовката на въстанието на Дядо Никола (1856). Представител на Търновската епархия в Църковно-народния събор в Цариград (1871). Заедно с бат си Гено построяват часовниковата кула в Габрово. Умира в Трявна. Автор на учебници по смятане и четене.

*Лит.: **Драганов**, Т., Й. **Димитров**. Книжовници от Търново и окръга през епохата на Възраждането. // Год. на музеите в Северна България, 1981, Т. 7, с. 116; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 478.*

КЕХАЙОВ, Димитър – просветен и църковен деец. Роден в с. Градец, Котленско, дн. Сливенска обл. Учи в Бесарабия и гр. Котел. Учител в с. Медвен, Котленско, дн. Сливенска обл. (1846-1847). Ръкоположен за свещеник в Сливен (1857). Умира в Цариград на връщане от поклонение в Йерусалим.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 328.

КИЕВСКА ДУХОВНА АКАДЕМИЯ – висше духовно учебно заведение. Открита в Киевско-Печорската лавра (1633). Тогава Киев е под властта на Полското кралство и Православната църква търпи твърде силен натиск от римокатолицизма и униатството. Но Академията се разраства, като през XVIII – нач. на XIX в. успява да удържи на натиска да се заличи нейният религиозен характер и да бъде превърната в светско учебно заведение. Светските дисциплини се отделят и през XIX в. е основан Киевският университет „Св. Владимир". Към Киевската духовна академия има духовно училище за най-малките възпитаници, училище за девойки и жени-монахини и духовна семинария за юноши и младежи, с главна цел – подготовката на свещеници. На 7 февр. 1918 съветската власт започва гонение спрямо Православната църква. Началото е дадено с разстрела на Киевския митрополит Владимир (Богоявленски). Духовната академия и свързаните с нея духовни учебни заведения са закрити като „разсадник на мракобесие". След 70 г. (1988) възстановява своята дейност, а през 1992 отново отваря врати за студенти. Първите сведения за българи, учили в Киевската академия, са от първ. пол. на XVIII в. Йеромонах Никодим от Сопот учи там през 40-те г. на XVIII в., а през 70-те – 80-те г. на с.в. там завършва отец Памфилий (Памво) от Калофер. Българки – възпитанички на училищата в киевските женски и девически манастири, са монахиня Евпраксия (светско име – Елена Тодорова Бенчева), основателка на Сопотския девически метох, учила в Киев 1732-1736 и исхимонахиня Теоктиста (светско име – Фота, баба на възрожденеца Константин Фотинов), учила в Киев 1760-1770. След завръщането си в България създава Самоковския женски метох на Рилския манастир. Докъм 20-те г. на XIX в. българите, учащи се в академията, са единични случаи. През 30-те и 40-те г. обаче, техният брой нараства. За техните нужди през 1846 прилепчанинът Крапчо отваря български пансион. Голямото, организирано движение на български младежи към киевските учебни заведения започва през 1847. В резултат на усилията на букурещките българи и на руски духовници като епископ Порфирий Успенски и Филарет, митрополит Московски, са отпуснати 20 стипендии за българи в Москва, Санкт Петербург и Киев. Единадесет или дванадесет от младежите, получили стипендиите, т.е. над половината, трябва да постъпят в Киев. Първоначално са записани в Киево-Подолското епархиално духовно училище. Тези, които показват необходимия успех, по-късно продължават в по-висшите степени на обучение – семинарията и академията. Сред първите българи – випускници на Киевската духовна академия личат имената на големи църковни и народни дейци – митрополит *Натанаил Охридски и Пловдивски* и Тодор *Бурмов*. Оттогава насетне десетки българи минават през Киев – като учащи се в духовното училище, семинарията и академията, в светските учебни заведения – двете мъжки гимназии и Университета „Св. Владимир". Киев е най-голямото образователно средище за българските девойки през възрожденската епоха, особено през 60-те и 70-те г. на XIX в. Те се учат в пансиона на графиня Левашова, във Фундуклеевската гимназия и в Института за благородни девици. И след Освобождението притокът на учащи се от българските земи към Киев не спира. Завръщайки се, техните жизнени поприща са най-разнообразни, много и различни са постовете, които те заемат. Конкретно възпитаниците на Киевската духовна академия най-често се ориентират към църковното служение и просветното дело, както в свободна България, така и в българските институции под ведомството на Екзархията в Македония и Одринско. Сред последните випускници се открояват бъдещите професори – богословът архим. Евтимий Сапунджиев, професорът по нравствено богословие Ганчо Пашев, професорът по Свещена история на *Новия Завет* Христо Гяуров и академик Иван *Снегаров*. Най-открояващата се българска фигура, завършила Киевската духовна академия, е митрополит *Климент Търновски*. Следват имената на Тодор Икономов, Петър Генчев – просветен деец, Райчо *Каролев* – държавник, Станимир Попстефанов *Станимиров*, Йоаким Бакалов и др.

*Лит.: Православная энциклопедия. Т. 32. Москва, 2013, с. 96-151; **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 395.*

Per aspera ad astra!

КИЕВСКА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ – средно духовно учебно заведение. Учредена (1808) във връзка с издаването на новия устав на духовните училища на Руската православна църква. Помещава се в сграда на брега на р. Днепър (1819). Преместена в зданието на бившия гръцки Петропавловски манастир (1832). Прекратява съществуването си по време на Гражданската война в Съветска Русия (1917-1922). В 1945 съветското правителство дава съгласието си за откриване на пастирско-богословски курсове в Киев, от които възниква отново Киевската духовна семинария. Открита официално (18 февр. 1946). Първоначално функционира в Михайловския манастир. След закриването на манастира (1949) се премества в помещение на Андреевската църква, което не било подходящо за провеждане на учебните занятия. Последва закриване на семинарията (1960), като учащите се били прехвърлени в Одеската духовна семинария. Възобновена (1992). След проведената образователна реформа (2007-2008) срокът на обучение е увеличен от 4 на 5 г. През епохата на Възраждането в семинарията учат и известен брой българчета.

Онлайн ресурс.

КИЛИФАРЕВСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – манастир във Великотърновската духовна околия на Българската православна църква. Разположен в поречието на р. Белица, на 2,5 км от гр. Килифарево. Основан (1348) от видния български исихаст *Теодосий Търновски* с подкрепата на цар *Иван-Александър*. Теодосий става игумен на манастира, като го превръща в духовен център на Православния исихазъм и сред най-значимите книжовни средища в България. Там са написани и преведени богослужебни книги, жития, проповеди и светски хроники. Светата обител става център на книжовна школа, която през 1360 има над 460 ученици, и са обучавани бъдещите Патриарх *Евтимий*, Киевският и Московски митрополит *Киприан*, известният монах *Ромил Видински*. Когато османското нашествие достига Търново, манастирът е укрепен със стени и бойни кули. Лично цар *Иван-Александър* дарява средства за главната кула и за нова църква. При падането на Търново манастирът е разрушен от османските турци. През 1442 Килифаревският манастир се споменава отново в изворите, а през 1596 в него се укривали оцелелите въстаници от Второто търновско въстание. Заради това манастирът е отново опожарен от турците и крепостните му зидове са сринати напълно. Повече на това място манастирът не е възстановяван. През 1718 манастирът е издигнат на днешното му място на брега на р. Белица, на 400 м западно, под стария манастир. Тогава е построена и изографисана църквата „Рождество Богородично" с 2 параклиса, посветени на *Св. Иван Рилски* и Теодосий Търновски. В кр. на XVIII в. част от манастира е разрушена по време на кърджалийски набези, но скоро е възстановена. Възрожденският майстор *Колю Фичето* започва изграждането на сегашната църква *„Св. Димитър"* (1840). Той запазва част от старата олтарна стена и параклисите на Св. Теодосий и Св. Иван Рилски. Храмът е завършен през 1842. През 1950 Килифаревският манастир приютява монахиня Иустина – рускиня по произход и е преобразуван в женски.

*Лит.: **Попгеоргиев**, Й. Село Килифарево и манастирът му „Св. Богородица". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1906, Т. 67, с. 427-447; **Цонев**, Зв. Килифаревският манастир и ферманът му от 1838 г. // Старини от българската земя. С., 1937, с. 36; **Шарков**, В. **Теодосий**, килифаревски отшелник, манастира му и Килифарево. С., 1941; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 225-226; **Бояджиев**, Ст. Килифаревският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 66-69; **Николова**, Я., М. **Робов**. Теодосиевият манастир при Килифарево в светлината на археологическите проучвания. // Търновска книжовна школа. Т. 5. 1994, с. 571-580.*

КИЛОВ, Никола – църковен деец. Свещеник в с. Горно Драглище, Разложко, дн. Благоевградска обл. (нач. на 70-те г. на XIX в.). Подпомага учебното дело.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 329.

КИНОВ, Златан Груев – *вж Серафим Сливенски*

КИНОВ, Стрезю Груев (архимандрит Сава) (1813-1876) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Пирдоп. Брат на митрополит *Серафим Сливенски.* Учител в родния си град (1835-1837). Ръкоположен за свещеник (1837). Служи в Пирдоп (1837-1859) и в църквата „Св. Богородица" – Пловдив (1859-1860). След смъртта на жена си (нач. на 60-те г. на XIX в.) приема монашество в Хилендарския манастир. По-късно възведен в архимандритски сан.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 329.

КИНОТИС – наименование на монашеското управление на Света гора.

Лит.: От Атон протестират. // Църковен вестник, N 32, 8-14 авг. 1934.

КИПИЛОВСКИ, Сава Михайлов – църковен деец. Автор на църковно съч. (1868).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 329.

КИПРИАН (светско име: неизвестно) (1336 – 4.IX.1406) – висш духовник и книжовник. Съвременник и последовател на Патриарх Евтимий Търновски. Започва духовната си и книжовна дейност в Килифаревския манастир като монах и ученик на Св. *Теодосий Търновски.* Прекарва заедно с бъдещия Патриарх *Евтимий Търновски* ок. 10 г. в Цариград. Изпратен като патриаршески пратеник в Русия, за да помогне за църковното обединение на Киев и Москва в единен духовен център. Ръкоположен за Литовски митрополит със седалище в Киев (1375). Признат за Московски и Всруски митрополит. Въвежда почитането на Александър Невски като светец (1381). Пренася в Русия традициите на българската книжнина и на Търновската книжовна школа. Автор на „Житие на Петър, митрополит Киевски и на цяла Русия". Занимава се и с преводачество на средновековни произведения, сред които „Кормчая книга". Пише статии по литургика, събира писмената на руски духовници и князе, води обширна кореспонденция с голяма историческа ценност. Канонизиран от Руската църква за светец (1472).

*Лит.: **Дончева-Панайотова**, Н. **Киприан. Старобългарски и староруски книжовник**. С., 1981; **Иванов**, Й. Българското книжовно влияние в Русия при **митрополит Киприан**. // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 53-110; **Чешмеджиев**, Д. **Митрополит Киприан** и култовете на българските светци. // Studi Slavistici, 5, 2008, p. 15-30; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 202-204.*

КИПРИАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лесново, Кратовско, Вардарска Македония (втор. пол. на XVIII в.). Приема монашество в Рилския манастир (1797).

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 120.

КИПРИАН (-1944) – църковен деец. Свещеник в Пловдив. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 35.

КИПРИАН ДЕЛЯНИН (15.VI.1926 –) – капуцин. Роден в с. Генерал Николаево, Пловдивско (дн. квартал на гр. Раковски). Постъпва в Капуцинската семинария в Сан Стефано и завършва обучението си в Капуцинския институт в с. Буджа край Смирна (Турция). Ръкоположен е за свещеник в гр. Пловдив (22 дек. 1906). Поради своеволия спрямо началниците си е изпратен в манастира край Сан Стефано, Цариград. През 1911 променя обреда си и е приет в Солунската източна епархия. Свещенодейства в с. Долно Тодорак, Кукушко. След войната се завръща в България, в Калъчлии. Пожелава отново да премине в латинския обред, но желанието му не било удовлетворено. Затова заминава да свещенодейства в съседното с. Бейкьово като Православен свещеник. След 1 г., разкаян за постъпката си, отново се завръща в лоното на католическата църква, след което заминава за Америка. След 3 г. отново е в България, в Калъчлии. При един спор е застрелян от свой съселянин.

Онлайн ресурс.

КИПРИАН СТАРОЗАГОРСКИ (светско име: Огнян Добринов Казанджиев) (8.III.1976 –). Роден в гр. Казанлък. Приема монашество на 1 септ. 1996 в Рилския манастир (1996). Ефимерий в Казанлъшкия манастир „Св. Богородица" (1996-1998) и паралелно завършва двугодишния курс на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски", след което е приет в клира на Врачанска епархия като и. д. игумен на Тържишкия манастир „Св. прор. Илия". Протосингел на Врачанска митрополия (2000-2006). Възведен в архимандритско достойнство (2003). Отново протосингел на Врачанска митрополия. Хиротонисан за епископ с титлата Траянополски (2008) и назначен за викарий на Врачанския митрополит. Избран за Старозагорски митрополит (11 дек. 2016).

Митрополит Киприан Старозагорски (фотопортрет)

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 363;* ***Нов Старозагорски митрополит*** *на Светата ни Църква.* ***Старозагорски митрополит Киприан****. Биография. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017; Епархийски избор за Старозагорски митрополит. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017; Достоен канонически митрополит на Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017;* ***Панайотова****, Д. Посрещане в богохранимата Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017.*

КИПРИАН ТРАЯНОПОЛСКИ – *вж Киприан Старозагорски*

КИПРИЛОВ, Петър (Пею) Димитров (14.III.1851 – 27.VIII.1937) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в с. Пирок, Лозенградско. Учител в родното село и в с. Сърмашик. Среща се с Васил Левски при неговото посещение в с. Сърмашик (1871), Апостолът присъствал на годежа му. Участва в изграждане на комитетските мрежи на Вътрешната революционна организация. По време на Априлското въстание 1876 арестуван, изтезаван и съден. Като руски пристав в Лозенград през 1878 организира и отвежда в Сливен две групи от по 100 и 120 души доброволци за новата Българска армия. Организира подписка против решенията на Берлинския конгрес (1878). Ръкоположен за свещеник (1879). Включва се в дейността на ВМОРО (1896). Среща се с Гоце Делчев при неговата обиколка в района на Странджа (1900). Участва в подготовката на Преображенското въстание. Арестуван (1903) и осъден на 101 г. строг тъмничен затвор. Амнистиран (1904). След Балканските войни 1912-1913 се заселва в с. Вресово, община Руен, Бургаска обл. По-късно се мести в Айтос, където умира.

Лит.: ***Маджаров****, Панайот. Да положиш душата си за народа. Български свещенослужители, участници в освободителното движение на Одринско (1895-1913). С., 2007, с. 23, 65-82.*

КИПЪРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – автокефална църква, с ранг на архиепископия. За основатели ѝ се считат апостолите Павел и Варнава, които пристигат на острова (45 г. сл. Хр.). Варнава става епископ и отговаря за разпространението на Християнството на острова. Първоначално църквата е била под администрацията на Антиохийската църква. Превърната в автокефална църква (431). Този ранг ѝ е признат от Вселенската патриаршия след премахването на арабската окупация на острова (965). След Великата схизма (1054) островът преминава под контрола на Венецианската република и силното влияние на папата. Църквата има собствена автономия и право на религиозен обред след османското завладяване на острова. След извоюването на независимостта (1960) главата на църквата архиепископ Макариос III става и президент на републиката. След турската инвазия на острова (20 юли 1974) 35% от острова преминава под властта на Турция. Голяма част от християнското население избягва от тази част на острова. В окупираната част на острова редица християнски сгради и паметници са съборени, а други – превърнати в джамии. Дн. Кипърската църква се състои от една архиепископия и пет митрополии. Под ведомството ѝ се намират над 500 храма и 9 манастира. Глава на църквата от 2006 е Хризостом II Кипърски.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. [Т. 1. Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска]. С., 1944; Православная энциклопедия. Т. 34. Москва, 2014, с. 8-59.*

Per aspera ad astra!

КИРАНА СОЛУНСКА (1731-1751) – Източноправославна светица, новомъченица. Родена в паланка Висока, Лъгадинско (Егейска Македония). Поискана за съпруга от един еничарин, който я отвежда в Солун и я кара да приеме *Исляма*, но тя отказва. Подложена на мъчения, умира, обесена в затвора. На мястото на родната ѝ къща във Висока е построена църквата „Св. Кирана" (1868). Канонизирана от Православната църква за светица.
Онлайн ресурс.

КИРАНОВ, Кирил Протасиев (18.I.1736 –) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Имоклари, Одринско. Син на Протасий Киранов и брат на Стефан Протасиев Киранов. Ръкоположен за свещеник (1859) и обгрижвал 16 села в Източна Тракия.
*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 24-25.*

КИРАНОВ, Митрофан Кирилов (-1820) – възрожденски църковен деец. Син на Кирил Протасиев Киранов и брат на Стефан Кирилов Киранов. Като свещеник преследван от османските власти.
*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 26.*

КИРАНОВ, Протасий (1688-1773) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Имоклари, Одринско. Баща на Кирил и Стефан Киранови. Ръкоположен за свещеник (нач. на XVIII в.).
*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 25.*

КИРАНОВ, Стефан Кирилов (1772-1852) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Имоклари, Одринско. Син на Кирил Протасиев Киранов и брат на Митрофан Кирилов Киранов. Ръкоположен за свещеник (1805). Починал в с. Главан, Бесарабия.
*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 25-26.*

КИРИАК – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 330.

КИРИАК – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (1847).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 71.*

КИРИАРХ – наименование на висш духовник – митрополит, патриарх.
Онлайн ресурс.

КИРИЛ – монах. Учител по музика в Рилския манастир (първ. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Динев**, Петър. Рилската църковнопевческа школа в началото на 19 век и нейните представители. С., 1957.*

КИРИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плачковци, Габровска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 330.

КИРИЛ – монах и просветен деец. Учител в с. Цръчна, Пазарджишко (втор. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 769.*

КИРИЛ – монах. Роден в Батак. Игумен на Рилския манастир (1868-1871); (1881-1883).
*Лит.: **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 91.*

КИРИЛ – униатски свещеник в Малко Търново и Баш Клисе (в Турция).
*Лит.: **Аянов**, Г. Малко Търново. Бургас, 1939.*

КИРИЛ (Живкович) – висш духовник. Роден в Пирот. Хиротонисан за Панкрацки епископ. Автор на житие за сръбските просветители Симеон и Сава (1794).
*Лит.: **Пенев**, Б. История на новата българска литература / Под. ред. на П. **Зарев**. Т. 1. С., 1976, с. 270; **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 80.*

КИРИЛ (светско име: неизвестно) (1830-) – духовник. Роден в с. Айватово, Солунско. Като малък учи в Атина с издръжка от гръцко дружество. Крал Отон I го изпраща в пансион в Мюнхен, където научава немски и френски. Ръкоположен за свещеник. Служи в Египет, а по-късно в Антиохийската патриаршия. След Освобождението е назначен за служител при митрополит Панарет Пловдивски. След като екзарх Йосиф I се мести от Пловдив в Цариград вече като архимандрит, Кирил е назначен за екзархийски протосингел. След скандал с кореспонденция между Иван Евстратиев Гешов, в която архимандрит Кирил използва недипломатичен език по отношение на властите, е изпратен в София, където е назначен от министър Константин Иречек за директор на Софийската гимназия. Уволнен, заминава за Антиохия, където е служител на униатската църква.
*Лит.: **Ганчев**, Добри. Спомени. Велико Търново, 2005, с. 151-154.*

КИРИЛ (1845-1921) – гръцки висш духовник. Роден в Цариград. Викариен мирски епископ при митрополит Мелетий Смирненски. Избран за Варненски митрополит (1875). Като такъв по право е делегат в българското Учредително събрание в 1879. Костурски митрополит (1882-1888). Замества уволнения поради неспособност митрополит Константий. Преместен в Лемноската и Агиоевстратийска епархия, където остава от 1888 до 1890. Одрински митрополит (1890-1908), когато подава оставка. Подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903.

Онлайн ресурс.

КИРИЛ (светско име Илия Манчов Йончев) (26.II.1917 – 17.VI.2007) – висш духовник. Роден в гр. Панагюрище. Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет при Софийския университет. Ръкоположен за дякон (1941). От 1944 специализира в Старокатолическия факултет в Берн, Швейцария. След Втората световна война заминава за САЩ (1950), където служи като свещеник в Българската църква „Св. Георги" в Толедо. През 1959 е удостоен от българския Американски митрополит Андрей с офикия архимандрит от митрополит Андрей Нюйоркски. Заедно с повечето български православни общини в САЩ и Канада преминава към Руската задгранична църква (1963). Удостоен от нейна страна с епископски сан (1964). На 20 дек. 1976 преминава към Православната църква в Америка (Orthodox Church in America), където е избран за архиепископ на Питсбърг, Пенсилвания (15 окт. 1978). За тези свои действия още като архимандрит Кирил е низвергнат от Св. Синод на Българската православна църква. Това обаче не е взето предвид от „сестрата" ПЦА, която иначе поддържала канонически отношения с БПЦ. След отправяне на покайно писмо до Българския Патриарх Максим (1993) е опростен от Св. Синод на БПЦ с обещанието, че той ще се върне заедно с всички български общини към БПЦ. Това обаче не е сторено. Въпреки това, архиепископ Кирил идва редовно в България и служи с нашите архиереи.

Архиепископ Кирил (фотопортрет)

Онлайн ресурс.

КИРИЛ (Константин Николаевич Селивановский) (11.V.1886 – 19.II.1964) – руски духовник, архимандрит. Роден в Санкт Петербург. В България от 1921. Служи като игумен на руския манастир „Св. Спас" в Ямбол (1930-1938) и църковен настоятел на руската община във Варна. Отказал да приеме съветско гражданство в 1946.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 132.

КИРИЛ БОСАТА (XIV в.) – еретик. Като проповедник на богомилското учение бил изправен пред съд в Търново (1355). Заради несъгласие да се откаже от идеите си, бил наказан с обезобразяване на лицето с нажежено желязо и прогонен от столицата.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 202-204.*

КИРИЛ БЪЛГАРСКИ (светско име: Константин Марков Константинов) (3.I.1901 – 7.III.1971) – висш български духовник, историк. Роден в София в семейство на български преселници от Албания. Завършва Софийската семинария (1918), след което учи богословие в Софийския университет „Св. Климент Охридски". За да избегне преследвания заради левите си убеждения, продължава образованието си в Белград и в Загреб. Завършва в Черновци (дн. в Украйна). Приема монашество като студент. Защитава докторат (1927). Специализира философия в Берлин (1928-1930). Учител в Духовната семинария в София (1926-1936). Хиротонисан за Стобийски епископ (1936). През 1938 назначен за главен секретар на Св. Синод. На 15 май 1938 избран за Пловдивски митрополит. През 1943 взема дейно участие в акцията за спасяване на българските евреи от хитлеристките лагери на смъртта. За това си дело е провъзгласен от организацията „Яд Вашем" за „праведник на народите" (2000), а наследниците му получават специална благодарствена грамота и почетен медал. След 9 септ. 1944 е арестуван по лъжливи обвинения и прекарва няколко месеца в затвора, но не е осъден. През 1948 Кирил ръководи делегацията на Българската православна църква за участие в Междуправославната конференция в Москва, на която е осъден икуменизмът и политиката на Ватикана. На 10 май 1953 избран за пръв патриарх на възстановената Българска патриаршия. На 20 ноември 1961 решава Българската църква да влезе в икуменическия Световен съвет на църквите. На 18 юли 1968 Св. Синод начело с Патриарх Кирил обявява решението си за смяна на Юлианския църковен календар с Новоюлиански календар. Научните му интереси са в областта на борбата на българския народ за църковна независимост и национално обособяване. Автор на: „Паисий, митрополит Пловдивски в църковно-народната борба" (С., 1948); „Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски (1820-1906)" (С., 1952); „Съпротивата срещу Берлинския договор – Кресненското въстание" (С., 1955); „Екзарх Антим (1816-1888)" (С., 1956); „Граф Игнатиев и българският църковен въпрос" (С., 1958); „Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX в." (С., 1962); „Принос към униатството в Македония след Освободителната война (1879-1895)" (С., 1968); „Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война (1877-1878). Т. I." (С., 1969); „Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война (1877-1878). Т. II." (С., 1970); „100 години от учредяването на Българската екзархия" (С., 1971). Доктор хонорис кауза на Софийската, Московската и Санктпетербургската духовна академия. От 1948 е подпредседател на Националния комитет за защита на мира, а от 1950 – член на Световния съвет на мира. Умира в София, България. Погребан е в църквата „Св. Богородица" в Бачковския манастир.

Патриарх Кирил Български (фотопортрет)

Лит.: Новоизбраният ***Пловдивски митрополит*** *[: **Кирил**]. // Църковен вестник, N 23, 3 юни 1938;* ***Гяуров****, Хр.* ***Негово Светейшество Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 19-22, 28 май 1953;* ***Киселков****, В. Сл.* ***Патриарх Кирил*** *като книжовник. // Църковен вестник, N 19, 15 май 1954;* ***Ковачев****, М. Тридесет и две години архиерейско служение на* ***Негово Светейшество Българския Патриарх Кирил*** *–* ***Патриарх Кирил*** *по пътя Господен. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1968;* ***Сливенски митрополит Никодим****.* ***Негово Светейшество Българският Патриарх Кирил*** *като икуменист. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971;* ***Пончовски****, Ив. Г.* ***Негово Светейшество Кирил Патриарх Български****. Живот, дейност и творчество. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971;* ***Неврокопски митрополит Пимен****. С вяра в голямата сила на молитвата. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971;* ***Доростолски и Червенски митрополит Софроний*** */ Спомен и пожелание на* ***Негово Светейшество****. Писателско-благовестническата дейност на* ***Негово Светейшество Българския Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971;* ***Пандурски****, В. Нови ценни експонати в Църковния музей, подарени от* ***Негово Светейшество Българския Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971;* ***Пенов****, Д. Миротворство на евангелска висота. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971;* ***Пимен, митрополит Неврокопски****. Непрежалима загуба. Слово при опелото на* ***Негово Светейшество Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 14-16, 10 май 1971;* ***Велянов****, В. Опелото и погребението на блаженопочиналия* ***Български Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 14-16, 10 май 1971;* ***Велички епископ Галактион****. Слово за блаженопочившите предстоятели на светата ни Църква* ***Българския Патриарх Кирил*** *и* ***Българския екзарх Стефан****. // Църковен вестник, N 9, 30 март. 1989; Сб. в чест на* ***Кирил, Патриарх Български*** *по случай 100 г. от рожд. и 30 г. от неговата смърт / Съст. и науч. ред. Стефан* ***Шивачев****. Пловдив, 2001;* ***Гугов****, Г. Социално-етическите възгледи на* ***Патриарх Кирил*** *(По случай 100 г. от рожд. и 30 г. от блажената му кончина). // Църковен вестник, N 17, 1-15 септ. 2001;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 136-137; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 373; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 77, 140, 201, 393, 394-397, 398-403, 404-407.*

Митрополит Кирил Варненски и Великопреславски (фотопортрет)

КИРИЛ ВАРНЕНСКИ И ВЕЛИКОПРЕСЛАВСКИ (светско име Богомил Петров Ковачев) (8.VI.1954 – 9.VII.2013) – висш духовник. Роден в с. Царев брод, Шуменско. Майка му е монахиня в Златарския манастир „Св. Петър и Павел", Шуменско. Завършва Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски" (1974), след което е послушник в Рилската Св. обител. След отбиване на редовната си военна служба постъпва в Богословския факултет на Атинския университет. Приема монашество (21 юли 1972). Назначен за протосингел на Сливенската митрополия (в кр. на 1980) и възведен в архимандритски сан. Завършва Софийската духовна академия (1981). Специализира в Московската духовна академия, където защитава дисертация на тема „Участието на руската църква в националноосвободителното движение на българския народ през XIX в." (Москва, 1983), и получава научната степен „кандидат на богословските науки" (дн. „д-р на богословието"). Представител на Българската православна църква при Московската и Всерусийска патриаршия (до 1 септ. 1986), след което е игумен на Троянската Св. обител. От дек. 1987 е главен секретар на Св. Синод. Хиротонисан за Стобийски епископ (26 юни 1988). Избран за Варненски и Великоморавски митрополит (26 февр. 1989). От 1992 е член на Намаления състав на Св. Синод, а в периода 1994-2001 е представител във Върховния църковен съвет. Автор на „Настолен Православен календар" (С., 2003; 2004; 2005; 2006; 2007; 2008; 2009). След смъртта на Патриарх *Максим*, на 10 ноември 2012 с тайно гласуване на 7 от 12 присъствали митрополити е избран за Наместник-председател на Българската православна църква до избирането на Патриарх *Неофит*. В нач. на 90-те г. съдейства за донасянето на помощи от Гръцката православна църква в България. Загива при трагични обстоятелства – удавя се в морето в района на местността „Траката" край Варна. Разкрит като секретен сътрудник на Първо главно и на Шесто управление на Държавна сигурност под псевдонимите „Ковачев" и „Владислав".

Лит.: ***Максим, Патриарх Български****. Богослужение и съзиждане на Христовата църква. Слово, произнесено в патриаршеската катедрала ставропигиален храм-паметник „Св. Александър Невски" преди хиротонията на* ***Стобийския епископ Кирил****, 26 юни т.г. // Църковен вестник, N 27, 5 септ. 1988;* ***Велянов****, В. Хиротонията на* ***Негово Преосвещенство Стобийския епископ Кирил****. // Църковен вестник, N 27, 5 септ. 1988;* ***Максим, Патриарх Български****. Наследник на високо достояние. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989;* ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Слово-отговор. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989;* ***Христов****, Хр. Новоизбраният* ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989;* ***Вълчанов****, Сл. Канонически избор и въдворяване на* ***Варненския и Преславски митрополит Кирил****. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 92-93; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 339; България загуби свой достоен архиерей –* ***Варненския и Великопреславския митрополит Кирил****. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2013.*

КИРИЛ ВАТОПЕДЕЦ – църковен деец, архимандрит в Габрово (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 331.

КИРИЛ ВИДИНСКИ – *вж Кирил Скопски*

КИРИЛ ИВАНОВ СЛЕПОВ – възрожденски църковен и революционен деец, заслужил навсякъде и винаги обръщението „ОТЕЦ" – *вж отец Кирил (светско име: Кирил Слепов)*

КИРИЛ КОРЧАНСКИ (1763-1847) **–** гръцки висш духовник. Воденски митрополит (1821-1827).

Онлайн ресурс.

КИРИЛ ЛУКАРИС – Цариградски патриарх (1620-1623, 1623-1633, 1633-1634, 1634-1635 и 1637-1638). Преди това е Александрийски патриарх (1601-1620). Въвежда в Богослужението днешните кръгли владишки корони. Става таен калвинист. Опитва се да реформира Православната църква. Йезуитите го обвиняват пред Високата Порта в държавна измяна, след което е удавен от османците.

*Лит.: **Кирил Лукарис (Патриарх Константинопольский)**. Восточное исповедание христианской веры. Санкт-Петербург, 2000; **Рънсиман**, Стивън. Патриархът калвинист. // Християнство и култура, 2009, N 6; Православная энциклопедия. Т. 34. Москва, 2014, с. 559.*

КИРИЛ НЕКТАРИЕВ (светско име: Кирко хаджи Недков Цвятков) (1795 – 16.IX.1870) – духовник и просветен деец. Роден в Сопот. Първороден син в семейството на хаджи Недко *Цвятков.* Вуйчо на Ботьо Петков. Сестрата на Кирил Нектариев, която е игумения на Девическия манастир в Калофер, също е ревнителка на образованието и най-вече на девическото. По неин почин са изпратени в Сърбия няколко момичета за придобиване на по-високо педагогическо образование и учителска квалификация. (Една от тях е Евгения Бояджиева.) Учи в Сопотския манастир, където приема и монашество. Дякон на Пловдивския митрополит (ок. 1825), а по-късно – и негов протосингел (1850). Дарява 450 златни лири в полза на Сопотското девическо училище. Прави дарения и на девическите училища в Карлово, Калофер и Пловдив. В завещанието си от 4 март 1868 Кирил Нектариев дарява на двете сопотски училища (мъжко и девическо) 16000 гроша, на манастира „Св. Спас" 10000 гроша и още 10000 гроша за поправка на манастирската черква, на Сопотския девически манастир „Въведение Богородично" – 2000 гроша. Недвижимите си имоти: ниви, гори и воденица, дарява на училищата в Сопот, Карлово и Калофер, а на Пловдивското девическо училище „Св. Благовещение" – сумата от 15000 турски лири. Изпратен като митрополитски епитроп в Сопотския мъжки манастир „Свети Спас" („Възнесение Господне"), където остава до края на живота си.

*Лит.: Духовници-благодетели. // Църковен вестник, N 35, 7 септ. 1907; **Павловска**, Ц. Възрожденският Сопот. С., 1987, с. 221; **Спространов**, Е. Забравени дейци. **Отец Кирил Нектариев**. // Училищен преглед (С.), 1903, N 6-7, с. 510-514.*

КИРИЛ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1759-1762). Свален от османските власти и изпратен на заточение.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 209-210.*

КИРИЛ ПЕЙЧИНОВИЧ – *вж Пейчинович, Кирил*

Кирил Рилски (фотопортрет)

КИРИЛ РИЛСКИ (светско име: Киприян Стефановски) (12.II.1861 – 22.X.1946) – български духовник. Роден в с. Битуше, Дебърско (Вардарска Македония). Послушник в Рилския манастир (14 септ. 1878 – 29 ноември 1880). Приема монашество (1880). Завършва Киевската духовна семинария (1895). След завръщането си в България преподава в Самоковската духовна семинария (1895-1896). Заминава за Македония (1896), за да помогне за утвърждаването на българското църковно и просветно дело. Първоначално е председател на Българската църковна община в Ксанти. Преподава в Цариградската духовна семинария (1898-1899). Председател на Българската църковна община в Гевгели (1900-1908). Управляващ на Одринската епархия (1909-1911) и Драмската българска епархия (1911-1913). След Междусъюзническата война 1913 бяга от завладения от гръцки войски гр. Драма. Протосингел във Видин (1914). Управляващ Дебърската епархия (1916-1918). Кандидат за Софийски митрополит (1922), но остава на второ място с 26 гласа. През 1924 се установява в Рилския манастир като изповедник. Игумен е на манастира (1 ян. 1929 – 1 септ. 1933). Погребан в Рилския манастир. Издава със свои средства книгите: „Българската самостоятелна църква в Илирия на Балканския полуостров и нейната апостолска древност (Кратък ист.-канонически очерк)" (С., 1930) и „Кратки спомени из миналия ми живот (1861-1931)" (С., 1931). Автор и на: „Кратки спомени от управлението ми на Драмската и Дебърската епархии от 1910 до 1920 " (С., 1924).

*Лит.: **Кочов**, Апостол. Църковно-училищните борби в Драмско. // Македонски преглед, 1929, N 2, с. 99-100; **Петров**, Петър, Христо **Темелски**. Църква и църковен живот в Македония. С., 2003; **Архимандрит Кирил Рилец**. **Митрополит Кирил Рилски**: По случай 80 г. от рожд. му (1861-1941). // Църковен вестник, N 6, 31 ян. 1941.*

КИРИЛ СКОПСКИ (светско име: Коста Стоичков) (15.VII.1833 – 21.V.1914) – висш духовник. Роден в Берковица. Остава от малък пълен сирак и постъпва като послушник в Чипровския манастир „Св. Йоан Рилски". Приема монашество (1857). Продължава образованието си в Сръбска духовна семинария в гр. Карловци. През лятото на 1863 се завръща в България, но още при слизането му от кораба във Видин е арестуван по настояване на Гръцкия митрополит Паисий Видински. При обиск откриват у него книга, описваща историята за царуването на българския цар Йоан-Асен II, което става повод да го изпратят в столицата Цариград и да го изправят пред патриаршески съд. Осъден на 3 г. заточение и изпратен в Сивас, Мала Азия. Освободен през 1866, установява се в Тулча, където до 1870 е учител, а заедно с това служи и като дякон в тамошната църква „Св. Георги". През 1870 е ръкоположен за йеромонах, а скоро след това е възведен и в архимандритски чин и назначен за председател на Българската църковна община в Силистра. След учредяване на Българската екзархия е повикан в Цариград и ръкоположен в епископски сан с титлата и назначен за викарий на Видинската митрополия, където остава до 1874. От кр. на 1874 е управляващ

Скопската епархия. Избран за Скопски митрополит (23 юли 1875). След започването на Руско-турската война 1877-1878 е принуден да напусне Скопие, като първоначално се установява в Цариград, а след това в София като митрополит на разположение на Св. Синод. Заедно с митрополит Натанаил Охридски участва в организацията на Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879. След отстраняването на митрополит Мелетий Софийски е управляващ Софийската епархия (от 1887). От кр. на 1888 е управляващ Видинската епархия. Избран за Видински митрополит (1891). Като митрополит обновява клира на епархията и възобновява строежа на църкви. Отнася се строго към свещениците, от които изисква достойно поведение и изряден външен вид. Работи за развитието на църковно-просветното дело в епархията. През 1902 дарява 50 000 лв. за построяването на сградите на Софийската духовна семинария.Умира във Видин. Погребан е до катедралния храм „Св. Димитър".

Лит.: Църковен вестник, N 22, 31 май 1914; ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 55-57;* ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 128, 146, 328, 329;* ***Йеромонах Павел (Стефанов)****.* ***Митрополит Кирил Видински****. // Църковен вестник, N 24, 13-19 юни 1994;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 168-169; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 393;* ***Цацов****, Б. 90 години от блажената кончина на* ***Видинския митрополит Кирил****. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2004.*

КИРИЛ II КОНДАРИС (– 24.VI.1640) – Цариградски патриарх (между 1633-1639). Роден в Бер (Македония). Учи в йезуитското богословско училище в Галата. Избран за Берски митрополит (1618). В 1621 заточен за кратко и заменен от Тимотей, но скоро се връща на престола в Бер. Основна фигура на йезуитите в борбата им срещу тайния калвинист Патриарх Кирил Лукарис. В 1630 главата на капуцините в Цариград Аршанж де Фосе изпраща писмо от Кондарис до крал Луи XIII, който ходатайства пред Светия престол, и Кондарис получава от Рим опрощение за „схизма и ерес". На 6 окт. 1632 с помощта на йезуитите избран за Цариградски патриарх, като запазва и берския трон. Успява да се задържи патриарх само до 11 окт. с.г., тъй като английският и холандският посланици успяват да издействат връщането на своя кандидат Лукарис. Кондарис е заточен на остров Тенедос. Освободен от заточението и се връща в Бер, като изпълнява задълженията на митрополит до 1635. На 1/10 март отново става патриарх. Остава на трона 16 месеца, след което е свален с обвинение, че е скъперник и заточен на остров Родос. Смята се, че Кондарис е подбудител за убийството на Лукарис. Избран за трети път за патриарх (юни 1638). Председателства Синода, който анатемосва предшественика му (1638). За да се спечели подкрепата на западните католически сили, на 15 дек. 1638 официално обявява приемането на католицизма. Въпреки това, в кр. на юни 1639 е свален и заточен в Тунис. След като отказва да приеме *Исляма*, удушен от охраната си.

Онлайн ресурс.

Кирил V Каракалос (фотопортрет)

КИРИЛ V КАРАКАЛОС (– 27.VII.1775) – Цариградски патриарх. Роден в паланка Димицана, Пелопонес, тогава част от Венецианската република. Първоначално учи в Димицана. Заминава за Пелопонес, където е заловен от османците по време на Турско-венецианската война (1714-1718) и отведен в Цариград. След освобождението си заминава за о. Патмос, където става монах и продължава да учи, но заради лошо поведение е изключен от училището преди да завърши. Избран за митрополит на Мелнишка епархия (1737), а от 1745 – оглавява Никомидийска епархия. На 28 септ. избран за Цариградски патриарх на мястото на Паисий II (1748). Като патриарх има три приоритета – възстановяване на патриаршеските финанси, борбата срещу позициите на Римокатолическата църква и обучението на монасите. Увеличава таксите на митрополитите и облекчава малките енории – това действие е доста успешно, но го прави непопулярен сред епископите. Подкрепя нуждата от повторно кръщение и особено на жените, защото смята арменските и римокатолическите кръщения за невалидни. Тези му позиции също пораждат недоволство сред митрополитите, които го свалят (май 1751). Оттегля се на о. Халки. В 1749 създава Атонската академия и в 1753 поканва видния богослов и учен Евгениос Вулгарис да я управлява. Просвещенските идеи на Вулгарис обаче се сблъскват с представите на атонските монаси, поради което е принуден да подаде оставка (1758). Опозицията срещу Кирил е водена от митрополит Калиник Прилавски (Браилски). След като Кирил заповядва Калиник да бъде заточен в Синай, Калиник бяга във френското посолство в Цариград. От него Калиник получва голяма сума пари, които дава на султан Осман III и на 16 ян. 1757 Кирил е свален и заточен в Синай, а по-късно Патриарх Серафим II му позволява да се премести в скита „Св. Анна" на Света гора. В 1763 се връща в Цариград в опит да си върне трона, но е насилствено върнат в „Св. Ана", където умира.

Онлайн ресурс.

КИРИЛ ДИМИТРИАДИС (1845-1921) – гръцки висш духовник. По произход българин. Варненски митрополит (1875-1882). Като такъв по право е делегат в българското Учредително събрание в 1879.

Онлайн ресурс.

КИРИЛ VI ЦАРИГРАДСКИ (светско име: Константин Сербезоглу) (1769 – 22.IV.1821) – Цариградски патриарх. Роден в гр. Одрин. Близък с Одринския митрополит и бъдещ Патриарх Калиник, работи с него в Одрин, Никея и Цариград, където достига поста патриаршески архидякон. От 1803 е митрополит на Икония, а от 1810 – на Одрин. През 1813 е избран за Цариградски патриарх и остава на поста до 1818, когато е отстранен от османските власти и се връща в Одрин. Обесен в Одрин по време на антигръцките репресии в началото на Гръцката завера. Канонизиран от Църквата на Гърция за светец (1993) и паметта му се отбелязва на 18 април.

Онлайн ресурс.

КИРИЛ VII ЦАРИГРАДСКИ (1775-1872**)** – гръцки висш духовник. Вселенски патриарх (1855-). По време на патриархата му набира сили българското църковно движение, което той се опитва да успокои с няколко ръкополагания на българи за епископи. Отстъпките са силно закъснели. По време на т.нар. Великденска акция (3 апр. 1860) Българската община официално се отделя от Патриаршията. Заради провала си по българския въпрос Патриарх Кирил подава оставка (1/13 юли 1860).

*Лит.: **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-национални борби и постижения. С., 1971; **Жечев**, Т. Българският Великден или страстите български. С., 1976; **Данова**, Н. Националният въпрос в гръцките политически програми през XIX в. С., 1980.*

КИРИЛ ЛЪВОВ (1830-) – архимандрит. Роден в с. Айватово, Солунско. Учи в Атина и Мюнхен. Служи в Египет, а по-късно в Антиохийската патриаршия. След Освобождението на България в 1878 по препоръка на първия секретар на Руското консулство в Пловдив Александър Изволски е служител при митрополит Панарет Пловдивски. По-късно е протосингел при Екзарх Йосиф, директор на гимназия в София. В края на живота си заминава за Антиохия, където става служител на униатската църква.

*Лит.: **Ганчев**, Добри. Спомени. Велико Търново, 2005, с. 151-154.*

КИРИЛ ИВАНОВ СЛЕПОВ – *вж Отец Кирил Иванов Слепов*

КИРИЛ ПЕЙЧИНОВИЧ – *вж Пейчинович, Кирил*

КИРИЛ И МЕТОДИЙ – *вж Св. Св. Кирил и Методий*

КИРИЛОВ, Георги (-1944) – църковен деец. Свещеник. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

КИРИЛОВ, Димитър (1866-1928) – църковен деец. Роден в с. Балък кьой, околия Фере, Западна Тракия. Ръкоположен за първи свещеник в с. Янково, Шуменска обл. (1894). Служи в църкви в родния си край. По време на Илинденско-Преображенското въстание (1903) е наклеветен пред османските власти, че подкрепя въстанието. Заловен е, хвърлен в затвор, където престоява до 1904. След освобождаването му е забранено да практикува свещеническа дейност и избягва в свободната Майка България.

Онлайн ресурс.

КИРИЛОВ, Йоан (Янко) Ангелов (1907 – 12.XII.1977) – църковен деец. Роден в с. Огняново, Софийска обл. Ръкоположен за свещеник (1930). Завършва Богословския факултет при Софийския увиверситет (1945). Подложен на преследване и репресии.

*Лит.: **Илчевски**, Ст. **Отец Йоан** простил на своите предатели. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2002.*

КИРКОВ, Георги Йорданов (– 25.IX.1944) – църковен деец. Енорийски свещеник в храма „Св. Дух” – София. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 30.

КИРКОВ, Йоан (Янко) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот и митрополитски епитроп (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 332.

КИРКОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Нова Загора (70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 26.*

КИРКОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 332.

КИРО – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Костен, Карнобатско, Бургаска обл. Учител и свещеник в селото (първата половина на XIX в.).

*Лит.: **Нейчев**, Т. Карнобат в миналото и **Алекси Нейчев**. С., 1938.*

КИРО – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Котел. Учител и свещеник в Аспарухово, Варненска обл.

*Лит.: **Тонев**, В. Бележки по историята на училищното дело в Североизточна България през епохата на Възраждането. // Народен ист. музей – Варна. Ч. 1. Варна, 1967, с. 95.*

КИРОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 332.

КИРОВ, Димитър Попмаринов (6.XI.1955) – теолог. Роден в с. Българско Сливово, Великотърновска обл., в свещеническо семейство. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1985). Завеждащ кабинета на Българския патриарх. След основаването на Богословския факултет към ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий" (есента на 1991) е първи негов щатен преподавател. Специализира в Русия и Швейцария. Представител на Българската православна църква в Световния съвет на църквите в гр. Женева (1991-1998). Участва в създаването на Балканския православен младежки съюз (1992). Научните му интереси са в областта на библеистиката – исагогика и библейско богословие. Декан на факултета (2007-2015). Автор на: „Синът човешки. Образът в книга Даниил и междузаветната неканонична литература" (С., 1999); „Кратко въведение в Свещеното Писание на Стария Завет" (В. Търново, 2001; 2. доп. изд. 2004); „Съвременни богословски проблеми" (2 доп. изд.: доб. е студията: Библия, Църква и посткомунизъм: С., 2004, с. 133-163. 1. изд. В. Търново, 2001); „Между вярата и разума. Първи въпроси" (С., 2014; 2. прераб. изд. С., 2016; 3. изд. С., 2019).
Онлайн ресурс.

КИРОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хотница, Великотърновска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 332.

КИРОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Драгижево, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.). Взема участие в Априлското въстание.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 356.*

КИРСТЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 333.

КИРЧОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елена (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 333.

КИРЯК – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Чирпан (кр. на XVIII в. – 1819).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 334.

КИРЯК – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Трънково, община Раднево, Старозагорска обл. (1852).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 334.

КИРЯК РИЛСКИ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в гр. Велес, Вардарска Македония (1862).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 334.

КИСЕЛКОВ, Васил Славов (17.XI.1887 – 17.IV.1973) – славист и преводач. Роден в гр. Котел. Завършва славянска филология в Софийския университет. Защитава докторска дисертация на тема „Християнството и книжнината у българските славяни" (Загреб, 1914). Гимназиален учител по български език и литература в: Сливен, Котел, Карнобат, Ямбол (1914-1924). Специализира славистика във Виена (1924-1925). След завръщането си в България е учител в Софийската семинария, където се пенсионира (1950). Занимава се и с преводаческа и научноизследователска дейност. Превежда на новобългарски Пространните жития на Св. Кирил и Методий, Беседата на Презвитер Козма, житията на Св. Иван Рилски, Похвалното слово за Патриарх Евтимий от Григорий Цамблак, Рилската повест на Владислав Граматик и др. Автор на: „Презвитер Козма и неговата беседа против богомилите" (Карнобат, 1921); „Панонските легенди или пространните жития на славянските просветители Кирил и Методий" (Ямбол, 1923); „Славянските просветители Кирил и Методий – живот и дейност" (С., 1923); „Житието на свети Теодосий Търновски като исторически паметник" (С., 1926); „Св. Теодосий Търновски" (С., 1926); „Григорий Синаит" (С., 1928); „Българската книжнина през Симеоновия век" (С., 1928); „Кирил и Методий" (С., 1931); „Беседа против богомилите" (С., 1934); „Патриарх Евтимий, от Григорий Цамблак" (С., 1935); „Рилският манастир" (С., 1937); „Патриарх Евтимий" (С., 1938); „Жития на светите братя Кирил и Методий" (С., 1938; 2. изд. 1942); „Презвитер Козма, Беседа против богомилите" (С., 1938; 2. изд. 1942) ; „Свети Иван Рилски (жития)" (С., 1940); „Свети Климент Охридски" (С., 1941); „Митрополит Григорий Цамблак" (С., 1943); „Българската книжнина през Симеоновия век" (С., 1943); „Славянските просветители Кирил и Методий" (С., 1946); „Митрополит Григорий Цамблак" (С., 1946); „Владислав Граматик и неговата Рилска повест" (С., 1947); „Проуки и очерти по старобългарска литература" (С., 1956); „Софроний Врачански" (С., 1963) и др.
*Лит.: **Тулешков**, Н. Видният книжовник и църковник **д-р Васил Славов Киселков** на 70 г. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. 1958; **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 158.*

КИСЕЛКОВ, Петър – възрожденски стопански и обществен деец в Цариград. Включен в състава на Смесената комисия за избора на членовете на Привременния смесен съвет.

Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 478-479.*

КИСЕЛКОВ, Петър Стойчев (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в гр. Трявна. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 39.

КИСЕЛОВ, Петър К. (– 24.II.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Енчовци, Дряновско, Габровска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 39.

КИСЯКОВ, Цветан (1760-1876) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Долни Раковец, Радомирско, Пернишка обл. Свещеник и учител в селото (кр. на XVIII – ср. на XIX в.).

Лит.: ***Караиванов****, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 31.*

КИТАНОВ, Ангел – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ябълково, Хасковска обл. Учи в родното си село и в един от светогорските манастири. След завръщането си е свещеник в Ябълково (50-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: ***Петров****, П. Учебното дело в Ябълково, Хасковско до Освобождението. Пловдив, 1969, с. 9.*

КИФАЛОВ, Лазар – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Тетевен. Завършва гръцко училище в Пловдив. Учител в Черепишкия манастир (1840-1850) и в Тетевен (1850-1858). По време на учителстването си е ръкоположен за свещеник.

Лит.: ***Стойчев****, Д. Тетевен, минало и днес. С., 1924, с. 54;* ***Иванова****, К. Сказание за Тетевен. С., 1970, с. 40.*

КИЧЕВСКИ МАНАСТИР „ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” (известен като „Св. Богородица Пречиста”). Разположен на 10 км южно от гр. Кичево. Основан не по-късно от втор. пол. на XVI в. През 70-те г. на века е построена каменна църква, разположена на мястото на съвременната. През втор. пол. на XVIII в. в манастира е открито и училище за подготовка на свещеници. Сред неговите възпитаници е и *Кирил Пейчинович.* През 1843 манастирът е опожарен от албанци от Дебърско, но църквата оцелява. Тя е съборена от игумена хаджи Теодосий Пречистански, който организира строителството на нова църква и нови манастирски сгради. Според него, много от старобългарските книги, съхранявани в манастира, са изгорени през 1848, по нареждане на митрополит Мелетий Дебърски. През 1873 игумен на манастира е Козма, племенник на предишния игумен хаджи Теодосий и бъдещ Дебърски митрополит. Той е заточен в Атон (1874), а Дебърско-Велешкият митрополит Антим разграбва манастира и унищожава документацията му. Кичевският манастир преминава към Българската екзархия едва през 1881. От 1884 до 1911 игумен на манастира е *Софроний Пречистански*. През 1888 е построено ново модерно училище в манастира. Закрепналото финансово положение на манастира му позволява да издържа българските училища в Кичево.

Лит.: „Настоящий вѣчний поманикъ”, Обитель Пречиста Кърнинно, 1882 година. Кичево, 1882; ***Трайков****, Никола. Монастир Пречиста. С., 1912;* ***Милетич****, Любомир. Из един поменик на манастира Пречиста (Кичевско). // Сп. на БАН, 1919, N 18;* ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 447-449;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 183;* ***Димитров****, Б. Християнството в България. Български манастири. С., 2001, с. 56-58.*

КИШИШ ПЪРВАН – *вж Инджов, Ангел*

КЛАДНИШКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ” – с. Кладница, Пернишка обл. През епохата на османското владичество опустошаван няколко пъти и запустява. В 1841 е възстановен от местните жители. Църквата е малка еднокорабна, едноапсидна, с две конхи без купол. През 1866 до западната ѝ фасада, като открит притвор, е достроен портик. Изографисана в 1883 от самоковеца Косто *Антикаров*. Стенописът е наивен. Книгата с историята на манастира е изгорена след 9 септ. 1944, а имотите му са конфискувани. Стопанството му запада и религиозните му функции – замират. В 1995 в манастира се настанява монашеско братство, което напуска в 2000. След 2001 местните власти се заемат с възстановяването на манастира. Той възвръща имотите си и възобновява духовната си дейност. Днес, макар и необитаем, е действащ.

Лит.: ***Кацарски****, Н. Кладнишкият манастир „Св. Никола”, разположен в югозападните склонове на Витоша. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1962.*

КЛАСАНОВ, Георги Спасов (нач. на XIX в. – 1877) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Егълница, Радомирско, Пернишка обл. Учи в Дивотинския манастир (1805-1810). Учител в с. Пчелинци, Радомирско, Пернишка обл. (1820-1822) и свещеник (от 1823).

Лит.: ***Гечев****, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 83, 92.*

КЛЕОПА – монах. Игумен на Рилския манастир (1760-1767). Умира в Пловдив.

Лит.: ***Иванов****, Й.* ***Св. Иван Рилски*** *и неговият манастир. С., 1917, с. 89.*

КЛЕПАЛО – наименование на дъска или метална плоча, която се удря с дървено или метално чукче. Използва се от църкви и манастири, в които няма камбанарии. С него се приканват богомолците за молитва. При църковни церемонии се окачва на прът, носен от двама души, единият от които извършва клепането. В манастири обикновено се носи от монах-клисар, който обикаля с него църквата и известява за утринни и вечерни молитви и служби.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 434.

КЛЕРИКАЛИЗЪМ – направление, което се бори за господство на Църквата (предимно Римокатолическата) и духовенството в политическия и културния живот.
Онлайн ресурс.

КЛЕТВА – лошо пожелание, свързано със споменаване на висша сила (Бог, светци и др.), която да го приведе в изпълнение.
*Лит.: **Маринов**, Д. Натемия или проклятие. // Жива старина. Русе, 1892, Кн. 3, с. 375-380.*

КЛЕТВАТА, ПОД КОЯТО БИЛИ ЗАКЛЕВАНИ ЧЛЕНОВЕТЕ НА МЕСТНИТЕ РЕВОЛЮЦИОННИ КОМИТЕТИ В ПАНАГЮРСКИЯ КРАЙ ВЪВ ВРЪЗКА С ПОДГОТОВКАТА НА АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ 1876: „Заклевам се в името на Всемогъщия Бог, че за славата на народа си и за честта на Православната вяра, ще забия петстотингодишния ръждясал български нож в гърдите на келявия турски султан. Ако пристъпя клетвата си, да бъда проклет от целия български народ и да ме постигне най-тежкото Божие наказание.".
*Лит.: **Беловеждов**, Н. Първата пушка за Априлското въстание (Записки по Коприщенското въстание в 1876 г.). С., 1901, с. 31.*

КЛИМЕНТ (светско име: неизвестно) – монах в Зографския манастир. Учител в Кукуш (50-те г. на IX в.). Извършва обучението и църковните си служби на български език.
*Лит.: **Влахов**, Т. Кукуш и неговото минало. С., 1969, с. 72, 80.*

КЛИМЕНТ (светско име: неизвестно) – монах, архимандрит – игумен на Зографския манастир (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 337.

КЛИМЕНТ – духовник, йеромонах. Игумен на Бачковския манастир (1907-1912).
Онлайн ресурс.

КЛИМЕНТ (светско име: Кирил Дудевски) (– 20.I.1945) – църковен деец. Свещеник в гр. Сопот. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 36.

КЛИМЕНТ БРАНИЦКИ – *вж Климент Търновски*

Климент Врачански (фотопортрет)

КЛИМЕНТ ВРАЧАНСКИ (светско име: Григорий Иванов Шивачев) (6.XII.1873 – 3.V.1930) – висш духовник. Роден в с. Бабек, Пловдивско. Завършва Самоковското богословско училище (1894) и Киевската духовна академия (1898). След завръщането си в България е учител-възпитател в Самоковското богословско училище и преподава омилетика. Приема монашески сан (1900). Удостоен с архимандритско достойнство (1904) и назначен за ректор на Софийската духовна семинария. От 1905 е протосингел на Св. Синод. Хиротонисан за епископ с титлата Браницки (1909). Екзархът му дава за управление Ловчанската епархия, чийто титуляр е той, и която е заплашена от закриване. В Ловеч Климент се представя като добър администратор и пастир. Развива дейност срещу силното влияние на протестантската пропаганда в града, която има голямо девическо училище с пансион, както и срещу дъновистите. След смъртта на митрополит *Константин Врачански*, на 19 ян. 1914 епархийските делегати избират Климент Браницки за Врачански митрополит. От 3 юни 1914 замества починалия митрополит *Антим Търновски* като член на Синода. На 28 март 1928 престарелият митрополит Максим Пловдивски се оттегля от поста наместник-председател на Св. Синод и на най-високия ръководен пост в Българската православна църква е избран митрополит Климент. Той има тежката задача да организира дейността на Българската православна църква в помощ на жителите на Южна България, постигнати от тежкото земетресение (апр. 1928). Като наместник-председател на Синода се сближава с цар Борис III и става негов изповедник. Умира във Враца. Погребан е в двора на катедралната църква „Св. Николай" във Враца.
*Лит.: Каноническият избор на **Врачанския митрополит** [: **Климент**]. // Църковен вестник, N 11, 15 март 1914; Новият киреарх. [: **Врачанският митрополит Климент**]. // Църковен вестник, N 11, 15 март 1914; Голямата загуба на Българската църква. // Църковен вестник, N 19 и 20, 17 май 1930; Последните минути, смърт и погребение на **Н. В. Преосвещенство [Врачанския] митрополит Климент**. // Църковен вестник, N 19 и 20, 17 май 1930; **Архимандрит Инокентий**. Блаженопочиналият **Врачански митрополит Климент**. Наместник-председател на Св. Синод от 28.III.1928 до 3.V.1930. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1980; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 178-179; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 399.*

КЛИМЕНТ ГЛАВИНИЦКИ (светско име: Тома Димитров Българов) (29.XI.1882 – 8.IX.1942) – висш духовник. Роден в с. Цакнихор, Битолско (Вардарска Македония). Завършва Духовната семинария в Цариград (1908) и Богословския факултет в Черновиц (1912). Приема монашески сан (8 септ. 1912). Възведен в архимандритско достойнство (27 септ. 1917). Хиротонисан в епископски сан (21 септ. 1932). Ефимерий и помощник-секретар в Екзархията (1 септ. 1912 – 30 апр. 1914), ефимерий-библиотекар в Св. Синод в София и помощник-редактор на „Църковен вестник" (1 май 1914 – 10 ян. 1916); протосингел на Битолската митрополия (11 ян. – 31 дек. 1916); протосингел на Неврокопска митрополия (1 ян. 1917 – 15 септ. 1920); учител-възпитател в Пловдивската семинария (16 септ. 1920 – 31 авг. 1921); ефимерий-протосингел и секретар при Българската екзархия в Цариград. Хиротонисан в епископски сан (1932) и викарий на Охридския митрополит Борис (1932-1936). Екзархийски заместник (1936-1942).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 91; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 316-317; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 493.*

КЛИМЕНТ КЬОСЕВ (светско име: Иван Кьосев) (– ср. на XX в.) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Воден, Егейска Македония. Завършва Българската духовна семинария в Цариград, учител в Петрич (1900-1901). По-късно ръкоположен за свещеник. Заема длъжността председател на Българската църковно-училищна община в Долна Джумая, след което е архиерейски наместник в с. Просрочен, Драмско. Има основен принос за разкриването на българското училище в гр. Драма (1908). След смъртта на съпругата си приема монашество. Председател на Българската църковно-училищна община в Петрич (1911-1912). Като председател на общината е сред организаторите на защитата на града през есента на 1912 от отстъпващите турски войски. Архиерейски наместник в Демир Хисар (1941-1944). През 1949 по политически причини изселен от гр. Горна Джумая (дн. Благоевград), където живее. Умира през 50-те г. на XX в. в същия град.

*Лит.: Лит.: **Шишков**, Ст., Й. **Попгеоргиев**. Българите в Драмско, Зъхненско, Кавалско, Правишко и Саръшабанско. Пловдив, 1918, с. XIII, 46; **Ангелов**, Веселин. Премълчани истини. Лица, събития и факти от българската история (1941-1989). С., 2005, с. 82.*

КЛИМЕНТ ЛЕВКИЙСКИ – *вж Климент Старозагорски*

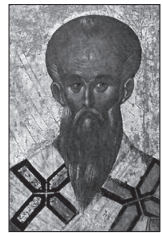

Св. Климент Охридски (икона)

КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (ок. 840 – 27.VII.916) – църковен деец и книжовник. Един от учениците на Св. Св. Кирил и Методий. Роден в Солунско. Още като юноша се сближава с двамата равноапостоли Кирил и Методий. По всяка вероятност взел участие в създаването на славянската азбука. Името му се свързва с тяхната просветителска дейност сред славяните по Средния Дунав. Участва в мисията им в Рим, след което остава 6 месеца при панонския княз Коцел, където се занимавал с учителска и проповедническа дейност. Приема монашество (868). След смъртта на Св. Кирил, заедно със Св. Методий и др. ученици отново е в Панония, където пребивава в продължение на 15 г. Не е придружавал Св. Методий в заточението му (870-873). След смъртта на Св. Методий (885), заедно с Наум, Ангеларий, Сава и Горазд, за да избегнат гоненията на немското духовенство, пристигат в България, където са посрещнати тържествено от княз Борис I. В Плиска се сближил с епископ Константин Преславски и се отдал на съставяне на химнографски сборници за Богослужение по византийски образец. В кр. на 886 и нач. на 887 е изпратен в гр. Девол, обл. Кутмичевица, където се занимавал с проповедническа дейност. Предоставени му били и места за почивка ок. Охрид и Главиница. С негово съдействие е построен манастирът „Св. Пантелеймон" край Охрид (893-894). По време на събора в Плиска (893) е въздигнат в епископски сан и възглавил епархия в земите на югозапад от р. Струма, в която влизали градовете Девол, Главиница, Охрид, Струга и др. През 33-год. период на епархията усилено се занимавал със съставяне на различни поучения и похвални слова. Доскоро се приемаше, че е автор на кирилицата. Дн. се смята, че негово дело по-скоро е кръглата глаголица, запазила се до XIII в. Поради напреднала възраст се оттегля от епископската дейност и се установява на покой в манастира „Св. Пантелеймон". Погребан е в манастирската църква. При завладяването на Охрид от османските нашественици мощите му били пренесени в църквата „Св. Богородица", а по-късно – в църквата„Св. Никола Гераком". В кр. на XVII и нач. на XVIII в. черепът му бил взет от монаси и отнесен в манастира „Св. Йоан Предтеча" край гр. Бер (Егейска Македония). По време на Първата световна война (1915-1918) частица кост от ръката на светеца била пренесена в църквата „Св. Седмочислици" в София.

*Лит.: **Балас**чев, Г. **Климент [Охридски] епископ** словински и службата му по стар славянски превод. С., 1898; **Св. Климент Охридски** в книжевния помен и научното дирене. С., 1919; **Снегаров**, Ив. Българският първоучител **Св. Климент Охридски**. Живот и дейност. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1927, 4, с. 219-334; **Киселков**, В. **Климент Охридски**. Живот, дейност, жития. С., 1941; **Илиевски**, П. Две слова на **Климент Охридски** и едно на **Йован Егзарх** во еден ракописен зборник. // Македонски јазик, Скопје, 1956; **Милев**, Александър. Гръцките жития на **Климент Охридски**. С., 1966; **Кирил, Патриарх Български**. **Свети Климент Охридски** – един от основоположниците на Българската църква. // Църковен вестник, N 33, 21 дек. 1966; **Ангелов**, Б. Ст. Някои наблюдения върху книжовното дело на **Климент Охридски**. // Климент Охридски, 1966, с. 79-107; **Иванова**, Кл. **Климент Охридски**. Библиография. 1878-1944. С., 1966; **Милев**, Ал. Гръцките жития на **Климент Охридски**. С., 1966; **Мечев**, К. **Климент Охридски**. Творчески образ. С., 1966; **Станчев**, Кр., Г. **Попов**. **Климент Охридски**. Живот и творчество. С., 1968; **Св. Климент Охридски**. Слова и поучения / Прев. от старобълг. ез. **архим. д-р***

***Анастасий Бончев**. С., 1970; **Климент Охридски**. Събрани съчинения. Т. 1 / Обраб. и подг. за печ. Б. Ст. **Ангелов**, К. **Куев** и Хр. **Кодов**. С., 1970; **Климент Охридски**. Събрани съчинения. Т. 3 / Обраб. и подг. за печ. Б. Ст. **Ангелов**, К. **Куев** и Хр. **Кодов**. С., 1973; **Климент Охридски**. Библиография. 1945-1980 / Съст. В. **Стоева** и др. ; Ред. Д. **Петканова**. С., 1980; **Дуйчев**, Ив. **Климент Охридски** и неговото дело в научната книжнина. // Проучвания върху средновековната българска история и култура. С., 1981, с. 279-301; **Антич**, В. **Климент [Охридски]** и **Наум Охридски** во народната традиција. Скопје, 1982; **Илиевски**, П. Просветната програма на **Св. Климент Охридски**. // **Климент Охридски** и улогата на Охридската книжовна школа во развојa на словенската просвета. Прилози. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје, 1989; **Мечев**, К. Преклонението на ученика пред учителя; Към историко-литературната характеристика на „Похвално слово за **Кирил**" от **Климент Охридски**. // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 30-38; **Мечев**, К. Ярко произведение на старобългарската литература (**Климент Охридски** и Общото Похвално слово за **Кирил** и **Методий**). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 39-43; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 202-204; **Илиева**, Люба. Пространното житие на **Св. Климент Охридски** и проблемът за българо-византийския културен синтез. // Omnia vincit amor: Юбил. сб. на Нац. гимназия за древни езици и култури в чест на **проф. Василка Тъпкова-Заимова** / Съст. В. **Вачкова** и Цв. **Степанов**. С., 2008; Православная энциклопедия. Т. 35. Москва, 2014, с. 663-676.*

КЛИМЕНТ РИЛЕЦ (23.XII.1900 – 2.XII.1985) – духовник. Роден в гр. Одеса в семейство на български преселници. Приет в Рилския манастир (1922). Замонашва се (1924). Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет при Софийския университет.(1929). Завежда манастирската библиотека в Рилската обител (1929-1961). Автор на голям брой статии за Рилския манастир и за *Св. Иван Рилски*. Възведен в архимандритско достойнство (1939).

*Лит.: **Стобийски епископ Арсений**. Почина **архимандрит Климент Рилец**. // Църковен вестнк, N 3, 21 ян. 1986.*

КЛИМЕНТ I РИМСКИ (ок. 50-97 или 101) – един от от седемдесетте апостоли. Според официалните хроники на Римокатолическата църква – четвърти папа (от 88 или 90 до 97 или 99), по други версии – трети по ред папа, пръв епископ на Сердика, близък сподвижник на Св. ап. Петър и Св. ап. Павел. Името му е свързано с това на Св. Св. Кирил и Методий. През втор. пол. на 860 Методий участвал по покана на брат си Константин във важна църковно-религиозна и политическа мисия в Хазарския хаганат. Братята били изпратени там от византийския император. На 30 ян. 861 Константин-Кирил Философ намерил в Крим мощите на Св. Климент, които тържествено били пренесени в гр. Херсон и положени в църквата „Св. Димитър". Константин-Кирил написал „Похвално слово" и химн за Св. Климент. Този химн се пее в гръцките училища в Италия и след смъртта на Кирил. По покана на папа Николай I (858-867), в кр. на 867 заедно с учениците си, Кирил и Методий пристигнали в Рим, за да получат папско разрешение за отслужване на славянска литургия. Те били приети благосклонно от новия папа Адриан II (867-872), защото носели част от мощите на Св. Климент. Папата тържествено приел солунските братя и водил шествието на римските жители, които със свещи в ръце посрещнали мощите на мъченика Св. Климент Римски. Главата на Римската църква тържествено приел преведените на старобългарски литургични книги, осветил ги и ги положил в църквата „Санта Мария Маджоре". С това действие папата одобрил службата на славянски език. Част от мощите на Св. Климент били пренесени от Св. Владимир I в Киев; оттам изчезват по време на татарските набези. В памет на папа Климент Римски са осветени базиликата „Сан Клементе" в Рим и църквата „Богородица Перибептос" в Охрид. В Охрид се намира и църквата „Малък Св. Климент". Паметта на папа Климент I се почита на 23 ноември.

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Две съчинения на **Константина Философа** за мощите на **Св. Климент Рилски**. // Сп. на БАН, 1943, Кн. 43, с. 159-240; **Ангелов**, Б. Ст. Кириловият химн в чест на **Климент Римски**. // **Константин-Кирил Философ**: Докл. от симпозиума, посв. на 1100-год. от блажената му кончина. С., 1971, с. 255-269; **Никодим, митрополит Ленинградски и Новгородски**. Мисионерското дело на **Свети Кирил** сред хазарите. // **Свети Кирил-Константин Философ**: Юбил. сб. от материали за църковното честване на 1100-год. от блажената му кончина. С., 1971, с. 55-67; **Бегунов**, Ю. К. „Слово охвалъное **Клименту Римскому**" – предполагаемо съчинение на **Константин Кирил Философ**. // Ез. и лит., 1972, N 2, с. 83-87; **Кочев**, Н. Хазарите и мисията на **Константин-Кирил**. // Ист. преглед, 1972, N 6, с. 54-67; **Попконстантинов**, К. За почитането на **Климент, папа Римски** в Средновековна България. // Paleobulgarica,1983, N 4, с. 86-92.*

КЛИМЕНТ СТАРОЗАГОРСКИ (мирско име: Кино Радев Кинов) (5.XII. 1897 – 13.II.1967) – висш духовник. Роден в с. Орешак, Троянско, дн. Ловешка обл. Завършва Пловдивската духовна семинария и Богословския факултет в Софийския университет. Приема монашество (1918). Възведен в архимандритско достойнство (7 ян. 1931). Учител-възпитател в духовно-монашеско училище при Троянския манастир (1922-1924). Дякон при храм „Св. Александър Невски" (1924-1928), Протосингел на Пловдивската митрополия (1 септ. 1928 до дек. 1935). Началник на Културно-просветния отдел при Св. Синод. (1936). Ректор на Пловдивската духовна семинария (1937-1938) и на Пастирско-богословския институт при Черепишкия манастир (1938-1940). Хиротонисан за епископ с титла „Левкийски" (30 ян. 1939). Избран за Старозагорски митрополит (8 дек. 1940). Председател на Върховния църковен съвет (1960-1965). Още като протосингел в Пловдивската митрополия организира първото епархийско книгоиздателство със собствена печатница. Издава ред изключително полезни религиозни списания. Взема активно участие във всички религиозно-просветни и църковно-социални начинания в полза на бедни и нуждаещи се.

Климент Старозагорски (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 95, бел. 2 под линия; **Старозагорский митрополит Климент**. // Църковен вестник, N 1-2, 3*

*ян. 1941; **Йеромонах Григория**. Посрещане на **Старозагорския митрополит Климент**. // Църковен вестник N, 31 ян. 1941; **Кирил, Патриарх Български**. Последнее целование. Слово, произнесено при опелото на блаженопочиналия **Св. Старозагорски митрополит Климент** на 19 февр. 1967 г. в Старозагорската катерала „Св. Димитър". // Църковен вестник, N 9, 21 март 1967; **Велянов**, В. Опелото и погребението на **Старозагорски митрополит Климент**. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1967; **Александров**, Н. **Негово Високопреосвещенство Старозагорският митрополит Климент**. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1967; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 456; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 77, 140.*

Климент Търновски (фотопортрет)

КЛИМЕНТ ТЪРНОВСКИ (светско име: Васил Друмев) (1841-1901) – висш духовник. Роден в Шумен. Завършва Одеската семинария (1865) и Киевската Духовна академия (1869). Временно прекъсва образованието си, за да участва в легията на Г. С. Раковски в Белград. На път за Русия се установява в Браила (Румъния), където е назначен за директор на Българското училище и взема участие в учредяването и дейността на Българското книжовно дружество, преобразувано по-късно в Българска академия на науките. По това време той е вече автор на двете повести „Нещастна фамилия" и „Ученик и благодетели", както и на историческата драма „Иванко – убиецът на Асеня". С тези свои творби той заема видно място във възрожденската ни литература. Приема монашество (1873). Протосингел на Доростоло-Червенския митрополит Григорий. Хиротонисан в епископски сан (1874). Основател на Петро-Павловската семинария край Лясковец и пръв неин ректор. Избран за Търновски митрополит (1884). Депутат в Учредителното събрание в Търново (1879). Два пъти министър-председател (1879-1880 и 1886). Като висш духовник полага особени грижи за подготовката на млади църковни кадри. Воюва срещу „религиозния индеферентизъм" и „модното безверие на много млади интелигентни уж наши сили", срещу „интригите на католишки и протестантски пропагандисти", в които вижда рушители на духовното единство на българския нарад. Противопоставя се енергично на действията на стамболовистките режим за изменение на чл. 38 от Конституцията (1893). Не приема предлаганата поправка, според която потомците на българския княз да могат да изповядват друга вяра освен Православната. На 14 февр. 1893 на Православна неделя, която тогова съвпаднала с рождения ден на княз Фердинанд, в съборния Търновски храм „Св. Богородица" произнася проповед, построена върху апостолския текст, в която възхвалява изначалната Вяра на нашия народ – Св. Православие, и приканва слушателите да пазят свято тази Вяра и да живеят съгласно нейните заповеди и наредби. Ревностно въстава срещу враговете на Православната вяра, като подчертава, че „всеки, който посяга у нас на Православието, той посяга на самото съществуване на народа". Тогава произнася и знаменателните думи: „Има Православие у нас – има български народ; няма Православие – няма български народ!" Речта му се възприема от управляващите като „противонародна", „противодържавна" и насочена срещу личността на самия монарх, който бил от друго вероизповедание. Почти веднага след произнасянето ѝ е малтретиран от група фанатизирани привърженици на Ст. Стамболов, а след това насилствено откаран в Лясковския манастир. Тъй като обителта се намирала близко до Търново и имало опасност той да влияе на обществеността в града, по заповед на самия Ст. Стамболов в качеството му на министър на вътрешните работи бил преместен по-далече – в Гложенския манастир. В нач. на юни 1893 митрополитът е изправен пред съд в Търново и получава тежка присъда – вечно заточение. След процеса е върнат обратно в Гложенския манастир, където е поставен под строг полицейски надзор и при най-тежки условия на живот. При такъв режим архиереят живее до падането на Стамболов (май 1894), когато е освободен и се завръща в епархията си. Очакванията на падналите стамболовисти, че ще пристъпи към отмъщение, не се оправдават. Висшият духовник обаче предприема действия за признаването на княз Фердинанд за законен български владетел, като се застъпва за това лично пред руския император Николай II. По-късно признава, че това е било погрешна стъпка от негова срана, тъй като се убедил, че Кобургът не променил отрицателното си отношение към Освободителката. Макар че през следващите няколко години здравето му се влошава силно, продължава да изпълнява задълженията си като църковен и обществен деец. С повестта „Нещастна фамилия" (Истанбул, 1860) и драмата „Иванко, убиецът на Асеня I" (Браила, 1872) оставя трайна следа във възрожденската ни литература.

*Лит.: **Митрополит Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901; Черти от живота на блаженопочившиаго **митрополита Климента Търновскаго**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901; Последните дни на **митрополит Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901; Печалната вест и пренасяне смъртните останки на **Високопросвещений [митрополит Климент Търновски]** покойник в катедралната църква. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901; **Бонев**, Г. Х. Един спомен за **Високопросвещения Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901; Радост при ръкополагането на **архимандрит Климент** в епископски чин. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901; По печалната процесия от София до Търново. // Църковен вестник, N 15, 21 юли 1901; Спомени за **митрополит Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 15, 21 юли 1901; **Пашев**, Г. Ст. **Търновският митрополит Климент (В. Друмев)** за религиозното възпитание. // Църковен вестник, N 6, 9 февр. 1924; **Бобчев**, Ил. **Васил Друмев**, **Климент Търновски**. С., 1926; **Трифонов**, Ю. **Васил Друмев – Климент Браницки и Търновски**. Живот, дейност и характер. С., 1926; **Климент Търновски (В. Друмев)**: Сб. / Под ред. на М. **Арнаудов**. С., 1927; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 33-41. **Пашев**, Г. Ст. **Търновският митрополит Климент (Васил Друмев)** като русофил и славянофил. // Славянска мисъл, 1946, N 3-4, с. 19-36; **Пашев**, Г. Ст. **Търновският митрополит Климент (Васил Друмев)**, църквата и държавата. С., 1949; **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 172-173; **Леков**, Д. **Васил Друмев**. Живот и дело. С., 1976; **Неврокопски митрополит Пимен**. **Митрополит Климент Търновски**. // Духовна култура, 1989, N 11, с. 1-13; **Данков**, Е. **Митрополит Климент Браницки (Васил Друмев)** като богослов и философ. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1901; **Данкова**, Р. **Митрополит Климент Търновски** като защитник на Православно-християнската етика (150 г. от рожд. му и 90 г. от смъртта му). // Духовна култура, 1991,*

N 2, с. 14-23; ***Д. К.*** *Нравствени и национални идеи в творчеството на* ***митрополит [Климент] Търновски****. // Църковен вестник, N 22, 8 юни 1992;* ***Петков****, П. Ст.* ***Митрополит Климент Търновски*** *и Стамболовият режим (1887-1894). // Духовна култура, 1991, N 3, с. 15-19;* ***Петков****, П. Ст.* ***Климент Браницки и Търновски****. Архиерей и държавник (1878-1901). С., 2000; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 383; Православная энциклопедия. Т. 35. Москва, 2014, с. 473-475.*

„КЛИМЕНТОВ ОТБОР" – специален комитет, създаден от преподаватели при Софийския университет „Св. Климент Охридски" и други лица. Задача – тържествено отбелязване на 1000-год. от Успението на Св. Климент Охридски (27 юли 916). Почетни председатели: екзарх Йосиф I и министърът на просвещението Петър Пешев. Членове: проф. В. Н. Златарски, протойерей Ст. Цанков, полковник Е. Моллов, Антон Митов, П. Наумов и др. Издадена брошура „Българска прослава на хилядо години от смъртта на Св. Климент Охридски и на хилядо години българска просвета" (С., 1916). В едно от последвалите си заседания комитетът взел решение за въздигане паметник на Св. Климент Охридски в деня на отпразнуването на 1000-год. от смъртта му.

Лит.: [„Климентов отбор"]. // Църковен вестник, N 36, 1914 (поради повреда на екземпляра в БАН, не може да се посочи датата); N 39, 27 септ. 1914.

КЛИМЕНТ РИЛЕЦ (Константин Серафимович Кучеров) (23.XII.1900 – 2.XII.1985) – руски духовник, архимандрит. Роден в Одеса. В България от 1921. Служи в Рилския манастир като йеромонах, ефимерий и библиотекар. Кандидат на богословието (1966). Автор на: „Спомени из живота ми: Рилски манастир 1922-1961" (ръкоп.).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 133.

КЛИР – наименование на свещенослужители.

Онлайн ресурс.

КЛИРИК – *вж Клир*

КЛИРОС – място в храма, определено за четци или певци.

Онлайн ресурс.

КЛИСАР – служител в Православната църква, който няма духовен сан. Обичайните му задължения включват: палене на кандилата и свещите пред иконите; подготовка и подреждане на църковните книги за Св. *Литургия*, и други служби; биене на камбаните и др.

Онлайн ресурс.

КЛИСАРКА – *вж Клисар*

КЛИСУРСКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА ПАРАСКЕВА" – намира се до гр. Банкя, при с. Клисура в Люлин планина. Разрушаван от турците, старата църква и архивът са унищожени от пожар (ср. на XX в.). Възстановен преди няколко десетилетия от странстващата руска схимонахиня Мария Магдалена Дохторова с помощта на околните християни в български православен стил, с колоритно изписана манастирска сграда и скромна църква, действащ. Храмов празник – 14 окт.

Онлайн ресурс.

КЛИСУРСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – действащ девически Православен манастир във Видинска епархия. Разположен в подножието на северните склонове на връх „Тодорини кукли" в Западна Стара планина. От времето на Втората българска държава и царуването на *Иван-Асен II* (1240) е основан манастир, наречен „Пустия". Манастирът е многократно опожаряван, разрушаван и наново съграждан от християнското население. През Възраждането е възстановен от Александър Дамянов (йеромонах Антим) от Берковица. През 1869 той построява магерницата, а след това параклиса „Св. Никола" и аязмото. От 1887 до 1890 е съградена и църквата „Св. равноапостоли Кирил и Методий". Архимандрит Антим – ктитор и игумен на манастира, умира през 1922. Друг виден дарител на манастира е Илия Стоянов. Църквата и манастирът са реставрирани през 1936-1937, в този вид са до дн. Реставрацията е дело на самоковски майстори, които изработват и иконостаса. Стенописите изографисват Георги Желязков и Георги Богданов.От месец май 2007 в манастира се заселват 6 монахини, българки от Вардарска Македония.

Лит.: ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 198;* ***Архимандрит Йоан****. Тържество в Клисурската обител „Св. Св. Кирил и Методий" при гр. Вършец. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1980;* ***Йеромонах Павел****. Клисурският манастир и неговият възстановител. // Църковен вестник, N 36, 4 окт. 1990; Клисурският манастир „Св. Св. Кирил и Методий". // Църковен вестник, N 20, 13-19 май 1996.*

КЛИСУРСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – разположен в борова гора в източните склонове на планината Мурик, на 3 км от с. Клисура в посока към с. Мокрени, Костурско (Егейска Македония). Основан ок. 1314 от монаха Неофит от Клисура. В архитектурно отношение католиконът е трикорабна базилика с по-късен купол и с притвор. В него има богато украсен дървен иконостас от 1772. Вътрешността е изписана от зографа Георгиос от Хионадес. През XIX в. са построени параклисът „Св. Йоан Предтеча" и жилищните крила, които обграждат църквата и придават на манастира вид на крепост. По време на Гръцката въоръжена пропаганда в Македония (1904-1908) манастирът е превърнат в убежище на гръцките андарти, воюващи с четите на ВМОРО. За известно време е метох на Айтоския манастир „Св. Архангели".

Онлайн ресурс.

КЛОАТЪР – представлява покрита галерия ок. правоъгълен двор или вътрешна градина в романската и готическата църковна и манастирска архитектура, обикновено към дългата южна фасада на катедрала или манастирска църква. В средата може да има кладенец, от който тръгват алеи, разделящи двора на 4 части. Често клоатър се нарича и самият манастирски двор, обкръжен от галерия.
Онлайн ресурс.

КЛОЦОВ СБОРНИК (ср. на XI в.) – глаголически паметник. Наречен на името на откривателя му Парис Клоц – австрийски граф. Писан с глаголическо писмо. Съдържа слова и проповеди на църковни писатели.
Лит.: Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977, с. 231-232.

КЛЯНКОВ, Младен (известен като поп Младжо) (1760-) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Пчелинци, Радомирско, Пернишка обл. Свещеник и учител в с. Радибош, Радомирско, Пернишка обл. (кр. на XVIII – нач. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 337.

КМЕТСКИ, Стефан – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в Търново (1823), Трявна (преди 1839) и гр. Елена (след 1843). Свещеник в гр. Елена.
*Лит.: **Кършовски**, П. Из миналото на гр. Елена. Кн. 2. Елена, 1928, с. 98; **Брешков**, Ю. Елена като просветно огнище в миналото. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 116.*

КНИГОПИСЕЦ – *вж Мемнон*

КНОСОСКА ЕПАРХИЯ – структура на Критската църква. Създадена (325) и подчинена на Горинтската митрополия. Ликвидирана по време на арабското нашествие на остров Крит. Възстановена след като Византия си отвоюва острова. Повторно ликвидирана от венецианците (XIII в.). Възстановена (XVII в.) и просъществува до 1831, когато отново е закрита и включена към Критската митрополия. Местоседалище – Агиос Мирон.
Онлайн ресурс.

КНЯЖЕВСКИ МАНАСТИР „ПОКРОВ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – намира се в кв. Княжево на гр. София. През XV в. на мястото на манастира е била малката китна църква „Св. Лука”. В района са намерени кости и черепи, положени в общо гробище и затова се предполага, че по подобие на църквата в Батак много невинни деца и жени са потърсили убежище в местната света обител, но са избити. Тези кости сега се пазят в църквата „Св. Лука”. Манастирът представлява комплекс от жилищни сгради, църква и параклис. В църквата се намира копие на иконата „Иверска Мироточива”, оригиналът на която е в Зографския манастир на Атон. Манастирът разполага със завидна библиотека на старопечатни ценни и нови книжа. Днес е действащ девически манастир. В него се служи по старостилен Православен календар.
Онлайн ресурс.

КНЯЗ-ЕПИСКОП – наименование на епископ, който освен духовна, има и светска власт над определена територия и е суверен на съответно териториално образувание – църковно княжество. Князете-епископи са особено характерни за Свещената Римска империя, в която църковните княжества са важна опора за императорската власт, а техните князе се ползвали с пълна самостоятелност във вътрешните си дела. Князе-епископи е имало и в Англия (епископът на Дърам), Франция, Черна гора и в други страни. В наши дни права на княз-епископ по отношение на Андора има епископът на Сео де Урхел (Испания).
Онлайн ресурс.

КОВАНЛЪШКИ, Стоян (първата половина на XVIII в.) – възрожденски църковен деец и книжовник. Роден в с. Пчелище, Великотърновска обл. Свещеник в селото. Прави препис на Паисиевата „История славяноболгарская” (1783).
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963 с. 118-126.*

КОВАЧЕВ, Атанас (1820-) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в гр. Щип, Вардарска Македония (1857-1861). Председател на църковната община. След Освобождението отново е свещеник.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 338-339.

КОВАЧЕВ, Богомил Петров – *вж Кирил Варненски и Великопреславски*

КОВАЧЕВ, Григорий Д. (25.IX.1896 – 9.V.1957) – просветен и църковен деец. Роден в с. Насалевци, Трънско. Завършва Софийската духовна семинария, след което е учител в родното си село. Ръкоположен за свещеник (1924) и служи в Стара Загора. Сътрудничи на епархийското сп. „Що е истина” (Стара Загора, 1924-1925). От 1929 служи в различни столични храмове.
*Лит.: **Илиев**, В. В памет на един заслужил свещенослужител. // Църковен вестник, N 43-45, 21 дек. 1963.*

КОВАЧЕВ, Минчо – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в гр. Казанлък (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 339.

Per aspera ad astra!

КОВАЧЕВ, Николай Дамянов (1910 – 28.XII.1978) – църковен деец. Роден в гр. Русе. Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Кл. Охридски". Приема духовен сан (1928). Дългогодишен редактор на в. „Народен пастир".

Лит.: (Некролог). // Църковен вестник, N 1, 1 март 1979.

КОВАЧЕВ, Петър (1720-1796) – католически духовник. Роден в Пловдив. Завършва католически колеж в Лоренцо, Италия. Мисионер в българските католически села в Пловдивско. В Софийско-Пловдивско – викарий (1775-1796). Умира в с. Мромир (дн. кв. на гр. Хисаря). Остава трайна следа с преработването на Паисиевата история за българските павликяни. Автор и на 3 ръкописа с религиозно съдържание.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 340.

КОВАЧЕВ, Тодор Танчев (1842 – 1.IX.1913) – църковен деец. Роден в с. Радово, Трънско, Пернишка обл. Ръкоположен за свещеник (кр. на 60-те г. на XIX в.) и служи в селата Извор, Радово и Коженци. По време на Руско-турската война 1877-1878 – предвожда чета в помощ на руските войски. След Освобождението – свещеник в софийските села Белица, Кумарица (дн. Нови Искър), Пролеша и Хераково, а по-късно – в София.

*Лит.: **Стефанов**, Е. **Свещеник Тодор Ковачев**. // Тетевенският край. Сб. С., 1940, с. 534-535.*

КОВАЧЕВ, Цонко Петков (– 23.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Васил Левски, Карловско, Пловдивска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 42.

КОВАЧЕВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ" – с. Ковачевци, Пернишко. Разположен сред вековна дъбова гора, в североизточния склон на планината Верила, на ок. 4 км югозападно от с. Ковачевци. Основан през XVI-XVIII в., възобновен през XIX-XX в. Понастоящем е периодично действащ. Представлява комплекс от еднокорабна, едноапсидна, безкуполна, с открит притвор и без стенописи черква (възобновена през 1929) и развалини от жилищна сграда, в приземието на която е манастирското аязмо.

Онлайн ресурс.

КОВАЧОВ, Станчо – църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в Мангалия (1860-1893). Един от инициаторите за построяване на нова църква там (1873).

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 133.*

КОДЖАБАШИЕВ, Петър (Поце) Петров (1830-1928) – духовник и деец на Вътрешната македоно-одринска революционна организация. Роден в с. Серменин (Егейска Македония). Получава образованието си на български в Кукуш. Братовчед му Хаджи Стамен го изпраща да учи в чужбина. След като се завръща, Петър учителства в Серменин, Гевгели и други селища. Ръкоположен за свещеник (25 окт. 1888). След създаването на ВМОРО подпомага местния революционен комитет. Заловен от турските власти и заедно със сина си Димитър заточен в Акия, Мала Азия (1903). След завръщането си подпомага войводите Сава Михайлов, Коста Попето и Аргир Манасиев и участва в сражения при Баялци и Серменин. След Балканската война 1912-1913 новите сръбски власти му забраняват да служи и често го арестуват и изтезават.

Онлайн ресурс.

КОДЖАМАНОВ, Руси (13.IV.1866 – 1.X.1933) – църковен диригент и композитор. Роден в с. Вардун, Търговищка обл. Учи в Шумен, където учител по църковно пеене му бил Константин Тарасеевич. Учител във Видин (1884-1887) , Русе (1887-1891) и Априловската гимназия в Габрово (1881-1894), където организирал ученически хор и пеел в съборната църква и отново във Видин (1893-1933). Автор е на статии за музика. Той е сред първите събирачи на български народни песни от кр. на XIX в. Те са публикувани в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина" (С., 1889-). Друга част от събраните от него народни обичаи и песни са публикувани в сборника „Нови песни за вечеринки и утра" (С., 1935) и във вестника „Музикален живот" (С., 1931-1933). Събира народни песни от областите на Видин, Габрово, Омуртаг, Русе, Търговище, Шумен и Западна България. Като композитор създава ок. 80 детски песни. Негово дело са църковни песнопения, хорови китки и маршове, както и различни песни по народни мелодии или други източници.

*Лит.: **Динев**, П. Църковният диригент **Руси Коджаманов**. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1964; **Четриков**, Светослав. Музикален терминологичен речник. С., 1979, с. 209.*

КОДОВ, Христо Николов (15.VIII.1901 – 17.VII.1982) – езиковед и палеограф. Роден в Калофер. Ранните си години прекарва в Цариград. Семейството му се завръща в България (1916). Завършва славянска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1923). Специализира в Полша (1926-1927). Преподавател по класически езици в I мъжка гимназия в София (1929-1944). Извънщатен сътрудник към Института по литература при БАН (60-те г. на XX в.). Сътрудник в Централния архив при Българската патриаршия и негов зам.-директор (1977-1982). Професор в Духовната академия (1979). Заедно с К. Куев, Б. Ангелов и Кл. Иванова участва в издаването на съчиненията на Св. Климент Охридски, заедно с Маньо Стоянов – на „Описи на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека" (С., 1964), а с Б. Райков и Ст. Кожухаров – на „Описи на славянските ръкописи в Рилския манастир" (С., 1986). Заедно с К. Мирчев издават „Енинския апостол" (С., 1964).

*Лит.: **Христова**, Б. **Професор Христо Николов Кодов**. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", N 17 (23), 1983, с. 605-607; **Маринов**, Б. Подчертано голям учен **Христо Николов Кодов**. // Църковен вестник, N 15, авг. 2007; Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 214-215.*

КОЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 341.

КОЕВ, Иван (-1921) – църковен деец. Роден в с. Мало Конаре, Пазарджишка обл. Завършва гимназия в Пазарджик. Ръкоположен за свещеник (1893) и служи в пловдивския храм „Св. Петка" (до 1917). Умира в Пловдив.
*Лит.: **Паралингов**, Е. Из Летописната книга на пловдивския храм „Св. Петка" (120 г. от освещаването на храма). // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010.*

КОЕВ, Константин п. (1875 – 15.X.1918) – просветен и църковен деец. Завършва Самоковското духовно училище, след което учителства известно време. Ръкоположен за свещеник (1900) и служи като енорийски свещеник в Пазарджик. Разгръща мисионерска дейност против Протестантството в Пазарджишкия край. Редактор на сп. „Благовестител" (Пазарджик, 1904-1907). След въвличането на България в Първата световна война е свещенопроповедник в X Драмска дивизия. Умира в гр. Гюмюрджина.
*Лит.: **Свещеник Константин п. Коев**. // Църковен вестник, N 44, 3 ноември 1917.*

КОЕВ, Никола (1836-1905) – църковен деец. Роден в Дебелец, Великотърновска обл. Свещеник в селото (1867-1905).
*Лит.: **Кузманов**, Н. Хр. Църква и училище. // Юбилейна книга за с. Дебелец. В. Търново, 1939, с. 118.*

КОЕВ, Тотю (7.X.1928 – 20.IV.2006) – просветен и църковен деец. Роден в с. Армени, Габровска обл. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" (сега Богословски факултет към Софийския университет), където 4 г. по-късно защищава и докторската си дисертация (1959). До 1960 е асистент в Духовната академия. От 1962 е преподавател в Духовната семинария (преместена от правителството в с. Черепиш) (1962-1968), след което специализира в гр. Мюнстер, Германия. Възглавява катедрата по Догматическо богословие в Софийската духовната академия (1969) , от 1973 е доцент, а от 1976 – професор по Догматическо богословие и Инославни изповедания. Главен редактор на сп. „Духовна култура" (1981-2006). Първи декан на новооткрития Православен богословски факултет при Университета „Св. Св. Кирил и Методий" във Велико Търново, като същевременно преподава Догматика, Инославни изповедания и Нехристиянски религиозни учения в Софийския богословски факултет. Като гост-професор чете лекции и в Университета в Мюнхен, Германия (1998-1999). Преподава „Основи на Християнството" и „Основни понятия в християнството" в Нов български университет в София. Автор на: „Догматическите формулировки на първите четири вселенски събора" (С., 1968); „Православен катехизис и Послание на източните патриарси за Православната вяра" (С., 1991); „Въведение в богословието" (съавт. Г. Бакалов) (С., 1992); „Християнски справочник" (съавт. Г. Бакалов) (С., 2001) и на студии и статии.
*Лит.: **Темелски**, Хр. В памет на **проф. д-р Тотю Пенчев Коев**. Четвърт век главен редактор на сп. „Духовна култура". // Духовна култура, 2008, N 4, с. 3-4.*

КОЖУХАРОВ, Еманоил Илиев (3.IX.1906 – 21.IX.1994) – църковен деец. Роден в с. Голеш, Годечко, Софийска обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1949). Удостоен за ставрофорен иконом. Служи в столичните църкви „Св. Петка", „Св. Николай Мирликийски", „Св. Спас" и „Св. Св. Кирил и Методий".
*Лит.: Скръбна вест [: почина **ставрофорен иконом Еманоил Кожухаров**]. // Църковен вестник, N 38, 18-25 септ. 1994.*

КОЖУХАРОВ, Константин (4.VIII.1890 –) – църковен деец. Роден във Велико Търново. Завършва Духовна семинария в София (1912). Катедрален дякон (1913-1918) и катедрален енорийски свещеник във Варна (1918-1930). От 1930 е в София. Редактор на в. „Християнски съветник" (Варна – София, 1926-1930), а от 1930 – главен редактор на „Пастирско дело" (София, 1922-1944).
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 99, бел. 2 под линия.*

КОЖУХАРОВ, Николай Гаврилов – *вж Николай Макариополски*

КОЖУХАРОВ, Стефан Еманоилов (13.XI.1934 – 25.I.2000) – литературовед, изследовател в областта на старобългарската поезия, връзките между славянската и византийската химнография, Търновската книжовна школа и др. Роден в с. Петърч, Софийска обл. Завършва Духовната семинария (1953) , Духовната академия в София (1957) и българска филология в Софийския държавен университет (1965). Учител (1966-1967), специалист в Народната библиотека (1968), филолог-специалист в Института за български език при БАН (1968-1969), Института за литература при БАН (от 1972). Специализирал е в Ленинград (1978), гост-професор в Университета в Охайо, САЩ (1981). От 1988 е ст.н.с. в Института за литература, от 1990 – ръководител на Секция по стара българска литература, а от 1992 – директор на Института за литература при БАН. Автор на монографията „Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора" (Христо Кодов, Божидар Райков, Стефан Кожухаров) (С., 1985). Съставител и редактор е на „Българска литература и книжнина през XIII в." (С., 1987).
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 243-245.

КОЗЛЕВ, Георги Станев – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (50-те – 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегарв**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 50.*

КОЗМА (1710) – висш духовник. Червенски епископ (нач. на XVIII в.). Предполага се, че по време на неговото епископство се премества седалището на епископията в Червена вода, Русенско, с което бил сложен край на периода, в който червенските епископи нямали постоянно седалище.
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 184.*

КОЗМА ДЕБЪРСКИ (1835 – 11.I.1916) – висш духовник. Роден в с. Орланци, Кичевско, Вардарска Македония. Приема монашество в Кичевския манастир. Игумен на манастира (1873-1874). Заради борбата му срещу гръцката пропаганда в Македония е изпратен на заточение в Света гора (1874-1876). След освобождаването му – назначен за архивар в Българската екзархия в Цариград (1876-1877). След Освобождението е архиерейски наместник в Пловдив (1878-1881); учител в Солунската българска мъжка гимназия, председател на Българската община и архиерейски наместник в града (1881-1888); председател на Българската община в Дебър (1888-1897). Избран за Дебърски митрополит (1897-1916). Временно отстранен от сръбските власти (1913-1914). Умира в Кичево.

*Лит.: **Козма Дебърски**. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1916; **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 2. С., 1970, с. 635-638; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 470.*

КОЗМА ЗОГРАФСКИ (– 22.IX.1323) – светец, наречен от Църквата: преподобния и богоносен наш отец Козма, зографски чудотворец. Роден в търновско болярско семейство. Получава солидно образование, владее отлично гръцки език. Пребивава в българския Зографски манастир (кр. на XIII – нач. на XIV в.). Издига се до еклисиарх в съборната манастирска църква. Починал в отшелничество в скалната килия, която си издълбал недалеч от Зографския манастир. Паметта му се почита на 22 септ.

*Лит.: **Св. Козма Зографски чудотворец**. Жития на светиите. С., 1991, с. 23-44.*

КОЗМА ЗОГРАФСКИ (светско име: Кузман Куцаров) – монах. Приема монашество в Зографския манастир. Монах в Киприяновския манастир (от 40-те г. на XIX в.). Игумен на същия манастир (1858-1862). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 367.

КОЗМА ЛЕСНОВСКИ (светско име: неизвестно) (-1907) – църковен и революционен деец. Роден е в с. Кърчово, Серско. Приема монашество в Света гора. В 1895 българската Скопска митрополия го кани да стане игумен на Лесновския манастир и Козма приема. Същевременно заедно с кратовския учител Григор Манасиев оглавява революционната дейност на ВМОРО в региона. След Винишката афера (1897) е арестуван от османските власти заедно с Йосиф Даскалов и след мъчения е осъден на заточение и изпратен в Подрум кале. След амнистия се завръща в манастира. Поради влошеното му здравословно състояние пристига на лечение в София, където умира.

*Лит.: **Божинов**, В. Българската просвета в Македония и Одринско (1878-1913). С., 1983, с. 100; Лесновски манастир „Св. Архангел Михаил". // Свети места <https://svetimesta.com/%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8/%D0%9B%D0%B5%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80%20-%20%D0%A1%D0%B2.%20%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB%20%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B8%D0%BB>. – 5.11.2021. – 5 с.*

КОЙНАРОВ, Иван Стоянов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Дебращица, Пазарджишка обл. Ръкоположен за свещеник (1859). Учител и свещеник в гр. Пещера (от 1860).

*Лит.: **Попов**, Ив. Борба за българска църква. // Страници из миналото на гр. Пещера. С., 1973, с. 129.*

КОЙО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Чирпан (кр. на XVIII – нач. на XIX в.).

*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 113, 138.*

КОЙЧЕВ, Никола (22.VIII.1812 – 30.VI.1863) – възрожденски църковен деец. Роден в Трявна. Ръкоположен за свещеник в града (1840) и служи до смъртта си.

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1934, с. 336-337.

КОКАЛЯНСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – намира се в подножето на Плана планина, на ок. 10 км южно от София. Изграден от цар Самуил в XI в. Известен с „Кокалянското евангелие на Йоан Кратовски" и „Урвичкия сборник", съдържащ похвални слова за архангелите Михаил и Гавриил (вкл. и похвално слово от Св. Климент Охридски), както и 26 л. с дарителски записки от XVI, XVII и XVIII в. Заедно с Панчаревския (Урвички) манастир „Св. Никола – Летни" и крепостната църква-манастир „Св. Илия" образуват Урвичкия крепостен комплекс. Разрушаван два пъти от османците, напълно възстановен в кр. на XIX в., паметник на културата, действащ.

*Лит.: **Стоянов**, В. Пролетна разходка от София до Кокалянский манастир. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1892, Т. 40, с. 686-696; **Атанасов**, В. Урвич и Бистрица, Кокалянский манастир и Мала Света гора. Археологическо-ист. бележки. С., 1905; **Кацарски**, Н. На поклонение в Кокалянския манастир. // Църковен вестник, N 43, 4 дек. 1965; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 170-175.*

КОКОВ, Симеон – *вж Симеон Коков*

КОЛАРОВ, Васил Петров (1877-1950) – политически и държавен деец. Роден в гр. Шумен. Завършва право в Швейцария. След завръщането си в България се включва в общественополитическия живот на страната. Влиза в редовете на БРСДП, а след разцеплението ѝ (1903) минава към течението на тесните социалисти. Ръководител на пловдивската организация на БРСДП (т. с.) (1904-1919). Член на ЦК на партията и народен представител (1913-1923). Генерален секретар на Коминтерна (1922-1924). Един от ръководителите на Септемврийското въстание в България

1923. След неуспеха емигрира в Югославия и Австрия, откъдето се установява в СССР. Участва в Задграничното представителство на БКП и едновременно с това работи в системите на Коминтерна. Завръща се в България (1945) и заема отговорни политически и държавни постове – председател на Републиката (1946-1947) и на VI Велико народно събрание. Зам.-председател на Министерския съвет, а след смъртта на Георги Димитров – и председател на Министерския съвет (юли 1949 – ян. 1950). По повод смъртта му архимандрит Йона, главен секретар на Св. Синод, излиза със статия в „Църковен вестник", в която изтъква неговото „правилно" отношение към Българската православна църква и че като министър на външните работи сложил основите на „искрено разбирателство и сътрудничество" между Църквата и държавата" в „общия градеж на новата отечественофронтовска България".

*Лит.: **Архимандрит Йона**. Нашата скръб и оценка за великия покойник. // Църковен вестник, N 4-5, 27 ян. 1950.*

КОЛАРОВ, Димитър Иванов (1835 – след 1878) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Чирпан. Килиен учител в града. По-късно – свещеник и архиерейски наместник (1873). Един от основателите на местния революционен комитет (1870). Заподозрян за участие в Хасковското съзаклятие (1873), заточен в Диарбекир. Освободен след дадената обща амнистия (1878). След завръщането си е възведен в архимандритско достойнство под името Дамаскин.

*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 180, 188, 249; **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархи в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание (1875). // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 282; **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 267, 304.*

КОЛАРОВ, Иван (1856-1924) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Айтос. Учител. Ръкоположен за свещеник в града (1897).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 345.

КОЛАРОВ, Манол (20.X.1843 – 11.X.1918) – църковен деец. Роден в с. Спасово, Чирпанско, Старозагорска обл. Избран за председател на местния революционен комитет, основан от Васил Левски. Участва в подготовката на Старозагорското въстание 1875. След неуспеха на въстанието е заловен и лежи в затворите в Чирпан, Стара Загора и Одрин. Успял да избяга и се включва в подготовката на Априлското въстание 1876. Като свещеник поддържа връзки с братя Търневи и други революционни дейци. Доживява Освобождението на България. Подкрепя и Съединистката акция 1885.

*Лит.: **Емануилова**, Е. Сподвижник на дякона на свободата (150 г. от рожд. и 75 г. от смъртта на **свещ. Манол Коларов**). // Църковен вестник, N 43, с. 25-31 окт. 1993.*

КОЛЕВ, Ангел (1856-1924) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сърнево, Карнобатско, Бургаска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 345-346.

КОЛЕВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Хасково (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 346.

КОЛЕВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Странско, община Димитровград (70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 272.*

КОЛЕВ, Балю (1835/1837 – 1876) – църковен деец. Роден в с. Вишовград, Великотърновска обл. Завършва класното училище в Габрово (1858-1859). Ръкоположен за свещеник (1865). Инициатор за основаване на дружество „Селска любов" към църквата „Св. Илия". По време на Априлското въстание 1876 участва в сраженията с османците при Дряновския манастир, където и загива.

*Лит.: **Мусински**, Д. **Свещеник Балю Колев**. // Църковен вестник, N 14, 1 май 1976.*

КОЛЕВ, Видол – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Рупките, Чирпанско, Старозагорска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 346.

КОЛЕВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свобода,Чирпанско, Старозагорска обл. (70-те г. на XIX в.). Арестуван във връзка с Арабаконашкия обир (1872), но успява да избяга в Одеса.

*Лит.: **Стоянов**, Д., Ил. **Стоянов**. Село Свобода. Краеведчески очерк. С., 1971, с. 27-28.*

КОЛЕВ, Желязко (– 17.V.1876) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Бояджик, Ямболска обл. Загива по време на клането в селото при потушаване на Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 346.

Per aspera ad astra!

КОЛЕВ, Иван – възрожденски просветен и църковен деец. Взаимен учител и свещеник в Чирпан (преди Освобождението).

Лит.: ***Събчев****, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 130.*

КОЛЕВ, Ненко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гагаля (дн. към с. Николово), Русенска обл. (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 346.

КОЛЕВ, Страти – възрожденски църковен, просветен и революционен деец. Свещеник и учител в с. Съединение, Чирпанско, Старозагорска обл. (1873). Член на местния революционен комитет. Заточен в Анкара, Мала Азия.

Лит.: ***Коларов****, Ст. Културно-просветни огнища в Чирпанска околия през епохата на нашето Възраждане. // Училищен преглад (С., 1940, N 3, с. 389.*

КОЛЕВИЧ, Камче – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ватоша, Велешко, Вардарска Македония (кр. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 347.

КОЛЕДА – *вж Рождество Христово*

КОЛИВО – наименование на варено жито, подсладено с мед или захар, предназначено за светец или за помен.

Лит.: ***Тодоров****, Ст. Коливо или пшеница за варене. // Църковен вестник, N 9, 1 март 1991;* ***Братанов****, Ив. Произход и значение на думата „коливо”. // Духовна култура, 2001, N 3, с. 12-16.*

КОЛЬО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ябланица, Ловешка обл.

Лит.: ***Гошев****, Ив. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 34.*

КОЛЬОВ, Георги Димитракиев – *вж Евстатий Пелагонийски*

КОЛЬОВ, Йоан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Литаково, Софийска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 348.

КОЛЬОВИЧ, Гроздан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Белово, Пазарджишка обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 347.

КОЛЬОВИЧ, Яне – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (нач. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 348.

КОЛЮВ, Стефан Попиванов (1829-1877) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Стара Загора. Учи в Белградската гимназия (1848-1851). Свещеник в родния си град (1851).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 348.

КОМИТАТА – *вж Инджов, Ангел*

КОМИТЕТ ЗА ЗАЩИТА НА РЕЛИГИОЗНИТЕ ПРАВА, СЪВЕСТТА И ДУХОВНИТЕ ЦЕННОСТИ – обществена организация, срещу която се обявява Св. Синод на БПЦ, тъй като е образуван в пълно противоречие на каноните и традициите на Православието в България.

Лит.: Писмо на Св. Синод до зам.-министъра на външните работи ***Любомир Попов****, председател на Комитета по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове. // Църковен вестник, N 9, 30 март 1989.*

КОМКА – причастие, религиозна традиция, която се извършва при църковна служба, след като Божият пастир произнесе думите си.

КОМНИНОС, Панайотис Андреу – *вж Никодим*

КОМЩИЦКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ ЛЕТНИ” – намира се на ок. 1,5 км северно от с. Комщица, Врачанска обл., на левия бряг на р. Височица, местността „Манастира”. От някогашната обител е запазена единствено манастирската църква. В архитектурно отношение е еднокорабна, с изразена дълбока апсида. Градежът ѝ е от каменни блокове, споени с хоросан. Въз основа на архитектурните особености на църквата може да се предположи, че е строена през Средновековието. Храмов празник – 9 май.

Онлайн ресурс.

КОНВЕНТУАЛСКИ МАНАСТИР – действащ католически манастир и дом на отците францисканци-конвентуалци. Разположен в кв. „Нов център" на гр. Раковски. Осветен 2 апр. 2000. Стопанисва се от монаси от ордена на конвентуалците. Първи предстоятел на манастира е Максимилиан (Йосиф) Балабански.

Онлайн ресурс.

КОНВЕНТУАЛЦИ – един от трите Ордена на папското право, които дн. съставляват Францисканското семейство. От създаването си от Св. Франциск е братство, в което всички имат еднакви права и задължения. След смъртта на Генералния настоятел Св. Бонавентура (1274) между „братята на общността" и „спиритуалните братя" настъпва различна интерпретация на францисканския начин на живот, наследен от Св. Франциск. В нач. на XVI в. папа Лъв X с булата „Ite vos" разделя Ордена на Обсерванти, Конвентуалци и Капуцини. Всеки един Орден притежава собствен Генерален настоятел и собствена структура. Днес Малките Братя Конвентуалци носят черно расо, а по време на служба – светлосиво. Обслужват базиликата „Св. Франциск" и манастира „Сакро-Конвенто" в Асизи. Важни центрове за теологични науки са Теологичният факултет „Св. Бонавентура" в Рим и Теологичният институт „Св. Антони от Падуа". Към 1 ян. 2011 орденът наброява 4197 монаси (17 епископи, 2907 свещеници и 13 постоянни дякони), 664 домове в 35 провинции, в 66 държави (7 африкански, 17 американски, 10 азиатски, 31 европейски и в Австралия). Началото на присъствието на ордена в България е свързано с отец Йосиф *Кривчев.* От нач. на 20-те г. на XX в. към конвентуалския манастир в цариградското предградие „Бююк дере" е открита семинария, специално предназначена за българи. Там се подготвят десетина деца, главно от павликянските села край Пловдив. През 1929 учебното заведение е закрито, а семинаристите са прехвърлени в Италия. В навечерието на Втората световна война някои от първите българи конвентуалци се връщат в България и се включват активно в живота на църквата, но не в Софийско-Пловдивската епархия, а като енорийски свещеници в униатските села. Отците Йосиф Кривчев, Петър Сарийски, Иван Гаджов и Недялко Романов са живеели в България между 1950 и 1990. Повечето от тях служат в източнокатолическите енории до 1964. Поради липса на свещеници ок. 1964 те са назначени в латинските енории в Северна България. В периода 1977-1990 при тях се подготвя за свещеник Петко Христов, който през 1990 дава първите си обети в Ордена, а вечните – на 15 дек. 1993. На 18 окт. 1994 е избран за Никополски епархиен епископ – първият български епископ-конвентуалец. След 1990 в България се завръщат отците Максимилиян Балабански, Георги Арлашки, Симеон Луков и Георги Елдъров.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

КОНГРЕГАЦИЯ – наименование на обединение на представителите на едно изповедание.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 135.

КОНГРЕГАЦИЯ НА РАЗПРОСТРАНИТЕЛИТЕ НА ВЯРАТА. Създадена 1622. Поема ръководството на католическите мисионери в балканските и други страни.

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 15.*

КОНГРЕГАЦИЯ НА УСПЕНЦИТЕ – католическа религиозна институция. Основана от Еманоел Д'Алзон (1845). Нейните членове са популярни в католическия свят предимно под наименованието Августини на Успението, а в България – с името успенци. Конгрегацията на Успенците е основана от отец Еманоел Д'Алзон – главен викарий на диоцеза в гр. Ним, във Франция, и директор на колежа „Успение Богородично" (оттук – и името на конгрегацията – успенци) (25 дек. 1845). Като последователи на Св. Августин членовете на конгрегацията вярват, молят се и водят апостолска дейност, като живеят в общности. Някои са преподаватели, инженери, мебелисти, журналисти; други са мисионери, организатори на поклонничества, изповедници в болници и затвори или енорийски свещеници. Независимо каква е тяхната дейност, успенците се смятат за хора на мисълта и действието, които създиждат мостове между различни култури, а също така и между отделните християни. Конгрегацията си поставя за цел да възстанови и засили позициите на Католическата църква в обществото чрез образование, социална активност и мисионерство. През 1862 папа *Пий IX* поверява на успенците специална мисия в Ориента с главна цел да възстановят единството на Източноправославните християни с Католическата църква, т.е. – да работят за разпространението на унията. Първата база на успенците е създадена в Одрин (1863), където с течение на времето се сдобиват с две църкви, една болница, три училища и една духовна семинария. Оттам навлизат в България, здраво стъпват в Цариград, откриват религиозни заведения в Йерусалим, активно действат в Мала Азия, опитват се да проникнат и в други балкански страни. Тяхната мисионерска дейност на Балканите е подкрепена от конгрегацията на облатките на Успението, основана също от Еманюел д'Алзон (1865) като девическо разклонение на неговия орден. Първите успенци пристигат в Пловдив (1863). Откриват мъжкото училище „Св. Андрей" (1864), по-късно – и вечерно училище за възрастни, посещавано от 20 до 40 души. Сред създадените и поддържани от тях учебни заведения на първо място безспорно се откроява мъжкият колеж „Св. Августин", открит 1884.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

КОНДАК – песнопение, част от византийската химнография и Източноправославното богослужение. Представлява своеобразна проповед с библейски сюжет в стихове, изпята от амвона след прочитането на евангелския текст по време на утренята. Названието идва от късата пръчка, около която навивали свитъка (от kontax – палка). Кондак се наричат също строфите на акатиста.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 586-591.

КОНДИКА – наименование на летописна книга за дарения при църковни или свързани с Църквата учреждения. Водени на български или на гръцки език. Съдържат сведения за материалното състояние на съответния храм, църковно-административното устройство, етническия състав на населението и пр. Някои от тях са публикувани.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 515.

КОНДИКА НА ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЯ – църковна летописна книга на Охридската автокефална православна църква. Началото ѝ е поставено в 1667 от архиепископ *Мелетий II Охридски*. От книгата са запазени 136 страници. Записвани са синодални актове за избор на митрополити, писани предимно на лош гръцки език, а някои по изключение – на български. Записвани са и други бележки. Преведена на български в XIX в. от охридския учител Георги Бодлев, по-късно този превод е унищожен. Издавана е от Атанас Шопов и от Иван Снегаров.

*Лит.: **Карчев**, Петър. През прозореца на едно полустолетие (1900-1950). С., 2004, с. 62; **Снегаров**, Иван. Нов препис на кодекса на Охридската архиепископия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., (1930-1931), VIII, с. 227-306.*

КОНДАКОВ, Иван Лалов (12.XI.1918 – 1985) – църковен деец. Роден в с. Розино, Карловско, дн. Пловдивска обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски". Служи като свещеник в Бургас и София като периодът 1976-1985 е в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". Автор на: „Тълкуване на първото послание на Св. ап. Павел до коринтяни" (С., 1959); „Сборник проповеди" (С., 1986); „Тълкуването на Четириевангелието" (ръкоп.); „Божиите слова за света" (ръкоп.); „Записки за историята на родното му село Рахманларе (дн. с. Розино)" (ръкоп.).

*Лит.: **Кондаков**, Ив. Светото евангелие. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995.*

КОНДОВ, Христофор (1859 – 11.IV.1924) – висш католически духовник, апостолически администратор на католиците от източен обред в Тракия и Македония през 20-те г. на XX в. Роден в Казанлък. Завършва богословие и философия във Висшата духовна семинария „Св. Атанас" в Рим, където е ръкоположен за свещеник. След завръщането си в България се установява в Одрин. Епископ Михаил Петков го назначава за свой архиерейски съветник и наместник, а същевременно и за енорийски свещеник в катедралния храм „Св. Пророк Илия" в Одрин. Управляващ енорията в с. Покрован, Ивайловградско, Хасковска обл. (1885-1892). Енорийски свещеник в с. Лизгар, Кешанско (1892). Наблизо до селото се намира с. Елягюню, където 5 г. по-рано се установява неговият другар от с. Покрован Атанас Минтов. Заобиколени навсякъде от гръцки и турски села, двете села приемат унията, за да съхранят своята българска националност. Те не само успяват да се преборят с интригите на Вселенската патриаршия, но дават и голяма подкрепа на гръцките униати в съседното градче Малгара. Христофор Кондов се завръща при своите енориаши в Лизгар, а през 1914 епископ Михаил Петков го назначава за помощник на архиерейския наместник архимандрит Павел Христов. През Първата световна война Христофор е помощник на генералния викарий Павел Христов и за кратко – енорийски свещеник в София, което му спечелва много противници в средите на македонския клир. Той извършва служби в бившата Румънска православна църква, която временно е отнета за нуждите на многобройните униатски бежанци в столицата. На 14 септ. 1918 църквата е върната на румънците и отец Кондов остава без енорийски храм. През 1918-1919 е енорийски свещеник в с. Каяджи, недалеч от Софлу, Беломорска Тракия. На 13 юни 1921 епископ Пападопуло въздига Христофор Кондов в чин архимандрит. Застава начело на Българската католическа църква от източен обред в един изключително труден период. През май 1922 архимандрит Кондов започва цялостна обиколка на епархията, резултатът от която е точната преценка за нейното положение. С неговата активна намеса е довършена катедралната църква в София, църквите в селата Покрован и Студена, училището за децата на униатите в с. Дервишка могила и др. Поради сериозно заболяване временно освободен от задължения. Почива в Пловдив, където е и погребан.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 61-67.*

КОНЕВ, Милан Костадинов (21.IV.1880 – 23.VI.1923) – църковен и революционен деец. Роден в Прилеп (Вардарска Македония). Завършва Солунската гимназия (1900) и българската семинария в Цариград (1902). Привлечен във ВМОРО (1902). Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903. Завършва право в Лозана (1907). Учител в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). Ръкоположен за свещеник (1910). След 1918 е учител в гимназията в Неврокоп. Преселва се в София след Неврокопската акция на ВМРО (дек. 1922). Убит след Деветоюнския преврат 1923 в София.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 451-452.

КОНКЛАВ – наименование на общото събрание на кардиналите за избиране на нов „папа".

Лит.: *Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 637-638.*

КОНКОРДАТ – наименование на договорите между папата и някоя държава с цел осигуряване и засилване на определени (договорени) права на Католическата църква в съответната държава.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 639.

КОНСИСТОРИЯ – църковно-административен орган в Протестантската църква. Състои се от духовни и мирски лица, които се занимават с ръководство на делата на протестантски общности.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 392-394.

КОНСКИ ВЕЛИКДЕН – *вж Тодоровден*

КОНСТАНТ – монах в Рилския манастир. Учител по пеене в манастира (след 1828).
*Лит.: **Динев**, Петър. Рилската църковнопевческа школа в началото на 19 век и нейните представители. С., 1957.*

КОНСТАНТ II (630-668) – византийски император (641-668). Син на император Константин III. Рожденото му име е Ираклий, кръстен на дядо си *Ираклий*, но след заемането на престола го променя на Констант. Поради непълнолетието му управлението на империята е поверено на Регентски съвет. Поема владетелските си функции на 18 г. Опитът му да нормализира отношенията с римската курия предизвиква реакцията на Патриарх Максим, краен привърженик на ортодоксията, който се обявява срещу намесата на императора в църковните дела. Следва незабавна реакция от страна на императора, по чиято заповед Патриарх Максим и още някои други висши духовници са изпратени на заточение, където умират.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 259-262; Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 666-670.*

КОНСТАНТИ – йеромонах. Роден в Свищов. Игумен на Рилския манастир (1874-1875).
*Лит.: **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 93.*

КОНСТАНТИЙ II (светско име: неизвестно) (1789-1859) – гръцки висш духовник, Кюстендилски епископ (ок. 1812-1827), Търновски митрополит (1827-1830) и Вселенски патриарх (1834-1835). В България известен като Костанди. Издейства издаването на султански ферман за построяването на кюстендилската митрополитска църква „Успение Богородично" (1816). Умира в Цариград.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Ист. издирвания. С., 1906, с. 321-325; **Снегаров**, Ив. **Търновски митрополити** в турско време. // Сп. на БАН, 1937, с. 243-245; **Радев**, И. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000, с. 97-99.*

КОНСТАНТИЙ РУСИС (1874-1941) – гръцки висш духовник. Мъгленски митрополит (1910-1912); Воденски митрополит (1912-1922; 1924-1941).
Онлайн ресурс.

КОНСТАНТИЙ II (1789 – 17.VI.1859) – Цариградски патриарх (18 юли 1834 – 26 септ. 1835). На 25 ян. 1827 избран за Търновски митрополит (до ноември 1830), за да замести подалия оставка предишен владика *Иларион Критски*. Умира в Цариград.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Търновски митрополити в турско време. // Сп. на БАН, 1937, с. 243-245; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 58-61.*

КОНСТАНТИЙСКА ЕПАРХИЯ – титулярна епархия на Вселенската и на Българската патриаршия. През X в. Константийска е Една от десетте епископии на Пловдивската митрополия (X в.). Намира се на югоизток от Бероя, към Хасково и Харманли. Епископия на Българската патриаршия (от 22 дек. 1985).
*Лит.: **Христов**, Хр. Константия – древен град-крепост и средновековна епископия. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1986.*

КОНСТАНТИЙСКИ ЕПИСКОП ЯКОВ – *вж Яков*

КОНСТАНТИН – *вж Устичков, Методий*

КОНСТАНТИН (ок. 865 – 3.IX.879) – съимператор на Източната римска империя (Византия) (868-879). Син на император *Василий I Македонец*. Коронясан за съимператор (868) и като такъв, изобразен на монети с баща си и мащехата си Евдокия Ингерина. Когато Василий преговаря през 869 в Долна Италия с франкския император Лудвиг II за съюз против сарацините, се говори да оженят Константин за неговата дъщеря Ерменгарда, но не се стига до това. През 878 Константин придружава баща си при завладяването на павликянския гр. Тефрике, който е разрушен до основи. Младият тронпринц умира от тежка болест. Канонизиран е за Светия от Патриарх *Фотий I.*
Онлайн ресурс.

КОНСТАНТИН I (1166-1170) – висш духовник. Поставен за Охридски архиепископ от император Михаил I Комнин (1160-1183). Участвал в църковния събор в Цариград (1170).
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 285.*

КОНСТАНТИН I ВЕЛИКИ (272-337) – последният римски император и първият византийски василевс. Провъзгласен за Август от войските си в Британия (306), отстранява всички съперници за властта и управлява Римската империя (еднолично от 324) до смъртта си. Признат за първи християнски император, който слага край на преследването на християните в империята. Провъзгласени, заедно с майка му – императрица Елена, за Свети равноапостоли.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 58-61; Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 664-729.*

Per aspera ad astra!

КОНСТАНТИН III (612-641) **–** византийски император (февр. – май 641). Син на император Ираклий, поради краткия период на управлението си не е имал възможност да отдели внимание на църковните дела в империята. Единственият му успех в тази насока било подобряването на отношенията с новия римски папа Йоан.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 155-156; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 56-37.*

КОНСТАНТИН IV ПОГОНАТ (652-685) – византийски император (668-685). Често погрешно му се приписва прякорът на баща му – Погонат („Брадати"). Син на император Констант II. През пролетта на 680 организира мащабен поход срещу българите и се отправя на север от р. Дунав. Преди решителната атака на българското укрепление Онгъла императорът решава да остави командването на генералите си, а той се оттегля в Акве Калиде (дн. гр. Бургас), Месемврия (дн. Несебър) или Анхиало (дн. Поморие), под предлог, че ще се лекува от подагра с топли бани. Слуховете, че императорът е напуснал армията, се разпространяват светкавично, войниците са разколебани. Българите се възползват от това и разгромяват ромеите. Византийската империя губи придунавската обл. Долна Мизия, където трайно се заселват българите. Съгласно сключения мирен договор Константин IV е задължен да признае българската държава в Мизия и да плаща данък. След това Константин не воюва, а продължава да се занимава с църковните дела. През ноември 680 свиква в Цариград Шестия Вселенски събор, който потвърждава догмите на предните пет събора, но осъжда догмата за единната воля на Христос и приема учението за двете воли и сили. Официално е забранено монотелитството. В края на управлението си Константин е принуден да потиска опозицията в неговото обкръжение. В 681 лишава братята си Хераклий и Тиберий от титлите Augustus, след което нарежда носовете им да бъдат отрязани (влияние на сасанидските традиции) и съсредоточава могъществото на главния император – автократор. Царува заедно със сина си Юстиниан II. Умира от дизентерия.

Лит.: ***Петров****, П. Хр. Образуване на българската държава. С., 1981; Византийските василевси / Ив.* ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 163-165; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 37-40.*

КОНСТАНТИН V КОПРОНИМ (719 – 14.IX.775) – византийски император от Исаврийската династия (наричана още Сирийска). Управлява от 18 юни 741 до смъртта си. Син *на Лъв III* и Мария. Женен е за Чичак (Ирина Хазарска), дъщеря на хазарски каган, съюзник на империята против арабите и българите. Физически и психически нездрав, склонен към жестоки и безмилостни наказания. Продължвайки иконоборческата линия на своя предшественик император Леон III, остава крайно непопулярен сред населението и духовенството в столицата. Подкрепата за него идва главно от страна на малоазийските военни, сред които преобладават иконоборските убеждения. Като император е привърженик на иконоборството и строго преследва иконопочитателите, публично унижава и избива монаси, унищожава християнски реликви и манастири. За ужас на духовниците и народа той се оказва по-фанатичен иконоборец от Лъв III. Неговата политика на враждебност и насилие към част от Църквата му спечелва ругателното прозвище „Копроним" („Лайнозвани"), измислено от религиозните му противници. През 754 свиква църковен събор в Йерея до Цариград, на който е взето решение за строга забрана на култа към иконите. Наредено е пълното им унищожаване. Тази политика е провеждана изключително сурово и с големи жестокости. Между 756 и 775 организира общо девет похода срещу Дунавска България с цел унищожаването ѝ. През 756 разгромява българските войски, водени от Кормисош, при крепостта Бурдизон, която в чест на победата е преименувана Булгарофигон. С.г. организира втори поход с пехота в Тракия и с флот по Дунав. При крепостта Маркели разбива българската войска на хан Винех, а българският владетел сключва мирен договор с императора, съгласно който трябва да изпрати децата си като заложници в Цариград. През 759 е третият поход, но византийската войска е разбита в битката при прохода Веригава и принудена да се оттегли. Отказът на хан Винех да преследва отстъпващия в Тракия Константин довежда до сваляне му от престола. През 763 организира четвърти поход, в който участва флот от 800 кораба, а пехотата, навлизаща в Тракия, е ръководена от самия император. На 30 юни 763, командващата от хан Телец българска войска е разгромена в равнината при Анхиало. Част от българите са пленени, откарани в Цариград, за да украсят триумфа на императора, а след това убити от тълпата. През 765 предприема петия поход срещу България. Към делтата на Дунав изпраща двехиляден флот, а самият Константин с пехотата се установява при Веригава. Новият български хан Сабин търси мирно съглашение, но императорът отказва. Внезапно разразила се буря разбива византийския флот и походът се прекратява. Новото предложение на българския хан за сключване на мир с Византийската империя му струва престола. Шестият поход се провежда през 768, когато войските му достигат дълбоко във вътрешността на държавата, но срещат ожесточена съпротива и са принудени да се оттеглят. През 774 организира седми поход срещу България, когато идва с 2000-ен флот във Варна, но решава да го прекрати. С.г. императорът организира осмия си поход, първоначално успешен, но прекратен, след като при Месемврия флотът на византийците е връхлетян от морска буря. Императорът получава тайно послание от българския хан Телериг, което го уведомява, че поради нестабилното му положение във властта ханът планира да избяга във Византия. Виждайки възможност да увеличи безредиците в българската държава, император Константин склонява да изпрати на Телериг списък с ромейските тайни агенти, шпиониращи в България, които щели да съдействат за бягството му. Но вместо това Телериг заповядва да ги заловят и избият всички. Последният си девети поход организира през 775, след разправата на хан Телериг с византийските доносници, но походът пропада поради апоплектичния удар и последвалата смърт на императора. От първата си съпруга, Ирина, има един син: *Лъв IV*, който го наследява като император. От втората му съпруга, Мария, не е известно да е имал деца. От третата му съпруга, Евдокия, има пет синове и една дъщеря.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 129, 188, 193; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 40-45.*

КОНСТАНТИН VI (771-797) – византийски император (780-797). Син на *Лъв IV* Хазар и Ирина Атинянката. Последният представител на Исаврийската династия. Наричан и „Порфирогенет", („Багренородни"), понеже е роден след възкачването на баща му на трона, в специална пурпурна стая на двореца, т.е. „роден в пурпур", което му дава законна привилегия да властва. Наследява престола, когато е малолетен. До 790 фактически управител на Византия е майка му – *Ирина*. През този период се случват няколко важни събития. През 782 голямо нашествие на арабите води до опустошаване на Мала Азия до Босфора. Последва византийска експедиция в Тесалия и Епир (783) с подчиняване на тамошните славянски племена. През 787 под председателството на император Константин VI и майка му Ирина се провежда *Никейският събор*, който заклеймява иконоборската доктрина. Това бележи официалното възвръщане на култа към иконите в Православното християнство. Избухналото през 790 въстание на арменските и анатолийските войски принуждава Ирина да се откаже от властта в полза на своя 16-годишен син. Императрицата-майка запазва титлата си, но е отстранена от управлението. Самостоятелното властване на Константин VI преминава в неуспешни войни с българите в Тракия. Претърпял поражения при Проват (791) и при Маркели (792), императорът е принуден да откупи мира с българите, като се задължил да плаща данък на кан Кардам. През 796 този договор е разтрогнат. Последвалите военни действия приключват без победител. Високомерен, безразсъден и неопитен, в резултат на военните неуспехи Константин VI си спечелва името на слаб пълководец и настройва срещу себе си повечето от своите бивши поддръжници. Предприема, макар и с нежелание, първия опит за прекратяване на иконоборчеството. През юли 797 става жертва на заговор, организиран от Ирина. По заповед на майка си свалениият император е ослепен (в същата пурпурна стая на двореца, където е бил роден) и умира няколко дни по-късно.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. История на българската държава през Средните векове. Т. 1. Ч. 2. С., 1971; **Мутафчиев**, Петър. Лекции по история на Византия. Т. 2. С., 1994; **Бибиков**, М. В. **Константин Багрянородный**. Об управление Империей (Комментарий). Москва, 1989; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 196-199; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 45-47.*

КОНСТАНТИН VII ПОРФИРОГЕНЕТ (17/18.V.905 – 9.XI.959) – византийски император (913), фактически 945-959. Принадлежи към т.нар. Македонска династия. Син на император *Лъв VI Философ* и Зоя Карбонопсина. След смъртта на Лъв VI (912) избухват спорове относно легитимността на малолетния Константин, тъй като е син от четвъртия брак на баща си, обявен за незаконен от заточения по това време Патриарх *Николай Мистик*. Тогава Константин става съимператор заедно с чичо си Александър, който вероятно е обмислял да се отърве от невръстния си племенник. При Александър е подновена войната срещу България, която поставя империята пред сериозни затруднения. След като император Александър умира, в 913 властта преминава в регентски съвет, оглавяван от Патриарх Николай Мистик. Несигурността в боричканията за власт между придворните фракции е причина Николай Мистик да потърси съдействието на българския княз *Симеон I,* който получава предложението да стане тъст и закрилник на малолетния император Константин VII. Патриархът обаче скоро губи политическото си влияние и в периода 914-920 регент на Константин VII е майка му Зоя Карбонопсина, която оттегля предложението за съюз с българите. Симеон I, който е измамен в очакванията си, че ще получи контрол над управлението на империята, продължава войната и предприема серия от опустошителни походи в Тракия и Северна Елада, с цел да принуди регентството на отстъпки. По време на този конфликт византийските войски търпят военни поражения от българите, които няколко пъти стигат до Цариград. Империята отговаря, като изпраща значителна армия на поход срещу България. В грандиозната битка при Ахелой (20 авг. 917) имперските сили, водени от Лъв Фока, са разгромени от войските на Симеон I. Това води до разклащане на позициите на регентството, а Зоя губи подкрепа. Императрицата-регент напразно се опитва да намери поддръжници на режима си, докато в сложните дворцови интриги различни пълководци и сановници се борят за влияние. През 919 се засилват позициите на *Роман Лакапин*, който в резултат на умели ходове се издига от друнгарий (флотски офицер) до водещ участник в държавната политика и от 920 става регент. Получавайки широка обществена подкрепа, той поема властта, след като отстранява чрез преврат станалата непопулярна Зоя, която е пратена в манастир. Роман става управляващ съимператор с титлата василеопатор (гр. „баща на василевса"), след като се сродява с императорската династия, оженвайки 14-годишния Константин VII Порфирогенет за дъщеря си Елена. Тези действия на Лакапин провалят амбициозните планове на българския цар да установи контрол над ромейското правителство и да влезе в Цариград като император. Обявявайки Роман Лакапин за узурпатор, Симеон претендира за титлите „василевс" и „самодържец на всички българи и ромеи", изисква да бъде избран за василеопатор на Константин VII, завладява византийски земи в Тракия, демонстративно обсажда Цариград и води преговори с арабите за съвместни действия против Византия. Присвоявайки титлите „василевс" и „василеопатор", Роман фактически узурпира управлението по мирен път и приключва войната с България след смъртта на Симеон I (927). С новия български владетел *Петър I* е сключен договор за мир, продължил четири десетилетия, но в замяна на това империята прави редица отстъпки, включително и признание на титлата „цар на българите" и обособяване на независима българска патриаршия. В последвалите години Византия политически се стабилизира. Роман I Лакапин фактически контролира властта и прави трима от синовете си – Христофор Лакапин, Стефан Лакапин и Константин Лакапин кесари, съимператори. Въпреки че е пълнолетен, Константин VII Порфирогенет има второстепенна роля в управлението и посвещава повечето си време на дворцовите церемонии или изучаването на различни науки. Едва през 944, след детронирането на Роман I Лакапин, в резултат на дворцов преврат, успява да поеме управлението в империята. На 16 дек. 944 Роман Лакапин е принуден да абдикира и пратен в манастир от синовете си, но на 27 ян. 945 те са отстранени по същия начин от Константин VII Багренородни, който успява да детронира братята на съпругата си и възвръща едноличната си власт. Самостоятелното управление на Константин VII се отличава със спокойствие и мир на границата с Българското царство. На изток византийските военачалници постигат променливи успехи срещу арабите в Сирия и Северна Месопотамия. През 957 арабски флот е унищожен с помощта на „гръцкия огън". Започват мисии за Покръстването на Киевска Рус. Константин VII е компетентен администратор, но е по-заинтересован от научните си занимания, отколкото от управлението и прехвърля изпълнението на повечето задължения върху бюрократите и генералите си, както и върху енергичната си съпруга Елена. Константин VII подобрява администрацията на империята. Издава няколко новели (закони) за защита на селските общини и войнишкото население от домогванията на едрите земевладелци. Той е образован владетел с литературни интереси, учен и писател. Автор на съч.: „За управлението на империята", „За темите", „Книга за церемониите" и др., в които дава ценни сведения за българите и други народи.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 240-244; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 47-56.*

КОНСТАНТИН VIII (960-1028) – византийски император (1025-1028). Втори син на император Роман II, по-малък брат на император Василий II. Предпочита да не се ангажира с държавните дела, които предоставя на съветниците си. Жестоко потушава метежа на стратега Васпуркан Никифор Комнин (1026). Умира след тежко заболяване. Наследен е от Роман Аргир – негов зет и епарх на Цариград.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 271-272; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 56-57.*

КОНСТАНТИН IX МОНОМАХ – византийски император (1042-1055). По време на неговото управление се извършва окончателното разделение на Християнската църква – на Православна и Западно-католическа (1054). Макар че за това вина има повече Патриарх Михаил Керуларий, той не предприема никакви действия за предотвратяването му. Умира след силна простуда, без да остави преки наследници на престола.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 283-287; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 57-62.*

КОНСТАНТИН X ДУКА (1006-1067) **–** византийски император (1059-1067). Основател на династията Дука. Провежда курс към задоволяване на претенциите на аристокрацията и Църквата и във вреда на военните в момент, когато се задавала опасността от селджукските турци. Губи територии на империята в Италия и гр. Белград, завладян от унгарците. По негово време избухва въстание на българите в Тесалия (1066), което той потушил не със сила, а чрез подкуп на предводителя им Никулица Делфин.

Лит.: ***Петров****, П. Въстания против Византия. С., 1960; Византийските василевси / Ив.* ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 297-299; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 62-63.*

КОНСТАНТИН XI ДРАГАШ ПАЛЕОЛОГ (1448-1453) – последен византийски император. През апр. 1453 султан Мехмед обсадил Цариград с огромна армия (между 160 и 200 хил. д.). Срещу нея Константин XI противопоставил една войскова част, набряваща по-малко от 5 000 д. Градът бил опасан от здрави стени, но и те не могли да устоят на османската артилерия. След като по-голямата част от тях били разрушени и османският флот проникнал в Златния рог, съдбата на града била решена. Василевсът бил посечен в сражение с нашествениците.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 411-413; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 63-66.*

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. Исторически вести за Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1942-1943, 20, с. 116.*

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Къпиново, Великотърновска обл. (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ниш, дн. в Сърбия (40-те – 60-те г. на XIX в.). Поддържал връзки с *Неофит Рилски*. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Шишманов****, Ив. Нови студии из областта на българското възраждане. // Сб. на БАН, 1926, Т. 21, с. 340.*

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елена (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски изания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пирот (дн. в Сърбия) (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски изания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Куманово, Вардарска Македония (50-те г. на XIX в). Спомоществовател на възрожденски изания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Кукуш, Егейска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.). Участва в църковнонационалната борба. Един от основателите на читалището в града.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 349.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Милево, Пловдивска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски изания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 350.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Нова Загора (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски изания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 350.

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Солун (след 1870).

*Лит.: **Драговитийски епископ Йоан**. Солун в борбата за създаване на Българската екзархия 1860-1871. // 100 години от учреждане на Българската екзархия. С., 1971, с. 225.*

КОНСТАНТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (1873). Инициатор за изграждане на църква в с. Мало коноре, Прилепско (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 350.

Константин Врачански (фотопортрет)

КОНСТАНТИН ВРАЧАНСКИ (светско име: Костадин Попдимитров Малинков) (1843 – 4.XII.1912) – висш духовник. Роден в гр. Калофер. Учи в Католическия богословски колеж „Св. Атанасий" (1863-1869), без да променя религията си. Завърнал се в родината, за кратко се установява в Карлово, където ръководи театралната дейност в града. Воден от желанието за духовно служение заминава за Цариград, а оттам – в Русе, където е под грижите на Доросто-Червенския митрополит Григорий. Приема монашество. Възведен в архимандритско достойнство (1873). За кратко през 1873 е архиерейски наместник в Силистра, а от края на с.г. е управляващ Врачанска епархия. След края на Руско-турската освободителна война 1877-1878 посреща царя освободител Александър II в Плевен. Избран за Врачански митрополит. Член на Св. Синод в София (1886-1908) и негов председател (1905-1908). Умира в гр. Враца. Погребан е в притвора на катедралния храм „Св. Николай". Дарява голяма част от средствата си на училище „Митрополит Константин" във Враца – Врачанското благотворително дружество „Милосърдие" за издържаната от него безплатна ученическа трапезария. За благотворителни цели митрополитът предоставя суми и на Епархийското свещеническо братство „Св. Цар Константин" и Православното християнско братство във Враца. Отделни суми предоставя за ученически трапезарии в родния му град и околийските центрове на епархията – Плевен и Оряхово.

*Лит.: **Високопреосвещений Врачански митрополит Константин**. // Църковен вестник, N 56, 8 дек. 1912; Бележки за живота на **митрополит Константин**. // Църковен вестник, N 56, 8 дек. 1912; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 41-43; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 123, 147, 148, 180, 194, 210, 212, 241, 328; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 396; **Цацов**, Б. **Константин Врачански**. // **Цацов**, Б. Архиерейте на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 176-177; **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 186-187.*

Константин Кавасила (фреска от църквата „Св. Богородица Перивлепта" в Охрид)

КОНСТАНТИН КАВАСИЛА – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (1255-1275). Преди да стане архиепископ в Охрид е епископ на Струмица и митрополит на Драч. Автор на църковни песни. Запазени са 4 негови канона – за Климент Охридски, за Наум Охридски и два за тивериополските мъченици.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 211, 280-283; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 287; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 32-33.*

КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ – *вж Св. Св. Кирил и Методий*

Константин Костенечки (гравюра)

КОНСТАНТИН КОСТЕНЕЧКИ (известен и като Константин Философ) (1380-1431) – книжовник и историк, виден представител на Търновската книжовна школа. Роден в Костенец. Учи в Бачковския манастир при Андрей (Андроник). Ученик и последовател на Патриарх *Евтимий Търновски* и продължител на традициите на *Търновската книжовна школа.* Приема монашество. Служи при Пловдивския митрополит. Свидетел на превземането и разграбването на града от Муса Челеби (1410). Установява се като учител при сръбския деспот Стефан Лазаревич (1410). Основоположник на Ресавската книжовна школа, в която развива и защитава принципите на българската средновековна литература в Моравската област. Опитва се да наложи и среднобългарската книжовна норма за официална в деспотството на Лазаревич. Един от радетелите на Евтимиевата правописна и езикова реформа. Участва в редица дипломатически мисии до различни източни владетели, сред които са Тамерлан, Баязид I и Мехмед I. След смъртта на Стефан Лазаревич (1427) и последвалото предаване на крепостта Белград на унгарците, напуска града и се заселва при владетеля Углеш, където умира. Автор на: „Житие за Стефан Лазаревич" (С., 1993) и „Сказание о писменах" (известно и като „Сказание за буквите") (С., 1993), както и на пътеписа „Пътуване до Палестина" (Биогр. сб.) (С., 2003, с. 176-177).

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Живот и дейност на **Константина Костенецки**. // Сп. на БАН, 1943, N 66, с. 223-28; **Минчева**, А. **Константина Костенецки**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1981, с. 65-72; **Куев**, К., Г. **Петков**. Събрани съчинения на **Константин Костенечки**. Изследване и текст. С., 1986; **Мечев**, К. Виден български и сръбски писател (**Константин Костенечки** – първият възрожденец в южнославянските литератури). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 185-191; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 220-221.*

КОНСТАНТИН МАРКИАНОПОЛСКИ (светско име: Койчо Василев Петров) (18.V.1941 – 23.V.2017) – висш духовник. Роден в с. Златосел, Пловдивска обл. Завършва Софийската духовна семинария и Софийската духовна академия. Ръкоположен за свещеник (10 март 1968). По време на разкола в България е поканен за епископ. Приема монашество в разколническата част от висшия клир и става епископ (27 авг. 1997). На Софийския всеправославен събор (1998) е призната хиротонията му с титлата Маркианополски. Изпълнява длъжността „духовен надзорник на Софийска епархия" и до смъртта си е предстоятел на храма „Св. Илия", кв. Княжево в столицата.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 355.*

Per aspera ad astra!

КОНСТАНТИН I ОХРИДСКИ – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (1160-1170). Назначен за архиепископ на Охрид от император Мануил I Комнин (сл. 1157 и пр. 1160). До 1170 е на този пост. Не е известно кога го напуска или умира, но през 1183 архиепископ вече е Адриан.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205.*

КОНСТАНТИН ПОРФИРОГЕНЕТ – *вж Константин VII*

КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ (кр. на IX – нач. на X в.) – писател и висш духовник. Биографичните данни за него са твърде оскъдни. Знае се, че след смъртта на Св. Методий, заедно с други негови ученици, бил подложен на преследване, продаден от немските духовници във Венеция, но успял да се прехвърли в Цариград и оттам да дойде в България. След окончателното преместване на архиепископията от Плиска в Преслав е викариен епископ. Един от основоположниците на старобългарската химнична поезия. Най-значимото му произведение е проповеднически сборник „Учителното евангелие" (неделно тълковно евангелие, състоящо се от 51 беседи, взети от византийски сборник), написано 893-894. Снабдено с две предисловия – стихотворна молитва, известна като „Азбучна молитва" и прозаическа част. През 894 съставя първия славянски летописен труд – „Историкии", авторството на което му се оспорва от някои изследователи. По нареждане на цар Симеон превежда „Четири слова против арианите" от Атанасий Александрийски (906). Негово дело е и една църковна служба в чест на Св. Методий, в която е показана борбата на неговия учител против триезичната догма. На Константин Преславски се приписва и стихотворението „Проглас към Евангелието", което по съдържание и композиция е близо до „Азбучната молитва" и в което се отхвърля преклонението пред чуждия език и се ратува за издигане на родната реч като най-значително средство за развитието на българската култура. Шуменският университет носи неговото име.

Константин Преславски (икона)

*Лит.: **Георгиев**, Е. Разцвет на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 112-128; **Куев**, Куйо. Азбучната молитва в славянските литератури. С., 1974; **Зыков**, Э, Г. О литературном наследии **Константина Преславского**. // Старобългарска литература. С., 1978, с. 34-47; **Попов**, Г. **Константин Преславски**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 35-42; **Проданов**, Николай. Проблеми на историческата текстология (Върху материал от бълг. историопис VII-XX в.). В. Търново, 2006, с. 30-34; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 221-223, 11-13; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 11-13.*

КОНСТАНТИН РИЛЕЦ – *вж Чолаков, Васил Динчов*

КОНСТАНТИН СОЗОПОЛСКИ – висш гръцки духовник, митрополит. Подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903.

Онлайн ресурс.

КОНСТАНТИН (КОСТАДИН) СОФИЙСКИ (-1844) – светец. Убит от османците заради отстояване на Християнската вяра.

*Лит.: **Патев**, Ив. **Константин (Костадин) Софийски** – един народен светец-мъченик от средата на XIX в. // Духовна култура, 2002, N 6, с. 16-24.*

КОНСТАНТИНОВ, Алеко Иваницов (псевдоним: Щастливеца) (1.I.1863 – 11.V.1897) – писател, юрист и общественик деец. Роден в гр. Свищов. Завършва гимназия в гр. Николаев, Руска империя (1881) и право в Новорусийския университет в Одеса (1885). След завръщането си в България работи като съдия (1885-1886) и прокурор (1886) в Софийския окръжен съд, помощник-прокурор (1886-1888) и съдия (1890-1892) в Софийския апелативен съд. Юрисконсулт на Софийското градско управление (1896). След двукратни уволнения, се отдава на адвокатска практика и на литературна дейност. Автор на „Бай Ганю", пътеписа „До Чикаго и назад" и на повече от 40 фейлетона. Един от основателите на Демократическата партия и близък приятел на Найчо Цанов. През 1894 известно време е на служба при Св. Синод.

*Лит.: **Клисаров**, Г. **Алеко Константинов**. // Църковен вестник, N 32, 5 септ. 1957.*

КОНСТАНТИНОВ, Ангел Аврамов (Аврамчов) (1834 – 1.IV.1915) – просветен и църковен деец. Роден в с. Зарово, Лъгадинско, Егейска Македония. На младини учителства из солунските села. Ръкоположен е за свещеник и служи в родното си село след 1870. Заради усилията му за утвърждаване на българската църква е преследван от гръцките църковни власти. Извършва първата служба в българския параклис в Серес (Петровден, 1875). Умира в Горна Джумая, дн. Благоевград.

*Лит.: **Попстоилов**, Антон. Село Зарово,Солунско (Ист.-фолкл. и ез. изследв.). С., 1979, с. 39-40; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 29; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 128.*

КОНСТАНТИНОВ, Величко Димитров – *вж Варлаам Левкийски*

КОНСТАНТИНОВ, Георги – църковен деец в колония Беш Алма, Бесарабия (1838-1847).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 101-136.*

КОНСТАНТИНОВ, Георги – възрожденски църковен деец в с. Ново село, Щипско, Вардарска Македония (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 350.

КОНСТАНТИНОВ, Георги П. – възрожденски църковен деец в с. Черна, Добруджа (от 1869).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 187.*

КОНСТАНТИНОВ, Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Роден във Враца. Свещеник и килиен учител в града (1732-1733).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 70.*

КОНСТАНТИНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 351.

КОНСТАНТИНОВ, Казимир Попконстантинов – *вж Попконстантинов, Казимир*

КОНСТАНТИНОВ, Константин Марков – *вж Кирил Български*

КОНСТАНТИНОВ, Недьо – просветен и църковен деец. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Учи в Търново (В. Търново). Учител в Дебелец, Великотърновска обл. По-късно ръкоположен за свещеник в родното си село.
*Лит.: **Кузманов**, Н. Хр. Църква и училище в Дебелец. // Юбилейна книга за с. Дебелец. В. Търново, 1938, с. 134.*

КОНСТАНТИНОВ, Никола – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Трявна (50-те г. на XIX в.). Учител в града (1856). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 352.

КОНСТАНТИНОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 352.

КОНСТАНТИНОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Конгас, Румъния (1847).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 119; Българската възрожденскоа интелигенция. С., 1988, с. 352.*

КОНСТАНТИНОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (1864).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 352.

КОНСТАНТИНОВ, Петър (29.IV1857 – 11.XII.1927) – църковен деец. Роден в Брегово, Видинска обла. Свещеник в селото (от ср. на 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Бончев**, Б. Село Брегово. Видин, 1937, с. 200-203.*

КОНСТАНТИНОВ, Симеон – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Килиен учител (1844) и свещеник в града. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Еленски сборник. Кн. 2. С., 1938, с. 352.

КОНСТАНТИНОПОЛСКА ПАТРИАРШИЯ – *вж Вселенска патриаршия*

КОНСТАНТИНОПОЛСКИ ПОМЕСТЕН СЪБОР (843) – утвърждава победата над иконоборчеството и възстановява иконопочитанието – *Синодикът*, който ознаменува това събитие, е *Синодик на Православието*, по който се съставя и *Бориловият синодик*, а празникът се нарича *Неделя на Православието* – първата неделя от *Великите* (*Великденските*) *пости – вж Иконоборство*

КОНТРАРЕФОРМАЦИЯ – религиозно-политическо движение в Европа през XVI и XVII в., насочено срещу *Реформацията*, с цел възстановяване на католицизма в протестантските области. С решенията на Трентския събор се прави опит да се централизира властта в църквата, да се премахне търговията с църковни длъжности, да се сплоти духовенството, да се засили просветата и др. Възобновява се дейността на Инквизицията и на Йезуитския орден. В някои европейски държави (Унгария) успява да възстанови католицизма, но не изкоренява напълно протестантството.
*Лит.: **Петков**, П. Поглед към Новото време. Европа през XVI-XVIII в. С., 2001, с. 57-75; **Сабоурин**, Владимир. Що е Контрареформация? // Проглас, XVI, 2007, N 2, с. 107-121; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 432-470.*

КОНФЕСИЯ – вероизповедание; принадлежност към дадена църква (Православна, Римокатолическа, Англиканска и др.) или църковна общност.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 471.

КОНХА – наименование на полукръгла ниша, която в кръстокуполните (триконхални) византийски и романски църкви се намира на северната и южната стена на храма. Източната, третата много по-голяма конха в олтарното пространство се нарича апсида. Външно, конхите имат куполи и различни форми – полукръгла, тристранна, четиристранна, шестстранна и др.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 486-488.

КОПИЛОВСКИ МАНАСТИР „СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – нов манастир, разположен до с. Копиловци, община Кюстендил. Представлява комплекс от трикорабна църква (строена 2003-2009), жилищни и стопански сгради, които са в процес на изграждане със средства, придобити от монасите чрез земеделие. Основан през 2003. До 2005 е подчинен на Българската старостилна православна църква, а от 2009 – на Гръцката истинно православна църква – Синод на архиепископ Калиник.
Онлайн ресурс.

КОПНИЛОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (нач. на 60-те г. на XIX в.) Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 354.

КОПРИВЕЦКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА" – намира се в покрайнините на с. Копривец, на 16 км от гр. Бяла и на 60 км от гр. Русе. Датира от епохата на Второто българско царство. След падането на крепостта Червен (1388) е опожарен. Възстановен (1987-1989) и осветен (1989).

*Лит.: **Георгиева**, В. Четвъртият храмов празник в Копривецкия манастир. // Църковен вестник, N 40, 11 ноември 1991.*

КОРАБ – раннохристиянски символ. От Християнството се възприема като Кораб на Църквата, с който тя след гонения и смърт плува към тихо пристанище. Затова често пъти корабът се изобразява плуващ в бурно море.

Онлайн ресурс.

КОРАН – свещената книга на *Исляма*, съставена в писмен вид ок. 650 г. по време на халифа Осман ибн Афан. Състои се от 114 сури (глави), разделени на аяти. За мюсюлманите *Коранът* съдържа словата на Аллах. За разлика от Християнството, в Исляма няма свещеници, които да тълкуват Корана на вярващите. Всеки мюсюлманин трябва самостоятелно и директно да се запознае със съдържанието на свещения текст. Въпреки това налице е вековна традиция на тълкуване на Корана и на Сунната, като някои от коментарите към тях са също много ценни. Заедно с това, води се и религиозен диалог, наречен тафсир, продължаващ вече 14 века. Макар да е забранено Коранът да се превежда на друг език, в България има книги с превод на Корана, но само за учебна дейност.

Лит.: Свещен Коран / Прев. от араб. ориг., [предг.] Цветан **Теофанов***. 2 изд. С., 2008; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 624-643.*

КОРБАН И ОБРОК – наименование на обществени трапези в израз ва благодарност за някакво благодеяние. В блажни дни се правят със заколване на животно (агне и пр.), а в постни – с постно ястие.

*Лит.: **Траянополски епископ Иларион**. Курбан и оброк. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2002; **Батинков**, Хр. Корбанът – благодарност към Бога. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2010; **Панайотова**, Д. Корбан, сиреч дар **Богу**. Сходства и различия между юдаизма, християнството и исляма. // Църковен вестник, N 24, 16-31 дек. 2010; N 1, 1-15 ян. 2011.*

КОРУНЧЕВ, Васил (1.I.1881 –) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в с. Кукуречани, Битолско (Вардарска Македония). Завършва четвърти прогимназиален клас в Битоля. Привлечен към ВМОРО (1899). Учител в с. Могила, Битолско и пунктов ръководител на шест села. През Илинденско-Преображенското въстание 1903 е войвода на четата на родното си село. Ръкоположен за свещеник (1905) в родното си село. През Балканската война 1912-1913 е арестуван от османските, а през Междусъюзническата – от сръбските власти. Преселва се със семейството си в България и се установява в с. Близнаци, Варненско (1918).

*Лит.: **Матов**, Милан. За премълчаното в историята на ВМРО. С., 2007, с. 308-309.*

КОСАКОВ, Ивайло Станиславов – *вж Йеротей Агатополски*

КОСЕВ, Славчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (60-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в борбата за църковна независимост.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 354.

КОСТА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Долни Дъбник, Плевенска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Микре, Ловешка обл. (1855).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТАДИН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител във Враца (1714).

*Лит.: **Йоцов**, Б. Културно-политическа история на Враца. Т. I. От римската епоха до Освобождението. С., 1933, с. 154.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Етрополе (кр. на XVIII в.).

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 117.

КОСТАДИН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Могилово, Чирпанско, Старозагорска обл. (1800-1829).

*Лит.: **Коларов**, Ст. Културно-просветни огнища в Чирпанска околия през епохата на нашето Възраждане. // Училищен преглад (С.), 1940, N 3, с. 382; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.*

КОСТАДИН – монах в Рилския манастир. Килиен учител в Клисура (1825-1829).

*Лит.: **Гечев**, В. Килийните училища в България. С., 1967, с. 82; **Енчев**, Хр. Клисура. С., 1971, с. 59.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Златарица, Великотърновска обл. (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Сопот, Великотърновска обл. (кр. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Тетевен (1839).
*Лит.: **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 56.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново), Великотърновска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Търговище (до 1845), след което служи в Шумен.
*Лит.: **Джумалиев**, Г. Учебното дело в гр. Шумен през първата половина на XIX в. // Шумен – Коларовград. 1962, с. 130.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Годлево, Разложко, Благоевградска обл. Свещеник и учител в с. Баня, Разложко, Благоевградска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 355.

КОСТАДИН – църковен деец. Свещеник в Голямо Белово, дн. гр. Белово, Пазарджишка обл. (втор. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Станев**, Н. Дейност на Голямо Белово във въстанието през 1876 г. С., 1936, с. 16.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плаково, Великотърновска обл. (ср. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 356.

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Роден във Волуяк, Софийско. Свещеник в селото и в с. Плаково, Великотърновска обл. (ср. на 60-те – 70-те г. но XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ясеново, Казанлъшко, Старозагорска обл. Свещеник в с. Бъдеще, община Стара Загора, XIX в. Умира от туберкулоза в селото.
*Лит.: **Кънчев**, М. Видрица. Спомени, записки, кореспонденция. С., 1983, с. 226.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Старо Оряхово, Варненско и с. Бяла река, Шуменско (1869).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 136.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Давидково, Смоленска обл. (1870-1900).
*Лит.: **Ташев**, Г. Село Петково. С., 1966, с. 139.*

КОСТАДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Харманли (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 356.

КОСТАДИН МОСКОВЕЦА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Михалци, Великотърновска обл. (ср. на XIX в.).
*Лит.: **Гълъбов**, К. **П. Р. Славейков**. Живот. Дейност. Творчество. С., 1970, с. 16.*

КОСТАДИНОВ – възрожденски църковен деец. Свещеник във Видин. Член на епархийския съвет в града (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 356.

КОСТАДИНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Роден в с. Факия, Бургаска обл. Ръкоположен за свещеник (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 356.

КОСТАДИНОВ, Ганчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Белослав, Варненско (1873). Подпомага със свои средства построяването на българска църква и училище във Варна.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 356.

КОСТАДИНОВ, Ганчо (– 17.V.1892) – възрожденски църковен деец. Родом от Елхово, Казанлъшко. Служил като свещеник в с. Климентово (1866-1868 г.) и с. Момино (дн. Аврен), Варненско (1877-1880). Погребан в с. Дъбравино, Варненско.
Онлайн ресурс.

КОСТАДИНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в Мъглиж, Старозагорска обл. Свещеник в селото (40-те – 70-те г. на XIX в.). Основател на читалището. Член на местния революционен комитет. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането*

на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 278.

КОСТАДИНОВ, Костадин – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 357.

КОСТАДИНОВ, Никола (1834-1920) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания. Ръкоположен за свещеник в града (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 357.

КОСТАДИНОВ, Сава (1834-1920) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плачковци, Габровска обл. (ср. на 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Старият кодекс на Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935-1936, Т. 13, с. 37, 52.*

КОСТАДИНОВ, Стефан (1834-1920) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Марково, Провадийско, Варненска обл. (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 357.

КОСТАДИНОВ, Христо Димитров – *вж Симеон Западно- и Средноевропейски митрополит*

КОСТАДИНОВ, Яне Аризанов (1833 – 10.VII.1934) – църковен и революционен деец. Роден в Попова махала на с. Ощава (Благоевградска обл.). Ръкоположен за свещеник в църквата „Св. Тодор" (1860) и служи в родното село до смъртта си. Заедно с другия свещеник Георги Янев откриват училище, в което поп Яне преподава. Училището е килийно, а по-късно – светско. Влиза във ВМОРО и е ятак на Яне Сандански. Подпомага укриването на отвлечените жени по време на аферата „Мис Стоун". Арестуван е многократно от властите, които осакатяват едната му ръка при изтезания.
*Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 458; **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия „Кресненски край". Сандански, 2003, с. 18.*

КОСТОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ново село, Севлиевско, Великотърновска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 358.

КОСТОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 358.

КОСТОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (50-те – 60-те те г. на XIX в.).
*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

КОСТОВ, Живко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прокупле (в Сърбия) (40-те – 50-те те г. на XIX в.).

КОСТОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (нач. на 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 358.

КОСТОВ, Константин Михайлов – *вж Антоний*

КОСТОВ, Марко (1820-1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Старосел, Пловдивска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Подпредседател на местния революционен комитет. Участник в Априлското въстание. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 293.*

КОСТОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те – 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 139; **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

КОСТОВ, Стефан (1857 – 29.VII. 1917) – просветен и обществен деец. Роден в гр. Казанлък. Завършва Априловската гимназия в Габрово, след което е учител. Заедно с Димитър Мишев играят важна роля в живота на Българската църква. Секретар на Българската екзархия (1891-1894) и на Св. Синод (1894-1914). Подпомага разрастването на синодалното книгоиздателство, уреждането на Софийската духовна семинария, изграждането на сградата на Богословския факултет и завършването на синодалния превод на Библията на български език. Автор на учебници и христоматии по словесност и български език.
*Лит.: **Гошев**, Ив. **Стефан Костов**. // Църковен вестник, N 31, 4 авг. 1917; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 105.*

КОСТОВ, Стоян (Стоянче) (1832 – 12.XI.1897) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Бунушевци, Вранско. Учи в Пловдив при Найден *Геров*. Писар на Найден Геров (1853 до 1868, с две прекъсвания (1859 и 1862-64). По-късно е учител във Враня и Скопие. Бори се активно срещу униатското движение и успява да склони скопяни, че правителството ще разреши българския църковен въпрос. С поддръжката си на патриаршеския владика и на преподаването на гръцки в училище си навлича гнева на скопяни. Спечелва обаче доверието на владиката и на властите, укрепва училището и тихомълком замества гръцкия език с български при преподаването. На 12 март 1871 заменя Симеон Груев като представител на Скопската епархия в Българския църковно-народен събор в Цариград в 1871 и участва в изработването на устава на Българската екзархия. Заедно с митрополит *Натанаил Охридски* изготвят подробно изложение, относно злоупотребите на османската власт, което е изпратено до Цариградската конференция от 1876-1877. След избухването на Руско-турската война 1877-1878, като митрополитски секретар на Натанаил Охридски е арестуван, подложен на мъчения и заточен в Диарбекир, откъдето избягва. Амнистиран след края на войната, установява се в Ловеч и се занимава с адвокатска дейност. Избран за депутат от Македония в Учредителното събрание на Княжество България (1879). Умира в Кюстендил.
*Лит.: **Шапкарев**, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 278; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 130; Църковно-народният*

събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църк.-нар. събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 479.*

КОСТОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (40-те – 70-те г. на XIX в.). Архиерейски наместник в града (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 359.

КОСТУРСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Костур. С развитието на Българското възраждане във втор. пол. на XIX в. движението за българска просвета стига и до Костурско. Пръв опит за отваряне на българско училище в Костур прави Георги Динков, пръв български учител в с. Загоричани, Костурско (1869). След основаването на Българската екзархия (1870), заедно с помощника си Генков, отваря българско училище в къщата на Никола и Елена Цикови. Училището обаче просъществува едва няколко седмици и е затворено от полицията след натиск от страна на владиката Никифор I Костурски. Динков се опитва да закупи къща в Костур за училище, но и този му опит е неуспешен. Българизираният албанец Диамандаки, лекар в Костур, закупува къща в града, която прави на параклис и по-късно я дарява за българско училище. Той е и първият председател на Костурската българска община. В учебната 1882-1883 Екзархията в Цариград решава да отвори училище в Костур и за учител е избран Златко Каратанасов от с. Бобища, Костурско. Едновременно с това от София е назначен Григорий Бейдов, от с. Косинец, Костурско. В новата българска училищна община влизат Панайот В. Дъмбенски (председател), Бейдов (секретар), Янко Вергов, Кали Сидеров, Марко Чадов и Константин Бояджиев (членове). За училище наемат къщата на Елена Кучомитана в махалата „Св. Безсребреници". В училището има 41 ученици, разпределени в I, II отделение и I клас. По-късно Бейдов е уволнен поради нехайство и Каратанасов сам ръководи костурското училище. Училището среща много проблеми от страна на гърците, които често го нападат. Към 1890 за глава на българската църковно-училищна община Екзархията праща духовно лице – йеромонах Сава Цеков от с. Загоричани. След смъртта му (в кр. на 1895) председатели (архиерейски наместници) стават Търпо Поповски, Козма Пречистански, Никола Шкутов и Григорий Попдимитров. След Илинденско-Преображенското въстание от 1903, което е особено интензивно в Костурско, българското училище е затворено. Архиерейски наместници в Костур са Методий Димов от Воден, Иларион (1907-1909) и Панарет Наумов от Подмочани. След Младотурската революция в 1908 българското училище е открито отново. Учител след 1908 е Дамян Илиев от Загоричани. На 17 апр. 1910 властите в Костур предписват затварянето на училището, защото в Костур нямало българи и защото позволителното е за начално, а не за класно училище. Училището е закрито от гръцките власти, които влизат в Костур по време на Балканската война в 1912. Архиерейски наместници на Костурската епархия и председатели на общината: йеромонах Сава Цеков (1890-1895), свещеник Търпо Поповски (1895-1896), архимандрит Козма Пречистански (1896 – 21 дек. 1897), свещеник Николай Шкутов (21 дек. 1897-1902), свещеник Григорий Попдимитров (1902-1905), архимандрит Методий Димов (1905-1907), архимандрит Иларион Николов (1907 – 30 ноември 1910), архимандрит Панарет Наумов (30 ноември 1909 – юни 1913).

Лит.: ***Каратанасов****, Златко. Черковно-училищната борба (1868-1903). Материали из миналото на Костурско / Костурско благотв. братство. С., 1935.*

КОТВАТА – един от църковните символи, символ на надеждата.

Онлайн ресурс.

КОТЕВ, Георги Дамев – *вж Дамев, Георги Котев*

КОТЕВ, Драгомир Янков (25.IV.1911 – 22.I.2000) – църковен деец, ставрофорен иконом. Роден в София. Завършва Свещеническото училище при Черепишкия манастир (1933). Ръкоположен за свещеник (1833). Служи в храма в с. Бистрица, Софийска обл. Изиграва активна роля за въздигане на два манастира – „Св. Петка" и „Свети Йоаким и Анна". Автор на „Село Бистрица. Селищна монография" (С., 1985).

Лит.: ***Тодоров****, Г. Ставрофорен* ***иконом Драгомир Янков Котев****. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2000.*

КОТЛЕНСКИ, Милко – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Котел. Учител на Софроний Врачански.

Лит.: ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 2. С., 1964, с. 69.*

КОЦЕВ, Венелин Тодоров (28.IV.1926 – 16.VIII.2002) – политически деец и дипломат. Роден в с. Литаково, Ботевградско, Софийска обл. Участва в Съпротивителното движение през Втората световна война. Ятак на партизанска бригада „Чавдар" (София). Арестуван (1944) и осъден по Закона за защита на държавата на 10 г. затвор. Секретар на ЦК на БКП (1966-1972), кандидат-член на Политбюро на ЦК на БКП и заместник-председател на Министерския съвет (1972-1974). Посланик на България в Алжир, Мавритания, Италия, Малта, както и представител на страната във Ватикана (1974-1986). Посланик в Унгария (1986-1990), след което излиза в пенсия.

Лит.: ***Матеева****, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 684.*

КОЦЕВ, Никола (1882-) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в гр. Щип (Вардарска Македония). Завършва Българската духовна семинария в Цариград (1904). Учител в Петрич. По-късно напуска Петрич и става свещеник. Назначен за председател на Българската църковно-училищна община в Петрич (апр. 1910). След 1 г. е преместен за председател на Българската църковно-училищна община в Ресен, откъдето напуска след избухването на Балканската война.

Онлайн ресурс.

КОЦЕВ, Ст. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Осенец, Разградска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 360.

КОЦОВ, Коста П. – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враца (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 360.

КОЧЕВ, Димитър Николов – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и килиен учител в с. Камен, Великотърновска обл. (1850-1859). Съдейства за построяване на църква и училище в селото. За тази дейност изгорен жив от местни османски власти.

Лит.: ***Панчев****, Ив. Сто години от битката при село Чаиркьой (Камен). // Год. на музеите в Северна*

България, 1978, Т. 4, с. 139.

КОЧОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник и килиен учител в с. Блъсковци, Еленско, Великотърновска обл. (1850-1859) (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 360-361.

КОЧОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Косово, Севлиевско (1859).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 87.*

КОЧОВСКА, Вера (27.VII.1945 – 11.II.2011) – ясновидка. Родена в Перник. Пророчицата твърди, че черпи енергията си от Мадарския конник, близо до Шумен, но не би желала да живее там. Живее в Плевен.
*Лит.: **Серафимова**, Лиляна. **Вера Кочовска** – живот в два свята. С., 1995; **Георгиева**, Капка. **Вера [Кочовска]**: Мисия – феномен. С., 2004.*

КОЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. (нач. на XVIII в.).
*Лит.: **Стърчев**, К. Първите звезди в мрака – Казанлък. С., 1964, с. 64.*

КОЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Могилово, Чирпанско, Старозагорска обл. (втор. пол. на XVIII в.).
*Лит.: **Коларов**, Ст. Културно-просветни огнища в Чирпанска околия през епохата на нашето Възраждане. // Училищен преглед (С.), 1940, N 3, с. 382.*

КРАЙО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник, учител в Гостивар, Вардарска Македония (50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Бобчев**, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 22.*

КРАПЧАНСКИ, Николай (7.V.1860 – 1916) – просветен и църковен деец. Роден в с. Крапец, Софийско. След Освобождението е учител в Ихтиманско и Самоковско. Участва в Съединението на Източна Румелия с Княжество България (1885). Ръкоположен за свещеник (1887). Подпомага изграждането на столичната църква „Св. Георги Нови" в кв. Ючбунар.
*Лит.: **Иванов**, Хр. Банков. Свещеник Николай Крапчански. // Църковен вестник, N 14-15, 15 апр. 1916; Здр. Свещеник Николай Крапчански. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1988.*

КРАЧОЛОВ, Пейо Тотев – *вж Яворов, Пейо К.*

КРЕМИКОВСКИ МАНАСТИР – намира се на 25 км от София и на 4 км от кв. Кремиковци. Построен по поръчка на цар *Иван-Александър* (1331-1372). Вероятно бил един от 14-те манастира, които владетелят издигнал в района на София и които станали част от *Софийската Мала Света гора.* При превземането на близката крепост „Градището" османските нашественици разрушили манастира. През 1453 г. с ферман султан Мехмед II разрешил на християните да възстановят храмовете, които не са превърнати в джамии. Тогава бил възстановен и Кремиковският манастир. През 1493 местният болярин Радивой дарил пари за строежа на манастира в памет на децата си Тодор и Драгана, починали по време на чумната епидемия (1492). През XVII-XVIII в. в манастира действала една от най-големите книжовни школи в района. Тук се преписвали богослужебни книги и книги с проповеди. В Националния църковен историко-археологически музей се съхранява уникалното Кремиковско евангелие от 1497 г. То съдържа 307 с. с текстовете на четирите евангелия, украсени с красиви заставки и заглавки. Евангелието било изработено по поръка на митрополит Калевит специално за Кремиковския манастир. В църквата „Св.Георги", издигната към манастира от болярина Радивой, има портрет на цялото му семейство, заедно със Софийския митрополит Калевит. Очевидно част от българските аристократи запазили привилегированото си положение и богатствата си, защото дрехите на портрета са скъпи и богати. През юни 1876 в манастира потърсили подслон четирима Ботеви четници. Един от тях бил вторият знаменосец на четата – Димитър Стефанов-Казака. След като били предадени, трима от четниците се отправили към Лозенската планина, а раненият в крака Димитър бил заловен, измъчван и посечен в близката местност Изворо. Там, през 1912 г., кремиковчани издигнали скромен паметник – да напомня за подвига и саможертвата на загиналите четници. Имената им са изписани и на каменна плоча пред входа на манастора.
*Лит.: **Маринов**, Д. Описание на Кремиковския манастир „Св. Георги". // Религиозни разкази, 1896, Кн. 9-10; **Шандаров**, И. Няколко бележки върху Кремиковския манастир при София. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 15, 1898, с. 304-309; **Баласчев**, Георги. Кремиковският манастир „Св. Георги" и древните му християнски останки. // Минало: Юбил. бр., посв. на **Г. Баласчев**. С., 1942, с. 6-11; **Прашков**, Л. Кремиковският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 143-148; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 187-192; **Траянополски епископ Иларион**. Из миналото на Кремиковския манастир. // Църковен вестник, N 26, 21 окт. 1982; N 27, 28 окт. 1982; **Николов**, Б. Кремиковският манастир „Св. Георги". // Църковен вестник, N 23, 3-9 юни 1996; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 102-104; **Паскалева-Кабакчиева**, К. Църквата „Св. Георги"; Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2452-2453; Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 533-535.*

КРЕМИКОВСКО ЕВАНГЕЛИЕ (1497) – състои се от 307 листа. Написано по поръчка на Софийския митрополит Калевит. Дълги години се ползва като богослужебна книга в *Кремиковския манастир„Св. Георги Победоносец*". Съхранява се в Църковноисторическия и архивен институт – София.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 2453.

КРЕПОСТНА ЦЪРКВА-МАНАСТИР „СВ. ИЛИЯ" – намира **се** в крепостта Урвич. Разположена във вътрешната част на твърдината, в централната част на хребета „Средобърдие". Унищожена при османското нашествие в кр. на XIV в. Част от *Урвичкия крепостен комплекс,* паметник на културата, археологически обект.

Онлайн ресурс.

КРИВОПАЛАНЕЧКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – официално създадена (1868). До Руско-турската война (1877-1878) Крива паланка е част от Кюстендилска епархия. Тъй като след войната остава в Османската империя, е присъединена към Скопска епархия. Към 1886 председател на общината е иконом поп Георги, а членове са Арсо Якимов, Максим Натев, Ване Ангелков, Андон Димишев, А. Тотев и Цено Колев.

*Лит.: **Лельова**, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 18.*

КРИВОШИЕВ, Стефан (Съби) (отец Стефан) (8V.1892 – 5.X.1944) – свещеник. Роден в с. Столът, Севлиевско, дн. Габровска обл. Учи в Духовната семинария, завършва Казанлъшкото педагогическо училище с отличие. Ръкоположен за свещеник (1924) в с. Хирево, Севлиевско. През 1927 е преместен в гр. Севлиево като енорийски свещеник в храма „Св. Троица". От 1932 е архиерейски наместник. От 1940 е свещеноиконом. Служи при храма „Св. Троица" в Севлиево до 1944. Противопоставял се на атеизма в комунистическата пропаганда. Организирал фотоизложба в читалището на Севлиево за масовото убийство на полски граждани, войници и свещеници, извършено в Катинската гора от руските войски. Преподавал немски език в севлиевското училище. Затова, когато в Севлиево били разквартировани немски войници, те често гостували у тях. След 9 септ. 1944 това било използвано от управляващите като мотив за осъждането му на смърт „като немски шпионин". Народният съд умишлено не взел под внимание, че и руски войници гостували в къщата на отеца и по същия начин той се отнасял и към тях. Наклеветен е, че предавал партизани, въпреки че в Севлиево няма убити такива, и че заедно с кмета и полицейския началник участвал в „лов на партизани". На 5 окт. 1944 вечерта в дома му пристигат трима младежи и го призовават в милиционерския участък за кратка „справка". Още същата вечер е разстрелян с още петима души.

*Лит.: **Николов**, М. Убит, осъден, оправдан. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2003.*

КРИВОШИЕВ, Съби Кънев – *вж Кривошиев, Стефан*

КРИВЧЕВ, Йосиф Серафимов – *вж Йосиф Серафимов Кривчев*

КРИПТА – наименование на подземие при Християнския храм. Често оформена като част от неговия цялостен архитектурен ансамбъл. Разположена под олтарната част на храма, криптата може да служи като място за погребение на светци.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 485; Православная энциклопедия. Т. 38. Москва, 2015, с. 735-738.

КРИТСКА АРХИЕПИСКОПИЯ – полуавтономна Православна църква под юрисдикцията на Вселенската патриаршия, с диоцез на гръцкия остров Крит. Води началото си като отделна епархия към Гортинската митрополия (325) и поставена под върховенството на Солунската митрополия. Повишена в ранг на архиепископия (535) и е подчинена на Римската патриаршия. От 733 е подчинена на Цариградската патриаршия. След арабското завоевание на острова (VIII в.) всички епископии са закрити. В III в. митрополията има 9 епископии, които нарастват до 11 в VIII в. Епископиите са закрити. Възстановени след като Византия си възвръща острова (961). В 1206 островът е окупиран от Генуезката, а в 1211 – от Венецианската република, която го задържа до XVII в. Венецианците заменят всички Православни диоцези на острова с католически. След завладяване на острова от османците (XVII в.) бившите 11 епископии са възстановени. От 9 дек. 1898 Крит е автономна област в империята. Критското правителство постига съгласие с Патриаршията за предаване на полуавтономен статут на църквата на острова (1900). На 1 дек. 1913 островът е присъединен към Гърция. На 25 септ. 1962 епископиите на Крит са повишени в митрополии. На 28 февр. 1967 г. църквата е въздигната в ранг на архиепископия.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 39. Москва, 2015, с. 22-29.

КРИЧИМСКИ МАНАСТИР „СВЕТО УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – разположен в Родопите, на брега на р. Въча, на ок. 6 км южно от гр. Кричим и на 30 км от Пловдив. Основан през епохата на Второто българско царство на мястото на манастир или църква още от раннохристиянския период (IV-VI в.). По време на Априлското въстание 1876 манастирът е разрушен, но в кр. на XIX в. е възобновен. Понастоящем е периодично действащ. Представлява комплекс от еднокорабна, едноапсидна църква, жилищна сграда и красива каменна чешма. В миналото манастирът е имал два метоха: в гр. Кричим и в с. Козарско.

Онлайн ресурс.

КРОСНЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Роден в Трявна. Брат на Стоян Кроснев. Свещеник в града (от 1729).

*Лит.: **Богданов**, Ив. Трявна през Възраждането. С., 1977, с. 123.*

КРОСНЕВ, Стоян (1688-1771) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Трявна. Брат на Никола Кроснев. Учител в града. От 1723 – свещеник. Служи в църквата „Св. Архангел". Съставител на сборник „Тревненски дамаскини" (ръкоп.).

*Лит.: **Богданов**, Ив. Трявна през Възраждането. С., 1977, с. 38-39, 60.*

КРУМ СТРЕХИН (29.VIII.1921 – 16.X.1982) **–** капуцин. Роден е в Генерал Николаево (кв. на гр. Раковски). Ръкоположен за свещеник (1948). До края на живота си служи в Южен Тирол, в различни манастири. Най-дълго е катехист и свещеник в Малс, където 6 г. е предстоятел на манастира. Неговият непрекъснат копнеж да се завърне в България не се осъществява. Умира в Италия.

Онлайн ресурс.

КРУПНИШКО ЕВАНГЕЛИЕ (XVI в.) – среднобългарски писмен паметник. Съдържа 357 л. с текста на четирите евангелия, предисловията на Теофилакт Български, кратък месецослов и таблици за разпределението на евангелските четива през годината, написани с красив кирилски уставен шрифт. Дарено от Крупнишкия митрополит Йоасаф на Рилския манастир (1577), където се съхранява. Началото на всяко евангелие започва с красиви заставки и заглавки. Подвързано е с позлатен сребърен обков, дело на Матей Златар от София. Изписано в молдо-влахийски скрипторий. Източник за историята на българския език.

*Лит.: **Миятев**, Кр. Съкровищницата на Рилския манастир. // Год. Нар. музей, 1922-1925, с. 314; Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977, с. 261; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 485-488;*

Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 476.

КРУША, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 363.

КРЪГЛАТА ЦЪРКВА (известна също като Златната църква или Църква „Св. Йоан") – частично запазена до днес средновековна църква в гр. Велики Преслав. Отъждествявана от старобългарския книжовник Тудор Доксов (907) със „Св. нова златна църква", построена от княз Симеон при устието на р. Тича. Смятана за един от най-внушителните образци на средновековната българска архитектура. Дължи името си на особената, кръгла форма на църковния кораб (наос). Архитектурният ѝ стил е византийски, като се допуснати известни кавказки и каролингски влияния. Вътрешната ѝ украса включва изобилни мозайки, рисувани керамични плочки и резбован мрамор. От нея са останали само малки части. По каменните стени са открити рисунки – графити, гръцки имена на светии и отделни букви или кратки текстове на глаголица и кирилица.
*Лит.: **Миятев**, К. Кръглата църква в Преслав. С., 1932; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 488-489; **Костова**, Р. Още веднъж за кръглата църква и т.нар. родов манастир в Преслав. // Studia protobulgarica et mediaevalia europensia: В чест на **чл. кор. проф. Веселин Бешевлиев**. С., 2003, с. 284-303.*

КРЪСТЕ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ватоша, Велешко, Вардарска Македония. Свещеник в селото (кр. на 30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 363.

КРЪСТЕ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (1840).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Скопската епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1938, 16, с. 75.*

КРЪСТЕВ, Анастас Стойчев (1847-) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Боровец, Стружка нахия на Охридска каза (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник в Охрид. Един от водачите на българската партия в града. В Охрид се ражда и първата му дъщеря Елисавета Попанастасова Измирлиева, майката на Христо Смирненски. Екзархийски наместник в Кукуш, Поленинска епархия (1883).
Онлайн ресурс.

КРЪСТЕВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 363.

КРЪСТЕВ, Никола Стефанов – *вж Нестор Смоленски*

КРЪСТЕВ, П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пиргово, Русенска обл. (1875-1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 364.

КРЪСТЕВ, Петър Ненчев – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Перушица, Пловдивска обл. Учител в селото (от 1830). Ръкоположен за свещеник в селото (1834).
*Лит.: **Кепов**, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931, с. 28.*

КРЪСТЕВ, Симеон – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Житуша, Радомирско, Пернишка обл. (40-те – 50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 89.*

КРЪСТЕВ, Христо Тодоров – *вж Евтимий*

КРЪСТЕВ, Цветан поп (-1944) – църковен деец. Свещеник във Враца. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 41.

КРЪСТЕВИЧ, Гаврил Баев (истинско име: Гандьо Кътьов Баев) (1818 или 1820 – 16.XI.1898) – юрист и държавен деец. Завършва „право" в Сорбоната (1844). Завръща се в Цариград и работи като частен секретар на Стефан Богориди. От 1845 до 1850 е негов наместник и фактически управител на остров Самос. От 1850 работи в османската съдебна система: съдия, член на Върховния съд и преподавател в юридическата школа в столицата. Автор на Търговския закон на Османската империя. През 1868 е назначен във Висшия правосъден съвет на империята. Включва се и в борбата за извоюване на църковна независимост. Застъпник на по-умерена програма, според която българите трябва да избират сами своите архиереи, ръкополагани от патриарха. След *Великденската акция от апр. 1860* участва в няколко българо-гръцки комисии, свикани от османското правителство за уреждане на църковната разпра. През 1864 е избран в Постоянния привременен съвет, представляващ българите пред Високата порта и Патриаршията. В това си качество защитава българската кауза на патриаршеските събори (1866). По поръчение на османското правителство съставя няколко проекта за самостоятелна българска църква (1868-1869). Един от тях става основа за фермана на султан *Абдул Азис* от февр. 1870 за основаването на Българската екзархия. Проектът му включва в нея македонските и част от тракийските епархии. В окончателния текст на фермана тези епархии са откъснати от Екзархията, но чл. 10 допуска допитване до местното население. Кръстевич взема участие в Църковно-народния събор, 1871, който приема устав на Екзархията. Повечето от постановките за устройството на Българската църква са изработени от него и одобрени от делегатите. Противопоставя се на становището на мнозинството за сменяемостта на екзарха. След няколко безуспешни опита да предотврати схизмата между българите и Вселенската патриаршия, се оттегля от църковните дела. След Освобождението е главен секретар на губернатора на Източна Румелия – Алеко Богориди (1879-1884) и завеждащ Дирекцията на вътрешните работи. Свален от власт (6 септ. 1885) и след кратък престой като частно лице в София, се връща на служба при султана в Цариград.
*Лит.: **Бобчев**, Стефан. Какъв беше **Гаврил Кръстевич**. // Българска сбирка, 1899, Кн. 1; **Балабанов**, Марко. **Гаврил Кръстевич**. Народен деец, книжовник, съдия и управител. С., 1914; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 106; **Жечев**, Т. Българският Великден или страстите български. С., 1976; **Балджиев**, П. Осемдсет години от смъртта на **Гаврил Кръстевич** (1818-1888). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1978; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 31, 36, 39; Политическите и църковните аспекти на българския църковен въпрос. // Духовна*

култура, 1992, N 9, с. 18-24.

КРЪСТЕСКИ, Цветко – *вж Ангеларий Охридски и Македонски*

КРЪСТИЛКА – *вж Покръстване на българи-мохамедани*

КРЪСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Баня, Разложко, Благоевградска обл. (30-те – 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 366.

КРЪСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горни Окол, Софийско (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 366.

КРЪСТОВА ГОРА (Родопската Света гора) **–** местност в централната част на Родопите, близо до Кръстов връх (1413 м), от който носи името си. Разположена на територията на Община Лъки и на Община Асеновград, между селата Белица и Мостово. Местността е известна с намиращото се там Християнско светилище на връх „Кръста", което е Християнски поклоннически център с международна известност. Особено популярен е при празнуване на християнския празник Кръстовден. В местността е изграден манастирски комплекс „Св. Троица" от параклиси, повече известен с името „Кръстова гора".
*Лит.: **Смоленски епископ Нестор**. Легендата Кръстова гора. // Църковен вестник, N 33, 15 септ. 1990; **Тошев**, К. Какво представлява Кръстова гора. // Църковен вестник, N 37, 12-18 септ. 1994; N 38, 19-25 септ. 1995; **Тодоров**, Г. Кръстова гора. Предизвикателство и мисия. // Църковен вестник, N 15, 1-15 септ. 2002.*

КРЪСТОВДЕН – *вж Въздвижение на светия кръст господен*

КРЪСТОНОСНИ ПОХОДИ – мащабни военни и религиозно-доктринални кампании, предприемани през Средновековието в защита на интересите и идеологията на Римокатолическата църква. Воюват предимно срещу араби, маври, селджукски и османски турци, езически народи от Прибалтика. Важно място в църковната им дейност заема борбата с еретиците, като най-известни походи от този род са Албигойските войни (1209-1229). Известни още и като Албигойски кръстоносен поход. За кръстоносни походи могат да се приемат и войните от испанско-португалската Реконкиста, както и тези, предприети за завладяването и християнизирането на езическа Латинска Америка, а също и на части от Южна Азия и Африка, от страна на католическите владетели. Някои от кръстоносните походи са предприемани в защита на християните от Югоизточна Европа от нашествията и властта на османските турци. Най-значителен от тях е походът, предприет от унгарския крал Сигизмунд Люксембургски (1396), който и след разгрома на войските му при Никопол, продължава опитите си да върне балканските земи, завзети от османците. Унгарският крал провежда политика, насочена към васално обвързване на населението и владетелите им с Унгария и Свещената Римска империя, на която е император от 1410 до 1437. Точният брой на кръстоносните походи в този им замисъл не може да бъде известен. Освен 9-те традиционно приемани като „големи", са били проведени и множество по-малки по мащаб походи, не само в Палестина, но и в Централна Европа и Испания. Насочени най-често срещу идеологическия враг – мюсюлмани и християнски еретици, нерядко техен обект са и лични врагове на папата и монарсите.
*Лит.: **Примов**, Б. Кръстоносна напаст. С., 1964; **Данчева-Василева**, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985.*

КРЪСТЬО ГРАМАТИК (XVII в.) – представител на кукленската правописна школа в манастира „Св. Врачове Козма и Дамян". Автор на ръкоп.: Миней празничен (неподписан); Служебен миней (неподписан); Служебен миней за м. септ.; Служебен миней за м. ноември (украсени с многоцветни плетенични заставки в балкански стил).
*Лит.: **Ангелов**, Б. **Кръстьо Граматик** – книжовник от XVII в. в Кукленския манастир. // **Ангелов**, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1, с. 130-132.*

КРЪСТЬО – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (1818).
*Лит.: **Гошев**, Ив. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 13.*

КРЪСТЬО – църковен деец. Свещеник в с. Урбабинци, Видинска обл. (ср. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 366.

КРЪСТЮ (първ. пол. на XIX в.) **–** възрожденски църковен и просветен деец. Роден във Враца. Свещеник в града, а по-късно – в с. Царевец, Врачанска обл. Донася от Русия богослужебни книги за църквата и килийното училище в селото.
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 224.

КРЪСТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 366.

КРЪСТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Враждебна, Софийско (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 366.

КРЪСТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла, Русенско (60-те – 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Коларов**, Иван. Бяла. С., 1967, с. 27.*

КРЪЩЕНИЕ – едно от *Седемте Тайнства***,** при което се издейства очистване от греха и възкресение за нов живот на вярващия човек.
Лит.: Църковни свещенодействия преди и след кръщението. // Църковен вестник, N 5, 2 февр. 1918.

КРЪЩЕНИЕ ГОСПОДНЕ – *вж Богоявление*

КРЮКОВ, Е. В. (1830-) – руски свещеник. Роден в Санкт Петербург. Участва в Освободителната война 1877-1878 като военен свещеник в състава на Семьоновския лейбгвардейски полк.
*Лит.: **Начева**, Ив. Участие на руски духовници в Освободителната война (1877-1878). // Църковен вестник,*

Per aspera ad astra!

N 27, 1 ноември 1977.

„КСЕНОФОНТ" – един от двадесетте Православни манастира на полуостров Света гора, Североизточна Гърция. Разположен на югозападната страна на полуострова, близо до руския манастир „*Св. Пантелеймон*". Нарежда се на 16-то място в йерархията на Атон. Както и българският *Зографски манастир*, така и „Ксенофонт" е посветен на Св. Георги Победоносец. Манастирският празник е на 23 апр. Първите сведения за манастира са от 998, когато на монах Ксенофонт е поверено изграждането на манастира и от 1010 г. манастирът носи името му. След падането на Цариград под османска власт за „Ксенофонт" настават тежки времена и манастирът е периодично ограбван от пирати и неведнократно възстановяван. Всеки път владетели от Източна Европа даряват средства за възстановяването му. През XVI в. близо до входа на манастира е построена главната църква (католикон), посветена на Св. Георги Победоносец. Църковните иконописи са изографисани от критския майстор Антоний. През XVIII в. манастирът просперира, построен е нов главен храм. Възстановяван е в периода 1817-1837. Новопостроеният католикон е най-голямата църква в цяла Света гора. И двата католикона са посветени на Св. Георги Победоносец. В рамките на манастира има осем параклиса. Два от тях са свързани със стария католикон. Те са посветени на Св. Димитър и Св. Лазар. Още шест параклиса са извън стените на манастира. Към манастира има и два скита. В наши дни в манастира живеят ок. 30 монаси. В манастирската библиотека се пазят над 4 000 печатни книги и ок. 300 ръкописа. Сред светините на манастира са частици от мощите на Св. Марина, Св. Модест, Св. Харалампий, Св. Яков Персиец, Св. Пантелеймон, Св. Параскева и др.

Онлайн ресурс.

КТИТОРИ – лица, дарили безкористно средства за преписване и издаване на ръкописи и книги, за изграждане на църковни храмове и пр.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 273-274.*

КУБРАТ – *вж Саров, Георги Йоргакиев*

КУДРОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Крушовене, Оряховско, Врачанска обл. (1871).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 367.

КУЗМАН ШУМЕНСКИ (-1787) – мъченик, обезглавен от османците за Вярата си при поредното масово потурчване на Шумен и околните села.

Онлайн ресурс.

КУЗМАНОВ, Ат. – възрожденски църковен деец. Роден в с. Три кладенци, Оряховско, Врачанска обл. Свещеник в селото (1871).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 367.

КУКЛЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. БЕЗСРЕБЪРНИЦИ (БЕЗСРЕБРЕНИЦИ) КОЗМА И ДАМЯН" или „Св. Врач" (от Свети Врачове) – Православен манастир. Намира се на 2 км югозападно от гр. Куклен, обл. Пловдив и на ок. 10 км западно от Асеновград. Разположен е в живописните гънки на дела „Чернатица" от Западните Родопи. Построен до извор с лековита вода. Народното име на манастира е „Свети Врачове". Посветен е на Светите лечители Козма и Дамян. В манастира се пази като ценна реликва ръката на Св. Козма. Към манастира има и малка църква, за която се смята, че е една от най-старите Християнски църкви в България. Според запазения ктиторски надпис на аязмото, първоначалното име на манастира е „Св. Безсребърници". Няма единно становище кога точно е възникнал манастирът. За първи път за него се споменава още през XI в. в един документ за имотите на *Бачковския манастир*. Най-разпространената теза е, че обителта е основана по време на Втората българска държава (XII-XIV в.) около целебен извор. По време на царуването на *Иван-Александър* (1341-1371) манастирът е известен с книжовната си школа и културното си влияние. Манастирът останал невредим до XVII в., когато по време на помохамеданчването на родопските (чепинските) българи, 3 манастира и 218 църкви между Костенец и Станимака (дн. Асеновград) били сринати до основи. Възстановен в кр. на XVII и нач. на XVIII в., когато в него се оформила прочутата Кукленска художествено-калиграфска школа. Част от ръкописното наследство от тази епоха се съхранява в Пловдивската народна библиотека „Иван Вазов". През Възраждането в манастира се помещава и килийно училище. В кр. на XVIII и нач. на XIX в. Св. обител попада в ръцете на гръцки монаси, които замазват българските стенописи и изографисват върху тях подобни, но с гръцки надписи. По-късно, при реставрацията на манастирската църква са запазени и експонирани и двата стенописни слоя. Понастоящем манастирът е действащ женски. Храмовият празник се чества на 1 юли и на 1 ноември, когато се почита паметта на Св. Св. Козма и Дамян. За празник на манастира, както и на гр. Куклен, се смята и Петровден (29 юни). Тогава на поляните ок. манастира се организира голям събор, продължаващ 3 дни, като тук се стичат хора от цяла България. На храмовия празник 1 юли от съборната църква се изнася чудотворната лечебна икона на Св. Св. Козма и Дамян и с нея се прави литийно шествие.

Лит.: ***Стоянов****, М. Един куртурен център в Родопите през турската епоха [: Кукленски манастир „Св. Св. Безсребърници Козма и Дамян"]. // Год. на музеите в Пловдивски окръг, 1954, Т. 1, с. 255-263; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 495-496;* ***Бакалова****, Е. Кукленският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 269-271;* ***Димитров****, Г. Кукленски манастир „Св. Св. Безсребърници Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1993;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири [: Кукленски манастир „Св. Св. Безсребърници Козма и Дамян"]. С., 2001, с. 105-106;* ***Хаджинаков****, Петър. Българските манастири (Ист. на Кукленския манастир „Св. Св. Безсребреници Козма и Дамян"). // Родопи, 2006, N 3-4, с. 61-63;* ***Хаджинаков****, Петър. Кукленски манастир „Св. Св. Безсребреници Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.*

КУКЛЕНСКИ ПЕСНИВЕЦ (ср. на XIV в.) – ръкопис. Писан на пергамент по повеля на цар *Иван-Александър*. Състои се от 317 л. В края му е поместено послесловие – тържествена възхвала на българския владетел. Съдържа и украса, макар не особено богата. Важен извор за историята на българския език.

Лит.: ***Стоянов****, Д. Български стар ръкописен паметник от XIV в. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1887, Кн. 21-22;* ***Цонев****, Б. Славянски ръкописи в Българската академия. // Сб. на БАН, 1916, Кн. 6.*

КУКОВ, Тодор Лазаров (1845-1898) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Черногорово, Пазарджишка обл. Свещеник в селото. Участва в Априлското въстание 1876.

Лит.: ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църк.*

ист.-археолог. инст., 1978, Т. I, с. 242.

КУКУШКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Кукуш, резултат от борбата за българска църковна независимост и репресиите от гръцкия владика. Общината е втората българска институция в града след откриването на българско училище от Димитър Миладинов и Райко Жинзифов (1857). В нач. на 1874 шест общини (Солунска, Дойранска, Воденска, Кукушка, Струмишка и Малешевска) въстават против Екзархията. Три от тях (Солунска, Воденска и Кукушка) поискали от Екзархията върху пределите им да бъде учредена нова самостоятелна епархия с център Кукуш, а епископ *Нил Изворов* да стане неин митрополит. След получения отказ от страна на Екзархията общините се решили на крайни действия. Те се обърнали към английския консул, за да бъдат приети в Англиканската църква начело със своя епископ. След отказа на англичаните те се обръщат към епископ *Рафаил Попов,* глава на Българската униатска църква, който отговорил положително на тяхното питане за възможно присъединяване към Рим. Това става след преговори с Н. Изворов и след писменото му заявление за готовност за присъединяването му към унията. Униатите в града, начело с владиката *Епифаний Шанов,* държат двете големи църкви „Св. Георги" и „Св. Богородица", а за православните остава малката „Св. Атанасий". В ръцете на униатите минава и училищното здание, което принуждава православните да окупират епископския дом на изгонения през 1879 владика Мелетий и там се нанася Българското екзархийско училище до построяването на великолепно ново училищно здание. В българското начално училище преподават Гоце Вангелов, Гоце Делииванов и Гоне Ковачев, учили в I софийска гимназия, и Христо Хърсовски; в класното – Христо Бучков преподава турски и френски, поп Атанас от Охрид – история и география, Туше Делииванов – български език, Христо Тенчев – аритметика, Петър Мавродиев – естествена история. Просъществува до 1913, когато след Междусъюзническата война е закрито от новите гръцки власти.

*Лит.: **Влахов**, Т. Кукуш и неговото историческо минало (Ист. очерк). 3. изд. С., 1969.*

КУЛСКА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА – средновековна църква в развалини в с. Кулата, Петричко, Благоевградска обл. Разкрита при строителни работи в кр. на 50-те г. на XX в. в двора на училището. В архитектурно отношение църквата е кръстокуполна сграда с вписан кръст и притвор на запад.

*Лит.: **Милчев**, Атанас. Триконхална църква в околността на с. Кулата, Благоевградско. Археологически разкопки и проучвания в долината на Средна Струма. // Год. Соф. унив. Философ.-ист. фак., 1960, I, с. 401-449.*

КУМАНОВСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Куманово, Вардарска Македания. Създадена през 70-те г. на XIX в. Благодарение на усилията на общината през втор. пол. на 1873 в Куманово екзархийската партия печели проведеното допитване, в резултат на което епархията се сдобива с български владика. Общината започва да се бори и за ред в църквата „Св. Никола", което продължава 2 г. След заемането на Скопската катедра от митрополит Доротей (пролетта на 1874) на екзархистите е даден ред в църквата и тя се ползва на равни начала от двете обществени групи. След назначаването на *Кирил Скопски* за Екзархийски митрополит, екзархистите се опитват да овладеят напълно „Св. Никола", но безуспешно. В 1874 общината започва да строи в църковния двор на „Св. Никола" двуетажна училищна сграда, завършена в 1881. През 1874 общината се оплаква от сръбските учители и агенти и моли да бъде изпратен български архиерей. След края на Руско-турската война 1877-1878 иконом поп Божин и Димо Иванов от името на общината подписват Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония (май 1878), с който се иска присъединяване на Македония към възобновената Българска държава. Войната се отразява пагубно на българското църковно и просветно дело в цяла Македония и в Кумановско – българските училища са затворени, а работата на общините заглъхва. В 1880 общината иска от Българската екзархия да направи постъпки пред Високата Порта спешно да им се назначи архиерейски наместник. През 1876 е затворено и сръбското училище в Куманово, а водачите на сръбската формация Димитър Младенов и Денко Кръстев умират. По молба на общината Екзархията изпраща в Куманово като учител Михаил Попов (1880). С назначаването на Екзархийския митрополит *Теодосий Скопски* (1890) българското дело в епархията отново потръгва. В 1889-1890 мъжкото училище „Св. Св. Кирил и Методий" наброява 250 ученици в 4 отделения. Девическото училище е отворено (1883) в стара сграда с широк двор близо до църквата, в която до 1881 се помещава мъжкото училище. В 1889-1890 то се посещава от 80 ученички в 4 отделения. Сръбската патриаршистка община е оглавена от Димитър Николов (1882), който подава молба в Кумановския съд да се прекрати достъпа на българите до общата църква „Св. Никола". Всички екзархийски свещеници заминават за Скопие, където правят демонстрация. Митрополит Теодосий Скопски пристига в Куманово и се опитва да влезе в църквата, но е спрян от властите. След избухването на Гръцко-турската война (1896) везните се накланят в полза на българите – след изпратена лично до султана молба, на 18 апр. 1897 (първия ден на Великден) в Куманово пристига заповед църквата да се даде единствено на българите. За да й се върне редът в църквата, сръбската община праща специална делегация от 80 д. в Скопие, пише молби до косовския валия, министъра на правосъдието и вероизповеданията, великия везир и лично до султана, но всички тези действия остават без успех. На 1 апр. 1898 (Великден) патриаршистите се опитват със сила да влязат в храма, но са разпръснати от войска и църквата е затворена. В същото време българската община получава и манастирите „Св. Богородица" в Матейче и „Св. Георги" в Градище. Български училища започват да се отварят по овчеполските и козячките села. След пет месеца храмът отново е предаден на българската община. Общината просъществува до 1913 и е закрита след Междусъюзническата война от новите сръбски власти.

*Лит.: **Матов**, Д. Кратка расправия по етнографията на Македония. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1889, Кн. XXXIV, с. 681; **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 94.*

КУМАНСКИ, Константин Драганов – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в Девня, Варненско (1845-1853). Свещеник в селото (1863-1873). Дарява средства за изграждане на българска църква и училище във Варна.

*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 131.*

КУНА – простонародно название на икона.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 497.

КУНОСТАС – простонародно название на иконостас.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 497.

КУПИЧКОВ, Тодор Минчев – *вж Теодосий Деволски*

КУРИЛСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН РИЛСКИ ЧУДОТВОРЕЦ” – разположен на брега на р. Искър на 1 км североизточно от кв. Курило на гр. Нови Искър и на ок. 12 км от гр. София. Един от най-старите духовни обители, основан по времето на Първото българско царство. По време на османското нашествие в българските земи е изцяло разрушен и опожарен. Възстановен (1593) със средствата на жителите от околните села – Кумарица, Доброславци и Требич. Тогава е построена и сегашната църква. По време на Възраждането манастирът е духовно и културно средище. Към него е съществувало, добре организирано, килийно училище. В манастира е работила и една от най-големите български църковни печатници „Бял кръст”. Манастирът възниква като мъжка общежитийна общност, после става женски, обгрижван от 45 монахини. През 30-те г. на XX в., по идея на митрополит *Стефан*, е построена клиника за душевно болни с красив парк. Манастирът е действащ до ок. 50-те г. на XX в., след което духовно се обслужва от енорийски свещеник. Богослужение има само на големи празници. Храмовият празник е на 19 окт. – преподобни Йоан Рилски Чудотворец.

*Лит.: **Божков**, Ат. Два ценни паметника на българската монументална живопис от 16 и 17 в. (Манастирът в с. Курило и църквата в с. Марица, Самоковско). // Изкуство, 1965, N 9, с. 3-12; **Пандурски**, В. Куриловският манастир. Архитектура и стенописи. С., 1975; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 181-184; **Бояджиев**, Ст. Куриловският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 189-193; Православная энциклопедия. Т. 39. Москва, 2015, с. 402-403.*

КУРТ – възрожденски църковен деец. Роден в Ямбол. Свещеник в града (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 367.

Кирил Куртев (фотопортрет)

КУРТЕВ, Кирил (светско име Кольо Куртев) (18.VII.1891 – 7.III.1971) – висш духовник на католиците от източен обред. Роден в с. Дрипчево, Свиленградско. Завършва Висшата духовна семинария „Св. Лъв” в Цариград. Ръкоположен за дякон (8 септ. 1913) и за свещеник (1 юни 1914). Служи в Сливен (1914-1924), в с. Цар Крумово, и в с. Правдино, Ямболско. През пролетта на 1924 е повикан в София за помощник на Йосафат Козаров, администратор на католиците от източен обред в България. Назначен за изпълняващ длъжността Апостолически администратор (екзарх) на българите католици от източен обред (27 септ. 1925). Папа Пий XII го издига в епископски сан (25 юли 1926). Като символ на своята бъдеща мисия той приема името Кирил. Ръководи изграждането на новите структури на екзархията. През 1928 в България има организирани униатски църковни общини в 24 селища. За тях се грижат 33 свещеници, които обслужват над 15 000 униати в България. Подава оставка (30 май 1941). Замества го Иван Гаруфалов. След смъртта на Иван Гаруфалов (1951) епископ Кирил заема отново поста. След процесите срещу Католическата църква Кирил Куртев остава единственият висш католически йерарх в България. Грижи се не само за униатската общност, но и за католиците от западен обред в Никополската и Софийско-Пловдивската епархия. Ръкополага Симеон Коков за епископ на Софийско-Пловдивската епархия. Участва 1963 и 1965 в работата на Втория ватикански събор (1962-1965), както и на Първия Генерален Епископски Синод в Рим (1967). Почива в с. Куклен, Пловдивско.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 54-57.*

КУРТЕВ, Кольо – *вж Куртев, Кирил*

КУРТЕВ, Михаил (1812-1886) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Ямбол. Свещеник в града (40-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Върховски**, Н. Ямболски патриоти по духовното и политическото ни възраждане (1820-1876). Ямбол, 1910, с. 13.*

КУРТОВ, Ради – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бейдауд, Добруджа (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 369.

КУРТОВИЧ – *вж Чалики, Никола*

КУСЕВ, Методи (2.XI.1915 – 2000) – братов син на митрополит Методий Кусев. Завършва Пловдивската духовна семинария и Руската богословска академия в Париж. Преподавател по български език във Факултета по славянски и източноевропейски езици при Лондонския университет. Защитава докторска дисертацияа за живота и делото на Св. Климент Охридски. Инициатор и основател на Българската културно-просветна и църковна община в Лондон (1980). Свещеник в Лондон (от 1981).

*Лит.: **Попов**, Р. В памет на един православен българин. **Д-р Методи Кусев** (1915-2000). // Църковен вестник, N 6, 15-31 март 2000.*

КУСЕВ, Тодор (Тоде) Йовчев – *вж Кусев (или Кусевич), Методий Йовчев*

КУСЛЕВ, Трайко Попанастасов – *вж Герасим Калугера*

КУТМИЧЕВИЦА – област на запад от р. Вардар, която обхващала Западна Македония и Южна Албания. Административен център – гр. Девол. Тук развива своята мисионерска и книжовна дейност Св. Климент Охридски. Спомената е в „Пространното житие на Св. Климент” от Теофилакт. Охридски.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. По въпроса за епархията на **Климент Охридски**. // **Климент Охридски**: Сб. от ст. по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966.*

КУЧКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ” – средновековен Православен манастир в с. Кучково, Скопско, Вардарска Македония. Разположен на рид в подножието на Шар планина. Централният дял на манастира е изграден 1346, а камбанарията, старите и нови конаци 1986-1990. Изписан със стенописи. Иконостасът е изработен от дялан камък.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 260; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 478.*

КУШНИШКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА ИКОСИФИНИСА” – разположен в обл. Зъхна, на северните склонове на планината Кушница между селата Кормища и Никищан. Основан (518) от монаха Герман. Негов втори ктитор е вселенският Патриарх Дионисий I. Предполага се, че иконостасът на църквата е дело на дебърския майстор Петър Филипов. Изписан (1858-1864) от Матеос Йоану и помощника му монах Ананий. В кр. на XIX и нач. на XX в. е един от центровете на елинизма в Източна Македония, допринасящ активно за погърчването на местните българи. През Втората световна война манастирът, който по това време е окупиран от българската армия, изгаря до основи, като незасегната остава само църквата. Възстановен е през 60-те г. на XX в.

*Лит.: **Кънчов**, Васил. Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница. Битолско, Преспа и Охридско (Избр. произв.). Т. I. С. 1970, с. 92.*

КЪНЕВ, Господин – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бояджик, Ямболска обл. (60-те г. на XIX в.). Убит по време на Априлското въстание 1876. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 369.

КЪНЕВ, Стефан – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Копчелии, Габровска обл. (70-те г. на XIX в.). Учител в с. Самоводене, Великотърновска обл. (1876), където е и председател на местния революционен комитет. След Освобождението – свещеник в София.

*Лит.: **Цончев**, П. Из обществеността и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 151.*

КЪНЧЕВ, Кънчо Цончев – *вж Кесарий*

КЪНЧЕВ, поп Минчо (6.VIII.1936 – 21.X.1904) – църковен и революционен деец. Роден в с. Коларово, Старозагорска обл. Учител в родното село (1856-1862). Ръкоположен за свещеник (1862). Като училищен инспектор на селските училища в Старозагорско се занимава и с революционна дейност. Основател и председател на революционния комитет в с. Коларово. След разкритията във връзка с Хасковското съзаклятие (1873) заточен в Диарбекир (Мала Азия). Оттам поддържа връзка с българската революционна емиграция в Румъния. Изпраща свой ръкопис за български затворници, който Христо Ботев възнамерявал да издаде. Автор на записки с мемоарен характер и спомени за заточеници. Освободен с общата амнистия след Руско-турската война (1878).

*Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 667; **Иванова**, Е. „Видрица”-та на **поп Минчо Кънчев** като извор за етнографията на Старозагорския край. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1982, Т. 34, с. 137-153; **Вълчанов**, Сл. Книжовникът – будител **отец Минчо** – предан съратник на Апостола. // Църковен вестник, N 23, 1 септ. 1987; **Александров**, Н. Сърце посвещавам на теб Отечество драгоценно (150 г. от рожд. на **свещ. Минчо Кънчев**). // Църковен вестник, N 29, 21 окт. 1987; **Кънев**, Н. **Поп Минчо Кънчев** за революционното движение в Старозагорско. // Военноисторически сборник, 1983, N 5, 120-130; **Кънчев**, В. **Поп Минчо**, Видрица. Спомени, записки, кореспонденция (Ръкоп. проучв. и подг.) / К. **Възвъзова-Каратеодорова**, Т. **Тихов**. С., 1983; **Тодоров**, Г. Житие и страдание на **о. Минчо Кънчев** (Пред 100-год. от рожд. на възрожденеца). // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2004.*

КЪНЧЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Роден в с. Градец, Котленско, Сливенска обл. Свещеник в гр. Търговище (70-те г. на XIX в.). Член на смесения каазалийски съвет (1874).

*Лит.: **Димитров**, Хр. Село Градец. С., 1934, с. 46.*

КЪНЧО – възрожденски църковен деец. Роден в Брацигово (30-те – 40-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Юруков**, Д. Брацигово. С., 1933, с. 12-17; **Рашайков**, Т. Брацигово. С., 1973, с. 39.*

КЪНЧОВ, Ангел – църковен деец. Роден в с. Алмалий, Добруджа. Свещеник в селото (1871-1884).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 372.

КЪНЧОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Роден в Тетевен (40-те – 50-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 45, 56.*

КЪНЧОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (1875).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 372.

КЪНЮВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (нач. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 372.

КЪПИНОВСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛА” – Православен манастир, част от Великотърновската епархия. Разположен на р. Веселина в землището на с. Къпиново, Великотърновско. Основан е през 1272 по времето на цар Константин I Асен Тих. За това свидетелства надпис на апсидата на манастирската черква. По църковно предание основател е Св. Сергий Къпиновски. През османското владичество е опустошаван многократно от кърджалиите. (За последен път през 1798). През 1794 игумен на манастира е Софроний Врачански, който донася препис на „История славянобългарска”. През 1835 игуменът на манастира заръчва на дряновските майстори Пенчо и Рачо да възстановят манастира във вид, в който той може да бъде видян и дн. Тогава започва изграждането на църквата – дълга, еднокорабна, безкуполна сграда от камък. В нея се намира дърворезбован иконостас с много икони. Рисувани са между 1811 и 1820 от представителите на Тревненската художествена школа Папа Витан Млади и Цаню

Захариев-Стари и Йоан Попович от Елена. Единственият стенопис е на източната стена – „Страшният съд", дело на разградския зограф Йоан Попович (Попрайков) от 1845. Най-мащабното строителство в манастира е между 1856 и 1864. Тогава са изградени двуетажните жилищни сгради в източната му част, чиято външна стена е дебела 1,5 м. Средствата са дарени от братя Хорозови от Елена. На втория етаж е построен параклисът „Въведение Богородично", изографисан от Алекси Атанасов. На първия етаж има втори параклис, „Благовещение", украсен от тетевенски майстори. В параклис в двора е погребан един от двамата ктитори – Теодосий Хорозов. Къпиновският манастир е бил важно духовно и културно средище, имало е килийно училище. Манастирът е подслонявал четите на капитан Дядо Никола, хаджи Ставри Койнов, Филип Тотю, Васил Левски, Ангел Кънчев и Матей Преображенски – Миткалото.

*Лит.: **Георгиев**, Й. Два съседни манастира – Къпиновският и Плаковският. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1907, Т. 19, с. 301-310; **Цонев**, Зв. Къпиновският манастир и неговите старини. // Старини из българската земя. С., 1936, с. 1-39; **Нестор, архим**. Къпиновският манастир (По случай 690 г. от осн. му). // Духовна култура, 1962, N 10, 26-30; **Архимандрит Иларион Граматик**. Къпиновският манастир през вековете (По случай 700 г. от осн. му). // Църковен вестник, N 27, 21 септ. 1972; **Архимандрит Иларион Граматик**. Къпиновският манастир през Освободителната война (По случай 700 г. от осн. му). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1972; **Максим, Патриарх Български**. Огнище на молитвен подвиг и чутовен героизъм. // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973; **Великотърновски митрополит Стефан** (700 г. Къпиновски манастир). // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973; **Велянов**, В. Юбилейно църковно тържество – 700 години Къпиновски манастир. // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973; **Александров**, Н. Къпиновски манастир „Св. Никола". // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 226; Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 317-318; **Темелски**, Хр. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци). С., 1992; **Прашков**, Л. Къпиновският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 70-75.*

„КЪПИНОВСКИ ПОМЕНИК" – триптих, създаден 1700. Съдържа сведения за селища, лица и събития от кр. на XVIII и нач. на XIX в., намиращи се в пределите на бившата Търновска митрополия. На лицевата му страна е изобразен „Св. Никола" – патрон на манастира с друго лице.

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 22.*

КЪРДЖАЛИЙСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – средновековен Православен манастир, основан през VI-VII в., след края на периода на иконоборството във Византия. Разположен на десния бряг на р. Арда в кв. „Веселчане" на гр. Кърджали, част от средновековен манастирски комплекс „Св. Йоан Продром". Става център на Християнството в Източните Родопи. Руините на манастира са открити през 30-те г. на XX в. от местни любители на историческото ни минало. Дълги години те остават непроучени, когато през 1962 са открити и други части от останките на манастира. Според исторически сведения и запазени останки от градежи се предполага, че той е превърнат още в X-XI в. в епископско, а по-късно и в митрополитско средище. За това свидетелстват уникалните находки, намерени в храма и ок. него – петте зидани гробници. Четири от тях са на висши духовници, а за другата се предполага, че е на виден светски аристократ. Една от гробниците, която се намира в църквата, е била затворена херметически. След внимателното отваряне, са открити мощи на висш Християнски духовник от кр. на XII и нач. на XIII в. Според някои учени те принадлежат на Патриарх Евтимий Търновски, други отхвърлят тази хипотеза поради липса на достатъчно доказателства. Поради високата художествена стойност останките от манастира и църквата „Св. Йоан Предтеча" са обявени за паметници на културата от национално значение, дарени на Българската православна църква (2009).

*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 69-70; Манастирският комплекс „Св. Йоан Предтеча" в Кърджали бе дарен на БПЦ. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2009.*

КЪРЧОВСКИ, Георги – църковен деец. Роден в Криворечна паланка, Вардарска Македония. Син на Йоаким *Кърчовски* и брат на Давид *Кърчовски.* Пътуващ проповедник в Северна Македония (нач. на XIX в.). Ок. 1830 се установява в Кратово.

*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 264.*

КЪРЧОВСКИ, Давид Йоакимов (Якимов) (– XII.1844) – църковен и просветен деец. Роден в Крива Паланка. Син на Йоаким *Кърчовски* и брат на Георги *Кърчовски.* Ок. 1820 се установява в Кратово. В нач. на XIX в. обикаля и проповядва с тях в селата в Северна Македония. Спомоществовател за издаването на книгите на баща си (Йоаким Кърчовски). Ок. 1817 се установява в Крива Паланка. Ктитор на местната църква „Св. Димитър", построена през 1833. Заради големите ѝ размери е осъден на смърт от османските власти (ок. 1840). След което се умопобърква и умира.

*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 264.*

КЪРЧОВСКИ, Йоаким (прозвище: монах Яким) (след 1750-1830) – просветен и църковен деец. Роден в с. Осломеви, Кичевско, Вардарска Македония. Баща на Георги и Давид Кърчовски. Учител в Дебърския манастир, Криворечна паланка и Самоков. Ръкоположен за свещеник (1787). След смъртта на съпругата си приема монашество (1807). Заедно със синовете си е пътуващ проповедник в Северна Македония. Открива смесено училище в Кратово. Пръв в Македония издава книги на новобългарски език. Автор на: „Слово, исказаное, заради умирение. В Будине града" (Буда, 1814); „Повест ради страшнаго и втораго пришествия Христова" (Буда, 1814) и др.

*Лит.: **Дринов**, М. Някои бележки за **х. Йоакима [Кърчовски]**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1890, с. 569-573; **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 325, 358-359; **Стоилов**, А. Български книжовници от Македония. Т. 1. 1704-1878. С., 1922, с. 13-15; **Пенев**, Б. История на новата българска литература / Под. ред. на Б. **Йоцов**. Т. 2. С., 1933, с. 371-385; **Динеков**, П. Първи възрожденци. С., 1944, с. 132-140; **Кирил, Патриарх Български**. Българското население в Македония в борбата за създаване на Екзархията. С., 1971, с. 12; **Цойнска**, Р. **Йоаким Кърчовски**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 99-104; Български възрожденски книжовници от Македония (Избр. стр.) / Отг. ред. Иван **Дуриданов**. С., 1983, с. 26-43.*

КЪРШОВСКИ, Христо Иванов (25.XII.1810 – 25.IV.1858) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учи в родния си град и Търново (дн. В. Търново). Килиен учител в Елена и Котел (40-те – 50-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник в църквата „Успение Пресвета Богородица" – гр. Елена (1841). Участва във Велчовата завера (1835).

*Лит.: **Брешов**, Ю. Елена като просветно огнище в миналото. // Еленски сборник. Кн. 2. 1938, с. 115; **Асенов**, П. **Фамилията Кършовски** от Елена. // Еленски сборник, 1968, с. 358.*

КЬОСЕВ, Иван – *вж Климент Кьосев*

КЬОСОВ, Петър (23.XII.1968 –) – капуцин. Роден в гр. Раковски. През септ. 1989 заминава да се подготвя за свещеник в Италия. Прекарва 6 месеца във Виченца, а от февр. 1990 до юли 1994 е в Рим. Учи философия и богословие в университета „Пропаганда фиде". Ръкоположен за свещеник (21 авг. 1994) в катедралния храм „Св. Лудвиг" в гр. Пловдив. Назначен за помощник-енорист в кв. Секирово, гр. Раковски, където остава 1 г. От кр. на 1995 е администратор на храм „Св. Дух" – кв. Тракия, Пловдив, със седалище катедралният храм „Св. Лудвиг".

Онлайн ресурс.

КЮЛЕВ, Иван Благоев (18.II.1872 – 13.XIII.1956) **–** учител и фолклорист. Роден в с. Обидим, Разложко (Османска империя), дн. Благоевградска обл. Учи в Обидим, Серес и Солун. Учител в родното си село (1892-1893). Завършва Богословското училище в Самоков (1896) и Казанската духовна академия (1900), а в 1902 учи и в Казанската консерватория в Русия със стипендия на Българската екзархия (1902). След завръщането си е учител в Българска мъжка гимназия и директор на Българската девическа гимназия в Одрин (1903-1912). След Балканските войни е учител в мъжката гимназия в Пазарджик (1913-1915); инспектор на българските прогимназии и начални училища в Цариград (1915-1921). В 1921 се установява в София като инспектор в Министерството на народната просвета. През 1922 е организатор на българските училища в Одрин. Директор на Педагогическата гимназия в Неврокоп (1923-1930). Записва народни песни и мелодии от Неврокопско, Разложко, Светивračко, Драмско и Серско. Издава сборника „Български народни песни за смесен хор" (Цариград, 1916). Посмъртно е издаден сборникът му „Народни песни от Неврокопско" (С., 1977).

КЮРЕ – наименование на католически енорийски свещеник.

Онлайн ресурс.

КЮРКЧИЕВ, Владимир Илиев (28.VI.1886 – 26.VIII.1952) – църковен и просветен деец. Роден в Кавадарци. Завършва Цариградската духовна семинария и продължава образованието си в Киевската духовна академия. След обявяването на Балканската война 1912-1913, прекъсва следването си и участва като доброволец на фронта. След завършване на Духовната академия е преподавател в Бачковското свещеническо училище. През Първата световна война е секретар на Струмишката митрополия (1915-1918). След края на войната е директор на гимназията в Горна Джумая (дн. Благоевград). Преподавател в Софийската гимназия по ***Свещено Писание*** на *Новия Завет* (1924-1950).

*Лит.: **Пенов**, д-р Д. Скъп покойник [: **Владимир Кюркчиев**]. // Църковен вестник, N 30-31, 5 септ. 1952.*

КЮСТЕНДИЛСКА ЕПАРХИЯ – историческа Православна епархия с епископски център Кюстендил, която през вековете, според промените в името на епископалния град, последователно се нарича Пауталийска епископия, Велбъждска (Банска) епископия, Коласийска епископия, Кюстендилска епархия.

*Лит.: **Караманов**, Вл. Из архивата на Кюстендилската митрополия. // Духовна култура, 1938, N 10; **Паскалева**, В. Кюстендил и Кюстендилско в църковнонационалната борба през 60-70-те години на XIX в. // Кюстендил и Кюстендилско. С., 1973.*

КЮСТЕНДИЛСКИ МАНАСТИР „СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК МИНА" – намира се в западната част на Кюстендил. Днес от някогашния манастир е останал само храмът. Последният е изграден (1859) по времето на Кюстендилския митрополит Дионисий (погърчен албанец, ненавиждан и изгонен от българското население). Разположен на самия път за Гюешево, манастирът осигурява подслон на много пътници. След Освобождението (1878) в него се организира първото благотворително заведение в Кюстендил. Със свои средства е издържал сираци, давал им е квартира, храна, облекло, подпомагал е и бедни семейства. Последните жилищни и стопански сгради на Кюстендилския манастир „Св. Мина" са разрушени през 70-те г. на XX в., след което е оставен само неговият храм, който понастоящем не е действащ. В ахитектурно отношение църквата представлява трикорабна псевдобазилика с три купола в средната част, два от които са слепи. Под южния кораб, на дълбочина 3 м, е вкопан малък параклис, в който се намира аязмото с лечебна вода. Входът към параклиса е от южната страна на черквата, като над него има портик, изграден в по-късен период. Иконостасът е столарска изработка, с дължина 11 м, височина 4,5 м; съставен е от три хоризонтални реда: първи ред – с 11 подиконни пана, втори – с царски икони и трети – с 23 малки икони (апостолски и празнични). Две от иконите на царския ред са дело на Васил Зограф от Струмица и датират от 1860. През 1923 църковното настоятелство на възрожденската църква „Св. Мина" взема решение да бъде построен нов храм. Проектът на софийския архитект Антон Торньов печели първа награда на обявения конкурс. Основите на новия храм са положени на 20 юни 1926, а окончателното приемане на обекта става на 12 юли 1933. По своята архитектура новият храм е умален образец на църквата „Св. Александър Невски" в София. Освещаването му е извършено на 4 ноември 1934 от Софийския митрополит Стефан.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Художествени паметници и майстори образописци из някои селища на Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 257; **Николова**, Нина. Рисуваните иконостаси на църквите „Св. вмч. Мина" в Кюстендил и „Св. Теодор Тирон" в село Новоселяне. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 1990, II, с. 209-212.*

КЮСТЕНДИЛСКО ЕВАНГЕЛИЕ (XIII в.) – откъс от четвероевангелие. Съдържа 61 л., писани на пергамент. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Цонев**, Б. Кюстендилското четвероевангелие. Среднобългарски прототип на VI правописна школа. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1905, Кн. 66, с. 535-561.*

Л

ЛАВРА – наименование на голям Православен привилегирован манастир.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 39. Москва, 2015, с. 350-351.

ЛАВРЕНТИ СТРЕХИН (12.XI.1908 – 6.XII.1980) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). След завършване на първоначалното си образование постъпва в Капуцинската семинария в Монреал до гр. Палермо. Продължава учението си в гр. Болцано. Ръкоположен е за свещеник в гр. Тренто, Италия (19 юли 1933). Завръща се в България (6 септ. 1934) и е назначен за помощник в с. Житница, Пловдивско. Енорийски свещеник в с. Миромир (дн. кв. на гр. Хисаря) (1935-1943).
Онлайн ресурс.

ЛАВРЕНТИЕВ СБОРНИК – *вж Иван-Александров сборник*

ЛАВРЕНТИЙ (IX-X в.) – книжовник. Един от учениците на Св. Св. Кирил и Методий, когото някои изследователи идентифицират със Св. Сава.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 221-223.*

ЛАВРЕНТИЙ (XIV в.) – книжовник. Съставил по поръка на цар И*ван-Александър* сборник с творби, предназначени за четиво на владетеля. Съдържа 214 листа. Съхранява се в Публичната библиотека „С. Е. Салтиков-Шчедрин" – С. Петербург.
*Лит.: **Куев**, К. Иван-Александровият сборник от 1348 г. С., 1981; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 237.*

ЛАВРЕНТИЙ (XVI в.) – книжовник и печатар. Устройва славянска печатница в манастира „Св. Йоан Предтеча" край Букурещ. Изработва свой старобългарски шрифт. Отпечатва четвероевангелие (1582).
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2549.

ЛАВРЕНТИЙ ХИЛЕНДАРСКИ (светско име: Лазар Хадживълчев) – духовник. Роден в Банско. Приема се, че негови по-малки братя са Паисий Хилендарски и Хаджи Вълчо. Игумен на Хилендарския манастир (ок. 1761), като по това време неговият брат Паисий пише „История славянобългарска". Последните сведения за Лаврентий са от 1775.
*Лит.: **Арнаудов**, М. Паисий Хилендарски. Личност, дело, епоха. С., 1962, с. 24.*

ЛАВРЕНОВ, Цанко (рождено име Александър-Стефан Иванов Лавренов) (24.XI.1896 – 16.XII.1978) – роден в Пловдив. Учи във Френския католически колеж „Св. Августин" в родния си град. Посещава частното художествено училище „Св. Анна" във Виена (1921-1922). Не успява да получи академично образование, но не се отказва от художническото поприще. По-известни картини: „Рилски манастир" (1942), „Светогорският манастир Хилендар" (1942) и др. Автор на мемоарното съч. „По стръмната пътека" (1968), както и на голям брой статии и студии в областта на изкуството.
*Лит.: **Паралингов**, Е. **Цанко Лавренов** – ученикът на **Захарий Зограф**. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2002; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 189.*

ЛАЗАР (XIV в.) – еретик, един от водачите на адамитите в Търново.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 241-242.*

ЛАЗАР – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враца (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 376.

ЛАЗАР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Трекляно, Кюстендилска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 376.

ЛАЗАР – възрожденски църковен деец. Роден в Дряново. Свещеник в града (нач. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 376.

ЛАЗАР (ЛАЗЕР) ДЕБЕЛДЯЛСКИ И БЪЛГАРСКИ – *вж Св. мъченик Лазар Български*

ЛАЗАР ДИМИТРОВ МЛАДЕНОВ (11.VI.1854 – 4.III.1918) – католически духовник. Роден в Банско. Получава основно образование в Банско, а след това учи във френското училище на лазаристите в Солун и в

лазаристкия колеж „Сен Беноа" (Св. Бенедикт) в Цариград. Влиза в ордена на лазаристите (1874). Завършва висше духовно образование в Париж. Като запознат с българските работи, включен в състава на френската делегация на Берлинския конгрес 1878. Преподавател в цариградския колеж „Сен Беноа" (1878), след което поема по свещеническото поприще и служи сред униатите в Солун. Апостолически наместник за българите-католици в Македония. Саталски епископ (от 1883). Със свои средства и помощи урежда много училища в своята епархия, както и непълна гимназия в Кукуш. Инициатор за изграждане на Българо-католическата катедрала в Русе (1890). Отзован от длъжността от турското правителство (в кр. на окт. 1894). Наследен от *Епифаний Шанов*. В нач. на дек. 1894 се обръща с молба към Св. Синод в София да бъде приет в Православието. Молбата е одобрена веднага с постановление от 8 дек. с.г. и получава титлата Браницки. Разкаян, след шест месеца отново се връща към католицизма. През 1896 заминава за Рим. Първоначално е съветник по източните въпроси. В нач. на XX в. е поддиректор на Ватиканската библиотека, този пост заема в продължение на 18 г. Автор на книга върху историята на България, написана въз основа на непубликувани документи от подведомствената му библиотека, която остава неиздадена. Умира в Рим.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 178; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 434; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 78, 130, 135, 193.*

ЛАЗАРОВ, Атанас Димитров – *вж Арсени, Знеполски епископ*

ЛАЗАРОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сестримо, Пазарджишка обл. (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 377.

ЛАЗАРОВ, Григорий (Григор) Попдимитров – *вж Попдимитров, Григорий (Григор) Лазаров*

ЛАЗАРОВ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Лясковец. Учител в града. След това свещеник в с. Ценово, Русенска обл. (1850-1859).

*Лит.: **Киров**, Ив. Из миналото на с. Ценово. С., 1972, с. 78.*

ЛАЗАРОВ, Иван п. (– 21.V.1926) – зограф и революционен деец. Роден в с. Сестримо, Пазарджишка обл. в семейство на свещеник. Зографския занаят научил от зографа Коце х. Ангелов от Пазарджик. След като работил две години при него, открил собствена работилница в родното си село. През бунтовната 1876 влиза в състава на местния революционен комитет. След потушаване на въстанието е заловен и осъден на смърт. На път за бесилката смъртната му присъда е отменена. След Освобождението се установява в София. Изработва иконите и стенната живопис на катедралата „Св. Неделя". Рисува икони и за други църкви и частни лица. След смъртта на две от децата му се връща отново в с. Сестримо и продължава зографския си занаят. Рисува иконите за църквата в с. Аканджиево, Пазарджишка обл. Ръкоположен за свещеник (1888) и служи като такъв в няколко села в Пазарджишко. След като се пенсионира (1920), до смъртта си живее при своя син в Пазарджик.

*Лит.: **Харалампиев**, Б. п. Зограф х. Иванчо п. Лазаров. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1958.*

ЛАЗАРОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлово (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 377.

ЛАЗАРОВ, Михаил (– 1.III.1945) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Софийско. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 36.

ЛАЗАРОВ, Младен – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 377.

ЛАЗАРОВ, Христо – църковен деец. Свещеник в с. Сестримо, Пазарджишка обл. (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 377.

ЛАЗАРОВА, Емилия Христова (6.VII.1921 – VI.1995) – богослов-библиотекар. Родена в гр. Оряхово. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски". Работи в системата на Българската православна църква от 1958. Библиотекар в Духовната академия от 1960 до смъртта си.

*Лит.: **Емилия Христова Лазарова** (Некролог). // Църковен вестник, N 29, 17-23 юли 1995.*

ЛАЗАРОВА СЪБОТА – *вж и Лазаровден.*

Per aspera ad astra!

ЛАЗАРОВДЕН – християнски празник, който носи името на Св. Лазар. Името Лазар е символ на здраве и дълголетие. Бил приятел на Иисус Христос. Според евангелските предания, четири дни след неговата смърт бил възкресен. Празнува се на осмия ден преди Великден. Поради това, че Великден се определя по лунния календар, а не по слънчевия, Лазаровден се пада всяка година на различна дата, но винаги в събота. На този ден се изпълнява обичаят Лазаруване. Млади жени, наречени „лазарки", берат цветя за венците, които оплитат за празника Цветница (на следващия ден). Момите са пременени в традиционни фолклорни носии. Те обикалят къщите на селото, пеят обредни лазарски песни и благославят за здраве, щастие и берекет. Стопанинът на дома ги дарява с яйца, пари, плодове и дребни подаръци. В миналото на Лазаровден момците от селото са поисквали ръката на своята избраница.

*Лит.: **Архимандрит Рилец**. Лазаровден. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1966.*

ЛАКОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Враняк, Врачанска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 378.

ЛАЛКОВ, Ненко Петров – *вж Никон Агатополски*

ЛАЛОЕ (XIV в.) – средновековен книжовник. Превел Апостол, към който добавил приписка, в която съобщава името си и времето, в което е извършен преводът. Съхранява се в Зографския манастир „Св. Георги".

*Лит.: **Кодов**, Хр., Б. **Райков**, Ст. **Кожухаров**. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. Т. I. С., 1985, с. 100-102.*

ЛАМБРЕВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Преселва се от България в с. Голям Буялък, Бесарабия (1808). Свещеник в селото (до 1829).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край в Бесарабия през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 101-136.*

ЛАМБРИНОВ, Христо Георгиев (-1886) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител (1865-1868) и свещеник (1868-1886) в гр. Никопол. Един от основателите на читалището в града.

*Лит.: **Йосифов-Бохачек**, Ал. Град Никопол през вековете. Кратка илюстрована история. С., 1937, с. 116.*

ЛАСКОВ, Даниил Т. (1871 – 9.VII.1922) – просветен и църковен деец. Дългогодишен учител в духовните семинарии в Цариград и София. Няколко години е началник на Духовно-просветното отделение при Св. Синод. Редактор на *„Църковен вестник" (1921).* Автор на съч. „Православно догматическо богословие" (1927). Негово дело е и преводът на „Житие на Св. Климента Охридски" от Теофилакт Охридски (1916).

*Лит.: **Попов**, Хр. **Даниил Т. Ласков**. // Църковен вестник, N 19-20, 22 юли 1922; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 105; **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950.*

ЛАТИНСКИ ПАТРИАРХАТ НА АЛЕКСАНДРИЯ – създаден (1215) от папа *Инокентий III* като титулярен патриархат. Неговата патриархална базилика в Рим е Сан Паоло фуори ле Мура. Титлата „Латински Александрийски патриарх" е премахната през 1964 по времето на II. Ватикански събор чрез споразумението между папа *Павел VI* и православния патриарх на Вселенската патриаршия *Атинагорас I*.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 156-157.

ЛЕАНЦА, Джузепе (2.I.1943 –) – висш италиански католически духовник, ватикански дипломат, архиепископ. Роден в Чезаро, Италия. Ръкоположен за свещеник (17 юли 1966). След като защитава докторска степен по каноническо право, постъпва в дипломатическата служба на Светия Престол (1972). Следват назначения в Папските представителства в Парагвай, Уганда и САЩ, а впоследствие – в Секцията за отношения с държавите към Държавния секретариат на Светия Престол. Преконизиран от папа *Йоан Павел II* за титулярен архиепископ на Лилибеум и Апостолически нунций в Хаити (1990). Ръкоположен за епископ (22 септ. 1990). Бил е Апостолически (дипломатически) представител в следните държави: нунций в Хаити (1990-1991); Замбия (1991-1999); пронунций – в Малави (1991-1999); нунций – Босна и Херцеговина (1999-2003); Словения (2002-2003); Македония (2002-2003); България (2003-2008); Ирландия (2008-2011) и Чехия (от 2011).

Онлайн ресурс.

Джузепе Леанца (фотопортрет)

ЛЕВКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 379.

ЛЕВСКИ, Васил – *вж Дякон Игнатий*

ЛЕОНИД РИЛСКИ (25.X.1915 – 30.XII.2006) – монах, архимандрит. Роден в с. Търкашени, Еленско, дн. Великотърновска обл. Завършва Софийската духовна семинария (1942) и продължава образованието си в Богословския факултет при Софийския университет. Ефимерий в Пастирско-богословския институт в Черепиш (1939-1951) и в Рилския манастир (1951-1961). След национализацията на манастира е преместен в Троянската обител. Завръща се в Рилския манастир (1968). Ефимерий в Мъглижкия манастир (1983-1991). Последните години от живота си прекарва в Рилския манастир.

*Лит.: **Леонид Рилски** (Некролог). // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2007.*

ЛЕОНТИЙ – византийски император (695-698). Заел престола с военен преврат срещу император Юстиниан II, комуто пощадил живота, но заповядал да му отрежат носа и го заточил в Херсон. Три години по-късно бил свален от своя предшественик, между другото и с помощта на българския хан Тервел и убит.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 172-173.*

ЛЕОНТИЙ БЪЛГАРСКИ (IX-X в.) **–** първи български патриарх. Смята се, че е провъзгласен за патриарх от Втория всебългарски църковен събор на българските епископи след голямата победа на цар *Симеон* при Ахелой (917). Споменат първи в реда на „преславските патриарси" в *Бориловия синодик* от 1211. Негов наследник е патриарх *Димитрий Български*.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 239; Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2585.*

ЛЕОНТИЙ ЕНОСКИ (-1918) – гръцки висш духовник. Филаделфийски митрополит (1896-1899). Мелнишки митрополит (1899-1901). В Мелник не предприема активни действия срещу разширяващото се българско просветно и църковно движение и затова прехвърлен като касандрийски архиепископ в Полигирос (1901-1903). Еноски митрополит (1903-1907). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. През 1911 назначен за патриаршески екзарх в Мецово, но решението среща силна съпротива сред населението в Екзархията, което издига кандидатурата на мецовчанина архимандрит Йеротей. На 28 ян. 1912 решението за назначаване на Леонтий в Мецово е отменено.

Онлайн ресурс.

ЛЕСНОВСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛИ МИХАИЛ И ГАВРИЛ" – българска Света обител (дн. Православен ставропигиален манастир на Македонската православна църква). Разположен между градовете Кратово и Злетово, недалеч от с. Лесново, в югозападните падини на Осогово. Патрон на манастира е *Св. Гаврил Лесновски.* Един от книжовните средища на българщината през Средновековието. Основан или от отшелника Гаврил Лесновски през XI в., или през по-ранен период. В манастира са се намирали мощите на светеца, преди да бъдат пренесени в църквата „Св. Апостоли" в Търново. Манастирската църква е обновена през 1341 и е посветена на Архангел Михаил, като изографисването продължава до 1349. През 1350 крал Стефан Душан основава Злетовска епископия, чийто център е Лесновският манастир и която е подчинена на митрополита на Скопие. През 1381 деспот Константин Драгаш потвърждава независимостта на манастира от Хилендар. Манастирът и църквата са ремонтирани през 1558, а през 1581 кратовският княз Никола Бойчик покрива църквата с оловни плочи. Манастирът функционира и през XVII-XVIII в. В нач. на XIX в. запустява. Възстановен през 1805 от Теодосий, дотогава монах в Дечанския манастир. По време на Балканската война 1912-1913 трите чифлика на манастира са изгорени от османската войска, много покъщнина и храни са заграбени, а самият манастир е принуден да изхранва ок. 12 000 турски войници в продължение на пет дни. Манастирската църква има ценна зография, която датира от XIV в. Най-ценни са двойните портрети на владетелите Стефан Душан и съпругата му Елена, на Иван Оливер и неговата съпруга Оливерина. Иконостасът на манастирската църква е изключително красив и е изработен между 1811 и 1814. Известни игумени на манастира: йеромонах Исай (ок. 1745); поп Христо от Струмица (1779); Павел Божигробски (1871); йеромонах Теодосий (1805); Козма Лесновски (1895-1897); Герман (1912); Гаврил Светогорец (1975-1990); Иларион Брегалнишки (1998-2006); йеромонах Дамаскин Лесновски (от 2006).

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. Фототип. изд. С., 1970, с. 156-172; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 153; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 276.*

ЛЕСНОВСКИ ПАРЕНСИС (XIV в.) – ръкопис от 1353. Съдържа 315 л., писани на пергамент. Препис на Паренсис от Ефрем Сирни (IV в.), извършен в Лесновския манастир. Добавена и приписка, в която е посочено времето, когато е извършен преписът. Съхранява се на части в различни библиотеки, сред които и Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Публикуван от Г. Бойковски във Фрайбург 1984-1990.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 277.*

ЛЕТОБРОЕНЕ – начин за отбелязване реда на годините, като за начало се взема важно историческо събитие. В Християнското летоброене за такова събитие се възприема времето на сътворението на света. В България в кр. на IX и нач. на X в. се използват и две други летоброения – моравско-панонско, с коефицент 5501 и българско с коефициент 5513.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 278.*

Per aspera ad astra!

ЛЕТОПИС – славянски термин за обозначаване на исторически съчинения. В България летописната традиция се заражда още преди Покръстването и продължава през цялата средновековна епоха. Преобладават най-вече заглавия на преводи от гръцки език. Броят на оригиналните съчинения е минимален.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 280.*

ЛЕШОЧКИ, Силвестър (светско име: Серафим) (1812-1882) – духовник. Роден в с. Варвара, Тетовско (Вардарска Македония). Ученик на *Кирил Пейчинович*, когото наследява като игумен на Лешочкия манастир (1845-1860). При управлението му са построени два конака и други манастирски сгради.

Онлайн ресурс.

ЛИВЕН, Андрей Александрович (16.X.1884 – 19.VI.1949) – руски светлейши княз и духовник, протойерей. Роден в имението Змеево, Харковска губ. В България от 1920. Служи в Руската църква „Св. Николай Чудотворец" в София (1926). Поет, музикант и художник.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 166.

ЛИЛОВ, Иван (кр. на XVI – нач. на XVII в.) – католически духовник и просветен деец. Роден в Чипровци. Получава образованието си в Италия. Ръкоположен за свещеник (1625), след което е учител в Чипровци. Поради несъгласие с местните български католически фактори обучаваните в училището деца да бъдат насочвани предимно към монашеското поприще, а не към службата на мирски свещеници, с.г. напуска и постъпва като свещеник в Ново Бърдо (Сърбия). Заема за кратко и поста главен викарий при Антиварския и Марцианополския епископ. Завръща се в Чипровци (1641), където продължава учителската си дейност. Включва се и в религиозния живот. Поради напреднала възраст, оттегля се от активна дейност 1666.

Лит.: ***Вечева****, Екатерина Ем. Българската католическа интелигенция през XVII в. (Опит за обща характеристика). // Триста години Чипровско въстание. С., 1988, с. 127-128.*

ЛИЛОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Борован, Врачанска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 381.

ЛИЛОВ, Лукан (1802 – 15.VII.1877) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Тетевен. Преселва се в Ловеч (1828). Учител в града. Презвитер в с. Сестримо, Пазарджишка обл. (нач. на XVIII в). Автор на ръкописен требник, който украсил с миниатюри. Укривател на В. Левски, за което е арестуван (1873), но скоро след това освободен. Свещеник в Копривщица (40-те – 80-те г. на XIX в.). Архиерейски наместник (1873-1875). Спомоществовател на възрожденски издания. Загива в Ловеч по време на Руско-турската война 1877-1878.

Лит.: ***Иширков****, Анастас. Учители и учителки в Ловеч преди Освобождението на България от турско владичество. // Ловеч и Ловчанско (Геогр., ист. и култ. описание) / Ред. А. Иширков. В 5 кн. Кн. 3. С., 1931, с. 120-124;* ***Койчев****, М. Просветата в Тетевен преди Освобождението. // Ловеч и Ловчанско. Кн. 6. С., 1934, с. 65-66;* ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 217-218; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 381;* ***Архимандрит Евтимий****. Неиздадени материали по миналото на Копривщица. // Юбилеен сб. по миналото на Копривщица. С., 1926, с. 589, 652, 655;* ***Доросиев****, Л. Учебното дело в Копривщица преди Освобождението ни. // Юбилеен сб. по миналото на Копривщица. С., 1926, с. 278.*

ЛИОНСКИ СЪБОР 1274 – *вж Втори лионски събор*

ЛИПИДОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Гумендже, Егейска Македония (1864-1872). Заради изпълнението на църковните служби на български език, отлъчен от Воденския гръцки митрополит.

Лит.: ***Шалев****, Хр. Народното пробуждане в Боймия. // Македонски преглед, 1930-1931, N 4, с. 62.*

ЛИТИЙНО ШЕСТВИЕ – църковна процесия; организирано тържествено църковно придвижване на много хора.

Онлайн ресурс.

ЛИТУРГИЯ – Християнско богослужение, при което се освещават Светите *Дарове*. Заимствана от ритуалите в еврейската религия, но има и абсолютно нови черти, тъй като възпроизвежда моменти от живота и жертвата на *Иисус Христос*. Литургията в Православното християнство е различна както от тази в католическия свят, така и от протестантската. В древната Църква е имало много *литургийни чинове*. Днес в Православната църква се употребяват само три: *Златоустова* на Св. *Йоан Златоуст* (най-често), *Василиева* – на Св. *Василий Велики* (10 пъти в годината) и литургия на Предосветените *Дарове*, съставена от Св. Григорий Двоеслов. Православната литургия се състои от три части: *Проскомидия*, *Литургия на оглашените* и *Литургия на верните*. Проскомидията е тази част, при която свещеникът и дяконът се обличат и свещеникът приготвя Светите Дарове – хлябът и виното за Литургията на верните. Проскомидията се извършва зад прикритието на *иконостаса*, в *олтара* на храма, и е съпроводена с молитви и цитати от *Светото Писание* както от свещеника, така и от дякона, който се превъплъщава в ролята на ангел, слязъл от небето в помощ на свещеника. Със специален нож, символизиращ копието, с което е прободен *Спасителят* на *Кръста*, свещеникът изважда печата в средата на една от *просфорите*, приготвени за Литургията,

и го поставя в чашата с виното, която е поставена на специален *дискос*. След това от просфорите се изваждат парченца хляб за Пресвета *Богородица*, за Св. *Йоан Кръстител*, за *пророците*, за *апостолите*, за *светителите*, за *мъчениците* и за *преподобните*, за *чудотворците* и *безсребърниците*, за *Йоаким* и *Анна* и заедно с това – за светията за деня и последната – за автора на Литургията, която се изпълнява в съответния ден – Св. Йоан Златоуст или Св. Василий Велики. Всички частици от просфорите се нареждат на дискоса в три реда по три. От друга просфора (малък ритуален хляб, символизиращ *Безкръвната жертва*) се изваждат частици за всички живи – за клира, за владетеля и за православните християни, включително и частици за здраве за пожелалите свещеникът да ги спомене поименно. От последната просфора се изваждат частици за помен на всички умрели, като се започне от патриарсите, владетелите и създателите на храма. Всичко това символично изобразява събирането на цялата Христова църква, начело със самия Христос. Втората част – Литургията на оглашените – съответства на първоначалния живот на Христос. Тя започва с *Велика ектения* – дълга молитва под формата на диалог между дякона и народа, като в съвременната църква ролята на народа се изпълнява от хора. В днешно време, поради различния начин на живот на съвременния човек, както и поради промяна в неговото мислене, Литургията на оглашените е силно редуцирана. Трета част – *Литургия на верните* – е най-сакралната част от Литургията. В миналото, когато Църквата е била по-ревностна към своите последователи, на нея не са имали право да присъстват некръстени. Също така от нея са били лишавани за определен период християни, наказани от свещеника по време на *Изповед* да изкупят някакъв грях. Литургията на верните съдържа: *Молитва на верните*; *Херувимската песен*; *Молитва на Приношението*; *Велик вход*; *Просителна ектения на Приношението*; *Да възлюбим друг друга*; *Целувката на мира*; *Символът на Вярата*; *Анафора или евхаристиен канон*, който се състои от: *Призив за внимание*: *Станем со страхом*; *Велика евхаристийна молитва*; *Освещаване на Светите Дарове*, което се извършва с призоваване на *Светия Дух*; *Велика молитва*, която включва и тайна молитва на свещеника, *Отче наш*; *Благословение*, *Молитва на Преклонението*, *Раздробяване и споменаване*, *Подготвителна молитва*, *Причестяване най-напред на свещеника и дякона*; *Благославяне на верните с чашата*; *Причестяване на верните*; *Заключителна молитва*; *Връщане на Светите Дарове върху жертвеника*; *Раздаване на анафора или антидор* (осветен хляб, който замества *Причестяването* при християните, които не са се подготвили за него телом и духом). Литургията на верните представлява страданията, смъртта и Св. *Възкресение на Христос*. *Причестяването* или извършването на *Евхаристията,* която е в самия край, е едно от *Седемте Тайнства*. При него неведомо за хората хлябът и виното се превръщат в *Тяло и Кръв Христови* и човекът, приемайки ги, се съединява с Христовото Тяло, т.е. приема в себе си част от *Божествената същност*. Теософите смятат, че чрез Тайнството Евхаристия човекът се обожава. За първия обожен човек се смята Св. *Дева Мария*, която приела обожението чрез Светия Дух, а православните християни могат да се обожават чрез приемане на Тайнството Евхаристия. Самата дума Православната църква приема, че децата до 7 г. нямат грехове и поради тази причина те се причестяват, без да са постили. Бременните и болните са освободени от телесен пост. За да се извърши Литургия е желателно, освен свещеника, да присъства поне още един човек в църквата, който символизира целия християнски свят, т.е. цялата Вселенска Църква.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Старобългарска литургия на Златоуста. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1932, 4, с. 1-77; **Евдокимов**, П. Православието. С., 2006, с. 320-334; **Чифлянов**, Бл. Литургия старобългарска. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 543-545; **Иванов**, Ив. Последованието на светата литургия. // Църковен вестник, N 4,16-28 февр. 2005; Православная энциклопедия. Т. 41. Москва, 2016, с. 240-244.*

ЛИЧЕНОВСКИ, Спиро – църковен деец. Роден в Дебър (Вардарска Македония). Завършва Скопското българско свещеническо училище. Председател на Изпълнителния комитет на Българските акционни комитети в Дебър (1941). Назначен за дебърски екзархийски архиерейски наместник. Подложен на силен натиск от италианските окупационни власти (авг. 1941) да подаде заявление до Албанската православна църква, че я признава за национална. Служи в църквата „Св. Димитър" в Скопие. Избран за член на Духовния съвет на Скопско-Велешка епархия (1942). Назначен от митрополит Софроний Търновски (заедно с Кирил Стоянов и Стоил Давидов) във временния епархийски духовен съвет (1944), който да управлява епархията от негово име до установяването на нормална църковна власт.

*Лит.: **Минчев**, Д. Българските акционни комитети в Македония – 1941 г. С., 1995, с. 104; **Елдъров**, Св. Възстановяване на екзархийското наследство в Македония. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 145.*

ЛИШАВАНЕ ОТ СВЕЩЕНИЧЕСКИ САН – отнемане на свещенически сан на църковен деец, поради провинения, несъвместими с ролята му на духовен пастир или нарушаване на църковна дисциплина.

Онлайн ресурс.

ЛОВЧАНСКА ЕПАРХИЯ – църковна структура на Българската православна църква. Седалище – гр. Ловеч. Архиерейски наместничества – в Пирдоп, Ботевград, Тетевен и Троян. Знае се, че през Второто българско царство (1187-1393) Ловеч е бил епископски център. В Синодика на цар Борил (нач. на XIII в.) Ловчанските митрополити Лонгин, Мелетий, Киприян, Симеон I и Симеон II са изброени на трето място след тези на Преслав и Червен (Русе). След като през 1235 Българската църква получава статут на Православна патриаршия, на новия български патриарх, освен Търновския и Охридски диоцези, са подчинени 14 епархии, 10 от които се възглавяват от митрополити, между които е Ловчанският. По времето на *Иван-Александър* (1331-1371) се споменават двама митрополити – Симеон II, а също и Партений, който присъствал на свиканията от *Иван-Александър* Втори събор в Търново (против евреите, в 1360). Ловчанският митрополит заемал тогава четвърто място по старшинство. До ок. 1416, когато Търновската патриаршия

е подчинена на Цариградската патриаршия, начело на Ловчанската епархия (митрополия) стои митрополит. Ловчанската епархия е понижена в ранг епископия, подведомствена на Търновската митрополия. Предполага се, че това става през първата половина на XV в., макар че Ловеч е превзет от турците много късно – ок. 1474. От средновековния и османския периоди, до създаването на Българската екзархия през 1870, са запазени малко имена и кратки сведения – за общо 24 епископи, българи и гърци, завеждали Ловчанската духовна катедра. През 1835 в Ловеч е имало 7 православни храма. От тях е запазена църквата „Св. Богородица" в квартал Вароша, която тогава се е наричала и „Св. Кириакия" (1834). Днес съществува още и катедралният храм „Св. Неделя" със стенописи от 1873. Подновен по времето на епископ Иларион Ловчански. В организирането на Първото търновско въстание (1598) взема участие Търновският митрополит Дионисий и други епископи, между които Теофан Ловчански. В различни извори се споменават ловчанските епископи: Еремия (1558), Теофан (1598), Лаврентий (1618-1635), Кирил (1629), Натанаил (1635), Симеон (1639), Кирил (1643-1644), Яков (1653), архиепископ Ананий (1644), Езекиил (1668-1671), Йоаникий (1686), Йоаким (1698), деспот Паисий (1768-1774), Антим I (1785), Антим II (1813-1827), Дионисий (1827-1845). От 1845 до 1850 Ловчански епископ е гръцкият владика Мелетий I. Той въвежда клепалата (камбаните) за свикване вярващите на молитва. 32-годишният Мелетий е замесен в любовна връзка с омъжена за българин. По този повод е написана от Теодоси Икономов първата оригинална българска комедия „Ловчанският Владика или бела на ловчанскийт сахатчия Николча" (Болград, 1863). По настояване на гражданите и след много перипетии Мелетий I е заменен. Против желанието на българите новият владика пак е грък – Мелетий II. Той скоро напуска Ловеч, оставяйки добри спомени, тъй като се възпротивява на потурчването на една българка. Молбата на ловчанци за владика българин е чута и търновският митрополит Неофит, под ведомството на когото се намирала и Ловчанската епископия, изпраща за епископ българина Иларион. Той е владика в Ловеч от 1852 до 1872, но не се чувства добре в града – не е бил почитан, дори бил мразен като сребролюбец, горделивец, нерешителна личност и фанариот. След султанския ферман за учредяване на Българската екзархия от 28 февр. 1870, като най-възрастен духовник той става председател на Първия църковно-народен събор (1871). През ян. 1872 Цариградският патриарх, който не признава Българската църква, настоява пред Портата да се отстранят от Цариград трима български владици – Панарет Пловдивски, Иларион Ловчански и Иларион Макариополски. На 21 ян. 1872 г. те са заточени в Измир (Мала Азия), но още на 30 ян. са освободени под напора на демонстрацията на 3000 цариградски българи, водени от Петко Р. Славейков. На 12 февр. 1872 Синодът на Българската екзархия избира първия български екзарх – Иларион Ловчански. След четири дни по внушение на правителството и молба за оставка от Иларион Ловчански като стар и недочуващ, на извънредно заседание на 16 февр. 1872 Синодът избира за екзарх Видинския митрополит Антим I. Първите български владици, признати от султана, са Иларион Макариополски, Натанаил Охридски, Антим Видински и Иларион Ловчански. През 1873 екзарх Антим I прививка пред Св. Синод избрания за нов Ловчански митрополит Дионисий, за да му съобщи избора и го напътства. През 1876 за епископ и Ловчански митрополит е ръкоположен Йосиф, който на импровизиран „Избирателен събор в Екзархийския дом" в Ортакьой е провъзгласен за трети български екзарх (24 апр. 1877). След Освобождението Ловчанската епархия се управлява от Натанаил Охридски (1879-1891). Други митрополити: Браницки епископ Максим (1930-1937), епископ Антим (1937-1939), епископ Филарет (1939-1960), Максим (1960-1971), Григорий (1971-2001) и Гавраил (2001-).

*Лит.: **Станимиров**, С. Из черковната история на гр. Ловеч. // Ловеч и Ловчанско. Кн. 2. С., 1930, с. 5-87; Кн. 7. С., 1938, с. 167-178; **Никитов**, Ив. За Ловчанската епархия. Ловеч, 1932; **Калканджиева**, Д. Към историята на Ловчанската епархия. // Църковен вестник, N 25, 21 септ. 1989; **Максим, Патриарх Български.** В пределите на богоблагословената Ловчанска епархийска църква. Слово, произнесено след Св. Литургия в катедралния храм „Св. Троица", гр. Ловеч, 31 май т.г. // Църковен вестник, N 19, 24 юни 1987; **Бакалов**, Ганчо. **Митрополит Гавриил** и др. // Ловчанска епархия. Минало и настояще. С., 2008; **Вачев**, Хитко Ст. Манастирите в Ловешката епископия през XV-XVIII в. // Изв. Рег. ист. музей – Ловеч. Ловеч, 2013, Т. 10, с. 19-37; Православная энциклопедия. Т. 41. Москва, 2016, с. 332.*

ЛОВЧАНСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" – основан XIV в. Разрушен (XVII в.). Средище на скрипторий. Сред оцелелите му съчинения е Ловчанският сборник, изготвен от монаха Пахомий по поръка на цар *Иван-Александър*, още когато е в битността си на ловчански деспот. Запазен е и втори *Ловчански сборник* (от кр. на XV и нач. на XVI в.).

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 232; **Лалев**, Ив. Приписки от ловчански ръкописи и старопечатни книги (XIV-XIX в.). // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1992, Т. XX (XXVI), с. 277-297.*

ЛОВЧАНСКИ СБОРНИК (XIV в.) – ръкопис, писан от монаха Пахомий в Ловеч. Пренесен в Румъния (1392) и се съхранява в манастира „Нямцу" (Румъния). Включва произведения за домашно четене – патерични разкази, поучения, няколко жития и пр. Не е предназначен за богослужебни потребности.

*Лит.: **Куев**, К. Съдбата на Ловчанския сборник, писан преди 1331. // Търновска книжовна школа. Т. 1. 1974, с. 79-88.*

ЛОВЧАНСКИ СБОРНИК (кр. на XV – нач. на XVI в.) – ръкопис със смесено съдържание – апокрифи и кратки повествователни съчинения. Състои се от 150 л. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: Ловчанския ръкописен сборник от XVI в. // **Ангелов**, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. 1983, с. 182-185.*

ЛОЗАНОВ, Иван Тонев (26.XII.1879 – 3.VII.1946) – църковен певец. Роден в гр. Свищов. Още като ученик пее в хоровете при различни църковни храмове. Завършва Одеското музикално училище (1906). След завръщането си в България е учител по музика в гр. Дупница (1908-1911), където създава църковен хор при храма „Св. Георги", граждански хор при дружество „Родни звуци" и ученически хор и оркестър в местната гимназия. Изнася редица концерти пред гражданството в града и околните селища. По молба на своите съграждани напуска Дупница и идва в гр. Свищов, където до края на живота си продължава дейността си като учител по музика и диригент на хора при храм „Св. Троица". Автор на редица църковни композиции.

*Лит.: **Динев**, П. Други видни наши църковни диригенти. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969.*

ЛОЗАТА – изключително често срещан още от Средновековието иконографски тип в храмовото строителство, като каменнопластична и дърворезбена украса на църквите по иконостасите и църковния мебелиар. Тя също е символ на Иисус Христос, който е казал за себе си: „Аз съм истинската Лоза".

Онлайн ресурс.

ЛОЗЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. СПАС" – разположен е на 5 км югоизточно от с. Долни Лозен, Софийско, дълбоко в недрата на Лозенската планина под връх „Половрак" (1182 м). Основан в XIII в. Към кр. на XIV в., когато Урвичката крепост, Средец, а с това и цялата Софийска обл. падат под османска власт, манастирът е разрушен. В периода XV-XVI в. запустява окончателно, но през XVII в. е възроден. В двора му е открито училище, създадена била и книжовна, и калиграфска школа. В 1737 манастирът е център на въстанието на архиереите в Софийско и Самоковско. При потушаването му (кр. на юли и нач. на авг. 1737) по заповед на Али паша Кюпрюлюоглу са избити към 350 софийски граждани, свещеници, монаси и миряни от околните села, включително и Самоковският митрополит Св. *Симеон Самоковски*. За пореден път манастирът е разрушен от османците. Възобновен отново върху старите си основи (1821). Изградена е едноапсидна, еднокорабна манастирска църква „Свето Възнесение Господне", изографисана от самоковския живописец Никола Иванов *Образописов* с помощниците си Христаки Захариев Зографски и Димитър Христов Дупничанина (1869). Манастирът е средище на националноосвободителното движение. В него е отсядал и Васил Левски. Около Освобождението към него било изградено училище с няколко големи стаи и отделно помещение за учителя. До 1900 манастирът е бил мъжки, а след това се преобразува в женски. В Лозенския манастир имало само две монахини, послушницата Кристина и почти стогодишната игуменка майка Доменика. След смъртта на игуменката (2007) манастирът се стопанисва от игуменката Агатия.

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 180; **Бояджиев**, Ст. Лозенският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 158-160.*

ЛОЗЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" КРАЙ СОФИЯ – построен като мъжки през IX-X в., или по време на Втората българска държава. В нач. на XX в. на негово място бил построен малък параклис, в който обичал да идва цар Борис III, когато отсядал в близката резиденция Врана. През 1988-1989 била построена малка църква. Строежът на манастирските сгради започнал през 2001. Новата църква „Св.Троица" е осветена през 2005. Част от иконите са подарък от монасите от атонския *Зографски манастир*. В обновените жилищни сгради, вляво от църквата, има малък параклис, посветен на Св. Йоан Кръстител. Църквата не е изписана. В нея се съхраняват мощи на Св. Харалампий, Св. Теодор Тирон и Св. Трифон. Дърворезбованият иконостас е дело на майстори от родопското с. Момчиловци. Храмов празник – 29 юни.

Онлайн ресурс.

ЛОНДОНСКО ЕВАНГЕЛИЕ – *вж Иван-Александрово евангелие*

ЛОПУШАНСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – с. Лопушна, Берковско (обл. Монтана). Намира се на ок. 1 км от селото, в северозападната част на България. Смята се, че е съществувал през X в., но се е намирал край с. Помеждин, в местността „Манастирище". Опожарен до основи (1678), като при пожара са унищожени всички писмени доказателства за съществуването му. Жителите на с. Лопушна дарили земите си за изграждането на новия манастир. Заради този жест и днес манастирът е известен с името Лопушански. Строежът на новите сгради започнал през 1850, когато с възстановяването на Светата обител се заел архимандрит Дионисий. Църквата на манастира е построена за 6 г. Всички икони в църквата и в двата малки параклиса на манастира са дело на художниците Станислав и Никола Доспевски. Днес това е третата по големина манастирска църква в България. В архитектурно отношение е кръстокуполна, с три кораба и пет осветени кубета. Манастирът е бил сред любимите места на Иван Вазов (1850-1921). Храмовия си празник Светата обител чества на 7 ян. – Деня на Св. Йоан.

*Лит.: **Бояджиев**, Ст. Лопушанският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 134-137; **Спасов**, И. Лопушанският манастир. // Църковен вестник, 10-16 ян. 1994; **Христов**, Б. Църквата „Св. Йоан Предтеча" в Лопушанския манастир. // Църковен вестник, N 21, 23-29 май 1994; Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2626-2627.*

ЛУКА – според християнски източници – евангелист и един от 70-те сподвижници на Иисус Христос. Автор на едно от четирите евангелия, които Църквата признава днес.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 41. Москва, 2015, с. 552-585.

ЛУКА ОДРИНСКИ – *вж Преподобен Лука Одрински*

Per aspera ad astra!

Симеон Луков (фотография)

ЛУКОВ, Симеон (8.V.1925 – 21.III.2004) – католически свещеник, конвентуалец. Роден в с. Калъчлии (дн. кв. Генерал Николаево на гр. Раковски). Завършва гимназия с класическа насоченост в гр. Асизи (Италия) (1943). Следва философия и теология във Висшата духовна семинария „Францисканум" (от 1944). Ръкоположен за свещеник (6 май 1951). Назначен за свещеник в църквата „Дванадесетте апостола" в Рим. Успоредно с това учи във Висшата римска школа за църковна музика. Служи в различни църкви и манастири в Централна Италия, където създава хорове, акомпанира с орган и хармониум в Алано, Пескара и Асизи. Взема специални курсове в Папския колеж „Русикум". Работи в Радио Ватикана, като водещ на предавания на български език. След претърпяна тежка катастрофа (1972) служи в различни манастири в Асизи. Завръща се в България (1991) и поема ръководството на енорията „Непорочно Зачатие Богородично" в гр. Раковски. Преместен за кратко в Белене, село Житница и манастира „Св. Максимилиян Колбе" в гр. Раковски.

Лит.: Францискански форум „Свидетели на вярата във Възкръсналия Христос", Раковски, 2013.

ЛУПИ, Стефан – католически духовник. Роден в с. Трънчовица, Никополско, Плевенска обл. Мисионер в българските земи (1787-1800). Заплашен от кърджалийските нападения, бяга във Влашко.

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 168.*

ЛУТЕР, МÀРТИН – *вж Мàртин Лутер*

ЛУТЕРАНСТВО – едно от най-старите Протестантски течения в Християнството, официална религия в Германия, Дания, Норвегия, Исландия, Швеция, Финландия, Гренландия, Естония и Латвия. По-големи Лутерански църкви има в САЩ, Канада, Холандия, Унгария, Полша, Чехия, Словакия, Литва, Австрия, Бразилия, Русия, Беларус, Украйна, Румъния, бивша Югославия, Франция и др. Мисионери от Уисконския евангелски лутерански синод в САЩ, с участието на българи, основават Българска лутеранска църква (1994). Към настоящия момент в страната има няколко лутерански църкви – три в София и една във Варна. Докато Православието и Католицизмът учат, че човек се спасява чрез Вяра, допълнена от дела и заслуги, Лутеранството изтъква, че спасението идва единствено чрез Вяра в Иисус Христос. Мотото на лутеранската църква гласи: само Христос.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 42. Москва, 2016, с. 157-199.

Традиционна украса на лутерански храм (гравюра)

ЛУЦИФЕР – наименование на сатаната преди падението му.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 42. Москва, 2016, с. 199-201.

ЛЪВ (кр. на VIII – първ. пол. на IX в.) – византийски сановник. Баща на Св. Св. Кирил и Методий. Произхожда от знатен род. Заема длъжността „друнгарий" (висш военоначалник) – помощник на стратега на Солунската обл. От брака си с Мария, за която се предполага, че е от славянски прозход, има 7 деца, най-малкият от които е Константин-Кирил.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 844.

ЛЪВ – висш католически духовник, кардинал Папски легат в България (1204). Донася на цар Калоян изпратените от папа Инокентий III корона, скиптър и знаме. Три седмици след пристигането си в България (7 ноември) коронясва архиепископ Василий за примас на Българската църква. На следващия ден извършва коронация и на цар Калоян. При завръщането си в Рим води със себе си няколко българчета, за да учат латински език.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 8.

ЛЪВ I (400-474) – император на Източната римска империя (457-474). Като император *Маркиан* и той не произхожда от знатен род. Първи владетел, коронован от патриарх. Продължава политиката на своя предшественик в защита на Православната вяра. По време на царуването му особен подем се наблюдава сред монашеството. Въвежда с указ (469) официалното празнуване на неделния ден.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 95-98.*

ЛЪВ II (467-474) – император на Източната римска империя (473-474). Внук на император Леон I. Поради непълнолетието му управлението на империята било поето от баба му Верина, майка му Ариадна и баща му *Зинон.* Тъй като умира в невръстна възраст, не оставя трайна диря.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 99.*

ЛЪВ ДЯКОН (950-992) – византийски историк, описал събитията в периода 959-986: войните, водени от Византия с арабите, с киевския княз Светослав в България, похода на византийския император Василий II Българоубиец в България, обсадата на Средец (дн. София) в 986, в която сам е участвал. В своята „История" дава сведения за отнемането знаците на властта на цар Борис II от Йоан Цимисхи и принизяването му до сан магистър.

*Лит.: **Благоев**, Н. П. Критичен поглед върху известията на **Лъв Дякон** за българите. // Македонски преглед, 1930, N 3, с. 15-34; **Иванов**, С. И. Болгары и русские в изображении **Льва Диакона**. // Формирование раннефеодальных славянских народностей. Москва, 1981.*

ЛЪВ МАГИСТЪР (Лъв Хиросфакт) (845 или 850 – 919) – висш византийски сановник и дипломат. Изпращан с дипломатически мисии при арабите и българите. Води кореспонденция с цар Симеон, от която са запазени 4 писма, съдържащи сведения за Българо-византийската война (894-895), както и за опита на българския владетел да завладее Солун (905) и др.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 844.

ЛЪВ МУНГ (XI в. – 1120) – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (1108-1120). Покръстен евреин. Преди да заеме архиепископския трон в Охрид, е Християнски мисионер, проповядващ сред езичниците. Назначен за архиепископ малко след напускането на поста от *Теофилакт Охридски,* (1108).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 204-205; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 284.*

ЛЪВ I ОХРИДСКИ (-1056) – византийски висш духовник и богослов, първи охридски архиепископ от ромейски произход (1037-1056). Заема охридската катедра след смъртта на *Йоан Дебърски*, вероятно с помощта на император Михаил IV. Възобновява и разширява катедралната църква „Св. София". Взема дейно участие в богословските спорове със Западната църква.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 195; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 283.*

ЛЪВ III ИСАВЪР (или Лъв Сириец) (ок. 675-680 – 18.VI.741) – византийски император (717-741). Основател на Исаврийската (наричана още Сирийска) династия. Един от византийските владетели, извел империята от периода на анархия, справил се с арабската заплаха (718). Налага новата църковна доктрина на *иконоборството*.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 292-295.

ЛЪВ IV (Лъв Хазар) (25.I.750 – 8.IX.780) – византийски император (775-780). Син на император *Константин V Копроним* от първата му съпруга Чичак – Ирина Хазарска. Коронован от баща си за съимператор и наследник (751). Наследява трона, след като баща му умира (775). При управлението му войските на Византия са ангажирани с сблъсъци с арабите в Сирия и Мала Азия, докато походите срещу българите са прекратени.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 295-296.

ЛЪВ V АРМЕНЕЦ (775 – 25.XII.820) – византийски император (813-820). Показва добри ръководни умения при сраженията с арабите през 812, поради което на него са възлагани надежди при войните срещу България по времето на хан Крум. Прави опит да убие чрез измама българския владетел, но атентатът се оказва несполучлив и предизвиква яростната реакция на последния, който опустошава околностите на Цариград. След смъртта на Крум Лъв Арменец сключва 30-годишен мирен договор с новия хан Омуртаг. Лъв V е привърженик на иконоборството, макар че демонстрира обратното, преди да дойде на власт. Пикът на иконоборската му политика е избирането на нов цариградски патриарх – Лъв, верен нему човек. След смъртта на Лъв V синовете му са кастрирани, за да бъдат лишени от възможността да претендират за престола. Въпреки неговия принос за умиротворяването на империята, Лъв Арменец е оценяван негативно от византийските църковни хронисти, които критикуват иконоборството и безскрупулните му действия.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 844; Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 296-298.

ЛЪВ СИРИЕЦ – *вж Лъв III Исавър*

ЛЪВ ХАЗАР – *вж Лъв IV*

ЛЪВ VI ФИЛОСОФ (Мъдри) (19.IX.866 – 11.V.912) – византийски император (886-912). Син на император *Василий I Македонец.* С идването си на трона извършва редица държавни промени – засилва самодържавието, ограничава ролята на сената и димите, премахва градското самоуправление. Променя и доразвива дворцовия церемониал. Реформира и допълва административната и правна уредба на империята, която при неговото управление преживява културен и духовен разцвет. Самият император подпомага писането и издаването на книги, занимава се с философия, наука, военна теория, автор е на редица произведения. По времето на Лъв VI е издадена най-голямата законова сбирка на гръцки език, наречена „Василики", състояща се от 60 книги, в която има и регистър „Типукейтос" за изчезнали книги. Вътрешната политика на Лъв VI минава под знака на неговата обвързаност с една или друга придворна партия, както и с неговите опити да установи контрола си над Православната църква в лицето на Цариградската патриаршия. Императорът принуждава патриарх *Фотий* да се оттегли (дек. 886) и го заменя със своя 19-годишен брат Стефан. След неговата кончина (893), император Лъв VI избира и налага на патриаршеския трон Антоний II Калека, а по-късно *Николай I Мистик* (901-907). При Лъв VI е нарушен мирният договор с България, по повод на неразрешени спорове относно търговските права между двете държави. Това довежда до началото

на военни действия в Тракия. Междувременно византийците подкупват маджарите да предприемат нахлуване в България от север (894), което причинява сериозни опустошения на българските земи ок. Дунав. С цената на големи жертви маджарите са победени, но остават в Панония, която е изгубена за българите. Българо-византийската война продължава и през 896, когато ромеите претърпяват решително поражение при Булгарофигон срещу българските войски, водени от княз Симеон. През 900-902 империята води успешна война срещу арабските емири в Мала Азия и Армения. В този период империята изживява няколко вътрешни и външни сътресения: арабски пирати превземат и разграбват Солун (904), а Византия губи последните си владения в Сицилия, докато Цариград е атакуван от флот на Киевска Рус. С русите е сключен мир през 911. Опитите на Лъв VI да контролира амбициите на висшите аристократични родове довежда до засилена опозиция от тяхна страна, особено след като засяга интересите на знатните фамилии Дука и Фока. През 903 е направен неуспешен опит императорът да бъде убит, а през 905 избухва бунт, воден от Андроник Дука. Бидейки все по-индиферентен към управлението, Лъв VI предизвиква нов дворцов скандал след четвъртия си брак със своята любовница Зоя Карбонопсина – майка на бъдещия император Константин Багренородни. Това е и причината за отлъчването на императора от Патриарх Николай Мистик (901-907; 912-925), който го обвинява в прелюбодеяние. В отговор на това патриархът е свален по заповед на василевса и заточен (907). След смъртта си е наследен от брат си Александър, заедно с Константин Багренородни.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 844; Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 298-305.

ЛЪВ XIII (светско име: Винченцо Печи) (2.III.1810 – 20.VII.1903) – римски папа (1878-1903). По времето на своя 25-годишен понтификат издава рекорден брой енциклики в историята на Папството. Учредява съществуващата и днес ватиканска банка Банко ди Рома през 1880. Отваря за изучаване Ватиканските тайни архиви и окуражава перманентните изследвания върху *Библията*. Обявява се против Миропомазването на престолонаследника на княз Фердинанд – княз Борис Търновски. Издава дори и съответна анатема, която, поради натиска на австро-унгарския император, не огласява. Умира във Ватикана.

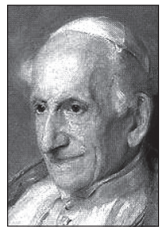

Папа Лъв XIII / Ласло Фюльоп (живописно платно)

*Лит.: [**Лъв XIII**]. // Църковен вестник, N 28, 11 юли 1903 (ст. стил); Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 283-287.*

ЛЮБЕН – *вж Симеон Луков.*

ЛЮБЕНОВ, Новко Цветков – църковен деец. Роден в с. Горни Коритен, Кюстендилска обл. Брат на Петър Ц. *Любенов.* Свещеник в Кюстендил. Участва активно в църковно-националната борба.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Ист. издирвания. С., 1906, с. 346.*

ЛЮБЕНОВ, Петър Цветков (1816-1905) – църковен деец. Роден в с. Горни Коритен, Кюстендилска обл. Брат на Новко Ц. *Любенов*. Свещеник в с. Извор, Радомирско, Пернишка обл. (1840-1866), след което се преселва в Кюстендил и служи там до смъртта си. Автор на сборниците „Баба Ега" (1891), „Самовили и самодиви" (1891), „Сборник с разни народни умотворения из Кюстендилско" (1896) и „Сборник с разни народни умотворения и турски злодейства из Кюстендилско" (1902).

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Северна Македония. Ист. издирвания. С., 1906, с. 347-348; Духовни лица, участвали в градежа на българската култура и общественост. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1935; **Сефтерски**, Р. Книжовното дело на **свещеник Петър Цв. Любенов**. // Църковен вестник, N 30, 17 ноември 1987.*

ЛЮЛИНСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" (наричан и Горнобански) – действащ манастир на Българската православна църква. Намира се в Люлин планина, на ок. 6 км над кв. Горна Баня на столицата. Част от общността на манастирите в Софийската Света гора. Основан по времето на Асеневци (XIII в.). Многократно разрушаван от османците и възстановяван (XVIII в.). По времето, когато Осман Пазвантоглу вилнее из Западна България, тук в Люлин планина са пренесени от софийската черква „Св. Неделя" и са скрити в периода 1797-1804 мощите на сръбския крал Стефан Милутин, след което са върнати обратно. Тогава манастирът пак е разрушен от османците (ок. руско-турските войни в първ. пол. на XIX в.). В 1863 жители на с. Горна Баня най-накрая успяват да издействат разрешение от османската власт за възстановяване на манастирския храм „Св. Св. Кирил и Методий". След Освобождението манастирът бързо се замогва и се сдобива с имоти, които след 9 септ. 1944 му били отнети. В нач. на 50-те г. на XX в. манастирът е затворен, като в него били настанени трудови войски. Имотите били окончателно разграбени, стопанството – разрушено, а монасите – прогонени. В кр. на 60-те г. обителта е частично възстановена, но през 1972 пожар унищожава 100-годишните манастирски сгради и дървения покрив с купола на черквата. Скоро след това е възстановен само храмът на „Св. Св. Кирил и Методий", но без съществувалия дотогава купол. Манастирът е действащ, но няма килии и е без монаси. Отваря врати всяка събота и неделя. Храмов празник е 11 май, в който Българската православна църква почита Равноапостолните Св. Св. Кирил и Методий. Отбелязват се още успението Кирилово (14 февр.) и празника на Св. Крал (30 окт.).

Лит.: Люлинският манастир. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1958.

ЛЮТАКОВ, Димитър (1820 – 29.VI.1876) – свещеник и революционен деец. Роден в гр. Ветрен, Пазарджишка обл. Един от най-дейните членове на местния революционен комитет, подготвящ Априлското въстание. Народен представител на събранието в местността Оборище. Успява да сплоти населението около революционната кауза. След поражението на въстанието е заловен и изпратен в Пазарджик, след това в Пловдив. В нач. на май 1876 го повеждат към София, но край Пазарджик един турски войник го намушква с нож. Скоро след това *поп Димитър* почива от получената рана.

*Лит.: **Шопов**, П. **Поп Димитър Лютаков**. // Оборищенци. Сб. от исторически очерци за народните представители на Оборище през 1876 г. / Ред. и състав. Христо М. **Йонков**. С., 1972, с. 187; **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрския революционен окръг – участници в Априлската епопея. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 301-302; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 384; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Историко-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 120; Панагюрска енциклопедия. С., 2007, с. 197.*

ЛЯСКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ” – Православен манастир, част от Великотърновската епархия. Разположен е на 3 км югозападно от Лясковец и на ок. 6 км североизточно от Велико Търново. Издигнат върху скали, високо над Лясковец, в северната част на Арбанашкото плато. Изграден през XII в., вероятно след преустройството на малка крепост. Според местно предание земите около днешния манастир били владение на братята Асен и Петър. При обявяването на въстанието за освобождаване на България от византийско владичество (1185) те дали оброк, ако въстанието е успешно, да изградят манастир. В кр. на XIV в. манастирът е разрушен от османските нашественици. Няколко пъти е възстановяван и отново разграбван и опожаряван. Едно от възстановяванията му е било през 1662 с помощта на местното българско население. В този период Търновската епархия, в която се намира манастирът, е била подвластна на Цариградската патриаршия. Поради това е управляван от гръцки владика, който изгонва българските монаси и настанява гръцки игумен и монаси. Това продължава до провъзгласяването на самостоятелната Българска църква (1870), когато гърците били изгонени. По време на османското владичество Лясковският манастир поддържал активни духовни връзки с Русия и с руските манастири. Свидетелство за това е подареното от руския цар Петър I през 1708 четириевангелие, обковано с позлатени корици. Днес то се пази в Църковния историко-археологически музей в София. Манастирът е тясно свързан с няколко забележителни исторически събития, свързани с националноосвободителните борби на българския народ. През 1700 вдовицата Мара и синът ѝ Стоян, заедно с известния влашки воевода Мирчо, подготвили в манастира въстание срещу Османската империя (известно като Мариното въстание). Съзаклятник бил игуменът на манастира Софроний. В 1856 капитан Дядо Никола Филиповски повежда от манастира 13 четници към Габровския балкан. На 15 юни 1862 хаджи Ставрий организира тук буна (Хаджиставрева буна) със 70 души. След тези събития манастирът запустява за няколко години поради факта, че игуменът хаджи Теодосий и брат му хаджи Йоасаф били заточени в Диарбекир, а монасите – затворени. През апр. 1869 Васил Левски тайно пристига в Лясковския манастир и основава в Лясковец революционен комитет, а през 1872 преминава отново с Ангел Кънчев. Манастирът често дава убежище на апостолите на Търновския революционен окръг – отец Матей Преображенски-Миткалото, Георги Измирлиев, Иван Панов Семерджиев, Бачо Киро, Христо Иванов-Големия. През 1874 епископ Климент открива първото българско богословско училище, което по-късно прераства в Духовна семинария и продължава дейността си до 1885. През 1878 Славянският благотворителен комитет урежда в манастира сиропиталище за пострадалите с управител Добри Войников. По време на Стамболовия режим тук е заточен Васил Друмев (1893). Превърнат в приют за душевно болни (1902-1912). Старата църква на манастира е украсена със стенна живопис (1662). Голямото земетресение в Горна Оряховица (1913) и избухналият след него пожар разрушават храма, източното манастирско крило и няколко постройки. Устояват само новите сгради на Семинарията. След продължителна реставрация манастирът отново е възстановен. В периода след 1918 – тук се заселват 60 руски бежанци, а след тяхното напускане манастирът става девически. От 1925 до 1928 функционира църковно-певческо училище. През 1937 манастирът се превръща в дом-работилница за глухонеми момчета, закрита (1945). Митрополит Софроний отново възстановява монашеското девическо братство (1947). През 1980 е изградена и днешната камбанария.

*Лит.: **Москов**, М. Светата Петропавловска обител при гр. Лясковец. С., 1927; **Николов**, Б., М. **Манолов**. Огнища на българщината. С., 1979; **Тулешков**, Н. Архитектура на българските манастири. С., 1988; **Димитров**, Г. Петропавловски манастир. // Църковен вестник, N 26, 28 юни – 4 юли 1993; **Чавръков**, Г. Български манастири. С., 2002; Православная энциклопедия. Т. 42. Москва, 2016, с. 207.*

ЛЯСКОВСКО БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ – *вж Петропавловско духовно училище*

ЛЯТНА ДЕТСКА ЦЪРКОВНА КОЛОНИЯ – открита за втори път в манастира „Св. Георги” край с. Хаджидимово, Неврокопска митрополия. В нея деца от цялата епархия на 4 смени от по 14 дни се възпитават в истините на Православната вяра и придобиват основни познания по Свещената история на *Стария* и *Новия Завет*. В края на всяка смяна посещават Рилския манастир и църквата „Св. Теодор Тирон и Стратилат” и пристъпват към *Изповед* на Св. *Тайнство Причастие*.

Лит.: Лятна детска църковна колония. // Църковен вестник, N 32, 7-13 авг. 1995.

М

МАВЗОЛЕЙ – наименование на архитектурен надгробен паметник.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 7.

МАВЗОЛЕЙ НА АНТИМ I – *вж Паметник-мавзолей на Антим I*

МАВЗОЛЕЙ НА РУСКО-РУМЪНСКО-БЪЛГАРСКАТА БОЙНА ДРУЖБА – ГР. ПЛЕВЕН – *вж „Св. Георги победоносец" – мавзолей-костница*

МАВРИКИЙ (539-602) – византийски император (562-602). Зет на император Тиберий Константин. Провежда линия за укрепване на Православието в империята. Противопоставя се на монофизитството и другите ереси. Убит по време на военен бунт.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 132-136.*

МАВРОДИЕВ, Никола – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Райково, дн. квартал на гр. Смолян. Учител в селото (1872-1873). Ръкоположен за свещеник (1872). Въвежда Богослужение на български език в Смолян.
*Лит.: **Кръстев**, Ст. Одринска Тракия и Родопите в църковно-народната борба. // 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971, с. 200.*

МАВРОВ, Димитър В. (20.X.1856 –) – просветен и църковен деец. Роден в с. Райково, дн. квартал на гр. Смолян. Получава основно образование в Пловдив. Учителства в редица села в родния си край. За участие в революционното движение против османските поробители арестуван и хвърлен в затвора. След освобождаването му бяга в пределите на Българското княжество. Установява се в Пловдив, където е ръкоположен зя свещеник (1902). По време на Балканската война 1912-1913 е свещеник в две българомохамедански селища в Асеновградско, приели Християнската вяра. След въвличането на България в Първата световна война (1915-1918) е свещеник в Нишката епархия, управлявана от Левкийския епископ Варлаам. След края на световната война е свещеник в Горно и Долно Райково.
*Лит.: **Железаров**, Кр. **Иконом Димитър В. Мавров**. // Църковен вестник, N 18, 4 май 1963.*

МАГЕРНИЦА – наименование на манастирска готварница.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 9.

МАГЕРОВ, Корча – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Трън. Свещеник в града (30-те – 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Йорданов**, Св. Църкви и манастири в Трънския край. // Трънският край. С., 1940, с. 227.*

МАГИЯ И ЧАРОДЕЙСТВО (МАГЬОСНИЧЕСТВО) – магията е опит да се влияе върху хора и събития чрез свръхестествени или окултни средства. Разграничават се два вида магии – „черна" магия , която се стреми да причинява зло чрез проклятие, произнесено в единение със зли духове и „бялата" , която се опитва да обезсили проклятията и да използва окултни сили за доброто на човека, който я прилага, или на някой друг. *Библията* определя магията и чародейството като разновидности на окултните практики: Св. Писание осъжда всякакъв вид магьоснически действия като враг на истинската Вяра, която намира израз в живота в смирение и зависимост от *Бога*.
Онлайн ресурс.

МАГНАУРСКА ШКОЛА – най-висшето и престижно училище във Византийската империя. Основана от император Теодосий II (425). Името си получава от двореца Магнаура, в който е настанена (ок. 855). В нея получават образованието си императорските деца и членовете на висшата византийска аристокрация, а в отделни случаи – и високопоставени чужденци, които се подготвяли за бъдеща държавна и църковна кариера в своите родни страни. Първоначално функционира с 31 катедри – по право, философия, медицина, аритметика, геометрия, астрономия, музика, риторика и др. предмети. В 15 от тях преподаването е на латински, а в другите 16 – на гръцки. Просъществува до XV в., като периодично се трансформира в частна или подчинена на църквата образователна институция. Никога не придобива официален статут на университет от типа на появилите се през XI–XII в. в Западна Европа висши училища. При обучението се изучавали разни дисциплини в 2 степени: тривиум и квадривиум. Преподават се граматика, аритметика, геометрия, астрономия, музика, поезия, риторика, църковно и светско право, диалектика, както и 2-та раздела на тогавашната философия – в първоначалната степен т.нар. външна философия (обхващаща античната елинска и латинска философия и поезия) и в горната степен – т.нар. вътрешна философия (изучаваща висшето богословие и по-специално догматиката). Образованието е било подчинено на утвърждаването на християнските ценности и усвояване на догматичните тънкости в религията. Познанието на същността на християнското обучение и на езическите антични философи, *Юдаизма*, *Исляма*, римското право, историята и въобще на достъпните тогава достижения на науката и културата е било важно за правилното управление на държавата и църквата и се е считало за особено полезно в църковно-политическите борби, дипломатическата и мисионерска дейност. Унищожена след падането на Цариград под османска власт (1453). Сред възпитаниците ѝ са цар *Симеон Велики, Константин-Кирил Философ* и Анастасий Библиотекар.
*Лит.: **Бърлиева**, С. Магнаурска школа. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 578-580; Магнаурската школа. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 1999.*

МАГУНДАТ – *вж Пророк мъченик Анастасий Перски*

МАДЖАРОВ, Георги Стоев (– 15.VII.1870) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Негован, Лъгадинско (Егейска Македония). Завършва гръцкото класно училище в Серес. Учителства няколко години в родното си село, след което е ръкоположен за свещеник. Развива широка обществена дейност. По време на Богослужението директно превежда от гръцки на разбираем български език *Евангелието*, *тропари* и *молитви*. Служи като свещеник в Негован до смъртта си.

Лит.: Автобиография на ***архимандрит Йона Маджаров****. // Училищен преглед, 1927, N 1, с. 82.*

МАДЖАРОВ, Иван Георгиев – *вж Йона Маджаров*

МАДЖАРОВ, Йона – *вж Йона Маджаров*

МАДЖУРОВ, Николай Иванов (6.II.1932 – 4.XII.2020) – богослов. Роден в с. Извор, Бургаска обл. Завършва семинария (1953) и Духовна академия „Св. Климент Охридски" в София (1960). Епархийски проповедник в Сливенска митрополия (1960-1961). От 10 окт. 1961 г. е аспирант (докторант) при катедрата по Християнска апологетика и История на философията. От 1 март 1965 е библиотекар при Св. Синод, а от 20 юли с.г. до 1 септ. 1971 г. е учител в Софийската духовна семинария. Защитава докторат на тема: „Религиозно-философските възгледи на М. Ломоносов (1711-1765 г.)" (Москва, 1971). Постъпва в Духовната академия в София като асистент (1971). Разработва за доцент хабилитационен труд: „Религиозните и философски съмнения на блаж. Августин" (С., 1976). От 1985 г. е професор в Духовната академия. Специализира в Източноцърковния институт в Регенсбург, Германия (1990). Преподава Християнска апологетика и История на религиите в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" и в Православния богословски факултет на Велико-търновския университет „Св. Кирил и Методий".

Онлайн ресурс.

МАДОНА – *вж Пресвета Богородица*

МАЙСТОР ИВАН (светско име: Йонко Стойков) – майстор-строител. Роден в с. Млечево, Габровска обл. Изгражда кулата-камбанария на Троянския манастир (1865), представляваща 5-етажна постройка с параклис и купол. По-късно горните три етажа са съборени и църквата е реставрирана в първоначалния си вид (1987).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР ИВАН БОЯНИН (1818-1877) – майстор-строител. Роден в Брацигово. Изгражда църквата „Св. Неделя" в София (1856), църквата в Етрополския манастир (заедно с майстор Георги, 1858), църквата „Св. Лудвиг" в Пловдив (1861) и др.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР ИВАН ДАВДАТА (XIX в.) – възрожденски майстор-строител. При него се учи на занаят Никола Фичев (Кольо Фичето). Заедно започват изграждането на църквата „Св. Никола" в Търново, която завършва Кольо Фичето.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР КОЛЬО ФИЧЕТО – *вж Фичев, Никола*

МАЙСТОР МИЛЕНКО (XIX в.) – възрожденски майстор-строител. Роден в с. Блатешница, Пернишка обл. Изгражда църквите „Св. Никола" в с. Баланово, Кюстендилска обл. (1843), „Св. Никола" в гр. Дупница (1844), „Св. Богородица" в Бобошево, Кюстендилска обл. (1853), „Св. Петка" в гр. Трън (1853) и др. Участва и в изграждането на Рилския манастир. Поканен да участва в изграждането и на Зографския манастир, но отказва, тъй като по същото време му е възложено със султански ферман построяването на моста на р. Струма при Бобошево (1859).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР МИХО (XIX в.) – възрожденски майстор-строител. Роден в махала Болерци (дн. присъединена към с. Яковци, Великотърновска обл.). Съвременник на Никола Фичев. От творчеството му е известна само църквата „Успение на Пресвета Богородица" – гр. Елена.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР НИКОЛА (истинско име: Никола Димитров Томчев) (1798-1868) – възрожденски майстор-строител. Роден в гр. Брацигово. Изгражда църквите „Св. Богородица" – Пазарджик и „Св. Марина" – Пловдив.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР НИКОЛА (истинско име: Никола Христов Троянов) (1775-1862) – възрожденски майстор-строител. Роден в с. Слимница, Корчанско. Преселва се в Брацигово (1791). Изгражда църквите „Св. Св. Петър и Павел" в Сопот (1846), „Св. Никола" в Карлово и др.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР ПАВЕЛ ИВАНОВИЧ (XIX в.) – възрожденски майстор-строител. Роден в с. Кримин, Костурско (Егейска Македония). Поканен от Неофит Рилски да изгради главната църква на Рилския манастир.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАЙСТОР СТОЙО (истинско име: Стойо Иванов) (1781-1862) – възрожденски майстор-строител. Роден в гр. Брацигово. Първомайстор на дюлгерския еснаф в Брацигово (1844). Изгражда църквите „Св. Атанас" (1842) и „Св. Богородица" (1849) в Калофер, „Св. Георги" – в Панагюрище.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 21.

МАКАВЕЕВ – *вж Михайловски, Никола Стоянов*

МАКАВЕЙ – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Клисура (1815).
*Лит.: **Енчев**, Хр. Клисура. С., 1971, с. 59.*

МАКАРИЙ (X в.) – възрожденски духовник. Игумен на Зографския манастир „Св. Георги" в Света гора.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 248.*

МАКАРИЙ – висш духовник, глава на Българската църква по време на царуването на Константин – Асен (1257-1277). Името му се споменава в Синодика на цар Борил (1211). След смъртта на Константин – Асен се обявил против тираническото управление на царица Мария, за което бил хвърлен в затвор, където след мъчения бил умъртвен.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 260.*

МАКАРИЙ – висш византийски духовник. Споменат в надпис на Охридската църква „Св. Богородица" (дн. „Св. Климент") от 1295 като Охридски архиепископ. Извършил венчаването на сръбския крал Стефан Милутин с малолетната дъщеря на византийския император Андроник II (1282-1321) – Симонида.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 288.*

МАКАРИЙ (втората половина на XVI в.) – инок и книжовник. Предполага се, че е живял в Търново. Автор на произведение, запазено в молдавски ръкопис от XVI в., който се съхранява в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Представлява едно от върховите постижения на химнографския жанр на Търновската книжовна школа.
*Лит.: **Кожухаров**, Ст. Неизвестно произведение на старобългарската литература. // Старобългарска литература. С., 1971, с. 295-296.*

МАКАРИЙ (светско име: неизвестно) (-1528) – среднобългарски духовник, йеромонах и печатар. Приеман за първия сръбски и румънски книгоиздател, но отпечатаните книги са на среднобългарски език. Предполага се, че се учи на печатната преса от Алдо Мануцио и хърватина Андрия Палташич от Котор, който също печата във Венеция. Пребивавал със сигурност във Венеция преди 1494. След като печатницата на Црноевич прекратява съществуването си заедно с независима Зета, Макарий се отправя в гр. Търговище (Влашко) (1499), където отваря печатница (1511). Отпечатва известното Търговищко евангелие. Работи в печатницата на Божидар Вукович във Венеция (1519). На старини отива в Хилендар, където е игумен. Съдейства за основаването на нова печатница на среднобългарски език. Автор на трактата „По границите на Дакия", запазен в Хилендарската библиотека. В Британската библиотека се пази изключително добре запазено копие от *Псалтира* на Макарий от 1495. В американския музей на Труман се пази и един *Служебник*, отпечатан от Божидар Вукович. Тези книги се използват от западните съюзници за просръбска пропаганда по време на Втората световна война.
*Лит.: **Архимандрит Павел Стефанов**. 500 години от първата българска печатна книга. // Минало, 2008, N 4, с. 25-31; **Macarius** [Mss]. // <https://svetimesta.com/%D0%9C%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80%20-%20%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BE%20%D1%81%D1%8A%D1%80%D1%86%D0%B5%20%D0%98%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%BE%20-%20%D1%81.%20%D0%A6%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B2%20%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B4>. – 8.11.2021. – 2 p.*

МАКАРИЙ (XVII в.) – средновековен книжовник. Живее в скита „Св. Ана", Света гора. Преписвач на ръкописи, сред които: Евангелие – апракос (1648); Евангелие – апракос (1676); Псалтир; Сборник със съчинения за Св. Георги; Служебен миней за м. февр. (недатиран).
*Лит.: **Ангелов**, Б. Ст. Български книжовници от XVII в. // Лит. история (книжна поредица на БАН в 17 т.). Т. 1, 1977, с. 38-41.*

МАКАРИЙ (светско име: Савов) (ок. 1820 –) – възрожденски църковен деец. Роден в Самоков. Приема монашество в Хилендарския манастир. Един от водачите на униатското движение в България. Временен ръководител на униатската българска община в Цариград (1861) и помощник на Арменокатолическата архиепископия по българските дела. Разочарован, че не е удостоен с епископски сан, напуска унията (кр. на 1861). Архиерейски наместник в Самоков (1866-1872).
*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX в. Т. I. 1859-1865. С., 1962, с. 180-183.*

МАКАРИЙ – монах. Игумен на Батошевския манастир (1836-1844).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 387.

МАКАРИЙ (светско име Минко Иванов Мошеков) (1831 – 6.II.1906) – просветен и църковен деец. Роден в с. Черни Осъм, Троянско (дн. Ловешка обл.). Учи в килийното училище на Троянския манастир, където приема и монашество. Учителства в Троян. Игумен на Троянския манастир (1871-1895; 1896-1908 и 1902-1904). Близък сподвижник на Васил *Левски*. Умира в Троянския манастир.
*Лит.: Животът и дейността на **проигумена архимандрита х. Макария Илиев**. // Град Троян през XIX в. (Ист. материали). С., 1933, с. 36.*

МАКАРИЙ I – византийски висш духовник, охридски архиепископ (1290-1310). Поставен на охридската катедра при император Андроник II Палеолог. Венчава сръбския крал Стефан II Милутин и дъщерята на императора Симонида Палеологина (1299). Умира или напуска поста преди 1317, когато архиепископ вече е Григорий.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 3. изд., фототип. С., 1970, с. 38-39; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 212.*

МАКАРИЙ БЪЛГАРСКИ (светско име: неизвестно) (XIII в.) – висш духовник. Търновски патриарх. Назован свещеномъченик в Бориловия синодик. Живее в епохата на татарските нашествия и междуособиците през времето на царете *Ивайло* (1278-1279), *Иван-Асен III* (1279-1280) и *Георги I Тертер* (1280-1292). Загива мъченически, неизвестно кога и как.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 248.*

МАКАРИЙ НЕВРОКОПСКИ (светско име: Марин Стамов) (21.XI.1876 – 7.VI.1934) – висш духовник. Роден в с. Драгижево, Великотърновско. Завършва Петербургската духовна академия със степен кандидат на богословието (1904). В с.г. се връща в България. Учител-възпитател в Софийската семинария (1904-1909). Приема монашество (25 окт. 1904). Протосингел на Св. Синод (1909-1912), след което е ректор на Софийската семинария. Избран за неврокопски митрополит (21 юни 1915), но поради смъртта на българския екзарх *Йосиф I* каноническото му утвърждаване става едва на 27 март 1916. По инициатива на митрополит Макарий започва възобновяването на множество разрушени или увредени храмове, а заедно с това започва строителството на много нови храмове и параклиси. Пристъпва се и към повсеместно обновление на клира и създаване на редица фондове за духовна просвета и благотворителност. През 1920 към територията на Неврокопска епархия се присъединяват градовете Мелник и Петрич, които дотогава са част от бившата българска Струмишка епархия. Сътрудничи на „Църковен вестник" (С., 1901-1930) и „Християнска мисъл" (С., 1907-1909). Автор и преводач на научни трудове на църковна тематика. Погребан е в църквата „Св. Св. Кирил и Методий и Св. Илия" в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев.)

Макарий Неврокопски (фотопортрет)

*Лит.: Новият Неврокопски митрополит. // Църковен вестник, N 17, 6 май 1916; Голямата загуба на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 23, 9 юни 1934; **Видинский Неофит**. **Митрополит Макарий Неврокопски**. (Бегли спомени). // Църковен вестник, N 24, 16 юни 1934; Погребението на **Негово Високество м-т Макарий**. // Църковен вестник, N 24, 16 юни 1934; **Дончев**, Б. **Неврокопски митрополит Макарий** (По случай 40 г. от смъртта му. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1974; **Даскалов**, Д. **Неврокопски митрополит Макарий**. // Църковен вестник, N 23, 12 септ. 1985; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 212-213; **Цацов**, Б. Духовен стожер на Църквата и народността. 70 г. от блажената кончина на **Неврокопския митрополит Макарий**. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2004; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 425.*

МАКЕДОНСКА АПОСТОЛИЧЕСКА ЕКЗАРХИЯ – единствената епархия на Католическата църква от Източен обред (Униатска) във Вардарска Македония. След Междусъюзническата война в 1912-1913 мнозинството български македонски униати емигрират в България, като част от кукушките униати се установяват в Струмишко. Така Македонският български апостолически викариат е на практика ликвидиран. След като Струмишко е предадено на новообразуваното Сръбско-хърватско-словенско кралство, част от тях отново емигрират в България и се установяват в София и с. Ново Делчево. Останалите в Сърбия униати често пъти са принуждавани да сменят народността и Вярата си. Църквата, гробището, манастирът на *евхаристинките* и всички други църковни имоти са предадени на новосформираната Православна църковна община. Пръснатите из различни селища беженци от гръцката окупационна зона също са принудени да станат Православни сърби. Върху униатските благотворителни институции са наложени тежки данъчни такси и полицейски ограничения. След номиналното ликвидиране на Македонския български апостолически викариат (1921) са подчинени на Хърватската униатска Крижевска епархия. След ликвидацията на кралска Югославия (апр. 1941) по-голямата част от униатските енории в Струмишко и Гевгелийско минават под юрисдикцията на Софийската униатска митрополия и епископ *Иван Гаруфалов*. Във Вардарска Македония има 6 униатски енории с ок. 3000 д. През май 1941 енорийските свещеници и църковните настоятели на 6-те енории подават изложение до цар *Борис III* с копия до Министерския съвет и до Министерството на външните работи и изповеданията, с което искат да бъдат зачислени на бюджетна издръжка, както е било в Югославия. На 20 ноември 1941 епископ Иван Гаруфалов отправя същата молба към министър-председателя проф. Богдан Филов, изтъквайки историческите заслуги за българщината на българите униати от Македония. Молбата на македонските униати обаче не е удовлетворена и те са издържани от Софийската апостолическа екзархия. В униатските енории се връщат почти всички действащи свещеници от стария Македонски български апостолически викариат. След края на войната (1945) униатските енории отново са предадени на Крижевската епархия. На 11 ян. 2001 епархията е възстановена като Апостолическа екзархия. Епископът на Скопската Западнообрядна епархия изпълнява функциите и на Апостолически екзарх на униатите във Вардарска Македония. От 2005 Скопската епархия и Македонската апостолическа екзархия се оглавяват от епископ *Киро Стоянов*. Екзархията наброява ок. 15 000 вярващи, 7 енории, 1 епископ и 13 свещеници.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 96.*

МАКЕДОНСКА КАТОЛИЧЕСКА ЛИГА – организация на българите бежанци-униати от Вардарска и Егейска Македония, окупирани от Сърбия и Гърция след Балканската война. Учредена в София (12 юли 1922). Лигата е част от Съюза на македонските емигрантски организации, активно се занимава с политико-обществения живот на македонските бежанци в България и редовно изпраща апели до Великите сили в подкрепа на българските претенции в Македония. Папа Пий XI откликва на молбата на Лигата и изпраща 500 000 лв. помощи на бежанците в България. От тези пари Лигата превежда 5000 лв. в касата на Националния комитет на Съюза на македонските емигрантски организации. През 1931 Македонската лига участва в подписването на общ меморандум до Обществото на народите, в който се настоява за връщането на правата на българите – православни и католици, в останалите извън

България предели. Заради тази си активна дейност Македонската католическа лига влиза в конфликт с останалите католически организации, но още в 1927 дружество „Св. Цецилия" и Македонската католическа лига подемат инициатива за обединение на всички католически дружества в България в една организация. След държавния преврат (1934) организацията е силно отслабена. Поради законови промени е наложено името ѝ Македонска католическа благотворителна лига. По-активна дейност Лигата развива след частичното освобождение на Македония по време на Втората световна война. През 1943 се отбелязва тържествено годишнината на организацията. След 9 септ. 1944 Йероним Стамов възстановява дейността на Лигата, която обаче окончателно е забранена от правителството на Отечествения фронт (1947).

*Лит.: **Елдъров**, Св. Македонската католическа лига в България. // **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 141-150; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 214-216, 222-232.*

МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – ОХРИДСКА АРХИЕПИСКОПИЯ – неканонична православна църковна организация в Република Македония. Самопровъзгласила се за самостоятелна автокефална църква в Охрид (17 юли 1968), в разрез с Православната църковна йерархия и канони. МПЦ не е призната от никоя друга Православна църква. След Балканската и Междусъюзническата война диоцезите на Българската екзархия във Вардарска Македония, попаднали в границите на Сърбия, насилствено са подчинени на Сръбската православна църква, която след края на Първата световна война е реорганизирана като Обединена православна църква на сърби, хървати и словенци. По времето на Втората световна война и, особено след навлизането на югославски партизани на територията на Вардарска Македония, започва налагането на македонизма, който предвижда създаването на отделни македонски национални институции. През 1944 в с. Врановци, Гостиварско е свикан Инициативен комитет за организиране на Македонска православна църква. На 4 март 1945 в Скопие се провежда Първият църковно-народен събор, на който е взето решение за възстановяването на Охридската архиепископия, но вече като „национална" Македонска православна църква. Решението е представено на Архиерейския събор на Сръбската православна църква, който категорично го отхвърля. Отказът от страна на Сръбската патриаршия кара македонските владици да втвърдят позициите си и да настояват от автокефална архиепископия бъдещата МПЦ да бъде призната за отделна автокефална църква. Това искане отново е отхвърлено от сръбските владици. На 4 окт. 1958 в Охрид е свикан Втори църковно-народен събор, на който е прието предложението за възстановяване на древната Българска Охридска архиепископия, но вече като самостоятелна „национална" Македонска православна църква. За първи предстоятел на МПЦ е избран епископ Доситей. Под натиска на югославски комунистически функционери Архиерейският събор на СПЦ се съгласява с решенията на Македонския църковно-народен събор. На 19 юли 1959 самостоятелността на македонската църква с ранг на архиепископия е потвърдена с обща литургия между Сръбския патриарх Герман и епископ Доситей в скопската църква „Св. Мина". По-късно е конституиран и Синодът на МПЦ според Устава ѝ и другите административни органи в Архиепископията и епархиите. През 1966 отношенията между СПЦ и самостоятелната Охридска македонска архиепископия (МПЦ) отново се влошават. На 17 юли 1967 в Охрид е свикан Третият църковно-народен събор, на който Македонската православна църква се самопровъзгласява за автокефална в разрез с Православната църковна йерархия и канони. На 12 ноември 2009 Македонската православна църква добавя към името си „Охридска Архиепископия", като гербът и знамето също са променени. От 1999 предстоятел на МПЦ е архиепископ Стефан. Той е начело на Св. Синод на МПЦ, който се състои от 9 митрополити и един архиепископ. Диоцезът на МПЦ обхваща територията на Вардарска Македония и считащите се за „македонци" от диаспората. През ноември 2017 Македонската православна църква отправя предложение до Българската православна църква да посредничи пред другите Православни църкви за уреждане на статута ѝ. Отговорът от българска страна е, че приема това предложение, без обаче да се извърши нарушаване на вековните права на Църквата.

*Лит.: **Кръстев**, Ст. Към установяване на самостоятелна Македонска църква или възстановяване на Охридската архиепископия. // Църковен вестник, N 1-2, 2 ян. 1946; **Димитров**, Ив. За Православната църква в Република Македония. // Църковен вестник, N 12, 25 март 1993; **Шкаровский**, М. В. Создание Македонской православной церкви в период оккупации республики и в первые послевоенные годы (1941 – начало 1950-х гг.). // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Сер. 2: История. История Русской Православной Церкви. 2009, N 3 (32), с. 122; **Белякова**, Т. Конструирование национально-религиозной идентичности в социалистической Югославии и македонский вопрос. // Государство, религия, Церковь в России и за рубежом. 2014, N 4 (32), с. 73; Патриаршеско и Синодално послание по повод 1000-годишнината от учредяването на Българската Охридска архиепископия. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2018; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 707-708.*

МАКЕДОНСКИ БЪЛГАРСКИ АПОСТОЛИЧЕСКИ ВИКАРИАТ – една от двете епархии на Църквата на съединените с Рим българи. Седалище – гр. Солун. Обхваща българите униати, които след Берлинския договор от 1878 остават в границите на Османската империя. На 12 юни 1883, като част от цялостната реорганизация на църковно-административната структура на Католическата църква на Балканите, Конгрегацията за разпространение на вярата разделя Македония и Тракия (Солунския и Одринския вилает) на две отделни в административното си управление епархии – викариати, подчинени на Цариградската българска архиепархия. Викариатът е поверен на отците-лазаристи, които имат мисия в Солун от сто години. За апостолически викарий на Македонския викариат с център Солун е назначен титулярният саталски епископ лазарист *Лазар Младенов*. Заедно с женското им разклонение викентинките, лазаристите поддържат повечето учебни заведения и сиропиталища в униатските селища и на първо място Солунската българска семинария. За да са по-близо до униатското паство, повечето от отците лазаристи в Солун в 1892 приемат източния обряд. При епископ Лазар Младенов униатството в Македония преживява подем, макар дейността на българския католически епископ в Македонския викариат да е затруднявана от османските власти. През голяма част от епископството му в Македония Лазар Младенов няма издаден берат и съответно разрешение от властите свободно да посещава енориите си и е принуден да стои в Солун. През 1881 българските униатски села и квартали в градовете получават правото на собствен мухтар (кмет) с печат с текст „българокатолически мухтар на ...". В 1893 епископ Лазар Младенов най-сетне получава берат. След като в кр. на 1894 се връща временно към Православието, на негово място е назначен ливийският епископ *Епифаний Шанов*. На 9 апр. 1899 във викариата е основана общността на сестрите евхаристинки, изцяло българска монашеска религиозна общност, формирана по модела на сестрите викентинки. През 1892 евхаристинките пренасят центъра си в с. Палюрци, Гевгелийско, където изграждат манастир, сиропиталище, ателиета за шев за момичета и земеделско училище за момчета. Бързо разкриват мисии в униатските селища Богданци (1900), Гевгели (1901), Пирава (1905), Стояково (1908) и Долни Тодорак (1911).

В навечерието на Балканската война 1912-1913 евхаристинките наброяват ок. 40 монахини, почти изключително македонски българки. Подведомствената област на епархията при управлението на епископ Епифаний Ливийски също е разширена, като вече включва не само Солунския, но и Битолския вилает. През първото десетилетие на XX в. Викариатът не успява да обхване и Скопски вилает, тъй като тук се сблъсква със съпротивата на архиепископа на западнообрядната Скопска архиепархия, който се опитва да разшири диоцеза си на юг, присъединявайки Битолския вилает и северните части на Солунския – Тиквешката каза. Малобройните униати в Северна Македония остават без защита и юридическо представителство. В 1899-1900 и Велешка каза е откъсната от Солунския вилает и съответно от Викариата и придадена на Скопската архиепархия. През лятото на 1909 Михаил Миров получава султански берат за български католически архиепископ (екзарх). В съпровождащото берата ираде са споменати поименно двамата епископи за двата Викариата – Михаил Петков за Тракия и Епифаний Шанов за Македония. В навечерието на Балканската война Викариатът обхваща 39 селища, в които има 27 енории и 36 свещеници – 26 мирски и 10 монаси-лазаристи. В юрисдикцията на Македонския викариат спадат изцяло или частично 39 селища в 6 каази на Солунския вилает на Османската империя. От 1895 до 1909 официално седалище на епископа е Солун, но реалният му център е гр. Кукуш. През 1879 почти целият град е униатски – от 1050 български домакинства 1020 са униатски. След стабилизирането на положението на Българската екзархия обаче, значителна част от населението на града се връща към Православието. През 1896 според епископ Епифаний униатите в града са ок. 500 домакинства. Фактът, че и двете големи църкви в града са на униатите, а за православните остава само малката „Св. Атанас" предизвиква големи конфликти между двете общности – известно време се проповядва да няма бракосъчетания между „староверците" и униатите, да не се купува от униатите, а владиката Епифаний един ден е гонен от тълпа жени с домати и картофи. Скоро обаче този конфликт заглъхва. През лятото на 1898 епископ Епифаний влиза в конфликт с част от паството си, в който се намесва и Екзархията. Епифаний предприема прибързани мерки пред властите и пред гражданите, поради което и недоволството срещу него се засилва. В кр. на септ. 1898 той отлъчва всички, които протестират против него, включително униатските общинари и някои свещеници. След намесата на България в Първата световна война по заповед на военните власти Йероним Стамов и другите двама униатски свещеници са принудени да напуснат територията на Струмишки окръг, а Екзархията започва натиск за ликвидиране на униатството. Двамата униатски свещеници в Дражево и Ключ приемат Православието. През ян. 1916 бившите униати от новоосвободеното с. Пирава подават молба заедно със свещеника си да минат в лоното на Екзархията и Св. Синод удовлетворява желанието им. Герасим Струмишки предотвратява и пристигането в района на униатските свещеници Иван Николов и Атанас Бабаев. След края на войната отново се поставя въпросът за учредяване на униатска енория в София. В 1916 новопостроената румънска църква „Св. Троица" е поискана от македонските бежанци, но епископ Михаил се обявява против. През март 1918 църквата е предоставена на униатите, а Иван Николов получава назначение за енорийски свещеник. Така се появява конфликт между македонските униати, начело с Николов и епископ Михаил и генералния му викарий Павел Христов. На 15 авг. 1917 Елевтериос Венизелос амнистира интернираните на Наксос българи, включително и епископ Епифаний, но властите не му позволяват да напусне Атина, дори и след капитулацията на България. След молба от архиепископ Михаил Миров до генерал Франше д'Епре, командващ Съюзническата източна армия, и негово ходатайство пред гръцкото външно министерство, Епифаний е освободен на 16 март 1919. Пристигането му в София усложнява конфликта между представителите на двата Викариата. На 23 юли епископ Епифаний заминава за Казанлък, а на 3 авг. 1919 правителството отнема храма „Св. Троица" от македонските униати. След като на 27 май 1921 епископ Михаил Петков умира, епископ Епифаний Шанов отправя молба до Св. Престол да бъде освободен от длъжността на апостолически наместник на несъществуващия вече Македонски викариат. На 17 дек. префектът на Конгрегацията за източните църкви кардинал Николо Марини го уведомява, че папата е удовлетворил молбата му. На 15 авг. 1923 умира и архиепископ Михаил Миров. На 13 юни 1921 Св. Престол назначава Христофор Кондов за „администратор на Тракийската епархия от източен обряд", с пълно право да я управлява, като той е въздигнат в архимандрит. На 6 ян. 1924 обаче Кондов подава оставка и е заменен от архимандрит Йосафат Козаров. Йоасаф Козаров взема за помощник свещеник Стефан Куртев и използва за епархията си наименованията „Католическа митрополия от източен обред" и „Апостолически викариат в България", а на печата му пише „Българо-католическа епархия". Реорганизацията на униатската епархия в България става неотложна. На 19 март 1925 Св. Престол учредява апостолическа визитация в България и я поверява на архиепископ *Анджело Джузепе Ронкали*. Ронкали пристига в София на 25 апр. 1925. На 3 ноември умира архимандрит Козаров и на 4 дек. Ронкали назначава за апостолически проадминистратор Стефан Куртев. На 25 юли 1926 Св. Престол назначава Стефан Куртев за титулярен епископ и той е ръкоположен на 5 дек. в българската Светиня, храма „Св. Климент" в Рим. Новият епископ приема името Кирил. На 6 февр. 1927 епископ Кирил Бриулски е интронизиран в новопостроения енорийски храм „Успение Богородично" като епископ на Източнокатолическа митрополия. На 12 март 1941 епископ Кирил подава оставка по здравословни причини и е наследен от възкресенеца Иван Гаруфалов, ръкоположен на 6 юли 1942 за лаганийски епископ. Оттогава епархията носи името Католическа екзархия. Македонските униати доминират в софийската униатска енория и създават две самостоятелни структури – в с. Ново Делчево, Благоевградско, където се заселват долнотодорачани. В другите селища или се сливат с тракийските униати или отпадат от унията.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 85, 86.*

МАКЕДОНСКИ, Йоан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Джулюница, Великотърновска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 388.

МАКЕДОНСКИ, Радион – възрожденски църковен деец. Свещеник в българската колония Еникьой, Бесарабия (1847).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 101-136.*

МАКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Долни Дъбник, Плевенско (нач. на 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 388.

МАКСИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Банско (50-те г. на XIX в.). Намира се в близки отношения с *Неофит Рилски.*

*Лит.: **Шишманов**, Ив. Нови студии из областта на Българското възраждане. // Сб. на БАН, 1926, Т. 21, с. 345.*

МАКСИМ – монах. Роден в Трявна. Учител в града (1850).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 388.

МАКСИМ (1735-1831) – монах. Роден в с. Костуринци, Трънско, Пернишка обл. Приема монашество в Суковския манастир. По-късно – монах в Погановския манастир. Възобновява Трънския манастир „Св. Архангел Михаил" (90-те г. на XVIII в.).
*Лит.: **Йорданов**, Ст. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Трънският край. С., 1943, с. 227.*

МАКСИМ – йеросхимонах. Роден в с. Ганчовец, Дряновско, дн. Габровска обл. Игумен на Преображенския манастир (1864-1878), след което се оттегля на покой в Арбанашкия манастир „Св. Никола".
*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

Максим Български (фотопортрет)

МАКСИМ I (светско име: Марин Найденов Минков) (29.X.1914 – 6.XI.2012) – висш духовник. Роден в с. Орешак, Троянско, дн. Ловешка обл. Завършва Богословския факултет на Софийския университет. Приема монашество (1941). Възведен в архимандритско достойнство (1947). Протосингел на Доростоло-Червенската митрополия (1947-1950), а от 1950 до 1955 е предстоятел на Българското църковно подворие при Московската патриаршия. След завръщането си в България е назначен за главен секретар на Св. Синод и заема този пост до 1960. Хиротонисан в епископски сан като епископ Браницки (30 дек. 1956). Избран и утвърден за Ловчански митрополит (1960). Интронизиран за Патриарх (4 юли 1971). Според устава на БПЦ Патриархът е едновременно и Софийски митрополит. Умира в София. Погребан в църквата „Успение Богородично" в Троянския манастир. През 90-те г. на XX в. легитимността на избора на Патриарх Максим е поставена под съмнение, което довежда до разкол в БПЦ и създаване на втори синод, начело с митрополит *Пимен* и митрополит *Инокентий*. Оспорването на легитимността се основава на факта, че на 8 март 1971, няколко месеца преди интронизацията, Политбюро на Централния комитет на Българската комунистическа партия на свое заседание взема решение за глава на Българската православна църква да се предложи и поддържа Ловешкият митрополит Максим (Решение N 145/8.03.1971 на Политбюро на ЦК на БКП). Задачата се възлага за изпълнение на тогавашния шеф на Комисията по църковните въпроси към правителството Михаил Кючуков. Подкрепя го и младият министър на отбраната Добри Джуров. Тодор Живков също е в добри отношения с Патриарх Максим, като изпълнява молбите му за възстановяване на църквата „Св. Спас" в София, както и Духовната семинария в Черепишкия манастир. На Всеправославен събор в София (1998) главите на всички Православни църкви потвърждават каноничния избор на Патриарх Максим и призовават българските духовници, които го оспорват, да се покаят. С приемането на нов Закон за вероизповеданията (дек. 2002) държавата прекратява намесата в делата на БПЦ и потвърждава каноничността и легитимността на Патриарх Максим.
*Лит.: **Марковски**, Ив. С. **Браницки епископ Максим**. // Църковен вестник, N 3-4, 17 ян. 1957; Акт за избора на **Негово Светейшество Българския Патриарх Максим**. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971; **Максим, Патриарх Български**. Първи благословени стъпки. Слово при интронизацията. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971; **Доростолски и Червенски митрополит Софроний**. **Негово Светейшество Максим, Патриарх Български**. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971; **Велянов**, В. Избор и интронизация на **Негово Светейшество Българския Патриарх Максим**. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971; Нашата ежедневна преса за избора и интронизацията на **Негово Светейшество Българския Патриарх Максим**. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 82-83; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 335; **Христова**, А. Биография на **Българския Патриарх Максим** (1914-2012). // Църковен вестник, N 22, ноември 2012; Православная энциклопедия. Т. 43. Москва, 2016, с. 19-20.*

МАКСИМ БРАНИЦКИ (светско име: Максим Петков Пелов) (8.III.1882 – 13.II.1948) – висш духовник. Роден в с. Орешак, Троянско, Ловешка обл. Приема монашество в Троянския манастир (1902). Завършва Духовната семинария в Цариград (1908) и Киевската духовна академия (1912). Учител в Софийската духовна семинария (1912-1915). Възведен в архимандритско достойнство (1915). Протосингел на Врачанската митрополия (1915-1919). Ректор на монашеското училище в Троянския манастир (1919-1921). Протосингел на Ловчанската митрополия (1921-1924). Хиротонисан в епископски сан (1924). Управляващ Ловчанската епархия (1924-1934), след което се оттегля на упокой в Троянския манастир. Викарий на управляващия Охридско-Битолската епархия Ловчански митрополит Филарет (май-авг. 1941). Почива в Троянския манастир, където е и погребан.
*Лит.: **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 310-311; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 490.*

МАКСИМ РАЙКОВИЧ – *вж Райкович, Максим*

Максим Скопски и Пловдивски (фотопортрет)

МАКСИМ СКОПСКИ И ПЛОВДИВСКИ (светско име: Марин Пенчов Пелов) (14.IX.1850 – 1.III.1938) – висш духовник. Роден в с. Орешак, Троянско, Ловешко. Завършва Киевската духовна академия, след което е учител в Троянския манастир, Клисура и Пловдив. Участва дейно в акциите на Българската екзархия в подкрепа на българското население, пострадало по време и след Априлското въстание 1876. Ръкоположен за митрополит (1892) на Скопската епархия, която възглавява до 1894. Подава оставка като Скопски митрополит (1895) и след това 2 години е предстоятел на българската църква „Св. Стефан" в Цариград. Управляващ Ловешката епархия (1897-1906). От 1906 до смъртта си е Пловдивски митрополит. Член на Св. Синод от 1913, а от 1921 до 28 март 1928 е и негов наместник-председател. Умира в Пловдив.
*Лит.: **Митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]**. // Църковен вестник, N 39, 29 септ. 1906; Посрещането на **митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]** в Пловдив. // Църковен вестник, N 40, 6 окт. 1906; **Митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]**. // Църковен вестник, N 5, 31 ян. 1931; Из дейността на **Н. Високопреосвещенство митрополит***

***Максим [Скопски и Пловдивски] в Скопие**. // Църковен вестник, N 5, 31 ян. 1931; Юбилеят на **Н. В. Преосв. [Скопския и] Пловдивския митрополит Максим**. // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1931; **Максим, митрополит [Скопски и] Пловдивски**. Автобиография и спомени. С., 1930; **Станимиров**, Ст. **[Скопският и] Пловдивският митрополит Максим**. С., 1931; Българската църква пак е в дълбок траур **[Митрополит Максим Скопски и Пловдивски]**. // Църковен вестник, N 11, 11 март 1938; **Панчовски**, Ив. Г. Завещанието на блаженопочиналия **[Скопски и] Пловдивски митрополит Максим**. // Църковен вестник, N 13, 25 март 1938; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 50-52; **Скопски и Пловдивски митрополит Максим**. Автобиография. Спомени. С. 1993; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 159; **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 92; **Паралингов**, Е. Обществената дейност на **[Скопския и] Пловдивския митрополит Максим** (1850-1938). // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 2001; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 226-227; **Паралингов**, Е. От Орешак до митрополитския престол. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2009; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 433; **Александров**, А. Един истински народен архипастир **[Н. Високопреосвещенство митрополит Максим Скопски и Пловдивски]**. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2018; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 195-196.*

МАКСИМОВ, Христо Димитров (псевдоним: Мирчо) (13.II.1867 – 13.IV.1902) – писател, учител и публицист. Роден в Самоков. Има незавършено гимназиално образование. Учителства в родния си град (1884-1889) и Станимака (дн. Асеновград) (1889-1891), след което се премества в Пловдив и временно работи в издателството на сп. „Дума". Преподавател във френския колеж в Пловдив (1892). През 1899 се премества в София, където остава до края на живота си. Тук замисля издаването на ежегоден училищен алманах, което остава неосъществено.

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. **Христо Д. Максимов**. Личност и педагог. С., 1940; **Атанасав**, Ж. **Христо [Д.] Максимов**. Живот, просветна дейност и педагогически възгледи. // Год. Соф. унив. Философ.-ист. фак., 1957, N 1, Кн. 1.*

МАЛЕВ, Марко – възрожденски църковен деец. Преселва се от България в колония Казаяклия, Бесарабия (1830) и служи като свещеник до 1847.

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 119.*

МАЛЕНКОВ, Йоаким (Яким) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Охрид. Принадлежи към рода Маленкови, племенник е на Стефан Гюрчев. Оглавява училището в родния си град (1868-1872). По донос на Охридския гръцки митрополит, че служи по славянски и че в църковните му книги се споменавало името на руския император, лежи няколко месеца в затворите в Охрид, Битоля и Солун. По-късно приема свещенически сан.

*Лит.: **Шапкарев**, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 83; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 389.*

МАЛЕНКОВ, Христо (1841-) – обществен и църковен деец. Роден в Охрид. Ръкоположен за свещеник в родния си град (1866). Председател на Охридската българска община (1870-1890). Екзархийски наместник в Охрид (1882). Подписва Мемоара на българите от Македония от 27 дек. 1917.

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 566; Македония. Сб. от докум. и материали. С., 1978, с. 607.*

МАЛИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Каменица, община Струмяни, Благоевградска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 389.

МАЛИНКОВ, Димитър Стоилов (1816 – 26.VII.1878) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Начов**, Н. **Д-р Киро Д. Попов**. // Калоферска дружба. С., 1924, с. 33.*

МАЛИНКОВ, Костадин Попдимитров – *вж Константин Врачански*

МАЛИНЧЕВ, Димитър – *вж Теофилакт Малинчев*

МАЛКА БАЗИЛИКА – **ПЛОВДИВ** – Раннохристиянска базилика от втор. пол. на V-VI в. Построена в чест на Флавий Василиск. Открита при строителството на жилищните блокове около нея в Пловдив (1988). Разположена в източните покрайнини на античния град, непосредствено до вътрешното лице на крепостната стена с кула от II-IV в. Църквата била близо до източния некропол на града и до мартириона на 37-те филипополски мъченици край пътя за Цариград. Базиликата изгаря до основи. След опожаряването сградата е реконструирана и обновена. Запазват се външните размери, като подовото ниво е повдигнато с ок. 0,70 м. Новият под е тухлен. Променено е оформлението на притвора, олтарната преграда и амвона. Към северния кораб е пристроен баптистерий. С това оформление базиликата функционира до кр. на VI в., когато Малката базилика е изоставена, заедно с много от сградите в града. Базиликата се превърнала в руина, а местните хора дълго време я използвали като източник на строителен материал. Храмът е бил с богата архитектурна украса – мраморна колонада между корабите, мраморна олтарна преграда, амвон и синтрон. Подовете имат многоцветна мозайка с геометрични мотиви. Те били покрити със сложни композиции от триъгълници, кръгове и ромбове; от вази и гирлянди; от меандри с форма на свастика; от розети, които символизирали Рая и Христовата Кръв, и от Соломонови възли, които символизирали силата на истинската Вяра. Реставрирана (2010-2013). Мозайките се завръщат в Малката базилика. Сградата е открита официално на 20 септ. 2013. От нач. на май 2014 започва да посреща своите гости.

Онлайн ресурс.

МАЛКА БОГОРОДИЦА – *вж Рождество на Пресвета Богородица*

„МАЛКАТА СВ. БОГОРОДИЦА" – *вж „Св. Богородица" – Варна*

МАЛОВ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кортен, Новозагорско, Сливенска обл. Свещеник в с. Камана, Добруджа (1864-1869).

Лит.: ***Чилингиров****, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 203.*

МАЛОМАЛОВСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ" – с. Малово-Малово, Царибродско. Недействащ. От него са запазени единствено църквата и част от жилищните и стопанските постройки. В архитектурно отношение манастирският храм представлява малка едноапсидна безкуполна сграда, леко вкопана в терена, изградена от ломен камък и покрита с каменни плочи. По своите особености църквата е датирана от XVI-XVII в. От външната ѝ украса е запазен фриз с апостолите и група ангели, както и изображението на Св. Николай в патронната ниша над входа. Стенописите в олтара са от по-късно време и там са изобразени сцените: Богородица Ширшая небес, Причастието на апостолите и четирима отци на църквата – Василий Велики, Григорий Назиански, Николай Мирликийски и един неизвестен. Фигурите са едри, грубовати, но изразителни. Цветовата гама включва само светла охра, бледосиньо и зелено.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2690.

МАЛЧО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник учител в метоха на Светогорски манастир в с. Обидим, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. (1851-1859).

Лит.: ***Бояджиев****, Ст. Маломаловският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 169-172.*

МАНАСИЕВА ЛЕТОПИС (или Манасиева хроника) – български средновековен писмен паметник. Превод на Световната летопис на ромейския писател Константин Манасий. Оригиналният текст е в мерена реч и се състои от 6733 стиха. Той обхваща събития от сътворението на света до началото на управлението на ромейския император Алексий I Комнин (1081-1118). Хрониката е написана по желание на Ирина, съпруга на севастократор Андроник Комнин, брат на император Мануил I Комнин. Преводът е направен (1335-1345) в немерена реч по заповед на цар Иван-Александър (1331-1371) и има 19 добавки, свързани с българската история. Запазени са 5 преписа.

Лит.: ***Дринов****, М. Нови паметници за историята на българите и на техните съседи. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1870, Кн. 2, с. 46-54;* ***Гудев****, П. Българският ръкопис във Ватикана. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1891, Кн. 6;* ***Филов****, Б. Миниатюрите на Манасиевата хроника във Ватиканската библиотека. С., 1927;* ***Буюклиев****, Ив. Манасиевата хроника и проблемите на българския книжовен език през Средновековието. // Стара бълг. лит., 6, 1980, с. 25-49; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 26-27;* ***Дуйчев****, И., М. А.* ***Салмина****, О. В.* ***Творогов****. Среднеболгарский перевод Хроники* ***Константина Манассий*** *в славянских литературах. С., 1988;* ***Божилов****, Ив. Хрониката на* ***Константин Манасий****. Зората на българската епика: Ист. бел. С., 1992.*

МАНАСИЕВА ХРОНИКА – *вж Манасиева летопис*

МАНАСИЙ (XVII в.) – монах, преписвач на средновековни книги и ръкописи.

Лит.: Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. / ***Райков****, Б., Ст.* ***Кожухаров****, Х.* ***Миклас****, Хр.* ***Кодов****. С., 1994, с. 73.*

МАНАСТИР „РАВАНИЦА" – разположен в подножието на Кучанската планина в Сърбия. Отстои на 130 км от гр. Видин. Построен (1375-1377) по инициатива на сръбския княз Лазар. По негово подобие са строени много манастири и църкви в западните български земи. В него се намира гробът на Св. Ромил Видински. Опожаряван и възстановяван неколкократно. Запазена е църквата, строена през XIV в.

Онлайн ресурс.

МАНАСТИР „ПРЕСВЕТО СЪРЦЕ ИИСУСОВО" – първи католически манастир на сестрите-бенедиктинки в България. Намира се в с. Царев брод, Шуменско. Началото на католическата мисия е поставено още през 1900 с пристигането на отец Франц Крингс, пасионист от Рейнската обл., който идва с цел създаване на църква като център на немската католическа общност. Закупува земя и започва да строи църквата. През 1910 храмът е завършен и е осветен. По инициатива на отец Франц католическият епископ от Русе Леонард фон Баумбах през 1913 моли да бъдат изпратени сестри-бенедиктинки с цел обучаване на немските деца в селото. През 1914 пристигат 4 сестри-бенедиктинки (една учителка, една земеделка, една медицинска сестра и една шивачка). С това официално е поставено началото на манастира. През Първата световна война 1914-1918 в манастира пристигат още 3 сестри. Не идват в България с мисионерска цел, а само да поддържат културния и духовен живот на немските заселници. През 1914 те откриват частно католическо немско основно училище „Св. Йосиф", което през 1932 се допълва с прогимназиално отделение. В училището учат не само немски, но и малък брой български и арменски деца. Манастирът се грижи и за деца-сираци, останали без родители по време на Балканската и Първата световна война. След края на Първата световна война седемте сестри са принудени да напуснат страната. С големи трудности се завръщат (1920). По тяхна инициатива в селото се създава културен дом (1928), а през окт. 1935 се образува католическото младежко дружество „Св. Михаил" с цел да организира лекции и да се грижи за културното и морално развитие на членовете си. През окт. 1936 Министерство за вътрешните работи и народното здраве разрешава регистрирането на манастира като религиозна общност и като юридическо лице. През годините в манастира функционира и болногледачна служба, която особено се е грижела за болните от петнист тиф. Сестрите оказвали помощ на пристигалите тук болни от цялото Лудогорие, които в знак на благодарност поднасяли дарове. Манастирът извършва и интензивна земеделска дейност, чрез която осигурява прехраната на общността и на бедните деца. Само десетилетие след основаването си манастирът успява да открие свои филиали и на други места в България – манастирът „Св. Ангели" в с. Бърдарски геран, Врачанско и манастирът „Св. Алоис" – в с. Драгомирово, Свищовско. На 3 септ. 1944 немските сестри-бенедиктинки напускат манастира малко преди идването на съветските войски. Руските войници били готови да разрушат манастира, но след като не открили немци, го пощадили. Остават само две сестри, продължават да работят с приетите вече в манастира български сестри. Немското училище приключило

дейността си след учебната 1943-1944. Манастирското земеделско стопанство продължило да работи. През 1950 спира да функционира земеделското му стопанство. Сестрите имали възможност да работят само като медицински сестри, с право да изпълняват и своите религиозни обязаности. Цялото движимо и недвижимо имущество на манастира е национализирано, включително и земеделските му имоти (1953). След 1989 дейността на манастира е възобновена и разгърната. От Германия пристигат две сестри и с тяхна помощ започват редовни духовни занимания (1992). Сестрите-бенедиктинки откриват свой филиал в кв. Секирово (гр. Раковски), където през 2006 е осветен нов манастир. Днес в манастира има 12 монахини от България, Германия, Филипините и Корея.

Лит.: Колектив на сестри бенедиктинки под ръководството на ***Сестра Станислава Братанова****. История на манастира „Пресвето сърце Иисусово" – Индже (Царев брод), Шуменско. Линц (Австрия), 2009;* ***Зорге****, Уве. Немската общност в Царев брод (Шуменско). // <https://svetimesta.com/%D0%9C%D 0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80%D0%B8/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D 0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BC%D0%B0%D0%B-D%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%80%20-%20%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B2%D0%B5% D1%82%D0%BE%20%D1%81%D1%8A%D1%80%D1%86%D0%B5%20%D0%98%D1%81%D1%83%D1%81%D0%- BE%D0%B2%D0%BE%20-%20%D1%81.%20%D0%A6%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B2%20 %D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B4>. – 3.10.2021. – 5 с.*

МАНАСТИРЪТ „СВ. ДУХ" – намира се западно от Годеч, отляво на пътя Годеч – Драгоман. На мястото, където е построен днешният манастир, в Средновековието съществувала църква, от която са открити основи и оброчен кръст. През 1945-1946 Църквата към манастира носи същото име „Св. Дух". 1951-1952 е построена втора по-малка църква „Св. Седмочисленици".

Онлайн ресурс.

МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" (известен още като Горнооряховски манастир) – намира се на 2 км западно от гр. Горна Оряховица. Манастирът е стожер на Православието в региона в продължение на много векове. Смятан за защитник на града. Обявен за Паметник на културата от национално значение (1973).

Онлайн ресурс.

МАНАСТИР „СВ. СПАС" И ЦЪРКВА „ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНО" – Намират се в с. Горна Врабча, Пернишка обл. Манастирът е основан XIV-XVI в. и представлява комплекс от църква и жилищна сграда.

Онлайн ресурс.

МАНАСТИР „СВ. СВ. КИРИК И ЮЛИТА" – разположен в северните склонове на Родопите, на ок. 2 км от с. Горни Воден, Пловдивска обл. Издигнат на мястото на Горноводенския манастир „Св. Св. Кирик и Юлита". Използван като творчески дом на Съюза на архитектите в България. Върнат под ведомството на Пловдивската митрополия.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2696-2697.

МАНАСТИРИ – наименование на помещения, в които живеят монаси. Разделят се на два основни вида: общежителни. В първия – монасите живеят и извършват Богослужения заедно под ръководството на игумен. Старото византийско право позволява и двойни манастири, в които живеят монаси и монахини. Тяхното право се оспорва и през следващите векове се разделят на мъжки и женски (девически). България не познава двойни манастири. Поради получаваните редица привилегии от владетели, патриарси и местни феодали, манастирите се превръщат в силен стопански конкурент на местните феодали. Наред със стопанската дейност, манастирите са и важни културни и книжовни средища. През епохата на византийското и османското владичество те са основни стожери на етническото съзнание на българите, поддръжници на славянското (българското) Богослужение и пазители на книжовни традиции. В тях се зараждат и редица музикални школи, развиват се и различни видове изкуства – резбарство, иконопис и пр. Във всеки манастир има църква или параклис, жилища за монасите (килии), трапезария, скрипторий, библиотека, странноприемница, училище и работилница. През времето на османското владичество манастирите се превръщат и в убежища на български хайдути, четници, въстаници, борци за духовна и политическа свобода, поради което често са опожарявани и разрушавани от османските власти.

Лит : ***Кузев****, П. Нашите манастири. // Църковен вестник, N 37, 15 септ. 1906;* ***Жеков****, А. Възникване на манастирите в България и културно-националното им значение. Кратък ист. преглед. В. Търново, 1926;* ***Пенев****, Б. История на новата българска литература. Т. I. С., 1930;* ***Трайчев****, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933;* ***Аянов****, Г. Стари манастири в Странджа. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1939, Т. 13, с. 253-264;* ***Архимандрит Нестор****. Българските манастири и старинни църкви – паметници на културата. // Църковен вестник, N 21, 28 май 1960;* ***Дуйчев****, Ив. Ролята на манастирите в българското минало: Предг. //* ***Николов****, Б., М.* ***Манолов****. Огнища на българщината. С., 1979;* ***Рашков****, Ив. Българските манастири – книжовно-просветни и културни средища през IX-X в. // Църковен вестник, N 26, 1 окт. 1983;* ***Видински митрополит Филарет****. Българските манастири. // Църковен вестник, N 3, 5 ян. 1980;* ***Христов****, Хр. Църкви и манастири – фактори на Българското възраждане. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1984; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 27-31;* ***Нешев****, Г. Традициите на манастирите в югозападните български земи (XV-XVII в.). // Кирило-Методиевски студии, 1986, Т. 3, с. 221-229;* ***Темелски****, Хр. Възникване и роля на българските манастири по времето на* ***Св. княз Борис-Михаил****. // Духовна култура, 1990, N 5, с. 11-22;* ***Велев****, Ил. Преглед на средновековни цркви и манастири во Македонија. Скопје, 1990;* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992;* ***Киряков****, Б. Източноправославните български манастири IX-XIV в. // Изв. Държ. архиви, 1992, Т. 62, с. 68-86;* ***Алексиев****, Й. Търновските манастири. Манастирите на Царевец. // Год. на музеите в Северна България, 1995, с. 74-90;* ***Алексиев****, Й. Мястото на манастирите в културния живот на столицата Търново. // Търновска книжовна школа, 1995, Т. 6, с. 511-516;* ***Ангелов****, Д. Българските манастири в Македония през XI-XIV в. // Лингвистични студии за Македония / Съст. Ив.* ***Кочев****. С., 1996, с. 10-56;* ***Божилов****, Ив., Н.* ***Тулешков****, Л.* ***Прашков****. Български манастири. С., 1997;* ***Чавръков****, Г. Български манастири. История, култура, изкуство. С., 2000;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001;* ***Кръстева****, П. Възраждане на българските манастири. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2001;* ***Овчаров****, Тодор. Манастирите на Второто българско царство. // Епохи, 2003, XI, N 1-2, с. 181-188;* ***Харбова****, Маргарита. Манастирите на Балканите – единна мрежа от духовни, просветни и културни огнища. //*

Per aspera ad astra!

Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", [за 2003], 2005, с. 253-263; ***Николова**, Бистра. Монаси и манастири в средновековната българска терминология [в старобълг. книжнина от IX-XIV в.] // Ист. преглед, 2006, N 5-6, с. 43-61; 500 манастири и църкви: Илюстр. стенна карта / **Бозуков**, Чавдар, Костадин **Костадинов**. [2. изд.]. Пловдив, 2008. 1 л.; **Трифонова**, Жечка, Ванина **Паскалева**. Българските манастири и църкви. 56 необикновени християнски храма, които си заслужава да посетите. С., 2012.*

МАНАСТИРСКИ УЧИЛИЩА – учебни заведения, в които се подготвят свещенослужители и лица за църковната администрация. Възникват след Покръстването на българите (IX в.). Началото им е поставено от учениците на Св. Св. Кирил и Методий – Св. Климент Охридски, Св. Наум Охридски и др. Изучавани предмети: четене, писане, църковно пеене и църковен ред. Изпълняват функции и на книжовни средища, в които се пишат и преписват учебници, богослужебни книги и др.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2705.

МАНАСТИРЪТ „СЕДЕМТЕ ПРЕСТОЛА" – *вж Осеновлашки манастир*
*Лит.: **Динев**, Петър. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

МАНЕОГЛУ (Манев), Христо (1847-1903) – търговец на розово масло; обществен деец. Роден в Казанлък. Участник в Смесената комисия за избора на членовете на Привременния смесен съвет в Цариград (13 март 1871).
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 479.*

МАНЗУРСКИ – *вж Филотей Самоковски*

МАНЗУРСКИ, Йосиф Илиев (1774-1814) – църковен и просветен деец. Баща на Михаил *Манзурски.* Роден в Мехомия (дн. гр. Разлог). Племенник на митрополит Филотей Самоковски и баща на Михаил Манзурски. Завършва училището в Рилския манастир (1794) и открива първото килийно училище в родния си град. Ръкоположен за свещеник (1805), но продължава да упражнява учителската си професия. Умира по време на чумна епидемия в града, помагайки на населението.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 545.

МАНЗУРСКИ, Михаил (Поп) Йосифов (1799-1864) – просветен и църковен деец. Роден в Мехомия (дн. гр. Разлог). Син на учителя Йосиф *Манзурски.* След смъртта на баща му отгледан от своя роднина митрополит Филотей Самоковски. Завършва училището в Самоков (1819), след което Филотей Самоковски го завежда в Зографския манастир, където учи гръцки и турски. Учител в Мехомия (от 1822). Приема свещенически сан (1828) и е назначен за архиерейски наместник в Разлог. Един от инициаторите за построяване на църквата „Св. Георги" (1834) и на училището към нея (1835). Превежда документи от гръцки и турски и се занимава с лечителство. Спомоществовател за кн.: „Общое землеописание вкратце за сичката земля" на Константин Фотинов (Смирна, 1843) и „Историята на славяно-болгарския народ (из ист. на г. Раича и някои ист. кн., сост. и на слав.-сербск. яз. списана за синовете на отечеството от Атанасиа Несковича; а от слав.-сербск. на слав.-болг. яз. перев. от канцеляриста Петра Сапунова и в неговото печатописание сега първен печ." на Петър Сапунов (Букурещ, 1844). В 1864 османските власти решават да омъжат дъщеря му за турчин, но той веднага я омъжва за българин. Подложен е на мъчения, от които умира.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 392.

МАНИХЕЙСТВО – еретическо религиозно учение, появило се през III в. сл. Хр. в Сирия. Основател – Манес (Мани). В основата му стои дуализмът. Главен догмат в учението е, че всичко материално е зло и е от дявола. По своята същност стои по-близо до гностицизма, отколкото до Християнството. Възгледите му са заложени в основата на други религиозни учения, сред които и *богомилството*.
*Лит.: **Ангелов**, Д. Богомилството в България. С., 1980, с. 103-105; **Пюех**, А.-Ш. Манихейството. // История на религиите / Ред. А. **Пенева**. Т. V. С., [2001], с. 111-246.*

МАНО – църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола" – София (1802).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX век до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

МАНО – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Реселец, Плевенска обл. Свещеник и учител в с. Алтимир, Оряховско, Врачанска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Николов**, Б. Алтимир през вековете. Враца, 1961, с. 22.*

МАНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Разлог (XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 393.

МАНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Кюстендил (XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 393.

МАНОВ, Петър (1832-1916) – църковен и просветен деец. Роден в с. Присово, Великотърновска обл. Свещеник в Дебелец (1864-1867). Свещеник и учител в родното си село (след 1867).
*Лит.: **Кузманов**, Н. Хр. Църква и училище. // Юбилейна книга за село Дебелец. В. Търново, 1938, с. 115.*

МАНОИЛОВ, Ангел – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в София. Учител в града (1863-1868). По-късно – свещеник.
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX век до Освобождението на България. С., 1937, с. 237-238.*

МАНОИЛОВ, Захари – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (Сърбия) (нач. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 394.

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Свещеник във Варна. Обесен от турците.
*Лит.: **Кабакчиев**, Ст. Спомени за град Варна от времето на Кримската война. // Изв. на Варненското археолог. др-во, 1910, Т. 3, с. 11.*

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (20-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX век до Освобождението на България. С., 1937, с. 143.*

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола" – София (1837).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX век до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Леново, Пловдивска обл. (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 394.

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Новаково, Асеновградско, Пловдивска обл. (1852).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 394.

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Касапкьой, Добруджа. Свещеник в с. Саръюрт, Добруджа (от 1856).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 198.*

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Буковец, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 394.

МАНОЛ (-1821) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Мусачево, Софийска обл. (1878).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 394.

МАНОЛЕВ, Никола (1893 – 24.X.1968) – просветен и църковен деец. Роден в с. Пещере, Смоленска обл.. Завършва основно образование в Райково (1908). Помощник-учител в родното си село (1908-1914). Участва в Първата световна война, когато е произведен в чин подпоручик. След края на войната отново е учител в родното си село (1918-1921). Служи няколко месеца и като секретар в Училищната инспекция в Райково. Ръкоположен за свещеник (1921) и обслужва селата Пещере, Кремене, Чокманово, Турян, Арда, Гудевица, Смилян и Рудозем. Инициатор за изграждане на църковни храмове в Пещере, Смилян и Рудозем.
*Лит.: **Пантелеев**, Ив. Почина **ставрофорният иконом Никола Манолев**. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1969.*

МАНОЛЕВ, Тодор (13.IX.1889 – 27.IX.1962) – църковен деец. Роден в с. Солища, Смолянско. Учи в Свещеническото училище в Бачковския манастир. Участва в Балканската война 1912-1913. За проявен героизъм е повишен от редник в подофицерски чин и награден със сребърен кръст. Ръкоположен за свещеник (1914) в с. Стойките, Смолянско (1914-1931), обслужва и други съседни енории. Свещеник в с. Широка лъка, Смолянско (1931-1945). След пенсионирането си служи в селата Борино, Солища, Гела и Вързбово. Умира в гр. Девин.
*Лит.: **Стоянов**, П. Спомен за **протойерей Тодор Манолев** от с. Широка лъка, Смолянско. // Църковен вестник, N 39, 9 ноември 1963.*

МАНОЛОВ, Гаврил – възрожденски църковен деец. Роден в с. Замфир, Ломско, обл. Монтана (ср. на 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 394.

МАНОЛОВ, Еманоил Иванов (7.I.1858 – 2.II.1903) – композитор. Роден в гр. Габрово. След Освобождението (1878) напуска родния си град и живее в Свищов, където пее в хора на Георги Байданов. Известно време пребивава в Букурещ и Одеса, след което заминава за Москва, където учи ок. две години пиано, флейта и хармония в Московската консерватория и прави първите си композиционни опити. След обявяването на Сръбско-българската война (1885) се завръща в България, свири в духовия оркестър на I Софийски полк. Преподава пеене в Педагогическото училище в Казанлък (1886-1888), по-късно пее в Катедралния хор на Г. Байданов в Пловдив. Капелмайстор на духовия оркестър на 21 пехотен полк в Асеновград (1890-1899), където записва народни песни, по-късно издадени в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина". От 1899 до края на живота си е капелмайстор на 23 Шипченски полк, диригент на любителския хор и оркестър на читалище „Искра" в Казанлък. Тук създава голяма част от своите произведения и развива активна музикално-обществена дейност. Автор на първата българска опера „Сиромахкиня", на китки за смесен акапелен хор; китки за смесен хор и пиано; литургични песнопения; маршове; детски и училищни песни.
*Лит.: **Динев**, П. Известни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 39, 10 ноември 1962; **Минчев**, Иван. 120 бележити композитори. С., 1976, с. 99-106; **Колева**, Елена. Спомен за изявената музикална фамилия **Манолови** и композитора **Михаил Шекерджиев**: Двама габровци – изтъкнати български композитори, са свързани с военното дело в България, поредица „100 г. от Първата световна война: Спомен за габровските интелектуалци – герои от войните 1912-1918". // 100 вести, 10 февр. 2015.*

МАНОЛОВ, Константин (светско име: Данчо Манолов Арамбуйков) (1825 – 4.IV.1894) – просветен и църковен деец. Роден в с. Петково, Смолянско. Учител в с. Тополово, Асеновградско, Пловдивска обл. (1847-1849), Петково (1849-1852; 1854-1857). Свещеник в родното село (1858-1865), в с. Левочево, Смолянско (1865-1866) и отново в с. Петково (1866-1878). След Освобождението до 1890 служи като свещеник в с. Ласково, Асеновградско, Пловдивска обл.
*Лит.: **Константинов**, Хр. Спомени, пътеписи, писма. С., 1970, с. 5-7.*

МАНОЛОВ, Стефан Петков (1806 – 30.XI.1903) – църковен и революционен деец. Роден в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. Свещеник в селото (от 1842). Участва в подготовката на Старозагорското въстание 1875. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Китипов**, П. Миналото на с. Енина, Казанлъшко. С., 1968, с. 130.*

МАНОЛОВИЧ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 395.

МАНУИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 395.

МАНУИЛ I КОМНИН (1118-1180) – византийски император (1143-1180). Когато стъпва на престола, заварва империята заобиколена от външни предизвикателства и амбициозни конкуренти. В опит да утвърди авторитета и превъзходството на византийската държава, води енергична и агресивна политика спрямо съседите си. Успява да поддържа византийската хегемония на Балканите и сред кръстоносните походи. В резултат на политическите си действия губи повечето си съюзници в Западна Европа и в крайна сметка търпи поражение срещу мюсюлманските сили в Мала Азия, което отваря път към последвалия упадък на империята. Въпреки успехите и качествата му на пълководец, Мануил I Комнин не съумява да осъществи мечтата си да превърне Византия във великата сила, която е била при неговите предшественици. Прави опит да преодолее разделението с Римската курия, но без успех поради реакцията на Патриарх Михаил III. Малко преди да почине, приема монашеството. Погребан е в манастира „Христос Пантократор" – Цариград.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 324-328; Православная энциклопедия. Т. 43. Москва, 2016, с. 387-397.*

МАНУИЛ II ПАЛЕОЛОГ (27.VI.1350 – 21.VI.1425) – византийски император (1391-1425). Втори син на император *Йоан V Палеолог.* Внук по майчина линия на император *Йоан VI Кантакузин* и Ирина Асенина, потомка на българския цар *Иван-Асен III*. За разлика от по-големия си брат Андроник IV Палеолог, който се опитва да узурпира трона, Мануил остава верен на баща си и е определен от него за наследник. През 1369 е регент на Солун, втората столица на Византия. Понеже баща му е васал на османците, преди възкачването си на престола, Мануил е заложник в османския двор на султан Баязид I и заедно с него участва в превземането на Филаделфия, последният независим византийски анклав в Мала Азия. Научавайки за смъртта на баща си през 1391, Мануил Палеолог бяга от лагера на османците в Бурса и пристига в Цариград, където официално е коронясан за византийски император. Това предизвиква гнева на султан Баязид, който в продължение на осем години (1394-1402) подлага града на обсада. В резултат на водените преговори между Византия и католическите държави, през 1396 съюзна християнска войска, оглавявана от унгарския крал Сигизмунд предприема поход на Балканите срещу Османската империя, но въпреки първоначалния напредък, европейците са победени в битката при Никопол на р. Дунав. В 1399 Мануил II Палеолог тайно напуска обсадената столица на кораб, заедно с малка свита, за да търси помощ от западните владетели за спасяването на Византия и в частност – Цариград, от османците. Той посещава Италия, Англия, Франция, където е приет с почести, но не получава необходимото военно съдействие. След 1402, когато Баязид е разгромен и пленен от монголите на Тамерлан в битката при Анкара, обсадата на Цариград е свалена, а натискът на османците върху Византия временно е отслабен. Между синовете на султана започва борба за наследството. Мануил II сключва мир и съюз със султан Мехмед I, когото подкрепя срещу братята му във войната за властта в османската държава. В замяна султанът му предоставя управлението на Солун, Варна и Несебър (1411). В този период е построен т.нар. Хексамилион (стена, издигната за защита на византийските владения в Пелопонес, Деспотство Морея). Отношенията между Византия и османците отново стават враждебни. През 1422 новият османски султан Мурад II изисква да получи васален данък от императора и обявява война на Византия. Цариград е подложен на поредната турска обсада. Мануил II поверява императорските правомощия на своя син Йоан VIII Палеолог и отпътува за Унгария, където да търси военна помощ от император Сигизмунд. Мисията не постига успех и след завръщането си в 1424 василевсът е принуден да приеме неизгодните условия за мир – признава се за васал на султана и приема да плаща данък. След смъртта му Мануил II е наследен на престола от неговия син Йоан VIII Палеолог.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 403-407; Православная энциклопедия. Т. 43. Москва, 2016, с. 397-401.*

МАНЧЕВ, Михаил К. – представител на Охридската епархия на Църковно-народния събор в Цариград (1871).
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 479.*

МАНЧЕВ, Наум – възрожденски църковен деец. Свещеник в Охрид, Вардарска Македония (1779).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 396.

МАНЧО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Касапкьой, Добруджа. Свещеник в с. Каранасуф, Добруджа (през Възраждането).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 194.*

МАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Раково, Кюстендилска обл. (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 397.

МАНЧО (Тревненеца) – монах в Преображенския манастир. Заселва се в Никопол (1824). Служи в местната църква и обучава ученици в стария метох на града (1830).
*Лит.: **Йосифов-Бохачек**, Ал. Никопол през вековете. Кратка илюстрована история. С., 1937, с. 109.*

МАНЬО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (първата пол. на XVIII в.).
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 288.

МАНЬО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (кр. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРАШКИ, Рафаил – църковен деец. Свещеник в Шумен (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРГАРИТ, Апостол (-1903) – просветен деец. Предводител на *арумънската пропаганда в Македония*. Роден в голямото влашко с. Авдела, Егейска Македония. Още през 60-те г. на XIX в. открива влашки училища в Битолско. В 1862 става учител в с. Клисура, Костурско и освен на гръцки преподава и на влашки (арумънски) език. Принуден от патриаршеските власти да напусне училището, Маргарит остава в Клисура и преподава частни уроци на арумънски. В 1868 Маргарит отваря влашко училище в родното си с. Авдела (1868). Заради дейността си Маргарит е обвиняван от гърците, че е австрийски или католически агент, няколко пъти с посегателство на живота му – намушкан с нож в Солун, два пъти хвърлян във Вардар и ранен с изстрел в Охридско. Арестуван, успява да избяга и се установява в Букурещ, където получава финансова подкрепа от властите. След Руско-турската война от 1877-1878 и обявяването на независимостта на Румъния, османското правителство го приема като училищен инспектор, което му позволява да основе много арумънски училища в Егейска Македония. Избран за член на Румънската академия (1889). Умира в Битоля (Вардарска Македония).
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 18; Онлайн ресурси.*

МАРДАРИЙ РИЛСКИ (последната четвърт на XV – нач. на XVI в.) – монах и книжовник в Рилския манастир. Запазени от него са 4 ръкописа: Миней за м. септ.; Сборник от 67 беседи на Св. Йоан Златоуст; Панагерик от 1483 и Панагерик от 1509 (писан съвместно с монаха Пахомий).
*Лит.: **Киселков**, В. Рилският книжовник **Мардарий**. // Училищен преглед, 1939, N 9, с. 1009-1026; **Ангелов**, Б. Ст. Неизвестни ръкописи на **Мардарий Рилски**. // Старобълг. лит., 1980, с. 50-68; **Райков**, Б. Панагерикът на **Мардарий Рилски** от 1483 г. // Старобълг. лит., 1985, 18, с. 143-149.*

МАРЕВСКИ, Яне – църковен и просветен деец. Свещеник в с. Градево, Благоевградска обл. Инициатор за откриване на училище в родното село, в което преподава (1850-1860). Учител и в Годлево, Разложко, Благоевградска обл. (1867).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРИИНСКО ЕВАНГЕЛИЕ (X в.) – старобългарско четвероевангелие. Съдържа 173 л., писани на глаголица на пергамент. Открито от В. И. Григорович (1845) в светогорския скит „Дева Мария", откъдето произлиза и името му. Важен източник за историята на българския език.
*Лит.: **Милетич**, Л. Особеностите на езика в Мариинския паметник. Езикословна критична студия. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1908, Кн. 19-20, с. 219-252; **Мострова**, Т. Мариинско евангелие. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 617-625 (с подробна библиогр.).*

МАРИН – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Попишка (дн. към гр. Троян). Учи в Троянския манастир. Свещеник и учител в града (първата пол. на XIX в.) Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Илиев**, В. Град Троян през XIX в. Исторически материали. С., 1933, с. 36.*

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРИН – църковен деец. Свещеник в Хасково (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Долна Оряховица, Великотърновска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРИН – църковен деец. Свещеник в Шумен (1841).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Арбанаси, Великотърновска обл. (1841).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 147.*

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Мачин, Добруджа (1854).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 399-400.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Млечево, Севлиевско, Габровска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горна Липница, Великотърновска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 103.*

Per aspera ad astra!

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Байкал, община Долна Митрополия, Плевенска обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хърлец, Оряховско, Врачанска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Конгас, Добруджа (1873).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 209; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.*

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Вардун, Търговищка обл. (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.

МАРИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ярджиловци, Пернишка обл. (1867).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.

МАРИНКОВ, Трайко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400.

МАРИНОВ, Благой – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горно Чамурлии, Добруджа (1869-1870).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 272.*

МАРИНОВ, Борис – богослов. Завършва богословие в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1997). Работи в Църковноисторическия и архивен институт на Българската патриаршия. Автор на публикации в областта на историята на Църквата и на християнската. Преводач на съвременни Православни богослови – Александър Шмеман, Йоан Майендорф и др.
Онлайн ресурс.

МАРИНОВ, Дамян Христов – *вж Дамян Христов Маринов*

МАРИНОВ, Димитър (14.X.1846 – 10.I.1940) – историк, етнограф, монах. Роден е като Петко в гр. Вълчедръм, в семейството на Върбан и Наца Мъцанкови. Непосредствено след раждането майката Наца умира. Бащата решава да даде детето „храненичe" на бездетно семейство. Ломският гражданин Марин Банов и съпругата му Вълкана осиновяват новороденият Петко, когото прекръстват на Димитър. Учи в Лом и Белград. Получава известност като един от първите биографи на Стефан Стамболов и участието му в опита за създаване на уния през 1913. В последните години от живота си приема монашество.
*Лит.: **Калев**, Д. Книжовникът – етнограф свещеноиконом **Димитър Маринов**. // Духовна култура, 1990, N 6, с. 19-26; **Димитър Маринов** [: Материали от юбил. науч. конф.] / Ред. кол. А. **Калоянов** и др. Русе, 1999.*

Димитър Маринов (фотопортрет)

МАРИНОВ, Иван – църковен деец. Свещеник в Ниш (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 400 .

МАРИНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Здравковец, Габровска обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.). Заради участие в подготовката на Априлското въстание 1876 е хвърлен във Видинския затвор. Освободен след дадената обща амнистия (1878).
*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово.Исторически приноси. Габрово, 1934, с. 351.*

МАРИНОВ, Илия – *вж Илия Маринов*

МАРИНОВ, Константин Чехларов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в гр. Троян (1859-1863) и Трявна (1863-1964). Ръкоположен за свещеник и служи в Ловеч (1865) и гр. Елена (1866-1867). Умира в родния си град.
*Лит.: **Кършовски**, П. Из миналото на гр. Елена. Кн. 2. Елена, 1928, с. 90; **Илиев**, В. Град Троян през XIX век. Исторически материали. С., 1933, с. 40.*

МАРИНОВ, Моян (Михаил) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Учител в селото (1860-1861) и Габрово (1861-1865). Архиерейски наместник и председател на смесения каазалийски съвет в Габрово (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1934, с. 118.*

МАРИНОВ, Найден (1822 – III.1897) – възрожденски църковен деец. Роден в Троян. Свещеник в града. Обслужва и селата Бели Осъм и Чифлик (50-те – 90-те г. на XIX в.). Получава известност и като народен лечител.
Лит.: Свещенослужителите при църквата „Св. Петка" в Троян от построяването ѝ до днес. // Юбилеен сборник „100 години на храма „Св. Петка" 1835-1935". Троян, 1935, с. 13.

МАРИНОВ, П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 401-402 .

МАРИНОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 271.*

МАРИНОВ, Стефан (– 1.X.1944) – църковен деец. Свещеник в гр. Трън. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 40.

МАРИНОВ, Т. – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Баниска, Захари Стояново, Русенско (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 402 .

МАРИНОВ, Цонко – църковен деец. Свещеник в с. Касапьой, Добруджа (1874 – кр. на 80-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 183.*

МАРИНОВИЧ, Стойко **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Черногоров, Пазарджишка обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 402 .

МАРИНЧЕВ, Христо (1928 – IX.2000) – военен и държавен деец. Роден в Шумен. Вуйчо на *Варненския и Великопреславския митрополит Кирил.* Завършва двегодишна школа в МВР и постъпва в Трето секретно политическо управление за борба с контрареволюцията по линия на Православното духовенство. Едно от най-големите му дела е разкриването на т.нар. *Свещарска афера* (1959). След закриване на Трето управление на ДС за борба с контрареволюцията (1961) е прехвърлен във Второ управление на ДС (контраразузнаването), където продължава да работи по линия на Православното духовенство. Междувременно следва история в Софийския университет. През 1967, когато е създадено Шесто управление на ДС за борба с идеологическата диверсия, е преназначен в новото идеологическо управление. Възложено му е да работи по анализа на проблеми на борбата срещу идеологическата диверсия на противника. През юли 1972 започва работа в новосъздадения отдел 14 за културно-историческо разузнаване в Първо главно управление на ДС. През дек. с.г. му е предадена разработката *„Цитадела"* за агентурно проникване в „Зограф". През авг. 1975 е повишен в длъжност зам.-началник на отдел XIV в МВР и съветник в *Комитета по въпросите на БПЦ и религиозните култове към МВнР*: освен зам.-председател на Комитета по въпросите на БПЦ Маринчев заема същия пост и в *Ефория „Зограф"*. Пенсиониран от заеманите длъжности в МВР и в Комитета по въпросите на БПЦ към МВнР (нач. на 1989).
Онлайн ресурс.

МАРИО РИЦИ (1926-2012) – висш католически духовник и ватикански дипломат. Ръкоположен е за свещеник (1948). След защита на докторат по Каноническо право (1952) постъпва в Конгрегацията за Източните църкви като помощник, а след това – като ръководител. Удостоен с титлата капелан (1960) и почетен прелат (1966). Член на Конгрегацията за Процесите на Светците. Подсекретар на Конгрегацията за Източните църкви (1982-1991). Ръкоположен е за епископ (20 апр. 1991). Първи дипломатически представител на Ватикана в България (1991-1996). След като е освободен от длъжността нунций (1996) е с титлата „бивш апостолически нунций в България и титулярен архиепископ на Балнеорегиум".
*Лит.: **Стоянова**, Т. Провокациите на римокатолицизма. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1993.*

МАРИЯ МАГДАЛИНА (МАГДАЛЕНА) (I в. пр. Хр. – I в.). Света равноапостолна мироносица. В *Новия Завет* е описана като предана последователка на *Иисус Христос* и свидетелка на Възкресението Му. Според апокрифни източници тя е била второто „аз" на Христос и само с нея той споделял най-съкровените си послания. На практика тя е първият Апостол. Според гностиците първо е било Евангелието на Мария. Поради това, че е жена, е била пренебрегната в църковната йерария. Свети *Тома Аквински* я нарича „Апостол на апостолите".
*Лит.: **Feuillet**, A. Les deux onctions faites sur **Jésus** et **Marie-Madaleine**. // Revue Thomiste (Paris), 75, 1975, p. 357-395; **Holzmeister**, U. Die Magdalenfrage in der kirchlichen Ueberlieferung. // Zeitschrift für katolische Theologie (Innsbruck), 46, 1922, p. 402-584.*

Св. равноапостолна Мария Магдалина / Джовани Белини, 1490 (платно)

МАРИЯ МАГДАЛИНА / ДИОДОРА (Лидия Николаевна Дохторова) (1896 – 5.VIII.1978) – руска схиигумения. Родена в Киев. В България от 1954. Служи в манастира „Св. Параскева-Петка Епиватска" в с. Клисура, Софийско.
Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 183-184.

МАРИЯ-ЛУИЗА (17.IV.1870 – 30.V.1899) – италианска принцеса и българска княгиня. Дъщеря на дук Роберто I Бурбон-Пармски. Първа съпруга на княз (цар) Фердинанд (1893-1899). Не се занимава с политическа дейност. Като католичка рязко се противопоставя единствено на миропомазването на престолонаследника княз Борис Търновски по Православен ритуал и оставането му в лоното на Източното православие, което довежда до остър семеен скандал. Макар че след това ражда още три деца, остава непреклонна на своята позиция. Умира след силно влошаване на здравословното си състояние. Тленните ѝ останки се съхраняват в Пловдивската католическа църква.
*Лит.: **Ганчев**, Д. Спомени за княжеското време. С., 1983.*

Княгиня Мария-Луиза (фотопортрет)

МАРК II КСИЛОКАРАВ (– след 1467) **–** Цариградски патриарх и Охридски архиепископ (1466-1467). Роден в Цариград. След завладяването на града от османците (1453) той, баща му и брат му забягнали на остров Крит. Там Марк, вече монах, се изявил като яростен противник на унията със Западната църква, заради което венецианските власти го прогонили от острова. Около 1464 бил избран за митрополит на Одрин. Отказал да служи заедно със смятания за униат никомидийски митрополит Макарий и бил низвергнат от Вселенския патриарх Симеон. След като дал на султана 1500 флорина, станал патриарх и прогонил Симеон. Цариградчани обаче не го приели, загдето заел престола с подкуп и преврат. Събират 2000 флорина, дават ги на султана и прогонват Марк като нарушител. След Марк вселенски патриарх става Дионисий, който налага съборно проклятие над своя предшественик (15 ян. 1467). Дионисий обаче не угодил на гръцките първенци и Марк отново бил повикан за патриарх, а Дионисий – прогонен. Но Симеон дал на султана 3000 флорина и прогонил Марк.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 184-186.*

Per aspera ad astra!

МАРКИАН (392-457) – император на Източната римска империя (450-457). Син на войник. Трибун, а след това и доместик (висша военноначалническа длъжност), която го поставя в близки отношения с императора. Издигането му се дължи на съдействието на Пулхерия – сестра на император *Теодосий II*, която се омъжила за него. В църковно отношение е сравняван от съвременниците си с императорите *Константин I Велики* и *Теодосий I*. Наследен на престола от император *Леон V*.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 89-92.*

МАРКИАНОПОЛСКИ ЕПИСКОП КОНСТАНТИН (светско име: Койчо Василев Петров) (18.V.1941 – 23.V.2017) – висш духовник. Роден в с. Златосел, Пловдивска обл. Завършва Духовната академия в София. Ръкоположен за свещеник (1968) в Софийска епархия. Възведен в архимандритско достойнство (1997). Хиротонисан в епископски сан (1997). По време на разкола в БПЦ минава на страната на Алтернативния синод. Връща се в лоното на каноничната БПЦ (1998). Дълги години служи в храм „Св. Илия" – София (кв. Княжево). В последните години от живота си е на разположение на Св. Синод.

*Лит.: **Карадаков**, А. Представи се в Господа **Негово Преосвещенство Маркианополски епископ Константин**. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2017.*

МАРКО – според християнски източници – един от 70-те Апостоли и евангелист. Автор на едно от четирите евангелия, признато от Църквата.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 43. Москва, 2016, с. 607-653.

МАРКО (XIII в.) – висш духовник. Преславски митрополит по времето на цар *Иван-Асен II*. По заповед на владетеля пренесъл мощите на Св. Петка от гр. Каликратия (на Мраморно море) в Търново.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 260-261.*

МАРКО – възрожденски църковен и просветен деец**.** Свещеник и учител в с. Сапарево, Дупнишко, Кюстендилска обл. (1716). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 72.*

МАРКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елена (кр. на XVIII в.).

Лит.: Еленчани – учители и просветни дейци. // Елински сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 196.

МАРКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Самоков (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 403 .

МАРКО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кортен, Новозагорско, Сливенска обл. Свещеник в с. Черковна, Провадийско, Варненска обл. (XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 403.

МАРКО – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Здравковец, Габровска обл. (1847).

*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1934, с. 351.*

МАРКО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ловни дол, Габровска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 403 .

МАРКО АНДРЕЯШИ (1670-1740) – висш католически духовник. По произход далматинец. Назначен за епископ на Никополската епархия (1720). Преместен в Пловдив като Софийско-Пловдивски архиепископ (1723). Гръцкият патриарх го наклеветява пред османските власти, че той и неговите свещеници готвели революция против властта, което усложнява положението му като глава на новата епархия. През втор. пол. на 20-те г. на XVIII в. последват повсеместни гонения срещу католическото духовенство, над което винаги тегнели подозрения на османските власти за сътрудничество със западните врагове на империята. Това го принуждава да избяга в Родосто, а по-късно – да се озове в Дубровник, откъдето повече не се завръща в Пловдивско.

Онлайн ресурс.

МАРКО БАНДУЛОВИЧ (1590 – 22.I.1650) – български католически духовник. Роден в Скопие. По произход е бошняк. Влиза във Францисканския орден. Служи като мисионер в Унгария и Трансилвания. По предложение на *Петър Богдан* Конгрегацията за разпространение на вярата оформя нова Марцианополска архиепископия (1644), в която влизат територите на север от Стара планина, Влашко и Молдова, със седалище средновековния български гр. Марцианопол (дн. Девня, Варненска обл.). На 16 ноември 1643 Марко Бандулович е избран, а на 21 авг. 1644 – ръкоположен за Марцианополски архиепископ. Тъй като установяването на седалището в Силистра – първоначално избрания център, било сметнато за опасно, катедрата е установена в Бакъу. Като секретар и помощник на Бандулович за Молдова заминава *Петър Парчевич*.

Онлайн ресурс.

МАРКОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (1870).

*Лит.: **Лазенков**, Н. Спомени из робското минало на Дупница и околните му села. Дупница, 1925, с. 26.*

МАРКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сухиндол, Великотърновско (50-те – 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 116.*

МАРКОВ, Йован – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 404.

МАРКОВ, Костадин – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в града (нач. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Еленчани – учители и просветни дейци. // Еленски сборник, 1931, Кн. 3, с. 196.

МАРКОВ МАНАСТИР И ЦЪРКВА „СВ. ДИМИТЪР" – Православен манастир във Вардарска Македония, част от българското историческо наследство. Името му идва от прочутия народен герой Крали Марко. Разположени в близост до с. Сушица, Скопско. Манастирът избегнал съдбата на много други манастири по тези земи, които са пострадали по време на османското нашествие и не претърпял сериозни повреди. Игумен на Марковия манастир (1801-1818) е *Кирил Пейчинович*. Църквата „Св. Димитър" е изградена от дялан камък и тухли, които са вградени под формата на интересни шарки, особено на олтарната апсида, в десет декоративни ниши. Основата на манастирската църква е във формата на кръст, вписан в правоъгълно пространство. Над централната част се издига купол, носен от четири каменни стълба. Построена е 1345.
*Лит.: **Овчаров**, Н. Надписите от XIV в. в Марков манастир до Скопие и политическият възход на **кралете Вълкашин** и **Марко**. // Старобългаристика, 19, 1995, N 3, с. 32-46; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 72-73; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 149; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 459.*

МАРКОВ, Тома – възрожденски църковен деец. Свещеник в Призрен (ср. на 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 405.

МАРКОВА, Цена (Баба Поликсена) (28.II.1963) – майка на Патриарх Кирил.
*Лит.: Църковен вестник, N 9-10, 9 март 1963; Спомен (По случай кончината на **Баба Поликсена – Цена Маркова**. // Църковен вестник, N 17, 17 апр. 1963.*

МАРКОВСКИ, Иван Спасов (1885-1972) – богослов библеист, дългогодишен преподавател и декан в Богословския факултет на Софийския университет. Основоположник и ръководител на катедра „Свещено Писание на Стария Завет" (1924-1960). Автор на ок. 70 студии, няколко курса (по исагогика и библейска археология), както и множество статии в периодичния печат. Главен редактор на „Църковен вестник" (С., 1945-1952).
*Лит.: **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; **Пиперов**, Б. Доклад за **проф.д-р Иван Марковски**. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1966; **Шиваров**, Н. In memoriam **[проф. д-р Иван Марковски]**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1975; **Проф. Иван Спасов Марковски** (1885-1972). Бележити богослови и учени. // pravoslavieto.com.*

МАРКУЗОВ, Иван (1849-1926) – църковен и революционен деец. Роден в Горно Върбени, Леринско (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник в родното село. Привлечен към ВМОРО. Осъден е от турските власти на 15 години затвор за революционна дейност, но е амнистиран. На 20 юли 1903 постъпва като доброволец в четата на Михаил Чеков (1903), но заради напредналата си възраст е освободен от войводата.
*Лит.: **Николов**, Борис Й. ВМОРО – псевдоними и шифри 1893-1934. С., 1999, с. 79.*

МАРТ – наименование на третия месец в годината. Има 31 дни. Според езическите вярвания бил посветен на древноиталийския бог Марс. Марс се считал за бог на природата, роден за борба със студа и мъртвите сили на природата, с демоните на зимата и злото. По-късно представян като бог на земеделието и растителните сили. У древните римляни – бог на войната. Старобългарското народностно име на месеца е „сушец", тъй като през този месец падали най-малко дъждове. В новобългарските говори името на месеца се среща и като „Марта" и „Баба Марта".
*Лит.: **Котев**, Й. Историческа справка за месеците през годината. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

МАРТИЛЕТИ, Доменик Франциск (Доменико Мартилети) (1810-1883) – католически свещеник и музикант. Пристига в Пловдив ок. 1859, за да ръководи музикалната дейност в католическата църква „Св. Лудвиг". Той е първият хоров и оркестров диригент в града, също и органист. По това време за църквата са закупени голям орган, два хармониума – от Париж и Виена, както и други музикални инструменти – от Виена и Цариград. Доменико Мартилети обучава младежите да свирят и пеят, като „формира една музикална група", в която са включени 4 цигулки, 1 контрабас, 4 флейти, 2 кларинета, 2 валдхорни, 1 флигорна – това дава основание да се счита, че в Пловдив е създаден първият български симфоничен оркестър. Тъй като винаги бил облечен с белите дрехи на доминиканците, наричали го Белият Домин.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

Мартин Лутер / Лукас Кранах Стари, 1529 (живописен портрет)

МÀРТИН ЛУТЕР (1483-1546) – немски духовник и теолог, поставил началото на протестантската Реформация. Проповядва, че спасението не се печели с добри дела, а се получава като безплатен дар от Божията благодат чрез Вярата в *Иисус Христос* като изкупител на греховете. Неговата теология оспорва авторитета на папата на Римокатолическата църква, настоявайки че *Библията* е единственият източник на Божествено разкрито познание. Противопоставя се на изключителното посредничество на духовенството между миряните и *Бог*, смятайки всички кръстени християни за свещеници. Последователите на учението на Лутер се наричат лутерани. Превежда Библията на говоримия немски език, вместо традиционната латинска версия, което я прави широко достъпна и оказва огромно влияние върху Църквата и цялата германска култура. Издаването на *Лутеровата Библия* насърчава формирането на стандартна форма на немския език, въвежда някои принципи в теорията на превода и оказва влияние върху последвалите преводи на Библията на други говорими езици. Към края на живота си заема крайно антисемитски позиции, обявявайки се за разрушаване на домовете на евреите, изгаряне на синагогите, конфискуване на парите им и ограничаване на свободите им. Тези възгледи правят Лутер силно противоречива фигура за мнозина съвременни историци и теолози. Енергичен опонент на възгледа, че освобождаването от Божието наказание за греховете може да бъде откупено с пари, той се противопоставя на продаването на индулгенции. Отлъчен от Римокатолическата църква.

*Лит.: **Гобри**, И. **Лютер**. Москва, 2000.*

МАРТИНОВ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Ново село, Русенска обл. (70-те г. на XIX в.).

Лит.: Сто години родно училище 1870-1970. // Юбилеен вестник „с. Ново село, Русенско", 8 ноември 1970.

МАРТИНОВ, Александър Ст. (– 6.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Горна Диканя, Радомирско, дн. Пернишка обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27.

МАРТИНОВ, Михаил (Мисо) Д. (-1924) – църковен деец. Роден в Тетово (Вардарска Македония). Наместник на Тетовското архиерейско наместничество на Скопска епархия на Българската екзархия. Обвиняван, че се е съгласил на подялба на църквите и църковните имоти със сърбоманите в града. Инициатор за изграждане на нова българска църква в града и с големи усилия за година успява да получи ферман от султан Абдул Хамид II за строеж и така започва строителството на храма „Св. Св. Кирил и Методий" (21 ноември 1902).

Онлайн ресурс.

МАРТИНОВ, Стефан – католически свещеник. Обслужва католическото население в пловдивските села (1755).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 167.*

МАРТИРИУМ – наименование на култово съоръжение (църква, храм), построено на място, свързано с библейската история или място, в което са били погребани Християнски мъченици. В католическите църкви – наименование на част от храма, в който се съхраняват мощи на мъченици.

*Лит.: **Георгиев**, П. Мартириумът в Плиска и началото на християнството в България. С., 1993.*

МАРЦИАН – римски император (450-457). Продължил гоненията срещу християните.

*Лит.: **Димитров**, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 25*

МАРЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Дълбоки, Старозагорска обл. (1858).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 406.

МАРЧОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 406.

МАСАЛИАНСТВО – религиозно учение, възникнало в Мала Азия през втората пол. на IV в. Главен проповедник Аделфиос и оказало значително влияние върху формирането на богомилството, което също отхвърля църковната организация, обреди и символи, призовава към скромен и аскетичен живот и твърди, че всеки сам може да спаси душата си.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Влияние на чужди ереси върху богомилството. // Изв. Сем. в Ист.-филолог. фак. при Соф. унив., 1942, Т. 1; **Коев**, Т. Павликянски и месалиански религиозни елементи в богомилството. // Изв. Българска патриаршия / Църк.-ист. и архивен инст.; Центр. църк. Ист.-археолог. музей. Т. 2. С., 1984, с. 76-82.*

МАСЛОСВЕТ – *Тайнство*. *Елеосвещение*, предназначено за тежко болните. В него болният се помазва с елей и получава от Бога благодатта на изцелението от душевните и телесни недъзи. То трябва да се извършва от 7 свещеника, но в крайна нужда може да го извърши и един. Видимата страна на тайнството се състои в помазване болния с осветен елей при произнасяне на полагаемите се молитви. Помазването става 7 пъти. Четат се при това Тайнство 7 откъслека от *Апостола* и 7 от *Евангелието*. Невидимо над вярващия болен действа *Божията благодат*, която изцерява болестта, дава прошка на греховете и успокоение на съвестта. На *Велики Четвъртък* това Тайнство се извършва в храма за всички християни, които се нуждаят от Божия помощ за своите телесни и душевни недъзи.

*Лит.: **Малева**, Л. Над кого се извършва маслосвет. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995; N 2, 9-15 ян. 1995; N 3, 16-22 ян. 1995.*

МАСОВО СВЕТО КРЪЩЕНИЕ – проведено за първи път в столичния храм „Св. София – Премъдрост Божия" (2017), в което се включили повече от 170 деца. Инициативата е на Българския патриарх и Софийски митрополит *Неофит* и Българската православна църква. Събитието е част от кампанията в подкрепа на раждаемостта „Направи го за България". С благословението на Негово Светейшество семействата са освободени от задължителната такса за *Тайнството* и Българската църква дарява безвъзмездно Кръщелните свидетелства на новопокръстените православни християнчета. В кампанията се включили повече от 1200 семейства с новородени деца, сред които са наши сънародници, живеещи предимно в чужбина. Инициаторите се надяват подобен род дейност да не бъде еднократен акт, а да продължи традиционно всяка година. Целта е да се насърчат раждаемостта в страната и присъединяването на повече деца към Светото Православие. Св. Кръщение е извършено и във Варна, Бургас, Пловдив, Плевен и Враца.

Онлайн ресурс.

МАСОНСТВО В БЪЛГАРИЯ (свободно зидарство) – просветителско общество, част от световното масонство. Организирано в ложи, всяка от които има собствена история, традиция, символи, ритуали, йерархия, обредни зали (т.нар. „масонски храмове") и други присъщи атрибути. Инициативата за учредяването в България принадлежи на Иван Ведър. Първата масонска ложа в България – *Балканска звезда* – е основана след Освобождението в гр. Русе. Утвърдена от *Великия Изток на Португалия* (9 март 1880). По-късно към *Балканска звезда* се присъединявт: Александър Батенберг, Никола Обретенов, Ради Иванов, Димитър Карамфилович, Михаил Сарафов, Константин Величков, Спас Вацов, Константин Стоилов, Найден Бенев, Георги Златарски, Александър Шишманов, Михалаки Георгиев, Михаил Тенев, Янко Ковачев, Филип Симидов и двама чужденци, на служба в княжеския дворец – Густав Витрих и Йосиф Франц. Друга масонска ложа в България е „Зора", сред членовете на която са видни български офицери, политически дейци и общественици, както следва: Александър Протогеров, Христо Стойчев, Петър Мидилев, Антон Кецкаров, Владимир Вазов, Георги Вазов, Петър Марков, Васил Кутинчев, Иван Русев, Георги Тодоров, Йеротей Сирманов, Кирил Ботев, Драган Цанков, Тодор Иванчов, Васил Радославов, Стоян Данев, Рачо Петров, Александър Малинов, Александър Цанков, Андрей Ляпчев, Никола Мушанов, Кимон Георгиев, Пенчо Златев, Андрей Тошев, Георги Кьосеиванов, Богдан Филов, Добри Божилов, Иван Багрянов, Андрей Нюйоркски, Антим Ловчански, Кирил Български, Павел Старозагорски, Стефан Български.

*Лит.: **Георгиев**, Величко. Масонството в България. Проникване, организация, развитие и роля до средата на тридесетте години на XX век. С., 1986; **Богданов**, Иван. Синовете на вдовицата. Масонство и масони. С., 1994.*

МАТАНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (1865). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 406.

МАТАНОВ, Христо Луков (5.VII.1952 –) – историк. Роден в гр. Харманли. Завършва история в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1977). Специализира византология и средновековна българска история в Гърция и САЩ. Директор на Дирекция „Вероизповедания" към Министерския съвет (1993-1996). Професор в Историческия факултет на Софийския университет (от 1999). Автор на учебници по история и кн.: „Възникване и облик на Кюстендилски санджак XV-XVI в." (С., 2000); „Средновековните Балкани. Ист. очерци" (С., 2014) и др.

*Лит.: **Кацарска-Петрунова**, Е. Среща с директора по вероизповеданията. // Църковен вестник, N 50, 13-19 дек. 1993; **Таслаков**, П. Пароксизъм на болна амбиция и малодушие. // Църковен вестник, N 7, 14-20 февр. 1994; **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 191.*

МАТЕВА, Деша – монахиня и просветен деец в Чирпан (70-те г. на XIX в.).

Лит.: История и етнография на град Чирпан. Чирпан, 1938, с. 333.

МАТЕЕВ (или Попматеев), Иван (8.VII.1854 – 28.IX.1928) – църковен и революционен деец. Роден е в разложкото с. Белица, Разложко (дн. Благоевградска обл.). Завършва килийното училище в Белица, по-късно учи в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) и Пловдив. Учителства в Белица (1871, 1886-1902, 1904-1909) и с. Калугерово, Пазарджишка обл., където като член на местния революционен комитет взема участие в подготовката на Априлското въстание. По време на въстанието е в състава на Хвърковатата чета на Георги Бенковски. При разгрома на въстанието е заловен. Осъден е на смърт, но по-късно присъдата е заменена със заточение в Диарбекир. След Руско-турската война е освободен, връща се в Белица, където е ръкоположен за свещеник. Заради противодържавна дейност, заточен от турските власти в Мала Азия (1883).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 538; Енциклопедия „Пиринский край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 550.

МАТЕЙ – един от 12-те Апостоли и автор на първото от четирите канонични Евангелия (Евангелие от Матей). Като светец се празнува от Православната църква на 16 ноември, а от Римокатолическата църква – на 21 септ.

Онлайн ресурс.

МАТЕЙ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител във Враца (1764).

*Лит.: **Йоцов**, Б. Културно-политическа история на Враца. Т. I. От римската епоха до Освобождението. С., 1937, с. 154.*

МАТЕЙ – монах в Рилския манастир (първата пол. на XIX в.).

*Лит.: **Шишманов**, Ив. Нови студии из областта на Българското възраждане. // Сп. на БАН, 1926, Т. 21, с. 108.*

МАТЕЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Луковит (ср. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 408.

МАТЕЙ – монах (от Стара Загора). Игумен на Бачковския манастир (1840-1848).

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

МАТЕЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гита, Чирпанско, Старозагорска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 408.

МАТЕЙ АСЕН КАНТАКУЗИН (-1391) – византийски император (1353-1357). Син на император *Йоан Кантакузин* и Ирина Асенина. В замяна на подкрепата, която оказва на баща си по време конфликта му с *Йоан V Палеолог* получава част от Тракия като личен апанаж и е провъзгласен за император. От своето тракийско владение води няколко войни срещу Душановото царство. Атаката, за която се приготвя през 1350 е спряна от отстъплението на османските съюзници. През 1357 е пленен от враговете си, които го предават на съперника му император Йоан V Палеолог. Принуден да абдикира, мести се в Морея (1361) и помага на брат си Мануил Кантакузин в неговото правителство. След смъртта на брат му (1380), управлява Морейското деспотство до назначаването на Тодор I Палеолог за нов управител на Морея (1381). Преди пълното преминаване на властта в Морея от фамилията на Кантакузини към тази на Палеолозите, Матей преотстъпва управлението на сина си Димитър I Кантакузин.
Онлайн ресурс.

МАТЕЙ ГРАМАТИК (ср. на XVI в.) – дяк и средновековен книжовник. Представител на *Софийската книжовна школа.* Автор на Житие на Св. Николай Нови Софийски.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Поглед към изворите за **Св. Никола Софийски**. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1931-1932, 9, с. 1-5; **Динеков**, П. **Матей Граматик**. // История на българската литература. С., 1962, Т. 1, с. 396-401.*

МАТЕЙ ОХРИДСКИ (– ок. 1410) – висш духовник, Охридски архиепископ (1408-1410). Първото споменаване на името му е в надпис в църквата „Св. Илия" в с. Елшани (1408). Останалите сведения за него са от писма на наследника му, чието име е неизвестно, до Цариградския патриарх. Според тях, през 1410 архиепископ Матей вече е починал, като той е водил продължаващите по това време спорове между двете църкви за принадлежността на Софийската и Видинската епархии.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 182-183.*

МАТЕЙ ПРЕОБРАЖЕНСКИ (прозвище: Миткалото) – *вж поп Матей Преображенски*

МАТЕЙ СЛЕПЧЕНСКИ (XVI в.) – средновековен книжовник. Живее и твори в *Слепченския манастир*. От него са оцелели два ръкописа: Диоптра от Филип Монотроп (1563) и Книга на пророците (от XVI в.). Важни източници за историята на българския език.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 295-296.*

МАТЕЙ III ФРАНЦ КСАВЕР ПЕЯЧЕВИЧ – *вж Франц-Ксавер Иван де Пеячевич*

МАТЕЙКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чепеларе, Смоленска обл. (1837-1839).
*Лит.: **Дечов**, В. Миналото на Чепеларе. Принос към историята на Родопа. С., 1978, с. 185.*

МАТЮВ, Иван – възрожденски просветен и църковен деец. Роден във Великотърновска обл. Учител в с. Сушица, Великотърновска обл. (1865). Свещеник в родното село (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Евтимов**, Т. За състоянието на някои училища на В. Търновски окръг. // Изв. Държ. архиви, 1979, Т. 19, с. 135.*

МАХМУД НЕДИМ ПАША (1818-1883) **–** османски държавник. Заема висши административни длъжности. Привърженик на мирни и добросъседски отношения с Русия. Допринася за учредяването на Българската екзархия. Утвърждава Антим I за екзарх. Издава берати за български владици в Търново, Самоков, Пловдив, Кюстендил, Ниш, Русе-Силистра, Варна, София, Велес, Враца, Ловеч и Сливен.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2748.

МАЧУКОВСКИ, Вениамин (1847-1878) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Мачуково, Гевгелийско (Егейска Македония). Учи в родното село и в гръцки училища в Енидже Вардар и Солун. Ръкоположен за йеродякон в Зографския манастир. През 1861 се присъединява към униатското движение, преподава в Българското униатско училище в Солун (1862-1864) и в училището към униатската църква „Св. Св. Петър и Павел" в Енидже Вардар (1865). Получава богословско образование в Одеса (1866-1868), където се среща с Георги С. Раковски и става негов привърженик. Връща се в Македония и през 1869 е учител в родното си село, а след това – в Солун и Кукуш. Преминава към Екзархията и става член на Солунската българска община (1870). След официалното признаване на Екзархията заминава за Цариград, където е привлечен за директор на в. „Източно време" (Цариград, 1874-1877). Сътрудничи на гръцките вестници „θρακικός [„Траки" – *транслит.*], 1874-1877 и „Φῖλι" [„Фили"– *транслит.*], 1874-1877. Екзархийската управа го изпраща да учи в Духовната семинария в Москва, но постъпва в Историко-филологическия факултет на Московския университет. В Русия поддържа връзки с видни български дейци като Райко Жинзифов, Константин Станишев и др. Тъй като се разболява, връща се в Македония (1872). Като учител в Кукуш решава да издаде „Българска граматика на македонското наречие". Поради отрицателната реакция на българската преса отказва се от тази идея. Въпреки това днес в Скопие го сочат (според Блаже Конески) като един от основоположниците на „македонския книжовен език". През 1875 е учител в Гумендже. Кореспондира си със Стефан Веркович. Завръща се в Цариград (1876) и от 1877 издава и редактира вестник „Цариград" (Цариград, 1877). По време на Руско-турската война е арестуван, заточен на Родос като потенциален руски шпионин. Връща се тежко болен (1878) в Цариград, където умира.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 409; **Маринов**, Чавдар. За лъжите на македонизма и митовете на българщината в Македония. // Критика и хуманизъм, 2001, N 12.*

МАШНИН, Прохор Сидорович – *вж Св. Серафим Саровски*

„МЕГАЛИ ИДЕЯ” – наименование на гръцката национална доктрина. Издигната от Йоанис Колетис (1844). Прегърната и от Цариградската патриаршия и фанариотското духовенство за гърцизиране на християнското население в европейските предели на Османската империя.
*Лит.: **Данова**, Н. Националният въпрос в гръцките политически програми през XIX век. С., 1980.*

МЕДРЕСЀ – наименование на ислямско духовно училище, което подготвя мюсюлмански свещенослужители, учители в началните мюсюлмански училища (мектеби), както и държавни служители в някои страни. Завършилите мюсюлманските медресета могат да постъпят в университет.
Онлайн ресурс.

МЕЖДУПАРЛАМЕНТАРНА АСАМБЛЕЯ „ПРАВОСЛАВИЕ” – МОСКВА – международна Православна организация, основана в Москва (1994). Инициатор – Гръцкият православен парламент. Задача – да отстоява позициите на Православната просвета и култура в европейските парламенти чрез парламентарно законодателство. Втората сесия е проведена в Москва (10-14 юни 1995). Открита е от Алексей II – митрополит Московски и Патриарх на цяла Русия. Участват делегати от България, Грузия, Гърция, Латвия, Литва, Молдова, Словения, Украйна, Финландия и Югославия. Приети документи, които третират основни въпроси на духовната просвета. Взето решение следващата конференция да се проведе в София.
Онлайн ресурс.

МЕЖДУРИТУАЛНА ЕПИСКОПСКА КОНФЕРЕНЦИЯ В БЪЛГАРИЯ – църковна институция, орган на Католическата църква в България. Включва епископите на католически епархии от латински и византийско-славянски обреди и поради това се нарича междуритуална. Органът има основно изпълнителна власт, в редки случаи – и законодателна. Изпълнявайки решенията на Втория ватикански събор Междуритуалната Епископска конференция в България възниква 1970. На 3 ноември 1976 в България пристига делегация на Ватикана начело с кардинал Казароли, който поставя пред българските власти въпроса за признаване на Католическата църква в България за юридическо лице и Епископската конференция като ръководен орган. Въпреки обещанията това не е сторено. През 1979 е направен нов опит да се признае епископската конференция от тримата български епископи – архиепископ Методий *Стратиев*, епископ Богдан *Добранов* и епископ Самуил *Джундрин* – като ръководен орган на Католическата църква, но Комитетът по въпросите на църквата и религиозните култове отказва да признае нейните правомощия. На следващата година е направен отново опит, който също завършва неуспешно. Подготовка за признаване на конференцията от официалната власт започва отново през 1990. Постигнато е съгласие за назначаване на архиепископ Марио Рици за апостолически нунций в България през 1991. През с.г. е основан печатният орган на институцията – в-к „Истина-Veritas”. През 1993 конференцията взема решение за координиране на благотворителността на Католическата църква в България чрез създаване на нестопанската организация „Каритас България”. Епископската конференция в България има следната структура: Комисия за духовенството; Комисия за институтите за богопосветен живот и за обществата за апостолически живот; Комисия за Божествения култ и дисциплината на *Тайнствата*; Комисия за католическото възпитание и за званията; Съвет за пастирска грижа над емигрантите и пътуващите; Съвет за пастирска грижа над здравната служба; Съвет „Iustitia et Pax”; Съвет за подпомагане на единството между християните; Съвет „Cor unim”; Съвет за семействата; Съвет за светските лица; Съвет за катехизация. Председатели: епископ Кирил *Куртев* (1970-1971); архиепископ Методий *Стратиев* (1971-1995); епископ Христо *Пройков* (1995-).
*Лит.: **Ѐлдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

МЕКЕРЕШКИ, Роберт (Прустов) (2.II.1908 – 3.III.1980) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, квартал на гр. Раковски). Постъпва в Капуцинската семинария в Монреал (Италия), след което заминава за Южен Тирол и завършва своето образование в Болцано. Ръкоположен за свещеник (18 юли 1933) в гр. Триент, след което е капелан в едно сиропиталище. Завръща се в България (5 март 1936) и е назначен за енорийски помощник в Генерал Николаево. После е енорийски свещеник в Бургас и София. По-късно е директор на столичното католическо дружество „Св. Цецилия”. Арестуван (8 май 1950) и е осъден на 20 години затвор, от които излежава 12. Умира в София. Погребан в гр. Раковски.
Онлайн ресурс.

МЕКТЕБ – наименование на начално мюсюлманско училище. В него се изучава Коранът, четене, писане и граматика.
Онлайн ресурс.

МЕЛАНИЯ (15.VI.1912 – 12.III.2008) – просветен и църковен деец. Родена в гр. Охрид. Внучка на Григор Пърличев. Завършва френска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски” и дълги години е учителка. Постъпва в Дървенишкия манастир (1953). Приема монашество (1956).
*Лит.: **Мелания** (Некролог). // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

МЕЛЕТИЙ (XVII в.) – висш гръцки духовник. Софийски митрополит (1628-1631). По-късно Охридски митрополит. Претендент за патриаршеския престол в Цариград, Йерусалим, но без успех.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 302.*

МЕЛЕТИЙ – монах и учител в училището при манастира „Св. Богородица” – с. Искрец, Софийско (първите десетилетия на XIX в.). По-късно – игумен на манастира.
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 100.*

МЕЛЕТИЙ – монах от Света гора. Свещеник в Горна Оряховица (до 1868).
*Лит.: **Цонев**, Зв. История на гр. Горна Оряховица и околностите му. Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932, с. 73.*

МЕЛЕТИЙ I (-1865) **–** гръцки висш духовник. Дебърски (1840-1858) и Мъгленски (1858-1865) митрополит. Той или неговият предходник – митрополит Неофит Мъгленски преместват центъра на епархията от с. Емборе в гр. Лерин. Умира в Лерин.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

МЕЛЕТИЙ I ЛОВЧАНСКИ (светско име: неизвестно) (1815-) – висш гръцки духовник. Ловчански епископ (1845-1848) и Еноски митрополит (1867-1872) на Вселенската патриаршия.

Лит.: Елинизмът в Ловчанска епархия през времето на турското владичество. // Ловеч и Ловчанско. Географско, историческо и културно описание. С., 1931, Кн. 3, с. 11-12; ***Бакалов****, Ганчо, Павел* ***Павлов****, Борис* ***Маринов****. Ловчанска Епархия: Минало и настояще [: Моногр.]. С., 2008, с. 128 (сред авт. –* ***митрополит Гавриил****).*

МЕЛЕТИЙ I ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (– ок. 1656) – висш духовник. Избран за Софийски митрополит (27 юни 1628). Отстранен (1631) заради блудство. Архиепископ в Охрид (1634-1637). Около 1644 прави опит да бъде избран за Йерусалимски патриарх, но не успява, поради противодействието на молдовския княз Василе Лупу. Мелетий пише донос до османските власти срещу него, но великият везир отказва да го представи на султана и му е наложено наказание.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 196;* ***Лачев****, М. Каталог на софийските митрополити. // Ист. преглед, 62, 2006, N 5-6, с. 168.*

МЕЛЕТИЙ II ВОДЕНСКИ – гръцки висш духовник. Заема воденската катедра (1827-1832).
Онлайн ресурс.

МЕЛЕТИЙ II КЕСАРИЙСКИ – гръцки висш духовник. Заема воденската катедра (1782-1790). Подпомага отварянето на гръцко училище.
Онлайн ресурс.

МЕЛЕТИЙ II ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) – висш духовник. Предполага се, че е бил Софийски митрополит (1671-1676). След отстраняването на узурпиралия охридската катедра Теофан през окт. 1676 е избран за Охридски архиепископ. Напуска архиепископския пост (1677). През 1680 заминава за Молдова и Украйна, установява се в гр. Нежин. През 1686 пътува до Москва и се среща с един от царете на Русия. По-късно разпитван по донос на Йерусалимския патриарх, според когото неправомерно се представял за патриарх. Мелетий представя препоръки от няколко константинополски и александрийски патриарси, но властите му забраняват да се нарича патриарх.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2773; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 306.*

МЕЛЕТИЙ III (1772 – 28.XI.1845) – Цариградски патриарх (18.IV. – 28.XI.1845). Роден на остров Кеа. Служи като протосингел в Патриаршеската катедрала в Цариград при Патриарх Агатангел I. В 1828 е избран за митрополит на Амасия, а в 1830 е преместен на Солунската катедра. През 1830 получава инструкции от Вселенския патриарх да следи за административен произвол над християните и в такива случаи да информира Цариградската патриаршия, за да може чрез нея да се информира султанът. Издейства позволително за откриване на българска печатница в Солун, в която е отпечатана книгата на *Кирил Пейчинович* „Утешение грешним" (Солун, 1940). В 1841 става митрополит на Кизическата епархия. На 18 апр. 1845 е избран на мястото на низложения Герман IV. След смъртта му е погребан в храма „Животворящ източник".

Лит.: ***Соколов****, И. И. Константинопольская церковь въ XIX вѣкѣ. Опыт историческаго изслѣдованія. Санкт-Петербургъ, 1904, Т. I, с. 683-685;* ***Маркова****, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 58; Православная энциклопедия. Т. 44. Москва, 2016, с. 563.*

МЕЛЕТИЙ III ВОДЕНСКИ – гръцки висш духовник. Заема воденската катедра (1840-1848).
Онлайн ресурс.

Мелетий Велешки (фотопортрет)

МЕЛЕТИЙ ВЕЛЕШКИ (светско име: Марко Димитров) (22.II.1868 – 14.VIII.1924) – висш духовник. Роден в Битоля, Вардарска Македония. Завършва Свещеническото училище в Одрин (1886), след което е послушник в Преображенския манастир. В него приема монашество. Завършва и Киевската духовна академия (1894). След завръщането си служи като дякон при Българската екзархия в Цариград. В 1899 става йеромонах и архимандрит (1900). Протосингел в Екзархията (1899-1903). Управляващ Одринска епархия (1903-1908). Избран за Велешки митрополит (1908), като същевременно е и постоянен член на Св. Синод на Екзархията. След като по време на Балканската война 1912-1913 във Велес влизат сръбски части, е поставен под домашен арест с постоянен жандармерийски надзор и забранени комуникации. В 1913 е изгонен от Велес от сръбските власти и на 25 ноември 1913 е назначен за екзархийски заместник на отглилия се в София екзарх Йосиф. На този пост остава до 1 февр. 1916, когато е заместен от архимандрит Харитон, но на 18 дек. 1917 е преназначен. След кратко боледуване умира в Цариград. Погребан в двора на Българската църква „Св. Стефан" в Цариград.

Лит.: ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 276-277; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 469.*

МЕЛЕТИЙ ЗОГРАФСКИ – *вж Мелетий Софийски*

МЕЛЕТИЙ ПРЕСПАНСКИ И ОХРИДСКИ (-1892) – висш гръцки духовник. Преспански и Охридски митрополит (9 апр. 1860-1879). Яростен противник на борбата на българите за църковна национална независимост. Главен виновник за гибелта на братята Димитър и Константин Миладинови. След основаването на Екзархията и появата на екзархийския митрополит Натанаил в Охрид, е преместен в Крушово (1872-1880). Управляващ Стагийската епархия (от 11 апр. 1880).

Лит.: ***Шапкарев****, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984;* ***Миладинова****, Царева. Епоха, земя и хора. С., 1985, с. 29;* ***Петров****, Петър, Христо* ***Темелски****. Църква и църковен живот в Македония. С., 2003.*

МЕЛЕТИЙ СОФИЙСКИ (светско име: неизвестно) (1832 – 6.V.1891) – висш духовник. Роден в Струмица, Вардарска Македония. Приема монашество в Зографския манастир (1851). Завършва Атинската духовна семинария и учи в Петербургската семинария (1864-1866). От 1867 до 1869 е в Киприяновския манастир в Бесарабия. В 1869 пристига в Цариград, а през 1871 е проповедник в Ямбол. Избран за пръв екзархийски Софийски митрополит (15 окт. 1871). След потушаването на Априлското въстание от 1876 е задържан. Заловеният Ботев четник врачанецът Мито Цветков го посочва като съучастник на революционната организация, който преди няколко месеца на събрание в Черепишкия манастир заедно с няколко берковски първенци, между които Петър Илков, приели въстанически планове. Друг заловен четник, Младен Павлов, козлодуйски учител, признава, че се е укривал в дома на Мелетий в Берковица, и че владиката го улеснил да се измъкне към Видин, давайки му препоръчително писмо до Партений Велички. Показанията на арестуваните берковски първенци също налагали разпитването на митрополита. Задържан неофициално в конака на берковския каймакамин, докато се получи заповед от Високата порта за арестуването му поради това, че е духовен глава и удостоен с чин и ордени. В нач. на юли е отведен във Видин, където се провежда следствието, а после в Русе е изправен пред извънреден съд. Междувременно Мелетий информира Григорий Доростоло-Червенски за причините, поради които е арестуван. Моли се за неговото застъпничество и твърди, че обвинението е безоснователна клевета, в основата на която са стари сметки, които има със софийския управител и с някои от тамошните български първенци. Благодарение на постъпките на Григорий пред валията на 19 авг. с.г. Мелетий е освободен с право да се върне в епархията си. За кратко време се установява в Българската екзархия в Цариград, но още в кр. на с.г. се завръща в София. По време на Руско-турската война 1877-1878 без позволение на екзарха бяга в Русия и се присъединява към настъпващите руски войски. За това изоставяне на епархията в тежък момент и заради излагането на опасност на самата Екзархия с присъствието на български митрополит в руския лагер, е осъден на заточение. Поради смутните времена около създаването на българската държавност присъдата не е наложена и Мелетий се връща безпрепятствено в епархията си. Включва се в движението на българския народ против Берлинския договор. През есента на 1878 е председател на софийския комитет „Единство". Депутат в Учредителното събрание (1879). Един от учредителите на Народната библиотека в София, на която подарява ценната си сбирка от печатни и ръкописни книги. От 1881 е член-кореспондент, а от 1884 – действителен член на Българското книжовно дружество. В 1881 подкрепя преврата на княз Александър I Батенберг срещу Конституцията. Това кара либералите да влязат в сблъсък с него. В 1883 след раздялата на консерваторите с генералите Мелетий като краен русофил заема страната на министър-председателя Леонид Соболев. Тогава лидерът на консерваторите Григорий Доростоло-Червенски, който е представител на екзарха в София, иска от министъра на външните работи и вероизповеданията изпълнението на старата присъда. Екзархията решава да го интернира във Враца, но по молба на Мелетий, мястото е сменено с Рилския манастир, в чиито околности има чифлик. Въпреки опитите на Л. Соболев да спре изпълнението на присъдата, на 25 февр. 1883 Мелетий доброволно заминава в изгнание, боейки се от дълбок разрив с църковните власти. Установява се в Кюстендил. В нач. на 1891 заболява тежко и заминава на лечение в Египет. Умира в Кайро.

Лит.: Духовници-благодетели. // Църковен вестник, N 35, 7 септ. 1907; ***Бобчев****, Илия С. Македонските българи и българската народна просвета. С., 1922, с. 6;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 44-46;* ***Завоев****, П.* ***Митрополит Мелетий Софийски*** *– голям радетел за народната просвета. // Църковен вестник, N 27, 11 юли 1959;* ***Колева****, В.* ***Митрополит Мелетий Софийски*** *в Рилския манастир. // Духовна култура, 1982, N 10, с. 27-30;* ***Колева****, М. 110 години от избирането на* ***митрополит Мелетий Софийски****. // Духовна култура, 1983, N 3, с. 26-31; Кресненско-Разложкото въстание 1878. С., 1970, с. 132;* ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 142-144, 147-148, 160, 167, 189, 191, 198, 206, 213-214, 217, 232-233, 241, 307, 328;* ***Лачев****, М. Завещанието на* ***митрополит Мелетий Софийски*** *(По случай 100 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1991;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 246-247; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 448.*

МЕЛЕТИЯ – *вж Попангелов, Васил*

МЕЛНИШКА ЕПАРХИЯ – историческа епархия на Вселенската патриаршия със средище гр. Мелник. Катедрални църкви на епархията са „Св. Никола" на хълм край града, а от XVIII в. – градската „Св. Николай Чудотворец". Основана през XIII в. Подчинена на Печката Сръбска патриаршия (1345-1371), след което завинаги се завръща към Цариградската патриаршия. През XIX в. обхваща Мелнишката, Петричката и Демирхисарската кааза и нахията Долна Джумая от Серската кааза с общо 101 християнски селища. След 1878 към епархията се присъединява и Горноджумайската кааза, подведомствена дотогава на Самоковската епархия на Българската екзархия. През 1891-1892 голяма част от християнското население в епархията отхвърля властта на Цариградската патриаршия. Първи 21 села от Горноджумайско минават в лоното на Българската екзархия. Три четвърти от селищата в Мелнишко също се отказват от Патриаршията. С изключение на 100 къщи и Петрич преминава под екзархийско ведомство. Скоро и селата последват примера на града. През 1894 Горноджумайската кааза се присъединява към новосъздадената екзархийска Неврокопска епархия. След Междусъюзническата война 1913 част от епархията попада в Гърция, част в България. В Гърция наследник е Валовищката епархия на Вселенската патриаршия, управлявана днес от Църквата на Гърция. От 1913 до 1914 управляващ българската епархия е архимандрит Инокентий Софийски. След това диоцезът на Мелнишката епархия на българска територия е присъединен към Струмишката епархия на Българската екзархия. През 1920, след като гр. Струмица е предаден на Сърбо-хърватско-словенското кралство, остатъкът от диоцеза на бившата Мелнишка епархия на територията на България е присъединен към Неврокопската епархия. От 1 окт. 1998 Мелнишко е титулярна епископия (без епархия) на Българската православна църква.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 360; ***Кънчов****, Васил. Избрани произведения. Т. I. С., 1970, с. 165;* ***Даскалов****, Д. Кратки сведения за Мелнишка епархия до присъединяването ѝ част от нея към Неврокопска епархия през 1919 г. // Църковен вестник, N 7, 11 март 1981;* ***Тасев****, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 116-117;* ***Нешева****, Виолета. Мелник. Богозиданият град. С., 2008, с. 16-17.*

Per aspera ad astra!

МЕЛНИШКИ ЕПИСКОП ГЕРАСИМ (светско име: Александър Георгиев) (2.XI.1979) – висш духовник. Роден в гр. София. Завършва Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кръстьо Сарафов" – София. Приема монашество (2009). Специализира в Московската духовна академия. Отличен с архимандритско достойнство (2014). Главен секретар на Св. Синод (2014-2016). Председател на църковното настоятелство на храм-паметника „Св. Александър Невски" – София (2016). Хиротонисан в епископски сан (2016).

*Лит.: **Мелнишки епископ Герасим**. // Църковен вестник, N 2, ян. 2017.*

МЕЛНИШКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА СПИЛЕОТИСА" – средновековен манастир. Разположен южно от гр. Мелник върху плато на хълма „Св. Никола". Построен (1209-1211) по поръчение на деспот Алексий Слав, който го дарява със земи, книги и църковна утвар. В периода XIII-XVIII в. неколкократно разрушаван и възстановяван. Върху развалините му през 1795 е построена църквата „Св. Зона". След избухването на Балканската война 1912-1913, манастирът е изоставен от монасите. Днес от него са останали само руини, върху които през 40-те г. на миналия век е издигнат параклис.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2777.

МЕЛНИШКИ МАНАСТИР „СВ. ИЛИЯ" – намира се край запустялото мариовско село Мелница, Вардарска Македония. Построен (1872) от майстор Пере Лауца с помощта на православните християни от околните села. Изписването на вътрешните пространства и иконите е поето от Аврам Дичов от Тресонче.

Онлайн ресурс.

МЕЛНИШКИ МАНАСТИР „СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – средновековен манастир. Разположен над гр. Мелник, на платото „Св. Никола". Основан в кр. на XII или нач. на XIII в. Преди 1216 мелнишкият митрополит го превръща в метох на манастира „Св. Богородица Спилеотиса". В нач. на XX в. е почти обезлюден, а 30 г. по-късно и сринат.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2777.

МЕЛХИСЕДЕК – *вж Байкушев, Михаил*

МЕМНОН (втората половина на XIV в.) – книжовник. Автор на едно изборно евангелие.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 260-261.*

МЕМОАР НА БЪЛГАРСКИТЕ ЦЪРКОВНО-УЧИЛИЩНИ ОБЩИНИ В МАКЕДОНИЯ – протестно обръщение на македонските българи към Великите сили с искане за прилагане на Санстефанския договор и неоткъсване на Македония от новосъздадената българска държава. Апелът е подписан в Солун (20 май 1878) от представители на българските общини в Македония и е подаден до солунските консули, които се умоляват да се застъпят пред съответните правителства за българската кауза. Носи подписите на 21 български общини и просветно-културни организации като дружество „Просвещение" и подпечатан със съответни общински, каазалийски, църковни и дружествени печати. В мемоара се казва, че българите са мнозинство в Македония, разобличават се гръцките лъжи, целящи да заблудят Европа за етническия състав в областта и се настоява за прилагането на Санстефанския договор и създаване на международна анкетна комисия, която да се увери, че именно присъединяване на Македония към българската държава е желанието на македонското население.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 565-566.

МЕНИНИ, Роберто – *вж Роберто Менини*

МЕРДАНСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР – „СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" – разположен близо до с. Мерданя, Великотърновско. Датира от XIII в. Според легенда, издигнат на мястото, където Търновският патриарх *Йоанкий II* посреща тържествено цар *Иван-Асен II* след победата му при Клокотница, станала в деня на празника на Св. 40 мъченици 1230. При покоряването на Търновското царство от османците манастирът е разрушен и имотите му са завзети от османските бейове. В ср. на XIX в. богатият еленчанин Хаджи Кесарий Хорозов изкупува бившите имоти на Мерданския манастир. Със собствени средства построява църквата и жилищните сгради и става игумен на възкръсналия манастир (1853). Открил и вечерно килийно училище в манастира, което се посещава от жители на Мерданя и на околните села. По време на борбите за национално освобождение Кесарий Хорозов участва във Велчовата завера. Сподвижник е на Васил Левски. След смъртта на Кесарий (1893) монасите напускат манастира и той запустява. Малко по-късно е възобновен като девически, какъвто остава и до ден днешен. Представлява комплекс от църква, жилищни и стопански сгради. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна, едноапсидна сграда, с притвор и купол върху висок барабан. Първоначално не е била изографисвана, но след реставрацията ѝ през 1982-1984 е изписана със стенописи. В храма се пазят някои икони от XIX в., рисувани предимно от представители на Тревненската школа, между които е зограф Ценю Симеонов.

*Лит.: **Маринов**, Ц. В Мерданския манастир. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1966.*

МЕСАЛИАНСТВО – *вж Масалианство*

МЕСЕМВРИЙСКА ЕПАРХИЯ – води началото си от IV-VI в. От ср. на VI в. е въздигната в ранг на архиепископия. По време на царуването на *Иван-Асен II* (1218-1241) преминава към Търновската патриаршия и към Цариградската патриаршия (1396-1453).

*Лит.: **Карамихалев**, Й. Древни епископски центрове на територията на Бургаска област. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008; **Карамихалев**, Й. Месемврийска епархия. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

МЕСЕМВРИЙСКА ХРОНИКА – известна в няколко преписа, най-ранният от които е от 1366, а най-късният от 1448. Съдържа сведения за събития, отнасящи се до Българското Черноморие – завоюване на Месемврия от османските нашественици, на гр. Варна – от татарите и др. Споменава имена на византийски деспоти и султани на Османската империя.

*Лит.: **Гюзелев**, В. Chronicon Mecembriae. Бележки върху историята на Българското Черноморие в периода 1366-1448. // Год. Соф. унив. Ист. фак., 1975, 66, с. 145-192.*

МЕСЕЦОСЛОВ – наименование на репертоар на църковните празници, разположени в календарен ред (от септ. до авг.). Съдържа кратки сведения за празниците според традициите на църквата. Появява се още от ср. на IV в., но влиза в по-голяма употреба през следващите векове. В славянската книжнина се появяват едновременно с първите Кирило-Методиеви богослужебни преводи. В повечето от тях се отбелязва паметта на светите братя, а по-късно и паметта на други славянски светци. Освен към евангелия и апостоли, прибавят се и към други богослужебни книги – псалтири, часослови и пр. Ръкописната традиция на месецословите продължава и в старопечатните издания.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 296-297; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 57.*

МЕСИЯ – понятие в *Юдаизма* и *Християнството*, обозначаващо *Спасител*, който се очаква под една или друга форма при всяка от тях.

*Лит.: **Марковски**, Ив. С. Пророчески предсказания за очаквания Месия – Христос. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1960.*

МЕСНИ ЗАГОВЕЗНИ – *вж Неделя Месопустна*

МЕТОДИЗЪМ – деноминация от Християнството, възникнала като движение в рамките на *Англиканската църква* за духовно възраждане и чистота. Създадена от *Джон Уесли* (1703-1791). След неговата смърт последователите му се отделят в отделна деноминация. Най-силно разпространен в Северна Америка. Методизмът изпитва силно влияние от *Пиетисткото движение* в *Лутеранската църква* (класическата *Протестантска църква* и най-голямата евангелистка деноминация; всички други Протестантски църкви се считат за секти спрямо нея) и спомага за големи социални промени в Западна Европа. От своя страна Методизмът довежда до още по-нови духовни съживления в Западна Европа и в Северна Америка – Движението на светостта и Петдесятно-харизматичното движение. Набляга на методичност в изучаването на *Библията* и върху социалната дейност на Църквата. Повечето методисти приемат арминианската концепция за свободната воля чрез *Божията милост*. По този начин те се противопоставят на калвинистката концепция за предопределеността при спасението, в опозиция на реформираните църкви. В силно реформираните територии като Уелс, обаче, се наблюдава *Калвинистки методизъм*, наречен *Презвитерианска църква на Уелс*. Методизмът приема класическата доктрина за *Светата Троица*: *Отца*, *Сина* и *Светия Дух*, както и за едновременно човешката и Божествена същност на *Иисус*. Признава и *Апостолския* и *Никейския символ на Вярата*. *Тайнствата* в Методистката църква следват интерпретациите в *Англиканството*. Методистите признават две Тайнства: Св. *Кръщение* и Св. *Евхаристия*. Те също признават за съществуването и на други видове *Божия милост*, които често функционират като Тайнства, но не се признават като такива. Методизмът прониква в ср. на 50-те г. на XIX в. Първите методистки мисии се установяват в Русе, Търново и Шумен. През следващите години методистки мисионери организират първия новобългарски превод на *Библията* и участват активно в работата на *Робърт колеж*. Църквата им членува в организацията *Обединени евангелски църкви*. Към 2019 Църквата има над 30 структури в страната. *– вж Методистка църква в България*

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 157-158.

МЕТОДИЙ *– вж Св. Методий*

МЕТОДИЙ (XIV в.) – книжовник. Преписвач на славянски ръкописи.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 265.*

МЕТОДИЙ – монах. Игумен на Сопотския манастир (1840).

*Лит.: **Шишманов**, Ив. **Иван Вазов**. Спомени и документи. С., 1976, с. 6.*

МЕТОДИЙ ЖЕРЕВ (светско име: Орфан Стоилов Жерев) (29.III.1909 – 4.III.1993) – църковен деец. Роден в с. Ковачевица, Гоцеделчевско (дн. Благоевградска обл.). Завършва Богословския факултет на Софийския университет. Приема монашество (1934). Секретар на Рилската обител (1934). Учител-възпитател в Софийската духовна семинария (1934-1938). Протосингел на Сливенската епархия (1938-1944). Въздигнат е за архимандрит (1939). Протосингел на митрополит Стефан Софийски (1944-1948), след което е изпратен като официален представител на Българската православна църква към Московската патриаршия. След завръщането му в България отново е протосингел в Сливенската митрополия, после възпитател в Духовната академия. Предстоятел на Руското православно подворие „Св. Николай" в София (1957-1972). Игумен на Рилския манастир (1972-1976). Началник на Културно-просветния отдел на Св. Синод (1976-1979). Умира в София.

*Лит.: **Христова**, А. Ликът на праведника. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2014; Онлайн ресурс.*

МЕТОДИЙ ГЕМИСТ (XIV в.) – книжовник и църковен деец. Преписал едно тълковно евангелие за анхиалския епископ Йоан (1337), в приписка към което се дават кратки биографични сведения за цар *Иван-Александър*.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 266.*

Per aspera ad astra!

МЕТОДИЙ I (4.III.1843 – 14.VI.1877) – Цариградски патриарх. Роден в Сиракуза в богато семейство. Поставен на патриаршеския престол от императрица *Теодора II* и логотет Теоктист на мястото на свалените *Йоан VII* Граматик. Свикан е събор, на който се прокламира тържеството на Православието. Паметта му се почита на 14 юни.
Онлайн ресурс.

МЕТОДИЙ ДИМКОВ (светско име: неизвестно) – църковен деец. Роден в гр. Воден, Егейска Македония. Бивш ректор на Свещеническото училище в Скопие и протосингел на Скопския митрополит. По-късно ръкоположен за архимандрит. След завземането на Скопие е подложен на побой и прогонен от сръбските войски.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 168.*

МЕТОДИЙ ДРАГИНОВ – *вж Поп Методий Драгинов*

Митрополит Методий Кусев (фотопортрет)

МЕТОДИЙ КУСЕВ (или Кусевич) (светско име: Тодор (Тоде) Йовчев Кусев) (1838 или 1840 – 1.XI.1922) – висш духовник и общественик. Роден в гр. Прилеп, Вардарска Македония. Завършва гръцка прогимназия в родния си град. Открива неделно българско училище и основава българско читалище в родния си Прилеп (1867). Един от водачите на българското църковно движение в Прилеп. Делегат на Църковно-народния събор в Цариград (1871). Участва в комисията на събора, която прави промени в границите на екзархийските епархии. Заема се с изработване на Правилник за реда и управлението на Прилепската българска църковна община, слага архива в ред, организира избор на ръководство и водене на протоколна книга. Участва в избирането на първия Български екзарх *Антим I* (16 февр. 1872). Преподавател в българското училище в Цариград (1872-1873). Влиза в Екзархийския съвет, учреден през дек. 1873 на мястото на разпуснатия Църковно-народен събор. Кусев работи упорито за прилагане на член 10 от фермана за Екзархията и за изпращане на български митрополит в Пелагонийска епархия, смятана все още от местните власти за патриаршеска. Приема монашество (1873). Възведен в архимандритско достойнство (24 ноември 1873). Протосингел на Пловдивската митрополия (1873-1880). По време на Априлското въстание се застъпва пред османските власти в защита на разбунтувалите се села и предотвратява второ клане в Перущица. Заедно с Пловдивския митрополит *Панарет*, епископ *Гервасий Левкийски* и дякон *Максим Пелов* събира сведения за издевателствата, извършени над българското християнско население при потушаването на въстанието, и ги пренася тайно в Цариград през май 1876. Застава начело на създадената от Екзархията „Народна комисия" (в която влизат още Константин *Величков*, Георги Тишев, Стефан Панаретов и Иван Славейков), която обработва събраните свидетелства в изложения до дипломатическите представителства и кореспондентите на европейските вестници в османската столица. Резултат от това е статията на Едвин Пиърс от 23 юни в опозиционния лондонски вестник „The Daily News" [„Дейли Нюз"– *транслит.*] (London, 1846-1930) за жестокостите над българите, последвана от Цариградската конференция на Великите сили. Инициатор на писмото на Екзарх Антим I до Санктпетербургския митрополит Исидор, върху което руският император Александър II собственоръчно написва като резолюция на 12 авг. 1876 „Да се освободи България". В качеството си на посредник между Екзархията и българските делегати пред Великите сили в кр. на авг. 1876 внушава на Марко *Балабанов* и Драган *Цанков* идеята да се поиска непременно автономия за България. Участва в изработването на проекта за устройството на бъдещата българска автономна област, представен заедно с карта и етнографска статистика на пълномощниците на големите европейски държави на Цариградската конференция (23 дек. 1876 – 20 ян. 1877). Заедно с Георги Груев оглавяват събирането и обработката на статистическите сведения, които са публикувани като подлистник в цариградския френски вестник „Le Courrier d'Orient" [„Курие д'Ориан" – *транслит.*] (Constantinopole, 1860-1878), а по-късно и като отделна брошура, озаглавена „Етнография на вилаетите Адрианопол, Монастир и Салоника". Подкрепя действията на Антим I против натиска на Високата Порта за изпращане на благодарствените адреси от българите след потушаване на Априлското въстание. Участва в избора на новия Български екзарх *Йосиф I*, на мястото на прогонения от властите Антим (24 апр. 1877). Под натиска на османските власти заминава от Цариград за Русия (апр. 1877) и се поставя в услуга на руското командване в Северна България. Съветва началника на гражданската администрация княз Вл. А. Черкаски по въпросите за българо-гръцките отношения. Организира във Велико Търново настаняването на бежанци и държи проповеди против спекулантите и мародерите. След Одринското примирие (31 ян. 1878) пледира пред руските власти в защита на етническата и териториална цялост на България. Като един от ръководителите на пловдивския комитет „Единство" се включва в съпротивата на българския народ срещу несправедливите решения на Берлинския договор 1878 и подпомага с пари и доброволци Кресненско-Разложкото въстание от 1878-1879. Съдейства за запазване на седалището на Българската екзархия в Цариград след края на Руско-турската война 1877-1878. Подпомага просветното и църковното дело в Македония и Тракия, които по силата на Берлинския договор са оставени в пределите на Османската империя. В 1886 заминава да учи в Русия. До 1888 следва в Киевската духовна семинария, след това учи в Петербургската духовна академия (до 1892). Ректор на новосъздадената Цариградска семинария (1892-1894). В 1894 е изпратен за временно управляващ на новата Старозагорска епархия. На 24 апр. с.г. е хиротонисан за епископ, а в кр. на с.г. е избран за Старозагорски митрополит. Полага усилия за благоустройството на своята епархия. Инициатор за засаждането на първите фиданки в красивия парк „Аязмото". Основава лесопарк „Св. княз Борис–Михаил" („Аязмото"). Два месеца по-късно полага основите на църквата „Св. Теодор Тирон". В 1896 основава Старозагорския благотворителен комитет „Св. Йоан Милостиви", който възглавява до смъртта си. Участва в редица патриотични инициативи. През 1895 е включен в делегация, която от името на Македонския комитет в Плоещ моли руското правителство за прилагане на обещаните от Берлинския конгрес реформи в Македония. В 1898 организира честване на 30-годишнината от смъртта на Хаджи Димитър и четата му на връх „Бузлуджа". Полага и освещава основите на бъдещия паметник и параклис на лобното място на четниците. В 1902 се противопоставя на плановете Шипченският манастир да бъде осветен само от руски духовници и освещава храм-паметника „Свето Рождество Христово" в Шипка. Развива широка антисоциалистическа дейност в епархията си.

Опитва се да дискредитира учителите социалисти, обвинявайки ги в антибългарски действия. Води активна борба и с появилата се в епархията му католическа пропаганда. В 1899 издава брошурата си „Покушенията на католическата пропаганда в Ст. Загора", в която твърди, че българщината и Православието са обвързани, че истинските българи са само православните. След конфликт с княз Фердинанд във връзка с устройването на „Аязмото" Кобургът тълкува погрешно молбата на митрополита за финансова помощ и иска парка за себе си. След като Методий отказва с довода, че паркът се прави за народа, князът и правителството подтикват група свещеници да подадат оплакване до Св. Синод за злоупотреби на митрополита, свързани с парка. Поставен под натиск, Синодът отнема административните права на Методий в епархията, без да назначи нов митрополит (1904). След Първата световна война Методий Кусев се опитва да въздейства върху победителите за справедлив мир. На 14 март 1919 отправя призив към американския президент Удроу Уилсън да не допуска трайното откъсване на Македония и Добруджа от България с бъдещия мирен договор. Умира в Стара Загора, точно две години след синодалното му реабилитиране. Погребан в парка „Аязмото", непосредствено до църквата „Св. Теодор Тирон".

*Лит.: **[Старо-Загорския] Митрополит Методий [Кусевич]**. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1922; Погребението на **Старо-Загорския митрополит Методий [Кусевич]**. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1922; **Архим. Инокентий**. Последните дни на блаженопочиналия **Старо-Загорския митрополит Методий [Кусевич]**. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1922; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 52-54; **Кусев**, Владимир. Към биографията на **[Старо-Загорския] митрополит Методий Кусевич**. // Македонски преглед, година II, Кн. 4, 1926, с. 79-86; **Кюркчиев**, П. **[Старо-Загорския митрополит] Методий Кусевич**. Едно знаме на българския дух. С., 1934; **Неделчев**, Ив. **Старозагорският митрополит Методий [Кусевич]**– велик патриот, народен будител и архипастир. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1969; **Старозагорски митрополит Панкратий**. За Църква, род и родина. // Църковен вестник, N 12, 4 май 1989; **Александров**, Н. Бележити починали на приснопаметния **Старозагорски митрополит Методий Кусевич**. // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1986; **Църнушанов**, Коста. Големият български възрожденец **[Старозагорският] митрополит Методий Кусев**. С., 1992; **Александров**, Недю, Цветана **Кьосева**. С **Христос** и Македония в сърцето. Страници от живота на **[Старозагорския] митрополит Методий Кьосев** (1838-1922). С., 2000, с. 130-153; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 254-255; 170 години от рождението на **[Старозагорски митрополит] Методий Кусев**. Поглед върху биографията му и неговите публикации / Съст. В. **Текелиев**. Ст. Загора, 2008; **Билярски**, Ц. Виновниците за погрома на България през 1913 г. Из живота и делото на **Старозагорския митрополит Методий Кусевич**. С., 2010; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 454.*

МЕТОДИЙ I ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1708). Избран на охридската катедра на 28 май 1708, но на 11 юни с.г. вече не е на този пост.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205.*

МЕТОДИЙ II ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1757-1758). Умира или напуска поста преди 6 март 1759.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 209.*

МЕТОДИЙ ОХРИДСКИ (Георги Щерев) (1866 – 10.XII.1909) – висш духовник. Охридски митрополит. Роден в с. Зарово, Лъгадинско, Егейска Македония. Завършва Московската духовна семинария. Преподавател в Цариградската духовна семинария. По-късно е председател на Българските църковни общини в Кавадарци (1895) и Кукуш (1896). Ръкоположен за каноничен Охридски митрополит на 23 дек. 1897 и ръководи епархията 12 години. След Илинденско-Преображенското въстание 1903 получава помощи за пострадалото население на стойност 18 000 лв., изпратени от Андрей Тошев – български търговски агент в Битоля. Влиза в конфликт с ВМОРО. Умира внезапно в Солун на път за Св. Синод. Според Антон Попстоилов бил отровен от сърбомани. Погребан в двора на църквата „Св. Климент" в Охрид. Завещава на Св. Синод сумата от 130 361 лв.

Методий Охридски (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 61; **Попстоилов**, Антон. Село Зарово, Солунско. Историко-фолклорно и езиковедско изследване. С., 1979; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 284-285; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 473.*

МЕТОДИЙ СТРАТИЕВ (11.I.1916 – 12.V.2006) – католически духовник. Завършва Католическия институт в Париж, клон на Сорбоната. Ръкоположен за свещеник в Ордена на августино-успенците от епископ Пий Ньовьо (1942). Завръща се в България (1943). Ректор на Духовната семинария „Св. Йосиф" и преподавател по френска литература в колежа „Св. Августин" в Пловдив. Развива и активна публицистична дейност в българската католическа преса. Преместен в източнокатолическата енория „Св. Св. Кирил и Методий" в Ямбол (1946), където е енорийски свещеник. Същевременно е и настоятел на пансиона на отците августино-успенци в града. Арестуван (11 юли 1952) и осъден на 14 години лишаване от свобода и пълна конфискация на имуществото. Присъдата излежава в затвора в Плевен, лагера в Белене, затвора в Пазарджик, кариерата в Огняново и в Самоводенската каменоломна. Освободен (1963). На 28 апр. 1963 номиниран за епископ-коадютор на Софийската Екзархия (помощник на Кирил Куртев) и титулярен епископ Диоклеанополски. Ръкоположен за епископ (1965). След смъртта на епископ Куртев ръководи Софийската апостолическа екзархия (9 март 1971 – 5 септ. 1995), след което папа Йоан Павел II приема оставката му. Номиниран за архиепископ ad personam (18 дек. 1993).

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 662, 711, 712, 729, 731, 741.*

Per aspera ad astra!

МЕТОХ – недвижим имот, собственост на манастир. Състои се от култови, жилищни и стопански постройки. Намира се обикновено в населено място и се обитава и обслужва от монаси или монахини. В него се извършват Богослужения, приемат се изповедници, устройват се поклонничества. През годините на османското владичество в българските земи метосите спомагат за запазването на Православната вяра и Богослужение на български език. Те са място за разпространение на идеи и книжнина. Често към тях функционират килийни училища, които поддържат елементарната грамотност сред българите.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 82; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 300-301.*

МЕТОХ „ОРЛИЦА" – метох на Рилския манастир. Намира се на 18 км западно от манастира. Споменава се в дарствена грамота на цар *Иван-Шишман* (1378). Най-старият запазен метох в България.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 82-83; Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2791-2792.

МЕТОХ „ПЧЕЛИНО" – намира се на 3 км югозападно от Рилския манастир, непосредствено до поклонническия път. Построен през 80-те г. на XVIII в. и е посветен на Успението на Божията Майка. Църквата е малка и едноапсидна с открит нартекс, изградена от камък.

Онлайн ресурс.

МЕХОМИЙСКА БЪЛГАРСКА ЦЪРКОВНО-УЧИЛИЩНА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти. Създадена (ок. 1829) в разложкия гр. Мехомия, (тогава в Османската империя). Една от първите в Разлог, която получава ферман за строеж на църква. В годините на Кримската война (1853-1856) общината е и официално призната от османските власти и изпълнява редица административни функции. В 1846-1861 застава начело на борбата с гръцкия владика Матей Самоковски. Поддържа активни връзки с водача на българската църковна борба – Цариградската българска община. В 1873 общинарите поп Никола Ангелов, Никола Каназирев, Кипре Максев, Биньо Хаджийски пишат на руския пловдивски вицеконсул Найден Геров да изпрати момче от Мехомия на обучение в Русия. След Априлското въстание 1876 и Руско-турската война от 1877-1878 подобно на другите български общини в Македония, Мехомийската община не е призната от властите и дейността ѝ се ограничава. На 15 ноември 1888 праща молба до великия везир, подпечатана и със 70 селски кметски печата, в която твърди, че причината за неуредиците в духовния и обществения живот на българите е непризнаването на общината от властите. На 1 ян. 1889 е избрана нова община с председател Атанас Хаджитодоров, секретар-касиер Кипре Максев и членове поп Никола Ангелов, Петър Рачев, Никола Елчинов и Трендафил Георгиев. След 1891 общината се активизира и построява изцяло със свои пари модерна училищна сграда. След като градът попада в границите на България (1912), общината е разпусната и е назначена нова общинска управа.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 179-180.

МИЗОВ, Ангел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Охрид (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: ***Спространов****, Ив. По възраждането на гр. Охрид. // Сб. за народни умотворения, наука и книжнина, 1896, Т. 13, с. 654.*

МИКРЕВСКА БАЗИЛИКА – раннохристиянска църква в развалини край с. Микрево, Благоевградска обл. Разположена на няколкостотин метра северно от късноантичната крепост Горно Градище, на 3 км северозападно от с. Микрево. Открита в 1996. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с неразчленен нартекс, презвитерий, кръщелня, екзонартекс, атрий и странични помещения. Изградена от речни камъни, отчасти от тухли и архитектурни елементи втора употреба. Спойката е хоросан. Апсидата, с която завършва централният кораб на изток е полукръгла отвън и отвътре. В олтара пред апсидата е открита подова многоцветна мозайка с геометрични и растителни елементи, която е отнесена за съхранение в Археологическия музей в Сандански. Кръщелнята (баптистерият) е залепена отвъд до северната стена на северния кораб, през който се влиза в нея. На изток тя също завършва с апсида. От нартекса, който е с дължина равна на ширината на храма, има входове и за трите кораба. За праг на широката врата към екзонартекса на запад са служили два масивни мраморни блока. Атрият на запад е правоъгълен с размери 9 на 5 м и вход от юг. В средата му има три зидани колони, които са крепели покрива. За база на дървена колона е използван мраморен надгробен стълб със седем реда надпис от късната римска епоха. Южната стена на двора достига 1,70 м височина и е най-добре запазената в комплекса.

Лит.: ***Ценова****, Силвия. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика", с. Микрево, Община Струмяни. // Археологически обекти и разкопки – 2003. С., 2004, с. 126;* ***Петков****, Владимир, С. Ценова. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика", с. Микрево. // Археологически обекти и разкопки – 2004. С., 2005, с. 20;* ***Петков****, Владимир, Светла Петрова. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика", с. Микрево. // Археологически обекти и разкопки – 2005. С., 2006;* ***Петков****, Владимир. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика" при с. Микрево. // Археологически обекти и разкопки – 2007. С., 2008, с. 492-493.*

МИЛАДИНОВИ, братя: Димитър (1810-1862) и Константин (1830-1862) – възрожденски просветни дейци. Родени в гр. Струга, Вардарска Македония. Съставители на сб. „Български народни песни" (1861), издаден в Загреб със съдействието на Ю. *Шросмайер*. След излизането на сборника са набедени от гръцките фанариоти като опасни за империята лица, арестувани и хвърлени в затвора в Цариград, където заболяват от тиф и умират.

Лит.: ***Арнаудов****, М.* ***Братя Миладинови****. Живот и дейност (1810, 1830-1862). С., 1943; 2. изд. 1969;* ***Динеков****, П. Делото на* ***Димитър и Константин Миладинови****. С., 1969;* ***Кръстев****, Ст. 100 години от смъртта на* ***братя Миладинови*** *– ревностни патриоти и църковнопросветни дейци. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962.*

МИЛАНОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Роден в с. Врани кон, Шуменска обл. Свещеник в Сливен (70-те г. на XIX в.).

Лит.: ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 245.*

МИЛАНОВ, Сава – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елена (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 413.

МИЛАНСКИ (МЕДИОЛАНСКИ) ЕДИКТ – писмо с дословен препис на Сердикийския едикт на император Галерий от 311, изпратено до Максимин Дая, от двамата августи Лициний I и Константин I Велики от гр. Медиолан (дн. Милано) с изискване за изпълнението му. С него Християнството се провъзгласява за равноправна на другите религии. Традиционно едиктът се приема за край на Диоклециановите гонения срещу християните.
*Лит.: **Воробьева**, Н. Н. Проблема отношений христианской церкви и государства в Римской империи I-IV вв. в освещении отечественной историографии второй половины XIX – начала XX в. Омск, 2005; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 203-205.*

МИЛЕВ, Александър Иванов (16.IX.1904 – 16.IV.1980) – лингвист. Роден в гр. Годеч, Софийска обл. Завършва Софийската духовна семинария (1926). Следва 2 г. богословие. Завършва класическа филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1931). Специализира в Гърция и Унгария. Гимназиален учител във Варна и София. Преподавател по гръцки и латински език в Университета (1946-1967). Професор по латински и старогръцки езици в Духовната академия (1971-1980). Занимава се и с преводи на старогръцки извори за българската история.
*Лит.: **Пенов**, Д. Високо академично тържество. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1972; **Царев**, Г. Една година от смъртта на **професор Александър Милев**. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1981; **Чолов**, П. **Милев**, **Александър Иванов**. // **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 195.*

МИЛЕВ, Христо Стефанов – *вж Стефанов, Христо Милев*

МИЛЕНКОВ, Никола Пешев (– 13.III.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Подгоре, Белоградчишко, Видинска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 37.

МИЛЕНОВ, Иван Димитров (1834 – 8.VIII.1894) – църковен деец. Роден в с. Кръвеник, Габровско. Свещеник в селото (60-те г. на XIX в.). Преселва се в с. Обретеник, Русенско (1870), където служи до смъртта си.
*Лит.: **Ковачев**, Н. Из миналото на героичен Кръвеник. С., 1972, с. 18, 73.*

МИЛИЧ – висш духовник. Черевенски епископ (първата половина на XVIII в.).
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 225.*

МИЛКОВ, Михаил Стоянов (1851-1921) – просветен и църковен деец. Роден в с. Тича, Котленско, дн. Сливенска обл. Завършва килийно училище, след което е учител в с. Меджидие (Северна Добруджа). Ръкоположен за свещеник (1872). Служи в храма „Св. Петка" (1882-1892). Умира в Пловдив.
*Лит.: **Паралингов**, Е. Из Летописната книга на пловдивския храм „Св. Петка" (120 г. от освещаването на храма). // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010.*

МИЛОТИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хераково (дн. към с. Белица), Софийска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 416.

МИЛОШЕВ, Герги – *вж Гавриил*

МИЛОШЕВ, Йосиф (4.I.1884 –) – просветен и църковен деец. Роден в с. Бусинци, Трънско. Завършва Самоковското богословско училище (1905) и Свободния университет в София (1931). Учител в родното си село (1905-1909). Помощник на Врачанския митрополит Константин (1909-1911), който го ръкополага за свещеник в с. Остров, Оряховско. Енорийски свещеник в Бяла Слатина (1911-1918) и в София (1918-1945). Основава при храма „Св. Петка Самарджийска" Православно християнско братство, което разгръща активна просветна, музикална и социална дейност. Председател на Църковното настоятелство при същия храм. През 30-те години открива безплатна трапезария. Полага основния камък на новостроящата се църква „Св. Параскева" в столицата. Занимава се и с публицистична дейност. Автор на проповеднически сборници.
*Лит.: **Балачев**, А. **Свещеноиконом Йосиф Милошев** – многоплоден пастир на Църквата. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1975.*

МИЛОШЕВ, Коцо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 416.

МИЛУДИН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Гурмазово, Софийска обл. (1857).
*Лит.: **Гошев**, Ив. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1936, 13, с. 39.*

МИЛУШЕВ, Александър – църковен и политически деец. Завършва Софийската духовна семинария. Влиза в редовете на БЗНС. Дружи с приятели от БКП. Депутат в XXIII Обикновено народно събрание. Интерниран (1933). По време на Съпротивителното движение 1941-1944 е ятак на партизани и участва в бойни групи.
*Лит.: **Тулешков**, Н. **Протойерей Александър Милушев** (Единофронтовецът). // Църковен вестник, N 23, 11 септ. 1970.*

МИЛЧЕВ, Методи (21.I.1908 –) – църковен деец. Роден в с. Янтра, Габровска обл. Завършва Духовна семинария в Пловдив (1928), след което служи 2 години. Ръкоположен за свещеник (1930) в църковното ведомство в гр. Шумен. Завършва и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Кл. Охридски". От 1939 е енорийски свещеник в Шумен. Избран за член на Църковния народен съвет (1953).
*Лит.: Върховен църковен съвет при Светия Синод на Българската патриаршия – In memoriam. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1983; **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Светия Синод на Българската патриаршия. // Църковно-исторически архив. Т. II. С., 1986, с. 231.*

Per aspera ad astra!

МИЛЯНОВСКИЙ, Феодор Алексеевич (1872 – 28.XI.1932) – руски духовник, протойерей. В България от 1921. Военен свещеник на Първи армейски корпус на Руската армия на генерал Кутепов и благочинен на Обществото на галиполийците в България.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 192.

МИНА – възрожденски църковен и просветен деец. Монах в Хилендарския манастир. Учител в гр. Казанлък (до 1805).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 27.*

МИНА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свобода, Чирпанско, Старозагорска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Стоянов**, Д., Ил. **Стоянов**. Село Свобода. С., 1971, с. 35-36.*

МИНАРЕ – наименование на кула край джамия, от която мюезин приканва вярващите към молитва.
Онлайн ресурс.

МИНДОВ, Антоний – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елена (ср. на 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 416.

МИНЕВ, Коста Атанасов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Батошево, Севлиевско, Габровска обл. Учител (1855-1866) и свещеник в селото след 1866. Член на Търновския революционен комитет. Участва в Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 26.*

МИНЕВ, Стефан поп (13.VII.1889 – 6.VI.1963) – църковен деец. Роден в с. Драгичево, Пернишка обл. Завършва богословие в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1927). Ръкоположен за свещеник (1912). Енорийски свещеник в кв. Княжево (от 1914 до пенсионирането си). Бил е легационен свещеник в Букурещ и игумен на Горнобанския манастир „Св. Св. Кирил и Методий". Активен деец в Софийското свещеническо братство „Преподобни Иван Рилски". Инициатор за създаване на ученически дружества за борба срещу религиозните секти и изграждане на църковен храм в с. Суходол и пр.

*Лит.: **Д-р Бъждъкова**. Живот, отдаден на вярата. Навършиха се 30 г. от кончината на един достоен свещенослужител **иконом Стефан поп Минев**. // Църковен вестник, N 24, 14-20 юни 1993.*

МИНЕЙ – наименование на богослужебна книга, в която текстовете са разположени в календарен ред според църковната година от септ. до авг. Съществуват в две разновидности – празничен и общ. Хронологически празничният възниква по-рано. От него по-късно се появяват месечните минеи. Празничният миней съдържа служби за големите господски и богородични празници и за най-почитаните светци: Рождество Богородично, Богоявление, Сретение, Благовещение, Цветница, Възнесение, Петдесетница, Преображение, Успение Богородично и др. Общият съдържа служби, които не са подредени по календарен ред, а са предназначени според светец или празник. Изпълняват се само като се добавя името на празнувания светец. Средновековните български писатели са писали произведения не само за български светци, но и за общохристиянски.

*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 94-95; **Кожухаров**, Ст. Минеи. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 679-681; **Гергова**, Е. Славянските служебни минеи – методика на проучване. // Медиевистични изследвания. В памет на **П. Димитров**. Шумен, 1996, с. 201-212; **Йовчева**, М. Старобългарският служебен миней. С., 2014; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 273-279.*

МИНИАТЮРА – наименование на илюстрации в малки размери в антични и средновековни ръкописи. Възникват в древния Египет. В България проникват под влиянието на византийската култура. Най-ранни от тях има в Остромировото евангелие (1113-1117), изображението на Св. княз *Борис I* Покръстителя в препис на Учителното евангелие. В Симеоновия сборник миниатюрите са разположени на цели страници. По-голям е броят на миниатюрите, намерили място в ръкописите от XIII-XIV в. Обикновено са многоцветни. Най-богата на миниатюри е Манасиевата летопис.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2821-2823; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 280-285.

МИНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Равно поле, Софийско (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

МИНКОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 417.

МИНКОВ, Марин Найденов – *вж Максим I*

МИНКОВ, Цвятко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 418.

МИНЧЕВА, Пелагея – монахиня в Сопотския манастир. Учителка в девическото училище в Стрелча (1848).
*Лит.: **Бояджиев**, Ил. Учебното дело в Стрелча преди Освобождението. // Народна просвета, 1962, N 3, с. 89.*

МИНЧООЛУ, Хаджи Николи Хаджидимов (17.II.1826 – 3.IX.1892) – търговец, борец за независима българска църква. Роден в Търново (В. Търново). Занимава се с търговия на кожи. Сдружава се с търговеца Евстати Салвели. Фирмата им разкрива търговски кантори в Търново, Русе, Букурещ, Виена, Цариград, Одеса. След изгонването му от Търново (1857), по настояване на гръцкия митрополит Неофит, създава нова търговска фирма в Цариград заедно с русенеца Костаки Маринович и шуменеца Петър Николаев. Изразходва 500 000 златни лв. наличен капитал в подкрепа на борбата за църковна независимост. Ненавистта му към гръцките духовници го мотивира да застане начело на борбата срещу търновския владика Неофит Византиос. В кр. на 1853 заминава за Цариград да защитава интересите на българите пред Вселенската патриаршия. През 1856 избран в делегацията, упълномощена от Търновската епархия да отстоява исканията на българското население за отстраняване на гръцкия владика и назначаване на Неофит Бозвели за Търновски митрополит. Това налага да се установи в Цариград, за да може да участва още по-активно в църковно-националната борба за независимост като пълномощник на търновци. Съвместно с Гаврил Кръстевич, Христо Тъпчилещов, Димитър Иванов Гешов, подпомаган от владиците Иларион и Авксинтий, хаджи Николи води енергична борба срещу гръцкото духовенство. Участва в Събора, състоял се на 20 дек. 1857. Съборът не приел исканията на българите, поради което представителите им отказват да подпишат протокола. Между дек. 1858 и февр. 1860 Николи Минчоолу е един от тримата българи (заедно с Петко Р. Славейков и Георгаки Чалъкоглу), допуснати до Вселенския събор в Цариград. През 1860 получава ново пълномощно от търновци. Използвал своето влияние пред османски управници, той се явява пред Високата Порта, за да иска помощ в борбата срещу гръцките владици. В борбата за църковна независимост изгубва почти цялото си състояние и имущество, но оставя името си чисто. Завръща се в България (1879) в тежко материално състояние и завършва земния си път в бедност.

Лит.: Бележити търновци. С., 1985, с. 125-126; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 480;* ***Евтимова****, Вера. Ханът на* ***Хаджи Николи****. С., 2007;* ***Колева****, Елена,* ***Ивелина*** *Колева. Връзките на* ***хаджи Николи Минчоолу*** *от Търново с чорбаджи* ***Иванчо Пенчов Калпазанов*** *от Габрово в борбата за черковна независимост, и* ***поп Иван Гъбенски*** *чорбаджи. // Християни (към „100 вести"), 7 юли 2011 г., с. 1-2 – част I и бр. от 14 юли 2011 г., с. 2 – II част;* ***Колева****, Елена,* ***Ивелина*** *Колева. Връзките на* ***хаджи Николи Минчоолу*** *от Търново с чорбаджи* ***Иванчо Пенчов Калпазанов*** *от Габрово в борбата за черковна независимост. // Минало, 2011, N 4, с. 17-23.*

МИРАБО – *вж Поповски, Търпо Иванов*

МИРКОВИЧ, Георги Вълков (10.III.1826 или 1827 – 29.IX.1905) – медик, църковен и просветен деец. Роден в Сливен. Завършва Френския католически колеж в Бебек (Цариград) (1851) и медицина в Монпелие (Франция) (1856). След завръщането си е лекар в Сливен, Стара Загора и Цариград. Един от водачите на униатското движение. Лекар и директор на Болградската гимназия (1861-1863) и в Браила (1864-1866). Лекар във Видин и Лом (1868-1869). Заради активната му обществена дейност изпратен на заточение в Диарбекир (1870). Освободен (1875), но до Освобождението остава като лекар в Мала Азия. Завръща се след Руско-турската война 1877-1878. Директор на мъжката гимназия в Сливен (1879-1880). Управител и на Сливенската болница. По-късно – лекар в Пловдив, Ямбол и Бургас.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 421.

МИРÒ – светèното масло. Наричано още „елей на радостта". Приготвя се от специална смес, съдържаща елей (зехтин), бяло вино и обикновено между 20 до 57 други съставки (благоуханни смоли, треви, корени, етерични масла и есенции). Броят и видът на съставките на мирото, което се приготвя за култова употреба в Православната църква, не е строго установен. Право да варят миро имат поместните Православни църкви, като ритуалът се извършва от патриарха на Велики Четвъртък (в седмицата преди Възкресение Христово). Миропомазването запечатва във всички християни дара на тяхното тройно служение – царско, свещеническо и пророческо**.**

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 355-358.

МИРОВ, Михаил Димитров (1859 – 17.VIII.1923) – висш католически духовник. Роден в с. Топузларе (дн. с. Зорница), Бургаска обл. Завършва българско-католическата гимназия в Одрин. Следва богословие и философия във Висшата духовна семинария в Цариград. Ръкоположен за свещеник (1883) и получава назначение за енорийски свещеник в родното село. Открива католическо начално училище за децата и вечерно – за възрастните. През 1888 построява нова църква, осветена (1891). До черквата построява и 24-метрова камбанария (1900). По-късно изгражда църква и в с. Доврукли (дн. с. Правдино, Ямболска обл.), посветена на „Светото Семейство". Въздигнат в сан архиепископ с титлата Теодосиополски (1907). След краха в Балканските войни 1912-1913, когато Екзарх Йосиф I окончателно напуска Цариград, е единственият официално признат от османските власти български архиерей. След Първата световна война 1915-1918 Католическата църква от източен обред премества седалището си от Цариград в София, където умира. През 1927 бившите енориаши на Михаил Миров от Топузларе и Доврукли събират средства и издигат скромен паметник на своя съселянин и пастор.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 29-36.*

МИРОПОМÀЗВАНЕ – едно от *Седемте* основни църковни *Тайнства*. В Православната традиция се извършва непосредствено след *Кръщението*. Физическата му страна включва нанасянето на предварително осветено миро върху челото, ръцете и нозете на приемащия Кръщение. Символиката на това Тайнство е свързана с *Печата на Светия Дух*, който възстановява първоначалната чистота на човешката природа и *Божественото подобие*, осквернено от първородния грях. *Миро̀то* (светèното масло) се приготвя от специална смес, съдържаща елей (зехтин), бяло вино (което служи за предпазване на врящия зехтин от прегаряне, а подсилено със спирт, то има ролята на разтворител) и обикновено между 20 до 57 други съставки (благоуханни смоли, треви, корени, етерични масла и есенции). Броят и видът на съставките на мирото, което се приготвя за култова употреба в Православната църква, не е строго установен. Право да варят миро имат поместните Православни църкви, като ритуалът се извършва от *Патриарха* на *Велики Четвъртък* (в седмицата преди *Възкресение Христово*). Наричано още „елей на радостта", мирото и миропомазването запечатва във всички християни *Дара* на тяхното тройно служение – *царско*, *свещеническо* и *пророческо*.

Лит.: ***Златев****, К. Помазване. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991;* ***Алевизопулос****, А. Православната църква. Нейната вяра, богослужение и живот. С., 2014, с.94-95; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 379-386.*

МИРСКИ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (1843).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 422.

МИРЧЕВ, Ангел (– 10.XII.1944) – свещеник в с. Цалапица, Пловдивско. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27.

МИРЧЕВ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Марково, Провадийско, Шуменска обл. Учител в с. Кюлевча, Шуменско (1863-1868). Ръкоположен за свещеник (1868). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Тонев**, В. Бележки по историята на учебното дело в Североизточна България през периода на Възраждането. Новопазарско. // Изв. Нар. музей – Варна, 1975, Кн. XI (XXVI), с. 59-80.*

МИРЧЕВ, Йосиф – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 422.

МИРЧЕВ, Никола **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в Етрополе (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Стоянов**, М. Етрополе и българската възрожденска книжнина. // Тодор Пеев: Сб. Етрополе, 1972, с. 81.*

МИРЧО – *вж Максимов, Христо Димитров*

МИРЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Аврен, Варненска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 422-423.

МИСИОНЕРСТВО – дейност, осъществявана от упълномощени лица (посланици) на църковна организация за разпространяване на вероучението. Възниква в началото на колониалната експанзия на европейските държави в Азия, Африка и Америка.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 161-162; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 407-412.

МИСЛОВЩИЦКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" (наричан още Велиновски) – с. Мисловщица, Трънско, Пернишка обл. Намира се в подножието на Ездимирска планина, в живописното дефиле на р. Клисурска, на левия ѝ бряг, и на ок. 2 км североизточно от с. Велиново, което до 1950 г. се е наричало Мисловщица. Няма сведения кога е построен и кога е разрушен. Според предание бил основан в годините около падането на България под османско владичество. Легенда говори, че съвсем случайно в кр. на XVIII в. църквата била открита от благочестивия Велко Ивков от с. Мисловщица, който със свои средства я поправил. В близост до нея направил магерница, в която живял до края на дните си. Години по-късно го заварва дошлият тук от Дечанския манастир архимандрит Мисаил Байкушев. През 1837 М. Байкушев става игумен на манастира и допринася най-много за възобновяването и развитието на обителта. За революцинната си дейност, макар и вече в напреднала възраст, бил затворен в Нишкия затвор, но и това не сломило волята му за свобода – не един път давал подслон в Мисловщицкия манастир на Васил Левски. След смъртта му е погребан в двора на църквата „Св. Петка" в Трън. Манастирският комплекс обхваща манастирска църква, жилищна и стопанска сграда, като последните две са почти напълно разрушени. Допреди 20-тина години те са били в сравнително добро състояние. Жилищната сграда при манастира е била рядък представител на западната възрожденска българска светска архитектура. Манастирската църква е била малка, еднокорабна, едноапсидна, с вход на юг. Тя е изградена от ломен камък с хоросанова спойка, като са употребени и дървени сантрачи. Апсидата ѝ е полукръгла отвън и отвътре, има самостоятелно покритие. Корабът на църквата е покрит с полуцилиндричен свод. Мисловщицкият манастир, аналогично на синхроничните му църкви от Знеполе и Горнострумските земи през Възраждането е разширен на запад. На западната фасада е оформена широка арка, която обединява кораба на църквата с пристроената част. Стените на някогашната манастирска църква са били покрити изцяло със стенописи. През 1979 по-голяма част от стенописите на църквата са свалени и са преместени в Исторически музей в Перник.
*Лит.: **Димитрова**, Д., З. **Ганева**, Д. **Каменова**. Мисловищицкият манастир (Принос към изучаването на Софийските манастири). // Изкуство, 1981, N 6, с. 18-23; **Бакалова**, Е. Мисловищицкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 178-179; Мисловищицкият манастир. // Църковен вестник, 7-13 февр. 1994; **Илиев**, Николай. Мисловищицкият манастир „Св. Богородица". С., 2001.*

МИСОВ, Симеон (23.V.1870 – 29.XII.1940) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в Тетово (Вардарска Македония). Завършва средно образование. Учител в Тетово (1885-1912) и член на околийския комитет на ВМОРО. Арестуван през пролетта на 1903 и лежи в затвора. По-късно е ръкоположен за свещеник и служи в Софлу и Брацигово. Умира в Брацигово.
*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934). Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 105.*

МИТАР – наименование на фискалните чиновници в Римската империя, които събирали данъците в пари. Терминът се употребява на български език в библейски контекст във връзка с превода на книгите от Светото писание по времето на Първата българска държава през втората пол. на IX в. В библейския контекст евангелските митари отговарят на римските публикани в провинция Юдея. Еврейските митари били считани от сънародниците си за езичници. Терминът се употребява в българския, а посредством него заради църковнославянските преводи на Светото писание и в останалите източнославянски езици – руски, украински и беларуски.
*Лит.: **Пиперов**, Б. Митари и фарисеи. // Църковен вестник, N 8, 20 февр. 1958; Достойнството да бъдеш митар. // Църковен вестник, N 6, 6-12 февр. 1995.*

МИТКОВ, Панайот – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 423.

МИТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (1814).
*Лит.: **Меджидиев**, А. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. С., 1940, с. 62.*

МИТОВ, Антон Стефанов (1.IV.1862 – 29.VIII.1930) **–** живописец и изкуствовед. Роден в Стара Загора. Завършва Академията за изящни изкуства във Флоренция (1885). Гимназиален учител в Стара Загора, Пловдив, Варна и София. Един от основателите на Държавното рисувално училище (1896), което през 1921 се преименува в Държавна художествена академия. Професор по история на изкуствата, перспектива и методика на рисуването (1896-1927) и директор на Художествената академия (1912-1918; 1924-1927). Заедно с проф. Иван Мърквичка, участва в изографисването на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" в София.
*Лит.: **Митов**, Стефан. **Антон Митов**. Живот и творчество. С., 1957.*

МИТОВ, Георги Петров (9.I.1916 – 29.III.1981) – български католически свещеник, конвентуалец. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Завършва средно образование в Бреша и Сполето (Италия). Полага вечните си обети в Асизи (30 март 1937). Назначен за свещеник в гробницата на Серафичния отец Франциск (25 март 1937). По молба на епископ Кирил *Куртев* се завръща в България (1942) и е назначен за енорист в енорията „Успение Богородично" в с. Покрован, Ивайловградско, Хасковска обл. През 1952 е арестуван, обвинен в диверсионна дейност и осъден на 10 години лишаване от свобода по „големия" католически процес. Енорийският дом е конфискуван. След 9 години е освободен и е назначен за свещеник в с. Правдино, Ямболска обл. През 1980 получава разрешение да замине за Рим да се лекува. Той е един от първите българи, приети от папа *Йоан Павел II* на аудиенция (1980). Завръща се в Правдино и през месец март 1981 пътува до родното си място, за да участва в проповед на Пасхалната тридница, но неочаквано умира по пътя.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 684.*

МИТОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 424.

МИТОВ, Козма – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бъмбоки, Костурско, Егейска Македония (1872).
*Лит.: **Каратанасов**, Зл. Черковно-училищната борба (1868-1903). Спомени. С., 1935, с. 31.*

МИТОВ, Никола Атанасов – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хума, Разградска обл. (1875-1898).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 213.*

МИТОВ, Тодор Стоянов (7.V.1836 – 1891) – църковен деец. Роден в гр. Пирдоп. Учи при отец Ангел Чолаков, Тодор Хрулев и С. Радулов. Приема свещенически сан. Служи в Пирдоп и Пазарджик. Председател на църковната община в София (от 1866). Включва се и в просветния живот на града. Основава училищно настоятелство, на което е издигнат за председател. Основател на Софийското дружество „Майка". Председател на църковното настоятелство при храма „Св. Неделя". Издател на сп. „Християнско братско слово". Преди изпълнението на смъртната присъда на Васил Левски е определен за негов изповедник. На въпроса на свещеника да си каже греховете, Апостола отговорил: „Казах ги на царските комисари. Пред Бога и пред свободата не съм сторил, а пред чорбаджиите и владиците – много, много и премного „согрешения" съм направил. Но нека тия ми „согрешения" останат непростени. Както се вижда, утре на турската бесилка ще увисна. За едно нещо, дядо попе, ще те моля, който ви попита за дякон Левски, кажете му, че той, дякона, за българската свобода загива". Според други сведения, когато иконом Митов се обърнал към В. Левски с това име, Левски го спрял и му казал: „Отче, вие има да изповядате йеродякон Игнатий". Свещеникът доживял Освобождението. По ирония на съдбата на него се пада изповядването на поп Кръстьо, когато се пръснала мълвата, че той бил предател на В. Левски. Пред свещ. Т. Митов той заявил: „На моята съвест не тежи предателството на Левски".
*Лит.: **Тулешков**, К. **Свещеноиконом Тодор Стоянов Митов** (По случай 70 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 43, 23 дек. 1961; **Калев**, Д. Община Пирдоп: 580 г. стожер на българщината. Хроника. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1991; Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017; Един бележит столичен свещенослужител (**поп Тодор Митов**). // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017, с. 8.*

МИТРА – в одеждата на Православните свещеници – кръгла позлатена и украсена със скъпоценни камъни и религиозни емблеми епископска шапка. Слага се по време на Богослужение.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 109-110; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 421-423.

МИТРЕ АРАБАДЖИЯТА – *вж Арабаджиев (Рабаджиев), Димитър Попмладенов*

МИТРОДОРА – монахиня в Самоковския метох. Учителка в девическото училище при метоха (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществователка на възрожденски издания.
*Лит.: **Паскалева**, В. Българката през Възраждането. 2. изд. С., 1984, с. 19.*

МИТРОПОЛИТ – най-старата епископска титла в Църквата. Първоначално митрополит е бил епископ на Християнска църква с резиденция в столица или митрополия на Римска провинция. Титлата „митрополит" се среща за пръв път в каноните на Никейския вселенски събор (325). По време на Осмия вселенски събор (869-870), на извънредно заседание, състояло се след закриването на събора на 4 март 870 се учредява български църковен диоцез, начело на който е поставен гръкът Георги, с титла „митрополит на Дръстър" (дн. Силистра) (870 – ок. 886), който обаче пребивавал постоянно не в своя епархийски център, а в столицата Плиска, град от същата епархия, директно подчинен на Цариградската патриаршия. Българската църква е устроена по византийски модел и има тогава митрополии: Дръстърска (първенстващата епархия на България и собствена катедра на всебългарския архиепископ);

Филипополска (дн. Пловдив); Бдинска (дн. Видин); Средецка (дн. София); Лихнидска (дн. Охрид); Моравска (дн. несъществуващ гр. по р. Морава) и Брегалнишка (дн. несъществуващ гр. при с. Козяк, Щипско). Възприемат се и други по-низши духовни санове: хартофилакс, синкел и екзарх. През 70-те и 80-те г. на IX в. в България са били учредени много други епархии (митрополии и епископии): Проватска (дн. Провадия); Белградска; Червенска (дн. Червен, обл. Русе); Деволска (дн. несъществуващ гр. в Южна Албания) и др., а вероятно и Скопска; Велбъждска (дн. Кюстендил); Пелагонийска (Битолско-Прилепска); Нишка и др. По времето на цар *Иван-Асен II* (1218-1241) е имало 10 митрополии от общо 14 епархии. След установяването на османската власт някои от митрополиите са били понижени в ранг епископии. Знае се, че през XVII в. на Търновския митрополит са подчинени и Ловчанският, Червенският и Преславският епископи. От XVIII в. до създаването на Екзархата (1870) висшето духовенство по българските земи се състои от гърци. Броят се само 12 българи – епископи и митрополити (владици). На 12 февр. 1872 Синодът на Българската екзархия избира първия Български екзарх – *Иларион Ловчански*. След четири дни по внушение на правителството и молба за оставка от Иларион Ловчански като стар и болен, на извънредно заседание на 16 февр. 1872 Синодът избира за екзарх Видинския митрополит *Антим I*. Първите български митрополити (владици), признати от султана, са *Иларион Макариополски, Натанаил Охридски, Антим Видински* и Иларион Ловчански. Понастоящем 15-те български епархии на Българската православна църква се управляват от свой архиерей, който носи титлата „митрополит". 13 от епархиите се намират на територията на България – Варненска и Великопреславска, Великотърновска, Видинска, Врачанска, Доростолска, Ловчанска, Неврокопска, Плевенска, Пловдивска, Русенска, Сливенска, Софийска, Старозагорска. Другите две са на САЩ, Канада и Австралия със седалище в Ню Йорк и Западно- и Средноевропейска епархия със седалище в Берлин.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2842; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 427-428.

МИТРОПОЛИЯ – главен град на провинция, седалище на гражданското и особено на църковното управление – седалището на главния по ранг прелат (митрополит), на когото се подчиняват районните църковни свещеници.

Онлайн ресурс.

МИТРОФАН (XIV в.) – духовник. Игумен на Великата лавра „Св. Богородица" в Търново. По негова поръка бил направен препис от Приложен сборник от жития на светци, сред които княгиня Олга, Владимир I Мономах, Борис и Глеб.

*Лит.: **Ангелов**, Б. Ст. Из историята на руско-българските връзки. С., 1972, с. 52-53; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 266.*

МИТРОФАН – монах. Игумен на Сопотския манастир (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 424.

МИТРОФАН III (1520-1580) – висш духовник от български произход. Цариградски патриарх (1565-1572; 1579-1580).

Лит.: Кой кой е сред българите XV-XIX в: 501 имена от епохата на османското владичество. С., 2000, с. 170-171.

МИТРОФАН БИГОРСКИ (светско име: неизвестно) (кр. на XVIII – нач. на XIX в.) – духовник. Роден в Лазарополе, Вардарска Македония. Игумен на Бигорския манастир (от 1796). По време на игуменството му е изградена голямата монументална църква на манастира, която замества стария запуснат храм. Възобновява манастирския метох „Св. Георги" в с. Райчица, Дебърско.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1931, с. 84.*

МИТРОФАН ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1614). Споменат в документ на Патриарх Тимотей II Цариградски (от юли 1614). Изглежда става охридски архиепископ малко по-рано. Не се задържа дълго на този пост, тъй като през 1615 архиепископ отново е Атанасий. Предполага се, че след това Митрофан живее в Цариград, където през апр. 1623 участва в свалянето на Патриарх Кирил I Лукарис. Не е известно кога е починал.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 195.*

МИТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. (XIX в.).

*Лит. **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 76.*

МИТЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 425.

МИФИТИШЕВ, Николай (1890-) – църковен деец. Роден в Горна Оряховица. Учи за свещеник в Бачковския манастир (1906-1907). Свързва се с македонски дейци и отива в Македония, където четничества заедно с Пейо Яворов. Завърнал се в България, постъпва в жп школа и е назначен на работа на гара Червен Бряг. Заради активно участие в железничарската стачка (1920) е уволнен. Става свещеник в с. Радомирци, Луковитско, а през 1926 Врачанският митрополит го назначава за свещеник в Кунино. Развива активна църковна дейност, преподава вероучение в основното училище, организира църковен хор, председател е на селското читалище. През 1945 е осъден от Народния съд на 10 години строг тъмничен затвор. След неговото осъждане църквата в селото е затворена и оставена да се руши.

Онлайн ресурс.

МИХАИЛ (X в.) **–** висш духовник от български произход. Киевски митрополит. Българската му етническа принадлежност се премълчава или отхвърля от руски и украински изследователи.

*Лит.: **Гюзелев**, В. Старобългарски свидетелства за Покръстването на русите. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-византол. проучв. „Иван Дуйчев", 1990, Т. I, с. 59-65; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 267.*

МИХАИЛ (XIV в.) – църковен деец, йеромонах. Роден в с. Лешница, Тетовско (Вардарска Македония). Преписал богослужебна книга за поп Михо.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 270.*

МИХАИЛ – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Радибош, Радомирско, Пернишка обл. (1760-1770).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 435.*

МИХАИЛ – монах, архимандрит. Роден в Галичник, Дебърско, Вардарска Македония. Игумен на манастира „Св. Йоан Предтеча" в Дебър (XIX в.).
*Лит.: **Василев**, Р. Църковно-народната борба в Скопска епархия. // 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971, с. 267.*

МИХАИЛ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Козичино, Бургаска обл. Открива училище в къщата си. Арестуван и убит от турците (1821).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 425.

МИХАИЛ – монах в Кучевишкия манастир. Открива училище в гр. Куманово (1823).
*Лит.: **Василев**, Р. Църковно-народната борба в Скопска епархия. // 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971, с. 252.*

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 85.*

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Радомир (втората пол. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 140.*

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бояна, Софийско (1860).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 425.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дивдядово (дн. квартал на гр. Шумен) (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 425.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Богьовци, Софийска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 425.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кътина, Софийска обл. (1870-1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Хърлец, Оряховско, Врачанска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник и иконом. Архиерейски наместник и председател на каазалийския съвет в Нова Загора (до 1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Каранци, община Полски Тръмбеш, Великотърновска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАИЛ – монах. Игумен на манастира „Архангел Михаил" край Скопие (1854).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Червен бряг, Кюстендилска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАИЛ I КЕРУЛАРИЙ (1005 – 21.I.1059) – Цариградски патриарх (1043-1059). Произхожда от знатно семейство. През 1040 е лишен от имущества от император *Михаил IV* за протест срещу самоуправните действия на евнуха Йоан, брат на императора. Заточен в манастир и там приема монашеството. Отстоява независимостта на Византийската църква от властта на императора и от тази на папата в Рим. Сблъсъкът му с папа *Лъв IX* е поводът за Източно-Западната схизма (*вж Велика схизма*), с която Римокатолическата и Източноправославната църква формално се разделят. Влиза в сблъсък и с византийския император *Исак Комнин*, който конфискува част от манастирските земи.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

МИХАИЛ I РАНГАВЕ (ок. 770-844) – византийски император (811-813). Син на дребен благородник. След смъртта на император *Никифор I* в поражението при Върбишкия проход престолът е зает от неговия син Ставракий, който е смъртно ранен в сражението и скоро е принуден да абдикира в полза на Михаил Рангаве. Поддържан от традиционалистите в църквата, начело с *Теодор Студит,* Михаил I Рангаве предприема репресии срещу иконоборците в империята. Проявява великодушие и щедрост, докато е на трона – намалява данъците, повишени при Никифор I Геник, и започва да раздава пари на знатните и на духовенството, за да спечели подкрепа. През 812 прави политическа отстъпка, като признава императорската титла на *Карл Велики* в замяна на контрола над Венеция и други градове по адриатическото крайбрежие на Италия. Въпреки неизгодното положение на империята Михаил I Рангаве продължава конфликта с България. По съвет на Теодор Студит императорът отхвърля предложението на хан Крум за мирно споразумение. В отговор на това в кр. на 812 Крум превзема крепостта Месемврия и настъпва в Тракия. Михаил I предприема поход срещу българите (813). Първоначално постига известни успехи, но на 22 юни с.г. понася тежко поражение в битката при Версиникия, вероятно поради измяна на голяма част от войските му, които напускат сражението, водени от стратега Лъв Арменец. Рангаве губи доверието на армията и няколко седмици по-късно Лъв Арменец се обявява за император. Михаил Рангаве е детрониран и изпратен в манастир, където остава до края на живота си. Тъй като е приет, че евнух не може да бъде законен василевс, синовете на бившия император са скопени, с което губят претенциите си за трона. Един от тях по-късно става патриарх на Константинопол под името *Игнатий.*

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 207-208; Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2843; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 685-686.*

МИХАИЛ II БАЛБА (наречен също Михаил Трал, или Псел, т.е. „Пелтека" (770 – 2.X.829) – византийски император (820-829). Потомък на покръстени евреи от гр. Аморион, Фригия, Михаил е популярен военачалник, но е заподозрян в заговор (кр. на 820) и е арестуван по заповед на император Лъв V Арменец. Малко след това поддръжниците на Михаил го измъкват от тъмницата и по време на коледната литургия в „Св. София" те издебват и убиват Лъв Арменец. Бившият затворник е назабавно коронясан за император, като в бързината дори забравят да свалят оковите му. Най-значителното събитие по времето на Михаил II е бунтът на Тома Славянина – военачалник, който се обявява за император в Мала Азия (към нач. на 821) и тръгва към Цариград, за да узурпира трона. Узурпаторът успява да прехвърли войски в Мала Азия, където получава подкрепа и води преговори за съюз с арабите като законен император. През дек. 821 Тома Славянина обсажда Цариград. Блокираният в столицата, Михаил II почти няма шансове, въпреки успеха на флотата му срещу тази на претендента. Обсадата обаче не се развива по неговите планове и се проточва повече от година. Решаваща се оказва намесата на българския хан Омуртаг, който изпраща свои войски срещу армията на Тома Славянина пред стените на Константинопол (кр. 822 – нач. 823). Бунтовниците са принудени да се бият срещу българите, губят доста хора и така обсадата се проваля. Поради неуспехите и появилия се глад (823) много от поддръжниците на Тома Славянина дезертират и минават на страната на Михаил II. Бунтовниците претърпяват поражения и са притиснати в Аркадиопол. Обсадените жители на града предават Тома на императора. Въстанието е потушено в нач. на 824. Михаил II е привърженик на иконоборците, макар че не предприема почти никакви гонения и връща от заточение някои видни иконопоклонници – *Теодор Студит* и *Никифор I*. Въпреки това императорът остава непопулярен сред ортодоксалното духовенство, което го представя като необразован селянин. Обективно погледнато, Михаил II е способен държавник, който успява да стабилизира положението на Византийската империя. Михаил II умира от бъбречно заболяване и престола заема Теофил, който е съуправител с баща си.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 213-215;* ***Тивчев****, П. Бунтът на* ***Тома Славянина*** *и намесата на* ***хан Омуртаг****. // Ист. преглед, 1969, N 5, с. 68-76.*

МИХАИЛ III ПИЯНИЦАТА (19.I.840 – 5.IX.867) – византийски император (842-867). Син на император Теофил и императрица Теодора II. Поради смъртта на по-големия му брат Константин скоро след рождението си е обявен за наследник и съимператор на баща си. След като Теофил умира (ян. 842), Михаил идва на трона едва двегодишен. През по-голямата част от царуването му Византия е управлявана от регенти, определяни от майка му, която има решаваща роля, докато императорът е малолетен. През 843 по инициатива на Теодора е свикан църковен събор, на който окончателно е отхвърлено иконоборството. Иконоборческият Патриарх *Йоан VII Граматик* е сменен с Патриарх *Методий I*. В следващите години традициите на Православното иконопочитание са възстановени. Голямо влияние има неговият чичо кесарят Варда, с чиято помощ Михаил III отхвърля регентството на майка си (856). Въпреки слабата личност на императора способният кесар Варда ръководи държавата, която през този период преживява икономически и културен разцвет, води успешни войни и осъществява важни дипломатически постижения, най-важното от които е преминаването на България към Християнството. През 843-844 правителството в Цариград предприема сурови мерки срещу сектата на *павликяните* в източната част на Мала Азия. При Михаил III империята води успешни войни с България, славяните и арабите. В 855 при регенството на Теодора, докато България е ангажирана във война с Франкското кралство, византийските войски присъединяват областта Загора и някои крепости (Филипопол, Дебелт, Анхиало и Месемврия). В 856-863 византийците водят война в югоизточна Мала Азия срещу арабската династия на Абасидите и техните васали. Императорът лично взема участие, но през 860 се оттегля, за да защити столицата от нападение на русите. Въпреки това военните действия са доведени до успешен за империята край. По време на арабския конфликт Михаил III се проявява като достатъчно адекватен командващ, в контраст с по-късно наложилия се образ на бездарен император. По времето на Михаил III варягите от Киевска Рус за пръв път нападат Византия (лятото на 860). Тяхната военноморска експедиция срещу Цариград е прекратена, сключен е мир, а императорът наема контингент от варяги като част от личната си охрана. По идея на Патриарх Фотий, в 860 е изпратена дипломатическа мисия, водена от *Константин-Кирил Философ* и брат му *Методий* до хазарите, с цел да предотврати тяхното преминаване към *Юдаизма*. Въпреки блестящото представяне на Методий пратеничеството не постига успех. През 862 по молба на княз Ростислав императорът изпраща Светите братя Кирил и Методий във Великоморавия, където трябва да разпространят Християнството на славянски език. По това време е създадена глаголицата, първата българска азбука. В 863 е сключен мирен договор с България, съгласно който българите се задължават да приемат Християнството от Цариградската патриаршия. Това е едно от най-големите културни и политически постижения на ромейската държава. Император Михаил III става кръстник на Княз *Борис I*, под чието управление се извършва масовото Покръстване на българския народ. През последните години от управлението си Михаил III обръща все по-малко внимание на държавата и се впуска в безделие и алкохолизъм. През 866 по внушение на своя фаворит, бившия коняр Василий, император Михаил допуска убийството на чичо си, кесаря Варда, заподозрян в заговор. През нощта на 23/24 септ. 867 Михаил III е свален чрез преврат и убит в покоите си от своя придворен любимец, който наследява трона като *Василий I Македонец*.

Лит.: ***Гюзелев****, В.* ***Княз Борис Първи****. България през втората половина на IX в. С., 1969; Византийските василевси / Ив.* ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 220, 224-215; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 687-690.*

МИХАИЛ IV ПАФЛАГОН – византийски император (1034-1041). Макар да заел императорския пост, управлението на империята било в ръцете на по-големия му брат Йоан Орфанотроф. Остава в историята, че е успял да потуши най-голямото българско въстание срещу византийското владичество – на Петър Делян (1040). Страдал от епилепсия и воден плеврит. В деня, в който решил да се откаже от престола, починал.

*Лит.: **Благоев**, Н. П. **[Петър] Делян** и неговото въстание в Моравско и Македония против византийците. // Македонски преглед, 1928, N 2, с. 2-22; **Златарски**, В. Н. Въстанието на **Петра Деляна** в 1040-1041. // Бълг. Ист. библиотека, 1931, N 1, с. 94-114; **Цанкова-Петкова**, Г. **Петър Делян** през погледа на неговите съвременници. // Ист. преглед, 1966, N 4, с. 97-106; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 273-274; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 690-691.*

МИХАИЛ V КАЛАФАТ – византийски император (1041-1042). Сестрин син на император Михаил IV. Управлявал само 6 месеца, през което време успял да настрои срещу себе си аристокрацията, заради провежданата антидинастична политика и Църквата, заради отстраняването на Зоя. След военен заговор срещу него, успял да избяга в Студетския манастир, където бил заловен и ослепен. Не оставя преки наследници.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 279-280; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 691-692.*

МИХАИЛ VI СТРАТИОТИК (-1059) – византийски император (1056-1057). Последен представител на византийската аристокрация. Макар че стъпил на императорския престол, управлението на империята преминало изцяло в ръцете на протосинкела Леон (Лъв) Параспондил. Главен негов противник бил Патриарх Михаил Керуларий. Невъзможността да потуши бунт, предприет от група висши военни, го подтикнала към отричане от престола, но бил задържан на него по настояването на Патриарх Михаил Керуларий, който му обещал своята помощ, ако приеме монашество. Известно време живял в патриаршеския дворец, след което се преместил в собствен дом, където починал.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 290-292; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 692-693.*

МИХАИЛ VII ДУКА (1050-1090) – византийски император (1071-1078). Син на Константин X Дука. По време на управлението му империята потъва в криза, а по-голямата част от Анатолия е завладяна от селджукските турци. Потушава въстанието на българите, предвождано от Георги Войтех (1072), но империята губи окончателно своите владения между Стара планина и р. Дунав. Принуден да абдикира, приел монашество. Умира в Цариград (1090).

*Лит.: **Петров**, П. Въстания против Византия. С., 1960; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 302-305; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 693-694.*

МИХАИЛ VIII ПАЛЕОЛОГ (1224 – 11.XII.1282) – никейски и византийски император (1259-1282). Син на Андроник Дука Комнин Палеолог, велик доместик на Византия. Започва политическата си кариера като висш сановник в двора на никейския василевс. Заподозрян в заговор, изпратен на заточение от *Теодор II Ласкарис.* Спасява се в Иконийския султанат, където е приет с почит и дори командва армия срещу монголите. По-късно е опростен от Теодор II Ласкарис и се завръща от изгнание. Преди смъртта си Теодор II Ласкарис назначава за регенти на малолетния си син Йоан IV Дука Ласкарис своя незнатен приятел Георги Музалон и Патриарх Арсений. Става деспот през ноември 1258. Заставайки начело на Никейската империя, Михаил Палеолог продължава настъпателната външна политика на Балканите и от 1259 води успешна война срещу съюза на Ахейското княжество, Сицилианското кралство и Епирското деспотство. Никейските сили навлизат в Тесалия и побеждават коалицията в решаващата Пелагонийска битка. Осигурена е и военноморската подкрепа на Генуа срещу венецианския флот. На 1 ян. 1260 Патриарх Арсений провъзгласява Михаил VIII Палеолог за Никейски съимператор и украсява главата му с императорска диадема. Политическите промени в Никея съвпадат с едно важно събитие – възвръщането на старата византийска столица Цариград от властта на латините. Завръщащ се от рутинен поход в Епир, ромейският стратег Алексий Стратегопул научава от местни селяни, че латинският гарнизон в Цариград временно отсъства. През нощта на 25 юли 1261 никейски части проникват в града *през таен изход, показан им от селяните, при което последният латински император Балдуин II* панически побягва. Това слага край на останките от т.нар. Латинска империя и формално бележи възстановяването на Византийската империя. Тогава, с подкрепата на войската, Михаил Палеолог е обявен за единствен император (василевс) на ромеите и влиза тържествено в Цариград. Още в кр. на с.г. малолетният Йоан IV Дука Ласкарис е отстранен от властта (25 дек. 1261) и принуден да абдикира, след което е ослепен и изпратен в манастир до края на живота си. Тази жестока постъпка предизвиква бунт от недоволство във Витиния, насочен срещу Палеолог, но той го потушава и успява да наложи властта си окончателно. В нач. на 1262 Никейският патриарх Арсений Авториан отлъчва Михаил Палеолог от църквата. Ситуацията става твърде неблагоприятна за Михаил VIII, тъй като повечето от висшите духовници заемат страната на патриарха против василевса, който през 1265 получава и анатема. След неуспешни опити да получи опрощение, през 1266-1267 императорът издейства на специален събор Патриарх Арсений да бъде свален и заточен, под благовиден предлог – обвинения за държавен заговор и нарушения на канона. Макар императорът да получава опрощение от приемника на Арсений, това води до разкол на Православната църква. След тържественото му коронясване в Цариград (15 авг. 1261) Михаил VIII Палеолог заварва града западнал, а много сгради, включително бившият императорски дворец, ползван за обществена тоалетна, са полуразрушени от кръстоносците, поради което дворът на василевса се пренася в предградието Влахерина. Амбициозен и енергичен, Михаил VIII се опитва да възстанови величието на империята с дипломатически и военни средства, но на Балканите постига само частични успехи, докато в Мала Азия и на егейските острови не успява в нито едно от начинанията си. Въпреки политическите му умения и мащабния размах на неговата дипломация, Византия никога повече не успява да бъде предишната велика сила в Източното Средиземноморие. Михаил VIII поддържа съюза с Генуа, насочен срещу Венеция и Сицилианското кралство. Благодарение на генуезците е съставен флот от 75 кораба. С помощта на татаро-монголски и селджукски турски наемници Византия успява да събере армия от ок. 15 хил. души, с която да воюва срещу латинските феодални владетели в Гърция. Макар че постигат някои победи, византийците не успяват да възстановят напълно своята власт и търпят поражения срещу латините в Пелопонес през 1263. През с.г. е договорен съюз с египетския султан на мамелюките и с монголския хан на Кипчак. България и Сърбия участват в съюза на Сицилианското кралство срещу византийците. Заедно с 40-хилядна армия на монголо-татарската Златна орда българите нападат ромейската част на Тракия през 1264, но в 1268-1269 е сключен мир и

династическо сродяване с българския цар Константин Тих Асен. По-късно императорът отвръща на удара, омъжвайки незаконната си дъщеря Ефросина за хан Ногай от Златната орда, който през 1274 изпълнява поръчението на Михаил VIII и нахлува в България като византийски съюзник. Въпреки че Михаил VIII привлича услугите на татарската Златна орда срещу българите, византийските владения в Тракия също остават засегнати от набезите на монголите. През 1275 се състои още един неуспешен поход в Гърция; въпреки че флотата удържа победа, в Тесалия наемната армия на ромеите отново е победена. Византийските пълководци водят походи в България през 1279 срещу Ивайло (цар). В 1280 империята поддържа претенциите на *Иван-Асен III* към българския царски престол, а след свалянето му нахлува в България. Опитите на Михаил VIII да контролира политическия живот в Българското царство нямат траен успех. Основен враг на Михаил VIII Палеолог е Карл I Анжуйски, крал на Сицилианското кралство, който планира поход за отвоюване на Цариград от византийците и възстановяване на Латинската империя. На страната на анжуйската коалиция са също така Венеция и Франция, докато Византия е подкрепяна от Генуа и Арагон. Опасявайки се от засилване на антивизантийския съюз на католическите владетели, или дори от нов кръстоносен поход против Константинопол, Михаил VIII изпраща до римския папа *Климент IV* предложения за религиозно помирение и прекратяване на схизмата. В 1274 Михаил VIII участва чрез посланици във Втория Лионски събор, завършил с временна уния между Католическата и Цариградската църква. Резултатите от този политически успех се оказват недостатъчни, а при това се усилва и вътрешната обществена съпротива срещу императора, набеден за отстъпник от Православието. Въпреки обявената уния, съюзените Венеция, Сицилианско кралство и Франция продължават подготовката на война срещу Византия, а през 1281 новият папа Мартин IV осъжда император Михаил VIII на вечна анатема. Папата, който е протеже на анжуйската династия, призовава всички Християнски владетели да преустановят отношенията си с нововъзстановена Византия. В крайна сметка чрез ловка дипломация и подмолни действия Михаил VIII успява да премахне заплахата, надвиснала от запад. През 1282 византийски агенти предизвикват размирици, с което осуетяват плановете на Карл I Анжуйски за агресия срещу Византия. Благодарение на огромен подкуп от 60 хиляди златни перпери каталаните – наемници от испанското кралство Арагон – дебаркират в Сицилия и с.г. я завладяват. Но преди да успее да се възползва от новата ситуация, император Михаил VIII Палеолог умира по време на поход в Тракия.

*Лит.: **Ников**, П. Българо-унгарски отношения от 1257-1277 г. Историко-критично изследване. С., 1920; **Ников**, П. Българи и татари през Средните векове. // Бълг. Ист. библиотека, 1930, N 1, с. 321-381; **Ангелов**, Д. Тракия и българо-византийските отношения до падането ѝ под турска власт. // Изв. на Тракийския научен институт, 1965, Т. 1, с. 61-91; **Петров**, П. Въстанието на Ивайло. 2. изд. С., 1968; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 370-376; **Данчева-Василева**, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985; **Божилов**, Ив. Фамилията **Асеневци** (1186-1460). Генеалогия и просопография. С., 1985; Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 694-697.*

МИХАИЛ IX ПАЛЕОЛОГ (1277 – 12.X.1320) – византийски император (1295-1320). Съуправител на своя баща *Андроник II Палеолог.* Храбър воин, който претърпял поражение във всичките си битки, поради плачевното състояние на византийската армия. Тъй като починал преди баща си, никога не е управлявал самостоятелно. През 1303 Андроник II взема на служба каталонски наемници за борба с османците. Скоро след пристигането си обаче каталонците започват да плячкосват византийските селища подобно на османците. По време на преговори в Одрин (апр. 1305) техният предводител, кондотиерът Роже дьо Флор е убит по заповед на Андроник II. Каталонците тогава се съюзяват с османците и се укрепяват в крепостта Галиполи, откъдето започват набези срещу Тракия. Михаил IX Палеолог събира набързо войници от Тракия и Македония и се отправя към Апрос край дн. Текирдаг, където лагерували каталонците. Михаил IX загубил битката. Каталонците продължили да опустошават Тракия до 1308, когато се оттеглили в Тесалия. Веднага след това Тракия била нападната от османците на Осман I. Михаил IX събрал многобройно селско опълчение и се опитал да изтласка османците, укрепили се на европейския бряг на Дарданелите. Било достатъчно да се появи турската конница и селското опълчение се разбягало. Турците пленили много знатни ромеи, императорската хазна и императорската шатра. Михаил IX Палеолог се оттеглил в Солун, където живял в уединение до края на дните си.

*Лит.: **Ангелов**, Д. Тракия и българо-византийските отношения до падането ѝ под турска власт. // Изв. на Тракийския научен институт, 1965, Т. 1, с. 61-91; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 383-384.*

МИХАИЛ (светско име: Милое Йоанович) (1826-1898) – сръбски висш духовник. Роден в Сокол баня. Завършва Белградската духовна семинария и Киевската духовна академия. Приема монашество (1853). В нач. на окт. 1854 избран за Шабацки епископ. Член на Сръбската кралска академия (1892). От 1859 е Белградски митрополит и архиепископ на Сърбия. Под влияние на своите славянофилски възгледи и подтикван от стремежа за отслабване на елинизацията на балканските славянски народи, подкрепя идеята за създаване на самостоятелна Българска екзархия и дава съгласието си за приемане на български младежи на обучение в сръбски училища и отпечатването на български книги в Сърбия. Успява да издейства от Високата порта автокефалността на Сръбската църква (1879). След края на Руско-турската война от 1877-1878, когато Сърбия установява своята власт над Поморавието, присъединява към Сръбската църква Нишката епархия. Поради несъгласие със Закона за църковните събори (от 1 юни 1881), си подава оставката. Подложен на натиск от проавстрийски настроените управляващи фактори в Белград, през 1883 е принуден да напусне и Сърбия. Установява се в Киев (22 февр. 1889), връща се в Сърбия и отново възглавява Сръбската църква. Умира в Белград.

Михаил Сръбски (фотопортрет)

*Лит.: **Слијепчевић**, Ђоко. **Михаило, архиепископ београдски и митрополит Србије**. Мюнхен, 1980; **Йеромонах Павел**. **Белградският митрополит Михаил** – гост на Българската църква през 1883-1884 г. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1984.*

МИХАИЛ БИГОРСКИ (втората половина на XIX в.) – духовник. Роден в Галичник. Игумен на Бигорския манастир „Св. Йоан Предтеча" (от 1870). Влиза в конфликт с владиката Антим Дебърски и Велешки (1880), тъй като отстоява Богослужението в църквата на български език.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Книга За Мияците: Ист.-геогр. очерк / Македонска библ.; N 12. С., 1941, с. 73.*

МИХАИЛ ВОИН – военен деец. Роден е в гр. Потук (предполага се, че това е днешният Батак). Живял навярно във времето на княз Борис-Михаил. Син на богати и благородни родители. Когато станал на 25 г., бил назначен за началник на една дружина във византийската войска. По това време родният му край още не е в пределите на Българската държава. В една война на византийския император Михаил III (865) против агаряните, бил оставен от изплашените гърци сам с неговата дружина. Успял да прогони враговете и заедно с войниците си останал невредим. Връщайки се у дома, убил огромен змей и така спасил живота на една девица. Канонизиран от Българската църква за светец. В 1206 цар Калоян тържествено пренесъл неговите мощи в Търново и ги положил в Патриаршеската катедрала „Св. Възнесение". След падането на Търново под османска власт (1393) следите на мощите се губят. За жизнения му път Патриарх Евтимий съставил житие, което е запазено до наши дни.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 274.*

МИХАИЛ ДОБРОМИРОВ – *вж Добромиров, Михаил*

Михаил Доростолски и Червенски (фотопортрет)

МИХАИЛ ДОРОСТОЛСКИ И ЧЕРВЕНСКИ (светско име: Димитър Тодоров Чавдаров) (6.IV.1886 – 8.V.1961) –висш духовник. Роден в гр. Калофер, но израства в София. Завършва Киевската духовна академия (1910) като кандидат на богословието. Учител-възпитател в Софийската духовна семинария (1910-1912). Приема монашество (24 дек. 1911). Като протосингел във Варна взема дейно участие в Църковно-народния събор през 1921-1922. Възведен в архимандритско достойнство (6 ян. 1915). Ректор на Софийската духовна семинария (1923-1926). Хиротонисан в епископски сан с титлата „Велички" (28 апр. 1924). Викарий на Варненския и Преславски митрополит Симеон (1926-1927). Избран, а на 10 апр. с.г. е и канонически утвърден за Доростолски и Червенски митрополит. Като епархийски архиерей – инициатор на множество благотворителни и културно-просветни начинания в епархията си и извън нея. Почетен председател е на Българския червен кръст в София и председател на БЧК в Русе (1927-1944). Наместник-председател на Св. Синод (1948-1949). Автор на статии и сказки, публикувани в „Църковен вестник", както и на книги, брошури и статии от църковно-исторически, нравствено-богословски и социален характер. Умира в София. Погребан е в притвора на русенския Катедрален храм „Св. Троица".

*Лит.: **Доростолски и Червенски митрополит Михаил**. // Църковен вестник, N 16, 16 апр. 1927; Тържествено посрещане на новоизбрания **Доростолски и Червенски митрополит Михаил**. // Църковен вестник, N 18, 7 май 1927; Неоснователни обвинения. // Църковен вестник, N 19 18 май 1946; **Кирил, Патриарх Български**. Благодарността на умиращия в **Господа**. // Църковен вестник, N 20, 27 май 1961; **Траянополски епископ Симеон**. Ревнител Божий. // Църковен вестник, N 20, 27 май 1961; Погребението на **Доростолския и Червенски митрополит Михаил**. // Църковен вестник, N 20, 27 май 1961; **Смоленски епископ Нестор**. В памет на **Доростолския и Червенски митрополит Михаил**. Спомени за **Доростолски и Червенски митрополит Михаил** (1927-1961). // Църковен вестник, N 24, 14 юни 1991; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 188-189; **Цацов**, Б. **Доростолски и Червенски митрополит Михаил**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2004; **Митрополит Доростолски и Червенски** – за себе си и за другите (1994-1961): Докум. сб. / Съст. Т. **Билчев**, Ст. **Маринова**. В. Търново, 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 410; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 76, 139-140.*

МИХАИЛ КОЛАСИЙСКИ (-1699) – сръбски висш духовник. Произхожда от стар княжески род. Изпратен като послушник при Печкия Патриарх Паисий Яневац (1614-1647), при когото служи 15 години като архидякон. След смъртта на Паисий неговият приемник Патриарх Гаврил I (1648-1655) назначава Михаил за Кюстендилски митрополит. Поради преследванията от местните османски власти, които търсели богатствата на бившия Сръбски патриарх, Михаил е принуден да избяга в Света гора, да откупи и брат си Вениамин Николаев, заловен и мъчен от турците. На 21 ноември 1651 пристига в руската столица Москва и се среща с цар Алексей Михайлович Романов (1645-1676) с молба да бъде дадена служба на брат му, както и да бъде предоставен транспорт за пренос на книги и църковна утвар. Молбата му е удовлетворена. В границите на Коласийската (Банската) епископия са влизали, освен Кюстендил, още и Радомир, Сирищник (голямо село в Радомирско, пазарен център и седалище на кадия през XVII в.), Кратово, Крива паланка, Щип и Радовиш. През 1654 Михаил тръгва на поклонение в Йерусалим, минава през Влашко, сръбските земи и през Света гора, където престоява 2 години и едва на третата година посещава светите места. На 11 дек. 1657 Михаил се завръща в Москва. В руската столица остава до 1660, когато отново моли руския цар да вземе под своя закрила Лесновския манастир. В отговор царят издал заповед, че на всеки 6 години могат да идват от Лесновския манастир в Москва за милостиня и помощ по трима-четирима братя и техните прислужници. След завръщането си от Русия Михаил Коласийски живее в близкия до Кратово Лесновски манастир, където продължава да изпълнява епископската си длъжност.

*Лит.: **Ангелов**, Б. Ст. **Михаил митрополит Коласийски**, в: Руско-южнославянски книжовни връзки. С., 1980, с. 5-83.*

МИХАИЛ ОХРИДСКИ (-1143) – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (1120 – преди 1143). Евнух. Преди да заеме архиепископския трон в Охрид е остиарий в канцеларията на Вселенския патриарх. Издигнат за архиепископ през 112 след *Лъв Мунг*. Не е известно кога напуска поста или умира, но през 1143 архиепископ вече е Йоан Комнин.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205.*

Per aspera ad astra!

Михаил Охридски и Македонски (фотопортрет)

МИХАИЛ ОХРИДСКИ И МАКЕДОНСКИ (светско име: Методи Гогов) (20.V.1912 – 6.VII.1999) – македонски висш духовник. Роден в махала Ново село, Щипско, Вардарска Македония. През 30-те г. на XX в. преподава литургика в Щипската гимназия. Дългогодишен професор и декан на Богословския факултет на Скопския университет. През 50-те лежи в концлагера Идризово. Избран за глава на МПЦ (4 дек. 1993). Погребан е в църквата „Св. Наум" в с. Радишани, Скопско.

Онлайн ресурс.

МИХАИЛ ПСЕЛ (1018 – 1096/1097) – византийски философ. Роден в Цариград. Получава солидна подготовка като ученик на *Йоан Мавропус*. Заради широките си познания по антична философия, право и риторика заема поста *първи ипат (консул) на философите* и печели признанието на императорския двор. Играе важна роля при управлението на императорите *Михаил V* (1041-1042) и *Константин IX Мономах* (1042-1055), който го удостоява с титла. При все, че е принуден да приеме монашеската *схима*, и да прекара известен период зад манастирски стени, Михаил Псел си възвръща позициите при *Исак I Комнин* (1057-1059), *Константин X Дука* (1059-1068), като при *Михаил VII Дука* (1071-1078) е пръв министър. Така става свидетел на една бурна политическа епоха – упадъка на Македонската династия в ср. на XI в. до овладяването на императорския престол от династията *Комнини* (в 1081). Автор на историческото съчинение „Хронография", догматическото „За силата на демоните", както и на много писма (до императорите Исак I Комнин, Константин X Дука и пр.) и слова (до император Константин IX Мономах, кесарисата Ирина, епископа на Евхаита Йоан и пр.). Като съвременник на много от описаните събития, неговата *„Хронография"* придобива чертите на мемоарно съчинение. Познавал лично *Алусиан*, ключова фигура в избухналото през 1040-1041 въстание на *Петър Делян* в българските земи, което подробно е описал. В съчинението *„За силата на демоните"* излага противоборството срещу евхаитската ерес, разпространена в Тракия и близка по идеите си до *богомилството*. Възвеличава нравствените норми на ортодоксалното Християнство, като се осъжда ереста, рушаща социалните устои, почтеността на нравите и Вярата в истинния *Бог на спасението*. Повечето от писмата му са писани по повод на конкретни действия на Византия срещу печенегите и др.

*Лит.: **Тъпкова-Заимова**, Василка. **Михаил Псел**. // Извори за българската история. Т. XI, С., 1965, с. 92-133; **Каждан**, А. П., Ан Уортън **Епстейн**. Византийската култура XI-XII век. Промени и тенденции. В. Търново, 2001; Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 8-16.*

МИХАЙЛОВ – *вж Амфилохий*

МИХАЙЛОВ, Васил – *вж Василий Доростолочервенски*

МИХАЙЛОВ, Ганчо – църковен деец. Свещеник в русенските села Иваново и Божичен (70-те г. на IX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 426.

МИХАЙЛОВ, Георги Костов – *вж Геласий Нюйоркски*

МИХАЙЛОВ, Димитър – църковен деец. Свещеник в гр. Елена (нач. на 30-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 427.

МИХАЙЛОВ, Йоан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Червен бряг (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 427.

МИХАЙЛОВ, Купен (24.I.1920 – 19.III.1999) – български католически свещеник с висока култура, автор на изследвания, свързани с Католическата апостолическа общност в България. Роден в гр. Малко Търново. Завършва нисшата семинария на възкресенците в Стара Загора. Учи в Рим. Първоначално е семинарист във висшата духовна семинария „Русикум", подготвяща свещеници по източнокатолическия обред. Завършва богословие в Папския Грегориански университет (1945) с дипломна работа на тема „За концепцията на съветската демокрация" (1946). Завръщайки се в България в международния влак на гара Драгоман отец Купен Михайлов е арестуван заедно с отец Гаврил Беловеждов (15 окт. 1947). След близо 40-дневен престой в следствения арест в София те са интернирани в провинцията. Преподавател и поддиректор на семинарията на отците пасионисти в гр. Русе (1949-1952). Подсъдим на процеса срещу Католическата църква (1952) и осъден на 12 години затвор за „шпионаж в полза на Ватикана и на империалистите". След освобождаването му е енорист в с. Куклен, Пловдивско (1961-1983). През 1971 получава разрешение да пътува в чужбина. Заминава за Рим, където на 13 май провежда конференция на тема „Ронкали, видян от българите". Приет е от папа Павел VI. Енорист в двете католически енории – „Успение Богородично" и „Дева Мария Богородица" – в Бургас (1983-1999). През 1991 Марио *Рици* го назначава и за секретар на Културния център „Ронкали" в нунциатурата в София. Превежда енцикликите Centesimus annus и съборната конституция Gauduim et spes и започва издаването на „Годишник на католическата църква в България". Погребан е в родния град. Автор на „Записки за мисията на отците възкресенци в Малко Търново" (Варна, 2013); „Кратък католически катехизис" (Бургас, 1992); „Сборник със спомени на български католически духовници за архиепископ Анджело Джузепе Ронкали" (Рим, 1971); „История на Източно-католическата енория Св. Троица в Куклен" (Куклен, 1968 /непубл. ръкоп./); „Кирил Куртев – Апостолически Екзарх" (Б.м., Б.г.) /непубл. ръкоп./).

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 15, 16, 22, 26, 28, 327, 328, 540-544, 547, 585, 595, 652, 757, 758, 771.*

МИХАЙЛОВ, Петър – църковен деец. Свещеник в с. Калипетрово, Силистренска обл. (1872-1884).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 427.

МИХАЙЛОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Калипетрово, Силистренска обл. (50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 428.

МИХАЙЛОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Перущица (30-те г. на XIX в.). Разпространител на Паисиевата история. Убит от турците край с. Чурен, Пловдивска обл.
*Лит.: **Кепов**, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931, с. 28-29.*

МИХАЙЛОВ, Христо (1834 – 16.II.1916) – просветен и църковен деец. Роден в с. Мерданя, Великотърновска обл. Учител в Шумен (1850-1852). Свещеник в с. Кюлевча, Шуменско (1860-1895).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 428.

МИХАЙЛОВСКИ, Никола Стоянов (псевдоним: Макавеев) (1818 – 15.XII.1892) – просветен и църковен деец. Роден в Елена. Брат на *Иларион Макариополски* и баща на Стоян *Михайловски.* Завършва Филологическия факултет на Московския университет (1848). След завръщането си учителства в Елена и В. Търново. Включва се в църковно-националната борба. Представител на Търновската епархия на църковните събори в Цариград (1861, 1871). Цензор на българските книги в Министерството на просвещението в Цариград (от 1868). След Освобождението е депутат в Учредителното събрание 1879 и във II и VI Обикновено народно събрание. Подпредседател на Държавния съвет. Директор на Софийската мъжка гимназия. Преподавател по гръцки език във Висшето училище в София. Дописен и почетен член на Българското книжовно дружество.
*Лит.: **Данчев**, Г. **Никола Михайловски**. // Еленски сборник. С., 1968, с. 289-296; **Моллов**, Здр. Родовете на **Иван Момчилов** и **Никола Михайловски**. // Огнище на педагогическата мисъл. В. Търново, 1981, с. 93-102; **Русинов**, Р. **Никола Михайловски**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 195-192; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 480.*

МИХАЙЛОВСКИ, Стоян Николов (7.I.1856 – 3.VIII.1927) – писател и общественик. Роден е в Елена. Син на Никола *Михайловски* и племенник на *Иларион Макариополски.* Учи в Търново (1865-1868). Завършва Френския султански лицей „Галатасарай" в Цариград (1872), където е съученик на Константин Величков. Български учител е в Дойран (1872-1874), след което следва право в университета в Екс ан Прованс (Франция). Адвокат и съдия в Свищов (1878-1879), главен редактор на в. „Народний глас" в Пловдив (1880) и началник на отделение в Министерството на външните работи (1880). Завършва право (1883) и става главен секретар на Министерството на правосъдието (1883-1884), член на Русенския апелативен съд (1887) и учител по френски език в Русенската мъжка гимназия (1889). Депутат в Третото Велико Народно събрание (1886-1887). Извънреден преподавател по френски език в Юридическия (1892-1894) и в Историко-филологическия факултет (1897-1899), доцент по всеобща литературна история (1895-1899) във Висшето училище в София. От 1892 е дописен член, а от 1898 – действителен член на Българското книжовно дружество. Депутат в Осмото Народно събрание (1894-1896). Участва в македоно-одринското революционно движение. Председател на Върховния македоно-одрински комитет (1901-1902). Депутат в XIII Обикновено Народно събрание. Оттегля се от активна обществена и редакторска дейност (1905). Сътрудничи на „Църковен вестник". Автор на произведения с религиозна тематика: „Бог. Библейски стихотворения" (1889) и др. Подкрепя опита за уния с Римокатолическата църква (1913) като средство за предпазване на българите от етническа асимилация от Сърбия и Гърция.
*Лит.: **Гошев**, Ив. **Стоян Михайловски** (По случай 70-год. от рожд. му). // Църковен вестник, N 43, 18 дек. 1926; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 225, бел. 1 под линия; **Минков**, Цв. **Стоян Михайловски**. Живот и творчество. С., 1940; **Ангелов**, К. Ц. Възгледите на **Ст. Михайловски** за **Бога** и Църквата (По случай 92 г. от рожд. му – 7/19 ян. 1856 г.). // Църковен вестник, N 5-6, 7 февр. 1948; **Кръстев**, Ст. Виден църковен публицист и църковен поет. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1956; **Архимандрит Иларион**. **Стоян Михайловски**. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1966; **Пенков**, Д. Религиозно-философските възгледи на **Стоян Михайловски** (1856-1927): Дис. ... филос. С., 2004.*

МИХАЙЛОВСКИ, Стоян Стоянов – *вж Иларион Макариополски*

МИХАЛАКИЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ямбол (70-те г. на XIX в.). Убит от османците.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 411.*

МИХАЛЕВ, Живко Киров – *вж Антоний Западно- и Средноевропейски*

МИХАЛЕВ, Руси – възрожденски църковен деец. Роден в Казанлък. Свещеник в с. Бъдеще, Старозагорска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 285.*

МИХАЛЕВ, Сава възрожденски – просветен и църковен деец. Роден в с. Кипилово, Котленско, Сливенска обл. Учител (1850-1852), след което е свещеник в селото.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 430-431.

МИХО – църковен деец. Свещеник в с. Млечево, Севлиевско, Габровска обл. (1858-1859).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 78, 86.*

МИХОВ, Васил – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Габрово. Учител в града (1852-1876). По време на Априлското въстание 1876 арестуван от турците, но после е освободен. След Освобождението е архиерейски наместник в Габрово, свещеник в Българската църква в гр. Браила, Румъния.
*Лит. **Гъбенски**, Хр. История на гр. Габрово и габровските въстания. Габрово, 1903, с. 55.*

МИХОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Каменово, Разградска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 431.

МИХОВСКИ, Андрей – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (нач. на 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 431.

МИХОВСКИ, Михаил – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Угърчин, Ловешко (от 1854). Съдейства за построяването на сградата на църквата и откриване на първото училище в селото.
*Лит.: **Радоев**, П., Г. **Радоев**. Из миналото на Угърчин. С., 1978, с. 24.*

МИЦЕ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (30-те г. на XIX в.). Умира по време на чумна епидемия.
*Лит.: **Начов**, Н. **Дядо х. Д. Паничков**. // Калоферска дружба, С., 1924, с. 65.*

МИШАЙКОВ – *вж Евгений, архимандрит*

МИШЕВ, Димитър Бойков – *вж Дионисий*

МИШЕВ, Димитър Димитров (псевдоним Бранков: D. M. Brancoff) (1854 – 27.I.1932) – публицист, обществен и църковен деец, масон. Роден във Видин. Завършва Габровската гимназия (1872), след което е учител. При избухването на Руско-турската война (1877-1878) се премества в София, където постъпва като преводач на софийския окръжен началник. След войната отново се връща на учителското поприще. Включва се активно в политическия живот на новоосвободена България. Депутат в IV Обикновено народно събрание (1884-1886). Участва в списването на в. „Търновска конституция" (1884-1888). Учител в Българското екзархийско училище в Цариград (1894). В Цариград е привлечен от Екзарх Йосиф за секретар на Българската екзархия. На този пост остава до 1901. Пътуванията му като секретар на Екзархията из Македония му позволяват да подготви фундаменталния си труд „Македония и нейното християнско население", издаден в Париж под псевдонима Бранков (1905) (D.M.Brancoff. La Macédoine et sa Population Chrétienne. Paris, 1905). Основен учредител на „Църковен вестник" (С., 1900) и негов пръв главен редактор (1900-1903; 1907-1915). Отново депутат (1908-1911). Участва в списването на вестниците „Балкански сговор" (С., 1915), „Църковен архив" (С., 1924-1928) и списанията „Свободно мнение" (С., 1913-1922), „Пролет" (С., 1922) и „Отец Паисий" (С., 1926-1932). Завършва и издава книгата си „България в миналото" (С., 1916). След Първата световна война издава в. „Плебисит" (Лозана, 1919), който има за цел да защити българските претенции върху Македония. Полага усилия и за помирението на различните македонстващи фракции в България. Издава „Църковен архив" в три тома (С., 1925, 1929 и 1931). Един от видните дейци на Всебългарския съюз „Отец Паисий" и редактор на неговия орган сп. „Отец Паисий" (С., 1926-1932). Ръководител на българската секция на Лигата за защита правата на човека и гражданина и на Дружеството за мир към Общността на народите.
*Лит.: Почина **Димитър Мишев**. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. 1932; **Табаков**, Н. **Димитър Мишев**. // Училищен преглед, 1932, Кн. 1, с. 208-211; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 105; **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник"(Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950.*

МИШКОВ, Христо – *вж Никанор*

МЛАДЕЖКА ХРИСТИЯНСКА ОРГАНИЗАЦИЯ – *вж ИМКА*

МЛАДЕЖКИ ПРАВОСЛАВЕН ЦЕНТЪР КЪМ СТАРИННИЯ СТОЛИЧЕН ХРАМ „СВ. ПЕТКА" – създаден през 2007, поставил си за цел да осъществи културно-образователна програма, която включва неделно училище за деца и беседи за възрастни; към центъра е създадено издателство „Елеон", което издава книги и месечното списание „Православна вяра"; организира курсове по интереси, от които активно работят компютърният и този по гръцки език, осъществяват се тематични изложби и поклоннически пътувания. Базата на младежкия център разполага с видеостена, компютърен клуб и библиотека, която се ползва като читалня и заемна.
Онлайн ресурс.

МЛАДЕН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 434.

МЛАДЕН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горни Богров, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 434.

МЛАДЕНОВ – *вж Епифаний*

МЛАДЕНОВ, Аврам Георгиев (1864 – 14.IX.1940) – просветен деец и духовник, архимандрит. Роден в с. Градево, Благоевградска обл. Завършва основно училище в Банско. Учител в Мехомия (дн. гр. Разлог). Приема свещенически сан в Горна Джумая (дн. Благоевград) (1895). Архиерейски наместник в града (1897-1902). Член на Горноджумайската българска община. Подпомага революционните борби в района, заради което е преследван от властите. В 1902 бяга в България и става свещеник в Кочериново, а по-късно в Крайници, Дупнишко. След Младотурската революция 1908 се връща в Горна Джумая отново като архиерейски наместник и влиза в ръководството на българската община. Около 1935 се установява в София, където умира.

*Лит.: **Тодоров**, Ст. **Аврам Георгиев Младенов**. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1992; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 581.*

МЛАДЕНОВ, Лазар Димитров – *вж Лазар Димитров Младенов*

МЛАДЕНОВ, Стефан Младенов (27.XII.1880 – 1.V.1963) – езиковед и диалектолог. Роден във Видин. Завършва класическия отдел на гимназията във Видин. Учител в Шуменското педагогическо училище и в Първа софийска мъжка гимназия (1902-1903). Специализира във Виена (1903-1904) и в Прага (1904-1905). Учител във Втора мъжка гимназия в София и в Софийската духовна семинария (1906-1910), а от 1910 е в Софийския университет като доцент, извънреден (от 1916) и редовен професор (от 1921). Специализира в Париж и Мюнхен (1911-1912). Участва в Балканската война и Междусъюзническата война 1912-1913. По време на Първата световна война е поканен, съдейства и взема участие в Научната експедиция в Македония и Поморавието. Член на БАН и на други чуждестранни академии и научни дружества. Като творец се застъпва за религиозността като най-важна съставна част на всяка по-висока култура и за религиозно-нравственото възпитание в нашите училища, за Християнството като най-възвишената религия и пр.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 232; **Клисаров**, Г. **Академик Стефан Младенов**. // Църковен вестник, N 28, 13 юли 1963.*

МЛАДЖОВ, Тане Божилов – възрожденски църковен деец. Свещеник в Мошино (дн. квартал на гр. Перник) (нач. на 40-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Йосифов**, Ст. Сто години село Мошино 1839-1939. С., 1939, с. 22.*

МЛАДОТУРСКА РЕВОЛЮЦИЯ 1908 – държавен преврат в Османската империя, извършен от военнослужещи и политически дисиденти, с цел да се ограничи абсолютната власт на султан Абдул Хамид II (1842-1918) и да се възстанови конституцията от 1876 като средство за запазване на териториалната цялост на държавата и намаляване на влиянието на Великите сили върху управлението ѝ. Постига непосредствените си цели и дава властта в ръцете на Комитета за единство и прогрес, но в дългосрочен план се проваля и създава предпоставките за окончателното разпадане на империята и създаването на съвременната Турска република. Прокламира свобода на всички поданици на империята без оглед на етническа и религиозна принадлежност. Впоследствие проличават целите на новите османски управляващи към ислямизиране на християнското население, в т.ч. и на българското. Слага край на реформите от 1903-1909.

Лит.: По преврата в Турция. // Църковен вестник, N 29, 18 юли 1908; Пак по преврата в Турция. // Църковен вестник, N 30, 25 юли 1908; Гръцката патриаршия и новото положение в Турция. // Църковен вестник, N 31, 1 авг. 1908; Еднонасилие на националната и религиозна съвест в конституционна Турция. // Църковен вестник, N 32, 8 авг. 1908; Едно неоспорвано право. // Църковен вестник, N 33, 15 авг. 1908; Работи, които не търпят отлагане. // Църковен вестник, N 29 авг. 1908.

МОЙСЕЙ – *вж Павлов, Велик*

МОЙСЕЙ, АРОН И ИВАН (IX-X в.) – български монаси, живели в гр. Охрид. Заселили се в Атон. Основатели на Зографския манастир „Св. Георги" в Света гора.

*Лит.: **Зографски**, Д. Света гора: Зограф в миналото и днес. С., 1943, с. 53-57; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 281-282.*

МОКРЕВ, Стоян – църковен деец. Свещеник в гр. Кукуш (1868). През 80-те г. на XIX в. приема униатството и служи като свещеник в Енидже Вардар.

*Лит.: **Друл**, Ар. История на Лазаристката мисия в Македония. // Църковен ист. архив, 1981, с.201, 208.*

МОЛЕБЕН – кратко Богослужение от молитвен и благодарствен характер – съкратен вариант на утринната служба. Четат се канони на Пресвета Богородица или на съответния за случая светец.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 479-493.

МОЛЕРОВ, Димитър (1780-1868) – възрожденски живописец и стенописец. Роден в гр. Банско. Син на Тома Вишанов. Един от видните представители на Банската художествена школа. Негови икони се намират в Рилския манастир, в параклиси и църкви в Македония**.**

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 435; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 179; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 586.*

МОЛИВДОВУЛ – оловен печат, поставян върху официални средновековни документи – грамоти и хрисовули. С него се удостоверява автентичността на написаното. С този вид печати си служат само владетели и други висши административни лица. Проникват под културното влияние на Византия. Днес от тях са оцелели печати на хан Тервел, княз Борис I, цар Симеон, цар Петър I и др.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2879.

МОЛИТВА – словесно обръщение на човек към Божеството. Съставна част от религиозния ритуал. Влиза в състава на всички служби и чинопоследования. Освен външни молитви има и вътрешни. Последните са практикувани най-вече от привържениците на *исихазма*. Текстът на молитвата е строго определен. Започва с обръщение, след което се излага самото съдържание – просително, благодарствено, похвално, покаятелно и завършва със славословие, изричано на глас. Адресатът на минея е *Бог (Отец, Син, Свети Дух)*, Св. *Богородица* или някои светци. Отправителят е строго регламентиран. Има молитви, които се произнасят само от Патриарх, епископ или свещеник. Има молитви и за всеки човек. Изпълняват се сутрин, вечер, преди и след ядене и пр. Начините на изпълнението също са строго предписани – прави, на колене и пр. Посочени са и местата за произнасяне на молитвите – църква, трапезария, килия, къща, нива, гробища и пр. Освен като самостоятелни, срещат се и молитви, влизащи в състава на жития и похвални слова.

*Лит.: **Иванова**, Д. За молитвата. // Църковен вестник, N 36-39, 13 ноември 1950; **Архимандрит Климент Рилец**. Значение на молтвата. // Църковен вестник, N 13, 4 апр. 1959; **Маджуров**, Н. Що е молитва. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1977; **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 45; **Минчев**, М. Великата сила на поста и молитвата. // Църковен вестник, N 12, 18-24 март 1996; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 303-304.*

МОЛИТВЕНИК – книга, изготвена и напечатана от Яков Крайков (1570). Състои се от 380 листа. Съдържа молитви и песнопения, които се използват по време на различни църковни ритуали.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012, с. 2879.

„МОЛИТВОСЛОВ" – ръкопис от 1578. Съхраняван в Мътнишкия манастир. Съдържа текста на Златоустовата молитва и четива из Апостола и Евангелието.

*Лит.: Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 2-3.*

МОМЧИЛОВ, Петко Иванов (22.V.1893 – 23.I.1953) – лекар. След като завършва гимназиално образование в родния град Търново (дн. Велико Търново), следва медицина в гр. Лион, Франция. На два пъти прекъсва следването си, за да участва като доброволец в Балканската и Първата световна война. Заради участието му в Първата световна война френските власти не позволяват да продължи обучението си. След войната следва медицина в Неапол, Италия, като стипендиант на Военното министерство. Там завършва и защитава докторска дисертация в областта на хирургията. До 1922 е военен лекар в 21-ва и в 5-та пехотни дружини в Пловдив и в София. Асистент на проф. Ал. Станишев в Хирургическата клиника на Медицинския факултет в София (1922-1927). От 1927 се заселва в Ямбол, където продължава лекарската си практика. След 9 септ. 1944 постъпва в държавната болница на гр. Ямбол. На 29 септ. 1952 е арестуван по обвинение в шпионаж. На закрития малък католически процес (24 дек. 1952) е осъден на смърт и пълна конфискация на имуществото. Разстрелян. Реабилитиран (13 апр. 1993).

*Лит.: **Сиромахова**, Иванка П. Дело N 2292/52 г. Случаят **д-р [Петко] Момчилов**. С., 2012.*

МОНАХ – лице, водещо аскетичен начин на живот. Християнското монашество възниква през III в., когато хиляди египетски християни отиват в пустинята Нитрия, югозападно от Александрия, за да подражават на живота на Св. Антоний, първия християнски монах. В Християнството монасите обикновено живеят в манастири. Монах, който живее самотно, отделен от обществото, а понякога и от останалите монаси, се нарича отшелник.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Старобългарски чинопоследования за встъпване в монашество. Текст, превод и коментар. // Год. Духовната акад., 1957-1958, Т. 7(33), с. 407-447; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 43-44.*

МОНАХИНЯ – *вж монах*

МОНАШЕНСКИ ПОДСТРИГ – църковен ритуал, извършван по време на приемане на монашество от дадено лице. Води началото си от времето, когато светските хора са носили дълги коси. Символизира отричането от суетностите на живота.

*Лит.: **Гошев**, И. Въпросът за облеклото на духовните лица. // Църковен вестник, N 32-33, 16 юни 1945; **Йеромонах Арсений**. Монашески подстриг. // Църковен вестник, N 43, 19 дек. 1959.*

МОНОТЕЛИТСТВО – неуспешен исторически опит за обединение на Православието и монофизитството. Според него Христос имал две природи, но само една воля и едно действие или енергия. Обявено за ерес на Шестия Вселенски събор (680-681) в Цариград, ръководен от император Константин IV Погонат. Най-видните борци срещу монотелитството са Св. Софроний Йерусалимски, Преп. Максим Изповедник, Св. папа Мартин I и др. В миналото последователи на монотелитството са били ливанските маронити, които впоследствие стават униати в Римокатолическата църква. Папа Хонорий I, който е поощрявал помирението между монофизитите и православните на Изток и който не е бил смятан за привърженик на ереста, но е неглижирал учението на монотелитите, е бил осъден на Тринайстата сесия на Шестия вселенски събор от папа Лъв II за небрежност и слабо лидерство, защото писмата и напътствията му са били в състояние да заличат ереста още в корените ѝ. В кореспонденцията му с Константинополския патриарх, еретика Сергий I, ясно си проличава частния и личен, приятелски характер в наставленията на папата към патриарха, а не от позицията на върховен примат във Вселенската църква, приемник на Първия престол – ex cathedra.

*Лит.: **Христодулова**, М. За войнстващото монашество и неговата роля в Средновековна България. // I Национална конференция на младите български историци. С., 1977, с. 142-146; Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 672-673.*

МОНОФИЗИТСТВО (или монофизитизъм) – христологична позиция, според която Иисус Христос имал само една природа. Противопоставя се на диофизитската позиция, според която Христос имал две природи – една божествена и една човешка. Осъдено като ерес на Халкедонския събор (451).

*Лит.: **Лебедев**, А. П. Вселенские соборы IV и V веков. С.-Петербург, 2007. 320 с.; Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 679-696.*

МОРАВЕНОВ, Гаврил Ат. – търговец, обществен и църковен деец. Роден в Копривщица. Завършва Атинския университет. Собственик на втората по големина търговска кантора в Цариград (след тази на Тъпчилещови) през Възраждането. Епитроп (грижещ се за паричните средства) на българската църква в квартал Фенер; сенатор. Умира в София.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 480.*

МОРАВСКА ЛЕГЕНДА (кр. на XV в.) – ръкопис, посветен на просветителската дейност на Св. Св. Кирил и Методий. Авторът не е известен. Предполага се, че е моравски духовник.

Лит.: Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977, с. 405.

МОСКОВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 438.

МОСКОВСКА ДУХОВНА АКАДЕМИЯ – висше училище на Руската православна църква. Датира от 1687, когато е създадена Славяно-гръцко-латинска академия. През 1814 академията е реорганизирана и преместена от Москва в Троицко-Сергиевия манастир в гр. Загорск. Затворена (1919) и отново отворена (1946). В нея учат Партений Нишавски, бъдещият Екзарх Антим I, епископ Панарет Брегалнишки, Григорий Пелагонийски, Антим Търновски, епископ Иларион Нишавски и Андрей Нюйоркски.

*Лит.: **Йеромонах Арсений**. Московска духовна академия. Очерк и впечатления. // Църковен вестник, N 43, 19 дек. 1959; **Архимандрит Нестор**. 150 години Московска духовна академия в Троице-Сергиевата лавра. // Църковен вестник, N 33, 3 окт. 1964; **Архимандрит Нестор**. Празник на Московската духовна академия и семинария. // Църковен вестник, N 36, 24 окт. 1964; **Смирнов**, С. История Московской духовной семинарии до ее преобразования (1814-1870). Москва, 1879; **Архимандрит Арсений**. Български възпитаници на Московската духовна академия. // Духовна култура, 1964, N 3, с. 8-19; **Смоленски епископ Нестор**. Московската духовна академия и нейните български възпитаници (По случай 300 г. от осн. на Академията). // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1986; **Архимандрит Йоан**. Юбилейно честване по случай 300 години от основаването на Московската духовна академия. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1986; Поздравителен адрес до Московската духовна академия (По случай 300 г. от. осн. ѝ). // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1986; **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 394; Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 153-187.*

МОСКОВСКА ПАТРИАРШИЯ – *вж Руска православна църква*

МОХАМЕД – най-великият и последният пратеник на Аллах. За разлика от другите пророци, които са изпращани на определени народи, той е изпратен като пророк на цялото човечество. Подобно на мнозинството големи религиозни водачи, приживе Мохамед бил преследван от съвременниците си заради своите възгледи. Където и да идел бил отблъскван, замерян с камъни, преследван, за да бъде убит, но той продължавал да не се отказва от мисията си. През повечето време тялото му било обляно с кръв от камъните, хвърляни по него, но той без да каже и дума продължавал напред. При едно такова преследване Пророкът по чудотворен начин успява да напусне Мека и да достигне до град Медина. Това събитие е и терминът, от който започва ислямското летоброене – Хиджра (или „Егира").

*Лит.: **Есад Бей**. **Мохамед** – биография. С., [2008].*

МОХАМЕДАНСТВО – *вж Ислям*

МОШЕКОВ, Минко Иванов – *вж Макарий*

МОЩИ – наименование на тленните останки на светец.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 532-539.

МРАЧКА ГРАМОТА (известна още и като Оряховска грамота) – дарствен хрисовул, издаден (1 дек. 1347) от цар Иван-Александър на манастира „Св. Никола" в местността Оряхов, покрайнина Мрака, Радомирско. Съдържа богата информация за данъчната система, административния апарат и статута на зависимите селяни във Второто българско царство през XIV в. Написана с бързопис върху пергамент. Днес се съхранява в Хилендарския манастир в Атон, където е пренесена след разрушаването на манастира „Св. Никола".

*Лит.: **Даскалова**, А., М. **Райкова**. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 41-43.*

МРАЧКИ МАНАСТИР – *вж Пещерски манастир „Св. Николай Мирликийски"*

МУЗЕЙ „РИЛСКИ МАНАСТИР" – *вж Национален музей „Рилски манастир"*

МУЛДАВСКИ МАНАСТИР „СВ. ПАРАСКЕВА” (XIV в.) – намира се в околностите на Асеновата крепост край Асеновград. След падането на България под османско иго е възстановен (1716). Отново разрушен по време на кърджалийските размирици (1793). Възстановен (1800; 1836-1837). Днешния си вид придобива след Освобождението, когато над извора в манастира е построен параклис „Св. Св. Козма и Дамян” (1889). Пет години по-късно е издигната и осемстенна камбанария.

*Лит.: **Димитров**, Г. Мулдавският манастир. // Църковен вестник, N 41, 11-17 окт. 1993.*

МУСТАКОВ, Янко Стоянов (3.I.1842 – 24.XII.1881) – просветен и музикален деец. Роден в гр. Трявна. Завършва музикално училище в Букурещ (преди 1861). Преподавател по музика в Свищов (1862-1879). След Освобождението – училищен инспектор в Свищовска и Никополска околия. Умира в Свищов.

*Лит.: **Динев**, П. Първите църковно-хорови диригенти в България. // Църковен вестник, N 35, 21 окт. 1961.*

МУТАФЧИЕВ, Петър Стоянов (4.VII.1883 – 2.V.1943) – историк. Роден в с. Боженци, Габровска обл. Завършва история и география в Софийския университет. Уредник в Народния музей в София (1910-1920). Специализира византология в Мюнхен (1920-1922). Редовен доцент по Източна Европа и Византия (1923-1927). Извънреден професор (1927-1937). Редовен професор и завеждащ катедрата по история на източноевропейските народи (1937-1943). Редовен член на БАН (от 1937). Избран за член на редица чуждестранни научни дружества. Научните му интереси са насочени към историята на Византия и средновековната българска история. Проявява интерес и към църковната история на България. Автор на: „Месемврийските манастири” (// Сборник в чест на проф. В. Н. Златарски. С., 1925, с. 163-184); „Към църковно-историческата география на Пловдивско” (// Сборник в чест на митрополит Максим. С., 1937, с. 87-113).

*Лит.: **Ангелов**, Д. Именит български историк. // Векове, 1983, N 1, с. 5-11; **Гюзелев**, В. **Петър Мутафчиев**. С., 1987.*

МУХИН Иоанн Дмитриевич (14.IV.1874 – 31.X.1968) – руски духовник, протойерей. Роден в с. Малая Алешна, Рязанска губ. В България от 1921. Служи в Пещера, Пловдивска епархия (1921-1958). Преподава в Кръстовъздвиженската руска гимназия в Пещера (1922-1932).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 200.

МУЧУРОВ, Николай – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Търлис, Неврокопско. Учи в класното училище на манастира „Св. Йоан Предтеча” (1855-1859). Учител в Неврокопско (от 1860). Ръкоположен за свещеник в родното село (24 ноември 1864). До 1902 е свещеник и учител в Каракьой и Търлис, Серско.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 442.

МЪГЛИЖКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ” – намира се на 1 км северно от гр. Мъглиж, в склоновете на Стара планина. Представлява комплекс от църква, жилищни и стопански сгради, както и два параклиса, посветени на Св. Св. Петър и Павел и Св. Архангел Михаил. Манастирът до днес е имал три имена: „Св. Архангел Михаил”, „Св. Св. Петър и Павел” и „Св. Николай”. Най-старият предмет, който се съхранява тук, е кадилница, върху която има гръцки надпис с дата 1233 – времето, през което е царувал цар *Иван-Асен II* (управлявал в периода 1218-1241) Това свързва историята на манастира с Второто българско царство (1185-1393). След нашествието на османските завоеватели през XIV в. манастирът е многократно ограбван, опожаряван и отново възстановяван. През 1834 започва изграждането на сегашния манастирски храм, който в архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, безкуполна сграда. Интересното в нея е, че някои от изографисаните български светци са изобразени, облечени в народни носии. През Руско-турската война (1877-1878) османците отново опожарили манастира, но местните хора го възстановили само за година и половина. В Светата обител е действало и килийно училище. Тук са намирали убежище революционери, участвали в освободителното движение срещу османската власт. Няколко пъти в Светата обител е пребивавал и Апостола на свободата Васил Левски. От 1922 манастирът е действащ девически манастир, обитаван понастоящем от няколко монахини.

*Лит.: Миналото на Мъглижкия манастир „Св. Николай Чудотворец”: Слово на **Негово Високопреосвещенство Старозагорския митрополит Климент**, произнесено на 13 юни 1955 г. // Църковен вестник, N 29-33, 22 юли 1955; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 233-36; **Николов**, Б. Манастирът „Св. Николай Чудотворец” в Мъглиж. // Църковен вестник, N 31, 29 юли – 4 авг. 1996. Мъглижки манастир „Св. Николай Чудотворец”. // **Божилов**, Ив., Н. **Тулешков**, Л. **Прашков**. Български манастири. С., 1997, с. 247-249.*

МЪГЛИЖКИ МЪЧЕНИЦИ (1623) – след като султан Мехмед II (1444-1446 и 1451-1481) изпраща да се събере кръвният данък (християнски деца за еничари) от този край, османците отвеждат 8013 българчета, разрушават манастира „Св. Никола” и убиват игумена и трима монаси. В 1785 кърджалиите извършват клане на българското християнско население) Мъглиж, манастирът отново е плячкосан и изгорен.

*Лит.: **Вапирев**, Н. Сборник статии и материали за историята на град Мъглиж. Т. 1. С., 2008; Т. 2. С., 2011.*

МЪЖКИ КОЛЕЖ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ” В СОФИЯ – католическо училище. Открит 1881, с което се поставя началото на католическото обучение в града. По време на Сръбско-българската война 1885 класните стаи на училището са използвани за болница. В кр. на 80-те г. в училището се обучават 159 ученици – 75 от австроунгарски, 33 от български, 21 от италиански, 10 от румънски и 7 от турски произход. Останалите са деца на руснаци, гърци, сърби, немци, французи. Преподавателите са 4 монаси, а от тях двама са французи и двама германци. През 1890 е построен пансион, а през 1910-1914 – нови крила на сградата. През 1910, когато училището е признато за средно учебно заведение от Министерството на просвещението, наброява 215 ученици. По време на Балканските войни 1912-1913 в колежа е организирана военна болница, обслужвана от екип на френския „Червен кръст” в състав от трима лекари. През дек. 1915 сградата на колежа, заедно със съседната сграда на девическия колеж на сестрите йосифинки, отново са взети за военни нужди. По структура колежът обхваща всички образователни степени от детското отделение до гимназията, която е с търговски профил. През учебната 1931-1932 училището има 616 ученици, от които 406 са българи, а останалите – предимно евреи, по-малко арменци, турци, французи, чехи и др. Монасите, поддържащи колежа, са 33 души (25 французи, 7 германци и един швейцарец). През 1934 е построена нова модерна сграда на колежа в кв. Лозенец, до Семинарията. В старата сграда в центъра продължават да учат учениците до 2-ри прогимназиален клас. Новата сграда на колежа е оборудвана с кабинети по различните предмети, зала за изучаване на машинопис, плувен басейн, спортна зала и т.н. Закрит (1948) заедно с останалите чуждоезични колежи в България съгласно Закона за чуждите училища в България. Сградите на двата колежа в центъра на София са национализирани и през 60-те г. на XX в. са съборени за построяване на тяхно място на гигантската сграда – „Дом на съветите”, но археологически разкопки запазват терена незастроен. От нач. на 60-те г. на XX в. сградата в Лозенец се ползва от Математическия факултет на Софийския университет.

Лит.: Католически календар „Св. Кирил и Методи”. Пловдив, 1947; ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

МЪРКВИЧКА, Иван (1856-1938) – български художник от чешки произход. Учи в Пражката академия за изобразителни изкуства и в Мюнхенската художествена академия. Идва в България (1881). Назначен е като учител в Пловдив, един от инициаторите и основателите на Държавното рисувално училище (1896) и негов първи директор. От 1899 живее в София. Заедно с А. Митов участва в изписването на Патриаршеския катедрален храм „Св. Александър Невски” в София. Завръща се в Чехословакия (1921). Умира в Прага.

Лит.: ***Протич****, А.* ***Иван В. Мърквичка****. Живот и творчество. С., 1955; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 214.*

МЪТНИШКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ” – разположен е край Мътнишкия карстов извор в подножието на Врачанския дял от Западна Стара планина. Намира се на ок. 5 км западно от Бели извор, община Криводол. Не е известно кога е основан. Възстановен (XIX в.). Представлява комплекс от църква с висока квадратна камбанария над входа и жилищна сграда. В съседство се намират останките от средновековна базилика. Обявен е за паметник на културата. Понастоящем изоставен.

Онлайн ресурс.

МЪЧЕНИК – в Източното православие и Католицизма е категория за светец. С нея се обозначават тези лица светци, които са пострадали и са отдали живота си в името на *Христос*. Според своето житие мъчениците се делят също на: великомъченици – Светци, които са понесли най-тежки мъчения; свещеномъченици – мъченици, които в земния си живот са били свещеници; преподобномъченици – които приживе са били монаси.

Лит.: ***Александров****, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007; Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 66-89.*

МЪЧЕНИЦИ ОТ ЗЛАТОГРАД, СМИЛЯН И АРДА – бивши мюсюлмани, които приели Християнството в 1912, били убити при реислямизацията в 1913-1914. Те са: трима от Златоград – двамата братя Хакьови: Борис Родопски (†12 юли 1913, Златоград) и Серафим Родопски (†18 юли 1913, Кърджали) и българин с неизвестно име; двама в Смилян – Христо и жена му са заклани; една жена от Арда, покръстена Стана, е удавена от мохамеданите във воденичния яз.

Онлайн ресурс.

МЪЧЕНИЦИ ОТ „КОКАЛИЦА” – при нашествията на османските орди в Родопа планина в XVI-XVII в., след тежки кървави битки българите, пазещи Вярата си, се събират в местността „Кокалица” при едноименния дн. връх (1698 м), където е последното голямо сражение. Българите от селата Гела и Пергамун, Смолянско не отстъпили от Християнската вяра и били избити в местността „Кокалица”. Никой не се спасил. Османците не допуснали съсечените да бъдат погребани. Последвало масово потурчване.

Онлайн ресурс.

МЮЕЗИН – наименование на духовен служител към джамията в ислямската религия, който от минарето призовава мюсюлманите към молитва, пеейки езана. Тази традиция води началото си от времето на омаядския халиф Абд Ал-Малике (685-705).

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

МЮНЦЕР, Томас (1490-1525) – идеолог на немската Реформация. Отрича ролята на *Библията* като единствен и безупречен източник на Откровението. Такъв според него можел да бъде само разумът.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 164-201.

МЮСЮЛМАНСКО ВЕРОИЗПОВЕДАНИЕ – *вж Ислям*

Томас Мюнцер / Неизв. авт. (живописен портрет)

Н

НАГОРИЧКИ, Михаил (-1880) – църковен деец. Роден в с. Нагоричане, Кумановско (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник (60-те г. на XIX в.). Заселва се в Куманово (1869) и се присъединява към екзархийското движение, оглавявано от поп Нешо и Гъоро Борозан. Тъй като в Скопие още няма български митрополит, Велешкият екзархийски митрополит му дава чин иконом и го прави архиерейски наместник в Куманово. Наричан е Младия иконом, за да се различава от стария поп Димитър Младенов, глава на патриаршистката сърбоманска партия в града. Благодарение на усилията му през втор. пол. на 1873 в Куманово екзархийската партия печели проведеното допитване, в резултат на което епархията се сдобива с български владика. По време на Руско-турската война 1877-1878 е арестуван и хвърлен в затвора. С помощта на екзарх Йосиф I е освободен, но му е забранено да се върне в Куманово и служи в Одрин. Но решава да се завърне в Куманово. Задържан от властите и откаран в Солун, за да бъде изпратен на заточение. Екзархията е уведомена от председателя на Солунската община Кузман Шапкарев, към когото Кумановската община се била обърнала за застъпничество. Умира в Цариград.

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1. Кн. 1. С., 1970.*

НАЗАРЕТ – гр. в Израел, в историческата обл. Галилея. Намира се на 9 км югоизточно от планината Тавор (Фавор). За християните по света градът е мястото на известието от Господ за пристигането на Спасителя. Това е градът, в който Иисус Христос е живял през по-голямата част от живота си на Земята.

*Лит.: **Марковски**, Ив. С. За свещения град Назарет. // Църковен вестник, N 46, 27 дек. 1958; **Памуков**, П. Назарет – люлка на християнството. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1960; **Пиперов**, Б. Назарет в миналото. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1966.*

НАЙДЕН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (кр. на XVIII в.).

*Лит.: **Божков**, Атанас. Българската икона. С., 1985, с. 196.*

НАЙДЕН – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Горна Кремена, Врачанска обл. Участник в Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 357.*

НАЙДЕНОВ, Костадин – възрожденски църковен деец. Свещеник във Видин (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 444.

НАЙДОВ, Ангел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп (Вардарска Македония) (кр. на 30-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 444.

НАКИЕВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 445.

НАКОВ, Никола Васев – *вж Калистрат Рилски*

НАНКОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Винарово, Старозагорска обл. (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 445.

НАНКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ДЕВА МАРИЯ” – намира се край с. Липница, община Ботевград, над една от многото му махали – Ръждавица. Строен XII-XIV в. Покривът му се е срутил (1950). Днес от манастира са останали само руини, но на полуразрушените стени още личат останки от стенописи. Обявен е в ДВ бр. 35 / 1966 за паметник с местно значение от архитектурно-строителен тип (1966).

Онлайн ресурс.

НАОС – църковен термин за обозначаване на вътрешната част на храм.

Лит.: Голяма енциклопедия „България”. Т. 8. С., 2012, с. 2954.

НАРТЕКС (или притвор) – термин в църковната архитектура. Наименование на най-западната напречна част на Християнския храм. Той може да бъде изцяло изграден вътре в сградата – в този случай се нарича нартекс интериор или езонартекс. Когато е непосредствено пред сградата като част от фасадата ѝ, навес или покрито място, се дефинира като нартекс екстериор или екзонартекс. Нартексът е естественият завършек на сградата и в повечето случаи е ограден с колонада от арки. В тунела под колонадата той е допълнително украсяван. Задачите, които е изпълнявал през вековете, са различни. Днес той се използва за религиозни церемонии в западната част на храма – бдения, панихиди, кръщенета, молитви и др. Един от най-интересните български нартекси е този на централната църква „Св. Богородица” в Рилския манастир. Той е богато украсен със стенописи и е пример за българската сакрална архитектура.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 48. Москва, 2017, с. 413-416.

ИАСИМ ЧУДОТВОРЕЦ – *вж Преподобен Насим Чудотворец*

НАТАНАИЛ (1892-1951) – духовник. Роден в с. Добродан, Троянско, дн. Ловешка обл. Завършва Цариградската духовна семинария (1903). Секретар на Ловчанския митрополит. След като овдовява, ръкоположен за свещеник и служи в с. Търнак. По-късно заема отговорни постове – протосингел на Врачанския митрополит, игумен на Бачковския, а след това и на Рилския манастир.

*Лит.: **Архимандрит Натанаил** почина. // Църковен вестник, N 38-39, 33 окт. 1951.*

НАТАНАИЛ ЗОГРАФСКИ – *вж Натанаил Охридски и Пловдивски*

Натанаил Неврокопски (фотопортрет)

НАТАНАИЛ НЕВРОКОПСКИ (светско име: Илия Иванов Калайджиев) (16.XI.1952 – 16.XI.2013) – висш духовник. Роден в с. Копривлен, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Постъпва като послушник в Троянския манастир (1968). Приема монашество (3 март 1974). Възведен в архимандритско достойнство (19 окт. 1980). Завършва Софийската духовна семинария (1975) и Богословския факултет на Атинския университет. Хиротонисан в епископски сан (25 март 1989), с титлата Крупнишки. От 24 апр. 1994 е Неврокопски митрополит, след като Пимен Неврокопски изпада в разкол.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът – образец на верните. Служение високоотговорно и задължаващо. // Църковен вестник, N 15, 1 юни 1989; **Крупнишки епископ Нананаил**. Слово – отговор. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989; **Димитров**, Ив. Новоръкоположеният **Крупнишки епископ Нананаил**. // Църковен вестник, N 15, 1 юни 1989; Митрополитски избор в Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 16, 18-24 апр. 1994; Канонически избор за Неврокопски митрополит. // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 104-105; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 344; **Симеонов**, Владимир. **Господ** прибра **Натанаил** на рождения му ден. // Стандарт, 16 ноември 2013; **Москов**, Николай. Дядо **Натанаил** почина от емболия на рождения си ден. // 24 часа, 16 ноември 2013; Българската православна църква се прости със свой достоен архиерей. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2013.*

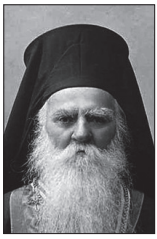

Натанаил Охридски и Пловдивски (фотопортрет)

НАТАНАИЛ ОХРИДСКИ И ПЛОВДИВСКИ (светско име: Нешо (Недялко) Стоянов (Станков) Бойкикев; псевдоними: Н. Богдан, Един Задунаец, Богомолец, Богдан) (26.X.1830 – 18.I.X.1906) – висш духовник. Роден в с. Кучевище, Скопска Черна гора. Приема монашество в Зографския манастир (1837). След 1 г. заминава да учи в духовното училище в Кишинев, а по-късно – в Одеската семинария, Русия. Завършва Киевската духовна академия. С научната степен „Кандидат на богословието” (1851). Ръкоположен за йеромонах в Киев. Личен приятел на Георги С. Раковски, Васил Априлов, Николай Палаузов и много други видни български и руски обществени и духовни дейци. Пътува из Русия, Австрия, Сърбия, Влашко, Молдова и Османската империя. Издава на църковнославянски в Прага книгата „Приятелское писмо от българина к гръку”, в която описва причините за българо-гръцката църковна разпра и поставя умерени искания. В 1863, заедно с д-р Иван Селимински, е български делегат в Моравия на честването на 1000 г. от делото на Св. Св. Кирил и Методий. Игумен е на Добровецкия манастир в Молдова (1854-1869). Ръкоположен от Екзарх *Антим I* за пръв митрополит на Българската екзархия в Охрид (24 септ. 1872), но получава берат 1874. Заедно със секретаря си Стоян Костов изготвят подробно изложение за злоупотребите на османската власт, което е изпратено до Цариградската конференция 1876-1877. При избухването на Руско-турската война в 1877 пребивава в Цариград. Участва в организирането на Кресненско-Разложкото въстание (1878-1879). В адрес от 15 юли 1878 съобщава на княз Александър Дондуков-Корсаков за опожарени

села, убийства, насилия, изнасилвания на девойки и жени в Битолско, Охридско и Прилепско. В писмо от 24 юли 1878 до Иван Аксаков описва политическата ситуация в Македония, оплаква се на Аксаков, че в Берлинския договор нямало и помен за македонските българи, които са участвали равностойно в борбата срещу поробителя. Преследвани от османците, клеветени от гръцките пропагандисти, македонските българи били принудени да бягат към България. Висшият духовник е сред 16-те видни българи, на които руският императорски комисар княз Ал. М. Дондуков-Корсаков изпраща въпросник за мнението им по бъдещата Конституция на България. Отговаря, че е за двустепенни избори, но е против назначени депутати в парламента. Според него министрите трябва да се избират от парламента и да се утвърждават от княза: щом имало министерски съвет начело с княз и народна камара, нямало нужда от сенат или държавен съвет. По-късно се установява във Враца и Ловеч. В 1880 е освободен от Охридската митрополитска катедра, тъй като връщането му в Османската империя става невъзможно поради участието му в Кресненското въстание. Управлява Ловчанската епархия от името на титуляра Екзарх Йосиф I Български (1880-1891), а от 1891 до смъртта си е Пловдивски митрополит. Натанаил Охридски е действителен член на Българското книжовно дружество (дн. Българска академия на науките). Автор на мемоарното съч. „Борба за България" (С., 2003).

*Лит.: **Митрополит Натанаил**. // Църковен вестник, N 38, 22 септ. 1906; **Натанаил, митрополит Охридо-Пловдивски**. Жизнеописание (Автобиографични бележки). // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 25. С., 1909; **Кирил, Патриарх Български**. **Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски** (1820-1906). С., 1952; **Натанаил Охридски**. Борба за България. Подбор, редакция и бележки: В. Топалова. С., 2003; **Пасков**, Илия. **Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски**. Жизнеописание / Македонски научен институт. С., 2016; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 218-219.*

НАУМ (-1815) – църковен и просветен деец. Роден във Велес, Вардарска Македония. Свещеник в града (кр. на VIII – нач. на XIX в.). Открива училище в града, в което е учител (1780-1815).

*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 157.*

НАУМ (-1815) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (Сърбия) (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 447.

НАУМ (светско име: Кирил Наумов Попов) (1913-1944) **–** духовник, архимандрит. Роден в гр. Велики Преслав. При завършването на образованието си в семинарията е подстриган в монашество от Софийския митрополит Стефан с името Наум. Следва в Богословския факултет на Софийския университет. След завършването му е привлечен от Варненския митрополит Йосиф. Назначен е за секретар на Варненската митрополия, а после – и за протосингел (като първенец на семинарията и пълен стипендиант на Св. Синод). Свещеник в Софийския централен затвор (1942-1943). След убийството на архимандрит Ириней (Попконстантинов) (изгорен жив на 23 септ. 1944) заема неговото място като протосингел на Софийската епархия. Само дни по-късно също е убит мъченически, без съд и присъда, от комунистическите власти през „кървавите" септември-октомври 1944. Над 150 свещеници са убити мъченически, без съд и присъда, след 9 септември 1944.

НАУМ АГАТОНИКИЙСКИ (светско име: Никола Илиев Шотлев) (24.VII.1926 – 31.III.2005) – висш духовник. Роден в гр. Варна. Остава рано сирак и през 1942 постъпва като послушник в Бачковския манастир. Приема монашество (1942). Завършва Пловдивската духовна семинария (1950) и Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1955). Връща се в Бачковския манастир. До 1977 е клисар, свещопродавач, ключар, екскурзовод, уредник на музея, ръководител на стопанската дейност, ефимерий и заместник-игумен. Възведен в архимандритско достойнство (1965). Предстоятел на Българското църковно подворие при Московската патриаршия (1977-1982). След завръщането в България е назначен за игумен на Троянския манастир. Хиротонисан в епископски сан (1982). Игумен на Бачковския манастир (1986-2004).

*Лит.: **Хубанчев**, А. С Христовите повели на любовта, молитвеното усърдие и миротворната работа. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1983; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 118-119; **Наум Агатоникийски** (Некролог). // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 487.*

НАУМ АМИСТОВ (-1945) – духовник, йеромонах. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 37.

НАУМ ПРЕСЛАВСКИ И ОХРИДСКИ (-916) – книжовник. Един от учениците на Св. Св. Кирил и Методий. Идва в България заедно с Климент, Ангеларий, Сава и Горазд след премахването на славянската писменост в Моравия. Участва в създаването на Преславската книжовна школа, след като Климент е въздигнат в епископски сан. Заминава за Македония, където учителства в продължение на 7 г. и съдейства за укрепването на Охридската книжовна школа. Инициатор за изграждането на манастира на Охридското езеро, който след смъртта му носи неговото име.

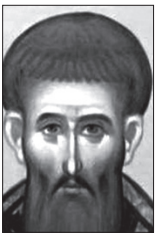

Наум Преславски и Охридски (фреска)

*Лит.: **Снегаров**, Ив. По пътя на българския първоучител **Св. Наум**. С., 1919; **Киселков**, Васил. Прouки и очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 51-59; **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 156-201; **Агатоникийски епископ Наум**. **Преподобен Наум Охридски** – равноапостолен учител на славянската писменост и култура. // Църковен вестник, N 18, 21 юни1986; **Калев**, Д. **Преподобни Наум Охридски** – богослужебна прослава. // Духовна култура, 1990, N 12, с. 13-22; **Галчев**, Ил. Великото дело на **Св. Наум Охридски**. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1991; **Антич**, В. **Св. Наум Охридски**. Скопје, 1997; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 287-288; **Тодоров**, Г. 1000 години от основаването на манастира „Св. Арх. Михаил"(„Св. Наум") край Охрид. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2005; Православная энциклопедия. Т. 48. Москва, 2017, с. 453-456.*

Наум Русенски (фотопортрет)

НАУМ РУСЕНСКИ (светско име: Наум Андонов Димитров) (19.X.1968 –) – висш духовник. Роден във Варна. Завършва Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1994). Приема монашество още като студент. От септ. 1992 до юли 1996 е ефимерий и учител в Пловдивската духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий" (1992-1996), а през летните месеци е ефимерий и в Бачковския манастир. Специализира в Гърция (февр. – май 1997). Назначен за енорийски свещеник във Велики Преслав (1 юни 1997), във Варненската и Великопреславската епархия. Въведен в архимандритско достойнство (20 дек. 1998). Назначен за главен секретар на Св. Синод и за председател на Църковното настоятелство на Патриаршеския катедрален храм „Св. Александър Невски". Хиротонисан с титлата Стобийски епископ (17 март 2007). През 2010 отстъпва председателското място на храма „Св. Александър Невски" на епископ *Тихон*, но запазва задълженията си като главен секретар на Св. Синод. Избран за митрополит на Русенската епархия (23 март 2014).

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 358; Нов Русенски митрополит на светата ни църква. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014; Акт от Синодалния канонически избор на Русенски митрополит. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014; Посрещане в гр. Бяла – границата на епархията. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014; Посрещане в престолния град на епархията. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014;* ***Карамихалева****, А. Благословен митрополитски юбилей. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2018.*

НАУМ СТОБИЙСКИ – *вж Наум Русенски*

НАУМОВ, Петър – *вж Панарет Брегалнишки*

НАУСТНИЦА – *вж Часослов*

НАФОРА – наименование на късчета осветен, благословен при литургия хляб, който вярващите християни приемат като причастие.
Онлайн ресурс.

НАФТАЛИМ – монах и просветен деец. Игумен на Къпиновския манастир. Открива килийно училище в манастира (1828).
Лит.: ***Загорски****, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 91.*

НАФТАЛИМ – архимандрит. Монах в Кричимския манастир. Обесен от турците (1876) като подбудител на местното население за участие в Априлското въстание.
Онлайн ресурс.

НАЦИОНАЛЕН КОНКУРС „ВЪЗКРЕСЕНИЕ ХРИСТОВО" 2018 – посветен на Православния християнски празник „Възкресение Христово – Пасха". Организиран под ръководството на Ловчанския митрополит Гавриил и Културно-просветния отдел при Св. Синод. Цели: да стимулира творческите заложби и изяви на деца и ученици, свързани със съкровищницата на християнското изкуство и Православната духовност; да утвърждава любовта им към Православната църква и вяра; да разширява познанията им за Православния християнски празник Св. Възкресение Христово – Пасха; да поощрява интереса им към съхраняване на българските традиции в отбелязването на празника; да създава възможности за популяризиране на Православната катехизация и религиозно възпитание и образование на деца и ученици в съвременното общество; да активизира деца и учащи се, техните родители, духовници и миряни за годишна духовна среща на малките творци от цялата страна, споделящи съпреживяваната пасхална радост. Участници – деца от детски градини в 3-та и 4-та група и ученици от 1-ви до 12-ти клас за всички детски градини, училища, школи и извънучилищни звена в България и задграничните епархии на БПЦ. Конкурсът се реализира в три раздела:1. Изобразително изкуство; 2. Литература; 3. Фотография.
Онлайн ресурс.

НАЦИОНАЛЕН МУЗЕЙ „РИЛСКИ МАНАСТИР" – създаден 1961. Обявен за общонародна собственост и предаден във владение на държавата от Българската православна църква. Основна задача: да съхранява, консервира, реставрира и популяризира всички културно-исторически паметници, намиращи се на територията на комплекса. През 1991 се възстановява монашеският статут на манастира, като се запазва цялостният вид на музейната му експозиция.
Лит.: Национален музей „Рилски манастир": Албум / Съст. А. Анчев. С., 1965.

НАЦИОНАЛЕН СЕМИНАР „В ЗАЩИТА НА ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ" – организиран от Федерацията на студентските клубове към Конституционния форум. Проведен в София (28 и 29 апр. 1995). В изнесените доклади (от проф. Н. Генчев, проф. Т. Коев и др.) и направените изказвания (от Румен Воденичаров и др.) се застъпва тезата, че Църквата неведнъж спасявала държавата, ред било сега на държавата да спаси Църквата.
Лит.: ***Чонкова****, О. Национален семинар „в защита на Православието в България". // Църковен вестник, N 18, 1-7 май 1995.*

НАЦИОНАЛНА СВЕЩЕНИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ – проведена на 17 апр. 1995. Разглежда въпроси, свързани с продължаващия разкол в Българската православна църква и насрочения за 18 апр. Пети архиерейски събор на Българската православна църква.
Лит.: ***Чонкова****, О. Национална свещеническа конференция. // Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.*

НАЧАЛО НА ЦЪРКОВНАТА НОВА ГОДИНА – 1 септ. На този ден Църквата чества и паметта на Св. Симеон Стълпник.
Онлайн ресурс.

НАЧЕВ, Върбан – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Горна Оряховица (сред. на XIX в.).
Лит.: ***Чолов****, П. Основаване на читалище „Напредък" и дейността му до Освобождението. // Сто години Народно читалище „Напредък". Горна Оряховица, 1969, с. 30.*

Per aspera ad astra!

НАЧЕВ, Захари – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 448.

НАЧЕВ, Петко – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Столът, Севлиевско, Габровска обл. (50-те г. на XIX в.). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 347.*

НАЧЕВ, Христо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Клисура. Учител в Ловеч (1874). След Освобождението – свещеник.

*Лит.: **Неделчев**, М. Развой на учебното дело в Ловеч до Освобождението. // Ловеч и Ловчанско. Кн. 3. С., 1931, с. 114.*

НЕВРОКОПСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти. Създадена през втор. пол. на XIX в. в гр. Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). Призната от османските власти по време на Кримската война (1853-1856). Първите известни нейни документи са от 1860 и са свързани с борбата на българското население от града с гръцкото духовенство за църковна независимост и новобългарска просвета. Общината подпомага откриването на български училища, издържа учителите и бедни ученици, набавя учебници и учебни пособия. Пръв председател на общината е Илия Дуков (1860-1871). В неговия дом в 1864 се провежда съвещание, на което е решено да се активизира и националноосвободителната борба. Активни дейци на общината са Никола Мандушев, Георги Костов и Димитър Ножаров. В Неврокоп е открито взаимно училище (1862) с първи учител Тодор Ненов от с. Райковци, Търновско. През 1867 отваря врати и девическо училище. Владиката Агатангел Драмски дава на българите половината от градското училище, но след протести на гъркоманите българи и власи българското училище е затворено, а Ненов – изгонен. Българите в града обаче заплашват с уния и след настояване на владиката Агатангел пред властите, в Неврокоп отново е отворено българско училище, в което преподава Атанас Божков. И двамата учители се издържат от българската община, подпомагана годишно с 3 хил. гроша от Никола Тошков. Борбата на Неврокопската българска община с гръцкото духовенство за църковна независимост и новобългарска просвета е тежка, а оплакванията на българите са основателни. Учебното дело в града е подпомогнато от Стефан *Верковић*, който поддържа постоянна връзка с общината и училищното настоятелство, за което българската община му гласува официално писмено доверие за усилията, които полагал за защита на българщината. В края на 1865 общината информира Христо *Тъпчилещов*, с когото поддържа редовна връзка, че българите се отказват окончателно и напълно от Цариградската патриаршия. В с.г. в града отваря врати читалище „Зора". Общината организира провеждането на Народен събор в с. Гайтаниново (1869). Основано е женско дружество „Ученолюбие" (1870) и е създадено учителско дружество „Просвещение" (1873), което играе важна роля в борбите на българите в Неврокопско и целия Серски санджак за национална просвета и култура. Положително влияние за културното възраждане на Неврокоп имат българските общини в градовете Пловдив и Пазарджик, които го подпомагат с учители, учебни пособия, книжнина и парични средства. На 11 май 1871 общината прераства в каазалийска (околийска) и обединява българите в Неврокопска каза. На всенародно събрание, проведено в дома на братя Полизоеви, за председател е избран поп Харитон Карпузов, а за седалище на общината е одобрена къщата-хан на Константин Дуков. След Руско-турската освободителна война (1877-1878) и Берлинския конгрес (1878) Неврокоп остава в границите на Османската империя. Решението на Великите сили да разпокъсат българските земи не спира процеса на национално обединение. През май 1878 Георги Иванов и Атанас Грозданов от името на Неврокопската българска община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония,* с който се иска присъединяване на Македония към новообразуваната българска държава. След войната в града има 600-700 български семейства и 40-50 влашки. Българската община с председател свещеник Димитър Икономов поддържа едно мъжко и едно девическо училище, което се помещава в метоха на Рилския манастир. Общината иска да построи църква, но среща съпротивата на Неврокопския патриаршески митрополит. След Съединението (1885) общината получава парична подкрепа за своите училища чрез поп Андон Жостов, който имал грижата за училищното и църковното дело в Серско. В нач. на февр. 1885 по донос на Гръцкия митрополит били направени обиски от полицията и затворени членовете на Неврокопската българска община Георги Чаръкчиев, Георги Дишлиев, Симеон Шейнов и Личо Батаклиев. В 1890 Българската екзархия назначава за председател на общината поп Никола Саев от с. Белица (дн. гр. Белица), Благоевградска обл. Благодарение на сдържаното си поведение той успява да въведе един по-добър ред в обществените работи в Неврокопско. През 1891 броят на къщите в Неврокоп възлиза на 1229 с ок. 11000 жители – повечето мюсюлмани. Християните живеят в две махали – „Варош" и „Кумсала". Има две църкви, от които тази във Вароша е под контрола на гъркоманите. В града функционира българско мъжко и девическо училище с 80 ученици. Има също мъжко и девическо гръцко училище. Мъжкото училище има ок. 30 ученици. Със султански берат в града е учредена Неврокопската българска митрополия (1894), подведомствена на Българската екзархия. Първи предстоятел е митрополит *Иларион.*

*Лит.: **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 97-98; **Йовков**, Илия. Създаване и дейност на учителското дружество „Просвещение" в Неврокоп (1873-1876). // Просветното дело в Неврокоп (Гоце Делчев) и Неврокопско през Възраждането. С., 1979, с. 48-55; **Божинов**, В. Българската просвета в Македония и Одринско (1878-1913). С., 1983, с. 48; **Ванчев**, Й. Новобългарската просвета в Македония през Възраждането. С., 1982, с. 70-76; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 41.*

НЕВРОКОПСКА ЕПАРХИЯ – поделение на Българската православна църква със седалище в гр. Гоце Делчев (със старо име Неврокоп, което дава името на епархията) и архиерейски наместничества в градовете Благоевград, Разлог, Сандански и Петрич. Според Теодосий Гологанов епархията има апостолски произход, тъй като Никопол е този Никопол, в който Апостол Павел прекарва една зима. Само двама епископи се споменават в първото хилядолетие: Йоан, който участва в Седмия Вселенски събор (Втори Никейски) в 787 и Николай или Сава, който участва в Цариградския събор в 879-880, реабилитирал Патриарх Фотий I Цариградски. Епископията понякога е независима, понякога подчинена на една от петте митрополии – Мелнишката, Серската, Филипийската, Драмската или Зъхненската. Преди възстановяването на Зъхненската архиепископия в митрополия в 1329, принадлежи към Филипи, след което е предадена на Зъхна, а по-късно на Серес. В сред. на XV в. е издигната в митрополия. Неврокопската епархия е отделена от Филипийската, Драмската, Зъхненската и Неврокопската в 1882 при Патриарх Йоаким

III Цариградски, след присъединяването към нея на Разложка околия – дотогава част от останалата в България Самоковска епархия и е създадена Неврокопската и Разложката архиепископия, пряко подчинена на Вселенската патриаршия. Неврокопската екзархийска епархия е създадена през 1894 с берат на османското правителство. На 24 апр. с.г. е ръкоположен и първият митрополит Иларион Неврокопски. По това време епархията има три околии – Неврокопска, Разложка и Горноджумайска. Митрополит Иларион пристига в Неврокоп на 10 май и е посрещнат радушно от цялото българско население. След Иларион епархията временно е поверена на свещеник Сава Попов от Мелнишка епархия, а след Балканската война – на митрополит Козма Дебърски. От 1 юни 1915 за управляващ епархията е назначен Струмишкият митрополит Герасим, а на 21 юни 1915 – Неврокопският митрополит архимандрит Макарий, чието каноническо утвърждаване става на 27 март 1916. През 1920 към епархията се присъединяват Петричка и Мелнишка околия, подведомствени дотогава на Струмишката епархия. В 1921 седалището е преместено от Неврокоп в Горна Джумая (дн. Благоевград), а в 1928 е върнато в Неврокоп. След смъртта на Макарий за Неврокопски митрополит е избран епископ Борис Стобийски (24 март 1935). В следващите години седалището се мести няколко пъти между Неврокоп и Горна Джумая до 1951, когато с новия устав на Българската православна църква е установено в Горна Джумая, току-що прекръстен на Благоевград.

*Лит.: **Иванов**, А. Борбите на българите за черковно-училищни правдини в гр. Неврокоп. // Училищен преглед, 1926, 27, N 7-8; Към нов възход. Слово, произнесено от **Негово Светейшество Кирил, Патриарх Български и Софийски митрополит**, в Благоевград след Божествена литургия в катедралната църква „Въведение пресветая Богородица" на 15 ноември 1953 г. по случай посещението на престолния град на Неврокопска епархия от Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 40-41, 30 ноември 1953; **Ковачев**, М. Културно-просветни деятели из Неврокопската епархия в миналото. // Църковен вестник, N 40-41, 30 ноември 1953; **Шумарев**, В. Страници из църковно-народните борби в Горна Джумая. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971; 100 години Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 23, 6-12 юни 1994; **Траянополски епископ Иларион**. Паметно тържество в Неврокоп. // Църковен вестник, N 29, 18-25 юли 1994; **Ангелов**, В. Неврокопска епархия при управлението на **митрополит Борис** (1935-1948). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи. Научна конференция. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 293-304; **Карамихалева**, А. 100 години от възстановяването на Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2004; Православная энциклопедия. Т. 48. Москва, 2017, с. 502-505; **Георгиева**, Д. Неврокопска епархия на Българската православна църква (1935-1952): Дис. ... д-р по богословие. Благоевград, 2019; **Карадаков**, А. Неврокопска епархия след политическите промени през 1944 г. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2019; N 16, 1-15 септ. 2019.*

НЕВРОКОПСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА ЖИВОПРИЕМНИЙ ИЗТОЧНИК" – *вж Гоцеделчевски манастир „Св. Богородица Живоприемний източник"*

НЕГЕНЦОВ, Генчо Станчев – *вж Ран Босилек*

НЕГОТИНСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – намира се в местността „Църквище", източно от Неготино, близо до р. Вардар. На мястото на манастира е съществувал средновековен манастир, унищожен от османците в XIV в. Върху основите на средновековната църква е изградена нова – от майстор Андон Китанов (1860-1866). Храмът е изписан от Коста Кръстев (1875-1876).

Онлайн ресурс.

НЕГРИЕВ, Макарий (ок. 1800 – 1859) – резбар. Роден в Галичник, Дебърско. Работи в църквата „Св. Спас" и конака на Хамзи паша в Скопие (1825-1826). Украсява Чарши джамия в Пазарджик. Прави украсата на колоните в църквите „Св. Неделя" – Пловдив и „Св. Богородица" – Пазарджик. Умира в Пазарджик.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 450.

НЕДЕЛИШКИ МАНАСТИР „СВ. АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ" – намира се на ок. 1 км северно от с. Дреатин (до 1949 махала на с. Неделище). Възниква на мястото на изчезнало селище и крепост източно на 150 м от него. Останките и парчетата от битова и строителна керамика датират от IV-VI в. и XII-XIV в. Ядро на обителта става възстановеният гробищен храм. По-късно южно от него са изградени жилищни и стопански сгради. През османското робство манастирът е бил многократно разрушаван от османските поробители и отново съграждан от родолюбивото българско население. Последното възстановяване на обителта е през 1832. В сегашния си вид манастирският храм „Св. Атанасий" е построен (1846), когато Софийски митрополит бил гръцкият владика Макарий. В оригиналния си вид манастирът е представлявал комплекс от църква, жилищни и стопански сгради и чешма. В архитектурно отношение църквата е триконхална базилика с полуцилиндричен свод, с просторен наос и открита нартика (преддверие) от запад. В сред. на 90-те г. на XX в. манастирът е окончателно изоставен. Тогава храмът е ограбен, повечето от стенописите в открития притвор – обезобразени и осквернени**.**

*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 205; **Буковски**, Хр. Неделицкият манастир. // Наша родина, 1981, N 10, с. 10-11; **Бакалова**, Е. Неделицкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 173-174; **Петрунова**, Б., В. **Григоров**, Н. **Манолова-Николова**. Свети места в Годечко, Драгоманско и Трънско. С., 2001.*

НЕДЕЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Длъгня, Габровска обл. (1878).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 156.*

НЕДЕЛКОВ, Лазар – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 451.

НЕДЕЛКОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Капукчии, Добруджа (60-те – 70-те г. на XIX в.). От 1861 обслужва и Мангалия.

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 134.*

Per aspera ad astra!

НЕДЕЛНИ И ВЕЧЕРНИ ПРАВОСЛАВНИ УЧИЛИЩА – наченки за основаване на такива училища се предприемат в нач. на XX в. Обаче инициативата застива още в своя зародиш. Изключение правят предприетите опити в Русе, София, Пловдив и др.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 220; **Танчев**, М. Неделните религиозни училища. // Църковен вестник, N 12, 17 март 1939; **Пенев**, Св. Неделните училища по религия. // Църковен вестник, N 35, 25 септ.1992; **Граматиков**, П. Открити неделни училища. // Църковен вестник, N 44, 31 окт. – 6 ноември 1994.*

НЕДЕЛНО УЧИЛИЩЕ ЗА ДЕЦА И ЮНОШИ ПРИ ХРАМ „СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ" ВЪВ ВИДИН – открито през май 2018. Часовете в неделното училище включват: вероучение, теоретични и практически занимания по иконопис, църковна музика и ръчен труд.

Онлайн ресурс.

НЕДЕЛНО ЦЪРКОВНО УЧИЛИЩЕ В ГР. КАЗАНЛЪК – открито към храм „Успение Богородично". Заниманията по вероучение се провеждат всяка неделя след Св. Литургия.

Онлайн ресурс.

НЕДЕЛНО ЦЪРКОВНО УЧИЛИЩЕ В КАРНОБАТ – открито при храма „Св. ап. Йоан Богослов" (9 септ. 2009).

Онлайн ресурс.

НЕДЕЛНО УЧИЛИЩЕ В СТОЛИЧНИЯ ХРАМ „СВ. СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ" – открито преди 20 г. към Енорийския център „Св. Горазд". В него се обучават деца и възрастни. До откриването на енорийския център занятията са провеждани на втория етаж в сградата на ул. „Граф Игнатиев" N 50. Разполага със специално приготвено за нуждите на Енорийския център помещение. Неделното училище при храм „Св. Седмочисленици" се ръководи от Валя Кантарджиева и провежда занятията с деца в неделя от 12,00 ч., а с възрастни от 11,00 ч.

Онлайн ресурс.

НЕДЕЛНО ЦЪРКОВНО УЧИЛИЩЕ В ГР. СТАРА ЗАГОРА – функционира към храма „Св. Игнатий Старозагорски"– за деца от предучилищна възраст. Заниманията се провеждат в параклиса към храм „Св. Троица" и към катедралния храм „Св. Димитър".

Онлайн ресурс.

НЕДЕЛНО УЧИЛИЩЕ ЗА ДЕЦА ОТ 1 ДО 8 КЛАС КЪМ МАНАСТИРА „СВ. АП. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" В С. ДОЛНИ ЛОЗЕН, СОФИЙСКО – предвижда се занятията да се ръководят от богослов и да се провеждат всяка събота от 13,00 ч. в манастира.

Онлайн ресурс.

НЕДЕЛНИ И ВЕЧЕРНИ ПРАВОСЛАВНИ УЧИЛИЩА – неотменима част от катехизаторската дейност на Църквата в нейната най-малка единица – енорията. Те са естествено продължение за изяснение на Светата Литургия. Възникват преди Освобождението на България от османско владичество. Пръв опит за откриване на неделно училище прави Хр. Данов като учител в с. Стрелча, Панагюрско (1850). Подобни опити има и в Шумен (1862 и 1864) и в Прилеп (1865). Тези първи просветни огнища не развиват голяма дейност и съществуват само по няколко месеца. Те се организират от учители, които нямат необходимия организационен опит и не разполагат с достатъчно средства за издръжка. Освен това самият народ не осъзнава още ползата от тях. Неделните училища имат успех – с тяхното организиране и поддържане се заемат обществени просветни организации: читалища, женски дружества, благодетелни братства и др. Повсеместното откриване на неделни училища в българските земи започва в кр. на 60-те г. на XIX в. За популяризирането им допринасят Хр. Данов, братята Димитър и Илия Блъскови, Йосиф Ковачев, Сава Доброплодни и др. След Освобождението на учителските събори, организирани в редица градове на Източна Румелия (1880 до 1885), се вземат решения и за откриване на вечерни и неделни училища. В неделните училища се учат главно деца, младежи и девойки, както и възрастни хора, които не са имали възможност да получат образование в редовните училища. Те са твърде многобройни, особено в периода 1899-1905. По-голяма дейност развиват неделните училища в градовете Търново, Ст. Загора, Сливен, Котел, Враца, Видин и др. Обучението в неделните училища е безплатно. На бедните ученици се раздават безплатни учебници и учебни помагала. По-големите неделни училища в своята дейност се ръководят от специално изработени устави. Използват се български учебници и книги за редовните училища. В повечето неделни училища учениците получават само начално огрмотяване – четене, писане и смятане, а някъде изучават и кратка българска история. В други, освен посочените предмети, се преподава роден език с граматика, география, физика, химия, математика, земеделие, пеене, домакинство, търговия и др. Използват се нагледни материали – карти, скелети, правят се опити по физика и химия и др. В неделните училища на учителите не се заплаща, а им се дават парични награди за проявена дейност. При преподаването много голямо внимание се обръща на практическата насоченост, като особено внимание се отделя на местните традиции и условия. Неделните училища са чисто български просветни огнища – като реакция срещу гръцкото влияние. Обучението в тях се води на български език и има подчертано светски характер. Неделните училища у нас през Възраждането дават своя принос за просветното и културно издигане на българския народ и в неговата борба за национално освобождение. Те поддържат будно народностното съзнание. След 1905 започва упадъкът на тези училища. Причините са липсата на финансови средства, изключително голямата натовареност на учителите, тяхното лошо материално положение и слабата им подготовка. Интересен е фактът, че на много места селските кметове и свещеници правят всичко възможно да недопуснат откриването на такива училища от страх същите да не станат „разсадници на социалдемократическите идеи". С намаляване на броя на неграмотните в България нуждата от неделни училища постепенно отпада и към 1934 те почти престават да съществуват. Продължават да действат само в някои погранични райони, в родопските и крайдунавските селища за огрмотяването главно на жени. През периода 1944-1989 няма неделни училища в нашата страна. Едва 1990-1991 към отделни храмове постепенно започват да се откриват такива училища.

*Лит.: **Йеромонах (Павел Стефанов)**. За нашите неделни училища. // Църковен вестник, N 4, 23-29 ян. 1995.*

НЕДЕЛЧЕВ, Иван Георгиев – *вж Йоаникий Сливенски*

НЕДЕЛЧЕВ, Слави – възрожденски църковен деец. Свещеник в Долно Съхране, Казанлъшко, Старозагорска обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.). Председател на местния революционен комитет (1869). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 285.*

НЕДЕЛЬО – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Панагюрище. Свещеник в града (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 452.

НЕДЕЛЬСКИЙ Александр Федорович (14.III.1865, Вильно, Россия – 3.III.1937) – руски духовник, протойерей. Роден във Вилно, Русия. В България от 1921. Служи в храма „Св. Димитър Солунски" в Пловдив.
Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 203-204.

НЕДЕЛЯ ВАЙЯ – наименование на неделята преди Христовото Възкресение. Носи наименованието си от гръцката дума „вайя", която означава палмови клонки, с които Христос е посрещнат при влизането му в Иерусалим.
*Лит.: **Архимандрит Софроний**. Мисли за Неделя Вайя. // Църковен вестник, N 14, 10 апр. 1965; **Главиницки епископ Стефан**. Неделя Вайя. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1969; **Димитров**, Ив. Ж. Неделя Вайя. // Църковен вестник, N 13, 29 март 1991.*

НЕДЕЛЯ КРЪСТОПОКЛОННА – третата неделя на Великия пост, когато се изнася за поклонение пред вярващите Кръста господен.
Лит.: Църковен вестник, N 10, 3 март 1990.

НЕДЕЛЯ ПЕТА НА ВЕЛИКИЯ ПОСТ – църковен празник, посветен на преподобна Мария Египетска, блудница, която от най-голямото грехопадение – разврата, се издигнала до най-големите висини – светостта. Възпята като „висота на висините" и „наставница в покаяние на всички съгрешаващи".
*Лит.: **Прот. Грозев**, Гр. Неделя пета на великия пост. **Преп. Мария Египетска**. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

НЕДЕЛЯ НА МИРОНОСИЦИТЕ – трета след Пасха. На нея се почитат жените, първи възвестили Възкресението на Иисус Христос.
*Лит.: Неделя на мироносиците. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953; **Неврокопский митрополит Пимен**. Неделя на мироносиците. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1961; **Йеромонах Виктор**. Неделя на мироносиците. // Църковен вестник, N 17, 2 май 1990, 2 май 1990.*

НЕДЕЛЯ ПРАВОСЛАВНА – първата неделя на Великия пост. В тази неделя се чества тържеството на Православието над всички ереси и най-вече над иконоборството.
Лит.: Неделя православна – тържество на светото Православие. // Църковен вестник, N 10, 3 март 1990.

НЕДЕЛЯ НА САМАРЯНКАТА – на нея се почита Св. Фотина, жената, с която, според предание, Иисус Христос водил беседа за „живата вода" на път от Юдея за Галилея.
*Лит.: **Архимандрит Климент Рилец**. Неделя на самарянката. // Църковен вестник, N 21, 15 май 1965; **Главиницки епископ Стефан**. Неделя на самарянката. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1968.*

НЕДЕЛЯ СИРОПУСТНА – известна още и като Сирни заговезни или Прошка. Отбелязва се 7 седмици преди Великден и 1 седмица след Месни заговезни. След нея започва Великият пост. На Сирни заговезни православните християни за последен път до Великден вкусват млечни продукти и яйца. На трапезата, подредена с подчертано обреден характер, се слагат баница, питка, млин със сирене, варени яйца, бяла халва с ядки, риба. Традицията изисква всеки да поиска прошка от роднини, близки и познати – за огорченията и обидите, които волно или неволно им е причинил, както и сам да потърси в себе си сили да прости на тези, които са го наранили. В Неделя сиропустна в храмовете в страната християните се събират за вечерна служба, след която всички – духовници и миряни – искат един от друг прошка и взаимно си прощават всичко сторено с дума, с дело или с мисъл.
*Лит.: **Калев**, Д. Неделя сиропустна. // Църковен вестник, N 4, 2 февр. 1963; **Протойерей Б. Хаджистоянов**. Неделя сиропустна. // Църковен вестник, N 10, 6 март 1992.*

НЕДЕЛЯ ТОМИНА – посветена на Апостол Тома, комуто било трудно да повярва във Възкресението на Иисус Христос, въпреки единодушното свидетелство на другите ученици. Той поискал да възприеме този акт не само чрез зрението, но и с осезанието си. Господ изпълнил желанието му, казвайки: ти видя и повярва, защото: „Блажени тези, които не са видели и са повярвали".
*Лит.: **Неделчев**, Ив. Неделя Томина. // Църковен вестник, N 11, 10 апр. 1966; **Проф. прот. Ветелев**, А. Литургийните евангелски четива. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

НЕДКОВ, К. Т. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 452.

НЕДЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (първите десетилетия на XIX в.).
*Лит.: **Вълчанов**, Х. Севлиево 1842-1942. Т. I. С., 1942, с. 216.*

НЕДЮВ, Бочо **–** църковен деец. Свещеник в с. Дъбене, Карловско, Пловдивска обл. (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 453.

НЕДЮВ, Никифор Николов – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Симеонов**, Хр. Нашето училище от килията до днес. // 100 години на **Хаджи Стояновото** училище, 1842-1944: Юбил. сб. [Б.г.], с. 113.*

НЕДЮВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Благоево, Разградска обл. (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 453.

НЕДЯЛКА ОТ ТУЛЧА (XIX в.) – мъченица. Родена в Тулча (Северна Добруджа) в българско християнско семейство. От малка на нейната красота, смиреност и благочестивост се възхищава целият град. По време на Кримската война (1856), 16-годишната девойка е отвлечена от турски бей. След като отказва да промени народността и Вярата си, умира мъченически. Заклана е от турците в полето между селата Еникьой и Малка Франга, Варненско (дн. с. Куманово и с. Яребична). Погребана е в двора на църквата „Успение Пресветая Богородици" – Варна.
Онлайн ресурс.

НЕДЯЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Свищов (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Ганчев**, Ст. Свищов. Принос към историята му. Свищов, 1929, с. 53.*

НЕДЯЛКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мусина, Великотърновска обл. (1853).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 19.*

НЕДЯЛКО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Драгоево, Шуменска обл. Свещеник в с. Каранасуф, Добруджа (от 1865).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 194.*

НЕДЯЛКОВ, Димитър – *вж Ангелов, Димитър*

НЕДЯЛКОВ, Иван (1812-1883) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Свищов. Свещеник в църквата „Св. Преображение" в града (нач. на 40-те г. на XIX в. – до края на живота си). Открива първото девическо училище (1845) и учителства в него няколко десетилетия. Включва се и в църковната национална борба. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Ганчев**, Ст. Свищов. Принос към историята му. Свищов, 1929, с. 59.*

НЕДЯЛКОВ, Милчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (сред. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 454.

НЕДЯЛКОВ, Станчо – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Сливен. Свещеник и учител в Сливен и Казанлък (1857). Служи в църквата „Св. Богородица" – Пловдив (преди 1861). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Еничерев**, Н. Г. Възпоминания и бележки. С., 1906, с. 51.*

НЕЙКОВ, Златю – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (сред. на 50-те г. на XIX в). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 454.

НЕКТАРИЕВ – *вж Кирил*

НЕКТАРИЙ – *вж Цвятков, на хаджи Недко*

НЕКТАРИЙ I (– 13 юни 1626) – висш духовник. Велешки митрополит, Охридски архиепископ (1598-1601) и Вологодски архиепископ (1613-1616; 1625-1626). Заема катедрата в Охрид след екзекуцията на архиепископ Варлаам (май 1598). През авг. с.г. пристига в Молдова за събиране на дарения и остава там дълго време. През юни 1600 ръководи поместен събор в гр. Яш (последван и от Събор в Яш), след което заминава за Полша. Не по-късно от 1604 посещава и Русия. През този период пътува и до Антверпен. Не е сигурно кога напуска архиепископския пост в Охрид, но това става преди 1601, когато архиепископ е Неофит. От 25 юни 1613 е архиепископ на Вологда и остава в Русия до края на живота си. През с.г. участва в коронацията на новия руски цар Михаил Романов. През 1616 е отстранен от поста си и затворен в Кирило-Белозерския манастир. През 1621 е оправдан и след смъртта на архиепископ Корнилий (1625) отново е Вологодски архиепископ.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 194-195.*

НЕКТАРИЙ II – висш духовник, Охридски архиепископ (1616-1624). През 1622 пътува до Москва в търсене на дарения. Умира или напуска поста преди 1624, когато архиепископ вече е Порфирий.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 195-196.*

НЕКТАРИЙ III – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1673). Споменат като действащ архиепископ в документ от ок. 1673. Трябва да е заел катедрата след 1671. Умира или напуска поста не по-късно от 1675.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 201.*

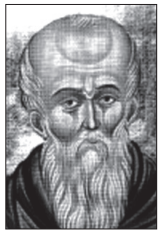

Нектарий Битолски (икона)

НЕКТАРИЙ БИТОЛСКИ (светско име: Николай) (1406 или 1420-1500) – Източноправославен светец. Роден в Битоля (Вардарска Македония). След като баща му става монах, взема него и брат му при себе си в манастира „Св. Безсребреници". По-късно отива в Света гора, където приема монашество. Води аскетичен живот и се прочува из Света гора.

Лит.: Жития на българските светии / Славянобълг. манастир „Св. Вмчк Георги Зограф". Света гора, Атон, 2002, с. 273; ***Св. преподобни Нектарий Битолски****. // Pravoslavieto.com. – 11.14.2015.*

НЕЛЧИНОВ, Коста – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Охрид (Вардарска Македония). Първо учи в гръцко училище в родния си град, след което и славянски език в Дебърския манастир, в Галац и 3 г. в българско училище в Цариград при Иларион Макариополски. Назначен за български учител в новопостроеното кошищко охридско българско училище „Св. Св. Кирил и Методий" (1860). По-късно е ръкоположен за екзархийски свещеник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 456.

НЕМАНИЧ, Растко – *вж Св. Сава*

НЕМЦОВ, Георги – *вж Григорий Доростоло-Червенски*

НЕНКОВ, Матей – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 456.

НЕНКОВ, Петър (1800-1865) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Дрен, Радомирско, Пернишка обл. Учител в селото (кр. на 40-те и през 50-те г. на XIX в.). Свещеник в Дрен (от 1864).

Лит.: ***Караиванов****, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 32.*

НЕНКОВ, Станчо – възрожденски църковен деец в Цариград (60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 456.

НЕНКОВ, Стоян поп (-1908) – църковен и революционен деец. Роден в с. Желява, Софийско. Другар и сратник на Васил Левски, когото укрива в родния си дом. Познанството му с Дякона датира от 1867. След обира на турската поща при Арабаконак (1872) сред задържаните (1875) е и свещ. Стоян поп Ненков и изпратен на заточение. Освободен със застъпничеството на руския посланик граф Н. П. Игнатиев и продължава дейността си като свещеник.

Лит.: ***Нитов****, Й. Един забравен другар на* ***Левски****. // Църковен вестник, N 11, 7 март 1957.*

НЕНКОВ, Янко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ловни дол, Севлиевско, Габровска обл. (40-те г. на XIX в.).

Лит.: ***Гечев****, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 95.*

НЕНО – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (1719).

Лит.: ***Спространов****, Е. Опис на ръкописите в библиотеката на Св. Синод на Българската църква в София. С., 1900, с. 58.*

НЕНОВ, Ангел – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Драганово, Великотърновска обл. (сред. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 456.

НЕНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Орешак, Троянско, Ловешка обл. Свещеник в гр. Троян (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 456-457.

НЕНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Доростоло-Червенската епархия. Обслужва русенските села Червен, Тръстеник и Табачка.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 457.

НЕНОВ, Нестор (1796-1876) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (40-те – 70-те г. на IX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 376.*

НЕНОВ, Петьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (1866).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 457.

НЕНОВИЧ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 458.

Per aspera ad astra!

НЕНОВСКИ, Александър Иванов (1910-1988) – църковен деец. Роден в с. Търнава, Врачанско. Ръкоположен за свещеник (1935). Служи в селата Пудрия и Селановци. След 9 септ. 1944 преследван и репресиран. Последните години от живота си прекарва в Черепишкия и Правешкия манастири.
*Лит.: **Диковски**, Цв. Живот, отдаден на **Бога**. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2008.*

НЕНЧЕВ, Нейко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 458.

НЕНЧО – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Тича, Котленско, Сливенска обл. Свещеник и учител в гр. Елена (втор. пол. на XVIII в.).
*Лит.: **Дечев**, М. Градиво за историята на гр. Елена. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 100-101.*

НЕНЧОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в Търново (В. Търново). Свещеник в Разград (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 458.

НЕНЧОВ, Иван Поппетков (1842 – 15.VII.1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в колибите Враниловци, Габровска обл. Ръкоположен за свещеник (1866), служи в града. Участва в подготовката на Априлското въстание. Обесен от турците.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 329-330.*

НЕНЧОВ, Кръстьо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Етрополе. Учител в Перущица. Ръкоположен за свещеник (1876).
*Лит.: **Кепов**, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931, с. 27-28.*

НЕОТОМИЗЪМ – най-авторитетното течение на съвременната католическа философия, базиращо се върху учението на *Тома Аквински* и получило статут на официална философска доктрина на Ватикана (1879).
Онлайн ресурс.

НЕОФИТ – висш духовник. Митрополит на Червенската епархия в периода на Второто българско царство. Името му се споменава в Синодика на цар Борил (1211).
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 249.*

НЕОФИТ (XIV в.) – църковен деец. Монах във Великата лавра „Св. Св. 40 мъченици" в Търново. Според легенда, избавил се от физическия си недъг (бил куц) под благотворното въздействие на мощите на сръбския светец Св. Сава.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 289.*

НЕОФИТ – йеромонах и иконописец. Рисува икони в Зографския манастир (втор. пол. на XVIII в.).
*Лит.: **Божков**, Атанас. Българската икона. С., 1964, с. 243.*

НЕОФИТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 459.

НЕОФИТ – монах, игумен на Търновския манастир „Св. Троица" (1857-1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 459.

НЕОФИТ – монах. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Игумен на Етрополския манастир (1865).
*Лит.: **Мутафчиев**, П. Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, с. 336.*

НЕОФИТ (светско име: Калчев) – роден в с. Орешак, Троянско, Ловешка обл. Приема монашество в Преображенския манастир (1870). Учител в с. Русаля, Великотърновска обл. и с. Царева ливада, Габровска обл.
*Лит.: **Пехливанов**, Ил. Преображения **Матееви**. С., 1981, с. 11.*

НЕОФИТ (светско име: Божидар Пенев Янков) (20.2.1970 – 8.XII.2020) – духовник. Роден в гр. София. Постъпва като послушник в Раковишкия манастир „Св. Троица" (2002), Видинска епархия. Приема монашески сан (2003). Възведен в архимандритско достойнство (2010) в храм „Св. апостоли Петър и Павел" в гр. Кула. Игумен на Чипровския манастир (2014-2016), след което служи в Осеновлашкия манастир „Седемте престола".
Онлайн ресурс.

НЕОФИТ I – висш духовник. Червенски епископ (втор. пол. на XVIII в.). През 1769 след избухналата Руско-турска война 1768-1774 е принуден да бяга във Влашко. Въпреки многократно отправените му покани да се върне на поста си, отказва, поради което епархията в продължение на 3 г. е без ръководител.
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 249.*

НЕОФИТ II – висш духовник. Червенски епископ (1772-1780). Свален от поста си по неизвестни причини.
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 249.*

НЕОФИТ III – висш духовник. Червенски епископ в Русенско (юли 1804 – юли 1811). Инициатор за възстановяване на много храмове в пострадали от голямо земетресение (26 окт. 1802). По време на Руско-турската война 1806-1812, когато Русе е завзет от руските войски (1810-1811), въоръжава и издържа със свои средства отряд в помощ на русите. Оттегля се заедно с 635 български семейства във Влашко и със съдействието на главнокомандващия руските войски генерал М. Кутузов, настанен в манастира Снагов край Букурещ. След него Червенската епархия в продължение на 2 г. остава без свой глава.
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 249.*

НЕОФИТ IV – висш духовник. Червенски епископ (1828-1832), след което напуска епархията. Като представител на Цариградската патриаршия участва в преговорите за връщане на българските бежанци от Влашко и Бесарабия след края на Руско-турската война (1828-1829).
*Лит.: **Бакърджиева**, Т., Ст. **Йорданов**. Към ранната на търновския митрополит история на Червенската епархия. // Алманах за историята на гр. Русе. Русе, 2002, с. 105.*

НЕОФИТ V – висш духовник. Червенски епископ (1932-1840). Бивш протосингел на Търновската митрополия и близък приятел на Иларион Критски, получил известност със своята толерантност към българите.

НЕОФИТ VIII (1832 – 18.VII.1909) – Цариградски патриарх. Роден в свещеническо семейство в македонското гръцко с. Кюпкьой (Егейска Македония). Като дете изпратен в манастира „Богородица Икосифиниса". Учи в Халкинската семинария (от 1851). По време на следването си е ръкоположен за дякон и се преименува на Неофит. След завършване на обучението си работи за кратко като учител, а след това като помощник на Нисийския, а по-късно на Струмишкия митрополит. Заминава за Германия, където учи теология в Мюнхен. След завръщането си става архидякон на Амасийския митрополит, който го ръкополага за презвитер и архимандрит. На 25 ноември 1867 е избран за Елевтеруполски епископ, подчинен на Драмска митрополия. На поста остава до дек. 1871. Прехвърлен е в Пловдивската епархия (19 ян. 1872), на мястото на приелия Българската екзархия и осъден от Патриаршията *Панарет*. През 1878 е номиниран на патриархалните избори, на които е избран за Патриарх *Йоаким III*. През 1880 е прехвърлен в Одринската епархия. Подава оставка (1886) и отива в манастира „Ватопед" на Света гора. Избран е за Пелагонийски митрополит (1887), а в 1891 – за Никополски и Превезки митрополит.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 48. Москва, 2017, с. 715-717.

Неофит Бозвели (фотопортрет)

НЕОФИТ БОЗВЕЛИ (1785 – 4.VI.1848) – духовник. Роден в гр. Котел. Приема монашество в Хилендарския манастир (ок. 1810), след което пътува като таксидиот. От 1813 е в Свищов, където се заема с книжовна и учителска дейност. Посещава за кратко Сърбия и след това се установява в Търново. Обикаля различни селища и манастири от епархията и с патриотичните си проповеди разбужда националното съзнание на българите. Това му спечелва славата на един от водачите в борбата срещу гръцкото духовенство. През 1839 българите от Търновската епархия правят опит да го поставят на мястото на дотогавашния гръцки митрополит, но заминалите за Цариград пратеници са подкупени от служителите на Цариградската патриаршия. За митрополит на Търново е назначен друг грък на име Неофит Византийски, а Бозвели е определен за негов протосингел. След пристигането на новия митрополит, Бозвели отказва да изпълнява задълженията си и се оттегля в Лясковския манастир. Обвинен в неподчинение, през апр. 1841 е заточен в Света гора. Там остава до авг. 1842 в Хилендарския, Зографския манастир и в манастира Дионисият. Води активна кореспонденция с други църковни дейци като поп Андрей Робовски от Елена, Лясковския архимандрит Максим и др., насърчавайки ги да не изоставят борбата, а да полагат усилия до крайния успех. След заточението си се установява в Цариград и пристъпва към критика срещу гръцкото духовенство. Това довежда до второ негово заточение в Света гора (1845) – в Хилендарския манастир и Великата Лавра. Автор на бележитата творба „Мати Болгария" (С., 1939) и „Краткая свещеная история и священий катихизис" (Белград, 1935). Умира в Света гора, което нанася тежък удар върху българското църковно-национално движение.
*Лит.: **Йордан Георгиев, поп**. **Неофит Бозвели**. Стара Загора, 1911; **Шишманов**, Ив. **В. Е. Априлов**, **Неофит Рилски**. **Неофит Бозвели**. С., 1926; **Арнаудов**, Михаил. **[Архим.] Неофит Хилендарски Бозвели**. С., 1930; **Арнаудов**, Михаил. Непознатият **[Архим. Неофит] Бозвели**. С., 1942; **Василев**, Ст. п. **Неофит Бозвели**. // Църковен вестник, N 34-35, 11 окт. 1947; **Арнаудов**, М. Строители на Българското духовно възраждане. **Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Неофит Рилски, Неофит Хилендарски – Бозвели**. С., 1954; **Смоховска-Петрова**, Ванда. **Неофит Бозвели** и българският църковен въпрос (Нови данни из архивите на **Адам Чарториски**). С., 1964; **Неофит Бозвели** и българската литература. С., 1993; **Бозвелиев**, Л. **Неофит Бозвели** – велик възрожденски будител и просветител. 160 г. от смъртта му. // Църковен вестник, 15-30 юни 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 489; **Божинов**, Пламен. **Неофит Бозвели**. // Бележити българи. Т. 5. С., 2012.*

НЕОФИТ БРАНИЦКИ (светско име: Ангел Николов) (1849 – 14.VIII.1908) – висш духовник. Роден в с. Корадже, Одринско. Приема монашество (1869). Завършва духовна семинария в Атина (1877). Представител на Зографския манастир в атонската столица Карея (1880-1883). Завършва богословие в Атинския университет (1887), след което следва право в същия университет (1887-1888). Повикан от монашеското братство в Атон, прекъсва следването си и получава назначение за главен водител на делата на Зографския манастир. Директор на трикласното българско училище в Пера (Цариград) (1891-1892). Председател на Българската църковна община в Битоля (1892-1893). Протосингел на Българската екзархия в Цариград (от 1894). Възведен в архимандритско достойнство (1894). Пребивава в Зографския манастир (1899-1900), след което е назначен за ректор на Духовната семинария в Цариград (1900-1905). Хиротонисан в епископски сан (1902). Заедно с ректорските си задължения, от 1902 е предстоятел на църквата „Св. Стефан" в Цариград (1902-1908). Погребан в катедралния храм „Св. Богородица" – Пловдив.
*Лит.: **Епископ Неофит Браницки**. // Църковен вестник, N 34, 22 авг. 1908; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 308-309.*

Per aspera ad astra!

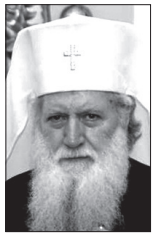

Неофит Български (фотопортрет)

НЕОФИТ БЪЛГАРСКИ (светско име: Симеон Николов Димитров) (15.X.1945 – 13.III.2024) – висш духовник. Роден е в София. Завършва Софийската духовна семинария (1965) и Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1971). Специализира в Московската духовна академия (1971-1973). След завръщането си в България е назначен за преподавател по източно църковно пеене и диригент на студентския хор при Духовната академия. Четири години по-късно става старши преподавател по източно църковно пеене и богослужебна практика в Духовната академия, където преподава до края на 1980. Приема монашество в Троянския манастир (3 авг. 1975). От следващия месец е диригент на Софийския свещенически хор. Въведен в архимандритско достойнство (21 ноември 1977). Протосингел на Софийската митрополия (1981-1985). Хиротонисан в епископски сан (8 дек. 1985) и назначен за втори викарий на Софийския митрополит. На 1 дек. 1989 избран за ректор на Духовната академия, а след възстановяването на академията като Богословски факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" на 26 юли 1991 е избран за пръв декан. Заема поста до ян. 1992, когато е назначен за главен секретар на Св. Синод. Като главен секретар на Св. Синод и председател на Църковното настоятелство при храм-паметника „Св. Александър Невски", по време на разкола в БПЦ, изиграва важна роля в преговорите за освобождението на окупираната Синодална палата. На 27 март 1994 е избран, а от 3 апр. с.г. е и канонически утвърден за Доростолски и Червенски митрополит. След като през 2001 Петият църковно-народен събор взема решение да раздели Доростоло-Червенската епархия на Русенска и Доростолска епархия, Неофит е утвърден за Русенски митрополит. На Патриаршеския избирателен църковен събор (24 февр. 2013) е избран за Патриарх на Българската православна църква. Във връзка със 70-годишния му юбилей през 2015 е награден от президента Росен Плевнелиев с орден „Стара планина" първа степен за изключителния му принос към България. Патриарх Неофит умира на 78 години на 13 март 2024 в София. На 15 март 2024 тленните му останки са изложени за поклонение в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". С литийно шествие тялото му е пренесено до Митрополитската катедрала „Св. Неделя", където е погребан в южната открита галерия на храма, до гроба на екзарх *Йосиф I Български*. Той е изпратен с кратка служба, възглавявана от Вселенския патриарх *Вартоломей I Константинополски*.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Радост в Господа. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" след епископската хиротония на **архимандрит Неофит**, 8 дек. 1985. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1986; **Димитров**, Ив. Високо звание и отговорно служение. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1986; Канонически избор на **Доростоли и Червенски митрополит [Неофит]**. // Църковен вестник, N 14, 4-10 апр.1994; **Заркова**, З. Новият Доростолски и Червенски митрополит. // Църковен вестник, N 15, 11-17 апр. 1994; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 102-103; Благословена годишнина. **Русенският митрополит [Неофит]** на 60 години. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2005; 15 години митрополитско служение на **Русенския митрополит Неофит**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2009; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 343; **Неофит, Патриарх Български**. Избор и интронизация на новия български патриарх. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013; **Карамихалева**, А. Провеждане на избор за нов предстоятел на Българската православна църква [: за **Неофит, Патриарх Български**]. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013; Акт-изложение за избора на български патриарх и **Софийски митрополит [Неофит, Патриарх Български]**. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013; Биография на новоизбрания **Български Патриарх Неофит**. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013; Патриаршеско и синодално послание [на **Неофит, Патриарх Български**] до клира и народа по повод провеждането на Патриаршеския избирателен събор, София, 24 февр. 2013 г. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013.*

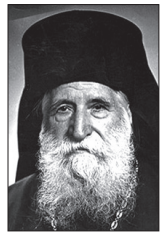

Неофит Видински (фотопортрет)

НЕОФИТ ВИДИНСКИ (светско име: Никола Митев Караабов) (1868 – 26.II.1971) – висш духовник. Роден в гр. Гълъбово, Старозагорска обл. Завършва Духовна семинария в Санкт Петербург (1896), Санктпетербургската духовна академия (1900). Протосингел на Сливенската епархия (1900-1902) и на Видинската митрополия (1902-1905). Приема монашество (1905). Възведен в архимандритско достойнство (28 март с.г.). Протосингел на Синода (1905-1906). Ректор на Софийската духовна семинария (1906-1912). Хиротонисан в епископски сан (21 юни 1909) с титлата Велички. Духовен инспектор при Екзархията в Цариград (юли – дек. 1912). Управляващ на окупираната от сръбски части Велешка епархия (дек. 1912-1913). През ноември 1913 заедно с Екзарх Йосиф I напуска Цариград и се установява в София, където е епископ на разположение на Св. Синод. Редактор на „*Църковен вестник*" (1922-1926). Избран за митрополит на Видинската епархия (12 окт. 1914). От 1921 член на Св. Синод – до смъртта си. Председателства Църковно-народния събор 1921-1922. Наместник-председател на Св. Синод (1930-1944) . Автор е на сборници с проповеди и духовно-нравствена поучителна литература, както и на книгата „Видинска епархия" (1924). През годините на Втората световна война Неофит Видински се обявява против преследванията на евреите в България. Полага началото на организираната благотворителна и църковнопросветна мисия на Православната църква в епархията. Учредява Православно-добротворно братство при митрополитския храм „Св. Николай". Умира във Видин. Погребан е зад митрополитската църква „Св. Николай" в града.

*Лит.: **Новият Видински митрополит**. // Църковен вестник, N 44, 1 ноември 1914; Каноническият избор за **митрополит на Видинската епархия [Неофит Видински]**. // Църковен вестник, N 44, 1 ноември 1914; **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; **Тодоров**, д-р Т. **Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит [Видински]** като писател-проповедник. // Църковен вестник, N 40-41, 30 ноември 1953; **Видинский Неофит**. Четиридесет години изтълнявам архипастирски дълг. Юбилейна отчетна реч. // Църковен вестник, N 45-49, 18 дек. 1954; **Радославов**, П. Духовният лик на **митрополит Неофит [Видински]**. По случай четиридесетгодишното му архипастирско служение [на **Негово Високопреосвещенство Неофит Видински]**. // Църковен вестник, N 45-49, 18 дек. 1954; **Чолаков**, Л. На гости при най-стария архиерей на БПЦ **[Негово Високопреосвещенство Неофит Видински]**. // Църковен вестник, N 38, 2 ноември 1963; **Чолаков**, Л. Петдесет години достойно митрополитско служение **[Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит Видински]**. /// Църковен вестник, N 44, 19 дек. 1964;*

***Кирил, Патриарх Български**. Златен митрополитски юбилей [на **Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит Видински**]. // Църковен вестник, N 3, 23 ян. 1965; **Клисаров**, Г. 50 години митрополитско служение на **Негово Високопреосвещенство Св. Видинский Неофит**. // Църковен вестник, N 3, 23 ян. 1965; **Проватски епископ Антоний**. Слово, произнесено в катедралата „Св. Димитър" в гр. Видин на 8 ноември 1964 г. при честване на **Негово Високопреосвещенство Св. Видинския митрополит Неофит**. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1965; **Живанов**, З. **Негово Високопреосвещенство Св. Видинският митрополит Неофит** на 100 години. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1968; Честито столетие. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1968; **Клисаров**, Г., В. **Велянов**. Църковно тържество в чест на **Негово Високопреосвещенство Св. Видински митрополит Неофит** по случай стогодишнината от рождението му. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1968; **Проватски епископ Антоний**. Последните дни, кончината и погребението на блаженопочиналия **Видински митрополит Неофит**. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1971; Най-ценното наследство на блаженопочиналия **Видински митрополит Неофит**. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1971; **Панайотова**, Н. Достоен архиерей и общественик (125 г. от рожд. на **Видинския митрополит Неофит**. // Църковен вестник, N 24, 21-27 юни 1993; **Станев**, Хр. Спомен за **Видинския митрополит Неофит**. // Църковен вестник, N 7, 12-18 февр. 1996; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 171; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 399; **Василев**, Й. **Видински митрополит Неофит**. Живот, дело, преживяно, сътрудници. Пловдив, 2010; **Любенова**, Л. Проблемите на Българската православна църква през погледа на **[Негово Високопреосвещенство митрополит] Неофит Видински** (По случай 30 г. от смъртта му и 110 г. от духовната му дейност). // **Любенова**, Л. Пътят на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 119-125; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 76-141.*

НЕОФИТ ВИЗАНТИЙСКИ (светско име: неизвестно) (-1880) – гръцки висш духовник. Роден в Цариград, Търновски митрополит (26 апр. 1840 –1846 ; 29 авг. 1848 – до март 1857). Назначаването му за Търновски митрополит е против волята на търновското българско гражданство, което иска да наложи за владика *Неофит Бозвели*. Изпратената в Цариград търновска делегация е подкупена и за митрополит е избран Неофит Византийски, а Неофит Бозвели е назначен за негов викарий. След пристигането си в Търново, предприема действия срещу възраждането на българщината. Не изпълнява обещанието си да назначи в подчинените на митрополията му епископии българи владици. Вместо това – започва да преследва изявените из епархиите български духовници, които биха могли да бъдат евентуални кандидати. Неофит успява да накара османските власти да арестуват Неофит Бозвели (8 апр. 1841) и да го изпратят в Света гора. Игуменът на Лясковския манастир *Максим Райкович*, за да избегне заточението, в 1844 е принуден да емигрира в чужбина. Неофит се опитва да заточи и *Андрей Робовски*, но свищовци успяват да го спасят. Неофит изхвърля българския език от Богослужението. Когато разбира, че поп *Иван Недялков* от църквата „Свето Преображение Господне" в Свищов изхвърлил гръцкия и служил на български, митрополит Неофит заповядва да го арестуват и докарат в Търново. Българските първенци обаче пишат заплашително писмо на владиката и той се принуждава да отстъпи. Неофит затваря младия *Петко Р. Славейков* в един кокошарник, заради една негова сатира, в която е осмян от поета. В 1843 П. Р. Славейков е прогонен от Търново и преследван от Неофит и секретаря му Костаки, не успява да се задържи дълго в нито едно селище на Търновска епархия. През първите 4 г. на управлението му срещу него няма открити действия от страна на българските общини. През 1844-1845 Неофит Бозвели и *Иларион Макариополски* настояват първенците от различни селища на епархията да протестират пред Високата Порта срещу владиката и обкръжението му. Но владишката партия изпраща в столицата двама души с изложение, че населението е доволно от аянина и владиката. Неофит успява да се наложи и при определянето на кандидатите на свиканото от Портата събрание в 1845 и изпраща две свои доверени лица. През май 1845 и свищовската, и търновската община изпращат на току-що избрания Вселенски патриарх *Мелетий III* изложения за золумите на Неофит Византийски, в които се застъпват за Неофит Бозвели и искат пастири, знаещи български език. През пролетта на 1846 султан *Абдул Меджид I* предприема обиколка из България. Български първенци подготвят почвата предварително. Андрей Робовски отива в Свищов, Стара Загора и Казанлък и заръчва на местните български водачи да се оплачат пред владетеля от Търновския митрополит и да искат да се освободят Неофит Бозвели и *Иларион Стоянович*. При Дебелец Робовски посреща султанския керван и връчва две жалби – негова лична и на свищовци. Когато султанът пристига в Търново, от всички краища на епархията се събират хора, за да протестират срещу владиката. На 1 юни в столицата са изпратени пет лица, които да искат владика българин, като едновременно с това се подготвят и махзари из епархията. В кр. на юли 1846 Неофит е отзован и заместен от *Атанасий Серски*, който обаче се сблъсква както с българската, така и с провладишката партия в Търново, която иска връщане на Неофит. След връщането на последния в Търново отново се предприемат действия срещу него. За да запази трона си, Неофит се принуждава да направи някои отстъпки на българите и в 1852 назначава за свои хороепископи във Врачанската и Ловчанската епархия българите *Доротей* и *Иларион*, а в 1855 за свой протосингел взема Иларион Стоянович. Движението срещу Неофит в Търново е оглавено от хаджи *Минчо Цачов*, държавен ковчежник и откупвач на беглика и десятъка в Търновско. Той действа с врачанските първенци Тодораки и Александър Хаджитошеви. В кр. на 1853 за Цариград заминава хаджи Николи Минчоолу, за да действа за изгонването на Неофит. След него пристига и провладишка делегация: хаджи Михаил Хаджистоянов, Иванчо Пенчов от Габрово, Вълчо Хаджиатанасов от Лясковец и хаджи Стефан Хаджи Теодоров от Беброво, които носят прошения в полза на митрополита, като в действията си се ръководят от *Стефан Богориди* и *Дионисий Никомидийски*. В Търново Неофит успява да използва разпрата между българските първенци заради събирането на десятъка по време на Кримската война 1853-1856. Въпреки това търновци успяват пред анкетьорите, които разследвали обвинените в злоупотреби безличкчии да издействат изпращането на анкетьори в епархията, които да разследват дейността на Неофит. През март 1857 Неофит е отзован в Цариград. От 26 ян. 1958 е преместен като владика в Солун.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. **Търновски митрополити [Неофит]** в турско време. // Сп. на БАН, 1935, с. 249; **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 135.*

НЕОФИТ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1601). Известен от две издадени от него на гръцки език грамоти (септ. 1601), които се пазят в светогорския манастир „Ватопед". В тях се титулува „по Божия милост архиепископ на Първа Юстиниана − Охрид и на цяла България, Сърбия, Албания и прочие".

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

Неофит Рилски / Захарий Зограф (живописен портрет)

НЕОФИТ РИЛСКИ (светско име: Никола Поппетров Бенин) (1793 – 4.I.1881) – църковен и просветен деец. Роден в Банско. Образованието си получава в Рилския манастир, Мелник и Велес. Приема монашество (1811). Учител в Самоков (1827-1829), Рилския манастир (1829-1833). Духовник в метоха в Казанлък (1833). По искане на В. Е. Априлов е изпратен от Търновския гръцки митрополит в Букурещ, за да изучи алилодидактическата метода в тамошното гръцко училище. Той му възлага и трудната задача да съчини учебници за проектираното от Априлов взаимно училище в Габрово. През 1834 Неофит се връща в България и на 2 ян. 1835 първото габровско взаимно училище отваря врати. Неофит преподава известно време в Габрово, като същевременно прави първия успешен превод на *Новия Завет* на новобългарски език. Тъй като не се разбира добре с учителите и учениците, напуска и става учител в Копривщица. През 1836 прави първия български глобус. Издава множество учебници и учебни пособия, намерили широко приложение в просветната дейност в страната: „Взаимоучителни таблици" (1835), „Буквар, извлечен от взаимоучителните таблици" (1835), „Свещенний краткий катехизис" (1835), „Краткое и ясное изложение... на гръцкия език"(1835), „Българска граматика" (1835), „Краснописание" (1837). След две години учителстване в Копривщица Неофит се прибира в Рилския манастир и продължава книжовната си дейност. Получава покана да преподава славянски езици в богословското училище на Халки. Учителства там от 1848 до 1852, след което поради вирлуващата в училището холера се връща в Рилския манастир. През 1851 излиза неговата „Аритметика", а година по-късно – „Христоматия славянского язика". От 1852 до края на живота си се посвещава на книжовна дейност в Рилската обител. През 1858 идва предложение от търновци до Неофит да стане ректор на проектираната от тях семинария, но след като преценява силите си, отказва. От 1860 до 1864 служи като игумен на Рилския манастир. През 1875 е издаден неговият „Словар на българския език, изтълкуван от църковно-славянски и гръцки език", а през 1879 – „Описание болгарскаго священнаго монастира Рилскаго". Умира в Рилския манастир.

*Лит.: **Миларов**, Ст. **Василий Евстатиевич Априлов**, мощният подвижник на новото образование в България. Опис на живота и на деятелността му. Одеса, 1888; **Попгеоргиев**, Й. **Неофит Бозвели** като борец за църковната и свобода. С., 1912; **Шишманов**, Ив. **В. Е. Априлов**, **Неофит Рилски**. **Неофит Бозвели**. С., 1926; **Доросиев**, Л. **Неофит Рилски**, патриарх на българските книжовници и педагози. С., 1931; **Дорев**, П. **Неофит Рилски** – патриарх на българските книжовници и педагози. С., 1931; **Василев**, Ст. п. **Неофит Рилски**. // Църковен вестник, N 1-2, 3 ян. 1948; **Снегаров**, Ив. Принос към биографията на **Неофит Рилски** (гръцки писма до него). 2. изд. С., 1952; **Арнаудов**, М. Строители на Българското духовно възраждане. **Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Неофит Рилски, Неофит Хилендарски – Бозвели**. С., 1954; **Гечев**, М. Принос към биографията на **Неофит Рилски**. Къщата на Н. Рилски в Рим. // Изв. Педагог. инст. при БАН, 1963, Т. 12, с. 65-81; **Неофит Рилски**. Приписки от библиотеката му . // Литературен архив,Т. 6, 1976; **Радкова**, Румяна. **Неофит Рилски** и новобългарската култура. С., 1983; **Арсений, епископ Стобийски**. Принос към биографията на **отец Неофит Рилски**. С., 1984. **Иванова**, Бл. Поглед към личността на **йеромонах Неофит Рилски** през живописния му портрет, неговия Дневник и личната му кореспонденция. // Духовна култура, 1991, N 3, с. 20-29.*

НЕОФИТ СКОПСКИ (светско име: Наум Паскалев) (VI.1870 – 7.I.1938) – висш духовник. Роден в гр. Охрид. Завършва Свещеническо училище в Одрин. Приема монашество (1890). Учи в Духовна семинария в Москва (1897). Поради нужда от екзархийски учители отказва да продължи образованието си в Духовна академия. Учител в Скопското педагогическо училище (1897-1899). Като екзархийски дякон постъпва на служба в канцеларията на Екзархията в Цариград (1899-1900). Председател на църковната община в Дойран (Егейска Македония) (1900-1901). Същата служба заема и в Кукуш (1901-1903). Възведен в архимандритско достойнство (1897). Хиротонисан в епископски сан (1908). Викарий на Скопската епархия (1908-1910). Управляващ за пет месеца Охридската епархия (1910). От юли 1910 е Скопски митрополит. По време на Междусъюзническата война 1913 е подложен на репресии от сръбските власти и прогонен в България. Управляващ Одринската епархия (1913-1915). След въвличането на България в Първата световна война се завръща в Скопие, където остава до 1918. След края на войната е управляващ Струмишката епархия (1918-1919). Делегат на Св. Синод в Рилския манастир (1920-1925). Управляващ Лозенградската епархия (1925-1937). Поради влошаване на здравословното му състояние се установява в София, където и умира.

*Лит.: Нова тежка загуба за Българската църква. // Църковен вестник, N 3, 14 ян. 1938; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 62-63; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 482.*

НЕОФИТОВ, Антон П. – църковен деец. Свещеник в София (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Динеков**, П. София през IX век до Освобождението на България. С., 1937, с. 280.*

НЕПОДВИЖНИ ПРАЗНИЦИ – църковни празници, които не зависят от промяната на честването на Възкресение Христово. Господски: Рождество Христово, Богоявление, Преображение Господне и Въздвижение на честния кръст. Като Господски празници са Сретение Господне и Благовещение, но по-късно били включени към Богородичните празници. Най-древният неподвижен Господски празник е Богоявление, който се чества на 6 ян. Празникът почва да се празнува от 215. Рождество Христово е Господски празник, учреден от църквата ок. 330, за възпоменаване рождество по плът на Иисус Христос. Обрезание Господне се чества на осмия ден от празника Рождество Христово, т.е. на 1 ян. Празникът Сретение Господне е паралелен на празника Възнесение Господне, затова е поставен на 40-ия ден от Рождество Христово. Ако на Възнесение Господне се възпоменава влизането на Христа в Светая Светих на небесата, на Сретение Господне се чества влизането на Христа в храма – земното небе, където го посрещат праведният Симеон и пророчицата Анна. Този празник бил учреден вероятно през IV-V в. С празника Сретение Господне приключва цикълът от рождествени празници. Благовещение (25 март) като църковен празник вероятно е учреден през VI в. Преображение Господне (6 авг.) е учреден между V и VII в. По стар обичай, практикуван в Йерусалим, на този ден се благославя гроздето.

Онлайн ресурс.

НЕПОРОЧНО ЗАЧАТИЕ – митологична или религиозна концепция за зачеване на човешки живот без предхождащ сексуален акт. Обикновено Дух, Сила или Бог оплождат женското тяло, явявайки се насън, във видение, като дъжд и т.н. Примери за непорочно зачатие са зачевaнето на *Иисус Христос* в Християнството, на Персей в древногръцката митология, на Миротвореца при ирокезите, на Таншъхуай, основателя на империята на сиенбей. Терминът „непорочен" навлиза и се налага с идването на Християнството, където *Дева Мария* зачева дете, оставайки девствена, т.е. неопорочена. Вестта, че е заченала непорочно от *Св. Дух*, Дева Мария научава от ангел, слязъл от небето. В църковната традиция известието за Непорочното зачатие се нарича *Благовещение* и се празнува на 25 март.

Онлайн ресурс.

НЕРЕГИСТРИРАНИ РЕЛИГИОЗНИ УЧЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ – Обединителна църква на Мун и Деца на Бога.

Онлайн ресурс.

НЕСЕБЪРСКИ ГРАМОТИ – три грамоти, дадени от цар *Иван-Александър* за права и владения на някои месемврийски манастири.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 8. С., 2012, с. 3075-3076.

НЕСТОР СМОЛЕНСКИ (светско име: Никола Стефанов Кръстев) (29.V.1925 – 14.III.2013) – висш духовник. Роден в гара Костенец, Софийско (дн. гр. Костенец). Завършва Богословския факултет на Софийския университет (1950). Приема монашество (1946). Епархийски проповедник, митрополитски дякон, библиотекар и протосингел на Търновската митрополия (1950-1962). Възведен в архимандритско достойнство (1959). Специализира в Московската духовна академия (1962-1964). Учител-възпитател в Софийската духовна семинария (1964-1967). Предстоятел на храм-паметника „Рождество Христово" в Шипка (1968-1971). Игумен на Рилския манастир (1971-1972). Настоятел на Подворието при „Успение Богородично" в Москва (1972-1977). Протосингел на Пловдивската митрополия (ян. – юни 1977-1981). Научен сътрудник в новооткрития Централен исторически и архивен институт при Св. Синод (1977-1981). Хиротонисан в епископски сан (1980). Игумен на Бачковския манастир (1981-1985) и на Рилския манастир (1985-1988). Викариен епископ на митрополит Софроний Доростолски и Червенски (1988-1991). Игумен на Троянския манастир (1991-1998). Викарий на Ловчанския митрополит (1998-2000). След загубата на зрението си от 1 март 2001 се оттегля на покой в Лопушанския манастир, където е и погребан.

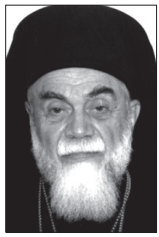

Нестор Смоленски (фотопортрет)

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Епископът – апостолски приемник **[Нестор Смоленски]**. Слово, произнесено в храм-паметник „Св. Александър Невски" при хиротонията на **архимандрит Нестор [Смоленският епископ Нестор]**, 6 дек. 1980. // Църковен вестник, N 3, 1 февр. 1981; **Коев**, Т. **Смоленският епископ Нестор**. // Църковен вестник, N 3, 1 февр. 1981; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 118-119.*

НЕСТОРИАНСТВО – ерес, по името на Несторий. Негови предшественици в лъжеучението били Диодор, учител от Антиохийската богословска школа и Теодор, Мопсуетски епископ (429), чийто ученик бил Несторий. Така ереста излязла от Антиохийската школа. Теодор Мопсуетски учил за „съприкосновението" на двете природи в Христа, а не тяхното съединение при зачатието на Бог Слово. Еретиците наричали Пресветата Дева Мария Христородица, а не Богородица. Ереста е осъдена на Третия вселенски събор в Ефес (431) заедно с пелагианството. Несторий бил изгонен, а последователите му избягали в Иран, Средна Азия и Китай. През 499 успели да свикат свой събор в Селевкия и организирали своя църква със свои архиереи.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 324; Православная энциклопедия. Т. 49. Москва, 2018, с. 110-137.*

НЕСТОРИЙ (V в.) – еретик, бивш архиепископ на Цариград, организирал повсеместно гонение на арианите. В учението си отричал свръхестественото рождение на Христа. Наричал Пресветата Дева Христородица, а не Богородица. Настоявал, че Дева Мария е родила просто човек, в когото в момента на зачатието Му се съединил Бог Слово чрез Своята благодат и обитавал в него като в храм.

Онлайн ресурс.

НЕСТОРОВ, Ненчо (12.XI.1824 – 16.XII.1890) – просветен и църковен деец. Роден в Севлиево. Учител във Вълчитрън, Плевенска обл. (от 1848). Свещеник в с. Българене, Свищовско, Великотърновска обл. (1857-1890).

*Лит.: **Вълчанов**, Х. Севлиево 1842-1942. Т. I. С., 1942, с. 99-109.*

НЕТЕВ, Николай Йотов (– 2. X.1944) – църковен деец. Свещеник в Долни Дъбник, Старозагорска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 38.

НЕФ (или кораб) – наименование на издължено помещение, част от интериора (обикновено в сгради от типа на базиликите), ограничено от една или от двете си дълги страни с редове от колони или стълбове, отделящи го от съседните помещения.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

НЕЧОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НЕШЕВ, Манче – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Каленовци, община Годеч, Софийска обл. (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НЕШО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пчинския манастир (кр. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НЕШОВ – *вж Герасим*

НЕШОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Роден в с. Камено поле, Врачанска обл. Свещеник в с. Остров, Оряховско, Врачанска обл. (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НИКАНДЪР – светогорски монах и просветен деец. Учител в метоха в гр. Елена (първ. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Брешков**, Ю. Учители в Елена до Освобождението и след него до 1892 г. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 115.*

НИКАНОР – монах на Рилския манастир (1707).
*Лит.: **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1947, с. 88.*

НИКАНОР – монах в Рилския манастир (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НИКАНОР (светско име: Христо Мишков) (2.XII.1972) – духовник, архимандрит. Роден в София. Завършва училище по мениджмънт, и Международни икономически отношения. Работи като финансов анализатор, брокер и дилър на ценни книжа. Служи в манастир „Св. Св. безсребърници и чудотворци Козма и Дамян" в с. Гигинци (Софийска епархия), на който е игумен.
Лит.: Монашеско постриження в Црногорския манастир. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2019.

НИКАНОР ОХРИДСКИ (-1557) – висш духовник, Охридски архиепископ (1551-1557). Споменат в писма на наследниците му на охридската катедра. Предполага се, че умира през 1557.
*Лит.: **Снегаров**, Иван. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 188-189.*

НИКИТА – *вж Игнатий I*

НИКИТА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (дн. В. Търново) (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НИКИТА I (-780) – Цариградски патриарх (766-780). По произход славянин. Застава на този пост по време на иконоборческия период.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 48. Москва, 2017, с. 549.

НИКИТА СЕРСКИ (– 4.IV.1808) – свещеномъченик. Роден е в Албания в славянско семейство. Става монах в светогорския манастир „Св. Пантелеймон", където като йеромонах бил ефимерий – чреден свещеник. По-късно се премества в скита „Св. Анна", където живее в безмълвие. Решава да пролее кръвта си за Христос и заминава за Серес. Обесен заради нежеланието му да се откаже от Християнската вяра.
Онлайн ресурс.

НИКИФОР (нач. на XVII в.) – йеромонах. Съставител на „Служба и житие на Св. Иван Рилски" в Рилския манастир (1602).
*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 13.*

НИКИФОР (XVIII в.) – монах и книжовник. Роден в с. Арбанаси, Великотърновска обл. Преписва в „Рилския манастир" текстове от сборниците на *Йосиф Брадати.* Превежда от гръцки похвални слова.
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963, с. 86-109.*

НИКИФОР – йеромонах и книжовник в Троянския манастир (първ. пол. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463.

НИКИФОР – монах и просветен деец. Учител в първото килийно училище в Севлиево (1810-1817).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 89.*

НИКИФОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 463-464.

НИКИФОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Герман, Софийска обл. (1869). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 464.

НИКИФОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен. Представител на Шуменската община на Църковно-народния събор в Цариград 1871.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 464.

НИКИФОР – църковен деец. Роден в с. Каика, Добруджа. Свещеник в с. Каталой, Добруджа.
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 225.*

НИКИФОР (светско име: Иванович) – йеромонах. Роден в с. Ново село, Севлиевско, Великотърновска обл. Игумен на Батошевския манастир (1844-1855).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 464.

НИКИФОР (Хилендарец) – светогорски монах. Свещеник в Панагюрище (нач. на 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 464.

НИКИФОР (1824 – 17.VIII.1850) – гръцки духовник. Роден на остров Лесбос. При Цариградския патриарх Евгений Филипополец е велик архидякон във Вселенската патриаршия, а после става протосингел на приемника му Хрисант I Константинополски. На 26 септ. 1824 е избран за Филипополски митрополит (26 септ. 1824). Отнася се благосклонно към българското население, позволявал да му се пее многолетието и на църковнославянски. По негово време са изградени в сегашния им вид пловдивските храмове „Св. Димитър" (1830), „Св. Неделя" (1832), „Св. Св. Константин и Елена" (1832), „Св. Николай" (1835), „Св. Петка" (1835-1837), „Св. Богородица" (1844), „Св. Йоан Рилски" и „Св. Георги" (1848), издигнат е манастирът „Св. Петка" (1833-1836), открити са български училища в Копривщица (1837), Сопот (1838) и Пловдив (1850). При откриването на училището в Сопот в 1838, митрополит Никифор го благославя и му обещава средства. Отнася се с голямо уважение към *Неофит Рилски* и изпраща при него човек да се учи на взаимоучителния метод, за да може да оглави по-късно училището в Хасково. След молба от Чирпан учителят им да знае освен гръцки и български – митрополит Никифор моли Райно Попович да му препоръча някой от своите ученици. Поради тези пробългарски активности пловдивските гърци начело с Георги Цукала правят донос срещу него в Патриаршията и в 1848 е отстранен и изпратен в Казанлък. Митрополитът обаче успява да се оправдае и се връща на катедрата в Пловдив.
*Лит.: [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Пловдивските архиереи от турското робство. // Сб. в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931.*

НИКИФОР I (758 – 5.IV.828) – Цариградски патриарх (806-815). Започва църковната си кариера като императорски нотарий. Участва в свикания от императрица *Ирина* през 787 църковен събор. След това напуска службата си, основава манастир и се оттегля в него. След смъртта на Патриарх *Тарасий* е избран за Цариградски патриарх. Когато при *Лъв V Арменец* отново иконоборците вземат връх, влиза в конфликт с императора. Като един от най-видните водачи на иконопочитателите, през май 815 е снет от патриаршеския престол и изпратен на заточение, където прекарва 14 г. За заслугите му в борбата с иконоборците е канонизиран. До нас са достигнали няколко съчинения на Патриарх Никифор, от които за българската история са особено важни неговата „Хронография" и „Кратка история".
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 588-589; Православная энциклопедия. Т. 49. Москва, 2018, с. 629-639.

НИКИФОР I ГЕНИК (ок. 760 – 26.VII.811) – византийски император (31 окт. 802 – 26 юли 811). По произход Никифор I е покръстен арабин, патриций от югозападна Анатолия, който успява да се издигне до поста на логотет (финансов министър) при императрица Ирина. След дворцов преврат императрицата е детронирана и заточена, а Никифор I заема властта (802) заедно със сина си Ставракий. Заема се със засилването на армията и укрепването на имперските граници, но драстично увеличава данъците, за да набави нужните средства за това и налага стриктна финансова политика. Анулира всички данъчни облекчения, въведени от Ирина, и задължава търговците да вземат заеми от държавата при висока лихва. Въвежда „капникон" – данък-домакинство. Увеличава събирането на наследствените данъци, както и на поземлените плащания. При ниски доходи на селяните селската община става отговорна за закупуването и поддръжката на бойното им снаряжение. Конфискува част от църковното имущество и принуждава манастирите да плащат такси на хазната, с което настройва и византийското духовенство против себе си. Поради недостига на ромейски поданици в Тракия и Гърция императорът принудително заселва опустелите земи с население от Мала Азия, което насила е принудено да напусне родните си места. Това довежда до избухването на неуспешен бунт в Анатолия, оглавен от военачалника Вардан Турк (803). Води войни: в Италия – срещу франките и Венеция, в Мала Азия – срещу арабите и на Балканите – срещу българите и славяните. Въпреки че няма сериозен военен опит, лично води войната с арабите, но търпи разгром в Киликия през 806-807. Договаря мир с арабите единствено благодарение на големи парични плащания. През 807 нарушава мирния договор с България и предприема множество военни атаки с цел подчиняване на българското население, живеещо в южните части на Балканския полуостров. Конфликтът с българите става още по-сериозен, след като хан Крум превзема крепостта Средец (809). През 811 императорът тръгва на голям поход срещу България. След като навлиза в българска територия на 20 юли, хан Крум му предлага мир, но предложението му е отхвърлено. След битки и много обиколки през непристъпни места, Никифор достига за три дни до Плиска. Проявява голямо неблагоразумие, жестокост и произвол над местното население, което избива без разлика на пол и възраст. Обзет от ярост, опустошава българската столица: войниците му се отдават на грабежи, клането и дори премазват невръстните деца с дикани. Опожарени са палатите на Крум, който напуснал Плиска. Крум повторно се обръща към него с предложение за мир, но упоен от успехите си, той и този път отказва и потегля за Цариград като победител. Хан Крум мобилизира наличните сили и се готви за справедливо възмездие. Той е разгневен както от отказа на императора да сключи мир, така и от невижданите жестокости. Българите заграждат входовете и изходите на планинските проходи с дървени укрепления и преграждат тесните места. Когато Никифор научил за всичко това, разбрал, че пътят за отстъпление е отрязан. През нощта на 26 юли Крум нападнал изплашените византийски войници в тесниците на Върбишкия проход. На разсъмване българите били пред палатката на василевса, където според българската

възрожденска легенда Никифор бил посечен от хан Крум Страшни с думите: „Като не щеш мира – на ти секира!". Не се знае как точно умира Никифор, но освен императора загиват много видни велможи и военачалници – патриций Теодосий Саливара, стратегът на източните войски, патриций Роман и стратегът на Тракия. Синът на Никифор, тежко ранен в гърба, едва успява да избяга в Одрин. Поражението на византийския император улеснява приобщаването на македонските славяни и разширението на държавата в посока югозапад. Никифор е наследен от сина си Ставракий, който умира от раните си след по-малко от година.

*Лит.: **Дуйчев**, Ив. Нови житийни данни за похода на **император Никифор** през 811. // Сп. на БАН, 1937, Т. 54, с. 147-188; **Бешевлиев**, В. Новият извор за поражението на **[император] Никифора** в България през 811 г. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1939, 35, N 1, с. 1-63; **Венедиков**, Й. Поражението на **император Никифор** в 811 г. // Българска военна мисъл, 1939, N 6-9, с. 12-24; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 202-205; Православная энциклопедия. Т. 49. Москва, 2018, с. 641-642.*

НИКИФОР II ФОКА (ок. 912 – 11.XII.969) – византийски император (963-969). Роден в Кападокия. Произлиза от знатен малоазийски род. Преди да дойде на трона, Никифор Фока постига забележителни победи срещу арабите в Сирия, при властването на император *Роман II*. През 962-963 напредва в Киликия и превзема Алепо, вземайки богата плячка. През 963 император Роман II умира в столицата. Неговата вдовица, амбициозната императрица Теофано, майка на малолетните престолонаследници *Василий II* и *Константин VIII*, спира избора си на Никифор Фока, победоносния главнокомандващ на източните армии, който е едновременно амбициозен и популярен сред войниците. Призован от правителството, Никифор междувременно получава предупредителни послания за заговор, готвен срещу него. Убеден в благосклонността на императрицата към него, той е издигнат за император (963) въпреки интригите и съпротивата на част от дворцовите кръгове. На 15 авг. 963 влиза тържествено в столицата, приветстван от народа като василевс. На следващия ден се жени за императрица Теофано и официално е коронясан от патриарха. Никифор II става съимператор-регент на нейните малолетни синове и дава титлата кесар на баща си, опитния Варда Фока, който му помага в управлението. Никифор Фока ограничава опита на църквата да се превърне в най-едрия земевладелец, като дава повече привилегии на едрата военно-поземлена аристокрация (т.нар. „динати") с цел да подсигури имперската военна отбрана. Облага църковната поземлена собственост с високи данъци, а през 964 забранява основаването на нови манастири с цел ограничаване на църковния поземлен фонд. Поради това той става много непопулярен сред духовенството. Извършва и военна реформа, с която увеличава ролята на тежката конница от рицарски тип в основна ударна сила на войската. Води успешни войни срещу арабите и отвоюва големи територии от тях: остров Крит (961-962), Киликия и Кипър (964-965), Северна Сирия с Антиохия и част от Северна Месопотамия (968-969). В Южна Италия и Сицилия са проведени успешни експедиции срещу войските на арабите и германския император. На изток завладява Тарс, Алепо, Антиохия и др. През 967 при цар *Петър I* са нарушени мирните договори с България. Войнственият император изгонва с оскърбления пратениците на Петър I, разгневен от исканията на българската страна за подновяване плащането на сумите съгласно стария мирен договор от 927. Никифор II привлича киевския княз Светослав, който е подкупен, за да нападне България от североизток, заедно с печенегите. От своя страна византийците също започват военни действия срещу българите в Тракия. Притиснат от двойна заплаха, българският цар е принуден да изпрати синовете си в Цариград като заложници. Руският княз нахлува в Източна България през 968-969 и окупира столицата Преслав, вземайки за заложник цар *Борис II* (969-971), наследник на Петър. Ситуацията се усложнява от действията на Светослав, който планира да присъедини българските земи към държавата си и подкрепя амбициите на самозванеца Калокир към византийския трон. В кр. на 969 императорът е свален и убит от придворните си, преди да предприеме ответни мерки срещу русите.

*Лит.: **Шопов**, Ат. България в царуването на **императора Никифор Фока**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1891, Т. 5, с. 233-266; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 252-257; Православная энциклопедия. Т. 49. Москва, 2018, с. 642-647.*

НИКИФОР III ВОТАНИАТ (1001/1002 – 1081) – византийски император (1078-1081). Идва на власт в напреднала възраст, няма необходимата енергия и способности, за да извади империята от тежкото положение, в което се намирала. През неговото кратко и неефективно управление е изправен едновременно пред два сериозни военни бунта, вътрешна опозиция в столицата и външен натиск по границите в Азия и на Балканите. Принуден да абдикира, след което приел монашество.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 306-309; Православная энциклопедия. Т. 49. Москва, 2018, с. 647-648.*

НИКИФОР ВЕЛБЪЖДСКИ (XI в.) – византийски духовник, епископ на Велбъжд (1072). От него е запазен ръкопис на гръцки език – коментар на творбите на прочутия византийски богослов Йоан Златоуст. Ръкописът се съхранява в Париж. От същия епископ в колекцията на Центъра за византоложки проучвания към Харвардския университет – Дъмбартън Оукс във Вашингтон, САЩ, се съхраняват и два моливдовула (оловни печати), датирани ок. 1050. Трети по-голям негов оловен печат се намира в частната колекция на Г. Закос в Женева.

*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 46; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. С., 1924, с. 274; **Ангелов**, Д. Средновековният Велбъжд (VII-XIV в.). // Кюстендил и Кюстендилско. Сб. С. 1973 , с. 74; **Йорданов**, Иван. Печати на Епископи на Велбъжд (Кюстендил) от XI-XII в. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 4, 1992, с. 219-225.*

НИКИФОР ВРИЕНИЙ (1062-1137) – висш византийски сановник и историк. Съпруг на *Анна Комнина*. Участвал в похода срещу селджукските турци (1116) и в похода на император Йоан Комнин в Сирия (1137). Автор на „Исторически бележки" (Nikephoros Bryennios. History notes. London, 1928 / Anna Comnena. The *Alexiad* / Ed. and transl. by Elizabeth A. Dawes. London, 1928. – тр. е публ. като ч. в кн. и в: Anna Komnene. Alexias / Diether Roderich Reinsch. Köln, 1996; 2 Aufl. Berlin, 2001; Анна Комнина. „Алексиада*"* / Вступ. ст., пер., комм. Я. Н. Любарского; Отв. ред. А. П. Каждан. Москва, 1965. (Сер. „Памятн. средневек. ист. народ. Центр. и Вост. Европы"); съч. му е открито без нач. стр. – било е подвързано в една книга заедно със знаменитото произв. на неговата съпруга „Алексиада" (назв. е своего рода – метафора – като за имп. Александър Велики, а в същност е посв. на баща ѝ – *Алексий I Комнин*, и е написано като негово продълж.). В кн. „Исторически бележки" са описани събитията от 1070 до 1079: дават се сведения и за положението на българите в първите десетилетия на византийското иго, за въстанието на Георги Войтех (1072).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 589.

НИКИФОР ГРИГОРА (1295-1359) – византийски учен енциклопедист *и историк.* Ръководи своя школа и се издига като изтъкнат деец на исихазма. Автор на „Ромейска история" в 37 кн. за времето 1204-1359 (Nicephorus Gregoras. Historia Rhomaike / Jan Louis van Dieten. Stuttgart 1973-2007. (Bibl. der Gr. Lit. Band 4, 8, 9, 24, 39, 59, 66). Дава сведения за първите набези на османските турци в Тракия и за външнополитическите отношения на България с Византия.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 589.

НИКИФОР ИЛИЕВ (1844 – 1.V.1897) – духовник. Роден в с. Ганчовец, Дряновско, дн. Габровска обл. Постъпил на 12-годишна възраст в Преображенския манастир. Възведен в йеродяконски чин (1868). Постъпил в Петропавловската академия, но поради заболяване я напуска и се връща в Преображенския манастир. Ръкоположен за йеромонах (1878). Игумен на манастира (1878-1897). Удостоен с архимандритско достойнство (1885). По негово време е строен западният корпус на манастира.

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

НИКИФОР ЛИТИЦКИ (1854-1931) – гръцки висш духовник. Избран за Литицки митрополит в Ортакьой (кв. на Цариград) (1897). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Митрополит на нововъзстановената Чорленска и Серентийска епархия (1907-1911). Избран за Месемврийски митрополит (1911), но не успява да заеме катедрата в България и остава в Цариград.

Онлайн ресурс.

НИКИФОР РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (30-те г. на XVIII – нач. на XIX в.) – монах и книжовник. Роден в с. Арбанаси, Великотърновска обл. Служи в Рилския манастир. Автор на ок. 30 ръкописа – проповеди и дамаскини.

*Лит.: **Вълчанов**, Х. Севлиево 1842-1942. Т. I. С., 1942, с. 148; **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963, с. 86-109.*

НИКИФОР СИСАНИЙСКИ (светско име: неизвестно) (– 5.I.1770) – висш духовник. Роден в Охрид, Вардарска Македония. В 1746 наследява сисанийската катедра от предшественика си Зосим. В 1749 подпомага издаването на „Одос Математикис" на Методиос Антракитис от Георгиос Константину Загориту (1749). Заедно с Евтимий Костурски, Герман Воденски, Ананий II Струмишки, Генадий Корчански и Григорий Гревенски се оплаква пред Цариградската патриаршия от лошото състояние на Охридската архиепископия и успяват да постигнат закриването ѝ (1767), след което Сисанийската епископия е издигната в митрополия. Подава оставка като Сисанийски митрополит (1769) и заминава за Цариград, където умира.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 248-249.*

НИКИФОРОВ, Кръстьо Тотев (-1881) – просветен и църковен деец. Роден в Ловеч. Учи в Белградската гимназия (1862). Учител и свещеник във Враца (1863). Свещеник в Ловеч (от сред. на 60-те г. на XIX в.). Близък съратник на В. Левски и председател на революционния комитет. След Освобождението обвинен от някои свои съвременници, че е предал Апостола.

*Лит.: **Абаджиев**, Т. Някои документи из архивния фонд на **Иван Драсов**. // Изв. Держ. архиви, 1965, Т. 10, с. 114; **Михайлова-Мръвкарова**, М. **Поп Кръстьо** и шифрованата телеграма до Търново. // Векове, 1973, N 1, с. 70-75; **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 218-219; **Панчовски**, Д. Требникът. // Църковен вестник, N 7, 15 февр. 1991; Краят на една клевета. Историци и общественици реабилитираха **поп Кръстьо**. // Църковен вестник, N 4, 16-29 февр. 2003; **Тодоров**, Г. Митът за предателството на **поп Кръстю**. // Църковен вестник, N 3,1-15 февр. 2004; Култура, N 7, 25 февр. 2005.*

НИКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Свищов (1820).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 104.*

НИКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Райково (дн. кв. на гр. Смолян) (1839-1840).

*Лит.: **Маринов**, П. **Поп Глигорко** и неговото време. // Родопи, 1978, N 1, с. 23.*

НИКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 465.

НИКОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

НИКОВ, Петър (19.V.1884 – 15.XI.1938) – историк. Роден във Варна. Племенник на Варненския и Преславски митрополит *Симеон*. Редовен доцент по история в Софийския университет (1920-1923). Извънреден (1923-1935) и редовен професор (1935-1938). Председател на Историческото дружество в София (1935-1938). Дописен (1923) и редовен член на БАН (1937). Секретар на Историко-филологическия клон на БАН (1937-1938). Член на Българския археологически институт от 1933. Член е на Македонския научен институт. Автор на съч. „Възраждане на българския народ" (С., 1929), в което дава най-широка панорама на борбата на българския народ за извоюване на църковната ни независимост.

*Лит.: **Любенова**, Л. **Петър Ников**. Жизнен път и научно дело. С., 1986; **Лачев**, М. Приносът на **проф. Петър Ников** в българската църковна историография (По случай 50 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 16, 28 май 1988; **Любенова**, Л. Влияние на **Варненския и Преславски митрополит Симеон** върху духовното и научно изграждане на **проф. д-р Петър Ников**. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 7-19.*

Per aspera ad astra!

НИКОВ, Софроний (светско име: Христо Стоянов Ников) (14.III.1874 – 1953) – теософ. Роден в гр. Елена. Завършва Военното училище в София (1892). Предприема пътуване до САЩ и Индия. В САЩ се запознава с теософското учение на Елена Блаватска, след завръщането си в България се замонашва. Един от най-близките сратници на Ани Безант. До края на живота си остава верен на теософското учение. Един от учредителите на българския клон на Теософското общество (1903). Редактор и главен редактор на почти всички печатни периодични издания на Българското теософско общество. Заедно с Иван Грозев, Стефан Николов и Никола Абаджиев основава първата смесена българска масонска ложа „Богомил" (1926). Имайки предвид тези му увлечения, Св. Синод се противопоставя на всичките му действия, които той извършва в качеството на свещеник.
Лит.: Заблужденията и престъпленията на ***Софроний Ников****. // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1926.*

НИКОВ, Стоил – възрожденски църковен деец. Роден в с. Лешко, Благоевградска обл. Ръкоположен за свещеник в селото (1872) и служи там и след Освобождението.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 465.

НИКОВИЧ, Младен – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (1800).
Лит.: ***Динеков****, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

НИКОДИМ – монах. Игумен на Дряновския манастир (нач. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 465.

НИКОДИМ – монах. Игумен на Присовския манастир (1826).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 465.

НИКОДИМ – духовник, йеромонах. Игумен на Бачковския манастир (11 юли 1927 – 31 юли 1929).
Онлайн ресурс.

НИКОДИМ ВИДИНСКИ – *вж Никодим Тисмански*

НИКОДИМ АЛБАНСКИ – *вж Преподобен мъченик Никодим Албански*

НИКОДИМ II ВОДЕНСКИ (23.VIII.1857 – 10.IV.1935) – гръцки висш духовник. Воденски митрополит (1899-1904). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание. Варненски гръцки митрополит (1913-1924).
Онлайн ресурс.

НИКОДИМ ВРАТНЕНСКИ – *вж Никодим Тисмански*

NICODIM DE LA TISMANA – *вж Никодим Тисмански*

НИКОДИМ КОНСТАНТИНИДИС (ТЕНЕДОС) (1824-1886) – гръцки висш духовник. Роден на остров Тенедос. Воденски митрополит (1859-1870). Разгръща широка дейност. По негова инициатива е построена нова двуетажна каменна училищна сграда, в която се помещава гръцкото училище (1861-1862). Основава гръцко училище и в Енидже Вардар. Изградени са и много църкви: „Успение Богородично", „Св. Петка" в Арсен, „Св. Неделя" в Гугово, „Св. Йоан Предтеча" в Липариново, „Св. Троица" във Воден, „Св. Архангел Михаил" в Нисия, „Успение Богородично" в Енидже Вардар, „Св. Атанасий" в Киркалово. Възстановени са църквите „Св. Йоан Богослов" и „Св. Св. Петър и Павел" във Воден. Поради голямата му активност във Воден тогавашният Патриарх Григорий VI го кани през 1867 за член на събора (1867-1869). Избран за един от шестимата епитропи на Централното образователно братство на Патриаршията. Основният политически проблем, пред който се изправя Никодим във Воден е българското национално движение, изявяващо се като проекзархийско и униатско. 2 г. преди идването на Никодим, в 1857 във Воден пристига Димитър Миладинов, който развива дейност по утвърждаване на българщината. Конфликтът между българите и Никодим започва още в 1863. В 1868 се открива българско взаимно училище, а в кр. на 1869 – нач. на 1870 и българско читалище и българска община. В 1869 населението на будната паланка Гумендже, в която работи българско училище, показно изгонва Никодим.
Онлайн ресурс.

Никодим Неврокопски (фотопортрет)

НИКОДИМ НЕВРОКОПСКИ (1846-1908) – гръцки висш духовник. Неврокопски митрополит (1900-1903). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско- Преображенско въстание 1903.
Онлайн ресурс.

НИКОДИМ СЛИВЕНСКИ (светско име: Николай Николов Пиперов) (30.I.1895 – 23.I.1980) – висш духовник. Роден в Русе. Завършва Софийската духовна семинария и продължава образованието си в Оксфорд, където получава степен бакалавър по богословие. Протосингел на Пловдивска митрополия (1925-1927); игумен на Бачковския манастир (1927-1929); учител в Пловдивската духовна семинария (1929-1936); отново протосингел на Пловдивска митрополия (1936-1939); главен секретар на Св. Синод, (1939- 1941). Ръкоположен като помощник-епископ Стобийски. Ректор на Пловдивската духовна семинария (1941-1947). Избран за Сливенски митрополит (6 юли 1947).
Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 91-92;* ***Марковски****, Ив. С.* ***Сливенският митрополит Никодим****. // Църковен вестник, N 30-31, 17 юли 1947;* ***Панчовски****, Ив. Г.* ***Негово Високопреосвещенство Сливенският Никодим*** *на 75 г. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1970;* ***Андонов****, Станой. Троен юбилей на* ***Негово Високопреосвещенство Св. Сливенския Никодим****. // Църковен вестник, N 7, 1 март*

Никодим Сливенски (фотопортрет)

*1972; **Видински митрополит Филарет**. Израз на силна почит и признателност (Приветствие към **Негово Високопреосвещенство Св. Сливенския Никодим** по случай 80-год. му, произнесена в храма „Св. Николай", гр. Сливен, на 30 ян. 1975). // Църковен вестник, N 8, 11 март 1975; **Андонов**, Ст. Честване 80-годишния юбилей на **Негово Високопреосвещенство Св. Сливенския Никодим** в гр. Сливен. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1975; **Максим, Патриарх Български**. Надгробно слово. Произнесено след опелото но блаженопочиналия **митрополит Никодим [Сливенски]** в катедралния храм „Св. Димитър" в гр. Сливен, 28 ян. 1980. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1980; **Велянов**, В. Опелото и погребението на блаженопочиналия **Сливенски митрополит Никодим**. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1980; **Сливенски митрополит Йоаникий**. Многозаслужил и изтъкнат йерарх на родната Св. Църква. // Църковен вестник, N 3, 21 ян.1989; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 444; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 213.*

НИКОДИМ ТИВЕРИОПОЛСКИ (светско име: Боян Атанасов) (1864 – 26.IV.1932) – висш духовник, епископ. Постъпва като послушник в Бигорския манастир „Св. Йоан Предтеча", Дебърско (1880), където с.г. приема монашество. Завършва Казанската духовна академия (1900). След връщането си в България последователно е учител в Самоковското богословско училище, протосингел на Скопската митрополия, председател на българската община в Прилеп, учител в Солунската българска гимназия, председател на българската църковна община в Лерин и управляващ Солунска епархия. Игумен на Бигорския манастир (1907-1910). Назначен за управляващ Одринската екзархийска епархия (1910). В Одрин епископ Никодим преживява едни от най-трудните години на войни и окупации, като е съпричастен на гоненията и издевателствата над българското население от турците. Ръкоположен в Цариград в епископски сан с титлата Тивериополски от екзархийския наместник митрополит Мелетий Велешки (1920). Заболял тежко, през пролетта на 1932 заминава на лечение в София, почива. Завещава на Св. Синод всички свои имоти. Желанието му е средствата да се използват за „защита на Православната вяра и българската народност".

*Лит.: **Знеполски епископ Софроний**. **Тивериополский епископ Никодим**. // Църковен вестник, N 20, 14 март 1932; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 188; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 339; **Цацов**, Б. **Тивериополски епископ Никодим**. // Църковен вестник, N 9, 1-15май 2004; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 507; **Стоянова**, Ваня. Един духовник в служба на националната идея – **Никодим, епископ Тивериополски**. // Исторически личности и идеи. Сб. в чест на 60-год. на **проф. д-р Искра Баева**. С., 2011.*

НИКОДИМ ТИСМАНСКИ (светско име: неизвестно) (1310-) – светец и духовник. Роден в Прилеп, тогава част от Византия. Приема монашество в Света гора и служи в Хилендарския манастир. Там става сподвижник на бъдещия български Патриарх Евтимий. След Хилендарския манастир заминава за Видинското царство, където става част от висшето духовенство. След това исихаства в манастирите Вратна и Манастирица. Като сподвижник на Търновския патриарх става посредник между Печката патриаршия, която по това време е анатемосана от Цариградската патриаршия, и Византия. Поради това сръбската наука по-късно го обявява за сърбин и използвайки вероятността Никодим да е роден не в Прилеп, а в Прилепец (Прилепско), обявява, че е роден в Прилепац, което дн. се намира в Сърбия. В периода 1364-1365 бяга във Влашко. Пребиваването му там дава начало на превръщането му в „първия румънски светец" под името Nicodim de la Tismana, въпреки че румънският народ няма свой светец, който да е румънец по род. Като книжовник исихаст Никодим преписва художествено едно Четвероевангелие, което е най-важният негов труд. То стои в началото на румънската литература, а езикът му е интерпретиран в румънската литература като „славона", като всъщност е старобългарски.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 292-293; Православная энциклопедия. Т. 50. Москва, 2018, с. 44-49.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (сред. на VIII в.). Прадядо на Г. С. Раковски.
*Лит.: **Трайков**, В. **Георги Сава Раковски**. Биография. С., 1974, с. 56-57.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

НИКОЛА – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Чуковец, Радомирско, Пернишка обл. (първ. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 78.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник и учител в Бургас (първ. пол. на XIX в.). Баща на Симеон Варненски и Великопреславски митрополит.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 27-39.*

НИКОЛА – църковен деец. Свещеник в с. Арбанаси, Великотърновска обл. (1825).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 53.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1828).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (30-те – 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец, архимандрит. Роден в Габрово. Служи в града (нач. на 40-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Банско (1833).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Роден в Райково (дн. кв. на гр. Смолян). Свещеник в с. Петково, Смолянско (1836-1860).
*Лит.: **Ташев**, Г. Село Петково. С., 1966, с. 185.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово) (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Каменик, Дупнишко, Кюстендилска обл. (40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Меджидиев**, А. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. С., 1940, с. 99.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендилска обл. (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (1840). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" София (1843).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Драгижево, Великотърновска обл. (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Обединение, Великотърновска обл. (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – църковен деец. Свещеник в Бобошево, Дупнишко, Кюстендилска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Радилово, Пещерско, Пазарджишка обл. (50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Вълчев**, А. За първите стъпки на училищното дело в Родопите. // Родопи, 1975, N 6, с. 23.*

НИКОЛА (1859) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кривня, Провадийско, Варненска обл. – до смъртта си.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плаковския манастир (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 466.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Коритен, Добричка обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Калипетрово, Силистренска обл. (сред. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медковец, Ломско, обл. Монтана (сред. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Владиня, Ловешка обл. (1858).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 82.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – зограф в с. Чехларе, Чирпанско, Пловдивска обл. Изографисва местната църква (1858).
*Лит.: **Митев**, Й. История на с. Морозово. Пловдив, 1963, с. 20.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градище, Габровско (1859).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 95.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Караисен, Великотърновска обл. (1859).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 92.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медвен, Котленско, Сливенска обл. (1850).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (1866).
*Лит.: **Еничерев**, Н. Спомени от моето учителство в Прилеп. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1904, с. 9.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Рибен, Плевенска обл. (1866).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 122.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ботево, Варненска обл. (1868).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 135.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гниляне (дн. кв. на гр. Нови Искър), Софийско (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 467.

НИКОЛА – църковен деец. Свещеник в Севлиево (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Вълчанов**, Х. Севлиево 1842-1942. Т. I. С., 1942, с. 183, 216.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кацелево, Русенско (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Българене, Свищовско, Плевенска обл. (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Доганово, Софийска обл. (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долапите (дн. кв. на Русе) (1875) .
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Искрец, Софийска обл. (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кладница, Пернишка обл. (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Овчеполци, Пазарджишка област (1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Расник, Пернишка обл. (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

НИКОЛА – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Нейково, Котленско, Сливенска обл. (1876). Участва в подготовката на Априлското въстание в Сливенския край.
*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 27.*

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Роден в Копривщица. Свещеник в с. Тополи дол, Пазарджишка обл. (до Освобождението).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Султанци, Провадийско, Варненска обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛА АНГЕЛОВ ОПАШКОВ – *вж Ангелов, Никола*

НИКОЛА АНДЖЕЛИ РАДОВАНИ (1714-1774) – висш католически духовник. Роден в Шкодра (Албания). Няма данни за неговата дейност преди идването му в България. След трагичните събития с *Михаил Добромиров* и *Никола Бошкович* Софийско-Пловдивската епархия остава без свещеник за ок. 5 г. Едва в 1742 османското правителство разрешило да се изпрати един католически епископ в Тракия, за да възобнови мисията. На 23 септ. 1743 Никола Радовани е избран за Софийски архиепископ и ръкоположен за такъв на 9 май 1745. По време на неговото пребиваване в България не е имало друг свещеник в епархията. Проявява неуморна дейност, като сам обикаля своите енориаши. На 1 март 1752 е назначен за Дрички архиепископ в Албания. Напуска България (2 апр. 1753).
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

НИКОЛА ПУЛИЕСИ (Пулиези) (– 8.VII.1778) – Никополски и Дубровнишки епископ през XVIII в. Родно място – неизвестно. Изпратен от Рим за глава на Никополската епархия (1751) заедно с трима мисионери от конгрегацията на баптистините, основана в Рим през 1750 в чест на Св. Йоан Кръстител. С това се поставя началото на ново усилие за обновление дейността на католическите мисии в България и съживяване на Вярата след погромите в кр. на XVII в. и най-вече след Чипровското въстание. През 1767 монсеньор Пулиези е назначен за Дубровнишки епископ и на негово място идва Себастиан Канела.
Онлайн ресурс.

НИКОЛА СТАНИСЛАВИЧ (1694-1750) – католически духовник, францисканец, Никополски и Чанадски епископ през XVIII в. Роден в Крайова (дн. в Румъния) в известно българско павликянско семейство. Произлиза от рода на *Филип Станиславов*. На 19-год. възраст влиза в ордена на францисканите. Ръкоположен за свещеник (1717). 27-годишен е заместник-провинциален настоятел, а на 31 г. – делегат на форум в Рим. Хиротонисан в епископски сан на Никополската епархия със седалище в Крайова. На 21 окт. 1739 получава поста Чанадски католически епископ със седалище в Темишвар (Тимишоара), където остава до смъртта си.
Онлайн ресурс.

НИКОЛАЕВ, Атанасий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛАЕВ, Николай Иванов (8.X.1852 – 19.VIII.1938) **–** хоров диригент. Роден в Болград, Бесарабия. Посещава диригентските курсове към придворната капела в Петербург и учи в Музикалното училище в Одеса. Връща се в родния град (1871), където е учител, а след това и директор на пансиона за българи и основател на първия катедрален хор. Поканен от Марин Дринов да работи в България, преподава музика в Първа мъжка гимназия в София, ръководи основания от него катедрален хор при църквата „Св. Неделя". В периода 1891-1904 ръководи и хора на дружество „Славянска беседа". По-късно образува студентски хор при Софийския университет. Умира в София.
*Лит.: **Николай Иванов Николаев** – патриархът на българската музика. // Църковен вестник, N 32, 2 септ. 1938; Енциклопедия на българската музикална култура. С.,1967, с. 336.*

НИКОЛАЕВИЧ, Йоанчо (Йоан) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (30-те – 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛАЕВИЧ, Теодор – църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 468.

НИКОЛАЙ – *вж Нектарий Битолски*

НИКОЛАЙ (1347-) – висш духовник, Охридски архиепископ.
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 290.*

НИКОЛАЙ ВОИН, БЪЛГАРИН – *вж Преподобен Николай Воин, Българин*

НИКОЛАЙ I (800 – 13.XI.867) – римски папа (24 апр. 858 – 13 ноември 867). Произхожда от благороднически римски род. В Курията влиза като послушник при папа Сергий II (844-847) и стига до помощник дякон. При папа Лъв IV е дякон, а при Бенедикт III се налага като най-активния в тясното обкръжение, като след смъртта му е избран за папа. Още в началото на понтификата си се замесва в спорове около свалянето на Цариградския патриарх *Игнатий* и ръкополагането на *Фотий*. По молба на последния изпраща легати в Цариград за участие в събор за иконоборството и съдбата на Патриаршеския престол. На събора (861) папските легати превишават властта си, под натиска на императорския двор и Николай I, свиквайки специален събор в Рим (863), който да отхвърли Цариградския. През 866 папата отговаря на допитванията на княз *Борис I* по верски въпроси и отговорите му се считат и до днес за класическо изложение на ранносредновековната литургика и теология. По времето на своя понтификат се заема с християнизирането на славяните. Този негов стремеж води до конфликти с Източната църква в Цариград.

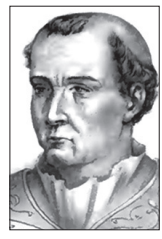
Папа Николай I (гравюра)

*Лит.: **Благоев**, Никола. Отговорите на **папа Николай I** – извор за историята на българското право. // Сборник на БАН, 1916, Т. 6, с. 1-87; **Дечев**, Д. Ръкописите на т.нар. „Отговори на папа **Николай [I]** по допитванията на българите". // Изв. Бълг. археолог. инст., 1933, 7, с. 322-340; **Дечев**, Д. Отговорите на **папа Николай I** по допитванията на българите. 2. изд. С., 1940; **Коларов**, Хр. Отговорите на **папа Николай [I]** по допитванията на българите като исторически извор за разпространението на християнството в България през IX в. // Тр. Висш. педагог. инст. във Велико Търново, 1968, Т. 5, с. 3-34; **Вартоломеев**, О. Отговорите на **папа Николай [I]** по запитванията на Българите – важен извор за международното право през девети век. // Правна мисъл, 1981, N 4, с. 31-41; Православная энциклопедия. Т. 50. Москва, 2018, с. 385-386.*

НИКОЛАЙ I МИСТИК (или Николай Мистик) (852 – 15.V. 925) – Цариградски патриарх (март 901-907; май 912 – до смъртта си). Роден на Апенинския полуостров. Близък приятел на Патриарх *Фотий* (857-867; 877-886). Като регент на малолетния император *Константин VII Багренородни* е със значима роля в политиката на Византия. Някои го считат за един от преподавателите на цар *Симеон I* в *Магнаурската школа*, но е малко вероятно, тъй като разликата във възрастта на двамата не е голяма. Изпада в немилост след свалянето на Фотий от патриаршеския престол през 886 и е заточен в манастир. Император *Лъв VI Мъдри* го връща от манастира и го произвежда в мистикос, почетно звание, обозначаващо или императорски министър, или съдебен служител. От него са запазени 163 писма, от които 26 – до българския цар Симеон. Те са ценни заради сведенията за българо-византийските отношения, вкл. кръвопролитните войни между тях. Канонизиран е за светец от Православната църква. Паметта му се почита на 16 май (по Юлианския календар).
*Лит.: **Златарски**, Васил Николов. Писмата на **Цариградския патриарх Николай Мистик** до българския **цар Симеон**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 10, 1894, с. 373-428; 11, с. 3-54; 12, 1895, с. 121-211.*

Николай Макариополски (фотопортрет)

НИКОЛАЙ МАКАРИОПОЛСКИ (светско име: Николай Гаврилов Кожухаров) (17. IV.1908 – 19.VII.1981) – висш духовник и богослов. Роден в с. Ресен, Великотърновско. Завършва Софийската духовна семинария (1928). В с.г. приема монашество. По-късно е ръкоположен за дякон от епископ Паисий Знеполски. Завършва и Богословския факултет на Софийския университет с отличие (1932). Секретар на Врачанската митрополия (1932-1934). Специализира в Старокатолическия богословски факултет в гр. Берн, Швейцария (1934-1935). Зам.- ректор на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" (1935-1936). Протосингел на Врачанската митрополия (1936-1939). Възведен в архимандритско достойнство (1939). Началник на Културно-просветния отдел при Св. Синод (1939-1941). Ректор на Софийската семинария (1941-1944). Изказва се рязко срещу комунизма. След 9 септ. 1944 е извикан в милицията за „малка справка". Подложен е на изтезания и седем месеца роднините му са в неизвестност за съдбата му. В 1945 е привлечен като обвиняем от Народния съд заради участието си в комисията за Виница и Катин. Обвинението е, че трите архимандрити са „станали оръдие на германския пропаганден монтаж" за убийството на полски офицери в Катин и за масовите разстрели на граждани в гр. Виница. Архимандрит Николай е обявен за „поклонник на Хитлер". Осъден е на 5 г. строг тъмничен затвор, глоба 100 000 лв. и лишаване от права за 8 г. Движимото и недвижимото му имущество се отнема в полза на държавата. Присъдата е окончателна и не подлежи на обжалване. Хиротонисан в епископски сан (3 ян. 1954). Ректор на Духовната академия (1954-1973). От 1961 до 1971 и предстоятел на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". По-късно е сътрудник на културно-просветния отдел към Св. Синод. От нач. на 1980 до смъртта си епископ Николай е „епископ на разположение" на Св. Синод. Реабилитиран (2010). Умира в София. Автор на: „Наръчник по Православна литургика" (С., 1972), „Светата евхаристийна жертва (изяснение на Православната литургия)" (С., 1968), „Светата Евхаристия. Литургично-екзегетическо изследване" (С., 1955), „Богословие на Светата Евхаристия" (С., 1955), проповедническия двутомник „Глас на благовестието" (С., 1971), „Вяра, надежда, любов – Закон Божий" / в съавт. с архимандрит Серафим (С., 2009) и др. Негови са и църковно-певческите композиции „Патриаршеска кантата", „Милост мир", „Блажен муж" (ръкоп.). Епископ Николай записва църковни песнопения от различни райони на страната.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Усърден **Христов** служител. Слово при опелото на **Негово Преосвещенство Макариополския епископ Николай** в катедралния храм „Св. Неделя", 21 юли 1981; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 328-329; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 501; **Архимандрит Василий**. **Макариополски епископ Николай**. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1954; Сем. **Калеви**. Възпоминание. // Църковен вестник, N 32, 20 септ. 1991.*

НИКОЛАЙ МАРОНИЙСКИ (1862-1927) – гръцки висш духовник, митрополит на Цариградската патриаршия. Воденски митрополит (1896-1899). Анкарски митрополит (1899-1902). Маронийски митрополит (1902-1914) със седалище в Гюмюрджина. В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Кесарийски митрополит (1914-1921). Наместник на партиаршеския престол в Цариград (март – ноември 1921). Председател на Поместния събор (10 юли 1923 – 2 окт. 1923). Халкидонски митрополит (февр. – март 1927).

Онлайн ресурс.

НИКОЛАЙ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ. Споменат в това качество в житието на сръбския крал Йоан Владимир (кр. на X в. – 1016). За него пише и Св. Паисий Хилендарски в своята „История славяноболгарская".

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 244.*

НИКОЛАЙ I ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1345 – 1347). Изобразен в стенописите на църквата „Св. Никола Болнички" в Охрид, рисувани в периода 1335-1345. Споменава се в няколко надписа и в хрисовул за дарение на крал Стефан Душан от 1347.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 340-341.*

НИКОЛАЙ II ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ. Споменат в житието на Цариградския патриарх Нифон II, който прекарва известно време в Охрид, преди да стане Солунски митрополит (1482). По време на този престой архиепископ Николай умира и е наследен от сподвижника на Нифон Захарий.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 186.*

НИКОЛАЙ ПЛОВДИВСКИ (светско име: Николай Методиев Севастиянов) (19.VII.1969 –) – митрополит Пловдивски. Роден в София. Завършва Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" и Московската духовна академия, където получава научната степен „кандидат на богословските науки". Приема монашество във Враца (6 дек. 1990). Ефимерий и преподавател в Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски". Възведен в архимандритско достойнство (29 юни 1993). Протосингел на Софийската митрополия. Хиротонисан в епископски сан с титлата Знеполски и е назначен за викарий на Софийския митрополит. На 8 май 2006 подава молба до Св. Синод за освобождаването си от поста викарий на Софийския митрополит, в отговор на решение на Св. Синод, с което от епископите на БПЦ се изисква да предоставят писмени доклади за своята дейност. Оставката е отхвърлена. На 4 февр. 2007 е избран за Пловдивски митрополит (8 февр. 2007).

Митрополит Николай Пловдивски (фотопортрет)

*Лит.: **Знеполски епископ Николай**. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2001; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 124-125; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 348; **Христова**, А. 50 години живот във вяра, изповедничество и ожидание [**Знеполски епископ Николай**]. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2019.*

НИКОЛАЙ САКОПУЛОС (1862-1927) – гръцки висш духовник. Воденски митрополит (1896-1899).

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

НИКОЛАЙ СОФИЙСКИ (– 17.V.1555) – мъченик. Роден в гр. Янина (Епир). По професия обущар. Работил в София. Чрез измама бил обрязан, но отказал да приеме *Исляма*. Убит от разярена османска тълпа. Канонизиран за светец. В негова памет в София е издигнат храмът „Св. Николай Софийски". Паметта му се почита на 17 май.
Онлайн ресурс.

НИКОЛИН, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 470.

НИКОЛОВ, Анастас (1.V.1876 – 14.VII.1924) – църковен диригент. Роден в с. Бугариево, Солунско. Завършва средно образование в Солун, а музикално – в Синодалното училище в Москва. След завръщането си в България е учител по музика в Първа мъжка софийска гимназия (1899-1901). Възпитател и учител по пеене в Руското човеколюбиво общество (1902-1916). Едновременно с това е учител в Исидоровското женско епархиално училище, диригент в Николаевското кавалерийско училище и Николаевския женски институт. Диригент и на Петербургския свещенически хор.
*Лит.: **Динев**, П. Други известни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 26, 4 юли 1964.*

НИКОЛОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Равда, Бургаска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 470.

НИКОЛОВ, Атанас Трендафилов – *вж Даниил Видински*

НИКОЛОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Роден в с. Рупките, Чирпанско, Старозагорска обл. (кр. на 50-те т. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 470.

НИКОЛОВ, Венеамин – възрожденски църковен деец. Роден в Котел (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 470-471.

НИКОЛОВ, Георги (1831-1907) – възрожденски църковен деец. Роден в Горна Оряховица (60-те – 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Цонев**, Зв. История на град Горна Оряховица и околните му села Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932, с. 135.*

НИКОЛОВ, Георги Георгиев (1906-1997) – църковен и обществен деец. Роден в София. Завършва Софийската духовна семинария и Богословския факултет към Софийския университет. Включва се като организатор в Македонския младежки съюз, а по-късно е секретар на Македонския студентски съюз в чужбина. След държавния преврат (19 май 1934) е задържан и интерниран. Установява се в САЩ (1936), където поема Македоно-българската православна църква „Св. Климент Охридски" в Детройт, щат Мичиган. 2 г. учителства в българското училище в Детройт. Активен член на Македонската патриотична организация (МПО) „Татковина", делегат и председател на 17-я и 18-я редовни конгреси на организацията. През ноември 1946 г. е в състава на шестчленна делегация на МПО, която провежда поредица от срещи в ООН, с американски и чуждестранни дипломати и журналисти в защита на идеята за обединена и независима Македония.
*Лит.: **Митев**, Тр. Българската емиграция в Америка и борбата за освобождение на Македония (1919-1945). С., 1993; **Църнушанов**, Коста. Един доайен на македонското освободително дело в САЩ (**Свещеник Георги Николов** ревностно пази българското име). // Македония, 2, 15 ян. 1993; **Йовчева**, Гита. Българските патриоти в САЩ, Канада и Австралия и Македонският въпрос на Парижката мирна конференция 1946-1947 г. // Военноисторически сборник,1999, N 3, с. 38-42.*

НИКОЛОВ, Д. – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Бръшлян и Табачка, Русенска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 471.

НИКОЛОВ, Данаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (кр. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 471.

НИКОЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (60-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в църковно-националната борба.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 471.

НИКОЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ганчовец, Габровска обл. (1868-1878).
*Лит.: **Ганев**, Г. История на село Ганчовец. С., 1944 , с. 39.*

НИКОЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 471.

НИКОЛОВ, Енчо – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Сопот. Свещеник в града. Член на местния революционен комитет. Участва в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 23.*

НИКОЛОВ, Иван – *вж Николов, Йосиф*

НИКОЛОВ, Иван – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Макоцево, Софийска обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 258.*

НИКОЛОВ, Иван (5.I.1870 – 27.VII.1968) – духовник. Роден в Солун. Завършва Солунската българска католическа семинария в Зейтинлък и е ръкоположен за свещеник (16 апр. 1900) от българския униатски епископ на Солунската епархия Епифаний Шанов. Няколко години служи в българската униатска енория в Солун. Заминава за Рим, където се запознава със стария униатски водач епископ Лазар Младенов. Назначен е за мисионер проповедник в Гевгелийско (1905), където развива широка дейност в униатските селища. Преподава в Солунската българска католическа семинария. Назначен за енорийски свещеник в Енидже Вардар (1910), където остава до Балканската война. Многократно се застъпва пред властите за арестувани българи. Свещеник в Битоля (1912-1915). След намесата на България в Първата световна война бяга от града в България. Служи в католическия параклис в Двореца. Като свещеник в униатската църква „Св. Троица" („Св. Дух") в Цариград е сред основателите на Македонската католическа лига (1922). Отец Николов преподава в доминиканския руски униатски колеж в Лил, Франция (1922-1926). Монах бенедиктинец в новооснования икуменически манастир в гр. Аме сюр Мьоз (1926-1932). По-късно преместен в Шевтон, контактува с лидерите на зараждащото се икуменическо движение. В 1932 Анджело Ронкали го изпраща да поеме българската енория в Цариград, в която служи до смъртта си. Погребан в католическите гробища край града. Новият ръководител на енорията е Димитър *Богданов.*
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

НИКОЛОВ, Иван – църковен и революционен деец. Свещеник в с. Хайредин, Оряховско, Врачанска обл. (1871-1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 472.

НИКОЛОВ, Иван (прозвище: поп Янко) (1840 – 9.II.1915) – църковен деец. Роден в Котел. Ръкоположен за свещеник. Избран за председател на местния революционен комитет, основан от В. Левски (пролетта на 1872). Автор на летописни бележки, които записвал в Кондика за починалите.
*Лит.: **Медникаров**, Хр. Свещеник патриот и летописец. // Църковен вестник, N 28, 8 юли 1992.*

НИКОЛОВ, Иванчо (8.IX.1840 – 10.IV.1888) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 472.

НИКОЛОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (първ. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Явашов**, А. Разград. Неговото историческо и археологическо минало. Ч. 1. Разград, 1930, с. 120.*

НИКОЛОВ, Йордан (Юрдан) Д. – стопански и обществен деец. Роден в Търново. Участва в Църковно-народния събор в Цариград 1871 като представител на Търновската епархия.
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 481.*

НИКОЛОВ, Йосиф (светско ме: Иван Николов) (1870-1903) – църковен и революционен деец. Роден в гр. Крушово, Вардарска Македония. Образованието си получава в Кичевския манастир „Св. Пречиста", където приема и монашески сан. Включва се в националноревюционното движение в Македония. Подпомага формирането на чети на ВМОРО в Кичевско и Дебърско в кр. на XIX и нач. на XX в. Умира от физическо изтощение в манастира „Св. Пречиста".
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 189.*

НИКОЛОВ, Кръстю Петров – *вж Йоан Драговитийски*

НИКОЛОВ, Марко – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Калугерово, Пазарджишка обл. (70-те г. на XIX в.). Председател на местния революционен комитет.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 256.*

НИКОЛОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 473.

НИКОЛОВ, Неделько Иванов – *вж Поп Недельо Иванов*

НИКОЛОВ, Панайот (-1878) – възрожденски църковен деец. Роден в Карнобат. Свещеник в града (50-те – 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Дочев**, Д. Карнобат в миналото. С., 1936, с. 13.*

НИКОЛОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в колония Селиоглу, Бесарабия (1830-1847).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 119-121.*

НИКОЛОВ, Рачо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 475.

НИКОЛОВ, Славчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 475.

НИКОЛОВ, Стоян – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 475.

НИКОЛОВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 475.

НИКОЛОВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тулча, Сливен (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 476.

НИКОЛОВ, Тома Христов (1863-1946) – революционен, църковен и просветен деец. Роден в с. Вранещица, Кичевско (Вардарска Македония). Учи в манастира „Св. Богородица Пречиста" и в Солунската българска гимназия, след което е учител. Ръкоположен за дякон в Цариград (1889). Привлечен към ВМОРО. Назначен за екзархийски наместник в Дебър (1896), след което се установява в Битоля. Архиерейски наместник в Кичево (1899). Член е на Битолския окръжен революционен комитет и на комитетите в Кичево и Дебър. За революционна дейност арестуван (в кр. на 1899) и лежи 1 г. в затворите в Кичево и Битоля, но поради липса на доказателста е оправдан. След освобождаването му (1902) постъпва в четата на капитан Тома Давидов. След смъртта на последния влиза в четата на Славейко Арсов, действаща в Ресенско. Връща се в Кичевско с Васил Попов от Стара Загора и Христо Сугарев. Участва в Смилевския конгрес на Битолския революционен окръг (17-18 апр. 1903), който го натоварва да занесе протоколите на конгреса на Задграничното представителство в София. Връща се в Македония след Илинденско-Преображенското въстание и получава назначение за секретар на Българската община в Кичево. Подпомага Даме Груев във възстановяването на организацията. При разкритията на Лигушевата афера (1906) отново е арестуван и осъден на доживотен затвор. Престоява 9 мес. в Битолския затвор. След Младотурската революция (1908) е амнистиран. Председател на Българската църковна община в Ениджe Вардар. Управляващ българската Воденска епархия (1909-1912), където го заварва и Балканската война. При избухването на Междусъюзническата война (1913) е арестуван и затворен в Еди куле в Солун. След освобождаването му (март 1914) се установява в София. След намесата на България в Първата световна война е полкови свещеник на 5-и полк (по-късно 63-ти) на Единадесета пехотна Македонска дивизия. След края на войната е свещеник в църквата в Горна баня край София, а след това в софийската църквица „Св. Петка", където през 1934 заради отслужването на панихида на член на ВМРО е уволнен дисциплинарно. Автор на „Кичевско в миналото" (С., 1928).
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 189-190; **Николов**, Борис. Й. ВМОРО – псевдоними и шифри 1893-1934. С., 1999, с. 43, 84; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 317.*

НИКОЛОВ, Х. – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Кулата и Нисово, Русенска обл. (1875-1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 476.

НИКОЛОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 476.

НИКОЛОВ, Христо (-1846) – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Калофер – до смъртта си.
*Лит.: **Начов**, Н. Градиво за историята на калоферските училища. // Училищен преглед, 1903, N 1-2, с. 10.*

НИКОЛОВ, Христо Димитров (– 14.IX.1944) – възрожденски църковен деец. Свещеник в София. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 41.

НИКОЛОВ, Цвятко – църковен деец. Свещеник в с. Кумарица (дн. кв. в гр. Нови Искър) (XIX в.).
*Лит.: **Ангелов**, А. Духовни и културно-просветни дейци в Кумарица в турско. С., 1932, с. 24.*

НИКОЛОВ, Янаки – *вж Иларион Нишавски*

НИКОН АГАТОПОЛСКИ (светско име: Ненко Петров Лалков) (13.IV.1931 – 25.II.2002) – духовник. Роден в с. Дълги герен (дн. към гр. Хисар). Завършва Софийската духовна академия (1969). Приема монашески сан (1965). Специализира в Ленинградската духовна академия (1973). Протосингел на Великотърновската митрополия (1976-1977). Възведен в архимандритско достойнство (1977). Енорийски свещеник (1984-1992) и ефимерий в Мерданския манастир „Св. Св. Четиридесет мъченици". Участва в разкола в Българската православна църква и е ръкоположен за епископ противоустановно от бившия Неврокопски митрополит *Пимен* от т.нар. Алтернативен синод. На 1 окт. 1998 се покайва пред Всеправославния събор, проведен в София, и е приет в църковно общение с признаване на епископския сан и титлата агатополски. Назначен за викарий на митрополит Йоаникий Сливенски (1998-1999), след което поради влошено здраве се оттегля в София като епископ на разположение на Св. Синод.
*Лит.: **[Никон Агатополски]**. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2002; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 488.*

НИКУЛДЕН – Православен празник. Посветен на Св. Николай Мирликийски, който се почита като избавител на пленниците и покровител на моряците, пътешествениците, търговците и банкерите. Празникът се чества и в семействата, в които няма именик. По традиция на празничната маса се слагат рибни ястия, най-често – шаран, пълнен с орехи. Отбелязва се на 6 дек. Празнува се и на 9 май, когато е т.нар. Летен Никулден.
*Лит.: Никулден. // Църковен вестник, N 43-44, 12 дек. 1947; **Тодоров**, Т. А. Един добър пастир. Слово за Никулден. // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1958.*

НИЛ СМОЛЕНСКИ – *вж Изворов, Нил*

НИМБА – наименование на корона от светлинни лъчи, кръг или диск от светлина в религиозната иконография. Използвана в много религии за изображения на владетели или светци.
Онлайн ресурс.

НИНО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медковец, Ломско, обл. Монтана (сред. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 477.

НИФОНТ I – Цариградски патриарх (1310 или нач. на 1311-1314). Роден в гр. Бер (Македония). Преди да стане Вселенски патриарх е митрополит в Кизик. За епископството му в Цариград се знае малко. Смята се, че дава привилегията на епископа на Китира да въздига в свещенически сан на остров Крит, привилегия запазена до 1590. 3 г. след избирането му, оклеветен от свои противници, е принуден да подаде оставка и се оттегля в манастира „Св. Богородица Перивлептос".
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 51. Москва, 2018, с. 300-301.

НИФОНТ II (– 11.VIII.1508) – Цариградски патриарх. Роден е на остров Пелопонес в семейството на майка гъркиня и баща албанец. Нифонт става Солунски митрополит (1450-1458). Цариградски патриарх – три пъти (1486-1488; 1497-1498 и за кратко в 1502). Последните си години прекарва на Атон, където умира. Канонизиран за светец 9 г. след смъртта му (1517). Паметта му се почита на 11 авг.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 51. Москва, 2018, с. 301-303.

НИЧКОВИЧ, Михаил Василев – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (1844-1862). Заточен в Рилския манастир (1862-1865). За неговото освобождаване се застъпва Найден *Геров*. Спомоществовател за издаването на 10 книги (1844-1860).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 477.

НИШАВСКА ЕПАРХИЯ – бивша епархия на Вселенската патриаршия и Българската екзархия, съществувала 1761-1878, с център Пирот. Носи името си от р. Нишава. Образувана от части от Нишката и Софийската епархии при митрополит Гавриил II Нишки. Първоначално епископията е в състава на Софийската митрополия, а по-късно е издигната в архиепископия и отделена. Първият споменат Нишавски митрополит е Самуил – в акт на Великата църква и Патриарх Кирил VI Цариградски (1815), с който епархията се обединява с Нишката под митрополит Мелетий. В документи на Патриаршията от 1846 и 1847 епархията отново е отделна от Нишката. След учредяването на Българската екзархия (1870) преминава под върховенството ѝ, оглавена е от митрополит Партений Зографски. Закрита, след като по силата на Берлинския договор (1878) Пиротско попада в Сърбия.
*Лит.: **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 329.*

НОВ ЗАВЕТ – *вж Библия*

НОВ УСТАВ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – получен в Св. Синод (31 дек. 1950), след като бил утвърден от правителството. Включвал пет части: устройство на БПЦ, ведомство на църковните власти, църковен съд, издръжка на Църквата и общи и преходни разпоредания. Залегналите в него положения се определят от БПЦ като съобразени „с нуждите и изискванията на времето". В своя статия Стобийският епископ посочва: „Началата, върху които е построен сега действащият устав, са напълно демократични".
*Лит.: Църковен вестник, N 4-5, 18 ян. 1951; **Стобийски епископ Пимен**. Новият устав на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 6-7, 5 февр. 1951.*

НОВАКОВ – *вж Доситей Тимошки*

НОВИ БОГОСЛОВ – *вж Св. Марк, епископ Ефески*

НОВИ ВАСИЛИЙ – *вж Св. Марк, епископ Ефески*

„НОВИНИ" – български вестник, орган на Българската екзархия. Излиза в Цариград (27 окт. 1890 – 9 окт. 1912). През първата година е седмичник, от втората година излиза два пъти, а от 1909 – три пъти седмично. От 1895 като приложение към него излиза сп. „Библиотека" (Пловдив, 1894-1897) със статии по научни, нравствени и педагогически проблеми. През годините редактори на вестника са Атанас Шопов, Димитър Македонски, д-р Владимир Бурилков, Христо Силянов, Димитър Бръзицов и др. Вестникът е предназначен главно за българите в Османската империя и има значим принос за поддържането на българския национален дух в Македония и Тракия. Списва се в дух на лоялност към официалната власт. Обявява се против сръбската и гръцката пропаганда в Македония и Тракия. Информира за новостите от църковен и просветен характер и подробно се занимава с учебното дело и културните прояви на македонските български общини. До Младотурската революция (1908) и след нея – подлаган на цензура от османските власти. Има три основни отдела – духовен, училищен и стопански. Отразява някои политически прояви на македонските българи, но събития като Горноджумайското и Илинденско-Преображенското въстание почти липсват на страниците му. След 1908 вестникът редовно осведомява за положението на българските политически затворници в турските затвори, подканва българските общини да се интересуват от новите си изборни права, препоръчва да се създават български политически партии, протестира срещу ограничаването на правата на българските църкви и училища. Специално е отразено обявяването на независимостта на България на 22 септ. 1908. Открито обсъжда общобалкански политически въпроси. От дек. 1908 обнародва и официални документи, като турската конституция, речите на българските депутати в Османския парламент, резолюциите на митингите на българите в Прилеп и Солун срещу сръбската и гръцката пропаганда. През 1909 протестира остро срещу разтурянето на Съюза на българските конституционни клубове и изразява протеста на населението в Македония срещу обезоръжителната акция на младотурската власт от 1910. В навечерието на Балканската война вестникът се обявява срещу действията на ВМОРО и особено против атентатите на организацията в градовете Щип, Кочани, Дойран, Кратово и др., но обнародва сведения за масовите клания на беззащитното население от страна на властите. Отделя особено място на изложенията на Екзарх Йосиф I срещу насилието над мирни българи. От 7 ян. до 2 авг. 1912 г. е спрян от турските власти и вместо него се издава вестник „Глас" (Цариград, 1910-1912). В броевете си от септ. 1912 съобщава за подготовката на България за война и мобилизацията в балканските държави. На 9 окт. 1912 вестникът информира читателите си за избухването на Балканската война и преустановява излизането си.
*Лит.: **Бойков**, Хр. 70 години екзархийски вестник „Вести". // Църковен вестник, N 16, 22 апр. 1961; Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 53-54.*

НОВОАПОСТОЛСКА ЦЪРКВА – религиозно общество, което си поставя за задача да възстанови „Божествения ред". За разлика от „Свидетелите на Йехова", членовете ѝ не ходят по домовете на гражданите, а се занимават с мисионерска дейност. Възникнала 1863. Отначало се наричала „Обща християнска мисия", а от 1907 – „Новоапостолска община". Днешното си наименование носи от 1930. В последните години вниманието им е насочено към републиките на бившия Съветски съюз, откъдето да се разгърнат и в останалите източноевропейски държави, в т.ч. и България.

*Лит.: **Граматиков**, П. „Новоапостолска църква". // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995.*

НОВОМЪЧЕНИЦИ – църковен термин за обозначаване на мъчениците, пострадали за Христовата вяра след периода на иконоборството. Въведен от Никодим Светогорец за пострадалите християни след падането на Цариград под османска власт (1453).

Лит.: Терминът „Новомъченици". // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2011.

НОВОСЕЛСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА" – намира се в кв. Ново село на гр. Априлци, Ловешка обл.. Основан (1830) като семеен манастир и първите му обитателки са били 40 монахини от съседните села. По време на Априлското въстание (1876) четата на Цанко Дюстабанов се барикадирала в манастира и до 9 май водила тежки боеве с башибозука, когато била разгромена. Почти целият днешен гр. Априлци (тогава селата Видима, Острец, Ново село и Зла река), както и манастирът били разрушени, а монахините – изклани. И до днес в параклиса зад черквата, който е превърнат в малък музей, са запазени костите на убитите. След Освобождението Новоселската обител е възстановена с помощта на местното население. Въпреки че в Априлския манастир няма духовни лица, той е действащ и добре поддържан от общината. Комплексът включва богато изрисувана еднокуполна църква, параклис, посветен на *Св. Иван Рилски*, жилищни и стопански сгради.

*Лит.: **Марангозов**, Ив. Историческият манастир „Св. Троица". // Християнка, 1934, N 4, с. 20-30; **Йеромонах Павел Стефанов**. Новоселският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 25, 20-26 юни 1994.*

НОВОСЕЛСКИ МЪЧЕНИЦИ – жертвите на османските башибозуци беззащитни българи християни, намерили смъртта си по време на клането на 9 май 1876 в новоселския манастир *„Св. Троица"* в гр. Априлци. Костите им са погребани там. Заедно с жертвите от Баташкото клане са канонизирани за Св. мъченици (3 апр. 2011) с решение на Св. Синод на БПЦ. На 30 май 2011 в Санкт Петербург Св. Синод на *Руската православна църква*, под председателството на Кирил, Патриарх Московски и на цяла Русия, приема решение имената на свещеномъчениците Петър и Нейчо, мъченик Трендафил, Йоан, Илий и останалите Баташки мъченици да бъдат включени в месецослова на Руската православна църква, а тяхната памет да се чества на 4 (17) май. Имената на свещеномъчениците Николай и Георги, мъчениците Сусана и другите Новоселски мъченици също да бъдат включени в месецослова на РПЦ и тяхната памет да се чества на 26 апр. (9 май).

Лит.: Акт за канонизация на Баташките и Новоселските мъченици. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2011; Житие на новоселските мъченици. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2011.

НОВОЮЛИАНСКИ КАЛЕНДАР – модификация на Юлианския календар, разработена в нач. на XX в. от сръбския астроном, професор по математика и небесна механика на Белградския университет Милутин Миланкович. Особеност на новоюлианския календар е, че до 2800 съвпада с *Григорианския календар.* Постепенно е приет от различните Автокефални православни църкви, сред които и Българската православна църква (20 дек. 1968).

Онлайн ресурс.

НОЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 478.

НОМОКАНОН – византийски сборници с църковни правила и императорски укази, отнасящи се до Църквата, съставени през VI-VII в. и впоследствие допълвани. Най-древният сборник се приписва на Йоан III Схоластик – Цариградски патриарх (565-577). Патриарх Фотий допълвал сборника (този Номоканон не е запазен). „Номоканон на Св. Сава Сръбски" е първият подобен сръбски писмен сборник. Една от редакциите на „Номоканона" послужва за основа на древноруската „Кормчая книга" (XIII в.) – основно ръководство по Православно църковно право в Русия.

Онлайн ресурс.

НОНЕВ, Георги (1826-) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Церово, Пазарджишка обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание, 1876. След погрома е заловен и изпратен на заточение. Завръща се в родното село след дадената обща амнистия (1878). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 478.

НОНОВ, Франц (26.II.1916 – 21.II.2001) – български католически духовник, капуцин. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Завършва гимназиално образование в нисшата францисканска семинария в Южен Тирол, а след това и висше богословско образование. Ръкоположен за свещеник (1942). След завръщането си в България първоначално служи в манастира на капуцините „Дева Мария – Царица на ангелите" в Пловдив и отговаря за разпространение на в-к *„Истина"* в Пловдивско. Преместен в София (1950), където е капелан в параклиса „Благовещение Господне" и обслужва сестрите от Института „Про Ориенте". По време на католическите процеси (1952) е осъден на 10 г. затвор. Излежава присъдата в затворите в Белене и в Пазарджик. След освобождаването му от затвора (1959) е назначен в енорията „Св. Св. Петър и Павел" в с. Миромир (кв. на Хисаря), където работи като помощник-енорист до 1969. От 1970 отново е в София като органист в енория „Св. Йосиф", а от 1981 е енорийски свещеник. През 1992 е назначен за енорийски свещеник в „Св. Франциск от Асизи" в с. Белозем, Пловдивско. След това служи за кратко в капуцинския манастир в Пловдив, преди да се върне за трети път в София, но този път като изповедник. Умира в София. Погребан е в католическия парцел на Софийските гробища.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 557, 741.*

НОРОВ ПСАЛТИР (първ. пол. на XIV в.) – средновековен книжовен паметник. Състои се от 267 л., писани на пергамент. Носи името на един от притежателите му – А. С. Норов, който заедно с други славянски и гръцки ръкописи го отнася в манастира „Св. Сава" в Палестина. По-късно, неизвестно как, попада в сбирката на руския археолог А. С. Уваров. Преписан и украсен в някой голям манастир. Само в този ръкопис е отразена Норовата редакция на Кириловия превод на Псалтира (нач. на първ. пол. на XIV в.), която предхожда светогорската редакция на същия псалтир от сред. на XIV в.

*Лит.: **Карачорова**, И. Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира. // Кирило-Методиевски студии. Т. 6. С., 1989, с. 130-245; Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 111-114.*

НУШЕВ, Костадин – богослов, доцент. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1991). Преподавател по Нравствено богословие. Научните му интереси са в областта на християнската и философската етика. Чете лекции и в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски". Експерт към Културно-просветния отдел на Св. Синод.

Лит.: Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2018.

„НЮВВАБ" – средно общообразователно мюсюлманско духовно училище в гр. Шумен. Датира от 1922. Открито повторно (1990) със статут на средно общообразователно училище. Паралелно с общообразователната подготовка, която се осъществява по учебния план на Средните общообразователни училища, въведени са и духовни дисциплини, изучавани в часовете по задължително избираема подготовка. Тук учениците се запознават с основите на *Исляма*, духовна философия, коран, риторика и др. Училището дава възможност за продължаване на образованието във висшите учебни заведения в България.

Онлайн ресурс.

НЯГУЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Твърдица, Сливенска обл. (сред. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 479.

НЯГУЛОВА, Макрина – монахиня. Учителка в Плевен (50-те – 70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Трифонов**, Юрдан. История на града Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 206.*

НЯМЦ – Православен манастир в Молдова. Основан от българските монаси Софроний, Пимен и Силван, избягали от България след завладяването ѝ от османските нашественици. Вероятно са пренесли със себе си и редица ръкописи, сред които и *Ловчанския сборник*. Един от центровете на славяно-румънската книжовна традиция, в който се съхранява част от книжовното наследство на Второто българско царство. Един от първите му игумени е *Григорий Цамблак.*

*Лит.: **Давидов**, А., П. **Русев**. **Григорий Цамблак** в Румъния и румънската литература. С., 1966, с. 21-22; **Николова**, Св. Славянските ръкописи в Румъния. // Старобългарска литература. Т. 3. 1978, с. 107-112; **Николай, архимандрит**. Манастирът Нямц в Румъния – център на средновековната българска писменост (XV-XVII в.). // Духовна култура, 1981, N 7, с. 21-29; **Бежан**, О. Към историята на манастира „Нямц" в Молдова – важно средище на молдовско-българските църковни и книжовни връзки през Късното Средновековие. // Духовна култура, 1994, N 11, с. 17-27.*

НЯМЦОВ, Георги – *вж Григорий Доростолски и Червенски*

О

ОБЕДИНЕНИ ЕВАНГЕЛСКИ ЦЪРКВИ В БЪЛГАРИЯ (ОЕЦ) – сдружение, обединяващо 14 основни евангелистки протестантски деноминации в страната. Създадено от три деноминации: Евангелска методистка епископална църква в България, Съюз на евангелските съборни църкви и Съюз на евангелските баптистки църкви (1909). През 1932 към ОЕЦ се присъединява и Съюзът на евангелските петдесятни църкви. Евангелският алианс е закрит (1949). Възобновява своята дейност (1993), като към него се приобщават и други новосъздадени евангелски деноминации: Съюз на евангелските съборни църкви, Евангелска методистка епископална църква в България, Съюз на евангелските баптистки църкви, Съюз на евангелските петдесятни църкви в България, Българска Божия църква, Българска евангелска църква „Блага вест", Христова евангелска църква „Шалом", Българска църква на Назарянина, Българска свободна църква, Божия църква в България, Християнска църква Месия, Общност на евангелските църкви на вяра. ОЕЦ е член на Националния съвет на религиозните общности в България (НСРОБ), който е част от Европейския евангелски алианс (EEA) и Световния евангелски алианс (WEA).

Онлайн ресурс.

ОБИДИМСКИ МАНАСТИР „СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – женски манастир. Намира се в землището на с. Обидим. Построен в XX в. на мястото на разрушен стар манастир. В 1914 е построена църквата на манастира. В манастира се намират редки икони, като тази със Св. Богородица в цял ръст с младенеца, Св. Пантелеймон и Св. Атанасий. Църквата е осветена 1953.

Лит.: Обидимски манастир „Св. Пантелеймон". // Официален сайт на село Обидим.

ОБРАДОВСКИ МАНАСТИР „СВ. МИНА" – намира се на брега на Владайска река, в с. Обрадовци до София. Основан в късноримската епоха. През XI в. е бил голям манастирски комплекс с 40 параклиса, различни манастирски сгради, духовно училище и метох на Света гора. Манастирът е разрушен напълно от османците. Възстановен (1942). Днес е действащ.

*Лит.: **Даскалов**, Д. Юбилейно тържество в манастира „Св. Мина" край с. Обрадовци, Софийско. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1971.*

ОБРАЗОПИСЕЦ, Иван Николов – *вж Образописов, Иван Николов*

ОБРАЗОПИСОВ (Образописец), Иван Николов (1795 – 6.VII.1854) – зограф. Роден в с. Продановци, Самоковско (дн. Софийска обл.). Баща на Никола Ив. *Образописов*. Учи в Светогорските манастири (1810-1820). Работи заедно с Христо и Димитър Димитрови, Захари Зограф и с Молерови от Банско. Участва в изписването на църквите в Рилския манастир (1835-1844). Рисува в параклиса на църквата „Св. Богородица" в Самоков, в Девическия метох в Самоков, в църквата „Св. Богородица" в Копривщица и др.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 479; ***Тодоров****, Г.* ***Никола Образописов*** *и залезът на Самоковската школа. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2005, с. 8.*

ОБРАЗОПИСОВ, Никола Иванов (ок. 1829 – 17.I.1915) – зограф. Роден в с. Продановци, Самоковско (дн. Софийска обл.). Син на Иван Николов *Образописов.* Ученик на Христо *Димитров.* Негови икони са запазени в църкви в Пернишко, Радомирско, Софийско, гр. Берковица, Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) и др. в метоха „Орлица" на Рилския манастир. Рисува в параклиса „Св. Св. Петър и Павел" стенописа „Пренасяне мощите на Св. Иван Рилски" (1863). Проявява интерес към пейзажа и народните облекла. Изпраща на П. Р. Славейков скици на народни носии за отпечатване във в. „Гайда" (1866). Рисува стенописи и в Бельовата църква край Самоков. Автор на икони в църквата „Успение Богородично" – Пирот (1871-1872) и на стенописи в църквата „Св. Георги" – Долни Лозен, Софийско (1874). Рисува портрет на баща си (1871). След Освобождението работи в Рилския манастир (1883), рисува стенописи и икони в църквите „Св. Йоан Богослов" – с. Овчарци, Кюстендилско, „Св. Никола" – Берковица (1889), „Въведение Богородично" – Панагюрище (1894). Негово дело са и портрети, вкл. семейни. Автор на популярната композиция „Самоковско хоро" (1892), която се съхранява в Националната художествена галерия – София. Умира в Самоков.

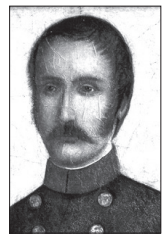

Никола Ив. Образописов (живописен автопортрет)

Лит.: ***Пандурски****, В.* ***Никола Ив. Образописов*** *(1827-1911). // Църковен вестник, N 28-29, 29 юли 1961;* ***Цончева****, М. Българско възраждане – иконопис и графика. С., 1962, с. 32-34;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 445-463; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 479;* ***Тодоров****, Г.* ***Никола Образописов*** *и залезът на Самоковската школа. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2005.*

ОБРЕДИ – символични действия и свещенодействия, установени от Църквата за благославяне, освещаване и посвещаване на лица, предмети и места. Външно приличат на *Тайнствата*: подобно на Тайнствата те извират от изкупителното дело, извършено от *Иисус Христос* чрез Неговия живот, страдания, кръстна смърт и Св. Възкресение; подобно на Тайнствата обредите целят освещението на човека и славата на *Бога*. Те обаче се различават от Тайнствата по следното: 1. Тайнствата са установени от Христа, а обредите – от Църквата; 2. Тайнствата преподават изкупващата *Божия благодат*, а обредите подпомагат приемането на оправдаващата благодат от вярващия и продължават действията ѝ в ежедневието му; 3. Тайнствата преподават на вярващите Божията благодат, а обредите само низвеждат Божието благословение над лица, предмети и места, за да ги осветят и посветят за църковно служение или църковна употреба (например пострижение в монашество, обновление на храм, освещение на икони, утвари, одежди), или за преподаване на духовни ползи (например, водоосвещения, опела, панихиди), или на телесни и материални блага (например молитвите за родилки и родени, против болести, при беди, за благополучия, за домове, ниви, животни, храни и пр.). Символичен характер имат и някои жестове и действия, извършвани от клира и миряните в Богослужението, напр. благословение, прекръстване, коленичене, стоене, седене, навеждане на глава, поклон, обръщане на Изток, поръсване със светена вода, помазване с елей, осеняване със светилник, кръст или със Св. *Евангелие*, почитане и поклонение пред Св. *мощи*. Средновековният католицизъм прави опит да раздели обредите на три групи: благословения (benedicere), освещения (consecrate) и посвещения (dedicere). Гръцкият евхологий (молитвослов, требник) групира обредите около Тайнствата, с които са свързани, като поставя обредите, които нямат пряка връзка с някое Тайнство, под рубриката *„Чинопоследования при отделни случаи"*. Нашият требник поставя обредите отделно от Тайнствата. С малки изключения (освещаване на миро, наричане Християнско име на детето) и ние групираме обредите отделно от Тайнствата. Има разлика между Тайнства и обреди, макар че и двете са свещенодействия. При Тайнствата се получава Божията благодат чрез невидимите *Дарове на Св. Дух*, а при обредите се измолва чрез молитви укрепване на Вярата, милост, помощ и закрила от Бога. Обреди са: водосвет, молебен, опело на починал, панихида, петохлебие. За разлика от Тайнствата, които са установени от Христа, обредите, като определени от Светата Църква, са наложени от самия живот.

Лит.: Значението на обредите. // Църковен вестник, N 33, 16 авг. 1903.

ОБРЕЗАНИЕ ГОСПОДНЕ – свещенодействие, установено в *Стария Завет* при Патриарх Авраам в началото на 2 хилядолетие преди раждането на Иисус Христос. Послужило като „знак на завета" между Бога и богоизбрания народ и като далечен предобраз на предстоящото Кръщение. Като печат на този знак служело името, което давали на младенеца при обрязването му. Потомък по плът на Авраам, прославян в *Новия Завет*, *Иисус Христос* бил обрязан на 8-ия ден от неговото раждане и му дали името Иисус. Чества се като тържествен Господски празник, с който приключва 8-дневния кръг на Рождественските дни.

Лит.: ***Атанасова****, З. Обрезание* ***Господне****. // Църковен вестник, N 52, 25 дек. 1994 – 1 ян. 1995;* ***Христова****, Р. Обрезание и Кръщение. // Църковен вестник, N 1, 1-7 ян. 1996; Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 298-301.*

ОБРЕТЕНОВ, Йордан – възрожденски църковен деец. Роден в Бяла Черква, Великотърновска обл. Свещеник в селото (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 480.

ОБРОК – обет, обещание за пренасяне всяка година или в друг по-дълъг период от време на жертвен дар, посветен на Християнски светец.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 656.

Овентий Исачев (фотопортрет)

ОВЕНТИЙ ИСАЧЕВ (светско име Методи Исаев Фръчковски) (1862 – 18.XI.1918) – духовник, резбар и зограф. Роден в Галичник (Вардарска Македония). Син на зографа Исаче Макриев. Заедно с чичо си Кузман Макриев и братовчед си Макрий Кузманов изработва амвона и проскинитариите в катедралната църква „Успение Богородично" във Варна, след което тримата работят и в някои варненски села. След края на Първата световна война и изтеглянето на българските войски е убит в Галичник от сръбските власти заедно с други свещеници (18 ноември 1918).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 218.*

ОДЕСКА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ – открита през 1838 и става известна като *Херсонска семинария.* Тук учат Ботьо Петков, Добри Чинтулов, Тодор Бурмов, Сава Филаретов, Райко Жинзифов, Димитър Блъсков, Стефан Стамболов и др. Просъществува до 1920. Възстановена през 1945.

Онлайн ресурс.

ОДРАНИШКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. АП. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – разположен в Ерулската планина, край с. Одраница, на 25 км северно от гр. Земен, на 60 км северно от Кюстендил и на 80 км западно от София. Основан XVII-XVIII в., но сведения за стария манастир липсват. Сегашната обител е издигната в периода 2000-2001 и оттогава до сега се обитава периодично от духовни лица. Осветен 22 юни 2001. Храмовата икона на манастира „Св. Св. Петър и Павел" се съхранява в Историческия музей в Перник. Комплексът се състои от еднокорабна, едноапсидна и с две конхи църква, жилищна сграда и два параклиса. Иконите и иконостасът в църквата са били изработени от братята Иван и Марко Хаджиикономови от Банско. Параклисите са пищно изрисувани, а изписването на църквата все още предстои.

Лит.: Освещаване на нов манастир в Софийска епархия. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2001.

ОДРИНСКА БЪЛГАРСКА КАТОЛИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ – основана от Ордена на възкресенците (1863). Пръв настоятел е Игнатий Качановски. Той пристига в Одрин (юли 1863) и основава първоначално българо-католическо училище. Няколко месеца по-късно в Одрин пристигат и духовниците Томаш Бжеска и Франтишек Зерер. Учениците са предимно българчета от града и съседните села и училището постепенно се развива в гимназия. Тя притежава изключително богата библиотека, в която се набавят почти всички български издания. Съвременниците свидетелстват, че някои от полските учители са знаели български език, а учителите миряни са били българи, като Георги Голчев, Стефан Кукурлиев, Павел Маринов и Славчо Кесяков. След 1879 голяма част от учениците от горните курсове напускат гимназията, тъй като новосъздадената българска държава има нужда от кадри, които владеят френски език. Гимназията в най-голяма степен следва гимназиалните програми в България и затова е призната от българското правителство с правата на пълно средно учебно заведение. Застъпени са всички общообразователни предмети и особено внимание се обръща на езиковото обучение. Официалният език е българският, но обучението се провежда на френски език. В гимназията цари дух на патриотизъм, насърчаван от учителите възкресенци, които са участници в полското национално освободително движение. След Съединението на Източна Румелия с Княжество България учениците в гимназията учредяват революционен кръжок и започват да събират оръжие с цел да избягат в България, за да защитят Съединението. В навечерието на Балканската война от 1912 учениците – български поданици се евакуирани в България. В нач. на 1929 цялото имущество на гимназията преминава в ръцете на турските власти на града, което бележи края на Българо-католическата гимназия в Одрин. Днес сградата се използва от Анадолската гимназия „Мурад".

*Лит.: **Ружницки**, А. О. Възкресенци в Одрин и Българо-католическата гимназия в Одрин. С., 1914; **Станимиров**, Ст. Нашите духовни училища. Ч. 4. Из историята на Българското свещеническо екзархийско училище в Одрин. С., 1925; **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 109-121.*

ОДРИНСКА БЪЛГАРСКА МЪЖКА ПЕДАГОГИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ „Д-Р ПЕТЪР БЕРОН" В ОДРИН – главен просветен и революционен център на българите от Одринска Тракия. Разположена в западната част на града в стария квартал „Калето", сега „Чауш бей" (Çavuşbey Mh). Днес сградата е превърната в държавен турски училищен пансион. Открита 1846. Пръв учител – Калист Луков – ученикът на Неофит Рилски. Скоро след това сградата е опожарена от гърците, а учителят прогонен от града. Възстановена 1850 г. Година по-късно в „Калето" заможният българин Найден Кръстев построява ново българско класно училище. До учебната 1881-1882 е начално училище. През учебната 1885-1886 се открива първият гимназиален клас. От 1891 е превърнато в гимназия с 4 гимназиални класа. От 1896 носи името на д-р Петър Берон и покрива част от материалните си нужди от ежегодните лихви на завещаните от него пари за учебни цели. През учебната 1896-1897 открива V клас, а от следващата учебна година – с откриването на VI клас се нарича Българска мъжка педагогическа гимназия „Д-р Петър Берон". От учебната 1898-1899 г. гимназията става пълна със седем класа. Наречена е педагогическа, защото в V и VI клас се изучава педагогика по три часа седмично. Гимназията подготвя учители за българските училища в Тракия. Към нея има пансион, ученически хор и ученически оркестър. По това време българското девическо класно училище в града се развива в шестокласна девическа гимназия, която носи името на патриота Янко Касъров – богат българин от Копривщица. Той завещава спечелените от него средства в Румъния за българската просвета в Одрин. През 1895 учителят Христо Коцев създава първия революционен комитет в Одрин. Водачи на ВМОРО в Одрин са Петър Васков и Климент Шапкарев. В Одрин още има униатска мъжка гимназия, девическа католическа гимназия и 4 основни български училища (*вж Одринска българска католическа гимназия).* От юни 1899 до юни 1912 – 145 зрелостници завършват пълно средно образование в гимназия „Д-р Петър Берон". Други завършват различни гимназиални класове, като голяма част от тях са назначени за български учители в Тракия. Гимназията прекратява своето съществуване по време на Балканските войни (1912-1913). Неин приемник е гимназията „Д-р Петър Берон" в Свиленград. Сред по-известните възпитаници са: Анастас Разбойников (историк), Ангел Попкиров (революционер), Борис Неврокопски (митрополит), Владимир Бурилков (журналист), Дамян Калфов (писател), Иван Орманджиев (историк), Константин Петканов (писател), Софроний Великотърновски (митрополит).

*Лит.: **Станимиров**, Станимир. История на Българското свещеническо екзархийско училище в Одрин. С., 1925.*

Per aspera ad astra!

ОДРИНСКА ЕПАРХИЯ – титулярна епархия на Вселенската патриаршия (митрополия) и Българска православна църква (епископия). В рамките на Цариградската патриаршия съществува от 325 до 1931. Седалище в гр. Одрин. След създаването на Българската екзархия в 1870 в Одрин има екзархийски архиерейски наместник, но Екзархията не получава берат за митрополит. По време на Междусъюзническата война (1913) православното българско население е прогонено от османската армия, а гръцкото и гъркоманско население е изселено в Гърция по споразумението за обмен на население между Турция и Гърция (1922). С изтеглянето на гръцките войски от Източна Тракия последният Одрински митрополит *Поликарп II* се изтегля западно от р. Марица, в частите на епархията си, които са на гръцка територия. На 9 окт. 1924 получава нова титла: митрополит на Нова Орестиада и Одрин. В 1931 всички енории на епархията са присъединени към Димотишката, а Поликарп е преместен на остров Хиос. От 20 ян. 2003 титлата митрополит Адрианополски, ипертим и екзарх на целия Хемимонт се носи от митрополита при Вселенската патриаршия Дамаскин. Наследен от епископ Амфилохий (2014). Адрианополски е и титулярна архиепископия на Римокатолическата църква с пълно название на латински език Hadrianopolis in Haemimonto, т.е. Адрианополис в планината Хемус. От 1997 титлата е вакантна.

Онлайн ресурс.

ОДРИНСКА ШКОЛА – църковно-певческа школа, създадена през възрожденската епоха. Основател е Атанас Долапчиев. Продължава да функционира и след Освобождението до Балканската война 1912. Сред по-видните ѝ представители – Иван Коиков, Георги Ковачев, Янко Марков Георгиев, Иван п. Димитров Вълчев, Георги Киряков, Иван Петков и др.

*Лит.: **Динев**, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

ОЗАРЕНИЕ – религиозно видение, вдъхновение.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 186.

ОКТОИХ (осмогласник) – богослужебна книга. Съдържа песнопения за различните дни на седмицата. Разделен на 8 части (гласа) според осмогласната система на византийската музика.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 330-331; Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 535-545.*

ОКУЛТИЗЪМ – категория, в която се поставят различни вярвания и практики, които не се вписват нито в религията, нито в науката. Обхващащ феномена като вярвания във вампири или феи и движения като уфология и парапсихология.

Онлайн ресурс.

ОЛГА (Християнско име: Елена) (80-те г. на IX в. – 11.VII.969) – киевска княгиня. Съпруга на княз Игор I и майка на княз Светослав I, от чието име управлява (945-969). Произходът ѝ не е окончателно изяснен. След убийството на княз Игор от славянското племе древляни, княгиня Олга си отмъщава с голяма жестокост. Приема Християнството, като лично отива в Цариград. Посещението ѝ е станало вероятно през 957, като според някои източници в придружаващата я делегация имало и български свещеници. При Покръстването си тя приема името на Елена Лакапина (съпруга на император Константин VII Багрянородни). След завръщането си в езическа Русия Олга полага първия камък на катедралния храм „Св. София" в Киев през 1011. Олга е сред първите руски светици и е смятана за активен разпространител на Християнството, което не е прието за държавна религия. Дори нейният син Светослав, въпреки настояванията ѝ, си остава езичник. Киевска Рус е официално покръстена от внука на Елена – княз Владимир I Велики. Олга Киевска е първата разпространителка на Христовата вяра сред русите, за което е канонизирана от Руската православна църква за равноапостолска и първа руска светица. През 945 сключва договор с Византия, насочен срещу България.

*Лит.: **Българов**, Ст. П. **Княгиня Ольга Премудрая**. // Зора, N 4820, 1935; **Архимандрит Нестор**. 1000 години от смъртта на **Св. равноапостолна княгиня Елена** – **Олга** (969-1969). // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1969; **Михайлов**, Емил. Руси и българи през Ранното средновековие до 964 г. С., 1990; Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 636-655.*

ОЛТАР – църковното пространство в християнските храмове, което в православните е малко или повече възвишено и отделено с иконостас, на Запад – със стъпала, прегради и др. В центъра на олтарното пространство се намира действителният олтар, по-точно Светата трапеза, жертвеникът, Божият престол. В Християнската традиция трапезата служи за извършване на безкръвната жертва (евхаристията с хляба и виното – кръвта и тялото Христови, завещани от Христос). Даровете са свещени, не самата трапеза, както са обяснявали християните на езичниците, обвиняващи ги, че се покланят на олтари. В старогръцкия език τραπεζα (трапеза) има смисъл на съкровищница. При християните трапеза означава антиминс или олтар, който до 4 в. представлява подвижна маса. Свещената трапеза, заемаща центъра на олтара, се превръща по-късно в неподвижна и става свещен предмет. Едно от свещенодействията на епископа е освещаването на жертвеника, което е само негово право (Картагенски събор, правило 6). В историята на религиите олтарите жертвеници са свързани с жертвоприношения.

*Лит.: **Сливенски митрополит Никодим**. Светият престол. // Църковен вестник, N 30, 15 ноември 1973; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 255; **Василева**, В. Олтарът. // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1991.*

ОЛТАРНИ ДВЕРИ – *вж Двери*

О'МАХОНИ, Пиърс Чарлз де Лейси (*O'Mahony*) (1850-1930) – ирландски благородник и протестант, филантроп и виден българофил. Пристига в България (1903) и основава в Одринска Тракия сиропиталище, в което приютява деца от Македония и Одринско, чиито родители пострадали при потушаване на Илинденско-Преображенското въстание 1903. След поражението на България в Междусъюзническата война 1913 активно защитава българската кауза. Преди началото на Първата световна война активно работи България да не се присъедини към съюза на Централните сили. През ян. 1915 е награден лично от цар Фердинанд I с орден „За гражданска заслуга". По време на пребиваването си в България приема Православието, но не спира да е член на Ирландската църква, докато през 1927 е принуден да избира между двете и в крайна сметка приема католицизма (1929). Умира в Дъблин. На негово име са наречени площад и улица в София.

*Лит.: **Спасова**, Мария, Шеймъс **Шортал**. **Пиърс О`Махони** – един ирландец в България. С., 2002.*

ОМИЛЕТИКА – дял от богословието, посветен на подготовката и произнасянето на проповед. Проповедта е възвещаване на истината за Иисус Христос и призив към спасение чрез Словото. Използва принципите на реториката, приложими към пастирската проповед. Темите на проповедите са най-често заимствани от Св. Писание, а самите проповеди са вероучителни и нравствени, огласителни и пастирски (насочени съответно към невярващите и вярващите), тематични и текстуални, обяснителни и такива, които се произнасят при особени случаи.

Онлайн ресурс.

ОМОФОР – принадлежност на Богослужебното облачение на архиерея. Представлява дълга и широка лента с изобразени на нея кръстове, която епископът поставя върху раменете си върху всички останали свещенически одежди. Изобразява символично благодатните *Дарове на архиерея* като свещенослужител, поради което архиереят може да свещенодейства без *епитрахил* само при изключително крайни обстоятелства. Омофорът е знак на архиерейския (епископския) сан, така както *орарът* е за дякона и епитрахилът – за свещеника.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 154; Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 684-685.

Омофор (реликт от Националния Църковен историко-археологически музей)

ОМУРТАГ (-831) – хан, български владетел, син на хан Крум. Управлява България от 814 до 831. Лишава първородния си син Енравота от наследство на престола, тъй като под влияние на пленения византийски епископ Кинан приел Християнската вяра.

*Лит.: **Балабчев**, Г. Старобългарските каменни надписи от времето на великия **хан Омуртаг**. // Минало, 1909, N 3, с. 219-238; **Ников**, П. **Хан Омуртаг** и **кавхан Исбул**. С., 1932; **Кодов**, Хр. Приемниците на **[хан] Омуртаг**. // Изследвания в чест на **Христо Гандев**. С., 1983; **Овчаров**, Д. **Омуртаг-кана сюбиги** – от **Бога** владетел на българите. С., 2002.*

ОНУФРИЙ ГАБРОВСКИ (1786 – 4.I.1818) – български светец. Роден в Габрово. Учил в българско училище. Бил вече 17-годишен, когато заради някакво немирство бил наказан от родителите си. От лекомислено честолюбие заявил в присъствието на турци, че ще приеме Мохамеданската вяра. В подобни случаи турците веднага принуждавали да се извърши обреда на мохамеданското обрезание. За да не стане това, родителите му го скрили и го изпратили в Троянския манастир „Св. Богородица". Тук приел монашески сан под името Манасий. Гласът на съвестта все по-силно започнал да го изобличава за отричането от Християнството, макар и само с думи. Навярно поради това той се е отправил към Св. Гора Атонска, като се надявал, че там под ръководството на по-опитни монаси ще положи достатъчно покаяние и ще успокои съвестта си. Известно време прекарал в Хилендарския манастир, гдето бил ръкоположен за дякон. Тайно напуснал Хилендар и отишъл в Предтеченския скит при тамошния духовник Никифор с молба – да подготви и него за мъченически подвиг. Приел отново монашески сан под името Онуфрий. На о. Хиос прекарал една неделя в пост и молитва. На *Разпети Петък* се явил облечен в турски дрехи пред съдията, открито похулил Мохамеда и захвърлил на земята зелената чалма от главата си. Увещавали го, хвърлили го в тъмница, мъчили го и в същия ден го осъдили на смърт. На 4 ян. 1818 бил посечен. Подир мъченическата му смърт бил канонизиран. Съставили житие и служба в негова чест.

Св. Онуфрий Габровски (икона)

*Лит.: **Александров**, Недю. Тържествено честване (на) 150-годишнината от смъртта на **Св. Онуфрий Габровски** в гр. Габрово и гостуване на **Негово Високопреосвещенство Св. Старозагорския митрополит Панкратий** във Великотърновска епархия. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1968; **Архимандрит Иларион**. Изповедничеството на **преподобномъчениците Игнатий Старозагорски** и **Онуфрий Габровски** (По случай юбил. 150-год. честване). // Църковен вестник, N , 23, 11 септ. 1968; **Йеромонах Павел**. **Преподобно мъченик Онуфрий Габровски** (1818-1878). // Църковен вестник, N 20, 1 юли 1978; Жития на светиите / Под ред. на **Партений, епископ Левкийски** и **архимандрит д-р Атанасий (Бончев)**. С., 1991; **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 29-30; Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 25-26.*

ОНУФРИЙ ПОПОВИЧ (ХИЛЕНДАРСКИ) (светско име: Богдан /също Бойчо, Богданчо/ Попиванов Минков) (1796-1871) – духовник и културен деец през Възраждането. Роден е в с. Енина, Казанлъшко дн. Старозагорска обл. Заедно с баща си е учител в родното село (1814-1816). Преподава „Славянска граматика" на говорим български. Приема монашеското име в Хилендарския манастир (1816). Пребивава в Сърбия (след 1821) и в Русия (след 1821). Заедно с баща си отива в Букурещ, където двамата събират пари за училището в Енина. Завръща се за кратко в Казанлък (1830), след което с баща си посещава Божи Гроб в Йерусалим. Отива отново в Атон. Връща

се в Казанлък (1836) и проповядва за независима българска църква. Предложен за епископ. През 1847 в Цариград се запознава с Александър Екзарх и Неофит Бозвели и съставя молба за строежа на български Православен храм в османската столица. Онуфрий е първият свещеник в храма „Св. Стефан" в Цариград. Прекарва в Белград (1854). В кр. на 50-те години на XIX в. отива в Хилендар. Участва в дела за защита на манастирските имоти. Между значителните му книжовни приноси са две стихотворения от 1850 – „Стихове на баба Българка" и „Песен на българската църква в Цариград", както и придобилата популярност дидактическа книжка „Духовний зрак" (Цариград, 1850). Оставя „Автобиография" (Б.м., Б.г. /ръкоп/), както и една преправка на „История славяноболгарская" на Св. о. *Паисий Хилендарски* (от 1840). Автор на „Житие на Симеон Сръбски" (Белград, 1821) и съавтор на „Приходна книга на Хилендар" (Б.м., 1855 /др. съавт. на тр. – неизв./). През 1911 хилендарският библиотекар Сава предлага за печат своя труд „Писма на хилендарския архимандрит Онуфрий Попович 1847-1866", който остава неотпечатан. На 1 ноември 2014 е открит бюст-паметник на Онуфрий Попович в родното му с. Енина.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. **Архимандрит Онуфрий Попович Хилендарец**. // Изв. Ист. др-во, Кн. III. С., 1911 (отделен отпеч.); **Златарски**, В. Н. **Архимандрит Онуфрий Попович Хилендарец**. // Казанлък в миналото и днес: Кн. 1. С., 1912, с. 43-74; **Иванов**, Д. **Онуфрий Попович Хилендарски**. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1958; **Павел Стефанов**. **Архимандрит Онуфрий Хилендарски** и неговите заслуги към ранното Българско възраждане. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 20-24; **Павел Стефанов**. Един забравен възрожденец – **архимандрит Онуфрий Хилендарски**. // Казанлък в миналото и днес: Кн. 5. С., 1999, с. 183-187.*

ОПЕЛО – църковен обред. Край ковчега с мъртвеца се поставят запалени свещи, а на гърдите му икона или кръст. Някъде покриват покойника с покров, наречен саван (дълга бяла материя с изображението на Христовото погребение). На други места практикуват до идването на свещеника вкъщи да звучи механична църковна траурна музика. Преди мъртвецът да бъде вдигнат от дома, свещеникът извършва кратка траурна молитва (наречена трисаги). По време на молитвата близките на покойника са край ковчега. Опелото се извършва в храма. Всички присъстващи държат в десните си ръце запалени свещи в памет на починалия. При запяването „Вечная памят" всички коленичат. Не се коленичи от Великден до Възнесение (Спасовден). Преди полагането в гроба на покойника се излива елея от кандилото, което свети в дома до изнасянето на мъртвеца. Отдавнашна традиция е да се хвърля пръст върху ковчега в гроба с думите „Бог да го прости, лека му пръст". Прощаването на близките с покойния става в дома или в църквата. На гроба на покойника се ходи на 3-ия, 9-ия, 20-ия и 40-ия ден. Някъде близките ходят на гроба всяка сутрин до 40-ия ден, когато се извършва т.нар. равнение на гроба. На някои места, поради невъзможност да се отива редовно на гроба, вземат в съд пръст от гроба и върху нея палят 40 дни наред свещи вкъщи в памет на покойника.

*Лит.: **Цвятков**, Л. Опело. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992.*

ОПИТ ЗА УНИЯ ОТ 1913 – неуспешен опит на македонските българи за уния с Римокатолическата църква. След злощастния за България край на Междусъюзническата война новооснованият Национален съюз, оглавен от Димитър Маринов, предприема действия за уния с Римокатолическата църква като подходяща форма за съпротива срещу сърбизирането и елинизирането на българите в Македония. Униатското движение черпи сили от гнева срещу православните Гърция, Сърбия и Русия, считана за стожер на Православието. Акцията преминава през няколко фази. Първата се характеризира с предпазливи дипломатически сондажи. Още преди избухването на Междусъюзническата война, на среща между тракийския униатски архиепископ Михаил Миров и Екзарх Йосиф I Български в Цариград, Миров заявява, че за българите, които остават извън пределите на България, унията може да бъде средство за национално самосъхранение срещу неизбежните опити за денационализация. Екзархът провежда и други срещи по въпроса с унията, но мнението му е, че унията е опасно средство, че „католицизмът иска да ни присвои" и едва ли ще може да запази народността от гражданската власт, като се надява, че сърбите и гърците няма да предприемат денационализаторски политики в Македония. Но те са факт за българите в Македония – съществуват още преди Междусъюзническата война, а веднага след нея се засилват неимоверно и въпросът с унията става изключително актуален. В акцията се намесва проф. Александър Балабанов, който възглавява специална делегация, която от името на македонските българи води преговори за уния с чуждестранни представители. На 2 авг. делегацията се среща с австро-унгарския пълномощен министър в София граф Адам Тарновски и заявява, че предвид тежкото си положение, македонските българи биха приветствали анексия на Македония от Австро-Унгария и за да се запазят в народностно отношение, били готови да преминат към католицизма. Формирана е и друга делегация, възглавена от дипломата Тодор Павлов, която на 7 авг. също се среща с граф Адам Тарновски. Австро-унгарският дипломатически представител е помолен да вземе под покровителство македонските българи и да ги защитава от сръбските и гръцките репресии. Делегацията получава отговор от Виена, че унията трябва да се извърши от българските духовни власти и че Австро-Унгария не може да се намеси. Трябва да се изпрати депутация в Рим и едва след като унията е факт, империята може да осъществи правото си на протектор и то само в бившия Косовски вилает, тъй като протекцията на католиците в Битолски и Скопски вилает принадлежи на Франция. Идеята за уния намира благодатна почва в промененатa външнополитическа ориентация на българската политика в лицето на новия либерален кабинет на Васил Радославов и изобщо на обществеността от Русия към Австро-Унгария. Славянската идея е изоставена дори от традиционни нейни привърженици, сред които и Стоян Михайловски – известен баснописец и участник в македонското движение. Остри статии срещу Русия и Вселенската патриаршия се появяват дори в официалния орган на Българската екзархия „Църковен вестник" (С., 1913). На годишно събрание в Кюстендил (4 авг. 1913) македонски бежанци свещеници издигат традиционния лозунг за автономия на Македония заедно с този за уния, която да запази българщината. Резолюцията на събранието е адресирана до екзарха в Цариград и до папа Пий X, като екзархът е призован да поведе нацията в лоното на униатството, а папата да признае Българската екзархия и да издейства чрез католическите държави гарантиране на църковната и училищната автономия на българите униати в Македония. Тази инициатива е широко отразена от печата и, заедно с публикуваната на 10 авг. 1913 в „Църковен вестник" голяма антипатриаршистка статия, предизвиква широк

дебат в печата. Проуниатска статия излиза от църковен деец във в. „Дневник" (С., 1902-1944), който заявява „нека да отърсим от себе си езическото православие, наследено от великата блудница на Новия Рим, и тръгнем по друг път. Обятията на Рим са отворени". Дебатът за унията се изнася и на страниците на вестника на Свещеническия съюз „Съветник" (С., 1893-1924), чийто редактор йеродякон Игнатий Рилски открито я подкрепя. Вестникът подхвърля идеята за уния още на 4 апр. 1913. Проуниатски статии излизат и във в. „Вечерна поща" (С., 1901-1924) от свещеник, подписващ се като „Македонец духовник". През септември йеромонах Инокентий от Варна издава брошурата „Великата освободителна война, Фенерското православие и славянството" (С., 1913), изпълнена с антируска, антиправославна и антигръцка риторика, която е популяризирана от „Съветник" (С., 1893-1924). За унията работят и някои от владиците на Екзархията, прокудени от Македония епископи. Сред видните дейци в опита са известни българи от Македония като Сребрен Попетров, акад. Иван Снегаров, Евтим Спространов и др. След Междусъюзническата война Е. Спространов участва в опита за уния на Националния съюз със серия проуниатски статии във „Вечерна поща" (С., 1901-1924). От своя страна Ср. Попетров участва в дискусиите, инициирани от Националния съюз през окт. 1913 и публикува проуниатска статия във в. „Дневник" (С., 1902-1944). В последна сметка акцията пропада поради настъпилите събития след Междусъюзническата война, сред които най-важното е избухването на Първата световна война, по време на която България успява да си възвърне, макар и за кратко време, Македония.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ОПРОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Оряхово (1872). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 482.

ОПРОЩЕНИЕ – цялостно, пълно прощаване, извинение на грехове, прегрешения; прошка, опрощаване.

Лит.: Изповед и опрощение. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 31-33.

ОРАР – принадлежност към Богослужебното облачение на дякона и иподякона. Представлява дълга и широка лента от същата материя като стихара, която дяконът носи на лявото си рамо. Ораръ символизира ангелските крила и Божията благодат, която дяконът е получил с *Тайнството* свещенство. Ораръ на архидяконите и протодяконите е по-дълъг и се препасва под дясната мишница. Ораръ е знак на дяконския сан, така както епитрахилът е за свещеника и омофорът – за архиерея. Без съответните за служението им одежди свещенослужителят може да извършва богослужебни действия само при крайно изключителни обстоятелства.

Онлайн ресурс.

ОРБЕЛСКИ ТРИОД (XIII в.) – средновековен писмен и музикален паметник. Намерен в с. Орбеля, Дебърско (Вардарска Македония). Писан на пергамент. Съдържа песни за Св. Св. Кирил и Методий, Св. Иван Рилски, Св. Йоаким Осоговски и Св. Прохор Пчински. Съхранява се в Руската национална библиотека – Санкт Петербург.

*Лит.: **Кожухаров**, Ст. Нотни начертания в Орбелския триод – средновековен книжовен паметник от XIII в. // Бълг. език, 1974, N 4.*

ОРДЕН НА КОНВЕНТУАЛЦИТЕ – католически монашески орден, клон на Францисканския орден (по-известен като отците францисканци – конвентуалци, „малките братя конвентуалци" или „сивите монаси"). Началото на присъствието му в България е свързано с отец Йосиф Кривчев. През 20-те години на XX в. към конвентуалския манастир в цариградското предградие Бююк дере е открита семинария, специално предназначена за българи. По това време там се подготвят десетина деца, главно от павликянските села край Пловдив. През 1929 учебното заведение е закрито, а семинаристите са прехвърлени в Италия, където в следващите години пристигат новите кандидати на ордена. В навечерието на Втората световна война някои от първите българи конвентуалци се връщат в България и се включват активно в живота на църквата, но не в Софийско-Пловдивската епархия, а като енорийски свещеници в униатски села. Отците Йосиф Кривчев, Петър Сарийски, Иван Гаджов и Недялко Романов са живеели в България между 1950 и 1990. Повечето от тях служат в източнокатолическите енории до 1964. Поради липса на свещеници, ок. 1964 те са назначени в латинските енории в Северна България. В периода 1977-1990 при тях се подготвя за свещеник Петко *Христов*. След 1990 в България се завръщат отците Максимилиян Балабански, Георги Арлашки, Симеон Луков и Георги Елдъров, което е свързано също с липса на свещеници.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ОРЛАНДОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРИ СВЕТИТЕЛИ" – манастир. Намира се в кв. Орландовци, в гр. София. Основан през XIX в., като най-вероятно на това място или в близост е съществувал манастир и през Средновековието. Понастоящем е постоянно действащ, мъжки, с възпитаници на Семинарията. Състои се от църква и жилищни едноетажни сгради.

Онлайн ресурс.

ОРФЕЙ – макар и езически типаж, използва се за изобразяването на сцени, в които той свири на дивите зверове, като с това се визира Иисус Христос, който чрез учението си опитомява озверелите от греха човеци.

Онлайн ресурс.

ОРЯХОВСКИ МАНАСТИР – *вж Пещерски манастир „Св. Николай Мирликийски"*

ОСВЕЩЕНИЕ – църковен ритуал, свързан с молитви и специални действия, за направяне на нещо да стане свято.

Онлайн ресурс.

ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ОТ ОСМАНСКОТО ВЛАДИЧЕСТВО 1878 – определено от Българската православна църква като велико събитие, в което бил отразен плътно евангелският принцип на любовта към ближния.

Лит.: Подир 25 години. // Църковен вестник, 22 февр. 1903; Тридесетгодишнината от освобождението на България. // Църковен вестник, N 7, 15 февр. 1908; ***Илиев****, И. Църквата за Освобождението на България. // Църковен вестник, N 10, 3 март 1939;* ***Архимандрит Йона, главен секретар на Св. Синод****. Освобождението на България. // Църковен вестник, N 8-10, 24 февр. 1951; Църковни тържества в чест на 90-годишнината от Освобождението на България. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1969;* ***Максим, Патриарх Български****. Паметна година. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1977;* ***Велянов****, В. Тържествено честване 100 години от Освобождението на България от османско иго. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1977; Патриаршеско и синодално послание до българските чеда на Българската православна църква (По случай 100-год. от Освобождението на България). // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1978;* ***Галчев****, Ил. Свещениците и Българското опълчение по време на Освободителната война (1877-1878 г.). // Църковен вестник, N 6, 1 март 1981;* ***Велички епископ Галактион****. Освобождението на България (По случай 110 г. от нач. на Руско-турската освободителна война 1877-1878 г.). // Църковен вестник, N 8, 2 март 1987;* ***Киров****, Д. Участието на български духовници в освободителната Руско-турска война. // Църковен вестник, N 8, 2 март 1987.*

ОСЕНОВЛАШКИ МАНАСТИР – ЦЪРКВАТА „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО” – разположен в дефилето на р. Габровица, в Северна Стара планина, в полите на връх „Измерец”. Намира се на 7 км от с. Осеновлак, на 80 км от София и на 50 км от гр. Враца. Легенда свързва основаването на манастира с името на болярина Петър Делян и с въстанието против византийското владичество (1040). Има и друга легенда за създаването на манастира, свързана с името „Седемте престола”. Според нея обителта била основана през XI в. от седем боляри, които дошли от Бесарабия и се заселили в Стара планина заедно със своите семейства. От тях по-късно възникнали 7 села в близост до манастира – Осеновлак, Огоя, Оградище, Буковец, Лесков дол, Желен и Лакатник. Най-ранни сведения за съществуването на манастира се съдържат в приписка от Четириевангелие от 1511 и в един служебник от 1554. През 1737 султан Махмуд наредил разрушаването на много манастири и църкви, в т.ч. и Осеновлашкия. След Руско-турската война (1770) и подписаното мирно споразумение султан Абдул Меджит издава берат, с който се позволявало на християните да строят църкви и манастири. Тогава Осеновлашкият манастир бил въздигнат от двама братя свещеници – Тодор и Марко от Тетевен, с помощта на майстор Стоян от Троян. В нач. на XIX в. манастирът е обезлюден, сградите му сринати, а територията му станала собственост на мюсюлманска фамилия от гр. Роман. Възстановен (1824). Комплексът е предоставен за метох на Черепишкия манастир. През 1848 отец Христофор основава в манастира килийно училище, в което става един от учителите. Осеновлашкият манастир неведнъж е бил убежище на български революционери. Тук са намерили закрила Вълчан войвода, Мартин войвода, Софроний Врачански и Васил Левски. Манастирът е действащ. Комплексът включва църква, камбанария и две жилищни сгради. Има собствена библиотека със стари църковни книги, сред които и една, подарена от руската императрица Екатерина II. Манастирската църква датира от XI-XII в., но от многократните преправяния през изминалите столетия загубва напълно автентичната си архитектура. През 1770 троянският майстор Стоян ремонтирал основно сградата, като ѝ придал и ранновъзрожденски архитектурен вид. Тя е частично опожарена, но отново възстановена (1815). Иконостасите в централното храмово помещение, както и в страничните ниши, датират от XVIII в. Иконите по тях са от XVII до XIX в., като сред тях се откроява голямата многофигурна икона „Страшният съд”.

Лит.: ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 192-194;* ***Бояджиев****, Ст., Л.* ***Прашков****. Манастирът „Седемте престола”. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 193-196;* ***Николов****, Б. Манастирът „Св. Богородица”, „Седемте престола”. // Църковен вестник, N 22, 27 май – 2 юни 1996;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 108-109.*

ОСИКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА” – намира се в подножието на връх Острома, в местността „Манастирски ливади”. Изграден по време на Второто българско царство върху основите на антична сграда от трако-римския период. Обителта по време на османското нашествие не е пострадала и е продължила да функционира чак до кр. на XVIII в. Разрушаването на манастира се извършва по време на кърджалийските размирици в кр. на XVIII в.

Лит.: ***Андонов****, А. Манастирът „Яковщица” – „Успение Богородично”, с. Осиковица, Софийско. // Църковен вестник, N 23, 1 септ. 1980.*

ОСМАН ПАЗВАНТОГЛУ (1758-1807) – управител на Видинския санджак (1793-1807). По време на размириците в Османската империя (кр. на XVIII – нач. на XIX в.) се откъсва от султанската власт и живее като независим владетел. Проявява търпимост към християнското население в санджака. След смъртта му, като предател и враг на империята, не бил погребан на „свещена земя” в градината на Видинската джамия.

Лит.: ***Архим. Поликарп****.* ***Видинският владетел Осман Пазвантоглу*** *– покровител на мюсюлмани и християни. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2010.*

ОСОГОВСКИ МАНАСТИР – разположен е на ок. 3 км от гр. Крива Паланка в местността „Бабин дол” в полите на Осоговската планина. За пръв път за него се споменава по времето на българския цар Калоян (1196-1207). В Карловецкия летопис (от ок. 1505) се посочва, че сръбският крал Стефан II Милутин (1282-1321) изградил църква, посветена на Св. Йоаким Осоговски. В 1330 сръбският крал Стефан Дечански (1321-1331) спира в манастира преди битката при Велбъжд (Кюстендил). Османският султан Мехмед II (1444-1446; 1451-1481) в 1436 посещава манастира (по време на военен поход за завладяване на Босна). През втор. пол. на XVI в. манастирът запада и обеднява. Монасите му търсят финансова помощ от Дубровнишката република. Според запазено свидетелство от 1474 дубровнишкият съвет дарява 20 жълтици милостиня на българския манастир „Св. Йоаким”. След разрушително земетресение (1585), което повредило значително манастирските сгради, игуменът на манастира Гервасий, Кюстендилският митрополит Висарион и йеромонах Стефан от Билинския манастир заминават за Русия, за да търсят финансова помощ за възстановяването на повредените манастирски и църковни сгради в района. От 1762 по неизвестни причини манастирът е изоставен, а съхраняваните в него мощи на Св. Йоаким са изгубени. Османските власти дълго време не разрешават той да бъде възстановен, въпреки че разрешават на християните да отбелязват храмовия празник. През 1847 със спомоществователството на хаджи Стефан Младенов от Крива Паланка започва изграждането на голямата манастирска църква, посветена на Св. Йоаким Осоговски, запазена и до днес.

Лит.: ***Завоев****, П. Осоговският пустинен служител и неговия манастир. // Църковен вестник, N 35, 15 септ. 1955;* ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 150-153;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 80-81.*

ОТЕЦ – стара славянска дума за баща, татко. След християнизацията на България през IX в. се използва като почтително название на християнските духовници в България. При превода на *Библията* от старобългарски на новобългарски Бог Отец (което всъщност означава Бог Баща) се превръща в понятие – термин и в богословието.
Онлайн ресурс.

ОТЕЦ ГЕНАДИЙ (светско име: Иван Стоянов) (1832 – след XI.1894) – църковен и революционен деец. Роден в Ихтиман. Служи при архимандрит Виктор в Ниш. При посещение в Карлово се сближава с дякон Игнатий (Васил Левски). Двамата постъпват в Първата българска легия в Белград. След разформирането ѝ е свещеник в Пазарджик. През 1867 се премества в Драгалевския манастир. Заподозрян от османските власти за участие в революционното движение, емигрира в Сърбия (1872). Участва в Сръбско-турската (1876) и Руско-турската война 1877-1878. След Освобождението известно време е йеромонах в София, след което се оттегля в Рилския манастир.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012, с. 3244-3245.

ОТЕЦ ЕДУАРД – *вж Валпа, Едуард*

ОТЕЦ ЗОТИК – *вж Сергий Плаковски*

ОТЕЦ КИРИЛ ИВАНОВ СЛЕПОВ (1830 – 17.I.1877) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Сопот. Първоначално учи в сопотския мъжки манастир „Св. Спас", а по-късно и в Сопотското новобългарско училище. През 1850, вече приел монашество, се установява в манастира „Св. Никола" край с. Калугерово, Пазарджишко. Налага се като най-авторитетният и влиятелен духовник не само в манастира, но и в околните селища. Ръкоположен за йеромонах, избран е за игумен на манастира. Поддържа връзки с Васил Левски, вероятно от времето на първата му обиколка на българските земи. По време на втората си обиколка из Южна България (1871) Апостола се отбива при отец Кирил в манастира, където престоява няколко дни. Прибежище при о. Кирил, като революционен апостол, е намирал и Захари Стоянов през пролетта на 1876. Тук идва и Георги Бенковски, който посвещава отец Кирил в подготовката на предстоящото въстание. От този момент отец Кирил става дясна ръка на Г. Бенковски и един от най-дейните организатори на революционни комитети. На 14 февр. 1876 в манастира на събрание, организирано от о. Кирил и председателствано от Г. Бенковски, се заклеват над 30 представители на селата: Калугерово, Лесичово, Динката, Виноградец, Ветрен, Славовица, Горно Вършило, Церово и Долно Левски (дн. с. Левски). Турската власт научава за дейността му и в нач. на апр. 1876 е повикан под стража в Пазарджик. Успява да се оправдае и е пуснат на 19 апр., но поради това не успява да присъства на Великото народно събрание на Оборище. Денят на обявяването на въстанието заварва отец Кирил в Панагюрище. На него и на Захари Стоянов е възложено да вдигнат въстанието в Белово, но гарата и селото са блокирани от башибозук и черкези и мисията им се проваля. Оттам двамата апостоли заминават за укрепения лагер Еледжик, откъдето с пушка на рамо и кръст в десницата отец Кирил язди неотлъчно до Бенковски. След разгрома на въстанието и разпускането на Хвърковатата чета, част от нея – Бенковски, Захари Стоянов, Стефо Далматинеца и отец Кирил търсят спасение в Балкана. В Тетевенския балкан на 12 май след предателство, на мостче на р. Костина Г. Бенковски е убит, отец Кирил и Стефо са пленени, а Захари Стоянов успява да се спаси. Първоначално отец Кирил е изпратен в Орхание, а оттам в София, където след тримесечни изтезания и провалените опити да получат някаква информация от него, през дек. е изпратен в Цариград в затвора за политически престъпници „Мехтерхане", където, според негови съкилийници, бил отровен и умира.

Отец Кирил Иванов Слепов (фотопортрет)

*Лит.: **Петров**, Ц. Кръстоносецът на Хвърковатата чета на **Бенковски**. // Тракия, 1973, N 5, с. 83-89; **Радкова**, Р. Към възрожденската история на Калугеровския манастир „Св. Никола". // Сб. в чест на **академик Димитър Косев**: Изследв. по случай 70 год. от рожд. му. С., 1974, с. 233-246; **Попов**, Х. **Поп Недельо Иванов** и **отец Кирил Слепов** – кръстоносци на Хвърковатата чета на **Бенковски**. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 203-214; **Попхаралампиев**, Б. **Йеромонах Кирил (Игумен** на Калугеровския манастир). // Църковен вестник, N 13, 1 май 1977; **Вълков**, Ив. **Йеромонах Кирил Слепов**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2006.*

ОТЕЦ МАГНУС – *вж Павлов, Велик*

ОТЕЦ МАТЕЙ ПРЕОБРАЖЕНСКИ – *вж поп Матей Преображенски*

ОТКРОВЕНИЕ – термин за неочаквано разкриване на Божията истина или на съкровени чувства или мисли.
Онлайн ресурс.

ОТЛЪЧВАНЕ ОТ ЦЪРКВАТА – наименование на практикуваната в някои религии мярка на наказание за действия, несъвместими с одобрените от църквата догми и правила на живот. Състои се в прекъсване на всякакви връзки между църквата и отлъчения. Практикува се най-вече в *Християнството* и *Юдаизма*. Най-висшата форма на наказание в еврейското общество се нарича херем и представлява пълното изключване от общността. Християнската църква практикува анатема – отлъчване от църковно общение поради тежки провинения по верски или дисциплинарни въпроси. Прилага се към еретици и грешници независимо от техния ранг.
Лит.: Самоотлъчването в Църквата като наказание. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2003.

ОТЛЪЧЕНИ ОТ БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА: Петър *Дънов* и Николай *Райнов*

„ОТЧЕ НАШ" – молитва, която според Евангелията Иисус Христос дал на своите ученици. Известна още и като Господна молитва.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 582-596.

Per aspera ad astra!

ОТШЕЛНИЧЕСТВО – аскетическо отречение поради различни убеждения от цивилния живот с максимално ограничение от външни връзки и усамотен живот в пустинни места. Както и в другите религии, така и в Християнството, отшелничеството е разпространена форма на метод за самоусъвършенстване и досег с *Бога*. Първите християнски отшелници считали пророк *Илия* и *Йоан Кръстител* за свои предшественици. За първообраз на Християнското отшелничество също служило 40-дневното уединение на *Иисус Христос* в пустинята, упоменато в *Евангелията*. Отшелничеството в Християнството е известно от III в. и било свързано както с преследваните първохристияни от страна на римските императори, така и с Християнската идея за греховност на света и спасителният отказ от неговите съблазни. Пръв от известните християнски отшелници (анахорети) бил *Павел* от Тива, който отишъл в пустинята, за да се спаси от преследванията на император Деций Траян. В Православието отшелничеството е форма на монашески, „скитнически" или „пустинен" начин на живот, уединение, което, освен общите условия, може да съдържа допълнителни аскетически обети (например: усилена молитва, строго постене, задължително мълчание).

*Лит.: **Бакалов**, Г. Отшелничество и богомилство. // Светогорска обител Зограф. С., 1999.*

ОФИКИЯ – отличие, което се дава от архиерей на свещеник или дякон за усърдие в службата.

Онлайн ресурс.

ОХРИДСКА АРХИЕПАРХИЯ (РИМОКАТОЛИЧЕСКА ЦЪРКВА) – бивша архиепархия на Римокатолическата църква със седалище в гр. Охрид. Епархията е възстановена в 1647 вследствие на усилията на Конгрегацията за разпространение на вярата да привлече православните към Католицизма. За пръв епископ е ръкоположен хърватинът Рафаел Левакович (1647), който обаче умира на път към катедрата си. Последван е от албанеца Андреа Богдани, който също не отива в Охрид от страх за живота си. Третият и последен архиепископ е българинът Францеско Соймирович. В 1661 архиепископията е закрита и присъединена към Скопската архиепископия.

*Лит.: **Вечева**, Екатерина Е. Българската католическа интелигенция през XVII в. (Опит за обща характеристика). // Триста години Чипровско въстание. С., 1988, с. 116-136; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 53-57.*

ОХРИДСКА АРХИЕПИСКОПИЯ – наименованието на Българската автокефална православна църква, подчинена на *Цариградската патриаршия* в завоюваните от Византия български земи (1019), приемница на понижената в ранг *Българска патриаршия*. Създадена е веднага в годината на завоеването с указ – „сигилий" (грамота) от император Василий II и закрита неканонично със султанско ираде (1767) по настояване на Цариградския гръцки патриарх *Самуил Ханджери*, като нейният диоцез е присъединен към този на Цариградската патриаршия. Официалните титли на охридските архиепископи са: първоначално Архиепископ на цяла България, от ср. на XII в. се ползва и Архиепископ на Първа Юстиниана и цяла България или на всички българи.

*Лит.: **Кръстевич**, Г. Исторически изследвания за Охридската и Ипекска архиепископии. Цариград, 1869; **Натанаил Охридски**. За Юстиниянови права на Охридската архиепископия или за църковната независимост и самостоятелност на охридско-българското свещеноначалие. Цариград, 1873; **Славейков**, П. Р. Градът Охрид и Охридската архиепископия. // Библиотека „Св. Климент", 1888-1889, Т. 1, с. 25-30; **Трифонов**, Ю. Унищожаването на Търновската патриаршия и заместването ѝ с автономно митрополитство – архиепископство. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1907, Т. 4, с. 1-40; **Баласчев**, Г. Финансовото положение на Охридската архиепископия и нейното унищожение. С., 1908; **Трифонов**, Ю. Съединението на Ипекската патриаршия с Охридската архиепископия в XV в. // Сп. на БАН, 1912, Т. 3, с. 11-42; **Снегаров**, Ив. Унищожението на Охридската архиепископия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1926, 3, с. 113-138; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. С., 1924; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932; **Дуйчев**, Ив. За правата на Охридските архиепископи от ср. на XVI в. върху някои италийски области. // Изв. Ист. др-во в София, 1937, Т. 14-15, с. 151-171; **Кръстанов**, Тр. Охридска архиепископия. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 899-903; Предание за унищожението на Охридската архиепископия в писмо на българина **Григор Пърличев** до в. Македония". // Църковен вестник, N 33, 15 септ. 1990; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 23-24; Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 600-607.*

ОХРИДСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите-екзархисти на Българската екзархия в Охрид след учредяването ѝ (1870). След проведен плебисцит в Охрид и околността му (1874) е присъединена към Екзархията (1874), след като 9387 души християни гласуват положително, а само 139 души са против и искат да останат под върховенството на Цариградската патриаршия. С.г. за български митрополит в града е изпратен *Натанаил Охридски*. След Руско-турската война, през май 1878 Охридската община подписва *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония,* с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. За кратко председател на българската община е Васил Касапов. Заради участие в подготовката на Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879, митрополит Натанаил Охридски е принуден да се раздели с поста си. За екзархийски наместник в Охрид е назначен свещеник Христо Маленков (1882). С помощта на общината Екзархията постепенно възстановява църковноуставната организация и дисциплината в Охридската епархия и утвърждава новоизбраните общини. В 1884 г. председател на общината е отец Георги Икономов. От 5 дек. 1884 за Охридски митрополит е назначен Синесий Скопски, но поради гръцки интриги пред османското правителство е получен берат едва на 1 авг. 1890. В периода 1894-1897 Охридски митрополит е Григорий Пелагонийски.

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 563-566.*

ОХРИДСКА КНИЖОВНА ШКОЛА – една от двете книжовни школи по време на Първото българско царство. Създадена в Охрид (886-916) от Св. *Климент Охридски,* малко след създаването на Преславската книжовна школа. От 893 до 910 в Охридската книжовна школа работи дошлият от Преслав *Наум Преславски.* От възникването си до XII в. Охридската книжовна школа използва глаголица, а кирилицата започва да се използва през 90-те г. на IX в. веднага след създаването ѝ от книжовниците на Преславската школа. Както в Преславската, така и в Охридската книжовна школа широко е застъпена каноничната литература, за нуждите на официалната просветна политика и каноничния обред. По-известни нейни литературни паметници са: Зографското евангелие, Мариинското евангелие, Асеманиевото евангелие, Синайският псалтир, Синайският требник и др.

*Лит.: **Динеков**, Петър. Книжовни средища в Средновековна България. // Ист. преглед, 1946-1947, N 4-5; **Динеков**, Петър. Стара българска литература. Ч. 1. С., 1950; **Георгиев**, Е. Създаване на Преславската и Охридската книжовни школи в Средновековна България. // Год. Соф. унив. Филолог. фак., 1955, 50, Ч. 1, с. 3-71; **Киселков**, В. **Дякон Андрей**. // **Киселков**, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956; **Георгиев**, Е. **Григорий презвитер – монах**. // **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С, 1962; **Иванова**, К. Охридската книжовна школа. // Лекционна пропаганда, 1981, N 6, с. 37-42; **Илиевски**, П. Охридскиот книжевен центар во словенската писменост. Прилози. / Македонска академија на науките и уметностите. Скопје, 1997, N 1-2; Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 607-608.*

ОХРИДСКИ АПОСТОЛ (кр. на XII в.) – кратък апрокос. Открит от В. И. Григорович в Охрид, откъдето носи и името си. Съдържа 112 л., писан на пергамент. От л. 69 нататък е разположен един месецослов, в който са дадени и славянските имена на месеците. Съхранява се в Руската държавна библиотека в Москва.

*Лит.: **Мирчев**, К. Към езиковата характеристика на Охридския апостол от XII в. // **Климент Охридски**: Сб. от ст. по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966, с. 107-120; **Добрев**, Ив. Погрешно мнение за Охридския апостол. // Старобългарска литература, 1984, 16, с. 3-17; Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 609-612.*

ОХРИДСКИ ГЛАГОЛИЧЕСКИ ЛИСТОВЕ – *вж Охридско евангелие*

ОХРИДСКО ЕВАНГЕЛИЕ (известно още и като Охридски глаголически листове) (XII в.) – два пергаментни листа, писани на глаголица от един от преписвачите на Синайския псалтир. Съдържа част от изборно евангелие – четива за вторника и съботата на Великденската неделя – за неделя и понеделник на втората седмица след Великден. Открито от В. И. Григорович (1845). Съхранява се в Одеската държавна библиотека. Важен източник за историята на старобългарския език.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 341-342; Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 608-609.*

ОЧКАТА – *вж поп Матей Преображенски*

ОЧМАТЕЙ – *вж поп Матей Преображенски*

ОЧУШКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ” – разположен на ок. 2,5 км от с. Очуша високо над левия бряг на р. Очушница и над шосето в Черни рид в Ихтиманска Средна гора. Основан XIX в. Възобновен (1923). Понастоящем е периодично действащ. В архитектурно отношение представлява комплекс от еднокорабна и едноапсидна църква и жилищна сграда. Дворът на манастира е благоустроен за пикник сред природата. Храмов празник – 20 юли.

Онлайн ресурс.

П

ПАВЕЛ (истинско име: Саул, Савел) (10-67) – един от апостолите на Християнството. Роден в гр. Тарс, Киликия, в еврейско семейство. Савел е името, което използва в еврейската общност. В същото време е римски гражданин по рождение. Получава добро образование в школата на Гамалиил в Йерусалим и първоначално участва в гоненията срещу християните. След чудодейно явяване на Христос при Дамаск той става християнин и един от най-ревностните разпространители на Християнската вяра. Проповядва в Антиохия, Киликия, Кипър, Ефес, Атина, Македония, Коринт, Испания и затова е наричан от евреите в Християнската общност „апостол на езичниците”. Автор на 14 послания, в които той разяснява значението на Благовестието, т.е. спасението чрез Вяра. Православната и Римокатолическата екзегетика приема авторството на Павел за всички негови Послания, но Протестантската смята за негови само няколко от тях. Осъден на смърт и екзекутиран в Рим. Автор на *Посланията* в *Новия Завет*: Деян., Рим., 1 Кор., 2 Кор., Гал., Еф.., Фил., Кол., 1 Сол., 2 Сол., 1 Тим., 2 Тим, Тит., Филим., Евр.

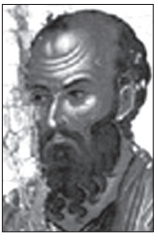

Апостол Павел (икона)

*Лит.: **Гъуров**, Хр. Н. **Апостол Павел** и неговото дело. // Църковен вестник, N 29-30, 10 юли 1951; **Снегаров**, Ив. **Апостол Павел** на Балканския полуостров. // Църковен вестник, N 29-30, 10 юли 1951; **Пандурски**, В. Култът към **апостол Павел**. // Църковен вестник, N 29-30, 10 юли 1951; **Чолаков**, Л. **Апостол Павел**. Кога се е родил и кога и как е умрял. // Църковен вестник, N 29, 5 юли 1956; **Събев**, Т. Великото дело на светите първовърховни **апостоли Петра и Павла**. // Църковен вестник, N 30, 12 юли 1956; **Кирил, Патриарх Български**. 1900 години от мъченическата смърт на светите първовърховни **апостоли Петър и Павел**. // Църковен*

вестник, N 17, 11 юли 1967; ***Тодоров****, Т. Светите славни и всехвални* ***апостоли Петър и Павел****. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967;* ***Станчев****, П. Светите първовърховни* ***апостоли Петър и Павел****. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967;* ***Бачев****, Др. Велик проповедник на словото Божие (По случай 1940 г. от стъпването на* ***апостол Павел*** *на Балканския полуостров. // Църковен вестник, N 7, 15 февр. 1991;* ***Денев****, Ив. Защитната реч на* ***Св. апостол Павел*** *пред прокуратора* ***Феликс****. // Духовна култура, 1992, N 10, с. 14-18; Апостолпавловия възглед за строежа на човека. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992; Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 692-702.*

ПАВЕЛ – възрожденски църковен и просветен деец, зограф. Рисува икони в Тетевенския манастир „Св. Илия" (ср. на 70-те г. на XIX в.) и църквата в с. Каменна рикса, Врачанска обл.
Лит.: ***Василиев****, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 46.*

ПАВЕЛ – възрожденски църковен деец. Роден в София. Свещеник в града (1818).
Лит.: [Акад. проф. д-р ***прот. Иван Гошев****]. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 14.*

ПАВЕЛ – възрожденски църковен деец и зограф. Роден в Дебър, Вардарска Македония. Заселва се в Шипка, Казанлъшко, Габровска обл. (1835), където е ръкоположен за свещеник. Изографисва църквите в Шипка, Казанлък, Свежен, Карловско, Медово, Чирпанско (1873) и Дряново. Заедно със сина си Никола изработва стенописите в Соколския манастир.
Лит.: ***Мартинов****, Ал. Габрово през Възраждането. С., 1940, с. 69;* ***Старчев****, К. Първите звезди в мрака – Казанлък. С., 1964, с. 31.*

ПАВЕЛ – възрожденски църковен деец. Роден в Панагюрище. Свещеник в града (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 483.

ПАВЕЛ – възрожденски църковен деец. Роден в Сопот. Свещеник в града (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 483.

ПАВЕЛ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кубанка, Бесарабия (XVIII в.). Свещеник в града (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 483.

ПАВЕЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кладница, Пернишка обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 483.

Папа Павел VI (фотопортрет)

ПАВЕЛ VI (светско име: Джовани Батиста Енрико Антонио Мария Монтин) (1897-1978) – глава на Римокатолическата църква (1963-1978). Играе водеща роля при прилагането на решенията на Втория Ватикански събор.
Лит.: ***Попов****, Х.* ***Папа ПавелVI****. // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1963; Изтъкнат първоиерарх на Римокатолическата църква. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 73-83.*

ПАВЕЛ БОЖИГРОБСКИ (светско име: неизвестно) (кр. на XVIII в. – 1871) – духовник и просветен деец. Роден в с. Кониково, Ениджевардарско, Егейска Македония. Отрано остава сирак, а след потурчването на сестра му се замонашва в Зографския манастир. Ръкоположен в архимандридски сан и е назначен за протосингел на Йерусалимския патриарх. От 1850 до 1866 е главен представител на божигробските таксидиоти (божигробски протосингел) в Солун. През 1865 на път като таксидиот за Прага спира в Белград, където се запознава с Ян Шафарик, по това време директор на Белградската библиотека и музей. Шафарик го препоръчва със специално писмо на Владислав Ригер, в което нарича Павел „благоговеен отец родом македонски българин". За кратко е игумен на манастира „Св. Гаврил Лесновски" при Кратово. От 1867 е свещеник в Солун и подпомага финансово тамошното българско училище. От 1866 до 1870 е председател на българската община във Воден. На няколко пъти е канен да оглави Солунската българска община, но отказва поради възрастта си. През лятото на 1871 властта го откарва в Солун без право да напуска града. В 1871 обаче след създаването на Екзархията по молба на Екзарх Антим I оглавява българската община в Битоля. Автор на няколко превода на църковни книги, най-известният от които е „Неделно евангелие", отпечатано в печатницата на Кириак Държилов в Солун с гръцки букви (1852). Преводът е направен на новобългарски език – на родния му диалект и е важен извор за историята на българския език. Текстът на заглавната страница на евангелието е предаден с кирилица. През 1856 издава в Цариград „Апостол или деяния и послания святих апостолов" – превод на църковнославянски, подготвен от него още през 1841. Този Изборен апостол претърпява второ издание през 1871. През 1858 издава отново в Цариград в печатницата на Александър Екзарх „Священное и Божественное евангелие Новаго Завета" – също в превод на църковнославянски.
Лит.: ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908, 2. изд. С., 1931, с. 181-183; Български възрожденски книжовници от Македония: Избрани страници / Отг. ред. Иван* ***Дуриданов****. С., 1983, с. 119; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 483;* ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 72, 75, 80;* ***Павел Стефанов, йером****.* ***Архимандрит хаджи Павел Божигробски*** *(По повод 120 г. от неговата кончина). // Църковен вестник, N 35, 11 окт. 1991; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр.* ***Темелски****. С., 2001, с. 481.*

ПАВЕЛ ГАЙДАДЖИЙСКИ (ДУВАНЛИЯТА) (1734 – 6.VII.1804) – висш католически духовник. Роден през 1734 г. в Пловдив (или с. Дуванлии). Завършва богословие (1755), след което се завръща в България. Служи в католическите селища на Южна България. Избран с папска грамота за апостолически наместник за Софийско-Пловдивската епархия (1773). Никополски владика (от 6 апр. 1777). Умира в Букурещ. Освен преките си религиозни задължения занимавал се и с поезия. Автор на творби на български език, но с латински букви. Най-известната му стихосбирка носи името „Песни духовни". В писма до Конгрегацията дава сведения за дейността на разбойнически групи в България през XVIII в.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 343.*

ПАВЕЛ ДУВАНЛИЙСКИ – *вж Павел Гайдаджийски*

Епископ Павел Левкийски (фотопортрет)

ПАВЕЛ ЛЕВКИЙСКИ (светско име: Павлин Иванов Петров) (12.VII.1957) – висш духовник. Роден в гр. Левски. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София (1989). Приема монашество (22 февр. 1986) в Черепишкия манастир „Успение Богородично". Възведен в архимандритско достойнство (11 март 1989). Ефимерий на Софийската духовна семинария (1986-1987), протосингел на Врачанска митрополия (1987-1989), игумен на Черепишкия манастир и за кратко – протосингел на Старозагорската митрополия. Специализира в Московската духовна академия (1989-1991). Ефимерий и преподавател в Софийската духовна семинария (септ. – дек. 1991). Хиротонисан за епископ от разколническите владици в храм „Св. Параскева" в гр. Плевен с титлата „Тивериополски" (1992). По решение на Всеправославния събор, проведен в София (30 септ. и 1 окт. 1998), хиротонията му е призната „по крайно снизхождение" и е приет в Българската православна църква с титлата „Левкийски епископ". Викарий на Варненския и Великопреславски митрополит Кирил (1998-2000). Председател на Църковното настоятелство при Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" (2000-2002). От 1 юли 2002 – „епископ на разположение" на Св. Синод. Изпращан на различни служения, но никъде не се е задържал задълго. Не изпълнявал никаква конкретна дейност в БПЦ, но получава заплата. Влязъл в близки отношения с една от масонските ложи в България. Има обвинения срещу него за нравствени и канонически простъпки (включително брак след приемане на свещен сан), но няма решение за наказание от Св. Синод.

Онлайн ресурс.

ПАВЕЛ ПОПУЛОНСКИ (IX в.) – висш духовник. Епископ на Римската църква. Заедно с *Формоза Портуенски* участва в папска мисия, посетила България (866). Разгръща усилена проповедническа дейност. Посочен от папа Николай I като кандидат за глава на Българската църква. Завръща се в Рим (868).

Лит.: Голяма енциклопедия „България". С., 2012, с. 3259.

ПАВЕЛ СРЪБСКИ – *вж Павле Сръбски*

Павел Старозагорски (фотопортрет)

ПАВЕЛ СТАРОЗАГОРСКИ (светско име: Петър Попконстантинов) (5.III.1882 – 5.X.1940) – висш духовник. Роден в Самоков. Завършва Самоковското богословско училище (1902) и Таврическата духовна семинария (1907) с научна степен „кандидат на богословието". Приема монашество (1907). Протосингел на Пловдивската митрополия, където служи осем години и усвоява църковната администрация. Възведен в архимандритски сан (1913). Ректор на Софийската духовна семинария, която той ръководи шест учебни години (1917-1923). Възведен в епископски сан с титул драговитийски (27 март 1921). Утвърден за Старозагорски митрополит (23 март 1923). Умира в Стара Загора.

Лит.: ***Старозагорский митрополит Павел****. // Църковен вестник, N 11, 10 март 1923;* ***Видинский Неофит****. Светлият лик на блаженопочиналия* ***Старозагорски митрополит [Павел]****. Реч, произнесена при опелото му в Старозагорската катедрална църква. // Църковен вестник, N 38, 11 окт. 1940; Погребението на* ***митрополит Павла****. // Църковен вестник, N 39, 18 окт. 1940; N 40, 25 окт. 1940;* ***Неврокопски митрополит Пимен****. Човек на дълга –* ***Старозагорският митрополит Павел*** *(1882-1940). // Църковен вестник, N 24, 14 септ.1989;* ***Цацов****, Б. Архиерейте на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 256-257;* ***Цацов****, Б. Човек на дълга. 65 г. от блажената кончина на* ***Старозагорския митрополит Павел****. // Църковен вестник, N 19, 16-31 окт. 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 455.*

ПАВЕЛ СТЕФАНОВ – *вж Стефанов, Павел*

Павле Сръбски (фотопортрет)

ПАВЕЛ ХАРТОФИЛАКС (X в.) – секретар на първия Преславски патриарх *Леонтий* (30-те – 40-те г. на X в.).

Лит.: ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 298-302.*

ПАВЛЕ СРЪБСКИ (светско име: Гойко Стойчевич) (11.IX.1914 – 15.XI.2009) – сръбски висш духовник. Роден в с. Кучанци в Славония, тогава в границите на Австро-Унгария. Завършва гимназиалното си образование в Белград, учи в духовна семинария в Сараево и в Богословския факултет в Белград. Две години следва медицина в Белград. През 1955 изпратен на следдипломна квалификация в Атина. През 1957 става архимандрит и е интронизиран за Рашко-Призренски епископ, на който пост прекарва 33 г. Избран за Сръбски патриарх (1 дек. 1990). Париарх (1991-2009).

Лит.: ***Желев****, Ив. Нов* ***патриарх [Павле Сръбски]*** *на Сръбската православна църква. // Църковен вестник, N 12, 22 март 1991.*

Per aspera ad astra!

ПАВЛЕВ, Георги П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Еничерев**, Н. Спомени от моето учителство в Прилеп. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 20. С., 1968, 104, с. 9.*

ПАВЛИКЯНСКА МАХАЛА – *вж Католишката махала в Пловдив*

ПАВЛИКЯНСТВО – Християнско религиозно движение, появило се през VII в. в Армения. и разпространило се през VIII в. в Сирия и Византия. По-късно проникнало и в българските земи (в Тракия през X в.). Имало за идеал раннохристиянските общини с пълно социално и имуществено равенство, но се придържало към дуализма и отричало редица основни верови истини (*Тайнствата*, йерархията и др). Последователите му били подлагани на гонения от държавната власт. Достига апогея си с основаването на Павликянската държава с център Тефрике (дн. Дивриги) в обл. Сивас, Турция (844). По своята същност ранната Павликянска доктрина не била дуалистична. Развива се във византийските среди под формата на консервативно Християнство. За структурата на Павликянското движение бегла информация се съдържа в „Историята" на Патриарх *Фотий*, „Трактата" на Петър Монаха и „Историята" на Петър Сицилийски. Ръководителят на Павликянското движение, избиран от специални представители, носи титлата „Боец на Бога", но тази първоначална процедура по-късно отпада. Павликянското движение има и военна организация, която към нач. на IX в. се оформя като армия, оглавявана от военно лице, наричано „ръководител на въоръжените сили". По времето на императрица Теодора, регент на сина си Михаил III, хиляди павликяни загубват живота си, а собствеността и земите им са конфискувани от държавата. Част от спасилите се павликяни се укрепват в района на градовете: Амара, Таранда, Тефрике и основават държавата на павликяните (844). След битката с Византия при Батис Риакс (872) мощта на павликянската държава е сломена и през 878 тя престава да съществува. По-късно, по времето на император Лъв V Арменец, се преселват при сарацините. Последното голямо преселване е през 970, когато в района на Филипополис (дн. Пловдив) се заселват 200 000 арменци – тондракити. *Григорий Цамблак* сочи, че павликянската ерес била разпространена в Родопите. Заселване на павликяни в Родопите има и след въстанието им в Пловдивско (1084-1086). По времето на цар *Калоян* павликяни се заселват в района на дн. резерват „Тъмръш" в Родопите, а други – по течението на р. Осъм и в селата: Хаджиево, Ново село и Караманово (по течението на р. Стряма). Просъществуват до XVII в. Византийските власти преселвали павликяни не само на Балканите, но и в Сицилия и Франция. През XVI в. павликянски селища възникват в района на Северна България. Броят им достига 12, сред които са селата Ореш, Петокладенци, Маринополци и Белене. *Мавро Орбини* отбелязва (1601), че павликяните се установили ок. р. Дунав, недалеко от Никопол, където образували 14 села. *Петър Солинат*, в доклад до Рим (1622) говори за 33 селища, населени с павликяни, между които 24 били разположени в Централна Северна България. От тях 16 били „типично павликянски": Петокладенци, Трънчовица, Брестовац (дн. Новачене), Белене, Ореш, Кочатово, Барносово, Варена, Долно Лъжане, Скравена, Капитанци, Горно Лъжане, Тележане, Бъсцево, Калугерица и Маринополци, а в 8 селища съвместно съжителствали павликяни с православни, католици и мюсюлмани: Деков, Сокиево, Татари, Стежерово, Търново, Ловеч, Свищов, Провадия. Солинат посочва и 4 павликянски селища в Северозападна България, населени с католици и православни: Чипровци, Железна, Клисура и Славоно, 2 селища във Влашко: Катанево и Орехово, 4 в Южна България: Калаброво, Павликян, Даводжово (дн. кв. Миромир на гр. Хисаря) и Хаджиево. Нови павликянски заселвания в Родопите последват през 1672. По време на османското владичество покатоличени павликяни от Северна България се изселват в Банат. След Руско-турската война 1877-1878 и през 1882, 1912-1913, 1942, 60-те, 70-те и 80-те г. на XX в. ислямизирани павликяни многократно били подлагани на опити за асимилиране чрез насилствени покръствания, смяна на имена, забрана на носии, принудителни преселвания, както и чрез репресии, поради което част от тях се изселват предимно в Турция. През XVII-XVIII в. част от павликяните приемат католичеството. Днес техни потомци живеят основно в Пловдивско, в Никополско и в Банат. На местната павликянска общност са наречени гр. Павликени и селата Горно Павликене и Долно Павликене, Ловешко. Покатоличени павликяни се срещат в кв. „Миромир" (бившето с. Даваджово). Някои от покатоличените павликяни, като тези от с. Яна (Софийска обл.), впоследствие приемат Православието. Територията между Пловдив и Карлово, по поречието на р. Стряма, се е наричала Павликянска каза (обл.) и е дала много видни и будни синове на България.

*Лит.: **Милетич**, Л. Нашите павликяни. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 19. С., 1903; **Милетич**, Л. Нови документи по миналото на нашите павликяни. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 21. С., 1905; **Ангелов**, Д. Богомилството в България. 3. изд. С., 1969, с. 123-137; **Коев**, Т. Павликянски и месалиански религиозни елементи в богомилството. // Изв. Българска патриаршия. Църковно-исторически и архивен институт. Централен църковен историко-археологически музей. Т. 2. С., 1984, с. 76-82; **Йовков**, М. Павликяни и павликянски селища в българските земи XV-XVIII в. С., 1991; Историята на село Бърдарски геран / Ив. **Калчев** и др. С., 1987; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 144-145.*

ПАВЛОВ, Алонцо (21.IX.1924 – VI.1954) – капуцин. Роден в Генерал Николаево (дн. квартал на гр. Раковски). През 1938 заминава за Болцано (Италия) и постъпва в ордена на отците капуцини. Ръкоположен за свещеник (1953), след което е изпратен в енория, близо до Болцано. Умира много млад.

Онлайн ресурс.

ПАВЛОВ, Атанас (известен като поп Ташо (9.III.1882 – 11.VI.1907) – църковен деец. Роден в с. Кашина, Мелнишко (Благоевградска обл.). Неизвестно къде отива да учи църковнославянско писмо. Ръкоположен за свещеник (1864) и служи в църквата „Св. Марина" в с. Горни Орман, Мелнишко (Благоевградска обл.). След учредяване на Българската екзархия (1870) се отказва от Цариградската патриаршия. Един от основателите и член на Мелнишката българска община. В къщата му в Мелник е открито първото българско училище в града с учител Петър Сарафов (5 март 1873). Като пратеник на мелнишката община обикаля повече от осем месеца из Цариград, Северна и Южна България да събира волни помощи за въздигането на училище в Мелник. Свещеник в с. Склаве, Мелнишко (Благоевградска обл.) (от 1899). Убит от наемни убийци до с. Лозеница, община Сандански (Благоевградска обл.).

*Лит.: **Ванчев**, Й. Новобългарската просвета в Македония през Възраждането. С., 1982, с. 83; **Тасев**, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 60, 85-86; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 484; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 91; **Кременлиев**, Атанас. **Поп Ташо** от Кашина, виден общественик, религиозен и просветен деятел в Мелнишко. // Македонски преглед, 2003, N 4, с. 141-150.*

ПАВЛОВ, Велик (рождено име: Петър; прозвище: Мойсей) (9.X.1923 – 19.XI.1997) – католически свещеник. Роден в с. Калъчлии (дн. с. Генерал Николаево, дн. кв. на гр. Раковски). Учи в семинарията на отците капуцини „Салерн" в Южен Тирол. През 1943 постъпва в Капуцинския манастир, където приема монашество. Ръкоположен за свещеник (29 юни 1950). С малки прекъсвания от 1951 до 1993 се намира в манастира в Мерано. Асистент на Трети францискански орден в продължение на десетки години. Заради дългата си брада наричан от своите събратя „Мойсей". Завръща се в България (1993) и продължава мисионерската си дейност в с. Белозем, Пловдивско. След смъртта му е погребан в кв. Ген. Николаево, гр. Раковски.
Онлайн ресурс.

ПАВЛОВ, Жеко (25.III.1850 – 3.VII.1927) – църковен певец. Роден в с. Срацимир, Варненска обл. в семейство на свещеник. Усвоил гръцкото църковно пеене от гръцкия църковен певец във Варна Никола Зонаропулос. По-късно усвоил и славянското църковно пеене. Като църковен певец служи няколко години в Балчик. От 1908 бил повикан за певец в Бургас и в Цариградската духовна семинария, но предпочел Бургас, където останал до 1912. След това се установява във Варна като певец в църквата „Св. Никола" (до 1924) и в храма „Св. Богородица" (от 1924).
*Лит.: **Динев**, П. Музикоучителят **Жеко Павлов**. // Църковен вестник, N 13, 2 апр. 1960.*

ПАВЛОВ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Оряхово (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 485.

ПАВЛОВ, Мирьо (1877-1878) – възрожденски стопански, обществен и книжовен деец. Роден в Ловеч. Участва в борбата за църковна независимост. Представител на Ловчанската епархия в Църковно-народния събор в Цариград (1871). Загива по време на Руско-турската освободителна война.
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 482.*

ПАВЛОВ, Цвятко (1807) – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Етрополе (от кр. на XVIII в. до смъртта си).
*Лит.: **Мутафчиев**, П. Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, с. 314.*

ПАВЛОВДЕН (или още: Павльовден, Павлувден) – празник, който се отбелязва главно в Източна България, за предпазване от огън, пожар, гръм и по-рядко – от градушка. Свързва се с народните представи за унищожителната сила на огъня. На Павловден не се работи (не се жъне) и не се пали огън, дори за приготвяне на храна. В Източна Тракия не се меси хляб, за де не се сплъстява и червясва брашното. Според църковния календар Павловден се празнува на 29 юни (Ден на Светите апостоли Петър и Павел), но народът го приема като самостоятелен празник и го отбелязва на следващия ден (30 юни).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 17.

ПАВЛОВИЧ, Димитрие – *вж Димитрие Сръбски*

ПАВНУТИЙ – монах. Игумен на Батошевския манастир (1850-1855).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 489.

ПАВУНОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Роден в Скопие. Свещеник в града (кр. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 489.

ПАЗАРДЖИШКА ДУХОВНА ОКОЛИЯ – част от Пловдивска епархия. Седалище на Архиерейското наместничество – гр. Пазарджик. Обхваща територите на общините Пазарджик, Белово, Септември, Велиград, Ветрен, Ракитово и Лесичево. Има 69 действащи храмове, намиращи се в 54 селища. Към Архиерейското наместничество открит Просветен център за православни филми и беседи, с библиотека към него.
Лит.: Църковен вестник, N 2, ян. 2017.

ПАИСИЙ – възрожденски църковен деец. Роден в Сопот. Свещеник в родния си град. Игумен на Троянския манастир (1785-1817). Пръв ктитор на построения скит „Св. Никола" (1795).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 489.

ПАИСИЙ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Първенец, Пловдивско. През 40-те г. на XIX в. е монах в Бачковския и Кукленския манастири, след което е свещеник в българската църква в Цариград (1852). Назначен от Цариградската патриаршия за Врачански епископ (1861), но местното население отказва да го признае за такъв. Принуден е да се откаже от поста и се оттегля в Оряхово, а по-късно – в Цариград, където и умира.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 489.

ПАИСИЙ – монах в Петропавловския манастир. Учител в Лясковец (40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 110.*

ПАИСИЙ – монах. Игумен на Къпиновския манастир (1847-1856). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Загорски**, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 91.*

ПАИСИЙ – монах. Игумен на Струпешкия манастир „Св. Илия" (1851-1856).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 87.*

Per aspera ad astra!

ПАИСИЙ (светско име: Димитър Иванов Пастирев (1876 – 4.VIII.1943) – духовник. Роден в гр. Ямбол. Приема монашество (1894). Завършва Самоковската духовна семинария (1896). Игумен на Бачковския манастир (1905-1906). Ръкоположен в архимандритски сан (1905). Председател на българската църковна община в гр. Радовиш (Вардарска Македония) (1907-), управляващ Драмската българска епархия (-1911), председател на българската църковна община „Св. Стефан" в Цариград (1911-1912). По време на Балканската война 1912 е арестуван от османските власти, осъден на седем години затвор и е изпратен в Адана, Мала Азия. След месец обаче е освободен по застъпничество на главния съветник на руския пълномощен министър в Цариград. Отново игумен на Бачковския манастир (10 ян. 1923-1927), след което се оттегля в Станимака (дн. Асеновград). Отдава се на благотворителност. Завещава имуществото си на Старческия дом в града. Умира в Пловдив. Автор на „Мисли върху монашеството" и „Гробът на Патриарх Евтимий".

*Лит.: **Архимандрит Паисий Пастирев** (животопис). Станимака, 1926.*

ПАИСИЙ ВЕЛИЧКОВСКИ (светско име: Петър) (22.XII.1722 – 15.XI.1794) – възрожденски църковен деец от украински произход. Поставя си за цел да промени и обнови църковния живот в Източна Европа – организира школа за монаси в Света гора, която по-късно е прехвърлена в Молдова. В нея учат и някои българчета, сред които и йеросхимонах Спиридон и др.

*Лит.: **Дилевски**, Н. Старецът **Паисий [Величковски]** и неговото българско монашеско обкръжение (По случай навършващата се двеста и седемдесет годишнина от рождението му). // Църковен вестник, N 22, 8 юни 1992, N 23, 10 юни 1992, N 24, 15 юни 1992, N 25, 22 юни 1992, N 26, 25 юни 1992, N 27, 6 юли 1992, N 28, 8 юли 1992; **Йеромонах Павел (Стефанов)**. Делото на **Преп. Паисий Величковски** в контекста на епохата. // Църковен вестник, N 45, 7-17 ноември 1994.*

ПАИСИЙ ВРАЧАНСКИ (светско име: неизвестно) (-1875) – висш духовник. Роден в с. Първенец, Пловдивска обл. През 40-те г. на XIX в. е монах в Бачковския и Кукленския манастир. Свещеник в българската църква „Св. Стефан" в Цариград (1852-1860). Ръкоположен за епископ Велички и изпратен за наместник в Самоков на преместения в Пирот Доротей Врачански (25 ян. 1860). Като пратеник на Цариградската патриаршия не е приет добре от българската община, която започва движение за отстраняването му. През 1865 е принуден да замине за Цариград. На 21 март 1866 се връща в епархията си, но живее в Оряхово, а не във Враца. Умира в Цариград.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 489.

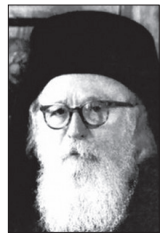

Паисий Врачански (фотопортрет)

ПАИСИЙ ВРАЧАНСКИ (светско име: Александър Райков Анков) (6.VIII.1886 – 16.V.1974) – висш духовник. Роден в Своге. Завършва Цариградската българска семинария и богословие в Черновицкия университет. Специализира философия и право в Мюнхенския и Лайпцигския университет. Служи като дякон при Екзарх Йосиф I и при наместник-председателя на Св. Синод. Бил е и ефимерий, библиотекар и началник на Културно-просветното отделение при Св. Синод. Преподава в Софийската духовна семинария и е проповедник в Софийската митрополия. Заема и длъжностите юрисконсулт на Св. Синод и протосингел на Софийския митрополит. Ръкоположен за Знеполски епископ (1923). Избран за Врачански митрополит (10 юни 1930). От 1934 е постоянен член на Св. Синод в намален състав, като от 4 ян. 1949 до 3 ян. 1951 е наместник-председател. През 1971 е кандидат за патриарх, редом с митрополит *Максим Ловчански.* Почива във Враца.

*Лит.: **Св. Врачанският митрополит Паисий**. // Църковен вестник, N 35, 27 септ. 1930; **Динков**, К. История на Българската православна църква. С., Враца, 1954, с. 108; **Архимандрит Арсений**. **Врачанският митрополит Паисий**. // Църковен вестник, N 29-30, 27 юли 1963; **Архимандрит Арсений**. Тридесет и пет години митрополитско служение (1930-1965). // Църковен вестник, N 42, 37 ноември 1965; **Архимондрит Арсений**. Негово Високопреосвещенство **Врачанският митрополит Паисий**. На осемдесет години. // Църковен вестник, N 24, 27 септ. 1968; **Стобийски епископ Арсений**. Негово Високопреосвещенство **Св. Врачанският митрополит Паисий** (Кратки биографични данни). // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1971; **Поптодоров**, Р. Новопредставеният **Врачански митрополит Паисий**. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1974; **Кордов**, Б. Последните дни на **митрополит Паисий**, смъртта и погребението му. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1974; **Кордов**, Б. Дейността на **Врачанския митрополит Паисий** в защита на евреите. // Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2001; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 181; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 400; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 76, 140, 431-437.*

ПАИСИЙ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1557-1566). Приемник на починалия през 1557 архиепископ Никанор. По негово време Сръбската църква се отделя от Охридската архиепископия в новоучредената Печка патриаршия (1557). Председателства църковния събор в Цариград (1565), отстранил Патриарх Йоасаф II. В Зографския манастир се намират четири грамоти на гръцки език, издадени от Паисий през 1566 и подписани „по Божия милост архиепископ на Първа Юстиниана – Охрид и на цяла България, Сърбия и прочие". Неговото име се споменава в славянския дарителски надпис на една икона, пазена в Музея на византийската култура, Солун.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 3. изд., фототип. С., 1970, с. 344; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 65-66, 189; **Павликянов**, К. История на българския светогорски манастир Зограф от 980 до 1804 г.: свидетелствата на 27 неизв. докум. С., 2005, с. 83-85, 128-130.*

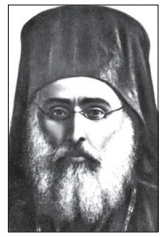

Паисий Пловдивски (фотопортрет)

ПАИСИЙ ПЛОВДИВСКИ (светско име: Петър Зафиров) (1810 – 25.II.1872) – висш духовник. Роден в гр. Янина. По произход албанец. Става дякон и протосингел на митрополит *Йоаким*, бъдещ Вселенски патриарх. Заедно с него се мести на Света гора, в Цариград и в Смирна, където учи в евангелското училище. Следва богословие в Атинския университет. Ръкоположен за епископ и избран за митрополит на Смирна (1853). Пловдивски митрополит (от 15 ноември 1857). Полага усилия да смекчи конфликта между българи и гърци в града. В деня на Рождество Христово, на 25 дек. 1859 Паисий и поп Златан, главен свещеник на пловдивския храм „Св. Богородица", отслужват Света Литургия на църковнославянски вместо на гръцки език. Това е голямо постижение на българите в борбата за църковна независимост в града. На 9 ноември 1860 митрополитът пише до представителите на епархията, че се присъединява към обявената с Великденската акция независима българска църква. На 25 февр. 1861 Цариградският патриарх го сваля от длъжност. На 12 март българската общност в Пловдив обявява отделянето на епархията от Патриаршията и по този повод Паисий отслужва тържествена служба. На 15 апр. 1861 Патриаршията издейства от османското правителство заточението му – първо на Света гора, впоследствие – в Чанаккале, накрая – на о. Халки. След отстраняването му, за Пловдивски митрополит е определен българинът Панарет. Взема участие в заседанията на Първия църковно-народен събор в Цариград през 1871 и в изготвянето на Екзархийския устав. Умира в Цариград. Погребан е до българския храм „Св. Стефан".

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. **Паисий, митрополит Пловдивски** в църковно-народната борба. С., 1948; Книга за Пловдив / Елена **Кесякова** и др. Пловдив, 1999; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 25, 40-42, 45, 57, 141, 152, 324; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 482; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 430; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 233.*

ПАИСИЙ РИЛСКИ (светско име: Петър Иванов) (1861-1938) – духовник. Роден в с. Робово или в с. Митрашинци, Малешевско (Вардарска Македония). Следва една година в семинария. Заминава за Рилския манастир, където приема монашество (1885). Участва в подготовката на Четническата акция на Македонския комитет (1895). Привлечен към ВМОРО (1895) и ръководител на пункта ѝ в Рилския манастир (1895). Организира Рилския конгрес на ВМОРО (1905). Игумен на Рилския манастир (1907-1908). Умира в Рилския манастир.

*Лит.: **Николов**, Борис. Й. ВМОРО – псевдоними и шифри 1893-1934. С., 1999, с. 74.*

ПАИСИЙ ТЕСАЛИЕЦ (-1821) – гръцки висш духовник. Роден в с. Клино край Трикала. Епископ на Стаги (1784-1808). Като такъв заминава за Света гора с патриаршеско поръчение да уреди в Карея училище за монаси и миряни. След френското нашествие в Египет (1798) Вселенската патриаршия, подтикната от Високата порта, прави Паисий свой екзарх (пълномощник) в Пелопонес. Той уталожва противоосманските вълнения сред тамошните гърци и се връща в Цариград, където десет години поред надзирава Великата народна школа и градските болници. Назначен за митрополит на Силиврия (1816), но скоро е преместен на пловдивската катедра (15 март 1818) с цел да пресече недоволството срещу предишния владика Йоаникий. Пристига в града (21 март 1818) и успява да въведе ред в управлението ѝ. Умира в Пловдив от старост.

*Лит.: [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Пловдивските архиереи от турското робство. // Сб. в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931.*

Св. о. Паисий Хилендарски / Кою Денчев (1964) (живописно платно)

ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ (светско име: Пенко или Петър) (1722-1773) – духовник. Автор на „История славянобългарская". Не получава системно образование. Приема монашество (1745) в Хилендарския манастир. Като таксидиот пътува до Сремски Карловци (1758), за да пренесе имуществото на починал монах от същия манастир. Използва пребиваването си, за да събира материали, които му послужват за написването на „История славянобългарская". След като завършва съчинението си в Зографския манастир, заради раздор с останалите монаси напуска Хилендарския манастир. При обиколките си из българските земи като таксидиот носи своя исторически труд, за да бъде преписван и разпространяван сред българите. Предполага се, че е починал на път за Света гора в селището Амбелино (дн. „Св. Георги" – квартал на Асеновград). В Банско е открит мемориален музей, посветен на него (2008).

*Лит.: **Дринов**, М. **Отец Паисий**, неговото време, неговата история и учениците му. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1871, 4, с. 3-26; **Златарски**, В. Н. Към въпроса за тъй наречените преправки на Паисиевата история. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1899, 59, с. 723-757; **Цонев**, Б. Новобългарската писменост преди **Паисия**. // Бълг. преглед, 1900, N 10, с. 89-96; **Мишев**, Д. 150-годишнината на Паисиевата история. // Църковен вестник, N 19, 12 май 1912; **Иречек**, К. Историк **Паисий Самоковски**. // Църковен вестник, N 19, 12 май 1912; **Шишманов**, Ив. **Паисий** и неговата епоха. // Сп. на БАН, 1914, Кн. 8; **Романски**, Ст. Нов Софрониев препис на Паисиевата история от 1781 г., съпоставен с преписа от 1765 г. С., 1938; **Велчев**, В. **Отец Паисий Хилендарски** и **Цезар Бароний**. Принос към изследване изворите на Паисиевата история. С., 1943; **Василев**, Ст. п. **Отец Паисий Хилендарски**. // Църковен вестник, N 40-41, 1 дек. 1947; **Арнаудов**, М. Строители на Българското духовно възраждане. **Паисий Хилендарски**, **Софроний Врачански**, **Неофит Рилски**, **Неофит Хилендарски – Бозвели**. С., 1954; **Нешев**, Г. **Паисий Хилендарски**. С., 1962; **Ангелов**, Б. Ст. Проучвания върху „История славяноболгарская". // Изв. Инст. за бълг. лит., 10, 1961; **Ангелов**, Б. Към въпроса за родното място на **Паисий**. // Лит. мисъл, 1962, N 2-3; **Кирил, Патриарх Български**. **Преподобни Паисий Хилендарски**. Слово, произнесено на 23 дек. 1962 г. по случай празнуването (на) 200-годишнината на Славянобългарската история на **преподобни Паисий Хилендарски**. // Църковен вестник, N 45-46, 29 дек. 1962; Канонизиране на преподобния наш **отец Паисий Хилендарски** и **Български**. Протокол от тържественото събрание. // Църковен вестник, N 45-46, 29 дек. 1962; **Пандурски**, В. Самоковският препис от 1771 г. на Паисиевата история, съхраняван в Църковния музей при Св. Синод – София. // Църковен вестник, N 45-46, 29 дек. 1962; **Ангелов**, Б. Ст.*

Per aspera ad astra!

В коя година е починал ***Паисий Хилендарски****. // Език и литература, 1962, N 6;* ***Дончев****, Д. За родното място на* ***Паисий Хилендарски****. // Народна просвета, 1962, N 5;* ***Георгиев****, Е.* ***Паисий Хилендарски*** *между Ренесанса и Просвещението. // Паисий Хилендарски и неговата епоха. 1762-1962. С., 1962, с. 322-325;* ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С., 1964;* ***Робинсон****, А. Н. Историография славянского возрождения и* ***Паисий Хилендарски****. Москва, 1963;* ***Разлогов****, Н., Д.* ***Хадживълчев****.* ***Паисий*** *е роден в Банско. // Изв. Инст. за ист., 1966, Т. 16-17;* ***Тодоров****, Ил. Към въпроса за първообраза на Паисиевата история. // Български език, 1967, N 1;* ***Христов****, Хр. А.* ***Паисий Хилендарски****. Неговото време, жизнен път и дело. С., 1972;* ***Василева****, Ев.* ***Паисий Хилендарски****. 250 г. от рождението му. Препоръчителна библиография. С., 1972;* ***Велчев****, Велчо.* ***Паисий Хилендарски****. Епоха, личност, дело. С., 1981; 2. изд. / публ. на П.* ***Велчев****, 2019;* ***Бангелов****, Б.* ***Паисий Хилендарски****. С., 1985;* ***Тодоров****, Ил.* ***Паисий Хилендарски****. Литература за живота и делото му. Анотиран библиографски указател. С., 2003;* ***Паисий Хилендарски****. История славянобългарска. Критическо издание с превод и коментар. Подготвили за печат: Д.* ***Пеев****, М.* ***Димитрова****, П.* ***Петков****. Превод: Д.* ***Пеев****. Коментар: Ал.* ***Николов****, Д.* ***Пеев****. Научен редактор: Иван* ***Добрев****. 2. доп. и прераб. изд. Света Гора Атон. Славяно-българска зографска Света обител, 2013; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 245-246;* ***Свети отец Паисий Хилендарски****. История славяноболгарская …: Информационен код на българската книжовност и литература: I . Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия): Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) С.* ***Денчев****; Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец (дейксис 2011, 2022) М.* ***Куманов****; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) А.* ***Куманова****; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) Н.* ***Василев****; Терминолог. Ред. Е.* ***Томова****, Д.* ***Ралева****, В.* ***Велев****; Справочно-информ. ред. М.* ***Максимова****, Ц.* ***Найденова****, А.* ***Даскалов****; Рец.: И.* ***Теофилов****, В.* ***Добрева****, Н.* ***Казански****. Ново 2. прераб. и доп. изд. С.: За буквите – О писменех, 2022. 238 с.: с ил. (Факлоносци; XXXI). – 1. изд. 2011.*

ПАЛАДИЙ (светско име: Димитър Данов) (1913 – 17.IX. 1944) – църковен деец. Роден във Видин. Завършва Богословския факултет в София. Протосингел във Видинска митрополия. Убит по особено мъчителен начин. Свещеномъченик.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 38.

ПАЛАНЕЦКИ, Георги – църковен и просветен деец. Роден в Крива паланка. Делегат на Скопската епархия в Първия български църковно-народен събор в Цариград (1871). Преподава в българското училище в родния си град. Председател на Кривопаланечката българска община (1886).

Лит.: ***Бобчев****, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 19;* ***Николов****, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 133.*

ПАЛЕЯ (осмокнижие) – преводен компилативен книжовен паметник. Съдържа свободен преразказ и коментар на Старозаветната библейска история. Разпространена в две разновидности: историческа и тълковна. Първата представлява кратко изложение на Старозаветната библейска история от сътворението на света до царуването на Давид, с апокрифни добавки. Възниква във Византия не по-късно от IX в. Превеждана три пъти в старите славянски литератури. Във втората – Старозаветните библейски книги от сътворението на света до царуването на Соломон са придружени с антиеврейски тълкования и коментари в подчертано полемичен дух.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 345-346; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 304-307.*

ПАЛИУМ – част от Католическото църковно и литургическо облекло на римските папи и митрополитите от латинския обред на Римокатолическата църква. Представлява тясна бяла вълнена лента с избродирани шест черни, червени или виолетови кръстове. В Източните обреди (Православните църкви и Източнокатолическите църкви) аналог на палиума е омофорът.

Онлайн ресурс.

ПАЛИЦА – ромбовиден плат, който се носи висящ за пояса при дясното бедро на архиереите. Символизира словото Божие и означава духовен меч.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 154.

ПАМВО КАЛОФЕРСКИ (отец Памфилий; отец Пано) (кр. на XVIII – нач. на XIX в.) – духовник. Роден в Калофер. Един от първите българи, завършили семинария в Киев. След завръщането си първоначално бил учител в родното си място, а по-късно – постъпил в мъжкия манастир „Рождество Богородично", на който станал игумен (1800). Автор на два ръкописа (1783 и 1788).

Лит.: ***Начов****, Н. Калофер в миналото 1707-1877. С., 1927;* ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 2. С., 1964, с. 70-79.*

ПАМЕН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник, учител в Казанлък (1837-1838).

Лит.: ***Георгиев****, М. Възраждането на гр. Казанлък. // Казанлък в миналото и днес. С., 1923, с. 80.*

ПАМЕТНИК-МАВЗОЛЕЙ НА ЕКЗАРХ АНТИМ I – гробница Антим I във Видин. Построен (1934) и открит в присъствието на целия Св. Синод, на цар Борис III и княз Кирил Преславски. По форма представлява квадратна каменна сграда, наподобяваща църква. Над входа е изработен мозаечен портрет на екзарха. Отвътре е изографисан със стенописи. В центъра на помещението е разположена седяща скулптура на Антим I в кресло, с було и енголпие на гърдите, изработена от скулптора Иван Дудулов. В подземието се намира саркофагът с тленните му останки. Северозападно (отляво на входа) от мавзолея в общия двор се намира църквата „Св. Николай Чудотворец", северно от него е разположена средновековната църква, а източно – сградата на Видинската митрополия. Наблизо са също джамията и библиотеката на Осман Пазвантоглу.

Лит.: Тържествата във Видин. // Църковен вестник, N 34-35, 22 септ. 1934.

ПАМЕТНИК НА ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ – открит от министър-председателя Георги Кьосеиванов в присъствието на други министри от кабинета и столичния кмет Иван Иванов (1 ноември 1939). Автор – скулпторът Марко Марков. За модел му служи ликът на свещеник отец Тома – свещеноиконом в столичния храм „Св. Петка", починал 1946. Поради отсъствието на Софийския митрополит Стефан от столицата, присъствали епископ Никодим – секретар на Св. Синод и архимандрит Николай – началник на Културно-просветното отделение при Св. Синод.

*Лит.: Освещаване на паметника на **Патриарх Евтимий**. // Църковен вестник, N 41, 3 ноември 1939; Съобщение на Канцеларията на Св. Синод. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1940; **Маркова**, Ст. Паметникът на **Св. Патриарх Евтимий** в София. // Църковен вестник, N 12, 15-30 юни 1998.*

ПАМЕТНИКЪТ НА СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ В ГР. ВЕЛИКО ТЪРНОВО – издигнат (1978) пред аулата на Великотърновския университет. Дело на скулптора Борис Гонзов.

Онлайн ресурс.

ПАМУКЧИЕВ, Стефан Станев (1840-1912) – просветен и църковен деец. Роден в Троян. Учи в Пловдивското класно училище, след което е учител в родния си град до 1896. Ръкоположен за свещеник (1896). Завещава цялото си имущество на Троянската община и на Троянския манастир. Умира в Троян.

Лит.: Свещенослужителите при църквата „Св. Петка" в Троян от построяването ѝ до днес. // Юбилеен сборник „Сто години на храма „Св. Петка" 1835-1935. Троян, 1936, с. 14.

ПАМФИЛИЙ – монах. Игумен на Рилския манастир (1839-1842).

*Лит.: **Иванов**, Йордан. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 91.*

ПАНАГЕРИК – сборник, който съдържа произведения на ораторската проза и агиографията, свързани с църковните празници. Подредени в календарен ред. Най-ранните съдържат произведения само за най-големите църковни празници. Постепенно съдържанието им се обогатява с други творби, някои от които принадлежащи и на старобългарски автори. В старобългарската литература съществуват няколко типа сборници – минейни панагерици; Триодни панагерици; панагерици, които включват произведения и за месечните, и за триодните празници. За най-ранните панагерици в старобългарската литература се съди от по-късни техни преписи. Към ср. на XIV в. се появяват т.нар. новоизводни търновски панагерици, които включват повече произведения за различните празници.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 349-350.*

„ПАНАГЕРИК" – ръкопис (1623). Постъпил в Мътнишкия манастир от Черепишкия манастир. Съдържа: 1. Житие на Св. Петка; 2. Житие на Св. Иван Рилски; 3. Житие на Св. Иларион Мъгленски.

*Лит.: Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 5-7.*

ПАНАГЮРСКИ АПОКРИФЕН СБОРНИК (втората половина на XVII в.) – ръкопис. Открит от М. Дринов в Панагюрското читалище. Състои се от 172 л., писани на хартия. Съдържа апокрифи и кратки повествователни творби. М. Дринов обнародва част от него (летописен разказ на поп Петър от с. Мирково, Пирдопско), в която се съдържат свидетелства за периода на османското владичество.

*Лит.: **Дринов**, М. Български летописен разказ от кр. на XVII в. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1882, 3, с. 8-11.*

ПАНАЙОТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Николай Мали" – София (1828).

*Лит.: **Спространов**, Е. Още за ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София. С., 1900, с. 54.*

ПАНАЙОТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (нач. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 493.

ПАНАЙОТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 493.

ПАНАЙОТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоводене, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 493.

ПАНАЙОТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Янтра, Великотърновска обл. (1865).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 115.*

ПАНАЙОТОВ, Исак (-1944) – църковен деец. Свещеник в София. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 34.

ПАНАКТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (нач. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 495.

Per aspera ad astra!

ПАНАРЕТ – възрожденски църковен деец. Роден в Сливен, учи в родния си град, след което на 17-18-годишна възраст е изпратен от сливенските първенци да се учи в Цариград. Постъпил в Куручешменското гръцко училище, в което живеел *Иларион Макариополски*, на когото той прислужвал и се ползвал от неговата издръжка. Не успява да завърши училището, тъй като през 1845 Иларион Макариополски и *Неофит Бозвели* били заточени в Света Гора. След завръщането в родния си град учителства в Омуртаг и Балчик, където полага основите на българските училища. Инициатор за изграждане на български храм в Балчик, заради което заедно с други видни граждани пътува до Цариград за издействане на ферман. През 1853 овдовява и става свещеник в Сливенския храм „Св. Николай Чудотворец" (1853-1861). Повикан от Иларион Макариополски, отива в Цариград за свещеник на тамошната българска църква. Вероятно Епископ Иларион променя името му от Парашкев на Панарет и го произвежда в архимандритско достойнство. Архимандрит Панарет е свидетел на заточването на Иларион Макариополски, *Авксенти Велешки* (29 апр. 1861) и развилите се събития по българския църковен въпрос. Пребивавал в Цариград до 1868, когато завърналият се от заточение Иларион Макариополски го изпраща във Варна като ръководител на местната българска църковна община. Във Варна престоява до ноември 1869, след което е архиерейски наместник в гр. Силистра, където почива (1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 495-496; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 482.*

ПАНАРЕТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (нач. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 495.

ПАНАРЕТ БРЕГАЛНИШКИ (светско име: Петър Наумов) (27.V.1878 – 12.II.1944) – висш духовник. Роден в с. Подмочани, Ресенско, Вардарска Македония. Учи в Цариградската духовна семинария. Приема монашество (1901). Продължава образованието си в Московската духовна академия (от 1901), но през 1904 прекъсва обучението си. Протосингел на Скопската българска митрополия (1908-1910), а от 1910 до ноември 1913 е управляващ Костурската българска епархия. Възведен в архимандритско достойнство (1911). След като през 1913 Костур попада под гръцка власт е изгонен и до 1915 е игумен на *Бачковския манастир*. По време на Първата световна война е доброволец и служи като полкови свещеник в трети полк на Единадесета пехотна македонска дивизия. След освобождението на Скопие е протосингел на Скопската митрополия (1916-1919). Повторно е игумен на Бачковския манастир (1919-1923). Ректор на Пловдивската духовна семинария (1923-1929). Хиротонисан в епископски сан с титлата Брегалнишки (6 дек. 1925). За трети път е игумен на Бачковския манастир (1929-1933). Ректор на Свещеническото училище в Черепишкия манастир (1933-1934). От пролетта на 1941 е викарий на управляващия Скопско-Велешката епархия митрополит Софроний Търновски. По-късно е помощник на управляващия Охридско-Битолската епархия митрополит Филарет Ловчански. Умира в София. Погребан е до храма „Св. Николай Мирликийски" в квартал Горна баня.

Лит.: ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 315;* ***Цацов****, Б. 60 години от блажената смърт на* ***Брегалнишкия епископ Панарет****. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2004.*

ПАНАРЕТ ИРАКЛИЙСКИ (светско име: неизвестно) (1785 – 9.V.1878) – гръцки висш духовник. Избран за Търновски митрополит (февр. 1838). Пристига в града (6 юни 1838). Влиза в тежък конфликт с местната българска общност, която го обвинява в корупция. Отстранен (1840).

Онлайн ресурс.

ПАНАРЕТ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1671). Споменат като действащ архиепископ в документ (1671). Трябва да е заел катедрата в началото на същата или в края на предишната година. Умира или напуска поста не по-късно от 1673.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 200.*

ПАНАРЕТ ПЛОВДИВСКИ (светско име: Петър Иванов Мишайков) (1805-1883) – висш духовник. Роден в с. Пътеле, Егейска Македония. Учи в гръцка гимназия в Битоля, Кожани, в училището на Теофилос Каирис на остров Андрос и през 1838 – в гимназия в Атина. Един от основателите на Славяно-българското ученолюбиво дружество. Завършва Историко-филологическия факултет на Атинския университет (1843). Преподавател в гръцката гимназия в Битоля (1843-1844), след което приема монашески сан и постъпва при Янинския митрополит. Издига се в църковната йерархия и става Лампсакски епископ в Кизическата митрополия. На 26 ян. 1858 е назначен за митрополит на Ксантийската и Перитеорийска епархия. В разгара на българо-гръцката църковна разпра Цариградската патриаршия го назначава за митрополит в Пловдив, на мястото на миналия на българска страна *Паисий Пловдивски* (25 февр. 1861). Първоначално е лошо приет от българското население в града, но през 1868 се отмята от Патриаршията и прегръща българската църковна кауза. Делегат на Първия български църковно-народен събор (1871). В нач. на 1872 заедно с *Иларион Ловчански* и *Иларион Макариополски* е заточен от османските власти в Измит (Никомидия), но след по-малко от месец под натиска на цариградската българска колония заточениците са освободени. В с.г. Панарет е избран за Пловдивски екзархийски митрополит и член на Св. Синод на новоучредената Българска екзархия. След края на Руско-турската война в 1878 е един от непримиримите участници в Съпротивителното движение срещу Берлинския договор. Сътрудничи на вестниците „Македония" (1870), „Право" (1870-1871), „Век" (1874), списание „Читалище" (1875) и вестник „Напредък" (1876-1877). Автор на: „Надгробное пение или последование утренное во святую и великую суботу. Нарядил по нов устав и издал със свое иждивение П. Панарет, сингел на Бълг. църква при Фенер", Цариград. Везирхан N 20, в печатницата на Т. Дивитчиана, 1866. Умира в Пловдив.

Панарет Пловдивски (фотопортрет)

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 495; ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 42, 48, 49, 51, 57, 75, 85, 99, 106, 108, 111, 133, 134, 141, 146, 155, 159, 161, 185, 192, 198, 202, 204, 211, 213, 217, 225, 239, 240, 242, 256, 265, 324, 328; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 431; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 234-235.*

ПАНАРЕТ ПОГОНИАНСКИ – *вж Панарет Рашев*

Панарет Рашев (фотопортрет)

ПАНАРЕТ РАШЕВ (светско име: Панайот Пенчев Рашев) (1808 – 21.III.1887) – висш духовник. Роден във Велико Търново. Завършва лицея „Св. Сава" в Букурещ и Атинския университет. Придворен учител в Букурещ (1838-1840), учител в Търново и Цариград. Приема монашество (1845) и остава на служба във Вселенската патриаршия, заемайки поста на Погонианski митрополит. Управляващ имотите на Патриаршията в Букурещ (1854-1863). Включва се активно в дейността на Добродетелната дружина. След 1866 се разграничава от Цариградската патриаршия и се включва в борбата за българска просвета и култура. Отпуска големи суми за образование, култура и болнично дело. Дарява 10 хил. австрийски жълтици на общината в родния си град за създаване на духовно училище с български характер в Петропавловския манастир. С негова помощ се издържат десетки ученици и студенти, осигурява се литература за училищата в Търново. Вуйчо на Венета Ботева – съпруга на Христо Ботев. След неговата смърт духовникът подпомага материално осиротялото семейство.

Лит.: Духовници-благодетели. // Църковен вестник, N 35, 7 септ. 1907; Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 5; ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 346-347;* ***Миновски****, В. Всеотдаен духовен учител.* ***Митрополит Панарет Погониански*** *(1808-1887). // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

ПАНАРЕТ ХИЛЕНДАРСКИ (светско име: Парашкев К. Михайлов) (– 6.VII.1878) – църковен деец. Роден в Сливен. Като юноша учи в родния си град, след което постъпва в гръцкото училище. Без да го е завършил, става учител в гр. Омуртаг. От 853 продължава учителската си дейност в Сливен. Скоро след това е ръкоположен за свещеник. Включва се и в борбата за църковна независимост. Приема монашество в Цариград (1861) и е назначен за свещеник в църквата „Св. Стефан". Премества се в Силистра, но не се задържа дълго, тъй като е повикан да оглави Варненската българска община (1867) и заема този пост до 1871. Бил включен в списъка на кандидатите за митрополит, но изборът му е отхвърлен. Обиден, напуснал Варна и се установил като архиерейски наместник в гр. Кюстенджа (Северна Добруджа) (до 1875). От 1875 е назначен за свещеник в гр. Силистра, където останал до 1878. Това го прави неволен свидетел на отнемането на Северна Добруджа от Княжество България (решено от Санстефанския мирен договор). Смъртта го застига в момент, когато Берлинският конгрес още не е приключил своята работа, поради което не може да узнае за неговото съгласие областта да остане в пределите на Северна Добруджа, което на практика означавало и отнемането ѝ от Българската църква и преминаването ѝ под църковното върховенство на Румънската църква.

Лит.: ***Македонов****, Д.* ***Архимандрит Панарет Хилендарски****. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1980;* ***Македонов****, Д.* ***Архимандрит Панарет Хилендарски****. // Духовна култура, 1991, N 10, с. 17-24.*

ПАНДЕХ (30-те г. на XIV в.) – книжовник. Твори в Ловеч. Преписал един сборник със смесено съдържание, който след възцаряването на Иван – Александър (1331) е пренесен в Търново. Остава в столичния град до 1392. В навечерието на покоряването на Българското царство сборникът е пренесен заедно с други книги в Молдова и в Санкт Петербург.

Лит.: ***Куев****, К. Старобългарските ръкописи през вековете. С., 1979;* ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 304-305.*

ПАНДУРСКИ, Васил Иванов (24.VI.1912 – 18.XI.1985) – богослов. Роден в с. Дерманци, Ловешка обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет (1936) и философия в Университета в Марбург-Лен (Германия) (1945). Помощник-секретар на Врачанския митрополит (1937-1938), преподавател в Черепишкия манастир (1938-1943). От 1946 е в Духовната академия в София. Директор на Църковния историко-археологически музей в София (1959-1981). Работи в областта на църковната археология и християнското изкуство. Автор на: „Църковната живопис в България и нейното културнонационално значение". // Годишник на Духовната академия, 1956, Т. 5, с. 1-42; „Възкресение, Възнесение Христово и Петдесетница в иконографията". // Годишник на Духовната академия, 1956, Т. 5, с. 1-59; „Стенописите в Бояна". // Годишник на Духовната академия, 1960, Т. 9, с. 1-41; „Стенописите на Илиенския манастир край София". // Известия на Института по изобразително изкуство, 1969, Т. 13, с. 5-31; „Паметници на изкуството в Църковния историко-археологически музей". С., 1977; „Елешнишкият манастир". С., 1981 и др.

Лит.: ***Чолов****, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 240.*

ПАНДУРСКИ, Евстати Владимиров (1904-1944) – църковен деец. Роден в гр. Радомир. Убит.

Лит.: ***Николов****, М. Висок като Витоша. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2003.*

ПАНИХИДА – заупокойно Богослужение, на което се извършва помен и молитва за починалите. 1) Като църковна служба за помен на новопредставил се покойник панихидата е треба, която се извършва по молба на близките на третия, деветия, двадесетия и четиридесетия ден, както и на три месеца, половин година, девет месеца и на година от смъртта му. Извършва се както в храма, така и на гробищата. 2) Освен частните панихиди, Църквата е установила и дни за общ помен (съботните дни срещу Неделя Месопустна, Петдесетница и Архангеловден). Чинът на панихидата се състои от благословение, Псалом 90, Велика ектения, тропари и канони за покойниците, „Отче наш", тропари, ектении, йерейски молитви и отпуст. (*Виж също: църковни празници. Извън речника: Задушница.)*

Онлайн ресурс.

ПАНКАЛОС – *вж Мелетий III*

ПАНКРАТИЙ – монах. Игумен на Дивотинския манастир (1818-1826).

Лит.: ***Никифоров****, Т. Село Дивотино. С., 1979, с. 16.*

Per aspera ad astra!

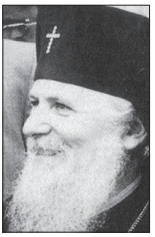

Панкратий Старозагорски (фотопортрет)

ПАНКРАТИЙ СТАРОЗАГОРСКИ (светско име: Пенчо Николов Дончев) (14.XII.1926 – 14.VII.1998) – висш духовник. Роден в с. Кашлата, Старозагорска обл. Завършва Пловдивската духовна семинария (1947) и учи в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски". Приема монашество (1949). Възведен в архимандритско достойнство (1957). Хиротонисан за Велички епископ (1966) и назначен за викарий на митрополията в Стара Загора. Избран за Старозагорски митрополит (1967). Основава в Стара Загора просветен център „Св. Благовещение" и съдейства за издаване на вестник и списание. Дългогодишен представител е на Българската православна църква в *Световния съвет на църквите.* Провъзгласен е за „почетен гражданин на Стара Загора". В 1990 избран като независим кандидат в VII-то Велико Народно събрание, но на 12 юли 1991 отказва да подпише конституцията, изработена от събранието. В 1992 е сред инициаторите за разкола в Българската православна църква, заради което е лишен от Св. Синод от сан. В 1995 се покайва и на 12 дек. с.г. е възстановен на старозагорската катедра. Умира в Стара Загора. Погребан е зад олтара на Катедралния храм „Св. Димитър".

*Лит.: **Тодоров**, П. Новоизбраният **Старозагорски митрополит Панкратий**. // Църковен вестник; Съобщение от Синодалната канцелария (за получени писма от бившите **митрополити Пимен** и **Панкратий**). // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994; **Дучев**, Ст. Каноническият избор на **Старозагорския митрополит Панкратий**. // Църковен вестник, N 25-26, 1 окт. 1967; Синодалната палата – отново свободна. // Църковен вестник, N 20, 16-22 май 1994; Обръщение на **Старозагорския митрополит Панкратий**. // Църковен вестник, N 26, 24-30 юни 1996; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 260-261; **Желев**, Ив. **Старозагорският митрополит Панкратий** в междуправославните отношения. // Достойно изпълнен църковен и граждански дълг. Сб. в памет на покойния **Старозагорски митрополит Панкратий**. Стара Загора, 2003, с. 148-153; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 457.*

ПАНОВ, Йордан Петров (– X.1944) – църковен деец. Свещеник в Брегово, Видинска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 35.

ПАНОНСКИ ЛЕГЕНДИ – наименование на Пространните жития на Св. Св. Кирил и Методий, поради това, че били писани в Панония. Макар че по-късно тази теза се подлага на съмнения, по традиция наименованието им остава запазено и досега. (*Вж Пространно житие на Св. Св. Кирил и Методий*)

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 351-352.*

ПАНТЕИЗЪМ – религиозно учение, което отъждествява Бога с природата. Обожествяване на природата. Бог е навсякъде.

Онлайн ресурс.

ПАНТЕЛЕЙМОН II РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (22.IV.1819 – 1887) – духовник. Роден в Костенец. На 15-годишна възраст постъпва като послушник в Рилския манастир. Учи в манастирското училище, след което продължава образованието си в Пловдив. По-късно изпратен в Русия заедно с рилския монах Никифор за събиране на средства за откриване в Рилския манастир на духовна семинария, печатница и болница. Впоследствие пътува до Света гора, Сърбия и отново посещава Русия. Игумен на Рилския манастир (1864-1868; 1874-1881). Поканен от руското командване и присъства при подписване на Санстефанския мирен договор (3 март 1878). Депутат в Учредителното събрание във Велико Търново (10 февр. 1879 – 16 апр. 1879).

*Лит.: **Иванов**, Йордан. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 91; **Архимандрит Нестор**. Русофилът **архимандрит Пантелеймон**, **игумен Рилски** (1819-1887). // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1978; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 493; **Радев**, Ив. Таксидиотство и таксидиоти по българските земи през XVIII-XIX в. С., 2008, с. 279-280; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 482.*

ПАНТЕЛЕЙМОН ХИЛЕНДАРЕЦ – монах. Игумен на Хилендарския манастир. Преписва в Русе „История на Хилендарския манастир" (1809).

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 126.

ПАНЧАРЕВСКИ МАНАСТИР – *вж Урвички манастир „Св. Николай Летни*"

ПАНЧЕВ, Иван – църковен деец. Свещеник в с. Райковци (дн. в Гърция) (1870-1915), след което се преселва в с. Ново Райковци, Мелнишко, Благоевградска обл.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 500.

ПАНЧЕВ, Стойко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Койнаре, Плевенска обл. (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 500.

ПАНЧЕВ, Тодор (1862-1924) – езиковед и учител. Племенник на Найден *Геров*. Роден в Копривщица. Учител във френския колеж „Св. Августин" в Пловдив. За заслугите му като преподавател в учебното заведение е отличен с ордена „Академически палми" (1909). Умира в Пловдив.

Онлайн ресурс.

ПАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел Михаил” – София (1819).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

ПАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка” – София (1819).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

ПАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Големи” – София (1837).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ПАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разлог (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 500.

ПАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елин Пелин (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

ПАНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Одрин (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 501.

ПАНЧОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Солун (1872). Един от основателите на женското дружество „Възраждане” (1872).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Солун в българската духовна култура. С., 1937, с. 112.*

ПАНЧОВСКИ, Евстати Попстефанов (13.IX.1849 – кр. на 30-те г. на XX в.) – просветен и църковен деец. Роден в с. Буново, Софийска обл. Учител в метоха на църквата „Св. Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат” (1866-1874). Ръкоположен е за дякон в старогълленската църква „Св. Николай” (1874). Последователно е свещеник в с. Врачеш, Софийска обл. и при църквата „Св. Троица” в Ловеч (от 1874). Арестуван (15 юли 1877). Утешава верски своите съграждани по времето на османските безчинства в Ловеч. В хода на боевете (22 авг. 1877) е наредена неговата екзекуция. Ранен, но успява да се спаси при драматични обстоятелства. След Освобождението – епархийски съветник (1880, 1896, 1904, 1915, 1923) и наместник на управляващия на епархията (1883, 1896-1898, 1905). Преподава закон Божий на офицерите и войниците от военните подразделения в Ловеч. Назначен е за полкови свещеник на 30 юли 1900. Осъществява и свещенодействието в Ловешкия окръжен затвор. Ръкоположен е за протойерей и е избран за председател на настоятелството на църквата „Св. Троица” (1892, 1897). След пенсионирането си (1926) се установява в София. Автор на „Ново Софроние. Записки за народния живот и страданията български” (1996). Умира в София в кр. на 30-те години на XX в.
*Лит.: **Кузманов**, Ю. Ловеч в руско-турските войни през XIX век (Част 2) 1877-1878. Регионален исторически музей – Ловеч. Ловеч, 2019, с. 340-341.*

ПАНЧОВСКИ, Иван Георгиев (6.II.1913 – 2.XI.1987) – богослов. Роден в с. Оборище, Панагюрско, Пазарджишка обл. Завършва Пловдивската духовна семинария и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски”. Специализира в Берлин, Йена и Лайпциг. Професор в Духовната академия. Научните му интереси са в областта на християнската етика. Приемник и продължител на преподавателската и научноизследователска дейност на професор Ганчо Ст. *Пашев.*
*Лит.: **Киров**, Д. Неуморен труженик на богословската наука **проф. д-р Иван Панчовски** (6.II.1913 – 2.XI.1987). // Църковен вестник, N 7, 1 март 1988; **Нушев**, К. Една от крупните фигури на българската богословска наука. В памет на светлата личност на **проф. д-р Иван Панчовски**. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2017; **Карчина**, В. Християнската любов като добродетел. Богословското творчество на **проф. Иван Панчовски**. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2018.*

Иняцио Паоли (фотопортрет)

ПАОЛИ, Иняцио (или Игнат Феликс Паоли) (25.VII.1818 – 27.III.1885) – висш католически духовник. Роден във Флоренция, Италия. Ръкоположен в Рим за Никополски епископ (20 авг. 1870). Коронясва първия крал на Румъния – Карол I (14 март 1881). В нач. на 1883 е променен статутът на Никополската епархия. Влашко е отделено от юрисдикцията на Никополския епископ и на тия земи е даден статут на самостоятелна архиепископия. За първи Букурещки архиепископ е назначен монсеньор Паоли, а за духовен глава на Никополската епархия (в границите на Княжество България) е ръкоположен на 3 май с.г. монсеньор Иполит *Агосто.* Съдейства за построяването на катедралата „Св. Йосиф” в Букурещ (1883). Умира във Виена.
Онлайн ресурс.

ПАПА ВИТАН МЛАДИ (светско име: Витан Коюв Витанов) (ок. 1790 – 11.VI.1849) – зограф. Син на Кою Ц. Витанов и брат на Досю (Теодосий) и Симеон К. Витанови. Баща на Досю, Кою и Марко Витанови – също зографи. Образованието си получава вероятно в Света гора. Рисува икони в Къпиновския манастир (1811) и църквата „Св. Йоан Предтеча” – Габрово (1814). Изработва иконостаса на църквата „Св. Архангели” в Трявна и изписва главните икони (1821-1822). Негови икони се съхраняват в Националната художествена галерия. Изработва иконостаса на църквата „Св. Андрей” в Преображенския манастир. Автор на икони и в църквите в Арбанаси, Чирпан и Златарица, Еленско. Заедно с Йоаникий Витанов изписва църквата „Въведение Богородично” – Чирпан (1848). Убит при грабеж в Сливенския балкан.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 117-118.

Per aspera ad astra!

ПАПА ВИТАН СТАРИ (Витан Цонюв Димитров) (ок. 1735-) – зограф. Роден в Трявна. Баща на Йоаникий Витанов и брат на Кою и Симеон Витанови. Ръкоположен за свещеник (1795). Служи в църквата „Св. Архангели" в Трявна (1819). Известни са неговите икони: „Христос" (1798), съхранявана в Централния археологически музей – София, „Св. Никола" (1807) и „Богородица", които се пазят в Църковния музей. Рисува икони в Къпиновския манастир и църкви във Варненско и др.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 118.

ПАПА РИМСКИ – глава и върховен суверенен йерарх на Римокатолическата църква, а в международното право – суверенно лице с изключителни пълномощия, защото едновременно притежава три неразделни функции на властта: глава и суверен на *Светия Престол*; наследник на *Св. Петър* (първият епископ на Рим) и глава на *Католическата църква* и неин върховен йерарх и абсолютен суверен (монарх) на града-държава *Ватикана*. Суверенитетът на Ватикана (територията, на която се разполага Светият Престол), потвърден от Латеранските съглашения (1929) произтича от суверенитета на Светия Престол. В първите векове на Християнството името папа се използва за всички епископи. От нач. на VII в. до наши дни тази титла се дава само на Римските и Александрийските епископи.

Онлайн ресурс.

ПАПА РИМСКИ В ПОЧИВКА – титла, близка до тази на папата. Влиза в сила от 13 март 2013. Не е свързана със законодателни или религиозни правомощия и се придобива от подалия оставка папа. Първият ѝ носител е папа *Бенедикт XVI.*

Онлайн ресурс.

ПАПЕВ, Стоян (1810-1900) – просветен и църковен деец в Македония. Роден в с. Долна Сушица (Благоевградска обл.), тогава в Османската империя. Вероятно учи в Долна Сушица. Преследван от османските власти, бяга в Разлог и се установява в с. Недобърско. Работи като пастир на стадата на светогорските манастири и така лятото е в Недобърско, а зимата на Света гора, където научава турски и гръцки. Учител в килийното училище в Недобърско (от 1840). Превежда книги от гръцки език.

*Лит.: **Корунов**, П. Кой е **Стоян Граматик**. // Разложка комуна (5). Разлог, 1985; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 293.*

ПАПОЦЕЗАРИЗЪМ – антиподната на цезаропапистката геополитическа доктрина на Папския престол, според която папата доминира над цариградския император. За папоцезаризма духовното начало има примат над светското начало. Папата има върховна власт спрямо който и да е цар, крал или граф, и всеки от тези светски владетели е подлежал на морален съд спрямо религиозния закон. Папата е имал право както да помазва за крал някого, така и да го отлъчва от църквата. В резултат на това разбиране, в продължение на много векове светските владетели са били отговорни и са се отчитали пред един външен спрямо тях религиозен закон. Този закон е бил Божият закон, изложен в *Библията* – както в *Стария*, така и в *Новия Завет*, където Бог е издигнат като върховен съдник на всички хора на Земята. Този принцип се отнасял за всички – от краля до кочияша, от кралицата до прислужницата, тъй като източник на закона и законността не е светският владетел, а самият Бог. Разделението на геополитическите концепции между Рим и Константинопол през Средновековието започва с Четвъртия Цариградски събор и завършва с Великата схизма от ср. на XI в. В ново време носител на византийския цезаропапистки модел е Третият Рим, т.е. Руското царство и Руската империя.

Онлайн ресурс.

ПАПСКА СХИЗМА – *вж Велика схизма*

ПАРАКЛИС – наименование (ползвано от западни славяни и др.) на малка Християнска култова постройка, посветена обикновено на определен светец или на повече светци. Предназначена е за поклонение и за извършване на някои религиозни обреди. Най-често са разположени край пътища и пътеки (но има и частни – на територия с ограничен достъп). Около някои от тях са устроени места за отдих. Крайпътните колони с ниши се срещат предимно в католически райони в Централна Европа и Бенелюкс.

Онлайн ресурс.

ПАРАКЛИС В СОФИЙСКИЯ ЦЕНТРАЛЕН ЗАТВОР – осветен (22 дек. 1996) в присъствието на Патриарх Максим.

*Лит.: **Траянополски епископ Иларион**. Осветен е параклисът в Софийския централен затвор. // Църковен вестник, N 1, 1-5 ян. 1997.*

ПАРАКЛИС „СВ. ЯНИ" – *вж „Св. Йоан Предтеча" – средновековна църква*

ПАРАПИТЕВ, Христо (1798-1901) – църковен и просветен деец. Роден в с. Булгаро (на остров Тасос). В юношеските си години заминава да работи в Кавала. След това учи в манастира „Св. Богородица" в Драмско. По-късно се установява в Света гора, където остава във Ватопедския манастир. Заминава за Македония, където е ръкоположен за свещеник. След това идва в с. Полковник Серафимово, където е свещеник ок. 6-8 години и участва в освещаването на тамошната църква „Въведение Богородично". След това се премества в с. Югово, където остава до края на живота си. След отварянето на църквата в Югово е първият свещеник и учител в килийното училище към нея.

*Лит.: **Попов**, Венцислав. **Свещеник Христо Парапитев** и Възраждането в Родопите. // <www.asenovgrad.org>.*

ПАРАСКЕВ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дебелец, Великотърновска обл. (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 502.

ПАРАСКЕВА – монах. Игумен на Сопотския манастир (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 502.

ПАРАСТАС – кратка църковна молитва за покойник; помен.
Онлайн ресурс.

ПАРАШКЕВОВ, Александър Александров – *вж Амвросий Доростолски*

ПАРЕНЕСИС – наименование на текст, съставен от съвети, предписания и правила. Първите паранетични текстове в старобългарската литература са представени в Изборниците от 1073 и 1076.
Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 351-352.*

ПАРИМЕЙНИК (паримийник) – наименование на сборник с откъси от *Стария Завет*, които се четат при Вечерното богослужение или при Нощно бдение във връзка със смисъла и обяснението на празника. За различните празници паримите са различни. Най-старият паримейник е Григоричевият (от кр. на XII и нач. на XIII в.).
Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 353.*

ПАРИСТРИОН – наименование на тема (обл.) между р. Дунав и Стара планина (XI-XII в.). Главен гр. Дръстър (дн. Силистра). Управлявана от катепан или дука. В църковно отношение подчинена на Охридската архиепископия. Нападана многократно от печенеги, узи, кумани, поради което в продължение на редица периоди от време византийската власт в нея била чисто номинална. Българското население често търсело помощта на такива племена в борбата си против византнийското владичество. През 1072 избухва въстанието на Георги Войтех, последвано от въстание на Нестор (1074). След отхвърляне на византийското владичество (1185-1187) наименованието „Паристрион" започва да се заменя с друго – „Загора". За последен път името Паристрион се спомената в Иван-Александров псалтир (1337).
Онлайн ресурс.

ПАРМАКОВ, Евстати – *вж Дионисий*

ПАРНАДЖИЕВ, Миалче Кирилов – *вж Гавриил Светогорец*

ПАРОРИЙСКА ШКОЛА – религиозно-философска школа, създадена от Григорий Синаит (1335) в областта Парория. Превръща се в средище на исихазма. Получава щедра подкрепа от цар *Иван-Александър*. Учениците са с български, гръцки и влашки произход. Водят строг аскетичен начин на живот. Занимават се с практически упражнения за нравствено усъвършенстване, четене на религиозна литература. По-видни последователи: Цариградските патриарси Исидор, Калист I и Филотей, Солунският архиепископ Григория Палама, Патриарх Евтимий Търновски, Нил Серский, Паисий Величковски, Теодосий Търновски, монасите Григорий, Ромил Видински, Иларион, Дионисий. След смъртта на Григорий Синаит (1346) преустановява дейността си.
Лит.: ***Киселков****, В. Средновековна Парория и Синаитовият манастир. // Сб. в чест на* ***В. Н. Златарски****. С., 1925;* ***Горов****, Г. Местонахождението на средновековната Парория и Синаитския манастир. // Ист. преглед, 1972, N 1.*

ПАРТЕНИЙ (1765 – 4.IX.1850) – монах. Роден в Сопот. Приема монашество в Троянския манастир. Игумен на манастир (1817-1840). Успява да освободи манастира от ловчанските гръцки владици, превръщайки го в ставропигиален. За целта издейства сингитлия от Вселенската патриаршия (1830). Изгражда скит с храм „Св. Иван Предтеча" в местността „Зелениковец" (1832). Успява да издейства ферман за построяване на манастирската църква „Успение Богородично" (1835). В периода 1843-1845 служи в българския скит „Св. Богородица" – Света гора, след което се завръща в Троянския манастир, където остава до смъртта си.
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 279-282.

ПАРТЕНИЙ – йеромонах и учител в Мерданския манастир.
Лит.: ***Загорски****, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 95.*

ПАРТЕНИЙ – монах. Игумен на Бачковския манастир (1898-1902).
Онлайн ресурс.

ПАРТЕНИЙ – монах. Игумен на Бешовишкия манастир (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 502.

ПАРТЕНИЙ – йеромонах в Къпиновския манастир. Игумен на манастира (след 1856). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: ***Загорски****, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 91.*

ПАРТЕНИЙ – църковен и просветен деец. Роден в с. Годлево, Благоевградска обл. Свещеник и учител в селото (60-те – 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 502.

ПАРТЕНИЙ – църковен деец. Свещеник във Варна (1866) и с. Старо Оряхово, Варненско (1867-1868).
Лит.: ***Ников****, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 136, 143.*

Per aspera ad astra!

ПАРТЕНИЙ (светско име: неизвестно) (– 1913-1914) – църковен деец, йеромонах. Игумен на Бигорския манастир „Св. Иван". След завладяването на Вардарска Македония от Сърбия (1913) изтезаван и убит, защото отказва да даде декларация, че манастирът е сръбски.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 197.*

ПАРТЕНИЙ БИГОРСКИ (светско име: неизвестно) (-1918) – духовник. Неизвестно е и родното му място. Завършва килийно училище в Бигорския манастир „Св. Йоан Бигорски" , а по-късно и Цариградската българска духовна семинария. След това 10 години служи като дякон на владиката Козма Дебърски. Игумен на Бигорския манастир по време на Балканската война в 1912 -1913. След Междусъюзническата война 1913 е прогонен от сръбските власти. По време на Първата световна война се връща като игумен на манастира (1916-1918). След края на войната изтезаван и убит от сръбските власти, защото отказва да даде декларация, че манастирът е сръбски.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 197; **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 419.*

Партений Зографски (фотопортрет)

ПАРТЕНИЙ ЗОГРАФСКИ (светско име: Павел (Хаджи) Василков Тризловски) (1818 – 7.II.1876) – висш духовник. Роден в миящката паланка Галичник. Учи в Атинската семинария с помощта на архимандрит Анатолий Зографски. Приема монашество в Зографския манастир в Света Гора (1842). Продължава в Духовната семинария в Одеса, след това постъпва в Киприяновския манастир в Молдова. Завършва Киевската духовна семинария (1846) и Московската духовна академия (1850). Служи като духовен проповедник и изповедник в църквата на Руското посолство в Цариград. С разрешение на руския посланик заминава за Света гора, където на 23 ноември 1851 открива богословско училище в Зографския манастир, предназначено да стане семинария. Преподава в него до 1852, когато училището е затворено от гръцките духовни власти. Учител по църковнославянски език в Богословското училище на остров Халки (1852-1855). Принуден да напусне заради Кримската война (1853-1856), тъй като е заподозрян, че преподава руски език. Поради здравите си връзки с Руското посолство заминава за Света гора и се връща в Цариград чак след сключването на мира (1856). До 1858 е управител на българското училище в Цариград, където устройва преподаването на съвременни начала. Едновременно служи в Българската църква „Св. Стефан" и в Руската църква. Ръкоположен за Поленински епископ в Дойран, като пеенето в църквата е и на църковнославянски. Това назначение на българин за владика е посрещнато с възторг от водачите на българското църковно движение, както и от кукушките българи. Вместо да изпълнява помирителната роля, с която го натоварва Патриаршията, оглавява българската църковна борба – едва пристигнал, започва да обикаля епархията, разширява употребата на църковнославянски в Богослужението в църквите и съдейства за отварянето на български училища. В Дойран изгаря гръцките богослужебни книги. Повикан от прекия си началник Неофит Византийски (1861) и поставен под домашен арест. Местният епархийски духовен съд му отправя 22 обвинения. С помощта на руския посланик Алексей Лобанов-Ростовски е освободен и откаран в Цариград, където пристига на 15 февр. 1862. Патриаршията започва да го съди, но поради закрилата от *Панарет Пловдивски*, който е член на Св. Синод, патриархът бави делото и чака съставянето на новия синод, от който Панарет ще е изключен. На 20 дек. като екзарх в епархията е изпратен Антим Преславски. С помощта на Лобанов Партений отново е освободен и в 1863 се връща в епархията си. В Дойран се сблъсква с османските власти, тъй като против забраната им поставя камбана в една църква. Постепенно владиката губи подкрепата и на първоначално стоящите зад него кукушки български първенци. Макар и защитаван от Петко Р. Славейков, Партений е принуден да напусне епархията си и да се прибере в Цариград, където продължава да играе видна роля в българското църковно дело и сътрудничи на българските вестници и особено на „Македония". В 1867 е назначен за Нишавски митрополит в Пирот и на този пост подпомага българското училищно дело и отблъсква опитите на сръбската пропаганда за проникване в Пиротско. От 1868 Партений Зографски е част от отцепилата се от Патриаршията българска църковна йерархия. След учредяването на Българската екзархия в 1870 остава като екзархийски митрополит в Пирот до окт. 1874, когато е принуден да си подаде оставката. Умира в Цариград и е погребан в двора на „Св. Стефан". Развива активна книжовна дейност. Сътрудничи на сп. „Български книжици" и на първите български вестници – „Съветник" (Цариград, 1864-1870), „Македония" (Цариград, 1867-1872), „Цариградски вестник" (Цариград, 1848-1862) и др. В 1857 издава „Кратка свещена история на Ветхо и Новозаветната църков", през 1858 – „Началное учение за децата", „Кратка славенска граматика". Превежда житието на Св. Климент Охридски от Теофилакт Охридски от гръцки на българо-македонско наречие със силно влияние на източнобългарския говор и на църковнославянски език. Занимава се с изследователска дейност, като обнародва два документа за Охридската архиепископия, намерени в Рилския манастир. Събира народни песни и издава „Сборник на народни песни".

*Лит.: **Томов**, Ф. Живот и дейност на **хаджи Партения, архимандрит Зографски**, **епископ Кукушко-Полянински и митрополит Нишавски**. // Македонски преглед, 1936, , N 1-2; **Неделчев**, Й. **Партений Зографски, митрополит Нишавски**. (105 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 9, 1 апр. 1981; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 503; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 197; **Кирил, Патриарх Български**. Българското население в Македония в борбата за създаване на Екзархията. С., 1971, с. 20-21.*

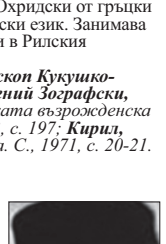

Партений Левкийски (фотопортрет)

ПАРТЕНИЙ ЛЕВКИЙСКИ (светско име: Стоян Стаматов Стаматов) (7.III.1904 – 2.III.1982). Роден в гр. Провадия. Завършва Софийската духовна семинария (1929) и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1933). Приема монашество (1929). Става протосингел на Неврокопската митрополия (1936-1937). Специализира във Фрайбург и Берн (1937). След завръщането си в България продължава да служи като протосингел на митрополит Борис Неврокопски. Възведен в архимандритско достойнство. След 9 септ. 1944 арестуван и лежи 40 дена в Централния софийски затвор. Освободен след намесата на митрополит Стефан Софийски. Хиротонисан в епископски сан (1945) и привлечен като втори викарий на Екзарх Стефан (1945-1953). Първи викарий на Софийската митрополия (1953-1965). Викарен епископ на митрополит Андрей в Америка (1965-1966). След връщането си в България отново е първи викарий на Софийската митрополия – до смъртта си. Автор е на химнографски трудове, както и на „Жития на светците" в два тома.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Със синовна любов към Светото Православие. // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1982; **Цацов**, Б. Архиерейте на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 327; **Марков**, Ст. Викарийният епископ на трима софийски митрополити. 100 г. от рождението и 25 г. от блажената кончина на **Левкийски епископ Партений** (7 март 1907 – 2 март 1982). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2007; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 500; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 649-651.*

ПАРТЕНИЙ НИШАВСКИ (1818 – 7.II.1876) – висш духовник. Роден в с. Галичник, Дебърско. Завършва Духовната семинария в Атина (1842), Духовната академия в Кишинев (1847) и Духовната академия в Москва (1850). Хиротонисан в епископски сан (1859). Избран за Нишавски митрополит (1867) със седалище гр. Пирот и заема този пост до 1874. Подава оставка и последните години от живота си прекарва в Цариград, където и почива.

Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 471.*

ПАРТЕНИЙ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1677-1682). Като Охридски архиепископ е и наместник на Корчанската катедра.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 203.*

ПАРТЕНИЙ I ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1607-). Преди това е митрополит на Вльора. Охридският архиерейски синод го избира за архиепископ на 7 юни 1607. В документ от 1614 се споменава вече като бивш архиепископ.

Онлайн ресурс.

ПАРТЕНИЙ ПАВЛОВИЧ (ок. 1695 – 29.IV.1760) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Силистра. Учи в местното гръцко училище и в Букурещ (до 1715). От 1716 предприема пътувания до Венеция, Болоня, Флоренция, Падуа, Рим, Неапол, Корфу, Янина и Костур, където слуша лекции по философия, логика и математика. Приема монашество в сръбския манастир „Св. Сава" (ок. 1720). Протосингел на Сръбския патриарх Арсений IV. Пътува из българските земи – Силистра, Пловдив, София, Бачковския и Рилския манастири (1733-1735). Хиротонисан в епископски сан (ок. 1750). Автор на църковни и автобиографични трудове.

Лит.: ***Ангелов****, Б. Ст.* ***Партений Павлович****. //* ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 2. С., 1964, с. 5-59;* ***Галчев****, Ил.* ***Епископ Партений Павлович****. // Църковен вестник, N 5,11 февр. 1983; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 488;* ***Бояджиев****, П.* ***Партений Павлович****. С., 1988.* ***Мечев****, К. Целенасочен разказ (Поглед към Автобиографията на* ***Партений Павлович*** *като художествена композиция). //* ***Мечев****, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 206-215.*

ПАРТЕНИЙ ПОЛЕНИНСКИ (1860-1921) – гръцки висш духовник. На 20 март 1899 става Поленински епископ в Дойран (1899-1907). Развива активна антибългарска дейност, като се стреми с всички средства да ограничи българското просветно и църковно дело, но среща съпротива от българския архиерейски наместник йеромонах Неофит, който успява да извоюва за българите градската църква „Св. Илия". Подписва и протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. По-късно е Дебърски и Велешки митрополит.

Онлайн ресурс.

ПАРТЕНИЙ СОФИЙСКИ (светско име: Петър Попстефанов (Попов) Иванов (12.II.1844 – 20.VI.1918) – висш духовник. Роден в с. Вайсал, Одринско. Завършва Богословско училище „Свети кръст" в Йерусалим (1862). Писар на патриаршеския наместник в Дамаск. Приема монашество (1867). Възведен в архимандритско достойнство (1870). Архиерейски наместник в Мустафа паша (дн. Свиленград.). Хиротонисан в епископски сан (1873). Управляващ Видинската епархия. Ректор на Петропавловската духовна семинария (1882-1886). От 1886 управлява последователно Пловдивската и Ловчанската епархия. Избран за Софийски митрополит (1892). От 1907 приема управлението и на закритата Самоковска епархия. Член на Св. Синод (1900-1904; 1909-1918), като от 1915 до 1918 е и наместник-председател на Св. Синод.

Партений Софийски (фотопортрет)

Лит.: ***Гошев****, Ив.* ***Високопреосвещений Соф. митрополит Партений****. // Църковен вестник, N 26, 29 юни 1918;* ***Бобочев****, С. С. За дяда* ***Партений****. // Църковен вестник, N 26, 29 юни 1918; Бележки за живота на блаженопочившия* ***митрополит Партений****. // Църковен вестник, N 26, 29 юни 1918;* ***Апостолов****, Н.* ***Митрополит Партений****. // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1918;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 46-41;* ***Цацов****, Б. Архиерейте на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 249; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 449.*

ПАРТЕНИЙ ТЕМСКИ (светско име: неизвестно) (-1726) – духовник. Роден в с. Темска, Пиротско. Приема монашество в манастира Ксенофон в Света гора. По-късно се премества в Илиянския манастир край София, в чието възстановяване взима дейно участие. Завръща се в родния си край (1698-1699), където поема управлението на опустошения Темски манастир. Полага усилия за неговото възстановяване.

Лит.: ***Овчаров****, Николай. Надписи-графити и записи по стенописите на църкви и манастири от Западните покрайнини в СР Югославия (Темска, Долна Каменица, Поганово). // Исторически приноси към старобългарската и старославянската епиграфика и книжовност. С., 2006, с. 334, 342-345.*

ПАРЧЕВИЧ (Парчев), Петър Михайлов – *вж Петър Парчевич*

ПАСАРЕЛСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възникнал през XV в. като параклис. По-късно прераснал в манастирска обител. До днес е запазена само манастирската църква от XVI-XVII в. По неясни причини манастирът бил изоставен. През 1863 е възстановен, а църквата – обновена. Тя е сравнително малка продълговата постройка без външни украси. Олтарът ѝ е изписан (1878) от самоковеца Христо Илиев. Две години по-късно дебърските братя зографи Михаил и Христо Благоеви украсили със стенописи централната част на църквата. Интересен е ктиторският портрет на тогавашния игумен Васил Иванов от Сопот. Той е изобразен на колене, привел глава над дясното си рамо. Това е единственият портрет на дарител в молитвена поза в църковната стенопис у нас. Манастирът запустял ок. 50-те години на XX в. От 2000 г. няколко души започват да се грижат за съхранението и възстановяването на църквата и учредяват църковно настоятелство. На 29 юни 2003 църквата е осветена. Преди построяването на язовир „Искър" (1950) всяка година на Петровден, на 29 юни – храмовият празник на църквата, манастирът организирал събор и курбан за селяните от Шишмановци, Долни и Горни Пасарел. Днес съществува само Долни Пасарел, а другите села са под водите на язовира. Това е причината днес да наричат манастира само Пасарелски. По първоначални проекти стената на язовир „Искър" трябвало да бъде в непосредствена близост до манастира и едно от работните имена на язовира било „Св. Петър" – по името на малкото манастирче. Недействащ. Храмов празник – 29 юни.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

ПАСИОНИСТИ (Конгрегация на страстите на Иисус Христос) – католическа религиозна институция, основана от Св. Павел от Кръста със специален акцент върху страстите на Иисус Христос. Основана 1725. Първите мисионери пасионисти тръгват от Рим и се установяват в Северна България (1781). Подпомагат българските католици с материални средства. Започват строежи на църкви и енорийски домове. В гр. Русе изграждат катедрала и голяма семинария. Построяват и два колежа – френски и английски.

Онлайн ресурс.

ПАСКАЛ (-1866) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Козарево (дн. към гр. Твърдица), Сливенска обл. Ръкоположен за свещеник (1808). Пристига в гр. Добрич (1829). Преписва и разпространява Паисиевата история. Свещеник в с. Победа, Добричко (от 1832), където със свои средства построява училище. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: История на гр. Толбухин. С., 1968, с. 86.

ПАСКАЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Смолянско (70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Димитров**, Н. **Свещеник Сава Димитров Киряков**. // Родопи, 1979, N 10, с. 27.*

ПАСКАЛЕВ, Наум – *вж Неофит Скопски*

ПАСКАЛЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (60-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 504.

ПАСКАЛСКИ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ямбол (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 505.

ПАСКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Никопол (от 1834).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 90.*

ПАСКОВ (или Пасхов), Илия (1837-1912) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в с. Осиково, Неврокопско (Благоевградска обл.). Учи в Банско, след което е учител в Осиково, Лъки и Сатовча. Развива активна дейност в българската църковна и просветна борба за национална еманципация от Вселенската патриаршия. Участва в Народния събор в Гайтаниново (Благоевградска обл.) (1869), на който е взето решение за отказване от Вселенската патриаршия. В 1873 г. е един от учредителите на учителско дружество „Просвещение" в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). По-късно е свещеник и по доноси на неврокопския гръцки владика многократно е преследван от властите. В кр. на XIX в. влиза във ВМОРО. Умира в родното си село.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 100-101.

ПАСОМИ – *вж Паство*

ПАСТВО – наименование на група християни, за които отговаря един духовник.

Онлайн ресурс.

ПАСТИР – наименование на църковно лице, молитвеник, проповедник, чиято функция е да сочи християнските добродетели и да напътства миряните за тяхното спазване.

*Лит.: **Памуков**, П. Пастирът в служба на мира. // Църковен вестник, N 4, 25 ян. 1961.*

ПАСТИРСКО-БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ „СВ. КИРИК" – учебно заведение. Открито в Горноводенския манастир „Св. Св. Кирик и Юлита" (до Асеновград) от архиепископ Дамян Царицински (1922). Създадено от Пловдивската митрополия на Българската екзархия и Руската православна църква зад граница (РПЦЗ) за подготовка на свещено- и църковнослужители за руснаците извън Русия. Манастирът и училището се издържат с дарения от барон Пьотър Врангел и от фонда на императрица Мария Фьодоровна. Към 1936 училището завършват 50 духовници, като, освен руснаци, сред тях има българи, гърци, сърби и немци. Закрито след смъртта на архиепископ Дамян (1936). Преподаватели: Ректор: епископ Дамян Царицински, Секретар: професор Михаил Поснов, свещеник Михаил Шишкин, свещеник Владимир Иваницки, свещеник Михаил Калнев, свещеник Е. Череповецки, професор Б. В. Остроумов, професор К. И. Омшански, професор В. И. Лазарев.

*Лит.: **Иером. Йосиф**. Откриване на Пастирско-богословски институт. // Църковен вестник, N 37, 7 окт. 1938; **Бубнов**, Павел, протодиакон; Юха Димитрий, иерей. Русское пастырско-богословское училище в монастыре святого Кирика в Болгарии в 1923-1936 . // Церковно-исторический альманах, 2015, N 2, с. 57-84; Църковен вестник, N 9, 14 апр. 1944.*

„ПАСТИРСКО ДЕЛО" – вестник. Орган на Свещеническите братства в България. Обявява се против протестантите, католиците и други секти.

I. 1-50, 6 ян. – 29 дек. 1922;
II. 1-52, 5 ян. – 29 дек. 1923;
III. 1-52, 5 ян. – 26 дек. 1924;
IV. 1-52, 2 ян. – 25 дек. 1925;
V. 1-52, 1 ян. – 25 дек. 1926;
VI. 1-50, 1 ян. – 17 дек. 1927;

VII. 1-50, 1 ян. – 22 дек. 1928;
VIII. 1-50, 1 ян. – 22 дек. 1929;
IX. 1-51, 1 ян. – 27 дек. 1930;
X. 1-50, 3 ян. – 20 дек.1931;
XI. 1-50, 2 ян. – 26 дек. 1932;
XII. 1-50, 2 ян. – 23 дек. 1933;
XIII. 1-45, 5 ян. – 22 дек. 1934;
XIV. 1-45, 5 ян. – 28 дек. 1935;
XV. 1-45, 4 ян. – 26 дек. 1936;
XVI. 1-44, 4 ян. – 18 дек. 1937;
XVII. 1-45, 7 ян. – 17 дек. 1938;
XVIII. 1-44, 4 ян. – 23 дек. 1939;
XIX. 1-46, 2 ян. – 22 дек. 1940;
XX. 1-43, 3 ян – 20 дек. 1941;
XXI. 1-42, 5 ян. – 26 дек. 1942;
XXII. 1-18, 6 ян. – 23 окт. 1943;
XXIII. 3, 30 юли 1933.
Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 2: Н – Я / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1966, с. 121.*

ПАСТОР – духовно лице, което заема пост с различни функции (проповедник и душеспасител) в протестантските църкви. Подобна служба в Католическата и Православна църква е тази на свещеника, поради което в някои части на Германия свещеникът е наричан пастор.
Онлайн ресурс.

ПАСХА – 1) юдейски празник в памет на едно от най-важните събития в Библейската история – излизането на Израел от Египет. 2) Агнец, обредно агне, заколвано и изяждано от юдеите на празника. 3) Ежегодно християнско тържество в памет на Възкръсналия от мъртвите Спасител.
Лит.: ***Събев****, Т. Защо Пасха е подвижен празник. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1958;* ***Св. Григорий Богослов****. На светата Пасха или за отлагането. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1989;* ***Траянополски епископ Иларион****. Пасхалната радост. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1989; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 695-731.*

ПАСХАЛНА ЛИТУРГИЯ – извършвана по време на Пасхалната нощ. Почти нищо не се чете – всичко се пее. Всички врати на храма се отварят като знак, че небето е отворено. Завършва с ликуващото „Христос возкресе".
Лит.: Пасхалната литургия. // Църковен вестник, N 15, 8-15 апр. 1996.

ПАСХАЛНА НОЩ – наименование на нощта срещу Възкресението на Христа. Започва в 11 ч. вечерта. Кулминацията настъпва в 12 ч., когато престоятелят (или свещеникът) на храма изпява три пъти тропара „Христос възкресе от мъртвите, със смъртта си смъртта победи, а на ония, които бяха в гробовете, живот подари". Вратата на храма, която до този момент стои затворена, за да символизира запечатания гроб, се отваря и всички богомолци излизат извън храма. Започва да се пее Пасхалният канон.
Лит.: Пасхалната нощ. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.

ПАТАШЕВ, Богдан (6.XI.1968) – философ, богослов и дипломат. Роден в София. Завършва френската езикова гимназия „Алфонс дьо Ламартин" в София (1987) и следва медицина. След 1989 заминава за Рим, където учи философия в Урбановия колеж (1993), археология – в Института по християнска археология (1994), теология – в Григорианския университет (1995) и източни духовни науки – в Папския източен институт (1999). В Рим следва и скулптура в Академията за съвременно изкуство. Първи секретар към Посолството на Малтийския орден в България (2005-2017). След това преподава история на изкуството. Генерален секретар на ръководния орган на Католическата църква в България – Междуритуалната епископска конференция (2017-2019). Извънреден и пълномощен посланик на Република България при Светия престол във Ватикана (2019)**.**
Онлайн ресурс.

ПАТЕЛАРОС, Алексиос – *вж Атанасий III*

ПАТЕРИК – наименование на сборници от разкази и поучения, свързани пряко или косвено с живота на монасите. Появяват се в периода IV-VI в. Частично или цялостно някои от тях са преведени на старобългарски език до XII в. Най-ранният пълен препис на старобългарски превод на патерик е руският препис на Синайския патерик от XI в. Съхранява се в Държавния исторически музей в Москва. Има направени преводи и от по-късно време – XIII-XIV в. Части или извлечения от тези творби се разпространяват в България до XIX в.
Лит.: ***Николова****, С. Патеричните разкази в българската средновековна литература. С., 1980; Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 17-28.*

ПАТЛЕЙНСКИ МАНАСТИР „СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – недействащ мъжки Православен манастир във Варненска и Великопреславска епархия. Разположен в местността „Патлейна" в Драгоевска планина, на десния бряг на р. Голяма Камчия и на ок. 6 км южно от Велики Преслав. Предполага се, че манастирът е дал и името на местността, в която се намира. Основан през IX в., а през 971 е разрушен от византийците и многократно ограбван и разрушаван от печенеги и кумани. Понастоящем от манастира са запазени останки. В периода 1909-1914 са извършени разкопки и проучване на останките му. Манастирът е представлявал комплекс от кръстокуполна църква, жилищни и стопански сгради. Оформени са три двора – съответно молитвен, жилищен и стопанско-производствен с керамични и стъкларски

работилници. Разкрита е и вкопана в земята гробница. Според изследователите му бил важно книжовно средище по време на Първата българска държава. Тук са творили учениците на Св. Св. Кирил и Методий – Климент и Наум. Тук е създадена Преславската книжовна школа. Тук е замонашен и по-късно умира княз *Борис I*. Според други проучвания се налага мнението, че манастирът е бил по-скоро художествено-производствен център, а не книжовно средище. При извършване на разкопките е открита мозаечна икона на Св. Теодор Стратилат от X в., съхранява се в Националния археологически музей. От същото време IX-X в. са намерени керамични икони на Св. ап. Филип, Евангелист Марко, Разпятие, бронзова матрица на икона на благославящ Христос, седнал на трон, над която е поместено изображение на Богомайката „Платитера". Манастирът е обявен за паметник на културата. През 1940 Варненски и Преславски митрополит *Йосиф* замисля грандиозен план за възстановяване на манастира. Включват се жители от цяла България, но след 1944 сградата е одържавена и начинанието пропада. Новият манастир никога не е действал, не е изграждан и църковен храм към него. В периода 1944-1989 сградата е била ползвана за почивна станция на профсъюзите и за спортна база. След 1989 е деактувана от общината и не се използва. Имало е неуспешни опити да бъде върната на Варненско-преславската митрополия. През авг. 2006 сградата е продадена на търг. Според Варненски и Великопреславски митрополит *Кирил* манастирът е закупен от подставено лице от Българската православна църква. В момента входът към сградата на манастира е заключен. Той е обект на вандализъм и търпи разруха.

*Лит.: **Господинов**, Ю. Разкопки в Патлейна. // Изв. Варненското археолог. др-во, 1914, Т. 4, с. 113-124; **Златарски**, В. Н. Към историята на открития в Патлейна стар български манастир. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1924, Т. 1, с. 146-162; **Господинов**, Ю. Преслав. Минало и старини. Шумен, 1928; **Миятев**, Кр. Велики Преслав, столицата на **Симеона**. Водач на старините. Шумен, 1930; **Бояджиев**, С. Църквата в Патлейна в светлината на нови археологически данни. // Археология, 1960, N 4, с. 22-33; **Ваклинов**, Станчо. Велики Преслав. Исторически очерк. С., 1966; **Акрабова-Жандова**, Ив. Ново в Патлейна след **Йордан Господинов**. // Преслав, 1968, с. 69-79; **Бояджиев**, Ст. Манастирът в Патлейна. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 28-30; **Тотев**, Т. Велики Преслав. Варна, 1993; **Тотев**, Т. Дворцовият манастир в Преслав. С., 1998.*

ПАТРИАРХ – най-висшето название за настоятел на Православна църква. Установено на Халкидонския църковен събор през 451. Там се определя Пентархията. Петте главни църкви са „старите църкви" и те са подредени по ранг така: Рим, Цариград, Александрия, Антиохия и Йерусалим. И след разделянето на Християнската църква при Великата схизма (1054) титлата Патриарх остава в йерархията на Християнската църква – в Източната „Патриарх", в Западната „Папа". Патриарси се наричат и главите на някои други Християнски църкви, например на Яковитската църква, както и някои католически епископи, например тези на Венеция.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 28-30.

ПАТРИАРХАТ – автокефална църква, възглавявана от патриарх. В днешно време съществуват 9 патриархални църкви – Цариградска (вселенска), Александрийска, Антиохийска, Йерусалимска, Московска, Грузинска, Сръбска, Румънска и Българска. Съществуват и латински патриархии с източен обряд.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 30.

ПАТРИАРШЕСКА КАТЕДРАЛА „СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ" *– вж Храм-паметник „Св. Александър Невски"*

ПАТРИАРШЕСКА ЦЪРКВА – Велико Търново *– вж „Св. Спас" – църква във Велико Търново.*

ПАТРИАРШЕСКИ ИЗБИРАТЕЛЕН ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР – свиква се само за избор на нов патриарх. *Онлайн ресурс.*

ПАТРИАРШЕСКИ ИНСИГНИИ – наименование на отличията на главата на Българската патриаршия: *две енголпии и нагръден кръст,* които той носи на гърдите си, само когато възглавява богослужебно чинопоследование. Извън литургичните богослужби носи само едно от тях. Енголпията на новия патриарх са онаследени от неговия предшественик – Патриарх Максим. Друго патриаршеско отличие е *зелената мантия,* която е наметало, напомнящо за ролята на патриарха като водещ паството си към Царството Божие. Носи се от българските архиереи още от XI в. и символизира автокефалността на Българската църква. Поради влиянието на Българската православна църква в християнската култура и история на славяните, предстоятелите на всички славяноезични църкви – Сръбска, Руска, Полска и Чешка, както и Грузинската също носят зелени мантии. Друго патриаршеско отличие е *Бялата епанокалимавка*, която е символ не само на духовната чистота на личността, но и на чистотата на Православната вяра и непорочност, които носителят ѝ трябва да съблюдава като предводител на повереното му паство. При българските предстоятели тя е въведена от Екзарх Стефан. Към отличията на главата на Българската православна църква спада и патриаршеският жезъл, който по нищо не се различава от митрополитския жезъл. Напомнял за разцъфтелия се жезъл на Аарон.

*Лит.: **Христова**, А. Патриаршеските инсигнии. // Църковен вестник, N 7, спец. бр. 2013.*

ПАТРИАРШЕСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА" – разположен в подножието на Арбанашкото плато, на ок. 6 км от Велико Търново и на 1,5 км от с. Самоводене. Според надпис, намерен при строежа на новата църква (1847), е основан през 1070. Според друга версия обителта е основана по време на царуването на *Иван-Александър* от *Теодосий Търновски* и *Патриарх Евтимий*. През 1375 монах Евтимий бил избран за патриарх в Търново и оттогава манастирът се назовава патриаршески. Става център на прочутата книжовна школа „Търновско училище". Нейно дело е голямата правописна реформа и създадените езикови норми. В книжовната школа получават образованието си известни писатели като *Григорий Цамблак* и *Константин Костенечки*. По време на завладяването на Търново от османците манастирът е ограбен и разрушен. През XV-XVIII в. е под покровителството на влашки и молдовски войводи, за което свидетелстват няколко запазени дарствени грамоти от влашките войводи Иван и Стефан Кантакузин, Иван Александър Гика, Иван Ипсиланти и Иван Константин. По време на кърджалийските набези в нач. на XIX в. манастирът е разграбен и запустява. Възобновен (1847) със средства на местното население, но на разстояние един километър от стария манастир. Тогава е построена нова църква от Кольо Фичето и изографисана от *Захари Зограф*. По време на голямо земетресение

(1913) се срутва част от манастира, включително и църквата, от която оцеляват само част от иконите и иконостаса. През 1927 манастирът е възстановен, но във видоизменен и опростен вид, различен от този на Кольо Фичето. Тогава е построена наново църквата върху основите на стария храм от 1847. Тя е с кръстовидна форма, три купола, покрит четириколонен аркиран притвор и два входа. В нарктиката е разположена звънарницата на обителта, състояща се от няколко камбани и висящо клепало. В олтара и нартиката на храма се намират римски паметници с надписи от Никополис ад Иструм. Храмът на манастира и до ден днешен стои белосан, без да бъде повторно изографисан. В иконостаса на църквата се намират интересни икони като „Св. Никола", „Св. Атанасий" и „Св. Богородица" (1861), „Христос Вседържател", „Новозаветна Троица", „Йоан Кръстител" и резбовани царски двери от XIX в. В манастира се съхраняват и реликви като иконите „Архангел Михаил" (1663) и „Старозаветна Троица" (1708), рисувана от местните художници Коста и Цоньо. На север от църквата се намират селскостопанските постройки, а от югоизток е входът на комплекса. В западната част на двора са разположени манастирските сгради и параклисът „Св. Евтимий Търновски". До манастирския вход има кладенец, оформен с купол и изрисуван с шестокрили херувими. До 1946 манастирът е мъжки, когато идват първите монахини и от 1948 официално е девически.

*Лит.: **Архимандрит Нестор**. 890 години от основаването на Търновския манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 4, 30 ян. 1960; **Карамихалева**, Александра. Патриаршески манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2007; Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 31-32.*

ПАТРИАРШЕСКО БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ (ВЕЛИКАТА НАРОДНА ШКОЛА) В КУРУЧЕШМЕ – Цариград; основано веднага след падането на града под османска власт (1454). Първоначално се помещавало в църквата „Светите апокстоли", а след това в квартал Куручешме. В него учат видни фанариоти – Никола и Алеко Богориди, някои по-късни участници в българското революционно движение – Г. С. Раковски и Иван Кишелски, лекарят Захари Струмски, виднияът османски сановник Гаврил Кръстевич, журналистът Иван Богоров и някои просветни дейци – Сава Доброплодни, Кръстьо Пишурка, Сава Филаретов и не на последно място – Екзарх Антим I, епископ Иларион Макариополски и Доростоло-Червенският митрополит Григорий.

*Лит.: **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 393.*

ПАТРИАРШИЯ – наименование на най-висш административен орган, на който са подчинени всички останали структури и институции в тези църкви.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 30.

ПАТРОЛОГИЯ – богословска дисциплина, която изследва живота, дейността, творчеството и християнския мироглед на Светите отци и учители на Църквата от I до VIII в.

*Лит.: **Симеонов**, С. Патрология и съвремменност. // Църковен вестник, N 44, 27 ноември 1940; Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 55-68.*

ПАФНУТИЙ – монах в Рилския манастир. Учител в Рилския метох в Габрово (1766).

*Лит.: **Гъбенски**, Хр. История на гр. Габрово и на габровските въстания. Габрово, 1903, с. 48; **Камбурова**, Р. Рилският манастир през Възраждането. С., 1972, с. 50.*

ПАХИМЕР, Георги – в*ж Георги Пахимер*

ПАХОМИЙ (-1783) – монах. Роден в гр. Сопот. Игумен на Троянския манастир. Полага грижи за построяване на каменна църква. Убит от турски разбойници.

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 279, 379.

ПАХОМИЙ – йеромонах в Рилския манастир. Служи в метоха на манастира. Игумен на манастира (1836-1837).

*Лит.: **Климент Рилец**. Рилският манастир и Панагюрище. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 87; **Камбурова**, Р. Рилският манастир през Възраждането. С., 1972, с. 80.*

ПАХОМИЙ (светско име: Стоянов) (1836 – 6.X.1892) – монах. Роден в с. Каломен, Габровско. Учи в килийното училище при Дряновския манастир, където приема и монашество (ок.1864). До края на живота си е монах в манастира и негов игумен през 70-те г. на XIX в.

*Лит.: **Драганова**, Т. Търновски революционен комитет. // Год. на музеите в Северна България, 1976, с. 49; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 506.*

ПАХОМИЙ – монах. Игумен на Търновския манастир „Св. Троица" (1840-1857). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 506.

ПАХОМИЙ – монах. Игумен на Кричимския манастир (1856).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 506.

ПАХОМИЙ – монах. Игумен на Бачковския манастир (1904-1905).

Онлайн ресурс.

ПАХОМИЙ – монах в Рилския манастир. Участник в Кресненско-Разложкото въстание (1878-1879).

*Лит.: **Силянов**, Хр. Освободителните войни на Македония. Т. 1, С., 2017, с. 41.*

Per aspera ad astra!

Пахомий (фотопортрет)

ПАХОМИЙ (Петър Лозанов) (27.VI.1978 –) – църковен деец, архимандрит. Роден в София. Приема монашество (27 юни 2002). Подстриган за монах в Дивотинския манастир. Ръкоположен е за йеродякон (12 окт. 2002). Игумен на Дивотинската света обител (2002-2017). Ректор на Софийската духовна семинария (от 13 юни 2017).

Онлайн ресурс.

ПАХОМИЙ I (-1513) – Цариградски патриарх в нач. на XVI в. Роден в Зъхна (Егейска Македония) и става Зъхненски митрополит. След свалянето на Патриарх *Йоаким I* влашките владетели подкрепят стария *Нифонт II* и след като той отказва, насочват подкрепата си към Пахомий, който в нач. на 1503 е избран за Цариградски патриарх. Първият му патриархат се сблъсква със съпротивата на привържениците на Йоаким и скоро е свален, тъй като не успява да покрие финансовите нужди на Патриаршията. В нач. на 1504 се завръща на престола, след като плаща на султана 3500 жълтици. Йоаким обаче скоро умира при пътуване във Влашко и през есента на 1504 Пахомий, отново подкрепян от влашките владетели, се връща на престола, на който остава до смъртта си. Основният проблем при патриархата на Пахомий е случаят с критския учен Арсений Апостолий. В 1506 римската курия назначава Арсений като епископ от източен обряд в Монемвасия, която по това време е владение на Венецианската република. Арсений обявява, че е в единство и с Цариградската патриаршия, и с Римската църква. Пахомий смята това за неприемливо и кани Арсений да подаде оставка. Проблемът продължава две години (до юни 1509), когато Пахомий отлъчва Арсений и той се връща във Венеция. През последната година от патриархата си Пахомий посещава Влашко и Молдова с цел събиране на пари. По пътя си обратно в Селимврия в нач. на 1513 Пахомий е отровен от Теодосий, монах на служба при него, и умира.

Онлайн ресурс.

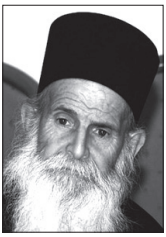

Пахомий Зографски (фотопортрет)

ПАХОМИЙ ЗОГРАФСКИ (светско име: Иван Григоров Вълчев) (16.IX.1922 – 10.III.2008) – духовник. Роден в родопското с. Лилково. Постъпва в Троянския манастир (1946), където приема монашество (1950). Игумен на манастира „Св. Седмочисленици и Св. Дух" край Годеч, Софийско (1953-1960). От 10 септ. 1966 – до смъртта си пребивава само в Зографския манастир. Спасява два пъти Зографския манастир от чуждо религиозно нашествие.

*Лит.: Представи се в **Господа** библиотекарят на Зографския манастир. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

ПАХОМИЙ РИЛСКИ (светско име: Цвятко Димов) (1830-1892 или 1894) – църковен деец. Роден в Севлиево. Учи в рилския метох в града и в Рилския манастир при *Неофит Рилски,* където приема и монашество. През 50-те г. на XIX в. е таксидиот на манастира в Струмица, Берковица и Севлиево. Представител на Търновската епархия в църковния събор в Цариград 1861. През 1861-1863 се бори срещу униатството в Малко Търново. Обвинен в кражба на църковна утвар, принуден е да избяга в Одрин, където приема униатството и отново се връща в Малко Търново като униатски архимандрит. За кражба и прелъстяване на ханъмка е осъден да лежи в Одринския затвор (1864). За да избегне наложената му присъда, избягва в Одеса и след три години се връща в Солун под светското си име. Екзархията го изпраща в Севлиево, където отново става монах в Батошевския манастир, а след това – и в Рилския. За участие в подготовката на Арилското въстание 1876 е заточен в Бейрут. След Освобождението е амнистиран. Връща се в Рилския манастир и участва в Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879. След неуспеха на въстанието се завръща в родния си край, където и умира.

*Лит.: **Костов**, Н. **Архимандрит Пахомий**. // Севлиево 1842-1942. С., 1942, с. 122-131.*

ПАХОМИЙ СЛЕПЧЕНСКИ (XVI в.) – книжовник, работил в Слепченския манастир. Оцелели от него са 10 ръкописа: Требник (от 1540). Съхраняван в Народната библиотека на Сърбия в Белград. Изгорял по време на хитлеристката агресия срещу Югославия през Втората световна война; Сборник с аскетически съчинения (от 1545), съхраняван в Слепченския манастир. По-късно следите му се губят; Служебник от 1547; Миней за юни 1546-1547; Миней за 1550 (изгорял също по време на хитлеристката агресия срещу Югославия през Втората световна война); Миней за 1575, писан в манастира Русиница (с неизвестно местонахождение) и др.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 357.*

ПАХОМИЙ СТОЯНОВ – *вж Стоянов, Пахомий*

ПАЧАДЖИЕВ, Стефан Попстаматов – *вж Попстаматов, Стефан Пачаджиев*

ПАШЕВ, Ганчо Стефанов (20.X.1885 – 16.III.1962) – богослов и просветен деец. Роден в с. Беляковец, Великотърновско. Завършва Киевската духовна семинария (1906) и Киевската духовна академия (1910). Гимназиален учител в Плевен (1910-1911), Лом (1912), Хасково (1914), Варна (1914-1921) и София (1923-1925). Специализира в Париж (1929-1930). Професор в катедрата по нравствено богословие (от 1932). Един от най-изявените изследователи на живота и дейността на епископ Климент Търновски.

*Лит.: Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; **Панчовски**, Ив. Г. Живот и дейност на **проф. д-р Г. Ст. Пашев** (По случай кончината му на 16.II.1962). // Църковен вестник, N 12, 24 март 1962; **Киров**, Д. Пръв труженик в областта на православната християнска етика у нас. // Църковен вестник, N 14, 17 септ. 1987.*

ПЕЕВ, Винкенти (11.XI.1873 – 2.III.1941) – български католически духовник. Роден на 11 ноември 1873 в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Постъпва в католическата семинария в гр. Пловдив (1885). Продължава образованието си в Ориенталския капуцински институт Буджа, Турция. След това следва философия и теология в семинарията в Сан Стефано. Ръкоположен за свещеник (15 март 1896) и назначен за мисионер. През същата година е избран за преподавател по богословие и право в Ориенталския капуцински институт, където работи почти 18 години. Избран за титулярен епископ на Софийско-Пловдивския апостолически викариат (13 дек. 1912). Поема управлението на викариата от 14 окт. 1916 (след смъртта на архиепископ Роберто Менини). През 20-те г. на миналия век прави неуспешни опити да възстанови семинарията за обучение на мирското духовенство. По негово време представители на католическата интелигенция в България се събират на конгрес в София и решават да издават католически орган. Първият брой на в. „Истина" излиза на български език на 8 май 1924. Умира в Пловдив.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 423.*

ПЕЕВ, Рафаил (17.I.1918 – 17.IV.1983) – български католически свещеник, възкресенец. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Учи в нисшата семинария на възкресенците в Стара Загора (1932-1935). На 1 дек. 1935 продължава образованието си във висшата семинария в Краков, Полша, където дава и вечните си обети (15 авг. 1937). Учи в Рим (1938-1943). Ръкоположен за свещеник (20 септ. 1941). Завръща се в България (1943) и постъпва като учител в семинарията в Стара Загора (1943-1946), след това за кратко е в Малко Търново, а от 1947 е в Бургас. До 1948 Богослужението по източнокатолическия обред в Бургас се извършва в католическата църква по латинския обред „Дева Мария Богородица". След затваряне на френския колеж „Св. Йосиф" (1948) в града, параклисът му става енорийски храм „Успение Богородично". Когато през 1952 започват процесите срещу Католическата църква, в дома на отец Пеев е монтирана подслушвателна апаратура от Държавна сигурност. Оперативните работници не успяват да открият доказателства за осъществяване на шпионска дейност. Въпреки това на 19 окт. 1952 отец Пеев е арестуван и осъден на 12 години лишаване от свобода. След завръщането си от затвора (1962) продължава да служи в Бургас още 21 години. През 1977 е провъзгласен за архимандрит**.**

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 675, 658, 665.*

ПЕЙКИЧ (Пейкин), Кръстьо (Кристофор) (1665-1731) – български католически духовник. Роден в Чипровци. Получава образованието си в южнославянския колеж в Лорето и в Рим. След Чипровското въстание 1688 избягва във Влашко. Постъпва в Урбановия колеж (1689). Остава там в продължение на 9 години, като минава почти целия курс на обучение и получава титлата „доктор по теология". Игумен на катакумия във Венеция (1705-1709). По-късно е енорийски свещеник в гр. Алвинц. Като абат в епископството в Чанад оглавява католическата църква в гр. Печ. Публикува на илирийски „Огледало на истината" (1716), което по-късно е издадено и на латински език – богословски труд, в който са разгледани отношенията между Източната и Западната църква, но са засегнати и моменти от историята на българския народ. Публикува на латински език в Търнава (Тирнавия, някогашна Унгария, дн. Словакия) (1717), голямо съчинение, насочено против мохамеданството, под надслов „Разсъждения против Корана" или „Мохамедани обучени съгласно Корана на догматика и на катехизис по закона на Христос". В това съчинение отхвърля мохамеданското вероучение. В предисловието на книгата призовава австрийския император Карл VI да продължи борбата против Османската империя. Автор на съчинението „Зарцало истине мед царкве источне и западне" (1726), предназначено за католическото население с български произход. Книгата е отпечатана със западна кирилица, наричана от някои автори „босанчица". В езиково отношение тя е свързана с идеята за общ книжовен език на южните славяни, включително и на българите. В това съчинение Пейкич разглежда разделението на Източната и Западната църква. Негово дело е и догматическото съчинение „Concordia orthodoxum partum orientalium et occidentalium in eadem veritate..." в Тирнавия (1730), в което разглежда католическата догматика и изтъква превъзходството на Католицизма над Източното православие. Умира в Белград през 1731 като декан и първи каноник на новосъздадената в града католическа архиепископия.

*Лит.: **Пейчев**, Божидар. Богословско-философските и политическите възгледи на **Кръстьо Пейкич**. // Изв. Инст. по философ., 1969, XVII, с. 217- 238; **Телбизов**, К. Към биографията на **Кръстьо Пейкич**. // Векове, 1980, N 1, с. 26-35.*

ПЕЙЧИНОВИЧ, Кирил (светско име: неизвестно) (1770 – 7.III.1845) – духовник, книжовник и просветител. Роден в с. Теарце, Тетовско, Вардарска Македония. Приема монашество в Света гора. Връща се в Тетово, а оттам заминава за Кичевския манастир „Св. Богородица Пречиста", където става йеромонах. От 1801 е игумен на Марковия манастир „Св. Димитър" край Скопие. Разположен в областта Торбешия по долината на река Маркова сред помашки, турски и арнаутски села, в началото на игуменството на Пейчинович манастирът е в окаяно състояние – почти всички постройки на манастира, освен главната църква, са разрушени. В продължение на 17 години (до 1818) полага много усилия за възраждането на манастира, като обръща особено внимание на възстановяването и разширяването на манастирската библиотека. В Марковия манастир съставя едно от основните си произведения „Книга сия зовомая Огледало", отпечатана в 1816 в Будапеща. Не е известно защо напуска Марковия манастир. Преданието разказва, че причината е конфликт със Скопския гръцки митрополит. В 1818 отново пътува до Атон, за да види баща си и чичо си и след това става игумен на унищожения от еничари през 1710 манастир „Св. Атанас" край Положкото с. Лешок, в близост до родното му Теарце. С помощта на сръбската държава и местните българи Кирил възстановява запуснатия от повече от 100 години Лешочки манастир и го превръща в огнище на българската просвета. Развива в манастира значителна проповедническа и книжовна и просветна дейност. Отваря училище и се опитва да създаде печатница, убеден в значението на печатната книга. По-късно помага на Теодосий Синаитски да възстанови Солунската си печатница, изгоряла през 1839. През 1840 Теодосий Синаитски издава втората книга на Пейчинович – „Книга глаголемая Утешение грешним". Кирил Пейчинович оставя след себе си три книги – две отпечатани и една в ръкопис, и трите с религиозно съдържание. Първата – „Огледало" е сборник с различни молитви и поучения,

много от които писани лично от отец Кирил на новобългарски език. Втората е „Утешения грешним", подобно на „Огледало", също е сборник с християнски поучения – как да се извършват сватби, как да се утешат сгрешилите и различни поучителни истории. Третата си книга – „Житие и служба на цар Лазар" отец Кирил не успява да отпечата. В 1835 отец Кирил съставя надгробен надпис за самия себе си в стихове. Тези „Стихове на глас трапезачки" са един от първите поетични опити на новобългарски език. Умира в Лешочкия манастир и е погребан в църковния двор. През 1934 русенското с. Бурумли, Русенско е прекръстено Пейчиново на отец Кирил.

Лит.: Из новата история на българите в Турция. Първата българска печатница в Солун. Животът на ***архимандрит Теодосий****. Животът на* ***Кирил Пейчинович****. С., 1895;* ***Серафимов****, А.* ***Пейчинович*** *и манастира му „Св. Атанасий". Пловдив, 1906;* ***Христов****, И. Към биографията на* ***К. Пейчинович****. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1903, Т. 63;* ***Шопов****, Ат., Афанасий* ***Селищев****.* ***Кирилл Пейчинович****. // Сборник в чест на* ***Васил Николов Златарски*** *(По случай 30-год. му научна и професорска дейност). С., 1925, с. 389-405;* ***Василев****, Н.* ***Йеромонах Кирил Пейчинович*** *(По случай 130 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 15, 21 май 1975;* ***Цойнска****, Р.* ***Кирил Пейчинович****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 105-110; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 509;* ***Данков****, Е., М.* ***Лазарова****. Радетел на православната вяра (220 г. от рожд. на* ***архимандрит Кирил Пейчинович*** *(1771-1845). // Църковен вестник, N 16, 19 апр. 1991;* ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 198.*

ПЕЙЧОВ, Михаил (1821-1921) – просветен и църковен деец. Роден в с. Радибош, Радомирско, Пернишка обл. Учител в селото (до нач. на 50-те г. на XIX в.), след което е свещеник. След Освобождението избиран за депутат в Народното събрание.

Лит.: История на просветното дело в Радомирско. Кюстендил, 1927, с. 28-29.

ПЕЛАГИЯ – монахиня в Сопотския манастир. Учителка в Стрелча (1849).

Лит.: ***Попова****, П. Из историята на село Стрелча. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 204.*

ПЕЛАГИЯ – монахиня и учителка в девическото училище в Кюстендил (1860-1863).

Лит.: ***Попов****, К. Кюстендил под турско робство и участието на кюстендилци в национално-освободителните борби. // Кюстендил и Кюстендилско. С., 1973, с. 100.*

ПЕЛОВ, Марин Пенчов – *вж Максим Скопски и Пловдивски*

ПЕНЕВ, Георги Николов (27.IX.1900 –) – църковен деец. Роден в с. Долно Камарци, Софийска обл. Завършва Бачковското духовно училище. Ръкоположен за свещеник (1924) и служи в с. Душанци, Софийска обл. Изявява се като активен кооперативен деец. В периода на Съпротивителното движение 1941-1944 полага сили за помиряване на противостоящите. Получава смъртна присъда, която поради големия му обществен авторитет не е изпълнена.

Лит.: ***Пенев****, Г. Б. Буден пастир. // Църквен вестник, N 24, 21 септ. 1970.*

ПЕНЕВ, Марин – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Горни Чамурли, Добруджа. Учител в с. Каранасуф, Добруджа (нач. на 50-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник в с. Камана, Добруджа (1858) и служи там до 1870. Завръща се в с.Ески баба, Добруджа, където служи до 1875.

Лит.: ***Чилингиров****, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 184-186, 203, 216.*

ПЕНЕВ, Никола (втората половина на XIX в.) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Драгижево, Великотърновска обл. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876.

Лит.: ***Йонков****, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 333.*

ПЕНЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Роден в с. Садина, Поповско, Търговищка обл. Свещеник в селото (1869-1884).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 510.

ПЕНЕВ, Стоян Иванов (20.I.1911 –) – църковен деец. Роден в с. Елешница, Софийска обл. Завършва духовното училище в Черепишкия манастир. Ръкоположен за свещеник (1936) и служи в родното село (до 1970). Разгръща активна църковна и обществена дейност. Съдейства за възстановяване на храма „Св. Георги" в селото си (1938). В периода 1941-1944 се застъпва пред властите за осъдени политически затворници и ги спасява от смъртни присъди.

Лит.: ***Пенев****, Г. Пастир и общественик. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1976.*

ПЕНКО – *вж Паисий Хилендарски*

ПЕНКОВ, Велико; Велко – църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в града (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Драганов****, М. Спомени за изгорелия Котел. С., 1898, с. 42.*

ПЕНКОВ, Иван Михов (1835 – 29.XII.1911) – църковен и революционен деец. Роден в с. Кръвеник, Габровска обл. Ръкоположен за свещеник (1869) в родното село. Участва в Априлското въстание 1876. След погрома на въстанието – заловен и хвърлен в Севлиевския затвор. Освободен (1877). Умира в с. Хирево, Севлиевско, Габровска обл.

Лит.: ***Коркинов****, Й. Първите учители в Хаджистояновото училище. // Севлиево и Севлиевският край. Т. 1. С., 1957, с. 65;* ***Йонков****, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 338-339.*

ПЕНКОВ, Станчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сливен (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 511.

ПЕНКОВ, Цветко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (втората половина на XIX в.).
*Лит.: **Вълчанов**, Х. Севлиево (1842-1942). Ч. 2. С., 1942, с. 216.*

ПЕНКОВСКИ, Антоний – възрожденски църковен деец. Свещеник в Радомир (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 511.

ПЕНКОВСКИ, Младен – богослов. Свещеник в Радомир (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 511.

ПЕНКЬОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА” – издигнат в Пенкьовци, Трънска духовна околия. Тържествено осветен (13 окт. 2019).
*Лит.: **Михайлов**, Пл. Тържествено освещаване на Пенкьовския манастир „Св. Петка”, община Трън. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 2019.*

ПЕНОВ, Димитър (5.X.1903 – 5.XI.1983) – просветен и църковен деец. Роден в с. Сухаче, Белослатинско. Завършва Богословския факултет (1928). Преподавател в Духовната семинария. Специализира богословие и философия в Берн и Йена. От 1951 е преподавател в Духовната академия. От 1964 е професор при катедрата по Християнска апологетика и история на философията. Автор на съч. „Философия и мироглед” (1941), „Мироглед, дух, религия” (1942) и др.
*Лит.: **Карамихалева**, А. В памет на **проф. Димитър Пенов**. // Църковен вестник, N 181, 1983.*

ПЕНОВ, Еманоил – възрожденски църковен деец. Свещеник във Варненска епархия (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 511.

ПЕНЧЕВ, Филип – *вж Филип Великотърновски*

ПЕНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (XIX в.).
*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 118.*

ПЕНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Димитър” – Свищов (40-те – 50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Ганчев**, Ст. Свищов. Принос към историята му. Свищов, 1929, с. 47.*

ПЕНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 512.

ПЕНЧОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 512.

ПЕНЬОВ, Ангел – църковен деец. Свещеник в Русе (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 512.

ПЕНЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 512.

ПЕНЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тръново (дн. към Симеоновград) (1852).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 513.

ПЕОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (40-те – 60-ге г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 513.

ПЕРУН – древнославянски бог на гръмотевиците и мълниите. Преминава към християнското почитане на „Св. Илия”.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 165.

ПЕРУЩЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ТОДОР” – изграден по заповед на византийския император Алексий Комнин (1066-1118). Изгорен от кърджалиите (1778). Възобновен (1821-1822). Отново опожарен по време на Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Савов**, Сл. Перущенският манастир „Св. Тодор”. // Църковен вестник, N 22, 4 юни 1960.*

Per aspera ad astra!

ПЕТДЕСЕТНИЦА (наричан още 7 празник на празниците) – празнува се седем седмици след Възнесението на Христос. Смята се и за рожден ден на Христовата църква.

*Лит.: **Неврокопский митрополит Пимен**. Петдесетница. Социалетично и религиозномистично розяснение. // Църковен вестник, N 23, 13 юни 1959; **Тодоров**, Тодор Т. А. Петдесетница. // Църковен вестник, N 21-22, 10 юни 1961; **Левкийски епископ Партений**. Петдесетница. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1979; **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. Света петдесетница. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; **Златев**, К. Петдесетница. // Църковен вестник, N 17, 26 апр.1991; **Рашков**, Ив. Света Петдесетница. Богословско съдържание и иконография на празника. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1991; **Киров**, Д. Антропологически аспект на понятията „душа" и „ум" в посланията на **Св. апостол Павел**. // Църковен вестник, N 26, 28 юни 1991.*

ПЕТДЕСЯТНИЧЕСТВО – движение в Християнството, което акцентира върху личния контакт с *Бога*, посредством *Кръщение* със *Светия Дух*. Името идва от Петдесетница – слизането на Светия Дух върху последователите на *Иисус Христос*. Петдесятните вярват, че чрез това Кръщение в Светия Дух християните се доближават до духовната мощ, поклонението и учението на ранната Църква. Поради тази причина някои Петдесетни църкви използват и името Апостолска. Повечето петдесятни християни се идентифицират като *протестанти*. Някои използват термина *евангелисти*, а други се отъждествяват като възстановители. Богословски и исторически Петдесятничеството се доближава до *Харизматичното движение*, тъй като то има много силно влияние върху разглеждането. Някои Петдесятни църкви изповядват Триединството, а други – не. В рамките на класическото Петдесятно движение се открояват 3 насоки – Уеслианство, Higher Life и т.нар. Oneness (единодушно или Апостолско) Петдесятничество. Броят на вярващите в Петдесятничеството възлиза на над 600 милиона по целия свят.

*Лит.: **Вълчанов**, Сл. Великият празник Петдесетница. // Духовна култура, 1990, N 6, с. 1-14.*

ПЕТИ АРХИЕРЕЙСКИ СЪБОР – проведен на 18 апр. 1995. Взема решение за помилване на бившия Великотърновски митрополит Стефан, възстановява архиерейския му сан и го оставя на покой. Останалите покайни писма на отцепили се разколници (на митрополитите Пимен, Панкратий и др.), са оставени за разглеждане от следващия Архиерейски събор.

Лит.: Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.

ПЕТИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР – проведен в София (17 декември 2001). Утвърждава извършени след Четвъртия църковно-народен събор промени в организационно-административната уредба на Българската православна църква: титулът на дотогавашния американски и австралийски митрополит да бъде митрополит на САЩ, Канада и Австралия; разделянето на Врачанската епархия на две: Врачанска – със седалище във Враца и архиерейски наместничества в Бяла Слатина и Оряхово, и Плевенска – със седалище в Плевен и архиерейско наместничесдтво в Луковит; обособяване на Доростолската епархия – със седалище в гр. Силистра и на Червенската – в гр. Русе и др.

Лит.: Решения на Петия църковно-народен събор (17 дек. 2001 г.). // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2002.

ПЕТКАНОВ, Димитър (Поп) Николов (1886-1962) – църковен и революционен деец. Роден в с. Каваклия, Лозенградско. Брат на Константин *Петканов*. Завършва Цариградската българска духовна семинария. Влиза във ВМОРО и взема участие в Илинденско-Преображенското въстание 1903. Архиерейски наместник. Служи в църквата „Св. Св. Кирил и Методий" в Бургас – до смъртта си.

*Лит.: **Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие. С., 1998, с. 27.*

ПЕТКАНОВ, Константин Николов (12.XII.1891 – 12.II.1952) – писател и публицист. Роден в с. Каваклия, Лозенградско (Източна Тракия). Брат на Димитър *Петканов*. Завършва българската мъжка гимназия „Петър Берон" в Одрин (1907). Учител в Малко Търново, Ениджия – Лозенградско и Бунархисар (1910-1912). Малко преди избухването на Балканската война (1912-1913) се преселва в България и следва славянска филология в Софийския университет. През 1913 постъпва като доброволец в Македоно-одринското опълчение. По време на Първата световна война (1915-1918) завършва школата за запасни подпоручици в Скопие, а след войната (1919-1920) учителства в Созопол (1919-1920). Премества се в Бургас (1921). Председател на музикалното дружество „Родни звуци" и библиотекар в Общинската библиотека. От 1930 се преселва в София. Отдава се на литературна и публицистична дейност. Участва в Тракийската организация. След 9 септ. 1944 е директор на културата в Министерството на пропагандата (по-късно: информацията) (1944-1947). Член на БАН (1945). Има положително отношение към Християнството и Църквата.

*Лит.: **Гогов**, Ив. **Константин Н. Петканов** (По случай 4 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 10, 8 март 1956; Речник на българската литература. Т. 3. С., 1982, с. 59-62; **Свинтила**, Вл. **Константин Петканов**. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 29-31.*

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кръвеник, Габровска обл. (40-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Ковачев**, Н. Из миналото на героичен Кръвеник. С., 1966, с. 17.*

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Локорско, Софийска обл. (1830).

*Лит.: [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 16.*

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (нач. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 513.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Варвара, Пазарджишко (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 513.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Девня (1841).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 21.*

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (ср. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Вургари, Малкотърновско, Бургаска обл. (ср. на XIX в.). Обявява се против гръцкия владика Неофит.
*Лит.: **Аянов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939, с. 276.*

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плаково, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Враниловци, Габровска обл. (кр. на 50-те г. XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Боровци, Берковско, обл. Монтана (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Берковица (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ботевград (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Елешница, Пловдивска обл. (1876). Участник в Априлското въстание.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКО (хаджи Петко иконом) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола" – В. Търново (втората половина на XIX в.). Представител на Търновската епархия на Църковно-народния събор в Цариград (1871).
*Лит.: **Илиев**, И. Търновската епархия в църковно-народната борба през XIX в. // 100 години от учредяването на Българската екзархия: Сб. С., 1971, с. 138.*

ПЕТКОВ, Арсений – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 514.

ПЕТКОВ, Ботьо (1812-1869) – възрожденски просветен деец. Роден в гр. Карлово. Баща на Христо Ботев. Учител в Калоферското училище и църковен певец в храмовете „Св. Богородица" и „Св. Атанасий" в продължение на 25 години.
*Лит.: **Динев**, П. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

ПЕТКОВ, Васил (– 29.V.1872) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла черква, Великотърновска обл. (1868-1872). Един от основателите на читалище „Труд".
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 515.

ПЕТКОВ, Константин Величков – *вж Величков, Константин Петков*

ПЕТКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Угърчин, Ловешка обл. Свещеник в селото (нач. на XIX в. – кр. на 60-те г. на XIX в.). Инициатор за построяване на църква и училище в селото (1854).
*Лит.: **Радоев**, П., Г. **Радоев**. Из миналото на Угърчин. С., 1979, с. 24, 42.*

ПЕТКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Рогозен, Оряховско, Врачанска обл. Свещеник в селото (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 515.

ПЕТКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кремена, Врачанска обл. Свещеник в с. Галиче, Оряховско, Врачанска обл. (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 515.

ПЕТКОВ, Деметрий (Димо) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 515.

ПЕТКОВ, Димитър (1807-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Извор, Радомирско, Пернишка обл. Учител в с. Житуша, Радомирско, Пернишка обл. (1838-1847) и в с. Извор. Ръкоположен за свещеник (1847). Архиерейски наместник в Радомир (1874). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Караиванов**, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 33.*

ПЕТКОВ, Димитър (1808-1856) – възрожденски майстор-строител. Роден в Брацигово. Ръкоположен за свещеник (1842) и служи в града до края на живота си. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Бербенлиев**, П., Вр. **Партъчев**. Брациговски майстори-строители. С., 1963, с. 30.*

ПЕТКОВ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Килиен учител и свещеник в Чирпан (40-те – 50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 188.*

ПЕТКОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Каранасуф, Добруджа (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 516.

ПЕТКОВ, Еманоил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 516.

ПЕТКОВ, Мартин – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в с. Ново село, Русенско (нач. на 70-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник в същото село (1875).
Лит.: 100 години родно училище 1870-1970: Юбил. вестник, с. Ново село, Русенско. Ново село, Русенско, 8 септ. 1970.

ПЕТКОВ, Михаил (24.X.1850 – 27.V.1921) – висш униатски духовник. Роден в гр. Одрин. Завършва висше философско и богословско образование в Рим. Ръкоположен за свещеник (1873) в с. Еля Гюню до Малгара, където остава ок. три години. След нанесен тежък побой отива на лечение в Одрин. По-късно е протосингел на *Нил Изворов* в Цариград. Назначен за Апостолически наместник в Одринския диоцез (10 апр. 1883). Хиротонисан в епископски сан (1883). Отговаря и за миряните в пределите на Княжество България. След Междусъюзническата война 1913 напуска Одрин и се установява в София. Назначен за временен администратор на католиците от Македонския викариат. Съдейства за организиране на енория на източните католици (1914). Напуска София (17 февр. 1915) и се настанява в Пловдив (1915), където дочаква края на войната. През 1920, вече болен и с все още неуреден статут в България, поема към старото си седалище – обезбългарения Одрин. Той се връща да живее в своята стара резиденция при църквата „Св. пророк Илия" в квартал „Киришхане". След смъртта му е погребан в гробището на отците успенци.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 17, 130-132, 135, 136, 149, 141, 149, 163, 193, 194, 196, 225-227, 297, 304, 424-431, 433, 437-439, 444, 482.*

ПЕТКОВ, Неделько – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гарваново, Хасковска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 516.

ПЕТКОВ, С. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Силистра (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 516-517.

ПЕТКОВ, Стоян Николов – *вж Андрей Нюйоркски*

ПЕТКОВ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Търново (В. Търново). Учител в килийното училище в Лом (1840-1846). Свещеник в Лом (1855-1857). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Апостолов**, П. Поява и развитие на читалище „Постоянство". // Сто години културен живот в Лом. С., 1961, с. 36.*

ПЕТКОВ, Х. – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Две могили, Червена вода и Бъзовец, Русенска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 517-518.

ПЕТКОВ, Хрисант – *вж Хрисант Петков*

ПЕТКОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Роден в с. Айдемир, Силистренско. Свещеник в селото (1861-1884).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 518.

ПЕТКОВИЧ, Стоян (1844 – 4.VI.1917) – църковен и обществен деец. Роден в с. Боерица, Ихтиманско (дн. Софийска обл.). Учи в килийно училище в Ихтиман. Продължава образованието си в Рилския манастир и в Цариград. Като послушник при митрополит *Авксентий Велешки* е заточен заедно с него в Мала Азия (1861-1862). Освободен, завършва Духовната академия в Киев (1873). След завръщането си приема монашески сан и служи като дякон при митрополит Иларион Кюстендилски. Ок. 1875-1876 изненадващо се отказва от монашеството си и заминава да следва химия в Германия. По време на Руско-турската война 1877-1878 прекъсва следването и се присъединява към руските войски. След Освобождението заема различни административни служби, сред които и главен секретар на Министерството на вътрешните работи (1879-1886). Член и председател на Комитета за набиране на средства за построяване на храм-паметника „Св. Александър Невски". Депутат в Народното събрание (1894). Умира в София.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 517

ПЕТНАДЕСЕТ ТИВЕРИОПОЛСКИ (СТРУМИШКИ) СВЕЩЕНОМЪЧЕНИЦИ – разтерзани от римляните (28 ноември 362). Всички те били свещеници и намерили смъртта си в Тивериопол (Струмица) по време на гоненията, предприети от император *Юлиан Отстъпник*. Били погребани в каменни саркофази, но след време античният Тивериопол бил разрушен, а гробовете на мучениците – забравени. След Покръстването на България Св. княз *Борис-Михаил* наредил да се издирят Светите им мощи и да се положат в строящия се тогава съборен храм на р. Брегалница. След османското нашествие храмът бил разрушен и мощите отново потънали в земята. Но в Струмица останал споменът за свещеномъчениците, чиято памет християните продължавали да честват на 28 ноември.
Онлайн ресурс.

ПЕТОВИЧ, Йоаникий – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Змеево, Старозагорска обл. (30-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 311.*

ПЕТОКНИЖИЕ – наименование на първата и основна част на *Библията*. В еврейската традиция е позната под името Тора, според централната тема, която разглежда. Представлява една цялост, чието съдържание е маркирано от две значителни събития: сътворението на света, човешкия род и избрания народ (Битие) и подготовката за влизане в Ханаан (Обетованата земя) (в края на Второзаконие). През този период евреите избягват от египетско робство, Господ избира своя народ и му обещава свещената земя, Мойсей сключва съюз (завет) с Яхве, оформя се законът на евреите, евреите пътуват през пустинята. В Петокнижието се утвърждават основите на целия *Стар Завет*. Ключовите моменти са представени като Божие начинание: Божиите дела умело показват на израилтяните, че Бог е велик, вездесъщ и добър. От неговите дела в *Библията* се изтъкват особено освобождението на израилтяните от Египет (Изход) и влизането им в Ханаан (Иисус Навиев). С течение на времето тези събития, възприемани като особен Божи дар, ще станат символ на окончателното избавление и спасение.
Онлайн ресурс.

ПЕТОХЛЕБИЕ – богослужебно действие, свързано с хляба; особен молебен, принадлежащ към вечерната служба като неин завършек. Изпълнявано по време на Възкресните дни и други големи празници. Извършва се с пет хляба, които се полагат върху ниска масичка в центъра на храма. Заедно с тях се подреждат в специални съдове малко пшеница, вино и елей. По време на празничната вечерня свещеникът кади кръстообразно хлябовете, виното, пшеницата и елея. Актът продължава и с други действия на свещеника – благословии и пр. След петохлебието от Вечернята се преминава към Утреня. Благословените хлябове се нарязват и се раздават на присъстващите в храма богомолци. Свещенослужителите, освен хляб, приемат по малко и от благословеното вино. С елея се помазват вярващите. Благословеният хляб не трябва да се смесва с нафората, тъй като става дума за различно по характер, смисъл и място в Богослужението.
*Лит.: **Ангелов**, Бл. Петохлебие. // Църковен вестник, N 25, 19-25 юни 1995.*

ПЕТР ЗАХАРИЕВИЧ ВАСИЛЬКОВСКИЙ (28.VI.1899 – 12.I.1974) – руски духовник, ефимерий. Роден в с. Премошченица, Подолска губерния. В България от 1921. Служи като свещеник (чредник) в манастира „Въведение на Пресвета Богородица" в Казанлък. В ръцете му попада „Великденското писмо" на Александър Солженицин до Московския патриарх Пимен за гоненията срещу Руската православна църква в СССР. Той го разпространява сред своите пасоми, но е издаден от доносник и арестуван в кр. на 1973 по време на следствието срещу групата на Макаров. Не го съдят само защото комунистическата власт се страхува, че световната общественост няма да одобри преследването на свещенослужители по политически причини. Като връх на наглостта – той е извикан и наруган от своя митрополит – агент на Държавна сигурност. Отчаян от предателството на своя владика, той се усамотява в килията си и издъхва от разрив на сърцето.
Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 59.

ПЕТРАКИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Овчеполци, Пазарджишка обл. Заради участието му в политическия живот на селото, изпратен от Пловдивския гръцки митрополит Никифор на заточение в Рилския манастир (1839).
*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 97.*

ПЕТРИЧКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – *създадена 1868*. Първоначално е градска и обслужва главно българското население в града. През 1872 прераства в каазалийска (околийска) и обединява българите в Петричка каза. През 1870 и 1872 предприема две мащабни акции за присъединяване на Петричко към Българската екзархия. С нейно съдействие в 1873 се открива първото новобългарско училище в града. По силата на Санстефанския мирен договор 1878 градът е включен в пределите на освободена България. На 20 май 1878 Петричката българска община се присъединява към Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония до Великите сили с искане за влизане в сила на Санстефанския договор и присъединяване на Македония към България. Съгласно клаузите на Берлинския договор Петрич е върнат обратно на Османската империя, където остава до 1912. С писмо от 28 юни 1885 общината уведомява Екзарх Йосиф, че някои от петричките първенци имат намерение да приемат унията, за да запазят българското училище, чието съществуване е застрашено от гръцкия владика. Те дори влизат във връзка с българския униатски владика *Лазар Младенов*. Екзархът увещава общината да не допуска унията да проникне в града, защото правителството няма да позволи затварянето на училището. През 1892 мнозинството от българите в Петричко преминават под ведомството на Българската екзархия. През същата година е избрана първата официално призната от османските власти екзархийска община под председателството на иконом Христо Поптрендафилов. Особено плодотворен за общината е периодът 1904-1908, когато начело с йеромонах Горазд постига забележителни резултати. Общинското ръководство полага големи грижи за напредъка на просветното дело в града и околията. През 1906 петричкото класно училище се превръща от двукласно в трикласно. На 2 юли 1908 за председател на Петричката българска община е избран Иван Антонов – революционер и духовник, който полага усилия за утвърждаване на екзархийското дело в Петричко. Последен председател на общината до установяването на българско гражданско управление в града е йеромонах Климент Кьосев.
*Лит.: **Тараков**, Тодор. Българската църковна община в Петрич (1868-1878). // Пиринский край. Краеведски изследвания. Благоевград, 1996, с. 35-40.*

Per aspera ad astra!

ПЕТРИЧКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА” – разположен в северното подножие на Беласица планина, западно от гр. Петрич. Църквата построена 1912. В архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна псевдобазилика без купол, с притвор и камбанария над входа. Впоследствие около нея се оформя манастирът.
*Лит.: **Карадаков**, А. Петрички манастир „Св. Петка”. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2014.*

ПЕТРОВ, Алексей – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Преображение” – Свищов (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Ганчев**, Стефан. Свищов. Принос за историята му. Свищов, 1929, с. 58; Ново изд. 1996.*

ПЕТРОВ, Аленко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Благоевград (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 521.

ПЕТРОВ, Анастас – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Търговище. Учител и свещеник във Велики Преслав (1843-1844). Свещеник в Търговище (1850, 1866, 1873). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 521.

ПЕТРОВ, Анастасий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 521.

ПЕТРОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Роден в с. Канлий, Добруджа. Свещеник в селото (1876-1884).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 521.

ПЕТРОВ, Бойчо (-1876) – възрожденски просветен, църковен и революционен деец. Роден в гр. Стрелча. Учи в класното училище в Панагюрище (1851). Учител в Панагюрище (1854-1855). Свещеник и учител в Стрелча (от 1860). Загива по време на Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Бояджиев**, Ил. Учебното дело в Стрелча преди Освобождението. // Народна просвета, 1962, N 3, с. 29; **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 294-295.*

ПЕТРОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Бяла черква, Великотърновска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 521.

ПЕТРОВ, Гаврил – *вж Гаврил Бистричанин*

ПЕТРОВ, Генко **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 522.

ПЕТРОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пловдив и член на епархийския смесен съвет (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 522.

ПЕТРОВ, Георги Плянгов (1840-1912) – църковен деец. Роден в с. Зарово, Лъгадинско (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник (1871). През 1872 се отказва от Цариградската патриаршия и преминава на страната на Българската екзархия. В същата година Солунската българска община му възлага да събира подписи из българските села в Лъгадинско и Солунско за прошение за преминаването им към Екзархията. Изпратен и с мисия в Цариград при Петко Р.Славейков, с когото се познавал лично. През 70-те години служи в българския параклис в Серес.
*Лит.: **Шопов**, А. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 158; **Попстоилов**, Антон. Село Зарово, Солунско (Ист.-фолкл. и езиковедско изследване). С., 1979, с. 39-43; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 200.*

ПЕТРОВ, Димитър (– 13.XI.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Злогош, Кюстендилска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.

ПЕТРОВ, З. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Букурещ (60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Сюпюр**, Е. Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX в. С.,1982, с. 187.*

ПЕТРОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Житница и с. Славяново, Варненска обл. (70-те г. на XIX в.). Подпомага със свои парични средства построяването на българска църква и училище във Варна. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 523.

ПЕТРОВ, Иван Стоянов – *вж Инокентий Крупнишки*

ПЕТРОВ, Илия – *вж Инокентий Софийски*

ПЕТРОВ, Койчо Василев – *вж Константин Маркианополски*

ПЕТРОВ, Кузман – възрожденски църковен деец. Роден в с. Три кладенци, Оряховско, Врачанска обл. Свещеник в с. Ставерци, Плевенска обл. (1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 524.

ПЕТРОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ташбунар, Бесарабия (1818-1847).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 122.*

ПЕТРОВ, Павлин Иванов – *вж Павел Левкийски*

ПЕТРОВ, Петър (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Шишковци, Кюстендилска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 39.

ПЕТРОВ, Петър Трендафилов – *вж Поликарп Белоградчишки*

ПЕТРОВ, Станислав (1859 – 15.III.1937) – католически свещеник и учител. Роден в с. Ореш, Свищовско (дн. Плевенска обл.). Учи първоначално в католическото училище и след това в духовната семинария в с. Чопля (дн. квартал в Букурещ). Завършва семинарията (1883). Ръкоположен за свещеник (1884). Секретар на епископа, ректор и преподавател в новооснованата семинария в Русе и директор на частното мъжко католическо училище към катедралата в Русе (1885-1892). През 1892 е поканен от Беленското общинско управление за главен учител в селото. Без разрешение от епископа започва да извършва и църковни служби в Белене и околните католически села. Отглас от скандала в Белене и разколническата дейност на Станислав Петров достигат чак до Конгрегацията за пропаганда на вярата в Рим. Заради това му поведение е наказан да не бъде свещеник в продължение на 6 месеца. На 29 авг. 1894, след като подписва „покаяние", с което признава вината си, правата му са възстановени. През 1895 е назначен за свещеник, първо в енорията „Христос Спасител-Възнесение Господне" във Видин, а после – в „Блажена Дева Мария на Броеницата" в Търново. През 1902 е преместен в енорията „Св. Архангел Михаил" в с. Трънчовица, Плевенско, където работи като енорийски свещеник до 1919. След това е назначен за енорийски свещеник в енорията във Велико Търново. През 1930 получава апоплектичен удар и остатъка от живота си прекарва прикован на легло в родното си село, където умира.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 53, 54, 56, 57, 70-72, 79, 80, 82-84, 239, 344, 349, 350-353, 357, 359, 382, 383.*

ПЕТРОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (кр. на 60-те г. на XIX в). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 524.

ПЕТРОВ, Цено – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Лъкатник, Софийска обл. (70-те г. на XIX в.). Спасява някои от Ботевите четници 1876.
*Лит.: **Дойчинов**, Д. Спасяването на група от Ботеви четници в с. Лъкатник и Брезов дол. // Военноисторически сборник, 1973, N 1, с. 181-184.*

ПЕТРОВ-ПЕНКЬОВСКИ, Димитър (– 13.XI.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Дивля, Радомирско, Пернишка обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.

ПЕТРОВА, Ана (Ана Ганина) – монахиня в Калоферския манастир и учителка в девическото училище (1853-1870).
*Лит.: **Начов**, Н. Градиво за историята на калоферските училища. // Училищен преглед, 1903, N 1-2, с. 59.*

ПЕТРОВА, Евдокия – монахиня в Калоферския манастир и учителка в девическото училище (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Начов**, Н. Градиво за историята на калоферските училища. // Училищен преглед, 1903, N 1-2, с. 121.*

ПЕТРОВА, Пелагия – монахиня. Родена в Панагюрище. Учителка в Пазарджик (1870-1878).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 527.

ПЕТРОВА, Теодосия – монахиня в Сопотския манастир и учителка в Плевен (50-те – 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 206.*

ПЕТРОВДЕН – празник, посветен на Християнските първовърховни апостоли *Св. Петър* и *Св. Павел*. Чества се на 29 юни – както в Православната (12 юли по стар стил), така и в Римокатолическата църква. В традиционния български бит е един от най-почитаните празници през летния период.
*Лит.: **Архимандрит Григорий**. Петровден. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963.*

ПЕТРОВИЧ, Величко – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (30-те – 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 159.*

Per aspera ad astra!

ПЕТРОПАВЛОВСКА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ – средно духовно училище, функционирало през периода на Възраждането и първите години след Освобождението. Намирало се е в Лясковския манастир „Св. Св. Апостоли Петър и Павел" край Лясковец. Идеята за откриване на богословско училище в старопрестолния град е актуализирана през периода 1859-1860. Инициативата тръгва от членовете на Търновската градска община, подета е от цялото гражданство и намира формалната подкрепа на тогавашния гръцки владика. Още в кр. на 1859 набира скорост. Подкрепена е от епископ Григорий, който обещава да осигури 3000 гроша за бъдещото духовно училище и 1000 гроша за градските училища. Х. Димитър х. Ничов дава още 1000 гроша. На 15 дек. 1859 епископ Григорий изпраща специално окръжно послание из цялата Търновска епархия за материално подпомагане на начинанието. В нач. на 1860 габровският учител Цветко Недев Самарджиев, близък на архимандрит Йосиф Соколски, се обръща към него с писмо, в което го моли да даде съгласието си за ректор на бъдещата духовна семинария. Взето е решение духовната семинария да се помещава в манастира „Св. Св. Петър и Павел" край Търново. След обособяването на Българската екзархия реализацията на проекта е в ръцете на Епархийския съвет, оглавяван от архимандрит *Стефан* х. Радков. А зад него стои новоназначеният митрополит *Иларион Макариополски.* През 1874 Духовната семинария е вече факт, а неин първи ректор е Недьо *Жеков*. На 11 май 1874 семинарията е осветена и започва да функционира незабавно. Първият етап от работата на Духовната семинария обхваща времето от май 1874 до пролетта на 1877, когато избухва Руско-турската война. Започва своята дейност с 24 ученици. Идеята е да се обучават и частни възпитаници. Изготвя програма с широк профил, в която наред с тясно специализираното богословско обучение е предвидено и светско, хуманитарно образование. Създадена е библиотека към Семинарията. Учредено е Ученическо дружество с философско-популяризиращи цели, взело за емблема античната максима „Познай себе си". През 1874 митрополит Иларион Макариополски посещава Търново и обръща специално внимание на дейността на Семинарията. Това е последното му посещение, защото на 4 юни 1875 митрополитът умира. Учениците от първите випуски успешно се реализират, но войната прекъсва дейността на училището. След края на Руско-турската война започва вторият етап от дейността на духовното училище. Грижата за него поема проф. Марин Дринов – управляващ Отдела за просвета към екипа на княз А. М. Дондуков-Корсаков. Със заповед от 28 септ. 1878 той назначава за управител епископ *Климент Браницки.* Висшият духовник успява да издейства отпускане на 25 000 рубли от княз А. М. Дондуков-Корсаков при неговото посещение в манастира (1879). Привлича за преподаватели учителите Никифор Попконстантинов, Трайко Китанчев, Илия Христович. Недоволни от храната и учителите, учениците се вдигат на стачка. Това е причината епископ Климент да напусне длъжността на ректор в нач. на 1881. Семинарията просъществува до 1887, след което нейните питомци са прехвърлени в Самоковското богословско училище. Днес Великотърновският митрополит *Григорий* работи за възстановяване на семинария в старата столица.

*Лит.: **Москов**, М. Светата Петропавловска обител при гр. Лясковец. С., 1927; **Цонев**, Зв. Град Лясковец. Минало и днес. С., 1932; **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944; **Минев**, Д. Просветното дело в Лясковец. // Лясковец. С., 1970; **Великотърновски митрополит Стефан**. Стогодишен юбилей (По случай стогод. от откриването на първото Богословско у-ще в Петропавловския манастир прй Лясково). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1974; **Тодоров**, Т. п. Сто години българско духовно учебно дело. // Църковен вестник, N 30, 2 дек. 1974; **Радев**, И. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000, с. 599-617; **Александрова**, Сашка. **Митрополит Григорий** ще прави семинария във Велико Търново. // Борба, 2010.*

ПЕТРОПАВЛОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – ЛЯСКОВЕЦ – *вж Лясковски манастир „Св. Св. Петър и Павел"*

ПЕТРОПАВЛОВСКО ДУХОВНО УЧИЛИЩЕ – *вж Петропавловска духовна семинария*

ПЕТЪР – *вж Камен Гарена*

ПЕТЪР – *вж Павлов, Велик*

ПЕТЪР – *вж Паисий Хилендарски*

ПЕТЪР – български цар (927-970). Втори син на цар Симеон.

ПЕТЪР (XIII в.) – възрожденски църковен деец и книжовник. Преписал един триод, съдържащ 241 пергаментови листа, украсен с цветни заставки и инициали.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 312-313.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Панагюрище (1752).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 79.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в с. Горни Богров, Софийска обл. Свещеник в селото (1780).

*Лит.: [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 7.*

ПЕТЪР – монах. Роден в Перник. Игумен на манастира „Св. Троица" – Банкя, Софийска обл. (1808).

Лит.: Писахме да знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 127.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (1808).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Исторически вести за Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1942-1943, 20, с. 71.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1934, с. 150.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР – църковен деец. Свещеник в Карлово (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Марян, Еленско, Великотърновска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Хасково (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР (1785-1853) **–** възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Макоцево, Софийска обл. (40-те – 50-те г. на XIX в.). Открива първото училище в селото (1840).
*Лит.: **Стоянов**, Ст. Село Макоцево. История, бит, фолклор. С., 1970, с. 172-175.*

ПЕТЪР – монах в Килифаревския манастир (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пейовци, Габровска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 528.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мъглиж, Казанлъшко, Старозагорска обл. (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в с. Звездец, Малкотърновско, Бургаска обл. Свещеник в с. Бяла вода, Малкотърновско, Бургаска обл. (втората половина на XIX в.).
*Лит.: **Аянов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939, с. 280.*

ПЕТЪР – църковен деец. Свещеник във Враца (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Брезник (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник във Владая, Софийско (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Тича, Котленско, Сливенска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Враня (Сърбия) (1860).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свежен, Карловско, Пловдивска обл. (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Рибен, община Долна Митрополия, Плевенска обл. (1866).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 122.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Славщица, Ловешка обл. (1866).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 122.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Нови хан, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Пазарджик. Свещеник в с. Злокучене, Пазарджишка обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Голямо Малово, Софийска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Врачеш, Софийска обл. (1871).
*Лит.: **Спространов**, Е. Опис на ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София. С., 1900, с. 28.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разлог (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Басарабово, Русенска обл. (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Илинден, Благоевградска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка Стара" – София (1841).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

ПЕТЪР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕТЪР I (912 или ок. 900 – 30.I.970) – втори син на цар Симеон Велики. Български цар (927-970). След заемането на престола сключва договор с Византия, по силата на който империята признава официално царската му титла, а Българската архиепископия е издигната канонично в ранг на самостоятелна Българска патриаршия и архиепископът на Дръстър (дн. Силистра) – *Дамян*, става първият всеобщопризнат Български патриарх. Също така Византия окончателно официално признава царската титла на българския владетел. След като се оттеглил от царството, приел монашество и ревностно служил в някакъв манастир на столицата Преслав, където и мощите му останали нетленни след смъртта му. По време на царуването му, воден от благочестива жажда, той, като „боголюбив и благочестив", бил в Средец (София) и оттам тръгнал по стръмните и непристъпни ридове на планината Рила, за да търси прочутия по онова време рилски пустинножител *Иоан*. Поради непристъпността на местожителството му, не могъл лично да се срещне с него, а само отдалеч видял дима на неговия огън; както преподобният видял неговата шатра, си разменили взаимно писма. Известна е и неговата преписка с прочутия по онова време византийски подвижник Св. *Павел Латърски*. Навярно той съставил известен брой прекрасни поучения с нравоучителен характер, чийто автор именува себе си „Петър монах, Петър цар, Петър някой си, Петър черноризец, Петър недостойний". До наше време се запазили две служби, съставени в негова чест, навярно към кр. на X в.: едната е собственост на българския атонски *Зографски манастир* и съдържа непълен канон и светилния на Утринята, а другата е собственост на Белградската народна библиотека и съдържа няколко стихири на Вечернята и Утринята. За Светите мощи и за гроба на благоверния Св. цар Петър засега нищо не се знае. Обявен за Светец от древни времена: в българския летопис от XI в., в грамотата на цар Константин-Асен от XIII в., в житието на Зографските 26 преподобномъченици от същия век и др. Най-силно доказателство за неговото ранно канонизиране за Светец представлява написаното в негова чест Богослужебно последование. Канонизиран от Българската църква за Светец. Паметта му се почита на 30 ян.
*Лит.: **Коледаров**, П. **Цар Петър I**. // Военноисторически сборник, 1982, N 4, с. 192-207.*

ПЕТЪР АРАБАДЖИЙСКИ (23.II.1820 – 6.VII.1874) – мирски свещеник. Роден в с. Калъчлии (дн. към гр. Раковски). Изпратен да следва в Рим, завършва духовните науки в Пропагандата. Получава свещенически сан (1846) и се завръща в България. Свещенодейства 4 години във Варна и 11 години в Даваджово. През 1861 е назначен да обслужва новосъединените католици от източен обред в Цариград и е бил предложен за техен архиерей. Но той не пожелал да смени обреда си. На 6 апр. 1864 се завръща в Пловдивско и е назначен за помощник-енорист в с. Балтаджии, където служи 11 години. Почива на 6 юли 1874 в гр. Пловдив. Погребан в родното си село.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 45.

ПЕТЪР БОГДАН БАКШЕВ (Богдан е рожденото, а Петър – монашеското му име). (1601 – първите дни на септ. 1674) – български католически архиепископ, францисканец и книжовник. Роден в Чипровци в семейство на търговци или занаятчии. През 1612 става послушник във францисканския манастир в Чипровци, където привлича вниманието на епископ *Петър Солинат*. През 1618 приема монашество, след което учи в католическото училище в манастира „Св. Франциск" в Анкона, Италия. Ръкоположен за свещеник и е избран за викарий при Петър Солинат (1622). От 1623 продължава образованието си в Клементинската колегия в Рим, която завършва през 1627. След кратък престой в Чипровци епископ Илия Маринов изпраща Петър Богдан да учи отново в Италия до 1630. Владее латински, италиански, гръцки, хърватски, сръбски, руски, влашки и турски езици. На събора на Българската католическа кустодия в Чипровци (1630) е избран за *кустос*. По това време се проявил и като книжовник – превел в Чипровци и отпечатал в Рим през 1638 първата си книга. През 1637 става помощник на Илия Маринов, а след година е титулярен епископ на Галиполи. Съставя доклад до папата за състоянието на българските земи (1640). На 17 юли 1641 заема мястото на починалия софийски католически епископ Илия Маринов, като същевременно е назначен и за апостолически викарий за Влашко и Молдова. През 1642 успява да издейства Софийската епископия да бъде издигната в архиепископия и тя да ръководи всички католици в България, Влашко и Молдова, ставайки първият софийски католически архиепископ. През същата година отпечатва нова преводна книга с разкази за живота на Богородица – „Благосъкровище небесно". Поради нарастване на структурата на Католическата църква в България Петър Богдан прави предложение Конгрегацията за разпространение на вярата да отдели от Софийската архиепископия земите на Централна и Североизточна България (1643). Около ср. на XVII в. сред старата чипровска аристокрация постепенно се оформя идеята Католическата вяра да бъде използвана за българската национална идея и тя да е легализирана пред Католическия запад и да се превърне в национална институция, на която да бъде базирана възстановената българска държава. Така тези идеи представляват и предвестник на българското национално Възраждане. Заедно с епископ *Петър Парчевич* и *Франческо Соймирович* посещава редица владетели на държави от Централна Европа с цел да ги подбудят да формират християнска коалиция срещу османските турци и да предприемат военен поход срещу тях, който да доведе до освобождението на България. През 1644 пътува до влашката столица Търговище и се среща с войводата Матей I Басараб. В кр. на 1649 отново е в Търговище, заедно с чипровския княз Франческо Марканич и други първенци, след което Петър Парчевич е изпратен на дипломатическа мисия в търсене на съюзници срещу Османската империя. През следващата година е в Италия, където се среща с Парчевич в Анкона. През 1655 се среща със Сръбския патриарх Гаврило I, а по-късно и с православния Софийски митрополит *Мелетий*, който го обвинява пред властите в държавна измяна. Петър Богдан е арестуван, но успява да избегне наказание с помощта на подкупи. Автор на първата „История на България", написана един век преди Паисиевата, както и на други книги с историческа тематика като „История на Охрид – столица на България", „Хроника на моравската мисия на Св. Св. Кирил и Методий", „Призренската епископия" и др. Досега са известни 7 доклада, различни писма и др. материали, винаги саморъчно написани. Погребан в олтара на построената и осветена от него църква „Санта Мария" в Чипровец.

*Лит.: **Димитров**, Б. **Петър Богдан Бакшич [, архиепископ]**. Български историк и политик от XVII в. С., 1985; **Тодорова**, Олга. **Петър Богдан**. // Бележити българи. Т. 4. С., 2012.*

ПЕТЪР ГРАМАТИК (XVI в.) – книжовник от сръбски произход. Работил в Ловеч и Ловчанския манастир „Св. Богородица". Занимава се предимно с преписи на богослужебни книги, необходими за всекидневна употреба: Четвероевангелие (от 1544), Четверовангелие (от 1555); Четвероевангелие (от 1558) и Четвероевангелие от ср. на XVI в. Ръкописите са украсени с плетенични инициали и заставки в балкански стил. Важни източници за историята на българския език.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 360-361.*

ПЕТЪР ГЮЛОВ – *вж Дамян Гюлов*

ПЕТЪР КАСЕВ – висш католически духовник. Бил свещеник в с. Дуванлии, преди да му бъде поверено временно управлението на Софийско-Пловдивската епархия (1840).

Онлайн ресурс.

ПЕТЪР КОВАЧЕВ (наричан още Царски) (1745-1795) – висш католически духовник и книжовник. Роден в Пловдив (или в с. Даваджово). Следва и завършва образованието си в Рим, където е ръкоположен за свещеник. Завръща се в България (1770). Установява се в Даваджово (1772). Викарий на Софийско-Пловдивската епархия (от 1776). През 1782 е предложен за Никополски епископ на мястото на *Павел Дуванлията*. Големи тълпи от хора се струпват в Пловдив в защита на Ковачев, те пишат писмо (от 7 ноември 1782) до Конгрегацията с молба Петър Ковачев да бъде оставен на същото място. Молбата е разгледана и той остава при своите миряни. Няколко месеца преди смъртта си предава устно управлението на диоцеза на Никола Табаков. Погребан в Даваджово. Като книжовник е автор на поучения в религиозна нравственост, жития на светци по Римокатолическия календар, стихотворения на религиозни теми, съчинения по свещена и църковна история. Запазени са и няколко негови писма-рапорта до Конгрегацията.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 369-370.*

Per aspera ad astra!

ПЕТЪР МАЗРЕКУ – висш католически духовник. Като папски пратеник в Чипровци открива католическо средно училище в селището (1621).

Онлайн ресурс.

ПЕТЪР МИХАЙЛОВ ПАРЧЕВИЧ (Парчев), (1612 – 23.VII.1674) – български католически епископ, патриот и дипломат. Роден в стар чипровски род – Кнежевичи-Парчевичи. Едва единадесетгодишен изпратен да учи в гр. Лорето (Италия). След седемгодишно обучение се прехвърля в Рим, където завършил висшето си образование (1637). Не е известно с какво се е занимавал от 1637 до 1643. Възможно да е бил на служба в Конгрегацията за разпространение на вярата при папския двор, защото през май 1643 архиепископ *Петър Богдан* отправил молба до нея да върне Парчевич в България, където имало нужда от свещеници. След завръщането си в България е ръкоположен за свещеник от архиепископ Петър Богдан. Владее гръцки, латински, италиански, влашки и арменски. През 1644 Марцианополският архиепископ *Марко Бандулович* посещава Чипровци и му предлага поста секретар и помощник на Марцианополския епископ в гр. Бакъу, в Румъния. Този пост му позволява да обикаля земите, заселени с християни от днешна Молдова, през Добруджа, до Североизточна България. Същата година султан Ибрахим започва война с Венецианската република и сред българите се надига сериозно движение срещу султана. Парчевич взема участие в българското съзаклятие за освобождение на България. През 1646 е приет от дожа на Венеция. С тази среща започват серия от дипломатически мисии в европейските дворове в търсене на помощ за освобождаване на християнските народи. Не получава обаче желаната военна помощ от Венецианската република. През 1647 чипровчани, начело с Петър Богдан, влизат в преговори с влашкия войвода Матей I Басараб за подкрепа на евентуално въстание, като в случай на успех, му обещават да го изберат за „владетел на Изтока". Той поставя като условие да се търси подкрепата и на Полша и Венеция. Парчевич и още един друг българин (изглежда Франческо Соймирович) заминават за Полша и се срещат с крал Владислав IV, който им обещава помощ, след което се връщат в Чипровци с пратеници на Матей Басараб, за подготовката на въстанието. Плановете са отложени заради смъртта на Владислав IV през следващата пролет. В кр. на 1649 в гр. Търговище (столицата на Влахия) архиепископ Петър Богдан се среща с Матей Басараб, след което намиращият се по това време в Молдова Петър Парчевич е натоварен с нова мисия. Той посещава последователно Варшава (където новият крал Ян II Кажимеж дава принципно съгласие за военни действия), Виена, където не среща подкрепа, и Венеция, където в нач. на юли се среща два пъти с дожа Франческо Молин, който не обещава друго съдействие, освен войната, която Венеция вече води срещу османците в Крит. След това Парчевич се среща в Рим с папа Инокентий X и в Анкона с Петър Богдан. Петър Парчевич е назначен от папа *Александър VII* за Марцианополски архиепископ през 1656. Малко след това участва в нова голяма среща в Търговище, където присъстват влашкият княз Константин I Щербан Басараб, молдовският княз Георге Щефан, Сръбският патриарх Гаврило I, архиепископ Петър Богдан, бившият Търновски митрополит Кирил. Взето е решение за организиране на въстание с подкрепата на Влашко и Молдова, ако се получи – и подкрепата на Хабсбургската монархия. Парчевич заминава като пратеник на заговорниците при хабсбургския император Фердинанд III. Хабсбургите поставят подкрепата си във връзка с умиротворяването на Украйна. На 10 ян. 1657 Парчевич получава от Фердинанд III специално кралско пълномощно за преговори с хетмана Богдан Хмелницки. По време на своята мисия Парчевич заболява тежко, а през 1661 е отстранен от архиепископския пост, тъй като занемарил задълженията си. Принудил се да приеме дребна църковна служба в гр. Оломоуц. През 1668 австрийският император Леополд I удостоява Петър Парчевич с баронска титла. Същата година той става Апостолски викарий и администратор на Молдова. Там остава до 1673, когато кралят на Полша Ян III Собиески разбива османските войски при Хотин и това става повод Парчевич да предприеме нова дипломатическа мисия в преговорите за кръстоносен поход срещу Османската империя. Снабден с писма от молдовския господар Щефан Петричейку, архиепископ Петър Богдан и други високопоставени представители на българския и сръбския народ, той посещава Полша, Виена, Венеция и Рим. Почива в Рим. Погребан е в базиликата „Св. Андреа дела фратя" пред параклиса на „Св. Франциск". Идеите на Парчевич и Петър Богдан за освобождение на България представляват и началото на Българското национално възраждане. Дипломатическите опити на епископ Петър Парчевич остават неуспешни, но няколко години по-късно, след битката при Виена, когато османските войски са разбити и в коалицията срещу тях вече участват Австрия, Полша, Венеция и Русия, българските католици от неговия роден край решават, че е време за въстание. То избухва през 1688 под ръководството на *Георги Пеячевич*, но е потушено и българите от Чипровци са принудени да се изселят в Европа, най-вече в областта Банат.

*Лит.: **Милев**, Н. **[П.] Парчевич** и **Владислав IV** – **полски крал**. // Полско-български преглед, 1924, N 20, с. 48-64; **Дуйчев**, Ив. Политическата дейност на **Петър Парчевич** за освобождение от турско владичество. // Българо-румънски връзки и отношения през вековете. Т. 1 (XII-XIX в.). С., 1965; **Станимиров**, Св. Полски документи за политическата дейност на **Петър Парчевич**. // 300 години Чипровско въсание. С., 1988, с. 175-180.*

ПЕТЪР САРИЙСКИ (27.X.1912 – 19.XII.1981) – конвентуалец. Роден в с Калъчлии. След завършване на основно образование в родното си село постъпва в малката семинария на отците конвентуалци в Бююкдере в Цариград. След три години заминава за Италия и завършва своето духовно образование в Асизи. Ръкоположен в Базиликата на Св. Франциск (3 март 1935). След дипломирането си в Латеранския колеж с титлата „доктор" по църковно и каноническо право е преподавател в семинарията на отците конвентуалци в Асизи. Завръща се в България (1942). Известно време е главен редактор на в. „Истина" и секретар на Софийско-Пловдивския епископ *Иван Романов*. През 1952 в процеса срещу католическите свещеници е арестуван и осъден на 20 години затвор. Излиза от затвора през 1962 и е назначен за енорист в с. Ореш.

Онлайн ресурс.

ПЕТЪР СОЛИНАТ (1565-1623) – францискански разпространител на Католическото християнство и първи католически епископ на България. Роден в гр. Соли (Тузла) в Босна. В качеството си на апостолически визитатор, заедно с няколко босненски францисканци, се установява в Северозападна България (1595) и разгръща активна дейност сред католическото население в Чипровския край. По искане на чипровчани е назначен за Софийски епископ (1601) от папа *Климент VIII*. За център на своята епископия избира Чипровец. Близо три десетилетия изгражда църкви и манастири, открива училища. Поставя началото на Покръстването на *павликяните*, които живеят между Стара планина и река Дунав и около Пловдив. Основател е на *Чипровския манастир* и първото католическо училище в Чипровци. Подпомага своите ученици *Петър Богдан Бакшев* и *Илия Маринов*. Умира в Босна.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 8. С., 2012, с. 3403.

ПЕТЪР ЦАРСКИ – *вж Петър Ковачев*

ПЕТЪР ЧЕРНОРИЗЕЦ (X в.) – книжовник. Автор на поучителни слова. Някои изследователи предполагат, че зад това лице се крие цар Петър I.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 315-316.*

ПЕЧКА ПАТРИАРШИЯ – *вж Ипекска патриаршия*

ПЕЧКОВИЧ, Яне – възрожденски църковен деец. Свещеник във Виден (50-те – 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 529.

ПЕШЕВ, Кирил Стоянов – *вж Варлаам Пловдивски*

ПЕШИН, Георги – францискански монах. Управляващ Слатинската католическа епархия, Банат (1742). Игумен на Албинцкия манастир (1738) и на метоха във Винга, Банат (1744, 1757).
*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155-156, 159.*

ПЕШОВИЧ, Цветан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Костенец (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 531.

ПЕШОВЛУ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Възнесение" – Шумен (1818).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 531.

ПЕЩЕРСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ" (наричан още Оряховски манастир или Мрачки манастир). Намира се до буен карстов извор в планина Рудини, на ок. 2 км североизточно от с. Пещера, Пернишка обл. и на 5 км в същата посока от гр. Земен. Най-ранните сведения за манастира „Св. Никола" се съдържат в Мрачката грамота на цар *Иван-Александър* (1331-1371) и в няколко сръбски грамоти от XIV в., за които е доказано, че са по-късен фалшификат. За първия век от османското владичество липсват сведения за съществуването на Пещерския манастир. Това е засвидетелствано през XVI в. в османски данъчни документи. Първо в съкратения тимарски регистър за Кюстендилския санджак (окръг) от 1519 г., където е отбелязан манастир „Св. Никола" в нахия (община) Сирищник. По-късно Пещерският манастир е описан и в обширния регистър за Кюстендилски санджак (1570-1573). Напуснат незнайно кога. Възобновен едва през XIX в. При отстъплението си по време на Руско-турската война (1877-1878) османските войски унищожават частично манастира. След Освобождението манастирът е управляван от свещеници и църковни настоятелства до1895, след което преминал под надзора на Кюстендилския митрополит. След 9 септ. 1944 престава да функционира. В архитектурно отношение представлява комплекс от съборна църква, стопански и жилищни сгради и аязмо с малък параклис. Манастирският храм се състои от нова и стара част. Старата част представлява малка триконхална, кръстокуполна църква. Корабът ѝ е покрит с полуцилиндричен свод, в центъра на който е стъпил осемстенен барабан с купол. Стените на барабана са изградени от редуващи се бигорови блокчета с тухли. Цялата църква е изградена от камък с хоросанова спойка, като при стените са използвани и дървени сантрачи. Конхите и апсидата са полукръгли отвън и отвътре, и имат по едно амбразурно прозорче.
*Лит.: **Грабар**, А. Няколко средновековни паметници от Западна България. Пещерският манастир. // Год. Нар. музей – София, 1922, Т. 3; **Иванова**, В. Ореховският манастир и неговите грамоти. // Изв. Ист. др-во в София, 1932, Т. 11-12, с. 94-106; **Шивачев**, Ив. Манастирът „Св. Николай Мрачешки". // Църковен вестник, N 9, 5 март, 1960; **Стойков**, Г. Култови и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 89-97; **Миятев**, Кр. Архитектурата в Средновековна България. С., 1965; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 195; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 378-379; **Бояджиев**, Ст. Пещерският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 211-214; Манастирът „Св. Никола" край с. Пещера. // Църковен вестник, N 50, 12-18 дек.1994.*

ПЕЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враня (Сърбия) (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 531.

ПЕЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кацелево, Русенска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 531.

ПЕЯЧЕВИЧ, Франц-Ксавер Иван де (15.VII.1707 – 7.X.1781) – барон, учен, духовник, историк и писател с българо-хърватски произход. Професор по канонично право и догматика, член на йезуитския орден. От 1750 до 1760 е професор във Виена и Любляна, ректор – в Линц, Загреб, Печ, Пожега и на университета в Грац. В завещанието си заявява, че поверява при смъртта си един ръкописен труд по история на българите на Георги Баряктари (преполага се, че е „Historia Bulgarorum"), за да го издаде печатно. За целта му оставя 1000 форинта в брой. Умира в гр. Пожега, Хърватско. Автор е на трудове с исторически и по-общ характер, написани на латински.
*Лит.: **Вайсилов**, Л. **Франц-Ксавер Пеячевич**. // Кратка история на българската филолофска мисъл. С., 1973, с. 87-88; Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3409-3410; **Гешева**, Й. Фамилия **графове Пеячевич** между легендите и реалността (втор. пол. на XVII-XX в.) (Ист.-генеалог. изследване). С., 2012.*

Per aspera ad astra!

ПЕЯЧЕВИЧ, Яков (1681 – 14.VII.1738) – духовник-йезуит. Роден в Чипровци. Отначало учи в колежа в Лорето, Италия. Постъпва в ордена на йезуитите (1706). До 1721 г. живее в Будим-Ерлау и Тирлау, а също и в Загреб, където преподава философия в Загребския университет. След това се завръща в Лорето като главен изповедник на „илирийския народ". От 1725 г. служи в базиликата „Св. Петър" във Ватикана. В кр. на 1728 става ръководител („супериор") на йезуитския колегиум в Осиек, а от 1729 до 1731 г. – на колежа в гр. Фюнфкирхен. Ректор на католическите училища в Пожега, Загреб и отново във Фюнфкирхен (1731-1738). Умира във Фюнфкирхен (дн. гр. Печ в Унгария). Автор на труда „Тезиси по обща философия" – „Сбито изложение на старите и нови географски сборници, или географско изложение на Европа, Азия, Африка и Америка" (Загреб, 1714). Една значима за времето си творба по история и география на света, в която особено място е отделено на историята и географията на Балканския полуостров.

*Лит.: **Вайсилов**, Л. **Яков Пеячевич**. // Кратка история на българската филолофска мисъл. С., 1973, с. 87-88; Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3410; **Гешева**, Й. Фамилия **графове Пеячевич** между легендите и реалността (втор. пол. на XVII-XX в.). (Ист.-генеалог. изследване). С., 2012.*

ПИКИО, Рикардо (1923-2011) – италиански лингвист и славист. Завършва славистика в Римския университет „Ла Сапиенца" (1947). Две години преподава италиански език (1948-1949) във Варшавския университет, където под влияние на Тадеуш Лер-Сплавински се насочва към палеославистиката, а после специализира българистика в Париж при Роже Бернар и стара руска литература при Андре Мазон. Професор в университетите на Флоренция и Пиза (1953-1961), а след това оглавява Института по славянска филология в Римския университет „Ла Сапиенца" (1961-1965). Гост-професор в Колумбийския университет в Ню Йорк (1965-1966), а от 1968 в продължение на почти две десетилетия е професор по славянски литератури в Йейлския университет в Ню Хейвън. Завръща се в Италия (1985). Професор по руска, църковнославянска и българска литература в Университетския източен институт в Неапол (1985-1993). Чуждестранен член на БАН (1981). Лауреат на Международната награда „Св. Св. Кирил и Методий" (1984). Почетен доктор на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1988). Занимава се с проучване на средновековните славянски литератури. Автор на студии за Св. Паисий Хилендарски, Черноризец Храбър и др. Изследва функцията на старобългарския език като общ език на православните славяни (до XVIII в.).

*Лит.: **Стойкова**, Ана. **Рикардо Пикио** (1923-2011), некролог. // Култура, N 30 (2648), 16 септ. 2011.*

ПИЛАТ ПОНТИЙСКИ – прокуратор (управител) на римската провинция Юдея (26-36), по време на управлението на император *Тиберий*. Опасявайки се от бунт, не посмява да отмени смъртната присъда от *Синедриона* на Иисус Христос, след което по ритуален еврейски обичай публично си умива ръцете, за да покаже, че не е виновен за убийството на невинен човек, осъден на смърт чрез разпятие.

*Лит.: **Архимандрит Инокентий**. Пасхалният рапорт на **Пилат Понтийски**. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1970; **Пилат Понтийски**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 1999; Православная энциклопедия. Т. 56. Москва, 2019, с. 427-443; **Аверкий, йеромонах Светогорски**. Участта на **Пилат [Понтийски]** и на **първосвещениците Кайафа и Ана** след като разпнаха **Христос**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2019.*

ПИМЕН (XIV – нач. на XV в.) – монах. Заедно с други свои събратя участва в спасяването на част от българското книжовно богатство от османските нашественици. Ръкописите били отнесени в Молдова. Един от основателите на манастира Нямц (създаден от български монаси), превърнат в едно от най-големите книжовни средища през XV в.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 316.*

ПИМЕН – монах и учител в с. Енина, Казавлъшко, Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 533.

ПИМЕН (светско име: Сергей Михайлович Извеков) (1910-1990) – руски висш духовник. Патриарх Московски и на цяла Русия (1971-1990).

*Лит.: **Крутиски епископ Григорий**. **Негово Светейшество Московският и на цяла Русия патриарх Пимен**. // Църковен вестник, N 24, 21 авг. 1971; **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. **Блаженопочиналият Московски и Всеруски патриарх Пимен**. // Църковен вестник, N 30, 22 авг. 1990.*

ПИМЕН ЗОГРАФСКИ (светско име: Павел) (1540-1620) – зограф, храмостроител и книжовник. Един от деветте софийски светци. Чества се на 3 ноември. Роден е в София. Родителите му го дали да се учи на писмо, иконопис, църковно пение и Светото писание при зографския йеромонах Тома, който служел тогава в древната градска църква „Св. Великомъченик Георги". Скоро след смъртта на родителите му починал и неговият наставник. Павел раздал имуществото си и се отправил към българския манастир в Атон. Там получил името Пимен и се обучавал. След това обикалял българските земи, проповядвал, строил и обновявал храмове и манастири, като ги украсявал със стенописи. Посетил първо София и нейните околности, след това бил в Южна България и Бачковския манастир. Обиколил и цяла Северна България, където посетил Видин, Силистра и други градове. Смята се, че стенописите в Планиничката манастир „Св. Никола" в Западните покрайнини, в землището на с. Бугарска Планиница, Царибродско, са дело на Пимен Зограф и неговите ученици. Стенописите в манастирската черква в Курило, край София, също се смятат за негови. Починал в Черепишкия манастир. Впоследствие османски разбойници запалили манастира и той изпаднал в запустение. Тогава монасите на Суходолския манастир открили гроба и пренесли мощите му в своя манастир, който някога се намирал в пределите на българската Видинска епархия, но сега е в пределите на Сърбия, в района на Княжевац. Паметта му се чества на 3 ноември. Празникът на Св. Пимен Зографски е обявен за Ден на българските художници.

*Лит.: **Мутафчиев**, П. Житието на **Пимен Зографски**, родом от София. // Сердика, 1939, N 4; Житието на **Пимен Зографски** (ред. Петър **Динеков**). // Изв. Инст. за бълг. лит., 1954, 2, с. 233-248; **Пандурски**, В. **Пимен Софийски**. // Бележити българи. Т. 3. С., 1969, с. 340-362; **Неделчев**, Ив. **Св. Пимен Зографски**. // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1974; **Врачански митрополит Калиник**. С празнична радост и преклонение пред родния **светец преп. Пимен Зографски**. Слово, произнесено в Черепишкия манастир „Успение Пресв. Богородици" при освещаване на новия храм – „Св. Пимен Зографски". // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1988; Образци на святост. Житие на **преп. Пимен Зографски (Софийски)** (Ден за богослужебно празнуване на паметта му – 3 ноември). // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1988; **Йеромонах Виктор**. **Св. Пимен Зографски**. // Църковен вестник, N 40, 1 ноември 1990; **Харбова**, М. Духовният будител **Св. Пимен Зографски**. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2004; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 380-381; **Тодорова**, Олга. **Пимен Зографски**. // Бележити българи. Т. 4. С., 2012; Православная энциклопедия. Т. 56. Москва, 2019, с. 498.*

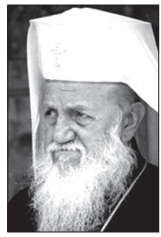

Пимен Неврокопски (фотопортрет)

ПИМЕН НЕВРОКОПСКИ (светско име: Деян Неделчев Енев) (22.VI.1906 – 10.IV.1999) – висш духовник. Роден в Чирпан. Завършва Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1930). Секретар на Старозагорската митрополия (1930-1934). Приема монашество (1933). Секретар на Рилския манастир (1937-1938). Възведен в архимандритско достойнство (1938) и е назначен за игумен на Бачковския манастир (1938-1947), след което е началник на Църковно-стопанския отдел при Св. Синод. Хиротонисан в епископски сан (1947). Втори викарий на Софийския митрополит (1948-1952). Избран за Неврокопски митрополит (3 авг. 1952). При обсъждането на избора в Св. Синод е отбелязано, че изборът е извършен под външен натиск, че Пимен неправомерно зае поста си и извършва финансови злоупотреби, поради което е назначена комисия, която да разследва случая. Въпреки това под натиска на правителството той е канонически утвърден за митрополит (4 ян. 1953). Един от инициаторите за разкола в Българската православна църква (1992). На 18 май 1992 заедно с митрополитите Панкратий Старозагорски, Калиник Врачански, Стефан Великотърновски и Софроний Доростолски и Червенски подписва заявление, с което се поддържа решението на Дирекцията за вероизповеданията за нелегитимност на избора на Патриарх Максим Български през 1971. Митрополитите заявяват, че смятат избора на Максим за нелегитимен и започват процедура по избора на нов патриарх. За временен наместник-председател на Св. Синод избират Пимен. Така на 18 май фактически се създава Алтернативен синод, в който влизат пет от тринадесетте митрополити на църквата. Към разколниците се присъединяват и пет викарни епископи. Заради разколничество и извършване на незаконно ръкополагане Св. Синод го лишава от сан, заедно с другите разколнически архиереи (22 юли 1992). На 1 юли 1996 в църквата „Св. Параскева" в столицата Пимен е провъзгласен за алтернативен патриарх. Всеправославният събор в София от 1998 приема покаянието на Пимен и той е приет в църковно общение в сана „бивш неврокопски" митрополит. Автор на книга за Неофит Рилски (1984). Почива в София. Погребан до катедралния храм „Въведение Богородично" в Благоевград.

*Лит.: **Гяуров**, Хр. **Стобийски епископ Пимен**. // Църковен вестник, N 1-2, 3 ян. 1948; **Гяуров**, Хр. **Неврокопский митрополит Пимен**. // Църковен вестник, N 4-5, 24 ян. 1953; Слово на **митрополит Кирил**, наместник-председател на Св. Синод, произнесено в Синодалния параклис на 4 ян. 1953 г. преди каноническия избор на **Неврокопски митрополит Пимен**. // Църковен вестник, N 4-5, 24 ян. 1953; Слово-отговор на новоизбрания **Неврокопски митрополит Пимен**. // Църковен вестник, N 4-5, 24 ян. 1953; **Марков**, П. **Негово Високопреосвещенство митрополит Пимен** на 80 години. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1986; Открито писмо до бившия **Неврокопски Пимен**. // Църковен вестник, N 5, 31 ян. – 5 февр. 1994; Синодалната палата – отново свободна. // Църковен вестник, N 20, 16-22 май 1994; Съобщение от Синодалната канцелария (за получени писма от бившите **митрополити Пимен и Панкратий**). // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 217; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 427.*

ПИМЕН СОФИЙСКИ – *вж Пимен Зографски*

ПИПЕРОВ, Николай Николов – *вж Никодим Сливенски*

ПИПКОВ, Панайот Христов (21.XI.1871 – 25.VIII.1942) – композитор и капелмайстор. Роден в Пловдив. Учи музика в Милано (1898). След завръщането си в България е диригент на музикалните дружества във Варна и Русе, учител по музика в Ловеч, където създава ученически църковен хор при църквата „Св. Богородица" (1901) и училищен хор при мъжкото петокласно училище. Ръководи градския духов оркестър. Пише хоровата творба „Напред в бой", марш на 34-ти пехотен троянски полк за духов оркестър, марш на гимнастическото дружество „Осъмски юнак", „Български всеучилищен химн Св. Св. Кирил и Методий" и множество ученически песни. Капелмайстор на военния оркестър на Тридесет и четвърти пехотен троянски полк (Ловеч) (1904). По-късно се установява в София. Учител по музика в Първа и Втора девическа гимназии и Девическото педагогическо училище. През войните за национално обединение (1912-1918) е капелмайстор на военен оркестър. Диригент в Свободния театър от 1918. Артист и музикант в Софийския драматичен театър. Диригент на Градската духова музика и на първата духова музика на полицията. Когато е без работа, е акордьор на пиана или е артист в трупата на Иван Попов и Вяра. Автор на оперетите за деца „Щурец и мравка", „Деца и птички" и др. Автор на популярните хорови песни „Сладкопойна чучулига", „Когато бях овчарче" и „Де е България". Детските и училищните му песни са издадени в сборници в периода 1902-1904 г. Клавирните му пиеси са едни от първите български образци в жанра. Баща на Любомир Пипков – композитор.

*Лит.: **Динев**, П. Други видни църковни композитори, диригенти. // Църковен вестник, N 8, 23 февр. 1963; Почетните граждани на Ловеч / Съст. **Капка Кузманова**. В. Търново, 2009, с. 51-54.*

ПИПКОВА, Марина – монахиня и учителка в девическото училище в Калофер (след 1848).

*Лит.: **Начов**, Н. Градиво за историята на калоферските училища. // Училищен преглед, 1903, N 1-2, с. 59.*

ПИРДОПСКИ АПОСТОЛ (XIII в.) – книжовен паметник. Състои се от 129 л., писани на пергамент. Открит в Пирдопската църква „Св. Богородица" (1890). Съхранява се в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Иванов**, М. Палеографически, граматически и критически особености на Пирдопския апостол. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Кн. 6. С., 1891, с. 83-112.*

ПИРОН, Пиропул (втората половина на XIV в.) – еретик; привърженик на несторианството и варлаамитството. Първоначално проповядвал в Цариград. След това дошъл в Търново и заедно с Теодосий Фудул продължил проповедническата си дейност. Изобличени от Патриарх Евтимий и изгорени.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3425.

ПИСАНАТА ЦЪРКВА – частично запазена средновековна българска църква. Намира се в местността „Бетоловото" – Разлог. Храмът е недействащ и частично реставриран. В архитектурно отношение е малка еднокорабна и едноапсидна постройка, която е наричана „Писаната", вероятно заради стенописите. При разкопки около храма са намерени кръст от XI в. и 4 гроба, както и останки от по-ранна църква, която е датирана към V-VI в.

*Лит.: Средновековни църкви. Писаната църква – гр. Разлог. // svetimesta.com.; **Кадурина**, Емилия. Извори на вяра и българщина. Църквите в Разлог. // Разложки светилници / Инициативен комитет – гр. Разлог, 15 юни 2005 (онлайн вестник).*

ПИСАРЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Паламарца, Търговищко (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 533.

ПИСАРЕВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 533.

ПИСАРЕВ, Петър – обществен, просветен и църковен деец. Роден в Пещера. Получава духовен сан и служи в Пловдивска епархия. След Априлското въстание в 1876 е арестуван и измъчван от османските власти. Учител в Пирот (преди 1878). Наместник и председател на Воденската българска община (1883-1884). Завръща се в Пловдив, където е председател на настоятелството на храма „Св. Св. Кирил и Методий".
*Лит.: **Тошев**, Б. В. Забравени български учители: **Симеон Христов**. // Химия: Природните науки в образованието, 26, 2017, N 4, с. 589..*

ПИЩИЙСКИ, Иван (25.III.1920) – църковен деец. Роден в с. Генерал Николаево (дн. квартал в гр. Раковски). Възпитаник на отците успенци. Ръкоположен във Франция, служи в Цариград и Коня в Мала Азия. Последната мисия е основана от самия него. Завръщайки се в България, служи в Белене, Свищовско, в гр. Ямбол и гр. Пловдив. За няколко години е бил директор на католическото училище „Св. Андрей". След предаването на тази длъжност на мирското духовенство, остава да живее в училището до смъртта си. Помощник при енория „Св. Лудвиг". Основава при катедралата дружество на „Мариини девойки".
Онлайн ресурс.

ПИЩИЙСКИ, Йовко (7.VIII.1971) – български католически свещеник, дипломат при Ватикана. Роден в гр. Раковски. Родственик на отец Йосиф Пищийски – генерален викарий на южната католическа епархия в България (1975-2005). Ръкоположен за свещеник от епископ Георги Йовчев (27 септ. 1997). Учи в Италия (1997-1999). Назначен за енорист в енорията „Св. Архангел Михаил" в Секирово (1999), където служи шест години. На 3 окт. 2005 заминава за Италия, за да продължи обучението си в Папската академия, в която се подготвят папските дипломати. Той е първият българин, приет в тази академия. Защитава докторска дисертация на тема „Юридически и пасторални проблеми на смесените бракове между католици и православни в България" в Папския урбанийски университет (5 юни 2007) и се дипломира с титлата „доктор" по каноническо право. През лятото на 2007 получава своето първо назначение в Апостолическата нунциатура в Сенегал, Кабо Верде, Гвинея Бисау, Мали и Апостолическата легация в Мавритания, а от 2008 е секретар в гореспоменатите посолства на Светия Престол. След това е дипломат в Апостолическите легации в Панама, Холандия и Сингапур.
Онлайн ресурс.

Йовко Пищийски (фотопортрет)

ПИЩИЙСКИ, Йосиф (26.VI.1934 – 27.III.2005) – църковен деец. Роден в Генерал Николаево. Ръкоположен е за свещеник (15 ноември 1959). Натоварен с длъжността „клисар" и да се грижи за поддръжката на църквата в тогавашното с. Секирово. Назначен за енорийски свещеник в същото село (1974). Генерален викарий на епархията (1975-2005) . Тази длъжност той заема до неговата смърт. През 2000 за енорист в с. Секирово е назначен неговият племенник – отец Йовко *Пищийски*, а отец Йосиф изпълнява длъжността на енорийски викарий. През 2003 монс. Г. Йовчев назначава отец Пищийски за енорист в Парчевич.
Онлайн ресурс.

ПЛАКОВСКИ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (40-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в църковнонационалната борба. Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 534.

ПЛАКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – действащ Православен мъжки манастир във Великотърновската епархия. Разположен в землището на с. Плаково. Основан по време на Второто българско царство. Първоначално се е намирал на няколко километра от днешната обител, а на сегашното си място манастирът е издигнат през втората половина на XIII в. При завладяването на България от османските нашественици е разрушен. Възстановен (1450), а през вековете на робството неколкократно е опожаряван и разграбван. През 1835 в Плаковския манастир е организирана Велчовата завера. Един от водачите е бившият игумен на манастира отец Сергий. След потушаването на заверата манастирът отново е разрушен. Възстановяването му започва през 1845. Старата църква е съборена и на нейното място е построен сегашният манастирски храм. Предполага се, че тя е дело на Кольо Фичето, който през 1856 изгражда и жилищното крило с камбанарията с височина ок. 26 м, притежаваща декоративна зидария и каменна чешма. Долепени до нея са двуетажни жилищни крила с Г-образна форма, които през 1949 г. при пожар са унищожени, по-късно – възстановени. Иисус Христос е изобразен от вътрешната страна на купола на храма. Храмовият празник е на 20 юли (Илинден). Плаковският манастир е обявен за паметник на културата.
*Лит.: **Попгеоргиев**, Й. Два съседни манастира. Къпиновският манастир „Св. Николай" и Плаковският манастир „Св. Илия". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1908, с. 301-310; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 226-228; Кратка история на българската архитектура. С.,1965; Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 244; **Темелски**, Хр. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци). С., 1992; **Прашков**, Л. Плаковският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 76-78; Плаковският манастир „Св. пророк Илия". // Църковен вестник N 29, 18-25 юли 1994; **Николов**, Б. Плаковският манастир „Св. Илия". // Църковен вестник, N 29, 15-21 юли 1996.*

ПЛАНИНИЧКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛА” – манастир в Западните покрайнини, Сърбия, в землището на с. Планиница (Горна или Бугарска Планиница), Царибродско. Намира се на 14 км западно от Цариброд. Състои се от църквата „Св. Никола”, камбанария, конак и други постройки. Според надписа в църквата, запазен в западната част на наоса, църквата е изписана през апр. и завършена на 22 апр. 1606 при поп Стефан. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна, триконхална, засводена, с двускатен покрив. Размерите ѝ са 8 на 6,3 м, а дебелината на стените – 0,6 м. Певниците (клиросите) и апсидата имат самостоятелни керемидени покриви. Смята се, че стенописите са дело на софийския зограф Св. Пимен Зографски и неговите ученици, работили в кр. на XVI и нач. на XVII в.

*Лит.: **Лакова**, Елина. Планиничкият манастир – един угасващ духовен пламък. // Бюлетин на Култ.-инф. ц-р на бълг. малцинство „Цариброд” (Димитровград), 2000, N 2, с. 14-16.*

ПЛАНИНСКИ, Кирил (1854-1893) – църковен деец. Роден в с. Крапец, Варненско.Учи в родното си село, в с. Победа и в гр. Трявна. След Освобождението получава стипендия и учи две години в гр. Елисаветград (Русия) и в Кадетското училище. Поради смъртта на баща му се завърнал, за да поеме семейството. Посещава педагогическите курсове в Шумен. Ръкоположен за дякон в Шумен (1887) и за свещеник в Балчик (1889). Служи в църквата „Св. Архангел Михаил” гр. Варна и в катедралата.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16.*

ПЛАОШНИШКАТА – раннохристиянска епископска Православна базилика в гр. Охрид. Една от деветте раннохристиянски базилики в града. Датирана към IV-V в. Смята се, че църквата е била разрушена от катастрофалното земетресение в 518. В архитектурно отношение представлява огромна трикорабна сграда. Централната част има правоъгълна форма, а настрани завършва с полукръгли конхи. Била е покрита с монументален свод и е имала отделна кръщелня (баптистерий). Градена е с големи, тесни, бели и червеникави каменни блокове, някои от които с тежест стотици килограми. Част от материала вероятно е бил взет от руините на близкия античен театър. В базиликата са запазени ок. 100 кв. м красиви подови мозайки, в които освен различните геометрични и флорални орнаменти се срещат и многобройни изображения на животни, особено на птици в най-различни пози – в покой, в движение, кълвящи грозде или семена по земята или в полет. Най-впечатляващата част на сградата е триконхалната кръщелня с изключително красиви мозайки на четирите райски реки. Високото качество на мозайките показва, че църквата е била седалище на лихнидските епископи.

Онлайн ресурс.

ПЛАЧКОВ, Дончо (1846-1848 – 1.V.1876) – просветен и църковен деец. Роден в Копривщица. Ръкоположен за свещеник (1872). Разгръща активна дейност като учител и свещеник. Влиза и в състава на местния ревлюционен комитет (1876). Един от свещениците, които подвеждат под клетва членовете на комитета. По време на въстанието подпомага населението в снабдяването му с храна и за настаняването на бежанци, пристигнали от други селища в Копривщица. Пред надвисналата опасност от опожаряване на града бил изпратен от местните първенци с мисия да отиде при главатаря на османците и да моли за пощада на мирното и беззащитно население. Предните турски постове го посрещнали враждебно и го съсекли в местността „Трите могили” край града.

*Лит.: **Шабанов**, Ив. **Свещеник Дончо Плачков**. // Църковен вестник, N 14, 7 май 1976.*

ПЛАЩАНИЦА – голямо бродирано и богато украсено погребално покривало, което се използва за опелото *Христово* на *Велики Петък* и *Велика Събота* и в Богослужението на *Успение на Пресвета Богородица*.

*Лит.: **Шавелски**, Г. Погребалната плащаница на **Иисуса Христа**. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1940.*

ПЛЕВЕНСКА ЕПАРХИЯ – епархия на Българската православна църква със седалище в гр. Плевен. Има архиерейско наместничество в Луковит. Учредена на Всеправославния събор (1998) чрез отделяне от Врачанската епархия. От основаването си досега се ръководи от Негово Високопреосвещенство Плевенския митрополит Игнатий. Съборът приема в общение покаялия се разколник Калиник Врачански и го възстановява на врачанската катедра, а заместилият го митрополит Игнатий става глава на новата епархия. Решението на Всеправославния събор е прието на Петия църковно-народен събор – София на 17 дек. 2001.

Онлайн ресурс.

ПЛОВДИВСКА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ” – средно духовно училище под ведомството на Св. Синод на Българската православна църква. Наследник на Цариградската българска семинария (от 1915). По време на ректорството на архимандрит Панарет (1923-1929) семинарията се сдобива с настоящата сграда и се освещава параклис на Светите братя Кирил и Методий. След 1942 духовното училище се евакуира от Пловдив и се устройва в Бачковския манастир. Там е пренесено най-ценното от богатата семинарска библиотека, но пожар през нощта на 10 дек. 1947 унищожава голяма част от съхраненото. През 1950 семинарията е закрита, а бившата ѝ сграда е предоставена за училище за музика и сценични кадри. Възстановена (1990). Наред със Софийска духовна семинария, са двете единствени духовни учебни заведения в България, които обучават семинаристи в редовен петгодишен курс (за ученици, завършили 7-ми или 8-ми клас) и в двугодишен паралелен курс (за кандидати, завършили средно образование). Ректори: архимандрит Евтимий (Сапунджиев) (1915-1923), архимандрит Панарет (Наумов) (1923-1929), епископ Смоленски Евлогий (Георгиев) (1930-1936), архимандрит Климент (Кинов) (1936-1938), архимандрит Флавиан (Попов) (1938-1940), епископ Стобийски Никодим (Пиперов) (1941-1947), архимандрит Йосиф (Диков) (1947-1950), епископ Адрианополски Евлогий (Стамболджиев) (1990-2005), архимандрит Сергий (Шапков) (2005-2009), епископ Константийски Антоний (Михалев) (1 юли до 3 юли 2009), ставрофорен свещеноиконом Добромир Костов (от 3 юли 2009). С протокол N 46 от 18 дек. 2013 Св. Синод на Българската православна църква открива Православна духовна

академия „Св. Св. Кирил и Методий", която да се помещава в сградата на семинарията. Образованието в нея е изцяло съобразено с изискванията, нуждите и каноните на Българската православна църква. Св. Синод определя програмата, предметите и преподавателите. Студентите придобиват не само теоретични знания по богословие, но и получават отлична практическа подготовка. Курсът на обучение е четиригодишен в осем семестъра. Успешно завършилите получават диплома за висше богословско образование.

Лит.: За Софийската и Пловдивската семинарии. // Църковен вестник, N 36-37, 25 окт. 1947; Вратите на Пловдивска духовна семинария отново са отворени. // Църковен вестник, N 37, 8 окт. 1990; 100 години Пловдивска духовна семинария. // Църковен вестник, N 41, 11-17 окт. 1993; ***Велев****, Г. Пловдивската духовна семинария при* ***Смоленския епископ Евлогий*** *(1930-1936). // Църковен вестник, N 14, 9-22 юни 1997; N 16, 20 окт. – 2 ноември 1997;* ***Мирчев****, Д. 10 години от възстановяването на Пловдивската духовна семинария. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2000; 90 години от основаването на Пловдивската духовна семинария. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2005.*

ПЛОВДИВСКА ЕПАРХИЯ – Във времето, когато *Христовите Апостоли* и техните ученици тръгват да разпространяват по цялата земя Благовестието на *Светото Евангелие*, Пловдив бил един от най-известните градове в Римската империя, главен град на провинция Тракия. Според Църковното предание – онзи, който първи донесъл Христовото благовестие в града, бил *Св. Апостол Ерм*, когото *Св. Апостол Павел* поздравява в Посланието си до римляните. Св. Апостол Ерм основал в града християнска община, на която става първият епископ. В следващите три века не са известни имената на неговите приемници, но можем да предположим, че това са били местни християни, добре ръководещи своето паство. Интересно сведение за първата християнска община в Пловдив намираме в житието на Св. мъченик Александър Римски. „Повечето от Тримонциум са християни, дори и първите в града". Доброто състояние и развитие на общината проличавало и от факта, че при започналото гонение срещу християните при император Диоклециан (286-305) Пловдивската християнска община дала и мъченици за Вярата – Свети 38 пловдивски мъченици, Св. Дионисий Станимашки и Светите Севериан и Мемнос. Мястото на тяхната мъченическа кончина е известно: подземията при Източната градска порта, там, където днес се намира старинният храм „Св. Св. Константин и Елена". Първият храм на лобното място на Светите мъченици бил издигнат тук непосредствено след *Миланския едикт*, издаден от Св. цар Константин през 313, даващ право на християнството да бъде изповядвано свободно и без страх от преследване. През 447, когато Атила и неговите хуни превзели града, църквата била разрушена. До това време тя била посветена на двама от Светите мъченици – Севериан и Мемнос. При възстановяването ѝ от император Юстиниан Велики (управлявал в периода 527-565) вече била посветена на Св. цар Константин и майка му Св. Елена. Сведения за Митрополитската катедра в древния Пловдив намираме у гръцкия историк *Теофил*, живял през втор. пол. на IV в. От него научаваме името на Пловдивския епископ Евтихий, ревностен привърженик на *арианството*, под чието ръководство арианите напуснали провеждания във връзка с тяхното лъжеучение събор в Сердика и организирали такъв в Пловдив през 343. На този антиправославен събор арианите подложили на анатема *Св. Атанасий Александрийски*, великия защитник на Православното учение и борец срещу ереста им. След арианина Евтихий епископ на Пловдив станал Силван, строго православен, прочул се приживе с дара на чудотворство. Той взел участие във *Втория Вселенски събор*, проведен в Константинопол, по врем на който предал Богу дух. След него Епископската катедра била заемана от епископите Франкион и Валентин. Пловдивската епископия (митрополия) била една от най-големите. До 451, заедно с Траянополската, Адрианополската, Маркианополската и Томската, тя образувала отделен екзархат. През VII в. към нея се числели Диосполска, Диоклецианополска и Севастополска епископия. През X в. всички епископии в състава на Пловдивската били десет – Пловдивска, Агатоникийска, Лютицка, Скутарска, Левкийска, Влеттитска, Драмска, Константийска, Величка и Буковска. Наличието на немалко раннохристиянски базилики в Пловдив показва, че градът наистина е бил важен християнски център. Най-голямата базилика е разположена в непосредствена близост до католическата катедрала. По-малка базилика е локализирана под днешния храм „Св. Петка", а трета – на няколко метра по-далеч в посока югоизток. Раннохристиянска базилика, която може би е била част от манастирски комплекс, е открита и проучена още преди 1944 на върха на Джендем тепе. Историческите сведения показват, че и днешните храмове в Пловдив – митрополитският „Св. Марина", катедралата „Успение Богородично", храмовете „Св. Неделя" и „Св. Димитър", построени в сегашния си вид през XIX в., са на мястото на много по-стари раннохристиянски храмове. Раннохристиянски храмове са открити и на немалко места в околностите на Пловдив и в епархията. По-известните са: *Червената църква* и останките от *манастира „Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат"* край Перущица, базиликата край квартал Коматево, Пловдивско, край с. Браниполе, край гр. Белово и др. През по-голямата част от своята ранна и средновековна история Пловдив е град в състава на Византийската империя. Във владенията на Първото българско царство Пловдив влиза при хан Пресиан, а на Второто българско царство – при цар *Иван-Асен II*. Цар *Иван-Асен* възстановил разрушения от цар Калоян град и издигнал в него величествен катедрален храм, посветен на *Св. Петка Епиватска* (дн. Джумая джамия). Друг български владетел, свързан по-тясно с християнската история на Пловдив, е цар *Иван-Александър* (1331-1371). Има предположения, че на мястото на днешната катедрала „Успение Богородично" той изгражда голям манастирски комплекс, който е и книжовен център, посветен на *Божията майка*. В различни исторически документи се споменават имената на следните Пловдивски епископи, светителствали на Пловдивската митрополитска катедра през Средновековието: Василий I (XI в.), Евстатий Никейски, Теодор и Василий II (XII в.), Евфимиан (XIII в.), Дамиан (XIV в.), при когото турците превземат града. През 1307, още като млад монах, епископ Дамиан оставил препис на богато украсено с миниатюри Евангелие. Той успял да опази Пловдив от унищожение при превземането му, но по-късно, при настъпили междуособици между синовете на султан Баязид, загинал мъченически, като бил убит по време на служба в един от пловдивските храмове, след което тялото му било изхвърлено извън градските стени. Предполага се, че храмът, в който е бил убит светителят, е днешната арменска църква *„Сурп Кеворк"* („Св. Георги"), която българите изоставят след смъртта на епископа. Сведения за мъченическата кончина на епископ Дамиан Пловдивски дава *Константин Костенечки*. Първият Пловдивски митрополит след падането на Второто българско царство под турско робство бил Дионисий, ученик на Св. Марк Ефески. Същият по-късно бил избран за Цариградски патриарх. Един печален факт от историята на епархията е свързан с нейния предстоятел митрополит Гавриил (1640-1672). Грък по народност, той обвинил българите, че подготвят бунт срещу турците. В резултат на

неговото обвинение били опожарени 218 църкви и 33 манастира от Смолян до Костенец. Кр. на XVIII в. и нач. на XIX в. бележат възход в духовното състояние на епархията и нейния център – Пловдив, западнало в първите векове на турското робство. Разведряване на османската политика към другородците и друговерците довежда до бързо и масово възстановяване на стари и строежа на нови църкви и манастири, на училища и читалища. Пловдив се превърнал в голям търговски и занаятчийски център, чиито богати търговци имали представителства дори в далечен Бомбай. Същите търговци, със силно изявено българско самосъзнание, станали и главните ктитори на новостроящите се църкви. Най-известният от тях бил Вълчо Чалъков – Големия. С негови и на родните му дарения били построени пловдивските храмове: „Св. Константин и Елена" и „Св. Неделя" (1832), „Св. Параскева" (1836), „Св. Димитър" (1838), „Св. Богородица" (1840), „Св. Марина" (1856). Вълко Чалъков бил ктитор и на Бачковския и Рилския манастир, както и на манастирите Зограф и Хилендар в Света гора. Не е случайно, че именно Пловдивската епархия станала център на борбата за църковна независимост, приключила тук чак през 1906. Причина за оттягането на отношенията между българи и гърци бил Пловдивският митрополит Хрисант, наследил митрополит Никифор, опитен дипломат, успяващ умело да балансира и поддържа равновесието между двата етноса. За разлика от него, Хрисант, бивш Смирненски митрополит, бил противник на всичко българско и още с идването си забранил в църквите да се пее и чете на църковнославянски, а славянските надписи в тях да бъдат заменени с гръцки. Отношението му към българите било толкова фрапиращо, че дори Цариградската патриаршия не могла да си затваря очите и го отзовала. На него обаче се дължи построяването на митрополитския храм „Св. Марина" и възстановяването на Белащенския манастир „Св. Георги". Митрополитите след Хрисант – Паисий, който бил албанец, и българинът Панарет, застанали изцяло зад българската кауза. Митрополит Панарет бил и един от най-активните строители на Българската екзархия. Особено значима за развитието на епархията била ролята на Пловдивския митрополит Максим (1906-1938). По негово време Пловдивската епархия била с площ 18 632 кв. км. През 1912-1914 под негово ръководство били съставени две комисии по Покръстването на българомохамеданите в Родопите. През 1914 в Пловдив се установила за постоянно Цариградската духовна семинария. След 1918 епархията станала гостоприемен дом за много руски белоемигранти, като част от тях стават нейни клирици. През 1922 на руснаците бил предоставен Горноводенският манастир „Св. Кирик и Юлита", в който те основават Пастиро-богословско училище, ръководено от архиепископ Дамиан Царицински. В Пловдив им бил предоставен храм „Св. Димитър", обгрижван от тях до 1964. Предстоятел на Пловдивската митрополитска катедра е и първият Български патриарх след премахване на схизмата – Кирил. Изцяло във времето на атеистичния комунистически режим преминава служението на следващия Пловдивски митрополит Варлаам. Негов приемник става митрополит Арсений (1987). След кончината на митрополит Арсений (13 окт. 2006) за Пловдивски митрополит е избран Знеполският епископ Николай (4 февр. 2007). Днес Пловдивската епархия се състои от девет духовни околии: Пловдивска, Пазарджишка, Асеновградска, Смолянска, Пещерска, Панагюрска, Хасковска, Карловска и Ивайловградска. Броят на храмовете и манастирите в деветте духовни околии е ок. 470. Нови храмове се строят в Пловдив, Септември, Асеновград и много села. Само в Пловдив за кратко време са възстановени и отворени за редовно Богослужение затворените дълго време храмове: „Св. Димитър", „Св. Параскева" и параклисът „Св. Николай". Построен и открит през 2008 храм „Св. Климент Охридски". А за по-малко от година е построен най-новият храм в Пловдив „Свето Преображение Господне" в квартал „Тракия", който е осветен на 10 юли 2012.

*Лит.: **Кисьов**, Ст. Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 35, 21 септ. 1938; **Снегаров**, Ив. Пловдив в църковно-народна борба. // Църковен вестник, N 31-32, 7 окт. 1948; [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Пловдивските архиереи от турското робство. // **Богданова**, Таня Ив. Пловдивската епархия на Българската православна църква (1919-1938 г.). Пловдив, 1994; **Събев**, Т. Пловдивската епархийска катедра (Крат. ист. преглед). // Църковен вестник, N 6, 14 февр. 1959; **Кирил, Патриарх Български**. Из опита на 25-годишно епархийско архиерейско служение (Слово, произнесено в Пловдивската църква „Св. Петка" на 14 ноември 1963 г. след благодарствения молебен по случай 25-год. ръководство на Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 3, 18 ян. 1964; Църковно тържество в Пловдив. // Църковен вестник, N 3, 18 ян. 1964; **Христов**, Хр. Пловдивската епархийска катедра. История и видни дейци. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987; **Данчева-Василева**, А. Митрополитите на Филипопол (Пловдив) през периода IV-XIV в. // Πολιχρονια: Сб. в чест на **проф. Иван Божилов**. С., 2002, с. 41-55; **Велчев**, Й. Градът или Между Изтока и Запада XIV-XVII в. Пловдив, 2005, с. 194-203 (църкви в Пловдив); с. 214-248 (митрополити); с. 479-490 (Православна община); с. 491-502 (Православна митрополия); **Данчева-Василева**, А. Пловдив през Средновековието IV-XIV в. С., 2009; **Данчева-Василева**, А. По-важните християнски култови топоси в средновековния Пловдив (Филипопол) и съдбата им в съвременността. // Културното наследство в съвременния град: Юбил. сб., посв. на 85-год. на **ст.н.с. Магдалина Станчева**. С., 2011. **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. С., 1936; История на Пловдивската епархия. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014; Митрополити и свещеници на Пловдивската митрополия през първата половина на XIX в. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2018; **Паралингов**, Е. Духовният облик на руски свещеници емигранти, служили в Пловдивската епархия след 1922 г. (По рапорти на архиерейските наместници на деветте епархийски духовни околии и др. докум.). // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2019; Православная энциклопедия. Т. 56. Москва, 2019, с. 710-714.*

ПЛОВДИВСКА ПРАВОСЛАВНА ТЕЛЕВИЗИЯ – започва излъчване на 11 февр. 2010 през уеб страницата на Пловдивска митрополия. Новият сайт е представен със Света Божествена Литургия в храма „Св. Марина". Пловдивска православна телевизия е част от дългосрочен медиен проект на Пловдивска митрополия за диалог на Българската православна църква с обществото. Продуцент на продукцията на телевизията е митрополията, а в екипа работят богослови, свещеници и журналисти под ръководството на Негово високопреосвещенство Пловдивския митрополит *Николай*. Директор на сайта и на телевизията е Негово Високопреподобие архимандрит *Арсений*. Другите членове в екипа са журналистката Евелина Здравкова, инж. Йордан Василев, Антон Йорданов, Ангел Ангелов, отец Емил Паралингов и отец Евгени. Първото предаване на новата интернет телевизия се казва „Блага вест", като в него се представят евангелски текстове за всеки делничен и празничен ден. В рубриката „Слово на пастира" различни свещеници дават духовни напътствия. По телевизията се излъчват литургии на живо, филми с православна насоченост и открити уроци по вероучение.

*Лит.: **Игнатова**, В. Църква и медии. Телевизия на благата вест. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.*

ПЛОВДИВСКА УНИАТСКА ЕНОРИЯ – *вж „Възнесение Господне"*

ПЛОВДИВСКИ МЪЧЕНИЦИ – жители на гр. Пловдив, загинали по време на гоненията срещу християните от император Диоклециан. Към тях е отнесена още и новомъченица Рада Вълкович Пловдивска, убита заедно с трите ѝ деца от османците (нач. на XIX в.), още неканонизирана от Българската православна църква.

*Лит.: **Паралингов**, Е. В памет на **пловдивските мъченици**. // Църковен вестник, N 23, 15-31 дек. 2000.*

ПЛЯНГОВ, Георги Петров – *вж Петров, Георги Плянгов*

ПОГАНОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН БОГОСЛОВ" (кр. на XIV – нач. на XV в.) – разположен на левия бряг на р. Ерма, в околностите на с. Поганово, Царибродско, Сърбия. Стенописите на манастирската църква са изписани през месец окт. 1499 от майстори от Костурската художествена школа. От 1871 манастирът е под ведомството на Българската екзархия. След края на Първата световна война е заграбен от Сръбската православна църква. Днес е действащ мъжки манастир.

*Лит.: **Грабар**, А. Погановският манастир. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1926-1927, 4, с. 172-209; **Миятев**, К. Погановският манастир. С., 1936; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 154-157, 164-167; **Суботић**, Г. Једна градитељска радионица из друге деценије XV века у граничним пределима Бугарске и Србије. // Зборник радова Византолошког института (Београд), 50, 2013, с. 811-834; **Вълева**, Цв. Сцената Рождество Христово в Кремиковския и Погановския манастир в контекста на костурската художествена продукция. // Ниш и Византија. Научни скуп, 4. Ниш, 2006, с. 297-306; **Стефанов, П., йером**. Погановският манастир – история и иконография. // Духовна култура, 1980, N 3, с. 27-32; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 401-402; **Гергова**, Иванка. Иконостас из Погановског манастира. // Ниш и Византија. Научни скуп, 8. Ниш, 2010, с. 407-413; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 10-12.*

ПОГОРЕЛОВ, Валерий Александрович (1871-1955) – руски словавист. Получава образованието си във Варшавския и Московския университети. Библиотекар в Московската синодална печатница (1891-1894). Преподавател по славянски езици в Московския университет. Професор по сравнителна граматика на славянските езици. Живее в България (1920-1922). Преподавател по руски и други славянски езици в Братиславския университет. Занимава се и с описи на ръкописни и старопечатни книги. Изследва историята на глаголицата и кирилицата и особеностите на старобългарските преводи от гръцки език.

Лит.: Чуждестранна българистика. Енциклопедичен справочник. С., 2008, с. 421-422.

ПОДВИЖНИ ПРАЗНИЦИ – християнски, които се определят. При постоянните празници няма разминаване, тъй като за тях повечето православни църкви ползват подобен на Григорианския календар. Център на подвижните празници е Великден, наречен Пасха (Св. Възкресение Христово). В Православната църква се възпява като празник на празниците и тържество на тържествата. Великден се предшества от 3 подготвителни седмици, 6 седмици на Св. Четиридесятница и Великата седмица. Възкресението на Лазар и тържественото влизане на Иисус Христос в Йерусалим, които се възпоменават в Лазарова събота и неделя на Цветница (съботата и неделята преди Великата седмица) са преамбюл на целия низ от събития, които евангелията ни изреждат в хронологичен ред до Св. Възкресение Христово.

Онлайн ресурс.

ПОДГУМЕРСКИ МАНАСТИР „СВ. ДИМИТЪР" – намира се в подножието на Стара планина до с. Подгумер, от XIII в. Разрушен от османците в кр. на XIV в. Възобновен, според надписа над вратата на манастирската църква (1597). В архитектурно отношение църквата е малка, еднокорабна и едноабсидна с голям притвор и без купол. Стенописите са на популярния зограф Св. Пимен Зографски (Софийски). Обителта в XVI-XVIII в. е книжовно средище в Софийско с богата библиотека, включваща екземпляр от първото издание на Софрониевия „Неделник", отпечатано в Рим през 1806 и книга за всичките празници за дванадесетте месеца на годината (Миней). Манастирът е разрушаван неколкократно, като е възстановяван за последно в 1848 от жителите на околните села – Курило, Гниляне, Кумарица, Желява и др. Понастоящем Подгумерският манастир е периодично действащ.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 404; Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3479-3480.

ПОИЗХОЖДЕНИЕ – (изнасяне) на Св. Кръст (Водосвет). Начало на Богородичния пост (вечерта – вечерня с молебен канон на Пресвета Богородица).

Онлайн ресурс.

ПОКАЯНИЕ – наименование на акт – съжаление за предишни грешни действия, искрено съжаление за допуснатите грешки и обещание за промяна към по-добро. Играе основна роля в повечето религии, без него са невъзможни духовното развитие, приближаването към Бога и спасението.

*Лит.: **Гяуров**, Хр. Таинство Покаяние. // Църковен вестник, N 9, 5 март 1927; **Тодоров**, д-р Т. Тайнството покаяние като тема за проповед. Разкриване същината и характерните особености на покаянието. // Църковен векстник, N 12, 24 март 1953; **Ветелев**, А. Тайнството покаяние. // Църковен вестник, N 8, N 6, 7 февр. 1955; N 71, 14 февр. 1955; N 13, 18 февр. 1955; N 16, 16 март 1955; (**Пандурски**, В.) Тайнството Покаяние (Литургичен поглед). // Църковен вестник, N 15, 8 март 1955; **Каръкова**, Кр. За покаянието. // Църковен вестник, N 1, 16 март 1992; **Димитров**, Ив. За покаянието. // Църковен вестник, N 18, 2-8 май 1994; **Траянополски епископ Иларион**. Вратите на покаянието. // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996; **Доростолски митрополит Иларион**. Вратите на покаянието. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005; **Алевизопулос**, А. Православната църква. Нейната вяра, богослужение и живот. С., 2014, с. 108-112; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 50-53.*

ПОКЛОНЕНИЕТО НА ВЛЪХВИТЕ – евангелски сюжет за мъдреците, които идват от Изток, за да се поклонят на младенеца Иисус и да му дадат дарове. При католиците поклонението на влъхвите се отбелезва в деня на *Богоявление* (6 ян.). В някои страни празникът носи името на празник на тримата царе. Особено е пищен в испаноезичните страни. Тримата царе са Гаспар, Мелхиор и Балтазар и паметта им католическата църква отбелязва на 23 юли.

Онлайн ресурс.

ПОКЛОННИЧЕСКО-ПРОСВЕТЕН ЦЕНТЪР „СВ. ИВАН РИЛСКИ" (ППЦ) – учреден към Софийската митрополия (5 юли 2016) от Патриарх *Неофит* в качеството му на Софийски митрополит. Членове на Управителния съвет са свещ. д-р Петър Симеонов, доц. д-р Павел Павлов, д-р Александър Георгиев, Даниел Николов и свещ. Стилиян Табаков, който е председател на съвета. Основната мисия на центъра е като използва формата на поклонничеството да съдейства на енориашите за пълноценното им и действено утвърждаване във Вярата и Православните ценности, а също да бъде в полза на новоначалните да придобият истинно знание и да напредват в подвига на добродетелите. Средство за изпълнението на тази цел е създаването на структура, която да подпомага енориите и енориашите в организирането и развитието на православни поклоннически събития в страната и чужбина, детски лагери-училища, конференции, фестивали и други инициативи. Центърът има за задача да популяризира поклонничеството като подвиг пред Бога. В рамките на дейността си да подпомага поклонниците от другите сестри Църкви, които идват на поклонение в България, както и да популяризира българските светини, паметници на културата и изкуството сред чуждестранните посетители. ППЦ има също така за задача да взаимодейства с Министерството на туризма за организирането на курсове за водачи (гидове) на поклоннически групи. Притежава дружеството „Поклонник. БГ ЕООД", с управител д-р Александър Георгиев.

Онлайн ресурс.

ПОКЛОННИЧЕСТВО (рядко: пилигримство или хаджилък) – пътуване от религиозни подбуди до Свети места. Мотивът за извършване на поклонничество може да бъде продиктуван от желание за опрощаване на грехове или молитва (например за здраве, за успехи). Поклонничеството се свързва с принасяне на жертва на Бога или Светията (Светицата). Поклонничеството може да бъде индивидуално или групово. Груповите пътувания се организират от религиозните институции. Като проява на религиозност Поклонничеството датира още от времето на Древен Египет, Елада и Римската империя. В някои религии поклонничеството има задължителен характер – например за *Исляма* такива са пътуванията до Мека.

*Лит.: **Желев**, Ив. Християнското поклонничество – теория и практика. // Духовна култура, 2001, N 3, с. 1-11; **Пулиева**, Д. Православното поклонничество като проява на духа. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2003; Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 338-358.*

„ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН" – църква в гр. Дупница. Построена ок. 1816. В двора ѝ се е намирала клисарницата, старото училище и читалищна сграда. През XIX в. е епископска църква.

Онлайн ресурс.

„ПОКРОВ ПРЕСВЯТИЯ БОГОРОДИЦИ"– църква в с. Мененкьово, Пазарджишка обл. Построена (1858), без да бъде осветена. Силно разрушена по време на Априлското въстание 1876. Възобновена в нач. на XX в. Осветена (31 авг. 1903).

Лит.: Църковен вестник, N 44, 31 окт. 1903.

„ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН" В САМОКОВ – девически манастир (наричан също Самоковски женски метох). Намира се в гр. Самоков, на ул. „Цар Борис" N 3. Основан през последните десетилетия на XVIII в. като женски метох на Хилендарския манастир. Първоначално монахините на Хилендарския метох живеят пръснати по домовете (т.нар. домашно монашество), какъвто пример дават дъщерите на самоковския първенец хаджи Захари Константинов. По-късно метохът е преместен в подарена на монахините къща, в близост до мъжкия метох на Хилендарския манастир. Основаването на манастира се свързва с пристигането през 1772 в Самоков на една ярка българка – схиигумения Теоктиста, повече известна като баба Фота (баба на един от най-големите книжовници на Възраждането и основоположник на българския периодичен печат – Константин Фотинов), която преди това приема монашески сан в Русия и подарява имотите си на Рилския манастир. Скоро след пристигането си тя обединява малобройна девическа общност и става първа игуменка на обителта. Изпълнява тази длъжност до смъртта си (1844) (доживява до 109-годишна възраст). Патронът на манастира е избран съобразно една стара легенда за спасяването на Самоков от Св. Богородица, която разпростряла своя плащ – покров над града и така го спасила от разорение. Затова Св. Богородица е покровителка на манастира, а неговият храмов празник се чества на 1 окт. – „Покров на пресвета Богородица". Още от създаването си женският метох става средище на духовност и просвета. Наред с Калоферския девически манастир и Сопотския женски метох, Самоковският манастир има изключителна и основополагаща роля във въвеждането на женското образование в България (втората половина на XVIII – нач. на XIX в.). Към 1850 в манастирските килии се обучават както девойки, така и момчета. Момичетата се учат на четмо, писмо, смятане, гръцки, вероучение и пеене, а също и на тъкане, шиене и везане. Добре застъпеното женско образование е причина в Самоков да се открие и класно девическо училище (1861). Негова първа учителка е Неделя Петкова от Сопот. В манастира често постъпват богати овдовели жени от Самоков, които си строят килии и вземат при себе си дъщери, внучки или бедни роднински момичета, които да им прислужват. Така постепенно манастирът се разраства. В ср. на XIX в. в него вече живеят повече от сто монахини и послушници. Според разказ на двете известни пътешественички Джорджина Маккензи и Аделин Ърби, посетили Самоков през 1862, монахините по онова време се издържат с предене и тъкане. Не се занимават с показна благотворителност, но и от никого не искат помощ. Със спечелените пари, но и със заеми, си построяват църква и правят други разширения. През 1837-1839

на мястото на малка черква (построена към 1818) е издигнат внушителен каменен храм. Метохът е обграден с висок зид, построена е и манастирската трапезария (магерница). Постепенно се оформя цял комплекс с жилищни и стопански сгради. Продължавайки традициите на благотворителност, монахините поддържат кухня за бедни и пословичното им гостоприемство привлича много поклонници и посетители. През 1871 йеродякон Игнатий (Васил Левски) основава в манастира първия женски революционен комитет, начело със сестра Евдокия. Монахините и до днес пазят скривалището, в което се укривал Апостола. През 1872 обителта е официално вписана в кондиката на Митрополитската църква „Успение Богородично". След Освобождението манастирът продължава да се издържа със сукнарство. С прочутата си бяла аба монахините участват в Първото българско земеделческо промишлено изложение в Пловдив (1892), в Международното изложение в Лиеж (1905), в Изложението на балканските държави в Лондон (1907) и пр. Грамотите, които получават от тези изложения, могат да се видят и днес в магерницата – присъединената към комплекса Хаджистамова къща. Понастоящем девическият манастир „Покров Богородичен" в Самоков продължава да бъде действащ. Отворен е за посещения всеки ден. В архитектурно отношение Самоковският манастир представлява комплекс от съборен храм и жилищни сгради, обграден с масивен каменен зид. Манастирските сгради, запазени в автентичния си вид от XIX в., образуват единствения запазен в града архитектурен ансамбъл, живо пазещ и пресъздаващ атмосферата на възрожденския Самоков. Чувството на уют се засилва от разположени между сградите калдъръмени пътеки, напомнящи на някогашните самоковски сокаци. Впечатление прави и добре поддържаната от монахините цветна градина. Манастирската църква „Покров Богородичен" е трикорабна, безкуполна, масивно засводена сграда с една апсида и притвор от запад. Страничните кораби са разделени от централния посредством два реда колони, свързани с арки. На източната стена в олтара от двете страни на полукръглата отвътре апсида (и тристенна отвън) има две ниши. От запад храмът разполага с аркаден открит нартекс (притвор), върху който ляга обширна емпория, която към наоса се открива с пластично двойноогъваща се линия на парапета. Архитектурното решение на църквата е по-близко до творчеството на Тревненската и Дряновската школа, отколкото на Самоковската. Предполага се, че строител на сградата е тревненският първомайстор Димитър Сергьов. Самоковски майстори са работили върху вътрешната украса и обзавеждане на храма. Тяхно дело са позлатените резби на иконостаса и особено изразителните царски двери, както и балдахинът над Светия престол и другите църковни мебели. Съществува мнение, че иконостасните икони са дело на основоположника на Самоковската художествена школа – зографа Христо Димитров. Тук, редом с образите на Богородица с Младенеца и Иисус Христос, са изобразени и първоучителите Св. Св. Кирил и Методий. Особено впечатление прави намиращата се в царския ред икона „Архангел Михаил мъчи душата на богатия", един емблематичен за Възраждането сюжет. Освен посочените, в църквата се пазят и други интересни икони от самоковската школа: „Св. Никола", „Св. Йоан Златоуст", „Три Светители" и др. Икони за манастирския храм е рисувал самоковецът Димитър Зограф (син на Христо Димитров), както и Димитър (Дичо) Зограф, виден представител на Дебърската художествена школа. С изключение на някои отделни фрески, вътрешността на църквата не е изписана със стенописи. В нартекса може да се види стенопис с Покровителна Богородица, който се приписва от специалисти на Захари Зограф. Други възрожденски стенописи, също дело на самоковски майстори, има и по свода на храма.

*Лит.: **Семерджиев**, Христо. Самоков и околността му. С., 1913; **Златев**, Т. Българският град през епохата на Възраждането. С., 1955; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965; **Бояджиев**, Ст. Девическият манастир „Покров Светая Богородица" в Самоков. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 204-206; **Джурова**, А. и др. Девическият манастир „Пресветая Богородици" в Самоков. // Из миналото на Самоков. Т. 4. С., 2002; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 12-13; **Джурова**, А. Наследството на хилендарските книжовници от Девическия (метох) манастир „Покров Богородичен" в Самоков XVIII-XIX в. // 800 години от основаването на Хилендарския манастир. С., 2000, с. 125-137; Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3842.*

„ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН" – църква в София. Разположена недалеч от Руски паметник. Построена (1922-1926) по инициатива на Йорданка Филаретова. Иконостасът ѝ е един от малкото оригинални позлатени иконостаси в България. Изработен в Света гора за руския манастир „Св. Пантелеймон" в Руската Николаевска болница в Цариград. След Руско-турската война 1877-1878 попада в османски паша, по-късно иконостасът е откупен за 800 000 зл. лв. Декоративно-пластичната украса е изработена със завидно майсторство в духа на руски необароков стил. Позлатата му е изпълнена с много високо качество, като умело е използван ефектът на полирано и неполирано злато върху „порцеланово" белия фон на иконостаса. Много ценни са и църковните икони. Те са създадени в иконописната работилница на Белозерския скит „Св. Николай Чудотворец" и са изписани с изключително умение, като е използвана маслена техника.

Онлайн ресурс.

„ПОКРОВ БОГОРОДИЧЕН И СВ. МИНА" – параклис в с. Бойково, обл. Пловдив. Намира се на югозапад от селото, над местността „Друма". Построен 2003. Най-новият в селото. В архитектурно отношение представлява две едноапсидни правоъгълни постройки с двускатен керемиден покрив, залепени една за друга. Стените са покрити с разнообразни икони. Честването на параклиса става ежегодно на Покров Богородичен (1 окт.) и на Св. Мина (11 ноември).

*Лит.: **Будаков**, Димитър. Паметници на Православието на с. Бойково. Пловдив, 2003.*

„ПОКРОВ ПРЕСВЯТИЯ БОГОРОДИЦИ" – църква в с. Мененкьово, Пазарджишко. Построена (1858), без да бъде осветена. Разрушена по време на Априлското въстание 1876. Възстановена в нач. на XX в.

Онлайн ресурс.

ПОКРЪСТВАНЕ НА БЪЛГАРИТЕ – процес на приемане и утвърждаване на Християнството като официална държавна религия в България. Причини – вътрешни – потребността от формиране на нов етнос от съществуващите дотогава два – на прабългарите и славяните, и съдействие за утвърждаване на ханската власт (един Бог на небето и еден владетел в държавата). Като местно население траките не играят съществена роля в политическия живот на страната, тъй като техният брой към кр. на VII в. и след това – до втората половина на IX в. е сравнително малък. Външни – България да заеме своето място сред другите европейски държави, приели вече Християнството. Ориентира се към Византия, в която битува цезаропапизмът, който е по-изгоден за него като владетел – духовният живот в държавата да бъде под негов контрол и управление. Конкретен повод е поражението на българите от византийците по време на войната от 863. По известни верски и вътрешнополитически съображения българският владетел приема Християнството тайно (в нач. на 864) и приема за свое име името на кръстника си – византийския император Михаил III. Заедно с владетеля са покръстени и много знатни български родове. Боилите, недоволни от политиката на християнизация, провеждана от княза, се вдигат на бунт (865). Те обвиняват владетеля, че „отстъпва от бащината си вяра и чест" и им е „дал лош закон". Бунтовниците се насочват към столицата Плиска, където са посрещнати и разбити от останалите верни на княза боили. При потушаването на бунта със смърт са наказани петдесет и двама от най-видните бунтовници, заедно с целия си род (семейство). Не е пожален и първородният му син Расате, който макар да приел християнското име Владимир, минал на страната на недоволните. По време на Покръстването в България се разпалват религиозни страсти. Улеснява се достъпът на други религии и ереси. Наред с византийските духовници идват и други лица, които безразборно покръстват населението. Поради настъпилия хаос по-късно княз Борис I известява папа Николай I, че в България има християни от разни места, които своеволно разправят много и различни неща. Дори се появяват и арабски проповедници, които предлагат на владетеля да разпространяват *Исляма*. През този период прониква и павликянството. Покръстването е последвано от подпомагане на започналата християнизация от страна на Византия, като особено значение има *Посланието на патриарх Фотий до княз Борис* от 864-865. Главната задача на княз Борис I след приемане на Християнството е да се избави от политическата зависимост на двата религиозни центъра – Рим и Византия. Този стремеж е постигнат още по време на събора от 870, когато получава право да постави за глава на Българската църква лице от български произход. За да предотврати опасността от елинизация, българският владетел се опира най-вече на създададената от Св. Св. Кирил и Методий нова славянска азбука, донесена от техните ученици – Св. Климент Охридски и Св. Наум Охридски.

*Лит.: **Цухлев**, Д. Християнството между славяните и българите на Балканския полуостров до **княз Бориса-Михаила**. Видин, 1910; **Бурмов**, Ал. Против буржоазно-идеалистическите становища за налагането на християнството в България през IX в. // Ист. преглед, 1954, N 2, с. 36-52; **Петров**, П. Покръстването на българите. // Ист. преглед, 1965, N 3, с. 33-60; Послание (на Св. Синод) по случай 1100-годишнината от покръстването на българския народ. // Църковен вестник, N 14, 10 апр. 1965; **Пандурски**, В. Приемането на християнството в България и развоят на книжнината и изкуствата. // Год. Духовната акад., 1969, Т. 18, с. 1-41; **Гюзелев**, В. **Княз Борис Първи**. България през втората половина на IX в. С., 1969; **Поптодоров**, Р. Преломното начение на Покръстването и на основаването на Българската църква в 870 г. в културния живот на българския народ през време на Първата българска държава (По случай 1100-годишнината от основаването на Българската църква). // Год. Духовната акад., 1971, Т. 19, с. 71-185; **Ангелов**, Д. Покръстване на българите – причини и последици. // Православието в България. С., 1974, с. 77-108; **Максим, Патриарх Български**. Хиляда сто и десет години от Покръстването на българите. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1975; **Ангелов**, Д. Покръстването на българите и победата на славянската писменост. // Църковен вестник, N 17, 21 юни 1980; **Бакалов**, Георги. Покръстване на българите. Създаване на самостойна църква. // **Бакалов**, Г., Т. **Коев**. Въведение в християнството. С., 1992, с. 155; **Гюзелев**, В. Някои византийски и поствизантийски извори за Покръстването и християнизацията на българите. // Духовна култура, 2008, N 4, с. 22-28; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 35- 38.*

ПОКРЪСТВАНЕ НА РОДОПСКИТЕ БЪЛГАРОМОХАМЕДАНИ ПО ВРЕМЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ 1912-1913 (известно още като: кръстилката) – масова акция за възвръщане на българите-мохамедани от Родопите, Западна Тракия и Източна Македония, извършено от Българската православна църква към праотеческата им вяра – Християнството – в кр. на 1912. Покръстени са общо ок. 200 000 българомохамедани. Акцията се провежда със знанието и субсидията на правителството на Иван Евстратиев Гешов, но при съпротивата на военните власти, особено до навечерието на Междусъюзническата война 1913. На много места по заповед на Главното командване на армията покръстителните мисии са възпрепятствани от местните военни власти, както и от някои войводи като Гоце Междуречки. Покръстването се извършва със съдействието на чети, водени от Христо Чернопеев, Тане Николов, Иван Ботушанов и други войводи на бившите ВМОРО и ВМОК. Резултатите от покръстителната акция са нетрайни, защото още в нач. на 1914 значителна част от новопокръстените се връщат към открито изповядване на *Исляма*. Макар че десетилетия наред дейци на БПЦ защитават Покръстването, през 1934 Св. Синод определя тези насилствени действия като „черно петно за Светата ни църква". Помаците и този път се оказват затворено общество, до което Християнската църква, въпреки вложената голяма енергия, не успява да стигне. Желанието да се върнат обратно обстоятелства, настъпили обективно в хода на историята, се оказва утопично, а насилието поражда съпротива, а не положителен резултат.

*Лит.: Въпросът за новопокръстените. // Църковен вестник, N 9, 1 март 1914; **Елдъров**, Св. Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877-1945. С., 2004, с. 111-113; **Арденски**, Владимир. Загаснали огница. С., [2005], с. 66; **Стоянова**, Пламена. Покръстването на българите мюсюлмани. // Анамнеза, 2006, N 3; Доклад на Международната комисия за разследване на причините и провеждането на Балканските войни (Карнегиева анкета). // Другите Балкански войни / Фондация „Свободна и демократична България". С., 1995, с. 146.*

ПОЛИЕВКТ – *вж Велянов, Петър*

ПОЛИЕЛЕИ – наименование на песнопения от утренната молитва по стихове на псалми. Най-ранните нотирани записи от полиелеен характер са от XII-XIII в. Между най-изтъкнатите им творци е *Йоан Кукузел.*

Лит.: ***Тончева****, Б. За ранната полиелейна песенна практика на Балканите (по извори от XII-XIII в.). // Бълг. музикознание, 1986, N 3, с. 3-29.*

ПОЛИКАРЕВ (или поп Паликария), Апостол (1830-) – църковен и просветен деец. Роден в махала Ново село, Щипско (дн. към р. Щип), Вардарска Македония. Дядо на Тодор Александров. През 50-те години е учител в родния си град. Ръкоположен за свещеник в Щип. Делегат от Кюстендилската епархия на Първия български всенароден учредителен събор в Цариград (1871).

Лит.: ***Завоев****, Петър. Град Щип. Минало и просвета до революционните борби. // Македонски преглед, 1927, N 3, с. 49; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 535.*

ПОЛИКАРЕВ, Апостол – възрожденски църковен деец. Свещеник. Представител на Кюстендилската епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871.

Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 483.*

ПОЛИКАРП (светско име: Петър Цанков) (ок. 1790 – II.1865) – църковен деец. Роден в Котел. Учи в родния си град при синайския таксидиот Макарий, който го отвежда в Синайския манастир (Египет), където приема монашество. Възведен в архимандритски сан (ок. 1826) и изпратен като таксидиот в Търновската епархия. Назначен за управител на метоха на Синайския манастир в Римник (Румъния) (1827-1844), след което е управител и на метоха в Галац (1845-1852). Хиротонисан за Патароликийски епископ (1852) и назначен за предстоятел на Българската църква в Цариград. Участва в борбата за извоюване на църковна независимост. От 1859 до смъртта си е наместник на Бузъуския епископ (Румъния).

Лит.: ***Кирил, Патриарх Български****.* ***Поликарп Патарски****. С., 1964; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 515.*

ПОЛИКАРП БЕЛОГРАДЧИШКИ (светско име: Петър Трендафилов Петров) (21. IX.1978 –) – висш духовник. Роден е в Кюстендил. В 1994 постъпва в Софийската духовна семинария. Докато е семинарист, две години е послушник в Рилския манастир. Приема монашество (23 ноември 2006). Изпратен да следва в Московската духовна академия. Следващата година се премества в Богословския факултет на Солунския университет, който завършва (2006). Докато учи в Солун и след като преминава на служение в Софийската епархия, назначен за игумен на новоизграждащия се Руенски манастир. Ръководи изграждането на манастира и събира монашеско братство, като манастирът става един от най-красивите в епархията. Председател на катедралния храм „Св. Димитър" във Видин (2008). Освен това председател на митрополитския храм „Св. Николай", игумен на Бдинския манастир „Успение Богородично" и духовен надзорник на Видинската и Кулската духовна околия. Възведен в архимандритско достойнство (21 ноември 2008). Хиротонисан в епископски сан (3 юли 2014). Викариен епископ на Видинския митрополит (от 27 юли 2014); трети викарий на Пловдивския митрополит и ректор на Православната духовна академия „Св. Св. Кирил и Методий" в Пловдив (20 септ. 2017 г. до 28 март 2018), викарен епископ на Софийския митрополит (от 28 март 2018).

Поликарп Белоградчишки (фотопортрет)

Лит.: ***Белоградчишки епископ Поликарп****. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014;* ***Христова****, А. Хиротония на* ***Белоградчишкия епископ Поликарп****. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014; Духовен път и служение. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.*

ПОЛСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – *вж Православна църква в Полша*

ПОЛУГАНОВ, Георги (15.II.1808 – 25.X.1888) – църковен и просветен деец. Роден в Поликраище, Великотърновска обл. Ръкоположен за свещеник (1844) и служи в родното село до края на живота си. Един от инициаторите и основателите на местното училище (1847). Въвежда българския език като единствен език в училището. Включва се и в борбата за църковна независимост. Спомоществовател за издаването на възрожденски книги.

Лит.: ***Мавренски****, К. Полската православна църква. // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1965.*

ПОЛУГАНОВ, Георги Маринов (15.I.1808 –) – църковен и просветен деец. Роден в с. Поликраище, Великотърновска обл. Учи в Преображенския манастир. Ръкоположен за свещеник (1844). Инициатор за откриване на училище в селото и пръв учител в него. Деен участник в борбата за българска църковна независимост. След учредяването на Българската епархия (1870) съдейства за преминаване на населението от Поликраище под църковното й ведомство. Спомоществовател на български възрожденски издания. Личен приятел и сподвижник на отец Матей Преображенски (Миткалото). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876 във Великотърновския край. Посреща в селото Иларион Макариополски след избора му за Търновски митрополит (1872) и руските войски (24-25 юни 1877). Дарител с парични суми на местната революционна организация и на училището, и църквата. Един от основателите на читалище „Развитие" (1884). Макар и в напреднала възраст, участва като доброволец в Сръбско-българската война 1885.

Лит.: ***Георгиев****, Г., Тр.* ***Попниколова*** *и М.* ***Георгиева-Гроссе****.* ***Свещ. Георги Полуганов*** *– основател на българското училище в Поликраище. 205 г. от рождението и 125 г. от кончината му. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2014; N 6, 16-31 март 2014;* ***Георгиев****, Г., Тр.* ***Попниколова****, М.* ***Георгиева-Гроссе****. 210 години от рождението на свещ. Георги Полуганов. // Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2018.*

ПОМАЗВАНЕ – *вж Миропомазване*

ПОМАКОВ, Евстатий Антонов – *вж Дионисий Ловчански*

ПОМЕН – църковен обред. Прави се на починали. Освен в утвърдените от Църква съботи – задушници: събота срещу неделя Месопустна, събота срещу Петдесетница и събота пред Архангеловден (най-голямата, наречена Архангелова задушница), всички съботни дни са посветени на покойниците, когато се посещават вечните им жилища и се палят свещи.
Онлайн ресурс.

ПОМЕНИК – списък с имена за упоменание при Богослужение.
Онлайн ресурс.

ПОМЕРАНЦЕВ, Александър Никанорович (1848-1919) – руски архитект, професор. Един от проектантите на храм-паметника „Св. Александър Невски" в София (1904-1912). Ръководи изграждането на храм-паметника в Шипка.
*Лит.: **Нащокина**, М. В. Архитекторы московского модерна. Творческие портреты. Москва, 2005, с. 379-389.*

Александър Никанорович Померанцев (фотопортрет)

ПОМЕСТЕН СЪБОР, църковно-народен събор – събрание на всички правещи архиереи на поместна църква, представители на бялото духовенство, монашеството и миряните за решаването на най-важните църковни въпроси, като избиране на Патриарх, канонизация на нови Светии и др. Решенията на десетина поместни събори имат особено важно значение за Вселенската църква. Сред тях са Лаодикийският от 170, Сердикийският от 343, Картагенският от 419, Константинополският от 1341 и др.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 377-378.*

ПОМОРИЙСКИ МАНАСТИР „СВ. ВМЧК. ГЕОРГИ" – действащ мъжки манастир. Намира се в очертанията на града. Според преданието Св. Апостол *Андрей Първозвани* на път за Киев минал през Анхиало (дн. Поморие). Има сведения, че монаси са живели по тези места още през III-IV в. Основан от гръцки колонисти през VII в., но бил разрушен с нахлуването на османците в България. В кр. на XVII в. на мястото се заселва османският бей Селим и основава свое владение – чифлик. Според преданието той страдал от тежка и неизлечима болест. Една нощ сънувал, че в двора на къщата му има чудотворна вода. Когато разкопал на указаното в съня място, Селим бей открил мраморен барелеф на Св. Георги, а под него – аязмо. С водата от извора той се излекувал и в знак на благодарност построил на това място параклис и заедно с цялото си семейство приел Християнската вяра. След като овдовял, Селим бей дарил чифлика си от 3800 дка за манастирска земя. Новата църква е издигната през 1856 върху основите на старата. В манастира се пазят ценни иконографски образци от кр. на XVIII и нач. на XIX в. До 1906 Богослужението е изцяло на гръцки език. През 50-те години на XX в. за кратко манастирът е имал статут на ставропигиален. Днес е на подчинение на Сливенската епархия.
*Лит.: **Архимандрит Поликарп**. Манастирът „Св. вмчк. Георги" в гр. Поморие. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971; **Вълканов**, В. Кратки бележки за миналото и настоящето на манастира „Св. Георги" в гр. Поморие. // Църковен вестник, N 20, 1 юли 1978.*

ПОМОХАМЕДАНЧВАНЕ НА БЪЛГАРИ – насилствено налагане на *Исляма* сред част от българското население след падането на България под османско владичество. Извършва се по различни начини и в различни форми – единични, масови, насилствени и доброволни, отвличания, еничарство и др. По резултати ислямизацията се извършва на два етапа – помохаметданчване и турцизиране. Първият започва с приемането на Исляма, което не засяга езика и бита, а с това и българската етническа принадлежност. Вторият означава асимилиране в езиково, културно и етническо отношение. В стремежа си за налагане на езикова и етническа дискриминация османската държава използва и други начини – заселване в различните краища на българските земи на тюркски колонисти от Мала Азия и Източна Тракия, а по-късно – и на татари, албанци и черкези, които разпространяват мохамеданския бит и в много случаи спомагат за налагане на Исляма както над отделни лица, така и на по-големи групи общности. Турцизирането се предприема в градовете и населените места в равнинните краища, а помохаметданчването – в планинските селища. По-известни масови помохаметданчвания се предприемат по време на султаните Селим I (1512-1520), Сюлейман I Великолепни (1520-1568), Мурад III (1544-1595), Мехмед IV (1648-1687) и др. Най-тежък удар на българското християнско население е нанесен през втората половина на XVII в., когато масово е помохаметданчено населението на цели райони в Родопите и други области. Освобождението на България (1878) заварва над 500 000 българомохамедани, от които 100 900 – в Северна България, над 100 000 – в Родопите, над 100 000 – в Македония, ок. 50 000 – в Самоковско и Ихтиманско и т.н. Броят на турцизираните или в процес на турцизиране бил още по-голям (над 1 милион), в които не се включвали нито татари, нито черкези. Между тях само една малка част успяла да съхрани българския си език. Политиката на ислямизиране среща решителна съпротива от страна на българския народ. За да се предпазят, много българи напускали родните си места и се укривали в гори и други непристъпни места. Отделни лица като Георги Нови, Дамаскин Габровски, Злата Мъгленска и др. жертват живота си, но отказват да приемат Исляма. В защита на българското неселение застават хайдутите, които действат в различните краища на българските земи почти през целия период на османското владичество.
*Лит.: **Генов**, Г. П. Положението на християните в Турция според мюсюлманското право. С., 1923; **Гълъбов**, Г. Д. Османотурски извори за българската история. С., 1938, Св.1; 1939, Св. II; 1939, Св. III; Турски*

документи за историята на правото в българските земи. Т. 1 / Съст. Г. Д. ***Гълъбов****. С., 1961; По следите на насилието. Документи за помохамеданчвания и потурчвания. / Съст. П.* ***Петров.*** *С., 1972; Съдбовни векове на българската народност. Края на XIV век – 1912 г. С., 1975;* ***Пеев****, Й. История и философия на една религия (ислямът) – минало и настояще. С., 1985;* ***Димитров****, Стр. Форми за изкореняване на българската християнска мирогледна система сред помохамеданчените българи. // Векове, 1987, N 2, с. 27-30;* ***Димитров****, Стр. Откритото християнство и ислямизационните процеси в османската държава. // Ист. преглед, 1877, N 3, с. 18-33;* ***Георгиева****, Цв. Преселническата мотивация на българските турци. // Между адаптацията и носталгията. Т. 3. С., 1998, с. 45-76;* ***Георгиева****, Цв. Християнството и ислямът в Българското средновековие. // Българско общество XV-XVIII в. С., 1999, с. 5-56; Ислямът в района на с. Чифлик в Източните Родопи. // Перперек (Сб.). Т. 1. 2001, с. 60;* ***Груев****, М. Българските мюсюлмани и кемалисткото движение в Родопите (1919-1939 г.). // Модерен историк, 1999, с. 218-227;* ***Желязкова****, А. Разпространение на исляма в западнобалканските земи под османска власт XV-XVIII в. С., 1999;* ***Мутафова****, Кр. Правова регламентация между християни и мюсюлмани в българските земи през XV-XVIII в. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в бълг. земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 313-330;* ***Груев****, М. Някои аспекти на държавната политика към българите мюсюлмани (1944-1959). // Държавността в историята. С., 2001, с. 126-138;* ***Груев****, М. Между петолъчката и полумесеца (Българските мюсюлмани и политическият режим (1944-1959). С., 2003;* ***Груев****, М. Българите мюсюлмани и новият режим (1944-1948). // Год. Соф. унив. Ист. фак., Т. 84, 2004.*

ПОНОМАРЬОВ, Николай А. – руски църковен деец. Свещеник и съветник при княз Александър Михайлович Дондуков-Корсаков – руски императорски комисар в България, след смъртта на княз В. А. Черказки. След края на Временното руско управление (1877-1897) остава в България. Основател на Свещеническото братство „Св. Йоан Рилски" в София (1879).

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 265.*

ПОП – масово разпространено название за Православен християнски свещеник в България и Русия. *Онлайн ресурс.*

ПОП АНГЕЛ – *вж Чолаков, Ангел*

ПОП АНДРЕЙ (Андрей Игнатов Иванов) (28.XI.1879 – 30.IX.1923) – свещеник и революционер. Роден в с. Медковец, обл. Монтана. Завършва свещенически курсове в Русе (1906) и става свещеник в с. Сливовик в родния си край. Заради непокорство пред църковните власти е изпратен за 6 месеца в Преображенския манастир. Член на БКП (т.с.) от 1919 и участва в първия ѝ конгрес. След Деветоюнския преврат (1923) работи като партиен куриер между Медковец и Лом. Участва в Септемврийското въстание. Проявява се като командир на оръдие в боевете за Лом. След разгрома на въстанието е заловен от властите и обесен край родното си село. Възпят от Гео Милев в поемата „Септември".

Лит.: Септемврийското въстание 1923. Енциклопедия. С., 1973, с. 231-232; Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 334.

ПОП АНДРЕЙ РОБОВСКИ – *вж Робовски, Андрей.*

ПОП БОГДАН (XVII в.) – средновековен книжовник. Роден в с. Славовица, на р. Искър. Преписвач на книги, сред които: Требник (от 1641); друг Требник; Типик. Ръкописите се отличават с добре обработено полууставно писмо и с цветна украса.

Лит.: ***Ангелов****, Б. Ст. Български книжовници от XVII в. // Литературна история. Т. 1. С., 1977, с. 29-34.*

ПОП БОГОМИЛ – български духовен учител, считан за създател на новата християнска ерес на богомилите, живял през X в., по времето на цар Петър I (927-969). Споменат в редица средновековни исторически източници, между които „Бориловият синодик". Имал ученик, наречен Михаил, както и неколцина видни последователи, между които били добре известни Тодор, Стефан, Добри, Василий и Петър. Всички те са анатемосани, тъй като учението им представлява сериозно отклонение от догмите на Православното християнство. Смята се, че имал син, наречен поп Йеремия, който също бил негов ученик. Както Йеремия, така и Богомил, се смятат за автори на някои еретически книги, забранени от Църквата и включени в Индекси на забранените книги.

Лит.: ***Иванов****, Йордан. Богомилски книги и легенди. С., 1925, 33-34;* ***Клинчаров****, Ив.* ***Поп Богомил*** *и неговото време. С., 1927. 2. изд. С., 1947;* ***Мутафчиев****, П.* ***Поп Богомил*** *и* ***Св. Иван Рилски****. // Философски преглед, 1934, N 2;* ***Ангелов****, Д. Влияние на чужди ереси върху богомилството. // Изв. на Семинара по славянска филология при Соф. унив., 1942, Т. 1, с. 145-182;* ***Ангелов****, Д. Философските възгледи на богомилите. // Изв. Инст. бълг. ист., 1951, Кн. 3-4, с. 113-147;* ***Примов****, Б.* ***Поп Богомил*** *и богомилското движение. // Ист. преглед, 1958, N 6, с. 96-112;* ***Примов****, Б. Богомилският дуализъм. Произход, същност и общественополитическо значение. // Изв. Инст. за ист. при БАН, 1960, Т. 8, с. 73-151;* ***Ангелов****, Б. Ст. Съществувал ли е* ***поп Богомил****? // Лит. мисъл, 1958, N 6;* ***Примов****, Б.* ***Поп Богомил*** *и богомилското движение. // Ист. преглед, 1958, N 6, с. 96-112;* ***Ангелов****, Д. Богомилството в България. 3. изд. С., 1969;* ***Примов****, Б. Бугрите. Книга* ***за поп Богомил*** *и неговите последователи. С., 1970;* ***Ангелов****, Д. Богомилството. С., 1993.*

ПОП ВАСИЛ – свещеник. Автор на приписка към един църковен триод (кр. на XVIII – нач. на XIX в.), написана с български букви и на чист български език със сведения за кърджалийските издевателства над българите по времето на султан Селим III.

Лит.: ***Натанаил Охридски****. Борба за България. Подбор, редакция и бележки: В.* ***Топалова****. С., 2003, с. 105.*

ПОП ВИТАН (XVIII-XIX в.) – иконописец. Роден в гр. Трявна. Най-хубавата му икона е „Христос благославя" (1768).

Лит.: ***Данчов****, Н., И.* ***Данчов****. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП ВЛАДО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Кюстенджа (80-те г. на XIX в.).
*Лит.: Извори за историята на Добруджа. / Съст. Ж. **Попов**, К. Пенчиков, П. **Тодоров**. С., 1992, с. 124.*

ПОП ГЕОРГИ – възрожденски църковен деец от Панагюрище. Загива по време на потушаване на Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП ГЕОРГИ (Георги Костадинов Шоков) (23.IV.1838 – 13.XI.1892) – църковен деец. Роден в с. Широка Лъка, Смоленска обл. Участник в борбата за църковна национална независимост. Баща на Екзарх *Стефан I*. Ръкоположен за свещеник в родното си село (1881).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 334-335.

ПОП ГЕОРГИ АРНАУТИНОТ – *вж Генадий Велешки и Дебърски*

ПОП ГЕРАСИМ – *вж Герасим Българин*

ПОП ГРУЮ БАНСКИ (светско име: Груйо Тренчев) (1836 – 17.XI.1908) – свещеник и революционер. Роден в с. Баня, Панагюрско, дн. Пазарджишка обл. в семейство на мутафчия. Първоначално учи в местното килийно училище. По-късно, с помощта на чичо си, заминава да учи за свещеник в мъжкия метох в Самоков. Връща се в с. Баня през 1854 и става учител в килийното училище. Учителства и в селата Овчеполци и Тополи дол, Пазарджишко. Ръкоположен за свещеник в горните села (1858), а през 1863 се връща като свещеник в родното село. След посещение на Васил Левски в селото поп Грую става пламенен обществен деец и революционер. След пристигането на Георги Бенковски в Панагюрско двамата стават много близки сратници. На 8 февр. 1876, заедно със Стоян Каролеев и други банчани, образуват местен революционен комитет. Участва като представител на селото си на Оборищенското събрание и подвежда под тържествена клетва останалите участници. По време на въстанието се сражава като войвода на чета. След потушаване на въстанието се укрива, но – за да спаси съселяните си от репресии – се предава доброволно. След общата амнистия бива освободен, но по време на Руско-турската освободителна война отново е арестуван и хвърлен в Цариградската тъмница, а оттам – в Коня (Мала Азия). След Освобождението е амнистиран и се завръща в селото си с тържествено посрещане. До смъртта си продължава да служи като свещеник и общественик в родното си с. Баня.
*Лит.: **Цонев**, Звездели. С кръст и меч. **Попъ Груйо** и Априлското възстание 1876. С., 1939; **Йонков**, Христо. Панагюрище – център на Априлското въстание. С., 1975; **Киров**, Д. Духовници – помощници на **Георги Бенковски**. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1986; **Темелски**, Хр. **Поп Груйо Тренчов** и участието му в Априлската епопея. По случай 160 г. от рождението му и 120 г. от Априлското въстание. // Църковен вестник, N 18, 29 апр. – 5 май 1996.*

ПОП ДИМИТРОВ, Василий (10.VII.1902 – V.1967) – църковен деец. Роден в с. Славовица, Пазарджишка обл. в свещеническо семейство. Завършва Пловдивската духовна семинария (1923). Участва в Юнското въстание 1923, по време на което се грижи за поддържане на телеграфните и телефонните връзки с въстаниците. След погрома на въстанието известно време е в нелегалност. Ръкоположен за свещеник (1927) и служи в родното си село. От 1929 е енорийски свещеник в столичния храм „Св. ап. Андрей". Основател и ръководител на Православното християнско дружество „Св. ап. Андрей". Член на Софийския епархиен съвет (1951-1967).
*Лит.: **Знеполски епископ Йосиф**. Земният край на един достоен свещенослужител. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1967; **Попалександров**, П. **Свещеноикономъ Василий Попдимитров** почина. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1967.*

ПОП ДИМИТЪР (XVI в.) – църковен деец и книжовник. Роден в с. Горна Митрополия, Плевенска обл. Преписал *Четвероевангелие* (1573), което се съхранява в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 135.

ПОП ДИМИТЪР СТ. КЪШОВ – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Горни Лозен, Софийско. Сратник на В. Левски, председател на местния революционен комитет, за което е затворен в Черната джамия – София (1877). Подпомага откриването на светско училище в родното си село (1879).
*Лит.: **Добриянова**, Р. Под расото му светеше кама. **Поп Димитър Къшов** от с. Горни Лозен – сподвижник на **Левски**. // Околчица (Лит.-худож. алманах). Враца, 1982, с. 139-142.*

ПОП ДИМИТЪР МАРКОВ – възрожденски свещеник. Роден във Ветрен, Пазарджишко. Делегат на Оборищенското събрание (1876).
*Лит.: **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 319.*

ПОП ДИМКО – църковен деец. Свещеник. Заловен и измъчван от османските власти по време на Винишката афера 1897.
*Лит.: **Силянов**, Хр. Освободителните борби на Македония. Т. 1. С., 2017, с. 120.*

ПОП ДОБРИ – *вж Добри дяк*

ПОП ДОБРОМИР (XII в.) – църковен деец и книжовник. Преписал и украсил с миниатюри евангелие (притежание на В. Ягич).
*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП ДРАГИЯ – *вж Драгия*

ПОП ЕРЕМИЯ – *вж Еремия*

Per aspera ad astra!

ПОП ИВАН ГУРИНА – възрожденски църковен деец от Панагюрище. Загива по време на потушаване на Арилското въстание 1876.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП ИВАН Х. ПОП ЕВСТАТИЕВ – възрожденски революционен деец от Стрелча. По време на въстанието е в четата на Панайот Волов. След въстанието заловен и арестуван.

*Лит.: Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 377.*

ПОП ИВАНЧО ЗОГРАФ (XIII-XIV в.) – иконописец. Роден в гр. Елена. Живее и твори в Разград. Изписва в стара копривщенска църква иконата „Св. Георги". В 1843 участва в изографисването на пловдивската църква „Св. Богородица" и автор на някои от иконите в нея.

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП ЙЕРЕМИЯ (втората половина на X в.) – средновековен книжовник. Автор на Повест за кръстното дърво – сведения, които почерпил от апокрифи, Слово за Рождество Христово (още неоткрито за науката), За тресавиците или Синициева легенда – молитва против треска и др.

*Лит.: **Ангелов**, Б. Ст. Книжовното дело на старобългарския писател **Йеремия**. // Език и литература, 1976, N 1, с. 26-30; **Димитров**, П. Средновековните известия за **презвитер Йеремия**. // Изследвания в чест на **проф. д-р Симеон Русакиев**. Шумен, 1982, с. 143-150; **Грашева**, Л. **Йеремия**. // Кирило-Методиева енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 146-150.*

ПОП ЙОАН (кр. на XIII в.) – книжовник. Роден в с. Баница (не се уточнява от кой край – Серско или Врачанско). Името му се среща в една приписка към Четвероевангелие, съхранявано в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Занимава се с преписване на ръкописи. Проличават познанията му за делото на равноапостолите Св. Св. Кирил и Методий, Св. Иван Рилски и цар Петър.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 180.*

ПОП ЙОАН (XIII-XIV в.) – средновековен миниатюрист. В кр. на XIII в. написал и украсил т.нар. „Еленско четвероевангелие" (притежание на Никифор Попконстантинов).

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП ЙОАН (XVI в.) – средновековен миниатюрист. Творил в гр. Кратово, Вардарска Македония. Преписва и украсява евангелие (1563), съхранявано в Синодалната библиотека. Преписал още и две четвероевателия (1558 и 1569).

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП ЙОАН (XVIII в.) – възрожденски църковен деец и книжовник. Роден във Враца. Автор на ръкопис от 1788, в който помества три съчинения за българските светци – две жития за Св. Иван Рилски и едно за Св. Петка Търновска. Оставя и една дълга летописна бележка, свързана с кърджалиите и борбата срещу тях (1787).

*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977.*

ПОП ЙОРДАН ХАРИЗАНОВ – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Обединение, Великотърновско. Участник в Априлското въстание от 1876 в Търновско.

*Лит.: Априлско въстание. Сб. от документи. / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 377.*

ПОП ЙОВЧО (1786-) – църковен деец и книжовник. Роден в Трявна. Произхожда от семейство на занаятчии и свещеник. Автор на обемист летопис, който обхваща събития от 1680-1869. Представлява семейна хроника, но съдържа и други сведения. Съществената част е обнародвана от П. Р. Славейков в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина", 1890-1891.

*Лит.: **Славейков**, П. Р. Извлечение из летописа на **поп Йовча** от Трявна. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 2-3. С., 1890, с. 310-316; **Стоянов**, М., Хр. **Кодов**. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. IV. С., 1971, с. 142-145; **Попниколов**, Йовчо. Летопис и родословие. Осъвременяване на текста и бележки: Т. **Моллов**. В. Търново, 1995.*

ПОП КРЪСТЬО – *вж Никифоров***,** *Кръстьо Тотев*

ПОП ЛАЗАР (XVI в.) – книжовник. Преписва в Кратово, Вардарска Македония (1564) „Служба на апостол Андроник" и „Житие на Св. Николай Нови Софийски".

*Лит.: **Киселков**, Васил. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 353-355; **Темелски**, Хр. Храмът „Св. Николай Нови Софийски". С., 2000, с. 119-120.*

ПОП ЛУКА ПОП ДОЙЧОВ – църковен деец от Панагюрище. Съсечен по време на потушаване на Априлското въстание 1876, защото синът му бил бунтоник.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП МАНАСИЙ – средновековен миниатюрист. Роден в гр. Дряново. Преписал в Света гора Петогласник за църквата „Св. Георги" в Зографския манастир.

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП МАНОЛ ПАУНОВ – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Мусачево, Софийска обл. Открива в дома си училище (1871), в което заедно с Христо Кацарски учат децата на четмо и писмо.

*Лит.: **Дойчинов**, И. **Отец Манол Паунов** – първият поборник и народен будител в село Мусачево, Софийско. // Духовна култура, 1982, N 4, с. 27-31.*

ПОП МАНЧО – възрожденски църковен деец. След потушаване на Априлското въстание 1876 отведен в Пловдивския затвор. По-късно освободен.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП МАРТИН ВОЙВОДА – хайдутин (първата половина на XIX в.). Действа в редица краища на българските земи. Заедно с Вълчан войвдва участва в убийството на русенския паша.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 335.

ПОП МАТЕЙ ПРЕОБРАЖЕНСКИ (светско име: Моно Петров Сеизмонов; прозвища: Миткалото, Очматей или Очката) (Х.1828 – 1875) – духовник, просветител и национален революционер. Роден в с. Ново село, Великотърновско. Учи занаята терзийство в Дряновския манастир. През 1846 постъпва като послушник в същия манастир, приема монашество (1848) в Преображенския манастир, посещава манастирите в Света гора Атонска (1851). След едногодишен престой се връща в родния край. По-късно посещава Варна, Тулча, великотърновския манастир „Св. Троица" и Троянския манастир. През 1856 отново е в Атон, където остава до 1861. По време на престоя си там чете усърдно книгите в библиотеката. Проявява интерес към механиката и се опитва да построи пясъчна мелница на брега на Бяло море. Поради неразбирателство с другите монаси напуска светата обител и бяга с лодка на остров Тасос. Пътува до Цариград, Йерусалим, Русия, Бесарабия и Влашко. През 1862 оставя расото и постъпва в Първата българска легия. През следващата година предвожда малка чета, с която влиза в България, води сражение с османски отряд и побеждава. През 1863 се заема активно с обществена дейност – отново облича расото и започва да пътува из великотърновския край като книжар и проповедник. Разпространява жития на светци и други християнски книги, но между тях и различни произведения, имащи за цел да пробудят българското самосъзнание, като „История славяноболгарская" на отец Паисий Хилендарски , „О Асену Първаго" на Г. С. Раковски и др. Активно подпомага местното население в различни културни мероприятия: назначава селски учители, строи читалища, поставя театрални пиеси, организира земеделски сдружения, издава собствени книги и др. През 1869 съпровожда Васил Левски при обиколката му из Великотърновско, Пловдив, Стара Загора, Карлово и други градове и села в Южна България. Благодарение на дългогодишните познанства на Отец Матей с местните хора, двамата успяват бързо да организират частни революционни комитети на Вътрешната революционна организация. Оттук насетне се заема усърдно с освободителното дело, пренася тайната поща, придружава Васил Левски и Ангел Кънчев при обиколките им из България, пренася оръжие. В родното си Ново село строи Комитетски хан, който да се използва от съзаклятниците на революционното дело. След смъртта на Апостола (1873) е един от дейците, които не губят надежда и продължават организацията на освободителното движение.

*Лит.: **Рачев**, Д. Спомени на **Гено Недялков Костадинов** за **Матей Преображенски**, **Бачо Киро** и **поп Харитон**. // Духовна култура, 1963, 5-6, с. 54-63; **Хайтов**, Н. **Матей Преображенски Миткалото**. С., 1964; **Ковачев**, М. **Отец Матей Преображенски**. Библиография, 1965; **Гръмодолски**, Б. **Отец Матей Преображенски – Миткалото** (По случай 90 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 42, 27 ноември 1965; **Николов**, Й. Борбата на **Матей Преображенски** против протестантската пропаганда. // Изв. Инст. за ист., 1967, Т. 18, с. 213-230; **Маждракова**, О. Нови данни за Матей **Преображенски** според един новооткрит негов ръкопис от 1853 г. // Изв. Държ. архиви, 1970, Т. 18, с. 163-177; **Драганова**, Т. **Матей Петров Преображенски**. // Тр. Велико-търн. унив. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 1975, с. 263-323; **Стойнов**, Д. **Отец Матей Преображенски** (По случай 100 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 18, 21 юли 1975; **Пехливанов**, Ил. Преображения Матееви. С., 1981; **Отец Матей Преображенски** – **Миткалото** / Съст. Т. Драганова. С., 1988.*

ПОП МЕТОДИЙ ДРАГИНОВ (XVII-XVIII в.) – свещеник и летописец. Роден в с. Корова (дн. с. Драгиново), Пазарджишка обл. Автор на разказ за насилственото ислямизиране на българите от Чепино и Чепинско (XVII в.).

*Лит.: Положението на българския народ под турска власт. Сб. с документи / Съст. Н. **Тодоров**. С., 1953; Из миналото на българите мохамедани в Родопите, колектив, изд. на БАН. С., 1958; **Илиев-Сливенски**, Ив. Подвигът на **поп Методия Драгинов**. // Църковен вестник, N 11, 19 март 1960; **Мутафчиева**, В. Към въпроса за статута на българското население в Чепинско под османска власт. // Родопски сборник. Т. 1. 1965, с. 121-123; **Петров**, П. Хр. Българските летописни сведения за помохаменданчването в Чепино. // Родопски сборник. Т. 1. 1965, с. 11-40**; Димитров**, Стр. Демографски отношения и проникването на исляма в Западните Родопи и долината на р. Места през XV-XVII в. // Родопски сборник. Т. 1. 1965, с. 65-111; **Петров**, П. Хр. По следите на насилието. Документи и материали за помохаменданчвания и потурчвания. С., 1972; **Михиева**, Р. Някои страни на ненасилствените помохаменданчвания на Балканите. // Соф. унив. Ист. фак. – Клуб за научно творчество на младежта. Студентски проучвания, 1974, Т. II, с. 146-178; **Тодоров**, И. Летописният разказ на **поп Методи Драгинов**. // Старобълг. литература, 16 (1984), с. 56-79; **Велков**, А. Нови данни за помюсюлманчвания в Източна Тракия. // Векове, 1986, N 3, с. 73-75; **Грозданова**, Е., А. **Велков.** Фалшификат ли е летописният разказ на **поп Методи Драгинов**? // Ист. преглед, 1993, N 2, с. 146-151; **Желязкова**, А., Б. **Алексиев**, Ж. **Назърска**. Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. Т. 1, Мюсюлманските общности на Балканите и в България. С., 1997; **Радушев**, Евгений. Демографски и етнорелигиозни процеси в Западните Родопи през XV-XVIII век (Опит за преосмисляне на устойчиви историографски модели). // Ист. бъдеще, 1998, 1, с. 48; **Кил**, М. Разпространение на исляма в българското село през османската епоха (XV-XVIII в.): колонизация и миграция. // Мюсюлманската култура по българските земи. Изследв. / Съст. Р. **Градева**, С. **Иванова**. С., 1998, с. 56-126; **Грозданова**, Е., С. **Андреев**. За и против хрониката на **поп Методи Драгинов** – без пристрастия и предубеденост. // Rhodopica, 2002, N 1-2, с. 465-479; Извори за миналото на Чепинско. Съст. и ред. С. **Кендерова**. Пазарджик, 2006; **Лори**, Бернар. Летописът на **поп Методий Драгинов** като литературно произведение от 19 в. // Либерален преглед, 8 май 2014.*

Per aspera ad astra!

ПОП МИТЪР – *вж Арабаджиев (Рабаджиев), Димитър Попмладенов*

ПОП МИХАИЛ ПЕЩЕРСКИ (1825-1905) – църковен деец. Роден в с. Пещера, Радомирско, дн. Пернишка обл. Служи като свещеник повече от 40 години (преди и след Освобождението). Съдейства за възобновяването на Пещерския манастир „Св. Никола Чудотворец". И за изграждането на манастирската църква.

*Лит.: **Попов**, М. **Поп Михаил Пещерски**. // Църковен вестник, N 52, 25 дек. 1994 – 1 ян. 1995.*

ПОП НЕДЕЛЬО ИВАНОВ (1842-1909) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Мирково, Пирдопско (дн. Софийска обл.). Преселва се в с. Поибрене, Панагюрско, Пазарджишка обл., където в началото е учител. Малко по-късно е ръкоположен за свещеник и като такъв е почитан от всички жители. Взема дейно участие в подготовката на Априлското въстание 1876 в родното си село. Когато Г. Бенковски с Хвърковатата чета минава през селото, той застава начело с кръста от църквата в с. Поибрене. Превръща се в своеобразен „кръстоносец" на четата и сподвижник на предводителя ѝ. След завръщането на четата от боевете заболява. Дали е ранен или болен, не е ясно, но войводата го оставя в Поибрене и предава кръста на игумена на Калугеровския манастир „Св. Никола" – отец Кирил Слепов. След погрома на въстанието е арестуван и пратен за 18 месеца в заточение. След Освобождението е пуснат на свобода. Изключително скромна личност, която до края на дните си живее в с. Поибрене.

*Лит.: **Попиванов**, Б. **Поп Неделю Иванов**. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1969; **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 62-64; **Попов**, Х.* **Поп Недельо Иванов** *и **отец Кирил Слепов** – кръстоносци на Хвърковатата чета на **Г. Бенковски**. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 203-214.*

ПОП НЕНКО – възрожденски църковен деец. След потушаване на въстанието от 1876 отведен в Плодвивския затвор. По-късно освободен.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП НЕСТОР – възрожденски църковен деец. Роден в Панагюрище. Убит при потушаване на Априлското въстание 1876 в града.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП НИКО – *вж Мавродиев, Никола*

ПОП НИКОЛА (кр. на XVII – нач. на XVIII в.) – зограф. Роден в гр. Тетевен. Запазени от него са 3 икони – на Св. Богородица, Христос Вседържател и Архангел Михаил, фигурите на които са нарисувани в цял ръст, седнали на тронове с реалистични подробности в изображението им.

*Лит.: **Акрабова-Жандова**, Ив. Икони в Софийския археологически музей. Датирани икони. С., 1965; **Василиев**, А. За българската живопис през XVIII в. // **Паисий Хилендарски** и неговата епоха. 1762-1962. С., 1962, с. 467.*

ПОП НИКОЛА САЕВ – *вж Саев, Никола Атанасов*

ПОП ПАВЕЛ (1805-1880) – зограф. Роден в Дебър. Още като младеж идва в гр. Шипка, Старозагорска обл. заедно с група майстори във връзка със строеж на църквата. Задомява се, след което е ръкоположен за свещеник. Отначало сам, после със сина си, рисува икони и стенописи в редица селски църкви в Казанлъшко, Старозагорско, Сливенско, Габровско, Търновско, Етрополския манастир, Дряново и Соколския манастир.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 410.

ПОП ПАСКАЛ (1776 – 10.XII.1866) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Козарево, Ямболска обл. Като млад се запознава със Св. Софроний Врачански и преписва от него Паисиевата История славяноболгарская. Ръкоположен за свещеник в родното си село (1808). За да е полезен на народа си, през 1808 приема да стане свещеник и е ръкоположен в свещенически сан в родното си село. След Руско-турската война (1828-1829) и подписването на Одринския мирен договор (14 септ. 1829) българското население е обхванато от паника и голяма част от живеещите в Одринско, Ямболско, Сливенско, Старозагорско се изселват в Бесарабия. Поп Паскал е водач на българите от селата Козарево, Твърдица, Кортен, Конаре, Хаините, Младово и др. Под влияние на Васил Априлов и Никола Палаузов, които му внушават идеята, че голямото изселване не е от полза за България, поп Паскал започва да убеждава сънародниците си да се върнат по родните места. Формира керван няколко пъти по-голям от първия – 900 семейства. През 1832 повежда бежанците към родината. Пътят на кервана преминава през Добруджа. Богатите почви и пасища примамват хората да се заселят в обезлюдените села на плодородна Добруджа. Последната група завръщащи се българи достигат до днешните села Царевец, Паскалево и Победа. Поп Паскал се заселва в Добрич, където съдейства да се построи през 1832 църковна килия и започва да проповядва за пръв път Свещеното писание на църковнославянски език. Поп Паскал е първият български свещеник в Добрич. През 1833 се установява в с. Победа и се заема с построяване на църкви и училища в цяла Добруджа. Със свои средства построява училище и църква в с. Победа. Това дарение поставя началото на просветното дело в селото. По-късно се премества в с. Паскалево и съдейства за откриване на училище и църква.

Онлайн ресурс.

ПОП ПЕЙО (кр. на XV – първ. пол. на XVI в.) – *книжовник от Софийската книжовна школа.* Роден в София или в някое от околните села. Автор на Житие на Св. Георги Нови Софийски и Служба за Св. Георги Нови.

*Лит.: **Динеков**, П. Софийски книжовници през XVI в. Т. 1. **Поп Пейо**. С., 1939.*

ПОП ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Роден във Веригово (дн. квартал на гр. Хисар). По време на Априлското въстание 1876 – член на местния революционен комитет, основан от Панайот *Волов*.

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 307.*

ПОП ПЕТКО – възрожденски църковен деец от с. Лопян, община Етрополе, Софийска обл. Загива в Панагюрище при потушаване на Априлското въстание.
*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67; Ист. музей – Панагюрище, фонд необработен.*

ПОП ПЕТКО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ситово, Пловдивско. При разгрома на въстанието от 1876 е заловен и посечен от местния османски бабаит Дели Мехмед.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 307.*

ПОП ПЕТКО КОРОЛЕЕВ (неизв. – 5.12.1911) – църковен деец. Поборник от Панагюрище. Участва в Априлското въстание.
Лит.: Ист. музей – Панагюрище, фонд необработен.

ПОП ПЕТКО СТОЙНОВ – революционен деец от с. Веригово (дн. квартал на гр. Хисар). Касиер на местния революционен комитет. Участник в Априлското въстание.
*Лит.: **Берберов**, Н. Летопис на безсмъртието. Страници от възрожденската история на Хисарския край. Пловдив, 2000, с. 52.*

ПОП ПЕТКО СТОЯНОВ АНГЕЛОВ – поборник. Роден в с. Щърково, Пазарджишка обл. Учи във взаимно училище. Ръкоположен за свещеник. Председател на местния революционен комитет. По време на въстанието от 1876 се сражава като десетник. След разгрома на въстанието е заловен и изтезаван.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 302; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876 Историко-социологическо изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 120; Спомени за бунтовното време. 1876 година (Спомени на революционерите **Филип Щърбанов**, **Найден Дринов**, **Пейо Дринов**, **Иван Соколов** и **Ангел Телийски**) / Състав., ред., бележки, подбор на фотогр. Стоянка **Йонкова** и Христо **Йонков**. С., 2012, с. 242.*

ПОП ПЕТКО ЦОНЕВ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ловнидол, Севлиевско, дн. Габровска обл. Член на местния революционен комитет. След въстанието е заловен и инквизиран. Хвърлен в Севлиевския затвор. Освободен след обявената амнистия по повод възшествието на султан Мурад на престола.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 339.*

ПОП ПЕТЪР (XIV в.) – книжовник. Преписал Житието на Св. Василий Нови от времето на цар *Иван-Александър* (1331-1371). Съхранява се в Синайския манастир „Св. Екатерина". Състои се от 120 л., писани на хартия. Важен източник за историята на българския език.
*Лит.: **Велчева**, Б. Новооткрити ръкописи в Синайския манастир „Св. Екатерина". // Paleobulgarica, 1988, N 3, с. 126-129.*

ПОП ПЕТЪР (втор. полов. на XVI в.) – книжовник. Роден в с. Пролеша, Софийско. Ученик на Йоан Кратовски. Преписва *Четвероевангелие* (1578), което се съхранява в Църковния историко-археологически музей – София.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 410.

ПОП ПЕТЪР (втор. полов. на XVII в.) – книжовник. Роден в с. Мирково, Софийска обл. Автор на летописни бележки за събитията в западните български земи, свързани с Австро-турската война (1683-1699) и с Чипровското въстание (1688). Бележките са писани на страниците на Панагюрския сборник (XVI в.), съхраняван в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 336.

ПОП ПЕТЪР АТАНАСОВ – поборник. Свещеник. Роден във Ветрен, Пазарджишка обл. Член на местния революционен комитет. Участва в подготовката на въстанието като агитатор. По време на въстанието е отговорник по продоволствието. Участва и в сраженията.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 299-301; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 119-120.*

ПОП ПЕТЪР ВАСЧЕВ – възрожденски църковен деец. Роден в Перущица, Пловдивска обл. При подготовката на въстанието домът му е посетен от Георги *Бенковски*. Участва в основаването на местния революционен комитет. По време на въстанието заедно с *поп Стоимен* са подкарани от местните първенци за заложници пред башибозуците от с. Устина, но са спрени от въстаниците, сред които е и Кочо *Честименски*. Поп Петър се спасява, но поп Стоимен по-късно е убит.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 305.*

ПОП ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ АРАБАДЖИЙСКИ (неизв. – 1891) – поборник. Роден в с. Голямо Конаре, дн. гр. Съединение. Учи във взаимно училище. Сподвижник на Васил *Левски*. Участва в подготовката на Априлското въстание. След въстанието е заловен и осъден на смърт чрез обесване, по-късно помилван.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 122.*

ПОП ПЕТЪР ВЕЛЧЕВ – поборник. Роден в Перущица. Участник във въстанието от 1876. Заклева въстаниците от Перущица.

*Лит.: **Гълъбов**, К. Въстанието на героична Перущица. С., 1965, с. 203-205; Април 1876. Въстанала България. Пловдив, 2006, с. 184.*

ПОП ПЕТЪР НИКОЛОВ ДРАГАНОВ – революционен деец от от с. Дичин, Великотърновско. По време на въстанието от 1876 е в четата на поп Харитон. Участва в сраженията ѝ при Дряновския манастир. Оцелял и след въстанието емигрира в Румъния.

*Лит.: Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 377.*

ПОП ПЕТЪР СОЛУНСКИ (истинско име Петър Димитров) (1841-1895) – църковен и просветен деец. Роден в с. Зарово, Лъгадинско, Егейска Македония. Ръкоположен за свещеник в Серес ок. 1864. Включва се активно в църковната борба срещу гръцкото духовенство. След провъзгласяването на Българската екзархия е свещеник в Българската църква „Св. Стефан" в Цариград. От ноември 1872 е представител на Екзархията в Солун. Избран е за председател на Солунската българска община и е утвърден от Екзарх Антим I. Поп Петър е основен инициатор за откриването на Българската църква „Св. Св. Кирил и Методий" в града. Увлича се за кратко от униатското движение, но след среща с Петко Рачов Славейков се отказва от униатството и се разкайва с писмо до екзарха в 1874. Успоредно с църковната си дейност поп Петър е член на Солунската революционна група, съставена от дейци на дружеството „Българска зора", която подготвя въстанието в Пиянец през пролетта на 1876. След разгрома на въстанието е принуден да замине за Цариград, където е църковен певец в екзархийския параклис. При избухването на Руско-турската война (1877-1878) е заточен в Мала Азия заедно с Екзарх Антим I, но е освободен след края на войната. В края на живота си служи в църквата „Св. Неделя" в София.

*Лит.: **Снегаров**, Иван. Солун в българската духовна култура. С., 1937, с. 121-122; **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 308; **Попстоилов**, Антон. Село Зарово, Солунско (Ист.-фолкл. и езиковедско изслед.). С., 1979, с. 41; **Гоцев**, Слави. Национално-революционни борби в Малешево и Пиянец 1860-1912. С., 1988, с. 54-55; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 197-198, 283.*

ПОП ПУНЧО (1745 – кр. на XVIII в.) – книжовник. В продължение на две десетилетия е свещеник в с. Мокреш, обл. Монтана. Автор на сборник със смесено съдържание (1796), написан на говорим език. Включва преправка на „История славяноболгарская" от Паисий Хилендарски Св., апокрифи, жития, части от слова на Дамаскин Студит и др. Оставя и няколко приписки. Украсява ръкописа си с 30 цветни миниатюри и два автопортрета.

*Лит.: **Цонев**, Б. Един български книжовник от края на XVIII в. **Поп Пунчо** от Мокреш. // Училищен преглед, 1923, N 1, 2 и 3; **Ангелов**, Б. **Поп Пунчо**. // **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 2. С., 1964, с. 149-167; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 410; **Мечев**, К. Българската фолклорна прослава на Русия от края на XVIII в. (Към художествената и идейна характеристика на Повесть ради) московскаго **цара Петра**, що го нарицают москале Буро от **поп Пунчо**. // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 207-222; **Лачев**, М. Селото на **поп Пуно** според едно описание от 1870 г. // Църковен вестник, N 4, 25 ян. 1990.*

ПОП РАДИОН ПОПМИХАЙЛОВ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ново село, Троянско, дн. Ловешка обл. Заради участие във въстанието в родния си край е заловен и обесен.

*Лит.: Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 377-378; **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 74.*

ПОП РАКО (XIII в.) – църковен деец и книжовник. Заедно с *поп Добри* преписват едно Евангелие, съхранявано в Света гора.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 324.*

ПОП РАФАИЛ (XVIII в.) – средновековен миниатюрист. Написал и украсил миней (1712) за църквата „Св. Троица" в Етрополския манастир (съхраняван в Синодалната библитека в София).

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП САВА – *вж Катрафилов, Сава*

ПОП СОКОЛ – *вж Троянов, Никола*

ПОП СТАН (X-XI в.) – средновековен миниатюрист. Украсил Асеманиевото евангелие в Деволския манастир.

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1259.*

ПОП СТЕФАН НЕНКОВ ВЪРБАНОВ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Лесичово, Пазарджишко. След въстанието от 1876 заловен и изпратен на заточение.

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 299-301.*

ПОП СТЕФАН СТОЯНОВ (неизв. – 1892) – поборник. Роден в с. Калугерово, Пазарджишка обл. Учи в килийно училище. Сподвижник на Васил *Левски*. Участва в подготовката на Априлското въстание като агитатор. По време на въстанието участва в сражения. След разгрома на въстанието е заловен и заточен в „Сен Жан д'Акар".

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 120.*

ПОП СТЕФАН ТРИФОНОВ ГЕРЧЕВ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Михалци, Великотърновско. На 23 апр. 1876 в дома му е проведено заседание на представителите на районните комитети от околните села във връзка с подготовката на въстанието.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 72-73; **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 339-340.*

ПОП СТОИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Баня, Панагюрско, дн. Пазарджишка обл. По време на Априлското въстание е член на местния революционен комитет.

*Лит.: **Косев**, К., Н. **Жечев**, Д. **Дойнов.** История на Априлското въстание. С., 2006, с. 275.*

ПОП СТОИЛ ДРАГАНОВ (1843-1925) – поборник. Роден в с. Голяма Раковица, Софийска обл. Учи във взаимно училище. Свещеник. Сподвижник на Васил *Левски*. Участва в подготовката на Априлското въстание като член на местния революционен комитет. По време на въстанието се сражава с османлиите. Заловен и осъден на смърт чрез обесване. Присъдата е заменена със заточение на остров Родос.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 122.*

ПОП СТОИМЕН – възрожденски църковен деец от *Перущица*. Участва във въстанието от 1876. Заловен, измъчван и убит.

Лит.: Ист. музей – Панагюрище, фонд необработен.

ПОП СТОЙЧО (1824 – неизв.) – поборник. Роден в гр. Клисура. Член на местния революционен комитет. Участва във въстанието. Заловен и хвърлен в затвор, където е подложен на мъчения. На 21 апр. 1876, заедно със свещениците *поп Божко* и *поп Кръстьо*, отслужват в местната църква „Владишка литургия". След това се включват в литийното шествие до местността *Зли дол*. При разгрома на въстанието е заловен и подложен на изтезания.

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 307; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 129.*

ПОП СТОЯН (XVIII в.) – книжовник. Преписвач и подвързвач на книги, сред които Препис на Паисиевата „История славяноболгарская", Дамаскин от 1796, Дамаскин от 1799.

*Лит.: **Теодоров-Балан**, Ал. Ковалъшки препис на **Паисия**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1899, Т. 48; **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963, с. 118-126.*

ПОП СТОЯН ДИМИТРОВ – *вж Димитров, поп Стоян*

ПОП СТОЯН РАЗЛОВСКИ – *вж Разловски*, Стоян

ПОП СТОЯН СЕМЕНОВ (1816) – поборник. Роден в с. Брестовица (или в Първенец), Пловдивско. Участва в Априлското въстание.

*Лит.: **Гълъбов**, К. Въстанието на героична Перущица. С., 1965, с. 98-107; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 123.*

ПОП СТОЯН СТОЯНОВ – поборник. Роден в гр. Копривщица. Свещеник. Участва във въстанието. Заловен и измъчван.

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 297; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 132; Бунтовният щурм на Копривщица 1876 г. С., 1996, с. 76.*

ПОП ТАСЬО (АТАНАС) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Батошево, Севлиевско, дн. Габровска обл. Касиер на местния революционен комитет.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 323.*

ПОП ТАШО – *вж Павлов, Атанас*

ПОП ТЕОФИЛ – поборник. Роден в с. Белица, Разложко (дн. Благоевградска обл.). Ръкоположен за свещеник. Член на местния революционен комитет. При разгрома на въстанието е заловен и арестуван, по-късно – амнистиран.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 118.*

ПОП ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник от с. Сотир, дн. с. Храбрино, Пловдивска обл. При потушаване на въстанието успява да се укрие. В продължение на шест месеца броди из околностите на селото въоръжен и облечен в светски дрехи. Подпомаган от съселяните си с храна. Влиза в селото след обявяване на Освободителната война.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 78.*

Per aspera ad astra!

ПОП ТОДОР БЕНЕВ – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Копривщица. Участва в подготовката на въстанието от 1876. След погрома е заловен и изтезаван.
Лит.: Бунтовният щурм на Копривщица 1876 г. С., 1996, с. 76.

ПОП ТОДОР БУЧКОВ – *вж Бучков*, Тодор

ПОП ТОДОР ВРАЧАНСКИ (– кр. на XVIII в.) – книжовник, роден във Враца. Автор на дамаскинарски и други съчинения, някои от които се намират в гр. Враца, а други са пренесени в Рилския манастир.
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977.*

ПОП ТОДОР НЕНЧОВ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Козарско, Пазарджишка обл. След въстанието от 1876 е задържан и убит.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 305.*

ПОП ТОДОР РАЙКОВ (Кесьов) (1826 – 1920) – поборник. Роден в с. Голямо Конаре, дн. гр. Съединение. Учи във взаимно училище. Свещеник. Сподвижник на Васил *Левски*. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. Председател на местния революционен комитет. Делегат на *Оборищенското събрание*. След разгрома на въстанието е заловен и осъден на смърт чрез обесване, по-късно амнистиран.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 121.*

ПОП ТОДОР СТОЯНОВ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ловнидол, Севлиевско, дн. Габровска обл. Член на местния революционен комитет. След въстанието е заловен и инквизиран. Хвърлен в Севлиевския затвор. Освободен след обявената амнистия по повод възшествието на султан Мурад V на престола.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 339.*

ПОП ТОПОРЧО (истинско име: Илия Попатанасов) (1836 – 23.VIII.1933) – църковен деец. Роден в с. Каменица (дн. квартал на Велинград). Под влияние на „Рибния буквар" на д-р П. Берон прегръща учителската професия. Ръкоположен за свещеник (1876). Участва в Априлското въстание 1876 със своя дружина при Батак. Оцелява по чудо при потушаване на въстанието. След Освобождението продължава дейността си като свещеник. Инициатор за образуване на българомохамеданско дружество „Просвета" в родното си село (1881). Инициатор за изграждане на църкви и училища в Чепинското корито. Разгръща активна дейност и за възвръщане на българите мохамедани към родната Вяра.
*Лит.: **Калев**, Д. **Поп Топорчо**. // Църковен вестник, N 21, 21 апр. 1969; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 126.*

ПОП ТРИФОН ТРИФОНОВ (неизв. – 24 юни 1876) – свещеник от с. Жребичко, Пазарджишка обл. Образованието си получава в манастира „Св. врачеви Козма и Дамян", край Кричим. Като член на революционния комитет в Брацигово се включва в подготовката на въстанието. Заклева 20-ина души свои съселяни. На 20 апр. 1876 е на въстаническия пункт в Брацигово. Обикаля позициите и вдъхва у въстаниците надежда, че на помощ ще се притече Дядо Иван. След разгрома на въстанието е заловен и хвърлен в затвора в Пловдив.
*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 75-76.*

ПОП ФИЛИП – свещеник от Якоруда, дн. обл. Благоевград. Той е един от ръководителите на въстанието в Разложко. Заловен и влачен седем месеца по затворите.
*Лит.: **Георгиев**, Т. Бележки за Средногорското въстание в 1876 г. Панагюрище, 1995, с. 61, 83.*

ПОП ХАРАЛАМПИЙ ПОПОВ – поборник. Роден в гр. Копривщица. Свещеник. Участва във въстанието от 1876, след неуспеха на което е заловен и подложен на мъчения.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 294; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 132; Бунтовният щурм на Копривщица 1876 г. С., 1996, с. 76.*

ПОП ХАРИТОН (истинско име: Харитон Станчев Халачев) (между 1830 и 1835 – 7.V.1876) – национален революционер. Роден в Габрово. След завършване на началното училище в родния си град е даден на занаят – чехларство. Като младеж става послушник в Преображенския манастир край Търново. На възраст 20-22 години приема монашество, а след това е ръкоположен за дякон и достига до йеромонах. Напуска Преображенския манастир и става свещеник в с. Яйналий, а после – в селата Касапкьой и Караманкьой, Бабадагско (Северна Добруджа). В енорията на Бабадагско защитава българските селяни от своеволията на турските аги, разбойници и черкези. Прочува се със своя буен и непокорен характер. Спомага за успеха на революционното дело в този район. През 1875 по искане на духовната власт със заповед на търновския мютесариф Фархи бей е заточен в Мъглижкия манастир, Казанлъшко. По пътя успява да избяга, след което се отдава изцяло на революционното дело. През лятото на 1875 предвожда малка чета в Тулчанско. След неуспеха на Старозагорското въстание в България през есента на 1875 се прехвърля в Румъния. Известен от дейците на Гюргевския революционен комитет за готвеното ново общо въстание, той заедно със своята дружина тайно преминават р. Дунав при Свищов на 28 март 1876 и се отправят по тайни пътища към окръжния център. На 31 март през нощта се озовават в с. Самоводене. На другия ден е свикано събрание и поп Харитон е привлечен в окръжния революционен комитет на Горна Оряховица. Включва се дейно в подготовката на Априлското въстание. При преждевременното избухване на въстанието застава начело на чета от ок. 200 въстаници

от западния район на Търновски революционен окръг. На 29 апр. 1876 край Дряновския манастир четата е изненадана от редовна турска войска и башибозук, които искат да обкръжат дружината. Въстаниците се барикадират в манастира и се отбраняват в продължение на 9 дни до 7 май. На 1 май поп Харитон остава сляп след нещастен случай (възпламенява се барутът, докато прави фишеци заедно с игумена на манастира). Загива намушкан от турски щикове.

*Лит.: **Павлов**, Т. **Поп Харитон**. 2. изд. 1942; **Рачев**, Д. Спомени на **Гено Недялков Костадинов** за **Матей Преображенски**, **Бачо Киро** и **поп Харитон**. // Духовна култура, 1963, 5-6, с. 54-63; **Маждракова**, Огняна. Четата на **поп Харитон** – 1876. С.,1964; **Начев**, В. **Поп Харитон**. С., 1981.*

ПОП ХРИСТО (1831-1876) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сестримо, Пазарджишка обл. Присъединява се към *Хвърковатата чета на Георги Бенковски*. Загива по време на сраженията.

*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 23; **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 146; **Чолов**, П. Българските въоръжени чети и отряди през XIX в. С., 2003, с. 111.*

ПОП ХРИСТОСКО ПЕТРОВ РАКОВ – възрожденски църковен и революционен деец от с. Петрич, Пирдопско, дн. Софийска обл. Член на местния революционен комитет. Участва в сраженията с османските войски при родното село. Заловен, изтезаван и изпратен на заточение.

*Лит.: Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 378.*

ПОП ХРИСТОСКО ПЕТРОВ РАКОВ – възрожденски църковен и революционен деец от с. Петрич, Пирдопско, дн. Софийска обл. Член на местния революционен комитет. Заклева въстаниците в с. Петрич в името на свободата. Участва в сраженията с турските войски при родното му село. Заловен, изтезаван и изпратен на заточение в *Акия*.

*Лит.: **Радунчев**, Д. Пред гроба на **поп Христоско Петров** – Оборище, N 309, 15 ян. 1942; Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 378; **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 69; **Чолаков**, Н. При корените. Пирдоп, 2005, с. 149.*

ПОП ЦВЯТКО – възрожденски църковен деец. След потушаване на въстанието от 1876 отведен в Пловдивския затвор. По-късно освободен.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

ПОП ЦВЯТКО – възрожденски църковен деец. Роден в Панагюрище. На 7 февр. 1876 заедно с *поп Лука Динчов* са повикани да положат под клетва членовете на основания от Георги *Бенковски* местен комитет, но отказват да се явят. Изпращат само църковния кръст, над който се извършва обрядът. След потушаване на въстанието отведен в Плодивския затвор. По-късно – освободен.

*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67; **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 296.*

ПОП ЯНКО – *вж Николов, Иван*

ПОПАЛЕКСАНДРОВ, Григорий (16.IV.1907 – 1979) – църковен деец. Роден в с. Белчин, Самоковско, дн. Софийска обл. Завършва Софийската духовна семинария (1926). Ръкоположен за свещеник (1928) и служи в храма „Успение на Пресвета Богородица" – гр. Лом. От 1 ян. 1934 е свещеник в българската легационна църква в Букурещ. Там завършва и Богословския факултет. Завръща се в България (1940) и получава назначение за енорийски свещеник в ломската църква „Св. Николай Стари". След 9 септ. 1944 е подложен на преследване и репресии. Осъден е на смърт, която присъда е заменена с доживотен затвор. По-късно е намалена на 10 години затвор. Последните две от тях прекарва на остров Белене. Амнистиран (1952). Обвинен, че одобрява потъпкването на унгарските събития, получава нова присъда от 17 години затвор, от които излежава 12. Амнистиран (1962) и до пенсионирането си (1967) е свещеник в Лом.

*Лит.: **Николов**, М. Човек на духа. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2004.*

ПОПАНАСТАСОВ, Ананий (13.III.1871 – 31.X.1941) – църковен и революционен деец. Роден в Кокошине (Вардарска Македония). Ръкоположен е за свещеник (1893). Служи в Куманово (1894-1913). Влиза във ВМОРО и след разкриването на Винишката афера (1899) е заловен и изтезаван. Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903. Член на околийския комитет на ВМОРО в Куманово. Арестуван (1907) и за революционна дейност –затворен в скопския затвор Куршумли хан. С риск за живота си влиза в делегацията от местни българи, които отиват в София (1913) да изнесат факти за злодействата на новите сръбски окупационни власти. Подава молба за постъпване в Македоно-одринското опълчение, но от Щаба му отказват поради напредналата му възраст. Свещеник в Нови пазар. При избухването на Междусъюзническата война се явява със 150 доброволци в Щаба на Македоно-одринското опълчение в Драмче. След войната, когато Кумановско остава в Сърбия, е свещеник в Нови пазар (до 1915). След намесата на България в Първата световна война влиза с българските войски в Куманово и служи в града до 1918, когато българската армия се изтегля. Служи в гара Криводол, Врачанско (1921-1938). В 1924 синът му Васил Попананиев загива като четник на ВМРО в Кратовско. През 1941 се връща в Куманово, където е посрещнат от огромен митинг и понесен на ръце. Избран в местното настоятелство на Илинденската организация. Умира в Куманово.

*Лит.: **Протойерей Анани п. Анастасовъ**. // Илюстрация Илинден, 13, кн. 9 (129), ноември 1941, с. 8; **Николов**, Борис И. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 131.*

Per aspera ad astra!

ПОПАНГЕЛОВ, Васил (псевдоним: Мелетия) (1861 – 14.IX.1903) – църковен и революционен деец. Роден в с. Лешани, Охридско (Вардарска Македония). Привлечен във ВМОРО (1897). Игумен на манастира „Вси Светии" в Долна Дебърца. При избухването на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е войвода на лешанската селска чета. Четата му е разбита и се събира със Стоян Настев. Загива в битка с османския аскер в местността „Сърпница" близо до родното му село.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 131.*

ПОПАНГЕЛОВ, Георги (известен още като поп Георги Кьосето) (– IX.1913) – църковен и революционен деец. Роден в Слатино, Охридско (Вардарска Македония). Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903 като войвода на слатинската чета. След разгрома на въстанието е арестуван и лежи в Битолския затвор. Амнистиран (ян. 1904). Отново е арестуван (нач. на 1908) и осъден на 10 години затвор. По време на Младотурската революция 1908 освободен. Взема участие в Българо-албанското въстание (1913) срещу сръбските окупационни части. След неуспеха на въстанието заловен и разстрелян (според други източници разпънат от сърбите в Охрид).

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 130.*

ПОПАНГЕЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Роден в с. Калапот, Драмско. Екзархийски енорийски свещеник. При освобождението на Кавала през Балканската война е назначен за архиерейски наместник в Кавала.

*Лит.: **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 394.*

ПОПАНДОНОВ, Иван (-1905) – църковен и революционен деец. Роден в гр. Воден (Егейска Македония). Архиерейски наместник в Дедеагач. Съдейства за построяването на Българска църква „Св. Св. Кирил и Методий" (1892). В нач. на февр. 1893 получава назначение за протосингел и надзирател в Одринската българска митрополия. Архиерейски наместник в Гюмюрджина (от 22 юни 1894), като сменя на поста светското лице Стоян Димитров. След два дни престой под силен гръцки натиск, властите го принуждават да замине за Одрин. Благодарение на енергичното застъпничество на Одринската митрополия и на члена на вилаетския съвет Георги Сивриев Попандонов отново се връща в Гюмюрджина. Заема този пост до 1897. Убит от гръцки андарти в Съботско.

*Лит.: **Караманджуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало, с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. Кн. 1. Историята им до 1903 г. С., 1934.*

ПОПАНДРЕЕВ, Марин (1840-1916) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в с. Долна Бешовица, Врачанска обл. Изпратен е като свещеник в Бяла Слатина (1865). По това време тя е все още село. Инициатор за откриването на килийно училище (1869), което построява и в което преподава. Включва се в организирането на местния революционен комитет. Заклева участниците и съдейства за подготовката на въоръжено въстание (1874). След Освобождението съдейства за изграждане на църковен храм в Бяла Слатина. Църквата е построена (1887). В архитектурно отношение е кръстокуполна базилика и наименована на Св. преподобна Параскева. Погребан в двора на храма източно от апсидата.

Онлайн ресурс.

ПОПАПОСТОЛОВ, Константин (1868 – 2.VII.1940) – църковен и революцинен деец. Роден в Крива Паланка. Ръкоположен за свещеник (1890), член на първия революционен комитет в родния си град, основан февр. 1896. Арестуван във връзка с Винишката афера (1897), изтезаван е и лежи в Скопския затвор Куршумли хан. След като излиза на свобода, бяга в България. Служи като енорийски свещеник във Враца и София. Той е дългогодишен председател на благотворително дружество „Осогово". В периода 1913-1918 е председател на държавната комисия по прехраната и настаняването на бежанците в София (1913-1918). Умира в София.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 132.*

ПОПАТАНАСОВ, Илия – *вж поп Топорчо*.

ПОПАТАНАСОВ, Кръстьо (18.V.1818 – 3.III.1885) – възрожденски църковен деец и книжовник. Роден в гр. Трявна. Служил като свещеник в продължение на 36 години.

*Лит.: **Попов**, К. А. Един възрожденец от Разград – **свещ. Кръстю Попатанасов**. // Църковен вестник, N 7, 1 март. 1989.*

ПОПАТАНАСОВ, Стоил – революционен деец. Роден в с. Истемник, Малашевско, Вардарска Македония. Участник в *четата на Димитър Попгеоргиев.*

*Лит.: **Чолов**, П. Българските въоръжени чети и отряди през XIX в. С., 2003, с. 135.*

ПОПБРАЙКОВ, Нешо (1840-1927) – просветен и революционен деец. Роден в Копривщица. Завършва начално училище в родния град и продължава образованието си в Пловдивското класно училище, ръководено от Йоаким Груев. Като ученик в Пловдив участва в българската църковнонародна борба. Учителства в Станимака (Асеновград), Стрелча, Пирдоп (1861-1865), Копривщица (1865-1867, 1875-1876), Враца (1867-1872) и Видин (1872-1873). На 13 ян. 1876 става член на съставения от Панайот Волов Копривщенски революционен комитет. При потушаването на Априлското въстание е заточен на остров Родос (1876-1878). След Освобождението е главен учител в копривщенското училище (1878-1879). Впоследствие се преселва в София, където работи като докладчик във Върховната сметна палата.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 131; Бунтовният щурм на Копривщица 1876 г. Сб. очерци. С., 1996, с. 72-73.*

ПОПВАСИЛЕВ, Атанас Николов – *вж Свещаров*, Атанас

ПОПВАСИЛЕВ, Теофил Николов (1824-1902) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. (дн. гр.) Белица, Благоевградска обл. Брат е на Георги Бельов. Учи в Рилския манастир и в Пловдив. Учител в родното село. Ръкоположен за свещеник и служи в църквата „Св. Георги" (1859). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. При разкриването на революционните комитети в Разложко е арестуван. Успява да се освободи чрез откуп.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 135, 136.

ПОПГАНЧЕВ, Ганчо Попниколов (19.IV.1848 – 7.II.1922) – поборник. Роден в Сопот. Завършва класно училище. Учител във взаимно училище. Сподвижник на Васил *Левски*. Подпредседател на местния революционен комитет. Делегат на *Оборищенското събрание*. Участва във въстанието като предводител на чета.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 148; Панагюрска енциклопедия. С., 2007, с. 285.*

ПОПГЕНОВ, Кольо – революционен деец. Роден в с. Самодене, Великотърновско. Член на местния революционен комитет.

*Лит.: **Косев**, К., Н. **Жечев**, Д. **Дойнов.** История на Априлското въстание. С., 2006, с. 229.*

ПОПГЕОРГЕВ, Васил п. Иванов – революционен деец от с. Ново село, Троянско, дн. Ловешка обл. По време на Априлското въстание е в състава на *четата на Цанко Дюстабанов*, с която участва в сраженията с османските войски при *Зла река*, Боаза, Черни връх и край родното му село.

*Лит.: Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила **Каратеодорова**, Бонка **Тодорова-Петкова**, Виктория **Тилева**, Здравка **Нонева**, Мария **Трифонова-Петрова**. Ред. Александър **Бурмов**. Т. 2. С., 1955, с. 273.*

ПОПГЕОРГИЕВ, ДАНЧОВ – ЗОГРАФИНА, Георги – *вж Данчов –Зографина, Георги Попгеоргиев*

ПОПГЪОРЕВ, Атанас (1850-1945) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в с. Елешница, Разложко (Благоевградска област). Дълги години е учител и свещеник в родното село. По време на Кресненско-Разложкото въстание (1878-1879) е в четата, която освобождава Банско. Продължава да се занимава с революционна дейност. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е в местната чета.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 136.

ПОПДИМИТРОВ, Георги Димитров (1860-1938) – просветен и църковен деец. Роден в с. Скравена, Ботевградско (дн. Софийска обл.). Учител (1879-1890). Ръкоположен за свещеник (1891). Един от инициаторите за смяна на името на Орхание на Ботевград (1934). Архиерейски наместник в Орхание (1896-1909), през което време са построени 4 църкви и са ръкоположени 9 свещеници. Като архиерейски наместник в Орхание участва в освещаването на Българската църква „Св. Стефан" в Цариград (1898).

*Лит.: **Попдимитров**, Любен. Учителят и общественикът **Георги Попдимитров**. // Ботевата чета след смъртта на войводата. Сб. 1984; **Влайкова**, Симеонка. Ботевград през годините. Ч. 1. 2000, с. 145-147.*

ПОПДИМИТРОВ, Григорий (Григор) Лазаров (1864 – 21.XII.1941) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Неготино, Тиквешко (Вардарска Македония). Завършва Солунската българска мъжка гимназия (1888) и 15 г. е учител в различни селища на Македония. Ръкоположен за свещеник (март 1902) и назначен от Екзархията за председател на българската община в Костур, където работи за утвърждаване на българщината и спиране на гръцката пропаганда. На два пъти гръцки агенти се опитват да го убият. Избухването на Илинденско-Преображенското въстание 1903 го заварва в Костур. Укрива се, за да не бъде убит. Архиерейски наместник в Хрупища (от 1905). Подпомага изгонените от родните им места от андартите бежанци, настанени в Хрупища. Влиза в конфликт с част от българското гражданство и е сменен от Атанас Шишков. До 1913 изпълнява екзархийски поръчения в Кавадарци, Лозенград, Дойран и Кукуш. Като архиерейски наместник в Дойран успява да върне на българите градската църква „Св. Илия", предадена след Младотурската революция в 1908 на гъркоманите. Назначен за архиерейски наместник в Тиквеш. В 1913 след окупацията на Тиквеш от Сърбия е пребит, къщата му е съборена. След Междусъюзническата война се изселва в София.

*Лит.: **Марков**, Георги Христов. Хрупищко. Хасково, 2002, с. 145; **Кандиларов**, Георги Ст. Българските гимназии и основни училища в Солун. По случай на 50-год. на солунските български гимназии. С., 1930.*

ПОПДИМИТРОВ, Еньо (8.IX.1826 – 9.I.VIII.1875) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Любенова махала, Новозагорско, Сливенска обл. Под ръководството на Атанас Узунов, заедно с Димо Крилатия (от с. Голяма Детелина) и други съзаклятници, предприемат опит за освобождаването на Дякон Левски. Заловени. Осъден на заточение и починал в Диарбекир, Турция.

Онлайн ресурс.

ПОПДИМИТРОВ, Кузман (– 26.VII.1906) – църковен и революционен деец. Роден в с. Бабино, Демирхисарско. Ръкоположен за свещеник. Присъединява се към ВМОРО. На Смилевския конгрес (1903) избран за районен началник на организацията в Демир Хисар. Заедно с Димитър Дечев, Йордан Пиперката и Христо Пасхов обявява Илинденското въстание в църквата „Св. Илия" във Велмевци. Убит е от османци край Сопотница (1906).

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 131.*

Per aspera ad astra!

ПОПЕВСТАТИЕВ, Иван (1841 – неизв.) – възрожденски църковен и революционен деец от Стрелча. Син на *поп Евстатий*. Свещеник в родното село през 70-те г. на XIX в. Участва в подготовката на Априлското въстание. Набавя оръжие за въстаниците в Стрелча и Перущица. По време на въстанието е в четата на Панайот *Волов*. Полага усилия да спаси книжовното богатство на църквата в родното село. След въстанието е заловен и арестуван.

Лит.: Стрелча – 1876. Юбилеен брой по случай 70 г. от Априлското въстание, 3 май 1946; Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила ***Каратеодорова****, Бонка* ***Тодорова-Петкова****, Виктория* ***Тилева****, Здравка* ***Нонева****, Мария* ***Трифонова-Петрова****. Ред. Александър* ***Бурмов****. Т. 2. С., 1955, с. 377;* ***Попова****, П. 90-годишнината на читалищната библиотека в Стрелча. // Библиотека, 1961, N 7, с. 18;* ***Тошков****, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 69;* ***Царев****, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 294-296; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 537;* ***Балтов****, М. Приказница за българското въстание в 1876 г. в с. Стрелча. С., 2018, с. 55.*

ПОПЕВТИМОВ, Александър – църковен деец. Роден в гр. Ресен (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник. Изпратен от Българската екзархия като архиерейски наместник на екзархийската Поленинска епархия и председател на българската община в Дойран. По-късно е архиерейски наместник и председател на Ресенската българска община.

Лит.: ***Янишлиев****, Борис Д[ионисиев]. Гр[ад] Дойран (Полянин, Пулин) и живота ни там при турското владичество до 1912 г. (Спомени). С., 1934, с. 29.*

ПОПИВАНОВ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Баташево, Севлиевско, Габровска обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Йонков****, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 323.*

ПОПКАМЧЕВ, Андон Попангелов (17.I.1843 – 24.VIII.1902) – църковен деец. Роден в с. Ваташа. Учи в общинското училище в родното село. Ръкоположен е за свещеник (1867). Поддържа близък контакт с учителите Георги Милетич, Арсени Костенцев, Глигор Шишков и др. Включва се в борбата против гръцките владици. Анатемосан от струмишкия гръцки владика (1869) и е отстранен от поста си, но продължава да служи в църквата във Ваташа. Заради отказа си да се подчинява на Патриаршията е заточен в гръцки манастир край Василика, Солунско, където престоява три месеца. Освободен (1870) след протестите на жителите на Ваташа. През същата година е един от основателите на Тиквешката българска духовна община, дълги години е неин председател. Заточаван отново (1874 и в 1878-1879) в района на Солун и е освобождаван след протестите на своите енориарши. Като председател на Ваташката църковно-училищна община (1890-1895), както и по-късно полага големи грижи за развитието на учебното дело във Ваташа. След основаването на БМОРК, Андон Попкамчев се включва в македоно-одринското освободително движение. Убит от засада край с. Манастирец. Погребението му се превръща в протест срещу османските власти, обвинени от местните българи в директно подбудителство. Убийците му – трима мюсюлмани от селата Манастирец и Сирково, са наказани от ВМОРО.

Лит.: ***Поп Антов****, Христо. Спомени. Скопје, 2006, с. 226-266.*

ПОПКОНСТАНТИНОВ, Ангел (1905-1981) – църковен диригент и композитор. Завършва Пловдивската и Софийската духовни семинарии. Продължава образованието си в Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" и същевременно е назначен за ръководител на клиросовото пеене в Храм-паметника „Св. Александър Невски" и помощник-диригент на смесения хор в храма. Завършва Музикалната академия (1934), след което е преподавател-лектор в Академията по църковна музика и църковен ред. Участва в създаването на Хоровата капела „Светослав Обретенов". След смъртта на Добри Христов (1941) заема мястото му на диригент на хора при Храм-паметника „Св. Александър Невски". Като композитор създава редица църковни песнопения. Хонорован преподавател по църковна музика в Богословския факултет (от 1947). Пенсионира се (1978).

Лит.: ***Попвасилев****, Г.* ***Ангел Попконстантинов****. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1978.*

ПОПКОНСТАНТИНОВ, Казимир (17.IX.1942 –) – историк и археолог. Роден в с. Гарван, Силистренска обл. Учи в Духовната семинария в София (1956-1961). Следва история във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий" (1964-1968). Археолог в Окръжния музей в Търговище (1968-1975). Научен сътрудник на Археологическия институт с музей при БАН – филиал в Шумен (1975-1986). Защитава дисертация на тема „Гражданската архитектура в средновековна България (VIII-XI в.)" и става кандидат на историческите науки (дн. доктор) (1978). Доктор на историческите науки със защитена дисертация на тема „Епиграфските паметници и писмената традиция в България (IX-XI в.)" (1995). Доцент (1986-1996) и професор (от 1996) по археология в Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий". Зам.-ректор по учебната дейност (1991), декан на Историческия факултет (1992-1995), ръководител на катедра „Археология" (1996-2007), три мандата с едно прекъсване, директор на Центъра по балканистика (1996-2003), декан на Православния богословски факултет (1999-2007, два мандата) на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий". Преподавател в специалност теология в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски". Гост-лектор по средновековна българска епиграфика в университетите в Залцбург (Австрия), Кьолн и Фрайбург (Германия) (след 1986). Член на Археографската комисия към НБКМ и на Международния съюз на славистите. На 28 юли 2010 на остров Св. Иван, край Созопол, по време на археологически разкопки в развалините на манастирския комплекс „Св. Йоан Предтеча", открива реликварий, за който се предполага, че съдържа мощи на Св. Йоан Кръстител. Реликварият е разпечатан на 1 авг. с.г. от специална комисия.

Лит.: ***Ненов****, Ю. За възраждането на българщината в Татар Пазарджик. С., 1890, с. 5.*

ПОПКОНСТАНТИНОВ, Петър – *вж Павел Старозагорски*

ПОПМАТЕЕВ, Иван – просветен и църковен деец. Роден в Белица, Разложко, Благоевградски окръг. Учител и свещеник в селото (1871, 1886-1903; 1904-1909). Обвинен от османските власти в противодържавна дейност и заточен в Мала Азия (1883).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 538.

ПОПМИЛЕТИЕВ, Амвросий (1909) – църковен и революционен деец. Роден в паланка Галичник. Ръкоположен за свещеник в родното място. Влиза във ВМОРО. Убит от преминалия на сръбска страна бивш четник на ВМОРО Божин Теофилов с помощта на местните сърбомани Павле Ажиевски и лекаря. Според други сведения – убит от ВМРО поради съмнения в нечисти дела.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 135.*

ПОПМИТОВ, Константин – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Горна Джумая (дн. Благоевград). Член е на Горноджумайската българска община, ктитор на църквата „Въведение Богородично". Участва в борбата за независима българска църква в родния град. След като освободената за една година Горна Джумая е върната на Османската империя с Берлинския договор, К. Попмитов влиза в комитета „Единство" (1879) в града и участва в подготовката на Кресненско-Разложкото въстание. Развива дейност срещу гъркоманията в Македония. През 1890 при църковна служба вместо името на патриарха, произнася това на екзарха и така обявява преминаването на българската община под върховенството на Екзархията.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 137.

ПОПМИХАЙЛОВ, Иван (прозвища: Даскала, Даскало, Даскалов) (1836 – 2.II.1925) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Разлог. Учи в Разлог, Рилския манастир (при *Неофит Рилски)* и в Благоевград. Учителства в Разлог (60-те – 70-те г. на XIX в.). Един от основателите на общината в града. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. Известно време учителства в с. Кресна, Благоевградска обл. След Освобождението отново е учител (до 1883), когато е арестуван от османските власти и заточен в Мала Азия. Успява да избяга и учителства във Варна. Завръща се в Разлог (1890), където остава до края на живота си.

*Лит.: **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 51.*

ПОПМИХОВ, Радион (1846 или 1848 – 2.VI.1876) – възрожденски просветен, църковен и революционен деец. Роден в с. Ново село, Севлиевско, Великотърновска обл. Учител (1872-1873) и свещеник в селото (от 1873). Член на местния революционен комитет. Взема участие в Априлското въстание 1876. Заловен от османските власти, осъден на смърт и обесен в Севлиево.

*Лит.: **Коркинов**, Й. Първите учители в Хаджистояновото училище. // Севлиево и Севлиевският край. С., 1967, с. 65.*

ПОПНАУМОВ, Георги Димитров – църковен и просветен деец. Роден в с. Бобища, Костурско. Учи в Загоричани и Костур. Студент по медицина в Лайпцигския университет (1844). Ръкоположен за свещеник (70-те г. на XIX в.) и учителства в Загоричани и в с. Бобища (1878). След Илинденско-Преображенското въстание 1903 под натиска на владиката Германос Каравангелис се отказва от Екзархията (заедно със Златко Каратанасов, Григорий и Георги Попнаумови, Константин и Никола Маркулови в Бобища и поп Георги в Мокрени). Заедно със Златко Каратанасов заминава за Атина, след което се установява в България, енорийски свещеник е в Здравец (или Подгорица).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 539.

ПОПНЕЙЧЕВ, Тодор (8.I.1844 – неизв.) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Батак. Учител в родното село през 70-те г. на XIX в. Един от ръководителите на въстанието в Батак. Член на революционния съвет. След разгрома на въстанието е арестуван. Освободен на 30 юли 1876. След Освобождението заема административни служби, сред които и кмет на Батак. Свещеник в града.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 539; Април 1876. Въстанала България. Пловдив, 2006, с. 156; **Венедиков**, Й. История на въстанието в Батак 1876. 2. доп. изд. Пазарджик, 2016, с. 35, 42.*

ПОПНИКОЛОВ, Атанас (1848-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Попово, Елховско, Ямболска обл. Учител и свещеник в селото (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 539.

ПОПОВ, Апостол Стаматов (1.X.1891 – 2.VII.1979) – църковен деец. Роден в с. Пирин, Благоевградска обл. Завършва Софийската духовна семинария. Като свещеник е автор на спомени за Илинденско-Преображенското въстание – за сраженията край с. Пирин, за участието на Яне Сандански и за смъртта му. Публикувани в: „Дневници и спомени за Илинденско-Преображенското въстание" (С., 1984, с. 155-162).

Онлайн ресурс.

ПОПОВ, Божко Кирилов (неизв. – 1877) – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Клисура. Свещеник в родния град (1860-1877). Участва в Априлското въстание. След потушаването на въстанието е арестуван. Умира след излизането си от затвора.

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 307; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 540.*

ПОПОВ, Васил – *вж Флавиан Знеполски*

ПОПОВ, Георге **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Долно Драглище, Разложко (XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 539.

Per aspera ad astra!

ПОПОВ, Георги Димитров – поборник. Роден в с. Капитан Димитриево, Пазарджишка обл. Учи в килийно училище. Ръкоположен за свещеник в родното село. Член на местния революционен комитет. По време на въстанието участва в сражения с османските войски и башибозуци. След въстанието е заловен.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Ист.-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 116.*

ПОПОВ, Грозю – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Малък извор, Хасковска обл. (70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 223.*

ПОПОВ, Дамян – възрожденски църковен деец. Свещеник в колония Хаджи Абдула, Бесарабия (20-те – 40-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 113, 118.*

ПОПОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (нач. на 40-те г. на XIX в). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 541.

ПОПОВ, Драган – възрожденски църковен деец (първата половина на XIX в.). Свещеник в Бяла черква, Великотърновска обл. (до 1846).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 542.

ПОПОВ, Евтим Костадинов (4.XII.1876 – 1960) – църковен и революционен деец. Роден в Малко Търново. Влиза във ВМОРО и е член на Паспаловския революционен участък. Осъден е от властите на десет години заточение. Бяга в България, където е ръкоположен за свещеник (1921). Служи в църквите „Св. Атанас" в Звездец, „Св. Илия" в Конак, „Св. Троица" в Евренезово. Умира в с. Звездец, Бургаска обл.

*Лит.: **Герджиков**, Михаил. Спомени, документи, материали. С., 1984, с. 97-411; **Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие. С., 1998, с. 22.*

ПОПОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Пещера (40-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 542.

ПОПОВ, Иван (1882-) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Струга (Вардарска Македония). Завършва българската класическа гимназия в Битоля, след което 6-7 г. е учител в Битоля и Струга. Приема свещенически сан в 1908 и изпратен за архиерейски наместник в Крушево. Заема същата дтъжност във Воден и в други места. След Балканската война се установява в София и продължава да учителства.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 206.*

ПОПОВ, Иван (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Батачка, Русенска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 34.

ПОПОВ, Иван Койчев (– 10.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Мъдрец, Хасковска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002.

ПОПОВ, Илия (известен като Дели Папаз) (1790-1862) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. (дн. гр.) Белица, Разложко (Благоевградска обл.). Ръкоположен за свещеник. Ръководи борбата за самостоятелна българска църква. Служи само на български език и заради това влиза в остър конфликт със самоковския владика. По инициатива на Илия Попов е построена църквата „Св. Георги" и е отворено килийно училище в Белица (1835).

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 139.

ПОПОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 542.

ПОПОВ, Кирил Александрович (11.V.1886 – 19.02.1964) – духовник, емигрант в България. Роден в Санкт Петербург. Завършва история в Историко-Филологическия факултет на Санктпетербургския университет. Приема монашество в България (8 ноември 1925). Ръкоположен за йеромонах (16 ноември с.г.) в руския манастир „Св. Спас – Св. Александър Невски" в Ямболска околия. Енорийски свещеник в с. (дн. гр.) Шипка и в храм-паметника (1936-1937), в храма „Св. Йоан Рилски", Перник (1937-1938). Служи в храма „Св. Атанасий Велики", гр. Варна (1938 – март 1939) и в храма „Св. Параскева", гр. Варна. Възведен в архимандритски чин (1948). Отказва да приеме съветско гражданство.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 132.

ПОПОВ, Кирил Наумов – *вж Наум*

ПОПОВ, Климент – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Садово и Венелин, Варненска обл. (70-те г. на XIX в.). Подпомага със свои средства изграждането на българска църква и училище във Варна.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 542.

ПОПОВ, Константин – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бобища, Костурско, Егейска Македония (1872).
*Лит.: **Каратанасов**, Златко. Черковно-училищната борба (1868-1903). Материали из миналото на Костурско / Костурско благотворително братство. С., 1935, с. 31.*

ПОПОВ, Костадин – възрожденски църковен деец. Свещеник в Силистра. Архиерейски наместник в града (от 1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 543.

ПОПОВ (Попстоянов), Костадин Гълъбов (1850 – Х.1904) – революционен и църковен деец. Роден в махалата Гега на с. Игуменец, Петричко (Благоевградска обл.). Учи в килийно училище в Чуриловския манастир и в българската гимназия в Одрин. Ръкоположен за свещеник. Служи на български език и участва в българската църковна борба. Член е на Петричката българска община. Привлечен към ВМОРО. Заподозрян от османските власти, минава в нелегалност. Четник при Стойко Бакалов (1900-1901), а от 1901 е в четата на Алексо Поройлията. По време на Горноджумайското въстание от 1902 е самостоятелен войвода в Петричко. След потушаването на въстанието остава да действа в района с малка чета. Участва и в Илинденско-Преображенското въстание 1903, а след разгрома му се установява в Дупница. След амнистията (1904) се връща в родния край, но е убит при османска засада край днешното с. Първомай.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 139.

ПОПОВ, Лев Г. (1882 – 5.VIII.1935) – църковен и революционен деец. Роден в гр. Струга (Вардарска Македония). Завършва българската класическа гимназия в Битоля и семинария в Цариград. Присъединява се към ВМОРО. Докато учителства в Струга, ръководи градска терористична група на организацията. По-късно учителства и в Охрид. Свещеник и архиерейски наместник в Крушево и Съботско (1908). По-късно участва във войните за национално обединение. За заслуги през Първата световна война, Лев Попов е награден с два ордена „За военна заслуга".
*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 137.*

ПОПОВ, Матей (12.XI.1889 – 19.XI.1965) – просветен и църковен деец. Роден в с. Цегриловци, Трънско. Завършва Софийската духовна семинария и Киевската духовна академия (семестриално) и право. След завръщането си в България (1921) е учител по руски език в една от софийските гимназии (до 1924), след което е на служба към Българската православна църква – учител в Софийската духовна семинария, подначалник в Културно-просветното отделение при Св. Синод и директор на Синодалното издателство. Последните години от живота си живее в Пловдив.
*Лит.: **Чолаков**, Л. Спомен за **Матей Попов** (По случай две години от смъртта му). // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1967.*

ПОПОВ, Н. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (1876).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 154.*

ПОПОВ, Никола (– VIII.1916) – църковен и просветен деец. Роден в с. Търсие, Леринско (Егейска Македония). Учи в Цариград при Екзархията, след което е ръкоположен за свещеник в с. Бояджик, Ямболско. По-късно се премества в родното си село, където е свещеник и учител и води упорита борба с гъркоманията. Член на ВМОРО. За революционна дейност е арестуван от властите и осъден на 101 години заточение в Диарбекир, но по пътя към затвора в Лерин успява да избяга и става четник на ВМОРО. Докато е нелегален, гръцки андарти и гъркомани запалват къщата му в Търсие, но семейството му успява да се спаси. След около година четничество емигрира в България. Установява се в с. Тригорци, Кавренско. След Младотурската революция в 1908 и обявената амнистия тръгва със семейството си към родното село, но му е направена андартска засада на пътя Лерин – Търсие. Предупреден от роднини, връща се в България и се установява в с. Гурково, Добричко. При ограбване на Южна Добруджа от Румъния (1913) изпраща жена си и децата си в България, но той остава да служи в селото. Отвлечен от румънски войници след намесата на Румъния в Първата световна война на страната на Антантата. Вероятно загива в концлагера Биволаре, където са затворени жителите на Гурково.
*Лит.: **Попов**, Борис. Буревестни времена. 2 доп. изд. С., 1985.*

ПОПОВ, Никола Стойков (1866 -) – църковен, просветен и революционен деец. Роден в с. Пирок, Лозенградско. Завършва Одринското духовно училище. Учителства три години в с. Коюво, Лозенградско. Ръкоположен за свещеник (1888). Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903. След въстанието служи в църквата на с. Коюво и в църквите на бургаските села Черни връх, Съзлъкьой и Извор. Умира в с. Извор.
*Лит.: **Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие. С., 1998, с. 27.*

ПОПОВ, Одисей Николов **–** *вж Симеон*

ПОПОВ, Рафаил (светско име: Райко Попов Добрев) (1831 – 23.II.1876) – църковен и просветен деец. Роден в Стрелча. Учи в родното село (дн. град) и в Рилския манастир. Учител в Попинци, Панагюрско (дн. Пазарджишка обл.) (1856) и в гр. Берковица (1858). Приема монашество в Рилския манастир, след което е назначен за протосингел на митрополит *Аксентий Велешки.* Ръкоположен за униатски свещеник (1861) и се изявява като един от видните дейци на униатското движение. С енергичната си дейност успява да превърне Одрин в един от униатските центрове. Ръкоположен за епископ на българските униати в Цариград (ноември 1865). Открива духовно училище в Одрин (1867). Предприема посещение на униатски селища в Македония (1875). Погребан в Одрин.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 545; **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 23-28.*

Per aspera ad astra!

ПОПОВ, Сава Попсавов (1875) – духовник. Роден в с. Куруджикьой, Одринско. Свещеник. Архиерейски наместник на българската Одринска епархия. Преследван от османските власти. В 1910 свещеник Сава Попов замества Николай Шкутов като архиерейски наместник на българската екзархийска Мелнишка епархия и председател на Мелнишката българска община (от 1910). По негова инициатива в Мелник започва строеж на нова училищна сграда. След оставката на митрополит Иларион Неврокопски отец Сава Попов временно управлява българската Неврокопска епархия (1912-1914). През 20-те години на XX в. е кооперативен деятел, един от основателите на Съюза на тютюнопроизводителите в България. Влиза в конфликт с Вътрешната македонска революционна организация и се преселва в Свиленград, където е основател и председател на тютюневата кооперация „Тракия".

Онлайн ресурс.

ПОПОВ, Стефан – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Друган, Радомирско, Пернишка обл. (1800-1820).

*Лит.: **Караиванов**, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 30.*

ПОПОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шипка, Казанлъшко, Старозагорска обл. (40-те – 70-те г. на XIX в.). Изпраща средства за подпомагане на българската църква и училище във Варна (1873). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 545.

ПОПОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 545.

ПОПОВ, Теодосий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (60-те – 70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 153.*

ПОПОВ, Теофил Василев – йеромонах. Помощник-учител в Белица, Разложко, Благоевградска обл. (1876).

*Лит.: **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 10.*

ПОПОВ, Тодор – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Горна Диканя, Радомирско, Пернишка обл. Свещеник и учител в селото (1766).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 81.*

ПОПОВ, Христо – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Друган, Радомирско, Пернишка обл. (1820-1840).

*Лит.: **Караиванов**, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 30.*

ПОПОВ, Христо Ст. (2.III.1876 –) – просветен и църковен деец. Роден в с. Владово, Воденско (Егейска Македония). Завършва Духовна семинария в Цариград (1899) и Духовна академия в Москва (1903). Учител в Духовната семинария в Цариград (1903-1908), Софийската мъжка гимназия (1908-1909), Духовната семинария в София (1909-1923). Секретар на Св. Синод (1923-1932), след което минава в пенсия. Участва трикратно в редактирането на „Църковен вестник" – последният път 1938-1944. Автор на три учебника по Св. Писание за семинариите; „Ръководство за изучаване на пророческите книги на Ветхия Завет" (1938); „Ръководство за изясняване на Четвероевангелието и книга „Деяния Апостолски" (1924) и „Изяснителен преглед на Апостолските послания и книга Апокалипсис" (1923). Участва във Върховната проверовъчна комисия по преглеждане и коригиране на българския превод и отпечатване на *Библията*. Взема участие в изготвянето и издаването от Св. Синод на богослужебните книги: „Служебник", „Напрестолно евангелие", „Апостол", „Каноник", „Цветослов", „Часослов" „Катавасийник" и „Парамийник" (1930), голямата „Проповедническа енциклопедия" от Гр. Дяченко (1929), „Ернест Ренан пред съда на науката или опровержение на Ренановото съчинение „Животът на Иисуса" от абат Гете" (1911), „Граматика на гръцкия библейски език" (1929).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 104, бел. 2 под линия; **Митрополит Кирил**. **Христо Ст. Попов** (1876-1944). Един многозаслужил богослов (По случай 4 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 5-6, 7 февр. 1948; **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 206-207.*

ПОПОВ, Яков – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Пазарджик (1871-1875). След Освобождението – свещеник и учител в града.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 548.

ПОПОВ-КАПНИЛОВ, Христо Иванов (13.IV.1868 – VIII.1935) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Лясковец. Завършва Самоковското богословско училище (1888) и Киевската духовна академия (1892). Учител в Цариградската духовна семинария и в гимназиите в Пловдив и София. Автор на богословски статии и на съч. „Евтимий, последен търновски и трапезицки патриарх" (1901). Редактор на „Църковен вестник" (1903-1905); учител във 2-ра девическа гимназия (1904-1928) и 3-та мъжка гимназия в София (1928-1929). Сътрудничи със статии по църковни въпроси в пловдивския и софийския печат.

*Лит.: **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 102, бел. 5 под линия.*

ПОПОВА КОЛЕДА – наименование на деня пред Богоявление (5 ян.). На този ден свещениците ходят да ръсят за здраве по домовете, а стопаните ги даряват.
*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992, с. 1256.*

ПОПОВИЧ, Алекси Велкович – възрожденски църковен деец. Роден в Самоков. Свещеник в града (кр. на XVIII и нач. на XIX в.). Прави препис на Паисиевата история – т.нар. Самоковски препис (1771).
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 2. С., 1964, с. 168-177.*

ПОПОВИЧ, Йован – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 549.

ПОПОВИЧ, Михаил – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Елена. Свещеник в Търново (В. Търново) (40-те – 50-те г. на XIX в.), след което се връща в Елена и продължава дейността си като свещеник. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 550.

ПОПОВИЧ, Михаил Недялков (-1863) – църковен деец. Роден в Севлиево. Свещеник в града (първата половина на XIX в.). Заедно с баща си Недялко *Поппетров* преписва „Александрията" (1834). Съставител на „Сборник от църковни песни, наставления, народни мъдрости …" (1835).
*Лит.: **Данчев**, Г. Ръкописен сборник от началото на XIX в. // Изв. Инст. за лит., 1965, Т. 16, с. 124-134; **Стоянов**, М. Севлиево в българската възрожденска книжнина. // Севлиево и Севлиевският край. Т. 1. С., 1967.*

ПОПОВИЧ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 19, 57, 93, 94.*

ПОПОВИЧ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (50-те – 80-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ПОПОВИЧ, Симеон – *вж Св. Симеон Самоковски*

ПОПОВИЧ, Стефан Иванов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в Горна Оряховица (1850-1878). След Освобождението – свещеник в същия град.
*Лит.: **Кършовски**, П. Из миналото на гр. Елена. Кн. 2. Елена, 1928, с. 93; **Цонев**, Зв. История на Горна Оряховица и околните му Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932, с. 68; **Ибришимова**, П. Към историята на училищата във В. Търновски окръг. // Изв. Окр. музей – В. Търново, 1966, Т. 3, с. 99.*

ПОПОВСКИ, Търпо Иванов (21.V.1848 – 25.V.1928) – църковен и просветен деец. Роден в с. Косинец, Костурско (Егейска Македония). От 1862 учи в Цариград. Завършва Еникьойското училище, после третокласното Рифаново училище и VI и VII клас на Великата народна школа. Напуска гръцкото училище и се мести да живее в метоха на Българската църква „Св. Стефан". Учи в българското класно училище (1868-1869). Финансиран от баща си, заминава за родния край (ср. на май 1869). Отваря българско училище в своята къща във Воден. Учителства две години без заплащане, въпреки съпротивата на гръцкия владика Калиник. Отваря училище в родното си село (1871-1872). След интриги на костурския владика Никифор и секретаря му Яник Граматик, училището е закрито и Поповски е затворен от властите за три месеца в Корчанския затвор. След намеса на битолски български първенци е освободен и продължава да преподава в Косинец, въпреки опитите на Никифор Костурски да го спре чрез интриги и подкупи. Ръкоположен за свещеник (1872). Учител в с. Дъмбени (1878-1879). След Дъмбени заминава за Бурса, после – в Източна Румелия, където работи като писар в пловдивската полиция. Назначен от Екзархията за служител за специални поръчения в Костурско (1880), като успоредно с това е учител в Дъмбени. На тази длъжност остава три години. Организира подаването на махзар, подкрепен със 74 селски печата, с който се иска на основание на Берлинския договор да се позволи на Екзархията да назначи митрополит в Костур, тъй като в епархията българското население надминава две трети. Махзарът е подаден до битолския и корчанския каймаками, до Екзархията и до Топханенската комисия. Новият владика Кирил успява с подкупи да разубеди кметовете на селата да се откажат, като заявят, че са излъгани от Поповски. Поповски е в основата на организирането на първото българско училище в гр. Костур в учебната 1882-1883. В резултат на интриги от страна на гърците, Търпо отново е арестуван и отведен в Билища. Прекарва осем месеца в затвора. Освободен (1886), но без право да учителства. По-късно учителските му права са възобновени. След пенсионирането си се отдава на обществена дейност. Председател на българската община в Лерин (1895-1896) и на българската община в Костур (1896-1897). След разкритията на Иванчовата афера (1901) е осъден на 7 години, лежи в Корчанския затвор, но е амнистиран (есента на 1902). Повторно арестуван (февр. 1903) и лежи в Битолския затвор (до пролетта на 1904). След това е председател на българската община в Битоля (до 1906) и същевременно е председател на Костурския революционен район и Битолския окръжен революционен комитет на ВМОРО. След погрома на Илинденско-Преображенското въстание участва в дарителска акция на Българската екзархия, която снабдява пострадалите села в Костурско и Охридско с храна, дрехи и пари. През март 1907 домът му в Битоля е нападнат от редовна османска армия и е убита дъщеря му. Принуден е да се премести в България. След Младотурската революция (1908) се връща в Македония. Заема поста на архиерейски наместник в Кичево (до 1 февр. 1911) и в Ресен (до 25 юли 1913). Поради отказ да се декларира като сърбин, новата сръбска власт го екстернира в Гърция. Попада в затвор в Атина, но със застъпничеството на българския дипломатически пълномощен министър е освободен и се завръща в България. През есента на 1913 е назначен за архиерейски наместник в Албания. Предприема постъпки да продължи и учителската си дейност, но поради навлизането на гръцки войски се отказва. Умира в София. Автор на „Македонски дневник. Спомени на отец Търпо Поповски" (С., 2006).
*Лит.: **Вестителев**, Г. Град Воден. // Македонски преглед, 1924, N 2, с. 121; **Иванов**, Ил. Учебното дело във Воден и Воденско. // Илюстрация Илинден, 1938, N 2, с. 13-14; **Карадаков**, А. В памет на **отец Търпо Поповски**. 170 г. от рождението му и 90 г. от кончината му. // Църковен вестник, N 17, 1-15 септ. 2018.*

Per aspera ad astra!

ПОПАНДОВ, Димитър (6.VIII.1875 – 19.XII.1964) – църковен и революционен деец. Роден в гр. Неготино (Вардарска Македония). Завършва гимназия в София (1894), Духовна семинария и Духовна академия в Санкт Петербург (1901). Учител в гр. Прилеп (1901-1903), заради антиосмански прояви неколкократно арестуван и задържан. Избухването на Илинденско-Преображенското въстание го заварва в София. Включва се във въстанието като завеждащ граничен пункт. След въстанието е учител в Цариградската духовна семинария (1903-1904), учител и директор на Скопското свещеническо училище (1904-1909). Осъден от османските власти на заточение в гр. Бурса (Мала Азия) (1909). Амнистиран (1910) и става учител в Солунската девическа гимназия. Член на Българските конституционни клубове и редактор на в. „Искра", сътрудничи и на в. „Право". След Междусъюзническата война 1913 идва в България. Учителства в III-а Софийска гимназия, след което е училищен инспектор в Стара Загора и Русе (до 1823). Учител-възпитател в Софийската духовна семинария (1923-1924). Връща се в Русе, където е преподавател по религия във Висшия педагогически институт и окръжен училищен инспектор. Включва се в живота на местното Православно братство „Св. Климент Охридски" и дружество „Илинден". Депутат в XXII Обикновено народно събрание (1927-1931). Подпредседател на Македонския национален комитет (от 1932), подпредседател (от 1933) и председател на дружество „Илинден" (от 1936). Поради заболяване се оттегля от активна обществена дейност (1939). До смъртта си остава предан син и на Българската православна църква. Автор на „Скопье. Исторически бележки" (С., 1916) и „Две надгробни речи; След убийството на Васил Аджаларски; Подробности по убийството на войводата Васил Стоянов" (в. „Вести", Цариград, 1909, N 34, 35, 40).

*Лит.: **Даскалов**, Дим. Димитър Поппандов (По случай кончината му). // Църковен вестник, N 40, 13 ноември 1965.*

ПОППАНАЙОТОВ, Иван – свещеник. Роден в с. Баня, Разложко, дн. Благоевградска обл. Взема участие в подготовката на въстанието.

*Лит.: **Косев**, К., Н. **Жечев**, Д. **Дойнов.** История на Априлското въстание. С., 2006, с. 286.*

ПОППЕТКОВ, поп Иван (1842 – 15.VII.1876) – възрожденски църковен деец. Роден в колиби Враниловци, Габровска обл. Ръкоположен за свещеник (1866). По време на въстанието се включва в *четата на Цанко Дюстабанов*. След потушаване на въстанието е заловен и обесен в Търново заедно с Цанко *Дюстабанов* и Еким *Цанков*.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 329-330.*

ПОППЕТРОВ, Зиновий (светско име: Захарий) (12.VIII.1838 – 24.III.1911) – възрожденски духовник, просветен деец и революционер. Роден в с. Враня стена, Радомирско, дн. Перникша обл. Учи в с. Пенкьовци. Заминава за Рилския манастир (1856), с което осъществява отдавнашното си желание да се учи на „пение и дълбоки книги". По покана на хаджи Методий заминава за Ниш на служба в метоха (1858). Там изучава обща история и граматика при известния учител „даскал Таса". През 1859 се завръща в Рилския манастир и приема монашество. Напуска манастира (1860) и става помощник на берковския таксидиот отец Герман. Поради заболяване изоставя това свое занимание и е назначен за учител и църковен певец в с. Прогорелец, където остава две години. През 1863-1864 след неуспешно пътуване до Сърбия се установява в гр. Видин. Запознава се с видинския владика Паисий, грък по произход. Младият Захарий става четец и певец в църквата на *Добридолския манастир* и е ръкоположен от владиката за дякон (1865), като приема името Зиновий. С помощта на видинския владика постъпва в Богословско училище на остров Халки (1868). Скоро напуска Халкидонската семинария, заминава за Белград и продължава образованието си в Богословското училище като сръбски стипендиант. В Белград Зиновий се запознава с дейци на българското националноосвободително движение – войводата Ильо Марков, Панайот Хитов, Васил Левски, Любен Каравелов, Димитър Общи. След завършване на семинарията е назначен за учител в Радомир (1872). В същата година кюстендилски владика става бившият ловчански Илариoн, при когото архимандрит Зиновий постъпва като наместник. Митрополитът дори го кани да стане епископ на една доста обширна епархия, включваща Кюстендил, Радомир, Пиянец, Кочани, Крива Паланка, Щип, Кратово, но той отказва. Причината е активното му участие в подготовката на предвиденото за пролетта на 1876 въстание. След преминаването на руските войски през Дунава и навлизането им в България (1877) архимандрит Зиновий и други негови съмишленици са заподозрени като „противници" на османската власт.. Зиновий и още 17 „съдейци на руските войски" от Радомир са арестувани през есента на 1877 и откарани в затвора в София, където остават до 23 дек. 1877. Освободен, се включва в четата на Ильо Марков, когото среща в София. Няколко дена по-късно четата се насочва към Радомир и Кюстендил. При Перник четниците се разделят, една част остават в с. Бела вода, а архимандрит Зиновий стига сам до Радомир. След около три дена в Радомир пристига кавалерия начело с подп. Задерновски. Комендантът от I Ескадрон Занковски е определен за привременен управител на Радомир. Архимандрит Зиновий и отец Йоаникий са изпратени в София, за да снабдят с оръжие новосъздадената полиция (ян. 1878). По това време Кюстендил все още е зает от турците. В Кюстендилско действат четите на Ильо войвода и на Симо Соколов от Грознатовци. Заедно с подп. Задерновски отец Зиновий стига София, където се присъединяват към батальон гвардейци и се отправят към Кюстендил. Съвсем скоро градът е освободен. В Радомир започва организирането на гражданската администрация. За окръжен началник е определен капитан Владимир Делсал. Той организира градски, съдебен и окръжен съвет, както и полицейски пристав. Отец Зиновий е определен за „преводчик и надзирател" на административната организация. Останалите години от живота си архим. Зиновий Поппетров посвещава на учителска и просветителска дейност. Умира в София.

*Лит.: **Тилева**, Виктория. Автобиография на **Зиновий поп Петров**. // Изв. на БИД, Кн. XXXI, 1977; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 543; **Йорданова**, А. С неспокоен дух и възрожденски плам. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1989.*

ПОППЕТРОВ, Недялко (-1857) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (първата половина на XIX в.). Баща на Михаил *Попович*. Заедно със сина си преписва „Александрията" (1834). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Вълчанов**, Хр. Севлиево 1842-1942. С., 1942, с. 101.*

ПОППЕТРОВ, Стоян (1874 – 27.IX.1913) – църковен и революционен деец. Роден в с. Подвис, Кичевско (Вардарска Македония). Завършва прогимназия в Битоля. Ръкоположен за свещеник (1895). По-късно приема монашество в Кичевския манастир „Св. Богородица Пречиста" под името Софроний. Член на ВМОРО. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е войвода в Кичевско. Ранен и пленен от османците, осъден на 101 години затвор. Успява да избяга от Битолския затвор (1904) и преминава в нелегалност. След Младотурската революция 1908 е игумен на Кичевския манастир. Участва в Охридско-Дебърското въстание (1913) и загива в сражение.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 138.*

ПОППЕШОВ, Пантелеймон – църковен и просветен деец. Роден в Неготино, Тиквешко (Вардарска Македония). Участва в борбата за независима българска църква и във възстановяването на българското църковно-просветно дело в Тиквеш след Руско-турската война. Свещеник и учител в Неготино. Преследван от гръцкия владика, който го лишава от енория, и от местните бейове, принуден да обикаля различни селища из Македония.

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война (1877-1878). Т. I. С., 1969, с. 577.*

ПОПРАДЕВ, Стефан – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Ново село, Севлиевско, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 356.*

ПОПРАДИОНОВ, Радион Попмихов (1846/1848 – 2.VII.1876) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Ново село, Севлиевско. Първоначално учи в родното село и още три години в Свищов. Учител в Ново село (1872-1873), след което е ръкоположен за свещеник. Участва във въстанието, сражавайки се срещу башибозуците в местността Боаза. Заловен и обесен на площада в Севлиево.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 342-343.*

ПОПРУСИНОВ, Константин – *вж Русинов, Константин Динчев (Червения поп)*

ПОПСТАЙКОВ, Георги (13.IX.1879 – 23.I.1939) – църковен деец. Роден в с. Мраченик, Карловско (дн. Пловдивска обл.). Завършва Самоковското богословско училище (преди 1899) и няколко години е учител. По-късно приема монашески сан. Назначен за енорийски свещеник в гр. Чирпан. След войните 1912-1918 е началник на Църковно-благотворителния отдел при Св. Синод; проповедник в Храм-паметника „Св. Александър Невски" (1924-1930). Организира църковни детски, летни колонии при манастирите в Софийската епархия. Участва в списването на редица църковни издания. Автор на проповеди, които издава в сборника „Святи минути" (1937). Помощник-редактор на списанията „Съветник", „Православен пастир", „Християнка", „Вяра и живот". Сътрудничи на вестниците „Пастирско дело" и „Църковен вестник". Автор на брошури с църковни проповеди.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 95, бел. 2 под линия; Лит.: **Славчев**, Сл. Един живот, отдаден в служение на Църквата. // Църковен вестник, N 8, 11 февр. 1977.*

ПОПСТАМАТОВ, Стефан Пачаджиев (1830-1886) – възрожденски свещеник, зограф и революционер. Роден ок. 1830 в с. Баня, Разложко (Благоевградска обл.). Учи при Димитър и Симеон Молерови и работи заедно с тях икони и позлата за Рилския манастир. Заедно със сина си Венко и други ученици изписват църквите в Баня, Мехомия (дн. гр. Разлог) и в други селища. Попстаматов става член на революционния комитет, основан в Разлог. След разкритието на комитета, разпопва се и се мести със семейството си в София. Тук рисува в църквата „Св. Крал" (дн. „Св. Неделя"), в църквите „Живоприемни източник" в Подуене и „Св. Троица" – в Слатина.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 552; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 141.

ПОПСТЕФАНОВ, Евстати (-1934 или 1936) – църковен деец. Роден в с. Буново, Софийско в семейството на свещеник. Заловен и измъчван по време на Освободителната война 1877-1878 от османците. Оцелял по чудо, продължава дейността си като свещеник до края на живота си.

*Лит.: **Калев**, Д. **Протойерей Евстати Попстефанов** (Ратник и мъченик за вярата българска). // Църковен вестник, N 7, 23 февр. 1984.*

ПОПСТЕФАНОВ, Станимиров, Станимир – *вж Станимиров, Станимир*

ПОПСТОИЛОВ, Петър (29.VI.1889 – 29.III.1966) – просветен и църковен деец. Роден в с. Герман, Софийско. Завършва Софийската духовна семинария (1912) и Киевската духовна академия (1918). След завръщането си в България е учител в София и инспектор в Св. Синод. От 1922 е Учител в Софийската духовна семинария (1922-1944), където преподава богословие и руски език. По-късно е преподавател по руски език в някои от софийските училища. Пенсионира се (1956).

*Лит.: **Пенов**, Д. Почина **Петър Попстоилов**. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

ПОПСТОЯНОВ, Аверкий – *вж Аверкий Попстоянов*

Per aspera ad astra!

ПОПТЕОДОРОВ, Манасий (1860-1958) – просветен и църковен музикален деец. Роден в с. Субашкьой, Серско. Завършва гръцко педагогическо училище в Серес. Учителства в Цариград, Лозенград, Бургас, Битоля, София, Самоковското богословско училище, Софийската духовна семинария. Автор на псалтикийни сборници, които издава и разпространява със собствени средства. Създател на система в източното църковно пеене.

*Лит.: **Динев**, П. Музикоучителят **Манаси Поптодоров**. // Църковен вестник, N 11, 19 март 1960; **Попов**, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на **екзарх Йосиф I**. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2015; **Попов**, К. Живот и дело на музикоучителя. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 1999.*

ПОПТЕОФИЛОВ, Сава – просветен, църковен и революционен деец. Учител в с. Дебреше, Гостиварско (Вардарска Македония). В Полога води борба срещу сръбската пропаганда. В годините на Първата световна война 1915-1918 е екзархийски наместник в Гостивар.

Лит.: Из историята на българската наука, просвета и култура през XIX и XX в. // Изв. Инст. за ист., XXIX, 1986, с. 291.

ПОПТОДОРОВ, Радко (9.XI.1924 – 27.09.2021) – просветен и църковен деец. Протопрезвитер. Председател на Съюза на свещениците в България. Роден в с. Градец, обл. Видин. Завършва основно образование в родното място. От 1938 учи в Духовната семинария в София. През 1944 постъпва в армията, за да отбие редовна военна служба. Негово желание е да бъде учител. Постъпва в Педагогическия институт за прогимназиални учители в Шумен (1946). Още в края на първия семестър е изключен завинаги, като причината за това е в противопоставянето му на диалектическия материализъм и марксизма. Завършва Богословския факултет на Софийския университет и е приет за редовен асистент при проф. Стефан Цанков. От 1960 е доцент в Духовната академия. С разрешение и съдействие на Патриарх Кирил следва право в Софийския университет и завършва през 1964. От 1966 е професор. Преподава каноническо право в Богословския факултет на Софийския университет.

*Лит.: В чест на 80-годишнината на **протопрезвитер проф. д-р Радко Поптодоров**. // Трудове на катедрите по история и богословие, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски", Т. 8, 2006.*

ПОПТОДОРОВ, Русе – църковен и революционен деец. Роден в с. Велмей, Битолско (Вардарска Македония). Завършва втори клас в българската класическа гимназия в Битоля и преподава в Рамна, Велмей и други села. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е войвода на селска чета. След въстанието е интерниран. Легализира се и става ръководител на Велмейския революционен комитет на ВМОРО. Назначен за учител във Велмей (1905), но властите не му позволяват да заеме мястото. Член на Охридския окръжен революционен комитет (март 1907). През юни с.г. е арестуван от османските власти и осъден на доживотен затвор. Затворен в Битолския затвор до Младотурската революция (юли 1908), когато е амнистиран. През Балканската война 1912-1913 е доброволец в Македоно-одринското опълчение. По-късно приема монашество в манастира „Всех Святих" край с. Лешани, Охридско, където и умира.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 138-139.*

ПОПТОМОВ, Димитър (18.IX.1906 – 31.I.1997) – просветен и църковен деец. Роден в с. Поповица, Асеновградско, дн. Пловдивска обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1931), след което в продължение на 20 години е учител в Пловдивската семинария. Между многобройните му възпитаници са митрополитите Пакратий, Арсений, Дометиан, проф. Тодор Събев и др.

*Лит.: **Димитър Поптомов**. // Църковен вестник, N 5, 3-16 февр. 1997.*

ПОПТРЕНДАФИЛОВ, Тодор Попхристов – *вж Попхристов, Тодор Поптрендафилов*

ПОПТРЕНДАФИЛОВ, Христо – църковен деец. Роден в гр. Петрич. Ръкоположен за свещеник и ръководи борбата за самостоятелна българска църква. Отказва се от Цариградската патриаршия (ок. 1870). Избран за председател на Петричката българска община (1892).

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 143.

ПОПФИЛИПОВ, Никола (1832-1886) – църковен и просветен деец. Роден в Банско. Учи в килийното училище в Банско при баща си, в Рилския манастир при *Неофит Рилски*, в гръцко училище в Мелник и в Копривщица при Найден *Геров*. Учител в много селища из българските земи. Въвежда взаимоучителната метода във всички училища, в които преподава, открива курсове за огramотяване на възрастни, съставя учебници на новобългарски език и се бори срещу суеверията и религиозните заблуди. Изнася светскопознавателни беседи в Банско, Разложкия и Неврокопския край. Поддържа връзки с Найден Геров, Йоаким Груев, Христо Г. Данов, Стефан Веркович. Съставител на учебници, превежда книги от църковнославянски и гръцки на новобългарски и ги разпространява. Сътрудничи на в. „Македония". След Руско-турската война приема монашески сан и се мести в София. Автор на трудове на църковно-нравствена тема.

*Лит.: **Попстоилов**, Антон. **Никола Поп Филипов**. // Македония, N 262, 26 авг. 1927; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 672; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 143.*

ПОПФИЛИПОВ СБОРНИК (XIV в.) – ръкопис. Съставен от двама преписвачи, единият от които е поп Филип, който го довършил по поръка на цар Иван-Александър. Съхранява се в Държавния исторически музей – Москва. Съдържа най-ранен препис на Манасиевата хроника, като са вмъкнати и някои оригинални добавки с факти за миналото на българския народ.

Лит.: Речник на блгарската литература. Т. 3. С., 1982, с. 121-122.

ПОПХРИСТОВ, Тодор Поптрендафилов (1872-1917) – църковен и просветен деец. Роден в гр. Петрич. Учи в родния си град, после в Гръцката класическа гимназия в Солун и в Българската семинария в Цариград. Учител (1894-1906) – първоначално в Долна Джумая и Св. Врач (дн. гр. Сандански) (1895-1896), а по-късно – в Петрич. Ръкоположен за свещеник (1906) и служи в петричката църква „Св. Николай". Участва активно в обществения живот на града.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 144; История на град Сандански. С., 2007, с. 134.

ПОПХРИСТОВ, Христо – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в гр. Крушово. Приема монашество. Участва в Охридското съзаклятие и в заседанието в Слепченския манастир. При разкритието на заговора (пролетта на 1881) е арестуван от османските власти и заточен на Родос.
Лит.: Църквата и свободата на Македония. // Илинден 1903-1953. Published by the Macedonian Tribune, 1953, с. 191.

ПОПЯНАКИЕВ, Димитър (21.X.1879 – 6.II.1949) – ставрофорен свещеноиконом. Роден в с. Режанци, Брезнишко, Пернишка обл. Завършва Самоковското богословско училище. Ръкоположен за свещеник (29 юни 1906) и служи в Сливница. През Балканската и Първата световна война е мобилизиран като военен свещеник в 25-и пехотен Драгомански полк и с него заминава на фронта. За проявените си качества е повишен в дивизионен свещеник (1918). Сътрудничи със статии на църковно-обществена тематика на вестниците „Мир", „Правда", „Народно слово", „Ден", „Заря", „Църковен вестник" и др. Само във вестник „Пастирско дело" има над 180 статии. През 1922 е избран за епархийски съветник и до края на живота си непрекъснато е избиран за член и старши член на Софийския епархийски съвет. Въпреки многократните покани от страна на Екзарх *Стефан* да се премести на енорийска служба в столицата, винаги ги отклонявал заради разбирането си, че селото има нужда от просветени и авторитетни пастири.
*Лит.: **Милчич**, Светолик. Миналото на с. Сливница (Софийско). С., 1998.*

ПОПЯНЧЕВ (или Попов), Дионисий (1870-1940) – църковен деец. Роден е в Струга (Вардарска Македония). Майка му е сестра на Димитър и Константин Миладинови. Дълги години е свещеник в стружката църква „Св. Георги" и екзархийски архиерейски наместник в града. Отнася се с недоверие и неуважение към ВМОРО и в 1903 отказва да плати наложения му данък от 10 лири. Затова Милан Матов организира отвличането му, което предизвиква скандал сред българската общност в града и в крайна сметка парите са платени. След Илинденско-Преображенското въстание осъден на 101 години затвор. Амнистиран, той продължава да служи в Струга. Докато влиза в двора на църквата, срещу него е извършен неуспешен атентат и напуска Струга. Идва в България. Установява се в Рилския манастир. По-късно е игумен на Драгалевския манастир. Умира в Курилския манастир.
Лит.: Исторически албум на град Струга. С., 1930, с. 35.

ПОРФИРИЙ (21.VII.1961 **–**) **–** сръбски висш духовник. Приема монашество (1985). Завършва Богословския факултет в Белградския университет. Специализира в Атинския университет (1986-1990). Загребско-люблянски митрополит (2004-2021). Избран за Патриарх на Сръбската православна църква (18 февр. 2021).
Онлайн ресурс.

ПОРФИРИЙ ПАЛЕОЛОГ (**–** 4.X.1643) – висш духовник, Охридски архиепископ (1623-1625). Като Охридски архиепископ споменат за пръв път в един османски документ от 22 ян. 1623. През февр. 1624 праща до папа Урбан VIII писмо, подписано и от подчинените му йерарси, в което се оплаква от тежкото положение на църквата си под османска власт и изразява готовност за уния. Папата отговаря на 28 септ. 1624 . Вследствие на тази кореспонденция Порфирий заминава за Рим, а на връщане спира в Краков (1625). След 1626 пребивава на намиращия се тогава под венецианска власт остров Закинтос, където умира.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 196.*

ПОСВЕЩЕНИЕ – в църковната практика – въвеждане в духовен сан.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 199

ПОСЛАНИЯ – наименованя на писма (книги), написани от апостолите и адресирани до Християнските общини и проповедниците на *Евангелието*, за да насочват християнските църкви по пътя им за духовното израстване. Съдържат в себе си Божия план за спасение на падналото човечество чрез изкупителната жертва на *Иисус Христос*. Евангелските писания са приспособени за ежедневните нужди на вярващите християни, както и тълкувания на някои извънредни обстоятелства. Броят им в *Новия Завет* възлиза на 21. От тях 14 принадлежат на *Апостол Павел*, 2 – на *Апостол Петър*, 3 – на *Апостол Йоан Богослов* и 1 – на *Апостол Юда*. Подреждането им в хронологичен ред съвпада с времето, когато са писани.
*Лит.: **Златев**, К. Послание. // Църковен вестник, N 9, 28 февр. 1992; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 568-573.*

ПОСЛАНИЯ НА АПОСТОЛИТЕ – *вж Апостолски послания*

ПОСЛЕДОВАНИЕ НА ЖЕНИХА – едно от най-покайните Богослужения на *Страстната седмица*. По строеж Последование на Жениха е Утринна, но изнесена в предната вечер. Постановено е да се изпълнява в първите три дена на Страстната седмица и съответно се служи в късните вечери на *Цветница*, *Велики Понеделник* и *Велики Вторник* (в енорийските храмове обикновено от 19 ч.). Последованието се нарича така, защото първото песнопение, което се изпълнява на него, започва с думите „Се Жених грядет" („Ето, Женихът идва"). Има се предвид сюжетът на *Притчата за десетте девици*, който е една от водещите теми на тридневните Богослужения. В тълкуванията на Църквата женихът от притчата е *Иисус Христос*.
Онлайн ресурс.

ПОСЛУШАНИЕ – според Светите отци: свободно отказване от собствената воля заради стремежа да се следва Божията воля.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 579-581.

ПОСЛУШНИК – лице, което се готви да приеме монашество, но още не е дало монашески обет, не принадлежи към манастирското братство, не носи монашеско облачение и не се нарича монах. Той помага при Богослужението и в манастирското стопанство, и изпълнява изпитание на послушание по благословение на настоятеля на манастира.
Лит.: Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 581.

Per aspera ad astra!

ПОСНОВ, Михаил Емануилович (7.I.1873 – 13.X.1931) – руски Православен богослов. Роден в с. Протасьев Угол, Чучковски район, Рязанска губерния. В България от 1919. Преподавател по църковна история в Пловдивската духовна семинария (1920-1924) и професор по църковна история на Софийския университет (1924-1928). Автор на: „История на християнската църква: Ч. 1-2" (С., 1933).

Лит.: Алманах на Софийския университет. Т. 1. С., 1988, с. 502-504; Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 236-237.

ПОСТ – въздържание от някои видове храна. Той не е само умереност в употребяването на храна и питие. Постът е висша степен на въздържанието, което се изисква от нас в определено време, според устава на Православната църква, с особено възвишена цел. Значението на поста е, че той обуздава нашата плът, помага ни да надвиваме страстите и укрепва духовните ни сили. Съобразно с възвишената цел на поста словото Божие и Църквата ни задължават да придружаваме телесния пост и с пост духовен, който се заключава в отбягване от порочни мисли, желания и действия, в молитва и милосърдни дела. Съблюдаването на поста е добродетел, породена от втората Божия заповед. *Вж* други четива за поста.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Постът. // Църковен вестник, N 9, 3 март 1917; Постът. // Църковен вестник, N 11, 20 март 1965; **Вълчанов**, Сл. Православният пост и ние. // Духовна култура, 1991, N 3, с. 1-11; **Йеромонах Павел Стефанов**. Какви са целите на поста. // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 609-612.*

ПОХВАЛНО СЛОВО – жанр в античната и средновековна литература, и на ораторското изкуство. Пръв представител в българската литература – *Св. Климент Охридски,* автор на десетки похвални слова и поучения, следван от Йоан Екзарх, Св. Патриарх Евтимий и др.

Лит.: Речник на българската литература. Т. 3. С., 1982, с. 124-128.

ПРАБЪЛГАРСКА РЕЛИГИЯ – езическа. За основна прабългарска религия се приема тангризмът. Сред доказателствата за това служи т.нар. колона от Мадара, чийто повреден надпис е разчетен като: Омуртаг от Бога владетел беше (и направи жертвоприношения на бога) Тангра. Както и сборник на Германската академия на науките (1866), в който се цитира османотурски препис на средновековен арабски текст, който на свой ред се позовава на анонимен византийски сборник, където за върховен Бог на прабългарите е посочен Тангра. Тангризмът е тясно свързан с упражняването на редица тотемни и шамански практики, за които има запазени прабългарски артефакти. Главно тотемно животно на рода Дуло е вълкът, докато общи прабългарски тотеми са вълкът, кучето, конят, тигърът и др. Името Тангра в превод означава „небе", т.е. небето при тангристите е било обожествявано. Сред прабългарите е разпространен и култът към небесните светила: слънцето, луната и звездите. Прабългарските езически храмове са известни като капища и по план са сходни със зороастрийските храмове на огъня. Затова в последно време се налага виждането, че прабългарската религия е включвала и култ към огъня. За върховен жрец бил смятан ханът, а прабългарските жреци се наричали колобри. В анонимната византийска хроника „Скриптор инцертус" има свидетелства за човешки жертвоприношения в прабългарски езически ритуал, в който участва самият владетел при обсадата на Цариград.

*Лит.: **Бешевлиев**, В. Религията на прабългарите. // Бълг. ист. библиотека, 1930, N 2, с. 29-60; **Бурмов**, Ал. Въпроси из историята на прабългарите. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1948, Т. 44, 2, с. 3-37; **Богданов**, Ив. Прабългари. Произход, етническо своеобразие, исторически път. (Ист. очерк). С., 1976; **Овчаров**, Д. Към въпроса за реконструкцията на религиозно-митологичния комплекс на прабългарите. // Проблеми на културата, 1980, N 1, с. 72-77; **Аладжов**, Ж. За култа към Тангра в Средновековна България. // Археология, 1983, N 1-2, с. 76-85; **Кляшторный**, С. Г. Праболгарский Тангра и древнетюркский пантеон. // Сборник в памет на **Станчо Ваклинов**. С., 1984, с. 18-22; **Венедиков**, Ив. Прабългарите и християнството. С., 1995; **Литаврин**, Г. Г. Славяне и протоболгары от **Аспаруха** до **Бориса-Михаила**. // Славяне и их соседи. Москва, 2001.*

ПРАБЪЛГАРСКИ КАЛЕНДАР – хипотетична календарна система, с която вероятно са си служели прабългарите. Единственият източник, от който се черпи информация за хипотетичната календарна система на прабългарите, е Именникът на българските владетели. В този кратък текст, намерен в Русия, има 12 двойки думи на прабългарски език, които може би означават календарни понятия. За свързването им с реални събития се използват документите на византийските историци за описаните в Именника събития. Приема се, че календарът е прабългарски, защото имената на владетелите са със сигурен прабългарски произход.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Имали ли са българите свое летоброене. С., 1911; **Георгиев**, Е. Прабългарското летописание. // Изследвания в чест на **Марин С. Дринов**. С., 1960, с. 369-380; **Бешевлиев**, В. Първобългарите. История, бит и култура. Пловдив, 2008.*

ПРАБЪЛГАРСКИ КАПИЩА – наименование на светилища, свързани с езическата религия на прабългарите. Представляват правоъгълна или квадратна сграда, състояща се от две помещения: външно – голям околовръстен коридор, който заобикаля същинското култово помещение и вътрешно, в центъра на което има каменен олтар. Досега се открити 5 капища – две в Плиска, две в Преслав и едно – в с. Мадара, Шуменска обл. След приемане на Християнството (864) капищата са били разрушавани или преустроявани в Християнски църкви.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 395.

ПРАВЕДНИ – обозначение за лица (мъже и жени), водили начин на живот според изискванията на Свещеното писание.

*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007; Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 679-680.*

ПРАВЕШКИ МАНАСТИР „СВ. ТЕОДОР ТИРОН” – намира се на ок. 2-3 км от гр. Правец по пътя за Етрополе, в пределите на Етрополския дял на Стара планина. Манастирът е мълък и винаги е бил в сянката на *Етрополския манастир*, отстоящ на ок. 10 км. Възниква по времето на братята Асен и Петър (XII в.). По времето на османското владичество е обект на две по-големи нападения – от еничари (1636) и от кърджалии – през XVIII в., когато е напълно унищожен. Възстановен (1866). В периода от Освобождението до Втората световна война функционира като женски метох. В архитектурно отношение манастирът се състои от две сгради: църква и монашеска обител със седем стаи. Църквата „Св. Теодор Тирон” представлява масивна каменна сграда с три обемисти апсиди. Иконостасът е дело на зографи от Тетевенската школа, като по-специален интерес представлява иконата на „Св. Георги Победоносец” от 1869. Иконата на храмовия светец „Св. Теодор Тирон” е почти изцяло унищожена. Барелефи на орли и руска сребърна монета украсяват предната фасада на църквата от двете страни на входа. През 2006 и 2007 манастирът е основно ремонтиран и стенописите в църквата са реставрирани.

*Лит.: **Архимандрит Йоан Страшников**. Правешки манастир „Св. Теодор Тирон”. 3. доп. и прераб. изд. Правец, 2010.*

ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ – **ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ** – основан 1991. Първа открита специалност – „Богословие”, а след нея – „Иконография”. В духовно, образователно и научно отношение факултетът наследява богатата традиция на Търновската книжовна школа на Св. Патриарх Евтимий (Търновски). Декани на факултета: Тотю *Коев* и Казимир *Попконстантинов* (1999-2003).

Лит.: За Великотърновския православен Богословски факултет с надежда. // Църковен вестник, N 44, 1-7 ноември 1993.

ПРАВОСЛАВЕН ХРАМ – сграда за обществено Богослужение. Наричан още *църква*, което ще рече събрание, общество. Отличава се от другите сгради както по своята архитектура, така и по вътрешна уредба и украса. Устроен е така, че да напомня за *Бога* и да преизвиква у християните молитвено разположение. Всеки храм се посвещава на някой Господски или Богородичен празник или на някой Божи угодник. Празникът, на който е посветен храмът, се нарича *храмов празник*. За този ден храмът основно се почиства и украсява. В навечерието на храмовия празник се отслужва *Велика вечерня* с петохлебие или бдение, а на другия ден – Света *Литургия* с участието на повече свещенослужители. След отпуста на Литургията се извършва *водосвет* и специална *лития* с поменаване имената на живи и покойни ктитори, и приложници на храма. Храмовете се строят в най-различна форма: като кораб (базилика) – символ на ковчега, в който се спасил от потопа *Ной* и неговите близки, а днес се спасяват вярващите в бурното житейско море; с кръстовидна форма – символ на *Христовия Кръст*; с кръгла форма (ротонда) – символ на Божието съвършенство и безкрайност. Върху храма или близо до него се издига висока кула с камбани и клепала. Камбанният звън възвестява началото на отделните Богослужения и на по-важните им моменти, както и някои радостни или тъжни случаи от живота на църквата и на нейните членове – при тържествени молебени (бързо и радостно), на погребения (бавно и тъжно) и пр. В архитектурно отношение храмовете са строени различно. Разграничават се следните стилове: базиличен стил – най-стар и представлява четвъртита продължговата църква с равен или засводен таван. Ако църквата е трикорабна, двата странични кораба са отделени от централния с колони или зидани стълпове; романски стил; византийски стил – с правилни кръгли сводове; ранно и късно готически стил – със стреловидно заострени кули и сводове; ренесансов стил – с предпочитание на древногръцките класически форми; бароков стил – с отрупани орнаменти от гирлянди, плодове и човешки фигури; стил рококо (опростен барок) – с преобладаване на мидената черупка като декоративен орнамент; старобългарски стил – опростена базилична форма с тесни прозорци и барабановиден купол; руски стил – с високоцилиндрични куполи с луковиден покрив и осмоконечен кръст над него. Вътрешното устройство на храма се състои от три главни части: притвор, средна част (кораб) и Св. олтар. Постройката и разделението им е по образец на Старозаветната *скиния* и на Йерусалимския храм, който имал открит двор, светилище и Святая Светих. Някои храмове имат два нартекса – вътрешен и външен (екзонартекс). Православните храмове са обърнати към изток, откъдето идва светлината – притвор е наименование на входното помещение в Християнския храм, разположено обикновено в западната му страна. В Раннохристиянския и Средновековния храм притворът е бил предназначен за т.нар. оглашени – желаещите да приемат Християнството, които се оттегляли в притвора след приключването на първата част на Св. Литургия. В енорийските храмове притворът се използва за продажба на свещи, за извършване на оглашението при Св. *Кръщение*, и на обручението при *Тайнството Брак*. Там има аналои с икони; пангар за продажба на свещи, свещници, на които вярващите поставят запалените от тях свещи; кутии за волни пожертвования и пр. При Православното богослужение се употребяват и свещи, кандила и тамян. Свещите и кандилата са не само за осветление. Те имат и символично значение. Пламъчетата на свещите и кандилата ни напомнят, че нашите души трябва да горят с пламъка на Вярата. При това, светлината създава и светло, радостно, празнично настроение. Кадилният тамян е символ на усърдна молитва – както димът на тамяна се издига нагоре към небето, тъй и нашата молитва трябва да възлиза към *Бога.* Но тамянът, свещите и кандилата имат още значение и на приятна Богу жертва. Тамянът е благоуханна смола; пчелният восък, от който са направени църковните свещи, идва от най-благоуханните билки; елеят изтича от маслината – символ на мир и на благодатна Божия сила. Следователно, каденето и паленето на свещи и кандила е символ на нашата чиста и благоуханна духовна жертва Богу.

Онлайн ресурс.

ПРАВОСЛАВИЕ – *вж Източно православие*

ПРАВОСЛАВНА ДУХОВНА АКАДЕМИЯ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ” – гр. Пловдив. Създадена с решение на Св. Синод на Българската православна църква – Българска Патриаршия (протокол N 46 от 18 дек. 2013). Задача – преподаване на чистата Православна богословска наука и обучаване на студенти за кадри на БПЦ – БП. Приемат се за редовно и задочно обучение студенти /мъже и жени/ със завършено средно образование. Курсът на обучение е четиригодишен в осем семестъра. Успешно завършилите курса на обучение получават диплома за висше богословско образование, издадена от Св. Синод на БПЦ – БП и могат да се реализират като свещенослужители, църковнослужители и преподаватели в прицърковните учебни заведения. Дипломите й обаче не се признават от държавата (понеже учебното заведение няма акредитация). Това пречи на изучаването на предмета Религия в училище. Защото от бъдещите учители ще се изисква богословска и педагогическа дипломи, признати от държавата, каквито от Пловдивската академия, поне за сега, не могат да дадат.

Онлайн ресурс.

ПРАВОСЛАВНА РУСКА ЦЪРКВА – *вж Руска православна църква*

ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА В АМЕРИКА – автокефална поместна Православна църква със седалище в Сайосет, окръг Насау, щат Ню Йорк, САЩ. Бивша автономна църква към *Руската православна църква*, тя получава статут на автокефална църква през 1970. Българската православна църква признава Американската православна църква като автокефална. Този статут досега не е признат от част от каноничните църкви, сред тях и Цариградската патриаршия. Според томоса от апр. 1970, с който Руската православна църква дава автокефалията, официалното име на църквата е Автокефална православна църква в Америка. Според по-подробното Споразумение за автокефалия от март 1970 обаче, се предвижда в член VIII, че юридическото наименование на църквата е Православна църква в Америка. През 2005 Тихон, митрополит на Сан Франциско, Лос Анджелис и на целия Запад коментира, че официалното име на църковната организация е Православна църква в Америка. Бившите наименования, които все още се срещат, се смятат за неточни от юридическа гледна точка. В български и руски източници Православната църква в Америка може да се срещне неофициално и като Американска православна църква по подобие на останалите автокефални църкви в Източна Европа.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 711-731.

ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА В ПОЛША – автокефална Православна църква в Полша. Ако се вярва на преданието, полският крал Мешко (Мечислав) е кръстен по Източен обред (966). Скоро след това Полша става християнска страна, но в земите ѝ преобладава влиянието на Рим. След отпадането на Римската катедра от Вселенското православие жителите на Източна Полша (тогава все още част от Киевска Рус), остават верни на Православието. През последвалите столетия, когато Католицизмът става господстваща религия в Полша, Православната църква търпи постоянен тормоз и унижения. Има 600 000 последователи. Проповядва на църковнославянски и полски език. Има епархия и в Бразилия. Създадена през 1924 в Източна Полша след края на Първата световна война, когато Полша става независима държава. През последните години полската държава се старае да осъществява не само на думи, но и на дело спазването на свободата на вероизповеданията.

*Лит.: **Попов**, Х. Православната църква в братска Полша. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1969; Полската автокефална православна църква днес. // Църковен вестник, N 29, 1 ноември 1983.*

ПРАВОСЛАВНИ ГРОБИЩА „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – БОЯНА – разположени в полите на Витоша (столичен кв. Бояна). Първи Православен гробищен парк в страната, който не е общински и където всеки покойник се изпраща според каноните на Православната традиция.

Лит.: Православни гробища „Св. Архангел Михаил" – Бояна. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010.

ПРАВОСЛАВНИ ЛИЦЕИ И ПАНСИОНИ – центрове за религиозна просвета и възпитание, наподобяващи на инославните мисионерски училища и пансиони. Идеята за тях възниква между двете световни войни. Въпреки предприетите един-два опита (в София, Габрово), не получава реализация.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 222.*

ПРАВОСЛАВНИ ХРИСТИЯНСКИ МЛАДЕЖКИ ДРУЖЕСТВА – приемат младежи от разни Християнски изповедания, но с лоялно отношение към Църквата.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 279.*

ПРАВОСЛАВНО БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ – на остров Халки – *вж Халкинска семинария*

„ПРАВОСЛАВНО СВЕТО ОБЩЕСТВО" – движение за народно битово благочестие върху църковно-обрядна система. Появява се в периода непосредствено след войните (1912-1913; 1915-1918). Основано и ръководено от Хр. Усабашиев – бивш банков служител и Сейко Николов – запасен офицер. Цел: възобновяване и възвеличаване на политическия живот по Божието предопределение, при което българският народ да стане „светило" на народите и ядка на „светийското царство". Подлага на критика политическите партии и особено висшето духовенство за негови действителни и мними грехове. Влиза в стълкновение с църковните и полицейските власти. Печатан орган: в. „Ангелска тръба". Някои неморални постъпки на Хр. Устабашиев внасят смут сред последователите му. Пристъпва се към създаване на ново светийско общество, наречено „Добрий Самарянин" (1925). Печатан орган: в. „Утеха".

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 237-237.*

ПРАВОСЛАВНО ХРИСТИЯНСКО БРАТСТВО – ГР. ЧИРПАН – *вж Християнско братство – гр. Чирпан.*

ПРАЗНИК НА ПРАВОСЛАВИЕТО – отбелязва се тържествено от 842 в първата неделя след Великия пост. Свързан с победата на Православието над еретическите движения още от IV в. В България води началото си от 1211, когато е свикан съборът против богомилите от цар Борил. След падането на България под османска власт ересите почти изчезват. Като върховен представител на Православието Вселенският патриарх се ползвал с високо положение пред Високата порта. В стремежа си да подчини всички православни народи, той посегнал на автокефалността на техните църкви – Охридската (българска) и Ипекската (сръбска). Това предизвиква несъгласие от българска и сръбска страна. Българите получават своята духовна независимост (1870). След избухването на Първата световна война опит за обединяване на православните народи предприема Руската православна църква, но среща силен отпор от Вселенската патриаршия.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Празник на Православието. // Църковен вестник, N 7, 14 февр. 1915.*

ПРАЗНИЦИ НА ЧЕСТНИЯ И ЖИВОТВОРЯЩ КРЪСТ – Православната църква има 5 празника, посветени на Честния и Животворящ Кръст Господен. Най-тържествено се чества празникът Въздвижение на Честния и Животворящ Кръст (14 септ.). Преданието е свързало този празник с намирането на Честния Кръст от Св. царица Елена.

6 март – Намирането на Светия Кръст
7 май – Явяването знака на Честния Кръст на небето
1 авг. – Разнасяне на Честния Кръст – Кръстопоклонна неделя.
Онлайн ресурс.

„ПРАЗНИЧЕН МИНЕЙ" – издаден 1538. Съдържа съчинения на най-известните средновековни български автори, сред които и Св. Патриарх Евтимий.
*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в България. Български манастири. С., 2001, с. 23.*

ПРАЙКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кочани, Вардарска Македония (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 553.

ПРАЙКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 553.

ПРАМАТАРОВ, Атанас Д. – църковен и просветен деец. Роден в с. Елешница, Разложко (Благоевградска обл.). След 1860 за кратко е учител в с. Баня, Разложко (Благоевградска обл.). Отначало е протестантски свещеник, а по-късно – Православен свещеник. Живее и служи в с. (дн. гр.) Рила, Горна Джумая (дн. Благоевград) и пак – в с. Баня. След Освобождението на България е учител в Рила (до 1880), след което е свещеник в Марулево и Хърсово и в Горна Джумая (1894-1895). Преселва се в България (1899).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 553.

ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА В УЧРЕДИТЕЛНОТО СЪБРАНИЕ 1879 – участват „по право": Екзарх Йосиф I, Антим I, Григорий Доростоло-Червенски, Мелетий Софийски, Варненско-Преславски Симеон, Кюстендилски Иларион, Самоковски Доситей, Евстатий Пелагонийски, Кирил (Гръцки митрополит във Варна), епископ Климент Браницки (по-късно Търновски митрополит) и архимандрит Константин (по-късно: Врачански митрополит. Архиереите, с изключение на епископ Климент, поддържат становището, че българският народ, „долгостолетен и довчерашен роб", бидейки още незрял политически, не трябвало да има либерална конституция.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 109-110.*

ПРЕДСТОЯТЕЛИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦЪРКОВНО ПОДВОРИЕ В МОСКВА – *вж Българско църковно подворие в Москва*

ПРЕЗВИТЕР – свещенослужител на религиозен култ.
*Лит.: **Спасова**, Т. Църковната йерархия. // Църковен вестник, N 19, 2-15 дек. 1997.*

ПРЕЗВИТЕР ГРИГОРИЙ – български духовник и преводач от кръга на цар *Симеон I Велики* (893-927). Предполага се, че той е бил съставителят на голям старобългарски сборник, целящ да обхване човешката история от „сътворението на света" насетне и преработен по-късно в Русия. Някои учени приписват на Григорий и запазени в руски преписи поучителни слова, чиито заглавия съдържат името „Григорий черноризец" или „Григорий мних".
*Лит.: **Георгиев**, Е. Разцвет на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 299-303; **Горина**, Л. Болгарский хронограф и его судьба на Руси. С., 2005; **Пеев**, Д. Заглавката на **Григорий, презвитер мних** на всички църковници на българските църкви, и Именникът на българските ханове. // Littera et Lingua: Електронно списание за хуманитаристика, 7, 2007.*

ПРЕЗВИТЕР ДРАГИЯ – *вж Драгия*

ПРЕЗВИТЕР КОЗМА – църковен писател от X в., автор на беседите „Беседа против богомилите" и „За монасите". В първата – разказва за учението на *поп Богомил* и за неговите последователи, като полемизирайки с тях, се опитва да разкритикува възгледите и поведението им и да докаже, че те по никакъв начин не са угодни на Бога. Критикува ги за това, че по различни причини не зачитали нито иконите, нито Кръста, нито мощите на светците, че имали враждебно и неодобрително отношение към богатите, властта и църквата, както и към техните верни служители, и за това, че учели зависимите членове на обществото да не се подчиняват на господарите си. Във втората – критикува онази част от тогавашната монашеска прослойка в българското общество, която постъпвала и живеела по начини, които лично той намира за развратни или недостатъчно набожни.
*Лит.: **Киселков**, Васил. **Презвитер Козма** и неговата беседа против богомилите. Карнобат, 1921; **Благоев**, Н. П. Беседата на **презвитер Козма** против богомилите. // Год. Соф. унив. Юридически фак. 1923-1924, Т. 18, с. 1-80; **Трифонов**, Ю. Беседата на **Козма презвитер** и нейният автор. // Сп. на БАН, 1923, N 29; **Попруженко**, М. **Козма Пресвитер**. Болгарский писатель X века (Български старини, XII). С., 1936; **Георгиев**, Е. **Презвитер Козма** на Бориловия събор в 1211 г. // Изв. Др-вото на филолозите – слависти в България, 1942, Т. 1, с. 16-45; **Ангелов**, Димитър. **Презвитер Козма** и беседата му против богомилите. С., 1947; **Бегунов**, Ю. К. **Козма Пресвитер** в славянских литературах. С., 1973; **Велчев**, В. **Презвитер Козма** – борец срещу богомилството и изобличител на феодалното общество. // **Велчев**, Велчо. От **Константин Философ** до **Паисий Хилендарски**. С., 1979, с. 105-138; **Златарски**, В. Н. Сколько бесед написал **Козьма Пресвитера**. // **Златарски**, В. Н. Избрани произведения. Т. 2. С., 1984, с. 107-119; **Мечев**, К. Творчество в „дни на ратни беди". Ист.-лит. бележки към „Беседа против богомилите" от **Презвитер Козма**. // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 51-61; **Кенанов**, Д. Полемистът и сатирикът **Презвитер Козма**. // Език и литература, 1994, N 5, с. 46-53; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 209-210.*

Per aspera ad astra!

ПРЕЗВИТЕРА – *вж Презвитер*

ПРЕЗВИТЕРИУМ – термин в църковната архитектура за наименование на частта пред апсидата, която е запазена само за клира. В нея се намират олтарната част и криптата. Първоначално е бил място за църковния хор, който е близо до олтара. Оттук идва и второто му име. Презвитериумът се намира най-вече в източната част. Едно от най-видните изключения прави базиликата „Св. Петър" в Рим. Развитието на презвитериума като отделна обособена архитектурна част на една църква настъпва по време на Романиката, когато е изграждан над криптата и украсяван с пищни дърворезби и картини.

Онлайн ресурс.

ПРЕКОНИЗАЦИЯ – тържествено обявяване от папата на номинацията на нов епископ. От този момент до каноничното приемане на епархията духовникът носи титлата „епископ – номинат".

Онлайн ресурс.

ПРЕЛЮБОДЕЙСТВО – наименование на незаконна връзка между две лица (мъж и жена), от които едното или и двете, са се обрекли на други в свят съюз (брак), да пазят себе си съвършено и само за тях. И така то е по-голямо престъпление от блудството, което е също несвята връзка, само че между неженени лица. Като най-голям грях по вида си, и като такъв, който обхваща всичките други плътски грехове, прелюбодейството се забранява в седмата Божия заповед. *Вж Блудство.*

*Лит.: **Донкова**, Ж. Прелюбодейството в правилата на **Св. Василий Велики** и **Св. Григорий Нисийски**. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2003.*

ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ (или Сотировден) – християнски религиозен празник. Според евангелията Иисус Христос и Апостолите Петър, Яков и Йоан се качват на планината Тавор и там Иисус се преобразява пред тях. Чества се на 6 авг.

*Лит.: **Томов**, Сл. Преображение Господне. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1962; **Денев**, Ив. Преображение Господне. // Духовна култура, 1990, N 8, с. 1-9; **Св. Григорий Синаит**. Слово за Светото Преображение на Господа нашего **Иисуса**. // Духовна култура, 1991, с. 1-11.*

„ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в гр. Поморие. Разположена в старата част на града. Строена през XVIII в.

Онлайн ресурс.

„ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в Благоевград. Църквата е гробищен храм, разположен на старите гробища в южната част на града. Построен (60-те години на XX в.) на мястото на по-стар параклис. В архитектурно отношение храмът представлява еднокорабна базилика. Отвън е облицована с камък. Иконите на иконостаса са дело на руския иконописец йеромонах Николай Шелехов. Край храма са гробовете на много градски свещеници.

Лит.: Църква „Св. Преображение Господне", Гробищен парк, Благоевград. // Благоевградска духовна околия. – Онлайн ресурс.

„ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква. Намира се в кв. Лозенец, близо до Националния дворец на културата в София. Изградена (1928) като трикорабна с трансепт при входа и камбанария. Разрушена (10 ян. 1944) по време на англо-американските бомбардировки над София. Възстановена (есента на 1945).

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3557-3558.

ПРЕОБРАЖЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – разположен в Дервентския пролом на р. Янтра на 7 км северно от Велико Търново по пътя към с. Самоводене. Основан по времето на Втората българска държава през XIII-XIV в. Първоначално бил метох на Ватопедския манастир от Света гора, но през 1360 се сдобива с автономност. Възникването на манастира се свързва с личността на втората съпруга на българския цар *Иван-Александър* – Сара и сина им цар *Иван-Шишман*, които дарят много средства за неговата поддръжка. Поради това манастирът е известен и като Сарин или Шишманов. Той играе важна роля в духовния живот на българската столица през XIV в. През Средновековието е бил разположен на ок. 400-500 м южно от сегашното си местонахождение. Първоначалното място на манастира е изоставено след разрушаването му по време на завладяването на Търново в кр. на XIV в. След падането на България под османско владичество неколкократно е опожаряван и разграбван от османците, а впоследствие – напълно разрушен. На сегашното си място е възстановен (1825) от рилския монах отец Зотик, който през 20-те и 30-те години е игумен на манастира. Строежът на главната църква започва през 1834 и е възложен на Димитър Софиянлията. С.г. е построена и Църква от триапсидна, кръстовидна, еднокуполна възрожденска сграда от Кольо Фичето. Заради участието си във Велчовата завера (1835) майсторът е обесен от турците и с довършването на църквата се заемат Уста Кольо Фичето и уста Иван Бърната. Интериорът и външните стени на храма са украсени със стенописи от големия български художник *Захарий Зограф о*т Самоков (1849-1851). Строителството в манастира продължава активно до 1863, когато под ръководството на Кольо Фичето се издигат цялото югоизточно крило с малката гостна и големия вход (1857), камбанарията с часовника (1861) и малката църква „Благовещение". Заедно с някои постройки, градени след Освобождението, Преображенският манастир добива познатия си днес вид. Още по времето на отец Зотик Преображенският манастир се превръща в едно от главните културни и революционни средища в Търновско. От Велчовата завера до Априлското въстание 1876 е подслон за много революционни дейци – Филип Тотю, Ангел Кънчев, поп Харитон Халачев и др. В манастира се замонашва сподвижникът на Васил Левски – отец *Матей Преображенски,* а и дякон Васил Левски неведнъж е намирал убежище в манастира. Преображенската Света обител е играла важна роля в борбата на българския народ за църковна и национална независимост. През Руско-турската освободителна война 1877-1878 манастирът е превърнат в болница. След Освобождението руските воини подаряват на манастира камбаните, полилеите и богослужебни книги за църквата. Преображенският манастир разполага с библиотека и музейна експозиция, които съхраняват книжа, исторически документи, ценни средновековни български книги и икони, както и други произведения на приложното изкуство. През 1991 част от монашеските килии в Преображенския манастир са разрушени, след срутване на скали над манастира.

*Лит.: **Йеродякон Поликарп**. Преображенската Света обител при гр. В. Търново. // Църковен вестник, N 10-11, 12 март 1927; **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968; **Каранешев**, Н. История на общежителния манастир „Св. Преображение Господне" при гр. В. Търново. В. Търново, 1927; **Архимандрит Нестор**. Нови данни за историята на Преображенския манастир по руски източници. // Църковен вестник, N 14, 11 май 1977; **Тулешков**, Н. Архитектура на българските манастири. С., 1988; **Снегаров**, Ив. Един препис от Паисиевата история в Преображенския манастир. // Македонски преглед, 1942, N 2, с. 85-124; **Темелски**, Хр. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци). С., 1992; **Прашков**, Л., Ст. Бояджиев. Преображенският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 51-58.*

ПРЕПИСВАЧИ – средновековни църковни книжовници, занимавали се с този вид литературна дейност (X – нач. на XIX в.). В хронологичен ред на първо място е Тудор Доксов (X в.), преписал съчиненията на епископ Константин Преславски. Следват: поп Сава, оставил известното съч. Савина книга, Добромир, преписал Добромировото евангелие, поп Георги, преписал Битолския Триод, поп Йоан, Владислав Граматик, йерей Никола, поп Филип, монах Теодосий и др. Много от тях не се ограничават само с преписване на различни съчинения, но и ги илюстрират с орнаменти, везани заглавия, цветни главни букви и миниатюри. В духа на Средновековието повечето от преписвачите не оставят имената си. Но благодарение на тях се запазват важни средновековни литературни паметници.

Лит.: Речник на българската литература. Т. 3. С., 1982, с. 134-135.

ПРЕПОДОБЕН – категория Светец в Православната и Католическата църква от църковния клир, който в земния си живот се е отдал на монашество и аскетизъм като *монах* или като *анахорет*.

Онлайн ресурс.

ПРЕПОДОБЕН ВАРСАНУФИЙ ВЕЛИКИ – *паметта му се почита на 6 февр.*

Преподобен Гаврил Лесновски (икона)

ПРЕПОДОБЕН ГАВРИИЛ ЛЕСНОВСКИ (среща се и като Гавраил и Гаврил) (XI в.) – светец и отшелник, един от тримата следовници на *Св. Иван Рилски*, заедно с *Прохор Пчински* и *Йоаким (Яким) Осоговски*. Роден в болярско семейство в с. Осиче, Крива паланка (дн. Република Северна Македония). Получава добро образование и се жени. С парите на родителите си изгражда църквата „Рождество Богородично" в Осиче. След смъртта на съпругата си Гаврил постъпва в Лесновския манастир и с разрешението на игумена се оттегля в пустинничество близо до Злетово. В търсене на по-усамотено място, той се премества в Луково, а след това – в разположения сред гъста гора „Орлов връх", където прекарва в пост и молитва 30 години. След смъртта на отшелника, мощите му са открити и пренесени в Лесновския манастир, където се създава култ към светеца. По-късно са пренесени в столицата Търново от цар Калоян или от цар *Иван-Асен II* и положени в църква на хълма „Трапезица", след което съдбата им е неизвестна. Образът на Св. Гаврил Лесновски присъства често в българските храмове. Паметта му се почита на 15 ян., заедно с българския светец – Св. Прохор Пчински.

*Лит.: **Славчева**, Р. **Преподобни отци нашии Гавриил Лесновски и Прохор Пчински**. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1993; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 239; **Павлов**, Пламен, Христо **Темелски**. Българи Светци. С., 2010.*

ПРЕПОДОБЕН ДАВИД БЪЛГАРСКИ (X-XI в.) – висш духовник. Последен български патриарх преди падането на Първото българско царство под византийска власт (1018). Той не е включен в Дюканжовия списък, но се споменава в няколко други източника във връзка със завладяването на България от император Василий II. След смъртта на цар *Иван-Владислав* (1018) се среща с император Василий II при Струмица и посредничи в преговорите между него и царица Мария, в резултат на които Първото българско царство прекратява съществуването си. Вероятно след тези събития императорът отстранява Давид, но признава автокефалността на Охридската архиепископия, начело на която поставя *Йоан Дебърски*. Според някои източници (поправка, вмъкната от Михаил Деволски в хрониката на византийския летописец Йоан Скилица) Давид и Йоан Дебърски са една и съща личност.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 29-31; **Николов**, Георги. Централизъм и регионализъм в ранносредновековна България (кр. на VII – нач. на XI в.). С., 2005, с. 153.*

ПРЕПОДОБЕН ДИМИТРИЙ БАСАРБОВСКИ – роден в с. Басарбово, Русенско. Водел скромен живот и решил да се замонаши в близкия манастир, където да прекара дните си. Работел усърдно и възпитал у себе си всички Християнски добродетели. Отглеждал няколко овце, засадил си малко лозе край реката. Бил толкова богобоязлив, че веднъж, когато изкарал животните на паша, по невнимание стъпкал птиче гнездо с малки. Така се разкаял, че за наказание три години не обул виновния си крак. След като починал, бил погребан в селската църква и оттогава в селото започнали да стават най-различни чудеса. Момичето, което сънувало мястото на смъртта, според едни легенди било сляпо, а според други – бесновато. Но и двете предания разказват, че след случката девицата се излекувала. Преславският епископ Йоаникий страдал от тежко заболяване. Пожелал да пренощува при ковчега на преподобния Димитрий. След като била отслужена Божествена Св. Литургия, епископът се излекувал напълно. Други, които се опитали да си откраднат частица от мощите, били наказани. При първата война между Русия и Османската империя (1774) руският генерал Петър Салтиков наредил мощите на монаха да бъдат отнесени в Русия. Българинът Димитър Поклонник, който бил преводач при генерала, го помолил да ги остави в Букурещ като компенсация за загубите на румънците във войната. Генералът се съгласил и така мощите на Св. Димитър били положени в Патриаршеската църква „Св. Св. Константин и Елена" на хълма „Дялул Патриашией" в Букурещ, където се намират и до днес.

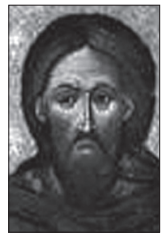

Преподобен Димитрий Басарбовски (икона)

*Лит.: **Натанаил Охридски**. Краткое сказание за преподобнаго отца нашего Димитриія Бесарбовскаго, коего мощи почивать въ Унгро-Влахійска, въ Букурещъ, Митрополитска Църква. Цариград, 1858.*

Per aspera ad astra!

ПРЕПОДОБЕН ДИОНИСИЙ АТОНСКИ – монах (XIV в.). Роден в с. Горица, Костурско, Егейска Македония. Увлечен от примера на по-големия си брат Теодосий, игумен на манастира „Св. Филотей" на Света Гора Атонска, избрал духовното поприще. След като се подвизавал известно време в същия манастир, той се уединил като отшелник в пещера под самия връх Малък Атон. Събралото се около него монашеско братство изградило около пещерата му храм на името на Св. Йоан Кръстител, наричана по-късно „Древния Предтеча". По време на нощна молитва Св. Дионисий постигнал Божествената светлина, която видял на мястото на днешния манастир „Св. Йоан Предтеча" – строежът му той започнал, наставляван от прозорливия си по-стар събрат Дометий. Когато неговият брат Теодосий бил избран за митрополит на Трапезунд, Св. Дионисий посетил черноморската империя. Той спечелил доверието на трапезундския император Алексий III (1349-1390), който станал ктитор на строящия се тогава манастир „Св. Йоан Предтеча" (1380). Тъй като манастирът бил ограбен от османски пирати, Св. Дионисий отново заминал за Трапезунд. Тук той заболял и починал на 25 юни (точната година не е известна).

Онлайн ресурс.

ПРЕПОДОБЕН ЕФРЕМ СИРИЕЦ – *вж Преподобен мъченик Еразъм Охридски*

ПРЕПОДОБЕН ИАСИМ ЧУДОТВОРЕЦ – паметта му се почита на 4 февр.

Преподобен Иван Рилски (икона)

ПРЕПОДОБЕН ИВАН РИЛСКИ (876 – 18.VIII.946) – Светец и отшелник; небесен закрилник и покровител на българския народ. На младини бил пастир. Когато родителите му умират, раздава на бедни и болни хора своята част от наследеното и постъпва като послушник в манастира „Св. Димитър" под връх „Руен" във Влахина планина. Там придобива богословско образование, изучава богослужебните книги, получава духовнически сан и се подготвя за великата си духовна мисия. Приел монашество и се отдава на пост и молитва. Първоначално се установил във Витоша, а по-късно – в най-високата Рила, където по-късно основава едноименния манастир. Там извършва множество чудеса, помага на хората в нужда, изцерява от тежки болести. Славата му се разнася далеч от Рила планина из пределите не само на България, но и на Европа. Цар *Петър I* изминава цялото разстояние от столицата Велики Преслав до Рила, за да се срещне с него. Монахът обаче не пожелава да се запознае с владетеля поради смирение. Приема плодовете, но не и златото, което царят му предлага, като само му се покланя отдалеч. Това още повече увеличава славата му и към него запримиждат ученици от цяла България. Умира на ок. 70-годишна възраст. Преди смъртта си се оттегля в пълно уединение и съставя „завещание", което оставя на учениците си на 25 март 941. Погребан близо до основаната от него Рилска обител, но скоро след това цар *Петър* нарежда мощите му да бъдат пренесени в гр. Средец, днешна София. Вероятно тогава е канонизиран. През XII в. в негова чест е построена църквата „Св. Лука", при която се образувал и манастир. По време на поредната унгарско-византийска война (1183) унгарският крал *Бела III* превзема Средец и отнася мощите на Св. Йоан Рилски в своята столица Гран (Естергом). Според преданието местният римокатолически архиепископ заявява, че не му е известно да съществува такъв светец, за което Св. Йоан Рилски го наказва с онемяване. След като се прекланя пред мощехранителницата и иска прошка, говорът му се възстановява. Впечатлени и обезпокоени от това чудо, унгарците връщат мощите на Светеца в България (1187). На 1 юли църквата празнува връщането на мощите на Св. Иван Рилски от Търново в Рилската обител. През 1195 цар *Иван-Асен I* тържествено ги пренася в столицата Търново. През 1469, след като получават разрешение от султана, монасите от Рилската обител донасят мощите на Светеца от Велико Търново в основания от него Рилски манастир. И днес всеки вярващ може да целуне ръката на Св. Иван Рилски, чиито нетленни мощи се намират в специална ракла пред иконостаса в главната църква на манастира. На заседание на *Св. Синод* (29 и 30 юли 2009) Великотърновският митрополит *Григорий* измоли частица от мощите на Св. Иван Рилски да бъдат предадени на старопрестолния гр. Велико Търново. Светите мощи са предадени лично от *Патриарх Максим* и игумена на Рилския манастир – епископ *Евлогий*. Мощите на Св. Иван Рилски са посрещнати изключително тържествено с военни почести от множество вярващи християни в града. Днес името на Св. Иван Рилски носят много учебни заведения в България: Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски"; Минно-геоложкият университет „Св. Иван Рилски" в София; Основно училище „Св. Иван Рилски" в гр. Перник; Основно училище „Св. Иван Рилски" в гр. Хасково; 54 СОУ „Св. Иван Рилски" в София. По инициатива на Българския лекарски съюз (1995) денят на Св. Иван Рилски – 19 окт. става и Ден на българския лекар. Денят се чества и като празник на Софийската духовна семинария и на миньорите.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917; **Мутафчиев**, П. **Поп Богомил** и **Св. Иван Рилски**. // Философ. преглед, 1934, N 2; **Иванов**, Й. Жития на **Св. Иван Рилски**. С., 1936; **Киселков**, Васил. **Свети Иван Рилски** (жития). С., 1940; **Дуйчев**, Иван. **Рилският светец** [: **Св. Иван Рилски**] и неговата обител. С., 1947; **Гошев**, Ив. Заветът на **Св. Иван Рилски** в светлината на старобългарското и византийското литературно предание от IX-XVI в. // Год. Соф. Духовна акад., 1955, Т. 4, с. 429-508; **Радкова**, Р. Рилският манастир в църковно-националната борба. // Сб. в памет на **академик Михаил Димитров**. С., 1974, с. 233-246; **Проватски епископ Антоний**. **Св. Иван Рилски** – велик светилник на българската святост. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; **Радкова**, Р. Рилският манастир през вековете. // Български паметници под егидата на ЮНЕСКО. С., 1990, с. 60-110; **Проватски епископ Антоний**. **Св. Иван Рилски** – велик светилник на българската святост. // Църковен вестник, N 18, 2 юни 1989; Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 585-598.*

ПРЕПОДОБЕН ЙОАКИМ ОСОГОВСКИ – *вж Св. отшелник Йоаким Осоговски*

ПРЕПОДОБЕН ЙОАН ЛЕСТВИЧНИК – византийски духовен писател и светец. Не е известно къде е роден. Получава високо и всестранно образование – оттам званието му „схоластик" („учен"). На 16-годишна възраст приема монашески сан и се заселва като отшелник в подножието на планината Синай. След 40-годишен подвиг е избран за игумен на Синайския манастир, където и умира. Паметта му се почита на 30 март. Автор на „Послание до пастира", „Писмо до Йоан Раитски" и „Лествица" („Стълба"). Първото обяснява отговорностите на духовния отец към поверените му монаси. Второто е кратко писмо до игумена на съседния на Синай Раитски манастир, който поискал Йоан да му изпрати изложение на своя духовен опит. Третото е отговор на молбата на раитския игумен. То разглежда Християнските добродетели и противоположните им пороци в 30 глави, образуващи „стъпала", по които душата постепенно възхожда към Бога. Както монаси, така и миряни могат да достигнат спасение по този път. Първото стъпало е „отхвърляне на суетния земен живот", последното – „Любовта, Надеждата и Вярата". „Лествицата" била широко четена през Средните векове и е известна в голям брой ръкописи. Възможно е първият неин славянски превод да е бил направен в България през X в. През XIV в. тя оказва съществено влияние върху идеите на *исихазма*.

*Лит.: **Богдановић**, Д. **Јован Лествичник** у византијској и старој српској књижевности. Београд, 1969; Лествица: Стълба за духовен живот (прев. **Нюйоркски митрополит Йосиф**, предговор Иван **Дуйчев**). С., 1982; **Цоневски**, И. Патрология. С., 1986, с. 447-448; **Мострова**, Т. Към въпроса за Лествицата в славянската ръкописна традиция. // Старобългаристика, 15, 1991, Кн. 3, с. 70-90; **Мострова**, Т. За преславската основа на най-ранния превод на Лествицата. // Хиляда и осемдесет години от смъртта на Св. Наум Охридски. С., 1993, с. 204-213; **Попова**, Т. Г. К вопросу о количестве славянских рукописей Лествицы **Иоанна Синайского**. // Археографски прилози, 2007-2008, N 29/30, с. 7-34; **Попова**, Т. Г. „Лествица" **Иоанна Синайского**: каталог славянских рукописей. Köln, 2012, с. 1063-1073 [списък на гръцките ръкописи], с.755-764 [списък на славянските ръкописи]; **Герасименко**, Н. В., И. А. **Орецкая. Иоанн Лествичник**. // Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 404-431; **Попова**, Т. Лествица **Иоанна Синайского** в славянской книжности. Саарбрюкен, 2011; **Кенанов**, Д., Н. **Гавазова**. Небето на безмълвието: Книгата „Лествица" на **Св. Йоан Синайски** и нейният старобългарски превод. Велико Търново, 2013.*

ПРЕПОДОБЕН КОЗМА ЗОГРАФСКИ – *вж Св. Козма Заграфски*

ПРЕПОДОБЕН ЛУКА ОДРИНСКИ (1786 – 23.III.1802) – светец. Роден в Одрин. Като юноша обещал да приеме *Исляма*. След отказа да изпълни даденото обещание бил осъден на смърт и обесен на остров Митилин.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 28.*

ПРЕПОДОБЕН МЪЧЕНИК НИКОДИМ АЛБАНСКИ (– 11.VII.1722) – българин от Елбасан. Приел *Исляма*, но след това се върнал към Християнството, което предизвикало гнева на османлиите. Поканен да се върне отново към Исляма, отказал. След като бил подложен на мъчения, му отсекли главата.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 25.*

ПРЕПОДОБЕН МЪЧЕНИК ОНУФРИЙ ГАБРОВСКИ – *вж Онуфрий Габровски*

ПРЕПОДОБЕН НАУМ ПРЕСЛАВСКИ И ОХРИДСКИ – *вж Наум Преславски и Охридски*

ПРЕПОДОБЕН НЕКТАРИЙ БИТОЛСКИ – *вж Св. Нектарий Битолски*

ПРЕПОДОБЕН НИКОЛАЙ ВОИН, БЪЛГАРИН – един от избраните войници на император Никифор. Живял целомъдрено, открито му било, че Никифор ще претърпи поражение от хан Крум, което и станало. Получил дар на прозорливост. След поражението отишъл в манастир. Паметта му се почита на 24 дек.

Онлайн ресурс.

ПРЕПОДОБЕН РОМАН ТЪРНОВСКИ (– 17.II.1363) – монах и светец. Роден в знатен търновски род и приема монашеството в някой от столичните манастири. Търсейки достоен учител, той се явява при *Теодосий Търновски*, когато идва в Търново от манастира Парория. Теодосий се познава отдавна с Роман, но сега, трогнат от неговите молби, го взема със себе си. *Григорий Синаит* приема новия брат, който се превръща в образец на монашеско усърдие. След няколко години игуменът изпраща Роман по манастирски дела при царя в Търново. На 27 ноември 1346 Григорий умира, след което Роман заминава в планината при Сливен, където пристига и Теодосий. Оттук двамата отпътуват за Света гора, но заради османски нападения са принудени да я напуснат. Роман се завръща в манастира при Сливен, докато Теодосий посещава Бер и Цариград. Двамата се събират отново, като известно време пребивават в манастирите край Несебър. Търсейки ново прибежище, те се установяват в Килифарево, където създават обител по образеца на Синаитовата. Роман Търновски става най-преданият помощник на Теодосий във всичките му начинания. Теодосий заминава за Цариград, където умира през есента на 1363, оставяйки Роман за свой заместник. По това време монашеското братство вече се е установило в местността Устието, близо до Търново – манастирът „Св. Троица". Според „Житието на Св. Теодосий Търновски" Роман години наред страда от много тежка кашлица, но благодарение на силния си дух и самодисциплина надмогва страданието. Измъчван от болестта, той умира на 17 февр. Църквата почита паметта му на същата дата.

*Лит.: Жития на светиите. С., Синодално издателство, 1991; **Павлов**, Пламен, Христо **Темелски**. Българи светци. С., 2010.*

Per aspera ad astra!

ПРЕПОДОБЕН СЕРГИЙ КЪПИНСКИ – български Православен Светец. Счита се за основател на скалното монашество из Еленския край, вероятно дошло през XI-XII в. от скалните църкви и манастири по поречието на Русенски Лом. Счита се за основател и на Къпиновския манастир „Св. Никола".

Онлайн ресурс.

ПРЕПОДОБЕН СОФРОНИЙ БЪЛГАРИН (светско име: Стефан) (– 28.V.1515) – църковен деец. Роден в с. Пенкьовци, община гр. Трън, Пернишка обл. Като свещеник бил подложен на преследване от османските власти. Това го принудило да избяга във Влашко. След като съпругата му починала, приел монашество под името Софроний. Завърнал се в България и се установил в манастир край Русе. Открит от османските власти и подложен отново на преследване. След като пропаднали всички опити да го накарат да приеме *Исляма*, подкупили слугата му, който го убил.

Лит.: ***Калев****, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 21.*

ПРЕПОДОБЕН ТЕОДОР СТУДИТ ИЗПОВЕДНИК – *вж Теодор Студит*

ПРЕПОДОБЕН ТЕОДОСИЙ ТЪРНОВСКИ – *вж Теодосий Търновски*

ПРЕПОДОБЕН ТЕОФАН ИЗПОВЕДНИК (758-818) – роден в Цариград от богати и аристократични родители иконолюбци. Тъй като рано остава сирак, византийският император Константин V Копроним (741-775) се грижи за обучението и възпитанието му в императорския двор. Жени се на 12-годишна възраст, но убеждава жена си да живее в девственост и след смъртта на тъста му (799) те се разделят по взаимно съгласие, за да водят религиозен живот, като тя избира един манастир на остров близо до Цариград, а той отива в манастир, наречен „Полихрон" в окръга Сигиан (Сигриано) близо до Кизик от азиатската страна на Мраморно море. По-късно построява манастир в собствените си земи на остров Калоним (сега Каломио). След шест години се завръща в Сигриано и основава манастир, известен с името „На голямата площ", и го управлява като игумен. Като такъв посещава Седмия вселенски събор в Никея (787) и подписва указите му в защита на свещените икони. Когато император Лъв V Арменец (813-820) подновява иконоборството, заповядва Теофан да бъде доведен в Цариград и съден за отказа му да отхвърли решенията на събора, но напразно. Теофан е хвърлен в тъмница и в продължение на две години търпи жестоко отношение. През 817 е прогонен в изгнание на остров Самотраки, където, съкрушен от страданията, живее само 17 дни и денят на смъртта му, вероятно на 12 март – е денят, в който се почита в Римския мартирологий. Автор на „Хронографията" (Животоописания на византийските царе). Написана като продължение на летописа на синкела Георги. Един от основните и най-важни извори за историята на Първото българско царство.

Онлайн ресурс.

ПРЕПОДОБЕН ЯКОВ КОСТУРСКИ И ДВАМАТА МУ УЧЕНИЦИ ДЯКОН ЯКОВ И МОНАХ ДИОНИСИЙ – *вж Яков Костурски и двамата му ученици дякон Яков и монах Дионисий*

ПРЕПОДОБНА ДИМИТРА ДОРОСТОЛСКА (светско име: Матрона Александровна Егорова) (1810 – 9.III.1878) – монахиня. Родена в Силистра. Скоро семейството ѝ се преселило в Бесарабия и тя се омъжила за капитан от руската армия, който загинал в Кримската война (1853-1856). Приела монашество с името Димитра в чест на Св. Димитър Солунски. Помагала на ранените на бойното поле по време на отбраната на Севастопол през 1855-1856, а през Руско-турската война (1877-1878) организирала в дома си в Киев лазарет за ранените войници. През 1878 основала в Киев Веденската женска религиозна община „Въведение Богородично" с благословията на Киевския митрополит и с указ на император Александър II. В нея били приютени 33 вдовици и сирачета, които желаели да посветят живота си на Бога и Църквата. Броени дни след това тя починала в Санкт Петербург. Мощите ѝ били пренасяни няколко пъти, но през 1996 били върнати в Свято-Веденския манастир. През 2008 Украинската православна църква (Московска патриаршия) причислява Матрона Александровна към лика на поместно почитаните Светии. Година по-късно силистренчани имали възможността да се поклонят на мощите на преподобна Димитра в родния ѝ град.

Онлайн ресурс. // Pravoslavieto.com

ПРЕПОДОБНА ПАРАСКЕВА ПЕТКА ТЪРНОВСКА – *вж Св. Петка (или Параскева) Епиватска Българска*

ПРЕПОДОБНА СТОЙНА (или Стойна Калугерята) (истинско име: Стойна Димитрова) (IX.1883 – 23.XII.1944**)** – отшелничка, смятана за ясновидка и лечителка. Родена в с. Хазнатар, Серско, дн. в Гърция. На 7-годишна възраст се разболява от едра шарка, в резултат на което ослепява. От този момент започнали да се появяват нейни ясновидски и лечителски способности. Прозвището си получава от съселяните си, заради аскетичния си начин на живот. След Междусъюзническата война 1913 се установява в с. Долна Сушица (от 1951 – с. Златолист) и живее в храма „Св. Георги" в селото. Там прекарва остатъка от живота си в пост и молитва. До смъртта на Преподобна Стойна много хора идват при нея за помощ, съвет, утеха и изповед. Българската православна църква се отнася отрицателно към ясновидските и качества, като противоречащи на Христовото учение.

Лит.: ***Иванова****, Зл. Вредният култ към „****преподобна" Стойна*** *в Югоизточна България. // Църковен вестник, N 7, 1-15 март 2001.*

ПРЕПОДОБНА ФИЛОТЕЯ ТЪРНОВСКА – *вж Св. Филотея Търновска*

ПРЕПОДОБНОМЪЧЕНИЦИ – монаси-подвижници, пострадали от езичници, еретици и иноверци заради своята Христова вяра.

Лит.: ***Александров****, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

ПРЕПОЛОВЕНИЕ – един от 12-те велики Господски празници. Празнува се към Господските в средата на периода между Пасха и Петдесетница, (в сряда преди неделята на Самарянката). Установен за спомен на 40-годишното пребиваване на Божия народ в пустинята по пътя от Египет към Обетованата земя.

Онлайн ресурс.

ПРЕПОЛОВЕНИЕ НА ПЕТДЕСЕТНИЦА – християнски празник, който винаги се пада в сряда, 25 дни след Великден.

Онлайн ресурс.

Пресвета Богородица (икона)

ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА – майката на *Иисус Христос* и съпруга на дърводелеца Йосиф. Известна с различни прозвища като *Дева Мария*, *Светата Майка*, *Мадона* и други. Тя е най-почитаната Светица в Православието и Католицизма. Една от трите съвършени жени в *Исляма. – вж Богородица*

*Лит.: **Архимандрит Николай Кацарски**. Рождението на **Пресвета Богородица**. // Църковен вестник, N 32, 20 септ. 1991.*

„ПРЕСВЕТА НЕДЕЛЯ" – църква в с. Сатовча, Благоевградска обл. Построена 1844. Украсена с ценни икони и стенописи. Обявена за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 44-45.

„ПРЕСВЕТО СЪРЦЕ ИИСУСОВО" – католическа църква в Битоля, Вардарска Македония. Построена първоначално като параклис (1856), в който се отслужва първата Света Литургия (Великден 1857). Ползваща се с подрепата на Френското консулство, мисията, изгражда и училище и интернат. В 1870 е изградена нова католическа църква в бароков стил, която изгаря в 1900. На нейно място в 1909 е построена днешната църква в неоготически френски стил (1909).

Онлайн ресурс.

„ПРЕСВЕТО СЪРЦЕ ИИСУСОВО" – католическа църква в гр. Раковски. Енорийски храм на квартал Генерал-Николаево. Построена 1891. Осветена (1892). Разрушена по време на Чирпанското земетресение (1928). Възстановена и отново осветена (1931). Основно ремонтирана в нач. на XXI в. В подземието на храма е събрана експозиция от предмети, свързани с миналото на гр. Раковски и католицизма в България. Храмов празник – първи петък след осмината на Тяло Христово.

Онлайн ресурс.

„ПРЕСВЕТО СЪРЦЕ ИИСУСОВО" – църква в Скопие, съкатедрала на Скопската епископия на Римокатолическата църква. Изградена 1977. На мястото на новата църква е съществувала стара със същото име, разрушена от земетресението (1963).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 207.*

ПРЕСЛАВСКА АРХИЕПИСКОПИЯ – *вж Марцианополска архиепископия*

ПРЕСЛАВСКА КНИЖОВНА ШКОЛА – първата книжовна школа в България, основана от княз *Борис I* през 885 или 886 в столицата Плиска. Средище на старобългарската литература. Смята се, че нейно основно седалище е била Голямата базилика в Плиска. След 893 *Симеон I* премества седалището на школата в новата българска столица Преслав. Преславската книжовна школа е най-важният литературен и културен център в България и в целия славянски свят до изгарянето на Преслав от византийския император Йоан I Цимисхи (971). Сред изявените български писатели и учени, работили в школата, са *Наум Преславски* (до 893), *Константин Преславски*, *Йоан Екзарх*, *Черноризец Храбър.* Кирилицата е създадена в Преславската книжовна школа през 90-те г. на IX в. Школата е и център на преводаческа дейност, най-вече на византийски автори, както и на създаването на поезия, живопис и рисувана керамика. Най-старите текстове на кирилица са открити в района на Преслав. Няма запазени оригинални ръкописи от Преславската школа, но за нивото им свидетелстват по-късни преписи, правени главно в Киевска Рус, като *Остромировото евангелие*, *Мстиславовото евангелие* и *Учителното евангелие.*

*Лит.: **Динеков**, Петър. Книжовни средища в Средновековна България. // Ист. преглед, 1946-1947, N 4-5; **Динеков**, Петър. Стара българска литература. Ч. 1. С., 1950, с. 407-425; **Георгиев**, Е. Създаване на Преславската и Охридската книжовна школи в Средновековна България. // Год. Соф. унив. Филолог. фак., 1955, Т. 50, 1, с. 3-71; **Киселков**, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956; **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962; **Динеков**, П. Някои въпроси около Преславската книжовна школа. // Старобългарска литература, 1982, Т. 12, с. 3-13.*

ПРЕСЛАВСКА ПАТРИАРШИЯ – върховна църковна организация на Българската църква в периода на Първата българска държава. На свикания *Преславски народен събор* (893), наред с избора на *Симеон* за български владетел, е взето решение за замяна на гръцкия език със славянски при Богослужение. През своето управление цар Симеон I (893-927) постепенно заменя гръцкото висше духовенство с българско и създава *Българската екзархия*, която при наследника му цар *Петър I* (927-970) прераства в Патриаршия. На преговорите между Симеон I и византийския император *Роман Лакапин* през 927 се стига до имперско признаване на царската титла на българския владетел и до канонично въздигане на главата на Българската църква като Патриарх на България. Първи български Патриарх е *Дамян Доростолски* (Дръстърски), а седалището му е в столицата Велики Преслав. Впоследствие Патриаршеският престол е преместен в Дръстър. Във втор. пол. на X в. българската държава изпада във военно-политическа слабост и част от териториите ѝ са завладени първо от Киевския княз *Светослав*, а след това – от Византийския император *Йоан Цимисхи*. Предполага се, че след падането на Дръстър във вражески ръце, Патриарх Дамян търси убежище в Сердика (София), а по-късно патриарсите се установяват в новата столица на България – Охрид. След смъртта на цар *Иван-Владислав* (1014-1018) голяма част от българската аристокрация губи вяра във възможността на царството да оцелее в продължаващата десетилетия война с Византия и е готова да се преклони пред империята, за да запази титлите, имуществото и привилегиите си. Към тази група се числял и последният Патриарх на Първата българска държава *Давид*. Заедно с ичиргу боила *Богдан*, той се явява пред император *Василий II Българоубиец* в крепостта Струмица и му изказва покорството си. С края на Първото българско царство (1018) е сложен и край на Българската патриаршия. На нейно място Василий II създава българската автокефална Охридска архиепископия, под върховенството на Цариградската патриаршия. Според грамотите на Василий II Охридският архиепископ трябва да е от български произход, но подир смъртта на Йоан Дебърски (1018-1037) това правило престава да се спазва.

*Лит.: **Златарски**, Васил Н. История на България през Средните векове. С., 2007; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995; **Кочев**, Н. Цв. Имало ли е народен събор в Преслав през 893-894 г. // Духовна култура, 2003, N 4, с. 23-27.*

Per aspera ad astra!

ПРЕСЛАВСКИ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на общината (1869) и на епархийския съвет (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 553.

ПРЕСЛЕДВАНЕ НА БЪЛГАРСКИ СВЕЩЕНИЦИ В ДОБРУДЖА – предприето от румънските власти след заграбването на Южна Добруджа от Румъния по силата на Букурещкия договор 1913.

Лит.: Църковен вестник, N 1 и 2, 1914. Поради повреда на екземляра, на може да се установи дата на броя.

ПРЕСТОЛ – маса в средата на олтара в Православна църква.

Онлайн ресурс.

ПРЕСТОЛ (епископски) – седалище на епархия, символ на епископска власт.

Онлайн ресурс.

„ПРЕУСПЕНИЕ НА СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Каменово, Разградска обл. Построена 1864.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 304.

ПРИВА БЕЛАР (1875-1961) – католически свещеник, успенец. За работата му във френския колеж във Варна е отличен с ордена „Академични палми". Роден във Франция. Между 1888 и 1892 учи в семинариите в Марсилия, Ним и други места. На 7 авг. 1892 постъпва в мисията на успенците в предградието Ливри-Гарган в Париж (1892). Према монашество (1894). Там след две години дава вечните си обети и приема името Прива. Учи философия в Цариград (1894-1895) и теология в Йерусалим (1896-1897), където е ръкоположен за свещеник (1899). Преподава в различни училища в Цариград (1900-1904). През 1905 е назначен за една година за преподавател във френския колеж „Св. Августин" в Пловдив. Преподава в колежа „Св. Михаил" във Варна (1906-1914). Мобилизиран и назначен като преводач на Източния фронт, а след това работи във френското Министерство на войната. През 1919 се завръща във Варна. Назначен е за директор на колежа в Пловдив (1920-1925). По-късно работи в Белград, но след 21 години е депортиран от режима на Тито. Установява се във Франция.

Онлайн ресурс.

„ПРИВРЕМЕННИ ПРАВИЛА" – проект за духовното управление на християните, мюсюлманите и евреите, изработен от комисия, назначена от Драган Цанков в качеството му на министър-председател (1879-1880).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 134-135.*

ПРИЛЕПСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Прилеп. Основана 1825. Поема българските учебни, църковни, брачни и други дела. Пръв председател на общината – Христо Логотет, а след смъртта му (1852) дълги години е избиран хаджи поп Костадин Дингов. Общината построява в църковния двор първото модерно публично училище (1843), което се издържа от нея. Дотогава в града има единствено частни килийни училища, които се задържат до 1870. След години на силен владишки натиск в общинското училище е допуснато и гръцкото частно училище. Първите преподаватели в „Българското народно училище" са бившите частни учители Христо (Ристе), Коте, Наумче, поп Костадин Дингович, поп Смичко. В гръцкото училище, където учат куцовласите и някои българи, преподават Иван Жинзифов, Спиро Тончев, Петър Орлов, Димитър Миладинов, Григор Пърличев, Кузман Шапкарев. В 1866 е открито девическо училище с първа учителка Неделя Петкова. В града е създадено и българско читалище „Надежда", чиито членове основатели са хаджи Ив. Г. Кусев, Ив. М. Тошов, К. Попапостолов, Т. К. Кусев, Т. К. Кусевич, Т. Тошев, В. Н. Крапчев, Н. И. Биолчев, Коне Волчев, Н. Ристев, Д. Стефанов, Ив. Зердев, С. Д. Вешков и Д. Зашев. В 1867 т.нар. партия на младите около читалището овладява контрола върху църковно-училищното настоятелство, в което влизат: председател поп Костадин и членове: Мирче Бомболов, Йосе Крапчев, Диме Грашев, Стефо Попев, Ицо Пешков, К. Марков, Ицо Лепавцов и влахът Митре Врета. Новата община повежда битка за изгонването на гъркоманите от българското училище и назначаването на Петър Орлов като учител по гръцки. Въпросът е решен от Патриаршията в Цариград, където се намира и митрополит Венедикт Византийски, в полза на разделението. Владиката донася решението лично в Прилеп и на 25 февр. 1868 се опитва да отслужи служба на гръцки, която е прекъсната от населението и владиката е принуден да заповяда четене на Евангелието на български. На 25 март 1869 е избрана нова община от 12 члена, която вече се именува „Прилепска българска община". В 1871 е проведен първият български учителски събор. Прилепският представител на Първия църковно-народен събор в 1871 Тодор Кусев е един от най-активните участници в събора и работи усилено за прилагане на член N 10 от фермана за Екзархията и за изпращане на български владика в Битоля – основна цел на Прилепската община. Общината развива и училищното дело – отворено е класно училище при централното и след Никола Ганчев са учители Йосиф Ковачев и Кузман Шапкарев и е отворено и ново училище във Варош. Прилепската община е една от най-активните български общини в Македония – поддържа Битолската, която обвинява в бездейност, при отказването на Крушево от Патриаршията изпраща там двама свещеници, а Солунската я моли за помощ за построяване на училище. По време на Руско-турската война 1877-1878 Прилепската община изпитва известни затруднения. През май 1878 Христо Хаджиильов и Христо Фукара от името на Прилепската община подписват Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония, с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. След войната общината бързо се възстановява под председателството на поп Константин. За развитието на училищното дело в града изключително допринася замонашилият се Кусев, който е екзархийски протосингел и наместник. Общината издържа градските първоначални училища и донякъде четирикласното училище (реалката). Под ръководството на поп Спас Игуменов в 1882-1883 общината успява да устрои финансовото положение на църквата. В 1884 е избран нов състав на общината: Яков Казанджиев, Константин Игойчев, Христо Грашев, Иван М. Мирчев, Атанас Каранушков, Георги Богданов, Здраве Киремидчия, Константин Небреклиев, Никола Биолчев, Христо Янкулев, Костадин Понев, Иван Чердев и Деремити Тошев. През февр. 1885 е избрана нова община с председател поп Спас. Общината просъществува до 1913.

*Лит.: **Шалдев**, Христо. Прилеп в българското възраждане (1838-1878). С., 1916, с. 17-18, 22, 23, 29, 30, 32, 33, 35-37, 39, 43, 44, 47-49, 50, 55; **Трайчев**, Г. Миналото на град Прилеп. Историко-географски и стопански преглед. С., 1925; **Лапе**, Л. Протоколи от заседанијата на Прилепската општина (1872-1886). Скопје, 1956; **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 558; **Лельова**, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 18.*

ПРИМАС – почетна титла на католически архиепископ, чиято архиепископия е с историческо значение, определена от Ватикана. Считан е за първи между равните му по ранг архиепископи, латински патриарх. Няма определена власт, а най-често изпълнява представителни функции. С тази титла е удостоен митрополит *Василий I Търновски* , а българският владетел *Калоян* получава кралска корона по силата на унията с Римската църква (8 дек. 1204).

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3571.

ПРИОР – титла на глава на по-малък католически манастир или на първия по старшинство след абата член на монашеската общност (първи помощник на абата). Женският еквивалент на приор е приориса. Манастирът, ръководен от приор, се нарича приорат или приория. Тази титла носят и настоятелите на манастирите на Ордените на картузианците, йеронимитите, доминиканците, кармелитите и августинците. Генералът на Ордена на картузианците носи титлата приор на Гранд Шартрьоз. Генералният капитул на ордена се състои от всички приори и приора на манастира Гранд Шартрьоз. При доминиканците начело на ордена в определена страна стои провинциален приор. Августинският орден и Орденът на кармелитите се оглавяват от генерал-приори. В духовно-рицарските ордени приори се наричат ръководителите на местните подразделения на ордена. Титлата велик приор е втора по значимост след тази на великия магистър на съответния орден.

Онлайн ресурс.

ПРИОРАТ – термин, с който в някои католически монашески ордени се обозначава мъжки или женски манастир, управляван от приор (или приореса), подчинен на съответното абатство.

Онлайн ресурс.

ПРИПИСКИ – наименование на бележки извън основния текст на ръкописни произведения в старобългарската литература. Внасяни от преписвачи, читатели притежатели на средновековни литературни съчинения. Биват два вида: с официален характер, поставяни в началото или в края на ръкописа и кратки, дело на преписвачи, за изразяване на свои мисли и чувства в момента на преписването. Отбелязват се обикновено на страничните или долни полета на страници с дребни букви. Съдържат сведения за самите ръкописи – кога и къде са писани, кой е техният поръчител, както и редица сведения от историческо естество. Като цяло приписките са дело на по-малко образовани лица, които не следват и спазват никакви литературни образци и пр. Това не намалява значението им като извор за историята на българския език.

Лит.: Речник на българската литература. Т. 3. С., 1982, с. 139-140.

ПРИРОДЕН ПАРК „РИЛСКИ МАНАСТИР" – създаден на територията на Рилската обител (2000). Ръководи се от екип, в който влизат представители на министерствата на околната среда и водите, на земеделието и горите, Националния институт по паметниците на културата, на Св. Синод, на община Рила и др. Цел – да популяризира този български кът като духовен център в целия православен свят. Предвидено е в района на манастира и другите Свети места да се спазват правилата, съобразени с каноните на Църквата.

*Лит.: **Аладжем**, Св. Природен парк „Рилски манастир" – едно световно богатство. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2003.*

ПРИСОВСКИ МАНАСТИР „АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – намира се близо до с. Присово, Великотърновска обл. Изграден от братята Асеновци в памет на загиналите български войски в сражение срещу Исак Ангел на Архангелов ден. По време на Второто българско царство тук се подготвяли църковни служители и преписвачи на книги. Обителта често е посещавана от цар *Иван-Александър* и семейството му. Опустошен от османските нашественици в кр. на XIV. Възстановен отново като книжовна школа (1409). По време на Търновските въстания на Тодор Балина и Павел Джорджич (1598 и 1686) отново е разрушен. За пореден път възстановен (1858). Посреща множество просветители, възрожденци, хайдути и революционери, сред които Панайот Хитов, Васил *Левски*, Иван Кършовски, *поп Матей Преображенски*, *Иларион Макариополски*, Димитър Общи и др. Преди избухването на Априлското въстание 1876 в манастира пристига *поп Харитон*, който прави събрание в игуменовата килия. Днес е постоянно действащ и представлява комплекс от църква, жилищни и стопански сгради. Църквата в архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, с открит притвор, с две конхи и е построена от майстор Петко Христов (1858).

*Лит.: **Станев**, Н. История на Търновската предбалканска долина. Селата Присово, Пчелище, Церова кория. С., 1942; **Радев**, Иван. Девическият манастир „Св. Пантелеймон" в село Присово. В. Търново, 2005; Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3575.*

ПРИСОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – намира се в с. Присово, на 5 км южно от гр. Велико Търново. Основан 1870 като „семеен" манастир от сънрузите Минчо и Дража Райчеви. След смъртта на Минчо ръководството на Светата обител е поето от жена му – монахиня Евтимия и сина им дякон Роман. След това Роман заминал за Букурещ и поел управлението на българската митрополия там, а манастирът се управлявал от майка му и сестрите му – Ефросина, Татяна, София и Зиновия. Последна игуменка от тях била Зиновия (починала 1934), а следващата игуменка на манастира е Ксения. През войните 1912-1913 и 1915-1918 монахините помагали на бедстващите и войските.

*Лит.: **Станев**, Н. История на Търновската предбалканска долина. Селата Присово, Пчелище, Церова кория. С., 1942.*

Per aspera ad astra!

ПРИЧАСТИЕ – *Велико Тайнство*. В него вярващите споменават живота, страданията и смъртта на *Спасителя*. Освен това се извършва по-важно и по-велико дело: чрез действието на *Светия Дух* евхаристийният хляб, който вярващите приемат по време на Светата *Литургия*, е претворява (преобразува се, преобръща се) в истинско *Тяло*, а виното – в истинска *Кръв на Христа Спасителя*. По този начин вярващите се съединяват най-пълно и неразделно с Христа – изворът на вечния живот, за опрощаване на греховете и получаване на вечен живот.

*Лит.: **Памуков**, Панайот. Светото причастие. // Църковен вестник, N 42, 9 дек. 1961; **Александров**, Т. Кратко поучение за светото причастие. // Църковен вестник, N 51, 19-25 дек. 1994; **Атанасова**, Здр. Как да се причастяваме. // Църковен вестник, N 7, 6-12 мярт 1995.*

ПРОГОРЕЛСКИ, Алексо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Якимово, Ломско, обл. Монтана (50-те – 60-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Тилева**, В. Автобиография на **Зиновий п. Петров**. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1977, Т. 31, с. 335.*

ПРОДАНОВ, Витомир – *вж Викентие*

ПРОДАНОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ковчаз, Лозенградско. Свещеник в с. Пирок, Лозенградско (1870-1873).

*Лит.: **Аянов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939, с. 275.*

ПРОДАНОВ, Евстатий – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. Учител в Брацигово и Стрелча. Ръкоположен за свещеник в Стрелча и служи там (1844-1875). Взема участие в църковнонационална борба. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 554.

ПРОДАНОВ, Иван Петков – *вж Йона Агатонийски*

ПРОДАНОВ, Никола – църковен деец. Свещеник в Тополовград (1874-1906).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 554.

ПРОДАНОВ, Славчо (1954) – църковен деец. Завършва Софийската духовна семинария. Служи като свещеник в с. Паламарца, Търговищка обл. Роден в гр. Търговище. От 1990 е архиерейски наместник на Търговищката духовна околия и председател на храм „Св. Иван Рилски" в областния град. Оттогава по негова идея всяка година Богоявленският кръст се хвърля във фонтана на градския площад в Търговище. По негова инициатива през 1996 към храм „Св. Иван Рилски" се поддържа обществена трапезария, която към 2010 храни над 70 бездомни, болни и самотни възрастни хора.

Онлайн ресурс.

ПРОДАНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (40-те – 70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Стойков**, Н. Из моите спомени. // Юбилеен сборник „50 години Априловска гимназия", с. 136.*

ПРОЗЕЛИТИЗЪМ – течение в религията, което се стреми да разпространи своето учение и да привлече в лоното на своята вяра лица извън паството си. Прозелитите са предани ученици, съмишленици и борци за новата вяра. Класически пример за прозелитизъм и прозелити са Ранното християнство и първите християни извън *Юдаизма*. Прозелитизмът не се приема и одобрява от някои религии и религиозни течения.

Онлайн ресурс.

ПРОЙКОВ, Христо – в*ж Христо Николов Пройков*

ПРОЙЧЕВ, Георги Груев – *вж Груев, Георги Пройчев*

ПРОЙЧЕВ, Груйо – възрожденски църковен деец. Роден в Копривщица. Свещеник в града (първата половина на XIX в.).

*Лит.: **Ослеков**, Л. Копривщица. // Юбилеен сборник „Копривщица". С., 1962, с. 499.*

ПРОКОПИЙ – монах. Игумен на Присовския манастир (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 554.

ПРОКОПИЙ (светско име: неизвестно) (– 28.VIII.1891) – висш духовник. Роден в българско семейство в с. Мелникич (или с. Кула), Серско. Получава образование в манастира „Св. Йоан Предтеча" край гр. Серес, където приема монашески сан. Взема участие в гръцкото въстание в Тесалия (1854), поради което е съден. Заточен в Иверския манастир, Света гора. Реабилитиран (1857), напуска Света гора и от юли 1857 е изпратен за наместник на Мелнишкия митрополит Дионисий. До 20 септ. 1863 е реален управник на Мелнишката епархия, тъй като митрополитът участва в заседанията на Св. Синод в Цариград. В Мелник съдейства за изглаждане на отношенията между българи и гърци, както и за добро съжителство с османците. Избран за управляващ Херцеговинската епархия в Мостар (1863). В Херцеговина остава до 1875. С наближаването на войната между Черна гора и Османската империя подава молба за преместване. Избран за Мелнишки митрополит (12 май 1875). Изявява се като върл гонител на българщината, но по-късно започва да толерира открито българските училища и Славянското богослужение в епархията си. Към 1881 успява да присъедини към Мелнишката епархия Горноджумайската кааза, числяща се дотогава към Българската екзархия. Мелнишките гърци няколко пъти писмено се оплакват на Патриаршията и

искат неговото отстраняване. Под натиска на гръцката дипломация и при реалния риск Прокопий да присъедини на два пъти (през 1885-1886 и 1890) епархията си към Екзархията, Цариградската патриаршия прави два опита да го отстрани и още два –да го преназначи в Мала Азия или Западните Балкани. Поддържа връзки със Стефан *Веркович*. Среща се с Васил Кънчов. Завещава на наследниците си да разпродадат вещите му и получените средства да се разпределят между училищата в Мелник, Серес и родното му село. Погребан е при манастира „Св. Никола", като българин. По-късно костите му са извадени и разхвърляни.

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 354; **Тасев**, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 116; **Столинчев**, Ангел. Църква. Летопис на духовна околия Сандански и на църковния разкол в отечеството. Т. 1. С., 2015, с. 468.*

ПРОКОПИЙ КЕСАРИЙСКИ (между 490 и 507 – след 562) – византийски историк. Най-видният представител на ранната византийска историография. Като приближен на император Велизарий участва във войните на Византия срещу перси, вандали и остготи. Автор на „История на войните" (8 книги, ок. 545-550), „За постройките" (553-555) и „Тайната история" (550-555), които съдържат сведения за нападенията на славяните и прабългарите на Балканския полуостров и др.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 531.

ПРОЛОГ – наименование на агиографски сборник от кратки жития, обединени в самостоятелна литературна форма. Най-ранният славянски пролог е превод от Месецослов на Св. Василий (ок. 985). Съществуват две разновидности на пролога: прост и стишен. Първата възниква в Русия (XII в.) и оттам е разпространена сред южните славяни. В България е включена в богослужебна употреба (XIII в.), допълнена с български материали – жития и тропари за различни светци, според индивидуалните предпочитания на преписвачите: *Св. Св. Кирил и Методий*, цар *Петър*, *Св. Иван Рилски*, *Св. Прохор Пчински* и др. Втората възниква във Византия (втората половина на XII в.). Характеризира се с въвеждане на стихове. При превода и в нея са вмъкнати жития за светци, чиито мощи се пазят в Търново. Най-старите български преводи на стишния пролог са от XIV в.

*Лит.: **Георгиев**, Е. Литературата на Втората българска държава 1. Литературата на XIII в. С., 1977, с. 176-178; **Желязкова**, В. Книгата „Пролог" в православната славянска книжнина. // Източното православие в европейската култура. Материали от Международната научна среща, посветена на 1100-годишнината от началото на Златния век на българската култура. Варна, 2-3 юли 1999, с. 198-204; **Павлова**, Р. Из историята на книгата „Пролог"в славянската писменост. // Палеобалканистика и старобългаристика. Втори есенни международни четения „Проф. И. Гълъбов". В. Търново, 2001, с. 17-32.*

„ПРОЛОГ" – ръкопис от 1635. Съхранява се в Мътнишкия манастир. В приписки към него се съдържат данни за църковни дейци.

*Лит.: Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 4-5.*

ПРОПОВЕД – беседа; главно средство за духовна просвета. Запада по време на османското владичество в българските земи. Известно оживление настъпва във войните 1912-1913, и то главно в градските храмове.

*Лит.: **Попов**, Хр. Как трябва да се проповядва в църква. // Църковен вестник, N 31, 5 ноември 1921; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 213-215; **Варненски и Преславски Йосиф**. За нашата проповед (Размишления). // Църковен вестник, N 18, 21 юли 1969; **Денев**, Ив. Някои аспекти на църковната проповед през IX-X в. // Духовна култура, 1990, N 5, с. 1-11; **Йеромонах Павел (Стефанов)**. Как да проповядваме. // Църковен вестник, N 3, 17-23 ян. 1994.*

ПРОРОК – наименование на светец – вестител на Божията воля, който предизвестява Божията воля и бъдещото идване на Спасителя, и призовава към смирение и връщане към истинския път. В зависимост от мисията и написаното от тях, пророците – автори на библейски книги, наричаме големи и малки пророци.

Онлайн ресурс.

ПРОРОК ЯХИЯ – *вж Св. Йоан Кръстител*

ПРОРОЧЕСТВО – предсказване на бъдещето.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 204-205.

ПРОСКОМИДИЯ – наименование на дейността на Богослужението от свещеника, преди да пристъпи към първата част на изпълнението на Св. *Литургия*.

*Лит.: **Траянополски епископ Иларион**. Проскомидия. // Църковен вестник, N 34, 21-27 авг. 1995; N 35, 28 авг. – 3 септ. 1995.*

ПРОСФОРА (просфорник) – наименования на приношенията от хляб, вино и др., които в древността се носели на Св. *Литургия* в храма. Част от тях била принасяна в *Тайнството Евхаристия* за тайно *Тяло Христово*, а остатъкът бил изяждан на братските трапези след агапите. След IV в. тези „вечери на любовта" били обособени от Божествената Литургия и просфората добила друг смисъл: на специален богослужебен литургически хляб, използван при извършването на Евхаристията, а също така – на хляб, принасян от миряните на *Проскомидията* за здраве на живите и за помен на умрелите. Носенето на домашно приготвена просфора в храма е чудесен начин за още по-пълно участие в Божествената Литургия.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 46; ***Ангелов****, Б. Просфората. // Църковен вестник, N 23, 5-11 юни 1995; N 24, 12-18 юни 1995.*

ПРОТ – наименование на главата на църковното управление на атонските манастири, които той ръководел (до втората половина на XVII в.) заедно със старците от другите обители като пръв между равни. По-късно Св. гора вече се управлявала от Събор на старците, а от XVIII в. насам – от съвет или събор, наречен Свещен Кинотис.

Онлайн ресурс.

ПРОТАСИЙ ПАМПУЛОВ – духовник, просветен деец и общественик. Роден е в Сопот. Преподавател и ректор на Скопското българско педагогическо училище. Въведен в архимандритско достойнство (1905). Преподавател в Солунската българска мъжка гимназия (1907-1908) и в Одринската българска мъжка гимназия (1909-1910).

Лит.: ***Кандиларов****, Георги Ст. Българските гимназии и основни училища в Солун: По случай на 50-год. на солунските български гимназии. С., 1930, с. 84;* ***Д-р Петър Берон*** *и Одринската българска мъжка гимназия „Д-р Петър Берон": Сборник от статии и документи. Ред. Иван* ***Орманджиев****, Иван* ***Пенаков****. С., 1958, с. 504;* ***Български екзарх Йосиф I****. Дневник. С., 1992, с. 590.*

ПРОТЕЗИС – наименование на място зад иконостаса в Православната църква. На това място има малка маса, позната също като масата на жертвата, на която хлябът и виното са подготвени за Божествената ЛООО итургия. Най-често се поставя в северната част на олтара или е в отделна камера от северната страна на централната апсида.

Онлайн ресурс.

ПРОТЕСТ НА ВСЕЛЕНСКАТА ПАТРИАРШИЯ – документ, изготвен по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание (10 авг. 1903). Написан в три различаващи се варианта: на гръцки – с най-радикален текст, на турски – за Високата порта, в който са добавени ласкателни за властите изрази, и на френски – за посланиците с най-умерен текст, в който са избегнати обидите по отношение на въстаниците. Патриаршията се обявава против действията на привържениците на схизматичната Българска екзархия и твърди, че връщането на екзархийските села под ведомството на Патриаршията било доброволен акт. Твърди се, че Македония не била славянска земя, а населена с многобройно турско население и с още по-многобройно гръцко, с албанци, власи и българи-православни – (гъркомани). Българското население според документа наброявало една четвърт. Подписан от всичките 19 владици на Патриаршията в засегнатите от въстанието райони в Македония и Одринска Тракия. Заклеймява въстанието като бандитизъм, оправдават се действията на османските власти по потушаването на бунта и се твърди, че Македония е преобладаващо гръцка. Публикуван отчасти или изцяло в европейския печат. Издаден и в България („Църковен вестник", бр. 38 от 19 септ. 1903), а с.г. отпечатан в отделна брошура. В 1933 „Църковен вестник" го публикува отново в бр. 45 и 46.

Лит.: Църковен вестник, 1933, N 45 и 46.

ПРОТЕСТАНТСКА ПРОПАГАНДА В МАКЕДОНИЯ – води се от английски и американски мисионери в Източна Македония (Разложко, Неврокопско (дн. Гоцеделчевско) и по поречието на реките Струма и Струмещица. Известен брой протестанти има и в гр. Битоля. Първата протестантска община е открита в Банско (1871). Наред с училища, разполага и със свой в. „Зорница". Не прекратява дейността си и след 1878, когато по силата на Берлинския договор остава в пределите на Османската империя.

Лит.: ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 209.*

ПРОТЕСТАНТСТВО (или протестантизъм) – Християнско движение, възникнало в Европа от Католицизма по време на Реформацията (XVI в.). Поставя си за цел връщането на Християнството към учението на *Иисус Христос* и *апостолите*. Терминът е използван за първи път през 1529 от последователите на доктрината на *Мартин Лутер* в протест на прието решение от мнозинството католици на народното събрание в гр. Шпайер.

Онлайн ресурс.

ПРОТЕСТАНТСТВО В БЪЛГАРИЯ – появява се в нач. на XIX в. Най-активни в разпространението му са представителите на „Британското и чуждестранното библейско дружество" в Лондон и на „Американския съвет на пълномощниците на мисиите в чужбина" в Бостън. След Кримската война 1853-1856 американски мисионери пристъпват към изграждане на първите си станции в българските земи (Пловдив, Стара Загора и т.н.). На 22 окт. 1860 откриват в Пловдив мъжко училище. В усилията си да просветят библейски българите и да ги просветят по отношение на реформаторското учение (или учението на Реформацията) мисионерите успешно използват различни средства, сред които и създаването на светски мъжки и девически училища. В България някои от т.нар. „евангелистки" или консервативни Протестантски църкви са: Църква на адвентистите от седмия ден; Съюз на евангелските съборни църкви; Съюз на евангелските петдесятни църкви; Съюз на евангелските баптистки църкви; Обединени Божии църкви; Евангелска методистка епископална църква; Българска свободна църква; Българска лутеранска църква; Българска Божия църква. Между евангелските протестантски вярващи думите „лутеранин", „баптист", „методист", „петдесятник", „конгрешанин", „харизматик" и „реформиран" обозначават определени богословски възгледи и деноминационна принадлежност, но не и някаква различна религиозна принадлежност. Съществуват протестантски вярващи, които не изявяват някакви тясноденоминационни убеждения и се наричат „надденоминационни" или „неденоминационни". За голяма част от протестантските вярващи чисто деноминационните убеждения са изгубили реален смисъл. Тази тенденция се проявява и по отношение на Протестантското богословие, което има тенденцията да излиза извън някакви тясно църковни схващания и да дава алтернативни възгледи и мнения по много въпроси на вярата, като изхожда от всички съвременни научни достижения и от църковната история и писанията на отците на църквата.

Лит.: ***Икономов****, Т. Протестантската пропаганда у нас и нейните ползи за България. Шумен, 1892;* ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 298-303;* ***Стоянов****, Маньо. Начало на протестантската пропаганда в България. // Изв. Инст. за история. 1964, Т. 14-15, с. 45-67;* ***Трайков****, В. Протестантските мисионери и борбата на българския народ за църковна свобода. // България от древността до наши дни. Т. 1. С., 1979, с. 461-468;* ***Павлов****, Е. Протестантската пропаганда в България. Навлизането на протестантите в България и отношението на българите към тях. // Църковен вестник, N 52, 27 дек. 1993 – 2 ян. 1994;* ***Иванов****, М. Протестантска конференция. // Църковен вестник, N 36, 5-11 септ. 1994;* ***Стоянов****, Маньо. Протестантските мисии в България през XIX в. // Год. Духовната акад., 1981, Т. 26;* ***Христов****, Х. С. Протестантските мисии в България през XIX в. // Год. Духовната*

акад., 1981, Т. 26, с. 250-267; ***Петков****, Тодор. Пътеводител на духовните общности. С., 1998 ;* ***Ангелова****, Р. Протестантите – „другите" за шуменската общественост през втората половина на XIX столетие. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в православието и неговата специфика в бълг. земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 363-371;* ***Стефанов, Павел, архим****. Американските мисионери в Шумен. // Българо-американски културни и политически връзки през XIX – първата половина на XX в. / Съст. Ив.* ***Илчев****, Пл.* ***Митев****. С., 2004, с. 39-46;* ***Шиваров****, Стоян. Шумен и началото на методистката пропаганда в българските земи. // Докторантски изследвания в социалните и хуманитарните науки. Традиции и новаторство. С., 2015, с. 176-188.*

ПРОТОДЯКОН – отличие на дякон за проявено усърдие в службата.
Онлайн ресурс.

ПРОТОЙЕРЕЙ – титла на свещеник от средния клир в Православната църква. Дава се на настоятеля на определен храм за отлика от останалите свещеници. Ръкополага се от по-висш сановник (архиерей, епископ) чрез ръкоположение – ритуал, състоящ се в архиерейско благословение, възлагане на ръце върху главата на посвещаемия и молитва за посвещение. Ръководи Богослуженията и дейността на храма. Останалите свещеници и храмови служители са в негово подчинение. Официалното обръщение към протойерея обикновено е „Ваше Всеблаговейнство", а в неформалната реч – отче.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3601.

ПРОТОПОП – първият от отците; почетно звание, което е излязло от употреба през XIX в.
Онлайн ресурс.

ПРОТОПОПОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Стубел, Берковско, обл. Монтана (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 555.

ПРОТОПОПОВИЧ, Стоян – църковен деец. Свещеник в Дряново (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 555.

ПРОТОПОПОВИЧ, Христо – *вж Василев, Христо*

ПРОТОПРЕЗВИТЕР – първи от старейшините или отличие на свещенослужители. *Вж презвитер (свещеник).*
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3601.

ПРОТОСИНГЕЛ – лице от *черното духовенство,* което изпълнява задълженията на помощник (секретар) на митрополита при изпълняване на неговите задължения като духовен глава на митрополията. Църковна длъжност в епархията (митрополията), а не духовен сан.
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3601.

ПРОХОР ОХРИДСКИ (-1550) – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1527-1550). За разлика от своите предшественици гърци е от славянски произход. Споменат за пръв път като Охридски архиепископ в едно послание на Александрийския Патриарх Йоаким от юли. В своя приписка от 1548 Прохор се титулува „по милост Божия архиепископ на Първа Юстиниана [и] на всички българи, сърби и прочие". По негово време митрополитите на Молдова и Влашко са временно подчинени на Охрид. Прохор управлява и Православните епархии в южна Италия. Той пресича опита на Смедеревския митрополит Павел да отдели Сръбската църква от Охридската архиепископия.
Лит.: ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. 3. фототип. изд. С., 1970, с. 39-40;* ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 188;* ***Дуйчев****, Иван. За правата на охридските архиепископи от средата на XVI в. върху някои италийски области. // Изв. Ист. др-во, 1937, Т. 14-15, с. 151-171.*

ПРОХОР ПЧИНСКИ – *вж Св. Прохор Пчински*

ПРОЦЕСИТЕ СРЕЩУ КАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА В БЪЛГАРИЯ – предприети в съответствие с изискванията на управляващите в София за по-активна и безпощадна борба с чуждия шпионаж и вътрешните врагове. Първи под ударите попада Асен Чонков – енорийски свещеник в с. Бърдарски геран, Никополска епархия. Той е арестуван още през юли 1950 като предполагаем главен организатор на спонтанните бунтове в региона срещу насилственото събиране на държавни доставки на зърнени храни. В обвинителния акт на врачанския окръжен прокурор е посочен като „привърженик на монархофашистката власт" и „саботьор на отечественофронтовските инициативи". За тези провинения е осъден на 15 години затвор. Втори съдебен процес се провежда в София (14 ян. 1952). Подсъдим е капуцинът Дамян Гюлов от Софийско-Пловдивска епархия, бивш редактор на в. „Истина". Той е обвинен в шпионска и противодържавна дейност. Осъден е на 12 години лишаване от свобода, 15 години лишаване от граждански права и пълна конфискация на имуществото. Третият съдебен процес е проведен също в София (3 юни 1952). Подсъдими са софийският свещеник капуцин Роберт Прустов и неговият помощник-домакин Стефан Цоков. Двамата са обвинени в шпионаж и противодържавна дейност. Роберт Прустов е осъден на 20 години лишаване от свобода, 22 години лишаване от граждански права и конфискация на цялото имущество. Стефан Цоков е осъден на 10 години лишаване от свобода, 12 години лишаване от граждански права и конфискация на цялото имущество. Нов съдебен процес последва в Пловдив (6 юни 1952) срещу свещеник Йосиф Тончев, капуцин. Обвинението срещу него също е в шпионаж, но присъдата му е най-сурова. Йосиф Тончев е осъден на смърт и екзекутиран (23 ян. 1953). През юли 1952 пред съда са изправени 40 души, сред които един епископ, 25 свещеници и една монахиня. По време на следствието е убит успенецът Фортунат Бакалски, бивш редактор на в. „Истина". На процеса от 29 септ. до 3 окт. 1952 в София изправените подсъдими са обвинени като участници в голяма шпионска организация, създадена и ръководена от Ватикана. Четирима души са осъдени на смърт чрез разстрел: никополският епископ Евгений Босилков – пасионист, и успенците Камен Вичев, Павел Джиджов и Йосафат Шишков. Присъдите на другите варират от 3 до 20 години лишаване от свобода, двама са осъдени на 20 години затвор, шестима – на 15 години, двама – на 14 години, единайсет получават по 12 години, деветима – по 10 години, четирима – по

8, 6, 5 и 3 години, и двама – по година и половина. Смъртните присъди са изпълнени на 11 ноември 1952 в Софийския затвор. Екзекуциите на Евгений Босилков, Камен Вичев, Павел Джиджов и Йосафат Шишков не са обявени официално до края на комунистическия режим в България. На 29 окт. 1952 Софийският окръжен съд разглежда делото на епископ *Иван Романов*, наместник на Софийско-Пловдивската епархия. Обвинението е шпионаж. Произнесената присъда е 12 години лишаване от свобода, но за 74-годишния архиерей тя се равнява на смъртна. Само след два месеца,епископ *Иван Романов* умира в затвора (8 ян. 1953). От 2 до 4 дек. 1952 Софийският окръжен съд разглежда дело срещу католически свещеници и цивилни лица, които са обвинени в шпионаж. Пред съда са изправени 10 души, от които един е осъден на смърт, един – на 20 години, двама – на 15, двама – на 12, двама – на 10 години и двама – на 6 години лишаване от свобода. На 12 март 1953 Президиумът на Народното събрание издава поверителен указ N 88, по силата на който са конфискувани всички все още останали имоти на Католическата църква с изключение на храмовете, дворните места и намиращите се в тях постройки. Отнети са 188 недвижими имота – сгради, дворове, ниви, ливади, овощни и зеленчукови градини, лозя и пр. За нито един от тях не е платено обезщетение. След смъртта на Й. В. Сталин вместо организиране на съдебни процеси и екзекуции, властите се ориентират към вербуване на агенти от средите на католическото духовенство и вярващите. През 50-те години в отделение „Духовенство и секти" се водят на отчет около 1000 души „вражески контингент" от средите на българските католици, срещу които има над 100 лични и групови разработки. Агентурният апарат непрекъснато се увеличава и от 68 информатори и агенти през 1953 достига до 339 през 1958. Агентурно-оперативната дейност на ДС срещу католиците в България е съпътствана от строги административни ограничения срещу останалите на свобода свещеници и яростна атеистична пропаганда сред всички слоеве на обществото.

*Лит.: **Елдъров**, Св. България и Ватикана 1944-1999. Дипломатически, църковни и други взаимоотношения. С., 2002; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002; **Куличев**, Христо Хр. Процесите – партията срещу църквата. С., 2012.*

ПРОШКА – мисловен духовен и емоционален акт на освобождаване от чувства като гняв, раздразнение и негодуване, насочени към друг човек, заради сторени от него нежелани действия или нанесени обиди. Прошката не означава потискане на гнева и раздразнението, а пълното освобождаване от тях чрез осъзнаване на причините, довели до появата на тези чувства, и оттам – намирането на по-рационален начин за преодоляване на дразнителя. Прощаването има значение най-вече за прощаващия, тъй като той се освобождава от негативните си емоции и добива отново възможност за обективна преценка на фактите, свързани с другия човек, въпросната нанесена обида или нежелано поведение. Прошката е много важна за световните религии и намира място в основата на техните етични системи. Тя е дотолкова важна, че обикновено е част от техния религиозен култ. Прошката заема основно място в християнската етична система, независимо от конфесията. В *Новия Завет Иисус Христос*, а след това и Апостолите, неведнъж разглеждат нейното значение. Самият акт на прошката е условие вярващият да получи достъп до благодатните дарове. Христос издига на най-висок пиедестал прошката. В рамките на християнската етика прошката не е просто еднократен и символичен акт, при който „се приемат или поднасят извинения" от или на някого, а всеобщ и всеобхватен акт, който се разпростира върху всичко окръжаващо, акт на вътрешно пречистване и смирение, което се отнася не само конкретно към едно или друго конкретно явление, а спрямо всичко заобикалящо, познато или непознато. Т.е. извиняването на някакво нравствено действие, извършено от друг човек, само по себе си не е прошка, но може и трябва да бъде част от нея. Важно е да се отбележи, че актът на опрощението не изисква непременно покаяние или осъзнаване от страна на този, спрямо когото е отнесен. Според християнската концепция опрощение може да даде единствено Бог, но всеки един вярващ е длъжен да прощава въпреки, или по-скоро независимо, от всичко. В църковния календар прошката се свързва с т.нар. „Неделя сиропустна" – последния ден преди началото на *Великия пост*. Идеята е, че преди началото на този най-важен за Християнството пост, човек трябва да е простил и да е получил прошка от ближните си. Всъщност традицията, свързана със Сиропустната неделя е преди всичко знак – опрощението трябва да е неотменима част от духовния живот на християнина във всеки един момент.

*Лит.: **Архимандрит Рилец**. Прошката. // Църковен вестник, N 10, 10 март 1962; **Кирил, Патриарх Български**. Истинската човечност. Прошка. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1969; **Йорданов**, Д. Прошката е духовен героизъм. // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996; Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005; **Карамихалева**, А. Още нещо за прошката. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2005; **Уъртингтън Младши**, Еверет Л. Силата на прошката. С., 2006; **Вишлма**, Лууле. Прошката – истинска и мнима. С., 2008; **Джамполски**, Джералд. Прошката: най-великият лечител. С., 2011.*

ПРУСТОВ, Роберт (2.II.1908 – 3.III.1980) – български католически духовник, капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, кв. на гр. Раковски). Най-напред постъпва в Капуцинската семинария в Монреале (Италия), след което заминава за Южен Тирол и завършва своето образование в Болцано. Ръкоположен за свещеник (18 юли 1933) в гр. Триент. Възложено му е да обслужва като капелан едно сиропиталище. Завръща се в България (5 март 1936) и е назначен за енорийски помощник в родното си село. После е енорийски свещеник в енориите „Дева Мария Богородица" в Бургас и „Св. Йосиф" в София. В София е директор на столичното католическо дружество „Св. Цецилия". Отец Роберт е сред първите жертви от католическото духовенство, репресирани от комунистическия режим. Осъден на 20 години лишаване от свобода. Престоява зад решетките най-дълго от всички католици, осъдени на лишаване от свобода – 15 години, преминали в затвора и в концлагера Белене. Умира в София. Погребан в гробищата на родния си гр. Раковски.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 652-865, 657, 666, 667, 669, 670.*

ПРЪВОСЛАВ (XIV в.) – книжовник. Преписал Слова на Св. Григорий Богослов (общо 16 на брой). Ръкописът е украсен със заставки и инициали от опитен майстор.

*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. 1983, с. 55-59.*

ПСАЛМ – религиозно поетично произведение, предназначено за Богослужение.
Онлайн ресурс.

ПСАЛОМ – свещена песен от *Стария Завет*, която влиза в състава на *Псалтира*.
Онлайн ресурс.

ПСАЛТ – църковен певец.
Онлайн ресурс.

ПСАЛТИР – сборник от свещените песни на *Стария Завет*. Наречен по името на съпровождащия ги в древността голям струнен инструмент – псалтир. Голяма част от 150-те псалми са съставени от Св. пророк и цар *Давид*. В тях дълбоката и искрена Вяра в Бога е предадена удивително изразително. Освен хвалителни и благодарствени, съдържа молитвени и природоописателни псалми, пророчества за *Христа*, поучения за Вярата и нравствеността, състояния на душевни терзания, самота и радост, страх и ликуване, вина и надежда. Псалтирът е съществена част от Православното богослужение и молитви. Той се чете на всяко богослужение. Разделен на 20 подчасти, наречени катизми и антифони, целият Псалтир се изчита за една седмица, а през Великия пост – два пъти в седмицата. Псалтирът е източник на много богослужебни молитви. Благочестив обичай е да се чете Псалтир в памет на починалите, но четенето му по всяко време е изключително душеполезно и богоугодно дело. Синодалният превод е направен по Септуагинта, а в католическата и протестантските *Библии* номерацията следва еврейската *Библия*. Това поражда несходство с номерацията на някои псалми: от 10 до 148 псалом номерацията на еврейската Библия предхожда с една единица номерацията по *Септуагинта* и *Вулгата*. В тях Пс. 9 и 10, както и Пс. 114 и 115 са съединени, а Пс. 116 и 147 са разделени на две. Освен псалмите, в молитвена и богослужебна употреба са и други църковни песнопения. Извън речника: Псалтир. Св. цар Давид Псалмопевец.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 467; Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3604.

„ПСАЛТИР" – отпечатан във Влашко на среднобългарски език (1650) от йеромонах Мелхиседек.

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 17.*

ПТАЧЕК, Иван – висш духовник. Втори епископ на Софийско-Пловдивския апостолически викариат от монашески орден на Лигуористите. Поел управлението на епархията малко след като е пристигнал в България (1836). Успява да издейства султански ферман за построяване на църква в Пловдив (1836). Изградена 1839. Предприема действия за провеждане на реформи и създаване на нови правила. Въвежда публичните шествия из населените места (алаите), хоровото пеене в църквите, задължава вярващите редовно да посещават празничните и неделни литургии. Бори се против пиянството, което било много разпространено в Калъчлии, Балтаджии и Дуванлии. Опитва се да отстрани лихварството, което било много разпространено, като заплашвал лихварите с тежки църковни наказания. Съпротивлява се на османските власти, които карали миряните да работят в празнични дни. Това не се харесало на османската власт, която изискала от Рим да го отзове. Лигуористите напуснали епархията (септ. 1840).

Онлайн ресурс.

ПУКЛЕВ, Коста – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горно Драглище, Разложко, Благоевградска обл. (XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 556.

ПУЛЕКОВ, Христо В. (1817-1889) – просветен и църковен деец. Роден в Копривщица. Учи в Одрин, Атина и Цариград. Учител и едновременно – певец в храма „Св. Богородица" в родния си град. Автор на църковни песнопения и светски песни.

*Лит.: **Динев**, П. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

ПУЧКОВ, Иван Кондратьевич (26.IX.1889 – 26.III.1953) – руски Православен богослов. Роден в ст. Раздорская, Донска обл. В България от 1921. Душеприказчик на проф. Николай Н. Глубоковски. Погребан до своя учител.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 243.

ПЧИНСКИ МАНАСТИР – Православен манастир в Пчински окръг, Южна Сърбия. Разположен в подножието на планината Козяк, недалеч от границата с Република Македония. Според житието на Прохор Пчински манастирът е основан в негова чест от византийския император Роман IV Диоген (XI в.). По-късно е обновен от крал Стефан II Милутин, а през 1489 църквата на манастира е изографисана наново. Действа през XVII и XVIII в. През 1817 е ограбен от албанци и турци и запада. През следващите години Пчинският манастир е управляван от свещеници и видни граждани на близкия гр. Враня. През 1841 изгаря при пожар, заедно с пазена в него реликва – ръка на
Св. *Прохор Пчински*. В средата на века са построени нови манастирски сгради. През 1870 известният иконописец Дичо Зограф преработва част от стенописите в църквата, а през 1899 тя е разширена и изографисана. През този период в манастира пребивават постоянно само по няколко монаси. На 2 авг. 1944 в манастира се провежда първото заседание на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ), чиито решения конституират македонския език.

*Лит.: **Палешутски**, Костадин. Югославската комунистическа партия и македонският въпрос 1919-1945. С., 1985.*

ПЪРВА ЮСТИНИАНА (Юстиниана прима; Царичин град) – античен град в Поморавието, чиито развалини днес се намират на 7 км от Лебане и на 30 км западно от Лесковац (Сърбия). Известен е и като Царичин град. Важен църковен, административен и военен център през VI в. Император *Юстиниан I* го съградил на родното си място. В негова чест е наречен *Първа Юстиниана*.

*Лит.: **Иванов**, Й. Архиепископията и градът Първа Юстинияна. // Църковен вестник, 1903, N 10-12, с. 110-139.*

ПЪРВАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Липен, обл. Монтана (1870).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 557.

ПЪРВАНОВ, Атанас – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гарван, Силистранско (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 557.

ПЪРВАНОВ, Върбан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Комощица, Ломско, обл. Монтана (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 557.

ПЪРВАНОВ, Генчо Генчев – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Дебелец, Великотърновска обл. Учител (1862-1864) и свещеник в селото (от 1864).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 557.

Per aspera ad astra!

ПЪРВАНОВ, Никола (1837-1872) – възрожденски просветен, обществен деец и книжовник. Роден в с. Д-р Йосифово, обл. Монтана. Завършва Историко-филологическия факултет на Белградската велика школа. Учител в Лом (1866-1872). Представител на Видинската школа в Църковно-народния събор в Цариград 1871. Умира във Виена.

*Лит.: **Лачев**, В. Видинският представител на Църковния събор през 1871 г. – **Никола Първанов**. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 37, 38, 40, 41, 62, 135, 325; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 483.*

ПЪРВИ МАЙ – празник на труда. Отбелязван и от Българската православна църква. По този повод епископ Йона излиза със статия, в която изтъква: „и нашият Спасител Господ Иисус Христос е излязъл от работническата среда на един дърводелец. Не напразно Апостол Павел е произнесъл думите: „Който не работи, не трябва да яде". Християнството винаги е държало на единството между теорията, молитвата и труда. „Моли се и труди се" – е бил един от основните принципи на монашеските общини. Ето защо и ние, днешните християни, се присъединяваме от все сърце към радостта на работниците от цял свят по случай техния велик празник и ще се влеем на този ден в техните редици, за да подчертаем великото значение на труда".

*Лит.: **Епископ Йона**. 1 май – празник на труда и мира. // Църковен вестник, N 17, 1 май 1953; **Архимандрит Горазд**. 79 години 1 май – празник на труда. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1968; **Тодоров**, Т. п. Първи май. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1974.*

ПЪРВИ ОБЩОБЪЛГАРСКИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР (893) – проведен в Преслав. На него княз (по-късно: цар) *Симеон* е освободен от монашески обет и коронясан за български владетел. Приема и съборното решение за официален език – българския, на мястото на гръцкия.

*Лит.: Нови архимандрити [: **Йеротей (Косаков)**] на БПЦ. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

ПЪРВИ ПОМЕСТЕН СЪБОР В ЦАРИГРАД – *вж Втори вселенски събор*

ПЪРВИ СМЕСЕН ЦЪРКОВЕН ХОР В БЪЛГАРИЯ – основан във Видин от Руси Коджаманов – учител.

*Лит.: **Василев**, Й. 100 години от основаването на Първия смесен църковен хор в България. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2000.*

ПЪРВИ ЦЪРКОВЕН СЪБОР В ЦАРИГРАД – *вж Църковно-народен събор в Цариград*

ПЪРВИ ЦЪРКОВЕН СЪБОР НА СОФРОНИЕВАТА ЕПАРХИЯ – проведен във Враца (ноември 1990) – разглежда въпросите за разгръщане на религиозно-просветната Православна дейност, вътрешната духовно-просветна обнова на пастири и пасоми и укрепване на църковната дисциплина в духовно, клирическо, административно и финансово-стопанско отношение. Ръководен от Врачанския митрополит Калиник.

*Лит.: **Врачански митрополит Калиник**. Втори епархийски събор. // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1991.*

ПЪРВО ВЪЗКРЕСЕНИЕ – Възкресение на всички вярващи. То съответства на учението на Иисус за „Възкресението на праведните" и „Възкресението за живот".

Онлайн ресурс.

ПЪРВОВ, Лазар Р. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шипка, Казанлъшко, Старозагорска обл. (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 557.

ПЪРВОРОДЕН ГРЯХ – наименование на греха, който Християнската теология счита, че е извършен от първия човек, чиито последици след това се предават на неговите потомци. Според Библейското повествование *Господ* (*Яхве*) заповядал на *Адам* и *Ева* да не откъсват плод от *Дървото на Познанието* (Бит. 3:3). Ева обаче била изкусена от змията (асоцирана в Християнството със сатаната) да откъсне този плод, взема плода, яде от него, дава и на Адам да яде. Тогава очите на двамата прародители на човечеството се отварят, те разбират, че са голи. Господ (Яхве), научавайки за случилото се, ги изгонва от Рая с основния мотив: Адам и Ева да не вкусят и от плода на *Дървото на Живота* – той би ги направил не само знаещи, но и безсмъртни. След това грехопадение Адам е прокълнат да изкарва хляба си с пот на челото, а Ева – да ражда в скърби. Оттам насетне човешкият род придобива сегашното си битие, изгубва пряката връзка с Бога, става знаещ, но порочен; Безсмъртният *Дух* се таи в тленно тяло. Според Православната доктрина грехопадението и първородният грях не повреждат същностно индивидуалната човешка природа. Първородният грях е даденост, доколкото всеки един индивид търпи неговите последици. Очистването от Първородния грях става посредством праведния християнски живот в Църквата, най-вече чрез участието в *Тайнствата*. На богословско ниво Първородният грях не се приема като наследствен в днешния смисъл на тази дума. Физическите и психическите недостатъци на даден човек се разглеждат без връзка с него. Пълноценното участие в църковния живот и най-вече – приемането на Тайнствата е гаранция за спасение. Изкуплението, извършено от *Иисус Христос*, е еднократно, но само по себе си не очиства Първородния грях, а дава основата, върху която, благодарение на собствените си усилия, човек може да се спаси. Според Римокатолическото учение Първородният грях не променя човешката природа – човекът само се лишава от *Благодатните дарове* (телесно безсмъртие, нравствена чистота и господстване над природата). Наказанието на Адам и Ева се състои именно в лишаването от тази благодат, която след това е постижима в Християнските Тайнства. Според учението на Католическата църква човек не само може да заслужи своето спасение, но и да извърши „свръхдължни" дела – понятие, което служи като обосновка за индулгенцията. *Юдаизмът* и *Ислямът* приемат грехопадението като исторически факт, но идеята за Първороден грях не съществува в тези религии, което до голяма степен се дължи на различното разбиране, което се влага в самото понятие „грях".

Онлайн ресурс.

ПЪРВОСЛАВ (XIV в.) – книжовник по време на цар *Иван-Александър* (1331-1371). Оставил приписка към ръкопис със слова на Григорий Богослов.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 322.*

Р

РАБАДЖИЕВ, Иван (-1886) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Банско. Свещеник в града (70-те г. на XIX в.). Заточен в Мала Азия, където умира.
*Лит.: **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 48.*

РАВНЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА” – намира се до село Равна, Варненска обл. Книжовно и просветно средище от X-XI в. В манастира са разкрити църква, скрипторий, жилищни сгради, баня. Манастирът е опожарен през втората половина на XI в. при нашествието на печенезите. Манастирът е уникален за българската и световната история. Неговото основаване е датирано от каменен надпис с точност – 23 април 889. Основан е от княз Борис I след покръстването на българския народ и е пряко свързан с княза и с цар Симеон Велики. На основание открития археологически материал археолозите предполагат, че това е манастирът, в който цар Симеон се е обучавал да поеме поста на български Патриарх след връщането си от Константинопол и преди възкачването му на престола. В манастира са открити над 330 надписа на 5 различни графични системи и над 3200 рисунки, всечени в стените на манастира. Това е нещо непознато до този момент в средновековна България, нито в някоя от славянските страни, нито дори във Византия. Тези графични системи са руническото писмо (което се свързва с прабългарите), гръцкото писмо, латинското писмо, кирилското писмо, глаголическото писмо. Открити са и близо 30 алфавити на гръцки език. Имало е училище, където се е изучавал гръцкият език – това е било крайно необходимо за преводаческата дейност. Такива опити са правени както преди идването на Кирило-Методиевите ученици, така също и след идването им, защото е била необходима огромна литература, която е тясно свързана с новата християнска религия. Сред рисунките има много изображения на конници, езически жреци, символи „кон” и „кръст”. Изобразени са християнски светци, например Св. Василий и Св. Алексий. Представена е сцената на Възнесението. Върху варовиковите отломъци личат заставки, познати от украсата на най-ранните старобългарски ръкописи. Прави впечатление, че буквите от надписите имат същата големина и начертания, каквито имат и върху пергамента. Всичко това дава основание издание на ЮНЕСКО да нарече манастира край Равна „каменна библиотека от X век”, „първата българска езикова лаборатория”.
*Лит.: **Бешевлиев**, В. Гръцки надпис с дата от старобългарския манастир при Равна. // Изв. Нар. музей – Варна, 1982, Т. 18, с. 18; **Попконстантинов**, К. Още веднъж за надписа с дати от старобългарския манастир при с. Равна, Варненски окръг. // Археология, 1986, N 1, с. 8-19; **Попконстантинов**, К., Р. **Костова**. Скрипторият в равненския манастир: още веднъж за украсата на старобългарските ръкописи от IX-X в. // Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. С., 2000, с. 718-725.*

РАВНОАПОСТОЛ –Християнски светец, допринесъл за разпространението наХристиянството. За равноапостолни са определяни древни регионални политици, въвели тази религия в държавата, която са управлявали, или са имали известно влияние – като Св. княз *Борис I*, Св. Нина, просветителка на Грузия. Едни от редките изключения са Св. Константин Велики и Св. Елена – въвели християнството в Римската империя, равноапостолните братя *Св. Св. Кирил и Методий.*
Онлайн ресурс.

РАДЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 559.

РАДЕВ, Захарий – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Трекляно, Кюстендилска обл. (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 559.

РАДЕВ, Кино – *вж Климент Левкийски*

РАДЕВ, Стефан Стефанов – *вж Сионий Велички*

РАДИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бойница, Кулско, Видинска обл. (втор. полов. на XIX в.).
*Лит.: **Димитров**, К. Бойница. Църквите и училището му. Видин, 1939, с. 27.*

РАДИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. (дн. гр.) Шипка, община Казанлък, Старозагорска обл. (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 560.

РАДИБОШКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА” – с. Радобиш, Радомирско, Пернишка обл. Изграден през Късното средновековие (XVI-XVII в.). Точното време на неговото възникване не е известно, но тъй като не присъства в списъците на османските данъчни документи от XVI в., в които се срещат някои манастири в района на Радомир, може да се предположи, че той води началото си най-рано от XVII в. През XIX в. се обособява в едно от големите духовни средища на Мраката (обл. в Радомирско). В архитектурно отношение манастирският комплекс се състои от две рушащи се сгради и църква, която през XIX в. е разширена на запад.
*Лит.: **Митова-Джонова**, Д. Археологически паметници на Пернишки окръг. С., 1983, с. 146-147; **Ковачев**, Георги. Мрака и Радомирско през Средновековието и Възрожденската епоха IV-XIX в. Радомир, 2007.*

Per aspera ad astra!

РАДКОВ, Ради – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ново село, Севлиевско, Великотърновска обл. (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 560.

РАДОВ, Добре (XIV в.) – дяк и книжовник. Живял по времето на крал Марко (1371-1395) и работил в с. Калугерец (Поречие, дн. Македония). Направил препис на един празничен миней, който се съхранява в сбирката на Хлудов в Москва.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 405.*

РАДОВ, Иван Костадинов (18.VII.1844 – 1 или 14.V.1912) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Нови пазар. Получава образование в родния град и в Шумен. Учителства в Нови Пазар (1861-1863, 1864-1876), където въвежда Ланкастерската и звучната метода на обучение. С активното му участие в града е открито читалище „Св. Димитър". Сътрудничи на възрожденски вестници, автор на литературни съчинения. Включва се в борбата за църковна независимост. Участва в подготовката на Старозагорското въстание (1875). Ръкоположен за свещеник (29 май 1876) и изпратен в Провадия, където оглавява църковно-училищната община. След Освобождението (1878) се включва в обществено-политическия живот. Депутат във II Велико народно събрание (1881), във II и IV Обикновено народно събрание. Протосингел на Варненско-Преславската митрополия (1894-1907). Инициатор за основаването на свещеническото братство „Св. Борис". Член на Археологическото дружество във Варна. За заслугите си като учител, свещеник и общественик е награден с „Народен орден за гражданска заслуга" (1896).
*Лит.: **Асенов**, Б. Нови Пазар. Културно-исторически очерк. С., 1929, с. 50-52, 57-63; **Ганев**, Н. Провадия в своето минало и настояще. С., 1929, с. 63, 70-73.*

РАДОВИШКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Радовиш. Основана през 70-те г. на XIX в. На 20 май 1878 от името на Радовишката българска община Христофор Константинов и Христо Алексиев подписват Мемоара до Великите сили с искане за прилагане на Санстефанския договор и неотъсване на Македония от новосъзданата българска държава. Видни членове на общината са Димитър Ципушев и Ташо Андонов. В 1907 общината е оглавена от архимандрит Паисий Пастирев. След него за председател е избран йеромонах Йосиф Тасев, който е убит на 6 февр. 1908. Просъществува до 1913, когато след Междусъюзническата война е закрита от новите сръбски власти.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 3. изд., фототип. С., 1970, с. 654-656.*

РАДОЕВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Тънки рът, Габровска обл. (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 561-562.

РАДОИЦА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Благоевград (нач. на 70-те г. на XIX в.). Председател на общината в града (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 561.

РАДОЙКОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 562.

РАДОМИР (XIII в.) – дяк и книжовник. Написал Псалтир, който носи името му – Радомиров псалтир. – *вж Радомиров псалтир*
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 323.*

РАДОМИРОВ ПСАЛТИР (кр. на XIII в.) – ръкопис. Състои се от 172 листа, писани на пергамент. Украсен с богати заставки и инициали. Важен източник за историята на българския език. Съдържа: Указания за четенето на Псалтира, самият текст на Псалтира, който започва с Пс. 27:2, поради липсва на листове; Библейските песни, които прекъсват с края на седмата, таблица на златните числа, текстът „Как Саул гонеше Давид", Таблица за четене на псалтирните четива през големите празници. Завършва с канон за полунощница на глас 6. Съхранява се в Зографския манастир „Св. Георги" в Света гора.
*Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 475; **Захариев**, В. Орнаменталната украса на Радомировия псалтир от библиотеката на Зографския манастир. // Родина, 1939, N 2, с. 154; **Кодов**, Хр., Б. **Райков**, Ст. **Кожухаров**. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. Т. I. С., 1985, с. 29-158; **Карачорова**, Ив. Особености в текста на Радомировия псалтир. // Paleobulgarica, 1990, N 4, с. 47-60.*

РАДОМИРОВО ЕВАНГЕЛИЕ (XIII в.) – среднобългарски книжовен паметник. Написан е на кирилица. Съдържа 182 листа, писани на пергамент. Представлява пълен апракос (изборно богослужебно евангелие). Спада към ръкописите, написани в северната част на Македония. Съхранява се в библиотеката на Хърватската академия на науките и изкуствата.
*Лит.: **Угринова-Скаловска**, Р., З. **Рибарова**. Радомирово евангелие. Скопје, 1988.*

РАДОСЛАВОВ, Васил Христов (15.VII.1854 – 21.X.1929) – политически и държавен деец. Роден в Ловеч. Завършва право с докторат в Хайделберг (1882). Основател и лидер на Либералната (радославистка) партия (1889-1918). Назначаван няколко пъти за министър. Министър-председател (1887; 1913-1918). След Междусъюзническата война 1913 влиза в конфликт със Св. Синод, първоначално по финансови въпроси. Назначава комисия, която да прегледа финансовите дела на Св. Синод. Не крие и отрицателното си отношение спрямо завърналия си от Цариград Екзарх *Йосиф I*, поради обстоятелството, че смятал Фердинанд като отговорен за настъпилата разруха (катастрофа) в страната. Опитва да се намеси и в чиновническия апарат на Св. Синод, въпреки че според действащия тогава Екзархийски устав този въпрос е единствено от компетенцията на Св. Синод. Само поради заетата твърда позиция от Св. Синод, не успява да се наложи над него.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 164-166.*

РАДОСЛАВОВ, Костадин – възрожденски църковен деец. Свещеник във Велчево, Великотърновска обл. (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 562.

РАДУЛОВ, Михаил Цветанов (1832-1917) – църковен и революционен деец. Роден в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово). Ръкоположен за свещеник (1860) и служи в Голямо Белово и Мененькьово, Пазарджишка обл. Член на местния революционен комитет в Голямо Белово. Взема активно участие в подготовката на Априлското въстание 1876. След погрома на въстанието е заловен и изтезаван. След Освобождението продължава да служи като свещеник в селото. Автор на „Автобиография".

*Лит.: **Станев**, Н. Дейност на Голямо Белово във въстанието през 1876 г. С., 1936; **Малинов**, Кр. **Свещ. Михаил [Цветанов] Радулов** и Априлското въстание. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1972; **Трендафилов**, Г. **Михаил Цветанов Радулов**. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1973.*

РАДУЛОВ, Тома – францискански монах. Управляващ Слатинската епархия (Банат) (1733). Игумен на българския манастир във Винга, Банат (1747).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155-156.*

РАДУШ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кирково (дн. към гр. Велики Преслав) (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 565.

РАЕВ, Карл (Карло) – *вж Карл (Карло) Раев*

РАЕВ, Рафаил (18.III.1887 – 11.IX.– X.1944) – църковен деец. Свещеник в Стражица, Великотърновска обл Убит.

*Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 39; **Николов**, М. Мъченичество и оправдание. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2003.*

РАЕВ, Светлозар Димитров (18.IX.1927 – 17.VI.2008) – художник, политически деец и дипломат. Роден във Велико Търново. Следва право в Софийския университет „Св. Климент Охридски" от 1945 до нач. на 1949, когато е изключен от университета по политически причини. През 50-те и нач. на 60-те г. на миналия век за да се издържа, работи като физически работник, а по-късно – като художник-приложник. Емигрира в Австрия (1964). Дълги години работи в бюрото на прочутия архитект Готфрид Бьом и издава книги за него. През 1990 осъществява първия контакт на партиите от коалицията СДС с фондация „Конрад Аденауер" и организира първото пътуване на лидери от българската опозиция в Германия за запознаване с германския политически опит. Първи български постоянен представител (приравнен на посланик) при Съвета на Европа (1992-1998). Посланик на България при Светия Престол във Ватикана и при Военния суверенен орден на Св. Йоан от Йерусалим, Родос и Малта (Малтийския орден) в Рим (1999-2001). Участва активно в организиране посещението на папа *Йоан Павел II* в България (2002).

Онлайн ресурс.

РАЕВ, Серафим – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Розовец, Карловско, Пловдивска обл. (нач. на XIX в.).

*Лит.: **Израел**, С. Лекари – революционери. С., 1973, с. 30.*

РАЗБОИШКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" – с. Разбоище, Годечко, Софийска обл. Намира се на 11 км от гр. Годеч. Точни сведения за възникването му не са запазени, но монашеството в този район има дълга история. Още през Средновековието скалните пещери около манастира са били заселени от монаси отшелници. През XVIII-XIX в. възникнал и същинският манастир, като главната му църква била вградена високо в скалите и останала извън манастирския комплекс. Разрушаван три пъти, като при последното нападение монасите били убити, а манастирът плячкосан и ограбен. В него отсядали Васил Левски и съратникът му отец *Матей Преображенски.* В този район са се водили и битки по време на Сръбско-българската война 1885. Извън манастира се намира църквата „Въведение Богородично", изградена в скалите. В архитектурно отношение е еднокорабна с полуцилиндрична апсида. Запазени са останки от стенописи по западната фасада на първоначалната църква, датиращи от XVI-XVII в., представляващи епизоди и образи от „Страшния съд", изпълнени от добре школувани майстори с особено чувство за колорит. Останалите икони и утвари са от втората половина на XIX в. Старият иконостас на храма от XIX в. се пази в манастира, а новият е от 1950. Съхранява и един старопечатен български миней от 1869. В нач. на XX в. манастирът запустява и чак през 1947 в него се заселват три монахини. С течение на времето монахините, с помощта на живеещите в околните села хора, успяват да възстановят манастира и да реконструират скалната църква. През 2007 умира и последната монахиня и за манастира започват да се грижат жителите от околните села.

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 167-168; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 477; Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3659.*

РАЗБОЙНИКОВ, Анастасий – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Троица" – Свиленград (50-те г. на XIX в.).

Лит.: Стогодишнината на храма „Св. Троица" в Свиленград (1834-1934). Хасково, 1935, с. 29.

РАЗКАЯНИЕ – отдушник на чувството за виновност. Не наподобява на угризението на съвестта. Докато угризението на съвестта гледа на миналото само с празни съжаления, разкаянието отправя устремен поглед с надежда в бъдещето.

Лит.: Изповед опрощение. // Църковен вестник, N 30-31, 16 септ. 1954; Изповед и опрощение. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 31-33.

РАЗКОЛ В БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – *вж Алтернативен синод*

Per aspera ad astra!

РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ ПРАВОСЛАВИЕТО И КАТОЛИЦИЗМА – още от първите дни на своето съществуване, поради административното деление на Римската империя, Христовата църква е разделена на две половини: Източна и Западна. Тези две неделими половини на Вселенската църква живеели в пълно единение и пребъдвали в единство на вярата. Основите на църковния живот и на Изток, и на Запад са били едни и същи. Между Изток и Запад започнали да изникват несъгласия и спорове още през II-III в., например за празнуването на Пасхата (Великден) и за кръщаването на еретиците. Различията в църковния живот на Изток и Запад се проявили особено ярко след политическото разделение на две половини на Римската империя. В IV в. на Запад започват да се затвърждават обреди и обичаи, различни от Източната Църква, т.е. относно постите, Св. Тайнство миропомазване и за безбрачието на духовниците. През 1054 Цариградският патриарх Михаил се обявил против нововъведенията на римския епископат, а именно против употребата в тайнство евхаристия на пресен хляб. Така, той възложил на Българския Архиепископ Лев да напише изобличително послание против тези нововъведения. В отговор Западната църква поискала от Източната да признае всички папски постановления и след като се убедили, че няма да постигнат успех, те поставили була на престола на храма „Св. София", с която проклинали цариградския патриарх и цялата Източна Църква. Изтокът произнесъл анатема против папата и оттогава римският епископат отпаднал от едната, света, съборна и апостолска Църква Христова. По-важни различия между Католицизма и Православието: *1. Догматът за изхождането на Дух Свети и от Сина (филиокве):* Въпреки ясното учение на божественото Откровение, че Дух Свети изхожда само от Отца, римокатолиците учат, че Дух Свети изхожда и от Сина. Те не правят разлика между вечното Му произхождане от Отца и временното Му изпращане от Отца чрез Сина. Православната Църква учи, че Дух Свети изхожда вечно само от Отца, а се изпраща в света не само от Отца, но и от Сина, или по-точно чрез Сина. *2. Догматът за непорочното зачатие на Пресвета Дева Мария:* Учението на римокатолиците за първородния грях е тясно свързано с учението им за непорочното зачатие на Дева Мария. В папска була от 8 дек. 1854 се казва следното: „С властта на Господа Иисуса Христа, блажените апостоли Петра и Павла и с наша власт обявяваме, възвестяваме и определяме, че учението за това, че Преблагословената Дева Мария в първия момент на своето зачатие, поради особената благодат на Всемогъщаго Бога и особеното предимство, заради бъдещите заслуги на Иисуса Христа, Спасителя на човешкия род, била запазена свободна от всякаква нечистота на първородната вина, е учение открито от Бога и затова всички вярващи се задължават твърдо и постоянно да го изповядват". Православната църква почита Пресвета Дева Мария, но така, както подобава да се почита Майката на Изкупителя на света. Според Православието Св. Дева Мария се е родила по естествен път и затова тя също е наследила от нейните родители първородния грях. *3. Догматът за главенството и незаблудимостта (непогрешимостта) на папата:* По този въпрос римокатолиците казват следното: „Църквата се нарича една, защото е една и съща, разпространява се на Изток и Запад, в отдалечени страни, на небето и земята. По целия свят тя изповядва една и съща вяра, употребява едни и същи Тайнства и признава един невидим глава Иисуса Христа на небето, а на земята видим глава – Св. римски отец папата, в качеството на приемник на Апостола Петра и наместник Христов". Православната църква изповядва, че има един невидим глава – Господ Иисус Христос и че друг, видим глава не съществува. Тъй като католиците твърдят, че папата е приемник на Апостол Петър, като пръв между апостолите, трябва да се знае, че Св. отци на Православната църква учат, че Апостол Петър е само „пръв между равни", а не върховен управител. Дори да допуснем, че Спасителят е дал особена власт на Апостол Петър, следва ли от това, че той е дал същата власт и на неговите приемници? Защо точно на папата трябва да е предал тази власт, след като например, Апостол Петър е основал и Антиохийската църква? По тази логика и Антиохийският епископ би имал претенции за главенство. *4. Светото Тайнство Кръщение:* За начина на извършване на Тайнството Кръщение римокатолиците казват: „Тези, които трябва да се просветят с това тайнство, или се потапят във вода, или се поливат с вода, или се поръсват с вода. Употребява се кой да е от тези способи". Православният Св. Киприян Картагенски ясно свидетелства, че Кръщението чрез потапяне е всеобщо и само в изключителни случаи (при болест) се допускало кръщение чрез поръсване и обливане. Отците на Неокесарийския събор с 12-то правило запретили на кръстените чрез поръсване или обливане да стават презвитери. *5. Светото Тайнство Миропомазване:* Редовен извършител на миропомазването според римокатолиците е само епископът и трябва да се помазват само навършилите седемгодишна възраст. Според Светото Православие, Св. Тайнство миропомазване извършват не само епископите, но и презвитерите (свещениците), с тази разлика, че първите освещават мирото за тайнството, а последните могат да миропомазват само с миро, осветено от епископите. При Православните миропомазанието се извършва над всички най-важни части на тялото, за разлика от римокатолиците, които миропомазват само челото. 6. *Светото Тайнство Евхаристия (Света Литургия – Свето Причастие):* Разликите в това Свето Тайнство са следните: *а)* Римокатолиците извършват това Тайнство с безквасен хляб вместо с квасен. Те твърдят, че Сам Иисус Христос е установил Тайнството с безквасен хляб. Това не е така, защото Иисус Христос е извършил евхаристията (Тайната вечеря) преди иудейската Пасха, която започвала на четиринадесетия ден от месеца вечерта (Лев. XXIII:5). Безквасни хлябове евреите почвали да ядат на 15-я ден от месеца, в продължение на 7 дни. Следователно на 13-ти, когато е била тайната вечеря не е имало още безквасици (опресноци) и Господ е извършил евхаристията не с безквасен, а с квасен хляб, какъвто се е употребявал този ден; *б)* Не приобщават всички вярващи от един и същи хляб, например свещениците освещават за себе си по-голяма хостия (тънка кръгла пластинка от безквасно тесто), а за миряните освещават по-малки за всекиго поотделно. Това нововъведение според Православната църква е едно отстъпление от духа и идеята на Тайнството, чрез което вярващите трябва да се обединят в едно тяло; *в)* Не приобщават всички вярващи под двата вида, т.е. с тялото и кръв Христови. Миряните при тях се причестяват само с хостия и се лишават от чашата, въпреки думите на Спасителя: „Ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиете кръвта Му, не ще имате в себе си живот"; *г)* Лишават малките деца до известна възраст съвсем от причастие. Това отклонение те са го направили като следствие от предното, защото след като узаконили миряните да се приобщават само под единия вид, т.е. само с тялото Христово, по необходимост е трябвало да лишават от причастие малките деца, понеже не могат да приемат твърда храна. *7. Светото Тайнство Покаяние:* По това тайнство римокатолиците казват следното: „Нито изповядващият трябва да знае кой е духовникът, който го изповядва, нито пък изповедникът трябва да знае кого изповядва". Този начин на изповед е въведен от тях може би с цел да се запази тайната на изповедта. Според Православието обаче, при изповедта има не по-малко значение психическото състояние на каещия се: той трябва да изпита известни мъчения на съвестта, даже и срам, когато се изповядва очи в очи пред свещеника. Това е така, защото при другия случай каещият се може без срам да изповядва един и същи грях безброй пъти. *8. Светото Тайнство Свещанство:* Безбрачието на свещениците (целибата) било въведен от римокатолиците през IV в. с цел, то да се издигне в нравствено отношение. С това решение те постигнали противоположни резултати. Съборите и историците на Запад свидетелстват, че след установяване безбрачието на

духовенството, нравственият му упадък станал още по-голям. Православната църква учи, че духовникът трябва да бъде със семейство. По този въпрос се е изказал и Св. Апостол Павел, който казва, че епископът трябва да бъде мъж на една жена и да умее „да управлява добре къщата си и да има деца послушни със съвършена почтителност, защото който не умее да управлява собствената си къща, как ще се грижи за Църквата божия?" (1 Тим. 3:2-4). *9. Светото Тайнство Брак:* Римокатолиците твърдят, че брачният съюз се смята за безусловно неразторжим, дори и в случай на прелюбодеяние. Мъжът и жената могат да се разделят, но те не могат да встъпват във втори брак. Според православното учение обаче, християните могат да се развеждат при прелюбодеяние по думите на Христа: „Който напусне жена си не поради прелюбодеяние, той я прави да прелюбодейства (Мат. 5:32), т.е. прелюбодеянието е законна причина за разтрогване на Брака". *10. Светото Тайнство Елеосвещение:* Според римокатолиците елеят за това Тайнство се освещава само от епископа, а на презвитерите се предоставя само помазването на болните. На това Св. Тайнство те гледат не като целебно средство, а като последно помазание на умиращия, за да го подпомогне в борбата с ужасите на смъртта. Православните учат, че презвитерите не само помазват, но и могат да освещават елея по думите на Апостол Иаков: „Болен ли е някой между вас, нека повика презвитерите църковни, и те да се помолят над него, като го помажат с елей в името Господне". По отношение на това кой трябва да се помазва, Светата Православна църква учи, че това Тайнство може и трябва да се извършва над тежко болни, за които се четат молитви за въздигане от болестта, а не да им се помогне само да имат по-лека смърт. Задгробната съдба на човека. Учение за чистилището: Римокатолиците учат, че душите на умрелите вярващи, които не са успели приживе да се покаят за несмъртните и леки простими грехове, а така също и душите на тези, които са се покаяли за своите смъртни грехове, но не са могли да изпълнят известни епитемии или да понесат временни наказания, се изпращат след честния съд в чистилището – средно място между рая и ада. Според Православието, Църквата се е молила и сега се моли за умрелите, но се моли за опрощаване на греховете им, за освобождаването им от ада, а не от някакво средно място – чистилище. Молитвата е необходима за намиращите се в Ада, защото Христос има ключовете на Ада и смъртта и може да освобождава от там грешници, както е сторил това при влизането си в Ада, ако те се преклонят пред името Му и ако греховете им са простими.

Онлайн ресурс.

РАЗЛОВСКИ, Стоян (– 28.VII.1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Разловци, Пиянечко (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник. Основен двигател е за изграждането на църквата „Св. Св. Константин и Елена" в Разловци. Взема участие в подготовката на Разловското въстание, част от Априлското въстание 1876. След избухването му в Пиянечко, Разловски подпомага дейността на основния организатор Димитър Попгеоргиев. Заловен след неуспеха на въстанието в Рилския манастир и затворен в манастирската кула. Преди да бъде отведен в затвора в Дупница се самоубива.

*Лит.: **Попстоянов**, Коте. Тридесет години назад. Исторически записки по първото македонско въстание през 1876 г. С., 1988; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 56; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 215.*

РАЗЛОЖАНИНА – *вж Попфилипов, Никола*

РАЗПЕТИ ПЕТЪК – най-тъжният ден за християните в годината, тъй като в този ден е разпнат Иисус Христос, за да стане изкупителна жертва за греховете на човечеството. На този ден от Страстната седмица постът в Православната църква е особено строг – тогава нито се яде, нито се пие (дори вода). В петък Вярата повелява да не се подхваща каквато и да е работа. На Велики петък през деня не се служи Света Литургия, защото в този ден сам Господ е принесъл себе си в жертва, а се извършват Царските Часове. На вечерня в храма се припомнят и съпреживяват Христовите страдания, смъртта и погребението Му. Преди началото на службата, на специално издигнато място в средата на храма се издига символичен гроб Христов, украсен с цветя, а на престола се поставя Плащаницата – платът, с който е било завито мъртвото тяло на Христос след свалянето Му от Кръста. На Плащаницата е извезан образът на положения в гроба Спасител. Плащаницата се изнася по следния начин: певецът застава пред северната врата на Св. олтар и започва бавно да пее първата стихира: Егда от древа..., а след него върви свещеникът и други църковнослужители, които носят Св. Плащаница, обикалят три пъти около разпятието и приготвената маса (кувуклия) и слагат Плащаницата на масата. Свещеникът, а след него и богомолците, целуват Св. Кръст, Св. Евангелие и Плащаницата. По време на вечерното богослужение се извършва опелото на Господа пред Плащаницата. Песнопенията са посветени на страданията и смъртта на Христос. След като се изнесе Плащаницата на вечерното богослужение, с нея се обикаля около храма и символично се извършва погребението на Христос. В края на вечерната свещеникът взима Плащаницата от центъра на храма и я слага на Св. Престол в олтара.

*Лит.: **Кондаков**, Ив. Велики петък. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1966; **Смоленски епископ Нестор**. Велики петък. // Църковен вестник, N 10, 9 апр. 1987; **Проватски епископ Антоний**. Велики петък. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1989; Разпети петък. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.*

РАЗПЯТИЕ – наименование на екзекуцията на Иисус Христос чрез разпъване на кръст, изпълнена ок. 33 г. сл. Хр. в Йерусалим. Разпъването на Христос играе централна роля в християнското богословие и е тясно свързано с християнските доктрини за спасението и изкуплението.

Онлайн ресурс.

Разпятие / Неизвестен автор (живописно платно)

РАЗСУКАНОВ, Димитър Йорданов (24.I.1857 – 1940) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Завършва класното училище в града. Учител в с. Блъсковци, Еленско, Великотърновска обл. (1873). Ръкоположен за свещеник (1887). От 1915 – сакеларий, а от 1922 – иконом.

*Лит.: **Кършовски**, П. Из миналото на гр. Елена. Кн. 2. Елена, 1928, с. 89.*

РАЗУМНИК (XI-XII в.) – наименование на въпросно-ответна творба, превод от различни гръцки източници. Въпросите и отговорите са подредени хронологически от сътворението на света до различни години.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Богомилски книги и легенди. С., 1970, с. 249-253.*

РАЗУМОВ, Вангел Симов – *вж Борис Неврокопски*

РАЙКО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ковчаз, Малкотърнвско (дн. в Турция). Свещеник в селото (1864).
*Лит.: **Аянов**, Г. Малко Търново. Бургас, 1929, с. 281.*

РАЙКОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Калиманци, община Суворово, Варненска обл. (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 566

РАЙКОВ, Евгений (1868 – 7.XII.1947) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). Учи в Пловдивската капуцинска семинария и в капуцинския институт в с. Буджа край Смирна (Турция). Завършва богословски науки в Пловдив. Ръкоположен за свещеник (14 авг. 1891). Отначало е помощник-енорист в София, а от 3 апр. 1893 – в с. Калъчлии. На 4 апр. 1897 е назначен за енорист в с. Даваджово, (дн. Миромир, квартал на Хисаря) а на 30 дек. 1901 – в Хамбарлий (дн. с. Житница). После е помощник-енорист в София, Хамбарлии и Балтаджии, след което отново е върнат като помощник-енорист в родното си село.
Онлайн ресурс.

РАЙКОВ, Максим (Минчо) – *вж Райкович (Райков), Максим (Минчо)*

РАЙКОВ, Минчо (духовно име: Методий) (-1877) – монах. Приема монашество (1871). Основател на девическия манастир „Св. Пантелеймон" в с. Присово, Великотърновска обл.
*Лит.: **Загорски**, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 64.*

РАЙКОВ, Михаил (-1738) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Генерал Николаево (дн. към гр. Раковски). Завършва католическа гимназия във Фермо (Италия) (1715). Назначен за капелан на Софийския архиепископ. От 1719 – генерален викарий на Софийския архиепископ. Убит от турците.
*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 164, 167.*

РАЙКОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 566.

РАЙКОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Килифарево, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 566.

РАЙКОВ, Райко Минчев (духовно име: Роман) (1840 – 12.V.1925) – църковен и просветен деец. Роден в Присово, Великотърновска обл. Учи в Присовския манастир „Св. Архангел" (1853-1855), след което се премества в Плаковския манастир „Св. Илия". Приема монашество (1860). Дякон и учител по църковно пеене в Плаковското манастирско училище (от 1868). Учител и певец в Българската църква „Св. Св. Кирил и Методий" – Букурещ (1877). Възведен в архимандритски сан. Поддържа контакти с българската емиграция. След Освобождението се завръща в родното село, където служи като свещеник до 1908.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 566.

РАЙКОВ, Станко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (Сърбия) (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 566.

РАЙКОВ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Килифарево, Великотърновска обл. Учител и свещеник в Килифарево, Конаре, Казанлъшко, Старозагорска обл. и Пловдив (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Михайлов**, Г. Килифарево. С., 1970, с. 272.*

РАЙКОВИЧ (Райков), Максим (Минчо) (1801 – 25.II.1874) – просветен и църковен деец. Роден в Дряново. Учи в килийно училище в Дряново, в Дряновския и в Преображенския манастир (1821-1832). Приема монашество в Преображенския манастир. Учител и свещеник в Лясковец (1832-1837). Участник във Велчовата завера (1835). Игумен на Петропавловския манастир (1837-1844). Преследван от османските власти, емигрира в Сърбия (1844), откъдето се прехвърля във Влашко – Браила и Галац. Установява контакти с Георги С. Раковски и е един от най-близките му сподвижници. По време на Кримската война 1853-1856 е доброволец в руската армия. След смъртта си оставя завещание, в което разпределя парите си за училища във В. Търново, Дряново, Лясковец и Галац.
*Лит.: **Стратев**, Ив., В. Арнаудов. **Архимандрит Максим Райкович**. Живот и дейност. Търново, 1912; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 567; **Петров**, К. п. **Архимандрит Максим Райкович**. // Църковен вестник, N 19, 10 май 1958; **Димков**, Н. **Архимандрит Максим Райкович** в Галац. // **Максим Райковеч**. Традиция и съвремие. С., 1999, с. 59-69; **Темелски**, Хр. **Максим Райкович** и Великотърновските манастири. // **Максим Райкович**. Традиция и съвремие. С., 1999, с. 15-41; **Жечев**, В. Българите в Галац през Възраждането. С., 2007, с. 116-129.*

РАЙКОВСКИ МАНАСТИР – *вж Смоленски манастир (Райковски манастир) „Св. Атанас"*

РАЙКОВСКИ МЪЧЕНИЦИ – османците убиват заради християнската му вяра момъка Милян Смилянов. На 8 юли 1720, пак в Райково, заради твърдата си християнска вяра по заповед на приближения на султана анадолски мюсюлманин Селим ходжа са изклани 200 българи християни включително първенците на селото: Атанас Котковски, Бечо Станчев, Върбан Итински, Гитю Иванов, Драгню Трицинов, Еню Митев, Жеко Чернев, Ангел Митрев, Бико Русински, Видю Чернобрестов, Горан Станчовски, Дечо Маринski, Еню Сурото, Желязко Ковача, Згуран Вълчовски, Иван Димов, Колю Сурчовски, Лазар Кривошиев, Милуш Милкин, Найден Иванов, Петко Гърчето, Петър Русинов, Згуран Найденов, Иван Киселски, Куртю Кавален, Лазар Райчев, Митю Муховски, Насо Милянов, Пею Широкалски, Аргир Главчев, Белю Белювски, Васил Руменски, Гроздан Станчев, Дойчин Долчинковски, Еню Куковски, Живко Гребенаров, Иван Кацарски, Кръстю Рубинов, Личо Грибачев, Милян Глуховски, Никола Кацаров, Пачо Костенски, Първан Михов, Пею Дармона, Запрян Шубарски, Златю Вапцаров, Златю Солтоквата, Илия Ружински, Колю Сребрин, Личо Чернозмиев, Манол Върбанов, Найден Палишумов, Наум Павлов, Пею Чернев, Паскал Гондьовски, Петър Мечет, Петко Чиповски, Ралю Лещовски, Радул Ничев, Страхил Нигенски, Стойко Пуздрев, Стоил Горанов, Таню Висински, Ташо Косилски, Филю Кременаров, Митю Грудински, Митрю Гущера, Цветко Стоилов, Цветко Киселов, Янко Четроков, Яню Гогомешки, Каню Канювски, Цветко Рибаров, Кирю Цинигеря, Хубен Храсковски, Хубен Буковски, Милион Драпилов, Христо Рошавски, Сево Грудевски, Стоимен Марудин, Стайко Орешенски, Руско Дичев, Русин Маринski, Руско Казалийски, Ручен Сивковски, Руско Смилянов, Раю Райчев, Витан Дойчинов, Вълчо Бойчев, Вълчо Гайганарски, Илко Витанов, Таню Вълчев, Велко Шипковски, Ваню Христев, Гего Робовски, Колю Киселов, Гочо Проданов, Гего Робински, Грудю Яребицата, Горан Герджиковски, Гитю Косовски, Димо Чокински, Добрик Биковски, Димитър Дупевски, Дечо Руменовски, Белю Плевенов, Апостол Дренката, Колю Зайчето, Дорю Беровски, Дечо Тинкин, Дойчин Зеленов, Григор Куцовски. В деня на клането над райковските първенци е обесен в местността „Поляне" енорийският свещеник от с. Езерово, йеромонах Варлаам Светогорски.

Онлайн ресурс.

РАЙНОВ, Николай Иванов (1.I.1889 – 2.V.1954) – писател и художник. Роден в с. Кесарево, Великотърновска обл. Завършва Духовната семинария в София (1908). Следва философия в Софийския университет (1911). Участва в Първата световна война като военен кореспондент към 9-та пехотна Плевенска дивизия. Завършва Държавното художествено-индустриално училище в София (1919). Сътрудничи на Гео Милев (1918-1919), главен библиотекар в Народната библиотека в Пловдив (1922-1927). Командирован е за две години в Париж, за да се запознае с паметниците на културата във френската столица. Професор по история на изкуството в Художествената академия (1917-1950). Председател на Съюза на българските художници. Академик (1945), дописен член на Българския археологически институт. Съосновател и първи директор на Института за литература на БАН (1948-1949). След 9 септ. 1944 първоначално е на страната на Отечествения фронт, но няколко години по-късно изпада в немилост. Идеологическите различия със сина му, писателя Богомил Райнов, водят впоследствие до разрив между тях. Заради романа му „Между пустинята и живота", посветен на живота на Иисус Христос, е отлъчен от Българската православната църква.

*Лит.: **Николай Райнов**: Юбил. лист. С., 12 март 1939; **Николай Райнов** (1889-1954). // Изкуство, 1954, N 3; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 479-480; **Сугарев**, Едвин. **Николай Райнов** – боготърсачът богоборец. С., 2007.*

РАЙЧЕВ, Мирон (24.V.1907 –) – църковен деец. Роден в гр. Варна. Завършва Софийската духовна семинария (1929), след което служи 8 месеца във Варненската и Преславската митрополия. Ръкоположен за дякон (30 юли 1930) и за свещеник (28 февр. 1931). Служи в гр. Търговище до 1938. От 1 ян. 1939 е преместен в храма „Св. Атанасий" (Варна), обслужван дотогава от руски свещеник. Завършва Варненското висше училище за стопански и социални нужди (1945). От 16 май 1952 служи в катедралния храм, където е произведен в чин протойерей (1956).

Онлайн ресурс.

РАЙЧЕВ, Никола (Кою) (1811-) – възрожденски деец, водач на българската община в Балчик в борбите ѝ с гръцките фанариоти за Българска църква и просвета. Роден в Трявна. След Руско-турската война (1828-1829) заедно с българи от разни краища на страната се заселва в Балчик. В нач. на 40-те на XIX в. оглавява българската община и църковното настоятелство в града. Благодарение на него през 1845 е построен и отваря врати първият български възрожденски храм в Балчик – църквата „Св. Николай" в българската част на града (дн. кв. Хоризонт, бивша Гемиджи махала) (1845). Отец Иван започва първите от столетия служби не на гръцки, а на български език. При църквата е построено и първото българско училище в Балчик. Църквата е отнета от местното гръцко население и опожарена (1848). Тогава Кою Райчев дарява на Българската община голямата си къща в махала „Аязмо" до морето и отваря в нея българско училище. През 1851 успява да издейства ферман за Българска църква и прави от дарената си къща – втори български храм, наречен „Св. Троица". През 1862 гърците успяват да завземат и тази Българска църква. Това не стъписва К. Райчев и жителите на морския град. С общи усилия възстановяват църквата (1866). В знак на признателност към Кою Райчев – една от улиците в града носи неговото име.

Лит.: Балчишките храмове, Варненско-Великопреславска епархия – Балчишка енория. Варна, 2009.

РАКОВ, Станю – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (Сърбия) (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 568.

РАКОВ, Христо (1836 – 30.XI.1914) – църковен и революционен деец. Свещеник в с. Петрич, Софийска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет в селото. Участва в Априлското въстание 1876. След погрома на въстанието е заловен и изпратен на заточение в Мала Азия. Освободен (май 1878).

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 298-299.*

Per aspera ad astra!

РАКОВИШКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА” – разположен е под връх „Черноглав” в Западния Предбалкан, на 4 км северозападно от с. Раковица, община Макреш, обл. Видин, почти на границата със Сърбия. Основан е през X-XI в. След падането на България под османска власт запада. Възстановен е през XVII в. от Св. Пимен Софийски. В кр. на XVIII в. – опожарен. В манастира е открито първото светско училище в Северозападна България (1848). Издига се като център на националноосвободителните борби: в него е организирано въстанието от 1850 (т.нар. Видинско въстание) – което е сред най-масовите по време на османското владичество, както и въстанието (Димитракиева буна) от 1856. Обявен за паметник на културата. Понастоящем е възстановен и постоянно действащ. В архитектурно отношение представлява комплекс от две църкви, жилищни и стопански сгради. Построената през X в. стара църква (8,5 х 8 м) е от типа „вписан кръст” – кръстокуполна, с висок купол на шестстенен барабан и с пристроен в нач. на XIX в. притвор. Изографисана (1825), а през 1979 са реставрирани ценните стенописи. През възрожденската епоха е един от просветните и революционните центрове в Северозападна България. Открито светско училище (1848). След Освобождението, в памет на загиналите във въстанията, е построена новата църква с долепена до западната ѝ страна висока камбанария. Храмов празник – Петдесетница.

Лит.: Осветен храм-паметник. // Църковен вестник, N 47-49, 24 ноември 1945; ***Тодоров****, П. Раковишкият манастир. // Духовна култура, 1955, N 2-3, с. 48-52;* ***Златоустов****, М. Раковишкият манастир „Св. Троица”. // Църковен вестник, N 26, 2 юли 1960;* ***Златоустов****, М. Още за Раковишкия манастир. // Църковен вестник, N 34, 15 окт. 1960;* ***Димитров****, Стр. Въстанието от 1850 г. в България. С., 1972; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 482-483;* ***Бояджиев****, Ст. Раковишкият манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 138-140;* ***Христов****, Б. Раковишкият манастир. // Църковен вестник, N 40, 3-9 окт. 1994.*

РАКОВСКИ, Георги Стойков (1821-1867) – национален революционер, журналист и публицист. Роден в Котел. Родоначалник на организираното националноревюлюционно движение в България. По отношение на църковния въпрос не признава компромиси и когато Драган Цанков създава униатска църква (1860), влиза в остра полемика с него на страниците на в. „Дунавски лебед”. Своите схващания излага и в две свои книги: „Българският за независимо свещеничество днес възбуден въпрос” (Белград, 1860) и „Евангелският вероизповеден въпрос” (Букурещ, 1860).

Георги С. Раковски (фотопортрет)

Лит.: ***Шопов****, Ат. Съчиненията на* ***Г. С. Раковски*** *по българския църковен въпрос. // Църковен вестник, N 42, 14 ян. 1922;* ***Василев****, Ст. п. [****Г. С.****]* ***Раковски*** *за черковния въпрос. // Църковен вестник, N 7-8, 15 февр. 1947; //* ***Тулешков****, К.* ***Георги С. Раковски****. Обществеик, писател, църковник, революционер. // Църковен вестник, N 38, 1 ноември 1958;* ***Йоцов****, Д. [****Г. С.****]* ***Раковски*** *и българският църковен въпрос (По случай 140 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 18, 6 май 1961;* ***Върбанов****, В.* ***Георги Сава Раковски*** *за прогресивното българско православно духовенство. // Църковен вестник, N 19, 24 юни 1977.*

РАЛИЕВ, Христо Велков – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Копривщица. Учител във Варна и околните села. Ръкоположен за свещеник в с. Неофит Рилски, Варненско (1873).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 570.

РАН БОСИЛЕК (истинско име: Генчо Станчев Негенцов) (26.IX.1886 – 8.X.1958) – писател, поет, преводач. Роден в Габрово. Завършва Априловската гимназия в Габрово (1904), известно време работи като учител (1904-1908) и следва славянска филология и право в Софийския университет (1908-1910). Завършва право с докторат в Брюксел, Белгия (1916). Утвърждава се като един от най-добрите детски писатели. Ран Босилек е един от авторите, които съчетават рядката дарба на лирика и прозаика. Голямото му по обем творчество за деца е представено в десетки отделни издания и сборници.

Лит.: ***Кръстев****, Ст.* ***Ран Босилек*** *на седемдесет години. // Църковен вестник, N 37, 16 окт. 1958; Речник на българската литература. Т. 3. С., 1982; Енциклопедия България, Т. 5. С., 1985.*

РАНГЕЛ – възрожденски църковен и просветен деец в Брезник, Пернишка обл. (1869).

Лит.: ***Асенов****, П. Брезник и Брезнишко. С., 1969, с. 73.*

РАННОВИЗАНТИЙСКА БАЗИЛИКА – в с. Гела, Смоленска обл. Разположена в местността „Манастира”. Изградена в нач. на V в. Съществувала почти от 200 г. Най-голямата и богато украсена църковна сграда от този период в централната част на Родопите. Част от голям религиозен комплекс, който е изпълнил успешно мисионерската дейност за приобщаване към християнството на тракийските племена в планинския район. Опожарена и изоставена през втората половина или кр. на VI в. при едно от нахлуванията на славянските племена на Балканския полуостров и сблъсъка на техния свят с цивилизацията на Византия.

Онлайн ресурс.

РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА – Дуростръм (Силистра) – открита 1987. Резиденция на доростолските епископи (V-VI в.). В архитектурно отношение – трикорабна, едноапсидна сграда с неразчленен нартекс. Предполага се, че в нея са били съхранявани мощите на Св. Дазий.

Лит.: ***Димитров****, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX в. / Фондация „Покров Богородичен”. С., 2013, с. 99-100.*

РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА (ср. на IV в.) – гр. Кермен, Сливенска обл. Една от най-ранните в района. По-голяма и по-стара от църквите при Кабиле, Ямболско и Сливенско.

Онлайн ресурс.

РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА – гр. Ракитово. Намира се в южния край на града, в местността „Николица" (известна още и като манастир „Св. Никола"). На мястото е построен параклис „Св. Никола" (1923), чиито стени допълват части от зидове на голяма ранновизантийска базилика. През лятото на 1962, когато южно от параклиса започва строеж на стадион, били разрушени други части от късноантичния комплекс, който включва споменатата църква, помещения около нея и некропол. Тези разкрития наложили да се направи археологическо проучване. При археологическите разкопки (1968) е разкрита почти изцяло, с изключение на северното отделение на трансепта, върху чиито останки били положени основите на параклиса. Добре проучен е и некрополът. Манастирът датира от V-VI в. След нашествието на славяните – разрушен. Възобновен (XII-XIV в.), когато около стария храм са изградени нови сгради. Манастирът и църквата са окончателно разрушени по време на масовото помохамеданчаване на българите от Чепинското корито (1666). След това мястото е продължавало да се почита за свято и при него е съществувал некропол, използван до XIX в. В архитектурно отношение базиликата е трикорабна с голям допълнителен кораб и три апсиди. Около църквата са разкрити множество християнски погребения, но почти всички без артефакти. Само в един гроб са намерени обеци от бял метал, чиято украса е аналогична с находките от некропола на манастира Дурице, датирани към ср. на XIV в. Базиликата почти повтаря плана на базиликата „Св. София" в гр. София (с изключение на олтарната част). От намерените мраморни плочи, украсени с кръстове и линии, и капителите, се открива прилика с Хисарските базилики.

*Лит.: **Чангова**, Йорданка, Анета **Шопова**. Археологически проучвания във Велинградски район. // Родопски сборник. Т. 2. С., 1969 , с. 181-212; **Чанева-Дечевска**, Н. Ранно-християнската архитектура в България IV-VI в. С., 1999.*

РАНЧИН, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сурачево, Пиротско (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 571.

РАСАТЕ – *вж Владимир*

РАСО – проста свещеническа одежда за всекидневна употреба. Типичният цвят на расата е черен.

*Лит.: **Кочев**, Н. Цв. Богослужебното облекло на православния духовник – дякон, свещеник и епископ. // Духовна култура, 2003, N 11, с. 13-24.*

РАСОЛКОВ, Георги (духовно име: Герман) (-1879) – йеромонах. Роден в Дупница. Ръкоположен за свещеник в града (1813). Приема монашество в Рилския манастир (1820). Изпращан като таксидиот в Щип, Разлог и Видин.

*Лит.: **Меджидиев**, А. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. С., 1940, с. 93-94.*

РАСТКО НЕМАНИЧ – *вж Св. Сава*

РАФАИЛ (светско име: Рачо) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Дряново. Един от първите учители в града (нач. на XIX в.). Приема монашество. Игумен на Дряновския манастир (1840-1845).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 571.

РАФАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Голям извор, Разградска обл. (1847).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 571.

РАФАИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в Търново (В. Търново). Свещеник в Добруджа (50-те – 60-те г. на XIX в.). Участва в борбата за църковна независимост.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 571.

РАФАИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Ветрино и Неофит Рилски, Варненска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 571.

РАФАИЛ – монах и революционен деец. Игумен на Сопотския манастир (70-те г. на XIX в.). Член на революционния комитет в Сопот.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 571.

РАФАИЛ ЕТРОПОЛСКИ (XVII в.) – книжовник от Етрополския манастир „Св. Троица" (Варовитец). Игумен на същия манастир. Негово дело са четири минеи: за м. май 1637, за м. май 1636-1639, за апр. 1639 и за юни 1642. Минеят от 1637 е откупен от монаси от Елешнишкия манастир „Яковщица".

*Лит.: **Райков**, Б. Етрополската калиграфско-художествена школа през XVI-XVII в. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 1972, Т. 12 (18), с. 25.*

РАФАИЛ МОНАХ (втората половина на XVIII – нач. на XIX в.) – резбар. Роден в с. Калище, Пернишка обл. Живее и твори в Рилския манастир. В продължение на дванайсет години изработва дървен кръст с миниатюрна резба. След като го завършил – ослепял. От двете страни на кръста са изобразени ок. 100 библейски сцени и ок. 600 фигури и образи на апостоли, мъченици, светци и пр. Съхранява се в Музея на Рилския манастир.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 654; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 485.*

РАФАИЛ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1699-1702). Преди да заеме охридската катедра е Херсонски епископ. Избран е за Охридски архиепископ на 8 юни 1699, но не по-късно от 1702 е свален от престола.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205.*

РАФАИЛ ХИЛЕНДАРСКИ – монах. Игумен на Хилендарския манастир в Света гора (кр. на XVIII в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 28.*

РАФАИЛОВИЧ, Георги (20.X.1859 – 1919) – протойерей, проповедник, образователен деец и издател. Роден е в Будва (Далмация.). Завършва Богословие в гр. Зара. Заради участие в Кривошиянското въстание против австрийското правителство (1882) е принуден да напусне Далмация. С препоръка от Екзарх Йосиф идва в България (1884). Преподава в Петропавловската духовна семинария в Лясковец, семинарията в Самоков, в Лом, Силистра, София, Сливен. В Самоков издава религиозно-поучителното списание „Добър пастир". Редактор на сп. „Пастирски глас" (1903). Издава поредица брошури с поучително съдържание. Военен свещеник на Единайсти пехотен сливенски полк.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 158-159; **Велев**, Юри. Дядото на **Юлиан Попов** – наследници на двама премиери и на банкера, довел **Фердинанд**. // 24chasa.bg, 31 март 2013.*

РАЧЕВ, Костадин – църковен деец. Свещеник в Перущица (втор. полов. на XVIII в.). Открива в дома си килийно училище. Преселва се в с. Първенец, Пловдивска обл. (1794), където служи като свещеник до края на живота си.
*Лит.: **Кепов**, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931, с. 26-27.*

РАЧЕВ, Кръстьо **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 572.

РАЧЕВ, Филип – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Бяла, Русенско. Ръкоположен за свещеник (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 572.

РАЧКОВ, Иван – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Левски, Пазарджишка обл. Учител (1871-1872) и свещеник (1874-1884) в с. Камен, община Стражица, Великотърновска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 572.

РАЧКОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (1870).
*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово (Ист. приноси). Габрово, 1934, с. 350.*

РАЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Брацигово (ср. на XIX в.).
*Лит.: **Вълчев**, А. За първите стъпки в учебното дело в Родопите. // Родопи, 1975, N 5, с. 10.*

РАШКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Леденик, Великотърновска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 573.

РЕГИНО (850-915) – монах-хронист. Игумен на Прюмския манастир, по-късно – на манастира „Св. Мартин" – край гр. Трир (Германия). Автор на „Хроника", която включва историята на франките, както и някои събития от световната история от I в. до 906. Дава сведения за войните на хан Крум срещу Византия, за гибелта на император I Фока (811), за управлението на княз Владимир (889-893), за Преславския събор (893) и за нахлуването на унгарците в българските земи при цар Симеон (893-927).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 729-730.

РЕЙДОН, Герман (1873-1952) – католически свещеник, успенец. Ръкоположен за свещеник (1899). Служи в мисията в Караагач (Одрин) (1889-1904) и в Сливен (1904-1913). Преди започването на Първата световна война е преместен в Пловдив. По политически причини напуска България (1916) и заминава във Франция. Заради владеенето на български език е мобилизиран и назначен във Френското министерство на външните работи. Демобилизиран (1919), се връща в България. Служи в мисията на успенците в Ямбол (1919-1921), преместен е в Пловдив (1921-1948). Експулсиран от България (11 дек. 1948), връща се във Франция. През първото десетилетие на XX в., бидейки в Сливен, редактира и издава първото католическо списание „Поклонник". След войните го издава в Пловдив. Издава брошури и притурката „Животът на светиите" към списанието. Издава и сп. „Вяра и Наука" (Сливен, 1912), на което сътрудничат свещеници и миряни не само от Югоизточна България. Автор и преводач е на много трудове, сред които „Какво искат католиците в България" (Сливен, 1906) и „Ръководство за религиозно обучение" (прев. на бълг. ез.; Сливен, 1907).
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 168, 483, 485, 545, 558, 772, 773.*

РЕЙНАУДИ, Доменико – *вж Франческо Доменико Рейнауди*

РЕЙМСКО ЕВАНГЕЛИЕ – старобългарски ръкопис, на който френските крале са полагали клетва *при коронясването им.* Състои се от две части – кирилска (от XI в.) и глаголическа (от XIV в.). Кирилската част е от староруски препис от старобългарско евангелие, писано на пергамент в две колони. От 1419 сменя неколкократно притежателите си. Подарено на Реймската катедрала (1574).
Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012, с. 3703.

РЕЛИГИОЗЕН КУЛТ – включва многобройните църковни обреди и церемонии – молитви, богослужения, почитане на светиите и техните мощи, почитането на иконите и пр.
*Лит.: **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 45.*

РЕЛИГИОЗНА ОБЩНОСТ – първично звено в системата на религиозната организация на различните вероизповедания.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 183.

РЕЛИГИОЗНО ОБРАЗОВАТЕЛНО И ВЪЗПИТАТЕЛНО ДЕЛО В ЗАТВОРИТЕ – предвидено със специални законодателни актове като най-мощно средство за превъзпитание на затворниците, тъй като религията спомага за разкаяние и примирение, и вселява надежди за по-добро бъдеще.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 220-221.*

РЕЛИГИЯ – взаимоотношението между Бога и човека, общението на човека със свръхестественото и резултатите от тази връзка за човешката душа. В религията има елементи на знание, чувства и морални задължения, но не те са причина за религията. Религията сама поражда стремеж към религиозно знание – тя възбужда религиозни чувства, тя ни кара да се съобразяваме с нейния морал. Религията е самостоен елемент в човешката душа и не може да се замени с други прояви на човешкия дух. Универсалните монотеистични религии на човечеството – *Зороастризъм, Будизъм, Християнство* (в което е инкорпорирана цялата конструктивна част на *Юдаизма), Ислям* (*мохамеданство*) – дават цялостна философско-религиозна универсална монотеистична картина на света. Правилно е религиите да се именуват с имената на пророците: *Зороастър*, *Буда*, *Христос*, *Мохамед*.
*Лит.: **Маджуров**, Н. Илюзия и внушение ли е религията. // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1991; **Маджуров**, Н. Необходима ли е за човека религията? // Църковен вестник, N 37, 9 окт. 1992; **Стоянов**, Б. Коментар по основни проблеми на християнската религия. // Църковен вестник, N 38, 30 окт. 1992; **Вернадский**, В. И. Биосфера и ноосфера. Москва, 2012; **Корбен**, А. История на ислямската философия. С., 2004; **Campbell**, Joseph, Bill Moyers. The Power of Myth. New York, 1991; **Campbell**, Joseph. Masks of God, Vol. I: Primitive Mythology. New York, 1991; **Campbell**, Joseph. Masks of God, Vol. II: Oriental Mythology. New York, 1991; **Campbell**, Joseph. Masks of God, Vol. III: Occidental Mythology. New York: Arkana, 1991; **Campbell**, Joseph Masks of God, Vol. IV: Creative Mythology. New York, 1991; **Corbin**, H. History of Islamic philosophy. Routledge, 1996; **Eliade**, Mircea. Images and symbols: Studies in religious symbolism / Transl. by Philip **Mairet**. Princeton, NJ, 1991; **Eliade**, Mircea. Mystic stories: The sacred and the profane / Transl. by Ana **Cartianu**. Boulder, 1992; **Eliade**, Mircea. Morfologia religiilor: Prolegomene / Text comunicat si pref. de Mircea **Handoca**. 2. ed. Bucuresti, 1993; **Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство** [Тържество на обединяващата сила на науката в единство с религията, философията, изкуството и литературата] (39) 18.10.2016 г. [: Отз. за кн.: GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна): Изследвания в чест на акад. проф. **Александра Куманова**: Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread): Studia in honorem Acad. Prof. **Alexandra Kumanova**: A Festschrift for 65th Golden Jubilee of the University of Library Studies and Information Technologies in Sofia / Науч. ред. С. **Денчев**; Съст., предг. и интервю Н. **Василев**. С., 2016]. // Науч. тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технологии, 2016 [2017], Т. 14, с. 567.*

РЕЛИГИЯ НА ПРАБЪЛГАРИТЕ – *вж Прабългарска религия*

РЕЛИГИЯ НА СЛАВЯНИТЕ – *вж Славянска религия*

РЕЛИГИЯ НА ТРАКИТЕ – траките, населяващи днешните български земи, вярвали в много богове, но нямали конкретни представи за техните образи. От всичките им богове, Тракийският конник, или Херос, е всемогъщ с покровителството си над различни страни от живота им. Това се потвърждава от огромния брой обредни паметници, изработвани повече през римската епоха и открити по нашите земи. Траките вярвали дълбоко във Великата майка богиня, представите за която се покривали с тези за Бендида. Тя е изобразена върху една от каните на Рогозенското съкровище и то с лъка като неин символ. Култът на Бендида се слял по-късно с този на Артемида или Диана, „господарка на животните", богиня на лова, домашното огнище и раждането. Затова и даровете, които ѝ поднасяли, „увивали с пшеничена слама". Като бог на събуждащата се природа и на опиянението от творческия унес, почитали с невъздържани оргии бог Дионис. Върховен бог, който се слял със Зевс, е бил бог Сбелсруд. Траките боготворели висши природни сили и в своите философски виждания ги претворявали в антропоморфни персонификации, т.е. си ги представяли в образи на богове. Боготворели дървета, които смятали за реализация на силите на природата, или змии, свързани с представата за отвъдното царство (понеже излизали изпод земята) и затова ги изобразявали върху паметници, посветени на Херос. Вярвали, че демони живеят в пещери, от които често бликат извори. Светилищата им обикновено са до извори, където очистителната сила на водата нашият народ запазил през вековете и до ден днешен. Като измивали умрелия, вярвали, че го очистват от лошия демон – смъртта, та като отиде в онзи свят, да стане безсмъртен, т.е. вярвали в безсмъртието на човека. Траките вярвали в задгробния живот, което проличавало най-ясно в погребалните обичаи. Бащата на историята – Херодот пише, че около умрелия колели всякакви животни и се угощавали. За да отиде в отвъдния свят освободен от грехове – безсмъртен и слят с вечността, те го очиствали с вода и огън, оплаквали го, а след това погребвали или изгаряли. Костите на кремирания събирали в урна. Поставяли му и необходимите неща: съдове, оръжия, храна. Князете се нуждаели и от колесница, а до нея убивали и коне. Изглежда, че чест е било за любимата му жена да го последва в гроба, което личи и от тракийското погребение във Враца. Върху гроба на знатните насипвали могила и устройвали игри и състезания. Насипването на могили е и от практически съображения, да не се разграбват вложените богати дарове.
*Лит.: **Попов**, Д. Тракийска религия. 2. доп. изд. С., 2014.*

РЕПРЕСИИ СРЕЩУ КАТОЛИЧЕСКАТА ЦЪРКВА В БЪЛГАРИЯ (1944-1989) – *вж Процесите срещу Католическата църква*

РЕСИЛОВСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „ПОКРОВ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА". Разположен в подножието на Рила планина, близо до с. Ресилово. Намира се на 10 км източно от гр. Дупница и на 60 км южно от София. Основан 1932. Обновен 1995. Храмов празник – 1 окт.
Лит.: Ресиловски девически манастир „Покров Богородичен". // Църковен вестник, N 39, 26 септ. – 2 окт. 1994.

Per aspera ad astra!

РЕФОРМАЦИЯ – обществено-религиозно движение в Западна Европа, което довежда до обособяването на протестантството като отделно направление на християнството. Хронологични граници (1517-1648), т.е. времето, през което Мартин Лутер обявява своите 95 тезиса до Вестфалския мирен договор, който слага край на продължителните религиозни войни в Европа. Първите ръководители на Реформацията, като Мартин Лутер и Жан Калвин, се противопоставят на доктрините, ритуалите и структурата на Римокатолическата църква и се обявяват за нейното реформиране. В резултат на намерилото широк отзвук движение се образуват нови национални протестантски църкви. Най-големите нови деноминации са лутеранството (в Германия и Скандинавския полуостров), калвинизма (в Германия, Швейцария, Нидерландия и Шотландия) и англиканството (в Англия). Католическата църква реагира на реформацията с вътрешни реформи и организиран натиск срещу протестантството, известни като *Контрареформация,* в резултат на които тя успява да си върне влиянието в част от протестантските области. Като цяло северните части на Европа преминават към протестантството, а южните остават католически. В разположените между тях региони се водят продължителни войни за преимущество на едно от двете направления в християнството. Реформацията започва като опит за реформиране на Римокатолическата църква от духовници, които се противопоставят на някои нейни доктрини и практики, най-вече на продажбите на индулгенции и на симонията, продажба на църковни длъжности. Реформаторите смятат тези явления за признак на дълбока корупция, обхванала цялата църковна йерархия, включително самия римски папа. Сред духовните предшественици на първите дейци на Реформацията са религиозни дейци като Джон Уиклиф и Ян Хус, които и по-рано правят опити за реформиране на Римокатолическата църква. Недоволството, свързано със Западната схизма (1378-1416), предизвиква сблъсъци между владетелите, бунтове сред селяните и масова загриженост за корупцията в Църквата. Римокатолическата църква официално слага край на споровете с решенията на Констанцкия събор (1414-1418), като Ян Хус е осъден на смърт и изгорен на клада, а останките на починалия Джон Уиклиф са ексхумирани и също изгорени. Констанцкият събор потвърждава и заздравява традиционната средновековна концепция за църквата и империята, пренебрегвайки националните и богословските напрежения, възникнали през предходното столетие, и не успява да спре схизмата и Хуситските войни в Бохемия.

*Лит.: **Николов**, Й. Немската Реформация и някои църковни дейци от българските земи. // Българо-германски отношения и връзки. Т. 1. С., 1972, с. 11-33; Культура эпохи Возрождения и Реформации. Ленинград, 1981; **Зноско-Боровский**, М. Православие, Римо-католичество, Протестантизм и сектантство. // Загорск, 1991; Очерки истории западного протестантизма. Москва, 1995; **Гараджа**, В. И. Реформация. // Новая философская энциклопедия. Москва, 2010.*

РИБАТА – най-употребяваният образ Господен между II и IV в., но оттогава без прекъсване традиционно присъства в украсата на храмовете. У нас я виждаме и през XIX в. Зад това изображение се крие отъждествяването на гръцката дума за риба „ИХТИОС" с Иисус Христос, тъй като то е било разчитано от криптохристияните като абревиатура на фразата „Иисус Христос Теос Иос Сотир" т.е. „Иисус Христос Божи Син Спасител". По-късно се възприема, че рибата, която е водно създание, символизира и Светото Кръщение, а оттам – символ и на Светата Евхаристия.

Онлайн ресурс.

РИЗОВ, Антим (кр. на XVIII в. – 15.VIII.1867) – църковен деец. Роден в гр. Струмица, където учи в гръцко училище. Подстриган за монах в Зографския манастир (1822). Завършва семинария в Кишинев (1838) и богословие в Атинския университет. Завръща се в Зографския манастир, където открива училище за млади монаси. Като противник на гърцизма отказва предложената му катедра по славянски езици в гръцката гимназия на остров Халки. Архимандрит и игумен на Зографския манастир до края на живота си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.

РИЗОВ, Атанас (Антим) (1797 – 15.VIII.1867) – духовник. Роден в с. Калково. Дойранско (Егейска Македония). Учи на гръцки език в родното си село. В 1818 заминава за Света гора, където приема монашество в Зографския манастир (1824). Завършва Кишиневската семинария (1838) и богословие в Атинския университет (1846). По време на следването си служи в църквата при Руското посолство (1838-1846). Игумен на Зографския манастир (от 1855 до смъртта си). Към 1846 открива в Зограф училище за млади монаси. Владее седем езика и оставя неиздадени преводи от гръцки, направени по поръчка на Бигорския манастир. Предлагана му е катедрата по славянски езици в семинарията на остров Хиос, но той отказва. Поддържа преписка с Димитър Миладинов, когото подпомага с книги.

*Лит.: **Бобчев**, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 6; **Стоилов**, А. П. Из живота и дейността на **архимандрит Антим Ризов**. // Училищен преглед, 1907, N 6, с. 539-549; **Василиев**, Асен. Трем на Българското възраждане. С., 1936, с. 20; Албум-алманах „Македония". С., 1931, с. 64; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 41.*

РИЗОВ, Йордан (-1930) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Велес. Участва в църковно-просветните борби в родния си град.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 218.*

РИЛСКА ГРАМОТА – хрисовул, издаден от канцеларията на цар Иван Шишман (1371-1393) на Рилския манастир. Подпечатана със златния печат на българския владетел. Писана е на пергамент. На манастира се даряват повече от 20 села и метоси в югозападните български земи заедно със землищата им. Грамотата е ценен извор за фискалната уредба и административното устройство на Второто българско царство. В нея е изброена провинциалната българска администрация и длъжностни лица – севасти, съдии, практори, примикюри, алагатори, перпираки, житари, свински и овчи десеткари, аподохатори, комиси, стратори, сенари, митати, крагуяри, градари, варничи, побирчии, находници. Рилската грамота се използва като извор за манастирските имунитети във Втората българска държава. Сведенията в нея дават представа и за границата между Търновското царство и Сръбското княжество през 70-те г. на XIV в. Рилската грамота за пръв път е публикувана от Васил Априлов през 1845, следван от Григорий Илински (1911), Йордан Иванов, Иван Дуйчев и др. Съществуват и мнения (Георги Баласчев, Владимир Мошин, Валери Стоянов), че грамотата не е автентична и че е написана или преписана през следващите векове. Съхранява се в музея на Рилския манастир.

*Лит.: **Дуйчев**, Иван. Рилската грамота на **цар Иван Шишман** от 1378 г. С., 1986; **Даскалова**, А., М. **Райкова**. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 10, 44-46 и др.*

РИЛСКА ПОВЕСТ (XV в.) – агиографско съчинение за пренасяне мощите на Св. Иван Рилски от Търново в Рилския манастир. Автор – Владислав Граматик. Продължение на Житието на Св. Иван Рилски от Патриарх Евтимий. Намира се в Рилския панагерик от 1479. Съдържа редица исторически сведения – за битката при Чирмен (1371), за султан Мехмед II Завоевател и др.

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Софийската редакция на **Владислав Граматиковия** разказ за връщането на мощите на **Светец Иван Рилски** от Търново в манастира. // Сп. на БАН, 1940, Т. 60 (30), с. 67-90; **Киселков**, В. Сл. **Владислав Граматик** и неговата Рилска повест. С., 1947; **Данчев**, Г. Рилската повест на **Владислав Граматик** и споровете около двете ѝ редакции. // Тр. на Висшия педагог. инст. „Кирил и Методий", В. Търново, Т. 3, 1966, N 1, с. 49-88.*

РИЛСКА ХИМНОГРАФСКА ШКОЛА (XV в.) – един от центровете на средновековната българска химнография. Имената на представителите от по-ранните столетия на Средните векове ѝ остават неизвестни. Знаят се имената само на някои от тях от кр. на XV и нач. на XVI в.: монасите *Мардарий*, Давид, Спиридон и др.

*Лит.: **Христова**, Б. Рилският книжовник **монах Спиридон**. // Старобълг. лит., 1978, 3, с. 113-121; **Кожухаров**, Ст . Приносът на **Димитър Кантакузин** в развитието на химнографския цикъл за **Иван Рилски**. // Старобълг. лит., 1984, 15, с. 74-105.*

РИЛСКИ ЛЕТОПИС (XVIII в.) – бележки за историята на Рилския манастир (1744-1772). Написани от йеромонах Йеротей. Дават се сведения за игумените на манастира, разпри между монасите, нападения на хайдути и пр.

*Лит.: **Спространов**, Е. Материали по историята на Рилския манастир. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18. С., 1901, с. 172-174.*

РИЛСКИ МАНАСТИР „СВ. ИВАН РИЛСКИ" – ставропигиален манастир, намиращ се в Югозападна България, община Рила, обл. Кюстендил. Построен на мястото на стара постница през 927-941 от Св. Иван Рилски (според някои автори – от неговите ученици) в Рила планина. В двора на днешния манастир през 1335 е издигната отбранителна кула и малка еднокорабна черква от местния феодален владетел протосеваст Хрельо. Кулата е най-старата запазена сграда в манастирския комплекс и по стил принадлежи към архитектурата на Търновската художествена школа. На върха на кулата се намира параклисът „Свето Преображение" с ценни фрески от 30-те г. на XIV в. Цар Иван Шишман (1371-1393) издава известната *Рилска грамота* (21 септ. 1378), с която дава на манастира като феодални владения 20 села заедно със землищата им. По време на османското робство манастирът е слабо укрепен и се превръща в честа жертва на набези. Още с основаването си манастирът се превръща в книжовно и просветно средище. Голяма педагогическа дейност в него развива *Неофит Рилски.* Манастирът дава подслон на велики български революционери, сред които Васил Левски, Ильо войвода, Гоце Делчев, Пейо Яворов и др. През 1778 манастирът „Св. Иван Рилски" става жертва на стихиен пожар. Възобновен е през 1784 от Алекси Рилец, който през 1816-1819 проектира и строи източното, северното и западното крило. Значителна част от манастира е опожарена през 1833, като възстановяването му отново е извършено от Алекси под ръководството на тогавашния игумен Йосиф Строителя. През 1840 е изработен нов иконостас на църквата от Петър Филипов, Антон Станишев и Димитър Станишев. Манастирските крила, изградени по различно време на 4 и 5 етажа, заобикалят от всички страни единствения двор във форма на неправилен петоъгълник. В нач. на септ. 1943 в манастира е погребан цар *Борис III*. След 9 септ. 1944 тленните му останки са изнесени в София, откъдето следите им изчезват. На 22 юли 1961 Политбюро на ЦК на БКП взема решение манастирът да се използва като държавен музей и да прекрати всякаква църковна дейност. През 1968 е разрешено на монасите да се завърнат, но притесненията над тях не престават. През 1976 манастирът е обявен за национален исторически резерват, а от 1983 – за културен паметник под егидата на ЮНЕСКО. С Постановление на Министерския съвет N 75 от 29 апр. 1991 е възстановен монашеският статут на манастира. На 3 май 1991 Великото Народно събрание отменя със закон указа на Президиума на Народното събрание от 1961.

*Лит.: **Спространов**, Е. Материали по историята на Рилския манастир. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18. С., 1901, с. 171-206; **Спространов**, Евтим. Опис на ръкописите в библиотеката на Рилския манастир. С., 1902; **Ихчиев**, Д. Турски документи за Рилския манастир. С., 1910; **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917; Значението на Рилския манастир като духовно и национално средище на България. // Църковен вестник, N 3, 19 ян. 1918; N 4, 26 ян. 1918 (откъси от съч. на **Й. Иванов** „Св. Иван Рилски" /* **Иванов**, Йордан. Св. Иван Рилски и неговият манастир. С., 1917*); **Стефан Цанков, протопр**. Нови данни за историята и уредбата на Рилския манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1936, 13, с. 1-49; **Киселков**, Васил. Рилският манастир. С., 1937; Тържествата в Рилския манастир на 31.VIII. т.г. (По случай 1000 г. от блажената кончина на **Св. Иван Рилски**). // Църковен вестник, N 29-30, 18 септ. 1946; **Атанасов**, Славчо. Светата Рилска Обител и Рила планина. С, 1948;**Дуйчев**, Ив. Рилският манастир. С., 1960; **Анчев**, Анчо. Национален музей Рилски манастир. С., 1965; **Анчев**, А., З. **Каров**, Б. **Павлов**. Рилският манастир [Албум]. С., 1969; **Анчев**, Анчо. Рилският манастир [Албум]. С., 1974; **Камбурова-Радкова**, Р. Рилският манастир през Възраждането. С., 1972; **Архимандрит Нестор**. Рилският манастир през погледа на руския **професор-славист Виктор Григорович**. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1976; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 82-132; **Райков**, Б., Хр. **Кодов**, Б. **Христова**. Славянски ръкописи в Рилския манастир. С., 1986; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 497-501; **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 218-243; **Коева**, Маргарита. Рилският манастир. С., 2003; **Куюмджиев**, А. Стенописите в главната църква на Рилския манастир. С., 2015.*

РИМОКАТОЛИЦИЗЪМ – *вж Римокатолическа църква*

Per aspera ad astra!

РИМОКАТОЛИЧЕСКА ЦЪРКВА – най-многобройната християнска църква в света с 1 200 000 000 последователи. Католическата йерархия включва кардинали и епископи и се оглавява от епископа на Рим, наричан папа. Самоопределя се като единствената истинска църква, божествено основана от Иисус Христос и смята своите епископи за наследници на Христовите апостоли, а епископът на Рим – за наследник на първия сред тях – Св. Петър, на което се дължи неговото върховенство в църквата. Католическото богослужение е силно фокусирано върху Литургията, с която се отбелязва Тайнството на евхаристията. Католическата църква е една от най-старите институции в света и играе важна роля в историята на Западната цивилизация, вдъхновявайки изкуствата, културата и философията. През Средновековието тя замества Римската империя като обединяваща сила в Западна Европа и папството се ангажира активно в политиката. Католическата и Източноправославната църква се разделят със схизма през 1054. Наименованието „католически" произлиза от гръцката дума „католикос" („вселенски", „отнасящ се към цялото") и е използвана за пръв път като определение за църквата в нач. на II в. След схизмата от 1054 наименованието „католическа църква" започва да се използва за църквите, които остават в общение със Светия Престол, за разлика от източните православни църкви. След *Реформацията* (XVI в.). определението „католически" става и ограничително за новосъздадените протестантски църкви. Църквата в свои официални документи най-често използва за себе си наименованието „Католическа църква". В същото време в документи на Светия Престол и на някои национални епископски конференции понякога се използва и името „Римска католическа църква". Църковната юрисдикция на папата се нарича Свети Престол или Апостолически престол. Пряко подчинена на папата е и *Римската курия*, централният управляващ орган, който ръководи ежедневните дела на Католическата църква. Освен това папата е суверен на *Ватикана*, град-държава, разположена във вътрешността на гр. Рим. В правно отношение Светият Престол е разграничен от Ватикана, като международните отношения на Ватикана се осъществяват чрез Светия Престол. В случай на смърт или оттегляне на папата, новият папа се избира от членовете на Кардиналската колегия, които са на по-малко от 80 години. Те образуват папски конклав. Макар на теория за папа да може да бъде избран всеки мъж католик, от 1389 насам на този пост винаги са избирани само кардинали. Католическата църква е съставена от 23 автономни обособени църкви, всяка от които признава върховенството на епископа на Рим по въпросите на доктрината. Източнокатолическите църкви следват традициите на Източното християнство и включват църкви, които винаги са били в евхаристично общение с Католическата църква, и такива, които са избрали да го възстановят след период на схизма. Някои Източнокатолически църкви се оглавяват от патриарх, избран от синод на епископите, други от върховен архиепископ или митрополит, а трети са организирани в отделни епархии. Една от 22-те Източнокатолически църкви е *Софийската апостолическа екзархия.* В Римската курия има специален отдел, отговарящ за отношенията с Източнокатолическите църкви – *Конгрегация за източните църкви.* Отделните страни, области или големи градове се обслужват от местни обособени църкви, наричани диоцези или епархии и са оглавявани от епископ. Към 2008 цялата Католическа църква обхваща 2 795 *диоцеза.* Епископите в дадена страна или регион често са организирани в епископска конференция, която помага за поддържането на единен стил на богослужение и координира социалните програми в областите, обслужвани от членуващите в нея епископи. Диоцезите от своя страна се разделят на множество индивидуални общности, наричани *енории*, всяка от които е обслужвана от един или повече свещеници, дякони или светски свещенослужители. Енориите са отговорни за ежедневното почитане на Тайнствата и пастирската грижа за католическите вярващи. Ръкоположени духовници, както и светски католици, могат да водят посветен живот или самостоятелно (като отшелници или посветени девици), или включвайки се в светски или религиозен институт за посветен живот (орден), в който приемат клетви, потвърждаващи желанието им да следват трите евангелски съвета за целомъдрие, бедност и подчинение. През 2011 членовете на Католическата църква набройват 1,214 милиарда. За разлика от Източноправославната църква, от XI в. в Римокатолическата църква свещениците от латинския обред дават обет за безбрачие, т.нар. *целибат*. Това изискване не се отнася за тези от източен обред, т.нар. „присъединени" към Рим или иначе казано, „униатски" църкви. Римокатолическата църква не допуска трикратен развод по никакъв повод. Римокатоличеството приема главенството на папата, наследникът на Апостол Петър, над цялата Църква. България е обект на аспирации от Римокатолическата църква още от времето на Покръстването ѝ. Не успява да я отклони от Православието. Известно влияние успява да завоюва само в някои отделни райони на българските земи – Пловдивско, Свищовско и др. (*Вж Униатско движение в България).*

Лит.: ***Милетич***, *Л. Из историята на българската католическа пропаганда в България през XII в. С., 1894;* ***Милев***, *Н. Католишката пропаганда в България през XVII в. С., 1914;* ***Дуйчев***, *Ив. Софийската апостолишка архиепископия през XVII в. Изучаване и документи. С., 1938;* ***Кирил, Патриарх Български***. *Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX в. С., 1962;* ***Генчев***, *Н. Франция, католицизмът в Ориента и в България през 40-те г. на XIX в. България и европейските страни през XIX-XX в. (Сб. научни изследв. Посв. се на* ***член-кор. Туше Влахов*** *по случай 75-год. му). С., 1975, с. 49-65;* ***Елдъров***, *Св. България и Ватикана 1944-1999. Дипломатически, църковни и други взаимоотношения. С., 2002;* ***Елдъров***, *Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

РИСАНДА – монах и учител в с. Цръчна, Пазарджишка обл. (60-те г. на XIX в.).
Лит.: ***Батаклиев***, *Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 769.*

РИНОМЕТ – *вж Юстиниан II*

РОБЕРТ ПРУСТОВ – *вж Прустов, Роберт*

РОБЕРТО МЕНИНИ (1837-1916) – католически висш духовник. Роден в Сплит. Като далматинец, той добре познава южнославянските езици. Завършва богословие в университета в Грац (Австрия). Същата година посветен в свещенически сан при Ордена на капуцините (1863). Помощник на епископ Франческо Рейнауди в Пловдив (1880-1885). Успява да научи български език. След смъртта на Рейнауди, повишен в сан архиепископ на Гангрийската архиепископия и става Софийско-Пловдивски викарий. Първата му грижа е да преструктурира семинарията в Пловдив и да я направи международна. Съединението на Източна Румелия с Княжество България налага тя да бъде разделена на две: младежите чужденци са изпратени в Цариград, а българите остават в Пловдив. Съдейства за построяването на нова сграда на католическата болница в Пловдив, поверена на грижите на сестрите терциарки (1896). През 1889 е довършена и църквата „Св. Йосиф" в София, а през 1891 е открита Клементинската болница в София. Осветена е новата църква „Св. Богородица Лурдска" в Пловдив (1903). Менини закупува терени в София за построяване на сиропиталище и училище „Санта Мария" (1910). Автор на богословски книги (*вж: Festschrift изд. за него*: Criscuolo, Vincenzo. Roberto Menini, 1837-1916: Arcivescovo cappuccino vicario apostolico di Sofia e Plovdiv / Ist. storico dei Cappuccini. Roma, 2006). Умира в Клементинската болница в София. Погребан в катедралата „Св. Лудвиг" в Пловдив до двамата негови предшественици – Андреа Канова и Франческо Рейнауди.

Роберто Менини (фотография)

*Лит.: По предложението на **архиепископ Менини**. // Църковен вестник, N 16, 21 апр. 1906; N 22, 2 юни 1906; Църковен вестник, N 23, 9 юни 1906; N 24 и 25, 25 юни 1906; N 26, 1 юли 1906; N 27, 7 юли 1906; N 28, 14 юли 1906; Заключение по предложението на **архиепископ Менини**. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1906; **Стефан Цанков, протопр**. Отговорът на [**архиепископ**] **Менини**. // Църковен вестник, N 22, 2 юли 1906; Поведението на един католишки епископ [**архиепископ Менини**]. // Църковен вестник, N 7, 10 март 1907; **Архиепископ Менини** пак за уния говори. // Църковен вестник, N 30, 5 авг. 1907; **Елъзров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 72, 95-96, 113-119, 123-124, 126-128, 131, 136, 150, 160, 166, 169, 170-179, 217, 222, 232, 234, 245, 302, 433, 480-482.*

РОБОВСКИ, Андрей Попдойнов (18.VIII.1801 – 26.XII.1858) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учи в Свищов и други училища из страната. Връща се в Елена и преподава в килийно училище. Инициатор за преобразуване на Еленското килийно училище във взаимно. Ръкоположен за свещеник в Елена (1842). Запознава се с Неофит Бозвели, с когото води оживена кореспонденция и който го въвлича в борбите за църковна независимост.

*Лит.: **Бобчев**, С. Принос към историята на Българското възраждане. **Поп Андрея Робовски** – автобиография и преписка. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 21, 1905, с. 1-17; **Радивоев**, М. **Поп Андрей Робовски**. // Сп. на БАН, 1920, N 1, с. 1-43; **Асенов**, П. **Поп Андрей Робовски**. // Еленски сборник, 1968, с. 243-252.*

РОБЪРТ КОЛЕЖ – американско училище в Цариград, със задача да разпространява и насажда протестанството сред християнското население в Османската империя. Основан (1863) от Кристофър Робърт, американски индустриалец, и Сайръс Хамлин, американец, който по това време вече притежава пекарна, училище и пералня в Цариград. Регистриран като част от Университета на щата Ню Йорк (1864) , което му дава легитимност в рамките на образователната система в САЩ. Завършилите колежа първоначално получават образователна степен „бакалавър на изкуствата", а от нач. на XX в. се профилира курс, след завършването на който се получава образователна степен „бакалавър на науките". Допълнителни курсове по избор дават дипломи по търговски науки и по биология. Шест години след основаването му колежът получава разрешение да построи първите си сгради в квартал Бебек. След смъртта на Хамлин училището се ръководи от Джордж Уошбърн (1877-1903) и Кейлъб Гейтс (1903-1932), а по-късно и от бившия президент на Американския колеж в София Флойд Бляк (1944-1955). Поради извършената образователна реформа в Турция (1971) Робърт колеж се преобразува в средно училище, като се обединява с основания през 1871 Американски колеж за момичета и се премества в неговите сгради в Арнаутköй. Старият комплекс на колежа в Бебек е предаден на правителството, което настанява там новосформирания Босфорски университет.

*Лит.: **Илчев**, И. Роберт колеж и формирането на българската интелигенция (1863-1878 г.). // Ист. преглед, 1981, N 1, с. 50-61; **Уошбърн**, Джордж. Петдесет години в Цариград (Спомени за Робърт колеж). С., 1980; **Събев**, Орлин. Робърт колеж и българите. С., 2015, с. 148-149; **Теофилов**, И. **Папа Иоан XXIII** и България (Статии) (III 104). // GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна): Изследвания в чест на акад. проф. **Александра Куманова**: Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread) : Studia in honorem Acad. Prof. **Alexandra Kumanova**: A Festschrift for 65th Golden Jubilee of theUniversity of Library Studies and Information Technologies in Sofia / Науч. ред. С. **Денчев**; Съст., предг. и интервю Н. **Василев**. С., 2016, с. 948-951: с ил.*

РОГАЧКИН, Матей – френсикански монах. Игумен на Римничкия метох (20-те г. на XVIII в.). Управляващ Слатинската енория (Банат) (40-те г. на XIX в.). Игумен на Авлинцкия манастир (1752) и на метоха във Винга (1755, 1761).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155-156, 159.*

РОДИОНОВ, Алексей Петров (17.III.1881 –) – църковен и просветен деец. Роден в с. Альошкин, Донска обл. (Русия). Ръкоположен за дякон (1907). Учител и църковен певец в продължение на 18 години. За свещеник е ръкоположен (1921) от Сръбския Патриарх Димитрий. След две години на път за Русия се установява в България и служи две години в с. Арковна, след това в Градинарово, Провадийско докъм 1933. До 1940 служи в с. Котлубей, от 1943-1945 в с. Кривня, до 1955 в с. Равна, и в с. Старо Оряхово (до март 1958), когато се пенсионира. След това служи в с. Любен Каравелово, Варненско.

Онлайн ресурс.

РОДОПСКА СВЕТА ГОРА – *вж Кръстова гора*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Берковица. Построена XVIII в. Разрушена и изградена наново (1835). Осветена (1843). В архитектурно отношение – трикорабна сграда, вкопана в земята, без кубета, с оригинална камбанария. Изографисана от Димитър Зограф от гр. Самоков. Иконостасът ѝ е резбован от Стойчо Фандъков от Самоков и позлатен (1843).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 264.

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – възрожденска Православна църква в Битоля, Вардарска Македония. Разположена на десния бряг на Драгор, до училището „Св. Св. Кирил и Методий". Построена 1870 по инициатива на Битолската българска община, начело с Димитър Робев и д-р Константин Мишайков. Д-р Мишайков купува мястото край Пипер хан за строеж на църквата. Осветена (1876). Известна със своя иконостас и резба. Иконостасът е дело на дебърски мияшки майстори. В църквата има икони от XIX и XX в. от различни дарители, а най-много от битолските еснафи.

*Лит.: **Кънчов**, В. Битолско, Преспа и Охридско. Пътни бележки. С., 1891.*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – катедрален храм във Велико Търново. Построен на малък площад в старата част на града (Болярската махала). Строежът е дело на майстор Колю Фичето в периода 1842-1844, като всички пари за градежа са събирани с дарения от вярващите. В архитектурно отношение представлява трикорабен храм без камбанария и кубе. Камбанарията е издигната на 30 м западно от храма. При влизането на руските войски в Търново (1877) тук е отслужен благодарствен молебен. Храмът е и мястото, където княз Александър I Батенберг и цар Фердинанд I полагат клетва. По време на голямо земетресение (1913) църквата е напълно разрушена. Възстановяването ѝ започва през 1924. Строежът е дело на майстор – строител и предприемач – дядо Грозю. Завършен е 1934, когато църквата е осветена. Изписана през 1954. Рисунките са дело на българските художници Д. Гюдженов, Ат. Велев, Н. Кожухаров и П. Сеферов. От стенописите правят впечатление тези с историческа тематика и по-точно сцените с Покръстването на българския народ, както и сцени, свързани с историята на Търново. Вратите са изработени от професор Травници, а дърворезбата е дело на П. Кушлев по молба на дарителката.

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Сияйно духовно светило. Слово, произнесено след Св. литургия в катедралния храм „Св. Богородица" в гр. В. Търново, 12 окт. 1975 г. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1975; **Радев**, И. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000.*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Велющец, община Сандански, Благоевградска обл. Построена 1858 в центъра на селото. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с притвор, трем и камбанария. Храмът е опожарен в 1878 от османска войска и възстановен (1881). Обновен (1940). Интериорът е дело на Димитър Сирлещов, сина му Минчо Сирлещов и Андон Зограф. Църквата е изписана от тях изцяло отвътре и по южната фасада в 1910. Общо в стенописите има 134 сцени, фигури и медальони. Освен традиционните евангелски сцени има и сцени с нравоучителен характер. Иконостасът е многоцветен и има късна плоска резба. Върху цокълните табла има изображения на светци, вместо традиционните сцени от Шестоднева. Сред иконите има две на Андон Зограф, няколко от 1898-1910 и серия апостолски икони от II-та половина на XIX в. с неизвестен автор.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 141.

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – *вж „Рождество на Пресвета Богородица"*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – гр. Елена – *вж „Св. Богородица" – гр. Елена*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Живково, Ихтиманско (дн. Софийска обл.). Намира се на ок. 1 км южно от центъра на селото. Разположена на малка височина в близост до древна могила, известна сред местните като „Голямата могила". Изградена в кр. на XIX в. Осветена (5 септ. 1904). Иконите са изписани от самоковския майстор Михал Б. Стойнев (1904-1912).
Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Осиково (дн. с. Миланово), Врачанска обл. – XVII в.
*Лит.: **Клисаров**, Н. Църквата „Рождество Богородично" в с. Осиково – XVII в. // Духовна култура, 2003, N 10, с. 27-33.*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в Павел баня, Казанлъшко (дн. Старозагорска обл.). Построена 1879. За камбана на новия храм служило желязното клепало, подарено от друга църква, което окачили на дърво пред входа. През 1920 земетресение застрашава стария храм. Строежът на нова църква започва през същата година. Иконостасът се изработва от майстори на Тревненската школа. Иконите са дело на художниците Кирил Кънчев от Калофер и Мандов от Казанлък. Осветена (21 ноември 1924).
Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – *църква – гр. Поморие – вж „Св. Богородица"* – *гр. Поморие*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – *вж Рилски манастир – вж „Св. Богородица"* – *Рилски манастир*

„РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" (или „Св. Богородица") – църква в гр. Симитли, Благоевградска обл. Построена 1929 в центъра на града, на десния бряг на р. Струма. Църквата е храм-паметник за загиналите войници от Седма пехотна Рилска дивизия в боя при Симитли по време на Балканската война 1912-1913. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с притвор и камбанария от запад. Иконите са рисувани 1929.
Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО НА БЛАЖЕНА ДЕВА МАРИЯ" – католическа църква в гр. Белене. Построена 1860 с финансова помощ от Австро-Унгария и Италия. Храмов празник – 8 септ.
Онлайн ресурс.

РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА (също Рождество Богородично, Малка Богородица) – църковен празник, посветен на рождението на Св. Богородица. Един сред 12-те най-големи религиозни празника в календара на Църквата. В календара на Българска православна църква празникът се отбелязва всяка година на 8 септ. Според българските традиции Рождество на Пресвета Богородица се отбелязва предимно от жени, за да им помага Богородица в беда или тежка работа. Малка Богородица е един от най-предпочитаните празници, на който се провеждат ежегодни събори из цяла България. Редица църкви и манастири празнуват патронен празник именно на този ден. Според обичаите стопанката на дома приготвя празнична пита. Тя не трябва да шие и тъче, за да не се разболеят децата в дома.
Онлайн ресурс.

Рождество на Пресвета Богородица (икона)

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – Православна църква в Босилеград, Сърбия. Изградена през 1895, когато Босилеград е в пределите на Княжество България. Принадлежи към Босилеградското архиерейско наместничество на Вранската епархия на Сръбската православна църква.
Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – църква в с. Горно Сахране, Казанлъшко, Старозагорска обл. Изписана (40-те г. на XX в.).
*Лит.: **Костенечки**, А. Н. Църковно тържество в с. Горно Сахране, Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1969.*

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Дунавци, Видинска обл. Построена по молба на местните жители до Високата Порта в Цариград (1863). Осветена (май 1864). Иконите са изписани от дебърски майстор. В архитектурно отношение е еднокорабна сграда. Камбанарията е част от храма и се намира отляво на входа.
Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – църква в с. Калояново, Сливенска обл.. Построена 2015.
Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – църква в гр. Павел баня, Старозагорска обл. Построена след Освобождението. Разрушена по време на земетресението (1920) и възобновена с доброволния труд на жителите. Осветена (1924).

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 5-6.

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – църква в гр. Поморие. Построена 1890 от прочутия тревненски майстор Уста Генчо Кънев. Иконите от иконостаса са изработени в Русия. Основно преустроена, изписана от художниците Н. Ростовцев, К. Йорданов и А. Сорокин (1959), а иконостасът се подменя с резбован – дело на К. Кошаревски. В него има елементи неприемливи за източноправославната иконография.

*Лит : **Дражева**, Цоня. Епископските центрове на Южното Черноморие V-XIV в. // Изв. Нар. музей – Бургас, 2002, Т. 4.*

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – Православна църква в Цариброд (дн. Димитровград) в Западните покрайнини, Сърбия. Намира се в централната градска махала Чуйпетъл. Построена 1894. Сред най-големите ѝ ценности е иконостасът от чимширено дърво, изработен от дебърски майстори.

Онлайн ресурс.

„РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – възрожденска църква в с. Яврово, Пловдивска обл. Построена 1857 и осветена (1858).

*Лит.: **Попхаралампиев**, Б. Църквата „Рождество на Пресвета Богородица”. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1989.*

РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО (още: Коледа, Божик или Божич) – един от най-големите християнски празници. На него християните честват раждането на Сина Божий Иисус Христос. Според Евангелието от Лука това станало в гр. Витлеем, провинция Юдея. И за православните християни, и за католиците и протестантите Рождество Христово е най-почитаният празник. Рождество Христово е един от 20-те църковни празници в България. Отбелязва се на 25 дек. (по Григорианския и Новоюлианския календар), на 6 ян. – от Арменската църква, а след 31 март 1916 (когато в България като държавен календар е приет т.нар. „нов стил” – Григорианския календар) на 7 ян. През 1968 Българската православна църква установява честването на 25 дек. В България отново е официален празник с решение на 9-то Народно събрание от 28 март 1990.

Рождество Христово / Андрей Рубльов (икона)

*Лит.: Произхождение на християнския празник Рождество **Христово**. // Църковен вестник, N 1-2, 6 ян. 1926; **Видинский Неофит**. Рождество **Христово** (За мира и размирието). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1953; **Тодоров**, Т. Християнската ера. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1954; **Събев**, Т. Произход и развитие на празника Рождество **Христово** (Кратък ист. преглед). // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1958; **Драговитийски епископ Йоан**. Рождество **Христово** – нова ера в историята на човечеството. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990; **Хубанчев**, А. **Бог** се яви в плът. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990; **Киров**, Д. Най-прекрасният от синовете човечески. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990; **Рашков**, Ив. Рождество **Христово** – еортология на празника. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990; **Вълчанов**, Сл. Рождество **Христово**. // Духовна култура, 1990, N 12, с. 13; **Трайчев**, Е. Годината на Рождество **Христово**. // Църковен вестник, N 51, 20-26 дек. 1993.*

„РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО” – църква в с. Арбанаси, Великотърновска обл. Намира се в югозападната част на селото. Представлява масивно изградена каменна постройка с размери 28,80 х 10,40 м, подслонена под широк трискатен керемиден покрив. Апсидата се издига до половината от височината на източната фасада и има самостоятелно покритие. Южната стена е плътна, раздвижена единствено от четири прозоречни отвора. Две трети от северната и цялата западна стени представляват сляпа аркада. Западната фасада е симетрично решена. По централната ѝ ос е поместен отворът на входната врата, а над него е традиционната патронна ниша. По план църквата се състои от олтар, наос и притвор, разположени по оста изток – запад, параклис „Св. Йоан Предтеча” от север, обединени с Г-образна галерия от север и запад. През втората половина на XVI в. е издигнат храм, който е заемал обема на сегашния наос. Изписването му е завършено през 1597. През втория строителен етап към вече съществуващата църква са пристроени параклис от север и притвор от запад, обединени от открита, засводена Г-образна галерия от север и екзонартика от запад. Строителните дейности са извършени в периода между 20-те г. на XVII в. и 1632. По време на третия строителен етап междуарковите пространства на преддверието, галерията и екзонартиката са зазидани с тънка каменна зидария. Оформени са прозоречни отвори, защитени с метални решетки. Хронологическите граници, в които се вмества зазиждането, са 1632-1643. Цялата вътрешност на църквата е покрита със стенописи, изпълнението на които е станало на етапи – 1597, 1632, 1638, 1643, 1649, 1681. В рамките на тези близо девет десетилетия възниква уникален стенописен ансамбъл, който няма равен в българските земи по тематична широта и енциклопедичност.

*Лит.: **Попгеоргиев**, Й. Село Арбанаси (Ист.-археолог. бел.). // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1903, Т. 63, с. 1-38; **Цонев**, Зв. История на гр. Горна Оряховица и околността му – Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932; **Цонев**, Зв. Манастирите и старинните църкви в Арбанаси. В. Търново, 1934.*

„РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО” – български средновековен манастир в Албания. Издигнат в нач. на X в. Многократно опожаряван, разрушаван и възстановяван. Възвърнат на Албанската православна църква (1996).

*Лит.: **Стаменов**, Г. Огнище на духовната традиция в Албания. Манастирът „Рождество Христово” в Арденица – Божият дом съхранил почитта към Св. Седмочисленици. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

„РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО” – църква в гр. Елена. Построена в 1865. В архитектурно отношение е трикорабна базилика. По време на Освободителната война 1877-1878 е превърната в склад от османски войски. След войната е възстановена като църковен храм. Край нея израстват видните еленски дейци: Иларион Макариополски, Иларион Ловчански, Никола и Стоян Михайловски и др.

*Лит.: **Архимандрит Иларион**. 100-годишнината на една църква-манастир [Цървата „Рождество Христово” в гр. Елена]. // Църковен вестник, N 24, 21 септ. 1966.*

„РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО” – църква в с. Зорница, Ямболска обл. Построена ок. 1920. В архитектурно отношение – трикорабна сграда.

*Лит.: **Николова**, Зл. Църквата „Рождество Христово” в с. Зорница, Ямболско. // Църковен вестник, N 48, 27 ноември – 3 дек. 1995.*

Per aspera ad astra!

РОЖЕНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО” – разположен в Пирин планина, на ок. километър от с. Рожен, на 6 км от гр. Мелник и на 16 км от гр. Сандански. Точната дата на основаването на манастира не е известна, но за първи път името му е споменато в една приписка към гръцки ръкопис от XIII в. По това време Мелнишка обл. била управлявана от деспот Алексий Слав, племенник на българския цар Калоян (1197-1207). По време на османското нашествие манастирът е бил опожарен, но скоро след това – възстановен. Манастирът се споменава отново в ръкопис на тогавашния игумен Козма (1551). Първоначалният манастирски комплекс претърпял сериозни разрушения и през XVI в. е бил възстановен. Оттогава датират главната църква, трапезарията и някои жилищни сгради. През първата половина на XVIII в. манастирът е обновен, а вътрешното оформление на главната църква е завършено окончателно (1732). Това става по времето на Патриарх Паисий, на Мелнишкия митрополит Антим (1716-1737), на игумена Анастасий и на настоятеля и ктитор Дукас. Манастирът достига своя апогей през XIX в., когато служи като регионален духовен център и притежава много земи в околната местност. По време на турското владичество манастирът е под гръцко влияние и е превърнат в метох на Иверския светогорски манастир. След избухването на Балканската война 1912-1913 манастирът отново става български, но спорът за собствеността му е разрешен окончателно през 1921 от арбитражния съд в Хага в полза на България. През втората половина на XIX в. манастирът се превръща и в убежище на революционните дейци от тези краища. Често пъти е приютявал и войводите на ВМРО, а близо до него е погребан видният македонски революционер Яне Сандански. Днес манастирът е постоянно действащ. Църквата на манастира има неправилна шестоъгълна форма, като жилищните сгради обграждат красив двор, в средата на който е разположена манастирската църква. Храмът датира от XVI в., а през 1732 е обновен. В архитектурно отношение представлява трикорабна, триапсидна, безкуполна сграда, с двуделен притвор и с открити галерии от юг и запад. Стенописите в църквата са от кр. на XVI – нач. на XVII в.

*Лит.: **С. Г.** За състоянието на манастирите в Струмишката епархия. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 515-516; **Бакалова**, Е. Рожденският манастир „Рождество Богородично”. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 244-252.*

РОЖЕНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО” – съществува от XIII в. Главната църква, посветена на Св. Богородица, датира от XVI в. В архитектурно отношение е трикорабна постройка с притвор. Вън от манастирските стени е построена Костница (1597).

*Лит.: **Неврокопски митрополит Пимен**. Рожденски манастир (Скъпа народна светиня). // Църковен вестник, N 17, 30 апр. 1960; Рожденският манастир „Рождество Богородично”. // Църковен вестник, N 52, 25-31 дек. 1995.*

РОМАН (XIV в.) – исихаст. Прима монашество в някои от търновските манастири. Близък сподвижник на Св. *Теодосий Търновски.*

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 325-326.*

РОМАН – църковен деец. Роден в с. Присово, Великотърновска обл. Трети свещеник в Българската църква в Букурещ (1883-).

Лит.: Бележки за историята на Българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 20-21, 21 май 1904.

РОМАН (28.VIII.1903) **–** духовник, йеромонах. Роден в с. Цинга, Дряновско, дн. Габровска обл. Постъпва в Преображенския манастир (1921). Приема монашество (1926). Игумен на манастира (1951-1953).

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

РОМАН I ЛАКАПИН (ок. 870 – 15.VI.948) – византийски император (920 – 16. XII.944). Роден в Лакапе, откъдето идва и прозвището му – Лакапин. Въпреки че не бил образован, бъдещият император успява бързо да се издигне във военен чин по време на Лъв VI Философ. През 911 е стратег, охраняващ военноморската област Самос, а по-късно служи като друнгарий (адмирал) във флота. В качеството на такъв трябвало да вземе участие във византийските операции срещу България през 917, но след скандал с Йоан Вогас не изпълнява мисията си. След разгрома в битката при Ахелой същата година, където византийската армия на великия доместик Лъв Фока е унищожена, Роман по субективни причини не помага и не качва на корабите си бягащите ромеи, а се отправя към Цариград. След повдигнатото обвинение от страна на августа Зоя Карбонопсина, Роман Лакапин е заплашен с ослепяване. Впоследствие за него се застъпват висши сановници и е амнистиран. На 25 март 919 Роман Лакапин е обявен за Велик етериарх. През май 919 се обявява за василеопатор и настойник на младия четиринайсетгодишен василевс Константин VII, като го жени за своята дъщеря Елена. През дек. 920 е обявен и коронован за василевс, съимператор на малолетния Константин VII Багренородни. Издига тримата си синове Христофор, Стефан и Константин за кесари, сродява дъщерите си за знатни аристократични фамилии. Получава и подкрепата на завърналия се от изгнание Патриарх *Николай Мистик*. Издигането на Роман предизвиква агресията на българския цар *Симеон I,* който също има планове за византийския престол. Той предприема няколко похода и демонстрации пред стените на Цариград и опустошава Тракия, но не успява да промени съществено положението. След смъртта му през 927 византийското правителство признава на неговия син *Петър I* титлата „Василевс на Българите”. С България е сключен мирен договор за срок от 30 години, който след това е подновен. Мирът между България и Византия продължава в следващите 40 години. На Балканите мирът е за кратко обезпокоен от нахлуванията на маджари от северозапад през България (934 и 943). Императорът откупува мира с тях. Докато по-голямата част от византийския флот и армия са ангажирани на изток срещу арабите, столицата Константинопол е атакувана по море от силите на Киевска Рус (941). След като нашествениците са победени, през 944 е сключен мир и съюз. Управлението на Роман I е прекратено в резултат на заговор, организиран от неговите съимператори. През дек. 944 Роман Лакапин е детрониран и заточен в манастир от синовете си, които желаят да управляват самостоятелно. През ян. 945 те на свой ред също са свалени от законния представител на македонската династия Константин VII Багренородни, който най-накрая успява да вземе властта.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Писмата на **византийския император Романа Лакапена** до **българския цар Симеон**. С., 1896; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 245-249.*

РОМАН II (938 – 15.III.963) – византийски император (959-963). Син е на император Константин VII. Наследява баща си след смъртта му. Имало слухове, че Константин VII бил отровен. По-голямата част от времето си Роман прекарвал в развлечения. Голямо влияние по време на неговото управление имал евнухът Йосиф Вринга, както и съпругата му, амбициозната императрица Анастасо-Теофано. Въпреки че рядко се интересувал от управлението, Роман II в общи линии продължава успешно политиката на баща си, благодарение на неговите опитни съветници. По време на краткото му управление военачалникът и бъдещ император *Никифор II Фока* завладява Крит (961). Пленени са много араби, които са доведени в столицата и разпратени да работят в селското стопанство. След като завзема Крит, Никифор Фока се отправя към Киликия, владение на емира Саиф Ал Даулах. През дек. 962 Никифор превзема и столицата му Халеб (Алепо). Арабите са принудени да отстъпят на византийците крайбрежието на Сирия. Тези победи повдигат духа и самочувствието на ромейската армия и дават начало на нов военно-политически възход за империята. През 961-962 е отблъснато нахлуване на маджарите на Балканския полуостров. Продължават мирните отношения с България и Киевска Рус. Роман II умира в Цариград. Смята се, че е отровен от жена си. Наследен е от двамата си малолетни синове *Василий II* и *Константин VIII.* След няколко месеца императрицата се омъжва за успешния военачалник Никифор Фока.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 250-251.*

РОМАН III АРГИР (968-1034) – византийски император (1028-1034). Зет на император *Константин VIII.* Единственият успех, който успял да постигне, е завладяването на Едоса и неговата околност в Мала Азия (1033). Отстранен от престола в резултат на заговор, организиран от съпругата му Зоя, с която той се развел заради невъзможността да се сдобие с наследник.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 273-274.*

РОМАН IV ДИОГЕН – византийски император (1068-1071). Поема управлението на империята в момент, когато тя се намира в трудно положение. Пред очертаващата се все по-голяма опасност от селджукските турци, предприел незабавни действия за укрепване на армията. Успял да събере значителен контингент от чуждестранни наемници, които не притежавали особени бойни качества. Това проличало в битката при Манцикерт (1071), когато императорът претърпял поражение. Бил освободен от плен при крайно унизителни условия от турския султан. Политическите му противници го свалили от власт, ослепили го и го изпратили в манастир, където скоро починал.

Лит.: ***Петров****, П. Въстания против Византия. С., 1960; Византийските василевси / Ив.* ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 300-301.*

РОМАН ГАБРОВСКИ – йеромонах. Участва в преписването на сборник, посветен на Йосиф Брадати (1756).

Лит.: ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 2. С., 1964, с. 80-83;* ***Петканова-Тотева****, Д. Дамаскините в българската литература. С., 1965, с. 159-163.*

РОМАН ТЪРНОВСКИ – *вж Преподобния Св. Роман Търновски*

РОМАНОВ, Иван (10.IX.1878 – 8.I.1953) – български католически духовник. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Ръкоположен е за свещеник от епископ *Роберто Менини* (1901). Помощник-енорист при западно-католическата църква „Св. Йосиф" в София; после за една година поема същата служба в с. Селджиково (дн. с. Калояново), Пловдивско. Назначен за капелан на княз Фердинанд (1906), където служи до абдикацията на княза от България (1918). Назначен за таен камериер на Папа XI (1923), която служба му е потвърдена и от папа Пий XII. Дългогодишен капелан на цар Фердинанд в изгнание (до 1941). Избран за Софийско-Пловдивски апостолически администратор и за титулярен епископ на Присриана (1942). Ръкоположен за епископ (1942). По време на съдебните процеси срещу католически свещеници в България е арестуван и обвинен в шпионаж. Осъден на 12 години лишаване от свобода. Умира след множество изтезания в затвора в Шумен. От 17 ноември 1998 носи титлата „Божи слуга". През 2002 негов барелеф заедно с барелефите на епископ Евгений Босилков и свещеник Флавиан Манкин са поставени пред църквата „Пресвето сърце Иисусово" в гр. Раковски в знак на почит към тяхното дело.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 423, 556, 566, 575-576, 589, 596, 600, 602, 609, 637, 638, 655, 656, 664, 672.*

РОМАНОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Роден в Измаил, Бесарабия. Свещеник в с. Канлий, Добруджа (60-те г. на XIX в.).

Лит.: ***Чилингиров****, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 213.*

РОМИЛ БАНСКИ (XV-XVI в.) – висш духовник. За пръв път името му се споменава в църковни източници от 1532. Участва на църковен събор, свикан от Охридския архиепископ Прохор Охридски (13 март 1532). Съборът има за цел да противодейства на опитите на Сръбския митрополит Павле да се титулува като Сръбски архиепископ. Лишава от фалшивите им санове митрополит Павле, назначения от него за епископ Теофан Зворнишки и свещениците, ръкоположени от тях, като заплашва с анатема бъдещите отцепници. В документите на събора Кюстендилският епископ е именуван като епископ Бански, по името Баня, с което паралелно е наричан Кюстендил през време на османското владичество.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турцитe до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 571.*

Per aspera ad astra!

Ромил Видински (икона)

РОМИЛ ВИДИНСКИ (– 16.I.1385) – монах и светец. Роден във Видин. Майка му била българка, а баща му – грък. При Св. Кръщение бил наречен Руско. Заможността на родителите и неговата даровитост му дали възможност да получи добро образование. Когато пораснал, родителите му поискали да го задомят, но той избягал тайно от тях в столицата Търново. Приема монашество с името Роман в манастира „Св. Богородица Пътеводителка". След като узнал, че *Григорий Синаит* пристигнал да живее на българска земя в местността „Парория", оставил всичко и заминал при него. Бил приет добре и обучен в добродетелите на истинския духовен живот. След смъртта на Св. Григорий Синаит се завърнал във вътрешността на България, но желанието за усамотение и безмълвие го връща отново в Парория, където приел името Ромил. По-късно заминава с ученика си Григорий (който написва житието му) за Атонската Света гора, където дълго време живял в местността „Мелания" и събирал монашеско братство. След злополучната за християните битка с османските нашественици при р. Марица (26 септ. 1371) Ромил бил принуден да напусне Атон и се преселил с учениците си в Авлона (близо до Драч), а оттам – в Раваница (Сърбия), в манастира „Св. Възнесение", където скоро починал.

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Грък ли е **преподобни Ромил Бдински**? // Църковен вестник, N 39, 20 ноември 1926; Пространно житие на **[преподобния] Ромил Видински** от **Григорий Доброписец** / Прев. Кл. **Иванова**, М. **Спасова**. // Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. С., 1986, с. 89-108; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 326-327; **Св. Козма Зографски чудотворец**. Жития на светиите. С., 1991; **Павлов**, Пламен, Христо **Темелски**. Българи светци. С., 2010.*

РОНКАЛИ, Анджело Джузепе – *вж Йоан XXIII*

РОНЧЕВ, Амброзий (3.XI.1853 – 18.XII.1921) – католически свещеник. Роден в с. Калъчлии (дн. кв. Генерал Николаево, гр. Раковски). Възпитаник на отците капуцини в гр. Пловдив. Завършва учението си и приема свещенически сан (8 дек. 1875). Назначен като помощник-енорист в родното село. Свещенодейства за малко и в селата Миромир и Житница. По време на Сръбско-българската война 1885 е военен свещеник на войниците от католическо вероизповедание. След войната е награден с „Декорация за граждански заслуги". Енорийски свещеник в новозаселеното с католици с. Салалии /Борец/ (1888-1910). Умира след продължително боледуване.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

Лъв (Иван) Рончев (фотопортрет)

РОНЧЕВ, Лъв (Иван) (5.XI.1914 – 28.I.1983) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). Свещенически сан приема в гр. Болцано, Италия (1939). Завръща се в България след края на Втората световна война. На 4 окт. 1952 е осъден на 12 години затвор. След излизането на свобода дълги години енорист в с. Секирово, а после и в Житница. Една година е енорист и в с. Миромир (дн. кв. на гр. Хисар). Погребан е в Ген. Николаево.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

РОНЧЕВ, Самуил (прозвище: Вута) (1893 – 2.VII.1962) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). След завършване на основното си образование в родното село постъпва в капуцинската семинария в Сан Стефано. Продължава следването си в Капуцинския институт в с. Буджа край Смирна (Турция) и в гр. Сплит – Далмация (Хърватско). Приема свещенически сан (1 апр. 1917). Назначен е за помощник-енорист в с. Балтаджии (1918), а от 1919 е енорист в с. Дуванлии. Управлява енорията 9 години. От 1927 е енорист в с. Балтаджии.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

РОСИЧ, Петар – *вж Варнава*

РОШУ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бейдауд, Добруджа (втор. пол. на XIX в.).

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 17.*

РУБЛЕВ, Димитър Гогев (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Жиленци, Кюстендилска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 31.

РУЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН РИЛСКИ" – Православен манастир, част от архиерейско наместничество Дупница на Софийска епархия на Българската православна църква. Разположен е в близост до с. Скрино, община Бобошево, обл. Кюстендил. Строителството му започва върху руините на стар християнски храм през 1999. От него по живописна пътека се стига до пещерата на Св. Иван Рилски. Манастирът е един от най-новите в България. Монашеското братство издава религиозна литература и излъчва първото църковно радио в България „Сион". Следвайки примера на отшелничеството, посетители не се допускат в понеделник, сряда и петък. В неделя и в празничните дни посетителите могат да чуят монашеския хор по време на Литургия. Храмов празник – 19 окт., денят на светеца.

*Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3779; **Игнатова**, В. Руенски манастир „Св. Йоан Рилски". // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2004.*

РУЗВЕЛТ – *вж Николов, Тома Христов*

РУМ МИЛЛЕТ – наименование на източноправославните християни в пределите на Османската империя – гърци, сърби, българи и др. Поставени под върховенството на Вселенската патриаршия. След като патриаршията се поставя в услуга на гръцката Мегали идея, е подета борба за премахване на нейното духовно иго. Българите постигат своята независимост със султанския ферман от 1870, с който е призната Българската екзархия за върховна национална организация на Българската православна църква. Поради наложената от Вселенската патриаршия схизма, тя получава пълна независимост, когато е издигната на патриаршеско ниво (1953). *(Вж: Българска екзархия и Българска патриаршия).*

Онлайн ресурс.

РУМЪНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – води началото си от IV в., когато Дакия като римска провинция се намира под юрисдикцията на Римския епископ. От V в. преминава под върховенството на Солунския архиепископ, подчинявайки се ту на Рим, ту на Цариград. През VI в. се подчинява на император Юстиниян I. След като митрополията Влашко влиза в състава на Охридската архиепископия (1234-1393), преминава под юрисдикцията на Търновската патриаршия и приема като богослужебен език българския. След превръщането на Влашко в самостоятелна държава (ок. 1324), митрополията преминава под зависимостта на Вселенската патриаршия, която до нач. на XVIII в. има само формален характер. В периода 1711-1776 църковният живот във Влашко и Молдова попада под влиянието на гръцките фанариоти. След Руско-турската война 1787-1792 е учредена Молдаво-Влашката епархия, митрополитът на която е въздигнат в ранг на екзарх. По силата на Букурещкия мирен договор (1813), сложил край на Руско-турската война (1806-1812), Бесарабия преминава към пределите на Русия, което на практика означава и преминаването ѝ в църковно отношение под върховенството на Руската църква. След обединението на Влашко и Молдова в единно княжество, княз Куза предприема редица реформи, насочени срещу Православната църква. Създаден е нов орган на църковното управление на обединеното княжество – т.нар. Генерален национален синод (1884). Местната църква се самопровъзгласява за автокефална през 1865, но е призната за такава от Вселенската патриаршия чак през 1885. През 1918 Румъния анексира Бесарабия и я поставя заедно с Буковина под върховенството на своята църква. С решение на Св. Синод в Букурещ (4 февр. 1925) Румънската църква е издигната в ранг на Патриаршия. След като през юни 1944 Бесарабия и Буковина са откъснати от Румъния, двете области преминават под върховенството на Руската църква. След края на Втората световна война Румънската православна църква не е подложена на сериозни преследвания от страна на установения комунистически режим в страната и не е отделена от румънската държава. Пак през 1990 е възстановена и Гръкокатолическата църква в Румъния, която до този момент е била забранена. Частта от Бесарабия, върната в пределите на Румъния, преминава отново под върховенството на Румънската църква. В настоящия момент Румънската църква се състои от 10 митрополии. Управлява се от Синод, възглавяван от патриарх. Извън територията на Румъния под юрисдикцията на РПЦ съществуват три митрополии и две епископии. Румънски патриарси: Юстиниян (1948-1977), Теоктист (1986), който през 1990 си подава оставката, но тя не е приета от Св. Синод, Даниил (от 2007).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Устройство на Румънската православна църква. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1926, Т. 3; **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. [Т. 1. Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска]. С., 1944; **Кацарски**, Н. Автокефалността на Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 32-33, 8 окт. 1960; **Кацарски**, Н. Румънската православна църква в Освободителната Руско-турска война. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1969; Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 22-23, 11 авг. 1966; **Памуков**, П. Кратки сведения за живота на Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1967; **Александров**, А. Съвременно състояние на Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 1999; **Шкаровский**, М. В. Православная Церковь Румынии в 1918-1950-х годах. // Вестник церковной истории, 2011, N 3-4, с. 173-224.*

„РУПИТЕ" – местност. Намира се на 10 км североизточно от гр. Петрич, на 12 км югозападно от гр. Сандански и на 15 км западно от гр. Мелник. Разположена е във вътрешната част на кратера на изгасналия вулкан „Кожух", където извират няколко минерални извора с високо съдържание на сяра, препоръчванг за лечение на редица заболявания. В миналото водата е била използвана с научна цел и за производството на зелени водорасли. Някои вярват, че на мястото съществува концентрация на космическа енергия. Известно е с построения от българската пророчица Ванга *храм „Св. Петка Българска"*. В югозападното подножие на Кожух има останки от античен град, основан през последната четвърт на IV в. пр. Хр., съществувал до VI в.

*Лит.: **Стоянова**, Красимира. **Ванга**. С., 1989; **Цветкова**, Бойка. **Ванга** (Живот за хората). С., 1998; **Стоянов**, Николай. Случаят **Ванга** (Един различен поглед). С., 2012; **Ванга** – земна и неземна / Изд. Фондация „Ванга". С., 2013.*

РУСЕВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 576.

РУСЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Червенци, Добричка обл Свещеник в Българската църква във Варна (70-те г. на XIX в). Обслужва и селата Червенци и Караманите, община Вълчи дол, Варненска обл.

*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 136, 143.*

РУСЕВ, Иван **–** църковен деец. Свещеник в с. Кънчево, Казанлъшко, Старозагорска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 576

РУСЕВ, Петър Петров (– IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Къпиново, Великотърновска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 39.

РУСЕКОВ – *вж Евстатий Хилендарец*

РУСЕНСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – образувана на 6 февр. 1865.

*Лит.: **Сиромахова**, Ж. Русе през Възраждането. Икономика, просветен и културен живот, църковно-национални борби, революционноосвободително движение. Русе, 1997, с. 305-309.*

Per aspera ad astra!

РУСЕНСКА ЕПАРХИЯ – структура на Българската православна църква. Създадена с решение на Петия църковно-народен събор (17 дек. 2001) след разделянето на *Доростоло-Червенската епархия* на Русенска и Доростолска епархии. Седалището на епархията е в гр. Русе, а принадлежащите ѝ архиерейски наместничества са в Разград, Попово и Тутракан. Първи митрополит – *Наум Русенски.*

Онлайн ресурс.

РУСИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мусина, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 577.

РУСИНОВ, Иван (8.XI.1879 – 28.XII.1944) – просветен и църковен деец. Роден в с. Песнопой, Карловско, дн. Пловдивска обл. Учи в Самоковското богословско училище, след което е учител в родното село. Ръкоположен за свещеник (1909) и служи в с. Гирен, Пловдивско. Арестуван (23 дек. 1944), защото отказал да венчае един бивш партизанин. Убит след изтезания.

*Лит.: **Николов**, М. Дни на падение. Изборът на двама Божии служители в дни на изпитание [представители на двете крайности: служителят на Божия олтар – **отец Иван Русинов**, и неговият антипод – богоборника комунист **Константин Русинов** (Червения поп)]. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2004.*

РУСИНОВ, Константин Динчев (Червения поп) (14.II.1879 – 6.II.1958) – църковен и обществен деец. Роден в с. Ново Железаре, Пловдивско. Завършва Богословското училище в Самоков. За кратко е учител в родното село, след това е свещеник в Стрелча и Пазарджик. Член на БКП от 1922. С голям ораторски дар пропагандира комунистическите идеи, поради което е наречен Червения поп. Уволнен е заради партийна дейност. Арестуван е преди Септемврийското въстание 1923 и след априлския атентат 1925. След като е освободен, работи за възстановяване на партийните организации в Пазарджишко. През 1929 е избран за секретар на РП в околията. Като депутат в XXIII ОНС (1931-1934) се занимава и с публицистична дейност – редактира в. „Работническо дело" (1931), „Антивоенно знаме" (1934) и други партийни издания. Поради това му е отнет депутатският имунитет и е подведен под съдебна отговорност по Закона за защита на държавата. Прекарва 7 години в затвора и през 1939 е освободен. След нападението на Германия над СССР (22 юни 1941) е арестуван и интерниран в концлагерите „Гонда вода", Асеновградско, „Кръсто поле", Ксантийско, и „Св. Кирик", Асеновградско. След 9 септ. 1944 работи в апарата на ЦК на БКП.

*Лит.: Срамът за Българската църква. // Църковен вестник, N 15, 9 апр. 1932; **Константин Динчев Русинов**. // Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 525.*

РУСИНОВИЧ, Луки – францискански монах. Игумен на метоха във Винга (Банат) (1764).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155.*

РУСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – една от 15-те автокефални православни църкви, чийто предстоятел е Патриархът на Москва и цяла Русия. Християнството се разпространява по руските земи през IX в. от България, а официалното Покръстване на древните руски княжества става през 988. От 988 до 1454 Цариградският патриарх ръкополага в сан киевските митрополити. След разгрома на Киевска Рус постоянното седалище на руската църква се премества в кр. на XIII в. в гр. Владимир, а след 1325 – в Москва. През 1375 Цариградският патриарх Филотей изпраща българския духовник Св. *Киприян Българин*, ученик на Св. *Теодосий Търновски*, като Киевски и Литовски митрополит, с цел да обедини Киевското и Литовското княжества. Той става митрополит Киевски, Литовски, Московски и на цяла Русия (1390). Руската автокефална църква се управлява от московски митрополити. От 1589 до 1700 Руската православна църква вече се управлява отново от московските патриарси, а от 1721 до 1917 от Правителствен Синод с императора в качеството му на „Краен съдия на цялата колегия". От 1917 се възглавява от Патриарх Московски и на цяла Русия. През XVII в. Руската православна църква преживява разкол, в резултат на което се появява старообрядчеството и никонианството. Поради болшевишките репресии се учредява Руска задгранична Православна църква (1920). Към днешно време се водят преговори за обединението на двете руски църкви. Висши органи на Руската църква са: Поместен събор, Архиерейски събор, а в периода между соборите – Св. Синод. Уставът е приет на Архиерейския събор (2000), но до ден днешен не е регистриран в Министерството на правосъдието на Руската федерация. Официалното название „РПЦ" („Московска патриаршия") се появява през 1943 по предложение на Сталин и заменя съществуващото дотогава название „Православна Руска църква". Към днешно време РПЦ се възглавява от Патриарх Московски и на цяла Русия Кирил I, избран на Поместния събор през 2009. В състава на РПЦ влизат епархиите в Русия, Украйна, Беларус (с предстоятел митрополит Филарет) и православните епархии в страните от бившия СССР, както и епархиите от Западна Европа.

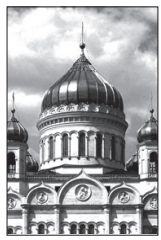

Изглед на Катедралния храм на Руската православна църква „Христос Спасител" в Москва (фотография)

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Историческото обяснение на вярата в „Дядо Иван" (Русия) у българския народ. // Библиотека „Славянска беседа", 1908, Кн. 1; **Снегаров**, Ив. Културни и политически връзки между България и Русия през XVI-XVIII в. С., 1953; **Заболоцкий**, Н. Руската православна църква и новите социални условия. // Църковен вестник, N 28, 1 ноември 1967; **Максим, Патриарх Български**. Светло тържество (Слово, произнесено на тържеството по случай 60-год. от възстановяване Патриаршеството на Руската православна църква, Москва, 26 май 1978. // Църковен вестник, N 19, 21 юни 1978; **Велянов**, В. Шестдесет години от възстановяване патриаршеството на Руската православна църква. // Църковен вестник, N 19, 21 юни 1978; **Архимандрит Кирил**. Руската православна църква и Освобождението на България (Според вести на руския църковен периодичен печат и книжовно наследство). // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1988; **Темелски**, Хр. По някои въпроси на взаимоотношенията между Московската патриаршия и Българската православна църква (1589-1721). // Духовна култура, 1990, N 7, с. 16-22; **Ганаба**, О. Мисията на руската църква днес. // Църковен вестник, N 20, 4 юни 1992; **Макарий, митрополит Московский**. История Русской церкви. Москва, 1994-1996, Кн. 1-7; **Тальберг**, Н. История Русской церкви. В 2 т. Москва, 1994; **Марков**, Ст. Руската православна църква – сестра. // Църковен вестник, N 24, 10-16 юни 1996; **Йеромонах Павел (Стефанов)**. История на Руската православна църква през XX в. Шумен, 1997.*

„РУСКАТА ЦЪРКВА” – *вж „Св. цар Борис-Михаил Покръстител” – църква в с. Светлен, Търговищка обл.*

„РУСКАТА ЦЪРКВА В СОФИЯ” – *вж „Св. Николай Чудотворец” – църква в София.*

РУСКИ МАНАСТИР „СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ” – издигнат на възвишението Бакаджика. Намира се на 14-16 км от Ямбол. Първата обител в България, носеща името на руския воин-светец и покровител на полка, освободил София. В нач. на 1879 ген.-лейтенант Михаил Дмитриевич Скобелев (1843-1882) обсъжда с ямболци идеята си да се изгради църква за увековечаване подвига на руските воини на бойното поле по време на Освобождението на България от турско иго. Решено било тя да бъде вдигната на северната страна на възвишението Бакаджика. За място било избрано това, на което по време на Априлското въстание (1876) имало стар манастир „Св. Спас”. Твърди се, че ген. Скобелев лично избрал Бакаджика за място на бъдещия храм, който започва да се строи в нач. на 1879 от неговите войници от 30-а пехотна дивизия. Средствата за строежа са набирани чрез волни пожертвувания в Русия и в България. Дарителки са майката на Белия генерал – Олга Николаевна Полтавцева-Скобелева и неговата сестра – княгиня Белоселска. Населението, доста бедно и малоимотно, помагало предимно с труд. На празника Възнесение Господне хората докарвали кой каквото може да отдели – вълна, жито, коноп, кожи и разигравали стоките на търг, а средствата от продажбата им влагали в касата за градежа. На 2 апр. (по стар стил) 1879 руският цар Александър II Освободител излиза на всекидневната си разходка в Санкт Петербург. Наоколо патрулират полицаи, а по алеите на парка се разхождат офицери от царската гвардия. Наред с тях се „разхожда” и 33-годишният учител Александър Константинович Соловьов. Когато царят го подминава, Соловьов започва да стреля по него. Александър II съобразително побягва на зиг-заг и така нито един от четирите куршума на атентатора не го улучва. По същото време на възвишението Бакаджик започва изграждането на първия у нас храм-паметник, посветен на Руско-турска освободителна война (1877-1878). С новината за чудодейното избавление на царя при този, вече трети поред, атентат срещу него, идва някак от само себе си и името на новия храм – „Св. Александър Невски”. Този бележит руски княз от XIII в., канонизиран от Църквата, е светецът покровител на цар Александър II, поради което през 1879 се приема, че именно той е опазил царя при атентата. Църквата „Св. Александър Невски” била замислена и построена с размери 16,70 м дължина и 5,20 м ширина. По стар обичай в нея имало и женско отделение за богомолките, каквито се правели по време на турското робство. На 12 май 1879 в навечерието на изтеглянето на руските войски от България ген. Скобелев подарява на храма напрестолно евангелие и масивен гравиран кръст, съхранени до днес. След заминаването му основната грижа за строежа пада върху свещеника на Скобелевата дивизия йеромонах Партений Павлович Гетман (роден 1824 в Киев – починал на 14 авг. 1900). Той става и първият игумен на възникналия при храм-паметника нов манастир, носещ името на стария – „Св. Спас”. По време на Първата световна война, когато България е срещу Антантата, руският манастир става жертва на русофоба д-р Васил Радославов, който го затваря като „гнездо на руския шпионаж” и интернира монасите в Котел. През 20-те г. на XX в. обителта възстановява дейността си, но е на подчинение на Задграничната Руска православна църква. Отговорник за България в тази църква е архиепископ Серафим Соболев (1881-1950), почитан днес като светец и чудотворец. Гробът му е в криптата на Руската църква в София. През ноември 1925 той ръкополага в руския манастир йеромонах Кирил Александрович Попов (роден 1886, Санкт Петербург – починал 1964, Варна), който е и последният руски калугер там. От 1934 обителта преминава под ведомството на Българската православна църква.

Лит.: По данни на Хараламби Баев, в. „Дума”, 24 апр. 2007; ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 191.*

РУСКИ МАНАСТИР „СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ” – *вж Руски манастир „Св. Александър Невски”*

РУСКО – *вж Св. Ромил Видински*

РУСКО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Крамолин, община Севлиево, Габровска обл. Свещеник в селото (1835).

Лит.: ***Андреев*** *Ст., Ив.* ***Пушкаров****, Д.* ***Неделчев****. Културна история на с. Крамолин. Габрово, 1938, с. 60.*

РУСКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Вехтово, Шуменска обл. (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 577.

РУСКОВ, Сава – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плоещ (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 577.

РУСКО-ТУРСКА ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА 1877-1878 – война между Русия и Османската империя. Предизвикана от усложняването на Източния въпрос след потушаването на Априлското въстание 1876 и несполучливия изход на Сръбско-турската война 1876. След неуспеха на Цариградската посланическа конференция (кр. на 1876 – нач. на 1877) да се намери дипломатическо решение на възникналата тежка ситуация на Балканите, Русия решава да пристъпи към радикални действия. На 12 апр. 1877 обявява война на Високата Порта, която продължава до ян. 1878 и завършва с победа на руското оръжие. Българският народ активно се включва във войната. Организира се българско Опълчение в помощ на руската армия. Десетки българи участват като предводители на малки чети, а в Щаба на руската армия са привлечени като преводачи българи, бивши руски възпитаници. Българското духовенство не остава безучастно. Негови представители се включват в опълченските дружини, други – като преводачи. Свещеници и монахини подпомагат руските войски по време на сражения с османските войски като санитари и пр. Навсякъде в българските селища, през които преминават, руските войски са посрещани от огромни шествия, предвождани от български духовници.

Лит.: ***Архимандрит Иларион****. Освободителната война и българското духовенство. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1967;* ***Неделчев****, Ив. Свещеническа конференция в Старозагорска епархия (По случай 90-год. от Освободителната руско-турска война). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1968;* ***Архимандрит Гораздо****. Освобождение – подвиг. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1968;* ***Иванов****, М. Вечна признателност към освободителите. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1968;* ***Шивачев****, Г. Прологът (По случай 90 г. от Освобождението на България). // Църковен вестник, N 8, 10 март 1968.*

Per aspera ad astra!

РЪКОПИСНА СБИРКА ПРИ СВЕТИЯ СИНОД – датира от кр. на XIX в. Съхранява стотици ръкописи и старопечатни книги. През 1922 е прехвърлена в новооснования Църковно-археологически музей, а през 1996 – от Църковно-археологическия музей – в Църковно-историческия и архивен институт (ЦИАИ).

*Лит.: **Кръстанов**, Тр. 100 години Ръкописна сбирка при Св. Синод. // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1996.*

РЪКОПОЛОЖЕНИЕ (свещенство, хиротония или ръкополагане) **–** посвещение на християнски свещенослужители в духовен сан, едно от църковните Тайнства. Хиротония се нарича единствено посвещаването в епископски сан, а ръкополагането означава посвещението на свещеника.

Онлайн ресурс.

РЯПОВ СБОРНИК (втората половина на XIV в.) – книжовен паметник. Състои се от 394 листа, писани на хартия. Дело на осем преписвачи. Наречен на името на притежателя му С. Ряпов. Има разнообразно съдържание: слова на църковни отци, малки патерични разкази, манастирски правила и др. Съхранява се в Научния архив на БАН.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 437-438.*

С

САВА (IX в.) – книжовник. Един от учениците на Св. Св. Кирил и Методий заедно с Климент, Наум, Ангеларий и Горазд.

*Лит.: **Динеков**, П. Учениците на **Кирил** и **Методий** в България. // **Динеков**, П. Проблеми на българската литература. С., 1969, с. 210-224; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 329.*

САВА (кр. на XII – нач. на XIII в.) – висш духовник, преславски митрополит. Предполага се, че е заел митрополитската катедра след успеха на въстанието на Асеневци. През 1203 в писмо до папа Инокентий III изразява готовност да приеме палиума за пълнотата на свещенослужителския сан от Апостолическия престол. От Рим откликват положително на искането и на 7 ноември 1204 архиепископ Василий тържествено е коронясан за примас на Българската църква. Наред с него и други духовници, сред които и Сава, били помазани според католическия обичай. След стъпването на Борил на царския престол, когато контактите с Католическата църква били прекъснати, митрополит Сава или е останал верен на унията или е бил изпратен в някой манастир.

*Лит.: **Дуйчев**, Иван. Преписката на **папа Инокентий III** с българите (Увод, текст и бел.). // Год. Соф. унив. 1949, 38, с. 97-98; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 329-330.*

САВА (XIII в.) – висш духовник, Преславски митрополит (60-те г. на XIII в.) (светско име: неизвестно). Съдействал за изграждане на църквата „Св. Никола и Св. Андрей" при с. Троица, Шуменска обл. (1263-1264). Заемал 9-то място в списъка на преславските митрополити.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 330.*

САВА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Елешница, Разложко, Благоевградска обл. (нач. на XVIII в.).

*Лит.: **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 10.*

САВА – монах и просветен деец. Учител в Искрецкия манастир „Св. Богородица" (първ. полов. на XIX в.).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 100.*

САВА – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (първ. полов. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – монах и просветен деец. Учител в килийното училище при църквата „Св. Атанасий" – Калофер (1827).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – монах. Игумен на Хилендарския манастир (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирдоп (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Панагюрище (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – монах. Игумен на Черепишкия манастир (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Каменик, Кюстендилска обл. (1866-1871).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВА (Хаджи Сава Иконом) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Константин" – Търново (В. Търново) (60-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в борбата за църковна независимост.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 578.

САВАОТ – едно от Божиите имена, употребявано главно в *Стария Завет* за обозначаване на безпределното величие, сила и могъщество на Бог Вседържител. *(Вж също: Имена Божии)*
Онлайн ресурс.

САВАТИЙ (XIV в.) – монах, ученик на игумена на Рилския манастир Дометиан. Направил препис от Завета на Св. *Иван Рилски* за нуждите на манастирското братство. Автор и на вълнуващо известие за заравяне на манастирските ценности (1385), поради приближаващата се заплаха от османските нашественици.
*Лит.: **Дуйчев**, Иван. **Рилският светец** [: **Св. Иван Рилски**] и неговата обител. С., 1947, с. 257; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 33.*

САВЕЛИ, Сенси – *вж Хонорий III*

САВИНА КНИГА (X в.) – книжовен паметник. Състои се от 129 л. Писан на пергамент с кирилски букви. Носи името си от преписвача поп Сава. Открит в манастир близо до гр. Псков и пренесен в Руския държавен архив, където се съхранява и днес. Украсен бедно. Важен източник за историята на българския език.
*Лит.: **Дограмаджиева**, Е. За предисторията на Савина книга. // Paleobulgarica, 1991, N 1, с. 25-34; **Костова**, Кр. Савина книга в контекста на ранната книжовна традиция. // Paleobulgarica, 2002, N 3, с. 13-19.*

САВОВ – *вж Макарий*

САВОВ, Андон – възрожденски църковен деец. Роден в с. Спасово, Чирпанско, Старозагорска обл. Свещеник в родното си село (50-те г. на XIX в.) и в Чирпан (от 1861). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Андонов**, Ив. Из спомените ми за турско време. С., 1928.*

САВОВ, Андрей Миланов – възрожденски църковен деец и книжовник. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.). Автор на религиозни съчинения.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 132.*

САВОВ, Васил Тотев (1837-1877) – възрожднски просветен и църковен деец. Роден в Карлово. Учи при Райно Попович и Ботьо Петков в Карлово. Учител в Конгас, Добруджа (1863-1868). Съсечен от башибозуци по време на Руско-турската война (1877-1878).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 115.*

САВОВ, Г. – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата Захарий Стояново и Мартен, Русенско (1875).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 579.

САВОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Дякон в българската колония Чокмейдан, Бесарабия (нач. на 60-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 579.

САВОВ, Маньо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Генерал Тошево (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 579.

САВОВ, Марко – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Карлово. Първоначално се занимава с търговия на гайтани. Учител и църковен певец в Котел (1863-1864), след което отново е търговец. Учител в Устово, дн. квартал на гр. Смолян (1868-1871) и в Райково, също квартал на гр. Смолян (1872-1873). Заподозрян в участие в Арабаконашкия обир, връща се в Карлово, където е ръкоположен за свещеник (1873). След Освобождението е свещеник в Пловдив.
*Лит.: **Киров**, Г. Материали за котленското училище. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 22-23, 1906-1907, с. 20; **Манолов**, М. Нашите родопски учители-възрожденци. // Великото Кирило-Методиево дело. Смолян, 1972, с. 41.*

САВОВ, Милан Миланов – просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Учител в Лясковец, Сливен и Елена (60-те г. на XIX в.). Свещеник в Елена (от кр. на 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Дичев**, М. Градиво за историята на град Елена. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 79; **Бобчев**, С. С. Елена и Еленско през време на османското владичество. С., 1937, с. 109; **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 132; **Брешков**, Ю. Елена като просветно огнище в миналото. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 116.*

САВОВ, Михо – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в с. Беброво, Еленско (60-те г. на XIX в.), Великотърновска обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник в с. Беброво (1875). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 579-580.

Per aspera ad astra!

САВОВ, Стоян Стоянов – възрожденски църковен и просветен деец. Брат на Райно Попович. Свещеник и учител в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. (нач. на XIX в.).

*Лит.: **Балабанов**, Н. Даскал **Райно Попович**. // Юбилейна книга на жеравненското читалище „Единство". С., 1921, с. 170.*

САЕВ, Константин (6.VII.1862 – 12.V.1936) – църковен и революционен деец. Роден в с. (дн. гр.) Белица, Разложко (Благоевградска обл.). Учи в Белица и в Банско, известно време е учител в Белица и на други места. Завършва трети клас в българската мъжка гимназия. Заедно с Лука Поптеофилов създават просветителския кръжок „Зора" в Белица (1885). По-късно преподава в Банско и на други места. Отново е главен учител в Белица (1890-1894). Ръкоположен за свещеник (1894) и до 1897 е архиерейски наместник в Горна Джумая (дн. Благоевград). Присъединява се към ВМОРО (1895) и е сред основателите на революционния комитет в Горна Джумая. Архиерейски наместник в Гевгели (1897-1899) и член на околийския комитет на ВМОРО, също и в Радовиш (1899-1901). През 1900 е архиерейски наместник в Струмица при владиката Герасим Струмишки и спомага за подобряването на отношенията му с дейците на организацията. Самият той изпада в немилост и му е издадена смъртна присъда, която Гоце Делчев отменя. През 1901 е арестуван и осъден на 15 години затвор, като лежи в Куршумли хан в Скопие. Успява да избяга и се премества в София. През 1903 участва в акцията по настаняване на македонските бежанци от Илинденско-Преображенското въстание. След въвличането на България в Първата световна война е свещеник в 11-та македонска дивизия. Иконом е в Гюмюрджина (1918-1920), след което живее в София, където умира.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 222; Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999; **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 147.*

САЕВ, Никола Атанасов (15.I.1851 – 17.VIII.1926) – просветен и църковен деец. Роден в с. (дн. гр.) Белица, Разложко (Благоевградска обл.). Завършва Кюстендилската гимназия и екзархийските курсове за църковни служители в Пловдив. Учител в Карнобат (1873-1874), Серес (1874-1875) и с. Калугерово, Пазарджишка обл. (1874-1875). Участва в Априлското въстание в 1876. След разгрома му е арестуван, но успява да се освободи с подкуп. Заминава за Пловдив, където е ръкоположен за свещеник. Служи в с. Карабунар, Пазарджишка обл. След Освобождението на България учителства в Белица, но заради противодържавна дейност е заточен в Мала Азия (1883). Пуснат на свобода, получава назначение от Екзархията за председател на Неврокопската българска община. Благодарение на сдържаното си поведение той успява да въведе един по-добър ред в обществените работи в Неврокопско. Отново учител в Серес (1900), където участва активно в борбата срещу гъркоманията. Участва в Илинденско-Преображенското въстание в 1903. След разгрома на въстанието отново се установява в с. Калугерово. По-късно е учител в Кара Мусал (дн. с. Виноградец), а след това във Ветрен, Пазарджишко. Учител в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) (1908-1909). Екзархийски архиерейски наместник в Мехомия (дн. гр. Разлог) (1911-1917).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 580; Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 221.

САКОС – наименование на горна архиерейска одежда. Символизира дрехата, с която Христос е бил облечен при обругаването му.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 154.

САЛАФИЗЪМ – сунитско течение в исляма, чиито последователи се обявяват срещу елементите, привнесени в исляма от други религии или философски системи. Последователите му проповядват изначалното разбиране на исляма – чист ислям, и търсене на смисъла, изначално заложен от Аллах в Корана. Имат за идеал патриархален, ранен период на исляма. В ислямското богословие с този термин се обозначават често три мюсюлмански поколения: шахабах – „сподвижниците", таби'ин – „последователите" и таба' ат-таби'ин – „тези след последователите".

Онлайн ресурс.

САЛАФИТИ – *вж Салафизъм*

САЛЕЗИАНИ НА ДОН БОСКО – монашеско общество на Католическата църква, основано в ср. на XIX в. от Св. Иван Боско, по-познат като Дон Боско (1815-1888) в опит чрез благотворителност да оказва помощ на деца, чиито семейства са обеднели по време на Индустриалната революция. В България салезианите живеят от 1994. Седалището им е в гр. Казанлък, като в момента обществото им наброява 7 монаха – трима в Казанлък, трима в Стара Загора и един в Ямбол, както и няколко доброволцИ. Освен работата с деца, салезианите обслужват 5 енории и помагат в социалната дейност. Монасите от ордена стопанисват църквите „Св. Йосиф" в Казанлък, „Блажен Евгений Босилков" в Габрово, „Св. Кирил и Методий" в Ямбол, „Св. Св. Кирил и Методий" и „Дева Мария – Помощница на християните" в Стара Загора.

Онлайн ресурс.

САМАРДЖИЕВ, Константин (1862 – 18.VII.1926) – просветен и църковен деец. Роден в Мехомия (гр. Разлог). Учи в Мехомия и в Петропавловската духовна семинария в Лясковския манастир. След завършването ѝ е главен български учител в Банско. Прави подробно описание на протестантската пропаганда в Банско и региона по екзархийско поръчение. Завършва Философско-историческия факултет на Букурещкия университет (1894) и е назначен за директор на Серското българско педагогическо училище. Остава начело на училището до 1899, когато е назначен за учител по философия, логика и педагогика в Цариградската българска семинария. Ректор на семинарията (1905-1908). След избухването на Балканската война 1912-1913 напуска Цариград и се установява в България. Учител във Врачанската гимназия. По време на Първата световна война е директор на Охридската българска гимназия. След войната, със създаването на гимназията „Братя Петър и Иван Каназиреви" в Мехомия, става неин директор (1919-1921). По-късно живее в София, където умира.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 222.

САМОВОДСКИ, Димитър Драганов – *вж Драганов, Димитър Самоводски*

САМОКОВСКА ЕПАРХИЯ – историческа православна епархия, митрополия, с център гр. Самоков. Съществува през периода 1557-1907 в Османската империя и България. В периода 1557-1766 Самоковската митрополия е в състава на Печката патриаршия, през 1766-1870 – в състава на Цариградската патриаршия. Присъединена е към Българската екзархия веднага след учредяването ѝ (1870). Според екзархийския устав от 1871 няколко епархии трябва да бъдат закрити след смъртта на титулярните им митрополити. След смъртта на Кюстендилския митрополит Иларион през 1884 е закрита Кюстендилската епархия, а през 1907 – след смъртта на Самоковския митрополит Доситей е закрита и Самоковската епархия. Техните диоцези преминават към Софийската епархия. Територията на Самоковската митрополия обхваща Самоковско, Дупнишко, Горноджумайско, Крупнишко и Разложко. След 1878 от епархията се отделя Горноджумайската каза, която се присъединява към Мелнишката епархия на Цариградската патриаршия. Самоковската епархия е родно място на Св. *Паисий Хилендарски.* Не се знае обаче селището, в което се е родил.

Митрополити...

... **на Печката патриаршия**:
Йоасаф (споменава се в 1578)
Ананий (споменава се в приписка от XVI-XVII в.)
Висарион (споменава се в 1683)
Нектарий (споменава се в 1703-1704 и 1706)
Даниил (споменава се в 1712)
Доситей (споменава се след 1712)
Висарион II (споменава се след 1715)
Кирил (споменава се в 1725)
Ефрем (споменава се в 1732; починал на 04.04.173?)
Мелетий (споменава се в 1744)
Антим
Серафим
Неофит (споменава се в 1753, 1766 и 1771, починал на 16.04.1778)

... **на Вселенската патриаршия**:
Филотей (избран през апр. 1778, оттеглил се в 1819)
Йеротей (избран през май 1819, преместен през 1826, от юли 1826 до май 1834 – Силиврийски, после – Халкидонски)
Игнатий (избран през юли 1826, убит от един луд на 9.06.1829)
Игнатий II (избран през юни 1829, заточен в Трапезунд през 1837)
Йеремия (избран на 16.11.1837, изпъден през 1846)
Матей (избран през юни 1846, избягал на 28.11.1859), от май 1841 до дек. 1845 – Ганоски и Хорски митрополит, от май 1834 до 10 ноември 1838 –
Силиврийски митрополит. Умира във Фенер (15 ян. 1862).
На 25 ян. 1860 българинът Паисий е ръкоположен за епископ Велички и изпратен за наместник в Самоков, на 12 ноември 1860 замества Доротей Врачански като Врачански епископ
Неофит (избран на 13.05.1861)
Иларион (23 окт. 1872 – 16 юли 1874)

... **на Българската екзархия**:
Доситей (избран на 25.04.1872, починал в 1907)

*Лит.: **Семерджиев**, Христо. Самоков и околността му. С., 1913. Синодният избор. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014, с. 5-73; **Павел Стефанов, йеромонах**. Исторически обзор на Самоковската епархия (XVI-XX в.). // Духовна култура, 1985, N 7, с. 25-31.*

САМОКОВСКА СЕМИНАРИЯ – *вж Самоковско Богословско училище*

САМОКОВСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „ПОКРОВ СВ. БОГОРОДИЦА” – *вж „Покров Богородичен”*

САМОКОВСКО БОГОСЛОВСКО УЧИЛИЩЕ – през 1869 монаси от Рилския манастир пишат до П. Р. *Славейков*, редактор на излизащия в Цариград в. „Македония” писмо, в което излагат необходимостта от откриването на общобългарска духовна семинария, която да подготвя „учени свещеници”. Следващата година монасите от Рилския манастир поискват съгласието на Цариградската патриаршия за откриване на духовна семинария. През 1873 архимандрит *Йосиф* пише до митрополита на Самоковска епархия *Доситей Самоковски*, че с оглед засиленото влияние на протестантството в Самоков (породено от дейността на Американските богословски училища в града), е необходимо съдействието на екзархията за скорошно откриване на Православно богословско училище в Самоков. Година по-късно един от образованите и интелигентни граждани на Самоков – Д. Благоев, излага в свое писмо до митрополит Доситей Самоковски необходимостта от откриване на богословско училище не в Рилския манастир, а в Самоков. През лятото на същата 1874 в Самоков се провеждат няколко общоградски събрания, на които присъстват представители на еснафите, духовници, учители и граждани, на които се вземат решения за създаване на депутация от самоковци, която да проведе работни срещи с духовенството на Рилския манастир с оглед получаване на неговата благословия и финансова подкрепа, както и започването на събиране на дарения за построяването на сградата на новото училище. През 1874 избраното самоковско пратеничество, в състав З. Х. Гюров, Хр. А. Сребърница, Г. Х. Иванов и Д. Благоев, се среща с игумена на Рилския манастир Пантелеймон и с монашеското братство и получава не само благословия за начинанието, но и гореща подкрепа, както и значителна финансова помощ. През зимата на 1874 се създават две комисии – едната за набиране на финансови средства чрез волни пожертвувания, а другата за събиране на материали, необходими за изграждане на новата училищна сграда, както и се взема решение за започване на строителството през пролетта на 1875. За кратко време се набира значителен паричен ресурс, към който се добавят и постъплението от дарението на митрополит *Авксентий Велешки*, както и превърналата се в ежегодна финансова подкрепа от Рилския манастир. През месец май 1875, след освещаване на мястото, започва строителството

на училищната сграда. През същата 1875 със съдействието на Доростоло-Червенския митрополит *Григорий,* който се застъпва пред валията на Дунавския вилает, включващ и Самоков, е издействано специално разрешение от Меджелиса, изпратено в Цариград, откъдето е получено и съответното легитимиране на изграждането на Богословското училище. През август 1876 митрополит Доситей Самоковски свиква общоградско събрание в Самоков, на което излага историята на създаването на богословското училище, както и изпраща окръжно до Дупница, Горна Джумая (дн. гр. Благоевград), Ихтиман, Бобошево и Рила, с което ги уведомява, че в епархийския център е открито ново училище, в което е въведена пловдивската образователна система, и че то има четвърти клас, специализиран по богословие, като приканва гражданите да изпращат в него ученолюбиви деца. За разлика от съществуващото по онова време Духовно училище към Лясковския манастир, Самоковското предлага на своите възпитаници и твърде специфичния академичен градски дух, насърчаващ човешкия стремеж към обучение и личностен напредък, присъщ на възрожденския Самоков. Първоначално обучението в Самоковското богословско училище било организирано в четири класа, като богословски бил последният – четвърти клас, в който се изучавали следните предмети: богословие (църковна история и патрология), български език (теория на словесността), алгебра, всеобща история (стара), физика, естествена история (зоология), старобългарски език, турски език и църковно пеене. Според училищния правилник контролът по подбор на учители бил изключително строг, а изискванията за високо образование и квалификация – задължителни. В своята дейност учителите били длъжни да спазват основните и съществуващи до днес дидактически принципи. Учениците също били длъжни да спазват задължителните училищни правила, като за нарушаващите ги били прилагани и строги физически санкции. През 1877-1878, подобно на всички училища в България – и то е закрито. След 1878 първият български министър на просветата проф. М. Дринов изработва нова учебна програма за учебното заведение, както и нова организация на учебния процес. Макар финансирането на училището да става държавно, и Рилският манастир, и общината в Самоков, продължават да внасят ежегодни вноски за неговата издръжка. През есента на 1881, поради ученически бунтове училището е преместено в Лясковец, но само две години по-късно – през 1883, то отново е върнато в Самоков. Самоковското богословско училище просъществува като самостоятелна образователна институция до 1903, когато е преместено в София в специално изградена за целта сграда и наречено Софийска духовна семинария. В Самоковското богословско училище са получили своята подготовка блаженопочиналият екзарх *Стефан* и митрополитите: Великотърновски *Йосиф*, Врачански Климент, Неврокопски *Макарий*, Видински *Неофит*, Доростолски и Червенски *Михаил,* а Великотърновският митрополит *Филип* завършил курса на Петропавловската духовна семинария (чийто правоприемник след нейното закриване става Самоковско-Рилското богословско училище).

Лит.: Самоковското богословско училище. // Църковен вестник, N 19, 18 авг. 1901; Пренасяне на Богословското училище от Самоков в столицата. // Църковен вестник, N 32, 30 ноември 1902; ***Станимиров****, Ст. Из историята на Самоковско-Рилското богословско училище. // Училищен преглед, 1909, N 10, с. 1052-1076;* ***Станоев****, Б. Православието и България. С., 1992, с. 130-131;* ***Кръстев****, А. Самоковско-Рилското богословско училище. // Духовна култура, 1992, N 1, с. 28-33.*

САМОХИН, Николай Львович, граф (1880, Руска империя – 1965, София) – руски духовник, протойерей. В България е от 1921. Служи в с. Пищигово, Пазарджишко (1947-1960). Духовен наставник на историка Милен Куманов.

САМУИЛ – монах. Игумен на Килифаревския манастир (1801-1813).
Лит.: ***Загорски****, Ив. Манастирите във Великотърновската епархия. С., 1947, с. 40.*

САМУИЛ I ХАНДЖЕРИ (1700 – 10.V.1775) – Цариградски патриарх (24.V.1763 – 5.XI.1768; 17.XI.1773 – 24.XII.1775). През 1767 издейства султанско ираде, с което се закрива *Охридската архиепископия,* а епархиите ѝ се присъединяват към *Цариградската патриаршия.* Патриаршията унищожава и самата Охридската епархия, като подчинява Охрид на Драчкия митрополит. Така градът е лишен дори от епископската катедра, която придобива още в ранните векове на християнството. Според акад. Иван Снегаров това е направено с цел да не остане и помен от Архиепископията.

Лит.: ***Снегаров****, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932.*

САНДАНСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. КОЗМА И ДАМЯН" – разположен на 2 км североизточно от Сандански, на десния бряг на р. Бистрица, сред стари кестенови дървета. Според археологически проучвания в района, на мястото е имало раннохристиянски манастир от IV-VI в. Около църквата има очертания на стари зидове и са открити късноантични архитектурни елементи, както и глинени тръби на водопровод. По това време градът, който заради минералните си извори в езическо време е център на култа към Асклепий, е епископско седалище. Съществуват непотвърдени сведения, че в манастира са се съхранявали мощите на Светите Козма и Дамян, отнесени при кръстоносните походи първо в Белград, а след това във Венеция. Католиконът на манастира се изгражда в 1928.

Лит.: Сандански манастир „Св. Св. Козма и Дамян". // Свети места. Посетен на 2016-11-30.

САНДЖАКОВСКИ, Кръстан – *вж Калистрат Зографски*

САНДЪКЧИЕВ, Ангел (1842-1877 или 1878) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в с. Равногор, Пазарджишка обл. Свещеник и учител в селото (от 1863). Участва в подготовката и провеждането на Априлското въстание 1876. След въстанието заловен и изпратен на заточение на остров Кипър, където умира.

Лит.: ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 385.*

САНКТПЕТЕРБУРГСКА ДУХОВНА АКАДЕМИЯ – висше училище на Руската православна църква. Основана в 1797. В нея получават своето образование и някои български духовни лица – Мелетий Софийски (пръв Софийски митрополит на Българската екзархия от 1872 до 1883), митрополит Методий Кусев, епископ Флавиян Знеполски и др.

Лит.: ***Ходаковская****, О. И., А. А.* ***Бовкало****. Ленинградская (Санкт-Петербургская) православная духовная академия. Профессора и преподаватели. 1946-1996. Биографический справочник. СПб., 2011;* ***Любенова****, Л. Духовният елит на България. //* ***Любенова****, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 395-396.*

САПАРЕВОБАНСКИ МАНАСТИР „СВ. СТЕФАН” – разположен в Рила планина на брега на р. Джерман, близо до гр. Сапарева баня. Основан през Втората българска държава. По време на османското иго опожаряван няколко пъти. Възобновен (1924). В архитектурно отношение представлява комплекс от църква, жилищни сгради и аязмен параклис „Св. Стилиян Пафлагонийски”. На около километър южно от манастира се намира построеният през 1985 параклис „Св. Св. Петър и Павел”.

Онлайн ресурс.

САПАРЕВСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – разположен в близост до с. Сапарево, община Сапарева баня, обл. Кюстендил. Изграден около средновековната църква „Св. Архангел Михаил”, построена през втор. пол. на XV в., откогато са запазени досега южната ѝ част от източната стена. Останалата част от църквата е изградена през Възраждането. Размерите на църквата и характерът на стенописната декорация предполагат, че първоначално църквицата е била храм на манастир, метох или скит. Около църквата през 1997 са изградени нови постройки, камбанария и масивна ограда, които заедно с църквата оформят манастирския комплекс на едноименния манастир. Храмов празник – Архангеловден на 8 ноември.

*Лит.: **Коритаров**, В. Сапарева баня (пътеводител). С., 1988, с. 55; **Шанов**, Хр. Сапаревските манастири. // Македония, N 18, 5 май 1993; **Геров**, Георги. Стенописите от църквата „Св. Архангел Михаил” край село „Сапарево”. // Изкуство, 1994, Кн. 14, с. 10-14; **Милушева**, Венета. Късносредновековни и възрожденски култови обекти в района на Сапарева баня. // Изв. Ист. музей – Кюстендил. Т. XVI. В. Търново, 2010, с. 117-128.*

САПИНЕВ, Васил Попгеоргиев – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дупница (1870).

*Лит.: **Лазенков**, Н. Спомени из робското минало на Дупница и околните села. С., 1924, с. 26.*

САПУНДЖИЕВ, Евтимий (светско име Лука Найденов Сапунджиев) (25.VII.1884 – 21.XI.1943) – богослов и общественик. Роден в Копривщица. Завършва Цариградска българска духовна семинария (1904). Същата година приема монашество. Завършва и Киевската духовна академия (1915) с титла „кандидат магистър по богословие”. Преподавател в Цариградската и Софийската духовни семинарии, следва философия в Германия и Швейцария, завършва образованието си като доктор по философия. През 1915 е йеромонах, въведен е в архимандритско достойнство (1917). Първи ректор на Пловдивската духовна семинария. По-късно е професор в Богословския факултет към Софийския университет. Декан е на факултета през 1924-1925. Автор на „Свещеният огън и други Копривщенски разкази” (С., 1934), издадена под псевдоним Дядо „Е”. Почива в София.

Евтимий Сапунджиев (фотопортрет)

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 106, бел. 1 под линия; **Семерджиева-Митова**, Л. Кой е **професор доктор архим. Евтимий (Сапунджиев)**. // Църковен вестник, N 23 , 16-31 дек. 2007.*

САПУНДЖИЕВ, Лука Найденов – *вж Евтимий*

САПУНОВ, Петър Константинов (1795 – не по-рано от 1872) – възрожденски книжовник, книгоиздател и просветен деец от времето на българското Възраждане, преводач на Евангелията на новобългарски език. След смъртта на баща му се премества в Габрово, където живее под грижата на своите вуйчовци. По-късно е изпратен в Брашов, където учи чужди езици и търговия. Превежда *Новия завет*, който издава двукратно (Букурещ, 1828; 2. изд. 1833). През 1828 постъпва на работа в Руското консулство в Букурещ. Открива печатница (1844-1845), която издава четири, отчасти преведени от него на новобългарски, книги. Най-важна сред тях е „История на словенно-болгарския народ” (Букурещ, 1844) – преработен и допълнен превод на части от сръбската „История разных славенских народов найпаче болгар, хорватов и сербов” на Йован Раич (1792). По-нататък липсват сведения за живота и дейността му.

*Лит.: **Данков**, Е. Възрожденски радетел за Божието слово (200 г. от рожд. на **Петър Сапунов** /1790-1872/). // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1991.*

САРАКИНСКИ, Иван Атанасов (9.XII.1865 – 10.X.1944) – църковен и революционен деец. Роден в с. Саракиново, Мъгленско (Егейска Македония). Завършва местното училище и учи във Воден, където завършва втори прогимназиален клас, но е принуден да напусне училището и да се върне да помага на семейството си. Занимава се със земеделие и в същото време пее в местната църква. Ръкоположен за свещеник и назначен за енорийски свещеник в родното село (до 1919). Участва в борбата на Църквата против гръцкото влияние и забраната да се служи на български език. Заедно с Георги Тацев, Георги Попов, Петър Кирин, Петрe Янов и куриерa Петре Ичо Низамов образуват комитет на ВМОРО (1903). Преселва се в Ксантийско, България, а след като гр. Ксанти остава в Гърция (1919), се заселва в с. Горно Арбанаси, Станимашко (дн. Пловдивска обл.). През 1925 се преселва в с. Долни Воден (дн. квартал на Асеновград), където основава енория, събира средства и ръководи построяването на първия християнски храм в селото – „Св. Св. Кирил и Методий”. Пенсионира се (1932), но тъй като селото няма друг свещеник, Саракински продължава безплатно да служи в храма на селото, в чийто двор е и погребан след смъртта му.

*Лит.: Илюстрация Илинден, май 1941, N 5 (125), с. 15; **Галинчев**, Паскал. Християнски храмове в Долни Воден. Асеновград, 2014, с. 11, 12, 14, 26.*

САРАНДАПОРСКИ – *вж Йоаким Осоговски*

САРАПИОН – монах. Игумен на Карлуковския манастир (ср. на 50-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 583.

САРАФОВ, Коста (Костадин) (-1911) – просветен и обществен деец. Участник в борбата за църковна независимост в Драмска епархия. Представител на Неврокопско в Църковно-народния събор в Цариград 1871. Участник в Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879. След Освобождението – мирови съдия в София.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 483; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 418, 475, 477, 565, 572, 574.*

Per aspera ad astra!

САРАФОВ, Петър Вълчов (15.X.1842 – 1.XI.1915) – учител и общественик. Роден през 1842 в с. Гайтаниново, Благоевградска обл. Завършва гръцкото класно училище в Серес (1861) и учителства известно време в Гайтаниново (1863-1864, 1869), Либяхово (1864), Зърнево, Неврокоп и на други места в Източна Македония. Навсякъде заменя преподаването на гръцки език с обучение на български. Един от инициаторите на народния събор, проведен в с. Гайтаниново (1869), на който се отхвърля върховенството на Цариградската патриаршия. Същата година сътрудничи на в. „Македония". Поддържа контакти със Стефан *Веркович* и го подпомага в неговите проучвания. На 5 март 1873 разкрива първото българско училище в Мелник, посещавано от деца от града и от околните села. Наклеветен от гърци пред властите, не успява да довърши годината и е принуден да напусне Мелник. В 1873 е сред основателите на учителското дружество „Просвещение". Дружеството го утвърждава за учител в Мелнишко. През учебната 1873-1874 учителства в с. Дебрене, където открива българско училище. Преди провеждането на годишния изпит, наклеветен от гърците, е принуден да избяга в София. След погрома на Априлското въстание от 1876 попада в затвора. През 1879 за кратко емигрира в Пловдив, но от 1881 по поръчение на Българската екзархия се завръща в родния си край и заедно с помощника си Димитър Мавродиев откриват закритото в 1878 българско училище. Подпомага стабилизирането на българското образователно дело в Серско и Драмско. Избран е за секретар на Серската българска община. Заедно с Кузман Шапкарев и Христо Бучков правят постъпки за отваряне на Солунската българска гимназия и привличат първите ученици от Кукушко. През 1882 е сред първите трима български учители в гр. Солун. Екзархийски инспектор на всички български училища в Източна Македония (1882-1884). Установява се трайно в Серес, където полага големи усилия за укрепване на българщината. Обвинен в революционна дейност (1885), заедно с тъста си архимандрит Харитон Карпузов (тогава председател на Серската българска община) и други български дейци е арестуван от властите. Съдът осъжда двамата на 16 години заточение в Мала Азия. През 1887 бягат през Цариград в Одеса, откъдето се прехвърлят в София. Петър Сарафов постъпва на служба в Министерство на външните работи като преводач. В 1906 преподава турски език на двата специални класа във Военното училище в София. Издава „Османска граматика" (С., 1906), „Синтаксис" (С., 1907) и четиритомния сборник „Ръководство за практическото и теоретическо изучаване на Източното църковно пение" (С., 1912). Умира в София.

*Лит.: **Тасев**, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987; Просветното дело в Неврокоп / Гоце Делчев/ и Неврокопско през Възраждането. С., 1979; **Игнатов**, Любомир. Църковната музика по българските земи. http://bg-patriarshia.bg; **Попов**, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на **екзарх Йосиф I** (По случай 175-год. от неговото рожд. и 100-год. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2015.*

Петър Сарийски (фотопортрет)

САРИЙСКИ, Петър (27.X.1912 – 19.XII.1981) – католически свещеник, юрист, историк и преводач. Роден в с. Калъчлии (дн. кв. Генерал Николаево, кв. на гр. Раковски). След завършване на началното си образование в родното село постъпва в семинарията на отците конвентуалци в Бююкдере в Цариград. След три години заминава за Италия да изучава теология в Латинския колеж в Асизи, Италия. Ръкоположен в базиликата на Св. Франциск (3 март 1935). От 1936 до 1940 учи в Латеранския колеж в Рим, където се дипломира с титлата „доктор" по църковно и каноническо право. След това е преподавател по литература и право в семинарията на отците конвентуалци в Асизи. Завръща се в България (1942). Назначен за главен редактор на вестника „Истина" и се отдава на активна журналистическа дейност. Бил е и секретар на Софийско-Пловдивския епископ Иван Романов (до 1952). В процеса срещу католическите свещеници (1952) е арестуван и осъден на 20 години затвор. Излиза на свобода (1962) и е назначен за свещеник в енорията „Прескръбна Божия Майка" в с. Дуванлии. Енорист в енорията „Непорочно зачатие на Блажена Дева Мария" в с. Ореш (1968). Сътрудничи на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий" с преводи от италиански и латински език на документи и извори, свързани с българската история. Изследва и историята на католицизма в България. Умира в с. Ореш, Свищовско и погребан в Генерал Николаево.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 554, 557, 558, 562, 579, 656, 661, 730.*

САРОВ, Георги Йоргакиев (псевдоними: Кубрат и Хаджи Серафим) (1869-1910) – църковен и революционен деец. Роден в с. Пирок, Лозенградско. Учи в родното си село. Учител на 16 години и след това – свещеник. Установява се в Паспалово, където къщата му служи за укритие на нелегални дейци за освобождение. Взема активно участие в изграждане на комитетските мрежи. Като председател на революционния комитет се занимава с преминаване на границата и пренасяне на пушки за организацията. Участва в Илинденско-Преображенското въстание (1903). След неуспеха на въстанието се мести със семейството си в България, където две години е свещеник в ямболското с. Първенец, Ямболско, след това – една година в Сливен, после – в с. Белеврен и накрая – в с. Бата, Поморийско, където умира.

*Лит.: **Маджаров**, Панайот. Да положиш душата си за народа. Български свещенослужители, участници в освободителното движение на Одринско (1895-1913). С., 2007, с. 83.*

Боян Саръев (фотопортрет)

САРЪЕВ, Боян Симеонов (5.V.1956 – 27.XII.2023) – духовник. Роден в с. Жълти чал, Кърджалийско (дн. заличено), в семейство на мюсюлмани, но приема християнството. Завършва Милиционерското училище в Стрелча, след което работи като сержант в Крумовград и София. Завършва и школата на МВР в кв. Симеоново, София (1985). Работи в завод „Електрон". Ръкоположен за дякон (1990), а по-късно и за свещеник в Пловдивската епархия. Служи в църквата „Успение Богородично" в гр. Кърджали. Развива широка благотворителна, образователна и мисионерска дейност. Понастоящем е председател на Движението за християнство и прогрес „Св. Йоан Предтеча", което си поставя за основна цел да върне в християнската вяра потомците на ислямизираните българи. Негово дело е Православното духовно средище „Св. Успение Богородично" в кв. „Гледка" – гр. Кърджали, което е построено изцяло със средства от дарители. Служи като стожер на християнството в Родопите. Отецът е остро критикуван заради изказвания за бежанците, ромите и мюсюлманите. Автор е на книгата „Гласът на викация в пустинята" (С., 1996).

Онлайн ресурс.

САФРОНОВ, Йоан – руски свещеник. Участник в Освободителната война 1877-1878. Участва в сраженията при Гривица и първия щурм на Плевен.
*Лит.: **Начева**, Ив. Участие на руски духовници в Освободителната война (1877-1878). // Църковен вестник, N 27, 1 ноември 1977.*

САХАТЧИОГЛУ, К. К. – *вж Кесаров, Кънчо*

„СВ. АНАСТАСИЯ" – манастир. Разположен на малък остров в Бургаския залив на Черно море (втората половина на XIV в.). След падането на България под османско иго е разрушен. Възстановен (кр. на XV – нач. на XVI в.). Напълно обновен (1802). По-късно напуснат от монасите и превърнат в музей.
*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 93-94.*

СВ. АННА – майка на Дева Мария и баба на Иисус Христос. Култът към светицата се разпространява широко през VI в., когато в Цариград е построена първата църква, носеща нейното име. Смятана за покровител на полуостровите Квебек и Бретан, както и на родилките и миньорите, на брака, на майчинството, на семейството, на бременните, девиците и вдовиците. Народът нарича празника на 9 дек. Янино или Анино зачатие, Аньовден, Анино въведение, Св. Ана Каталина. Освен с майчинството, денят се свързва и с обръщането на слънцето на изток, към пролет, денят започва да расте (колкото просено зърно или колкото скок на тригодишен елен). Според неканоничното Протоевангелие на Яков – Анна и нейният съпруг Йоаким били посетени от ангел, който им съобщава, че ще имат дете. Анна обещава да посвети детето си в служба на Бог и на тригодишна възраст Мария е отведена във Втория храм. Българската православна църква отбелязва зачатието на Св. Анна на 9 дек., а нейната смърт – на 25 юли.
Онлайн ресурс.

Св. Анна (фреска от VII в.)

„СВ. АННА" – църква в с. Велковци, Пернишка обл. Изграждането ѝ започнало през 30-те г. на XX в., но останало незавършено. Осветена 2015.
*Лит.: **Дойчинов**, Димитър, Велин **Петров**. Историята на храма „Св. Анна" и историята на с. Велковци. С., 2017.*

СВ. БОГОРОДИЦА – *вж Пресвета Богородица*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Аселовата крепост, към която бил построен манастирът „Св. Богородица" на Григорий Бакуриани.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Асеновата крепост над Станимака и Бачковския манастир. Историко-археолог. бележки. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1911, N 2, с. 194-202.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в Асеновград. Построена кр. на XVIII – нач. на XIX в.. В архитектурно отношение е трикорабна, с притвор и балкон. Иконостасът ѝ е изработен в 1821.
*Лит.: **Чунгаров**, Симеон. Църквата „Успение Пресв. Богородица" в Асеновград. // Църковен вестник, N 9, 7 март 1959; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 270; **Кочанджиев**, И. Отразнуване празника „Успение Богородично" в Асеновград. // Църковен вестник, N 35, 9 окт. 1965.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – стара гробищна църква в Банско. Построена 1774. Обновена (1806). Каменна и вкопана в земята. В архитектурно отношение – едноабсидна постройка. Иконите ѝ са дело на Т. Вишанов – основател на Банската художествена школа.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 527.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в кв. Баткун – *вж „Св. Богородица" – църква в с. Гелеменово, Пазарджишка обл.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Берковица – *вж „Рождество Богородично" – църква в гр. Берковица*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – Благоевград – *вж „Въведение Богородично" – църква в Благоевград*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – Православен параклис край гр. Бобошево, обл. Кюстендил. Издигнат след Освобождението на мястото на разрушена стара църква със същото име. В архитектурно отношение представлява малка едноапсидна правоъгълна постройка с двускатен покрив и открит притвор от запад. Отвън са изписани образите на Архангел Михаил и Архангел Гавраил. Отвътре параклисът е изцяло покрит със стенописи, включително и дървената обшивка на тавана. В близост до параклиса има навес от зидани камъни и дървена покривна конструкция. Храмов празник – 15 авг. На този ден следобяд се извършва водосвет и се прави курбан.
*Лит.: **Кепов**, Иван. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. 188.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в Бобошево, обл. Кюстендил. Намира се в центъра на града. Отличава се с необичайна архитектура, напомняща Рилския манастир. Построена 1862 от първомайстор Миленко Велев от с. Блатешница, Радомирско, който е строител и на южното крило на Рилския манастир. Изписването ѝ било поверено на големия възрожденски художник Станислав Доспевски, с помощници – братята му Никола Доспевски и Захари Доспевски. Освен тях в изографисването на църквата взели участие местният художник Георги Веселинов-Зограф, както и други самоковски и разложки художници.
*Лит.: **Кепов**, Иван. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. 192-206.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в Бургас. Строена 1840-1860. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с 12 монолитни мраморни колони, носещи покривната конструкция и обширните балкони. В църквата се съхраняват икони, изографисани от монаси в Света гора на полуостров Атон. През 1927-1928 са построени двете кули на храма и в едната са поставени три внушителни камбани. След Втората световна война църквата е обявена за паметник на културата.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

„СВ. БОГОРОДИЦА" – катедрален храм – Варна – *вж „Успение Богородично" – катедрален храм – Варна*

„СВ. БОГОРОДИЦА" („Малката Св. Богородица") – Варна. Построена 1602. По-късно пристроявана неколкократно. В архитектурно отношение е трикорабна, с апсида.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 51.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – катедрален храм във Видин. Според сведения на Григорий Цамблак, в нея престояли мощите на Св. Петка (юни 1393 – авг. 1394).
*Лит.: **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие (IX-XIV). С., 2002, с. 108.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Влахи, община Кресна, Благоевградска обл. Най-стара в Кресненско (от 1757). Разположена в южната част на селото на левия бряг на Влахинска река. Построена тайно, без разрешение от турските власти, и е полувкопана. Към нач. на XXI в. не се служи в нея и е пред разпадане.
*Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 150; **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия „Кресненски край". Сандански, 2003, с. 259.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Габрово – *вж „Успение Богородично" – църква в Габрово*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Горно Броди, Серско. Построена 1873.
*Лит.: **Стрезов**, Г. Два сандджака от Източна Македония. Серска каза. Баница колу. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во в Средец, 1891, Кн. XXXVI, с. 835-837; **Кънчов**, Васил. Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница – XIV. Село Горно-Броди (Вронди). // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1894, Кн. XI, с. 242-250; **Баждаров**, Г. Горно Броди. С., 1929.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Дебър, Вардарска Македония. В миналото е катедрален храм на историческата Дебърска епархия. Построена в XII в. и няколко пъти – обновявана. В 1840 или 1872 върху старите основи е изградена нова църква. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с фрески и особено хубав иконостас от XIX в. Изписана с помощта на ктиторите – дебърските свещеници поп Тасе, поп Арсений, поп Търпе, Цветко Стоянов и Симеон Секулов (1873) от зографите Кръстьо Николов и брат му Коста Николов. В църквата работят още Дичо Зограф и синът му Аврам Дичов и дебърските майстори Кузман Макриев, Епифаний Христов и Алексо Василев. В храма има икона на Св. Георги от XV в. Между 8 и 11 септ. 2012 в църквата е извършена кражба на 14 икони с голяма ценност, плащаница на три века и пари. През окт. 2012 са откраднати 13 изключително ценни икони, а през окт. 2014 крадци задигат изключително ценните царски двери с дълбока резба, четири икони от иконостаса и сбирка от икони на платно.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 218; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 195.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – късносредновековна българска църква в с. Долна Диканя, община Радомир, обл. Перник. Изградена през XVI-XVII в. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна псевдотриконхална сграда. Фрагменти от стенописи има запазени само на източната олтарна стена. Стенописите от XVI-XVII в. бележат края на монументалната българска средновековна стенопис.
*Лит.: **Митова-Джонова**, Димитрина. Археологическите паметници в Пернишки окръг. С., 1983, с. 68.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – късносредновековна църква в с. Долно Драглище, Разложко (дн. Благоевградска обл.). Изградена в XVI в. Построена отново върху старите основи (нач. на XIX в.).
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 285.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Дупница. Построена 1789. През XIX в. е епископска катедрала.
*Лит.: **Меджидиев**, А. Град Дупница до Освобождението. Принос към историята на града и околията. С., 1935.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Елена – *вж „Успение Богородично" – възрожденска църква – гр. Елена*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Искра, Пловдивска обл. Построена 1867. Изографисана 1869.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 163.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Калофер. Изградена от брациговски майстори върху основите на друга стара църква (1848). В архитектурно отношение представлява едноапсидна трикорабна сграда. В западната ѝ част е издигната камбанария. Към църквата е открит и един от четирите метоха в града – т.нар. „Малък метох".
*Лит.: **Начов**, Н. Калофер в миналото. Кн. I. С., 1990, с. 153-157.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Калояново, Сливенска обл. Построена 2015.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в с. Кацелево, Русенска обл. Построена 1866. Запалена 1896.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 378.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Копривщица – *вж „Успение Богородично" – църква в гр. Копривщица*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Кочериново, Кюстендилска обл. Построена 1820. През 1853 и 1865 на османското владичество претърпяла два пожара, но всеки път била възстановявана от местното християнско население. В архитектурно отношение църквата е трикорабна, еднокуполна сграда. Стените на храма отвътре са изписани в кр. на XIX в. Иконостасът е триредов с икони от 1878-1880.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в с. Крумово, Пловдивска обл. Построена 1884.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 618.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Кюстендил – *вж „Успение Богородично" – църква в Кюстендил*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Ловеч – *вж „Успение Богородично"– църква в Ловеч*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква, намира се в кв. Лъджене на Велинград. Заселниците християни в Лъджене, повече от съседното Каменица, ходили там на черква. По тяхно искане Лъджене било включено в каменската енория със свещеник Илия Попатанасов (поп Топорчо). Построена в кр. на авг. 1896. Иконостасът бил направен от майстора-резбар Йосиф и калфата му Марангозов от Пловдив. Иконите били нарисувани от зографа Манол Моралиев от Банско.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Любимец, Хасковска обл. Построена (1927-1940) на мястото на по-стара (от 1852), опожарена (1913).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 849.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в гр. Малко Търново. Построена 1889.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Милево, Пловдивска обл. Построена 1851.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 232.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в с. Овощник, Казанлъшко, Старозагорска обл. Построена 1887.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 683.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Огняново, Пазарджишка обл. – *вж „Успение Богородично"*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Пазарджик – *вж „Успение Богородично"*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – късносредновековна българска църква до с. Пастух, община Невестино, обл. Кюстендил. Построена в подножието на северния връх край селото. В архитектурно отношение е еднокорабна апсидна. Изградена през XVI в. от ломени камъни, на места са използвани тухли и керемиди, споени с бял хоросан. Според акад. Йордан Иванов, основавайки се на ктиторския надпис, запазен при посещението му през 1906, църквата е изографисана в 1557. През 1978 все още са били съхранени отделни фрагменти от стенописите. Понастоящем от тях не е останало нищо. Църквата е труднодостъпна, изложена на непосредственото действие на природните стихии и силно пострадала от иманярските набези. Обявена за паметник на културата.
*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 406; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слококска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 25; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 585.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Паталеница, Пазарджишка обл. Построена (1939) от местни строители. Осветена (1954).
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 533.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – средновековна църква в Перник. Намира се в южната част на кв. Църква. Построена през Късното средновековие върху развалините на късноантична крепост. Днес от средновековната църква е запазена само източната стена, която е била вградена в по-късна, възрожденска църква. През 1940 части от стените в западната част на църквата се били унищожени при поправката на близкото шосе.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Пловдив – *вж „Успение Богородично" – църква в Пловдив*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в гр. Поморие, Бураска обл. Построена 1884.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Прибой, Пернишка обл. (кр. на XVI – нач. на XVII в.). Изграждането ѝ преминава през три етапа. Най-старата ѝ част е каменна, вкопана в земята. В архитектурно отношение е еднокорабна, цилиндрично засводена. През втория строителен етап (втората половина на XIX в.) е разширена от западната ѝ страна. Третият строителен етап е през 1927, когато отново е разширена на запад. Художествена стойност представляват късносредновековните ѝ стенописи.
*Лит.: **Каменова**, Д. Умелите ръце на реставраторите. // Народна култура, N 35, 1978.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – частично запазена средновековна църква в центъра на гр. Разлог. Останките от храма са разкрити в 1921, когато е разкрита и църквата „Св. Троица". Църквата е свидетелство за съществуването на средновековно селище от разпръснат тип в чертите на днешния град.
*Лит.: **Кадурина**, Емилия. Извори на вяра и българщина. Църквите в Разлог. // Разложки светилници / Инициативен комитет – гр. Разлог, 15 юни 2005, с. 2. Онлайн ресурс.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в с. Русокастро, Бургаска обл. Построена 1902.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Сапарево, Кюстендилска обл. Построена 1864.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 37.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Семчиново, Пазарджишка обл. Построена 1820. Изографисана с ценни стенописи.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 158.

Per aspera ad astra!

„СВ. БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в Симеоновград. Построена 1888. Изписана от Георги *Данчов*. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 191.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Симитли, Благоевградска обл. Построена 1929. Осветена на 13 окт. 1929 от митрополит Макарий Неврокопски. Храм-паметник за загиналите войници от Седма пехотна рилска дивизия в боя при Симитли по време на Балканската война в 1912-1913. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с притвор и камбанария от запад. Архиерейският трон е с дърворезба от Банската художествена школа. Запазени са три свещника с интересна форма. Интериорът показва високите художествени качества на зографа. Иконите са рисувани през 1929. Строител на църквата е Илия Йосифов от Каракьой.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 193.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Скобелево, Сливенска обл. Построена 1927.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Скопие, Вардарска Македония. Разположена в Пайко махала, на левия бряг на р. Вардар. Изграждането ѝ започва в 1809 от строителя-зограф Дамян Янкулов Рензовски, който умира по време на строежа и храмът е довършен от синовете му. В архитектурно отношение наподобява известни църкви в Цариград и Солун – трикорабна базилика от дялан камък, като западният дял е разширен с трем. Църквата е имала красив иконостас, наполовина от мрамор, наполовина от резбовано орехово дърво. Ктитори на църквата са известните скопски търговци хаджи Трайко Дойчинович, Йован Шишко, Петре Зелениковски, Търпе Патишкалия. В 1857 видният дебърски майстор Дичо Зограф изписва и подписва осем икони за църквата, между които – на Св. Иван Рилски и Св. Прохор Пчински. В църквата първоначално имало килийно училище. В ср. на XIX в. в двора ѝ е построено ново 4-класно българско училище, което после става известно като Педагогическото българско училище. Църквата е засегната от пожар по време на съюзническа бомбардировка на 5 срещу 6 апр. 1944. Част от църковната утвар е изнесена от горящата сграда и впоследствие е прибрана от църковните власти. Според скопската историография църквата била умишлено запалена от българските фашистки окупатори, при което в нея изгаря част от църковния инвентар – иконостасът, олтарът и др. Силно повредената църква е доразрушена от Скопското земетресение (1963). Възстановена (2008), когато в скопски медии се появява съобщение и снимка на съхранена плоча с надпис „Главната врата на Българската Народна Църква Рождество Пресвятия Богородици 20 юли 1879 г.". В съобщението се твърди, че плочата е била монтирана на самата църква, но впоследствие е премахната и е съхранявана през годините на тайно място, за да не бъде унищожена от властите.
*Лит.: **Кънчов**, Васил. Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало. Сегашното и недавното минало на гр. Велес. // **Кънчов**, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Сливен. Издигната 1896. Има един купол, а вътрешното пространство е разделено с колони на три кораба. На царския ред на иконостаса се намират (от север на юг) иконите на Св. Димитър, Св. Архангел Михаил, Св. Иван Рилски, Успение Богородично, Св. Богородица, Христос, Ангел държащ поднос с главата на Св. Йоан Кръстител, Св. Николай, Св. Мина и Св. Георги. В двора е погребан Браницкият епископ Герасим (1914-1995).
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в кв. Устово, гр. Смолян. Построена 1865. Осветена (1866). В нея отслужва първата си Литургия митрополит Варлаам като глава на Пловдивската епархия (септ. 1975).
*Лит.: **Михайлов**, М. Обновлението на храма „Св. Богородица" в гр. Смолян. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1976.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Созопол – *вж „Успение Богородично" – църква в гр. Созопол*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Стражица, Великотърновска обл. Построена 1842. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 497.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в Стара Загора – *вж „Въведение Богородично" – църква в Стара Загора*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Табачка, Русенска обл. Построена 1872.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 589.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – скална църква. Намира се на 20 км от гр. Струга, Вардарска Македония (между селата Калища и Радожда). Разрушена от османските нашественици и възстановена в най-ново време.
*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 65-66.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" (XIV в.) – манастир в Трескавец. Разположен северно от Маркови кули край гр. Прилеп, на хълма „Златоврьх". Църквата му в архитектурно отношение е еднокорабна, по-късно претърпяла множество реконструкции. Голям български книжовен център.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в кв. Устово – Смолян – *вж „Успение Богородично" – църква в кв. Устово – Смолян*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Средец, Бургаска обл. Построена 2008.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Калофер. Намира се в централната част на града. Построена от брациговски майстори (1848). В архитектурно отношение е едноапсидна трикорабна сграда с открита нартика. В западната ѝ част е издигната камбанария. Единствената действаща днес в града.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Хасково. Построена 1837 от майстор Стерьо Арнаут. В архитектурно отношение е трикорабна.
*Лит.: **Бербенлиев**, Пейо, Владимир **Партъчев**. Брациговските майстори – строители. С., 1963, с. 72-73; **Коева**, М. Паметници на културата през Българското възраждане. С., 1977, с. 111, 114.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Цар Асен, Пазарджишка обл. Построена 1921.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 533.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Царево, Бургаска обл. Построена 1867.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА" – първият голям християнски храм в гр. Чирпан. Построена 1835.
*Лит.: История на Чирпан и Чирпанско / **Н. Кондарев**, Н. **Гарвалов**, Т. **Атанасов-Тимошкин**. С., 1987, с. 99-101.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в Широка лъка, Смоленска обл. Построена 1834. В архитектурно отношение е трикорабна, с цилиндрична апсида.
*Лит.: Комплексна научна родопска експедиция през 1953 г. С., 1955, с. 144-151; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 326, 638.*

„СВ. БОГОРОДИЦА" – църква в с. Яврово, Пловдивска обл.
*Лит.: **Колевски**, Васил. Яврovската „Св. Богородица". С., 2007.*

„СВ. БОГОРОДИЦА БОЛНИЧКА" – църква в гр. Охрид, Вардарска Македония. Разположена във Вароша, до старите стени на града, край Долната порта. Носи името си от махалата, в която се намира. Заедно със съседната църква „Св. Никола Болнички" получават имената си, тъй като служат и като медицински пунктове – стационари, където се извършвал и здравен контрол на пътниците, влизащи в средновековния Охрид през Долната порта. Датата на изграждането на църквата не е документирана, но от архитектурните и живописните ѝ особености се смята, че принадлежи към малките еднокорабни охридски църкви от XIV в. Първоначално е изградена като еднокорабна църква с полуцилиндричен свод, като основата е неправилен четириъгълник. Ктитор е игуменът на Климентовия манастир Яков. Изписана в 1368-1370. В нач. на XV в. е преправена с напречен кораб-трансепт, по-висок от покрива на наоса и е изписана отново в свода, южната стена и олтара. В XIX в. на южната страна е доградена трем, а западната стена на църквата е разрушена, за да се разшири храмът. На източната и северната страна са изградени помощни помещения. През този период двата стари слоя – оригиналният и този от XV в., са надрисувани с нов. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна засводена сграда с олтарна апсида. Иконостасът е от орехово дърво и е изработен през 1833 от дебърския майстор Никола Дарковски Караджович от Лазарополе и е едно от най-добрите постижения на Дебърската художествена школа. Иконостасът е малък по размери и в него доминират мотиви от растителния и животинския свят. В църковния двор има множество гробове на монаси и игумени, както и обща гробница.
*Лит.: **Ангелов**, Валентин Ангелов. Панорама на възрожденските приложни изкуства. С., 1998, с. 34.*

„СВ. БОГОРОДИЦА „ВСЕХ СКОРБЯЩИХ РАДОСТ" – християнски празник на иконата на Божията майка „Всех скорбящих радост" – Радост за всички скърбящи. Почита се от кр. на XVII в., когато през 1688 родната сестра на Московския патриарх Йоаким, Евтимия, била неизлечимо болна. Положението ѝ се влошило много, но тя се укрепявала духом единствено с молитва към Божията Майка и въпреки наглед безнадеждното си положение, твърдо се надявала да получи облекчение. И действително, вярата спасила болната. В памет на това чудотворно изцеление, станало на 24 окт., е установен празникът в чест на иконата на Божията Майка „Радост на всички скърбящи".
Онлайн ресурс.

Св. Богородица „Всех скорбящих радост" (икона)

„СВ. БОГОРОДИЦА ЕЛЕУСА" (Умиление) – ранносредновековна Православна църква в гр. Несебър. Намира на северния бряг на полуострова. Построена през VI в. Трикорабна, с три апсиди и нартекс. Северният и част от централния кораб са пропаднали в морето. В притвора на църквата са запазени засводени гробници. Дълга 28 м и широка 18 м. В историческите извори се споменава до XIV в., когато е била част от манастирски комплекс.
Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА ЗАХУМСКА" (или Заумска или Заум) – средновековна Православна църква в с. Търпейца, на брега на Охридското езеро, Вардарска Македония. Изградена и изписана (1361) от кесаря Гъргур Бранкович, по време на епископ Григорий Деволски, който също е споменат като ктитор. В архитектурно отношение подобно на църквите „Св. Йоан Богослов Канео" и „Св. Богородица Перивлепта" в Охрид има формата на вписан кръст с купол на четири стълба с различни капители. Тристранната апсида на църквата е разделена със слепи арки. Църквата е изградена с камък, бигор и тухли. Фреските в църквата са силно повредени, особено в купола и сводовете. В първата зона са запазени образи на светци в цял ръст – Св. Климент Охридски, Св. Наум Охридски, Иисус Христос, Св. Богородица и др. На втория живописен ред има сцени от живота на Богородица. Особен интерес представлява сцената Св. Ана – Млекопитателница, която кърми малката Мария. В другите зони са сцени от Христовия цикъл. В първата зона образите са неестествено големи, но в другите зографът се придържа към пропорцията и естественото предаване на образите, ползва жива и светла цветова гама – предимно във виолетови, портокалови и светлосини тонове.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908, с. 218.*

„СВ. БОГОРОДИЦА КАМЕНСКО" – Православна църква в гр. Охрид, Вардарска Македония. Разположена в центъра на града над Стария чинар. Изградена в XVII в. Разширена (1832). Изписана от Дичо Зограф, заедно със сина му Аврам Дичов и с Петър Йоанов (1853-1864). В 1924 фреските са обновени. На 28 май 2004 е завършено изписването на дотогава неизписаната западна страна на църквата. На 15 юни 2004 е завършено полагането на мрамор и гранит на пода.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 6. С., 1988, с. 405.

Per aspera ad astra!

„СВ. БОГОРОДИЦА МАВРОВСКА" (или „Мавриотица") – Православен манастир край гр. Костур, Егейска Македония. Разположен на 3 км югоизточно от Костур, на края на Костурския полуостров – срещу с. Маврово, от другата страна на Костурското езеро, откъдето идва и името Мавриотиса – Мавровска. Изградена през 1082 от император Алексий I Комнин (1081-1118). В архитектурно отношение е еднокорабна базилика с дървен покрив. На западната страна на сградата е оформен просторен притвор, а на източната е полукръглата апсида на олтара. При реставрационните дейности на храма много от стенописите на северната и южната стена на църквата са унищожени. На част от източната стена има стенописи, датиращи от първата половина на XII в., а в друга част на същата стена и на цялата западна – стенописите са от кр. на XII в. Външните стенописи Дърво Йесеево, императори и светците Димитър и Георги, са датирани около 1260.

Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА МАТКА" – Православен средновековен манастир край с. Долна Матка, община Сарай, в северната част на Вардарска Македония. Разположен на 17 км от Скопие. Построен ок. 1370. Църквата в архитектурно отношение е от типа стеснен вписан кръст, с тристранна апсида и купол на осмостранен барабан на четири иззидани пиластри. Градена е от камък и тухли.

*Лит.: **Прот.-ставрофор д-р Славко Димевски**. Црковна историја на македонскиот народ. Скопје, 1965.*

„СВ. БОГОРОДИЦА ОДИГИТРИЯ" (известна и като „Св. Богородица Осеновица") – икона. Съхранява се в главната църква на Рилския манастир „Рождество Богородично". Иконата преди това е съхранявана в параклиса на Хрельовата кула. Поверието я счита за „чудотворна", като е „служела за изцеление и срещу различни болести" през Средновековието. Иконата е главен култов обект в Рилския манастир. Изпълнена е в иконографския тип Одигитрия. В специални вдлъбнатини около нея са разположени мощи от 32-ма християнски светци, чиито имена са изписани върху метални пластини. В горната ѝ част има надпис „Одигитрия" (Пътеводителка). Попада в манастира след превземането на Белград от османците (1521), като вероятно за малко пребивава в Цариград. Дарение на манастира от Мария Бранкович – дъщеря на деспот Георги Бранкович. Според житието на Иван Рилски от Георги Скилица иконата била дар за манастира още от Мануил I Комнин – като благодарност за изцелението на императора, получено от мощите на Иван Рилски. Подобни известни образци като иконата на Св. Богородица с реликварий с мощи на светци, освен съхраняваната в Рилския манастир, има само още три по света: 1) В манастира „Свето Преображение" в Метеора – дар от ктиторката Мария Ангелина Дукина Палеологина, дъщеря на Симеон Урош Палеолог и съпруга на Тома Прелюбович; 2) Портативна икона от ктиторката Анастасия Романовна, съпруга на Иван Грозни – от XVI в. в Руското царство, съхранява се в Ермитажа в Санкт Петербург; 3) Икона, специална поръчка за Барбу Крайовеску, *велик бан* на Крайова в Олтения по времето на влашкия владетел Нягое I Басараб (1512-1521), която се съхранява в Националния музей на изкуствата в Букурещ.

*Лит.: **Бакалова**, Елка. Рилската чудотворна икона-реликварий, Константинопол и **Мара Бранкович**. С., 2005; **Карамихалева**, Александра. Иконата „Св. Богородица Одигитрия" („Св. Богородица Осеновица") в Рилския манастир. // Църковен вестник, N 9, 2007.*

„СВ. БОГОРОДИЦА ОСЕНОВИЦА" *– вж Св. Богородица Одигитрия*

„СВ. БОГОРОДИЦА – ПАНАГИЯ" – средновековна църква в гр. Варна (известна още като „Малката Богородица"). Намира се в централната част на града, в т.нар. гръцка махала. Изградена преди XIX в. По време на строителството се оказало, че на това място е имало древен храм. Наосът на издигнатата през 1602 черква е бил широк 7 м и дълъг 8 м. През 1640 храмът пострадва от пожар, но не след дълго е възстановен и разширен. Следващият основен ремонт на сградата е направен едва през 1896. Църквата е под опеката на гръцката митрополия до 1914, след което е затворена за десетина години. От 1924 е отворена отново като българска. В архитектурно отношение е трикорабна, едноабсидна и с притвор от запад. По-късно е изграден притвор и откъм южния ѝ вход. Особен интерес представляват изобразените в нея пейзаж и архитектурните декори, които дават основание да се предположи, че в изписването ѝ са се намесили холандски или немски майстори. Много от иконите имат ръчно изработени сребърни обкови, които сами по себе си представляват забележителни паметници на златарското изкуство от XVII-XIX в. Голяма част от иконите са реставрирани от художник-реставратора Робърт Попов.

Онлайн ресурс.

„СВ. БОГОРОДИЦА ПАНТАНАСА" – средновековен Православен манастир, разположен край гр. Мелник. Руините му са разположени източно от града, след стадиона на малка височина край пътя за Рожен. Според исторически документи, построен от деспот Алексий Слав (между 1209 и 1230), когато след Клокотнишката битка 1230, Мелник е присъединен към България. Голяма част от запазените оградни стени са от този първи строителен период на манастира. Вторият строителен период е от кр. на XVI – нач. на XVII в. Функционира до нач. на XX в., когато в 1904 пагубно пострадва от голямо земетресение.

*Лит.: **Нешева**, Виолета и др. Манастир „Св. Богородица Пантанаса" в град Мелник. // Археологически открития и разкопки през 2006 г. С., 2007, с. 542-545.*

„СВ. БОГОРОДИЦА ПЕРИВЛЕПТА" (наричана „Св. Климент") – средновековна Православна църква от XIII в. в гр. Охрид, Вардарска Македония. Втори катедрален храм на Охридската архиепископия (XV-XVIII в.). Под управлението на Дебърско-Кичевската епархия на Македонската православна църква – Охридска архиепископия. Издигната в 1295 от византийския аристократ (вероятно от албански произход) Прогон Сгур, роднина на император Андроник II Палеолог. През 1365 до северната страна, а в неизвестна година – и от южната страна на олтара са пристроени два параклиса. След османското завоевание и разрушаването на църквата „Св. Пантелеймон" мощите на Св. Климент Охридски са преместени в „Св. Богородица Перивлепта" и храмът получава паралелното име „Св. Климент" или Големата църква. След като и „Св. София" е превърната в джамия, „Св. Богородица Перивлепта" става катедрален храм на Охридската архиепископия, а след нейното закриване през 1767 – на Охридската митрополия. В нея е пренесена църковната утвар от „Св. София", както и голямата патриаршеска библиотека, която не е запазена. До църквата са изградени манастирски конаци и патриаршески дворец, които изгарят през 1862. В архитектурно отношение църквата има забележителна прилика с тази на Червената църква във Вургарели (Епир) и според някои изследователи двете църкви са дело на едни и същи майстори. Стенописите в църквата са изпълнени от зографите Михаил и Евтихий. Царските двери в църквата са от ср. на XVI в. и са дело на изтъкната художествена работилница, действала на територията на Охридската архиепископия. Те се намират днес в Националния исторически музей в София.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908, с. 212; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 423-426.*

„СВ. БОГОРОДИЦА РАЖДАВИЦА” – средновековна българска църква до с. Раждавица, община Кюстендил. Според акад. Йордан Иванов тя съществува от XII-XIII в., Вера Иванова-Мавродинова я отнася към XIV-XV в., Андрей Грабар и Кръстю Миятев – към XVI-XVII в., а Андрей Протич – към XVI в. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна и едноапсидна, с размери 6,50 х 4,00 м. Допълнително е изграден притвор с дължина 2,60 х 4 м, от който са запазени само основите. Стените на църквата са дебели 70 см и са изградени от ломени камъни и тухли, с вътрешна система от сантрачи, споени с бял хоросан. Сводът е полуцилиндричен. До XX в. са запазени отделни фрагменти от стенописите.

*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 317, 394 и 405; **Грабар**, Андрей. Няколко средновековни паметници в Западна България. // Год. Нар. археолог. музей, 1921 , с. 286-296; **Протич**, А. Денационализиране и възраждане на нашето изкуство през турското робство от 1393-1879 г. // Сб. „България 1000 години”, 1930, с. 398; **Иванова-Мавродинова**, Вера. Неиздадени църкви в Югозападна България. // Год. Нар. археолог. музей, 1926-1931, с. 261-264; **Миятев**, Кр. Архитектура в Средновековна България. С., 1965, с. 217 и сл.*

„СВ. БОГОРОДИЦА СЛИВНИШКА” – манастир, построен на източния бряг на Преспанското езеро, недалеч от с. Сливница.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 48-52.*

„СВ. БОГОРОДИЦА СПИЛЕОТИСА” – средновековен манастир, който принадлежи към Неврокопската епархия на Българската православна църква. Разположен на плато на хълма „Св. Никола” в източния край на Мелнишката крепост. Едната от двете кули, охраняващи пътя към Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) е манастирската. Предполага се, че сградата на манастира е изградена от самостоятелния мелнишки владетел деспот Алексий Слав около 1209-1211. През 1220 деспот Слав издава грамота на манастира, с която дарява земя, книги и църковна утвар и му дава пълен имунитет. Разрушаван в ср. на XIII, в XVI и в XVIII в. В 1795 на развалините на манастира е построена църквата „Св. Богородица на Светия пояс” („Св. Зона”). От втората половина на XIV до нач. на XX в. манастирът е метох на Ватопедския манастир в Света гора. Дълго време манастирът запазва почетното си място в духовния и културния живот на гр. Мелник. Той има важно значение и цариградските патриарси неведнъж повеляват на местните митрополити да не се бъркат в делата му. Запада едва през XIX в., заедно с другите мелнишки манастири. Изоставен след изселването на гръцкото население в 1913. През 40-те г. на миналия век върху средновековната манастирска църква е построен параклис.

Лит.: Мелник. Манастир „Св. Богородица Спилеотиса”. Т. 2. С., 1994, с. 20.

„СВ. БОГОРОДИЦА ТРОЕРУЧИЦА” – икона от Троянския манастир. Както иконата „Св. Богородица Одигитрия” в Рилския манастир, така и „Св. Богородица Триръка” Троянска произхожда от Света Гора. Според предания е спасила местното население от земетресение и от чумата (1837).

Онлайн ресурс.

„Св. Богородица Троеручица” (икона)

„СВ. БОГОРОДИЦА” – ЧЕЛНИЦА – Православна църква в гр. Охрид, Вардарска Македония. Двукорабна, двата кораба са свързани с арки, като северният е по-малък, а южният – по-голям. Апсидата ѝ е стъпила върху стара византийска крепостна стена. Построена според историческите извори от българския владетел Борис I в IX в. в Охрид, според други изследователи е от XIV в. От същия период е и най-ранният запазен живописен слой, от който има останали части на южната и северната стена над арката. По-късно от западната страна на църквата е изграден трем с камбанария. Изписана повторно през XIX в.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВАРВАРА” – възрожденска църква в с. Варвара, Пазарджишка обл Построена 1814.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВАРВАРА” – средновековна църква в гр Мелник. Изградена в XIII-XIV в. Според предания е била семеен храм на Кордопулови. Обновена и разширена (1864). В архитектурно отношение представлява трикорабна, едноапсидна псевдобазилика. Днес са запазени единствено стените и апсидата при олтарното пространство.

*Лит.: **Филов**, Богдан. Пътувания из Тракия, Родопите и Македония 1912-1916. С., 1993, с. 84.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИЦА МАРИНА” – църква в гр. Варна**.** Намира се в местността „Пчелина”, на около 4 км северозападно от центъра на гр. Варна**.** Храмов празник – 17 юли.

Онлайн ресурс.

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИЦА НЕДЕЛЯ (260 – 7.VII.289) – родена в Мала Азия като дългоочаквано дете, дошло в отговор на молитвите на родителите на Доротей и Евсевия. Още в ранно детство е възпитана в Христовите истини. Съвсем млада решава да посвети живота си на Бог. Това е времето на император *Диоклетиан,* на гонения и жестока разправа с християните – преследвани, затваряни в тъмници, заточавани или насила карани да се отрекат от вярата си. Неделя е хвърлена в тъмница и подложена на мъчения, а родителите ѝ са заточени в гр. Милетин. Чудното оздравяване на нейните рани, както и нейният отказ да се поклони на езическите идоли карат властите да я осъдят на смърт. Починала преди да бъде изпълнена присъдата ѝ. По време на царуването на Асеневци (XII-XIII в.) мощите на светицата са пренесени в престолнината Търново. Патриарх Евтимий Търновски написва „Похвала на Светата великомъченица Неделя”. Паметта ѝ се почита на 7 юли.

Онлайн ресурс.

Св. Великомъченица Неделя (икона от Араповския манастир)

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИЦА НЕДЕЛЯ” – възрожденска църква в с. Дебращица, Пазарджишка обл. Построена 1761 в дъбова гора и вкопана в земята. Съборена (1834) и построена нова. Първата камбана е сложена в 1895. Издигната камбанария (1919). В архитектурно отношение – трикорабна базилика. Храмов празник – 7 юли.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 533.

Per aspera ad astra!

СВЕТА ГОРА – *вж Атон*

СВЕТА ГОРА СЛИВЕНСКА – център за поддържане на православно-християнската традиция и съзнание. Пръв за нея споменава Св. Паисий Хилендарски в своята „История славяноболгарская". Първи, които извършват детайлни описания не само на църквите и манастирите, но и на старините около Сливен, са братята Шкорпил. Те откриват следи от манастири край селата Сотиря, Гавраилово, Нейково, Градец и Седларево. Строени били в района от князе в заточение. Тази теза на братя Шкорпил не се приема от Симеон Табаков, тъй като се основавала само на предания. Християнският център привлича вниманието и на други историци, сред които и В. Гюзелев. В резултат на извършените разкопки се откриват нови християнски храмове в района.

*Лит.: **Иванов**, А. Света гора Сливенска – постановка и проблеми. // Духовна култура, 1996, N 1, с. 18-22; **Ковачев**, Г., Ив. **Русев**. Света гора Сливенска. Опит за история на средновековното манастирско население и района (XII-XVII в.). В. Търново, 2002.*

„СВ. ЕКАТЕРИНА" (или „Св. Катерина") – късносредновековна българска църква. Намира се на около 7 км западно от гр. Разлог в местността „Катарин". Църквата вероятно е построена в началото на османското владичество на мястото, където е убита непожелалата да се потурчи девойка Катерина. Разрушена е, а след това – реставрирана.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 179.

„СВ. ЕЛИСАВЕТА" – действащ католически манастир и дом на сестрите францисканки. Разположен в квартал Генерал Николаево на гр. Раковски до католическата църква „Пресвето сърце Христово". След радикалните промени в България (1989) сестрите-францисканки решават да възобновят мисията си в България, прекъсната 1949. Обръщат се към епископ Георги *Йовчев*, за да им посочи място, където ще могат да развиват тяхната пасторална дейност. Избрана е енорията „Пресвето сърце Иисусово" в гр. Раковски, където енорист е отец Петър Изамски. Мисията на монахините-францисканки в Раковски е основана на 11 март 1992. Първоначално тя се е помещавала в църквата „Пресвето сърце Иисусово". Строежът на манастирска сграда започва на 3 авг. 1992. Осветена (1995). Предстоятелка на манастира е сестра Деодата Донати. Сестрите от манастира водят обучение по религия и чужди езици в извънучебно време в основното училище „Христо Смирненски".

Онлайн ресурс.

СВ. ЗЛАТА МЪГЛЕНСКА – *вж Злата Мъгленска*

„СВ. ИРИНА" – възрожденска църква в с. Хотница, Великотърновска обл. Построена 1836. Вкопана дълбоко в земята. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, засводена цилиндрично.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 60-61.

„СВ. МАРИНА" – манастир при с. Ботево, Добричка обл.

*Лит.: **Казанджиев**, Ат., Ив. **Колев**. Манастирът „Св. Марина" в село Ботево. Добрич, 2007.*

„СВ. МАРИНА" – възрожденска църква в гр. Велико Търново. Построена от Кольо Фичето (1850). Осветена (1854). В архитектурно отношение е еднокоробна сграда, без кубе. Към църквата функционирало и килийно училище, което задоволявало духовните нужди на жителите на махалата. Издигната е нова камбанария като част от църковната сграда. Изографисана от големия руски иконописец Николай Ростовцев. Иконостасът е изработен от тревненски дърворезбари. В храма има и множество икони. Но най-забележителни са двете икони – на Иисус Христос и на Св. Богородица с малкия Христос, която е и най-стара икона в този Православен молитвен дом. Изработена 1870. По-късно се изработват от дърво владишкият трон и четири по малки иконостаса. В храма се съхраняват стари църковни вещи – дискоси, купел, бакъри за вода, Св. Потир и др., които датират от преди две или три столетия. Църквата съхранява и използва по време на църковните си служби и богослужебни книги. Най-старата от тях е от 1698.

Лит.: Храм „Св. Марина" – град В. Търново. // Търновски епархийски вести, 2002, N. 6; Православен храм „Св. великомъченица Марина", В. Търново, 2008.

„СВ. МАРИНА" – възрожденска църква в гр. Дебелец, Великотърновска обл. Построена 1834.

Онлайн ресурс.

„СВ. МАРИНА" – църква в с. Илинденци, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена като турска баня (хамам) през XIX в. от преобладаващото турско население. След Балканската война 1912-1913, турското население се изселва и в селото са настанени българи, бежанци от Егейска Македония. Старата турска баня е превърната в Православен храм, посветен на Св. Марина.

Лит.: Църква „Св. Марина" // Илинденци. – Опознай.bg.

„СВ. МАРИНА" – манастир край с. Каранвърбовка, Русенско. Построен по време на Второто българско царство и просъществувал до подането на България под османска власт, след което бил изгорен. През първата половина на XIX в. недалеч от разрушения манастир била построена църква, наречена на името на Св. Марина.

*Лит.: **Александров**, Йордан. **Св. великомъченица Марина**. Русе, 2000, с. 17.*

„СВ. МАРИНА" – възрожденска църква в с. Ладарево, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1864 на километър южно от Ладарево и на километър източно от Ласкарево, като гробищен храм, обслужващ и двете села. В архитектурно отношение първоначално е вкопана каменна трикорабна псевдобазилика без прозорци и с женска църква на запад. В 1968-1969 храмът е цялостно преустроен – стените са надстроени, а външният трем е превърнат в притвор. Цялата декоративна украса във вътрешността, без подиконните табла, е от 1884-1885, дело на Атанас Буовски. При голямото преустройство са унищожени повечето стенописи, като оцелява единствено Богородица Ширшая небес в олтарната апсида. Иконостасът е рисуван и частично резбован по царските двери, като венчилката е унищожена. Подиконните табла традиционно изобразяват сцени от Шестоднева и са дело на талантлив майстор, който предлага интересни линейни и колоритни решения. Иконите в храма – 7 царски и 17 малки на иконостаса, както и 7 целувателни – са с високи художествени качества. В храма има и четири ковани свещника, сребърна утвар, сред която дискос от 1894, потир с лъжица и 3 кандила.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 499.

„СВ. МАРИНА” – следосвобожденска църква в с. Медвен, Котленско, Сливенска обл. Построена 1882.
Онлайн ресурс.

„СВ. МАРИНА” – Православна църква в Пловдив, посветена на Св. великомъченица Марина Антиохийска. Митрополитски храм на Пловдивска епархия. Според предание, първоначално разположена край р. Марица, на мястото на Имарет джамия. При изграждането на джамията (1444) османците разрушили храма, а на християните разрешили да си построят нов, но другаде. Така „Св. Марина” била преиздигната там, където е днес, южно от Трихълмието. Това предание е съмнително, тъй като до XV в. мястото на сегашната Имарет джамия е било далеч извън чертите на града. Според немския пътешественик Стефан Герлах, посетил Пловдив (1578), в града имало осем църкви, главна от които била „Св. Марина”. В нея редовно ставало богослужение; там се намирало и седалището на митрополита. Надпис (заличен през 1906) сочи, че църквата е обновена из основи (1561). По времето на митрополит Неофит (1698-1711) сградата изгаря при пожар. Възстановена и осветена (1783). В днешния си вид „Св. Марина” съществува от 1851-1856, когато брациговски майстори я издигат наново, с каменна зидария. Освещаването е извършено в Деня на Св. Св. Константин и Елена (21 май 1856). „Св. Марина” остава катедрален храм на Пловдивската гръцка митрополия до вълненията през 1906, когато минава под ведомството на Българската екзархия. Храмовият празник е 17 юли, когато църквата почита паметта на великомъченица Марина Антиохийска. В храма се пази частица от нейните свети мощи. Камбанарията е от 1870.

*Лит.: **Шишков**, Ст. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 1926; **Драговитийски епископ Харитон**. Принос към историята на Пловдивските храмове. // Сб. в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931; **Пеев**, В. Град Пловдив, минало и настояще. Пловдив, 1941; **Батинков**, Хр. Пловдивската църква „Св. Марина”. // Църковен вестник, N 28, 11-17 юли 1994; **Алваджиев**, Н. Пловдивска хроника. 2. изд. Пловдив, 1984; **Алваджиев**, Н. Старинни черкви в Пловдив. Пловдив, 2000; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 143-144; **Христова**, А. История на митрополитския храм „Св. вмчца Марина”. // Църковен вестник, N 14, 15-31 юли 2014.*

„СВ. МАРИНА” – следосвобожденска църква в с. Поликрайще, Великотърновска обл. Построена 1885. В двора ѝ издигнат паметник на загинали по време на Освободителната война,1877-1878 руски воини и една медицинска сестра.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 319.

СВ. МЪЧЕНИЦА КИРАНА СОЛУНСКА (– II.1751) – източноправославна светица, новомъченица. Родена в паланка Висока, Леrадинско (Егейска Македония). Поискана за съпруга от един еничарин, който я отвежда в Солун и я кара да приеме исляма, но тя отказва. Подложена е на мъчения и обесена. Канонизирана е от Православната църква за светица. На мястото на родната ѝ къща през 1868 е построена църквата „Св. Кирана”. Паметта ѝ се почита на 28 февр.
Онлайн ресурс.

СВ. МЪЧЕНИЦА РАДА ПЛОВДИВСКА (-1850) – по данни от житието ѝ, публикувано от Димитър Паничков във в. „Свобода”, родена в Пловдив. Сестра на Вълко чорбаджи – търговец. След като съпругът ѝ бил удавен в морето, останала вдовица с четири невръстни деца. Имала и по-малък брат – Павли. Заради усилията ѝ да го предпази от потурчване, тя и три от децата ѝ били съсечени. Четвъртото оцеляло, тъй като било скрито от слугинята (около ср. на XIX в.).
*Лит.: **Петров**, Петър. По следите на насилието. Документи и материали за налагане на исляма. Ч. 2. С., 1988, с. 494.*

„СВ. НЕДЕЛЯ” – недействаща църква-костница в гр. Батак. Построена в 1813 от костурски майстори, преселници в Брацигово – Марко Зисо и Петър Чомпъл. В архитектурно отношение представлява кръстовидна куполна постройка, изградена изцяло от камък, с дъбови врати и обградена с високи каменни стени. Свързана с Априлското въстание 1876. В хода на въстанието се оказва последната крепост на разбунтувалите се батачани, чийто яростен отпор довежда до Баташкото клане. В църквата са заклани и избити от османския башибозук около 2000 българи – жени, деца, старци. След Освобождението не се използва за богослужение. В нея са запазени костите на загиналите в Баташкото клане. През 1955 е обявена за държавен музей, а през 1977 – за национален исторически паметник на културата. По-късно е предадена в собственост на Българската православна църква в лицето на Пловдивската митрополия.
*Лит.: **Керелов**, Тр. Батак глава не скланя. С., 1985; **Стойчев**, Г. Батак и неговото архитектурно наследство. С., 1973; История на Батак. С., 1995; **Попов**, Б. Историческата църква в Батак. // Църковен вестник, 1-15 окт. 2003; **Тодев**, Ил. Батак 1876 – мит или история? Текстове по Българско възраждане. С., 2010; Декларация на **Пловдивския митрополит Николай**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2012.*

„СВ. НЕДЕЛЯ” (или „Свети Великден”) – средновековна едноапсидна църква. Намира се на около 1,5 км югоизточно от с. Богородица, Благоевградска обл. Запазени са останки от църквата, където местното население празнува Великден. Основите на храма са с размери около 10 х 6 м. Най-добре запазена е източната стена с апсидата. В нея има вградена малка ниша, над която е закрепен железен кръст.
*Лит.: **Дремсизова-Нелчинова**, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987.*

„СВ. НЕДЕЛЯ” – възрожденска църква в с. Дебрене, община Сандански, Благоевградска обл.
В църквата се намират едни от най-ранните икони от 1844 на видния дебърски майстор Дичо Зограф. Построена през първата половина на XIX в. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с открит трем от северната страна. Апсидата на изток е изключително тясна. В 1903 в северозападната част на комплекса е издигната камбанария. Към храмовия комплекс има и сграда, строена за килийно училище. Църквата е преустроявана няколко пъти, като при едно от преустройствата участва Илия Йосифов, изработил иконостаса на храма. Иконостасът е триделен и има хубава резба по венчилката. Живописта по него е по-късна. 40-те иконостасни икони са от 1844 и са донесени от гр. Мелник. Таваните над трите кораба са дъсчени и апликирани. Владишкият трон е частично резбован, като в основата му има пластично изрязани лъвски фигури. В църквата има и три ковани свещника. Иконата на Св. Пантелеймон е дело на анонимната Охридска пробарокова група от XVIII в. Царските двери са подписани от Атанас Попконстантинов и датирани 1844, като негово дело е и задпрестолното разпятие.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 243.

Per aspera ad astra!

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в с. Докатичево, община Симитли, Благоевградска обл. Построена в ср. на XIX в. В архитектурно отношение представлява голяма каменна трикорабна псевдобазилика с по-късен нартекс и камбанария на запад. Рисуваният иконостас има резба по царските двери и венчилката. Иконостасните икони са от 1866 и са дело на неизвестен автор. Художествена стойност имат и четирите ковани свещника. От 1891 в църквата се чете на български.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 281; ***Стрезов****, Георги. Два санджака от Източна Македония. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во в Средец, Кн. XXXVII и XXXVIII, 1891, с. 21.*

„СВ. НЕДЕЛЯ" – късновъзрожденска манастирска църква в Заграде (Хисарлъка) (дн. квартал на с. Гърмен, Благоевградска обл.). Според местна легенда на мястото на храма, североизточно от Хисарлъка имало раннохристиянски манастир, унищожен при османското нашествие. В нач. на XX в. дядо Стоян Котоков сънувал Св. Неделя, която му казала, че там има заровена нейна икона. Дядо Стоян я открил в основите на стария манастир и отгоре построил църквата. В 1970 Васил и Стефчо Дойнови от Гърмен се заемат с довършването на храма.

Лит.: Днес празнува храмът „Св. Неделя" край село Гърмен. // Darik News. Благоевград.

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в с. Капитан Димитриево, Пазарджишка обл. Построена 1852.

Онлайн ресурс.

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в квартал „Вароша" – Ловеч. Построена в нач. на XIX в. Възобновявана два пъти (1834 и 1959). В архитектурно отношение е трикорабна с дълбока полуцилиндрична апсида.

Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 262.*

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в с. Любовка, община Сандански, Благоевградска обл. Построена 1885. В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна псевдобазилика с екзонартекс и апсида от изток. Построена е върху силно наклонен терен, като е вкопана половин метър в земята. Иконостасът е рисуван и частично резбован с едра груба резба по венчилката и царските двери. Деветте царски и седемнадесетте апостолски икони са с прецизен рисунък, топъл колорит и позлата, но някои от тях са грубо лакирани. Ценност в интериора представляват и владишкият трон, сребърен потир с дарителски надписи и релефна украса, два ковани свещника и няколко сребърни кандила.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 521.

„СВ. НЕДЕЛЯ" – църква в гр. Неделино – обл. Смолян. Построена в 1998 в центъра на града с дарения на местни жители, заминали на гурбет в чужбина и със средства на фондация „Бъдеще за България".

Онлайн ресурс.

„СВ. НЕДЕЛЯ" – църква в гр. Пловдив. Намира се в Старинния град, под източната стена на градската крепост, в непосредствена близост до източната градска порта Хисар капия. Построена след 1578. За първи път спомената от посетилия Пловдив през 1720 Йерусалимски патриарх Хрисант. През 1829 чорбаджи Вълко Куртович Чалъков (с прозвище „Малкия чорбаджи Вълко") издействал султански ферман за обновлението на двата съседни храма „Св. Неделя" и „Св. Константин и Елена". Дарил 10 000 гроша. Старата черква била съборена и докато се построи нов храм, временно бил издигнат параклис, назован отначало „Св. Атанасий", а впоследствие – „Въведение Богородично". В този параклис, който до днес стои в северната част на църковния двор, бил пренесен красивият иконостас на старата църква, датиращ от 1766. В кондиката на Пловдивската митрополия е запазено решение от 27 ян. 1832 на църковните енориаши начело с Иван Коюмджиоглу за издигането на новия храм. Църквата е осветена (19 септ. 1832). Съградена от брациговски майстори начело с Петко Петков Боз, новата, изцяло каменна постройка била с внушителни за времето си размери: дължина 30 м и ширина 25 м (най-големият храм в града). През 1894 към нея бил добавен купол на 16 м над земята, изписан с образ на благославящия Христос. По-късно по проект на архитекта Михаил Ненков била издигната и висока камбанария (вместо старата и ниска звънарница). Тя била завършена през 1905, а през 1912 на нея бил поставен голям френски часовник. В 1892 храмът преминал от ведомството на Цариградската патриаршия под това на Българската екзархия. През 1911 към него било основано енорийско православно християнско братство, носещо името на Св. Неделя и имащо за основна цел просвещаването на енориашите и подпомагане на бедни християни. Пак през 1911 в църковния двор е изградена чешма. В архитектурно отношение църквата е трикорабна псевдобазилика с триабсидна олтарна част. Абсидите са иззидани от бигор. Най-голяма е средната, на която е изписана годината на построяване на храма (1832). Трите кораба са разделени с два реда дървени колони. Колоните завършват с орнаментирани капители и се свързват помежду си чрез арки с кобилична форма. Храмът силно пострадва от голямото земетресение в Южна България (1928) и е основно ремонтиран (1930). Повредените стенописи били реставрирани, а свободните полета – запълнени с нови изображения, дело на художниците Миньо Балтов и П. И. Джамджиев. В архитектурно отношение средният кораб от наоса е със сводест таван и по-голям от страничните, които имат плоски дървени тавани, покрити с дърворезба. В западната част на храма се намира притворът, покрит и остъклен. Над вратата му отвътре е изписана в цял ръст Св. Неделя, на фона на пожълтяла нива с узрели класове. Над притвора се намира т.нар. емпория или балкон (предназначен за женско отделение, тъй като през XIX в. жените в храма се молели отделно от мъжете). Днес този балкон служи за място на църковните хористи. Запазените до днес стенописи в храма са от 1871 и се намират в Светия олтар, на източната стена, във вид на медальони между арките на колоните. В западната част на храма, под балкона, са изписани Св. Георги (1894) и Св. Димитър (1896) като воини, възседнали коне. Иконостасът, владишкият трон и амвонът на храма датират вероятно от 1832-1833. Васил Захариев приписва изработването им на Макрий Негриев, Александър Пижев и братята му Гюрчин и Траян, според Димитър Кьорнаков и Маргарита Коева – на неизвестни майстори от Дебърската художествена школа, друг автор – на Яне Спиров, работил през 1861 в хасковската църква „Св. Архангели". Издигнатият върху мраморна основа иконостас има осемнадесет части от масивно орехово дърво и красива дърворезба, в която преобладават цветя, листа, плодове, птици и животни. Изящно са изработени проскинитарият и двата инкрустирани със седеф аналоя (поставки за църковни книги). Повечето икони в храма са рисувани от Захарий Зограф, от Димитър Христов Зограф и от сина му Зафир, по-известен с името Станислав Доспевски. Те изобразяват Св. Богородица, Господ Иисус Христос, Св. Неделя, Св. Йоан Кръстител, Св. Георги Победоносец, повторно Иисус Христос и Св. Богородица (пак на иконостаса, но пред южния Свети престол),

Св. Атанасий, Св. Спиридон (1833), Св. Йоан Богослов (1853), Св. Харалампий и др. Храмов празник – 7 юли, когато се почита паметта на Св. великомъченица Неделя. Параклисът чества Въведението на Пресвета Богородица в храма и Деня на християнското семейство и православната християнска младеж (21 ноември).

*Лит.: **Шишков**, Ст. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 1926; **Драговитийски епископ Харитон**. Принос към историята на пловдивските храмове. // Сб. в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931; **Пеев**, В. Град Пловдив, минало и настояще. Пловдив, 1941; **Снегаров**, И. Гръцки кодекс на Пловдивската митрополия. // Сборник на БАН, Ист.-филолог., 21, 1946, с. 253-254, 315, табл. XV-XVI; **Христов**, Цв. Храм „Св. Неделя" в гр. Пловдив. Кратък очерк по случай 125-год. му юбилей. С., 1957; **Пандурски**, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни храмове. // Духовна култура, 38, 1958, Кн. 9-10, с. 34, 35; **Христов**, Цв. Храмът „Св. Неделя" в гр. Пловдив. По случай 125-годишнината от построяването му. // Църковен вестник, N 35, 11 окт. 1958; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 211; **Герлах**, С. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград. С., 1976; **Батинков**, Хр. Църквата „Св. Неделя" в Пловдив. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995; N 27, 3-9 юли 1995; **Алваджиев**, Н. Старинни черкви в Пловдив. Пловдив, 2000.*

„СВ. НЕДЕЛЯ" – църква в квартал „Райково" на гр. Смолян. Построена 1836. Образува ансамбъл, обграден с висок каменен зид, в който са включени: камбанария, построена в последните десетилетия на XIX в., двуетажна каменна костница с параклис на втория етаж, датираща от 1840 и църковна къща, изградена в 1836 или 1840. Църковната сграда в архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна, масивно изградена и засводена, с тесен вътрешен притвор и открита нартика от юг. Наосът е почти квадратен, емпоията е обширна и стъпва върху притвора и западното поле на наоса. Има двускатен покрив с каменни плочи. Изписването е цялостно на наоса и притвора, направено е през 1882 от зографите Димитър Христов и Георги Ксаф. Иконостасът е таблен, като резба има само по венчилката и царските двери.

*Лит.: **Попвасилев**, Ив. Църквата „Св. Неделя" в кв. Райково на гр. Смолян (По случай 140 г. от нейното построяване). // Духовна култура, 1976, N 7, с. 27.*

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в гр. Ракитово, Пазарджишка обл. Построена 1861. За годината на построяването на първия храм липсват сведения. Разрушен 1657. До 1861 селището няма храм. Местното християнско население посещавало църквата в с. Каменица (дн. квартал на Велинград). Новият храм бил построен и осветен в 1873.

*Лит.: **Попатанасов**, В. Стогодишнината на храма „Св. Неделя" в с. Ракитово, Пазарджишко. // Духовна култура, 1961, N 9-10, с. 47-49.*

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в с. Сатовча, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1844. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. Корабите са разделени с колонада. Таваните са декоративни, апликирани и полихромирани в черно, бяло и червено. Иконостасът е таблен, изписан с цокълни табла, царски икони, надиконни табла, лозница, апостолски икони и разпятие. Иконите са рисувани от различни зографи през 1858, 1859, 1869, 1871.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 236.

„СВ. НЕДЕЛЯ" – църква в гр. София – *вж Храм-паметник „Св. Неделя" – София*

„СВ. НЕДЕЛЯ" – възрожденска църква в с. Старосел, Пловдивска обл. Построена 1819. Опожарена по време на Априлското въстание 1876. Възстановена 10 г. по-късно.

Онлайн ресурс.

„СВ. НЕДЕЛЯ" – средновековна църква в с. Радибош, Пернишка обл Изградена по времето на цар Иван-Асен II (1218-1241). В архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна, засводена полуцилиндрично. Обявена за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1998, с. 62-63.

„СВ. НЕДЕЛЯ" (наричана още „Огняна" или „Топла") – църква в гр. Стрелча. Изградена (1878) на мястото на по-стар храм – „Св. Неделя", който заедно с още три стрелчански храма („Св. Теодор Тирон", „Св. Константин" и „Св. Богородица") е изгорен от кърджалии (1812). След османското нашествие в кр. на XIV в. „Св. Неделя" била превърната в джамия. Разрушена. Възстановяването ѝ започва в първите дни след влизането на освободителни руски войски в Стрелча (31 ян. 1877). Изградена 3 март 1878. Осветена на 9 май 1882. Разрушена през нощта на 11 септ. 1969. На мястото ѝ е издигнат паметник на антифашистите. След 2008 е предприета инициатива за възстановяването ѝ.

*Лит.: **Бойчев**, Янко. Стрелча. 4. изд. Пазарджик, 2006.*

„СВ. ПАРАСКЕВА" – мулдавски манастир. Намира се на 4 км източно от Асеновград. Един от наследените от Средновековието манастири, без да се знае точно времето на изграждането му. Подновяван е няколко пъти, за което говорят както оцелелите епиграфски паметници, така и някои от архитектурните му елементи, запазили отчасти старинни пластове. Манастирският комплекс в този си вид е от 1836, за което свидетелства намиращият се над входната врата на църквата ктиторски надпис. Висок каменен зид и големи двуетажни жилищни сгради с открити чардаци ограждат двор, в средата на който се издига съборната църква. Има и друг, стопански двор. Към комплекса се числи намиращото се в близост аязмо. За разлика от другите манастирски църкви в региона, съборният храм тук е безкуполен, с обширен нартекс. Достолепен вид му придава екзонартексът и камбанарията, долепена до него. През 1946 църквата се срутва, като оцеляват само западната стена, нартексът и екзонартексът. Възстановяването е извършено през 1951. Оцелелите стенописи в храма са от 1840 и са дело на известния тревненски зограф Кръстю Захариев и синовете му. Иконите са на тревненския художник Петре Минюв и Захари Зограф. Според преданията манастирът става средище на революционери и съзаклятници, подготвящи Априлското въстание в региона. След Освобождението тук се открива за известно време духовно училище. Мулдавският манастир е дълбоко почитан за духовната си дейност, за неоспоримите си художествени и архитектурни достойнства, и като крепост на българщината в района на Асеновград.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 8. С., 2012, с. 2911.

Per aspera ad astra!

„СВ. ПАРАСКЕВА” (или „Св. Петка”) – възрожденска църква в с. Бериславци (Периклия), Мъгленско (Егейска Македония). Под върховенството на Воденската, Пелска и Мъгленска епархия на Цариградската патриаршия. Изградена 1850. В архитектурно отношение трикорабна базилика, с полукръгла апсида и със затворен трем от юг и запад. Изографисана 1862. Сред фреските има и изображение на *Св. Злата Мъгленска* с надпис на български „Св. Злата Мегленская”.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в гр. Етрополе. Липсват данни за времето, когато е построена. Съборена след силно земетресение в 1790.
*Лит.: **Кацаров**, Ив. Етрополе. С., 2008, с. 152.*

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Богатово, Габровска обл. Построена 1896.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в с. Брезе, община Своге, Софийска обл. Изградена 1846. Изографисана (1848) от зографа Яначко Станимиров. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна, едноабсидна, с притвор и навес от запад. Покривът е двускатен, като апсидата има самостоятелно покритие. Главният вход на храма е от запад, но има още един от южната страна на наоса. Градежът е масивен, от каменни блокове, споени с хоросан.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – най-старата, съществуваща и до днес, църква в Бяла, Варненска обл. Построена в 1840-1841. Осветена (26 юли /стар стил/ 1847). До 1907 в църквата се проповядва на гръцки, по което време се изземват и изгарят всички църковни книги на този език. В една от стаите в преддверието на храма е било гръцкото училище. Дарените икони са датирани от 1830. Храмовият празник е на 26 юли /ст. ст./, 8 авг. /нов стил/.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в гр. Варна. Построена 1785. Предвид забраните за строителство във височина на християнските храмове в годините на турското робство, църквата е вкопана в земята с четири стъпала. До Освобождението обслужвана от гръцки свещеници, но била и средище на будните варненски граждани, които създават своя църковна община и откриват българско училище. След Освобождението обслужвана от свещеници от катедралния храм. След 1885 запусната и изоставена. Възстановена в средата на миналия век.
*Лит.: **Димитрова**, М. Храм „Св. Параскева” в гр. Варна чества своя 200-годишен юбилей. // Църковен вестник, N 31, 2 дек. 1985.*

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в гр. Вълчедръм, обл. Монтана. По форма е умалено копие на храм-паметника „Св. Александър Невски” в София.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в с. Горни Лом, Видинска обл. Издигната в XVII в. По всяка вероятност е била разрушена от османските власти, възстановена (1833).
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 2. С., 1981, с. 138.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Дерманци, Ловешка обл. Построена през 1870-1872. Осветена от Иларион Макариополски (3 дек. 1872).
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – средновековна църква в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. Според местни предания, датира от XIII в., когато са били пренасяни мощите на Св. Параскева от родното ѝ място – с. Епиват (на Мраморно море) за Търново. Това станало по време на царуването на цар Иван-Асен II (1218-1241) след битката при Клокотница (9 март 1230). През юли 1231 тържественото шествие минало по историческия път Цариград – Одрин – Колена – Енина – Габрово – Търново, и където пренощували мощите, впоследствие издигнали църква на името на Св. Параскева. Такава църква била издигната и в Енина. За съществуването на църква в Енина през Късното средновековие (XVII в.) се узнава от един османски документ от 1691, чрез който се разрешава на жителите на с. Кечи дереси (Енина) да си поправят църквата. Във фермана не е упоменато името на църквата, но е твърде вероятно да става въпрос за „Св. Параскева”. Знае се, че средновековната църква била изгорена до основи около 1804, когато е било едно от трите опустошения на селото от кърджалиите. В днешния си вид църквата е изградена върху основите на старата (вероятно малко преди 1814). В архитектурно отношение църквата „Св. Параскева” представлява малка еднокорабна и едноапсидна постройка, с притвор от запад. Обявена за националнозначима културна и историческа старина (1927).
Лит.: В село Енина, Казанлъшко. // Църковен вестник, N 42, 29 ноември 1958.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Караисен, Великотърновска обл. Построена 1861.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 333-334.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Козичино, Бургаска обл. Построена 1847.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” (XIV в.) – средновековна църква в Кремиковци. В архитектурно отношение – еднокорабна, едноапсидна.
*Лит.: **Василева**, Д. Шест средновековни църкви в района на София. // Музеи и паметници на културата, 1972, N 4, с. 22-23.*

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в гр. Левски. Построена 1887. Осветена (1908). Обновена 2015.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в с. Лещен, Благоевградска обл. Разположена върху южния склон на Западните Родопи на около 20 км от гр. Г.Делчев. Строителството ѝ започва през 1834 и две години по-късно е осветена. През 1837 е построена и камоанарията. Преди няколко години в църквата избухва пожар. При ремонтната дейност след пожара, под старата мазилка на входа е разкрит камък с две важни за църквата години: 1898 и 1666. Надпис над входа върху каменна плоча гласи, че храмът е „поправен” (ремонтиран) през 1898. Според местно предание, 1666 е годината, през която е построена църквата „Св. Параскева” в с. Голо Бърдо, което сега е в пределите на Албания. Знае се, че българите от това село масово са се преселили в Лещен, за да избегнат започналото насилствено ислямизиране на християнското население.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 510.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Ловчанди, Добричка обл. Построена 1882.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 821.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Медковец, обл. Монтана. Построена 1868.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 141.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Мечка, Плевенска обл. Построена 1899.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 215.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в с. Мусина, Великотърновска обл. Построена 1832-1836. Не е запазена.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 388.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – еднокорабна базилика в старата част на Несебър. Част от Архитектурно-историческия резерват в града, който е обект от Световното наследство на ЮНЕСКО и сред 100-те национални туристически обекта. Датираща от XIII-XIV в. с размери 14,7 м дължина и 6,6 м ширина, с характерен нартекс и олтарна апсида. На изток завършва с петстенна апсида. Сегашният ѝ покрив е строен по-късно.
*Лит.: **Рашенов**, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932, с. 26-35, 103; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 280-282.*

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в гр. Нови Пазар. Построена през XIX в.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Одърне, Плевенска обл. Построена 1879.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 699.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Орсоя, обл. Монтана. Построена 1879.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 752.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Петко Славейково, Габровска обл. Построена 1913. Осветена 1913.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Писарово, Плевенска обл. Построена 1896.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 239.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в гр. Плевен. Построена 1850 в тогавашната Маньова махала със скромни дарения на местното население. По време на османските нашествия е разрушена. Възстановена и осветена (1872). От 1991 до 1996 към храма функционира неделно училище, в което малките граждани на Плевен получават възпитание в духа на християнските добродетели.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – средновековна църква в с. Радибош, Пернишка обл. Датира от XVI-XVII в. В архитектурно отношение е триконхална еднокорабна. През XIX в. е съборена западната ѝ стена и е пристроен притвор. Тогава е открито към нея и училище, в което Васил Левски основал местния революционен комитет. Стенописите ѝ са от XVI-XVII в. Иконостасът е от по-късно време. От по-стария иконостас е запазена само една икона (на Св. Богородица Елеуса).

„СВ. ПАРАСКЕВА” (или „Св. Петка”) – възрожденска църква в с. Садово, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Издигната в 1863. Иконостасът в нея е с декоративна живопис, а иконите са от Света гора. В двора на църквата е открито новобългарско училище (1868).
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 220.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в с. Сваленик, Русенска обл. Построена 1869 на мястото на по-стара църква. Опожарена по време на Руско-турската война 1877-1878 и възстановена (1884), когато е издигната и камбанарията ѝ. Съхранява ценни икони. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 47-48.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в гр. Своге. Построена XVI-XVII в. Възобновена XIX в.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 111.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Скребатно, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1835. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с женска църква. През 70-те г. на XX в. е пристроена камбанария, излята в 1898 от видните възрожденски майстори братя Алексови от с. Горно Броди, Серско. В интериора таваните са дървени и апликирани с медальони. Колонадата, разделяща корабите, е изписана. Оригиналният иконостас е бил дъсчен, а иконите са примитиви с линеарен стил. Зографът на храма е неизвестен, като стилът му е индивидуален и експресивен. Царските двери, венчилката и киворият са украсени с плитка резба.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 264.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Слатина, Ловешка обл. Построена 1879. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 244.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – църква в София. Решение за строежа ѝ е взето на 4 апр. 1909. Църквата е предназначена да поеме големия брой преселници в столицата. На 2 ноември 1910 е обявен конкурс за архитектурен план на храма. Конкурсът е спечелен от архитект Антон Торньов. На него е възложено и изпълнението на строителния план. Войните през второто десетилетие на века отлагат строителството. През 1922 църковното настоятелство на храма обявява нов конкурс, спечелен отново от Торньов. Строителството продължава от 1926 до 1930, а довършителните работи по входните портици – 10 години по-късно. Иконостасът, архиерейският трон, амвонът, клиросите (певниците) и облицовката на балкона са изработени от резбарите проф. Иван Травницки и проф. Тодор Христов. Иконите в централния иконостас и в иконостасите на двата странични параклиса са дело на проф. Стефан Иванов, проф. Марин Дринов, проф. Димитър Гюдженов и проф. Сергей Шишков. Архитектурата на храма е необичайна. Наосът е кръгла зала с над 20 м диаметър. Покритието е стоманобетонна черупка, дело на конструктор инженер Цонев. Камбаните са разположени в скрит тамбур над черупката на куполното покритие и в полукупола над западното апсидно тяло на входа. Централният престол, в чест на Св. Великомъченица Параскева, е осветен от Софийския митрополит *Стефан I* (6 апр. 1930). Храмов празник – 28 окт.
*Лит.: **Атанасов**, Б. п. Църковно юбилейно тържествено Слово, произнесено по случай 30 години от освещаването на столичния храм „Св. Параскева”. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960; **Величков**, А. Столичният храм „Св. Параскева”. // Църковен вестник, N 40, 2-8 окт. 1995.*

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Татари, Плевенска обл. Построена 1883. В архитектурно отношение – трикорабна, с рисуван иконостас.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 600.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в гр. Троян. Построена 1835 на мястото на стар параклис със същото име – „Св. Петка”. Опожарена (1877). Възстановена, благодарение на волни пожертвования и помощи от Троянския манастир. Храмов празник – 14 окт., Ден на Св. Петка-Параскева, покровителка на Троян.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 78.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – следосвобожденска църква в с. Тръстеник, Русенско. Построена 1885.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 78.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Хайредин, Врачанска обл. Построена 1858. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 243.

„СВ. ПАРАСКЕВА” – възрожденска църква в с. Хърсово, Разградска обл. Построена 1866 върху основите на по-стара.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 331.

„СВ. ПАРАСКЕВА – ПЕТКА ТЪРНОВСКА” – църква в с. Козаревец, Великотърновска обл. Построена 1850.
Онлайн ресурс.

СВ. ПЕТКА БЪЛГАРСКА (наричана още: Параскева) (XI в.) – родена в градеца Епиват на Мраморно море от български родители. След смъртта на родителите си раздала всичко, наследено от тях и се поселила в Цариград. Установява се в храма „Покров Богородичен” (Ираклийско предградие), където прекарала пет години в непрестанен пост и молитви. Посещава Гроба Господен в Палестина, след което се заселва в Йорданската пустиня, където се намирала и преподобна Мария Египетска, и живяла там до дълбока старост. Завърнала се в своето родно място, където умира.
*Лит.: **Архимандрит Горазд**. **Преподобна Петка** българка. // Църковен вестник, N 37, 25 окт. 1958; **Калев**, Д. **Св. Петка (Параскева) Българска**. // Църковен вестник, N 27, 20 окт. 1984; **Шивачев**, Ив. **Св. Петка Българска** – изряден пример по пътя на спасението. // Църковен вестник, N 27, 11 окт. 1989; **Атанасова**, З. **Преподобна Петка Българска**. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994; **Харбова**, М. **Св. Петка-Параскева Търновска, всебългарска и всеправославна**. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2004.*

Св. Петка Българска (икона)

„СВ. ПЕТКА” – *вж „Св. Параскева”*

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Аврен, Варненска обл. Построена 1868. Има икони, рисувани от тревненски майстори.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 1. С., 1978, с. 17.

„СВ. ПЕТКА” – средновековната църква в с. Балша, Софийско. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна (с доста широка апсида), с полуцилиндричен свод, който за съжаление е рухнал (незначителна част е запазена). В църквата не е останал никакъв възпоменателен надпис, от който да се установи произхода и историята ѝ. Липсват и предания.
*Лит.: **Миятев**, Кръстьо. Старинни църкви в Западна България. // Изв. на Бълг. археолог. инст., 1939, Т. XIII, с. 228-235.*

„СВ. ПЕТКА” – късносредновековна църква в с. Белчин, община Самоков, Софийска обл. В архитектурно отношение е еднокорабна с полуцилиндричен свод и двускатен покрив. В последния си вид построена през XVII в. върху основите на по-стар храм от XIII-XIV в. Оцелява през тежките години на размирици в Османската империя. Следи от ранната живописна украса са разкрити след археологическите разкопки от 2007. През Възраждането е разширявана. В църквата са съхранени множество ценни икони, най-старите от които са изписани през 1653. На 27 септ. 2007 в църквата са пренесени оригиналните икони, които дотогава се съхраняват на други места. Осветена на 14 окт. 2007.
*Лит.: **Ангелов**, Валентин. Българската монументална дърворезба. С., 1992.*

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Беляковец, Великотърновска обл. Построена 1873-1874.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 601.

„СВ. ПЕТКА” – средновековна едноапсидна църква. Намира се на около 2 км югоизточно от с. Богородица, Благоевградска обл. Днес на мястото на старата църква е построен параклис, който е изграден около източната (апсидна) част на старата църква.
*Лит.: **Дремсизова-Нелчинова**, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987; **Цветков**, Борис. Селищната мрежа в долината на Средна Струма през Средновековието, IX-XVIII в. С., 2002, с. 84.*

„СВ. ПЕТКА” – параклис в с. Бойково, обл. Пловдив. Намира се на североизток от селото. Преди построяването му на това място имало светилище на името на Св. Петка. Изграден и осветен (1997). В архитектурно отношение представлява едноапсидна правоъгълна постройка с двускатен керемиден покрив. Стените са покрити с икони. На празника Петковден (14 окт.) се извършва водосвет и се прави курбан.
*Лит.: **Будаков**, Димитър. Паметници на Православието на с. Бойково. Пловдив, 2003.*

„СВ. ПЕТКА” – средновековна църква в гр. Брезник (XV-XVI в.). Разрушена (1804) от вилнеещия по тези земи кърджалийски главатар Кара Фейзи. Възстановена (1818). В постройка към черквата е открито първото светско училище в Брезник (1847). Старинната черква продължава да бъде енорийски храм на града и след Освобождението до 1948, когато е осветена новата и просторна черква „Св. Георги”.
*Лит.: **Миятев**, Кр. Старини из Трънско и Брезнишко. // Год. на Народния музей – София, 1921 , с. 281-282; **Асенова**, Анелия. Храмът „Св. Петка-Параскева” XV-XVI в. // сп. Оренда, 2011, N 3.*

„СВ. ПЕТКА” – Православна църква във Варна. Разположена в централната част на града. Намира се в междублоковото пространство между улиците „Братя Миладинови”, „Георги Раковски”, „Иван Драсов” и бул. „Генерал Колев”. Строежът ѝ започва в 1901. Завършена 1906. Осветена. През 1928 е построена и пристройката към църквата, ползвана като кухня за бедни (до 1945). Църквата е изографисана от Александър Сорокин, с помощта на Димитър Бакалски и Сергей Ростовцев (1973). За разлика от повечето храмове във Варна „Св. Петка” е една от малкото църкви, която не е била разрушавана.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА” – църква в с. Веселиново, Ямболска обл. Построена 1934.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА” – църква във Видин. Според надписа над входната врата църквата изградена върху по-стари основи (1634). Изографисана с помощта на влашкия войвода Йоан Матей Басараб при Видинския митрополит Софроний (1646). Св. Софроний Врачански служил в храма по време на принудителния си престой във Видин (1800-1802). Осман Пазвантоглу затваря в църквата няколкостотин миряни и свещеници от Видин и околността, воглаве с владиката Калиник, и ги изколва пред олтара (1806). Няколко години преди Освобождението поради близостта до военни обекти църквата е превърната във военен склад за въглища. В архитектурно отношение е еднокорабна, полувкопана в земята, с полуцилиндричен свод, поставен под двускатен покрив. Изографисана. По горните части на стените на наоса са разположени пояси и медальони с изображения на светци, а по свода са изписани евангелски сцени. В центъра му има два медальона, на които са изобразени Христос и Богородица. Старият иконостас не е запазен. В църквата се съхраняват две икони с ценни обкови, работени през 1823 и 1832 от прочути видински златари. Интересно е филигранното кандило във форма на кораб, подарено на църквата.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА” – късносредновековна българска църква в с. Вуково, община Бобошево, обл. Кюстендил. Построена през XVI в. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, без притвор. Стенописите са доста добре запазени и се отличават с богата пластична култура и са ценно свидетелство за развитието на късносредновековната религиозна живопис в България и на Балканите. Обявена за архитектурно-строителен паметник на културата (ДВ, бр.77/1968) и художествен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 100/1969). Носи името на Св. Петка Епиватска Българска.
*Лит.: **Протич**, А. Денационализиране и възраждане на нашето изкуство през турското робство от 1393 до 1879 г. // Сб. „България 1000 години”, 1930, с. 198, 384 и 397; **Мавродинов**, Никола. Изкуството на Българското Възраждане. С., 1957, с. 262 и сл.; **Божков**, А. За някои забравени паметници на българската монументална живопис от XVI век. // Изкуство, 1964, Кн. 9/10, с. 47 и сл.; **Василиев**, Асен. Проучвания на изобразителните изкуства из някои селища по долината на Струма. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1964, с. 151 и сл.; **Панайотова**, Д. Църквата „Св. Петка” при с. Вуково. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1965, с. 221-257; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 14; **Флорева**, Елена. Средновековни стенописи. Вуково/1598. С., 1987; Енциклопедичен речник „Кюстендил”. А-Я. С., 1988, с. 586.*

„СВ. ПЕТКА” – църква в. с. Горно Александрово, Сливенска обл. Построена 1920.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Горно Спанчево, община Сандански, Благоевградска обл. Построена (1876) на мястото на по-стар храм. В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна псевдобазилика с трем от южната страна. В интериора работят майстори от Мелнишкото художествено средище. Централният кораб е украсен с 45 стенописни сцени и медальони. Иконостасът е дървен, а таваните са сложно касетирани. Ценни са и владишкият трон от 1877 и проскинитарият. 46-те иконостасни икони са разположени в три реда.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 221.

„СВ. ПЕТКА” – църква в гр. Гостивар, Вардарска Македония. Построена през XVIII в. Няколко пъти разрушавана и възстановявана. В 1859 виднияг дебърски майстор Дичо Зограф изработва иконостаса на църквата, като изписва престолните икони, работени 1853-1856.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в гр. Дебър, Вардарска Македония. Началото ѝ датира от XIV в. В XIX в. е построена наново. Обновявавана (1913) и след земетресението в Дебър (1967). Камбанарията е обновена в 1937.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА" – следосвобожденска църква в с. Дебнево, Ловешка обл. Построена 1892 от тревненския майстор Павел Колев. Иконите са дело на Васил Генков – друг тревненец, а резбите са творение на йеромонах х. Мелети.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Долени, община Сандански, Благоевградска обл. Построена в ср. на XIX в. В архитектурно отношение представлява каменен еднокорабен храм с неизявена отвън апсида и вкопан трем от западната страна. Иконостасът е на майстори от Мелнишкото художествено средище, има четири подиконни пана със сцени от Шестоднева. 19 от иконите са от 1868, а останалите са от края на века, като някои от тях са на Андон Зограф. Декорацията на храма прилича на творчеството на Лазар Аргиров.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 281.

„СВ. ПЕТКА" – църква в с. Долни Романци, Пернишка обл. (кр. на XVI – нач. на XVII в.). В архитектурно отношение – еднокорабна постройка. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 83-84.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Згалево, Плевенска обл. Построена е преди 1878. В нач. на XXI в. получава дарение една камбана от Русия и една икона от Румъния, тъй като селото се намира на мястото, където през 1877 руси и румънци водят боеве срещу установилия се в Плевен Осман паша. Обявена за паметник на културата.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА" – църква в с. Заселе, община Своге, Софийска обл. Не се знае кога е построена. Разрушена през 40-те г. на миналия век. Очаквало се нейното възстановяване през окт. 1995.
Лит.: Храм „Св. Петка" в с. Заселе. // Църковен вестник, N 28, 10-16 юли 1995.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Златолист, община Сандански, Благоевградска обл. Построена (1887) в южния край на селото, до реката, вдясно от входа на селото откъм с. Катунци. Възстановена е в нач. на XXI в.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 358; Село Златолист и ***Преподобна Стойна****. Из летописа на* ***отец Ангел Столинчев****. // Факел, 2015.*

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в гр. Кермен, Сливенска обл. Преустроена (1904). С ценни икони и дърворезба.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 389.

„СВ. ПЕТКА" – гробищна църква в с. Ковачевци, Пернишка обл. Построена XVII в. Възобновена XIX в. В архитектурно отношение – еднокорабна с полуцилиндрична апсида.
Лит.: ***Василиев****, А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания, 1949, Т. 4, с. 74-75.*

„СВ. ПЕТКА" – следосвобожденска църква в с. Лозен, Пазарджишка обл. Построена 1895.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 826.

„СВ. ПЕТКА" – следосвобожденска църква в с. Лозно, Кюстендилска обл. Построена 1878. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 829.

„СВ. ПЕТКА" (или „Св. Параскева") – Православна църква в гр. Мелник. Разположена в източното подножие на платото „Св. Никола", на малка височина на стария път Мелник – Гоце Делчев. Недалеч от църквата е югоизточна порта на града в местността „Ключ", а над нея са останките на манастира „Св. Богородица Спилеотиса". Построена в VI в. по времето на император Юстиниан I, като първоначалният патрон на храма е неизвестен. Разрушена от земетресение в четвъртото десетилетие на XIII в. Обновена от цар Иван-Асен II и посветена на Св. Петка Българска. Смяната на името се свързва с разпространението на култа на Св. Петка Търновска, след победата на Иван-Асен II в Клокотнишката битка в 1230 в Македония. Църквата е енорийски храм на мелнишката махала Мурдзу. През втората половина на XVI в. към нея възниква малък манастир. Спомената за първи път в исторически източник в 1570. В кр. на XVI – нач. на XVII в. пак пострадва при земетресение и отново през втората половина на XVIII – нач. на XIX в. Разрушена след Крупнишкото земетресение (1904) и в продължение на 100 г. е в руини. Преди разрушението ѝ в архитектурно отношение представлявала правоъгълна, еднокорабна и едноапсидна постройка, с двускатен покрив. Седемте камбани са произведени в Урал, Русия, а около църквата и на камбанарията са монтирани големи каменни кръстове. Храмът е завършен и осветен навръх храмовия празник на 13 окт. 2016 от митрополит Серафим Неврокопски.
Лит.: ***Нешева****, Виолета, Цветана* ***Комитова****. Църквата „Св. Параскева" (Св. Петка) в Мелник. // Археология (1-4), 2005, с. 100-108;* ***Симеонов****, Владимир. Църква на 15 века оживява в Мелник. // Стандарт; Петрички бизнесмен построи храм на* ***Св. Петка*** *в Мелник. // Струма, 4 февр. 2014.*

„СВ. ПЕТКА" – църква в с. Мусина, Великотърновска обл. Построена 1938.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 388.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Орешник, Ямболска обл. Построена 1864.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 747.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в гр. Пазарджик. Построена и осветена 1848. Открито към нея училище (1854). Изгорена (1866) и по-късно възстановена.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 534; ***Кантарев****, К. Пролетта на един град. Пазарджишка мозайка. Пазарджик, 2018, с. 250.*

„СВ. ПЕТКА” – манастирска църква в с. Пенкьовци, Пернишка обл. Изградена в XVI в. В архитектурно отношение е еднокорабна постройка. Обявена за паметник на културата.
*Лит.: **Василиев**, А. Социални и патриотични мотиви в старото българско изкуство. С., 1973, с. 56, 88.*

„СВ. ПЕТКА” – следосвобожденска църква в с. Пет могили, Новозагорско, Сливенска обл. Построена 1893-1895.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 169.

„СВ. ПЕТКА” – следосвобожденска църква в с. Петърница, Плевенски окръг. Построена 1883.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 205.

„СВ. ПЕТКА” – църква в гр. Пещера. Намира се в южния край на града, недалеч от часовниковата кула „Сахата”. Построена в периода 1690-1710 на мястото на стара средновековна църква. Осветена от Пловдивския митрополит Григорий Дамаскин (вероятно през 1711). Впоследствие към църквата е изграден манастирски метох (XIX в.). По неизвестно какви причини църквата изгаря (1902). Възстановена (1904).
*Лит.: **Захариев**, Стефан. Географско-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката каза. Виена, 1870. (фототипно изд. С., 1973).*

„СВ. ПЕТКА” – църква в гр. Пловдив. В днешния вид изградена 1836. В архитектурно отношение – еднокорабна. Край нея издигната камбанария, висока 10,5 м.
*Лит.: **Батинков**, Хр. Църквата „Св. Петка” в Пловдив. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.*

„СВ. ПЕТКА” – Православна църква в с. Полена, община Симитли, Благоевградска обл. Разположена в центъра на селото. Строежът на храма започва на 13 окт. 1994 на аязмото, посветено на Св. Петка. Църквата е построена с парични дарения от местни жители, от църквата „Св. Архангел Михаил” в Крупник, от предприятия, от държавата и с труда на местното население. Осветена (27 септ. 2003). През 2010 е открито и православно неделно училище. Иконостасът е дърворезбован, а иконите са изписани от иконописеца Вангел от с. Михнево, Петричко (2002). Над царския ред има и празничен ред икони, които проследяват земния живот на Иисус Христос. Бродерията и изработката на плащаницата, олтарната завеса, покривката на Светия престол и свещеническите одежди са дело на сестрите от Врачешкия манастир „Св. Св. Четиридесет мъченици”.
Лит.: Църква „Св. Петка”, с. Полена. – Благоевградска духовна околия. Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Ситово, Пловдивска обл. Построена 1848.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Стража, Великотърновска обл. Построена 1853.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 496.

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Сушица, общ. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1866. В архитектурно отношение представлява масивна трикорабна псевдобазилика с размери – 16.5 м дължина и 7 м ширина. В западната си част е висока 5 м, а в източната 3.5 м. Женското отделение е дълго 4 м и пристроено покъсно. Църквата е била добре обзаведена. След изселването на Шатрово се поддържа от жителите на съседното с. Държаново, но след изселването и на Държаново храмът е изоставен напълно. Иконите и част от останалия инвентар през 1960 са пренесени в новата църква при гробищата на с. Склаве, община Сандански, която в чест на шатровската църква се именува „Св. Петка”.
*Лит.: Горна Сушица. – Община Сандански; **Столинчев**, Ангел. Църква: летопис на духовна околия Сандански и на църковния разкол в отечеството: дневници, спомени, документи, кореспонденция, църковни, исторически, етнографски, фолклорни, краеведски проучвания, Т. I. С., 2015, с. 305, 717, 727.*

„СВ. ПЕТКА” – възрожденска църква в с. Сърнево, Старозагорска обл. Построена 1864.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 563.

„СВ. ПЕТКА” – късносредновековна църква в с. Таваличево, община Кюстендил, обл. Кюстендил. Построена в кр. на XIV или нач. на XVI в. В архитектурно отношение е едноапсидна църква с два певника, с вътрешни размери 6,35 на 3 м. Сводът е полуцилиндричен и се осветява от три тесни прозорчета. Цялата вътрешност е била изписана, като са запазени отделни фрагменти от стенописите. През 1900 към църквата се изгражда нова голяма зала с галерия на запад и камбанария, която включва в обема си и част от първоначалната църква. Обявена за архитектурно-строителен паметник на културата от местно значение (ДВ, бр.77/1968 г.) и архитектурно-художествен паметник на културата от национално значение (ДВ, бр. 38/1972 г.). Носи името на Св. Петка или Параскева (Петка) Епиватска Българска.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Художествени паметници и майстори образописци из някои селища на Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 194; **Стойков**, Г. Културни и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г., С., 1961, с. 116, 121, 122; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 30; **Пеев**, Серафим. Таваличево. С., 1984, с. 32; 87-88; Енциклопедичен речник „Кюстендил”. А-Я. С., 1988, с. 637.*

„СВ. ПЕТКА” (Св. Параскева) – църква в Твърдица. Намира се в северния горен край на града, пред входа на дефилето на р. Твърдишка. Построена 1570 на мястото на средновековна църква, носеща същото име, разрушена при падането на България под османска власт. Към нея е открито килийно училище (ок. 1600), питомците на което били обучавани от свещеници. В архитектурно отношение „Св. Петка” е еднокорабна, едноапсидна и полувкопана в земята. Входът ѝ е на южната стена, а покривът двускатен, като на юг е издаден напред, така че се оформя навес. От западната ѝ страна допълнително е изградена емпория – женско отделение. Градежът на сградата е здрав и масивен.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 6. С., 1988, с. 604.

Per aspera ad astra!

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Трапоклово, Сливенска обл. Построена 1873.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Три кладенци, Врачанска обл. Построена 1872.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в гр. Троян. Построена 1836. Опожарена от османците. В архитектурно отношение е трикорабна базилика. Десетметровата ѝ камбанария датира от 1887. Иконите ѝ са дело на габровския зограф Рачо Трифонов и Петко Илиев – от Казанлък. Вътрешността ѝ е изписана от плевенски художници (1911-1912).
Лит.: Йеромонах Павел (Стефанов). Троянската църква „Св. Петка". // Църковен вестник, N 15, 11-17 апр. 1994.

„СВ. ПЕТКА" – църква в квартал Бераници на гр. Трън. Построена на мястото на параклис „Св. Терапонтий", издигнат в ср. на XIV в. В днешния си вид църквата е от 1853. В архитектурно отношение е трикорабна, като олтарната част наподобява триконхална църква.
*Лит.: **Йорданов**, Св. Църквата „Св. Петка" в гр. Трън. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1958; **Тонин**, Д. Трънски край. Енциклопедичен пътеводител. С., 2017, с. 34-38.*

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Шатрово, общ. Сандански, Благоевградска обл. Разположена на ок. 5 км северно от с. Горна Сушица. Построена 1866. В архитектурно отношение представлява масивна трикорабна псевдобазилика с размери – 16.5 м дължина и 7 м ширина. В западната си част е висока 5 м, а в източната 3.5 м. Женското отделение е дълго 4 м и е пристроено по-късно. Църквата е била добре обзаведена. След изселването на Шатрово се поддържа от жителите на съседното с. Държаново, но след изселването и на Държаново храмът е изоставен напълно. Иконите и част от останалия инвентар през 1960 са пренесени в новата църква при гробищата на с. Склаве, община Сандански, която в чест на шатровската църква се именува „Св. Петка".
*Лит.: Горна Сушица. – Община Сандански; **Столинчев**, Ангел. Църква: летопис на духовна околия Сандански и на църковния разкол в отечеството: летопис, дневници, спомени, документи, кореспонденция, църковни, исторически, етнографски, фолклорни, краеведски проучвания. Том I. С., 2015, с. 305, 717, 727.*

„СВ. ПЕТКА" – възрожденска църква в с. Яхиново, Дупнишко, Кюстендилска обл. Построена 1871 на мястото на стар манастир.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 589.

„СВ. ПЕТКА БЪЛГАРСКА" – Православен храм край с. Рупите (Ширбаново), община Петрич, обл. Благоевград. Построена (1994) по проект на архитектите Богдан Томалевски и Лозан Лозанов, изписана от художника Светлин Русев. Кръстът над църквата е дело на скулптора Крум Дамянов. Основен ктитор на храма е българската пророчица Ванга, живяла последните 20 години от своя живот в това село и е погребана край храма.
Онлайн ресурс.

СВ. ПЕТКА (ИЛИ ПАРАСКЕВА) ЕПИВАТСКА БЪЛГАРСКА – живяла през X-XI в. Родена е в селището Епиват, Византийска Тракия. От 1238 до падането на България под османска власт мощите ѝ се намират в църквата „Св. Петка Търновска" – Велико Търново. След вековни странствания през 1641 са положени и се съхраняват в катедралата в гр. Яш, Румъния. Паметта ѝ се чества на 14 окт.
*Лит.: **Рогов**, А. И. **Петка Тырновская** в восточнославянской письменности и исскустве. // Руско-славянски културни връзки през Средновековието. С., 1982, с. 160-182.*

„СВ. ПЕТКА НОВА" – Православен храм в Пловдив. Разположен е в централната част на града, на бул. „Княгиня Мария-Луиза", в непосредствена близост до Римокатолическата катедрала „Св. Лудвиг". Под съвременната сграда е открита късноантична църква с мраморен под. Осветена (1888) в присъствието на княз Фердинанд и министър-председателя Ст. Стамболов. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. Външната декорация на сградата е скромна, а източната част е с триъгълен фронтон и полукръгла апсида. Две десетилития след строежа си църквата се доизгражда под ръководството на пловдивския архитект Йосиф Шнитер. Най-внушителна е камбанарията с големите си размери, която е авторско копие на кулата звънарница на катедралата „Св. Богородица". Иконостасът, амвонът и владишкият трон са дело на майстор Петър Кушлев от с. Широка Лъка, Смоленска обл., а иконите – на пловдивския майстор Петър Джамджиев. На 1 май 1970 в църквата избухва пожар, който нанася сериозни щети на купола и част от покрива на средния кораб. Следва възстановяване и издигане на нов купол. Фасадата е украсена с плочи от бигор, а стенописите са дело на синодални художници. Храмът е осветен за втори път през 1977 от митрополит Варлаам Пловдивски. Храмов празник – 14 окт., когато се почита паметта на Преподобна Петка Българска.
*Лит.: По материали на **свещеноиконом Еленко Йосифов** и енорийски свещеник – **протойерей Емил Паралингов**. // Онлайн ресурс.*

„СВ. ПЕТКА САМАРДЖИЙСКА" – църква в София. Намира се в центъра на столицата. Издигната на мястото на стара римска гробница (крипта) от IV в. Най-старите запазени стенописи са от XIV в. Наречена на Св. Петка Иконийска, която е покровителка на самарджиите (майстори на седла и самари), чийто квартал през Средновековието се е намирал в района. В архитектурно отношение представлява малка еднокорабна постройка, частично вкопана в земята. Под нея лежи древно култово място, където са открити стари римски гробници. Стените на църквата са дебели 1 м, изградени от тухли и камъни. Иконостасът в църквата е дело на дебърски майстори от рода Филипови. Църквата е реставрирана и експонирана през 70-те г. на XX в. по проект на арх. Н. Мушанов и арх. Зл. Кирова. Стенописите са реставрирани от художник-реставратора Л. Делчев. Съществува хипотеза, поддържана и от писателя Николай Хайтов, че в „Св. Петка Самарджийска" е погребан Васил Левски.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 249; **Ангелов**, Бл. Храм „Св. Петка Самарджийска". // Църковен вестник, N 45, 13-19 ноември 1995.*

„СВ. ПЕТКА СТАРА" (или „Св. Параскева") – Православна църква в гр. Пловдив. Намира се в Старинния град (Трихълмието), в непосредствена близост до „Понеделник пазар". Според едно гръцко описание на Пловдивската епархия, направено от Константин Иконом (1819), черквата оцеляла от времето преди османското завоевание. През XVII в. край нея имало малък манастир, който по искане на монасите бил превърнат в метох на светогорския Дохиар. В сегашния си вид храмът е издигнат през 1836 с ктиторството на богатия пловдивски чорбаджия Вълко Чалъков-Големи (дарил 5000 гроша). Към 1860 храмът преминава в гръцки ръце поради превеса на гръцкото население в околната част на града. Във връзка с това почитта към Св. Петка се изменя в почит към Св. преподобна мъченица Параскева (Св. Петка Римлянка). През 1864 махалелиите от Новата махала в града подадват жалба до османските власти, с която искат или църквата „Св. Петка" да им се даде, та да извършват богослужението по български, или да им се позволи да направят нова църква. „Св. Параскева" става отново българска през 1906, но вече не като отделна енория, а в състава на новопостроения изцяло от българи по-голям храм „Св. Петка". При изгонването на гърците е изгорена цялата архива и книжнина на храма, така са унищожени ценни сведения за неговата история. В нач. на 70-те г. на XX в. храмът е затворен, което става причина постепенно да изпадне в запустение. Официалното му откриване след основен ремонт се извършва на 9 дек. 2007. Храмовите празници са два: патронният – на 26 юли (Св. преподобна мъченица Параскева) и Светли Петък (Живоприемни източник). След обновяването на храма се възприема като трети храмов празник 12 дек. (денят на Св. Спиридон). Храмовата камбанария се издига върху скалите по склона на Джамбаз тепе. Нейният силует е характерна част от панорамата на стария град. Камбанарията има осем продълговати отвора, увенчани с островърхи фронтони. Над входа ѝ е изписан образ на Иисус Христос, чиито очертания са заличени от времето и едва забележими. Самата църква е с една апсида, каменни стени и дървен покрив без вътрешни подпори. Деветте образа в царския ред на иконостаса са рисувани от Захарий Зограф (1837), а малките икони над тях са дело на художници от Одринската школа. В храма има аязмо, което навремето било известно с това, че водата му лекувала очни болести, щом вярващите се обръщали с гореща молитва към Св. Параскева.

*Лит.: **Моравенов**, К. Паметник за пловдивското християнско население в града и за общите заведения по произносно предание (1869). Пловдив, 1984, с. 157; **Шишков**, Ст. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 1926; **Драговитийски епископ Харитон**. Принос към историята на Пловдивските храмове. // Сб. в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931; **Пеев**, В. Град Пловдив, минало и настояще. Пловдив, 1941; **Пандурски**, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни църкви. Църквата „Св. Петка Стара" (от 1836). Църквата „Св. Димитър" (от 1836-1838). // Духовна култура, 1959, N 2, с. 25-28; **Генчев**, Н. Възрожденският Пловдив: принос в бълг. духовно възраждане. Пловдив, 1981, с. 138; **Алваджиев**, Н. Старинни черкви в Пловдив. Пловдив, 2000; **Чешмеджиев**, Д. Бележки за историята на старата църква „Св. Петка" в Пловдив. // По следите на българската книга: описи, находки, библиология / съст. В. **Ганева**. Пловдив, 2004, с. 380-384; **Трифонова**, А. Гръцки надписи от църквата „Св. Параскева" („Св. Петка Стара", „Живоносен източник") в Пловдив. // Проблеми на изкуството, 49, 2016, Кн. 3, с. 52-58.*

„СВ. ПЕТКА СТАРА" – средновековна църква в центъра на София, на ул. „Цар Калоян" 9. Известна като църквата с Аязмото, чиято чудотворна Света вода и днес тече вътре в храма. От оцелял в църквата надпис личи, че е построена през XIII в., вероятно като дворцова, от тогавашния управител на София севастократор Александър, брат на Цар Иван-Асен II. При падането на София под османско владичество (1388) е разрушена. Не е известно кога е възстановена със средства на местното българско население, но се знае, че в 1578 отново е действаща. За това споменава известният немски пътешественик Стефан Герлах в дневника си при преминаването си през българските земи. През 1930 „Св. Петка Стара" е вградена в новата сграда на Софийската митрополия, като е запазен старинният обем на вътрешното ѝ пространство. Обявена е за архитектурен паметник на културата. Днес храмът е на две нива, наосът е на ок. 2 м под сегашното ниво на терена, многократно пристроявана и преправян през вековете. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, полуцилиндрично засводена църква. Има един Свети Престол. Автентичната средновековна еднопространствена планова структура е допълнена през Възраждането с притвор и с фоайе. Градежът на храма е от камък, тухла и хоросан. Разкрити са стенописи от периода 1500-1600. Иконостасът е с ажурна дърворезбена украса, резбован в нач. на XX в., дело на дебърски майстори. Иконите са от кр. на XIX и нач. на XX в.

*Лит.: **Спространов**, Е. Бележки и приписки по Софийските църкви. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1906-1907, Кн. IV-V, с. 10; **Михайлов**, Ст. Стенописите в църквата „Св. Петка Самарджийска" в София. // Изв. Археолог. инст., 1959, Кн. 22, с. 291-325; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 249; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 145.*

„СВ. ПРЕПОДОБНА МЪЧЕНИЦА ПАРАСКЕВА" – най-старата съществуваща и до днес църква в Бяла, Варненска обл. Построена в 1847 (26 юли ст. ст. 1842). До 1907 в църквата се проповядва на гръцки, по което време се изземват и изгарят всички църковни книги на този език. В една от стаите в преддверието на храма е било гръцкото училище. Дарените икони са датирани от 1830. Храмовият празник е на 26 юли ст. ст., 8 авг. н. ст.

Онлайн ресурс.

СВ. ПРЕПОДОБНА ФИЛОТЕЯ – Светица и отшелница. Родителите ѝ били доста години бездетни и след дълги молитви се сдобиват с дъщеря. Филотея получава много добро за времето образование и когато достига пълнолетие, била омъжена против волята ѝ. Понеже не обичала своя мъж, успяла да го склони да живеят целомъдрено. След известно време Филотея остава вдовица и се заселва на остров сред близкото езеро, където си построява отшелническа килия, където живее сама и в пост. При нея идват духовни лица и мияри да чуят нейните благочестиви съвети. Някои получават изцеление по нейните молитви. От прекомерното въздържание тя съвсем отслабва, предвижда своята кончина (годината е неизвестна). Светите ѝ мощи са тържествено пренесени от цар Калоян от Поливот в Търново (XIII в.). В старата столица пребивават близо 200 г. След падането на столицата под османска власт (1396) са взети от Сърбия, а по-късно от Румъния и се намират в гр. Куртя де Арджеш. Житието ѝ, което е запазено досега, е съставено от Св. Патриарх *Евтимий Търновски*. Пренасянето на мощите ѝ от Търново във Видин е описано от Видинския митрополит *Йоасаф*, съвременник на Патриарх Евтимий. Паметта ѝ се почита на 7 дек.

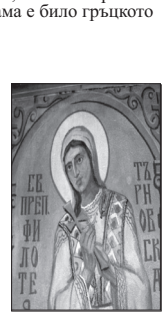

Св. преподобна Филотея (икона)

*Лит.: **Киселков**, Вл. **Митрополит Йоасаф Бдински** и словото му за **Св. Филотея**. // Бълг. ист. библиотека, 1931, N 1, с. 189-206; **Павлов**, Пл., Хр. **Темелски**. Български светци. С., 2010, с. 108-109.*

Per aspera ad astra!

Св. равноапостолна княгиня Олга (икона)

СВ. РАВНОАПОСТОЛ КНЯГИНЯ ОЛГА (890 – 11.VII.969) – съпруга на киевския княз *Игор*. След ранната му смърт тя поела управлението на княжеството до пълнолетието на своя син *Светослав*. Заела се да благоустроява държавата. Обикаляла всички области на страната и навсякъде оставяла следи от мъдри грижи, като въвеждала в управлението ред и правосъдие. С това тя спечелила любовта на народа и се прославила като мъдра управителка. През X в. русите били още езичници. Въпреки това, още в ср. на IX в. всред тях започнало да прониква християнството. На някои места били построени църкви и християните свободно извършвали богослужение. Такава църква имало и в гр. Киев. Княгиня Олга наблюдавала живота на християните. Беседите с християнски учители й открили християнското учение. Макар че сърцето ѝ било пленено от евангелската истина, не се решавала да приеме Св. Кръщение в Киев, понеже се страхувала от вълнения между старейшините и народа, които не били разположени към християнската вяра. От друга страна, тя желаела да изслуша най-точни наставления във вярата в самата столица на християнството, за да не допусне някаква грешка. С тази цел в 955 тя се отправила в Цариград. Император *Константин Багренородни* я приел с големи почести. Патриарх *Полиевкт* я наставил във вяра и я удостоил със Св. Кръщение, в което тя била наречена *Елена*. Върнала се в Киев дълбоко убедена в превъзходството на християнската вяра. Пожелала да привлече в нея и своя син, но без резултат, тъй като той мислел повече за битки. В същото време не пречел другите да я приемат. Мнозина, като слушали убедителната проповед на княгинята, приемали Св. Кръщение. В древните руски паметници се говори, че Св. Олга посяла първите семена на Християнската вяра в своя млад внук *Владимир* и в неговите братя. Цели 12 години Св. Олга разпространявала Св. вяра далеч зад пределите на Киев.

Лит.: Жития на Светиите / Под ред. на ***Партений, епископ Левкийски*** *и* ***архим. д-р Атанасий (Бончев)****. С., 1991.*

Св. София и трите ѝ дъщери Вяра, Надежда и Любов (икона)

СВ. СОФИЯ – Християнска Светица. Според преданието била благочестива християнка, която след овдовяването си посветила грижите си на своите три дъщери Вяра, Надежда и Любов. Заради привързаността си към християнството Св. София и нейните дъщери са жестоко наказани (в деня на смъртта им, когато са съответно на 12, 10 и 9 години) от римската власт по време на гоненията срещу християните.

Лит.: ***Тодоров****, Тодор п. Любовта към* ***Бога*** *(В памят на* ***Св. София*** *и трите ѝ дъщери* ***Вяра***, ***Надежда*** *и* ***Любов****). // Църковен вестник, N 31, 26 септ. 1959.*

„СВ. СОФИЯ" (известна като Старата митрополия) – Православен храм-църква в гр. Несебър от кр. на IV в. Разположена в предполагаемия стар център на града. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с една полукръгла апсида, която отвън е тристенна, с нартекс и атрий (вътрешен двор). Дължината ѝ е 25,5 м. Страничните кораби са отделени от централния чрез градени от камък правоъгълни стълбове, свързани с тухлени арки. Над тях стъпва втора аркада. На източната стена над апсидата са разположени три аркирани прозореца. Базиликата е имала двускатен покрив, който не е запазен. В апсидата почти в цялост е съхранен синтронът. Отвътре църквата е била измазана с хоросан и стенописана. Целият под е бил покрит с мозайка от малки разноцветни камъчета. Сегашния си вид придобива след преустройство в нач. на IX в. През Средновековието е катедрален храм на Месемврийска епархия. През 1257 тя е ограбена от венецианците и пазените в нея мощи на Св. Теодор са отнесени в църквата „Сан Салваторе" във Венеция. Към кр. на XVIII в. е изоставена. Църквата е част от Архитектурно-историческия резерват в града, който е част от Световното наследство на ЮНЕСКО. Други паметници на раннохристиянската и ранновизантийска архитектура в България: *Беловската базилика,* гр. Белово (V-VI в.), *Еленската базилика „Св. Илия"*, гр. Пирдоп (IV в.), *Червената църква*, гр. Перущица (V-VI в.), *„Св. Георги" (ротонда),* гр. София (IV в.), *„Св. София",* гр. София (IV в.).

Лит.: ***Константинов****, Венцеслав. Несебър – град сред морето. // Онлайн ресурс.*

„СВ. СОФИЯ" – Православна църква в гр. Охрид, Вардарска Македония. Построена върху основите и отчасти на стените на разрушената в първото десетилетие на VI в. митрополитска катедрала. Следващата постройка е изградена към кр. на IX в. след приемането на християнството като официална религия на България. Основно преустроена в последното десетилетие на X в. за коронацията на Самуил за български цар (997) като патриаршеска катедрала във вид на куполна базилика. След изместването на столицата на България в Охрид (в кр. на X – нач. на XI в.), църквата е седалищен катедрален храм на Българската патриаршия. Предполага се, че основната част на съвременната църква е изградена в XI в., а външният притвор – в XIV в. по нареждане на архиепископ Григорий. По време на османското владичество в българските земи църквата е превърната в джамия. Днес църквата е под управлението на Дебърско-Кичевската митрополия на Македонската православна църква. Във вътрешността на църквата са запазени фрески от два периода – IX или X в. и от XI в.

Лит.: ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908, с. 211;* ***Мавродинов****, Н. Старобългарската живопис. С., 1946, с. 34-49;* ***Мавродинов****, Н. Старобългарското изкуство XI-XIII в. С., 1969, с. 378;* ***Крушовалиева****, С. Църквата „Св. София" в Охрид. // Църковен вестник, N 37, 12-18 септ. 1994.*

„СВ. СОФИЯ" – църква в кв. „Ново село" – гр. Сливен. Построена по времето на император Юстиниан Велики (VI в.). Като по-вероятна дата за изграждането ѝ се сочи XIII в. Реставрирана (1836) от протомайстор Петко Петров от Брацигово. При храма има Православен християнски младежки център, който развива активна просветна дейност. В двора на храма се намира и старото килийно училище, в което е преподавал народният учител Добри Чинтулов. Сградата е паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 248; ***Тодоров****, Г. Сливенският храм „Св. София Премъдрост Божия". С., 2001.*

„СВ. СОФИЯ” – средновековна църква в София. Построена върху основите на няколко по-стари църкви от времето на римския гр. Сердика, разрушени от набезите на готи и хуни. През II в. на това място е имало римски театър, а през следващите векове са издигнати последователно няколко храма. В архитектурно отношение представлява кръстокуполна базилика с нартекс, три кораба и тристенна апсида. Посветен на „Премъдростта Божия” – едно от имената на младия Иисус Христос, а не на изхождащото от Него име на мъченицата София, става и названието на града от XIV в. нататък. Църквата е най-древната Светиня на града. Построена е в най-високата му по онова време част, вероятно в нач. на IV в., веднага след едиктите от 311 и 313, недалеч от античната арена на Сердика, където са загинали Християнски мъченици. Вероятно е предназначена да бъде мартириум (параклис на гроба на мъченици) или гробищна църква (там по-късно е намерен сребърен реликвиар). Построяването на тази, а не е изключено и на следващата, църква на това място едва ли е станало без одобрението и подкрепата на император Константин I Велики, който често е отсядал в града. Най-старата по-голяма църква на същото място, чийто под с римски мозайки е запазен до днес, е базилика от ср. на IV в. През 343 тя става седалище на известния Сердикийски събор. До VI в. в сградата са направени множество промени и основни престроявания. В средата на века църквата пострадва от нашествията на хуни и готи. Император Юстиниан Велики заповядва тя да бъде изградена отново като голяма базилика, посветена също на Божията премъдрост. Смята се, че оттогава вече над 1400 години тя неотменно носи това име. Предполага се, че нейната архитектура е резултат на грузинско влияние на строителни първенци, произхождащи от тези кавказки земи. След 809, когато хан Крум включва Средец в държавната територия на България и особено след Покръстването ѝ, през цялото Българско средновековие църквата продължава активно да се използва предимно като градска съборна църква и обичайно място за погребения, поради близостта на градския некропол. По времето на Второто българско царство (XII-XIV в.) придобива статута на катедрална митрополитска църква. След османското нашествие базиликата е превърната в джамия. Издигнати са минарета и са унищожени уникалните стенописи. Най-вероятно сградата за пръв път е разрушена по време на земетресението от ср. на XV в. В кр. на XVI в. е отново възстановена като джамия от османския велик везир от хърватски произход Сиявуш паша. Отново сградата пострадва сериозно (1818 и 1858) от силни земетръси. Тъй като минарето ѝ пада, сред османците се пуска мълвата, че са разгневили гяурския Господ и джамията е окончателно изоставена. Оцелялата част е превърната в склад и се използва като такъв до Освобождението, когато на 4 ян. 1878 пред сградата с благодарствен молебен тържествено са посрещнати войските на руските освободители на генерал Гурко. Църквата днес няма камбанария. Камбаната ѝ е окачена на високо вековно дърво в градината пред входа. За кратко към кр. на XIX в. сградата е била използвана като наблюдателна кула на столичната пожарна команда. Първото съвременно възстановяване и основна реконструкция на църквата приключва през 1930. Осветена (21 септ. 1930). През 1935 се извършва системно проучване и реставрация под ръководството на проф. Богдан Филов и архитект Александър Рашенов. Църквата пострадва сериозно от англо-американските бомбардировки на София в 1944. Днес е възстановена като трикорабна кръстокуполна базилика с три масивни олтара. Реставрацията на екстериора на църквата е извършена в периода 1980-1981. Обявена за паметник на културата (1955). В градинката от източната страна на църквата е погребан писателят Иван Вазов (1921). До южната стена на „Св. София” е разположен Паметникът на незнайния воин. Днес е сред най-значимите архитектурни ценности, запазени от ранното християнство в Югоизточна Европа със световно значение. Други паметници на раннохристиянската и ранновизантийска архитектура в България: Беловската базилика, Белово (VI в.), Еленската базилика „Св. Илия”, Пирдоп (IV в.), Червената църква, Перущица (V-VI в.), „Св. Георги” (ротонда), София (IV в.) и „Св. София”, Несебър (V-VI в.).

*Лит.: **Филов**, Богдан. Софийската църква „Св. София”. С., 1913; **Тренев**, П. Църквата „Св. София”. // Църковен вестник, N 22, 1 юни 1929; **Бояджиев**, Ст. Софийската църква „Св. София”. С., 1967; **Ганчев**, Хр. Базиликата „Св. София”. С., 1981, N 3; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 20; **Ганчев**, Хр. Паметникът, дал името на нашата столица. // Отечествен фронт, бр. 11088, 1981; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 147-148; Раннохристиянски храм „Св. София” – премъдрост / Стефан **Бояджиев**, Вера-Надежда **Динова-Русева**, Георги **Бакалов**, Марина **Младенова**. 2. прераб. и доп. изд. С., 2009; **Чилингиров**, Асен. Софийската „Св. София” и нейните мозайки. С., 2011.*

„СВ. СОФИЯ” – църква в Цариград. Първоначално построена 360. Осветена за пръв път през 360 като катедрален храм на Цариградската патриаршия. Разрушавана на два пъти при обществени безредици. Съвременната сграда е изградена (532-537) при император Юстиниан I. Смятана за най-яркия образец на византийската архитектура и оказва значително влияние и върху монументалната архитектура през Османската епоха. След превземането на града от кръстоносците (1204) тя служи за катедрала на латински патриарси до тяхното прогонване от Цариград (1261). След падането на Цариград под османска власт (1453) е превърната в джамия. След разпадането на Османската империя правителството на Турция секуларизира сградата и функционира като музей (1934). Въпреки че обикновено е наричана просто „Св. София”, църквата не е посветена на римската мъченица София, а на Светата Премъдрост Божия в тялото на Христос. Първата църква е опожарена по време на бунтовете в Цариград, които започват, след като императрица Елия Евдоксия прогонва от града Патриарх Йоан Златоуст (20 юни 404). Втората църква е построена по заповед на император Теодосий II, който я освещава на 10 окт. 415. Сградата е разрушена изцяло от пожар по време на потушеното от Юстиниан I въстание Ника (13-14 февр. 532). Седмици след разрушаването на втората базилика император Юстиниан I решава да построи трета и напълно различна сграда, по-голяма и величествена от своите предшественици. Императорът си поставя много амбициозна задача – да се създаде най-големият и велик храм в историята. За целта не са пестени никакви средства и църквата е завършена в изключително кратък период от 5 г. под зоркия контрол на самия Юстиниан. Осветяването на църквата (27 дек. 537) е извършено от императора и Патриарх Мина. В продължение на почти хиляда години „Св. София” е най-голямата църква и четвъртата по площ в света, като още съвременниците на строежа я признават за изключителен паметник. След като през 726 император Лъв III поставя началото на кампанията на иконоборството, всички икони и статуи са премахнати от „Св. София”. Църквата е засегната от пожар през 859 и отново на 8 ян. 869, когато един от полукуполите е разрушен. Сградата е ремонтирана от император Василий I Македонец. След тежкото земетресение от 25 окт. 989, при което се разрушава западната дъга на купола, император Василий II Българоубиец възлага възстановителните работи на арменския архитект Тиридат, строил преди това големи църкви в Ани. Той изгражда наново и усилва падналата дъга и реконструира западната част на купола с 15 ребра. При реконструкцията са обновени и декоративните елементи на сградата, като са добавени изображения на четири огромни херувима, ново изображение на Христос на купола, както и на Богородица с Младенеца между Апостолите Петър и Павел. При превземането на Цариград от Четвъртия кръстоносен поход (1204) катедралата „Св. София” е ограбена от

кръстоносците и много ценни предмети с религиозно и историческо значение са унищожени или откраднати. Разрушени са златните и сребърни обкови на иконостаса и вратите, а самият храм е поруган. През следващите десетилетия сградата е използвана като католическа катедрала на Цариград. Балдуин I е коронясан там за пръв латински император (16 май 1204), а в църквата е погребан венецианският дож Енрико Дандоло, инициирал превземането на града. След като византийците си връщат Цариград (1261), те заварват катедралата „Св. София" в тежко състояние. През 1317 император Андроник II Палеолог изгражда четири нови контрафорса в източната и северната част на сградата, които финансира с наследството от починалата си съпруга Ирина Монфератска. След земетресението през окт. 1344 в купола се появяват нови пукнатини, а на 19 май 1346 части от сградата се разрушават и тя е затворена до 1354, като през това време е ремонтирана от архитектите Астра и Пералта. След превземането на града от османците (29 май 1453), султан Мехмед II решава тя незабавно да бъде превърната в джамия. През 1934 е обособена от светския режим на Мустафа Кемал като исторически музей. Превърната отново в джамия (юли 2020).

Лит.: Храмът „Св. София" в Цариград. // Църковен вестник, N 45, 13 дек. 1956; N 46, 20 дек. 1956.

СВ. ТРОИЦА – основна доктрина, която се поддържа от повечето направления на Християнството. На богословски език възгледът, че Бог е Св. Троица, се нарича тринитарианство. Според тринитарианството, Бог е едно същество, което съществува едновременно и вечно като три личности (или *ипостаси* – Бог Отец, Бог Слово, т.е. Логосът, въплътил се в Иисус Христос от Назарет – Бог Син, и Бог Св. Дух), които заедно са Св. Троица. След IV в. в източното и в западното християнство тази доктрина гласи, че „съществува един Бог в три лица" и всичките три лица са вечни и имат една Божествена природа и отделно съществуване (битие). Тъй като мнозинството християни са тринитаряни, то вярата в Св. Троица е тест за ортодоксалност на вярата. В противоречие с тринитарианството съществуват групи като: бинитарианизъм (един Бог в две лица), унитаризъм (един Бог в едно лице), Бог като семейство или три отделни личности (църква на Иисус Христос на Светиите от последните дни, мормони) и модализъм (Бог съществува в определени моменти само като Отец, или само като Син, или само като Св. Дух). В идеята за един Бог в три лица (личности), Синът (Иисус Христос) има две различни природи – напълно човешка и напълно божествена природа. Поради това той е наричан и **Богочовек** или **Бог въплътен**. Доктрината за Св. Троица (или също Божието Триединство в западната мисъл) е формулирана от християнската църква в резултат от непрекъснати изследвания на Св. Писание, изяснявано в дебати и трактати и е първоначално формулирана на Първия Вселенски събор в Никея през 325 г. сл. Хр. по такъв начин, че формулировката да е в съответствие с библейските (Новозаветни и Старозаветни) свидетелства. По-късно тази формулировка се подобрява от следващите Вселенски събори. Най-широката библейска основа намираме в Евангелието според Йоан в *Новия завет* – всички твърдения на Иисус Христос за отношението между Отца, Сина (самия *Иисус Христос*) и Св. Дух.

Светата Троица – Бог Отец, Бог Син и Бог Свети Дух (икона)

*Лит.: **Стоядинов**, М. За различието на енергията от същността и ипостасите на **Св. Троица**. // Духовна култура, 1994, N 12, с. 8-15.*

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Айдемир, Силистренска обл. Построена от руски войници по време на Руско-турската война 1828-1829. Сред ценните предмети в църквата са два свещника, направени от дулата на руски пушки и множество ценни ръкописи (някои от които на пергамент). Църковната камбана е дарена от руски войници след една от Руско-турските войни.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Алфатар, Силистренска обл. Паметник на културата. Построена 1846. В архитектурно отношение и представлява каменна постройка с три кораба и една апсида на източната стена. На западния ѝ вход е изграден малък навес – ложа, за съхранение на храмовата икона.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в гр. Банско. Изградена в центъра на града (1835) от местни строители, благодарение на общите усилия и щедрост на банскалии. Тъй като по онова време османците позволявали да се строят църкви само на места, където преди това е имало храм, местни хора заровили икона и кръст в двор в центъра на селото. Разрешението за строеж на храм е получено през 1833. Главният майстор строител е банскалията Димитър Доюв. В строителството участват 350 майстори – каменоделци, строители и резбари, както и доброволци от града. Завършен в 1835. В 1850 в северната част на църковния двор е изградена голяма каменна камбанария, дело на Глигор Благов Доюв, племенник на строителя на църквата Димитър. В архитектурно отношение представлява трикорабна, безкуполна псевдобазилика с двускатен покрив и аркадна галерия на запад. Размерите на храма са 35 м дължина и 22,5 м ширина. Градежът е монументален, като каменната зидария е майсторски изпълнена. Дебелината на стените е 1,10 м в основите. Входните врати, сводовете и прозорците са изработени от дялани камъни. Вътрешното пространство е организирано в бароков стил и има монументално въздействие. Дърворезбите и живописните елементи на декорацията са в хармония, преходите са плавни, без прави ъгли, дървените холкели са със сложни, огънати форми. Трите кораба са разделени от високи измазани и изписани дървени колони с аркади, а таванът на средния кораб е повдигнат върху висок холкел. Женската църква има дървена решетка с изящна плетеница. Дърворезбите и живописната украса на църквата са дело на Велян Огнев от с. Тресонче, като се предполага, че той е автор и на иконостаса, и на амвона. Огнев изписва с цветни орнаменти и геометрични мотиви всички свободни от резба повърхности по иконостаса – подиконните платна, колонките и пр., църковните мебели и елементите на вътрешното храмово пространство – стените, колоните, плоскостите над акрите на трите кораба. По декорацията на храма работи виднят представител на Банската художествена школа Димитър Молеров. Първото му дело е Разпятието върху големия кръст от венчилката на иконостаса. В 1839-1841 изписва осемте големи царски икони, както и някои от целувателните. През 1850 изписва част от иконите за апостолския ред – „Дейсис", „Св. Илия", „Св. Лука", „Св. Андрей", „Св. Вартоломей", „Св. Петър", „Възнесение Лазарево". В 1854 в нишата на проскомидията рисува традиционната сцена „Христос в гроба". В 1860 за владишкия трон рисува икона на Христос и патронната икона на Св. Троица за десния проскинитарий. В 1861 изписва „Убрус", поставен на царските двери. От Димитър Молеров са и стенописите над вратите. В църквата работи и синът на Димитър – Симеон Молеров, като иконите му са смятани за негово върхово постижение. В 1841 той изписва царските икони „Св. Йоан Предтеча" и „Св. Димитър",

а за апостолския ред – Матей, Филип, Юда, Симон, Тома, Яков, Йоан, Матей и Марко. Стенописното изображение на Архангел Михаил вляво от олтара също е негово. В храма работи и синът на Симеон – Георги Молеров, който изработва няколко целувателни икони със съвършена техника. Друг бански зограф – Димитър Сирлещов рисува в 1892 завесата на северната олтарна врата. Негово дело са и двете странични олтарни врати, иконата на „Св. Св. Кирил и Методий" от 1894, „Богородица на трон със светци" на малкия проскинитарий и стенописът „Богородица Ширшая небес" от 1898 в апсидата. В 1957 в църквата отново са рисувани стенописи.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 529; **Коева**, М. Паметници на културата през Възраждането. С., 1977, с. 131; Енциклопедия „Пиринска край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 402, 403; 170-годишнина на храм „Св. Троица" в Банско. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2005.*

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Белица, Силистренска обл. Построена 1873.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 248.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в софийския квартал „Ботунец". Построена 1904. Иконостасът на храма е дело на дебърски майстори от рода Филипови. В днешни дни около храма е оформен кварталният парк за отдих, а пред него се намира Паметник на загиналите в Балканската война 1912-1913.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Бяла, Сливенско. Построена 1922.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – *вж Патриаршески манастир „Св. Троица" – Велико Търново*

„СВ. ТРОИЦА" – най-старият действащ Православен храм в Чепинския край. Издигнат е в 1816 върху основите на старата каменна църква. Духовно средище – още от основаването на с. Каменица. По време на османското владичество е с решаваща роля за съхраняването на българското самосъзнание и християнска вяра на хората от с. Каменица. В двора ѝ е открито килийно училище (1823), което по-късно прераства в първото светско училище в Чепинско. Първите, известни засега, учители в него са били: Илия Ждраков, Паун Гугалов, даскал Партений, даскал Саев – той въвежда като учебник „Рибния буквар", Георги Чолаков – Дядо Даскал, Сава Докторов, Стою Масларов. Църквата е служила и за убежище на местни будни българи, борци срещу османската власт. Под олтара ѝ е имало скривалище за оръжие на местния революционен комитет (основан 1876) и ръководен от поп Топорчо (Илия Попатанасов). В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида и двускатен покрив. Страничните кораби са отделени от централния с колонади от по четири масивни каменни колони. В западната част на наоса е разположен дървен балкон (емпория), който е служил за женско отделение и място за църковния хор. В по-късен период, северно от църквата, е изградена камбанария с други постройки. Вътрешните стени на храма са изписани със стенописи през първ. пол. на XX в. Иконостасът е обикновен – столарска изработка, но иконите му са живи и въздействащи. Обновявана (1869 и 1938).
*Лит.: **Захариев**, Стефан Секулов. Географико-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката каза. Виена. Фототип. изд. и ком. С., 1973. – 1. изд. 1870; **Петър Илиев-Сливенски**. Белият родопски фар. (Църквата „Св. Троица" в Каменица). // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1965.*

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденски Православен женски манастир в гр. Воден, Егейска Македония. Разположен в местността „Лъгът" на 3 км от Воден. Построен (1865) с пари на воденчани. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с три впечатляващи купола, символизиращи Св. Троица. Има също параклиси на Св. Харалампий, Св. Григорий Палама, Св. Синклитика и Св. Лука Кримски. Построен върху руините на по-стара църква, разрушена в ранните години на османското владичество. В стените на католикона са вградени антични архитектурни елементи и надгробни плочи. В 1942 манастирът губи имотите си и оттогава функционира като женски.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – катедрална църква в гр. Габрово. Изградена от Уста Генчо Новаков. Осветена на 5 ноември 1889. В храма първоначално се е помещавало девическото училище;
*Лит.: **Гъбенски**, Хр., П. **Гъбенски**. История на града Габрово и габровските въстания. Габрово, 1903; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 26, 36, 41, 130, 143; **Цончев**, П. Из обществеността и културно минало на Габрово (Ист. приноси). Габрово, 1996; **Шулекова**, Ю., Кр. **Чолакова**. Църквата „Св. Троица" – Габрово. Габрово, 2001.*

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Голям извор, Разградска обл. Построена 1928. Осветена 1930. Изградена изцяло от камък. В камбанарията ѝ има вграден часовник, а в основите ѝ са поставени паметни плочи на българите, родени в околността и загинали във войните. След смъртта на последния свещеник Антоний Ат. Дончев се обслужва от свещеници от съседните села.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 225.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Горна Митрополия, Плевенска обл. Построена 1869.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 135.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Горна Оряховица – не се знае датата на построяването ѝ. Възобновена 1879. Пострадала при земетресението 1913. Реставрирана 1930.
*Лит.: **Теодосиева**, Т. Църквата „Св. Троица" в Горна Оряховица. // Църковен вестник, N 45, 7-17 ноември 1994.*

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Гъбене, Габровска обл. Изградена 1800-1810.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – Православен храм-костница в с. Гюешево, Кюстендилска обл. Построен 1930 в памет на загиналите български офицери и войници в Междусъюзническата и Първата световна война (1915-1918).
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в гр. Две Могили, Русенска обл. Построена 1873. В двора ѝ е погребан войводата Филип Тотю (1907).
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Дебелт, Бургаска обл. Построена 1872.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Добрич. Построена 1911 и осветена 1912. През двете румънски окупации на Южна Добруджа (1913-1916 и 1919-1940) богослужението в нея се извършва на румънски и български език. След 1940 отново е под върховенството на Българската православна църква. Ремонтирана (2004).
*Лит.: **Бешков**, Любен. Храм „Св. Троица" – град Добрич. Добрич, 2006.*

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Елшица, Пазарджишка обл. Точната дата на изграждането ѝ – неизвестна. Осветена (1862).
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Жребичко, Пазарджишка обл. Построена 1865.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в Згориград, Врачанска обл. Осветена 2006.
Лит.: Храмът „Св. Троица" в Згориград осветен. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2006.

„СВ. ТРОИЦА" – следосвобожденска църква в с. Иваново, Хасковска обл. Построена 1891.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Избеглии, Пловдивско. Изградена след основаване на селото (кр. на XVII в.). Разрушена по време на земетресението (1928). Възстановена.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Калояново, Пловдивска обл. Изградена 1845.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 291.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Катунище, Котленско, Сливенска обл. Построена 1874.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Кнежа. Построена 1860. Осветена 1861. Храмовото кубе е издигнато в 1910.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Козлодуй. Построена 1914.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Котел. Построена 1871. Фермanът-разрешително за нейното съграждане е издействан от Гаврил Кръстевич. Големият пожар в града (1894) унищожава храма. Възстановяването започва веднага. През 1896 е изграден допълнителен притвор към църковната сграда.
*Лит.: **Андонов**, Ст. Юбилейна стогодишнина на храма „Св. Троица" в гр. Котел. // Църковен вестник, N 3, 20 ян. 1972.*

„СВ. ТРОИЦА" – следосвобожденска църква в с. Кочово, Шуменска обл. Построена 1892 с помощта на дарителя Анастас Д. Колиянов от гр. Шумен и местни жители. Камбанарията ѝ издигната в 1930.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Криво поле, Хасковска обл. Построена 1850.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 607.

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Крумово, Пловдивска обл. Построена 1861.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 618.

„СВ. ТРОИЦА" – средновековна църква в с. Крупник, обл. Благоевград. Катедрала на Крупнишката епископия, по-късно митрополия, съществувала до II-та пол. на XVI в. Разрушена е с потурчването на селото (1670) и на нейно място е издигната джамия, която се срутва от Крупнишкото земетресение (1904). В архитектурно отношение представлява триконхиална сграда с притвор, една апсида на изток и по една конха на северната и южната стена. Архитектурният ѝ тип е еднокорабна куполна църква със стегнат кръст. Обявена е за паметник на културата (1965).
*Лит.: **Неврокопский митрополит Пимен**. Старата църква „Св. Троица" в с. Крупник, Благоевградско. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1958; **Станчев**, Станчо. Триконхална църква в с. Крупник. // Археология, 1960, N 3, с. 75-83; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 475.*

„СВ. ТРОИЦА" – възрожденска църква в с. Крушаре, Сливенска обл. Построена 1873. Тъй като не отговаряла повече на нуждите на жителите на селото, построена нова сграда (1909).
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Крушово, Вардарска Македония. Построена 1881. Опожарена при потушаването на Илинденско-Преображенското въстание 1903. Скоро след това повторно изградена.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА” – църква в с. Кубратово, Софийска обл. Изградена 1963.
*Лит.: **Николова**, Зл. Храм „Св. Троица” с. Кубратово, Софийско. // Църковен вестник, N 7, 12-18 февр. 1996.*

„СВ. ТРОИЦА” – църква в гр. Куманово, Вардарска Македония. Построена от сръбската община в Куманово (1901), тъй като сърбоманите нямали достъп до българския храм „Св. Никола”. Иконостасът е дар от сръбската кралица Драга и на него са изобразени много сръбски светци като Св. Сава, княз Лазар и Св Урош.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА” (XIV-XV в.) – средновековна църква в Лютиброд, Врачанска обл. Издигната в местността Коритенград, на левия бряг на р. Искър. В архитектурно отношение – засводена трикорабна базилика, с три полукръгли абсиди.
*Лит.: **Бояджиев**, С. Нови наблюдения върху църквата до с. Лютиброд. // Археология, 1961, N 4.*

„СВ. ТРОИЦА” – източнокатолическа църква в Малко Търново. Построена 1868. Ок. 1928 започва да се руши и през ян. 1929 енорийският съвет взема решение да спре черкуването в нея и организира временен параклис в католическата прогимназия за обслужване на Светата литургия. Сегашният храм е построен върху основите на старата църква (1931). През следващите две години е построена камбанарията, а след това продължава работата по вътрешното оформление. Осветена (4 апр. 1936). Църковните икони, олтарът и църковната утвар са пренесени от Одрин, от българската църква „Св. Св. Кирил и Методий”. Една от най-ценните икони е чудотворната икона на Богородица, наричана тук „Покровителка на единството между християните”. На 25 май 2002, при визитата си в България, папа *Йоан Павел II* коронясва иконата. Към църквата е изграден параклис „Св. Богодорица”, обявен за Светилище на Католическата църква в България. В параклиса на Светилището са сложени иконата на „Ченстоховската Св. Богородица – Покровителка на единството на християните” и „пиюска” – бялата шапчица, с която папа *Йоан Павел II* е служил преди идването си в България.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Марково, Плодивска обл. Построена 1871-1876. Изографисана с позлатен иконостас.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в кв. „Мировяне” – София. Построена 1871.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 277.

„СВ. ТРОИЦА” – следосвобожденска църква в с. Неговановци, Видинска обл. Построена 1901. Камбанарията й издигната 1903.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 551.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Недялско, Ямболска обл. Построена 1874.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 557.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Нейково, Котленско, Сливенска обл. Изградена 1863-1864. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 562.

„СВ. ТРОИЦА” – църква в с. Ново Делчево, община гр. Сандански. Построена в кр. на XX в. В архитектурно отношение е трикорабна базилика. Църквата се отличава с големия си иконостас, който е единствен по рода си в епархията с внушителните 50 кв. м. Иконостасът е трирeден с царски, празнични и апостолски ред позлатени с 24-каратово злато икони, финансирани с дарения на отделни християни. Дело е на ателието „Ликин” в Сандански.
Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА” – следосвобожденска църква в с. Обнова, Плевенска обл. Построена 1895.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 643.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Обретеник, Русенска обл. Построена 1870.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 643.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Овча могила, Великотърновска обл. Построена 1864.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 687.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Остров, Врачанска обл. Построена 1805. Запазена до земетресението 1977. Възстановена 2014.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 755.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Павел, Великотърновска обл. Построена 1867. Има икона на Н. Хр. Павлович.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 5.

„СВ. ТРОИЦА” – късносредновековна църква в с. Пастух, община Невестино, обл. Кюстендил. В архитектурно отношение е еднокорабна и едноапсидна триконхална, с полуцилиндричен свод, вкопана на две стъпала в земята, с размери 7,50 х 3,50 м. Изградена е от ломен камък на хоросанова спойка, а антите и надвходната ниша са от бигор. Цялата вътрешност е била изписана. От стенописите са останали фрагменти. Носи името на Св. Троица. Обявена за паметник на културата.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Старинни църкви в Югозападна България. // Изв. Археолог. др-во, 1912-1913, с. 53 и сл.; **Димитров**, З., Б. **Шарков**. Стенописни орнаменти от Югозападна България. С., 1964, с. 25 и сл.; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 25; Енциклопедичен речник „Кюстендил”. А-Я. С., 1988, с. 499.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Плевен. Построена 1898. Осветена 1912. Иконостасът е изработен от Данаил Несторов от с. Галичник (1899). Негови са осем главни икони с едеците им и две олтарни врати. Друга част от иконите са дело на иконописеца Адолф Селов, изографисана в 1946.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 224.*

„СВ. ТРОИЦА" – Православна църква в гр. Пловдив. Построена 1924 по инициатива на български бежанци, заселили се след Първата световна война в града. В нач. на XXI в. към църквата е организирано първото православно неделно училище за малки и големи. Храмов празник – „Петдесетница".

*Лит.: **Шишков**, С. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 2016.*

„СВ. ТРОИЦА" – следосвобожденска църква в с. Покрайна, Видинска обл. Построена 1884.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 312.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в с. Равадиново, Бургаска обл. Построена 2006.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" (известна като Румънската църква) – църква на Румънската православна църква в София. Основана от преселените от Македония етнически арумъни в периода между 1850 и 1903. Строежът ѝ е завършен през 1912 благодарение на щедрата помощ на румънската държава. В архитектурно отношение корабна с три купола в румънския стил „Брънковяну" от XVIII в. Тъй като по време на Първата световна война Румъния е на страната на Антантата, българската държава предоставя новоизградения храм на униатите в София. След войната храмът е върнат на румънците. Официално осветен на 6 дек. 1923. По време на бомбардировките през март 1944 е разрушен централният свод и куполът. През 1948 куполът е възстановен и църквата е реставрирана.

*Лит.: Едно мило църковно тържество. // Църковен вестник, N 44, 22 дек. 1923; Освещаването на Румънската църква в София. // Църковен вестник, N 44, 22 дек. 1923; Освещаването на румънската църква в София и нашето обществено мнение. // Църковен вестник, N 45, 29 дек. 1923; След освещаването на Румънската църква в София. // Църковен вестник, N 5, 2 февр. 1924; **Хин**, В. Малка манифестация на православно единомислие (По случай храмовия празник на Румънската църква в София). // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963; **Хин-Буня**, В. Тържество в Румънската православна църква в София. // Църковен вестник, N 41, 20 ноември 1965; **Велянов**, В. Храмовият празник на Румънската църква в София. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1966; Честване празника на Румънската църква „Св. Троица" в София. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1968; **Кацарски**, Н. Празника на Румънската православна църква в София. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1968; **Бънацяну**, Йон. Храмовият празник на Румънската църква „Св. Троица"в София. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969; **Куманов**, М. Българо-румънски отношения (1923-1926). // **Куманов**, М. Балканската политика на първото сговористкото правителство в България (1923-1926): Дис. ... ист. / Инст. по ист. при БАН; Науч. рък.: Елена **Диловска**; Рец.: Войн **Божинов**, Ярослав **Йоцов**. С., 1971, с. 240-241. (Библиогр. в края на текста. – Защитена в БАН. Институт за история. – Утв. от ВАК с протокол N 8 / 08.05.1972. 949.72.053.1 COBISS.BG-ID 1260018404 I) – Машинопис. – Ръкоп. – Личен архив на **М. К.** – Библиогр. инф. за тр. публ. в 2022 г. в паметната енциклопед. кн., посв. на 80-год. от рожд. на **М. К.** „LICHT, MEHR LICHT!". – Бел. на ред. А. К.*

„СВ. ТРОИЦА" – Православна църква в гр. Русе. Построена 1632. В югозападния ъгъл на храма се намира помещение, наречено „катакомба". Строителната ѝ история е доста неясна. Предполага се, че е катакомба от V в. или средновековна църква, включена по-късно в днешната църква. По време на османското владичество по-лесно било издавано разрешение за строеж на нов храм, когато преди това е имало друг, като се възстанови старият. Русенските християни, вероятно са използвали старата катакомба, за да си построят църквата. В архитектурно отношение е трикорабна базилика. В камбанарията има пет камбани. Много оригинален е иконостасът на храма. Все още не е изяснен неговият произход, изработен е през 1805-1807. Тогава са изографисани и иконите. Чрез дарения са построени два параклиса. Единият е посветен на Св. Александър Невски и е осветен на 5 авг. 1884. Той функционира до 1979. През 1983 е преустроен и в него е поместена музейна експозиция за църковна утвар, икони и старопечатни книги. Вторият параклис е посветен на Светите братя Кирил и Методий. Осветен (16 март 1886) от митрополит Григорий Доростоло-Червенски. През периода 1989-2000 е извършена пълна реставрация на иконостаса от Ирина и Вацлав Йосиф Копецки от София. Стените на храма са изографисани от проф. Стефан Иванов и Господин Желязков (1934). Хорът е единственият в България след 1900 на ежегодна държавна субсидия. Обявена за Паметник на културата от национално значение (1983).

*Лит.: **Коева**, М. Паметници на културата през Възраждането. С., 1977, с. 51; **Архимандрит Виктор Мутафов**. Летопис на катедралния храм „Св. Троица", гр. Русе. Русе, 1999; **Архимандрит Виктор Мутафов**. 370 години катедрален храм „Св. Троица" – Русе. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2003.*

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Свиленград. Построена 1834. Изгаря при голям пожар в града (1913). По-късно възстановена, като е запазена старата ѝ форма. През 1847-1848 към църквата е построено първото светско училище в града, което днес носи името на един от основателите му и първи учители – Христо Попмарков. Обявена за паметник на културата.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТРОИЦА" – църква в гр. Свищов. Построена от Кольо Фичето в периода 1865-1867. В архитектурно отношение е трикорабна с централен купол, три второстепенни купола и удължено тяло с дължина 30 м. Иконостасът е изработен в периода 1870-1872. Шестте църковни камбани с образи на светци са дар от руския император Александър II, който през 1877, веднага след освобождението на Свищов, присъства на молебен в църквата в памет на падналите първи жертви за Освобождението.

*Лит.: **Мавродинов**, Н. Изкуството през Българското възраждане. С., 1957, с. 264-265, 314, 372-373; **Коева**, М. Паметници на културата през Възраждането. С., 1977, с. 217-220.*

„СВ. ТРОИЦА” – църква в гр. Севлиево. Построена 1865-1870. Посветена е на Св. Троица, Св. Св. Равноапостоли Кирил и Методий и Св. Йоан Рилски. В архитектурно отношение представлява комбинация между кръстокуполна и надлъжно решена трикорабна църква. Централният купол стъпва върху четири масивни колони, а отделните полета на покритието са засводени с балдахинови сводове. Общата височина на вътрешното пространство е около 15 м. Олтарната част е с една централна апсида и две косо разположени части от източния зид, така че отвън се получава една силно пластична форма. Първоначалният иконостас днес липсва. Той е заменен през 1897-1898 с нов, подобен на руския тип иконостаси. В двора на църквата е построена триетажна камбанария (1890). Ок. 1912 куполът е изцяло поправен и са подменени някои части на църковната сграда от майстор Събчо Събчев. Дворът на църквата е място за преклонение и почит – тук, през лятото на 1876, са погребани седем от обесените мъченици и герои на Априлското въстание, между които и ръководителят им Стефан Пешев. В същия двор са и гробниците на руските войници и офицери, загинали край Севлиево и Ловеч за тяхното освобождение през месец юли 1877.

*Лит.: **Панов**, Й., Хр. **Темелски**. Църквата „Св. Троица” в Севлиево (Ист. бел.). // Духовна култура, 1982, N 1, с. 19-27.*

„СВ. ТРОИЦА” – църква в София, кв. „Гео Милев” (Известна и под името „Манастира”). Построена 1943 върху основите на стар манастир от III в.

Лит.: Храм „Св. Троица” – кв. „Гео Милев” – София. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996.

„СВ. ТРОИЦА” – църква в Стара Загора. Основни сведения за построяването ѝ дава „Хронологическото описание на по-важните и забележителни събития в гр. Стара Загора в черковно, училищно и общонародно отношение през XIX в.” на Хаджи Господин Савов, както и изследването на църковния историк и богослов Недьо Александров. Издигната 1863. Изписването на иконите започва възрожденецът Николай Павлович. Той работил около една година, но не го довършил поради започналата Руско-турска освободителна война, при която на 19 юли 1877 гр. Стара Загора е унищожен, храмът – разрушен и изгорен до основи, а в двора и храмовата постройка били изклани повече от 2500 православни християни, потърсили там убежище. До опожаряването на Стара Загора храм „Св. Троица” развива и училищното дело, изграждайки девическо взаимно училище (1864). Възстановена в 1884. Изографисана (1944-1946) от известния зограф от руски произход Николай Ростовцев. Строежът на камбанарията започва от отец Георги Клисаров, непосредствено след изграждането на мавзолея-костница (1911) и завършва в 1913. При подготовката се планирало камбанарията да е снабдена с големи камбани и да бъде устроена като тази на храм-паметника в гр. Шипка, но поради започналите войни идеята не се осъществила.

*Лит.: **Александров**, Н. История на храм-паметника „Св. Троица” и мавзолей-костница 19 юли 1877 г. Ст. Загора, 1993.*

„СВ. ТРОИЦА” – църква в с. Труд, Пловдивска обл. Построена 1866. В архитектурно отношение – еднокорабна базилика. В двора на храма е построено и първото селско начално училище.

*Лит.: **Игнатова**, В. Тържествен юбилей (150 г. на храм „Св. Троица” – с. Труд). // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2019.*

„СВ. ТРОИЦА” – църква в с. Хаджиево, Пазарджишка обл. Първата ѝ сграда е от 1879 и се помещава на първия етаж в местното училище. Разрушена от Чирпанското земетресение (1928). Възстановена и осветена 1931.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 534.

„СВ. ТРОИЦА” – следосвобожденска църква в с. Царевец, Великотърновска обл. Построена 1894.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 341.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в гр. Царево. Построена 1810 на мястото на по-стара църква.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 309.

„СВ. ТРОИЦА” – възрожденска църква в с. Чернево, Варненска обл. Построена 1836.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 436.

„СВ. ТРОИЦА” – църква в гр. Ябланица, Ловешка обл. Проектирана и построена по подобие на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски”. Осветена (1940).

Онлайн ресурс.

СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТНИЦА – *вж Велик пост*

СВЕТАТА МАЙКА – *вж Пресвета Богородица*

СВЕТЕЦ, **СВЕТИЯ** – човек, който заради праведния си живот, подвиг на християнската любов, ревностно разпространение на вярата, а също и заради страдания и смърт, приети за Христа, е надарен с особени дарби от Бога, а след смъртта си е причислен към висшите небесни сили и приближен на Бога. Според Съборното определение на Седмия вселенски събор (787), светците са истинските служители на Христос. Приживе Светите хора притежават благодатните дарове лечителство, чудотворство и прозорливост, както и даровете на Светия Дух – любов, радост, мир, дълготърпение, благост, милосърдие, вяра, кротост, въздържание; а също полагат непрестанни усилия дарованията им да останат скрити. Белезите, които говорят за святост, са сияние на лицето и предаване на освещаване чрез допир. Светостта на Светиите е за нас единственото обяснение за мироточивостта и нетленността на Светите мощи, които правят безброй чудеса, особено над ония, които пристъпват с Вяря към тях. Сборниците, в които се издават житията на Светиите, се наричат патерици, а богословската дисциплина, която изучава Светостта на Светиите и техния живот, се нарича агиография. Църквата почита няколко категории светци: апостол, безсребърник, благоверен, блажен, великомъченик, изповедник, мъченик, праотец, преподобен, преподобномъченик, пророк, равноапостолен, светител (архиерей-светец), свещеномъченик, страстотерпец, стълпник, чудотворец, юродив. У нас са известни имената на 82 български светци.

*Лит.: **Николов**, Ил. Нашите светии. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1954.*

СВ. АВРАМИЙ БЪЛГАРСКИ – *вж Аврамий Български*

Per aspera ad astra!

Св. Александър Невски (икона)

СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ (1220-1263) – княз Новгородски (от 1236), княз Переяславъл-Залески (от 1246), велик княз Киевски (от 1249) и велик княз Владимирски (от 1252). След поражението, нанесено над шведите при опита им да се укрепят на устието на р. Нева (1240), получава прозвището Невски. Разгромява и кръстоносците при Чудското езеро (1242). Няма нито една загубена битка. Преди смъртта си приема монашеското име Алексий. Умира в гр. Городец във Владимиро-Суздалското княжество. Погребан е в Рождественския манастир (Рождество на Св. Богородица) в гр. Владимир. По заповед на цар Петър I, мощите му тържествено са пренесени (1724) в Александро-Невския манастир (от 1797 – Александро-Невска Лавра) в гр. Санкт Петербург. Провъзгласен за светец (1547). Покровител на император Александър II. В знак на признателност на българския народ към Русия за освобождението на България от османско владичество, най-големият Православен катедрален храм в София (и на Балканския полуостров) е наречен „Св. Александър Невски".

*Лит.: **Яхонтов**, И. **Св. Александър Невски**. // Църковен вестник, N 43-44, 12 дек. 1949; **Св. Александър Невски**. Слово, произнесено от **Негово Светейшество Кирил, патриарх Български и митрополит Софийски**, в храм-паметника „Св. Александър Невски" след Божествена литургия на 12 септ. 1953 г. (по стеногр.). // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1953; Народен руски светец. Животописни бележки за **Св. Александър Невски**. // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1953; **Кирил, Патриарх Български**. **Св. Александър Невски**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1966; Житие и акатист на **Св. Александър Невски**. С., 2017.*

„СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ" – София – *вж Храм-паметник „Св. Александър Невски"*

СВ. АНГЕЛАРИЙ (– ок. 886) (светско име: неизвестно) – духовник. Един от учениците на Св. Св. Кирил и Методий. Писмените сведения за живота и дейността му са дотолкова оскъдни и лишени от по-конкретни факти, че някои автори се съмняват в това дали е реална историческа личност. Не е известно кога е причислен към кръга от български светци. Не са открити никакви податки за религиозна почит към него преди да бъде развит култът към Св. Седмочисленици. Не е почетен със самостоятелно житие, нито са познати похвално слово или друг тип творба, писани в негова чест през Средновековието. Името му не се среща в нито едно старобългарско съчинение от периода IX-X в., а и датата на неговата смърт не влиза в българския църковен календар. Тези факти са доста учудващи предвид огромната популярност, с която неговата личност би трябвало да се ползва през Първата българска държава. Ангеларий умира в Плиска малко след като Методиевите ученици пристигат при княз Борис и ситуацията предполага той да бъде превърнат от тях в един от първите собствено български светци. Нещо повече: култът към него би трябвало да е доста разпространен – ако не в цяла България, то поне в района около столичния град, тъй като са налице неговите мощи. Пълното „нехайство" към светеца Ангеларий изглежда още по-странно. Първият средновековен автор, който изобщо споменава Ангеларий, е *Теофилакт Охридски* (втор. пол. на XI в.) в своята най-популярна днес творба – „Пространното житие на Св. Климент Охридски". Теофилакт Охридски пропуска да опише дори неговото погребение. Изключителната непопулярност на Ангеларий в сравнение с вековната почит към Св. Климент и Св. Наум Охридски може да се корени в преждевременната му смърт в Плиска, при която не остават следи от неговото духовно и просветно дело. Но известно основание има и предположението, че той е плод на творческата изобретателност на Теофилакт Охридски и поради това му е отредено едно почти анонимно битуване в българските литература и църковен живот между IX и XIV в.

Онлайн ресурс.

„СВ. АНДРЕЙ" – български средновековен манастир край р. Треска, близо до Скопие. Изграден 1368-1369. През XVIII-XIX в. нападан от арнаути. До първото десетилетие на XX в. е в диоцеза на Българската екзархия.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 110-112; **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 3. изд., фототип. С., 1970, с. 129; Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3867.*

СВ. АНДРЕЙ ПЪРВОЗВАНИ – Християнски проповедник, първият от 12-те Апостоли (общо са 13, след предателството и смъртта на Юда е избран 13-ти Апостол), брат на Св. Петър. Най-видният проповедник на християнството в станалите по-късно български земи по Черноморието. Ученик на Йоан Кръстител. Основател на църквата във Византион, поради което Цариградските патриарси смятат себе си за негови преки наследници. Загива с мъченическа смърт. Църквата почита паметта му на 30 ноември.

*Лит.: **Архимандрит Кирил**. **Св. апостол Андрей Първозвани**. Живот и дейност. // Църковен вестник, N 30, 20 ноември 1986.*

СВ. АНДРЕЙ ЮРОДИВ, заради Христа (-936) – на младини слугувал като роб на благочестив човек, който го образовал и го освободил от робство. Като юродив се скитал по цариградските улици в глад и лишения. Успял да върне в пътя на спасението много грешници. Църквата почита паметта му на 2 окт.

*Лит.: **Павлов**, Пл., Хр. **Темелски**. Български светци. С., 2010, с. 78.*

„СВ. АНТОН ПАДУАНСКИ" – католическа църква в гр. Белене. Осветена 1907. Храмов празник – 13 юни.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. АНТОНИЙ ВЕЛИКИ" – възрожденска църква в гр. Мелник. Построена 1869. Вероятно е изградена върху основите на по-стар храм. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна и едноабсидна с женско отделение в западната част. Интериор – рисуван таван, мебели, иконостас, полилей и свещници, типичен за Мелнишката художествена школа. Обзаведен и украсен (1881). Изписването на църквата е дело на мелнишкия зограф Лазар Аргиров и негови помощници.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 403.

„СВ. АПОСТОЛ АНДРЕЙ ПЪРВОЗВАНИ" – храм-паметник – София, на ул. „Опълченска". Единственият, посветен в памет и прослава на българските опълченци, участвали в Руско-турската освободителна война (1877-1878), Сръбско-българската война (1885) и Македоно-одринското опълчение (1912-1913). Построен 1926.

Онлайн ресурс.

СВ. АПОСТОЛ ТОМА – според Евангелското предание един от Дванадесетте апостоли, последователи на Иисус Христос. Не повярвал в Христовото Възкресение и трябвало лично Иисус Христос, Който се явил на Своите ученици, да му покаже раните Си, за да ги види и да повярва.

*Лит.: **Панчовски**, Ив. Г. **Св. Тома**. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1961.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – църква в с. Бостина, Смолянско. Осветена 1873. Скоро след това пострадала от избухнал пожар. Повторно осветена 1880. В средата на миналия век част от сградата на църквата рухнала. След като била възобновена, осветена била за трети път (ноември 1966).

*Лит.: **Попвасилев**, Ив. Кратки исторически бележки за църквата в с. Бостина, Смолянско. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1967.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – църква във Велики Преслав. Построена 1808 със специален берат. Опожарявана и възстановявана няколко пъти. Храмовата икона е дело на художника Никола Василев от Шумен. Църквата е реставрирана (1993).

Онлайн ресурс.

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – средновековна българска църква в гр. Велико Търново. Намира се в подножието на северния склон на хълма Царевец. Построена през 30-те години на XIII в. по инициатива на царица Анна-Мария Унгарска, за да бъдат поставени там мощите на Йоан Поливотски. Първоначално около нея е изграден и манастирски комплекс, който днес не съществува. Непосредствено след превземането на Търново от османците е използвана известно време като партиаршеска катедрала. В архитектурно отношение е едноапсидна кръстокуполна църква. Към XVI-XVIII в. е разширена на юг и запад с обширна Г-образна галерия и малък параклис. Първото й зографисване е извършено в нач. на XIII в. От него са оцелели изписаните в медальони образи на Св. Св. Гурий, Самон и Авив. Мащабно обновяване на стенописната украса в наоса и притвора на храма е извършено в ср. на XVI в. По това време той вече изпълнява функцията на митрополитска църква. От това време в олтарната конха са оцелели фрагменти от сцената Евхаристия, цикъла на т.нар. утринни неделни евангелия, образите на църковните отци Св. Св. Григорий Богослов, Йоан Милостиви, Герман Велики и др. Върху северната част на източната стена е стенописана сцената „Христос в гроба". От първия регистър върху южната стена са запазени композицията „Дейсис" и изображения на отшелниците Св. Св. Герасим, Харитон, Варлаам, Йоасаф и Йоаникий. В този регистър на северната стена са образите на пустиножителите Павел Тивейски, Пахомий с ангела и Онуфрий. Върху стълбовете, отделящи наоса от притвора, са представени изображенията на най-почитания български светец Св. Иван Рилски, патроните на храма Св. Петър и Павел, Св. Христофор Богоносец, Архангел Михаил и Архангел Гавраил. Междуарковите пространства са заети от Дървото Йесеево (родословието на Иисус Христос) и медальони с изображения на руските светци Борис и Глеб. На западната стена над образите на Св. Йосиф Песнопевец и Св. Козма Маюмски е разположена сцената „Успение на Св. Богородица". В притвора на храма е запазен фрагмент от изображението на Шестия Вселенски събор, проведен в Цариград (680-681). Стенописната украса в галерията е изпълнена в последните две десетилетия на XVII в. Върху северната стена могат да бъдат видени части от стенописен календар (минолог) за месеците септ., ноември, дек., ян. и февр. По време на земетресението през 1913 църквата е силно повредена. Обявена за народна старина (ДВ, бр. 69/1927 г.), архитектурно-строителен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр.102/1964) и художествен паметник на културата с национално значение (декл. писмо N 2586/05.07.1979 г.). Реставрирана (1981). Храмов празник – 29 и 30 юни.

*Лит.: **Ждраков**, З. Стенописите на църквата „Св. Св. Петър и Павел" в Търново от XV в. и критската живопис в светлината на новите проучвания. // Проблеми на изкуството, 1991, N 4, с. 50-59; **Stefanov**, P. The Frescoes of Sts Peter and Paul's Church in Veliko Tarnovo. // Palaeobulgarica, 1992, N 1, с. 58-72, 4 ill.; **Йеромонах Павел Стефанов**. Художественото богатство на църквата „Св. Апостоли Петър и Павел" във Велико Търново. // Църковен вестник, N 41, 20 ноември 1992; **Вачев**, Хитко. Принос към строителната история на църквата „Св. Равноапостоли Петър и Павел" във Велико Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 17-18, 2002, с. 269-276; **Боянкинска**, Боряна. Календарните сцени в църквите „Св. ап. Петър и Павел" във Велико Търново и „Рождество Христово" в Арбанаси – сходства и различия. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 15-16, 2001, с. 243-248; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 209-211; **Миятев**, Кр. Архитектурата в Средновековна България. С., 1965, с. 153-155; **Мавродинов**, Н. Старобългарското изкуство XI-XIII в. С., 1966, с. 94.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – църква в с. Доспей, Самоковско, дн. Софийска обл. Осветена 1939.

*Лит.: **Михайлов**, Пл. Обновяване на храм в с. Доспей, Самоковско. // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2019.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в Котел. Построена 1834 от тревненския майстор Димитър Серюв. Засегната от пожара, избухнал в града (1894). Преустроена (1896-1894) от майстор Христо Тръпков от Габрово. В архитектурно отношение е трикорабна. Олтарът е изработен от Димитър Дойковчето, а стенописите са дело на разградския зограф Папа Йоан Радославов. Иконостасът е изработен от П. Станчев (1912-1915).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 112-113; Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3868.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – средновековна църква в гр. Никопол. Построена XIII-XIV в. В архитектурно отношение принадлежи към кръстокуполните. Вътрешната й украса е унищожена. Според Феликс Каниц е посветена на Христовите Апостоли Петър и Павел. Местните хора я наричат „Манастирчето". Обявено за народна старина (1927) и паметник на културата от национално значение. Храмов празник – 29 юни.

*Лит.: **Златев**, Т. Българските градове по р. Дунав през епохата на Възраждането. С., 1962, с. 82-86; **Аспарухов**, М. Археологически приноси към историята на средновековния Никопол. Враца, 1997, с. 59-68, 82-86; **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002, с. 150; **Миятев**, К. Архитектурата в средновековна България. С., 1965, с. 185.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – манастир край с. Одраница, Трънско, Пернишка обл. Построен на мястото на по-ранен средновековен манастир (1870 или 1886). Просъществувал до 1944, след което бил напуснат. Възстановен (1999) като комплекс от църква, жилищна сграда и два параклиса.

*Лит.: **Тонин**, Д. Трънски край. Енциклопедичен пътеводител. С., 2017, с. 493.*

Per aspera ad astra!

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – средновековна църква в гр. Свищов. Построена 1644 от майстори-строители Станко и Стойо. През XVIII в. е метох на Хилендарския манастир. В двора ѝ е обесен от османците проигуменът на същия манастир Дамаскин, канонизиран за светец. Днес църквата е част от малък манастир към Великотърновската митрополия. В архитектурно отношение е сходна с арбанашките църкви и други средновековни църкви. Сградата е еднокорабна. Стенописите ѝ датират от първата половина на XVII в. Реставрирана (1971-1976). Отдясно на входа личат образите на ктиторите – влашкият княз Йоан Матей Басараб и съпругата му Елена. Запазени са и някои икони от XVII-XVIII в.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3868-3869.

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – катедрална църква в гр. Силистра. Построена след Кримската война 1853-1856 от дряновски майстори. Стенописите са дело на известния български художник проф. Кожухаров. По време на посещението си в България (2002) папа Йоан Павел II дарява на християнската общност в Силистра част от свещените реликви на Св. Дазий. Мощите (кости от дясното рамо) са положени в мраморна кутия-саркофаг, който се съхранява в църквата „Св. Св. Петър и Павел". Това са единствените открити досега автентични мощи на светец-мъченик от раннохристиянски времена, чието име се знае.

Лит.: Кратък отчет за деятелността на църковното настоятелство при църквата Свети апостоли „Петър и Павел" в гр. Силистра за отчетните 1903/904 години. Силистра, 1905; ***Бакалов****, М. Свидетелство за духовно единство (150 г. катедрален храм „Св. апостоли Петър и Павел" – Силистра). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2010.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – катедрален храм в Силистра. Построен 1860.

Лит.: ***Бакалов****, М. Свидетелство за духовно единство (150 г. катедрален храм „Св. апостоли Петър и Павел" – Силистра). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2010.*

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в гр. Сопот. Намира се в непосредствена близост до девическия метох „Въведение Богородично" – едно от основните скривалища на Васил Левски в района. Изградена под ръководството на майстор-строител Никола Троянов от Брацигово (1846). По време на Руско-турската война 1877-1878 е опожарена. Възстановена напълно (1879). В архитектурно отношение е трикорабна с три апсиди. Храмов празник – 29 юни.

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3869.
Онлайн ресурс.

„СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – следосвобожденска църква в гр. Сухиндол, Великотърновска обл. Построена 1901.

Лит.: ***Бакалов****, Г. Град Сухиндол и църквата „Св. Апостоли". // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1980; Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 523.*

„СВ. АРХАНГЕЛ" – средновековна църква. Намира се на ок. 2 км североизточно от с. Илинденци, Неврокопска епархия. Недействаща е и в развалини. Основите на църквата са ориентирани в посока изток-запад. Размерите на основите са 7 на 18 м. Градежът е от ломени камъни. Най-вероятно църквата е била свързана и е принадлежала на средновековното селище.

Лит.: ***Дремсизова-Нелчинова****, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987, с. 72-73;* ***Ангелов****, Ангел. Църквата „Св. Архангел Михаил" при Горановци, Кюстендилско. // Археология, 2003, N 4, с. 48.*

„СВ. АРХАНГЕЛ" – средновековна църква в Етрополе. Построена 1600. По-късно към нея бил изграден метох на Зографския манастир. Съхранява възрожденски църковни книги.

Лит.: ***Кацаров****, Ив. Етрополе през вековете. С., 2008, с. 151-152.*

„СВ. АРХАНГЕЛ ГАВРАИЛ" – възрожденска църква в с. Гавраилово, Сливенска обл. Построена 1865.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 16.

„СВ. АРХАНГЕЛИ ГАВРАИЛ И МИХАИЛ" – църква в Перущица, Пловдивска обл. Намира се до Историческия музей на града. Построена 1849. Изписана от пазарджишки майстори. По време на Априлското въстание се превръща в крепост и убежище на въстаналите перущенци, в която 347 души (мъже, жени и деца) намират своята смърт. Сред загиналите са герои като: Кочо Честименски, Спас Гинов и др.

Лит.: ***Кепов****, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931;* ***Гълъбов****, К. Въстанието в героична Перущица. С., 1965.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Баничан, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1864. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с трем от западната и частично от южната страна. Таваните на трите кораба са дървени, касетирани, като на средния има иконно изображение на Христос от 1873. Ценен е и дървеният парапет на женската църква. Иконостасът е голям, дървен, изписан и резбован с ажурна резба по венчилката и царските двери. Тридесет и петте иконостасни икони и още пет преносими икони са изписани в 1865 от Серги Георгиев.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 60.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – женски манастир в градчето Берово, Вардарска Македония. Манастирската църква е изградена в периода 1815-818. Осветена в 1818, като на осветяването ѝ присъства и възрожденският просветен деец Йоаким Кърчовски. В архитектурно отношение църквата представлява голям трем. Иконите са в характерен стил, който отстъпва от византийските канони. От първоначалния иконостас е запазена само една икона на Светия пророк Ной, дело на иконописеца Георги Велянов от Струмица, изработена в 1818. Велянов е автор и на престолното Разпятие с фигурите на Богородица и Йоана (1818). Георги Велянов се е подписал на централно място в църквата, което показва, че той е основният иконописец при първоначалното ѝ изписване. От 1899 до 1920 в църквата работи зографът Гаврил Атанасов.

Лит.: ***Китанов****, В., Б.* ***Карадакова****. Беровският девически метох „Св. Архангел Михаил" по време на Първата световна война (По документи от Държ. архив – Благоевград). // Македонски преглед, 2015, N 1, с. 117-126.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – *вж Билински манастир*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – параклис в с. Бойково, обл. Пловдив. Намира се на юг от Каблешковата гора. Годината на първоначалното изграждане на параклиса неизвестна. Възстановен 1991. В архитектурно отношение представлява едноапсидна правоъгълна постройка с двускатен покрив. Стените на параклиса са покрити с разнообразни икони. Открит е целогодишно. На празника Архангеловден (8 ноември) се извършва водосвет и се прави курбан.

*Лит.: **Будаков**, Димитър. Паметници на Православието на с. Бойково. Пловдив, 2003.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Ваксево, Кюстендилсдса обл. Построена 1861.

*Лит.: **Семенски**, Г. Хр. Празнуване в Кюстендилско. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1964; Енциклопедия „България”. Т. 1. С., 1978, с. 578.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – Православна църква във Варна, първата българска в града. Сградата, в която се помещава църквата, се използва за училище (1862), наречено Българско централно училище. През 1865 първият етаж на сградата е преустроен в храм. По това време българите са само малка част от населението на града и в църквите се служи на гръцки език. Първоначално в църквата се служи на църковнославянски език. По инициатива на Янко Славчев, Константин Тюлев и Димитър Станчев българите откриват и свое читалище в сградата, наречено „Възрождение” (1870). На 27 юли 1878 българското население в града посреща в църковния двор освободителите на града – 14-ти брянски полк на руската армия, начело с генерал Столипин. След Освобождението църквата продължава да е основен духовен център на българите в района до построяването на катедралния храм *„Успение Богородично”* (1885). Осветена на 21 ноември 1938. След 9 септ. 1944 църквата е превърната в музей на Възраждането (1959). Възстановява редовната си духовна дейност (май 2002) и е организирана като епархийски Духовно-просветен център. В този център се провеждат беседи по темите на православната вяра и църковния живот. Провежда се и неделно училище. Църквата е поместена в приземния етаж на сграда, който след това е преустроен за храм. Олтарното пространство е отделено от условния наос с дъсчен иконостас.

Лит.: Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915; Кратко изложение по откриване (на) първата българска черква „Св. Архангел Михаил” в гр. Варна и отпразнуване (на) нейната 50-годишнина. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – католическа църква във Варна. Параклисът е проектиран от архитект Мариано Пернигони заедно със сградата на колежа „Св. Михаил” във Варна през 1905, но е изпълнен от архитект Дабко Дабков. През 1924 параклисът е ремонтиран в унисон с построената преди това до него административна сграда на колежа. Параклисът е затворен през 1973 заедно с енорийския храм „Непорочно зачатие на Дева Мария”. Възстановен е след 1989. До окончателното завършване на възстановителната дейност на енорийския храм през дек. 2013 параклисът поема функциите на енорийски храм и Светата литургия е отслужвана в него. Параклисът е в единен комплекс с манастира на сестрите от ордена на „Майка Тереза” – първия манастир на ордена в България, отворил врати през 1994, със столова за социално слаби и безработни, изнемощели и болни хора под грижите на сестрите от ордена. Архитектурата на параклиса е готическа.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – следосвобожденска църква в с. Врабево, Ловешка обл. Построена 1891.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – църква в гр. Вълчи дол, Варненска обл.

*Лит.: **Колимечкова**, Йорданка. Храм „Св. Архангел Михаил” – гр. Вълчи дол, Варненска област. [С.], [2001].*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Генерал Тошево, Ямболска обл. Изградена 1848.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 2. С., 1981.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – църква в с. Главиница, Пазарджишка обл. Построена 1905. Осветена 1906. Съхранява старопечатни книги, към някои от които има и приписки.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 534-535.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – средновековна църква край с. Горановци, община Кюстендил, обл. Кюстендил. Изградена върху основи на по-стара църква. Според някои сведения старата църква била разрушена по време на печенежките нашествия (XII в.). Представлява малка еднокорабна и едноапсидна църква. Цялата вътрешност на църквата е била изписана. Сега стенописи са запазени само в долната част на стените. В миналото църквата е била част от малък манастир. Не са запазени исторически данни за времето на основаването му. В подробния османски регистър за Кюстендилския санджак от 1570 манастирът е описан като действащ и заедно със с. Горановци бил в състава на нахията Кюстендил. Църквата е художествен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 57/1969). Храмовият празник е Архангеловден – 8 ноември.

*Лит.: **Иванова**, Вера. Неиздадени църкви в Югозападна България. // Год. Нар. археолог. музей, 1926-1931, с. 261-284; **Василиев**, Асен. Художествени паметници и майстори образописци из някои селища на Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 184 и сл.; **Стойков**, Г. Култови и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 112, 114; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 25; Енциклопедичен речник „Кюстендил”. А-Я. С., 1988, с. 586-587; **Ангелов**, Ангел. Църквата „Св. Архангел Михаил” при Горановци, Кюстендилско. // Археология, 2003, N 4, с. 41-50; **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Архангел Михаил” до с. Горановци. // Църкви и манастири от Югозападна България през XV-XVII в. С., 2007, с. 28-30; **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Архангел Михаил” до с. Горановци, Кюстендилско. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, XVI, 2010, с. 59-70.*

Per aspera ad astra!

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в гр. Гоце Делчев. Изградена 1811 и е най-старата запазена в Неврокопско. От нач. на XX в. е в ръцете на българите екзархисти. Преустроена 1970-1978. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с купол. При преустройството са променени страничните кораби и женската църква от запад. Храмът има 109 ценни икони от XVII в.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 229, 230.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Градинарово, Варненска обл. Построена 1866.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 155.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – Православна църква в кв. „Грамада" – Благоевград. Разположена източно от града на труднодостъпно възвишение между кв. „Еленово" и с. Еленово. Строежът на храма започва през 1952. Осветен (1996).

Лит.: Църква „Св. Архангел Михаил", с. Еленово. – Благоевградска духовна околия. // <https://www.wikiwand.com/bg/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B8_%D0%90%D1%80%D1%85%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%B5%D0%BB_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B8%D0%BB_(%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE)>. – 10.11.2021. – 2 с.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – църква в гр. Етрополе. Строена по времето на управлението на султан Махмуд II (1785-1839).

*Лит.: **Тацов**, Ал. Стогодишнина на възобновения храм „Св. Архангел Михаил" в гр. Етрополе (1837-1937). С., 1937.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – следосвобожденска църква в с. Жельо войвода, Сливенска обл. Построена 1899.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – църква в гр. Калофер. Намира се в северозападния край на града. Разположена е на левия бряг на р. Тунджа, върху висока платформа. Изградена от уста Генчо Кънев от гр. Трявна (1869). Издигната на мястото на по-малка църква, носеща името „Св. Петка" (построена 1714). В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с отворена на запад открита галерия (нартика). Четири колони на галерията от запад са увенчани с три арки, а от север и юг с по една арка. Храмът има два входа за богомолци – от западната и южната страна и един за свещеници – в източния край на южната стена. Наосът е разделен на широк централен кораб от по-тесни странични (северен и южен) посредством две колонади. В западния край на вътрешното пространство е разположена емпорията (балкон), служила за женско отделение. На източната стена има една апсида, която на височина почти достига билото на покрива. Първоначално църквата има купол над централния кораб, но след разрушителните набези на башибозука (1877) той не е възстановен. Масивният градеж на сградата е от ломени камъни, споени с хоросан. Красива и богата фасадна декорация е постигната с оригинално раздвижване на много прозорци, слепи арки, ниши и пиластри. Горният край на стените на църквата, по цялата им дължина, завършват с подпокривен фриз. В три слепи ниши на западната фасада над нартиката има стенописни изображения на покровителите на църквата: Св. Параскева (Св. Петка), Св. Архангел Михаил и Св. Св. Кирил и Методий. Над самия главен (западен) вход в патронната ниша е представен образът на Св. Архангел Михаил. Част от иконите в иконостаса са дело на Георги Данчов Зограф, изписани през периода 1870-1871. В църквата се съхраняват и руски икони, донесени от Русия от монахини на близкия девически манастир. Те са получени като дарение по време на странстванията им в търсене на помощ за възстановяване на обителта. За нещастие, на 26 май 1980 крадци задигат от църквата 12 икони, едно евангелие в сребърен обков и много скъп кръст. От похитените реликви само две икони са българско изкуство, а всичко друго е от Русия. Понастоящем църквата не е действаща и е затворена за посещение.

*Лит.: **Найденов**, Ив. п. Стогодишнината на църквата „Св. архангел Михаил" в гр. Котел. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1971; **Коева**, М. За развитието на основните видове църкви в България през втората половина на XIX в. // Изв. на Секция Теория и историческо градоустройство и архитектура, Кн. 24, 1972.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Ковачевец, Поповско, Търговищка обл. Построена 1869 на мястото на по-стара църква. Сградата е пострадала по време на Руско-турската война 1877-1878. Възстановена след Освобождението. Пострадала и по време на земетресение (1913), отново възстановена (1933) с доброволен труд и събрани средства от местното население.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – манастир край с. Кокаляне, Софийско. Основан през XI в., по време на управлението на Цар Самуил. По време на османското владичество в България е опожаряван на два пъти. През 1858 йеромонах Хрисант възобновява манастира, а сегашната църква е издигната през 1896. Понастоящем Кокалянският манастир е действащ комплекс от църква с камбанария, два параклиса, жилищни и стопански сгради. Църквата е разположена в средата на двора и представлява сравнително голяма еднокорабна, едноапсидна сграда без купол и камбанария (построена 2000) над входа ѝ. Целият комплекс е ограден с масивен двуметров зид. В манастира е намерен т.нар. „Урвишки сборник", съдържащ похвални слова за архангелите Михаил и Гавраил, като особено ценно е похвалното слово от Св. Климент Охридски. В близост до Кокалянския манастир се намират останки от средновековната крепост „Урвич".

*Лит.: **Динева**, Валентина. Софийската Мала Света гора. С., 2007, с. 203-209; **Мартинов**, Георги. Софийската Мала Света гора: Стари църкви, манастири, параклиси и оброчища в София и околностите. С., 2011, с. 25-26.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – църква в с. Коньово, Сливенска обл. Построена 1886. Изградена нова камбанария (2004).

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – църква в с. Костенец, Софийско. Построена 1854 от майстор Стоян Пещерлията от Пещера на мястото на стара църква, посветена на „Св. Никола”. В архитектурно отношение е трикорабна, с централен купол и широка апсида на изток. За притвор служи заделеното с лека дървена преграда западно поле на наоса. В него са вместени и стълбите към емпорията. Църквата има три входа – от запад, север и юг, достъпът до които е през откритата нартика, която обхваща западната страна и почти половината на северната и южната страна на църковното тяло отвън. Конструкцията е масивна; куполът върху висок барабан е изпълнен от две блюда, което му придава извисеност във вътрешното пространство. Строителното изпълнение е особено грижливо и до днес църквата е в отлично конструктивно състояние. В църковния двор е имало училище, църковна къща и чешма.
Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – Православна църква в с. Крупник, Благоевградска обл. До 1912 Крупник е мюсюлманско помашко село. След изселването на помаците и заселването на български бежанци от Егейска Македония и на българи от околните села, в центъра на селото започва строежът на Православен храм, завършен 1935. Строител на храма е майстор Раденко от с. Трекляно, Кюстендилско. В архитектурно отношение е куполна, кръстокуполна и корабна.
*Лит.: Църква „Св. Архангел Михаил”. // Guide Bulgaria.com; **Нинова**, Ливия. Благоевград: Църквата „Св. Архангел Михаил” в с. Крупник отбеляза храмовия си празник. // Focus News, 8 ноември 2016.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Лазарово, Врачанска обл. Построена 1869.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 707.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – следосвобожденска църква в с. Лесковец, Врачанска обл. Построена 1893 на мястото на по-стара църква.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 745.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Лешко, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1816. Най-старата запазена църква в Гоцеделчевско. Построена върху скала. В архитектурно отношение представлява неголяма еднокорабна сграда с една апсида на изток и открит трем на юг. Оградена е с каменен парапет. Зидарията е от камък, като от запад е вкопана. В 1941 притворът е разрушен и на запад са пристроени две нови затворени помещения, както и нова камбанария, в която е вграден ктиторски надпис. Изписана (1893) от банските майстори Михалко Голев и Димитър Сирлещов. Изписани са всички стени, сводът на наоса, южната и западната фасада. Част от стенописите по-късно са варосани, а тези на запад са унищожени при преустройството. Запазени са стенописите на източната фасада – архиереи, пророци и евангелски сцени, в апсидата – Богородица Ширшая небес и Великите отци, в три ниши на северната стена и една ниша на южната. Върху западната фасада има останали фрагменти. Стенописите в притвора са с нравствено-битово съдържание. Някои Светии са нарисувани с местна носия, особено в трема на храма, и в апокрифни сцени. Иконостасът е рисуван с геометрични и растителни мотиви в синьо, розово, зелено и червено. Пет от царските икони са на банския зограф Димитър Молеров и са с високо качество. Иконите на дейсисния ред са на друг иконописец, чийто колорит е по-студен, рисунъкът по-беден и въздействието на иконите е по-слабо. Иконите са с дарителски надписи от жители на с. Падеш.
Лит. Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 508; Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 403.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Логодаж, Благоевградска обл. Построена 1860. В архитектурно отношение представлява малка каменна еднокорабна сграда с една полуцилиндрична апсида на изток, женска църква на запад и открит трем на юг и запад.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 403.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – следосвобожденска църква в с. Лилково, Пловдивска обл. Построена 1907.
Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – късносредновековна църква в с. Лъки, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена като гробищен парк (XVI-XVII в.) на два км на север извън селото. Днешният ѝ вид е от 1908, като част от старата църква е вградена в източната част на новия храм. Стенописите са частично и лошо запазени.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 520.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Медово, Старозагорска обл. Построена 1841.
Лит. Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 143.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Милковица, Плевенска обл. Построена 1851.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 236.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – следосвобожденска църква в с. Михайлово, Старозагорска обл. Построена 1885.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 302.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – следосвобожденска църква в с. Млекарево, Сливенска обл. Изградена 1931-1937 от тревненски майстори.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 320.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – следосвобожденска църква в с. Морозово, Старозагорска обл. Построена 1884.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 346.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ” – възрожденска църква в с. Мъдрец, Старозагорска обл. Построена 1867.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 388.

Per aspera ad astra!

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в Ораново, квартал на гр. Симитли, Благоевградска обл. Построена през втората половина на XIX в. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с полуцилиндрична апсида, балкон, притвор и външна галерия. Градежът е от необработени камъни, споени с кал, като фасадните фуги са замазани. Покривът на храма е двускатен, със скосени гибели. В 1904 църквата е частично разрушена от Крупнишкото земетресение. Възстановена (1905) и на западната ѝ стена е пристроена камбанария. В интериора трите кораба са разделени от 3 двойки дървени, измазани колони. Таваните са облицовани с оцветени дъски, а в оформени с летви квадрати има изписани звезди. В кръгъл медальон на централния таван е изписан Христос Вседържител. Украсата е в централния кораб. Горният пояс е от обшити дъски в зелено и жълто, на които са изписани букети. Дело е на опитен майстор и датира от времето на строежа на църквата. Във втория пояс върху мазилка е изписана лозница, като между гроздовете има райски птици и херувими. В третия пояс над колонадите има изображения на четиримата Евангелисти в кръгли медальони. Между медальоните и по арките има изрисувани сини и червени аканти и розови цветове. Зографите са двама, самоуки и изписването е от втор. пол. на XIX в. Иконостасът има 11 иконни полета и 3 врати. В горната му част няма вертикални акценти. В реда на празничните икони има 21 отвора. Иконостасът по-късно е боядисан в светлосиньо-сиво. Владишкият трон е частично резбован по кръжилата. Около 1958 храмът е изоставен и инвентарът му е пренесен в „Рождество Богородично" в Симитли.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 82.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – късновъзрожденска църква в с. Осеново, община гр. Банско, Благоевградска обл. Изградена 1905 на основите на по-стар храм. Има икони от Банската художествена школа, дело на Димитър Молеров.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 585; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 85.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Осиковица, Софийско. Построена 1834.

*Лит.: **Андонов**, А. Храмът „Св. Архангел Михаил" в с. Осиковица, Софийско (По случай 145 г. от изграждането му). // Църковен вестник, N 26, 22 окт. 1980; **Андонов**, А. Храмът „Св. Архангел Михаил" в с. Осиковица, Софийско. // Църковен вестник, N 26, 22 окт. 1988.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в гр. Пазарджик. Построена 1860 в тогавашния най-голям християнски квартал на града „Чиксалън". Инициатор за изграждането ѝ е Хаджи Рашко Хаджиилиев – бъдещ кмет на града. През 1864 в пристройките към храма започва да функционира взаимно училище „Св. Архангел". След 1890 училището е преместено в нова сграда, а след образователната реформа от 1921 носи името на Георги Брегов. Камбанарията е построена по-късно и се намира северно от храма. Храмов празник – Архангеловден – 8 ноември.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 534-535.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Пелишат, Плевенска обл. Построена 1852. Обявена за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 135.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – следосвобожденска църква в Пловдив. Намира се в Централните градски гробища. Изпълнява функциите на гробищна църква. Построена 1882. По време на Чирпанското земетресение (1928) изцяло разрушена. Възстановена и осветена 1941. Камбанарията над притвора е издигната 1971. Изографисана първоначално през 1941 от руския художник Николай Ростовцев. Стенописите са били повредени и през 1971 – подновени от ученици на Ростовцев.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – църква в гр. Русе. Основният ѝ камък е положен на 14 юни 1951 от митрополит Михаил Доростолски и Червенски. В архитектурно отношение е кръстокуполна базилика с диаметър на кубето 9 м. Към него е закрепен кристален полилей. По проект новият иконостас трябвало да бъде изработен от изкуствен мрамор – травертин, но възникнала идеята да се постави красивият дърворезбован иконостас от параклиса „Св. Василий Велики" при Държавната болница, който от няколко години бил превърнат в склад. Иконите по иконостаса са дело на Тодор Янков. Храмът е осветен от митрополит Михаил (15 ян. 1956). Изографисването на църквата е извършено през 1967-1969 от софийския художник Карл Йорданов. През 2005 фасадата на храма е ремонтирана със средства по програмата „Красива България".

*Лит.: **Виктор Мутафов, архим**. 50 години от построяването на църквата „Св. Архангел Михаил". // Пристан (Русе), (2003), N 5, с. 14-15.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Побит камък, Разградска обл. Построена 1858.

Лит. Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 292.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" (X в.) – манастир в гр. Прилеп, Вардарска Македония. Църквата в него претърпяла много реконструкции и поправки в периода (X-XIX в.).

*Лит. **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 84.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Продановци, Самоковско, Софийска обл. Построена 1858. Изписана с икони и стенописи от Никола Образописец.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 493.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – средновековна църква в гр. Рила. От първоначалния ѝ вид е оцелял само наосът без южната стена. В архитектурно отношение е кръстокуполна. Според някои изследователи е строена от деспот Хрельо (XIV в.). През XVIII в. – укрепена и разширена.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 140.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – средновековна църква до с. Сапарево, община Сапарева баня, обл. Кюстендил. Построена втор. полов. на XV в. Запазени досега са южната част от източната стена. В архитектурно отношение представлява малка еднокорабна сграда. Храмовият празник е на Архангеловден – 8 ноември.

*Лит.: **Коритаров**, В. Сапарева баня (пътеводител). С., 1988, с. 55; **Шанов**, Хр. Сапаревските манастири. // Македония, N 18, 5 май 1993; **Геров**, Георги. Стенописите от църквата „Св. Архангел Михаил" край с. Сапарево". // Изкуство, 1994, Кн. 14, с. 10-14; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 140-141; **Милушева**, Венета. Късносредновековни и възрожденски култови обекти в района на Сапарева баня. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 2010, Т. XVI, с. 117-128.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – късносредновековна църква в с. Слокощица, община Кюстендил, обл. Кюстендил. В архитектурно отношение е едноапсидна сграда. Понастоящем от нея са останали само развалини. Основите са затревени, покрити с храсти и дървета. Храмов празник – 8 ноември.

*Лит.: **Захариев**, Йордан. Село Слокощица. Антропо-географско изучаване. С., 1929; **Стойков**, Г. Култови и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 111 и сл.; **Захариев**, Йордан. Кюстендилската котловина. С., 1963, с. 250; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 28.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Стара Кресна (Кресна), Благоевградска обл. Преди изграждането на храма селото има само няколко оброчища. Построена 1856 на ниската източна част на Ридо, в северозападната част на селището. В трема на храма завърналият се от Русия Спас Харизанов открива взаимно училище (1866). На 22 окт. 1870 в църквата пристига да служи Мелнишкият владика, който обаче е прогонен от местните жители. Храмът е опожарен при погрома на Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879 и е възстановен (1881). Църквата отново е опожарена по време на Балканската война 1912-1913 от отстъпващите османски войници. След войната близо до нея е построен параклис, който служи за храм. До нач. на XXI в. църквата е в руини, след което е частично укрепена.

*Лит.: **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия „Кресненски край". Сандански, 2003, с. 257, 258.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в с. Стоил войвода, Сливенска обл. Построена 1858.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 460.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в гр. Страландже, Ямболска обл. Построена 1857.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в гр. Стрелча, Пазарджишка обл. Построена 1815. Изгаря при погрома на Априлското въстание 1876. Възстановена (1902). Осветена (1904). На северната фасада на храма са поставени паметни плочи на загиналите стрелчани в Априлското въстание, Балканските войни и Първата световна война. Днес храм-паметникът „Архангел Михаил" е със статут на архитектурен паметник на културата с национално значение.

*Лит.: **Белчов**, Т. Стрелча. С., 1973.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – следосвобожденска църква в гр. Сунгурларе, Бургаска обл. Построена 1924.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – Православен женски манастир в южната част на остров Тасос, Гърция. Разположен е западно от с. Тимония и е подчинен на атонския манастир Филотей. Най-големият на острова. Намира се на върха на 250 м висока скала, надвиснала над морския бряг и тесен залив на Егейско море. Според легендата основан от монаха Лука, който живял в усамотение в пещера над морето. Веднъж му се присънил архангел, който наредил да бъде построен манастир. Архангелът ударил скалата и оттам потекла светена вода – аязмо. Според историята това е един от малкото запазени манастири. Построен от атонските монаси (XII в.). От 1974 манастирът става женски и е обновен. Съхранява голяма колекция от религиозни предмети, създадени от монасите, както и Света реликва – част от пирона от кръста на разпятието на Христос, с който е била прикована дясната му ръка. Пиронът е трябвало да бъде дар от монасите от Света гора за владетелите на Молдова. Но буря принудила поклонниците да спрат на Тасос и това се приело за божествен знак, че реликвата трябва да остане в манастира.

Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в гр. Твърдица, Сливенска обл. Построена 1843.

Лит. Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 604.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – църква в гр. Трявна. Построена в XVIII в. Опожарена при голямото кърджалийско нападение над града (1798). Възстановена и осветена (1819). В нач. на 1853 била издигната висока дъсчена камбанария към църквата. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с притвор и емпория. През 1862 голямото дървено клепало било заменено с малка камбана. В този си вид църквата е съхранена до наши дни.

*Лит.: **Божков**, Ат. Тревненската живописна школа. С., 1967; **Коева**, М. Паметници на културата през Българското възраждане. С., 1977, с. 124; **Темелски**, Хр. Осем века в служба на вяра и род. // Църковен вестник, N 44, 10 дек.1990; **Ставр. иконом Петко Петков**. Страж на вяра, благочестие и родолюбие. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1991; **Темелски**, Хр. Съграждане на църквата „Св. Архангел Михаил" в гр. Трявна. // Духовна култура, 1991, N 2, с. 24-29; **Петков**, Петко. Християнски дом в Балкана: Кратки сведения за църквата „Св. Архангел Михаил" – гр. Трявна, за неговите създатели, съзидатели и служители / Църк. настоятелство на „Св. Архангел Михаил". Трявна, 1999; **Цанева**, Люба. Църквата „Св. Архангел Михаил" в Трявна. Варна, 2004; **Даскалов**, Б. История на Тревненската черква „Св. Архангел". Трявна, 1925; **Златарски**, Ив. Манастирите във Великотърновската епархия (Ист.-стопански бел.) . С., 1947; **Томов**, Ив. Църквата „Св. Архангел Михаил" в гр. Трявна – неугасващ светилник на вяра и благочестие. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1970; **Богданов**, Ив. Трявна през вековете. С., 1977; **Темелски**, Хр. Съграждане на църквата „Св. Архангел Михаил" в гр. Трявна. // Духовна култура, 1991, N 2, с. 24-29; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 141.*

Per aspera ad astra!

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – католическа църква в с. Трънчовица, община гр. Левски, Плевенска обл. Част от Никополската епархия на Римокатолическата църква. Построена 1622. Пръв постоянен свещеник е *Филип Станиславов*. Той е инициатиар и за построяване на граматическо училище, от типа на училищата в тогавашна Западна Европа, в което се изучават латиница, латински език, богословски дисциплини и т.н., но също и кирилица. Това е второто граматическо училище в България по това време, след граматическото училище в Чипровци. Първите мисионери са от Ордена на отците-пасионости. В кр. на 20-те г. на XX в. миряните недоволстват, че църквата е малка. Жителите на Долната махала, начело с помощник-енориста отец Плачидо Корси се амбицират да построят църква. През 1923 те образуват нова енория – „Светият кръст", която е просъществувала за около пет десетилетия. Храмов празник – 29 септ.
Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – следосвобожденска църква в с. Търнак, обл. Монтана. Построена в кр. на XIX в., с ценни икони и дърворезба.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 129.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – възрожденска църква в гр. Хасково. Построена 1860. В архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна безкуполна сграда.
*Лит.: **Коева**, М. Паметници на културата през Българското възраждане. С., 1977, с. 224-225; Енциклопедия „България". Т. 6. С., 1988, с. 69-70.*

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – църква в с. Цалапица, община Родопи, обл. Пловдив. Построена 1847. Изписана и осветена 18 март 1883. В архитектурно отношение е внушителна трикорабна псевдобазилика. Всички стени, включително и олтарът, са изографисани със запазени стенописи. Храмът е изографисан от зограф Георги Кръстевич от Тревненската иконописна школа. Към 20-те г. на XX в. е издигната и камбанарията.
Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – следосвобожденска църква в с. Ъглен, Луковитско. Ловешка обл. Построена 1889.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 543.

„СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – Православна църква. Намира се в с. Юпер, община Кубрат, Разградска обл. Построена 1881. Понастоящем е действаща само на големи религиозни празници.
Онлайн ресурс.

„СВ. АРХАНГЕЛИ МИХАИЛ И ГАВРАИЛ" – средновековна църква в Несебър. Днес полуразрушена. Част от Архитектурно-историческия резерват в града, който е част от Световното наследство на ЮНЕСКО. Построена в XIII в. В архитектурно отношение е еднокорабна, кръстокуполна, с притвор. Храмов празник – 8 ноември.
*Лит.: **Рашенов**, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932, с. 79-88, 103; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV в. С., 2008, с. 242-246.*

„СВ. АРХИДЯКОН СТЕФАН" – следосвобожденска църква в с. Розино, Пловдивска обл. Построена 1884.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 810.

„СВ. АРХИДЯКОН СТЕФАН" – манастирче при с. Сапарева баня, Станке Димитровско. Разположено на ок. 5 км от селото. Разрушено от черкези по време на Освободителната война 1877-1878.
*Лит.: **Архимандрит Климент Рилец**. Манастирчето „Св. Архидякон Стефан" при с. Сапарева баня, Станке Димитровско. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1974.*

„СВ. АТАНАС" (XIV в.) – средновековна църква в Горна Оряховица. В архитектурно отношение е едноабсидна. Разрушена в кр. на XVIII – нач. на XIX в.
*Лит.: **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002; **Кацаров**, Ив. Етрополе през вековете. С., 2008, с. 146.*

„СВ. АТАНАС" – църква в с. Невша, Видинска обл. Построена 1908-1913.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 550.

„СВ. АТАНАС" – възрожденска църква в с. Оряховица, Стаозагорска обл. Построена 1860. По време на Руско-турската война 1877-1878 – опожарена. По-късно – възстановена.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 755.

„СВ. АТАНАС" – възрожденска църква в гр. Съединение, Пловдивска обл. Построена 1839.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 556.

„СВ. АТАНАСИЙ" – в с. Бельово, община гр. Сандански (дн. Благоевградска обл.). Построена 1873. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна каменна сграда. Украсата на интерирора ѝ е цялостно запазена. Добре съхранени са стенописите, покриващи всички стени, оцветеният касетиран таван с изображението „Христос Вседържител" в централния медальон, иконостасът с иконите. Иконостасът е триделен. Иконите на него са дело на майстор Милош Яковлев.
*Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 403; **Димитров**, Вл. Стенната живопис в храма „Св. Атанасий" в с. Бельово, Мелнишко. // Изкуство и контекст (Текстове от Четвъртата младежка конф.). С., 2008, с. 258-265; **Столинчев**, Ангел. Църква. Летопис на духовна околия Сандански и на църковния разкол в отечеството. Т. I. С., 2015, с. 585-586.*

„СВ. АТАНАСИЙ" – късносредновековна църква в гр. Бобошево, Кюстендилска обл. До 29 окт. 1862 е главна църква на селото и в нея се черкуват бобошевци и населението от съседните села. След построяването на голямата църква „Св. Богородица", „Св. Атанасий" е превърната в гробищна църква. Частично обновена от местни ентусиасти (2009). Стенописите в църквата са в много лошо състояние, покрити с дебел слой сажди и прах, но за щастие, не са „обновени" при ремонта и очакват вещата намеса на специалисти-реставратори. Храмов разник – 18 ян.
*Лит.: **Кепов**, Иван. Миналото и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. 191; **Василиев**, Асен. Проучвания на изобразителните изкуства из някои селища по долината на Струма. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, VII, 1964, с. 157 и сл.; **Матуски**, В. Стенописни надписи от бобошевския храм „Св. Атанасий Александрийски" в контекста на неговата иконография. // Културните текстове на миналото, носители, символи и идеи. Т. IV. С., 2005, с. 60-63; **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Атанасий" в Бобошево – проучвания и проблеми. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, XIV, 2007, с. 123-140; **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Атанасий" в Бобошево. // Църкви и манастири от Югозападна България през XV-XVII в. С., 2007, с. 38-40.*

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Брястовец. Бургаска обл. Построена 1870.
Онлайн ресурс.

„СВ. АТАНАСИЙ" – следосвобожденска църква в гр. Бургас, Бургаска обл. Построена 1888.
Онлайн ресурс.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в гр. Българово, Бургаска обл. Построена 1865.
*Лит.: **Карамихалева**, А. 150 години храм „Св. Атанасий". // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2004.*

„СВ. АТАНАСИЙ" – църква в гр. Варна. Намира се в непосредствена близост до Римските терми в града. В сегашния си вид датира от 1838, когато е построена отново на мястото на изгорялата две години по-рано църква. Смята се, че храмът е построен на мястото на две средновековни църкви – не се знае кога е построена първата, а втората се датира към XIII-XIV в. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с богата вътрешна украса и остъклен нартекс. Дърворезбата на иконостаса, владишкия трон и тавана е забележителна – шедьовър на църковното изкуство, дело на майстори от Тревненската школа. Повечето икони са дело на тревненските майстори Захари Ценюв и поп Димитър. Смята се, че образът на Св. Атанасий е дело на зографа Димитър от Созопол.
*Лит.: 170 години храм „Св. Атанасий" град Варна / Съст. Дончо **Александров**. С., 2009.*

„СВ. АТАНАСИЙ" – църква в с. Враня, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Изградена в XVIII в. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида на изток. На южната страна има външен трем. В иконостаса са включени части от стари иконостаси.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 404.

„СВ. АТАНАСИЙ" – Православна църква в с. Галатин, Врачанска обл. Построена през 1884 от тревненските майстори Генчо Ганчев и Кънчо Денчев. Стенописите са изписани от дебърския майстор Велко Илиев в същата година заедно с Мирон Илиев, Григор Петров, Мелетий Божинов и Саве Попбожинов.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 204.*

„СВ. АТАНАСИЙ" – църква в с. Горна Брезница (Брезница), Неврокопска епархия. Строежът ѝ започва 1914 на мястото на старо оброчище, посветено на Св. Атанасий. Инициатор – поручик Кръстев, командир на пограничния участък. Осветена (23 ноември 1923). В архитектурно отношение е еднокорабна безкуполна базилика. Размери – 18 на 10 м, като зидовете са дебели близо метър. Иконостасът в интериора не е резбован. По-голямата част от иконите са на зографа Мунчо от Банската художествена школа. Останалите са от различни места, като за някои се смята, че са от изгоряла църква в Гърция. Камбанарията ѝ е вградена *в храма.*
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 360; Сандански, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 258.

„СВ. АТАНАСИЙ" – най-старата църква в Горна Оряховица. Намира се в югоизточната част на града, близо до парк „Градска градина". Построена в кр. на XVв. Първоначално е изградена ниско в земята, без камбанария и кубе. В архитектурно отношение е еднокорабна, завършва на изток с полукръгла апсида. В източната ѝ страна се намира параклис „Покров Богородичен". Сегашният вид на храма е резултат на значителни разширения и преустройства, извършени през XIX-XX в. Камбаната на църквата е подарена от големия благодетел на Горна Оряховица Иван Бакърджиев (1850). Иконостасът и владишкият трон са дело на тревненски *майстори.*
*Лит.: Онлайн ресурс; **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 258; **Цонев**, Зв. История на град Горна Оряховица и околноствта му – Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932.*

„СВ. АТАНАСИЙ" (или „Св. Атанас") – Православна църква в с. Горна Рибница, община гр. Сандански. Построена 1849 или 1851. Осветена най-вероятно 1860. В архитектурно отношение е вкопана в земята трикорабна едноабсидна псевдобазилика. Има открит трем на северната и западната страна. На северозападната страна е пристроено килийно училище. В интериора таваните са дървени и апликирани, корабите са отделени с живописни колони. Иконостасът е рисуван с растителни мотиви и има примитивна плоска дърворезба върху венчилката и царските двери. Дело на същия автор са проскинитарият, владишкият трон и балдахинът над престолния камък. Върху цокълните табла има класически сцени от „Шестоднева". Стенописите и иконите са от 1850-1860, дело на майстор Атанас от Мелнишкото художествено средище и дебърски зографи. В храма има икони на мелнишки *зограф Яков Николай.*
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 213-214.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Горнослав, Пловдивска обл. Пстроена 1848.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 140.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Дедово, Пловдивска обл. Годината на изграждането ѝ – неизвестна. Осветена 1838. Обявена за паметник на културата (1978).
Онлайн ресурс.

„СВ. АТАНАСИЙ" (известна и с името Атанасова църква) – средновековна църква в с. Добърско, Разложко (дн. Благоевградска обл.). Построена в Средновековието. Днес е изоставена и в развалини.
*Лит.: **Божков**, Ат. Стенописите на Добърско и Алинският манастир от XVII век. // Изкуство, 1966, N 5, с. 18-28.*

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Елешница, Разложко (дн. Благоевградска обл.). Построена 1835. В архитектурно отношение е голяма трикорабна каменна псевдобазилика. Таваните са дъсчени и апликирани, като върху този над централния кораб върху платно е изобразен Христос Вседържител. Дървеният триделен иконостас е изрисуван, като царските двери и венчилката са резбовани.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 312.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква – с. Калище, Пернишка обл. Построена 1865 от майстор Славе. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1986, с. 70.

Per aspera ad astra!

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Ковачево, община гр. Сандански (дн. Благоевградска обл.). Изградена в кр. на XVIII – нач. на XIX в. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с неиздадена апсида на изток, женска църква и открит трем на запад и юг. Югоизточната част на храма е вкопана. Обновена (1837), като е пристроена и училищна сграда. В 1919 на храма е добавен купол.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 404.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Куртово Конаре, Пловдивска обл. Построена 1848. Обявена за паметник на културата.
Лит. Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 659.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Кърналово, Петричко (дн. Благоевградска обл.). Построена 1870. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с открит трем от западната и северната страна. В интериора трите дървени тавана са апликирани – като върху централния е Христос Вседържител. Иконостасът е рисуван и частично резбован, в архитектурно отношение е еднокорабна с полукръгла апсида. Храмов празник – 18 ян.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 495.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Люблен, Търговищка обл. Построена 1868.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 849.

„СВ. АТАНАСИЙ" – църква в с. Мало Конаре, Пазарджишка обл. Построена 1816 в двора на първия свещеник и носи неговото име. Храмът е една от най-старите църкви в района. Изграждането ѝ станало със съгласието на османските власти по причина, че селото отглеждало коне за османската армия. Условието било тя да бъде вкопана в земята, за да не дразни правоверните. В храма е открито евангелие, отпечатано в Москва (1862). Църквата нямала камбанария. За тази цел се използвало клепало. След построяването на нова сграда старата църква била занемарена.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 535.

„СВ. АТАНАСИЙ" – следосвобожденска църква. Построена 1899 в с. Мокрен, Сливенска обл.
Онлайн ресурс.

„СВ. АТАНАСИЙ" (XV-XVI в.) – църква в Перущица. В кр. на XVIII в. заедно с манастира „Св. Св. Теодор Стратилат и Тирон" е била опожарена от кърджалиите. В архитектурно отношение еднокорабна базилика без притвор, с добавено апсидно пространство и незасводен двускатен покрив. Възстановена (1868). От нея е дадено началото на Априлското въстание 1876. Изгорена до основи от поробителя. След Освобождението църквата отново е възстановена и временно е използвана като **първата стационарна болница в Перущица**. Действаща.
Онлайн ресурс.

„СВ. АТАНАСИЙ" – следосвобожденска църква в с. Розовец, Пловдивска обл. Построена 1883.
Лит. Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 812.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Хърсово, община гр. Сандански (дн. Благоевградска обл.). Изградена 1860. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика. Таваните на трите кораба са дървени и са резбовани с розети и ромбове. Над централния кораб в кръгъл медальон е Христос Вседържител. Иконостасът е изписан, със занаятчийска резба по венчилката с много интересни мотиви – слънце във фронтона, мустакат войник със стълба и клещи до кръста с разпънатия Христос, петел. Повечето от иконите в царския ред на иконостаса са от XVIII в., дело на неизвестен зограф. В храма се съхраняват и други икони от XIX в., сред които и една на Св. Анастасия Фармаколитрия.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 404.

„СВ. АТАНАСИЙ" – възрожденска църква в с. Черничево. Кърджалийско. Една от малкото запазени в Кърджалийско. Построена 1847-1848. Тъй като храмът е съграден преди провъзгласяването на Българската екзархия (1870), отначало богослуженията в него се извършват на гръцки език, въпреки че в селото не живеел нито един грък. Службите започват да се водят на български след присъединяването на местните българи християни към Екзархията (ок. 1889). Църквата пострадва сериозно през лятото на 1913 от башибозуци, сред които има помаци от околните села и от с. Дутли (Черничево). Храмът е опожарен, но понеже е изграден от камък, стените устояват, а само покривната конструкция е унищожена. По-късно, в периода 1921-1922, църквата е възобновена. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида и открита нартика от запад. Иконостасът е изработен от тревненски майстори след възобновяването на черквата. Вдясно от входа на храма е поставена паметна плоча на мъже от селото, загинали по време на Първата световна война при завоя на Черна (дн. Македония) (1917).
Онлайн ресурс.

СВ. АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ (известен и като Атанасий I Велики) (ок. 296-298 – 2.V.373) – египетски богослов и духовник, Патриарх на Александрия (328-373). Един от най-видните богослови и радетели за чистотата на Вярата и се приема за първия разпространител в Европа на възникналото в Египет монашество. За тези си дела той е възвеличен още от ранното Християнство като „Велики". Най-известен е с противопоставянето си на арианството. Почитан е от всички християни като светец от православните, римокатолическите и древноизточните църкви и е смятан за един от значимите християнски водачи от повечето клонове на протестантството. Св. Атанасий взема дейно участие във Втория Вселенски събор, наречен Сердикийски (343-344), състоял се в днешна София в старата базилика Св. София и вероятно в манастира, чиито останки са открити над сегашния Южен парк в долната част на ул. „Козяк" в кв. „Лозенец" на столицата. На него той страстно защитава църковното учение от тезите на арианството. Според легендите той е основал назования на неговото име манастир в с. Златна ливада, Чирпанско (дн. Старозагорска обл.), който се смята за най-стария непрекъснато действащ манастир в Европа. Паметта му се чества на 18-ти ян., Зимния Св. Атанас – „Атанасовден", датата на последното му завръщане като Православен епископ на Александрия, след като е бил гонен пет пъти от арианите от епископския си пост, и също на 2 май – деня на неговата смърт. Простонародните вярвания тачат светеца като брат-близнак на Св. Антоний с власт над снеговете и

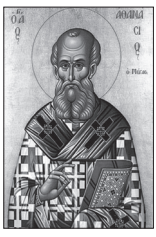

Св. Атанасий Велики (икона)

ледовете. Поверието твърди, че облечен с копринена риза той отива в планината на бял кон и се провиква: „Иди си, зимо, идвай, лято!". Той заедно с брат си Св. Антон са ковачи и изобретяват ковашките клещи. Антоновден и Атанасовден се честват като сезонни празници и като празници на ковачи, ножари, налбанти и железари. Зимният Св. Атанас – „Атанасовден" е наречен „Среди зима", след който денят започна да пораства с по „едно просено зърно" и лятото се приближава. Св. Атанас и брат му се считат и за повелители над чумата, шарките и антракса (синята пъпка). На този ден за „Баба шарка" се пекат и се раздават надупчени с вилица содени питки поляти с мед, за да не се шарят децата и да се умилостиви да бъде „медена" болестта и да премине леко. За да не се „подсърдят" болестите, за тях се оставя на тавана парче с мед от питата, а за „лелята" т.е. чумата, цяла питка. Болестите не са наричани по име, а само „медените", „лелите" или „благите". Жените не плетат, не предат и не готвят боб и леща. Готви се и се раздава за здраве черно пиле с ориз; перата на пилето се считат за лечебни и се запазват до следващата година. Традиционно празнично ястие е и свинското с бамя. Младите момци и моми излизат на поляните край селището, връзват люлки и се люлеят, пеят и играят хора.

*Лит.: **Архимандрит Инокентий**. Баща на Православието (По случай 1585 г. от смъртта на **Св. Атанасий, архиепископ Александрийски**). // Духовна култура, 1959, N 2, с. 1-4; **Цоневски**, Ил. Живот и дейност на **Св. Атанасий Велики**. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 3-9; **Пиперов**, Б. **Св. Атанасий Велики** като екзегет. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 9-13; **Тодор поп Тодоров**. **Св. Атанасий Велики като проповедник**. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 13-119; **Панчовски**, Ив. Г. Етически и социални възгледи на **Св. Атанасий Велики**. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 19-26; **Събев**, Т. **Св. Атанасий Велики** – трибун на Православието по историческия път от Никея до Сердика. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 26-31; **Коев**, Т. Тринитарните и христологически възгледи на **Св. Атанасий Велики**. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 36; **Вълчанов**, Сл. **Св. Атанасий Велики** – стълб на Православието. // Църковен вестник, 1985, N 10, с. 1-5; **Златев**, К. **Св. Атанасий Александрийски** – стълб на Православието. // Църковен вестник, N 3, 17 ян. 1992; **Николова**, Е. **Св. Атанасий Велики** – стълбът на Православието. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2004.*

„СВ. АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ" – църква в гр. Калофер. Разположена до центъра на града на височина отдясно (южно) на р. Тунджа. Изграждането ѝ започва към 1836, продължава около 25 години. Красивият ѝ иконостас е изработен с дарения на производителите абаджии, родени в Калофер и работещи в Цариград.

*Лит.: **Начов**, Н. Калофер в миналото. Кн. I. С., 1990, с. 150 и сл.*

„СВ. АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ" – църква в гр. Правец. Построена 1853. Преустроена в по-масивна сграда (1895-1896). В нея се намират ценни икони от иконостаса.

Онлайн ресурс.

„СВ. АТАНАСИЙ ВЕЛИКИ" – църква в гр. Свети Влас, Бургаска обл. Построена 1865.

Онлайн ресурс.

„СВ. АХИЛ" – средновековна православна базилика, разположена в с. Ахил, Преспанско, на едноименния остров в Малото Преспанско езеро (Егейска Македония). Базиликата е една от най-внушителните сгради, запазени от Първата българска държава. Построена 986-1002 и има обща площ от 968 кв. км. През 1965 гръцкият професор Николаос Муцопулос открива останки, които смята, че принадлежат на цар Самуил.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с.3 44-48; **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 3. фототип. изд. С., 1970, с. 590-591; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 26-27; **Муцопулос**, Николаос. Базиликата Св. Ахилий в Преспа (Един ист. паметник – светиня). Пловдив, 2007.*

„СВ. БЕЗСРЕБЪРНИЦИ" – възрожденска църква в с. Стубел, обл. Монтана. Построена 1843. Посетена от Васил Левски 1872.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 523.

СВ. БЛАГОВЕРЕН ЦАР ПЕТЪР БЪЛГАРСКИ – *вж Петър I*

СВ. БОЯН – ЕНРАВОТА – *вж Енравота*

„СВ. ВАСИЛИЙ" – следосвобожденска църква в гр. Стражица. Построена 1914. Обявена за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 497.

„СВ. ВАСИЛИЙ И СВ. МАРИНА" – църква в Асеновград. Строена през 1859 за параклис. В архитектурно отношение представлява еднокорабна, едноабсидна сграда с полуцилиндричен свод и допълнително пристроен нартекс. Отвътре всички стени са покрити с интересни като тематика и похват на изпълнението стенописи, дело на местни майстори. След разрушаването на църквата „Св. Марина" тук се приютява нейният красив дърворезбен иконостас, старинни икони и църковна утвар. Иконостасът, чийто майстор е неизвестен, е вероятно от нач. на XIX в. Иконите, част от които са по-стари, са дело на самоковски, тревненски, местни и други зографи. От стария храм са останали само камбанарията, за която се предполага, че е от 1840, и параклисът „Успение на Св. Анна". Иконостасът е обикновен, дъсчен, но иконите и изящните царски двери му придават стил.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 535.

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ (275 – 2.IV.303) – един от най-тачените светци, мъченик за Христовата вяра. Почитан и от източните, и от западните християнски църкви, а също и в Исляма. По времето на император Диоклециан той е войник в Римската империя. Обезсмъртен в мита за Св. Георги и ламята, той е покровител на Англия, България, Грузия, Гърция, Етиопия, Канада, Каталония, Литва, Португалия, Сърбия, Черна гора и на градовете: Бейрут, Генуа, Истанбул, Любляна, Москва и Фрайбург. Православната църква в Гърция и Румъния чества паметта му на 23 апр. Българската православна църква, както и православните църкви в Грузия, Русия, Северна Македония, Сърбия и Черна гора честват Светията на 6 май. В България 6 май е също така народен празник и официален държавен празник.

*Лит.: Стобийски епископ Арсений. Св. Великомъченик **Георги Победоносец**. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1979.*

Св. Великомъченик Георги Победоносец (икона)

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ" – църква в с. Бодрово, Първомайско, дн. Пловдивска обл. Построена 1856.

Лит.: Честване стогодишнината на храма в с. Бодрово, Първомайско. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1958.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – *църква* в с. Вировско, Белослатинско. Осветена 24 апр. 1904.
Лит.: Освещение на храм в с. Вировско, Белослатинско. // Църковен вестник, N 20-21, 21 май 1904.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – църква в гр. Добрич. Построена през 1843. Опожарена по време на Кримската война 1853-1856. Възстановена (1864). Преддверието ѝ е издигнато в по-късен период. Изографисана (1889). Претърпява няколко частични реставрации през годините, последната е през 2000, когато са възстановени четири икони. Височината на храма „Св. Георги” е едва 12 метра. Има само хипотези защо храмът носи името именно на Св. Георги Победоносец.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 218; Лазарови, Лазаринка и Петранка. Храм „Вмчк Георги” в Добрич. // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1966.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – следосвобожденска църква в гр. Дупница. Строежът ѝ започнат в 1888. Осветена (10 септ. 1895). В архитектурно отношение – трикорабна базилика.
*Лит.: **Томов**, Сл. Сто години от полагане основния камък на храма „Св. вмчк Георги”, гр. Станке Димитров. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1989; **Томов**, Ст. Храмът „Св. мчк. Георги” в Дупница на 100 години. // Църковен вестник, N 36, 4-10 септ. 1995.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – църква в с. Зидарово, Бургаска обл. Построена 1857.
В архитектурно отношение е трикорабна сграда. Първите свещеници били гърци. Първият български свещеник е Панайот Тодоров от същото село. Следващите свещеници са българи. В съседство с църквата се намирало и местното килийно училище.
*Лит.: **Полименов**, Ст. Мило празненство в с. Зидарово. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1967.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – църква в с. Ивайло, Пазарджишка обл. Изградена 1941. Иконите са изписани (1943) от зографа Петър Ив. Джамджиев.
Онлайн ресурс.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – следосвобожденска църква в гр. Луковит. Построена 1885 от тревненския майстор Генчо Кънев Голем. Храмов празник – 6 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – църква в гр. Русе. Построена 1842. Осветена 1843.
*Лит.: **Архимандрит Виктор Мутафов**. 160 години Православен храм „Св. великомъченик Георги”, гр. Русе. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2003.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Ряхово, Русенска обл. Построена 1840. Обявена за паметник на кулгурата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 870.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – църква в с. Самораново, Кюстендилска обл. Построена 1864. Издигната кула с камбанария (1935).
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 25.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – църква в гр. Сандански. Основният ѝ камък е поставен през 1938. Построена по подобие на столичния храм **„**Св. Александър Невски” в умален вид.
*Лит.: **Ашиков**, Г. Храмът „Св вмчк Георги” в гр. Сандански на 50 години. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2002.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – следосвобожденска църква в с. Синитово, Пазарджишка обл. Построена 1884.
*Лит.: **Спасова**, Божура. Храм „Св. Великомъченик Георги”, с. Синитово, Пазарджишко: минало и настояще. Пазарджик, 2015.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Скалица, Ямболска обл. Построена 1857. Вкопана. Притежава ценни икони.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 209.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ” – църква в Пазарджик. Построена 1999. Осветена (2003).
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 535-536.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ” – църква в гр. Първомай. Осветена на 21 ноември 1926.
Лит.: Гражданин. Освещаване на храм в Борисовград. // Църковен вестник, N 41, 4 дек. 1926.

Св. Великомъченик Георги Софийски Най-нови (икона)

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ СОФИЙСКИ НАЙ-НОВИ – един от 9-те софийски светци. Роден в София в семейство на знатни родители българи. Нарича се „Най-нов" за разлика от другия мъченик *Георги Софийски Нови*, чиято памет се празнува на 11 февр. Научил се да чете и пише и любимо негово занимание било да чете Светото Писание. На 25 години той осиротял от баща си. Понеже момъкът се славел с необикновена красота и добродетелност, турците, както обикновено постъпвали в такива случаи, пожелали да го привлекат към мохамеданската вяра. Като не успели да постигнат това с лицемерна благост, те насила навили на главата му свещената за мохамеданите чалма и го провъзгласили за мохамеданин. Оскърбеният Георги хвърлил на земята натрапената му чалма и я стъпкал. Тогава озлобената мохамеданска тълпа го предала на кадията. Нито съблазнителните обещания за високо служебно положение, нито мъченията не могли да сломят непоклатимата твърдост на неговата християнска вяра. Съдията заповядал да режат тялото му на ивици от главата до нозете и получените рани да бъдат обгаряни със запалени свещи, от което тялото на мъченика така пламнало, че не се виждало лицето му. Но всички усилия се оказали напразни. Последвала окончателната присъда на съдията – Георги да бъде обесен на главния мегдан в тогавашна София, където имало пещ за топене на желязна и медна руда. Заповедта гласяла още – тялото му да остане на бесилката три денонощия, за да започне то да се разлага, та да бъде оборена Вярата на християните в нетленните мощи на Светиите и във Възкресението на мъртвите. Обаче изтощен от дотогавашни страдания, страдалецът умрял в ръцете на палачите преди да го обесят. Въпреки това те го окачили на въжето, за да изпълнят присъдата. Три денонощия тялото висяло на бесилката, без да настъпи разлагане, а напротив – по стъгдата се носело необикновено Благоухание от Светите мощи на мъченика. Майка му седнала под бесилката и прегърнала нозете на сина си. Така тя прекарала трите денонощия. Обесването било извършено на 26 май 1530. Мощите се намират в неизвестност.

Лит.: ***Павлов****, Пл., Хр.* ***Темелски****. Български светци. С., 2010, с. 156; Жития на Светиите / Под ред. на* ***Партений, епископ Левкийски*** *и* ***архим. д-р Атанасий (Бончев)****. С., 1991.*

Св. Великомъченик Димитър (икона)

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР (III – нач. на IV в.) – християнски светец. Роден е в Солун. Неговият баща бил управител на града, а по религиозни убеждения – християнин. Когато родителите на Димитър умират, император Максимиан го назначава на висок военен пост със заповед да преследва християните. Покръстеният като дете Димитър обаче ги покровителствал и започнал да насърчава разпространението на Христовата вяра. При връщането си от поход в източната част на Римската империя Максимиан спрял в Солун и поискал от Димитър да се откаже от Вярата си, но никакви увещания не помогнали. Димитър бил хвърлен в тъмница, а прочутият борец Лий предизвикал на борба осъдените християни и ги убивал, като ги хвърлял в пропаст върху копия, забити с острието нагоре. Оръженосецът на Димитър – Нестор изпросил разрешение от господаря си да премери сили с Лий и успял да го победи, хвърляйки го в пропастта. Затова по нареждане на императора – Нестор бил обезглавен, а Димитър – прободен с копие (26 окт. 306). Преди смъртта си Димитър предал имането си на роба си Луп, който след смъртта на господаря прибрал и пръстена, и дрехите му, напоени с кръв, които церяли вярващите солунчани. Мощите на светеца били запазени и положени в сребърен ковчег, в малък каменен храм, в който се случвали чудеса. Според преданието от мощите течало благовонно миро и затова Църквата го нарекла *Св. Димитър Мироточиви*. Днес те се съхраняват в базилика на мястото на малкия храм. Чудотворната сила на Св. Димитър е причина той да бъде почитан като покровител на гр. Солун. В деня на неговата памет в Солун се стичат поклонници от цял свят, но особено много от Балканите. В иконографията Св. Димитър се изобразява като Светец воин. В ранните иконографски типове обикновено е представен в допоясно изображение или в иконите от царския ред на иконостаса – седящ на трон. В тези случаи обикновено пронизва с копие или меч скорпион. След XVI в., заедно с други Светци воини, е представен като един от конниците на апокалипсиса – той язди червен кон. В тези изображения Св. Димитър символично убива злото. В много български икони неговото копие пронизва Василий II Българоубиец или турчин. В гръцката иконография жертвата е българският цар Калоян, тъй като гръцките православни вярват, че именно Св. Димитър е спасил Солун през 1207, убивайки българския цар Калоян, който бил обсадил града. В Русия е изобразяван като татарин, т.е. формално злото се асоциира с някой, който конкретно го олицетворява в някакъв исторически етап и среда. С цел да изгладят възможните националистични тълкувания на иконографията, православните църкви приемат, че жертвата на Св. Димитър е антихристът. По време на Втората българска държава Св. Димитър е сред най-почитаните светци и най-вече в столицата Търново. Първите Асеневци смятат Св. Димитър за свой покровител.

Лит.: ***Попов****, Хр. Какъв е бил* ***Св. Димитър Солунски****. // Църковен вестник, NN 22-23, 8 юни 1918;* ***Ласков****, Д. Как се създаде легендата, че* ***Св. Димитър*** *убил* ***цар Калоян****. // Църковен вестник, N 24, 15 юни 1918;* ***Пенов****, Д.* ***Св. великомъченик Димитрий****. // Църковен вестник, N 43, 12 ноември 1955;* ***Архимандрит Григорий Узунов****.* ***Св. великомъченик Димитър****. // Църковен вестник, N 37, 31 окт. 1964;* ***Ангелов****, Боню, Донка* ***Петканова****. Стара българска литература: Житиеписни творби. С., 1981, с. 638;* ***Димитрова****, М. Житието на* ***Св. Димитър*** *от* ***Дамаскин Студит*** *в два късни дамаскинарски сборника. // Omnia vincit amor: Юбил. сб. на Нац. гимназия за древни езици и култури в чест на* ***проф. Василка Тъпкова-Заимова*** */ Съст. В.* ***Вачкова*** *и Цв.* ***Степанов****. С., 2008.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – църква в с. Батошево, Севлиевско. Построена 1864. Опожарена по време на Априлското въстание 1876. Възстановена след Освобождението. Откърмя редица свещеници за Габровско-Севлиевския край, сред които и Йоаким Бакалов – първи ректор на Софийската духовна семинария.

*Лит.: **Арменска**, Н. Един храм на сто и четиридесет години. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2004.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – църква в с. Бачево, Разложко, Благоевградска обл. Осветена на 12 окт. 1969.

*Лит.: **Шеев**, Д. Нов осветен храм. // Църковен вестник, N 20-31, 1 дек. 1969.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – църква в с. Блъсковци, Еленско, Великотърновска обл.

*Лит.: **Григоров**, М. Село Блъсковци (Еленско) и неговата църква. // Църковен вестник, N 39, 10 ноември 1962.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в с. Дойренци, Ловешка обл. До 1908 в селото е имало старинен храм, но кога е построен, не е известно. През 1909 под ръководството на тогавашния енорийски свещеник Петър Драганов и с помощта на населението е построен сегашният храм. Главният майстор-зидар е Къню Денев от гр. Трявна. Осветен на 8 ноември 1910 от Пловдивския митрополит Максим. Иконостасът е дърворезбован, завършен и поставен през 80-те г. на XX в.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТРИЙ" – църква в с. Мирково, Пирдопско, дн. Софийска обл. Построена (1834) от майсторите Минко и Дело. Иконите са дело (от 1850-1860) на Давид Зограф, Иван Неделков и Иван Стоянов Зографски. Една от малкото в България с позлатено кубе.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – църква в с. Етъра, Габровско (дн. кв. на гр. Габрово). Построена (1866). Осветена (1867). Ограбена от османските башибозуци през бунтовната 1876.

*Лит.: **Лазаров**, Л. 100 години храм „Св. Великомъченик Димитрий" в с. Етъра, Габровско. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1967.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Мерданя, Великотърновска обл. Построена (1836).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 193.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – църква в Свиленград. Осветена (1938).

Лит.: Освещаване на храм. // Църковен вестник, N 43, 18 ноември 1938.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР" – църква в с. Янково, Шуменска обл. Построена в кр. на XIX в.

*Лит.: **Кънчев**, Красимир. Църква „Св. Великомъченик Димитър" в с. Янково – сто години стожер на Православието. Шумен, 2007.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ДИМИТЪР СОЛУНСКИ" – Видин – катедрална църква на Видинската епархия. Трета по височина (33 м) и втора по големина в България след патриаршеския храм-паметник „Св. Александър Невски" в София и катедралата „Успение Богородично" във Варна (38 м). Строежът ѝ започва в кр. на XVII в. За пръв път в храма се служи тържествено от български архиерей на български език (6 дек. 1868). Оттогава става катедра на Видинския митрополит *Антим I*. На 26 окт. 1890, в деня на храмовия празник, е положен Свети антиминс и е отслужена първата литургия. Поради износеност на дървената конструкция, съборена и изградена наново. Окончателно завършена и зографисана (1926), когато е отново осветена. В архитектурно отношение е кръстокуполна. Иконостасът и църковните мебели в интериора са резбовани от дебърски майстори. В двора на църквата са погребани: подпоручик Ангел Тодоров (1864-1885) – загинал при отбраната на града в Сръбско-българската война 1885; митрополит Кирил Скопски и Видински (1833-1914); Найчо Цанов (1857-1923) – един от лидерите на Радикалната партия (препогребан в Градската градина). Обявена за паметник на културата от национално значение.

*Лит.: **Уста-Генчев**, Д. Из историята на новата съборна църква „Св. Димитър" във Видин. // Църковен вестник, N 33, 2 окт. 1926; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 250.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК МИНА" – църква в гр. Кюстендил. Построена (1934) в съседство със старата възрожденска църква „Св. Мина" по проект на архитект Антон Торньов. През 1923 църковното настоятелство на старата църква „Св. Мина" взема решение да бъде построен нов храм. Проектът на софийския архитект Антон Торньов печели първа награда на обявения конкурс. Основите на новия храм са положени на 20 юни 1926. По своята архитектура той е умален образец на патриаршеския храм-паметник „Св. Александър Невски" в София. Окончателното приемане на обекта става на 12 юли 1933. Освещаването на храма е извършено на 4 ноември 1934 от митрополит Стефан Софийски.

Лит.: Освещаването на храм-паметник „Св. Мина" в гр. Кюстендил. // Църковен вестник, N 43 и 44, 17 ноември 1934.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК МИНА" – църква в София, кв. „Слатина". Построена 1872. Първоначално била посветена на Св. Троица, тъй като по предание, до кр. на XIV в. на това място е имало манастир „Св. Троица", разрушен от османците, чиито развалини се виждали до кр. на XVII в. През Втората световна война храмът е бил посветен на „Св. Терапонтий" (до 1957), тъй като съществува предание, че на това място е бил посечен Св. Терапонтий Сердикийски. Изграденият на Редута храм (на земя, собственост на храм „Св. Мина") през 1943 е бил посветен на „Св. Троица" с престол и на „Св. Атанасий Велики". През 1957 църквата е посветена на „Св. вмчк. Мина" (храмов празник 11 ноември). В архитектурно отношение е еднокорабна, засводена, с една цилиндрична апсида без притвор. От стенописите са запазени само в абсидната ниша – 8 фигури на църковни отци и фигурата на Св. Богородица.

*Лит.: **Алексия**, Евдокия. Столичен храм „Св. Великомъченик Мина". // Църковен вестник, N 45, 6-12 ноем. 1995; **Кацарски**, Н. Честване 100-годишнината на храма „Св. Великомъченик Мина" в кв. Слатина – София. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1972; Храмът „Св. Мина" в Слатина – част от древен манастир. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2008.*

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК МИНА КОТУАНСКИ" – възрожденска православна църква в Кюстендил. Изградена (1859) като манастирска църква. Първоначално е паянтова постройка от плет, измазан с кал, белосана и покрита с керемиди. През 1890 покривът е преправен и всичките 4 страни са иззидани с тухли, без вкопани основи в земята. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика без притвор. Портик от юг води към малък подземен параклис с аязмо – източник на Света вода. Църквата има 2 апсиди – петстенна на средния и полукръгла на северния кораб. Фасадите са разчленени от пиластри. Източната фасада е с декоративна кобилична крива над двете апсиди. Покривът е от турски керемиди. Иконостасът е столарска изработка. Иконите в църквата са дело на художниците Васил Зограф (1860), Янаки Зограф (1861), Данаил Щиплията (1862) и Иван Доспевски (1874). Част от стенописите и иконите са изпълнени през 1886 и 1893 от Евстати Попдимитров. Църквата е реставрирана през 1986.

Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 257, 259.*

Св. Великомъченик Тодор Стратилат (икона)

СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ТЕОДОР СТРАТИЛАТ – живял в кр. на III и нач. на IV в., по времето на императорите *Константин и Лициний*. Назначен е бил за стратилат (пълководец) в римския гарнизон на гр. Хераклея Понтийска (дн. Караденiз Ерегли), близо до Черно море. Според християнските агиографи, император *Лициний* бил недоволен от Покръстването на множество жители на управлявания от Теодор град и изпратил да го доведат при него в Никомидия. Теодор отказал да се яви и написал писмо до императора, в което поискал той да дойде в Хераклея. След пристигането си в града Лициний го поканил да принесе жертва на езическите богове пред народа. Теодор помолил императора да отложи жертвоприношението с два дни и да му позволи да вземе златните и сребърни идоли вкъщи. Лициний се съгласил, но Теодор още същата нощ ги унищожил. Според християнските легенди, след като Лициний научил за това, той заповядал да подложат Теодор на изтезания, след които го затворили в тъмница за пет дни без хляб и вода. На петия ден бил прикован на кръст. Мъченичеството на Теодор завършило с посичане с меч. През Средновековието култът към Теодор Стратилат бил много разпространен. При основаването на Венеция, заедно със Св. Марко, Св. Теодор Стратилат е провъзгласен за патрон на града. И до днес е една от най-големите реликви на венецианската църква „Сан Салваторе", разположена недалеч от Риалто. Тялото на Св. Теодор Стратилат е поставено в мраморен саркофаг в дясната част на олтара. Неизвестен майстор от XVII в. е изобразил върху северната стена на храма фреска за тържественото внасяне на тялото на светеца във Венеция и в определения за това храм. Мощите на светеца били заграбени през 1257 и пренесени във Венеция през 1267 от латинските рицари кръстоносци. Преди това били съхранявани в „Св. София" – една от църквите на българския гр. Несебър, където се почитали от векове. Паметта му се почита на 8 февр.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ТЕОДОР ТИРОН" – възрожденска църква в гр. Летница, Ловешка обл.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 748.

„СВ. ВИСАРИОН СМОЛЕНСКИ" – църква в гр. Смолян. Построена и осветена (2006). Има 11 камбани, най-голямата от които тежи 2 т. Главният иконостас е изработен от Кънчо Цанев, а иконите са рисувани от група иконописци под ръководството на Елена Дечева и Дечко Дечев.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВРАЧОВЕ" – параклис край с. Бойково, обл. Пловдив. Намира се на големия завой при влизане в селото. Построен отдавна и е бил посветен на Св. Безсребреници Козма и Дамян. Разрушен до основи от безгрижието на неверниците. Възстановен в сегашния му вид (1996). В архитектурно отношение представлява едноапсидна правоъгълна постройка с двускатен покрив и голям навес пред него. Стените са покрити с многобройни икони. Отворен постоянно за посетители. На празника на Св. Врач (1 юли) се извършва водосвет и се прави курбан.

Лит.: ***Будаков****, Димитър. Паметници на Православието на с. Бойково; Онлайн ресурс.*

„СВ. ВЛАСИЙ" – манастир. Намира се в центъра на курортния гр. Свети Влас. Достига разцвета си през XII-XIV в., и особено през XIV в., по времето на цар Иван-Александър (1331-1371). Голяма е вероятността тук да е пребивавал Св. Теодосий Търновски. Просъществувал до XVIII в., когато бил унищожен от върлуващите в този край разбойници-пирати. Днес на мястото на някогашния манастир е издигнат величествен храм с патрон Св. Власий – покровителят на града. Основни ктитори са братята Динко и Йордан Диневи. Новата църква е осветена на 18 май 2010. В храма се съхраняват мощи на светеца патрон – Св. Власий, на Св. Апостол Андрей, както и частица от Кръста Господен.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВСЕДЪРЖАТЕЛ" – *вж „Христос Вседържател" („Пантократор")*

„СВ. „ВСЕХ СВЯТИХ" – възрожденска църква в гр. Средец, Бургаска обл. Построена 1858.

Онлайн ресурс.

СВ. „ВСЕХ СВЯТИХ" – църква в гр. Тетевен. Построена 1830-1834 на мястото на стара църква, съществувала до опожаряването на Тетевен. Осветена (1846). Иконите са дело на различни майстори, в т.ч. и на Станислав *Доспевски*. Новият дърворезбен иконостас е дело на резбаря Петър Кънчев и е изработен през 30-те г. на миналия век. Църковните куполи са издигнати през1895 от инж. Трифонов. Тогава се премахнати и вътрешните заграждения, отделящи мъжкото от женското отделения. Църковните камбани са отлети в Москва (1875). Тук Апостолът на свободата Васил Левски изпълнява своето „Достойно есть!" (1870).

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

Св. Гаврил Лесновски (икона)

СВ. ГАВРИЛ ЛЕСНОВСКИ (среща се и като Гавраил и Гавриил) (XI в.) – български светец и отшелник, един от тримата следовници на Иван Рилски, заедно с Прохор Пчински и Яким Осоговски. Син на болярско семейство от с. Осиче, Кривопаланско. Получава добро образование. С парите на родителите си изграждa църквата „Рождество Богородично" в Осиче. След смъртта на съпругата си постъпва в Лесновския манастир и с разрешението на игумена се оттегля в пустинничество близо до Злетово. В търсене на по-усамотено място той се премества в Луково, а след това в разположения сред гъста гора Орлов връх, където прекарва в пост и молитва цели 30 г. След смъртта на отшелника мощите му са открити и пренесени в Лесновския манастир, където се създава култ към светеца. По-късно мощите му са пренесени в столицата Търново от цар Калоян или цар Иван-Асен II и са положени в църква на хълма Трапезица, като съдбата им днес е неизвестна. Образът на Светията присъства често в българските храмове. Паметта му се чества от БПЦ на 15 ян., заедно с другия просиял български светец Св. Прохор Пчински.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" (XII или XIV в.) – средновековна църква – Асеновград. В архитектурно отношение е кръстокуполна, едноапсидна, без притвор, с псевдоконструктивни слепи арки.

*Лит.: **Мавродинов**, Н. Еднокорабната и кръстовидната църква по българските земи до края на XIV в. С., 1966, с. 12.*

„СВ. ГЕОРГИ" – късносредновековна църква в гр. Банско. Намира се на ок. 2 км югоизточно от града, на малко възвишение по пътя към Добринище, близо до новата църква „Св. Георги". В архитектурно отношение е малка едноапсидна и еднокорабна сграда. Размерите ѝ са приблизително 3 х 5 м. Стените на храма са разрушени, но са били изградени от ломени камъни, слепени с хоросан. На запад има зид – продължение на северната стена, който най-вероятно е бил част от преддверие, издигнато по-късно. Храмът е изграден върху по-старо светилище.

*Лит.: **Дремсизова-Нелчинова**, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987.*

„СВ. ГЕОРГИ" (XV-XVI в.) – църква в гр. Етрополе. Към сградата е построено и училище (кр. на XVIII – нач. на XIX в.). Издигната камбанария (1933). Съхранява църковни книги от средновековната и възрожденската епоха.

*Лит.: **Кацаров**, Ив. Етрополе през вековете. С., 2008, с. 151.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Баня, Разложко, Благоевградска обл. Намира се в центъра на селото. Изградена (1834). В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с по-късна камбанария и по-късен притвор. В интериора дървените тавани са оцветени и апликирани, колонадите са изписани с декоративна живопис, а рисуваният иконостас е частично резбован. Дванадесетте царски икони са дело на добър зограф с опит. Стенописите по южната стена от 1866 вероятно са дело на Венко Стаматов от Баня.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 70.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Белевехчево, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Изградена в ср. на XIX в. в югозападния край на селото. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с една апсида на изток и дървени навеси на юг и запад. Западният навес заедно с камбанарията са направени по-късно от църквата. Храмът е с каменна зидария и фасадите са украсени отвън с богат, стъпаловиден корниз, каменни рамки на прозорците и вратата и примитивен релеф на лъв на северозападния ръб. Във вътрешността са запазени части от оригиналните стенописи по колонадата и източната стена. Част от иконостасните икони са от 1852-1853 и са дело на Яков Николай. Другите иконостасни икони са надживописани в 1855 от тревненските зографи Никола Генков и Георги Алексов. Обновена е от Андон Зограф от Мелник (кр. на XIX – нач. на XX в.).

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 405.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в гр. Белица, Разложко, Благоевградска обл. Строена (1833-1835). Издигната е в центъра на Белица. Майстор строител на храма е Устабаши Петре от с. Елешница. Църквата има часовник. Опожарена по време на разгрома на Илинденско-Преображенското въстание 1903. Възстановена (1908).

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 81.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в Белоградчик. Построена 1868.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 252.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска Православна църква в с. Бистрица, Благоевградска обл. Построена (1861) в близост до разрушената от османците църква „Св. Илия". В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика. Интериорът е изпълнен от майсторите от Банската художествена школа Михалко Голев и Димитър Сирлещов. Рисуваният иконостас е изработен в 1875 и е частично резбован по царските двери и венчилката. Иконите от апостолския ред са от 1875 и са дело на Иван Михайлов Митев, представител на Самоковската художествена школа. Част от тях са подновени (1925). Стенописите в църквата са само частично запазени. Владишкият трон, проскинитарият и амвонът са рисувани.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 89, 360.

„СВ. ГЕОРГИ" – параклис край гр. Бобошево, обл. Кюстендил. Намира се в близост до града, вляво от пътя за с. Драгодан. Издигнат на мястото на разрушена стара църква със същото име. В архитектурно отношение представлява малка едноапсидна правоъгълна постройка с двускатен покрив и открит притвор от запад. Отвън в патронната ниша е изписан образът на Св. Георги. Отвътре параклисът е изцяло покрит със стенописи. В близост до параклиса има зидан навес с дървена покривна конструкция. Носи името на Св. Георги Победоносец (ок. 284 – ок. 305). На 6 май преди обяд в параклиса се извършва служба и лития за дъжд.

*Лит.: **Кепов**, Ив. Миналото и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. 188.*

„СВ. ГЕОРГИ" – Православна църква в с. Буховци, Търговищка духовна околия. Построена 1900. Действаща само на големи религиозни празници.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в гр. Бяла, обл. Русе. Замислена е като Храм-паметник-мавзолей (1910). Осветена (ноември 1924). Четирите ѝ камбани са подарени от руския император Александър II след Освобождението на България. Трета е по големина в България и тежи 1500 кг, висока е 1,10 м. Камбанарията, в която са камбаните, е висока 20 м. В основите ѝ поборникът Филип Симидов е положил къс от знамето на Ботевата чета.
*Лит.: **Механджиев**, Димитър. История на църквата „Св. Георги" в гр. Бяла. Бяла, 1998; Изглед от църквата „Св. Георги" – гр. Долна Оряховица. [Долна Оряховица,] 1870.*

„СВ. ГЕОРГИ" – следосвобожденска църква във Вакарел, Софийска обл. Построена 1902-1903 със средства на местното население. В архитектурно отношение е трикорабна сграда и е сред най-големите в Софийска епархия. Първоначално е била с три кубета, но в средата на XX в. дървената конструкция на кубетата се срутва, след което е направен сегашният покрив. През 2005 покривът на храма е обновен.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – средновековна църква във Варна. Намира се в централната част на града. Достигнала до наши дни в руинно състояние, нейните основи са разположени на територията на старите Римски терми, в югозападния им край. Изградена е през XIV в. Просъществува в годините на османското иго, въпреки че при последвали поправки загубва средновековното си великолепие. Типично за това време, християнският храм е малък и полувкопан в земята, така че да не се различава от околните къщи. Вероятно през този период в черковния двор е била изградена малка костница, иззидана до основите на висока архитектурна част от римските терми, която била наричана „Римската кула", а площадчето до нея – „Кале мегдан". В тази църква се извършва за първи път богослужение на български език, след векове на османско подтисничество и духовно гръцко робство. Това става след застъпничеството на руския вицеконсул Александър Рачински, който след двегодишни усилия и преговори с Гръцкия митрополит Порфирий успява да получи разрешение за извършване на богослужение веднъж в седмицата на църковнославянски език. Първата служба на славянски език е извършена в черквата „Св. Георги" на 12 март 1860. Освобождението (1878) я заварва действаща. След това още няколко десетилетия продължава да се почита като свято място. Разрушена (1948). Престолът и храмовата икона на Св. Великомъченик Георги са пренесени в близката черква „Св. Атанасий". В архитектурно отношение храмът представлява едноапсидна кръстокуполна черква от типа „стегнат кръст", с притвор и с външни размери ок. 12,10 м на 7,30 м. Притворът е с размери 2 х 5 м, а наосът – 8 х 5 м.
*Лит.: **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV в. С., 2008.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква във Велес, Вардарска Македония. Намира се на североизточната страна на града, в Пърцорек. По външния си изглед не се отличава от околните къщи. Построена 1740 или 1766. Църквата е служила и за килийно училище.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – средновековна българска църква в гр. Велико Търново. Намира се под южния склон на Трапезица на десния бряг на р. Янтра, в кв. „Асенова махала". Представлява масивно изградена каменна постройка с размери 10,4 х 5,12 м. По план е еднокорабна, едноапсидна с притвор от запад и полуцилиндричен свод. Състои се от две помещения. По-голямото включва наоса и олтарната част, а по-малкото е женското отделение. Между тях има доста голямо преддверие. Построена от ктитора кир Параскев и съпругата му Ирина. Издигната върху основите на средновековна църква, която най-вероятно е функционирала през столичния период на Търновград. Направено нов стенописване на притвора и е подновен иконостасът (1685). През XIX в. църквата е под покровителството на търновския табашки еснаф. Тук е заседавала лонджата на еснафа до построяването на специална за целта сграда. Реставрирана и консервирана (1968-1971). Обявена за народна старина (ДВ, бр. 69/1927). Архитектурно-строителен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 102/1964) и художествен паметник на културата с национално значение (декл. писмо N 2586/05.07.1979). Носи името на Св. Георги Победоносец (ок. 284 – ок. 305). Храмов празник – 6 май.
*Лит.: **Косева**, Д. Два комплекта икони от 1616 и 1685 г. за иконостаса на църквата „Св. Георги" във Велико Търново. // Старобългаристика, 2003, N 2, с. 84-99; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 142.*

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в кв. Чепино, Велинград. Построена 1898 като първоначално била само покрита и измазана, без да има камбанария и вътрешна украса. Изографисването на храма започва през 1939 и продължава 9 г. Красивият резбован иконостас е направен през 1961-1962 от резбаря Иван Косев от с. Ганчевци. През 1970 църковната сграда е облицована с мраморни плочи. Така черквата придобива завършен облик на уреден божи храм, какъвто заслужава преобладаващото християнско население на Чепино. Средствата за украсата са набрани изключително от дарения, като основни ктитори са Христо Попов, преселник от Македония в София и Петър Джамджиев от Пловдив.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Виногради, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Гробищен храм, разположена в северозападната част на селото. Построена 1887. В архитектурно отношение представлява еднокорабен храм без апсида отвън. В интериора таванът е с медальонно изображение от 1887. Иконостасът е изписан и има резба по венчилката и царските двери. Върху подиконните пана има сцени от Шестоднева в примитивен стил. Петте царски икони са от двама автори. На северната стена има две примитивно изписани сцени от 1888. Има и няколко ценни преносими икони от XIX в.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 147.

„СВ. ГЕОРГИ" – следосвобожденска църква в с. Водица, Великотърновска обл. Построена 1880.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 709.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Върбица, Великотърновска обл. Построена 1858. Преустроена 1884.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – късносредновековна църква в с. Габрово, дн. в Неврокопска епархия на Българската православна църква. Разположена на десния бряг на р. Габровска, в махалата „Чандревица". В архитектурно отношение е еднокорабна едноапсидна сграда с размери 5,40 м на 4,15 м. Стените ѝ са дебели 0,70 м. Храмът е изграден от речни и ломени камъни, споени с хоросан.
*Лит.: **Миков**, В. Старини от разни краища в България. Археологически вести. // Изв. Археолог. инст., Т. 5, 1928-1929.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Гаврил Геново, обл. Монтана. Построена 1873.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска българска църква в с. Гайтаниново, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Гробищен храм на селото. Изградена в нач. на XVIII в. Обновена (1871). Сградата е почти напълно разрушена (2016) и започва основен ремонт за възобновяването ѝ. При разрушаването на северната стена е открита зазидана мраморна икона на Св. Георги.
*Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 185; **Борисов**, Светослав. Нов храм се строи в хаджидимовското с. Гайтаниново. // Топ Преса, 2016.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Гърмен, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1898. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с камбанария. Аркадата на централния кораб е изписана с медальони. Големият иконостас имитира мраморен. Царските двери са резбовани с плитка резба и имат иконни изображения. Някои от иконостасните икони са от 1836 – наследство от предходния по-малък храм, а другите са от 1868, дело на Серги Георгиев.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 246.

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в с. Габарево, Казанлъшко (дн. Старозагорска обл.).
На мястото на сегашния олтар е имало малка църква, вкопана в земята. С дарения на местни хора е построен по-голям храм (1834). В този вид църквата просъществува до 1877, когато е опожарена от османските войски заедно с цялото село. След Освобождението наред с възстановяването на къщите е построен и църковният храм, който просъществува до 1885. Четвъртото възстановяване и разширяване на църквата, вътрешното ѝ доизграждане, изографисване, построяване на камбанарията е завършено през 1895. Майстори от Трявна го иззиждат с каменна зидария. В тази църква през 1944 свещеник Христо Няголов скрива книгите от читалищната библиотека и ги опазва от изгаряне.
*Лит.: **Несторов**, Ив. Габарево (Ист. очерк). С., 1968; Габарево, ти златна люлка, тих пристан (Ист., древност и творци от селото). С., 2006, с. 48 и сл.; Онлайн ресурс.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Динево, Хасковска обл. Изградена (1851). Намира се в лошо състояние.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в гр. Долна Оряховица. Старата ѝ сграда построена 1870, но била разрушена до основи вследствие на земетресение (1913). Остава здрава само камбанарията. Но за да има църковни служения, местните жители събрали средства и направили временна постройка. През 30-те г. на миналия век видни местни жители поръчват на великотърновска организация да направи проект за градеж на нова църква. През 1937 проектът е готов и е подарен на града. Последва обаче Втората световна война (1939-1945), по време на която спират строителните дейности. Поради установения след това тоталитарен режим работата по възстановяването на храма се подема в кр. на 90-те г. на миналия век.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Долно Спанчево, Петричко, Благоевградска обл. Гробищен храм, разположен на километър северозападно от селото. Построена 1859. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. От изток има една апсида. В интериора таваните са дървени и апликирани. На таблата на цокълния ред на табления иконостас има сцени от Шестоднева и вази с цветя. Царските двери са резбовани с плоска резба и имат иконни украшения. Царските и апостолските икони са от средата на века, дело на неизвестен талантлив автор. Стенописите и колонната украса са от 1971 и са дело на местния зограф Дамян Митев.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 286.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Драгойново, Пловдивска обл. Построена 1853. Осветена (1854).
*Лит.: **Горанов**, Т. Историята на храм „Св. Георги", с. Драгойново. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2004.*

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в с. Енина, Казанлъшко, дн. Старозагорска обл. Построена 1837.
*Лит.: **Пюскюлев**, Н. Стогодишнината на църквата „Св. Великомъченик Георги", 1837-1937.*

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в гр. Етрополе. Строена (ок. ср. на XVII в.). Изградена върху основите на стара средновековна църква, разрушена най-вероятно при кърджалийските нападения. Тя е най-старата църква в Етрополе. В днешния си вид е от 1882. Обявена е за паметник на културата в ДВ бр. 37, от 1964.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – вързрожденска църква в с. Живково, Ихтиманско, Софийска обл. Построена 1847.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в Заграде (Хисарлъка), дн. квартал на Гърмен, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1864. Изписана. В църквата рисува неврокопският майстор Серги Георгиев и Иван Терзиев от Банската художествена школа (1866).
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 341.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в в с. Замфир, Ломско, обл. Монтана. Построена 1856.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 2. С., 1981, с. 661.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Зидарово, съставно село на Созополска община, Бургаска обл. Построена 1856.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 2. С., 1981, с. 661.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в гр. Златоград. Построена 1871. Осветена (1872) от Пловдивския митрополит Панарет. В архитектурно отношение представлява голяма куполна едноапсидна псевдобазилика с открит притвор на запад. След 1912 е направен ремонт на църквата. До западната фасада, централно разположена на нея, е издигната камбанарията. Обявена за недвижима културна ценност с местно значение (1978).
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Златолист, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Гробищна църква, разположена на километър северозападно от селото. Построена 1857. В архитектурно отношение представлява едноапсидна трикорабна каменна псевдобазилика, дълбоко вкопана в земята. Апсидата е малка, на запад има притвор и женска църква. Покривът е двускатен с керемиди. Над централния кораб има поставен по-късно осмостенен купол. На северната страна има открит трем. В югозападния ъгъл има дървена камбанария.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 405.

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в с. Ивайло, Пазарджишка обл. Построена 1941.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 536-537.

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в с. Изворово,Търговищка обл. Няма данни за времето на построяването ѝ. Възстановена (2005).

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в Каварна. Най-старата запазена възрожденска сграда в града. Своеобразната ѝ архитектура и ценните икони я определят като уникален паметник на културата. Построена 1836. В църковно отношение – еднокорабна, едноабсидна, с полуцилиндричен таван. Опожарена е по време Освободителната война 1877-1878. Възстановена в кр. на XIX в., когато е издигната и камбанарията ѝ. От септ. 2007 храмът се сдобива с нов иконостас – истинско произведение на изкуството (2007), изработен от дърворезбаря Дончо Дончев. Действаща. Храмов празник – 6 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Ковачево, Пазарджишка обл. Изградена (1858).
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 460.

„СВ. ГЕОРГИ” – Православна църква в с. Конак, Търговищка духовна околия. Построена 1879. Преди нея е имало друга по-стара (от 1850), изгорена по време на Освободителната война (1877-1878). Килийно училище в селото е имало от 1859, останките от което и до днес са запазени в северната част на църковния двор.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – Православна църква в с. Кралево, Търговищка духовна околия. Построена 1860.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Кромидово, Петричко, Благоевградска обл. Гробищен храм, разположен на 2 км югозападно от селото. Построена 1860. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. В интериора таваните са апликирани, като този над централния кораб е с изображение на Христос Вседържител. В църквата има и стенописи – 10 сцени и 4 медальона. Иконостасът е частично резбован, има подиконни пана и 29 стилово оригинални икони. Владишкият трон, проскинитарият и амвонът са изрисувани.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 475.

„СВ. ГЕОРГИ” – средновековна църква в Кюстендил. В периода на османското владичество известно време е катедрален храм на Кюстендилските митрополити. В архитектурно отношение е кръстокуполна.
*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 236; **Грабър**, А. Няколко средновековни паметници из Западна България. // Год. Нар. музей, 1921, с. 293-295; **Мавродинов**, Н. Еднокорабната и кръстовидната църква в нашите земи. С., 1931, с. 106; **Василиев**, Асен. Художествени паметници и майстори образописци из някои селища на Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 81-85; **Мавродинова**, Л. Новооткрити средновековни стенописи в църквата „Св. Георги” в Колуша. // Старобълг. лит., Т. 25-26, 1991; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 141-142.*

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Левуново, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1874. Опожарена от отстъпващите османски войски по време на Балканската война в 1912-1913. По време на Междусъюзническата война 1913 гръцката армия доунищожава останалото. От църквата остават само четирите стени. След намесата на България в Първата световна война в Левуново се установява щабът на Втора армия и отец Стоян моли командващия генерал Георги Тодоров военните да възстановят църквата. Работата започва в 1916 и е завършена в 1917, като църквата става храм-паметник на Втора армия – единствен в България. Осветена от митрополит *Герасим Струмишки.* В храма има паметни плочи на загинали войници от Втора армия, включително мраморна плоча на подпоручик Димчо Дебелянов – неговият първи паметник.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 503.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква – с. Леденик, Великотърновска обл. Изградена (1870).
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 731.

Per aspera ad astra!

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в Лозен, Софийска обл. Построена 1873. В архитектурно отношение е еднокорабна, сводеста, без купол. Притворът с камбанарията е от 1946.

*Лит.: **Василиев**, А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания* / Изд. Народен археолог. музей. Т. 4. С., 1949*, с. 66-67; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 451-452.*

„СВ. ГЕОРГИ" – раннохристиянска базилика, разположена между селата Ломец и Дълбок дол в местността „Гергъова черква", на левия бряг на р. Осъм, на 1 км южно от римската крепост „Сострa", върху малко платовидно възвишение. В архитектурно отношение е еднокорабна с една полукръгла апсида, притвор и три допълнително прилепени помещения от северната ѝ страна. Дължината на наоса е 24,30 м, ширината – 9,5 м. Зидовете на разкритата базилика в по-голямата си част са запазени в основи. Тяхната дебелина е 0,85 м. Те са градени от ломени камъни, споени с бял хоросан, с тенденция към изграждане на равномерна лицева зидария и замазка. Влизането в притвора се осъществявало от запад, през вход с ширина 1,65 м. От притвора към наоса се влизало през вход, към който се подхожда през стъпало, повдигнато от пода. Базиликата спада към т.нар. базилики с дървен покрив, едноделен олтар и дълъг наос. Сложната архитектурна украса на базиликата с изградените допълнително помещения за ритуали предполага храмът да е имал основно място през кр. на IV-V в. в религиозния живот на крайпътния комплекс. Базиликата е разрушена по време на хунските нашествия през втор. пол. на V в. Вероятно е използвана през Средните векове.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Любенова махала, Новозагорско, Сливенска обл. Построена 1837. Вътре в храма и в двора му по време на Априлското въстание са избити 1013 души.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 848.

„СВ. ГЕОРГИ" – средновековна църква в „Коритен град" между природния феномен „Ритлите" и с. Лютиброд. Построена (XV-XVI в.). През многовековното си съществуване претърпяла частични разрушения и поправки. Сравнително добре запазена до кр. на XIX в. Вътре църквата е била богато изписана, като днес личат само отделни фрагменти в два пласта, горният е датиран от XIV в. Във вътрешността на църквата са открити 5 средновековни гроба с накити. Предполага се, че са на ктитори, близки до феодалния владетел на Средновековната крепост Коритен град, от която е част и тази каменна църква. Обявена за народна старина (1927), за архитектурно-строителен паметник на културата с национално значение (1965) и за художествен паметник на културата (1971).

*Лит.: **Чанева-Дачевска**, Нели. Църковната архитектура в България през XI-XIV в. С., 1988; Люти брод и Черепиш (Туристически пътеводител), Бургас, 2006.*

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в с. Малина, Бургаска обл. Построена 1898. В архитектурно отношение – еднокорабна постройка. Полуразрушена.

*Лит.: **Николова**, Зл. Манастирът „Св. Георги" край с. Малина, Бургаско. // Църковен вестник, N 43, 23-29 окт. 1995.*

„СВ. ГЕОРГИ" – следосвобожденска църква в с. Мартен, Русенска обл. Построена 1896.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 85.

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в с. Места, Неврокопска епархия на Българската православна църква. Разположена в центъра на селото. Строителството на храма започва през 1996 и е завършено през 2008. Средствата за изграждането на храма са от община Банско, Св. Синод на Българската православна църква, частни дарения от християни и фирми от Банско и други места. Вътрешността на храма е изписана, като площта на стенописите е 34 кв.м. Автори са иконописците от Благоевград Васко Василев и Иван Вълканов.

Лит.: Църква „Св. Георги", с. Места. // Visit Bansko. Bansko, 2017.

„СВ. ГЕОРГИ" (XIII-XIV в.) – средновековна църква в с. Мирково, Софийска обл. В архитектурно отношение еднокорабна с тристенна апсида.

*Лит.: **Миятев**, Кр. Стара църква при Мирково. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1934, Т. 8, с. 442-444.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Момина Клисура, Пазарджишка обл. Построена 1868. Изографисана от Иван Г. Спасовски (1887).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 320.

„СВ. ГЕОРГИ" – Православна църква в Момино село, Пловдивска епархия. Осветена (15 окт. 1900). По време на Чирпанското земетресение (1928) камбанарията на църквата е разрушена. По-късно местният свещеник ремонтира църквата и възстановява камбанарията.

*Лит.: **Чапански**, Н. Живото наследство на община Раковски. Пловдив, 2014.*

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква край с. Ново Лески, Неврокопска епархия. Разположена в старото с. Лески, напуснато в 1927, и е единствената оцеляла сграда от него. Построена в нач. на XIX в. Иконостасните икони датират от XVII, XVIII и XIX в. Балдахинът над престола в олтара е изящно резбован. В църквата са първите известни подписани творби на иконописеца Серги Георгиев от 1842.

Лит.: Енциклопедия „Пиринско край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 55.

„СВ. ГЕОРГИ" – следосвобожденска църква в с. Мусачево, Софийска обл. Построена 1895.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 387.

„СВ. ГЕОРГИ" – следосвобожденска църква в с. Мърчаево, Софийска обл. Построена 1908.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 401.

„СВ. ГЕОРГИ” – една от двете български църкви в гр. Одрин, Турция. Разположена в североизточната част на града, в старата българска махала. „Барутлук”. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с висок таван, облицован с дърво, а стените са украсени с икони. Основите на храма са положени на 23 апр. 1880. Изградена в същата година. Построена с разрешението на султан Абдул Хамид II. Реуф паша, който е близък приятел на управляващия екзархийската Одринска епархия епископ Синесий Стовийски, дава църквата „Св. Троица” на гръцката община, но същевременно отпуска 400 лири за построяване на българска църква.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в гр. Оряхово. Построена 1837. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 4. С., 1984, с. 755.

„СВ. ГЕОРГИ” – катедрален храм в гр. Панагюрище. Строена е в периода 1856-1860. Представлява импозантна възрожденска постройка с колонада от западната фасада. За времето си – една от най-големите и хубави в България. По време на Априлското въстание изгаря. Възстановена (1878-1880), като е изработен и нов иконостас от майстори от Струга. Църквата е една от малкото с две камбанарии.
*Лит.: **Чолаков**, В. Описание на с. Панагюрище. Цариград, 1866; **Карапетров**, П. Материали по описание на града Панагюрище и околните му села. С., 1893; **Влайков**, М. Панагюрище – неговото заселване, бит и въстание. С., 1906.*

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в гр. Перник (кв. Бела вода). Осветена на 25 окт. 1936. Преди това жителите на квартала използвали стар параклис.
*Лит.: **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в гр. Петрич, част от Неврокопската епархия на Българската православна църква. Разположена в източния край на махалата „Дълбошница”, в подножието на Беласица в югоизточния край на града. Изградена (1920-1921) от заселените в града българи бежанци от Егейска Македония. В 1967 църквата е наново изградена върху основите на стария храм. В нея са пренесени царските двери и мощите на Яков Костурски.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Петрич, Софийска обл. Построена 1857 от Уста Генчо от с. Смолско, Софийска обл.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 189.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в гр. Пловдив. Построена 1847 с дарения от видните пловдивски родове Чалъковци и Чомаковци. След погрома на Априлското въстание 1876 в двора ѝ е обесен лекарят на Хвърковатата чета на Георги Бенковски – Васил Стойчев Соколски (Доктора). Разрушена по време на Освободителната война 1877-1878. Възстановена в нач. на 80-те г. на XIX в. с дарения на княз Алеко Богориди, митрополит Панарет, Йоаким Груев, Гаврил Кръстевич и др. Осветена (1883). В храма за първи път бил честван Денят на Ботев и на загиналите негови четници. Под камбанения звън на църквата било обявено Съединението на Източна Румелия с Княжество България.
*Лит.: **Граматиков**, П. Пловдивската църква „Св. Георги”. // Църковен вестник, N 49, 15 окт. 1995.*

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Росен, Бургаска обл. Построена 1810.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 816.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Попина, Силистренска обл. Построена 1860.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 341.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Попово, Ямболска обл. (втор. пол. на XIX в.).
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 371.

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в гр. Разлог. Разположена на старите гробища на града във Вароша. Изградена в 1834. Първият и най-малкият възрожденски храм в областта. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с една апсида на изток. Иконостасът е триредов и по-голямата му част е изписана, а царските двери, кръжилата, люнетите над царските икони и венчилката са резбовани. Трите реда икони са отделени с рисувани лозници, в които са избразени и млад мъж с фустанела, фес и пушка, друг мъж, стрелящ срещу животно, змии, птици и херувими. Иконите са дело на неизвестен слаб зограф. Амвонът е изписан с букети във вази и ибрици. Металният полилей, украсен с гроздове, листа и цветя, е дело на местни майстори. В църквата има икони на основателя на Банската художествена школа Тома Вишанов – „Христос Вседържител”, „Успение Богородично”, „Новозаветна Троица с Короноване на Богородица”, датирани в последната четвърт на XVIII в.
*Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 405; **Кадурина**, Емилия. Извори на вяра и българщина. Църквите в Разлог. /// Разложки светилници. Разлог, 2005, с. 2.*

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Реселец, община Червен бряг, Плевенска обл. Построена 1893 от тревненския майстор Генчо Ганчев. Изписана (1894). Осветена на 26 май 1894.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 204.*

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква в с. Росен, Бургаска обл. Построена 1810.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 816.

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в гр. Русе. На мястото ѝ е имало дървен храм, който е изгорен по време на Руско-турската война от 1806-1812. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с три олтара: централен „Св. Георги”, северен „Св. Димитрий Басарбовски” и южен „Св. Николай Мирликийски Чудотворец”. Средният кораб е отделен от двата странични с по шест дървени колони. Храмът е изографисан от Апостол Христов от София (1924). През 1958 стенната иконопис е заменена с нова, работена от професор Николай Кожухаров и художника Цанко Василев. Първият иконостас в храма е изработен от Дончо Тодоров от с. Божковци и Божко Стойков от Тревненските колиби Митровци. Части от него има запазени в Басарбовския скален манастир и манастира „Св. Марина” при с. Каран Върбовка. Сегашният иконостас е изработен от професор Иван Травницки. Монтиран е на днешното си място през февр.-март 1930. На него са поставени икони, рисувани от Господин Желязков и русенския иконописец Д. Радойков.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

„СВ. ГЕОРГИ" – манастир в с. Русокастро, Бургаска обл. Издигнат в чест на победата на цар Иван-Александър над византийския император Андроник в землището на селото. Изоставен в забвение.
*Лит.: **Николова**, Зл. Манастирът „Св. Георги" в с. Русокастро. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995.*

„СВ. ГЕОРГИ" – църква, главен храм на гр. Сандански. Изградена (1938-1952). Дълга е 32 м и широка 8 м. Достига до 20 м височина и е с мраморен цокъл. Умалено копие на Патриаршеската катедрала в София „Св. Александър Невски". Осветена на 2 ноември 1952. Изписана (1964-1967) от художника Николай Шелехов. Иконите на иконостаса са дело на Христо Апостолов.
Лит.: Църква „Св. Георги" – Сандански. // Сандански: Туристически справочник. Сандански, 2016.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в гр. Созопол. Построена 1860.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 283.

„СВ. ГЕОРГИ" – Православен храм в София, построен в късната античност в архитектурна форма на ротонда. Най-старата запазена сграда в града. Намира се във вътрешния двор между сградите на хотел „Балкан" и Президентството на ниво с няколко метра по-ниско от съвременните софийски улици. Построена в нач. на IV в., не по-късно от времето, когато София е била резиденция на императорите Галерий и Константин Велики. В храма се извършва ежедневно Православно богослужение на древния литургически език на православните славяни – старобългарски, като песнопенията се изпълняват в характерното за древната Православна църква – източно църковно пеене, известно като българско и византийско. Превърната в джамия (XVI в.). След Освобождението от османско иго – отново църква. Използвана като мавзолей на княз Александър I Батенберг. По-късно – превърната в склад. Частично реставрирана (1915). В архитектурно отношение – ротонда (кръгла църква).
*Лит.: **Филов**, Б. Софийската църква „Св. Георги". С., 1933 (преизд. 2005); **Венедиков**, Ив., Т. **Петров**. Църквата „Св. Георги" в София. // Сердика. Т. I, С., 1964; **Цончева**, М. Църквата „Св. Георги" в София. С., 1979; **Кандарашева**, И. Стенописите от първия живописен слой в църквата „Св. Георги" в София. // Старобългаристика, 1995, N 4, с. 94-113.*

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в центъра на София. Разположена в едноименния парк на ул. „Патриарх Евтимий" N 90. Построена 1899-1909 по проект на архитект Алекси Начев. Освещаването на храма се извършва на 11 ноември 1918 от митрополит Василий Доростолски и Червенски. Построена е със средства на Войската и е смятана за храм на военните. Стенописите са от Михаил Малецки. Централният купол е изписан в 2002. Иконостасът, владишкият трон и амвонът са дело на дебърски майстори от рода Филипови. В църквата се съхранява камъкът, където е бил убит и погребан Св. Георги Софийски Нови, открит недалеч от храма.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Спатово, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Гробищен храм. Издигнат (1884) в северния край на селото. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика със закрит трем на западната и южната страна. Иконостасът на храма е частично резбован по венчилката и царските двери. На цокълните табла има сцени от Шестоднева, дело на зограф примитивист. Шест от царските икони – „Възнесение Илиево", „Новозаветна Троица", „Св. Неделя", „Св. Димитър", „Св. Антоний" и „Св. Николай" са от 1880 и са дело на неизвестен майстор зограф. Останалите иконостасни икони и медальоните над колоните на централния кораб и царските двери са от Атанас Константинов (1887). Храмът съхранява и други ценни икони от XIX в. и старопечатни книги.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 278.

„СВ. ГЕОРГИ" – възрожденска църква в с. Столът, Габровска обл. Построена 1859.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 471.

„СВ. ГЕОРГИ" – църква в с. Студена, Пернишка обл. Първоначално посветена на Св. Теодор Тирон и Св. Теодор Стратилат. Сегашното си наименование носи от XIX в. В архитектурно отношение е еднокорабен полуцилиндичен храм с полукръгла апсида. Съхранява стенописи от кр. на XVI – нач. на XVII в.
*Лит.: **Василиев**, А. Една старинна църква при с. Студена. // Год. Нар. музей, 1942, с. 145-184; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 142.*

„СВ. ГЕОРГИ" (XI в.) – манастир в с. Старо Нагоричане, републ. Сев. Македония. Построен от византийския император Роман IV Диоген с намерението там да бъде погребан Св. Прохор Пчински. Възобновен е от крал Стефан II Милутин (1313), който в 1318 организира и зографисването на църквата. След битката при Велбъжд (1330) в манастира е погребан Михаил Шишман. В архитектурно отношение манастирската църква е продълговата трикорабна базилика с форма на издължен вписан кръст, а над нея се издигат пет купола, един голям осмостранен, поставен в центъра, и четири по-малки кубета.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ" – Православна църква в с. Топчии, община Кубрат, Разградска обл. Изградена в 1929. Понастоящем храмът е действащ само на големи религиозни празници.
Онлайн ресурс.

„СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ" – църква в с. Трудовец, община Ботевград, Софийска обл. Намира се в центъра на селото. Построена 1900-1908. Иконостасът е дело на дебърските майстори от рода Филипови. Иконите на иконостаса са на Георги Желязков. През 1932 по стенописите работи художникът Георги Пеев. В оградата на храма са вградени каменни кръстове от съборената стара църква.
Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в гр. Трявна. Разположена в Долната махала на града. Построена от първомайстор Димитър Сергиов (1848-1852). В архитектурно отношение представлява трикорабна, едноапсидна псевдобазилика, с емпория и открит нартекс с петаркова колонада. Иконостасът е дело на изкусните ръце на Никола Драгошинов, Димитър Дойковчето и други майстори на длетото. Представители на Витановската фамилия изписват иконите, а стенописите са дело на зографи от Захариевската фамилия и фамилията на поп Димитър Кънчов.

*Лит.: **Мавродинов**, Никола. Изкуството на Българското Възраждане. С., 1957, с. 254-246; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 110-111; **Христова**, Вера. История на църквата „Св. Георги” в Трявна. С., 2002; **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002.*

„СВ. ГЕОРГИ” – възрожденска църква край с. Чурилово, Петричко, Благоевградска обл., католикон на Чуриловския манастир. Издигната (1858). В архитектурно отношение представлява голяма каменна трикорабна базилика с размери 24 м дължина и 12 м ширина. На запад има открит трем, а на север и юг – открити навеси. В 1890 североизточно от храма е добавена голяма двуетажна камбанария. Трите кораба във вътрешността са разделени с две редици дървени стълбове. Женската църква на запад е над открития трем и част от наоса. Входовете са два – от север и запад. Таваните са дъсчени и изписани. Над арките в централния кораб в овални медальони са евангелистите и пророците Давид, Соломон, Даниил и Авакум. Холкелите на страничните кораби са украсени с акантови и четирилистни цветчета. Стенописите не са подписани и датирани. Авторът принадлежи към групата на нешколуваните живописци, работили активно през втор. пол. на XIX и нач. на XX в. в югозападните български земи.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 406.

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в с. Щърково, Пазарджишка обл. Построена в XIX в.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 542.

„СВ. ГЕОРГИ” – църква в гр. Якоруда, обл. Благоевград. Осветена на 17 май 1998. От двете страни на входната врата има два големи стенописа, които представят ислямизацията на Якоруда в 1666-1669 и разрушаване на църквата „Св. Георги”.

*Лит.: **Сахатчиев**, Живко. Новата църква в Якоруда е паметник на българщината в долината на Места. // Македония, 8 юли 1998, интервю.*

„СВ. ГЕОРГИ” (XVIII в.) – средновековна църква в гр. Ямбол. Опожарена (1829). Възстановена (1835). Отново опожарена по време на Руско-турската освободителна война 1877-1878. Възстановена (1882). Камбанарията ѝ издигната 1893. Обявена за паметник на културата.

*Лит.: **Уста-Генчев**, Д. Принос към живота и дейността на **Уста Генчо Кънев**. // Сп. на БАН, N 26, 1923; **Димитров**, Ж. Храм „Св. Георги” в Ямбол. // Църковен вестник, N 18, 2-8 май 1994.*

„СВ. ГЕОРГИ КРАТОВСКИ” – църква в гр. Кратово, Вардарска Македония. Изградена (1925), когато Кратово е в пределите на Кралството на сърби, хървати и словенци. Представлява гробищен храм, разположен в старите гробища на града.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ КРАТОВСКИ” – *вж Св. Свещеномъченик Георги Нови Софийски*

СВ. ГЕОРГИ СОФИЙСКИ НОВИ (Св. Георги Кратовски) (-1515) – светец, мъченик за Христовата вяра. Роден в гр. Кратово (Вардарска Македония). Съден от османците в София, той твърдо отстоявал Вярата си. Намира смъртта си на кладата. Църквата чества паметта му на 11 февр. – деня на мъченическата му смърт.

*Лит.: **Станимиров**, Ст. Едно малко познато житие на **Св. Георги Нови Софийски** от Кратово. // Изв. Ист. др-во в София, Кн. XI-XII, 1931-1932; Житие **Георгия Новаго**. Подготовка текста, перевод и комментарии А. Ф. **Доброленковой**. // Памятники литературы древней Руси. Вторая половина XVI века. Москва, 1986; **Денев**, Ив. Житие на **Св. Георги Нови Софийски**. // Духовна култура, N 5, 1988, с. 18-26; Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 69-71.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ” – Православна църква в гр. Балчик. Построена 1897. Докато градът е под румънска власт (1913-1940) с прекъсване през Първата световна война, след теч от покрива, на стената на църквата се образува влажно петно със силуета на Св. Богородица, поради което е преименувана на „Дева Мария Морска”. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с един купол и звънарна над притвора. Във вътрешността трите кораба са отделени от два реда от по четири четвъртити стълба, като средните стълбове поддържат високия барабан на купола. Главният вход на храма е от запад, а има и два малки от юг. Иконостасът и резбованият владишки трон са изработени от дебърските резбари братята Васил и Филип Аврамови и синовете на Филип – Иван и Йосиф Филипови.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 248.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ” – храм-паметник в гр. Брезник. Намира се в центъра на града. Замислен в памет на подвига на българските войници по време на Сръбско-българската война 1885. Строежът започва през 1927 и продължава повече от две десетилетия. Осветен през юни 1948. Посветен не само на паметта на загиналите български герои през Сръбско-българската война, но и на тези от войните за национално обединение (1912-1913 и 1915-1918). В архитектурно отношение представлява кръстокуполна църква с една апсида и притвор. Над центъра на наоса се извисява купол, който лежи върху кръгъл барабан, носен с четири стълба от своя страна. Четирите рамене на условния кръст имат полуцилиндрично сводесто покритие. Новоизградената камбанария е издигната над притвора и е долепена до западната фасада. Голяма ценност от вътрешното оформление на храма представлява един прекрасно дърворезбен трон, известен като „тронът на цар Фердинанд” – пренесен от параклиса на Военното училище в София по време на бомбардировките през Втората световна война.

*Лит.: Брезник и Брезнишко (Краеведско изслед.) / Георги **Нешев**, Петко **Асенов**, Елена **Огнянова**, Вельо **Велев**. С., 2005.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – кръстокуполна базилика във Вършец. Строителството ѝ започва в 1902, а иконостасът е завършен 1906. Част от иконите датират от XVII, XVIII в. Ценност представляват четирите полилея, произведени в Йерусалим и Цариград. Те са дарени от местни заможни хора за освещаването на храма. Интересни са и двата централни свещника, подарени през 1934 от Ботевия четник Димитър Пенев. През 1992 храмът е изцяло реставриран и изографисан с красиви стенописи. Храмов празник – 6 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – манастир. Разположен 1-1,5 км южно от с. Говедарци, Софийска обл., в полите на Рила. По предания мястото на манастирчето било свързано с извършване на християнски обреди. Издадената от цар Иван Шишман грамота (1379), израз на уважение и преклонение пред голямото дело на рилските монаси, определя владението на Рилския манастир. В североизточните му граници е било включено и с. Бъгаране (сега с. Говедарци). След падането на България под османско владичество (нач. на XV в.) Рилският манастир бил изгорен и разрушен от поробителите. По предания говедарите, които пасели манастирските стада, го намерили разрушен и опожарен. Намерили убежище в с. Бъгарене. За да оставят спомен на благодарност, говедарите построяват манастирчето „Св. Георги Победоносец" с малка черквичка. На нейната източна страна е имало от по-стари времена каменен кръст с различни надписи. Приема се, че това място е било оброчище, на което селяните от Бъгаране празнували Гергьовден и правили курбан. Тази традиция е запазена и до наши дни. През периода на османското иго черквата „Св. Георги Победоносец" също била опожарена от османците. В средата на XIX в. през периода на активната му дейност (1848-1855) със средства на легендарния хайдутин самоковеца – Чакър войвода, църквичката била възстановена. По негово настояване в местността „Мечкарица" било построено и параклисчето „Св. Мина". Няма данни за състоянието и развитието на манастирчето „Св. Георги Победоносец" от Освобождението на България до 1941. Знае се, че на същото място е била построена каменна ниша, в която се намира иконата на „Св. Георги Победоносец". През 1941 монахиня Теофания от Варна построява до старите основи на манастирчето параклисче, което поддържа. Първоначално дворчето на параклиса било оградено с дървена ограда. През 1942-1943 е изградена каменна ограда. През 1987 върху старите основи на църквичката църковното настоятелство в с. Говедарци построява нова църква на манастирчето. При строителството в основите на олтара е открит стар каменен кръст с надписи, неразчетени засега. Резбарската част от иконостаса е изработена от Георги Джамбазки, а иконите от олтара са изографисани от художничка от гр. София.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в гр. Дулово, Силистренска обл. Има уникална архитектура, единствена в страната. Обновена и осветена (2013).

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в гр. Златоград. Построена 1871. Осветена (1872). Камбанарията ѝ издигната (1911-1912).

*Лит.: **Лилов**, Е. Храм „Великомъченик Георги Победоносец" в Златоград. // Църковен вестник, N 18, 29 апр. – 5 май 1996; **Велинова**, Бисерка. 125 години храм „Великомъченик Георги Победоносец" в Златоград. // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в гр. Кърджали. Изградена през 1926-1928. Осветена (1928). Изографисана (1954).

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в с. Мусачево, Софийска обл. *– вж „Св. Георги" – с. Мусачево, Софийска обл.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – възрожденска църква в гр. Перник (кв. Ралица). Построена 1843. Изписана (1857). В архитектурно отношение – еднокорабна, едноабсидна.

*Лит.: **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – Православна църква в гр. Пловдив. Наричана Храм на националното достойнство поради това, че била свързана с борбата за национално самосъзнание и за самостоятелна българска църква в ср. на XIX в. Построена в кр. на 40-те г. на XIX в. Осветена (1848). Тогава отваря врати и българското училище при църквата с първи учител дякон Иларион Хилендарец. По време на последните боеве за освобождението на Пловдив от османско иго (нач. на ян. 1878) църквата е разрушена. Изградена наново (1883) и осветена (Димитровден, 26 окт. 1883). Една година след освещаването ѝ в нея за пръв път след Освобождението е отслужена панихида в памет на Христо Ботев и загиналите за свободата на България (2 юни 1884). Произнесени са прочувствени слова за подвига на борците за свобода от видни политически дейци в Източна Румелия – Иван Стоянович и д-р Константин Стоилов. На същата дата през 1885 няколко месеца преди Съединението Ботевият празник отново започва с панихида. След пламенното слово на перущинския поборник Атанас Патев голямо народно шествие се насочва към тогавашния център на града – Градската градина. Няколко месеца по-късно, на 6 септ., първите църковни камбани, които тържествено известяват за извършеното Съединение на Княжество България с Източна Румелия, са камбаните на храма „Св. Георги". Същите камбани обявяват още едно историческо събитие – на 16 юли 1906 те слагат край на църковно-националната борба в града. В архитектурно отношение спазва възрожденската традиция на трикорабните псевдобазилики, но придава усещане за кръстокуполност във вътрешното пространство на наоса. Над западния вход през 1903 е прибавена двуетажна камбанария. Вътрешността на храма се украсява от стария, добре запазен и висок възрожденски иконостас, чиято резба е изпълнена в модерния за ср. на XIX в. в нашите земи стил ампир. Най-забележителните сред големите олтарни икони са рисувани през 1845 и 1849 от зографа Никола Одринчанин. До тях са творбите на дебърския иконописец Иван Георгиев – Спасовски, работил в нач. на XX в. в Пловдивско. Синът на Никола Одринчанин – Милтиади, също оставил своя творба – иконата „Св. Харалампий". Стените на храма не са били изписани, с изключение на свода на купола, където е изобразен Благославящият Иисус Христос.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – Православен параклис-мавзолей в гр. Плевен, в памет на православните войници, загинали при обсадата на града по време на Руско-турската освободителна война (1877-1878). Посветен на падналите 31 000 руски и 7500 румънски войници. Построен 1903-1907 с доброволно дарени средства от българския народ. Иконостасът и иконите са творби на видните художници Иван Мърквичка и Антон Митов. Тържествено открит и осветен на 3 септември 1907, в присъствието на княз Фердинанд I, Великия княз Владимир Александрович (син на император Александър II) и др.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 310.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в с. Попина, Силистриска обл. Построена и осветена 1860.

*Лит.: **Димитров**, Ф. Исторически бележки за с. Попина, Силистренско и стогодишнината на храма в селото. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1958.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – Православен женски манастир във Вардарска Македония. Разположен е в с. Райчица, на 2 км източно от гр. Дебър. Метох на Бигорския манастир „Св. Йоан Предтеча". Основан в нач. на XIV в. Църквата е зографисана от зограф Михаил Анагност от Самарина и сина му Димитър Михайлов (монах Данаил) от Бигорския манастир. Долният дял е изрисуван от техния ученик Дичо Зограф от Тресонче. Иконостасът е дело на майстори от Самарина (1840-1852). В 1945 монахините са изгонени от манастира от комунистическата власт и манастирът е превърнат в конюшня. До 1999 манастирът е в руини. По инициатива на игумена на Бигорския манастир архимандрит Партений Фидановски манастирът е възобновен и в него отново има монашеско сестринство.

Онлайн ресурс.

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в София, ул. „Св. Патриарх Евтимий" N 91. Макар и недовършен строежът ѝ, е осветена (11 ноември 1918). Към храма е основано Православно християнско просветно братство „Св. Георги" с ръководител дякон Марин Недков. Основен ремонт (1986).

*Лит.: **Шопова**, Л. Софийската църква „Св. Георги Победоносец". // Църковен вестник, N 7, 13-19 февр. 1995.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в София, кв. „Дървеница". Изграждането ѝ започва в нач. на 70-те г. на XIX в. Обхваща енориите „Младост" и „Студентска". Към храма е създадено неделно училище. Едновременно с него е учреден и кръжок за източно пеене.

*Лит.: **Спасов**, Г. Църквата „Св. Георги Победоносец" в кв. Дървеница – София. // Църковен вестник, N 11, 11-17 март 1996.*

„СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – църква в с. Тополи дол, Пазарджишка обл. Построена 1818. В двора ѝ е открито килийно училище. В нея служи като свещеник *поп Груйо Бански* (1856-1863).

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 536.

„СВ. ГЕРМАН" – църква край брегове на Преспанското езеро. В нея е намерен Самуиловият надпис от 893. Носи името на Българския Патриарх Герман от времето на цар Самуил. На нейно място по-късно е построена нова църква. Храмов празник – 12 май.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 37-44.*

СВ. ГЕРМАН ЦАРИГРАДСКИ – гръцки висш духовник. Цариградски патриарх (715-730).

Онлайн ресурс: Православен речник. <https://www.pravoslavieto.com/life/05.12_sv_German_Tsarigradski.htm>. – 4 с. – 12.11.2021.

Св. Горазд (икона)

СВ. ГОРАЗД – един от Св. Седмочисленици. Името му означава „мъдър". Роден в заможно аристократично семейство във Великоморавия, в земите на днешна Словакия в гр. Нитра, Великоморавия (дн. Словакия) или неговата околност. Виден ученик на Св. Св. Кирил и Методий. През 885 архиепископ Методий, бидейки на смъртно легло, го обявявил за свой наследник като глава на основаната от него школа със сан архиепископ. Това обаче не е зачетено от папата и Великоморавската църква е предадена на върлия противник на славянството Викинг, епископ на Нитра. Формално той си остава само епископ на словашкия главен гр. Нитра и не е ръкоположен за архиепископ, но е обявен за управляващ митрополит, което е напълно достатъчно да унищожи школата, да хвърли в затвора в 886 като еретици и да съди много студенти, сред които своя основен конкурент Горазд и видните ученици на Св. Методий – Св. Климент и Св. Наум, а други – били избити, прокудени или продадени в робство. Съдбата на Горазд не може да се установи със сигурност. Много е възможно при гоненията на Кирило-Методиевите ученици да е убит като много други от немското духовенство. Да е останал в затвора или високопоставените му роднини да са му издействали освобождаване срещу условието да отиде в изгнание или да остане под домашен арест. Ако е оцелял след 886, спасява се в България или в Бохемия (дн. Чехия). Съществува информация, че е станал първи епископ на Краков. Мощите му и тези на Св. *Ангеларий* се пазят в старата българска обл. Кутмичевица, в гр. Белград (дн. Берат) в Албания.

*Лит.: **Калев**, Димитър. **Св. Горазд**. С., 1970; **Калев**, Д. **Св. Горазд** – ученик, сътрудник и приемник на **Св. Методий**. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989; **Калев**, Д. **Св. Горазд**. Един от седемте славянски просветители. // Църковен вестник, N 29, 19 юли 1991; **Чешмеджиев**, Д. Мощите на **Св. Горазд** в Белград Албански (Берат). // Slavica Slovaca, 45, 2010, N 2, с. 136-143.*

Св. Григорий, епископ Български (икона)

СВ. ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ – *вж Григорий Богослов*

СВ. ГРИГОРИЙ, ЕПИСКОП БЪЛГАРСКИ – предполага се, че това е „презвитер и монах Григорий, клирик на всички български църкви", живял по времето на българските царе Симеон Велики (893-927) и Петър I (927-969). Един от изявените старобългарски книжовници, особено като преводач и преписвач. Превел хрониката на Йоан Малала (VI в.), като я допълнил с бележки от библейските книги и други исторически паметници. Допуска се, че е превел и известната „Хроника" на Георги Амартол. Вероятно е ръкоположен за епископ на Пелагония (Битола) и Прилеп. Канонизиран скоро след смъртта му, а в катедралата „Св. София" в Охрид дори е имало малък престол, посветен на него. Българската православна църква тачи паметта на светеца на 8 ян.

*По ръкоп. материали на ст.н.с. д-р Христо **Темелски**, директор на Църковно-историческия и архивен институт при Българската патриаршия.*

Per aspera ad astra!

СВ. ГРИГОРИЙ ПАЛАМА – *вж Григорий Палама*

СВ. ДАВИД БЪЛГАРСКИ (X в.) – първороден син на комит Никола. Заедно с братята си Мойсей, Арон и Самуил оглавява борбата срещу византийските завоеватели след падането на Велики Преслав. Възползвайки се от неочакваната смърт на император Йоан Цимисхи (976) и избухналата гражданска война във Византия, настъпват срещу византийците. Давид ръководел настъплението към Солун, но загинал още в самото начало – между Костур и Преспа. Канонизиран по народна воля, която била призната от Църквата.
Лит.: ***Павлов***, Пл., Хр. ***Темелски***. Български светци. С., 2010, с. *83.*

СВ. ДАЗИЙ ДОРОСТОЛСКИ (III в. – 305) – първи християнски мъченик по нашите земи. Живял в Доростол (дн. гр. Силистра). Приел Християнството и отказал да участва в езически празненства. Убит по заповед на Диоклециан и Максимиан.
Лит.: ***Атанасов****, Г.* ***Св. Дазий*** *– първият христов мъченик в българските земи. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2002;* ***Доростолски митрополит Иларион****. Из житието на* ***Доростолския мъченик Св. Дасий****. // Църковен вестник, N 22, 15-30 ноември 2003; Пренасяне мощите на* ***Св. Дасий****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2003.*

СВ. ДВАДЕСЕТ И ШЕСТ ПРЕПОДОБНИ МЪЧЕНИЦИ – мъченици за Православната вяра от Зографския манастир (22 монаси и 4 миряни). Обявяват се против сключената уния между Византия и Римокатолическата църква (1274). Император Михаил VIII Палеолог изпраща в Света гора войници да убедят зографските монаси да приемат унията. Монасите са затворени в манастирската кула (1275). Подложени на изтезания, след което са изгорени живи. Канонизирани от Православната църква за светци. На мястото на кулата в тяхна памет е издигнат паметник (1873).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1998, с. 73; ***Тодоров****, Г.* ***Светите 26 зографски мъченици*** *и опитите за тяхното унищожаване. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2002.*

„СВ. ДИМИТРИЙ" – църква в с. Горна Липница, Великотърновска обл. Построена (1863). За да не изглежда висока и да дразни османските власти, строителите изсипали пръстта от основите ок. стрежа. След Освобождението била изчистена отпред, но отзад останала така и до ден-днешен. Някои архитекти и специалисти твърдят, че църквата е строена от Колю Фичето или от негови ученици, усвоили стила на своя майстор. Релефите на външните стени на черковните зидове, както и скулптурните фигури на гълъби и оформянето на шило на каменния зид потвърждават това.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТРИЙ" – църква в с. Лозен, Хасковска обл. Построена 1922.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1983, с. 826.

„СВ. ДИМИТРИЙ" – възрожденска църква в с. Медникарово, Старозагорска обл. Построена 1865.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 142.

„СВ. ДИМИТРИЙ" – възрожденска църква в с. Ярловци, Пернишка обл. Построена 1835.
Лит.: ***Йорданов****, Св. Стогодишнината на храма „Св. Димитрий" в с. Ярловци, Трънска околия. С., 1935.*

„СВ. ДИМИТЪР" – *вж Св. Великомъченик Димитър*

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в гр. Айтос. Построена 1884.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – православна църква в с. Александрово, Търговищка духовна околия. Построена 1910. Действаща само на големи религиозни празници.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – параклис в Асеновград. Намира се на ок. 300 м югоизточно от кв. Горни Воден и на ок. 100 м вляво от пътя за Горноводенския манастир „Св. Св. Кирик и Юлита". Разположен е на едноименната височина Св. Димитър. Първоначално параклисът е построен през 1864 върху основите на крепостната църква. Впоследствие, след напускането на старото население на Горни Воден (20-те г. на XX в.), той е занемарен, а след това и почти разрушен. В днешния му вид е възстановен в кр. на XX в.
Лит.: ***Свещ. Стефан Костадинов****. 125 години от построяването на първия български храм „Св. Димитър" в гр. Станимака (Асеновград). // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1991.*

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Априлци, Пазарджишка обл. Построена (1903). Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 537.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Балдево, Гоцеделчевско (дн. Благоевградска обл.). Построена 1882. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с галерия от южната страна. По-късно е пристроена камбанария. В интериора иконостасът е профилиран и рисуван. На цокълните му табла има сцени от Шестоднева. Иконите му са изписани в 1884 в примитивен стил от анонимен зограф. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 56.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Баница, Серско. До 1917 зад олтара ѝ били костите на Гоце Делчев, загинал в сражение с османска потеря (май 1903). През 2012 има подписка от ВМРО за възстановяването ѝ.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Бачево, Разложко, Благоевградска обл. Построена 1835. Опожарена от османците (1882). Възстановена (1883). Иконите за църквата са изрисувани от видния живописец Симеон Молеров. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 72.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в гр. Белица, обл. Благоевград. Построена 1716. Най-старата сграда в града. В архитектурно отношение представлява ниска постройка, частично вкопана в земята. През 2000 до нея е построен параклис „Св. Димитър”. Храмов празник – 8 ноември.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска Православна църква в Битоля, Вардарска Македония. Изградена (1830) на мястото на стар параклис. Дело на дебърския род Рензови. Камбанарията е издигната в 1936. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика със странични галерии. Вкопана 1 м, за да не надвишава околните джамии. Балконът на галерията заема ширината срещу средния кораб и завършва с балдахин. Колоните са с капители, върху които стъпват арките на полуцилиндричния таван на средния кораб. Таваните на страничните кораби са плоски. Целият иконостас е изработен в позлатена резба от неизвестни резбари.

*Лит.: **Мавродинов**, Никола. Изкуството на Българското Възраждане. С., 1957, с. 153, 250; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 157, 158.*

„СВ. ДИМИТЪР” – Православен храм на епархията на Българската православна църква в САЩ, Канада и Австралия. Намира се в градчето Брамптън, предградие на Торонто, Онтарио, Канада. Първата чисто българска църква в района на Торонто. Строежът ѝ започва на 2 юни 2004 и завършва през 2005. Стотици българи от общността в Торонто участват с доброволен труд. Първата служба, проведена на 19 март 2005. Храмът тържествено осветен от двама български митрополити – Йосиф, епархийски архиепископ за Канада, и Негово високопреосвещенство Неофит, Русенски митрополит и бъдещ Български патриарх (27 март 2006). В архитектурно отношение е еднокорабна базилика в нововизантийски стил. Интериорът има елипсовидна форма за по-добра акустика, украсен от българи зографи с дарение (ок. 200 хил. долара) от Лалю Христов Метев, който живее в Бразилия. Художниците Янаки Верани и Николай Нинов са изрисували купола и стените в храма. Резбарят Иван Мастагарков е автор на олтара. Иконите са дело на Румен Киринков. През 2017 във връзка със 180-та годишнина от рождението на Васил Левски в двора на църквата е издигнат първият паметник на Апостола в Канада. Паметникът е изработен от бронз в България от инж. Тодор Ганарев и инж. Радиана Дервенска. Църквата е център на културен и социален живот на българите от областта.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Брежани, Благоевградска обл. Построена 1847. Няма стенописи. Опожарена от османската (1912) и от гръцката армия (1913). По-късно е възстановена. Храмов празник – 8 ноември.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 111.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в Бяла черква, Великотърновска обл. Първата ѝ сграда е построена през 1832. В нея са вградени колони от античния римски гр. Никополис ад Иструм. През 1866 е издигната нова сграда, която съществува и до днес. В новата църква „Св. Димитър” иконостасът и амвонът са дело на калоферски резбари. Майсторите марангози участват в четата на Поп Харитон и Бачо Киро и загиват в Дряновския манастир (1876). Обявена за исторически паметник с висока художествена стойност. Там се съхраняват костите на Бачо Киро.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – средновековен манастир във Велес, Вардарска Македония. Изграден през XIV в. като градска църква на мястото на стара църква от V-VI в. При османското завоевание след Черноменската битка в 1371 вероятно е затрупан. Откопан (1855), след което църквата е обновена и добива сегашния си вид. Изписана от известния зограф Коста Кръстев. В архитектурно отношение е еднокорабна с тристранна апсида от източната външна страна. На западната страна се намира нартекс, над който се издига кула с камбанария, която я различава от другите средновековни църкви в района. Църквата е градена от дялан камък, но за да се постигне ефект на полихромия е използвана тухла със спойки от хоросан. Самите фасади са оживени с орнаменти – шахматни полета и меандри. Самите страни на апсидата се разчленени с ниши и аркади, а венецът в горния дял е от тухли. Входовете и прозорците от северната страна са асиметрично поставени и завършват полукръгло. Поради всички тези характеристики се смята, че църквата е изградена в XIV в.

*Лит.: **Кънчов**, В. Град Скопие. Сегашното и недавното минало на град Велес. Македония. Етнография и статистика. (Избр. произв. Т. 2). С., 1970.*

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ” – църква в гр. Велико Търново. Намира се под североизточния склон на хълма Трапезица на десния бряг на р. Янтра. Най-старата и точно датирана средновековна търновска църква. Свързана е с обявяването на въстанието през 1185 под ръководството на болярите Петър и Асен за отхвърляне на византийското владичество. В нея са коронясали първите владетели от Асеновата династия – Петър, Асен и Калоян. Малко по-късно в кр. на XVII или нач. на XVIII в. към църквата бил създаден и манастир. Църквата и манастирът ок. нея просъществували до третата четвърт на XIII в., когато са били разрушени, най-вероятно при земетресение. През XV в. с материали от разрушената църква „Св. Димитър” южно от нея била издигната друга църква, която лежи върху основите на южната манастирска сграда. След разрушаването на църквата „Св. Димитър” и манастира ок. нея през втор. пол. на XIV в. тук бил създаден голям Християнски некропол, който просъществувал до нач. на XX в. Ограбена от кърджалии (кр. на XVIII в. и нач. на XIX в.). През втор. пол. на XIX в. силно повредена, а земетресението през 1913 окончателно я унищожава. Остава запазена само апсидата с фрагменти от оригиналните стенописи по двете ниши. Носи името на Св. Димитър, известен и като Св. Великомъченик Димитър Солунски Чудотворец. Тя е еднокорабна, едноапсидна, кръстокуполна църква с притвор, наос и олтар. Апсидата е петостенна. Външната декоративна украса е постигната чрез редуването на камък, хоросанова спойка и тухли, и засилена от вградените четирилистни устиета и панички, покрити с разноцветна глазура. Обявена за народна старина (ДВ, бр. 69 / 1927). Архитектурно-строителен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 102 / 1964 г.) и художествен паметник на културата с национално значение (декл. писмо N 2586/05.07.1979 г.).

*Лит.: **Теофилов**, Т. Архитектурният образ на църквата „Св. Димитър”. // Прослава на Велико Търново. С., 1978; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 257-260; **Захариев**, Ст. **Святий Димитър Солунски** и македонските словене с българите. Цариград, 1868; Великотърновската църква „Св. Димитър Солунски”. // Църковен вестник, N 14, 3-8 апр. 1995.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Виногради, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена в кр. на XVIII – нач. на XIX в. В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна базилика със слабо изразена апсида на изток и пристроен навес на запад. Входовете са два – от запад и от юг. Трите кораба във вътрешността са разделени с две редици по три дървени стълба. Таваните са дъсчени, а на този над централния кораб е изписан „Христос Вседържител" в медальон. Над колонадата има остатъци от стенописи с растителни мотиви. Иконостасът е частично резбован по венчилката и царските двери и е изписан. Някои от царските икони са от XVIII в. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 406, 407.

„СВ. ДИМИТЪР" – манастир при Главеница – място, подарено от княз Борис I на Св. Климент Охридски.
Лит.: ***Трайчев****, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 35.*

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Голешово, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Гробищен храм, разположен в северната част на селото. Построена 1833. Има запазени възрожденски икони. Преустроена (1957), като на възрожденския ѝ интериор са нанесени големи щети. До преустройството църквата е ниска и доста тъмна. Изградена наново със същите размери, но по-висока и по-светла, като са използвани здравите основи и стени. През 1962 от запад е добавена нова камбанария. Строител на църквата е местният майстор и иконописец Кочо Тодоров. Новият храм е осветен на 2 окт. 1957. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 215; ***Столинчев***, Ангел. Църква. Летопис на духовна околия Сандански и на църковния разкол в отечеството. Т. I. С., 2015, с. *587-588.*

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Гореме, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1860 на мястото на параклис от 1804. В архитектурно отношение е голяма трикорабна базилика с външна галерия от южната и западната страна. Иконостасът е рисуван и частично резбован. Осемте царски и четиринадесетте апостолски икони са рисувани от неизвестен автор в 1869 и имат оригинална иконография и стил. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 217.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Горна Крушица, община Струмяни, Благоевградска обл. Строителството ѝ започва през 1999. Осветена (26 окт. 1999).
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 219.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Горна Липница, Великотърновска обл. Построена 1863.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 134.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Горна Студена, Великотърновска обл. Строежът ѝ започнал в 1875, продължил през 1876 под ръководството на тревненския майстор уста Генчо Кънев. По време на Априлското въстание била разорена от османските власти. В такова състояние я заварва започналата Освободителна война 1877-1878. След установяването на Александър II в селото по негова заповед църквата била довършена. Императорът подарил сребърна икона и шест камбани на църквата, от които впоследствие оцелели само три. За една от другите три се знае, че се намирала в църквата „Св. Троица" – гр. Свищов. Останалите две изчезнали по време на снимане на филми за войната. След Освобождението църквата в с. Горна Студена била осветена от епископ Климент Браницки, (по-късно Търновски митрополит, светско име: Васил Друмев) в качеството му на временен управляващ Търновската епархия.
Лит.: ***Йонов****, В. Църквата „Св. Димитър" в с. Горна Студена, В. Търновско. // Църковен вестник, N 3, 1 февр. 1981.*

„СВ. ДИМИТЪР" – късновъзрожденска църква в с. Горна Сушица, Благоевградска обл. Построена в центъра на селото (1912). В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с трем и камбанария от юг. Във вътрешността има женска църква с оригинален син дървен парапет, оригинални изписан амвон и триделен иконостас. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Горна Сушица. – Община Сандански. Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – късновъзрожденска църква в с. Горно Абланово, Русенска обл. Изградена 1870.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 138.

„СВ. ДИМИТЪР" – късновъзрожденска църква в с. Горно Броди, Серско. Според мраморната плоча, построена в 1835. В архитектурно отношение е трикорабна базилика без купол. Притежава красив резбован иконостас, реставриран (2008).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 139.

„СВ. ДИМИТЪР" – българска възрожденска църква в гр. Гостивар, Вардарска Македония. Построена във от града (1847), тъй като в самия град не е имало много българи. Седалище на Гостиварското архиерейско наместничество на Българската екзархия.
Лит.: ***Иширков****, Анастас. Пътуване из Македония и Поморавия. // Научна експедиция в Македония и Поморавието 1916. С., 1993, с. 110;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 176.*

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в гр. Гурково, Старозагорска обл. Построена (1860).
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в гр. Димитровград. Осветена (1884).
Лит.: Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2019.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в гр. Долна Митрополия, Плевенска обл. Построена 1935 и две години по-късно е осветена. Представлява умалено копие на Патриаршеския храм „Св. Александър Невски" в София.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Долна Рибница, Петричко, Благевградска обл. Построена 1871. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с апсида и открит нартекс на запад и юг. Иконостасът е таблен и има резба по царските двери и венчилката. В горната си част има слънца. Иконите, декоративната украса с растителни мотиви на иконостаса, владишкият трон, амвонът и проскинитарият са от 1870 и са дело на неизвестен талантлив автор. Две от царските икони са от 1898 – дело на Андон Зограф. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 284, 285.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Долни Главанак, Хасковска обл. Построена 30-те г. на XX в. от местното население.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Долно Драглище, Разложко, Благоевградска обл. Изградена 1835. В архитектурно отношение е трикорабна базилика с полукръгла апсида на източната страна и открит трем на запад и юг. Трите кораба във вътрешността са разделени с две редици колони, върху които има полукръгли арки. Таваните на корабите са профилирани и многоцветни. Колоните, стените над тях и холкелът на централния кораб са изписани. Резбованият иконостас е двуреден, като в долната му част и централната част на венчилката има висока и на места ажурна резба. Царските и малките целувателни икони в църквата от 1838 са дело на един от най-видните представители на Тревненската художествена школа Досю Кюов (Теодосий Константинович) и ученика му Станчо. В храма има икони от XVII в., икона на „Св. Никола” от тревненския зограф Димитър, датирана от 1810 и две резбовани рипиди от XIX в. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 407.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска Православна църква в с. Дреново, Благоевградска обл. Построена 1890. В архитектурно отношение представлява голяма трикорабна псевдобазилика с двускатен покрив със скосен гибел. Отвън храмът е декориран с каменни релефи, псевдоконструктивни ниши над вратите и прозорците, с конхално изпъкнал корниз. Корабите в интериора са разделени с два реда дървени колони, като средният кораб е по-висок. Интериорът е от 1893-1896 и е дело на банския художник Михалко Голев. Ценни са таваните, стенописите, иконостасът, владишкият трон, амвонът, проскинитарият и парапетът на женската църква. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 293.

„СВ. ДИМИТЪР” – следосвобожденска църква в с. Екзарх Антимово, Бургаска обл. Построена 1894.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Жълт бряг, Хасковско. Построена 1857.
*Лит.: **Латунов**, Ив. Църковно тържество в с. Жълт бряг, Хасковско. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1968.*

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в гр. Искър, Плевенска обл. Построена 1837.
*Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 5. С., 1986, с. 136; **Николова**, Зл. Храмът „Св. Димитър Солунски”. // Църковен вестник, N 14, 9-22 юни 1997.*

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Исперихово, Пазарджишка обл. Построена 1925.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска Православна църква в Кавадарци, Вардарска Македония. Възобновена 1843. Частично изписана (1843). В архитектурно отношение. представлява трикорабна базилика с полукръгла апсида на изток и тремове от южната и западната страна и женска църква на запад. Има два помощни олтара с иконостаси от южната и северната страна. Единият е посветен на Св. Димитър, другият – на Св. Петка. Иконите датират от времето на възобновяването ѝ й и са дело на неизвестни иконописци.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Калипетрово, Силистренска обл. Построена изцяло с волни пожертвования на местните жители (1847). За да отговори на тогавашните изисквания на османската власт, била полувкопана в земята. Дело на дряновски майстори-строители, а иконите – на тревненския зограф Досю Коев и неговите синове. Първите свещеници били поп Стефан Михайлов и поп Стамат. Обновена в чест на 160-годишнината ѝ. Изписана в 2007.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Кесарево, Великотърновска обл. Построена 1858.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 390.

„СВ. ДИМИТЪР” – параклис в с. Ковачево, община Сандански, обл. Благоевград. Построен в XVII в. Възстановен в XIX в. В него се пазят две ценни икони от XVIII и XIX в. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 443.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Ковачите, Сливенска обл. Построена от уста Генчо Пенчев от Трявна. По време на Руско-турската война 1877-1878 е опожарена от отстъпващите османски войски. Възстановена след Освобождението. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 462.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Коиловци, община Плевен. Построена 1927. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Коларово, Петричко, Благоевградска обл. Строителството ѝ започва в 1922 и е поверено на майстор Петър Манолов. Иконите и иконостасът са изработени от Мильо Рашков, а резбарските работи (Царските двери и др.) са дело на Илия Йосифов от Каракьой, Неврокопско. На 8 ноември 1948 след отслужването на празнична литургия в църквата е убит митрополит Борис Неврокопски от един низвергнат свещеник. Храмов празник – 8 ноември.
*Лит.: **Гоцков**, Георги. Миналото на Коларово. Благоевград, 2005, с. 88-93.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ДИМИТЪР" – Православна църква в с. Кормянско, община Севлиево, Габровска обл. Построена 1888. Изографисването ѝ е дело на дебърските майстори Наум и Ненчо Илиеви. В архитектурно отношение църквата е трикорабна, кръстокуполна, едноапсидна, без притвор, изградена от дялан камък, фугирана, с камбанария. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – Православна църква в гр. Крива паланка, Вардарска Македония. Изградена в 1833, за което сочи надписът над западната входна врата. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика, с открит нартекс на запад и северозапад и ниска полукръгла апсида от изток. Откъм южната ѝ страна е издигната камбанария (1938). Вътрешността на църквата е изографисана от Димитър Папрадишки (1887). Иконостасът е богато декориран с флорални мотиви и пейзажи. Дело на зографа Николай Михайлов са 19 икони за иконостаса на църквата, рисувани през 1854. Иконата на Св. Димитър е дело на Никола Анастасов. Храмов празник – 8 ноември.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 205.*

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в гр. Крушари, Добричка обл. Построена 1882. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 620.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Леденик, Великотърновска обл. Изградена 1870. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 731.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Лозарево, Бургаска обл. Построена 1858 от Генчо Кънев на мястото на по-стара от XIII в. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 823.

„СВ. ДИМИТЪР" – Православна църква в с. Макариополско, Търговищка духовна околия. Построена 1924. Действаща само на големи религиозни празници. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Макоцево, Софийско. Изградена (1858-1860). Осветена 1861. Ограбена от черкезки разбойници и оскверена, като била превърната в обор (1873). Осветена отново (1874). Иконите на черквата и дърворезбата на царските врата имат голяма художествена стойност. Изработени от забележителния художник от Макоцево Иван Неделкьов, познат повече под името Йото иконописеца. Стенописите на свода на църквата са рисувани от Давид Зограф от с. Мирково, Пирдопско (1861). Към църквата има три камбани – една голяма и две малки. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Малки Цалим, Санданска община, Благоевградска обл. Построена през втор. пол. на XIX в. В архитектурно отношение представлява ниска, дълга, трикорабна псевдобазилика със слабо издадена апсида и трем от южната страна. Трите кораба в интериора са разделени от два реда по четири дървени колони. Женската църква е сравнително голяма с извит парапет. Иконостасът е таблен и изписан. В интериора работят майстори от Мелнишкото художествено средище – част от царските икони са изписани в 1862 от Лазар Аргиров, апостолските – от помощника му Костадин, а останалите са на неизвестен майстор. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 541.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква, разположена в центъра на с. Марулево, обл. Благоевград. Построена 1860. Осветена (1863). В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с открита галерия от запад и юг. Дъсчените тавани са оцветени и апликирани. Изписана от Михалко Голев (1893), а женското отделение – от друг представител на Банската школа – Димитър Сирлещов (1895). Стенописите са в тъмни тонове и се характеризират с примитивизъм. Иконостасът на църквата е изработен в 1893 и се отличава с декоративна живопис и резба по царските двери. Иконите му са от 1894. В интериора на църквата има резбовани и живописни украси и по архиерейския трон, амвона, проскинитария и парапета на балкона. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 549.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в гр. Мъглиж, Казанлъшко, Старозагорска обл. Строежът ѝ започнат от майстор Колю Фичето, но скоро след това той се разболял и строежа поел един от неговите най-добри ученици – уста Генчо Новаков. Основният камък на храма е положен през 80-те г. на XIX в., а освещаването е станало (1891) на Димитровден. В архитектурно отношение църквата е триконхална с купол и камбанария над западния вход. Камбанарията е строена в 1912 от местни майстори. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – Православна църква в с. Надарево, Търговищка духовна околия. Построена 1920. Действаща само на големи религиозни празници. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Ново Лески, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1994. В нея са пренесени ценни икони от възрожденския храм „Св. Георги" на Старо Лески. През май 2016 храмът пострадва от случаен пожар и част от възрожденските икони са повредени. Храмов празник – 8 ноември.
*Лит.: **Николова**, Сл. Нов храм в с. Лески. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.*

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в гр. Омуртаг. Построена 1851) вкопана в земята. През 1860 е построена нова църква, която изгаря по време на Руско-турската война 1877-1878. Възстановена със стенописи и икони (1880-1890). Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 711-712.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Осиково, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Изградена в 1848. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика, градена от ломен камък, с полукръгла апсида на изток и открит притвор на запад. Има камбанария (висока 7 м) от камък с полуцилиндрично засводени отвори. В двора на храма е имало килийно училище. Трите кораба във вътрешността са разделени с две редици от по пет колони, свързани с арки. На запад има дъсчена женска църква. Таваните са апликирани и многоцветни. Иконостасът е таблен, с добри пропорции и с художествени достойнства. Лозницата му е изписана с флорални елементи, а надиконните пана – с вази с цветя. Иконите са от времето на изграждането на храма и са прецизно изписани. Храмов празник – 8 ноември.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 407.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Падеш, Благоевградска обл. Изградена в 1898. Осветена на 26 окт. 1900. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с двускатен покрив със скъсен гибел. Вътрешността е разделена на три кораба от две редици от по пет носещи дървени колони. Таваните на трите кораба са дървени, като в средния има три осмоъгълни медальона с канонични живописни композиции. Църквата има две камбани. В интериора ценен е иконостасът, дело на банските зографи Димитър Сирлещов и Костадин Марунчев. През 1946 църквата е частично преустроена. Храмов празник – 8 ноември.

*Лит.: **Александрова**, Елена. Духовна култура и късно възрожденско изкуство в църквата „Св. Димитър Солунски” в с. Падеш, Благоевградско. // Симитлия – от древността до наши дни. Експедиция. Конференция. Благоевград, 2016, с. 51-61.*

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Палат, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1850 в центъра на селото като еднокорабна базилика. В 1860 е изградена отделна камбанария, висока над 10 м. Църквата е опожарявана два пъти – през Кресненско-Разложкото въстание (1878) и от гръцки войници по време на Междусъюзническата война (1913). Възстановена (1919). В новия си вид е трикорабна, едноапсидна псевдобазилика, разполагаща с широк навес от запад и юг. В интериора има запазен ценен рисуван иконостас с плитка резба по царските двери и венчилката, както и стенописи от 1909, дело на Димитър Сирлещов, Михалко Голев, Костадин Марунчев и Георги от Банската художествена школа. На западната фасада е изписан разгърнат вариант на композицията „Страшния съд”. В храма се пазят икони от XVIII и XIX в. Ценност представляват и един сребърен потир и сребърен дискос. Храмов празник – 8 ноември.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 95.

„СВ. ДИМИТЪР” – средновековна българска църква в с. Паталеница, Пазарджишка обл. От намерена в църквата мраморна плоча с надпис на гръцки е видно, че тя е построена от Григорий Куркуа, протоспатарий и дукс на Филипопол, в 14 индикт, 6599 г. от сътворението на света (= 1090-1091). (Надписът се съхранява в Националния археологически музей при БАН – София). През 1870 е преустроена и пристроена от запад и наречена на военния светец Св. Димитър. В архитектурно отношение църквата е кръстокуполна, с четири Г-образни подкуполни подпори и петстенна апсида. Вътрешните стени и сводовете на църквата са били изцяло покрити със стенописи. Малки фрагменти от тях са оцелели до днес – ок. 70 сцени и фигури, голяма част от които не могат да бъдат идентифицирани. През 60-те г. на XIX в. старите стенописи били изчукани, за да се закрепи здраво новата мазилка. През 1911 църквата е изписана с блажни бои от пловдивчанина Балтов и паталенчанина Кърпелов. От 1993 до 2007 с известни прекъсвания се осъществяват строително-консервационни и защитни работи.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община”. Пазарджик, 2011, с. 537; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 143.

„СВ. ДИМИТЪР” – катедрален храм в гр. Пещера. Изграден (1825-1831) благодарение на даренията на занаятчийските еснафи, главно от с. Пещера. За архитект на монументалната постройка се приема майсторът строител устабаши Петър Казоолу (по-късно се подписва като Казов) от Пещера. В строежа на църквата участват и други строители от Пещера, сред които Кузман Мичов. Храмът е характерен за Брациговски строително-каменоделски-резбарски център. Днес църквата освен енорийски, е и главен – катедрален храм на Пещерска духовна околия. В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна сграда, с три купола: един голям и два по-малки без барабани. В западната част са разположени двуделно преддверие и двуетажна емпория. Колоните, които разделят корабите, са каменни. Върху тях лягат високи арки, поддържащи свода, който е също масивно изграден. Сводовете и куполите са изградени от тухли, докато стените са каменни. Отвън има по-ниска аркадна нартика с каменни колони и полукръгли арки над тях. Олтарната част е отделена с дървен, украсен с резба иконостас. Притворът и двуетажната емпория са с дървени решетки (кафези). Каменната зидария и архитектурните детайли от камък са много добре изпълнени. В полукръговете над външните прозорци има декоративно изписване. Като цяло, техниката и технологическият подход при строежа на църквата е аналогичен на строителната практика в най-големите култови сгради от XIX в. Вътрешността на храма е частично изписана със стенописи, които с впечатляващия си оригинален рисунък значително обогатяват интериора. Фигурални стенописни изображения има на отделни места в централния купол, в пандантивите и в олтарната част. В централния купол е изписан Христос, а в олтарната част привличат внимание няколко богати композиции: „Богородица Ширшая”, „Благовещение” и някои Старозаветни пророци. Иконостасът е резбован през 1910, но иконите, както и двата големи кивория, са от XIX в. Между иконите извън иконостаса, някои са по-ранни от построяването на храма. Особено ценни със своите иконописни достойнства са иконите: „Богородица Одигитрия” (определена като изпълнение от XVII-XVIII в.), „Св. Богородица” (1642), „Св. Св. Петър и Павел” (1769), „Св. Екатерина” (1792), „Св. Георги” (1811), „Св. Димитър” (1830), „Велик архангелски събор” (1830) и др.

*Лит.: **Тулешков**, Н. Архитектурното изкуство на старите българи. Т. 2. Късно средновековие и Възраждане. С., 2006, с. 307; Онлайн ресурс.*

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в гр. Каблешково. Построена 1869.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в гр. Котел. Построена 1871. Унищожена по време на пожара в града (1894). Възстановена (1896). В архитектурно отношение – трикорабна.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 126.*

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в с. Лозарево, Бургаска обл. Построена 1880.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Пищигово, Пазарджишка обл. Построена 1865. По време на Освобождението се срутила и е изградена отново. Изгаря (1914) и възстановена (1922). Храмов празник – 26 окт.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 459.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в с. Ресен, Великотърновска обл. Построена 1836. Съборена (1926). Някои от иконите ѝ са предадени на Преображенския манастир, а резбованите двери – на Музея за резбарско и зографско изкуство в гр. Трявна.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 751.

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в с. Сарая, Пазарджишка обл. Построена в пригодена за това сграда (1880). Самостоятелната сграда е от 1903. Храмов празник – 26 окт.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 682.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в Свиленград. Построена 1898. Изгаря през 1913. По-късно – възстановена. Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 99.

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в с. Семерджиево, Русенска обл. Построена 1911. Притежава ценна дърворезба.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 156.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Сенокос, Благоевградска обл. Построена в нач. на XIX в. или в 1894. Отначало в храма се служи на гръцки. Свещеници са поп Димо, Лалковият поп от Чакърската махала, Ковачевият поп от Мечкул, Андон Дяков и др. След натиск от страна на жителите за българска служба Харалампи Цветков изпраща на своя издръжка момче на име Георги да учи за поп и да се върне да служи на български. В 1908 гръцките богослужебни книги са изнесени и изгорени. Църквата е убежище на Яне Сандански и на други ръководители на Серския окръг на ВМОРО. В нея многократно са провеждани революционни събрания и срещи. Опожарена е от османските войски по време на Балканската война в 1912-1913, възстановена (1927-1928). Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 249.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в Скопие, Вардарска Македония. В настоящия си вид е от 1896. На мястото ѝ имало стар храм, съществуващ в XVI в. В 1727 спомената като катедрална църква. Обновявана (1835, 1864, 1886, 1894). В двора ѝ е погребан войводата Васил Аджаларски (1909), а през 1917 – полковник Борис Дрангов. По-късно сръбските власти преместват костите на последния в градското гробище. В 1942 църквата е изписана от Димитър Папрадишки. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 207-208.*

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в с. Славянци, Бургаска обл. Построена 1889.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в гр. Сливен. Построена 1831 и осветена през 1834. В архитектурно отношение представлява трикорабна, едноапсидна псевдобазилика. Иконостасът и иконите на него са дело на тревненски майстори. Изписани са през 1830-1832 от зографите Иоаникий Папавитанов и Симеон. След учредяването на Българската екзархия (1870) църквата е превърната в катедрална. По време на реставрационни работи поради немарливостта на извършващия ги екип в храма избухнал пожар (29 юни 1971), който унищожил резбования таван на женското отделение и част от иконите, а иконостасът бил силно опушен. През 2005 е направен ремонт на външната фасада, а през 2008 е бил реставриран и иконостасът. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: ***Попов****, Тодор. Църквата „Св. Димитрий Солунски" в Сливен (По случай 135 г. от възстановяването ѝ). // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1967; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 248.*

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в Стара Загора. Построена 1861. Известна още като „Попската къща". В нея са посрещнати руските войски (11 юли 1877). Обявена за катедрален храм (2018). Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 414.

„СВ. ДИМИТЪР" – църква в с. Стежерово, Плевенска обл. Построена 1869. При пожар изгаря иконостасът ѝ. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 443.

„СВ. ДИМИТЪР" – следосвобожденска църква в с. Столетово, Пловдивска обл. Построена 1890. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 470.

„СВ. ДИМИТЪР" – Православна църква в гр. Струмица, Вардарска Македония. Построена в XIX в. До нея имало гръцко училище. По време на голям пожар (1869) пострадва силно, но скоро е обновена. През Междусъюзническата война в 1913 опожарена от оттеглящите се гръцки войски. В 1922, когато градът е вече в Кралството на сърби, хървати и словенци, църквата е разрушена напълно. На нейното място по-късно е построено Основното училище „Маршал Тито". Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР" – възрожденска църква в Струмско (кв. на Благоевград). Издигната през 1832 в центъра на тогавашния Струмски чифлик. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с полукръгла апсида на източната страна и вход на южната страна. На тази южна стена има четири дълбоки пиластра, свързани със сегментно засводени ниши. В 1917 църквата е изписана от художника Петър Морозов. Иконостасът на храма е таблен, изрисуван с орнаменти. Иконите на иконостаса са дело на зографи от Банската художествена школа, а тези в притвора – на Серги Бусев. Храмов празник – 8 ноември.
Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 302.

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Тешово, община Хаджидимово, обл. Благоевград. Построена 1843-1844 от неизвестни майстори. В архитектурно отношение е голяма трикорабна базилика. По-късно през 1870-1871 е преустроена, като е прибавено женско отделение над външния притвор и е поставен малък купол над средното поле на наоса. В 1941 куполът е отново изграден и към храма е добавена камбанария с часовник, изработен от Братя Димкови от с. Горно Броди, Серско. Църквата е с много масивни стени, с открита галерия, която заобикаля наоса от три страни и в североизточния си край образува параклис с костница под него. Страничните галерии са двуетажни, като във втория етаж се отварят аркадно към пространството на наоса. Над цялото тяло на църквата ляга двускатен покрив, стъпил върху солидна дървена конструкция. Във вътрешността трите кораба са разделени от шест двойки колони. Таваните са дървени и плоски, декорирани с живописни мотиви и розети. Иконостасът е монументален трireден – с царски, празнични и пророчески икони, а в централната си част и с четвърти ред – дейсисни икони. В долната си част е резбован от майстори от рода Караджовалии от Каракьой, а горната е изписана. Резбата е с богат растителен орнамент, птици, животни и ангели. И по тематика, и по изпълнение иконостасът може да се причисли към произведенията на Дебърската художествена школа. Има също резбован балдахин над Светия Престол, изпълнен заедно с иконостаса. Повечето икони на иконостаса са на банския зограф Димитър Молеров, рисувани 1843-1848. Едни от най-добрите произведения, сравними в художествено отношение с тези в Рилския манастир. Изрисувани са портретите на ктиторите Парска Какал, х. Стоян Черквар (Шарков) и х. Андон Русьов. Има редки Старозаветни сцени. Сред религиозните сцени са включени и епизоди от българската история, като потушаването на болярския бунт от Борис I. Сценатa озаглавена „Наказание Владимирово. Воцарение Симеоново” е единствена по рода си в страната. В храма има няколко икони от XVII-XVIII в. от по-стар храм, както и дърворезбована дарохранителница от средата на XIX в. Запазена е икона на Св. Св. Кирил и Методий от 1897, дело на зограф Димитър Неделчев от Каракьой. Храмов празник – 8 ноември.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 407, 408.

„СВ. ДИМИТЪР” – следосвобожденска църква в с. Факия, Бургаска обл. Построена 1884. Храмов празник – 8 ноември.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 173.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Цапарево, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1847 в центъра на селото. Храмът е полувкопан, а камбанарията е отделна постройка. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика, като апсидата ѝ отвън е слабо издадена. В интериора таваните на трите кораба са дъсчени и апликирани. Храмов празник – 8 ноември.

„СВ. ДИМИТЪР” – възрожденска църква в с. Голямо Шивачево (дн. гр. Шивачево), Сливенска обл. Построена 1859. Храмов празник – 8 ноември.

*Лит.: **Златанов**, Ив. Една стогодишнина. // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959.*

„СВ. ДИМИТЪР” – църква в с. Шумата, Габровска обл. Осветена през ноември 1944. Иконите ѝ са изписани (1946-1947). Издигната е камбанария (1973). Храмов празник – 8 ноември.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ” – възрожденска църква в Айтос. Църквата е разположена в центъра на града. Построена 1844 на мястото на съборен по-стар храм „Св. Великомъченик Димитрий” (1828). По време на Освободителната война 1877-1878 – опожарена, но съградена отново 1883. Храмов празник – 8 ноември.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ” – възрожденска църква в гр. Елхово. Изградена на мястото на малка църква, която била полувкопана в земята, съобразно изискванията на османското законодателство „да не бъде по висока от феса на мюсюлманин, яхнал кон”. Новата църква, значително по-голяма и по-просторна от старата, е построена 1874-1878 с дарения от местното българско население. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида от изток и нартика (притвор) от запад. Централният кораб е отделен от страничните с цилиндрични колони, завършващи в горната част с капители. При старата църква е имало килийно училище, основано през 1833. Храмов празник – 8 ноември.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ” – възрожденска църква в с. Ичера, Котленско, дн. Сливенска обл. Построена 1842. Към нея е открита музейна сбирка (авг. 2019). Храмов празник – 8 ноември.

Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ” – Православна църква в гр. Пловдив, намираща се в Старинния град. Сегашната сграда е осветена на 18 ян. 1838. Основите ѝ са положени във времето на Иван-Асен II, след Клокотнишката битка в 1230. По-нататъшната ѝ история не е известна. Едва през 1578 Стефан Герлах споменава за съществуването на църква „Св. Димитър” в града. Според една гръцка летописна бележка от 13 апр. 1767 тя била ограбена от разбойници начело с някой си Мустафа. Преди последното възстановяване на храма в нач. на XIX в., той представлявал малка постройка, в която се черкували и българите от Каршияка и Мараша. По време на антигръцките вълнения (1906) пловдивските българи превземат храма. От 1922 до 1964 е отдаден за ползване на Руската задгранична Православна църква и там се черкуват живеещите в Пловдив белоемигранти. През следващите десетилетия стои заключен и в него се служи само на храмовия празник Димитровден. След основен ремонт (2004-2007) е открит за редовни богослужения на Димитровден. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика, отвън с петостенна апсида и с 12 обли гранитни колони, които разделят корабите отвътре. Храмов празник – 8 ноември.

*Лит.: **Драговитийски епископ Харитон**. Принос към историята на Пловдивските храмове. // Сб. в чест на **Пловдивски митрополит Максим**. С., 1931; **Пандурски**, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни църкви. // Духовна култура, 39, 1959, Кн. 2, с. 27-281; **Моравенов**,* К. Паметник за пловдивското християнско население в града и за общите заведения по произносно предание (1869). Пловдив, 1984; ***Алваджиев***, Н. Пловдивска хроника. 2. изд. Пловдив, 1984*; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 195; **Алваджиев**,* Н. Старинни черкви в Пловдив. Пловдив, 2000*; **Пижев**, А., К. **Линков**. „Св. Димитър Солунски”: духовно средище на три различни етноса в Пловдив. // Храм „Св. Великомъченик Димитър” в Старинен Пловдив. Пловдив, 2008, с. 122; **Дойков**, Т. Летописна книга на черквата „Св. Димитър” в гр. Пловдив. // Храм „Св. Великомъченик Димитър” в Старинен Пловдив. Пловдив, 2008, с. 39; Храм „Св. Великомъченик Димитър” в Старинен Пловдив. Пловдив, 2008.*

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ" – възрожденска църква в гр. Радомир. Построена 1866. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

„СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в гр. Годеч. Датирана от XVII в. По време на османското владичество е била разрушена от кърджалии и била възстановена с дарение на местни ктитори (1836). Отдясно на входа, високо в градежа, е зазидан камък с вдълбана година 1836. През 1937 до старата църква е построена голяма нова църква „Св. Димитър". В архитектурно отношение е еднокорабна, едноабсидна сграда с полуцилиндричен свод. Изградена е от дялани камъни, споени с хоросан, като на места личат вградени късноантични квадрови блокове. Храмов празник – 8 ноември.
Онлайн ресурс.

СВ. ДУХ – в християнството едно от лицата на Светата Троица, неразделен елемент от практиката на християнските общности във всичките ѝ аспекти. Най-важна е ролята му при църковните Тайнства. В иконографията е изобразяван като гълъб – при сцени като Благовещение, Богоявление и изображенията на Св. Троица.
*Лит.: **Архимандрит Кирил Рилец**. Св. Дух в живота на християнина. // Църковен вестник, N 21-22, 10 юни 1961; **Николов**, Илия п. Св. Дух. // Църковен вестник, N 22, 2 юни 1962; **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. Светият дух. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; **Маджуров**, Н. За Светия Дух като личност. // Духовна култура, 1994, N 6, с. 1-8.*

„СВ. ДУХ" – църква в с. Бенковски, община Кирково, Кърджалийска обл. Построена 1934 като дървен параклис. Впоследствие е построена масивната каменна сграда с камбанарията (1942). Осветена от Пловдивския митрополит Кирил (1949).
Онлайн ресурс.

„СВ. ДУХ" – източнокатолическа църква в гр. София, храм на Софийската апостолическа екзархия. Построена на мястото на бивш параклис и осветена (1932). Съставна част от манастира на монахините боси кармелитки. Храмов празник – 50 дни след Великден.
*Лит.: **Гергинова**, Цветанка. Храм „Св. Дух", гр. София. С., 2002; **Гергинова**, Цв. Храм „Св. Дух" – минало и настояще. // Църковен вестник, N 3, 16-29 февр. 2008.*

СВ. ЕВТИМИЙ, ПАТРИАРХ ТЪРНОВСКИ (ок. 1327 – 1401-1402) – висш духовник и книжовник. Роден в Търново. Израснал в благовъзпитана семейна среда, надарен щедро от Бога с богати заложби, още твърде млад Евтимий се издигнал високо със своите знания, мъдрост и чист духовен живот. Добил за времето си добро светско образование, но духовните му търсения го отвели в *Килифарския манастир*, където ок. 1350 станал монах под духовното ръководство на преподобния *Теодосий*. По-късно, седем години пребивавал в Цариград и в Атонската Света гора. Завръщайки се в родината, Св. Евтимий се усамотил в пещера недалеч от Търново и построил там църквата „Св. Троица". Скоро при него се заселили ревностни ученици и се образувал цял манастир, превърнал се в огнище на просвета и чист духовен живот. Тук Св. Евтимий пише жития и похвални слова, поправя богослужебните книги съобразно с гръцките първоизточници, превежда други текстове. Създава с времето школа за подготовка на богослови, литургисти, преписвачи на богослужебните и свещените книги, познавачи на гръцки, църковнославянски и на родния говорим език. Григорий Цамблак сравнява делото на Св. Евтимий със стореното от Мойсей и от египетския цар книголюбец Птолемей. Славата на Св. Евтимий като голям молитвеник, строг аскет, просветен и вдъхновен проповедник го довела до патриаршеския престол (1375). Става Патриарх по всенародно желание в една от най-бурните и страшни епохи в историята ни. Проявил се като истински пастир. Служил на Бога и народа без отдих и почивка. Когато в столицата нахлули османските нашественици и започнали да безчинстват, Евтимий смело се изправил срещу техния предводител и го накарал да спре ужасната сеч. Сред писъците, бодър и силен с пророческата си осанка, той издигнал глас: „Не бой се, народе-мъченик, вярвай в Божията правда и милост! След Голгота иде Възкресение!". Със заповед на султана Патриархът бил изпратен на заточение в Родопите. Къде точно е бил заточен великият Патриарх на осиротяла България – не се знае. Паметта му се чества на 20 ян.

Св. Евтимий, патриарх Търновски / Антон Митов (стенопис в храм-паметник „Св. Александър Невски")

*Лит.: **Попов**, Х. И. **Евтимий**, последен **Търновски и Трапезицки патриарх**. Пловдив, 1901; **Маринов**, Д. **Евтимий, патриарх Търновски**. 2. изд. Варна, 1903; **Златарски**, Васил Николов. Де и кога е бил заточен **Патриарх Евтимий**. // Летопис на Бълг. книж. др-во, 6, 1906, с. 101-170; **Стефан Цанков, протопр**. **Патриарх Евтимий** (Живот и дейност). С., 1906; **Киселков**, Вл. **Патриарх Евтимий**. Живот и обществена дейност. // Българска историческа библиотека, 1929, N 3, с. 94-130; **Киселков**, Вл. **Патриарх Евтимий**. С., 1939; **Иванова**, К. **Патриарх Евтимий**. С., 1966; **Богданов**, Ив. **Патриарх Евтимий**. Книга за него и неговото време. С., 1970; Търновска книжовна школа 1371-1971. С., 1974; **Чифлянов**, Б. Богослужебната реформа на **Патриарх Евтимий**. // Балкански културни и литературни връзки. С., 1974 (Studia balkanica, 14); Търновска книжовна школа. Т. 2. 1980; **Кенанов**, Д. **Патриарх Евтимий** като историограф на Българското средновековие. // Държавни и политически традиции по българските земи. С., 1980, с. 53-73; **Богданов**, Ив. Гробът на **Патриарх Евтимий** – национална светиня. С., 1987; **Харалампиев**, Ив. Езикът, езиковата реформа на **Евтимий Търновски**. С., 1990; **Кенанов**, Д. Ораторската проза на **Патриарх Евтимий Търновски**. С., 1996; **Патриарх Евтимий** и неговото време. В. Търново, 1998; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 108-111; **Кенанов**, Д. Евтимиева метафрастика. Път и мисия във времето. С., 1999; **Петков**, К. Литургичното наследство на **Св. Патриарх Евтимий** и отношенията между Търновската и Вселенската патриаршия през 80-те г. на XIV в. // Духовна култура, 2003, N 3, с. 29-32; **Тодоров**, Г. Кончината и гробът на **Св. Патриарх Евтимий**. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2004; **Темелски**, Хр. **Св. Евтимий, патриарх Български** и истината около неговия гроб. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2004.*

„СВ. ЖИВОТВОРНИ ИЗТОЧНИК" – следосвобожденска църква в с. Лесово, Ямболска обл. Построена 1888.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 745.

„СВ. ЗАХАРИЙ" – Православна църква, разположена в планината Грамос на територията на костурския дем Нестрам, Гърция. Единствената останала сграда от изчезналото едноименно с. Загар. Според повечето изследователи храмът е строен в кр. XVI в. и е една от най-впечатляващите църкви в района. Той е основната църква (католикон) на изчезнал манастир, вероятно метох на съседния манастир „Св. Арахангели" край с. Чука, тъй като църквата е малка. Църквата е кръстокуполна, покрита с каменни плочи. Вътрешността на храма е изписана с фрески, но голяма част от тях са унищожени при пожар. Запазените фрагменти са от XVII в., което се потвърждава от надпис отвътре над прозорец на южната стена с датата. Стенописите в храма са дело на зографи от Линотопската художествена школа. Повреденият надпис над прага на храма е написан на арумънски с гръцки букви и гласи: „Който влезе в този храм и се поклони с благоговение, Бог ще му помогне". Около манастира се развива селцето Загар. След унищожаването на Линотопи в 1769 в Загар се заселва мюсюлманско население, което превръща църквата в джамия. След присъединяването на областта към Гърция в 1912 отново става църква. В 1921 е построен притворът. В 1990 църквата е обявена за паметник на културата.

Онлайн ресурс.

„СВ. ИВАН" – късносредновековна църква до с. Пастух, община Невестино, обл. Кюстендил. Изградена в XVI в. Изписана изцяло отвътре. Понастоящем е реставрирана, но няма запазени стенописи. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна. Обявена за архитектурно-строителен паметник на културата от местно значение (ДВ, бр. 77/1968) и художествен паметник на културата от национално значение (ДВ, бр. 57/1969). Храмов празник – 19 окт.

Лит.: ***Иванов***, Йордан. Старинни църкви в Югозападна България. // Изв. Археолог. др-во, 1912-1913, с. *53 и сл.;* ***Иванова***, Вера. Неиздадени църкви в Югозападна България. // Год. Нар. археолог. музей, 1926-1931, с. *261-285;* ***Василиев***, Асен. Художествени паметници и майстори образописци из някои селища на Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. *182-184;* ***Стойков***, Г. Култови и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. *117-120;* ***Димитров***, З., Б. ***Шарков***. Стенописни орнаменти от Югозападна България. С., 1964, с. *25 и сл.;* ***Дремсизова- Нелчинова***, Цв., Л. ***Слокоска***. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. *25;* ***Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 695.***

СВ. ИВАН-ВЛАДИМИР (– 22.V.1016) – зет на цар Самуил. Приеман и за български светец още през Средните векове. Заради неговата лоялност към българския владетел бил убит по заповед на цар Иван-Владислав. Мощите му се пазят в Елбасан. Почитан еднакво в България, Сърбия и Албания. Паметта му се отбелязва на 22 май.

Лит.: ***Павлов***, Пл., Хр. ***Темелски***. Български светци. С., 2010, с. *86-87.*

„СВ. ИВАН КАСИНЕЦ" (известен още като „Св. Иван Рилски-Пусти") – манастир край гр. Враца. През XV в. носи името „Св. Йоан Богослов". Името му „Св. Иван Касинец" носи от името на местността „Касинец", в която е издигнат. Напуснат от монасите (1894-1928). Осветен под името „Св. Иван Рилски" (1928). Църквата в манастира датира от XVI в. В архитектурно отношение е еднокорабна, без притвор с масивен полуцилиндличен свод.

Лит.: ***Василиев***, А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания. Т. 4. С., 1949, с. *80-82;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 88;* ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 202-205.*

СВ. ИВАН РИЛСКИ – *вж Преподобен Иван Рилски*

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – късновъзрожденска църква, енорийски храм на с. Габрово, Благоевградска обл. Разположена в западния край на Самарджийската махала на селото. Построена 1905. В същата година към църквата е открито и начално училище.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 184.

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – възрожденска църква в гр. Девин, Смоленска обл. Построена 1836.

Онлайн ресурс.

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – военна църква в Неврокопската епархия на Българската православна църква, храм-паметник и костница в гр. Кресна. Започва да се гради в 1939. Осветен (1 ноември 1941). Размерите на храма са 25 м дължина и 13 м ширина. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, безкуполна сводеста базилика. От запад има вградена камбанария, висока 16 м. Широко стълбище води до сводестия вход. На западната страна и камбанарията има 5 сводести и 3 квадратни прозореца. На северната и южната стена има по 3 сводести прозореца. Олтарът на изток е висок 6 м. В подземието има костница, до която се стига по вътрешна стълба. Иконостасът е дело на Петър Кушлев. Резбата на иконостаса е ажурна, опростена и пластична, характерна за Дебърската художествена школа. Умело са вградени лица и сцени, свързани с църковното движение. По-голямата част от иконите са дело на дебърския майстор Апостол Негриев Фръчков от Галичник. В 1980 храмът е изписан от Борислав Божинов от Сандански.

Лит.: ***Сандански****, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 260- 262.*

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – църква в гр. Крумовград. Построена 1934. Осветена на 30 окт. 1938 от Пловдивския митрополит Кирил, по-късно Патриарх Български. В архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна псевдобазилика.

Онлайн ресурс.

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – църква в Перник. Дълги години се наричала „Минната църква", построена по поръчка и за духовните потребности на работещите в Мини „Перник". Строежът ѝ започва 1910. Поради войните 1912-1913 и 1915-1918 е завършен 1920, когато е и осветена.

Лит.: ***Жеков****, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – следосвобожденска църква в с. Сломер, Великотърновска обл. Построена 1879. Изписана частично.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 262.

Per aspera ad astra!

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – църква в с. Смилец, Пазарджишка обл. Построена на мястото на по-стара църква, изгоряла по времето на Априлското въстание 1876.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 265.

„СВ. ИВАН РИЛСКИ" – Православен храм в гр. Търговище. Строителството му започва през 1912, но е прекратено поради избухването на Балканската война. Окончателно изградена 1936. През 1961 е монтиран уникален дърворезбован иконостас, изработен от проф. Петър Кушлев. Иконите в храма са дело на дебърския иконописец Христо Апостолов, с изключение на тези на Богородица и Христос, които са дело на проф. Георги (Гочо) Богданов. В църквата е погребан митрополит Андрей Нюйоркски.
*Лит.: **Дражев**, П. Търговище. Исторически очерк. С., 1966; **Жечева**, М. Храм „Св. Иван Рилски". // Храм „Успение Пресвета Богородици": Сб. докл. от Нац. науч. конф., посв. на 150-год. от построяването на храма – Търговище, 17 авг. 2001. С., 2002, с. 159-164.*

СВ. ИГНАТИЙ СТАРОЗАГОРСКИ (светско име: Иван) – православен мъченик, син на Св. Георги Загорски (Старозагорски) (XVIII в.). Учи в Пловдив, където се преселва неговото семейство. Приема монашество в Рилския манастир. Баща му по това време е убит от османци, защото отказва да промени вярата си. Турците насила потурчват майка му и двете му сестри. Искали да потурчат и него, но той успява да избяга в Румъния. Животът във Влашко е много труден за един млад монах, затова се завръща в България. Установява се в Търново, но и там османците се опитват да го помохаметданчат. За да спаси живота си, Игнатий приел на думи исляма, но бяга в Света гора, където живее в скита на Иверския манастир „Св. Йоан Предтеча". Там се отдава на строг монашески живот, но пред съвестта си, паметта на баща си и пред Христос се чувства недостоен. Затова решава да умре в името на християнската вяра. Той се явява в съдилището в Цариград, захвърля чалмата на земята и се отрича от ислямската вяра. Осъден на смърт чрез обесване, но е удушен (8 окт. 1814). Погребан в Света гора.
*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 30; **Атанасова**, З. **Св. Игнатий Старозагорски**. // Църковен вестник, N 40, 3-9 окт. 1994.*

СВ. ИЛАРИОН МЪГЛЕНСКИ (– 21.X.1164) – роден в Охрид или в някой от големите градове в диоцеза на Охридската архиепископия. Живял и действал в Мъгленско. Въпреки знатния произход и младостта си, след получаване на добро образование, приел монашество. Впоследствие бил избран за игумен в неизвестен манастир. Между 1133 и 1142 Охридският архиепископ Евстатий го ръкоположил за епископ на българския гр. Мъглен. Там открито влиза в конфликт с местните еретици – богомили, арменци и павликяни, които правят опит да го убият с камъни. Наречен е „воин срещу богомилите", след като връща мнозина в лоното на Православието и построява църква и манастир „Св. Апостоли", на мястото на еретичните сборища. Първото житие за него вероятно е написано от ученика му Петър, който бил определен за игумен на манастира от самия светец. За Св. Иларион Мъгленски научава дори византийският император *Мануил I Комнин.* През 1206 мощите на светеца били пренесени в Търново от цар Калоян и положени в църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици". На негово име са посветени няколко творби, сред които и житие, създадено от *Патриарх Евтимий* и разпространено, освен в България – в Сърбия, Молдова и Русия. След превземането на Търново от османците (1393) мощите на светеца били в неизвестност. Паметта на Св. Иларион Мъгленски се почита на 21 окт. – денят на пристигането на неговите мощи в Търново.
*Лит.: **Павлов**, Пл, Хр. **Темелски**. Българи светци. С., 2010.*

„СВ. ИЛАРИОН МЪГЛЕНСКИ" – женски манастир в Егейска Македония. Разположен в подножието на планината Ниджe на 2 км източно от с. Бахово, Мъгленско, Егейска Македония. Наследник на построения през XII в. от българския светец Иларион Мъгленски манастир „Св. Апостоли". През османската епоха е опожаряван и унищожаван няколко пъти от мъгленските мюсюлмани. Според гръцки източници председателят на Воденската българска община предложил на баховци 2000 гроша за възстановяването на манастира, при условие, че се присъединят към Екзархията, но те отказали. В 1911 архиерейският наместник в Съботско и деец на гръцката въоръжена пропаганда отец Никандрос предлага на гръцкото правителство да възстанови манастира, който според него бил подпален преди три века – т.е. ок. 1600, и оттогава е в руини. Манастирът е възстановен, след като Мъглен попада в Гърция в 1912.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ" – късносредновековна църква. Намира се на ок. 6 км югоизточно от Банско, вдясно от пътя за Добринище. В архитектурно отношение църквата е малка еднокорабна и едноапсидна сграда, характерна за периода XV-XVII в. Недействаща.
*Лит.: **Дремсизова-Нелчинова**, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987.*

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Беласица, Петричко, Благоевградска обл. Построена 1897. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с трем от южната и западната страна. Интериорът е дело на зографите Теофил Минов и Мина Марков и е оформен в 1910. Иконостасът е рисуван и има 36 икони. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 79.

„СВ. ИЛИЯ" – късносредновековна църква в гр. Бобошево, обл. Кюстендил. Построена 1687. В архитектурно отношение представлява малка, еднокорабна и едноапсидна сграда. Обявена за архитектурно-строителен паметник на културата от местно значение (ДВ, бр. 77 / 1972) и архитектурно-художествен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 38 / 1972). Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Кепов**, Иван. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. 191; **Василиев**, Асен. Проучвания на изобразителните изкуства из някои селища по долината на Струма. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, VII, 1964, с. 155-157; **Флорева**, Елена. Църквата „Пророк Илия" в Бобошево. С., 1978; **Ангелов**, Светозар. Църквата „Пророк Илия" в гр. Бобошево, Дупнишко. //* Църкви и манастири от Югозападна България през XV-XVII в. С., 2007, с. *41-42.*

„СВ. ИЛИЯ" – църква в с. Богородица, Благоевградска обл. Изградена през 1884. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с допълнително пристроена през 1939 камбанария. В нея се съхраняват ценни стенописи (203 изображения), дело на братята зографи Антон и Атанас, вероятно местни майстори. Таваните са декоративно оформени с оцветени летви. Иконостасът е триделен, а иконите са от XIX в. На десетте табли от цокъла на иконостаса са изобразени сцени от Шестоднева и букети. Владишкият трон и проскинитарият са украсени с дърворезба. Амвонът е с рисувана украса. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 461.

„СВ. ИЛИЯ" – църква в с. Боженци, Габровска обл. Построена 1839-1840 с камбанария 17 м висока. Издигната с „благословията" на османските власти (като благодарност към местен лечител, който излекувал една от ханъмите на пашата). Иконите ѝ са дело на иконописци от Тревненската иконописна школа, като най-старите от тях са от ок. 1842. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ" – Православна църква в с. Васил Левски, Търговищка духовна околия. Построена 1923. Действаща само на големи религиозни празници. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Влахи, Благоевградска обл. Тъй като с разрастването на селото църквата „Св. Богородица" (от 1844) отесняла, е построена църква от западната страна на главния площад на селото. Първоначалният храм е вкопан 1,5 м в земята. По време на Кресненско-Разложкото въстание (1878) в църквата заседава въстаническият щаб. След въстанието е опожарена от османците заедно с голяма част от селото. Малко преди насроченото освещаване избухва Балканската война през окт. 1912 и отстъпващата османска войска и башибозук от Градешница отново я изгарят. Възстановена и осветена (18 окт. 1925). Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 263.*

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Голем Цалим, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1865. В архитектурно отношение представлява двукорабен храм с трем от южната страна. В интериора работят майстори от Мелнишкото художествено средище ок. Лазар Аргиров. Стените са частично изписани. Таваните са дървени с апликации от розети и централен медальон. Колоните са декорирани. Иконостасът е рисуван и резбован с плитка резба по царските двери. Иконостасните икони са 24 и са създадени ок. 1883. Владишкият трон, проскинитарият и амвонът са резбовани. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 213, 214.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Горни Окол, Самоковско, Софийска обл. Строена на два етапа, вторият – в 1857, когато е изографисана. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 138.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Гостун, Разложко, Благоевградска обл. Построена вероятно в XVIII в. В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна псевдобазилика без нартекс, построена върху склон. В 1927 до западната фасада е пристроена камбанария. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 227.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Градево, Благоевградска обл. Построена 1847. В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна псевдобазилика с нартекс и женска църква над него. На западния и южния свод има барелефи с дракони. Интериорът е дело на четирима зографи. В олтара и по холкела на централния кораб има 36 сценописни сцени и фигури, дело на неизвестен зограф, които оцеляват при земетресението от 1904. Иконостасът е рисуван и има високохудожествена позлатена резба по венчилката, царските двери и кръжилата. На цокълните табла има осем сцени от Шестоднева в елипсовидни медальони. Над царските двери има три резбовани разпятия с дракони. Осемте царски икони са от 1849 и са дело на неизвестен зограф. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 234.

„СВ. ИЛИЯ" – църква в с. Дивля, Пернишка обл. Построена в кр. на XIX в. Възобновена (2015). Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Железница, Благоевградска обл. Построена 1874. В архитектурно отношение представлява каменен еднокорабен храм с полуцилиндричен дъсчен свод. След Горноджумайското въстание 1902 църквата е осквернена и превърната в яхър. Възстановена (1905) и изписана с 20 сцени. Иконостасът е рисуван и има едра оцветена резба. Царските двери, кръжилата и долната му част са пребоядисани. Шестте царски и 15 малки икони са от втор. пол. на XIX в. Художествена стойност имат и рисуваният кивот и дървеното разпятие. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 322.

„СВ. ИЛИЯ" – църква в с. Злати войвода, Сливенска обл. Открита (2009). Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ" – църква в с. Лозеница, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена през XVII в. По-късно опожарена. Възстановена (1985). Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 517.

„СВ. ИЛИЯ" – църква в с. Ляхово, Пазарджишка обл. Построена 1934. Осветена (1939). Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 538.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Мечкул, Благоевградска обл. Построена 1805. В 1836 към нея е открито килийно училище с учител Димитър Паскалев. Според местни легенди в тази църква е кръстено детето на българката Катерина Цилка, отвлечена заедно с американската мисионерка мис Елена Стоун (аферата в нач. на миналия век.). По време на Балканските войни, църквата е изгорена. Частично запазен е стенописът вляво от олтара, на който е изобразен Иисус Христос. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 571.

„СВ. ИЛИЯ" – възрожденска църква в Перник (кв. Мошино). Построена 1839. Разрушена при прокарване на ж.п. линията. Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ИЛИЯ” – църква в гр. Петрич – *вж „Св. Илия” – църква в с. Беласица, Петричко, Благоевградска обл.*

„СВ. ИЛИЯ” – църква в с. Професор Иширково, Силистренско.
*Лит.: **Великов**, Господин. За църквата „Св. Илия” в с. Професор Иширково, Силистренско. Силистра, 2018.*

„СВ. ИЛИЯ” – раннохристиянска църква, разположена в землището на гр. Разлог. От църквата са запазени само основите. Датирана в V-VI в. В близост до нея има останки от езическо светилище. На една от скалите му е издълбан овал с вписан в него кръст, знак използван при религиозни ритуали, свързани със слънцето и огъня. С огъня се свързва и патронът на храма Св. Илия.
*Лит.: **Кадурина**, Емилия. Извори на вяра и българщина. Църквите в Разлог. // Разложки светилници. Разлог, 2005, с. 1.*

„СВ. ИЛИЯ” – църква в Свищов. Построена 1835.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 105.

„СВ. ИЛИЯ” – възрожденска църква в с. Селище, Благоевградска обл. Изградена 1862-1864.
В архитектурно отношение представлява голяма трикорабна базилика с женска църква. В храма има ценни стенописи, които по своите художествени характеристики могат да се припишат на майсторите от Банската художествена школа Михалко Голев и Димитър Сирлещов. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 408, 409.

„СВ. ИЛИЯ” – възрожденска църква в с. Синапово, Ямболска обл. Построена 1934. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 197.

„СВ. ИЛИЯ” – следосвобожденска църква в с. Скутаре, Пловдивска обл. Построена 1879. Притежава ценни стенописи и икони. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 223.

„СВ. ИЛИЯ” – възрожденска църква в с. Стоилово, Бургаска обл. Построена 1841.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ” – Православен манастир край гр. Струмица, Вардарска Македония. Разположен в планината Еленица на 4 км югозападно от Струмица. Предполага се, че църквата е изградена към кр. на XVI в., тъй като в храма има икони от този период. В църквата е открита и каменна плоча със стар славянски надпис, която по-късно е загубена. Манастирът е разрушен и възобновен на същите основи през 1923. В 1975-1984 е разширен и обновен. В архитектурно отношение е еднокуполна, като в купола е изобразен Христос Вседържител, а в пандантифите – четиримата евангелисти. Иконостасът е дървен. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ” – възрожденска църква в с. Сугарево, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Изградена през1856 в ниската част на Пирин на ок. 4 км югоизточно от селото. В архитектурно отношение представлява малка трикорабна базилика с полукръгла апсида на източната страна и открит трем на западната и част от южната и северната страна. Иконите са от кр. на XIX в., дело на двама зографи примитивисти. Край църквата се намира общият гроб на Тодор Александров и Панзо Зафиров, гробовете на Симеон Евтимов, Иван Параспуров и Антон Попов – дейци на ВМРО. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 306.

„СВ. ИЛИЯ” – манастир. Разположен в Тетевенския балкан. Строен преди падането на България под османско иго. Съхранени са сборници от XVI в., съдържащи молитви, заклинания, мъдрости, поучения и летописи. През 1799 *Софроний Врачански*, изложен на опасност от кърджалии, намира на два пъти закрила в него. Когато кърджалиите изпепеляват гр. Тетевен (1801), манастирът оцелява по чудо. Църквата е двукуполна и е покрита с плочи. Строителството й е извършено на два етапа. Стенописите й са сериозно повредени. Запазени са някои от иконите й. Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Василиев**, А. Тетевенските църкви. С., 1948.*

„СВ. ИЛИЯ” – възрожденска църква в с. Тича, Котленско, Сливенска обл. Построена 1820. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ИЛИЯ” (XIII в). – средновековна църква. Намира се в центъра на крепостта „Урвич”. В архитектурно отношение е кръстокуполна. Първоначално била еднокорабна, с наос и притвор. Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Овчаров**, Д. Църквата в крепостта „Урвич” при с. Кокаляне, Софийски окръг. // Археология, 1981, N 4, с. 50-60.*

„СВ. ИЛИЯ” – възрожденска църква в с. Хвойна, Пловдивска обл. Построена 1857. В архитектурно отншение е трикорабна сграда. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 261.

СВ. ЙОАКИМ (XII в. – 18.I.1246) – висш духовник. Установил се в един от манастирите на Света гора. Прочул се сред монашеското братство като строг аскет. След като прекарал много години в свято подвижничество, напуснал Света гора и се отправил към родината. Предпочел едно място край р. Дунав, близо до с. Красен, където се установил с трима ученици. В живописния пролом на р. Русенски Лом изсякъл малка скална църква, където преуспявал в монашеските подвизи. Славата на смирения аскет се носела по цялата българска земя: сам цар Иван-Асен II чул за подвизите му и отишъл да му се поклони. Дарил стареца с много злато. Наети били работници, които изсекли в скалите голяма църква – днешната „Затрупана църква” при с. Иваново. Скоро на това място бил построен голям скален манастир, в който се приютили множество иноци – Йоаким неуморно ги посвещавал и направлявал в монашеско бдение. Търновският архиепископ Василий се отказал от църковния си сан (1234) и се оттеглил в един от Светогорските манастири. Най-достоен за високия пост се оказал монахът Йоаким, който бил провъзгласен за Търновски архиепископ. През 1235 цар Иван-Асен II успял да извоюва независимостта на Българската църква. На църковния събор в Лампсак, на който присъствали всички Източни патриарси, Йоаким бил интронизиран за Български патриарх. Подвизавал се успешно не само в духовното, но и в книжовното поприще. След смъртта на Иван-Асен II Патриархът станал регент настойник на малолетния цар Коломан II Асен. Скоро след смъртта му бил провъзгласен за светец. В негова чест било написано специално житие. Останал в паметта на поколенията като първи Български патриарх. Паметта му се чества на 18 ян.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 177-178; **Павлов**, Пламен. Забравени и неразбрани. С., 2010.*

Св. Йоаким, патриарх Търновски (икона)

„СВ. ЙОАН АЛИТУРГЕТОС” (или Св. Иван Неосветени) – църква в Несебър. Част от Архитектурно-историческия резерват в града, който е част от Световното наследство на ЮНЕСКО. Построена XIII-XIV в. В архитектурно отношение е кръстокуполна, с квадратен наос и просторен притвор. Според легендата изобщо не е освещавана (оттам и името ѝ – „алитургетос” е „неосветен” на гръцки), тъй като по време на строежа загива един от работниците. Въпреки това в църквата са провеждани богослужения. Бележи върховия етап в строителството на култови сгради през този блясък предренесансов период на средновековна България. Засегната силно от Чирпанското земетресение (1928).

*Лит.: **Рашенов**, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932, с. 36-58; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 187-190.*

СВ. ЙОАКИМ ОСОГОВСКИ (– 16.VIII.1105) – български светец и отшелник. Заедно с *Гаврил Лесновски* и *Прохор Пчински* е сред най-известните последователи на Св. *Иван Рилски*. Не е известно къде е роден. От житието му се знае, че дошъл в Осоговската планина, където потърсил монашеско убежище. Неизвестен по име болярин от с. Градец, недалеч от Крива паланка, му посочва търсеното от него място за монашеско уединение – една пещера край река Сарандапор, дн. Крива река. Тук прекарва живота си като отшелник, в пост и молитва, а местните българи го почитат като свят човек. Българската църква чества паметта му на 16 авг. В XII в. култът към Св. Йоаким става толкова популярен в Северозападна Македония, че ок. храма е изграден едноименният манастир. В манастира е създадено житие на Св. Йоаким, познато от по-късни преписи, както и служба на светеца. Ок. ср. на XIV в. култът към Св. Йоаким се разпространява и в източните български земи, а в кр. на XIV в. се пренася и в Русия.

Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН XXIII” – католическа униатска църква в гр. София, кв. „Овча купел”, ректорален храм на Софийската апостолическа екзархия. Част от Евхаристински манастир. Посветена на папа Йоан XXIII, бивш апостолически представител в София. Разположена на 412 кв. м площ с капацитет от 200 седящи места. Автори на проекта са архитектите Добрина и Светослав Димови. Открита на 22 окт. 2005. Храмов празник – 11 окт.

Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН БОГОСЛОВ” – възрожденска църква в с. Банище, Пернишка обл.

*Лит.: **Деянов**, Александър. Храм „Св. Йоан Богослов” в с. Банище, Пернишко (137 г. от освещаването му). С., 2012.*

„СВ. ЙОАН БОГОСЛОВ” – Православна църква в с. Болярино, Пловдивска обл. Строежът ѝ започва през 1900 от италиански майстор. Осветена (1908). След 1944 службите в църквата се разреждат до момента, в който тя окончателно спира да функционира и се заключва. През 1998 е ремонтиран покривът ѝ от кмета Кольо Стоев. През 2002 се прави вътрешен ремонт и оттогава тя е отворена за миряните.

*Лит.: **Чапански**, Н. Живото наследство на община Раковски. Пловдив, 2014.*

„СВ. ЙОАН БОГОСЛОВ” – следосвобожденска църква в гр. Карнобат. Построена 1880.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 358.

„СВ. ЙОАН БОГОСЛОВ” (известна като „Св. Йоан Канео”) – Православна църква в гр. Охрид, Вардарска Македония. Една от най-известните в Охрид, разположена на брега на Охридското езеро. Предполага се, че е от кр. на XIII – нач. на XIV в. и че е била католикон – главна църква на разрушен от османците манастир. Спомената в документ от 1447. В XVII в. е запусната, стенописите унищожени и постепенно е превърната в заслон за пастирите. Възстановена от местните българи (към 1850), като отчасти е променена архитектурата и живописта. В нач. на XX в. са изписани няколко светци и Св. Богородица в главната апсида. Според местна легенда в тази църква бил венчан българският цар Иван-Асен II и затова според тогавашните обичаи едната от трите врати на църквата – северната, през която е излязъл царят, била зазидана по-късно. В архитектурно отношение е кръстокуполна църква с вписан кръст и тройна апсида. Куполът е осмоъгълен, носен от четири стъпала с пандантиви. Долните части на църквата са с каменен градеж, а нагоре е с хоризонтални редове бигор и тухли с керамопластична украса и ъглести фронтони. От първоначалните фрески са оцелели само фрагменти. Архиереите са представени във фриз от портрети до кръста, като се отличават тези на „Св. Климент Охридски” и вдясно от него – на „Св. Еразъм Охридски” и до него – на „Константин Кавасила”. Патронът на църквата „Св. Йоан Богослов” е представен в цял ръст.

Онлайн ресурс.

СВ. ЙОАН ЗЛАТОУСТ (349 – 14.IX.407) – един от тримата „Светители” – „Вселенски учители”, наравно с Василий Велики Кесарийски и Григорий Богослов. Роден в Антиохия Сирийска в гръко-сирийско знатно семейство. Баща му Секунд бил военачалник, а майка му Антуса изповядвала християнската вяра. Йоан учи при софиста Либаний и философа Андрагафий в родния си град, а по-късно в Атина – красноречие и философия. Покръстен в 369 и става аскет. През 381 е в сан дякон, в 386 вече е презвитер. Оттогава славата му расте и е наречен „Златоуст” заради неговото красноречие. По това време пише поредицата проповеди „Срещу евреите”, която поставя началото на антиюдаистичната традиция в християнската църква. Хиротонисан за архиепископ на Цариград (398). Смелата му и безпристрастна проповед му спечелва прижиме много врагове – както сред управляващата аристокрация, така и в някои църковни кръгове. На Халкедонския събор в 403, свикан от неговия враг, Александрийският патриарх Теофил, е лишен от сан, но паството му го връща на Патриаршеския Престол. Като Патриарх на Цариград три пъти е изпращан на заточение поради намесата на светската власт в делата на църквата. До края на живота си Св. Йоан Златоуст е жертва на църковни интриги и преследване, но не прекратява своята мисионерска и проповедническа дейност. Императрицата Евдоксия го заточава в Кавказ, в арменския гр. Кукуз, след това (406) в далечния Питиунт (дн. Пицунда) на кавказкия бряг на Черно море. Почива в заточение на 14 септ. 407 в гр. Комана Понтика по време на Светата Литургия, след причастие със Светите тайни. Литературното наследство на И. Златоуст – трактати, писма (ок. 240) и проповеди – е колосално. Съхранили са се повече от 1900 ръкописи с негови съчинения. Те се компилират и цитират от негово време досега от огромно число по-късни автори. Преведен е на почти всички езици. Най-пълното издание на съчиненията е отпечатано в Париж (1718-1738) в 13 тома. Едно от най-значителните му творения са тълкуванията му върху посланията на Св. Апостол Павел (34 беседи). Канонизиран за светец през 438. Мощите на Йоан Златоуст се пазят в седалището на Цариградската патриаршия – църквата „Св. Георги”. Паметта му се почита на 13 ноември, на 27 ян. – Пренасяне мощите на Св. Йоан Златоуст и на 30 ян. – Деня на Св. Три Светители (заедно със Св. Василий Велики и Св. Григорий Богослов).

*Лит.: **Гошев**, Ив. Божествена литургия на **Златоуста**. С., 1943; **Макариополски епископ Николай**. **Св. Йоан Златоуст** и неговата литургия (Лекция, прочетена на 30 ян. 1971 г. в аулата на Духовната академия „Св. Климент Охридски” по случай празника на **Св. Три Светители**). //Духовна култура, 1971, N 1-2, с. 3-11.*

Св. Йоан Златоуст (икона)

Per aspera ad astra!

Св. Йоан Кръстител (икона)

СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ (известен и като Св. Йоан Предтеча; в исляма и в християнските арабски църкви е пророк Яхия) – братовчед и предшественик на Иисус Христос, който според Евангелието, предсказал пришествието на месията (на Христа). Живял отшелнически живот в пустинята. Роден половин година преди Иисус Христос. Син на свещеник Закария – от рода на Аарон и праведната Елизавета – от рода Давидов. Младенецът Йоан избягнал участта на хилядите убити младенци във Витлеем и околностите му през 29 г. сл. Хр. Водил аскетичен живот на брегове на р. Йордан, носел груби одежди от камилска вълна и се хранел с див мед и акриди. След като навършил 30 г., започнал да проповядва и да кръщава хората. Дава Св. Кръщение и на Иисус Христос (Богоявление). Наказан чрез отсичане на главата по заповед на Ирод Антипа. Тялото на светеца най-вероятно се съхранява в Александрия, където още средновековни източници посочват, че то почива. Намереният скелет на мъж с липсваща глава и датиран към I в. потвърждават, доколкото е възможно, това твърдение. Почитан в Римокатолическа църква, Източноправославна църква, Източнокатолически църкви, Нехалкедонски църкви, Англиканство. Главно Светилище – Църквата на Св. Йоан Кръстител, Йерусалим. Празник – 7 ян. (Ивановден), 24 юни (Рождение), 29 авг. (Обезглавяване). Атрибути: Кръст, агнец, собствената му глава. Покровителство – патронен светец на Френска Канада, Пуерто Рико, Малтийския орден на Йерусалим, Флоренция, Генуа и др. Именици: Иван, Иво, Йоан, Йоана, Иванка, Ивана, Ива, Ивайло, Ваньо, Ванчо, Ивелин, Ивелина, Калоян, Йонко, Жана, Яна, Ян, Ивона.

*Лит.: **Панчовски**, Ив. Г. **Христовият Предтеча** и **[Св. Йоан] Кръстител** в светлината на историята. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1958; **Марковски**, Ив. **Св. Йоан Кръстител** – **Божественият Предтеча**. // Църковен вестник, N 3, 24 ян. 1959.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – средновековна църква (XIII-XIV в.). Намира се върху висока скала в западната част на Асеновград. Част от укрепителната система на града. Доскоро се смяташе, че най-рано запазените ѝ стенописи са от XVIII в. Откритите при последната реконструкция сцена „Среща на Св. Елисавета и Св. Богородица" в южната част на олтарното пространство и „Св. Йоан Кръстител" под изображението на същия светец в нишата на южната стена се смятат от специалистите като творби от XIV в.

*Лит.: **Хайтов**, Н. Асеновград в миналото. С., 1983.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – средновековна църква в с. Върбово, Видинска обл. Построена 1652. В архитектурно отношение – малка еднокорабна, сводеста едноцилиндрична сграда. Обявена за паметник на културата.

*Лит.: **Василиев**, А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания / Изд. Народен археолог. музей. Т. 4. С., 1949, с. 107-108.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – църква в гр. Габрово. Не се знае датата на изграждането ѝ. Опожарена (1798). Възстановена (1814). В архитектурно отношение е кръстокуполна. Има самостоятелна камбанария в двора. Вътрешната ѝ украса е бедна. Има стенописи от 1920, дело на Димитър Гюдженов и Георги Манев. Иконостасът е изработен от майстор хаджи Георги от Видин (1814). Иконите са рисувани от тревненски майстори. Църквата съхранява ценна утвар, възрожденски щампи и старопечатни книги.

*Лит.: **Мавродинов**, Никола. Изкуството на Българското Възраждане. С., 1957, с. 105-106; Габровската* църква „Св. *Йоан Кръстител". // Църковен вестник, N 35, 29 авг. – 4 септ. 1994; Храм „Св. Йоан Кръстител" – Габрово. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995; Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3896.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – християнска църква в с. Добрево, Добричка обл. Енорийски храм на немската енория в селото, част от Никополската епархия на Римокатолическата църква (1903-1914) и след 1940. След Втората световна война поради изселването на немците католици от селото, църквата минава в ръцете на Варненската и Преславска епархия на Българската православна църква.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – средновековна църква в с. Върбово, Видинска обл. Не се знае времето на построяването ѝ. Според надпис на южната стена стенописите ѝ датират от 1682. От вътрешната ѝ украса правят впечатление сцените с мъченичеството на Св. Георги, Св. Стефан и Св. Йоан Кръстител. Реставрирана (2000).

*Лит.: **Василиев**, А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания. Т. 4. 1949; Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961; Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3896.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – възрожденска Православна църква в гр. Кратово, Вардарска Македония. Опожарена по време на Карпошовото въстание (1689), като остават само стените. Възстановена 1836. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с женска църква от запад, с правоъгълна основа и с осемстранна отвън апсида. Двускатният покрив е покрит с каменни плочи. На западната фасада има осемстенна камбанария. Вътрешността изписана със стенопис. Иконостасът е позлатен, с голям кръст-венчилка в средата и два по-малки отстрани. Иконостасните икони са дело на самоковския майстор Захарий Доспевски (1868) и на дебърския Димитър Папрадишки (кр. на XIX – нач. на XX в.). Икони за църквата рисува и видният самоковски майстор Иван Доспевски.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 418.

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – църква в гр. Крушово, Вардарска Македония. Построена 1904. В нач. на XX в. църквата е на арумънската община в града и затова получава известност като Влашката църква. В църквата няма живопис и в интериора ѝ доминира голям дървен иконостас, изработен от Лазар и Нестор Алексиеви. В църквата са пренесени фрески и икони от църквата „Св. Атанасий" в Локвени от 1627.

Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – средновековен манастир в кв. „Веселчане", гр. Кърджали. Основан IX-X в. Епископско (X-XI в.), а по-късно и митрополитско седалище. В манастирския комплекс има малък параклис, служил за митрополитска резиденция. В архитектурно отношение църквата е трикорабна, с купол. Във вътрешността ѝ са запазени фрагменти от стенописи, датирани от втор. пол. на XII в. Под църквата е открита еднокорабна друга църква (от IX в.). Манастирът е разрушен по време на кръстоносните походи (нач. на XIII в.), но по-късно е възстановен. Разрушен след падането на България под османска власт (XIV в.). Реставриран (1994-2000).

Лит.: Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012, с. 3896-3897.

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – възрожденска църква в с. Морозово, Старозагорска обл. Построена 1858.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 346.

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – средновековна църква в Несебър. Част от архитектурно-историческия резерват в града, който е част от Световното наследство на ЮНЕСКО. Построена X-XI в. Една от най-добре запазените в Несебър. Градена е от ломен камък и хоросан. В архитектурно отношение е трикорабна и има четири зидани стълба, поддържащи целия купол. Измазана и стенописана. От изображенията са запазени ктиторски портрет (XIV в.), разположен на южната стена, както и сцена с образа на Св. Марина (XVII в.), разположена върху югозападната колона. Днес църквата не функционира и се използва като художествена галерия.
*Лит.: **Овчаров**, Д. Щрихи към средновековната история на Несебър. // Сб. в чест на **академик Димитър Ангелов**. С., 1994, с. 84-91.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" – църква в София (кв. Обеля). Построена и осветена 2001 на мястото на по-стар храм.
*Лит.: **Гюрова**, З., Т. **Витанова**. Нов храм, посветен на **Св. Йоан Кръстител**. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2008.*

„СВ. ЙОАН ЛЕТНИ" – недействаща средновековна църква, намираща се на брега на язовир „Пчелина", до с. Поцърненци, обл. Перник. Районът, където е разположена църквата, е обитаван още в епохата на неолита. Тук е създадено селище, от което са разкрити фрагменти от керамика. В същата местност през античността, на площ от ок. 15 декара, е съществувало селище, от което са разкрити бронзови монети, строителна и битова керамика. През Средновековието в непосредствена близост до Пчелински камък, в местността „Селище" е разположено селище на южния склон на платото над скалистия бряг, на площ от ок. 25 декара. Това вероятно е селището, към което е принадлежала и самата църква. В непосредствена близост е бил и некрополът на същото селище, от който в миналото са разкрити няколко погребения от късното Средновековие. Представлява малка, еднокорабна, псевдотриконхална църква, с полукръгли отвън и отвътре конхи. Изградена от ломен камък и бигорни блокчета. Основите на зидовете са плитки. Цялата вътрешност на храма е изографисана. Изоставена в кр. на 40-те г. на XX в. Каменните плочи на покрива са били съборени, вследствие на което дъждовните води проникват през свода и стенописите се рушат. Ремонтирана (2008), като са подменени покривът и подът.
*Лит.: **Михайлов**, Ст. Късносредновековна църква при с. Пчелинци. // Археология, 1973, N 2, с. 59-65; **Митова-Джонова**, Д. Църкви от Късното средновековие в Пернишки окръг. // Год. на музеите в Югозападна България, С., 1984.*

„СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ" (или „Рождество на Св. Йоан Кръстител") (Роженски манастир) – гробищен храм-костница на Роженския манастир. Построена 1597 на 50 м северно извън манастирските стени. Украсена със стенописи (1662) в два реда, като в долната зона са изобразени светци в цял ръст, а в горната – 12 сцени от житието на Йоан Кръстител. Този цикъл е сред най-ранните и най-пълните на Балканите. Иконографската схема на стенописите е канонична и характерна за епохата. Иконостасните икони вероятно са дело на зографа, изписал стенописите. От него е запазена и икона в църквата „Св. Св. Петър и Павел" в Мелник.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 210.

СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА – *вж Св. Йоан Кръстител*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – средновековна църква (известна сред жителите на Асеновград като параклис „Св. Яни"). Издига се живописно на непристъпна отвесна скала в западните покрайнини на града. Времето на построяването ѝ се определя различно, от XI до XIII-XIV в., въз основа на архитектурните ѝ белези. В архитектурно отношение е едноапсидна, без притвор. Към 1819 все още имала купол. По строеж прилича изключително много на църквата при Асеновата крепост. Дълги години църквата задоволява богослужебните нужди на града. По време на кърджалийските нападения (кр. на XVIII или нач. на XIX в.) е полуразрушена. Възстановена непосредствено след това, с променена горна част и с дървен покрив. От стенописите на храма са запазени само две изображения, датирани по стилови особености от нач. на XIII в. – Св. Йоан Кръстител в ниша вдясно от иконостаса и Срещата на Мария с Елисавета във втория регистър на южната стена, непосредствено над олтара.
*Лит.: **Бояджиев**, Ст. Църквата **Св. Йоан Предтеча** в Асеновград. // Известия на българските музеи, 1, 1969, с. 155-167; **Константин Иконом**. Наръчник за Филипополската епархия и нейното описание / ред. М. **Христемова**. // Год. Рег. ист. музей – Пловдив, 2012, с. 35.*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – *вж Бигорски манастир*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – възрожденска църква в с. Бистрица, Благоевградска обл. Намира се в местността „Дъбово". Построена 1872. След Горноджумайското въстание (1902) осквернена и превърната в яхър.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 89.

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – църква в гр. Брацигово. Построена 1833 от първомайстор Атанас (Насе Гърнето). Сградата представлява една от много рядко срещащите се църкви с два купола. За по-добра акустика по вътрешните стени са вградени стомни и гърнета, от което произлиза и името на майстора на църквата. Разпределението и вътрешните пропорции са оразмерени учудващо точно. Външната архитектура на църквата говори за нейните строители като за оформени вече творци. Иконостасът и владишкият трон са изработени от майстори на Тревненската дърворезбарска школа. С най-високата на Балканския полуостров камбанария, издигната (1884-1886) от Иван Драгов. Височината ѝ е 28,61 м (38 аршина), разпределена на 4 етажа. Оборудвана с две камбани и часовник.
*Лит.: **Бербенлиев**, Пейо, Владимир **Партъчев**. Брациговските майстори – строители. С., 1963, с. 37-39.*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – Православна църква в гр. Габрово. Най-старият запазен храм в града. Намира се в кв. „Камъка" и местността „Петкова нива". Липсват писмени източници за създаването ѝ. Предполага се, че това станало през XVI в. При опожаряване на Габрово от войските на Капудан Хюсеин паша (1798) е разрушена, но е възстановена още през пролетта на 1799. Камбанарията ѝ е построена в 1870. Просъществува до юни 1949, когато е съборена и на нейно място е построена детска градина „Република". Църквата е забележителна със своя дърворезбован иконостас, изработен от майстор Георги Резбар през 1814. В нея през 1876 е погребан след самоубийството му Тодор Каблешков, тленните останки на когото остават до 1883, когато се пренесени в родния му гр. Копривщица.
*Лит.: **Цонева**, Даниела, Момчил **Цонев**. Имало едно време в Габрово. С., 2008, с. 191-192; **Чолакова**, Красимира, Росен **Йосифов**. Храм **Св. Йоан Предтеча** – Габрово. Габрово, 2010.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – *вж Градешнишки манастир „Св. Йоан Предтеча"*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – църква в гр. Казанлък. Построена по инициатива и под прякото ръководство на богатия и влиятелен казанлъчанин Стоян Груйоолу (1844), на мястото, където от кр. на XVIII в. се намирал метохът на Хилендарския манастир с килийно училище към него. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика. Има три престола, посветени на Св. Йоан Предтеча, Св. Йоан Рилски и Св. Харалампий. Иконите са изработени от тревненски майстори, а иконостасът – от майстора от Дебърско, Данаил. През Руско-турската война 1877-1878 превърната в хамбар. Възстановявана дълго след Освобождението. В 1896 построена нова камбанария, а през 1936 отново и почти изцяло я изографисват професорите Стефан Иванов, Никола Маринов и Дечко Узунов, с участието на казанлъшките художници Мара Чорбаджийска и Чудомир. Той е най-големият Православен храм в Казанлък.
*Лит.: **Георгиев**, М. Възраждането в гр. Казанлък (Ист. материали). С., 1923.*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – възрожденска църква в с. Карабунар, Пазарджишка обл. Построена 1818. Вкопана в земята. Има стенописи от Захарий Зограф.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 321.

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – средновековен манастир – гр. Кърджали – *вж Кърджалийски манастир „Св. Йоан Предтеча"*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" (или „Св. Яни") – възрожденска гробищна църква в гр. Мелник. Изградена в Реканската махала на града, на десния бряг на Мелнишката река (кр. на XVIII или нач. на XIX в.). В архитектурно отношение е трикорабна каменна псевдобазилика. По-късно са добавени нартекс от юг и трем от запад. Входовете са три – един от юг и два от запад – единият, главен за мъжете, а другият за жените на нивото на женската църква, до който се стига по каменна стълба. Пред вратата на площадка с дървени парапети и навес е окачена храмовата камбана, украсена с религиозни фигури, отлята през 1893. Наосът и олтарът в интериора са разделени от иконостас. В западната част женската църква има два балкона – по-голям за жените и по-малък за девойките. Владишкият трон е резбован, украсен с гълъби и пауни. Храмът е изписан. Ценно произведение на изкуството са иконостасът и царските двери. В църквата рисуват мелнишките зографи Лазар Аргиров и Яков Николай.
*Лит.: **Филов**, Б. Пътувания из Тракия, Родопите и Македония 1912-1916. С., 1993, с. 84.*

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – следосвобожденска църква в с. Равда, Бургаска обл. Построена 1884.
Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – следосвобожденска църква в с. Сбор, Пазарджишка обл. Построена 1874. Изгорена по време на Априлското въстание 1876. Възстановена (1899).
Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 538.

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – следосвобожденска църква в с. Синеморец, Бургаска обл. Построена 1894.
Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" (или „Св. Яни") – късносредновековна гробищна църква в с. Яново, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Изградена (XVI в.) югоизточно от селото. Иконата на Благовещение е дело на мелнишкия майстор Андон Зограф.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 457.

„СВ. ЙОАН РИЛСКИ" – ***вж и Св. Иван Рилски***

„СВ. ЙОАН РИЛСКИ – църква в с. Драгоданово, Сливенска обл. Построена 1900.
Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН РИЛСКИ" – възрожденска църква в гр. Пловдив. Намира се в кв. „Каршияка", на ул. „Васил Левски" 85 в район „Северен". Според предание, през XVIII в. в пловдивско предградие на север от р. Марица съществувал малък параклис, посветен на Св. Йоан Рилски Чудотворец. През 1848 Стоян Тодоров Чалъков е издействал султански ферман за построяване на по-голям храм за нуждите на нарасналото население в северната част на града. Той и зет му Димитрика Мицора даряват средства за построяване на храма. Помощи осигурил и българският възрожденски деец Александър Екзарх, намиращ се по това време в Цариград. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. Майсторите строители са неизвестни. Дърворезбата на иконостаса е изпълнена от братята Димитър и Антон Станишеви. Стените на храма са изписани (1864-1865) от пазарджишките зографи – братовчедите Стефан Андонов и Атанас Гюджженов. При пожар (3 март 1923) храмът е унищожен до основи. Оцелява само камбанарията, построена отделно в двора на църквата. Веднага след това започва събиране на средства за нов храм. Строежът е завършен 1929. Нова камбанария е издигната над притвора. Резбарят Атанас Филаретов изработва иконостаса и амвона (1931), а Иван Тосков украсява архиерейския трон (1932). Големите царски икони са дело на калоферския художник иконописец Кирил Кънчев. Целият комплекс – храмът и свещеническият дом – получават завършен вид 1935. Осветен (15 окт. 1938). Изписването на стените през 1948 е дело на колектив под ръководството на проф. Димитър Гюджженов. Храмов празник – 19 окт.
Онлайн ресурс.

„СВ. ЙОАН РИЛСКИ" – параклис. Построен в Рим. Осветен (13 ноември 1966). Функционира като български католически център, в който се провеждат религиозни служби, научни конференции и възпоменателни тържества. Издава сп. „Вяра и просвета" (1968-1971).
*Лит.: **Елдъров**, Св. България и Ватикана. Дипломатически, църковни и други взаимоотношения. С., 2002, с. 73.*

„СВ. ЙОАН РИЛСКИ" – църква в с. Равадиново, община Созопол, Бургаска обл. Осветена (16 окт. 2005).
Лит.: Нов храм в с. Равадиново. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2020.

СВ. ЙОСИФ – *вж Светци Йосиф Обручник*

„СВ. ЙОСИФ" – източнокатолическа църква в гр. Казанлък. Строежът ѝ започва през 1936, реално довършен през 90-те г. на XX в. Храмов празник – 26 дек.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. ЙОСИФ" – католическа катедрала – София. Строежът ѝ започва през окт. 1875. След бомбардировките над София (март 1944) е напълно разрушена. През следващите 50 г. католическата общност в София провежда своите срещи и литургии в малък салон близо до мястото на разрушения храм. При посещението си в България (2002) папа *Йоан-Павел II* освещава строежа на новия храм. Открита и осветена от държавния секретар на Ватикана кардинал Анджело Содано (май 2006). Стопанисва се от Ордена на малките братя капуцини.

Онлайн ресурс.

СВ. ЙОСИФ ОБРУЧНИК (I в. пр. Хр.) – баща на *Иисус Христос*. Произхожда от царски род. След като се сгодява за Мария не са имали сексуална връзка според *Библията*. Когато се оказва, че *Мария* забременяла, решава да я напусне, но *Ангел Господен* му казва, че заченатото дете е *Божият Син*. От *Библията* не се разбират повече подробности за живота му, освен че не е бил жив, когато Иисус умира, защото Мария е поверена на любимия Му ученик *Йоан*. Паметта му се почита на 26 дек.

Св. Йосиф Обручник (икона)

Онлайн ресурс.

СВ. КАЛИСТ (-1363) – висш духовник. Сведенията за първите години от живота му са оскъдни. Ученик на *Григорий Палама* и *Григорий Синаит*. Прекарва 28 г. като монах във Филотеевия манастир в Света гора. Избран за Цариградски патриарх (1350) и се проявява като енергичен привърженик на *исихазма.* През 1353 отказва да короняса претендента за императорския трон Матей Кантакузин и е отстранен от патриаршеския пост, но през следващата година отново го заема. През 1363 е изпратен от император *Йоан V Палеолог* да търси помощ срещу османците от намиращата се в Серес вдовица на сръбския крал *Стефан Душан* Елена Българска, но по пътя умира.

Лит.: ***Палаузов****, С. П. Грамота* ***Патриарха Калиста*** *как новый источник истории Болгарской церкви. Санкт-Петербург, 1858;* ***Киселков****, В. П. Патриарх Калистовата грамота от 1335. // Духовна култура, 1932, N 50, с. 20-44.*

СВ. КИПРИАН КИЕВСКИ, ЛИТОВСКИ И НА ЦЯЛА РУСИЯ – български висш духовник. Произхожда от болярския род Цамблак. Григорий Цамблак го нарича „брат на нашия отец", под което най-често се разбира, че Киприан е бил чичо на Григорий, а не негов духовен отец. Заминава за Византия в нач. на 50-те г. на XIV в. Приема монашество в Атон. Представител на исихазма и е сред последователите на Цариградския патриарх Филотей I Кокин. Съдейства активно за помирението на Сръбската и Българската църкви и укрепването на Руската църква. Изпратен с първа мисия в Киев (1373-1374), за да помири Руския митрополит Алексий с княза на Твер и последния – с литовския княз Олгерд. Поради политическата неумелост на Алексий, Киприан моли Патриарх Филотей да раздели Руската митрополия. От името на литовските князе той пише писмо до Цариград „да го назначат митрополит, иначе те ще си вземат друг от латинската църква". Цариградският патриарх Филотей го ръкополага за митрополит на Киев и Литва в Цариград (2 дек. 1375) „за да се запази древното устройство на Русия и в бъдеще". Киприан пристига сам в Москва (1376). След като получава рязък отказ от княз Дмитрий Донски, заминава от Москва за Киев и остава там да живее. Киприан потвърждава първенството на великия княз на Владимир и Москва и макар че княз Дмитрий Донски се възпротивява на неговото назначение, Руският митрополит Алексий го приема и му симпатизира. След смъртта на митрополит Алексий (12 февр. 1378) Киприан настоява, че е единствен негов законен наследник и тържествено отлъчва самозванците. Заминава за Цариград за разглеждане на делото от Патриарха и Синода. Там обаче Патриарх Макарий и император Андроник IV не застават на негова страна. При напускането на Цариград посещава България, където топло е посрещнат от Патриарх Евтимий. Киприан се връща отново в Цариград (апр.-май 1379). След Куликовската битка (1380) княз Дмитрий Донски рязко променя отношението си към Киприан и го поканва при себе си в Москва. Официално заема митрополитската катедра в Москва (1386 или 1390). Според преданието по времето на митрополит Киприан Москва е спасена по чудо от нашествието на хан Тамерлан. Духовникът получава известност и като църковен писател, редактор и преводач на богослужебни книги. Автор е на жития на руски светци (Св. Петър Московски). Пише статии по литургика, води обширна кореспонденция с голяма историческа ценност.

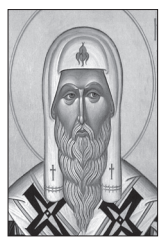

Св. Киприан (икона)

Лит.: ***Иванов****, Й. Българското книжовно влияние в Русия при* ***митрополит Киприан****. //* ***Иванов****, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 53-110;* ***Панайотова****, Н.* ***Киприан****. С., 1981;* ***Чешмеджиев****, Д.* ***Митрополит Киприан*** *и култовете на българските светци. // Studi Slavistici, 5, 2008, p. 15-30.*

„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" – Православна църква в Пловдив. Намира се в парк „Ружа", кв. „Христо Смирненски". Първи храм на територията на район „Западен". Строителството ѝ започва на 12 дек. 2006 в присъствието на Георги Гергов и съпругата му Вили Гергова, основни ктитори на бъдещия храм. Средства за градежа са дарили и над 50 миряни. Частица от Светите мощи на Св. Климент Охридски, дар от Македонската православна църква, е положена в специално ковчеже пред Светия олтар на храма. Храмът е осветен на 25 ноември 2008 с богослужение, на което присъстват гости от Македония, Гърция и Румъния и участва Дебърско-Кичевският митрополит Тимотей, владиката на Охрид. Архитектурата на храма е кръстокуполна с височина 11 м на площ от 290 кв.м, с дърворезбован иконостас и архиерейски трон, дело на родопски майстори резбари. Подът е покрит с мрамор, доставен от Италия. Камбаните в 14-метровата камбанария се управляват електронно. Храмът е оборудван с климатична инсталация, система за отвеждане на дима от свещите. В основите на църквата е зазидано послание към бъдещите поколения, в което е вписано пожелание: „За здравето на българския православен народ". Храмов празник – 25 ноември.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

СВ. КЛИМЕНТ I (ок. 50 – 97 или 101) – Съгласно официалните хроники на Римокатолическата църква един от седемдесетте Апостоли, четвърти папа (88 или 90-97 или 99). Според други версии – трети по ред папа, пръв епископ на Сердика, близък сподвижник на Св. Апостол Петър и Св. Апостол Павел. Канонизиран за светец. Паметта му се почита на 23 ноември. На 30 ян. 861 Константин-Кирил Философ намира в Крим мощите на Св. Климент (30 ян. 861), които тържествено се пренасят в гр. Херсон и се полагат в църквата „Св. Димитър". Заедно с това Константин-Кирил написва „Похвално слово" и химн за Св. Климент. По покана на папа Николай I (858-867), в кр. на 867, заедно с учениците си, Кирил и Методий пристигат в Рим, за да получат папско разрешение относно отслужване на славянска литургия. Те са приети благосклонно от новия папа Адриан II (867-872), защото носят част от мощите на Св. Климент. Папата тържествено приема солунските братя и води шествието на римските жители, които със свещи в ръце посрещат мощите на Св. Климент Римски. Главата на Римската църква тържествено приема преведените на старобългарски литургични книги, освещава ги и ги полага в църквата „Санта Мария Маджоре". С това действие папата одобрява службата на славянски език. В памет на Св. Климент са осветени базиликата „Сан Клементе" в Рим и църквата „Богородица Периблѐптос" в Охрид. В Охрид се намира и църквата „Малък Св. Климент".

*Лит.: **Ангелов**, А. Н. **Св. Климент Римски** и неговите послания. // Църковен вестник, N 30, 20 ноември 1986.*

„СВ. КЛИМЕНТ И ПАНТЕЛЕЙМОН" (наричан още „Св. Климент Стари" и Манастир „Плаошник") – български средновековен манастир. Разположен на хълма Плаошник в старата част на гр. Охрид, Вардарска Македония. Изграден по инициатива на Св. *Климент Охридски* и лично поръчение на княз *Борис I Покръстител*. От археологически проучвания е видно, че на мястото на църквата на манастира е имало голяма раннохристиянска петкорабна базилика, от която няма запазени следи. Според средновековното житие на Св. Климент Охридски, в 886 княз Борис I изпраща в Охрид светеца със задача да подготви необходимите няколко хиляди свещеници, владеещи писмения български език, за да замени един ден гръцкия език в богослужението с български. Св. Климент пристига в Охрид заедно с новоназначения областен управител Домета, на когото е заповядано да изпълнява всички искания на Климент. Княз Борис I подарява на просветителя и три болярски къщи в областта. В новоизградения манастир, посветен на Св. Пантелеймон, Св. Климент Охридски обучил до 893 близо три хиляди и петстотин свещеници. По-късно просветителската дейност в манастира е поета от Св. Наум. Когато Св. Климент умира (916), той е погребан именно тук. От въздигането си в кр. на IX в. до разрушаването му манастирът е многократно уврежда̀н и наново възстановяван. Османците го разрушават през XV в. и изграждат над основите му известната Имарет джамия, а мощите на светеца са пренесени в църквата „Св. Богородица Перивлепта". Възобновяването на църквата от манастирския комплекс започва върху основите на старата църква в кр. на 2000. От първоначалния градеж са запазени основите на стълбовете и една костница в централната част на храма. Днес те са покрити с дебело стъкло, за да могат посетителите да разгледат по-голяма част от оригиналната конструкция на църквата. На външния северен дял нарочно са оставени следи от султан Мехмедовата (Имарет) джамия, за да има белези и от османския период. Гробът на Св. Климент в новия храм е поставен върху старата гробна конструкция, целият под стъкло, а над него има саркофаг от мрамор, в който се намира ковчежето с мощите. В южната страна на гроба са поставени икони на Св. Климент и на Св. Пантелеймон. От другата страна в ниша се намира дървена скулптура на Св. Климент от XIII в., намерена в църквата „Св. Богородица Перивлепта". Манастирът е обявен за паметник на културата.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 422.*

СВЕТИ МОЩИ – наименование на тленни останки на светци, при които не само душата, но и телата им били очистени от греха. На места, където някои светци загинали като мъченици, се издигали църковни храмове.

*Лит.: **Тошев**, К. Светите мощи и тяхното почитане в Църквата. // Църковен вестник, N 33, 14-20 авг. 1995; N 34, 21-27 авг. 1995.*

„СВ. СВ. КОЗМА И ДАМЯН" – средновековна църква край с. Мърводол, община Невестино, обл. Кюстендил. В архитектурно отношение представлява малка кръстокуполна сграда с размери 6,75 х 4,50 м. В най-добро състояние е запазена апсидата, достигаща до подпокривния корниз (5,30 м). Останалата част от църквата е силно разрушена. Стените са съхранени на височина до 1,30 м от нивото на цокъла. Външната лицева зидария е от редуващи се пояси от грубо одялани камъни и от тухли. За по-добро оформяне на ъглите на сградата са използвани бигорови блокове. Според строителния метод на изграждането ѝ църквата е датирана от втор. пол. на XIV в. Отвътре църквата е изографисвана два пъти – през XIV и XVI в. Понастоящем стенописите са напълно унищожени. Църквата носи името на Св. безсребърници Козма и Дамян. Обявена за архитектурно-художествен паметник на културата от национално значение (ДВ, бр.38/1972).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Непроучени средновековни паметници. // Отеч. фронт, N 72-74, 4 февр. 1968; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слококска**. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 23; **Марди-Бабикова**, В. Средновековна черква край с. Мърводол. // Музеи и паметници на културата, 1981, N 1, с. 30-31; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 694; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 279.*

„СВ. СВ. БЕЗСРЕБРЕНИЦИ КОЗМА И ДАМЯН" (или „Св. Врач") – възрожденска църква в гр. Сандански (до 1949 – Св. Врач). Храмът е гробищна църква, построена в западната част на града (1861). Парцелът е дарен от светивра̀чкото семейство Поповски. В църквата богослужението първоначално се е извършвало на гръцки, а след създаването на Българската екзархия в 1870 – на български. През 1875 в трема на храма е изградено специално помещение за училище и в него е отворено първото светско училище в града. В архитектурно отношение храмът е трикорабна базилика с една апсида, с малки правоъгълни прозорци върху южната и източната стена. Сградата има малък притвор, както и Г-образен дървен навес на юг и запад. В интериора има богат трифен иконостас. Изписването е извършено в кр. на XIX в. от известни мелнишки зографи – Яков Николай, Лазар Аргиров, майстор Андон и др. Стенописите са от 1900 и са дело на Андон Зограф.

*Лит.: **Гергова**, Яна. Култът към Светци безсребърници в България: образи, вярвания и ритуални практики. С., 2015, с. 205, 206.*

„СВ. ЛЕОНТИЙ" – средновековна българска базилика край Струмица, Вардарска Македония. Епископски храм на Струмишката епархия. Около църквата по-късно изникнал манастир, за който за първи път се споменава в 1018. След падането на България под османско владичество църквата била разрушена. В една оцеляла част от нея богослужението се извършвало до 1896. Възстановена напълно (70-те г. на XX в.).

*Лит.: **С[трумишки митрополит]. Г[ерасим]**. За състоянието на манастирите в Струмишката епархия. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 483; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 84.*

„СВ. ЛУДВИГ" – католическа църква в гр. Пловдив. Построена от брациговския майстор Иван Боянин (1858-1861). Камбанарията ѝ е изградена (1898). Камбаните са подарък от папа *Лъв XIII*. В храма са погребани епископите Андреа Канова, Франческо Рейнауди, Роберто Менини и Викенти Пеев. Чирпанското земетресение (1928) силно повредила църковната сграда. През 1931 тя е поразена и от стихиен пожар, който унищожава органа, главния олтар и дърворезбения таван на средния кораб. След пожара цялата църква е преустроена и украсена с живопис от художника Кръстьо Стаматов. Сградата е възстановена в днешния си вид от архитект Камен Петков, който я проектира в ансамбъл с митрополията, енорийската канцелария и началното училище „Св. Андрей". Отново осветена от архиепископ Анджело Джузепе *Ронкали* (8 май 1932). Последното цялостно обновление на църквата и епископския комплекс при нея завършва през 2001. Папа *Йоан Павел II* се среща в храма с младите католици от цяла България (2002). Обявена за паметник на културата.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

СВ. ЛУКА ОДРИНСКИ (1786 – 23.III.1802) – светец. Роден в Одрин. След сбиване с едно турче в Цариград предизвикал гнева на турците. За да избегне грозящата го смърт, казал, че желае да се потурчи. Скоро след това се покаял и поискал да се върне към християнската вяра. По съвет на духовник заминал за Света гора и постъпил в Зографския манастир. Приел монашество. Това не успокоило душата му и решил да изкупи прегрешението си чрез мъченическа смърт. Заминал за остров Митилин, където облечен като турчин се представил на кадията, пред когото се отказал от мохамеданската вяра. Никакви заплахи не успели да го откажат от твърдото му намерение.

*Лит.: **Св. Козма Зографски чудотворец**. Жития на светиите. С., 1991.*

„СВ. ЛУКА" (X в.) – средновековен манастир близо до с. Граница, Кюстендилска обл. – *вж Граничкиманастир „Св. Лука"*

„СВ. ЛУКА" – възрожденска църква в с. Заберново, Бургаска обл. Построена в кр. на XVI в. Най-старият храм в Странджанския край. Наречена на Св. Лука, един от 70-те Апостоли и един от четиримата Евангелисти. Вкопана е в земята. По-късно към нея е построено и килийно училище.

Онлайн ресурс.

СВ. МАРКО ПРЕСЛАВСКИ – висш духовник. Името му е свързано с пренасяне мощите на Св. Петка – Параскева Епиватска от Каликратия в Търново, извършено по нареждане на цар Иван-Асен II (1230 или 1231).

*Лит.: **Христова**, В. Спомен за **митрополит Св. Марко Преславски**. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.*

СВ. МЕТОДИЙ – *вж Св. Св. Кирил и Методий*

„СВ. МИНА" – възрожденска църква – гр. Кюстендил. Изградена в 1859 като манастирска църква. Първоначално църквата е паянтова постройка от плет, измазан с кал, белосана и покрита с керемиди. Покривът е преправен, стените са иззидани с тухли, без вкопани основи в земята. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика без притвор. Църквата има две апсиди – петстенна на средния и полукръгла на северния кораб. Фасадите са разчленени от пиластри. Източната фасада е с декоративната кобилична крива над двете апсиди. Покривът е с турски керемиди. Иконостасът е столарска изработка. Иконите в църквата са дело на художниците Васил Зограф (1860), Янаки Зограф (1861), Данаил Щиплията (1862) и Иван Доспевски (1874). Част от стенописите и иконите са изпълнени през 1886 и 1893 от Евстати Попдимитров. Църквата е реставрирана (1986).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 257, 289.*

СВ. МЪЧЕНИК АВРАМИЙ БЪЛГАРСКИ – *вж Аврамий Български*

СВ. МЪЧЕНИК АНГЕЛ БИТОЛСКИ (– 21.XI.1750) – църковен деец. Роден в с. Флорина, Битолско, Вардарска Македония. Когато е 18-годишен, бил подложен на мъчения, но не пожелал да се откаже от Вярата си и останал християнин до края на живота си.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 25.*

СВ. МЪЧЕНИК АНАСТАСИЙ (СПАС) СТРУМИШКИ (ок. 1774 – 8.VIII.1794) **–** роден в с. Радовиш (дн. Радовищ), Струмишка епархия, Вардарска Македония. Когато станал 20-годишен, потърсил препитание в Солун – станал помощник на един майстор оръжейник. С цел да пренесе няколко турски носии, преоблякъл се като мюсюлманин. При опит да премине митницата, митничарите се усъмнили в него и станало ясно, че е християнин. Последвали опити на различни лица и институции да го накарат да приеме исляма, но той отказвал. След изтезания, издъхнал. Паметта му се почита на 8 авг.

Онлайн ресурс.

Св. Мъченик Анастасий (Спас) Струмишки (икона)

СВ. МЪЧЕНИК ГЕОРГИ НОВИ – *вж Св. Свещеномъченик Георги Нови Софийски*

„СВ. МЪЧЕНИК ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – Православна църква в с. Белозем, Пловдивска обл. Построена 1858. Камбаната е подарък от бъдещия кмет на Пловдив – Костаки Пеев и Панайот Пеев. Свещеник в селото е бил и отец Никола Геров Белчев от Копривщица. Събирал е песни и подготвял дописки за Найден Геров. Издава своя малка сбирка от народни песни „Песнопойче" (1860). През 1875 се прибира в Копривщица и участва в Априлското въстание. Заловен е и обесен заедно с други революционери на 17 юли 1876 в Пловдив на Джумаята. Църквата е реставрирана с помощ, отпусната от правителството. Осветена (2018). Куполът ѝ е възстановен със средства на Руската православна църква. Кръстът, който краси камбанарията, е дело на украински майстори и е подарен от Атанас Стефанов.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

СВ. МЪЧЕНИК ГЕОРГИ СОФИЙСКИ СТАРИ (1407 – 25.III.1437) – един от многобройните мъченици за вярата от първите години на османското владичество. Роден в София. Бил с военен чин – в османската или византийската войска. По примера на своя закрилник Св. Георги Победоносец е изпълнявал достойно войнишката си служба и получил знак на голямо отличие. Когато навършил 30 г., се озовал в завзетия от турците гр. Одрин. Там Георги пострадал заради Христовата си вяра. Турците го заловили, увещавали, заплашвали и жестоко измъчвали. Осъдили го на смърт. Бил изгорен на клада.

Онлайн ресурс.

СВ. МЪЧЕНИК ДИМИТРИЙ СЛИВЕНСКИ (9.X.1818 – 30.I.1841) – роден в Сливен. Отказал да приеме исляма, заради което бил убит. Паметта му се почита на 29 ян.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 31;* Жития на Светиите / Под ред. на ***Партений, епископ Левкийски*** и ***архим. д-р Атанасий (Бончев)***. *С., 1991.*

СВ. МЪЧЕНИК ЕМИЛИАН ДОРОСТОЛСКИ (18 юли 362) – роден и живял в гр. Доростол (дн. Силистра), бил роб у един грък и изповядвал Христовата вяра. Твърде възможно е Св. Емилиан да е бил славянин. Император Юлиан Отстъпник изпратил в Доростол жесток управител, за да преследва християните, ако откажат да почитат боговете. Сред тях бил и Емилиан. Изгорен на клада.

Онлайн ресурс.

СВ. МЪЧЕНИК ЕНРАВОТА – *вж Енравота*

СВ. МЪЧЕНИК ЗОСИМА СОЗОПОЛСКИ (I в.) – Православен светец-мъченик. Заради това, че приел християнството в гр. Аполония (дн. Созопол), по заповед на римския император Траян бил измъчван и убит.

Онлайн ресурс.

СВ. МЪЧЕНИК ЙОАН БЪЛГАРСКИ (– 5.III.1784) – месторождението му е неизвестно. Приел Християнството, но после се отказал от него. Осъзнал скоро прегрешението си и отново се върнал в лоното на Христа. Отправил се за Света гора, където прекарал три години като прислужник на един духовен старец. Напуснал Атон и пристигнал в Цариград. Макар да е бил облечен в османски одежди, подразнил много с християнските си молитви намиращи се в близост мюсюлмани. Те се опитали да го отклонят от неговата вероизповед, но като се убедили, че тя е непоколебима, го посекли в двора на „Св. София". Бил само на 19 г.

Онлайн ресурс.

СВ. МЪЧЕНИК ЙОАН – ВЛАДИМИР (– 22.V.1016) – управител на областите Зета и Далмация. По природа той бил миролюбив, благочестив и добродетелен. Пленен от цар Самуил, който го оженил за своята дъщеря Теодора-Косара и го върнал на неговия престол. При отказ да участва в убийството на Гаврил-Радомир, бил убит по заповед на цар Иван-Владислав.

Онлайн ресурс.

СВ. МЪЧЕНИК ЙОАН ТЪРНОВСКИ – българин от гр. Омуртаг. Баща му се занимавал с търговия с Германия и Италия. Поради обезценяване на тогавашната монета флорина (1812) фалирал и скоро след това починал, след него починала и майката на Йоан. Напуснал бащиния си дом и се преселил в Търново, където станал търговски съдружник на някакъв тухлар и керемидар. Заради участието му в заговор бил задържан от османците, които му заявили, че ако иска да остане жив, трябва да приеме мохмеданството. Изплашен, той обещал и изпълнил обещанието си. 8 месеца по-късно в него заговорила съвестта. Напуснал Търново и се озовал в Света гора. Публично изповядал Христа и прокълнал Мохамед. Това било съобщено на градоначалника. Йоан бил разпитван и подложен на изтезания, но отказал да приеме мюсюлманството. Осъден на смърт и обесен.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 30-31.*

СВ. МЪЧЕНИК ЛАЗАР БЪЛГАРСКИ (1774 – 23.IV.1802) – роден в с. Дебел дял, Габровско. Като момче отишъл в Мала Азия. В с. Соми бил нает за овчар, но като християнин предизвикал омразата на османците и бил затворен в тъмница. След мъчения, които мъжествено понасял поради голяма любов към Христа, бил убит. Над мощите му ставали много чудеса. За него било написано житие и съставена служба, които според описа на проф. Иван Шишманов се намирали в частната библиотека на Неофит Рилски, но които били в неизвестност. Образът му в цял ръст бил изписан в параклиса на Рилския манастир „Св. Архангели", с означение на името на родното му село.

*Лит.: **Архимандрит Нестор**. **Св. мъченик Лазар Български** (По случай 200 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1974; **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 28; **Желев**, Ив. Служба на **Св. Лазар Български**. // Духовна култура, 1998, N 4, с. 1-18; **Колева**, Елена. Спомен за видните габровски светци и монаси. // Християни (към „ 100 вести"), 12 ян. 2012; **Колева**, Ивелина, Елена **Колева**. Ролята и приносите на габровските църкви, манастири, светци, духовници, монаси и монахини в историята на Габрово и на България. // Минало, 2013, N 4, с. 22-37.*

Св. Мъченик Лазар Български (икона)

СВ. МЪЧЕНИК МАНАСИЙ ГАБРОВСКИ – *вж Св. Онуфрий*

СВ. МЪЧЕНИК НИКИТА СЕРСКИ – *вж Никита Серски*

СВ. МЪЧЕНИК НИКОЛАЙ СОФИЙСКИ – един от 9-те софийски мъченици за православната вяра. Роден в Янина, Епир. Бил обущар –благочестив и трудолюбив, но като дошъл в София, османците почнали да го съблазняват да приеме тяхната вяра. Той бил твърд в православната си вяра и тогава османските големци решили с измама да го накарат да приеме тяхната вяра. Поканили го на обяд, сложили в кафето му приспивателно и като заспал го обрязали в мюсюлманския религиозен обред. Николай, като разбрал какво са сторили османските големци, избягал и една година се крил вкъщи. Османците го канили да ходи на джамия, но той твърдо отказал. Тогава бил подложен на мъчения. Завлекли го при кадията, но той не го намерил за виновен и казал да го пуснат, но озлобялата тълпа го повлякла до местността „Ючбунар" и го убила с камъни (17 май 1555).

*Лит.: **Станимиров**, Ст. Житие на **Св. мъченик Николай Нови Софийски**. С., 1931; **Кръстев**, А. **Св. мъченик Николай Софийски**. // Църковен вестник, N 15, 11 май 1979; **Гяцов**, В. **Св. Николай Софийски** – богослужебна прослава и народна почит към светеца. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989.*

СВ. МЪЧЕНИК РАЙКО ШУМЕНСКИ (СВ. ЙОАН БЪЛГАРСКИ) (1784 – 14.V.1802) – светец. Роден в Шумен. По професия – златар. Поради нежеланието да се ожени за девица, дъщеря на местен богат турчин и да приеме исляма, бил осъден на смърт и обезглавен.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 28-29.*

СВ. МЪЧЕНИК ТРЕНДАФИЛ СТАРОЗАГОРСКИ (1662 – 8.VIII.1680) – пострадал за Християнската си вяра. Роден в Стара Загора. По професия – моряк. Убит в Цариград.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 24.*

СВ. МЪЧЕНИК ХРИСТО (– 28.XI.1748) – българин от Албания. Когато станал на 40 години, дошъл в Цариград и станал градинар. Един ден, на пазара, започнал пазарлък с един османлия да му продаде ябълки. Неусетно започнали да спорят и се скарали. Тогава османлията, за да си отмъсти, наклеветил Христо, че уж обещал да се потурчи. Затова го завел в съдилището на чаушпашата (полицейски пристав, бел.ред.), като представил и лъжесвидетели, че наистина обещал да се потурчи. Чаушпашата попитал мъченика истина ли е това. Той с голяма смелост отговорил, че си е християнин и че такава дума не е казвал, и че по никакъв начин няма да смени вярата си, ако ще това да му струва хиляди страдания. Тогава чаушпашата заповядал да го държат и бият. Хвърлили го в затвора. Обезглавен (28 ноември 1748).

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 25.*

Св. Мъченик Христо (икона)

СВ. МЪЧЕНИЦИ КОНОН И ЙОАН БЪЛГАРИН – първият от тях се родил в селището Витания (до гр. Исаврия) в семейството на Нестор и Нада. Когато пораснал, му се явил Св. архистратиг Михаил, научил го на истинната вяра и го кръстил в името на Пресвета Троица. Оттогава Конон се изпълнил със Св. Дух и архистратиг Михаил винаги пребивавал с него невидимо. След не много време блаженият успял да убеди и своите родители да оставят идолопоклонството и да се обърнат към Христа. Конон кръстил баща си и майка си. Бащата бил удостоен с мъченическа смърт, умъртвен от идолопоклонниците. Жертва на гоненията срещу християните станал и самият Конон. Бил подложен на мъчения. Исавряните, като научили за страданията му, се надигнали и го освободили, а неговите мъчители избягали. Две години след мъченията му Конон починал. Блаженият Йоан бил роден в България. По някаква причина той се поддал и се отрекъл от Христа. Осъзнавайки своя голям грях, започнал да страда за отричането си от християнската вяра. Потърсил спасение за душата си в Света Гора Атонска. Но след три години все още съвестта не му давала покой и като не можел повече да понася угризенията на съвестта, Йоан напуснал Света Гора и отишъл в Цариград. Облякъл се като турчин и влязъл в джамията „Св. София". Започнал да се кръсти и да се моли по християнски, което много подразнило турците. Разгневени, те се нахвърлили срещу него, били го и се опитали да го отклонят от неговата вяра, но като видели, че тя е несломима, му отсекли главата в двора на „Св. София". Това се случило на 5 март 1784.

Онлайн ресурс.

„СВ. МЪЧЕНИЦИ СОФИЯ, ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ" – църква в с. Стряма, Пловдивска обл. Чирпанското земетресение от 1928 разрушило ок. 250 църкви в Горнотракийската низина. Възобновена в нач. на XXI в. Осветена (2014).

Лит.: Освещаване на храм „Св. мъченици София, Вяра, Надежда и Любов". // Църковен вестник, N 18, 16-30 септ. 2014.

„СВ. МЪЧЕНИЦИ СОФИЯ, ВЯРА, НАДЕЖДА И ЛЮБОВ" – църква в с. Тамарин, Ямболска обл. Построена ок. 1930. В архитектурно отношение – еднокорабна постройка с красива камбанария. Считана за най-красивия църковен храм в Ямболска обл.

*Лит.: **Николова**, Зл. Храм „Св. мъченици София, Вяра, Надежда и Любов". // Църковен вестник, N 44, 30 окт. – 5 ноември 1995.*

СВ. НАУМ – *вж Преподобен Наум*

„СВ. НАУМ" – средновековен манастир в гр. Охрид, Вардарска Македония. Разположен е на югоизточния бряг на Охридското езеро. В миналото едно от средищата на Охридската архиепископия. Построен по инициатива от Св. Наум Охридски (893-900), със съдействието на българските владетели Борис и Симеон. След като прекратява учителската си дейност през 900, Наум Охридски се оттегля в този манастир. След смъртта му (23 дек. 910) манастирската църква, първоначално носеща името „Св. Архангели", започва да бъде наричана с неговото име. В нея се съхраняват и мощите му. В архитектурно отношение манастирът е с типичната византийска постройка. След пожар (1711) е поставен нов иконостас. В 1806 зографът Търпо рисува нови стенописи на игумена Стефан от Пловдив, хаджи Яков и епитропа Иван Гаврилов. Вляво от входа е изобразен като ктитор на храма „Михаил, архонт на България". Надписите на всички икони и стенописи са на гръцки език. В ср. на XIX в. игуменът грък Дионисий изгаря славянските книги в манастира. Манастирът е преустройван неколкократно. В 1811 са пристроени покрити тераси. В 1845 манастирът е засегнат от пожар, а през 1870 изгаря напълно, с изключение на църквата. По това време в манастира вече не пребивават монаси. Сегашните манастирски сгради са изградени след това. През 1873 манастирът преминава под управлението на гръцката църковна община в Охрид. След завладяването на Охридско от Сърбия (1912) край манастира е построена кралска резиденция и новата църква „Св. Иван-Владимир". В 1923 е предаден като коледен сватбен подарък от бъдещия албански крал Ахмед Зогу на кралската двойка Александър I Караджорджевич и Мария Румънска. Днес манастирът е под управлението на Дебърско-Кичевската митрополия. Манастирският църковен празник е Денят на Св. Наум Охридски – 20 юни. Други големи манастирски празници са зимният ден на Св. Наум – 23 дек., 27 юли, когато се почита паметта на Св. Седмочисленици и Денят на Св. Архангели, в чиято чест е построен първоначално манастирът.

*Лит.: **Кънчов**, Васил. Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница. Битолско, Преспа и Охридско (Избр. произв.). Т. I. С., 1970; **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908, с. 218; **Иванов**, Й. Манастирът „Св. Наум" на Охридското езеро. // Отечество, 1914-1915, с. 78-89; **Златарски**, В. Н. Към историята на манастира „Св. Наум" в Македония. // Македонски преглед, 1924-1925, N 2, с. 1-11; **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 15-25; **Снегаров**, Иван. Манастирът „Св. Наум" при Охридското езеро (Произход, развитие и културно значение). С., 1972; **Иванов**, Й. Кой е основал манастира „Св. Наум" при Охрид. // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 278-280; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 426-430; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 53-54.*

Per aspera ad astra!

„СВ. НИКОЛА” – църква в Асеновград. Съществува от 1720. След кърджалийските нападения в нач. на XIX в. е разрушена и възстановена отново. В архитектурно отношение представлява трикорабна едноабсидна сграда с емпория без нартекс. Наосното пространство е разделено на три от две редици по пет колони. Таванът е дъсчен – над средния кораб е сводест, а над страничните – плосък. Камбанарията, висока 15 м, е свободно стояща и е строена през 1903. Интерес представлява иконостасът, чиито майстори са неизвестни. Той е хармонично съчетание на три отделни дърворезбени иконостаса. Мотивите са взети от природата – цветя и животни, предадени с неповторима красота и изящество. Оригинален е и владишкият трон. Балдахинът е очертан от двуглава ламя, от чиято паст излиза лозница с гроздове, а на страниците на трона изкусно е изваян лъв и слънчев символ. Архитектурният ансамбъл включва и параклиса-костница „Св. Св. Симеон Стълпник и Трифон Зарезан”, намиращ се в двора на храма. Св. Трифон и Св. Симеон са тачени в региона като покровители на основния поминък на хората – лозарството и копринарството. Храмът, построен в тяхна чест, е от 1862 и представлява еднокорабна, едноабсидна сграда с външен нартекс, носен от четири колони. Таванът, покрит с двускатен покрив, е сводест. Храмът е бил изписан и отвътре, и отвън. Сега са оцелели само стенописите в наоса. Дело са на зографа Д. Астериади и представляват изключителен интерес, защото между многото сцени е изобразен един рядко срещан сюжет – „Сътворението на света”. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Атанасов**, К. Църквата „Св. Никола” в гр. Асеновград. // Духовна култура, 1980, N 2, с. 28-32.*

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в с. Баня, Панагюрско, Пазарджишка обл. Построена 1840. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 1. С., 1978, с. 213.

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в гр. Берковица. Строена (1870-1871). Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 1. С., 1978, с. 264.

„СВ. НИКОЛА” – късносредновековна църква до с. Вуково, община Бобошево, обл. Кюстендил. Построена XVI в. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна, триконхална постройка, без притвор, с плитка арка на западната фасада. Църквата е полувкопана в земята. Цялата ѝ вътрешност и арката на западната стена били изписани. От стенописите са останали фрагменти. Носи името на Св. Никола или Св. Николай Мирликийски Чудотворец (270-343). Храмов празник – 6 дек. Църквата е обявена за архитектурно-строителен паметник на културата с местно значение (ДВ, бр. 77 / 1968 г.) и художествен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 100 / 1969).

*Лит.: **Василиев**,* Асен. Проучвания на изобразителните изкуства из някои селища по долината на Струма. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, VII, 1964, с. *153; **Божков**, Атанас. За някои забравени паметници на българската монументална живопис от XVI в. Стенописите във Вуково. // Изкуство, 1964, N 9-10, с. 47-56; **Дремсизова-Нелчинова**,* Цв., Л. ***Слокоска***. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. *С., 1978, с. 14.*

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска българска църква, енорийски храм на с. Гайтаниново, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1839. В архитектурно отношение представлява голяма трикорабна псевдобазилика с полуциндрична апсида с пет олтарни ниши, открит притвор на запад и навес на югозапад. Пристроена висока камбанария с две камбани (1885). Камбанарията е с часовник, дело на братя Димкови от Горно Броди, Серско (1890). Храмов празвик – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 409; Църква „Св. Никола” – Гайтаниново. // Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА” – средновековна църква – намира се в южния край на с. Долна Вереница, обл. Монтана. Няма точни сведения за времето на построяването на храма, но е датирана към XVI в. По-късно претърпяла няколко строителни етапа. Първоначалната сграда е с вероятна датировка кр. на XVI – нач. на XVII в. През XIX в. западната стена е съборена и е прибавено правоъгълно помещение, с което обемът на наоса е нараснал двойно. През XX в. от запад е прибавен притвор с паянтови стени, който принадлежи към третия етап от преустройството на църквата. В архитектурно отношение старинната църква представлява малка еднокорабна сграда с полукръгла широка апсида. През втор. пол. на XX в. под мазилката на старата част от храма са разкрити средновековни стенописи. Обявена за паметник на културата от национално значение.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА” – средновековна църква в с. Долна Кремена, Врачанска обл. Изграждана на три етапа. От най-старата ѝ, източна част, чиито основи са положени през XIII-XIV в., днес не е останало много – покривът е рухнал, стените съборени, а апсидата е нацепена на парчета. През XVII в. църквата е била разширена на запад, от тази част е останала само южната стена. Окончателния си вид черквата придобива с изграждането на притвора, датата е издълбана на камъка над входната врата, на западната фасада. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна постройка с притвор. Вероятно някога вътрешността на църквата е била изписана, днес са останали само възрожденските стенописи в притвора, но и те са на път да изчезнат. От долнокременската църква „Св. Никола” са едни от най-старите и най-интересни в иконографско отношение икони във Врачанския край – „Св. Никола” от кр. на XVII в., „Св. Богородица” от кр. на XVIII в.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА” – средновековна църква в с. Долни Раковец, Пернишка област. Не е известно точно времето на изграждането ѝ. Ако се съди по схлупения ѝ външен вид (полувкопана в земята), може да се предположи, че това трябва да е било през първите векове на османското владичество. По-късно разрушена. Възстановена (1849), като на запад е бил доизграден притвор – „женска църква”. Вероятно по същото време, в близост до църквата е била издигната и четиристенна кула-камбанария, от която днес няма следа. В архитектурно отношение църквата „Св. Никола” представлява еднопространствена, псевдотриконхална сграда, с една апсида на източната стена и по един певник на северната и южната стена. Въз основа на архитектурните особености църквата „Св. Никола” може да се свърже с църковното строителство от поречието на Горна Струма и Средна Западна България и да се отнесе към Късното средновековие – XV-XVII в.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА” – църква в гр. Дряново. Построена от Колю Фичето (1851). Към нея е изградено и едно от килийните училища в Дряново. В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна псевдобазилика с камбанария и купол, които са от дървен материал. Новаторско решение в архитектурата е вписването на камбанарията в сградата на храма, а не обособяването ѝ като отделна постройка. Фасадите са с богата пластична украса, с характерните фичеви елементи: вълнообразен кобиличен фронтон, сложно профилиран корниз, тристепенна аркада с вградени полуколонки над главния западен вход, малка сляпа аркада по дължината на стените. Във вътрешното пространство на църквата впечатлява плавната извивка на балконите на емпорията. Открояват се и релефите с растителни орнаменти от капителите на колоните. Стенописите в храма са от 1926, а три от иконите в иконостаса са дело на Станислав *Доспевски*. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Кратка история на българската архитектура. С., 1965, с. 393-395; ***Чолов****, П. История на гр. Дряново. С., 1969.*

„СВ. НИКОЛА” – най-старата църква в гр. Дупница. Изградена (1609). Скоро след това разрушена от местните турци. Възстановена (1623). Първият служител в храма е бил ктиторът йеромонах Георги, който е погребан там, при северната врата. Смята се, че над вратата на самата църква е имало надпис с датата на нейното издигане, който много по-късно през 1843, при реконструкция и разширяване е зазидан в стените ѝ. Отново ограбена и опожарена (1852), като са унищожени и част от книгите, след което не само е възстановена, но е построена и клисарница. Последното преизграждане на храма е от 1929, когато на западната фасада е издигната камбанарията. В архитектурно отношение представлява четириъгълна сграда. Иконостасът на църквата е направен от тухли и представлява иззидана стена, в която са поставени отвори за поставяне на три реда икони. В църквата „Св. Никола” са служили и свещеници, които са опявали руските войници, починали в болницата в Дупница по време на Освободителната война 1877-1878. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА” – църква в гр. Елена. Построена на мястото на по-стар християнски храм. Опожарена от кърджалиите (1800). Възобновена и осветена (1805). Изографисана от двама хилендарски монаси – Дамаскин и Йосиф (1818). Храмов празник – 6 дек.

Лит.: ***Ангелов****, А. Църквата „Св. Никола” в Елена. С., 1909;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 547-551;* ***Коева****, М. Паметници на културата през Българското възраждане. С., 1977, с. 93; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 144-145.*

„СВ. НИКОЛА” – църква в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. Построена 1834. Първоначално е изографисана от майсторите зографи Йордан Михайлович от гр. Елена и Георги и Генчо от Трявна. Днес към храма е подредена богата експозиция от икони, каменна пластика и църковна утвар. Запазени са и богослужебни книги от втор. пол. на XVIII в. Действаща. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА” – църква в гр. Златарица, Великотърновска обл. Построена върху основата на разрушен параклис (1634) и осветена същата година. През м. апр. 1875 държи вечерня-нравоучение срещу езическите обичаи Иларион Макариополски. В кр. на XIX в. е разрушена, като олтарът е запазен в сегашния църковен двор, обграден с каменна зидария и метална ограда. Възстановена (1885). Храмов празник – 6 дек.

Лит.: ***Иларион Макариополски, митрополит Търновски*** *(1812-1875). (Биогр., спомени и ст. за петдесетгод. от смъртта му) / Под ред. на М.* ***Арнаудов****. С., 1925; Златарица – страници от многовековната ѝ история / Състав. Марин* ***Ковачев****, Васил* ***Мутафов****. С., 1999.*

„СВ. НИКОЛА” *– вж „Св. Николай” – църквата „Св. Николай” – с. Калотина, Софийска обл.*

„СВ. НИКОЛА” – църква в гр. Карлово. Издигната от майстори строители от Карлово и Брацигово по проект на майстор Никола Троянов (1847). Иконите са рисувани от Никола Доспевски и Иван Зографски. В храма през 1858 г. за първи път е празнуван денят на Св. братя Кирил и Методий в Карлово. На 20 юли 1877 по време на Руско-турската война в Карлово вилнеят черкези и башибозук. В храма се укриват много жени, мъже и деца, но всички са изклани брутално. На югозападната стена, на мястото, където е извършено клането, наречено страшното, има паметен знак. Големите икони, иконостасът и владишкият трон в църквата са дело на зографи и резбари от Дебърската художествена школа – Нестор Траянов, Кузман Макриев, Антон Станишев и др. Камбанарията на църквата е построена през 1890. В двора на църквата до северната стена се намира гробът на Гина Кунчева, майката на Васил Левски. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: ***Славчев****, Н. Храмът „Св. Никола” в гр. Карлово. Исторически очерк. Пловдив, 1949;* ***Презвитер Йоан****. Църковно тържество в Карлово. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1969.*

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в гр. Клисура, Пловдивска обл. Построена в нач. на XIX в. По време на Априлското въстание 1876 превърната в оръжеен склад. След Освобождението е възстановена камбанарията, в която се пази камбаната, с която е даден сигнал за въстанието в града. На мястото на стария турски конак е построена църквата „Успение на Св. Богородица” (1885), изписана от майстори от Дебърската школа. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Исторически разказ по въстанието на 1876 година. 2. изд. С., 1901; ***Енчев****, Хр. Клисура (Ист. очерк). С., 1971.*

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в с. Ковачевица, Благоевградска обл. Построена 1848. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с голяма полукръгла апсида на изток и външно таванско помещение на запад. През 1893 са били построени 4-етажна камбанария и килийно училище в северозападната му част, които заедно с църквата са били заградени с каменен зид, като се е образувал оригинален архитектурен ансамбъл. В църквата се пазят няколко добре запазени картини и икони. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 3. С., 1982, с. 460.

„СВ. НИКОЛА” – манастир край с. Конска, Трънско, Пернишка обл. Годината на построяването му – неизвестна. Разрушен по време на кърджалийските нападения в кр. на XVII – нач. на XVIII в. От руините му оцеляла само манастирската църква.

Лит.: ***Василиев****,* А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания / Изд. Народен археолог. музей. Т. 4. С., 1949, с. *76.*

Per aspera ad astra!

„СВ. НИКОЛА” (или „Св. Николай”) – църква в гр. Копривщица. Построена 1842. В архитектурно отношение представлява безкуполна трикорабна базилика с три абсиди от източната страна. Стените са с неизмазана каменна зидария, в която процепите между отделните блокове са покрити със светлорозова смес от ситно счукани керемиди и утаен зехтин. Правоъгълните полета над по-големите прозорци са запълнени с релефна орнаментална украса. Високо на южната стена с тухли е изписано „Храм с(ве)тителя о(т)ца нашего Николая”. От запад е прибавено паянтово преддверие (нартика). Над него се намира вътрешен балкон (емпория), предназначен за жените по време на богослужение и отделен с красиви решетки. Подът е настлан с бели мраморни плочи. До източния вход в църковния двор се намира голямата Моравенова чешма (1843), дарена от Вълко и Рашко Моравенови. Каменната камбанария е издигната в 1927. Иконостасът на църквата се състои от дървени рамки, в които са поставени иконите. Тези рамки, както и таванът, са боядисани в бледосиня боя. С дърворезба са украсени само архиерейският трон и царските двери. Стенната живопис включва изображения на Страшния съд (1858), Успение Богородично (1861), Св. Димитър (1861) и ктитора Тодор Димов (1864) върху западната стена в храма и на Св. Спиридон с десет сцени от житието му (1861) върху фронтона на разположения срещу главния църковен вход навес. Всички те са рисувани от копривщенския зограф Христо Панчев Енчев. От него са също царските двери на иконостаса (1859). Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Говедаров**, Ив. **Дядо Тодор Мирчов**. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица / Ред. Е. **Сапунджиев**. С., 1926, 52, обр. 6; Възпоменателен лист по случай 100 години храм „Св. Никола”, 1844-1944. Копривщица, 12 юли 1944; **Василиев**, А. Ктиторски портрети. С., 1960, с. 190-192; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 570, 572, 649, 611-613; **Семерджиева-Митова**, Л. Копривщенската църква „Св. Николай”. // Църковен вестник, N 9, 16-30 апр. 2008.*

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска Православна църква в гр. Кратово, Вардарска Македония. Намира се в източната част на Царина махала и е смятана за най-стара в града. Била катедра на кратовските епископи. За това свидетелства една приписка от 1666 г. в евангелие, подарено на църквата. Многократно разрушавана и възстановявана. Последното разрушаване е от 1822, след което е възстановена в 1848. През 1890 в църковния двор западно от храма е издигната сграда за българското училище, известно като Старовремска школа. В архитектурно отношение представлява еднокорабна и едноапсидна сграда. Изградена е от дялани камъни и хоросан. Размерите ѝ са 10,5 м дължина, 5,90 м ширина и 6,80 м височина. Интериорът на храма е изписан от възрожденски майстори. Иконостасът е от времето на обновлението на храма в 1848. Резбован е и има ценни икони, някои от *които са от XVI в.* Патронната икона на Св. Никола е дело на видния крушевски зограф Николай Михайлов. Иконата „Св. Богородица Умиление” е от XV в. Ценни са и царските двери. Отличават се с ажурна техника, с пробиване на дървото и използване на многообразни флорални и геометрични елементи, както и фигури на животни. Сходни са с дверите в църквите „Св. Георги” в Петралица, „Въведение Богородично” в Карпино, „Св. Богородица” в Ранковце и дверите от „Св. Никола” и „Успение Богородично” в Кюстендил. Дверите са прерисувани в XIX в. от самоковски майстор, вероятно Захари Зограф.

*Лит.: **Каранов**, Е. Паметници от Кратово. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1896, Т. 13, с. 266-282.*

„СВ. НИКОЛА” (или „Св. Николай”) – църква в гр. Крушово, Вардарска Македония. Построена 1832 и след това отново изграждана в 1905-1907. В 1872, след провъзгласяването на Българската екзархия, Патриаршеският Охридски митрополит Мелетий мести седалището на епархията си от будния български гр. Охрид в Крушово, където може да се опре на влашкото-гъркоманско население и „Св. Никола” става катедрална църква на Охридско-преспанска епархия. Иконостасът в църквата е дело на Петър Филипов и Димитър Станишев, и едно от най-известните произведения на Дебърската художествена школа. Иконите в църквата са дело на зограф Михаил и синовете му Данаил и Никола. Най-старите запазени икони в църквата са от 1884. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 църквата е унищожена при бомбардировките на османската артилерия на града. В пожара изгаря и иконостасът, работен от Димитър Станишев. Възстановена е между 1905 и 1907, но този път значително по-малка по размер. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика, с по-висок среден кораб. На южната страна на църквата е построена камбанария с часовникова кула.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 177, 191.*

„СВ. НИКОЛА” – църква в гр. Куманово, Вардарска Македония. Построена 1851 от видния дебърски майстор Андрей Дамянов на мястото на стара вкопана църквичка. В архитектурно отношение представлява монументална трикорабна сграда с камбанария над нартекса на западната страна и триделна апсида на източната. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 165, 167, 170, 183, 226, 267.*

„СВ. НИКОЛА” – късносредновековна църква в с. Марица, община Самоков, Софийска обл. Намира се в югозападната част на селото. Построена през последните десетилетия на XVI в. В архитектурно отношение е еднокорабна, едноапсидна сграда с външни размери 6,30 х 3,50 м и вътрешни размери: 5,4 м дължина, 3,6 м ширина и 3,2 м височина. Дебелите до 1 м стени са изградени от речни камъни, споени с хоросан. На източната стена на църквата, отляво на апсидата, над допълнително издълбаната протезисна ниша е поместен паметен ктиторски надпис. Към първоначалната църква през 1830 е изградена обширна пристройка, удължаваща наоса в западна посока. Представлява обширно засводено помещение от камъни, споени с хоросан, с правоъгълен план и два входа от запад и юг. Изграждането на новата част е документирано с релефен каменен надпис, издълбан под нишата на западния портал. През 1869 се извършва ново разширение на църквата, при което към западната и южната ѝ страна се издигат малки паянтови постройки, изпълняващи функцията на нартекс. Тези пристройки са отстранени при реставрацията (1961-1970). Последното преустройство е извършено от свещеника на църквата поп Стоян Стамов (1880). Стенописите от XVI в. са изпълнени на два етапа. От първия етап са изписани непосредствено след построяването на църквата върху глинена подложка. Към тях се отнасят няколко фрагмента от сцената „Страшният съд” на западната фасада, запазени след разрушаването на стената по време на разширяването на църквата през 1830 г., както и украсата на апсидната конха, състояща се от изображенията на „Богородица Ширшая небес” и композицията „Поклонение на жертвата” (Мелизмос), включваща образите на Григорий Нисийски, Йоан Златоуст, два ангела, Василий Велики и

Атанасий Александрийски. Останалата част от църквата е изписана няколко години по-късно, върху варова мазилка. На южната стена: непосредствено над изображенията от долния регистър в олтарното пространство е изписан фриз с медальони на светци в правоъгълни рамки. Стенописите от XVI в. се отличават със своя опростен и неподправен стил и се доближават до изящната простота на раннохристиянското изкуство и на Комниновата епоха. Стенописите в пристройката са изпълнени от самоковски зографи. На северната стена са изобразени сцени от Житието на Св. Никола: „Ръкополагане за дякон", „Ръкополагане за епископ" „Св.Никола избавя трите девици от блудство" и „Св. Никола разрушава идолите" и медальонен фриз с изображенията на петимата пророци: Мойсей, Давид, Илия, Елисей и Исай. На южната стена са изобразени сцени от Житието на Св. Никола: „Св. Никола спасява давещия се", „Св. Никола спасява кораб от потъване", „Св. Никола се явява на цар Константин" и „Св.Никола избавя тримата невинни от смърт" и медальонен фриз с изображенията на петимата пророци: Захарий, Соломон, Йезекил, Даниил и Авакум. Стенописите в църквата са обявени за художествен паметник на културата от национално значение (ДВ бр.100, 1969). Църквата носи името на Св. Никола или Св. Николай Мирликийски Чудотворец. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Захариев**, В. Една забравена старина. // Мир, N 7622, 19.XI.1925; **Миятев**, Кр. Старини по горното течение на Марица. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1928-1929, Т. V, с. 338-340; **Божков**, Атанас. Два ценни паметника на българската монументална живопис от XVI и XVII век. // Изкуство, XV, 1965, N 9, с. 3-12; **Панайотова**, Д. Старата църква в с. Марица. // Археология, 1965, N 4, с. 20-30; **Венков**, В. Консервация на църквата „Св. Никола" в с. Марица. // Музеи и паметници на културата, N 1, 1967; **Марди-Бабикова**, В. Още един ценен паметник запазен за поколенията. // Вечерни новини, 4 ноември 1970; **Чилингиров**, Асен. Църквата „Св. Никола" в с. Марица. С., 1976; **Коева**, Маргарита, **Йокимов**, Петър и **Стоилова**, Любинка, Православни храмове по българските земи (XV – ср. на XX в.). С., 2002, с. 45-46.*

„СВ. НИКОЛА" – късносредновековна църква в с. Марково, Шуменска обл. Построена 1857.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 80.

„СВ. НИКОЛА" – частично запазена средновековна византийска църква в гр. Мелник, дн. в Неврокопската епархия. Датирана е към кр. на XII в. Изградена върху тракийско светилище и базилика от V в. През средните векове църквата служи като катедрален храм на Мелнишката митрополия. До 1913, когато е разрушена от стихийния пожар, опустошил Мелник, интериорът ѝ бил покрит с фрески и рядко изобразявани сцени, както и с поредица ктиторски надписи от XIII и XIV в. След разрушаването на църквата някои запазени стенописи са свалени от стените и са пренесени в Археологическия музей в София, където се пазят и в момента. В архитектурно отношение е трикорабна базилика, изградена от редуващи се слоеве на камък и тухли. Има три входа от запад и три апсиди в най-източната част. Апсидите са полукръгли. Страничните са по-малки от тази в средата, която се откроява със сложен триделен прозорец и допълнителна украса. В централната апсида има голям синтрон на четири стъпала, върху който по-късно, при превръщането на храма в катедрала, е издигнат престол на пет стъпала. В централната апсида, пред диаконикона и пред протезиса е имало олтари от мраморни плочи върху мраморни стълбове. Предапсидното пространство е отделено от протезиса и диаконикона с две масивни стени, свързани с висока арка. Предапсидното пространство е покрито с тухлен полуцилиндричен свод. Корабите са разделени от по две мраморни колони, свързани с арки. Фреските в църквата са изрисувани в XII – нач. на XIII в. По-късните са от XIII-XIV в. Служи за катедрален храм (до построяването на църквата „Св. Николай" през XVIII в.). До Балканската война в 1912-1913 се използва като манастирска. След Балканските войни Мелник е изоставен от голяма част от населението си и е опожарен. Църквата е разрушена в голяма степен, като е запазена единствено източната част на сградата с олтарните апсиди.

*Лит.: **Филов**, Богдан. Пътувания из Тракия, Родопите и Македония 1912-1916. С., 1993, с. 82-33; **Мавродинов**, Н. Църкви и манастири в Мелник и Рожен. // Год. Нар. музей – София, 1933, Кн. 5, с. 292-300; **Мавродинова**, Л. Църквата „Св. Никола" в Мелник. С., 1975; **Димитров**, Ж. Храм „Св. Никола" край Мелник. // Църковен вестник, N 19, 9-15 май 1994; **Христов**, Б. Мелнишката църква „Св. Николай Чудотворец". // Църковен вестник, N 6, 6-12 февр. 1995; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 412; **Николова**, Бистра. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002, с. 140.*

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в с. Мокреш, Видинска обл. Построена и осветена (1856). В архитектурно отношение е корабообразна. Подновени само иконите в иконостаса на храма (1936). Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в с. Муселиево, Плевенска обл. Построена след 1878. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 388.

„СВ. НИКОЛА" – следосвобожденска църква в с. Негован, Софийска обл. Построена 1885. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 551.

„СВ. НИКОЛА" – църква в Ново село, Видинско. Един от най-старите християнски храмове във Видинско. Според местни предания съществувала още от Второто българско царство. Градежът на сегашната сграда започнал през 1825, когато с дарени от Станка Бранковянова средства е изграден олтарът. Дарителката извършва това дело в памет на своя баща Константин Бранковян – деспот, княз на Западно Влашко. Църквата е изградена спрямо тогавашните изисквания за височина и затова е дълбоко вкопана в земята. След 1860 г. на българите било позволено доизграждане на храмовете и преди Освобождението са изградени две помещения за богомолците. През 1893 е изработен иконостасът, а през 1909 е издигната камбанария. През 1932 в двора на църквата е изградена часовниковата кула, символ на Ново село. Основно ремонтирана (2014). Всяка година на Богоявление /Йордановден/ се отслужва литургия и се прави шествие до р. Дунав за ритуалното хвърляне на кръста във водата. Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 224.*

„СВ. НИКОЛА" – средновековна църква в с. Оборище, Панагюрско, Пазарджишка обл. Построена 1014.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 644.

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в гр. Перник (кв. Църква). Построена 1851 от майстор Петко от с. Пещера, Радомирско. Сред свещениците, служили в нея, е и Борис Цветков (убит на 2 окт. 1944). Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

Per aspera ad astra!

„СВ. НИКОЛА" (или „Св. Николай") – възрожденска църква в с. Пирин, община Сандански, Благоевградска обл. Възобновена (1885) от Димитър Неделчев върху основите на по-стар храм. Негово дело е и иконата „Св. Архангел Михаил". В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 отрязаните глави на войводата Спиро Петров и четника Димитър Гайгуров са предадени от османците на жителите на селото, които ги погребват до апсидата на църквата. През 1906 там са погребани и костите на другите четници, загинали в битката. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 119; ***Тасев****, Христо. Събитията в района на с. Пирин през 1903 г. // 90 години Илинденско-Преображенско въстание. С., 1994, с. 174.*

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в с. Поповица, Пловдивска обл. Построена 1873. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 367.

„СВ. НИКОЛА" – църква в с. Радуил, Софийска обл. Построена втор. пол. на XVII в., възстановена (1848). Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 663.

„СВ. НИКОЛА" – средновековна църква край гр. Разлог. Частично запазена. До 40-те г. на XX в. край развалините на храма се прави големият Великденски събор на Разлог. Трите църкви в местността Круше – Писаната, Бялата и „Св. Никола" свидетелстват за наличие на голямо селище от времето на Второто българско царство. Около тях са открити останки от солидни основи, много фрагменти от битова и строителна керамика, християнски погребения и монетна находка от XII в.

Лит.: ***Кадурина****, Емилия. Извори на вяра и благарщина. Църквите в Разлог. // Разложки светилници. Разлог, 2005, с. 1-2*

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в с. Ресилово, Дупнишко, Кюстендилска обл. Построена 1860. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 751.

„СВ. НИКОЛА" – следосвобожденска църква в гр. Рила. Построена 1885. Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА" – гробищна църква в гр. Самоков, катедрална църква на бившата Самоковска епархия. Осветена на 26 окт. 1861. В нея са били гробовете на много видни граждани на Самоков като Захари Зограф, Захари Хаджигюров и др. Днес е запазен само гробът на последния Самоковски митрополит Доситей. При строежа на къща, източно от днешната черковна ограда, е открит гроб, в който е намерен медальон с изписано името Паисий. Тази находка, заедно с бележката от кондиката на Хилендарския манастир от 3 юли 1798 дават засега основание този гроб да бъде считан за основния претендент на мястото, където е намерил последен покой Св. Паисий Хилендарски. В архитектурно отношение храмът е едноапсиден, трикуполен, с открит притвор и камбанария над главния вход.

Лит.: ***Семерджиев****, Хр. Самоков и околността му. С., 1913;* ***Христофоров****, А. Самоков. С., 1962.*

„СВ. НИКОЛА" – средновековна църква в гр. Сапарева баня, обл. Кюстендил. Намира се в градския парк в центъра на града. Построена XII-XIII в. Според предания – гробница на местен феодал на име Никола. По-голямата църква е съборена в нач. на османското владичество. Църквата „Св. Никола" е пощадена, но постепенно започва да се руши, защото османците не разрешавали да се поправя. По време на Освобождението покривът бил изцяло разрушен. Цялостно реставрирана (1937). В архитектурно отношение е кръстокуполна. Храмов празник – Никулден, 6 дек.

Лит.: ***Миятев****, Кр. Архитектурата в Средновековна България. С., 1965, с. 189;* ***Дремсизова-Нелчинова****, Цв., Л.* ***Слокоска****. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 27;* ***Милушева****, Венета. Късносредновековни и възрожденски култови обекти в района на Сапарева баня. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 2010, Т. XVI, с. 117-128.*

„СВ. НИКОЛА" (XIV в.) – средновековна църква в с. Сапарево, обл. Кюстендил. След пожар (1950) изгаря. Оцелява само източната ѝ стена и апсидата. Обявена за паметник на културата от национално значение.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 37; ***Милушева****, Венета. Късносредновековни и възрожденски култови обекти в района на Сапарева баня. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 2010, Т. XVI,* с. *117-128.*

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в с. Сатовча, Благоевградска обл. Построена 1837, заедно с килийното училище в населеното място. Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА" – възрожденска църква в с. Септемврийци, обл. Монтана. Построена 1851. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 167.

„СВ. НИКОЛА" – средновековна църква в с. Софрониево, Врачанска обл. Намира се в северната част на селото. Изграждането ѝ започнало по време на Второто българско царство (XII-XIV в.). В архитектурно отношение е еднокорабна едноапсидна сграда, без притвор. Цялата вътрешност на храма е била изписана. Понастоящем от стенописите е останал фрагмент от „Ширшая небес" в апсидата и незначителни части от „Христос Пантократор" на свода. Живописта е изпълнена в синьо, зелено, кафяво и бяло. Според изкуствоведческите проучвания стенописите принадлежат към XVIII-XIX в. Храмът е имал красив дърворезбан иконостас с ценни икони, малка част от които са запазени до днес, но повечето са били откраднати. Около нея са открити основите на първото в селото килийно училище. Регистрирана като паметник на културата с национално значение.

Лит.: ***Николов****, Б. Село Софрониево. Враца, 1971.*

„СВ. НИКОЛА ЛЕТНИ" – възрожденска църква в с. Строево, Пловдивска обл. Построена 1868. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 513.

„СВ. НИКОЛА” (XVII-XIX в.) – църква в Сливен. Построена от брациговски майстори върху основите на стара църква (1834) в кв. Клуцохов, в непосредствена близост до родната къща на Хаджи Димитър. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Берберов**, Г. Тържество в църквята „Св. Николай” в Сливен. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1970; Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 249.*

„СВ. НИКОЛА” – средновековна българска църква в с. Слокощица, община Кюстендил. Намира се в края на Горната махала на селото. Построена XVI в. Преустроена и възобновена (1886). Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Захариев**, Йордан. Село Слокощица. Антропо-географско изучаване. С., 1929; **Захариев**, Йордан. Кюстендилската котловина. С., 1963, с. 250; **Стойков**, Г. Култови и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 111 и сл.; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. Слокоска. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 28; Енциклопедичен речник „Кюстендил”. А-Я. С., 1988.*

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в гр. Тутракан. Построена 1864. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 114.

„СВ. НИКОЛА” (или „Св. Николай”) – възрожденска църква в с. Хотово, община Сандански, Благоевградска обл. Църквата е гробищен храм, построена в I пол. на XIX в. в североизточната част на селото. Представлява нисък еднокорабен каменен храм с малка апсида, частично вкопан в земята. В интериора стените са изписани с 18 сцени. Таваните са апликирани. Голяма част от иконите са рисувани от представителя на Мелнишката школа зограф Яков Николай. Дело на Яков Николай е и украсата на резбования иконостас и владишкия трон. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 382.

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в с. Черешница, община Сандански, Благоевградска обл. Изградена в 30-те г. на XIX в. В архитектурно отношение е трикорабна, ниска, сравнително широка псевдобазилика с неизявена отвън апсида, без купол, с четирискатен покрив и открит трем на юг. Размерите на храма са 16,5 м на 11,5 м, а дебелината на стените – 0,75 м. Граден е от ломени камъни. Трите кораба във вътрешността са разделени от две редици с по 5 дървени колони. Таваните са касетирани и полихромни. Владишкият трон е изписан. Художествена стойност имат и проскинитарият, амвонът, столовете и свещниците. По тавана, в слепия купол и в олтара има стенописи от 1885 с топъл колорит и умел рисунък. Повечето от 66-те иконостасни икони са от 1818 и са дело на майстор, оставил дата върху иконата на Св. Св. Константин и Елена. Някои от иконостасните и от свободностоящите са дело на зограф от кр. на XVIII – нач. на XIX в. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 411.

„СВ. НИКОЛА” – възрожденска църква в гр. Щип (Вардарска Македония). Построена 1967 от майстор Георги Новаков (Джонгар). В архитектурно отношение – трикорабна куполна сграда. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Мавродинов**, Никола. Изкуството на Българското Възраждане. С., 1957, с. 285-286; **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 309.*

„СВ. НИКОЛА И СВ. ВЕЛИКОМЪЧЕНИК ПАНТЕЛЕЙМОН” – *вж Боянска църква*

„СВ. НИКОЛА НОВИ” – църква в гр. Лом. Издействан ферман за построяването ѝ (1832). Издигната в чифлика на Кара Мустафа, наречен по-късно „Църковна махала”. През 1840 била разширена, но пак се оказала тясна за бързо нарастващото българско население в града. В нач. на XX в. до старата църква е започнало строителството на нова, която да отговори на нуждите на богомолците. Посктроена 1907. Изписана (1908). Иконостасът ѝ изработен от резбарската фамилия Филиповци, които приготвяли иконостаси в цяла Северна България. До старата и новата църкви „Св. Никола Нови” по-късно е изградена и сградата на ломското архиерейство. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛА-СТАРИ” – църква в гр. Лом (известна още като Борунската църква). Построена по време на царуването на българския цар Михаил-Асен (1246-1257). Разрушавана неколкократно, но всеки път е била възстановявана отново от местни патриоти. В сегашния си вид датира от 1885. През 1760 тук е открито килийно училище (едно от първите във Видинската епархия).

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ” – църква в с. Буковец, община Своге, Софийска обл. Изградена XVI-XVII в. Оцеляла незасегата от разрушения през периода на османското владичество. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Николов**, М. Църквата „Св. Николай” в с. Буковец. // Църковен вестник, N 35, 28 авг. – 5 септ. 1995.*

„СВ. НИКОЛАЙ” – църква във Велико Търново. Построена 1849. В строежа ѝ участва Кольо Фичето. Освен с чисто религиозните си функции е известна и като просветен център, в който обучението се извършва на български език. Преподаватели са изтъкнатите даскали Петко П. Николов, Никола Златарски, Пеню Давидов и др. Школото се еманципира изцяло от елинизма и се превръща в стожер на възраждащата се българска народност. Тъй като се намира в непосредствена близост до Конака, където заседавало и Учредителното събрание от 1979, превърната била в своеобразен клуб, в който се обсъждала ежедневно работата на първия български парламент във връзка с изработването на Търновската конституция. В храма служат едни от най-изявените борци за църковна независимост духовници: протопоп Петко П. Андреев (40-те до 70-те г. на XIX в.); поп Иван х. Кръстев Чуклев (наричан Самоводски) (1844-1890); поп Стефан х. Гергинов (60-те – 70-те г. на XIX в.); отец Василий и поп Славчо Николов (60-те г. на XIX в.); отец Илия Андреев Шишков (60-те и 70-те г. на XIX в.); отец Васил Саянджиев – постъпил като свещеник по време на Руско-турската война 1877-1878 и др. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Радев**, И. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000, с. 313-316.*

Per aspera ad astra!

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в гр. Ветрен, Пазарджишка обл. Построена 1840. Опожарена по време на Априлското въстание 1876. Възстановена скоро след Освобождението. Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ" – църква в гр. Видин. Построена в ср. на XVIII в. На мястото на по-стара църква „Св. Панталеймон" (строена през XV или нач. на XVI в.). Възобновена изцяло (1927). Осветена (19 окт. 1930). Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Лачев**, М. Документи за строителството на храма „Св. Николай" във Видин (По случай 60-та год. от освещаването му). // Църковен вестник, N 1, 2 ян. 1991.*

„СВ. НИКОЛАЙ" – църква в гр. Враца. Построена 1865-1867. В храма се пазят мощите на първия Врачански митрополит след Освобождението на България от турско робство, поради което храмът се нарича митрополитски. Изписана от Станислав Доспевски (през 1874 г.), Г. Желязков и К. Кашев. Иконостасът е изработен от майстора Антон Станишев, от гр. Дебър (Македония) (1887). Част от църковните икони са на Св. братя Кирил и Методий, Св. Княз Борис, преподобна Параскева и др. На купола на църквата е изобразен Господ Вседържител, а под него на пандативите са четиримата евангелисти. Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Станев**, п. П. За църковната летопис на храма „Св. Николай" в гр. Враца. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1968; **Станев**, п. П. Църквата „Св. Николай" в гр. Враца (По случай 101 г. от построяването ѝ). // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1968.*

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска църква в с. Градево, Благоевградска обл. Построена 1861. В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна псевдобазилика с нартекс и трем от западната и южната страна. В средния кораб на пода има барелефна мраморна плоча с годината на строежа. Таваните са касетирани и боядисани, като на този над централния кораб е изобразен Христос Вседържител. Ценен е и парапетът на женската църква. Иконостасът е рисуван и частично резбован. Иконостасните икони са дело на майстори от Банската художествена школа. Тяхно дело са и изписаните амвон, владишки трон и два малки проскинитария. Църквата има и три интересни свещника. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 234.

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска църква в с. Долен, община Сатовча, Благоевградска обл. Построена 1834, като е градена единствено през нощта. В двора е построено и килийно училище, което по-късно е разрушено. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с полукръгла апсида на изток, притвор на запад и покрив от каменни плочи на две води. В 1937 на изток от храма е построена костница. В 1939 на западната фасада е пристроена камбанария. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 410.

„СВ. НИКОЛАЙ" – църква в с. Драговищица. Построена 1887. Издигната и камбанария (1903). Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска църква в с. Калиманци, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена 1845. В архитектурно отношение представлява малка каменна трикорабна сграда. По-късно към северната фасада е пристроен притвор. През 50-те г. на XX в. е построена камбанария с кубе. Иконостасът, който според устни предания е донесен от Света гора, е таблен. От двете страни на иконите на апостолския ред има лозници. Цокълните икони са от първата пол. на XIX в., царските са от времето на градежа, но са надживописани в 1944. Царските двери са ажурно резбовани и имат медальони с изписани светци, пророци и „Благовещение". Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 409.

„СВ. НИКОЛАЙ" – църква в с. Калотина, Софийска обл. Изградена в близост до средновековния Разбоишки манастир „Св. Въведение Богородично" през XIV в., най-вероятно през времето на царуване на българския цар Иван-Александър (1331-1371). Образите на самите ктитори не са ясни и не са много запазени, но могат да се прочетат имена близки до „Деян" и „Владислава" – съпругата. В старинната църква се е състояла сватбената церемония на новопокръстената втора съпруга – еврейката Теодора-Сара с българския цар Иван-Александър. Църквата преживяла падането на България под османска власт и просъществувала през всичките години на османското иго. Една от причините за съхраняването ѝ през онези мракобесни времена може да се търси в привилегирования статут на Калотина като дервенджийско селище. Пострадва след Освобождението. Покривът ѝ стоял срутен до 1905, когато един селянин направил някакво покритие. През 1938 покривът е отново поправян. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна, едноапсидна с притвор, в който се влиза през врата от южната стена. Сградата е построена върху наклонен терен, така че части от нея остават вкопани в ската на терена. С правителствено решение, публикувано в ДВ, бр. 69 от 1977, църквата е обявена за паметник на културата с национално значение. Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Василиев**, А. Църкви и манастири в Западна България. // Разкопки и проучвания* / Изд. Народен археолог. музей. Т. 4. С., 1949*; **Кръстев**, К. Стенописите в болярската църква при Калотино. // Изкуство, 1962, N 6, с. 28-32; **Василиев**, А. Ктиторски портрети. С., 1960; **Милчич**, Светолик. Храмове и манастири в Сливнишко – пътеводител. С., 2004.*

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска църква в с. Ковачевица, Благоевградска обл. Изградена от местни майстори (1841-1847) в източната част на селото, за да замени параклиса „Св. Петка" в местността „Елата". Някои от иконите от „Св. Петка" са пренесени в новата църква. До нея е сградата на килийното училище, съществувало през XVIII в. Сегашната сграда на училището заедно с четириетажната камбанария са построени северозападно от църквата (1893). В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с голяма полукръгла апсида на изток и трем на запад. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 410.

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в с. Красен, Добричка обл. Построена 1850. Разрушавана два пъти и възстановявана. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 593.

„СВ. НИКОЛАЙ" – следосвобожденска църква в с. Лехчево, обл. Монтана. Построена 1879. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 750.

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска църква в с. Мосомище, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1835. В архитектурно отношение представлява голяма каменна трикорабна псевдобазилика. Има открит трем от западната и частично от северната страна. В интериора таваните са дървени и апликирани. Иконостасът има частична резба по царските двери и кръжилото. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 594.

„СВ. НИКОЛАЙ" – следосвобожденска църква в с. Николаево, Плевенска обл. Построена 1882. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 593.

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в с. Паламарца, Търговищка обл. Построена 1868 от майстор Марко. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 32.

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в с. Паничери, Пловдивска обл. Построена 1845. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 54.

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска църква в гр. Петрич. Построена 1868. Основен център в борбата срещу гъркоманията в града. В архитектурно отношение сградата представлява трикорабна едноабсидна псевдобазилика с обширна женска църква в западната част на наоса. През 1924 от запад е добавен притвор, дървена камбанария и е разширено женското отделение. През 1940 е пристроена нова масивна камбанария. В северозападния край на църковния двор е имало параклис-костница „Св. Петка" и квартално гробище. В периода 1936-1946 към храма функционира Православното християнско братство „Св. Николай Чудотворец" под ръководството на енорийския свещеник Данаил Зердев. На 21 септ. 1995 църквата пострадва от пожар, след който е основно ремонтирана. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 109; ***Георгиева****, Десислава. Православните християнски братства в Неврокопска епархия (30-те – 40-те г. на XX в.). // Научни изв. – Югозападен университет „Неофит Рилски". Правно-ист. фак., VI, Кн. 1-2 (2010), с. 304-305.*

„СВ. НИКОЛАЙ" (XIII в.) – средновековна църква – Плевен. През XIV-XV в. няколко пъти обновявана със средства на дубровнишки търговци. Опустошавана от еничари и кърджалии (XVIII-XIX в.). Възстановена в старите си размери (1700). Изградена наново през 1834. В архитектурно отношение – трикорабна сграда с притвор и балкон от запад. Съхранява богата колекция от икони, рисувани от Димитър Зограф. Обявена за паметник на културата. (*Вж „Св. Николай Мирликийски Чудотворец" – възрожденска църква в гр. Плевен)*
Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 324; Църквата „Св. Николай" в Плевен. // Църковен вестник, N 19, 8-14 май 1995.*

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – Православна църква в Пловдив. Намира се в Старинния град на ок. 70-80 м западно от храма „Св. Богородица". Той всъщност е параклис към катедралния храм. Съгласно двуезичен (гръцки и църковнославянски) надпис на северната вътрешна стена, над главния вход, сегашната сграда на параклиса е издигната през 1835, по време на тогавашния Пловдивски митрополит Никифор и със средства на православни християни от града. Строителството ѝ е дело на брациговски майстори. Днес параклисът „Св. Николай" се обслужва от храмовите свещеници на съседната църква „Св. Богородица". В архитектурно отношение представлява малка, еднокорабна базилика с една апсида. Иконостасът произхожда в по-голямата си част от предишната, съборена църква „Св. Николай" и датира от втор. пол. на XVII в., което го прави най-стария в Пловдив. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: ***Шишков****, С. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 2016;* ***Драговитийски епископ Харитон****. Принос към историята на Пловдивските храмове. // Сб. в чест на* ***Пловдивския митрополит Максим*** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931*;* ***Гергова****, И. Ранният български иконостас, XVI-XVIII в. С., 1993, с. 22, 29, 94;* ***Алваджиев****, Н. Старинни черкви в Пловдив. Пловдив, 2000;* ***Пеев****, В. Пловдив в миналото. 2. изд. Пловдив, 2011, с. 292-293.*

„СВ. НИКОЛАЙ" – следосвобожденска църква в с. Рибен, Плевенска обл. Построена 1884. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 758.

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в с. Сомовит, Плевенско. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: ***Крачунов****, Тодор. 150 години храм „Св. Николай", с. Сомовит, Никополска духовна околия. Кратка история. [С.,] 2009.*
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в гр. Трън. Построена 1856. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 78.

„СВ. НИКОЛАЙ" (или „Св. Никола") – възрожденска Православна църква в с. Търговище, Белоградчишко, Видинска обл. Построена 1872 на мястото на по-стар храм от майстор дядо Камен от Трънско. В архитектурно отношение представлява голяма и хубава постройка, със забележителни красиви каменни релефи по рамките на прозорците и вратите. Строителят Дядо Камен е автор и на резбования иконостас. В църквата има голяма икона и една малка целувателна икона, дело на Аврам Дичов. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 189, 689.*

Per aspera ad astra!

„СВ. НИКОЛАЙ" – средновековна църква в с. Царевец, Врачанска обл. Построена XII-XIV в. Преустроена (1747). Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 341.

„СВ. НИКОЛАЙ" – църква в с. Чапаево, Великотърновска обл. Построена 1858. Пострадала сериозно при земетресението от 1913, но после била възобновена. Осветена (1956). Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Мичев**, Д. Юбилейно честване на 100-годишнината на църквата „Св. Николай" в с. Чапаево, Горнооряховско. // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1958; **Йеромонах Нестор**. Слово, произнесено в с. Чапаево, Горнооряховско на 16 ноември 1958 – неделя – по случай 100 години от изграждането на селската църква „Св. Николай". // Църковен вестник, N 45, 20 дек. 1958.*

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в с. Челопеч, Пирдопско, Софийска обл. Построена 1835. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Радостен църковен празник в Челопеч. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1970.

„СВ. НИКОЛАЙ" – възрожденска църква в с. Черноморец, Бургаска обл. Построена 1862. Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

СВ. НИКОЛАЙ БЪЛГАРИН – византийски военен деец. Служил в армията на Никифор I Геник като командир. При разгрома й във Върбишкия проход (26 юли 811) постъпил в манастир и до края на живота си живял като монах.
*Лит.: **Павлов**, Пл., Хр. **Темелски**. Български светци. С., 2010, с. 65-67.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЛЕТНИ" – възрожденска църква в с. Гумощник, Троянско, Ловешка обл. Построена 1839. Камбанарията й издигната (1878). 250-килограмовата камбана е дарение на човек от с. Дебнево в знак на благодарност за спасението му от преследване от турците. Донесена от Румъния. Църквата е обявена за архитектурен паметник на културата (2018). Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ ЛЕТНИ" – възрожденска църква в с. Кръвеник, Габровска обл. Построена 1848. Изографисана по-късно от Пенчо и Наум Илиеви. Съборена 1913 и възстановена 1914. Храмов празник – 6 дек.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 623.

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ" – късносредновековна църква в с. Долни Раковец, Пернишка обл. Изградена в XVII в. В архитектурно отношение – еднокорабна с две полукръгли странични апсиди, голяма полукръгла апсида от изток, без притвор. Вкопана в земята. След построяването на новата църква „Св. Николай" – старата сграда е изоставена.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1998, с. 79-80.

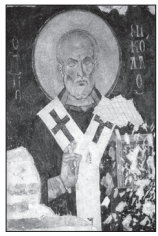

Св. Николай Мирликийски (икона)

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ" – църква в с. Меричлери, Чирпанско. Построена 1859. Пострадала от земетресението (1928), възобновена и осветена отново (1930). Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Григоров**, М. Село Меричлери и неговата църква. // Църковен вестник, N 38, 12 ноември 1961.*

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ" – нова църква в с. Мъдрец, Старозагорска обл. Осветена 2018. Храмов празник – 6 дек.
Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ" – средновековен манастир край с. Ребро, Трънско, Пернишка обл. Основан в XIII в. От руините му днес е оцеляла манастирската църква, която също е в незавидно положение. Обявен за паметник на културата. Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Тонин**, Д. Трънски край. Енциклопедичен пътеводител. С., 2017, с. 502.*

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКЛИЙСКИ" – старинна Православна църква в центъра на София. Построена като малка семейна църква в двореца, намирал се на днешната ул. „Калоян" N 8. Смята се, че този дворец е бил в оцелелите части на дворцовия комплекс, построен от император *Константин Велики*, когато е отсядал в София. Най-старите стени под църквата са от IV в. След като хан Крум превзема града (809), оцелелите части на императорския дворец стават резиденция на българския управител на обширния и важен за царството Средечки комитат. От 971 Средец при цар Самуил (също дълго живял в София) е седалище на българския Патриарх Дамян, като патриаршията последователно се мести във Воден, Преспа и Охрид. След освобождението на София от византийско иго (1193) дворецът е поправен от българския областен управител, а по-късно е построен и семейният дворцов параклис „Св. Николай" на севастократор Калоян, братовчед на цар Калоян и съпругата му Десислава. Севастократор Александър изградил дворцовата си църква „Св. Петка Стара" (ок. 1240), вградена днес в сградата на Софийската митрополия през днешната ул. Калоян срещу храма. През вековете на османското владичество храмът е наричан „Св. Николай Големи" (което е напълно разбираемо, ако се сравнява със станалата уземна тогава „Св. Петка Стара" и за да се различава от „Св. Никола Мали" – скромен възрожденски храм с подобна камбанария, разрушен при преустройство на София в кр. на XIX в. През Възраждането и веднага след Освобождението от османска власт малката средновековна църква е обновявана и пристроена до трикорабна. Издигната е и камбанария. През 1939 храмът приютява изгонените за десетилетие духовници от руската църква „Св. Николай" на бул. „Цар Освободител" в София. На 30 март 1944 от англо-американските бомбардировки над София старинният храм е тежко разрушен. Оцелява невредима в пепелището храмовата чудотворна икона на Св. Николай. Храмът, без изчезналата още преди войната поствъзрожденска камбанария практически е преизграден, като средновековният параклис по оцелелите му стени с настояване на Патриарх Кирил Български е изографисана (ср. на 50-те – 70-те те г. на XX в.). Храмов празник – 6 дек.
*Лит.: **Богданов**, Миломир. Това, което хуните на успяха да унищожат, може да съсипят пред очите ни днес. // Арх & Арт, N 31, 31 юли – 7 авг. 2008, с. 6-9.*

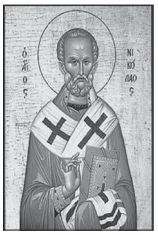

Св. Николай Мирликийски Чудотворец (икона)

СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ (или Св. Никола) (15.III.270 – 6.XII.343) – източноримски висш духовник, епископ на гр. Мира в обл. Ликия. Приживе известен като противник на езичеството и арианството. След смъртта си е почитан като светец и покровител на децата, моряците, рибарите, търговците, банкерите, крадците, пивоварите, бъчварите, фармацевтите и затворниците. Паметта му се почита на 6 дек. Неговото име носят десетки храмове в различните краища на българските земи.

*Лит.: Делото на **Св. Николай Мирликийски Чудотворец**. // Църковен вестник, N 43-45, 18 дек. 1950; **Видинский Неофит**. **Св. Николай Мирликийски архиепископ** (деятелно милосърдие). // Църковен вестник, N 42-44, 15 дек. 1952; **Игумен Теодосий**. За духовността. В памет на **Св. Николай Мирликийски Чудотворец**. // Църковен вестник, N 44, 10 дек. 1990; **Ковачев**, Н. Слово за **Св. Николай Мирликлийски**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1978.*

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в с. Арда, Смоленска обл. Построена 1882. Осветена (1882). Пръв свещеник – Атанас Чешмеджиев. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Василев**, Д. Църковен юбилей в китна Родопа. // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1974.*

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в гр. Елин Пелин. Построена 1846. Обявена за паметник на културата заради ценните си стенописи. Храмов празник – 6 дек. – Никулден.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ" – средновековна българска Православна църква в гр. Плевен. Намира се в центъра на града в непосредствена близост до Драматичния театър „Иван Радоев". Построена 1834. Вкопана в земята на ок. 2 м, а камбанарията ѝ се намира в отделна сграда, построена (1883) недалеч от централния вход на храма от финландски търговец. На мястото на църквата през XIII в. е построен малък параклис от дубровнишки търговци, които често посещавали града. В кр. на XIV в. татари, еничари и кърджалии неколкократно я опожаряват и ограбват. Възстановена и осветена (1834). В нея намира убежище епископ Софроний Врачански, гонен от турци и гърци. През 1869 тук Васил Левски основава първия в страната революционен комитет. По случай победата на руски и румънски войни срещу армията на Османа паша и освобождаването на града в нея е отслужен тържественият молебен (11 дек. 1877), на който е присъствал и руският император Александър II. В архитектурно отношение църквата е типична трикорабна базилика, характерна за Българското възраждане. Уникални са външните ѝ икони – над входа на сградата от запад и встрани от купола на централния неф от юг. Интересно е, че по стените, сводовете и арките на храма за по-добра акустика са вградени 462 специални глинени гърнета, подарени от плевенски грънчар. В източната част на църквата е разположен иконостас от орехово дърво, изработен от майстор Петър и двама чираци от Тревненската дърворезбарска школа. Завършен е 11 г. след освещаването на храма. Уникален е с това, че релефните фигури са заменени с други скулптурни изображения. Дърворезбата на иконостаса и особено ценните владишки трон и амвон са изработени в периода 1843-1845. Според кондиката на храма по-голямата част от иконите са дело на Димитър Христов Зограф, брат на най-прочутия майстор зограф от Възраждането Захари Зограф. В църквата е експонирана богата колекция на негови творби, включваща 68 икони. Останалите икони в храма са рисувани от представители на Самоковската школа.

*Лит.: **Марков**, Георги. „Св. Николай". Плевен, 1940; Онлайн ресурс.*

„СВ. НИКОЛАЙ МИРЛИКИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ" – Православна църква в кв. „Вароша" в Разград. Изградена (1860) от майстор Станчо Данаилов. До дървеното клепало е закачено и желязно, което е изработено от ковашкия еснаф и е подарено на църквата на еснафския им празник Атанасовден. По-късно в камбанария с отворен сводест покрив са поставени три камбани, две от които имат релефни образи на Св. Николай Чудотворец и надписи. Стенописите са от периода 1933-1934 и са творение на художниците: проф. Стефан Иванов, Георги Желязков и Илия Пефев. Действаща. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: **Бъчваров**, Я. Стогодишен юбилей на храма „Св. Николай Мирликийски Чудотворец" – гр. Разград. // Църковен вестник, N 17, 30 апр. 1960.*

СВ. НИКОЛАЙ НОВИ СОФИЙСКИ – *вж Св. мъченик Николай Софийски*

СВ. НИКОЛАЙ СОФИЙСКИ – *вж Св. мъченик Николай Софийски*

„СВ. НИКОЛАЙ СОФИЙСКИ" – църква в София. Втора по големина след храм-паметника „Св. Александър Невски". Построена и осветена 1900. Храмов празник – 6 дек.

*Лит.: Църковно тържество (60 г. от построяването на столичния храм „Св. Николай Софийски"). // Църковен вестник, N 11, 18 март 1961; **Борисов**, А. Църквата „Св. Николай Софийски". // Църковен вестник, N 20, 17-23 май 1993; **Вукашинов**, Кр. Църквата „Св. Николай Софийски" в София на 80 години. // Църковен вестник, N 9, 1 апр. 1981.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в гр. Берковица. Изградена от майстора Георги Джонгар 1871. По-късно сградата е преживяла още два строителни периода, които са обогатили архитектурните ѝ форми. Камбанарията ѝ е построена 1898. Иконостасът ѝ е раздвижен, огънат в централната част към апсидата, а мотивите са решени плоско и схематично. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – възрожденска църква в с. Брестник, Пловдивска обл. Построена 1861. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – следосвобожденска църква в с. Вакарел, Софийска обл. Построена 1902-1903 със средства на местното население. Намира се в центъра на селото. В архитектурно отношение е трикорабна сграда и сред най-големите в Софийска епархия. Първоначално църквата е била с три кубета, но в ср. на XX в. дървената конструкция на кубетата се срутва, след което е направен сегашният покрив. Обновена (2005). Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – Православна църква във Варна. Намира се в кв. „Център", район „Одесос". Известна като Моряшката църква. През 1858 или 1859 варненският гръцки търговец и руски поданик Параскева Николау пътува до Одеса през страшна буря в Черно море. Изплашеният търговец се заклел, че ако се върне жив у дома, ще вдигне църква и болница в чест на светеца. Според същите източници до днес няма друга църква, построена със средствата само на един човек. В храма са изложени за поклонение частици от мощите на Св. Николай Чудотворец, Св. Праведен адмирал Феодор Ушаков, Св. Св. Преподобни Теодор и Александър Санаксарски и Св. Игнатий Брянчанинов. Не е известно кога точно е осветен храмът и кога е отслужена първата литургия. Не е документирано и кога е направен иконостасът, който е донесен готов в черквата. До антигръцките вълнения храмът е гръцки, но на 4 юли 1906 е обсебен от активисти на движението „Български родолюбец" и в него започват да служат български свещеници. Едва през 1961 Никола Кожухаров, Димитър Гюдженов, Петър Джамджиев и Петър Михайлов изографисват храмовите интериорни стени. През 1927 двама български морски капитани отнасят на Божи гроб икона от храма, освещават я и я връщат. Оттогава църквата е приемана като Морският храм в България и до 1944 в нея се извършват клетвите на варненските моряци. От 2000 до входа на храма е поставена корабна котва – символ на морячеството. Последният основен ремонт на храма датира от 1961, но през 2000 се извършват възстановителни дейности и многобройни реставрации и реконструкции, а стенописите са дело на иконограф Диян Димитров. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Завземането на гръцката църква „Св. Николай". // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1906; ***Александров****, Юлий. Храм „Св. Николай". Варна, 2006.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в с. Герман, Софийска обл. Построена и осветена (1848). Опожарена от неизвестни лица (9 май 1994). Възстановена 1997. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в с. Желява, Софийско. Построена 1844. Изписването ѝ е извършено от зографа Йованчо Недялков от Макоцево, Софийско (1867). В архитектурно отношение е еднокорабна, едноабсидна, с традиционно разпределение на вътрешността: олтар, наос, притвор и балкон в западната част. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" (или „Св. Никола") – възрожденска българска църква, енорийски храм на пиринското с. Кремен, Благоевградска обл. Построена 1835. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 465.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в с. Марица, Самоковско, дн. Софийска обл. Построена след смъртта на султан Сюлейман II (1566). Изградена изцяло от камък. Преустроена и разширена след Одринския мир (1829). Обновена (1995). Храмов празник – 6 дек.

Лит.: ***Николова****, Зл. Обновената църква „Св. Николай Чудотворец" в с. Марица, Самоковско. // Църковен вестник, N 21, 22-28 май 1994.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" *– вж „Св. Никола" – църква в гр. Мелник.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – възрожденска църква, енорийски храм на с. Обидим, Благоевградска обл. Разположена в центъра на селото. Построена 1842. Осветена (1843). По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 изгорена заедно с цялото село. Възстановена и надстроена (1906). През май 1909 на място е отлята камбаната на храма, тежаща 153 кг. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 63.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в Разград. Изградена 1860. Преустроена 1903, когато е издигната и камбанарията ѝ. Площта на храма е ок. 590 кв.м. В нея се съхраняват книги от най-различни автори и с различно съдържание – религиозно и светско. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Исторически календар на Разград. Разград, 2007.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" (или „Св. Никола") – църква в кв. „Клуцохор", в гр. Сливен. Построена и осветена 1834. Намира се в непосредствена близост до къщата-музей на Хаджи Димитър. В архитектурно отношение представлява масивна, трикорабна, без купол, с централна апсида и по шест колони в ред. Строена от брациговски майстори върху основите на стара църква и завършена от Тодор Карахристов от Сливен. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: ***Архимандрит Амвросий****. Стогодишнината на храма „Св. Николай" в гр. Сливен. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1935.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в Стара Загора. Построена на мястото на църква „Св. Никола", разрушена по време на Старозагорското клане (1877). Възстановена 1909. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: ***Неделчев****, Й. Кога е изграден храмът „Св. Николай Чудотворец" в Стара Загора. // Църковен вестник, N 1, 2 ян. 1985;* ***Петков****, Ив. Храм-юбиляр (1834-1984 г.). // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1985.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – църква в кв. Устово, гр. Смолян. Построена 1836 върху основите на стара църква. След Освобождението на България преустроена във величествен храм. Осветена 1884. През 1924 е построена новата камбанария, където е преместен часовникът, донесен през XIX в. Ярко произведение на изкуството в нея е дърворезбованият ѝ иконостас, дело на известния художник резбар Петър Кушлев, родом от Широка лъка, автор и на иконостаса на църквата „Св. Св. Кирил и Методий" в Ню Йорк. Ценна за устовската църква „Св. Николай Чудотворец" е иконата „Св. Св. Кирил и Методий", рисувана от Станислав Доспевски (1865). Храмов празник – 6 дек.

По материали на Росица Примовска – Онлайн ресурс.

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" (известна повече като Руската църква) – Православна църква в София, наречена на Св. Николай Мирликийски – небесен покровител на руския император Николай II. Построена 1914 и осветена на 11 ноември с.г. Първоначално замислена като параклис към Посолството на Русия в България, но след 1917 губи тази своя роля. В него започват да служат свещеници и архиереи от т.нар. „Руска задгранична църква", а обособеният вече храм става център на многобройната руска имиграция в страната. След 1947 е включена в диоцеза на Московската патриаршия, която го управлява и до днес. (Смята се за подворие, или ставропигия на тази патриаршия). В архитектурно отношение носи белезите на по-модерната архитектура и живопис. В криптата на храма е гробът на архиепископ *Серафим* Соболев. Храмов празник – 6 дек.

Лит.: Освещаването на руския храм при императорската мисия в София. // Църковен вестник, N 47, 22 ноември 1914; ***Пимен, Патриарх Московски и на цяла Русия****. Приветствие до настоятеля на клира, Църковния съвет и енориашите на Свето-Николаевския храм – подворие в София. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1984;* ***Киров****, Д. Светъл радостен юбилей на Св. Руска православна църква (30 г. руски храм-подворие „Св. Николай Мирликийски" в София). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1984; 90 години на Руската църква в София. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2004.*

„СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" – най-големият Православен храм в Ямбол. Построен 1888. С прекрасната си архитектура храмът привлича туристи и гости на града. След Освобождението на Ямбол от османско владичество на мястото на две изоставени турски къщи руските воини изграждат армейски параклис „Св. Николай Чудотворец", тържествено осветен на 6 авг. 1878. На неговото място на 19 юни 1894, по инициатива на кмета на града Никола Попов, е положен основният камък на новия храм от сливенския владика *Гервасий*. През 1923-1926 са пристроени двете странични кули с камбанарията и централния купол. След извършените архитектурни промени и стенописите църквата „Св. Николай Чудотворец" се превръща в символ на гр. Ямбол. Храмов празник – 6 дек.

Онлайн ресурс.

СВ. ОНУФРИЙ – *вж Онуфрий Габровски*

„СВ. ОТЕЦ ПАИСИЙ" – църква в с. Липница, Врачанска обл. Построена 1935 на мястото на стара църква отпреди Освобождението.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 750.

СВ. ПАВЛИН, ЕПИСКОП НОЛАНСКИ (353-431) – „баща" на църковните камбани. Биенето на камбани отначало не присъствало в християнското богослужение. Съвсем разбираемо е, тъй като в продължение на три века вярата е била преследвана и е било равносилно на самоубийство храмовете да оповестяват гръмко своето местонахождение. През 313 християнството е обявено за официално вероизповедание в Римската империя. Само след още неколко десетилетия отеква и първият камбанен звън. Според преданието идеята на Св. Павлин за камбаните го осенила, докато съзерцавал полското цвете, известно с името камбанка. И наредил на местните майстори да отлеят такава форма от бронз. Разбира се, никой не приписва на Св. Павлин, че е измислил камбаната като форма. С малки и големи камбани и звънци много други народи и днес гонят злите духове в съответствие със своите религиозни вярвания. Но на епископа на Нола е заслугата за Църквата, че призивното пеене на бронза се превръща в знак и символ на един християнски храм. Паметта му се почита на 23 ян.

Онлайн ресурс.

СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН – монах и книжовник. Роден в Клисура. Направил препис на Паисиевата „История" (1807), който се съхранява в Хилендарската библиотека.

Лит.: ***Йеромонах Павел. Архимандрит Пантелеймон Хилендарски*** *– следовник на* ***Св. Паисий Хилендарски****. // Църковен вестник, N 39, 4 ноември 1992.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – следосвобожденска църква в с. Бродилово, Бургаска обл. Построена 1909.

Онлайн ресурс.

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – Православна църква в гр. Велес, Вардарска Македония. Осветена (1840). Камбанарията е издигната в 1904-1905. Изградена от дебърски майстори. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с нова за времето си композиция. Църквата е известна с прекрасната си акустика заради вградените гърнета в зидовете и на използването на черупки от яйца в хоросана.

Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 159-160; Църквата „Св. Пантелеймон" във Видин. // Църковен вестник, N 30, 24-30 юли 1995.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – „ПАТЛЕЙНА", ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ – *вж Патлейнски манастир „Св. Пантелеймон"*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – Православна църква в гр. Видин. Намира се в двора на Видинската митрополия. Съществува от нач. на XVII в. или по-рано. Няколко пъти опожарявана, но веднага – възстановявана. В архитектурно отношение е еднокорабна. Поради граничния статут на Видин и разположението на църквата в укреплението (кале), от 1718 достъпът до храма става невъзможен. Това налага в кр. на XVII в. да се започне строежът на нова църква извън Калето – „Св. великомъченик Димитър". В близост до църквата се намират Джамията на Осман Пазвантоглу и Видинската синагога.

Лит.: ***Василиев****, А., Кр.* ***Миятев****. Приноси към средновековната археология на българските земи. // Год. Нар. музей – София, 1922, Кн. 2, с. 262-263;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 250.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН" – българска църква в гр. Галац, Румъния. Построена 1887. Обявена за исторически паметник (1949). С нея е свързана значителна част от църковната дейност на Максим *Райкович*.

Лит.: ***Попов****, Н. 100 години от построяването на българската църква „Св. великомъченик Панталеймон" в гр. Галац, Румъния. // Църковен вестник, N 33-34, 14 окт. 1961;* ***Жечев****, В. Българите в Галац през Възраждането. С., 2007, с. 130.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – скална църква край с. Генерал Тодоров, Благоевградска обл. Издълбана в скала във възвишението „Пчелина”, над р. Струма, северозападно от селото и югозападно от с. Левуново. Изградена на мястото на антично светилище, посветено на бога лечител Асклепий. Мраморното изображение на Асклепий се свързва от местните със Св. Пантелеймон. Местно предание твърди, че тук като млад се подвизавал Св. Иван Рилски. Той е набеден за появилия се мор по добитъка и е прогонен от местните жители, след което се заселва в Рила. Според друго предание оттук в Св. Врач са дошли двамата калугери (врачове), с чиято дейност се свързва именуването на селището и построяването на храма „Св. Безсребърници”.

*Лит.: **Цветков**, Борис. Селищната мрежа в долината на Средна Струма през Средновековието, IX-XVIII в. С., 2002, с. 82-83, 98-99; **Гергова**, Яна. Култът към светци безсребърници в България: образи, вярвания и ритуални практики. С., 2015, с. 206; **Цветков**, Борис. Археологически данни за етническата характеристика на населението от поречието на Средна Струма – VI-XI век. Пиринski край. Краеведски изследвания. Благоевград, 1996, с. 10.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – изграден от Св. Климент Охридски на хълма „Плаошник” в Охрид, в който обучил 3500 свещеници. В него бил погребан Св. Климент. След падането на България под османско владичество (кр. на XIV в.), манастирът бил разрушен и на негово място била изградена Имарет джамия. Мощите на светеца били пренесени в църквата „Св. Богородица Перивлепта”. След 2000 г. управляващите в Скопие взели решение за възстановяване на манастира в чест на Св. Климент и Св. Наум Охридски.

*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 53.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – църква в гр. Перник (Голо Бърдо). Възстановена (1908) върху основите на средновековен храм. Осветена (1921).

*Лит.: **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – църква в с. Рибарица, Тетевенско. Първоначално в селото е изграден параклис (1922). До 1954 жителите на селото събират средства, материали и проекти за издигането на църква, но не им било разрешено от управляващите тогава. Нови проекти и изкопни работи били направени през 1986, но едва през 2003 се пристъпило към изграждането на храма. Намира се в двора на стар храм, който все още си стои.

Онлайн ресурс.

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – възрожденска църква в с. Сливарово, Бургаска обл. Построена 1875.

Онлайн ресурс.

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – манастирски комплекс. Намира се на пътя между Пампорово и Смолян. Основан от българка мюсюлманка, която след мистично изживяване приема християнството (1988) и се прекръства на Христина. Църквата „Св. Пантелеймон” е изградена с дарения за три години и е осветена от митрополит Арсений (1998). Година по-късно тя е дарена на Пловдивската митрополия. На 27 юли 2006 на храмовия празник се прави първа копка на нова църква с патрони, считаните за светци лечители Св. Св. Козма и Дамян. През 2008 фондацията на Христина дарява и този храм на Пловдивската митрополия.

Онлайн ресурс.

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – манастир, разположен над с. Горно Нерези в близост до Скопие, част от византийското историческо наследство в областта. Според надписа над входа на църквата е съграден от император Мануил I Комнин (1164). Манастирската църква съхранява едни от най-забележителните стенописи в стил от епохата на Комнините (1081-1185). Царските двери в църквата са от ср. на XVI в. и са дело на изтъкната художествена работилница, действала на територията на Охридската архиепископия.

*Лит.: **Палигора**, Ристо. Неколку царски двери от XVI и XVII век во регионите на Пелагонија и Преспа. // Прилози XLIV 1-2, посветени на **академик Цветан Грозданов** по повод 50 години научноистражувачка дејност. Зборник на трудови од научниот собир одржан на 4 окт. 2012 година во Охрид. Скопје, 2013, с. 145.*

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – храм в Княжево (София). Построен в 1923 от руските емигранти белогвардейци. Това е първият Православен храм на белогвардейците. В същата година е построен и вторият храм на белогвардейците в Кламар (Париж).

Лит.: Руско подворие. Храмът „Св. Пантелеймон” стана на 90 години. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2013.

„СВ. ПАНТЕЛЕЙМОН” – скална църква, издълбана във варовикова скала в близост до с. Михалич, община Свиленград. Единствената в страната с уникална триконхална форма. Датирана от X в. Използвана от монаси и отшелници, последователи на различни ереси. Обявена за паметник на културата от национално значение.

Онлайн ресурс.

СВ. ПЕТЪР (1 – ок. 64 или ок. 65-67) – според християнството, един от Дванадесетте Апостоли (ученици) на Иисус. Първият епископ на Антиохия (37-53), основател и ръководител на общината и първи епископ на Рим (папа) (30-64 или 33-67). Екзекутиран като мъченик в Рим.

*Лит.: **Събев**, Т. Великото дело на **Светите първовърховни апостоли Петра и Павла**. // Църковен вестник, N 30, 12 юли 1956; **Кирил, Патриарх Български**. 1900 години от мъченическата смърт на **Светите първовърховни апостоли Петър и Павел**. // Църковен вестник, N 17, 11 юли 1967; **Тодоров**, Т. **Светите славни и всехвални апостоли Петър и Павел**. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967; **Станчев**, П. **Светите първовърховни апостоли Петър и Павел**. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967.*

Св. Петър (икона)

„СВ. ПЕТЪР” – средновековна църква при с. Беренде, Софийско. Датирана от периода на Второто българско царство. Представлява скромна като размер и градеж постройка от ломен камък, отнасяща се към малките еднокорабни църкви без притвор. Част от разположен край църквата некропол, използван до нач. на 80-те г. на XX в.

*Лит.: **Кръстев**, К., В. **Захариев**. Стара българска живопис. С., 1961; **Бакалова**, Е. Стенописите на църквата при с. Беренде. С., 1976; Църквата „Св. Петър” при с. Беренде, Софийско. // Църковен вестник, N 13, 27 март – 2 апр. 1995.*

СВ. ПЕТЪР ЕПИСКОП СЕВАСТИЙСКИ – брат на *Василий Велики*, десети и последен син на родителите си. Когато станал на възраст, Св. Василий, който бил епископ на Кесария Кападокийска, го ръкоположил за презвитер. Впоследствие бил поставен за епископ на Севастия Арменска. Като епископ той присъствал на II Вселенски събор против Македоний през 381 в Цариград. Починал в кр. на IV в. Паметта му се почита на 9 ян.
Онлайн ресурс.

СВ. ПИМЕН ЗОГРАФСКИ – *вж Пимен Зографски*

СВ. ПЪРВОМЪЧЕНИК СТЕФАН – *вж Архидякон Стефан*

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в гр. Добринище. Построена в центъра на града 1835. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика. На изток има апсида, два купола и притвор. На юг храмът има открит трем. Църквата има дървена камбанария, която изгаря (1913) и на нейно място е пристроена нова камбанария (1926). Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 276.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в гр. Мелник. Построена 1840. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с двускатен покрив, със слабоизразена полукръгла апсида и открит нартекс. На юг е вкопана, поради наклон на терена. Зидарията е от декоративно фигурирани камъни. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 412, 413.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" (или „Събор на Св. Апостоли") – църква в с. Мечкул, Благоевградска обл. Изградена в 1892. В архитектурно отношение представлява трикорабна, изградена от камък, псевдобазилика, без купол и с открит трем на юг. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 571.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – късновъзрожденска църква в с. Петрово, община Сандански, Благоевградска обл. Построена в южния край на селото (1891). При ремонт в кр. на XX в. в основите на храма са открити раннохристиянски гробове, вероятно от некропол, върху който е построена църквата. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 114.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – манастир – *вж Златарски манастир „Св. Св. Петър и Павел"*

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – параклис край гр. Бобошево, обл. Кюстендил. Намира се на ок. 3 км над града, вляво от пътя за манастирската църква „Св. Димитър". В архитектурно отношение представлява малка едноапсидна правоъгълна постройка с двускатен покрив и открит притвор от запад. Отвън са изписани образите на Св. Петър и Св. Павел. Отвътре параклисът е изцяло покрит със стенописи с ярък и специфичен художествен почерк. В близост до параклиса има навес от дървена конструкция с маси и пейки, както и каменна чешма с планинска вода. Носи името на Св. Апостоли Петър и Павел. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: ***Кепов***, Иван. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935*; Заедно по свещените места на планината Осогово. Пътеводител. С., 2008.*

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – средновековна църква в гр. Велико Търново. Намира се в подножието на северния склон на хълма Царевец. Построена през 30-те г. на XIII в. по инициатива на царица Анна-Мария Унгарска (1204-1237) – съпруга на цар Иван-Асен II, за да бъдат поставени там мощите на Св. Йоан Поливотски. Около нея е изграден и манастирски комплекс, който днес не съществува. Според някои сведения църквата е използвана като патриаршеска катедрала в продължение на няколко години, непосредствено след превземането на Търново от султан Баязид I (1393). До 1878 тя е катедрална църква на Търновската митрополия. В архитектурно отношение е едноапсидна кръстокуполна сграда. Първото ѝ изографисване е извършено в нач. на XIII в. От него са оцелели изписаните в медальони образи на Св. мъченици Гурий, Самон и Авив. Мащабно обновление на стенописната украса в наоса и притвора на храма е извършено в ср. на XVI в. По това време той вече изпълнява функцията на митрополитска църква. В притвора на храма е запазен фрагмент от изображението на Шестия Вселенски събор, проведен в Цариград (680-681). Стенописната украса в галерията е изпълнена в последните две десетилетия на XVII в. По време на земетресението 1913 е силно повредена. Напълно реставрирана (1981). Храмови празници – 29 юни и 30 юни. Обявена за народна старина (ДВ, бр.69/1927 г.), архитектурно-строителен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 102 / 1964) и художествен паметник на културата с национално значение (декл. писмо N 2586 / 05.07.1979).
Лит.: ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Една църква на* ***Асеневци*** *– „Св. Св. Петър и Павел" в Търновград. // Църковен вестник, N 31, 2 дек. 1985;* ***Здраков****, З. Стенописите на църквата „Св. Св. Петър и Павел" в Търново от XV в. и критската живопис в светлината на новите проучвания. // Проблеми на изкуството, 1991, N 4, с. 50-59;* ***Боянкинска****, Боряна. Календарните сцени в църквите „Св. апостоли Петър и Павел" във Велико Търново и „Рождество Христово" в Арбанаси – сходства и различия. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2001, Т. 15-16, 2001, с. 243-248;* ***Вачев****, Хитко. Принос към строителната история на църквата „Св. Равноапостоли Петър и Павел" във Велико Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2002, Т. 17-18, с. 69-276; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 145-146;* ***Димова***, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. *209-211;* ***Събев****, Пламен. Опит за виртуална възстановка на стенописи от XV век в митрополитската църква „Св. Св. апостоли Петър и Павел" във Велико Търново. // От Честния пояс на Богородица до коланчето за рожба. Изследвания по изкуствознание и културна антропология в чест на* ***проф. Елка Бакалова****. С., 2010.*

СВ. ПРЕПОДОБЕН МЪЧЕНИК АКАКИЙ СЕРСКИ (– 1.V.1816) – светец. Роден в с. Ново село, близо до гр. Солун. Син на родители, преселници от гр. Серес. Като юноша приел исляма. По тяхно желание започнал да учи занаята обущарство. След един побой, нанесен му от майстора, отишъл в Хилендарския манастир в Света гора. Приел монашество, покаял се и решил да се върне към християнството. Заради тази му постъпка бил отведен в Цариград, където бил посечен.
Лит.: ***Калев****, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 29.*

Per aspera ad astra!

СВ. ПРЕПОДОБЕН МЪЧЕНИК ИГНАТИЙ СТАРОЗАГОРСКИ – *вж Св. Игнатий Старозагорски*

СВ. ПРЕПОДОБЕН МЪЧЕНИК ПРОКОПИЙ ВАРНЕНСКИ (– 25.VI.1810) – роден в околността на гр. Варна от благочестиви родители българи. На 20-годишна възраст постъпил в Предтечанския манастир на Атон, гдето духовният живот под ръководството на стареца Дионисий бил строг. Там приел монашески сан. Подложен на духовна борба против него, не издържал и напуснал Света гора. Стигнал до пълно отчаяние, приел мохамеданската вяра. След 15 дни бил обрязан по мохамедански обичай, изведнъж така силно се смутила съвестта му, че той не издържал угризенията. Отправил се при един християнски духовник, атонски йеромонах, на когото открил своя голям грях и своята решимост да го изкупи чрез мъченичество. Духовникът го посъветвал да поеме по-добре умерения път на монашеското покаяние на Света гора Атонска, но Прокопий решително помолил той да го благослови за мъченически подвиг. Подготвял се 15 дни с пост и молитва, като често идвал за съвет при духовника. В последния ден те заедно изпели молебния канон на Св. Богородица и Прокопий в турско облекло отишъл при съдията, пред когото хвърлил чалмата и смело изповядал Христа и проклел Мохамеда. За тази постъпка турците го били и го хвърлили в затвор. Опитали да го привлекат с обещания за високи служби, но всичко било напразно. Безстрашието на мъченика смутило турците. Последвала смъртна присъда. Мъченикът бил посечен.

*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 25; **Флоров**, Цв. Преподобно **мъченик Прокопий Варненски**. През огъня на страданията към венеца на нетлението. // Църковен вестник, N 18, 26 юни 1989.*

СВ. ПРОРОК ИЛИЯ – еврейски пророк от IX в. пр. Хр. Живял в Древен Израел. За него е писано в *Стария Завет* (Юдейската *Библия*), *Новия Завет*, *Талмуда* и *Корана*. Той е и герой от фолклора на различни народи, включително и българския. Почитан като Бог на гръмотевиците от юдеи, християни, мюсюлмани, бахаи, свидетели на Йехова, мормони и раелити.

*Лит.: **Флоров**, Цв. **Св. пророк Илия** (Илинден). Ревностеен пророк и смел изобличител. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1989; **Светите пророци Илия и Елисей**. // Църковен вестник, N 24, 14-20 юни 1993.*

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – Православен манастир, в с. Белопопци, Софийска обл. Изграден на основите на стара църква. Осветен (1909).

*Лит.: **Пушкаров**, Григор. Историята на храма „Св. пророк Илия" в с. Белопопци. С., 1911.*

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в с. Боженци, Габровска обл. Построена 1839-1840. В архитектурно отношение е трикорабна, с масивни каменни стени, сводове и куполи, скрити под наклонен покрив. Една от особеностите ѝ е слабо наклоненият пред олтара иконостас. Местното население получило разрешение да построят и камбанария, което е било забранено за християнските религиозни храмове, строени по времето на османското иго. Камбаната е била доставена от руския гр. Тула.

Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква, построена в двора на букурещки хан в 1725-1730. Разрушена от земетресението в Букурещ (1838), отново е построена и осветена (30 авг. 1841). От 1895 носи името на своя ктитор „Св. Илия Календеру". В периода 1880-1897 функционира като гръцка, и богослужението се извършва на гръцки език. След края на Втората световна война в Румъния са отнети редица български църкви в градове като Букурещ, Галац и Браила. Тъй като българите в Букурещ остават без свой храм, през 1954 църквата „Св. пророк Илия", намираща се в центъра на румънската столица, е дадена за временно ползване от българската общност, „докато българите не си построят нов". В продължение на 55 г. църквата е позната сред гражданите на Букурещ като „българската църква". През 2009 Постоянният епархийски съвет на Букурещката архиепископия излиза с решение да назначи за първи свещеник в храма отец Габриел Григореску. Румънската патриаршия оправдава това си действие с мотива, че храмът според нея е в лошо състояние, и базирайки се на действащото законодателство за връщане на конфискуваните имоти от комунистическия режим, отнема църквата от българската общност. Според същото решение българският свещеник Петър Тотев може „необезпокояван да продължи своята пастирско-мисионерска, литургична и административна дейност за православните български вярващи от Букурещ, наред с румънския първи свещеник". Въпреки това обаче новата богослужебна програма на храма, съставена от Букурещката архиепископия, е променена и българското участие в нея е сведено до минимум. По същото време българският иконом на църквата Петър Тотев е подложен на неописуем натиск от страна на Румънската патриаршия посредством непрекъснати заплашителни телефонни разговори и ултиматум за напускане на храма. На 30 май 2009 българският свещеник предава ключовете от храма на специална комисия, назначена от Букурещката архиепископия. Пред членовете на българската църковна общност представителите на Букурещката архиепископия обясняват отново мотивите на заповедта на румънския Патриарх Даниил за отнемането на църквата с мотивите, че „храмът се нуждаел от спешен ремонт; множество били румънците, които желаели да се черкуват тук, но не разбирали български език, а и българската общност била малобройна". Впоследствие иконом Петър Тотев е назначен за пети свещеник в бившата руска църква „Св. Николай", отнета по подобен начин от руската общност в Букурещ. Две години след отнемането на българската църква, за която се твърдяло, че има нужда от спешен ремонт, такъв не започнал. От Румънската патриаршия обещават на българската общност да построят в двора на бившия руски храм „Св. Николай", помещение за събиране на българите. Това обещание също не е изпълнено. Скандалът с отнемането на българската църква прогонва българите от храма, а така също и много руснаци и украинци, защото той бил единственият в Букурещ, където богослуженията се извършвали на църковнославянски. През 2011 Надежда Ганева и синът ѝ Велин Ганев даряват свой имот в китното букурещко предградие „Снагов" на Българската православна църква за построяването на българска църква и културно-просветен център за българите в румънската столица. Дарението е направено, след като Община Букурещ изпраща официално писмо до Българската православна църква, с което Патриаршията е уведомена за отказа за придобиване на подходящ терен в Букурещ за построяване на български Православен храм и културен център.

*Лит.: **Балтеску**, В. Тържество на Българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 21, юли 1969.*

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – следосвобожденска църква в с. Вишовград, Великотърновска обл. Построена 1897. Храмов празник – 20 юли.

Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Градец, Котленско, Сливенска обл. Изградена 1834 с килийно училище към нея. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 154.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в с. Давидково, Смоленска обл. Построена 1923. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – възрожденска църква в Ивайловград. Разположена е в най-високата част на града, върху хълм, по чиито склонове се е простирал старият град – Ортакьой. Строена (1872) като катедрална епископска църква на Ортакьойската епископия към Димотишка епархия на Цариградската патриаршия. През XVIII-XIX в. Ортакьой е епископски център, наследник на старото епископско средище Лютица. Под силното влияние на Гръцката патриаршия селището се превръща в бастион на гърцизма. Много местни българи се поддават на внушенията на гръцките духовници и започват да се гърчеят, а с времето дори се определят за чисти гърци. Така в кр. на XIX в. Ортакьой вече е почти изцяло гръцко селище. Но за сметка на него, някои села из околността – Драбишна, Хухла, Арнауткьой (дн. Гугутка) и др. запазват чисто българския си характер. Строежът на църквата и нейната украса са направени с дарения от местни еснафи и миряни. Църквата впечатлява със своите внушителни размери и архитектура, спрямо които заема водещо място сред най-представителните възрожденски култови сгради в Ивайловградския край. В архитектурно отношение е трикорабна едноабсидна базилика с монументален интериор и богата декоративна украса. Висока художествена стойност има нейният плоскостно резбован таблен иконостас, както и майсторски изработеният владишки трон и амвон. Иконите в иконостаса са 52 на брой, като царските икони са изписани в периода 1872-1876. Дърворезбата и зографията в храма са дело на гръцки майстори. Стенописната украса е доста оскъдна и заема само централния свод. Понастоящем богослужения в храма се извършват само при специални случаи – официални посещения, венчавки и др. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в гр. Казанлък. Построена ок. 1812. За по-голямо спокойствие на българското население, тъй като все още страната е под османско иго, над земята бил само покривът ѝ, а във вътрешността ѝ се слизало по 12 стъпала. Когато броят на българите в най-старата казанлъшка махала – Куленската – се увеличил значително и малката църквичка, която била построена там, станала тясна, било решено на нейно място да бъде построена нова църква. С морална и материална подкрепа на братята Бозвели и с участието на всички куленци, новият строеж, ръководен от майстор Йосиф, бил готов през 1865. Църквата имала 5-метров купол с 12 прозорци и почти двуметров железен кръст. В следващите години иконите изработил известният възрожденски художник от Чирпан Георги Данчов-Зографина. Осветена (30 дек. 1872) от митрополит Иларион Макариополски. През авг. 1877 църквата била напълно опожарена от османските войски, които преди това убили намиращите се вътре и около нея десетки християни. Възстановяването ѝ е продължително и с много трудности върви до 1936, когато нов пожар нанася огромни щети. Оцеляват единствено великолепните работи по купола „Господ Саваот" и „Четиримата евангелисти", дело на известния по това време казанлъшки художник Иван Енчев – Видю. Църквата връща предишния си блясък едва през последните години. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в Княжево, кв. на София. Построена и осветена 1893. В двора на храма се намира гробницата на Бали ефенди. Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Тодоров**, Г. Храмът „Св. пророк Илия" в Княжево. Бележки към историята на църквата. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2004.*

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в с. Ляхово, Пазарджишка обл. Построена 1934 с труда и силите на цялото село. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – следосвобожденска църква в с. Момин сбор, Великотърновско. Построена 1888 на мястото на разрушена джамия. Храмов празник – 20 юли.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в Плачковци, Тревненско (дн. Габровска обл.). Построена 1882-1883 от Уста Драгошин Николов от колиби Новаковци, Тревненско, и неговия помощник Маню от колиби Веленци. Осветен от Търновския митрополит Климент (20 юли 1883). Камбанарията към църквата издигната от Ганчо Иванов от с. Бочуковци (1934). Иконите, рисувани (1881-1916), са дело на тревненски зографи, стенописите са от Васил Михалев – участник в Зографската чета по време на Априлското въстание 1876. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 254.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – възрожденска църква в с. Рабиша, Видинска обл. Съществува от 1835. Същата година в двора ѝ е построено и килийно училище (едно от най-старите в България). И двете сгради са реставрирани и обявени за паметници на културата. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 615.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – възрожденска църква в Севлиево. Построена на мястото на храм от XVII-XVIII в. Възобновена (1844). В архитектурно отношение – трикорабна, с полуцилиндрична апсида, без притвор и балкон. Старата ѝ камбанария е подновена (1914). Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: Юбилейна книга на църквата „Св. Пророк Илия", Севлиево 1834-1934. Севлиево, 1934; **Панов**, Й. Из историята на църквата „Св. Пророк Илия" в гр. Севлиево. // Църковен вестник, N 8, 12 март 1979.*

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в с. Славовица, Пазарджишка обл. Построена в кр. на XIX в. на мястото на стара църква, опожарена 1876. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 20 юли.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 238; Храм „Св. Пророк Илия". // Църковен вестник, N 2, 9-15 ян. 1995.

„СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – църква в с. Тича, Котленско, Сливенска обл. Един от най-старите храмове в Сливенска обл. Построена 1767. Храмов празник – 20 юли.
*Лит.: **Тодоров**, Ив. Юбилейно тържество в с. Тича, Сливенски окръг. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1968.*

Per aspera ad astra!

Св. Прохор Пчински (икона)

СВ. ПРОХОР ПЧИНСКИ (понякога изписван и като Пшински) – български отшелник и светец, един от първите последователи на Св. *Иван Рилски,* наред с *Гаврил Лесновски* и *Йоаким Осоговски.* Роден в областта Овче поле (Вардарска Македония). След като възмъжава, напуска родителите си Йоан и Анна и се уединява в пещера край Старо Нагоричане, срещу църквата „Св. Георги", където прекарва дълги години като отшелник. По-късно, поради заплахата от нападение на „диви хора" (вероятно печенеги или кумани), Прохор се премества в планината Козяк над р. Пчиня, близо до дн. гр. Враня. Традицията свързва Св. Прохор Пчински с византийския дук на България Диоген, по-късно византийски император под името Роман IV Диоген. Според легендата бъдещият император посещава пещерата на светеца. Той му предсказва, че ще стане цар в Цариград и го моли тогава да си спомни за него. Според най-старото му житие от XIII в., когато светецът починал, местните българи открили мощите му и изградили църква на р. Пчиня. По-късно е основан Пчинският манастир, който съществува и до днес и е едно от огнищата на българската книжнина през Средновековието. Най-ранните образи на Св. Прохор Пчински са от църквата „Св. Георги" в Старо Нагоричане и от Лесновския манастир, които повлияват трайно на българската църковна иконография. Умира на 14 септ., но поради великия празник Въздвижение на Светия кръст, почитането на паметта му е пренесено на 15 ян., заедно със Св. *Гаврил Лесновски.* В Пчинския манастир празнуват паметта му на 19 септ.

*Лит.: **Славчева**, Р. **Преподобни отци** наши **Гаврил Лесновски** и **Прохор Пчински**. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1993; **Атанасова**, З. **Преподобни Прохор Пшински** и **преп. Гаврил Лесновски**. // Църковен вестник, N 2, 9-15 ян. 1995.*

„СВ. ПРОХОР ПЧИНСКИ" (XI в.) – манастир. Разположен в подножието на планината Козяк, на р. Пчиня, в близост до с. Старац, Вардарска Северна Македония. Основан от византийския император Роман IV Диоген (1068-1071) в чест на Св. Прохор Пчински. По-късно е обновен от крал Стефан II Милутин. Ограбен от албанци и турци (1817). През следващите години Пчинският манастир е управляван от свещеници и видни граждани на близкия гр. Враня. Манастирът изгаря при пожар (1841), заедно с пазена в него реликва, ръка на Св. Прохор Пчински. В ср. на века са построени нови манастирски сгради. Известният иконописец Дичо Зограф преработва част от стенописите в църквата (1870), а църквата е разширена и зографисана (1899). През същия период в манастира пребивават постоянно само по няколко монаси. В манастира се провежда първото заседание на Антифашистко събрание за народно освобождение на Македония (2 авг. 1944).

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 146; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 466-468.*

„СВ. РАЗМО" – манастирче. Намира се в местността „Гъбавици", недалеч от гр. Охрид. Носи името на Св. Размо – другар на Св. Климент Охридски и Св. Наум Охридски.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 34.*

СВ. РАЙКО ШУМЕНСКИ (1784-1802) – млад шуменски златар, убит от местен мюсюлманин, който се опитал да го помохамеданчи насилствено.

*Лит.: **Кръстанов**, Тр. Житие на **Св. Райко Шуменски** малко познат български новомъченик от 1802 г. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1988; 200 години **Св. Райко Шуменски**. Шумен, 2002.*

СВ. РОМИЛ ВИДИНСКИ (светско име: Руско) (1320 – 16.I.1385) – български православен монах и светец. Роден в гр. Бдин (дн. Видин) в заможно семейство, което му позволило да получи добро образование. Когато пораснал, родителите му поискали да го задомят, но той избягал тайно от тях в столицата Търново. Приел монашество в манастира „Св. Богородица Пътеводителка" с името Роман. Узнал, че известният подвижник на Благодатното безмълвие (исихазъм) и Богосъзерцание Св. Григорий Синаит пристигнал да живее на българска земя в местността Парория (на границата между България и Византия), заминава при него, където бил приет добре и е обучен в добродетели на истинския духовен живот. Смъртта на Св. Григорий Синаит и нашествието на османците го заставили да се завърне във вътрешността на България. Желанието за усамотение и безмълвие го върнали отново в Парория, където приел велика монашеска схима с името Ромил. После заминал с ученика си Григорий (който написва житието му) за Света гора, където в местността „Мелания" се подвизава много време и събира монашеско братство. След злополучната за християните битка с османците при р. Марица (26 септ. 1371) е принуден да напусне Атон, да се пресели с учениците си в Авлона (близо до Драч), а оттам – в Раваница (Сърбия), в манастира „Св. Възнесение", където скоро след това починал. Паметта му се чества на 15 ян.

*Лит.: **Киселков**, Св. **Ромил Видински**. // Духовна култура, 1929, N 40-41, с. 66-96; **Мечев**, К. Личността на писателя (Елементи на изобразителния стил в Житието на **Ромил Видински** от **монаха Григорий**). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 142-148.*

СВ. САВА СЕДМОЧИСЛЕНИК (ок. 810-840 – 880-920) – български книжовник от IX в., ученик на Св. Св. Кирил и Методий. Канонизиран за светец. Православната църква го тачи и като един от Св. Седмочисленици.

*Лит.: **Калев**, Д. **Св. Сава** – един от седмочислениците. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987.*

СВ. САВА (светско име: Растко Неманич) (1169 или 1175 – 12.I.1236) – сръбски висш духовник, просветен деец и дипломат. Роден в Рас, столица на Велико княжество Сърбия (близо до дн. гр. Нови пазар в Сърбия). Най-младият син на сръбския велик жупан Стефан Неманя. Назначен за жупан на Хум (Херцеговина) още когато бил на 15 г. На 16 г. постъпил в руския манастир „Св. Пантелеймон" (известен още като „Русико") в Света гора, дн. Гърция, а по-късно в гръцкия манастир „Ватопед", където приел монашество. През 1208 се връща в Сърбия, за да прекрати гражданската война между братята му Стефан и Вукан. След това се отдава на просветна дейност. През 1214 бил изпратен от брат си Стефан да преговаря с българския севастократор Михаил Стрез за невключването му към българо-латинската коалиция срещу Сърбия. През 1217 отново отпътува до Атон. От 1219 е първи архиепископ на Рашка, след като извоюва автокефалността на Сръбската църква, а през 1221 коронясва своя брат Стефан за крал. Остава архиепископ до 1233, когато предава своя пост в ръцете на ученика си Арсений. В края на живота си предприел мащабна мисия – през 1232-1233 посетил патриарсите на Йерусалим, Антиохия и Александрия. Целта му била да укрепи позициите на сръбската църква и да съдейства на цар Иван-Асен II за възстановяването на

Българската патриаршия. На връщане от Йерусалим към родината си приел поканата на българския цар да посети Търново и пристига в българската престолнина през ян. 1235 (според други източници – през 1236). В Търново бил посрещнат с огромни почести и взел участие във Великия богоявленски водосвет на р. Янтра. Тогава се простудил тежко и след кратко боледуване починал от пневмония (12 ян.). Първоначално бил погребан в църквата „Св. Четиридесет мъченици" в Търново, но на 6 май 1237 мощите му били пренесени в Милешевския манастир в Рашка. По нареждане на Синан паша мощите на Св. Сава били изровени и изгорени на централния площад в Белград (27 апр. 1594). Днес са запазени два реликвария с част от мощите на светеца – една мощехранилница с ръката му, от която липсва малкият пръст, която се съхранява в манастира „Св. Троица" в Плевля (Черна Гора), и още една – в Самоковския девически манастир „Покров Богородичен" (който бил в диоцеза на Печката патриаршия). През XX в. в негова чест в Белград е построен храм-паметник „Св. Сава". Най-значимото дело на Св. Сава е съграждането на Хилендарския манастир в Света гора и на манастира Жича в Сърбия. Автор на житието за починалия му баща Стефан Неманя и на „Номоканон" – първият писан сръбски сборник от закони. Днес Сръбската църква почита паметта му на 27 ян. (14 ян. стар стил), известен в Сърбия като „Савинден", а БПЦ – на 12 ян.

*Лит.: **Архимандрит Иларион**. **Сръбският** просветител **Св. Сава** в Търново. // Църковен вестник, N 38-41, 28 ноември 1964; **Балачев**, А. **Св. Сава Сръбски** (По случай 800 г. от рожд. и 740 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1976; **Иванов**, Й. **Св. Сава Сръбски** в Търново. // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 154-156; **Николова**, Р. **Св. Сава** – благодетелят на сръбската земя. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1993.*

„СВ. СВ. КИРИК И ЮЛИТА" – църква в гр. Банкя. Построена е на мястото на едноименен манастир от времето на Второто българско царство. Храмов празник – 15 юли.

Лит.: Църквата „Св. Кирик и Юлита" в гр. Банкя. // Църковен вестник, N 29, 17-23 юли 1995.

„СВ. СВ. КИРИК И ЮЛИТА И СВ. ПАРАСКЕВА" – манастир край Асеновград. Намира се на 3 км западно от града. В нач. на XVIII в. в тази обител работил един от най-изкусните граматици-краснописци на черковнославянски книги йеромонах Сидор. След опустошителните кърджалийски нападения (1793-1810) съществувалите дотогава и разрушени средновековни манастири „Св. Св. Кирик и Юлита" (при аязмото) и „Св. Параскева" се обединяват в една обител и започва нейното изграждане като общ архитектурен ансамбъл. След Първата световна война тук са намерили убежище белогвардейци, а впоследствие се открило духовно училище. През Втората световна война манастирът е бил превърнат в концлагер за левонастроени политически дейци. В днешния си вид комплексът включва съборната църква „Св. Св. Кирик и Юлита и Св. Параскева", манастирски сгради (реконструирани и адаптирани за международна творческа база на архитектите), аязмото и параклисът „Св. Св. Кирик и Юлита". В архитектурно отношение Съборният храм спада към т.нар. „атонски" тип кръстокуполни манастирски църкви, но с осемстенен купол и седемстенни абсиди, в което някои изследователи виждат арменогрузинско влияние. Изграден от каменни блокове, а покривът е покрит с плочи. Притворът е с отделно сложно засводяване. Великолепието на храма се допълва от изящния дърворезбен балдахин, изисканията иконостас и иконите, по-голямата част от които са дело на Захари Зограф. На 500 м югоизточно се намират аязмото и параклисът, посветени на Св. Св. Кирик и Юлита. Параклисът е еднокорабна, едноабсидна сграда без притвор. Изписан е изцяло от Алекси Атанасов (1862). Архитектурното, стенописно и иконно богатство на манастира, както и развиваната от него в миналото просветно-книжовна дейност го правят забележителен паметник на културата на Асеновградския район. По време на борбата за църковна национална независимост манастирът попада в гръцки ръце (ср. на XIX в.). Върнат на Българската православна църква (1930). Понася тежки поражения по време на пожар (1924) и земетресението от 1928. През 20-те – 30-те г. на XX век в манастира се помещава **Руско пастирско-богословско училище** под ректорството и духовното наставничество на Царицинския архиепископ Дамян (Говоров) (1855-1936). През 1943-1944 манастирът е превърнат в концентрационен лагер. След 1944 сградата на манастира е изоставена. По-късно е трансформирана в Дом за душевноболни. През 80-те г. на XX в. е реставриран от Съюза на архитектите за нуждите на Международната архитектурна академия. До 2010 използван и като почивна и творческа база на Съюза на архитектите в България. От 4 ноември 2010 върнат на Пловдивската митрополия.

*Лит.: **Тотева**, П. Горноводенски манастир „Св. Кирик". // Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 186-194; **Бакалова**, Е. Горноводенският манастир „Св. Кирик и Юлита". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 272-274; **Димитров**, Г. Горноводенският манастир „Св. Кирик и Юлита". // Църковен вестник, N 28, 12-18 юли 1993; Общата радост от една изстрадана и заслужена сполука за родната ни Православна църква. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2015.*

СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ (Константин-Кирил: 826-827 – 14.II.869; Методий: 815 – 6.IV.885) – равноапостоли. Родени в Солун. Баща им Лъв бил друнгарий (помощник на стратега) на Солунската област. Поради това, че той рано починал, след неговата смърт двамата братя минали под попечителството на своя чичо, логотета Теоктист – главен министър и регент на император Михаил III. Кирил завършва Магнаврската школа в Цариград. Методий първоначално останал в Солун. По-късно бил назначен за управител на близка до Солун славянска област. 10 г. по-късно напуска административната служба и отива в манастира „Полихрон", планината Олимп (Мала Азия). Голямата начетеност на двамата братя ги прочува, поради което управляващите в Цариград започват да им възлагат важни дипломатически и проповеднически мисии. През 851 Кирил е изпратен при сарацините в Арабия със задача да защити християнството от нападките на представители на мохамеданската религия. През 858-859 последва втората мисия – при хазарите, в която взема участие и Методий. Двамата братя влизат в контакт с представители на различни религиозни учения и водят разгорещени спорове с тях. Прекарвайки по-дълго в Херсон, това позволило на Кирил да изучи езика на руските племена. Друга важна задача на двамата мисионери била откриването на мощите на папа Климент Римски, която те също изпълнили успешно. Най-важна в проповедническата мисия е третата, известна като моравска. Тя била предприета по молба на великоморавския княз Ростислав (846-870). За да се избави от влиянието и натиска на немското духовенство в княжеството му, той се обърнал за помощ към византийския император да му изпрати подготвени лица, знаещи добре славянския език, които да проповядват християнството на разбираемия от поданиците му славянски език. От Цариград незабавно откликнали на молбата му и натоварили с тази задача отново двамата солунски братя. При

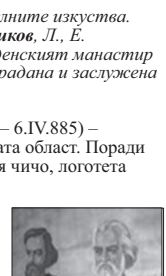

Св. Св. Кирил и Методий / Борис Ангелушев (платно)

срещата си с тях императорът се обърнал с думите: „вие двамата сте солунчани, а всички солунчани говорят чисто славянски". Константин и Методий добре съзнавали, че за да се постигне целта, не трябва да се ограничат само с устната проповед, а трябвало да се направи и нещо друго – да се съставят книги на славянски език. Това предполагало и създаването на славянска азбука. Днес повечето от медиевистите, занимаващи се с този проблем, са на мнение, че създадената от тях азбука била глаголицата. Тъй като тя била трудно усвоима, един от учениците на двамата братя – Св. Климент направил нов по-опростен вариант, която нарекъл кирилица, в чест на своя учител. Появата на славянската азбука предизвиква остра реакция от страна на привържениците на т.нар. Триединна традиция, според която религията можела да се проповядва само на три езика – староеврейски, гръцки и латински. Те отправят оплакване пред главата на Римокатолическата църква, папа Николай, който отправил покана до двамата братя да се явят пред него и да му изяснят същността на проблема. На път за Рим, където те придружавали мощите на папа Климент Римски, те минали през Венеция, където се състоял и техният диспут с местното духовенство. С прости и разбираеми аргументи Кирил оборил техните клевети, заявявайки им (според житията): нима слънце не грее навсякъде и нима дъжд не вали също навсякъде. Защо тогава да е невъзможно да се проповядва словото Божие и на друг език, освен трите посочени. Когато пристигнали в Рим, папа Николай бил починал и на негово място за нов папа бил избран Адриан. Той ги посрещнал добре и след като се запознал с носените от тях книги, ги благословил. По негова заповед мощите на папа Климент били положени в една от римските църкви. В момента, когато мисията в Рим приключила блестящо, Константин се разболял. Преди да почине, приел монашество под името Кирил. Той завещал на брат си Методий да продължи по-нататък проповедническата им мисия. Методий се установил в Панония. Подложен на извънреден натиск от немското духовенство, което довело до хвърлянето му в затвор. Освободен от панонския княз и удостоен с титлата архиепископ. Скоро след това обаче и той умира. След неговата смърт немското духовенство предприело незабавни действия и прогонило учениците на двамата братя. Петима от тях – Климент, Наум, Горазд, Сава и Ангеларий успели да се доберат до Белград. За тяхното пристигане управителят на Белградската област уведомил княз Борис, който наредил да ги препрати в Преслав. Също ги посрещнал много добре. Както панонският княз, така и той бил изправен пред опасност от духовна асимилация на българите не от Рим, а от Византия. Възложил на Климент да замине за Македония, където да се заеме с обучаване на свои ученици. Той веднага се отправил за новото си местоназначение и в продължение на няколко години успял да подготви 3500 ученици. Както се посочи, заедно с това той подготвил и нова, по-опростена славянска азбука – кирилицата. Глаголицата постепенно започнала да отстъпва на по-заден план и през следващите столетия се запазила в района на Западните Балкани (главно в Хърватско). След смъртта му делото продължил Наум. В Преслав най-голяма дейност разгърнали епископ Константин Преславски, Черноризец Храбър и др. Благодарение на тях дейността на Кирил и Методий оставя трайна следа не само в България, но и в други славянски държави. В знак на почит към тяхното дело папа *Йоан Павел II* ги обяви за духовни съпокровители на цяла Европа.

*Лит.: **Воронов**, А. Главнейшие источники для истории **Святых Кирилла и Мефодия**. Киев, 1877; **Теодоров-Балан**, А. **Кирил и Методий**. Т. I. С., 1920; Т. II. С., 1934; **Гошев**, Ив. **Светите братя Кирил и Методий**. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1937-1938, Т. 15; **Велчев**, В. **Константин-Кирил и Методий** в старобългарската книжнина. С., 1939; **Киселков**, В. Жития на **Светите братя Кирил и Методий**. Увод и превод. 2 изд. 1942; **Попруженко**, М. Т., Ст. **Романски**. Кирило-Методиевска библиография за 1934-1940 г. С., 1942; **Илиевски**, П. Две слова на **Климент Охридски** и едно на **Јован Егзарх** в еден ракописен зборник од XV век. // Македонски јазик. Скопје, 1956, N 6; **Киселков**, В. Пространните жития на **Кирил и Методий**. 5. изд. **Йонков**, Хр. Празникът на **Кирил и Методий** по време на Българското възраждане. // Изв. Инст. по история при БАН, 1962, Т. 14-15, с. 411-428; **Панчовски**, Ив. Религиозно-философските възгледи на **Св. Св. Кирил и Методий**. // Църковен вестник, N 22-23, 25 май 1963; **Мечев**, К. **Кирил и Методий**. Исторически извори и литературни паметници. С., 1969; **Милев**, Ал. За народността на **Св. Св. Кирил и Методий** (По случай празника на [архи]епископ Климент Охридски). // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1970; **Георгиев**, Е. Състоянието на Кирило-Методиевата научна проблематика към 1100-годишнината от смъртта на **Кирил**. // **Кирил-Константин Философ**: Докл. и съобщ. от симпозиума, посв. на 1100-год. от смъртта му. С., 1971; **Кирмагова**, А., А. **Паунова**. Библиография на българските публикации, излезли около честването на 1100-годишнината от смъртта на **Константин-Кирил Философ**. // **Кирил-Константин Философ**. Доклади и съобщения от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му. С., 1971, с. 373-417; **Лвов**, А. С. О пребывании **Константина Философа** в монастыре Полихрон. // Советское славяноведение, 1971, N 5; **Милев**, Ал. **Св. Св. Кирил и Методий** (Живот. Проблеми. Литературно творчество). // Църковен вестник, N 14, 11 май 1973; **Грозев**, Гр. Пантеон на българската святост. Храм „Св. Седмочисленици" в София. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1973; **Ковачев**, Н. Панонски легенди. Жития на **Кирил и Методий**. Превод на новобългарски. 3. изд. С., 1974; **Драгова**, Н. Публикации за **Кирил и Методий** през XVII и XVIII в. // Проблеми на културата, 1981, N 4, с. 54-65; **Куев**, К. История на триезичната доктрина и борбата на **Кирил и Методий** срещу нея. // Проблеми на културата, 1981, N 4, с. 39-44; **Дуйчев**, Ив. Спорные вопросы Кирилло-Мефодиевской проблематики. // Русско-болгарские связи в области книжного дела. Москва, 1981, с. 5-21; **Мирчев**, К. **Кирил и Методий**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 19-26; **Мирчев**, К. **Константин-Кирил**, създател на старобългарския книжовен език. // **Константин-Кирил Философ**. С., 1983, с. 181-194; **Дуйчев**, Ив., А. **Кирмагова**, И. **Паунова**. Кирилометодиевска библиография 1940-1980. С., 1983; **Кръстев**, А. Храмове училища в чест на **Св. Св. Кирил и Методий** и тяхното място в пробуждането на българския народ. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1986; **Коев**, Т. **Светите братя Кирил и Методий** и иконопочитанието. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Балджиев**, П. Държавно-обществени аспекти в делото на **Светите братя Кирил и Методий**. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Кръстанов**, Тр. Св. Кирило-Методиевската традиция през Българското възраждане. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Камберов**, В. Кирило-Методиевската проблематика в църковния печат, посветена на 1100-годишнината от блажената кончина на **Св. Методий Славянобългарски**. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Стоянов**, Хр. **Св. Св. Кирил и Методий** и „Филиокве". // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Камберов**, В. **Св. Методий** и борбата му с немското духовенство. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986; **Максим, Патриарх Български**. Да пребъде във вековете делото на **Св. равноапостоли Кирил и Методи** и Св. Българска патриаршия (Слово, произнесено в ПКСХИ „Св. Александър Невски" след Св. литургия). // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1986; Църковен вестник, N 21, 21 юли 1986; **Смилов**, Б. **Св. Св. Кирил и Методий** и народното пробуждане през XIX в. // Църковен вестник, N 22, 28 юли 1986; **Кирай**, П. Венгры и деятельность **Кирилла и Мефодия**. // Кирило-Методиевски студии, 1987, N 4; **Мечев**, К. Величието на първоучителя (За личността на **Константин-Кирил Философ** по данни на неговото Пространно житие). // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 17-29; **Мечев**, К. Преклонението на ученика пред учителя; Към историко-литературната характеристика на „Похвално слово за **Кирил**" от **Климент Охридски**. // **Мечев**, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 30-38; **Николчев**, Д. Родно място и народност на **Светите братя Кирил и Методий**. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1990; **Видински митрополит***

***Дометиан**. Слово пред непомръкващия образ на първоучителя **Св. Кирил Славянобългарски**. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1991; **Илиевски**, П. Просветната програма на **Св. Климент Охридски**. // **Климент Охридски** и улогата на Охридската книжовна школа во развоја на словенската просвета. Прилози. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје, 1989; **Илиевски**, П. Идејата на **Константин Философ** за равноправност на јазиците. // Прилози. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје, 1989; **Кирай**, П. Истинската повест за **Кирил и Методий**. С., 2001; Кирилометодиевска библиография 1546-1934. С., 2003; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 46-48.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в с. Блатец, Сливенска обл. Построена 1880.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – българска Православна църква в Будапеща. Построена 1931. Преди нея религиозните потребности на българите в унгарската столица удовлетворявал параклис със същото име. Построен 1917.
*Лит.: **Пенов**, Д. Българският православен храм „Св. Св. Кирил и Методий" в Будапеща. // Църковен вестник, N 36, 11 окт. 1956.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в гр. Бургас. Разположена в центъра на града, на пл. „Св. Св. Кирил и Методий". Построена 1897-1907 на мястото на малка дървена църква, която е единственият екзархистки храм в града преди Освобождението. В архитектурно отношение е трикорабна кръстовидна базилика. Върху красивия стъклопис на главния вход на катедралата са изобразени Светите братя Кирил и Методий. Катедралата е изографисана от художниците проф. Димитър Гюдженов и проф. Георги Кожухаров. Храмов празник – 11 май.
*Лит.: **Димитров**, Христо. Катедралният храм „Св. Св. Кирил и Методий" в Бургас. Бургас, [1930]; **Коева**, Маргарита. Православните храмове по българските земи. С., 2002, с. 437.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ И СВ. ИЛИЯ" – църква в гр. Гоце Делчев (Неврокоп), катедрален храм на Неврокопската епархия на Българската православна църква. Построен в нач. на XX в. в махалата „Вароша" (към 1909), но още недовършен. В ръцете е на българите екзархисти. Съхранява 75 икони от XVIII и XIX в., дело на майстори от Банската художествена школа. Храмов празник – 11 май.
Лит.: Църкви и манастири. – Община Гоце Делчев. Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – българска църква в гр. Дедеагач (дн. Александруполис), Гърция. Построена и осветена 1892. В същото време в града се открива и българско училище. На 6 ноември 1912 Сборната конна бригада на полковник Танев, подсилена с Втора бригада на Македоно-одринското опълчение, освобождават Дедеагач и Беломорска Тракия става международно призната част от територията на България. След Ньойския диктат (1919), въпреки че над 20 000, практически цялото население на града, са българи, Беломорска Тракия е откъсната от България и предадена от Антантата на Гърция (14 май 1920) и гръцката армия влиза в града. Дедеагач е прекръстен на името на тогавашния гръцки крал Александрос I. Не след дълго и българската църква „Св. Св. Кирил и Методий" е отнета и погърчена. Прекръстена на Св. Лефтер (1925). Настоящия си вид храмът добива след преустройство в 1955, като всичко напомнящо принадлежността му към Българската екзархия и БПЦ старателно е заличено. Храмов празник – 11 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в гр. Джебел, Кърджалийска обл. Построена 1928 от български бежанци от Източна Тракия. Храмов празник – 11 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – възрожденска църква в с. Добролево, Врачанска обл. Построена 1872. Храмов празник – 11 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в с. Добротица, Търговищка обл. Построена 1900. Осветена на 11 май 1901. Храмов празник – 11 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в с. Житен, Добричка обл. Осветена 1884. По същото време е изградена и високата камбанария, която е отделно от църковната сграда. Храмов празник – 11 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в с. Кирилово, Старозагорска обл. Построена 1890. Храмов празник – 11 май.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 417.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в с. Ковачевци, Радомирско, Пернишка обл. Построена в нач. на XX в. Храмов празник – 11 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в с. Константин, Еленско, Великотърновска обл. Строена 1879-1881. Осветена (1882). Камбанарията ѝ е издигната по-късно. Храмов празник – 11 май.
Лит.: Църквата „Св. Св. Кирил и Методий" в с. Константин, Еленско. // Църковен вестник, N 14, 3-8 апр. 1995; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1998, с. 83.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – гръцка църква в с. Костѝ, Малкотърновско, Бургаска обл. Строена през XX в. До 1913 се е наричала „Св. Св. Константин и Елена". Разрушена е по време на Преображенското въстание (1903). Наново възстановена и осветена (1909). През 1914 гръцкото население се изселва от селото и на негово

място се установяват българи от Източна Тракия. Към църквата е открито първото българско училище (1925). В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна, триабсидна псевдобазилика с открит притвор (нартика), излизащ встрани от общата ширина на сградата. Дървената камбанария се издига над южната част на притвора (допълнително изграден през 1918). Стенописна украса няма с изключение на медальоните над колоните и линиите, които очертават арките. Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Стойков**, Г. Църковна и обществена архитектура в Странджанско. // **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957; **Василиев**, Ас. Изобразителни изкуства в Странджанския край. // **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957; **Захариев**, В. Бележки върху народните изобразителни изкуства в Странджа. // **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в гр. Костинброд. Построена и осветена 1907. На южната ѝ стена е поставена паметна плоча с имената на загиналите в Балканските войни 1912-1913 жители на Костинброд. Храмов празник – 11 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в с. Крънджилица, Петричко.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в с. Кръстина, община Камено, Бургаска обл. Построена 1924 и е една от най-големите в региона. Храмов празник – 11 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в гр. Кубрат. Изградена в кр. на XIX в. Храмов празник – 11 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – българска църква в Мелбърн, Австралия. Средище на църковно-нравствения живот на българите. Осветена на 8 май 1971. Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Стефанов**, М. Освещаването на храма „Св. Св. Кирил и Методий" в Мелбърн. // Църковен вестник, N 14, 1 май 1972.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в гр. Монтана. Води началото си от местен параклис. След Освобождението местните жители вземат решение за построяване на нов църковен храм. За майстори строители са привлечени Вельо Симеонов, Трифон Стоянов и Боро Македонски. За довършване на строителните работи Общинският съвет тегли заем от 3000 лв. и го предоставя на настоятелството. Камбанарията на църквата е построена чак през 1936. Иконостасът е дело на Стойчо Фандъков, ученик на Атанас Теладур – основател на Самоковската резбарска школа. Иконите са рисувани от Насте Спасов от Дебърско и Георги Писецо от с. Сумер. Църквата се посвещава на Светите братя Кирил и Методий и тържествено се освещава на 14 окт. (Петковден) 1898 от Видинския митрополит Кирил, в чиято епархия попада. Още през първ. пол. на XX в. се наблюдава отлично взаимодействие между църквата, читалището и училището. Те участват заедно в много проекти за народна полза. По време на Балканските войни (1912-1913) настоятелството на църквата „Св. Св. Кирил и Методий" внася помощи за нуждите на българската войска, заедно с храмовете „Св. Великомъченик Димитър", „Св. Теодор Тирон", „Св. Николай" (Видин), „Св. ап. Петър и Павел" (Кула) и др. Храмов празник – 11 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в гр. Николаево, Старозагорска обл. Построена 1897 от тревненските майстори Георги Пирото и сина му Цоньо. Храмов празник – 11 май.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 593.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в с. Овчеполци, Пазарджишка обл. Няма данни за годината на построяването ѝ. В 1857 в нея служи като свещеник поп Груйо Бански. В двора ѝ е открито училище. Във връзка с реконструкцията на пътя за Стрелча старата църква и училището били разрушени (30-те г. на XX в.) и издигнати вдясно от шосето. След 9 септ. 1944 църквата и училището отново били разрушени, като на тяхното място е открит ресторант. Строежът на новата сграда бил подет през 90-те г. на миналия век. Храмов празник – 11 май.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 539.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – възрожденска църква в Пловдив. Построена от чешкия архитект Й. Шнитер (1881-1884). В архитектурно отношение – трикорабна, едноапсидна. Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Пандурски**, В. Поглед върху строежа и разкрасата на пловдивските старинни църкви. Църквата „Св. Св. Кирил и Методий" от 1881-1884 г. // Духовна култура, 1960, N 2; Пловдивската църква „Св. Св. Кирил и Методий". // Църковен вестник, N 14, 4-10 апр. 1994.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – следосвобожденска църква в гр. Приморско, Бургаска обл. Построена 1930. Осветена (1967). Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Тодоров**, Ив. Освещаване (на) храм в Приморско. // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1968.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква, част от комплекса на Роженския манастир. Построена 1912-1914 на 200 м северозападно от манастира, за да обслужва българите екзархисти, недопускани в контролирания от Вселенската патриаршия Роженски манастир. Инициатор на строежа е войводата на ВМОРО Яне Сандански. В строежа и изрисуването на църквата участва петричкият иконописец Иван Константинов. В храма се съхраняват икони от 1858, дело на иконописеца Яков Николай от Мелник. На 5 м зад олтарната апсида в 1915 е погребан убитият Яне Сандански. Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 290.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – възрожденска църква в Свищов. Построена от майстор Г. Кънев (1872-1873). Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Златев**, Т. Българска национална архитектура. С., 1962, с. 117-118; **Коева**,* М. Паметници на културата през Българското възраждане. С., 1977, с. *215-217.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в гр. Созопол, Бургаска обл. Построена от майстор Уста Генчо Кънев от Трявна (1889) за нуждите на заселилите се в града български бежанци от Одринска Тракия, тъй като по това време и трите градски църкви са на Созополската епархия на Цариградската патриаршия. По времето на построяването ѝ църквата е извън града и богослужения се извършват само на големи празници. След 1944 църквата е превърната първоначално в градски музей, после в склад и накрая в Музеен кът на подводната археология. След 1989 държавата връща храма на Св. Синод на Българската православна църква. След продължителна реконструкция църквата отново отваря врати за богослужения през 2011. В архитектурно отношение е еднокорабна базилика. Храмов празник – 11 май.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 283-284.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в гр. София. Построена в нач. на XX в. върху руините на бившата Черна джамия – най-голямата построена сграда на известния османски архитект Мимар Коджа Синан. След Освобождението (1878) джамията е била използвана като военен склад, а по-късно като затвор. През 1901-1903 е преустроена в Православен храм с дарения от гражданите на София. Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Кадиев**, Лука. Петдесетгодишен юбилей на столичния храм „Св. Св. Кирил и Методий". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; Храмът на славянските просветители. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2009.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – възрожденска църква в с. Староселци, Плевенска обл. Построена 1869. Храмов празник – 11 май.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 417.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в с. Тополово, Асеновградско, дн. Пловдивска обл. Осветена на 10 и 11 окт. 1953. Храмов празник – 11 май.

Лит.: Църковен вестник, N 42-43, 21 дек. 1953.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – църква в с. Църварица, Кюстендилска обл. Изградена (1908-1911) изцяло с даренията и личния труд на местните жители. Има интересна и нехарактерна за този район архитектура. По външен вид прилича на някои католически храмове. Храмов празник – 11 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – късновъзрожденска Православна църква в гр. Якоруда, обл. Благоевград. Построена 1912. Повечето икони са дарени от местни лица. Камбаните са изработени (1928) от фирма „Благо Ив. Велеганов" в Пловдив. Храмов празник – 11 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – източнокатолическа църква в гр. Ямбол. Енорията е асимилирала миряните на закритата римокатолическа енория „Пресвето сърце Иисусово" от Софийско-пловдивската епархия на Римокатолическата църква в града. Двата католически храма в Ямбол – латинският „Пресвето сърце Иисусово" и униатският „Св. Св. Кирил и Методий" – са изградени в един общ архитектурен комплекс (една сграда с обща камбанария) през 1925. Комплексът включва семинария и пансион с 18 стаи и голяма зала. Храмов празник – 11 май.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ И СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ" – църква в гр. Пловдив. След Руско-турската освободителна война голяма част от турското население се изселва в османска Турция. От преселението е засегнат и Пловдив, най-големият град във вътрешността на българските земи по това време. На мястото на старите турски махали „Табак хисар" и „Кая Меджид" възниква нова, българска, наречена „Копривщката" махала, която обхващала днешната крайбрежна градска територия между пешеходния и панаирния мостове. Благодарение на заселилите се в нея копривщенци, клисурци, панагюрци и калоферци – все будни българи – в квартала са построени две от най-забележителните сгради през първите години след Освобождението или през т.нар. „румелийско време". Това са Мъжката гимназия „Александър I" и църквата „Св. Св. Кирил и Методий". Християните от Копривщката махала първоначално посещавали катедралния храм „Св. Богородица", намиращ се на юг от квартала на недалечното Таксим тепе. Този храм имал твърде обширна енория, така че трудно побирал многобройните си енориаши по време на богослужение. Сред жителите на новата българска махала се зародила идеята за построяване на техен храм. На 11 май 1881 в Деня на Светите братя Кирил и Методий видните пловдивски граждани и жители на квартала – Иван и Величка Личеви, Душко Кесяков, Симеон Груев и Дочо Чипев, преселници от Копривщица, Минко Тосков и свещеник Първан Стоев, родом от Калофер, се събрали и основали изпълнителен комитет по изграждане на нов храм, който да бъде посветен на българските равноапостоли Кирил и Методий и на руския светец княз Александър Невски, смятан за небесен покровител на покойния по това време император Александър II – Цар Освободител на България. Инициативата била посрещната с голямо въодушевление от цялото българско население на румелийската столица, както и от други селища в Тракия. Оформило се решение да се издигне не малък енорийски храм, а храм-паметник на освобождението на българския народ. Година по-късно на същия свят ден, 11 май, е положен основният камък с подобаващо тържество при служението на Пловдивския митрополит Панарет и в присъствието на румелийския генерал-губернатор княз Алеко Богориди, на тогавашните директори – министри на областта и на руския генерален консул Кребел. Събраните през 1882 средства дават възможност да започне строителство по проект и под ръководството на арх. Йосиф Шнитер. През лятото на 1884 храмът е готов. Изграден в стила на модерния за времето си руски класицизъм, той напомня с извисените си куполи за големия Исакиевски събор в тогавашната руска столица Санкт Петербург. Външността на стените е оживена от многобройни арки и пиластри с капители в йонийско-коринтски стил, а трите входа от запад, север и юг са подчертани с високи колонни портици, завършващи с триъгълни фронтони. Олтарната част е оформена с голяма полукръгла апсида, извисена до покрива. Вътрешният план

е подчинен на изискванията на трикорабната кръстокуполна базилика, характерни за източноправославното църковно строителство. Иконостасът на храма е оформен и украсен в духа на класицизма и напълно се вписва във вътрешната архитектура. Интерес предизвикват големите икони от царския ред, които са работа на видния художник, иконописец и революционер Георги Данчов – Зографина, който след Освобождението се установява в Пловдив. Със силно духовно излъчване са образите на Иисус Христос, Св. Богородица, Светите братя Кирил и Методий, Св. Александър Невски. Забележителна творба е и изображението на Добрия пастир, излязло изпод ръката на брата на Георги Данчов – Никола Данчов. В навечерието на летния църковен празник на Св. Александър Невски (25 авг. 1884) напълно завършеният храм-паметник на Освобождението е осветен с тържествена архиерейска Света литургия.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОЗМА И ДАМЯН" – средновековна църква край с. Мърводол, община Невестино, Кюстендилска обл. В архитектурно отношение представлява малка кръстокуполна сграда. Датирана от втор. пол. на XIV в. Обявена за архитектурно-художествен паметник на културата от национално значение (ДВ, бр.38/1972 г.).

*Лит.: **Василиев**, Асен. Непроучени средновековни паметници. // Отечествен фронт, N 7274, 4 февр. 1968; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоска**.* Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. *23; **Марди-Бабикова**, В. Средновековна черква край с. Мърводол. // Музеи и паметници на културата, 1981, N 1, с. 30-31; Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 694; **Димова***, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. *279.*

СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА – има се предвид римският император Константин, който с известния Милански едикт (313) поставя началото на християнството като държавна религия в империята. Елена е негова майка, която станала ревностна християнка и подкрепила начинанието на своя син. Посетила Светите места и поръчала да бъде издигнат храм в Йерусалим на мястото, където според преданията бил разпънат Иисус Христос. Наскоро след завръщането си от Йерусалим починала (IV в.). Паметта им се почита на 21 май.

*Лит.: **Архимандрит Кирил Рилец**. **Св. равноапостоли Константин и Елена**. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1966.*

Св. Св. равноапостоли Константин и Елена (икона)

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в с. Браниполе, Пловдивска обл. Построена 1928-1929. Храмов празник – 21 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – следосвобожденска църква в с. Българи, Бургаска обл. Построена 1913. Храмов празник – 21 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – Православна църква в с. Вардун, Търговищка духовна околия. Построена 1891. Действаща само на големи религиозни празници. Храмов празник – 21 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" *– вж Варненски манастир „Св. Св. Константин и Елена"*

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква във В. Търново. Построена от майстор Колю Фичето 1872. Осветена от Иларион Макариополски (1873). В архитектурно отношение е трикорабна сграда. Иконите ѝ са рисувани от Папа Витан от Тревненската школа, Николай Павлович и др. При земетресението от 1913 претърпява значителни разрушения. През 20-те г. на XX в. е възстановена под името „Св. цар Борис". Известна още и като църквата с вътрящите колони. Вляво от входа в преддверието на църквата са вградени надгробни плочи на видни търновски дейци – хаджи Минчо Цачов, митрополит *Панарет Рашев* и др. От двете страни на входа са две гробници. Едната е на хаджи Николи *Минчоолу*, а другата – на сина на Уста Кольо Фичето. В нея са се венчавали, кръщавали и опявали първенците на града през XIX в. Храмов празник – 21 май.

*Лит.: **Кулелиев**, Йордан. История на църквата „Св. цар Борис". Велико Търново, 1942; Великотърновската църква „Св. Константин и Елена". // Църковен вестник, N 20, 15-21 май 1994; **Радев**, И. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000; **Радев**, Иван. История на църквата „Св. Св. Константин и Елена". В. Търново, 2004.*

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в с. Вардун, Търговищка обл. Построена 1891. Действаща само на големи религиозни празници. Храмов празник – 21 май.

Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква в с. Драгижево, Великотърновско. Изградена (1834-1837). Храмов празник – 21 май.

*Лит.: **Маринов**, Ц. Празник в Драгижево. // Църковен вестник, N 37, 23 окт. 1965; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 638.*

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква в с. Кръстилци, община гр. Сандански, Благоевградска обл. Построена през втор. пол. на XIX в. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. Първоначално е имала и пристроено училище и екзонартекс от западната страна, които по-късно са разрушени и е добавена камбанария и две помещения за ритуални събития. Женската църква в западната част на наоса е с рисуван дървен балкон и кошовиден парапет. Таваните са дъсчени, касетирани и апликирани с живописна украса. В 1888 Андон Зограф изписва царските и обредните икони на иконостаса. Църквата е изписана със 102 сцени от Димитър Сирлещов (1910), който прави и цокълните икони и царските двери на иконостаса. Иконостасът е с частична плоска резба по царските двери, кръжилата и венчилката. Художествена стойност имат и кованите свещници и рисуваната ракла в храма. Храмов празник – 21 май.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 479.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква в с. Момчиловци, Смоленска обл. Построена 1836. Храмов празник – 21 май.

*Лит.: **Станчев**, П. Църквата „Св. Св. Константин и Елена" в с. Момчиловци, Смолянско, шедьовър на съвременната живопис. // Църковен вестник, N 38, 2 ноември 1963; **Вълнев**, Костадин. Из миналото на църквата „Св. Св. Константин и Елена", с. Момчиловци 1836-2016. Смолян, 2016.*

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – една от двете български православни църкви в Одрин. Построена 1869 от българи, преселили се от Тракия и Западна Македония. Главен майстор – Константин Казака. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика, изградена със смесена каменно-тухлена зидария на гевгирена конструкция, с два реда колони, дървени тавани и интериорни елементи от дървена пластика. 70 икони са били монтирани на иконостаса. През 2010 в двора на църквата е открит паметник на Екзарх *Антим I.* Храмов празник – 21 май.

Лит.: Обновление на българския храм „Св. Св. Константин и Елена" в Одрин. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2008.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква в с. Осмар, Шуменска обл. Храмов празник – 21 май.

*Лит.: **Павлов**, Иван. Летописна книга в чест на 150 години от построяването на храм „Св. Св. Константин и Елена", с. Осмар [Великопреславско]. Шумен, 2012.*

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в гр. Пазарджик, България. Построена 1848. Още преди да бъде изградена, в двора ѝ отваря второто училище в града (8 ноември 1847). На 20 септ. 1866 църквата изгаря. Възстановена (1873). Осветена (23 окт. 1890). В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика, като корабите са отделени с по седем масивни колони, свързани с арки. Вътрешното оформление на храма се характеризира с дървен иконостас без резба, с един престол, оформен с дървен, резбован с традиционни мотиви – лозови листа, гроздове и цветя , балдахин. Храмът има оригинални стенописи със следните сцени: Христос Вседържател, Деветте ангелски чинове, Възнесение Христово и др. Повечето от иконите са изписани от зографите: Константин Хаджиангелов Беловски и Стефан Андонов, последователи на Станислав Доспевски. Храмов празник – 21 май, Денят на Светите равноапостоли Константин и Елена, който официално е празник на града.

*Лит.: **Риндова**, Б. Пазарджишката църква „Св. Константин и Елена". // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1983; Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 538-539; **Кантарев**, К. Пролетта на един град. Пазарджишка мозайка. Пазарджик, 2018, с. 250.*

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в с. Парил, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена в нач. на XIX в. В 1934, разрушена при земетресение и е построена наново (1935). Съхранява 31 иконостасни икони, пренесени от старата църква, рисувани през втор. пол. на XIX в. Повечето царски и празнични икони са дело на неизвестен зограф, който се отличава с високо майсторство. Останалите икони са наивистични. Храмов празник – 21 май.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 99.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква в с. Патриарх Евтимиево, Асеновградско, Пловдивска обл. Построена 1856. Храмов празник – 21 май.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 113.

„СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – Православна църква в гр. Пловдив. Разположена в Стария град, на прехода между Хълма на играчите и Хълма на стражите, редом с източната порта на античния акропол (Хисар капия). Построена 1832 на мястото на по-стара църква от майстор Петко Боз и е богато украсена от Захарий Зограф, Димитър Зограф, Атанас Гюдженов, Никола Одринчанин, Станислав Доспевски и Иван Пашкула. Под олтара на днешната постройка се намира средновековно помещение (вероятно крипта), а в съседство са открити основите на църковна сграда от XIII-XIV в. Възможно е филипополските граждани да са вдигнали храм на това място скоро след съдбовния Милански едикт, с който император Константин Велики (306-337) признава официално християнската религия. Според Козма Апостолидис църквата отначало се е наричала „Св. Св. Север и Мемнон" и едва по-късно била преименувана на канонизирания римски император и майка му. Немският пътешественик Стефан Герлах споменава храм „Св. Константин" във връзка с посещението си в Пловдив (1578). В откритото преддверие на сегашната сграда лежат три надгробни плочи с гръцки надписи от 1795-1801. От предишния храм са останали и четири рисувани през XVI в. иконостасни икони на Христос, Богородица, Йоан Предтеча и Св. Св. Константин и Елена. Към 1810 Тодор Петков Моравенов заварва постройката полусрутена. В течение на двадесет години събира сред енориашите средства за ремонт. През 1830 чорбаджи Вълко Куртович Чалъков издейства султански ферман за ремонта на „Св. Константин и Елена" и на съседната църква „Св. Неделя". Храмът е преиздигнат изцяло от брациговски майстори зидари, начело с Петко Боз, и осветен на 30 окт. 1832. Мецовският резбар Иван Пашкула (Йоанис Паскулис) изработва иконостаса му по образец на този в православната църква „Св. Троица" във Виена. Повечето иконостасни икони са рисувани от Захарий Зограф, а тази на Св. Св. Петър и Павел (1848) – от Никола Одринчанин. Стенописите са дело на Атанас Гюдженов и Стефан Андонов. В северозападния ъгъл на църковния двор е издигната кула-звънарница, датираща вероятно от 60-те г. на XIX в. Цялостно реставрирана (1978-1989). Храмов празник – 21 май.

*Лит.: **Каравелов, свещ**. М. П. Храм-паметник „Св. Константин и Елена" – гр. Пловдив. Пловдив, 1957; **Пандурски**, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни храмове (По случай 125-год. на църквите „Св. Св. Константин и Елена" и „Св. Неделя"). // Духовна култура, 1958, N 9-10, с. 28-36; **Захариев**, В. **Захари Зограф**: художник-възрожденец. С., 1957, с. 25; **Джамбов**, Х. Проучвания до крепостния вход Хисаркапия в Пловдив. // Год. Нар. археолог. музей – Пловдив, 3, 1959, с. 165-172; **Бербенлиев**, Пейо, Владимир **Партъчев**. Брациговските майстори – строители. С., 1963, с. 44; **Сливенски**, П. Крепостният храм „Св. Константин и Елена". // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1966; **Моравенов**, К. Паметник за пловдивското християнско население в града и за общите заведения по произносно предание, подарен на Българското читалище в Цариград 1869. Пловдив, 1984, с. 153-155; **Гергова**, И. Виенският модел на иконостаса в пловдивската църква „Св. Св. Константин и Елена". // Проблеми на изкуството, 32, 1999, Кн. 3, с. 28-31; **Пижев**, А. Църковното строителство в Пловдив (XVIII-XX в.). // Солун и Пловдив и тяхното успоредно историческо, културно и обществено развитие, XVIII-XX век. Солун, 2000, с. 587, 592.*

Per aspera ad astra!

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква в с. Полско Косово, Русенска обл. Построена 1854. Храмов празник – 21 май.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 325.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в Първенец, Пловдивска обл. Строежът ѝ започнат през 1876. Осветена (1879) от Пловдивския митрополит Панарет. Храмов празник – 21 май.
Онлайн ресурс.

СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в с. Самуилово, Сливенска обл. Построена 2010. Храмов празник – 21 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – църква в с. Струмяни, община Сандански, Благоевградска обл. Осветена на 18 окт. 2003. В архитектурно отношение е еднокуполна, с вградена камбанария. Камбаната за храма е закупена с дарения още през 1968. Храмов празник – 21 май.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – възрожденска църква – с. Тънково, Хасковска обл. Храмов празник – 21 май.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 117.

„СВ. СВ. КОНСТАНТИН И ЕЛЕНА" – средновековна църква близо до Хисаря. Съществувала от XVI в., от което време са запазени икони от иконостаса (дн. се съхраняват в Пловдивската художествена галерия). В нач. на XIX в. била много повредена. Възстановена (30-те г. на XIX в.). В архитектурно отношение е трикорабна базилика. Иконостасът е изработен през 1836. Стенописите ѝ са дело на зографите Стефан Андонов и Атанас Гюдженов от Пазарджик.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 143.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в с. Доспей, Самоковско, Софийска обл. Построена 1846. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 637.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в Котел. Построена 1836 на мястото на по-стара църква. Имала стар иконостас. Изгаря по време на пожара в града (1894). Възстановена и разширена (1898). Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в гр. Кула. Построена 1858 от дебърски майстори. Стенописите ѝ са от 1902-1904 и са дело на дебърския зограф Данаил Несторов. Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в с. Лопян, община Етрополе. Построена 1858-1862. Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" (XVI-XVII в.) – късносредновековна църква в с. Малка църква, Софийска обл. В архитектурно отношение – еднокорабна, с полуцилиндричен масивен свод. Възстановявана (XVII-XIX в.). Храмов празник – 29 юни.
*Лит.: **Захариев**, В. Стенописите в старата църква в с. Мала Църква, Самоковско. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, Кн. 7, 1964.*

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ"
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 216.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – църква в с. Мечкарево, Сливенска обл. Построена 2016. Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в с. Мещица, Радомирско, Пернишка обл. Построена 1871 от майстор Стойко Л. Йовичков. Изографисана (1882-1883) от Евстати Димитров. Прерисувана (1926) от Илия Зографски, с което старите стенописи са унищожени. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 216.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – църква в с. Найден Герово, Пловдивска обл. Построена 1939. Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в с. Петрово, Благоевградска обл. Построена 1806. Храмов празник – 29 юни.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 205.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в с. Равногор, Пазарджишка обл. Изградена 1847. Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – възрожденска църква в с. Раково, Котленско, Сливенска обл. Построена в XIX в. Ремонтирана (1996). Храмов празник – 29 юни.
Онлайн ресурс.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ” – средновековна църква в Свищов. Датира от 1644. В архитектурно отношение – еднокорабна, еднапсидна, засводена с масивен полуцилиндричен свод. Притворът ѝ пристроен по-късно. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 29 юни.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1988, с. 84.

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ” – възрожденска българска църква в гр. Силистра, катедрала на Доростолската епархия на Българската православна църква. Построена на мястото на старата градска църква „Св. Георги” (1860 до 1864). Средствата са предоставени от Временното руско управление на града (1830-1837) и от дарения на силистренци. Строителите на храма са от Дряновската архитектурна школа, под ръководството на майстор Стойко. В архитектурно отношение храмът е трикорабна базилика с два реда колони и притвор на запад. Стенописите са дело на проф. Никола Кожухаров. В 1904 е построена кулообразна камбанария с камбани, купени в Русия. Старите икони са дело на Тревненската зографска школа на Папавитановите, а новите олтарни икони са изработени в Русия в нач. на XX в. Иконостасът в храма е направен от видния дебърски майстор Антон Станишев в 1890. Пред олтарната преграда е поставена мраморна мощехранителница с дясната раменна кост на Св. Дазий Доростолски, подарена на България и Силистра от папа *Йоан Павел II*, при гостуването му през месец май 2001. Мощите са от саркофага на светеца в музея до епископската катедрала на Анкона. Катедрала на възстановената Доростолска митрополия от 2003. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 29 юни.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 196; Енциклопедия „България”. Т. 6. С., 1988, с. 405; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 611.*

„СВ. СВ. ПЕТЪР И ПАВЕЛ” – възрожденска църква в Сопот. Построена от майстор Никола Траянов (1846). В архитектурно отношение – трикорабна, под единен двускатов покрив. Храмов празник – 29 юни.

*Лит.: **Коева**, М. Паметници на културата през Възраждането. С., 1977, с. 136-137.*

СВ. СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК ГЕОРГИ НОВИ СОФИЙСКИ (познат и като Георги Софийски и Кратовски) (1497 – 11.II.1515) – български новомъченик, един от деветимата софийски светци. Роден в гр. Кратово (Вардарска Македония). Занимавал се със златарство. Отрано останал сирак, се премества в София. Намира подслон при поп Пейо и продължава да практикува занаята си. Понеже отказва да се ожени за туркиня и да приеме исляма, Георги бил подложен на мъчения и накрая – изгорен на клада (1515). Останките му са прибрани в съборната тогава софийска църква „Св. Марина”. Скоро след това е канонизиран, а книжовникът поп Пейо написва неговото житие и служба.

*Лит.: **Станимиров**, Ст. Едно малко познато житие на **Св. Георгия Нови от Кратово**. // Изв. Ист. др-во в София, 1932, Т. 11-12, с. 288-336; **Динеков**, Петър. Софийските книжовници през XVI в. Кн. 1. **Поп Пейо**. С., 1939; **Богдановић**, Д. Житије **Георгија Кратовца**. // Зборник историје књижевности, 10, 1976, с. 203-267; Житие на Светия славен и добродетелен мъченик **Георги най-нови Софийски**. // Църковен вестник, N 15, 18 май 1977; **Калиганов**, И. И. **Георгий Новый** в русской литературе XVI в. Исторический фон, идеологическая направленость, литературное отношение. // Стара българска литература, 1980, Т. 6, с. 11-24; **Калиганов**, И. И. **Георгий Новый** у восточных славян. Москва, 2000.*

СВ. СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК ДАМАСКИН ГАБРОВСКИ (нач. на XVIII в. – 16 ян. 1771) – мъченик за православната вяра. Роден в Габрово. Като юноша баща му го завел в Света гора, където приел монашество в Хилендарския манастир. За безукорна служба бил последователно ръкополаган в йеродякон и йеромонашески чин. През 1770 отива в Свищов по манастирски дела. Вече побелял старец, там трябвало да събере някои манастирски вземания от местни турци. Длъжниците не искали да плащат дълга си и решили по някакъв начин да се отърват от него, като поругаят и религиозното чувство на българина. За целта си послужили с измама. Намерили една туркиня с „паднал морал” и я завели в квартирата на отец Дамаскин, докато той бил навън. Събрали една група турци и нападнали метоха, в който се намирала квартирата му, за да видят всички как един български калугер е осквернил мохамеданската вяра, като си позволил да прибере в жилището си една мохамеданка. За това мнимо престъпление Дамаскин трябвало да бъде съден и наказан. Тълпата го вързала и започнала до го малтретира. С викове „Смърт на престъпника!” го отвеждат при местния кадия. Кадията разпитал Дамаскин и разбрал, че работата е нагласена, че тук има насилие и започнал да се колебае как да постъпи. Обезумялата тълпа със своите викове за смърт на човека, който е осквернил техния закон, заставила кадията да отстъпи. Бесилката била издигната, за да бъде изпълнено смъртното наказание. На Дамаскин било предложено или да се потурчи, или ще бъде екзекутиран. Преподобният отговорил: „Роден съм християнин и такъв искам да умра!”. Тялото му било погребано от православни българи под стряхата на старата черква „Св. Апостол Петър и Павел” в Свищов. Според житието му възмездието постигнало убийците. Като плували по р. Дунав, неочаквано се удавили. Канонизиран от Българската православна църква. Монаси от Атон му написват житие. Ликът и името на Св. Дамаскин са почетени на видно място на темплото /черковен иконостас/ в софийския храм-паметник „Александър Невски”. Паметта му се чества на 16 ян.

*Лит.: **Друмева, Валентина, монахиня**. Разкази за българските Светии и за Светиите, свързани с България”. Ч. 1-2 / Манастир „Св. Великомъченик Георги Зограф”. Света гора, Атон, 2004, с. 308.*

СВ. СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК НИКИТА СЕРСКИ (– 4.IV.1808) – българин от Албания. Обесен от турците в Серес.

Онлайн ресурс.

СВ. СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК ТЕРАПОНТИЙ СОФИЙСКИ (или Терапонтий Трънски) – български светец. Един от 9-те софийски Светци. Просиял (1555). Почитан като лечител и закрилник на реколтата. В Трън има пещера, която се сочи като убежище на светеца. Образи на Св. Терапонтий са известни от XIX в.: на икони в софийската църква „Св. Параскева”, в Перник, в трънската църква „Св. Петка”, на икона и стенопис в църквата „Св. Димитър” в с. Ярловци, Трънско. В Трънско и Годечко е имало народни обичаи, свързани със светеца. Чества се на 27 май.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

Св. Седмочисленици (стенопис в манастира Арденица – Албания)

СВ. СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ – събирателно название за седем светци, почитани от Българската православна и други църкви като създатели и разпространители на глаголицата и кирилицата – равноапостолите Св. Св. Кирил и Методий и техните пет ученици – Климент, Наум, Горазд, Сава и Ангеларий. Църквата традиционно не включва към тях Константин Преславски, защото не е канонизиран, въпреки че е считан за пряк ученик на Методий. Руската православна църква чества братята Кирил и Методий отделно, а учениците им се признават за равноапостоли. Българската православна църква ги почита на 27 юли.

*Лит.: **Милев**, Ал. **Светите Седмочисленици**. // Църковен вестник, N 34, 30 юли 1955; **Шишков**, Р. **Светите Седмочисленици**. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1986; Патриаршеско и Синодално послание до клира и изпълнението на Българската православна църква по случай 1100 г. от идването на учениците на **Св. Св. Кирил и Методий** в България. // Църковен вестник, N 4, 22 ян. 1987; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 124; **Александрова**, К. **Св. Седмочисленици** – живот и мисионерство. **Светите братя Кирил и Методий** и **Климент**, **Наум**, **Сава**, **Горазд** и **Ангеларий**. // Църковен вестник, N 15, 1-14 авг. 1998.*

„СВ. СЕДМОЧИСЛЕНИЦИ" – църква в София. Разположена в градинката между улиците „Цар Иван Шишман", „Граф Игнатиев", „6-ти септември" и „Генерал Паренсов". Построена 1528 от Синан като джамия по заповед на султан Сюлейман Великолепни. При разкопки (1901) са открити останки от стар християнски храм от V-VI в. и още по-старо светилище на Асклепий. Джамията е кръстена „Коджа дервиш Мехмед паша" на името на великия везир Соколлу Мехмед паша. Храмът става известен с името Черната джамия, заради тъмния гранит, от който е направено минарето му. След Освобождението на България (1878) джамията е превърната във военен склад, а по-късно – в затвор. Преустроена е в църква (1901-1903) и осветена на 27 юли 1903, определена от Българската православна църква като Ден на успението на Св. Климент Охридски и Ден на Св. Седмочисленици – Светите братя Кирил и Методий и техните ученици и последователи: Климент, Наум, Горазд, Сава и Ангеларий. При преустройството са съборени минарето от черен гранит и медресето, намиращо се на мястото на днешната градинка пред църквата и са достроени ъгловите куполи, камбанарията и нартекса. В двора на църквата, редом до неговата жена, е погребан Петко Каравелов – един от водачите на Либералната партия, а по-късно на Демократичната партия и три пъти министър-председател на България. През апр. 1925 терористи от БКП убиват пред църквата запасния генерал Константин Георгиев, при опелото на когото в катедралния храм „Св. Неделя" е извършен атентат, при който загиват ок. 200 д., а други ок. 500 са ранени. Храмов празник – 27 юли.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 249; **[Ставрофорен иконом] Д[имитър]. К[алев]**. Църквата „Св. Седмочисленици" в София. // Църковен вестник, N 30, 25-31 юли 1994; **Братинова**, М. Църквата „Св. Седмочисленици" в София – храм на българската святост. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2000.*

СВ. СИМЕОН МЕТАФРАСТ (Симеон Логотет?) (-960) – знаменит византийски държавник и църковен писател агиограф, преподобен. Събирал древни сказания за житията, подвига и страданията на Светиите, съставил 122 нови животописа и изправил 539 жития, като ги преразказал и претворил, за което получил прякора Метафраст (на гр. „разказвач", „преразказвач"). От тях той съставил менология (гръцки корпус с жития на Светиите), приспособен към църковния календар, която станала господстваща в гръцката църква и способствала за уеднаквяването на богослужението. Автор е и на стихове и речи. Отъждествяването на бл. Симеон Метафраст със Симеон Логотет е спорно. За благочестивия му живот Църквата го причислила към сонма на светците. Църквата чества бл. Симеон на 9 ноември (27 ноември стар стил).

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Известията за българите в хрониката на **Симеона Метафраста** и **Логотета**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1909, Т. 24, с. 1-161.*

СВ. СИМЕОН САМОКОВСКИ (светско име: Симеон Попович) – свещеномъченик. Един от 9-те софийски Светци. Покровител на Самоков. Мястото и датата на раждане са неизвестни. Симеон става Самоковски митрополит (28 авг. 1734). В Самоков по това време се служи единствено в малката средновековна Бельова църква, затова поради липса на голям храм в града фактическото седалище на митрополит Симеон е Дупница. По време на Руско-австро-турската война (1735-1739), подкрепян от висши духовници, включително от сръбско-българския Ипекски Патриарх Арсений IV, в чийто диоцез тогава влиза Самоковска епархия, митрополитът става начинател и предводител на един заговор срещу османската власт, известен като Въстание на архиереите в Софийско и Самоковско. Център на заверата е Манастирът „Св. Спас" над софийското с. Долни Лозен, дълбоко в Лозенската планина. Турците узнават за съзъклятието и в кр. на юли и нач. на авг. 1737 по заповед на Али паша Кюпрюлюоглу, командващ турските войски на австрийския фронт, като превантивна репресивна мярка са избити към 350 софийски граждани, свещеници, монаси и хора от околните села. Към 20 юли митрополитският дом е разбит и ограбен, владиката е вързан от турците в Дупница, окован и хвърлен в тъмница, където е измъчван 23 дни. Към 18 авг. Самоковският митрополит, с изтръгната брада и коса, целият в кръв и рани, във вериги, с железни топузи на краката, е докаран в София. Затворен е в турските казарми (където по-късно бива хвърлен и Левски), измъчван и насилван да се потурчи в продължение на още три дни. След показана твърдост е съден като главен организатор и водач на заверата срещу султана и по заповед на Али паша е обесен в София на 21 авг. 1737 зад църквата „Св. София", където след години е вдигната и бесилката на Васил Левски. Има много приписки за чудото, станало при обесването му – първо бесилката се счупила, после въжето се скъсало, но го бесили трети път и той издъхнал. Висял три дни на въжето, докато то отново се скъсало. Страхувайки се от преклонението и упованието в още един български герой и софийски светец-мъченик, Али паша забранил Симеон да бъде погребан в София и тялото му без много шум е пренесено в Самоков. Мощите на светеца са намерени в Бельова църква, когато при разкопки (1994) археологът Веселин Хаджиангелов открива в притвора, вляво зад вратата, гроб с останки от костите му, евангелие, митрополитски жезъл и златоткани архиерейски одежди. Известна е и една саморъчно оставена от Св. Симеон Самоковски в ръкопис на Рилския манастир бележка, съобщаваща за неговото посещение там и написана на хубав български език с красив почерк и подпис. След 2000 е установено, че митрополит Симеон Самоковски е канонизиран като мъченик за вярата. Той е прогласен за покровител на гр. Самоков. Датата на обесването му, 21 авг., се отбелязва с почести и е обявена за Ден на града.

Онлайн ресурс.

„СВ. СИМЕОН СТЪЛПНИК" – следосвобожденска църква в с. Ореховица, Плевенска обл. Построена 1892. *Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 746.*

СВ. СИНОД – колективен върховен орган на Българската православна църква. Основан с учредяването на Българската екзархия (1870). Заседава в Цариград до избухването на Руско-турската война 1877-1878. След Освобождението престава да съществува и ръководството на Екзархията се поема еднолично от Екзарх Йосиф I. След възобновяването на българската държава (1878) управлението на Българската църква остава нерегламентирано от Търновската конституция. В чл. 39 е отбелязано, че ръководството на Българската църква се поема от Св. Синод, с местоседалище в София. Няма яснота по въпроса за отношението на Българската църква в Княжеството с Българската екзархия в Цариград. На практика част от висшия клир е на мнение Св. Синод в София да се обособи като независим църковен орган, но другата е за признаване на върховенството на Българската екзархия в Цариград и под ведомството на Екзархията да са само българите, които след Освобождението остават в Източна Румелия, Македония и Одринско. Друга част от клирите застъпва гледището Св. Синод да признае църковното върховенство на Екзархията и в Княжеството, като начело на Св. Синод бъде поставен делегиран от екзарха митрополит. Това положение се приема и от управляващите в София. След Съединението от 1885 под църковното ведомство на Св. Синод преминава и областта Източна Румелия. На практика Св. Синод в София се формира чак в 1890. Поради разгонването на членовете му от правителството на Ст. Стамболов той престава да съществува до края на управлението на стамболовистите и дори след идването на народняците на власт (1897). След смъртта на Екзарх Йосиф I (1915) Екзархията, въпреки че функциите на екзарха се поемат от негов заместник, престава да съществува. От този момент насетне начело на Синода в София застава също наместник-председател, избиран между митрополитите в България. Това положение се запазва до 1945, когато е вдигната схизмата и начело ня Църквата застава Екзарх Стефан I. Той заема този пост до 1948, след което начело на Софийския Синод отново застава наместник-председател. След възстановяването на Българската църква в ранг на патриаршия, начело на Синода застава патриархът. Синодът заседава в два състава: намален – от четирима митрополити и пълен – от всички митрополити. Малкият състав е постоянно действащ орган като съвещателно тяло към патриарха. Заседанията протичат в сесии, които биват по 2-3 пъти годишно, ако се наложи – и по-често.

*Лит.: **Алтънов**, Ив. Съществува ли Екзархията в Цариград? // Църковен вестник, N 33, 6 окт. 1923; **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16; **Поптодоров**, Р. Положението на Българската православна църква в Народна република България (По случай 25-год. от соц. революция в България). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969.*

СВ. СОФРОНИЙ, ЕПИСКОП ВРАЧАНСКИ (светско име: Стойко Владиславов) (1739-1813) – Роден в Котел в семейството на заможен търговец на добитък. Учи в килийно училище в родния си град по старобългарски и гръцки църковни книги. Работи като абаджия (аба – плат за дрехи, бел.ред.), но се забелязва стремежът му към духовни занимания. През 1762 е ръкоположен за свещеник, работи и като учител, и книжовник в Котел. Голямо влияние върху дейността му оказва срещата му с *Паисий Хилендарски* през 1765 в Котел. Отец Паисий му показва „История славянобългарска", от която той прави препис, известен дн. като Първи Софрониев препис. Стойко Владиславов пътува до Света гора през 1770-1775. През 1792 напуска Котел, служи в енорията в Карнобат. Пътува до Цариград, Света гора, Анхиало, Арбанаси и през 1794 става монах в Къпиновския манастир. На 17 септ. с.г. е ръкоположен за епископ на Враца под името Софроний. Там развива обществена дейност и по някои сведения става инициатор за изпращане на политическа делегация в Москва от името на врачанските граждани. Поддържа връзки с гръцките фанариотски среди, посещава и манастира „Седемте престола" в Стара планина (Врачанска епархия). След настъпилите размирици във Враца (1797), напуска града и пътува из Северозападна България. За три години се задържа във Видин, където по това време управлява като полунезависим владетел паша Осман Пазвантоглу. През 1803 заминава за Букурещ, където служи като висше духовно лице. От епископската длъжност е освободен по негово настояване, но продължава да се подписва като Софроний Врачански. Той е един от най-видните представители на българския народ в отношенията с руското командване след Руско-турската война (1806-1812). На 10 ян. 1808 изпраща от Букурещ пълномощно на българския представител в Петербург Иван Замбин (заминал на дипломатическа мисия там заедно с Атанас Николаев през окт. 1804) от страна на българската емиграция във Влашко. Това е първият опит за привличане вниманието на руското правителство към българския национален въпрос. В последните си години се оттегля в манастир край Букурещ. Канонизиран е за светец от Българската православна църква (31 дек. 1964), а паметта му се чества на 11 март. Автор на „Кириакодромион, сиреч Неделник" – сборник от поучения и слова за всички неделни и празнични дни в годината, написани въз основа на старобългарски и гръцки източници – единственото отпечатано съчинение на Софроний Врачански (1806). Пише и друг сборник – „Неделное евангелское толкование" (1805). „Житие и страдания грешнаго Софрония" и „Възвание към българския народ" превръщат Софроний в най-видния представител на българската литература от нач. на XIX в.

Св. Софроний, епископ Врачански (икона)

*Лит.: **Друмев**, В. **Стойко Владиславов – Софроний Врачански**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1872, N 5-6; **Дринов**, М. Няколко забравени списания на **Софроний Врачански**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1886, N 12; **Теодоров-Балан**, Ал. **Софроний Врачански**. За стогодишнината на новата българска книга (1806-1906). С., 1906; **Златарски**, В. Н. Политическата роля на **Софроний Врачански** през Руско-турската война 1806-1812. С., 1925; **Василев**, Ст. п. **Софроний Врачански**. // Църковен вестник, N 42-43, 18 дек. 1947; **Арнаудов**, М. **Софроний Врачански** (1739-1813). С., 1947; **Арнаудов**, М. **Софроний Врачански** (Сто и петдесет години от смъртта му). // Духовна култура, 1963, N 10; **Киселков**, В. **Софроний Врачански**. Живот и творчество. С., 1963; Протокол N 23. Тържествено заседание на Св. Синод на Българската православна църква **[Св. епископ Софроний Врачански]**. // Църковен вестник, N 20, 8 май 1965; **Аретов**, Н. „Житие и страдания грешнаго **Софрония**" и западноевропейският просвещенски роман. // Литературна мисъл, 1979, N 10; **Ничева**, К. Езикът на Софониевия Неделник в историята на българския език. С., 1965; **Мутафчиева**, В. Книга за **Софроний**. 3. изд. Варна, 1983; **Радев**, Ив. **Софроний Врачански**. Личност и творчество. С., 1983; Патриаршеско и синодално послание по случай 170 години от блажената кончина на **Св. Софроний Врачански**. // Църковен вестник, N 10, 31 март 1983; Патриаршеско и синодално послание по случай 250-годишнината от рождението на **Св. Софроний епископ Врачански**. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; **Вутова**, Н. **Софроний Врачански**. 1739-1913. Библиографски указател. С., 1989;*

***Врачански митрополит Калиник**. Ярък духовен светилник. // Църковен вестник, N 9, 30 март.1989; **Максим, Патриарх Български**. Родолюбив светъл образ. // Църковен вестник, N 28-29, 21 окт.1989; **Врачански митрополит Калиник**. **[Св. епископ Софроний Врачански]**. Встъпително слово. // Църковен вестник, N 28-29, 21 окт. 1989; **Врачански митрополит Калиник**. Богослужебна прослава на **Св. Софроний Врачански**. // Църковен вестник, N 28-29, 21 окт. 1989; **Събев**, Т. **Св. Софроний Врачански**. Епоха, личност, значение. // Духовна култура, 1990, N 3, с. 14-27; **Аретов**, Н. **Софроний Врачански** и диалога му със света. Наблюдения върху „Философския мудрости" и „Гражданское позорище". // Литературна мисъл, 1990, N 3; **Аретов**, Н. Отношението религиозно – светско и възникването на новобългарската белетристика (Наблюдения върху творчеството на **Софроний Врачански**). // Български език и литература, 1998, N 1; **Софроний Врачански**: Сб. изследвания. С., 2004; **Аретов**, Н. Трите вери през погледа на **Софроний Врачански** и проблемът за религиозната толерантност. // Вечните страсти български (Почит към **Тончо Жечев**). С., 2004, с. 22-32; **Добрева**, В. Автор-герой и техните означения. // Прочети и наследства. Из възрожденската книжнина. С., 2015; **Неофит, Патриарх Български**. **Св. Софроний Врачански** – ярък пример за отдаденост на делото на Църквата и на своя народ. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2019.*

„СВ. СПАС" (или „Възнесение Господне") – средновековна църква в с. Богородица, дн. в Неврокопската епархия на Българската православна църква. От запазените стени се разбира, че храмът е еднокорабна едноапсидна църква със зле запазени следи от преддверие на запад. Изградена е от ломени камъни. По-късно в източната стена е била вградена ниша за поставяне на свещи, което е характерно за църквите в района.
*Лит.: **Дремсизова-Нелчинова**, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987; **Цветков**,* Борис. Селищната мрежа в долината на Средна Струма през Средновековието, IX-XVIII в. С., 2002, с. *84.*

„СВ. СПАС" – църква в с. Бутан, Врачанска обл. Построена 1871. На първия ѝ етаж се помещавало и килийно училище.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 420.

„СВ. СПАС" – Православна църква в гр. Велес, Вардарска Македония. Разположена на лявата страна на р. Вардар, в югоизточната част на града. Построена на рида „Св. Илия" срещу по-голямата – „Св. Пантелеймон" на отсрещния бряг. Предполага се, че е от XIV в., вероятно от стар манастир. Обновена в XIX в. Осветена от владиката Игнатий Велешки (1837). Още от самото начало богослужението в нея се извършва на български език. Камбанарията е изградена след 1912. В двора на църквата е погребан възрожденецът Йордан Хаджиконстантинов Джинот (1882).
*Лит.: **Кънчов**, Васил. Сегашното и недавното минало на гр. Велес. // **Кънчов***, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970, с. *219-220.*

„СВ. СПАС" (X в.) – средновековна църква във Велико Търново. Изградена върху основите на раннохристиянска базилика. Намира се на хълма „Царевец". Разкопана от френския археолог Жорж Сьор (1900). Основно проучена от Н. Ангелов (1960-1964). В архитектурно отношение е едноапсидна, кръстокуполна. В нач. на XVII в. е оградена с крепостна стена. В кр. на XII – нач. на XIII в. върхната ѝ част е съборена от земетресение. Възстановена по времето на цар Иван-Асен II и превърната в патриаршеска. През втор. пол. на XIII в. към южната ѝ стена е издигната камбанария. След завладяването на Търново (1393) – разрушена от османските поробители. Възстановена в чест на 1300-годишнината от създаването на българската държава (нач. на 80-те г. на XX в.). Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 86.

„СВ. СПАС" – църква в с. Войводиново, Пловдивска обл. Построена 1932.
Онлайн ресурс.

„СВ. СПАС" – манастир в района на с. Лакочерей, Охридско. Споменат в Зографския поменик.
*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 34-35.*

„СВ. СПАС" – следосвобожденска църква в с. Маджаре, Хасковска обл. Построена 1895.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 15.

„СВ. СПАС" (или „Св. Възнесение Господне) – късносредновековна църква в Несебър. Построена 1609 със средствата на богат несебърски гражданин по времето на митрополит Киприян. В архитектурно отношение е еднокорабна и едноабсидна сграда. Макар и без особени архитектурни достойнства, църквата има добре запазени, реставрирани стенописи, които представят живописната школа в Несебър от XVII в.
*Лит.: **Рашенов***, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932.

„СВ. СПАС" – църква в с. Резбарци, Кърджалийска обл. Осветена на 28 май 1968.
*Лит.: **Вачев**, Н. Освещаване на храм в с. Резбарци, Къджалийско. // Църковен вестнк, N 2, 11 ян. 1969.*

„СВ. СПАС" – църква в Скопие. Разположена източно от крепостта „Скопско кале". При ремонта на църквата (1963-1964) е открит живописен слой от XVI-XVII в. Окончателния си вид църквата придобива в XIX в. В архитектурно отношение е трикорабна сграда, като средният кораб е засводен, а страничните са равни и покрити с греди. В западната част има галерия за жени. В 1825 е довършен иконостасът, дело на майсторите Петър Филипов и Макрий Негриев, а в 1867 са изписани част от престолните икони. Дичо Зограф изписва много от иконите в църквата (1854). В каменен саркофаг в двора на църквата се намират тленните останки на Гоце Делчев (1872-1903), подарени на Югославия (1946) от управляващите в София под натиска на Белград и Москва.
*Лит.: **Гутов**, Г. Манастирът „Св. Спас" – Сопот. // Църковен вестник, N 28, 8 юли 1992.*

„СВ. СПАС" – *вж Сопотски манастир „Възнесение Христово"*

„СВ. СПАС” (или „Възнесение Господне”) – средновековен храм в София. Намира се в центъра на столицата, до пл. „Св. Неделя”. Строена XI-XIII в. В началото на османското нашествие вероятно е претърпяла сериозни щети и затова по-късно е ремонтирана и вкопана на дълбочина 2 м. В архитектурно отношение е еднокорабна сграда. Стенописите ѝ са няколко слоя от XV-XIX в. Църквата пази паметта на борбите на българите срещу османския поробител. Свързана е с последните земни часове на Св. *Никола Нови Софийски*, а по-късно и със съратника и ятак на Васил Левски – Киро Гъошев от с. Ярджиловци, наричан Киро Кафеджи, обесен при порутения стар олтар на църквата (15 ноември 1877) заедно с други трима книжари от София. След Освобождението църквата е вградена в построената в 1881 нова голяма трикорабна църква „Св. Спас”. Иконостасът ѝ е дело на дебърски майстори. В двора ѝ са погребани първият български генерал Сава Муткуров, родителите на Иван Денкоглу и др. При англо-американска бомбардировка над София (30 март 1944) църквата е бомбардирана и полуразрушена. В оцелялата старинна половина продължава да се извършва богослужение до началото на строежа на бившата Външнотърговска банка (дн. Булбанк), в нач. на 80-те г., когато е унищожена и оцелялата част.

*Лит.: **Василев**, Асен. За храма „Св. Спас”. // Църковно строителство в София до Освобождението. С., 1940; **Василева**, Дафина. **Св. Спас** (студия). С., 1989; Софийската църква „Св. Спас”, заличена от банка. // Църковен вестник, 23 юни 1994; „Св. Спас” в София. // Сборник от конференцията на Оперативна програма „Стара София” (2008); Църковен вестник, N 5, 1 март 1919, с. 36.*

„СВ. СПАС” (или „Св. Възнесение Господне”) – късносредновековна църква в с. Червен брег, община Дупница, Кюстендилска обл. Намира се в северните покрайнини на селото, в местността „Кьро”, над десния бряг на р. Джубрена. Предполага се, че е изградена през османския период (XV-XVI в.). Тази датировка не е окончателна и вероятно в хода на реставрационните работи в храма и археологическите разкопки в района ще претърпи корекции. В архитектурно отношение е еднокорабна и едноапсидна сграда, с две полукръгли певници на северната и на южната стена, с полуцилиндричен свод, полувкопана в земята. Носи името на християнския празник Възнесение Господне, известен и под името *„Спасовден”*.

*Лит.: **Меджидиев**, Асен. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. Дупница, 1940, с. 80; **Бонев**, Стоил. История на с. Червен брег. С., 2001, с. 15.*

„СВ. СТЕФАН” – църква в Драгоман. Построена 1943 на място, дарено от местно семейство. По време на войната на България в окончателния разгром на хитлеристка Германия (1944-1945) храмът е бил използван за училище, тъй като в училището са били разположени складове на немските войски. Дълго време църквата не е обновявана и благоустроявана. С общите усилия на църковното настоятелство, Софийска митрополия и община Драгоман храмът е изцяло обновен (2010). Храмов празник – 27 дек. Този храм е единственият в Софийска епархия, носещ името на Св. архидякон и първомъченик Стефан.

Онлайн ресурс.

„СВ. СТЕФАН” (Новата митрополия) – средновековна църква в Несебър. Тя е част от Архитектурно-историческия резерват в града. Изградена в периода XI-XIII в. Удължена на запад (в XVI в.), а в XVIII в. е добавен притворът. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с размери 12 х 9,50 м. Средният кораб се извисява над страничните и е увенчан от изток и запад с овални фронтони. Църквата е построена от каменни блокове и тухли. При строителството ѝ са употребени множество архитектурни елементи – корнизи, капители, релефи от разрушени по-рано християнски сгради. Корабите са разделени с по две двойки мраморни колони и с правоъгълни пилони, свързани с арки. На изток има три полукръгли апсиди, които завършват при корниза с арки. Покривът е скатен, като средният кораб се издига над страничните. На източната фасада – над арките под корниза, за първи път се срещат характерните за XIII-XIV в. декоративни глазирани панички. Първоначално църквата е посветена на Св. Богородица и по-късно се преименува в „Св. Стефан”. Затова и тематично стенописите са свързани с живота на Божията майка. Ктиторски надпис, разположен над южната врата на наоса, свидетелства, че е изписана през 1599. Изобразени са над 1000 фигури в 258 композиции. Сцените от чудесата на Христос са дадени в цяла поредица според евангелските легенди. В нач. на XVIII в. на източната стена на притвора е нарисувана сцената „Страшния съд” в традиционна за времето си иконография. В църквата са запазени оригинален по стил рисуван иконостас от кр. на XVI в. и резбован архиерейски трон и амвон от кр. на XVIII в. Иконостасът е дървен, пестеливо украсен с плитка резба. Той е трireден, но сега са запазени само двата регистъра. Апостолският ред е решен традиционно за XVI в. – върху една обща дъска. Образите на Апостолите, на Богородица и на Йоан Кръстител от централната сцена „Дейзис” са поместени под релефни арки. Христос е нарисуван в размерите на икона. Архитравите и цокълните табла от иконостаса са украсени в характерния ориентalски стил, т.нар. „Лале”. Благодарение на съхранения си архитектурен облик, иконостаса и преди всичко на високохудожествените си стенописи, църквата „Св. Стефан” е един от най-значителните паметници на българското културно наследство. Владишкият трон и амвонът (XVIII в.) предизвикват интерес с плитката резба на едри растителни мотиви и с овалните рисувани полета, изпълнени в позлата и в полихромия. Храмов празник – 27 дек.

*Лит.: **Рашенов**, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932; **Василиев**, А. Изследвания в черквата „Св. Стефан” в Несебър. // Музеи и паметници на културата, 1967, N 4, с. 20-24; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 146-147.*

„СВ. СТЕФАН” – българска църква в Цариград (известна като „Желязната църква”). Направена от готови железни елементи. Изградена по почин на българската колония в османската столица. През 1849 влиятелният османски сановник, българинът княз Стефан *Богориди*, подарява за български църковни нужди голям двор с три постройки – една дървена и две каменни, в кв. „Фенер” между площадите „Балат” и „Фенер”, на самия бряг на Златния рог, близо до седалището на Вселенската патриаршия. На 17 окт. 1849 е издаден официален султански ферман, позволяващ на българите да имат собствен молитвен дом. Долният етаж на подарената от Богориди дървена къща е превърнат във временен параклис, който тържествено е осветен (9 окт. 1849). По-късно параклисът прераства в самостоятелен храм, известен като Дървената църква, и посветен на първомъченик и архидякон Стефан в чест на дарителя Стефан Богориди. На 25 окт. 1859 княз Никола Богориди поставя основния камък на Желязната църква „Св. Стефан”. Поставянето на основния камък е напълно символичен акт от страна на Богориди, тъй като истинското строителство на днешната църква започва 33 г. по-късно, когато Екзарх Йосиф I Български също полага основния камък (27 апр. 1892). През 1850 каменните къщи в двора са разрушени и с материала е изградена триетажна постройка с 25 стаи, известна като Метоха, която по-късно става седалище на Българската екзархия. На 25 юни 1890 със султански ферман се разрешава на Българската екзархия да построи нов храм на мястото на Дървената

църква. Автор на проекта е османският архитект от арменски произход Ховсеп Азнавур. В архитектурно отношение отвън църквата съчетава елементи на необарок, неготика и византийски стил. Интериорът е изработен във Виена – коринтски колони, ангелчета и флорални мотиви са завинтени или занитени във вътрешността. Виенски майстори изработили иконостаса по католически образец и секретарят на Екзархията Атанас Шопов с архитекта Азнавур са принудени да отидат до Русия, за да преговарят с руска фирма за изработка на Православен иконостас. Иконостасът е направен от московската фирма на Николай Ахапкин, иконите са изписани от руския художник Клавдий Лебедев, а шестте камбани са отлети също в Русия, в Ярославъл, във фабриката на Пьотър Оловянишников. Две от шестте камбани звучат и до днес. Тържественото освещаване на новата църква „Св. Стефан" е извършено от Екзарх Йосиф I на 8 септ. 1898 – Рождество Богородично. От старата дървена църква е съхранен само напрестолният камък от олтара, като паметник, който да напомня за историческата ѝ роля в продължение на половин век. В двора на „Св. Стефан" са погребани българските църковни дейци *Иларион Макариополски*, *Авксентий Велешки*, *Мелетий Велешки* и *Паисий Пловдивски.* Храмов празник – 27 дек.

*Лит.: **Маркова**, З. Българският храм в Цариград (Начална история). // В памет на **академик Михаил Димитров**. Изследвания върху Българското възраждане. С., 1974, с. 247-259; **Димитров**, Ив. Истината за българската църква „Св. Стефан" в Цариград. // Църковен вестник, N 52, 27 дек. 1993 – 2 ян. 1994; **Темелски**, Хр. Българската светиня на Златния рог. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010.*

СВ. СТЕФАН МИЛУТИН (– 30.X.1317) – сръбски крал и светец. След стъпването си на престола, дал обет колкото години царува, толкова църкви да съгради. Удържал на думата си. Построил голям манастир край Прищина, кула с храм в Света гора, няколко църкви в Цариград, Солун и Йерусалим. След Косовската битка (15 юни 1389) мощите му били пренесени в рударското с. Тренча, откъдето по устно негово завещание – в църквата „Св. Пантелеймон" в София (1460). По-късно били преместени в манастира „Св. Св. Кирил и Методий" (Люлин планина). През 1863 намерили покой в катедралната църква „Св. Неделя" в София.

*Лит.: **Траянополски епископ Иларион**. Пътят на мощите на **Св. крал [Стефан] Милутин** от Сърбия до София. // Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996; **Игнатова**, В. Българи и сърби почетоха заедно **Св. крал Стефан Милутин**. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2019.*

СВЕТИ ТАЙНСТВА – установени от Иисус Христос свещенодействия, при които при произнасяне на определена молитвена формула се измолва Божията благодат.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТЕОДОР" (XI-XII или XIV в.) – църква в Бобошево. В архитектурно отношение е квадратна, с широка апсида на изток, без притвор. Куполът ѝ е масивен, цилиндричен.

*Лит.: **Панайотова**, Д. Църквата „Св. Теодор" при Бобошево. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1964, Т. 7, с. 101-138.*

„СВ. ТЕОДОР" – средновековна църква. Намира се в гр. Несебър. Построена през XIII в. В архитектурно отношение е малка еднокорабна сграда, с притвор и една апсида, с размери 11 х 5,15 м, разширена на юг под началния двускатен покрив по време на Късното средновековие. По-ранният градеж е от редуващи се бели варовикови блокове и черни тухли, в достроената част – от ломени камъни. Фасадата е разнообразена от слепи декоративни арки и тимпани под тях, изпълнени с шахматни и зигзагообразни орнаменти. От вътрешната украса са запазени икони от иконостаса, експонирани в иконната зала на новата музейна експозиция. Днес в църквата се помещава художествена галерия.

*Лит.: **Рашенов**, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932, с. 99-101, 103; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 302-303.*

„СВ. ТЕОДОР" – следосвобожденска църква в с. Слатина, Пловдивска обл. Построена 1888. Изографисана частично. Обявена за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 6. С., 1988, с. 244.

„СВ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ" – следосвобожденска църква в с. Подвис, Бургаска обл. Построена 1882. Камбанарията ѝ издигната (1899).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 299.

„СВ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ" – възрожденска църква в гр. Смолян (кв. Райково). Построена 1836. В архитектурно отношение представлява псевдобазилика, с два реда по пет колони. Подът е каменен, стените при основата надминават 1 м. Покрита е с каменни плочи – тикли. Върху правата линия, която съединява двускатния покрив от изток на запад, са поставени три каменни кръста. Такова решение има и на покрива на църквата „Св. Неделя" в Горно Райково. Камбанарията е построена много по-късно (1925) по проект на проф. Станчо Белковски, чиито корени са от съседно Устово. Едната от камбаните е отлята през 1876 от майстор, дошъл от района на Драма. Втората голяма камбана е от 1885, други две по-малки са от 1896.

*Лит.: **Пандурски**, В. Църквата „Св. Теодор Стратилат" в Райково – Смолян (Пред честване [на] 130-год. ѝ). // Църковен вестник, N 21, 20 юли 1966.*

СВ. ТЕОДОР СТУДИЙСКИ – византийски монах и писател (759-826). На 22 г. постъпва в Студийския манастир (във Витиния), на който по-късно станал игумен. В 812 се обявил против искането на българския хан Крум да бъде подновен унизителния за Византия договор с България от 716.

*Лит.: **Данчов**, Н., И. **Данчов**. Българска енциклопедия. С., 1936, с. 1518-1518.*

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН" – средновековна църква в с. Зимевица, Софийско. Построена през XVI-XVII в. Има малка полукръгла апсида и масивен свод. Ремонтирана (1882). Стенописите са оцелели до 1943, когато били замазани.

*Лит.: **Димитров**, Ж. Храм „Св. Теодор Тирон". // Църковен вестник, N 11, 14-20 март 1994.*

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН" – църква в гр. Летница, Ловешка обл. Построена 1840. Осветена на 18 май 1845.

*Лит.: **Йонков**, В. Църквата „Св. Теодор Тирон" в гр. Летница. // Църковен вестник, N 24, 21 юли 1980.*

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН” – възрожденска църква в с. Ощава, Благоевградска обл. Построена 1850 или 1852. В преддверието ѝ имало килийно училище. По време на Балканската война 1912-1913 отстъпващите османски войски опожаряват храма до основи, заедно с цялото село. Възстановена (1915). Разрушена (1930) за изграждането на новата църква. Размерите на църквата са 22 м на 12 м и 6 м височина без камбанарията, разположена от западната страна. От запад е входът за жените, над който е изписан Св. Теодор Тирон, а от юг – за мъжете. В ср. на южната стена има ктиторска плоча, на която е името и на Сали ага от с. Градешница. В интериора на запад има женска църква, до която се стига по вита дървена стълба. Трите кораба са разделени с два реда дървени колони с аркади.

*Лит.: **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 264, 265.*

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН” – следосвобожденска църква в с. Търничане, Хасковска обл. Построена 1879-1881. В архитектурно отношение – трикорабна сграда.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 129.

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН И ТЕОДОР СТРАТИЛАТ” – църква в с. Добърско, Благоевградска обл. Построена в периода на османското владичество. В архитектурно отношение е трикорабна базилика, с добре запазена монументална живопис. Обявенаа за паметник на културата.

Лит.: Църквата „Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат”. // Църковен вестник, N 76, 12 март 1995.

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН И ТЕОДОР СТРАТИЛАТ” (кр. на VI – нач. на VII в.) – средновековен и възрожденски манастир. Част от Родопската Света гора. Намирал се е на 5 км от Перущица. Притежавал много имоти и значително имущество. Разрушаван няколко пъти**.** Първият погром е през XIV в., при завладяването на България от османците. Вторият – през 1657, третият – през 1778, а четвъртият – по време на Априлското въстание 1876.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТЕОДОР ТИРОН И ТЕОДОР СТРАТИЛАТ” – средновековна църква. Разположена в с. Добърско, Разложко (дн. Благоевградска обл.). Построена 1614. В архитектурно отношение храмът е трикорабна базилика.

*Лит.: **Михайлов**, Ст. Църквата „Св. Св. Тирон и Теодор Стратилат” в с. Добърско. // Изв. Археолог. инст., 1966, Т. 29, с. 5-40; **Божков**, Ат. Стенописите на Добърско и Алинският манастир от XVII век. // Изкуство, 1966, N 5, с. 18-28; Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 413, 414; **Флорева**, Елена. Старата църква в Добърско. С., 1981.*

СВ. ТЕОДОСИЙ ТЪРНОВСКИ – *вж Теодосий Търновски*

СВ. ТЕОФИЛАКТ ЛАКАПИН (917 – 27.II.956) – висш духовник. Син на византийския император *Роман I Лакапин* и неговата съпруга Теодора. Баща му планира да го направи патриарх още след смъртта на *Николай Мистик* (925), но има двама други патриарси и 2 години постът е държан вакантен, докато Теофилакт стане достатъчно голям, за да го заеме. Възглавява Цариградската патриаршия от 933 до смъртта си. По това време или преди него той е кастриран, за да помогне това на неговата кариера в църковната йерархия.

Онлайн ресурс.

„СВ. ТОДОР” – средновековна църква до гр. Бобошево, Кюстендилска обл. Намира се на 2 км северно от града върху възвишение на десния бряг на р. Струма, в местността „Селище”. Относно датировката ѝ има противоречиви мнения. В архитектурно отношение принадлежи към кръстокуполните църкви с издаващи се свободно рамене на кръста. Обявена е за архитектурно-художествен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 38 / 1972).

*Лит.: **Миков**, В. Църквата „Св. Тодор”. // Изв. Археолог. инст., 1928-1929, Т. 5, с. 33; **Мавродинов**, Никола. Външната украса на старобългарските църкви. // Изв. Археолог. инст., 1934, VIII, с. 61; **Кепов**,* Иван. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. *188-191; **Панайотова**, Д. Църквата „Св. Тодор” при Бобошево. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, VII, 1964, с. 101 и сл; **Василиев**, Асен. Проучвания на изобразителните изкуства из някои селища по долината на Струма. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, VII, 1964, 154-155; **Миятев**, Кр. Архитектурата в средновековна България. С., 1965, с. 190; **Дремсизова-Нелчинова**, Цв., Л. **Слокоск**а. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 13; **Lecaqcue**, P. The Mural Paintings of the Saint Theodore Church in Boboševo, Bulgaria, 17th century. Veliko Turnovo, 2006; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 148-149; **Кунева**, Цвета. Поствизантийските стенописи в църквата „Св. Теодор” при Бобошево и техният художествен кръг. // Проблеми на изкуството, 2012, N 1.*

„СВ. ТОДОР” – възрожденска църква в с. Брестовица, Пловдивска обл. Построена 1851.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 1. С., 1978, с. 388.

„СВ. ТОДОР ТИРОН” – църква, най-старият храм в гр. Панагюрище, в тогавашната махала „Драгулин”. По същото време открито и килийно училище. По-късно се отварят и метоси на Рилския и Зографския манастир, в които също функционират училища. Черквата пострадва сериозно. През размирните кърджалийски времена (кр. на XVIII-XIX в.) църквата почти цялата изгаря. Възстановена (1808-1809). До южната ѝ стена се изгражда нов, по-голям и просторен храм – черквата „Въведение Богородично” (1818-1823). По време на Априлското въстание 1876 двете черкви са опожарени и остават само голи стени, но и този път панагюрци засвидетелстват вярата си и едно от първите неща, което правят след Освобождението (1878), е да възстановят храмовете. След последната реконструкция старият храм „Св. Тодор” служи за кръщелня и място за опяване на покойниците.

*Лит.: **Карапетров**, П. Материали за описване (на) града Панагюрище и околните му села. С., 1893. **Влайков**, М. Панагюрище – неговото заселване, бит и въстание. С., 1906; **Йонков**, Хр. Панагюрище – център на Априлското въстание (Науч.-докум. ист. албум). С., 1975.*

„СВ. ТОДОР ТИРОН” – църква в гр. Перник (кв. Мошино). Най-старият храм в града. Построена 1815. Опожарена от кърджалии заедно с намиралите се в нея богомолци.

*Лит.: **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

Per aspera ad astra!

„СВ. ТОДОР ТИРОН" – църква в с. Радилово, Пазарджишка обл. Построена 1818. Опожарена по време на Априлското въстание 1876. Възстановена и осветена (1883). Има камбанария, висока 25 м, издигната (1925).
Онлайн ресурс.

СВ. ТРЕНДАФИЛ ЗАГОРСКИ (– 1570 или 1680) – роден в Стара Загора. По професия – моряк. Пострадал мъченически за своята християнска вяра в Цариград на 8 авг. На тази дата се почита и паметта му.
Лит.: Жития на светиите, преведени на български език от църковно-славянския текст на Чети-минеите („Четьи-Минеи") на ***Св. Димитрий Ростовски****. С., 1991.*

„СВ. ТРИ СВЕТИТЕЛИ" – манастир в кв. Орландовци – София. Няма данни за времето на основаването му. Разрушен по време на османското владичество. След Освобождението на мястото му са построени къщи от местни жители. Възобновен като параклис (1974).
Лит.: Манастирът „Св. Три светители". // Църковен вестник, N 4, 24-30 ян. 1994.

„СВ. ТРИ СВЕТИТЕЛИ" – църква в гр. Шумен. Построена 1857 в тогавашната Костова махала. Осветена (1860). Службите в нея се водят на български език. След Освобождението е издигната камбанария. Разширена (1932). Изгаря през пролетта на 1944 от стихиен пожар, по-късно е възстановена.
*Лит.: **Джумалиев**, Г. Стогодишнина на църквата „Св. Три светители" в Коларовград. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1948; **Стефанов**, П. Църквата „Св. Три светители" в Шумен. // Църковен вестник, N 5, 29 ян. – 4 февр. 1996.*

„СВ. ТРИ СВЕТИТЕЛИ" – църква в с. Чепинци, Софийска обл. Датира от епохата на османското владичество.
*Лит.: **Николова**, Зл. Манастирът „Св. Три светители" край с. Чепинци, Софийско. // Църковен вестник, N 6, 5-11 февр. 1996.*

СВ. ТРИВЕЛИЙ ТЕОКТИСТ – *вж Тервел*

СВ. ТРИФОН (ок. 225-248) – мъченик, светец-лечител, почитан в християнството. Роден в с. Комсада, близо до гр. Апамия, малоазийска провинция Фригия. Едва 17-годишен спечелва голяма слава, като излекува дъщерята на римския император Гордиан III. Но наследникът на Гордиан – Деций Траян се оказва непримирим враг на християнството. Той заповядва всички по-тачени християни да бъдат съдени. Сред тях е и Трифон, който не пожелава да се отрече от вярата си и загива като мъченик. Посечен е с меч. Считан за покровител на лозята, лозарите и винарите. Паметта му се почита на 14 февр.
*Лит.: **Николова**, Р. **Св. Трифон Мъченик**. // Църковен вестник, N 5, 4 февр. 1993.*

„СВ. ТРИФОН" – параклис до гр. Бобошево, Кюстендилска обл. Намира се в покрайнините на града, в местността „Фильовица". Построен 2007. В архитектурно отношение представлява малка постройка с двускатен покрив и открит притвор от запад. Все още не е изписан. Носи името на *Св. Трифон*. Храмов празник – 14 февр.
*Лит.: **Кепов***, Иван. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935.

СВ. ФОТИЙ I ЦАРИГРАДСКИ (IX в.) – византийски богослов, Цариградски патриарх (857-867 и 877-886), енциклопедист и ритор от IX в. Считан за най-влиятелния патриарх на цариградския престол след *Йоан Златоуст.* Светец на Православната църква под името Фотий. Изиграва централна роля в Покръстването на българите и мисиите на Св. Св. Кирил и Методий. Основна фигура в т.нар. спор *„филиокве"* с Римския папски престол, станал век по-късно една от основните причини за схизмата между Източната и Западната църква. В първия период, когато Фотий е патриарх в Цариград, той изпраща с покръстителска мисия братята Константин-Кирил и Методий в Моравия. Фотий е основна фигура и в приемането на християнството от княз *Борис I* от византийския император *Михаил III*. През 866 отправя специално послание до Борис I, чийто текст е запазен и е публикуван многократно. Преди да стане патриарх се занимавал с книжовна и преподавателска дейност. Съставя енциклопедическото съчинение „Библиотека", в което описва четените от него антични и апокрифни книги, много от които сега не съществуват. Той е един от предприелите Покръстване на българите, учител е на Св. Кирил. След завръщането си в Цариград от заточение (ок. 874) е възпитател на бъдещия византийски император *Лъв VI Философ.* Не е изключена вероятността към кръга от негови близки ученици да е принадлежал и бъдещият български владетел *Симеон Велики*. Канонизиран за светец от Православната църква. Паметта му се чества на 6 февр.

Св. Фотий I, Цариградски патриарх (икона)

*Лит.: **Митрополит Симеон**. Посланието на **Цариградския патриарх Фотия** до българския **княз Бориса**. // Български старини, V, 1917, (I), с. 3-138; **Златарски**, В. Посланието на **Цариградския патриарх Фотия** до българския **княз Бориса** в славянски превод. // Български старини, V. 1917, (II), с. 3-64; **Пиер (Л'Юлийе), йером**. **Св. патриарх Фотий** и християнското единство. // Духовна култура, 1958, N 2 и 3; **Пиер (Л'Юлийе), архим**. **Св. Патриарх Фотий и България**. // Духовна култура, 1966, N 3, с. 1-7; **Гюзелев**, В. **Княз Борис Първи**. България през втората половина на IX в. С., 1969; **Шиваров**, Н. **Св. Фотий** и България (По случай 1100 г. от канонизирането му за светец). // Духовна култура, 1995, N 10, с. 1-9; **Каприев**, Г. Византийската философия. Четири центъра на синтеза. С., 2001, с. 165-213; **Тарнанидис**, Й. **Вселенският патриарх Фотий** и славянският свят. // Пети достоит. Сборник в памет на **Стефан Кожухаров**. С., 2003, с. 398-414; **Колев**, Сл. **Патриарх Фотий**. // <http://www.pravoslavie.bg/Философия/Патриарх>. – 8 с. – 11.11.2021; **Афиногенов**, Д. Е. Учението на **Патриарх Фотий** за свещените изображения. // Архив за средновековна философия и култура, 14, 2008.*

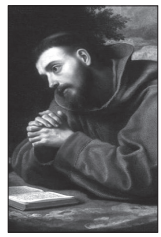

Св. Франциск от Асизи / Лудовико Кари – Чиголи, 1699 (платно)

„СВ. ФРАНЦИСК ОТ АСИЗИ" – църква в с. Белозем, Пловдивска обл., част от Софийско-Пловдивската епархия на Римокатолическата църква. Построена от кирпич и чамови дъски и греди (1857). Епископ Андреа Канова подпомогнал строежа със средства, а френският консул съдействал пред османските власти да обезщетят католическото население заради палежа. През 1913 пострадва от пожар, засегнал нейния интериор. Чирпанското земетресение от 1928 разрушава двете камбанарии и входната част на църквата. Населението успява да изнесе олтара и останалата мебел. Строежът на новата църква започва през 1930. Храмов празник – 4 окт.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. ФРАНЦИСК ОТ АСИЗИ" – източнокатолическа църква в гр. София, ректорален храм на Софийската апостолическа екзархия. Църквата е към манастира на братята кармелити. Построена от Богдан Прошек и осветена като параклис (1899) от *Роберто Менини.* Храмов празник – 4 окт.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

„СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – църква в с. Варненци, Тутраканска духовна околия. Построена 1870. Храмов празник – 10 февр.

Лит.: ***Синев****, К. 140 години храм „Св. Харалампий" в с. Варненци. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2011.*

„СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – средновековен манастир, разположен южно от гр. Мелник. Построен (1206). Първоначално бил посветен на Архангелите и е известен като „Св. Архангели". В кр. на XIX в. манастирът получава известност под името „Св. Харалампий". Разрушен в кр. на XVI в. След възстановяването му, през първ. пол. на XVIII в. отново разрушен, като значителна част се свлича в близката пропаст. В архитектурно отношение представлявал затворен ансамбъл, включващ полуоткрито преддверие, църква „Св. Йоан Предтеча" с камбанария и аязмо. Църквата била богато украсена с двуслойна стенна живопис. Реставрирани фрагменти от нач. на XIII и от кр. на XVI в. са изложени в Историческия музей в Благоевград.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 463.

„СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – възрожденска църква в гр. Септември. Построена (1871). Храмов празник – 10 февр.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 160.

„СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – възрожденска църква в с. Храбрино, Пловдивска обл. Построена (1852). Храмов празник – 10 февр.

Онлайн ресурс.

„СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – възрожденска църква в с. Черногорово, Пазарджишка обл. Построена (1850). Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 10 февр.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 445.

„СВ. ХАРАЛАМПИЙ" – възрожденска църква в гр. Шабла, Добричка обл. Построена (1853). Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 10 февр.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 493.

„СВ. ЦАР БОРИС I ПОКРЪСТИТЕЛ" – православен храм в Момчилград. Намира се в центъра на града. Датира от 1938-1939. Построен на мястото на малък дървен параклис. До него през 1970 е изградена Костница в памет на загиналите през Руско-турската война (1877-1878) и Балканските войни (1912-1913). Като паметник на културата храмът е основно реставриран и след тригодишен ремонт е осветен на храмовия празник 2 май през 2009. Църквата е прочута с уникалната си дърворезба на иконостаса и владишкия престол.

Онлайн ресурс.

„СВ. ЦАР БОРИС I ПОКРЪСТИТЕЛ" – църква в гр. Септември. Осветена на 20 окт. 2019.

Лит.: Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2019.

СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ – 40 римски войници от арменската кохорта в гр. Сивастия (дн. гр. Сивас), принадлежаща към XII легион, които след мъчения загиват за своята вяра в Христа (320). Имената им са Кирион, Кандид, Домн, Исихий, Ираклий, Смарагд, Евноик, Валент, Вивиан, Клавдий, Приск, Теодул, Евтихий, Иоан, Ксантий, Илиан, Сисиний, Ангий, Аетий, Флавий, Акакий, Екдикий, Лисимах, Александр, Илий, Горгоний, Теофил, Дометиан, Гай, Леонтий, Атанасий, Кирил, Сакердон, Николай, Валерий, Филоктимон, Севериан, Худион, Мелитон и Аглай. Канонизирани от Православната църква за светци.

*Лит.: (****Панчовски****, Ив.).* ***Св. Св. Четиредесет мъченици****. // Църковен вестник, N 12, 27 март 1954;* ***Пандурски****, В.* ***Св. Св. Четиридесет мъченици*** *в иконографията (По случай честването им през м. март). // Църковен вестник, N 11, 18 март 1961.*

„СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" – възрожденска църква в с. Бабино, Кюстендилска обл. Построена (1821).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 165; ***Милушева****, Венета. Късносредновековни и възрожденски култови обекти в района на Сапарева баня. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, Т. XVI, Велико Търново, 2010, с. 117-128.*

„СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" – най-известния средновековен български паметник във Велико Търново. Построен и изписан по времето на българския цар Иван-Асен II върху по-малка църква, вероятно посветена на Св. Богородица, в чест на голямата му победа в Битката при Клокотница (9 март 1230) над епирския деспот Теодор Комнин. Силно разрушена при земетресението от 1327. Възстановена е през първ. пол. на XIV в., като впоследствие

е преустройвана и достроявана. През XIII-XIV в. е главна черква на манастира „Великата лавра". В годините на османското господство, вероятно до първ. пол. на XVIII в., се запазва като християнска. С превръщането ѝ в джамия стенописите, иконите и иконостасът са унищожени. През 1853 претърпява промени и самата постройка. В храма се намират едни от най-значителните старобългарски епиграфски паметници – Омуртаговата, Асеновата и граничната колона от крепостта Родосто от времето на хан Крум. Събирането на тези колони с надписи за събития от различно време има за цел да подчертае по категоричен начин приемствеността на българските държавнически традиции.
В църквата са погребани цар Калоян, царициите Анна Мария и Ирина, в тази църква е извършено бракосъчетанието на министър-председателя Стефан Стамболов с Поликсени Станчова от Свищов (18 май 1888). В същата църква княз Фердинанд I обявява Независимостта на България (22 септ. 1908). Обявена за народна старина (ДВ, бр. 69/1927), архитектурно-строителен паметник на културата с национално значение (ДВ, бр. 102 / 1964) и художествен паметник на културата с национално значение (декл. писмо N 2586 / 05.07.1979).

*Лит.: **Хлебаров**, Т. Възобновяване на третото Българско царство и кратка история на църквата „Св. Св. Четиридесет Мъченици" в Търново. Търново, 1909; **Трифонов**, Юрдан. Преданието за изгорена старобългарска библиотека в Търново. // Сп. на БАН, 14, 1917, N 8, с. 1-42; **Игнатов**, Б. Сто години от първото проучване на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търново. // Археология, 1962, N 2, с. 56-63; **Кузупов**, Б. Западната пристройка към черквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Музеи и паметници на културата, 1966, N 4, с. 1-9; **Вълов**, В. Новите разкопки на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Археология, 1974, 2, с. 37-54; **Баров**, Здр. Разкриване на стенописни фрагменти в църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Музеи и паметници на културата, 2-3, 1974, с. 99-101; **Мавродинова**, Лиляна. Стенописите на църквата „Св. Св. Четиридесет Мъченици" във Велико Търново. С., 1977, 120; **Теофилов**, Теофил. Архитектурни проблеми на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Велико Търново и великотърновския край през вековете. Велико Търново, 1983, с. 127; **Попов**, А. Иван-Асеновият манастир „Великата лавра" в Търново. // Културата на Средновековния Търнов. С., 1985, с. 17-25; **Пенкова**, Б. Към идейно-съдържателния контекст на стенописите от църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Старобългаристика, 1995, N 4, с. 75-93; **Дерменджиев**, Евгени. За едно неизвестно преустройство на западната пристройка на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 115-129; **Дерменджиев**, Евгени. Царските гробници в църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търновград. // Минало, 2002, N 4, с. 24-39; **Дермеджиев**, Евгени. Новооткрита гробница в царската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2005, с. 186-193 : с ил.; **Теофилов**, Теофил. Западната пристройка на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търново – възможности за тълкуване и периодизация. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 130-139 : с ил.; **Тотев**, Константин, Иван **Чокоев**. История на проучването на некропола на търновската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици". // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1996, с. 165-174 : с ил.; **Колева**, Цветана. История на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" от Освобождението до 1945 г. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2002, с. 43-62: с ил.; **Долмова**, Мария. Накитите от погребенията в манастира „Великата лавра" и църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици". // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 140-150: с ил.; **Косева**, Диана. Нов фрагмент от живописта в диаконикона на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици", открит през 2001 г. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2002, с. 341-346 : с ил.; **Косева**, Диана и др. Стенописите от наоса и притвора на търновската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици" в светлината на последните проучвания. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 200-229 : с ил.; **Тотев**, К. Царската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици" и манастирът Великата лавра в Търновград. // Археология, 2001, N 1-2, с. 30-44; **Теофилов,** Теофил. Църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" и манастирът „Великата лавра" в християнското храмово строителство на Търново. Сб. статии. С., 2007.*

„СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" – следосвобожденска църква в с. Граматиково, Бургаска обл. Построена (1880).

Онлайн ресурс.

„СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" – късносредновековна манастирска църква край с. Лева река, Пернишка обл. Построена на мястото на средновековен манастир. Възобновен (XVI-XVII в.) До 40-те г. на XX в. е действащ манастир. Обявена за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 88.

„СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" – църква в с. (дн. гр.) Сапарева баня, Дупнишко, Кюстендилска обл. Построена е през 1859 от майстор Цветко от с. Жабляно, Радомирско. Изографисана е през 1878-1879. Съхранява ценни икони и образци на възрожденското резбарско изкуство.

*Лит.: **Борисова**, Тр. Църковно тържество в с. Сапарева баня. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969.*

„СВ. ЦАР БОРИС-МИХАИЛ" – църква в Момчилград. Изградена (1938-1939) на мястото на малък параклис. В архитектурно отношение е еднокорабна базилика. Иконостасите и архиерейският трон са от дърворезба. До южната стена на храма е построена Костница, в която се съхраняват тленните останки на загиналите през Руско-турската война (1877-1878) и Балканските войни (1912-1913).

Онлайн ресурс.

„СВ. ЦАР БОРИС-МИХАИЛ ПОКРЪСТИТЕЛ" (наречена още: „Руската църква" в памет на жертвите от Освободителната война 1877-1878) – църква в с. Светлен, Търговищка обл. Открита е на 2 май 2005.

Онлайн ресурс.

СВЕТИЕВ, Спиро – *вж Евлогий*

СВЕТИОВ, Спиро – *вж Евлогий*

СВЕТИТЕЛИ И ОТЦИ – обозначение на източните патриарси, митрополити, епископи заради Светия им начин на живот приживе, което запазват и след своята смърт. След XI в. такава почит се отдава на архиереи заради тяхната голяма роля в църковния живот.

*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

СВ. РАВНОАПОСТОЛИ И ПРОСВЕТИТЕЛИ – лица (мъже и жени), изиграли голяма роля за християнизиране на цели страни и народи. Българската православна църква почита като такива княз Борис I, братята Кирил и Методий и техните ученици.
*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

СВЕТИЛИЩА – наименование на постройка или комплекс от постройки, посветени на дадено божество, в което хората вярват. В много религии се смята за местоживеенето на това божество. Счита се за свещено място, където хората се молят и идват с чисти помисли. В някои култури, особено в древността, това е било място, разрешено само за свещеници и други служители на Бога. В миналото служели и за убежище на преследваните.
Онлайн ресурс.

„СВЕТИЯТ КРЪСТ" – католическа църква в с. Трънчовица, Плевенска обл. Построена по същия проект, по който е построена и католическата църква „Дева Мария – Майка на святата надежда" в с. Бърдарски геран, Врачанска обл. Осветена е на 30 авг. 1933. Затворена.
Онлайн ресурс.

СВЕТИЯТ ПРЕСТОЛ – *вж Ватикана*

СВЕТЛА СЕДМИЦА – наименование на първата седмица след Великден, защото Св. Възкресение на Иисус Христос донася просветление и надежда за вечен живот на всички човеци. Идеята на Създателя, според християнството, не е да накара човека да страда и да живее в този болезнен и смъртен свят, а да се радва във вечността.
Онлайн ресурс.

СВЕТЛА СЪБОТА – шестият ден на Светлата седмица, в който се благославят Светите апостоли и Света Богородица. Почитаме Св. Йоан Кръстител.
Онлайн ресурс.

СВЕТЛИ ВТОРНИК И СРЯДА – вторият и третият ден на Светлата седмица, в който се благославят Св. Богородица, Св. архидякон Стефан и Св. Андрей.
Онлайн ресурс.

СВЕТЛИ ПЕТЪК – петият ден на Светлата седмица след Великден, в който се благославя Св. апостол Петър.
*Лит.: Светли петък – живоприемен източник на **Св. Богородица**. // Църковен вестник, N 16, 22 апр. 1993.*

СВЕТЛИ ПОНЕДЕЛНИК – първият ден на Светлата седмица. в който се благославят Светите апостоли.
Онлайн ресурс.

СВЕТЛИ ЧЕТВЪРТЪК – четвъртият ден на Светлата седмица. в който се благославят Св. апостол Йоан и Яков.
Онлайн ресурс.

СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ – евангелско събитие и посветеният на него християнски празник: Възвестяването от Архангел *Гавриил* на Дева Мария за това, че тя ще роди от плът очаквания Спасител на човечеството, Сина Божий – Иисус Христос. Празнува се на 25 март. Утвърден е в Православната църква през VII в. Почита се от всички основни християнски деноминации (Православие, католицизъм, протестантство). Макар да е във Великия пост, поради своята голяма празничност, по изключение може да се яде риба. Тъй като празникът съвпада с началото на пролетта и затова традиционно се приготвя и „нещо зелено" (коприва, спанак, лапад и др.). На този ден празнуват всички с името Блага, Благо, Благовест, Благовеста, Благой, Благойна, Вангелия, Ева, Евангелина и др.
*Лит.: **Потапов**, Ив. Благовещение на **Св. Богородица**. // Духовна култура, 1990, N 3, с. 1-3; **Трайчев**, Е. Божията благодат и свободната воля на човека. // Църковен вестник, N 7, 13-19 февр. 1995.*

„СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ" – църква в гр. Демирхисар (дн. в Гърция). В нея е погребан поетът Димчо Дебелянов, след като загива на фронта (окт. 1916). По-късно костите му са пренесени в Копривщица. Храмов празник – 25 март.
Онлайн ресурс.

„СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ" – възрожденска църква в с. Керека, община Дряново. Построена и осветена (1844). Функционира до 1960. В двора ѝ е изграден първият паметник на Св. Св. Кирил и Методий, който по-късно е преместен в двора на училището. Храмов празник – 25 март.
Онлайн ресурс.

„СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ" – възрожденска църква в гр. Прилеп (Вардарска Македония). Строена в кр. на 30-те г. на XIX в. В архитектурно отношение е триапсидна базилика. Храмов празник – 25 март.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 158, 247; **Димитров**, Ж. Храм Св. Благовещение. // Църковен вестник, N 12, 21-27 март 1994.*

„СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ" – Православна църква в Провадия. Построена (1923). Дърворезбата е дело на Досьо Вуйчев от Габрово. Външната мазилка се ремонтира през 1996. Храмов празник – 25 март.
*Лит.: **Парушев**, П. Из църковния живот в гр. Провадия. // Църковен вестник, N 18-19, 2-12 юли 1971.*

„СВ. ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – *вж Калоферски манастир „Св. Въведение Богородично”*

„СВ. ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква. Намира се в централната част на гр. Панагюрище. Разположена в югозападното подножие на историческия хълм „Маньово бърдо”, върху който по време на Априлското въстание се води ожесточено сражение, а днес се издига Националният мемориален комплекс „Априлци”. Построена след размирните кърджалийски времена (1818-1823), след като градът започва да се съвзема и старият храм „Св. Тодор” вече не успява да побира нарасналото паство. Новата църква е със значителни за времето си размери. Изградена е до южната стена на старата. Нейни майстори са строители от Банско, а дърворезбената украса във вътрешността ѝ е дело на резбари от Дебърската художествена школа. През Възраждането до църквата се помещават метосите на Рилския и Зографския манастир, в които функционират килийни училища. Чрез монасите – таксидиоти, които събират дарения, будните панагюрци ходят на поклонение в двете най-големи духовни средища на Балканите. Църквата пострадва сериозно по време на Априлското въстание (1876), когато е изгорена и стенописите, иконостасът и голяма част от иконите са унищожени. Веднага след Освобождението е възстановена от брациговски майстори, а дърворезбата по иконостаса е изпълнена от резбари от гр. Струга. В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида и притвор и дървен навес от запад. Централният кораб е отделен от страничните посредством колонади. Страничните кораби имат плоски тавани, обшити с дървена ламперия, а централният е с полуцилиндрично сводесто покритие, в чийто център се издига купол, лежащ на осемстенен барабан. Кубето на купола отвън е позлатено. В западната част на наоса е изграден дървен балкон – емпория, който в миналото, освен за църковния хор, е служел и за женско отделение. Северозападно от църквата, в ъгъла на черковния двор се извисява камбанария, която също е покрита с позлатено кубе. Тъй като през 1876 изгарят стенописите, които са покривали стените отвътре, след Освобождението цялата вътрешност на храма е отново изписана. Фреските са дело на самоковския зограф Никола Образописов (1895) и се отличават с висока художествена стойност.

Лит.: ***Василиев***, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965*;* ***Сугарев***, *Атанас. Из близкото и далечно минало на Панагюрище. С., 2014.*

„СВ. БЛАГОВЕЩЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – Православна църква, главен храм на гр. Разлог. Изградена и осветена (1919).

Лит.: ***Кадурина***, *Емилия. Извори на вяра и българщина. Църквите в Разлог. // Разложки светилници, с. 2.*

„СВ. ВОЗКРЕСЕНИЕ ХРИСТА” – църква в с. Искра, Силистренска обл. Построена (1926).

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – църква в с. Ахелой, Бургаска обл. Построена (2005).

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – църква в гр. Ахтопол. Не може да се определи кога първоначално е изградена, запазен е само един паметен гръцки надпис в апсидата, където е изписана годината 1796. Стенописите ѝ са дело на ахтополските майстори – Манол и Георги Зограф. Първият български свещеник, който служи в църквата, е поп Стамат Райков – революционер и просветител (1915-1935). Храмът оцелява след големия пожар в Ахтопол през 1918. През 1980 храмът е реставриран.

Лит.: ***Василиев***, *Асен, Васил* ***Захариев***, *Георги* ***Стойков***. *Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957.*

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – църква в гр. Враца. Построена 1848.

Лит.: ***Архимандрит Кирил***. *Църковно тържество по случай 140-годишнината на храма „Св. Възнесение” в гр. Враца и обявяването му за храм-паметник „Св. Софроний Врачански”. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1988.*

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” (XIV-XVI в.) – манастир край с. Горна Врабча, Пернишка обл.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ” – възрожденска църква в с. Живовци, обл. Монтана. Построена (1868). Разрушена и залята от водите на язовир „Огоста” (1986).

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – следосвобожденска църква в Загорци, Бургаска обл. Построена (1908).

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – възрожденска църква в с. Калугерово, Софийска обл. Построена (1857).

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – църква в с. Мърчево, община Бойчиновци, обл. Монтана. Построена (1934) със средства от населението на селата Големо и Мало Мърчево и Портитовци.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” (известна още като „Св. Спас”) – възрожденска църква в с. Новаково, община Асеновград, Пловдивска обл. Построена 1843. Около 1870 за кратко в новаковската черква служи една от най-будните личности на селото и района – *поп Ангел Чолаков*, участвал в подготовката на Априлското въстание и пряк участник в провъзгласяването на Съединението на Източна Румелия с Княжество България (1885). На 7 ян. 1878, при отстъплението на османската армия, Новаково е опожарено, при което рухва и църквата „Св. Спас”. След Освобождението е напълно възстановена. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с една апсида и притвор от запад.

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ” – църква в с. Опълченец, община Братя Даскалови, Старозагорска обл. Построена (1911).

Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в с. Павелско, Смоленска обл. Построена (1834). По-късно е издигната камбанария, висока 17 м.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 6.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в с. Пчелник, Варненска обл. Преди Освобождението населението е било предимно турско. До нач. на XX в. населението от селото е съставено предимно от преселници от различни краища на България. След Освобождението тук се преселват хора от Габровско, Македония и др. Църквата е изградена (1923-1929) със средства и доброволен труд на местните жители. Обновена (2009).
Онлайн ресурс.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – следосвобожденска църква в с. Първомайци, Великотърновска обл. Построена (1885).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 605.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – следосвобожденска църква в с. Раданово, Великотърновска обл. Построена (1895).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 637.

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в гр. Суворово, Варненска обл. Построена (1929).
*Лит.: **Колимечкова**, Йорданка. Храм „Св. Възнесение Господне" – гр. Суворово, Варненска област. [Варна, 2001].*

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в гр. Чирпан. Построена (1858).
*Лит.: **Мурджев**, Павел. Стогодишнината на храма „Св. Възнесение" – гр. Чирпан. // Църковен вестник, N 39, 1-8 ноември 1958.*

„СВ. ВЪЗНЕСЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в с. Шипково, Троянско (дн. Ловешка обл.). Построена (1858). Обявена за паметник на културата.
*Лит.: **Йеромонах Павел (Стефанов)**. Църквата „Св. Възнесение" в с. Шипково, Троянско. // Църковен вестник, N 22, 31 май 1991; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 513.*

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – катедрална църква в гр. Болград. Построена в ср. на 30-те г. на XIX в. Осветена (1838). В архитектурно отношение има голямо сходство с Исакиевския събор в Санкт Петербург, Русия.
*Лит.: **Иванов**, К. Стогодишнината на катедралната църква „Св. Преображение". // Църковен вестник, N 58, 14 окт. 1938; **Протоиерей Осипенко**. Сто и тридесет годишнината на катедралата „Св. Преображение" в Болград. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1968.*

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в Ивайловград. Изградена (1828) на мястото на по-стар храм (престолният камък е от 1805). В архитектурно отношение е трикорабна едноабсидна псевдобазилика. Вътрешната ѝ украса е дело на гръцки майстори резбари и зографи. Храмов празник – 6 авг.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в с. Оборище, Панагюрско, Пазарджишка обл. Построена (1872). В нея Георги Бенковски заклева членовете на местния революционен комитет при подготовката на Априлското въстание 1876. Обявена за паметник на културата. Храмов празник – 6 авг.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 644.

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – Източноправославна църква в Пловдив. Построена и открита на 10 юни 2012. Има две камбанарии. Храмов празник – 6 авг.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в гр. Поморие. Намира се в най-източната част на полуострова. Изградена (1763-1764) на мястото на по-малък храм, съществувал от IX в., и разрушен през 1760. В архитектурно отношение е трикорабна масивна правоъгълна сграда с дъсчени тавани, изградена изцяло от камък с дървени пояси (сантрачи). Иконостасът е дърворезбов, използвани са разнообразни флорални мотиви. В него са поставени 17 големи икони от царския ред, изписани от различни зографи през XVII-XVIII в., а някои от XVI в. Във втория апостолски ред има 33 малки икони. Под царската икона на Иисус Христос – в солея, се намира малко аязмо със светена вода, изворчето е наречено от християните „Сълзите на Христос". Храмов празник – 6 авг.
*Лит.: История на Поморие. Ч. 1. Анхиало от древността до Освобождението / М. **Лазаров**, В. **Гюзелев**, Е. **Грозданова**, В. **Тонев**. С., 2000.*

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – църква в с. Селиминово, Сливенска обл. Построена (1904). Храмов празник – 6 авг.
Онлайн ресурс.

„СВ. ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – първата и досега най-голяма енорийска църква на православните българи в кв. „Лозенец" – София. Издигната (1928). В архитектурно отношение е трикорабен храм с трансепт при входа и камбанария. Унищожена от англо-американските бомбардировки над София (10 ян. 1944). Възстановена (лятото и есента на 1945). Храмов празник – 6 авг.
Онлайн ресурс.

„СВ. РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в гр. Павликени. Построена (1882). Храмов празник – 7 септ.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 7.

Per aspera ad astra!

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в Асеновград. Наричана още Месохора (Средищна или Дълбоката, защото е вкопана). Смята се за най-стария енорийски храм в града, макар че писмени сведения за него има от 1720. Възобновена (1765/1766) върху основите на средновековен храм. В архитектурно отношение е сравнително голяма трикорабна едноабсидна сграда, към която през 60-те г. на XIX в. са пристроени женско отделение и нартекс. Храмов празник – 15 авг.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 149.

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Владая, Софийска обл. Осветена (2015). Храмов празник – 15 авг.

Онлайн ресурс.

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Дряновец, Разградска обл. Построена (1861) с волни пожертвования на жителите на селото. Първоначално жителите на Дряновец са настоявали храмът да се издигне в по-високата част на населеното място, но турските власти не дали разрешение. Затова храмът е сгушен в ниското. Отначало камбанарията била изградена встрани от храма. През 1900 преместена върху сградата, където се извисява и до днес. Храмов празник – 15 авг.

Онлайн ресурс.

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в заличеното с. Държаново, Благоевградска обл. Построена (1885). В архитектурно отношение представлява каменна трикорабна псевдобазилика с открит трем на юг. До западната стена на църквата по нареждане на Яне Сандански е построено българско училище (1908). То действа до 1919-1920, когато е разрушено и се изгражда ново училище в селото. Храмов празник – 15 авг.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 304; ***Столинчев****, Ангел. Църква: летопис на духовна околия Сандански и на църковния разкол в отечеството: дневници, спомени, документи, кореспонденция, църковни, исторически, етнографски, фолклорни, краеведски проучвания. Том I. С., 2015, с. 726-727.*

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – Православна църква в Златоград. Построена (1834). Най-ранната църква в Централните Родопи. Вкопана близо метър и половина, с наклонен терен. В архитектурно отношение е трикорабна, едноабсидна, четирискатна, леко разстлана. На входа има няколко стъпала за слизане. Вътрешното ѝ пространство е добре организирано и е очертано с обли колони с капители, където колоните се сключват с аркадата. На иконостаса има ценни икони, като някои от тях са на Захари Зограф. Майсторите зографи не са известни, но личи отпечатъкът на художници, представители на Самоковската и Тревненската школа. Храмов празник – 15 авг.

Онлайн ресурс.

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – най-големият храм в гр. Перник. Построен в кв. „Изток" (1955). В архитектурно отношение – еднокорабна църква, едноабсидна с две конхи. Храмов празник – 15 авг.

Лит.: ***Жеков****, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Смолско, Софийска обл. Построена (1859). Запазени ценни икони. Храмов празник – 15 авг.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 269.

„СВ. УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Староселци, Силистренска обл. Храмов празник – 15 авг.

Лит.: ***Минчева****, Атанаска. Староселци и техният православен храм „Св. Успение Богородично". Силистра, 2013.*

СВЕТОВЕН СЪВЕТ НА ЦЪРКВИТЕ – международна неправителствена организация, която обединява християнските църкви (без Римокатолическата). Основана през 1948. Седалище – в Женева. Цел: развитие на сътрудничеството между отделните църкви в името на справедливостта и мира. Членуват ок. 300 църкви от 115 страни; България – от 1961. През 1992 го напуска.

Лит.: ***Шиваров****, Н. В служение за единство на църквите и за благото на човечеството (40 г. Световен съвет на църквите). // Църковен вестник, N 29, 14 окт. 1988;* ***Димитриадски митрополит Христодул****. Световен съвет на църквите или клуб на религиозни хора. // Църковен вестник, N 2, 10 ян. 1992;* ***Сперанская****, Е. С. Всемирный совет церквей. // Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 663-668.*

СВЕТОВЕН СЪЮЗ НА ПРАВОСЛАВНИТЕ МЛАДЕЖКИ ОРГАНИЗАЦИИ – младежка църковна организация. Води началото си от 1953. Цел: да съдейства за развитието на православния духовен живот. Състои се от младежки църковни организации. Върховен орган – Генералната асамблея, която се свиква през три години. Непосредствената му дейност се осъществява от президент, трима вицепрезиденти, генерален секретар и петима членове. Печатен орган „Порефхендес".

Лит.: ***Киров****, Д. Синдесмос (Световен съюз на Православните младежки организации). // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1989.*

СВЕТОВНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА МЛАДЕЖИТЕ ХРИСТИЯНИ – пацифистка протестантска младежка организация. Основана в Швейцария (1895). Обединява протестантски младежки организации от 90 страни. Цел: да се бори против влиянието на Католическата църква.

Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 72.

СВЕТОСЛАВОВ, Йордан – свещеник и журналист. Главен редактор на сп. „Милост" – Варна (1925-1930; 1935-1940) – орган на благотворителното дружество „Св. Стефан".

Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962, с. 476-477.*

СВЕТОТАТСТВО – поругание, хулене, оскверняване, повреждане, унищожение, кражба или грабеж на място или предмети, посветени на Бога или богослужение, а също хулене, клеветене, заплашване и извършване на всякакво насилие над свещенослужител при служба.

Онлайн ресурс.

СВЕЩ – църковна – веществена жертва пред Бога за великата жертва, която Христос принесъл за човеците.
Лит.: Значението на паленето на свещи в църква. // Църковен вестник, N 8-10, 24 февр. 1951; За църковните свещи. // Църковен вестник, N 36-37, 1 окт. 1931.

СВЕЩАРСТВО – занаят за изработване на свещи. Практикуван в манастири и градове още от Средните векове. През османското владичество се разраства, поради нуждите не само на църковни храмове, но и на ханове, гостилници, бакалии и пр. След 60-те – 70-те г. на XIX в. започва да запада поради внасяни от чужбина по-евтини свещи.
Онлайн ресурс.

СВЕЩЕНИК – духовно лице (свещенослужител), посветено във втората (средна) степен на свещенството и получило дар на служението си чрез ръкополагане (хиротония) от архиерей (чрез епископско ръкоположение). Притежава благодатта да извършва самостоятелно повечето от Св. Тайнства и требите. Той не може да извършва само Тайнството Свещенство (хиротония), да освещава храмове, антиминси и миро. Обръщението към свещеника е: „Ваше Благоговейнство", а неофициално – „отче". Свещеникът се нарича също иерей (йерей) или презвитер (от гр. старейшина – така както Св. Ап. Павел нарича в посланията си свещениците). Свещеник, който се отличи с примерен живот и плодоносно служение, получава за награда офикията (отличието) протойерей, т.е. старши свещеник. Отличилите се биват възвеждани и в най-горните степени на свещеническо служене: протопрезвитер, иконом, свещеноиконом и ставрофорен иконом. На някои икономи за отличие се дава и нагръден кръст. Свещеникът-монах се нарича йеромонах (свещеномонах). За примерен живот и усърдно служение йеромонахът получава офикия архимандрит, т.е. началник на монашеско общежитие. Някога архимандрити са се наричали игумените на по-големите манастири.
*Лит.: **Гяуров**, Хр. Свещеникът – църковен служител и обществен деец. // Църковен вестник, N 31, 25 юли 1925; **Николов**, Ив. Свещеници и миряни. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1992; **Траянополски епископ Иларион**. Външният образ на свещеника. // Църковен вестник, N 45, 8-14 ноември 1993.*

СВЕЩЕНИЧЕСКИ БРАТСТВА – *вж Свещенически съюз*

СВЕЩЕНИЧЕСКИ БРАТСТВА В МАКЕДОНИЯ – основани по примера на Свещеническите братства в България в някои селища на Неврокопска и Скопска епархии.
Лит.: Църковен вестник, N, 39, 2 окт. 1909.

СВЕЩЕНИЧЕСКИ СЪБОР В ПЛОВДИВ – проведен 19 окт. – 7 ноември 1879. Инициатор – Екзарх Йосиф I. Приема Проект за улучшението на бялото духовенство (свещениците). След закриването на събора, Екзарх Йосиф се завръща в Цариград.
*Лит.: **Темелски**, Хр. Свещеническият събор в Пловдив през 1879 г. (По случай 120 г. от Провеждането му). // Църковен вестник, N 20, 16-30 ноември 1999; N 22, 16-31 дек. 1999.*

СВЕЩЕНИЧЕСКИ СЪЮЗ (до 1949 – Съюз на свещеническите братства в България) – професионална организация на свещениците от Българската православна църква. Съществувал (1903-1955). Издава в. *„Народен пастир"* (до 1944 – *„Пастирско дело"*) и сп. *„Православен пастир"*). След 9 септ. 1944 Националният комитет на Отечествения фронт заменя легитимното ръководство на съюза със свой състав и започва да използва организацията, която по това време има ок. 2900 члена, като средство за натиск върху Българската православна църква. През пролетта на 1945 организацията е оглавена от дългогодишния член на Българската комунистическа партия (БКП) свещеник Георги Богданов. През следващите месеци се засилва недоволството от прокомунистическото ръководство, открито изразявано от Контролната комисия на организацията, но през лятото на 1946 нейният състав е подменен с лоялни членове. Малко по-късно Съюзът открито агитира за правителствените кандидати по време на изборите през 1946. Съюзът се обявява за разширяване на „демократизма" и „изборното начало" в Църквата, като се ограничат правата на епископите в нейното управление за сметка на свещениците. С тази цел Свещеническият съюз се опитва да наложи промени в устава на Българската православна църква, пренебрегвайки неодобрението на Св. Синод и лобирайки пред ръководството на Отечествения фронт и БКП. Конфронтацията със Св. Синод продължава до март 1947, когато е постигнат компромис между двете страни, а Георги Богданов временно е отстранен от председателския пост. С окончателното налагане на тоталитарния режим 1947-1948 Свещеническият съюз е превърнат в казионна организация, подчинена на Дирекцията на вероизповеданията, а повечето му членове са принудени да се включат в местните организации на Отечествения фронт и да участват активно в пропагандните кампании на правителството. В нач. на 50-те г. отношенията между Свещеническия съюз и Св. Синод отново се влошават, но по това време правителството е установило контрол над ръководството на Църквата и застава на негова страна. В кр. на февр. 1952, XXXII конгрес на Свещеническия съюз отстранява Георги Богданов от ръководството на организацията. Скоро след това той е изключен от БКП. През 1952 БКП забранява членството на свещеници. С решение на Св. Синод Свещеническият съюз е закрит (8 юли 1955). Възстановен (2 май 1990).
*Лит.: **Тулешков**, П. История на Свещеническия съюз. С., 1928; Изяснение във връзка с решението на Св. Синод на Българската православна църква да престане да съществува Съюзът на свещеническите братства в България. // Църковен вестник, N 34, 30 юли 1955; **Огнянов**, Л. Свещеническият съюз в България (1944-1955). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи. Научна конференция. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 281-292; **Огнянов**, Любомир. Политическата система в България 1949-1956. С., 2008, с. 256-272; **Калканджиева**, Даниела. Българската православна църква и държавата, 1944-1953. С., 1997, с. 210-211, 306-307; **Поптодоров**, Р. Свещена отговорност пред църква и народ. Възстановителен конгрес на Свещеническия съюз в България (2 май 1990 г.). // Църковен вестник, N 44, 13 дек. 1991.*

СВЕЩЕНИЧЕСКИ ХОРОВЕ В БЪЛГАРИЯ – първите от тях са в София, Свищов, Варна, Пловдив, Шумен, Русе, Търново, Враца, Плевен. Някои от тях съществуват редовно, други – спорадично. Дейността им се изразява в участие в църковно-народни тържества, църковни служби и изнасяне на концерти. Възникват още във възрожденската епоха.
*Лит.: **Макариополски епископ Николай**. Два концерта на Софийския свещенически хор. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1974.*

Per aspera ad astra!

СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК СИМЕОН САМОКОВСКИ (– 21.VIII.1737) – *вж Св. Симеон Самоковски*
*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 27.*

СВЕЩЕНО ПИСАНИЕ – *вж Библия*

СВЕЩЕНОМЪЧЕНИЦИ – една от категориите светци, които Църквата почита – свещенослужители и мирски лица, загинали в отстояване на Христовата си вяра.
*Лит.: **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

СВЕЩЕНОСЛУЖИТЕЛИ – лица от мъжки пол, надлежно подготвени, избрани, ръкоположени и поставени за извършване на Богослужението. В Православната църква има три благодатни степени на свещенослужение: епископска, презвитерска и дяконска. Първите епископи са били Св. Апостоли. Те ръкоположили от своя страна други лица за епископи, презвитери и дякони. Първоначално дяконите прислужвали в църковните трапезарии, а по-късно започнали да прислужват и при богослужение. Епископът е най-висшата степен на църковната йерархия. За епископи се избират и ръкополагат най-достойните, най-подготвените и богопросветените лица от монасите. Епископът се ръкополага най-малко от двама архиереи. Той извършва самостоятелно всички Тайнства и треби; обладава върховната власт в управлението на епархията (църковния окръг). В Българската православна църква епархийските архиереи се наричат митрополити. Епископите у нас нямат епархия, а заемат висши длъжности по управлението в Църквата, в повечето случаи като викарии (помощници) на митрополитите. Те носят име на древноцърковни епархии, които днес не съществуват. Всички митрополити у нас съставят Св. Синод, т.е. върховното управление на Църквата, в пълен състав, а четирима от тях, избрани за по четири години, образуват постоянното присъствие или – намаления състав на Св. Синод. Председател на Св. Синод е патриархът, или ако няма патриарх, *Св. Синод* се председателства от наместник-председател, който обикновено е старшият митрополит.
*Лит.: **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 37-38.*

СВИДЕТЕЛИ НА ЙЕХОВА – религиозно изповедание. Основано в САЩ (1876), придобило сегашното си име (1917). Последователите им вярват, че Бог има име – Йехова, а Иисус Христос е Негов син, който е бил просто човек на земята, а на небето е бил и е Архангел Михаил. Не вярват в Троицата, отричат Тайнството „Свещенство", не почитат Кръста, не приемат кръвопреливане, не празнуват рождени и имени дни, както и национални празници. Към 2019 по света има над 8,6 милиона активни Свидетели на Йехова. Регистрирани са в много държави от Европейския съюз, САЩ и други страни. Поради принципите на Свидетели на Йехова да не изпълняват военна служба, да не почитат държавните символи, да не приемат кръвопреливане и др., в отделни периоди от съществуването си получават забрана да извършват дейност в редица държави. През 1918 литературата, разпространявана от Свидетели на Йехова, е забранена в Канада, а в периода 1941-1943 членовете ѝ са поставени извън закона. По време на Втората световна война Свидетели на Йехова са преследвани в САЩ, Австралия, нацистка Германия, Великобритания и други европейски държави. Тоталитарните режими в Източна и Централна Европа, включително Испания, след Втората световна война също забраняват Свидетелите. Днес Свидетели на Йехова са забранени в Китай, части на Африка, някои бивши Съветски републики, Сингапур и др. Опити за забраната на организацията има в Русия и други страни.
Онлайн ресурс.

СВИЛЕНГРАДСКИ МАНАСТИР „СВ. АПОСТОЛИ ПЕТЪР И ПАВЕЛ" – средновековен манастир. Основан 736. Разширен (1084). В днешния си вид съществува от 1830. По време на Балканската война 1912-1913 е ограбен от турци, български апаши и гърци. Дограбен от гръцки монаси, в резултат на което през следващите години запустява. След края на Първата световна война в близост до манастира се заселили български бежанци от Тракия, които се заели с възобновяването му. Църквата на манастира била включена в енорията на свещеника от с. Камилски дол. След края на Втората световна война манастирът отново запада.
*Лит.: По материали на В. **Златилов** – Кърджали. [Б.м.][Б.г.]. – Ръкоп.; **Господинов**, Д. Чий е Свиленградския манастир „Св. ап. Петър и Павел". // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1927; Онлайн ресурс.*

СВИЩОВСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" – разположен в планинска местност на 1-2 км от града. Предполага се, че е много стар и вероятно е построен върху древно тракийско светилище. По време на османското владичество е бил разрушен. След възстановяването му (през XX в.) носи името „Покров Богородичен".
*Лит.: **Ганчев**, Ст. Свищов. Принос към историята му. Свищов, 1929; **Попхристов**, Г. Свищов в миналото. С., 1939; **Стефанов**, Ст. Принос към старата история на Свищов до ср. на XVII в. // Сто години народно читалище Свищов. Свищов, 1956, с. 337-365.*

СВОГЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ПЕТКА" – разположен в североизточния край на гр. Своге. Основан по време на Второто българско царство (1118). Манастирският комплекс се състои от стара манастирска черква „Св. Петка", нова трикорабна енорийска църква „Св. Св. Петър и Павел" и жилищни сгради. Църквата „Св. Петка" е малка (12 х 5 м) и е построена през XVI-XVII в. По време на османското иго е била разрушена и възстановена отново през втор. пол. на XIX в. Старата църква е еднокорабна, едноапсидна, безкуполна, с притвор и укрепена с контрафорси култова сграда. В нея са запазени ценни икони и стенописи. По време на османското иго манастирът е бил посетен (1870) от Васил Левски. След Освобождението тук идвал и Иван Вазов, който му посвещава стихотворението „Блян в старата черква". Обявен за паметник на културата.
Онлайн ресурс.

СВЪРЛИЖКИ ЛИСТОВЕ – част от средновековно евангелие на среднобългарски език. Писано в 1279 в гр. Свърлиг, днешна Сърбия. Съдържа приписка, в която за пръв път се споменава името на българския цар Ивайло, наричан във византийската литература с прякорите му Кордокувас и Лаханас. За пръв път идентификацията на Ивайло от Свърлижкото евангелие с Кордокувас и Лаханас от трудовете на византийските хронисти е направена от руския учен Измаил Срезневски (1879) и е потвърдена от по-късните изследователи. Свърлижките листове се съхраняват в Библиотеката на Сръбската академия на науките и изкуствата в Белград.
*Лит.: **Дуйчев**, Иван. Из старата българска книжнина. Кн. 2. С., 1944, с. 65-66.*

СВЯКЯРОВ, Коста – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Велес, Вардарска Македония. Учител (1855-1861) и свещеник в града (от 1861).
*Лит.: **Чочков**, Хр. Град Велес. Учебното дело до революционните борби. С., 1929, с. 26.*

СВЯТОСТ – едно от фундаменталните понятия на християнското учение. Основният му смисъл се състои в причастността на човека към Бог, неговата обоженост, в преображението му под действието на благодатта Божия. – *вж Светци, Светии*
Онлайн ресурс.

СЕВАСТИЯН – монах. Игумен на Сопотския манастир (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 585.

СЕВАСТИЯН (-1882) – монах. Роден в с. Мерданя, Великотърновска обл. Игумен на Батошевския манастир (1858-1874). Съдейства за построяване на манастирския метох в с. Батошево, Габровска обл. (1860). Участва в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 356.*

СЕВЛИЕВЕЦ, Хаджи Ангел Иванов (1808-1880) – възрожденски църковен музикален деец. Роден в Севлиево. Църковен певец в родния си град (1855-1880). Автор на статии по музикални въпроси. Съдействал за оформяне на славянското псалтикийно пеене.
*Лит.: **Динев**, П. **Хаджи Ангел Севлиевец**. // Българска музика, 1962, N 3, с. 30.*

СЕВРЮКОВА, Слава (5.XII.1902 – 10.IV.1991) – ясновидка. Родена в Нова Загора. Придобива ясновидски способности като 9-10-годишно дете. Запознава се с доц. Иво Лозенски (1962). Двамата провеждат психотронни сеанси (изследвания, свързани със силата на мисълта). Връзката ѝ с доц. Лозенски продължава 30 г., до смъртта ѝ. Записки от психотронните сеанси на двамата са публикувани в множество статии и в монографията „Психотронични изследвания на микросвета" (С., 1991), публ. в съавт. с Иво Лозенски. Придобива широка известност в последните години от своя живот. Едно от предричанията ѝ е, че България ще се отърси от тежката си карма, която я преследва близо хилядолетие в нач. на XXI в.
*Лит.: **Нанев**, Христо. Бъдете в този свят, но не от този свят (С., 2005); **Нанев**, Христо. Прозрения (С., 2006); **Нанев**, Христо. Зеница към вселената (С., 2007).*

СЕВОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 585.

СЕДМИ НОЕМВРИ 1917 – дата, определяна като революционен преврат в Руската империя. По думите на проф. Н. Н. *Глубоковски*: „В мрачното царство на престъпните измамници погива не само грешната Русия, но и самата свята Истина...". Според Българската православна църква тя слагала край на т.нар. Константиновска епоха в историята на християнството, като разделя Църквата от държавата. Това предоставяло възможност на Църквата „да осъзнае себе си като нещо самостойно, със свой собствен вътрешен живот и със свои собствени дробове за дишане". И още: „чак сега, след като Църквата се е отказала от меката успокоителна и приспиваща възглавница на държавата, тя ще може да покаже какво е в състояние да даде на света със своите собствени усилия и от своята собствена духовна съкровищница".
*Лит.: **Регельсон**, Лев. Трагедия Русской Церкви 1917–1945. Paris, 1977.*

„СЕДЕМТЕ ПРЕСТОЛА" – *вж Осеновлашкият манастир „Св. Богородица"*

СЕДЕМТЕ СМЪРТНИ ГРЯХА – морална категория в /от/ християнската етика, използвана от Римокатолическата църква: похот, чревоугодие, алчност (скъперничество), леност, гняв, завист, горделивост (високомерие).
Онлайн ресурс.

СЕДЛЬОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Якоруда (1872). Оказва материална подкрепа на учебното дело в града.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 585.

СЕДМИЦАТА НА СТРАДАНИЯТА – *вж Страстната седмица*

СЕДМОПРЕСТОЛЕН МЪЖКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО" – С. ОСЕНОВЛАК, СОФИЙСКО – *вж Осеновлашки манастир Седемте престола „Св. Богородица" – с. Осеновлак, Софийско*

СЕИЗМОНОВ, Моно Петров – *вж Поп Матей Преображенски*

СЕЙРЕКОВ, Васко (16.I.1920 – 4.I.1977) – висш духовник. Роден в Пловдив в католическо семейство. След завършване на гимназия учи богословие. Ръкоположен за свещеник (18 март 1945). Служи в Пловдив. След известно време е администратор на Никополската епархия заради невъзможността да се избере нов епископ поради съпротивата на властите в София. Хиротонисан в епископски сан (26 окт. 1975) в Русе.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 638, 656, 665, 726, 727, 729.*

Per aspera ad astra!

СЕКТИ – наименование на малки религиозни групи от хора, отделили се от официалната църква, които напълно отричат или изопачават установените от нея догми. Една от най-известните и най-агресивни секти, която неизменно прави опити да утвърди своите позиции в духовния живот в страната е *Свидетелите на Йехова*. Регистрирана в България (1938). За свое седалище избира гр. Пловдив, където има своя печатница, в която отпечатва религиозната си литература. Благоприятното време за „проповедническата" ѝ дейност продължава до 1944. Друга особено опасна секта, която разпространява своето влияние на българска почва, е *Сектата на Муун* – крайно извратено учение. Последователите ѝ твърдят, че се опират на *Библията*, и дори се наричат християни, но това няма нищо общо с действителността. Самият Муун открито заявява, че ползва *Библията* единствено за камуфлаж. Най-силната секта в съвременния западен свят, що се отнася до членска маса и организация (но също намира последователи в България) е *Църквата на Светиите на Иисус Христос от последните дни* (по-известна като *Мормони*). В България е официално регистрирана като вероизповедание. Последователите ѝ са изключително мисионерски ориентирани и не пестят усилия и разходи за набиране на нови членове. В последните години в България се забелязва засилване на позициите на *„Ню ейдж движенията"* (*New age*), особено на тези с езически характер. *Ню Ейдж движения* от *новоезически тип – Църква на Последния Завет* / *Виссарион* и *Анастасия*. И двете наблягат върху *екологията* и *реализацията на зелени проекти* на територията на България. Нетрадиционните религиозни течения се самоопределят като единствените вероизповедания, на които принадлежи бъдещето, като единствените, които разбират света на Отвъдното и знаят за него повече от традиционните религии. Методите на сектите за привличане на нови членове и постигане на целите са разнообразни. Някои от тях са хилядолетни, но се използват и съвременни. Основните методи на работа на сектите са психологическите въздействия. Използват целия арсенал, разработван от военните и шпионски лаборатории за психологическа война – като се започне от Фройдистките методи за психоанализа от по-безобидно естество като разговор и беседи и се свърши с масовата хипноза, въздействието със звук, с вибрации, с мултимедия. Използват се и по-съвременни методи за контрол на поведението, разработвани в тайни лаборатории, различни видове наркотици и упойващи вещества, радиочестотни сигнали и др. I. **Регистрирани християнски секти в България от кр. на XX и нач. на XXI в.**: 1. *Църква на Иисус Христос и на Светиите от последните дни* (или *Църква на мормоните*). Членска маса от 2500 д., която се счита за силно преувеличена цифра; 2. *Свидетели на Йехова* – най-агресивната секта в България. Нейните представители извършват най-активния прозелитизъм, т.е. – привличане на нови членове. Издават списанията „Пробудете се!" (София, 2021-) и „Стражева кула" (София, 2021-). Членска маса – 500-1000 д.; 3. *Обединителна църква* (или Църква на Муун); 4. *Семейството* (или Децата на Бога); 5. *Църква на Мария* от с. Каравелово; 6. *Движение за духовно кръщение със Св. Дух*; 7. *Световна Божия църква*; 8. *Сатанизъм (Църква на Сатаната?).* Сатанински групи има в градовете Пловдив, Враца и Кюстендил; II. **Индуистки секти**: 9. *Международно общество за Кришна съзнание*; 10. *Трансцендентална медитация*; 11. *Сахаджа йога*; 12. *Мисия на божествената светлина*; III. **Индуистко-християнски секти, общества и движения**: 13. *Общество за себереализация*; 14. *Сциентология* (Наукология – църква на Л. Рон Хабърд); 15. *Окултно (или окултистко) движение (окултен – скрит, таен)* (в окултизма се практикуват следните дейности: гадателство, предсказания, спиритизъм и магия); 16. *Движение „New age" (Ню ейдж – Нова епоха)*; 17. *Общество „Бяло Братство"* – на Петър Дънов; 18. *Общество „Път на мъдростта"* – на Ваклуш Толев (последните две се ползват с по-особен статут); IV. **Ислямски шиитски секти**: 19. *Алиани (или Казълбаши)* (делят се на *Бекташи* и *Бабаи*) – членове 80 000 – 100 000 д.; 20. *Бахаизъм* – учение на Баха Улла.

*Лит.: **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. Църква и секта. // Църковен вестник, N 6, 7-13 февр. 1994; **Дончев**, Р. Обществото търси защита от експанзията на сектите. // Църковен вестник, N 6, 7-13 февр. 1994; **Русев**, П. Разложителната дейност на богомилите, адамитите, еретиците и сектантите в България. // Църковен вестник, N 6, 7-13 февр. 1994; **Павел Стефанов**. Сектите и култовете в България. // Духовна култура, 1995, N 10, с. 30-31.*

СЕКУЛОВ, Стефан Захариев – *вж Захариев, Стефан Секулов*

СЕКУЛЯРИЗАЦИЯ – процес на освобождаване на всички сфери на обществото от влиянието на религията. *Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 240.*

СЕМЕЙСТВОТО – свещен съюз между жената и мъжа и естествена клетка на човешкото общество и цивилизация. На 21 ноември Православната църква чества празника *Въведение Богородично*, който с решение на Св. Синод на Българската православна църква от 1929 се чества като Ден на Християнското семейство и Православната християнска младеж, защото семейството е най-доброто училище, което може да даде първите познания за Бога и Православието, за християнските добродетели, на които векове се е крепял българският род. Представени на Бога, децата растат благочестиво в послушание към родителите си и чистота на нравите. Според *Св. Писание* на този ден родителите на тригодишната *Мария* я завели в Йерусалимския храм и я отдали в служение Богу. Първосвещениците и служителите в храма ги посрещнали с пеене на свещени химни. *Дева Мария* е поставена на първото стъпало пред храмовия вход и за почуда на всички присъстващи, неподдържана от никого, се изкачила свободно по 15-те стъпала и се спряла на най-горното. Първосвещеник *Захария* въвел Пречистата Отроковица в Светая Святих, където влизал веднаж в годината само първосвещеникът. Праведните родители принесли дарове и жертви на Бога и след това, като получили благословение от свещениците, се върнали с родните си в Назарет. Дева Мария живеела при храма. Възпитавала се под надзора на по-възрастните благочестиви девойки, познаващи *Св. Писание*. Църквата я нарича „Прекрасна зора", от която изгряло Слънцето на правдата. Когато *Пречистата Дева* стигнала до възраст, на която девиците, които се възпитавали при храма, обикновено се връщали в света и се омъжвали, свещениците поискали тя да постъпи по същия начин. Но Мария им открила своето желание – да посвети себе си Богу и да не встъпва в Брак. Тогава те, по внушение от *Св. Дух*, я сгодили за престарелия *Йосиф*, далечен роднина на нейните родители. Той станал покровител на Мария и земен баща на Иисус Христос, и уважавал обета, който тя дала пред Бога. В миналото този ден се е чествал в много ограничен кръг – само с родителите и ония от децата им, които не са встъпили в брак. Всички те отивали заедно в храма, за да измолят за семейството си здраве и Благоволение. След това в дома, събрани около огнището, на чаша вино, топла пита и вкусна гозба, чествали – освен празника *Въведение Богородично* – и здравата връзка помежду си. Масата

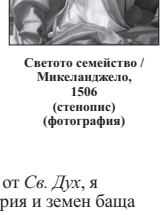

Светото семейство / Микеланджело, 1506 (стенопис) (фотография)

оставяли неразтребена, за да дойде *Пресвета Богородица* през нощта – и да си хапне, и да благослови дома. Въобще положението на жената в човешкото общество от най-дълбока древност се е свързвало със семейството и децата. Начело на древногръцкия пантеон стои семейната двойка Зевс и Хера. Но като най-върховно божество се е чествала Великата Майка на боговете Кибела. Основната причина, за да се наложи християнството над предишните религии на Откровението – като зороастризма и митраизма, е именно изтъкването на специалната роля на жената като *Богородица*, Съпруга, Майка и Милосърдница. Семейството е изведено като универсална школа на живота и енциклопедия на цялото познание – в единствената универсална класификация на човекознанието – тази на Платон – като универсум – любов *строге* (древногр.: στοργή – по естествените Й законите погледът на човека е насочен към ближния по *нравствения закон на естеството* – към майката, бащата, бабата, дядото, детето, брата, сестрата, внучето) (останалите *три вида* любов *тук* са: любов *ерос* /древногр.: ἔρως/ – погледът е отправен *отдолу нагоре* към обекта на чувствата/); любов *агапе* / древногр.: ἀγάπη/ – *отгоре надолу* към намиращия се в по-затруднено положение от теб/); любов *филия* /древногр.: φιλία/ – гледането на хората *очи в очи*, когато те са *равни*: в пространството *учителство – ученичество*). Главната сила на християнството винаги е било милосърдието, каквото в природата не съществува. Това е най-главното Богочовешко творение и негов върховен изразител *Deus ex machina* е именно жената в лоното на семейството. Международният ден на семейството, се чества всяка година на 15 май.

*Лит.: **Карамихалева**, Александра. Семейството – единна духовна същност. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2002, с. 7; **Иванова**, Мария. Единение в брака. // Църковен вестник, N 22, 15-30 ноември 2003, с. 1, 4; Християнският брак: според учението на Светото Православие. С., 2016; Християнско семейство / Прев. от англ. Ваня **Димитрова**, Гина **Лазарова**. С., 1994; **Карамихалев**, Йоан. Християнското семейство. // <https://bg-patriarshia.bg/family>. – 14.11.2021. – 10 с.; **Добрева-Стойчева**, Надежда. За някои аспекти на християнското семейство. // Тр. Катедрите по ист. и богословие / Шуменски унив. „Епископ Константин Преславски", 2006, с. 172-177; **Володихин**, Д. М., И. **Левина**. **Пётр и Феврония (Муромские)**. Москва, 2016; **Антонов**, А. И., В. М. **Медков**. Социология семьи. Москва, 1996; **Афанасьева**, Т. М. Семья. Москва, 1988; **Гавров**, С. Н. Историческое изменение институтов семьи и брака. Москва, 2009; **Фатыхов**, С. Г. Мировая история женщины. Екатеринбург, 2008; **Фридан**, Б. Загадка женственности. Москва, 1994; **Forbes**, Scott. A Natural History of Families. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 2005; **Werneck**, H., S. **Werneck-Rohrer**. Psychologie der Familie. Wien, 2000; **Платон**. Диалози: Т. 1-4 / Съст. Богдан Иванов **Богданов**; Прев. Цочо Христов **Бояджиев** и др. С., 1979-1990; Чудото на зачатието: ист. на семейства, придобили дете чрез Божие чудо. Пловдив, 2022; **Захариева**, Александра. Да останем заедно: успешен брак през християнската призма. С., 2022. (Посл. две кн. са цит. от М. К. в качеството им на перспект. библиогр. информ. с указ.: намират се под печ. – Бел. на ред. – А. К.)*

СЕМИНАРИСТИ – наименование на учили в Духовната семинария. Подготвят се да служат на Църквата и споделяли нейната съдба. След края на Втората световна война, когато в България атеизмът става съставна част от държавната идеология, положението на семинаристите не било никак престижно. Като „неблагонадеждни" те отбивали военната си служба в Трудовите войски; трудно били назначавани на служби извън Църквата и пр. След радикалните промени в страната от кр. на 80-те и нач. на 90-те години на миналия век негативното отношение към семинаристите продължило да се проявява в голяма степен. Семинарското образование продължавало да не се признава за карти за градския транспорт и пр.

*Лит.: **Димитров**, Ив. Семинаристи. // Църковен вестник, N 33, 14-20 авг. 1995.*

СЕМОВ, Цветко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Севлиево (втор. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Вълчанов**, Хр. Севлиево (1842-1942). Ч. 2. С., 1942, с. 101.*

СЕРАПИОН – висш духовник. Епископ на Белград по времето на княз Борис I (IX в.).
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 330.*

СЕРАПИОН (1705-1800) – висш духовник. Роден в гр. Банско. Игумен на Рилския манастир (1753-1757). Хиротонисан в епископски сан (1757) и служи в гр. Щип, където било временно седалището на Коласийската епископия. Колко време е управлявал епархията, остава неизвестно. Впоследствие е Дабробосненски митрополит и се преименува на Серафим. Предприема пътувания до Молдова и Влашко за търсене на пари за възстановяване на опожарения от арнаути Рилски манастир. На старини отново се прибира в Рилската обител, където пише книги и оставя много и видни ученици. С негови средства е построена църква в метоха „Пчелино", недалеч от Рилския манастир. Доживява до дълбока старост и умира в Рилския манастир.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 588; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 250.

СЕРАПИОН – монах и учител в Калофер (1825).
*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. **Паисий, митрополит Пловдивски** в църковно-народната борба. С., 1948, с. 21.*

СЕРАПИОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Подгумер, Софийско (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

СЕРАПИОН (Серапион Хилендарски) – йеромонах в Карловския манастир (30-те – 50-те г. на XIX в.) и негов игумен (1853). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 586.

СЕРАПИОН ХИЛЕНДАРСКИ – *вж Серапион*

СЕРАФИМ – изобразяван като ангел с шест крила.
Онлайн ресурс.

СЕРАФИМ – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враца (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 38.*

Per aspera ad astra!

СЕРАФИМ – монах. Роден в Стара Загора. В нач. на XIX в. известно време живее във Влашко. Заедно с Петър Сапунов прави превод на Новия завет (1828).
*Лит.: **Сюпюр**, Е. Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX в. С., 1982, с. 201.*

СЕРАФИМ – монах в Рилския манастир. След потушаване на Априлското въстание 1876 отведен в Пловдивския затвор. По-късно освободен.
*Лит.: **Тошков**, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 година. С., 1976, с. 67.*

СЕРАФИМ – монах. Игумен на Търновския манастир „Св. Троица" (1930-1840).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 588.

СЕРАФИМ (-1848) – монах. Роден в Тетово, Вардарска Македония. Архимандрит в Скопска епархия. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 58.*

СЕРАФИМ – йеромонах и просветен деец. Учител в с. Марийно (дн. с. Велчево), Великотърновска обл. (1840).
*Лит.: **Станев**, Н. История на Великотърновската подбалканска котловина. Селата Присово, Пчелник, Церова кория, Къпиново, Марийно, Плаково, Големаните, Килифарево и Дебелец. В. Търново, 1942, с. 198.*

СЕРАФИМ – йеромонах и революционен деец. Игумен на Раковишкия манастир. Един от ръководителите на въстанието в Северозападна България през 1850.
*Лит.: **Димитров**, Стр. Въстанието на селяните в Северозападна България. С., 1961.*

СЕРАФИМ – църковен деец. Свещеник в с. Долно Драглище, Разложко, Благоевградска обл. (1872). Подпомага учебното дело в селото.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 589.

СЕРАФИМ – монах в Къпиновския манастир (40-те г. на XIX в.) и игумен на манастира (1866-1871). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 589.

СЕРАФИМ (светско име: Златко Николов) (-1869) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Тросково, Благоевградска обл. Учи в Рилския манастир, където приема монашество. Възстановява със свои средства разрушения манастир „Св. Архангел Михаил" край родното му село, на който става и игумен. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 226.*

СЕРАФИМ (Хаджи Серафим) – монах и просветен деец. Игумен на Присовския манастир. Учител в килийното училище при манастира (преди Освобождението).
*Лит.: **Кузманов**, Хр. Църква и училище. // Юбилейна книга за с. Дебелец. В. Търново, 1939, с. 135.*

СЕРАФИМ (светско име: Стоян Радев Стоянов) (18.VIII.1924 – 4.VIII.2001) – църковен деец. Роден в с. Бракница, Поповско, дн. Търговищка обл. Приема монашество (1943). Преследван и репресиран (след 1968). Прогонен от Търновския край. Установява се в Раковишкия манастир, където от авг. с.г. до смъртта си е игумен.
Лит.: Църковен вестник, N 15, авг. 2011.

СЕРАФИМ II – висш духовник, епископ на Цариград и Цариградски патриарх (1757-1760). Роден в кр. на XVII в. в гр. Делвина. От 8 окт. 1746 е Филипополски/Пловдивски митрополит. Избран за Цариградски патриарх (22 юли 1757). Налага отбелязването на 30 ноември като ден на Св. Андрей. През 1760 изпраща Козма Етолийски на проповедническа мисия из селата на българска Тракия. През 1759 кани Евгений Вулгарис да реформира т.нар. Велика народна школа в Цариград. Заедно с великия везир Рагъп паша прави опити за запазване на мирните отношения и даже сближаване на Руската империя с Цариградската патриаршия. Свален като Цариградски патриарх (26 март 1761) и заточен на Света гора. Установява се в манастира „Св. Андрей". По време на Руско-турската война (1768-1774) взема открито страната на Русия, подкрепяйки т.нар. гръцки проект. През 1776 се заселва в Мегарския манастир (Русия), където е погребан. Серафим II е последният Цариградски патриарх, при който *Охридската архиепископия,* а и *Ипекската патриаршия,* водят самостоен живот преди закриването им.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Унищожаването на Охридската архиепископия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1927, Т. 4, 219-334.*

СЕРАФИМ – йеромонах. Роден в с. Самоводене, Великотърновска обл. Игумен на Преображенския манастир (1841-1863). По негово време е изографисана църквата „Св. Преображение Господне" (1848-1849) и са построени целият източен корпус на манастира (1858-1860) и малката църква „Благовещение Пресвета Богородици" (1861-1863).
*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

СЕРАФИМ БОСНЕНСКИ – *вж Серапион Коласийски*

Серафим Неврокопски (фотопортрет)

СЕРАФИМ НЕВРОКОПСКИ (светско име: Динко Желязков Динков) (4.VII.1972 –) – роден в с. Зорница, Бургаско. Завършва Математическата гимназия в гр. Ямбол (1992) и Лесотехническия университет в София (1997). Същата година става послушник в Хаджидимовския манастир „Св. Георги", в който в 2000 се замонашва. Ръкоположен за йеродякон (19 ноември 2000), а на следния ден и за йеромонах. Възведен в архимандритско достойнство (1 юли 2006). От септ. 2008 е игумен на Роженския манастир. Завършва Богословския факултет на Софийския университет (2011). Ръкоположен за Мелнишки епископ (18 дек. 2011) и е определен за викарий на митрополит *Натанаил Неврокопски*. Избран и канонически утвърден за Неврокопски митрополит (19 ян. 2014).

Лит.: ***Мелнишки епископ Серафим****. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2012;* ***Неврокопски митрополит Серафим****. Биография. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014; Епархиален избор за достоен приемник на* ***митрополит Натанаил****. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014; Канонически избор на нов* ***Неврокопски митрополит [Серафим]****. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014; Посрещане на границата на епархията [на* ***Неврокопския митрополит Серафим****]. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014; Тържествено посрещане в Разлог и Банско [на* ***Неврокопския митрополит Серафим****]. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014; Въдворяване – посрещане в гр. Гоце Делчев [на* ***Неврокопския митрополит Серафим****] – престолния град на епархията. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

СЕРАФИМ РИЛСКИ (-1869) – духовник. Роден в горноджумайското с. Тросково, Благоевградска обл. Завършва образованието си в Рилския манастир, където приема монашество. През 1847 дарява цялото си състояние за възстановяване на църквата „Св. Архангел Михаил" в Тросковския манастир. По-късно е игумен на манастира.

Лит.: ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 226; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 251.*

СЕРАФИМ СЛИВЕНСКИ (светско име Златан Груев Кинов) (14.X.1819 – 11.VIII.1896) – висш духовник. Роден в гр. Пирдоп. Първоначално образование получава в родния си град, после учи в Духовното училище в Свищов. Учителства в родния си град, а по-късно в Пловдив. Той е един от първите участници в борбата за църковна независимост, в която се включват видните общественици Петко Р. Славейков, хаджи Николи Минчоолу от Търново. Заедно с енориашите си през 1853 превзема църквата „Св. Богородица" в гр. Пловдив. Избран за Сливенски митрополит (1873). Посрещан с уважение и изслушван от османските власти, през 1876, след Априлското въстание, успява да спаси Сливен от участта на с. Бояджик, Ямболско, което след потушаване на въстанието е било изгорено до основи. Митрополит Серафим описва в писма до Екзарх Йосиф I турските безчинства в поверената му епархия. В писмо до княз Владимир А. Черкаски (24 ян. 1878), се застъпва за освобождаването на български заточеници в гр. Боло, Мала Азия и е известен със самопожертвователната си дейност за запазване на паството от османските посегателства по време на въстанията. Погребан в Сливен.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 54-55;* ***Парпулов****, Д. Бележки за началото на Сливенската епархия и първия ѝ* ***кириарх митрополит Серафим****. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969;* ***Иванова****, М.* ***Сливенски митрополит Серафим*** *(1889-1896). // Духовна култура, 1990, N 4, с. 23-32; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 440.*

Серафим Софийски Чудотворец (фотопортрет)

СЕРАФИМ СОФИЙСКИ ЧУДОТВОРЕЦ (бивш архиепископ Серафим) (светско име: Николай Борисович Соболев), (1881-1950) – руски висш духовник и първият българо-руски светец. Завършва Рязанската духовна семинария (1904) и постъпва в Санктпетербургската духовна академия. Приема монашество (1908), ръкоположен е за йеромонах. В академията се сприятелява с ректора Теофан Бистров. Преподавател в Богословското училище в Житомир и в Калужкото духовно училище. Инспектор на Костромското духовно училище (1911-1912), а на 22 дек. 1912 – Ректор на Воронежката духовна семинария и е въздигнат в сан архимандрит (1912). Хиротонисан в сан Лубенски епископ (1920). На 14 ноември 1920 емигрира от Русия в Истанбул. Преподава в Богословската школа на о. Халки, Турция. На 19 май 1921 пристига в България и с решение на руското Висше църковно управление зад граница е назначен за предстоятел на храма „Св. Николай Чудотворец" към Руското посолство в София, както и на руския манастир „Св. Александър Невски" в Ямбол. От 31 авг. оглавява руските задгранични православни енории на българска територия с титлата „епископ Богучарски", отначало под юрисдикцията на Руската православна църква зад граница (РПЦЗ), а по-късно, след 1946 – под юрисдикцията на Московската патриаршия. Възведен в архиепископски сан (1934). Отказва да участва в Архиерейското съвещание на йерарсите на РПЦЗ, проведено на 21-26 окт. 1943 във Виена под покровителството на германските власти. Изпраща поздравително писмо до Патриарха на Москва и цяла Русия Алексий I по повод избирането му за нов предстоятел на РПЦ (2 март 1945). На 15 апр. 1945 архиепископ Серафим се обръща с молба към Патриарх Алексий I за приемане в Московския патриархат. Приема съветско гражданство (1946). В кр. на дек. същата година правителството на СССР предава под негова власт бившата Руска църква на посолството в София. Поканен на Съвещанието на Главите и представителите на Автокефалните Православни църкви в Москва (юли – авг. 1948), където една от целите на неговото участие е неутрализиране на икуменически настроения български Екзарх Стефан. Богучарският архиепископ Серафим (Соболев) е един от най-видните духовници на нашето време. Архиерей на Руската православна църква, чието архиерейско служение почти изцяло преминава в България. Той идва от Русия в България и близо 30 години обгрижва духовно както руските емигранти, така и множество българи, в това число – и духовници. Той оглавява руските православни общини в България (1921-1950). Канонизиран за светец на Руската православна църква (РПЦ) и Българската православна църква. Канонизацията е извършена на 26 февр. 2016 в катедралния храм „Св. Александър Невски" в София. Като висш духовник Богучарският архиепископ Серафим води борба за чистотата на православната вяра. Изобличава всяко отклонение от православните истини.

Лит.: Мисли на представителя на ***Московския патриарх архиепископ Серафим****, управляващ руските православни общини в България, по повод на свещеническия конгрес, състоял се в София на 18, 19 и 20 окт. т.г. // Църковен вестник, N 45, 19 дек. 1949;* ***Величков****, А.* ***Архиепископ Серафим (Соболев)****. Достойният пример и недостойните следовници. // Църковен вестник, N 47, 20-26 ноември 1995;* ***Чиликов****, Стоян.* ***Архиепископ Серафим (Соболев)*** *като архипастир и душепопечител. // Духовна култура, 2001, N 4, с. 17-19; Гробницата на* ***архиепископ Серафим [(Соболев)]*** *(1881-1951). // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2004;* ***Тодоров****, Г. Подвигът на архипастира (55 г. от блажената кончина на* ***архиепископ Серафим (Соболев)****. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005; Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 264.*

Per aspera ad astra!

СЕРАФИМА Матушка (княгиня Олга Андреевна Ливен) (29.XI.1913, Москва – 5.VI.2004) – руска схиигумения. Родена в Москва. В България от 1920. Духовна дъщеря и сподвижница на Св. архиепископ Серафим Богучарски (Соболев). Основателка и игумения на манастира „Покров на Пресвета Богородица" в Княжево.
Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 264.

СЕРАФИМА (Надежда Ивановна Ястребова) (1.IX.1921 – 29.VIII.1998) – руска монахиня. В България от 1921. Благочинна в манастира „Покров на Пресвета Богородица" в Княжево. В детството си заболява фатално от туберкулоза и само благодарение на молитвите на Св. архиепископ Серафим Богучарски (Соболев) оцелява.
Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 264.

СЕРАФИМА (светско име: Петрова) (-1904) – монахиня. Игуменка на Новоселския девически манастир (1870-1876).
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 344.*

СЕРАФИЧЕСКА СЕМИНАРИЯ – *вж Католическа семинария*

СЕРБЕЗОВ, Господин Желязков – *вж Желязков, Господин Сербезов*

СЕРБЕЗОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Памукчии, Старозагорска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит. **Кънчев**, М. Видрица. С., 1983, с. 356.*

СЕРВИЯ – средновековен град-крепост в Егейска Македония. Включен към България (904) и остава в пределите ѝ и при цар Петър I (927-970). Според грамотите на византийския император Василий II Българоубиец през X-XI в. – център на епископия. Пада под византийска власт (1002), след което българското население е изселено от града. Завладян от османските нашественици (1371). По-късно живеещо християнско население било погърчено.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 169.

СЕРГИЕВСКИ, Павел Иванович – *вж Амфилохий*

СЕРГИЙ – *вж Шапков, Сергий*

СЕРГИЙ – монах. Игумен на Рилския манастир (1767).
*Лит.: **Иванов**, Йордан. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 89.*

СЕРГИЙ (втор. пол. на IX в.) – висш духовник. Епископ на Белград. По-късно – български архиепископ.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 169.

СЕРГИЙ – висш духовник. Според Бориловия синодик (1211) – трети по ред Преславски Патриарх. Първи глава на Българската църква, признат от Византия.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 169.

СЕРГИЙ – монах от Свега гора и просветен деец. Учител в килийното училище в гр. Елена (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Брешков**, Ю. Учители в Елена до Освобождението и след него до 1892. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 115.*

СЕРГИЙ (Николай Гаврилович Чернов) (10.XI.1880 – 2.V.1961) – руски духовник, архимандрит. Роден в Иваново-Вознесенск. В България от 1921. Игумен на манастира „Св. Рождество Христово" в с. Шипка, Казанлък.
*Лит.: **Друмева**, Валентина. **Архимандрит Сергий (Чернов)** – подвижник на благочестието и страдалец за Христовата вяра от най-ново време. С., 2010; Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 266.*

Сергий (Чернов) архимандрит (фотопортрет)

СЕРГИЙ, ГРИГОРИЙ, ДАМЯН – висши духовници, патриарси. Последният от тримата е светителствал, когато Преслав пада под византийска власт. През 972 император *Йоан Цимисхи* унищожава политическата и църковна независимост на Източното българско царство. Предполага се, че Патриарх Дамян се оттегля във все още свободната западна част на България и се установява в Средец. Счита се за последния Патриарх на Преславското и първият на Самуиловото царство.
Онлайн ресурс.

СЕРГИЙ КЪПИНОВСКИ – български православен светец. Основател на скалното монашество из Еленския край, вероятно дошло през XI-XII в. от скалните църкви и манастири по поречието на Русенски Лом. Счита се за основател и на Къпиновския манастир „Св. Никола". Не бива да се бърка с игумена Сергий от Плаковския манастир. Българската православна църква почита паметта на преп. Сергий Къпиновски на 30 ян.
*Лит.: **Христова**, В. Щрихи към образа на **преп. Сергий Къпиновски**. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2008.*

СЕРГИЙ ОХРИДСКИ – висш византийски духовник, Охридски архиепископ (след 1234 – ок. 1250). Единственото сведение за него е споменаване в Бориловия синодик.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 206.*

СЕРГИЙ ПЛАКОВСКИ (светско име: Станьо Ферменджиев) (1760 – 30.I.1836) – монах и просветен деец. Роден в с. Руховци, Еленско, Великотърновска обл. Получава килийно образование. Хайдутин в четата на Добри войвода. Заловен и изпратен на заточение в Диарбекир. Успява да избяга. Приема монашество в Плаковския манастир. Игумен на манастира (1800-1835). Открива училище в манастира, за което кани учители от Света гора. Заради участието му във Велчовата завера (1835) е арестуван и изпратен на заточение в Мъглишкия манастир, където умира.

*Лит.: **Бобчев**, С. Един еленски летопис за размирното турско време. // Българска сбирка, 1899, N 13-14, с. 602-614; **Дичев**, М. Градиво за историята на град Елена. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 50-51; **Димитров**, Данко. **Игуменът [Сергей Плаковски]** от Велчовата завера. С., 1968; **Жечев**, Николай. Велчовата завера 1835. С., 1985, с. 58; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 589-590; **Матев**, Иван. Гробът на **отец Сергий Плаковски**. // Казанлък в миналото и днес. Т. 5. С., 1999, с. 171-174; **Радев**, Иван. Българското въстание от 1835 г. (Велчовата завера). В. Търново, 2000, с. 207-211; **Иванов**, Николай. По следите на Велчова завера. В. Търново, 2015.*

СЕРГИЙ ШАПКОВ (светско име Живко Николов Шапков) (17.XI.1949) – духовник. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1973). Преподава в Черепишката семинария (1975-1983). Ръкоположен за свещеник (1983) и до 2005 е настоятел на църквата „Преображение Господне" в София. По време на разкола в Българската православна църква подкрепя разколническия Алтернативен Синод. След изземването на храмовете от ръцете на разколниците свещеник Живко Шапков се покайва (21 юли 2004) и е приет в клира на Софийската епархия. Игумен на Шипченския манастир „Рождество Христово" (2005). Ректор на Пловдивската духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий" (2005-2009) и на 1 юли 2009 е назначен за ректор на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" (2009-2010).

*Лит.: **Братинова**, Мария. Ректорът на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" **архимандрит Сергий [Шапков]** навърши 60 години. // Българска православна църква, 17.11.2009. – Онлайн ресурс.*

СЕРДИКИЙСКИ ЕДИКТ – акт на римския император Галерий, издаден от негово и от името и на съуправителите му августите Константин и Лициний в Сердика (30 апр. 311). Дава на християнството статут на „законна религия". Първият едикт, който легализира християнството. Предхожда Миланския едикт с две години. С него се дава молитвена свобода, отменя се инкриминацията на християнството, гарантира се сигурност на домовете и живота на изповядващите го като на останалите граждани в Римската империя.

*Лит.: **Данчева-Василева**, А. История на средновековна София IV-XIV век. С., 2017, с. 263-268.*

СЕРДИКИЙСКИ СЪБОР – поместен църковен събор с канонотворческо значение, състоял се през 343 в Сердика (дн. София). В него взели участие 318 епископи от вече разделената на Източна и Западна империя. Съборът бил свикан от синовете на Св. Константин Велики, за да преодолее смутовете, породени от все още неотшумялата арианска ерес, която Първият вселенски събор в Никея осъдил през 325 г. Отците разгледали арианските клевети срещу защитника на Православието Св. Атанасий Велики, който бил изгонен от своята катедра от еретиците. На Сердикийския събор той бил оправдан и възстановен за Александрийски епископ. Отците от Сердикийския събор потвърдили още веднъж Никейския символ на вярата и православното учение за Св. Троица. Извън речника: Сердикийски събор.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 330; **Коев**, Т. Поглед върху дейността на Сердикийския събор (343 г.). // Духовна култура, 2003, N 10, с. 1-8; **Данчева-Василева,** А. История на средновековна София IV-XIV век. С., 2017, с. 268-289.*

СЕРСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Серес. Създадена (1871) по инициатива на Стефан Салгънджиев. Пръв председател – йеромонах Теодосий Гологанов. С писмо от 25 май 1873 общината се обръща с молба до митрополит Панарет Рашев да отпусне средства за построяването на едно училище за двата пола. От съхранената кореспонденция между общината и владиката е видно, че той изпраща за целта значителни суми. През май 1878 Илия Касъров и Иван Братанов от името на Серската община подписват Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония, с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. През ян. 1881 са затворени училищата в Серес, Струмица, Петрич, Мелник и др. Арестуваните учители са накарани да подпишат декларации, че се отказват от учителската професия, а на някои са наложени глоби. На 11 дек. 1881 общината се обръща към Стефан Веркович и го упълномощава да подаде от нейно име прошение до руския император Александър III за покровителството му над македонските българи, с цел спиране на злоупотребите с тях. Повод за писмото е ултиматумът на серския мютесариф за закриване на българското училище в града, провокиран от гръцки интриги. Документът е подписан от председателя Златан Миленков, секретаря Петър Сарафов и трима други общинари. През 1885 за временен председател на общината е изпратен свещеник Иван Маджаров, който в продължение на 7-8 месеца успява да стабилизира църковно-училищните дела. След Солунските атентати от 1903, под въздействие на гърците, Серската българска община е съвсем отслабена от османската власт. Нейният председател иконом Евтим Чешмеджиев е интерниран, а секретарят й Янаки Гелев, училищният инспектор Стоян Божов, енорийският свещеник Гр. Николов и други български първенци са арестувани. В града не е оставен нито един интелигентен българин и презвитера Чешмеджиева е принудена сама да управлява българските общински имоти и да поддържа контакти с Екзархията. През 1904 след Илинденското въстание за председател на общината отново е изпратен иконом Иван Маджаров. В продължение на шест години – до 1910 той успява да възстанови положението на българщината в града и околията отпреди 1903, но и да я разшири и закрепи. По време на неговото председателство всички български села в Серското поле се отказват от Патриаршията и признават ведомството на Българската екзархия. През 1913 управляващ на общината е архимандрит Евгений Рилски.

*Лит.: **Салгънджиев**, Стефан. Лични дела и спомени по възраждането на солунските и серски българи, или 12-годишна жестока неравна борба с гръцката пропаганда. Пловдив, 1906; **Стоилов**, А. П. Автобиография на **архимандрит Йона Маджаров**. Отд. отпеч. от сп. „Училищен преглед", XXVI, Кн. 1, 1927, с. 97-98.*

СЕРСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – намира се на 12 км североизточно от гр. Серес. Разположен в подножието на планината Змийница в едно изключително живописно дефиле, обграден с величествени кипариси и борове. В миналото много от монасите на манастира са били българи. Въпреки бедствията и разрушенията, които претърпява през годините, манастирът продължава да е красив паметник и музей на византийското и поствизантийското изкуство.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

СЕСЛАВСКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ" – недействащ православен манастир. Разположен в Софийската планина, над софийския кв. Сеславци. Възможно да е бил основан по време на Второто българско царство. В нач. на XIX в. е бил разрушен от кърджалии и повторно възстановен (1832). Църквата, чието изграждане се отнася към XV-XVI в., е еднокорабна и едноабсидна с полуцилиндрично засводяване и притвор. По площ е най-големият християнски храм в района на София от ранния османски период.

*Лит.: **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 174; **Каменова**, Дора. Сеславската църква. С., 1977; **Бакалова**, Е. Сеславският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 148-152; Сеславският манастир. // Църковен вестник, N 49, 5-11 дек. 1994; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 30-31.*

СИВКОВСКИ, Гочо Петков – просветен и църковен деец. Свещеник в Чепеларе. Учи във Ватопедския манастир, Света гора. Учител в Чепеларе (1851-1853;1857-1859) и Асеновград (1853-1855). Ръкоположен за свещеник (1855) и служи като такъв до края на живота си.

*Лит.: **Дечов**, В. Миналото на Чепеларе. Принос за историята на Родопа. С., 1978, с. 189-192.*

СИГЕБЕРГ (1030-1112) – монах от Бенедиктинския орден в манастира Жамблу, книжовник. Основният му труд „Хроника" обхваща събитията от 381 до 1111. Съдържа сведения и за българската история – образуването на българската държава, Покръстването на българите (втор. пол. на IX в.), българо-византийските отношения от хан Тервел до цар Петър I (927-970).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 175.

СИДОР – йеромонах и учител в Кукленския манастир (нач. на XVIII в.).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 71.*

СИЗОКРИЛОВ, Григорий – църковен деец. Свещеник в с. Трапище, Разградска обл. (1876-1884).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 590.

СИЛВАН (кр. на XIV – нач. на XV в.) – монах. Участва в спасяването на книжното богатство в столицата Търново (1392), за да не попадне в ръцете на османските нашественици. Един от основателите на манастира в Нямцу (Молдова).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 337.*

ДУЧЕВ, Силвестър Тодоров – *вж Силвестър Тодоров Дучев*

СИЛВЕСТЪР ТОДОРОВ ДУЧЕВ (11.IX.1899 –) – духовник. Роден в с. Летница, Ловешка обл. Постъпил в Преображенския манастир (1922). Приел монашество (1926). Възведен в архимандритско достойнство (1942). Игумен на манастира (1941-1951; 1953-1955; 1957-1964).

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

СИЛВИ, Никола – католически свещеник. Роден в гр. Белене. Учи в Рим. Служи сред българските католици в Северна България (след 1776). Убит от кърджалии.

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 167-168.*

СИЛИСТРЕНСКА ЕПАРХИЯ – *вж Доростолска епархия*

СИМАНСКИЙ, Сергей Владимирович – *вж Алексий I*

СИМЕОН (втор. пол. на на XIV в.) – монах и книжовник. Негово творение е Четвероевангелието, изготвено по поръка на цар Иван-Александър (1356), известно още и като Лондонско евангелие.

*Лит.: **Мечев**, К. Покровител на книжнината **[цар Иван-Александър]**. С., 1977, с. 113-117; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 345-346; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 264.*

СИМЕОН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в с. Арбанаси, Великотърновска обл. (1824). Учител в гръцкото училище.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Друг Търновски църковен кодекс. С., 1941, с. 52.*

СИМЕОН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 590.

СИМЕОН ВАРНЕНСКИ И ПРЕСЛАВСКИ (светско име: Одисей Николов Попов) (9.II.1840 – 23.X.1937) – висш духовник. Роден в гр. Бургас. Произхожда от стар български род от с. Факия, община Средец, Бургаска обл. По бащина линия се родее с фамилията на Стефан Караджа, а по майчина – с българо-албански род от Арбанаси, В. Търново. Началното си образование получава в гръцкото училище в града. През 1856 постъпва в патриаршеското богословско училище на остров Халки. Тук под влияние на неговите съученици у него се пробужда българското самосъзнание. След завършване на богословско образование (1863) приема името Симеон в Атон, когато се замонашва. Протосингел на Видинския митрополит Антим (1870). След избирането на Антим за Български екзарх отива с него в Цариград, където е назначен за екзархийски протосингел. На 21 авг. 1872 е избран и ръкоположен за митрополит на Варненска и Преславска епархия. Строи не само катедралата във Варна (1880-1919) и множество храмове в своята епархия, но е инициатор за издаването на *„Църковен вестник"* (от 1900) и за синодалния превод на Библията (1925). Постоянен член на Св. Синод (1874-1913) и негов председател (1888, 1902-1905). Участва в уреждане на църковната организация в Княжество България и реформирането на Екзархийския устав. Подпредседател на Учредителното събрание (1879), депутат в няколко парламента. Превежда от гръцки език редица извори за българската история

като посланията на Св. Климент Римски (Първо послание на Климента до коринтяните; Учение на Дванадесетте апостоли / прев. от гр. ез., предг. и комент. Варненски и Преславски митрополит Симеон. Варна, 2020), посланието на Цариградския патриарх Св. Фотий до българския княз Борис I (917) (Посланието на Цариградския патриарх Фотия да българския княз Бориса / Симеон митрополит Варненски и Преславски. С., 1917), писмата на блаж. Теофилакт Охридски, архиепископ български (938) и др. От 1881 е дописен член, от 1884 – редовен член на Българското книжовно дружество, а от 1929 е почетен член на Българската академия на науките във Варна, където е и погребан.

*Лит.: **Ников**, П. **Варненски и Преславски Симеон**. Животописна скица. // Сб. в чест на **Варненский и Преславский митрополит Симеон** по случай 50-годишното му архиерейско служение. С., 1922, с. 9-51; **Цанков**, С. Измененията на Екзархийския устав и участието на **митрополит Симеон** в тях. // Сб. в чест на **Варненский и Преславский митрополит Симеон** по случай 50-годишното му архиерейско служение. С., 1922; **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 27-33; **Стефан Цанков, протопр.** Духовното наследство от **митрополита Симеона** (По случай десетгод. от смъртта му). // Църковен вестник, N 38-39, 8 ноември 1947; **Пашев**, Г. Ст. **Варненският и Преславски митрополит Симеон** (Спомени и оценка). // Църковен вестник, N 38-39, 8 ноември 1947; **Варненски и Преславски Йосиф**. Пред духовния образ на **дяда Симеона** (По случай 25 г. от кончината на блаженопочиналия **Варненски и Преславски митрополит Симеон**). // Църковен вестник, N 34, 6 окт. 1962; **Флорова**, В. Отношението на **Варненския и Преславски митрополит Симеон** към Шуменското въстание от 1875 г. // Изв. Държ. архиви, 1968, Т. 10; **Неврокопски митрополит Пимен**. **Варненски и Преславски митрополит Симеон** – съвест на Българската православна църква. // Духовна култура, 1990, N 2, с. 1-15; **Македонов**, Д. Към биографията на **Варненски и Преславски митрополит Симеон**. // Духовна култура, 1990, N 2, с. 15-23; **Вълчанов**, Сл. Нови данни за **Варненски и Преславски митрополит Симеон** като един от строителите на Българската екзархия (По случай 150 г. от рождението му). // Духовна култура, 1990, N 7, с. 1-16; **Вълканов**, Вълкан Н. **Митрополит Симеон Варненско-Преславски** (1840-1937). Биографичен очерк. С., 1992; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 146, 155, 160-162, 168, 170, 173, 181, 183-185, 187-190, 194, 206-208, 219, 328; **Митрополит Симеон Варненски и Преславски**. Духовник и народен будител. Шумен, 1992; **Билчев**, Тодор. **Варненски и Преславски Симеон**. Биография. В. Търново, 2007; **Любенова**, Л. Влияние на **Варненски и Преславски митрополит Симеон** върху духовното и научно израстване на **проф. д-р Петър Ников**. // **Митрополит Симеон Варненски и Преславски**. Духовник и народен будител. Шумен, 1992, с. 11-25; **Любенова**, Л. **Варненско-Преславският митрополит Симеон** и българската схизма. // Родина, 1996, N 2, с. 101-119; **Любенова**, Л. **Варненски и Преславски митрополит Симеон** и ИМКА. // Духовна култура, 2000, Кн. 6, с. 24-31; **Любенова**, Л. **Христо Ботев** и **митрополит Симеон**. // Възраждане, 2001, Кн. 3, с. 25-36; **Любенова**, Л. **Варненски и Преславски митрополит Симеон** (По случай 70 г. от смъртта му). // Трудове на СВУБИТ. Т. 6, 2007, с. 503-529; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 378; **Любенова**, Л. Дарителската дейност на **Варненски и Преславски митрополит Симеон**. // Българското възрожденско общество – проблеми, борби и постижения: Сб. с изследвания в чест на 75-год. на доц. д-р Огняна **Маждракова-Чавдарова**. С., 2012, с. 220-247; **Неделчев**, Ив. Тридесет и пет години от блажената кончина на **Варненския и Преславски митрополит Симеон**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1972.*

СИМЕОН ВЕЛИКИ (864-927) – княз (893-913) и цар (913-927). Трети син на княз Борис I. Подготвян за глава на Българската църква. Получава образованието си в най-авторитетното византийско учебно заведение в Цариград (Магнаурската школа). След като княз Владимир (889-893) се обявил против Християнството и бил свален от престола и невъзможността на другия син да заеме престола, с тази задача бил натоварен самият Симеон. Макар че като владетел вниманието му било ангажирано повече с отблъскването на външните опасности, предизвиквани от Византия и други съседи на България, не изпуснал от погледа си и вътрешното икономическо и културно развитие на страната. Под негово покровителство в столицата Преслав работят едни от най-видните преставители на книжовния живот – Черноризец Храбър, Йоан Екзарх, епископ Константин и др. Създава се Преславската книжовна школа. Голямо развитие получават архитектурата, живописта, приложните изкуства. Българската литература и култура изживяват златен век в своето развитие.

Цар Симеон в обкръжението на литературни творци / Антон Муха, 1912-1928 (платно)

*Лит.: **Палаузов**, С. Н. Век **болгарского царя Симеона**. Санкт-Петербург, 1852; **Каролев**, Р. **Симеон Велики** – цар български. С., 1888; **Златарски**, В. Н. Писмата на **Цариградския патриарх Николай Мистик** до **българския цар Симеон**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1894, Т. 10, с. 372-428; Т. 11, с. 3-54; Т. 12, с. 121-211; **Цухлев**, Д. Духовно-литературен живот на българския народ при **цар Симеона**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1895, Т. 12, с. 561-614; **Бобчев**, С. С. Симеонова България от държавно-правно гледище. // Год. Соф. унив. Юридически фак., 1928, Т. 22, с. 1-152; **Станев**, Н. **Цар Симеон**. Златен век на българската книжнина и държава. С., 1929; **Миятев**, Кр. Симеоновият век. С, 1930; **Георгиев**, Е. Разцвет на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 86-140; **Войнов**, М. Промяната в българо-византийските отношения при **цар Симеон**. // Изв. Инст. за ист., 1967, Т. 18, с. 147-202; **Богданов**, Ив. **Симеон Велики**. Епоха и личност. С., 1974; **Божилов**, Ив. **Симеон Велики** (893-927). Златният век на Средновековна България. С., 1983; **Чолова**, Цв. Върховната власт в управлението в средновековната българска държава по времето на **[цар] Симеон**. // Изв. Инст. за ист., 1985, Т. 28, с. 216-235; **Александров**, Е. Дипломатическая переписка **царя Симеона** с **императором Романа Лакапином**. // Paleobulgarica, 1990, N 2, с. 16-22; **Александров**, Е. Интронизирането на **княз Симеон** – 893 (Дипломатическо-правни проблеми). // Paleobulgarica, 1991, N 3, с. 10-17; **Георгиев**, П. Титлата и функциите на българския престолонаследник и въпросът за престолонаследието при **цар Симеон** (893-927). // Ист. преглед, 1992, N 8-9, с. 3-12; **Николов**, А. Власт, благочестие и философия в двора на **цар Симеон I** (893-927). // Критика и хуманизъм, 2000, с. 135-145; **Николов**, А. Царят – Богоподражател. Един пренебрегнат аспект на политическата концепция на **[цар] Симеон I**. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", 2002, Т. 91 (10), с. 109-122.*

Per aspera ad astra!

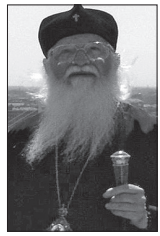

Симеон Западно и Средноевропейски митрополит (фотопортрет)

СИМЕОН ЗАПАДНО- И СРЕДНОЕВРОПЕЙСКИ МИТРОПОЛИТ (светско име: Христо Димитров Костадинов) (17.IX.1926 – 16.IV.2016) – висш духовник. Роден в гр. Варна. Завършва средно образование в родния си град, след което е учител в с. Драндар и гр. Суворово. Завършва Института за усъвършенстване на учителите и работи като педагог в София. Като частен ученик завършва Софийската духовна семинария, след което продължава образованието си в Духовната академия. Като студент става послушник в Преображенския манастир. Приема монашество (1954). Специализира в Московската духовна академия (1957-1959). След завръщането си в България е учител-възпитател в Софийската духовна семинария (1959-1965). Въведен в архимандритско достойнство (1961). Протосингел на Българската епархия в САЩ, Канада и Австралия (със седалище – Ню Йорк) (1966-1973). Хиротонисан за епископ Главиницки (1973). Завръща се в България (1979) и получава назначение за патриаршески викарий и управляващ българските църковни общини в Западна Европа. Избран за пръв митрополит на новоучредената Българска западноевропейска епархия (със седалище в Будапеща). От 1994 е Западно- и Средноевропейски митрополит (със седалище в Берлин). През дек. 1978 е извикан в София и му е забранено да се връща в САЩ. Въпреки решението на Синода, епископ Симеон Главиницки заминава за Америка на 11 май 1979. За да се уреди каноничното му положение, на 22 дек. 1979 е назначен за патриаршески викарий, управляващ българските църковни общини в Западна Европа със седалище в Будапеща, Унгария. На 17 апр. 1986 избран за пръв митрополит на новоучредената Българска Западноевропейска епархия със седалище в Будапеща. На 30 май 1994 титлата му е сменена от Синода на Западно- и Средноевропейски митрополит и седалището му е установено в Берлин. Поканен от Св. Синод да подаде оставка, отказва, поради което е освободен от заемания пост (1 дек. 2009), но е възстановен (8 юни 2010). На 11 юни 2013 се оттегля сам от длъжността си по здравословни причини и минава в покой. Умира в гр. Финикс, щата Аризона, САЩ. Погребан в монашеското гробище на *Рилския манастир* (на 4 май с.г.).

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. Отечествени грижи за духовните чеда (Слово, произнесено след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Симеон за Западноевропейски митрополит**, 17 апр., т.г.). // Църковен вестник, N 16, 31 май 1986; **Велянов**, В. **Негово Високопреосвещенство Западноевропейският митрополит Симеон**. // Църковен вестник, N 16, 31 май 1986; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 96-97; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 341.*

СИМЕОН КОКОВ (24.I.1897 – 11.VII.1974) – висш католически духовник. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Ръкоположен за свещеник (29 ян. 1923). Той е първият българин, защитил докторат в Папския Източен Институт (Pontificio Istituto Orientale) (1926). Избран за Софийско-Пловдивски апостолически администратор и за титулярен епископ на Батне (20 апр. 1958). Взема участие във Втория ватикански събор (1962). Умира в Пловдив.

Онлайн ресурс.

СИМЕОН ЛОГОТЕТ – византийски хронист, магистър и логотет в двора на император Константин VII Багренородни (913-958). Автор на хроника, която обхваща събитията 842-948. Съдържа и много сведения за българската история от ср. на IX до ср. на X в., повечето от които са известни от хрониките на Лъв Граматик, Георги Монах и др. Преведена на старобългарски език (XIV в.). Получава известност от един препис, направен от руския славист И. Средневски (издаден 1905). Според някои автори Симеон Логотет и Симеон Метафраст са едно и също лице.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Известия за българите в хрониката на **Симеона Метафраста и Логотета**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1909, Т. 24, с. 1-60.*

СИМЕОН ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1550-1551). Преди да стане архиепископ е Рашки митрополит (1526-1550). Споменава се като такъв в една бележка от авг. 1547 в ръкописно четвероевангелие, изгоряло в Народната библиотека в Белград в 1941. Заема охридската катедра след смъртта на Прохор (1550). Запазена е издадената от него през юли 1550 гръцка грамота, в която се титулува „по Божия милост архиепископ на Първа Юстиниана и на цяла България, Сърбия и прочие". По неизвестни причини е принуден да напусне поста си.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 66, 188.*

СИМЕОН САМОКОВСКИ – *вж Св. Симеон Самоковски*

СИМЕОН I ТРАПЕЗУНДСКИ (между 1400 и 1420) – роден в благородническо семейство в обл. Понт, Трапезундската империя, когато Цариград бил под властта на Османската империя. Три пъти Цариградски патриарх (1466 ;1471-1475;1482-1486). Ръководи Цариградския събор на Православната църква (1484), на който се разглежда унията на Ферарo-Флорентинския събор между Католическата и Православната църква.

Онлайн ресурс.

СИМЕОН ТРАЯНОПОЛСКИ (светско име: Димитър Попантонов Цонев (8.X.1900 – 24.V.1971) – духовник. Роден в с. Ичме (дн. с. Стефан Караджово), Ямболска обл. По майчина линия е в родствени връзки със Стефан Караджа. Завършва Пловдивската духовна семинария (1921) и Богословския факултет на Софийския университет (1927). Приема монашество (1924). Учи и в Старокатолическия богословски факултет в Берн, Швейцария (1927-1929). Завръща се през лятото на 1929 и следващата учебна година е учител-възпитател в свещеническото училище в Черепишкия манастир (1929-1930). Епархийски проповедник и протосингел на Доростоло-Червенската митрополия (от 1930). Ръкоположен за архимандрит (1933). Ректор на Пастирско-богословския институт в Черепишкия манастир (1941-1947). Главен секретар на Св. Синод (1 февр. 1947 – 15 апр. 1949). След това е синодален делегат в Бачковския манастир и по-късно е началник на отдела на Синода за надзор на ставропигиалните манастири. Игумен на Бачковския манастир (1951-1955). Ръкоположен за Траянополски епископ (1953). Симеон Траянополски е първият ръкоположен епископ на възстановената Българска патриаршия. От 15 юли 1955 е редактор на списание „Духовна култура" (София, 1955-1960) и епископ на разположение на Синода (от май 1961). Викарен епископ на Доростолския и Червенски митрополит. Умира в София.

*Лит.: **Архимандрит Василий**. **Траянополский епископ Симеон**. // Църковен вестник, N 3, 6 февр. 1954; **Ловчански митрополит Максим**. Надгробно слово, произнесено при погребението на **Траянополския епископ Симеон** – 25 май 1971. // Църковен вестник, N 18-19, 21 юли 1971; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 341; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 508.*

Цар Симеон II
със съпругата си Маргарита
(фотография)

СИМЕОН II, цар на българите (Симеон Борисов Сакскобургготски) (1937-) – първороден син на цар Борис III. Роден в София. Кръстен по източноправославния обряд. След смъртта на баща му (28 авг. 1943) провъзгласен за български цар, но поради малолетието му функциите се изпълняват от тричленен регентски съвет в състав: проф. Богдан Филов, княз Кирил Преславски и генерал Никола Михов. След 9 септ. 1944 е формиран нов регентски съвет от проф. Венелин Ганев, Цвятко Бобошевски и Тодор Павлов, който изпълнява функциите на монарха до 1946, когато след референдум България става република като форма на държавно управление. Царското семейство напуска страната и първоначално се установява в Египет, а след това – в Испания. През 1955, след като става пълнолетен, Симеон II се включва в дейността на българската политическа емиграция, но не успява да я обедини около себе си. През 1962 се жени за испанката Маргарита Гомес (от благороднически род), католичка, от брака с която има пет деца – четирима сина – Кардам, Кирил, Кубрат, Константин Сакскобургготски и една дъщеря – Калина Сакскобургготска. За първите двама от синовете му се знае, че принадлежат към източното Православие. Дъщерята е католичка. Министър-председател на България (2001-2005). Автор на мемоарното съч. „Една необикновена съдба. Автобиография" (със сътрудничеството на Себастиян де Куртоа; прев. Валентина Бояджиева) (С., 2014).

*Лит.: **Кеворкян**, К. Разговори със **Симеон Втори**. С., 1990; **Йоанна, царица българска**, 1907-2000. Спомени / прев. от итал. Йорданка **Безлова**; с предг. от Милен **Куманов**, Джовани **Артиери**; с послесл. от Емил **Илиев**. С., 1991. Публ. на М. **Куманов**.*

СИМЕОНОВ, Алекси – възрожденски църковен деец. Свещеник във Велес (от 1849).
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 164.

СИМЕОНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Арбанаси, Великотърновска обл. (40-те г. на XIX в.).
*Лит.: Летописа на **поп Йовча от Трявна**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1890, Т. 3, с. 382.*

СИМЕОНОВ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Петрич (1876). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 592.

СИМЕОНОВ, Матей – възрожденски църковен деец. Роден в Бабадаг, Добруджа. Свещеник в селото (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 107.*

СИМЕОНОВ, Михаил (1848-) – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Етрополе. Завършва Одеската семинария, след което е свещеник в гр. Елена (1864).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 132; **Поглупко**, К. За да бъдат полезни на рода си. С., 1976, с. 99.*

СИМЕОНОВ, Павел (1839 – 16.I.1927) – висш духовник. Роден в с. Българска Блаца, Костурско (Егейска Македония). Още като ученик започва да работи за разпространението на българщината. Завършва Семинарията на о. Халки (1861). Учител и проповедник – в Силиврийската епархия (1866), проповедник е в Ираклийската епархия (1867-1869). В 1869 придружава митрополит Антим във Видин като негов протосингел. Възведен е в архимандритски чин. Делегат е на Първия църковно-народен събор в 1870. Обикаля Костурската епархия и се бори с гъркоманията. Подпомага Георги Динков в опита му да открие българско училище в Костур (1870), заради което гъркоманска шайка пребива и двамата. Преподавател е в Халкинското търговско училище (1871-1872), гимназията в Айвалък (1872-1876) и в девическото училище Запио в Цариград (1877). Избран за титулярен Скопелски епископ (21 септ. 1880) и изпратен като архиерейски наместник в Лозенград на Одринската митрополия. Викариен епископ в Неврокоп на Драмския митрополит Герман Михаилидис (1881-1882). Кмет на община Вланга в Цариград (1883-1885). Избран за Коски митрополит (14 окт. 1885). Уволнен (1889). Заточен е на о. Халки, където умира.
*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война (1877-1878). Т. I. С., 1969, с. 374; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 481.*

СИМЕОНОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 592.

СИМЕОНОВ, Стоян – църковен и революционен деец. Свещеник в с. Брестовица, Пловдивска обл. Свещеник в селото (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет. Участник в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 23.*

СИМЕОНОВСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – в Симеоново (кв. на София). Днес от него има запазено само едно малко парче от зида. Историята на обителта е превратна, както на много други от известната Софийска Мала Света Гора. Според едно запазило се предание монасите пренасят реликвите в друг манастир със същото име – Кокалянския „Св. Архангел Михаил", за да ги запазят от османлиите. Според друго предание бият премества манастира в Кокаляне, а сградата му става негова резиденция. Синът му се удавя в минералния извор. Възстановяването на храма е свързано с името на баба Иванка от селото. Тя постоянно сънувала, че мястото е свято. Веднъж като разкопавала двора, където се намира днешният храм, намерила кандило и кръстче. По-късно местните хора извадили оброчен кръст при разкопаване на двора. Решили да издигнат на това място църква. Първата построена сграда била от дърво. След години с дарения бил издигнат нов храм. Първоначално иконостасът тук бил изцяло от тухли. Новият иконостас е от дърво, резбован от проф. Методи Балалчев. Иконите са нарисувани от художника проф. Георги Богданов и съпругата му Олга. Владишкият трон е дело на дърводелеца Иван Александров и художниците резбари Константин Попйорданов и Димитър Георгиев. От 2000 до 2007 се строи параклисът „Св. апостоли Петър и Павел" с дарения от жителите на кв. Симеоново. Един от най-щедрите дарители е доц. д-р инж. Георги Ников – вярващ, православен християнин, израснал в Симеоново. Учил и работил в САЩ, откривател на животоспасяващи лекарства. Той дарява на параклиса иконостаса и голямата икона на „Св. Архангел Михаил". На Петровден 29 юни 2007 енорийският свещеник Васил Янков отслужва първата Света Литургия.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

СИМИДЧИЕВ, Трифон (15.VI.1906 – 24.VIII.1996) – монах. Роден в с. Волак, Драмско. Преселва се в България, където през 1945 е ръкоположен за игумен на манастира „Св. Георги" край Жостово (дн. гр. Хаджидимово, Благоевградска обл.), където пише летописна книга за създаването на манастира. През окт. 1949 е интерниран със семейството си в Рибарица по подозрение, че укрива диверсанти в манастира. По-късно е арестуван и инквизиран от Държавна сигурност в Плевен, но през 1953 е оправдан и освободен. Завръща се в манастира „Св. Георги" и посвещава живота си на възстановяването му, след като е полуразрушен и разграбен.
*Лит.: **Янчев**, Никола. Бежанска носталгия. Благоевград, 2008, с. 30-32.*

СИМОВ, Димо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 594.

СИМОН, Панайот Попилиев (нач. на XIX в.) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Разлог. Свещеник и учител в с. Бачево, Разложко, Благоевградска обл. (1835).
*Лит.: **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 22.*

СИМОНИЯ – приемане или даване на духовен чин, звание или отличие срещу облаги; богохулна търговия с Благодатните дарове на Св. Дух. Първа жертва на този грях станал Симон Влъхва (и оттам „симония"). Като видял как Апостолите вършат чудеса, Симон им предложил срещу заплащане да го ръкоположат за Апостол, за да добие и той Даровете на Духа. В по-късни времена подобно греховно използване на свещенството за пари, както и продаване на свещените степени, се извършва чрез купуването на индулгенции или чрез изискване за задължително заплащане за извършването на Св. Тайнства и др.п.
Онлайн ресурс.

СИМФОРОЗА (светско име: Елена Георгиева Мечкова) (16.V.1907 – 7.XII.1992) – монахиня. Родена в Пловдив. След завършване на прогимназия учи във Франция. Приема монашество във Видин (1924), след което е игуменка на манастира „Св. Петка" край с. Сотира, Сливенска обл. Обвинена е като участничка в Горянското съпротивително движение и осъдена на затвор. След освобождаването ѝ служи в Мъглижкия манастир, където остава до края на живота си.
*Лит.: **Николов**, М. Призванието [на **монахиня Симфороза**]. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2003.*

СИНАЙСКИ МАНАСТИР „СВ. ЕКАТЕРИНА" – раннохристиянски манастир в южната част на Синайския полуостров. Назован е още: Свещен манастир на докоснатата от Божиите стъпки планина Синай. Основан от Св. Елена, майка на Св. Константин (IV в.) като убежище за преследвани християни в пределите на Римската империя. В манастира са пренесени мощите на Св. Екатерина. Манастирът получил специална грамота от мюсюлманския пророк Мохамед, в която се гарантирала неприкосновеността му. Това е най-старият в историята манастир, който никога не е преустановявал изпълнението на религиозните служби и е действащ в наши дни. Обявен е от ЮНЕСКО за обект от списъка на световното културно наследство. Сред пребиваващите в манастира има и българи. Манастирът е хранилище на безценни произведения на раннохристиянското изкуство, архитектура и ръкописни книги. Иконите са над 120, а ръкописите са повече от 3300 на брой, пазят се над 1700 свитъка, 5000 старопечатни книги, исторически документи и грамоти. Две трети от ръкописите са написани на гръцки език, останалите – на арабски, сирийски, грузински, арменски, коптски, етиопски, латински и славянски езици. Съхраняваната сбирка от над 3300 т. книжовни паметници, писани на 11 езика. От славянските – по-важни: *Синайският псалтир*, *Синайският молитвеник* и др. (Euchologium Sinaiticum: Texte slave avec les sources grecques et traduction française / ed. J. Fraček. T. 1-2. Paris, 1933-1939 [= Patrologia Orientalis, 24-25]; Euchologium Sinaiticum: Starocerkveno-slovenski glagolski spomenik / ed. Rajko Nahtigal. T. 1. Fotografski posnetek. T. 2. Tekst s komentarjem. Ljubljana, 1941-1942).
*Лит.: **Желев**, Ив. Открити ръкописи в Синай. // Духовна култура, 1978, N 10, с. 24-27; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 451-452; **Чифлянов**, Бл. Славянските ръкописи открити през 1975 г. в Синайския манастир. // Духовна култура, 2008, N 4, с. 28-31.*

СИНАЙСКИ МОЛИТВЕНИК (известен още като Синайски евхологий) (XI в.) – старобългарски ръкопис. Открит от руския славист архимандрит Порфирий Успенски (1850). Състои се от 138 пергаментови листа и представлява остатък от по-голям ръкопис, наброявал приблизително 300 листа. Писан на глаголица. Съдържа треби (молитви) за четене по различни поводи и заповеди на Светите отци.
*Лит.: **Минчев**, Г. Мястото на откритите листове от Синайския евхологий сред другите текстове от ръкописа. Филологически и литургически анализ на молитвите от денонощния молебен цикъл. // Paleobulgarica, 1993, N 1, с. 24-26; Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 452-453.*

СИНАЙСКИ ПСАЛТИР (X в.) – книжовен глаголически паметник. Открит от руския славист архимандрит Порфирий Успенски (1850). Допълнително са открити 32 л. (1975). Състои се общо от 209 л. Съдържа псалми и библейски песни. Важен източник за историята на българския език.
*Лит.: **Велчева**, Б. Глаголицата и школата на **[Св. архиепископ] Климент Охридски**. // **Климент Охридски**: Сб. от ст. по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966, с. 133-141; **Чунгаров**, С. 1400-годишнината на манастира „Св. Екатерина" на Синай. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1966; **Илчев**, П. Текстова структура на Синайския псалтир. // Изследвания върху историята и диалектите на българския език. Сборник в памет на **член-кор. Кирил Мирчев**. С., 1979, с. 204-209; **Илчев**, П. Славянският псалтир и неговите писачи. // Славянска палеография и дипломатика. С., 1980, с. 89-95; **Мавродинова**, Л. Украсата на Синайския псалтир. // Старобългарска литература, 1983, Т. 13, с. 74-90.*

СИНАКСАР – наименование на сборник с кратки жития в календарен ред. Приложени към основния текст на евангелия, апостоли и др. богослужебни четива. Съдържат разказ и обяснение на празнуваното събитие (напр. Синаксари на Господски и Богородични празници, на празници по случай пренасяне мощите на някой светец) или значението и причината за установено от Църквата действие (напр. помен за покойниците), или тълкуване на причината дадено възпоменание да се извършва на определен ден (напр. Синаксар в Месопустната или Страстната седмица). Подобни на синаксарите са месецословите и минеите. В последните, редом с житията на Светиите, поместили и поучителни слова за празника. Днес синаксарите се използват в богослужението само в някои манастири.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 455.*

СИНЕДРИОН – орган на еврейското самоуправление в Юдея. Съществувал от I в. пр. Хр. до V в.
*Лит.: **Пиперов**, Б. Синедрионът. Историческа справка. // Църковен вестник, N 16-17, 11 апр. 1957.*

СИНЕСИЙ – гръцки висш духовник. Последният Червенски епископ (1842-1864). Открито демонстрира презрително отношение, заради което срещу него възниква остро недоволство. След като русенци отхвърлят върховенството на Цариградската патриаршия (19 март 1861), отказват правото му да извършва богослужение на гръцки език и отказват да му плащат църковния данък „владичина". На 15 ян. е разрушена къщата му, която служи за резиденция на епископията, след което всички опити на Цариград да го върнат отново в Русе се провалят. От 1 май 1865 е преместен и става предстоятел на Родоската митрополия.
*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 326.*

СИНЕСИЙ СКОПСКИ (светско име: Стоимен Райков Димитров) (10.X.1836 – 16.XII.1917) – висш духовник. Роден в с. Скриняно, Кюстендилско. Приема монашество в Рилския манастир (1854) и същата година е дякон при управляващия Кюстендилска епархия *Авксентий Велешки*. От 1857 и при гръцкия митрополит Антим Алексиадис във Велес (1857-1860). Учи в Българското училище в Цариград (1861-1863). След завръщането си в Кюстендил (1864) завежда три години манастира „Св. Мина". Ръкоположен за йеромонах в Рилския манастир (1867) и до 1871 изпълнява длъжността ефимерий и писар. Изпратен във Враца като таксидиот, където става член на местния революционен комитет. Протосингел на Кюстендилския митрополит *Иларион Ловчански* (1874-1875). Хиротонисан за Стобийски епископ (21 апр. 1875). Викарий на Кюстендилския митрополит в Щип. През септ. 1877 назначен за наместник на Пловдивския митрополит *Панарет*, а от 1878 управлява Одринската епархия на Българската екзархия. От 5 дек. 1884 е Охридски митрополит, но поради гръцки интриги пред султанското правителство получава берат едва на 1 авг. 1890. На 15 апр. 1891 подава оставката си, но тя не е приета. На 15 юли с.г. повторно подава оставка, която на 17 юли е приета от Св. Синод. През 1892 се оттегля на покой в Кюстендил. В 1894 получава назначение за управляващ Скопската епархия, а от 1897 е титулярен Скопски митрополит до 1909. От 1909 до смъртта си митрополитът живее на покой в Кюстендил. Погребан е пред олтара на старата църква „Св. Мина". Автор на книгите „Българска правда и гръцка кривда" (Цариград, 1872) и „Длъжностите и правата на свещениците" (С., 1897).
*Лит.: Бившият **Скопски митрополит Синесий**. // Църковен вестник, N 52, 29 дек. 1917; Автобиографични бележки на **Синесий, епископ в Щип и Пловдив, митрополит в Одрин, Охрид и Скопие** / Ред. Г. **Баласчев**. С., 1934; **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 59-60; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 594; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 124, 144, 235, 329; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 481.*

СИНЕСИЙ СТОБИЙСКИ – *вж Синесий Скопски*

СИНОДАЛНА ПАЛАТА – София – седалище на Св. Синод на Българската православна църква. Построена (1908). Автор на проекта и ръководител – арх. П. Момчилов в сътрудничество с арх. Й. Миланов. На партера са разположени библиотеката и малък параклис „Св. цар Борис". На етажа се намират заседателната зала, приемният салон, кабинетът и апартаментът на Патриарха и апартаментите на членовете на Св. Синод. Архитектурно-пластичната декорация е извършена в духа на средновековното архитектурно наследство с подчертано византийско влияние. Стенописите на централното стълбище и на параклиса са дело на художника Д. Гюдженов. Обявена за паметник на културата.
*Лит.: **Димитров**, Ив. За Синодалната палата. // Църковен вестник, N 36, 6-12 септ. 1993; **Темелски**, Хр. Синодалната палата. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2014.*

СИНОДАЛНО ИЗДАТЕЛСТВО – единственото в България за издаване на религиозна литература. Издава официалния орган на Българската православна църква – в. *„Църковен вестник"* (София, 1900-) и сп. *„Духовна култура"* (София, 1920-), *Известия на Църковно-историческия и архивен институт* (София, 1978-), *Църковноисторически архив* (София, 1981-), трудове на българските митрополити, специализирана учебникарска литература и богослужебни книги, православни календарчета и пр.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 201.

СИНОДИК – сборник с решения от църковни събори – *вж Борилов синодик*
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 455.*

СИНОДИК НА ЦАР БОРИЛ – *вж Борилов синодик*

СИНТРОН – място в църковния храм, предназначено за отсядане на представители на висшето духовенство.
*Лит.: **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002, с. 67.*

„СИОН" – първо православно радио в България. Стартира (19 окт. 2005) към Руенския манастир. От кр. на 2006 функционнира от София. Цел: съхраняване на многовековната българска християнска традиция; изграждане на църковно самосъзнание и самочувствие у православните християни в България; запознаване на обществеността с културното и нравствено богатство на Българската православна църква. Предаванията му са обособени в три програмни направления – литургично, катехизационно и теологично.
*Лит.: **Карамихалева**, А. „Сион" – първо православно радио в България. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.*

СИОНИЙ ВЕЛИЧКИ (Стефан Стефанов Радев) (18.XI.1969) – висш духовник. Роден в София. Завършва Софийската духовна семинария в паралелния курс при гара Черепиш (1990) и Богословския факултет към Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1994). Приема монашество (5 юни 1991). На 22 и 23 юни става – първо йеродякон, след това – йеромонах. Игумен е на Клисурския манастир (1992-1995). Специализира в Ерланген, Германия (1995-1996). От нач. на 1996 е ефимерий и учител по Литургика в Софийската духовна семинария, а от 15 юли 1996 е ректор на същата семинария. Възведен в архимандритско достойнство (1998). Хиротонисан с титлата Велички епископ (24 март 2007). Викарий на Видинския митрополит (2009-2011), а от 2011 е игумен на Лопушанския манастир „Св. Йоан Предтеча" (2011-2014) и на Троянския (от 2014).
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 361; **Пепелишев**, Ст. Въдворяване на **Величкия епископ** за игумен на Бачковския манастир. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2019.*

Per aspera ad astra!

СИРИЙСКИ – *вж Константин V Копроним*

СИРНИ ЗАГОВЕЗНИ – *вж Неделя Сиропустна*

СИРОМАХОВ, Росен Димитров – *вж Фотий*

СИЧАНОВ, Иван – църковен деец. Роден в Банско. Завършва Роберт колеж в Цариград (1873). Протестански пастор в Пловдив.
*Лит.: **Уошбърн**, Джордж. Петдесет години в Цариград (Спомени за Робърт колеж). С., 1980, с. 48, 165.*

СКАЗАНИЕ ЗА ЖЕЛЕЗНИЯ КРЪСТ – цикъл от 10 разкази, посветени на чудеса, извършени от Св. Георги. Възниква в X в. под влиянието на тогавашната византийска литература. Близко по сюжет с „Чудото с Българина Климент" – *вж: цит. лит.* Първият цикъл е публикуван за пръв път от Б. Ст. Ангелов (1971 – *цит. лит.*). Изданието съдържа важни сведения за въвеждането на християнството в България, борбата против езичничеството, войните на цар Симеон Велики с унгарците и пр., както и за българския бит и обществен живот през X – първ. пол. на XI в.
*Лит.: **Ангелов**, Б. Ст. Сказание за железния кръст. // Старобългарска литература. Кн. I. С., 1971.*

СКАЛНА ЦЪРКВА ПРИ С. МАТОЧИНА (X в.) – средновековна църква. Намира се на 2 км югозападно от с. Маточина, Хасковска обл. В архитектурно отношение е оформена като правоъгълно засводено помещение, в което се влиза през къс, също така сводест коридор. В по-ново време е носила името „Св. Дух" и е действала като църковен храм на три села – Маточина, Варник и несъществуващото вече с. Благунци. На платото над църквата дълги години се е провеждал многолюден събор. Едва през 1934 в Маточина е построена нова църква „Св. Св. Константин и Елена" и постепенно църковният живот във „вехтата черква" замира.
*Лит.: **Аладжов**, Димчо. Християнски паметници в Хасковски окръг. Хасково, 1981.*

СКАЛНА ЦЪРКВА ПРИ С. МИХАЛИЧ (X в.) – средновековна църква. Издълбана във варовикова скала в близост до с. Михалич, община Свиленград. Намира се във варовиков масив, известен с името Айпандо. Единствена в България с уникална засводена триконхална форма. Използвана от монаси и отшелници – последователи на различни ереси.
Онлайн ресурс.

СКАЛНИ ЦЪРКВИ „СВ. ГРИГОРИЙ" И „ СВ. МАРИНА"(XIV в.) – запазени до днес. Стенописите на „Св. Марина", изпълнени от първокласен майстор, са фрагментарно запазени. На ок. 5-6 км северозападно от жп гара Карлуково се намира „Св. Григорий", в която фрагментарно са запазени два слоя стенописи – от XIV и XVII в.
Онлайн ресурс.

СКЕВНЕРИЧ, Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в църквата „Св. Богородица" – Търново (В. Търново) (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 595.

СКИТОВЕ – наименование на монашески обители от манастирски тип. Изграждат се близо до манастир. Обитавани от монаси, склонни към по-продължителен аскетичен начин на живот. Изграждани предимно през Средните векове. В периода на османското владичество строителството им замира поради несигурния начин на живот. Появяват се отново в ранния период на възрожденската епоха. По-големи скитове: „Св. Лука" при Рилския манастир и „Зелениковец" при Троянския манастир.
Лит.: Кратка история на българската архитектура. С., 1965, с. 562-563.

СКОПСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Скопие. Българското църковно движение в Скопие започва в 1829, когато скопските българи искат от Цариградската патриаршия владика българин. За по-малко от 4 г. трима гръцки владици – Ананий, Неофит и Генадий са прогонени от скопските граждани. Едва Гавриил III Скопски, по произход наполовина българин, в 1833 успява да се задържи, тъй като прави отстъпки и започва да пее на църковнославянски. Около 1835 църковното настоятелство наема за учител в града монаха Павел Хорват от Бигорския манастир. Училището се намира в общинска сграда, а обучението е безплатно. Водач на българското църковно дело е умереният хаджи Трайко Дойчинович. След смъртта му движението е оглавено от братята търговци Христо и Георги Попов(ич), около които се образува група от млади граждани – Зафир Малев, Гьоре Трайков, Георги Карайовов, Хаджи Кочо и др. 1848-1853 Йордан Хаджиконстантинов Джинот е учител в българското училище в Скопие. Отстранен е от общинското училище поради конфликтите му със Скопския митрополит Йоаким. След отстраняването на Джинот начело на скопяни застава Георги Карайовов. В периода 1858-1860 скопските първенци се организират против гръцкото духовенство и настояват за митрополит българин. В 1862 в Скопие, който традиционно е извън обхвата на лазаристките мисии, се появява униатската пропаганда. През пролетта българската община решава да приеме унията, за да се справи по този начин с натиска на гърцизма. Руският вицеконсул Найден Геров нарежда на своя представител в Скопие Стоян Костов да действа активно срещу униатското движение и да увери скопяни, че правителството ще разреши българския църковен въпрос. Скоро Костов информира Геров, че скопяни са се отказали от унията. Когато новият скопски владика Йоаким се опитва да сложи ръка на училището и да наложи преподаване на гръцки език в него, видните скопяни се противопоставят и решават да разширят българското общинско училище. Построяват нова сграда за училището „Св. Св. Кирил и Методий" в двора на църквата „Св. Богородица" (1864) и основават училищен фонд, който е първият в Македония. Константин Икономов прави голямо парично дарение за училището и дарява на училището библиотеката си от 500 книги, като по този начин поставя началото на първата българска училищна градска библиотека в Македония. След смъртта на митрополит Йоаким скопяни продължават да настояват за митрополит българин и Цариградската патриаршия назначава Паисий, погърчен българин. Въпреки отстъпките, които новият владика прави на българското дело, общината не го приема и на голямо гражданско събрание (14 септ. 1869) Скопската община се отказва от Патриаршията. На църковната служба в катедралата „Св. Богородица" по повод Въведение Богородично (21 ноември 1869), отслужена от градското свещенство, е споменато не името на митрополит Паисий, а това на Иларион Макариополски. Тогава е създадена и новата Скопска българска община с председател архимандрит Харалампий.

Скопската епархия е сред посочените български епархии във фермана за Екзархията от 1871 и получава своя владика Доротей, а след него – Кирил. След Руско-турската война през май 1878 Тодор Стевков и Йордан Карагеоргов от името на Скопската община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония*, с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. След войната *Кирил Скопски* заедно с *Натанаил Охридски* е сред основните вдъхновители и организатори на Кресненско-Разложкото въстание. След войната в Скопие се установява екзархийско наместничество, като за наместник Екзархията определя председателя на общината Иван Карайовов. Така общината приема и функциите на епархийска власт. Българските училища, временно затворени през войната, са отново открити и Екзархията им праща парична подкрепа, макар и скопският екзархийски наместник да е арестуван. През лятото на 1880 общината иска от Екзархията да ѝ се изпратят вули за сключване на бракове между българи, като приходите от тях се разделят между общината и Екзархията. През апр. 1880 скопяни се оплакват пред Екзархията в Цариград от действията на патриаршеския владика Паисий и Екзархията подава такрир до Портата, с който се иска зачитане от местните власти на правата на скопския екзархийски наместник. Просъществува до 1913, когато е закрита след Междусъюзническата война от новите сръбски власти.

*Лит.: **Радев**, Симеон. Македония и Българското възраждане. Т. 1 и II. С., 2013; **Лельова**, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 18.*

СКОПСКА ЕПАРХИЯ – структурно звено на Българската църква. Скопие е завладян от българския цар Калоян в 1203. Той присъединява епархията, както и Призренската, към Търновската патриаршия. В 1204 катедрата е възглавена от митрополит Марин, който заедно с останалите български епископи приема унията и пише молба до папа Инокентий III за палиум. Това е единственото свидетелство за принадлежността на Скопие в нач. на XIII в. към диоцеза на Българската църква. След това вероятно градът попада в ръцете на Михаил Стрез, а след смъртта му в 1214 – в тези на епирския деспот Теодор Комнин, който поставя на престола в Скопие византиеца Йоан, подчинен на Охридската архиепископия. От 1230 до 1246 епархията е в пределите на България, но няма сведения дали е била подчинена на Търновската или на Охридската катедра. При османското завоюване в кр. на XIV в. епархията е подчинена на Охридската архиепископия (до 1557) когато, след възстановяването на Печката патриаршия, епархията минава под нейна власт и така славянското богослужение и традиция в епархията се поддържат. Със закриването на Печката патриаршия (1776) епархията е подчинена на Цариградската и за епископи започват да се назначават предимно гърци. Славянският богослужебен език и писменост в епархията обаче продължават да се поддържат – свещениците и чиновниците в митрополията се избирали от местни хора. Едва в XIX в. в някои градски църкви е въведен гръцкият. Населението е обложено с тежки църковни данъци, тъй като Патриаршията в кр. на XVIII в. е в тежка финансова криза. Тези обстоятелства предизвикват втория бунт 1835 в Скопие (1835) срещу гръцките владици, след бунта във Враца (1824). В XIX в. Скопската митрополия обхваща каазите Скопие, Крива паланка, Куманово, Враня и Тетово. Според патриаршеския митрополит Фирмилиан в 1902 в епархията му има 10557 къщи, от които 393 „влашки гъркомански" и 10164 сръбски; в Скопска каза – 1190, Кратовска – 248, Кочанска – 151, Паланска – 21, Малешево – 211, Тетовска – 1212, Гостиварска – 1128, Кумановска – 1674 и Прешевска – 4329 къщи. След разгрома на кралска Югославия от Германия през пролетта на 1941 Българската екзархия възстановява своя диоцез в анексираните от България части от Вардарска и Егейска Македония и в Западна Тракия. Временното управление на Скопско-Велешката епархия е връчено на митрополит Софроний Търновски с помощник епископ Максим Браницки. Още преди пристигането на Софроний сръбските владици, архиерейски наместници и част от свещениците си заминават. Останалите са предимно местни българи, завършили сръбски духовни семинарии, както и стари екзархийски свещеници. Епархията в този период наброява 189 енории, от които 145 са в ръцете на заварените свещеници, 21 са попълнени с командировани от старите предели свещеници, а 23 са незаети. Софроний назначава архиерейски наместници във Велес, Враня, Куманово, Крива паланка, Щип, Кочани, Кратово, Тетово и Сурдулица, както и пунктови свещеници в Св. Никола, Прешево и Качаник. Според митрополит Софроний в Скопие и Велес той е посрещнат като месия от местното население, което дава спонтанна изява на българското си самосъзнание. Населението в северните области на епархията – Вранско и Косово, посреща новата църковна власт подчертано хладно. В околиите от епархията, които попадат в италианската окупационна зона – Тетовско, Гостиварско, Кичевско и Дебърско, италианските власти широко ползват старата сръбска църковна администрация и се опитват да накарат 27-те български свещеници да приемат юрисдикцията на сръбския призренски епископ. В 1944 преди да отпътува за България митрополит Софроний назначава временен епархийски духовен съвет, който да управлява епархията от негово име, до установяването на нормална църковна власт. В него влизат като председател Кирил Стоянов, Стоил Давидов от Кратово и протойерей Спиро Личеновски от Дебър.

*Лит.: Скопската епархия. // Църковен вестник, N 37, 18 септ. 1909; **Снегаров**, Ив. Скопската епархия. Исторически очерк и възражения срещу съчинението на **проф. Р. Грујић** „Скопска митрополија". [Скопие, 1935.] С., 1938; **Снегаров**, Ив. Скопската епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1938, 16; **Снегаров**, Ив. Българска църковна история. С., 1947.*

СКОПСКА ЕПИСКОПИЯ (IV в.) – епархия от латински обряд на Римокатолическата църква в Македония. Обхваща цялата територия на Вардарска Македония. Основана като Дарданско архиепископство. От 1656 архиепископията става резиденциална и е преименувана на Скопска. От 29 окт. 1924 е Скопска епископия. На 2 окт. 1969 е обединена с титулярната Епископия в Скопско-Призренска епископия. На 24 май 2000 епархията е разделена на Призренска апостолическа администрация и Скопска епископия, суфраганен диоцез на Врхбосненската архиепископия. От 2005 възглавявана от епископ *Киро Стояновв.*

*Лит.: **Милев**, Н. Католишката пропаганда в България през XVII в. С., 1914, с. 152; **Николова**, Б. Устройство и управление на Българската православна църква. С., 1997, с. 222.*

СКОПСКИ МИНЕЙ (XIII в.) – книжовен паметник. Състои се от 284 л., писани на пергамент. Съдържа служби за по-големи църковни празници от 14 септ. до 8 май. Украсен с орнаменти с растителни мотиви в червено. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 460.*

СКРАВЕНСКИ МАНАСТИР „ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ" (известен и като Новаченски) (XII-XIV в.) – намира се на ок. 4 км северно от с. Скравена, Ботевградско (дн. Софийска обл.) и на 5 км източно от с. Новачене. Разположен е в местността „Баткун" от Лакавишкия рид на Западния Предбалкан, високо над Новаченския пролом на р. Бебреш, под връх Креща. Разрушен от османците. Възобновен от Св. Пимен Софийски (1608). Към него функционира и килийно училище. Отново е разрушен (1864) и възобновен за пореден път. Днес е напълно запустял.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

СКРИПТОРИЙ – помещение в манастири или по-големи църковни храмове, в което се преписвали, подвързвали и разпространявали средновековни ръкописи.

Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 460-462;* ***Гюзелев****, В. Училища, скриптори, библиотеки и знания в България, XIII-XIV в. С., 1985.*

Пенчо Славейков (фотопортрет)

СЛАВЕЙКОВ, Пенчо Петков (27.IV.1866 – 28.V.1912) – поет, най-малкият син на Петко Рачов *Славейков*. Роден в гр. Трявна. Учи в Стара Загора, където баща му е назначен за учител. Свидетел на опожаряването на града по време на Руско-турската война 1877-1878. След края на войната се премества в Сливен, през 1879 – отново в Търново, където Петко Славейков издава вестниците „Остен" и „Целокупна България". В кр. на 1879 семейството се установява в София, където Славейков учи до 1881. Продължава образованието си в Пловдив. През зимата на 1884 заболява тежко от измръзване на р. Марица. Към ср. на 1884 семейството на Пенчо Славейков се връща в София. През 1885 се сближава с Алеко Константинов. Заема негативно отношение към управлението на Регентството (1886-1887) и първия стамболовистки режим (1887-1894). Заминава да следва в Лайпциг (1892). Като студент си поставя за задача да разшири житейския, философския и естетическия си кръгозор. Завръща се в България в нач. на 1898 и през с.г. става действителен член на Българското книжовно дружество (дн. Българска академия на науките). Назначен е за учител в Софийската мъжка гимназия и командирован в Народната библиотека в София. Помощник на д-р Кръстьо Кръстев в редактирането на сп. „Мисъл" (С., 1892-1907). Много важен аспект от неговия жизнен и духовен път е любовта му с поетесата Мара Белчева, вдовица на убития министър Христо Белчев (1903). Поддиректор (1901-1909) и директор (1909-1911) на Народната библиотека (дн.: Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий"), директор на Народния театър (1908-1909). През 1908 е командирован в Москва за участие в честването на 100-годишнината от рождението на Николай Гогол. Заедно с проф. Васил Златарски прибира в България костите на Марин Дринов и библиотеката му. От Русия Славейков пише няколко писма до Мара Белчева, в които се изявява като народолюбец и антимонархист, хуманист и демократ. На 10 юли 1911 министърът на просвещението Стефан Бобчев го уволнява от поста директор на Народната библиотека и го назначава уредник на училищния музей при Министерството на народното просвещение. Не заема длъжността и заминава за чужбина. В кр. на авг. е в Цюрих, където го посреща Мара Белчева. В края на месеца пристигат в малкото курортно градче Брунате, разположено между езерото Лаго ди Комо и гр. Комо (Италия), където умира. През 1921 костите му са пренесени в България. Попада под религиозно-философските повеи на Ф. М. Достоевски. До християнските идеи не успява да достигне напълно.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 226-227;* ***Кечев****, В.* ***Пенчо Славейков*** *в очите на църковника. // Църковен вестник, N 14, 19 май 1966;* ***Енчев****, К.* ***Бог*** *в творчеството на* ***Пенчо Славейков****. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991; N 41, 22 ноември 1991;* ***Енчев****, К.* ***Бог*** *в творчеството на* ***Пенчо Славейков****. // Духовна култура, 1993, N 1, с. 28-32.*

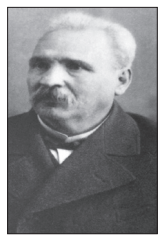

Петко Р. Славейков (фотопортрет)

СЛАВЕЙКОВ, Петко Рачов (17.XI.1827 – 1.VII.1895) – поет, публицист, фолклорист, политически и държавен деец. Роден в Търново (дн. Велико Търново). Учи последователно в Търново, Дряново, Трявна и Преображенския манастир. Учител във Велико Търново (1843), но за написаното стихотворение „Прославило се Търново със славни гръцки владици" е изгонен. Учителства в други селища: Трявна, Видин, Враца, Плевен, Берковица, Лясковец, Бяла, Елена и пр. (1846-1864). Поканен от Българското библейско дружество В Цариград заедно с Албърт Лонг, Илайъс Ригс и Христодул Сичан-Николов да редактира българския превод на Библията (на източнобългарско наречие) (1864). Един от ръководните дейци на българския народ за извоюване на църковна независимост. Занимава се и с активна журналистическа дейност. Издава вестниците „Гайда" (Цариград, 1863-1867), „Македония" (Цариград, 1866-1872) и др. След Освобождението е един от водачите на новообразуваната Либерална партия. Заема различни държавни постове – председател на Народното събрание (1880), министър на народното просвещение (1880) и министър на вътрешните работи (1880-1881) в правителството на Петко Каравелов. По време на Режима на пълномощията (1881-1883) емигрира в Пловдив, където преподава в Пловдивската гимназия. След завръщането си в България отново е вътрешен министър (1884-1885) в новия кабинет на Каравелов. След Съединението е помощник-комисар в Южна България. Продължава и журналистическата си дейност. Издава вестниците „Остен" (Търново, 1879), „Целокупна България" (Търново, 1879-1880), „Независимост" (София-Пловдив, 1880-1883), „Търновска конституция" (С., 1884-1885), „Истина" (С., 1886), „Софийски дневник" (С., 1886) и „Правда" (С., 1888). Умира в София.

Лит.: ***Бобчев****, С.* ***Петко Рачов Славейков****. // Българска сбирка, 1895, N 7, с. 643-656;* ***Милетич****, Л.* ***П. Р. Славейков****. // Бълг. преглед, 1895, I, 9-10, с. 79-86;* ***Славейков****, Р.* ***Петко Рачев Славейков****. Очерк за живота му и спомени за него. С., 1927;* ***Василев****, Ст. п.* ***П. Р. Славейков*** *и черковният въпрос. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947;* ***Динеков****, П.* ***Петко Р. Славейков****. Творчески път. С., 1956;* ***Константинов****, Г.* ***Петко Рачев Славейков****. Разказ за него и неговото време. С., 1967;* ***Баева****, С.* ***Петко Славейков****. Живот и творчество. С., 1968;* ***Гълъбов****, К.* ***П. Р. Славейков****. Живот. Дейност. Творчество. С., 1970;* ***Стойнов****, Д.* ***Петко Р. Славейков*** *и църковно-националната борба. I. Доцариградски период. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1976;* ***Стойнов****, Д.* ***Петко Р. Славейков*** *и църковно-националната борба. II. Цариградски период (Начален етап: родно училище и духовенство). // Църковен вестник, N 8, 11 март 1976;* ***Нитов****, Й.* ***Петко Р. Славейков*** *и българският църковен въпрос. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1983; Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна* ***Аврамова*** *и др.; Съст. Николай* ***Генчев****, Красимира* ***Даскалова****; [С предг. от Николай* ***Генчев****]. С., 1988, с. 595-598;* ***Денев****, Ив. Четири проповеди на* ***П. Р. Славейков*** *за видни възрожденци. // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1979;* ***Ташев****, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 407-409;* ***Ведър****, Димитър, Константин* ***Събчев****. Щатски мисионер превежда Библията на български. // Стандарт, 12 апр. 2006.*

СЛАВИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. (XVIII в.).
Лит.: ***Китипов****, П. Миналото на с. Енина. С., 1968, с. 130.*

СЛАВИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 598.*

СЛАВИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Средногоров, Казанлъшко, Старозагорска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 598.*

СЛАВИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Крумово, Варненска обл. (1866).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 598.*

СЛАВКОВ, Иван Хус – *вж Поптодоров, Русе*

СЛАВКОВ, Кръстьо Велков (12.VIII.1847 – 26.I.1919) – църковен деец. Свещеник в с. Лобош, Радомирско, Пернишка обл. (1879-1919).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 595-599.*

СЛАВКОВСКИ – *вж Поптодоров, Русе*

СЛАВОВ, Васил – просветен и църковен деец. Роден в Котел. Завършва класното училище в града. Учител до и след Освобождението, вероятно в Сливен. Ръкоположен за свещеник (1888).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 599.*

СЛАВОВ, хаджи Господин (1811-1893) – стопански и обществен деец. Роден в Стара Загора. Председател на училищното настоятелство и на българската църковна община. Представител на Търновската епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871. През 1875 предава Старозагорското въстание, за да се спаси. През 1876 се застъпва пред местните османски власти за учителите, заподозрени в Априлското въстание. След Освобождението е първият кмет на Стара Загора.
*Лит.: **Илков**, В. Принос към историята на Стара Загора. Пловдив, 1908, с. 191-192; **Илиев**, Ат. Спомени. С., 1936, с. 52; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 483.*

СЛАВОВ, Иван (-1889) – църковен деец. Роден в с. Долно Сахране, Казанлъшко, Старозагорска обл. Преселва се в Казанлък (1853), където е свещеник до края на живота си.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 600.*

СЛАВОВ, Йосиф Г. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (1873).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 135.*

СЛАВОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Румяна **Аврамова** и др.; Съст. Николай **Генчев**, Красимира **Даскалова**; [С предг. от Николай **Генчев**]. С., 1988, с. 600.*

СЛАВОВ, Славчо Вълчанов – *вж Вълчанов, Славчо*

„СЛАВОСЛОВИЕ" – православен вестник. Издание на храм „Успение Богоподично" – гр. Казанлък. Започва да излиза от ноември 1998. Инициатор – свещеник Петър Цанков.
Лит.: Нов православен вестник. // Църковен вестник, N 26, 16-15 дек. 1998.

СЛАВЯНСКА РЕЛИГИЯ – езическа религия. Наследява древната система от вярвания на праиндоевропейците и съхранила множество сходства с другите индоевропейски религии. Характерните ѝ черти са политеизъм, примотеизъм, пантеизъм, антропоморфност на божествата и високо ниво на персонификация, вяра в задгробен живот, култ към мъртвите, култ към прадедите, фетишизъм, дуализъм. Няма твърдо установен и централизиран славянски пантеон. Причина за това е големият брой славянски племена, които били пръснати на огромни и сравнително изолирани територии – славяно-балто-германски етнос. Така всяко племе почитало определени божества, които били тясно свързани с бита и духовната му култура. Въпреки това могат да бъдат посочени близо тридесет божества, които са били широко разпространени и най-вероятно са били общи за всички – например Перун. Той бил бог на бурите, гръмотевиците и светкавиците, както и покровител на княза и военните отряди. Характерно за западнославянските богове е, че те са многолики. Божествата имали различни въплъщения и проявления, поради което често били изобразявани с няколко лица или глави. Така например бог Поревит (символ

на мъжкото начало в зачеването на нов живот, покровител на мъжкото семе и по асоциация – на растителните семена) имал пет различни лица; бог Световит (патрон на върховната власт, справедливостта и законотворчеството) – четири; Руевит (бог на слънцето, светлината и топлината, покровител на земеделието, бранител на плодородието и реколтата) – седем. Поради разпокъсаността си и липсата на надплеменни обществени структури, славяните нямали стриктно обособена религиозна организация. От дълбока древност всяка родова община (задруга) поддържала свое светилище, в което по време на празници служели родовите старейшини. След VI-VII в. това започнало да се променя. Появили се големи славянски селища, където били издигани храмове на различни божества и където служели славянски жреци, наричани влъхви. Археологически останки от славянски храмове и светилища има открити на десетки места по територията на съвременните държави Русия, Украйна, Беларус, Полша, Чехия, Германия, Словакия, Сърбия и България. За славяните съобщава и *Паисий Хилендарски* в своята „История славяноболгарская": „Окиан-море, което се нарича Балтинско море, при Брандибур. Оттам най-напред са излезли българите" – гледището на о. Паисий е отнесено към пра-праисторията на човечеството далече назад в хилядолетията (приблизително към периода, описван като геокосмичен катаклизъм, известен и по Библейския потоп и може да бъде тълкувано като намиращо се в съответствие с изказвани все по-често напоследък становища в българската историческа наука, които търсят прародината на българите на север, откъдето те са се придвижили на югоизток – в Северна Азия….

*Лит.: **Ваклинов**, Ст. Нашите прадеди славяните. С., 1961; **Вължарова**, Ж. Славянски и славянобългарски селища в българските земи от края на VI-XI в. С., 1965; **Петров**, П. Етнографски елементи на славяно-балто-германската общност. С., 1966; **Тъпкова-Заимова**, В. Славянските заселвания на славяните на Балканите в рамките на „варварските нашествия". // Изв. Бълг. ист. др-во, 1974, Т. 29, с. 199-306; **Носова**, Г. Язичество в православии. Москва, 1975; **Вължарова**, Ж. Славяни и прабългари. По данни на некрополите от VI-XI в. С., 1976; **Ангелов**, Д. Славянският свят през IX-X в. и делото на **Кирил и Методий** в книжовната традиция. // Старобългаристика, 1985, N 2, с. 3-28; **Ангелов**, Д. Българите – славянски народ. С., 1996; **Литаврин**, Г. Г. Славяне и протоболгары от **Аспаруха** до **Бориса-Михаила**. // Славяне и их соседи. Москва, 2001; **Петров**, Ф. Н. Поселение Аркаим в культурном пространстве эпохи бронзы. Дубна, 2009; **Свети отец Паисий Хилендарски**. История славяноболгарская …: Информационен код на българската книжовност и литература: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия): Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) С. **Денчев**; Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец (дейксис 2011, 2022) М. **Куманов**; Библиогр. и текстолог. Ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) А. **Куманова**; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) Н. **Василев**; Терминолог. Ред. Е. **Томова**, Д. **Ралева**, В. **Велев**; Справочно-информ. ред. М. **Максимова**, Ц. **Найденова**, А. **Даскалов**; Рец.: И. **Теофилов**, В. **Добрева**, Н. **Казански**. Ново 2. прераб. и доп. изд. С., 2022; Арианика: Експедиция във Воттоваара Арианика: Експедиция във Воттоваара – Карелия и Аркаим – Урал: Центрове на праевропейската цивилизация в Русия: Протоарии праславяни: Културолог.-феноменолог. декодиране на митолог., ист. и лингвист. пл. Уч. пособие по дисциплината „Нестинарство: Информ. кодове на култ. наследство" / С. **Денчев**, А. **Куманова**, Н. **Казански**, Н**. Василев**; Науч. ред. Н. **Яръмов**, М. **Куманов**, И. **Теофилов**; Библиогр. ред. Д. **Ралева**, М. **Максимова**; Рец. А. **Субето**, В. **Митко**, В. **Клюев**, **И. Петева**, В. **Велев**. С., 2016.*

СЛЕПОВ, Кирил Иванов – *вж отец Кирил Иванов Слепов*

СЛЕПЧЕНСКИ АПОСТОЛ (втор. пол. на XII в.) – книжовен паметник. Намерен в Слепченския манастир „Св. Йоан Кръстител" край гр. Прилеп, Вардарска Македония. Състои се от 157 л., писани на пергамент. Съдържа изборен *апостол* с *месецослов*, в който месеците са посочени със старите им славянски имена. Текстът му е писан върху по-стар гръцки книжовен ръкопис (от X в.). Украсен със заставки и инициали в балкански стил. Важен източник за историята на българския език. По-голямата част от него се съхранява в Руската държавна библиотека, а отделни листове се намират в библиотеките в Санкт Петербург, Москва, Киев, Пловдив. – *вж Славянска религия*

*Лит.: **Куев**, К. Судьба Слепченского апостола. // Советское славяноведение, 1981, N 1, с. 61-65.*

СЛЕПЧЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – разположен в падините на планинското разклонение Илиница в Западна Македония (дн. е на територията на Община Демир Хисар, Вардарска Македония). Точната дата на основаването му не е известна, но според източници, през 1393-1394 в него е преписан един триод на старобългарски език, поради което се предполага, че е изграден през XIV в. Според други мнения е построен още от княз *Борис I* и е един от редицата дарени от него манастири на ученициte на *Св. Климент Охридски.* През втор. пол. на XIV и нач. на XV в. изографисването му е подпомогнато с парични средства от кратовски велможа на име Димитър. През XVI в. в манастира твори зографът Онуфрий Аргитис, автор на два големи иконостасни кръста и престолната икона Св. Богородица Одигитрия. Живописта от портиците на църквата е от 1637-1638 и вероятно е дело на майстори от Линотопската художествена школа. Същото се отнася и за много икони от храма. В 1845 в манастира е открит среднобългарският книжовен паметник от XII в., т.нар. Слепченски апостол, от Виктор Григорович. В него е включен месецослов, в който за месеците се използват техните стари славянски имена. От манастира произхожда дървен триптих-поменик – Слепченският поменик. Според проф. Богдан Филов през XIX в. манастирът играе ролята на духовно училище за свещениците в Битолска и Прилепска епархия. В 1862 църквата е издигната наново и според два надписа е изписана в 1889 от Коста Анастасов. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 манастирът е нападнат от османски башибозук от селата Мургашево, Прибилци, Обедник и Суходол на 13 авг. 1903. Убити са манастирските работници Филип Цветков, Спасе Митрев, Ташко Бошев и Тале Бъчваров от Битоля, Диме Цветков от Градище, Лазар Петров от Мренога, Евтим Охридски от Охрид, Митре Николов от Слепче, Стоян Котев от Загориче. От околните села са убити още Ристе Димчев от Лесково, Илия Тасев от Стругово, Спасе Нечев и Йовче Нечев от Крагуево, както и Стефан Бошков от Баница. На 27 авг. манастирът е нападнат от турски аскер, войниците започват да изнасят ценностите, но турските офицери нареждат всичко да бъде върнато. В близост е открита чета от въстаници, като в завързалото се сражение с аскера загиват Павле Ристев от с. Вардино и Стоян Ристев от с. Баница. След потушаването на въстанието през 1904 манастирът преминава под върховенството на Българската екзархия.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 61-67.*

СЛЕПЧЕНСКИ ТРИОД (XII в.) – написан на пергамент с кирилска азбука; съдържа част от песни, изпълнявани на вечернята на Велики четвъртък и утренята на Велики петък. Важен източник за историята на българския език. Съхранява се в Руската национална библиотека в Санкт Петербург.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 246.

СЛИВЕНСКА ЕПАРХИЯ – структура на Българската православна църква. В административно териториално отношение обхваща 3 области – Сливенска, Ямболска, Бургаска и част от Хасковска. В нач. на XVIII в. гръцкото духовенство съсредоточава в ръцете си цялата духовна власт. Сред подчинените на Цариградската патриаршия българи започва движение против гърцизма. В Сливен последователи на *Иларион Макариополски* и *Неофит Бозвели* стават Илия Недялкович, Димитър Добрович, хаджи Мина Пашов, учителят Добри *Чинтулов* и др. Пръв в Сливен дръзва да чете *Евангелието* на български език поп **Димитър**, а когато през 1859 в Сливен идва гръцкият владика Кирил, събраните в църквата „Св. Димитър" младежи го изгонват от града. След провъзгласяването на Българската екзархия (1870) за Сливенска епархия е избран архимандрит *Серафим* и ръкоположен за Сливенски митрополит (1873). След Освобождението Сливенската митрополия развива всеобхватна социална дейност. Основават се църковно-просветни братства, манастирите стават средища на духовен и културен живот. Дълго време делата на църквата и училищата са общи – общо настоятелство, обща каса, общи грижи. Пригаждат се два църковни дюкяна за детски градини, а през 1939 се построява и дневен дом за децата на работничките от Бургаска община. Открива се пансион за бедни ученици, като същевременно от общината за тях са издействани стипендии. През 1925 в земите на манастира „Св. Петка" край с. Сотиря е организирана ученическа лятна колония. През 1925 в манастира „Св. Петка" се открива старопиталище на издръжката на митрополията. Отстъпва се стая на туристическото дружество. По-късно това става и в манастира „Св. Спас" край Ямбол. Отпускат се средства и за манастирите в епархията, защото повечето са в окаяно състояние. Събирани са средства и за българските манастири в Атон. За почивка и лечение на свещениците се строи почивен дом в Сливенските минерални бани. Подпомагат се и други строежи – Кулцухорският мост в Сливен, Агрономическият дом в с. Оризаре, Поморийско (1931), Здравен дом в с. Русокастро, Бургаско. През Първата световна война на семействата на мобилизираните свещеници като помощ се изплаща по половин месечна заплата, а след войната църквата полага огромни усилия за издирване на пленените свещеници. Църквата е в неразривна връзка с читалищата още от създаването им. Обществениците Добри Чинтулов, Сава Доброплодни, Стефан Гидиков, д-р Миркович и пр., които са в центъра на църковно-религиозните дела в града, са инициаторите за създаване на първото читалище „Зора" през 1859. То и до днес има свое място в духовния и културен живот на града. Сливенската митрополия често отпуска средства за закупуване на книги. През 1934 е отстъпена сграда на епархията за откриване на читалище в Созопол. С църковна помощ са построени читалищата в Карнобат, с. Българово, Айтоско; с. Невестино, Карнобатско; с. Воден, Елховско и др. Най-важната задача на църквата си остава грижата за моралното и нравствено възпитание и опазване на населението.

Лит.: Заветите на близкото църковно минало: Слово на ***Негово Светейшество Патриарх Кирил*** *в църквата „Св. Димитър", гр. Сливен на 23 май 1954 г. при първото Патриаршеско посещение в Богохранимата Сливенска епархия. // Църковен вестник, N 22-23, 12 юни 1954;* ***Ковачев****, М. Поглед към Сливенската епархия. // Църковен вестник, N 22-23, 12 юни 1954;* ***Парпулов****, Д. Бележки за началото на Сливенската епархия и първия ѝ кириарх* ***митрополит Серафим****. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969;* ***Колев****, К. Документи на Сливенската митрополия за Освобождението и Временното руско управление (1877-1879). // Църковен ист. архив, 1981, N 1;* ***Максим, Патриарх Български****. 130 години Сливенска митрополия. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2003;* ***Янев****, В. Съвременно състояние на Сливенска епархия. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2003; Сливенска епархия от древността до днес. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

СЛИВЕНСКАТА СВЕТА ГОРА (в Средновековието известна като Света гора Сливенска или Сливенска планина) – едно от големите духовни, просветни и християнски средища през периода на Късното българско средновековие. Наред с Търновското, Софийското и множество други православни църковни средища из страната тукашните манастири са били важен център за поддържане на християнските традиции и съзнание през вековете. Въпреки тяхната значимост, оцелелите до дн. извори за Света гора Сливенска са твърде оскъдни. Едно от първите сведения за Сливенската Света гора се намира в *Житието на Св. Теодосий Търновски*, писано от Цариградския патриарх Калист I (1363-1364) (Житїе и жизнь преподобнаго отца нашего Ѳеѡдосїя иже в Трьновѣ постничьствовавшаго съписано светѣишимь патрїархѡмь Кѡнстантїна града кѵрь Калистѡмь / Изд. В. Н. Златарски. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 20/II.2, 1904, с. 19-41). За това манастирско сборище съобщава и *Паисий Хилендарски* в своята „История славяноболгарская". Към Сливенската Света гора проявява интерес и Георги *Раковски*. Той споменава за сравнително големия манастир „Св. Георги" край Сливен.

Лит.: ***Николов****, А. Пак за Сливенската Света гора. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1980;* ***Свети отец Паисий Хилендарски****. История славяноболгарская …: Информационен код на българската книжовност и литература: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия): Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) С.* ***Денчев****; Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец (дейксис 2011, 2022) М.* ***Куманов****; Библиогр. и текстолог. Ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) А.* ***Куманова****; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) Н.* ***Василев****; Терминолог. Ред. Е.* ***Томова****, Д.* ***Ралева****, В.* ***Велев****; Справочно-информ. ред. М.* ***Максимова****, Ц.* ***Найденова****, А.* ***Даскалов****; Рец.: И.* ***Теофилов****, В.* ***Добрева****, Н.* ***Казански****. Ново 2. прераб. и доп. изд. С., 2022.*

СЛИВЕНСКИ ЕПАРХИЙСКИ СВЕЩЕНИЧЕСКИ ХОР – създаден през 1955. Диригент – протойерей Иван Попов, архиерейски наместник в гр. Ямбол. Съставен от свещеници в епархията. Взема участие в богослужбите в различни селища не само в Сливенска, но и в други епархии в страната.

Лит.: ***Тодоров****, Ив. Сливенски епархийски свещенически хор в Ямбол. // Църковен вестник, N 21, 20 юли 1966;* ***Тодоров****, Ив. Сливенският епархийски свещенически хор в града на розите. // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1967.*

СЛИВНИШКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – православен манастир край с. Сливница, Вардарска Македония. Издигнат в 1607. В манастира има и училище, в което учат и работят деца от околните преспански села, където учители са свещениците. Манастирската църква е посветена на Рождество на Пресвета Богородица. Стенописите в олтара и наоса на храма са от зографска група. Наличието на първия майстор е подчертано при изображенията в олтара и простора, фигурите в първата зона на наоса и героите в по-фигуралните композиции от втората зона. Вторият зограф се разпознава по изразения схематизъм и скованост на фигурите и по-бедната цветова гама. Съществуват предположения, че стенописите в църквата са дело на видния иконописец Пимен Зографски или на някой, обучаван от него. Сцената Дейсис от 1644 на западната фасада на църквата вероятно

е дело на майстори от Линотопската художествена школа. Според статистиката на Васил Кънчов („Македония. Етнография и статистика") в 1900 Сливнишкият манастир е известен манастир без монаси в околностите на Ресен. Възстановяването на манастира започва през 1994 и продължава до 1998. Възстановени са 20 конаци с 90 легла. По време на лятото в конаците идват поклонници, които преспиват в манастира. Реставрирана е трапезарията и кухнята. В манастира има лековита вода.

*Лит.: **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 83-84.*

СЛУЖБА – наименование на песенно-поетично произведение, посветено на канонизиран светец или християнски празник. Изпълнява се в определен ден от църковната година.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 470-471.*

„СЛУЖЕБНИК" – религиозно съчинение. Отпечатано във Влашко на среднобългарски език (1646) от йеромонах Йоан.

*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 17.*

СМИЛКО – църковен и просветен деец. Роден в с. Едуарци, Тетовско, Вардарска Македония. Свещеник и учител в гр. Тетово (1835-1836).

*Лит.: **Бобчев**, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 18.*

СМИЛОВСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. КИРИК И ЮЛИТА" – намира се в Западните покрайнини в дн. Сърбия, недалеч от с. Смиловци, на южния склон на връх Трипут. Основан в Средновековието. В кр. на XVIII или нач. на XIX в. разрушен при кърджалийски нападения. След чумна епидемия спасилите се жители от района решават да възстановят манастира. Манастирската църква е изградена през 1838-1839 от майстор Никола (Кола) от с. Больев дол. По същото време е изграден и монашеският корпус. От 1871 манастирът е под ведомството на Българската екзархия. От 1920, с изключение на 1941-1944, манастирът е подведомствен на Сръбската православна църква. В периода 1925-1930 е женски и е населяван от ок. 40 руски монахини. През 1984 обявен за защитен от сръбската държава. Църквата, посветена на Св. Св. Кирик и Юлита е еднокорабна, едноабсидна, с певници и купол. Кубето е с тамбур от осмостенен тип, увенчан с профилиран корниз и сегментен купол. Иконите и иконостасът са изработени от самоковски майстори. В кр. на XIX и нач. на XX в. върху някои от изображенията са правени доработки от местен майстор примитивист. В 2006 църквата е реставрирана.

Онлайн ресурс.

СМИРЕНИЕ – в църковен смисъл – признак за истинска вяра и път към спасението.

*Лит.: **Димитров**, Д. Смирението. // Църковен вестник, N 11, 21 март 1959; **Георгиева**, П. Смирението. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996.*

СМИЧКО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Прилеп, Вардарска Македония. Първоначално е учител в частно училище от 1844 – в новопостроено българско училище в града.

*Лит.: **Шалдев**, Хр. Град Прилеп в Българското възраждане (1838-1878). С., 1916, с. 61.*

СМОЛЯНСКИ МАНАСТИР (РАЙКОВСКИ МАНАСТИР) „СВ. АТАНАС" – Намира се в Кайнадинския рид от Ардинския дял на Западните Родопи, на ок. 4 км от Смолянския кв. „Райково". Основан XII-XIII в., сега е периодично действащ. Няколко пъти е горял и отново е възстановяван от родопчани. В тежките години на османското иго Кральов камък бил маяк на надеждата за жителите на тази част ва Родопите, символ на непокорство и безстрашие, на справедливост и възмездие. Тук е било хайдушкото скривалище на смелия Крально войвода, чиято дружина всявала страх у поробителите, била опора на планинците, на българщината. През бурните и паметни събития на окт. тук се е разположил щабът на 21 пехотен Средногорски полк. В момента са останали външни манастирски стени от 1870 и вътрешен обновен и реконструиран двор и изцяло подновена църква и жилищни сгради.

Онлайн ресурс.

СМЪРТНИ ГРЕХОВЕ – *вж Седемте смъртни гряха*

СНЕГАРОВ, Иван Йончев (18.X.1883 – 1.III.1971) – църковен историк, архивист и археограф. Роден в гр. Охрид, Вардарска Македония. Завършва Киевската духовна академия, със степен „кандидат на богословските науки". След Междусъюзническата война в 1913 е сред основните двигатели на опита за уния на новооснования Национален съюз. Учител в Цариградската семинария, Педагогическото училище в Серес, Солунската мъжка гимназия, в Ямболската гимназия, Софийската семинария и др. (1912-1926). Редовен доцент в Богословския факултет на СУ в Катедрата по история (1926), редовен професор (1933), член-кореспондент на БАН (1933), академик (1943), титуляр на Катедрата по история в Софийската Духовна академия (1950). Директор е на Института за българска история при БАН (1947-1950), на Архивния институт при БАН (1951-1959). Член на Охридското културно-просветно дружество и на ВМОРО (от 1902). Редактор на в. „Автономна Македония" (С., 1920-1923). Член-учредител на Македонския научен институт и сътрудник на органа му „Македонски преглед" (С., 1924-1943). Главен редактор на „Църковен вестник" (С., 1928-1931). Автор на: „История на Охридската архиепископия – Патриаршия": Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците (С., 1924; 2. фототип. изд. С., 1995); Т. 2. Отъ падането ѝ подъ турцитѣ до нейното унищожение (1394-1767 г.) (С., 1932; 2. фототип. изд. С., 1995).

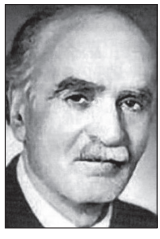

Иван Снегаров (фотопортрет)

*Лит.: **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски". // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959; **Ангелов**, Д. Научното дело на **акад. Иван Снегаров**. // Изв. Инст. за история, 1964, Т. 14-15, с. 5-25; **Събев**, Т. Историкът **Ив. Снегаров**. // Славяни, 1969, N 4, с. 18-19; **Събев**, Т. В памет на един многозаслужил историк, църковнообществен деец и патриот [**акад. Иван Снегаров**]. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1974; **Стоянов**, Хр. В предано служение на Църква, народ и Татковина (103 г. от рожд. и 15 г. от смъртта на **акад. Ив. Снегаров**). // Църковен вестник, N 23, 1 септ. 1987.*

СНЕГОВ, Георги (– I.1876) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ямбол (70-те г. на XIX в.). Убит от турци.
Лит.: ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния ист.-археолог. инст., 1978, Т. I, с. 411.*

СОБОЛЕВ, Николай Борисович – *вж Серафим Софийски Чудотворец*

СОГЛЕНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – православен манастир в с. Согле, на 30 км югозападно от гр. Велес, Вардарска Македония. Сведения за времето, когато е построен, липсват. Предполага се, че е станало преди ислямизирането на селото (XIV-XV в.). В периода 1850-1855 са поправени конаците и църквата. Църквата е куполна и малка. Иконите в храма са дело на прилепския зограф Иван Апостолов.
Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 206.*

СОЗОПОАГАТОПОЛСКА ЕПАРХИЯ – *вж Созополска епархия*

СОЗОПОЛСКА ЕПАРХИЯ – една от структурите на Вселенската патриаршия със средище гр. Созопол. Съществувала XIV-XX в. Първоначално е част от Дебелтската с център Дебелт, която през IX в. изгубва самостоятелността си и е присъединена към Одринската епархия. С издигането на Созопол като регионален център на земите между Стара планина и Цариград се превръща в център на епархия, възглавявана от митрополит (1354). Първият митрополит (Атанасий) е споменат през 431. Включена в Мидийска епархия (1623), но в 1628 излиза от нея. През май 1830 към епархията е присъединена Агатополската епископия и получава ново име Созопоагатополска. След антигръцките погроми в България, последвали във връзка с клането в с. Загоричане, Костурско (1906), седалището на епархията е преместено във Василико (дн. гр. Царево), а по-късно в Цариград. Последният Созополски митрополит Доротей е преместен (1917) и епархията е присъединена към Сливенската епархия на Българската православна църква.
Лит.: ***Карамихалев****, Й. Древни епископски центрове на територията на Бургаска област. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008;* ***Карамихалев****, Й. Созополска епархия. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

СОЗОПОЛСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН КРЪСТИТЕЛ” – издигнат на мястото на древно тракийско светилище, превърнато в храм на Аполон Лечител, закрилник на древната Аполония. През IV в. на мястото на храма на Аполон била построена църквата „Св. Богородица Калеоса”. През VI в. Аполония била преименувана на Созополис – „град на спасението”. Постепенно около църквата „Св. Богородица Калеоса” израснал манастир, който от IX в. станал един от най-атрактивните книжовни центрове по тези места. Манастирът бил на границата между българската и византийската култура. Това определило важното му място в периода на християнизацията на българските земи, когато се появила остра нужда от богослужебни книги и от тяхното размножаване. Монасите знаели и български, и гръцки. Функционирал скрипторий, където се превеждали и преписвали книги в следващите седем века. Византийският пълководец Михаил Глава Тарханиот построил нова църква в манастира (XIII в.). През 1362 манастирът получил дарствена грамота от византийския император Йоан V Палеолог. При завладяването на този край от турците (1453) манастирът оцелял и продължил активната си книжовна дейност. Запазени са преписки за спорни земи с бургаския манастир „Св. Анастасия” от XVI в., както и патриаршески грамоти и решения на Св. Синод, които засягат дейността на манастира или осъждат твърде свободното поведение на някои монаси. През XVII в. манастирът бил нападнат от пирати, които го превзели и се настанили в него. След като успели да се справят с тях, османските власти взели решение Светата обител да бъде разрушена, за да не служи за укритие на морските разбойници. Монасите заедно с оцелелите книги и манастирско имущество били преместени на о-в Халки в Мраморно море. Манастирът имал статут на „царски” и бил под прякото покровителство на българските царе и византийските василевси.
Лит.: ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 243;* ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 60-63.*

СОЙМИРОВИЧ (Свимирович), Франческо (Франьо) (1614-1673) – католически духовник от български произход. Роден в Чипровци. Учи католическо богословие в Италия, след което се завръща в Чипровци. Активен помощник на *Петър Богдан* още в началото на своята църковна и обществена дейност. Владеел турски, влашки, латински, италиански, сръбски и други езици. Автор на ръкописа „История на Сърбия” ([Б.м.,] [Б.г.]). Известно време служил като генерален викарий на Българската католическа провинция, а преди това – като кустос и гвардианин (секретар) на Петър Богдан. Бил негов чест спътник при обиколките му из Българско и Влашко. Изпълнявал и дипломатически поръчения. Участва в мисията на отец *Петър Парчевич* във Влашко и Полша (1647), където провежда разговори за съвместни действия против Османската империя. През с.г. и със същата цел, съвместно с архиепископ *Петър Богдан* посещава последователно австрийския император *Фердинанд II*, полския крал *Сигизмунд III* и влашкия войвода *Матей Бесараб*. Назначен за Призренски епископ (1651), а от 1656 – и за Охридски архиепископ. В 1661 епархията е закрита и Соймирович поема първо управлението на Марцианополската архиепархия, а през 1663 – на Никополската католическа епископия на мястото на отстранения *Филип Станиславов*. След много скитания и гонения от османската власт Франческо Соймирович остава в Чипровци в очакване на нова църковна длъжност. Тук го заварва смъртта.
Лит.: ***Петров****, П.* ***Соимирович*** *– български болярски род от Чипровци. // Векове, 1972, N 1, с. 16-20.*

СОКОЛОВ, Апостол – възрожденски църковен деец. Роден в с. Модрич, Дебърско. Свещеник в Охрид, Вардарска Македония (50-те – 60-те г. на XIX в.). Един от инициаторите за построяване на българско училище в града (1860).
Лит.: ***Спространов****, Е. По възраждането на Охрид. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 13. С., 1896, с. 632-633;* ***Бобчев****, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 23.*

Per aspera ad astra!

СОКОЛСКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” (наричан още Габровско-Соколски манастир, Габровски манастир или Соколски манастир) – действащ девически манастир на Българската православна църква. Разположен в местността „Соколова пещера” по горното течение на р. Янтра, сред северните склонове на Стара планина, на 4 км южно от етнографското селище Етъра и на 12 км югоизточно от Габрово. Основан през 1833 от архимандрит Йосиф, известен по-късно в борбата за църковна автономия като униатски архиепископ *Йосиф Соколски*. Тържествено открит от Търновския патриаршески митрополит Иларион Критски (15 авг. 1834). През 1836 Йосиф Соколски открива в манастира училище, където за кратко време учител е *Неофит Бозвели.* В манастира Йосиф Соколски разкрива и книжовен център. На 31 юли 1856 тук се установява четата на капитан Дядо Никола (1856), с намерение да го превърне в център на подготвяното от него въстание. Васил Левски също намирал подслон тук. На 1 май 1876 се събират въстаниците на войводата и оттук Габровската чета започва бойния път на четата на Цанко Дюстабанов. По време на Руско-турската война (1877-1878) манастирът е превърнат във военна болница. От основаването си до 1959 манастирът е бил мъжки и в него са служили над 100 монаси. Монашеското братство се е оглавявало от 15 игумени. През 1839 архимандрит Йосиф Соколски основава в Габрово девическия манастир „Св. Благовещение”, който е взривен през 1959 от комунистическата власт в България и монахините са преместени в Соколския манастир. В северната част на манастира през 1968 монахините уреждат параклис „Св. Благовещение”.

*Лит.: **Стоянов**, Тр. Габровски – Соколски манастир. Габрово, 1939; **Прашков**, Л., Ст. **Бояджиев**. Соколският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 94-97; **Темелски**, Хр. Соколският манастир „Св. Успение Богородично” край Габрово. В. Търново, 2004.*

СОЛУНСКА БЪЛГАРСКА КАТОЛИЧЕСКА ГИМНАЗИЯ (или семинария) (наричана Зейтинлъка) – българско униатско учебно заведение, съществувало в гр. Солун (1886-1914). Наследник на училище (открито 1859). Заедно с преподаването на български език в училището се преподава и френски. В 1861 в околностите на парка „Зейтинлъка” в Солун започва да се строи Дом на сестрите-викентинки – женското разклонение на лазаристите, който е завършен в 1862. В 1864 отец *Жан Тюрок* премества българското училище в Дома на викентинките, в което заедно с другите католици учат и децата на българите униати. С течение на времето броят на учениците се увеличава и се появява нуждата от специална сграда. Лазаристите имат планове за изграждане на сграда с три крила – за гимназия, семинария и професионално училище, но с учредяването на Българската екзархия в 1871 униатското движение запада, а основаната Солунска българска екзархийска гимназия „Св. Св. Кирил и Методий” (1880) започва да задоволява и нуждата от училищни кадри и така лазаристкото училище се ограничава само за нуждите на униатите. Строежът на новата сграда до Дома на викентинките започва в 1883 под ръководството на отец *Бонети* и завършва в 1885, като от трите крила се построяват само две. В учебната 1886-1887 в новопостроената сграда, т.нар. дн. *Лазаристки манастир*, е основана българска католическа семинария, която да привлича деца от униатски семейства от Южна Македония. За да се отклонят подозренията на османските власти, училището не е наименувано „гимназия”, а „Българска католическа семинария при Зейтинлъка”. Гимназията има два отдела – просветен и занаятчийски (реален и професионален). Учебната програма на първия отдел, който осигурява богословско и средно образование, е заимствана от тази на *Солунската българска екзархийска гимназия*, като учебниците също са еднакви. В другия отдел се изучават практически занаяти. В първ. учебна г. семинарията има 57 ученици, а професионалното училище – 11. Първоначалният език на обучението е българският, а по-късно е заменен от френския, като български продължава да се изучава.Училището е открито с 8 учители – четирима французи, двама италианци, един българин и един поляк. За целия период на съществуването на лазаристкото училище в него преподават 56 учители – 22 българи, 18 французи, 4 италианци, 5 поляци, 3 белгийци, 1 персиец, 1 австриец, 1 ирландец и 1 малтиец. С най-продължителен стаж и големи заслуги за развитието на училището е последният му директор *Емил Казо*, заемал този пост 1898-1914. Учениците са предимно от бедни и средноимотни семейства, предимно униатски. Тяхното число е 70-75 в първ. години, като по-късно спада на 50-60 на уч. г., като всички са настанявани на пълен пансион. След Балканските войни Солун попада в Гърция и българското учебно дело в града – както православно, така и католическо, е унищожено. През есента на 1913 семинарията отваря врати за последен път с 32 български и 10 гръцки ученици – католици от Сирос. След кр. на тази уч. г., през пролетта на 1914 гимназията е закрита.

*Лит.: **Стамов**, М. **Йероним**. Зейтинликът при Солун. // Сборник Солун. София, 1934, с. 319, 320, 321, 326; **Кирил, Патриарх Български**. Принос към униатството в Македония след Освободителната война (1879-1895). С., 1968, с. 206; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 85.*

СОЛУНСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Солун. Движението за славянска просвета в Солун започва под влияние на активните български еснафи в града. Още в 1817 шивашкият еснаф, съставен от дебрани, крушевчани и кичевчани, съставя дарителен паметник – Памятница или споменіца на живи и мертви, който в 1841 е преведен на гръцки, за да се чете в църква, тъй като четенето на славянски не е позволено. В еснафа е обсъждано създаването на българска църква и българско училище, за да не се изгуби българският език. В 1833 еснафът довежда за славянски килиен учител руския монах *Исая*. Общината е втор. българска институция в града след откриването на българско училище от Славка *Динкова* (1866). Основана е на 8 февр. 1868 от представители на солунските еснафи и българските махали в града. В първия състав на общината са избрани Иван *Хаджилазаров* (касиер), Блаже *Хаджилазов*, Димитър *Паунчев*, Кирияк *Държиловец*, Йосиф *Гешков* и Трайчо *Петрович* (съветници), Панайот *Хаджилазов* и Стефо *Хаджиveличкович* (помощници). Те получават писмено пълномощно, подписано от 830 българи и зидарския, шивашкия, дърводелския, скотовъдския, кожухарския и търговския еснаф. Общината се упълномощава да представлява народа и се задължава да се грижи за църковно-обществения напредък. Водеща роля в създаването на общината играе племенникът на Кирияк Държиловец – Георги *Динков*. Скоро общината е разтурена поради вътрешни разногласия по училищни въпроси, но в кр. на лятото на 1869 е възстановена отново в по-широк състав, но запазвайки и някои от старите членове: Димитър *Паунчев* (председател), Петър *Шумков* (подпредседател), Насте *Стоянов* (касиер), Йосиф *Яковов*, Панайот *Лазов*, Кирияк *Държиловец*, Блаже *Шага (Шагов)*, Ичо *Кехая*, Йосиф *Франго*, Георги *Архимандритов* и Иван *Попов*. Задачите, които се възлагат на общината, са две: да издигне българското училище до степен да бъде най-добро училище с оглед на примера на добре устроените гръцки училища и да издигне българската църква на името на „Св. Св. Кирил и Методий”. Общината се обръща за утвърждение към Привременния екзархийски смесен съвет и моли Българското читалище в Цариград да одобри назначаването на йеродякон *Агапий Войнов* (определен за учител във Воден) за учител в Солун. На 7 септ. 1869 общината открива общинско смесено училище. През 1872 Екзарх *Антим I* утвърждава за временен председател

избрания от общината свещеник *Петър Димитров* от Зарово. Разногласята в общината обаче продължават и се стига до разцепление и поява на нова българска община, която обаче Екзархията не утвърждава. Смущения предизвиква и отзоваването на Солунския епископ *Нил Изворов* от Солун, направено по настояване на Портата, позовавайки се на Екзархийския ферман, който не предвиждал български владици в Солун и Одрин. Така се появява втор. македонска уния от 1874. Отец Петър Димитров се увлича за кратко от униатската пропаганда, но след среща с Петко Р. *Славейков* се отказва от униатството и се разкайва с писмо до екзарха в 1874. Петър Димитров остава в Солун до разгрома на Априлското въстание в 1876, когато е принуден да замине за Цариград. На 20 юли 1873 в Солун е открит български параклис с настоятели Димитър Паунчев, Насте Стоянов, Петър Шумков и устабаши Георги *Стоянов* от Връбница става негов настоятел. По време на Руско-турската освободителна война 1877-1878 общината е разтурена. През май 1878 Никола Паунчев и Насте Стоянов от името на Солунската община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония, с* който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се Българска държава. След войната общината отново продължава дейността си. На 29 окт. и 24 дек. 1879 общината пише до екзарх *Йосиф* с искане за завръщане от Пловдив в Цариград, тъй като с отсъствието си от столицата занамерявал грижите за църковните дела и за противодействие срещу гръцкото духовенство, което употребявало притеснителни за българите мерки. В 1880 се завръща от Цариград активният народен деец архимандрит *Методий Кусев*, който успешно се заема да възстанови църковно-просветното дело в Солун. С негова помощ е изпратен в Солун като драгоманин на Руското консулство Наум *Спространов*. Кусев препоръчва на Солунската община да избере за свой председател бившия игумен на Пречистанския манастир *Козма Пречистански*. Кусев, Пречистански и Спространов развиват активна дейност и успяват да изправят на крака църковно-просветното дело в Солунско. Екзархията изпраща пари за издръжка на солунските училища и учителите Кузман *Шапкарев* и Димитър *Христов*, като ги препоръчва на общината като българи и добри учители. Шапкарев е определен за секретар на общината, а след него „печатопазител" е Герасим Константинов – прекарал известно време по затворите. Общината иска в учебната 1880-1881 Екзархията да поеме издръжката на училищата, но от Цариград отпускат само определена сума пари и общината сама поема остатъка. В нач. на юли 1880 в Солун е избрана нова община, утвърдена от Екзархията. В ръководството ѝ влизат Иван *Маджаров* – председател, Димко *Хаджипанов* – подпредседател, свещеник *Иван Ангелов* – застъпник-председател, Кузман *Шапкарев*, Петруш *Шумков*, Герасим *Сахатчиев*, Никола *Паунчев*, Никола *Попстефанов*, К. П. *Кусев*, Христо *Шагов*, Янко *Илиев* и Стоян *Иванов*. Платен секретар е Константин Панов, на когото е възложено да събира помощи в Румелия и Княжеството за изплащане на купената училищна сграда. Скоро обаче Панов е освободен поради парични затруднения. През есента на 1880 общината участва активно в откриването на българската мъжка и девическа гимназия в града. На общината се възлагат не само солунски задачи, а дейността ѝ навлиза дълбоко навътре в Македония. Смятана е за „главна община на всичките общини в Македония", тъй като може да представлява във вилаетската столица и проблемите на другите общини. Председателят на общината се е смятал за управляващ формално несъздадената Солунска епархия. През авг. 1882 е избрана нова община, в която влизат Тодор *Хаджимишев*, Коне *Шошев*, Тодор *Мацанов*, Никола *Алексиев*, Петър *Шумков*, Насте *Стоянов*, С. *Ризов*, Н. *Попев* и Б. *Кузманов*. Посочените лица се заемат активно с работа, но скоро след това подават оставка поради вътрешни разногласия, дължащи се на това, че в Солун са събрани изтъкнати търговци от разни градове на Македония и между тях трудно се постига вътрешно единство. Оставката обаче не е приета от Екзархията в Цариград, откъдето изтъкват пречките пред съставяне на нова община и дават съвети за продължаване на дейността като средищна община в Македония. През септ. 1884 е избран нов състав на общината: Даме *Петров*, Георги *Новоселец*, Тодор *Мацанов*, Тодор *Хаджимишев*, Коне *Самарджиев*, Н. *Попов*, Константин *Стателов*, Коне *Шошев*, К. *Белозелков*, хаджи Пано *Кушев*, който функционира до кр. на юли 1885. От 1886 до 1889 председател е свещеникът *Иван Маджаров*, заместен от архимандрит *Григорий*. От 1894 до 1904 председател отново е свещеник Иван Маджаров. След него до 1907 общината е оглавявана от йеромонах *Неофит*, наследен от архимандрит *Евлогий* в 1907. В Меморандум на солунското българско гражданство от нач. на 1913 до министър-председателя на България се казва, че надеждите на българите са помрачени от факта, че вместо български войски в голяма част от Македония са навлезли сръбски и гръцки, които не се държат като освободители, а като завоеватели. Гръцките власти заставят българите да се обявяват за гърци, изгарят книги, тероризират българските учители, свещеници и бивши революционери. Това е, което най-много терзае българското население. Ето защо солунското българско гражданство апелира към министър-председателя и царя да направят всичко възможно, за да се запази целостта на българското отечество.

*Лит.: **Салгъджиев**, Стефан. Лични дела и спомени по възраждането на Солунските и Серски българи или 12-годишна жестока неравна борба съ гръцката пропаганда. Пловдивъ, 1906, с. 27-28; **Снегаров**, Ив. Солун в българската духовна култура, С., 1937, с. 27; **Гоцев**, Димитър. Национално-освободителната борба в Македония 1912-1915. С., 1981, с. 36.*

СОЛУНСКА ЛЕГЕНДА – наименование на кратка анонимна творба, озаглавена „Слово за Св. Кирил Философ как покръсти българите". Датирана от изследователите в периода XI-XIV в. Няма историческа и литературна стойност, а само като свидетелство за политико-културната идеология на низшето духовенство. Най-ранният ѝ препис е от XV в., съхраняван в манастира „Николяц", Черна гора. Със своята патриотична насоченост творбата се сближава с апокрифа „Слово за Синила"; с автобиографичната си форма – се свързва с Откровенията, а с приключенския си елемент (пътуване при далечен и непознат народ, препятствия) – с Апостолските деяния. Персонажът обаче е нов, взет от културната история на славяните; апокрифните елементи са примесени с български исторически предания, а целият материал е подчинен на патриотичното чувство на автора. В резултат на творческа обработка на елементи от апокрифите и фолклора се създава нова българска творба, която се отклонява съществено от „класическата" апокрифна литература, но все пак е тясно свързана с нейните традиции. Известни са 4 преписа (Софийски – XVI в., Тиквешки – XVI в., Търновски и Константинов). Всички са обнародвани от Б. Ст. *Ангелов* (Ангелов, Б. Ст. Из старата българска, руска и сръбска литература: Кн. 2. С., 1967, с. 63-66 (с подробен очерк и библиография на по-ранните издания на с. 44-62). Текстът с превод – *вж лит. тук*. Други преводи: Дуйчев, И. Из старата българска книжнина. С., 1940, с. 142-143; Куев, К. Солунска легенда. // Славянски литератури – образци: христоматия. С., 1977, с. 296 (по Тиквешки препис).

*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 63-65.*

СОЛУНСКИ – *вж Димитров, Петър*

Per aspera ad astra!

СОЛУНСКИ АПОСТОЛИЧЕСКИ ВИКАРИАТ – катедра от латински обряд в Солун, пряко подчинена на Св. Престол на Римокатолическата църква. Създаден (18 март 1926) с посланието (бреве) „In sublimi Principis" на папа *Пий XI* (Pius PP. XI. Breve In sublimi Principis. // Acta Apostolicae Sedis, vol. 18 (1926), 483-484). Дотогава Македония и Тракия са част от Константинополския апостолически викариат, а Тесалия в 1882 (когато е присъединена към Гърция) е откъсната от Константинополския викариат и е администрирана от Апостолическата делегация в Гърция, като Апостолически делегат е архиепископът на Атина. От 1929, когато първият и единствен Апостолически викарий Ададският епископ Александрос Гуидатос е преместен като архиепископ на Наксос, Андрос, Тинос и Миконос, Викариатът се управлява от Апостолически администратор. В 2010 паството на викариата наброява 8100 души. Обхваща вярващите католици от латински (западен) обряд от административните обл. на Гърция Тесалия, Западна Македония, Централна Македония и Източна Македония и Тракия. Седалището на Викариата е в Солун, където е и катедралната църква „Непорочно зачатие на Дева Мария". Викариатът има четири енории: „Непорочно зачатие Богородично" в Солун; „Непорочно зачатие Богородично" във Волос; „Св. Павел" в Кавала и „Св. Йосиф" в Дедеагач. Епископската катедра е вакантна от 1929 и викариатът се управлява от Апостолическия администратор Янис Спитерис.

Онлайн ресурс.

СОПОТСКИ МАНАСТИР „ВЪЗНЕСЕНИЕ ХРИСТОВО" (по простонародному „Св. Спас") – намира се в околностите на гр. Сопот в подножието на Стара планина. Основан към кр. на XII в. Продължител на другия манастир в сопотското землище – „Св. Троица", изчезнал ок. XI-XII в. Бил даряван с права и имоти от цар *Смилец*, упоменати в три грамоти, потвърждаващи твърдението. Грамотите били пазени в манастира до 1870, след което били предадени от игумена на възрожденеца Найден *Геров*, за да ги публикува. Оттогава следите им се губят и най-вероятно те се съхраняват в някой засекретен архив из руските (бивши съветски) книгохранилища. През цялото време на османското владичество манастирът бил крепител на българските дух и книжовна традиция. В манастира е съществувал скрипторий, от който са оцелели няколко десетки книги, най-старата от които от 1480. В манастира Васил *Левски* приема монашеството и името *Игнатий* (7 дек. 1858), а по-късно го използва като едно от многото свои убежища. През 1875 революционерът Тодор *Каблешков* заклева в манастира членовете на възобновения Сопотски революционен комитет. Църквата и чешмата в манастира са възстановени наново през 1879 от игумен *Рафаил*, чийто гроб се намира зад олтара. Зографът Георги *Данчов*, съратник на Васил Левски, изографисва църквата. До южната стена на църквата се вижда голямата камбана, лята в Крайова през 1875 и подарена на манастира от граждани на Сопот, живеещи в Румъния.

*Лит.: **Павловска**, Ц. Възрожденският Сопот. С., 1987; **Стефанов**, Павел. Сопот в българската книжовна традиция (XVI-XIX в.). // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1985, Т. 3, с. 161-170; **Бояджиев**, Ст. Сопотският манастир – метохът. // **Пашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 198-199; **Гугов**, Г. Сопотският манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 22, 30 май – 5 юни 1994.*

СОПОТСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" (известен още като „Метоха") – намира се в централната част на гр. Сопот. Разположен е в непосредствена близост до енорийската църква „Св. Св. Апостоли Петър и Павел" и Девическото училище – „Радиното училище". Основан от схимонахиня *Сусана* (1665), когато около старата черква – дн. съборен храм „Въведение Богородично", построена още през XV в. като самостоятелен параклис вън от селището, били построени жилищни сгради. Тогава манастирският ансамбъл се разгръща в близост до метоха на *Хилендарския манастир* (изгорен от кърджалиите през 1794), който оставя названието „метох", пренесло се впоследствие върху девическия манастир „Въведение Богородично", без той да бъде такъв. По време на османското робство, когато сигурността за физическо оцеляване на християните е нищожна, женските манастирски общности се сформират под крилото (или в близост) на мъжки манастири или метоси. Такъв е случаят със Сопотския девически манастир, прикрепен към Хилендарския мъжки метох. Вероятно скоро след образуването на монашеското сестринство в манастира е открито килийно училище, което е едно от най-ранните девически училища по българските земи. През XVIII в. с книжовна дейност тук се занимава монахинята *Евпраксия.* Тя остава в историята с преписа си на Паисиевата „История славяноболгарская". За съжаление този ценен паметник не е запазен до наши дни. Предполага се, че е пострадал по време на кърджалийските нападения над Сопот или при опожаряването на града (1877), когато изгарят много църкви и манастири. Освен скриптория за преписване на църковна книжнина, в сопотския девически „метох" съществува и иконописна школа за монахини, която функционира чак до 30-те г. на XX в. След като монахиня Сусана основава манастира и става негова първа игуменка, нейни приемнички в управлението на обителта през първ. пол. на XVIII в. са монахините *Параскева*, *Мелания* и *Евгения*, като последната игуменства до смъртта си през 1755. Тези монахини са и учителки в девическото килийно училище, което изживява особен подем още през 30-те г. на XVIII в. След построяването на западното жилищно крило (през XVIII в.), в него получават образование множество девойки. Една от тях е българската учителка и революционерка Неделя Петкова *Караиванова*. Към ср. на XIX в. килийното манастирско училище става тясно и вече не може да удовлетворява нарасналите нужди от светско образование, поради което създава идея за създаване на ново училище. То е открито през 1851, в двора на църквата „Св. Св. Апостоли Петър и Павел" и западно от Девическия манастир. Прераства в класно (1874). През 70-те г. на XIX в. в училището преподават пламенните родолюбки Рада *Попова* и Мария *Българова*, които по-късно стават прототипи на *Рада Госпожина* в романа на Иван *Вазов* „Под игото". Една от последните учителки в килийното училище на Девическия манастир е игумения *Христина*, която остава в историята като съратничка на *Васил Левски*. В периода 1869-1872 в училището се укрива Васил Левски. Заради „комитската" си дейност игумения Христина е заклана от башибозуци по време на Руско-турската освободителна война (1877-1878). През многовековната си история Сопотският девически манастир „Въведение Богородично", заедно с други църкви и манастири, на няколко пъти е разоряван. Вероятно сериозно пострадва по време на размирните кърджалийски времена, когато Сопот е опожаряван на три пъти – през 1794, 1800 и 1807. Обителта не е пощадена и по време на Руско-турската война (1877-1878). След Освобождението девическата обител е възстановена и отново встъпва в изпълнение на обичайната си духовна дейност. В архитектурно отношение Сопотският девически манастир „Въведение Богородично" представлява комплекс от съборна църква, жилищни и стопански сгради. Най-старата постройка в манастира – църквата – датира от XV в. Частично е обновена през 1972. Храмът е зографисан при някое от по-късните преустройства, но впоследствие фреските са замазани. При последната реставрация (1972) на северната стена са разкрити фрагменти от старинна живопис – изображения на двама светци (без главите им), датирани към XVII в. От стария иконостас е запазен един фриз с малки икони на дванадесетте Апостоли и няколко самостоятелни големи икони. Светата обител притежава и храмовата икона „Въведение Богородично", датирана от 1823, дело на неизвестен майстор, и иконата „Св. Никола" от 1860, дело на копривщенеца Христо *Попенчев.*

*Лит.: **Павловска**, Ц. Възрожденският Сопот. С., 1987; **Стефанов**, Павел. Сопот в българската книжовна традиция (XVI-XIX в.). // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1985, Т. 3, с. 161-170; **Димитров**, Ж. Сопотският манастир „Въведение Богородично". // Църковен вестник, N 46, 15-21 ноемв. 1991.*

СОСАНА – монахиня и просветен деец в гр. Рила, Дупнишко, Кюстендилска обл. Спомоществователка на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 603.*

СОТЕРИОЛОГИЯ – богословска дисциплина, част от догматичното богословие. Занимава се с мисията на Иисус Христос за спасението на всеки човек чрез Вярата в Богочовека.

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 127.

СОТИРОВ, Димитър (1877 – 16 март 1959) – църковен и просветен деец. Роден в с. Набожно, Харманлийско, Хасковска обл. Учи в Богословското училище в Самоков и в Софийската духовна семинария, след което 2 г. е учител. Ръкоположен за свещеник (1903) и служи в с. Рогозино, Харманлийско (до 1909) и в гр. Харманли (1909-1947). От 1938 е и архиерейски наместник в гр. Харманли. По време на войните 1912-1913 и 1915-1918 е военен свещеник.

Лит.: ***Иванов****, Кл. Почина един заслужил свещенослужител [****Димитър Сотиров****]. // Църковен вестник, N 19, 16 май 1859.*

СОТИРОВДЕН – *вж Преображение Господне*

СОФИЙСКА АПОСТОЛИЧЕСКА ЕКЗАРХИЯ – единствената епархия на Източнокатолическата църква на съединените с Рим българи, обхващаща цялата територия на страната. На север граничи с архиепархията на Фъгъраш – Алба Юлия в Румъния, на запад – със Сръбско-Черногорската апостолическа екзархия и с Македонската апостолическа екзархия, на юг – с Гръцката апостолическа екзархия от византийски обред и с Истанбулската апостолическа екзархия от византийски обред. Софийският екзарх има седалище в София, при катедралата „Успение Богородично". Униатското движение по Българските земи възниква в ср. на XIX в. През 1860 папа *Пий IX* приема присъединяването на група българи към Католическата църква. За глава на новата католическа общност е избран архимандрит *Йосиф Соколски*. За негов приемник е избран *Рафаил Попов*. Междувременно папа Пий IX насърчава монаси от обществата на успенците и възкресенците да изпратят свои братя в Цариград, Македония и Тракия. След смъртта на епископ Рафаил Попов за глава на Католическата църква от източен обред е назначен епископ *Нил Изворов*, който представлява интересите на българските католици пред османските власти. През 1883 с декрет от Рим, Конгрегацията за разпространение на вярата издига два Викариата – за Тракия и Македония, със съответните епископи – *Михаил Петков* и *Лазар Младенов.* По време на Първата световна война и след нея много от верните на тези епархии са принудени да се преселят в България. През 1925 папа Пий XI решава да назначи апостолически визитатор на Св. Престол в България и изпраща монс. *Анджело Ронкали*. С негово съдействие през 1926 Рим създава Католическата апостолическа екзархия със седалище София. На 31 юли с.г. за първи Апостолически екзарх е назначен епископ *Кирил Куртев*. През 1928 в България има организирани Апостолически енории в 24 селища – градовете София, Пловдив, Варна, Стара Загора, Ямбол, Сливен, Бургас, Казанлък, Тополовград, Ивайловград и Малко Търново и селата Студена, Дервишка могила, Мустракли, Присадец и Филипово, Свиленградско; Покрован и Кобилино, Ивайловградско; Зорница и Правдино, Ямболско; Лесово и Гранитово, Елховско; Енина, Казанлъшко и Ново Делчево, Петричко. За тях се грижат 33 свещеници, които обслужват ок. 15 000 униати. В следващите години се създават нови енории – в с. Куклен, Пловдивско и в Свиленград. На 29 май 1929 в Ямбол се провежда конференцията на католиците от източен обред в България. В нея участват 27 делегати – 13 свещеници и 14 миряни от общо 15 енории. Работата на конференцията е открита от архиепископ Анжело Ронкали. Основният резултат от конференцията е очертаването на организационните принципи за сдружаване на католиците от източен обред в България. На 30 май 1941 неочаквано епископ *Кирил Куртев* подава оставка. За негов заместник е избран епископ *Иван Гаруфалов*. Оттогава униатската църква в България започва да се именува Католическа екзархия. След смъртта на екзарх Иван Гаруфалов епископ Кирил Куртев е назначен отново. Същият период е белязан с преследването на Католическата църква в България от комунистическия режим и почти всички свещеници преминават през затворите. След смъртта на Кирил Куртев е назначен от Рим архиепископ *Методий Стратиев*. Понастоящем Католическата апостолическа екзархия има 14 енории в цялата страна, обслужвани от 21 свещеници. В нея работят монашеските общества на отците успенци, възкресенци, салезиани, кармелити и сестрите кармелитки, евхаристинки, облатки и фоколарини от Мариното дело. От 1995 управляващ Католическата апостолическа екзархия е епископ *Христо Пройков*, впосл. архиепископ. Към 2004 в Екзархията служат 21 свещеници: 6 мирски и 15 монашески. На 1 свещеник се падат 476 католици. Освен това има 15 монаси и 40 монахини от различни ордени.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

СОФИЙСКА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ „СВ. ЙОАН РИЛСКИ" – средно църковно учебно заведение. Продължител на *Самоковското богословско училище*, което от своя страна продължава и доразвива започнатото от *Богословското училище към Лясковския манастир „Св. Апостоли Петър и Павел"*. През 1897 Св. Синод замисля да премести училището в София, но това не се осъществява и то остава в Самоков. Учебните занятия в София започват на 20 ян. 1903. На 26 окт. 1904 тържествено е осветена семинарската църква „Св. Йоан Рилски". По време на войните 1912-1913 и 1915-1918 учениците от горните курсове са мобилизирани, а семинарската сграда е превърната във военна болница. В периода 1920-1928 Семинарията функционира в Рилския манастир. От бомбардировките над София 1943-1944 пострадват и семинарските сгради. Пансионското имущество е евакуирано в провинцията – в Рилския манастир, в с. Елешница, Софийско, в гара Черепиш, Врачанско, в Петропавловския манастир и в Габровския девически манастир – Соколски. През лятото на 1944 се правят сериозни приготовления за продължаване на занятията в Габрово. След 9 септ. 1944 учебните занятия се възобновяват в сградата на Богословския факултет в София. Част от семинарските класове са временно настанени на гара Черепиш и поставени под администрацията на ректора на Пастиро-богословския институт. След опразването на семинарските сгради, използвани от XI военна болница, а после – и от щаба на Съветската армия, всички класове са събрани и учебните занятия започват през ноември 1947 в собствената сграда на Семинарията в София. През септ. 1950 обаче отново са прекъснати: Софийската духовна семинария се слива с Пловдивската. Обединени под името Софийска духовна семинария, двете духовни училища са преместени на гара Черепиш, защото междувременно с правителство

решение сградите на Софийската духовна семинария са предоставени за Дворец на пионерите и се ползват за такъв чак до 1990. Само храмът продължава да функционира като енорийски и затова е отделен от комплекса – сгради с желязна ограда и самостоятелен вход. С министерско постановление (1990) са върнати сградите на Софийската духовна семинария и днес в тях продължава обучението и възпитанието на младежите в духа и традициите на национално-православните ценности. Ректори на семинарията: *Йоаким Бакалов* (1903-1904); архимандрит *Климент*, впосл. Врачански митрополит (1904-1906); Велички епископ *Неофит*, впосл. Видински митрополит (1906-1912); архимандрит *Макарий*, впосл. Неврокопски митрополит (1912-1916); *Йоаким Бакалов* (1916-1917); Драговитийски епископ *Павел*, впосл. Старозагорски митрополит (1917-1923); архимандрит *Климент* (март – авг. 1923); Велички епископ *Михаил*, впосл. Доростолски и Червенски митрополит (1923-1926); Стобийски епископ *Борис*, впосл. Неврокопски митрополит (1926-1931); Траянополски епископ *Антим*, впосл. Ловчански митрополит (1931-1936); Смоленски епископ *Евлогий*, впосл. Сливенски митрополит (1936-1938); Драговитийски епископ *Харитон* (1938-1941); архимандрит *Николай*, впосл. Макариополски епископ (1941-1944); Атанас Димитров *Караянев* (1944-1946); Смоленски епископ *Тихон* (1946-1971); Браницки епископ *Герасим* (1971-1986); архимандрит *Йоан* (1986-1987); проф. протопр. д-р *Николай Шиваров* (1987-1988); Знеполски епископ *Игнатий*, впосл. Плевенски митрополит (1988-1990); Константийски епископ *Григорий*, впосл. Великотърновски митрополит (1990-1994); архимандрит *Серафим* (1994-1996); архимандрит *Сионий*, впосл. Велички епископ (1996-2009); архимандрит *Сергий* (1.07.2009 – 30.11.2010); ставроф. ик. д-р *Захарий Дечев* (30.11.2010 – досега).

Лит.: Откриване на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 27, 13 ноември 1920; ***Бончев****, Б. Двадесет и петгодишният юбилей на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 23, 4 юни 1932;* ***Попов****, Хр. Юбилеят на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 24, 11 юни 1932; За Софийската и Пловдивската семинарии. // Църковен вестник, N 36-37, 25 окт. 1947;* ***Милев****, Ал. Шест години в Софийската духовна семинария (1920-1926). // Църковен вестник, N 31, 13 дек. 1931;* ***Темелски****, Хр. Софийската духовна семинария (Ист. справка). // Църковен вестник, N 9, 1 март 1990;* ***Архимандрит Сионий****. Неугасващо огнище на православния християнски дух. // Църковен вестник, N 16, 16-31 юли 2003;* ***Тодоров****, Г. Архитектурата на семинарията –* ***Фридрих Грюнангер*** *(1856-1929). // Църковен вестник, N 16, 16-31 юли 2003;* ***Иванов****, С. Ктитори за построяването на Семинарията в София. // Църковен вестник, N 16, 16-31 юли 2003;* ***Игнатова****, В. 110 г. Софийска духовна семинария „Св. Иван Рилски". // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2013; Софийската духовна семинария празнува своята 115-годишнина. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2018.*

СОФИЙСКА ЕПАРХИЯ – води началото си от IV в. Поради липса на достатъчно място в крепостното пространство на София първите християнски църкви били построени извън градските стени – край източната порта, в източния некропол (под дн. базилика „Св. София" и в близост до сградата на Народното събрание), на височината на кв. „Лозенец" (до ул. „Димитър х. Коцев"), а и по-далече – в Драгалевци и Иваняне. През V и VI в. в християнски църкви били преустроени една обществена сграда (останките ѝ са в двора на Президенството) и Ротондата, която била посветена на Св. Георги Победоносец. Постепенно Сердика станала оживен църковен център със седалище на епископ, а по-късно и на митрополит. Видното място, което Сердика заемала в живота на Раннохристиянската църква, определил града като седалище на прочутия Сердикийски събор (343). В източния некропол на Сердика първоначално бил издигнат малък параклис-мавзолей. В продължение на ок. два века там били надграждани няколко църкви, като последната, петата, навярно е от първ. пол. на VI в. Новият храм бил трикорабна кръстовидна базилика с купол и изграден изцяло от тухли. Известен е под името „Св. София" („Божия Премъдрост"). От кр. на VII в. и нач. на VIII в. стратегическото местоположение на Сердика се превръща в незаобиколим фактор в политиката на Византия и младата българска държава. В епархийски списъци от VIII в. Сердика е посочена като център на епархията Средна или Вътрешна Дакия. През ранната пролет на 809 хан *Крум* успял да превземе Сердика, но император *Никифор I Геник* отново си върнал града. Повторното и окончателно превземане на Сердика от българите станало към лятото-есента на 809. Българските власти заселили в града и района ѝ славянско население. Продължили да функционират църквите „Св. Георги" (Ротондата) и „Св. София". Това било категорично доказателство за търпимостта на хан Крум и неговите наследници към местната християнска общност. Езиковата доминация на старобългарския славянски език променила името на града от Сердика на Средец. След приемането на християнството (864) Средец запазил положението си на епископски център, в него потърсил прибежище последният Български Патриарх *Дамян*, избягал от столицата Преслав при нашествието на византийците през 971. Така за известно време Средец се превърнал в седалище на Българската патриаршия. Вероятно по това време базиликата „Св. София" претърпяла реконструкция, ставайки Патриаршески катедрален храм. Седалището на Българската патриаршия по-късно се преместило във Воден, а след това – в Преспа и накрая – в Самуиловата столица Охрид. По време на византийското владичество Средец бил наричан Триадица и продължил да бъде център на епископия, но вече подчинена на новосъздадената Охридска архиепископия. Привилегиите на Средечкия епископ били потвърдени от грамотата на императора *Василий II* от 1019, където епископията е посочена на 8-мо място, а в съхранените надписи от църквата на о-в „Св. Ахил" ѝ е отредено 11-то място. По това време Средец станал център на местна богомилска община начело с „дедец средечкий". Богомилите имали влияние върху отседналите в софийското поле печенези. Именно с тяхна помощ някой си *Лека* вдигнал бунт през 1079 срещу Средечкия византийски епископ *Михаил*, който бил убит по време на литургия. Периодът на византийското владичество съвпаднал с първите три кръстоносни похода, които преминали през Средец. По същото време били активизирани византийските военни действия срещу нормани, печенеги, сърби и унгарци. В тези размирни времена градът и неговата околност били подлагани на военни реквизиции, грабежи и убийства. През 1183 Средец бил ограбен и съсипан от съюзените маджари и сърби. Тогава унгарците взели мощите на Св. *Йоан Рилски* и ги отнесли в гр. Естергом (дн. Гран) на Дунава. Те били върнати обратно през 1187 при император *Исак II Ангел*. След възобновяването на Българското царство (1185-1187) Средец отново се издигнал като важно религиозно и духовно средище. Местната епископия била въздигната в митрополитско седалище и преминала на подчинение към Търновската архиепископия, а по-късно – и към Търновската патриаршия. Средец бил свързан и с българската царска фамилия, тъй като тук било седалището на областния управител (севастократор *Калоян*). По време на Втората българска държава при църквата „Св. София" възникнала книжовна школа. От един пасаж на *Бориловия синодик* са известни имената на петима средецки митрополити от XIII-XIV в. – *Дионисий*, *Дамян*, *Леонтий*, *Дометиан* и *Партений*. За един от тях (Леонтий) се знае, че е взел участие в свиканя през 1360 в Търново църковен съд срещу еретиците. През втор. пол. на XIV в., наред с имената Средец и Триадица, започнало да се употребява и налага името София, което било заимствано от катедралния храм. За първи път това име се среща в една дубровнишка бележка от 1376. А най-ранното споменаване на името София в български паметник е във Витошката грамота от 1382, издадена от цар *Иван Шишман* за Драгалевския манастир „Св. Богородица". След падането на България под османско

владичество София била превърната в най-голямата административна единица на Балканите (т.нар. Румелийско бейлербейство – по-късно: еялет). Въпреки че през XV-XVI в. София била голям градски център, тя загубила средновековния си крепостен вид и придобила облика на типичен град. „Св. София" отново била превърната в джамия. Тук извършили мъченически подвиг светците *Георги Софийски Стари*, *Георги Софийски Нови*, *Георги Софийски и Николай Софийски Нови*. Друг известен софийски светец е *Пимен Софийски (Зографски)*, който не е мъченик, а преподобен. За историята и големината на Софийска епархия през XVII в. свидетелства един ферман от 1 юни 1670. Тогава тя включвала 6 каази – на София, Пирот, Трън, Берковица, Брезник и Ихтиман. В 1622 София станала седалище и на новоучредената Католическа архиепископия, но по политически съображения архиепископите ѝ резидирали в Чипровец (дн. Чипровци). През XVIII в. на Софийската митрополитска катедра се изредили четирима митрополити. След Великденската акция (3 апр. 1860) и софиянци се присъединили към нея. За Първия църковно-народен събор (1871) Софийска епархия трябвало да изпрати двама кандидати. По това време тя се състояла само от три каази – Софийска, Брезнишка и Берковска, но последната се отцепила. Съборът определил за Софийски митрополит *Мелетий*. След като София била освободена от руските войски, митрополит Мелетий пристигнал най-тържествено и без разрешение на висшата духовна власт заел бившата си катедра. Времената били бурни и динамични и никой не разгледал поведението му, а той от своя страна проявил угодничество пред властите. Обаче по-късно с нетактичните си и неразумни постъпки подбудил паството, а и някои управляващи против себе си. Независимо че на 3 апр. 1879 София била избрана и обявена за столица на Княжество България, градът не станал седалище на Българската екзархия. По политически причини до кр. на м. ноември 1913 седалището на Екзархията останало в Цариград. Съгласно приетия Екзархийски устав и решенията на Първия църковно-народен събор в Цариград (1871), три екзархийски епархии трябвало да бъдат закрити след смъртта на титулярните им митрополити – това били Кюстендилска, Самоковска и Ловчанска. На 2 февр. 1884 починал Кюстендилският митрополит *Иларион* и епархията му била присъединена към съседната Софийска. По този начин Софийска епархия се разраснала, но липсата на архиерей до голяма степен смущавала духовния живот. След отстраняването на митрополит Мелетий за период от 9 г. Софийска епархия останала в безначалие. Независимо че временно управляващи били митрополитите *Климент Търновски*, *Кирил Скопски* и *Григорий Доростоло-Червенски*, на 27 ян. 1891 бил проведен избор на архиерей в Софийска епархия. Новоизбраният митрополит след два дни отказал да приеме Софийската катедра, „съзнавайки своите слаби сили и немощ да отговори на задълженията, които изборът му налагал". Зад този неприятен фарс стоял митрополит *Григорий*, който имал силно влияние над *Василий* (Михайлов, 1847-1927) митрополит Доростолски и Червенски (1899). Новоизбраният Софийски митрополит Василий след два дни отказал да приеме Софийската катедра. Наскоро след този отказ за управляващ Софийска митрополия бил назначен Самоковският митрополит *Доситей*. За титулярен епископ на Софийската епархия бил избран *Партений*, който поел длъжността (1892). На 14 юни 1907 починал Самоковският митрополит Доситей, като съгласно решенията на Първия църковно-народен събор неговата епархия престанала да съществува и от 1 ян. 1908 била слята със Софийската. По този начин митрополит Партений трябвало да обгрижва значителен църковен диоцез. След смъртта на Партений начело на Софийската епархия застанал архимандрит *Стефан*, хиротонисан в епископски сан (1921), впосл. – в митрополитски (1922). Той запазил Софийската епархия и след провъзгласяването му за екзарх (1945). След отстраняването му от екзархийския пост начело на Софийската епархия временно застанал Пловдивският митрополит *Кирил*. Като Патриарх (от 1953) Кирил запазил за себе си и Софийската митрополия. Тази практика била последвана и от следващите Патриарси – *Максим* и *Неофит*. В териториалния ѝ обхват остава дн. Софийска обл.

Лит.: По матриали на Хр. ***Темелски*** *– Онлайн ресурс;* ***Кръстанов****, Тр. Софийски новомъченици, пострадали от османците през XV-XVI в. // Църковен вестник, N 6, 12 февр. 1988.*

СОФИЙСКА КНИЖОВНА ШКОЛА (XV-XVI в.) – формирана в София от потребността да се увековечи паметта на загинали мъченици за Христовата вяра – Св. Георги Нови, Св. Георги Новейши и Св. Николай Нови. Сред по-видните ѝ представители – поп Пейо, автор на житие и служба за Св. Георги Нови; Матей Граматик и др.

Лит.: ***Динеков****, Петър. Софийски книжовници през XVI в. С., 1939.*

СОФИЙСКА (МАЛА) СВЕТА ГОРА (или Средецка Мала Света гора) – средновековен комплекс от епохата на Второто българско царство в периода 1185-1417. До нашествието на османците в Софийско съществуват над 100 духовни убежища. За лавра (първи в йерархията) се приема Бистришкият манастир „Св. Никола", напълно разрушен от османците. На негово място е издигнат днешният храм „Св. Георги" в Бистрица, а най-прочут и днес е царският Драгалевски манастир „Св. Богородица Витошка", издигнат от цар *Иван-Александър* и обгрижван от сина му цар *Иван-Шишман*. Много от тях запазили в добра степен автентичния си вид или, възобновени, са действащи Православни манастири и днес – общо над 40 манастира в Софийското и околните му полета – във Витоша, Люлин, Лозенската планина, в Софийска планина (южните склонове на Стара планина при София) и съседните им планини – в Конявска планина и Голо бърдо, във Вискяр планина, в Бурел и Чепън.

Лит.: ***Богданов****, Ив. Български твърдини. Книжовни огнища, крепости, манастири в София и Софийско. С., 1971;* ***Димитрова****, Дора, Здравка* ***Ганева****, Галена* ***Стоянова****. Софийските манастири. Възникване, развитие, структура и характер. С., 1980;* ***Николова****, Елена. Манастири в Софийско. С., 1991;* ***Динева***, Валентина. Софийската Мала Света гора. С., 2007, с. *147-154;* ***Динева****, Валентина. Софийската Мала Света гора. Манастирите около София. // Обществото на знанието и хуманизмът на XXI в.: Десета юбил. нац. науч. конф. с междунар. участие, УниБИТ, София, 2012, Т. 9, с. 564-565;* ***Мартинов***, Георги. Софийската Мала Света гора: Стари църкви, манастири, параклиси и оброчища в София и околностите. С., 2011, с. *20-21; Опознавателен поклонически пътеуказател към духовните светилища в Софийското светогорие / Съст. Желязко* ***Тодоров****, Зорница* ***Костадинова****. С., 2011.*

СОФИЙСКИ, Илия Петров – *вж Инокентий*

СОФИЙСКИ МАНАСТИР „СВ. МИНА" – Православен девически манастир. Нарича се и „Обрадовски", по името на бившето село Обрадовци, сега част от кв. „Бенковски" на София. Построен XI в. След падането на България под османска власт е разрушен. Възобновен като параклис след Освобождението. Осветен (1945). Новият параклис „Св. Св. безсребреници и чудотворци Козма и Дамян" е изграден и осветен (1957). В олтара на параклиса е вградено аязмото. Проигуменията на манастира Анисия Иванова остава игуменка до 1956. Монахиня Ксения е игумения на манастира (1959-1977), монахиня Емилия (1977 – до смъртта си, 1991), наследена от монахиня Злата (игумения до 2003). Храмов празник – 11 ноември.

Лит.: ***Иванова****, Зл. Манастирът „Св. великомъченик Мина". // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996.*

Per aspera ad astra!

СОФИЙСКИ СВЕЩЕНИЧЕСКИ ХОР (1947) – инициатор и пръв диригент Иван Куртев (1911-1996). След него художествени ръководители са свещеник Кирил Велев (1950-1951), свещеник Иван Русинов (1951-1952), Иван Попвасилев (1952-1953), Димитър Попконстантинов (1954-1975), архимандрит Неофит (дн. Български патриарх) (1975-1986) и Кирил Попов (1986-2011). Изявява се с духовни концерти; участва в църковни тържества, през Великия пост изпълнява църковни песнопения и пр.

*Лит.: **Знеполски епископ Дометиан**. Достоен юбилей (1947-1977). // Църковен вестник, N 24, 8 септ. 1977; Църковен вестник, N 19, окт. 2011; N 12, 1-15 юни 2017.*

СОФИЙСКО-ПЛОВДИВСКА ЕПАРХИЯ – диоцезна административна единица на Римокатолическата църква в България. Обхваща цяла Южна България и всички вярващи католици от римски латински обред, живеещи на територията ѝ. Обхваща административните обл.: Благоевград, Бургас, Кърджали, Кюстендил, Пазарджик, Перник, Пловдив, Сливен, Смолян, София-град, обл. София, Стара Загора, Хасково, Ямбол. На нейната територия живеят 4 825 922 души, от които католици са 34 000 или ок. 1%. В Софийско-Пловдивската епархия живее преобладаващата част от католическото население в България, в някои общини (напр., Раковски, където са 56,4%) католицизмът е преобладаващото вероизповедание. Като църковно-административна структура Софийско-Пловдивската епархия води началото си от 1601, когато се създава Софийската епископия от папа *Климент VIII,* поверена на босненския францисканец *Петър Солинат*. Той избира за свое седалище Чипровци. По времето на неговия приемник *Петър Богдан,* когато диоцезът е въздигнат в архиепископия от папа *Инокентий X* през 1647, южнобългарските павликяни окончателно са приобщени към Католическата църква. Макар и да не вземат участие в Чипровското въстание, те също търпят неговите последици. Поради затрудненитe условия за мисионерска дейност през 1699 Софийската архиепископия е превърната в епископия от папа *Инокентий XII*, чиито титуляри или наместници са със седалище в Пловдив. През 1756 епископ *Бенедикт Цуцари* се отказва от архиерейската длъжност и през 1758 папа *Климент XIII* превръща Софийско-Пловдивската епархия в Апостолически викариат. Изложена на преследванията на официалните османски власти след Чипровското въстание, францисканската мисия постепенно губела силата си. Нейният самостоятелен статут бил удържан чак докъм кр. на XVIII в. През 1836 Конгрегацията за пропаганда на вярата в Рим поверява диоцеза на ордена на редемптористите, известни още и като лигуористи. Мисионерите редемптористи са чехи, но, въпреки своя славянски произход, не успяват да се сработят с местното католическо население и да се приспособят към условията на Османската империя. През 1840 те са отзовани и на тяхно място са изпратени капуцините. През 1979 папа *Йоан Павел II* реорганизира Католическата църква в България и основава Софийско-Пловдивска епархия на мястото на викариата. Разделена е на 12 енории: Софийска, Пловдивска, Бургаска, гр. Раковски, гр. Хисаря, Калояново, с. Житница, с. Белозем, с. Дуванлии, с. Борец и др. След Освобождението в епархията възникват три градски католически енории – в Ямбол, Сливен и Стара Загора. И трите дължат появата си на построяването на железопътна линия, която привлича чужди работници и служители, някои от които се установяват трайно в споменатите градове и сключват бракове с българки. Друга характерна особеност за католическите общности в тези градове е, че в тях има и униати. Непосредствено след Първата световна война броят на енориите в епархията е 15, но в следващите години енориите в Сливен и Стара Загора изчезват. Католиците в тези два града са предимно временно пребиваващи чужденци, а малцината, които остават в страната, се обслужват от приходящи свещеници или гравитират към униатските енории там. Западнообредните католици в Ямбол биват асимилирани от униатите след Втората световна война. Така броят на енориите, които остават, е 12. Епархията спазва принципа „едно населено място – една енория", като изключение правят градовете, създадени през втор. пол. на XX в. Епископите на Софийско-Пловдивската католическа епархия са имали епископски седалища в Чипровци, Даваджово, Калъчлий, Пловдив и София.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

СОФРОНИЕВ, Марин (14.XII.1837 – 18.I.1893) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Ловеч. Завършва Духовната семинария в Одеса и Висшето духовно училище в Киевско-Печорската лавра. След завръщането си (1856) – учител в родния си град. Премества се в Севлиево (1856), където остава до края на живота си. Продължава учителската си дейност. От 1860 е свещеник. Сътрудничи с дописки във възрожденския печат. По негова инициатива за пръв път в Севлиево е честван празникът на Св. Св. Кирил и Методий (11 май 1860). Включва се дейно в борбата за църковна независимост. Един от основателите на местния революционен комитет. След потушаване на Априлското въстание 1876 – арестуван и хвърлен в затвор. Освободен (лятото на 1877). Пръв председател на Севлиевския окръжен съд (1879).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 324.

СОФРОНИЕВ, Никифор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Добрич (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 604.*

СОФРОНИЙ (кр. на XIV – нач. на XV в.) – монах и книжовник. Заедно с *Пимен* и *Силван* участва в спасяването на част от българското книжовно богатство от османските нашественици. Изнесъл в Молдова Ловчанския сборник, Томичовия псалтир, Сборника на поп Филип, Лаврентевия сборник, Лондонското четвероевангелие на цар Иван-Александър и др.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 350-351.*

СОФРОНИЙ (втор. пол. на XV – нач. на XVI в.) – светец на Българската църква. Роден в с. Пенковци, Софийско. Преселва се във Влашко, където се ползва с подкрепата на войводата Раду Велики (1495-1508). След смъртта на последния се завръща в България и се установява в манастир край Русе. По неизвестни причини убит от манастирски слуга. По-късно канонизиран за светец.

*Лит.: **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 334.*

СОФРОНИЙ – монах. Игумен на Лясковския манастир „Св. Св. Петър и Павел" (нач. на XVIII в.).

*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясково. Минало, сегашно състояние, дейци. Исторически и стопански приноси. Варна, 1944, с. 48.*

СОФРОНИЙ – монах и просветен деец. Игумен на манастира „Св. Спас" – Сопот. Учител в килийното училище.
*Лит.: **Петров**, Ц. Нови данни и изводи за манастирските килийни училища и за съдържанието на манастирското килийно образование. // Тракия, 1972, N 2, с. 77-78.*

СОФРОНИЙ – монах. Роден в гр. Търговище. Игумен на Иверския манастир в Света гора (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Дражев**, П. Търговище. 1972, с. 30.*

СОФРОНИЙ – йеромонах и просветен деец. Учител в килийното училище в Самоков (първите десетилетия на XIX в.).
*Лит.: **Семерджиев**, Христо. Самоков и околността му. С., 1913, с.13, 137.*

СОФРОНИЙ – възрожденски църковен деец. Архидякон на Скопския митрополит Гаврил. Хиротонисан в епископски сан (1838). Подпомага издаването на книгата на Кирил Пейчинович „Книга глаголемия утешение грешним" (Солун, 1840).
*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. **Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски** (1820-1906). С., 1952, с. 45.*

СОФРОНИЙ (светско име: Атанас Йончев) (-1873) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Мирково, Пирдопско (дн. Софийска обл.). Учи в килийно училище в Долно Камарци и Мирково. Приема монашество в *Буховския манастир „Св. Архангел Михаил"* и негов игумен през 40-те г. на XIX в. По-късно е игумен на *Сеславския манастир „Св. Николай"*.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 604.*

СОФРОНИЙ (светско име: неизвестно) (-1913) – църковен деец, йеромонах. Игумен на Киченския манастир, Вардарска Македония. Бит от сръбските власти, заради отказа му да им предаде манастира след установяване на сръбския режим в областта.
*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 236-237.*

СОФРОНИЙ (светско име: Първан Стоев) – възрожденски просветен и църковен деец, архимандрит. Учител (1870-1877). Ръкоположен за свещеник (1877). По време на Руско-турската война 1877-1878 е свещеник в щаба на руската армия в Горна Студена. След Освобождението е архиерейски наместник в Карлово (1878-1881). Приема монашество (1881). Временно управляващ Пловдивската епархия (1886-1890) и Одринската епархия (1890-1903). Последните години от живота си прекарва в Пловдив.
*Лит.: **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 577.*

Софроний Великотърновски (фотопортрет)

СОФРОНИЙ ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ (светско име: Стойко Недялков Чавдаров) (20. III.1888 – 1.V.1961) – висш духовник. Роден в с. Ново село, Одринско. Завършва Цариградската духовна семинария (1911). Приема монашество (1911). Служи като дякон при Екзарх *Йосиф I* Български и писар при Българската екзархия. Следва в Киевската духовна академия (1912-1915). След освобождението на Вардарска Македония по време на Първата световна война е секретар на Велешката митрополия (1 апр. 1916 – 23 септ. 1918). Екзархийски дякон и проповедник в Цариград и учител в българската гимназия в Пера (1 септ. 1919 до 1 септ. 1922). Завършва Богословския университет на Черновицкия университет (1922). Специализира в Института по каноническо право при Страсбургския университет, Франция (1 септ. 1922 до юни 1924). Протосингел на Софийската митрополия (1 окт. 1924 до 1 септ. 1929). Възведен в архимандритско достойнство (1924). Началник на Културно-просветния отдел при Св. Синод (1929-1931). Ръкоположен за епископ (1931). Поради влошеното здравословно състояние на митрополит Филип Търновски на 26 март 1934 е назначен за негов викарий и управляващ на Търновска епархия. От 1 юли 1935 повторно е викарий на митрополит Стефан Софийски. Избран за Великотърновски митрополит (22 септ. 1935). След разгрома на Югославия от хитлеристка Германия през пролетта на 1941, Българската екзархия възстановява своя диоцез в анексираните от България части от Вардарска и Егейска Македония и в Западна Тракия. Временното управление на Скопско-Велешката епархия е връчено на митрополит Софроний Великотърновски с помощник епископ Максим Браницки. Като епархийски архиерей е инициатор за организирането и създаването на множество старопиталища, сиропиталища и безплатни кухни за нуждаещите се в своята епархия. След 9 септ. 1944 отново оглавява Великотърновската епархия. През 1949 е предложен за освобождаване от заеманата служба, но я запазва до края на живота си. Умира във Велико Търново. Погребан е в притвора на катедралата „Рождество Богородично".
*Лит.: **Св. В. Търновски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 24-25, 10 окт. 1925; Изборът за Търновски митрополит. // Църковен вестник, N 24-25, 10 окт. 1925; **Кирил, Патриарх Български**. Да бъде благословена Божията воля. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961; **Макариополски епископ Николай**. Послушник на Божията воля. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961; Погребението на блаженопочиналия **Великотърновски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961; **Чифлянов**, Бл. Вместо венец. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961; **Орманджиев**, Ив. Ученичеството на **Великотърновски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961; **Архимандрит Нестор**. Възпоминание за **Великотърновския митрополит Софроний** (По случай 10 г. от блажената му кончина). // Църковен вестник, N 13, 1 май 1971; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 160-161; **Малев**, Людмил. **Митрополит Софроний Търновски** (Живот и църковно-обществена дейност). В. Търново, 2006; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 387; **Колева**, Елена. **Великотърновски митрополит Софроний** – един Богоугоден, смел, проницателен и изключително деен архиерей, 100 вести. // Християни, 20 март 2014; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 77, 130, 408-409, 414-419; 140 години от рождението на **Великотърновския митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2018.*

СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ – *вж Св. Софроний Врачански*

Per aspera ad astra!

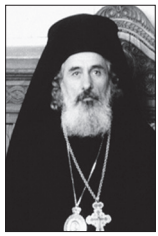

Софроний Доростоло-Червенски (фотопортрет)

СОФРОНИЙ ДОРОСТОЛО-ЧЕРВЕНСКИ (светско име: Стойчо Коев Стойчев) (2.XI.1897 – 7.VI.1995) – висш духовник. Роден в с. Орешак, Троянско, дн. Ловешка обл. Доростоло-Червенски митрополит (1962-1994). Завършва Софийската духовна семинария (1920) и Богословския факултет (1933). Приема монашество (1918). Възведен в архимандритско достойнство (1933). Хиротонисан за епископ Проватски (1940). Избран за Доростоло-Червенски митрополит (1962). Един от инициаторите на разкола в Българската православна църква. На 18 май 1992 заедно с митрополитите *Пимен Неврокопски*, *Калиник Врачански, Стефан Великотърновски* и *Панкратий Старозагорски* подписва заявление, с което се поддържа решението на Дирекцията за вероизповеданията за нелегитимност на избора на Патриарх *Максим Български* (1971). Митрополитите заявяват, че смятат избора на Максим за нелегитимен и започват процедура по избора на нов Патриарх. За временен наместник-председател на Св. Синод избират Пимен. Така на 18 май фактически се създава т.нар. Алтернативен синод, в който влизат пет от тринадесетте митрополити на църквата. Към разколниците се присъединяват и пет викарни епископи. На 22 юли 1992 от Св. Синод за разколничество и извършване на незаконно ръкополагане, заедно с другите разколнически архиереи, лишен от сан. Поради напреднала възраст (1994), подава оставката си. Умира в Русе.

*Лит.: **Тодоров**, П. **Новият Доростоло-Червенски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1962; **Кирил, Патриарх Български**. Път на смиреното служение (Слово, признесено на приема в Св. Синод след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Доростолски и Червенски митрополит Софроний** на 11 март 1962); **Слово-отговор на новоизбрания Доростоло-Червенски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1962; Каноническият избор на **Доростолски и Червенски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1962; **Архимандрит Инокентий**. Новоизбраният **Доростоло-Червенски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 13, 31 март 1962; **Клисаров**, Г. Църковно тържество в гр. Русе (Посрещане на **Доростолски и Червенски митрополит Софроний**). // Църковен вестник, N 13, 31 март 1962; **Неофит**. Блажена кончина на многолетен житейски път [: **Негово Високопреосвещенство Доростолски и Червенски митрополит Софроний**]. // Църковен вестник, N 25, 19-25 юни 1995; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 190-191; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 411; **Русенски митрополит Наум**. Образец на смирение и послушание (По повод 20 г. от кончината на **Доростолски и Червенски митрополит Софроний**). // Църковен вестник, N 11, 1-16 юни 2015.*

СОФРОНИЙ ИВАНОВ ТЕПАВИЧАРОВ – духовник, архимандрит. Роден в с. Ганчовец, Дряновско, дн. Габровска обл. Игумен на Преображенския манастир (1929-1941). Заради буйния си характер заменен от архимандрит Силвестър Тодоров Дучев.

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

СОФРОНИЙ МЕСЕМВРИЙСКИ (– 12.IX.1895) – висш гръцки духовник. Нишавски митрополит в Пирот (1861-1865). Месемврийски митрополит (1867-1895). Умира в Несебър.

*Лит.: **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 58.*

СОФРОНИЙ ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1566-1572). Споменат като архиепископ в жалба на Цариградския патриарх *Йоасаф II,* писана в кр. на 1566 или нач. на 1567. Заемал е поста и през 1572, когато пише писмо на новия Патриарх Йеремия II. Не е известно кога умира или напуска архиепископската длъжност, но наследникът му Йоаким подава оставка през 1578.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – Патриаршия: Т. 2. Отъ падането ѝ подъ турцитъ до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932; 2. фототип. изд. С., 1995, с. 189.*

СОФРОНИЙ ПЛАКОВСКИ (светско име: неизвестно) – възрожденски църковен деец, архимандрит. Игумен на Плаковския манастир (1835 – ок. 1860).

*Лит.: **Загорски**, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947; **Темелски**, Хр. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци). С., 1992.*

СОФРОНИЙ ПРЕЧИСТАНСКИ (светско име: неизвестно) (1840 – 1.X.1911) – роден в с. Вранещица, Кичевско (Вардарска Македония). Приема монашество от игумена на Кичевския манастир *Козма Дебърски.* През 1874 Козма е заточен и заместен от архимандрит *Хаджи Симеон* от с. Лазарополе и Софроний напуска манастира и става свещеник в българската църква в Цариград „Св. Стефан". След две години се връща в манастира. Негов игумен (1884-1911). Подпомага с материални средства и Вътрешната македоно-одринска революционна организация.

*Лит.: Албум-алманах „Македония" / [Б.а.]. С., 1931, с. 717; **Николов**, Тома. Спомени от моето минало. С., 1989, с. 12; **Силянов**, Хр. Освободителните борби на Македония. Т. 1. С., 1993, с. 315.*

СОФРОНИЙ СОФИЙСКИ (светско име: неизвестно) (-1515) – един от 9-те софийски Светии. Бил свещеник в с. Пенкьовци до София. Тормозен от османците, избягал при Радул войвода във Влашко, където починала жена му и приел монашество. След смъртта на Радул войвода се завърнал в България, установил се в Бесарбовския скален манастир край Русе и се отдал на пост и молитва. Там бил убит с брадва от манастирски слуга. Паметта му се чества на 28 май.

*Лит.: Жития на Светиите / Под ред. на **Партений, епископ Левкийски** и **архим. д-р Атанасий (Бончев)**. С., 1991.*

СОФРОНИЙ ТЪРНОВСКИ – *вж Софроний Великотърновски*

СПАС – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Пирот (Сърбия). Учител и свещеник в града (1720-1740).

*Лит.: **Спространов**, Е. Опис на ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София. С., 1900, с. 84.*

СПАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в Требич (дн. кв. на София) (1869).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 605.*

СПАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Старопатица, Видинска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Абаджиев**, В. Спомени от въстанията. Лом, 1924, с. 78.*

СПАС (прозвище: Кюркчия) – църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (1802).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

СПАСОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Роден в с. Борован, Врачанска обл. Свещеник в с. Соколаре, Врачанска обл. (1872).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 605.*

СПАСОВ, Дончо Иванов – *вж Доротей Врачански*

СПАСОВ, Методи (1926-) – юрист и политически деец. Роден в София. Завършва Немското училище в София, а после – и Военно средно училище. След 1944 завършва право в СУ. Заради „вражеския" му произход е принуден няколко години да се прехранва като общ работник. След 1989 е активен член на СДС, директор на Дирекцията за вероизповеданията, кмет на район Овча купел. Автор е на книгите „Създаването на СДС 1988 – 1991" (С., 2001), „Историята на СДС" (С., 2002), „Правителството на Филип Димитров" (С., 2004). Издава акт N 92 (25 май 1992), в който обвинява Патриарх Максим като комунистически агент, допуснал деградация на Българската църква. Уволнява не само Патриарха, но и целия Св. Синод, като на тяхно място назначава нов Алтернативен синод, начело с наместник-председател Неврокопския митрополит Пимен, с което се поставя началото на разкола в Българската православна църква.
*Лит.: От думи към дела. // Църковен вестник, N 3, 17 ян. 1994; **Тодоров**, Ст. Предателството на **Иуда Искариот** [: За предателите в миналото и днес]. // Църковен вестник, N 9, 31 март – 13 апр. 1997.*

СПАСОВИЧ, Трифон – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Щип, Вардарска Македония (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 606.*

„СПАСОВДЕН" (или Възнесение Господне) – християнски празник. Почита се винаги в четвъртък, наред с другите велики празници на 40-ия ден от първия ден на Пасха.
Онлайн ресурс.

СПИРИДОН (XIII в.) – висш духовник, Български патриарх, възглавявал Пловдивската митрополия. Споменат в една вечерна служба от *Манuил Коринтски* (XV-XVI в.) под името *Спиридон Нови*. Тъй като се противопоставил на третия брак на цар *Иван-Асен II* с Ирина, бил подложен на гонения. Мощите му се съхраняват във влашкия гр. Търговище, Румъния (XV-XVI в.).
*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 257.*

СПИРИДОН (XV-XVI в.) – монах в Рилския манастир и книжовник. Автор на миней, требник и псалтир.
*Лит.: **Христова**, Б. Рилският книжовник **монах Спиридон**. // Старобълг. лит., 1978, 3, с. 13-121.*

СПИРИДОН (1740-1815) – възрожденски църковен деец и книжовник. Роден в Габрово. Приема монашество в Атон. Игумен на манастира Нямцу до гр. Яш (от 1763). Тук написва своята „История во кратце о болгарском народе словенском" (1792). Напуска манастира (1794) и идва в Рилския манастир, където пише служба за Св. Теодосий Търновски и преписва житието му. Премества се в Атон, където за кратко е настоятел на Илинския скит.
*Лит.: **Златарски**, В. Н. Към въпроса за тъй наречените преправки на Паисиевата история. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1899, с. 723-758; **Мечев**, К. Спиридоновата история [: **йеросхимонах Спиридон**] (Разказ от преди двеста години за българското историческо минало). // Църковен вестник, N 9, 1 март 1991; **Динеков**, П. **Йеросхимонах Спиридон**. // **Динеков**, П. Първи възрожденци. С., 1944; **Дилевски**, Н. М. Историята на Спиридон [: **йеросхимонах Спиридон**] (Една бележита двестагодишнина 1792-1992). // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1992; **Дилевски**, Н. М. Една бележита годишнина (200 г. от написването на „История во кратце о болгарском народе словенском" от **йеросхимонах Спиридон** – 1792-1992). // Духовна култура, 1992, N 1, с. 17-28; **Дилевски**, Н. „История во кратце о болгарском народе словенском" от **йеросхимонах Спиридон** (1792) в руското славяноведение. // Църковен вестник, N 12, 13 март 1992; **Дилевски**, Н. Българският възрожденски историограф **йеромонах Спиридон** и преписвачът на неговата „История во кратце о болгарском народе словенском" Петко Й. **Манаф**. // Църковен вестник, N 40, 11 ноември 1992; N 41, 20 ноември 1992; N 42, 27 ноември 1992.*

СПИРИДОН – монах и учител в Троянския манастир (50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Максим, Пловдивски митрополит**. Автобиография и спомени. С., 1930, с. 6.*

СРЕБРО – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Чехларе, Чирпанско, Пловдивска обл. Учител (1820) и свещеник в селото (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Митев**, Й. История на село Морозово, Чирпанско. Пловдив, 1963, с. 18.*

СРЕДЕЦКА МАЛА СВЕТА ГОРА – *вж Софийска (Мала) Света гора*

Per aspera ad astra!

СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА С БАЗИЛИКА – **СОЗОПОЛ** – изградена върху жилищни сгради от класическия и елинистическия период на Аполония (V-II в. пр. Хр). През IX в. храмът е унищожен от пожар. В кр. на XI в. е преустроена и украсена със стенописи, а около нея е изграден манастирски комплекс. Макар че проучването на този храм все още не е приключило напълно, налага се мнението, че църквата е заемала място на централен храм, свързан с епископското седалище в Созопол. Между кр. на XIV и нач. на XVII в. е било извършено ново преустройство. В кр. на XVII в. църквата е била разрушена от османската власт и престава да функционира.

*Лит.: **Дражева**, Цоня. Епископските центрове на Южното Черноморие V-XIV в. // Изв. Нар. музей – Бургас, 2002, Т. 4; **Димитров**, Б. Созопол през Средновековието. С., 1987; **Лазаров**, М. Созопол – градът на спасението. С., 2003.*

СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ – християнски празник, който се чества на 2 и 3 февр., според източноправославния църковен календар. 40 дни след раждането на Иисус Христос майка Му Го донесла в йерусалимския храм, според Мойсеевия закон, който заповядвал всяко първородно от мъжки пол да бъде посвещавано или представяно на Бога.

*Лит.: **Пандурски**, В. Празникът Сретение **Господне** (Ист.-литург. поглед). // Църковен вестник, N 7, 14 февр. 1955; **Тодоров**, Т. А. Сретение. // Църковен вестник, N 5, 7 февр. 1959; **Левкийски епископ Неофит**. Сретение **Господне**. // Църковен вестник, N 5, 4 февр. 1993; **Смоленски епископ Нестор**. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1989; **Траянополски епископ Иларион**. Сретение **Господне** в Библейската история. // Църковен вестник, N 5, 29 ян. – 4 февр. 1996.*

„СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – възрожденска църква в с. Добърско, Разложко, Благоевградска обл. Изградена (1860) в центъра на селото. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика. Фасадите на храма са декоративно оформени. Царските икони са от ок. 1860 и са дело на видния представител на Банската художествена школа *Симеон Молеров*, като са смятани за негово върхово постижение. Стенописите са от 1906 и са на Димитър Сирлещов. Владишкият трон и свещниците също имат художествена стойност.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 280, 281.

„СРЕТЕНИЕ ГОСПОДНЕ" – следосвобожденска църква в с. Козарско, Пазарджишка обл. Построена (1898) на мястото на изгорял по-стар храм. Съградена от майсторите Вельо Батаклиев и Кръстьо Гюлеметов от гр. Брацигово. Иконописта е дело на *Димитър Христодоров* от Асеновград. Камбанарията е пристроена към западната фасада (1909).

Онлайн ресурс.

СРЪБСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – православна автокефална поместна църква. Образувана в Рашката епископия като придатък към *Охридската архиепископия*. В тази област били изградени много църкви и манастири, а тази в Жича имала и метох в Печ, където била постфактум базирана и патриаршията с цел християнизация (православна) на сръбски земи. Православието било конкурентно след *Великата схизма* с Папството с неговата Барска архиепархия. Сръбската православна църква получава автокефален статут и ранг на Сръбска архиепископия (1219). През 1346 се влива в *Печката патриаршия,* прогласена от Стефан Душан и съпругата му Елена Българска в старата българска столица от времето на комитопулите – Скопие. През XIV в. попада под османско владичество и в църковна зависимост от *Цариградската патриаршия*. През 1557 се възобновява Печката патриаршия, която по същество си е българо-сръбска църква с насоченост на Запад към нехристианизираните сръбски земи. През 1766 Печката патриаршия е ликвидирана и православните сърби се оказват отново в подчинение на Вселенската патриаршия. Едва през 1879 отново са автокефални, но само в рамките на княжество Сърбия, а после след коронацията на крал Милан в Жича (1882) – в кралство Сърбия. Обединението на всички Православни епархии в единна Сръбска православна църква става през 1919. От 1920 е възстановен патриаршеският статут на Сръбската църква. По времето на Кралство Югославия и последвалия социалистически период Сръбската православна църква е използвана от сръбските националисти за налагане на своите цели. Това довежда до отцепването на *Православната Охридска архиепископия* през 1967, но и до днес никоя Православна църква не е признала автокефалността на самопровъзглавилата се архиепископия за Македонската православна църква. След разпадането на бивша Югославия и настъпилата национална криза Сръбската православна църква става пристан и опора на останалия сръбски народ, което я прави много популярна и влиятелна сред сръбското общество, но само в християнизираната му част. Включва православните епархии в Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина, Хърватия, Словения, Италия и Унгария. Под нейна юрисдикция е и сръбската диаспора в Америка, Западна Европа и Австралия. Въпросът за православната юрисдикция в Република Македония е предмет на спорове с Македонската православна църква.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. [Т. 1. Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска]. С., 1944.*

СРЪБСКИ НАСИЛИЯ ВЪВ ВАРДАРСКА МАКЕДОНИЯ ПО ВРЕМЕ НА МЕЖДУСЪЮЗНИЧЕСКАТА ВОЙНА 1913 – още на 17 юни 1913 сръбските власти залавят и хвърлят в затвора почти всички български учители, свещеници и първенци. Други били прогонени от областта.

Лит.: Из подвизите на сърбите в Битоля. // Църковен вестник, N 49, 31 авг. 1913.

СТАВРИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Богородица" – Казанлък. Въвежда богослужението на български език, заради което влиза в конфликт с гръцкия владика Григорий Търновски.

Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 172.

СТАВРОПИГИЯ – означава манастир или църква, които са под пряката юрисдикция на върховната църковна власт в една страна, в България – на Св. Синод. На територията на България ставропигиалните манастири са три: Бачковският „Успение Богородично", Рилски манастир „Св. Иван Рилски" и Троянският манастир „Успение Богородично".

Онлайн ресурс.

СТАВРОФОРЕН ИКОНОМ – църковен деец, носещ нагръден кръст за безупречно служение на Бога.

Онлайн ресурс.

СТАЙКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Троян (първ. пол. на XIX в.).
Лит.: Свещенослужителите при църквата „Св. Петка" в Троян от построяването ѝ до днес. // Стогодишнина на храма „Св. Петка" (1835-1935). Троян, 1935, с. 14.

СТАЙКОВ, Георги п. (13.IX.1879 – 23.I.1939) – църковен деец. Роден в с. Мраченик, Карловско (дн. Пловдивска обл.). Завършва Самоковското богословско училище (1899). Ръкоположен за свещеник (1904). По време на Балканската война 1912-1913 участва в Покръстването на българите-мохамедани в новите земи. След въвличането на България в Първата световна война 1915-1918 е дивизионен свещеник и проповедник. Ръководител на Църковно-благотворителното отделение при Св. Синод (1920-1924); проповедник в храм-паметник „Св. Александър Невски" в София (1924-1930). Софийската митрополия му възлага откриването на детски летни колонии при различните манастири в епархията. Сътрудничи в редица църковни списания. Автор на духовни книжки за народа.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 95, бел. 1 под линия.*

СТАЙКОВ, Добри – възрожденски църковен деец. Роден в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. Свещеник в селото (от 1862).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Старият кодекс на Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935-1936, Т. 13, с. 49.*

СТАЙКОВ, Михаил – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Малък Буялък, Бесарабия (1829).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 115.*

СТАЙКОВ, Стайко Петров – *вж Стефан Великотърновски*

СТАЙКОВ, Станчо (1825-1923) – църковен деец. Роден в гр. Троян. Свещеник в града (1850 – нач. на XX в.).
Лит.: Свещенослужителите при църквата „Св. Петка" в Троян от построяването ѝ о днес. // Стогодишнина на храма „Св. Петка" (1835-1935). Троян, 1935, с. 14.

СТАЙКОВСКИ, Иван – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Скравена, Софийска обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 260.*

СТАЛИН, Йосиф Висарионович (1879-1953) – съветски политически и държавен деец. Инициатор, вдъхновител и ръководител на мащабни репресии против вярващите в СССР. Общото число на пострадалите е над 1 000 000 души, а разстреляните са десетки хиляди. По повод смъртта му наместник-председателят на Св. Синод Пловдивският митрополит изпраща съболезнователна телеграма до посланика на СССР в София Бодров, „Църковен вестник" излиза с траурен брой, а епископ Йона, главен секретар на Св. Синод помества в него специална статия, в която между другото посочва: „Трябва да си обещаем пред пресния гроб на Йосиф Висарионович Сталин, че и ние с присъщата нему енергия ще напрегнем всички сили и ще се борим за осъществяване на същите идеали за правда, мир и труд в целия свят, които съставляват част от сърцевината на християнското нравствено учение в цялата му дълбочина и неизменност". За отношението му към религията и репресиите срещу Руската православна църква – нито дума, което не е било и възможно при тогавашната вътрешнополитическа обстановка в България.
*Лит.: **Агатонийски епископ Йоно**. Да пребъде във вековете делото на великия. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1953.*

СТАМАТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Баня, Разложко, Благоевградска обл. (50-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 607.*

СТАМАТОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Преселва се в българската колония Казаяклия, Бесарабия (1830), където служи като свещеник (до 1847).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 119.*

СТАМАТОВ, Стамат Райков (1868-1940) – църковен и революционен деец. Роден в с. Блаца, Одринска Тракия. Служи в църквата „Св. Спас" в родното си село. Осъден е от властите на 15 г. заточение. Влиза във ВМОРО и участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903. След неуспеха на въстанието бяга в България и служи в църквата в Ахтопол. Умира в същия град.
*Лит.: **Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие. С., 1998, с. 20.*

СТАМАТОВ, Стоян Стаматов – *вж Партений Левкийски*

СТАМБОЛДЖИЕВ, Божидар Стоянов – *вж Евлогий Адрианополски*

СТАМБОЛИЙСКИ, Александър Стоименов (1.III.1879 – 14.VI.1923) – политически и държавен деец. Роден в Славовица, Пазарджишко. Завършва Лозаро-винарското училище в Плевен (1895-1897) и учи философия в Хале и агрономия в Мюнхен, но поради заболяване от туберкулоза прекъсва образованието си. Лидер на БЗНС. Министър-председател (6 окт. 1919 – 9 юни 1923). Влиза в конфликт със Св. Синод по няколко въпроса. На първо място с неудачната намеса по изменението и допълнението на Екзархийския устав без съгласието на Св. Синод. На второ място – с решението на оглавяваното от него правителство да премести Софийската духовна семинария от София в Рилския манастир. На трето място – да посегне на манастирските гори на Рилския манастир.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 166-169; **Райнов**, П. **Александър Стамболийски** за Църквата и манастирите. // Църковен вестник, N 9-10, 10 март 1946; **Александър Стамболийски** и Българската православна църква. // Църковен вестник, N 24-26, 30 юни 1948.*

Per aspera ad astra!

Стефан Стамболов (фотопортрет)

СТАМБОЛОВ, Стефан Николов (30.I.1854 – 18.VII.1895) – национален революционер, политически и държавен деец. Роден в Търново. Учи в Духовната семинария в Одеса (1870-1872), но не я завършва, тъй като е изключен поради връзките му с руски революционери. През 1873 за кратко е учител в Търново, след което заминава за Румъния. Един от главните организатори на Старозагорското (1875), Априлското (1876) и Кресненско-Разложкото въстание (1878-1879). Председател на IV Обикновено народно събрание (1884-1886), член на Регентския съвет (1886-1887) и министър-председател и министър на вътрешните работи (1887-1894). Един от видните дейци на старата Либерална партия. Основател и пръв лидер на Народнолибералната партия. В стремежа си да укрепи положението на Фердинанд като български княз променя чл. 38 от Търновската конституция, с което влиза в конфликт с част от висшия клир на Българската православна църква и особено с митрополит *Климент Търновски.*

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 162-163; **Любенова**, Л. Българската православна църква и изпълнителната власт (1878-1919). // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 70-71.*

СТАМБОЛСКИ, д-р Христо Танев (8.VIII.1843 – 2.V.1932) – общественик, борец за църковна независимост, лекар-анатом, професор в медицинския факултет в Цариград и един от организаторите на българското здравеопазване след Освобождението. Роден в гр. Казанлък. Първоначално учи в родния си гр. Казанлък. При даскал Иван Найденов и Тодор Кюлджият се учи да превежда от славянски на български, турски учи при Илаоглу Мехмед ефенди, а гръцки – при Филип Велев и Петър Хаджипенев (Петър х. Пенев). През 1858, след успешно положени изпити, той се записва като ученик в Имперското медицинско училище. Завършва Медицинското училище в Цариград с чин майор, след което преподава анатомия в гражданското Медицинско училище и във Военномедицинското училище. Член на *Временния съвет на Българската екзархия* и председател на Българското читалище в Цариград. Използва свободния си достъп до високите етажи в османската йерархия, за да помага в църковната борба. Среща се с Васил Левски и му помага в търсенето на средства за националноосвободителното движение. Заради участието си в освободителните борби е заточен в гр. Сана (дн. Йемен). След Освобождението д-р Стамболски се установява първо в Габрово. Избиран е за депутат и председател на Областното събрание на Източна Румелия, префект на Сливен, директор (министър) на пътищата и съобщенията в Източна Румелия (1881-1883). Инициатор за основаването на земеделското училище в Садово (Пловдивско), градски лекар в Казанлък. От 1903 завежда Кожно-венерическия отдел на Александровска болница в София. По време на Балканските войни 1912-1913 е директор на Санитарната дирекция. Член на Осмия върховен медицински съвет.

*Лит.: Биография на доктора **Хр. Т. Стамболски** от Казанлък. С., 1912; **Василев**, Ст. п. **Доктор Хр. Т. Стамболски** (Човек, общественик и книжовник). // Църковен вестник, N 25, 18 юни 1932; N 27, 2 юли 1932; **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 106; **Христо Стамболски**. Автобиография, дневници, спомени 1852-1879 / Подбор и ред. Стр. **Димитров**. С., 1972; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484.*

СТАМЕН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в килийното училище в Лом (1792).

*Лит.: **Апостолов**, И. Поява и развитие на читалище „Постоянство". // Сто години културен живот в Лом. С., 1961, с. 36; **Дамянов**, С. Ломският край през Възраждането. С., 1967, с. 221.*

СТАМЕН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берово, Вардарска Македония (кр. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 609.*

СТАМЕНОВ, Андрей Иванов (– 18.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Горна Малина, Софийска обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 28.

СТАМЕНОВ, Никола (1838 – след 1911) – църковен деец. Роден в с. Трословo, Благоевградско. Ръкоположен за свещеник (1866). Служи в Троянския манастир. След Освобождението до 1911 е свещеник в родното си село.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 610.*

СТАМОВ, Йероним (5.XII.1888 – 15.I.1949) – обществен и църковен деец. Роден в Гевгели (Вардарска Македония). Завършва първи прогимназиален клас в родния си град. Постъпва в католическата семинария на лазаристите в Зейтинлъка, Солун (1901). След завършването й преподава там. Ръкоположен за свещеник (17 юни 1912), след което е назначен за архиерейски наместник в Енидже Вардар. По време на тържествената служба в чест на Св. Св. Кирил и Методий в „Св. Св. Петър и Павел" (11 май 1914) е арестуван от гръцките власти заедно с другите двама свещеници – Траян (Трайко) Хр. Калинчанов и Атанас Бабаев, тримата учители от униатското училище и 22 миряни. След три дни някои от тях са освободени, а останалите 16 души, включително свещениците и учителите са затворени в Бер и са обвинени в извършване на молебен за цар *Фердинанд,* служене на български, преподаване на български и поддържане на връзки с ВМОРО. След три месеца Йероним Стамов е експулсиран в Сърбия, където е поставен под домашен арест в родния му Гевгели. Подложен е на силен натиск да премине на сръбска служба, но не го прави и в нач. на 1915 е експулсиран в България. През март 1915 придружава успенеца Павел Христов (Христофор Порталие), главен викарий на Одринския униатски епископ Михаил *Петков.* Обикалят Струмишко и Петричко, за да подпомогнат бежанците униати в новите предели на страната. Заради тази дейност са обвинявани от православни свещеници в разединение. През септ. с.г. прави постъпка да се включи в XI македонска дивизия като униатски военен свещеник, но молбата му е отклонена. През лятото на 1916 заминава за Германия, където 4 г. следва философия в Мюнхен. През март 1921 придобива научна степен доктор по философия. През лятото на с.г. е в Цариград, където за кратко преподава във френския католически колеж „Сен Беноа". През 1922 се завръща в София и взема участие в конструирането на Македонската католическа лига. През 1923 замества на председателското ѝ

място Кочо Хаджириндов. Заради отказа си да участва в една одринска униатска инициатива от кр. на 1923 е обвинен от тракийци, че е превърнал Македонската католическа лига в „лично свое средство за реклама като католически фактор и македонско политическо величие". През 1924 участва като представител на Македония в конгреса на Съюза на дружествата на Обществото на народите в Лион, Франция. Участва и в благотворителна дейност сред бежанците и поддържа близки отношения с Националния комитет на Съюза на македонските емигрантски организации (СМЕО) в България. През 1926 е упълномощен от лигата да представлява интересите на македонските българи пред политическите и обществените среди в Италия. Делегат на конгреса на СМЕО (1925) и на конгреса на Съюза на католическите дружества в България (1927-1928). През 1930 по негово предложение Македонската католическа лига изпраща специално изложение за съдбата на македонските българи до Обществото на народите, а през 1931 подпомага инициатива на католическата и православната общност в България за съвместна петиция до Обществото на народите, с искане за даване на права на българите в Гърция и Югославия. През 1933 се установява в с. Куклен, Пловдивско и предприема инициатива за формиране на католическа община, заради което влиза в остър конфликт с представителите на Българската православна църква, но не се отказва и скоро след това открива униатския храм „Св. Св. Кирил и Методий" в селото с 500 души енориаши. След държавния преврат от 19 май 1934 е интерниран временно в Асеновград, а по-късно лично по нареждане на Кимон Георгиев е въдворен в София. По време на Втората световна война пътува из Македония, посещава Солун и прави неуспешен опит да възстанови част от българските униатски общности там. Възстановява Македонската католическа лига (21 ян. 1945) и отново е неин председател. Дейността ѝ продължава до нач. на 1947, когато е заличена от властта на Отечествения фронт. Умира в католическата болница в Пловдив.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 98;* ***Елдъров****, Св.* ***Йероним Стаматов*** *– Самотният войн на Македония. // Библиотека, 2010, N 2-3, с. 81-86.*

СТАМОВ, Марин – *вж Макарий Неврокопски*

СТАМОВИЧ, Кузман – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Чоба (дн. към Брезово), Пловдивска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 610.*

СТАНЕВ, Иван Пенчев – *вж Иларион Неврокопски*

СТАНЕВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (1877).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 610.*

СТАНЕВ, Цончо – възрожденски църковен деец. Роден в с. Бабук, Силистренска обл. Ръкоположен за свещеник (1871). Обслужва селата Росеново и Царевец (до 1884). Подпомага и изграждането на българска църква и училище във Варна.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 610.*

СТАНИМЕР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (кр. на XVIII – нач. на XIX в.).
Лит.: ***Ослеков****, Л. Копривщица. // Юбилеен сборник „Копривщица". С., 1962, с. 499.*

СТАНИМИРОВ, Рачо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (от 1866).
Лит.: ***Цончев****, П. Из обществеността и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934, с. 350.*

СТАНИМИРОВ, Станимир Стефанов (26.X.1858 – 1943) – просветен деец. Роден в Габрово. Завършва Киевската духовна академия с научната степен кандидат на богословието (1883). След завръщането си е учител в Габровската гимназия. В нач. на 1884 е назначен за кратко като деловодител на новоучредената Училищно попечителство при Българската екзархия. Директор на Габровското училище (1884-1886) и на Софийската мъжка гимназия (1886-1891). Учител в Софийската девическа гимназия (1894-1895). Ректор на Духовната семинария в Цариград (1895-1899). Отново директор на Софийската мъжка гимназия (1899-1908), след което е учител и възпитател на царските деца (1908-1912). Секретар на Св. Синод (1914-1917). Председател на читалище „Славянска беседа", директор на Етнографския музей (1921-1922) и на Народната библиотека (1922-1923). Умира в София. Автор на мемоарни съчинения (Спомените ми за Екзарх Йосиф I (поредица статии, изд. в сб. „Екзарх Йосиф в спомени на съвременници" /С., 1995/).

Лит.: ***Христов****, А. 25-годишния юбилей на* ***Станимира поп Стефанов Станимиров****. С., 1908;* ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 102, бел. 2 под линия;* ***Тотев****, Хр.* ***Станимир Станимиров*** *(По случай 40 дни от смъртта му). // Църковен вестник, N 7, 12 февр. 1943;* ***Николова****, В.* ***Станимир Ст. Попстефанов****. Дневник. За образованието на цар* ***Борис III*** *и принц* ***Кирил****. С., 2002, с. 2.*

СТАНИМИРОВ, Стефан (1823 – 11.X.1897) – църковен деец. Роден в Габрово. Завършва килийно и взаимното училище в родния си град. Внася църковни книги от Русия, с които снабдява храмовете в Търновска и Ловчанска епархии. Приема свещенически сан (1858). Заедно с брат си Рачо Станимиров, също свещеник, са сред организаторите на строежа на габровския храм „Успение Богородично" (1865-1866), в който двамата отци служат до края на живота си. Избран за архиерейски наместник (1967). Взема активно участие в борбата за независима българска църква – съставя прошения и протести, представя Габровска околия на Първия събор за изработване на привременен устав за управлението на Търновска епархия (1869). През 1871 организира набиране на средства за новоучредената екзархия. След смъртта му по решение на Габровския общински съвет е погребан в двора на църквата. Той е единственият българин, погребан в центъра на Габрово до руските офицери, загинали на Шипка.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 611;* ***Цонева****, Д. Габровският род Станимирови и приносът му за утвърждаване ролята на БПЦ. // Духовна култура, 2003, N 4.*

Per aspera ad astra!

СТАНИСЛАВ (XIV в.) – книжовник. Негово дело са три обемни ръкописа: Синаксар от 1300 (321 листа), миней от 1342 (233 листа) и т.нар. Лесновски паренесис (152 листа).
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 353.*

СТАНИСЛАВ ПЕТРОВ (1859 – 15.III.1937) – католически мирски свещеник, учител, първият българин, издигнат за духовник през XIX в. в Никополската епархия. Роден в с. Ореш, Свищовско. Първоначално учи в католическото училище и след това в Духовната семинария в с. Чопля (дн. в границите на гр. Букурещ, Румъния). Завършва семинарията през 1883 и на 2 юни 1884 е ръкоположен за свещеник в родното си село. Секретар на епископа, ректор и преподавател в новооснованата семинария в Русе и директор на частното мъжко католическо училище към катедралата в Русе (1885-1892). През 1892 той е поканен от Беленското общинско управление за главен учител в селото. Без разрешение от епископа, Станислав Петров започва да извършва църковни служби в Белене и околните католически села. Разколническата му дейност става достояние на Конгрегацията за пропаганда на Вярата в Рим. Лишен от свещенически права за срок от 6 месеца. След дадено покаяние е реабилитиран, а по-късно получава назначение за енорийски свещеник. През 1895 е свещеник – първо в енорията „Христос Спасител-Възнесение Господне" във Видин, а после в „Блажена Дева Мария на Броеницата" в Търново. През 1902 е преместен в енорията „Св. Архангел Михаил" в с. Трънчовица, Плевенска обл., където остава до 1919. След това е назначен за енорийски свещеник в енорията във Велико Търново. През 1930 получава апоплектичен удар и остатъка от живота си прекарва прикован на легло в родното си с. Ореш, където умира.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

СТАНИСЛАВОВ, Никола (-1750) – католически висш духовник. Роден в гр. Чипровци. Хиротонисан за Никополски епископ (1725) и изпълняващ длъжността апостолически викарий за Малка Влахия. Удостоен с благородническа титла от Мария Терезия (1745).
*Лит.: **Милетич**, Л. Заселението на католишките българи в Седмиградско и Банат. // Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, 14, 1897, с. 336-339; **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 150-151.*

СТАНИСЛАВОВ, Филип – *вж Филип Станиславов*

СТАНКО (Станико) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1837).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

СТАНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка Самарджийска" – София (1837).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

СТАНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Велковци, Пернишка обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Манастирица, дн. към Правец, Софийска обл. (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

СТАНКОВ, Андрей – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (Сърбия) (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНКОВ, Димитраки – възрожденски църковен деец. Свещеник в Оряхово (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНКОВ, Станко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Оряхово (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНКОВСКИ, Атанас – *вж Агатангел Повардарски*

СТАНОВИЩЕ НА СВ. СИНОД ОТНОСНО СЪБОРА В КРИТ (2016) И ТЕКСТА НА „ОТНОШЕНИЯТА НА ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА С ОСТАНАЛИЯ ХРИСТИЯНСКИ СВЯТ" – Св. Синод в заседанието си на 15 ноември 2016 прот. N 22 – пълен състав, разгледа текста „Отношенията на Православната църква с останалия християнски свят", приет на състоялия се през м. юни т.г. събор на о. Крит, Гърция, и прие следното Становище: „На заседанието си от 1 юни 2016 г., прот. N 12, Св. Синод в пълен състав реши да предложи отлагането на Великия и Свят събор на Православната църква, като подготовката за неговото провеждане да продължи. В противен случай, Св. Синод заяви, че БПЦ-БП няма да участва в него". Впоследствие с подобни предложения излязоха и Св. Синоди на други Поместни православни църкви – участници в организирането на Светия и Велик събор на Православната Църква. Организаторите на Великия и Свят събор на остров Крит не взеха предвид тези предложения. Впоследствие за своето неучастие заявиха четири автокефални Поместни църкви (в хронологичен ред): Българската православна църква (решение от 1 юни т.г.), Антиохийската патриаршия (решение от 6 юни т.г.),

Грузинската православна църква (решение от 10 юни т.г.), Руската православна църква (решение от 13 юни т.г.). От 16 до 27 юни т.г. в Православната академия на о. Крит, Република Гърция, се проведе запланувания за Велик и Свят събор на Православната Църква, но без участието на четири Поместни автокефални църкви, както и без участието на признатата от БПЦ-БП за автокефална Американска православна църква (ОСА), чието участие още от самото начало на подготовката на Събора не беше предвидено, дори като гост. На Събора присъстваха представители на средствата за масова информация и гости от инославни религиозни общности (римокатолическа, англиканска и др.). Съборът, проведен на о. Крит, гласува и прие с известни промени шестте предсъборни документи, както и своя „Енциклика" и „Послание". 33-ма от участвалите в Събора епископи не са подписали документа „Отношенията на Православната Църква с останалия християнски свят", като някои от неподписалите архиереи (сред тях авторитетни православни богослови) излязоха с публични обяснения за своята позиция. Със свое писмо, прот. N 798 / 14.07.2016 (заведено в Синодалната канцелария под N 498 / 20.09.2016), Негово Светейшество Вселенският патриарх Вартоломей изпрати на Св. Синод на БПЦ-БП гласуваните и приети от Събора документи. След специализиран превод, осъществен от оторизиран за целта преводач, епархийските митрополити получиха тези документи. Първият важен извод е, че в сравнение с техния предсъборен вариант, гласуваните и приети от Събора на о. Крит документи са претърпели определени, но несъществени и недостатъчни за всеправославното им приемане промени. Основен извод: Проведеният Събор на о. Крит не е нито Велик, нито Свят, нито е Всеправославен поради неучастието в него на редица Поместни автокефални църкви, така и поради допуснатите организационни и богословски грешки. Въпреки това ние уважаваме и оценяваме усилията на всички организатори и участници за неговото провеждане. БПЦ-БП е неразделна част, жив член на Едната, Света, Съборна и Апостолска Църква. Като част от Тялото Христово, като самото това Тяло на поместната територия на България и българските епархии зад граница, БПЦ ще продължава и занапред да бъде в братско евхаристийно, духовно, догматично и канонично общение с всички останали Поместни православни църкви – както с участвалите в Събора на о. Крит, така и с неучаствалите. Църквата не е светска организация, а Богочовешки организъм. Тя не се влияе и не бива да се влияе в своя съборен живот от политически и светски интереси и произтичащите от тях разделения. Неин Глава е Сам Господ Иисус Христос, Който е „пътят, и истината, и Животът" (Йоан, 14: 6).

Лит.: Св. Синод предлага Всеправославният събор да се отложи. Ако това не стане, Българската църква няма да участва в него. // <https://www.pravoslavie.bg/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F/%D1%81%D0%B2-%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%B2%D1%81%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82-%D1%81/>. – 2.11.2021. – 5 с.

СТАНОЯ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНЧЕ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сопот (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНЧЕВ, Димитър (– XII.1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Айтос. Участник в революционното движение. Убит от турците.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 612.*

СТАНЧЕВ, Златан Димитров (25.III.1878 –) – възрожденски църковен музикален деец. Роден в гр. Добрич. Като юноша пее в хорове в различни градове. Завършва Одеското музикално училище. След завръщането си в България е назначен за учител по пеене в Старозагорската гимназия и ръководи учителски курс за църковни диригенти.

*Лит.: **Динев**, П. Други видни наши църковни диригенти. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969.*

СТАНЧЕВ, Панайот (1847-1912) – просветен и църковен деец. Роден в Карнобат. Завършва класно училище в Сливен. Учител и свещеник в родния си град (от 1873).

*Лит.: **Дочев**, Д. Карнобат в миналото. С., 1935, с. 13.*

СТАНЧЕВ, Стоян – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Червена вода, Русенско. Свещеник в селото (50-те – 70-те г. на XIX в.). Осъществява знамето на Червеноводската чета (1875).

*Лит.: **Абаджиев**, В. Спомени от въстанията. Лом, 1924, с. 15, 17; **Димитрова**, М., Ст. **Йорданов**. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 335.*

СТАНЧОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Белово, Пазарджишка обл. Свещеник в града (30-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 614.*

СТАНЧОВ, Стефан – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Габрово (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 614.*

Per aspera ad astra!

СТАНЮ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Козарево, дн. към гр. Твърдица, Сливенска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 615.*

СТАНЮВ, Андрей – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Боженци, Габровска обл. (от 1868).

Лит.: ***Цончев****, П. Из обществеността и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 351.*

СТАНЮВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 615.*

СТАР ЗАВЕТ – по-стара част от християнската *Библия*, включваща древното еврейско *Свещено Писание*. Състои се от 50 книги (39 канонични и 11 неканонични), сред които Битие, Изход, Левит, Числа, Второзаконие, Книга на Иисус Навин, Книга Съдии Израилеви, Рут, четирите книги Царства, двете книги Паралипоменон, трите книги на пророк Ездра, Книга на пророк Неемия, Книга Естир, Йов, Псалтир, Притчи Соломонови, Еклисиаст, Песен на песните, Книга на пророк Исая, Книга на пророк Йеремия, Книга на пророк Йезекиил, Книга на пророк Даниил, Книга на пророк Осия, Книга на пророк Иоил, Книга на пророк Амос, Книга на пророк Авдий, Книга на пророк Йон, Книга на пророк Михей, Книга на пророк Наум, Книга на пророк Авакум, Книга на пророк Софоний, Книга на пророк Агей, Книга на пророк Захария, Книга на пророк Малахия, Книга на Товита, Книга Иудит, трите Книги Макавейски, Книга Премъдрост Соломонова, Книга Премъдрост на Иисуса, син Сирахов, Послание на Йеремия и Книга на Пророк Варуха. Според католицизма в Стария Завет са включени 46 книги, признати за канонични и утвърдени от Тридентския събор през XVI в., включително книгите Товит, Иудит, Премъдрост Соломонова и двете Книги Макавейски. До XX в. част от *Католическата Библия (Vulgata Sixto-Clementina)* са били и Трета книга Макавейска и Трета Книга на Ездра. С изключение на свитъците от Мъртво море всички съществуващи най-стари еврейски библейски ръкописи са от късния масоретски период. Най-ранният датиран ръкопис на еврейската масоретска *Библия* е едно копие на последните пророци в Ленинград (Кодекс Ленинграденсис), написан в 916 от н.е. Други прочути копия на еврейската *Библия* са Кодекс Лаудианус в Оксфорд (от X в.), съдържащ почти целия *Стар Завет*, Кодексът Бен Ашер от Халеб (Алепо Кодекс) от X в. и др. които се намират в различни колекции и библиотеки. През 1534 *Мартин Лутер* издава *Библия*, която включва в *Стария Завет* само 39-те книги според юдейския канон. Останалите 11 книги получават в протестантската традиция названието апокрифи, което в източнохристиянската традиция се използва за много по-късно възникнала християнска литература (от II в. пр. Хр. до I в.).

Лит.: Кратка священна история на Ветхий и Новий Завет и кратък катихизис / Преведе Д. В. ***Манчев****. 2. изд. Пловдив, 1870;* ***Пиперов****, Б. Божиите имена и тяхното значение в Стария Завет. // Църковен вестник, N 30, 17 юли 1956;* ***Желев****, Ив. Старият и Новият Завет в пълнотата на Божественото откровение. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2001;* ***Попмаринов****, Д. Практическата и Библейската мъдрост в Стария Завет. // Духовна култура, 2003, N 11, с. 1-12;* ***Шифман****, И. Ш. Ветхий Завет и его мир. Санкт-Петербург, 2007.*

СТАРАТА МИТРОПОЛИЯ – *вж „Св. София" – гр. Несебър*

СТАРЕЦЪТ ЙОАН (известен още и като Йоан Светогорец) (първ. пол. на XIV в.) – книжовник, преводач. Ръководи голям книжовен център, в който работят монаси и миряни. Превежда от гръцки на български богослужебни съчинения, сред които слова на Исак Сирин, Варлаам, Доситей и др. Книжовното му дело предшества и подготвя езиковата реформа на Св. Патриарх Евтимий Търновски.

Лит.: ***Динеков****, Петър. Стара българска литература. Ч. 2. С., 1953.*

ЙОАН СВЕТОГОРЕЦ – *вж Старецът Йоан*

СТАРОБЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА – дял от българската литература, който обхваща периода IX-XVIII в. Разпространява се в ръкопис и се разграничава и дори съзнателно се противопоставя на устната словесност (фолклора), за който може да се съди само по косвени данни и по-късни записи. Зараждането ѝ е свързано с официалното приемане на Християнството като държавна религия в България, както и християнизацията на другите славянски държави, където за богослужебни нужди тя бива преписвана и донасяна. В нея доминира предимно преводната литература, но съществуват и оригинални произведения. Тъй като институцията на автора не е изградена, трудно може да се разграничи доколко един текст е авторски, превод или преработка на по-ранен текст. Много от произведенията не са подписвани, при други по-късни преписващи са пропускали или променяли името на първоначалния автор. Книжовниците имат амбицията да следват големите образци, а не толкова да създадат нещо оригинално и непознато. Средновековната книжнина е пряко свързана с християнската религия и нейните ритуали. Важно разграничение в рамките на религиозната книжнина е делението ѝ на канонична (призната от църквата) и апокрифна литература, към която се отнасят и книгите на еретиците, на първо място – богомилите. Книгите на еретиците са забранявани със специални законодателни актове (индекси) и поради това от тях са запазени малко екземпляри. За тях се съди главно по полемичните антиеретически писания. Основните жанрове на старобългарската литература са житието, похвалното слово и пр. Успоредно с религиозната книжнина се развива и светска, която е по-ограничена и има историографски, правен, естественонаучен характер. Съществуват отделни естественонаучни трудове, главно преводни. Важен, макар и не особено богато разработен дял е историческата книжнина, при която също доминират преводните текстове. Сравнително по-разгърнати са различни други повествователни текстове, определяни и като белетристика. Една част от тях имат религиозен характер, напр. т.нар. патерични разкази, а други – светски – напр. преводите на Александрията. Изследователите говорят и за старобългарска поезия и разграничават два нейни типа – декламационна и песенна. Към втория тип се отнася и най-богато развитият жанр религиозен химн. Началото на старата българска литература се свързва с делото на Св. Св. *Кирил и Методий* и техните оригинални и преводни произведения,

сред които основно място заема преводът на *Библията*. След смъртта им в българските земи пристигат техните ученици, които създават *Преславската книжовна школа* и *Охридската книжовна школа*. Друго важно явление в средновековната българска литература е *Търновската книжовна школа,* водеща фигура в нея е Патриарх *Евтимий*. Последното значително средновековно книжовно явление е *Софийската книжовна школа от XVI в*. След падането на България под османска власт и особено след отнемането на църковната независимост българската литература губи поддръжката на държавата и на църквата и се променя значително. Рязко намаляват текстовете от високите жанрове, увеличава се дялът на народната (включително и апокрифна) книжнина, както и на фолклора. Истинското раждане на старобългарската литература започва с официалното приемане на християнството като държавна религия в България. Нейният характер не би могъл да бъде разбран, ако не се има предвид това събитие. Старобългарската литература е християнска, защото главният подтик за нейното създаване, нейните смисли, образи, послания идват от християнската култура, тя отразява християнския мироглед и догматика (т.е. християнската система от вярвания и схващания). Старобългарската литература възниква като книжовна продукция, без която изповядването на Християнството на български език, а по-късно заедно с нейното разпространение и на другите славянски езици, е невъзможно. Тъй като същността на всяка религия е изложена в определени сказания, които се предават устно, или писмено (записани под формата на текст), напр. както в античните религии, така и в християнството съществуват молитви, чрез които се осъществява връзката между вярващия и Бог. Има и произведения, предназначени за религиозните ритуали и служения, разкази за боговете и пораждането на света и човека, и т.н. Ето защо първите текстове, които възникват на старобългарски език, са преводи на най-важните богослужебни книги. Създаването на българската литература се крепи на два фактора: език и писмо – т.е. на писането с българска азбука на български език, а по-късно използването на старобългарската азбука като основа за създаването на книжниите на други славянски страни. Азбуката и първите книги на старобългарски са създадени от солунските братя *Св. Св. Кирил и Методий*. Те са изпратени от византийския император *Михаил III* (842-867) да проповядват християнството и да организират богослужебната практика в Моравия през 863, като носят със себе си най-необходимите богослужебни книги, написани на оригиналното писмо, създадено от братята: глаголица и преведени на солунското славянско наречие, отразяващо основните белези на българския език през IX в., тъй като това е и езикът, говорен в пределите на България. През IX в. славяните в различни краища на Европа говорят един общ език с някои местни разлики, които не са пречка за взаимното им разбиране. В Моравия върху езика на първите преводи оказва влияние и местното, моравско наречие. След идването на Кирило-Методиевите ученици в България влияние оказват особености, характерни за говора на книжовниците в Преслав. Глаголицата, която създават двамата братя, е съобразена със звуковия състав на славянската реч. Тя се оказва твърде различна от писмеността (по-специално гръцката и латинската), съществували през този период в Европа. Възникнала като резултат от мисионерството на Св. Св. Кирил и Методий в Моравия, старобългарската книжовност се развива в България в съзвучие с политическите интереси на българските владетели. Старобългарската литература е най-мощното оръжие за християнизация в България. Тя се развива като резултат от усилията на българските владетели да запазят политическа и културна самостойност и след приемане на християнството чрез налагането на старобългарската писменост. През 864 българският владетел *Борис* се покръства и обявява християнството за официална религия в държавата. До този момент съществуват няколко културни пласта, които без съмнение са имали своя устна словесност. Славянските племена, както и прабългарите, влезли в състава на новообразуваната държава, несъмнено са носители на свой езически фолклор, на устна народна култура. Той обаче не е бил записан, останал е незасвидетелстван през българското Средновековие, защото грамотните хора от тази епоха са били свързани главно с църквата – монаси, свещеници – и са използвали своите знания главно в областта на религията. Следи от езически представи можем да забележим в редица апокрифни творби, преводни и оригинални. В Западна Европа много от средновековните епически произведения на различни народи (епос, саги) са записани. Официалното богослужение в тези земи се е извършвало на латински език. Освен това в миналото земите, в които обитават прабългари и славяни, са били част от Римската империя. Те са населявани от траки, гърци и римляни, носители на антична култура. Още в първите векове от разпространението на християнството в тези земи съществуват негови поддръжници, а след приемането му за официална религия в Римската империя процесът на християнизация и църковно строителство се задълбочава. При идването на славяните и прабългарите на Балканите те са в непрекъснат досег със съществуващата християнска култура по тези земи. Тези контакти са подпомогнали разпространението на християнството сред населението на новооснованата Българска държава. Много от основните понятия на християнството не са съществували в езика на славяните. Старобългарските книжовници са езикови строители. Те изковават нови думи на базата на славянски корени, които обогатяват старобългарския език. В старобългарския език от епохата на Първата българска държава се съдържат множество прабългаризми, които най-често отразяват понятия, свързани с политическото управление (боритаркан, чръгубоил и др.). Те показват, че административната структура на България в този период следва най-вече прабългарски модели. Множество думи от гръцки произход, които можем да открием в старобългарските паметници, показват непрекъснато взаимодействие със средновековната гръкоезична култура. Когато старобългарската литература възниква, тя отразява едно уникално състояние за Европа през този период. Латинският език вече не е говорим език за нито една от народностите в Европа, а книжовният гръцки език се отличава от говоримия. Старобългарската литература през този период е единствената книжовна традиция, базирана на говорим език (солунското славянско наречие), при което се създава старобългарският, който е и езикът на старобългарската книжнина. До идването на Кирило-Методиевите ученици в България прабългарите използвали своите руни – знаци, символи или „черти и резки", както ги нарича старобългарският книжовник *Черноризец Храбър*. Те се употребяват с практическа цел, могат да имат магическа функция и да означават някои абстрактни понятия. Така например знакът IYI означава небе, но и върховното божество в прабългарския пантеон – Тангра. Прабългарите оставят множество каменни надписи, съобщаващи за военни действия, строителство, възпоменателни надписи. Те са били написани или на прабългарски, или на гръцки език, като и в двата случая се е използвало гръцко писмо. След приемането на християнството започват да се правят опити гръцкото писмо да се пригоди към българския език. През 862-863 Константин-Кирил Философ създава глаголическата азбука, на която са написани и най-ранните преводи на старобългарски език. Глаголическото писмо е оригинална звукова система, която до съвършенство следва звученето на старобългарския език. Кирил използва и знаци от различни други азбуки. Той вплита в буквите религиозна символика, като използва най-вече трите символа на християнството – кръст (символ на спасението от греховете чрез разпъването на Христос), кръг (символ на това, че Бог е без начало и край и е образ на съвършенството) и триъгълник (символ на християнския Бог в три лица – Отец, Син и Св. Дух): Първата буква (а) наподобява кръст, така се внушава идеята, че това е християнско писмо, което идва от Бога и Бог е начало на всичко в света. Глаголицата се разпространява в Моравия, България и Хърватско. Оригиналните творби от епохата на Първата българска държава са написани на глаголица. Когато Кирило-Методиевите ученици идват в Плиска, те стават свидетели на опитите българската реч да се

нагоди към гръцкото писмо. Вследствие на тези опити възниква една азбука, която от почит към Светия първоучител се нарича кирилица. Тя е основана на гръцко писмо, като са прибавени някои знаци, взети от прабългарските руни и от глаголицата. Кирилицата започва да се употребява активно, защото мнозина духовници, навикнали с гръцкото писмо, са изпитвали затруднения при писането на глаголица. Първите кирилски ръкописи се появяват още в X-XI в. Процесът на заменяне на глаголицата с кирилица протича по-бързо в Североизточна България, и по-бавно в югозападните предели на България, тъй като там книжовните традиции, създадени от Климент Охридски, са много здрави. Следи от глаголицата се откриват в тези краища дори и през XIII в. Кирилицата става основното писмо на старобългарската литература.

*Лит.: **Георгиев**, Е. Създаването на Преславската и Охридската книжовна школа в средновековна България. // Год. Соф. унив. Филолог. фак., 1955, N 1, с. 3-71; **Георгиев**, Е. Периодизация на историята на българската литература. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1957, N 1, Т. 50, с. 1-57; **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962; **Ангелов**, Боньо. Борбата за делото на **Кирил и Методий**. С., 1962; **Динеков**, П. Общи въпроси на старобългарската литература през XI-XII в. // История на българската литература, С., 1962, Т. 1, с. 13, 22, 164-174, 242-266, 285-306, 380-424; **Георгиев**, Е. Литература на изострени борби в Средновековна България. С., 1966; **Динеков**, П. Съдбата на българската литература през XIII и XIV в. // Септември, 1968, N 12, с. 53-7; Из историята на старобългарската литература. С., 1969; **Петканова-Тотева**, Д. Хилядолетна литература. С., 1974; **Ангелов**, Б. Страници из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977; **Динеков**, П. Похвала на старата българска литература. С., 1979; **Куев**, К. Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете. С., 1979; **Ангелов**, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. 1983; **Динеков**, П. Проблеми на старата българска литература. С., 1989; Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 1, Оратория: Уч. пособие по морфология на акад. текстописане: „Бяла светлина" (Lux alba): Оратория за България: Божествен флорилегиум – идил. триптих: [1-3] / А. **Куманова**, Н. **Василев**; Предг. А. **Куманова**, Н. **Василев**; Интродукция А. **Куманова**; Дейксис Н. **Василев**; Под ред. на И. **Теофилов**, о. С. **Пашов**. С., 2013; Ново е-изд. 2018 <http://www.sno.unibit.bg>; Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 2, Антология: Уч. пособие по лексикография на акад. текстописане / Съст., послесл. Н. **Василев**, А. **Куманова**; Науч. консултанти И. **Паси**, С. **Денчев**, М. **Куманов**; Рец. П. **Велчев**, И. **Теофилов**. С., 2014; Ново е-изд. 2015 <http://www.sno.unibit.bg> ; Ново е-изд. 2018 <http://www.sno.unibit.bg>; **Василев**, Н. Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел): учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / [науч. ред. А. **Куманова**]. С., 2015; Ново е-изд. 2016 <http://www.sno.unibit.bg>; Ново е-изд. 2018 <http://www.sno.unibit.bg>.*

СТАРОЗАГОРСКА ЕПАРХИЯ – църковна структура на Българската православна църква със седалище в гр. Стара Загора и архиерейски наместничества в Казанлък, Чирпан, Нова Загора, Свиленград и Харманли. Територията й обхваща част от централната и югоизточната част на България. Граничи с Пловдивска, Великотърновска, Сливенска епархия и териториите на Република Гърция и Република Турция. Разделена на шест духовни околии, както следва: Старозагорска духовна околия, Казанлъшка духовна околия, Новозагорска духовна околия. При основаването на Екзархията в 1871 Старозагорско е част от Търновската епархия. Въпросът за обособяване на отделна епархия е повдигнат на Първия църковно-народен събор от Господин Славов, но се отлага от уважение към *Иларион Макариополски*. Св. Синод решава да обособи отделна епархия след Руско-турската война 1877-1878. Тъй като Старозагорско попада в Източна Румелия, осъществяването на решението отново се отлага, за да не бъде обвинена църквата, че работи против Съединението. Епархията започва да се организира в нач. на 1886 от архимандрит *Максим Пелов*. Обособена в ср. на 90-те г. на XIX в., когато е оглавена от митрополит *Методий Кусев*. Включва в пределите си Старозагорска и част от Хасковска обл. (Харманлийско и Свиленградско).

*Лит.: Поглед към Старозагорската епархия. // Църковен вестник, N 29-33, 22 юли 1955; **Неделчев**, Ив. Исторически поглед върху Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 25-26, 1 окт. 1967; **Неделчев**, Ив. Свещеническа конференция в Старозагорска епархия (По случай 90-год. от Освободителната руско-турска война). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1968; **Александров**, Н. Храмове-паметници в пределите на Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 23, 1 авг. 1977; **Александров**, Н. 90-годишнината от избирането титуляр на новооткритата Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1986; **Ваташки**, Р. Старозагорска епархия в защита на православието (20-те и 30-те г. на XX в.). Шумен, 2003; **Любенова**, Л. 130 години Старозагорска епархия. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 2. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 184-185.*

СТАРОЗАГОРСКА СВЕТА ГОРА – *вж Боруйско Светогорие*

СТАРОЗАГОРСКИ И ОТ ДРУГИ СЕЛИЩА МЪЧЕНИЦИ – изклани от османския поробител от 19 до 21 юли 1877. Общият им брой възлиза на 14 500 българи от Стара Загора, а с тези от околните селища – над 26 000 д. Съсечени са заради това, че са българи християни. На 14 юли 1877 е изклано с. Любенова махала до гр. Раднево (2000 д.). На 16 юли 1877 е изклано и опожарено с. Дълбоки, Старозагорско. На 15 юли 1877 (3-ти стар стил) е извършено голямо клане и е опожарен до основи гр. Нова Загора. На 4 авг. 1877 в Казанлък османците изколват 200 българи пред храма „Св. Пророк Илия". През авг. 1877 в Карлово от редовни османски войски и башибозук са избити не по-малко от 600 българи. Пак през 1877 от османците е изгорено и обезлюдено с. Пролом, Карловско. Османците извършват клане, изгарят и разрушават и гр. Калофер, където са избити поголовно всички мъже и младежи. През 1877-1878 са извършени палежи, погроми и клането и в Златарица, Елена, Котел, в Новозагорско, Стремската (Карловската) долина, Панагюрище (погромът е дело на редовна османска войска), Самоков, Белово, Брезник (тогава Караагач), Чепеларе, Златоград, Симеоновград (тогава Търново Сиймен), Свиленград (тогава Мустафа паша), Любимец, Харманли и по-навътре в Одринска Тракия, в Македония и на много други места. В Пловдив само в кр. на авг. са екзекутирани 116 българи. Стотици българи са убити и в Сопот, в селата в Пирдопско, София (тук руснаците заварват 16 бесилки, на които са извършвани екзекуции до последния момент), Айтос, Карнобат, Одрин, Пазарджик, Асеновград (тогава Станимака), Чирпан, Варна, Фере, Димотика, в други тракийски градове и т.н. В Сливен и околностите му за няколко месеца до нач. на 1878 османските власти убиват, изпращат на заточение и интернират ок. 1000 души българи. Османската власт извършва жестокости и големи насилия в селата Красново, Аджар, Розовец (тогава Рахманли) и Меричлери. Разоренията са огромни. Избитото и безследно изчезналото мирно население е общо ок. 180 000 българи християни.

Онлайн ресурс.

СТАРОКАТОЛИЦИ – наименование на религиозни групи, които по различни причини се отдалечават от католицизма.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 252-253.

СТАЮВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (30-те – 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Драганов**, М. Спомени за изгорелия Котел. С., 1898, с. 32.*

СТЕФАН I (867-893) – Цариградски патриарх (886-893). Официално Стефан, син на император *Василий I Македонец* и Евдокия Ингерина. По времето, когато той е заченат, майка му била любовница на император *Михаил III*. Следователно е възможно и дори доста вероятно Стефан, подобно на брат му *Лъв VI*, да е син на император Михаил. Отрано подстриган за монах и назначен на църковна длъжност, за което е подготвян още от ранна детска възраст. През 886 брат му, император *Лъв VI*, освобождава от длъжност Патриарх *Фотий* и определя деветнайсетгодишния Стефан за Патриарх на неговото място. Като Патриарх участва в коронацията на *Лъв VI* в императорския мавзолей към църквата „Св. Апостоли" в Цариград. По време на неговото предстоятелство не се случват никакви важни събития. Православната църква почита паметта му на 18 май.
Онлайн ресурс.

СТЕФАН V (– 14.IX.891) – римски папа (IX.885 – 14.IX.891). Споменаван като Стефан VI в някои извори и изследвания, защото папа *Стефан II* умира само 3 дни след избирането си и така следващият папа Стефан II приема неговото име. Останал в историята като унищожител на делото на Светите братя Константин-Кирил Философ и Методий, почитани като равноапостоли от Западната и Източната църква и обявени за покровители на Европа. С действията си се определя като един от най-големите противници на славянството. Той активно поддържа и способства за бруталното налагане интересите на немския клир във Великоморавия. Веднага след смъртта на Св. Методий със специална папска була от 885 забранява богослужението на славянски език, което отдавна е признато за канонично на Запад и на Изток. Приложена само сред славяните по средното течение на р. Дунав, извън сферата на влияние на България, чийто владетел *Борис I* бил добре известен с безкомпромисния си стил на действие, когато се засягат държавните й интереси. В засегнатите земи започва унищожаването на създадената с много труд книжнина на славянски език. Така учениците на *Св. Св. Кирил и Методий – Климент*, *Наум* и *Ангеларий* са принудени да напуснат Великоморавия и намират убежище и поле за своята дейност при българския княз Борис I.
*Лит.: **Сотиров**, Г. **Методий** и римските папи. // История и обществознание, 1986, N 2.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Неделя" – София (1757).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (1765).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирдоп (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 616.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Първомайци, Великотърновска обл. (ср. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 616.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дивдядово, дн. кв. на гр. Шумен (1847).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 616.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в с. Братя Кунчеви, Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 616.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тръстеник, Русенска обл. (1858).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 82.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Щипско, Провадийско, Варненска обл. (60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 138, 143.*

СТЕФАН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Пловдив и учител в Марашкото училище в града (1861). Привърженик на униатското движение.
*Лит.: **Генчев**, Н. Възрожденският Пловдив: принос в бълг. духовно възраждане. Пловдив, 1981, с. 278.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в селата. Крумово и Водица, Варненско.
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 136, 143.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Черна вода, Добруджа (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 144.*

Per aspera ad astra!

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Медвен, Котленско, Сливенска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 616.*

СТЕФАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Добри дял, Великотърновска обл. (1876-1879).
*Лит.: **Евтимов**, Т. За състоянието на училищата в някои селища на Великотърновски окръг (1878-1879 г.). // Изв. Държ. архиви, 1970, Т. 19, с. 183.*

СТЕФАН (светско фамилно име: Радков) (1838 – 4.X.1908) – църковен деец. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Монах в Къпиновския манастир (60-те г. на XIX в.). Възведен в архимандритски сан (нач. на 70-те г. на XIX в.). Архиерейски наместник и председател на епархийския съвет в Търново (В. Търново) (1875). Протосингел на Търновския митрополит (от 1876).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 616.*

СТЕФАН (светско име: Стоимен) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Гюреджик (Гърция). Преселва се в Пещера (1810). Служи като свещеник в града до края на живота си.
Лит.: Страници от миналото на град Пещера. С., 1973, с. 122.

СТЕФАН (светско име: Стоимен) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Вранино, Балчишко, Добричка обл. (60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 143, 163.*

Екзарх Стефан I (фотопортрет)

СТЕФАН I (светско име: Стоян Попгеоргиев Шоков) (7.IX.1878 – 14.V.1957) – висш духовник. Роден в с. Широка лъка, Смолянска обл. Завършва духовна семинария в Самоков (1896). В периода 1896-1900 работи като учител в Солища, Смоленско (1896-1900). Член на революционен комитет на ВМОРО в Широка лъка. Завършва Киевската духовна академия със степен „кандидат на богословието" (1904). Учител в Пловдивската мъжка гимназия (1904-1907). Преподавател в Цариградската духовна семинария (1907-1910). Приема монашество (1910). Възведен в архимандритско достойнство (1911). Подпомага Покръстването на помаците в новоприсъединените към България земи след Балканските войни (1912-1913). Сътрудничи на Карнегиевата комисия и комисията по сключване на мира с Турция (1913). През есента на 1913, заедно с екзарх Йосиф I се завръща в България и се установява в София, където е преместено седалището на Екзархията. Специализира богословие в Женева и защитава докторат във Фрибур, Швейцария (1915-1919). По време на престоя си в Швейцария е член на „Българския съюз", който има за цел да отстоява българските национални интереси в чужбина и е един от най-дейните представители на българската емиграция в страната. Ръкоположен за Маркианополски епископ (1921). Избран за Софийски митрополит (1922). В качеството си на Софийски митрополит отслужва заупокойната молитва в църквата „Св. Неделя" на 16 апр. 1925, когато е извършен Атентатът в „Св. Неделя". Между двете световни войни участва активно в икуменическото движение и представлява Българската православна църква на множество международни конференции. Работи за снемане на схизмата, наложена на Българската екзархия (1872). Според някои сведения, вербуван от резидента на НКВД и съветник в Посолството на СССР в страната – Дмитрий Федичкин (агент Яковлев) (1942-1943). Това твърдение обаче не се приема еднозначно. През 1943 активно участва в движението за спасяването на българските евреи. Наместник-председател на Св. Синод (1944-1945). Избран за Български екзарх (21 ян. 1945), а на 22 февр. с.г. е вдигната схизмата на Българската православна църква. Като екзарх се противопоставя на участието на свещениците в политическия живот в страната. Поради откритото си несъгласие с политиката на комунистическата власт към Българската православна църква и нейното отношение към религията, е принуден да подаде оставка като Български екзарх (6 септ. 1948). Автор на множество слова и богословски трудове, между които: „На път за Дамаск" (С., 1932), „Българската църква" (С., 1932), „Същината на пастирското служение" (С., 1935), „Религия и наука" (С., 1937). Интерниран в с. Баня, Карловско (24 ноември 1948), където остава до смъртта си. Погребан в главната църква на Бачковския манастир „Успение Богородично". През 2003 в родното му място Широка лъка е открит негов бюст-паметник.
*Лит.: Новият **Софийски митрополит** [: **Стефан**]. // Църковен вестник, N 6-7, 15 апр. 1922; Посрещане на новия **Софийски митрополит Стефан**. // Църковен вестник, N 6-7, 15 апр. 1922; **Марковски**, Ив. С. **Негово Блаженство екзарх Български Стефан**. // Църковен вестник, N 4-5, 27 ян. 1945; Редът, по който се извърши изборът на **Софийския митрополит Стефан** за **екзарх Български**. // Църковен вестник, N 4-5, 27 ян. 1945; Изборът на **екзарх Български** [: **Стефан**]. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945; Реч на **Негово Блаженство Стефан I** в храма „Св. София" след избора му за **екзарх Български**. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945; Първите изявления на новоизбрания **екзарх Български Негово Блаженство Стефан I**. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945; Изборът на **екзарх Български** [: **Стефан**]. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945; Поздравления до **Негово Блаженство Стефан I** по случай избора му за **екзарх**. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945; Из печата [: **Стефан, екзарх Български**]. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945; **Видински Неофит**. Двадесет и пет години Софийски митрополит. // Църковен вестник, N 14 -15, 27 март 1947; **Кръстев**, Ст. От Широка лъка до екзаршеския престол (Кратки животописни бел. за блаженейшия юбиляр [: **Стефан, екзарх Български**]). // Църковен вестник, N 14-15, 27 март 1947; **Архиепископ Серафим**. **Негово Блаженство екзарх Стефан I** и Руската църква. // Църковен вестник, N 14 -15, 27 март 1947; Съобщение (на Св. Синод на БПЦ за оставката на **екзарх Стефан I**). // Църковен вестник, N 29-30, 23 септ. 1948; Съобщение от Св. Синод и протокол N 54 от заседанието на 8 септ. 1948 г. (по повод оставката на **екзарх Стефан**). // Църковен вестник, N 31-32, 7 окт. 1948; Блажената кончина и погребението на **Негово Блаженство Стефан**, преждебивший **екзарх** и **митрополит Софийски**. // Църковен вестник, N 23, 30 май 1957; Надгробно слово, произнесено от **Негово светейшество Патриарх Кирил** на погребението на **Негово Блаженство** преждебившия **екзарх Български** и **митрополит Софийски Стефан** на 18 май 1957 в Бачковския манастир. // Църковен вестник, N 23, 30 май 1957; **Велички епископ Галактион**. Слово за блаженопочившите предстоятели на Светата ни Църква **Български патриарх Кирил** и **Българския екзарх Стефан**. // Църковен*

вестник, N 9, 30 март. 1989; ***Калканджиева****, Д. Изборът на* ***Софийския митрополит Стефан*** *за* ***екзарх****. // Минало, 1995, N 4, с. 65-71;* ***Волокитина****, Т. Съдбата на* ***екзарх Стефан*** *в контекста на съветско-българските отношения (40-те – 50-те г. на XX в.). // Ист. преглед, 2003, N 5-6, с. 212-231;* ***Екзарх Стефан I Български****: Докум. сб. / Съст. Л.* ***Любенова****, Л.* ***Спасов****, Р.* ***Пенджекова****, П.* ***Карамфилова****. С., 2003;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 134-135;* ***Темелски****, Хр. Житие и страдание на последния екзарх (60 г. от избора на* ***екзарх Стефан****). // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2005; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 197-202;* ***Пенджекова****, Р. Личността и делото на* ***екзарх Стефан*** *в българската историческа памет. Смолян, 2007;* ***Любенова****, Л. Праведникът на света (125 г. от рожд. на* ***екзарх Стефан I Български****). // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 156- 159;* ***Любенова****, Л. Политическите пристрастия на* ***екзарх Стефан I Български****. // Любенова, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 160-173;* ***Гугов****, Г. Религиозно-етически ценности в творчеството на* ***екзарх Стефан I****. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2013; N 5, 1-15 март 2013;* ***Николчев****, Д.* ***Екзарх Стефан*** *под „грижите" на Държавна сигурност. С., 2015; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 132, 139, 208-209, 385; 140-годишнина от рождението на* ***екзарх Стефан****. // Църковен вестник, 16-30 септ. 2018.*

СТЕФАН БОГОРИДИ – *Вж Богориди, Стефан*

СТЕФАН ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ (светско име: Стайко Петров Стайков) (13.X.1907 – 10.XI.1995) – висш духовник. Роден в с. Чернево, Варненска обл. Завършва Пловдивската духовна семинария (1927) и Богословския факултет при Софийския университет (1932). Проповедник във Варненско-Преславската митрополия (1932-1938), като от 1937 до 1938 е на специализация във Фрайбург (Германия). След завръщането си в България е финансов ревизор във Варненско-Преславската митрополия (1938-1939). Учител в Пловдивската духовна семинария (1939-1940). Следва право в Бреславския юридически факултет (1940-1944). След завръщането си е епархийски проповедник в Пловдивската епархия. Възведен в архимандритско достойнство (1946). Протосингел на Пловдивската митрополия (1947-1950). Хиротонисан в епископски сан (1950) и назначен за викарий на Пловдивския митрополит (до 1962). Избран за Великотърновски митрополит (21 ян. 1962). Поради напреднала възраст е освободен от заемания пост (27 ян. 1992). След смъртта му е погребан в притвора на храма „Св. Николай" в с. Арбанаси, Великотърновско.

Лит.: ***Манков****, С.* ***Негово Високопреосвещенство Великотърновският митрополит Стефан****. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962; Слово на* ***Негово Светейшество Български патриарх Кирил****, произнесено на приема в Св. Синод след каноническия избор на* ***Негово Високопреосвещенство Великотърновският митрополит Стефан****. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962; Каноническия избор на* ***Негово Високопреосвещенство Великотърновския митрополит Стефан****. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962; Слово на* ***Великотърновския митрополит Стефан*** *при встъпването му на митрополитския престол на 3 февр. 1962. // Църковен вестник, N 7, 10 февр. 1962;* ***Клисаров****, Г. Великотърновско църковно тържество. Посрещане на новоизбрания* ***Великотърновски митрополит Стефан*** *на 3 и 4 февр. 1962. // Църковен вестник, N 7, 10 февр. 1962;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 162-163;* ***Цацов****, Б. Скромен труженик на Господнята нива [:* ***Великотърновският митрополит Стефан****]. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 308;* ***Цацов****, Б. 110 години от рождението на* ***Великотърновския митрополит Стефан****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 ноември 2017.*

СТЕФАН ГЛАВИНИЦКИ (светско име: Стоян Николов Йовков) (29.XI.1904 – 19.VIII.1970) – висш духовник. Роден в с. Желява, Софийско. Завършва Софийската духовна семинария (1927) и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1932). Приема монашество (31 окт. 1928). Ръкоположен в йеродяконски чин (1 ноември 1928). Епархийски проповедник и инспектор на Православните християнски братства във Врачанска епархия (1 септ. 1932). Ръкоположен за йеромонах (9 апр. 1933). Специализира в Германия (1934). След завръщането си в България служи като секретар на Врачанската епархия (1934-1936). Протосингел на Великотърновската митрополия (1937-1938) и на Софийската епархия (1 ян. 1939 – 15 май 1941). Възведен в архимандритско достойнство (9 ян. 1939). Протосингел на Скопско-Велешката епархия със седалище в гр. Скопие (15 май 1941 – кр. на 1943). Главен редактор на „Църковен вестник" (С., от 1 ян. 1944 до окт. 1944). Протосингел на Неврокопската митрополия (1 ян. 1950 – 31 дек. 1953). Отново е главен редактор на „Църковен вестник" (С., от 1 ян. 1954 до 1960). Предстоятел на Българското църковно подворие при Московската патриаршия (Храм Успения Пресвятой Богородицы в Гончарах) (15 дек. 1960 до 15 септ. 1964). Завърнал се в България, от 16 септ. 1964 е назначен за главен секретар на Св. Синод, на който пост остава до смъртта си. Хиротонисан в епископски сан с титлата „Главиницки" (4 апр. 1965). Почива в Калоферския девически манастир „Въведение Богородично". Погребан в София.

Лит.: ***Архимандрит Горазд****.* ***Главиницкият епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950;* ***Кирил, Патриарх Български****. За добрия залог на* ***Св. Дух*** *(Слово, произнесено в храм-паметника „Св. Александър Невски" на 4 апр. 1965 г. при ръкоположението на* ***Главиницкия епископ Стефан****). // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1965;* ***Манков****, С.* ***Главиницкий епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1965;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 318-319;* ***Кирил, Патриарх Български****. И сотвори ему вечная памят (Слово, произнесено при опелото на* ***Блаженопочиналия Св. Главиницкия епископ Стефан*** *– главен секретар на Св. Синод, в храма „Св. София" на 21 авг. 1970 г.). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970;* ***Йосифов****, Ст.* ***Главиницки епископ Стефан*** *почина. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970;* ***Цацов****, Б. 100 години от рождението на* ***Главиницкия епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2004.*

СТЕФАН ГЛАВИНИЦКИ (светско име: Стайко П. Стайков) (26.X.1907 –) – висш духовник. Роден в с. Чернево, Варненска обл. Завършва Пловдивската духовна семинария (1927) и Богословския факултет в София (1932), Богословския факултет в Германия (1944). Протосингел на Пловдивската митрополия (от 1947). Възведен в архимандритско достойнство (1946). Хиротонисан в епископски сан (1950).

Лит.: ***Главиницкият епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 494.*

СТЕФАН ДАНИИЛИДИС (1859-1948) – гръцки висш духовник, Воденски митрополит (1904-1910). Подкрепя активно гръцката въоръжена пропаганда в Македония.

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

СТЕФАН КНЯЖЕВИЧ (1621 – 28.X.1691) – францисканец. Роден в Чипровци, роднина е на Петър Парчевич. Ръкоположен за Софийски архиепископ (1677). Един от главните организатори на Чипровското въстание 1688. След потушаването на въстанието бяга в Трансилвания и се настанява в Херманщат, където радушно е приет от генерал Фридрих Ветерани. Издейства францисканската кустодия, основана в българските земи, да бъде възстановена в статут на религиозна провинция. Структурата продължила да съществува още почти цял век и след Чипровското разорение, обхващайки земи освен от Българско, още и във Влашко и Трансилвания, след което е закрита. Умира в гр. Сибин (Седмиградско). Тялото му е пренесено в Карлсбург и погребано в езуитската църква.
*Лит.: **Чолов**, П. Чипровското въстание 1688 г. С., 2008, с. 154.*

СТЕФАН ЛОВЕШКИ (XVII в.) – книжовник и стихотворец. Преписва граматиката на Мелетий Смотрицки. Автор на 26 стиха, посветени на учителя му Даниил.
*Лит.: **Дилевски**, Н. Неизвестно стихотворение на църковнославянски език от 1666 г. // Изв. Инст. за балг. ез., 1962, Т. 8, с. 603-613; **Атанасов**, П. Граматиката на **Мелетий Смотрицки** и българските книжовници. // **Атанасов**, П. Българо-руски литературни връзки през XVII-XVIII в. С., 1986, с. 48-49.*

СТЕФАНОВ, Александър (– X.1944) – църковен деец. Свещеник в София. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27.

СТЕФАНОВ, Алексей – *вж Алексий Зографски*

СТЕФАНОВ, Антон – *вж Антон Стефанов*

СТЕФАНОВ, Борислав (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в Пловдив. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 29.

СТЕФАНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 617.*

СТЕФАНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (50-те г. на XIX в.) и в Габрово (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на Габровската община (1875).
*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

СТЕФАНОВ, Гърди (-1877) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Георгиев**, М. Възраждането на град Казанлък. // Казанлък в миналото и днес. С., 1923, с. 145.*

СТЕФАНОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Роден в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. Свещеник в гр. Омуртаг (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Стефанов**, Л. Град Омуртаг. С., 1935, с. 23.*

СТЕФАНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Екзарх Йосиф, община Борово, Русенска обл. Свещеник в селото (от 1873).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 617.*

СТЕФАНОВ, Йоан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (1838-1860).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 100; **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Исторически и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

СТЕФАНОВ, Йорго Иванов – *вж Григорий Великотърновски*

СТЕФАНОВ, Лука – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Шикерли Китай, Добруджа. Учител и свещеник в с. Пърлита, Добруджа (1866-1878). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 221.*

СТЕФАНОВ, Михаил – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Гложене, Тетевенско, Ловешка обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 216.*

СТЕФАНОВ, Никола (Шаренко) (-1852) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Тич, Котленско, Сливенска обл. Свещеник в Котел (от 30-те г. на XIX в. до кр. на живота си). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 618.*

СТЕФАНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търговище (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 618.*

СТЕФАНОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Преселва се от България в с. Карагач, Бесарабия (1806). Ръкоположен за свещеник в селото (1814).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 115.*

СТЕФАНОВ, Павел (светско име: Владимир Стефанов Георгиев) (23.XII.1948 – 3.VII.2012) – църковен деец. Роден в с. Николово, (дн. кв. на гр. Русе). Завършва Духовната академия в София (1975). Скоро след това приема монашество в Троянския манастир и служи като секретар на Ловчанската митрополия (1976-1978 г.) при митрополит Григорий Ловчански. Енорийски свещеник в с. Николово и Просена, Русенско (1978-1982). Специалист и старши специалист в Църковно-историческия и архивен институт на Св. Синод в София (1983-1986). Следват няколко години без назначение заради гонене от властта. През 1993 назначен в катедрата по богословие на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски". Професор (2012). Преподава по История на Църквата (Обща история, на БПЦ и на поместните православни църкви), История на религиите и Литургика. Автор на: „Ялдаваот. История и учение на гностицизма" (2008 , претърпял 3. изд.), „Лирата на Параклита. История на монтанизма" и др.

*Лит.: **Ловчански митрополит Григорий**. Пътят към нравствени висоти. Слово, произнесено на 28 дек. 1975 в Троянския манастир при постригването на **Владимир Стефанов Георгиев в монашество с име Павел**. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1976; **Павел Стефанов**. Автобиографични бележки. Шумен, 2019.*

СТЕФАНОВ, С. П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 618.*

СТЕФАНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Елена (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 55.*

СТЕФАНОВ, Стефан Петров (1842 – след 1911) – търговец и обществен деец. Роден в Сливен. Секретар на търговска къща в Цариград (от 1860). Участник в църковно-националната борба. Представител на Бургас в Църковно-народния събор в Цариград 1871.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484.*

СТЕФАНОВ, Христо Милев (16.IV.1844 – 12.IX.1937) – църковен деец. Роден в с. Сопотница, община Демир Хисар (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник в с. Простране (1864) от гръцкия владика Мелетий, който му предлага Ракитнишка енория, но той отказва да я приеме, защото къса с Цариградската патриаршия. През зимата на 1869 получава покана от крушовските старейшини да стане български свещеник в Крушово. Крушовските българи искали да скъсат с Гръцката патриаршия и още с пристигането на поп Христо превземат една от църквите, в която той отслужва за първи път на български език службата за Рождество Христово. След значителни спорове и усложнения църквата е призната за българска. През 1879 поп Христо, заедно с няколко съмишленици от Крушово и околността решават, че трябва да организират въоръжени действия срещу османската власт, като разчитат, че това ще доведе до намеса на Русия и освобождение на Македония. Натоварен да се срещне с руския консул в Битоля, който бил поканен и посетил Крушово, но се опитва да убеди заговорниците да бъдат въздържани. Въпреки това те започват да събират оръжие и установяват връзки с някои охридчани, които се включват в съзаклятието. В нач. на 1881 поп Христо е арестуван по време на службата на Велики четвъртък. По същото време са арестувани 700-800 души, между които много учители и свещеници. Изтезанията и убийства над българи предизвикват намесата на местните консули, в резултат на което ок. 500 д. са освободени. На 14 септ. 1881 в Битоля се гледа делото срещу заговорниците. Повечето подсъдими получават затвор от 3 до 15 г., но някои, сред които и поп Христо, са осъдени на 101 г. заточение. Вместо да бъде изпратен веднага на заточение, свещеникът прекарва ок. 3 г. в затвора в Битоля, откъдето прави един неуспешен опит за бягство. Едва на 11 юни 1884 е отправен на остров Лесбос, където започва да излежава заточението си. След няколко месеца успява да си организира бягство с гемия по море. След странствания по манастирите на Атон успява да се добере до Цариград (2 ян. 1885). Българското дипломатическо представителство му организира нелегално отпътуване и той успява да се добере до Варна. Назначен за свещеник в с. Николаевка, Варненско, където служи без прекъсване до пенсионирането си (1919).

*Лит.: **Киров-Майски**, Никола. Крушово и борбите му за свобода. С., 1935, с. 12-14; **Томалевски**, Георги. Крушовската република. С., 1968, с. 144-148; **Поп Христо Стефанов**, Никола Христов **Попов**, Люба **Николова Попова-Ескенази**. Поколения. С., 2008.*

СТЕФАНОВСКИ, Киприян – *вж Кирил Рилски*

СТЕФЧЕВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (60-те г. на XIX в.). Събира помощи за девическото училище във Варна.

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 619.*

СТЕФЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1811).

*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

СТИХАР – богослужебно облекло на свещенослужители и църковнослужители. Представлява дълга дреха (одежда) без разрез отпред, с отвор за главата и с широки ръкави. Носи се от дяконите и иподяконите. Право да носят стихар могат да получат и псалмопевците и прислужващите в храма миряни. Дрехата символизира чистотата на душата, която трябва да имат лицата със свещен сан. – *вж: орар*.

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 53-54.

Per aspera ad astra!

СТО И ДЕСЕТ ТЪРНОВСКИ ПЪРВЕНЦИ – мъченици, загинали за християнската вяра след завладяването на Търново от османските поробители.
*Лит.: **Калев**, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 19-20.*

СТОЕВ, Андон – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гайтаниново, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. (1876).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 619-620.*

СТОЕВ, Димитър Борисов (21.VIII – 1958) – иконом. Роден в гр. Шумен. Завършва Богословски факултет към СУ „Св. Климент Охридски" (1994). Ръкоположен за свещеник (1989) и служи в храм „Св. Пророк Илия", кв. „Трошево", гр. Варна. Преместен в храм „Св. Николай" – гр. Варна (1994-1996), а през 1996 е назначен за Председател на църковното настоятелство на храм „Св. Николай", гр. Варна и и. д. игумен на манастир „Св. Св. Константин и Елена" в едноименния курортен комплекс (от 1996). Протосингел на Варненския и Великопреславски митрополит *Йоан* (от 2015).
Онлайн ресурс.

СТОЕВ, Първан – *вж Софроний*

СТОИЛКОВ, Ефрем – възрожденски църковен деец. Роден в Щип (Вардарска Македония). Учител в града (30-те г. на XIX в.) и в Куманово (1866). По-късно ръкоположен за свещеник.
*Лит.: **Завоев**, П. Град Щип. С., 1943, с. 68.*

СТОИЛОВ, Атанас (1850-1926) – просветен и църковен деец. Роден в с. Козарско, Пазарджишка обл. Основава училище в селото. Учител в Кричим (1869-1872), Козарско (1873-1874) и Равногор (1874-1876). Заради участието му в Априлското въстание е осъден на смърт, което поради различни обстоятелства остава неизпълнено. Доживява освобождението на България.
*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстане и Българската православна църква. С., 1977, с. 23.*

СТОИЛОВ, Пейо – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в Брацигово. Свещеник в града (30-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет. Взема участие в Априлското въстание.
*Лит.: **Димитров**, Г. Княжество България. Т. 2. Пловдив, 1896, с. 464.*

СТОИМЕНОВ, Христо Николов (– Х.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Рашка Гращица, Кюстендилска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 41.

СТОИМИР – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Големи" – София (1837).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

СТОИМИР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ямборано, Кюстендилска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 621.*

СТОИЧКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в кв. „Горна баня" – София (1870).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОИЧКОВ, Аспарух Стоянов – църковен деец от Стара Загора. Служил като свещеник (1948-1954). Автор на беседи: „С вяра в Бога. Биография и беседи" (Пловдив, 2018). Репресиран.
Онлайн ресурс.

СТОИЧКОВ, Коста – *вж Кирил Скопски*

СТОЙКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Фролош, Кюстендилска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОЙКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Шипка, Казанлъшко, Старозагорска обл. (1873).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОЙКО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (1784).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

СТОЙКОВ, Алекси – възрожденски църковен деец. Роден в с. Дебели лак, Радомирско, Пернишка обл. Свещеник в с. Лобош, Радомирско, Пернишка обл. (от 1858).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОЙКОВ, Борис (14.II.1978 –) – капуцин. Роден в Генерал Николаево. На 14-годишна възраст е изпратен да учи в Духовната семинария в гр. Бреша, Северна Италия. Там завършва средното си образование. Връща се в България (1997), за да отбие военната си служба. Няколко месеца след военната си служба епископ Георги Йовчев го изпраща в Духовната семинария на Римската епархия, за да продължи обучението си. Завръща се отново в България през лятото на 2005 и на 16 юли с.г. е ръкоположен за свещеник. Седмица по-късно е изпратен в кв. „Секирово" като помощник-енорист.
Онлайн ресурс.

СТОЙКОВ, Д. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Широково, Русенска обл. (1875).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОЙКОВ, Йосиф – *вж Йосиф Яков Стойков*

СТОЙКОВ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Червена вода, Русенска обл. (1875).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОЙКОВ, Йонко – *вж Майстор Иван*

СТОЙКОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (1869).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 622.*

СТОЙКОВ, Продан (-1844) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стрелча (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Попова**, П. Из историята на с. Стрелча. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 203.*

СТОЙКОВ, Слав (22.I.1922 – 6.V.1986) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево). Ръкоположен за свещеник (1948) в Болцано, Италия. Завръща се в България (1977). Престоят му тук е кратък. След това в продължение на седем години подред си идва в България, но пак за кратко. За последен път е в България 1984. Същата г. му е забранено да се прибира повече в България. Две г. по-късно умира и е погребан в Италия.
Онлайн ресурс.

СТОЙКОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Твърдица, Сливенска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Участник в подготовката на Старозагорското въстание 1875. Арестуван и изтезаван.
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 287; **Кукумявков**, Д. Спомени за Сливенското въстание. // Сб. „Април 1876". Спомени. С., 1986, с. 657.*

СТОЙКОВ, Стефан Цонков – *вж Богориди, Стефан*

СТОЙКОВ, Стоян Костадинов – *вж Йоан Главиницки*

СТОЙКОВИЧ, Димитар – *вж Доситей*

СТОЙНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (ср. на 40-те г. на XIX в.) Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 623.*

СТОЙНОВ, Доне – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Странско, община Димитровград, Хасковска обл. (от 1873).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 623.*

СТОЙНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Знаменосец, Старозагорска обл. (50-те г. на XIX в.). От 1862 – свещеник в Стара Загора. Участник в подготовката на Старозагорското въстание 1875.
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 281.*

СТОЙНОВ, Пенко (1822 – 26.XI.1885) – възрожденски църковен деец. Роден в Калофер. Свещеник в града (от 50-те г. на XIX в. до кр. на живота си). След Освобождението – архиерейски наместник в Калофер.
*Лит.: **Начов**, Н. Калофер в миналото 1707-1877. С., 1927, с. 87.*

Per aspera ad astra!

СТОЙНОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (1873).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 144.*

СТОЙЧЕВ, Анастас Кръстев – *вж Кръстев, Атанас Стойчев*

СТОЙЧЕВ, Н. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пазарджик (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 624.*

СТОЙЧЕВ, Стойчо Коев – *вж Софроний Доростоло-Червенски*

СТОЙЧО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Пирот (Сърбия) (нач. на XVIII в.).
*Лит.: **Спространов**, Е. Опис на ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София. С., 1900, с. 84.*

СТОЙЧО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Клисура (първ. десетилетия на XIX в.).
*Лит.: **Енчев**, Хр. Клисура (Ист. очерк). С., 1971, с. 59.*

СТОЙЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Клисура (1876).
*Лит.: **Енчев**, Хр. Клисура (Ист. очерк). С., 1971, с. 87.*

СТОЙЧО (хаджи Стойчо) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Криворечна паланка (Сърбия) (60-те – 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 625.*

СТОЙЧОВИЧ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 625.*

СТОЛИНЧЕВ, Ангел Николов (24.I.1917 – 7.VIII.2003) – ставрофорен свещеноиконом. Роден в с. Илинден, Благоевградска обл. Завършва Богословския факултет при Софийския университет (1942). Ръкоположен за дякон в Руската църква „Св. Николай" (30 юни 1942), а месец по-късно (2 юли с.г.) – за свещеник в софийската църква „Св. София" от митрополит Борис Неврокопски. Целият му живот като свещенослужител преминава в гр. Сандански. През 1948 е издигнат за архиерейски наместник, която длъжност заема (с прекъсване 1993-1998) до края на живота си. Като предстоятел на старата църква „Св. безсребърници Козма и Дамян" полага грижи за нейното поддържане в автентичен вид. Председател на Околийското свещеническо братство „Св. Иван Рилски" до закриването му (1957). Секретар е на Православното християнско братство „Св. Иван Рилски", което през 1938 открива в града дневен детски дом за бедни земеделски семейства и безплатна трапезария за сираци и бедни деца. Най-голямото гражданско и църковно-народно дело на отец Столинчев е доизграждането на църквата „Св. великомъченик Георги Победоносец" в Сандански, която е изградена по подобие на патриаршеския храм-паметник „Св. Александър Невски" в София. Обявен за почетен гражданин на Сандански (2002). Автор на обемисти мемоари („Църква. Летопис на духовна околия Сандански. И на църковния разкол в отечеството: летопис: дневници, спомени, документи, кореспонденция, църковни, исторически, етнографски, фолклорни, краеведски проучвания: Т. 1-2" /С., 2015/.).
*Лит.: **Тасев**, Христо. 60 години в служба на **Бога**. // Църковен вестник, N 23, 16-31 дек. 2002.*

СТОЮВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 625.*

СТОЯДИНОВ, Мариян (1964-) – теолог. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" в София. Специализира в Аристотелевия университет, Солун. Преподавател по догматическо богословие, инославни изповедания и богословие на иконата в *Православния богословски факултет във Велико Търново*. Участва активно в дейността на *Балканския православен младежки съюз и негов президент (1994-2006)*. Автор на „Символите на Църквата – от апостолския век до тържеството на Православието" (С., 2006); „Божията благодат – богословско изследване" (С., 2007); „Църква. Общност. Общество; Иконология на догмат" (С., 2009). Преводач, редактор и издател на сборници с текстове, статии и книги на християнски автори.
Онлайн ресурс.

СТОЯН (нач. на XIII в.) – книжовник. Преписал т.нар. Славянски пролог – сборник с кратки жития, наредени по месеци и дати. Предполага се, че е светско лице.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 356.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (1805).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 27.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (1826).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Друг Търновски църковен кодекс. С., 1941, с. 30.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Брацигово и околните села (1831).
*Лит.: **Юруков**, Д. Брацигово. С., 1933, с. 12.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ваксево, Кюстендилско (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 625.*

СТОЯН – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Кюстендил (1835).
*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 366.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свежен, Карловско, Пловдивска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шипка, Казанлъшко, Старозагорска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ново село, Щипско, Вардарска Македония (1844).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Твърдица, Сливенска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Челопеч, Пирдопско, Софийска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 103.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Свищов (50-те – 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 64.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (ср. на 50-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Самоков. Учител и свещеник в с. Габровица, Пазарджишка обл. (1858).
*Лит.: **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 690.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Градище, Габровска обл. (1859).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 96.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бистрица, Софийско (1869).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Режанци, община Брезник, Пернишка обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Заберново, Малкотърновско, Бургаска обл. (1870).
*Лит.: **Аянов**,* Г. Малко Търново. Бургас, 1929, с. *280.*

СТОЯН – монах в манастира „Св. Атанасий" край с. Бугариево (дн. в Гърция). Въвежда българския език в богослужението, заради което влиза в конфликт с гръцкия владика Мелетий.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Солун в българската духовна култура. С., 1937, с. 78.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Слатина (дн. кв. на София) (1870).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Желява, Софийско (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

СТОЯН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Яна, Софийско (1875).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

СТОЯН (хаджи Стоян) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Криворечна паланка (втор. пол. на XIX в.). През 1868 посещава Одеса, Киев и Москва за събиране на помощи за църквата в града.
*Лит.: **Македонски**, М. Спомени. С., 1925, с. 22.*

СТОЯН ГРАМАТИК – *вж Папев, Стоян*

СТОЯНОВ – *вж Пахомий*

СТОЯНОВ, Андрей – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шипка, Казанлъшко, Старозагорска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 627.*

СТОЯНОВ, Антоний – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Миндя, Еленско, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 626.*

СТОЯНОВ, Атанасий – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 627.*

СТОЯНОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлово (от 1874). Подпомага материално изграждането на българско училище във Варна.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 627.*

СТОЯНОВ, Г. – *вж Чалъков, Георги Стоянович*

СТОЯНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Преселва се от България в колонията Катеринина, Бесарабия, където служи като свещеник (до 1829).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 115.*

СТОЯНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шумен (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 628-629.*

СТОЯНОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Главан, Силистренска обл. Свещеник в с. Алмалий, Добруджа (1864-1884).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 628.*

СТОЯНОВ, Георги – църковен деец. Роден в Пирот (Сърбия) (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 629.*

СТОЯНОВ, Георги – църковен деец. Роден в с. Аврен, Варненско. Учи в четирикласното българско училище в Одрин. Ръкоположен за свещеник и служи в родното си село. Привлечен към ВМОРО (1900) от свещеник Павел Николов. Заедно с Ангел Попкиров от Мальк Дервент, учител в Аврен, организират в селото революционен комитет. В 1902 комитетът е реорганизиран от нелегалните дейци Марин Чолаков и Стойчо Караиванов. По-късно Георги Стоянов служи като протойерей в Кърджали.
*Лит.: **Караманджуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934, с. 232-233.*

СТОЯНОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Роден в с. Бегуновци, Пернишка обл. Свещеник в Брезник (от 1827).
*Лит.: **Асенов**, П. Брезник и Брезнишко. С., 1969, с. 76.*

СТОЯНОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Троян (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Свещенослужителите при църквата „Св. Петка" в Троян от построяването ѝ до днес. // Юбилеен сб. Стогодишнината на храма „Св. Петка" (1835-1935). Троян, 1935, с. 13.

СТОЯНОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сухиндол, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 629.*

СТОЯНОВ, Димитър – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Долна Оряховица, Великотърновска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 333.*

СТОЯНОВ, Златан – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Котел. Учител в селата Водица и Ботево, Варненска обл. Свещеник в селата Ведрина, Добричко, Ботево и Водица, Варненско.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 629-630.*

СТОЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 630.*

СТОЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Крън, Казанлъшко, Старозагорска обл. (60-те г. на XIX в.). Погребва убити четници от четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа (1868).
*Лит.: **Старчев**, К. Казанлък. Исторически очерк. С., 1964, с. 61.*

СТОЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Недювци, Габровска обл. (от 1866).
*Лит.: **Цончев**, П. Из обществеността и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934, с. 351.*

СТОЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в с. Каломен, Габровска обл. Свещеник в Разградския край (1870-1884).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 630.*

СТОЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Победа, Добричка обл. (нач. на 70-те г. на XIX в.). Подпомага материално изграждането на българска църква и училище във Варна (1873).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 630.*

СТОЯНОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пороище, община Разград, Разградска обл. (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 630.*

СТОЯНОВ, Илия (1846-) – църковен деец. Свещеник в с. Червена вода, Русенско (70-те г. на XIX в.). Участва в борбата за църковна независимост. Оказва материална подкрепа на Червеноводската чета (1875).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 630.*

СТОЯНОВ, Киро (9.IV.1959) – висш духовник. Роден в униатско семейство в с. Радово, Струмишко (дн. Вардарска Македония). Приема свещенически сан (1986). Избран за титулярен центурионски епископ и назначен за викарий в Скопската епископия, оглавявана от Йоаким Хербут. Ръкоположен за епископ (1 май 1999). Присъединява се към Малтийския орден (2003). От 20 юли 2005 е Скопски епископ и Апостолически екзарх.
Онлайн ресурс.

СТОЯНОВ, Константин – възрожденски църковен деец. Свещеник в Петрич (1876).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 630.*

Per aspera ad astra!

СТОЯНОВ, хаджи Мано (1813-1895) – обществен деец. Роден в София. Представител на Софийска епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871.

Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 484.*

СТОЯНОВ, Маньо (31.V.1903 – 5.XI.1986) – просветен и църковен деец. Роден в с. Душанци, Пирдопско, дн. Софийска обл. Завършва Пловдивската духовна семинария и теология, учи богословие в Берн и Фрайбург. Защитава докторат по богословие на тема: „Черковно-политическата дейност на митрополит Климент Друмев" (Берн, 1930) и по философия – „[Философски възгледи на (*Предполаг. назв. – отсъстват данни – бел. А. К.*)] Григорий Пенчев" (Фрайбург, 1931). Преподавател по гръцки и латински в Пловдивската духовна семинария, гимназиален учител в Пловдив, Сливен, София. Сътрудничи на „Църковен вестник" (С., 1900) и сп. „Духовна култура" (С., 1920-1973) по проблемите на религиозното образование, протестантската пропаганда и пр. Уредник и директор на Народна библиотека „Иван Вазов" – Пловдив (1945-1948), ръководител на „Ръкописния и старопечатния отдел" в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" (от 1948 до 1973). Съставител и на двутомника „Българска възрожденска книжнина: Аналитичен репертоар на бълг. книги и период. издания 1806-1878" (С., 1957-1959). В съавторство с Хр. Кодов издава т. 3-4 (т. 3 е именуван: свитък) на „Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека" (1964-1971). Негово дело е „Опис на гръцките и чуждоезикови ръкописи в Народна библиотека „[Св. Св.] Кирил и Методий" (С., 1973).

Лит.: ***Стоянов****, М. Българска възрожденска книжнина: Аналитичен репертоар на бълг. книги и период. издания 1806-1878: Т. 1-2 / Съст. ...; под ред. на Ал. К.* ***Бурмов****. С., 1957-1959;* ***Стоянов****, М., Хр.* ***Кодов****. Опис на ръкописните и старопечатните книги на Народната библиотека в София: Св. 3. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека / Съст. ... . С., 1964;* ***Стоянов****, М., Хр.* ***Кодов****. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София: Т. 4. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека / Съст. ... . С., 1971;* ***Стоянов****, М. Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в Народната библиотека „[Св. Св.] Кирил и Методий" / Съст. ... . С., 1973;* ***Гълъбова****, Л. Един позабравен богослов и църковник [:* ***Д-р Маньо Стоянов****]. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2003.*

СТОЯНОВ, Марко – възрожденски църковен деец. Роден в Русе. Свещеник в Мачин, Добруджа (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Чилингиров****, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 199.*

СТОЯНОВ, Матей – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Койнаре (1872).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 631.*

СТОЯНОВ, Нейко (-1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в гр. Панагюрище (70-те г. на XIX в.). Свещеник в гр. Койнаре (1872). Загива по време на Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 631.*

СТОЯНОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 631.*

СТОЯНОВ, Никола – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Водица, Търговищка обл. Учител в селото (1871). Ръкоположен за свещеник в Разград (1873) и служи в града до 1884.

Лит.: ***Стойков****, Хр. Просветното дело в Разград през Възраждането. Разград, 1968, с. 95.*

СТОЯНОВ, Нона (-1830) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. Учител в килийното училище в селото и свещеник (от 1814 до смъртта си).

Лит.: ***Пискюлиев****, Н. Стогодишнината на църквата „Св. Георги". Енина, 1937, с. 44-45.*

СТОЯНОВ, Павел – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в Тетевен (от ср. на XIX в.). Известно време е и учител в града. Член на местния революционен комитет.

Лит.: ***Стойчев****, Д. Тетевен, минало и днес. С., 1924, с. 55, 80.*

СТОЯНОВ, Пахомий (1837 – 6.XI.1892) – духовник. Игумен на Дряновския манастир „Св. Архангел Михаил". Участвал в отбраната му. Автор на мемоарното съч. „Влязването на въстаниците в манастира", публикувано в „Април 1876. Спомени." (С., 1987, с. 583-596).

Лит.: ***Церов****, Ив. П. Спомени и бележки. Т. 1. Варна, 1921, с. 77-78; Духовни лица, участвали в градежа на българската култура и общественост. // Църковен вестник, N 11, 6 март 1935;* ***Йонков****, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 325-326;* ***Темелски****, Хр.* ***Пахомий Стоянов*** *и участието му в Априлската епопея (По случай 160 г. от рожд. му и 120 г. от Априлското въстание). // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1996;* ***Йорданов****, Н. Революционният комитет в Дряново през 1876 г. // Априлското въстание в Първи Търновски революционен окръг 1876. С., 1978, с. 87;* ***Гечева****, К. Документални източници от Държавен архив – Габрово за Априлското въстание в Първи Търновски революционен окръг. // Изв. Ист. музей – Дряново, Т. 1, Дряново, 2009, с. 74-75.*

СТОЯНОВ, Пенчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пирот (Сърбия) (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 632.*

СТОЯНОВ, Петко (-1876) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ловни дол, Севлиевско, Габровска обл. Свещеник в селото (до нач. на 70-те г. на XIX в.). Убит по време на Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Коркинов**, Й. Първите учители в Хаджистояновото училище. // Севлиево и Севлиевският край. С., 1967, с. 65.*

СТОЯНОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (1872).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 632.*

СТОЯНОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Перущица, Пловдивска обл. (кр. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 632.*

СТОЯНОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Свежен, Карловско, Пловдивска обл. (30-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 632.*

СТОЯНОВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Котел. Учител в с. Медвен, Котленско, Сливенска обл. (1841-1845) и в Балчик (1859-1866). Ръкоположен за свещеник в Балчик (1866), където и през 70-те г. на XIX в. е член на Балчишката община. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 131.*

СТОЯНОВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Церова кория, Великотърновска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 632.*

СТОЯНОВ, Пею (-1776) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Елена. Килиен учител и свещеник в града.
*Лит.: **Брешков**, Ю. Елена като просветно огнище в миналото. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 115.*

СТОЯНОВ, Русан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кайнарджа, Силистренска обл. (1873-1884).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 633.*

СТОЯНОВ, Руси – възрожденски църковен деец. Роден в с. Калипетрово, Силистренска обл. Свещеник в с. Алмалий, Добруджа (от 1865). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 633.*

СТОЯНОВ, Станчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Стара Загора (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 633.*

СТОЯНОВ, Станчо – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Габрово. Учител в с. Изгрев, Варненска обл. (1859-1863) и с. Крумово, Варненско (60-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник (1864).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 633.*

СТОЯНОВ, Стефан (-1895) – църковен и революционен деец. Роден в с. Калугерово, Пазарджишка обл. Получава килийно образование. Свещеник в селото (60-те – 70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет. Участва в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 633.*

Per aspera ad astra!

СТОЯНОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Поповици, Габровска обл. (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. С., 1934, с. 351.*

СТОЯНОВ, Стоян – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 634.*

СТОЯНОВ, Теодоси – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Годлево, Разложко, Благоевградска обл. Учи в Рилския манастир и Самоков. Свещеник и учител в родното си село (1810-1835). Открива частно килийно училище в къщата си.
*Лит.: **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 21.*

СТОЯНОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 634.*

СТОЯНОВ, Тодор – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Долно Чамурли, Добруджа. Свещеник и учител в селото си (1840-1855).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 172.*

СТОЯНОВ, Тодор – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Ловни дол, Севлиевско, Габровска обл. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 339.*

СТОЯНОВ, Толо Манов – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и килиен учител в Чирпан (1815-1859).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 634.*

СТОЯНОВ, Филип (1840 – 1.V.1912) – църковен деец. Роден в Якоруда, Благоевградска обл. Получава образование във взаимно училище. Приема свещенически сан (1867 или 1869) и е свещеник в родното село. Участва в подготовката на Априлското въстание в Разлог. При разгрома на революционната мрежа е арестуван и затворен в Мехомия (дн. гр. Разлог) и Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев), където е жестоко изтезаван. По-късно е освободен срещу подкуп и продължава свещеническата си дейност в родното си село.
*Лит.: **Дивизиев**, Иван Г. Разложките българи и Априлското въстание. // Ист. преглед, 1965, N 2, с. 70; Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 634; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 294.*

СТОЯНОВ, Филип – църковен деец. Свещеник в с. Енджия, Лозенградско (1871-1906).
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. **Аврамова** и др.; Съст. Н. **Генчев**, Кр. **Даскалова**; [С предг. от Н. **Генчев**]. С., 1988, с. 634.*

СТОЯНОВ, Христо Тодоров (1842 или 1845-1912) – просветен и обществен деец. Роден в София. Завършва право в Москва (1868). Секретар на Смесения съвет в Цариград (1868). Учител и директор на Пловдивската гимназия (1868-1869). Управител на училищата в София (1869-1870). Председател на местния революционен комитет. Представител на Софийска епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871. По време на Руско-турската война 1877-1878 е привлечен в Гражданската канцелария на княз В. А. Черкаски. Губернатор на София (1878-1879). Депутат в Учредителното събрание в Търново (1879). След Освобождението назначаван неколкократно за министър. Подпредседател на I (1879) и II Обикновено народно събрание (1880).
*Лит.: **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 446; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 40-42, 69, 135, 142-147, 189, 198, 324; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484.*

СТОЯНОВ, Христо п. (1875 – 31.XII.1934) – просветен и църковен деец. Дългогодишен учител по източно пеене в Цариградската и Софийската духовна семинарии; псалт в столичната църква „Св. Спас" и в Дворцовия параклис. Преподавател в Музикалната академия и дългогодишен сътрудник на „Църковен вестник" (С., 1900).
*Лит.: **Христо п. Стоянов**. // Църковен вестник, N 3, 19 ян. 1935.*

СТОЯНОВИЧ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (50-те – 60-те г. на XVIII в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 105.*

СТОЯНОВИЧ, Никола (-1893) – църковен певец. Роден в Цариград. В продължение на 50 г. певец в патриаршеския храм, достигайки до чин „лампадарий на Великата църква". Автор на множество църковни музикални творби, отпечатани в гръцки псатикии. До Освобождението служили за образец на пеене в храмовете. След въвеждане на българския език в богослужението творбите му продължили да се ползват от църковни певци.
*Лит.: **Попов**, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на **екзарх Йосиф I** (По случай 175-год. от неговото рожд. и 100-год. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2015.*

СТРАНДЖАНСКИ МАНАСТИР „ЖИВОПРИЕМЕН ИЗТОЧНИК” – средновековен манастир, изграден край с. Голямо Буково, Бургаска обл. След падането на България под османско иго е разрушен до основи, по-късно възстановен. Построена е и църква към него (1887).

*Лит.: **Николова**, Зл. Манастирът „Живоприемен източник”. // Църковен вестник, N 24, 12-18 юни 1995.*

СТРАСТНА СЕДМИЦА (наречена още Седмицата на страданията) – последната седмица от живота на Иисус Христос. Започва с тържественото влизане на Иисус Христос в Йерусалим и завършва с неговото Възкресение (Великден). Всеки ден от тази седмица се нарича велик – Велики понеделник, Велики вторник и т.н. Тя е последната от Великденския пост и на всеки един ден от нея се извършват специални служби от църквата. Според православния календар тази седмица завършва с Великден. На старобългарски „страст” означава страдание. По тази причина дните на Христовите страдания, от влизането на Иисус Христос в Йерусалим за Пасха до смъртта Му,са наречени Страстна седмица. Приближавайки се към кулминацията на тази седмица, всеки от дните от понеделник до събота е наречен велик. В българската домашна православна традиция всеки от дните на Страстната седмица се отбелязва по особен начин. Първите три дни (Велики понеделник, Велики вторник и Велика сряда) са отредени за разтребване вкъщи, като на рутинната дейност се придава и символично пречистващ характер – прави се за здраве. На Велики четвъртък се спазва строга забрана за работа, боядисват се великденските яйца и се украсяват с различни мотиви. Ходи се на църква и се минава под масата три пъти за здраве. На Велика събота обикновено се месят и пекат обредните великденски хлябове. От Лазаровден до Томина неделя (Неделя след Великден) не се ходи на гробища и не се прави помен за починалите.

*Лит.: Проповедите през Страстната седмица. // Църковен вестник, N 15, 17 апр. 1954; Страстна седмица. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1966; **Денев**, Ив. Страстната седмица. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1986; Страстната седмица. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.*

СТРАТИЕВ, Никола Димитров – *вж Методий Стратиев*

СТРАШНИЯТ СЪД (известен още като последни дни и второ пришествие на Иисус Христос) – наименование на последния съд, при който Господ ще въздаде справедливост на човеците като: праведниците ще бъдат възнаградени, а грешниците – наказани. За първите е отреден Рай, а за вторите – Ад. Денят на Страшния съд се счита като свършек на този свят и край на историята.

*Лит.: Страшният съд. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1967; **Николов**, Йордан. Увод в общата медиевистика. С., 1994, с. 51.*

Страшният съд / Микеланджело, 1536-1541 (фреска)

СТРЕХИН, Крум (29.VIII.1921 – 16.X.1982) – капуцин. Роден е в Генерал Николаево. Заминава за Южен Тирол (1936), за да следва, но не успява да завърши. Ръкоположен за свещеник (1948) и до края на живота си остава да служи в Южен Тирол. Служи в различни манастири, най-дълго като катехист и свещеник в Малс, там 6 г. е бил предстоятел на манастира. Намеренията му да се завърне в България не се осъществяват.

Онлайн ресурс.

СТРОГ ПОСТ – *вж Великият пост*

СТРОНА, Тимотей (1830 – 10.XI.1894) – италиански католически духовник. Изпратен в източната мисия на капуцините в Османската империя (1854). От 1857 католиците в Бургас са под юрисдикцията на Трапезундския апостолически викариат на капуцините (действащ на азиатския бряг на Черно море в Турция). Пристига в Бургас като мисионер (22 ноември 1858). Свещеник в енорията „Св. Лудвиг” в Пловдив (1861-1876). От 1870 отговаря за католиците в София и два пъти годишно посещава града. Светата Литургия е обслужвана по къщите на вярващите, един от които е бил полският лекар Томаин. Тогавашният австрийски заместник-консул Йозеф Лутероти подпомага мисионера да купи изгодно терен от 2800 кв. м в централната част на София. През 1875 са положени основите на нова църква. Отец Тимотей отслужва първата църковна служба в новия (още незавършен) храм „Св. Йосиф” (21 ноември 1878). През с.г. успява да построи малко жилище за свещениците-мисионери. С помощта на сестрите-йосифинки основава девическото училище „Св. Йосиф” (авг. 1879). С негова помощ е основано мъжкото училище „Св. Св. Кирил и Методий” (1881). През 1885 е завършена църквата. Заедно с помощника си отец Козма Вики отец Тимотей започва да събира средства за построяване на католическа болница в София (1889). Княгиня *Клементина*, чийто изповедник е самият Тимотей, дава най-голямата сума. Австро-унгарският император *Франц Йосиф* дарява 10 000 крони с уговорката, че в бъдещата болница ще се лекуват безплатно бедни австро-унгарски поданици. Болницата е завършена (1890) и е открита (14 юни 1891) под името Международна католическа болница „Княгиня Клементина”. Отец Тимотей умира в София. На погребението му присъстват консулите на Франция, Италия, Австрия и Белгия и министър-председателят Константин *Стоилов*.

Онлайн ресурс.

СТРУМИШКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Струмица. През Възраждането Струмица от типично мюсюлмански град постепенно се побългарява. В него се разгаря упорита борба за българско училище и българска църква, като българската партия в кр. на 50-те г. е оглавена от Узун Христоман, братя Костадин и Ташо Раненикови, Георги Спасов (брат на митрополит Мелетий Софийски) и хаджи Трендо. В кр. на 60-те г. на XIX в. в Струмица е формирана българска църковна община. През март 1870 в града отваря врати новобългарско училище с учител йеродякон Агапий Войнов, което среща сериозна съпротива от местната гъркоманска партия, ръководена от Струмишката митрополия, начело с владиката Йеротей. Основна роля в това начинание играят местният свещеник Тодор Тилков и известните търговци от Велес Костадин Шулев и четиримата му братя, които морално и материално подкрепят учебното дело в града. Скоро училището е закрито, а учителите са заточени – единият в Радовиш, другият – в Тиквеш. След това са арестувани и членовете на общината, единият от които Константин Русев е задържан в солунски затвор. Двете български църкви са опожарени и разрушени напълно, а екзархистите са обвинени от владиката, че са въстанали. Разследването показва, че се касае за клевета,

но властите не позволяват на общината да разчисти останките от едната църква и да я изгради наново и шестима общинари са отново затворени в Солун. В 1870 българската община отново прави постъпки за разрешение за строеж на църква, но то води до нови арести. В 1876 в Струмица пак има арести на екзархисти, обвинени в противодържавна дейност. През май 1878 след Руско-турската война Ставруш Тимов и Константин Русев от името на Струмишката българска община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония,* с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. През 1881 българската община в града е възстановена. За председател е избран Никола Панайотов, а за членове: Григор Раненików, Васил Клямбов, Панде Ружин и др. Изборът е утвърден от Българската екзархия в Цариград. В с.г. са затворени училищата в Серес, Струмица, Петрич, Мелник и др. Арестуваните учители са принудени да подпишат декларации, че се отказват от учителската професия, а на някои са наложени глоби. Делегациите, които настояват да се отворят училищата, са арестувани. Така в Струмица са арестувани 48 българи. След продължителни борби на местните българи от Струмишко, през 1897 със султански берат в града е учредена Струмишката българска митрополия, подведомствена на Българската екзархия с първи предстоятел митрополит Герасим. Той председателства общината от 1891 и има големи заслуги за утвърждаване на екзархийското дело в Струмишко. До нач. на XX в. в града няма българска църква, а духовните нужди на екзархийското население се поемат от един малък параклис. Това положение продължава до 1911, когато е завършен и осветен монументалният екзархийски катедрален храм „Св. Св. Кирил и Методий" до избухването на Балканската война 1912-1913.

Лит.: ***Салгънджиев***, Стефан. Лични дела и спомени по възраждането на солунските и серски българи, или 12-годишна жестока неравна борба с гръцката пропаганда. Пловдив, 1906, *с. 29;* ***Ванчев****, Й. Новобългарската просвета в Македония през Възраждането. С., 1982, с. 93-95;* ***Костенцев****, Арсени. Спомени. С., 1984, с. 111;* ***Галчев****, Илия. Българската просвета в Солунския вилает. С., 2005, с. 107.*

СТРУМИШКИ, Анастасий – *вж Струмски, Спас*

СТРУМИШКИ АПОСТОЛ (известен и като Шафариков апостол) (кр. на XVIII в.) – книжовен паметник. Състои се от 88 л., писани на пергамент. Преписан от глаголически ръкопис. Съдържа и приписка на преписвача. Включва месецослов, тропар за Св. Иван Рилски. Съхранява се в сбирката на П. Й. Шафарик в Пражкия народен музей. Важен източник за историята на българския език.

Лит.: ***Мусакова****, Е. Кодикологични бележки за Струмишкия апостол. // Slavia, 1999, N 2, с. 229-234.*

СТРУМСКИ, Захари (1820-1869) – лекар и обществен деец. Завършва медицина в Париж, след което се установява в Цариград. Наред с лекарската си практика взема дейно участие и в борбата за извоюване на църковна национална независимост. Избран за представител на Кюстендилската епархия в Цариград (1860). Заради патриотичните си прояви преследван от гърците, принуден да напусне Цариград, постъпва на турска служба и заминава за Анадола. Преди това подарява богатата си библиотека на новооткритото в Цариград българско читалище. Заболява тежко и умира в бедност. Погребан в Цариград.

Лит.: Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 630; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 484.*

СТРУМСКИ, Спас (1774 – 8.VIII.1794) – мъченик за православната вяра и българската народност. Роден в гр. Радовиш (Вардарска Македония). Учи занаят в гр. Солун. Османците се опитват да го помохамеданчат. Въпреки жестоките изтезания, на които го подлагат, той отказва. Осъден на смърт чрез обесване. По пътя към бесилото умира от раните си. Канонизиран за светец от Българската църква.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 6. С., 1988, с. 349.

СТРУПЕЦКИ МАНАСТИР – *вж Тържишки манастир „Св. пророк Илия"*

СТУДЕНЕЧКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – един от шестте манастира в планината Голо бърдо, недалеч от градовете Перник и Радомир. Намира се на 2 км югозападно от с. Студена, Пернишка обл. Няма данни за времето на основаването му. Запазена е малка удължена еднокорабна църква и части от жилищна сграда. Обявен за паметник на културата.

Онлайн ресурс.

СТУДЕНТСКО ХРИСТИЯНСКО ДРУЖЕСТВО ПРИ СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ – основано (апр. 1911) от Джон Мот при благосклонността на Св. Синод. Задачи: 1. Да запознава своите членове с личността и учението на Иисус Христос; 2. Да развива и укрепва християнския характер между студентите; 3. Да популяризира необходимостта от Християнизирането на света и да се бори за разрешаване на социалните въпроси чрез способите на християнския морал. Постигането на тези цели да става посредством откриване на курсове в различните краища на страната; да издава вестници, списания и книги; да провежда срещи и организира събори и да установи и поддържа контакти с други студентски дружества.

Лит.: ***Ценов****, Кр. Студентското християнско дружество при Софийския университет. // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1915; 7 дек. 1915;* ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 279.*

СТУДИТСКИ МАНАСТИР „СВ. ЙОАН ПРЕДТЕЧА" – разположен на седмия хълм на Цариград Ксиролоф, където във византийската епоха се е намирал столичният квартал „Псаматия". Построен (462) от патриция и бивш консул Студий, един от преселилите се по заповед на император Константин II римски сановници в Цариград. През 465 в манастира се настанила част от общината на акимитите (т.е. „незаспиващите" тъй като извършвали денонощно богослужение). Монасите от тази обител взели активно участие в борбата срещу императорите-иконоборци. Сред защитниците на иконопочитанието особено се отличил игуменът на манастира Св. Теодор Студит. В този манастир се замонашили трима византийски императори – *Михаил V* (1041-1042), *Михаил VII Дука* (1071-1078) и *Исак I Комнин* (1057-1059). Предполага се, че по време на разцвета на манастира броят на монасите в него е достигал 700. Игуменът на манастира Антоний и еклесиархът Алексий се възкачили на патриаршеския престол. В Студитския манастир прекарал част от монашеските си години и бъдещият Български патриарх Евтимий,

който проявявал голям интерес към неговото книжовно богатство преди и след смъртта на Цариградския патриарх Калист (1350-1353 и 1355-1363). Пак в този манастир неговият сподвижник Московският митрополит *Киприан* направил препис на „Лествицата" на *Йоан Лествичик* (1387). При превземането на Цариград от латинците (1204) манастирът пострадал тежко, от храма били задигнати много от реликвите. След отвоюването на Цариград през 1293 е възстановен със средства на император Константин Палеолог Багренородни, брат на император Андроник II Стари и тъст на цар Смилец. Той оградил манастира със здрави стени и направил нов покрив, без да изменя предишния план на храма. След превземането на Цариград от османците (1453) манастирът отново пострадал тежко. Превърнат от албанеца Еляш бей в джамия и получил името Имрахор джами (т.е. „джамията на коняра"). През 1782 сградата пострадала от пожар, през 1894 – от земетресение, а през 1920 – отново от пожар. Днес е останала сравнително малка част от големия в миналото манастирски комплекс.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Правилата на Студитския манастир. Увод, текст и изяснения. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1949, Т. 17, с. 1-72; **Гюзелев**, В. Студийският манастир и българите през Средновековието (VIII-XIV в.) // Сб. радова Византолошког института, 2001-2002, Т. 39, с. 51-67.*

СУБОТИН, Франц – францискански монах. Игумен на манастира във Винга, Банат (1751) и на Алвинцкия манастир (1755-1757).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155, 159.*

СУЕВЕРИЕ – отклонение от чистия дух на истинската вяра, измяна на Бога – опасен грях, който се проявява във вярване на знаци, гадания, сънища, заговори, астрологически предсказания. За това колко пагубни са суеверията говори още Старият Завет.

Онлайн ресурс.

СУКОВСКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – стар български православен манастир, в Западните български покрайнини, понастоящем в Източна Сърбия. Намира се на 18 км източно от гр. Пирот, на десния бряг на р. Ерма непосредствено до едноименното с. Суково, община Пирот. Кога точно е възникнал този български средновековен манастир на това място и кои са ктиторите му не е известно. Суково се споменава в документ от 1019 като част от Средечката епархия на Охридската българска архиепископия. Църквата, посветена на Успение Богородично, според вградениите строителни надписи, е построена от майсторите Минчо и Гога (1857-1858). Изписана от Васил Попхристов от Самоков (1869), за което свидетелства зографският надпис при входа. В манастира се съхраняват известните с целебната си сила чудотворни мощи (черепа) на пастира Вельо, посочил мястото къде да бъде издигнат манастирът. В обителта са запазени някои ценни икони, както и някои по-големи и значими стари книги. Според доклад на царибродския архиерейски наместник от ян. 1942, по времето, когато Западните покрайнини са върнати на България, манастирът се управлява от руския монах архимандрит Варнава. След края на Втората световна война манастирът изпаднал в затруднено икономическо състояние. От 1968 минал под закрилата на държавата.

Онлайн ресурс.

СУНИТИ – най-многобройното вероизповедание в исляма. Смятат себе си за носители на неговата автентична традиция. Според сунитите всеки човек може да познае пътя във вярата, ако следва изискванията на традицията (суна) и примера на Мохамед. Във външните форми за сунитите е характерно обрязването като знак за съпричастност към Божия закон.

Онлайн ресурс.

СУННА – арабска дума, означаваща навик или редовна практика. Може да означава обобщено изказванията и практиките на пророка Мохамед.

Онлайн ресурс.

СУПРАСЪЛСКИ СБОРНИК (X в.) – книжовен паметник. Състои се от 285 л., писани на пергамент. Носи името си от мястото, където е намерен – Супрасълският манастир в Полша. Предполага се, че е попаднал там от Света гора. Разделен на няколко части, които се пазят на различни места. Най-голямата от тях е в Националната библиотека – Варшава. Втората е в Университетската библиотека в Любляна, а третата – в Руската държавна библиотека. Съдържа жития на Светии и слова за м. март. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: **Заимов**, Й., М. **Капалдо**. Супрасълски или Ретков сборник. Т. 1-2. С., 1982.*

СУФИТИ – мистици, които подобно на аскетите от другите религиозни школи, търсят центъра на познанието не във външното откровение, а във вътрешното преживяване.

Онлайн ресурс.

СУХОДОЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТА ТРОИЦА" – Намира се непосредствено на Околовръстен път, между кварталите Суходол, Филиповци и Люлин, на 800 м северно от Суходол. Построен в ср. на 90-те г. на XX в., на мястото на малък параклис. Действащ, без монаси.

Онлайн ресурс.

СХИЗМА – разкол или разделение в религиозна организация — църква или др. Наказателна мярка на Вселенската патриаршия над Българската православна църква след обявяването на нейната автокефалност (1870). Вдигната 1945, когато отново е възобновена Българската екзархия.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. Руски опити за предотвратяване и дигане на схизмата. // Македонски преглед, 1929, N 1, 1-76; Слово, произнесено от **Негово Блаженство Стефан I** в храма „Св. Неделя" на 25.II.1945 г., по случай вдигането на схизмата. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март 1945; **Снегаров**, Ив. Схизмата. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945; **Стефан Цанков, протопр.** Единство, самостоятелност и апостолат на Църквата (По повод на дигане на схизмата). // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945; Послание на Св. Синод до Вселенския патриарх (по случай вдигането на схизмата). // Църковен вестник, N 9, 2 март 1945; Слово, произнесено от **Негово Блаженство екзарх Стефан I** на тържествена съборна Света литургия в храма-паметник „Св. Александър Невски" на 4.III.1945 г., по случай вдигането на схизмата. // Църковен вестник, N 12-14, 17 март 1945; Тържествено*

заседание на Св. Синод на Българската православна църква по случай вдигането на схизмата. Възстановяване на пълно общение между Вселенската патриаршия и нашата Църква и провъзгласяването (на) автокефалията на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25-26, 19 май 1945; ***Събев,*** *Т. Акт на правда, любов, единство и мир (15 г. от вдигане на схизмата). // Църковен вестник, N 6, 13 февр. 1960;* ***Чифлянов,*** *Бл. Вдигането на схизмата (лични спомени). // Църковен вестник, N 9, 5 март 1960;* ***Цариградски патриарх Вениамин II****. „Слава* ***Богу****, че можахме да извършим това свято дело" (50 г. от вдигането на схизмата). // Църковен вестник, N 8, 20-26 февр. 1995;* ***Тодоров,*** *Г. Тържество на православието (60 г. от вдигането на схизмата). // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005;* ***Тодоров****, Г. Божият промисъл и вдигането на схизмата през 1945. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005;* ***Варненско-Преславският митрополит Симеон*** *и българската схизма. //* ***Любенова****, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 30-42.*

СХИМОНАХ – монах без свещенически сан, дал обет да води особено строг и уединен начин на монашески живот и носещ определена по-особена дреха (схима). Висша форма на Източното монашество.

СЪБЕ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски изданя.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 638.*

СЪБЕВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник във Върбица, Шуменска обл. (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски изданя.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция: Учители, свещеници, висши духовници, художници, лекари, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. ***Аврамова*** *и др.; Съст. Н.* ***Генчев****, Кр.* ***Даскалова****; [С предг. от Н.* ***Генчев****]. С., 1988, с. 638.*

СЪБЕВ, Тодор (10.VIII.1928 – 13.IX.2008) – църковен историк. Роден в с. Острец, Ловешка обл. Завършва Духовната семинария в София и история в Софийския университет. Специализира в Женева и Нюшател (Швейцария) (1963-1964), и в Лондон и Ексетър (Англия) (1972). Професор в Духовната академия в София (1973). Директор на Църковния историко-археологически институт и музей в София (до 1982). Представител на България в Световния съвет на църквите (1982-2000). Автор на тр.: „Отец Паисий Хилендарски (Епоха, личност, дело, значение)" (// Год. на Духовната акад., 1965-1966, Т. 15, с. 1-36); „Учредяване и диоцез на Българската екзархия до 1878" (С., 1973); „Самостойна народностна църква в средновековна България. Християнизаторски процес, основаване и възход, автокефалия и междуцърковно положение; църква и държава; роля и значение" (С., 1987).

Лит. : ***Темелски,*** *Хр. Сърдечните хора не се забравят. На колегата и приятеля с обич. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2008.*

СЪБЕВ, Христо Петров – *вж Христофор*

СЪБОР НА ПРЕДСТОЯТЕЛИТЕ НА ПОМЕСТНИТЕ ПРАВОСЛАВНИ ЦЪРКВИ (6-9 МАРТ 2014) – свикан по инициатива на Вселенския патриарх *Вартоломей*. Взема решение за свикване на Велик събор на Православната църква през 2016. В работата на събора вземат участие Българският патриарх Неофит и Стобийският епископ Наум.

Лит.: ***Христова,*** *А. Събор на предстоятелите на поместните православни църкви, Фенер, 6-9 март 2014. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2014; Послание на предстоятелите на поместните православни църкви, Фенер, 6-9 март 2014. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2014.*

СЪБОР НА СВ. АРХАНГЕЛ ГАВРИИЛ – празник, устроен от Църквата за тържество в чест на архистратига Гавриил и неговото явяване на земята. Нарича се събор, т.е. събиране на вярващите в чест на небесния пратеник, донесъл на земята радостната вест за въплъщаването на *Сина Божий*. Празнува се един ден след Благовещение на 26 март, както и на 13 юли.

Онлайн ресурс.

СЪБОР ОТ 1211 – антибогомилски църковен събор, проведен в столицата Търново. На него присъстват всички висши духовници и столични боляри. Ръководи го царят – Борил, който води и разпита на доведените богомили. Цел – публично разобличаване на идеите на богомилството. Били отправяни проклятия и налагани сурови наказания. По решение на царя решенията на събора са записани в поръчания от него *Синодик – вж Борилов синодик (с. 124 на наст. изд.).*

СЪБОРИ НА ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА – форуми за решаване на църковни въпроси. Освен седемте „Велики" Вселенски събори Православната църква като цяло признава и се ръководи от решенията на поместните събори, чиито решения по правило се приемат. На Първия Вселенски събор в Никея (325) се приема всеобщо правило (5-то): епископите на всяка провинция да се събират два пъти годишно за решаване на належащи въпроси. През Средновековието поместните събори с участието на епископите на някакъв митрополия се свиквали обикновено два пъти годишно, за да се обсъдят и решат административни, съдебни и други дела, които не влизат в пълномощията на местния епископ. Понякога няколко митрополии участвали в поместен събор. Всеобщо признати са 10 (или 17) т.нар. канонотворчески събори. До Великата схизма (1054) и Католическата църква признава като задължителни решенията на повечето от канонотворческите събори, особено на тези, в които участват и Западни епископи. Константин-Кирил сразява еретиците триезичници на Венецианския поместен събор. **Най-важните канонотворчески събори**: 1. Анкирски (314) – 25 правила. Участват 18 епископи. Правило 24-то: Ония, които употребяват магьосничество и държат езически обичаи или водят някои в домовете си, за да им врачуват (баят, гадаят, гледат) или да ги очистват (от магии), нека попаднат под правилото за петгодишна епитимия по установените степени; общо тет години да се каят и да не се причастяват със Светите Тайни; 2. Неокесарийски (315) – 15 правила, 24 епископи участват; 3. Гангърски (ок. 340) 21 правила; осъжда еретика Евстафий. 13 епископи участват; 4. Антиохийски (341) – 25 правила за църковното управление, правило 11 и 12 решават отношението на епископа към царя. Правило 5-то: Ако презвитер или дякон, който, презирайки епископа си, самоволно се отлъчи от Църквата и почне да прави отделни събрания, като основе олтар, и, призован от епископа си веднъж и дваж, не се покори и не послуша (да се върне), нека бъде съвършено низвергнат от чина си и в никой случай да не бъде допуснат да служи, нито пък да се ползва с прежната чест. А ако упорства, смущавайки Църквата и въставайки срещу нея, нека бъде укротяван от гражданската власт като метежник. Правило 11-то: Ако някой епископ, презвитер или изобщо който и да е от клира, дръзне да отиде при царя (представители на светската власт) без съгласие и без писмо от епископите на

митрополията, такъв нека бъде изключен и лишен не само от общение, а и от достойнството си като такъв, който е дръзнал да затруднява боголюбезния наш цар, въпреки правилата на църквата. А ако необходима нужда накара някого да отиде при царя, нека стори това със знанието и съгласието на епископа на митрополията и на останалите от тая област епископи, снабден с препоръчани писма от тях. 100 епископи участват; 5. Лаодикийски (кр. на IV в.) – 60 правила; правило 13-то: Да се не позволява народна тълпа да избира ония, които предстои да бъдат ръкополагани в свещенство. 33-то: Забранява се моленето с еретик или с разколник. 36-то: Посветени или клирици не трябва да бъдат вълшебници, обайници, числогадатели, астролози или такива, които правят предпазителници, свързващи душите с нечисти духове. Ония, които носят такива, заповядваме да се изхвърлят из църквата. 46-то: Ония, които ще се кръщават, трябва да изучават вярата и в петия ден на седмицата да дават отговор на епископа или на презвитерите. 57-то: Презвитери да не правят нищо без знанието на епископа. 341 епископи участват; 6. Сердикийски или Сардакийски (в Сердика /дн. София/, 343-344) – 20 правила. Свикан фактически от синовете на император Константин Велики – Западния император Констанс (със столица Рим), който е подкрепял православните, и Източният император Констанций II (със столица Константинопол) по-близък до арианите, за да се преодолеят различията и да се укрепи Църквата. Започнал като втори Вселенски събор през месец ноември 343. Сред делегатите на събора присъстват 341 делегати, от които към 300 епископи, представляващи цялата „вселенска" църква, между които Св. Атанасий Велики, а също и най-известните в християнския свят. Съборът се председателства от епископа на испанския гр. Кордова – Св. *Осий Кордувийски* изповедник, който преди това е ръководил и Първия Вселенски Събор и е бил личен изповедник на император *Константин Велики*. Фактически домакин е съветникът на император Константин Велики Сердикийският епископ *Протоген*, също виден участник в Първия Вселенски събор, посочен в списъка на 20-те най-важни участници в него, а в съхранените протоколи се вижда, че от името на събранието в Никея той води диспут, в който защитава, че Св. Дух е Бог и равночестен участник в Св. Троица. Заседанията на събора продължили до месец февр. 344 и завършили с осъждането на Арианството и други важни решения станали канони на Църквата. До днес са запазени сградите или останки от тях, в които са заседавали отците: старият храм на базиликата „Св. София", ротондата „Св. Георги" и „Гражданската" сграда до нея. Предвид големия им брой и острите спорове е известно, че те са били настанени главно в манастирите извън гр. Сердика, където също са ставали важни заседания. Счита се, че единият е Манастирът с голяма базилика от IV в. в кв. „Лозенец", чиито останки са открити в нач. на 90-те г. на XX в. при строежите на новите жилищни сгради над сегашния Южен парк в долната част на ул. „Козяк". Друг манастир вероятно е този, чиито останки са под дн. църква „Св. Мина" в кв. „Слатина". *Петър Богдан Бакшев* (1601-1674) посочва името на изчезналия в XVII в. манастир „Св. Троица" при хълма „Триада", намиращ се южно от града. Светската власт не само е свикала, но също е подпомагала и следяла това събитие с огромна значимост. Седалището на управителя на римската провинция и на града се е намирало под днешната църква „Св. Неделя" и средновековната църква „Св. Спас" в сградата на дн. „Булбанк". Величественият градеж на императорския дворец, който без съмнение са посещавали отците от събора, построен от покръстителя на Римската империя император Константин Велики за времето, когато е престоявал в София, се е простирал от сградите под дн. хотел „Рила" при малкия дворцов храм на севастократор Калоян – „Св. Николай", до Софийската митрополия с вградената в нея подземна дн. църква „Св. Петка Стара" (също на строителя на Боянската църква севастократор *Калоян*) и в двора на Президентството. Сердикийският църковен събор се разглежда като продължение на Първия Вселенски събор в Никея (325), осъдил арианската ерес. Според църковния историк Сократ съборът определил политиката на държавата спрямо Църквата и арианската ерес. След бурни разисквания връх взема Никейската догма – тоест никейският Символ на вярата бива потвърден. Отците осъждат арианските клевети срещу защитника на Православието Св. Атанасий, когото еретиците били изгонили от неговата катедра. На Сердикийския събор той бива оправдан и възстановен за Александрийски епископ. Недоволните от развоя на събитията ок. 80-те арианси духовници, предимно от източните провинции на империята, се оттеглили на свой събор-продължение във Филипопол. Съборът се произнася и във връзка с отношението на епископа към царя, за инстанциите на църковния съд, като се създава втора инстанция над епископа. Например, 4-то правило гласи следното: епископ може да се замени с друг епископ само подир смърт или низвержение от съд. Правило 6-то забранява да се избира епископ на малък град, където има достатъчно много презвитери. Както разпорежда и правило 57-мо на Лаодикийския поместен събор (343), епископ може да се постави само там, където още от древността е имало епископ. (Поради това първият български архиепископ е епископ на Дръстър, макар че е живеел в столицата.) По-нататък, 10-то правило: епископът да е бил преди назначаването си четец, дякон и презвитер – тоест кандидатът за епископ трябва да е преминал през всички степени на свещенството. 11-то правило забранява на епископа да напуска паството си повече от 3 седмици. 376 еп. Всеобщите норми на Църквата са установени от 7-те Вселенски събора и още 10 най-значими църковни поместни събора, които 17 събора се наричат „канонотворчески". Сердикийският събор е вторият от 17-те канонотворчески събори на Църквата, а от всичките градове на канонотворческите църковни събори, 10 от много векове насам са в ръцете на иноверци и единствено един – Сердика, днешната българска православна София, е останал в християнска страна; 7. Картагенски (419) – приема наново решенията на 15 Картагенски поместни събори, проведени между 393 и 419, решава административни въпроси на Африканската църква. Правило 10-то: Ако някой презвитер, който е осъден от епископа си, обзет от някаква надменност, се възгордее и си въобрази, че може отделно да принася на Бога Свети дарове, или намисли, въпреки църковната вяра и устав, да въздигне друг олтар, такъв да не бъде оставен без наказание. Съборът изрекъл: Ако някой презвитер, като се възгордее срещу епископа си, направи разкол, да бъде анатема. Правило 11-то: Ако някой презвитер бъде осъден за лошо поведение, трябва да яви за това на съседните епископи, та те да разгледат делото и чрез тях да се примири с епископа си. Но, ако не направи това и (от което Бог да пази), обзет от гордост, сам се отдели от епископа си и заедно с други, вършейки разкол, принесе на Бога света жертва, такъв трябва да бъде признаван, че се намира под анатема и нека се лиши от мястото си, след като се разбере, обаче, дали тъжбата срещу епископа не е справедлива. 217 епископи участват; 8. Цариградски (394) – епископ може да бъде осъден само по решение на всички епископи на митрополията. 20 епископи участват; 9. Цариградски (861) – 17 правила. 6-то: монасите не могат да имат частна собственост, тяхното имущество принадлежи на манастира. 318 епископи участват; 10. Цариградски (879) – 3 правила. 1-то гласи, че отлъчените от църквата от Патриарха на Константинопол трябва да се считат за такива и от римския епископ (папата), който няма преимущество по сан. 383 епископи участват; Архиерейски поместни събори в Цариград, свързани с Великата схизма: Събор в цариградския храм „Св. Апостоли" (861) – участват 318 отци, в това число и папски легати. Приятелят на императора Фотий е утвърден като Патриарх – в пряко нарушение на 10-то правило от Сердикийския събор, съгласно което, за да бъде посветено в епископство, едно лице трябва предварително да е преминало през всички степени на свещеничеството – от четец до презвитер. Технически, *Фотий* ги е бил преминал, но само формално – набързо бива посветен в духовен сан и в свръхкратък, петдневен срок става презвитер, с единствената цел да бъде поставен на мястото на неудобния Патриарх. Насилственото низвергване на Патриарх Игнатий е следствие на това, че в изпълнение на свещеническите си обязаности, отказва Св. Причастие на регента Барбас, поради това, че живее в състояние на кръвосмешение със снаха си. Това достойно поведение предизвиква омразата на регента и става причина за напълно насилственото изместване на законния Патриарх и изкуственото поставяне на Фотий на негово

място. Патриарх *Игнатий* се вижда принуден да се откаже от сана си и, в изпълнение на приетите на църковните събори разпореждания, се обръща с жалба към папа Николай I. Последният свиква нов събор в Рим, на който решенията, взети в Константинопол справедливо биват обявени за незаконни. Вследствие на тази негова вярност на установения църковен ред вътрешното напрежение в християнската Църква се усилва и Фотий предприема непримирима битка срещу Рим. Събор в Цариград (867) – свикан с окръжно послание на Фотий до източните патриарси. Основен въпрос е отклонението, според него, на папството от Никейския Символ на вярата, което (пак според него) се състояло в това, че Западната църква твърди, че Дух Свети изхождал не само от Отца, но и от Сина (Филиокве). Това преди всичко е знаме и ответен удар срещу справедливото заключение на събора в Рим, взето в резултат на жалбата на низвергнатия патриарх Игнатий, че провъзгласяването на Фотий за Патриарх нарушава елементарните вътрешноцърковни правила. В резултат на това окръжно послание папа Николай I е анатемосан от Фотий (когото източните епископи обявяват за Вселенски патриарх) като еретик. Това довежда до крайно обтягане на отношенията между Рим и Константинопол. Тогава, на 25 септ. 867 новият император Василий I Македонец принуждава несправедливо въздигнатия Фотий да се откаже от патриаршеския престол и той отново е поверен на законния му притежател Игнатий. Църковният ред е възстановен. Събор в Цариград (5 окт. 869 – 28 февр. 870) за помирение на Източната църква със Западната, свикан от Василий I, който иска да запази византийските владения в Италия и да се предпази от арабската опасност, но преди всичко – да изпълни благородната повеля на Иисус Христос християнинът да бъде миротворец. На събора папските легати справедливо настояват да бъдат премахнати всички разпореждания от времето на незаконно избрания Патриарх Фотий, а ръкоположените от него епископи да бъдат свалени и анатемосани, което се и приема. На извънредното заседание на този събор, проведено на 4 март 870, сред делегатите и представителите на древните източни патриаршии и Римската курия участвали и български пратеници. На този събор България, по взаимно съгласие между Константинопол и Рим минава от духовната опека на Рим, която е била приела преди това, към тази на Константинопол. След закриването на събора били ръкоположени архиепископ и епископ на България. Поради това Българската църква е осма по ред в общността на източнохристиянските църкви през 9 в., втора (след Грузинската) народностна Православна църква, и родоначалница на славянските православни църкви-сестри. Събор в Цариград (879-880). След смъртта на Игнатий (877) Фотий отново е провъзгласен за Патриарх. Този събор осъжда справедливите решения на събора в Рим, което представлява поредната крачка към разцеплението на Църквата (Велика схизма – 1054). С цел да избегне станалото критично вече напрежение и в знак на добра воля, римският папа приема това положение на нещата. На поместен патриаршески избирателен събор на отделните национални църкви (на предстоятелите или с участието на делегати) се избира следващият Патриарх. Патриархът може да се избере само от поместен събор с участието на всички епископи. Например такъв събор (31 ян. – 2 февр. 1945) в Москва избира следващия Патриарх *Алексий I*. Разширен и надюрисдикционен Всеправославен събор на представителите на поместните църкви. За приемането на много важни решения, засягащи цялата Православна църква, се свиква всеправославен надюрисдикционен поместен събор на предстоятелите или с участието на делегирани представители на поместните църкви. Признаването на автокефалията на нови поместни църкви, било то от БПЦ или от други Православни църкви, е формален акт, но той се основава на древни и универсални църковни правила, зависещи до голяма степен от традициите и интересите на другите църкви. Спорът за автокафалията на Македонската православна църква (МПЦ) и Украинската църква, които не са признати още от поместните православни църкви, включително от Българската, Сръбската и Московската патриаршия, може да бъде разрешен например от Църковен събор от типа на събора, проведен в България през 1998. Засега Македонската църква формално се намира под юрисдикцията на Сръбската, но шест епархии в диоцеза на Охридската архиепископия са били до Балканските войни част от църковната територия на Българската екзархия: Велешката – по султанския ферман от февр. 1870; Охридската и Скопската – по „истилямите" (допитвания до населението), проведени през 1873 от османските власти; Струмишката, Битолската и Дебърската – също по допитване до населението през 1897. Тези епархии отпадат от екзархийския диоцез след Балканските войни през 1913 с насилие и без свободна изява на населението или църковен Синод. Затова БПЦ държи открит въпроса за тях чак до 1945.

*Лит.: **Поптодоров**, Р. Съборност и събори. // Църковен вестник, N 2, 16 ян. 1992.*

СЪБОРНИ АПОСТОЛСКИ ПОСЛАНИЯ – изпратени до различните раннохристиянски общини от Апостол Павел (14 на брой) и Апостолите Яков, Петър, Йоан Богослов, Юда.

*Лит.: **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 5.*

СЪБОРНОСТ – църковен термин за определяне статута на Църквата като институция. Църквата се нарича съборна, защото не се ограничава нито с определено място, нито във времето, нито с даден народ, а приема в себе си истински вярващите от всички места, времена и народи. Освен че Църквата е съборна, тя се именува още и Източно православна, защото в Рая, Христос, след като извършил делото на нашето Спасение, поставил началото на Своята християнска Църква. Оттук тя се разпространила по цялата вселена. И досега православната съборна вселенска вяра, утвърдена от седемте Вселенски събора, в първоначалната си чистота неизменно се пази в източните църкви и в църквите, които са в единомислие с тях, каквато е по Божия благодат и Българската православна църква. Църквата се нарича още и Православна, или Правовярваща. Символът на вярата, наричайки Църквата апостолска, ни учи и наставлява твърдо за придържане към учението и преданията на Апостолите и да се страни от учения и учители, които не се основават на апостолското учение. Вселенският събор е единствената институция, която има свещената власт да действа от името на цялата съборна Църква. Главните части на Вселенската Църква са подчинени на православните патриарси и на свещените Синоди, а по-малките православни области и градове са подчинени на митрополити, архиепископи и епископи. За да изпълни дълга си на послушание към Църквата, човек трябва да знае какво тя изисква от чедата си, а това може да се научи от Свещеното Писание, от правилата на Светите апостоли, на вселенските и поместни събори, на Светите отци и от църковните устави.

*Лит.: **Поптодоров**, Р. Църковност и събори. // Църковен вестник, N 2, 10 ян. 1992; **Димитров**, Ив. Съборност. // Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.*

СЪБОТНО-НЕДЕЛНО УЧИЛИЩЕ ЗА ДЕЦА – КЪМ РУСКАТА ЦЪРКВА „СВ. НИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦ" В СОФИЯ – функционира повече от десет години. Пръв учител в него е Иван Добрев, понастоящем свещенослужител на о. Крит. Училището започва да работи с една група от 5-6 деца. Занаманията се провеждат в криптата на храма, в стая, непосредствено до гроба на архиепископ *Серафим Соболев*. След усърдната работа на богослова г-жа Нина Живкова, която сега работи с децата, дн. групите са 4, разделени по възраст, обхващащи от 4 до 18-годишни. Освен занятия по вероучение, провеждат се и занимания по пеене и рисуване. Усилията на преподавателките са насочени към създаване на детски колектив, среда за творческо развитие на децата. Не само ограмотяване в православната вяра, а живот във вярата.

Онлайн ресурс.

„СЪВЕТНИК" – обществено-политически вестник. Излиза в Цариград.
I. 1 - 52 25 март 1863 – 16 март 1864
II. 1 - 41 23 март 1864 – 9 ян. 1865
III. 1 - 27 окт. 1870
Редактори: Н. Михайловски, Т. Бурмов и др.
Поставя си за задача да осведомява българите за хода на църковната борба; заема умерена позиция по църковния въпрос, но атакува Вселенската патриаршия, като изнася изобличаващи факти за дейността на гръцкото духовенство. Води полемика и с българските униати. Между сътрудниците му са Г. Кръстевич, Ив. Богоров, М. Балабанов, З. Круша, П. Р. Славейков, В. Друмев и др.
*Лит.: **Бойков**, Хр. Една Цариградска стогодишнина. Вестник „Съветник". // Църковен вестник, N 39, 9 ноември 1963; Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 2: Н – Я / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1966, с. 375-387.*

СЪТВОРЕНИЕ НА СВЕТА – космогоничен мит и изначална легенда в митологията на почти всички религии, особено на „световните религии". Според тях сътворението на света, а и на историята, е дело на демиурга. Митологията за сътворението на света се заражда в земите от „Плодородния полумесец", които са люлка на най-древните цивилизации. Чрез митологията и религията понятието за „сътворението на света" преминава и в политиката, залягайки във водещите геополитически теории и конструкти, стремящи се да представят и обосноват идеологиите си или като едно „ново начало" (либерализма на Френската революция и комунизма на Октомврийската революция) или като трансцендентално произхождащи още от „сътворението на света" (консерватизма и консервативните революционери).
Онлайн ресурс.

СЪЮЗ НА ЕВАНГЕЛСКИТЕ БАПТИСТКИ ЦЪРКВИ В БЪЛГАРИЯ – най-голямото обединение на църкви с баптистко убеждение. Първите баптистки църкви в България възникват 60-те г. на XIX в. в Казанлък, Русе, Лом, София и др., а обединяването им в съюз се осъществява в нач. на XX в. Първият устав на Съюза е приет през 1909, видоизменян през 1938, 1949, 1990 и 2007. СЕБЦ в България е член на Европейската баптистка федерация и на Световния баптистки алианс.
*Лит.: **Ангелова**, Р. Съюзът на Евангелистките баптистки църкви в България под председателството на **Христо Марчев** (1921-1923). // Журнал за исторически и археологически изследвания, 2016, N 1-2, с. 125-151.*

СЪЮЗ НА ЕВАНГЕЛСКИТЕ СЪБОРНИ ЦЪРКВИ – обществена организация, обединяваща конгрешански църковни общини в България. Създадена 1888. Закрита 1949. Членува в организацията Обединени евангелски църкви. Към 2019 Съюзът има свои църкви в различни селища на Северна и Южна България (по азбучен ред): Априлци, Асеновград, Ахматово, Банско, Баня, Благоевград, Бобов дол, Бургас, Велинград, Гарваново, Градец, Дупница, Дъглоделци, Елешница, Каменнарека, Кричим, Меричлери, Пазарджик, Пловдив, Поповица, Панагюрище, Първомай, Разлог, Ракитово, Русе, Самоков, Сливен, София, Стара Загора, Хасково, Церово, Пазарджишка обл.
Онлайн ресурс.

СЪЮЗ НА ЕВАНГЕЛСКИТЕ ПЕТДЕСЯТНИ ЦЪРКВИ В БЪЛГАРИЯ – обществена организация, обединяваща петдесятнически църковни общини в България. Създадена 1928. Към настоящия момент организацията обединява ок. 450 местни църковни общини. Членува в обединението Обединени евангелски църкви. Местоседалище на централното ръководство – София.
Онлайн ресурс.

СЪЮЗ НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ЖЕНИ В БЪЛГАРИЯ – основан (22 март 1934) от видни просветени християнки и със съдействието на Софийския митрополит Стефан и Врачанския митрополит Паисий. Цел: да съдейства за нравствено-религиозното развитие на българската младеж и на българското семейство в духа на православната вяра и народната традиция.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 285.*

СЪЮЗ НА ПРАВОСЛАВНИТЕ УЧЕНИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ – основан (1924). Цел: да привлича в своите редове православната младеж към Христа, да изучават Св. писание, да формират у членовете си християнски мироглед и да укрепват у тях телесно и душевно здраве, трезвост и чистота чрез организиране на кръжоци, изнасяне на сказки и беседи за изучаване живота на Христа; уреждане на общежития, трапезарии, кооперации; издаване на подходящи книги, уреждане на хорове, летни екскурзии и пр. Начело на всяко дружество стои настоятелство, избирано от членовете му. Ръководител на дружеството е свещеникът на енорията, където е учредено. Висш орган е съборът, ръководен от съюзен братствен съвет. Начело на съюза стои главен ръководител, назначаван от Св. Синод.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 281-282.*

СЪЮЗ НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ЕНОРИЙСКИ БРАТСТВА – учреден (1926) в гр. Казанлък. Обединява свещеническите братства в България. Първото от тях е създадено в София (1868), след което следват братствата в Нова Загора (1870) и Чирпан (1871). Основната им задача е да покажат милосърдие и състрадание, помощ и подкрепа към миряните, дела, известни още в първите християнски общини. В нач. на XX в. ентусиазмът за създаване на нови братства между свещенослужителите и тяхното обединение обхваща цялата територия на Княжество България. Израз на тази идея стават по-будни свещеници из епархиите. А в печата тая мисъл се поддържала от йеродякон Игнатий Рилски, който, след като спряло списанието „Християнско братско слово" (С., 1879), започнал да издава свой вестник „Селянин" (С., 1880-1916), по-късно преименуван „Съветник" (С., 1893-1924). Появяват се коментари по темата и във вестник „Пастирски глас" (Сливен, 1901-1903). Известен става страхът на някои синодални старци от това обединение, но първи зад свещениците застава екзарх Йосиф, който изпраща писмо от Цариград за подкрепата си до софийското братство. „Съюзът на православното българско духовенство" става факт през 1903. На Петровден, 29 юни с.г., Св. Синод утвърждава устава на организацията. В чл. 2 от Устава е посочено, че „целта е да се сплотят и обединят духовниците в една здрава организация, мощната и морална сила на която да бъде фактор във всички области на съвременния живот". Връщането на духовенството в лоното на истинското Христово учение, а след това и на миряните, не може да се осъществи само с изнасяне на проповеди или с ентузиазъм на свещениците в отделни енории. По това време страниците на „Църковен вестник" (С., 1900-) изглеждат твърде печални с поредиците от информации за зверства, избити българи, унищожени енории в Одринско и Тракия. Примерът на православните

духовници е последван и от миряните, които поставят началото на учредяването на енорийски православни братства – „прицърковни организации за просвета и добротворство, които имат задача да съдействат на Църквата в делото на религиозно-църковно просвещение. Според известния църковен историк проф. Стефан *Цанков* идеята се заражда още през 1900. Презвитери, деца на свещеници, ревностни християни подкрепят инициативата, която намира последователи в цялата страна. „Братствата са първото масово движение сред православния християнски свят в България в новото време. Основните им цели са: благотворителна дейност, религиозно образование, християнско възпитание и борба с настъпващия атеизъм. През 1902 в София свещениците К. Гроздановˆ и Апостол Георгиев и мирянинът Иван Чобанов основават в София първото братство, което наричат „Св. Преображение". Следват „Св. Дух" в Чирпан (1905), създадено по инициатива на свещеник Георги Стайков. През с.г. са основани братства в Бургас, Карнобат, Айтос, Пазарджик, Нова Загора. Нови братства са учредени в Свищов (1907), Русе (1908), Варна (1909), Стара Загора (1910). Налага се традицията всяко братство да носи името на храма, към който принадлежи. Началото се поставя от учредително събрание. Избират се настоятелство, „проверителен съвет", приема се устав и се определя размерът на членския внос. Веднъж годишно се свиква общо събрание. Членовете на братството получават членска карта. Финансирането на дейността им става чрез членски внос, дарения, акции, концерти, томбола. Ревностни енориаши завещават имущество или пари на братствата. Първите братства се ангажират с индивидуална помощ и подкрепа за миряните от енорията. Но някои от тях бързо разширяват дейността си. Например в Чирпан на втората година от създаването си (1906-1907) братството започва издаването на „Православно-християнски книжки" (Чирпан, 1906-1907), а на петата година – открива сиропиталище. Ентусиазмът на свещенически съюз и православните братства е изключителен. Те бързо се превръщат в мощен фактор, който ще реализира социалната и просветната дейност на БПЦ. Предстоящите исторически събития ще бъдат първите изпитания, пред които ще бъдат изправени. Балканските войни и Първата световна война стават причина част от братствата да преустановят или намалят до минимум дейността си. Мирните споразумения след края на Първата световна война не дават решение на националните кризи в Източна Европа. Към недоволството от тях се присъединяват нарастваща бедност и социални проблеми в следвоенните години. Царство България е едно от местата, където те стават още по-тежки и непреодолими, а в решенията им вземат активно участие както представители на държавата, така и на християнските църкви. След подписването на Ньойския мирен договор Царство България е сред победените страни и на прага на голяма хуманитарна криза. Хиляди бежанци от Тракия, Македония и Добруджа търсят подслон и помощ в родината си. „Въпреки неуреденото положение – схизмата, липсата на екзарх, БПЦ е една от най-влиятелните и най-уважаваните институции в страната, с огромен авторитет сред населението и многобройни културно-просветни, професионални и религиозни организации", изтъква известният богослов проф. Стефан Цанков. „Църковен вестник" става място за разгорещена дискусия за бъдещето на социалната мисия на Църквата, в която участват свещеници от цялата страна. На 25 апр. 1920 се открива V свещенически събор в София. Година преди това е основан общоцърковен фонд за благотворителни и социални цели и е поставено началото на „Отдел за църковно-народна благотворителност". През 1920 Братствата започват да подпомагат бедни ученици и студенти, поддържат приюти за деца и старци, организират медицински прегледи и здравни беседи. Към храмовете отварят врати салони, читалища, библиотеки. Съвместно с енорийските свещеници се организират поклоннически пътувания до манастирите в страната. Първият национален събор на енорийските братства (16 до 19 юли през 1922) събира в Рилския манастир близо 3000 християни от 22 братства от цялата страна. Инициативата е от софийското братство „Св. Неделя".
По време на срещата се разискват както работата и проблемите на Братствата, така и необходимостта им от обединяването в съюз. Общият съюз на православните християнски братства в България се учредява в Казанлък, Старозагорска епархия (1926). От 9 до 16 септ. се провежда събор на братствата. За председател е избран Старозагорският митрополит *Павел*. Уставът на новоучредения съюз е одобрен от Св. Синод (26 ноември 1926). Печатен орган е списанието „Християнка" (С., 1923-1948), което излиза всеки месец. Ентусиазмът на православните братства в нач. на 30-те г. е впечатляващ. През 1932 в Старозагорската митрополия се провежда курс за ръководители на Братствата. Митрополит Павел инициира обучение за презвитерите в курорта Минерални бани – Ягода. Братствата започват да издирват бедни, болни, инвалиди, сираци, вдовици, безработни. За първи път се възлага възпитанието на децата на работническите-майки във възпиталища. Програмата предвижда ангажирането на лектори за сказки, организирането на излети до манастири и природни забележителности и концерти по повод християнски празници – Коледа и Великден. Броят на Братствата бързо расте. За десет години от 63 през 1926, те стават 755 през 1937. Детски приюти отварят врати във Варна и Русе. Старчески приюти се откриват в Асеновград, Пазарджик, Габрово, Търговище. В Чирпан, Казанлък, Хасково са създадени сиропиталища, които се издържат основно от Братствата.
В града на Яворов в сиропиталището вече са настанени 145 деца без родители от региона. Друга инициатива е откриването на районни братствени аптечки. Братствата започват да издават вестници и списания, които бързо стават популярни в тогавашното българско общество. Сред тях са сп. „Бдински вести" (Видин, 1915) и в. „Народен страж" (С., 1919-1943), „Търновски епархийски вести" (Търново, 1922-1944), „Зов" (С., 1926-1943), „Братско слово" (Пловдив, 1930-1944), „Вяра и живот" (Русе, 1933-1944). Митрополиите създават свои книгоиздателства. Редактори стават изтъкнати духовници и писатели – архимандрит *Климент*, йеромонах *Николай*, *Христо Борина*, акад. протойерей *Иван Гошев*, проф. архимандрит *Ефтимий Сапунджиев* и др. Тиражите на някои издания бързо достигат до 5000. По официална статистика в навечерието на 9 септ. 1944 Българската православна църква е най-големият институт в страната, занимаващ се с благотворителна и социална дейност. В епархиите функционират 1000 православни християнски братства с над 50 000 редовни членове. С приемането на Закона за вероизповеданията тази благородна инициатива на БПЦ е прекратена.

*Лит.: **Паралингов**, Е. Енорийски православни братства в Пловдив до 1944 г. // <https://synpress-classic.dveri.bg/06-2002/Emil.htm>. – 29.10.2021. – 10 с.*

СЪЮЗ НА СВЕЩЕНИЧЕСКИТЕ БРАТСТВА – *вж Свещенически съюз*

СЪЮЗ НА СЛУЖИТЕЛИТЕ ПО ВЕДОМСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – професионална организация на служителите по ведомството на Българската православна църква, в която участват и църковните певци. Основан на 1 ян. 1924. Състои се от дружества, чиито брой в навечерието на Втората световна война достига до 20. Печатен орган – „Църковен служител" (С., 1926-1943).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 270-271.*

СЯНОВСКИ ДЕВИЧЕСКИ МАНАСТИР „СВ. МАРИНА" – намира се в красива долина, недалеч от с. Сяново, Тутраканско (дн. Силистренска обл.). В манастира няма църква, но е пригоден малък параклис в една от стаите, където посетителите могат да запалят свещ. Храмов празник – 30 юли.

Онлайн ресурс.

Т

ТАБАКОВ, Георги Любенов – *вж Галактион Старозагорски*

ТАИСИЯ – монахиня и учителка в девическото училище в Калофер (60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Начов**, Н. Градиво за историята на калоферските училища. // Училищен преглед, 1903, N 8, с. 124.*

ТАЙНАТА ВЕЧЕРЯ – в Християнската традиция – последната вечеря на *Иисус Христос* с апостолите преди разпятието Му. – *вж Велики Четвъртък*
*Лит.: **Трайчев**, Е. Тайната вечеря. // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994.*

Тайната вечеря на Иисус с Неговите ученици / Леонардо да Винчи, 1495 (картина)

ТАКИ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Чирпан (първ. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 188.*

ТАКСИДИОТ – пътуващ монах, който обикалял села и градове, за да събира помощи и да привлича поклонници за своя манастир. Такъв пратеник за манастира Хилендар е бил по време на своя престой в Света гора и Св. Паисий Хилендарски. Таксидиотите били предвестници на Българското национално възраждане. Те откривали килийни училища, учели народа на българско четмо и писмо и вършели възродителна дейност. Неуморен таксидиот и книжовник бил Йосиф Брадати (XVIII в.).
*Лит.: **Радев**, Ив. Таксидиоти и таксидиотство по българските земи XVIII-XIX в. В. Търново, 1996.*

ТАЛМУД – според ортодоксалното еврейство – Устен закон (или Устна Тора) и се почита наравно с *Писания Закон* (*Библията*). Представлява многотомен сборник, създаван от IV в. пр. Хр. до IV в. сл. Хр., който съдържа разнообразни исторически сведения и предания, нравствени поучения, битови предписания, правила, постановления и забрани, както и коментари към различни текстове на Тората и други старозаветни книги.
Онлайн ресурс.

ТАМЯН – благовонно вещество, изгаряно от свещенослужителите при Богослужение. Ароматът му се разнася при изгарянето му в кадилница при кадене в храма. Използван в Старозаветното ежедневно богослужение и при всички жертвоприношения като скъпоценен принос на свещениците.
Онлайн ресурс.

ТАНАС – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бейдауд, Добруджа (ср. на XIX в.).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 179.*

ТАНАСКОВ, Павел – свещеник и резбар. Роден в с. Смилево, Битолско (Вардарска Македония). Заедно с Гино Чуранов, Танасков прави резбите в новата църква „Св. Георги" в Смилево, обновена след Илинденското въстание. Негово дело е големият кръст и основната част от иконостаса. Танасков работи заедно с баща си в Мелнишко, Драмско и Серско.
*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 298.*

ТАНЕВ, Димитър (1821 – 12.VIII.1876) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Пчелинци, Радомирско, Пернишка обл. Учител (1848) и свещеник (1871) в селото. Участва в събитията по изгонването на гръцкия владика Игнатий от Кюстендил (1868).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 640.

ТАНЧЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в Клисура (нач. на 50-те г. на XIX в.). Свещеник в с. Кюлевча, Шуменско. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 640.

ТАНЧЕВ, Стамат Георгиев (-1904) – църковен и революционен деец. Роден в с. Бугариево (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник при Българската църква „Св. Димитър" в Солун и е избран за председател на българската община в града. Привлечен към ВМОРО от Даме Груев (1894). След разкриване на Солунската афера (1901) е арестуван и изпратен на заточение в Подрум кале (Мала Азия). Освободен при общата амнистия (авг. 1902). Завръща се в Солун и отново се включва в революционното движение. След Солунските атентати (апр. 1903) е хвърлен в затвора, изтезаван и осъден до живот, но скоро е освободен. Убит пред вратата на къщата си в Солун от гръцки терористи.
*Лит.: **Жостов**, Д. **Поп Стамат** (Живота в Македония). // Войнишка сбирка, 1905, Кн. VII, с. 722; Кн. VIII, авг. 1905.*

ТАНЧОВ, Христо **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в Разград (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 641.

ТАНЬО – възрожденски църковен и просветен деец. Монах в Троянския манастир. Учител в с. Бериево, Севлиевско, Габровска обл. (1826).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 94.*

ТАРАЛЕЖКОВ, Тодор П. – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и църковен певец в Казанлък (1876-1877).
*Лит.: **Бозвелиев**, К. Спомени. Кн. 1. Казанлък, 1942, с. 65.*

ТАРАСИЙ БИГОРСКИ – духовник от XVIII в. Роден е в с. Макелари, Дебърско. Наследява Трифилий като игумен на манастира (1788-1789). Името му е издълбано на две каменни плочи, с двуглав орел в средата, заедно с имената на архидякон Стефан и на дарителя папукчията Велян. Игумен е на манастира до 1795.
Онлайн ресурс.

ТАСЕВ, Илия Великов – *вж Яков Месемврийски*

ТАСЕВ, Йосиф (светско име: Илия) (– 6.II.1908) – църковен и просветен деец, йеромонах. Роден в гр. Петрич. Приема монашество. Завършва духовната семинария в Киев, Русия (1898). Завършва духовната академия в Казан (1902) с научна степен „кандидат на богословието". Завръща се в Османската империя и Българската екзархия го назначава за директор на българското класно училище в гр. Кавадарци. След това е екзархийски митрополитски наместник в Мелник и председател на Мелнишката българска община. Като йеромонах Йосиф оглавява българската община в гр. Радовиш. Убит в дома си в Радовиш.
Онлайн ресурс.

ТАСКОВ, Гаврил (1769-1846) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Мехомия (дн. гр. Разлог). Ръкоположен за свещеник и учителства в Мехомия и околните села. Отваря училище в къщата си в Мехомия (1790 или 1810), което просъществува до 1814.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 641; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 314.

ТАТЯНА – монахиня. Родена в Етрополе. Открива частно килийно училище в къщата на брат си – поп Павел Райков (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Райков**, Д. Етрополе. С., 1968, с. 20.*

ТАТЯНА – монахиня. Учителка във Видин (ср. на XIX в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 92.*

ТАФРОВ, Стефан Митков (– 6.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Зелениково, Пловдивска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 40.

ТАЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Грамада, Видинска обл. (1867).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 641.

ТАШЕВ, Димитър Дацев (29.VIII.1887 – 1966) – църковен и революционен деец. Роден в гр. Радовиш (Вардарска Македония). Завършва II прогимназиален клас в Радовиш, след което от III клас започва да учи в Струмица. Завършва Цариградската българска семинария и Духовната академия в Киев, Русия, със степен „кандидат на богословието". Още в I курс на семинарията влиза във ВМОРО. Внася революционни вестници, а след Младотурската революция от 1908 пренася кореспонденцията на Тодор Александров и Христо Матов, които организират Съюза на българските конституционни клубове. След завършването на Киевската академия в 1910 е учител в Серското българско педагогическо училище. По време на изборите в 1912 агитира за партията Свобода, която е подкрепена от Екзархията. Няколко пъти е арестуван от младотурските власти. Емигрира в Плевен и е архиерейски наместник и председател на църковното настоятелство на църквата „Св. Николай". Председател е и на местното македонско братство. В 1926 влиза в конфликт с Илинденската организация, която го обвинява в пиянство, комар и разхищение на пари, които е събирал като архиерейски наместник. Участва в комисията на Великия македонски събор (1933), изготвила декларацията на събора.
*Лит.: **Ташев**, Д. В защита на правдата (Обяснения и коментарии по „Изключването на **протоиерей Д. Ташев** от Македонските организации" – „Северно ехо", N 29-33, 1926 г.). Плъвен, 1926; **Тюлеков**, Димитър. Обречено родолюбие. ВМРО в Пиринско 1919-1934. // BG Север, N 27 (15-21 юли 2011 г.).*

ТАШЕВ Никола поп (– 9.IX.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Ново село, Старозагорска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 37.

ТАШЕВ, Руско – възрожденски църковен деец. Роден в Чепеларе, Смоленско. Учител в града (1855-1857). Ръкоположен за свещеник в Асеновград и служи като такъв до края на живота си.
*Лит.: **Дечев**, В. Миналото на Чепеларе. Кн. 1. С., 1978, с. 194.*

ТАШО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Чирпан (кр. на XVIII в.).
*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 133, 188.*

ТАШО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Куманово (Сърбия) (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 641.

ТАШОТЕ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Архангел" – София (1795).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

ТВЪРДИЕВ, Стефан (1776-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в българската колония Казаяклия, Бесарабия (1829).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 111.*

Дамян Теелен (фотопортрет)

ТЕЕЛЕН, ДАМЯН (1877-1946) – висш католически духовник. Роден в Безел (Холандия). Приема монашество (1893). След като завършва философия и теология в Ере и Куртре, изпратен в Мериняк (Франция) като лектор, а по-късно работи и като директор на училището. Ръкоположен за свещеник в Бордо (1899). След завръщането си в Белгия (авг. 1902) назначен за директор в Кортрейк. От септ. 1911 до окт. 1914 г. работи като преподавател в Куртре. Избран за съветник на провинция Сейнт Гейбриъл (1914). След смъртта на Никополския епископ – Леонард Баумбах, назначен за негов наследник (1915). По време на Първата световна война се противопоставя на българските власти да българизират изцяло клира в епархията. След като конфликтът достига до апостолическия нунций във Виена (отговорен по това време за България) и след нови указания от Рим, на 12 ян. 1918 се подписва специален протокол по въпроса с назначаване на свещениците. Де факто, протоколът задължава начело на еноориите да се назначават българи, а чужденците да останат като помощници. Поради липса на подготвени свещеници в епархията, такива са изпратени от Пловдивско. След войната епископ Дамян Теелен се стреми да преустанови подписания протокол и получава подкрепата на военното командване на Антантата в България и френската дипломатическа мисия. Официалната позиция на българските власти търпи промяна поради факта, че страната е победена във войната. На 5 февр. 1919 протоколът е отменен. Противоречията по въпроса за свещениците се запазват и след това. Така в средите на местното католическо население се формират две течения: „национални дейци", които се борят за български свещеници, и „доминисти", заставащи зад епископа. Първото течение е водено от отец *Карл Раев* – писател, учител, със силно развито националистическо чувство. Тези противоречия продължават с години и забавят развитието на епархията. Епископ *Винкенти Пеев* и новоназначеният Апостолически визитатор в България *Анджело Ронкали* полагат усилия за разрешаване на конфликта. Епископ Дамян Теелен умира в Русе. Погребан е в русенската катедрала „Св. Павел от Кръста".

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 242-243, 287-288, 290, 304-323, 325, 335, 355, 373, 378, 381, 384, 389, 408, 494-495, 516, 535-536, 574.*

ТЕКЕ – наименование на специално място, предназначено за събиране на дервиши (вид ислямски монаси) – суфии, бекташи и др. Понякога текетата са определяни като мюсюлмански манастири, но тази аналогия е неточна. Първоначално текето представлявло жилище на духовен водач и неговите ученици. С времето текетата се превръщат в места за подслон на поклонници и мюсюлмански ученици. У нас текетата са свързани преди всичко с мюсюлманските секти на алианите. Най-старите, най-големи и най-известни текета в българските земи са четири – Демир баба (край с. Свещари, Исперихско), Акязълъ баба (в с. Оброчище, Добричко), Отман баба (край с. Текето, Хасковско) и Кадемли баба (край с. Сокол, Новозагорско, дн. Сливенска обл.). Текета има и на други места – в Южна и Североизточна България (Пловдив, край пътя Харманли – Тополовград и др.).

Онлайн ресурс.

ТЕЛЕГРАМА ДО СВЕТЕЙШИЯ РУСКИ СИНОД – на 11 юли 1913 председателстващият Св. Синод на Българската православна църква Доростоло-Червенският митрополит *Василий* отправил телеграма до Руския Синод с молба да се застъпи пред меродавните руски фактори за възпиране с „най-голяма бързина" на „турското нашествие в преизмъчената ни страна".

Лит.: Църковен вестник, N 43, 20 юли 1913.

ТЕЛЯТИНОВ, Христо Т. (9.III.1849 – 1913) – просветен и църковен деец. Роден в Дойран (Егейска Македония). Завършва III клас в гръцката прогимназия в родния си град (1867). Първоначално е учител, а по-късно е ръкоположен за свещеник. Участва в борбата за самостоятелна българска църква, а след 1871 и за налагане на църковното върховенство на екзархията в Дойран и в други македонски епархии. През 60-те и 70-те г. е български учител в родния си град и екзархийски архиерейски наместник. Екзархийски свещеник в Кичево (80-те г. на XIX в.), където се опитва да противодейства на пусналата здрави корени в Поречието сръбска пропаганда. Председателства българската църковна община в Петрич (1899-1902), където полага големи усилия за укрепване на екзархийското църковно и училищно дело.

*Лит.: **Янишлиев**, Борис Д[ионисиев]. Гр[ад] Дойран (Полянин, Пулин) и живота ни там при турското владичество до 1912 година (Спомени). С., 1934, с. 29; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 642.*

ТЕМЕЛКОВ, Григор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Робово, Струмишко (1877-1878).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 642.

ТЕМЕЛКОВИЧ, Яне – възрожденски църковен деец. Роден в Радовиш. Свещеник в с. Робово, Струмишко (от 1866).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 642.

Христо Темелски (фотопортрет)

ТЕМЕЛСКИ, Христо Иванов (20.VII.1948 –) – историк. Роден в с. Шумата, Севлиевско (дн. Габровска обл.). Завършва история в Софийския университет „Св. Климент Охридски". Още като студент се ориентира към църковното ни минало. Защитава докторат за Великотърновските манастири през Възраждането (1982). Хабилитира се (1989). Специализира в Източно-църковния институт в Регенсбург (1985-1986) (Германия). От 1986 е и. д. директор, а от 1995 – директор на Църковно-историческия и архивен институт при Българската патриаршия. Автор на: „Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци)" (С., 2000), „Из църковното ни минало: Т. 1-2" (С., 2001-2010), „Батошевски девически манастир „Въведение Пресвятия Богородици" (С., 2002), „Соколският манастир „Св. Успение Богородично" край Габрово". (В. Търново, 2004), „Българската Светиня на Златния рог" (С., 2005) (3 прераб. и доп. изд. С., 2010), „Разбоишки манастир" (С., 2009), „Българи светци" (С., 2010) (в съавт. с Пламен Павлов), „Дипломатът в расо, Екзарх Йосиф I – живот и дейност" (С., 2015) и др.

*Лит.: **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 315-316.*

Per aspera ad astra!

ТЕМСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ” – девически православен манастир в Източна Сърбия. Част от Нишката епархия. Разположен е на левия бряг на р. Темщица, край с. Темска, община Пирот. Съществуващата днес манастирска църква вероятно е строена през XVI в. В архитектурно отношение е триконхиална. В манастира са запазени множество надписи от XVII-XIX в. Един от тях отразява опустошаването на Чипровци, по време на Чипровското въстание (1688). Малко по-късно манастирът е опустошен от унгарци (1683-1699). С помощта и на околните села манастирските постройки са ремонтирани, построен е водопровод (кр. на XVII и нач. на XVIII в.). Отново е опустошен (1737). През XVIII в. манастирът се оформя и като книжовно, просветно и поклонническо средище. В него функционира училище, в което се обучават деца от целия регион. В 1764 игуменът на манастира йеромонах Кирил Живкович от Пирот съставя „на прости язык болгарскій” т.нар. Темски ръкопис. По същото време манастирът е средище на поклонници от различни краища на българските земи, а от 20-те г. на XIX в. – и от Сърбия. През 40-те г. на XIX в. игумен на манастира е отец Кесарий, който е спомоществувател на учебника „Извод от физика” на Найден Геров, издаден в Белград през 1849. От 1871 до 1878 манастирът е под ведомството на Българската екзархия. След края на Руско-турската война 1877-1878 е заграбен от Сръбската православна църква. От 1924 е девически, като първите му монахини са от Русия.
Онлайн ресурс.

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Сеславци, Софийско (от 1773).
Лит.: [Акад. проф. д-р ***прот. Иван Гошев****]. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 9.*

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали” – София (1818).
Лит.: ***Динеков****, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Свищов (нач. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 643.

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Самоков (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 643.

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Пролом, Пловдивска обл. (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 643.

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Чернозем, Пловдивска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 643.

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Нова Надежда, Хасковска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (1858).
Лит.: ***Минев****, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

ТЕОДОР – възрожденски църковен и просветен деец. Иконом и свещеник в София. Учител в града (1871). Председател на Софийската община (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОР ГРАМАТИК (XIII в.) – книжовник. Роден в с. Равне, Охридско (Вардарска Македония). Притежател на средновековни ръкописи. Препитавал се с преводаческа дейност.
Лит.: ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 363.*

ТЕОДОР I ЛАСКАРИС (ок. 1174-1175 – 1221-1222) – никейски император (1204-1221 или 1205-1222). В началото на управлението си не претендира за императорска титла, тъй като тъстът и брат му са били все още живи или заради предстоящата латинска инвазия, или защото по това време в Цариград нямало Патриарх, който да го короняса за император. Обявен е за император (1205). Междувременно бил победен от латинците в битката при Адрамит, но скоро след това латините били победени от цар *Калоян* в битката при Одрин (1205). Това временно спряло набезите им, тъй като били възобновени от император Хенрих Фландърски (1206). Ситуацията се усложнила допълнително от инвазията на предводителя на Румелийския султанат, извършена по инициатива на детронирания император Алексий III (1211). Никейците извоюват победа над войските на султаната, но били нападнати от император Анри, победил Теодор (с.г.) и установил контрол над южните брегове на Мраморно море. Независимо от това поражение Теодор успял се възползва от смъртта на Давид Комнин, брат на император Алексий II Комнин (1212), и разширил контрола си над Пафлагония (черноморска обл. в Мала Азия). Между Латинската империя и Никея бил сключен мирен договор (1214), скрепен с династичен брак между племенницата на Хенрих Фландърски и Теодор I Ласкарис. Макар че Теодор нападнал Латинската империя (1220), мирът между двете империи бил възстановен. Тъй като нямал мъжки наследник, след смъртта на Теодор престолът бил зает от зет му *Йоан III Дука Ватаци.*
Лит.: ***Гюзелев****, В. Българската държава и Никея в борба срещу Латинската Цариградска империя (1204-1261). // Изв. Нац. ист. музей, 1978, Т. 2, с. 7-25;* ***Данчева-Василева****, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985; Византийските василевси / Ив.* ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 353-355.*

ТЕОДОР II ДУКА ЛАСКАРИС (1221 – 18.VIII.1258) – император на Никейската империя от династията Ласкариди (3 ноември 1254 – 18 авг. 1258). Син е на император *Йоан III Дука Ватаци* и на Ирина Ласкарина. Получава много добро образование и се интересува от науки и изкуства, но е болен от епилепсия. След като Йоан III Дука Ватаци умира през 1254, е коронован за император. В началото, след възкачването му на престола, се смята, че няма качествата на баща си, поради което никейските владения в Тракия са нападнати от българския цар *Михаил II Асен* през 1255. Теодор II обаче поема лично командването на войските и показва неочаквано добри резултати като пълководец. След като българите са победени, Михаил II е убит при заговор на приближените му, а в България започва борба за властта. През това време никейският владетел присъединява повечето български територии в Тракия и Македония и овладява Епир с крепостта Драч. Във вътрешнополитическо отношение Теодор II Ласкарис фаворизира средната класа и засяга интересите на знатните родове, с което предизвиква тяхната опозиция. В резултат някои от аристократите са заточени, включително и бъдещият император *Михаил VIII Палеолог*, обвинен в конспирация със селджуците от Рум. Теодор II е женен за българската княгиня Елена Асенина, дъщеря на цар Иван-Асен II и Анна-Мария Унгарска. От брака им се раждат шест деца. Една от дъщерите си Ирина Ласкарина Асенина омъжва през 1257 за цар Константин Тих Асен.

*Лит.: **Баласчев,** Г. Писмо от **императора Теодор II Ласкарис** по сключването на мира с **цар Михаила Асенова** (1254). // Минало, 1911, N 5-6, с. 60-72; Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 361-363.*

ТЕОДОР СТУДИТ (759-826) – византийски духовник. Игумен на манастира „Студион" в Цариград, теолог и писател. По времето на Византийското иконоборство заточаван три пъти. Негов брат е Солунският митрополит *Йосиф Студит*. Паметта му се чества на 11 ноември.

*Лит.: **Св. Теодор Студит** срещу иконоборците. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1990; **Атанасова**, З. **Преп. Теодор Студит**. // Църковен вестник, N 45, 7-17 ноември 1994.*

Александър Теодоров-Балан (фотопортрет)

ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Александър Стоянов (27.X.1859 – 12.II.1958) – езиковед, литературен историк и библиограф. Роден в с. Кубей, Бесарабия, дн. в Украйна, в семейството на българи преселници от Сливенския край по време на Руско-турската война от 1828-1829, които първоначално живеят в Болград, а по-късно – в Кубей. Завършва славянска филология в Прага (Прага, 1883 – *няма данни. – Бел. ред. – А. К.*): „Същината на дисертацията е да докаже по български говори, как и в новия български език съществува учленение на гласка равна на старобългарската гласка Ь: твърдо „Ъ", и XXX [*Текстът на А. Т.-Б. е написан на ръка и не се чете. – Бел. на ред. М. К. – Бел. А. К.*] насреща меко „Ь". От днешно езикословско становище доказателството би се изкарало по съвсем друга метода." (цит. по анот. на А. Т.-Б. към ном. от него запис 3. в автобиобиблиогр. му, отнасяща се до писаната в Лайпциг статия за неговата дис.: „За звука „Ь" в новобългарския език" (Периодическо списание (С.), 1, 1883, N 4, с. 106-132; N 5, с. 19-44. – *Бел. А. К.*). От 1884 редовен член на Българското книжовно дружество. В кр. на XIX в. и нач. на XX в. е главен деловодител и деловодител на Българското книжовно дружество (дн. Българска академия на науките – БАН). Първи ректор на Софийския университет. От 1939 е почетен доктор на Софийския университет и действителен член на БАН. Главен секретар на Българската екзархия (1907-1910). Велик майстор във Великата българска масонска ложа. Автор на: „Паисий Хилендарски. История славянобългарская (1762)" (Пловдив 1898); „Софроний Врачански" (С., 1906); „Кирил и Методий. Жития..." (С., 1920); „Нова българска граматика" (С., 1940); „Борба за съвременен правопис (1921-1923 г.)" (С., 1924); „Нова българска граматика за всякого" (С., 1958), „Книга за мене си" (С., 1988). По идея на Тодор *Боров* създава своята автобиобиблиография.

*Лит.: Е-библиотека „БАЛАНИКА: **Акад. Александър Теодоров-Балан**. Автобиобиблиография [1086 частично ном. от авт. и преброени от него ном. 870 записа към 1.IX.1954, доп. през 2022 г. с 21 ном. назв.: NN 1087-1107] – лекции с тезаурус на езика / Под науч. ред. на **М. Куманов**: Факсим. публ.; Дигитализация / А. **Куманова**, Н. **Василев**, А. **Георгиев**; Тезаурус на езика на ... / М. **Куманов**, А. **Куманова**, Н. **Василев**; Съвр. науч. ком.: към автобиобиблиогр. на ... / А. **Куманова**; към езика на лекциите на ... / Н. **Василев**; Справ. апарат към автобиобиблиогр. на ... (Именен показ.; Показ. на период. изд.; Показ. на рец., отз. и крит. бел.; Показ. на прев.; Геогр. показ.) / Съст. А. **Куманова**, Н. **Казански**, Д. **Ралева**, М. **Максимова**, Д. **Костадинова**; Справ.-инф. ризома на честотност на частите на речта в езика на ... / Ц. **Найденова**, Ц. **Йовчева**, И. **Трендафилова** / Съст. на е-бил. А. **Куманова**, Н. **Василев**, И. **Трендафилова**. // Licht, mehr licht! В памет на професор Милен **Куманов**: Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. С., 2022, с. 225-593: със 196 факсим.; 28 лингв. табл.; 2 граф.; 1 фотопортр. – Съдържа и: Кадастрално дърво на частите на речта в езика на **А. Т.-Б.** [Бел. на ред. – А. К.]; **Динеков**, Петър. Академик **Александър Теодоров-Балан** и българската литература. // Сборник в чест на **Александър Теодоров-Балан** по случай деветдесет и петата му годишнина. С., 1955; Един заслужил ветеран на българската наука [: **Александър Теодоров-Балан**]. // Църковен вестник, N 39-40, 17 ноември 1949.*

ТЕОДОРОВ, Валчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 643.

ТЕОДОРОВ, Василий – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Търговище (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Правец, Софийска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Исай – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враца, Софийска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Кодрат – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тулча (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Петър – църковен деец. Свещеник в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. (30-те – 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Теодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. (40-те – 70- те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен, Оряховица (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644.

ТЕОДОРОВИЧ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (1841).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 644

ТЕОДОСИЕВ, Павел (1886 – 28.XII.1913) – просветен и църковен деец. Роден в с. Лазарополе, Дебърско (Вардарска Македония). Завършва Цариградската българска духовна семинария (1908). Главен учител в Лазарополе (1908-1909 – 1911-1913). Ръкоположен за свещеник (12 юни 1912). Архиерейски наместник в Реканското архиерейско наместничество на Дебърската българска митрополия със седалище в Галичник (от 1 септ. 1912). След установяването на сръбска власт в Галичник (ноември 1912) е подложен на изключителен тормоз – затварян в Жерновница и в Скопие, където се разболява от туберкулоза. Умира в родното си село.
*Лит.: **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 425.*

ТЕОДОСИЙ (XIV в.) – еретик. Известно време служил като монах, след което станал привърженик на адамитството. Преследван от Българската църква. По-късно при среща с Теодосий Търновски, който успял да го убеди, че е изпаднал в заблуждение, разкаял се и се върнал в лоното на Християнството.
*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 363-364.*

ТЕОДОСИЙ – възрожденски църковен деец. Игумен на Лесновския манастир (1746).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 645.

ТЕОДОСИЙ – монах. Игумен на Рилския манастир (1798-1801).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 645.

ТЕОДОСИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шабла (60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 136, 143.*

ТЕОДОСИЙ (– ок. 1869) – монах. Игумен на Петропавловския манастир край Лясковец. Заподозрян от османските власти за участие във въстанието на капитан дядо Никола, заточен в Мала Азия, където умира.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 645.

ТЕОДОСИЙ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник в църквата „Св. Илия" – Свищов (60-те г. на XIX в.). Един от основателите на девическото училище в града. Преселва се в Браила (1867).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 645.

ТЕОДОСИЙ (светско име: Теодосий Лазаров Гологанов) (1795 или 1806-1885) – църковен деец. Роден в Търлис (дн. в Гърция). Чичо на митрополит *Теодосий Скопски*. Завършва гръцко училище в Мелник. Приема монашество в *Серския манастир„Св. Йоан Предтеча"* (1823) и негов игумен (1862-1866 и 1870-1881).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 645.

ТЕОДОСИЙ (Стоянов) (1810-1873) – духовник. Роден в с. Габровци, Великотърновска обл. Приема монашество в Килифаревския манастир (1831). Игумен на същия манастир (1848-1871). Възведен в архимандритско достойнство (1848). Протосингел и председател на Търновския епархийски съвет (1869-1871).
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484.*

ТЕОДОСИЙ (светско име: Хорозов) (1820 – 1.XII.864) – църковен деец. Роден в гр. Елена. Брат на *Кесарий* (Хорозов). Приема монашество във Витлеем (дн. в Израел). Служи в Българската църква в Цариград (1850-1855). Заедно с брат си възстановява Къпиновския манастир и става негов игумен (1855-1864). През 1860 е избран за председател на българската община в Търново и участва като представител на Търновската епархия на църковния събор в Цариград (1861) за решаване на българския въпрос през XIX в.
*Лит.: **Илиев**, И. Търновската епархия в църковно-народната борба през XIX в. // 100 години от учредяването на Българската екзархия: Сб. С., 1971, с. 138.*

ТЕОДОСИЙ I (347-395) – източно-римски или византийски император (379-395). Завършва християнизацията в цялата империя. Разделя империята на две части (395) – западни и източна. Източната половина завещал на по-големия си син Аркадий, а западната – на по-малкия Хонорий. На *Втория Вселенски събор* в Константинопол, 381, окончателно е установен *Никейският символ на Вярата*, а Православното християнство е провъзгласено за единствена императорска религия, а другите секти били осъдени на гонение. С издадените от Теодосий I едикти през 391 и 392 г. той окончателно нанесъл удар на езичеството, забранявайки почитането на култовете на пантеона на римските богове. Теодосий I завършил християнизацията на империята.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 75-79; **Димитров**, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 23.*

ТЕОДОСИЙ I (първ. пол. на XIV в.) – висш духовник. Патриарх. Споменава се в Бориловия синодик и в една приписка към тълковно евангелие от Поморие (1337).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 634; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 262.*

ТЕОДОСИЙ II (401-450) – император на Източната римска империя (402-450). Внук на император Теодосий I и син на император Аркадий. Обявен от своя баща за август, когато още не е навършил една годинка. Управлението на империята преминава в ръцете на висши граждански сановници, сред които на първо време се откроява Антимия – преторциански префект. От 414 властта преминава в ръцете на по-голямата му сестра Пулхерия, а след това – на Хрисафия. В последните години от живота си отново се обръща към сестра си Пулхерия. По време на царуването му се появяват несторианството и монофизитството.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 83-86;* ***Димитров****, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 25.*

ТЕОДОСИЙ II (XIV в.) – Търновски патриарх (от 1348). Участвал на събора против еретиците в Търново (1350) и на следващия събор през 1359/1360 г.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 634-635; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 266.*

ТЕОДОСИЙ III АДРАМИТ (-754) – византийски император (715-717). Бил финансов чиновник и събирал данъци в южната част на тема Опсикион. Изпратен на сбор в Мизия, когато войската, недоволна от управлението на *Анастасий II*, започнала да се бунтува и провъзгласила него за император. Теодосий се отказал и даже се опитал да се спаси чрез бягство в горите недалеч от Цариград (ок. гр. Адрамитиум), но го принудили да остане при главната армия и да потегли към столицата през май 715. След шестмесечна обсада градът бил превзет, вследствие на измяна, и Теодосий бил коронясан, като пощадил живота на свалените Анастасий. С посредничеството на Патриарха (Герман I), Анастасий II бил убеден да абдикира и станал монах в Солун. За краткото управление на Теодосий III, който иначе проявявал умереност и мъдрост, се знае доста малко. С държавните дела той почти не се занимавал и не съумял да внуши към себе си уважение. Не го признали за император четирима стратези, в това число стратега *Лъв III Исавър,* командващ войските в Анатолия. Теодосий трябвало да се разправи с арабските войски в Анатолия и с напредващия арабски флот. За целта подписал мирен договор с хан *Кормесий*, в полза на българите, за да си осигури защита срещу арабската инвазия. Тази политика се оказала правилна, когато малко по-късно българите разбили арабските армии и спасили Цариград. След победата над арабите Лъв вдигнал бунт в Анатолия и заставил Теодосий да се отрече от престола. Той се изолирал в манастир в Ефес. Доживял до 24 юли 754, когато участвал в иконоборския събор в Хиерия.

Онлайн ресурс.

ТЕОДОСИЙ БИСТРИШКИ – игумен на Бистрицкия манастир (в Румъния) (нач. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 645.

ТЕОДОСИЙ ДЕВОЛСКИ (9.XI.1934 – 3.I.2017) – висш духовник. Роден в с. Драгижево, Великотърновско. Приема монашество в Троянския манастир (1955). Завършил е Духовна семинария. Ръкоположен е за йеродякон (1956), за йеромонах (1962). Игумен на Лопушанския манастир. Ефимерий при църквата „Св. Климент Охридски" при Софийската духовна семинария на гара Черепиш (1988). По време на разкола в БПЦ е хиротонисан за епископ от Алтернативния синод (19.II.1997). На Всеправославния събор, състоял се в София (1998) и по решение на Св. Синод (5 окт. 1998) е приет по крайно снизхождение за служение в епископската степен и е определен да бъде на разположение на Св. Синод. Приема послушанието викарий на Врачанския митрополит, но не встъпва в тази длъжност. От 1998 до 2008 изпълнява различни послушания, служейки в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски", в Бачковския манастир, в храма-подворие на Румънската патриаршия у нас и на други места в страната. На 1 юни 2008 е назначен за игумен на Троянския манастир, като на този пост е до 1 февр. 2011. От същата дата е назначен за епископ на разположение на Св. Синод и е такъв до кончината си. Умира в София.

*Лит.: Нов игумен на Троянския манастир [: "****Теодосий Деволски****"]. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2008; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 354.*

ТЕОДОСИЙ РИЛЕЦ (1840-1909) – църковен деец. Роден в Чирпан или Пазарджик. Монах в Рилския манастир. Учи в Художествената академия в Москва. Завръща се в Рилския манастир и се занимава с живопис.

Лит.: ***Василиев****, Ас. Българи, получили художествено образование в Русия. // Изкуство, 1951, N 3, с. 76-77.*

ТЕОДОСИЙ I РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (50-те или 60-те г. на XVIII в. – ок. 1850) – духовник. Роден в гр. Банско. Игумен на Рилския манастир 1798-1801; 1805). Полага големи усилия за запазването на българската книжовност. Дарява средства, с които е зографисан от Тома Вишанов храмът „Покров Богородичен" при постницата „Св. Лука" към Рилския манастир. Прави множество дарения и на други храмове. Негов внук е *Неофит Рилски*.

Лит.: ***Иванов****, Йордан.* ***Св. Иван Рилски*** *и неговият манастир. С., 1917, с. 91.*

ТЕОДОСИЙ СИНАИТСКИ (светско име Теохар Гогов) (– III.1843) – духовник, книжовник и печатар. Роден в гр. Дойран (Егейска Македония). Учи в гръцко училище в Цариград, след което се връща в родния град и е ръкоположен за свещеник. След смъртта на съпругата си става монах в Синайския манастир (1821-1831), където е ръкоположен за архимандрит (1828). Свещеник в солунската църква „Св. Мина" (1831), след което като таксидиот на Синайския манастир обикаля българските земи и събира помощи за манастира. При пътуванията си се запознава с видните възрожденци Кирил *Пейчинович* и Йордан *Хаджиконстантинов Джинот*. Бори се за утвърждаването на новобългарския език. С помощта на митрополит Мелетий Солунски отваря при „Св. Мина" българска печатница в Солун (1838). След унищожаването на печатницата Теодосий се връща в родния град и е воденичар във воденицата на синовете си. Умира в Дойран.

Лит.: ***Дринов****, Марин. Първата българска типография в Солун и някои от напечатаните в нея книги. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1889, Год. 7, Кн. 31, с. 1-23;* ***Шопов****, А. Първата българска печатница въ Солун.* ***Синаитски архимандрит Хаджи поп Теодосий****. Пловдив, 1895;* ***Кутинчев****, Ст. Печатарството в България. С., 1920, с. 31-36;* ***Снегаров****, Иван. Сто години от основаването на първата българска печатница. С., 1939;* ***Хаджидинев****, Кирил. Дойран. Разцветът и гибелта на един град. С., 1960, с. 12-13; Български възрожденски книжовници от Македония: Избрани страници / Отг. ред. Иван* ***Дуриданов****. С., 1983, с. 61-71; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 646.*

Per aspera ad astra!

Теодосий Скопски (фотопортрет)

ТЕОДОСИЙ СКОПСКИ (светско име: Васил Илиев (Попилиев) Гологанов) (7.I.1846 – 1.I.1926) – висш духовник. Роден в с. Търлис, Неврокопско (дн. в Гърция). Брат на видния фолклорист Иван Гологанов и на архимандрит Никола Гологанов. Учи в гръцката класическа гимназия в Серес. Изпратен през 1860 в манастира „Св. Йоан Претеча" в Серско (1860). Приема монашество (1862). Служи в Серско и Неврокопско, където проповядва на църковнославянски. По този повод влиза в конфликт с местното гръцко духовенство и е подложен на гонения. Протосингел на Херцеговинския митрополит (1866-1867). Свещеник в Пловдив (1867-1868) и Кричим (1869-1873). От 1873 оглавява българската църковна община в Серес и води упорита борба с гръцкото духовенство. Заради обвинение за неговата съпричастност в българското революционно движение в Пловдивско през периода, когато е игумен на Кричимския манастир, затворен в Серес. Освободен със съдействието на Гръцкия митрополит (1874) и повикан в Цариград да дава обяснения за поведението си пред гръцките духовни власти. Вместо това отива в Екзархията, където е помолил да бъде опростен, което било сторено незабавно. За заслугите въведен в архимандритско достойнство и като архимандрит служи в църквата „Св. Стефан". Поради натиск на Патриаршията е изпратен в Ниш за помощник на Българския митрополит Виктор Нишки (1875). Върнат в Цариград (1876), повторно служи като ефимерий на църквата „Св. Стефан". След като поради Руско-турската война екзарх *Йосиф* е принуден да стои в Пловдив, Теодосий изпълнява длъжността екзархийски наместник в Цариград (1878-1880). На 7 апр. 1878 подписва за Охридска епархия молба до великия княз Николай Николаевич, в която се отхвърлят твърденията за гръцкия характер на населението в Македония и се иска навлизане на руски войски в областта: Капукехая (представител на Екзархията при Високата Порта) (1880-1885) и за кратко изпълнява длъжността архиерейски наместник в Лозенград. Ръкоположен за Скопски митрополит (7 ян. 1885), но се налага пет години да изчаква назначението си, поради противодействието на Цариградската патриаршия и протестите от страна на Сърбия. През 1887 се свързва в Цариград с Коста Групчев и Наум Еврович, македонисти и агенти на Стоян Новакович, представители на т.нар. Дружество на сърбо-македонците, с които споделя, че подкрепя идеята им за възстановяване на Охридската архиепископия. За това те уведомяват Стоян Новакович, който тогава е сръбски пълномощен министър в Цариград. Като последица от тези срещи през този период Теодосий попада под влияние на идеите на македонизма. Той все пак получава берат за заминаване за Скопие, но едва през 1890. След кратък престой поради силен гръцки и сръбски дипломатически натиск е върнат обратно от османските власти. По обратния път, изпаднал в безизходица, се среща със сръбския консул в Солун, пред когото потвърждава подкрепата си за откъсване на македонските епархии от Българската екзархия. Митрополитът получава обещание за подкрепа, а след това с консула отпътуват за Цариград. Опитът на екзарха да го подмени с друг свещеник не сполучва. След като застъпва като Скопски владика (1890-1891), Теодосий повторно се отказва от Екзархията. Предприема незабавно сериозни опити да възроди Охридската архиепископия. Започва да гони църковните и училищни деятели, назначени от Екзархията и да ги заменя със свои доверници, с което предизвиква нов църковен скандал. Уволнява директора на скопското училище Антон Наследников. Печата самостоятелно църковните книжа и застъпва открито македонистки позиции. Обръща се към Цариградската патриаршия и иска канонично признание, но получава отказ. Това не го обезкуражава и той се свързва с Папството с искане за евентуална уния, но отново се проваля. Тогава осъществява контакти със сръбския консул в Скопие и търси неговата подкрепа за самостоятелна Охридска архиепископия. След като консулът уведомява за разговорите Новакович, последният му изпраща пари за подкуп на Теодосий с цел привличането му в лоното на Сръбската патриаршия. След като на 29 май 1891 със съгласието на Теодосий в Скопие е отворено първото сръбско църковно училище, търпението на управляващите в София свършва. В знак на протест 18 скопски първенци свикват общински екзархийски съвет, на който обявяват, че Теодосий е нежелан в града им. Следват няколко официални покани от страна на Екзархията да подаде оставка, на които той отказва. Все пак, поради силния натиск на който е подложен и протеста на българското правителство пред Високата Порта, той е отстранен. След отзоваването му от Скопската катедра, чрез османските власти е репатриран в Цариград (5 ян. 1892). В кр. на ян. Теодосий дава изявление в екзархийския орган „Новини", в което категорично отрича някои публикации в гръцката преса, че имал намерение да се връща в лоното на Патриаршията. Декларира, че бил родом българин и като такъв бил верен на Екзархията. Въпреки това, екзархийски съд го отлъчва и той е низвергнат. Малко по-късно е изпратен за *Покаяние* в Драгалевския манастир до София. Там прекарва периода от 1892 до 1901, занимавайки се с преводи на художествена и религиозна литература. Постепенно спечелва доверието на Св. Синод. Между 1901 и 1906 е наместник на Пловдивския митрополит Натанаил Охридски, а след това служи в Бачковския и Рилския манастир. През 1910 прави опит отново да се кандидатира за Скопски митрополит, чието място тогава е вакантно, но му е отказано, въпреки демонстрираните от него в пресата проекзархийски позиции. В нач. на 1913 се включва в акцията по Покръстване на помаците. Напълно покаял се за католическите си тежнения пише брошурата „Православната църква и католишката пропаганда", която Синодът отпечатва и използва в борбата с униатското движение през 1914. През този период той служи в София. След като Българската армия разбива сръбски войски в Македония, отслужва тържествен молебен по случай Празника на победите (15 ноември 1915). Между дек. 1915 и 1919 е ръководител на миналата под екзархийска управа Маронийска епархия в Гюмюрджина. Там той защитава гръцкия клир от българските военни власти и съдейства за отварянето на запечатаните енорийски църкви. Заменен от Иларион Нишавски, който отправя тежки критики срещу него, обвинявайки го в пропатриаршистка дейност. Последните години от живота си Теодосий прекарва в София, занимавайки се с книжовна дейност – писане на книги и преводи на чуждестранна литература. Избран за редовен член на Българското книжовно дружество (дн. БАН) (1909). Умира в София.

Лит.: ***Теодосий, бивши Скопски митрополит****. // Църковен вестник, N 7, 6 февр. 1926;* ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 33-41;* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 297; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 480.*

ТЕОДОСИЙ ТЪРНОВСКИ (1300 – 27.XI.1363) – монах исихаст с голямо влияние в българския клир в средата на XIV в. Ученик на *Григорий Синаит* и идеолог на исихазма в средновековна България. След смъртта на стареца Григорий тръгнал да търси ново духовно пристанище. Посещава Атон, Солун, Бер и Цариград, много места из България и накрая, заедно с ученика си Роман, основава свой манастир в Килифарската пустинна местност до

Търново. Скоро около него се събира голямо духовно братство от българи, сърби, румънци, унгарци и гърци. Сред неговите ученици най-изявени са преподобният Роман, ученият йеромонах Дионисий и още по-ученият Евтимий, бъдещ предстоятел на Българската православна църква и Патриарх Търновски. Поради разбойнически нападения наложило се Теодосий, заедно с братството, да се преселят по-близо до столицата Търново. Новото място е в пещера и стръмните скали правят мястото недостъпно от нападения. Това вероятно е манастирът „Св. Троица". На това място Теодосий прекарва три години, заболява тежко, боледува в продължение на една година и поради физическа слабост се отказва от длъжността игумен, която прехвърля на Роман. Заедно с Евтимий и още трима ученици Теодосий се отправя за Цариград при своя приятел и сподвижник измежду следовниците на Григорий Синаит, Патриарх Калист I. Умира в патриаршеския манастир „Св. мъченик Мамант". Без да заема архиерейски сан, благодарение на авторитета си на Св. човек, преп. Теодосий Търновски се издига като авторитетен водач в борбата на православната църква срещу ересите. Заставя цар Иван-Александър и тогавашния Търновски патриарх да свикат църковен събор в Търново (1350), на който са осъдени месалианската, богомилската и адамитската ереси. На друг събор (1360) във връзка с приемането на Кръщение от втората съпруга на Иван-Александър – Сара-Теодора, родом еврейка, осъжда юдейската религия. Занимава се и с преводаческа дейност. Превежда от гръцки на български език книги с творенията на Светите отци. Последните му думи са: *„Вижте, небесно войнство!"*.

*Лит.: **Жеков**, Н. Кратки черти от животоописанието на **Теодосий Търновски**. Богомилската ерес в България. Белград, 1867; **Златарски**, Васил Николов. Житие и жизнь преподобного отца нашего **Теодосия Терновскаго**. // Сборник за нар. умотворения, наука и книжнина, 20, 1904, с. 1-41; **Киселков**, Васил. **Св. Теодосий Търновски**. С., 1926; **Киселков**, Васил. Житието на **Свети Теодосий Търновски** като исторически паметник. С., 1926; **Киселков**, В. **Килифаревският отшелник Теодосий [Търновски]**. // Българска историческа библиотека, 1929, N 2, с. 103-136; **Шарков**, В. **Теодосий [Търновски]**, **килифаревски отшелник**, манастира му в Килифарево. С., 1941; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 374-377; **Павлов**, Пламен, Христо **Темелски**. Българи светци. С., 2010.*

ТЕОДУЛ I – византийски висш духовник, Охридски архиепископ (1056-1065). Преди да стане архиепископ, игумен на манастира „Св. Мокий" в Цариград. Заема охридската катедра след смъртта на Лъв I с помощта на императрица Теодора. Като архиепископ, заедно с Йоан Анджо, вероятно местен болярин, построява в Охрид „горната велика църква", за която се предполага, че е днешната „Св. Богородица Челница".

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 197; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 283.*

ТЕОДУЛ II – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1587-1590).

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 192.*

ТЕОКРАЦИЯ – форма на управление, при която религиозната и държавната власт са обединени. При теокрацията върховната политическа власт принадлежи на съдиите, а не на законодатели или министри. При нея няма нужда от законодателна власт – парламент, защото законът вече е даден и не може да има закон, по-справедлив от Божия закон. Законодателната власт принадлежи на Бога. На теократично управление най-ярък пример е Османската империя, при която султанът е и духовен глава (халиф).

ТЕОКТИСА – *вж Фота (баба Фота)*

ТЕОКТИСТ (светско име: Явор Свиленов Димитров) (4.III.1978 –) – православен духовник. Роден в Шумен. Завършва строителен техникум в родния град, а след това – специалност „Екология и опазване на околната среда" в Аграрния университет в Пловдив. Завършва и двегодишния паралелен курс на Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски" (2005) и тригодишна магистратура в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (2007). Приема монашество (2008). Представител на Българския патриарх при Патриарха на Москва и цяла Русия (2011). Въздигнат в архимандритско достойнство (2011).

*Лит.: Назначен новый представитель **Болгарского Патриарха** [: **йеромонах Теоктист**] при **Патриархе Московском и всея Руси** [: **Кирил I**]. // Седмица.ru, 8 февр. 2011; Вступил в должность новый представитель Болгарской Православной Церкви [: **йеромонах Теоктист**] в Москве. // Русская Православная Церковь, 14 марта 2011. // <http://www.patriarchia.ru/>. – 1 апр. 2019. – 3 с.; Встъпи в длъжност новият представител на БПЦ в Москва **йеромонах Теоктист**. // Двери на православието, 14 март 2011.*

ТЕОКТИСТ I (светско име: Тоадер Арапашу) (7.II.1915 – 30.VII.2007) – румънски висш духовник, Патриарх (1986-2007). След падането на режима на Николае Чаушеску (1989) публично признава, че е сътрудничил на комунистическата държавна сигурност, подава оставка и се оттегля в манастир. С посредничеството на няколко глави на поместни църкви, синодалните архиереи на Румънската православна църква го канят да заеме поста си отново. По местна традиция Патриархът на Румъния носи изцяло бели дрехи: подрасник и расо.

Онлайн ресурс.

ТЕОСОФИЯ – окултно синкретично религиозно-философско учение за възможността за „непосредствено постигане на Бога" с помощта на мистическата интуиция и Откровения, достъпни на избран кръг „посветени" хора. Основава се на представа за единния, безличен, всеобемащ абсолют, на Вярата, че всичко сътворено има Божествена същност. В това тя е близка до брахманизма, будизма и кабала. В по-ново време теософията се проповядва от „Теософското общество", създадено (1875) от Елена Блаватска, Едуард Шюре, Ани Безант, Рудолф Щайнер (създал по-късно антропософията), Петър Дънов (Беинса Дуно) и др. Теософията проповядва социално-утопични идеи за всечовешко братство и търпимост към всички религии, тъй като, според теософите, във всяка религия е скрита единната Божествена същност.

Лит.: Що е теософията. // Църковен вестник, N 15, 14 апр. 1912; Теософия. // Краткий философский словарь. 2-е перераб. и доп. изд. Москва, 2004.

ТЕОСОФСКО ОБЩЕСТВО В БЪЛГАРИЯ – води своето начало от 1903, когато в София е учреден неговият български клон. Една година след това започва да излиза и първото теософско списание – „Български теософски преглед" (С., 1904-1907). Изданието има за цел да популяризира теософските идеи, превеждане и публикуване на части от книгата „Древната мъдрост" (С., 1906) на Ани Безант (по онова време председател на обществото) и чрез собствени статии. Списанието съдържа и рубриката „Теософски живот", в която се поместват сведения за вътрешния живот на обществото както у нас, така и по света. През 1906 започва да излиза сп. „Задгробен мир" (С., 1906-1910) с гл. редактор В. Граблашов – като орган на Психическото дружество в София, което помества предимно научни изследвания по споменатите феномени – статии на авторитетни учени, най-вече по въпроси, свързани с научното изучаване на спиритичните явления. За разлика от Дружеството за психични изследвания в Лондон (Society for Psychical Research, 1882-), чието отношение към теософията е твърде отрицателно и дори враждебно, Психическото дружество в София се отнася към теософията с подчертан интерес и уважение. Списанието излиза до ср. на 1907. През 1910 подновява излизането си за още една година, но вече без теософски материали. Чисто теософско издание се появява в навечерието на Балканската война 1912-1913 под наименование „Теософия" (С., 1912-1925), душата на което са Софроний Ников и поетът Иван Грозев. Излиза от 1912 до 1925 с две големи прекъсвания – от 1915 до 1919 и от 1922 до 1923. Като цяло редакторите продължават линията на „Български теософски преглед" и „Пътят" (Тутракан, 1907-1908). Същинската коренна промяна обаче идва не от официалния орган на Теософското общество в България (което през 1920 от клон към Френската секция се преобразува в Българска секция, а с основаването на в. „Анхира" (С., 1921-1923) – „лист за окултизъм и литература" (1921). Съживяването на българската теософия се дължи на Николай *Райнов*. „Анхира" излиза в две последователни години и през 1923 се преобразува в сп. „Орфей" (С., 1923-1940), което просъществува още три години. Наред с „Орфей", излиза и сп. „Всемирна летопис" (С., 1920-1927), с гл. редактор Иван Толев, адвокат от София. „Всемирна летопис" публикува класически произведения на Е. Сведенборг („Езикът на ангелите" /London, 1758/), К. Фламарион („Смъртта и нейната тайнственост" /Paris, 1920/ и други кабалистични текстове. В сравнение с „Орфей" то оставя впечатлението за крайна нееднородност и безвкусно съчетаване на стойностното с посредственото. Със спирането на „Всемирна летопис" спира и българската теософска периодика. Самото Теософско общество навлиза в етап на все по-голямо отдалечаване както от първоначалния си дух, така и от реалностите в света. През 1933 излиза сп. „Теософски вести" (С., 1933). С големи усилия българските теософи успяват да възстановят, но не и истински да възродят сп. „Орфей" (1935), което – без участието на Николай Райнов се превръща в едно тясноропагандно списание и прекратява своето съществуване (1940).

*Лит.: **Ласков**, Д. Теософското учение В България. // Църковен вестник, N 23, 9 юни 1917; **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 234-235; **Райнов**, Богомил. Тайното учение. С., 1991.*

ТЕОТОКИЙ ПСИЛИЦА (XIV в.) – духовник и книжовник по времето на цар Иван-Александър (1331-1371). Превежда от гръцки на български през 1347 „Евангелието на Йоан" с тълкувание по поръчение на ... (Става дума за тълковно Евангелие, дело на авторитетния в онези времена Охридски архиепископ Теофилакт, управлявал църквата „... на цяла България..." в кр. на XI и нач. на XII в.)

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 378.*

ТЕОФАН (-1753) – възрожденски църковен деец. Игумен на Рилския манастир (1747-1753).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 646.

ТЕОФАН (-1821) – възрожденски църковен деец, архимандрит. Игумен на Килифаревския манастир от 1813 до смъртта си.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 646.

ТЕОФАН – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в метоха на Карлуковския манастир. Архимандрит (от 1834) и игумен на манастира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 646.

ТЕОФАН (Василий Дмитриевич Быстров) (31.XII.1872 – 19.II.1940) – руски духовник, архиепископ Полтавски. Роден в с. Подмошье, Лужски уезд, Санктпетербургска губерния. В България от 1925 до 1931.

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 302.

Архиепископ Теофан Быстров (фотопортрет)

ТЕОФАН ГРЕК – *вж Филотей Смоленски*

ТЕОФАН ЗАТВОРНИК (светско име: Георгий Василиевич Говоров) (10.I.1815 – 6.I.1894) – руски църковен деец. Завършил Орловската духовна семинария и Киевската духовна академия. Приема монашество (1841). Включен в Руската духовна мисия (1847-1853). След започване на Кримската война (1853-1856) се завърнал в Русия и получил назначение в Петербургската духовна академия като преподавател по каноническо право. След половин година поел дългъжността ректор на Олоненската духовна семинария. От 1856 е настоятел на църква на Руското посолство в Цариград. Проявява жив интерес към борбите на българския народ за църковна свобода. Ректор на Петербургската духовна академия (1857-1859). Хиротонисан в епископски сан (1859). Възглавява Тамболска епархия (1859-1863) и Владимирска епархия (1863-1866). Последните години от живота си прекарва във Вишинската пустиня, където се отдава на проповедническа, изследователска и преводаческа дейност.

*Лит.: Житие на **епископ Теофан Затворник**. // Духовна култура, 1990, N 1, с. 20-31.*

ТЕОФАН ИЗПОВЕДНИК (759-818) – византийски духовник и летописец от сирийски произход. Автор на „Хронограф" – един от основните и най-важни извори за историята на Първото българско царство, продължение на летописа на синкела Георги. Един от източниците, ползвани при съставянето му е и хрониката на Йоан Малала – византийски хронист.

*Лит.: **Чичуров**, И. С. Византийские исторические сочинения: „Хронография" **Феофана**, „Бревиарий" **Никифора**. Тексты, переводы, комментарии. Москва, 1980; **Горина**, Л. В. Болгарский хронограф и его судьба на Руси. С., 2005.*

ТЕОФАН ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (1676). На 1 септ. с.г. църковен събор в Цариград го отстранява от длъжността.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 202.*

ТЕОФАН РИЛСКИ (втор. пол. на XVIII в.) – монах и книжовник в Рилския манастир. Последовател на *Йосиф Брадати*. Пребивава и в други кралища на българските земи – Враца (1772), Пазарджик (1778) и Банско (1791). Прави няколко преписа на Паисиевата история.
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С., 1964, с. 117-139; **Ангелов**, Б. Книжовникът **Тодор Врачански** не е **Теофан Рилски**. // Литературна мисъл, 1974, N 3, с. 122-124.*

ТЕОФАН СОФИЯНЛИ – възрожденски църковен деец. Монах в манастира „Седемте престола" (20-те – 30-те г. на XIX в.). Игумен на манастира (1837).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 646.

ТЕОФАНИЯ – монахиня. Родена в Сопот. Приема монашество в Сопотския манастир. Учителка в девическото училище в Стрелча (1849).
*Лит.: **Попова**, П. История на с. Стрелча. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 305; **Бояджиев**, Ил. Учебното дело в Стрелча преди Освобождението. // Народна просвета, 1962, N 3, с. 92.*

ТЕОФИЛ (кр. на XVIII и нач. на XIX в.) – монах в Рилския манастир. Учител в килийното училище на метоха на манастира в Габрово (1814).
*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 354; **Мартинов**, Ал. Габрово през Възраждането. С., 1940, с. 27.*

ТЕОФИЛ – йеромонах и учител в с. Кръвеник, Габровска обл. (ср. на XIX в.).
*Лит.: **Ковачев**, Н. Из миналото на героичен Кръвеник. С., 1966, с. 17.*

ТЕОФИЛ – възрожденски църковен деец. Получава образованието си в Русия. Свещеник в Кюстендил (нач. на 70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 121.*

ТЕОФИЛ – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Лясковец. Завършил Белградската Богословска школа. Първи свещеник в Българската църква в Букурещ (1869-1870).
Лит.: Бележки за историята на Българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 20-21, 21 май 1904.

ТЕОФИЛ (813 – 20.I.842) – византийски император (829-842). Син на император *Михаил II* и първата му съпруга Текла. Получава отлично образование под ръководството на изключителния учен – иконоборският Патриарх *Йоан VII Граматик.* Управлява първо с баща си Михаил II, а след смъртта на последния става едноличен император. Когато поема властта, Теофил е 16-годишен, а във Византия започва период на икономически подем. Империята не е заплашена от никого, освен от арабските пирати. Първата крачка в началото на самостоятелното му управление е искането до Сената за екзекуция на главните убийци на иконоборческия император *Лъв Арменец*, въпреки че те довеждат на престола неговия баща и са помилвани от него. През 832 възобновява преследването на иконопочитателите и стига дори до екзекуции, с което си спечелва много противници сред църквата и народа. Реално обаче не води систематическо гонение на иконите – те остават в църквите, но са поставени нависоко, за да не могат да бъдат стигани от поклонниците. Преследването на иконите е не така жестоко, както впоследствие го представят хронистите, защото най-често репресиите се провеждат не толкова относно догмата и религията, колкото за политическа неблагонадежност. Майката и съпругата на императора тайно почитат иконите. Патриарх *Йоан Граматик* и императрица Теодора смекчават непреклонността на Теофил в отделни случаи. След смъртта на съпруга си, като регент на малолетния си син *Михаил III*, Теодора възстановява почитането на иконите. От уважение към Теодора, обичаща мъжа си, паметта му не е предадена на анатема от Цариградския събор през 842 и последващото след него Тържество на Православието (843). При Теофил империята продължава примирието с българите, но въпреки това през 836 е изпратена морска експедиция на север от Дунав, която връща обратно във Византия пленените по времето на Крум ромеи. През 837 в планината Родопи избухва въстание на славяните срещу византийската власт. Българският хан *Пресиян* нахлува в ромейските предели и присъединява Македония и Беломорска Тракия към България. Император Теофил е безсилен да го спре, тъй като е започнал война с арабите. Вместо това подтиква сърбите да влязат във война с българите. В 837 императорът предприема голямо нахлуване в Северна Месопотамия начело на 70-хилядна армия, но през 838, след първоначалния успех, Теофил лично търпи решително поражение от арабите, които преследват отстъпващия император чак до Аморион, Фригия, родното място на династията. Градът е превзет в с.г., но избухналите междуособици в халифата карат арабските войски да се изтеглят. По-късно се разболява и умира.
*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 216-219.*

ТЕОФИЛАКТ (X в.) – висш византийски духовник. Цариградски патриарх (933-956). В отговор на писмо на българския цар *Петър I* по повод появилата се ерес у нас – *богомилството*, изпраща обширно писмо, придружено с 14 еретични анатеми. Представя богомилството като смес от догми на манихейството и на павликянството. Има важно значение за историческата наука като първи източник за богомилството.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 636.

ТЕОФИЛАКТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ниш (1861).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Принос към биографията на **Неофит Рилски**. С., 1951, с. 421.*

ТЕОФИЛАКТ – възрожденски църковен деец. Игумен на Тетевенския манастир (кр. на 50-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 647.

ТЕОФИЛАКТ – *вж Тилев, Георги Митев*

Per aspera ad astra!

ТЕОФИЛАКТ ЛАКАПИН (917 – 27.II.956) – Цариградски патриарх (2 февр. 933-956), най-малкият син на византийския император *Роман I Лакапин* и неговата съпруга Теодора. Баща му планира да направи сина си Патриарх още след смъртта на *Николай Мистик* през 925, но има двама други патриарси и 2 г. постът е вакантен, докато Теофилакт стане достатъчно голям, за да го заеме (въпреки че е само на 16 г., когато го заема). По това време или преди него е кастриран, за да подпомогне това неговата кариера в църковната йерархия. Теофилакт е третият Цариградски патриарх, който е син на император и единственият, който става Патриарх по време на управлението на баща си.
Онлайн ресурс.

ТЕОФИЛАКТ МАЛИНЧЕВ (светско име: Димитър Малинчев (9.III.1884 – 30.IV.1949) – лекар и духовник. Роден в с. Врачеш, Ботевградско (дн. Софийска обл.). Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903 в района на Крушево и Разлог. След потушаването на въстанието завършва Духовната семинария в София. През 1908 Българската екзархия го изпраща в Канада и САЩ за нуждите на българите емигранти там. Урежда откриването на първите български църкви в Северна Америка в Гранит Сити (1908) и Мадисън (1909). През есента на 1909 се премества в гр. Стийлтън, Пенсилвания, където оставя трета новоизградена и осветена българска черква – „Св. Благовещение". Учредява македоно-българската източноправославна църковна община „Св. Св. Кирил и Методи" в Торонто. Отправя апел за обединение на всички български емигрантски организации в САЩ и Канада. Разглежда създаването на Българска македоно-одринска народна организация. Връща се за кратко (1912) и отново продължава дейността си зад океана. Обявен за почетен председател на Торонтската църковна община (1918). От 1921 се оттегля от църковната си дейност и се отдава на медицинската си професия. Умира в Торонто.
Онлайн ресурс.

ТЕОФИЛАКТ ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (1055-1107) – висш византийски духовник. Архиепископ Охридски и на цяла България. Роден в Еврипос на остров Евбея. Получава изключително за времето си образование при философа Михаил Псел в Цариград. Император Михаил VII го назначава за учител на сина си Константин Дука. След идването на власт на император Алексий I Комнин Теофилакт, може би смятан за твърде лоялен към предишната династия, е отстранен от столицата и е назначен за архиепископ на Охрид (след 1084), където се отдава на активна книжовна дейност. Изследва живота на *Св. Климент Охридски* и останалите *Седмочисленици – „Житие на Св. Климент Охридски"*. Представя ценни извори за това, че цар Борис създал седем църкви в България (единствено сведение). С влиянието си сред византийските книжовни кръгове той допринася за повишаването на авторитета на Охридската архиепископия. Ок. 1107 е освободен от архиепископския пост и заминава за Солун. Неизвестно е времето, когато е обявен за Светец на Православната църква.

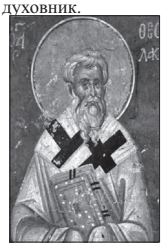
Св. Теофилакт Охридски (икона)

*Лит.: **Цухлев**, Д. **Охридският архиепископ Теофилакт** (1084-1108). // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1908, Т. 69, с. 161-199; **Митрополит Симеон Варненски**. Писмата на **Теофилакт Охридски, архиепископ Български**. // Сб. на БАН, 1931, Т. 27, с. 1-280; **Николаев**, Вс. Феодални отношения в покорената от Византия България, отразени в писмата на **Теофилакт Охридски, архиепископ Български**. С., 1951; **Теофилакт Охридски**. Житие на **Климент Охридски** / Увод, текст, обясн. бел. Ал. **Милев**. С., 1955; **Божилов**, Ив. Писмата на **Теофилакт Охридски** като исторически извор (XI-XII в.). // Изв. Държ. архиви, 1968, Т. 14, с. 60-100; **Снегаров**, Иван. **Теофилакт Охридски**. Житие на **Климент Охридски**. // Изв. Инст. бълг. ист., 1957, Т. 7, с. 419; **Василиев**, Асен. Българските светци в изобразителното изкуство. С., 1987, с. 131-132; Произведения на **Теофилакт Охридски, архиепископ български**, отнасящи се до българската история / прев. И. **Илиев**. // Гр. извори за бълг. ист. (ГИБИ), 9/2. С., 1994; **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 198-204; **Маслев**, Ст. Проучвания върху някои произведения на **Теофилакт Охридски, архиепископ Български** (1090 – ок. 1126 г.). С., 1974; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 21; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 284.*

ТЕОФИЛАКТ РАНГАВЕ (793 – 15.I.849) – византийски съимператор (811-813). Син на император *Михаил I*. След свалянето му от престола до смъртта си живее под монашеското име Евстратий.
Онлайн ресурс.

ТЕОФИЛАКТ РИЛСКИ – духовник. Игумен на Рилския манастир (1884-1886).
*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484.*

ТЕОФИЛАКТ СИМОКАТА (кр. на VI – първ. пол. на VII в.) – византийски писател. Съветник на император Ираклий (610-641). Автор на няколко съчинения, от които по-голяма известност придобива „История" (Theophylact Simocatta. The History of Theophylact Simocatta: An Engl. Transl. with Introd. Oxford, 1986). Описва времето на управлението на император Маврикий (582-602). Засяга и отношенията на Византия със славяните и прабългарите.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1988, с. 636.

ТЕОФИЛОВ, Елисей Янков – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в гр. Велес, Вардарска Македония. Учител (1840-1860) и свещеник в града (от 1860).
*Лит.: **Кънчов**, Васил. Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало. Сегашното и недавното минало на гр. Велес. // **Кънчов**, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970, с. 560-561.*

ТЕОХАР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кукленския манастир. Служи и в църквата „Св. Димитър" – с. Яврово, Асеновградско, Пловдивска обл. (1856).
*Лит.: **Хайтов**, Н. Село Яврово. С., 1958, с. 70.*

ТЕРАПИОН – монах и учител в килийното училище в Ямбол (1832).
*Лит.: **Атанасов**, Ж. Учебното дело в Ямбол преди Освобождението. // Училищен преглед, 1947, N 1-2, с. 127.*

ТЕРАПОНТИЙ СОФИЙСКИ (или Терапонтий Трънски) – един от 9-те софийски светци. Просиял в 1555.
*Лит.: **Дамянова**, Е. Служител на ангелите. **Св. свещеномъченик Терапонт Софийски**. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1992.*

ТЕРАПОНТИЙ ТРЪНСКИ – *вж Терапонтий Софийски*

Св. Тривелий Теоктист (икона)

ТÈРВЕЛ (Тервел Богосъзидателен) хан (700-721) – български владетел от рода Дуло, син на хан Аспарух и внук на хан Кубрат. Възкачва се на престола и управлява Първата българска държава в периода 700-721. През 705 в Цариград получава титлата „кесар" на Източната Римска империя и цар на България (705) заради оказана помощ на византийския император Юстиниан II. По ранг във византийската държавно-административна йерархия титлата се нареждала на следващо място след императорската. С нея се удостоявали само Християнски владетели, което дава основание да се смята, че Тервел явно бил приел Християнството заедно със своето семейство. Канонизиран и за Светец. В това качество почитан от Българската православна църква на 3 септ. На 27 апр. 2011 в с. Мадара, Шуменско е осветен първият храм в България, чийто патрон е Светецът.

*Лит.: **Балъчев**, Г. **Българският господар Тервел**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1898, Т. 57, с. 49-61; **Радулов**, Д. **Хан Тервел** – бележит държавник и пълководец (701-718 г.). // Военноисторически сборник, 1968, N 3, с. 41-54; **Каймакамова**, М. **Хан Тервел** – пълководец и политик. // Военноисторически сборник, 1981, N 2, с. 101-106; **Заимова**, Р. **Тервел** – **Тривелиус** – **Теоктист**. // Palaeobulgarica, 2003, N 4, с. 92-98; **Неделчов**, Н. Римското политическо наследство на България при **Тервел**, **Крум** и **Омуртаг**. // Епохи, 2003, N 1-2; **Атанасов**, Г. **Тервел** – **хан на България и кесар на Византия**. Силистра, 2004; **Димитров**, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 33-34.*

ТЕТЕВЕНСКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – намира се в пределите на гр. Тетевен. Разположен в южното подножие на връх „Острец". Според предание – основан в XI в. Според друго предание – цар *Иван Шишман* дарил на манастира дървен кръст със сребърна обковка, на която били изобразени евангелски сцени. Сведения за манастира от 1600 се намират в требник, съхраняван днес в Националния църковен историко-археологически музей в София. Преди Освобождението манастирът бил книжовен център с килийно училище и библиотека. Посещаван от дейци на националноосвободителното движение. Днес е действащ, без монаси. Запазени са църквата и една жилищна сграда. Храмът е без притвор и има един западен вход и един вход в югозападната конха. Между двете северни конхи е изградено достъпно само отвън помещение, приспособено за костница. Надпис върху църквата гласи, че през 1779 турците опожаряват и разграбват Тетевен, но манастирът оцелява. В храма има два слоя останки от стенописи – от XVII в. в олтарната част и от XIX в. във вътрешността на църквата. Иконостасът от XIX в. е изработен от тетевенски или тревненски резбари. Особено ценни са иконите от XVIII в. на „Св. Илия", „Христос Вседържител", „Йоан Кръстител", „Св. Св. Константин и Елена" и „Архангелски събор".

*Лит.: **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948; **Мутафчиев**, П. Из нашите старопланински манастири. // **Мутафчиев**, П. Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, с. 341-345; **Игнатов**, Б. Манастирът „Св. Илия" при Тетевен. // Археология, 1965, N 2, с. 26 и сл.; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 222; **Прашков**, Л., Ст. **Бояджиев**. Тетевенският манастир „Св. Илия". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 109-110; **Димитров**, Г. Тетевенският манастир „Св. Илия". // Църковен вестник, N 29, 19-25 юли 1993; **Николов**, Б. Манастирът „Св. Илия" край Тетевен. // Църковен вестник, N 36, 2-8 септ. 1996; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 76-77.*

ТИБЕРИЙ II – византийски император (698-705). Оставил по-трайна диря в историята на Византия със строителната си дейност – укрепил стените, пазещи Цариград откъм морето. Няма данни за отношението му към църковните въпроси. Свален от *Юстиниан II* и убит.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 174.*

ТИБЕРИЙ III (-705) – византийски император (698-705). Родом в Памфилия, но е приет да се смята, че имал германски произход. След отстъплението на адмирал Йоан от Картаген към Крит (697) флотът въстанал, свалил командващия си и избрал Апсимар за негов заместник. Апсимар отплавал за Цариград и го обсадил. Неговото въстание привлякло части от сухопътната войска и императорската гвардия (екскубиторите), а лоялните на него войници отворили вратите на града и го обявили за император. С възкачването си Апсимар приел тронното име Тиберий и наредил да се отреже носа на сваления император *Леонтий*, същото наказание, което било причинено преди това на *Юстиниан II*. Новият василевс не обръщал внимание на Африка, където Картаген бил окончателно загубен, но нападнал Омаядския халифат при Абд ел-Малик на изток, печелейки малки победи, докато нападал Сирия (701). Арабските акции през 703 и 704 били отблъснати от Сицилия. Междувременно през 704 Юстиниан II Ринотмет избягал от изгнанието си в Херсон и успял да се върне обратно в Цариград с помощта на българския кан Тервел. Успявайки да се промъкне тайно в града с някои свои поддръжници, Юстиниан лесно си върнал управлението, арестувал и екзекутирал Тиберий на Хиподрума заедно с Леонтий. Малко по-късно същото наказание било нанесено на брата на Тиберий, Хераклеиос, който бил стратег на Анатолска тема.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 179-180.*

ТИБЕРИЙ КОНСТАНТИН (535-582) – византийски император (578-582) – осиновен син на император *Юстин II*. В църковната си политика стриктно се придържал към Православието и бил противник на монофизитството. Посочва за свой наследник зет си Маврикий – съпруг на дъщеря му Константина.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 129-131.*

ТИКВЕШКИ СБОРНИК (между XV и XVII в.) – сборник със смесено съдържание. Намерен в с. Мързен, Тиквешко. Състои се от 123 л. Съдържа някои светски повести и богословски статии. Проучен и издаден от Н. Начов. Съхранява се в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий". Повторно издаден от Л. Илиева, П. Петков и Л. Перчеклийски (2010).

*Лит.: **Начов**, Н. Един нашенски ръкопис. // Книжици за прочит, 1889, N 1; **Начов**, Н. Тиквешки ръкопис. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1892, Кн. 8; 1893, Кн. 9; 1894, Кн. 10; **Ангелов**, Б. Ст. **Димитър Кратовски**. // **Ангелов**, Боньо. Из старата българска, руска и сръбска литература. Кн. II. С., 1967, с. 44; **Илиева**, Л., П. **Петков**, Л. **Перчеклийски**. Тиквешки сборник. Текст и изследвания. Благоевград, 2010.*

Per aspera ad astra!

ТИЛЕВ, Георги Митев (духовно име: Теофилакт) (15.I.1843 – 30.X.1912) – църковен и просветен деец. Роден в Перущица. Учи в местното училище при Хр. Г. Данов (1850-1853). От 1867 е свещеник и учител в Перущица. По-късно е архиерейски наместник в Пазарджик. Включва се в обществения и културния живот на града, както и в подготовката на Априлското въстание 1876. След потушаване на въстанието изпраща сведения до Цариград за извършените зверства от османските власти, за което е осъден на смърт. Освободен след застъпничеството на европейските дипломатически представители в Пловдив. Емигрира в Русия. По време на Руско-турската война 1877-1878 е на разположение на Главната квартира на руската армия. След Освобождението отново е архиерейски наместник в Пазарджик. Депутат в Областното събрание (1880-1885) и в III Велико народно събрание (1886-1887). Протосингел на Екзарх Йосиф V в Цариград (1887-1895). След смъртта на съпругата му (ок. 1896) приема монашество. Управител на Богословското училище в Самоков (1895-1904). Протосингел на Ловчанския митрополит (1904-1912). Умира в София.

*Лит.: **Архимандрит Теофилакт**. // Църковен вестник, N 34, 25 авг. 1912; Надгробно слово, произнесено от Ст. **Костов** при опелото на починалия **архимандрит Теофилакт**. // Църковен вестник, N 35, 1 септ. 1912; **Кепов**, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931, с. 71-77; **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 297-299; **Каймакамов**, К. **Братя х. Тилеви**. // Родопи, 1972, N 8, с. 27-28; **Харалампиев, Б. поп. Хаджи поп Георги Тилев – Теофилакт**. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1974; **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 302-309.*

ТИЛКОВ, Тодор Илиев (– IX.1879) – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Струмица (Вардарска Македония). Делегат от Струмишката епархия на Първия български църковно-народен събор в Цариград (1871). Един от инициаторите за отварянето на българско училище (1870) и български параклис в Струмица. Влиза в остър конфликт с Гръцкия митрополит Йеротей. През 70-те г. по гръцки клевети е интерниран от османските власти в Серско. Служи в с. Вишене. Почива в същото село през 1879, където е погребан до селската църква. Според Арсени Костенцев е отровен от гърците в гр. Серес.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 325; **Костенцев**, Арсени. Спомени. С., 1984, с. 112.*

ТИМОТЕЙ (1872-1928) – гръцки висш духовник. Роден на остров Лесбос. В 1896 завършва Семинарията на остров Халки (1896). Става протосингел на Родоската митрополия, а по-късно на Кизическата. Ръкоположен за титулярен Троадски епископ, викарен епископ на митрополит Константин Кизически (8 юли 1901). Избран за митрополит на Месемврийската епархия. На 18 май 1910 става Воденски, а на 21 юни 1912 – Пловдивски Патриаршистки митрополит. По-късно е митрополит на Ганос и Хора (1913-1924). На 7 окт. 1924 Мецовската екзархия е закрита и до смъртта си е митрополит в новообразуваната митрополия в Мецово. След смъртта му митрополията е закрита.

Онлайн ресурс.

ТИМОТЕЙ I ВОДЕНСКИ – гръцки висш духовник. Заема епископския престол в Правища. Воденски митрополит (1790-1821). Във Воден помага за утвърждаването на гръцкото училище.

Онлайн ресурс.

ТИНТУЛЕВ, Стефан (1789-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в българската колония Катерина, Бесарабия (1815-1829).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 115.*

ТИПИК – наименование на църковно-богослужебна книга на Православната църква, в която в системен ред са поместени указания за реда и начина на извършване на църковните служби. Манастирските типици съдържат и раздел с общежителни правила за монасите (дисциплинарна част). Съдържа минейния и триодния цикъл на Богослужение (календарния и подвижния празничен цикъл на църковната година) и допълнения (разпоредби за монасите, указания за свещенодействия, грамоти за дарения на манастира и др.). Урежда начина на употреба на химнографските книги (октоих, триод и миней). Възниква и се развива постепенно, като в окончателен вид се оформя ок. X в.

*Лит.: **Стефанов**, Ст. Богослужебният типик на Църквата. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2003.*

ТИТУЛЯРЕН ЕПИСКОП – титла на Християнски епископи – Православни и Католически, които имат епископски сан без съответния диоцез и юрисдикция. Обичайят да се назначават епископи на несъществуващи катедри има своето основание на принципа, че, щом веднъж е учредена Църковна катедра, тя юридически не прекратява своето съществуване, независимо че за нейния епископ фактически е невъзможно да я заеме. С назначенията на титулярни епископи на практика църковните глави запазват претенцията върху някога съществували епархии. След възстановяването си през 1870 Българската православна църква има 25 титулярни епископии, повечето стари епархии на Вселенската патриаршия на територията на България или епархии на Българската екзархия в околните на България територии – Агатоникийска, Агатополска, Адрианополска, Белоградчишка (несъществувала в миналото), Браницка, Брегалнишка, Величка, Главиницка, Деволска, Драговитийска, Знеполска (несъществувала в миналото), Константийска, Крупнишка, Левкийска, Макариополска, Маркианополска, Мелнишка, Месемврийска, Моравска, Нишавска, Проватска, Смоленска (несъществувала в миналото), Стобийска, Тивериополска и Траянополска.

Онлайн ресурс.

ТИХОН СМОЛЕНСКИ (светско име: Тодор Стойчев Казасов) (5.VIII.1901 – 3.III.1978) – висш духовник. Роден в Трявна. Завършва Софийската духовна семинария (1927). Приема монашество (1931). Ръкоположен за свещеник (1936). Възведен в архимандритско достойнство (1939). Протосингел на Ловчанската епархия (1939-1940). Специализира в Богословския факултет в Берн, Швейцария (1940-1941). Протосингел на Варненската и Преславска митрополия (1942-1946). Хиротонисан в епископски сан (1946). Ректор на Софийската духовна семинария (1946-1971).

*Лит.: **Максим, Патриарх Български**. С надежда за бъдещия век. // Църковен вестник, N 11, 5 апр. 1978; **Браницки епископ Герасим**. Основателна утеха. // Църковен вестник, N 11, 5 апр. 1978; **Цацов**, Б. Архиерейте на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 336-337; **Бакалов**, Георги. Образцов монах, благо учител, строг възпитател и начетен богослов: Спомени за **Смоленски епископ Тихон**, ректор на Софийската духовна семинария 1946-1971. // Семинарист, VIII (3), ноември 2008, с. 4; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 506.*

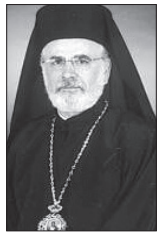

Тихон Тивериополски (фотопортрет)

ТИХОН ТИВЕРИОПОЛСКИ (светско име: Христо Георгиев Иванов) (26.V.1945 –) – висш духовник. Роден в Щутгарт, Германия. Кръстен в Руската православна църква там. Майка му е германка, а баща му е българин – оперен певец. Завръщат се в България (1946). Завършва Софийската духовна семинария в Черепиш (1965) и Духовната академия (1971). Като студент е един от основателите на хор „Йоан Кукузел". Иподякон в Патриаршеската катедрала Ставропигален храм-паметник „Св. Александър Невски" (1967-1975). Технически редактор и коректор на „Църковен вестник" (С., 1971-1973) и сп. „Духовна култура" (С., 1971-1973). Библиотекар на Св. Синод (1973-1975). Учи в средно медицинско училище във Федерална република Германия (1978-1981). След завършването му постъпва в инфекциозното отделение на Катеринин хоспитал в Щутгарт, където работи като фелдшер. От 1980 е секретар на тогавашния Главиницки епископ, сега Западно- и Средноевропейски митрополит *Симеон*. Приема монашество (11 ноември 2000). Възведен е в архимандритско достойнство (8 юли 2001). Хиротонисан за Тивериополски епископ (6 юли 2003). Председател на Църковната община „Св. Св. Кирил и Методий" в Рим в църквата „Св. Викентий и Анастасий". В 2004 започва неканонично и противоуставно да раздава титлата „архонт на Българската православна църква". Заради подозрения в прокатолически действия е освободен от заеманата длъжност от Св. Синод (1 дек. 2009). Председател на Църковното настоятелство на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" (2009-2014). По-късно – викарий на Българския патриарх.

*Лит.: **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 126-127; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 358.*

ТИШЕВ, Георги Йорданов (21.XII.1947 – IV.1926) – политик и общественик, секретар на Българската екзархия (1872-1877).
*Лит.: **Ташев**, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 462.*

ТОДОР – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Русе (втор. пол. на XVIII в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 71.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Търново (В. Търново) (втор. пол. на XVIII в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 650.

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Котел (нач. на 70-те г. на XVIII в.).
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С., 1964, с. 62.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Челопечене, Софийско (1780).
*Лит.: [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 7.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Трявна (1808).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Исторически вести за Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1942-1943, 20, с. 111.*

ТОДОР – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител във Враца (1808-1809).
*Лит.: **Йоцов**, Б. Културно-политическа история на Враца. Т. I. От римската епоха до Освобождението. С., 1933, с. 154; **Харизанов**, В. Учителите в националноосвободителните борби на град Враца. // Векове, 1974, N 2-3, с. 102.*

ТОДОР – монах. Игумен на Килифаревския манастир (1813).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Друг Търновски църковен кодекс. С., 1941, с. 83.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (1826-1828).
*Лит.: **Сиромахова**, Ж. Махали и социален състав на българското население в Русе през XV-XVIII в. // Год. на музеите в Североизточна България, 1975, Т. 1, с. 61.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (1839).
*Лит.: **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 56.*

ТОДОР – йер**о**монах. Роден в София. Игумен на Дивотинския манастир (1840-1847).
*Лит.: **Никифоров**, Т. Село Дивотино. С., 1979, с. 16.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Потур, Добруджа (1845-1856).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 190.*

ТОДОР – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в с. Меричлери, община Димитровград, Хасковска обл. (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: История и етнография на град Чирпан. Чирпан, 1938, с. 187.

ТОДОР – възрожденски църковен и просветен деец в с. Краище, Кюстендилска обл. (втор. пол. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 651.

ТОДОР – възрожденски църковен деец в с. Билинци, Брезнишко, Пернишка обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 651.

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Комрад, Бесарабия (1869). Участник в движението против решенията на Берлинския договор 1878.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 651.

Per aspera ad astra!

ТОДОР – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Яврово, Асеновградско, Пловдивска обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Хайтов**, Н. Село Яврово. С., 1958, с. 48, 50, 70.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Превала, Берковско, обл. Монтана (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 651.

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в Челюстинци, Берковско, обл. Монтана (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 651.

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Берковица (1872).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 142.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Чернево, Варненска обл. (1872).
*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 417.*

ТОДОР – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Караманкьой, Добруджа. Свещеник в Паша къшла, Добруджа (1874-1878).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 197.*

ТОДОР БАЛИНА (XVI в.) – болярин. Роден в гр. Никопол. Заедно с Търновския митрополит *Дионисий Рали* и дубровнишкия търговец Павел Джорджевич участват в подготовката на въстание, възползвайки се от избухналата Австро-турска война (1593-1606). Поддържа връзки с влашкия войвода Михаил Храбри. Обикаля редица краища на българските земи и заклева много български бунтовници и свещеници. През 1597 е начело на българско пратеничество при австрийския император, за да моли за помощ във връзка с подготвяното въстание. Един от ръководителите на Първото Търновско въстание против османското владичество (1598). След потушаването на въстанието Балина бяга в Русия, където следите му се губят.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 184.

ТОДОР ВРАЧАНСКИ (XVIII в.) – възрожденски книжовник. Приема монашество в Рилския манастир и приема името Теофан Рилски. Рилски таксидиот в Пазарджик. Преписвач на голям брой богослужебни книги – Дамаскин (1748), Сборник от слова на Св. Йоан Златоуст (1756.), Сборник от слова и евангелски тълкувания (1758), Сборник от слова (1758), Сборник от слова и жития (от 1772) и др.
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963; Т. 2. С., 1964, с. 84-116.*

ТОДОР ГРАМАТИК (XIII в.) – книжовник. Преписал триод. Ръкописът произхожда от гр. Битоля. Съхранява се в Народна библиотека „Ив. Вазов" – Пловдив.
*Лит.: **Цонев**, Б. Опис на книгите и старопечатните книги в Пловдивската народна библиотека. С., 1920, с. 37-38.*

ТОДОРОВ, Алекси Попиванов (1798 – 30.XI.1889) – църковен деец. Роден в Трявна. Свещеник в града (1835 – до Освобождението). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църк. ист.-археолог. инст., 1978, Т. I, с. 321.*

ТОДОРОВ, Брайко – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Клисура. Учител и свещеник в града (30-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 149.*

ТОДОРОВ, Гецо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (60-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 652.

ТОДОРОВ, Иван (– 14.IX.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Кирилово, Старозагорска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 34.

ТОДОРОВ, Кирил Георгиев (-1944) – църковен деец. Свещеник в с. Яхиново, Дупнишко, Кюстендилска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 36.

ТОДОРОВ, Костадин – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Малко Търново. Учител и свещеник в града (1873). Председател на църковната община (1871-1873).
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния ист.-археолог. инст., 1978, Т. I, с. 249; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 653.*

ТОДОРОВ, Марко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Правец, Софийска обл. (60-те – нач. на 70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет. Участва в организирането на Арабаконашкия обир (1872). Арестуван (1873). Отравя се.
*Лит.: **Павловска**, Ц. Частният български революционен комитет в Правец. // Военноисторически сборник, 1983, N 1, с. 54, 61; **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния ист.-археолог. инст., 1978, Т. I, с. 259.*

ТОДОРОВ, Матей – църковен деец. Роден в с. Петково, Смоленска обл. Свещеник в църквата „Св. Димитър" – Асеновград (от 1874). Член на местния революционен комитет. Участва в подготовката на Априлското въстание 1876, след неуспеха на което е арестуван. След Освобождението продължава да служи в същата църква.
*Лит.: **Хайтов**, Н. Асеновград в миналото. С., 1983, с. 186, 200-201.*

ТОДОРОВ, Никола – католически духовник. Служи в селата Дуванли, Миромир и Калоявова, Пловдивска обл. (20-те г. на XVIII в.).
*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 165.*

ТОДОРОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в Лясковец (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Старият кодекс на Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935-1936, Т. 13, с. 33.*

ТОДОРОВ, П. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 654.

ТОДОРОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 654-655.

ТОДОРОВ, Петко Ю. (26.IX.1879 – 14.II.1916) – писател и драматург. Роден в гр. Елена. Като ученик се увлича от идеите на социализма, чете марксистка литература, създава литературни групи, устройва неделни четения. През 1896 заминава с брат си Христо за Тулуза, Франция, и постъпва в „Лисе насионал" (Lycée National), свързва се с френските общественици – Жан Жорес и др. Пише антимонархически статии. Завръща се в България (1897). Установява се в Русе, заедно с Иван Белинов издава в. „Законност" (Русе, 1897), където помества статии по обществено-политически въпроси. Завършва право (1904). Един от основателите на Радикалдемократическата партия. В нач. на XX в. под влияние на Пенчо *Славейков* и д-р Кръстьо *Кръстев* подлага на преоценка обществените и естетическите си възгледи. Започва да изучава философията на немския индивидуализъм и пътува из Русия, Полша и територията на днешна Украйна (тогава: Малая Русь /*рус.*/ – Малорусия /*бълг.*/). През март 1912 заминава да се лекува от туберкулоза на остров Капри, където се запознава и сближава с Максим Горки. По време на войната става приятел и с Лев Троцки. Умира в Швейцария. Тленните му останки са пренесени и погребани в София (на 15 юни 1921). Като литературен творец оставя трайна диря със своите идилии и драми (Събрани произведения: В 3 тома. С., 1957-1958. Т. 1: Идилии, разкази и очерки / Ред. Н. Фурнаджиев. 1957; Т. 2: Драми / Ред. Н. Янков. 1957; Т. 3: Ранни творби, статии, документи / Ред. Л. Георгиев. 1958). Един от кръга ок. сп. „Мисъл" (С., (1892-1907) заедно с П. П. *Славейков*, д-р К. *Кръстев* и П. К. *Яворов*). Привърженик на християнската етика.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 229; **Колева**, Ваня. В служение на „религията на красотата" (Лит. канон според писмата на П. **Тодоров**). // **Колева**, В. Часовникът и воденицата. Българският фолклор и литература. С., 2014, с. 167-191.*

ТОДОРОВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Ярловци, Трънско, Пернишка обл. Учител в с. Ярловци (1858) и с. Костуринци, Трънско. Ръкоположен за свещеник (1869).
*Лит.: **Йорданов**, Ст. Стогодишнината на храма „Св. Димитър" в с. Ярловци. С., 1935, с. 44.*

ТОДОРОВ, Руси – възрожденски църковен деец. Свещеник в Добруджа (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 42.*

ТОДОРОВ, Стоян (1780-) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Тетевен. Свещеник и учител в града (1810-1857).
*Лит.: **Георгиев**, Хр. Учебното дело в град Тетевен до Освобождението. // Училищен преглед, 1901, N 6, с. 54; **Стойчев**, Д. Тетевен: минало и днес. С., 1924, с. 54.*

ТОДОРОВ, Стоян – възрожденски църковен деец. Свещеник в Килифарево, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 655.

ТОДОРОВ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Айдемир, Силистренска обл. Учител (1852-1857) и свещеник в селото (от 1862).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 655.

ТОДОРОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Роден в с. Крушовене, Оряховско, Плевенска обл. Свещеник в селото (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 655.

ТОДОРОВ, Тодор Черкезов (8.I.1903) – просветен и църковен деец. Роден в с. Долно Чамурли, Добруджа. Учител (1858-1866) и свещеник в селото (от 1862). Като свещеник обслужва и селата Хамамджии и Кавгаджии, Добруджа. Преселва се в гр. Добруджа (1884).
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 172, 174.*

ТОДОРОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Лясковец (дн. гр.) (40-те – 50-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

Per aspera ad astra!

ТОДОРОВДЕН (наричан още – Тудорица или Конски Великден) – църковен празник, празнуван в съботния ден от първата седмица на Великия пост. На този ден Църквата възпоменава паметта на Св. *Теодор Тирон*. Почитта към Св. Теодор е засвидетелствана още в ранните векове. Отбелязва се с тържествено почитане на коня, с бурните български кушии (надбягване с коне). При изгрев слънце мъжете сплитат опашките и гривите на конете, украсяват ги с мъниста, с пискюли и цветя и ги отвеждат на водопой. Жените пекат и раздават помежду си обредни хлябове, като дават от тях и на конете. Варят и жито, което се благославя в църковния храм. После идва ред на атрактивното конно състезание – кушията. Победителят в нея се награждава – конят получава обикновено юзда, а неговият стопанин – риза или кърпа. Спечелилият надбягването обикаля с коня си всички домове, за да честити празника. Навсякъде го посрещат радушно и поят коня му с вода. Обредната трапеза за празника включва пита с мая, супа от гъби и „тудоровска леща".

Лит.: Тодоровден. // Църковен вестник, N 14, 28 февр. 1955.

ТОДОРОВИЧ, Петър – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Първомайци, Великотърновска обл. Свещеник и учител в с. Лозен, община Стражица, Великотърновска обл. (от 1857).

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 118.*

ТОЛКЬОЙСКИ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Райково, дн. кв. на гр. Смолян. Учител в с. Момчиловци, Смоленско (40-те г. на XIX в.). По-късно и свещеник в същото село.

*Лит.: **Канев**, К. Миналото на село Момчиловци, Смоленско. Принос към историята на Средните Родопи. С., 1975, с. 115.*

ТОЛСТОИЗМЪТ В БЪЛГАРИЯ – *вж Толстой, Лев Николаевич*

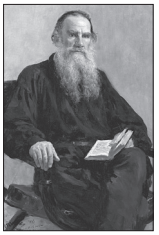

Лев Николаевич Толстой / И. Е. Репин, 1887 (платно)

ТОЛСТОЙ, Лев Николаевич (1828-1910) – руски писател. Трите му най-известни литературни произведения са романите „Война и мир" (1865), „Ана Каренина" (1877) и „Възкресение" (1899). Известен е и като сложна и парадоксална личност заради неговите религиозно-моралистични и аскетични възгледи, които възприема през 80-те г. на XIX в. и които го превръщат във влиятелен морален философ и социален реформатор. В последните години от живота си, изхождайки от буквалното тълкуване на религиозното учение на *Иисус Христос* – най-вече на Проповедта на планината (Мат. 5), става ревностен християнски анархист и анархопацифист. Неговите идеи за ненасилствена съпротива, изразени в книги като „Царството Божие е вътре във вас" – „Царство Божие внутри вас" (Лайпциг, 1894), оказват силно влияние върху по-късните водачи на движението за ненасилие, като Махатма Ганди и Мартин Лутър Кинг. Последователите на религиозните възгледи на Толстой се наричат толстоисти. След духовното си Св. Възкресение прави два неуспешни опита да напусне Ясна Поляна (1884 и 1897). През 1884 смята да замине за Америка, а през 1897 – за Финландия. Напуска Ясная Поляна (1910), за да живее в обикновено руско село, в обикновена селска къща. Религиозните възгледи на Толстой коренно променят начина му на живот и поведение. Той се отказва от собствеността и авторските си права, работи физически труд, отрича експлоатацията, насилието и суеверието на държавата и църквата. Намира единомишленици сред сектантите-духобори, обикновените руски селяни, дворяните, занаятчиите и студентите. Семейството на Толстой и бившата му дворянска среда не приемат новите му възгледи и поведение. Толстой се чувства сам и не на мястото си в имението си в Ясна Поляна. Единствената му опора са Вярата и съзнанието му за съществуване на разумен, но непознаваем Бог, Който е вложил в човешките сърца Божествени качества – милосърдие, жертвоготовност, доброта, които Толстой нарича „Любов". Атмосферата в дома му е непоносима. Вечерта на 27 окт. не издържа повече и тайно напуска Ясна Поляна. Заедно с лекаря и дъщеря си заминава на юг към Кавказ. Разболява се от пневмония и слиза на гара Астапово. Там след седмица боледуване умира. Завещава да бъде погребан под вековни дъбове край Ясна Поляна, без церемония, без кръст и име на гроба. Това е изпълнено, но през 1912 съпругата му София Андреевна заплаща на свещеник и той извършва Православно опело на гроба, въпреки забраната на Св. Синод на Руската православна църква. Спекулациите с религиозните идеи на Толстой и целта на бягството му са твърде много. Дъщеря му Александра пише в спомените си, че са решили да отидат в България. Създателите на музея в с. Ясна поляна, Бургаско, пишат, че целта е била толстоистка комуна в селото. Тези твърдения са неоснователни, тъй като големият писател желаел да се установи в място, където нямал никакви познати, в никаква колония. Не се потвърждават и твърденията на П. *Дънов* за някакво влияние от Л. Н. Толстой, тъй като писателят никъде не произнася името му. В основата на религиозните възгледи на Л. Н. Толстой стоят разумът и моралът. Отрича всичко, което не е в рамките на разума, и затова всяка теософия, езотерични и подобни религиозни учения са му чужди. Л. Н. Толстой се извявява като истински християнин – отказва се от богатство, титла и авторски права. Предпочита да си изкарва хляба с личен физически труд. Това правят и толстоистите и ред религиозни секти след революцията през 1917 в Русия, които полагат основите на практичен религиозен комунизъм, подкрепяни от секретаря на Ленин – религиозния експерт Вл. Бонч-Бруевич. След смъртта на Ленин проектът за религиозен комунизъм е забранен и унищожен от Сталин. Религиозно-нравствените си възгледи писателят огласява в 1880. Прави опит да реформира теоретично Християнството, като изчиства и показва истинската Вяра на човека *Христос* в *Бога*. За разлика от Църковното християнство, което проповядва Вяра в богочовека Христос, в неговото Св. *Възкресение* и чудеса, Л. Н. Толстой отрича догматите и каноните. Той утвърждава християнската нравственост, която е лично дело за всеки индивид – тук и сега, и няма никаква връзка с обредите и *Тайнствата* на Църквата, била тя Православна, Католическа или Протестантска. За това е отлъчен от Руската православна църква през 1901. Религиозно-социалните му съчинения са забранени в Русия и се печатат в Англия и Швейцария (My religion / By Count Leo Tolstoi. London, 1885). Религиозните възгледи на Л. Н. Толстой проникват и в България. В нач. на XX в. група млади интелигенти от всички краища на България създават толстоистка колония в с. Алан Кайряк (Бургаско) и влизат в лична кореспонденция с Л. Н. Толстой. Комуната имала силно присъствие в живота на селото и впоследствие то е наречено Ясна поляна – по името на родното място на писателя. Издават сп. „Възраждане" (Бургас, 1907-1935), в което публикуват 11 ръкописа на Толстой, религиозно-философска литература за разумен човешки и обществен живот, сведения за толстоизма в България и света. За изданието Толстой казва: „Това е единственото списание в света, проповядващо напълно нашите идеи". От 1944 до 2008 в България са издавани само художествените му произведения. Религиозните му книги са забранени до 1989 (Божието Царство е вътре във вас: християнството не като мистично учение, а като ново разбиране за живота / Лев Н. Толстой; Сдружение Христовият път. Пловдив, 2022. – *Бел. Н. К.*). Юбилейната

2010, когато се навършват 100 г. от смъртта на Лев Толстой, е отбелязана подобаващо единствено в гр. Варна със седмична изложба на религиозно-социалните произведения на Толстой и съвременни изследвания за тях, като изложбата е закрита с дискусия за толстоизма. Последното толстоистко братство в с. Мечкюр (дн. Прослав – квартал на Пловдив) е закрито от комунистическата власт през 1958. Множество видни български интелектуалци са били повече или по-малко толстоисти като например Йордан Ковачев (1895-1966), д-р Рачо Казански (1909-2006) и много други.

Лит.: Българските толстоисти. // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1903; N 16, 18 апр. 1903; N 27, 4 юли 1903; ***Атанасов****, Ж.* ***Л. Н. Толстой*** *– неговите идеи за възпитанието и влиянието му в България. // Изв. Инст. по педагогика, 1958, Т. 6, с. 79-182;* ***Константинов****, Г.* ***Лев Толстой*** *и влиянието му в България. С., 1968;* ***Георгиева****, М. Геният и човешката съвест [:* ***Л. Н. Толстой****]. // Църковен вестник, N 31, 25 авг. 1992;* ***Йорданов****, Йордан. Толстоизмът – божествената същност на човека. Варна, 2008.*

ТОМА – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Долна Бешовица, Врачанска обл. (кр. на XVIII в.).

Лит.: ***Гечев****, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 76.*

ТОМА – възрожденски църковен деец. Свещеник в Карлуково, Плевенска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 657.

ТОМА НЕВЕРНИ – *вж Св. Апостол Тома*

ТОМИЗЪМ – учение на Св. *Тома Аквински*; направление в схоластичната философия и теологията на Католицизма, което се стреми да съедини ортодоксалната религиозна доктрина на Християнството с философията на Аристотел.

Лит.: ***Кирьянов****, Д. В. Томистская философия XX века. Санкт-Петербург, 2009.*

ТОМИНА НЕДЕЛЯ – наименование на първата неделя след Възкресение Христово. Тогава се почита паметта на апостол *Тома* – един от 12-те Христови ученици.

Лит.: ***Проф. прот. Ветелев****, А. Томина неделя. // Църковен вестник, N 14, 9 апр. 1990.*

ТОМИЧОВ ПСАЛТИР (ср. на XIV в.) – книжовен паметник. Състои се от 305 л. Съдържа псалтир. Носи името си от името на своя откривател Сима Томич (1901). Писан в двора на цар Иван-Александър, вероятно за потребностите на царската фамилия. Впечатлява със своята богата украса. Едно от най-значимите произведения на *Търновската книжовна школа.*

Лит.: ***Джурова****, А. Томичов псалтир. Фототип. изд. С., 1990.*

ТОМОВ, Наркис (1810-) – възрожденски църковен деец. Роден в Панагюрище. Приема монашество в Хилендарския манастир. Изпратен като таксидиот в гр. Смирна, където живее близо 4 десетилетия. Избран за Солунски екзархийски митрополит (1872), но неутвърден.

Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 480.*

ТОМОС – указ на предстоятел на поместна Православна църква по някакъв важен въпрос за църковното устройство.

Онлайн ресурс.

ТОМЧЕВ, Никола Димитров – *вж Майстор Никола*

ТОНДЖОРОВ, Иван Алексиев (1845-1922) – протестантски деец. Учи в протестантско мисионерско училище в Пловдив (1862-1868). Роден в Самоков. Учител в с. Голямо Белово (дн. гр. Белово) и в Самоков. Протестантски пастор в Разлог и Банско (до 1877) и в Пловдив (до 1890), след което е пътуващ протестантски проповедник, сътрудник на сп. „Зорница" (С., 1876-1944), в. „Македония" (С., 1920-1923) и др. Умира в родния си град.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 657-658.

ТОНЕВ, Георги – възрожденски църковен деец. Роден в с. Лесура, Оряховско, Врачанска обл. Свещеник в селото (1871).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 658.

ТОНЕВ, Христо – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Таваличево, Кюстендилска обл. (1857-1860).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 658.

ТОНОВИЧ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Русе (40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: ***Сиромахова****, Ж. Махали и социален състав на българското население в Русе през XV-XVIII в. // Год. на музеите в Североизточна България, 1975, Т. 1, с. 64.*

ТОНЧЕВ, Йосиф (1895 – 23.I.1953) – български католически свещеник. Роден в с. Житница. Постъпва и завършва семинарията за мирски свещеници в гр. Пловдив. Посветен в свещенически сан (20 дек. 1913) и изпратен като помощник-енорист в с. Калъчлии. През 1917 е назначен за домакин на свещеническия дом в енорията „Св. Лудвиг" в гр. Пловдив. На 6 юни 1952 в Пловдив се провежда закрит съдебен процес срещу отец Йосиф Тончев. Обвинен в шпионаж и създаване на нелегална организация. Осъден на смърт и разстрелян.

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 323, 670.*

ТОНЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Възнесение" – Шумен (1819).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 658.

ТОНЧОВ, Йончо (– 8.I.1916) – църковен деец. Един от инициаторите за изграждане на храма „Успение Пресвятия Богородици" в гр. Лом. Активен участник в църковно-националната борба.
*Лит.: Йончо **Тончов**. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. 1916.*

ТОПАЛОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Загоричане, Костурско, Егейска Македония (от 1872).
*Лит.: **Каратанасов**, Златко. Черковно-училищната борба (1868-1903). Материали из миналото на Костурско / Костурско благотворително братство. С., 1935, с. 31-32.*

ТОПАЛОВ, Кирил Любомиров (21.V.1943 –) – писател, драматург, киносценарист, литературен историк и критик, преводач, дипломат и обществен деец. Дългогодишен преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски" и редактор в издателство „Български писател" (С., 1977-1989). Професор по българска възрожденска литература (2002). Преподава българска литература и в Националната академия за театрално и филмово изкуство „Кр. Сарафов", в Нов български университет и в Арт-колеж – София. Лектор по български език в университета в Екс-ан-Прованс (Université à Aix-en-Provence) – Франция (1992-1994). Директор на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" в София (1997-1998). Посланик на България в Гърция (1998-2002). Председател на Управителния съвет на Института за евроатлантическа сигурност (2002-2005), на Фондация „Академия за балканска цивилизация" (от 2003) и на Национална асоциация „Георги С. Раковски" (от 2004), директор и един от основателите на Института за демокрация и стабилност в Югоизточна Европа (2004-2007), председател на Българската секция на Световното дружество „Приятели на Никос Казандзакис" и член на Управителния съвет на Световното дружество в Женева (2004). Посланик във Ватикана (2013-2019).
*Лит.: **Матеева**, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 706.*

ТОПЛИЙСКИ, Коле – просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Дупница (първ. пол. на XIX в.).
*Лит.: **Лазарков**, Н. Спомени из робското минало на гр. Дупница и селата му. Дупница, 1925, с. 26.*

ТОПОРЧЕВ, Илия Атанасов – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Каменица (дн. кв. на Велинград). Учител в местното училище (ср. на XIX в.). Открива килийно училище в Ракитово (1865). По-късно – свещеник. Взема участие в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Антонов**, Ал. Голям празник в Каменица. // Родопи, 1966, N 12, с. 24; **Николов**, С. Ракитово. // География, 1971, N 3, с. 5.*

ТОПУЗЛИЕВ, Благой (12.VI.1946 – 20.VIII.2010) – църковен деец. Роден в гр. Кърджали в семейство на свещеници. Двама от неговите братя, единият от които – митрополит *Дометиан*, подобно на него, стават духовници. Ръкоположен за свещеник (8 ноември 1969). Заради смелите си антикомунистически проповеди през 1971 е арестуван и осъден на 5 г. затвор (но вътре получава допълнителна присъда от 6 месеца), които излежава под строг режим в Старозагорския затвор. След излизане от затвора не му е разрешено да се завърне в църквата (до 1981). През 1988 става един от първите членове на Независимото дружество за защита правата на човека. Почти всяка вечер той говори по радио „Свободна Европа". През май 1989 заедно с поета Петър Манолов и други членове на дружеството са екстрадирани от страната. Отецът първо се озовава във Виена – в лагер за бежанци, след това – в Париж, където дава официално интервю за френското правителство за спазването на човешките и религиозните права в комунистическа България. По-късно заминава за Ню Йорк, където служи като свещеник при Българската православна църковна община. Умира в Ню Йорк.
Лит.: Църковен вестник (Некролог), N 16, 1-15 септ. 2010.

ТОПУЗЛИЕВ, Димитър Попвасилев – *вж Дометиан Видински*

ТОПУЗО – възрожденски – църковен деец. Свещеник в Разлог (нач. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 659.

ТОРА – *вж Петокнижие*

ТОТОВИЧ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Чирпан (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 659.

ТОТЮВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Меричлери, Чирпанско, Хасковска обл. Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 659.

ТОШЕВ, Ганчо – *вж Тошев, Игнатий*

ТОШЕВ, Игнатий (светско име: Ганчо Тошев) (1873 – 24.IX.1920) – просветен, църковен и кооперативен деец. Роден в с. Борован, Врачанска обл. Завършва курс за учители, след което е назначен за временен учител в Криводол, Врачанско (1892-1894) и в родното село (1894-1898). Завършва курс за свещеници в Черепишкия манастир (1898) и е ръкоположен за свещеник в Борован, където служи (1898-1920). Инициатор, основател и председател на потребителната кооперация „Орач" в Борован, една от първите във Врачанския край.
*Лит.: **Андреевски**, А. Основател на Бороваската кооперация. // Църковен вестник, N 4, 28 ян. 1988.*

ТОШЕВ, Исак – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник във Вършец, Берковско, обл. Монтана (60-те – 70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 29.*

ТОШЕВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Роден във Видин. Свещеник в *Българската църква в Цариград* (ср. на 50-те – 70-те години на XIX в.). Приема униатството (1860), но скоро се връща в лоното на Православието. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Начов**, Н. Цариград като културен център на българите до 1877 г. С., 1925, с. 112.*

ТОШКИН, Никола – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Трън (1780).
*Лит.: **Илков**, Д. Град Трън. // Българска историческа библиотека, 1930, N 4, с. 204.*

ТОШКОВ, Антоний – монах. Свещеник в с. Ярджиловци, Пернишка обл. (50-те – 60-те г. на XIX в.). Игумен на Трънския манастир (1873-1890).
*Лит.: **Йорданов**, Св. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Трънският край: Сб. С., 1940, с. 228.*

ТОШОВ, Давид – възрожденски църковен деец. Свещеник (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 662.

ТРАДНЬО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Бял извор, община с. Опан, Старозагорска обл. (кр. на XVIII – нач. на XIX в.).
Лит.: 110 години родно училище – с. Бял извор, 20 май 1967.

ТРАКИЙСКИ БЪЛГАРСКИ АПОСТОЛИЧЕСКИ ВИКАРИАТ – една от двете епархии на Църквата на съединените с Рим българи, съществувала с център в Одрин (1883-1926). Поверен на монашеските ордени на възкресенците и успенците, които присъстват в Одрин (1862-1863). Откриват в града начално училище, което през 1882 прераства в пълна гимназия (*Българо-католическата гимназия).* След време успенците се сдобиват в Одрин с други сгради и институции – две църкви, болница, три училища и една духовна семинария. На 7 апр. 1883 за епископ на Тракийския български апостолически викариат е назначен *Михаил Петков*. На 22 апр. той е ръкоположен за титулярен епископ на Хеброн. Отговаря и за миряните в пределите на Княжество България. През 1897 броят на миряните е 3000 души, живеещи в 12 енории. Диоцезът включва 10 църкви и 7 параклиса. През 1903 броят на вярващите нараства до 4600 в 17 енории с 12 църкви и 8 параклиса. В кр. на XIX и нач. на XX в. в Тракийския викариат българите униати са съсредоточени в Одрин, Малко Търново и други малки селища. Общо в епархията се набройват 12 енории и 31 свещеници, от които 6 успенци и 5 възкресенци от източния обред. Поради това, че двата монашески ордена – на възкресенците и на успенците развиват дейност още от 60-те г. на XIX в., Одрин се превръща в крупен религиозно-просветен център на униатството за Тракийския викариат и Южна България – в града има 4 униатски енории със собствени храмове: „Св. Пророк Илия", катедрална църква на епископа в кв. „Киришхане"; „Св. Димитър" в кв. „Каик" ; „Св. Св. Кирил и Методий" на възкресенците в кв. „Кале" и „Св. Петър и Павел" на успенците в предградието „Караагач". Възкресенците поддържат в Одрин гимназия. Свой колеж и духовна семинария в Одрин имат и успенците. От 1881 в Одрин съществува и Девически педагогически лицей „Мария Лурд", поддържан от загребската провинция на обществото сестри на милосърдието на Св. Викенти от Пола – познатите от България „аграмки". Има и две основни училища – „Св. Елена" за момичета, поддържано от облатките успенки, и друго за момчета, ръководено от възкресенците. Избухването на Балканските войни 1912-1913 променя коренно ситуацията в Тракийски викариат. В резултат на първата Балканска война 3500 униати се преселват от тракийските земи в България и епископ Петков също прехвърля администрацията си в България. Ситуацията се влошава по време на Междусъюзническата война, когато гръцки и сръбски войски завладяват Македония. Български католически енории в Македония (извън Солун), са закрити. На 29 апр. 1914 архиепископ *Михаил Миров*, от Цариградска архиепископия поисква от епископ Петков да приеме под своя юрисдикция 11 енории с 13 свещеници и 3000 бежанци от Македония, които са намерили убежище в България. Епископ Петков търси помощта на епископите на Никополската и Софийско-Пловдивската епархии да му помогнат в издирването на преселилите се свещеници. На 17 февр. 1915 епископ Петков се премества в Пловдив, а след Първата световна война се завръща в Одрин, където умира (1921). След Първата световна война епископ *Исая Пападопуло* посещава България два пъти. Още при първото си идване делегира управлението на униатите в България на *Христофор Кондов* (1921). При второто си идване само утвърждава надмощието на тракийските униати над македонските им сънародници и едноверци. В кр. на 1923 здравето на Кондов се влошава и на 6 ян. 1924 той моли Конгрегацията на източните църкви да го освободи от длъжност. На 11 апр. 1924 архимандрит Кондов умира и *Йосафат Козаров* е назначен за апостолически администратор. На 19 март 1925 папа *Пий IX* назначава архиепископ *Анджело Ронкали* за Апостолически делегат в България. Ронкали пристига в България на 25 апр. и веднага започва работа по реорганизиране на Източнокатолическата църква. Предприема една обиколка на енориите, организира дискусии с духовенството. На 30 апр. с.г. се среща с цар Борис III и на 28 авг. се връща във Ватикана. На 3 ноември 1925 умира архимандрит *Йосафат Козаров*. Няколко дни по-късно Ронкали назначава за епархийски администратор *Кирил Куртев* и продължава да работи върху проект за реорганизация на българската униатска църква. На 25 юни 1926 е създадена Апостолическа екзархия в София, която обхваща територията на българската държава, а вярващите от района на Тракия преминават под юрисдикцията на Апостолическия екзархат на гръцката католическата църква в европейската част на Турция. С това Тракийският български апостолически викариат престава да съществува.
Наместници: епископ *Михаил Петков* (1883-1921), архимандрит *Христофор Кондов* (1921-1924) – апостолически администратор, архимандрит *Йосафат Козаров* (1924-1925) – апостолически проадминистратор.
*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ТРАЙКОВ, Георги – възрожденски просветен и църковен деец. Роден във Велес (Вардарска Македония). Учител в родния си град (1840-1856). Ръкоположен за свещеник (1856) и служи до 1892. Председател и на Велешката българска община.
*Лит.: **Кънчов**, Васил. Град Скопие. Бележки за неговото настояще и минало. Сегашното и недавното минало на гр. Велес. // **Кънчов**, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970, с. 662.*

Per aspera ad astra!

ТРАЙКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 662.

ТРАЙКОВ, Йордан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 662.

ТРАЙЧЕВ, Анастас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Щип (50-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 662.

ТРАЙЧЕВ, Кирил – църковен и революционен деец. Роден във Велес (Вардарска Македония). Игумен на манастира „Св. Димитър". Привлечен към ВМОРО (1902) от войводата Никола Дечев. Заедно с велешките учители Антон Димов и Михаил Шуманов организира саботиране на железопътната линия и прерязване на телеграфни стълбове край Згрополци (19 авг. 1903). Става войвода на чета. След потушаването на Илинденско-Преображенското въстание остава неразкрит и живее легално във Велес. След 9 септ. 1944 е в настоятелството на Велешкото дружество на Илинденската организация.
*Лит.: **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 426.*

ТРЕБНИК – богослужебна книга, която съдържа чинопоследованието на требите.
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 515-516.*

ТРЕНДАФИЛ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Живовци, Берковско, обл. Монтана. (Несъществуващо от 1984, тъй като землището му попада под водите на язовир „Огоста") (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 662.

ТРЕНЧЕВ, Груйо – *вж Поп Грую Бански*

ТРЕТИ ЕПАРХИЙСКИ ЦЪРКОВЕН СЪБОР НА ЗАПАДНО- И СРЕДНОЕВРОПЕЙСКАТА ЕПАРХИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – проведен във Виена (21-24 септ. 1995). Участват пратеници на Св. Синод и на българските православни общини на епархията в Австрия, Белгия, Великобритания, Германия, Италия, Норвегия, Унгария, Франция и Швейцария. Обсъден е проектоуставът на епархията.
*Лит.: **Вълчанов**, А. Трети епархийски църковен събор на Западно- и Средноевропейската епархия на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 40, 2-8 окт. 1995.*

ТРЕТИ КРЪСТОНОСЕН ПОХОД (1189-1192) – участват владетелите на трите най-могъщи държави на Западното християнство (Англия, Франция и Свещената Римска империя). Цел – завладяване на Светите земи, след като Йерусалим бил превзет от аюбидския султан Саладин (1187). Походът постига частичен успех, като са завзети важните градове Акра и Яфа и са отнети по-голямата част от завоеванията на Саладин. Йерусалим обаче останал мюсюлманско владение.
*Лит.: **Лишев**, Стр. Третият кръстоносен поход и българите. // Изв. Инст. за бълг. история, 1957, Т. 7, с. 205-240.*

ТРЕТИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР (8-10 МАЙ 1953) – възстановява древното патриаршеско достойнство на Българската православна църква и избира първия (след възстановяването ѝ) Български патриарх.
*Лит.: Трети църковно-народен събор. // Църковен вестник, N 19-22, 28 май 1953; **Цоневски**, И. Деяния на Третия църковно-народен събор, София, 8-10 май 1953. С., 1955; Третият църковно-народен събор в 1953 г. // Духовна култура, 2003, N 5, с. 4-13; **Донкова**, Ж. Съборът – най-висшият църковен форум и законодателен орган в Църквата. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

ТРИВЕЛИЙ ТЕОКТИСТ, СВ. – *вж Тервел*

ТРИДЕСЕТ И СЕДЕМ ПЛОВДИВСКИ МЪЧЕНИЦИ (-304) – мъже християни и изповедници на Вярата, заедно с други двама пловдивски мъченици Св. *Севериан* и Св. *Мемнос*, пострадали заради Христовото име при император Диоклетиан.
Онлайн ресурс.

ТРИЗЛОВСКИ, Павел (Хаджи) Василков – *вж Партений Зографски*

ТРИНИТАРИАНСТВО – *вж Светата Троица*

ТРИОД – сборник от канони, състоящи се от 3 песнопения**.**
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 517-518.*

„ТРИОД ПОСТЕН" – излиза на среднобългарски език в гр. Търговище (Румъния) (1649).
*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 17.*

ТРИФИЛИЙ БИГОРСКИ (светско име: неизвестно) (XVIII в.) – духовник. Игумен на Бигорския манастир „Св. Йоан Предтеча" (1781-1787).
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. 2. изд. С., 1931, с. 84.*

ТРИФОНОВ, Гавраил (1844 – 9.V.1876) – църковен и революционен деец. Роден е в с. Коевци, община Сухиндол, Великотърновска обл. Брат на Бачо Киро Петров. Ръкоположен за свещеник в Бяла черква, Великотърновска обл. (1868). Член на местния революционен комитет. По време на Априлското въстание е в четата на поп Харитон. Загива в сраженията с османците (войска и башибозук) при Дряновския манастир.

*Лит.: **Попов**, А. **Свещеник Гавраил Трифонов** (Брат на **Бачо Киро**). // Църковен вестник, N 13, 1 май [1976? или 1987?]. – Бр. е повреден. – Бел. М. К.; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 663.*

ТРИФОНОВ, Никола – църковен деец. Свещеник в Стара Загора (40-те – 60-те г. на XIX в.) Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 662.

ТРИФОНОВ, Тодор (– 24.XI.1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Роден в с. Жребичко, Пещерско, дн. Пазарджишка обл. Свещеник в селото (ср. на 60-те – ср. на 70-те г. на XIX в). Участва в Априлското въстание 1876. Заловен и обесен в Пловдив.

*Лит.: **Царев**, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 305.*

ТРИФОНОВ (Тръпков), Константин (Костадин) (1815/1820 – 1897) – свещеник и революционер. Роден в с. Буф, Леринско (Егейска Македония), Гърция. Учи в Буф и Битоля. Свещеник в Битолска епархия (след 1850). Участва в революционен заговор в Битоля (1862) за обезвреждане на гарнизона в града. Заловен от османските власти и осъден на 15 г. затвор, които излежава в затворите в Битоля и Солун. Излязъл на свобода е свещеник в родното си село, където е инициатор за отваряне на българско училище. Взема участие в Кресненско-Разложкото въстание в 1878-1879. След неуспеха на въстанието заедно с Леонидас Вулгарис организира събрание в местността Гремен теке край Острово на 21 май / 2 юни 1880. На събранието присъстват 32 делегати, които формират Временно правителство на Македония „Единство". Представителите искат от османското правителство приложение на член 23 на Берлинския договор, а от Великите сили – гаранции за приложението му.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 663.

ТРИФОНОВ, Юрдан Цветков (28.XII.1864 – 16.IV.1949) – историк. Роден в Плевен. Завършва славянска филология във Висшето училище в София (1893). Гимназиален учител във В. Търново (1885-1890) и София (1894-1908; 1926-1929). Преподавател във Военното училище в София (1900-1908). Член на БАН (1929). Автор на: „Унищожаването на Търновската патриаршия и заместването ѝ с автономно митрополитство – архиепископство" (Сб. нар. умотворения, наука и книжнина, 1907, с. 1-40); „Съединението на Ипекската патриаршия с Охридската архиепископия в XV в." (Сп. БАН, 1912, с. 11-42); „Беседата на презвитер Козма и нейният автор" (Сп. БАН, 1923, с. 1-78); „Византийските хронисти и църковно-славянската книжнина" (Изв. Ист. др-во в София, 1924, с. 163-181); „В. Друмев – Климент Браницки и Търновски. Живот, дейност и характер" (С., 1926); „Цар Борис-Михаил (Време, царуване, величие)" (С., 1907; 2 изд. С., 1927); „Живот и дейност на Константина Костенецки" (Сп. БАН, 66, 1943, N 32, с. 223-292).

*Лит.: **Плачков**, Иван Пеев. **Юрдан Трифонов**. // Летопис на Българското книжовно дружество, 1906, с. 77-78; **Любенова**, Л. **Юрдан Трифонов** като историк на Българската православна църква. // Научна сесия: академик **Юрдан Трифонов** (1864-1949) – Плевен, Библ. Български северозапад. Враца. 1996, с. 52-61.*

ТРИФОНОВДЕН (известен още и като Трифон Зарезан) – неподвижен православен църковен празник в чест на Св. мъченик Трифон, който се отбелязва от Българската православна църква на 1 февр. (по Новоюлианския календар). Празникът е включен към цикъл от три последователни дни, наречени Трифунци – 1, 2, 3 февр. Те се празнуват както следва: 1 февр. – Трифоновден; 2 февр. – *Сретение Господне* и 3 февр. – Св. Симеон. Народният празник Трифон Зарезан се почита от лозарите, соколарите, градинарите и кръчмарите. Празнува се на 1 февр. или на 14 февр.

*Лит.: **Краев**, Г. **Трифон Зарезан**. // Църковен вестник, N 5, 29 ян. – 4 февр. 1996.*

ТРОПАР – жанр в църковната химнография. Първоначално представлявал кратко песнопение – музикално-поетичен коментар към богослужебните четения на Стария и Новия Завет. Ранните тропари са писани в ритмувана проза, а през IV-V в. се появили тропари в мерена реч. Метриката на тропарите била нарушена при превода на богослужебните текстове на славянски език. С развитието на църковната химнография възникнали няколко типа тропари: ирмос, тропари от канона, стихира, ипакои, кондак и др. Днес тропар наричаме краткото песнопение, което отразява важни моменти от живота и подвига на честванията светец или съдържа основните идеи на празника. Католиците наричат „gradual" сборника от църковни химни.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 518-519.*

ТРОСКОВСКИ (ИЛИ БРЕСТОВСКИ) МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – разположен в Малешевската планина, Югозападна България, на километър северно от махалата „Коматница" на с. Брестово и на няколко километра югозападно от Троково. Основан в 1148. Разрушен от Крупнишкото земетресение (апр. 1904). Църквата е възстановена (1906).

Онлайн ресурс.

ТРОЯНОВ, Никола Христов – *вж Майстор Никола*

ТРОЯНСКИ СТАВРОПИГИАЛЕН МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – трети по големина в България след Рилския и Бачковския. Разположен живописно на брега на р. Черни Осъм, в с. Орешак, на 10 км от Троян. Основан е ок. 1600 (от игумен Калистрат), а възможно да е станало и преди това. Според други сведения манастирът бил основан от монаси от разрушения ловешки манастир „Ястреб", но това не е доказано. През следващите десетилетия манастирът бързо се разраснал. Били издигнати дървена църква, посветена на Рождество Богородично, монашеско жилищно крило и малка гостоприемница. Не след дълго обаче, по времето на игумена

Калистрий от Ловеч, бил разгромен от турска банда. Самият игумен бил посечен. През първ. пол. на XVIII в. манастирът отново се замогнал икономически. По това време в него започнало да функционира и килийно училище, което след 1765, когато било поето от даскал Никола Вървановв, ставало все по-известно. По същото време игуменът Христофор, родом от Сопот, осъществил първите по-големи строежи в манастира. Той издигнал нови сгради и потегнал дървената църква, а в 1771 изградил и водоснабдяването му. Ок. 1780 един друг сопотчанин – игуменът Пахомий организирал изграждането на нова, вече каменна съборна църква. Пристъпило се към строителство, което да отговаря на новото религиозно положение на манастира. В 1832 Партений изградил нов, втори скит, посветен на „Св. Йоан Предтеча", получил по-късно името „Зелениковец" от местността, където бил издигнат. Още през с.г. били събрани дарения и за построяване на нова съборна църква. Султанският ферман за този градеж бил издействан с помощта на Стоян Бейликчи едва през март 1835. Строителството започнало незабавно и завършило през юли, а през авг. Великотърновският митрополит Иларион осветил храма в името на „Успение Пресветая Богородици". След продължителни постъпки от страна на клира, Троянският манастир бил признат за ставропигиален, подчинен на Цариградската патриаршия (1830). Манастирът не участва пряко в Априлското въстание 1876, защото в него били настанени османски части. По време на Руско-турската война 1877-1878 монасите и околното население подпомогнали отряда на генерал Павел Карцов при прехода на Балкана. В Троянския манастир бил послушник Българският патриарх *Максим*, който е погребан в манастирската църква зад иконата на Св. Богородица Троеручица. Троянският манастир има два подчинени скита – „Св. Никола" (основан 1785 и разположен на ок. 1 км югоизточно от манастира, на западния склон на връх „Иван" (1046 м) и „Св. Йоан Предтеча" (основан през 1832, разположен на ок. 8 км югоизточно от манастира, в местността „Зелениковец").

*Лит.: **Данов**, К. Историята на Троянския манастир. Ловеч, 1891; **Иширков**, К. Орешакът и манастирът „Успение на пресвещена Богородица". // Сб. **Митрополит Максим**. С., 1931; **Драгов**, Х., **епископ Харитон**. Троянският манастир. История и документи. С., 1958; **Василиев**, А. Троянският манастир. С., 1962; **Захариев**, В. Стенописите на **Захарий Христович Зограф** в Троянския манастир. // Град Троян. Юбилеен сб. по случай 100 г. от обявяването му за град. С., 1968; **Пандурски**, В. Троянският манастир. Стенописи и архитектура. Албум. С., 1973; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 222-224; **Прашков**, Л. Троянският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 100-107; **Смоленски епископ Нестор**. Първият монашески революционен комитет в България. // Църковен вестник, N 7, 14 февр. 1992; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 89-91; **Мутафова**, Кр. Още за историята на Троянския манастир. // Духовна култура, 2001, N 1, с. 22-29; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 93-94.*

ТРУЛСКИ СЪБОР (691) – църковен събор, свикан от византийския император Юстиниан II. Наречен по името на императорския дворец Трулум. Занимава се с въпросите, останали без отговор на Втория и Третия събор в Цариград и най-вече за *Литургията*, църковната дисциплина и др. Приемат се 102 канона, които са отхвърлени от папа *Сергий I*. По-късно римският клир ги одобрява.

Онлайн ресурс.

ТРУХАЧОВ, Сергей (1960) – руски църковен деец. Завършва Духовната академия в Москва. Енорийски свещеник в Тихвинския храм и едновременно с това служи и в Отдела за външни църковни връзки на Московската патриаршия. Енорийски свещеник на Московското подворие в Карлови Вари (1993-1995). Предстоятел на руския храм „Св. Николай" в София (1995-).

Лит.: Нов предстоятел на руския храм „Св. Николай" – Подворие на Московската патриаршия в София. // Църковен вестник, N 30, 24-30 юли 1995.

ТРЪНЕНИЯТ ВЕНЕЦ (или подигравателно: Короната от тръни) – венец, изплетен от тръни и положен на главата на *Иисус Христос* преди Неговото разпъване на Кръст в Йерусалим. Този венец е положен като пародиен символ на царска корона, тъй като Спасителят е осъден на смърт за твърденията си, че е цар на юдеите. Всеки първи петък от месеца в 15 часа (т.е. в часа на Христовата смърт) реликвата, почитана от векове като Трънения венец на Иисус, се излага на показ в катедралата „Нотр Дам" в Париж. Това продължава до момента на пожара в катедралата, а сега – в църквата „Saint Germain-des-Prés". Този реликт е продаден през 1239 на краля на Франция Св. *Людвик* (Луи IX Свети – Louis IX le Saint, 1214-1270) от *Балдуин II* (Balduin II de Courtenay, 1217-1273) – младия владетел на Константинополската латинска империя. Въпреки че носел императорска титла и управлявал държавата, която някога е била най-могъщата сила в света, Балдуин II имал тежки моменти. Възкачил се на трона като единайсетгодишно дете, той е принуден бързо да порасне и да се бори от началото на своето управление не само за запазването на династията, но и за живота си. Неговата столица Константинопол е обсаждана от български и византийски войски няколко пъти. През 1237 двайсетгодишният владетел предприема пътуване на Запад, за да измоли в европейските царски дворове помощ за застрашения Константинопол. Като не получава помощ от папа *Григорий IX* (Gregorius IX), той се отправя към Париж. Именно по това време във Франция управлява крал Луи IX, който е дълбоко религиозен владетел. Особена е почитта му към Христовите реликви. Той няма намерение да се притече на помощ на Балдуин II с оръжие, но му отправя привлекателно предложение с огромната сума от 135 000 златни ливреи – в замяна на Трънения венец на Иисус, който се пази в императорската съкровищница в Константинопол. Реликтът е най-ценният символ на императорската власт. Балдуин II няма голям избор. След осъществяването на сделката по поръчение на френския монарх архиепископ Готие Корньо от Сенс (Gauthier Cornu, ? – 1241) поема грижата за ценната придобивка. Освен това той организира и поход, който тръгва по суша от Венеция към Париж. В местността Вилньов д'Аршевек в Бургундия походът е посрещнат от крал Луи, майка му – Бланш Кастилска (Blanche de Castille, 1188-1252) и брат му Робер от Артоа (Robert I d'Artois, 1216-1250). Всички те тръгват в тържествено шествие към столицата. Братята снемат реликвария от раменете си едва в базиликата „Нотр Дам", където се отслужва тържествена Литургия. Още същия ден Венецът на Иисус е поставен в дворцовия параклис „Св. Никола". Не след дълго започват да пристигат поклонници от цяла Европа, за да видят с очите си предмета, свързан с Христовите страсти, и да му се поклонят. Дворцовият

Трънениятвенец на Иисус Христос (реликва, произхождаща от Цариград от 1239, излагана в катедралата „Нотр Дам" в Париж до пожара; сега – в църквата „Сен Жермен де Пре")

параклис скоро се оказва твърде малък, за да побере всички желаещи. Ето защо Луи IX решава да построи специален храм, който да бъде съкровищница за Трънения венец. По този начин френският крал се сдобива и с две големи части от Св. Кръст, на който е издъхнал Иисус, дръжката на копието, с което е било прободено реброто на Спасителя, част от пурпурния плащ, с който е бил наметнат Христос, когато са Му се присмивали, парче от гъбата, с която са навлажнили устните Му на Кръста, а също и – парче от Неговата погребална плащеница, широка към 30 см. Крал Луи нарежда да се построи параклис за реликвите в двореца на Капетингите на парижкия остров Ла Сите. Ето как е създаден шедьовърът на готическата архитектура „Сен Шапел"', вдъхновен от описанията на дворцовия параклис в Константинопол. През 1323 френският философ Жан дьо Жандун (Jean de Jandun, 1285-1328) го описва в труда си *„De Laudibus Parisius"* (*„Възхвала на Париж"*) (Paris, 1323) така: *„Всеки човек , който прекрачи неговия праг, има чувството, че се е възнесъл на Небесата и влиза в едно от най-прекрасните места на Рая"*. Строежът на блестящия с великолепието си кралски параклис струва 40 000 златни ливреи, т.е. около три пъти по-малко, отколкото Луи IX е трябвало да плати на Балдуин II за Трънения венец. Това дава представа колко ценна е тази реликва за френския владетел. Освен това кралят трябва да похарчи и повече от 100 000 ливреи за големия вътрящ се златен реликварий, разположен в средата на *емпорията* в „Сен Шапел". Ключ за този реликварий има само кралят. Как изглежда Венецът на Иисус – този знак на царската власт, който, според замисъла на създателите му, е трябвало да бъде оръдие за мъчение и израз на подигравка? Първоначално Венецът е имал формата на боне, направено от трънливи храсти, което е покривало цялата глава. За скелет е служел обръч от оплетени гладки клонки, а към тях, най-вероятно с помощта на въже, са били прикрепени трънените клончета. Според традицията след снемането на Христос от Кръста един от свидетелите на разпъването взел със себе си Трънения венец. Понеже през първите три века на Християнството то е преследвано, всички Иисусови реликви се пазят в най-дълбока тайна – грози ги унищожение: както ако бъдат открити от римляните, така и – от евреите. Първите Христови реликви се появяват на бял свят едва след *Миланския едикт* на император *Константин Велики* през 313, когато християните получават правото публично да изповядват своята религия. Най-старият исторически запис за Трънения венец е от 409. За него споменава един от поклонниците в Светата земя – епископ Павлин Нолански (Paulinus Nolanus, 354-431). През IV в. реликтът е описан и от други *пилигрими*, в това число – и от Св. Винсент Леридски (Vincentius Lerinus, ? – 445), който уточнява, че Тръненият венец действително е имал формата на шлем (pileus), така че е покривал цялата глава на Иисус. През следващите векове за този реликт, който тогава се е намирал в Църквата на апостолите на Сион в Йерусалим, пишат многобройните поклонници, като например – Касиодор (Cassiodorus Senator, c. 485 – c. 585) или Антоний от Пиаченца (Saint Antoninus of Piacenza, ? – 303). През 650 Св. Григорий от Тур (Saint Grégoire de Tours, 538-594) свидетелства, че от първоначалната конструкция на реликта е останал само обръчът, оплетен от тръстика, защото клонките, които образували бонето, са се счупили, а тръните са изпадали. И в такава форма обикновено се представя Тръненият венец на християнските изображения – икони, картини, гравюри, стенописи... В живописта той няма формата на боне, а на тясна лента от сплетени трънливи клонки върху челото. По заповед на византийския император Константин X (Constantine X Doukas, 1006-1067) през 1063 Тръненият венец е пренесен от Йерусалим в Константинопол, където е съхраняван в двореца Буколеон заедно с други реликви. През 1204 Тръненият венец не е заграбен от латинските кръстоносци, които превземат столицата на Византия и откраднат много ценности. Въпреки това реликтът не остава дълго време до Босфора, защото е продаден на френския крал. До Париж реликтът стига като венец от тръстика, въпреки че към него са приложени и трънките, които са се отчупили преди това. Луи IX разпраща тези трънки по различни френски църкви, а самият Трънен венец заповядва да сложат в „Сен Шапел", където реликтът се съхранява повече от 550 г. Когато избухва Френската революция, Тръненият венец е изложен на опасност. През 1793 побесняла тълпа парижани нахлува в „Сен Шапел" и унищожава вътрешността на параклиса. Реликвите от храма са понесени най-напред в подигравателно шествие по парижките улици, а след това – са унищожени. Именно тогава безследно изчезват такива уникати като част от Светия Кръст от византийския реликварий на Балдуин II, считана за най-големия фрагмент от този реликт в света, дръжката на копието на Лонгин, парче от плащеницата и гъбата, използвана да навлажни устните на Христос. Втората част от Светия Кръст, гвоздеят и преди всичко Тръненият венец се спасяват от унищожение. През 1804 Тръненият венец се появява в съкровищницата на параклиса „Нотр Дам" в Париж, а две години по-късно император Наполеон Бонапарт (Napoléon Bonaparte, 1769-1821) дарява златен сферичен реликварий за този реликт.

*Лит.: **Grzegorz Gorny**, **Janusz Rosikon**, **Renaud Joseph**. Témoins du mystère: Enquête sur les reliques du **Christ**. Paris, 2016; Тръненият венец [Адапт. прев. от фр. ез. на редове от ориг. тр.: **Grzegorz Gorny**, **Janusz Rosikon**, **Renaud Joseph**. Témoins du mystère: Enquête sur les reliques du **Christ**. Paris, 2016.]. // Енорийски глас: Бюл. на Римокатолич. енория „Св. Йосиф". – 5.03.2023. – 4 с. <www.sofia.capucini.bg>. – Бел. А. К.; **Братанов**, Иво. За израза „Трънен венец". // Църковен вестник, N 13, 1-14 юли 1998, с. 4.*

ТРЪНСКИ МАНАСТИР „АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – средновековен паметник, съхранен до днес в България. Разположен по поречието на р. Ерма в близост до Трънското ждрело, по източните склонове на Руй планина, на няколко километра от гр. Трън. За начало на съществуването на манастира се приема годината 1643, посочена от Константин Иречек. Историята на манастира е богата и тясно свързана с борбите на трънчани за свобода. Скрит във вековна гора, далеч от населени места, манастирът е бил удобно място за срещи между българските патриоти, за четене и преписване на забранените български книги. Изиграва голяма роля за запазване на българския език, българския бит, на силния български дух и вяра в изгрева на свободата. В архитектурно отношение манастирът е малка кръстообразна сграда с две високи кубета. Поради обстоятелството, че била унищожавана многократно, повечето от надписите ѝ и старите книги били унищожени. Градежът на сградите и другите оскъдни свидетелства от материален и писмен произход насочват за начало на старината 1380-1400. Стенописите на манастира са два слоя. Някои от тях като „Св. Григор" и „Благовещение" издават зографска сръчност и заедно с данните за килийно училище в манастира и преписваческа група, възпроизвела по-стари книжовни паметници, разширяват представата за мястото и ролята на просветното огнище. Пак там зад манастирските стени е създаден комитет, ръководил националноосвободителните борби в този край.

*Лит.: **Йорданов**, Св. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Трънски край: Сб. С., 1940; **Йорданов**, Св. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959; **Пандурски**, В. Църковни старини из Трънско и Брезнишко. // Църковен вестник. N 36, 28 окт. 1961; **Миятев**, Кр. Архитектурата в Средновековна България. С., 1965, с. 193-195; **Бакалова**, Е. Трънският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 183-185; **Нешев**, Г. Български манастири през вековете. С., 2006; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 94; Църквите и манастирите в Трънско по време на турското робство и периода на Възраждането. Разказа Николай **Симеонов**. // Църковен вестник, 13-19 май 1996, с. 8; **Николов**, Б. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Църковен вестник, N 1, 1-5 ян. 1997.*

ТРЪПКОВ, Иван – църковен деец. Свещеник в с. Гронино, Ениджевардарско, Егейска Македония (1870-1908).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 664.

ТРЪПКОВ, Коста – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Кюстендил (50-те – 70-те г. на XIX в.). Участва в Кресненско-Разложкото въстание 1878-1879.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 664.

ТУДОР, Черноризец Доксов (X в.) – книжовник. Принадлежи към Симеоновия кръг книжовници. Предполага се, че е бил син на Докс, брат на княз *Борис I* или че е обикновен дворцов монах на Докс. Преписал Четири слова против арианите от Атанасий Александрийски (Атанасий Александрийски). Първо слово против арианите. Т. 1, Издание на текста / прев. на старобълг. ез. Константин Преславски; [съст.] Анна-Мария Тотоманова ... [и др.]; предг. А. Тотоманова, Т. Славова. С. 2022; Св. Атанасий Александрийски – Второ слово против арианите: в старобълг. прев. / П. Пенкова. С., 2015; Свети Атанасий Александрийски (Велики). Трето слово против арианите: изслед. и изд. на текста / П. Пенкова; [науч. ред. Е. Мирчева]. С., 2016).
*Лит.: **Златарски**, В. Н. Кой е бил **Тудор Черноризец Доксов**. // Бълг. преглед, 1897, N 5, с. 47-61; **Георгиев**, Е. Кой е **Тудор Черноризец Доксов**? Към въпроса за българската патронимия през Средновековието. // Старобългарска литература, 1987, Т. 20, с. 87-94.*

ТУДОРИЦА – *вж Тодоровден*

ТУИДА – ранновизантийска средновековна крепост, чиито останки са разположени на хълма *Хисарлъка* в североизточната част на Сливен. Част от укрепителната старопланинска система, която имала изключително важна роля за отбраната на Римската империя, по-късно и на ранната Византийска империя, както и на средновековна България.
*Лит.: **Щерева**, И., К. **Вачева**, Д. **Владимирова-Аладжова**. Туида – Сливен I (Разкопки и проучвания, XXVII). С., 2001.*

ТУЛЕШКОВ, Давид Хаджипенков (1840-1918) – музикален и просветен деец. Съставил псалтикия „Църковен свят" (в две части). Макар томът да е обявен за печат (1885), остава неиздаден. Съхранява се в ръкоп. (Държавен архив – В. Търново).
*Лит.: **Мечкова**, Кл. Търновският музикоучител **Давид Хаджипенков Тулешков**. // Българско музикознание, 1990, N 1, с. 103-113; **Попов**, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на **екзарх Йосиф I** (По случай 175-год. от неговото рожд. и 100-год. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2015.*

ТУЛЕШКОВ, Петър (27.I.1894 – 1930) – църковен деец. Роден във Велико Търново. Завършва Самоковското богословско училище, след което е енорийски свещеник в родния си град и София. Първи и дългогодишен секретар на Свещеническия съюз в България и главен редактор на неговия орган „Пастирско дело" (С., 1942-1944).
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 98, бел. 2 под линия.*

ТУМБЕВ, Тодор (-1944) – църковен деец. Свещеник във Велико Търново. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 41.

ТУНТОВ, Георги – католически свещеник. Викарий на Пловдивската епископия (1820).
*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 168.*

ТУРКО ВАСИЛАКИ – *вж Великов, Василаки*

ТУРСКИ НАСИЛИЯ НАД БЪЛГАРСКОТО НАСЕЛЕНИЕ В ИЗТОЧНА ТРАКИЯ – предприети по време на Междусъюзническата война 1913. Турски войски нападат българските села Булгаркьой, Теслим и др. Опожаряват и подлагат под нож по-голямата част от населението им, обезчестяват жени и девойки, заграбват и отнасят в Мала Азия най-хубавите жени. Тези изнудвания ставали не без участие на Вселенската патриаршия и не без споразумение с турското правителство.
Лит.: Християнство в дела. // Църковен вестник, N 48, 24 авг. 1913; Теглила на група тракийски българи. // Църковен вестник, N 48, 24 авг. 1913.

ТУТМАНИКОВ, Георги Даков (прозвище: Шолето) (1837 или 1842-1881) – църковен деец. Роден в Джурово, Ботевградско, Софийска обл. Свещеник в с. Видраре, Ловешка обл. (от 1868). Член на местния революционен комитет. Сподвижник на Васил Левски. Заточен в Диарбекир (1873). Освободен (1878) и продължава да служи като свещеник в с. Видраре.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния ист.-археолог. инст., 1978, Т. I, с. 250-251.*

ТУШИ – възрожденски църковен деец. Свещеник във Воден, Егейска Македония. Член на градската община (1872). Взема участие в борбата за църковна независимост.
*Лит.: **Думев**, В. Из спомените на две учителки в Македония. // Македонски преглед, 1924-1925, N 1, с. 2.*

ТЪПЧИЛЕЩОВ, Никола Петков (9.II.1817 – 15.V.1895) – търговец и общественик. Роден в Калофер. Учи в Габровското взаимно училище при Неофит Рилски. През 1838 се установява в Цариград, където заедно с по-големия си брат Христо *Тъпчилещов* развива мащабна търговия както в цялата Османска империя, така и в чужбина. Подпомага българското просветно движение, както и усилията за създаване на самостоятелна Българска църква. Настоятел на сп. „Любословие" (Смирна, 1845-1846) и на в. „Век" (Цариград, 1874-1876). Член на Настоятелството при църквата „Св. Стефан" в Цариград. Умира в София.
*Лит.: **Шишманов**, Ив. Нови студии из областта на Българското възраждане. // Сб. на БАН, 1926, Т. 21, с. 396; История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 61; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484.*

ТЪПЧИЛЕЩОВ, Христо Петков (1808 – 22.IX.1875) – търговец. Роден в гр. Калофер. Брат на Никола *Тъпчилещов.* Един от инициаторите за построяване на Българската църква „Св. Стефан" в Цариград. По време на Църковно-народния събор от 1871 включен в състава на Екзархийския привременен съвет.

*Лит.: **Начов**, Н. **Христо Н. Тъпчилещов**. Живот и неговата обществена дейност. С., 1935; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484-485.*

ТЪРЖЕСТВО НА ПРАВОСЛАВИЕТО – християнски празник в Православната църква, посветен на възвръщането на иконопочитанието. Отбелязва се през първата неделя на Великите пости за Възкресение Христово.

Онлайн ресурс.

ТЪРЖИШКИ МАНАСТИР „СВ. ПРОРОК ИЛИЯ" – намира се в северната част на рида „Гола глава", в Западния Предбалкан, на десния бряг на р. Искър, на ок. 4.5 км от с. Струпец, Врачанска обл. Построен в нач. на XVI в. Носи името „Тържишки", тъй като в околностите му някога имало пазар (тържище). В кр. на XVII в. манастирът е разрушен от турците. През 1851 се започва строителството в сегашния му вид. Осветен от Врачанския епископ Доротей (15 апр. 1857). Дава приют на народни борци, сред които и на Васил *Левски*, Никола *Обретенов* и др. Опожаряван 3 пъти. През 1972 изгарят 2/3 от него. Унищожена е и стаята на *Дякона*, която не е възстановена.

*Лит.: **Инокентий, архимандрит**. Тържишкият манастир – уникална иконна галерия. // Духовна култура, 1974, N 4; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 208-209; **Бакалова**, Е. Струпешкият (Тържишкият) манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 121-124.*

ТЪРНОВАЛИЙСКИ, Андрей (светско име: Ченко) (1.IX.1923 – 10.I.1988) – капуцин. Роден е в Генерал Николаево. Заминава за Италия и влиза в Ордена на отците капуцини (1937). Ръкоположен за свещеник в Бресамоне, Италия (1957). През 1967 е във Франкфурт, а през 1968 – в Мюнхен, където защитава титлата „доктор" по църковните науки със специалност теология. По време на престоя си в Германия издава книга, посветена на католическата църква в България и на монс. *Андреа Канова*. Книгата е на два езика – немски и италиански. Умира в Германия, но е погребан в Италия, в изпълнение на неговото желание.

Онлайн ресурс.

ТЪРНОВАЛИЙСКИ, Йосиф – *вж Йосиф Търновалийски*

ТЪРНОВСКА АРХИЕПИСКОПИЯ (1185-1235) – създадена след освобождението на България от византийско владичество и просъществувала до 1235, когато цар *Иван-Асен II* възстановява патриаршеското достойнство на Българската църква.

*Лит.: Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 57-61.*

ТЪРНОВСКА ЕПАРХИЯ – *вж Великотърновска епархия*

ТЪРНОВСКА КНИЖОВНА ШКОЛА (XIV в.) – най-значителният книжовен център по време на Второто българско царство. Наследява и развива литературата от XIII в. Обхваща цялото книжовно наследство на Патриарх Евтимий и неговите преки и непреки ученици – Св. *Киприан*, *Йоасаф Бдински*, *Григорий Цамблак*, *Константин Костенечки*. Свързана с идеологията на исихазма. Средище на книжовна реформа, извършена от Патриарх Евтимий с цел възобновяване на нормите на българския език от времето на Св. Св. Кирил и Методий.

*Лит.: Търновска книжовна школа 1371-1971. Международен симпозиум във Велико Търново, 11-14 окт. 1971 г. / Ред. колегия: П. **Русев**, Г. **Данчев**, Ек. **Сарафова**. С., 1974; **Велчев**, В. Търновската книжовна школа и предренесансовото движение на Балканите. // Търновска книжовна школа: Т. 1. 1974, с. 243-256; **Иванова**, Кл. **Патриарх Евтимий** и агиографската традиция в средновековната литература. // Литературна мисъл, 1977, N 10, с. 90-99; **Данчев**, Г. Страници из историята на Търновската книжовна школа. С., 1983; **Динеков**, П. Търновската книжовна школа (История, основни черти, значение). // Старобългарска литература, 1987, Т. 20, с. 3-19.*

ТЪРНОВСКА ПАТРИАРШИЯ – наименование на независимата Българска църква през XIII-XIV в. Наследник на Преславската патриаршия от времето на Първата българска държава, унищожена след падането на България под византийска власт. След победата на въстанието на Асеневци и възобновяването на българската държава е отхвърлена църковната власт на *Охридската архиепископия* и създадена независима българска архиепископия, начело с архиепископ *Василий*. В резултат на успешните преговори между цар *Калоян* и Римската курия (1204), Василий е въздигнат за Търновски архиепископ и примас на цяла България и Влахия. Официалното и канонично признаване на патриаршеското достойнство на Българската църква е извършено при царуването на *Иван-Асен II* на църковния събор в Лампсак (Мала Азия) (1235), когато своето съгласие дават Никейският патриарх *Герман II* и останалите четирима източни патриарси. За пръв Патриарх е провъзгласен *Йоаким I*. В организационно отношение Търновската патриаршия следва традициите на Преславската патриаршия. Начело на нея стои Патриарх, който участва в Болярския съвет и има собствена канцелария. Дейността му се подпомага от Синод, в който участват митрополитите и епископите. Той се занимава с разглеждането на най-важните процеси и явления, съпътстващи църковния живот на страната – борбата срещу различните ереси, спорове за имоти и други въпроси от светски и духовен характер, свързани с църквата. При избор на Патриарх се предлагат три кандидатури, от които постът получава този от тях, който има одобрение от царя. Патриаршията е не само духовният стълб на светската власт, но и основен проводник на нейната цялостна политическа дейност. От своя страна светската власт подкрепя борбата на Патриаршията срещу различните ереси. Тя свиква и различните църковни събори (1211, 1350, 1360). Господстващо религиозно-философско учение в Българската църква е исихазмът – с най-видни представители *Теодосий Търновски* и *Евтимий Търновски*. През XIII-XIV в. Търновската патриаршия променя своя диоцез. Най-широк е той по време на царуването на Иван-Асен II, когато включва 14 епархии (без Търновската и Охридския диоцез), 10 митрополии (Преславска, Червенска, Ловчанска, Средецка, Овечка, Дръстърска, Видинска, Серска, Филипополска и Месемврийска) и 4 епископии (Браничевска, Белградска, Нишка и Велбъждска). През XIV в. с отслабването на Втората българска държава от Търновската патриаршия се отделят западните епархии, които се присъединяват към

Сръбската архиепископия (от 1346 – патриаршия), Варненската, Видинската и южните епархии преминават към *Цариградската патриаршия*. През 1416-1438 автокефалността на Търновската патриаршия е унищожена, като е понижена в обикновена митрополия, подчинена на Цариград.

*Лит.: **Трифонов**, Ю. Унищожаването на Търновската патриаршия и заместването ѝ с автономно митрополитство – архиепископство. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 22-23, 1906-1907, с. 1-40; **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. Т. 2. Българска, Руска и Сръбска. С., 1944; **Ковачев**, М. Възходът и величието на Търновската патриаршия. // Църковен вестник, N 35-38, 10 ноември 1953; **Цанкова-Петкова**, Г. **Архимандрит Нестор**. Търновската патриаршия. // Българската патриаршия през вековете. С., 1990; **Цанкова-Петкова**, Г. Восстановление болгарского патриаршество в 1235 г. и международное положение болгарского государства. // Византийский временник, 1968; **Христов**, Б. Търновската патриаршия. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2003; N 8, 16-30 апр. 2003; **Тютюнджиев**, Ив. Търновската митрополия през XV-XIX в. В. Търново, 2007; **Тютюнджиев**, Ив. Търновският епископат XII-XXI в. В. Търново, 2007.*

ТЪРНОВСКО ЧЕТИРИЕВАНГЕЛИЕ (XIII в.) – книжовен паметник. Състои се от 247 л., писани на пергамент и хартия. Съхранява се в Архива на Хърватската академия в Загреб. Важен източник за историята на българския език.

*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 526.*

ТЪРПЕВ, Христо (псевдоним: Страхил) (1872 – 13.I.1903) – църковен и революционен деец. Роден в с. Велгощи, Охридско (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник и служи в родното си село. Влиза във ВМОРО. През 1902 се включва в четата на Никола Русински. От ноември с.г. е войвода на Езерската чета. Загива в сражение при с. Конско.

Лит.: Македонците в културно-политическия живот на България. Анкета от Изпълнителния комитет на Македонските братства. С., 1918, с. 96; Освободителната борба на българите в Македония и Одринско 1902-1904. Дипломат. докум. С., 1978, с. 80-81, 92.

ТЪРПОВСКИ, Филип – църковен и революционен деец. Роден в голямото българско с. Дъмбени, Костурско (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник (1894). Влиза във ВМОРО (1895). Член на Костурския околийски революционен комитет (1900). Арестуван при избухването на Иванчовата афера (юли 1901) и осъден на 7 г. Затворен е в Корча. Освободен през февр. 1903.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 131.*

ТЮРОЛЕНКОВ, Георги – *вж Амвросий Зографски*

ТЮФЕКЧИЕВ, Ст. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Бъдеще, Старозагорска обл. (1859).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 665.

У

УАХАБИЗЪМ – ултраконсервативно реформаторско движение в Сунитския ислям от XVIII в. и доминираща форма на *Исляма* на Арабския полуостров – най-вече Саудитска Арабия и Катар, малки части от Африка и Западен Ирак. Той е религиозно движение на ислямски фундаменталисти, търсещо да се върне към ранните основополагащи източници на Исляма – *Коранът* като Откровение на Аллах, и хадисите, които са разкази за деянията на Мохамед.

Онлайн ресурс.

УАХАБИТИ – *вж Уахабизъм*

УГО БОНКОМПАНИ – *вж Григорий XIII*

УЗУНОВ, Васил Николов (8.IV.1873 – 7.IX.1948) – писател, просветен деец и опълченец. Роден в Горна Джумая (дн. гр. Благоевград). След Берлинския договор 1878 се преселва с родителите си в свободното Княжество България. Васил Узунов учи първо в Самоков, а след това в 1897 завършва с първия випуск на класическия отдел на *Солунската българска мъжка гимназия*, Историко-филологическия факултет на Софийския университет (1901). Учител в различни селища на страната. Занимава се и с литературна дейност. През Балканската война в 1912 влиза в редовете на Македоно-одринското опълчение. Отличен с бронзов медал. През 1923 заминава за Америка. Връща се през 1925. Продължава журналистическата си дейност. Занимава се и с преводачество. Посвещава голяма част от творбите си на живота и борбите на македонските българи. Творчеството му е пропито от християнската етика („Изгрева на свободата: Кървавите дни на Освободителната война" /С., 1928/; „Ние в Балканската война: Ист. роман" /С., 1933/; „Озарени: Роман" /С., 1943/; „Стръмен път: Разкази" /С., 1940. – Изд. на Св. Синод/).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 229; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 261.*

УЗУНОВ, Георги Иванов – *вж Григорий Ловчански*

УЗУНСКИ, Никола К. (1810-1900) – просветен и църковен деец. Роден в с. Широка лъка, Смолянска обл. Учител, свещеник в селото (1810-1824). Основател на читалището (1872).

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 668; **Узунски**, Г. Когато бяхме под робство. // Широка лъка. Просветно огнище в Родопите. С., 1947, с. 53, 55.*

УКРАИНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА (Московски патриархат) – има статут на самоуправлявана и притежава широка автономия. При каноническото си общение с другите поместни Православни църкви действа само като част на Руската православна църква. Към 2016 притежава 11 296 от всички 28 841 съществуващи в страната храмове. По-голямата част от тях се намират в Хмелницка и Виницка обл. и по-малката – в Лвовска, Ивано-Франковска обл. и Киев. В съответствие с чл. 7 от закона „За свободата на съвестта и религиозните организации" от 23 апр. 1991 не е регистрирана като централизирана църковна организация, но има официална регистрация на своите организации и структури като самостоятелни юридически лица. След разпадането на СССР в нач. на 90-те г. на миналия век сред украинското духовенство и миряните се наблюдава тенденция за откъсването на Украинската православна църква от Московския патриархат. Свиканият Архиерейски Събор на Руската православна църква (30-31 ян. 1990) приема „Положение за Екзархата", което предоставя по-големи права на Украинския и Белоруски екзархат за самоуправление, а също така – и правото им да се наименуват Украинска и Белоруска православни църкви. На 9 юли 1990 в Киев е проведено съвещание на Украинския епископат, на което е констатирано, че: процесът на легализация на Униатската църква в Западна Украйна е приел характер на религиозна агресия срещу Украинската православна църква. Поради тази причина епископатът на Украинската православна църкви приема Обръщение към Московския и на цяла Русия патриарх Алексий II и Св. Синод на Руската православна църква, с което предлага да се вземат мерки срещу действията на разколниците от Украинската автокефална православна църква и униатите. Обръщението е одобрено от Синода на Украинския екзархат (10 юли 1990). За утвърждаване на Обръщението е свикан Архиерейски събор в резиденцията на Даниловския манастир (25-27 окт. 1990). Взето е решение да се предостави право на Украинската православна църква на независимост и самостоятелно управление. С този акт се слага край на съществуването на Украинския екзархат. Предстоятелят на Украинската православна църква се избира от Украинския епископат и благословията на Московския и на цяла Русия патриарх. Той ще носи титул митрополит Киевски и на цяла Украйна и ще бъде постоянен член на Св. Синод на Руската православна църква. До ян. 2009 новият статут на Украинската православна църква остава непотвърден. След провала на августовския пуч (1991) Върховният съвет на Украйна провъзгласява независимостта на страната (24 авг. 1991). На 1-3 ноември 1991 е свикан нов Събор на Украинската православна църква в Киевско-Печорската лавра, на който присъства целият Украински епископат, делегати от 22 епархии, 32 манастира и представители на духовните училища. Взето е решение за прозъгласяване на пълна самостоятелност на Украинската православна църква. Против се обявяват само трима епископи от Черновиц, Тернопол и Донецк, които на другия ден са освободени от заеманите постове. Тъй като митрополит Филарет отказва да се подчини на отправеното към него искане да се откаже от ръководството на епископата, взето е решение на негово място да бъде поставен нов предстоятел на Украинската православна църква. На състоялия се нов Събор на Украинската православна църква в Киевско-Печорската лавра (26 юни 1992) е взето решение за преминаване към върховенството на Вселенската патриаршия. Митрополит Филарет е освободен от поста си и лишен от духовен сан. Съборът обявява решенията на проведения в навечерието на неговото свикване Всеукраински православен събор за незаконни. През 1993 Вселенският Патриарх приема под своята юрисдикция Украинската православна църква. Последната се счита за правоприемник на древната Киевска митрополия (в пределите на Украйна) и бившия Украински екзархат на Руската православна църква. На 5 ян. 2019 Вселенският патриарх Вартоломей I подписва томос (църковен акт) за признаване на Украинската православна църква за автокефална. Това довежда до разрив в отношенията между Руската православна църква и Вселенската патриаршия. Св. Синод на Българската православна църква още не е взел отношение към новия статут на Украинската православна църква. На 3 февр. 2019 за неин глава е поставен митрополит Епифаний Киевски. След присъединяването на Крим към Руската федерация (март 2014) Кримската епархия на Украинската православна църква отказва да се регистрира по руското законодателство и нейното имущество е конфискувано. С решение на Св. Синод на Московската патриаршия от 7 юни 2022 на територията на Република Крим е образувана нова Кримска митрополия. – *Бел. на ред.*
Онлайн ресурс.

УЛАЙБЕВ, Петко Иванов (1830-1925) – църковен и просветен деец. Свещеник в с. Полски Сеновец, Великотърновска обл. от ср. на 50-те г. на XIX в. Учител (1862).
*Лит.: **Лазаров**, Т. Полски Сеновец. С., 1984, с. 29, 32, 34.*

УМБЕРТО ДИ КАПУА (1936) – дипломат от Малтийския орден. Посланик в България (2005-2007).
Онлайн ресурс.

УМИВАНЕ НА КРАКАТА – ритуален акт, извършен от Иисус Христос с учениците Му по време на *Тайната вечеря* на *Велики Четвъртък*, предавайки им един от най-важните уроци на живота – смирението. Иисус измива краката на всичките 12 апостоли, включително на *Юда Искариот*. След като облича горната Си дреха и се разполага отново край трапезата, Иисус казва: „Знаете ли, какво ви направих? Вие Ме наричате Учител и Господар, и добре казвате, понеже Съм такъв. И тъй, ако Аз, Господ и Учител, ви умих нозете, то вие сте длъжни да умивате нозете един на друг. Защото ви дадох пример, да правите и вие същото, каквото Аз ви направих." (Иоан. 13:12-15).
Онлайн ресурс.

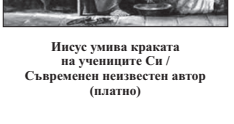

Иисус умива краката на учениците Си / Съвременен неизвестен автор (платно)

УНГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – призната официално от Австро-Унгарската монархия (1868). Състои се от две автономни митрополии и осем епископии. След разпадането на Австро-Унгария (1918) в пределите на Унгария остава само една Сръбска епархия с един действащ манастир (Грабовацкия). През апр. 1924 в Будапеща е основана нова Митрополитска катедра на Вселенската патриаршия, която мълчаливо е преименувана на Екзархат на Централна Европа със седалище във Виена (окт. 1924). Българите в Унгария имат своя църковна енория. Построен е и българският църковен храм „Св. Св. Кирил и Методий" (1931), осветен 1958. С указ на унгарския премиер Миклош Хорти е узаконена автономна Унгарска православна църква, начело с о. Михаил Попов (апр. 1941) – бивш капелан от царската армия и лектор в университета в Дебрецен. В 1942 унгарското Министерство на културата открива в Будапеща семинария за Унгарската православна църква, която просъществува до 1944. Днес българите имат един храм в Будапеща и един параклис в гр. Печ (посветен на Св. Йоан Рилски) – под юрисдикцията на Българската патриаршия. Между 1980 и 1996 храм „Св. Св. Кирил и Методий" в Будапеща е седалище на Българския екзарх за Западна Европа митрополит Симеон.
Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

УНИАТСКО ДВИЖЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ – възниква в резултат на засилването на католическата пропаганда след поражението на Русия в Кримската война (1853-1856). В стремежа си да отслабят руското влияние на Балканите Франция и Англия изпращат множество католически и протестантски мисионери, които разгръщат силна агитация за откъсване на българите от Православието. Султанското правителство, заинтересовано от разрушаването на верското единство на българите и за да нанесе удар на руското влияние, поддържа униатското движение. С една нота още през 1849 френското правителство предлага на Високата Порта да отдели Българската църква в самостоятелна Патриаршия. По същото време френският посланик в Цариград дори поиска от султана да освободи заточените български религиозни водачи *Неофит Бозвели* и *Иларион Макариополски.* Под френско внушение през 1854-1856 в Цариград се сформира кръг от българи начело с Драган Цанков, който поема пътя на униатството. През 1855 Др. Цанков тайно приема Католицизма и с помощта на френското посолство открива печатницата си в Лазаристкия колеж „Сен Беноа" (Св. Бенедикт) в Цариград. През 1859 започва да издава в Цариград в. „България", чрез който проповядва своите идеи за разрешаване на българския църковен въпрос по пътя на Униатството. На свикания по нареждане на Високата Порта в Цариград Патриаршески събор (1858-1860) гръцкият клир отказва да приеме умерените църковни искания на българите и всички възможности за разбирателство пропадат. През 1859 българите в Кукуш първи правят опит да се обявят за униати. На 30 дек. 1860 стотина съмишленици, начело с Др. Цанков, се представят пред папския представител в Цариград и му връчват молба, подписана от множество българи, с която се иска Апостолическо покровителство. В резултат е подписан акт за присъединение към Рим, в който се формулират двете основни български искания – самостоятелна църковна йерархия и училища. Към тях е и изричното настояване за запазване непокътнат съществуващият Източен църковен обред. Това довежда до признаването на българите от Светия Престол и Високата Порта за отделна религиозно-народностна общност в рамките на Османската империя. След няколко месеца, на 2 апр. 1861 в Сикстинската капела в Рим архимандрит *Йосиф Соколски* е ръкоположен за архиепископ и глава на Католическата църква от Източен обред на българите лично от папа *Пий IX* в присъствието на висши духовници, влиятелни политически фигури, дипломатически представители и делегация на присъединените към Рим българи. На 14 апр. делегацията се завръща в Цариград. На 23 апр. – Великден, архиепископ Йосиф Соколски извършва тържествено Владишко богослужение. На 1 юни 1861 султан *Абдул Меджид* издава берат, с който Йосиф Соколски се признава за духовен глава (милет баши) на „българите, които се съединиха с Рим". Създаден е *Български апостолически викариат,* който просъществува до 1883. След като признава новообразуваната българска униатска община в Цариград, Високата Порта веднага заточва водача на Православното движение *Иларион Макариополски.* Много скоро на нововъзстановената църква е нанесен силен удар. Нейният духовен предводител архиепископ Йосиф Соколски е отвлечен в Русия. При тази ситуация Др. Цанков също се отказва от унията. След поредица неуспешни опити да бъде възстановен нов йерарах (един от които е отец *Петър Арабаджийски* от латинския обред), кризата е преодоляна с избора за епископ на *Рафаил Попов* (1 ноември 1865). За епископския център е определен гр. Одрин. Новият епископ развива енергична дейност. През апр. 1866 Рафаил Попов предприема обширна обиколка в Македония и Тракия. През 1869-1870 пътува до Рим, за да вземе участие в заседанията на *Първия Ватикански събор,* който прокламира папската непогрешимост по въпросите на Вярата. След учредяването на Българската екзархия (1870) борбата с гръцкото църковно влияние се пренася в смесените епархии в Македония и Тракия. В нач. на 1874 Смоленският епископ *Нил Изворов* е изпратен в Солун като Солунски български митрополит, но без необходимия берат. Това предизвиква протестите на Високата Порта, която настоява за отзоваването му. Подложена на силен дипломатически натиск, Екзархията се съгласява, но Нил отказва да се подчини. Съгласието да се отзове епископ Нил обратно в Цариград е прието в Македония като знак за екзархийско-патриаршеското споразумение. Това кара шест общини – Солунската, Дойранската, Воденската, Кукушката, Струмишката и Малешевската – да протестират. Три от тях (Солунската, Воденската и Кукушката) искат от Екзархията върху пределите им да бъде учредена нова самостоятелна епархия с център Кукуш, а епископ Нил – да стане неин митрополит. След получения отказ от страна на Екзархията, общините се обръщат към английския консул, за да бъдат приети в Англиканската църква начело със своя епископ. След отказа на англичаните, те се обръщат към главата на Българската униатска църква – епископ Рафаил Попов, който отговаря положително на тяхното питане за възможно присъединяване към Рим. Това става след преговори с епископ Нил и след писменото му заявление за готовност за присъединяването му към унията. През февр. 1874 в Солун пристига Петко Р. Славейков, който развива дейност срещу унията. В акцията по отстраняването на Нил Изворов от Солун се включва и *Антим I* в Цариград. Поради невъзможността му да остане повече в пределите на диоцеза си без съответния берат, епископ Нил отпътува обратно за Цариград (в кр. на зимата на 1874). Епископ Рафаил Попов предприема редица дипломатически срещи и разговори за уреждането на разрешение епископ Нил Изворов да се върне в епархията си и да поеме дължностите си. Макар че епископ Нил официално приема Католицизма (11 апр. 1874) в Западнокатолическата катедрала в Цариград. Позволение той не получава и остава да живее в Цариград. На 23 февр. 1876 епископ Рафаил Попов внезапно умира. За негов заместник е избран Нил Изворов. На 5 септ. 1876 с декрет от Светия Престол той е назначен за епископ на съединените българи. На 21 септ. 1876 е официално въведен в чин епископ на Българската униатска църква. През ноември Високата Порта издава нужния берат, с който официално признава правата му на духовен предстоятел на съединените българи. След Берлинския договор от 1878 българите униати остават предимно в границите на Османската империя. Ръководството на духовните дела от един център вече е неефективно и през 1883 Македония и Тракия са разделени на две отделни в административното си управление епархии и с отделен епископ. За архиепископ със седалище в Цариград и администратор на съединените българи е назначен Нил Изворов. За апостолически викарий на Тракийския викариат с център Одрин е назначен титулярният Херсонски епископ *Михаил Петков*, а за викарий на Македонския с център Солун – титулярният саталски епископ *Лазар Младенов*. Назначените епископи на Тракия и Македония са първите католически владици с богословско образование и възпитание, добито в католически висши богословски училища и университети. След Руско-турската война 1877-1878 Екзархията изпада в криза, тъй като е подложена на удари както от униатите, така и от страна на Високата Порта и Вселенската патриаршия. Отстъпленията на епископ Лазар Младенов през есента на 1894 и на архиепископ Нил Изворов през 1895, които се връщат към Православието, допълнително утежняват кризата. За приемник на Лазар Младенов е определен *Епифаний Шанов*, който е посветен в епископски сан на 23 юли 1895 с титлата Ливийски. Представителната роля за съединените с Рим българи пред османските власти временно е поета от отец *Никифор Дончев*, дългогодишен енорист при Българската църква „Св. Троица" в Галата, Цариград. Високата Порта обаче настоява за нарочно постоянно лице и по тази причина длъжността е поверена на мирския свещеник от Одринската епархия *Михаил Миров*. През 1907 отец Михаил е посветен в епископски сан и въздигнат в архиепископски чин, и същевременно е назначен за глава на съединените с Рим българи със седалище в Цариград. От тази дата начева краткото време на третата Българска източна католическа архиепископия, която просъществува до войните от 1912-1918. През втор. пол. на 1913 е предприет поредният униатски опит на българска почва. Въпросът за църковното единение със Светия Престол и

Католическата църква е поставен пред екзарх *Йосиф I Български* в Цариград от архиепископ Михаил Миров. Срещата се осъществява на 13 юни 1913 в самото навечерие на Междусъюзническата война. Двамата духовни водачи обсъждат положението на българите в Македония и нерадостните перспективи, които вещаят сръбската и гръцката окупации. По този повод архиепископ Михаил Миров изразява увереност, че сънародниците, които останат извън пределите на българската държава, ще могат да намерят в унията средство за национално самосъхранение срещу неизбежните опити за денационализация. След Междусъюзническата война повече от 10 000 източни католици от Македония и Тракия се изселват в България. Рухва изцяло католическото учебно дело сред българите в Османската империя – закрити са двете униатски гимназии – *Солунската българска семинария* и *Одринската гимназия*, закрити са милосърдните заведения, прогонени са сестрите евхаристинки. Архиепископ Михаил Миров остава в Цариград с надежди оттам да упражнява юрисдикцията си на духовен глава на българите източнокатолици, които вече са разделени в четири държави. До 1916 епископ Епифаний Шанов остава в епископското си седалище Солун, но в с.г. като български владика той е интерниран от гръцките власти първо на остров Наксос и после – на остров Трикери, където и остава до 1919. През 1921 Конгрегацията за Източните църкви изпраща в България специален пратеник в помощ за разрешаване на възникналите противоречия в България. С.г. епископ Епифаний Шанов е освободен от длъжността си епископ на Солунския викариат, а владиката на Тракийския епископ Михаил Петков умира. За временен апостолически администратор и на двата викариата е поставен архимандрит *Христофор Кондов* (1921-1924), а проадминистратор – архимандрит *Йосафат Козаров* (1924-1925). Архиепископ Михаил Миров продължава да стои на върха на йерархическата структура на Католическата църква от Източен обряд в България, но променените условия след войните все повече и повече обезсмислят представителните му функции в Цариград. През 1926 е осъществено административното преустройство, с което на практика несъществуващите вече епархии в Турция – Одринска и Солунска, както и Цариградското представителство, – са закрити и е образувана една епархия в пределите на България със седалище в София – Софийската апостолическа екзархия, която обхваща всички български католици от Източен обред, живеещи на територията на България. Верните от бившия Одрински викариат се причисляват към западнообрядния Цариградски и Апостолически викариат, а верните от Солунския български Апостолически викариат преминават към източнообрядната Атинска Апостолическа екзархия. От своя страна източните католици от Вардарска Македония се обособяват като деканат (църковна околия) на Западнообрядната Скопска епархия. В 2001 във Вардарска Македония е възстановена Източнообрядната Македонска Апостолическа екзархия.

*Лит.: **Миркович**, Г. Униатското движение по църковния въпрос. Сливен, 1897; **Елдъров**, Св. Католическата църква и българите. // Македония, 8, 24 февр. 1999; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 54.*

УНИВЕРСИТЕТСКИ ПАРАКЛИС – открит в Православния богословски факултет при Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий". Посветен е на двамата солунски просветители.

Лит.: Открит Университетски параклис [в Православния богословски факултет при Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий"]. // Църковен вестник, N 20, 15-21 май 1994.

УНИЯ (от латинската дума unio – „единство", „обединение") – изкуствено създавано съединение между Православната църква и други вероизповедания, което задължително изисква да бъдат приети догматически отстъпления от светоотеческата Православна вяра. В нашата история властимеещите са налагали насилствено унии с Римокатолическата църква, най-известни от които са Лионската (1274), Флорентинската (1439) и Брестката (1596). Всички те са били сключвани по политически причини, при трудни за Православните страни исторически обстоятелства, при което се налагало православните да признаят главенството на Римския папа и да приемат други отстъпления от Вярата. С униите Ватикана целял да проведе властолюбивата си политика в стремежа й да покори православния Изток, докато за православните тя винаги е означавала измяна на Православието.

*Лит.: **Цухлев**, Д. Унищожението на унията, сключена от **цар Калоян**. Припознаването на Търновската патриаршия от константинополския и други източни патриарси и задълженията, които е поела първата при **цар Йоана Асеня** (1218-1241). // Християнска мисъл, 1907-1909, N 1, с. 2, 5, 6, 11; **Шивачев**, А. Опитите на Рим да подчини българската църква при **царете Бориса** (IX в.) и **Калояна** (XIII в.) (Кратък ист. очерк). С., 1916; **Дуйчев**, Иван. Преписката на **папа Инокентий III** с българите (Увод, текст и бел.). // Год. Соф. унив. 1949, 38, с. 1-116; **Дуйчев**, Иван. Преписката на **папа Инокентий III** с българите. С., 1942; **Петров**, П. Унията между България и Римската църква през 1204 г. и Четвъртият кръстоносен поход. // Ист. преглед, 1955, N 2, с. 35-57; **Шиваров**, Н. Царският примат и унията с България от 1204 г. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1985, с. 121-144; **Събев**, Т. Самостойна народностна църква в Средновековна България. С., 1987; **Петков**, К. Унията между Българската църква и Рим в началото на XIII век – някои пренебрегвани аспекти. // Духовна култура, 1992, N 9, с. 25-32; **Чолова**, Цв. Българската църква и опитите за уния през Средновековието. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 116-129.*

УНИЯТА МЕЖДУ РИМ И БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА ОТ 1204 – формално се прекъсва Православната традиция. Тя е политически ход за признаване на царското достойнство на *Калоян – вж Калоян (с. 385 на наст. изд.); Българска архиепископия (с. 138 на наст. изд.); Българска православна църква (с. 147 на наст. изд.); Василий I Български (с. 166 на наст. изд.); Дипломатически отношения между България и Светия Престол (с. 267 на наст. изд.); Католицизъм в България (с. 394 на наст. изд.); Примас (с. 629 на наст. изд.)*

УОШБЪРН, Джордж (1833-1915) – американски протестантски мисионер в Цариград. Преподавател и директор на *Робърт колеж* (1877-1903).

*Лит.: **Екзарх Йосиф I** в спомените на съвременници / Съст. Хр. **Темелски**. С., 1995, с. 581.*

УРВИЧКИ КРЕПОСТЕН КОМПЛЕКС – част от Софийската (Мала) Света гора. Съвкупност от религиозни храмове, разположени в оградните на Софийското поле планини – Витоша, Плана и Лозенската планина. Включва Средновековната твърдина „*Урвич", Панчаревския (Урвички) манастир „Св. Никола Летни"* и *Кокалянски манастир „Св. Архангел Михаил*".

Онлайн ресурс.

Per aspera ad astra!

УРВИЧКИ МАНАСТИР „СВ. НИКОЛАЙ ЛЕТНИ" – действащ манастир на Българската православна църква – без монаси, част от Софийската Мала Света гора. Намира се в най-западната част от Ихтиманския дял на Средна гора – Лозенската планина, на 8 км югоизточно от центъра на с. Панчарево. Разположен е на десния бряг на р. Искър в Панчаревския й пролом, близо до крепостта „Урвич". Част е от Софийската „Мала Света гора" и е бил един от най-големите манастири ок. София. Той е от типа манастири, изграждани в близост до крепости, което било характерно за Късното средновековие. Заедно с крепостта „Урвич", Крепостната черква-манастир „Св. Илия" и Кокалянският манастир „Св. Архангел Михаил" образуват Урвичкия крепостен комплекс. Не се знае кога точно е основан (вероятно в периода X-XII в.). След падането на България под османска власт е разрушен, а монасите му били изгорени, за което свидетелстват намерени при разкопаване на основите му човешки кости. Възобновяван е на два пъти през XX в. – през 1938 и 1996 чрез дарения и благодарение на феноменалната Бона *Велинова* от с. Григорево, Елинпелинско, която по желание на местните жители открива основите му през 1929. Ктитор на манастира е Атанас Господинов от Панчарево. Църквата е построена през 1996 върху стари основи. Представлява еднокорабна, едноапсидна безкуполна постройка. Възкръснал за нов живот след дълги години забрава, днес „Св. Никола Летний" е действащ манастир. Храмовият празник е на 9 май, когато се провежда традиционен събор, посещаван основно от жители на областта.

Онлайн ресурс.

УРУМОВ, Хрисанти – просветен и църковен деец. Роден в Сопот. Учител в Хасково (1850-1857) и свещеник (от 1869). Архиерейски наместник (от 1876).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 669.

УСПЕНИЕ – църковен термин, означаващ блажено заспиване на тялото.

*Лит.: **Христова**, А. Църковен речник. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2010.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Априлци (кв. „Острец"). Построена (1881).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – Асеновград – *вж „Св. Богородица" (Дълбоката) – Асеновград*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Бараково, Благоевградска обл. Построена в периода на османското владичество като митническа сграда и е разположена веднага вляво след моста на Рилската река, по която до 1912 минава османско-българската граница. След освобождението на Бараково през Балканската война, сградата е преустроена в църква. Осветена в 1920.

Лит.: Храм „Успение Богородично" в село Бараково отбелязва храмовия си празник със Света литургия. // <https://blagoevgrad.eu/hram-uspenie-bogorodichno-barakovo-otblqzva-hramov-praznik.html>. – 8.11.2021. – 1 с.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Бождово, община Сандански, Благоевградска обл. Построена 1859. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика, изградена от камъни, с трем на западната страна. В интериора централният кораб е засводен и изписан, като на свода е Христос Вседържител, с вероятен автор Лазар Аргиров. Страничните кораби са с апликирани дървени тавани. Иконостасът има резба по царските двери и венчилката. Изписан е от зографи от Мелнишкото художествено средище. Частично резбовани и изписани са и владишкият трон, амвонът, проскинитарият и балдахинът. Иконите са от втор. пол. на XIX в. Част от тях са дело на мелнишкия зограф Яков Николай.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 103.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в гр. Бяла, Варненско. Датира от 1876. Действаща до ср. на 80-те г. на XX в., след което е изоставена на рушителното въздействие на времето. През 2001 е подета акция за възстановяването ѝ.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – катедрален храм на Варненската и Великопреславска епархия. В 1879 императорският комисар начело на Временното руско управление в България княз Александър Дондуков-Корсаков при посещението си във Варна остава разочарован от състоянието на българската църква „Св. Архангел Михаил" и заявява, че е готов да помогне за издигането на представителна българска църква в града. На 9 ноември 1879 Екзархийският митрополит *Симеон* Варненски свиква православните българи от Варна да изберат 8-членна комисия, която да се погрижи за събиране на помощи и построяване на църква и училище. Градежът е оценен на 300-400 хиляди франка. Събраните от доброволни дарения 15 000 франка са бързо изразходени, затова била разиграна и лотария от 150 000 билета по 2 лева. Варненската община станала гарант на отпуснатите от правителството 100 000 лева. На 22 авг. 1880 след тържествен молебен, отслужен от митрополит Симеон, в присъствието на много българи и арменци, княз Александър I Български полага основния камък на съборната църква. Името на храма е избрано в памет на починалата през юни императрица Мария Александровна, леля на княз Александър I. Първоначално избраното място в градинката зад по-късно издигнатата Часовникова кула не е одобрено от княза, който я изменя малко между казармите и болницата, в края на стария град, където е по-високо и има по-голяма площ за оформянето на градина ок. храма. Строителството започва веднага и продължава шест години. За строежа са използвани предимно материали от Варненско: запазени дялани камъни от разрушената крепостна стена на града; за фасадата е доставен материал от района на селата Саръгьол и Еникьой; вътрешните колони са от твърд камък от местността Ташлъ тепе; външните колони под прозорците са от русенски камък; сводовете са от варовит бигор. Медните листове за покрива са доставени от Англия от Величко Христов. От Англия пристигат и две подемни машини за вдигане на каменни блокове. Първоначално архитект на храма е Василий Маас от Одеса и е по модел на „Св. Св. Петър и Павел" в Петерхоф. Маас обаче скоро поисква повече пари от предвидените в договора 6000 лева. Комисията откупва плана му, прекратява договора с Маас и използва плана на общинския архитект П. Купка, по произход чех. Комисията неуспешно се опитва да ангажира за майстор строител Никола Фичев и временно работата ръководи Васил Иванов от Варна. На 9 окт. 1882 комисията ангажира като архитект майстор Янко Костанди, автор и на храма „Св. Николай" в града. На 15 март 1884 комисията възлага ръководството на строежа на тревненския майстор Генчо Кънев. Храмът е издигнат през 1885. През септ. е завършен покривът и на 30 авг. 1886 е отслужена първата *Литургия*.

Църквата е с размери 35 х 35 м. В архитектурно отношение е трикорабна базилика, като главният олтар е посветен на Св. Успение Богородично, северният – на Св. Александър Невски, а южният – на Св. Николай. В 1941-1943 е доизградена камбанарията, висока 38 м и куполите, направено е парното и е подменена покривната конструкция. Така църквата става втора по височина в страната след катедралния патриаршески храм „Св. Александър Невски" в София. Архиерейският трон е изработен от резбаря Нико Мавроди (1897). По-късно дебърският майстор резбар Иван Филипов изработва и иконостаса. Иконостасът е по проект, наложен им от архитект Никола Лазаров. За пръв път в този иконостас е нарушена дълголетната традиция на Дебърската резбарска школа, която използва предимно растителни и животински мотиви и е включена плетеницата, съществувала като украса в много по-далечното минало. Амвонът и проскинитариите са изработени от видния дебърски зограф и резбар Кузман Макриев заедно със сина му Макрий Кузманов и племенника му Овентий Исачев. През 1901 император Николай II изпраща 42 малки и 3 големи икони от Николай Богошки, а през 1904 още осем икони за средните и северните врати. В 1911 подът на храма е застлан с разноцветни керамични плочки, а след четири години е готов и балконът. Изографисването на храма започва след 1949 под ръководството на Николай Ростовцев, който дарява стенописите в притвора. Монтираните в 1952 полилеи са на резбаря Петър Кушлев.

Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 218, 248;* ***Василиев,*** *Асен. Резбарски* ***род*** *на* ***Филиповци*** *от с. Осой. // Македонска мисъл, 1946, N 1 (5-6), с. 262.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква. Намира се в Асенова махала, под историческия хълм „Царевец", срещу църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици". Построена на мястото на средновековния манастир „Успение Богородично". В храма цар Калоян положил мощите на Св. Филотея Търновска, които днес се намират в гр. Куртия де Арджеш (Румъния). През XIV в. в него цар Иван-Александър изпраща и двете си съпруги. Днешната църква е построена през 1923 и осветена на 19 дек. с.г. В нея се намират две стари икони на по 200 години – Св. Георги Победоносец и Св. Мина. В църквата се съхраняват и други старинни икони като „Св. Петка" (1854) и „Св. Богородица", както и много стара утвар – сребърни кандила (от 1796 и 1818), петохлебие (от 1828), кутия за сухо *Причастие* (от 1836). Иконостасът е дело на резбаря Илия Косев.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Войника, Ямболска обл. Построена 1870. Използвана и като училище (до 1890). Нова сграда на църквата е изградена в 1938, която след 9 септ. 1944 е превърната в склад.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Ветрен дол, Пазарджишка обл. Построена 1849 на мястото на стара църква. В двора на църквата са погребани свещениците, служели в нея, както и местният герой от Априлското въстание Мито Дамянов.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Габрово. Построена в близост до първата габровска църква „Св. Петка" в чест на Св. Петка, изгорена от войските на Капудан Хюсеин паша (1798). Вместо да бъде възстановена отново, южно от нея е изградена нова църква „Успение на Пресвета Богородица" (1804) без официално разрешение на османските власти. Първоначално била малка, схлупена и вкопана в земята. Когато станало ясно, че липсват документи за изграждането ѝ, габровци временно настаняват в нея самарджии /майстори на седла за коне/, за да предотвратят затварянето ѝ. След икономическото замогване на града, старата сграда е разрушена и изградена нова (1866) от майстор Уста Генчо Кънев. Осветена на 26 окт. 1866. В архитектурно отношение е трикорабна базилика, с два купола и две редици от по четири колони. Майсторът е автор и на декоративната украса на църквата, състояща се от каменни релефи с растителни и животински мотиви. Иконостасът е изработен от липово дърво само за 3 г. (1882-1885) и е забележителен образец на следосвобожденската дърворезба. В градинката до църквата се намира параклисът на Св. Петка Габровска – духовната покровителка на града, както и паметна плоча на Св. Петка. Осветен е на 14 окт. 2000.

Лит.: ***Цонева****, Даниела, Момчил* ***Цонев****. Имало едно време в Габрово. С., 2008, с. 193-194;* ***Шулекова****, Юлиана, Красимира* ***Чолакова****. Храм „Успение Богородично". Габрово, 2010.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Гега, Петричко, Благоевградска обл. Гробищен храм. Построена 1870. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика, изградена от камъни, с трем от западната и южната страна. До църквата е изградена масивна камбанария с отделни аркади. В интериора забележителни са иконостасът, който е рисуван и има ажурна резба по царските двери и венчилката. 33-те иконостасни икони са дело на добри зографи. Владишкият трон, амвонът и проскинитарият са с по-скромна украса.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 187.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Годлево, Разложко, Благоевградска обл. Построена 1845 в центъра на селото. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с трем от западната страна. В интериора дървените тавани са апликирани. Иконостасът има ажурна резба по царските двери, венчилката и кръжилата. 34-те иконостасни икони и целувателната икона „Успение Богородично" вероятно са дело на Димитър Молеров. Ценни са и трите дървени струговани свещници, трите оригинално ковани железни свещници и преносимите икони.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 213.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Голешово, община Сандански, Благоевградска обл. Разположена южно от селото. Построена 1853. В архитектурно отношение е голяма каменна трикорабна псевдобазилика с една апсида на изток. Декоративни са стъпаловидният корниз, каменните рамки на прозорците, бигорните рамки около вратите и патронната ниша. В интериора средният кораб има касетиран многоцветен оригинален таван. Стените са изписани от неизвестен зограф, като изображенията са качествени, но в 1976 при ремонт част от тях са унищожени и днес са запазени само на източната стена и в източната част на колонадата. Иконостасът на храма е внушителен четириреден, частично украсен с резба. В 1858 в църквата рисува неврокопският майстор Серги Георгиев, като негово дело са всичките 78 икони. Според неговия надпис върху храмовата икона и иконата „Влизане в Йерусалим", иконите са работени над три години.

Лит.: Енциклопедия „Пиринski край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 215, 417.

Per aspera ad astra!

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в гр. Гоце Делчев. Изградена в кв. „Вароша" – в центъра на града. Разрешение за строеж е получено в 1830. Градежът започва в 1833, но е прекъснат поради чумна епидемия и е завършен чак в 1841, макар че освещаването става още в 1838. В архитектурно отношение църквата е трикорабна псевдобазилика с една апсида на изток. Откритият трем в югозападния ъгъл е преустроен в параклис. Църквата е изградена от последователни редове камъни и тухли, като в зидарията са използвани и елементи – капители и колони, от по-стар храм. В 1904 е долепена камбанария с две камбани. Изключително ценен е иконостасът на църквата, рисуван и с майсторска резба по венчилката и царските двери. Част от иконите са дело на банския зограф Димитър Молеров. Другата част са на неизвестен много добър зограф. Повечето от малките иконостасни икони са на Серги Георгиев. Майсторски резбовани са владишкият трон и проскинитарият. В храма има много ценни преносими икони от Възраждането.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 230.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в гр. Дебър, Вардарска Македония – *вж „Св. Богородица" – възрожденска църква в гр. Дебър, Вардарска Македония*

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Делчево, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1838. В архитектурно отношение е трикорабна каменна сграда с трем от юг и купол на централния кораб, който вероятно е добавен при преустройството на храма. В 1903 е пристроена училищна сграда. Иконостасът е рисуван с 10 сцени от Шестоднева, изобразени върху подиконните пана през XIX в. Царските двери са от кр. на XVI-XVII в., а иконите – 66 на брой от XIX в.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 261.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Добринище. Разположена в центъра на махалата „Бунаре", на 400 м на югозапад от „Св. Св. Петър и Павел". Построена е вероятно в Късното средновековие. Разрушена при османското завоевание. Възстановена XVIII-XIX в. През Балканската война е опожарена. Възстановена (1915-1916). Рухва (1980) и е възстановена (1985). От старата църква са запазени само четири царски икони – „Христос Вседържител", „Св. Йоан Кръстител", „Св. Николай" и „Св. Теодор Тирон", които се пазят в „Св. Св. Петър и Павел", както и каменна икона с нисък цветен релеф на Разпятие и ктиторски надпис от I пол. на XIX в.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 275, 276.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Добротино, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена (1869). В архитектурно отношение представлява голяма трикорабна псевдобазилика с навес от запад и от юг. Таваните над трите кораба са дъсчени с апликации – централният с изображение на Христос Вседържител, а страничните – със слънца. В централния кораб са изписани 8 медальона над колоните. На цокълния ред на иконостаса има 8 сцени от Шестоднева. Царските двери и венчилката на иконостаса са резбовани с ажурна резба. 52 икони от 1873 са дело на Серги Георгиев. Ценни са и владишкият трон, амвонът и проскинитарият с храмовата икона от 1867.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 279.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Долене, Петричко, Благоевградска обл. Гробищен храм. Построена 1873. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с апсида и открит притвор от юг и запад. Интериорът е разделен на три кораба с дървени, измазани колони, свързани с арки. Колоните, арките и парапетът на балкона са изписани с орнаменти, а холкелите и стените на централния кораб – с фигурални композиции. Таваните са дървени и богато резбовани и изписани. Дървеният иконостас има резба по царските двери, кръжилата и венчилката си. Царските двери са с дълбока резба с растителни и животински мотиви. По десетте цокълни табла на иконостаса има вази с букети от полски цветя. Дванадесетте царски и тридесет и трите апостолски икони са от 1874. Владишкият трон също е резбован и изписан. Ценни са и амвонът, аналоят и целувателният иконостас.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 283.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Драгичево, Пернишка обл. Изградена 1866. Преустроена 1932. Построена е нова сграда 2002.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в Златоград. Построена 1834. Вкопана в земята, тъй като не трябвало да се вижда от османците. Сред иконите има прекрасни образци от ранното творчество на Захари Зограф. През 1835 в северозападната част на двора, близо до единствения външен вход към църковния имот, е изградено килийно училище, което е възстановено. В съседно помещение е пресъздадена „свещоливницата".

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Игралище, Малешевско. Изградена 1878. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с женско отделение от запад и открит трем на юг. Има апликирани дъсчени тавани с розетки. През 1898 колоните са изписани с декоративна живопис. Ценни са амвонът, проскинитарият и двата ковани свещника. Иконостасът е голям и сравнително бедно изписан. Царските двери и венчилката са примитивно резбовани. Иконостасните икони в църквата – 30 на брой са изработени през 1883 от видния представител на Банската художествена школа Симеон Молеров.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 365, 366.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Илинден, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1831. В архитектурно отношение е обширна трикорабна псевдобазилика, с голяма женска църква, без купол и с нартекс на запад и на юг. Изградена е от камък. Корнизите също са от камък. На югоизточния ъгъл до църквата в 1885 е долепена невисока камбанария. До северната стена е долепен параклис „Три Светии", който е построен заедно с църквата. Интериорът е разделен на три кораба с два реда колони. Таваните са високи и равни с апликирани

розетки и изображение на Христос Вседържител над централния кораб. Стенописи има единствено в патронната ниша, в която е композицията „Успение Богородично", както и върху западната фасада, където е „Св. Богородица с младенеца". Иконостасът е монументален таблен с три реда икони. Паната под иконите са с традиционните сцени от „Шестоднева" и композиции от Стария Завет. 46-те иконостасни и 14-те преносими икони са с високо качество. Част от тях са дело на дебърските майстори Христо, Исай, Серафим и Кузман Макриеви. Царските икони са десет. Три – „Св. Богородица с младенеца", „Св. Николай" и „Христос Вседържител", са дело на неизвестен зограф от 1824, а останалите – „Св. Димитър", „Архангел Михаил" (подписана и датирана 1833), „Св. Йоан Предтеча", „Св. Теодор" и „Възнесение Христово" (подписана и датирана 1835) са на Димитър Молеров и са рисувани в периода 1833-1835. Това са и едни от най-красивите творби на Молеров, който е автор и на 13-те празнични икони, на дейсисните и на „Христос Велик Архиерей" върху владишкия трон. Иконите от 1890 са дело на зограф Димитър Неделчев от Каракьой. По венчилката и царските двери на иконостаса има ажурна резба, дело на Атанас Теладур. Произведения на Самоковската художествена школа са рисуваните пана „Благовещение", иконата „Христос Уброс" и шест икони от параклиса „Три Светители", „Св. Богородица Елеуса", „Христос Вседържител", „Св. Йоан Кръстител", „Три Светители", „Св. Иван Рилски" и „Покров Богородичен". На четири от последните икони като дарител е обозначен Ефрем монах, от което се заключава, че вероятно са донесени от Рилския манастир ок. 1837-1838 , когато там за същия дарител работи самоковският зограф Йоан Иконописец, ученик на Христо Димитров. Иконата „Успение Богородично" от XVIII в., разположена на южната стена до иконостаса, е смятана за чудотворна.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 417.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Ихтиман. Построена 1835. По време на Руско-турската война 1877-1878 опожарена от местните османски власти. Обновена 1879.

Лит.: ***Попов****, Димитър. 125-годишнината на храма „Успение Пресветия Богородици" в град Ихтиман. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1960.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Каварна. Изградена 1860 на старо култово място, върху руините на по-ранна постройка. С.г. е построено и първото българско училище в града. Продължава да бъде огнище на българщината и от Освобождението до 1914, когато гръцките свещеници са изгонени от страната и с това биват прекъснати домогванията на Цариградската патриаршия. В архитектурно отношение представлява трикорабна едноапсидна псевдобазилика с притвор от запад. Централният кораб е отделен от страничните посредством две колонади от по три дървени колони. Таванът е обкован с дървена ламперия, като този над средния кораб има полуцилиндрична форма, а над страничните кораби е плосък. В западната част е изграден дървен балкон за църковния хор, към който води стълба откъм притвора. Олтарното пространство е отделено от наоса с иконостас, проста изработка (без дърворезбени орнаменти), с поместени в него два реда красиви и майсторски изработени икони. Пет от големите икони в царския ред са дело на тревненския иконописец Ангел Досюв Зографов. Това са: иконата на Св. Теодор с надпис: „Кт. Теодор Бае" „Успение Богородично", надписана: „Рука Ангел Теодосев' Кт. Иван Цонков 1879"; „Св. Богородица", на която се чете: „Ктитор Никола Русевъ от Жеравна Стоян' Стойнов от Медвенъ: 1879. Рука Ангел Теодосевъ"; на иконата на Иисус е написано: „Ктитор Иванъ Николовъ село Терзебосъ окружие Ени Захра 1879"; а на иконата на Св. Йоан Предтеча: „Рука Ангелъ Теодосевъ 1879". Същият зограф изписва и иконата на Св. Николай, която е с най-големи художествени качества и не е надписана. Други икони са дело на художниците: Кузман Макриев Блаженов от с. Галичник (Дебърско) – икона на Св. Мина с надпис: „Из руки К. М. Блаженовъ"; Никола Василев от Шумен, чието дело са апостолските икони, олтарните двери (1888) с ктитор Атанас Гачов, страничните олтарни врати с образите на Архангел Михаил и Св. Стефан, стара олтарна завеса с надпис: „Со страхом Божи" и др.; Иванчо Кънчев и др. Интериорът на храма е обогатен с прекрасно дърворезбени владишки трон, амвон и проскинарии за целувателни икони. Те са излезли от ръцете на майстори резбари (марангози) от известния род Филиповци, представители на Дебърската художествена школа. Понастоящем църквата е изцяло реставрирана.

Лит.: ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в гр. Казанлък. Построена 1834 с дарения и труд от жителите на Калпакчийската махала на града. Майстор на строежа е прочутият одринчанин Санди Костов. Църквата има забележителен резбован иконостас, дело на дебърския резбар Васил Аврамов. В храма има възрожденски икони, дело на тревненски и дебърски майстори, както и по-нови, дело на М. А. Бургсер – художник от Миланската кралска академия.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Каравелово, Пловдивска обл. Построена (1864). Обявена е за паметник на културата.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 328.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – Православен църковен храм в гр. Карлово. Изграден 1851 от майстор Атанас Мазнев от Брацигово. В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика, с една апсида и три свода. Иконостасът е от орехово дърво. Няма стенописи, но има оригинални и възстановени икони от представители на Самоковската художествена школа. Гранитните колони са реставрирани, а амвонът е със специален статут. В храма е служил Васил Левски като йеродякон Игнатий.

Лит.: ***Унджиев****, Ив. История на Карлово до Освобождението. 2. изд. С., 1968.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Кашина, България, община Сандански, Благоевградска обл. Построена през първ. пол. на XIX в. В архитектурно отношение представлява каменна еднокорабна, вкопана на дълбочина 0,7 м сграда с полукръгла апсида и открит трем на северната страна. В интериора на тавана има апликирани две розетки и е изрисуван Христос Вседържител в овален медальон (1901). Северната и южната стена и проскомидията са изписани, но стенописите са силно повредени. Иконостасът е таблен с резба по царските двери и венчилката. На цокълните му табла има сцени от Шестоднева с нравоучителни сюжети. Иконите са от 1844, надживописани в нач. на XX в. Проскинитарият и амвонът също са резбовани.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 425.

Per aspera ad astra!

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в с. Ковачево, община Сандански, Благоевградска обл. Средновековен манастирски храм, построен в XIV в. Възстановена (XVII-XVIII в.) и отново преустроена (XIX в.). Служи за храм на метоха на Роженския манастир. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика без външна апсида. Женската църква на запад днес е разрушена. В интериора трите кораба са разделени от два реда дървени колони. Таваните са дъсчени и нови. Нова е и подовата настилка, както и дъсченият иконостас, но резбованите царски двери и иконите са от по-стар иконостас от XVII – нач. на XVIII в.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 1. Благоевград, 1995, с. 443.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” (или „Св. Богородица”) – е най-старата църква в гр. Копривщица. Нейният храмов празник е на 15 авг. Обявена е за паметник на културата от местно значение. Намира се на ул. „Димчо Дебелянов” N 26а, непосредствено над центъра на града. Първоначалната сграда на храма е изгорена от османците при кърджалийските нападения над Копривщица (между 1804 и 1810). Сегашната храмова постройка е вкопана отчасти в земята (поради ограниченията за височина, налагани от османските власти). В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика с вътрешен балкон (женско отделение). Предполага се, че олтарната ѝ апсида е остатък от стария, опожарен храм. Върху външната стена на притвора има строителен надпис с дата 8 юли 1817. Към 1835 храмът става малък за нуждите на града. През 1836 гробищата са изнесени от двора му, а в 1839 е решено да се издигне втора черква – „Св. Никола”. В двора на църквата е имало два метоха – на Хилендарския и Рилския манастир, чиито духовници създават и първите килийни училища в Копривщица. Там е имало и къщичка, където Христо Г. Данов заедно с Илия Кацаров са живели като ученици-стипендианти на Копривщенското черковно настоятелство. Чешмата в двора датира от 1817, а външната чешма, вградена в масивния зид – от 1823. През 1876 камбаните на църквата обявяват началото на Априлското въстание. Днешната камбанария обаче е строена по-късно (1896), с дарения на големия копривщенски благодетел хаджи Ненчо Палавеев. С негови средства е издигнат южно от църквата и малък параклис (1907). Там се провеждат службите, докато главната черква е в реставрация. Преосветена и отново отворена за богомолци (13 авг. 1989).

*Лит.: **Архим. Евтимий (Сапунджиев)**. Неиздадени материали по миналото на Копривщица. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица. С., 1926, с. 190, 555-558; **Делиделвов**, Д. Бележки за историята на Копривщица. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица. С., 1926, с. 192-194; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 150.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в гр. Крушово, Вардарска Македония. Построена 1867 и официално открита 1868, когато е учредена и Крушовската българска църковна община. До Балканските войни е главна църква на Българската екзархия в града. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е частично унищожена при бомбардировките на османската артилерия по града, след което е възстановена. В архитектурно отношение е еднокорабна, градена с обработен камък. Покривът е двускатен, а в средата се издига висок осмостранен барабан. Вътрешността на църквата е разделена на три кораба с помощта на колони, по три на северната и южната страна. Църквата има богата живопис. Доминира голям монументален иконостас, изработен и изписан през 1868 от крушовските майстори Николай Михайлов, Анастас Зограф и Стоян Станков Рензов.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 177, 278-279.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в кв. „Курило”, гр. Нови Искър. Намира се в гробищния парк на квартала. До църквата се намират основите на стария храм от VIII-IX в., който е бил посветен на „Вси Светии”. Разрушен при прокарването на железопътна линия. Това е най-старата църква, запазена в този район. Днешната църква „Успение Богородично” е била малък параклис към старата църква. През 1939 той е удължен и разширен от VII-ма трудова дружина. В архитектурно отношение днешната църква е еднокорабна базилика с каменна зидария и с камбанария. Осветена (1942). Храмов празник – 15 авг.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – храм в кв. „Гледка”, гр. Кърджали. Светата обител включва църква и манастир. Църквата представлява трикорабна базилика, датираща от XX в., действащ храм, паметник на културата. Интересна е цветовата гама на стенописите – смесването на синьо и жълто е често използвано при изобразяването на Християнски символи в Близкия изток. В църквата се съхранява частица от Кръста на Христос, открита в реликвариум при разкопки на Перперикон през 2002. Влизайки през входната арка, прави впечатление семплата красота на комплекса. Сградата затваря в квадрат малък зелен двор, в който има аязмо и малко езеро. Високата камбанария се извисява над комплекса и се вижда отдалеч. Комплексът предлага настаняване.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска българска църква в гр. Кюстендил. Намира се в централната част на града, в близост до централния площад. Построена (1816) като митрополитска църква в махалата „Градец” (Варош), на мястото на средновековната църква „Св. Никола”. По план е вкопана едноабсидна трикорабна псевдобазилика, с дървено покритие, с външни размери 23,6 х 14,4 м. Стените са изпълнени от ломен камък и сантрачни скари с масивен корниз (вълчи зъб). Колоните в наоса са дървени. От първия етап са запазени ценни икони, вкл. една от нач. на XIX в. от Тома Вишанов. Олтарните двери от XVI-XVII в. са реликва от църквата „Св. Никола”. Отличават се с ажурна техника, с пробиване на дървото и използване на многообразни флорални и геометрични елементи, както и фигури на животни. Сходни са с дверите в църквите „Св. Георги” в Петралица, „Въведение Богородично” в Карпино, „Св. Никола” в Кратово и „Св. Богородица” в Ранковце. През 1820 в двора на църквата е построено килийно училище. Иконите на Св. Теодор Тирон и Св. Теодор Стратилат от 1818 са дело на Лазар Зограф от с. Горна Студена, Епирско. Вторият строителен етап е извършен през 1833 по времето на митрополит Артемий. Тогава са изградени нартекс от север и запад, свещоливница и костница. Олтарните двери са дело на Стойчо Фандъков от с. Пещера, Пернишко и сина му Димитър. След Освобождението северно от църквата на мястото на килийното училище от майсторите Ризо Петров и Тоне Петрев е построена църковна камбанария (1883) с квадратен

план и височина 11 м. През третия строителен етап (1887) са изградени трите купола с барабани над централния кораб от майстор Ризо Дюлгер и изписани от художника Иван Доспевски. Иконите са изпълнени от зографите Христо Димитров, Иван Доспевски (1872-1874), Евстати Попдимитров и др. В църквата е погребан митрополит Иларион Ловчански и Кюстендилски.

Лит.: Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 408-409.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Лесура, Врачанска обл.

*Лит.: **Попиванов**, Никола. Църквата „Успение Богородично" – село Лесура, община Криводол. С., 2010.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в Ловеч. Намира се в Архитектурно-историческия резерват „Вароша", близо до музея на Васил Левски. Първите сведения за храма датират от 1784, но има данни и за много по-ранното му съществуване. Изгорен по време на Гръцката завера (1821-1828). Възстановен 1834. Вкопан в земята на разстояние три стъпала. В архитектурно отношение представлява типична възрожденска псевдобазилика. Куполът, новата камбанария и нартиката са строени в по-късни периоди. Най-ценната принадлежност в храма е неговият великолепен иконостас, дело на майстори от Тревненската школа, който се нарежда до най-добрите образци на църковната дърворезба от първ. пол. на XIX в. Иконите са изографисани в периода XVIII-XIX в. Тук се намират и някои старопечатни издания, най-старото от които е от 1624. В двора са погребани видни възрожденски дейци – сътрудници на Васил Левски: Марин Поплуканов, Величка Хашнова, Иван Докторов и др. Храмът е действащ и в него се извършва редовно Богослужение. Ремонтирана 1930. Реставрирана 1982.

*Лит.: **Станимиров**, Ст. Из черковнта история на град Ловеч. // Ловеч и Ловчанско, 1930, Т. 2, с. 5-87; 1938, Т. 7, с. 167-178; Църквата „Успение Богородично" в Ловеч. // Църковен вестник, N 21, 22-28 май 1995.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – следосвобожденска Православна църква в гр. Лом, главен храм на Ломското архиерейско наместничество на Видинската епархия. Построена 1897. Осветена 1906. В църквата се венчават Борис Драгов и Райна Денкова Попова. Обявена за архитектурен паметник на културата (1974).

*Лит.: **Попрадославов**, Петър. Съборен храм „Успение Богородично" – в град Лом. // Църковен вестник, N 34, 22-28 авг. 1994; **Попрадославов**, Петър. Съборен храм „Успение Богородично" град Лом. В. Търново, 2004.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Лъки, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Построена 1844. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с широка полукръгла апсида. Градена е от ломен камък. От източната страна е запазена двуетажната сграда на килийното училище. В интериора таваните са дъсчени и апликирани, като на средния е изобразен Христос Вседържител. Църквата е изписана със стенописи. Иконостасът е рисуван с резба по царските двери и венчилката. На цокълните пана има сцени от Шестоднева, а царските икони са от 1877-1880 и са изпълнени с изискан рисунък и повишена декоративност. Празничните и апостолските икони също имат фин рисунък. Дървените колони, разделящи трите кораба, са изцяло изписани със стилизиран цветен орнамент. Владишкият трон, амвонът, киворият над престолната маса и проскинитарият са рисувани и леко резбовани в горните си части.

Лит.: Енциклопедия „Пиринский край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 520.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Люляково, Бургаска обл. Построена (1926).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 849.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – Православна църква в гр. Малко Търново. Датира от 1754. В сегашния си вид е издигната в 1830. При строителството ѝ взимат участие и русите на генерал Дибич Забалкански по време на Руско-турската война (1828-1829). В архитектурно отношение представлява трикорабна базилика без притвор и с долепена към западната фасада камбанария. Размерите на сградата са: дължина – 25 м, широчина 13 м и височина – 9 м. Вкопана е с три стъпала в земята. Подът на централния кораб е покрит с каменни плочи, донесени тук от местността „Мишкова нива", а двата странични кораба – с дъски. Таванът е дървен, сводест. Женското отделение и мястото за църковния хор са в западния край на храма, над входа. При южния вход на черквата, в стената са зазидани две плочи с барелефи на тракийски конници и един каменен фронтон, донесени тук също от светилището на „Мишкова нива". Църквата е с небогата стенописна украса, за разлика от други странджански църкви, строени през XIX в., в които тя изцяло липсва. В полуцилиндричния свод на храма има занаятчийски изписани стенописи на Христос и евангелистите. За разлика от оскъдните стенописи, в църквата има богато изобилие от икони. Иконостасът на храма представлява обикновена дърводелска работа. Той е направен по време на последните големи преобразования на църквата през 1899, когато е заменил стария възрожденски иконостас, за който няма данни как е изглеждал. За изящната му изработка можем да съдим по някои запазени малки фрагменти – фигурка на ангелче, фигура на птица, която е служила за украса на амвона. Без дърворезбена украса е амвонът и владишкият трон, където могат да се видят големи постижения на пластичното изкуство. Обявена е за паметник на културата.

*Лит.: **Аянов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939; **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Михалци, Великотърновско. Изграждането на първата църква започва през 1833. Три години по-късно храмът е осветен.

*Лит.: **Кроснаков**, Христо. Михалци: Кратки бележки за историята на църквата. В. Търново, 2006.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Младово, Сливенска обл. Осветена (2007).

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – следосвобожденска църква в с. Мламолово, Кюстендилска обл. Построена (1880) от майсторите Стойко и Нове Йовичкови от с. Жедна, Пернишка обл.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 320.

Per aspera ad astra!

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в гр. Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). Построена 1841. В архитектурно отношение църквата е трикорабна псевдобазилика с една апсида на изток. Първоначално в нея Богослужението се извършвало на български език, но драмският владика наложил гръцкия.

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 2. С., 1981, с. 150.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – Източнокатолическа църква в с. Ново Делчево, община Сандански. Част от униатската Софийска апостолическа екзархия и е единствената Католическа църква и енория в Пиринска Македония. По време и след Междусъюзническата война, след която Кукушко остава в Гърция, българите униати от Кукуш и кукушките села бягат в България и се установяват в Струмишко. След предаването на Струмишко на Кралството на сърби, хървати и словенци в 1919 част от кукушките униати се установяват край Гара Левуново и основават с. Делчево (от 1966 Ново Делчево). Към кр. на 1926 униатите пращат до униатския епископ Кирил Куртев молба за храм и свещеник. Униатската църква е построена в 1929, като в двора ѝ има и манастир на сестрите евхаристинки. Като първи енорийски свещеник в Ново Делчево епископ Кирил Куртев изпраща отец Никола Костадинчев, като в началото службите се водят в селското училище. Отец Никола Костадинчев е от Стояково и е брат на Магдалина Костадинчева, наследила Еврозия Алоати начело на евхаристинската общност в 1921 и преместила общността в България. По-късно Костадинчев става свещеник в униатската енория в София. След това свещеници в селото са Димитър Капсаров (1929-1930 и 1933-1935) и Иван Чекичев (1930-1931) и двамата председатели на Македонската католическа лига. Иконостасните икони в храма са на преподавателя в Художествената академия в София Здравко Каменаров. Храмов празник – 15 авг.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в с. Ново село, Видинско. Разположена е в долната махала на селото. Решение за построяване на храм се взима през 1875 от жителите, населявали долната махала – предимно католици и протестанти, преселници от Чипровско. Строежът обаче започва след Освобождението (1883-1886). Дотогава Католическата и Протестантската общност се завръща по родните си места и оставя църквата на местните православни. Църквата е довършена по Православния канон – надземна, висока, с четири кубета, голямо богомолско помещение, три големи балкона на втория етаж, с три врати, но все още неизографисана. Впечатление прави внушителният резбован иконостас, дело вероятно на Антон Станишев. Иконите са подписани от Димитър Несторов. Камбаните са изработени в Букурещ през 1900. Осветена на 4 септ. 1894.

*Лит.: Дебърски майстори във Видинска епархия / Иванка **Гергова**, Елена **Генова**, Иван **Ванев**, Майя **Захариева**. Т. I. С., 2017, с. 17.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в с. Обел, Благоевградска обл. Разположена на ок. 3-4 км от Ивановската махала (Ивановци). Изградена (1873). В архитектурно отношение представлява типичната за епохата трикорабна псевдобазилика с женска църква на запад и една апсида на изток. Иконостасът е декоративен с многоцветна живопис. Иконите на него са изключително ценни, с високи художествени качества – дело на банския зограф Михалко Голев от 1873.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 63.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в с. Огняново, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Ферман за построяване на църква е получен в 1835. Изградена още с.г. в центъра на селото. В архитектурно отношение представлява вкопана в земята трикорабна псевдобазилика, изградена от речни камъни. По-късно на западната част е пристроена камбанария. Във вътрешността иконостасът е таблен с изписана лозница, а върху подиконните табла има сцени от Шестоднева. Царските и апостолските икони над таблата са от 1863. Колонадата, разделяща трите кораба, и северната стена са изписани в линеарен стил. Част от иконите са от 1836 и са на Димитър Молеров.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 75.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в с. Огняново, Пазарджишка обл. Построена 1864. В архитектурно отношение е еднокорабна сграда. След Освобождението е надзидана и е поставен нов покрив. Камбанарията ѝ е издигната в 1913.

Лит.: Енциклопедия „Пазарджик”. Пазарджик, 2011, с. 533.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в с. Осеново, община гр. Банско, Благоевградска обл. Разположена в Старото село. Изградена (1830). В архитектурно отношение представлява еднокорабна сграда със средни размери и с една апсида на изток. Иконостасът е рисуван и частично украсен с ажурна резба по венчилката и царските двери. Иконостасните икони са дело на банския зограф Димитър Молеров от 1840, който демонстрира умел рисунък и топъл хармоничен колорит.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 85.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – централната Православна църква на гр. Пазарджик, България. Най-голямата запазена възрожденска църква в страната. Намира се в в близост до моста на р. Марица. Построена 1836-1837. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с три портала: централен – на Св. Богородица, ляв – на Св. Харалампий, десен – на Св. Мина, и два параклиса в женското отделение – Св. Архангел и Св. Николай. Прочута със своя дървен иконостас, изработен от варено орехово дърво и резбован с висохудожествена ажурна дърворезба от дебърски майстори. Иконостасът е изработен от майстори, начело с Макрий Негриев Фръчковски. Стенописите са дело на представители на Самоковската школа. В храма има икони от Станислав Доспевски. Има и икона, смятана за чудотворна. Камбанарията на западната фасада е завършена (1932-1934).

*Лит.: **Тулешков**, Н. Архитектурна история на храма „Успение Пресветая Богородици” в Пазарджик. // Паметници, реставрация, музеи, 2007, N 3-4, с. 3-12, 31-33; **Генова**, Е. Катедралният храм „Успение Пресветая Богородици” в Пазарджик: изграждане на църковния интериор. // Паметници, реставрация, музеи, 2007, N 3-4, с. 13-20, 34-35; **Манчев**, М. Рожба на Възраждането (170 г. катедрален храм „Успение Богородично” – Пазарджик). // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007; **Арнаудов**, А. Катедралната църква „Успение Богородично” в град Пазарджик: историогр. преглед. Пазарджик, 2009; Енциклопедия „Пазарджик”. Пазарджик, 2011, с. 531-533.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” (или „Св. Богородица”) – възрожденска църква в гр. Петрич. Построена (1857) в Мартин махала. В църквата се служи на гръцки, а в двора е отворено гръцко училище. При настъпилата във втор. пол. на века схизма църквата е в ръцете на гъркоманите. В 1881 службата става двуезична на гръцки и на български. Църквата почти напълно изгаря на 17 ноември 1987. Унищожен е иконостасът с всички икони, стенописите в наоса и покрива. Оцеляват само външните стенописи и тези в притвора. Впоследствие храмът е основно обновен. В архитектурно отношение представлява масивна каменна сграда с външни размери – 24 м дължина и 17,5 м ширина, с дебелина на зидовете 1 м. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика, с полуцилиндрична апсида, женска църква и притвор. Каменните рамки на прозорците са монолитни, украсени с релефно издялани орнаменти – извита клонка с цветове. Трите кораба са разделени от 6 двойки дървени стълбове с аркади, покрити с тавани. През 1922 притворът е преустроен, покрит с напречен свод, и над него е изградена 16-метрова камбанария. Стенописите на всички стени в наоса и притвора, иконостаса и иконостасните икони са изработени от представителите на Дебърската художествена школа Христо, Исай и Кузман Макриеви (1871). Изобразяват огромен брой библейски композиции, ликове на светци, пророци и пр., включително и сложни композиции с много изображения. Под Богородица Ширшая небес в олтарната апсида е Евхаристията – Христос с по шестима апостоли от двете страни. На западната стена е „Архангел Михаил отнема душата на богатия”, сцената „Притча за богаташа и бедния Лазар” и огромна глава на змей, която поглъща богаташа. Композицията е своеобразно сглобена и силно въздействаща – подобно обединяване на трите сцени е уникално. Отвън на западната стена са изрисувани големите композиции „Отиване при врачката” и „Страшният съд”. Първата показва богатото въображение на художниците, а втората е със сложни сцени с много действащи лица. Иконостасните икони в църквата са с по-добро качество от стенописите.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 415; ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965. с. 215-216*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – средновековна църква в гр. Пирдоп. Датира от 1618. Разположена в близост до центъра на града. В днешния си вид е от 1819. За строителството на църквата били извикани майстори от Смолско и Мирково, а по архитектура се следвали традициите на арбанашките църкви от XVIII в. До Освобождението била обект на две посегателства. Още през 1826 – само седем години след построяването му, от храма била откраднатa църковна утвар, мощи и пари, а при бягството си от района при Руско-турската война през 1877-1878 църквата била поругана от башибозуци и черкези. Възобновена (1887) и основно реставрирана (1997-2002).

Лит.: ***Панов****, С. Църковно тържество в гр. Пирдоп. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1970.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” (или „Св. Богородица”) – църква в Стария град на Пловдив и катедрален храм на Пловдивска епархия. На мястото, където днес се намира катедралната черква „Успение Богородично”, изглежда още през IX-X в. е имало Християнско светилище. При обновяването на църквата (1844) под олтара е намерена надгробна плоча с недатиран гръцки надпис, който назовава като „ктитор на този Божи храм” знатния византиец Епифаний Алиат. За църква „Св. Богородица” във Филипопол споменава Никита Хониат: възобновена (1189) при митрополит Константин Пантехни. Ограбена от кръстоносците на Третия кръстоносен поход. Впоследствие сградата е построена отново. Храмът продължил да съществува и след падането на България под османска власт. Посетилият града немски пътешественик Стефан Герлах (1578) го споменава (на второ място след митрополитската църква „Св. Марина”) под името „Пресветая”. Изчезнал днес надпис сочи, че църквата била обновена и зографисана през 1698, при митрополит Неофит, със средства на ритора Андроник. До 1825 от прихода на църквата се издържали преподавателите в пловдивското Главно гръцко училище. Към 1844 старата църква е съборена и браиговски майстори издигат на нейно място нов, по-голям, изцяло каменен храм. За това свидетелства мраморна плочка с български надпис, взидана над северната църковна врата. Църквата „Св. Богородица” е свързана с църковно-националната борба. На 25 дек. 1859, Рождество Христово, митрополит Паисий и храмовият свещеник поп Златан отслужват в църквата празнична Света *Литургия* не на гръцки, а изцяло на Църковнославянски език. Според султанския ферман за учредяване на Екзархията (1870) „махалата Св. Богородица, която е в собствено града Филипопол, ще влезе в Българската Екзархия”. Така в Пловдив до 1906 съществували две митрополии: гръцка при стария митрополитски храм „Св. Марина” и българска – при храма „Св. Богородица”. В последната бил посрещнат Пловдивският екзархийски митрополит Панарет (1872) и отслужен благодарствен молебен за освобождаването на града в хода на Руско-турската война (5 ян. 1878). В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна базилика, с размери 32 м на 17 м, чиято основна част (наосът) е разделена на три кораба от два реда колони (12 на брой), завършващи с пищни капители в стил барок и свързани една с друга посредством арки. Поради съществуващите по време на строежа й ограничения за Християнските храмове тя няма купол. В западната й част се намира притворът, на изток е Светият Олтар (олтарната апсида е една). В западната част на наоса има емпория (балкон), където в миналото са стоели жените по време на Богослужение. Средният кораб, размери 11 х 9 м, е широк колкото двата странични и по-висок от тях. Трите кораба са засводени поотделно и покрити с общ двускатен покрив. Орнаменталната живопис по стените трябва да е изпълнена от Макрий Негриев. Построената по проект на Йосиф Шнитер камбанария (1881) представлява голяма триетажна кула, поставена върху четири стълба и увенчана с купол. Четирите камбани са отлети от Лазар Велеганов. Иконостасът с размери 14,30 х 3,75 м е изработен – навярно от майсторите резбари Димитър и Антон Станишев – в стил ампир, с малобройни, но едри резбовани орнаменти, прикрепени към дървената основа. В резбата преобладават растителни мотиви – рози, грозде, листа, маргарити, венци от дъбови клонки. Под царските икони в медальони са изписани старозаветни събития. Те, както и иконостасните икони над тях, са рисувани от Никола Одринчанин. Изключение правят главните икони на Иисус Христос и Св. Богородица, добавени в по-ново време (1912). С почина и благословението на тогавашния Пловдивски митрополит *Кирил* храмът (1952-1953) „Св. Богородица” е украсен със стенна живопис от Никола Кожухаров, Димитър Гюдженов, Васил Стоилов, Златю Бояджиев, Васил Захариев и др. В църковния двор са погребани Христо Данов, Йоаким Груев, Стоян Чалъков, Пловдивските митрополити Панарет, Натанаил, Максим, Варлаам, Арсений, епископ Неофит Браницки и паднали за освобождението на Пловдив през 1878 руски офицери. Храмов празник – 15 авг., Успение на Пресвета Богородица.

Лит.: ***Груев****, Й. Моите спомени. Пловдив, 1906;* ***Шишков****, Ст. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 1926;* ***Драговитийски епископ Харитон****. Принос към историята на Пловдивските храмове. // Сб. в чест на* ***Пловдивския митрополит Максим*** *по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931;* ***Пандурски****, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни храмове. // Духовна култура, 39, 1959, N 6, с. 27;* ***Бербенлиев****, П., В.* ***Патърчев****. Браиговските майстори-строители през XVIII и XIX в. С., 1963, с. 80-81;* ***Василиев****, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 214;*

*Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV-XVI в. / Ред. М. **Йонов**. С., 1979, с. 192; **Моравенов**, К. Паметник за пловдивското християнско население в града и за общите заведения по произносно предание, подарен на Българското читалище в Цариград 1869. Пловдив, 1984, с. 146-147; **Ликов**, Г. „Модерната" църковна живопис в следосвобожденска България, разгледана в светлината на няколко пловдивски църкви. // Солун и Пловдив и тяхното успоредно историческо, културно и обществено развитие, XVIII-XX век. Солун, 2000, с. 817-818, 824-826; **Данчева-Василева**, А. Пловдив през Средновековието IV-XIV в. С., 2009, с. 382-383; **Пеев**, В. Град Пловдив, минало и настояще. Пловдив, 1941; **Пижев**, А. Катедралният храм „Успение Богородично" в Пловдив. Варна, 2011.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Плоски, община Сандански, Благоевградска обл. Гробищен храм. Построена (1856) на възвишение, на километър североизточно от селото. В архитектурно отношение представлява трикорабна едноапсидна псевдобазилика с женска църква на запад и с голям трем. В интериора олтарът е изписан от П. Божинов. На годишния празник на храма – Голяма Богородица – 15 авг. е селският събор.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 126.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Попинци, Пазарджишка обл. Не се знае кога е построена. Възстановена (1848). Опожарена от османците по време на Априлското въстание 1876. Възстановена отново след Освобождението.

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 342.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в гр. Попово, Търговищка обл. Построена 1836. Осветена (1880).

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Рупите, Петричко, Благоевградска обл. Изградена (1889-1892) от майстор Кръстьо Каракьойски. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика с купол и полукръгла апсида на източната страна. В първ. пол. на XX в. на западната страна е пристроен открит притвор. В 1960 е построена масивна камбанария. В интериора трите кораба са разделени от два реда дървени измазани стълбове. Таваните на корабите са касетирани с апликирани слънца. Балконът на женската църква е с дървени апликации, живопис и решетка. В 1892 дебърският зограф Милош Яковлев изписва стените на централния кораб и купола с оригинална живопис. Зографът най-вероятно е починал, докато работи по стенописите, тъй като църквата остава частично изписана. По-късно са изписани и северната, южната и източната стена, както и апсидата. Автор на иконостаса е Йосиф Йосифов от с. Каракьой, Неврокопско. Той е триделен и е украсен с частична резба по царските двери. На долните табла са традиционните сцени от Шестоднева, като изображенията са примитивни и изразителни. Царските и празничните икони са на различни зографи, значителна част надживописани. Ценни са царските „Св. Богородица" (1890) и „Христос Вседържител" (1890), както и шест икони, датирани 1882-1883, вероятно част от по-стар иконостас.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 418.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в гр. Русе. Построена 1930. Осветена 1934. Размери: ширина – 12 м, дължина – 26 м. Куполът е с диаметър 9,50 м. Стенописите са изографисани от проф. Георги Богданов, проф. Стефан Иванов и проф. Харалампи Тачев. Реставрирана 2002.

*Лит.: **Архимандрит Виктор (Мутафов), протосингел на Русенската митрополия**. Църквата „Успение Пресвятия Богородици". // Пристан, 2003, с. 14-15.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – манастир в Свищов – *вж Свищовски манастир „Св. Богородица"*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" (или „Св. Богородица") – късносредновековна българска църква в гр. Созопол. Намира се в северната част на стария град. Построена през XV в. на мястото на по-стар Християнски храм. Била е манастирска църква към метоха на островния манастир „Св. Йоан Предтеча". В архитектурно отношение е трикорабна, едноапсидна псевдобазилика. Вкопана в земята, източната ѝ стена е на нивото на минаващата покрай нея улица, и по външен вид почти не се отличава от къща. Този ѝ вид е обясним, тъй като последното ѝ преизграждане е било по време на османското владичество, когато Християнските храмове трябвало да бъдат на определена височина. Изградена от дялани камъни, укрепени с дървени сантрачи. През многовековното си съществуване сградата претърпява няколко преустройства, поради което трудно може да се съди за първоначалния ѝ вид. Сега съществуващият храм е изграден на няколко етапа. Най-стара в него е олтарната част, датираща вероятно от Средновековието. Към нея през XVIII в. е прибавен трикорабен наос. През XIX в. към наоса е прибавен напречно изграден притвор. Покривът се носи от дървени колони, завършващи със старинни каменни капители. Такива се забелязват и в двора на храма. Църквата не е изографисана и няма следи от по-стари стенописи. В нея се съхраняват ценни дърворезбовани иконостас, амвон и владишки трон, дело на майстори от Дебърската школа. Изработени са в кр. на XVIII в. Иконите са дело на странджански майстори. Обявена за „народна старина" (1927). Отнета от Българската православна църква (1958). Обявена за „архитектурен паметник на културата от национално значение" (1962). Министерството на културата обявява иконостаса в църквата за „художествен паметник на културата от национално значение" (1967). След като Созополският музей предава храма във владение на Св. Синод на Българската православна църква, отново е действащ храм.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Църкви от по-ново време в Несебър и Созопол. // Извори на Нар. музей в Бургас. Т. I. С., 1950.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – възрожденска църква в с. Спасово, Чирпанско, Старозагорска обл. Построена (1850).

Лит.: Енциклопедия „България". Т. 6. С., 1988, с. 353.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – Католическа църква в Струмица. Построена (1925) за нуждите на заселилите се след Междусъюзническата война в 1913 в Струмица, тогава в България, българи униати, бежанци от попадналото в Гърция Кукушко. Завършена (1931) и осветена с.г.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в с. Трекляно, Кюстендилска обл. Построена (1860) от майсторите Янаки и Искрен от Пещера.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 67.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – Православен храм в Търговище. Построен 1851. Първоначално камбанарията е поместена в дървена конструкция до основната сграда. В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна псевдобазилика на площ от ок. 510 кв.м. През 1860 е извършена интериорната декорация, включително монтирането на дърворезбован иконостас, отново от тревненски майстори. В самото нач. на XX в. е добавена елегантната църковна кула от майстора Генчо Новаков по проект на италианеца Паоло Форлани. През 1947 е почти напълно опожарена, по-късно – възстановена.
*Лит.: **Дражев**, П. Търговище. Исторически очерк. С., 1966.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в с. Узунджово, община Хасково. Най-голямата селска църква в България. Първоначално сградата е построена като Християнски храм, унищожен през 1593 от османските нашественици. Впоследствие на същото място е издигната джамия, преустроена в църква (1906), след като Турция преотстъпва сградата на България. Куполът на храма е съграден от закрепени върху квадратна основа тънки тухли и има формата на полукълбо. Олтарът и част от орнаментите, характерни за Православието, са изградени през с.г. Иконостасът на църквата е един от най-големите в страната. През 2007 храмът е реконструиран и възстановен основно с помощта на община Хасково.
*Лит.: **Богданов**, Ив. Узунджово (Ист. очерк). С., 1965.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в кв. „Устово” – Смолян. Построена 1865. Осветена (1866). Камбанарията е издигната (1924). В архитектурно отношение е трикорабна, с петостенна апсида.
*Лит.: **Коева**, М. Паметници на културата през Българското възраждане. С., 1977, с. 112; **Михаил**, М. Д. 130-годишнина на храма „Св. Богородица” в гр. Смолян, кв. „Устово” (1865-1995). // Духовна култура, 1995, N 11, с. 28-31.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в с. Филипово, Неврокопска епархия на Българската православна църква. Построена 1867. Намира се недалеч от площада на селото, край реката. В архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика. На изток има полуцилиндрична апсида, а на запад – открит трем. Южната стена е вкопана на 3,5 м при олтара. Има ценни икони от XIX в.
Лит.: Храм „Успение на Пресвета Богородица” с. Филипово. // Corect.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в гр. Хаджидимово, Благоевградска обл. Построена през 1845 северно от града. Иконите в храма са от ср. на XIX в. и са дело на светогорски зографи.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край”. Т. 2. Благоевград, 1999, с. 369.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в гр. Хасково. Построена от брациговския майстор Щерьо Арнаут. Осветена (1837). В архитектурно отношение представлява корабна базилика с двускатен покрив без кубета. Вътре има три олтарни апсиди. Иконостасът е дело на Дебърската школа и е с богата дърворезба. От стенописите най-забележителен е образът на Христос Вседържител, изрисуван в средата на свода в огромни размери.
*Лит.: **Добрев**, И. Построяването на църквата „Св. Богородица” в Хасково. // Векове, 1983, N 6, с. 51-62.*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – църква в гр. Царево. Построена е през 1831, но сегашният ѝ архитектурен образ датира от 1895. На същото място е съществувала по-стара църква с име „Св. Троица”. За нея напомнят някои икони от последните десетилетия на XVIII в.
Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в гр. Чепеларе, Смолянска обл. Построена и изографисана 1866. Осветена (1867) от председателя на Българската община в Пловдив – архимандрит Дамаскин (по-късно Велешки митрополит).
Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО” – възрожденска църква в с. Широка лъка, Смолянско. Построена (1834) само за 40 дни, с доброволния труд на всички християни, въпреки пречките от страна на местните представители на османската власт. През 1835 до нея е издигната и сграда на килийно училище. Църквата е регистрирана като недвижима културна ценност с местно значение и художествена стойност (1973).
*Лит.: **Клисаров**, Николай. Църквата „Успение Богородично”, с. Широка Лъка, Смолянско. Смолян, 2003.*

УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА (Успение Богородично или Голяма Богородица) – един от най-големите християнски празници, честван еднакво и от православни, католици и от други Християнски деноминации. Посветен на смъртта на Божията майка или на успението ѝ. Според преданието на този ден Апостолите се събрали от местата, където проповядвали, за да се простят със Св. Богородица и да погребат пречистото ѝ тяло. Българската православна църква и поместните (автокефалните) църкви, които са приели новия календар, отбелязват празника на 15 авг. (нов стил), а поместните (автокефалните) църкви, които са запазили Юлианския календар – на 28 авг. Според преданието това е денят, в който Божията майка на 64-годишна възраст напуска земния живот и отива при Сина си. Три дни преди смъртта архангел Гавраил ѝ съобщава, че Бог е пожелал да я вземе при себе Си в Своето царство, за да царува тя вечно с Него. Иисус обаче не е пожелал да вземе и баща си, дърводелеца *Йосиф*. Последното ѝ желание е да види Светите апостоли заедно. По чуден начин те се пренасят пред вратите на дома ѝ в Йерусалим. Три дни след това сам Иисус Христос в небесна слава, обкръжен от ангелски ликове и светци, слиза от небесата за душата на Св. Богородица. Погребват я в една пещера край Гетсимания и затварят входа с камък. Когато няколко дни по-късно го отварят, за да се поклони пред светицата закъснелият апостол Тома, намират само плащеницата ѝ. Ставайки от трапезата, Апостолите чуват ангелско пеене и виждат в облаците пречистата Божия майка, обкръжена от ангели, която – според Преданието – казва: „Радвайте се, защото съм с вас през всичките дни” – думите са

екзистенциален отглас на изречените от Иисус Христос след Неговото Възкресение: „Аз съм с вас през всички дни до свършека на света.” (Мат. 28:20) – „Радвай се, красота в Господнята десница, украсяваща всички Небесни, които Те облажават; радвай се, зарадвала всички земни, които се надяват на Тебе.” (Акатист на Успение на Пресвета Богородица. Икос 12. // Акатисти: Кн. 1: Сб. с 50 акатиста към Господа, Пресвета Богородица, светите безплътни сили и светиите / Славянобълг. манастир „Св. Вмчк Георги Зограф”. – Св. Гора, Атон, 2006). Според народната традиция празникът се нарича *Голяма Богородица*, за разлика от *Малката Богородица*, когато се чества рождението на Христовата майка. На Голяма Богородица, след тържествена *Литургия* в църквата, се освещават обредни хлябове, които жените след това раздават за здраве и за починалите близки. Вярващите търсят покровителството на Св. Богородица в житейските проблеми. На този ден правят родови срещи, свързани с жертвоприношение – курбан за живот, за здраве, за плодородна година, против премеждия и болести. Традиционни ястия на трапезата са прясна питка, украсена с орнамент, пилешка каша, варено жито, царевица и тиква. Непременно се ядат диня и грозде. Вярващите даряват на Църквата свещи, домашно тъкано платно, месал, кърпа и пари.

*Лит.: **Николов**, Илия п. Успение **Богородично**. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1962; **Златев**, К. Велик християнски празник на **Божията майка**. Успение на **Пресвета Богородица**. // Църковен вестник, N 31, 2 авг. 1991.*

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – църква в Ботевград. Построена и осветена 2007. В архитектурно отношение представлява смесен тип между кръстокуполна и базиликална. Куполът, символизиращ небето, се крепи на барабан, стъпил на 4 пандатива. На купола е изографисан Вседържателят. В центъра на олтара се намира Светият Престол. В специална ниша в него са вградени мощите на Св. Поликарп Смирненски. Майстор на иконостаса е Матей Павлов. Изработен е с дълбока, ажурна дърворезба. Най-високата му част завършва с кръст, върху който са монтирани 150 червени бижутерийно обработени камъни от чешки кристал.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” (накратко „Св. Богородица” или Гръцката църква) – най-старата Православна църква в Бургас, действащ храм, паметник на културата. Предшественик на днешната църква е изградена в нач. на XVII в. и разрушена по време на Руско-турската война (1828-1829). Със завръщането на християнското население след 1840 в тогавашната гръцка махала е изграден сегашният храм. През 1853 сградата вече е издигната. Южно от църквата е било построено двуетажно гръцко училище, наследник на което е днешният Икономически техникум. В архитектурно отношение църквата представлява трикорабна базилика. Общата застроена площ е ок. 470 кв.м. Два реда от по 6 мраморни колони делят средния кораб от страничните. Всеки кораб завършва в източната част с апсида. Средната е по-голяма и по-висока от апсидите на страничните кораби. Олтарът е отделен от молитвента зала от мраморен иконостас. Църквата не е имала камбанария поради османска забрана по това време, въпреки това към западната фасада са изградени две симетрични четириъгълни кули. Във всяка от кулите се намира по едно стълбище, което води до емпорията. По-късно (1927-1928) кулите са надградени, като днес се извисяват над централния кораб, а в едната са поставени три камбани. До построяването на българската църква „Кирил и Методий” (1869) в нея са се черкували и православните българи. Монументалният за времето си строеж представлявал изключително постижение за сравнително малобройното християнско население. През 1862 в Бургас живеят не повече от 1800 православни жители (българи и гърци), населяващи само 350 къщи. През 1869 църквата е завършена и осветена. Преддверието първоначално е било открито, а по-късно е остъклено. Дебелите един метър каменни стени от бял варовик и пояси от тухлена зидария, действащи като сантрачи, вероятно са изградени под влияние на несебърската църковна архитектура. Докато подовата настилка на емпорията е от дървен гредоред с дюшеме от дебели талпи и летвена обшивка с мазилка, то подът на приземния етаж е от големи мраморни плочи, които покриват и нартекса. По време на антигръцките вълнения, избухнали след Загоричанското клане (1906), църквата е била превзета от българската общност и е прекръстена на „Преображение Христово”. През 1952 църквата е реконтруирана и старото име е възстановено. Замазаните надписи на гръцки език са почистени, но външната фасада е облицована с бял русенски камък, под който е скрита червено-бялата зидария. От ноември 1957 до кр. на 1958 храмът е изцяло изографисан от художника Николай Ростовцев.

*Лит.: **Сиркаров**, Атанас. Архитектурата на Бургас 1878-1940. Бургас, 2010, с. 216-217; **Карайотов**, Иван, Стоян **Райчевски**, Митко **Иванов**. История на Бургас. От древността до средата на XX век. Пловдив, 2011, с. 297.*

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – следосвобожденска църква в с. Долно Озирово, обл. Монтана. Изградена (1880-1884).

Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 2. С., 1981, с. 138.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – възрожденска църква в гр. Елена. Намира се в един двор с църквата „Св. Никола”. Построена на мястото на стар параклис по инициатива на богати еленчани (1838). С внушителните си размери (33 м дължина, 21 м ширина, 25 м височина) е най-големият в цяла Северна България храм до Освобождението. Изграждането му е дело на майстор Михо от махала Горни Болерци, близо до Елена. В архитектурно отношение църквата е трикорабна, триабсидна с притвор и галерия над него. Трите кораба са разграничени с по два реда от по четири стройни кръгли колони. Средният кораб е двойно по-широк от страничните. Сводовете се носят от арки, свързани в обща конструктивна система в двете посоки, усилени с дървени обтегачи. Отделна постройка е кулата на камбанарията, изградена в 1912.

Лит.: История на църквата „Успение Пресв. Богородица” в Елена. Елена, 1937; Църквата „Успение на Пресвета Богородица” в гр. Елена. // Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА” – манастир. Разположен в местността „Жеглигово”, югоизточните склонове на Скопска Църна гора, откъм нейната кумановска страна. Църквата е от XIV в. След падането на Вардарска Македония под сръбска окупация (1912-1913) в селото са заселени колонисти от Пиротско. Населението на Пиротско се сърбизира след 1878, когато регионът на Пирот за пръв път в историята става дял от сръбска държава. През 1941 по време на българското управление, когато българската власт изселва сръбските колонисти от Вардарска Македония, на сръбските колонисти в Матейче е позволено да останат. Днес те се самоопределят като етнически сърби.

Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – църква в гр. Казанлък – *вж „Успение Богородично" – гр. Казанлък*

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в с. Малорад, Врачанска обл. Построена (1883).
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 42.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в с. Михалци, Великотърновска обл. Изградена (1833-1836). Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 305.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – възрожденска църква в гр. Никопол. Построена (1840). Обявена за паметник на културата.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 603.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – следосвобожденска църква в с. Новачене, Софийска обл. Построена (1898).

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – Ново село, Видинско – *вж „Успение Богородично" – Ново село, Видинско*

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" (известен като Трѐскавец) – Православен манастир във Вардарска Македония. Разположен в скалите под „Златовърх", на 8 км северно от гр. Прилеп. Основан в кр. на XIII или нач. на XIV в. В надпис над западната му врата е споменат управляващият по това време император Михаил IX Палеолог, а е известно също, че крал Стефан Милутин е правил дарения на манастира. По времето на Стефан Душан манастирът притежава множество недвижими имоти, метоси, църкви и над 20 селища. През по-голямата част от съществуването си манастирът Трескавец е подчинен на Охридската архиепископия. След нейното закриване (1767) запада и в нач. на XIX в. в него вече няма монаси, а сградите са поддържани от свещеници и миряни от съседните села. В ср. на XIX в. владиката Герасим Пелагонийски унищожава повечето от ценните книжовни паметници на старобългарската литература, пазени в манастира. След 1852 манастирът е управляван от българската църковно-училищна община в Прилеп. През 1866 той е почти изцяло унищожен от пожар и през следващите 5 г. е построен отново с дарения от прилепските еснафи и някои от селата в областта от игумена Христо Поптрайков от Долгаец и епитроп Никола Бутлев от Прилеп. През този период там функционира училище за свещеници. През 1911 османските власти отнемат манастира от прилепската община и го предават на съседните сърбомански села. На 4 февр. 2013 голяма част от манастира отново изгаря, изпепелени са т.нар. конаци. Църквата на манастира оцелява от пожара. Църквата в основата е еднокорабна с наос с купол и разделен с пиластри на няколко части. Фреските в църквата са от периода от XIV до XIX в. От XIV в. е и притворът с двете куполни кули, разположени в западната част на църквата.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 439-443.*

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – църква в с. Сланотрън, Видинско. Намира се на 500 м от р. Дунав и на 15-16 км северозападно от гр. Видин. До първ. четвърт на XIX в. в селото не е имало черква. Жителите му ходели да се черкуват в съседното с. Кошава. На новопостроената малка паянтова черква дали същото име, както и на сегашната – „Успение на Пресвета Богородица". Към 1900 селото се разраснало и малката църква станала тясна. Подписан бил договор с майстор Стефан Богоев от Дебърско, Македония, според който църквата трябва да се построи и да се покрие до 31 окт. 1906. Изписана, осветена (авг. 1909).
Онлайн ресурс.

„УСПЕНИЕ НА ПРЕСВЕТА БОГОРОДИЦА" – катедрален храм на Българската православна старостилна църква в София, жилищен комплекс „Бъкстон", ул. „Българска легия" N 41. Построен през 90-те г. на XX в.
Лит.: Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 305.

УСТАВ ЗА ЦЪРКОВНОТО УПРАВЛЕНИЕ – изработен по инициатива на Министерството на външните работи и изповеданията (1880). Тъй като бил проникнат от стремеж за полицейски надзор над Църквата, предизвиква реакция от нейна страна и остава неприложен. Вместо него през 1880 и 1881 е изработен от архиереите нов проект на Устава, прокаран през Народното събрание и утвърден от княза (4 февр. 1883), без всякакъв църковен събор, което е в разрез със съборния дух на самия Европейски устав.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 135-136.*

УСТАВ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА 1953 – макар и гласуван от Народното събрание (11 дек. 1949), по силата на чл. 6 от Закона за изповеданията, приет от VI Велико народно събрание, подлежи на одобрение от Църковно-народен събор, който е свикан през май 1953. В основата си е изграден върху главните норми на екзархийските устави от 1871 и 1921. Възвдига отново патриаршеското достойнство на Българската православна църква и възстановява в пълнота принципа на съборност при нейното управление. Законодателната власт в Църквата е отдадена на Църковно-народния събор, а върховното ѝ управление е предоставено на Св. Синод под председателството на Патриарха. В периодите, когато Църковно-народният събор не заседава, Св. Синод е овластен и с изготвяне на законови мерки и актове. Изпълнителната власт е изцяло съсредоточена в ръцете на Патриарха. Съдебната власт се изпълнява от Св. Синод, епархийските съвети и манастирските събори. Финансовите и стопанските дела са предоставени на Върховния църковен съвет при Св. Синод на Българската православна църква.
*Лит.: **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Св. Синод на Българската православна църква. // Църковноисторически архив. С., 1986, с. 211-212.*

Per aspera ad astra!

УСТИЧКОВ, Методий (светско име: Константин) (15.VI.1867 – 25.VIII.1932) – църковен деец. Роден в гр. Щип (Вардарска Македония). Още като дете постъпва в Ордена на августинците-успенци. На осемгодишна възраст се премества да живее в София. Учи в семинарията на успенците в Одрин. Посещава семинарията в Кум-Капу (Цариград, 1884-1889). Послушник в Ливри-Гарган, департамента Сен Дени, Франция (от 6 авг. 1890), където приема името Методий. Следва теология в Йерусалим (1893-1895), по-късно е в мисията на успенците Кади Хаскьой в Цариград (1895-1896). Посветен е в свещенически сан от епископ Михаил Петков (19 ян. 1896) в Одрин. Преподавател в семинарията в Одрин (1896-1903). Занимава се и с преводи на български на религиозни творби. Изпратен е с отец Кристоф Порталие в Сливен (1903) да поставят основите на Католическа енория в града. Сътрудничи на отец Герман Рейдон в неговата издателска дейност. Отец Устичков е Преподавател към мисията на успенците във Фанараки, близо до Цариград (1908-1912). След 1912 е в мисията на успенците в Ямбол и е редактор на списанията „Поклонник" и „Живота на Светците". Отново назначен за свещеник в енорията в Сливен (1919). Премества се във Варна (1921), където се разболява и заминава на лечение в Грац, Австрия. Преподавател в Пловдивския колеж (1922-1927). Частен секретар на архиепископ Анджело Ронкали (1927-1931). Умира в Лион. Автор на множество трудове по философски и религиозни проблеми, публикувани в „Поклонник" (Сливен; Ямбол; Пловдив, 1912-1943), „Животът на Светиите" (Сливен; Ямбол; Пловдив, 1909-1943) и „Вяра и Наука" (Сливен, 1912). Автор на съч. „Религията" (Ямбол, 1912) и първия превод на „Подражание на Христа" от Тома Кемпийски (С., 1928).

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 259; **Ваташки**, Румен. Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те г. на XX в.): Църковно-ист. изследв. Шумен, 2005, с. 97.*

УСТРЕМСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА" (известен още като Вакъфски или Хайдушки) – намира се в Сакар планина на ок. 3 км от с. Устрем (с. Вакъф до 1934), на 13 км от Тополовград и на ок. 20 км от гр. Елхово. Предполага се, че е основан през XIV в., като в нач. на XV в. името му се среща в османски документи. Обителта била сривана на няколко пъти и после отново издигана. До манастира има скална пещера, известна с името „Вехтата черква". В нея има останки от стара живопис, което свързва възникването на манастира с някой от известните анахорети (отшелници, пустинници) през XIV в., населявали пещерите в Странджа и Сакар. По време на кърджалийските размирици манастирът пострадал сериозно, но към кр. на XVIII и нач. на XIX в. бил възстановен от хайдутина Христо войвода от Сливен. Тук той се замонашил и приел името Хрисант. С помощта на местното население започнало обновяване на манастира, а бившият хайдутин станал негов игумен. Първата църква била съборена и на нейно място е построена нова, посветена на Св. апостоли *Петър и Павел*. През 1813 Хрисант починал и бил погребан в манастира, където и досега се пази надгробният му камък в преддверието на църквата. По време на Руско-турската война от 1828-1829 бил разрушен, но през 1836 е отново възстановен. Тогава е построена и сегашната църква „Св. Троица", като към нея са включени зидовете на стария еднокорабен храм „Св. Св. Апостоли Петър и Павел". По време на игуменството на отец Никандри от с. Вакъф (между 1858 и 1870) манастирът се превърнал в истинска крепост на българския дух и убежище за хората от този край, независимо от усилената пропаганда, провеждана от гръцкото духовенство. През 1875 гръцките духовници и гъркоманите успели да прогонят игумен Никандри и едва през 1898 манастирът става отново български. До 1909 манастирът е мъжки, но с.г. от с. Студена, Елховско в обителта идват ок. петдесет монахини и за управителка е избрана монахиня Евпраксия. Тя била енергична и самоотвержена игуменка и обикаляла из България и Русия, за да събира средства за обителта. През 1910 игуменката умира и нейни приемнички стават монахините Калиопа, Агатия, Ирина, Харитина, Евфимия и Филотея, които жертвали голяма част от живота си за добруването на манастира. Най-продължително време служил като управител на манастира свещеноиконом Иван Димитров, който прекарал там почти 30 г. Понастоящем манастирът е действащ и е най-големият от запазените манастири в Странджанско-Сакарския край. От първия етап на новото изграждане на манастира в кр. на XVIII в. сега са запазени едноетажният хранителен блок и част от монашеските килии до главната порта. Днешният си вид манастирът придобива през 30-те г. на XIX в., когато е развита най-голямата дотогава строителна дейност. Дворът на манастира има формата на неправилен трапец, като от север, запад и изток са разположени жилищни и стопански сгради, а в средата се намира църквата „Св. Троица". Храмът е издигнат през 1836, а по-старата църква „Св. Св. Петър и Павел" е вградена в него. Сегашната църква е трикорабна, едноапсидна, безкуполна каменна постройка с двуредово осветление на наоса, постигнато с комбинация от широки и тесни прозорци. Под нея се намира костница, до която се слиза по каменни стълби, а в южната ѝ част има отделение с царски двери и олтарно помещение в чест на Св. апостоли Петър и Павел. Интерес представлява църковният иконостас с пластични резбени елементи и три реда възрожденски икони. Център в него са царските двери с красива пластична резба. В църквата се пазят още възрожденски икони, сребърен потир от 1779 и старопечатни книги. Жилищните помещения в манастира са двуетажни с открити дървени чардаци, крепени от рядката паяжина на дъбови колони. Стопанската сграда е разположена на дебели дялани дъбови подпори, със стени от здрави дървени решетки. Манастирът разполага и с две чешми, като на едната има каменна плоча с образите на Св. апостоли Петър и Павел и днес се намира в Националния исторически музей в София. През 1951 в манастира избухва пожар и част от манастирските сгради в източното и северното крило били унищожени, но постепенно се възстановяват. Манастирският събор се празнува всяка година на 16 юни.

*Лит.: История на манастира „Св. Троица". Сливен, 1910; История на манастира „Св. Троица". Ямбол, 1911; **Арнаудов**, Г. П. На Устремския манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1966; **Бояджиев**, Ст. Устремският (Вакъфският) манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 282-285; **Кръстев**, А. Устремският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1993.*

УТРИННА СЛУЖБА – изпълнява се при разсвета на деня. Започва тихо, напомняйки за месианските новозаветни времена и пророческите предсказания за идването на Спасителя Христос. Началните молитви са съпроводени с кадене пред олтара. Чете се шестопсалмието, след което свещите се угасват и се оставя слаба светлина пред олгара. Гасенето на свещите символизира мрака, в който хората са се намирали преди идването на Христос. Докато свещеникът чете шестопсалмието, в притвора престават да продават свещи, за да не се нарушава тишината. Гасят се само свещите по големите светилници и полилеи, но не и запалените от богомолците. В първите три псалми се изказва надежда към Бога за неговата подкрепа, а във вторите три се припомнят Божиите благодеяния. Накрая свещеникът чете безмълвно 12-те молитви, дадени в служебника. С тях от името на богомолците благодари на Бога, че ги е вдигнал от сън и изгонил мрака от душата им. Неделната утринна е наречена „Възкресна" тъй като съдържа песнопения, посветени на възхвала на възкресението Господне.

*Лит.: **Траянополски епископ Иларион**. Утринна служба. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995, N 27, 3-9 юли 1995.*

УХТОМСКИЙ, Николай Павлович (9.XI.1884 – 31.I.1960) – руски княз и духовник, протойерей. Роден в Казан. В България е от 1921. Служи в Руския инвалиден дом в Княжево (1935-1959).
Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 297.

УЧАСТИЕ НА ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА В УЧРЕДИТЕЛНОТО СЪБРАНИЕ 1879 – участват „по право": екзарх Йосиф I, Антим I, Григорий Доростоло-Червенски, Мелетий Софийски, Варненско-Преславски Симеон, Кюстендилски Иларион, Самоковски Доситей, Евстатий Пелагонийски, Кирил (Гръцки митрополит във Варна), епископ Климент Браницки (по-късно Търновски митрополит) и архимандрит Константин (по-късно Врачански митрополит). С изключение на епископ Климент останалите архиереи застават на становището, че българският народ, „долгостолетен и довчерашен роб", бидейки още незрял политически, не трябвало да има либерална конституция.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 109-110.*

УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ВЕРОУЧЕНИЕ ЗА НЕДЕЛНИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – одобрена от Св. Синод на Българската православна църква (24 ян. 2001). Насочена към изграждане и утвърждаване на автентичното Православно мислене и поведение чрез усвояване и практическо приложение на Православните вероучителни знания, умения и навици. Предвижда учебните занятия да се провеждат в Православни храмове за приобщаването на децата от неделното училище към живото Православно учение и неговата енорийска църковна практика и по този начин се постига пълно въцърковление на личността още през първите три-четири години на обучение. През следващите години трябва да се формира убедена в своето Православно достойнство и национално самосъзнание личност, която да приложи своя Православен опит и потенциал в българското общество с цел утвърждаването му сред другите (предимно европейските) народи.
Онлайн ресурс.

Ф

ФАНАРИОТИ – представители на висшето византийско духовенство и на издигнати гръцки чиновници в Османската империя. Някои от тях са потомци на византийската аристокрация. Носят името си от цариградския квартал „Фенер", в който преимуществено те живеят. Ползват значителни привилегии. Заемали държавни длъжности във Влашко и Молдова, както и в Цариград – министри, дипломати и пр. Чрез Цариградската патриаршия, призната от Високата Порта за единствен представител на покорените християнски православни етноси, разширяват и утвърждават своето положение и влияние. В българските земи полагат големи усилия за гърцизиране на населението чрез извършване на Богослужението на гръцки език и унищожаване на старопечатни книги и ръкописи, запазени по онова време в различните селища. За да се противопоставят на борбата на българския народ за извоюване на църковно-националната си независимост, в ср. на XIX в. се превръщат в ревностни привърженици на „Мегали идея".
*Лит.: **Бурмов**, Т. Българо-гръцката църковна разпря. // Св. Синод на Българската църква. С., 1902; **Ников**, П. Възраждане на българския народ. Църковно-нац. борби и постижения. С., 1971.*

ФАРИСЕИ – секта в Юдаизма, възникнала към II в. пр.н.е., чиято доктрина става основа на съвременния Юдаизъм.
*Лит.: **Пиперов**, Б. Митари и фарисеи. // Църковен вестник, N 8, 20 февр. 1958.*

ФЕВРУАРИ – наименование на втория месец в годината. Най-малкият месец през годината. Има 28 дни, а през високосните години – 29. Според древните римляни този месец се счита като време на прочистването. На старобългарски език народното име на м. февруари е „сечень". В новобългарската литература се среща под името „Сечко" („Малък Сечко"). Умалителността на името на месеца се дължи на народностната традиция, която представя различните месеци като деца – Голям Сечко (януари) и Малък Сечко (февруари) – като братя и м. март – като тяхна сестра, които се карали помежду си (през който период времето било студено) и се помирявали (през топлите дни).
*Лит.: **Котев**, Й. Историческа справка за месеците през годината. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

ФЕНИКС – митична птица. В древноперсийската митология: пророческата легендарна птица Симург, която гнезди на Дървото на познанието – се е възраждала вечно от пепелта на своята гибел и затова е възприета от Християнството като символ на Възкресението. Паунът е символ на безсмъртната Църква и безсмъртната човешка душа. Гълъбът също символизира чистотата Божия, той е птицата, в която се въплъщава Светият Дух.
Онлайн ресурс.

ФЕРАРО-ФЛОРЕНТИНСКИ СЪБОР – църковен събор, проведен в Базел (1431). Завършва със сключването на уния между Католическата и Православната църква, представлявани от папа Евгений IV и ромейския император Йоан VIII Палеолог в процеса на преговорите между Изтока и Запада (1437-1439). Съборът е свикан от папа Мартин V (1417-1431), малко преди смъртта му. Открит е от Евгений IV (1431-1447) на 23 юли 1431 и потвърден от император Йоан VIII Палеолог. На събора участват Патриарх Йосиф II и ок. 700 богослови. Папа Евгений IV не се интересува от него и го закрива (18 дек. 1431). Съборът обаче игнорира прекратяването, подпомаган от немския крал Сигизмунд Люксембургски (1368-1437) и други световни сили, продължава работата си във Ферара, откъдето заради епидемия от бубонска чума се мести във Флоренция (16 ян. 1439). Посредством сключената уния ромейският император цели да склони да организира кръстоносен поход срещу османските нашественици, който да спаси Източната империя от гибел и по-специално Цариград от превземане. В замяна императорът изразил готовност да признае папата за духовен водач на държавата си. Папата успява да накара полско-унгарския крал Владислав III Ягело и Янош Хуняди да организират кръстоносен поход, но претърпяват поражение в битката при Варна (1444).
*Лит.: **Цветкова**, Бистра. Паметната битка на народите (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV в.). 2. прераб. и доп. изд. Варна, 1979.*

Per aspera ad astra!

Княз Фердинанд със съпругата си Мария-Луиза (фотография)

ФЕРДИНАНД I (1861-1948) – княз на България (1887-1908) и цар на българите (1908-1918). Избран за втори български владетел в противоречие с изискванията на Търновската конституция, тъй като принадлежи към друго вероизповедание (Католическото) (чл. 38). За него не важи изключението, залегнало в същия член. Друг смущаващ факт е и самото поведение на княза. След пристигането си в България той не крие негативното си отношение не само към Българската църква, но и към Православието като „явление от втора категория". Това предизвиква нескривана реакция у висшия клир в Княжеството, който стои на позицията, че владетелят трябва да принадлежи към вероизповеданието, което изповядва самият български народ (Православието). На второ място мнозинството от висшите архиереи държат да се оказва уважение към страната, довела до освобождението на България от османско иго. Изразител на тези разбирания става митрополит Климент Търновски, който в молебена си при пристигането на княза в столицата (10 авг. 1887) отправя молба към него да направи всичко възможно за подобряване на отношенията с Освободителката Русия. Това предизвиква раздразнение у княза и правителството на Стефан Стамболов и става причина да се поиска отзоваването на митрополита от поста екзархийски заместник, непризнаването му като член на Св. Синод и напускането на София. Екзарх Йосиф I подкрепя тези искания на правителството (дек. 1887). Нов конфликт между княза и Българската църква избухва през есента на 1887, когато той заедно с майка си посещава гр. Варна. Сред посрещачите му в черноморския град е и митрополит Симеон. При срещата си с местните общински власти князът го отминал и се ръкувал с гръцкия владика в града. Това докачило киреарха, поради което, въпреки отправената към него неколкократна покана, отказал да отслужи молебен по случай идването на княза във Варна. Някои автори обясняват негативното отношение на княза към владиката с факта, че по онова време той бил смятан за съмишленик на лицата, взели участие в детронирането на княз Александър I Батенберг (1886). Поради враждебното отношение на правителствените партизани митрополит Симеон бил принуден да напусне епархията си и да отиде да живее в гр. Русе при митрополит Григорий и останал там до 1888. Нов сблъсък между княза и митрополит Климент избухва през апр. 1888, когато владетелят посещава Търново. Под предлог, че идването на княза станало по време на страстната неделя, владиката отказал да го посрещне. Особено дръзко предизвикателство последвало при посещението на княза (заедно с майка му) в Калоферския манастир (юни 1888), когато по негово желание Католически духовник отслужил Католическа служба. Освен това, на свой ред правителството в София пожелало да бъде отслужен в катедралния храм парастас за бащата на княза (католик) и за германския император Фридрих III (протестант). Това искане също предизвикало отрицателна реакция от Св. Синод. При такава ситуация се свикала поредната сесия на Св. Синод в София (дек. 1888). Владиците (с изключение на Григорий Доростоло-Червенски, който не взел участие в нея) отказали да се представят не само на министър-председателя Ст. Стамболов, но и на княза, докато той не даде гаранция, че няма да се държи обидно спрямо тях. Това довежда до влошаване на отношенията между правителството и Св. Синод и разгонването на владиците в епархиите им. Нормализиране на отношенията между правителството и Св. Синод последвало през юни 1890 по време на т.нар. „русенска сесия" на Св. Синод (по мястото, където била проведена). Постигнато било съгласие по време на Богослуженията да се поменува името на княза и при следващото идване в столицата владиците да му се представят в Двореца. Още незатихнали тези събития, когато избухва нов още по-остър конфликт между Св. Синод и правителството. Поводът е решението на кабинета и лично на самия Ст. Стамболов да направи изменение в чл. 38 на Конституцията, според което не само князът, но и неговите деца да могат да останат вън от Православното вероизповедание. След като среща несъгласие и от своите приближени политически лица (Димитър Петков и др.), Стамболов се отказва от това си намерение и прокарва само оставането на княза в неговото вероизповедание. Жертва на новия конфликт става отново митрополит Климент, който е задържан, подложен на репресии и изпратен за заточение – отначало в Петропавловския манастир край гр. Лясковец, а после – в отдалечения Гложенски манастир, Тетевенско, където останал до падането на Стамболовия режим (май 1894). Очакванията на Фердинанд, че с отстраняването на Ст. Стамболов от властта ще промени негативното отношение на Русия към него, подето още с избирането му за български княз, не се оправдават. При посещението на българската делегация, водена от председателя на Народното събрание Теодор Теодоров, става ясно, че в Санкт Петербург изявили желание престолонаследникът княз Борис Търновски да премине в лоното на Православието. Срещу тази позиция се обявили съпругата на Фердинанд и нейният баща – католици, както и Ватиканът. Папа Лъв XIII заплашил българския княз с отлъчване от Римокатолическата църква. Воден от силното желание да бъде признат за „законен български владетел" от силите, подписали Берлинския договор от 1878, Кобургът нямал друг изход, освен да изпълни условието на руския царски двор. С пречките от страна на съпругата си и нейния баща той се справил сам, но с папата се наложило да потърси помощта на виенския императорски двор. След ходатайство от негова страна, папата заявил, че издадената от него анатема срещу княз Фердинанд няма да бъде огласена, което на практика означавало, че тя няма да влезе в сила. На 2 февр. 1896 последвало миропомазването на княз Борис по Православен обичай, като негов кръстник станал самият руски император Николай II (представен от княз Голенишчев-Кутузов). През следващите години до края на царуването на Фердинанд конфликтите на Фердинанд с представителите на Българската църква не престават, макар и не в такава степен. Не липсват и позитивни моменти – дарения, които направил за изграждането за храм-паметника „Св. Александър Невски" в София, Софийската духовна семинария и пр.

Лит.: Двадесетгодишнината на ***Н. Ц. В. княз Фердинанд****. // Църковен вестник, N 32, 18 авг. 1907;* ***Гошев****, Ив.* ***Негово Величество Фердинанд Първи, цар на българите****. // Църковен вестник, N 34, 25 авг. 1917;* ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 111-115;* ***Снегаров****, Ив.* ***Цар Фердинанд*** *(1887-1918) и Българската църква. // Духовна култура, 1946, N 8, с. 1-18;* ***Петков****, П. Ст.* ***Климент Браницки и Търновски****. Архиерей и държавник (1878-1901). С., 2000.*

ФЕРМАНДЖИЕВ, Станьо – *вж Сергий Плаковски*

ФЕТОВ, Радион – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Вайсал, Бесарабия. Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 669.

ФИЛАРЕТ – дякон и просветен деец. Учител в Плевен (1834-1835).
*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 670.*

ФИЛАРЕТ ВАРНЕНСКИ (1821 – 18.XII.1875) – духовник. Роден във Варна. Учил в Богословското училище на остров Халки и Духовната академия в Киев. В Русия приема и монашество. След завръщането си в България е директор на гръцките училища във Варна. Заради искането му да се въведе изучаването на български език, е уволнен и служи като певец в руския параклис в града, осветен 1861. През 1875 предприема пътуване до Русия, но поради влошено здравословно състояние се завърнал и скоро след това починал.
*Лит.: **Македонов**, Д. **Архимандрит Филарет Варненски**. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1980.*

ФИЛАРЕТ ВИДИНСКИ (светско име: Славчо Цеков Игнатов) (5.VI.1921 – 4.VI.1987) – висш духовник. Роден в с. Върбовчец, Видинска обл. След смъртта на родителите му (1939) изпратен като послушник в Гложенския манастир „Св. Георги Победоносец". Приема монашество (1941). Завършва Пловдивската духовна семинария (1947) и Богословския факултет на Софийския университет (1951). Архиерейски наместник в Малко Търново (1953-1956). Възведен в архимандритско достойнство (1954). Протосингел в Сливенската епархия (1955-1961). Игумен на Бачковския манастир (1961-1964). Настоятел на българското подворие в Москва (1964-1968). Хиротонисан в епископски сан (1968). Избран за Видински митрополит (23 май 1971). Отделя голямо внимание на обновлението и реставрацията на храмовете и манастирите в епархията, стреми се да повишава образователното ниво на свещениците. При управлението му е възобновен Клисурският манастир. След смъртта му е погребан в митрополитския храм „Св. Николай" – Видин.

Филарет Видински (фотопортрет)

*Лит.: **Кирил, Патриарх Български**. Пътят на епископа **[Видински митрополит Велички епископ Филарет]** (Слово, произнесено в Храм-паметника „Св. Александър Невски" при епископското ръкоположение на **архимандрит Филарет** на 30 юни 1968 г.). // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1968; **Събев**, Т. **Негово Високопреосвещенство [Видински митрополит] Велички епископ Филарет**. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1968; **Велянов**, В. Светата Видинска митрополитска катедра има нов кириарх **[Видински митрополит Велички епископ Филарет]**. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1971; Биографични бележки за новия **Видински митрополит [Велички епископ Филарет]**. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1971; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 172-173; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 395.*

ФИЛАРЕТ ЛОВЧАНСКИ (светско име: Атанас Атанасов Панайотов) (26.X.1901 – 28.VI.1960) – висш духовник. Роден във Варна. Завършва Богословския факултет на Софийския университет (1928). Няколко години е щатен епархийски проповедник във Варненско-Преславската епархия. Протосингел на митрополит Макарий Неврокопски (1933-1934). Възведен в архимандритско достойнство (1934). Специализира канонично право в Страсбургския университет, Франция (1935-1936). Протосингел на Софийската митрополия (от 1 авг. 1936). Хиротонисан в епископски сан (1938) и назначен за викарий на митрополит Стефан Софийски. Избран за Ловчански митрополит (21 май 1939). След разгрома на Кралство Югославия от нацистка Германия (пролетта на 1941), Българската екзархия възстановява своя диоцез в присъединените към България части от Вардарска и Егейска Македония и в Западна Тракия. Временното управление на Охридско-Битолската епархия е връчено на митрополит Филарет Ловчански с помощник епископ Панарет Брегалнишки. След края на Втората световна война отново оглавява Ловчанската епархия. От 17 февр. 1949 е член на намаления състав на Св. Синод. От 7 авг. 1954 е председател на Върховния църковен съвет. Умира в София. Погребан в двора на катедралния храм „Св. Троица" в Ловеч.

Филарет Ловчански (фотопортрет)

*Лит.: **Борис Попстоименов**. **Ловчанският митрополит Филарет**. // Църковен вестник, N 24, 9 юни 1939; **Кирил, Патриарх Български**. Блаженство във вечността. Надгробно слово, произнесено при погребението на блаженопочиналия **Ловчански митрополит Филарет** на 30 юни 1960 г. в църквата „Св. Троица" в Ловеч. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960; **Архимандрит Серафим**. Нова загуба за Църквата **[Ловчански митрополит Филарет]**. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960; **Тасева**, Б. За приснопаметния **Ловчански митрополит Филарет**. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960; По случай 90-годишнината от рождението му **[Ловчански митрополит Филарет]**. // Църковен вестник, N 43, 25-31 окт. 1993; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 202-203; **Бакалов**, Ганчо, Павел **Павлов**, Борис **Маринов**. Ловчанска Епархия: Минало и настояще: [Моногр.]. – С., 2008 (сред авт. – **митрополит Гавриил**), с. 144-146; Грижлив и мъдър архипастир **митрополит Филарет Ловчански** (1903-1960). // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2003; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 418; **Елдъров**, Св. Възстановяване на екзархийското наследство в Македония. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 131; Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 76, 140, 440-442.*

ФИЛЕВ, Георги – възрожденски църковен деец в с. Михалци, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 671.

ФИЛЕТИЗЪМ – еретично учение, което поставя знак на равенство между етническа и конфесионална принадлежност („църква – нация"). Филетизмът снижава Православието до елемент на националната култура. Филетизмът заменя културно-етичното разграничаване с религиозното; заменя многообразието на лични, юридически и обществени „истини" с Единствената Божия истина. Вместо да търсят и защитават съхранената от Църквата Божия истина, последователите на филетизма се интересуват предимно от национални проблеми. Като универсален еретически принцип филетизмът е противоположен на икуменизма, който се стреми да обедини всички религии. Филетизмът е догматически и църковно-практически закрепен в Арменската църква. Вселенският патриарх и гръцки етнарх Кирил Лукарис се опитва да реформира Православната църква, но йезуитите го обвиняват пред Високата порта в държавна

измяна, заради което по заповед на Високата порта е екзекутиран чрез удавяне в Босфора (28 юни 1838). Учението му е обявено за ерес и заклеймено на Яшкия събор (септ.-окт. 1652). Макар че след завладяването на балканските държави от османските нашественици (XIV – първ. пол. на XV в.) Цариградският патриарх да е признат от султана за единствен представител на „рум милета" (християните) в Османската империя, на практика той се превръща в инструмент за налагане на църковното превъзходство на гръцкия етнос над другите балкански народи. Това положение предизвиква ръзък отпор от църквите не само на българите, но от тези на другите балкански християнски народи. Всяка една от балканските държави след извоюване на своята политическа независимост се стреми да постигне и такава по отношение на Вселенската патриаршия. Единствено само спрямо Българската православна църква е наложена схизма, която продължава до нач. на 50-те г. на миналия век, когато тя е въздигната в патриаршески ранг, който притежават и всички други източни църкви. Въпреки това при посещението си в България (ноември 2015) Вселенският патриарх Вартоломей I си позволява да припомни старото фанариотско обвинение към Българската православна църква във филетизъм. Това става причина той да не бъде приет от министър-председателя Бойко Борисов.

Онлайн ресурс.

ФИЛИОКВЕ – късна добавка от XI в. към латинския превод на *Никео-Цариградския символ на Вярата*. Утвърден окончателно на *Втория Вселенски събор* (381). Включен от Западната (Римската) църква в нейния догмат за Светата *Троица*, според който *Св. Дух* изхождал не само от *Бог Отец*, както е посочено в оригиналния Символ на Вярата, „но от Отца и Сина". Филиоквето става един от поводите за разделението на Вселенската църква (1054), тъй като Цариградската църква не приема нововъведението. Филиоквето навлиза в литургичните практики на Западната църква няколко века по-рано. Един от най-ранните критици на филиоквето е Патриарх *Фотий I*, който през 866 води дълга преписка с папа *Николай I*, където излага догматическите си аргументи срещу добавката. След като през XIV в. османците сериозно застрашават Цариград, са направени опити за изглаждане на доктриналния спор и се стига до Фераро-Флорентинската уния. Впоследствие обаче Източната църква отхвърля унията.

Лит.: Филиоквето. Исторически контекст. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2016; N 18, 1-15 окт. 2016.

ФИЛИП (X в.) – висш духовник, Патриарх. Пренесъл центъра на Българската църква в гр. Охрид, където коронясал Самуил за български цар (997).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 387.*

ФИЛИП (поп Филип) (ср. на XIV в.) – църковен деец и книжовник по времето на цар Иван-Александър (1331-1371). Преписал ръкописен сборник, получил известност като „Поп Филипов сборник" (Търново, 1345-1346). Неоснователно наричан „Московски препис на Манасиевата летопис", тъй като, освен преписа на тази византийска хроника, съдържа и текстове с поучителен характер, както и тълкувания към „Шестоднева" на епископа на град Гавал, Сирия Севериан Гавалски (Гавал, IV в.).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 387.*

ФИЛИП – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Неделя" – София (1757).

*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

ФИЛИП (1780-1886) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Клисура (от нач. на XIX в.). По-късно – свещеник в продължение на 60 г.

*Лит.: **Енчев**, Хр. Клисура (Ист. очерк). С., 1971, с. 59.*

ФИЛИП – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Клисура (първ. пол. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 671.

ФИЛИП – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в с. Шумнене, (дн. кв. на гр. Ябланица), Ловешка обл. (1815-1821), след което е свещеник в селото.

*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 89.*

ФИЛИП – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ямбол (40-те – 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

*Лит.: **Върховски**, Н. Ямболски патриоти по духовното и политическото ни възраждане (1820-1876). Ямбол, 1910, с. 16.*

ФИЛИП – възрожденски църковен деец. Роден в с. Ковачевец, Търговищка обл. Свещеник в Разградско (1859-1884).

*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 671; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 387.*

ФИЛИП ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ (светско име: Филип Пенчев) (29.VI.1873 – 12.I.1939) – висш духовник. Роден във Велико Търново. Завършва Киевската духовна академия (1898). След завръщането си в България е преподавател и директор на трикласното монашеско училище в Рилския манастир, след което е учител-възпитател в Самоковското богословско училище и в Софийската духовна семинария. Приема монашество (1904). Проповедник в Ловчанската, а по-късно и във Великотърновската епархия (1904-1912). Ректор на Свещеническото училище в Бачковския манастир (1912-1914). Протосингел на Доростоло-Червенската митрополия (1914-1920). Възведен в архимандритско достойнство (1915). Отново ректор на Свещеническото училище в Бачковския манастир (1920-1922). Инициатор за издаване на сп. „Търновски епархийски вести" (1922). Избран за Търновски митрополит (12 дек. 1920). Поради заболяване подава оставка от заемания пост, която е приета на 1 юли 1935.

*Лит.: Подаване оставката на **Търновския митрополит [Филип]**. // Църковен вестник, N 27 и 28, 6 юли 1935; Нова загуба за родната ни църква [**Търновския митрополит Филип**]. // Църковен вестник, N 4, 20 ян. 1939; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 158-159; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 386; **Великотърновски митрополит Филип**. 155 години от рождението му. // Църковен вестник, N 15, 16-31 юли 2018.*

Филип Станиславов (иконописен образ)

ФИЛИП СТАНИСЛАВОВ (1608 – 8.VIII.1674) – български Католически епископ, книжовник и културен деец. Роден в с. Ореш, Никополско в семейството на *павликяни*, приели Католическата религия. В юношеска възраст учи в Семинариума на Чипровци. Получава образованието си в Италия. Учил е в Илирийския колеж в Лорето (1627-1633). Апостолически мисионер и свещеник (1635-1647). Работил и две години в папския двор като преводач на славянски езици. Конгрегацията за разпространение на Вярата го назначава за епископ на Никополска католическа епархия (1648). Дълги години той живее в с. Трънчовица, Плевенско. Открива граматическо училище, от типа на училищата в тогавашна Западна Европа, в което се изучават латиница, латински език, богословски дисциплини и др., но също така и кирилица. Това е второто граматическо училище в България, след граматическото училище в Чипровци. Радетел за освобождението на своя поробен народ, епископ Филип Станиславов бил преследван непрекъснато от османската власт. Като българин със силно изразено народностно самочувствие и като един от нашите първи книжовници, той си спечелил и недоволството на Римската църква. След като през 1662, по нареждане на папата, е отстранен от длъжността Никополски епископ, прекарва дълго време в Чипровци, където работи с *Петър Богдан*. След смъртта на епископ *Франческо Соймирович* (1673) отново е Никополски епископ. Единственият му труд, публикуван приживе, е *„Абагар"* – малка книжка, отпечатана в Рим (1651), за която авторът пише в послеслова, че я „подарява на своя български народ". Този факт отчетливо показва, че Филип Станиславов е имал не само ясно изразено българско самосъзнание, но и патриотични нагласи. Те личат и от факта, че той се подписва като „Филип Станиславов, епископ от Велика България". Оставя и една непубликувана ръкописна книга от 200 страници – преведен от латински сборник от XVI в., съдържащ текстове на *Литургии*, богато украсен с миниатюри. Съхранява се в документалната библиотека „Батъансум" в Алба Юлия. Сигурно този ръкопис бил опазен и изнесен след Чипровското въстание от някой негов родственик. Във Ватикана са запазени негови писма – изложения, които съдържат интересни данни за живота на българите през XVII в. Филип Станиславов е автор и на текстове с пътеписен характер, какъвто е например текстът „Описание на Северна България" (1659), написан от автора на италиански език, преведен и издаден и на български език чак през 2012.

*Лит.: **Нешев**, Г. Посланици на българската правда. С., 1970; **Нешев**, Г. На своя род български. С., 1987; Абагар на **Филип Станиславов**. Рим, 1651. Фототип. изд. / Представен от Б. **Райков**. С., 1979.*

ФИЛИП ТЪРНОВСКИ – *вж Филип Великотърновски*

ФИЛИПИК – византийски император (711-713). Яростен привърженик на монотелизма, с което предизвикал реакцията не само на Патриарх Кир, но и на папата. Свален чрез военен заговор и ослепен.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 175-176.*

ФИЛИПОВ – *вж Попфилипов, Никола*

ФИЛИПОВ, Димитър – църковен и революционен деец. Роден в с. Арменско, Леринско, Егейска Македония. Присъединява се към ВМОРО. Затворен в битолския затвор от османските власти (1902). Ръкоположен за свещеник (1913). Арестуван от гръцките власти и е затворен за година в Еди куле, Солун. Насилствено интерниран в България (1914) и живее в с. Ломец, Троянско (Ловешка обл.).

Лит.: Македонски алманах. Indianapolis, 1940, с. 331.

ФИЛИПОВ, Иван (1867 – 27.III.1930) – църковен и религиозен деец. Роден в Ореховец. Присъединява се към ВМОРО и по желание на ръководителите на организацията приема монашество. До 1913 е свещеник в родното си село, след което е прогонен и се установява в България. Първо е свещеник в Цръчна, а след това в Саитово и Семчиново, където умира.

Лит.: Илюстрация „Илинден", 1929-1930, N 25, с. 8.

ФИЛИПОВ, Никола (1832-1896) – просветен и църковен деец. Роден в Банско. Учител в Калофер (1845-1849; 1862-1863), Чирпан (1849), Пирдоп (1850-1854; 1859-1862; 1864-1869; 1876-1877), Перущица (1856-1857), Бобошево, Дупнишко (1857-1858), Свищов (1863-1864), с. Долен, Неврокопско (1871) и Кресна. Участва в борбата за църковна независимост. След Освобождението до смъртта си – свещеник в София.

*Лит.: **Начов**, Н. Калофер в миналото 1707-1877. С., 1927, с. 121-124; **Кепов**, Ив. **Никола поп Филипов**. (Биогр. очерк). // Илюстрация „Илинден", 1934, N 7, с. 14-16; N 8, с. 16-20; **Юруков**, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 36-49.*

ФИЛИПОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 672.

ФИЛИПОВ, Христо Георгиев (19.II.1880 – 28.VII.1964) – обществен и църковен деец. Роден в гр. Петрич. Завършва последователно Серското педагогическо училище и Духовната семинария в Цариград. Преподава в класното училище в Петрич (от 1903). Присъединява се към ВМОРО. Избран в ръководството на местния комитет на организацията. Арестуван (1907) и прекарва заедно с баща си 6 месеца в затвора Еди куле в Солун. След освобождаването си заминава за Сан Франциско, САЩ. Тук следва философия в университета. През 1911 се завръща в родния град и отново е учител. През Балканската война е секретар и преводач на Фредерик Палмър, кореспондент на вестник „Ню Йорк Таймс" (New York, 1851-). Кмет на Петрич (1913-1914). Член на Окръжната постоянна комисия в Струмица (1914-1919). След войните отново е учител. Завършва философия в Софийския университет (1928). Развива широка обществена дейност – основава школа за изучаване на чужди езици, включва се активно в дейността на Червенокръстката здравна организация, създава ученически лагер в местността „Вършилото" в Беласица. Ръкоположен за свещеник в църквата „Св. Николай" в Петрич (1931), където служи до 1946. Умира в София.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 360.

Per aspera ad astra!

ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗЕН КОСМИЗЪМ – космогонична културна рационална когнитивна представа, основана на религиозен мироглед – аналог на вечността. Вечността – като културно метафизично понятие – носи печата на онтологично – духовно – безсмъртие, защото в културата това, което е *било* в миналото, е *вечно живо*… Чрез финалните думи на безсмъртната творба на Й. В. фон Гьоте (1749-1832) *„Фауст"*, произнесени от Мистическия хор (Chorus mysticus), образно се посочва *онтологичното* ниво на познанието като *неописуемо* (*букв.:* Unbeschreibliche), което се съотнася с *Вечната Женственост* (Ewig-Weibliche): *„Явното, знайното / всеки ден бива, / тука най-тайното / нам се открива: / своя Божествен мост / в този рядък час / Вечната Женственост / спуска към нас."* (*Божественото е дадено от В. П. с малка буква. – Бел. на ред. – А. К.*) – Й. В. фон Гьоте / прев.: В. Петров (Гьоте, Й. В. [фон] *Фауст*: Трагедия: В 2 ч. / Прев. от нем. В. Петров; Ил. Фр. Щафен. С., 2001, с. 559); *„Всяка преходност е / притча за всички; / тук неизбродното / слиза навеки; / тук неизвестното / всички застига; / Вечната Женственост / нас ни въздига."* (*Вечната Женственост е дадена от Л. И. с малки букви. – Бел. на ред. – А. К.*) – Й. В. фон Гьоте / прев. Л. Илиев (Гьоте, Й. В. [фон] *Фауст*: Трагедия: В 2 ч. / Прев. от нем. Л. Илиев. С., 1999, с. 445). *Срв. с* ориг.: *„Alles Vergängliche / Ist nur ein Gleichnis; / Das Unzulängliche, / Hier wird's Ereignis; / Das Unbeschreibliche, / Hier ist's getan; / Das Ewig-Weibliche / Zieht uns hinan."* (Goethe, J. W. [von] *Faust*: Tragodie [: T. 1-2] / Mit Ill. von J. Hegenbarth. Leipzig; Dresden, 1961-1963. – T. 2. 1963, S. 305) – квинтесенция на **пантеистичните** (*гр.* – всичко + Бог: учение, отъждествяващо Бога и света) възгледи на автора (Dilthey, W. Gesammelte Schriften: Bd 2. Leipzig; Berlin, 1921), идеи, отразени блестящо чрез рисунките с перо на Фр. Щафен: публ. на рис.: Goethe, J. W. [von] *Faust*: Tragodie: T. I-II / Mit 163 Federzeichnungen von F. Staffen. Berlin, 1920. – T. 1. 207 S.; T. 2. 322 S.). Тази, космогенична в основата си, представа за връзките между порядъците и нещата се корени в т.нар. идея **„космическа симпатия"** (термин на древногръцката философия, означаващ *съчувствие, общност на чувствата, съответствие на предметите и явленията, тяхното взаимодействие, съучастие... – лат.:* consensus, conjunctio – *срв.: „Тимей"* на Платон / Platon, 428 или 427 г. пр. н.е. – 348 или 347 г. пр. н.е. (Платон. Диалози. Т. 4. С., 1990) и др. (Reinhardt, K. Kosmos und Sympathie. München, 1926). Развитието на идеята „космическа симпатия" се проследява *в*: 1) **натурфилософията на Ф. В. Й. Шелинг** / F. W. J. Schelling, 1775-1854 – като органична част на трансценденталния идеализъм, което показва как развитието на природата се увенчава с появата на съзнателното „Аз" (Jahnig, D. *Schelling*: Bd 1-2. Pfullingen, 1966-1969) и 2) **етико-философската система на В. С. Соловьов**, 1853-1900 (Gleixner, H. *V. Solovev*'s Konzeption vom Verhaltnis zwishen Politik und Sittlichkeit. Frankfurt-am-Main, 1978). Методологично метафизично смисляне на проблема се подготвя още в лоното на ренесансовата менталност, прокарала пътя към *диадата („науки за природата" – „науки за духа")*, триумфираща през XVII-XIX в. и в лоното на релативизма на XX-XXI в. Тази диалектика е обозначение на ***хуманитарната* палитра на културната реалност**. **Интердисциплинарността на познанието** като доминанта на културното мислене като многомерна форма на установяване на връзки между нещата в класификационното терминосистемно равнище на ***хуманитарните науки*** се обозначава като ***духовни науки*** (които след 1917 г. в Русия и през втор. пол. на XX в. отсъстват от класификационните представи в страните от Централна и Югоизточна Европа). Терминът **„науки за духа"** е буквален превод на *български език* от *немски* (**„Geistwissenschaften"**), срещан на по-ранни етапи на философско-научната мисъл на *латински език* (**„moral science"** – moralis – духовен, нравствен, съответстващ на **вътрешната природа на човека** + science – знание, наука). Немският аналог на класическия израз (Geistwissenschaften) е въведен в научно обръщение от английския философ-позитивист, икономист и обществен деец Дж. С. Мил / J. S. Mill, 1806-1873 в неговото основно, обобщаващо съчинение *„Система на логиката"* (Mill, J. S. A System of Logic: T. 1-2. London, 1843), в което е използван за обозначение на цикъла от **практически дисциплини (морал, политика, право** и т.н.**)**, оказващ се концептуално натоварен. В действителност **сферата на Духа** не е единствената, в която рефлектират посочените дисциплини (*естественонаучното знание* е в пряка зависимост от тях аналогично и по същия начин – както *хуманитарното* – и в него именно хуманитарното моделира произтичащите следствия като резултат от целеполагане). Тъкмо поради описаното, по-адекватен термин днес за обезпечаване обхвата на обозначеното, събиращо в себе си **вътрешното** (*лат.:* moral), на **Духа** (*нем.:* Geistwissenschaften – moral science) направление, е понятието **„науки за човека"** (*англ.:* sciences of Homo sapiens) или **„хуманитарни науки"** (*англ.:* humanities или *англ.:* arts and humanities [nonscience – в смисъл *не*естествени науки: философия, религия, изкуство]) и **„хуманитарно знание"** (*англ.:* humanitarian knowledge). С посочените нетъждествени понятия („науки за човека", „хуманитарни науки", „хуманитарно знание") се обхващат по различен начин и в различен състав **религията**, **философията**, **филологията**, **литературознанието**, **историята** и т.н. (за разлика от естествените науки /*англ.:* science/ – положение, във връзка с което самото хуманитарно знание получава и идентификация като противоположно на естествените науки – *англ.: non*science), но също и включващо в свода си **социологията**, **икономиката**, **демографията** и др. социални (обществени) науки (*англ.:* social sciences). Философско-религиозният космизъм, съответстващ на **ноосферизма** на В. И. Вернадски (1863-1945), кулминира в идеята **руски космизъм** – школа в познанието, съотносима едновременно с другите две космични учения – **философската антропология** в Западна Европа (различни акценти: в Германия; **социална антропология** – в Англия, Франция) и **културната антропология** в САЩ. Космичните учения (**философска – социална – културна антропология** и **руски космизъм**) не са географски, а планетарни, културологични, макар че битуват активно на територията на породилите ги културни ареали, трактуващи **съотнасянето на *физическата* и *духовната* природа на човешкия свят**, което резонира в пораждащата се **универсална класификация на познанието** като **видове космизъм**, съизмерими с **гносеологичните традиции на тартуско-московската школа / руски космизъм** – Ю. Лотман / Juri Lotman, 1922-1993 (Лотман, Ю. Внутри мыслящих миров. Москва, 1996; Lotman, J. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture / Transl. by Ann Shukman, introd. by Umberto Eco. London; New York, 1990), **англо-американската семиотика** – Т. Сибиък / T. Sebeok, 1920-2001 (Sebeok, T. I Think I Am a Verb: More Contributions to the Doctrine of Signs. Berlin, 1986; Сибиък, Т. А. Семиотиката в Съединените щати / Предг. към бълг. изд. ...; Прев. от англ.: А. Харалампиева, А. Багашева; Ред. и предг. И. Младенов. С., 1997. – Библиогр.: Разв. на семиот. в Съед. щати: с. 178-204), **западноевропейската хуманитаристика** – У. Еко / U. Eco, 1932-2016 (Eco, U. La Struttura Assente: Introduzione alla ricerca semiologica. Milano, 1968; 2002), които са **научни школи на универсалното** – **хуманитарно** – **познание** (А. Куманова): **религиозен и философско-религиозен космизъм** (*Св. Веди*, *Св. Авеста*, *Св. Упанишади*; даоизъм; **философските системи на мислителите от всички времена** (… Анаксимандър, Питагор, Анаксагор, Платон, Аристотел, Плотин...); **всички разклонения на Християнската философия, започвайки със *Св. Библия***, преминавайки през имената на **Християнските философи** – ... Августин Блажени, Св. Тома Аквински, У. Окам...; **учението от средноазиатско-иранския регион**, станали необичайно популярни и на Изток, и на Запад, – ... Ибн Сина (Авицена/, Ибн Рушд (Авероес),...; **разклоненията на мохамеданската религия**, преминавайки през *Св. Коран: ... Сухварарди, Молла Садра...;* **мислителите на западната култура**, синтезирали магистралните пътища на развитие на идеите – ... Р. Декарт, Б. Спиноза, Г. В. фон Лайбниц, И. Кант, Г. В. Ф. Хегел, Ф. В. Й. фон Шелинг, А.

Шопенхауер, Е. Хусерл, М. Хайдегер, Ж. Дельоз, ..., както и **източноевропейските, руските космисти** – А. С. Хомяков, В. С. Соловьов, Н. К. Рьорих, С. Н. Булгаков, С. Л. Франк, Н. А. Бердяев, П. А. Флоренски, Л. П. Карсавин, И. А. Илин, Б. П. Вишеславцев, И. С. Кон, А. Ф. Лосев; **историците на религията – космисти** – ... Дж. Кембъл, М. Елиаде, А. Корбен...); **научен космизъм** (... Емпедокъл, Демокрит, ..., Й. Кеплер, И. Нютон, М. Планк, А. Айнщайн...); **теоретичен космизъм** (А. Ф. Фьодоров, В. И. Вернадски, П. Теяр дьо Шарден, Е. Льо Роа, Н. А. Умов, Н. Д. Кондратиев, А. Л. Чижевски, Л. А. Уайт, А. А. Любишчев, С. В. Мейн, В. П. Казначеев, А. И. Субето; А. Е. Акимов, Г. И. Шипов, Б. И. Исхаков...); **практически космизъм** (... Хипократ, ... Гален, ... Ибн Сина /Авицена/, ... Н. И. Пирогов, А. Швайцер..., Н. Яръмов...); **хуманитарен космизъм** (М. М. Бахтин, Л. Н. Гумильов, В. И. Иванов, А. Ф. Лосев, Ю. М. Лотман, Ю. А. Шрейдер..., ... А. Куманова...); **естественонаучен космизъм** (от неизвестните астрономи на древния свят – Арктида /Хиперборея/, Елам, Акад, Шумер, Иран, Китай, Индия, Египет, Вавилон, арабско-мюсюлманския свят, Централна и Южна Америка, ... до величествените имена на цялата човешка култура – Архимед, Н. Коперник, Г. Галилей, Й. Кеплер, И. Нютон, М. В. Ломоносов, Н. И. Лобачевски, Д. И. Менделеев, С. А. Подолински, ... А. Айнщайн...); **научно-технически космизъм** (К. Е. Циолковски, С. П. Корольов...); **библиографски космизъм** (Калимах Александрийски, К. Геснер, Ф. Лабе, А. Тейсие, Е. Г. Пеньо, Ю. Петцхолд, А. Г. С. Джозефсън, В. Грундтвиг, Й. Форстиус, Т. Бестерман, ..., Н. Михов, Т. Боров...; Г. Шнайдер, Л.-Н. Малклес, К. Р. Симон; А. Тейлър, И. В. Гудовщчикова, ... А. Куманова...)... Тази постоянно историографски строяща се космогония на познанието експонира взаимозависимостите и между представителите на **литературния космизъм**: Омир (*„Илиада"*, *„Одисея"*), Данте Алигиери (*„Божествена комедия"*), Уилям Шекспир (*„Хамлет"*), Хун Цзичен (*„Вкусът на корените"*), Йохан Волфганг фон Гьоте (*„Фауст"*), Виктор Юго (*„Клетниците"*), Чарлз Дикенс (*„Давид Копърфилд"*), Гюстав Флобер (*„Мадам Бовари"*), Ромен Ролан (*„Жан Кристоф"*), Томас Ман (*„Доктор Фаустус"*), Херман Хесе (*„Игра на стъклени перли"*)...; Александър Пушкин (*„Евгений Онегин"*), Фьодор Тютчев (*„Русия и Западът"*), Фьодор Достоевски (*„Престъпление и наказание"*, *„Братя Карамазови"*, *„Идиот"*, *„Бесове"*), Лев Толстой (*„Война и мир"*, *„Анна Каренина"*, *„Възкресение"*, *„Смъртта на Иван Илич"*, *„Кройцерова соната"*, *„Отец Сергий"*), Антон Чехов (*„Вуйчо Ваньо"*, *„Три сестри"*, *„Вишнева градина"*), Вячеслав Иванов (*„Дионис и прадионисийство"*), Максим Горки (*„Животът на Клим Самгин"*), Леонид Андреев (*„Юда Искариот"*), Александър Блок (*„Роза и кръст"*, *„Възмездие"*), Андрей Бели (*„Петербург"*), Михаил Булгаков (*„Майстора и Маргарита"*), Борис Пастернак (*„Доктор Живаго"*), Александър Солженицин (*„Архипелаг ГУЛАГ"*, *„Един ден на Иван Денисович"*, *„Раково отделение"*)... Самата логика на идеята за **„света като воля и представа"** (А. Шопенхауер), срещнала се с мощното социално-културно интердисциплинарно движение на **структурализма** (като метод на изследване и познание) и намерила своята интерпретация във връзка с **персонализма** и **екзистенциализма** (Ф. дьо Сосюр, К. Леви-Строс, Ж. Лакан, М. П. Фуко, Ж. Пиаже, Р. Барт), кристализира в идеите за **ризоматизма** (*др.-гр., лат., фр., англ.* – коренище, посочващо планетарна – космична – хуманитарна измеримост на нещата) на установяваните взаимовръзки (Т. Боров, А. Любишчев, Ж. Дельоз, Ф. Гуатари, У. Еко, А. Куманова, Н. Василев) – идея, която кулминира в **семиосферичния космизъм** (Ю. М. Лотман, Т. А. Сибиък, У. Еко...) (Куманова, А. Введение в гуманитарную библиографию [*E*-ресурс]: Библиографоведч. исслед.: Курс лекций по общ. библиографоведению: [В 2 ч.]: Ч. 1. Философско-науковедческая картина гуманитарного знания; Ч. 2. Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии. / [Науч. консульт. М. **Куманов**]. Нов. изд. С., 2007. 1 оптичен диск (CD-ROM) (42,1 MB) (1358 с.): текст. 1. изд. на Ч. 1. Санкт-Петербург, 1995; 1. изд. на Ч. 2. С., 2005).

Лит.: Русский космизм: Антология философской мысли / Сост. и предисл. к текстам С. Г. ***Семенова****, А. Г.* ***Гачева****. Москва, 1993;* ***Гулига****, А. В. „Космическая ответственость"* ***Духа****. // Наука и религия, 1989, N 8, с. 34-58;* ***Дуденков****, В. Н. Русский космизм: Философия надежды и спасения. Санкт-Петербург, 1992;* ***Дуденков****, В. Н. Философия космизма в России рубежа XIX-XX веков. Санкт-Петербург, 1998;* ***Куракина****, О. Д. Русский космизм: К проблеме синтеза науки, философии и религии. Москва, 1992;* ***Куракина****, О. Д. Русский космизм как социокультурный феномен. Москва, 1993;* ***Леднев****, В. П. История русского космизма. Екатеринбург, 1994; Философия русского космизма / Отв. ред.: А. П.* ***Огурцов****, Л. В.* ***Фесенкова****. Москва, 1996;* ***Foucault****, Michel. L'Archéologie du savoir. Paris, 1969;* ***Фуко****, Мишел. Археология на знанието / Бел., прев. от фр. ез. А.* ***Колева****. С., 1996;* ***Guliga****, A. V. Wir leben im Zeitalter des Kosmismus. // Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 40, 1992, N 8, p. 874;* ***Hagemeister****, Michael. Russian Cosmism. // The Occult in Russian and Soviet Culture. Ithaca, NY, 1997, p. 185-202;* ***Crapo****, Richley H. Cultural Anthropology: Understanding Ourselves and Others. New York, 2001;* ***Крейпо****, Ричли Х. Културна антропология: Как да разбираме себе си и другите. С., 2000;* ***Leach****, Edmund. Social Anthropology. Oxford, 1982;* ***Arlt****, Gerhard. Philosophische Anthropologie. Stuttgart, 2001;* ***Augé****, Marc, Jean-Paul* ***Colleyn****. L'Anthropologie. Paris, 2007;* ***Dianteill****, Erwan. Anthropologie culturelle ou anthropologie sociale? Une dispute transatlantique. // L'Année sociologique, 2012, Vol. 62, N 1, p. 93-122; Social sciences & Humanities index (SSHI). Bronx (N.Y.), 1907-1974; British humanities index (BHI). London, 1915- . <https://www.uwe.ac.uk/study/library/databases/a-z/british-humanities-index>; Dissertation abstracts international. Ann Arbor (Mi), 1938- . <https://searchworks.stanford.edu/view/486508>; Japanese periodicals index (JPI): Humanity & Social science. Tokyo, 1948- . <https://www.ndl.go.jp/en/data/sakuin/sakuin_select.html>; International bibliography of the social sciences. London, 1951- . <https://about.proquest.com/en/products-services/ibss-set-c/>; Index Asia: Ser. in Humanities. Calcutta, 1965- . <https://aijsh.com/category/research-social-sciences-humanities/rssh-v13/rssh-v13-issue5/>; Bibliographie internationale de l'Humanisme et de la Renaissance. Genève, 1966- . <https://www.brepols.net/series/bihr-p>; Humanities index (HI). Bronx (N.Y.), 1974- . <https://about.proquest.com/en/products-services/bhi-set-c/>; Social sciences (SS). Bronx (N.Y.), 1974- . <https://www.libraries.rutgers.edu/databases/social_sciences_retro>; Social sciences citation index (SSCI). Philadelphia, 1974- . <https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/webofscience-platform/web-of-science-core-collection/social-sciences-citation-index/>; Social sciences index (SSI). Bronx (N.Y.), 1974- . <https://www.libraries.rutgers.edu/databases/social_sciences_index_retro>; American humanities index(AHI). N.Y., 1975- . <https://blog.library.gsu.edu/2001/02/02/american-humanities-index-online/>; Arts & Humanities citation index (AHCI). Philadelphia, 1976- . <https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/webofscience-platform/web-of-science-core-collection/arts-humanities-citation-index/>; Index to social science & Humanities proceedings (ISS HP). Philadelphia, 1976- . <https://tischlibrary.tufts.edu/what-we-have/databases/conference-proceedings-citation-index-social-science-humanities>; Indice Español de Humanidades. Madrid, 1976- . <https://digital.csic.es/handle/10261/35909>; Humanities international index (HII). N.Y., 2006- . <https://www.library.nd.edu/database/4UD7U2WLVSACmMwssQsoEy>; Новая иностранная литература по общественным наукам. Москва, 1934-1992; Новая отечественная литература по общественным наукам. Москва, 1934-1992; Новая литература по социальным и гуманитарным наукам. Москва, 1993- . <https://nlr.ru/res/inv/guideseria/liter/record_full.php?record_ID=48966&rid=1678> <http://biblioclub.ru/index.php?page=journal_red&jid=132618>.*

Per aspera ad astra!

ФИЛОТЕЙ – монах. Игумен на Гложенския манастир (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 672.

ФИЛОТЕЙ – възрожденски църковен деец. Роден в Сопот. Йеромонах в Троянския манастир и негов игумен (1841-1852).
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 379.

ФИЛОТЕЙ – йеромонах. Завършва богословие в Атинския университет. Учител в Криворечна паланка (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Бобчев**, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 19.*

ФИЛОТЕЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендил (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Иванов**, Й. Северна Македония. С., 1906, с. 371.*

ФИЛОТЕЙ I КОКИН (светско име: Фока) (1300-1379) – Цариградски патриарх (1353-1355; 1364-1376). Роден в Солун. Получава отлично образование. Замонашва се в Синайския манастир, а по-късно се мести на Света гора, първоначално във Ватопедския манастир, а след това – във Великата Лавра, където става игумен. Привърженик на *исихазма* и приятел на *Григорий Палама.* Виден привърженик на император *Йоан VI Кантакузин* и последовател на Григорий Палама. Привърженик на идеята за примата на Цариградската патриаршия над цялата Източна църква. Активно се намесва в политическите и църковните дела в Русия, като консолидира административните функции под един единствен митрополит на Киев и цяла Русия със седалище в Москва – българинът Киприан. В 1376 свален от новия император *Андроник IV Палеолог*. Три години по-късно умира и е погребан с почести в манастира „Христос Акаталипт". Обявен за светец и паметта му се почита от Православната църква на 11 окт.
Онлайн ресурс.

ФИЛОТЕЙ САМОКОВСКИ (светско име: Манзурски) (-1820) – висш духовник. Роден в гр. Мехомия (дн. гр. Разлог). Брат на Илия Манзурски. Учи в килийното училище на Зографския манастир. Приема монашество (1760). Самоковски митрополит (между 1778 и 1819). Води църковните служби на църковнославянски език. Оттегля се от поста си поради старост и се връща в Зографския манастир, където умира.
*Лит.: **Даскалов**, Д. **Самоковският митрополит Филотей**. // Църковен вестник, N 38, 1 ноември 1958; N 7, 1 март 1979; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 673; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 361.*

ФИЛОТЕЙ СМОЛЕНСКИ (-1735) – висш духовник, Охридски архиепископ (1714-1718). Свален е от поста на 6 юли 1718, а на 4 февр. 1719 е лишен от свещенически чин. В кр. на 1721 пристига в Москва, където моли различни висши служители да изплатят дълговете, които е натрупал в Цариград. Представя се за жертва на религиозни гонения и през 1722 г. император Петър I го назначава за епископ на Смоленск, като му отделя значителен доход от различни източници, а Филотей приема руско поданство. В Русия е известен като Филотей Грек. Още през с.г. е обвинен в множество злоупотреби, като симония и кражби на църковно имущество. След проведено разследване е признат за виновен и през 1725 отново е лишен от свещенически чин.
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 205-207.*

ФИЛОТЕЯ ТЪРНОВСКА – *вж Св. Преподобна Филотея*

ФИРМИЛИАН (ФИРМИЛЯН, ФИРМИЛИЯН) СКОПСКИ (светско име: Димитрие Дражич) (20. VIII.1852 – 7.XII.1903). Роден в Шабац. В 1869 приема монашески сан. Завършва Богословското училище на остров Халки, а след него – и това в Атина. След Руско-турската война 1877-1878 е администратор на Вранската епархия, след което е професор и ректор на Богословското висше училище в Белград. Духовен наставник на сръбския крал Александър Обренович. Един от учредителите на Дружеството „Св. Сава" и член на първата му управа от 1886. След това е изпратен като глава на Чикагската епархия (1891-1895). След неуспеха на управляващите за назначаване на просръбски митрополит в Скопие в лицето на Теодосий Скопски, през първия мандат на Стоян Новакович като посланик в Цариград, през 1896 предприемат нов опит. За кандидат е определен Фирмилиян, поради което той е преместен от САЩ и предоставен на разположение на Стоян Новакович, който за втори път приема дипломатически мандат в Цариград (1896-1900). Своевременно са направени постъпки пред Високата Порта за назначаването на Фирмилиян като протосингел на гръцкия митрополит Амвросий в Скопие (1897). Стоян Новакович продължава активно да ходатайства пред Руското посолство Фирмилиан да бъде назначен за Скопски митрополит. След поредица от дипломатически совалки султанът препоръчва през 1899 на Цариградския патриарх да уволни Амвросий и на неговото място да постави сърбин. По този начин Фирмилиян измества гръцкия владика, което предизвиква обтягане на отношенията между Сърбия и Гърция и гръцки протест пред Високата Порта. В резултат новият Скопски митрополит все пак остава без султански берат. През 1902, след изпращането на Новакович за сръбски посланик в Петербург (1901-1905) и последвалото затопляне на двустранните отношения, белградското правителство издейства от Високата Порта с руска помощ берат за назначаването на Фирмилиян за сръбски митрополит на Скопската епархия. Това е голям успех на сръбската пропаганда в Македония, като така фактически се постига разделяне на Македония на зони на влияние. Под натиск и след предложения за компенсации (най-вече дадено обещание за отпускане на вътрешен заем с подкрепата на Русия) от страна на Русия, правителството на Стоян Новакович отстъпва по въпроса за назначаването на Фирмилиян за Скопски митрополит (май 1902) и затова той не успява да се задържи задълго на своя пост. Самото му назначаване в Скопие обаче довежда до активизиране на сръбската пропаганда във Вардарска Македония.
*Лит.: По ръкоположението на **сръбския архимандрит Фирмилиян**. // Църковен вестник, N 48, 23 март 1902; Българи и гърци протестират срещу **Фирмилияновото [сръбския архимандрит Фирмилиян]** ръкополагане. // Църковен вестник, N 50, 20 март 1902; Важна минута. // Църковен вестник, N 3, 10 май 1902; Значението и целта на **Фирмилияновото [сръбския архимандрит Фирмилиян]** ръкополагание. // Църковен вестник, N 4, 17 май 1902; Пред дълга на важната минута **[сръбския архимандрит Фирмилиян]**. // Църковен вестник, N 4, 17 май 1902; По каноническата страна на **Фирмилияновия [Скопски митрополит Фирмилиян]** въпрос. // Църковен вестник, N 5, 24 май 1902; Едно унижение на Православието **[Скопски митрополит Фирмилиян]**. // Църковен вестник, N 9, 22 юни 1902; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 261.*

ФИЧЕВ, Никола (повече известен под името: Кольо Фичето) (1800-1881) – майстор строител. Роден в гр.

Дряново. От 1830 се премества да живее в Търново. Изгражда много църкви, джамии, мостове, водопроводи и др. Ръководи всички големи държавни строежи в Дунавския вилает по времето на Мидхат паша (1864-1868).

*Лит.: **Момиров**, Емил. **Майстор Никола Фичев (Уста Кольо Фичето)** (1800-1881). С., 1953; **Пандурски**, Васил. Възрожденският **майстор Никола Ив. Фичев (Кольо Фичето)**. // Църковен вестник, N 41, 2 дек. 1961; **Тулешков**, Н. **Първомайстор Никола Фичев** – творец на Възраждането. С., 2001.*

ФЛАВИАН ЗНЕПОЛСКИ (светско име: Васил Попов) (28.I.1884 – 1.IV.1956) – висш духовник. Роден в с. Церова кория, Великотърновско. Първоначално образование получава в родното село, а прогимназиално – в гр. Търново. Продължава образованието си в Самоковското богословско училище. След завършването му една година работи като учител в родното си село, след което в продължение на три години е касиер-счетоводител на Търновската митрополия. Завършва Санктпетербургската духовна академия (1912) с право да държи изпити след година. Секретар на Търновската митрополия (1912-1916). Счетоводител в Министерството на войната (1916-1918). Учител в Бачковското свещеническо училище (1918-1921) и в Черепишкото свещеническо училище (1921-1923). Приема монашество (1923). Ректор на Свещеническото училище в Бачковския манастир (1923-1924) и на свещеническото училище в Черепишкия манастир (1924-1931). Възведен в архимандритско достойнство (1926). Игумен на Рилския манастир (1933-1936). Началник на Културно-просветния отдел при Св. Синод на Българската православна църква (1936-1937). Отново е игумен на Рилския манастир (ян. – септ. 1938). Ректор на Пловдивската духовна семинария (1938-1940). Хиротонисан в епископски сан (1940) и назначен за викарий на митрополит Стефан Софийски. При една от бомбардировките над София е ранен. Вследствие на това от края на с.г. е освободен от всякакви административни задължения. Оттегля се на покой в Присовския манастир „Св. Архангел Михаил" край с. Дебелец, Великотърновско, където и умира.

*Лит.: **Видински Неофит**. Църковни ратници и духовни борци (Реч при възвеждане в епископски чин (на) ректора на Пловдивската духовна семинария **архимандрит Флавиан**). // Църковен вестник, N 27, 28 юни 1940; Нов епископ в Българската църква [**Знеполский епископ Флавиан**]. // Църковен вестник, N 27, 28 юни 1940; **Знеполски епископ Флавиан** почина. // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1956; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 323; **Цацов**, Борис. **Знеполски епископ Флавиан** (120 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2004; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 497.*

ФЛАВИАН МАНКИН (11.XI.1914 – 21.X.1944) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (Генерал Николаево). Постъпва в Ордена на капуцините (28 авг. 1931). Ръкоположен за свещеник (17 дек. 1938). Завръща се в България (1939) и продължава религиозната си дейност. Преди всичко се е борил за религиозна свобода и правда. Един следобед, след проповед пред младежи в с. Секирово, е отвлечен и разстрелян.

Онлайн ресурс.

ФЛАВИЕН СЕНО (1882-1967) – Католически свещеник, успенец. Роден във Франция. Приема монашество (1898). Преподава в мисията на успенците в Цариград (1912-1914) и във френския колеж „Св. Августин" в Пловдив (1914-1915). По време на Първата световна война е санитар (1915). През 1919 е назначен за директор на колежа в Цариград. През 1924 се връща в Пловдив, където е директор на колежа (1925-1934). По това време колежът обучава ок. 600 ученици. По времето на пребиваването си в България се сприятелява с монсеньор *Анджело Ронкали* – Апостолически делегат в България, българския общественик Недко Каблешков и др. Регионален ръководител на мисията на успенците в Румъния (1934-1937). През 1937 му е възложена задача да изгради регионална семинария в гр. Чанчун (област Манджурия, дн. в Китай). През 1948 е принуден да се завърне във Франция. Започва са служи в енорията в Лорг, където умира.

Онлайн ресурс.

ФЛОРИНСКИ, Симеон Цвятков – църковен деец. Служил като иконом в Стара Загора (1909-1946). Изявява се като проповедник. Автор на кратки и силни неделни проповеди.

Онлайн ресурс.

ФЛОРОВСКИЙ, Георгий Васильевич (9.IX.1893, Елизаветград, Херсонска губ., Руска империя – 11.VIII.1979, Принстън, САЩ) – протоиерей, религиозен мислител и историк. Изучавал е история, филология, философия и естествени науки в Русия. От 1920 г. семейството му е принудено да живее в емиграция – в Цариград, Варна, София, Прага, Париж, и др., а от 1948 г. до края на живота си – в САЩ. В различни периоди от живота си преподавал философия, психология, патрология, литургика, история на Източната църква, славянски студии и др. в Прага, Париж, Ню Йорк, Харвард, Бруклин, Пристън и др. Автор на многочислени трудове за византийското богословие IV-VIII в. и по история на руското религиозно съзнание. Един от учредителите на Световния съвет на църквите.

*Лит.: **Георгий Флоровский**: священнослужитель, богослов, философ / Общ. ред. Ю. П. **Сенокосов**. Москва, 1995; **Черняев**, А. В. **Г. В. Флоровский** как философ и историк русской мысли. Москва, 2009.*

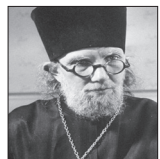

Георгий Флоровский (фотопортрет)

ФОКА – *вж Филотей 1 Кокин*

ФОКА (547-610) – византийски император (602-610). Поддържал много добри връзки с папа Григорий и неговите наследници. Признал първенстващата роля на римския първосвещеник. Свален от престола със съдействието на Цариградския патриарх и убит.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 138-142.*

Формоза Портуенски (гравюра)

ФОНДАЦИЯ „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – основана 2009. Цели: да съдейства за запазването на създадената през юни 2000 Българска църковна общност „Св. Преподобни Паисий Хилендарски"; да разпространява информация за българската култура, традиции и обичаи в Холандия; да подпомага според възможностите си и да информира български граждани, пребиваващи в Кралство Холандия.

Онлайн ресурс.

ФОРИ СВЕТУЛКАТА – *вж Христофор Събев*

ФОРМОЗА ПОРТУЕНСКИ (ок. 816 – 4.IV.896) – висш духовник. Най-ранното сведение за него е номинацията му от папа *Николай I* за кардинал-епископ на Порто в 864. Изпратен заедно с епископ Паулос Папулонски в България във връзка с решението на княз Борис за Покръстване на българите. Приет е в двора на княза, който скоро моли от папата да

назначи не друг, а кардинал Формоз за Епископ на България. Папа Николай отказва, тъй като каноните не позволяват епископ да напусне своята епархия за друга, за това Формоз е призован обратно в Рим. Борис подновява молбата си и към папа *Адриан II*, наследника на Николай, но получава същия резултат. Папа Адриан изпраща Формоз във Франция (869), където да подпомогне местните епископи да прекратят семейните проблеми между император Лотар и съпругата му. Смъртта на император Лотар при пътуването му до Италия (8 авг. 869) обезсмисля мисията и Формоз се завръща в Рим. Със смъртта на Лудвиг Немски, новият папа *Йоан VIII* изпраща Формоз при наследника на императора, френския крал Карл II Плешиви с покана да се яви в Рим, за да бъде коронован подобаващо от папата. Карл пристига скоро в Рим и е коронован по Коледа (875). След смъртта на папа Стефан VI (891) е избран за глава на Римокатолическата църква, който пост заема до смъртта си. Наследен от папа Бонифаций VI, който възглавява Римската курия само 15 дни. Съден след смъртта му от новия папа Стефан VII.

Лит.: ***Гюзелев****, В.* ***Княз Борис Първи****. България през втората половина на IX в. С., 1969;* ***Казански****, Н.* ***Епископ Формоза Портуенски*** *в българската история. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1986.*

ФОРТУНАТ БАКАЛСКИ – *вж Бакалски, Фортунат*

ФОТА (баба Фота Йовчева; Теоктиса) (1734-1834 или 1844) – църковен деец. Родена в Пловдив. След смъртта на съпруга ѝ заминава да учи в Русия. Приема монашество в Киевската лавра. След завръщането ѝ в България основава Самоковския метох и е негова игуменка дълги години.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 674; История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. ***Радев****, Р.* ***Радев****, Е.* ***Налбантова****, П. Ст.* ***Петков****. В. Търново, 1997, с. 27.*

ФОТИЙ (светско име: Росен Димитров Сиромахов) (13.VII.1956 –) – висш духовник, епископ. Роден в София. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1981) и класическа филология в Софийския университет (1989). От дек. с.г. до приемането на епископски сан (1993) е редовен асистент по старогръцка литература към катедра Класическа филология в Софийския университет. Служи и в манастира „Св. Св. Киприан и Юстина". Издигнат за предстоятел на Българската православна старостилна църква.

Онлайн ресурс.

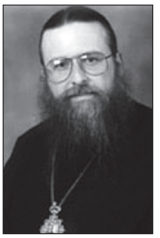

Фотий (фотопортрет)

ФОТИЙ I – *вж Св. Фотий*

ФОТИЙ МАНИАТИС (25.III.1840 – 23.III.1924) – гръцки висш духовник. Роден на Големия Принцов остров. Следва богословие и филология в Атина (1869-1873). Ръкоположен за Иринуполски епископ и служи в България (1877). Избран за Пловдивски митрополит (1889). По време на антигръцките вълнения (1906) отсъства от града и се намира в Бурса. След вълненията се мести в Цариград и на 5 авг. 1910 е избран за митрополит на Сервия и Кожани. Остава на този пост до 1923, когато се оттегля поради напреднала възраст.

Онлайн ресурс.

ФРАНГОВ, Петко Тодоров (20.III.1855 – 16.IV.1931) – църковен и революционен деец. Роден в Бяла черква. До 1866 учи в Бяла черква при *Бачо Киро*. До 1869 продължава образованието си в манастира „Св. Троица" край Търново, а през 1869 – при даскал Юрдан Филев в с. Балван-махала (дн. Ветринци). През следващите 2-3 г. е помощник-учител на Бачо Киро в Бяла черква и същевременно се дообучава при Стефан Кимренов в Бяла черква и Тодор Лефтеров в с. Михалци. Учител в с. Горско Сливово (1872-1874). Заедно с отец *Матей Преображенски* основава читалище (1873), а по-късно и революционен комитет. Завръща се в Бяла черква. По време на Априлското въстание 1876 участва в четата на Бачо Киро и поп Харитон и в отбраната на Дряновския манастир. Оцелял, завръща се в Бяла черква, където се крие в разни скривалища. Там се случва събитие, което не му дава покой през остатъка на живота му. Баща му и двама други белочерковци предават Бачо Киро на османските власти, водени от убеждението, че иначе Бяла черква може да бъде изгорена от башибозуците и черкезите, а населението – избито. Решението за предателството е прибързано и е станало под силен психологически натиск от страна на местната османска власт. Ръкоположен за свещеник (1879) и като такъв служи до края на живота си. Издава първата летописна книга за Априлското въстание (1880). Доброволец в Сръбско-българската война 1885. Депутат в V Обикновено Народно събрание (1887-1889). Основава дружество „Република" в Бяла черква (15 ян. 1898), а месец по-късно и Поборническо-опълченско дружество в Бяла черква. Автор на драми, пътеписи, биографии на поборници. Издирва имената на участниците в Дряновската епопея и създава най-пълния списък на въстаниците. Мащабната му дейност на общественик и писател предизвиква завист и несъгласие сред някои белочерковци и жители на близките села заради негови твърдения, изказани устно и в печатните му произведения. Така си създава противници, които го атакуват поради това, че баща му е сред предателите на Бачо Киро. Свещ. Франгов първи дава предложение за име на четата, сражавала се в Дряновския манастир. Според него, тя трябва да се нарича „Белочерковска", тъй като 53% от състава ѝ са белочерковци. Неговата книга „Белочерковската чета в Дряновския манастир" (1. изд. Търново, 1880; 2. изд. Търново, 1896; 3. доп. изд. Търново, 1909) предизвиква заради названието си остра реакция, главно в с. Михалци, където се издава контракнига, написана от външен платен писател, в която свещ. Франгов се подлага на унизителна критика и подигравки, което не пречи на автора ѝ (Хр. Марков) широко да използва разработките на Франгов, без да го цитира. В Бяла черква също се намира силна група негови опоненти, които обаче в стремежа си да го уязвят и унижат стигат до самозабрава и подронват направеното от белочерковци, и в частност от Бачо Киро. Франгов приема да направи компромис с наименованието на четата, като я нарича „Чета на Бачо Киро и поп Харитон", но постепенно името на Бачо Киро е изхвърлено. Днес малцина знаят, че поп Харитон няма никакво отношение към организирането на тази чета, а като войвода реално я ръководи само две денонощия. Франгов обаче продължава да пише и издава нови книги. Става известна и уважавана личност, но най-вече извън Бяла черква. През 1926 участва в юбилейното тържество по случай 50-та годишнина от отбраната на Дряновския манастир и произнася прочувствена реч от името на живите поборници. Като участник в освободителното движение Франгов има право на поборническа пенсия, от която се отказва. Служи в църквата до последния си дъх и умира на писалищната си маса, покосен от инфаркт. Погребан в църковния двор. През 1976 тленните му останки са извадени и препогребани, заедно с тези на други заслужили белочерковци, в общ гроб в гробищния парк на Бяла черква.

Лит.: Духовни лица, участвали в градежа на българската култура и общественост. // Църковен вестник, N 4, 26 ян. 1935; ***Петко Франгов****. // Спомени за Априлското въстание 1876. С., 1975, с. 339-345;* ***Теодосиев****, Н. Родословие на Бяла черква, 1720-1920. В. Търново, 2008. – 2. изд. В. Търново, 2009.*

ФРАНКОВИЧ, Георги – Католически свещеник. Роден в Копиловци, Кюстендилска обл. Настоятел на Българската францисканска провинция (нач. на XVIII в.). Игумен на Римничкия метох (20-те – 30-те г. на XIX в.).

Лит.: ***Радкова****, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 146, 152.*

ФРАНЦ-КСАВЕР, ИВАН ДЕ (15.VII.1707 – 7.X.1781), барон – учен, духовник, историк и писател с българо-хърватски произход, от католическата чипровска фамилия Пеячевичи. Роден в Осиек, Хърватско. Професор във Виена и Любляна, ректор в Линц, Загреб, Печ, Пожега, ректор на университета в Грац (1750-1760). Автор на ръкописен труд по история на българите (*Historia Bulgarurum*, 1781). Умира в гр. Пожега, Хърватско. Последен представител от разклонението на рода Иван Пеячевич. Погребан в криптата на йезуитската църква „Св. Лаврентий". Автор е на трудове с исторически и по-общ характер, написани на латински: „Противоречия между Източната и Западната църкви за първенството и допълване на символите" (Franz Xaver Pejačević: Иван де Франц Ксавиер. Controversiae Ecclesiae Orientalis et Occidentalis. Graz, 1752); „Седем книги за теологическата догма, за теологическите източници и единствения Бог на Троицата" (Franz Xaver Pejačević: Иван де Франц Ксавиер. Theologicorum dogmatum de fontibus theologicis et deo uno ac trino libri septem. Graz, 1757); „История на Сърбия или 18 разговора за кралската държава и религията на Сърбия от възникването ѝ до края" (издадена посмъртно и заглавието е дадено вероятно от издателя) (Franz Xaver Pejačević: Иван де Франц Ксавиер. Historia Serviae seu colloquia XIII de statu regni et religionis Serviae. Graz, 1799). Представлява няколко диалога между българин (Пеячевич) и сърбин по исторически въпроси. През 1976 в Загреб е намерено съч. „Historia Bulgarorum" – издадено под името „Книга от завещанието на светейшия абат Францискус Ксаверий Пеячевич, поверена при смъртта му на Георги Баряктари – 5 окт. 1781 г." (Franz Xaver Pejačević: Иван де Франц Ксавиер. – Няма данни. – Бел. на ред. – Н. К.). Научното изложение проследява появата на прабългарите и славяните, от най-ранни времена до 1685.

*Лит.: **Пейчев**, Б. **Франц Ксавер де Пеячевич**, професор от XIII в. и неговата Historia Bulgarorum. // Отечество, 18, 1976; Кой кой е сред българите XV-XIX в: 501 имена от епохата на османското владичество. С., 2000, с. 220.*

ФРАНЦ НОНОВ (Тобия Тобиев Нонов, 26.II.1916 – 21.II.2001) – български Католически духовник, капуцин. Роден в с. Балтаджии (дн. кв. Секирово на гр. Раковски). Завършва гимназиално образование във франциканска семинария в Южен Тирол, а след това получава висше богословско образование. Ръкоположен за свещеник преди завръщането си в България (1942). Първоначално служи в манастира на капуцините *„Дева Мария – Царица на ангелите"* в Пловдив и също отговаря за разпространение на в-к *„Истина"* (С., 1925-1944) в Пловдивско. Преместен в София (1950) като е капелан в параклиса „Благовещение Господне" и обслужва сестрите от института „Про Ориенте". По време на католическите процеси (1952) осъден на 10 г. затвор, които излежава в затворите в Белене и в Пазарджик. След освобождаването му (1959) е помощник-енорист в Миромир (кв. на Хисаря /1969-1970/). От 1970 отново е в София като органист в енория „Св. Йосиф". От 1981 е енорийски свещеник. През 80-те години дейността на отец Франц Нонов е наблюдавана отблизо от Държавна сигурност със заведеното дело за оперативно наблюдение под името „Хрисимия". От повече от 35 капуцини в България неколцина доживяват до промените след 1989 – един от тях е отец Франц Нонов. През 1992 е енорийски свещеник в църквата „Св. Франциск от Асизи" в с. Белозем, Пловдивско, след което служи за кратко в капуцинския манастир в Пловдив и е изповедник в София. Бил е любимец на няколко поколения миряни от София и е почитан като българския Леополд Мандич – апостол на изповедалнята.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

Франциск I (фотопортрет)

ФРАНЦИСК I (до избирането му за глава на Римокатолическата църква: Хорхе Марио Берголио) (17.XI.1936 –) – Римски папа от 13 март 2013. Пристига в България (5 май 2019). По покана на Католическата църква в България и на българската държава е на Апостолическо поклонничество в България (5-6 май 2019). Поради тази причина Св. Синод на Българската православна църква отказва участие под каквато и да било форма в общо богослужебно или молитвено последование, освен посещение в сградата на Св. Синод и в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". Не позволява участието на български клирици във всички останали събития от програмата на Папата.

*Лит.: Решение на Св. Синод от 2 апр. 2019 г. относно посещението на **папа Франциск** у нас. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2019.*

ФРАНЧЕСКО (ДОМЕНИКО) РЕЙНАУДИ (1808-1893) – висш Католически духовник. Роден във Вила-франка (Савойското херцогство). Постъпва в ордена на капуцините (1825). Ръкоположен за свещеник (1831) и за епископ в Цариград с титла Егейски епископ и Софийско-Пловдивски викарий (1868). Наследява управлението на викариата от *Андреа Канова* и продължава неговото дело. Открива католическата духовна семинария в Пловдив. Построява едно голямо сиропиталище с девически манастир за български сестри калугерки, възпитателки към сиропиталището (1872). По време на Априлското въстание 1876 се застъпва за заловени въстаници пред властите. По време на кланетата в Батак и Перущица дава подслон на бежанци. През Руско-турската война 1877-1878 отказва да изпълни заповедта на Сюлейман паша да напусне Пловдив заедно със свещениците си, защото градът ще бъде опожарен и в същото време насърчава своето паство да не напуска града. След Освобождението до него се допитва Европейската комисия по изработването на Румелийския органически устав. Участва като депутат „по право" в Областното събрание на Източна Румелия и когато Областното събрание започнало да работи, на три пъти бил избиран за негов почетен председател. За заслуги към бежанците и ранените руски воини е награден от руския император с ордена „Св. Ана". Основава католическа болница в Пловдив (1882). Поради напреднала възраст пожелава да му бъде даден помощник и това е *Роберто Менини* (1880). Изцяло се отказва от епископските си задължения и се оттегля в Калъчлий (1885). В знак на благодарност за делата му папа Лъв XII го въздига в архиепископски сан, титуляр на древната Ставрополска епархия. След смъртта му е погребан в Католическата катедрала в Пловдив, редом с епископ *Андреа Канова*.

*Лит.: **Гюлов**, Д. 40 години от смъртта на **Н. В. Пр. Франческо Доминико Рейнауди** – апостолически наместник (По случай 100-год. юбилей на капуцинците). // Календар „Св. Св. Кирил и Методий" за 1942; **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 87, 88, 90, 95, 96, 102.*

Per aspera ad astra!

ФРЕНСКИ КОЛЕЖ „СВ. АВГУСТИН” – мъжко Католическо (средно) училище, съществувало в кр. на XIX и първ. пол. на XX в. в Пловдив. Открит на 3 ян. 1884. Започва занятията си само с десет ученици, но бързо се развива в пълно средно учебно заведение. Първоначално училището е настанено в бивш турски чифлик. Най-атрактивните страни на даваното в него образование, които карат родителите да го избират за своите деца, са отличната подготовка по френски и други чужди езици, западноевропейската култура и строгата дисциплина. От 1890 до 1908 под ръководството на Ели Бикмар колежът придобива авторитета на истинска френска гимназия. От учебната 1893-1894 към колежа е създаден и пансион. През 1897 е признат официално от Министерството на народното просвещение. Поради големия наплив на ученици се налага разширяването му – изградена е нова, модерна триетажна сграда (1904-1908). През учебната 1911-1912 в колежа учат 270 ученици, от които 107 пансионери. По време на Балканската война учебните занятия са преустановени, а колежът е превърнат в болница. След войната ръководството отново се заема с преподаване, като мисли и за разширение. Новата сграда официално е открита през 1921 (дн. в тази сграда се помещава Ректоратът на Пловдивския университет „Св. Паисий Хилендарски”). През 1934, когато се чества 50-годишният юбилей на колежа, в него вече се обучават над 500 ученици. Повечето от възпитаниците са православни, има евреи, арменци, мохамедани, дори будист. Френските монаси непрекъснато ги учат на родолюбие – изследват българската история, издават в Париж книги за България, публикуват в западната преса статии за красотите на България и качествата на нейния народ. Учебното заведение разполага с богата библиотека, духов оркестър, химическа лаборатория, спортна база и педагогически музей. Децата създават училищната благотворителна организация „Сен Венсан де Пол”, която помага на хиляди бедни семейства от града. Заедно с останалите седем френски католически училища в България, сред възпитаниците му са: Цанко Лавренов – художник, Георги Шагунов – капелмайстор; Петър Увалиев – общественик емигрант; Енрико ди Мазей – италиански оперен певец, тенор; Димитри Иванов – журналист и преводач; Тодор Кювлиев – професор; Иван Петров – професор; Светлозар Раев – политик и художник; Павел Каръков – банатски българин, общественик, филолог, политзатворник и земеделски деятел; Илия Минев – един от водачите на легионерите в България; Димитър Ганев – диригент, общественик; Янко Ганев – български театрален актьор; Георги Ганев – музикант, общественик; Велик Вичев – архимандрит; Гаврил Беловеждов – архимандрит; Иван Станчов – дипломат.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ФРЕНСКИ КОЛЕЖ „СВ. АНДРЕЙ” – девическо Католическо училище във Варна, съществувало в кр. на XIX и първ. пол. на XX в. Открито от френски монахини-облатки (1897). В училището се преподава на френски език. Първоначално се помещава в къща, принадлежаща на Италианското консулство, чийто хол е превърнат в параклис. С разрешение на министъра на народното просвещение проф. Иван Шишманов е изградено двуетажно начално училище (на ъгъла на улиците „Опълченска” и „Сливница”). Поради големия интерес възниква необходимост от по-голяма сграда. През 1909 отново по проект на Пернигони са построени две допълнителни крила на сградата, а след това е построен и физкултурният салон. През 1908 от общия брой 168 ученички в училището – 44 са българки. В навечерието на войните в колежа са ангажирани 26 монахини, които се грижат за ок. 300 ученички и пансионерки. След въвличането на България в Първата световна война 1915-1918 заниманията са прекратени, а учителките монахини се завръщат във Франция. Сградите на колежа са използвани за военни болници. В края на войната учителките монахини се завръщат от Франция и продължават заниманията съвместно с френския мъжки колеж „Св. Михаил”. През 1940 Морското училище заема част от сградата, а след 1943 заема цялата площ и остава там до 1954. От 1956 до 1972 сградата се използва от френската гимназия „Жолио Кюри”, а от 1972 – от училище „Добри Христов”. През 1947 чества тържествено своята 50-годишнина. Заедно с останалите чуждоезични колежи в България съгласно Закона за чуждите училища в България, колежът е затворен (1948). От 1952 до 1986 сградата се използва от Военна болница. Тя се премества в новото си помещение, сградата е изоставена. След 1989 Католическата църква не успява да си възстанови собствеността върху имота. Въпреки че е със статут на паметник на архитектурата, сградата е съборена (2008), а на следващата година на нейно място е построена офис сграда.

Онлайн ресурс.

ФРЕНСКИ КОЛЕЖ „СВ. ЙОСИФ” В БУРГАС – девическо Католическо училище. Открит (1891) от монахините от ордена „Обществото на Св. Йосиф на Явлението”. За нуждите на училището са изградени пансион и Католическият параклис „Св. Йосиф” (1918). През 1931 обучението в училището достига до шести гимназиален клас. Началната степен е смесена, а прогимназията и гимназията – само девически. Закрит (1948), след което сестрите-йосифинки са принудени да напуснат България. Те даряват параклиса на бургаската униатска общност. Сградата на пансиона е национализирана. През годините е била болница, кожен дицпансер, психодиспансер и поликлиника. Днес тя се използва от Медицински център I. През 2013-2014 тя е цялостно обновена, като е запазена фасадата със стария си вид и орнаменти.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ФРЕНСКИ МЪЖКИ КОЛЕЖ „СВ. МИХАИЛ” – гр. Варна – Католическо училище, съществувало през първ. пол. на XX в. Сградата на колежа построена 1905. През 1924 разширена. В двора на колежа построен и параклисът „Св. Архангел Михаил”. Първоначално се обучавали момчета до V гимназиален клас. До Балканската война 1912-1913 колежът имал ок. стотина ученици. Преподаването се извършвало на френски език по френски учебници, а на български се изучавали български език, история и география. По-късно в училището задължително се изучавал немски език. Преподаватели в колежа били отците Прива Белар, Озон Дампера, Мари-Жерма Филиол, Павел Джиджов, Йосафат Шишков, писателят Любомир Генчев и др. Колежът бил закрит (1934). На незавършилите било разрешено да учат в девическия колеж „Св. Андрей”, с което той бил превърнат в смесена гимназия. Сградата на колежа е съборена. Запазени са дирекционното здание, където от 1994 се помещава манастирът на сестрите от ордена на Майка Тереза и параклисът. Сред възпитаниците на колежа е Пол Жан Дюрони – испански вицеконсул във Варна.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ФРЪЧКОВСКИ, Методи Исаев – *вж Овентий Исачев*

ФУДУЛ (XIV в.) – книжовник. Превел на български език две глави от съчинението на Григорий Синаит „Различни словеса” (Парория (Странджа), XIV в.).

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 389.*

ФУРНАДЖИЕВ, Димитър Николов (1867 – 30.I.1944) – протестантски свещеник. Роден в Банско. Първоначално образование получава в Банско, а след това учи три години в Американското научно-богословско училище в Самоков. През 1888 заминава да учи в САЩ и в 1889-1898 завършва колеж и Богословската семинария в Принстън. Ръкоположен за пастор. След като се завръща в България поема Евангелската съборна (конгрешанска) църква в Кюстендил (1898-1906). Пастор в Хасково (1906-1907), Пловдив (1907-1911) и София (1911-1931). Пътува отново до САЩ (1903, 1920), Лондон (1913, 1922) и Единбург. Част е от делегацията на България за мирната конференция в Париж (1919). 32 г. е постоянен представител на евангелистите в България в Министерството на външните работи и вероизповеданията. 26 г. е председател на Българското евангелско дружество. В 1928 осигурява помощи за пострадалите от Чирпанското земетресение. Инициира създаването на Евангелска семинария в Самоков и след 1931 е неин ректор и пастор в местната църква. Автор на различни трудове с богословско и обществено съдържание. Умира в София.

*Лит.: **Василев**, Павел. **Пастир Димитър Николов Фурнаджиев**. // Protestantstvo.com.*

ФУТЕКОВ, Георги (1831 – 30.IV.1876) – възрожденски църковен деец. Роден в гр. Панагюрище. Баща на Райна княгиня. Свещеник в града (50-те – 70-те г. на XIX в.). Убит от турците при потушаване на Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Паскалева**, В. **Райна княгиня**. Автобиографични материали и документи. С., 1976; **Чолов**, П. Панагюрските родове на **Райна княгиня** и **Васил Дипчев**. С., 2006.*

ФУТУНИАДИС, Георги – *вж Григорий VI*

ФЪРГОВ, Георги Митов (1842-1917) – просветен и църковен деец. Роден в Карлово. Учител, църковен певец в храма „Св. Апостоли" в гр. Сопот, Самоков (1871-1873), Панагюрище (1873-1875) и Пазарджик (1875-1880). Последните години от живота си прекарва отново в Карлово.

*Лит.: **Динев**, П. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

ФЬОДОРОВ, Андроник (1872-) – църковен деец. Роден в гр. Вилнюс. Ръкоположен за свещеник (1897). Пристига в Стара Загора (1923). Назначен за завеждащ енория в храм „Св. Троица" в града. Често помага на болни, да ги изповядва и причестява. Получава известност не само в Стара Загора, но и в други градове. Това му поведение не се понравя на местни партийни фактори. След извършен над него побой, остава инвалид.

Онлайн ресурс.

ФЬОДОРОВ, Константин Григорьевич (Георгиевич) (1894 – 14.X.1959) – руски духовник, протойерей. Роден в Харков. В България от 1921. Служи в с. Камилски дол, Ивайловградско, Старозагорска епархия (1937-1949). Жителите поискали именно този руски офицер да бъде техен свещеник. През 1949 българските комунисти издевателстват над неговия сан по време на честването на Октомврийската революция. Той не понася това богохулство и преминава нелегално границата, като се установява на служба в Гърция. За него казвали: „Това, което не успя да стори с меч – дай Бог – ще го довърши с Кръста...". Кавалер на руския орден „Св. Николай Чудотворец" (1921).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 299-300.

Константин Григориевич (Георгиевич) Фьодоров (фотопортрет)

X

ХАДЖИ АНГЕЛ ИВАНОВ – *вж Севлиевец, Хаджи Ангел Иванов*

ХАДЖИ КИРИЛ – монах. Игумен на Бачковския манастир (1848-1852). По времето на игуменството му със средствата на манастира е построен параклис „Св. Георги" в с. Бачково.

Онлайн ресурс.

ХАДЖИ СЕРАФИМ – *вж Саров, Георги*

ХАДЖИ СЕРГИЙ – *вж Сергий Плаковски*

ХАДЖИ СИЛВЕСТЪР ЙОНЧЕВ (светско име: Стефан) (1801 – 19.V.1878) – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Ръкоположен за свещеник (1830). След смъртта на съпругата му приема монашество. Не постъпил в манастир, а продължил да изпълнява свещеническата си дейност в Габрово. Възведен в архимандритски сан (1832). Изпълнявал и длъжността на архиерейски наместник. Оказал помощ на Йосиф Соколски в изграждането на двата габровски манастира – Соколския (1832) и Девическия (1836).

*Лит.: **Темелски**, Хр. Габровският възрожденец **архимандрит хаджи Силвестър Йончев**. // Църковен вестник, N 12, 21-27 март 1884.*

Per aspera ad astra!

ХАДЖИ ТРАЙКО – чорбаджия. Роден в гр. Скопие. Подпомага с материални средства килийното образование в града и построяването на църквата „Св. Богородица" (1835). Възглавява течението на своите съграждани, които са за компромис с гръцкото духовенство.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 261.*

ХАДЖИБЕРОВИЧ, Найден Геров – *вж Геров, Найден*

ХАДЖИВАСИЛЕВ, Димитър – църковен и просветен деец. Свещеник и учител в с. Емборе, Кайлярско, Егейска Македония. Учителства (до 1883). След разгрома на Илинденското въстание 1903 – арестуван и изтезаван.

*Лит.: **Бобчев**, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 25; **Иванов**, Ил. Църковно-училищното дело в Кайлярската околия – Емборски район. // Илюстрация Илинден, 1938, N 6, с. 13-15.*

ХАДЖИВЪЛКОВ, Васил Янов – *вж Бенедикт*

ХАДЖИВЪЛЧЕВ, Лазар – *вж Лаврентий Хилендарски*

ХАДЖИГЕНОВ, Брайко (1814 – 20.X.1865) – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в Карлово и в Калофер (1840-1857), където пръв въвежда взаимоспомагателната метода. Сред неговите ученици е и Васил Левски. Свещеник в Карлово (1857-1865), като от 20 септ. 1865 е архиерейски наместник на Българската екзархия в града. Умира в Карлово.

Онлайн ресурс.

ХАДЖИГОГОВ – *вж Гогов, Георги*

ХАДЖИДИМИТРОВ, Руси Стефанов (1910 – 2.I.2011) – църковен деец. Завършва Духовна семинария (1941). Ръкоположен за свещеник (1941). Участва във войната на България против хитлеристка Германия (1944-1945). Завършва Духовна академия (1954). Архиерейски наместник в гр. Силистра (1958-1990).

Лит.: Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2011.

ХАДЖИДИМОВ, Иван Хадживанов (1840 – 20.VI.1940) – протестантски свещеник, баща на лечителя Петър Димков. Роден в с. Горно Броди, Серско. Баща му хаджи Димко Хадживанов е виден деец на църковната и националната борба на българите в Серско, а брат му Димо Хаджидимов е виден деец на левицата във ВМОРО. Активно подпомага баща си в борбата за българска църква и просвета в Серско. Занимава се и с революционна дейност, заради което е преследван от властите. В 1863 е принуден да избяга в Зографския манастир на Света гора. Ръкоположен за свещеник и служи в родното си село. През 1876 арестуван и хвърлен в затвора в Солун. След едногодишен престой в затвора е освободен под полицейски надзор в Солун, а окончателно – след обявената обща амнистия след приключването на Сръбско-турската война (1876). След Освобождението емигрира в София и е свещеник в църквата „Св. Крал". Служи като пръв енорийски свещеник в църквата „Св. Св. Кирил и Методий" (1909-1913), след което до ср. на живота си е певец и изповедник в същия храм.

Онлайн ресурс.

ХАДЖИДИМОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ ПОБЕДОНОСЕЦ" – български мъжки манастир. Най-големият по долината на р. Места и трети в Югозападна България след Рилския и Роженския. Намира се на възвишение южно от гр. Хаджидимово. Построен върху старо Християнско светилище. Църквата е изградена 1864. Осветена 1865. Опожаряван два пъти. През 1979 е построен параклисът „Св. Димитър".

Лит.: Църкви и манастири. – Община Гоце Делчев; Хаджидимовски манастир „Св. Великомъченик Георги Победоносец". // bulgariamonasteries.com. – 11.11.2021. – 5 с.

ХАДЖИЕНОВ, Алекси (-1848) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Казанлък (40-те г. на XIX в.). Умира от холера.

*Лит.: **Бозвелиев**, К. Спомени. Кн. 1. Казанлък, 1942, с. 64.*

ХАДЖИИЛИЕВ, Сава – *вж Доброплодни, Сава*

ХАДЖИЙСКИ, Йордан поп (-1944) – църковен деец. Свещеник в Софийско. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 35.

ХАДЖИКОЧОВ, Димче (1850-1930) – църковен деец. Роден в гр. Прилеп. Включва се в църковната борба на своите съграждани. Заради проявената от него активност е принуден от местните османски власти да емигрира в България. След смъртта си оставя на Македонския научен институт в София сумата от 150 хил. лв. за изграждане на общ македонски дом в столицата.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 262.*

ХАДЖИСТОЯНОВ, Велко (1844-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Моносиптово, Струмишко, Вардарска Македония (70-те г. на XIX в. – 1914).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 676.

ХАДЖИ ТЕОФИЛ АВРАМОВ ЖУНГУЛОВСКИ (8.VII.1838 – 20.VII.1884) – духовник, архимандрит. Роден в голяма мияшка паланка Лазарополе. Основното образование получава при поп Мартин Димковски в килийното училище при селската църква „Св. Георги", основано от прадядо му архимандрит Анатолий Жунгуловски в 80-те г. на XVIII в. На 12-годишна възраст продължава образованието си в манастира „Св. Иван Бигорски". Две години е писар в манастирската преписваческа школа. По-късно учи в мъжката гимназия в Серес и Солунската българска мъжка гимназия. Известно време е учител в Солун, след което учи в Щвейцария и във Виена. Отново е учител в Охрид и в Кичевския манастир „Св. Богородица Пречиста". Участва в организирането на Охридската българска община (24 авг. 1869). Включва се в борбата за църковна независимост. Възведен в архимандритско достойнство (1884) и назначен за управляващ Дебърско-Кичевската епархия. Недопуснат от местните власти да заеме поста си. Убит от наемни убийци при заминаването му за Лазарополе, където е и погребан. Екзарх Йосиф I лично протестира за убийството му.

*Лит.: **Трайчев**, Георги. Книга за мияците (Ист.-геогр. очерк). С., 1941, с. 73-79. (Макед. библ.; N 12).*

ХАДЖИТОШЕВ, Димитраки Ценов (1780 – 24.VI.1827) – възрожденски търговец, обществен и политически деец. Роден във Враца. Получава високо за времето си образование в родния град и в чужбина. Развива търговски връзки с български търговци и фирми в Румъния, Сърбия, Австрия, Италия и Русия. Участва активно в общинските дела и в управлението на града. Избран за епитроп на Врачанската епископия и ктитор на най-големите български манастири – Рилския, Хилендарския, Зографския и на няколко църкви. Полага особени грижи за развитието на стопанския живот на града и областта. Особени заслуги има за подпомагането на просветното и здравеопазното дело. Има голяма заслуга за откриването на първото светско училище във Враца (1822). Поставя началото на организираната борба на българския народ за извоюване на църковна независимост. Той е сред инициаторите на борбата против гръцките владици в българските епархии за самостоятелна църква (1824). Спечелва си смъртната омраза на гръцките владици. Арестуван и убит.

*Лит.: **Маринов**, Д. **Димитраки Хаджитошев**. // Бълг. сбирка. Т. I, 1894, с. 432-447; Семеен архив на **Хаджитошеви** / Съст. В. **Харизанов**. Т. 1. С., 1984.*

ХАДЖИЯ – наименование за лице, ходило на поклонение в Йерусалим и на Светите земи.

Онлайн ресурс.

ХАДИС – *вж хадит*

ХАДИТ – като понятие повече срещано като **хадис** – устно предание за пророка Мохамед. Първоначално хадитите били устни предания за действията и обичаите на Мохамед. Традициите относно ранната история на исляма били предавани устно повече от 100 г. след смъртта на Мохамед (632). Мнозинството от мюсюлманите смятат хадитите като допълнение и разяснение на Св. Коран, който съдържал много правила за поведението на мюсюлманите. Съществували обаче и немалко религиозни и практически въпроси, на които нямало отговор в Корана. Разясненията им били главната задача на хадитите. Някои съвременни мюсюлмани вярват, че Коранът сам по себе си бил разбираем и нямало нужда от неговото тълкуване.

Онлайн ресурс.

ХАЙВЕРКООЛУ, Иван Хаджипетров – възрожденски църковен деец. Роден в Търново (В. Търново). Свещеник в Одрин (1874).

*Лит.: **Славейков**, П. Р. Писма. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 20, 1904, с. 146.*

ХАКЪЕВИ, Борис (Енвер) и Серафим (Ешреф) – новомъченици, родени в Златоград. Приели Християнството по време на Балканската война 1912-1913. Убити по време на турските безчинства в родния им град през лятото на 1913.

*Лит.: **Левов**, Д. Подвигът на **Борис (Енвер)** и **Серафим (Ишреф) Хакъеви**, пострадали за **Христа** през 1913 г. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2002; N 18, 1-15 окт. 2002.*

ХАЛИФ – наименование на титлата на: държавния глава на халифата, който е и духовният водач на мюсюлманите.

Онлайн ресурс.

ХАЛИФАТ – форма на държавно управление в ислямския свят, при която има обединение на духовната и светската власт.

Онлайн ресурс.

ХАЛКИНСКА СЕМИНАРИЯ – Богословско училище на остров Халки. Основана на 1 окт. 1844 и просъществува до 1971, когато е затворена от турските власти. По време на съществуването си е основното Богословско училище на Цариградската Вселенска патриаршия, в което са учили много гръцки, български и други Православни духовници, сред които *Антим I*. Сред преподавателите й са *Йоан Димитриев*, йеромонах *Неофит Рилски* и др.

*Лит.: Духовните традиции на о. Халки. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994; **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 393-394.*

ХАМЗАЛИЙСКИ МАНАСТИР „СВЕТИТЕ КЛИМЕНТ И НАУМ ОХРИДСКИ" – мъжки манастир в с. Хамзали, Струмишко, Вардарска Македония. Разположен в подножието на Огражден, на 17 км от Струмица. В 2003 е издигнат монашеският конак с вътрешен параклис, посветен на преподобния Григорий Палама.

Онлайн ресурс.

ХАНДЖИЕВ, Марин Колев (2.X.1878 – 28.V.1942) – църковен деец. Роден в с. Враца, Ловешка обл. Завършва духовна семинария в Цариград (1902), след което учи една година медицина в Санкт Петербург. Ръкоположен за свещеник във Варна (1907). Лектор-вероучител в Средното машинно училище в града. По време на участието на България в Първата световна война 1915-1918 е дивизионен проповедник в 1-ва пехотна Софийска дивизия. Централен секретар на Съюза на свещеническите братства в България (1921-1932), след което е почетен централен секретар на същия съюз.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, бел. 1 под линия, с. 98; **Марковски**, Ив. С. За спомен на **свещеноиконом Марин Колев Ханджиев**. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1967.*

ХАРАЛАМБИ – възрожденски църковен деец. Роден в с. Костен, Карнобатско, Бургаска обл. Свещеник в селото (след 1791).
*Лит.: **Нейчев**, Т. Карнобат в миналото и **Алекси Нейчев**. С., 1938, с. 25.*

ХАРАЛАМБИЕВ, Киро – възрожденски църковен деец. Роден в Котел. Свещеник в Сунгурларе и околните села (30-те – 40-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Несторов**, Ю. Град Котел. С., 1933, с. 54.*

ХАРАЛАМПИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Гъбене, Севлиевско, Габровска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 677.

ХАРАЛАМПИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Мъглиж, Казанлъшко, Старозагорска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 677.

ХАРАЛАМПИ (светско фамилно име: Айдаринов) – монах и просветен деец. Роден в Гумендже, Егейска Македония. Приема монашество в Зографския манастир. Таксидиот на манастира в Гумендже. Открива първото българско училище в града (1866-1867). По настояване на гръцкия владика отзован от Гумендже в Зографския манастир.
*Лит.: **Шалдев**, Хр. Народното просвещение в Боймия. // Македонски преглед, 1930, N 4, с. 53, 63.*

ХАРАЛАМПИЙ – монах. Роден в гр. Дупница. Игумен на Бачковския манастир (1895-1898).

ХАРАЛАМПИЙ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Костенец, Софийска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРАЛАМПИЙ – монах и просветен деец. Йеромонах в Зографския манастир. Управител на метоха на манастира в Панагюрище и учител в килийното училище (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРАЛАМПИЙ (9.III.1975 –) – църковен деец. Роден в гр. Смолян. Учи в Софийската духовна семинария. Приема монашество (1991). Специализира в Париж (1977) и в САЩ (1999). Игумен на Енинския манастир „Св. Петка", а от 2007 – на Добридолския манастир „Св. Троица". Възведен в архимандритско достойнство (2008).
Лит.: Нови архимандрити на БПЦ. // Църковен вестник, N 9, 16-30 апр. 2008.

ХАРИЗАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРИЗАНОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник във Върбица, Шуменска обл. (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРИЗАНОВ, Йордан – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Обединение, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.). Участва в подготовката на Априлското въстание 1876. След Освобождението – свещеник във Видин.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 314.*

ХАРИЗАНОВ, Тодор Джорлов (1848-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Влахи (Благоевградска обл.). Учи във Влахи при Михаил Попфилипов, след това получава и църковнославянско образование. Ръкоположен за свещеник (1863) и служи във Влахи до 1889. Същевременно е и учител в местното училище. Оказва съпротива на гръцкия мелнишки силогос, който се опитва да наложи гръцкия език в църквата и училището. Председател на църковното настоятелство и член на училищното.
*Лит.: **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 251.*

ХАРИТОН – монах и учител в Самоков (първите десетилетия на XIX в.).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 67.*

ХАРИТОН – монах в Рилския манастир. Таксидиот на манастира в Чирпан (1819-1835). Съдейства за построяване на метох. Открива и килийно училище в града. За кратко време е изповедник в с. Змеево, Старозагорска обл., където прави препис на Паисиевата история (1830).
*Лит.: **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 117; **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 133, 188; **Радкова**, Р. Рилският манастир през Възраждането. С., 1972, с. 83.*

ХАРИТОН – монах, архимандрит. Игумен на Лясковския манастир „Св. Св. Петър и Павел” (1852). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРИТОН (1844-) – монах. Роден в гр. Провадия. Завършва гръцко училище в Одрин. Приема монашество на о. Тасос (1865). Игумен на Устремския манастир.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРИТОН (светско име: Кръстьо Ангелов Карпузов) (14.IX.1827 – 20.VI.1899) – монах. Роден в с. Илинден, Гоцеделчевско, Благоевградска обл. Учи в родното си село и в *Серския манастир „Св. Йоан Предтеча”,* където приема и монашество (1850). Радетел за въвеждане на българския език в Богослужението и в училищата, заточен на о. Родос за една година (ср. на 60-те г. на XIX в.). Председател на Неврокопската българска община (от 1871). Взема участие в борбата за църковна независимост. Предложен за Неврокопски митрополит (1873), но неодобрен от Българската екзархия. Архиерейски наместник в гр. Берковица (1874-1876). Архиерейски наместник на Софийския митрополит (1877-1879). Изпратен от Българската екзархия в Серес (1879-1884), където развива активна дейност за възстановяване на българските училища в епархията. Арестуван от османските власти и осъден на 7 г. заточение в Диарбекир. Успява да избяга. Последните години от живота си прекарва в София.
*Лит.: **Марков**, Иван. Дейци на националното Възраждане в Неврокопския край. // Просветното дело в Неврокоп (Гоце Делчев) и Неврокопско през Възраждането. С., 1979, с. 104-107; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 484-485.*

ХАРИТОН (-1866) – възрожденски църковен деец. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Учи в Къпиновския манастир. Свещеник в селото (от 30-те г. на XIX в.) Протосингел на *Иларион Ловчански* (1860-1863).
*Лит.: **Церов**, Иван. Спомени и бележки. Варна, 1921, с. 4-5.*

ХАРИТОН (Хаджи Харитон) – монах, архимандрит. Роден в с. Мерданя, Великотърновска обл. Игумен на Батошевския манастир (1855-1859).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 678.

ХАРИТОН (светско име: неизвестно) – църковен деец. Роден в Лозенград. Заменя отец Дойчин Запрев като екзархийски архиерейски наместник в Гюмюрджина (1901-1902). Там съдейства за построяване на българска църква. Скоро след пристигането му с него се среща районната чета на ВМОРО в Гюмюрджинско и го привлича към революционната организация. Архиерейски наместник в Малгара и Лозенград.
*Лит.: **Карамандjуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934, с. 189, 193.*

ХАРИТОН ДРАГОВИТИЙСКИ (светско име: Христо Иванов Вълчев) (20.VII.1880 – 25.III.1958) – висш духовник. Роден в с. Патрешко, Троянско, Ловешка обл. Приема монашество (1908). Завършва Цариградската духовна семинария (1907) и продължава образованието си в Киевската духовна академия (до 1914). Възведен в архимандритско достойнство (1914). Протосингел на Ловчанската епархия (1914-1915). Екзархийски наместник в Цариград (1915-1918). Протосингел на Пловдивската епархия (1918-1924). Хиротонисан в епископски сан (1924). Викарий на Пловдивския митрополит (1924-1938). Ректор на Софийската духовна семинария (1938-1941). Викарий на управляващия Охридско-Битолската епархия (1941-1944). Игумен на Клисурския манастир „Св. Св. Кирил и Методий” (1945-1949), след което минава в покой. Умира в София**.**
*Лит.: **Кефалов**, Ат. Помен за един благ архиерей [**Драговитийский епископ Харитон**]. // Църковен вестник, N 11, 19 март 1960; **Йордан Попилиев**. **Драговитийский епископ Харитон**. // Църковен вестник, N 16, 19 апр. 1958; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 320-321; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 495.*

ХАРИТОН РИЛСКИ (светско име: неизвестно) (1752-) – духовник и книжовник. Роден в Банско. Живее и работи в Банско като духовник, учител и таксидиот и съдейства за доставката на руски църковни книги за храма „Св. Богородица”. По-късно изпратен от Рилското братство като таксидиот в Чирпан и Стара Загора, където е учител. Полага усилия за разпространяването на Паисиевата история. Автор на т.нар. „Втора змеевска поправка” към нея (1831) и на Чирпанския препис от същата история (1831) и на още един препис от 1832.
Онлайн ресурс.

ХАРМОСИН – *вж Генадиев, Иван*

ХАРИТОН ОХРИДСКИ – висш духовник, Охридски архиепископ (ок. 1643-1651).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 197.*

ХАРМОСИН – *вж Генадиев, Иван*

ХАТИХУМАЮН (1856) – султански указ. Издаден под натиска на Англия, Франция и Австрия с цел да се предотврати възможността на Русия да постави въпроса за съдбата на угнетените християнски народи след ср. на Кримската война 1853-1856. Потвърждава правата на християните, съдържащи се в Гюлханския хатишериф (1839) и поставя началото на нов етап на реформаторското движение в Османската империя. Макар че тези права остават само на книга, използван е от българите в борбата им за извоюване на църковна национална независимост.
Лит.: Енциклопедия „България”. Т. 7. С., 1996, с. 260.

ХАЧО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (1801).
*Лит.: **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 56; Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 123.*

Per aspera ad astra!

ХЕКЕМОВ, Атанас Ал. – просветен и църковен деец. Учител в с. Брестак, Варненска област (1863) и гр. Суворово, където е ръкоположен за свещеник (1866). Като свещеник служи и в с. Щипско, Варненска обл. (1873). Подпомага събирането на средства за изграждане на българска църква и девическо училище във Варна (1873).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 679.

ХЕНРИХ ДУЛСЕ – *вж Анри Дулсе*

ХЕРБУТ, Йоаким (14.II.1928 – 15.IV.2005) – висш духовник. Роден в с. Руски Кръстур, бивша Югославия. Приема свещенически сан (1952). Завършва Католическия богословски факултет на Загребския университет (1954) и Канонично право в Папския университет „Латеранум" в Рим (1965). Секретар на Скопския епископ (1954-1957). На 2 окт. 1969 избран и на 21 дек. 1969 ръкоположен за Скопско-Призренски епископ. През 1972 г. е провъзгласен за апостолически визитатор за католиците от византийски обряд в Македония (1972), а на 11 ян. 2001 е интронизиран за апостолически екзарх на възстановената Македонска апостолическа екзархия за католиците от източен обряд в Македония.
Онлайн ресурс.

ХЕРМАН ГИСЛЕР (1873-1969) – Католически свещеник. Роден в Швейцария. Приема монашество (1894). Ръкоположен за свещеник в Пловдив (1900). Има определени заслуги за организирането на музикалния живот в колежа. Ръководител на духовия оркестър. Обработва църковни песни на български език. През 1919 заедно с ръководителя на колежа *Жерве Кенар* помагат България да запази частта от Тракия (включваща Пловдив, Бургас и Стара Загора), предвидена да бъде дадена на Гърция. След закриване на колежа през 1948 е принуден на напусне България и се установява във Франция, където остава до края на живота си.
Онлайн ресурс.

ХЕРСОНСКА СЕМИНАРИЯ – *вж Одеска семинария*

ХЕРУВИМ – наименование на ангел с две крила.
Онлайн ресурс.

ХИЛЕНДАРСКИ МАНАСТИР (или Хилендар) – сръбски Православен манастир в Атон, Гърция. В днешно време Хилендарският манастир е най-голямото светилище на православната част от сръбския народ. Тачен и като български, редом със Зографския манастир „Св. Георги". По времето на Паисий Хилендарски почти цялото му монашеско братство е било българско. Основан X в. Обновен като обител от Св. Сава Сръбски и баща му великия жупан Стефан Неманя (1159-1195). Наред със Зографския манастир и „Хилендар" е тясно свързан с българската история. При падането на българските и сръбските земи под османска власт голям брой български монаси се заселват в него. През XVIII в. той е щедро даряван от български търговци като хаджи Вълчо и др. След закриването на Печката патриаршия (1767) манастирът става почти изцяло български в продължение на два века, до 1896, когато под въздействието на т.нар. „Начертание" на Илия Гарашанин и великосръбския месианизъм, е обсебен от сръбската държава. На Великден (1896) крал Александър Обренович посещава Хилендар. След като неговото правителство приема да изплати значителните дългове на манастира, през 1900 г. той се връща в сръбски ръце. По време на Възраждането много видни българи го посещават или обитават: *Софроний Врачански, Неофит Бозвели, Иларион Макариополски* и др. Св. Паисий пише там своята „История славянобългарская".
*Лит.: **Аргиров**, Стоян. Из находките ми в Светогорските манастири Хилендар и Зограф. // Пер. сп. БКД, 68, 1908, с. 219-238; **Трайчев**, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933, с. 243-250; **Прашков**, Л. Паметници на културата на Света гора – Атон. С., 1987.*

ХИЛЕНДАРСКИ МЕТОХ – Стара Загора. Съществува още от втор. пол. на XVIII в. От 1855-1858, по време на престоя си в Стара Загора, в метоха живее младият *Васил Иванов Кунчев* заедно с вуйчо си хаджи Василий (монах-таксидиот на Хилендарския манастир). Разрушен при опожаряването на града (1877). Възстановен (1979).
Онлайн ресурс.

ХИЛЧЕВ, Йосиф – възрожденски църковен деец. Роден в Мъглиж, Казанлъшко, Старозагорска обл. Свещеник в Казанлък (60-те – 70-те г. на XIX в.).
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 249.

ХИМИТЛИЙСКИ, Михаил (8.VIII.1879 –) – църковен деец. Роден в гр. Карлово. Завършва Самоковското богословско училище (1897) и Духовната академия в Киев (1904), след което приема монашески сан. Столичен проповедник (1906-1910; 1914-1920); протосингел на Софийската митрополия (1910-1914); енорийски свещеник в София (1920-1929). Автор на: „Празникът на славянските първоучители и техните ученици и Св. цар Борис" (С., 1914), „Християнско подвижничество. Преподобен Иван Рилски" (С., 1915), „Проповеди за Връбница, Великия Петък и Великден" (С., 1914) и др.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, бел. 1 под линия, с. 96; **Кожухаров**, Е. Спомен за **прот. Михаил Химитлийски** (По случай 40 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971; **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 389.*

ХИРОТЕСИЯ – буквално: ръковъзложение. Посвещение в низши църковни длъжности – четец, певец, иподякон, на които не се предават Благодатните дарове, съобщавани в *Тайнството Свещенство*. За хиротесия говорим и когато йерея преподава на вярващите Божията благодат, като възлага ръката си на главите им. Хиротесията се извършва в храма, извън олтара.
Онлайн ресурс.

ХИРОТОНИЯ – ръкополагане, при което се преподават Благодатните дарове на *Свещенството* на дяконите, презвитерите и епископите. Извършва се в олтара и тогава върху избрания се предава Божествена благодат. Днес понятието се употребява само за ритуала при посвещаване в епископски сан.
Лит.: Хиротонията. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 1998.

ХЛЯБЪТ – евхаристичен знак, който напомня за Христовото тяло, измъчвано за нашето спасение, маслиненото клонче – на безсмъртието и мира. Еленът, обикновено изобразяван като пиещ вода от извор, е символ на оглашените, получаващи Истината от *Евангелието*. В Средновековието в български църкви (например от Костур, IX-X в.) той е изобразяван като каменно-пластична украса по рамките на църковните портали със соларна розета в рогата. Продължава обаче да се изобразява чрез пластиката чак до Освобождението.
Онлайн ресурс.

ХОМАТИАН, Димитър – *вж Димитър Хоматиан*

ХОНОРИЙ III (светско име: Сенси Савели) (1148-1227) – римски папа (1216). Води изключително упорита борба и против патарените, и против богомилите в Сърбия, Босна и дори в България, като изпраща доминиканци и францисканци за потискане на еретиците и организиране на кръстоносни походи срещу тях.
*Лит.: **Петрова**, Мария. **Папа Хонорий III**. Писма. // **Гюзелев**, Васил. Извори за българската история. Т. XXV. С., 1981, с. 24.*

Папа Хонорий III / Неизвестен автор (платно)

ХОРВАТ, Павел – монах в Дебърския манастир. Учител в Скопие (1837).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 680.

ХОРОЗОВ – *вж Кесарий*

ХОРОЗОВ – *вж Теодосий*

ХОРУГВИ – църковни знамена. Представляват продълговато парче плат с изписана икона от двете страни и разрязан на три части долен край. Украсяват се с бродерии, ширити и ресни. Прикрепят се на дълги дървени прътове, завършващи с Кръст на средата. Напомнят на християните победата на *Иисус Христос* над Ада, дявола и смъртта. Вярващите смятат, че под защитата на тези знамена за тях не е страшен никакъв враг.
Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 153.

ХОХОРКОВ, Сава – възрожденски църковен деец. Свещеник в Измаил, Бесарабия (ср. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 680.

ХРАМ – светилище, в което хората се прекланят пред *Бога*, „домът" на Бога. В Месопотамия във всеки град имало храм на неговия бог закрилник. Св. цар Давид започнал събирането на материали за построяването на постоянен храм в столицата си Йерусалим, а синът му Соломон построил храма. Храмовете са едни от най-ранните постройки на човечеството, богато украсени и изграждани на възлови точки в селищата. Различаваме антични, будистки (чайтя), християнски (църква), мюсюлмански (джамия), юдейски (синагога) и езически храмове. Древногръцките храмове са няколко вида: 1. храм с анти; 2. простил; 3. амфипростил; 4. толос периптер; 5. толос моноптер; 6. периптер; 7. псевдопериптер; 8. псевдодиптер; 9. диптер. За християните храмът е Божият дом, в който невидимо обитава Господ, обкръжен от сонм ангели и Светии, и в който се извършват обществените молитви и Св. Литургия. В него винаги има осветен от архиерей Св. олтар (на изток) и наос. По-сложните решения имат преддверие, апсида, баптистерий, емпория, крипта, параклиси, камбанария. Църквите са централни кръстокуполни постройки с богата художествена украса, определена от канона (стенопис, витражи, скулптура, дърворезба). Основният тип църква е базиликата. Църквите биват еднокорабни или многокорабни (със или без напречен кораб). Във вътрешността на Източноправославната църква има иконостас, проскинитарий, амвон, владишки трон и др. – *вж Църква (черква) и Богослужение (архитектура, символика)*
*Лит.: **Тодоров**, Т. п. Храм. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1972.*

ХРАМ „СВ. БОГОРОДИЦА" – СТАРА ЗАГОРА – построен 1837. Възобновен 1881. Осветен 8 окт. с.г. От западната страна на църквата изградена колонада на два етажа (1925).
Онлайн ресурс.

ХРАМ „СВ. ГЕОРГИ" (РОТОНДА) – СОФИЯ – построен в късната античност в архитектурната форма на ротонда. Намира се във вътрешния двор между сградите на хотел „Балкан" и Президентството. Смятан за най-старата запазена сграда в града. Построен в нач. на IV в., не по-късно от времето, когато София е била резиденция на императорите Галерий и Константин Велики. В храма се извършва ежедневно Православно богослужение на древния литургически език на православните славяни – старобългарски, като песнопенията се изпълняват в характерното за древната Православна църква – източно църковно пеене, известно като българско и византийско. Църквата е част от по-голям археологически комплекс. Зад апсидата се намират част от някогашна римска улица със запазена канализация, основите на една голяма трикорабна базилика, вероятно обществена сграда и на по-малки сгради. Едната от сградите има римска отоплителна система „хипокауст". Плочките, повдигащи пода, могат да се видят и днес. Специалистите я определят като една от най-красивите постройки в т.нар. „Константинов квартал" на Сердика-Средец, където е бил дворецът на император Константин Велики. Сградата е строена като мавзолей или мартирион или като церемониална зала. Превърната в църква през VI в. По-късно тук са се съхранявали мощите на Св. Иван Рилски. Те са заграбени от унгарците в 1183, по времето на крал Бела III, когато съюзените войски на сърби и маджари нахлуват в Средец, разрушават и разграбват града. След кратко пребиваване в столицата Естергом, където Католическият епископ онемял след като се отнесъл непристойно с тях, върнати са в България (1187). Мощите на светеца почиват тук още веднъж, когато са били тържествено пренасяни от Търновград към Рилския манастир в 1469. Първоначално тук е погребан и сръбският крал-светец Стефан Милутин, чиито мощи по-късно са пренесени в

Храм „Св. Георги" (ротонда) – София (фотография)

църквата „Св. Крал" (днешната катедрала „Св. Неделя"). Външно от северната страна на главната апсида е гробът на Св. мчк Георги Софийски Най-нови. В XVI в. църквата е преустроена в джамия. В ср. на XIX в. заедно с църквата „Св. София" и строената за джамия сграда на днешния Археологически музей е изоставена от мюсюлманите. Не след дълго българите християни отново ѝ връщат старото предназначение на Православен храм. След Освобождението на България от османско владичество църквата е изоставена и занемарена. Едва при смъртта на княз Александър Батенберг е пригодена за временен мавзолей, в който били поставени тленните му останки, докато бъдат пренесени в специално построения за него мавзолей (1898). През 1915 е съборено минарето, вътрешната мазилка е премахната и се открива средновековната живопис, състояща се от три пласта. Първите проучвания в ротондата „Св. Георги" са направени от проф. Богдан Филов през 1915, 1921 и 1932. В ср. на 80-те г. е завършена цялостната реставрация и консервация на църквата и тя добива днешния си вид, максимално близък до късноантичния и средновековен първообраз.

*Лит.: **Филов**, Б. Софийската църква „Св. Георги". С., 1933. – Ново изд. С., 2004; **Кандарашева**, И. Стенописите от първия живописен слой в църквата „Св. Георги" в София. // Старобългаристика, 1995, N 4, с. 94-113.*

ХРАМ-ПАМЕТНИК „РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО" – гр. Шипка, Старозагорска обл. – *вж Шипченски манастир „Рождество Христово"*

ХРАМ-ПАМЕТНИК „СВ. НЕДЕЛЯ" В СОФИЯ – Православен храм в София, посветен на Св. великомъченица Неделя. Катедрала на Софийската митрополия. През XIX и първите десетилетия на XX в. храмът се нарича и „Св. Крал", тъй като в него се съхранявали мощите на сръбския крал Стефан Урош II (1282-1321). Ок. 1460 по време на чумна епидемия Софийският митрополит Силваний ги пренесъл от селището Трепче, северно от Прищина, в днешния Люлински манастир „Св. Св. Кирил и Методий" (наричан и „Св. Крал"). Впоследствие те били пренесени последователно в ротондата „Св. Георги", в храма „Св. Безплътни сили" (или „Св. Архангели"), в митрополитската църква „Св. Марина". Вероятно в нач. на XVIII в. храм „Св. Неделя" станал митрополитски и мощите на сръбския крал били пренесени в него. Вероятно първоначалната църква е построена през X в. и както други тогавашни софийски храмове е била с каменни основи, а нагоре – с дървена конструкция. В този си вид храмът просъществувал чак до ср. на XIX в. В нач. на 50-те г. на XIX в. Софийската митрополия и Софийската градска църковна община решили да изградят нов катедрален храм. На 7 май 1856 започва строежът на новата църква. Тя е трикорабна базилика с дължина 35,5 м и ширина 19 м. През есента на 1863 строежът на новата църква е завършен. Украсяването ѝ се проточва още няколко години и това забавя освещаването ѝ. От 1863 до 1865 резбарят Антон Станишев изработва иконостаса. Част от иконостасните икони изписва големият живописец Станислав Доспевски. Освещаването на храма се извършва през 1867 на празника 11 май. При Временното руско управление (1877-1879) княз Александър Дондуков-Корсаков подарява на храма комплект от 8 камбани с различна големина. Малките камбанарийки се оказват непригодни за тях и през 1879 се изгражда нова камбанария в южната част на храмовия двор. В ср. на XIX в. във връзка с мащабните градоустройствени промени в центъра на столицата църковното настоятелство решава да укрепи околния терен и да придаде по-представителен външен вид на храма. Проектирането е възложено през 1898 на архитект Никола Лазаров. За 3 г. е извършено грандиозно преустройство. От западната страна на храма изграждат величествена камбанария. Постепенно били свалени трите купола и покривът, като на тяхно място били поставени пет нови купола – един голям централен, фланкиран от четири по-малки. Всички храмови стени били облицовани с тухлена зидария. Укрепена била и терасата, на която се оказала църквата след регулиране нивото на околните улици. Били изградени широки стълбища откъм север, запад и юг. Църквата е разрушена на 16 апр. 1925 при атентат, извършен от Военната организация на БКП, по време на опелото на генерал Константин Георгиев. Убити са 193 души, ранените са ок. 500. След този кървав терористичен акт на БКП църковното настоятелство възлага на архитектурно бюро „Васильов – Цолов" (арх. Иван Васильов и арх. Димитър Цолов) възобновяването на храма. Ремонтът започва през юни 1927. До пролетта на 1933 е изграден един почти нов, огромен централно-куполен храм с дължина – 30 м, ширина – 15,50 м и височина с купола – 31 м. В храма е върнат оцелелият двуредов позлатен иконостас. Олтарната част на новия храм била значително разширена, като отново били оставени три престола. Централен – в чест на Св. великомъченица Неделя; северен – в чест на Св. архангел Михаил и южен – на Св. първомъченик и архидякон Стефан. Пред този южен престол е поставена раклата с мощите на Св. Стефан Милутин. В близост до нея се намира дърворезбеният архиерейски трон, изработен от Иван Травницки. В западната част на храма били разположени притворът, кръщелната, канцеларията на храма и свещопродавница. Под купола на камбанарията били окачени 11 камбани – осем, подарени от княз Дондуков-Корсаков през 1879, две изработени в Сърбия и една, отлята в България. Храмът е тържествено осветен на 7 апр. 1933. Стенописната украса е направена от 1971 до 1973 от художествен екип с ръководител Николай Ростовцев. През 1992-1994 е извършен ремонт на пода в храма и остъклена северната колонада. А през 2000 външната фасада на храма е изчистена цялостно. През 2002 в камбанарията е монтирано устройство за автоматично биене на камбаните.

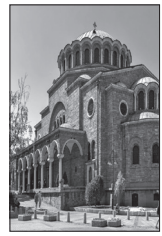

Храм-паметник „Св. Неделя" в София (фотография)

*Лит.: Послание на Св. Синод до православния български народ. // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925; **Видински Неофит**. Злодеянието в Софийската катедрала (За кого да плачем?). // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925; **Софийски Стефан**. Дето царува **Христос**, царството на сатаната е изпразнено. // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925; Посланието на Софийския митрополит. // Църковен вестник, N 27, 9 май 1925; **Станимиров**, Ст. Чъртици из миналото на храма „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925; **Манев**, Вл. П. Към историята на храма „Св. крал Стефан" („Св. Неделя") в София. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1963; **Несторов**, Г. Пренасяне мощите на **Св. Крал** в София. // Църковен вестник, N 39, 9 ноември 1963; **Хаджиев**, Ю. Поглед към миналото на столичния храм „Св. Неделя" и неговите стенописи. // Духовна култура, 1982, N 6, с. 27-32; **Грозев**, Гр. Из историята на столичната катедрала „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 8, 11 май 1981; **Иванов**, Й. Софийската черква „Св. Неделя" – „Св. Крал". // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 299-303; Столичната катедрала „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 4, 10 юли 1994; Из историята на митрополитския храм [Столичната катедрала „Св. Неделя"]. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2004; **Темелски**, Хр. Софийски катедрален храм „Св. Неделя" (Кратки ист. бел.). С., 2010; 335 години от избирането на църквата „Св. Неделя" за митрополитски храм и 150 години от освещаването ѝ. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017; N 14, 1-15 юли 2017; **Иван Денкоглу** и „Св. Неделя" (Из ист. на столичния катедрален храм „Св. Неделя"). // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017; **Княз Александър Батенберг** и „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017; **Темелски**, Хр. **Иван Вазов** и „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 14, 1-15 юли 2017.*

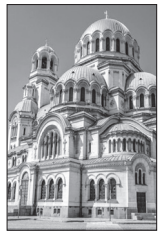

Храм-паметник „Св. Александър Невски" в София (фотография)

ХРАМ-ПАМЕТНИК „СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ" В СОФИЯ – най-голямата Източноправославна катедрала на Балканския полуостров, която събира ок. 5 000 души. Построена е по идея на Петко Каравелов. Първият камък е положен на 19 февр. 1882, а строежът ѝ е завършен през 1912. Поради последвалите войни 1912-1913 и 1915-1918 е осветен през септ. 1924. В него е извършен сватбеният ритуал на цар Борис с царица Джована (Йоана) (окт. 1930) и поклонението пред тленните останки на цар Борис III (септ. 1943). Сериозно засегнат от англо-американските бомбардировки над София (1944). Възстановен след ср. на Втората световна война. Храмът е посветен на благоверния Новгородски княз Св. Александър Невски – покровител на руското войнство в Руско-турската Освободителна война 1877-1878, чиято памет се почита на 23 ноември. Св. Александър живял през XIII в. Предвождайки малобройна войска, разгромил при р. Нева настъпващата към града шведска армия. През март 2001 Руската православна църква дарява на храма частица от Светите мощи на покровителя му. Тези мощи по времето на император Петър Велики на 30 август са пренесени тържествено в новооснования град Петербург и положени в построената в негова памет Александро-Невска лавра. Именно на 30 август Българската православна цълква чества пренасяне честните мощи на Св. Александър Невски. Стенописите, мозаечните пана и икони в храм-паметника „Св. Александър Невски" в София са дело на най-известните за времето си руски и български иконописци: Виктор Васнецов, проф. Василий Савинский, проф. А. Киселъов, проф. Пьотър Мясоедов, Дмитрий Киплик, С. Шелковой, проф. Алексей Корин, проф. М. Судоковский, Александър Вахрамеев, Василий Болотнов, Н. Розанов, Иван Дроздов, Михаил Авилов, Владимир Кузнецов, И. Ланской, проф. В. Перминов, Н. Родзянко, проф. Антон Митов, Иван Мърквичка и др. Най-голямата камбана е на височина 52 м. Обявен за Патриаршеска катедрала (1953).

Лит.: Храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 1, 4 ян. 1903; Съобщение от Канцеларията на Св. Синод (За църковно-правното положение на Храм-паметника „Св. Александър Невски"). // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1924; ***Пашев****, Г. Ст. Храмът „Св. Ал. Невски" (Глас от миналото). // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1924;* ***Видински Неофит****. Храмът „Св. Александър Невски" – паметник на любов и признателност. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Попруженко****, М. Г. В храме „ Св. Александра Невскаго" в София. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Георгиев****, Ив. Народното събрание за Храм-паметника „Ал. Невски". // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Теодоров-Балан****, А. Как да цениме и разбираме храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Мишев****, Д. Храмът-паметник [„Св. Александър Невски" в София], Русия и славянството. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Трендафилов****, Тр. Тържеството на българската архитектура [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Боев****, Б. Из историята на построяването на храма „Св. Александър Невски" (Спомени). // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Гошев****, Ив. Иконите и стенната живопис на храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924;* ***Пловдивски митрополит Максим****. Ден тържествен – празник всенароден. Реч произнесена от наместник-председателя на Св. Синод* ***Всеопросвещений Пловдивски митрополит Максим*** *на първия ден на освещението на Храм-паметника „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 33, 34 и 35, 20 септ. 1924; Освещаването на „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 33, 34 и 35, 20 септ. 1924; Наредба за управлението на Храм-паметник „ Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 33, 34 и 35, 20 септ. 1924;* ***Монеджикова****, А. Храм-паметник „Св. Александър Невски". //* ***Монеджикова****, А. София през вековете. С., 1946;* ***Проватски епископ Антоний****. Паметник на вечна признателност [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 27, 1 ноември 1974;* ***Радонов****, З. Изграждането на храма-паметник „Александър Невски" в София 1879-1924 г. // Векове, 7, 1978, Кн. 1, с. 45-49;* ***Попов****, Х. Петдесет години храм-паметник „Св. Александър Невски" в София. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1962;* ***Велянов****, В. 50 години от освещаването на Патриаршеската катедрала храм-паметник „Св. Александър Невски" в София. // Църковен вестник, N 3-4, 21 ян. 1975;* ***Казакина****, К. Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 35, 30 авг. – 5 септ. 1993;* ***Карамихалева****, А. Паметна годишнина на Патриаршеската катедрала [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2004;* ***Паскалева****, К. Храмът на българския дух и признателност (80-год. юбилей на Патриаршеския катедрален храм-паметник „Св. Александър Невски"). // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2004; 80 години от освещаването на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски"). // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004;* ***Тодоров****, Г. Българската катедрала [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004;* ***Иванова****, М. Първите предстоятели на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". Председатели на църковното настоятелство при храма. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004;* ***Карамихалева****, А. Животът под купола на храма [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 121-122;* ***Темелски****, Хр. Храмът – паметник на Освобождението [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2012.*

ХРАМ-ПАМЕТНИК „СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ" В ЯМБОЛ. Издигнат по идея на руския генерал М. Д. Скобелев. Построен след ср. на Руско-турската Освободителна война 1877-1878. Осветен 1884.

Лит.: ***Вълканов****, В. Сто години от построяването на Храма-паметник „ Св. Александър Невски" на Бакаджика, край гр. Ямбол. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1979.*

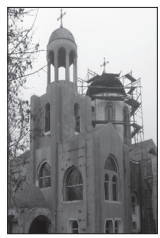

Храм-паметник „Св. Патриарх Евтимий" – Велико Търново (фотография)

ХРАМ-ПАМЕТНИК „СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ" – ВЕЛИКО ТЪРНОВО – идеята за изграждането на университетски храм, носещ името на Св. Патриарх Евтимий, се заражда през 2002. Построен в ср. на 2006 – нач. на 2007, без да бъде направена замазка. Сега има и замазка. До 2019 затворен.

Онлайн ресурс.

ХРАМ-ПАМЕТНИК „СВ. СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ" – гр. Враца – *вж „Св. Възнесение" – църква в гр. Враца*

ХРАНЕНИКОВ, Андрей (1870 – 11.IV.1925) – капуцин. Роден в с. Калъчлии (дн. Генерал Николаево, кв. на гр. Раковски). След завършване на Пловдивската духовна семинария учи в Капуцинския институт в с. Буджа край Смирна (Турция). Мисионер-проповедник в с. Кодербе до Бейрут (Ливан) в продължение на 14 г. Завръща се в България (1917). Енорист в с. Белозем, Пловдивско (1917-1932), след което е помощник на енорийски свещеник в Миромир (кв. на Хисаря). По-късно заминава за Монреал. По негово желание отново се завръща в Кодербе, където почива от туберкулоза.

Онлайн ресурс.

ХРАНО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас” – София (50-те г. на XVIII в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ХРАНО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Церецел, община Своге, Софийска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 94.*

ХРАНОВ, Андон – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Кюстендил. Учител в Крива паланка (1835-1840), Кюстендил (1841-1851; 1858-1865). Ръкоположен за свещеник в Кюстендил (1870). Учител в началното училище в града (от 1872). Член на църковната община (1874).
*Лит.: **Иванов**, И. Северна Македония. С., 1906, с. 368.*

ХРИЗМА – Христов монограм или Христограм – първата и най-важната емблема на *Иисус Христос*, състояща се от двете начални букви ХР (хи и ро) на гръцкото име Χριστός (Христос) – символът, заменил Римския орел върху знамето (вексилум) на император *Константин*, известно като *лабарум* (*лат.:* labarum). Това е първият символ – знак, чрез който император Константин Велики разкрива своята Вяра и упование в Християнството, което става след съновидението му: виждa в небето, че побеждава противника си Максенций на Милвийския мост в битката през 312 г. Константин нарежда знакът да бъде изписан и на щитовете на войниците.
*Лит.: **Lipinsky**, A. Labarum. // Lexikon der christlichen Ikonographie. Vol. 3. Rome, 1970.*

Хризма (Христов монограм)

ХРИСАНДОВ, Л. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пловдив (ср. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 681.

ХРИСАНТ – гръцки висш духовник. Възглавява Созополската епархия (февр. 1798-1806). Варненски митрополит (1806-1817) и Драмски митрополит (юли-септ. 1817).
Онлайн ресурс.

ХРИСАНТ (светско име: Христо Дойчинов) (1800 – 19.IV.1871) – църковен деец. Роден в Самоков. Учи в гръцко училище в Пазарджик (1815). Учител в Лозенград (1820). Продължава образованието си на о. Андрос (1838). Служи в Цариградската патриаршия (1840-1847), където приема монашество и архимандритско достойнство. Игумен на гръцкия манастир в Киевско-Печорската лавра (1847-1858). Освещава църквите „Св. Никола” в Самоков и „Св. Крал” в София. Няколко години е изповедник в Долна баня, Софийска обл. Управляващ Самоковската епархия (1864-1866). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Семерджиев**, Христо. Самоков и околността му. С., 1913, с. 154-155.*

ХРИСАНТ – възрожденски църковен деец. Игумен на Марковския манастир „Св. Димитър” край Скопие (1799).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 681.

ХРИСАНТ – възрожденски църковен деец. Роден в Трявна. Игумен на метоха в Етрополе (1870-1890).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 682.

ХРИСАНТ – възрожденски монах и учител в Тетевен (1820).
*Лит.: **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 56.*

ХРИСАНТ – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Плевен (1825).
*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 69.*

ХРИСАНТ – възрожденски църковен деец. Свещеник в Берово, Вардарска Македония (ср. на 30-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 681.

ХРИСАНТ – възрожденски църковен деец. Роден в Кукуш, Егейска Македония. Учи в Богословското училище на остров Халки (1863-1867). Монах в Хилендарския манастир.
*Лит.: **Начов**, Н. Цариград като културен център на българите до 1877 г. С., 1925, с. 129.*

ХРИСАНТ – монах. Игумен на метоха в Етрополе (1870-1896). Член на местния революционен комитет**.**
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 682.

ХРИСАНТ – възрожденски църковен деец. Игумен на Къпиновския манастир (1872-1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 682.

ХРИСАНТ – възрожденски църковен и просветен деец, архимандрит. Наместник на Търновския митрополит в Никопол. Изявява се като организатор на просветното дело в околията.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 682.

ХРИСАНТ (светско име: Новаков) (-1880) – възрожденски църковен деец. Роден в Калофер. Приема монашество в Хилендарския манастир. Завръща се в Калофер, където остава до ср. на живота си. Служи в църквата „Св. Архангел” и преподава в килийното училище.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 682.

Хрисант I (фотопортрет)

ХРИСАНТ I (светско име: неизвестно) (1768-1834) – гръцки висш духовник. Роден в с. Долно Граматиково, Воденско (Егейска Македония). Учи в гръцко училище във Воден. Заминава за Кожани, където учи при Амфилохиас Параскевас, а по-късно в Негуш философия и математика при известния учител Анастасиос Камбитис и при солунския учен Йонас Спармиотис. Избран за Берски митрополит (1799-1811). По време на владичеството си в Бер развива дейност за развитието на образованието в епархията си. Също така е член на Св. Синод в Цариград. Серски митрополит (1811-1824). Член на Филики Етерия. Избран за Цариградски патриарх (1824-1826) след свалянето на предшественика му Антим III Константинополски. Свален е от османското правителство. Умира в манастира „Христос Спасител” на големия Принцов остров. В 1997 в родното му село е издигната статуя, а от 2000 в негова чест в селото се провежда годишен фестивал Хрисантия.
*Лит.: **Иванов**, Йордан. Българите в Македония. Издирвания и документи за тяхното потекло, език и народност с етнографска карта и статистика. С., 1917, с. 215; **Коларов**, М. Българи – Вселенски патриарси (XV-XVII в.). // Изв. Българска патриаршия / Църк.-ист. и архивен инст. Нац. църковен ист.-археолог. музей. Т. 3. С., 1985, с. 181-182.*

ХРИСАНТ ПЕТКОВ – йеромонах. Роден в с. Войнежа, Великотърновска обл. Игумен на Преображенския манастир (1897-1899). За разлика от своите предходници, не разгръща никаква дейност за подобряване положението на манастира.

*Лит.: **Денев**, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

ХРИСИМОВ, Атанас (1820-1889) – църковен деец. Роден в с. Старчища, Неврокопско (Благоевградска обл.). Известно време пребивава в манастира „Св. Йоан Предтеча" край Серес. Един от водачите на българите в Източна Македония за църковна независимост. Участва в депутация в Цариград (1866-1867), която поисква за назначаване на български владика в Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев). Мисията не постига целите си. Взема участие в народния събор, проведен в с. Гайтаниново (1869), на който се отхвърля върховенството на Цариградската патриаршия. През 1870 на два пъти посещава Цариград като представител на българите в Неврокопско. Председател на българската община в Неврокоп (1873-1876). Многократно е преследван и затварян от патриаршисткото духовенство и османските власти. През 1876 е хвърлен в затворите в Неврокоп и Серес. След пускането му на свобода заплашен със заточение, напуска родния си край и служи като свещеник в Дупнишко и другаде. Почива в София.

*Лит.: **Даскалов**, Ангел. Из миналото на Неврокоп и близките му покрайнини. // Македонски преглед, 1932, N 4, с. 83; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 49, 682; Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 383.*

ХРИСОСТОМ ДРАМСКИ (1867-1922) – гръцки висш духовник. Ксантийски митрополит (1902-1907; 1908-1910). В това си качество подписва протеста на Вселенската патриаршия по повод избухналото Илинденско-Преображенско въстание 1903. Смирненски митрополит (1910-1914; 1918-1922). След победата на кемалистите във войната срещу гърците в Мала Азия линчуван от местното мюсюлманско население. Канонизиран за светец от Гръцката църква.

Онлайн ресурс.

ХРИСТАКИЕВ, Вълко Стоянов (1.VIII.1935 – 4.IV.2004) – църковен и светски композитор. Роден в с. Светлина, Бургаска обл. Завършва Духовната академия. Повече от 20 г. е помощник-диригент на хора при храм-паметника „Св. Александър Невски" в София. Дирижира мъжки хорове и в софийските църкви „Св. София" и „Св. Дух", ж.к. „Надежда".

*Лит.: **Христакиева**, А. Един живот, посветен на църковното дело и на обществото. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2004.*

ХРИСТИЯН-ДЕМОКРАТИЧЕСКА ПАРТИЯ – политическа формация, опит за изграждането на която бил предприет през 1945-1947 със знанието на Екзарх Стефан.

Лит.: Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 209.

ХРИСТИЯНСКА ТЕОЛОГИЯ – обхваща съвкупността от учения на различните Християнски вероизповедания, занимаващи се с изучаване на Бог, религията и религиозните вярвания.

Онлайн ресурс.

ХРИСТИЯНСКА ЦЪРКВА СИОН – поставя своето начало като Библейско сдружение (1990). Две години по-късно е официално регистрирана в Дирекция по вероизповеданията към Министерски съвет на Република България като вероизповедание. Основана е от пастор Димитър и Ваня Димитрови. През 1994 става част от световната Християнска деноминация Форскуеър, която има свои структури в повече от 130 държави по света. Създава и първите дъщерни църкви в Старозагорски регион. По-късно възникват църкви в градовете Варна и Велико Търново, София и Трявна. Към настояще време броят на църквите надхвърля 35 с повече от 2 000 членове.

Онлайн ресурс.

ХРИСТИЯНСКИ (СВЕЩЕНИЧЕСКИ) БРАТСТВА – Християнски дружества. Водят нач. си от църковните общини, създадени в Българските земи в периода на Възраждането. Основна задача – да покажат милосърдие и състрадание и оказват помощ и подкрепа към миряните. Възникват малко преди основаването на Българската екзархия. Първото е създадено в София (1868), след което се появяват такива в Нова Загора (1870), Чирпан (1871). След Освобождението изграждането на братствата продължава и в други селища на Княжеството. Обединяват се в самостоятелна организация под името „Съюз на православното българско духовенство" (29 юни 1903). Печатни издания: „Християнско братско слово", „Пастирски глас". В нач. на XX в. последват нови Християнски братства в Бургас, Карнобат, Айтос, Пазарджик, Нова Загора. Учредени са и в Свищов (1907), Русе (1908), Варна (1909), Стара Загора (1910). Някои от тях разширяват своята дейност. След националните катастрофи от 1913 и 1918 оказват помощи и на потърсилите спасение в България бежанци от Македония, Тракия и Добруджа. През 1926 в Казанлък е основан Общ съюз на Православните християнски братства в България. В навечерието на 9 септ. 1944 в епархиите функционират 1000 Православни християнски братства с над 50 000 редовни членове. С приемането на Закона за вероизповеданията тази благородна инициатива на БПЦ е прекратена.

*Лит.: **Балкански**, Б. Н. Християнски православни братства. // Църковен вестник, N 31, 4 авг. 1912; **Христо Филаретов, свещеник**. Православните енорийски братства. // Братско слово, 1930, Кн. 1, с. 35; **Стобийски епископ Кирил**. Православните християнски братства. // Църковен вестник, N 37, 17 окт.1936; **Кадийски**, Ив. Т. Православните християнски братства в днешния момент. // Църковен вестник, N 15-18, 30 март 1945; **Кадийски**, Ив. Т. Съществуват ли Православните християнски братства. // Църковен вестник, N 23-24, 4 май 1945; **Паралингов**, Е. Енорийски Православни братства в Пловдив до 1944. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2002; N 8, 16-30 апр. 2002.*

ХРИСТИЯНСКИ СИМВОЛИ – носители на дълбоки евангелски, библейски и нравствени послания: Кръстът, Агнето (Агнецът Божий), Добрият пастир, рибата, алфата и омегата, Орфей, гълъб, феникс, паун, змия, херувим, серафим, Дървото на живота.

Онлайн ресурс.

ХРИСТИЯНСКО БРАТСТВО – ГР. ЧИРПАН – основано 1905. Освен сказки и беседите, които организира, издава и книги с религиозно съдържание: Вагнер, Николай Петрович. Христос: Художествено изложение на Евангелието за деца / Прев. Д. Божков; Православно християнско братство. Чирпан, 1908. и др. Построява голям салон със сцена, осветен през авг. 1915; открива братствена книжарница (1916); сиропиталище за деца на загинали във войните (1918); издава и в. „Светлинка" (Чирпан, 1928-1937). Разгръща дейност и срещу сектантските влияния.
*Лит.: **Дюлгеров**, Г. 55 години Православно християнско братство в гр. Чирпан. // Църковен вестник, N 35, 22 окт. 1960.*

ХРИСТО – църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (1765).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ХРИСТО – монах. Роден в гр. Струмица, Вардарска Македония. Игумен на Лесновския манастир (1779).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Скопската епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1938, 16, с. 48.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Петка Самарджийска" – София (1781).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 8.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1784).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (първ. пол. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Югово, Смоленска обл. Свещеник в Рупча (Родопите) до 1835.
*Лит.: **Дечев**, В. Миналото на Чепеларе. С., 1978, 1, с. 179.*

ХРИСТО – монах в Сопотския манастир (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Мирково, Пирдопско, Софийска обл. (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – църковен деец. Свещеник в с. Леденик, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Граница, Кюстендилска обл. (втор. пол. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Първомайци, Великотърновска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Руховци, Еленско, Великотърновска обл. (1856).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 56.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Казанлък (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в гр. Ниш (Сърбия) (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 683.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Роден в Габрово. Свещеник в с. Здравковец, Габровска обл. (ср. на 60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Цончев**, П. Из обществеността и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 351.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Литаково, Ботевградско, Софийска обл. (1866).
Лит.: Хроника за с. Литаково, Софийско. С., 1972, с. 27.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Плаково, Великотърновска обл. (1866).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 127.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Архиерейски наместник в Охрид (1868).
*Лит.: **Думев**, В. Из спомените на две учителки в Македония. // Македонски преглед, 1924-1925, N 1, с. 93.*

ХРИСТО – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в с. Потур, Добруджа (70-те г. на XIX в.). След Освобождението – свещеник в селото.
*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 192.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Ушинци, Разградска обл. (1870).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 684.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Роден в с. Долно Драглище, Разложко, Благоевградска обл. Свещеник в селото (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 684.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник във Видин (1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 684.

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Поликраище, Великотърновска обл. (1877).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 684.

ХРИСТО (прозвище: Кара Папаз) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Сломер, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Събев**, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 26.*

ХРИСТО – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Брягово, община Първомай, Пловдивска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 684.

ХРИСТО НИКОЛОВ ПРОЙКОВ – висш духовник. Роден на 11 март 1946 в София. През 1970 е ръкоположен за дякон от епископ Кирил Куртев, а на следващата година – за свещеник от епископ Методий Стратиев. Това е наистина сатанинско време, в което Църквата преживява огромни премеждия, съпроводени със смъртоносни изпитания и изключителен мрак, преследване и създадена вече пропаст между поколенията. Дърводелецът (занаятът на земния баща на Иисус – Св. Йосиф!) Христо Пройков решава да даде своя човешки живот като продължение на живота на Църквата чрез *Свещенството*. Така той става първият свещеник, след 19-годишна пауза, време без нови свещенически звания – за цялата Католическа църква в България. През 1980-1982 специализира каноническо право в Григорианския университет в Рим, а след това е енорийски свещеник в катедралния храм „Успение Богородично" в София. При връщането му в страната, заедно с отец Георги Йовчев, е задържан на границата, и им е конфискувана цялата духовна литература, която те по закон имали право да носят... След свалянето на комунистическия режим през 1990, към Църквата се обръщат много хора „зажаднели за Бог", с които Христо Пройков започва занимания по вероучение. През 1991 възобновява издаването на вестник *„Истина – Veritas"* – продължител на вестник *„Истина: Ego sum vici, veritas et vita*" (С., 1924-1949). На 6 ян. 1994 е ръкоположен за титулярен епископ на Бриуликата в базиликата „Св. Петър" в Рим от папа Йоан Павел II. Ръководи Католическата апостолическа екзархия в България от 1995. Председател е на Епископската конференция на Католическата църква в България и ръководи 4 от комисиите в нея – за духовенството, за католическото възпитание и званията, за пастирската грижа над емигрантите и пътуващите, за пастирската грижа над здравната служба. През 2009 е назначен от папа Бенедикт XVI за консултант на Конгрегацията за Източните църкви на Римската курия. На 11 окт. 2019 папа Франциск издига Апостолическата екзархия в Епархия „Св. Йоан XXIII" и екзарх Христо Пройков получава титлата Епарх. Монсеньор Христо Пройков е носител на Големия кръст на Малтийския орден *Pro piis meritis Melitensi* (2007).

Христо Пройков (фотопортрет)

*Лит.: **Христо Пройков**. Католическата духовна култура и нейното присъствие и влияние в България = La cultura spirituale cattolica: sua presenza ed influsso in Bulgaria. С., 1992; Посещението на папата [**Йоан Павел VI**] ще е от решаващо значение за България: **Христо Пройков**, Апостолически екзарх на Католическата църква в България, в разговор с Тони **Николов**. // Демокрация, N 167, 24 юни 2000, с. 6; Приветствие от **епископ Христо Пройков**, Апостолически екзарх, произнесено на Международния научен симпозиум „Византия и славяните" по случай 20-годишнината от създаването на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев" към Софийския университет „Св. Климент Охридски", 12-14 май 2006 г. // Год. Соф. унив. „Св. Климент Охридски". Ц-р за славяно-визант. проуч. „Проф. Иван Дуйчев", 95 (14), 2006, 2009, с. 23; **Светият Дух** не се спира на цвета на кожата: интервю с **епископ Христо Пройков** / Калина **Йотова**. // Новинар, N 38, 14 февр. 2013, с. 6-7; **Христо Пройков**. Животът и делото на **Ронкали – блаженият папа Йоан XXIII**. // „Българският папа" **архиепископ Анджело Джузепе Ронкали – Папа Йоан XXIII** и България: сб. с докл. и материали от науч. конф., София, 5 юни 2013 г. = „Il papa bulgaro" l'arcivescovo **Angelo Giuseppe Roncalli – Papa Giovanni XXIII** e la Bulgaria: atti e documenti del Convegno scientifico di Sofia, 5 giugno 2013. С., 2014, с. 30-37; За да се обединим, трябва да се обичаме: разговор с **епископ Христо Пройков, Апостолически екзарх и председател на Епископската конференция на Католическата църква в България**. // Християнство и култура, 2016, N 1, с. 9-16; **Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство**. **Папа Йоан XXIII** и неговата енциклика „Пачем ин терис". // Нишката на Ариадна (Gloria bibliospherae) = Ariadne thread (Gloria bibliospherae): Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Cognitology of encyclopedicity of the library and information activity / Науч. ред. С. **Денчев**; Съст., предг., библиогр. А. **Куманова**, Н. **Василев**. С., 2017, с. 153-156: с ил.; **Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство**. **Папа Йоан XXIII** и неговата енциклика „Пачем ин терис". // Издател, 2016, N 1/2, с. 10-14; **Христо Пройков**. Каритас – милосърдна десница на Католическата църква: история на НКФ „Каритас България", 1993-2018: 25 год. С., 2018; България беше избрана от **папата [Франциск I]**, защото сме на вратата на Европа: с **епископ Христо Пройков, апостолически екзарх и председател на Епископската конференция на Католическата църква в България**, разговаря Момчил **Методиев**. // Християнство и култура, 2019, N 2, с. 5-11; Катедрален храм „Успение Богородично": история и настояще / Катол. епархия „Св. Йоан XXIII"; съст. **Христо Пройков**, Здравко **Каменаров**; предг. **Христо Пройков**. С., 2021.*

ХРИСТО САМОКОВЛИЯТА – възрожденски деец. Роден в Самоков. Съдействал за преместване на митрополията от гр. Дупница в Самоков (1798).
*Лит.: **Христов**, Хр. Българските общини през Възраждането. С., 1973, с. 74.*

Per aspera ad astra!

Борис Христов (фотопортрет)

ХРИСТОВ, Борис Кирилов (18.V.1914 – 28.VI.1993) – оперен певец. Роден в Пловдив, израства в София. Завършва право в Софийския университет (1942), но се отдава изцяло на музиката. Още от дете участва в хора на катедралата „Св. Александър Невски". От 1930 е в Хор „Гусла", на който след 1940 е солист. Специализира в Милано (1942). Започва да участва в концерти, съвместно с оркестъра на Академията „Санта Чечилия". Оперния си дебют прави в малката роля на Колин от операта „Бохеми" на Джакомо Пучини в Реджо ди Калабрия (12 май 1946). През следващите няколко години продължава с изявите си в различни италиански театри. Завръща се в България (1962) и прави записи в храма „Св. Александър Невски". През 70-те г. на XX в. отношенията на Борис Христов с българските власти постепенно се затоплят. Осъществява записи на албума „Български и руски църковни песнопения" заедно с Българската хорова капела (1976). Прави нови записи в Храм-паметника „Св. Александър Невски" с хора му (1978). Тези песнопения се преиздават през годините от „Балкантон" (1983, 1987 и 1998). Получава високи държавни награди, но никога не е допуснат да пее на българска сцена. Умира в Рим. Тялото му е пренесено за поклонение в софийската катедрала „Св. Александър Невски" и е погребано в София.

*Лит.: **Кондаков**, Ив. **Борис Христов** в България. // Църковен вестник, N 28, 1 ноември 1976; **Божков**, Атанас. **Борис Христов**. С., 1985; **Курами**, Карло, Маурицио **Модуньо**. **Борис Христов**: Живот, глас, изкуство. С., 1998; **Абаджиев**, Александър. Оперните звезди на България. С., 2008, с. 95-105.*

ХРИСТОВ, Васил – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Карнобат. Учител в с. Костен, Карнобатско, Бургаска обл. (1866) и свещеник (1867).

*Лит.: **Нейчев**, Т. Карнобат в миналото и **Алекси Нейчев**. С., 1938, с. 25.*

ХРИСТОВ, Васил – възрожденски църковен деец. Роден в с. Гарван, Габровска обл.

*Лит.: **Цончев**, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 351.*

ХРИСТОВ, Василий – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Песнопой, Пловдивска обл. Килиен учител и свещеник в Карлово (1835-1856).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 685.

ХРИСТОВ, Величко (1828-1902) – търговец и обществен деец. Роден в с. Неделковци, Еленско (дн. Великотърновска обл.). Представител на Преславска епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 485.*

ХРИСТОВ, Георги (1824-1892) – църковен и революционен деец. Роден в с. Калугерово, Пазарджишка обл. Свещеник в селото (70-те г. на XIX в.) Взема участие в Априлското въстание 1876. Заточен в крепостта Акия (1877).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 685.

ХРИСТОВ, Димитър – възрожденски църковен деец. Свещеник в Пловдив (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 685.

ХРИСТОВ, Димитър – възрожденски просветен и църковен деец. Учител в с. Босевци, Еленско, Великотърновска обл. (1872-1873), след което е ръкоположен за свещеник в същото село. Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 685.

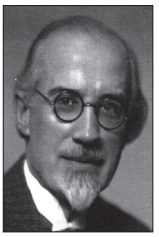

Добри Христов (фотопортрет)

ХРИСТОВ, Добри (Д. Х. Иванов) (14.XII.1875 – 23.I.1941) – композитор. Роден във Варна. Произхожда от дребно занаятчийско семейство, преселило се от Казанлък. Първоначално се опитва да свири репертоара на военния духов оркестър. Нотното си образование получава от военни музиканти в града. Като вижда големия му интерес към музиката, неговият съсед Отон Иванов – известен поборник и будител, по настояване на съпругата му подарява на младия музикант цигулка. Тогава Добри Христов е едва 12-годишен. С подарената цигулка той продължава да се самообразова, а в четвърти клас се опитва и да композира – отначало едногласни мелодии, после – две мазурки, а в последните класове на гимназията – и хорови песни с „пълна хармония" и солово-инструментални съчинения. По-късно учи и хармония. През 90-те г. на XIX в. създава две хорови китки „Лиляна мома хубава" и „Пусти моми жеравненки", с които се явява на конкурс за стипендия за обучение по музика в чужбина, но е отхвърлен. За варненската общественост това е обида и хората събират пари, с които е изпратен за следва в Пражката консерватория. Един от неговите преподаватели там е Антонин Дворжак. След завръщането си от Прага разработва български песни от Македония. От 20-те г. на XX в. насочва вниманието си към Родопската музикално-фолклорна област и Софийско – песните, от които претворява композиции за смесен хор. Ратува за въвеждането на „болгарски роспев" в Богослужението. Автор на „Литургия за Св. Иоан Златоуст" (С., 1925) и „Общодостъпна литургия за хорово пение" (С., 1934). Умира в София.

*Лит.: **Кръстев**, Венелин. **Добри Христов**. С., 1975; **Макариополски епископ Николай**. **Добри Христов**, академик, професор, народен и църковен композитор и диригент. // Църковен вестник, N 5, 4 февр. 1961; **Димитров**, М. **Добри Христов** и Варна. Варна, 1987; **Доростолски и Червенски митрополит Неофит**. **Добри Христов** и музиката в Православния храм. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2001; **Григоров**, Д. Църковно-музикалната дейност на **Добри Христов**. // Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2001.*

ХРИСТОВ, Захарий (11.IX.1828 – 11.VI.1869) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Жеравна, Котленско, Сливенска обл. Свещеник в с. Петров дол, Варненска обл. (1850-1868), Учител и свещеник в с. Аврен, Варненско (1860-1865), след което до смъртта си е свещеник в Белослав, Садово, Равна гора и др. във Варненско. Убит от турци.

*Лит.: **Ников**, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934, с. 134, 143.*

ХРИСТОВ, Иван – възрожденски църковен деец и книжовник. Роден в Кратово, Вардарска Македония. Свещеник в града (60-те – 70-те г. на XIX в.). Преписва религиозни съчинения.
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 181.

ХРИСТОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Свещеник в Арбанаси, Великотърновска обл. (1874).
*Лит.: **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 147.*

ХРИСТОВ, К. – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Нисово, Русенско (1876).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 686.

ХРИСТОВ, Константин (24.III.1862 – 20.VI.1928) – църковен деец, свещеноиконом. Роден в с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл. Ръкоположен за свещеник (1887). Служил в гр. Айтос и едновременно с това изпълнявал и длъжността архиерейски наместник в същия град. Назначен за архиерейски наместник и в гр. Бургас (1895-1896), след което отново заема тази длъжност в Айтос (1896-1899) и в Бургас (1899-1926). Участвал като доброволец в Сръбско-българската война 1885.
*Лит.: **Берберов**, Г. **Свещеноиконом Константин Христов**. // Църковен вестник, N 35-36, 20 окт. 1962.*

ХРИСТОВ, Марин – възрожденски църковен деец. Ръкоположен за свещеник в Етъра, Габровско (1868).
*Лит.: **Цончев**, П. Из обществеността и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 351.*

ХРИСТОВ, Марко **–** възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (40-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Архимандрит Евтимий**. Неиздадени материали по миналото на Копривщица. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица. С., 1926, с. 651.*

ХРИСТОВ, Минчо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Дряново (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 686.

ХРИСТОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Горни Марян, Еленско, Великотърновска обл. (след 1835).
*Лит.: **Цончев**, П. Църквата „Преображение Господне" в с. Горни Марян. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 131.*

ХРИСТОВ, Никола – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Виден, Казанлъшко, Старозагорска обл. (60-те г. на XIX в.). Участник в революционното движение.
*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 284.*

ХРИСТОВ, Николай – възрожденски църковен деец. Свещеник в Калофер (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 687.

ХРИСТОВ, Павел – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 687.

ХРИСТОВ, Петко – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Патреш, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 315.*

ХРИСТОВ, Петко (9.X.1950 –) – български Католически духовник, монах францисканец-конвентуалец. Роден в с. Велчево, Великотърновско. Учи в Професионална гимназия по строителство, архитектура и геодезия „Ангел Попов" във Велико Търново. Получава в България необходимия минимум знания за свещеник (1977-1985). Ръкоположен за свещеник (1985). Служи в енориите в Белене и в с. Трънчовица. Преконизиран от папа *Йоан Павел II* за Никополски епархиен епископ (18 окт. 1994). Ръкоположен за епископ (6 ян. 1995). Президент на Католическата благотворителна организация „Каритас България". Член на *Междуритуалната Епископска Конференция в България.* В Епископската конференция на България е председател на комисиите: за институтите за богопосветен живот за обществата и за апостолически живот, както и на Съвета за подпомагане на единството между християните и на Съвета „Cor unim". По време на неговото управление са създадени нови енории в градовете Габрово, Левски, Плевен, Видин и Враца. Нови църкви са построени в енориите – „Св. Св. Кирил и Методий" в гр. Свищов, „Дева Мария от Фатима" в Плевен, „Христос Спасител" във Видин и „Успение Богородично" във Враца. Основно е ремонтирана и след 40 г. отново отворена църквата „Непорочно зачатие на Дева Мария" в с. Ореш, Свищовско (2013). Награден с Големия Кръст на Малтийския орден „Pro piis meritis Melitensi" (30 ноември 2011).
Онлайн ресурс.

ХРИСТОВ, Първан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 687.

ХРИСТОВ, Ради – възрожденски църковен деец. Роден в с. Кайнарджа, Силистренска обл. Свещеник в Алфатар, Силистренска обл. (1871-1884). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 687.

Per aspera ad astra!

ХРИСТОВ, Спас Икономов – възрожденски църковен деец. Роден в Плевен. Свещеник. Преселва се в Каракал, Румъния (1810). Занимава се и с преводи на съчинения от румънски език.
*Лит.: **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 86.*

ХРИСТОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Копривщица (40-те –70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Архимандрит Евтимий**. Неиздадени материали по миналото на Копривщица. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица. С., 1926, с. 642, 652.*

ХРИСТОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Роден в с. Дебелец, Великотърновска обл. Свещеник в селото (1844 – ср. на 90-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Кузманов**, Н. Църква и училище. // Юбилейна книга за с. Дебелец. В. Търново, 1938, с. 115, 119.*

ХРИСТОВ, Стефан – възрожденски църковен деец. Свещеник в Скопие (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 688.

ХРИСТОВ, Стефан поп (– 16.III.1945) – църковен деец. Свещеник в с. Загорци, Новозагорско, Сливенска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 41.

ХРИСТОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Първомайци, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 688.

ХРИСТОВ, Тодор – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник. Учител в Лясковец (1864-1866).
*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 111.*

ХРИСТОВ, Тома Николов – *вж Николов, Тома Христов*

ХРИСТОВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Горна Оряховица (50-те – 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Цонев**, Звезделин. История на гр. Горна Оряховица и околността му: Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932, с. 73.*

ХРИСТОВА ЕВАНГЕЛСКА ЦЪРКВА ШАЛОМ – Християнска църква с над 20-годишна история. Принадлежи към евангелско-протестантското крило на световното Християнство. Продължител на делото на Протестантската Реформация (1517-1555) и дейността на първите протестантски мисионери в България още от 1817. В своето Богослужение и дейност се ръководи от *Библията* като единствено и непогрешимо Божие Слово. Законно регистрирана у нас със статут на вероизповедание. Пълноправен член е и на международната организация на апостолически лидери NEWFRONTIERS, обединяваща повече от 700 църкви в над 60 държави.
Онлайн ресурс.

ХРИСТОЛОВ, Георги (1825 – 10.II.1878) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в с. Панагия на остров Тасос. На 17 г. заминава за България и се установява в Югово, където учителства ок. 10 г. Ръкоположен за свещеник (1852). В 1863 заминава за Станимака (дн. Асеновград) като първи български свещеник в църквата „Св. Димитър". Извършва църковните Св. Литургии на български език и е активен деец по Църковния въпрос. По искане на гръцкото духовенство е арестуван от османските власти и изпратен в Пловдивския затвор (1876). Поп Георги е освободен след 2 г. с влошено здраве и умира.
Онлайн ресурс.

ХРИСТОЛОГИЯ – наименование на науката, която се занимава с богословските (теологичните) аспекти на *Иисус Христос*, Ранното християнство и Патристиката.
*Лит.: **Фельми**, Карл Христиан. Введение в современное Православное богословие / Изд. Московского Патриархата. Москва, 1999; Православная энциклопедия. Москва, 2001, Т. 2, с. 126-127.*

„ХРИСТОС ПАНТОКРАТОР" (XIII-XIV в.) (Вседържител) – църква. Намира се в старата част на гр. Несебър. Днес не функционира и се използва като художествена галерия.
*Лит.: **Рашенов**, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932, с. 59-78; **Димова**, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV в. С., 2008, с. 200-204.*

ХРИСТОТЕ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Богородица" – София (1758 и 1781).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 102.*

ХРИСТОФОР – монах. Роден в гр. Сопот. Приема монашество в Сопотския манастир. Игумен на Троянския манастир (1762-1771). Открива килийно училище. Последните години от живота си прекарва в Сопотския манастир, където умира.
Лит.: Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 278-279; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 689.

ХРИСТОФОР – възрожденски църковен деец. Йеромонах в Хилендарския манастир. Игумен на Кремиковския манастир (1818).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 689.

ХРИСТОФОР – монах. Игумен на Черепишкия манастир (1849).
*Лит.: **Богданов**, Ив. Български твърдини. Книжовни огнища, крепости, манастири в София и Софийско. С., 1971, с. 108.*

ХРИСТОФОР (светско име: Христо Денчев) (1830-1865) – монах. Роден в Севлиево. Приема монашество в Троянския манастир (1850). Служи в църквата „Св. Богородица" – Пловдив (от 1859) и взема участие в борбата за църковна независимост. Предполага се, че е отровен от гърци.
*Лит.: **Вълчанов**, Х. Севлиево (1842-1942). С., 1942, с. 132-133.*

ХРИСТОФОР (светско име Христо Петров Събев; прозвище: Фори Светулката) (3.V.1946 –) – йеромонах. Роден в Габрово. Завършва атомна физика в Софийския университет „Св. Климент Охридски" и Духовната академия в София (1985). Служи в различни църкви и манастири във Великотърновската епархия. Основател на Комитета за защита на религиозните права, свобода на съвестта и духовните ценности, както и на Християнския съюз „Спасение". За разпространение на позиви и нелегални за това време събирания лежи в Софийския и Варненския затвор (1988 и 1989). Организира митинги-бдения, което му носи прякора „Фори светулката". Участник в работата на Кръглата маса, член на Координационния съвет на СДС и депутат от СДС в 36-ото Народно събрание. През 1995 емигрира в щата Юта, САЩ, но прекарва част от времето си и в България.
*Лит.: Обръщение на Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993; **Г-н Христо Събев** по нов път. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993; **Топузлиев**, Бл. Бавноразвиващ се демагог [**Христо Събев**]. // Църковен вестник, N 9, 28 февр. – 6 март 1994.*

ХРОНИКИ – жанр на средновековната европейска историография, познат в България чрез византийски съчинения и сътворявани по византийски образец: *„Именник на българските ханове"* (кратък средновековен летопис, запазен в късни преводи от XV-XVI в. на руската редакция на старобългарски език, съдържащ имената и родовете на няколко ранни прабългарски владетели; в него са посочени и датите на възкачването на хановете (кановете) на престола и продължителността на тяхното управление; предполага се, че изгубеният оригинал е бил съставен през IX в. на гръцки език и е съдържал някои понятия на прабългарски език.), *„Историкии"* (съставеният през 894 първи славянски летописен труд) от епископ *Константин Преславски* и др.
*Лит.: **Трифонов**, Ю. Византийските хроники в църковнославянската книжнина. // Изв. Ист. д-во в София, 1924, Т. 6, с. 163-181.*

ХУБАНЧЕВ, Ангел (29.IX.1905 – 23.III.1945) – свещеник. Роден в с. Ловни дол, Севлиевско, дн. Габровска обл. Завършва Софийската семинария (1927). Ръкоположен за свещеник (7 ян. 1929). Завършва и Свободния университет (1938). Архиерейски наместник (от 1940). Участва в ръководството на Свещеническия съюз. Освен това е военен свещеник, както и проповедник в затвора. Преподава вероучение в местната гимназия, където е ръководител на ученическо християнско дружество. С речите си в защита на Християнските идеи силно предизвиква реакция от страна на атеистите-комунисти. Арестуван на 10 септ. 1944 и след няколкомесечни изтезания е разстрелян.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27.

ХУБАНЧЕВ, Антоний Ангелов (20.V.1936 –) – богослов. Роден в Разград. Син на Ангел *Хубанчев*. Завършва Духовната семинария (1956), Духовната академия в София (1960) и философия в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1968). Специализира в Старокатолическия факултет в Берн, Швейцария (1968-1970) и в Източно-църковния институт на Римокатолическата църква в Регенсбург, Германия (1980-1981). Професор в Духовната академия (1988). Гост-преподавател е във Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий" (2003-2004). Научните му интереси са в областта на Християнската философия и антропология и на психология на религията. Автор е на съч. „Аз съм Пътят, Истината и Животът" (С., 1997).
Онлайн ресурс.

Антоний Хубанчев (фотопортрет)

ХУГЕНОТИ – наименование на френските протестанти, дадено от католиците в периода на Реформацията. Привличат на своя страна лица от т.нар. „трето съсловие", които са недоволни от централизираната политика на кралската власт и дворянството. Преследвани от 1592 до избухването на Великата френска революция (1789).
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 72.

ХУНЯДИ, Янош (1407-1456) – унгарски държавник и пълководец. Участва в полско-унгарския поход срещу Османската империя, възглавен от *Владислав III Ягело*. След смъртта на последния е принуден да се оттегли на запад.
*Лит.: **Цветкова**, Бистра. Паметната битка на народите (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV в.). 2. прераб. и доп. изд. Варна, 1979.*

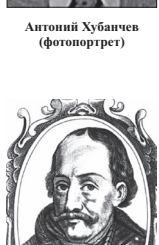
Янош Хуняди (гравюра)

ХУСИСТИ – привърженици на Ян Хус (1371-1415) – идеолог на чешката Реформация за борба против Католическата църква.
Лит.: Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 85.

ХЪРЛЕЦКИ МАНАСТИР „СВ. ТРОИЦА" – намира се на ок. 5 км северно от с. Хърлец, Оряховско, дн. Врачанска обл., в местността „Манастира". Няма сведения кога точно е бил основан манастирът, но се приема, че през Късното средновековие (XVI-XVII в.) той е съществувал. Разрушен от разгневените орди на Осман Пазвантоглу, които не открили в него легендарно златно съкровище. Днес от манастира „Св. Троица" са останали само името на местността и преданието.
Онлайн ресурс.

Ц

ЦАКОВ, Никола – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Гложене, Тетевенско, Ловешка обл. (70-те г. на XIX в.). Член на местния революционен комитет.

Лит.: ***Унджиев****, Ив. Псевдонимите на революционните комитети в Орхание и Тетевенско по време на Левски. // Училищен преглед,1930, N 2, с. 408.*

ЦАМБЛАК – *вж Григорий Цамблак*

ЦАНКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Габрово (1859).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 691.

Драган Цанков (фотопортрет)

ЦАНКОВ, Драган Киряков (истинско име: Димитър Гиков) (9.XI.1828 – 24.III.1911) – обществен, политически и държавен деец. Роден в гр. Свищов. Първоначално учи в родния си град, а после в Априловското училище в Габрово и в гр. Елена при Иван Момчилов. Сменя името си от Димитър на Драган, тъй като Димитър има гръцки произход, а и семейството му е яростен противник на фанариотите. Продължава образованието си в Одеската семинария (1845-1847), а от 1847 и – в Киевската гимназия. Учител в българското училище в Галац (1848-1850). По-късно учи във Виена. Открива собствена печатница в Цариград (1855). С.г. приема тайно Католицизма. Инициатор за създаването и пръв председател на „Община на българската книжнина" (1856), която се счита за предшественик на Българското книжовно дружество, образувано в Браила (1869). На 1 ян. 1858 това дружество започва да издава списание „Български книжици", изиграло огромна роля за културното издигане на народа и за формиране на българската интелигенция. След като в редакционната политика на списанието надделяват идеите на по-консервативните кръгове, Драган Цанков се оттегля и създава в. „България" (1859-1863), чрез който проповядва своите идеи за разрешаване на българския църковен въпрос по пътя на униатството. Участва в посещението при папа Пий IX в Рим (1861), по време на което архимандрит *Йосиф Соколски* е обявен за архиепископ. След неуспеха на унията (1863) завръща се в Свищов и постъпва като служител в османската администрация. Учител и съдия в Русе (1865-1867) и помощник-управител на Нишкия (1868-1869) и Видинския (1869-1872) санджак. През следващите години е учител в Цариград. През 1876-1877, заедно с Марко *Балабанов* е натоварен от Българската екзархия да пътува в Европа, за да информира обществено мнение за положението на българите след Априлското въстание. След Освобождението Драган Цанков е един от водачите на либералното течение в Учредителното събрание (1879), което след това се обособява в партия. Един от дейците, които допринасят за демократичния дух на Търновската конституция. Министър-председател и министър на външните работи и изповеданията (март-ноември 1880). В това си качество предприема несполучлив опит за уреждане положението на Българската църква в Княжеството. Обявява се против държавния преврат (от 27 апр. 1881) и срещу установения Режим на пълномощията от княз Александър I Батенберг, заради което е преследван и репресиран. След възстановяването на Търновската конституция (септ. 1883) прави компромис по отношение на княза и е назначен отново за министър-председател. Заради включването в кабинета на представители от Консервативната партия предизвиква реакцията на крайните либерали, предвождани от Петко Р. Славейков и Петко Каравелов. Между двете течения в Либералната партия започва борба. След загубата в парламентарните избори (лятото на 1884) откъсва се от Либералната партия и застава начело на умереното течение в нея, което през 1899 се обособява като Прогресивнолиберална партия. По време на Регентството (1886-1887) и първия стамболовистки режим (1887-1894) е политически емигрант в Русия. Макар че напуска лидерския пост в партията си, не се отказва от политическа дейност. Председател на XII Обикновено народно събрание (1902-1903).

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 134-135;* ***Василев****, Ст. п.* ***Драган Цанков*** *и унията. // Църковен вестник, N 28-29, 5 юли 1947;* ***Ковачева****, М.* ***Драган Цанков****. Обществеик, политик и дипломат до Освобождението 1878. С., 1982;* ***Николова****, В. Политик на две епохи. С., 1994;* ***Ташев****, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 502-503;* ***Любенова****, Л. Българската православна църква и изпълнителната власт (1878-1919). //* ***Любенова****, Л. Пътят на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 69.*

ЦАНКОВ, Иван Нанков (– 24.III.1945) – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Борисово, Поповско, Търговищка обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 34.

ЦАНКОВ, Николай Греков (-1945) – църковен деец. Свещеник в с. Батулци, община Ябланица, Ловешка обл. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 38.

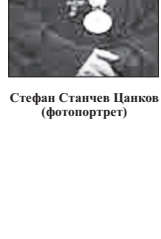

Стефан Станчев Цанков (фотопортрет)

ЦАНКОВ, Стефан Станчев (4.VII.1881 – 20.III.1965) – църковен юрист и богослов, протопрезвитер. Роден в Горна Оряховица. Завършва богословие (с докторат, 1905) в Православния богословски факултет на Черновицкия университет (1905) и право (с докторат: Die Grundlagen der Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche: Inaugural-Diss. zur Erhaltung der Würde eines Doktor Juris Publici der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich /Zürich, 1918/) в Цюрихския университет. Редактор на „Църковен вестник" (С., 1920). Редовен професор по църковно право в Богословския факултет на Софийския университет (1923-1950), негов декан (1923-1924, 1938-1939), ректор на университета (1940-1941), професор в Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1950-1961). Дописен (1924) и действителен (1932) член на Българската академия на науките, почетен доктор на университетите в Атина (1936) и Оксфорд (1937). Автор на: „Малорусите в Австро-Унгария" (Българска сбирка, 1907, N 3, с. 3-50); „Die Verwaltung der bulgarischen orthodoxen Kirche" (Halle, 1920); „Das orthodoxe Christentum des Ostens: Sein Wesen und seine gegenwärtige Gestalt (Gastvorträge, gehalten an der Berliner Universität)" (Berlin, 1928), „Междуцърковното положение на Българската православна църква след Освобождението на България" (// Год. Соф. унив. Богословски фак., 10, 1933, с. 1-130); „Албанската православна църква и нейната уредба" (// Год. Соф. унив. Богословски фак. 12, 1935, с. 1-66); „Нови данни за

историята и уредбата на Рилския манастир" (// Год. Соф. унив. Богословски фак., 13, 1936, с. 1-49); „Българската православна църква от Освобождението до наше време" (// Год. Соф. унив. Богословски фак., 16, 1939, с. 1-372); „ Света гора Атон и нейното съвременно положение" (// Год. Духовната академия, 3, 1954, с. 303-323).

*Лит.: Реч, произнесена от **свещ. д-р Стефан Цанков** на молебена в Софийската катедрала по случай обявяване (на) войната. // Църковен вестник, N 38, 6 окт. 1912; **Ковачев**, М. 50 години (Поглед върху изминатия път **[протопрезвитер Стефан Цанков]**). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; **Марковски**, Ив. С. **Професор протопрезвитер д-р Стефан Цанков** навърши 75 години. // Църковен вестник, N 31-32, 30 юли 1956; **Гяуров**, Хр. Н. Една бележита пастирска петдесетгодишнина **[протопрезвитер Стефан Цанков]**. // Църковен вестник, N 38, 27 септ. 1958; **Чолаков**, Л. Спомени за **протопрезвитер Стефан Цанков**. // Църковен вестник, N 8, 11 март, 1970; **Кирил, Патриарх Български**. Во блаженом успении **[протопрезвитер Стефан Цанков]**. // Църковен вестник, N 21, 15 май 1965; **Пенов**, Д. Смъртта на **протопрезвитер Стефан Цанков**. // Църковен вестник, N 27, 26 юни 1965; **Беров**, Хр. Учението на **[протопрезвитер] Стефан Цанков** за църквата. Една непозната дисертация от Рим **[Alexiev**, Gabriel. **Stefan Zankows** lehre über die Kirche. Eine kritische genetisch-systematische Untersuchung: Diss. ... Theologie. Rom, 1965]. // Църковен вестник, N 11,1-15 юни 2007; **Чолов**, П. Български историци: биографично-библиографски справочник. 3. изд. С., 2010, с. 352.*

ЦАНОВ, Ангел (1830 – 9.VII.1903) – църковен деец. Роден в с. Владимирово, обл. Монтана. Ръкоположен за свещеник (1852). Обслужва селата Владимирово, Котеновци и Войници, Ломско. Предотвратява опит за покатоличване на родното му село. След Освобождението продължава да е свещеник в него.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 691.

ЦАНОВ, Андрей Стоев (14.III.1842 – 25.III. 1933) – журналист, писател, протестантски проповедник. Роден в с. Равнище, Тетевенско, Ловешка обл. Сътрудничи в цариградския в. „Време" (Цариград, 1866), по-късно – в пловдивския в. „Марица". Един от основателите на *Българското евангелско дружество* и негов председател. Съосновател и на Българското брошурно дружество. Редактор на сп. „Домашен приятел" (Самоков, 1890-1900), на в. „Зорница" (Цариград, 1876-1948). Автор е на книги, свързани с проблемите на България: „България и източният въпрос" (Пловдив, 1876); „Наука и вяра" (Пловдив, 1894); „Първият български княз" (София, 1895); „Неразрешени задачи – нач. на XX в." (Пловдив, 1901); „Едновремешна, сегашна и бъдеща България" (Пловдив, 1918); „Причини за нещастието и днешният дълг на България" (Пловдив, 1921). През последните години от живота си той загубва зрението си и чрез диктуване е написал последните си две книги: „Целта и щастието на човешкия живот" (Пловдив, 1927) и „Образцова и щастлива България" (Пловдив, 1933).

*Лит.: **Куличев**, Христо. Заслугите на протестантите за българския народ. С., 2008.*

ЦАРЕВ, Георги (25.III.1915 – 16.VII.1986) – просветен и църковен деец. Роден в с. Оборище, Панагюрско, Пазарджишка обл. Завършва Софийската духовна семинария (1935) и Богословския факултет при Софийския университет (1939). Учител по религия и история на Българската църква в IV Софийска гимназия (1941-1942). Библиотекар във Военното училище в София (1945-1946). Завършва Школата за запасни офицери (1946-1949). Учител в Свещеническото училище в Черепишкия манастир. Доцент и ръководител на катедрата по *Свещеното Писание* на *Новия Завет* в Духовната академия (1971-1976); професор (1976-1980). Редактор на „Църковен вестник" (С., 1967-1986) и сп. „Духовна култура" (С., 1967-1986). Автор на поредица от пособия за изпитните събеседвания на енорийските свещеници („Човекът в семейството, обществото и държавата според книгата *Премъдрост на Иисуса, син Сирахов*" (С., Изд. на Св. Синод, 1973).

*Лит.: **Димитров**, Ив. Достойно извървян жизнен друм **[Георги Царев]**. // Църковен вестник, N 28, 1 ноември 1986.*

ЦАРИГРАД – гр. в Турция. Основан в VII в. пр. Хр. на десния бряг на Босфора от гръцки колонисти от Мегара (VII в. пр. Хр.). Малко по-късно приема името *Византион*. Избран от император *Константин I Велики* за нова столица на Римската империя (330). От Византион произлиза и името на Византийската империя, което никога не се е употребявало в самата империя и е използвано за пръв път от германския историк Йеронимус *Волф* (1557). Градът е столица и за кратко на съществувалата през XIII в. Латинска империя. От късноримската епоха той остава известен с името *Константинопол*, а след 1930 приема турското име *Истанбул*. Влиза в историята и с българското си име *Цариград*. Като седалище на *Цариградската (Вселенска) патриаршия* градът е осеян с голям брой църкви и манастири, сред които „Св. София" и др. Седалище е и на *Българската екзархия* (1782-1913). В града са положени основите и на българската църква „Св. Стефан", към която функционират българско училище и българска духовна семинария (1892-1913).

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 134-193.

ЦАРИГРАДСКА БЪЛГАРСКА АРХИЕПАРХИЯ – апостолическа архиепархия на Църквата на съединените с Рим българи. Седалище в Цариград. Просъществува между 1883 и 1926. Възниква като Български апостолически викариат (1861) със седалище в Цариград. В нач. на 1867 епископско седалище се установява в Одрин. На 5 септ. 1876 с декрет от Рим *Нил Изворов* е назначен за епископ на Български апостолически викариат. На 21 септ. е официално въведен в чин епископ на Българо-униатската църква. През 1883 Ватикана извършва цялостна реорганизация на църковно-административната структура на Католическата църква на Балканите съобразно новите държавни граници след Берлинския конгрес. Така Българският апостолически викариат е преобразуван в архиепархия и от него са отделени земите на Тракия и на Македония и върху тях са образувани двата нови викариата. Двата нови викариата са били подчинени на новоформираната архиепархия.

Диоцези, възникнали от Български апостолически викариат

Диоцез	Вид	Дата на създаване	Седалище	Глава	Сан	Монашески орде
Тракийски български апостолически викариат	викариат	4 юли 1883 г.	Одрин	Михаил Петков	епископ	успенци и възкресенци
Македонски български апостолически викариат	викариат	6 декември 1883 г.	Солун	Лазар Младенов	епископ	лазаристи
Цариградска българска	архиепархия	1883 г.	Цариград	Нил Изворов	архиепископ	успенци

Новоназначените Михаил Петков и Лазар Младенов били първите униатски владици с възпитание, придобито в утвърждаващата се българо-католическа традиция и с образование, получено в католически висши богословски училища. Скоро след реогранизацията монасите успенци организират нисша, а по-късно и висша духовна семинария в Цариград. През 1895 Нил Изворов се връща към Православието и овакантява архиепископската длъжност. През 1905 титулярният Теодосиополски архиепископ Михаил Миров е утвърден за глава на архиепархията. Поради преселване на основното мирянско население на територията на България по време на Балканските войни (1912-1913) и след Първата световна война (1915-1918) архиепархията и двата подчинени викариата са закрити (1926). Техен наследник е Софийската апостолическа екзархия, формирана с.г. Наместници: архиепископ Нил Изворов (1883-1895); архиепископ Михаил Миров (1907-1923).

Лит.: ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ЦАРИГРАДСКА БЪЛГАРСКА ДУХОВНА СЕМИНАРИЯ – средно духовно училище (семинария), създадено от Българската екзархия през учебната 1892-1893, след преместването на свещеническото училище от Одрин в Цариград. Открита официално на 22 септ. 1891 в квартал „Фенер", при църквата „Св. Стефан". В нач. на учебната 1892-1893 духовното училище е отделено от четирикласното и става самостоятелно. За пръв негов ректор е назначен архимандрит *Методий Кусев*. През учебната 1895-1896 семинарията става пълна, шесткласна и се изучават 31 предмета. В нея постъпват за обучение главно млади българи от Македония и Одринско и много малка част от Княжество България. Почти всички семинаристи са пълни стипендианти на Екзархията и в продължение на шест години се учат, хранят и обличат за нейна сметка. Просъществува до обявяването на Балканската война 1912-1913. През ноември 1912 семинаристите са евакуирани с руски кораби за Бургас и Варна, а с австрийски – за Пирея и оттам за родните им места в Македония. По-късно цариградските семинаристи довършват образованието си в Софийската семинария или в Бачковското свещеническо училище (открито през 1910). На 27 ноември 1913 е принуден да напусне Цариград последният ректор на семинарията – архимандрит *Инокентий Софийски*. Като отговарящ за семинарското имущество е оставен йеромонах *Ириней*. В периода 1900-1913 завършват семинарията ок. 200 младежи, които стават учители, свещеници, монаси, служители в екзархийската и митрополитските канцеларии. Някои от тях продължават образованието си главно в руски духовни академии. Измежду възпитаниците на Цариградската духовна семинария изпъкват имената на редица български църковни и просветни дейци. От 1891 до 1912 Цариградската българска духовна семинария дава двадесет випуска.

Лит.: Българската духовна семинария в Цариград. // Новини, N 46, 5 март 1893; Отварянето на Българската духовна семинария в Цариград. // Църковен вестник, N 42, 17 окт. 1903; ***Динев****, П. Музикоучители от Цариградската духовна семинария. // Църковен вестник, N 11, 18 март 1961;* ***Даскалов****, Д. Революционна организация в Цариградската духовна семинария преди и след Илинденско-Преображенското въстание (1903 г.). // Духовна култура, 1990, N 9, с. 29-32;* ***Темелски****, Хр. Българската духовна семинария „Св. Иван Рилски" в Цариград. // Църковен вестник, N 12, 21-27 март 1994;* ***Темелски****, Хр. „Тържествувай, български народ". // Македонски преглед, 2010, N 2, с. 19-20.*

ЦАРИГРАДСКА ПАТРИАРШИЯ – *вж Вселенска патриаршия*

ЦАРИГРАДСКА УНИЯ 1860 – *вж Униатско движение в България;* Великденска акция (3 апр. 1860).

ЦАРИЧИН ГРАД – *вж Първа Юстиниана*

ЦАРСКИ ДВЕРИ – *вж Двери*

ЦАРСКИ ЧАСОВЕ – тропари и песнопения. Чинът на Царските часове е съставен през IV в. от Св. *Кирил Александрийски*. Състоят се от по три псалма, с тропари (краткото песнопение, което отразява важни моменти от живота и подвига на честванията светец или съдържа основните идеи на празника), четене на „Св. Боже", кондаци – песни като тропарите, молитвата „Иже на всякое время" и заключителна молитва. Изпълняват се само три пъти годишно: на Рождество Христово, на Богоявление и на Велики петък. Всеки час изразява една идея или е възпоменание на някое новозаветно събитие.

Онлайн ресурс.

ЦАРСТВО БОЖИЕ (или Царство небесно) – основна представа за Рая в Християнството.

Онлайн ресурс.

ЦАРСТВО НЕБЕСНО – *вж Царство Божие*

ЦАЧОВ, Анастас – възрожденски църковен деец. Свещеник в Ловеч (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦАЧОВ, Варчо – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в с. Ново село, Севлиевско, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.). Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: 90 години от Новоселското въстание 1876-1966. Ловеч, 1966, с. 56.

ЦАЧОВ, Филип – възрожденски църковен деец. Свещеник в Плевен (нач. на 70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦВЕТАН – възрожденски църковен деец. Свещеник във Враня (Сърбия) (кр. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦВЕТАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Железница, Софийска обл. (1869).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦВЕТАН – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Потоп, общ. Елин Пелин, Софийска обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦВЕТАНОВ, И. – *вж Игнатий Рилски*

ЦВЕТАНОВ, Иван Русинов (– 5.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Белозем, Пловдивска обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 34.

ЦВЕТИНОВ, Наум Анастасов (псевдоними: Калоян и Мелхисадек) (14.VI.1873 – 1949) – революционен и църковен деец. Роден в Охрид (Вардарска Македония). Завършва Духовната семинария в Цариград, след което е учител в Охрид. Присъединява се към ВМОРО (1900). По време на Илинденско-Преображенското въстание е член на Горското началство на Охридския революционен район. След потушаването на въстанието бяга в Арад (Австро-Унгария), откъдето се прехвърля в България. Първоначално се установява в с. Видраре, Тетевенско (дн. Ловешка обл.), където е учител, а после отива в Балчик, където е ръкоположен за свещеник. Свещеник в Преслав (1913-1926) и София (1927-1949).
*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна Македоно-Одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 181.*

ЦВЕТИОВ – *вж Евлогий*

ЦВЕТКОВ, Борис (– 1.X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Църква, Пернишка обл. Убит.
Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 29.

ЦВЕТКОВ, Георги – възрожденски църковен деец. Свещеник в Правец, Софийска обл. (нач. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦВЕТКОВ, Йордан – просветен и църковен деец. Роден в с. Бачево, Разложко, Благоевградска обл. Учител в Пловдивско и Пазарджишко, а след Освобождението – в родното си село, а след 1900 – в с. Бистрица, Благоевградска обл.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 695.

ЦВЕТКОВ, Коста (-1879) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Троян (50-те г. на XIX в. – 1879). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 696.

ЦВЕТКОВ, Петър (1820-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Кюстендилско (нач. на 50-те г. на XIX в. – 1879). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 696.

ЦВЕТНИЦА – подвижен християнски, религиозен и народен празник, който се празнува както в Православната, така и в Католическата и Протестантската църква една седмица преди Великден, в неделята след *Лазаровден*. Нарича се още *Връбница*, *Цветна Неделя*, *Вая* (Вайя), *Куклинден* или *Палмова Неделя* (в Западните църкви). Пада се в шестата неделя на *Великия пост.* На този ден Християнската църква празнува влизането на *Исус Христос* в Йерусалим в дните преди еврейската *Пасха*. Според *Новозаветните Евангелия* Христос пристига в града, възседнал магаре, а вярващите го посрещат, като разстилат пред него дрехите си и маслинови клонки. След като Възкресил престоялия четири дни в гроба Лазар, брат на сестрите Марта и Мария, Иисус Христос се отправил за Йерусалим. Когато наближил града с придружаващите го ученици и стигнали до Витания, той изпратил двама от тях да отидат в селото и да му доведат вързаната в началото на селото ослица и малкото ѝ осленце, а, ако някой ги попита, защо правят това, да кажат, че е потребно на *Господ*. Като разбрали, че ослицата е за Христос, никой не им попречил. Той я възседнал и така влязъл в Йерусалим. Вестта за Възкресението на Лазар вече го изпреварила и хиляден народ тръгнал към Витания, за да го посрещне. Народът, виждайки в Иисус Христос *Спасителя*, възторжено размахвал палмови клонки и хвърлял цветя пред нозете му. Всички пеели: „Осанна! Благословен Идещият в име Господне, Царят Израилев" (Иоан. 12:13). Фарисеите пък наредили на Христос да забрани на народа да ликува, на което Той отвърнал: „Казвам ви, че, ако тия млъкнат, камъните ще извикат" (Иоан. 19:40). Шествието продължило и от височината на Елеонското възвишение до Храма. Христос изгонил оттам събралите се в двора му селяни и купувачи на разни стоки и извършил множество изцерения на болни и недъгави човеци. На този ден в църквата се отслужва молитва и се благославят върбови клонки. Те се раздават на вярващите и всеки ги отнася в дома си за здраве. Окичват с върбови клонки портите и се сплита венче от осветената в църквата върба. Върбовите клонки символизират палмовите, с които е бил посрещнат Иисус Христос в Йерусалим. В този ден, който е през периода на постите, се разрешава риба. Имен ден празнуват всички, които носят имена, произлизащи от названия на растения: Аблен(а) („аблена" означава планински божур); от името Аблена произлиза името Албена, което Йордан *Йовков* създава за благозвучие), Аглика, Ахинора (означава дъх на теменуга); името създава Николай *Райнов* за описание на свой персонаж (царица Ахинора, съпруга на хан Аспарух – в книгата си „Видения от древна България" /С., 1918/), Бегония, Белян(а), Билян(а), Божур(а), Босилка, Босилко, Венета, Венелин(а), Венец, Венцислав, Вероника, Виола, Виолета, Върба, Върбан(а), Върбин(ка), Габър, Габрина (от „габър"), Гергин(а), Гроздан(к)а, Далия, Дафина, Делян(а), Детелин(а), Дилян(а), Дренка, Ели (от „ела"), Елица, Енчо, Еньо (от „еньовче"), Жасмин(а), Здравец, Здравка, Здравко, Зюмбюл(а), Ива (име на върба), Иглика, Кала, Калин, Калина (име), Калия, Камелия, Карамфил(к)а, Китка, Лало, Лалка, Латин(ка), Лиана, Лила, Лили, Лилия, Лилияна, Лилян(а), Лоза(н), Люляна, Магнолия, Малин(а), Маргарит(а), Минзухар(а), Мирта, Момина (от „момина сълза"), Нева, Невен(а), Невян(а), Незабравка, Орхидея, Петуния, Рали, Ралица, Ренета (от латински – „преродена"), Роза, Розалин(а), Розан(а), Роксана, Росен, Росица, Росна, Ружа, Синчец, Сиян(а), Смилян(а), Смирна, Стефани(я) (от гръцки – „венец"), Теменуга, Теменужка, Трендафил(ка), Фидан(ка), Цвета, Цветан(а), Цветанка, Цвете, Цветелин(а), Цветин(а), Цветка, Цветомир(а), Цветослав(а), Цвятко, Явор(а), Ясен(а), Ясмин(а).
*Лит.: **Цветан Флоров, свещ.** Цветница – благословен Идещият в име **Господне**. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990; **Атанасова**, Здр. Връбница. // Църковен вестник, N 15, 10-16 апр. 1995.*

Per aspera ad astra!

„ЦВЕТОСЛОВ” – книга. Издадена от Стефан Охридски във Влашко (1643) .
*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 16.*

ЦВЯТКО – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и килиен учител в Чирпан (нач. на XIX в.).
*Лит.: **Събчев**, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 188.*

ЦВЯТКОВ, Кирко хаджи Недков – *вж Кирил Нектариев*

ЦВЯТКОВ, Кръстьо – възрожденски църковен деец. Свещеник в Етрополе (60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Стоянов**, М. Етрополе и българската възрожденска книжнина. // Етрополе: Сб. С., 1972, с. 81; Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 179.*

ЦВЯТКОВ, хаджи Недко – търговец. Роден в гр. Сопот. Баща на Кирил Нектариев – човек, занимавал се с търговия на коприна и копринени изделия. На старини приема монашество в Сопотския мъжки манастир „Св. Спас” („Възнесение Господне”) под името Нектарий.
Онлайн ресурс.

ЦВЯТКОВ, Цвятко – църковен деец. Свещеник в Етрополе (60-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Стоянов**, М. Етрополе и българската възрожденска книжнина. // Етрополе: Сб. С., 1972, с. 81; Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 179.*

ЦЕКОВ, Сава (-1895) – духовник, архимандрит и общественик. Роден в с. Загоричани, Костурско (Егейска Македония). Става йеромонах и към 1890 е изпратен от Българската екзархия да оглави Костурската българска църковно-училищна община. Сава заедно с Търпо Поповски открива в Костур български училищен пансион. Скоро след това умира.
*Лит.: **Каратанасов**, Златко. Черковно-училищната борба (1868-1903). Материали из миналото на Костурско / Костурско благотворително братство. С., 1935, с. 32.*

ЦЕЛОМЪДРИЕ – наименование на човешка добродетел. В християнството тя се противопоставя на т.нар. „похот” (невъздържано сексуално желание), което води до копулация (архаизъм за секс и сексуално проникване).
*Лит.: Целомъдрието. // Църковен вестник, N 12, 15 март 1940; **Шартунов**, Ал. За целомъдрието. // Църковен вестник, N 7, 6-12 март 1995.*

ЦЕНОВ, Константин – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас” – София (70-те г. на XIX в.).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 143, 146.*

ЦЕНОВ, Кръстьо – просветен и църковен деец. Завършва философия в чужбина. Учител в Софийската духовна семинария. Участва в коригирането и отпечатването на Евангелието, издадено от Св. Синод (1916). Редактор на „Църковен вестник” (С., 1915-1920), след което е изпратен като предстоятел и управляващ Българската православна църква в Америка. Загива при автомобилна злополука.
*Лит.: **Ковачев**, М. 50 години (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950.*

ЦЕНОВ, Минко – възрожденски църковен деец. Роден в Плевен. Свещеник в с. Крушовица, Плевенска обл. (1872).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 697.

ЦЕНОВ, Цеко – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в Етрополе. Свещеник и учител в града (1830).
*Лит.: **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967, с. 68.*

ЦЕНТРАЛЕН ИЗРАИЛТЯНСКИ ДУХОВЕН СЪВЕТ (ЦИДС) – наследник на Съвета на попечителите на синагогата на Главното равинство в България, занимаващ се с тези дейности през годините преди Втората световна война. Регистриран в съгласие със Закона за вероизповеданията (Държавен вестник, бр. 120 / 2002) като еврейска религиозна общност, която има качеството на юридическо лице със свои ръководни органи и се подчинява на своя устав и нормативните актове в Република България, засягащи правото на вероизповедание и тяхната защита. Еврейското вероизповедание има местни поделения на ЦИДС в населени места, където живеят евреи. Те са юридически лица със седалище в съответните градове и се регистрират по реда на чл. 19, ал. 2 от Закона за вероизповеданията. Поделението е местният Духовен съвет. Председателите на тези съвети се включват в разширения състав на ЦИДС. Централният израилтянски духовен съвет се избира от общото събрание за срок от 4 г., като всеки член може да бъде избиран най-много два последователни мандата. За членове на ЦИДС се избират евреи, съгласно изискванията на израилтянското вероизповедание, които посещават молитвените обреди или съдействат за укрепването, развитието и разпространението на израилтянските духовни ценности. ЦИДС се избира в състав от 11 души, включително с председателя. ЦИДС има и разширен състав с участие на всички председатели на местните духовни съвети и се свиква на заседание най-малко на една година. ЦИДС, като юридическо лице, има право да притежава движимо и недвижимо имущество, да приема дарения и завещания в негова полза, които не противоречат на нормите на израилтянското вероизповедание и законите на Република България. Съветът се грижи за духовния живот на еврейската общност, ръководи съществуващите синагоги в София и Пловдив и предоставя редица услуги на своите членове.
Онлайн ресурс.

ЦЕНТРАЛЕН ЦЪРКОВЕН ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ – научен и просветен институт. До 1921-1922 е само присинодална сбирка с материали-паметници, събирани още непосредствено след Освобождението на България и по-късно. С ред синодални разпореждания от 90-те г. на XIX в. започва още по-системно набиране на ръкописи и старопечатни книги, на старинни и ценни икони, утвари, исторически и архивни

материали и др. Издават се и наставления за събиране на паметниците. През 1900 Евтим *Спространов* публикува първите събрани в синодалната библиотека 157 ръкописа (Опис на ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София / описа и нареди Евтим Спространов. С., 1900). Сбирката впоследствие се увеличава още повече и в 1922, официално регламентирана от държавата, прераства в сегашния Централен църковен историко-археологически музей. Първи директор – акад. проф. прот. *Ив. Гошев*, който продължава начената обработка на музейните материали. Впоследствие музеят постоянно се обогатява с новопостъпили материали. Днес броят на основния му фонд надхвърля десет хиляди артефакти. Разполага и с помощен фонд от копия, макети, снимков материал, албуми и др. Със създаването и откриването на музея – се обособяват четири отдела при него: Ръкописи и старопечатни книги, Иконографски, Художествено-индустриален и Историко-архивен. От 1959 директор на музея е проф. д-р В. Ив. *Пандурски*. След 1944 Църковният музей става още по-значителен научен и културен център. Той съдейства почти на всички културни мероприятия в страната. Взема участие със своите експонати във всички наши представителни изложби на старото българско изобразително изкуство и у нас – София (1968-1969, 1973 и 1976), и в чужбина – Париж (1963 и 1976), Есен (1964), Москва и Ленинград (1969 и 1976), Варшава, Прага и Братислава (1969), Будапеща и Осака (1970), Берлин (1976), Виена (1977) и др. С икони от Църковния музей се полага началото и на отделна експозиция в Националната художествена галерия. Експозицията прераства във филиал – Криптата на храма-паметник „Св. Александър Невски". Иконографският отдел включва икони от Средновековието, епохата на османското владичество и Възраждането. Най-стара е барелефната икона от Созопол „Св. Георги и Св. Димитър на коне" от X-XI в. Доста икони има от епохата на Втората българска държава. Те произхождат от Софийско, Търново и Търновско, от Причерноморието – Несебър, Созопол, Българово – Бургаско и др. Всички тези икони са редки образци на старото ни изобразително изкуство. Отличават се с някои нови иконографски приноси и висококудожествени решения. Епохата на османското владичество е представена най-пълно. Почти от цялата страна има събрани икони. Те разкриват връзката с традицията на изкуството през българското Средновековие. През тази епоха започват да се появяват и подписани икони. Това говори за високото самочувствие и увереността в творческите сили на българския зограф от това време. Такива са иконите „Св. Троица Ветхозаветна" на *Неделчо Зограф* от Ловеч (1598), „Преображение Господне" на *Панайот Зограф* (1715) и др. Откъм XVI-XVII в. нататък има икони, в които се чувства по-ярко изразен полъхът на новите реалистични народностни тенденции. Иконите се оживяват от битови елементи, отразяващи реалната среда на българския народ, от един по-свеж, ярък и звучен колорит. Сравнително добре се представя сбирката на музея и с икони от епохата на Българското възраждане – от Тревненската и Самоковската живописни школи. От т.нар. Школа на триптисите, предхождаща Тревненската школа, също има доста икони в музея. Подписани от тревненци икони са от *Йоаникий Папа Витанов* (1819), *Папа Витан Млади* (1837), *Кръстьо Захариев* (XIX в.). Има и много неподписани икони от тази школа. От Самоковската школа, отличаваща се със значителен академизъм, са иконите „Св. Йоан Предтеча" (1797) и „Св. Богородица Елеуса" – „Умиление" (XVIII-XIX в.). Макар и неподписани, те са творби на *Христо Димитров*, основоположник на школата. Неподписани творби на *Захари Зограф* са иконите „Св. Трифон" и „Христос Велик Архиерей" (в резбена рамка) – от Пловдив. Иконата „Благовещение" носи подписа на *Захари Христович* (1864). Има икони и от южнобългарски възрожденски майстори – от големия школуван майстор *Никола Одринчанин* и др. В Иконографския отдел има и редица възрожденски щампи и оригинални матрици на щампи, а също и доста руски икони, внесени у нас. Щампите-матрици са повечето от Самоковската школа. Тук са и два портрета от същата епоха – този на епископ Софроний Врачански (от 1812) и на Пловдивския митрополит Паисий (от 1872) – йерарх, преминал при църковно-народните борби на българска страна. Към паметниците на живописното изкуство спадат и миниатюрите, украсили ръкописите. Отделът „Ръкописи и старопечатни книги" съхранява повече от хиляда и петстотин паметници – над шестстотин ръкописи и над седемстотин старопечатни книги. Голяма част от ръкописите са на пергамент – предимно тези от X-XIV в., след което се редят такива на хартия. От ръкописите забележителни със своите фигурални миниатюри са *Слепченското Евангелие* от XV в., трите писани и украсени от поп *Иван Кратовски Евангелия* от 1563, 1567 и 1579, както и ред други Евангелия от XVI и XVII в. от Враца, Етрополе, Горна баня, Бобошево, Стрелча. Миниатюри има и от XVI-XVII в. и в някои *дамаскини* – *Костенечкия*, в триоди – *Боянския*, в минеи – *Етрополския* и др. Сред ръкописната сбирка е и сборникът-панегирик от 1435 на *Дяк Андрей* – ученик на *Св. Патриарх Евтимий Търновски*. Намират се и други сборници с жития на по-ранни български Светии, а и на мъченици от епохата на османското владичество. Голям е броят и на дамаскините и др. Част от ръкописите влизат в експозицията на музея. Тук са изложени и два преписа на *Паисиевата история* – *Самоковският* от 1771 (втори по старина след *Котленския* от 1765 от поп *Стойко Владиславов* – епископ *Софроний Врачански*), един пети *Търновски* или втори *Ахтаров препис* – преправка на *Историята* от 1844. Изложени са също и автографи от отец *Неофит Рилски*, също поемата в ръкопис на поп *Грую Бански* за Априлското въстание и др. Художествено-индустриалният или Приложен отдел на музея съхранява утвар, антиминси, някои стари одежди, плащаници, набедреници, металически и седефени икони, пафти, енголпия, мощехранителници, кадилници, кръстове с емайл и филигран, такива с миниатюрна – атонска дърворезба, както и диптиси и триптиси. Към металопластиката спадат и някои редки обковки на Евангелия. Забележителни са обковките на *Софийското* (N 23), *Драгалевското* (N 1524), *Кремиковското* (N 374) и *Врачанското* (N 28) *Евангелия*, както и някои обковки с филигран и емайл на Евангелия от Търново и Южна България. Сребърно-позлатената обковка на Софийското Евангелие (N 23) е творба на софийския майстор *Матей Златар* – 1589. От него е обковката и на *Крупнишкото Евангелие* в Рилския манастир. На лицевата страна на обковките в релеф е изобразена композицията Разпятие Христово. Това са високохудожествени творби. В музея се съхраняват творби и от други софийски златари: на майстор *Андрея* – чаша (тас) за пиене (1597), на *Велю Златар* – обковката на *Драгалевското Евангелие* (1648), на *Христо Димитров* – обковките на *Библия* (1774) и на три *Евангелия* (1803, 1804 и 1807) и направата на един дискос (1806). Особено забележителни със своята емайлна и филигранна изработка и украса от разноцветни камъни са двата бачковски артофории – дарохранителници, потир и каничка-теплота от XVII-XVIII в. Кръстовете са най-вече напрестолни и са с изящна миниатюрна дърворезба, чиито резбени композиции представляват обикновено големите годишни празници. Между резбените паметници на изкуството са и няколко олтарни двери – от с. Дрен (Софийско), от Ловеч, Арбанаси и с. Гумощник. Първите две са от XV-XVI в. При тях е очевидна връзката с по-старото българско изкуство – с Хрельовите врати в Рилския манастир и др. Останалите две са от епохата на Възраждането – в резбата им преобладават пищни растителни мотиви, оцветени със злато и други багри. Сред тъканите и везбите на Приложния отдел забележителна е Бачковската плащаница от XIV-XV в. От XVIII-XIX в. са доста изящно везани набедреници, епитрахили, произведения от рог, седеф и др. В музея се пазят почти всички оцелели автографи-ръкописи на отец *Неофит Бозвели*, заедно с много негови писма. Тези документи възлизат общо над 140. Автографи, предимно писма и документи, има и от епископ *Иларион*

Макариополски, от екзарсите *Антим I* и *Йосиф I*, от митрополит *Климент Търновски* (*Васил Друмев*) и др. Някои от тези документи също влизат в експозицията на музея. Това богатство, използвано сега предимно от *Църковно-историческия и архивен институт* при *Българската патриаршия*, ни дава възможност за близко и полезно сътрудничество. Към помощния фонд на музея се числят правените преди тридесет години редица копия на стенописи от Бачково (от Костницата и двата манастирски храма), от В. Търново (от църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици"), от църквите в Бояна, Земен, Калотино, Драгалевци, Курило, Сеславци, Троянския манастир и др. Има и една поредица копия с ктиторски портрети на български дарители по атонските манастири. Тук се пазят макети на стари и известни църкви в София, Несебър, Търново, Бояна и др. Във фототеката има и отделни албуми със заснимания на всички по-важни и забележителни църковни паметници, храмове, стенописи, утвар и др.

*Лит.: **Гошев**, Ив. Църковния историко-археологически музей при Св. Синод. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1922; N 44, 27 дек. 1924; **Гошев**, Ив. Църковния историко-археологически музей при Св. Синод в София. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1946, Т. 23, с. 1-36; **Пандурски**, В. Паметници на изкуството в Църковния историко-археологически музей. С., 1977; Църковният музей – съкровищница на българската духовност. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2004.*

ЦЕНТЪР ЗА РЕЛИГИОЗНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И КОНСУЛТАЦИИ „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ" – открит при храм „Св. Св. Кирил и Методий" в София (1 окт. 2006). Задачи: изследване на религиите, противодействие на сектите и изясняване основите на Православието.

Лит.: Център за религиозни изследвания и консултации „Св. Св. Кирил и Методий". // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2007.

ЦЕРОВ, Панайот (– 9.XI.1870) – просветен и църковен деец. Роден в с. Церова кория, Великотърновска обл. Учител в селото (1849-1851), след което се занимава с търговия. Ръкоположен за свещеник в Церова кория (1866). Учител и свещеник в селата Николово и Тетово (от 1867). Умира в Церова кория.

*Лит.: **Церов**, Ив. П. Спомени и бележки. Т. 1. Варна, 1921, с. 11-12, 24, 30, 35.*

ЦЕРОВСКИ, Никола М. – просветен и църковен деец. Свещеник в с. Церова кория, Великотърновска обл. (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на църковни издания.

*Лит.: **Станев**, Н. История на Великотърновската подбалканска котловина. Селата Присово, Пчелище, Церова кория, Къпиново, Миндя, Маринино, Плаково, Големаните, Килифарево и Дебелец. В. Търново, 1942, с. 119.*

Йозеф Цибулка (фотопортрет)

ЦИБУЛКА, Йозеф (1886-1968) – чешки историк, археолог и изкуствовед. Получава докторат по теология в Рим (1910). Професор по религиозно изкуство и Християнска археология в Богословския факултет в Братислава (1919-1926) и в Прага – в Карловия университет (1927-1950). Професор по история и правни науки в Католическия факултет в Прага (от 1955). Занимава се с делото на Св. Св. *Кирил и Методий* във връзка с първоначалната християнизация на Велика Моравия. Оспорва разпространеното мнение, че двамата византийски мисионери са пристигнали във Велика Моравия през 863. Опирайки се на няколко хронологични данни, изтъква, че срещата им с княз *Ростислав* е станала в 864. Спира се и на въпроса за *Покръстването* на княз *Борис*.

Лит.: Чуждестранна българистика. Енциклопедичен справочник. С., 2008, с. 602-603.

ЦИВОЧКИ, Тодор – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Долни Раковец, Радомирско, Пернишка обл. Учител и свещеник в с. Върба, Радомирско, Пернишка обл. (нач. на XIX в.).

*Лит.: **Караиванов**, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 33.*

ЦОКОВ, Васил (Вълко) (1823-1875) – възрожденски църковен деец. Свещеник в Тетевен (50-те г. на XIX в. – 1873).

*Лит.: **Васильов**, Т. Спомени за лица и събития през XIX и XX век. С., 1934, с. 13, 24.*

ЦОЛОВСКИ, Иван – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Орхание, дн. Ботевград (1846-1866).

*Лит.: **Стамболиев**, М. Първа стогодишнина от откриването на българското училище в гр. Орхание. Орхание, 1927, с. 10.*

ЦОНЕВ, Андон (1858-) – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Стефан Караджово, Ямболско. Учител (1877-1888) и свещеник (от 1884) в селото.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 698.

ЦОНЕВ, Беньо Стефанов (12.IV.1863 – 5.X.1926) – езиковед. Роден в гр. Ловеч. Следва славянска филология във Виена (1886-1888). Професор във Висшето училище в София (дн. Софийски университет „Св. Климент Охридски") (от 1895). Член на БАН (1900). Паралелно с изследванията си върху историята на българския език проявява интерес към средновековните писмени паметници. Издава няколко *Евангелия*, сред които *Добрейшовото* (Добрейшово четвероевангелие: Среднобълг. паметник от XIII в. С., 1906). Негово дело са и едни от първите описи на български и чуждестранни ръкописи, съхранявани в Рилския манастир и някои библиотеки – Софийската (Опис на ръкописните и старопечатните книги на Народната библиотека в София. С., 1910), Пловдивската (Опис на славянските ръкописи и старопечатни книги в Пловдивската народна библиотека. С., 1920), Загребската и пр. Автор и на „Новобългарската писменост преди Паисия" (// Български преглед (С.), 1894, N 8, с. 80-94).

*Лит.: **Младенов**, Ст. **Беньо Цонев** (1863-1926). // Летопис на БАН, 1926-1927 (1929), Т. 10, с. 25-54; В памет на покойния професор **Беню Цонев**. Слово, произнесено от **Св. Ловчанския митрополит Филарет** на 4 окт. 1956 в столичния храм „Св. София" на панахидата по случай 30 години от кончината на проф. **Беню Цонев**. // Църковен вестник, N 36, 11 окт. 1956; **Мирчев**, К. Проф. **Беньо Цонев** (По случай 30-год. от смъртта му). // Бълг. ез., 1956, N 4, с. 313-316; **Георгиева**, Е. Проф. **Беньо Цонев** и българската езикова наука. // Български език, 1977, N 2, с. 97-100; **Попов**, К. **Беньо Цонев**. Научното дело на видни български езиковеди. С., 1982, с. 43-53; **Жерев**, Ст. **Беньо Цонев**. С., 1989.*

ЦОНЕВ, Димитър Драганов – *вж Иларион Доростолски*

ЦОНЕВ, Димитър Попантонов – *вж Симеон Траянополски*

ЦОНЕВ, Петко – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Севлиево (50-те – нач. на 70-те г. на XIX в.), след което е свещеник в с. Ловни дол, Севлиевско, Габровска обл. Член на революционния комитет в селото. По време на Априлското въстание е арестуван. Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 339.*

ЦОНЕВСКИ, Илия (6.X.1903 – 15.VIII.1992) – богослов. Роден в с. Ново село, Троянско. Завършва Богословския факултет при Софийския университет (1929). Специализира по богословие и философия в Берлин и Марбург, Германия (1937-1939). Завършва философия при Марбургския университет и получава научната степен „доктор на философските науки" (5 авг. 1939) (тема на докт. дис.: Учението на Алексей Степанович Хомяков за Църквата). Завръща се в България. Назначен за хоноруван доцент по Патрология при катедрата по Догматическо богословие, Инославни изповедания и Патрология в Богословския факултет в София (1940). Редовен професор по същите дисциплини и при същата катедра (1952). Член на *Междуправославната богословска комисия за диалог със Старокатолическата църква*. Автор на монографии, студии и статии за отделни Свети отци, учители и писатели („Учението на св. Василий Велики за Св. Троица" /С., 1940/; „Св. Киприян Картагенски: Възглед за църквата" /С., 1941/; „Посланието на ап. Вариана" /С., 1945/; „Св. Климент Римски и посланието му до коринтяни" /С., 1947/). Отделя внимание и на въпроси от междуцърковен характер. Има определен принос за преодоляване на догматичните различия между православни и старокатолици. Завършек на неговото научно-богословско творчество е курсът му по Патрология („Патрология: Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели" /С., 1986/).
*Лит.: **Коев**, Т. Именит български богослов – спомени за проф. д-р **Илия Цоневски** (По повод 100 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2003.*

ЦОНОВ, Стефан – църковен деец. Свещеник в Панагюрище (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 699.

ЦОНОВ, Тодор – църковен деец. Свещеник в Самоводене, Великотърновска обл. (50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 699.

ЦОНЧЕВ, Райно – църковен деец. Свещеник в Котел (кр. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 699.

ЦОНЧЕВ, Христо (1828 – 1.I.1891) – църковен деец. Роден в гр. Елена. Свещеник в града (1867-1891).
Лит.: История на църквата „ Успение Пресв. Богородица" в Елена. Елена, 1937, с. 58.

ЦОНЮВ, Георги (– авг. 1939) – църковен деец. Свещеник в с. Хотница, Великотърновска обл. (ср. на 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 699.

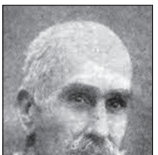
Димитър Цухлев (фотопортрет)

ЦУХЛЕВ, Димитър Николов (25.XII.1864 – 13.VIII.1932) – църковен историк. Роден в гр. Лясковец. Завършва Духовна академия в Санкт Петербург (1889). Учителства в Българската мъжка гимназия „Св. Св. Кирил и Методий" – гр. Солун и в гимназиите в Сливен, Самоков, Разград, Велико Търново, Русе, Видин и Браила (1891-1924). Директор на училища и окръжен училищен инспектор. Сътрудничи на редица периодични издания – „Сливен" (Сливен, 1895-1901). Автор на „Духовно-литературен живот на българския народ при цар Симеон" (// Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1895, Т. 12, с. 561-614); „Видинската агиология. Преподобни Ромил Видински" (// Църковен вестник, 1905, Приложение – 18 с.); „Унищожението на унията, сключена от цар Калоян" (// Християнска мисъл, 1907-1908, N 1, 2, 5, 6); „Църковна организация на Балканския полуостров по Покръщаването на българите" (// Християнска мисъл, 1908, N 2, 3, 4; 1909, N 7, 8, 9 и 10); „Охридският епископ Теофилакт (1084-1108)" (// Периодическо списание на Българското книжовно дружество, 1908, Т. 69, с. 161-199); „История на Българската църква. Т. I. Първи период (864-1186)" (С., 1910); „Християнството между славяните и българите на Балканския полуостров до княза Бориса-Михаила" (С., 1910); „Из вънкашния живот на Българската църква при цар Михаила Шишмана (1323-1330)" (// Бдински вести, 1915, N 4, с. 169-180); „Исторически поглед на Видинската епархия" (// *Неофит Видински*. Видинска епархия. Ист. минало и съвременното й състояние. С., 1924, с. 6-70; „Антицърковни движения в България през XIII-XIV в." (// Духовна култура, 1925, N 24-25, 30-31 и 37); „Български епископи – Патриарси през Второто българско царство" (// Църковен вестник, 1927, N 6, 8, 13, 14, 16, 21; 1928, N 22, 23, 24); „Богомилски книги и легенди" (// Духовна култура, 1928, N 26, 29, 30, 31, 36, 39, 40, 41, 42).
*Лит.: Четиридесет и пет годишна деятелност на гимназиалния учител и писател **Димитър Цухлев** (1931); 45-годишна дейност на един неуморен работник на книжовното и просветно поле [**Димитър Цухлев**]. // Църковен вестник, N 22, 28 май 1932; **Димитър Цухлев**. // Църковен вестник, 32, 17 септ. 1932; **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 102, бел. 4 под линия; **Лачев**, М. Половин столетие от смъртта на **Димитър Цухлев**. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1982; **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 358-359.*

Per aspera ad astra!

ЦЪРКВА (или черква) – храм, в който се отслужват Християнски богослужения. В ранните векове на Християнството (до *Миланския едикт* от 313) християнски храмове в днешния смисъл на думата не съществуват. Християните се събират в частни сгради или на тайни места – особено характерни в това отношение са катакомбите. С признаването на Християнството за разрешена, а по-късно и за официална религия, християните започват да строят свои храмове. Тези храмове се превръщат в своеобразен архитектурен феномен, съчетавайки символиката на Старозаветната *скиния* и Соломоновия храм (интерпретирани според Християнските възгледи) с актуалните архитектурни модели – първоначално на римската, а по-късно – на различни световни и регионални култури. Християнският храм се състои от три основни части – *олтар*, основна част (*наос*) и *притвор*. Олтарът обикновено се разполага в източната част на постройката така, че при Богослужение вярващият да бъде обърнат с лице на изток. Той олицетворява *Царството небесно*, Божието присъствие на земята. До него имат достъп само свещенослужителите или лица, получили специално разрешение за това. В Източноправославните храмове обикновено е отделен от останалата част на храма с иконостас. Като архитектурно решение олтарът обикновено се разполага в т.нар. *апсида* – полукръгла или многоъгълна част, която като екстериор „изпъква" извън основната сграда на храма. Наосът е мястото, където се събират вярващите по време на Богослужение. Първоначално до него имали достъп само Кръстените християни – практика, която днес не се спазва. Като размери, по правило, е значително по-голям от другите части. Символично корабът е един, но в чисто архитектурно отношение може да бъде разделен на части – 3, 5, 7 и т.н. – т.е. от основния кораб се отделят самостоятелни пространства, разположени симетрично спрямо основната част. Притворът е мястото, където в миналото са се събирали т.нар. „оглашени", т.е. хората, които искат да бъдат Кръстени, но все още не са приели това *Тайнство*. В ранните храмове често в притвора се изгражда „баптистерий" – басейн, в който оглашените са Кръщавани. Днес притворът е изгубил това си значение. Архитектурно може да бъде оформен по различен начин – *партекс*, *атриум* и т.н., като в последния случай е възможно той да не бъде част от основния архитектурен ансамбъл. В архитектурно отношение съществуват редица незадължителни елементи – *амвон*, *хор*, *галерии*, *криптu* и др. Тяхното използване се обуславя от религиозни и чисто практически архитектурни мотиви. Видове църкви – според планирането им: Базилика – най-разпространената форма на изграждане на храма. Има правоъгълно планиране. Според броя на корабите базиликите се определят като трикорабни, петкорабни и т.н. Софийската „Св. София" е типичен пример за трикорабна базилика. Често перпендикулярно на корабите се изгражда допълнителен кораб, наричан *трансепт*. Над мястото, където трансептът се пресича с основния кораб, може да бъде поставен *купол* – практика, която след VI в., с развитието на архитектурните технологии, става масова. Така се появява т.нар. *кръстокуполна базилика*. Днес почти не са запазени базилики без трансепт и купол. Ротонда – кръгъл или многоъгълен храм. Предполага се, че този тип църкви датират от времето, когато е имало обособени храмове, където е извършвано Кръщението – баптистерии. Най-известната ротонда в България е „Св. Гeорги" в София. Кръстокуполна църква – при този вид постройка е характерно хоризонтално планиране във формата на *Кръст*. Над пресечната точка обикновено се изгражда купол. Характерен пример е църквата на Земенския манастир „Св. Йоан Богослов". Други – съществуват и храмове, които имат индивидуална архитектура и не могат строго да бъдат отнесени към посочените типове. Понякога това се получава при множество допълнителни достроявания и изграждане на пристройки (храмът на *Гроба Господен* в Йерусалим) или при предварително планиране – „Василий Блажени" в Москва. При всички тези случаи обаче се спазва разделянето на храма на три части – *олтар*, *кораб* и *притвор*. Архитектурни стилове – архитектурните решения при изграждането на определен храм варират според мястото и времето, когато са били строени. При спазване на каноничните изисквания всеки архитектурен стил е допустим. Сред основните стилове в миналото са византийският, готическият, романският, бароковият и др. По време на Българското възраждане се налага и самобитен български архитектурен стил. Подобно е положението и в други страни. Днес много често храмовете се строят в различни стилове, характерни за модерната архитектура. Видове църкви според предназначението им: Катедрален храм – където се намира катедрата на епископа, т.е. храм, където той редовно служи и произнася проповеди. Следва да се има предвид, че катедралата е особен статут на даден храм и няма нищо общо с архитектурата (в разговорния български език обикновено „катедрали" погрешно биват наричани всички Западноевропейски храмове). Най-често в едно населено място има само една катедрала, но е възможно те да бъдат и повече. Например, в София Православните катедрални храмове са два – „Св. Александър Невски" (Катедрала на Българския патриарх) и „Св. Неделя" (Катедрала на Софийския митрополит). Католически катедрални храмове в София са „Успение Богородично" – за Източния обред и „Св. Йосиф" – за Западния. Енорийска църква – е храмът, в който редовно служи свещеник и който има пряка териториална връзка с определен район – енория. Подобен статут имат и всички Манастирски църкви. Параклис е богослужебна сграда, или част от сграда, предназначена за частни Богослужения. Строят се към различни учреждения – например, учебни заведения, политически, обществени или стопански институции, могат да бъдат и напълно частни – в рамките на лично жилище, например. Архитектурата на параклисите варира от големи постройки (Параклисът на Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски"), до обособени пространства в рамките на по-голямо помещение. Може би най-известният Параклис в света е прочутата „Сикстинска капела" във Ватикана.

*Лит.: **Добринов**, В. Храмът като дом **Божий** и наш дом. // Църковен вестник, N 21-22, 21 май 1951; Храмът като център на религиозния и църковно-обществен живот. // Църковен вестник, N 27-28, 1 юли 1951.*

ЦЪРКВА (институция) – наименование на Християнската църква като институция. Води своето начало от Новозаветно време и по-конкретно – от времето на *Петдесятница*, когато било поставено началото на дейността на *Апостолската църква*. В този смисъл „църква" означава християнска институция или организация с цел – проповядване на *Евангелието* по целия свят за спасение, приобщаване и обединяване на вярващите във видимото Христово тяло. Всеки клон на Християнството се разглежда днес като отделна църква. Основните са Православна, Католическа и Протестантска църква, като при последната, поради особеностите на това вероизповедание, няма единна църковна организация, а всеки клон се възприема като отделна църква. Католическата църква има една организация, начело на която стои пожизнено избран папа. Православните църкви са разделени предимно по национален признак, като всяка от тях се ръководи от Патриарх. За пръв сред равни се счита Вселенският патриарх в Цариград (Истанбул). Православните църкви се управляват от Св. Синод.

*Лит.: Църква. // Църковен вестник, N 27, 21 септ. 1972; **Рашков**, Ив. Храмът – архитектура, символика и значението му за религиозния живот на християните. // Църковен вестник, N 34, 18 септ. 1992.*

ЦЪРКВА НА АДВЕНТИСТИТЕ ОТ СЕДМИЯ ДЕН – Християнска Протестантска църква със световно разпространение. Наименованието ѝ идва от „две библейски доктрини" – учението за *Второто Пришествие* на *Христос* и *Десетте Божи Заповеди*, съдържащи и IV-та заповед – съботната институция. Адвентистите от седмия ден признават *Библията* като единствения мащаб за Вярата и разглеждат следните верски учения като основни учения на Библията. Тези църковни учения представят разбирането на църквата за библейското учение. Една редакция или промяна е възможна при редовното общо събрание на *Генералната конференция на световната църква*, ако църквата получи по-дълбоко разбиране за библейския текст чрез *Св. Дух* или ако се намери една по-добра формулировка, за да се изразят ученията на Библията. Първите признаци на адвентно присъствие в България датират от 1891, когато група немски преселници от Русия пристигат в Румъния и в Добруджа и донасят Адвентизма в България. През 1893 Е. С. *Попов* – американски адвентист от български произход, проповядва в Русе с помощта на Яков *Гринберг*, баптист, книгоразпространител на *Британското библейско дружество*. Българската мисия на Църквата на адвентистите от седмия ден е организирана през 1911 от К. *Мотцер* (Германия). През 1912 в София е организирана църква с 8 членове благодарение на работата на първия български пастор *Георги Кадалев*, завърнал се след обучението си в *Адвентния колеж във Фриденсау*, Германия. След Първата световна война представител на Южноевропейската дивизия – Гай Дейл посещава България и през 1920 докладва, че има 56 адвентисти в София, Русе и Габрово. През 1924 членството на църквата нараства на 205 души. По същото време се организира издателство, което снабдява църквата с религиозна литература и с вестник „Вестител на истината" (С., 1922-1934). По време на Втората световна война Българската Адвентна църква е изолирана от адвентистите от другите страни и живее в неблагоприятна политическа атмосфера. През 1941 няколко Адвентни църкви са затворени. След войната Адвентната църква възобновява всички свои дейности. Изградени са нови църковни здания на няколко места. След кратко време на свобода тоталитарната власт започва да преследва всички църкви. През 1959 отношението на Правителството към Адвентната църква е подчертано враждебно. То започва да се меси във вътрешните ѝ работи. Ръководството на църквата в лицето на председателя Борис Бонев и секретаря Димитър Киров е отзовано и държавата назначава ръководство от хора, на които има доверие. През 1965 секретарят на Южноевропейската дивизия организира избирането на ново ръководство с председател Белчо Тотев. Но през 1967 властите брутално го отзовават и налагат трима нови ръководители на църквата. Тази намеса в ръководството ѝ продължава до политическите промени през 1989. През 1990 за пръв път от 42 години се организира свободна изборна конференция с делегати от всички църкви и е избрано официално ръководство с председател Агоп *Тахмисян*. През ноември с.г. Адвентната църква е официално призната от държавата. В настояще време в България има 94 адвентни църкви с общо 7 700 членове.

Онлайн ресурс.

ЦЪРКВА НА СЪЕДИНЕНИТЕ С РИМ БЪЛГАРИ (или: *Съединена българска църква* или *Българската униатска църква*) – църква с източен обряд, в пълна уния с Римокатолическата църква. Има една епархия – Софийската апостолическа екзархия, която покрива цялата територия на България. Предстоятел – архиепископ *Христо Пройков.* Седалище, София, България *(вж и Униатско движение).*

Онлайн ресурс.

„ЦЪРКОВЕН ВЕСТНИК" – официален печатен орган на Българската православна църква. Основан с решение на Св. Синод на БПЦ (5 февр. 1900). Излиза без прекъсване от 1900 до дн. Съгласно Устава на БПЦ – Българска патриаршия в „Църковен вестник" се публикуват всички важни решения за БПЦ. Главни редактори на вестника са: Димитър Мишев (1900-1903; 1907-1915); Христо Ив. Попов – Капнилов (1903-1906); Иван Гюзелев (1915); Кръстьо Ценов (1915-1920); Стефан Цанков (1920); Данаил Т. Пасков (1921); Неофит Видински (1922-1926); Любозар Чолаков (1926-1927); Иван Снегаров (1928-1931); Димитър Дюлгеров (1931-1934); Антим Траянополски (1936-1937); Христо Ст. Попов (1938-1944); Проф. Иван С. Марковски (1945-1952); Доц. Тодор Събев; Проф. д-р Тодор Поптодоров; Проф. Тотю Коев (1975-1978); Проф. Антоний Хубанчев (1980-1991); Доц. Димитър Киров (1991-1992); Доц. Иван Желев (1992-1995); Златка Генкова (1995-1997); Свещ. Ангел Величков (1997-2002); Георги Тодоров (2002-2004); Александра Карамихалева (2011-).

Лит.: 25 години [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 16-17-18, 19 апр. 1925; ***Мишев****, Д. Четвърт век дейност [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 16-17-18, 19 апр. 1925;* ***Врачанский Паисий****, наместник-председател на Св. Синод на Българската православна църква. 50 години на вярна църковна служба [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950;* ***Ковачев****, М. 50 години (Поглед върху изминатия път [„Църковен вестник"]). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950;* ***Темелски****, Христо. „Църковен вестник" – печатният орган на Българската православна църква. // Официален сайт на БПЦ.*

Заглавна страница на „Църковен вестник" (факсимиле)

ЦЪРКОВЕН ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ – *вж Централен църковен историко-археологически музей*

ЦЪРКОВЕН НАРОДЕН СЪБОР В ЦАРИГРАД 1871 – известен още и като: Първи български църковно-народен събор. Заседава в Цариград (23 февр. – 24 юли 1871). Проведени са 37 заседания, на които е изработен Уставът на новооснованата Българска екзархия. Не успява да избере екзарх.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 4-145;* ***Тенев****, В. Цариградският църковно-народен събор. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953;* ***Поптодоров****, Р. Първият църковно-народен събор от 1871 г. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1992; N 9, 28 февр. 1992;* ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Църковно-народният събор през 1871. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992;* ***Темелски****, Хр. Църковно-народният събор от 1871. // Църковно-народният събор от 1871 г. Докум. сб. по случай 30-год. от Първия църковно-народен събор. С., 2001, с. 7-23;* ***Любенова****, Л. Кой как пренаписва събитията около Църковно-народния събор. //* ***Любенова****, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 378-389.*

Участниците в Първия църковно-народен събор в Цариград (1871) (фотография) (фрагмент)

ЦЪРКОВЕН НАРОДЕН СЪБОР В СОФИЯ 1921 – *вж Втори църковен народен събор*

ЦЪРКОВЕН ОБРЕД – наименование на външната страна на богослужебните чинодействия. Цел: приближаване на живия човек към Бога.
*Лит.: **О. Ч.** Църковният обред. // Църковен вестник, N 38-40, 16 септ. – 6 окт. 1996.*

ЦЪРКОВЕН ПОСТ – период на въздържане от определени храни в някои религиозни традиции. Свързва се също с духовна концентрация, определени молитви и други начини за побеждаване на телесното начало. Според Църковния устав на БПЦ по време на пост се забранява блажна храна – месо и млечни продукти; само в някои постни дни се разрешава риба, а в дните на строг пост не се позволява не само риба, но и никаква гореща храна и храна, приготвена с растителна мазнина. Разграничават се няколко различни вида: Еднодневни пости: Православната църква е наредила специални постни дни през седмицата. Те са: всяка сряда – за спомняне предаването на Иисуса Христа на страдания; всеки петък – за спомен на самите Му страдания и Неговата Кръстна смърт; срещу Богоявление – 5 ян. (18 ян. стар стил) – за достойно приготвяне за този велик празник; на Кръстовден – 14 септ. – за спомен на Кръстните страдания на Иисуса Христа, и в деня на Отсичане главата на Св. Иоан – 29 авг. (11 септ. стар стил). Многодневни пости: В Православната църква са четири: Велик пост или Св. Четиридесетница – установен в памет на 40-дневния пост на Иисус Христос, за да могат в това време християните да се покаят и очистят душите и телата си и по такъв начин да се приготвят достойно за посрещане на най-великия християнски празник – Възкресение Христово. Петров пост – от Първата неделя след *Петдесетница* до *Петровден* (29 юни); Богородичен пост – в прослава на Божията Майка, която през целия си живот и особено преди смъртта си (на църковен език успението си) прекарвала времето в пост и молитва. Спазва се от 1 авг. до 14 авг. Рождественски пост или Филипов пост. Църквата е установила и периоди в годината, през които се разрешава да не се спазва еднодневният пост в сряда и петък. Обикновено това са седмиците преди многодневен пост или след него. Тези седмици са следните: през Рождественските празници – от 25 дек. до 4 ян. (11 дни); Неделя на Митаря и фарисея – две седмици преди Великия пост; Седмицата преди Великия пост, която започва след Месни Заговезни и завършва със Сирни Заговезни. През цялата седмица се разрешава употребата на яйца, риба и млечни продукти, но вече без месо; Светлата седмица след Великден.
Онлайн ресурс.

ЦЪРКОВЕН СЪБОР – според Църквата наименование на събранието на Светите апостоли, сред които е и Иисус Христос, невидимо изхождащ от Св. Дух.
*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Православните църковно-народни събори и тяхното значение. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953.*

ЦЪРКОВЕН ХОР В ПЛЕВЕН – основан 1870.
*Лит.: **Гурбетчийски**, Хр. Църковен хор. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969.*

ЦЪРКОВЕН ХОР В РУСЕ – основан 1870.
*Лит.: **Гурбетчийски**, Хр. Църковен хор. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969.*

ЦЪРКОВЕН ХОР В САМОКОВ – основан при църквата „Св. Преображение Господне" (1868) от Янко Мустаков.
*Лит.: **Гурбетчийски**, Хр. Църковен хор. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969.*

ЦЪРКОВЕН ХОР В СВИЩОВ – създаден и дирижиран от Янко Мустаков (1868).
*Лит.: **Момъков**, Ив. Сто и десет години от създаването на първия църковен хор в България (1868-1978). // Църковен вестник, N 3, 22 ян. 1979.*

ЦЪРКОВЕН ХОР В СТАРА ЗАГОРА – основан 1870.
*Лит.: **Гурбетчийски**, Хр. Църковен хор. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969; **Тенев**, Ж. Тържество на църковната музика в София. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969.*

ЦЪРКОВЕН ХОР ПРИ КАТЕДРАЛНИЯ ХРАМ „СВ. НЕДЕЛЯ" – София. Организиран непосредствено след Освобождението на България от османско иго. В началото си бил комплектуван на любителски начала, след което набирал изпълнителите си измежду най-изтъкнатите певци и оперни артисти. От 1933 привлича студенти богослови. Сред най-видните му участници фигурират имената на Борис Христов, Любен Вишегонов, Димитър Кожухаров, Георги Енев и др. Диригенти – Николай Николаев, Михаил Милошев, Йордан Милошев, Яким Попилиев и др. След 9 септ. 1944 закрит. Възстановен (1949). Пръв диригент Иван Тенев Куртев. Продължава своята дейност и до наши дни.
*Лит.: **Лулчев**, К. Юбилей на Църковния хор при катедралния храм „Св. Неделя" в София. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1969.*

ЦЪРКОВЕН ХОР ПРИ ПАТРИАРШЕСКИЯ ХРАМ „СВ. АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ" – София. Основан (1927) от Апостол *Николаев* – ученик на Н. *Смоленски* – композитор и диригент. От 1936 диригент на хора е проф. Добри *Христов*. След него диригенти на хора са Ангел *Попконстантинов* – завършил Духовна семинария и Музикална академия, преподавател по църковна музика в Богословския факултет при Софийския университет и Димитър *Димитров* (от 1978) – брат на Патриарх *Неофит,* завършил също Духовна семинария и Музикална академия. В репертоара на хора са творби от видни български, руски и западни композитори.
*Лит.: **Попвасилев**, Г. За хора при храм-паметника „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 14, 21 септ. 1982; Нов компактдиск и аудиокасета на Църковния хор към храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2000; Смесен хор при Патриаршеската катедрала [„Св. Александър Невски"]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004.*

ЦЪРКОВНА КАМБАНА – църковен атрибут, неделима част от църковната символика. Свързана е неразривно с Християнската вяра. С камбанния звън се известява настъпването на големи християнски празници, важни събития с религиозен и светски характер и пр.
*Лит.: **Симеонов**, И. // Църковен вестник, N 27, 1-7 юли 1996.*

ЦЪРКОВНА МУЗИКА – от обявяването на Християнството за официална религия църковна музика и песнопения са изпълнявани в по-големите църковни храмове в пределите на Източната Римска империя (от V-VI в. – Византия). Досега в наличната историческа литература се набляга на факта, че равноапостолите Св. Св. *Кирил и Методий* са създатели на славянската писменост. Без да се оспорва този факт, следва да се посочи, че, едновременно с това, те полагат и основите на църковно-музикална традиция в България. От житието на Св. Кирил е известно, че, наред с всички елински изкуства, той усвоил и музиката. Музикалните му познания са засвидетелствани и от *Анастасий Библиотекар*. В писмо до епископ *Гаудерик*, освен за неговото химнографско майсторство, се говори и за забележителното му композиторско умение. Изтъква се авторството му на високопоетичен химн в чест на Св. *Климент папа Римски*. Подобаваща музикална подготовка притежавал и Св. Методий. Сведение дава „Похвалното слово за Кирил и Методий". Там се казва, че в манастира на Олимп Св. Методий пял „псалми и духовни песни", а в Моравия – „украсил църквите с песни и духовни пеения". Светите солунски братя предали богатата си музикална култура и на своите ученици, които с идването си в България (886), наред с химнотворене, превеждане и просветителство, се заели и с музикално-учителска дейност. Сведение за такава дейност на Св. Климент Охридски в областта Кутмичевица, Македония, посочва неговият по-късен приемник *Теофилакт Охридски* в „Пространно житие на Св. Климент Охридски". След въвеждането и утвърждаването на Източния богослужебен ритуал в България, трайно се установява и Източната музикална традиция. Най-ранният, известен до момента, български музикален паметник е от X-XI в. с прокименов репертоар, зафиксиран на Преславска керамична плочка. Музикалните знаци върху нея са нанесени в крайредова позиция. От този и други източници се установява, че през IX-X в. в Българската църква в широка употреба по това време е било и *византийското речитативно* (*екфонезис*) *четене* (на старобълг.: *възглашение*), което според някои учени – тук то придобива собствен облик. По време на византийското владичество българската църковно-певческа литература е силно омаломощена, но не и преустановена. Църковната музика през този период строго е следвала начертанията на византийската. Междувременно църковният певец и композитор, музикален теоретик и реформатор на византийското нотно писмо Св. *Йоан Кукузел* (1280-1360) обновява византийската музика с български интонации. През Второто българско царство църковно-музикалната култура е в небивал възход. Предполага се, че за монасите от 40-те манастира на Трапезица била основана специализирана музикална школа, в която попечителството за тяхното музикално огромотяване било възложено на високообразовани майстори певци. Паметници на ранно- и средновизантийска нотация не са открити. Най-ранният запазен до наше време български музикален извор на късновизантийска нотация е *Палаузовият препис* на *Синодика на цар Борил* (втор. пол. на XIV в.), следван от няколко двуезични (гръцко-славянски) извори от XV в. Двуезична псалтикия на тази нотация се появява отново чак в кр. на XVII в. След падането на Балканския полуостров под османска власт голяма част от българската културно-музикална общественост емигрира в Молдова и Русия, като едновременно с това била изнесена и църковно-певческата традиция. Тук трябва да се отбележи, че съществуват десетки музикални паметници, възникнали на българска основа извън България, сред които са т.нар. *Евстатиев сборник* от 1511, произхождащ от *Путненския манастир* в Буковина, и *Букурещкия сборник* (XVI-XVII в.). Славяногласното църковно пение продължава да бъде поддържано само на отделни упорито пазени от гръцко домогване места като *Хилендарски манастир* (тогава с българско братство), *Зографски манастир*, *Рилски манастир* и други манастири, както и в някои храмове на селища. При пътуването си от Цариград за Виена (1578) лютеранският свещеник *Стефан Герлах* съобщава, че в *манастира „Св. Димитър"* при с. Куручешме (дн. Крива Паланка) петима монаси поддържали българско училище, в което преподавали „четене, писане и пеене на българска литургия". *Матей Граматик* в житието на Св. *Николай Софийски* (†1555) дава основание за предположение, че светецът (негов съвременник) бил ратник за църковно-певческо просвещение в София не на гръцки, а на славянски език. През XVII в. се предприемат по-решителни опити за възкресяване на славяногласното църковно пение. Системно нотиране на църковнославянски песнопения започва през втор. пол. на XVIII в. Последното е засвидетелствано в църковно-певчески пособия от библиотеките на Рилския манастир и светогорските *Хилендар*, *Ксенофонт* и *Дионисиу*. За съжаление, все още не е известно дали са налични такива и в библиотеката на *Зографския манастир*. Първите славянски *пападики* – музикално-образователни части към някои църковно-певчески пособия, се появяват в нач. на XIX в. В тези извори за първи път писмено са дадени славянските наименования на музикалните знаци (*хирономии*) от късновизантийската нотация. Истинският разцвет на българското псалтикийно изкуство настъпва през възрожденския XIX в., когато почти възвръща позициите си отпреди петвековния музикално-културен застой славянската псалтика. С бързи темпове се основават *църковно-певчески школи – Рилска*, *Търновска*, *Солунска*, *Охридска*, *Одринска*, *Еленска* и др., които за сравнително кратко време успяват да подготвят многобройни висококвалифицирани църковни певци. В съчинението си „Описание болгарскаго священнаго монастыря рыльскаго" (С., 1879) *Неофит Рилски* съобщава за нотописна реформа от цариградските музикоучители Хрисант *Брусенски*, Григорий *Първопевец* и Хурмузий *Книгохранител*. Новата нотна система, наречена от авторите ѝ „Нов метод", е внедрена официално в Рилската музикална школа. Ок. ср. на XIX в. църковнославянското пение вече съвсем не е рядкост и плаха проява. Започналата още в първите десетилетия на века борба за църковно-езикова свобода донася многобройни завоевания в полза на българската кауза. Историята на Българското възраждане изобилства в тази насока от примери на родолюбиви и жертвоготовни действия на българското население от много градове на отечеството. В селата, където местните свещеници били предимно българи и населението изцяло българско, практикуването на Църковнославянско богослужение е безпроблемно и зависело единствено от инициативността на местния свещеник. През 1847 се поставя началото и на българската *източноцърковна мелотипия*. Николай *Трендафилов* издава в Букурещ в две части първата печатна псалтикия „Цветособрание" (Букурещ, 1847) и „Воскресникъ новъ" (Букурещ, 1847), следвана от „Гледало" (Букурещ, 1848) с теоретична част, от 1848 и „Кратък ирмологий" (Букурещ, 1849). Те биват последвани от шест сборника, съставени и издадени от хаджи Ангел Иванов Севлиевеца през периода 1857-1875 (Ковчег цветособрания, содержащее всю церковную единолетную службу: вечерни, утрени, Великаго поста, светлоноснаго Воскресения, литургии, с няколко сладкогласни ирмоси в края: [в 3 ч.] / сочинено на гречески от разни изкусни певци; прев. по новата метода на музиката внимателно, управено и наредено от приснопамятните учители и изобретатели на реченатa метода Григория Протопсалта Великия Христови церкви и Хурмузия Книгохранителя. Контантинопол, 1857-1860; Воскресник, содержащий воскресния служби и в края с няколко примери за мусическото правописание / прев. от елинский на славянский язик и сочинен по подражанию Петра Лампадария и по пению великия нашея Христове церкве Константинополстей. Контантинопол, 1859; Славик, содержащий всите празднични слави през годината на дванадесяте минеи / сочинен на божественото и священо церковно пение от разни искусни певци. Контантинопол, 1864; Минейник, който содержава на дванадесятех минеи, празничните стихири, тропари и кондаци, с няколко слави и на осемтех гласове подобията. Контантинопол, 1869; Ирмология първата част съдържава катавасийно пение, а втората ирмологическо за всичките Господски и Богородични праздници през годината. Най-после снабдена с десет

кратки полиелеи, които ся пеят на всичките празници през годината. Цариград, 1875). Междувременно излиза от печат „Пасхалия" (Цариград, 1869) на Иван *Генадиев,* а по-късно – и два музикални сборника от Тодор *Икономов* (1838-1892) и др. Своя диря в българската възрожденска музика оставят още и Кръстьо *Пишурка*, Добри *Войников* (автор на „Литургия"), Янко *Мустаков* (съставител на четиригласна песен „Опелото на Иисуса Христа"). Отличен изпълнител на църковни песни е Васил *Левски*. След Освобождението центрове на църковната музика са богословските училища в Лясковец, Самоков и Черепиш. През XX в. издаването на певчески пособия продължава. Още през първото десетилетие излизат от печат четирите части на „Зографски сборник" (С., 2019). В същото време започва и отпечатването на псалтикийната поредица на Манасий п. Теодоров (1860-1938), състояща се от осем сборника в общ обем от 2 300 стр.: „Кратък възкресник" (С., 1905) и „Псалтикийна литургия" (С., 1905); „Псалтикийни Треби" (С., 1911); „Обширен възкресник" (С., 1914); „Псалтикийна Утреня" (С., 1915); „Псалтикиен Минейник" (С., 1921) и „Псалтикиен Триод и Пентикостар" (С., 1922) и „Опело Христово" (С., 1907). В началото на века се повдига въпросът за създаване на национално църковно пение върху основите на *„болгарский роспев"* – самобитно и оригинално българско пение. От българска страна, интерес към този роспев се заражда в кр. на XIX в., като пълен разгар в това отношение започва още през първите години на XX в. Пламенни разисквания по въпроса водят музикално-обществените дейци А. Николов, Д. Тюлев, Х. Шалдев, Г. Байданов, И. Камбуров и Д. *Христов.* На родна почва се развиват две паралелни течения: 1) такива, които споделят вижданията на руските музиколози за оригиналност и самобитност на болгарския роспев, и работят същевременно за преустройство на българското църковно пение чрез възстановяване доколкото е възможно на болгарския роспев в богослужебна употреба; 2) такива, които държат на мнението, че българската църковна музика през хилядолетното си съществуване никога съществено не се е отдалечавала от Източната (византийска) музикална традиция. Най-общо илюстриращо виждането на вторите е написаното от Петър *Сарафов* в „Ръководство за практическото и теоретическо изучаване на восточната църковна музика" (С., 1912). Преди това излиза от Анастас Николов книга „Старобългарско църковно пение по стари руски нотни ръкописи от XVII-XVIII векове". Известна доза съмнение относно абсолютно самобитния характер на „болгарский роспев" има и в статиите на Петър *Динев* (1889-1980). Това становище се поддържа и днес сред известна част от богословите, като има и такива, сред които битува и мнението, че истината е някъде по средата, т.е., че до кр. на XIV в. в Българската църква било практикувано *дамаскиновото осмогласие*, но с някои придобити особености на местна почва, но все пак в рамките на Източната традиция. След кр. на Първата световна война се появяват нови сборници от Хр. *Шалдев* („Псалтикийна литургия на Св. Ив. Златоуст" /С., 1920/), архимандрит *Амвросий* („Учебник по източно църковно пение" /С., 1937-1939/), М. *Богоев* („Учебник по източно църковно пеене" /С., 1940/), Ив. *Атанасов* и др. След Освобождението в София се установява Н. Ив. *Николаев*, който основава и ръководи хор при църквата „Св. Неделя" (1879-1926). Подобни хорове се създават и в много други църковни храмове в страната. От 1927 датира и дейността на хора при храма „Св. Александър Невски", ръководен от А. *Николаев*, Д. Христов, А. *Попконстантинов* и др. Църковна хорова дейност разгръщат и различни други музикални състави – детски, ученически, свещенически и пр. Църковна музика пишат и редица видни музикални дейци – Еманоил *Манолов*, Г. *Байданов*, Панайот *Пипков*, Ангел *Букурещлиев*, Ив. *Кюлев*, Александър *Кръстев* и пр. През 1937 се създава *Дружеството на църковните хорове*. Напоследък с цел музикално-историческа просвета и по-обстойно запознаване с проблемите на източноправославната музика се провеждат и семинари, съвместно организирани от Института за изкуствознание на БАН – секция „История на музиката" и Богословския факултет при Софийския университет „Св. Климент Охридски".

*Лит.: **Игнатов**, Любомир. Църковната музика по българските земи. // <https://bg-patriarshia.bg/church-music-in-bulgarian>. – 5.11.2021. – 7 с.*

ЦЪРКОВНИ БРАТСТВА – общини на вярващи, които се обединяват за осъществяването на някоя благочестива цел за благото на Църквата и обществото. Тяхното начало се отнася към първите времена на Църквата и могат да се съотнесат с *агапите* (братски трапези) от първите векове на Християнството, при които, макар и да не съществували братства в сегашния им вид, все пак се забелязва обща дейност на мнозина в една посока за удовлетворение на общи нужди. С течение на времето тези общини се развивали и умножавали, особено при неблагоприятни за Църквата външни обстоятелства, когато на помощ на йерарсите се притичали вярващите за постигане на някакви църковни цели. Братствата се различават от монашеството по следните особености: у членовете на братството няма монашеско „общежитие"; при встъпване в братството не се изисква нито един от онези обети, които са необходими при встъпването в монашество; на всеки член от братството се позволява във всяко време да напусне общината, защото той не е свързан с някакви юридически условия при встъпването си в него; никакво принудително средство спрямо когото и да е от членовете на братството не може да се употреби, за да се накара той да изпълнява задълженията си като член на тази община; последната обаче според смисъла на своя устав, има право да изключи всеки член на братството, ако той се провини за нещо. Задачата на всяко братство е църковната цел, която то се стреми да осъществи чрез някое добро дело. Това добро дело може да бъде: помощ на бедни, грижа за болни, съдействие за мисионерска проповед сред невярващи, религиозна просвета на обществото и т.н., а в случай на нужда и защита на Православната вяра от нападения. Такава защита на Вярата се е проявявала винаги, когато Православната църква е била заплашвана от някоя опасност и когато йерархията сама не е била достатъчно силна да противостои и надделее над враждебните нападения. Братствата могат да бъдат големи и малки, според задачата им, и съобразно нея те могат или да ограничат своята дейност само в определено място, или да я разпространяват в няколко места и страни. Братствата с мисионерска цел обхващат всички държави, където има непокръстени, които могат да се обърнат в Християнството. Те могат да бъдат съставени само от миряни, но могат да бъдат и такива, в които да членуват както миряни, така и духовници. Каквито и да са големината и съставът на братството, то винаги се намира в непосредствена зависимост от надлежната централна църковна власт. Положението и правата на братството се излагат в особен устав, който се утвърждава от надлежната църковна власт. Епархийският епископ утвърждава лицата в управлението на братството. Под личната отговорност на епископа се позволява на едно братство да влезе в съюз с друго, преследващо същите цели, дори и то да се намира вън от границите на държавата. В този случай епископът е длъжен да уведоми гражданската власт. За основаването на всяко братство трябва незабавно да се уведоми местната гражданска власт с точно отбелязване на целта и уредбата на братството. Ако братството не е добило някакви особени права от държавата и не е било одобрено от нея, то подлежи на общите държавни закони за дружествата, и по имуществени въпроси гражданската власт постъпва според нормите, които съществуват за всяка друга частна собственост. През 1938 в България е имало 770 братства с над 39 000 членове, обединени в *Съюз на православните християнски братства*. Статутът на братствата се урежда от Устава на БПЦ, гл. IX, чл. 88.

*Лит.: **Милаш**, Никодим. Православно църковно право. С., 1904, с. 655-658.*

ЦЪРКОВНИ ДЕТСКИ И ЮНОШЕСКИ ЛЕТОВИЩА – появяват се в нач. на 30-те г. на XX в. и просъществуват до въвличането на България във Втората световна война.

Лит.: ***Стефан Цанков, протопр.*** *Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 222-223.*

ЦЪРКОВНИ ОРДЕНИ И МЕДАЛИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – за разлика от други църкви БПЦ твърде късно въвежда своя наградна орденна система. Това се дължи на обстоятелството, че Църквата ни (а също така и народът ни) в продължение на 73 години била в изолирано положение заради схизмата, наложена през септ. 1872 от Вселенската патриаршия. Въпреки това по повод на освещаването на храм-паметника „Св. Александър Невски" (12-14 септ. 1924) били изработени няколко вида медальони, които се връчили на присъстващите високи гости. От едната страна на възпросния медальон бил изобразен Св. Александър Невски, а от другата – изглед на новия храм-паметник. На цар *Борис III* бил връчен златен медальон; на всички митрополити и министри – позлатен медальон; на епископите и народните представители – посребрен медальон, а на всички останали, поканени от Св. Синод гости – бронзов медальон. Шест години по-късно, през пролетта на 1930, Св. Синод решил да награди четирима унгарци, които имали заслуги за българското църковно дело в Будапеща. Били им изпратени четири позлатени медальона „Св. Александър Невски", поставени в особени кутийки. Подобен медальон и една българска *Библия* с луксозна подвързия били изпратени и на г-н Ст. П. Чомаков, управляващ българската царска легация в Будапеща. Както е известно, през февр. 1945 схизмата била вдигната и БПЦ влязла в общение с целия православен свят. През месец май 1953 било възстановено Патриаршеското достойнство на Църквата ни, но за съжаление Константинополската Вселенска патриаршия не одобрила този „прибързан акт". Благодарение на посредничеството на Антиохийската патриаршия, Руската и на други сестри-църкви с поздравително писмо N 552 от 27 юли 1961 и Константинополската патриаршия най-сетне официално признала възобновената Българска патриаршия и установила канонично общение с нея. През пролетта на 1962 българска църковна делегация начело с Патриарх *Кирил* решила да осъществи историческа визита на Вселенската патриаршия, на източните патриаршии – Йерусалимска, Антиохийска и Александрийска и на Гръцката православна църква с посещение и на Света гора – Атон. По повод на възпросната визита с протокол N 18 от 19 май 1961 намаленият състав на Св. Синод решил: Св. Синод, по примера на други Православни църкви, които имат ордени и значки за награждаване заслужили дейци на християнските църкви, да обяви конкурс между българските художници за изработване на орден и специална значка с образа на Св. Йоан Рилски. За ордена и значката общо да се дадат първа премия от 1 000 лв. и втора премия от 500 лв. Подробностите по конкурса да се уточнят от комисия в състав: Старозагорски митрополит *Климент*, по това време председател на Висшия църковен съвет, архимандрит *Гораздо* и Йордан п. Илиев", служители в Св. Синод. Орден „Св. Йоан Рилски". През пролетта на 1961 бил учреден първият църковен орден „Св. Йоан Рилски" в две степени: златен и сребърен. Специалната значка с образа на рилския Светец фактически станала медал – също в две степени. Във връзка с предстоящото посещение на българска църковна делегация в Истанбул, Дамаск, Йерусалим и Александрия и на Вселенския патриарх в България Св. Синод на свое заседание от 27 юли 1961 решил да се направят 10 златни и 20 сребърни ордена, както и съответни кутии за тях. Изработката на ордените била възложена на тогавашната Централна златарска работилница в София. От протокол N 12 на Св. Синод от 13 март 1962 се вижда, че тази златарска работилница изработила матрица за ордена „Св. Йоан Рилски" и по 15 бройки от двете емисии на ордена. А художникът-иконограф Николай *Ростовцев* изработил специална грамота, която трябвало да се връчва заедно с ордена. Първи кавалер на ордена „Св. Йоан Рилски" става Патриарх Кирил. По-късно той бил отново удостоен с този висок орден. През есента на 1974 с този орден бил награден тогавашният руски Патриарх *Пимен*, който гостувал в София по повод на 50-годишнината от освещаването на Патриаршеския катедрален храм-паметник „Св. Александър Невски". Вторият църковен орден „Св. Климент Охридски" в две степени вероятно бил учреден през 1966 по повод на юбилейното честване на 1050-годишнината от блажената кончина на светеца. Тогава в Преслав (29-30 септ. 1966) и в София (6-7 дек. 1966) били проведени големи научни сесии по повод юбилея. С този орден, според моите наблюдения в църковната преса (*Бел. М. К. – А. К.*), са наградени твърде малко хора. Носител на този орден – първа степен е протопрезвитер проф. д-р *Николай Шиваров*, бивш ректор на бившата Духовна академия „Св. Климент Охридски". С него са наградени и последните два декана на Богословския факултет на Софийския университет – проф. И. Желев и доц. Е. Трайчев. От 3 до 8 юни 1976 гост на БПЦ бил Негово Блаженство Серафим, архиепископ Атински и на цяла Гърция, който бил награден с „най-високия църковен орден „Св. Иван Рилски" – I ст. ". Придружаващите го архиереи били наградени с ордена „Св. Св. Кирил и Методий" – I ст., а придружаващите го архимандрити Мелетий Каламарас и Амвросий Ленис, както и иконом Спиридон Владикас, йеродякон Игнатий и г-н Ат. Арванитис – били удостоени с ордена „Св. Климент Охридски" – II ст. Третият църковен орден бил учреден в нач. на 1969 по повод на 1100-годишнината от блаженатa кончина на Св. Кирил-Константин Философ. Това е орден „Св. Св. Кирил и Методий" в две степени – златен и сребърен, както и съответен медал, също в две степени. От 8 до 14 май 1969 в София били проведени юбилейни тържества по случай 1100-годишнината. Присъствали тогавашният Вселенски патриарх *Атинагор*, Александрийският патриарх *Николай III*, архиепископ *Йероним* от Гръцката църква, Ленинградският и Новгородски митрополит *Никодим* и редица други архиереи от различни църкви. За спомен от това тържество всички гости били наградени с новоучредения орден „Св. Св. Кирил и Методий": Патриарсите и митрополитите – с първата му степен, а епископите и цивилните лица – с втората. Последното награждаване с този орден е през 2004, когато Св. Синод почита директора на вероизповеданията проф. И. Ж. Димитров по случай 60-годишнината му. Но парадоксът е, че поради липсата на орден в касата на Св. Синод на директора му била връчена само грамотата, а орденът още се очаква. Орден Св. цар Борис. По повод на 25-годишнината от възобновяването на Българската патриаршия през 1978 бил учреден и изработен юбилеен медал „25 години Българска патриаршия", който бил връчен на гостите, поканени на тържеството. По повод на 1300-годишнината от създаването на Българската държава още през пролетта на 1979 Св. Синод взел решение да се учреди и изработи най-високият (в орденната система на Църквата ни) орден „Св. цар Борис – Покръстител", златен. Първи с този орден бил награден Българският патриарх *Максим* по повод неговата 65-годишнина на 29 окт. 1979. През последните години с този висок орден са наградени бившият руски президент Владимир Путин и Руският патриарх *Алексей II*. Орден „Св. Софроний Врачански". За последен в създадената система от ордени на БПЦ може да се смята „Св. Софроний Врачански" – също в две степени. От 30 юни до 2 юли 1989 във Враца са проведени юбилейни чествания по повод на 250-годишнината от рождението на Св. Софроний Врачански, който стоял на Врачанската епископска катедра през епохата на Възраждането. С този орден е награден тогавашният кмет на града г-н Асен Недялков и други гости от чужбина, а с бронзовия медал „Св. Софроний Врачански" са наградени множеството други участници.

Лит.: ***Темелски****, Х р. Църковните ордени и медали на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2008.*

Per aspera ad astra!

ЦЪРКОВНИ ПОМЕНИ – освен Задушниците, определени дни за почитане всички умрели, за починалите православни християни има поменаване в някои дни след смъртта им, с молитви и поръчване на *Литургия*: на третия ден – заради Възкръсналия в третия ден *Спасител*; на деветия ден – за *Господ* да удостои умрелия с Блаженството на деветте ангелски чина; и най-вече на четиридесетия ден, последен и най-важен от дните, определени за молитва за новопредставилия се пред Господа. По свидетелствата на Св. отци на 40-ия ден се извършва частен съд над душата, определящ нейното състояние до окончателния *Страшен съд*.

Онлайн ресурс.

ЦЪРКОВНИ ПРАЗНИЦИ – след Възкресение Христово празниците, свързани с Него са: *Преполовение*, *Възнесение Господне*, *Петдесятница*, *Св. Дух*. След Възкресение Христово започва *Светлата седмица*, която завършва с *Неделя антипасха* (Втора Пасха). Тя се нарича още *Нова Неделя*, защото с нея започва цикълът от недели, които споменават Христовото Възкресение. Нарича се и *Томина Неделя*, защото в този ден се чете евангелското четмо за явяването на Христос на Своите ученици, между които бил и Апостол Тома. От понеделник след *Неделя на Всички Светии* започва *Апостолски пост*. Продължителноста му зависи от Великден, ако той се чествал по-рано, времетраенето му е по-голямо. Ако се чествал по-късно, постът е по-кратък. Този пост продължава до 29 юни – Денят на Св. Апостоли Петър и Павел. След Неделя на Всички Светии завършват празниците от подвижния цикъл на църковната година.

Онлайн ресурс.

ЦЪРКОВНИ СЪБОРИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – Първи всебългарски събор – проведен в Преслав (есента на 893). Освобождава от монашески обет третия син на Св. княз Борис I – Симеон и го провъзгласява за княз на България. Приема съборното решение да се отхвърли гръцкия език и тържествено да бъде обявен славянобългарският език за официален както в държавата, така и в Църквата. Втори всебългарски църковно-народен събор (917-919). Провъзгласява автокефалията (независимостта) на БПЦ, а българският архиепископ и църковен предстоятел получава титлата „Патриарх". Първи църковно-народен събор (23 февр. до 24 юли 1871) (*вж Църковен народен събор в Цариград 1871*). Вторият църковно-народен събор (6 февр. 1921 – 16 февр. 1922) – разглежда въпроса за т.нар. архиерейско „вето", според което решенията на събора по догматически, канонически и богослужебни въпроси могат да влязат в сила само след като бъдат одобрени от архиерейски събор. След дълги дебати е установено, че решенията на църковно-народния събор по горепосочените въпроси имат сила, ако до петнадесет дни от гласуването им не последва изявление от архиерейския събор, че те противоречат на учението и преданията на Вселенската православна църква. Ако се направи подобно изявление, тогава решенията се внасят за ново разглеждане на следващия събор. След това съборът изработва нов, проникнат от демократичен дух Екзархийски устав, който съдържа 568 члена, разделени в четири части. В него основен принцип е съборното начало, върху който е изграден и Екзархийският устав от 1871, т.е. участието на свещеници и миряни във всички степени на църковното управление при запазване на първенстващото значение на архиереите. Според Устава Църковно-народният събор е висше законодателно тяло и се състои от архиереите, мирски и духовни представители на епархиите, манастирите и богословските училища. Той се свиква редовно на всеки две години и решенията му по догматични, канонични и богослужебни въпроси подлежат на одобрение от Св. Синод. Епархийските събори се състоят от 15 клирици и миряни. Решенията им подлежат на одобрение от епархийския архиерей. Изработеният в условията на противоречия и компромиси от страна на държава и Църква устав, приет от Църковно-народния събор, е одобрен без никакви изменения или поправки от Архиерейски събор (1922). Внесен в Народното събрание (24 ян. 1923), но не е окончателно одобрен и въведен в изпълнение поради свалянето на правителството на Александър Стамболийски. След това, въпреки настояванията на Синодалните митрополити, Новият екзархийски Устав повече не е внасян за разглеждане в Народното събрание. Само с наредба-закон са направени някои изменения, засягащи най-вече въпросите за пълния и намаления състав на Св. Синод, за избора на екзарх и др. Трети църковно-народен събор (8-10 май 1953) – проведен в Големия салон на БАН, в София. Председателстван от Пловдивския митрополит *Кирил*, в качеството му на наместник-председател на Св. Синод. Присъстват почти всички делегати – десет епархийски архиереи, петима епископи, по трима енорийски свещеници и четирима миряни от всяка епархия, представител на ставропигиалните манастири, директорът на дирекция Вероизповедания към Външно министерство, представител на Духовната академия и Духовната семинария, представител на Съюза на свещениците и Съюза на църковните служители и десет допълнително избрани членове – петима духовници и петима миряни. По уважителни причини отсъстват двама делегати – един от Софийска и един от Неврокопска епархия. Разглежда изменението на някои членове от Устава на БПЦ. Към чл. 14 е прибавена ал. 3, която гласи: „Ако Патриархът по собствено желание подаде оставка от Патриаршеския престол, той заема митрополитската си катедра, ако тя е свободна" (*Граф. ред. тук – на библиогр. ред. – А. К.*). Изменя и чл. 40, засягащ председателя на Върховния църковен съвет при Св. Синод, който винаги е член на намаления състав на Св. Синод, избран от пълния му състав с мандат, равен на мандата му като член на намаления състав. На 10 май всички членове на събора и представители на висшите държавни институти се събират в заседателната зала на Св. Синод за провеждането на избор на Български патриарх. За поста предлагат своите кандидатури Неофит Видински, Кирил Пловдивски и Климент Старозагорски. От тях най-много гласове получава Пловдивският митрополит Кирил. Съборът възстановява Патриаршеското достойнство на родната ни Църква и на 10 май избира Негово Високопреосвещенство Пловдивския митрополит Кирил за Патриарх Български и митрополит Софийски. Нововъзстановената Българска патриаршия постепенно е призната от всички Православни църкви. Четвърти църковно-народен събор (2-4 юли 1997) – според чл. 32 на действащия от 1950 Устав на БПЦ Църковно-народен събор трябва да се свиква на всеки четири години. Въпреки изричните разпоредби, в периода 1953-1997 църковно-народен събор не се провежда, с изключение на извънредния Патриаршески избирателен събор от 1971, на който се избира за Български патриарх и Софийски митрополит Ловчанският митрополит *Максим*. Причина за това е натискът, който управляващата Българска комунистическа партия оказва на Църквата. Събор не е свикан и след радикалните промени в страната (1989). Съборът не внася основни промени в Устава на БПЦ. В своите заседания съборът разглежда въпроси, свързани с текущия ред – промени и допълнения в Правилника за вътрешния ред на Четвъртия църковно-народен събор, организиране на комисии и определяне на тяхното отчитане, одобряване на редица синодални наредби, действали след 1963. Разглеждат се и въпроси, свързани с отношението на държавата и Църквата, с образованието, духовенството, миряните и разколът в БПЦ. Изтъква се, че намесата на държавни органи в каноничния и административно-устройствен и духовно-просветен живот е пагубна както за Църквата, така и за народа и държавата. Отправя се апел към законодателната, изпълнителната и съдебната власт – да не препятстват, а да

съдействат Църквата да изпълнява своята спасителна мисия в обществения живот. Настоява се Православното изповедание в България да получи конституционен статут на официално изповедание на българската държава. Изтъква се, че действащият Закон за изповеданията от 1949 в много отношения бил противоцърковен. Предлага подготвяният нов Закон за изповеданията да бъде обсъден и съгласуван с БПЦ. Настоява пред съответните държавни и общински органи за пълна и безусловна реституция на всички църковни имоти със закон; БПЦ да бъде освободена от данъци, мита и такси, и да бъдат въведени данъчни облекчения за нейните дарители, съобразно съвременната европейска и световна практика. Да бъде предвидена и осигурена субсидия по държавния и общинските бюджети за съхраняване на църковно-историческото и културно наследство, подпомагане на храмостроителството и духовно-просветната дейност. Чрез закон държавата да защити изключителното право на Църквата да произвежда и разпространява предмети за църковна употреба. В друга точка (N 15) се иска да бъде въведено Православно вероучение в училищата под духовното ръководство на БПЦ; да ѝ се предостави и изключително право да обгрижва духовно армията, полицията и лишените от свобода; да има възможността за проявяване на душегрижие в болничните заведения, старческите и инвалидни домове и сиропиталищата. Предлага на Комисията за радио и телевизия към Народното събрание да направи всичко необходимо за придобиване право на ефирно време в националните средства за осведомяване (телевизия, радио), в които да се излъчват Богослуженията по време на големите църковни и национални празници; да се предостави също така подходящо време за просветни, детски и популярни Православни програми. Съборът застава на твърда позиция срещу сектантството във всичките му прояви. Апелира към държавата да предотвратява навлизането и дейността на зловредни за народа и държавата сектантски учения. Тъй като съборът заседава по време на съществуващ разкол в Църквата, то в точка 22 той е осъден като пагубно явление в живота на БПЦ, а отпадналите се призовават към *Покаяние* и завръщане по съответния каноничен ред в лоното на Църквата. Единодушно се осъждат всички репресивни действия на комунистическия режим срещу Православната ни църква и нейните членове. Накрая Четвъртият църковно-народен събор отправя Възвание към клира, монашеството и народа.

Разширен надюрисдикционен всеправославен събор (30 септ. – 1 окт. 1998) – проведен в София. В него участват предстоятели представители от всички автокефални и автономни Православни църкви. Обсъден развоят на разкола, преценени са действията на разколниците като грях и ги приканват да се явят пред събора. Следвайки икономийния принцип, съборът дава възможност на изпадналите в разкол клирици на БПЦ да се завърнат в единството на каноничната БПЦ, като се разкаят за поведението си и приемат определените им от Св. Синод длъжности. Една част от разколниците не се възползват от проявеното голямото снизхождение, но повечето изпълняват решенията на този безпрецедентен всеправославен форум.

Пети църковно-народен събор (17 дек. 2001) – проведен в Софийската духовна семинария. Изслушва доклада на Св. Синод, изнесен от Патриарх *Максим*. Обсъжда причините за продължаващия разкол и финансовото състояние на Църквата, както и цялостната ѝ дейност. Съборът приема решения относно административното устройство на епархиите. Запазва статута на Американската, Канадската и Австралийската епархии, без да се промения наименованието им. Потвърждава извършеното разделение на Врачанската и Доростоло-Червенската. Оставя разгледани въпроси, свързани с разкола в БПЦ, а само е отчетено в доклада на Синода положението преди и след Всеправославния събор.

Шести църковно-народен събор – предвиден да се свика през 2005, но по различни причини, сред които и разболяването на Патриарх Максим, това не става. Проведен (14 май – 12 дек. 2002) в Рилския манастир. Работата му протича на три работни сесии: първа (14-17 май), втора (6-12 окт.) и трета (9-12 дек.). Участие в събора имаха 164 делегати. На първата сесия от тях се регистрираха 158. Председателстван е от Сливенския митрополит Йоаникий. Приема нов Устав на БПЦ. Новост в него са трета гл., която обхваща поощренията за църковните служители и тяхната дисциплинарна и имуществена отговорност и четвърта гл., в която са включени особените правила относно правното положение на църковните служители, издръжката на Църквата. Отменя Синодалната наредба за издръжката на свещенослужителите в диоцеза на БПЦ, приета с протокол N 16 от 15 юни 2005. Включва нова пета гл., отнасяща се до изготвянето на Единен регистър на имотите, собственост на БПЦ. Според нея БПЦ не се позволява да продава, заменя или ипотекира църковни имоти (свой дарен, придобит или закупен имот), а ѝ се предоставя правото да отстъпва такива за временно ползване или отдавани под наем, като приходите влизат в Църковната хазна, тъй като Църквата е самоиздържаща се институция. Нова е и шеста гл., отнасяща се до печатите на църковните поделения. Предоставя се БПЦ да има свое знаме и герб. Според изявлението на Патриарх Максим, Шестият църковно-народен събор положил голямо усърдие при осъществяването на поставената му задача в продължителен труд и често в напрегната, но градивна обстановка постига изключително важна придобивка за Светата ни Църква – нейния нов Устав, чрез който се урегулира вътрешно-църковният живот и отношенията с държавните институции. Набелязват се и някои други нововъведения. Остава неразгледан въпросът за брака и семейството. Взема отношение само към законопроекта за Семейния кодекс, като се обявява против узаконяването на извънбрачното съпружеско съжителство чрез брачен договор, което било в противоречие с вековната църковна и гражданска традиция и влизало в конфликт с нравствените устои на християнското общество. Съборът приема становище и по въпроса за въвеждането на предмет „Религия – Православие" в българското училище, което да направи достояние на Народното събрание, Министерството на образованието и науката, както и до средствата за масова информация. Освен новия Устав съборът изработва Изявление към българския православен клир, монашество и народ, в което призовава клирът и духовните чеда на БПЦ да пазят чиста Православната ни вяра, да полагат грижи за възпитанието на децата, да поддържат домашното огнище, семейната чест, църковно-народните традиции и пр. Съборът отправя бележка към Пловдивския митрополит Николай, епископ Антоний и делегатите от Пловдивска епархия за преждевременно напускане на заседанията му. В някои среди от българската общественост не остава удовлетвореност от решенията на VI църковен събор, които според тях били приети в нарушение на старите традиции на БПЦ – липса на съборност, липса на единомислие между самия епископат, между епископите, нисшия клир и миряните и пр.

Патриаршески избирателен църковен събор (24 февр. 2013) – свикан за избор на нов Патриарх на БПЦ след смъртта на Патриарх Максим. Издигнати са две кандидатури – на Ловчанския митрополит *Гавриил* и на Русенския митрополит *Неофит*. По-голям брой от гласувалите печели митрополит Неофит.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16; **Динков**, К. История на Българската църква (четива). С., 1954; **Поптодоров**, Р. Съборното начало в живота, устройството и управлението на Църквата през първите три века. С., 1971; **Маркова**, З. Църковно-народния събор 1871 г. // Векове, 1981, Кн. 3, с. 5-18; **Темелски**, Хр. Църковно-народният събор от 1871. // Родина, 1996, Кн. 2, с. 84-99; **Кръстев**, А. Църковно-народните събори на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 12, 12-25 май 1997; Изложение на Св. Синод за състоянието на БПЦ за периода от Четвъртия църковно-народен събор до днес. // <http://synpress-classic.dveri.bg/01-2002/sabor_doc.htm#2>. – 6.07.1997. – 2 с.*

Per aspera ad astra!

ЦЪРКОВНИ ТАЙНСТВА – средства за освещение на човека чрез благодатните *дарове на Св. Дух*. Извършват се само от свещенослужители. Имат две страни – видима и невидима. Първата включва видимите действия на свещенослужителите и формулата, чрез която се предават на вярващите благодатните дарове на Св. Дух. Втората е възприемането на тези дарове, които са различни за всяко Тайнство. Православната църква възприема *Седем Тайнства*: *Кръщение*, *Миропомазване*, *Причастие*, *Покаяние*, *Свещенство*, *Брак* и *Маслосвет* (*Елеосвещение*).

*Лит.: **Станоев**, Б. Православието и България. С., 1992, с. 48; **Величков**, А. Църковните тайнства. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996.*

ЦЪРКОВНИ ТРЕБИ – установени от Църквата чинодействия, чрез които се измолва Божията помощ при една или друга духовна и телесна потреба.

Онлайн ресурс.

ЦЪРКОВНИ ХОРОВИ ДИРИГЕНТИ В БЪЛГАРИЯ – сред по-значимите имена от тях са: Янко Мустаков, Герасимон-Чинов (руснак), Алексей Шулговски (руснак), Константин Тарасеевич (руснак), Николай Ив. Николаев.

*Лит.: **Динев,** П. Първите църковно-хорови диригенти в България. // Църковен вестник, N 35, 21 окт. 1961; **Динев**, П. По-забележителни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 37, 4 ноември 1961.*

ЦЪРКОВНО-АДМИНИСТРАТИВНО УСТРОЙСТВО В ЦЕНТРАЛНИТЕ РОДОПИ – в района Християнството прониква през IV в. При управлението на хан Пресиан (836-852) са присъединени в пределите на Първата българска държава. През X в. са под византийска власт. Отново са в пределите на българската държава (от нач. на XIII в.). През втор. пол. на XVII в. населението на района е подложено на масова ислямизация. Съществуващата по онова време Смоленска епископия е унищожена и населението преминава под църковното върховенство на Ксантийска митрополия. След учредяването на Българската екзархия (1870) районът е в пределите на Пловдивската епархия. След като Ахъчелебийският край е върнат на Османската империя (1885), останалото население попада в пределите на Асеновградската духовна околия. Християните от Ахъчелебийско са включени към Одринската епархия. След освобождението на Ахъчелебийско (1912-1913) районът става център на самостоятелна духовна околия.

*Лит.: **Илчевски**, Ст. Църковно-административно устройство в Централните Родопи. // Църковен вестник, Извънред. бр., 2008.*

ЦЪРКОВНО-БЛАГОТВОРИТЕЛЕН КОМИТЕТ В СОФИЯ – учреден след обявяване на Балканската война по нареждане на Софийския митрополит *Партений*. Възглавен от епископ *Варлаам Левкийски*, д-р *Стефан Цанков* – свещеник, *М. Химитлийски* – свещеник, *Ив. Стефанов – протодякон*. Задачи: да събира всички помощи за софийските бедни по време на войната. Столицата е разделена по църкви на 4 района, начело на които стоят по един член на Централния комитет. Комитетът пристъпил както към събирането, така и раздаването на помощите.

Лит.: Църковно-благотворителен комитет в София. // Църковен вестник, N 44, 1912.

ЦЪРКОВНО-ИСТОРИЧЕСКИ И АРХИВЕН ИНСТИТУТ (ЦИАИ) – научно учреждение, което има за цел да развива църковно-историческата наука у нас, да издирва, съхранява, обработва и издава архивни материали, други исторически документи и паметници, да допринася за разработването на сродна проблематика (църковно-археологическа, християнско-изкуствоведска и пр.); да осъществява специфични задачи от църковнопросветен, църковнообществен и патриотичен характер. Помещава се в сградата на бившата Духовна академия, ръководи се от директор, назначаван от Св. Синод и подчинен на Негово Светейшество Българския патриарх. За пръв директор е назначен проф. д-р Тодор *Събев*, който заема тази длъжност от 1 юли 1974 до 31 март 1995. Поради неговото заминаване на отговорна църковно-икуменическа работа в Женева (1978), ръководи се от негов заместник – изпълняващ длъжността директор. Първи и.д. директор бил проф. д-р Илия *Цоневски*, който ръководи Института от 1978 до 1983. След него и.д. директор става ст. н.с. Николай *Кочев* – от 1983 до 1987. Последен и.д. директор става ст. н.с. д-р Христо *Темелски* – от 27 март 1987 до 31 март 1995. След освобождаването на проф. д-р Т. Събев от заеманата длъжност, поради пенсиониране, за директор е назначен дотогавашният и.д. директор ст.н.с. д-р Христо Темелски – т.е. от 1 апр. 1995. При създаването си Институтът има само директор и двама специалисти – Румен Василев и Дамян Стойнов. По-късно двамата специалисти участват в научни конкурси и стават научни сътрудници. След ранната кончина на н.с. Румен Василев (†23 дек. 1976) по съответния законен ред са назначени още двама сътрудници – ст.н.с. Христо Кодов и н.с. Петко Балджиев. През 1977 към ЦИАИ става докторант (аспирант) Ангел Кръстев, който по-късно защитава кандидатска дисертация, спечелва конкурс и става научен сътрудник. Като научен сътрудник е назначен през есента на 1977 и архимандрит *Нестор*, магистър на богословието. От 1982 до 1985 щатът на ЦИАИ нараства до 15 души – 1 професор, 3 старши научни сътрудници, 5 научни сътрудници и 6 специалисти. През 1990 ЦИАИ наброява общо 9 души щатен състав. Оттогава до 1998 в ЦИАИ остават да работят само трима души: двама старши научни сътрудници – Христо Темелски (директор) и Трендафил Кръстанов, както и един научен сътрудник – Ангел Кръстев. От 1998 А. Кръстев преминава на основна работа като доцент в Шуменския университет, а към ЦИАИ продължава да работи на половин щат. През 2004 Тр. Кръстанов е пенсиониран и на негово място като специалист е назначен Борис Маринов. Тези трима щатни сътрудници (единият на половин щатна бройка) освен с научноизследователска работа, се занимават и с обслужване на външни читатели, работещи с документи и ръкописи; дават справки и консултации и т.н. Основната дейност на ЦИАИ е проучването на многовековната история на БПЦ, издирването, обработването и публикуването на извори и документи, статии, студии и монографии. Печатни издания – *„Църковен вестник"* (С., 1900-), сп. *„Духовна култура"* (С., 1921-), *„Известия на Църковно-исторически и архивен институт"* (С., 1978) и *„Църковно-исторически архив"* (С., 1981-). В първото издание се публикуват студии, статии, научни съобщения и рецензии, а във второто – приоритет имат документите и архивните материали.

*Лит.: Нов институт към Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 23, 2 септ. 1974; Писмена справка, изготвена от Христо **Темелски**. – Ръкоп. – С., 2021. – 1 с. – Справката е подготвена по молба на М. К. – Бел. А. К.*

ЦЪРКОВНО КНИГОИЗДАТЕЛСТВО – основано 1900. Освен „Църковен вестник" (С., 1900-) като официален орган на Св. Синод, започва да издава и редица литературно-богословски периодични издания: „Библиотека" (С., 1901-1912), „Просвета" (С., 1901-1911) , сп. „Духовна култура" (С., 1921-) и др.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 221-223.*

ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР 1871 – *вж Църковен народен събор в Цариград*

ЦЪРКОВНО НАСТОЯТЕЛСВО – институция, съставена от духовници, избрани от жителите на дадено населено място, част от свещеничеството на духовната околия и енорията. Броят им зависи от големината на населеното място. Избират се между 4 и 6 духовници. Право да гласуват имат всички православни християни, навършили 21 г. Изборите се съгласуват с епархийския съвет.

*Лит.: **Чолаков**, Л. Църковното настоятелство (По случай първ. избори на църковни настоятелства по новия устав на БПЦ). // Църковен вестник, N 19-20, 12 май 1951.*

ЦЪРКОВНО ОБЛЕКЛО – облекло на духовните лица в България.

*Лит.: **Гошев**, И. Въпросът за облеклото на духовните лица. // Църковен вестник, N 32-33, 16 юни 1945.*

ЦЪРКОВНО-ПЕВЧЕСКИ ШКОЛИ ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО – за църковно пеене. Възникват още през първ. пол. на XIX в. – в гр. Елена, Сливен, Самоков, Одрин, Охрид и Солун. Една от най-активните е в Търново. По-видни представители – даскал Никола Златарски и Давид Тулешков.

*Лит.: **Динев**, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. Великотърновска школа. // Църковен вестник, N 38, 14 ноември 1959; Еленска школа. // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959; Солунска школа. // Църковен вестник, N 41, 26 дек. 1959.*

ЦЪРНОГОРСКИ МАНАСТИР „СВ. СВ. БЕЗСРЕБРЕНИЦИ И ЧУДОТВОРЦИ КОЗМА И ДАМЯН АСИЙСКИ" (известен още и като Гигински или Черногорски манастир) – намира се на ок. 16 км югозападно от гр. Брезник и на 4 км югозападно от с. Гигинци, в полите на връх „Тумба", в планината Църна гора. Първите манастирски постройки датират от XI-XII в. През османското владичество неколкократно е разрушаван от поробителите и възстановяван от вярващи българи. През Възраждането престижът на Светата обител се засилил. Тук Софийският митрополит е ръкополагал свещениците на цялата околия, а в килийното училище на манастира децата от околните села се учели на Вяра, четмо и писмо. Сегашният манастир функционира от 1819. Манастирският комплекс се състои от жилищна сграда и манастирска църква. Живописта по стените е нанасяна три пъти, като последното е от 1886. Образите са изпълнени в т.нар. народен стил от образописеца Георги Попалексов. В годините до Втората световна война (1935-1940) тук безплатно почиват деца на бедни семейства от Перник и София. През 1937 манастирът остава без монаси и за кратко време е управляван от свещеници от околните села. След 1944 е превърнат в концлагер, а по-късно става последователно „дом за отдих на трудещите се" и детско летовище – пионерски лагер. Накрая е превърнат в обор самият манастир. Въпреки разрухата през 1956 е обявен за архитектурен паметник, а през 1976 – за художествен паметник на културата. След 1989 манастирът започва да възстановява своя живот като духовен център на Брезнишкия край. Понастоящем манастирът е със статута на епархийски мъжки общежителен манастир към Софийска епархия на Българската православна църква.

*Лит.: **Петрова**, А. Гигинският манастир „Св. Св. Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2009; N 7, 1-15 апр. 2009; **Комарова**, Н. 200 години Гигински манастир „Св. безсребърници Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2014; **Тонин**, Д. Трънски край. Енциклопедичен пътеводител. С., 2017, с. 498-500.*

Ч

ЧАВДАРОВ, Димитър Тодоров – *вж Михаил Доростолски и Червенски*

ЧАВДАРОВ, Стойко Недялков – *вж Софроний Търновски*

ЧАКАНДРАКОВ, Ангел Богоев – *вж Арсений*

ЧАКИР, Владимир Г. (1841-1881) – възрожденски църковен деец. Син на Георги З. Чакир и брат на Димитър Г. Чакир. Приел монашество под името Варлаам и постъпил като монах в руския манастир „Св. Пантелеймон" в Света гора, където остава до края на живота си.

*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 29.*

ЧАКИР, Георги З. (1815-1873) – възрожденски църковен деец. Син на Захари Д. Чакир, брат на Иван З. Чакир и баща на Владимир, Димитър и Захарий Г. Чакир. Завършил Духовна семинария в Кишинев и се завърнал като свещеник в с. Чадър Лунга. Инициатор за построяване на нова каменна сграда на църквата в селото – на мястото на старата, изградена по инициатива на баща му.

*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 29.*

ЧАКИР, Димитър Г. (1839-1918) – църковен деец. Син на Георги З. Чакир. Завършил Духовна семинария в Кишинев. След 1863 се премества в с. Ивановка, Арцизки район в Украйна, където служи до 1870. От 1870 до края на живота си е свещеник в с. Волное, Тарутински район в Украйна, като известно време е бил и архиерейски наместник.

*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода – свещеници в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 29-30.*

ЧАКИР, Захарий Г. (1850-) – възрожденски църковен деец. Син на Георги Чакир. Завършил Духовна семинария в Кишинев, след което е свещеник в с. Кара Ахмете в Украйна.

*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 30.*

ЧАКИР, Захарий Д. (1783-1830) – възрожденски църковен деец. Роден в село, близко до гр. Плоещ (Румъния). Баща на Георги и Иван. По-късно се преселва в Бесарабия, където бил ръкоположен за свещеник (1812). После се установил в селището Чадър Лунга, по негова инициатива била построена църква (1825). Като свещеник се занимавал и с просветна дейност – учил безплатно децата – момчета и момичета – на четмо и писмо, преподавал им и елементарни религиозни познания, обучавал ги да пеят в църквата. Починал от избухнала в нач. на 30-те г. на XIX в. холера в Бесарабия.

*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 28-29.*

Per aspera ad astra!

ЧАКИР, Михаил М. (1861-1938) – църковен деец. Неоснователно наричан „гагаузки патриарх", тъй като издавал и превеждал на гагаузки език. Биографите му избягват да съобщават, че бил писал книги и на български език. Макар да бил българин по произход, писал съчинения и на други езици в пределите на днешна Молдова, което го правело по-скоро молдавски историк.
*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 30-31.*

ЧАКИР, Николай Г. (1860-) – църковен деец. Завършил Духовна семинария в Кишинев (1876) и служи като свещеник в с. Галилещи, Измаилски район (Украйна).
*Лит.: **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 30.*

ЧАКМАКОВ, Иван Бонев – *вж Бонев, Иван Чакмаков*

ЧАЛИКИ, Никола – възрожденски деец. Роден в Копривщица. Образованието си получава в Одеса и Париж. Установява контакти с Г. С. Раковски. Един от активните участници в църковно-националната борба в Пловдив и Цариград. През втор. пол. на XIX в. в продължение на 20 г. е драгоманин (преводач) в Руското консулство в Пловдив, където вицеконсул е Найден Геров. Включва се в акциите за подпомагане на българското население, пострадало по време и след Априлското въстание 1876.
*Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 700; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 55, 57, 61, 69, 153, 155, 158, 160, 162, 163, 203, 209, 216, 218, 222, 324.*

ЧАЛОГЛУ – *вж Чалъков, Георги Стоянович*

ЧАЛОГЛУ, Павел Куртович – възрожденски църковен композитор и певец.
*Лит.: **Динев**, П. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

ЧАЛЪКОВ – *вж Чалики, Никола*

ЧАЛЪКОВ, Атанас Михайлов – *Антим I*

ЧАЛЪКОВ, Георги Стоянович (1822-1882) – обществен и църковен деец. Роден в Пловдив. Завършва Търговското училище на остров Халки. Пръв помощник на баща си в стопанската му дейност. Издига се до член на Държавния съвет на Османската империя. Включва се и в църковно-националната борба. Участва в Църковно-народния събор в Цариград (1871). Член на Екзархийския съвет. Подпомага действията на д-р Стоян Чомаков за сваляне на Антим I от екзархийския престол и в събирането на благодарствени адреси в полза на султанското правителство в навечерието и по време на Цариградската конференция 1876-1877.
*Лит.: **Кесяков**, Хр. Пловдивските първенци **Чалъкови**. Дарения и заслуги. С., 1932; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 700; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 486.*

ЧАЛЪКОВ, Желязко Д. (1840 – 24.I.1927) – просветен, църковен и обществен деец. Роден в с. Потур, Тулчанско. Един от лицата, издействали султанския ферман за учредяване на Българската екзархия. Допринесъл за отделяне на българите от Добруджанския край в църковно отношение от Цариградската патриаршия. След Освобождението се занимава с търговия.
*Лит.: **[Желязко Д. Чалъков]**. // Църковен вестник, N 6, 12 февр. 1927.*

ЧАМУРЛИЙСКИ МАНАСТИР – *вж Шишмановски манастир „Успение Богородично"*

ЧАНКОВ, Йордан Стефанов – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Делинелер, Бесарабия (1830-1847).
*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 126.*

ЧАПАРЪЗОВ, Петър (-1876) – възрожденски църковен и революционен деец. Свещеник в Пещера (70-те г. на XIX в.). Участва в Априлското въстание 1876.
*Лит.: **Колев**, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. 1, с. 382.*

ЧАПКЪНОВ, Стефан Д. – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Лясковец (1849-1851). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Минев**, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 114.*

ЧАСОСЛОВ – богослужебна книга. Съдържа неизменните молитствословия на богослужебните последования от денонощния цикъл: полунощница, утринна, часове (първи, трети, шести, девети), вечерня и повечерие. Предназначен за певците на *клироса.*
*Лит.: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. **Петканова**. В. Търново, 2003, с. 555.*

„ЧАСОСЛОВ" – издаден на среднобългарски език от монасите Милетий Македонски и Стефан Охридски във Влашко (1638).
*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 16.*

ЧЕКОВ, Методий Стоянов (2.VI.1874 – 25.III.1935) – църковен и революционен деец. Роден в с. Екши Су, Леринско (Егейска Македония). Ръкоположен за свещеник (1893) и служи в Леринско. Участва в Илинденско-Преображенското въстание 1903. Прогонен от родното си място след 1913, се установява в Червен бряг, където е енорийски свещеник до смъртта си.
Лит.: Илюстрация Илинден, N 67-68, апр. 1941, N 4 (124), с. 1; юни 1941, с. 23-24.

ЧЕКОТИНСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – разположен в поречието на р. Малък Искър, между селата Боженци и Своде, на 15 км от Правец, на 20 км северно от Ботевград и на 70 км североизточно от София. Името на манастира идва от едноименната махала в близост до него. Основан през времето на Втората българска държава. Съществуването на манастира е свързано със съдбата на Урвичката крепост, която се намира на няколко километра от него. В подножието на крепостта е имало и църковен комплекс по това време. Двата манастира са поддържали тесни връзки. При падането на Боженишкия урвич под османска власт в кр. на XIV в. е разрушен. В наши дни се състои от църква, жилищни и стопански сгради, както и параклис „Св. Генадий".

Онлайн ресурс.

ЧЕЛЕБИ ГЕОРГАКИ – *вж Чалъков, Георги Стоянович*

ЧЕНКО – *вж Търновалийски, Андрей*

ЧЕПИНСКИ МАНАСТИР „СВ. ТРИ СВЕТИТЕЛИ" – намира се на Околовръстния път (София) срещу с. Чепинци (обл. София). Възникването му се свързва с използване на изкопани землянки в отстоящата дн. зад него Голяма могила. Съвременните постройки в манастира са от нач. на XX в. Зад висок дувар са приютени църква, два параклиса, жилищна постройка, магерница и малката стара (1906) църквица „Шатовското църкве".

Онлайн ресурс.

ЧЕРВЕНАТА ЦЪРКВА „СВ. ТРОИЦА" – намира се с. Боровица, на 5-6 км от Белоградчик. Построена (1866) върху основите на по-стар храм. В архитектурно отношение е еднокорабна. Мястото не е избрано случайно, тъй като е в подножието на природния феномен „Боров камък" – огромна червена скала, дала името на селото. Иконите и стенописите са рисувани от руски художници. Около църквата има няколко оброчни кръста, две пещери, както и келтско светилище и римско укрепление.

Онлайн ресурс.

ЧЕРВЕНАТА ЦЪРКВА (или Червената черква) **„СВ. БОГОРОДИЦА"** – изградена в IV или най-късно до нач. на VI в. при управлението на император Анастасий I. Тя е единствената в света, която има северен олтар в резултат на Ранното християнско богослужение в първоначалните римски терми и митраеум – баня и храм, посветен на бог Митра. Подът е бил басейн, който впоследствие е устроен в под на църквата и баптистерий. Първоначалният градеж е за разположените в тази област римски легионери, построили за нуждите си терми, доказателство за което е откритият в църквата басейн. С разпространението на култа към древноиранския бог Митра, когото римските легионери възприели за свой покровител, при термите е издигнат митраеум (храм на Митра). Следа от тях също е намиращият се под църквата сладководен извор с направена чешма, чийто камък е пробит по цялата си дължина, а от сърцевината му тече вода. Този камък препраща към легендата на бог Митра, който пробивал камък със стрела и оттам потичала вода. Останка от съществувалия тук митраеум е един стенопис, който и в християнско време не е заличен – възраждането на бог Митра от червено яйце. Със сигурност Червената църква е една от най-старите в Европа. Веднага след свикания Вселенски събор (на „Помирението") в Сердика (343 г.) в цяла Тракия започнало строителство на култови сгради, сред които имало и такива, предназначени да съхраняват паметта на мъчениците, загинали за утвърждаване на Християнството. Мястото е внимателно подбрано. „Червената църква" е построена в до старо езическо светилище, в непосредствена близост до важния византийски гр. Филипопол (дн. Пловдив). Първоначално изпълнявала функциите на мартирий – културната сграда, предназначена да съхранява паметта на мъченици, загинали за утвърждаване на Християнството, а в един по-късен период от своето съществуване, според преданието, е служила и за лятна резиденция на византийски велможи. Намерени са запазени по стените фрески. Арката на църквата е уникална с баптистерия, изграден с розов мрамор във формата на кръст, където почитали 7 християнски мъртъвци от този район на Тракия. Който е влизал вътре, ги е почитал, за да бъде приет в Християнската вяра. Църквата се намирала сред праисторическия, античен и средновековен гр. Драговец. Унищожена е от ордите на турския главатар Лала Шахин при разоряването на региона в 1364. Храмът се е казвал „Св. Богородица", но е станал известен като „Червената църква" – заради типичните римски тухли и розов хоросан, от които е изграден.

*Лит.: **Панайотова**, Д. Червената църква. С., 1956; **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002, с. 156; **Димитров**, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен". С., 2013, с. 69-70.*

ЧЕРВЕНИЯ ЗАМЪК – *вж Великата народна школа*

ЧЕРВЕНИЯ ПОП – *вж Русинов, Константин Динчев*

ЧЕРВЕНКОВ, Вълко Вельов (6.IX.1900 – 21.X.1980) – политически и държавен деец. Генерален секретар на ЦК на БКП (1949-1954) и министър-председател (1950-1956). По повод 50-годишнината от рождението му „Църковен вестник" излиза със специална статия, в която засяга и въпроса за отношението му към Църквата. Изтъква, че то се определяло от държавническото гледище за отделянето ѝ от държавата, като ѝ бъде обезпечена „пълна, действителна свобода" при изпълнението на нейните задачи за задоволяване на религиозните нужди на народа.

*Лит.: Др. **Вълко Червенков** – верният син на работническата класа (По случай 50 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950.*

ЧЕРВЕНОТО УЧИЛИЩЕ – *вж Великата народна школа*

ЧЕРВЕНСКА ЕПАРХИЯ – води нач. си от III-IV в., когато Християнството започва да се разпространява в Русенския край. От това време датира и епископията в Секстагинта Приста (дн. гр. Русе) с предстоятел епископ Поликарп. През IV-VI в. освен тази епископия възникват и нови в градовете Апиария (дн. с. Ряхово, Русенско), Абритус (дн. Разград) и Трансмариско (дн. Тутракан). Всички те са включени в митрополитския административен център Марцианопол (дн. гр. Девня). В периода 870-1018 са в състава на Българската архиепископия - Патриаршия. Единствен известен от това време червенски висш духовник е епископ *Николай*. С падането на България под византийска власт Червенската митрополия преминава в състава на Охридската архиепископия и престава да

съществува. Възобновена в кр. на XVI в. и продължава съществуването си със създаването на автокефалната Българска православна църква (1870), след което на нейно място се появява Доростоло-Червенската епархия, функционирала до 2003, когато двете епархии отново са обособени като самостоятелни структури на БПЦ под имената Русенска и Доростолска.

*Лит.: **Бакърджиева**, Т., Ст. **Йорданов**. Към ранната история на Червенската епархия. // Алманах за историята на гр. Русе. Русе, 2002, с. 108-109.*

ЧЕРЕПИШКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – разположен на 29 км югоизточно от гр. Враца, в Искърското дефиле на Стара планина. Възникването му е свързано с историята на средновековния „Коритен град", съществувал в близката местност „Ритлите", до с. Лютиброд. В Църковния историко-археологически музей в София се съхранява един типик на манастира, съставен ок. 1396, който показва, че той бил разрушен по време на битката с османските нашественици и възстановен веднага след това. Останките от средновековната му църква се намират под днешната. За историята на Черепишката обител през следващите два века засега не се знае нищо. В своята „История славяноболгарская" Св. о. *Паисий Хилендарски* отбелязва, че известният български художник Пимен *Зографски* „обновил Черепишкия манастир край река Искър, и тук и починал" (1610). Едва към 1802 животът в обителта бил отново възобновен от поп *Торньо*, който ремонтирал църквата и построил малка жилищна сграда северно от нея. Тя била съборена в 1929. През следващите десетилетия манастирът се замогнал и игумените му получили средства, за да развият бурна строителна дейност. Към кр. на XIX в. манастирът се развил в два двора – поклоннически и монашески. И през XIX в. монасите продължили да работят за просвещението и освобождението на България. Манастирски училища вече имало не само в самата обител, но и в метосите й. В съществуващия още преди 1840 *Тетевенски метох*, даскал *Йото Кифалов* въвел едни от първите учебни чинове из българските земи. А йеромонах *Епифаний* бил организатор и председател на местния Лютибродски революционен комитет, подготвящ Априлското въстание от 1876. В близост до Черепишкия манастир, в местността „Рашов дол" се развило последното сражение на част от Ботевата чета, предвождана от Георги Апостолов. През 1889 и 1907 Черепишкият манастир бил посетен от Иван *Вазов*. Плод на видяното и чутото там са разказът „Една българка" и стихотворението „Той не умира". През 1897 манастирът е спирка и на Алеко *Константинов*, след което пише пътеписа „Българска Швейцария". След 9 септ. 1944 в съседство на манастира е преместена Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски" (върната в София след 10 ноември 1989). Към семинарията действала голяма църква – „Св. Климент Охридски", понастоящем изоставена. Манастирът е действащ и обитаван от монаси. Архитектурният тип на днешната съборна църква потвърждава, че тя наистина е била построена ок. кр. на XVI в. Това е еднокорабна, масивно засводена сграда с апсида, преливаща плавно към корпуса.

*Лит.: **Василиев**, Асен. Черепишкият манастир „ Успение на Пресветая Богородица". С., 1943; **Гошев**, Ив. Към историята на Черепишкия манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1945, Т. 22, с. 1-34; **Нешев**, Г. Българско довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 205-209; **Маджуров**, Н. Черепишки манастир „ Успение Богородично". // Юбилеен сборник по случай 170 години от кончината на **епископ Софроний**. С., 1983, с. 109-130; **Бояджиев**, Ст. Черепишкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 124-128; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001, с. 79-80; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 165-166.*

ЧЕРЕПИШКО ЧЕТВЕРОЕВАНГЕЛИЕ – ръкопис от XV-XVI в. Съхранява се в църквата „С. Николай" – Враца. Съдържа 275 л., украсени със заглавки и заставки, а началният лист – с образа на евангелиста *Йоан*. Към текста има и прибавени приписки.

*Лит.: Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 14-21.*

ЧЕРЕШОВА ЗАДУШНИЦА – наименование на *Задушница* в събота преди празника *Петдесетница*. Втора по ред през годината. Свързана е с поверието за прибирането на душите на всички покойници, които са били на свобода след *Велики Четвъртък*. След *Възнесението на Господ* входът на *Царството Небесно – Раят*, е отворен. Затова в този ден Църквата усърдно се моли през него да влязат починалите с Вяра. На Петдесетница са дадени Даровете на *Св. Дух*, Които очистват от всяка скверност. На Задушница камбаната бие траурно – с отмерен удар, за да напомни за грижата за мъртвите. Богослужебното правило е по-особено – с усърдни молитви за починалите.

Онлайн ресурс.

ЧЕРКВА – наименование на църковен храм. В същия смисъл се употребява и терминът „църква".

Онлайн ресурс.

ЧЕРКЕЗИ – кавказки народ, произлизащ от обл. Черкезия. По-голямата част от тях спадат към мюсюлманските сунити. Изселени са по време на руския черкезки геноцид (1864). Част от тях са преселени на юг от р. Дунав в днешните български земи. Заради участието им в потушаването на Априлското въстание 1876, повечето от тях след Руско-турската война 1877-1878 се изселват от България.

Лит.: Турски архивни документи за черкезите в Герлово. // Изв. Нар. музей – Коларовград, 1967, с. 145-169.

ЧЕРНИЙ, Атанасий – църковен деец. Свещеник в Разград (нач. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 703.

ЧЕРНИЯ ВОЙВОДА – *вж Шкорнов (Шкорлев, Георги Димитров)*

ЧЕРНОВ, Александр Андреевич (схимонах Епифаний) (27.IX.1909 – 1994) – руски духовник, свещеник и монах. Роден в ст. Бело-Калитвенская, Ростовска губерния. В България от 1921 до 1944. Духовен син на архиепископ *Теофан* (*Бистров – рус.: Быстров*). Работи като учител в Плевен. След 1944 е отведен незаконно в СССР и осъден на 10 г. в лагер. След 1955 живее като старец и изповедник на Катакомбната църква, следвайки примера на новомъченика митрополит *Кирил Казански* (1863-1937).

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 312.

ЧЕРНОВЕЖДОВ – *вж Наклидов, Христо Дочев*

ЧЕРНОГОРСКИ МАНАСТИР – *вж Църногорски манастир „Св. Св. безсребреници и чудотворци Козма и Дамян Асийски"*

ЧЕРНОРИЗЕЦ ДОКС (IX-X в.) – син на хан Пресиян и брат на княз *Борис I*. Приема монашество в края на живота си, след което се оттегля в Патлейнския манастир, недалеч от Преслав. Предполага се, че се е занимавал и с творческа дейност, но няма оцелели негови съчинения.

*Лит.: **Златарски**, В. Н. Кой е бил **Тудор**, **черноризец Доксов**? // Български преглед, 1897, N 3, с. 42-61; **Георгиев**, Е. Разцвет на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 81-82; **Гюзелев**, В. **Княз Борис Първи**. България през втората половина на IX в. С., 1969.*

ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР (IX-X в.) – средновековен български духовник и писател. Живял и творил в Преславската книжовна школа. За него липсват биографични сведения. Предполага се, че името му е псевдоним, използван от някой от другите изявени представители на школата или дори от самия цар *Симеон I*. Автор на апологичния трактат „Сказание о писменех" („Сказание за буквите" или „За буквите"). Открит за науката от руския славист К. Ф. Калайдович. Съчинението е посветено на защитата на славянската писменост от влиянието на чуждите, най-вече – византийските среди и техните поддръжници в България.

*Лит.: **Куев**, К. По кое летоброене се е ръководил **Черноризец Храбър**. // Ист. преглед, 1956, N 5, с. 83-93; **Куев**, К. По въпроса за началото на славянската писменост с оглед датата у **Черноризец Храбър**. // Български език, 1959, N 4-5, с. 403-415; **Велчев**, В. Към идейно-творческата проблематика на „Сказание о писменех" от **Черноризец Храбър**. // Език и литература, 1962, N 5, с. 1-18; **Куев**, К. **Черноризец Храбър**. С., 1967; **Антч**, В. **Църноризец Храбар** и неговото дело „За буквикте". // Книжевни живот (Београд), 1969, N 4-5; **Гечев**, С. Към въпроса за авторството на **Храбровата** апология. // Лит. мисъл, 1975, N 4, с. 87-101; **Велчев**, В. **Храбровото** сказание „За буквите" – защита и възхвала на българската и славянската култура. // **Велчев**, Велчо. От **Константин Философ** до **Паисий Хилендарски.** С., 1979, с. 56-84; **Жекова**, Л. Мястото на **Черноризец Храбър** в развитието на старобългарската литература. // Вековни български езикови традиции. С., 1980, с. 47-49; **Велчева**, Б. **Черноризец Храбър**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 43-46; **Дончева-Панайотова**, Н. **Черноризец Храбър** и **Паисий Хилендарски** – исторически и литературни аналогии. // Лит. мисъл, 1982, N 2, с. 78-86; **Иванова**, К. Един вероятен източник на „За буквите" от **Черноризец Храбър**. // Литературознание и фолклористика: Сб. в чест на **акад. Петър Динеков**. С., 1983, с. 82-88; **Петканова**, Д. **Черноризец Храбър**. С., 1984.*

ЧЕРНЬО – църковен деец. Свещеник в Копривщица (първ. пол. на XVIII в.).

*Лит.: **Ослеков**, Л. Копривщица. // Копривщица: Юбил. сб. С., 1962, с. 499.*

ЧЕРНЯЕВ, Петър (22.XII.1878 – 1941) – църковен и просветен деец. Роден в гр. Трявна. Завършва Самоковското богословско училище (1896) и Духовна академия в Санкт Петербург (1903). Учител в различни селища (1895-1899; 1903-1904; 1904-1906; 1906-1907; 1907-1910; 1910-1913). Член на Комисията за ревизиране сметките на Св. Синод (1913-1914), след което отново се отдава на учителската си професия. Автор на учебници по вероучение за прогимназиите (Учебник по Закон Божи: Вехти Завет. С., 1907 и др.). Занимава се и с публицистика. Участва в Църковния събор (1921-1922).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 106-107, бел. 1 под линия.*

ЧЕТВЕРОЕВАНГЕЛИЕ – *вж Иван-Александрово евангелие*

ЧЕТВЕРОЕВАНГЕЛИЕ (или: Четириевангелие, Тетраевангелие) – Християнска богослужебна книга, оформена като кодекс, съдържаща и четирите *Евангелия* на *Новия Завет* на Св. Апостоли – евангелисти *Матей*, *Марк*, *Лука* и *Йоан*. За да се използват в Богослужението, към Четвероевангелията са били добавяни литургически указания за времето на четене. По този начин текстът се приближава до т.нар. *Изборни* или *Служебни Евангелия*, където отделните четива са подредени според времето на тяхното произнасяне. Освен текстовете на евангелистите обикновено има *Синаксар* (указател на четивата за подвижните празници) и *Месецослов* (*Менологий*) – указател на четивата за неподвижните празници. Четвероевангелието може да играе ролята на *Напрестолно Евангелие*, най-често украсено, което се изнася при Малкия вход на службата. Най-известни български средновековни ръкописи с текста на Четвероевангелията са: *Зографско четвероевангелие*, *Мариинско евангелие*, *Добромирово евангелие*, *Четвероевангелие на цар Иван-Александър* – прочуто заради миниатюрите, с които е илюстрирано.

*Лит.: **Мирчев**, Кирил, Иван **Добрев**. Евангелие. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 631-645; **Дограмаджиева**, Екатерина. Показалецът „Евангелия различни на всяка потреба" в славянските ръкописни евангелия. С., 1998.*

ЧЕТВЪРТА НЕДЕЛЯ НА ВЕЛИКИЯ ПОСТ – на този ден се чества паметта на Св. *Йоан Лествичник*.

Лит.: Четвърта Неделя на Великия пост. // Църковен вестник, N 19, 3 март 1990.

ЧЕТВЪРТИ КРЪСТОНОСЕН ПОХОД (1202-1204) – военна кампания, в която участват главно войски от Венеция, Свещената Римска империя и Френското кралство. Първоначално си поставя за цел завземането на контролирания от мюсюлманите свещен гр. Йерусалим. Вместо това през апр. 1204 участниците в него нападат и разграбват Цариград – столицата на Православната Византийска империя, след което създават Латинската империя (1204-1261). Това събитие изиграва важна роля за окончателното утвърждаване на Великата схизма между Римокатолическата църква и Православните църкви, а според много изследователи също така поставя и нач. на упадъка на Византийската империя и Християнството в Близкия изток.

*Лит.: **Георгиев**, Св. Четвъртият кръстоносен поход и **граф Балдуин Фландърски**. // Българска историческа библиотека, 1929, N 2, с. 112-159; **Петров**, П. Унията между България и Римската църква през 1204 г. и Четвъртият кръстоносен поход. // Ист. преглед, 1955, N 2, с. 35-57; **Данчева-Василева**, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985.*

ЧЕТВЪРТИ ЦАРИГРАДСКИ СЪБОР (869) – свикан по инициатива на император *Василий I Македонец* и римския папа *Адриан II* (869). Осъжда *Фотий*, сваля го от поста на Патриарх и обявява за еретично учението за „трихотомии", според което: човек се състои не от тяло, душа и дух, а само от тяло и душа. Много от епископите от източните части на Византия (Анатолия) не признават това решение на събора и свикват алтернативно събрание в Цариград (879), което възстановява Фотий и осъжда Католическата доктрина за *филиокве.* Забранява и някои допълнения в *Никео-цариградския символ на Вярата*. Освен това съборът от 870 допуска Българската църква да премине под върховенството на Цариградската патриаршия, ако бъде обособена като отделна архиепископия.

*Лит.: **Гюзелев**, В. **Княз Борис Първи**. България през втората половина на IX в. С., 1969.*

ЧЕТВЪРТИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА (2-4 юли 1997) – обсъжда и приема изменения в устава на Българската православна църква, отправя призив към властите за въвеждане на Православно вероучение в българските училища.

*Лит.: **Тодоров**, Ст. Какви са задачите на Четвъртия църковно-народен събор на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 14, 9-22 юни 1997; Възвание на Четвъртия църковно-народен събор към клира, монашеството и народа. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997; **Максим, Патриарх Български**. Слово при откриването на събора. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997; Четвъртият църковно-народен събор 2-4 юли 1997. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997; Заключително слово (на **Патриарх Максим**). // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997; Решения на Четвъртия църковно-народен събор 2-4 юли 1997. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997.*

ЧЕТЕЦ – Православен църковнослужител; духовно лице от низшата степен на клира, без да притежава Благодатта на *Свещенството* – чете *Свещеното Писание* на богослужебните събирания.

Онлайн ресурс.

ЧЕШМЕДЖИЕВ, Евтим К. – църковен деец и търговец. Роден в Скопие (Вардарска Македония). Председател на Скопската българска община (от 1885). Архиерейски наместник в Пехчево. Председател на Серската българска община (преди септ. 1901). Влиза в конфликт със Серския революционен комитет. След Солунските атентати (1903) интерниран в Скопие, управлява българските общински имоти и поддържа контакти с *Екзархията*.

*Лит.: **Божинов**, В. Българската просвета в Македония и Одринско (1878-1913). С., 1983, с. 48.*

ЧИКÒВСКИ, Герман Дамянов (1864 – VII.1908) – църковен и революционен деец. Роден в с. Черешница, Костурско (Егейска Македония). Завършва българска прогимназия в Битоля, след което с братята си държи сиренарски магазин в Цариград. Ръкоположен за свещеник и се завръща в родното си село, където се включва в църковно-просветната и политическа борба в Македония. Влиза в редовете на ВМОРО. По време на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е войвода на четата от Черешница. След потушаването на въстанието е заловен от властите и хвърлен в затвор. Амнистиран (ян. 1904). Тъй като има опасност да бъде убит от гръцки андарти, получава покана да се пресели и работи в България. Отровен от гърци в болницата в Костур.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 130; **Шклифов**, Благой. На кол вода пиехме. Записки за **Христовите** мъки на българите в Егейска Македония през XX в. С. 2011, с. 23-29.*

ЧИЛЕВ, Костадин (Коста) Савов (1836-1937) – просветен и църковен деец. Роден в Мехомия (дн. гр. Разлог). Учи в мехомийското килийно училище Влиза в основания в градчето революционен комитет (1869). Арестуван за революционна дейност (1876). Ръкоположен за свещеник (1878). Служи в църквата в родния си град и преподава в началното училище. Участва активно в борбата за самостоятелна българска църква. По време на Илинденско-Преображенското въстание в 1903 е принуден да бяга от Мехомия и се установява в с. Поибрене, Пазарджишка обл., където служи като свещеник. След амнистията се връща в Мехомия. Автор на брошурата „Истината на православието" (Кюстендил, 1910 или 1916), в която разказва за революционния комитет, основан от Васил *Левски* и за срещата си с него.

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 431.

ЧИЛИНГИРОВ, Стилиян Хаджидобрев (26.X.1881 – 23.XI.1962) – писател и етнограф, политик и общественик. Роден в Шумен. Завършва педагогическо училище в родния си град и педагогика в Софийския университет (1904). Специализира (1905-1907) в Берлин и Лайпциг по литературна история и естетика (1904-1907). Учител е по немски и български език във Втора мъжка гимназия в столицата. По време на Балканските войни е началник на тилов транспорт и военен кореспондент към щаба на Втора българска армия. Главен редактор е на вестник „България" (С., 1911-1913) и на списание „Бразда" (С., 1914-1915). Поддиректор (1916-1919) и директор (1919-1922) на Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" в София; директор на Народния етнографски музей (дн. Етнографски институт с музей) (от 1923). Разгръща и активна общественополитическа дейност. Секретар е на Прогресивнолибералната партия. През 1911-1913 е народен представител. След Междусъюзническата война през 1913 напуска партията. Инициатор и съучредител на Съюза на писателите в България (1923) и негов председател (1941-1944). Председател на Върховния читалищен съюз (1941-1944). Обявява се в защита на българските евреи. След 9 септ. 1944 изпада в забвение.

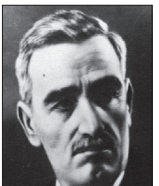

Стилиян Чилингиров (фотопортрет)

*Лит.: **Кръстев**, Ст. По случай 75-годишнината на **Стилиян Чилингиров**. // Църковен вестник, N 7, 7 февр. 1957.*

Добри Чинтулов (фотопортрет)

ЧИНТУЛОВ, Добри (1822-1886) – поет и обществен деец. Роден в Сливен. Образованието си получава в класното училище в Одеса и в Херсонската духовна семинария. Учителства в Сливен и в Ямбол. Включва се в църковно-националната борба. Представител на Сливенската епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871.

*Лит.: **Пундев**, В. **Добри Чинтулов** (1822-1922). С., 1922; **Генов**, Кр. **Добри Чинтулов**. Живот, идеи, поезия. С., 1949; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 486.*

ЧИПЕВ, Никола Филипов – църковен и революционен деец. Роден в Копривщица. Първоначално е словослагател, а впоследствие основава печатница „Единство" в Пловдив. От 1866 издава вестник „Марица" (Пловдив, 1866-1885). Издател на сп. „Дума" (Пловдив, 1890-1894). През 1894 заминава за Одрин, където е основен учител, а после – сътрудник на владиката. Привлечен към ВМОРО. Участва в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание. По-късно е архиерейски наместник на екзархийската Поленинска епархия и председател на българската община в Дойран. Архиерейски наместник на Маронийската екзархийска епархия в Гюмюрджина (1902-1905).

*Лит.: **Караманджуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934, с. 190; **Бръзицов**, Христо Д. Български книгоиздатели. С., 1976. с. 24; Борбите в Македония и Одринско, 1878-1912. Спомени. С., 1981, с. 159; **Цветанова**, Елена, Милена **Цанева**. Периодика и литература. Т. 1. Литературни списания и вестници, смешни списания, хумористични издания 1877-1892. С., 1985, с. 1056; **Стоянов**, Г. **Добри Петров Чинтулов** – един от творците на новозараждащата се култура. // Духовна култура, 2002, N 6, с. 25-31.*

ЧИПРОВСКА КНИЖОВНА ШКОЛА – *вж Българска католическа книжнина*

ЧИПРОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ИВАН РИЛСКИ" – намира се в подножието на Язова планина (част от Западна Стара планина) в долината на Чипровската река на 6 км от гр. Чипровци и на 30 км западно от гр. Монтана. Построен през X в. Разрушаван и възстановяван многократно. Първото разрушаване на Светата обител е след въстанието на Константин и Фружин (1404). Особено тежки последици имало второто нападение над манастира, извършено след потушаването на Чипровското въстание (1688). Тогава е унищожена и богатата манастирска библиотека, съдържала ценни славянски книги и икони. Българското католическо население било принудено да се изсели и манастирът запустял. В нач. на XVIII в. в Чипровския манастир се заселват православни монаси и го преустройват по изискванията на своя обред. Създадени са връзки с някои руски манастири и са изпращани представители в Русия. През 1800 руският император Павел I подарява на манастира Престолно евангелие със сребърен обков, което дн. се съхранява в Националния исторически музей. През 1806 Чипровският манастир е плячкосан и опожарен от берковския бей Юсуф паша. Отново е съграден (1818), но 10 г. по-късно пак е изгорен. Поредното възкръсване на Светата обител е през 1829, когато е построена и сегашната църква „Св. Иван Рилски". През 1837 огънят отново поглъща всичко. И отново следва градеж, за да дойде последното изгаряне след Освобождението. По време на въстанията в Северозападна България Чипровският манастир приютява няколко хиляди четници. Самите монаси се включват като въстаници в Ломското съзаклятие (1867-1868). През юли 1876 в близост до манастира сражения водят четите на Панайот Хитов и Филип Тотю. Понастоящем Чипровският манастир е постоянно действащ и в архитектурно отношение представлява комплекс от църква, два параклиса, триетажна кула-камбанария, жилищни и стопански сгради. Поради наклонения терен отвън манастирът изглежда като внушителна твърдина, а отвътре – създава впечатление, че е вкопан в земята. Манастирският двор е в правоъгълна форма, като западните и южните страни са заети от постройки, а източните и северните са оградени с каменни стени. В средата на двора се издига манастирската църква на „Св. Иван Рилски", датираща от кр. на XVIII в. и обновена 1829. Представлява издължена еднопространствена сграда, полукръгла отвътре и шестостенна отвън. Вътрешността на наоса е разчленена посредством 4 арки, носени от пиластри. При преустройството от Православните монаси в кр. на XVII в. оргиналните стенописи са покрити с вар, но под белия слой личат геометрични и растителни орнаменти. Иконостасът е резбован и украсен с живопис и позлата, а иконите по него са дело на копривщенския зограф Христо *Енчев*. В манастира се намира и триетажната кула-костница. В приземния й етаж се съхраняват костите на монасите и загиналите в Чипровското въстание. Паметна плоча до входа на костницата прославя имената на *Петър Парчевич*, *Георги Пеячевич*, Манчо Пунин от с. Бистрилица, Върбан Пенев от с. Белимел, Панайот Хитов и Филип Тотю. На втория етаж на кулата, до който се стига по оформени външни каменни стъпала, има малък параклис – „Св. Атанасий", чиято вътрешност е изцяло украсена със стенописи. От последния етаж, където се намира камбаната, се разкрива красива гледка към двора на манастира и околните хълмове.

*Лит.: **Караманджуков**, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. С., 1934, с. 190; **Захариев**, Й. Чипровци. Поселищно-географски проучвания с исторически бележки. С., 1938; **Бръзицов**, Христо Д. Български книгоиздатели. С., 1976. с. 24; **Нешев**, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 198-201; Борбите в Македония и Одринско, 1878-1912. Спомени. С., 1981, с. 159; **Младенов**, Ат. Чипровският манастир „Св. Иван Рилски". // Църковен вестник, N 24 юни 1984; **Цветанова**, Елена, Милена **Цанева**. Периодика и литература. Т. 1. Литературни списания и вестници, смешни списания, хумористични издания 1877-1892. С., 1985, с. 1056; **Панова**, Сн. Чипровци – символ на българския дух и воля за свобода. С., 1988; 300-годишнината на Чипровското въстание / Съст. Г. **Нешев**. С., 1989; **Бояджиев**, Ст. Чипровският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 131-133; **Дамянов**, Б. Чипровски манастир. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994; **Николов**, Б. Чипровски манастир „Св. Иван Рилски". // Църковен вестник, N 27, 1-7 юли 1996; **Еленков**, Ив. Католическата църква от Източен обред в България от времето на нейното учредяване с присъединението на част от българския народ към Рим през 1860 г. до средата на XX в. С., 2000, с. 9; Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 173.*

ЧИРПАНСКИ МАНАСТИР„СВ. АТАНАСИЙ" – *вж Златноливаденски манастир „Св. Атанасий"*

ЧИТАР, Васил Сидеров – църковен деец. Роден в Одрин. Преселва се в колония Долукьой, Бесарабия (1832) и служи като свещеник (до 1847).

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 120.*

ЧИЧЕВСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – Православен манастир в землището на с. Горно Чичево, на 16 км южно от гр. Велес. Съществувал в последните десетилетия на XVI в. Основан като малка църквичка от калугера Михаил с помощта на велешкия Аго бег (1695-1705). Годината на издигане се потвърждава и от печата на манастира с името на Св. Архангел и образа на Архангел Михаил, около чиято дръжка е гравирана и годината 1705. Във втор. пол. на XIX в. старата манастирска църква е обновена от братята Яков Зографски и Янко Георгиев и зографисана в 1861 от зографа Хаджи Кръсте. Тогава манастирът се сдобива с нова куполна църква и голяма висока камбанария край нея.

*Лит.: **Гергова**, Иванка. Поменици от Македония в български сбирки. С., 2006, с. 75.*

ЧОКИН, Димитрий – църковен деец. Свещеник в Лясковец (ср. на 40-те г. на XIX в.). Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 705.

ЧОЛАКОВ, Ангел (1851 – 18.V.1886) – църковен и обществен деец. Роден в с. Новаково, Асеновградско (дн. Пловдивска обл.). До 1870 учителства в родното село. Приема свещеническия сан в Цариград (ок. 1870). След това семейството му се установява за постоянно в Новаково, но самият той е свещеник там за кратко време. Участва в националното движение и става член на БРЦК. Среща се с В. *Левски* и ръководи тайния революционен комитет в селото. Посреща княз Ал. *Дондуков-Корсаков*. Включва се активно в сраженията с башибозушките банди на Сенклер. Негодува срещу решенията на Берлинския договор за разпокъсване на току-що възобновената от османското иго българска държава. Въпреки духовната си служба става член на БТЦРК за организиране на Съединението на Източна Румелия с Княжество България и е сред първите му организатори в своя край, за което в продължение на 2,5 г. не му разрешават да стъпи в църквата. В деня на Съединението влиза триумфално в Пловдив върху седлото на бял кон, със сабя в едната ръка и със сребърен кръст в другата, а пред конака осветява Съединението. Става жертва на разгорещените политически страсти по време на избори (май 1886).

*Лит.: Съединението. Енциклопедичен справочник / Съст. Е. **Стателова** и др. С., 1985, с. 234.*

ЧОЛАКОВ, Атанасий Хилендарец (светско име: Алексо Георгиев) (1819 – 23.III.1852) – църковен и просветен деец. Роден в Дупница. Учи в Рилския манастир (1829), след което е послушник в Хилендарския манастир. Продължава образованието си в Копривщица при Неофит Рилски (1839) и в Одеската семинария (1840-1847). Ръкоположен за свещеник в Хилендарския манастир. Учител в Панагюрище (1848-1851) и Хасково (1851-1852). Заради участието му в борбата за църковна независимост – убит от арнаути, подкупени от гърци.

*Лит.: **Доросиев**, Л. Нашето училище и народното ни възраждане. // Българска историческа библиотека, 1929, N 1, с. 85; **Манев**, А. Учебното дело в Панагюрище преди Освобождението. // Панагюрище и Панагюрско в миналото. С., 1956, с. 259; **Радкова**, Р. **Неофит Рилски** и новобългарската култура. С., 1975, с. 85.*

ЧОЛАКОВ, Васил Динчов (духовно име: Константин Рилец) (1828 – 26.X.1885) – просветен и църковен деец. Роден в Панагюрище. Завършва Московската духовна академия. След завръщането си се занимава с фолклорна, етнографска и нумизматична дейност. От 1859 до 1863 живее и работи в Рилския манастир, след което е главен учител в Панагюрище (1864-1865). Организира и ръководи съпротивата на местното население срещу протестантските мисионери. Един от инициаторите за откриване на читалище в града. През 1873 се оттегля отново в Рилския манастир. Приема монашество под името *Константин Рилец* (1875). Връща се в Панагюрище (1879), за да продължи борбата против протестантството. Прекарва последните си години пренебрегнат и изоставен.

*Лит.: **Манев**, А. Учебното дело в Панагюрище преди Освобождението. // Панагюрище и Панагюрско в миналото. С., 1956, с. 263-265; **Шопов**, П. **Васил Д. Чолаков**. Бележки за живота и дейността му. // Изв. Етногр. инст. с музей, 1865, с. 263-292; **Николов**, Й. **Васил Чолаков** и протестантската пропаганда през Възраждането. // Ист. преглед, 1969, N 4, с. 89-102.*

ЧОЛАКОВ, Вуколо – *вж Виктор Нишки*

ЧОЛАКОВ, Ромео (3.IX.1897 – 8.III.1953) – просветен деец. Дългогодишен преподавател по български език и история на литературата в Софийската духовна семинария. Автор на „По Методиевий летописен разказ за потурчването на чепинските българи" (С., 1925); „Бележки за езика на Паисий Хилендарски". (С., 1927).

*Лит.: **Гяуров**, Хр. **Ромео Чолаков** (3 септ. 1897 – 8 март 1953). // Църковен вестник, N 9, 6 март 1954; **Генковски**, П. **Ромео Чолаков** (3 окт. 1897 – 8 март 1953). // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1956.*

ЧОМАКОВ, Атанас – църковен деец. Свещеник в Дупница (1870).

*Лит.: **Лазарков**, Н. Спомени из робското минало на град Дупница и селата му. Дупница, 1924, с. 26,*

ЧОМАКОВ, Иван – църковен деец. Свещеник в с. Нова махала, дн. към Габрово (60-те – 70-те г. на XIX в.). Отслужва молебен при избухване на Априлското въстание 1876. Спомоществувател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 705.

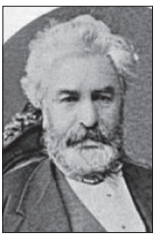

Стоян Чомаков (фотопортрет)

ЧОМАКОВ, Стоян Иванов (1819 – 23.XI.1893) – лекар и обществен деец. Роден в Копривщица. Завършва във Флоренция и специализира хирургия в Париж (1848). Първи градски лекар в Пловдив (1848-1860). Обявява се срещу елинизацията и призовава българите да учат на български език. След като новоназначеният гръцки митрополит Хрисант нарича българския език „циганси", много влиятелни българи, сред които д-р Чомаков, Найден *Геров*, Георгаки *Чалъкоглу*, призовават за неговото отстраняване. През 1857 със съдебно решение Хрисант е отстранен и мястото му заема *Паисий*, елинизиран албанец, който по-късно подкрепя усилията за обособяване на Българската църква. Провалът на Русия в Кримската война 1853-1856 довежда до отслабването на позициите на Цариградската патриаршия. Тя е подложена на натиск от османските власти да проведе вътрешни реформи, които да намалят ширещата се

корупция. Различни български групи се обявяват за отделяне на Българската църква. При създалото се положение Чомаков организира свикването на Общобългарски събор в Цариград. На него той е представител на Пловдивската и Софийската епархии. След пристигането си в Цариград през пролетта на 1861 и с подкрепата на руския посланик успява да издейства отстраняването на *Йосиф Соколски*, след което много други привърженици на унията оттеглят подкрепата си за нея. На 9 юни 1861 представителите на събора връчват на великия везир Къбръзлъ паша петиция с искане за създаване на Българска църква, независима както от Цариградската патриаршия, така и от Римския папа. Сред аргументите, посочени в искането, е и това, че обособяването на българската общност ще укрепи нейните връзки със сродния турски народ, което ще отслаби гръцкото и руско влияние. Къбръзлъ паша отхвърля искането, позовавайки се на желанието на Русия за запазване на Патриаршията и османските ангажименти към руското правителство. В същото време външният министър Али паша, който отговаря и за изповеданията, насърчава събора да продължи работата си. Чомаков предлага компромисен вариант, според който от Патриаршията трябва да се отнемат всички светски правомощия, но той не е приет от събора. Църковният въпрос получава ново развитие със смъртта на султан Абдул Меджид. Той е наследен от Абдул Азиз, който малко по-късно назначава за велик везир Али паша, изразявал нееднократно симпатии към българските претенции. По същото време Тодор *Бурмов*, подкрепян от Руското посолство, предлага програмата, известна като *„Осемте точки"*, която предвижда равнопоставеност на българи и гърци в рамките на Патриаршията. Въпреки това църковният въпрос не получава особено развитие. През есента на 1861 повечето представители на Общобългарския събор се разотиват, като в Цариград остава малка група, която да продължи преговорите с правителството. През март 1862 Стоян Чомаков също се завръща в Пловдив, където малко преди това е починала съпругата му. През май той отново заминава за Цариград като представител на пловдивската община в Смесената комисия, създадена за преговорите с Патриаршията по „Осемте точки". Взема участие в Църковно-народен събор (1871). Член на Екзархийския съвет (1871-1876). По време на Априлското въстание води протурска кампания. От 1877 е член на Държавния съвет в Цариград. След Руско-турската война от 1877-1878 е губернски лекар в Пловдив и член на Либералната партия в Източна Румелия. Депутат в Областното събрание на областта. Член на Постоянния комитет на областта (1881-1884). По време на Съединението 1885 е избран за член и подпредседател на Временното правителство. Депутат в IV Велико народно събрание, V и VI Обикновено народно събрание. Министър на народното просвещение (юни-авг. 1887).

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр.** Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 106; **Василев**, Ст. п. Д-р **Стоян Чомаков**. // Църковен вестник, N 20-21, 12 май 1947; **Еманушлова**, Е. Виден деец на църковно-националното движение (По случай 170 г. от рожд. на д-р **Стоян Чомаков**). // Църковен вестник, N 4, 25 ян. 1990; Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 486; **Тодев**, Илия. Д-р **Стоян Чомаков**. С., 2006; Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 348.*

ЧОНКОВ, Асен (31.I.1904 – 23.IX.1976) – български католически духовник-успенец. Роден в Пловдив. Учи във френския колеж в родния си град (1918 -1925). Изпратен като послушник в Тентиние, Белгия (1925). Учи философия в Сейнт Джерард (1926-1927), теология в Льовен (1927-1930) и завършва химия в университета в Лион (1930-1931), където е ръкоположен за свещеник на 21 март 1931. След завръщането си в България е учител във френския колеж в Пловдив, където преподава до затваряне на колежа (1949). Енорист в с. Бърдарски геран, Врачанска обл. (1949-1951) (енория „Св. Йосиф"). В разгара на насилственото прибиране на държавните доставки на зърнени храни от ТКЗС в селото избухва спонтанен бунт (3 юли 1950). Първи се вдигат жените, а после – и всички жители на селото, които прогонват охраната и обсаждат общинския съвет, за да демонстрират своето нежелание да изпълнят доставките. Пристигналата от околийския център милиция смазва бунта и арестува ок. двадесетина души. Набързо проведеното следствие (милиционерско дознание) стоварва вината върху седем от тях, а останалите са призовани като свидетели. На първо място в списъка на обвиняемите е Асен Чонков. На 5 авг. 1950 обвинителният акт от окръжна прокуратура във Враца го посочва като главен подбудител и ръководител на протеста. Врачанският окръжен съд му присъжда 15 г. затвор. С делото срещу него започва серия от съдебни процеси срещу католическия клир в България. Умира в болницата в Пловдив от тромбофлебит.

Онлайн ресурс.

ЧОПАКОВ, Стоян Гълъбов – *вж Гълъбов, Стоян*

ЧУБРИН, Йероним – францискански монах. Игумен на Алвинцкия манастир (1745) и на манастира във Винга, Банат (1747, 1753).

*Лит.: **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155.*

ЧУКЛЕВ, Димитър Драганов (1815-1899) – църковен и просветен деец. Роден в с. Самоводене, Великотърновска обл. Учи в килийно училище. В родното си село участвал и като църковен певец в близкия Преображенски манастир. Учител в с. Михалци, Великотърновско и в Търново. Ръкоположен за свещеник (1850) и служи в търновските църкви „Св. Спас" и „Св. Св. Константин и Елена". Избран за архиерейски наместник в Търново (1886). Същевременно е и учител в девическото училище при църквата „Св. Св. Константин и Елена".

*Лит.: **Маждраков**, П. **Свещеник протонотарий Димитър Драганов Чуклев** и неговият род. // Църковен вестник, N 25, 11 окт. 1979.*

ЧУКЛЕВ, Иван Кръстев (прозвище: Иван Самоводченина) (1815-1890) – църковен деец. Роден в Самоводене, Великотърновска обл. Ръкоположен за свещеник в родното си село (1845). По-късно служи в църквата „Св. Никола" – Търново. Посещаван два пъти от Васил *Левски* по време на първата му обиколка в българските земи (1869). Изявява се и като читалищен деец. Председател на читалище „Надежда" (1871). При откриване на Учредителното събрание (1879) посреща гостите в училището при църквата, където се водят заседания с участието на делегати от Източна Румелия и Одринска Тракия, които не са допуснати до работата на първия български парламент. Избран за кмет на града (1880), но не взема участие в разгорелите се политически борби между либералите и консерваторите.

*Лит.: **Йеромонах Павел Стефанов**. Един възрожденски свещеник – **отец Иван Чуклев**. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1990.*

Per aspera ad astra!

ЧУКЛЕВ, Нейко (1835-) – църковен деец. Роден в Панагюрище. Получава килийно образование. Свещеник в града (70-те г. на XIX в.). Взема участие в Априлското въстание 1876.

*Лит.: **Йонков**, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Историко-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1985.*

ЧУКЛЕВ, Поликарп Попнейков (църковно прозвище: Хаджи Дякон) (1820-1876) – монах и просветен деец. Роден в Панагюрище. Учи в родния си град. Ръкоположен за дякон в Рилския манастир, след което продължава образованието си в Зографския манастир и гръцкото училище на остров Хиос. Учител в Панагюрище (1842-1848), Стрелча (1848-1862; 1863-1869) и с. Попинци, Панагюрско, Пазарджишка обл. (1869-1876). По време на учителстването си в Стрелча е и игумен на манастира „Св. Петка". Един от основателите на революционния комитет в с. Попинци. Участва в Априлското въстание 1876. Убит в Панагюрище.

*Лит.: **Манев**, А. Учебното дело в Панагюрище преди Освобождението. // Панагюрище и Панагюрско в миналото. Т. 1. С., 1956, с. 257; Т. 2. 1961, 107-108, 204-205, 233.*

ЧУКОВ, Йордан – църковен деец. Свещеник в с. Баня, Разложко, Благоевградска обл. (50-те – 70-те г. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 709.

ЧУМАКОВ, Иван Симеонов (1819 – 30.XI.1897) – просветен и църковен деец. Роден в с. (дн. гр.) Шипка, Старозагорска обл. Учител в с. Нова махала (дн. кв. на гр. Габрово). Ръкоположен за свещеник (1862) и служи в същото село. По време на Априлското въстание от 1876 подлага под клетва въстаниците от четата на Христо Патрев.

*Лит.: **Недев**, Ив. **Свещеник Иван Симеонов Чумаков**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1980.*

ЧУПАРОВ, Иван (Йован) Аврамов (1880 – 18.VI.1913) – църковен и революционен деец. Брат на Ангелко Чупаров и родственик на Димитър Чуповски. Роден в с. Папрадище, Велешко (Егейска Македония). Заловен от сръбските власти във Велес (16 юни 1913). След дълги мъчения го насичат и изхвърлят в р. Вардар. Местни хора събират останките му и ги погребват.

*Лит.: **Аврамов**, Стефан. Революционни борби в Азот (Велешко) и Поречието. С., 1929, с. 63-64; **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 274.*

ЧУРИЛОВСКИ МАНАСТИР „СВ. ГЕОРГИ" (наричан понякога Игуменски или Геговски манастир) – разположен в южните склонове на планината Огражден в землището на с. Чурилово. Намира се на 28 км от гр. Петрич и на 2 км от с. Гега. През 1890 е построена камбанарията. На мястото на църквата е съществувал по-стар храм. Към манастира функционирало килийно училище, което по-късно е преустроено в новобългарско. В миналото манастирът и училището обслужвали духовните нужди на населението от дванадесетте махали на някогашното с. Игуменец. Църквата „Св. Георги" в архитектурно отношение е трикорабна псевдобазилика с открит притвор от запад и открити навеси от север и юг.

*Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 406; **Димитров**, Владимир. Храмът „Св. Георги" при село Игуменец. // Проблеми на изкуството, 3, 2010, с. 42-49.*

ЧУТУРА – църковен деец. Свещеник в с. Куратца, Охридско, Вардарска Македония (1840). Извършва Богослужението си на български език.

*Лит.: **Божилова**, Р. Нови сведения за просветните борби през Възраждането. // Ист. преглед, 1978, N 4, с. 101.*

ЧУЧУЛАЙН, Александър Иванов (1885-1969) – църковен деец. Роден в гр. Банско. Завършва Цариградската духовна академия (1906) и Духовната академия в Санкт Петербург (1910). Секретар в Българската екзархия в Цариград (1910-1912), през което време активно сътрудничи на в. „Новини" (Цариград, 1890-1912). След избухването на Балканската война е доброволец на фронта. По време на Първата световна война (1915-1918) отново е на фронта. След войната се занимава с частна работа, без да прекъсва връзките си с Църквата. Инспектор във Вероизповедния отдел на Министерството на външните работи (1934-1950). Автор на „Св. цар Борис, княз Български" (С., 1914) и „Св. Климент, епископ Словенски" (С., 1915).

*Лит.: **Даскалов**, Д. Спомен за **Александър Иванов Чучулайн**. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970.*

ЧЪГЪЛ (XI в.) – книжовник. Преписвач на ръкописи.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 394.*

ЧЪКЪРЪК, Александър – одрински българин, кърджалийски енорийски свещеник. Свещенослужител в одринската Православна църква „Св. Георги Победоносец".

Онлайн ресурс.

Ш

ШАВЕЛЬСКИЙ, Георгий Иванович (06.I.1871 – 02.X.1951) – руски духовник и богослов. Роден в с. Дубокрай, Витебска губерния, Руска империя. Протопрезвитер на руското военно и морско духовенство (1911) и на Руската армия (1918-1920). В България от 1921. Специалист в областта на *Св. Писание* и *Стария Завет*. Доцент в Софийския университет (1924-1939). Председател на Софийската руска академическа група (1926). Автор на: „Учението на граф Л. Н. Толстой за непротивенето на злото" (С., 1924); „Св. *Атанасий Велики* – светител на църквата и светилник на Православието" (С., 1924); „Православното пастирство" (С., 1930); „О Боге и Его правде" (С., 1938); „Бунт против Бога в СССР" (С., 1938); „Молитва Господня" (С., 1939).

Лит.: Алманах на Софийския университет. Т. 1. София, 1988, с. 67-674; Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 317-318.

Георгий Иванович Шавельский (в центъра) (фотография)

ШАЛАМАНОВ, Христо Д. (29.VI.1874 – 1941) – революционен и църковен деец. Роден в гр. Воден (Егейска Македония). Получава средно образование и е учител в Острово. През 1898-1902 ръководи Островския революционен район на ВМОРО (1898-1902), а от юни 1902 и през 1903 година е войвода на воденска чета (1903). Същата година се разболява и заминава на лечение. По-късно приема свещенически сан и служи във Воден, Софлу, Враждебна и на други места. Председател на Воденското братство в София и като такъв в 1941 подписва Позива за присъединяване на Вардарска Македония към България.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 189.*

ШАЛДЕВ, Христо Тръпков (25.XII.1876 –) – църковен диригент. Роден в с. Гумендже (Егейска Македония). Завършва Цариградската духовна семинария и Петербургската духовна академия. След завръщането си от Русия няколко години е учител в Одринската мъжка гимназия „Д-р Петър Берон", а след това – в Кюстендил и София. Като учител се занимава с църковно пеене и диригентство, създава църковни и любителски хорове.

*Лит.: **Динев**, П. Други известни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 26, 4 юли 1964.*

ШАНОВ, Бончо Генчев – *вж Епифаний Генчев Шанов*

ШАНОВ, Епифаний – *вж Епифаний Шанов*

ШАПАРДАНОВ, Кузман Христев (1849-1893) – просветен и църковен деец. Роден в с. Българска Блаца, Костурско (Егейска Македония). Учител в Яврово, Пловдивска област и Церово, Пазарджишко. След това продължава учителската си дейност в родното си село. По време на Освободителната война 1877-1878 бил заподозрян като шпионин в полза на русите и известно време бил хвърлен в затвора. След Освобождението продължава учителската си дейност в с. Смърдеш, Костурско и в родното си село. Заради враждебното отношение към него от гръцкия владика в Костур бил принуден отново да замине за с. Яврово, където се проявил като учител-реформатор. Съдействал за изграждане на двуетажна сграда на училището, заменил килийното с класно, в което се изучавали голям брой предмети като граматика, естествознание и пр. Същевременно бил и църковен певец.

*Лит.: **Харалампиев**, Б. **Кузман Христев Шапарданов**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1980.*

ШАПКАРЕВ, Христо – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Петърско, Леринско, Егейска Македония (1874).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 710.

ШАПКОВ, Сергий (светско име: Живко Николов Шапков) (17.XI.1949 –) – духовник. Роден в с. Делчево, Неврокопско (Благоевградска област). Завършва Софийската духовна семинария (1969) и Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1973). Преподавател в Черепишката семинария (1975-1983). Ръкоположен за свещеник (1983). Настоятел на църквата „Преображение Господне" в София (1983-2005). По време на разкола в Българската православна църква подкрепя разколническия Алтернативен Синод. След изземването на храмовете от ръцете на разколниците (21 юли 2004) се покайва и е приет в клира на Софийската епархия. Игумен на Шипченския манастир „Рождество Христово" (2005). Възведен в архимандритско достойнство (3 март 2005). Обновява манастирските сгради и съживява църковния живот в манастира. Ректор на Пловдивската духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий" (1 дек. 2005 – 1 юли 2009) и на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" (1 юли 2009 – 30 ноември 2010).

*Лит.: **Братинова**, Мария. Ректорът на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" **(архимандрит Сергий** навърши 60 г.). // Българска православна църква, 2009, с. 11-17.*

ШАРАНКОВ, Иван – възрожденски църковен деец. Роден в Македония. Свещеник в Лясковец (30-те г. на XIX в.). Участник във Велчовата завера (1835).

*Лит.: **Каракостов**, Ст. Македонски възрожденци. Исторически и литературни образи: Ч. 2. С., 1973, с. 8; **Темелски**, Хр. **Велчовата** завера. // Военноисторически сборник, 1985, N 6, с. 15.*

ШАТОЕВ, Димитър (1876 – 17.I.1922) – революционен и църковен деец. Роден в гр. Радовиш (Вардарска Македония). Завършва пети клас в българското педагогическо училище в Скопие. Дълги години е учител в Радовиш и същевременно е член на радовишкия околийски революционен комитет на ВМОРО, а от 1899 е негов председател. Приема монашество под името Герман (след 1910). Архиерейски наместник в Пехчево. След 1912 служи като свещеник в с. Кунино, Врачанска обл., където и умира.

*Лит.: **Николов**, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001, с. 190.*

ШАХИН БЕЙ – *вж Ангелов, Йордан*

ШЕРИАТ – наименование от предписания, стоящи в основата на религиозния, моралния и обществения живот на мюсюлманите. Господстваща система за праворазбиране в ислямските страни, според която обществото е разделено на две части – правоверни, изповядващи Исляма и неправоверни – вярващи в други религии.

Онлайн ресурс.

ШЕСТИ ЦЪРКОВНО-НАРОДЕН СЪБОР НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – състоял се в Рилския манастир (14-17 май 2008) – обсъжда предстоящите изменения и допълнение на Устава на Българската православна църква. Взето е решение втората сесия на събора да се свика в нач. на окт. 2008, когато да бъдат приети предложените изменения на устава.

Лит.: Изявление на Шестия църковно-народен събор на БПЦ. // Църковен вестник, N 11, май 2008; N 19, окт. 2008.

„ШЕСТОДНЕВ" – *вж Йоан Екзарх*

ШИВАРОВ, В. Ив. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Балчик (1874).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 710.

ШИВАРОВ, Евгений (19.X.1891 – 3.XI.1961) – богослов и просветен деец, архимандрит. Роден в с. Сърнево, Старозагорска обл. Завършва Духовна семинария в Чернигов и Духовна академия в Киев. С научна степен „кандидат на богословието". След завръщането си в България е учител-надзирател в Софийската духовна семинария. Приема монашество (1909). Учител в Бачковското богословско училище. Протосингел във Видинската митрополия (от 1915-1941), след което минава в пенсия и се установява в Рилския манастир.
Лит.: ***Тодоров**, П. **Архимандрит. Евгений Шиваров**. // Църковен вестник, N 40, 25 ноември 1961.*

ШИВАРОВ, И. Ив. – възрожденски църковен деец. Свещеник в Шабла (1873). Оказва материална подкрепа за изграждането на българска църква и училище във Варна.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 711.

ШИВАЧЕВ, Антим – *вж Антим Шивачев*

ШИВАЧЕВ, Григорий Иванов – *вж Климент Врачански*

ШИВАЧЕВ, Никола – *вж Антим Ловчански*

Николай Шиваров (фотопортрет)

ШИВАРОВ, Николай Стефанов (28.VIII.1930 – 2.I.2022) – библеист и езиковед, професор, доктор на богословието. Роден в София. Завършва Духовната академия „Св. Климент Охридски" (1953). Скоро след това започва преподавателската си дейност в Академията в катедра „Свещено Писание на Стария Завет". Присъдено му е званието „доктор по теология" за защитената дисертация „Отношението между законодателствата на пророк Моисей и Хамурапи откъм произход и съдържание" (С., 1957). Ръкоположен за свещеник (1960), от 1966 е протойерей. Хабилитационният му труд за доцентура е на тема „Древни библейски ръкописи от Кумран" (С., 1963). Специализира във Виена (1968-1970) и е първият свещеник на новосъздадената българска църковна община в Австрия. От 1970 е професор в Духовната академия „Св. Климент Охридски", а от 1981 до 1989 е и неин ректор. Участва в Първия конгрес на Православните екзегети в Атина (1972). Консултант за Православните църкви на създадената след Втория Ватикански събор организация „Pro Oriente" (1964-). Представител на Българската православна църква в комисиите за двустранен диалог с Римокатолиците и Англиканите. От 1991 до 2001 ръководи обединената катедра по Библеистика в Православния богословски факултет на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий". Също оттогава преподава в Нов български университет в София, а по-късно – и във филиала „Любен Каравелов" на Пловдивския университет „Св. Паисий Хилендарски" – в Кърджали. Автор на: „Външнополитическият живот на израилското и иудейското царства през царуването на Теглатфаласара VIII Асирийски" (// Год. Духовната акад., 1959); „Възвисяването на Библейския патриарх Иосиф от фараона (Данните на египтологията)" (// Духовна култура, 1958, N 1); *„Св. Писание* и древноегипетската *„Повест на Синухета"* (// Духовна култура, 1958, N 4); „Св. пророк Наум и паденето на Ниневия" (// Духовна култура, 1959, N 12); „Кимерийците и скитите в *Св. Писание* на *Стария Завет*" (// Духовна култура, 1960, N 7-8); „Древните *Библейски ръкописи от Кумран*" (// Год. Духовната акад., 1960-1961); „Древните *Библейски ръкописи от Кумран* (Малките пещери)" (// Год. на Духовната акад., 1964-65); „Иоан Екзарх като тълкувател на *Св. Писание* (Въз основа на неговия *Шестоднев*)" (// Год. Духовната акад., 1964-1965, Т. XV, с. 339-368); „Забележителни новооткрити Библейски ръкописни текстове от *Псалтира* и книгата на *Иисус син Сирахов*" (// Духовна култура, 1968, N 4); „Литературните жанрове в *Стария Завет* (С оглед на екзегетическото им изследв.)" (// Год. Духовната акад., 1976, XXIII), „Есхатологични представи в старобългарски писмени творения в края на първото хилядолетие (Характеристика и задачи на изследв.)" (// Средновековна християнска Европа: Изток и Запад (Ценности, традиции, общуване): Сб. докл. от меж. науч. конф. / Съст. Васил Гюзелев, Анисава Милтенова. С., 2002, с. 291-304); „Древни източници коментари на *Псалтира* и старобългарските им преводи" (// Год. Богословския фак., 1978-1979, XXVIII. С., 1986, с. 5-79; „Страдащият Раб Господен" (// Вечното в двата Библейски Завета: Сб. (В. Търново, 1993, с. 220-228); „Предсказанията на Валаам и надписът от Tell Deir 'Alla" (// Год. Православния богословски при Великотърн. унив., 1998); „Библейска археология" (С., 1992); „Херменевтика на Стария Завет" (С., 2005) и др.
Онлайн ресурс.

ШИВАЧЕВ, Никола – *вж Антим Ловчански*

ШИВАЧЕВ, Петър Николов (1864-) – църковен и революционен деец. Роден в с. Карахадър, Лозенградско. Завършва в Одрин (1888) третокласно училище. Учител в селата Енимахле, Карамаслия и Карахамза. Ръкоположен за свещеник (1892). Служи в църквата на с. Карахамза „Св. Спас" и в църквата „Св. Св. Константин и Елена". Включва се в редиците на ВМОРО и участва в подготовката на Илинденско-Преображенското въстание 1903. След въстанието бяга в България. Умира в с. Главан, Харманлийско.
Лит.: ***Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие. С., 1998, с. 29.*

ШИВЕЧКИ – *вж Илиев, Иван*

ШИИТИ – течение в Исляма, последователите на които, както и сунитите, смятат себе си за потомци на автентичното предание, но възлизащо към зетя на пророка Мохамед – Али. За шиитите потомците на Али са носители на истинското предание и са по-достоверни от тълкуванията на сунитските теолози. Шиитите изповядват, че обикновеният мюсюлманин не може да разбере исляма и се нуждае от водач, който може да бъде само от рода на Пророка. Някои шиитски общности също практикуват обрязването. Шиитите преобладават в Иран, Ирак и Азербайджан. Голяма шиитска общност населява и Ливан. Шиитските общности в Турция и на Балканите са известни като *алевити.*
Онлайн ресурс.

ШИЛИЕ, Александър (1843-1900) – католически свещеник от френски произход. Ръкоположен (15 юни 1867). По свое желание заминава като мисионер на Конгрегацията на успенците в Пловдив. Преподавател в училище „Св. Андрей", основано от Викторин Галабер (1867-1884). По време на Руско-турската война (1877-1878) заедно със своите колеги оказват помощ на ранените, без разлика на националност или религия. След Освобождението е назначен за училищен инспектор в Пловдивско. Директор на *католическото училище в Одрин*. След смъртта на Викторин Галабер, отец Франсоа Пикар назначава Александър Шилие за ръководител на мисията на успенците в Изтока. През 1891 се връща в Пловдив и работи като преподавател във френския колеж и е негов директор за втори път до 1893. От 1897 до 1899 е директор на *колежа „Св. Андрей" във Варна*. Последната година от своя живот прекарва в Караагач, предградие на Одрин, където умира.

Онлайн ресурс.

ШИЛИЕ, Жак (прозвище) отец Яков (1839-1896) е католически свещеник, първият успенец в България, приел източнокатолическия обред. Учи в колежа на успенците в гр. Виган. Между 1854 и 1863 живее и служи в различни успенски общности в Ним и ок. Париж. Няколко дена преди да замине за България (15 окт. 1863) полага вечните си обети. С отец Августин Галоа заминава при Викторин Галабер в Пловдив. Там е назначен за учител в католическото училище „Св. Андрей". Овладява перфектно български език и остава повече от 20 г. в града с изключение през учебната 1882-1883, когато успенците създават колеж в София и той е учител в него. Епископ *Михаил Петков* успява да убеди отец Жак да приеме източнославянския обред. На 22 септ. 1883 в Одрин придобива свещенически сан. Той е първият успенец, приел славянския ритуал. Отец Жак Шилие е първият енорист в новосъздадената Пловдивска униатска енория „Възнесение Господне", изпълнява тази длъжност до 1892, като в същото време преподава в колежа „Св. Августин" в града.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

ШИПЧЕНСКИ МАНАСТИР „РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО" – действащ Православен манастир в гр. Шипка, община Казанлък. Разположен в северозападните покрайнини на града. Манастирският комплекс включва църква, монашески корпус, поклоническа сграда, приют и духовна семинария. Манастирската църква „Рождество Христово" е считана за архитектурен шедьовър. Посветена на героите от Руско-турската война (1877-1878). В нейните подземия се намира костница, в която се съхраняват костите на близо 9000 руски и български воини, загинали в България през Освободителната война. Средствата за изграждането на храма са набрани чрез дарения, събрани предимно в Русия, но също и в България. Инициативата за неговото построяване е на граф Николай *Игнатиев* и Олга Скобелева, майката на руския герой от войната генерал-майор Михаил Скобелев. Строежът започва през 1885 и завършва през 1902 под ръководството на руски архитекти. Открит тържествено (27 септ. 1902) в присъствието на генерали от руската армия и много почетни гости. Първоначално манастирът е руска собственост, но през 1934 е предоставен от съветското правителство на България за вечни времена.

*Лит.: **Клисаров**, Г. Шипченският манастир храм-паметник „Рождество Христово". // Църковен вестник, N 34, 6 окт. 1962; **Цанов**, Е. Храм-паметникът при с. Шипка. С., 1969; **Неделчев**, Ив. Заключителни тържества в храм-паметник „Св. Рождество Христово" при с. Шипка, Старозагорско по случай деветдесет години от Освобождението на България от османско иго. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969; **Ганчев,** Хр. Архитектурата на Храм-паметник „Рождество Христово" край град Шипка. // [Сто] 100 години Храм-паметник „Рождество Христово" край град Шипка: Юбил. сб. / Българо-Руски информационен пул и Форум „България-Русия". С., 2002, с. 63-74.*

ШИРОВ, Сава (1844-1892) – църковен и революционен деец. Роден в с. Коларово, Старозагорска обл. Учи в с. Голямо Асеново, Хасковска обл. (1871) и в родното си село при поп Минчо Кънчев (1872). Ръкоположен за свещеник (1873). Участва в Старозагорското въстание 1875. След въстанието заловен и изпратен в Одринския затвор.

*Лит.: **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 285.*

ШИШЕВСКИ МАНАСТИР „ СВ. НИКОЛАЙ" – разположен край с. Шишево, Скопско. В миналото е част от Охридската архиепископия, след това от Българската екзархия, а дн. – от Скопската епархия на Македонската православна църква – Охридска архиепископия. Точната дата на построяването му е неизвестна. Има данни, че църквата му е построена или възстановена в 1345 от поп Ненад и други ктитори. До кр. на XV и през целия XVI в. няма никакви данни за живота на манастира. Някъде през първ. пол. на XVII в. към западната част на църквата е изграден притвор. Църквата е изписана в 1630. В архитектурно отношение тя се състои от две сгради. Първоначалната сграда представлява еднокорабна църква с тристранна апсида на изток и полувалчест свод. Втората е притвор, дозидан до по-старата църква във формата на вписан кръст с конзоли и осмоъгълен купол. Двете сгради значително се различават по начина на изграждане.

*Лит.: **Хаджиконстантинов-Джинот**, Йордан. Българин съм. // Цариградски вестник, 20 ноември 1854.*

ШИШКОВ, Атанас Д. (25.III.1878 – 1952) – революционен, просветен и църковен деец. Роден в с. Пътеле, Леринско (Егейска Македония). Завършва основно образование в Пътеле и I клас на българската гимназия в Битоля. Присъединява се към Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО). Учител в битолската махала Долен Баир (1895). По време на ваканцията е във Воденско, където е арестуван за революционна дейност. След два месеца е освободен, благодарение на застъпничество на семейни приятели, турци. Учител в селата Любетино и Борешница, Леринско (1897-1898). През лятото отново е арестуван за убийство. Учител в Пътеле (1901-1902), където е начело на местния революционен комитет и каналите за пренасяне на оръжие за околните села. При избухването на Илинденско-Преображенското въстание 1903 е начело на 213 пътелейци, с които се присъединява към отряда на Тане Стойчев. След въстанието е учител в Долно Котори. Ръкоположен за свещеник (1906) и служи в Лерин четири месеца. Уволнен под натиск от гръцкия владика Антим Саридис. След това служи в Айтос, където е и учител. При нападение на селото от гръцката андартска чета оглавява местната милиция и успява да отблъсне андартите. Преместен е като главен учител и свещеник в с. Сребрено, което е предимно гъркоманско и е използвано за база от страна на гръцките чети. По време на тригодишното си учителстване в Сребрено поправя църквата и училището.

След това е учител две години в Крапешино, където води борба с гъркоманската партия и махленските турци, подкупени от гърците. От Крапешино в 1910 заминава за Цариград, където е енорийски свещеник в българската църква „Св. Стефан". В 1912 заменя Григорий Лазаров като архиерейски наместник в Хрупища. При избухването на Балканската война е арестуван с другите български и гръцки свещеници и учители. Заедно с Георги Христов влиза в контакт с гръцкия комитет за координиране на действията между Костурската съединена чета и гръцките андартски чети. През ян. 1913 гръцките власти го задържат и изпращат в Солун, където е затворен в Еди куле. Осъден на 7 г. строг тъмничен затвор за разпространение на антигръцки идеи и като таен агент на българското правителство. Амнистиран (15 март 1914) и заминава за България. Служи като свещеник в с. Ценово, Русенско.

*Лит.: **Марков**, Георги Христов. Хрупищко. Хасково, 2002, с. 121, 134-135, 175.*

ШИШКОВ, Иван Д. (1867-1957) – просветен, църковен и революционен деец. Роден в с. Здралци, Костурско (Егейска Македония). Завършва свещеническото училище в Одрин (1888). Дълги години учителства. Ръкоположен за свещеник (1901). Председател на българската община във Валовища (Демир Хисар). Наклеветен от гръцкия владика през апр. 1903, е интерниран в родното си село. Участва в Илинденско-Преображенското въстание. След погрома му бяга в България. Архиерейски наместник в Тракия (1908-1911). Балканската война го заварва в Гевгели, където е арестуван и мъчен от новите сръбски власти. След Първата световна война се установява в Бургас, където служи като свещеник.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 276.*

ШИШКОВ, Игнат Гере (-1884) – възрожденски църковен и просветен деец. Роден в гр. Разлог. Като свещеник служи в родния си град. Автор на съчинения с богословска тематика. След смъртта му неговата дъщеря продава родната им къща за 50 т. лири. Цялата сума била дадена от нея на валията в гр. Адана, за да пусне на свобода заточения там даскал Иван Попмихайлов.

*Лит.: **Даскалов**, Д. Образцов духовен пастир. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1991.*

ШИШКОВ, Йосафат (светско име: Роберт-Матей Шишков) (9.II.1884 – 11.XI.1952) – български католически свещеник, успенец. Роден в Пловдив. Завършва начално и средно образование в малката семинария на успенците в Караагач, близо до Одрин (1899). Като успенец приема името Йосафат. На 24 апр. 1900 постъпва като послушник във Фанараки, близо до Цариград, където дава вечните си обети на 25 май 1902. Служи в няколко от мисиите на успенците в България – Ямбол (1901-1902), Караагач (1902-1903) и Варна (1903-1904) преди да се присъедини към семинарията в Лувен, Белгия, където учи философия и теология (1904-1909). Ръкоположен е за свещеник в гр. Малин, Белгия (11 юли 1909). Връща се в България, където получава назначение като учител в *колежите „Св. Августин" в Пловдив* (1909-1910) и *„Св. Михаил" във Варна* (1910-1911), *Караагач в Турция* (1911- 1914). По време на Първата световна война (1914-1918) отново е в Пловдив и пак във Варна (1919-1929). Директор е на малката семинария *„Св. Св. Кирил и Методий" в Ямбол* (1929-1938), като в същото време е и свещеник в латинската ямболска енория „Пресвето сърце Иисусово". През 1937 се връща във Варна, където създава френско-български център, наброяващ повече от 150 д. През 1949, когато свещениците чужденци са принудени да напуснат България, епископ *Евгений Босилков* го назначава енорийски свещеник във Варна. През дек. 1951 е арестуван с обвинение за шпионаж и осъден на смърт. Присъдата е изпълнена в Централния софийски затвор и не е известно къде е погребан. Провъзгласен е за „блажен" от папа *Йоан-Павел II* (25 май 2002).

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 671.*

ШИШКОВ, Роберт-Матей – *вж Шишков, Йосафат*

ШИШКОВ, Франческо (-1929) – католически църковен деец. Учи в католическото училище на Ордена „Воскресение Христово" – Одрин. Ръкоположен за свещеник (1874) в Ним (Франция). Духовник и изповедник в католическата семинария в Одрин (1877-1883). Секретар на епископ *Михаил Петков* (от 1883). Умира в Цариград.

*Лит.: **Георгиев**, Г. Кратка биография на свещениците българи от Пловдивска епархия. // Календар „Св. Св. Кирил и Методий". С., 1937, с. 107.*

ШИШМАНОВСКИ МАНАСТИР „УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" (известен още и като Чамурлийски манастир) – Православен манастир в района на с. Панчарево, столична община. Намира се в Ихтиманска Средна гора, на 13 км от Самоков и в близост до язовир „Искър". Изграден от местни селяни (1927). В миналото там е имало друг, по-стар манастир, основан по времето на Втората българска държава, който османците опожаряват при изтласкването си от българските земи. Разрушен е при завладяването на България от османските нашественици. През XIX в. е възобновен в примитивен вид (XIX в.). В сегашния си вид е от 1927. Понастоящем е постоянно действащ. Представлява комплекс от църква, жилищни и стопански сгради. В архитектурно отношение църквата е еднокорабна и едноапсидна.

Онлайн ресурс.

ШИШОВ, Христо – църковен деец. Свещеник в с. Геракарци, Воденско, Егейска Македония. Отказва се от Цариградската патриаршия и преминава под върховенството на Българската екзархия.

*Лит.: **Шалдев**, Хр. Народното пробуждане в Беймия. // Македонски преглед, 1930, N 4, с. 68.*

ШИЯКОВСКИ МАНАСТИР „СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ" – намира се на 1 км над Костинброд към Петрохан. Сведенията за създаването на Шияковския манастир „Св. Архангел Михаил" се губят във времето. Съществуват различни легенди за възникването му, като най-известната от тях го свързва с времето на цар Иван Шишман, а друга твърди, че съществува още от византийско време. В годините на османското робство игумен е Генадий Скитник (игумен и на Драгалевския манастир) – съратник и приятел на Васил Левски от легията в Белград. В 1929 полуразрушената сграда на манастира е изоставена и е построена сега съществуващата сграда на 4-5 м южно. Днес от манастира е останала само църквата.

Онлайн ресурс.

Дякон Евстатий (фотопортрет)

ШКОРНОВ (Шкорлев), Георги Димитров (известен като Дякон Евстатий или Черния войвода) (12.II.1873 – 20.III.1935) – църковен и революционен деец. Роден в с. Нестрам, Костурско (Егейска Македония). 15-годишен става послушник в Зографския манастир, където приема името Евстатий. Завършва българската католическа семинария в Солун (1896). Служи като дякон в българската църква в румънската столица Букурещ, но в 1903 е привлечен към македонското революционно движение от Даме Груев и се включва в четата на Борис Сарафов. На Смилевския конгрес на Битолския революционен окръг на ВМОРО (1903) е избран за член на Горското началство в Гяватколския революционен район. Взема участие в Илинденско-Преображенското въстание. След потушаването на въстанието остава в Македония и заедно с Даме Груев обикаля Битолския и Солунския революционен окръг. Околийски войвода в Ресенско (1906-1907). Участва в Кюстендилския конгрес на ВМОРО (1908). През Балканската война 1912-1913 е войвода на партизанска чета (взвод) N 29 на Македоно-одринското опълчение, съставена от 14 души. Навлиза в Македония с четата на Григор Джинджифилов и водят сражение на връх „Чавките". Поред освобождават Сборско (14.X), Кронцелево (18.X), Почеп (24.X) и др., а до 28.X. прочистват от османски части Мъглен. Успява да се спаси от новоустановената гръцка власт и през Междусъюзническата война 1913 е в Сборната партизанска рота на Македоно-одринското опълчение. По време на Първата световна война (1915-1918) служи в щаба на XI македонска дивизия. Умира през 1935 в София.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 97.*

Никола Шкутов (фотопортрет)

ШКУТОВ, Никола (Николай) Маринов (1861 – 30.XI.1932) – църковен деец. Роден в с. Горно Броди, Серско. Архиерейски наместник в Дедеагач (1888). Председател на Петричката българска община (1895-1897) и на Костурската българска община (1897-1902). Противопоставя се на революционната дейност на ВМОРО в района, заради което е направен опит за убийството му в Костур от Пандо Сидов (септ. 1902). Председател на българската църковна община в Енидже Вардар (1905). Ениджевардарският войвода Апостол Петков изпраща писмо до Екзарх Йосиф I Български, в което заплашва да убие Никола Шкутов. След Младотурската революция в 1908 е екзархийски наместник в Мелник и влиза в остър конфликт с Яне Сандански. В докладите си до Екзарх Йосиф нарича Сандански „звяра". Оплаква се, че сданданистите подтикват свещениците да не му се подчиняват, че пропагандират социализъм и атеизъм, и че са го осъдили на смърт, заради противопоставянето на действията им. В 1910 сменен от Сава Попов. През 1912 като екзархийски архиерейски наместник в Съботско е арестуван и затворен от гръцките власти в Берския затвор. Като представител от духовенството на Серска епархия участва във Втория църковно-народен събор (11 май – 15 авг. 1921). Умира в София.

*Лит.: **Баждаров**, Георги. Горно Броди. С., 1929, с. 59; **Караатанасов**, Златко. Църковно-училищната борба (1868-1903): Материали из миналото на Костурско / Костурско благотворително братство. С., 1935, с. 32.*

ШМЯКОВЧАНИН, Йован – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Спас" – София (1800).

*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ШОКОВ, Георги Костадинов – *вж Поп Георги*

ШОКОВ, Стоян Попгеоргиев – *вж Стефан I*

ШОЛКОВ, Захария – възрожденски църковен деец. Роден в с. Зарево, Лъгадинско, Егейска Македония. Свещеник в Серес (ср. на 70-те г. на XIX в.). Заради дързостта му да служи на български, изгонен от града.

*Лит.: **Стоилов**, А. По възраждането на българщината в Сяр. // Архив на Министерството на народното просвещение. Т. 2. С., 1910, с. 28.*

ШОПНИКОЛОВ, Ангел (26.XII.1907 – след 2005) – църковен деец. Роден в с. Костенец, Софийска обл. Учи в свещеническите училища в Черепиш и Бачково. Ръкоположен за свещеник (1930). Служи в с. Ветрен дол, Пазарджишка обл. По време на Втората световна война е командирован в Ксанти. След 9 септ. 1944 осъден от Народния съд на 15 г. затвор. След излизането му на свобода е свещеник в с. Калугерово, Пазарджишко, а по-късно в родното си село. Последните му думи са: „***Не ме разсмивай, та аз всеки ден Го чакам!***".

*Лит.: **Тодоров**, Г. Житие, страдание и упование. Векът на **отец Ангел Шопниколов** от с. Костенец. // Църковен вестник, N 24, 15-31 дек. 2003.*

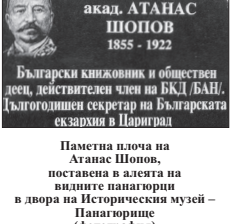

Паметна плоча на Атанас Шопов, поставена в алеята на видните панагюрци в двора на Историческия музей – Панагюрище (фотография)

ШОПОВ, Атанас Петров (18.I.1855 – 7.IV.1922) – дипломат, учен, публицист и преводач. Роден е в Панагюрище. Завършва местното класно училище и учи във Военномедицинското училище в Цариград. След Априлското въстание от 1876 прекъсва ученето. Като екзархийски представител посещава засегнатите въстанически селища в IV революционен окръг, като публикува във вестник „Стара планина" (Пловдив, 1894-1896) подробно изложение на османските жестокости. После емигрира в Русия. Участва в Руско-турската освободителна война (1877-1878). Награден е с лента за храброст на Александрийския кръст. След Освобождението завършва право в Санкт Петербург, а след това специализира в Парижката Сорбона. Става член на Софийския апелативен съд, а по-късно работи като главен секретар на Българската екзархия в Цариград (1884-1897), български търговски агент (1897-1908) и генерален консул в Солун (1909-1913). През 1884 е избран за редовен член

на Българското книжовно дружество (дн. БАН). Член на Книжовния комитет на Славянското дружество в България (1915). Автор на книгата „Македония във време на хилядагодишнината на Св. Методия" (Пловдив, 1885), в която описва развитието на българското църковно и просветно дело в областта. В 1887 и 1891 предприема пътувания из Тракия и Македония и след тях издава нови трудове: „Народността и езикът на македонците" (Пловдив, 1888) и „Из живота и положението на българите във вилаетите" (Пловдив, 1894). Негови съчинения са и: „Десетдневно царуване. Из българското въстание в 1876 г. (Дневници на един бунтовник)" (С., 1881), „Из новата история на българите в Турция" (Пловдив, 1895), „Сръбските претенции над Скопската епархия" (С., 1887), „Македония от етнографско, историческо и езиково гледище" (Пловдив, 1887 /ориг. на публ. на *фр. ез.*: La Macédoine au point de vue ethnographique, historique et philologique/), „Истината върху конституционния режим на младотурците" (Париж, 1911 /ориг. на публ. на *фр. ез.*: La vérité sur le régime constitutionnel des jeunes turcs/) – и двете кн. на фр. са публ. под псевдонима Ofeicoff. Редактира и сътрудничи на редица периодични издания („Отечество" /С., 1884-1885/; „Новини" /Цариград, 1890-1912/). Пише статии по педагогически въпроси, публикува стихотворения, превежда от гръцки и френски език и др.: „Народността и езикът на македонците" (Пловдив, 1888) и др. След края на Първата световна война е избран от Министерския съвет заедно с Тодор Павлов да участват в комисия по изработването на мемоар върху националните искания на България. Умира в София.

*Лит.: **Савов**, Н. **Атанас Шопов**. // Славянски глас, 1922, N 2, с. 32-34; Щрихи от живота и дейността на **Атанас Шопов** (1855-1922). Пазарджик, 1998; **Шопов**, Атанас Петров (1961-). **Атанас Шопов** (1855-1922) и българският национален въпрос (1876-1913). Шумен, 2005.*

ШОТЛЕВ, Никола Илиев – *вж Наум Агатоникийски*

ШПИЛЕР, Всеволод Дмитриевич (1.VII.1902 – 8.I.1984) – руски духовник, протойерей. Роден в Киев. В България от 1921. Служи в София. През 1950 се връща в Русия и служи в Николо-Кузнецкия храм до Павелецката гара в Москва. Това става възможно поради неговата сестра – оперната певица Наталия Шпилер (1909-1995), която е носител на три Сталински награди (1941, 1943, 1950)...

Лит.: Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 325.

ШУЛЕВ, Костадин – възрожденски търговец и обществен деец в Струмица и Велес. Представител на Велешка епархия в Църковно-народния събор в Цариград 1871.

*Лит.: Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 486.*

ШУМАНОВ, Георги – църковен деец. Роден в гр. Куманово (Вардарска Македония). Архиерейски наместник на Кумановската българска община. По време на обезоръжителната акция (1910) арестуван и затворен в Скопие. По-късно освободен. Замества архиерейския наместник в Енидже Вардар отец Трайко Калайджиев, убит на 19 септ. 1910.

*Лит.: **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 430.*

ШУМЕНСКИ, Иван (1797-) – възрожденски църковен деец. Свещеник в българската колония Бановка, Бесарабия (1829-1847), след което се премества в колония Сатуново.

*Лит.: **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 113, 118.*

ШУМСКИ МАНАСТИР „СВ. АРАХАНГЕЛ МИХАИЛ" – намира се на 6 км от гр. Годеч и на ок. 1 км от с. Шума. Разположен в северните поли на планината Чепън (Западна Стара планина). Основан е през XI в. В миналото разрушен. Възстановен през XIX в. Постоянно действащ. Състои се от църква, жилищни и стопански сгради. Църквата е малка, едноапсидна, еднокорабна. Възстановена 1863.

Онлайн ресурс.

Щ

ЩАСТЛИВЕЦА – *вж Константинов, Алеко Иваницов*

ЩЕРЕВ, Георги – *вж Методий Охридски*

ЩИПСКА БЪЛГАРСКА ОБЩИНА – гражданско-църковно сдружение на българите екзархисти в Щип. Създадена 1830. В 1850 е построена църквата „Успение Богородично" в махалата Ново село, в която се служи на български. Българският език е в употреба и в училищата, които са издържани от общината. Щипската българска община, заедно с другите общини в Македония издържа Привременния смесен екзархийски съвет (1870-1872). Председател на общината – Атанас Ковачев (1820 – след 1880), свещеник в Щип между 1857-1861. Към 1875 общината приема Екзархията да издържа само директора на училището, а тя самата внася в екзархийската каса над 300 лири от вули. В 1877 е положен първият камък на новото българско училище. От 1876 в Щип служи Стобийският епископ Синесий. След Руско-турската война през май 1878 Мано Панайотов и Лазо Хаджидимитров от името на Щипската община подписват *Мемоара на българските църковно-училищни общини в Македония,* с който се иска присъединяване на Македония към новообразуващата се българска държава. След войната председател на Щипската община е поп Димитър, който развива активна дейност. Щип е откъснат от Кюстендилска епархия и присъединен към Скопската. На два пъти иска безуспешно от Екзархията архиерей за трите откъснати от Кюстендил области – Паланечко, Кратовско и Щипско. През апр. 1883, оплаквайки се от антибългарските действия

на Скопския патриаршески митрополит Паисий, общината моли да бъде изпратен в града поне архимандрит, щом не може митрополит. Полага усилия за учредяване на Щипска епархия. Просъществувала до 1913, когато след Междусъюзническата война е закрита от новите сръбски власти.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 338; ***Лелъова****, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 18.*

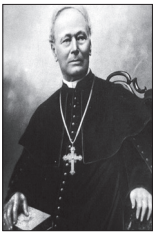

Йосип Юрай Щросмайер (фотопортрет)

ЩРОСМАЙЕР, Йосип Юрай (1815 – 8.IV.1905) – хърватски католически епископ от немски произход, теолог и меценат, изтъкнат политически и обществен деятел. Роден в Осиет (Хърватия). Доктор по философия (1838). Следва теология в Будапеща. Преподава теология от 1840 в Семинарията в Дяково. Капелан при императорския двор и духовен директор на Духовната академия Фринтанеум във Виена (1847-1849). Рашки епископ в Дяково (1849-1851). Апостолски (папски) администратор на католиците в Сърбия (от 1851). Посвещава се на борбата за самостоятелност на Хърватия в рамките на Австро-унгарската империя. Един от основателите на Югославската академия на науките и изкуствата в Загреб (1867) и на Хърватския университет в Загреб (1874). Известен като голям благотворител – за построяване на училища, издръжка на бедни студенти, издаване на книги. Подпомага *братя Миладинови* за издаването на сб. „Български народни песни" (Миладинов, Димитър Христов, Миладинов, Константин Христов. Български народни песни) (Загреб, 1861). Участва активно в Първия Ватикански църковен събор (1869-1870). Изпраща изложение до папския държавен секретар, в което одобрява Руско-турската освободителна война 1877-1878. По-късно се застъпва за Санстефанска България. Подпомага лечението на ранени български войници по време на Сръбско-българската война (1885).

Лит.: Няколко думи на хърватския ***епископ Йосиф Щросмайер****. // Църковен вестник, N 19, 13 май 1905;* ***Георгиев****, Мих.* ***Йосиф Щросмайер*** *(По случай тържествата в негова памет). // Църковен вестник, N 39, 20 ноември 1926;* ***Конев****, Ил.* ***Константин Миладинов*** *и хърватският* ***епископ Щросмайер****. // Лит. мисъл, 1961, N 5, с. 117-128;* ***Ничев****, Б.* ***Йосип Щросмайер*** *в нашата културна история. // Сп. на БАН, 1980, N 6, с. 75-78;* ***Арнаудов****, М.* ***Братя Миладинови****. Живот и дейност. С., 1969, с. 211-229;* ***Ничев****, Б.* ***Епископ Йосип Щросмайер*** *и българите. Хърватският интелектуален елит и София. С., 2009;* ***Коев****, Тотю, Г.* ***Бакалов****. Българската православна църква. //* ***Коев****, Тотю, Г.* ***Бакалов****. Християнски справочник. С., 2001, с. 203;* ***Груйчев****, Ст. Черна книга за престъпленията и жертвите на комунизма в България (1947-1990 г.) В служба на Антихриста. Из тайните на Св. Синод. С., 2001.*

Ю

Целувката на Юда Искариот (икона)

ЮДА ИСКАРИОТСКИ (неправилно) (или **Юда Искариот)** – Новозаветен персонаж от *Библията*. Името му не е фамилно, а означава от кой град е, от Кариот. Един от дванайсетте апостоли, следовници на *Иисус Христос*. Бил ковчежник – съхранявал парите, събирани от дарения. Предава *Спасителя* на фарисеите и свещениците от Синедриона за 30 сребърника, като – за да покаже кой е *Иисус* – Го целува по бузата в Гетсиманската градина. Разкаян за постъпката си, той връща парите и – според една от легендите – се обесва на една смокиня.

Лит.: ***Николов****, Ц.* ***Иуда Искариотски*** *(Опит за изясняване подбудите за предателството на* ***Иуда****). // Църковен вестник, N 19-20, 16 апр. 1956;* ***Миленков****, Ст. Легендата за* ***Иуда****. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1969;* ***Станиславов****, Ив.* ***Иуда*** *– предател. // Църковен вестник, N 13, 29 март 2020.*

ЮДАИЗЪМ – Авраамична религия, разпространена най-вече сред евреите. Основава се на еврейския канон на *Библията*, известен като Танах и доразвит в по-късни текстове като Талмуд.

Онлайн ресурс.

ЮДЕИ – *вж Юдаизъм*

ЮЛИАН (332-363) – римски император (360-363). Племенник на император *Константин I Велики* и е последният владетел от Константиновата династия. Известен още като философ, интелектуалец и писател. Последният езически император на Рим, наричан от християнската историография с името Юлиан Апостат (Юлиан Отстъпник).

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 62-65.*

ЮЛИАНСКИ КАЛЕНДАР (наричан също „стар стил") – предложен от Юлий Цезар през 46 г. пр. Хр. като реформа на римския календар. При завоюването на Египет римляните се запознават с нов за тях начин на летоброене и Юлий Цезар решава да го въведе в Рим, но с по-голяма точност, за да свърже слънчевата година с европейското

положение на Слънцето, с европейската пролет, лято и т.н. По нареждане на Юлий Цезар александрийският астроном и математик Созиген създава на основата на римския календар нов календар, наречен Юлиански. Въведен в Римската империя на 1 ян. 46 пр. Хр. и така 1 ян. става начало на годината. В него продължителността на годината е 365 дни и 6 часа. Всяка четвърта година се смята за високосна и се състои от 366 дни. През XX и XXI в. датата, според Юлианския календар, е 13 дни преди Грегорианската дата, а след 2100 – несъответствието се разширява.

*Лит.: **Архимандрит Методий**. Юлианският календар – календар на Светите славянски църкви. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1969.*

ЮЛИЕВ, Иван (11.V.1905) – църковен деец. Роден в Казанлък. Завършва Богословския факултет при Софийския университет. Ръкоположен за свещеник (1931) и служи в храма „Св. Св. Кирил и Методий" – Бургас (до 1934) и в църквата „Св. Богородица" – Пловдив (1934-1951). Председател на Свещеническия съюз (1951-1952), след което служи в църквата „Св. Петка Стара" – София. Избран за член на Върховния църковен съвет при Св. Синод (1953).

*Лит.: **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Св. Синод на Българската патриаршия. // Църковно-исторически архив. Т. II. С., 1986, с. 231.*

ЮРОДИВ – глупав, безумен, но и „юродство заради *Христа*" – *вж Юродивство*

ЮРОДИВСТВО – религиозна категория за означаване на Светци (Блажени), приели подвига „юродство заради *Христа*" и изобразяващи външно, видимо безумие – с цел пример и достигане на вътрешно смирение. Това обаче не значи, че юродивите са неразумни. Юродивството не е само Християнска категория. То се среща и в други религии – *орденитe на бекташите*, *дервишите* и т.н. Юродивите ходили боси и почти без дрехи през зимата. Занимавали се с пророчества, но давали най-вече личен пример, вършели чудеса в очите на простосмъртните и смело изобличавали неправедните управници. Водени от любов към Иисус Христос, и изцяло от хуманизъм, стигат до крайни външни проявления. Приемали, че страданието е необходимо за духовния живот и че то е най-доброто лекарство срещу суетата. Тяхна единствена цел е истинското смирение и познание на *Бога*.

*Лит.: **Св. Силуан Атонски**. Юродството – безумство или мъдрост за духовната война. // Църковен вестник, N 39, 26 септ. – 2 окт. 1994; **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

ЮСТИН I (450 или 452 – 527) – византийски император (518-527). Заема престола след император *Анастасий I*. Възстановява Православието в империята и преследването на еретиците.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 113-117.*

ЮСТИН II (520-578) – византийски император (565-578). Племенник на император *Юстиниан I*. Продължава линията на своя предшественик за запазване престижа на Православната църква.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 125-127.*

ЮСТИН ПОПОВИЧ – *вж Юстин Челийски – Благое Попович*

ЮСТИН ЧЕЛИЙСКИ (светско име: Благое Попович) (1894-1979) – църковен деец. Светия. Роден в гр. Враня (Сърбия). Завършва Богословското училище „Св. Сава" в Белград (1914). Приема монашество (1918). Продължава образованието си в Петроград, Оксфорд и Атина. От 1926 е в Сремски Карловци, където паралелно с преподавателска дейност издава и сп. „Християнски живот" (Сремски Карловци, 1922-1927). По-късно е професор по богословие в Белградския университет. През 1945 е изгонен от университета и арестуван. От 1948 до края на живота си живее в манастира „Челие". Канонизиран от Сръбската православна църква на 29 април 2010. Чества се на 1 юни (14 юни стар стил). Автор и съставител на 12-томно издание на жития на Светиите (на сърбохърватски език) (Јустин Поповић. Житија светих. Т. 1-12. Београд, 1972-1977) и на различни богословски съчинения (Јустин Поповић. Философија и религија Ф. М. Достојевског. Београд, 1923; Догматика православне цркве. Београд, 1932; Светосавље као философија живота. Београд, 1953; Философске урвине. Минхен, 1957; Православна црква и екуменизам. Солун, 1974; Пут богопознања. Београд, 1987).

*Лит.: Проповедник и ревнител на истинската вяра **[Юстин Попович]**. // Църковен вестник, N 22, 31 май – 7 юни 1993; **Ангелова**, С. Победата, която победи света. // Църковен вестник, N 25, 20-26 юни 1994; N 27, 4-10 юли 1994.*

ЮСТИНИАН I (482-565) – византийски император (528-565). Сестрин син на император *Юстин I*. Изявил се като ревностен защитник на Православието. Предприема политика на крайна непримиримост спрямо остатъците от езичеството в империята.

*Лит.: Византийските василевси / Ив. **Божилов**, Ив. **Билярски**, Хр. **Димитров**, Ил. **Илиев**. С., 1997, с. 118-124.*

ЮСТИНИАН II (прозвище: Юстиниан Риномет (Носоотрязан) (669 – 11.XII.711) – византийски император (685-695; 705-711). Син на *Константин IV Погонат*. По време на Първото си управление предизвиква два кратки конфликта с българите, нарушавайки мирното споразумение от 681. Успява да плени значителен брой славяни от Македония, които преселил в Мала Азия и образувал от тях 30-хиляден отряд. През 692 нарушава мира с арабите, но е разбит от войските на Абд-Алмалик в Киликия. Поражението е и вследствие от измяната на част от доведените славяни. Тогава заповядва да избият близо до Никомидия и тези славяни, които му останали верни. Резултат от поражението е загубата на южна Армения, където въстава Симбатий (Симбат). Крупно събитие в църковния живот на Византия по време на първото му царуване е *Трулският събор* (692), на който се третират чисто църковни въпроси, свързани с *Литургията* и пр. От непопулярността на Юстиниан II се възползва пълководецът Леонтий, който разбунва жителите на столицата, залавя Юстиниан, заповядва да му отрежат носа и езика и го изпраща на заточение в Крим (в Херсон). Докато Риномет бил в изгнание, гр. Картаген и остатъкът от провинциите в Африка били завладени от арабите, които застрашително настъпвали и по източната граница. Поради пораженията Леонтий е свален, а престолът е зает от Тиберий III. Юстиниан II се възползва от създадената ситуация и избягва от заточението – първо при хазарите, после – при българите. През 705 и с помощта на хан *Тервел* отново заема императорския трон. За оказаната му от българския владетел помощ – го удостоява с титлата „кесар". Второто царуване на Юстиниан (705-711) се оказва още по-злополучен провал от предишното. Войната с арабите отново тръгва лошо: византийците губят Мопсуеста и Тиана; в 709 арабите влизат даже в Тракия. Пораженията на византийците водят до частичната загуба на Кападокия и Киликия. Търсейки реванш срещу българите, Юстиниан II нахлува в североизточна Тракия през 708, но е победен и обсаден в Анхиало. Императорът се оттегля по море и скоро подновява мира с България. През 711 Юстиниан II изпраща в Крим флот и войска, която трябва да накаже Херсон за това, че не е оказал поддръжка на императора по време на неговото нещастие, но войниците се разбунтуват и провъзгласяват за император Филипик Вардан. Докато Юстиниан събира отряди в Мала Азия, Филипик завладява Цариград и убива малолетния син на Юстиниан – Тиберий. Самият Юстиниан II е изоставен от повечето армии. Заловен и обезглавен недалеч от столицата.

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 166-171.*

ЮСТИНИАНА ПРИМА – *вж Първа Юстиниана*

Я

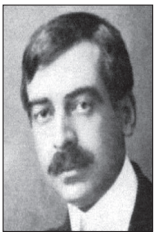

Пейо К. Яворов (фотопортрет)

ЯВОРОВ, Пейо К. (истинско име: Пейо Тотев Крачолов**)** (1.I.1878 – 29.X.1914) – поет и драматург. Роден е в гр. Чирпан. Завършва V гимназиален клас в Пловдив. От 1897 до 1901 работи като телеграфопощенец (1897-1901). Влиза в контакти с Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация (сл. 1897) и редактира нейния легален орган вестник „Дело" (С., 1901-1902). През 1902 на X Македонски конгрес е избран за член на Върховния Македоно-Одрински комитет (Станишев-Карайовов). Влиза в Македония като четник на Михаил Чаков (1902). Пленен, но скоро след това е пуснат и се завръща в България. Редактор на различни издания, свързани с Македоно-Одринското революционно движение – „Дело" (С., 1901-1902), „Автономия" (С., 1903), „Илинден" (С., 1907-1908). Четник е на Яне Сандански и един от най-дейните сподвижници на Гоце Делчев и негов пръв биограф – „Гоце Делчев" (С., 1904). Със съдействието на проф д-р Кръстьо *Кръстев* и Пенчо *Славейков* основава литературно-критично списание „Мисъл" (С., 1892-1907). Продължава контактите си с ВМОРО. Избран за допълнителен член на Задграничното представителство на организацията в София (1908) и за запасен член на Централния ѝ комитет (1910). При избухването на Балканската война през 1912 е доброволец в Македоно-Одринското опълчение и оглавява партизанска чета N 15, съставена от 9 души. Придвижва се по долината на р. Места и излиза на Бяло море при Кавала. Награден е с кръст „За храброст". Става първият кмет на Неврокоп след освобождението му в 1912. Загива при трагични обстоятелства. Автор на няколко стихосбирки и драми (Яворов, П. К. Събр. съч.: Т. 1-5. С., 1942-1946), които го издигат до върховете на българската следосвобожденска литература.

Лит.: ***Гошев****, Ив. Религиозни терзания у* ***П. К. Яворов****. // Църковен вестник, N 40, 29 ноември 1924;* ***Кацев-Бурски****, Д.* ***Яворов*** *и религията. // Църковен вестник, N 9, 1 март 1956.*

ЯЗАДЖИЕВ, Сергий (28.II.1924 – 3.VI.2008) – просветен и църковен деец. Приема монашество (1946). Дългогодишен преподавател в Духовната академия в София. Заради несъгласие със смяната на календара в Българската православна църква (1968) напуска Духовната академия и се присъединява към *Българската старостилна църква*, в която остава до края на живота си.

Онлайн ресурс.

ЯКИМ – монах. Игумен на Рилския манастир (1709 и 1710).

Лит.: ***Иванов****, Й.* ***Св. Иван Рилски*** *и неговият манастир. С., 1917, с. 89.*

ЯКИМ ОСОГОВСКИ – *вж Преподобен Йоаким Осоговски*

ЯКИМ САРАНДАПОРСКИ – *вж Преподобен Йоаким Осоговски*

ЯКИМОВ, Илия – възрожденски църковен деец. Свещеник в Якимово, Ломско, област Монтана (първата половина на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 718.

ЯКО ЯКОВСКИ (или Яков Яковски) (Jacobus Jakovsky, 21.III.1821 – 21.II.1872) – католически духовник, енорийски свещеник, просветител и учител. Роден в с. Генерал Николаево. Завършва средно и висше образование в Рим. Доктор по богословие. Свещеник в енорииte – „Непорочно зачатие на Дева Мария" във Варна, „Св. Св. Петър и Павел" в с. Даваджово (Хисаря) и „Св. Франциск Асизки" в с. Герена (Белозем). През 1862 е назначен като енорист в енорията „Св. Архангел Михаил" в с. Балтаджии (Секирово). Следващата година успява да убеди общината да отпусне средства за създаване на първото светско училище, в което е преподавател. След смъртта му е погребан в църквата в родното му село. Автор на първите български печатни книги за католиците в Южна България: „Alfabetum bulgaricum cyrillianum nunc primum editum Catholics Thraciae Bulgariae. Pomac tynis S Congregationis de propaganda fide" (Рим, 1844); „Nauka kristianska za kristianete od Filibeliskata darxiava" (Рим, 1844; 1914), „Knigice od molitvi, kojeto na svetlost dadi Prisvetli Gospodin Karlo" (Рим, 1846), някои от които в съавторство с Петър *Арабаджийски*, написани на павликянско наречие и отпечатани на латиница. Завръща се в България (1846).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 718.

Епископ Яков Константийски (фотопортрет)

ЯКОВ (светско име: Росен Стоичков Дончев) (7.III.1971 –) – висш духовник. Роден в гр. София. Завършва Духовната академия. След завършването ѝ отбива военната си служба. През 2007 постъпва в Баткунската Света обител „Св. Апостоли Петър и Павел" край с. Паталеница, Пазарджишка обл. Приема монашество (9 окт. 2007). Епархийски съветник на Пловдивската митрополия (2010-2012). Възведен в архимандритско достойнство (2012) и назначен за секретар на Пазарджишка духовна околия. Малко по-късно е архиерейски наместник на Пазарджишка духовна околия. Хиротонисан в епископски сан (20 дек. 2016), след което служи като втори викарий на Пловдивския митрополит. Избран за Доростолски митрополит (окт. 2020).

Лит.: ***Константийски епископ Яков****. // Църковен вестник, N 2, ян. 2017;* ***Константийски епископ Яков****. Църковен вестник, N [Бр. е повреден и не се чете. – М. К. – Бел. А. К.], окт. 2020. – вж доп. 14 ноемв. 2020.*

ЯКОВ И УЧЕНИЦИТЕ МУ ЙЕРОДЯКОН ЯКОВ И ДИОНИСИЙ (XV-XVI в.) – българи – мъченици за Православната вяра. Като младеж Яков се занимавал с овчарство. По-късно станал търговец на овце в Цариград. Приема монашество в манастира Дохиариу (полуостров Атон). След като прекарал няколко години в манастира, заедно с 6 свои ученици се установява в манастира „Св. Йоан Предтеча" в Централна Гърция. Наклеветени, че подготвяли бунт срещу османците, Яков и учениците му били задържани и оковани във вериги били отведени на съд в Одрин. Поради категоричния им отказ да приемат Исляма, били осъдени на смърт и обесени. Канонизирани от Българската православна църква за Светци-мъченици.

Лит.: ***Калев****, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, N 6, 1991, с. 21-22; Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 567.*

Яков Месемврийски (фотопортрет)

ЯКОВ МЕСЕМВРИЙСКИ (светско име: Илия Великов Тасев) (25.VIII.1956 –) – висш духовник. Роден в с. Копривлен, Гоцеделчевско, дн. Благоевградска обл. Завършва Духовната академия и е ръкоположен за презвитер в София (1 апр. 1984). След като се развежда, е преместен на енорийска служба в Самоков. По време на разкола в БПЦ преминава към *Алтернативния синод*, начело с *Пимен*. Приема монашество (14 авг. 1997) и е възведен в архимандритско достойнство. Ръкоположен за епископ от разколниците (19 окт. 1997). Служи в завзетата от разколниците митрополитска църква в Самоков „Успение Богородично". На Всеправославния събор в София (1 окт. 1998) е приет по крайно снизхождение в единството на Българската православна църква с титлата Месемврийски епископ. Няколко месеца престоява на послушание в Троянския манастир, след което е назначен за викарий на Доростоло-Червенския митрополит. При разделянето на епархията е викарий на Русенския митрополит. След избора на Русенския митрополит Неофит за Български патриарх заминава за Бачковския манастир.

Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. *Б.* ***Цацов****. С., 2010, с. 356.*

ЯКОВ ОХРИДСКИ – висш византийски духовник от XIII в. Роден в Ахея (Пелопонес), вероятно към края на XII в. Монах в манастира „Св. Мелетий" в Китерон (1222). През окт. 1248 вече е Охридски архиепископ. Към 1253 се оттегля на Света гора, където впоследствие е избран за игумен на Великата Лавра. Умира не по-късно от 1293.

*Лит.: **Дуйчев**, И. Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България. С., 1972, с. 241.*

ЯКОВ ПРОАРХИЙ – висш византийски духовник, охридски архиепископ (ок. 1263-1280). Споменат от Цариградския патриарх Йоан през XI в. и от Никифор Влемид, който му посвещава едно от богословските си съчинения . Това дава основание за предположения, че Яков Проархий е привърженик на унията с Римската църква. Напуска Охридската катедра и се оттегля в манастир в Атон.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 211-212; Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. **Цацов**. С., 2010, с. 287-288.*

ЯКОВ СЕРСКИ (XIV в.) – висш духовник. Личен приятел на сръбския крал *Стефан Душан*. Игумен на манастира „Св. Архангел Михаил" край Призрен. По-късно – митрополит на Серес.

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 398-399.*

ЯКОВ ЯКОВСКИ – *вж Яко Яковски*

ЯНАКИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Кладница, Пернишка обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 718.

ЯНАКИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Режанци (Граово), Брезнишко, Пернишка обл. (1869).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 718.

ЯНАКИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в София (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 719.

ЯНАКИ – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Големи" – София (1802).
*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937, с. 9.*

ЯНАКИЕВ, Димитър – възрожденски църковен и просветен деец. Свещеник и учител в Самоков (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
*Лит.: **Семерджиев**, Христо. Самоков и околността му. С., 1913, с. 139.*

ЯНАКИЕВ, Димитър п. (21.X.1879 – 6.II.1949) – просветен и църковен деец. Роден в с. Режанци, Брезнишко. Завършва Самоковското богословско училище. Учител в родното си село. Ръкоположен за свещеник (1906). През Балканската и Първата световна война е мобилизиран за военен свещеник на 25-ти Пехотен Драгомански полк. За проявени качества е повишен в дивизионен свещеник (1918). След войните продължава да служи в Сливница като свещеник. Използва печата като мощно средство за културно и религиозно-просветно въздействие. Още като млад свещеник той взима активно участие в редактирането на религиозно-нравственото сп. „Духовна зора" (С., 1907-1916). Автор на редица статии с църковно-обществен характер във вестниците „Мир" (С., 1894-1944), „Правда" (С., 1929-1934), „Народно слово" (С., 1919), „Ден" (С., 1904-1923), „Заря" (С., 1914-1944), „Църковен вестник" (С., 1900-) и др. Избран за епархийски съветник (1922) и до края на живота си непрекъснато е избиран за член и старши член на Софийския епархийски съвет. Инициатор за откриването на първото мирово съдилище в Сливнишко. До 1946 лично издействал откриването на телеграф и поща, седмичен пазар в сряда, Земеделски банков клон, ветеринарен участък, агрономство, строеж на училища, водопроводи и план на Сливница. Като общественик в Сливница заема почетните длъжности председател на клона на д-во „Червен кръст" и председател на Културния комитет за защита на децата. През 1926 е избран за пръв директор и председател на управителния съвет на Сливнишката популярна банка.

*Лит.: **Пенчев**, М. п. **Ставрофорен свещеноиконом Димитър п. Янакиев** (По случай 15 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 21, 30 май 1964; **Милчич**, Светолик. Миналото на с. Сливница (Софийско). С., 1998.*

ЯНАКИЕВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Учител и свещеник в Сливен (1838-1860). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 719.

ЯНАКИЕВ, Петър – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Башкьой, Добруджа (нач. на 60-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 719.

Per aspera ad astra!

ЯНАКИЕВ, Петър – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. Учител в Омуртаг и основател на местното читалище (1870). Свещеник в родното си село и в с. Крушари, Добричко (70-те г. на XIX в.).

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 232; **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 154.*

ЯНАЧКО (прозвище: Кюркчия) – възрожденски църковен деец. Свещеник в църквата „Св. Никола Мали" – София (1797).

*Лит.: **Динеков**, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937.*

ЯНЕВ (или Янов) – църковен и революционен деец. Роден в с. Богданци, Гевгелийско (Вардарска Македония). Ръкоположен за свещеник. Присъединява се към ВМОРО. При разкриване на Солунската афера (1901) осъждат на заточение в Продрум кале. Служи в църквата „Св. Илия" във Влахи, Благоевградско (1919-1938).

*Лит.: **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 263.*

ЯНЕВ, Атанас (– X.1944) – църковен деец. Свещеник в с. Срем, Елховско, Ямболска област. Убит.

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 28.

ЯНЕВ, Владимир – църковен деец. Роден е в гр. Щип (Вардарска Македония). Екзархийски архиерейски наместник на Скопската митрополия в Куманово. След анексирането на Куманово след Междусъюзническата война от Сърбия е арестуван от сръбски власти и екстерниран заедно със семейството си.

*Лит.: **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 393, с. 430.*

ЯНЕВ, Георги – църковен деец. Ръкоположен за свещеник и служи в родното си с. Ощава, Благоевградска обл. Заедно със свещеник Яне Костадинов откриват училище, в което двамата преподават. Училището е килийно, а по-късно – светско. След интриги на гръцкия силогос е заподозрян в революционна дейност от властите и е принуден да бяга в Горна Джумая (дн. гр. Благоевград), където е архиерейски наместник.

*Лит.: **Сандански**, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003.*

ЯНЕВ, Костадин – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в с. Факия, Бургаска обл. Учител в селото (ср. на 70-те г. на XIX в.). Ръкоположен за свещеник (1892).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 719.

ЯНЕВ, Стоян – възрожденски църковен деец. Завършва католическо училище в Одрин (60-те г. на XIX в.). Ръкоположен за православен свещеник. След Освобождението завършва семинария в Пловдив и назначен за архиерейски наместник в Ямбол.

*Лит.: **Кръстев**, Ст. Одринска Тракия и Родопите в църковно-народната борба. // 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971, с. 187.*

ЯНЕВ, Христо – просветен и църковен деец. Роден в с. Гавраилово, Сливенска област. Завършва класното училище в Сливен. Учителства в различни сливенски села (1876-1890). Ръкоположен за свещеник (1891).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНИН, Нестор Йованов – възрожденски църковен деец. Свещеник в Прокупле (Сърбия) (40-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНКО – възрожденски църковен деец. Роден с. Хамаджи, Добруджа. Свещеник в с. Еникьой, Добруджа (1870).

*Лит.: **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 217.*

ЯНКОВ, Алекси – възрожденски църковен деец. Свещеник в Оряхово (70-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНКОВ, Божидар Пенев – *вж Неофит*

ЯНКОВ, Гаврил – възрожденски просветен и църковен деец. Роден в Устово, дн. към гр. Смолян. Учител в Панагюрище (1864) и в Устово. По-късно – архиерейски наместник.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНКОВ, Евстати (-1944) – църковен деец. Свещеник в гр. Чепеларе. Убит.
*Лит.: **Иванова**, М. **Протойерей Евстатий Янков**. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 1998; Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 32.*

ЯНКОВ, Петър (1851-1923) – просветен и църковен деец. Роден в с. Княжево, Ямболска област. Учи в Сливен, след което е учител в града (1876). Ръкоположен за свещеник (1880).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНКОВ, Страшимир Георгиев (6.VII.1891 – 28.I.1970) – просветен и църковен деец. Роден в гр. Шумен. Завършва Софийската духовна семинария, след което е учител в с. Гагаля, Русенско. Завършва Духовна академия в Санкт Петербург (1907). Учител по история и руски език в Стара Загора, а по-късно – в Софийската духовна семинария. Сред неговите възпитаници са Патриарх *Кирил* и Варненският и Преславски митрополит *Йосиф*. Енорийски свещеник в столичния храм „Св. Седмочисленици" (1910-1948). След пенсионирането си служи в храмовете „Св. Петка" и „Св. Николай Мирликийски" в София. Дългогодишен председател на Софийското „Свещеническо братство".
*Лит.: **Грозев**, Гр. Спомен за **ставрофорния свещеноиконом Страшимир Георгиев Янков**. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970.*

ЯНКОВ, Тодор – възрожденски църковен деец. Свещеник в с. Беброво, Еленско, Великотърновска обл. (70-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНКОВИЧ, Илия – възрожденски църковен деец. Роден в Батак. Свещеник в града (20-те – 50-те г. на XIX в.). Спомоществовател на възрожденски издания.
Лит.: 130 години училище „Знаменосец", 2 апр. 1832. // Батак: Юбил. в-к, 1965; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 720.

ЯНКУЛ (XVIII в.) – дамаскинар. Съставя в с. Хрельово, Самоковско дамаскинарски сборник от 105 слова и поучения (1755).
*Лит.: История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. **Радев**, Р. **Радев**, Е. **Налбантова**, П. Ст. **Петков**. В. Търново, 1997, с. 31.*

ЯНУАРИЙ (светско име: Янко Василев Джангозов) – църковен деец. Роден в с. Дълбок извор, Пловдивска обл. Завършва Пловдивската духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий" (2004), след което е изпратен на езикова специализация в Гърция. Следва богословие в Шуменския университет. Приема монашество (2005). Игумен на Шипченския манастир (2006). Възведен в архимандритско достойнство (2008).
Лит.: Нови архимандрити на БПЦ. // Църковен вестник, N 9, 16-30 апр. 2008.

ЯНКУЛ ХРЕЛЬОВСКИ (втор. пол. на XVIII в.) – последовател на Йосиф Брадати. Живее в с. Хрельово (дн. Рельово), Самоковско, дн. Софийска обл. Занимава се с книжовна дейност. Автор на два ръкописни сборника, за написването на които използвал предимно съчинения от *Йосиф Брадати*.
*Лит.: **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963, с. 110-117.*

ЯНУАРИ – наименование на първия месец в годината. Има 31 дни. Получил името си от легендата за римския цар Наум Помпилий (745 пр. Хр.) в чест на тогавашните езически вярвания за римския бог Янус, на когото е посветен първият ден от този месец. Според езическите вярвания Янус се считал за божество, което управлява времето. През езическия период на прабългарите месец януари носи името „просинъц", което произлизало от славянската дума „просо", тъй като през този ден светлата част на денонощието започва да нараства колкото просено зърно. Остатък от култа към това божество е варенето на царевица. Първият месец в прабългарския календар обаче бил именуван „Алем" – първи. В различните краища на българските земи месец януари носи и други имена – „Големио", „Големин" – поради обстоятелството, че тогава времето течало бавно. Как, кога и поради какви причини месецът е приел днешното си име – няма единомислие в църковната и историческата литература.
*Лит.: **Котев**, Й. Историческа справка за месеците през годината. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

ЯНУШ БОЛОНЕК (1938-2016) – висш католически духовник от полски произход. Апостолически нунций в България от 24 май 2008 до 2013. На 4 май 2011 е назначен за Апостолически нунций и в Македония, запазвайки длъжността си в България до 2014.
Онлайн ресурс.

ЯНЧОВ, Матей – възрожденски църковен деец. Свещеник в Белица, Разложко, Благоевградска обл. (60-те нач. на 90-те г. на XIX в.).
Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 721.

ЯНЧУЛЕВ, Димитър (1861 – сл. 1949) – просветен и църковен деец. Роден в махалата Варош на гр. Прилеп (Вардарска Македония). Учи в Битоля и София. Учителства в родния си град и в Гостивар. Ръкоположен за свещеник (1903). По време на обезоръжителната акция на младотурците (септ. 1910) е арестуван заедно с Петър Ацев, Алекси Колищърков, Михаил Попев и други дейци на ВМОРО. Служи дълги години в храм-паметника „Св. Александър Невски" в София.

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 281.*

ЯСТРЕБСКИ МАНАСТИР „СВ. БОГОРОДИЦА" – средновековен манастир край с. Сливек, Ловешко. През времето на османското владичество – важен църковен и просветен център.

*Лит.: **Йонов**, В. Ястребският манастир. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1982.*

VI. П Р И Л О Ж Е Н И Я

Пълнотекстова справочно-информационна база на първоизточника – *гещалтплан* и *кадастър* на труда:

***взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома* с ключ** / с. 959-1117

СЪДЪРЖАНИЕ / с. 959-961

VI. I. ВИЗАНТИЙСКИ СВЯТ / с. 961
1. **Владетели (василевси, императори)** / с. 961
2. **Богослови** / с. 962
3. **Историци** / с. 962
4. **Писатели** / с. 963

VI. II. ВСЕЛЕНСКА (ЦАРИГРАДСКА) ПАТРИАРШИЯ / с. 963
1. **Вселенски събори** / с. 963
2. **Апостоли, епископи, архиепископи и патриарси** / с. 965

VI. III. БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА / с. 968
1. **Вселенски събори** / с. 968
2. **Архиерейски поместни събори в Цариград, свързани с Великата схизма** / с. 970
3. **Поместни събори** / с. 971
4. **Участници в Църковно-народния събор в Цариград, 1871** / с. 972
5. **Предстоятели на Българската православна църква (*по азбучния ред на имената им*)** / с. 973
6. **Предстоятели на Българската православна църква в Българското подворие в Москва** / с. 973
7. **Духовни околии (*по епархии*)** / с. 974
8. **Алтернативен синод** / с. 975

VI. IV. ЕПАРХИИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА (*в миналото и в настоящия момент по азбучен ред на имената им*) / с. 975
1. **Българска Източноправославна в Западна и Средна Европа** / с. 975
2. **Българска Източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия** / с. 976
3. **Варненска и Великопреславска** / с. 976
4. **Велешка** / с. 983
5. **Великотърновска** / с. 984
6. **Видинска** / с. 991
7. **Врачанска** / с. 993
8. **Главиницка епархия (от 1932 – епископия)** / с. 994
9. **Дебърско-Кичевска епархия** / с. 995
10. **Деволска** / с. 996
11. **Дедеагачка, Траянополска и Самотракийска** / с. 996
12. **Доростолска** / с. 997
13. **Драговитийска** / с. 999
14. **Знеполска** / с. 1000
15. **Константийска** / с. 1000
16. **Крупнишка** / с. 1000
17. **Кумановско-Осоговска** / с. 1000
18. **Левкийска** / с. 1001
19. **Ловчанска** / с. 1002
20. **Макариополска** / с. 1005
21. **Маркианополска** / с. 1005
22. **Мелнишка** / с. 1006
23. **Месемврийска** / с. 1007

24. **Неврокопска** / с. 1008
25. **Нишавска** / с. 1012
26. **Одринска** / с. 1013
27. **Пловдивска** / с. 1013
28. **Повардарска** / с. 1023
29. **Преспанско-Пелагонийска** / с. 1025
30. **Проватска** / с. 1028
31. **Русенска** / с. 1028
32. **Скопска** / с. 1032
33. **Сливенска** / с. 1035
34. **Смоленска епархия** / с. 1043
35. **Софийска епархия** / с. 1043
36. **Старозагорска** / с. 1048
37. **Стобийска епархия** / с. 1052
38. **Епархии на Българската православна църква –** ***общо*** / с. 1054
39. **Български епархии, минали в друга юрисдикция** / с. 1055
40. **Митрополити на Българската православна църква**
(*със светските им имена, по епархии и в хронологичен ред***)** / с. 1056
41. **Титулярни епископи на Българската партиаршия** / с. 1059
42. **Духовенство и църковнослужители** / с. 1061
43. **Цариградска българска духовна семинария** / с. 1065
44. **Софийска духовна семинария „Св. Иоан Рилски”** / с. 1066
45. **Пловдивска духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий”** / с. 1066
46. **Робърт колеж в Цариград** / с. 1067
47. **Халкинска семинария** / с. 1068
48. **Репресирани църковни дейци след 9.09.1944** / с. 1068
49. **Манастири**
(*общо в страната по азбучен ред)* / с. 1070
50. **Средновековни български манастири**
(*по области***)** / с. 1072
51. **Български църкви и манастири на територията на САЩ**
(*публикувани в издавания в Чикаго каталог:*
Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998- **)** / с. 1075
52. **Евангелски баптистки църкви в България** / с. 1075
53. **Изоставени манастири в България**
(*по азбучен ред***)** / с. 1076
54. **Водители на българските униати** / с. 1077
55. **Български православни светци** / с. 1077
56. **Български мъченици**
(*по азбучен ред***)** / с. 1082
57. **Изявени и изтъкнати български монаси и монахини** / с. 1084
58. **Скални отшелници** / с. 1086
59. **Светии и мъченици от времето на Първото и Второто българско царство** / с. 1089
60. **Светии и мъченици по време на османското владичество** / с. 1089
61. **Скално отшелничество и исихазъм** / с. 1090
62. **Католически енории в България** / с. 1093
63. **Титулярни римокатолически епархии в България** / с. 1093
64. **Религиозен печат в България**
(*по азбучен ред на заглавията***)** / с. 1094
65. **Официални църковни празници в България** / с. 1097

VI. V. МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА / с. 1097
Епархии (1878-1912) / с. 1097
Архиепископи / с. 1097
Манастири и църкви по епархии / с. 1098

VI. VI. АПОСТОЛИЧЕСКИ НУНЦИИ И ДРУГИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА СВ. ПРЕСТОЛ В БЪЛГАРИЯ / с. 1100

VI. VII. ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ В БЪЛГАРИЯ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО (1887-2021) / с. 1101

VI. VIII. ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ ПО ОБЛАСТИ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО (2001-2011-2021) / с. 1101

VI. IX. ЕПАРХИИ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО ПОД ВЪРХОВЕНСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ (1878-1912) / с. 1102

VI. X. ПРЕДСТОЯТЕЛИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦЪРКОВНО ПОДВОРИЕ В МОСКВА / с. 1102

VI. XI. РЕЛИГИОЗНИ ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯ В БЪЛГАРИЯ – регистрирани от Министерския съвет до август 2002 / с. 1102

VI. XII. КАТЕДРАЛНИТЕ ХРАМОВЕ В БЪЛГАРИЯ (*в хронологичен ред*) / с. 1103

VI. XIII. КАТЕДРАЛНИ ХРАМОВЕ ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ / с. 1104

XIV. ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКВИ В СВЕТА / с. 1104

VI. XV. КАЛЕНДАР НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКОВНИ ПРАЗНИЦИ (2019 [актуализирано за 2022. – *Бел. ред.*]) / с. 1104

VI. XVI. КРАТКА ХРОНОЛОГИЯ НА ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ – разпространение и развитие на Християнството по света / с. 1112

VI. I. ВИЗАНТИЙСКИ СВЯТ
1. Владетели (василевси, императори)

Константинова династия
Константин I (324-337)
Констанций II 337-361)
Юлиан (361-363)
Йовиан (363-364)

Валентинианова династия
Валент (364-378)

Династия на Теодосий
Теодосий I (379-395)
Аркадий (395-408)
Теодосий II (408-450)
Пулхерия (сестра на Теодосий II) (414-453)
Маркиан (450-457)

Династия на Леон I
Лъв I (457-474)
Леон II (473-474)
Зинон (474-475; 476-491)
Базилиск (475-476)
Анастасий I (491-518)

Династия на Юстиниан I
Юстин I (518-527)
Юстиниан I (527-565)
Юстин II (565-578)
София (съпруга на Юстин II) (573-578)
Тиберий Константин (578-582)
Маврикий (582-602)
Теодосий (съимператор на Маврикий) (590-602)
Фока (602-610)

Династия на Ираклий
Ираклий (610-641)
Константин III (февруари – май 641)
Ираклон май – ноември 641)
Констант II (641-668)
Константин IV (668-685)
Юстиниан II (685-695; 705-711)
Леонтий (695-698)
Тиберий II (698-705)
Филипик (711-713)
Анастасий II 713-715)
Теодосий III (715-717)

Сирийска династия
Лъв III (717-741)
Константин V (741-775)
Лъв IV (775-780)
Константин VI (780-797)
Ирина (797-802)
Никифор I (802-811)
Ставракий (юли – октомври 811)
Михаил I Рангаве (811-813)
Лъв V (813-820)

Аморийска династия
Михаил II (820-829)
Теофил (829-842)
Михаил (III 842-867)

Македонска династия
Василий I (867-886)
Лъв VI (886-912)
Александър (912-913)
Константин VII (913-959)
Роман I Лакапин (920-944)
Роман II (959-963)
Никифор II Фока (963-969)

Per aspera ad astra!

Йоан I Цимиски (969-976)
Василий II (976-1025)
Константин VIII (925-928)
Роман III Аргир (1028-1034)
Михаил IV (1034-1041)
Михаил V (1041-1042)
Зоя и Теодора (април – юни 842)
Константин IX Мономах (1042-1055)
Теодора (1055-1056)
Михаил VI (1056-1057)
Исак I Комнин (1057-1059)

Династия Дука
Константин X Дука (1059-1067)
Роман IV Диоген (1068-1071)
Михаил VII Дука (1071-1078)
Никифор III Вотаниат (1078-1081)

Династия на Комнините
Алексий I Комнин (1081-1118)
Йоан II Комнин (1118-1143)
Алексий Комнин (1122-1142)
Мануил I Комнин (1143-1180)
Алексий II Комнин (1180-1183)
Андроник I Комнин (1183-1185)
Йоан Комнин (1183-1185)

Династия на Ангелите
Исак II Ангел (1185-1195)
Алексий III Ангел (1195-1203)
Алексий IV Ангел (1203-1204)
Алексий V Дука Мурзуфъл (1204)

Династия на Ласкаридите
Теодор I Ласкарис (1204-1222)
Йоан III Дука Ватаци (1222-1254)
Теодор II Ласкарис (1254-1258)
Йоан IV Дука Ласкарис (1258-1261)

Династия на Палеолозите
Михаил VIII Дука Ангел Комнин Палеолог (1261-1282)
Михаил IX Палеолог (симвасилевс на Андроник II) (1281-1320)
Андроник II Дука Ангел Комнин Палеолог (1282-1328)
Андроник III Дука Ангел Комнин Палеолог (1328-1341)
Йоан V Комнин Палеолог (1341-1391)
Йоан VI Ангел Комнин Палеолог Кантакузин (1347-1354)
Матей Асен Кантакузин (симвасилевс) (1353-1357)
Андроник IV Комнин Палеолог (1376-1379)
Йоан VII Палеолог (1380)
Мануил II Палеолог (1390-1425)
Андроник Палеолог (симвасилевс) (1400-1407)
Йоан VIII Палеолог (1425-1448)
Константин XI Драгаш Палеолог (1448-1453)

Лит.: Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997.*

2. **Богослови**

Григорий Акиндин (1300-1348)
Андрей Кесарийски (кр. на V – нач. на VI в.)
Варлаам Калабрийски (1290-1348)
Матей Властар (1290-1360)
Демофил I Цариградски (-386)
Димитър Кидон (1324-1398)
Евдоксий Антиохийски (300-370)
Евномий (335-394)
Евтимий Зигавин (1050-1120)
Захарий Митиленски (465-)
Йоан Китроски (кр. на XII – нач. на XIII в.)
Андроник Дука Каматир (110-1180)
Арета Кесарийски (началото на X в.)
Кирил и Методий (IX в.)
Константин-Кирил Философ (IX в.)
Лъв I Охридски (-1056)
Методий (IX в.)
Методий I Цариградски (между 778-800 – 847)
Никифор Григора (1295-1360)
Николай Кавасила (1322-1391)
Нил Кавасила (1298-1363)
Павел I Константинополски (-350)
Григорий Палама (1296-1359)
Плитон (1355-1452)
Прохор Кидон (1330-1369)
Теодор Студит (759-826)
Теодор Метохит (1270-1332)
Теофилакт Охридски (1055-1107)
Филотей I Кокин (1300-1379)
Фотий I Цариградски (IX в.)
Фотин Солунски (V в.)
Никифор Хумн (120-1327)

Византийски философи
Висарион Никейски (1403-1472)
Генадий II Схоларий (1400-1473)
Лъв Математик (790-)
Плитон (1355-1452)
Михаил Псел (1018-1178)
Теодор Метохит (1270-1332)
Йоан Филопон (490-570)
Фотий I Цариградски (IX в.)

3. **Историци**

Агатий (536-)
Георги Акрополит (1217-1282)
Фавстос Бузанд (IV-V в.)
Никифор Вриений (1062-1137)
Георги Амартол (IX в.)
Георги Кедрин (XI в.)
Георги Сфранцес (1401-1477)
Георгий Синкел (-810)
Дука (XV в.)
Лъв Дякон (950-992)

Евагрий Схоластик (536-594)
Евстатий Катафлор (1115 или 1118 – 1197)
Захарий Митиленски (465 – VI в.)
Йоан Зонара (1074-1159)
Зосим (450-520)
Йоан Анагност (историк) (XIV в.)
Йоан Антиохийски (VI – нач. на VII в.)
Йоан Епифански (VI в.)
Йоан Ефески (507-588)
Йоан Камениат (втор. пол. на IX – нач. на X в.)
Йоан Кантакузин (1292-1383)
Йоан Кинам (1143-1185)
Йоан Ксифилин (между 1071 – XII в.)
Йорданес (VI в.)
Йосиф Генезий (X в.)
Кекавмен (1020 – след 1081)
Евсевий Кесарийски (265-339)
Анна Комнина (1083-1153)
Константин VII Багренородни (905-959)
Лаоник Халкокондил (1423-1490)
Йоан Малала (491-578)
Малх Филаделфиец (V в.)
Константин Манасий (XII в.)
Менандър Протектор (VI в.)
Михаил Аталиат (1021-1080)
Михаил Деволски (нач. на XII в.)
Михаил Критовул (1410-1470)
Михаил Панарет (1320-1390)
Никифор I Цариградски (758-828)
Никифор Григора (1295-1380)
Никифор Калист Ксантопул (1256-1335)
Олимпиодор от Тива (380-425)
Георги Пахимер (1242-1310)
Петър Патриций (500-565)
Приск (410-472)
Прокопий Кесарийски (500-565)
Псевдо-Маврикий (кр. на VI – нач. на VII в.)
Псевдо-Симеон (края на IX в.)
Михаил Псел (1018-1078)
Симеон Метафраст (900-987)
Йоан Скилица (1040-1091)
Сократ Схоластик (380-440)
Теодор Анагност (втор. пол. на V – нач. на VI в.)
Теодор Метохит (1270-1332)
Теодор Спандунис (XV в.)
Теофан Византийски (втор. пол. на VI в.)
Теофан Изповедник (758-818)
Теофан Продължител (813-961)
Теофилакт Симоката (580-630)
Траян Патрикий (500-)
Филон Библоски (64-141)
Хесихий Милетски (505-)
Хиполит от Тива (VIII в.)
Никита Хониат (1156-1217)
Яхия Антиохийски (980-1066)

4. **Писатели**

Андрей Кесарийски (кр. на V и първ. пол. на VI в.)
Константин Арменопул (1320-1385)
Теодор Валсамон (-1199)
Висарион Никейски (1403-1472)
Матей Властар (1290-1360)
Теодор Газа (1398-1475)
Димитър Кидон (1324-1398)
Евтимий Зигавин (1050-1120)
Йоан Китроски (щрая на XII – нач. на XIII в.)
Йоан Цеца (1110-1180)
Николай Каликъл (1080-1150)
Андроник Калист (1400-1476)
Андроник Дука Каматир (1110-1180)
Арета Кесарийски (860-935)
Кир Панополски (V в.)
Анна Комнина (1083-1153)
Тома Магистър (1270-1325)
Константин Манасий (XII в.)
Менандър Протектор (втор. пол. на V в.)
Михаил Аталиат (1021-1080)
Михаил Италик (1090-1157)
Михаил Хониат (1138-1222)
Никифор Григора (1295-1360)
Петър Патриций (500-565)
Прохор Кидон (1330-1369)
Стефан Византийски (VI в.)
Теодор Метохит (1270-1332)
Химерий (315-386)
Христодор (V в.)
Никифор Хумн (1250-1327)

VI. II. ВСЕЛЕНСКА (ЦАРИГРАДСКА) ПАТРИАРШИЯ

1. **Вселенски събори**

Първи Никейски събор (или Събор на 318-те отци) – свикан от император Константин I Велики в Никея (325). Взема 20 решения, осъжда Арий (ок. 256-336), създател на арианската ерес, според която Иисус Христос не е единосъщен на Бог – Отец в Светата Троица. Решават се тринитарни въпроси. Формулиран е Никейският символ на вярата. 4-то решение: епископите се избират от епископите на дадената провинция и утвърждават от митрополит. 5-то: епископите на провинцията да се събират на синод 2 пъти годишно и да разглеждат молбите на миряните и клира и техните оплаквания. 6-о: потвърждава се върховната власт на някои епископи над други епископи – Римският (Папата) над Западните епископи, Антиохийският – над Източните епископи, Александрийският – над епископите на Египет, Либия и Пентапол. Паметта на 318-те свети отци в Никея се чества на 7-та неделя след Великден.

Per aspera ad astra!

Втори Вселенски събор в Цариград (381) – свикан от император Теодосий I, взима 7 решения, попълва с някои изрази и окончателно утвърждава Никейския символ на вярата. Константинополският епископ Македоний, който не признава единосъщието на Бог – Св. Дух с Отца и Сина, е осъден. Решават се тринитарни въпроси. 2-то и 6-то правило: Изтокът се дели на 7 окръга с отделни църковни инстанции. На Константинополския епископ (Патриарх) се дава предимство по чест пред другите Източни патриарси „след Римския епископ, понеже Константинопол е втори Рим" („3-то правило"). 7-то: правила за приемане в Църквата на каещи се еретици и неговите последователи, които твърдят, че Дева Мария не е родила Христа – Бога, са отлъчени от Църквата. Дева Мария е призната за Богородица. За пръв път се решават христологически въпроси. 7-то решение забранява да се променя Символът на вярата. 8-то: Кипърските епископи се освобождават от зависимостта на Антиохийския патриарх.

Трети Вселенски събор свикан (431) в град Ефес (Мала Азия) от император Теодосий II. На него е осъдено учението на Несторий. Несторианството е наречено по негово име, той е роден в Антиохия ок. 380, през 428 е избран за Патриарх на Константинопол. Той застъпва становището, че Богородица е само „Христородица", т.е. тя е дала живота на човека Христос. Несторий различава в Христа „Бог – Слово" и „човек". Срещу проповедта на Несторий се обявява Кирил, Александрийски архиепископ. На събора е осъдено учението му и той е свален от Патриаршеския престол. Отегля се в Антиохия, където умира през 451.

Четвърти Вселенски събор в Халкидон (451) – свикан от папа Лъв Велики (440-461), Цариградския патриарх Анатолий (449-458) и император Маркиан (450-457). Повод за това е свиканият през 449 в Ефес събор, наречен „разбойнически", който оправдава монофизитството. Халкидонският събор взима 30 решения, осъжда монофизитството и определя догматично, че човешката и Божествената природа на Иисус Христос са неслитно и неразделно съединени. Освен че приема канонични правила, Халкидонският събор подчинява монасите на местния епископ (4-то правило), заповядва се църковното имущество да се управлява от икономи. Важно е 28-то правило, което и до днес не се признава от Рим и определя съдебната и административна власт на Цариградския епископ (Патриарх), на който се дават еднакви права с Римския епископ (Папата).

Пети Вселенски събор в Цариград (553) – свикан в Цариград при император Юстиниан I (527-565). 156 делегати осъждат възгледите на Ориген (185-254) и Евгарий (399). Анатемосан е Теодор Мопсуетски.

Шести Вселенски събор в Цариград (680-681) бил закрит веднага след решаването на догматическите въпроси. Поради липсата на постановления относно църковната дисциплина, издадени от Петия и Шестия Вселенски събори, се появява нуждата от свикването на нов, т.нар. Пето-шести събор или Трулски събор (на името на двореца, в който се е състоял) през 691, свикан по инициатива на император Константин IV Погонат (668-685) и насочен срещу монотелитството – разновидност на монофизитството, според което Христос има една воля и едно действие – Божественото, а човешката му същност се отхвърля. Съборът взима 102 важни решения, осъжда Цариградските патриарси Сергий I (610-638) и Пир (638-642) и привържениците им. В събора участва и Папа Агатон (678-681), канонизиран от църквата. 36-то правило потвърждава равенството между Цариградския патриарх и Папата и определя йерархията на Източните патриархати. 8-то правило задължава митрополита да свиква ежегодно събор на епископите. Правила 12, 13 и 48 решават въпросите, свързани с брака на духовно лице. 33-то осъжда арменската страна, която приема в духовен сан само лица, произхождащи от род на свещеник. 64-то и 70-то забраняват на миряни и жени да поучават в църквата по време на Богослужение. 80-то: наказва се християнин, който през 3 празнични дни не посети Богослужение. 53-то: кръстниците са духовно сродени с кумците. 54-то: правила за встъпване в брак на роднини. Паметта на светите отци (Неделя на Св. отци от VI Вселенски събор) и се чества на 6-тата неделя след Петдесетница. Четвъртата неделя след Петдесетница – памет на светите отци от шестте Вселенски събора.

Седми или **Втори Вселенски събор в Никея** (дн. Изник) (787) – свикан при императрица Ирина (вдовица на император Лъв Хазар) възстановява иконопочитанието. Ръководи се от Константинополския патриарх Тарасий. Целта му е осъждане на иконоборското учение, наложено във Византия от император Лъв III. Състои се от 367 отци, които създават 367 правила. Бъдещият Цариградси патриарх Никифор взема участие в него. Установен е празникът Тържество на Православието, който Вселенската православна църква празнува и до днес в първия неделен ден от Великия пост. 4-то и 6-то правила осъждат рязко симонията при встъпване в свещенически сан. 10-то правирло забранява смесени (женско-мъжки) манастири, а 13-то правило забранява отчуждаването на църковното имущество на манастири и епископии. Църковните длъжности на миряни са недействителни (правила 15, 16, 18 и 22). Паметта на светите отци се чества на 4-тата неделя след Възвдижение. Почитанието на светите икони е окончателно възстановено и утвърдено на Поместния събор в Константинопол през 872 при императрица Теодора.

Вж: **Осми** и **Четвърти Константинополски** (870). Остри противоречия между Западнохристиянските и Източнохристиянските църкви. Католическата църква го признава за VIII Вселенски, а Православната не го признава.

Събори, които се признават само от Католическата църква

Четвърти Цариградски събор (осъждането на Константинополския патриарх Фотий) (869-870) – *вж по-горе: Осми и Четвърти Константинополски*. Остри противоречия между Западнохристиянските и Източнохристиянските църкви. Църквите различно оценяват събора – Католическата църква го признава за Осми Вселенски, Православната не го признава.

Първи Латерански събор (утвърждаване на Вормски конкордат, полагащ края на борбата за Инвеститура) (1123).

Втори Латерански събор (осъждане на Арнолд Брешиански) (1139).

Трети Латерански събор (осъждане на валденси, катари, установяване на ред за избиране на Римски папа) (1179).

Четвърти Латерански събор (осъждане на албигойците, валденсите, санкциониране на Светата инквизиция) (1215).

Първи Лионски събор (отлъчване на император Фридрих II). (Втори Лионски събор (уния с Православната църква) (1274).

Виенски събор (закриване на Ордена на тамплиерите) (1311-1312).

Констанцки събор (сложил край на „великия разкол", смърт на Ян Хус, осъждане на Джон Уиклиф) (1414-1418).

Фераро-флорентински събор (разглеждане на въпросите, възпрепятстващи обединението на Западната и Източната църкви) (1431-1449).

Пети Латерански събор (църковна реформа) (1512-1517).

Тридентски събор (контрареформация, литургическа реформа) (1545-1563).

Първи Ватикански събор (догмата за първородния грях, чистилище, догма за папската безгрешност) (1869-1870).

Втори Ватикански събор (църковна реформа, отмяна за задължителния латински при Богослужения) (1962-1965).

*Лит.: **Куев**, Куйо Вселенски събори. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 462-468; Полный православный богословский словарь. Т. 2. Москва, 1992, с. 1189-1191.*

2. **Апостоли, епископи, архиепископи и патриарси**

Епископи на Византион (38-325)
Андрей Първозвани, апостол, основател
Стах, апостол, 38-54
Онисим Византийски, 54-68
Поликарп I Византийски, 71-89
Плутарх Византийски, 89-105
Седекион I Византийски, 105-114
Диоген Византийски, 114-129
Елевтерий Византийски, 129-136
Феликс Византийски, 136-141
Поликарп II Византийски, 141-144
Атинодор Византийски (Атиноген), 144-148
Евзой Византийски, 148-154
Лаврентий Византийски, 154-166
Алимпий Византийски (Олимпий), 166-169
Пертинакс Византийски, 169-187
Олимпиан Византийски, 187-198
Марк I Византийски, 198-211
Филаделф Византийски, 211-217
Кириак I Византийски (Кирилиан), 217-230
Кастин Византийски (Константин), 230-237
Евгений I Византийски, 240-245
Тит Византийски, 245- 272
Дометий Византийски, 272-284
Руфин Византийски, 284-293
Проб Византийски (Пров), 93-306
Митрофан Византийски, 306/307 – 326
Архиепископи на Цариград (325-451)
Александър I Цариградски, 326-337
Павел I Цариградски, 337-339
Евсевий Никомидийски, 339-341
Павел I Цариградски (за втори път), 341-342
Македоний I Цариградски, 342-346
Павел I Константинополски (за трети път), 346-351
Македоний I Цариградски (за втори път), 351-360
Евдоксий Антиохийски, 360-370
Демофил I Цариградски, 370-379
Евагрий I Цариградски, 370 – вероятно 380
Григорий Богослов, 379-381
Максим I Цариградски, 380-381
Нектарий I Константинополски, 381-397
Йоан Златоуст, 398-404
Арсакий I Цариградски, 404-405
Атик I , Цариградски, 406-425
Сисиний I Цариградски, 426-427
Несторий, 428-431
Максимиан I Цариградски, 431-434
Прокъл I Цариградски, 434-446
Флавиан I Цариградски, 446-449

Цариградски патриарси (от 451)
Във Византийската империя
Анатолий I Цариградски, 449-458
Генадий I Цариградски, 458-471
Акакий I Цариградски, 472-489
Фравита I Цариградски, 489-490
Евфимий I Цариградски, 490-496
Македоний II Цариградски, 496-511
Тимотей I Цариградски, 511-518
Йоан II Кападокийски, 518-520
Епифаний Цариградски, 520-535
Антим I Цариградски, 535-536
Мина I Цариградски, 536-552
Евтихий I Цариградски, 552-565
Йоан III Схоластик, 565-577
Евтихий I Цариградски (за втори път), 577-582
Йоан IV Постник, 582-595
Кириак I Цариградски, 595/596 – 606

Per aspera ad astra!

Тома I Цариградски, 607-610
Сергий I Цариградски, 610-638
Пир I Цариградски, 638-641
Павел II Цариградски, 641-653
Пир I Цариградски (за втори път), 654
Петър I Цариградски, 654-666
Тома II Цариградски, 667-669
Йоан V Цариградски, 669-675
Константин I Цариградски, 675-677
Теодор I Цариградски, 677-679
Георгий I Цариградски, 679-686
Теодор I Цариградски (за втори път), 686-687
Павел III Цариградски, 688-694
Калиник I Цариградски, 694-706
Кир I Цариградски, 706-712
Йоан VI Цариградски, 712-715
Герман I Цариградски, 715-730
Анастасий I Цариградски, 730-754
Константин II Цариградски, 754-766
Никита I Цариградски, 766-780
Павел IV Цариградски, 780-784
Тарасий I Цариградски, 784-806
Никифор I Цариградски, 806-815
Теодот I Каситера, 815-821
Антоний I Цариградски, 821-837
Йоан VII Граматик, 837-843
Методий I Цариградски, 843-847
Игнатий I Цариградскир, 847-858
Фотий I Цариградски, 858-867
Игнатий I Цариградски (за втори път), 867-877
Фотий I Цариградски (за втори път), 877-886
Стефан I Цариградски, 886-893
Антоний II Кавлеа, 893-901
Николай I Мистик, 901-907
Евтимий I Цариградски, 907-912
Николай I Мистик (за втори път), 912-925
Стефан II Цариградски, 925-927
Трифон I Цариградски, 927-931
Теофилакт Лакапин, 933-956
Полиевкт I Цариградски, 956-970
Василий I Скамандрин, 970-974
Антоний III Студит, 974-979
Николай II Хрисоверг, 979-991
Сисиний II Цариградски, 995-998
Сергий II Мануилит, 1001-1019
Евстатий I Цариградски, 1019-1025
Алексий I Студит, 1025-1043
Михаил I Керуларий, 1043-1058
Константин III Лихуд, 1059-1063
Йоан VIII Ксифилин, 1064-1075
Козма I Йерусалимит, 1075-1081
Евстратий Гарида, 1081-1084
Николай III Кирдиниат Граматик, 1084-1111
Йоан IX Агапит, 1111-1134
Лъв I Стипий, 1134-1143
Михаил II Куркуа (Оксеит), 1143-1146
Козма II Атик, 1146-1147
Николай IV Музалон, 1147-1151
Теодот II Цариградски (или Теодосий), 1151-1153
Неофит I Цариградски, 1153
Константин IV Хлиарин, 1154-1157
Лука I Хрисоверг, 1157-1170
Михаил III Цариградски, 1170-1178
Харитон I Евгенио, 1178-1179
Теодосий I Ворадиот, 1179-1183
Василий II Каматир, 1183-1186
Никита II Мунтан, 1186-1189
Лъв I Теотокит, 1189
Доситей II Цариградски, 1189-1191
Георгий II Ксифилин, 1191-1198
Йоан X Каматир, 1198-1206
Михаил IV Авториан, 1208-1214
Теодор II Ириник, 1214-1216
Максим II Цариградски, 1216
Мануил I Сарантин, 1217-1222
Герман II Цариградски, 1222-1240
Методий II Цариградски, 1240
Мануил II Цариградски, 1244-1254
Арсений I Авториан, 1255-1259
Никифор II Цариградски, 1260
Арсений I Авториан (за втори път), 1261-1265
Герман III Цариградски (Лаз Маркуца), 1265-1266
Йосиф I Цариградски, 1266-1275
Йоан, XI век – 1275-1282
Йосиф I Цариградски (за втори път), 1282-1283
Григорий II Кипърец, 1283-1289
Атанасий I Цариградски, 1289-1293
Йоан XII Цариградски, 1294-1303
Атанасий I Цариградски (за втори път), 1303-1309
Нифонт I Цариградски, 1310-1314
Йоан XIII Гликис, 1315-1319
Герасим I Цариградски, 1320-1321
Исая I Цариградски, 1323-1332
Йоан XIV Калека, 1334-1347
Исидор I Вухирас, 1347-1350
Калист I Цариградски, 1350-1353
Филотей I Кокин, 1353-1355
Калист I Цариградски (за втори път), 1355-1363
Филотей I Кокин (за втори път), 1364-1376
Макарий I Цариградски, 1376-1379
Нил I Цариградски, 1379-1388
Антоний IV Цариградски, 1389-1390
Макарий I Цариградски (за втори път), 1390-1391
Антоний IV Цариградски (за втори път), 1391-1397
Калист II Ксантопул, 1397
Матей I Цариградски, 1397-1410
Евтимий II Цариградски, 1410-1416
Йосиф II Цариградски, 1416-1439
Митрофан II Цариградски, 1440-1443
Григорий III Мама, 1443-1450
Атанасий II Цариградски, 1450

В Османската империя
Генадий II Схоларий, 1454-1456
Исидор II Ксантопул, 1456-1462
Генадий II Схоларий (възстановен), 1462-1463
Софроний I Сиропул, 1463-1464
Генадий II Схоларий (за трети път), 1464-1465
Йоасаф I Кока, 1465-1466
Марк II Ксилокарав, 1466
Симеон I Цариградски, 1466-1467
Дионисий I Цариградски, 1467-1471
Симеон I Цариградски (възстановен), 1471/1472 – 1474
Рафаил I Цариградски, 1475-1476
Максим III Цариградски, 1476-1482
Симеон I Цариградски (за трети път), 1482-1486
Нифонт II Цариградски, 1486-1488
Дионисий I Цариградски (възстановен), 1488-1490
Максим IV Цариградски, 1491-1497
Нифонт II Цариградски (възстановен), 1497-1498
Йоаким I Цариградски, 1498-1502
Нифонт II Цариградски (за трети път), 1502
Пахомий I Цариградски, 1503-1504
Йоаким I Цариградски (възстановен), 1504

Пахомий I Цариградски (възстановен), 1504-1513
Теолипт I Цариградски, 1513-1522
Йеремия I Цариградски, 1522-1545
Йоаникий I Цариградски 1526 (в опозиция)
Дионисий II Цариградски, 1546-1555
Йоасаф II Цариградски, 1555-1565
Митрофан III Цариградски, 1565-1572 и 1579-1580
Йеремия II Цариградски, 1572-1579, 1580-1584 и 1586-1595
Пахомий II Цариградски, 1584-1585 (управлял нелегитимно)
Теолипт II Цариградски, 1585-1586
Матей II Цариградски, 1596, 1598-1601/02 и 1603
Гавриил I Цариградски, 1596
Теофан I Карикис, 1597
Мелетий I Пигас, 1597-1598 (управляващ)
Неофит II Цариградски, 1602-1603 и 1607-1612
Рафаил II Цариградски, 1603-1607
Кирил I Лукарис, 1612 (управляващ)
Тимотей II Цариградски, 1612-1620
Кирил I Лукарис, 1620-1623, 1623-1633, 1633-1634, 1634-1635 и 1637-1638
Григорий IV Цариградски, 1623
Антим II Цариградски, 1623
Кирил II Кондарис, 1633, 1635-1636 и 1638-1639
Атанасий III Пателарос, 1634 и 1652
Неофит III Цариградски, 1636-1637
Партений I Цариградски, 1639-1644
Партений II Цариградски, 1644-1646 и 1648-1651
Йоаникий II Цариградски, 1646-1648, 1651-1652, 1653-1654 и 1655-1656
Кирил III Цариградски, 1652 и 1654
Паисий I Цариградски, 1652-1653 и 1654-1655
Партений III Цариградски, 1656-1657
Гавриил II Цариградски, 1657
Партений IV Цариградски, 1657-1662, 1665-1667, 1671, 1675-1676 и 1684-1685
Теофан II Цариградски, 1659 (в опозиця)
Дионисий III Цариградски, 1662-1665
Климент I Цариградски непризнат, 1667-1668
Методий III Цариградски, 1668-1671
Дионисий IV Муселимис, 1671-1673, 1676-1679, 1682-1684, 1686-1687 и 1693-1694
Герасим II Цариградски, 1673-1674
Атанасий IV Цариградски, 1679
Яков I Цариградски, 1679-1682, 1685-1686 и 1687-1688
Калиник II Цариградски, 1688, 1689-1693 и 1694 – 19 август 1702
Неофит IV Цариградски, 1688-1689
Гавриил III Цариградски, август 1702 – 28 октомври 1707
Неофит V Цариградски, 31 октомври – 5 ноември 1707 (не се възкачва на престола)
Киприан I Цариградски, 5 ноември 1707 – юни 1709 (1-ви път)
Кирил IV Цариградски, юни 1709 (1-ви път)
Атанасий V Цариградски, юни 1709 – декември 1711
Кирил IV Цариградски, 15 декември 1711 – ноември 1713 (2-ри път)
Киприан I Цариградски, ноември 1713 – 11 март 1714 (2-ри път)
Козма III Цариградски, 11 март 1714 – 3 април 1716
Йеремия III Цариградски, април 1716 – 30 ноември 1726 (1-ви път)
Калиник III Цариградски, 30 ноември 1726 (за няколко часа)
Паисий II Цариградски, 1 декември 1726 – септември 1732 (1-ви път)
Йеремия III Константинополски, 26 септември 1732 – март/април 1733 (2-ри път)
Серафим I Цариградски, март/април 1733 – октомври 1734
Неофит VI Цариградски, 8 октомври 1734 – август/септември 1740 и 1743-1744
Паисий II Цариградски, август/септември 1740 – май/юни 1743 (2-ри път)
Неофит VI Цариградски, май/юни 1743 – март/април 1744 (2-ри път)
Паисий II Цариградски, март/април 1744 – 9 октомври 1748 (3-ти път)
Кирил V Цариградски, 9 октомври 1748 – юни 1751 (1-ви път)
Паисий II Цариградски, юни 1751 – септември 1752 (4-ти път)
Кирил V Цариградски, 18 септември 1752 – 27 януари 1757
Калиник IV Цариградски, 27 януари – 2 август 1757
Серафим II Цариградски, 2 август 1757 – 6 април 1761
Йоаникий III Цариградски, 6 април 1761 – 1 юни 1763
Самуил I Ханджери, 4 юни 1763 – 16 ноември 1768 (1-ви път)
Мелетий II Цариградски, 16 ноември 1768 – април 1769
Теодосий II Цариградски, 22 април 1769 – 27 ноември 1773
Самуил I Ханджери, 28 ноември 1773 – 4 януари 1775 (2-ри път)
Софроний II Цариградски, 4 януари 1775 – 19 октомври 1780
Гавриил IV Цариградски, 19 октомври 1780 – 10 юли 1785
Прокопий I Цариградски, юли 1785 – 11 май 1789
Неофит VII Цариградски, 12 май 1789 – 12 април 1794 (1-ви път)
Герасим III Цариградски, 14 март 1794 – 30 април 1797
Григорий V Цариградски, 30 април 1797 – 29 декември (1-ви път)
Неофит VII Цариградски, 30 декември – 29 юни 1801 (2-ри път)
Калиник V Цариградски, 29 юли 1801 – 4 октомври (1-ви път)
Григорий V Цариградски, 5 октомври 1806 – 22 септември 1808 (2-ри път)
Калиник V Цариградски, 22 септември 1808 – 5 май 1809 (2-ри път)
Йеремия IV Цариградски, 5 май 1809 – 16 марта 1813
Кирил VI Цариградски, 16 март 1813 – 25 декември 1818
Григорий V Цариградски, 26 декември – 22 април 1821
Евгений II Цариградски, 22 април 1821 – 8 август 1822
Антим III Цариградски, 9 август 1822 – 21 юли 1824
Хрисант I Цариградски, 21 юли 1824 – 8 октомври 1826
Агатангел I Цариградски, 8 октомври 1826 – 17 юли 1830
Константий I Цариградски, 18 юли 1830 – 30 август 1834
Константий II Цариградски, 30 август 1834 – 8 октомври 1835
Григорий VI Цариградски, 9 октомври 1835 – 3 март 1840 (1-ви път)
Антим IV Цариградски, 3 март 1840 – 18 май 1841 (1-ви път)
Антим V Цариградски, 18 май 1841 – 24 юни 1842
Герман IV Цариградски, 26 юни 1842 – 30 април 1845 (1-ви път)
Мелетий III Цариградски, 30 април – 10 декември 1845
Антим VI Цариградски, 16 декември 1845 – 30 октомври 1848 (1-ви път)

Антим IV Цариградски, 30 октомври 1848 – 11 ноември 1852 (2-ри път)
Герман IV Цариградски, 13 ноември 1852 – 28 септември 1853 (2-ри път)
Антим VI Цариградски, 6 октомври 1853 – 3 октомври 1855 (2-ри път)
Кирил VII Цариградски, 3 октомври 1855 – 13 юли 1860
Йоаким II Цариградски, 16 октомври 1860 – 21 юли 1863 (1-ви път)
Софроний III Цариградски, 2 октомври 1863 – 16 септември 1866)
Григорий VI Цариградски, 22 февруари 1867 – 22 юни 1871 (2-ри път)
Антим VI Цариградски, 17 септември 1871 – 12 октомври 1873 (3-ти път)
Йоаким II Цариградски, 5 декември 1873 – 16 август 1878 (2-ри път)
Йоаким III Цариградски, 16 октомври 1878 – 11 април 1884 (1-ви път)
Йоаким IV Цариградски, 13 октомври 1884 – 26 ноември 1886
Дионисий V Цариградски, 4 февруари 1887 – 25 август 1891
Неофит VIII Цариградски, 8 ноември 1891 – 6 ноември 1894
Антим VII Цариградски, 1 февруари 1895 – 10 февруари 1897
Константин V Цариградски, 14 април 1897 – 9 април 1901
Йоаким III Цариградски, 7 юни 1901 – 26 ноември 1912 (2-ри път)
Герман V Цариградски, 10 февруари 1913 – 25 октомври 1918
Вакант, 1918-1924
Мелетий IV Цариградски, 8 декември 1921 – 20 септември 1923

В Република Турция
Григорий VII Цариградски, 6 декември 1923 – 17 ноември 1924
Константин VII Цариградски, 17 декември 1924 – 22 май 1925
Василий III Цариградски, 13 юли 1925 – 29 септември 1929
Фотий II Цариградски, 7 октомври 1929 – 29 декември 1935
Вениамин Цариградски, 18 януари 1936 – 14 февруари 1946
Максим V Цариградски, 20 февруари 1946 – 18 октомври 1948
Атинагор I Константинополски, 1 ноември 1948 – 7 юли 1972
Димитрий I Цариградски, 16 юли 1972 – 2 октомври 1991
Вартоломей I Цариградски, 22 октомври 1991 –

*Лит.: **Божилов**, Ив. Византийският свят. С., 2008, с. 207-210.*

VI. III. БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

1. **Вселенски събори**

Първи в Никея (325) – приема всеобщо правило (5-то), епископите на всяка провинция да се събират два пъти годишно за решаване на належащи въпроси. През средновековието поместните събори с участието на епископите на някаква митрополия са се свиквали обикновено два пъти годишно, за да се обсъдят и решат административни, съдебни и други дела, които не влизат в пълномощията на местния епископ. Понякога няколко митрополии участвали в поместен събор. Всеобщо признати са 10 (или 17) т.н. канонотворчески събори. До Великата схизма (1054) и Католическата църква признава като задължителни решенията на повечето от канонотворческите събори, особено на тези, в които участват и Западни епископи. Св. Константин-Кирил сразява еретиците триезичници на Венецианския поместен събор.

Най-важни канонотворчески събори

Анкирски (314) – 25 правила. Участват 18 епископи. Правило 24-то: Ония, които употребяват магьосничество и държат езически обичаи или водят някои в домовете си, за да им врачуват (баят, гадаят, гледат) или да ги очистват (от магии), нека подпаднат под правилото за петгодишна епитимия по установените степени; общо пет години да се каят и да не се причастяват със Св. Тайни.

Неокесарийски (315) – 15 правила, 24 епископи.

Гангърски (ок. 340) – 21 правила; осъжда еретика Евстафий. 13 епископи.

Антиохийски (341) – 25 правила за църковното управление, правило 11 и 12 решава отношението на епископа към царя. Правило 5-то: Ако презвитер или дякон, който, презирайки епископа си, самоволно се отлъчи от Църквата и започне да прави отделни събрания, като – основе олтар, и, призован от епископа си, веднъж и дваж не се покори и не послуша (да се върне), нека бъде съвършено низвергнат от чина си и в никой случай да не бъде допуснат да служи, нито пък да се ползва с прежната чест. А ако упорства, смущавайки Църквата и въставайки срещу нея, нека бъде укротяван от гражданската власт като метежник. Правило 11-то: Ако някой епископ, презвитер или изобщо който и да е от клира, дръзне да отиде при царя (представители на светската власт) без съгласие и без писмо от епископите на областта, а най-вече – от епископа на митрополията, такъв нека бъде изключен и лишен не само от общение, а

и от достойнството си, защото е дръзнал да затруднява боголюбезния наш цар, въпреки правилата на Църквата. А ако необходима нужда накара някого да отиде при царя, нека стори това със знанието и съгласието на епископа на митрополията и на останалите от тая област епископи, снабден с препоръчани писма от тях. 100 епископи.

Лаодикийски (кр. на IV в.) – 60 правила; правило 13-то: Да се не позволява народна тълпа да избира ония, които предстои да бъдат ръкополагани в свещенство. 33-то: Забранява се моленето с еретик или с разколник. 36-то: Посветени или клирици не трябва да бъдат вълшебници, обайници, числогадатели, астролози или такива, които правят предпазителници, свързващи душите с нечисти духове. Ония, които носят такива, заповядваме да се изхвърлят из Църквата. 46-то: Ония, които ще се кръщават, трябва да изучават Вярата и в петия ден на седмицата да дават отговор на епископа или на презвитерите. 57-то: Презвитери да не правят нищо без знанието на епископа. 341 епископи.

Сердикийски или Сардакийски (в Сердика/дн. София, 343-344) – 20 правила. Свикан фактически от синовете на император Константин Велики – Западния император Констанс (със столица Рим), който е подкрепял православните, и Източният император Констанций II (със столица Константинопол), който е по-близък до арияните, за да се преодолеят различията и да се укрепи Църквата. Започнал като втори Вселенски събор през месец ноември 343. На събора присъстват 341-ма делегати, от които към 300 епископи, представляващи цялата „Вселенска" църква, между които Св. Атанасий Велики, а също и най-известните в християнския свят. Съборът се председателства от епископа на испанския град Кордова – свети Осий Кордувийски изповедник, който преди това е ръководил и Първия Вселенски Събор и е бил личен изповедник на император Константин Велики. Фактически домакин е съветникът на император Константин Велики Сердикиският епископ Протоген, също виден участник в Първия Вселенски Събор, посочен в списъка на 20-те най-важни участници в него, а в съхранените протоколи са вижда, че от името на събранието в Никея той води диспут, в който защитава, че Св. Дух е Бог и равночестен участник в Св. Троица. Заседанията на събора продължили до месец февруари 344 и завършили с осъждането на арианството и други важни решения, станали канони на Църквата. До днес са запазени сградите или останки от тях, в които са заседавали отците: Старият храм на базиликата „Св. София", Ротондата „Св. Георги" и „Гражданската" сграда до нея. Предвид големия им брой и острите спорове, е известно, че те са били настанени главно в манастирите извън град Сердика, където също са ставали важни заседания. Счита се, че единият е Манастирът с голяма базилика от IV в. в кв. Лозенец, чиито останки са открити в началото на 90-те г. на XX в. при строежите на новите жилищни сгради над сегашния Южен парк в долната част на ул. „Козяк". Друг манастир вероятно е този, чиито останки са под днешната църква „Св. Мина" в кв. Слатина. Петър Богдан Бакшев (1601-1674) посочва името на изчезналия в XVII в. манастир „Св. Троица" при хълма „Триада", намиращ се южно от града. Светската власт не само е свикала, но също е подпомагала и следяла това събитие с огромна значимост. Седалището на управителя на римската провинция и на града се е намирало под днешната църква „Св. Неделя" и средновековната църква „Св. Спас" в сградата на „Булбанк". Величественият градеж на императорския дворец, който без съмнение са посещавали отците от събора, построен от Покръстителя на Римската империя император Константин Велики, за времето, когато е престоявал в София, се е простирал от сградите под днешния хотел „Рила", при малкия дворцов храм на севастократор Калоян – „Св. Николай", до Софийската митрополия с вградената в нея подземна днес църква „Света Петка Стара" (също на строителя на Боянската църква севастократор Калоян) и в двора на Президентството. Сердикийският църковен събор се разглежда като продължение на Първия Вселенски събор в Никея (325 г.), осъдил арианската ерес. Според църковния историк Сократ, съборът определил политиката на държавата спрямо Църквата и арианската ерес. След бурни разисквания връх взема Никейската догма – т.е. Никейският символ на Вярата бива потвърден. Отците осъждат арианските клевети срещу защитника на Православието Св. Атанасий, когото еретиците били изгонили от неговата катедра. На Сердикийския събор той бива оправдан и възстановен за Александрийски епископ. Недоволните от развоя на събитията – ок. 80-те арианските духовници, предимно от източните провинции на империята, се оттеглили на свой събор-продължение във Филипопол. Съборът се произнася и във връзка с отношението на епископа към царя, за инстанциите на църковния съд, като се създава втора инстанция над епископа. Например, 4-то правило гласи следното: епископ може да се замени с друг епископ само подир смърт или низвержение от съд. Правило 6-то забранява да се избира епископ на малък град, където има достатъчно много презвитери. Както разпорежда и правило 57-мо на Лаодикийския поместен събор (343), епископ може да се постави само там, където още от древността е имало епископ. (Поради това, първият Български архиепископ е епископ на Дръстър, макар че е живеел в столицата.) По-нататък, 10-то правило: епископът да е бил преди назначаването си четец, дякон и презвитер – т.е. кандидатът за епископ трябва да е преминал през всички степени на свещенството. 11-то правило забранява на епископа да напуска паството си повече от 3 седмици. 376 епископи. Всеобщите норми на Църквата са установени от 7-те Вселенски събора и още 10 най-значими църковни поместни събора, като 17 събора се наричат „канонотворчески". Сердикийският събор е вторият от 17-те канонотворчески събори на Църквата, а от всичките градове на канонотворческите църкоивни събори, 10 от много векове насам са в ръцете на иноверци и единствено един – Сердика, днешната българска православна София, е останал в християнска страна.

Картагенски (419) – приема наново решенията на 15 Картагенски поместни събори, проведении между 393 и 419, решава административни въпроси на Африканската църква. Правило 10-то: Ако някой презвитер, който е осъден от епископа си, обзет от някаква надменност, се възгордее и си въобрази, че може отделно да принася на Бога свети дарове, или намисли, въпреки Църковната вяра и устав, да въздигне друг олтар, такъв да не бъде оставен без наказание. Съборът изрекъл: Ако някой презвитер, като се възгордее срещу епископа си, направи разкол, да бъде анатема. Правило 11-то: Ако някой презвитер бъде осъден за лошо поведение, трябва да яви за това на съседните епископи, та те да разгледат делото и чрез тях да се примири с епископа си. Но, ако не направи това и (от което Бог да пази), обзет от гордост, сам се отдели от епископа си и, заедно с други, вършейки разкол, принесе на Бога Света жертва, такъв трябва да бъде признаван, че се намира под анатема и нека се лиши от мястото си, след като се разбере,

обаче, дали тъжбата срещу епископа не е справедлива. 217 епископи.

Цариградски (394) – епископ може да бъде осъден само по решение на всички епископи на митрополията. 20 епископа участват.

Цариградски (861) – 17 правила. 6-то: монасите не могат да имат частна собственост, тяхното имущество принадлежи на манастира. 318 епископи.

Цариградски (879) – 3 правила. 1-то гласи, че отлъчените от Църквата от Патриарха на Константинопол трябва да се считат за такива и от Римския епископ (Папата), който няма преимущество по сан. 383 епископи.

*Лит.: **Куев**, Куйо Вселенски събори. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 462-468.*

2. **Архиерейски поместни събори в Цариград, свързани с Великата схизма**

Събор в цариградския храм „Св. апостоли" (861) – участват 318 отци, в това число и папски легати. Приятелят на императора Фотий е утвърден като Патриарх – в пряко нарушение на 10-то правило от Сердикийския събор, съгласно което, за да бъде посветено в епископство, едно лице трябва предварително да е преминало през всички степени на свещеничеството – от четец до презвитер. Технически, Фотий ги е бил преминал, но само формално – набързо бива посветен в духовен сан и в свръхкратък, петдневен, срок – става презвитер, с единствената цел – да бъде поставен на мястото на неудобния Патриарх.

Насилственото извергване на Патриарх Игнатий е следствие на това, че, в изпълнение на свещеническите си обязаности, отказва Св. Причастие на регента Барбас, поради това, че живее в състояние на кръвосмешение със снаха си. Това достойно поведение предизвиква омразата на регента и става причина за напълно насилственото изместване на законния патриарх и изкуственото поставяне на Фотий на негово място.

Патриарх Игнатий се вижда принуден да се откаже от сана си, и, в изпълнение на приетите на Църковните събори разпореждания, се обръща с жалба към Папа Николай I. Последният свиква нов събор в Рим, на който решенията, взети в Константинопол, справедливо биват обявени за незаконни. Вследствие на тази негова вярност на установения църковен ред, вътрешното напрежение в Християнската църква се усилва и Фотий предприема непримирима битка срещу Рим.

Събор в Цариград (867) – свикан с окръжно послание на Фотий до Източните патриарси. Основен въпрос е отклонението, според него, на Папството от Никейския символ на вярата, което (пак според него) се състояло в това, че Западната църква твърди, че Дух Свети изхождал не само от Отца, но и от Сина (Филиокве). Това преди всичко е знаме и ответен удар срещу справедливото заключение на събора в Рим, взето в резултат на жалбата на низвергнатия Патриарх Игнатий, че провъзгласяването на Фотий за Патриарх нарушава елементарните вътрешноцърковни правила.

В резултат на това окръжно послание, Папа Николай I е анатемосан от Фотий (когото Източните епископи обявяват за Вселенски патриарх) като еретик. Това довежда до крайно обтягане на отношенията между Рим и Константинопол. Тогава, на 25 септември 867, новият император Василий I Македонец принуждава несправедливо въздигнатия Фотий да се откаже от Патриаршеския престол и той отново е поверен на законния му притежател – Игнатий. Църковният ред е възстановен.

Събор в Цариград (5 октомври 869 – 28 февруари 870) за помирение на Източната църква със Западната, свикан от Василий I, който иска да запази византийските владения в Италия и да се предпази от арабската опасност, но преди всичко – да изпълни благородната повеля на Иисус Христос християнинът да бъде миротворец. На събора папските легати справедливо настояват да бъдат премахнати всички разпореждания от времето на незаконно избрания Патриарх Фотий, а ръкоположените от него епископи – да бъдат свалени и анатемосани, което се и приема. На извънредното заседание на този събор, проведено на 4 март 870, сред делегатите и представителите на древните Източни патриаршии и Римската курия участвали и български пратеници. На този събор България, по взаимно съгласие между Константинопол и Рим, минава от духовната опека на Рим, която е била приела преди това, към тази на Константинопол. След закриването на събора, били ръкоположени архиепископ и епископ на България. Поради това Българската църква се явява осма по ред в общността на Източнохристиянските църкви през IX в., втора (след Грузинската) народностна Православна църква, и родоначалница на славянските православни църкви-сестри.

Събор в Цариград (879-880). След смъртта на Игнатий (877) Фотий отново е провъзгласен за Патриарх. Този събор осъжда справедливите решения на събора в Рим, което представлява поредната крачка към разцеплението на Църквата (Велика схизма – 1054). С цел да избегне станалото критично вече напрежение и в знак на добра воля, Римският папа приема това положение на нещата. На поместен Патриаршески избирателен събор на отделните национални църкви (на предстоятелите или с участието на делегати) се избира следващият Патриарх. Патриархът може да се избере само от поместен събор с участието на всички епископи. Например такъв събор (31 януари – 2 февруари 1945) в Москва избира следващия патриарх Алексий I.

Разширен и надюрисдикционен Всеправославен събор на представителите на поместните църкви

За приемането на много важни решения, засягащи цялата Православна църква, се свиква Всеправославен надюрисдикционен поместен събор на предстоятелите или с участието на делегирани представители на поместните

църкви. Признаването на автокефалията на нови поместни църкви, било то от Българската православна или от други Православни църкви, е формален акт, но той се основава на древни и универсални църковни правила, зависещи до голяма степен от традициите и интересите на другите църкви. Спорът за автокафалията на Македонската православна църква и Украинската църква, които не са признати още от поместните православни църкви, включително от Българската, Сръбската и Московската патриаршия, може да бъде разрешен например от Църковен събор от типа на събора, проведен в България през 1998. Засега Македонската църква формално се намира под юрисдикцията на Сръбската, но шест епархии в диоцеза на Охридската архиепископия са били до Балканските войни част от църковната територия на Българската екзархия: Велешката – по султанския ферман от февруари 1870; Охридската и Скопската – по „истилямите" (допитвания до населението), проведени през 1873 от османските власти; Струмишката, Битолската и Дебърската – също по допитване до населението през 1897. Тези епархии отпадат от екзархийския диоцез след Балканските войни през 1913 с насилие и без свободна изява на населението или Църковен синод. Затова Българската православна църква държи открит въпроса за тях чак до 1945.

Онлайн ресурси.

3. **Поместни събори**

Първи Всебългарски църковно-народен събор – Преслав (есента 893). Организиран от Наум Охридски. Освобождава Симеон, третия син на Борис, от монашеския му обет и го коронясва за княз на България. Столицата се мести от Плиска в Преслав. Гръцкият архиепископ Йосиф приема съборното решение да се отхвърли гръцкият език и тържествено да бъде обявен народният славянобългарски език за официален в държавата, а в Църквата да се въведат славянобългарски книги и богослужение.

Втори (спорен) Всебългарски църковно-народен събор (917 – към 919). Провъзгласява автокефалията (независимостта) на Българската православна църква. Българският архиепископ и църковен глава получава титлата „Патриарх".

Църковен събор (спорен) в град Лампсак, Мала Азия (1235). При царуването на Иван Асен II големият събор, свикан със съгласието на Никейския патриарх Герман II и останалите четирима Източни патриарси. Признава официалното и каноничното Патриаршеско достойнство на Българската църква. За пръв Търновски патриарх е провъзгласен българският духовник Йоаким I.

Първи Търновски събор (11 февруари 1211). Свикан срещу богомилите. Въз основа на пренията и решенията на събора е издаден Бориловият синодик. Участие взема висшето и нисшето духовенство, болярството и множество избран народ.

Втори Търновски събор (1350 или 1355). Свикан отново срещу богомилите. Нарочени за порицание са и адамитите. Главните разпространители на ереста са Лазар, дощъл от Солун в Търново, Кирил Босота и поп Стефан. Съборът е свикан от Патриарх Теодосий Търновски. Лазар се покайва, а останалите двама остават верни на учението си и царят заповядва „да жигосат лицата им с нажежени железа и навеки ги изгони от своите предели".

Първи Църковно-народен събор в Екзархийския дом в Ортакьой, Цариград (23 февруари – 24 юли 1871). На 13 март 1870 е избран в Цариград Привременен смесен екзархийски съвет от 50 души, от които 11 духовници и 39 миряни. Същевременно Високата Порта разрешава свикването на Църковно-народен събор в Цариград, който да разгледа и приеме проектоустава на Българската екзархия и да избере първия екзарх. За целта Привременният смесен съвет изработил и изпратил до епархиите правилник (наречен „Повод") за избиране на представители за събора Председател на събора става най-възрастният архиерей Иларион Ловчански, а секретар-писар – юристът Марко Балабанов. Проведени били 37 редовни заседания, на 23-то заседание от 14 май окончателно бил приет и подписан Уставът за управлението на Българската екзархия. На последвалите заседания бил приет и списъкът на кандидатите за екзархийски митрополити, в който влизат и някои духовни лица от Македония. На 1 януари 1871 временният Свети синод отправил призив към българските общини в тези епархии да изпратят свои избраници на събора. На 23 февруари 1871 съборът е открит. Саморазпуснал се е на 24 юли 1871, след като безрезултатно чакал два месеца позволение да избере екзарх. Едва Привременният смесен съвет завършил работата на Първия църковно-народен събор с избирането (16 февруари 1871) на Антим I за пръв екзарх на Българската екзархия.

Патриаршески събор в Цариград. (На 13 май 1872) Екзарх Антим I е низвергнат, митрополитите Панарет Пловдивски и Иларион Ловчански – афоресани (отлъчени от Църквата), а Иларион Макариополски – предаден на вечна анатема и на геена огнена. На 29 август 1872 Цариградската патриаршия свиква голям Гръцки църковен събор, който на 16 септември 1872 провъзгласява Българската църква и българския народ за схизматични. Едва на 22 февруари 1945 Цариградската патриаршия отменя схизмата и удовлетворява безусловно всички български искания.

Избирателен събор в Екзархийския дом в Ортакьой (24 април 1877) – импровизиран събор с участието на трима митрополити и 13 миряни. Избира и провъзгласява за нов Български екзарх Ловчанския митрополит Йосиф I.

Втори Църковно-народен събор (6 февруари 1921 – 16 февруари 1922).

Екзархийски избирателен събор в древния храм „Св. София" в София (21 януари 1945). Присъстват 90 избиратели с редовни пълномощия, които избират с 84 гласа Софийския митрополит Стефан за трети пореден и последен Български екзарх.

Трети Църковно-народен събор (Патриаршески избирателен събор) в древния храм „Св. София" и в големия салон на БАН в София (8-10 май 1953), участват 107 делегати. Съгласно новоутвърдения устав на 3 януари 1953 Св. Синод решава да свика на 8 май 1953 църковно-народен събор, който да възстанови Българската патриаршия и да избере на вакантния предстоятелски престол първоиерарх, който да се титулува „Патриарх Български и Митрополит Софийски". За това събитие Св. Синод уведомява всички Православни църкви и ги поканил да изпратят свои представители. На 10 май 1953 Българската правокланта църква официално бива провъзгласена за Патриаршия, а за Патриарх бил избран с 104 от 107 гласа Кирил (Български патриарх). Българската патриаршия е призната в същия ден от Антиохийската, Грузинската, Руската, Румънската, Чехословашката и Полската православни църкви, чиито представители участвали на тържествената интронизация, в 1954 – от Александрийската патриаршия, през 1955 – от Сръбската православна църква, на 27 юли 1961 – и от Вселенската патриаршия, 1962 – от Йерусалимската патриаршия и Атинската архепископия (Гръцката църква).

Църковно-народен Патриаршески избирателен събор в София (4 юли 1971) – провъзгласява Ловчанския митрополит Максим за Патриарх на Българската православна църква и Софийски митрополит.

Четвърти Църковно-народен събор в София (2-4 юли 1997) – осъжда разкола и действията на отпадналите от единството на Църквата и призова отпадналите от единството на Църквата към покаяние и завръщане по каноничен ред в лоното на Църквата.

Софийски Всеправославен поместен събор в храма „Св. Александър Невски" (30 септември и 1 октомври 1998). На „Светия разширен и надюрисдикционен Всеправославен събор" участват Цариградският Вселенски патриарх Вартоломей, Патриархът на Антиохия и целия Изток Игнатий VI, Московският и на цяла Русия патриарх Алексий II, Патриархът на Александрия и цяла Африка Петър VII, Патриархът на Белград и цяла Сърбия Павел, Патриархът на Букурещ и цяла Румъния Теоктист, Патриархът на София и цяла България Максим и др. представители на поместните Патриаршески автокефални и автономни Православни църкви, които търсят начини за преодоляване на разкола в Българската църква. Представители на разколниците се явяват на събора и представят покайна декларация, в която молят за прошка за греховете, извършени от тях досега. Те обявяват, че признават Негово Светейшество Максим за Патриарх на Българската православна църква, отказварт се от своите санове, получени по време на разкола, и се явяват на събора като обикновени монаси. Заради разкаянието и желанието им да служат отново на Българската православна църква, по снизхождение и по силата на пълна икономия, Съборът ги прима отново в лоното на Православието и признава епископско достойнство и сега те са на разположение на Св. Синод на Българската православна църква. Бившият „патриарх" Пимен се отказва от своите претенции да ръководи Църквата и съборът отменява наложените му анатема и низвержение и му дава титлата бивш Неврокопски митрополит.

Пети Църковно-народен събор в София (17 декември 2001) разглежда преди всичко устройствени въпроси – учредява нова Плевенска епархия и възстановява древната Доростолска епархия; допълва титула на дотогавашния Американски и Австралийски митрополит, като добавя „и Канадски".

Шести Църковно-народен събор в Рилския манастир (проведен на три отделни сесии през 2008) приема нов Устав на Българската православна църква. Съборът променя и самото наименование на този форум – от името отпада „народен".

4. **Участници в Църковно-народния събор в Цариград, 1871**

1. **Епархийски привременен смесен съвет**
Ловчански митрополит Иларион – председател
Пловдивски митрополит Панарет
Пловдивски митрополит Паисий
Видински митрополит Антим
Макариополски епископ Иларион
Гаврил Кръстевич
Д-р Христо Стамболски
Д-р Стоян Чомаков
Георгаки Ст. Чалъков (Чалоглу)
Хаджи Иванчо Хаджипенчович
Велко Милошев (дядо Велко)
Христо М. Тъпчибищов
Хаджи Николи Минчооглу
Стефан Камбуров

2. **Представители от епархиите**

Варненска
Господин х. Иванов (Хаджииванов)

Велешка
Костадин П. Шулев – заменен с Лазар Йовчев (юли 1871), неприет от събора

Видинска
Никола Първанов

Воденска
Георги Гогов

Врачанска
Никола Занкин – заместен от архимандрит Дионисий (23 април 1871)

Доростолска
Димитраки Теодоров
Сава Доброплодни

Кюстендилска
Димитър Ангелов
иконом Апостол Поликарев

Ловчанска
Михаил (Мирю) Павлов

Неврокопска
Костадин (Коста) Сарафов

Нишавска
Петър Димитров

Одринска
Яков Геров

Пелагонийска
Тодор Йовчев Кусев

Пловдивска
Георги Груев
Марко Д. Балабанов – секретар и писар поп Гутов (9 април 1871)

Поленинска
Хаджи Георги М. Бучков – заменен от Костадин

Преславска
Величко (Велико) Христов

Самоковска
Захари х. Гюров (Хаджигюров)
Христо Димитров Тодоров

Скопска
Симеон Г. Груев – заменен от Стоян Костов (12 март)
Иконом поп Георги

Сливенска
Добри Чинтулов
Стефан Петров Стефанов (от Бургас)

Софийска
Хаджи Мано Стоянов
Христо Тодоров Стоянов

Струмишка
Поп Тодор Илиев Тилков

Търновска
Кънчо Кесаров (гр. Трявна) – заменен от Кирил Попов (лятото на 1871), който не бил приет от събора
Петър Ангелов (Свищов), заменен от Д. Попов, не не приет от събора
Хаджи Господин Славов (Стара Загора)
Йордан Д. Николов – заменен от Никола Ст. Михайловски (27 април 1871)

Червенска
Иконом Петър К. Арнаудов (Русе)

Лит.: Църковно-народния събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. ***Темелски****. С., 2001, с. 460-462.*

5. **Предстоятели на Българската православна църква (*по азбучния ред на имената им*)**

Антим I
Василий I Български
Георги Преславски
Герман Български
Григорий Български
Давид Български
Дамян Български
Даниил Български
Димитрий Български
Евтимий Български
Игнатий Български
Иларион Ловчански
Исая (епископ на България)
Йоаким I Български
Йоаким II Български
Йоаким III Български
Йосиф (български архиепископ)
Йосиф I Български
Кирил Български
Леонтий Български
Макарий Български
Максим Български
Михаил Доростолски и Червенски
Неофит Български
Николай Български
Сергий Български
Стефан I Български
Теодосий II Български
Филип Български

6. **Предстоятели на Българската православна църква в Българското подворие в Москва**

1948-1950 – Архимандрит Методий
1950-1955 – Архимандрит Максим (Български патриарх (1971-2012)
1955-1956 – Архимандрит Атанасий (Бончев)
1956 -1960 – Архимандрит Антоний (*по-късно* Провадски епископ)
1960-1964 – Ахимандрит Стефан (*по-късно* Главиницки епископ)
1964-1968 – Архимандрит Филарен (*по-късно* Видински митрополит)

1968-1972 – Крупнишки епископ Григорий (*по-късно* Ловешки митрополит)
1972-1976 – Архимандрит Нестор (*по-късно* Смоленски епископ)
1977-1982 – Архимандрит Наум (*по-късно* Агатоникийски епископ)
1982-1986 – Архимандрит Кирил (*по-късно* Варненски и Великопреславски митрополит)
1986-1991 – Архимандрит Гавриил (*сега* Ловешки митрополит)
1991-2001 – Архимандрит Борис (*сега* Агатоникийски епископ)
2004-2008 – Архимандрит Игнатий (*сега* Проватски епископ)
2008- – Иеромонах Теоктист

7. **Духовни околии (*по епархии*)**

Варненско-Великопреславска
Варненска
Добричка
Провадийска
Търговищка
Шуменска

Великотърновска
Великотърновска
Габровска
Горнооряховска
Дряновска
Еленска
Никополска
Павликенска
Свищовска
Севлиевска

Видинска
Белоградчишка
Берковска
Видинска
Кулска
Ломска

Врачанска
Белослатинска
Врачанска
Оряховска

Дростолска
Дуловска
Силистренска
Тервелска

Ловчанска
Ботевградска
Ловчанска
Пирдопска
Тетевенска
Троянска

Неврокопска
Благоевградска
Разложка
Петричка
Сандански

Плевенска
Плевенска
Луковитска

Пловдивска епархия
Асеновграска
Ивайловградска
Карловска
Панагюрска
Пазарджишка
Пещерска
Смоленска
Хасковска

Русенска
Разградска
Поповска
Русенска
Тутраканска

Сливенска
Бургаска
Карнобатска
Котленска
Малкотърновска
Тополовградска
Ямболска

Софийска
Годечка
Дупнишка
Ихтиманска
Кюстендилска
Радомирска
Самоковска
Трънска

Старозагорска
Казанлъшка
Новозагорска
Свиленградска
Харманлийска
Чирпанска

Лит.: ***Станоев****, Б. Православието и България. С., 1992, с. 147.*

Заб.: След излизането на това съчинение две от епархиите – Врачанска и Доростоло-Червенска се разделят по на две нови: първата на Врачанска и Плевенска, а втората – Доростолска и Русенска.

8. **Алтернативен синод**

Предстоятели

Пимен (Енев) – Неврокопски митрополит, председател (18 май 1992 – 4 юли 1996), патриарх (4 юли 1996 – 10 април 1999)
Инокентий (Петров) – Софийски митрополит, патриаршески местоблюстител (10 април 1999 – начало на 2005)
Борис (Богоев) – Пловдивски епископ, председател (начало на 2005 – 22 март 2006)
Инокентий (Петров) – софийски митрополит (22 март 2006 – ноември 2012)

Епископи

Пимен (Енев) – Неврокопски митрополит (18 май 1992 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Стефан (Стайков) – Великотърновски митрополит (18 май 1992 – май 1995), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Панкратий (Дончев) – Старозагорски митрополит (18 май 1992 – 12 декември 1995), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Софроний (Стойчев) – Доростолски и Червенски митрополит (18 май 1992 – 7 юни 1995), умрял
Галактион (Табаков) – велички епископ (18 май 1992 – 12 декември 1995), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Калиник (Александров) – Врачански митрополит (18 май 1992 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Христофор (Събев) – Макариополски епископ (26 май 1992 – 1993), минал в друга разколническа юрисдикция
Авенир (Арнаудов) – Знеполски епископ (14 септември 1992 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Генадий (Вълчев) – Мелнишки епископ (9 ноември 1992 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Павел (Петров) – Тивериополски епископ (12 декември 1992 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Амвросий (Парашкевов) – Видински митрополит (3 април 1994 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Инокентий (Петров) – Крупнишки епископ (19 май 1994 – 1994), Софийски митрополит (1994 – 11 декември 2012), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Никон (Лалков) – Агатополски епископ (31 август 1994 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Теодосий (Купичков) – Деволски епископ (19 февруари 1997 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Константин (Петров) – Знеполски епископ (27 август 1997 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Яков (Тасев) – Месемврийски епископ (19 октомври 1997 – 1 октомври 1998), покаял се и приет обратно в лоното на БПЦ
Борис (Богоев) – Тивериополски епископ, Пловдивски митрополит (след 1992 – 22 март 2006), умрял
Евлогий – станимашки епископ, адрианополски епископ (1998 – 20 ноември 2009), управляващ Пловдивската епархия (22 март 2006 – 20 ноември 2009), умрял
Гавриил (Галев) – Стобийски епископ, Неврокопски митрополит (1999 – 2 януари 2008), умрял
Даниил (Стойков) – Стобийски епископ (28 септември 1999 – 2004), управляващ Пловдивската епархия (1999-2001), управляващ Бургаско-Дебелтската епархия (2001-2004), създал своя юрисдикция
Гервасий (Патъров) – Браницки епископ, управляващ Неврокопската епархия (1990 – април 2002 и октомври 2003 – юли 2009), Неврокопски митрополит (юли 2009 – февруари 2010)
Йоан (Ранков), Траянополски епископ (8 септември 2002 – 24 май 2010), проватски епископ, покаял се
Климент (Буренков) – крупнишки епископ, управляващ Западноевропейската епархия (8 септември 2000 – ?)
Кирил – Константийски епископ (28 декември 2000 – ?)
Висарион (Добрев) – Агатополски епископ (28 февруари 2010 – 15 септември 2013), минал в Миланския Синод

Онлайн ресурси.

VI. IV. ЕПАРХИИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА
(*в миналото и в настоящия момент по азбучен ред на имената им*)

1. **Българска Източноправославна в Западна и Средна Европа**

Митрополити
Симеон (1986-2009) и (2010-2013)
Антоний 2014-

Онлайн ресурси.

2. **Българска Източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия**

Митрополити
Митрополит Андрей (1963-1972)
Митрополит Йосиф I (1972-1987)
Митрополит Геласий (1987-1989)
Митрополит Йосиф II (1989-)

Храмове
Катедрала „Св. Св. Кирил и Методий", Ню Йорк, САЩ
„Св. Св. Кирил и Методий", Торонто, Канада
„Св. Георги", Торонто, Канада
„Св. Троица", Торонто, Канада
„Св. Димитър", Брамптън, Канада
„Св. Иван Рилски", Чикаго, Илинойс, САЩ
„Св. София", Дес Плейнс, Илинойс, САЩ
„Св. Петка", Сейнт Питърсбърг, Флорида, САЩ
до 1997 „Св. Йоан Рилски", Вашингтон, федерален окръг Колумбия, продадена поради липса на места за паркиране, което е в нарушение на градските наредби за църквите

Архиерейски наместничества
Архиерейско наместничество за Австралия, Мелбърн
Архиерейско наместничество за Канада, Торонто
Архиерейско наместничество за САЩ, Ню Йорк

Онлайн ресурси.

3. **Варненска и Великопреславска**

Митрополити, назначени от Цариградската патриаршия

Калиник IV (избран на 12 януари 1874, преместен през 1875)
Кирил (избран на 22 март 1875, преместен през 1882)
Калиник V (избран на 27 ноември 1882, преместен през 1887)
Гавриил (избран на 15 октомври1887, подал оставка в 1889), по-късно Трапезундски и Никополски м. и Превезки м.
Григорий (избран на 10 октомври1889, 1891†). Бивш Костурски м.
Александър (избран на 5 февруари1891, подал оставка пак в 1891)
Поликарп (избран на 1 август1891, 1906†)
Неофит (избран на 27 април 1906, преместен през 1911; от 11 септември 1897 до 27 април 1906 Мосхонисийски м.)
Йоан (избран на 15 февруари 1911, 1913†)
Никодим (избран на 18 юни 1913, преместен на 24 май 1924)

Преславски епископи (от 1830 – митрополити)

Доротей, митрополит и прототрон (споменат в 1360)
Григорий (споменат в 1578)
Спиридон (споменат през май 1590)
Григорий (споменат на 4 ноември 1620)
Калиник (споменат през септември 1623, януари 1630, септември 1636 и в 1643)
Нектарий (избран на 15 декември 1680)
Софроний
Никофор (споменат в 1720)
Хрисант (споменат в 1733-1734)
Партений (1747†)
Гедеон (избран на 9 ноември 1747, споменат в 1762 и 1765, 1780†)
Неофит (1809†)
Антим (споменат през 1829, преместен в 1831)
Григорий (избран през юли 1831, остранен в 1833)
Герасим (избран през април 1833, преместен в 1840
Порфирий (избран през юни 1840, преместен през 1847)
Дионисий (избран на 5 март 1847, преместен през 1850)
Вениамин (избран на 17декември 1850, напуснал епархията към 1861)
Антим (избран на 23 май 1861, преместен на 13 април1868), без наместник до 1872

Варненски митрополити на Цариградската патриаршия

Матей (споменат в ръкописна бележка от XIII в.)
Методий (споменат през май 1325)
Маркел (споменат през)
Методий (споменат през 1347)
Алексий (сменен през март 1381)
Гавриил (споменат през юли 1389 и март 1391)
Калист (споменат в 1483-1484)
Гавриил (споменат през януари 1565)
Партений (споменат през октомври 1568)
Акакий (1572-1594, споменат през май 1590)
Теолипт (споменат през юни 1601, отстранен през 1605)
Матей (избран на 12 януари 1605, отстранен през март 1606)
Мелетий (избран на 15 март 1606)
Митрофан (1622)
Порфирий (1624)
Партений (споменат през юни 1624 и май 1631, 1635†)
Мелетий (избран на 7 април 1635, отстранен в 1637)
Агатангел (избран през април 1637)
Мелетий (вторично отстранен в 1639)
Партений (избран през декември 1639)
Мелетий (1649†)
Антим (избран на 11 август 1649, 1655†)
Даниил I (избран през май 1655, отстранен в 1657)
Даниил II (избран през юли 1657, отстранен в 1658)
Никодим (избран на 20 юни 1658, отстранен в 1666)
Митрофан (избран на 11 юни 1662, 1674†)
Макарий (избран на 15 август 1674, споменат през 1707)
Серафим (няма данни)
Лъв (няма данни)
Григорий (ок. 1698)
Кирил (споменат през май 1712)
Калиник (споменат през март 1713, август и октомври 1717, май 1718, януари, февруари и април 1720, септември 1721 и септември 1723)
Атанасий (споменат през декември 1726 и в 1727)
Панкратий (споменат през 1733 или 1734)
Йоаким (споменат през юли 1742 и на 13 юни 1750, 1754†)
Калиник (избран през септември 1754, 1761†)
Неофит (избран на 8 октомври 1761, 1783†)
Филотей (избран през септември 1783, преместен през 1797)
Григорий I (избран през февруари 1797, 1797†)
Григорий II (избран през април 1797, преместен през 1800)
Паисий (от октомври 1794 до 1800 Мосхонисийски епископ, избран за Варненски м. през септември 1800, подал оставка в 1806, избран за Созополски митрополит през октомври 1806, убит от османците след началото на гръцкото въстание в 1821)
Хрисант (избран през октомври 1806, преместен през 1817). Бивш Созополски м.
Захарий (избран през юни 1817, 1820/21†)
Филотей (избран през януари 1821, напуснал епархията към 1830)
Калиник Месемврийски (местоблюстител от август 1830, Варненски и Месемврийски м. от 2 септември 1834, Варненски м. от януари 1835, остранен през същата 1835)
Йосиф (избран през февруари 1835, преместен в 1846)
Аверкий (избран през октомври 1846, 1847†)
Порфирий (избран на 5 март 1847, 1864†). Бивш Преславски м.. Заедно с протосингеласи Аверкий забранява употребата на църковнославянски език в богослужението в църквата „Св. Никола". В Балчик изгонил българския учител Стойко, продал българските книги и с парите купил гръцки. Прогонва от село Черковна учителя Райко Блъсков, който се ползвал с подкрепата на владиката Йосиф.
Йоаким (избран на 10 декември 1864, заминава за епархията си на 18 февруари 1865, преместен през 1874) на 3 март 1863 избран за велик протосингел на Патриаршията
Калиник IV (избран на 12 януари 1874, преместен на 7 март 1875)
Кирил (избран на 22 март 1875, преместен през 1882)
Калиник V (избран на 27 ноември 1882, преместен през 1887)
Гавриил (избран на 15 октомври 1887, подал оставка в 1889), по-късно Трапезундски и Никополски м. и Превезки м.
Григорий (избран на 10 октомври 1889, 1891†). Бивш Костурски митр.
Александър (избран на 5 февруари 1891, подал оставка пак в 1891)
Поликарп (избран на 1 август 1891, 1906†)
Неофит (Кодзаманидис или Кодзаманис) избран на 27 април 1906, преместен през 1911. От 11 септември 1897 до 27 април 1906 Мосхонисийски м.

Per aspera ad astra!

Йоан (избран на 15 февруари 1911, 1913†)
Никодим (избран на 18 юни 1913, преместен на 24 май 1924)

Митрополити на Българската екзархия

Симеон (1872-1937)
Йосиф (1937-1945)

Манастири

„Св. Атанас" – село Оброчище
Аладжа манастир „Св. Троица" – гр. Варна
Патлейнски манастир „Св. Пантелеймон" – местност „Патлейна", гр. Велики Преслав
Златарски манастир „Св. Св. апли Петър и Павел" – с. Златар, Шуменско
„Св. Св. Константин и Елена" – едноименен курортен комплекс гр. Варна
„Св. Св. Кирил и Методий" – стария град Велики Преслав
„Св. Йоан Рилски" – с. Черни връх, Шуменско
„Св. Марина"– с. Ботево, Варненско
„Св. Пророк Илия", с. Александрия, Добричко
„Рождество на Пресвета Богородица", м. Сотира, гр. Варна
„Св. вмчца Екатерина", с. Българево

Храмове

Варненска духовна околия
гр. Варна

1. Катедрален храм „Св. Успение Богородично" – гр. Варна
2. Старинен храм „Св. Успение Богородично" – гр. Варна
3. Храм „Св. Николай" – гр. Варна
4. Храм „Св. Атанасий" – гр. Варна
5. Храм „Св. Петка" – гр. Варна
6. Храм „Св. Прор. Илия" – гр. Варна
7. Храм „Св. Параскева" – гр. Варна
8. Храм „Св. Архангел Михаил" – гр. Варна
9. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски" – кв. „Владиславово", гр. Варна
10. Храм „Св. Цар Борис" – кв. „Аспарухово", гр. Варна
11. Храм „Св. Успение Богородично" – кв. „Галата", гр. Варна
11. Храм „Св. Атанасий" – кв. „Виница", гр. Варна
13. Храм „Св. Архангел Михаил" – летище „Варна"
14. Храм „Св. Вмчца Марина" – м-ст „Пчелина", гр. Варна
15. Храм „Св. Архангел Михаил" – гробищен парк „Тополи"
16. Параклис „Св. Вмчк Димитър Солунски" – затвора, гр. Варна
17. Параклис „Рождество на Св. Иоан Кръстител" – гр. Варна (енорийски свещеници: ик. Светослав Петров Христов)
18. Параклис „Св. Преображение Господне" – гр. Варна

Варненска духовна околия

1. Храм „Св. Успение Богородично" – с. Ново Оряхово, Варненска духовна околия
2. Храм „Св. Св. Кирил и Методий" – с. Долище, Варненска духовна околия
3. Храм „Св. Параскева-Петка" – с. Ченге, Варненска духовна околия
4. Храм „Св. Николай" – с. Близнаци, Варненска духовна околия
5. Храм „Св. Архангел Михаил" – с. Близнаци, Варненска духовна околия
6. Храм „Св. Архангел Михаил" – с. Новаково, Варненска духовна околия
7. Храм „Св. Успение Богородично" – с. Тополи, Варненска духовна околия
8. Храм „Св. Вмчк Георги" – с. Кичево, Варненска духовна околия
9. Храм „Св. Прор. Илия" – с. Ботево, Варненска духовна околия
10. Храм „Св. Вмчк Георги" – с. Езерово, Варненска духовна околия
11. Храм „Всички Български Светии" – с. Баново, Варненска духовна околия
12. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски" – с. Крумово, Варненска духовна околия
13. Храм „Св. Рождество Богородично" – с. Бенковски, Варненска духовна околия
14. Храм „Св. Архангел Михаил" – с. Здравец, Варненска духовна околия
15. Храм „Св. Иван Рилски" – с. Звездица, Варненска духовна околия
16. Храм „Св. Богородица – Достойно есть" – с. Кранево, Варненска духовна околия
17. Храм „Св. Успение Богородично" – с. Оброчище, Варненска духовна околия
18. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски" – с. Рогачево, Варненска духовна околия
19. Храм „Св. Успение Богородично" – гр. Аксаково, Варненска духовна околия

20. Храм „Св. Архангели” – гробищен парк в гр. Аксаково, Варненска духовна околия
21. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Зорница, Варненска духовна околия
22. Храм „Св. Николай” – с. Любен Каравелово, Варненска духовна околия
23. Храм „Св. Атанасий” – с. Водица, Варненска духовна околия
24. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Казашка река, Варненска духовна околия
25. Храм „Св. Троица” – с. Константиново, Варненска духовна околия
26. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – гр. Белослав, Варненска духовна околия
27. Храм „Св. Рождество Богородично” – гр. Белослав, , Варненска духовна околия
28. Храм „Св. Николай” – затвора в с. Разделна, Варненска духовна околия
29. Храм „Св. Йоан Кръстител” – с. Разделна, Варненска духовна околия
30. Храм „Св. Йоан Кръстител” – с. Юнак, Варненска духовна околия
31. Храм „Св. Троица” – с. Дъбравино, Варненска духовна околия
32. Храм „Св. Параскева” – гр. Бяла, Варненска духовна околия
33. Храм „Св. Успение Богородично” – гр. Бяла, Варненска духовна околия
34. Храм „Св. Св. рапли Константин и Елена” – с. Горица, Варненска духовна околия
35. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Рудник, Варненска духовна околия
36. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Господиново, Варненска духовна околия
37. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Дюлино, Варненска духовна околия
38. Храм „Св. Св. апли Петър и Павел” – с. Попович, Варненска духовна околия
39. Храм „Св. Прор. Илия” – с. Въглен, Варненска духовна околия
40. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Яребична, Варненска духовна околия
41. Храм „Св. Петка” – с. Аврен, Варненска духовна околия
42. Храм „Св. Троица” – с. Игнатиево, Варненска духовна околия
43. Храм „Св. Троица” – с. Изворско, Варненска духовна околия
44. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Слънчево, Варненска духовна околия
45. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Доброглед, Варненска духовна околия
46. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Калиманци, Варненска духовна околия
47. Храм „Св. Параскева-Петка” – с. Изгрев, Варненска духовна околия
48. Храм „Св. Атанасий” – с. Николаевка, Варненска духовна околия
49. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Левски, Варненска духовна околия
50. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Войводино, Варненска духовна околия
51. Храм „Св. Рождество Богородично” – гр. Долни Чифлик, Варненска духовна околия
52. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Старо Оряхово, Варненска духовна околия
53. Храм „Св. Петка” – с. Равна гора, Варненска духовна околия
54. Храм „Покров Богородичен” – с. Китка, Варненска духовна околия
55. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Садово, Варненска духовна околия
56. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Венелин, Варненска духовна околия
57. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Пчелник, Варненска духовна околия
58. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Горен Чифлик, Варненска духовна околия
59. Храм „Св. Пророк Илия” – с. Солник, Варненска духовна околия
60. Храм „Св. Петка” – с. Шкорпиловци, Варненска духовна околия
61. Храм „Св. Възнесение Господне” – гр. Суворово, Варненска духовна околия
62. Храм „Св. Архангел Михаил” – гр. Вълчи дол, Варненска духовна околия
63. Храм „Св. Вмчк Солунски Димитър” – с. Брестак, Варненска духовна околия
64. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Метличина, Варненска духовна околия
65. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Караманите, Варненска духовна околия
66. Храм „Св. Атанасий” – с. Червенци, Варненска духовна околия
67. Храм „Св. Св. рапли Константин и Елена” – с. Стефан Караджа, Варненска духовна околия
68. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Ветрино, Варненска духовна околия
69. Храм „Св. Параскева” – с. Добротич, Варненска духовна околия
70. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Михалич, Варненска духовна околия
71. Храм „Покров Богородичен” – с. Искър, Варненска духовна околия
72. Храм „Пресв. Богородица” – с. Кракра, Варненска духовна околия
73. Храм „Пресв. Богородица” – с. Момчилово, Варненска духовна околия
74. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Доброплодно, Варненска духовна околия
75. Храм „Св. Параскева” – с. Каменар, Варненска духовна околия
76. Храм „Св. Прор. Илия” – с. Орешак, Варненска духовна околия
77. Храм „Св. Троица” – с. Куманово, Варненска духовна околия
78. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Осеново, Варненска духовна околия
79. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Щипско, Варненска духовна околия
80. Храм „Св. Св. Апли Петър и Павел” – с. Ген. Киселово, Варненска духовна околия
81. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Оборище, Варненска духовна околия
82. Храм „Св. Възнесение” – с. Ген. Кантарджиево, Варненска духовна околия
83. Храм „Св. Рапли Константин и Елена” – с. Климентово, Варненска духовна околия
84. Храм „Св. Параскева” – с. Юнец, Варненска духовна околия
85. Храм „Св. Троица” – с. Чернево, Варненска духовна околия

Добричка духовна околия

1. Храм „Св. Троица” – гр. Добрич, Добричка духовна околия
2. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – гр. Добрич, Добричка духовна околия
3. Храм „Св. Вмчк Георги” – гр. Добрич, Добричка духовна околия
4. Храм „Св. Успение Богородично” – кв. „Рилци”, гр. Добрич, Добричка духовна околия
5. Храм „Св. Архангел Михаил” – гробищен парк, гр. Добрич, Добричка духовна околия
6. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Паскалево, Добричка духовна околия
7. Храм „Св. Николай-Летни” – с. Овчарово, Добричка духовна околия
8. Храм „Св. Параскева” – с. Божурово, Добричка духовна околия
9. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Камен, Добричка духовна околия
10. Храм „Св. Александър Невски” – с. Житница, Добричка духовна околия
11. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Черна, Добричка духовна околия
12. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Крушари, Добричка духовна околия
13. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Лозенец, Добричка духовна околия
14. Храм „Св. Вмчк. Георги” – гр. Балчик, Добричка духовна околия
15. Храм „Св. Св. апли Петър и Павел” – с. Царичино, Добричка духовна околия
16. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Гурково, Добричка духовна околия
17. Храм „Св. Троица” – с. Кардам, Добричка духовна околия
18. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Чернооково, Добричка духовна околия
19. Храм „Св. Параскева” – с. Ловчанци, Добричка духовна околия
20. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Добрево, Добричка духовна околия
21. Храм „Св. Вмчк. Георги” – гр. Каварна, Добричка духовна околия
22. Храм „Св. Успение Богородично” – гр. Каварна, Добричка духовна околия
23. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – гр. Ген. Тошево, Добричка духовна околия
24. Храм „Св. Св. апли Петър и Павел” – с. Люляково, Добричка духовна околия
25. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Дончево, Добричка духовна околия
26. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Змеево, Добричка духовна околия
27. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Дропла, Добричка духовна околия
28. Храм „Св. Св. рапли Константин и Елена” – с. Сенокос, Добричка духовна околия
29. Храм „Св. Свщмчк Харалампий” – гр. Шабла, Добричка духовна околия
30. Храм „Св. Вмчк Димитър” – с. Горичане, Добричка духовна околия
31. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Крапец, Добричка духовна околия
32. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Езерец, Добричка духовна околия
33. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Смин, Добричка духовна околия
34. Храм „Св. Николай” – с. Тюленово, Добричка духовна околия
35. Храм „Св. Петка Търновска” – гр. Балчик, Добричка духовна околия
36. Храм „Св. Николай” – гр. Балчик, Добричка духовна околия
37. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Соколово, Добричка духовна околия
38. Храм „Св. Цар Борис” – с. Белгун, Добричка духовна околия
39. Храм „Св. Троица” – с. Вранино, Добричка духовна околия
40. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Нейково, Добричка духовна околия
41. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Дъбовик, Добричка духовна околия
42. Храм „Св. Йоан Богослов” – с. Пчеларово, Добричка духовна околия
43. Храм „Покров Богородичен” – с. Изворово, Добричка духовна околия
44. Храм „Св. Николай” – с. Красен, Добричка духовна околия
45. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Средина, Добричка духовна околия
46. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Житен, Добричка духовна околия
47. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Победа, Добричка духовна околия
48. Храм „Св. Николай” – с. Поп Григорово, Добричка духовна околия
49. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Дуранкулак, Добричка духовна околия
50. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Стаевци, Добричка духовна околия
51. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Стожер, Добричка духовна околия
52. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Дебрене, Добричка духовна околия
53. Храм „Св. Св. рапли Константин и Елена” – с. Стефаново, Добричка духовна околия
54. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Долина, Добричка духовна околия
55. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Бдинци, Добричка духовна околия
56. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Козлодуйци, Добричка духовна околия
57. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Спасово, Добричка духовна околия
58. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Българево, Добричка духовна околия
59. Храм „Св. Св. апли Петър и Павел” – с. Българево, Добричка духовна околия
60. Храм „Св. Николай” – с. Св. Никола, Добричка духовна околия
61. Храм „Св. Св. рапли Константин и Елена” – с. Камен бряг, Добричка духовна околия
62. Храм „Св. Николай Летни” – с. Овчарово, Добричка духовна околия
63. Храм „Св. Параскева” – с. Божурово, Добричка духовна околия
64. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Камен, Добричка духовна околия
65. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Лозенец, Добричка духовна околия

66. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Крушари, Добричка духовна околия
67. Параклис „Св. Успение Богородично” – с. Полковник Минково, Добричка духовна околия

Провадийска духовна околия

1. Храм „Св. Троица” – с. Млада гвардия, Провадийска духовна околия
2. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Бозвелийско, Провадийска духовна околия
3. Храм „Св. Параскева” – с. Манастир, , Провадийска духовна околия (енорийски свещеник)
4. Храм „Св. Св. Рапли Константин и Елена” – с. Царевци, Провадийска духовна околия
5. Храм „Св. Живоносни Източник” – с. Бързица, Провадийска духовна околия
6. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Житница, Провадийска духовна околия
7. Храм „Св. Николай” - гр. Девня, Провадийска духовна околия
8. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – кв. „Повеляново”, гр. Девня, Провадийска духовна околия
9. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Падина, Провадийска духовна околия
10. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Тръстиково, Провадийска духовна околия
11. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Синдел, Провадийска духовна околия
12. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Неофит Рилски, Провадийска духовна околия
13. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Кипра, Провадийска духовна околия
14. Храм „Св. Иван Рилски” – гр. Дългопол, Провадийска духовна околия
15. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Партизани, Провадийска духовна околия
16. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Арковна, Провадийска духовна околия
17. Храм „Св. Вмчца Марина” – с. Сава, Провадийска духовна околия
18. Храм „Св. Цар Борис” – с. Цонево, Провадийска духовна околия
19. Храм „Св. Апли Петър и Павел” – с. Гроздево, Провадийска духовна околия
20. Храм „Св. Атанасий” – с. Комарево, Провадийска духовна околия
21. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Черковна, Провадийска духовна околия
22. Храм „Св. Прор. Илия” – с. Комунари, Провадийска духовна околия
23. Храм „Св. Благовещение” – гр. Провадия, Провадийска духовна околия
24. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Петров дол, Провадийска духовна околия
25. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Венчан, Провадийска духовна околия
26. Храм „Св. Атанасий” – с. Невша, Провадийска духовна околия
27. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Градинарово, Провадийска духовна околия
28. Храм „Св. Вмчца Марина” – с. Равна, Провадийска духовна околия
29. Храм „Св. Петка” – с. Славейково, Провадийска духовна околия
30. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Неново, Провадийска духовна околия
31. Храм „Св. Троица” – с. Кривня, Провадийска духовна околия
32. Храм „Св. Петка” – с. Средно село, Провадийска духовна околия
33. Храм „Св. Троица” – с. Чайка, Провадийска духовна околия
34. Храм „Рождество на Пресв. Богородица” – с. Добрина, Провадийска духовна околия
35. Храм „Св. Троица” – с. Блъсково, Провадийска духовна околия

Търговищка духовна околия

1. Храм „Св. Йоан Рилски” – гр. Търговище, Търговищка духовна околия
2. Храм „Св. Успение Богородично” – гр. Търговище, Търговищка духовна околия
3. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Здравец, Търговищка духовна околия
4. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Надарево, Търговищка духовна околия
5. Храм „Св. Петка Българска” – с. Ралица, Търговищка духовна околия
6. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Бряг, Търговищка духовна околия
7. Храм „Св. Троица” – с. Алваново, Търговищка духовна околия
8. Храм „Св. Троица” – с. Въбел, Търговищка духовна околия
9. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Александрово, Търговищка духовна околия
10. Храм „Св. Троица” – с. Лиляк, Търговищка духовна околия
11. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Макариополско, Търговищка духовна околия
12. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Буховци, Търговищка духовна околия
13. Храм „Св. Параскева” – с. Стража, Търговищка духовна околия
14. Храм „Св. Св. Рапли Константин и Елена” – с. Вардун, Търговищка духовна околия
15. Храм „Св. Прор. Илия” – с. Васил Левски, Търговищка духовна околия
16. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Голямо Соколово, Търговищка духовна околия
17. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Дългач, Търговищка духовна околия
18. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Подгорица, Търговищка духовна околия
19. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Руец, Търговищка духовна околия
20. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Певец, Търговищка духовна околия
21. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – гр. Омуртаг, Търговищка духовна околия
22. Храм „Св. Троица” – гр. Антоново, Търговищка духовна околия
23. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Изворово, Търговищка духовна околия
24. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Илийно, Търговищка духовна околия

25. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Ястребино, Търговищка духовна околия
26. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Китино, Търговищка духовна околия (енорийски свещеници: свещ. Красимир Димчев Андонов)
27. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Разделци, Търговищка духовна околия
28. Храм „Св. Прор. Илия” – с. Добротица, Търговищка духовна околия
29. Храм „Св. Троица” – с. Камбурово, Търговищка духовна околия
30. Храм „Св. Иоан Кръстител” – с. Малоградец, Търговищка духовна околия
31. Параклис „Св. Иван Рилски” – с. Мировец, Търговищка духовна околия
32. Параклис „Св. вмчк Димитър Солунски” – гр. Търговище, Търговищка духовна околия
33. Параклис „Св. Григорий Богослов” – гр. Търговище, Търговищка духовна околия

Шуменска духовна околия

1. Храм „Св. Три Светители” – гр. Шумен, Шуменска духовна околия
2. Храм „Рождение на Св. Иоан Кръстител” – кв. „Мътница”, гр. Шумен, Шуменска духовна околия
3. Храм „Св. Възнесение Господне” – гр. Шумен, Шуменска духовна околия
4. Храм „Св. Пророк Илия” – кв. „Дивдядово”, гр. Шумен, Шуменска духовна околия
5. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Велики Преслав, Шуменска духовна околия
6. Храм „Св. Архангел Михаил” – гр. Велики Преслав, Шуменска духовна околия
7. Храм „Св. Св. Апли Петър и Павел” – гр. Велики Преслав, Шуменска духовна околия
8. Храм „Св. Троица” – кв. „Кирково”, гр. Велики Преслав, Шуменска духовна околия
9. Храм „Св. Пантелеймон” – гр. Каспичан, Шуменска духовна околия
10. Храм „Св. Николай Летни” – гр. Каспичан, Шуменска духовна околия
11. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – кв. Калугерица, гр. Каспичан, Шуменска духовна околия
12. Храм „Св. Параскева” – гр. Нови пазар, Шуменска духовна околия
13. Храм „Св. Мчк Боян – княз Български” – гр. Нови пазар, Шуменска духовна околия
14. Храм „Полагане пояса на Пресвета Богородица” – с. Белокопитово, Шуменска духовна околия
15. Храм „Св. Троица” – с. Кочово, Шуменска духовна околия
16. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Белоградец, Шуменска духовна околия
17. Храм „Св. Св. рапли Константин и Елена” – с. Ягнило, Шуменска духовна околия
18. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Енево, Шуменска духовна околия
19. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Зайчино ореше, Шуменска духовна околия
20. Храм „Св. Троица” – с. Млада гвардия, Шуменска духовна околия
21. Храм „Св. Параскева” – с. Драгоево, Шуменска духовна околия
22. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Златар, Шуменска духовна околия
23. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Струйно, Шуменска духовна околия
24. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Салманово, Шуменска духовна околия
25. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Новосел, Шуменска духовна околия
26. Храм „Св. Параскева” – с. Златна нива, Шуменска духовна околия
27. Храм „Св. Николай” – с. Върбяне, Шуменска духовна околия
28. Храм „Св. Николай Летни” – с. Велино, Шуменска духовна околия
29. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Становец, Шуменска духовна околия
30. Храм „Св. Петка” – с. Черноглавци, Шуменска духовна околия
31. Храм „Св. Св. Константин и Елена” – с. Могила, Шуменска духовна околия
32. Храм „Св. Вмчк Димитър” – с. Царев брод, Шуменска духовна околия
33. Храм „Св. Вмчк Димитър” – с. Сини вир, Шуменска духовна околия
34. Храм „Св. Цар Борис Михаил” – гр. Плиска, Шуменска духовна околия
35. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Писарево, Шуменска духовна околия
36. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Тодор Икономово, Шуменска духовна околия
37. Храм „Св. Вмчк Димитър” – с. Никола Козлево, Шуменска духовна околия
38. Храм „Св. Параскева” – с. Хърсово, Шуменска духовна околия
39. Храм „Св. Николай” – с. Ружица, Шуменска духовна околия
40. Храм „Св. Архангел Михаил” – с. Пет могили, Шуменска духовна околия
41. Храм „Св. Вмчк Димитър” – с. Мировци, Шуменска духовна околия
42. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Красен дол, Шуменска духовна околия
43. Храм „Св. Параскева” – с. Крива река, Шуменска духовна околия
44. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Иван Рилски, Шуменска духовна околия
45. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Войвода, Шуменска духовна околия
46. Храм „Покров Богородичен” – с. Стоян Михайловски, Шуменска духовна околия
47. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Жилино, Шуменска духовна околия
48. Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Мадара, Шуменска духовна околия
49. Храм „Св. Троица” – с. Лиси връх, Шуменска духовна околия
50. Храм „Св. Троица” – с. Ивански, Шуменска духовна околия
51. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Лозево, Шуменска духовна околия
52. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Друмево, Шуменска духовна околия
53. Храм „Св. Архангел Михаил” – гр. Смядово, Шуменска духовна околия
54. Храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Кълново, Шуменска духовна околия
55. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Бял бряг, Шуменска духовна околия
56. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Янково, Шуменска духовна околия
57. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Черни връх, Шуменска духовна околия
58. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Риш, Шуменска духовна околия
59. Храм „Св. Рождество Богородично” – с. Каменяк, Шуменска духовна околия
60. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Добри Войников, Шуменска духовна околия
61. Храм „Св. Петка” – с. Панйот Волов, Шуменска духовна околия
62. Храм „Св. Троица” – с. Троица, Шуменска духовна околия
63. Храм „Троица” – с. Хан Крум, Шуменска духовна околия

64. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – гр. Върбица, Шуменска духовна околия
65. Храм „Св. Троица” – с. Иваново, Шуменска духовна околия
66. Храм „Св. Йоан Рилски” – с. Бяла река, Шуменска духовна околия
67. Храм „Св. Троица” – с. Дибич, Шуменска духовна околия
68. Храм „Св. Успение Богородично” – с. Васил Друмево, Шуменска духовна околия
69. Храм „Св. Иван Рилски” – с. Радко Димитриево, Шуменска духовна околия 70. Храм „Св. Троица” – с. Овчарово, Шуменска духовна околия
71. Храм „Св. рапли Константин и Елена” – с. Осмар, Шуменска духовна околия
72. Храм „Св. Пророк Илия” – с. Кюлевча, Шуменска духовна околия
73. Храм „Св. Атанасий” – с. Косово, Шуменска духовна околия
74. Храм „Св. Вмчк Димитър Солунски” – с. Марково, Шуменска духовна околия
75. Храм „Св. Възнесение Господне” – с. Имренчево, Шуменска духовна околия
76. Параклис „Преп. Паисий Хилендарски” – гр. Шумен, Шуменска духовна околия
77. Параклис „Живоносний Източник” – гр. Шумен, Шуменска духовна околия
78. Параклис „Св. Цар Борис” – гробищен парк, гр. Шумен, Шуменска духовна околия
79. Параклис „Св. вмчк Пантелеймон” – с. Коньовец, Шуменска духовна околия
80. Параклис „Св. вмчк Димитър Солунски” – с. Вехтово, Шуменска духовна околия

4. **Велешка**

Митрополити

Охридската архиепископия

Нектарий Велешки (кр. на XVI в.)
Даниил Велешки (?-1648)
Герасим (споменат в Слепченския поменик)
Йосиф (споменат в 1668 и 1670)
Митрофан (споменат на 12 май 1677 като бивш Велешки епископ)
Дионисий (споменат 1683 и 1684)
Калиник (участвал в избора на Охридския архиепископ Филотей на 16 юлий 1714)
Макарий (споменат в 1722)
Давид (?-1735)
Даниил (избран на 26 юни 1735, споменат на 16 август 1735)
Йосиф (споменат в 1746, 1752 и 1753, вероятно управлявал 1746-1753)
Теодосий (споменат в 1759)
Йосиф (споменат в 1767. Възможно тъждествен с горния)
Игнатий Велешки (1797-1841)
Теоклит Хадзипанайоту (1842-1847)
Авксентий Велешки (1848-1855)
Антим Алексиадис (1855-1869)
Генадий Велешки (1869-1872)

Българската екзархия

Дамаскин Велешки (1872-1877)
Авксентий II Велешки (1894-1907)
Мелетий Велешки (1908-1912)

Македонската православна църква

Гаврил Повардарски (1978-1986)
Михаил Повардарски (?-1993)
Агатангел Повардарски (2000)
Йоан Повардарски (2000-2002)
Агатангел Повардарски (2006-)

Православната Охридска архиепископия

Йоан Велешко-Повардарски (2002-2005, временното управление 2005-)

Манастири

Полошкият манастир „Св. Георги”
Ветерският манастир „Св. Йоан Ветерски”, край с. Ветерско
Манастирът „Св. Димитър”, гр. Велес
Моклищкият манастир „Св. Никола”, с. Моклище
Валандовският манастир „Св. Георги”, гр. Валандово

Храмове

Катедрален храм на епархията е „Св. Пантелеймон”

Per aspera ad astra!

Църква „Св. Вмчк Димитър”, гр. Кавадарци
Църква „Пресв. Богородица”, с. Дреново
Маркова скална църква „Св. Никола”, с. Драдня

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932, с. 214, 215, 255.*

5. **Великотърновска**

Гръцки митрополити

Йеремия (споменава се през август (1394 и 1401) (или от август 1394 до 1407/1408)
Игнатий (1437-1464/5)
Герасим (споменат през януари 1467)
Панкратий (споменат през октомври 1474)
Теофил (споменат през 1527 и 1530)
Йоаким (споменат в 1556, 1558 и 1561)
Арсений (споменат през януари 1565 – август 1567 и в 1573)
Дионисий Рали (1585-1600)
Еремия (споменат през март 1602)
Гавриил (споменаван от 1611 до 1622, 1626†)
Макарий (избран на 18 април 1626, 1646†)
Дионисий (избран на 23 август 1646, отстранен през 1650)
Кирил (избран през март 1650, отстранен през януари 1653)
Антим (избран в 1653)
Дионисий (избран в 1654, 1658†)
Герасим (избран на 23 ноември 1658, преместен на 14 август 1673)
Езекил (избран на 16 август 1673, споменава се на 15 май 1687; бивш Ловешки епископ)
Атанасий (споменат през 1687и март 1689, преместен в нач. на 1692)
Йосиф (споменат през март 1692)
Теодосий (споменат през май 1697)
Дионисий (споменат през 1707, 1714†)
Йосиф (избран през 1714, остранен в 1722)
Никифор (споменаван от 1722 до януари 1737)
Антим (споменат за пръв път през 1739, подал оставка през 1750)
Теофил (избран през януари 1751, 1763†)
Партений (избран през 1763, преместен през 1769)
Калиник (избран през януари 1770, 1791†)
Матей (избран през декември 1791, напуснал епархията към 1797; преизбран през февруари 1800; 1802†)
Филотей (избран през февруари 1797, до януари 1800; бивш Варненски м.)
Даниил (избран на 27 март 1802, преместен през 1817)
Йоаникий (избран на 18 юни 1817, обесен от османците на 12 юни 1821)
Иларион Критски (избран през юни 1821, отстранен през 1827, върнат през ноември 1830, починал на 8 февруари)
Константий (избран на 25 януари 1827, до ноември 1830; бивш Кюстендилски м.)
Панарет (избран през февруари 1838, дошъл в Търново на 6 юни 1838, отстранен в 1840; бивш панаирски борец, задигнал от олтарите светите чаши, за да ги претопи в прибори за трапезата си)
Неофит Византийски (избран на 26 април 1840, напуснал епархията към 1846, преизбран на 29 август 1848, преместен през 1858)
Атанасий (избран на 26 юни 1846, удавил се на 24 август 1848)
Григорий Катрис (избран на 26 януари 1858, напуснал на 14 март 1867)

Български митрополити

Иларион (Макариополски) (избран на 25 май 1872 до 4 юни 1875)
Климент (Друмев) (1884-1901)
Антим (Кънчев) (1901-1914)
Йосиф (Рафаилов) (1914-1918)
Филип (Пенчев) (1920-1935)
Софроний (Чавдаров) (1935-1961)
Стефан (Стайков) (1962-1992)
Григорий (Стефанов) (1994-)

*Лит.: **Тютюнджиев**, Ив. Търновската митрополия през XV-XIX в. В. Търново, 2007.*

Манастири на Великотърновско архиерейско наместничество

Арбанашки манастир „Успение на Св. Богородица”
Арбанашки манастир „Св. Николай”
Килифаревски манастир „Рождество Богородично”
Къпиновски манастир „Св. Никола”
Мердански манастир „Св. Св. 40 мъченици”
Патриаршески манастир „Св. Троица”
Плаковски манастир „Св. Прор. Илия”
Преображенският манастир „Св. Преображение Господне”
Присовски манастир „Св. Архангел Михаил”
Присовски манастир „Св. Пантелеймон”

Манастири на габровско архиерейско наместничество

Соколски манастир „Св. Успение Богородично”

Горнооряховско архиерейско наместничество

Горнооряховски манастир „Св. Прор. Илия”
Лясковски манастир „Св. Св. Петър и Павел” (Петропавловски манастир)

Дряновско архиерейско наместничество

Дряновски манастир „Св. Архангел Михаил”
Еленско архиерейско наместничество
Буйньовски манастир „Св. Прор. Илия”
Маринки манастир „Св. Преображение Господне”

Свищовско архиерейско наместничество

Свищовски манастир „Св. Св. Апли Петър и Павел”
Свищовски манастир „Св. Богородица”
Севлиевско архиерейско наместничество
Батошевски манастир „Въведение Богородично”
Батошевски манастир „Св. Успение Богородично”

Храмове

Великотърновска духовна околия

1. Катедрален храм „Рождество на Пресв. Богородица” – гр. Велико Търново
2. „Св.Марина” – гр. Велико Търново
3. „Св.Николай” – гр. Велико Търново
4. „Св. Св. Константин и Елена” – гр. Велико Търново
5. „Св. Троица” – гр. Велико Търново
6. „Св. Успение Богородично” – гр. Велико Търново
7. „Св. Архангел Михаил” – гр. Велико Търново
8. „Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Велико Търново
9. параклис „Св. Св. Безсребреници Козма и Дамян” – гр. Велико Търново
10. храм „Св. Седмочисленици” – гр. В. Търново, НВУ „Васил Левски”
11. „Св. Йоан Рилски” – с. Балван, Великотърновска духовна околия
12. „Св. Параскева” – с. Беляковец, Великотърновска духовна околия
13. „Св. Троица” – с. Буковец, Великотърновска духовна околия
14. „Св. Димитър” – с. Ветренци, Великотърновска духовна околия
15. „Св. Георги” – с. Вонеща вода, Великотърновска духовна околия
16. „Св. Георги” – с. Велчево, Великотърновска духовна околия
17. „Св. Прор. Илия” – с. Войнежа, Великотърновска духовна околия
18. „Св. Параскева” – с. Въглевци, Великотърновска духовна околия
19. „Св. Димитър” – с. Габровци, Великотърновска духовна околия
20. „Св. Богородица – Живоприемний Източник” – гр. Дебелец, Великотърновска духовна околия
21. „Св. Марина” – гр. Дебелец, Великотърновска духовна околия
22. „Св. Параскева” – с. Долна Студена, Великотърновска духовна околия
23. „Св. Св. Константин и Елена” – с. Драгижево, Великотърновска духовна околия
24. „Св. Георги” – с. Иванча, Великотърновска духовна околия
25. „Св. Димитър” – с. Каранци, Великотърновска духовна околия
26. „Св. Успение Богородично” – гр. Килифарево, Великотърновска духовна околия

27. „Св. Архангел Михаил” – гр. Килифарево, Великотърновска духовна околия
28. „Св. Възнесение” – с. Климентово, Великотърновска духовна околия
29. „Св. Св. Петър и Павел” – с. Къпиново, Великотърновска духовна околия
30. „Св. Георги” – с. Леденик, Великотърновска духовна околия
31. „Св. Архангел Михаил” – с. Миндя, Великотърновска духовна околия
32. „Св. Прор. Илия” – с. Момин сбор, Великотърновска духовна околия
33. „Св. Параскева” – с. Никюп, Великотърновска духовна околия
34. „Св. Николай” – с. Ново село, Великотърновска духовна околия
35. „Св. Параскева” – с. Обединение, Великотърновска духовна околия
36. „Св. Архангел Михаил” – с. Обединение, Великотърновска духовна околия
37. „Св. Йоан Рилски” – с. Петко Каравелово, Великотърновска духовна околия
38. „Св. Рождество Богородично” – с. Плаково, Великотърновска духовна околия
39. „Св. Теодор Стратилат” – с. Полски Сеновец, Великотърновска духовна околия
40. „Св. Рождество Богородично” – гр. Полски Тръмбеш, Великотърновска духовна околия
41. „Св. Успение Богородично” – с. Присово, Великотърновска духовна околия
42. „Св. Въведение Богородично” – с. Пушево, Великотърновска духовна околия
43. „Св. Успение Богородично” – с. Пчелище, Великотърновска духовна околия
44. „Св. Възнесение” – с. Раданово, Великотърновска духовна околия
45. „Св. Йоан Рилски” – с. Радковци, Великотърновска духовна околия
46. „Св. Успение Богородично” – с. Райковци, Великотърновска духовна околия
47. „Св. Димитър” – с. Ресен, Великотърновска духовна околия
48. „Св. Ирина” – с. Самоводене, Великотърновска духовна околия
49. „Св. Йоан Рилски” – с. Стефан Стамболово, Великотърновска духовна околия
50. „Св. Ирина” – с. Хотница иером, Великотърновска духовна околия
51. „Св. Параскева” – с. Ценово, Великотърновска духовна околия
52. „Св. Йоан Предтеча” – с. Церова кория, Великотърновска духовна околия
53. „Св. Успение Богородично” – Шодековци, Великотърновска духовна околия
54. храм-параклис „Св. Мина” – гр. Велико Търново, Великотърновска духовна околия

Габровска духовна околия

1. „Въведение Богородично” – с. Армени, Габровска духовна околия
2. „Св. Йоан Предтеча” – с. Балани, Габровска духовна околия
3. „Св. Прор. Илия” – с. Боженци, Габровска духовна околия
4. „Св. Параскева” – с. Враниловци, Габровска духовна околия
5. „Св. Архангел Михаил” – гр. Габрово, кв. Априлово, Габровска духовна околия
6. „Св. Йоан Рилски” – гр. Габрово, кв. Бичкиня, Габровска духовна околия
7. Манастирска енория към Соколски манастир – гр. Габрово, кв. Водици, Габровска духовна околия
8. гр. Габрово – „Св. Йоан Предтеча”, Габровска духовна околия
9. „Св. Троица” – гр. Габрово
10. „Св. Успение Богородично” – гр. Габрово
11. „Св. Димитър” – гр. Габрово
12. „Св. Богоявление” – гр. Габрово (ст. ик. Минчо Илиев Иванов)
13. „Св. Димитър” – гр. Габрово, АЕК „Етър”
14. параклис „Св. Пантелеймон” – гр. Габрово, към МБАЛ „Д-р Тота Венкова”
15. „Св. Димитър” – с. Гарвани, Габровска духовна околия
16. „Св. Марина” – с. Гергини, Габровска духовна околия
17. „Св. Димитър” – с. Гръблевци, Габровска духовна околия
18. „Св. Атанасий” – с. Жълтеш, Габровска духовна околия
19. „Св. Архангел Михаил” – с. Здравковец, Габровска духовна околия
20. „Сретение Господне” – с. Кметовци, Габровска духовна околия
21. „Св. Рождество Богородично” – с. Кози рог, Габровска духовна околия
22. „Св. Димитър” – с. Копчелии, Габровска духовна околия
23. „Св. Параскева” – с. Лесичарка, Габровска духовна околия
24. „Св. Рождество Богородично” – с. Мичковци, Габровска духовна околия
25. „Св. Св. Безсребреници Козма и Дамян” – с. Недевци, Габровска духовна околия
26. „Св. Николай” – с. Поповци, Габровска духовна околия
27. „Св. Въведение Богородично” – с. Раховци, Габровска духовна околия
28. „Св. Димитър” – с. Стоевци, Габровска духовна околия
29. „Св. Николай” – с. Съботковци, Габровска духовна околия
30. „Св. Архангел Михаил” – с. Трънито, Габровска духовна околия

Горнооряховска духовна околия

1. „Св.Троица” – с. Асеново, Горнооряховска духовна околия
2. „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Балканци, Горнооряховска духовна околия
3. „Св. Архангел Михаил” – с. Благоево, Горнооряховска духовна околия

4. „Св. Димитър” – с. Бреговица, Горнооряховска духовна околия
5. „Св. Димитър” – с. Владислав, Горнооряховска духовна околия
6. „Св. Георги” – с. Върбица, Горнооряховска духовна околия
7. „Св. Атанасий” – гр. Горна Оряховица
8. „Св. Успение Богородично” – гр. Горна Оряховица
9. „Св. Георги” – гр. Горна Оряховица
10. „Св. Николай” – гр. Горна Оряховица
11. „Св. Троица” – гр. Горна Оряховица
12. „Св. Йоан Рилски” – гр. Горна Оряховица, кв. „Калтинец”
13. „Св. Св. Три Светители” – гр. Горна Оряховица, кв. „Пролет”
14. „Св. Йоан Рилски” – с. Горски Горен Тръмбеш, Горнооряховска духовна околия
15. „Св. Рождество Богородично” – с. Горски Долен Тръмбеш, Горнооряховска духовна околия
16. „Св. Архангел Михаил” – с. Горско Ново село, Горнооряховска духовна околия
17. „Св. Архангел Михаил” – с. Горски Сеновец, Горнооряховска духовна околия
18. „Св. Георги” – с. Джулюница, Горнооряховска духовна околия
19. „Св. Успение Богородично” – с. Добри дял, Горнооряховска духовна околия
20. „Св. Георги” – гр. Долна Оряховица, Горнооряховска духовна околия
21. „Св. Успение Богородично” – гр. Долна Оряховица, Горнооряховска духовна околия
22. „Св. Успение Пресв. Богородица” – с. Драганово, Горнооряховска духовна околия
23. „Св. Прор. Илия” – с. Драганово, Горнооряховска духовна околия
24. с. Кавлак – енория, Горнооряховска духовна околия – няма храм
25. „Св. Георги” – с. Камен, Горнооряховска духовна околия
26. „Св. Димитър” – с. Кесарево, Горнооряховска духовна околия
27. „Св. Параскева” – с. Козаревец, Горнооряховска духовна околия
28. „Св. Димитър” – с. Крушето, Горнооряховска духовна околия
29. „Св. Димитър” – с. Лозен, Горнооряховска духовна околия
30. „Св. Атанасий” – гр. Лясковец, Горнооряховска духовна околия
31. „Св. Георги” – гр. Лясковец, Горнооряховска духовна околия
32. „Св.Василий” – гр. Лясковец, Горнооряховска духовна околия
33. „Св. Димитър” – гр. Лясковец, Горнооряховска духовна околия
34. „Св. Николай” – гр. Лясковец, Горнооряховска духовна околия
35. „Св. Димитър” – с. Мерданя, Горнооряховска духовна околия
36. „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Мирово, Горнооряховска духовна околия
37. „Св. Пророк Илия” – с. Нова Върбовка, Горнооряховска духовна околия
38. „Св. Архангел Михаил” – с. Ново Градище, Горнооряховска духовна околия
39. „Св. Троица” – с. Орловец, Горнооряховска духовна околия
40. „Св. Архангел Михаил” – с. Паисий, Горнооряховска духовна околия
41. „Св. Димитър” – с. Писарево, Горнооряховска духовна околия
42. „Св. Марина” – с. Поликраище, Горнооряховска духовна околия
43. „Св. Димитър” – с. Правда, Горнооряховска духовна околия
44. „Св. Възнесение Господне” – с. Първомайци, Горнооряховска духовна околия
45. „Св. Въведение Богородично” – с. Родина, Горнооряховска духовна околия
46. „Св. Въведение Богородично” – с. Сливовица, Горнооряховска духовна околия
47. „Св. Успение Богородично” – гр. Стражица, Горнооряховска духовна околия
48. „Св. Василий Велики” – гр. Стражица, Горнооряховска духовна околия
49. „Св. Успение Богородично” – с. Стрелец, Горнооряховска духовна околия
50. „Св. Параскева” – с. Сушица, Горнооряховска духовна околия
51. „Св. Параскева” – с. Теменуга, Горнооряховска духовна околия
52. „Св. Николай” – с. Царски извор, Горнооряховска духовна околия
53. „Св. Архангел Михаил” – с. Янтра, Горнооряховска духовна околия

Дряновска духовна околия

1. „Св. Параскева” – с. Буря, Дряновска духовна околия
2. „Св. Петка” – с. Ганчовец, Дряновска духовна околия
3. „Св. Рождество Христово” – с. Геша, Дряновска духовна околия
4. „Св. Рождество Христово” – с. Голямо Българени, Дряновска духовна околия
5. „Св. Рождество Богородично” – с. Гостилица, Дряновска духовна околия
6. „Св. Димитър” – с. Длъгня, Дряновска духовна околия
7. „Св. Троица” – гр. Дряново
8. „Св. Въведение Богородично” – гр. Дряново
9. „Св. Николай” – гр. Дряново
10. „Св. Димитър” – с. Караиванца, Дряновска духовна околия
11. „Св. Благовещение” – с. Керека, Дряновска духовна околия
12. „Св. Георги” – с. Косарка, Дряновска духовна околия
13. „Св. Въведение Богородично” – с. Маноя, Дряновска духовна околия
14. „Св. Йоан Рилски” – с. Скалско, Дряновска духовна околия

15. с. Славейково – храм „Параклиса”, Дряновска духовна околия
16. с. Соколово – енория, Дряновска духовна околия
17. „Св. Николай” – с. Янтра, Дряновска духовна околия

Еленска духовна околия

1. „Св. Георги” – с. Беброво, Еленска духовна околия
2. „Св. Димитър” – с. Блъсковци, Еленска духовна околия
3. „Св. Николай” – с. Босевци, Еленска духовна околия
4. „Св. Йоан Кръстител” – с. Дединци, Еленска духовна околия
5. „Св. Въведение Богородично” – с. Дрента, Еленска духовна околия
6. „Св. Въведение Богородично” – с. Илаков рът, Еленска духовна околия
7. „Св. Прор. Илия” – с. Кипилово, Еленска духовна околия
8. „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Константин, Еленска духовна околия
9. „Св. Рождество Богородично” – гр. Елена
10. „Св. Успение Богородично” – гр. Елена
11. „Св. Николай” – гр. Златарица, Еленска духовна околия
12. „Св. Димитър” – с. Костел, Еленска духовна околия
13. „Св. Архангел Михаил” – с. Мийковци, Еленска духовна околия
14. „Св. Василий Велики” – с. Палици, Еленска духовна околия
15. „Св. Николай” – гр. Елена, кв. Разпоповц, Еленска духовна околия и
16. „Св. Успение Богородично” – с. Руховци, Еленска духовна околия
17. „Св. Димитър” – с. Средни колиби, Еленска духовна околия
18. „Св. Успение Богородично” – с. Стара река, Еленска духовна околия
19. „Св. Възнесение” – с. Стеврек, Еленска духовна околия
20. „Св. Успение Богородично” – с. Тодювци, Еленска духовна околия
21. „Св. Николай” – с. Тънки рът, Еленска духовна околия
22. „Св. Архангел Михаил” – с. Шилковци, Еленска духовна околия
23. „Св. Троица” – с. Яковци, Еленска духовна околия

Никополска духовна околия

1. с. Асеново – енория
2. с. Бацова махала – енория
3. „Св. Параскева” – с. Брест
4. „Св. Параскева” – с. Бръшляница
5. „Св. Димитър” – с. Бяла вода
6. „Св. Пророк Илия” – с. Въбел
7. „Св. Георги” – с. Гиген
8. „Св. Георги” – гр. Гулянци
9. „Св. Георги” – с. Дебово
10. Църк. настоятелство – с. Долни Вит
11. „Св. Параскева” – с. Драгаш войвода
12. „Св. Димитър” – с. Дъбован
13. „Св. Йоан Рилски” – с. Загражден
14. „Св. Параскева” – с. Искър
15. „Св. Димитър” – с. Коиловци
16. „Св. Димитър” – с. Кулина вода (свещ. Валентин Атанасов Илиев)
17. „Св. Св. Константин и Елена” – с. Ленково
18. „Св. Троица” – с. Лозица
19. „Св. Параскева” – с. Мечка
20. „Св. Архангел Михаил” – с. Милковица
21. „Св. Никола” – с. Муселиево
22. „Св. Успение Богородично” – гр. Никопол
23. „Св. Възнесение” – с. Новачене
24. „Св. Йоан Рилски” – с. Санадинова
25. „Св. Николай” – гр. Славяново
26. „Св. Николай” – с. Сомовит
27. с. Черквица – няма храм
28. с. Шияково – няма храм

Павликенска духовна околия

1. с. Аспарухово – енория
2. „Св. Йоан Рилски” – с. Батак
3. „Св. Димитър” – с. Бутово
4. „Св. Димитър” – с. Бяла река

5. „Св. Димитър” – гр. Бяла Черква
6. „Св. Димитър” – с. Варана
7. „Св. Пророк Илия” – с. Вишовград
8. „Св. Димитър” – с. Водолей
9. „Св. Архангел Михаил” – с. Върбовка
10. „Св. Димитър” – с. Горна Липница
11. „Св. Димитър” – с. Горна Студена
12. „Св. Георги” – с. Горско Сливово
13. „Св. Николай” – с. Градище
14. „Св. Успение Богородично” – с. Димча
15. „Св. Параскева” – с. Дичин
16. „Св. Николай” – с. Долна Липница
17. „Св. Йоан Рилски” – с. Дъскот
18. „Св. Архангел Михаил” – с. Емен
19. „Св. Параскева” – с. Караисен
20. „Св. Възнесение Господне” – с. Крамолин
21. „Св. Възнесение” – с. Красно Градище
22. „Св. Параскева” – гр. Левски
23. „Св. Архангел Михаил” – с. Лесичери
24. „Св. Архангел Михаил” – с. Малчика
25. „Св. Успение Богородично” – с. Михалци
26. „Св. Параскева” – с. Мусина
27. „Св. Архангел Михаил” – с. Недан
28. „Св. Рождество Богородично” – гр. Павликени
29. „Св. Архангел Михаил” – с. Паскалевец
30. „Св. Параскева” – с. Пареш
31. „Св. Въведение Богородично” – с. Русаля
32. „Св. Йоан Рилски” – с. Батак
33. „Св. Йоан Рилски” – с. Сломер
34. „Св. Димитър” – с. Стамболово
35. „Св. Св. апли Петър и Павел” – гр. Сухиндол

Свищовска духовна околия

1. „Св. Йоан Рилски” – с. Алеково
2. „Св. Архангел Михаил” – с. Александрово
3. „Св. Георги” – гр. Белене
4. „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Божурлък
5. с. Босилковци – няма храм
6. „Св. Възнесение Господне” – с. Българене
7. „Св. Архангел Михаил” – с. Българско Сливово
8. „Св. Пророк Илия” – с. Вардим
9. „Св. Рождество Богородично” – с. Вързулица
10. „Св. Георги” – с. Деков
11. „Св. Параскева” – с. Деляновци
12. „Св. Параскева” – с. Джулюница
13. „Св. Йоан Рилски” – с. Драгомирово
14. „Св. Вмчк Прокопий” – с. Изгрев
15. „Св. Възнесение” – с. Караманово
16. „Св. Атанасий” – с. Козар Белене
17. „Св. Димитър” – с. Козловец
18. „Св. Димитър” – с. Масларево
19. „Св. Архангел Михаил” – с. Морава
20. „Св. Димитър” – с. Новград
21. „Св. Троица” – с. Овча Могила
22. „Св. Троица” – с. Павел
23. „Св. Архангел Михаил” – с. Пейчиново
24. „Св. Георги” – с. Петокладенци
25. „Св. Архангел Михаил” – с. Пиперково
26. „Св. Димитър” – гр. Свищов
27. „Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Свищов
28. „Св. Преображение” – гр. Свищов
29. „Св. Троица” – гр. Свищов
30. „Св. Възнесение” – гробищен парк – гр. Свищов
31. параклис „Св. Илия” – пожарна – гр. Свищов
32. параклис „Св. Дух” – гробища – гр. Свищов
33. „Св. Димитър” – с. Стежерово

34. „Св. Параскева” – с. Страхилово
35. „Св. Параскева” – с. Татари
36. „Св. Архангел Михаил” – с. Хаджи Димитрово
37. „Св. Троица” – с. Царевец
38. „Св. Параскева” – с. Червена

Севлиевска духовна околия

1. „Св. Димитър” – с. Агатово
2. „Св. Димитър” – с. Батошево
3. „Св. Троица” – с. Бериево
4. „Св. Успение Богородично” – с. Боазът
5. „Св. Параскева” – с. Богатово
6. „Св. Архангел Михаил” – с. Горна Росица
7. „Св. Параскева” – с. Горско Калугерово
8. „Св. Рождество Пресв. Богородица” – с. Градище
9. „Св. Архангел Михаил” – с. Градница
10. „Св. Троица” – с. Гъбене
11. „Св. Димитър” – с. Дамяново
12. „Св. Димитър” – с. Добромирка
13. „Св. Николай” – с. Драгиевци
14. „Св. Параскева” – с. Душево
15. „Св. Рождество Богородично” – с. Енев рът
16. „Св. Параскева” – с. Идилево
17. „Св. Димитър” – с. Кормянско
18. „Св. Възнесение” – с. Крамолин
19. „Св. Николай” – с. Крушево
20. „Св. Николай” – с. Кръвеник
21. „Св. Параскева” – с. Купен
22. „Св. Параскева” – с. Младен
23. „Св. Димитър” – с. Млечево
24. „Св. Параскева” – с. Петко Славейково
25.”Св. Архангел Михаил” – с. Ряховците
26. „Св. Прор. Илия” – гр. Севлиево
27. „Св. Троица” – гр. Севлиево
28. „Св. Вмчк Георги” – с. Селище
29. „Св. Йоан Рилски” – с. Сенник
30. „Св. Димитър” – с. Стоките
31. „Св. Георги” – с. Столът
32. „Св. Вмчк Димитрий” – с. Търхово
33. „Св. Йоан Рилски” – с. Угорелец
34. „Св. Св. Безсребр. Козма и Дамян” – с. Хирево
35. „Св. Димитър” – с. Шумата

Тревненска духовна околия

1. „Св. Преображение Господне” – с. Белица
2. „Св. Йоан Кръстител” – с. Бочуковци
3. параклис „Св. Йоан Рилски” – с. Бъзовец
4. „Св. Успение Богородично” – с. Енчевци
5. „Св. Николай” – с. Искра
6. „Св. Димитър” – с. Нейковци
7. „Св. Пророк Илия” – гр. Плачковци
8. „Св. Богоявление” – с. Радовци
9. „Св. Пророк Илия” – с. Станчов хан
10. „Св. Архангел Михаил” – гр. Трявна
11. „Св. Георги” – гр. Трявна
12. „Св. Димитър” – с. Фъревци
13. „Успение Пресв. Богородица” – с. Царева Ливада

Онлайн ресурси.

6. **Видинска**

Гръцки митрополити

Константин (оловен печат от ок. 1075)
Касиан (юли 1381 – септември 1392).
Йоасаф Бдински (1392-)
Стефан (споменат в 1535)
Неофит (споменат в 1561)
Антим (споменат в 1584/5 и 1590)
Даниил (март 1606†)
Софроний (избран на 20 март 1606 , отстранен в 1620)
Евтимий (избран през юни 1620)
Гавриил (оттеглил се в 1640)
Софроний (избран на 7 май 1640 г.), отстранен в 1660. Бивш Атински м.
Филотей (избран през март 1660)
Лаврентий (споменава се през юли 1668 г., полудял и отстранен в 1670)
Даниил (избран през декември 1670 г., оттеглил се в 1676)
Тимотей (избран на 20 май 1676)
Партений IV Цариградски – местоблюстител (от март 1685)
Симеон (споменава се в 1700-1701) и 1708; митрополит до 1716
Никифор (1716-1729)
Григорий II Месемврийски – местоблюстител (от 1729)
Калиник (1733-1754)
Мелетий (избран на 5 декември 1754, преместен в 1763)
Йосиф (избран през май 1763, 1766†)
Антим (избран през март 1766, 1777†)
Йеремия (избран за Видински м. през декември 1777, преместен в 1790 от ноември 1790 до смъртта си през ноември 1810 Халкидонски м.)
Матей (избран през ноември 1790, 1794†)
Григорий (избран през ноември 1794, преместен в 1801 в Деркоска епархия)
Венедикт (избран през юни 1801, подал оставка в 1803)
Калиник (избран през лятото на 1803, 1807†)
Дионисий (избран през март 1807, преместен през 1814)
Паисий (избран през януари 1814 , оттеглил се в 1826)
Герман (август 1826-1831), вселенски патриарх от 1842 до 1845 и от 1852 до 1853
Антим (избран през май 1831, 1840†)
Кирил (избран през юли 1840, остранен в 1846)
Венедикт Византийски (избран на 14 ноември 1846 г., оттеглил се в 1852)
Паисий (избран на 22 февруари 1852), преместен през 1868. На 16 май 1864 е изпратен като екзарх в Нишавската епархия. През ноември 1864 бяга от епархията си в Цариград. На 1 март 1865 тръгва обратно. На следната година е избран за член на Синода и на 19 март 1866 пристига пак в Цариград.

Български митрополити

Антим (Чалъков) (1868-1872; 1878-1888)
Кирил (Стоичков) (1889-1914)
Неофит (Караабов) (1914-1971)
Филарет (Игнатов) (1971-1987)
Дометиан (Топузлиев) (1987-2017)
Даниил (Николов) (2018-)

Манастири

Видинско

Алботински скален манастир, село Раброво – от XIII век, недействащ
Брусарски манастир „Св. Архангел Михаил", Ломска ДО – от XIX век, действащ, без монаси
Добридолски манастир „Св. Троица", Ломска ДО – от XI век, действащ, мъжки
Изворски манастир „Св. Успение Богородично", Видинска ДО – от XII век, действащ, женски
Клисурски манастир „Св. Св. Кирил и Методий", Берковска ДО – от XII век, действащ, женски
Лопушански манастир „Св. Йоан Предтеча", Берковска ДО – от X век, действащ, мъжки
Раковишки манастир „Св. Троица", Кулска ДО – от X век, действащ, мъжки
Чипровски манастир „Св. Иван Рилски", Берковска ДО – от X век, действащ, мъжки

Храмове

Белоградчишка духовна околия

„Св. Прор. Илия", Рабиша
„Св. Св. Кирил и Методий", Раяновци
„Св. Св. Константин и Елена", Гранитово, построен през 1873
„Св. Св. Апли Петър и Павел", Дъбравка
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Салаш
„Св. Възнесение Христово", Праужда
„Св. Възнесение Христово", Стакевци
„Св. Възнесение Христово", Протопопинци
„Св. Възнесение Христово", Средогрив, построен през 1890
„Св. Георги", Белоградчик
„Св. Троица", Боровица
„Св. Троица", Долни Лом, построен през 1848
„Св. Параскева", Горни Лом
„Св. Никола", Търговище
„Св. Йоан Кръстител", Върбово
„Св. Йоан Рилски", Чупрене

Берковска духовна околия

„Рождество на Пресв. Богородица", Берковица, 1848
„Св. Николай Чудотворец", Берковица, 1871

Видинска духовна околия

„Св. Рождество на Пресв. Богородица", Гъмзово
„Св. Рождество на Пресв. Богородица", Дунавци
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Арчар
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Брегово
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Видин
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Ново село
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Сланотрън
„Св. Успение на Пресв. Богородица", Ясен
„Св. Възнесение Господне", Буковец
„Св. Възнесение Господне", Винарово
„Св. Възнесение Господне", Динковица
„Св. Възнесение Господне", Извор
„Св. Възнесение Господне", Каленик
„Св. Възнесение Господне", Куделин
„Св. Възнесение Господне", Слана бара
„Св. Възнесение Господне", Флорентин
„Св. Вмчк Георги", Антимово
„Св. Вмчк Георги", Балей
„Св. Вмчк Георги", Делейна
„Св. Вмчк Георги", Новоселци
„Св. Димитър", Буковец
„Св. Димитър", Видин
„Св. Димитър", Гъмзово
„Св. Прор. Илия", Градец
„Св. Прор. Илия", крайпътен комплекс „Фанти Г"
„Св. Св. Константин и Елена", Жеглица
„Св. Св. Константин и Елена"
„Св. Никола", Ново село
„Св. Николай", Връв
„Св. Николай Чудотворец", Видин
„Св. Пантелеймон", Видин
„Св. Петка", Акациево, построен 2010 г.
„Св. Петка", Видин
„Св. Св. Апли Петър и Павел", Гомотарци
„Св. Св. Апли Петър и Павел", Дружба
„Св. Св. Апли Петър и Павел", Кутово
„Св. Св. Апли Петър и Павел", Майор Узуново
„Св. Вмчк Прокопий", Бела Рада
„Св. Теодор Тирон", Видин

„Св. Троица”, Иново
„Св. Троица”, Капитановци
„Св. Троица”, Кошава
„Св. Троица”, Неговановци
„Св. Троица”, Покрайна
„Св. Троица”, Ракитница
„Св. Троица” Тияновци

Кулска духовна околия

„Св. Троица”, Бойница
„Св. Троица”, Грамада
„Св. Св. Апли Петър и Павел”, Кула
„Св. Св. Апли Петър и Павел”, Бориловец
„Св. Апли Петър и Павел”, Медешевци
„Св. Възнесение Господне”, Раброво
„Св. Николай Чудотворец”, Шишенци
„Св. Успение на Пресв. Богородица”, Подгоре
„Св. Рождество на Пресв. Богородица”, Големаново
„Св. Св. Кирил и Методий”, Цар-Петрово
„Св. Св. Кирил и Методий”, Цар Шишманово
„Св. Димитър”, Тошевци
„Св. Вмчк Георги”, Раковица

Ломска духовна околия

„Св. Параскева”, Орсоя
„Св. Параскева”, Брусарци
„Св. Тройца”, Сливата
„Св. Тройца”, Ярловица
„Св. Георги”, Василовци
„Св. Богородица”, Трайково
„Св. Въведение Богородично”, Дреновец
„Св. Успение Богородично”, Сталийска махала
„Св. Неделя”, Киселево
„Св. Никола”, Крива бара
„Св. Никола”, Буковец
„Св. Никола”, Сливовик
„Св. Петка”, Медковец
„Св. Св. Апли Петър и Павел”, Сталийска махала
„Св. Възнесение”, Аспарухово
„Св. Никола”, Мокреш

7. **Врачанска**

Епископи на Вселенската патриаршия

Теофил (споменава се в 1761)
Серафим (споменава се в 1782 и 1788, 1794†)
Софроний (1794-1803)
Антим (1803-1813)
Методий (ср. на 1813-1827)
Тимотей (споменат в 1827, оттеглил се най-вероятно в 1830)
Агапий (1833-1849)
Партений (избран на 26 октомври 1849, уволнен в 1852)
Доротей (избран в 1852, преместен в 1860)
Паисий (избран на 12 ноември 1860, преместен през 1872; през 1865 бяга в Цариград и в епархията е изпратен патриаршески екзарх, на 21 март 1866 заминава обратно за епархията си)
Неофит (октомври 1872 – юли 1882)

Митрополити на Българската екзархия и патриаршия

Аверкий Петрович (1872-1874)
Константин (1884-1912)
Климент (1914-1930)
Паисий (1930-1974)
Калиник (1974-1992)

Per aspera ad astra!

Игнатий Знеполски (1992 – 29 май 1994) временно-управляващ
Игнатий Врачански (29 май 1994 – 1 октомври 1998)
Калиник (1 октомври 1998 – 26 декември 2016)
Григорий (12 март 2017 –)

Манастири

Черепишки манастир „Св. Успение Богородично"
Бистрецки манастир „Св. Иван Рилски"
Градешнишки манастир „Св. Йоан Предтеча"
Струпецки манастир „Св. Пророк Илия"

Недействащи манастири

Долнобешовишки манастир „Св. Архангел Михаил"
Мътнишки манастир „Св. Николай"

Храмове

Врачанска духовна околия

Митрополитски храм „Св. Николай"
Катедрален храм „Св. Апостоли"
Възнесенска църква храм-паметник „Св. Софроний Епископ Врачански"
„Св. Царей"
гр. Мездра – „Св. Георги Победоносец"
Криводол – „Св. Троица"
Роман – „Св. Параскева"

Слатинска духовна околия

Бяла Слатина – храм „Св. Петка"
Кнежа – храм „Св. Троица"
Койнаре – храм „Св. Троица"

Оряховска духовна околия

Оряхово – храм „Св. Успение Богородично"
Козлодуй – храм „Св. Троица"
Мизия – храм „Св. Св. Апли Петър и Павел"
Бутан – храм „Св. Възнесение"
Хайредин – храм „Св. Параскева"
Онлайн ресурс.

8. **Главиницка (от 1932 – епископия)**

Титулярни епископи на Вселенската патриаршия

Варнава (Росич) (10 април 1910 – 17 ноември 1920)

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия

Климент (Българов) (21 септември 1932 – 8 септември 1942)
Стефан I (Стайков) (2 април 1950 – 21 януари 1962)
Стефан II (Йовков) (4 април 1965 – 19 август 1970)
Симеон (Костадинов) (14 януари 1973 – 17 април 1986)
Йоан (Стойков) (30 ноември 2010 – 22 февруари 2019†)

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. С., 1924, с. 168, 169, 170.*

9. **Дебърско-Кичевска** – **районите на Охрид, Струга, Дебър, Кичево и Брод, в които се намират и петте ѝ архиерейски наместничества**

Охридска катедра

Глави

Лихнидски (Охридски) епископи

Лаврентий Лихнидски (споменат в 515)

Преспански и Охридски митрополити на Цариградската патриаршия

Митрополит Йосиф Охридски (?-?)
Исая Преспански и Охридски (1776-1793)
Григорий Преспански и Охридски (?-?)
Киприян Преспански и Охридски (-1802)
Калиник Преспански и Охридски (1802-1843)
Йосиф Преспански и Охридски (1843-1847)
Дионисий Преспански и Охридски (1847-1858)
Йоаникий Преспански и Охридски (1858-1859)
Мелетий Преспански и Охридски (1860-1880)
Александър Триандафилидис (1880-1892)
Антим Гедзис (1892-1895)
Амвросий Ставринос (1895-1896)
Панарет Петридис (1896-1899)
Антим Анастасиадис (1899-1906)
Герман Сакеларидис (1906-1909)
Йоаким Лептидис (1909-1911)
Антим Тумбалидис (1911-1915)

Охридски митрополити на Българската екзархия

Натанаил Охридски и Преспански (1872-1880)
Синесий Охридски и Преспански (1884-1894)
Григорий Охридски и Преспански (1894-1897)
Методий Охридски и Преспански (1897-1909)
Борис Охридски и Преспански (1910-1913, 1915-1918)

Охридски епископи на Сръбската православна църква

Николай Велимирович (1920-1931)

Дебърско-кичевски митрополити на Македонската православна църква

Методий Дебърско-Кичевски (1968-1976)
Ангеларий Дебърско-Кичевски (1977-1981)
Тимотей Австралийски, управляващ (1981-1995)
Тимотей Дебърско-Кичевски (1995-)

Манастири и църкви

Бигорски манастир „Св. Йоан Кръстител", край река Радика
Манастирът „Св. Св. Климент и Пантелеймон", Охрид
Манастир „Св. Наум", на брега на Охридското езеро
Манастирът „Св. Георги", село Райчица, Дебърско
Манастирът „Въведение Пресв. Богородица Пречиста", Кичевско
Църквата „Св. София", Охрид
Църквата „Св. Богородица Перивлепта" („Св. Климент"), Охрид
Църквата „Св. Йоан Богослов Канео", Охрид
Църквата „Св. Богородица Заум", на брега на Охридското езеро
Църквата „Св. Богородица Каменско", Охрид

Онлайн ресурс.

10. **Деволска**

Епископи на Българската патриаршия

Марко (X в.)

Епископи на Охридската архиепископия

Теодосий (1078)
Михаил (нач. на XII в.)
Григорий (споменат в 1361 и 1365)

Титулярни епископи на Българската патриаршия

Теодосий (5 октомври 1998 – 3 януари 2017)

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 167, 339.*

11. **Дедеагачка, Траянополска и Самотракийска**

Епископи

Александър (300)
Теодул (340?-342)
Синклитий (400)
Петър (431)
Василий (449-457?)
Йоан? (459)
Флавиан (483)
Абунданций (**Афтоний**?) (521)
Елевсий (553)
Леон (787)
Никифор? (879)
Евстратий? (879)
Георгий (997)
Никифор (1084)
Михаил Варис (XI-XII в.)
Прокопий (XII в.)
Анонимен (1134)
Никифор (1147)
Анонимен (1169)
Анонимен (1229)
Йоан Кондумнис (1261-1270)
Йоан (наместник) (1285)
Макарий (1294)
Анонимен, при Патриарх Нифон (1310-1313)
Анонимен, при Патриарх Йоан (1313-1320)
Йоаникий (1329)
Ваканция (1341?-1346)
Герман (1347-1365)

Траянополски и Маронийски

Симеон, като Маронейски м. (1393)
Доротей, като Еноски м. (1467)
Нифонт, като Еноски м. (1483-1484)
Дионисий, като Маронийски м. (1497-1498)
Гавриил, като Траянуполски-Маронейски м. (1565)
Арсений, като Маронейски м. (1567)
Анонимен, като Маронейски м. (1570)
Йоасаф, като траянуполски м. (1575)
Никанор, като траянуполски м. (1580)
Пахомий (1590)
Партений (1601-1602)
Мелетий (1602)
Калиник, като Маронейски м. (1616)

Никифор (1652-1658)
Макарий (1658)
Гедеон (1690)
Йеремия (1690)

Траянуполски титулярни епископи

Партений (1795)
Антим (1831-1855?)
Софроний (1855)
Яков (1857-1859)
Дионисий Романов (1861?)

Еноски и Траянуполски митрополити

Антим (11 октомври 1877 – 15 октомври 1888)
Лука (15 октомври 1888 – 22 май 1899)
Герман (22 май 1899 – 8 август 1903)
Леонтий (8 август 1903 – 27 януари 1907)
Йоаким (27 януари 1907 – 20 декември 1923)

Дедеагачки, Траянуполски и Самотракийски

Гервасий (1922-1934)
Йоаким (1934-1966)
Константий (1967-1974)
Антим (1974-2004)
Антим (2004-)

Титулярна епархия на Българската православна църква

Траянополска е титулярна епископия на Българската православна църква (от 19 юни 1931)

Траянополски епископи

Антим (19 юни 1931 – 26 септември 1937)
Симеон (27 декември 1953 – 24 май 1971)
Иларион (21 януари 1981 – 12 октомври 2003)
Киприан (3 март 2008 – 11 декември 2016)

*Лит.: **Велев**, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

12. **Доростолска**

Силистренски митрополити

Леонтий (оловен печат от ок. 1055, споменат в 1072)
Христофор (оловен печат от ок. 1085, споменат през 1082)
Лъв (споменат през 1166)
Захарий (споменат в 1360)
Калист (споменат в 1438-1439)
Партений (споменава се през 1564, януари 1565 и април 1580)
Григорий (споменава се през май 1590 и юни 1591)
Йоасаф (споменат през януари 1605)
Митрофан (избран през август 1618)
Йоаким (споменат на 27.06.1618, отстранен през април 1628 и наново през 1633)
Мелетий (споменат в 1622, отстранен през 1626)
Антоний (избран през август 1623, споменат на 24.09.1628)
Григорий (споменат през 1631)
Антоний (избран на 22.03.1633, свален през 1637 и повторно август 1643)
Еремия (избран през октомври 1637)
Паисий (избран в кр. на 1647)
Антоний (до 16.03.1650)
Макарий (избран през юли 1651, отстранен през март 1674)
Дионисий (избран на 21.03.1674)
Макарий (споменат през март 1677 и октомври 1684)

Per aspera ad astra!

Генадий (споменат в 1682 и 1683)
Партений (споменат през февруари 1687 – март 1689)
Атанасий (споменаван от юли 1691 до октомври 1710)
Йеротей, светско име Йоан Комнин (избран в 1710, починал в Букурещ през 1719)
Серафим (1719-1725)
Константин (1725-1734)
Вартоломей (избран през ноември 1734, преместен през 1764)
Кирил (избран и починал в 1764)
Партений (избран през юли 1764, отстранен в 1790)
Григорий I, бивш Варненски м. (избран през декември 1790, оттеглил се през 1800)
Григорий II, бивш Варненски м. (избран през септември 1800, оттеглил се през януари 1806)
Кирил (избран през януари 1806, напуснал към април 1813)
Калиник (избран през април 1813, преместен през 1821)
Антим (избран през март 1821, напуснал през септември 1836)
Григорий (избран през ноември 1836, 1839/40†)
Йероним (избран през януари 1840, 1851†)
Дионисий II Доростолски (избран на 18.11.1851, до 1867)
Матей (септември 1867 – октомври 1876)

Доростолски и Червенски български митрополити
(със седалище в Русе)

Григорий (1872-1898)
Василий (1899-1927)
Михаил (1927-1961)
Софроний (1962-1994)
Неофит (1994-2003)

Доростолски митрополити

Иларион (2003-2009)
Амвросий (2010-)

Манастири

Айдемирски манастир „Св. Покров Богородичен”
Каменски манастир „Св. Възнесение Господне”

Храмове

1. гр. Силистра, митрополитски храм „Св. Св. Петър и Павел”, ул. „Софроний Врачански”, N 6, Ставр. ик. Добри Чаков Иванов
2. с. Айдемир, храм „Св. Тройца”, ул. „Златна Тоня”, N 1, Протойерей Георги Христов Попов
3. с. Калипетрово, храм „Св. Димитрий”, ул. „Рашко Блъсков”, Ставр. ик. Добри Чаков Иванов
4. с. Иширково, храм „Св. Прор. Илия”, Ставр. ик. Добри Чаков Иванов
5. с. Бабук, храм „Св. Прор. Илия”, ул. „Хан Аспарух”, N 12, протойерей Георги Христов Попов
6. с. Българка, храм „Св. Георги Победоносец”, протойерей Валентин Калинов Неделчев
7. с. Срацимир, храм „Св. Димитрий”, протойерей Валентин Калинов Неделчев
8. с. Кайнарджа, храм „Св. Троица”, протойерей Добри Костадинов Върбанов
9. с. Светослав, храм „Св. Архангел Михаил”, протойерей Добри Костадинов Върбанов
10. с. Гарван, храм „Св. Димитрий Солунски”, протойерей Стефан Иванов Димитров
11. с. Попина, храм „Св. Георги Победоносец”, протойерей Стефан Иванов Димитров
12. с. Поляна, храм „Рождество на Пресв. Богородица”, протойерей Стефан Иванов Димитров
13. с. Сребърна, храм „Св. Архангел Михаил”, протойерей Стефан Иванов Димитров
14. с. Ветрен, храм „Св. Димитрий”, протойерей Стефан Иванов Димитров
15. с. Сърпово, храм „Св. Йоан Рилски”, ставр. ик. Добри Чаков Иванов
16. с. Брадвари, храм „Св. Петка Епиватска”, ставр. ик. Добри Чаков Иванов
17. с. Смилец, храм „Св. Архангел Михаил”, ставр. ик. Добри Чаков Иванов
18. с. Йорданово, храм „Св. Емилиян Доростолски”, ставр. ик. Добри Чаков Иванов
19. гр. Дулово, храм „Св. Вмчк Георги”, свещ. ик. Райчо Радев Върбанов
20. с. Прохлада, храм „Св. Рождество Богородично”, свещ. ик. Райчо Радев Върбанов
21. с. Козяк, храм „Рождество на Св. Йоан Кръстител”, свещ. ик. Райчо Радев Върбанов
22. с. Секулово, храм „Св. Архидякон Стефан”, свещ. ик. Райчо Радев Върбанов
23. с. Межден, храм „Св. Вмчк Димитър”, свещ. ик. Райчо Радев Върбанов
24. с. Окорш, храм „Св. Рождество Богородично”, свещ. Роман Тодоров Михалев
25. с. Гръмчарово, храм „Св. Успение Богородично”, свещ. ик. Райчо Радев Върбанов
26. с. Пайсиево, свещ. ик. Роман Тодоров Михалев

27. с. Искра, храм „Св. Възнесение Господне”, свещ. Георги Христов Михнев
28. с. Ирник, храм „Св. Архангел Михаил”, свещ. Георги Христов Михнев
29. с. Добротица, храм „Св. Св. Кирил и Методий”, свещ. Георги Христов Михнев
30. с. Ситово, храм „Св. Димитрий”, свещ. Георги Христов Михнев
31. с. Слатина, храм „Св. Св. Константин и Елена”, свещ. Георги Христов Михнев
32. гр. Алфатар, храм „Св. Троица”, ставр. ик. Георги Маринов Генков
33. с. Цар Асен, храм „Св. Вмчк Димитър”, ставр. ик. Георги Маринов Генков
34. с. Васил Левски, храм „Св. Вмчк Георги”, ставр. ик. Георги Маринов Генков
35. гр. Тервел, храм „Св. Димитрий”, свещ. Вълчо Петров Вълчев
36. гр. Тервел, нов храм „Св. Георги Победоносец”, свещ. Вълчо Петров Вълчев
37. с. Карапелит, храм „Св. Троица”, свещ. Васил Райков Иванов
38. с. Безмер, храм „Св. Троица”, свещ. Вълчо Петров Вълчев
39. с. Алеково, храм „Св. Рождество Богородично”, свещ. Вълчо Петров Вълчев
40. с. Честименско, храм „Св. Петка”, свещ. Вълчо Петров Вълчев
41. с. Жегларци, храм „Св. Вмчк Георги Победоносец”, ставр. ик Георги Стоянов Пейчев
42. с. Нова Камена, храм „Св. Рождество Богородично”, протойерей Валентин Георгиев Жеков
43. с. Кладенци, храм „Св. Вмчк Димитрий”, ставр. ик. Георги Стоянов Пейчев
44. с. Кутловица, храм „Св. Георги Победоносец”, свещ. Вълчо Петров Вълчев
45. с. Кочмар, храм „Св. Успение Богородично”, свещ. Васил Райков Иванов
46. с. Орляк, храм „Св. Св. Кирил и Методий”, ставр. ик Георги Стоянов Пейчев
47. с. Господиново, храм „Св. Св. Мчци Марк и Юли Доростолски”, протойерей Добри Костадинов Върбанов
48. с. Майор Ценович, храм „Св. Мчца Неделя”, протойерей Георги Христов Попов
49. с. Казимир, храм „Св. Мчци София, Вяра, Надежда и Любов”, ул. 1, N 68, протойерей Георги Христов Попов

Храмове, построени след възстановяването на Доростолска епархия

Храм „Св. Успение Богородично”, с. Гръндарово
Храм „Св. Георги Победоносец”, с. Жегларци
Храм „Св. Рождество Богородично”, с. Н. Камена
Храм „Св. Рождество Богородично”, с. Кочмар

Параклиси, построени след възстановяването на Доростолска епархия

Параклис „Св. Йоан Рилски”, с. Сърпово
Параклис „Св. Емилиан Доростолски”, с. Йорданово
Параклис „Св. Рождество Богородично”, с. Прохлада
Параклис „Св. Йоан Рилски”, в болницата на гр. Силистра

Изграждащи се в момента

Храм „Св. Рождество Богородично”, с. Поляна
Храм „Св. Димитрий”, с. Ветрен
Храм „Св. Рождество на Св. Йоан Кръстител”, с. Козяк
Храм „Св. Георги”, гр. Тервел
Храм „Св. Рождество Богородично”, с. Алеково
Храм „Св. Рождество Богородично”, с. Окорш
Храм „Св. Архангел Михаил”, с. Смилец

Храмове, които предстои да се строят

Храм „Св. Харалампи”, с. Краново
Храм „Св. Георги Победоносец”, гр. Силистра

Онлайн ресурс.

13. **Драговитийска**

Гръцки епископи

Петър (споменат в 879)

Титулярни епископи на Българската екзархия и Българската патриаршия

Йосиф (Бакърджиев) (29 юни 1909 – 7 септември 1914)
Павел (Константинов) (27 март 1921 – 23 март 1923)
Харитон (Вълчев-Аджамовски) (14 януари 1924 – 25 март 1958)
Йоан (Николов) (1 юли 1969 – 13 ноември 2005)

Per aspera ad astra!

Даниил (Николов) (20 януари 2008 – 4 февруари 2018)

*Лит.: **Велев**, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

14. **Знеполска**

Титулярни епископи

Паисий (Анков) (1 април 1923 – 21 септември 1930)
Софроний (Чавдаров) (1 ноември 1931 – 6 октомври 1935)
Йосиф (Илиев) (5 юли 1936 – 24 април 1994)
Филарет (Панайотов) (27 ноември 1938 – 21 май 1939)
Флавиан (Попов) (23 юни 1940 – 1 април 1956)
Йосиф (Диков) (7 април 1957 – 17 декември 1972)
Дометиан (Топузлиев) (15 декември 1974 – 26 юли 1987)
Игнатий (Димов) (28 юни 1988 – 29 май 1994)
Авенир (Арнаудов) (1 октомври 1998 – 11 юни 2001)
Николай (Севастиянов) (7 юли 2001 – 4 февруари 2007)
Йоан (Иванов) (18 март 2007 – 22 декември 2013)
Арсений (Лазаров) (6 юли 2014 –)

*Лит.: **Велев**, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

15. **Константийска**

Титулярни епископи на Вселенската патриаршия

Герман (10 април 1955 – 14 март 1965) – викарий на Американската архиепископия
Сотирий (27 януари 1974 – 15 март 1979) – викарий на Американската архиепископия, в Торонтски м.

Титулярни епископи на Българската патриаршия

Григорий (22 декември 1985 – 27 февруари 1994) – викарий на Старозагорската и на Великотърновската митрополия, ректор на Пловдивската и на Софийската семинария, във Великотърновски м.
Антоний (23 март 2008 – 27 октомври 2013) – викарий на Пловдивската митрополия в Смолян, в Западно и Средноевропейски м.
Яков (20 декември 2016 –) – викарий на Пловдивската митрополия в Пазарджик

*Лит.: **Мутафчиев**, П. Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, с. 228.*

16. **Крупнишка**

Титулярни епископи

Григорий (Узунов) (11 април 1965 – 13 февруари 1972)
Геласий (Михайлов) (7 май 1978 – 2 декември 1987)
Натанаил (Калайджиев) (25 март 1989 – 24 април 1994)
Инокентий (Петров) (26 ноември 2012 –)

Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 476.

17. **Кумановско-Осоговска**

Манастири и храмове
(*по азбучен ред на имената на светиите*)

„Св. Атанасий" (Кокошине)
Беляковски манастир
„Св. Богородица" (Пчиня)
„Св. Богородица" (Ранковце)
„Св. Въведение Богородично" (Шлегово)
„Св. Георги" (Градище)

„Св. Георги” (Жегляне)
„Св. Георги” (Конюх)
„Св. Георги” (Младо Нагоричане)
„Св. Георги” (Петралица)
„Св. Георги” (Старо Нагоричане)
„Св. Георги и Св. Никола” (Орах)
„Св. Георги Кратовски” (Кратово)
„Св. Димитър” (Крива паланка)
„Св. Димитър” (Страцин)
Забелски манастир (Република Северна Македония)
„Св. Илия” (Живине)
„Св. Илия” (Никуляне)
„Св. Йоаким Осоговски” (Осоговски манастир)
„Св. Йоан Кръстител” (Кратово)
Карпински манастир
Конюшка ротонда
„Св. Никола” (Беляковце)
„Св. Никола” (Винце)
„Св. Никола” (Гиновци)
„Св. Никола” (Градец)
„Св. Никола” (Колицко)
„Св. Никола” (Кратово)
„Св. Никола” (Кършане)
„Св. Никола” (Опила)
„Св. Никола” (Орашец)
„Св. Никола” (Псача)
„Св. Никола” (Рамно)
„Св. Никола” (Стрезовце)
„Св. Никола” (Търново)
„Св. Никола” (Шлегово)
„Св. Никола” (Шопско Рудари)
„Св. Никола” (Куманово)
„Св. Параскева” (Мургаш)
„Св. Петка” (Младо Нагоричане)
„Св. Петка” (Пезово)
„Св. Петка” (Радибуш)
„Св. Петка” (Ругинце)
Постница на Прохор Пчински
„Св. Рождество Богородично” (Осоговски манастир)
„Св. Спас” (Довезенци)
„Св. Теодор Тирон” (Конопница)
„Св. Троица” (Добрача)
„Св. Троица” (Куманово, Република Северна Македония)
„Св. Троица” (Мождивняк)
„Св. Троица” (Скачковце)
„Св. Троица” (Челорек)
„Св. Успение Богородично” (Матейче)

18. **Левкийска**

Епископи на Вселенската патриаршия

Симеон (879) участник на Цариградския събор

Титулярни епископи на Вселенската патриаршия

Акакий (1840)
Иларион (декември 1851 – март 1867)
Аверкий (26 октомври 1874 – януари 1881)
Леонтий (16 март 1886 – 15 февруари 1894)
Поликарп (6 юни 1894 – 22 октомври 1900)
Герман (2 март 1903 – 31 юли 1908) викарий на Халкидонската митрополия
Константин (4 март 1914 – 13 октомври 1922) викарий на Халкидонската митрополия
Панкратий – Παγκράτιος (6 ноември 1926 – 5 октомври 1943)
Маркос (10 септември 1950 – 11 март 1982) епископ на албанците в САЩ
Евмений (15 януари 1994 –) викарий на Германската епархия

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия

Гервасий (1873-1897) викарий на Пловдивската митрополия, в Сливенски м.
Варлаам (5 юли 1909 – 30 май 1937) викарий на Софийската митрополия, игумен на Рилския манастир
Климент (30 януари 1939 – 8 декември 1940) ректор на Черепишката семинария, в Старозагорски м.
Партений (8 април 1945 – 2 март 1982) викарий на Софийската митрополия, викарий на Американската и Австралийска митрополия
Неофит (8 декември 1985 – 3 април 1994) викарий на Софийската митрополия, ректор на Духовната академия, главен секретар на Св. Синод, в Доростолски и Червенски м.
Павел (1 октомври 1998 –) епископ на разположение на Св. Синод

*Лит.: **Шкорпил**, Х., К. **Шкорпил**. Тракия. Сакар планина и околността ѝ. // Паметници из Българско. Т. 1. Ч. 1. С., 1888, с. 59; **Мутафчиев**, Петър. Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, с. 228; **Батаклиев**, И. **Стефан Захариев** (Живот и дейност). // Стефан Захариев. Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза. Фототип. изд. с коментар. С., 1973, с. IX-XIX.*

19. **Ловчанска**

Ловчански епископи

Лонгин (митрополит, XII в., споменат в Бориловия синодик)
Мелетий (митрополит, XII в., споменат в Бориловия синодик)
Киприян (митрополит, XII в., споменат в Бориловия синодик)
Симеон I (митрополит, XII в., споменат в Бориловия синодик)
Симеон II (митрополит, преди 1360)
Партений (споменат в 1360)
Еремия (споменат в 1558)
Теофан (споменава се в 1590 и 1598)
Лаврентий (споменава се в 1618, 1619, 1620, 1622 и 1635)
Натанаил (споменат в 1635)
Симеон (споменава се в 1639 и 1640)
Кирил (споменава се в 1643-1644, епископ до 1651)
Езекил (избран през декември 1651, епископ до 16 август 1673, впоследствие Търновски м.)
Йоаникий (споменат в 1686)
Йоаким (споменат в 1698)
Генадий (убит в 1730)
Партений (избран през април 1730)
Паисий I (споменава се на 25 февруари 1749, 1757†)
Антим I (избран през април 1757, споменат в 1785)
Паисий II (споменат ок. 1768-1774)
Антим II (1794-1827)
Дионисий (избран през юли 1827, 1845†) опитал се да замени църковнославянските богослужебни книги с гръцки; в Пирдоп скрил славянските ръкописи в подземна стая в училището)
Мелетий I (избран през септември 1845, отстранен в 1848)
Мелетий II (избран на 16.07.1848, епископ до 2 февруари 1852)

Ловчански митрополити

Иларион (1852 – 3 юли 1872)
Дионисий II (1873 – 29 май 1875)
Йосиф (18 януари 1876 – 20 юни 1915)
След избора на митрополит Йосиф за български екзарх,
той запазва Ловчанската катедра и епархията има само управляващи до 1937.
митрополит **Натанаил** бивш Охридски (1880 – 24 март 1891)
епископ **Партений Велички** (24 март 1891 – 26 януари 1892)
епископ **Антим Брегалнишки** (15 август 1893 – 6 февруари 1897)
митрополит **Максим**, бивш Скопски (6 февруари 1897 – 1906)
епископ **Климент Браницки** (8 март 1909 – 19 януари 1914)
епископ **Максим Браницки** (май 1924 – 1934)
Антим (Шивачев) (14 ноември 1937 – 4 март 1939)
Филарет (Панайотов) (21 май 1939 – 28 юни 1960)
Максим (Минков) (1960 – 4 юли 1971)
Григорий (Узунов) (30 януари 1972 – 7 декември 2000)
епископ **Нестор** (Кръстев) (2000-2001)
Гавриил (Динев) (8 февруари 2001)

Манастири

Троянски ставропигиален манастир „Св. Успение Богородично” – под пряката юрисдикция на Св. Синод. Основан XVI в., действащ, мъжки, храмов празник 15 август.
Гложенски манастир „Св. Георги Победоносец”, основан XVI в., действащ, мъжки, храмов празник 5 май, Тетевенска духовна околия.
Ботевградски манастир „Св. Рождество Богородично”, Ботевградска духовна околия, XIX в., действащ, мъжки, храмов празник 8 септември.
Врачешки манастир „Св. 40 мъченици”, XIII в., обновен XIX в., действащ, девически, храмов празник 9 март, Ботевградска духовна околия.
Етрополски манастир „Св. Троица”, XII в., действащ, мъжки, храмов празник на Петдесетница (подвижен), Ботевградска духовна околия.
Правешки манастир „Св. Теодор Тирон”, XIX в., действащ, мъжки, храмов празник 17 февруари, Ботевградска духовна околия.
Чекотински манастир „Св. Архангел Михаил”, XIV в., обновен XIX в., действащ, мъжки, храмов празник 8 ноември, Ботевградска духовна околия.

Недействащи манастири

Сливешки манастир „Св. Рождество Богородично” (манастир „Ястреб”), XII в., разрушен след падането на Ловеч под османска власт, XII век, храмов празник 8 септември, Ловчанска духовна околия.
Новоселски манастир „Св. Троица”, квартал „Ново село” на гр. Априлци, XVIII в., девически, храмов празник на Петдесетница, Троянска духовна околия.
Тетевенски манастир „Св. Прор. Илия”, XI век, храмов празник 20 юли, Тетевенска духовна околия.
Златишки манастир „Св. Възнесение Господне”, XIX в., недействащ, храмов празник на 40-тия ден от Възкресение Христово, Пирдопска духовна околия.
Скравенски манастир „Св. Николай”, XIX век, недействащ, храмов празник 6 декември, Ботевградска духовна околия.
Скравенски манастир „Св. Преображение”, XIX век, недействащ, храмов празник 6 август, Ботевградска духовна околия.

Храмове

Ловчанска духовна околия

„Св. Вмчк Димитър” – с. Абланица
„Св. Вмчк Димитър” – с. Александрово
„Св. Св. апли Петър и Павел” – с. Асеновци
„Св. Марина” – с. Баховица
„Св. Вмчк Георги” – с. Брестово
„Св. Успение Богородично” – с. Българене, разрушен 1955-1960 от местната власт
„Св. Николай Мирликийски” – с. Владиня
„Св. Йоан Рилски” – кв „Гозница” и селата: Скобелево, Продимчец и Изворче
„Св. Архангел Михаил” – с. Голец
„Св. Възнесение Господне” – с. Горан
„Св. Архангел Михаил” – с. Горно Павликени
с. Гостиня – няма храм
„Св. Прор. Илия” – с. Деветаки
„Св. Вмчк Димитър” – с. Дойренци
„Св. Архангел Михаил” – с. Драгана
„Св. Архангел Михаил” – с. Дренов
с. Йоглав – няма храм. Обслужва се от свещениците от Катедралния храм в Ловеч.
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Казачево
„Св. Йоан Рилски” – с. Каленик и с. Орляне
„Св. Архангел Михаил” – с. Катунец
„Св. Архангел Михаил” – с. Крушуна
„Св. Успение Богородично” – с. Кькрина
с. Кърпачево – няма храм
„Св. Вмчк Теодор Тирон” – гр. Летница
„Св. Троица” – с. Лисец
„Св. Неделя” – гр. Ловеч, кв. „Вароша”
„Св. Успение Богородично” – гр. Ловеч, кв. „Вароша”
Катедрален „Св. Троица” – гр. Ловеч
„Св. Вмчк Димитър” – с. Малиново
„Св. Всех святих” – с. Микре
„Св. Прор. Илия” – с. Пресяка
„Св. Параскева” – с. Радювене
„Св. Йоан Рилски” – с. Славяново

„Св. Параскева” – с. Слатина
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Сливек (в Учебния център на НСИ)
„Св. Възнесение Господне” – с. Смочан
„Св. Николай Мирликийски” – с. Сопот
„Св. Рождество Богородично” – с. Стефаново
„Св. Параскева” – гр. Угърчин
„Св. Вмчк Димитър” – с. Хлевене
с. Чавдарци – няма храм

Пирдопска духовна околия

„Св. Пророк Илия” – с. Антон
„Св. Вмчк Теодор Тирон” – с. Буново
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Душанци
„Св. Вмчк Георги” – гр. Златица
„Св. Вмчца Екатерина” – с. Църквище
„Св. Вмчк Евстатий” – с. Карлиево
„Св. Петка” – с. Каменица
„Св. Вмчк Димитър” – с. Мирково
„Св. Успение Богородично” – гр. Пирдоп
„Св. Въведение Богородично” – с. Смолско
„Св. Архангел Михаил” – с. Чавдар
„Св. Николай” – с. Челопеч

Тетевенска духовна околия

„Св. Николай Мирликийски” – с. Батулци
„Св. Николай” – с. Брусен
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Български Извор
с. Васильово – няма храм
„Св. Параскева” – с. Видраре
„Св. Вмчк Димитър” – с. Гложене
„Св. Рождество Богородично” – с. Брестница
„Св. Възнесение Господне” – с. Голям Извор
„Св. Вмчк Димитър” – с. Добревци
„Св. Вмчк Димитър” – с. Джурово
„Св. Възнесение Господне” – с. Златна Панега
с. Кирчево – няма храм
„Св. Вмчк Георги” – с. Лесидрен
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – с. Лопян
с. М. Желязна – няма храм
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Малък Извор
„Св. Йоан Рилски Чудотворец” – гр.Тетевен, кв. „Полатен”
„Св. Параскева” – с. Равнище
параклис „Св. Пантелеймон” – с. Рибарица
„Св. Св. Козма и Дамиан” – с. Орешене
„Всех святих” – гр. Тетевен
„Св. Прор. Илия” – манастир, гр. Тетевен
„Св. Покров Богородичен” – гр. Тетевен /с. Бабинци/ 01. 10. 2005 г.
„Св. Успение Богородично” – с. Черни Вит
„Св. Троица” – гр. Ябланица

Троянска духовна околия

„Св. Вмчк Димитър” – гр. Априлци, кв. „Видима”
„Св. Прор. Илия” – гр. Априлци, кв. „Зла река”
„Св. Рождество Богородично” – гр. Априлци, кв. „Острец”
„Св. Вмчк Георги” – гр. Априлци, кв. „Ново село”
с. Балабанско – строи се храм „Св. вмч. Георги”
с. Балканец – строи се храм „Св. Йоан Рилски”
„Св. Вмчк Димитър” – с. Бели Осъм
„Св. Дух” – с. Белиш
„Св. Параскева” – с. Борима
„Св. Покров Богородичен” – с. Велчево
„Св. Вмчк Димитър” – с. Врабево
„Св. Всех Святих” – с. Голяма Желязна
„Св. Николай” – с. Гумощник

„Св. Параскева” – с. Дебнево
„Св. Вмчк Димитър” – с. Добродан
„Св. Възнесение Господне” – с. Драшкова поляна, м. „Липова могила”
„Св. Архангел Михаил” – с. Дълбок дол
„Св. Възнесение Господне” – с. Калейца
„Св. Йоан Рилски” – с. Лешница
„Св. Вмчк Димитър” – с. Ломец
с. Орешак – няма храм
„Св. Богородица – Живоносен Източник” – с. Орешак, махала „Баба Стана”
с. Патрешко – няма храм
„Св. Архангел Михаил” – с. Скандало
„Св. Йоан Рилски” – с. Старо село
„Св. Вмчк Димитър” – с. Терзийско
„Св. Възнесение Господи” – с. Шипково, 1858 г.
„Св. Параскева” – гр.Троян, 27. 10. 1835 г.
с. Черни Осъм – няма храм
„Св. Параскева” – с. Чифлик

Онлайн ресурс.

*Лит.: **Никитов**, Ив. За Ловчанската епархия. Ловеч, 1932; **Бакалов**, Ганчо и др. Ловчанска Епархия: Минало и настояще: [Моногр.] / Ганчо **Бакалов**, Павел **Павлов**, Борис **Маринов**. – С., 2008 (сред авт. – **митрополит Гавриил**); **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003; **Павлов**, Пламен, Иван **Габеров**. Православните български манастири. В. Търново 2004; **Чангова**, Й. Ловеч: Цитаделата на средновековния град XII-XIV в. С., 2006.*

20. **Макариополска**

Титулярни епископи на Вселенската патриаршия

Никифор – викарий на Митимнийската митрополия при Дионисий II (1774-1801)
Неофит (1824-) – викарий на Митилинската митрополия
Григорий (януари 1853 –)
Иларион (5 октомври 1858 – 24 февруари 1861) в Търновски м. на Българската екзархия

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия

Григорий (6 декември 1890 – 6 август 1894) в Охридски и Преспански м.
Николай (3 януари 1954 – 19 юли 1981†)
Гавриил (19 октомври 1998 – 21 януари 2001) в Ловчански м.

*Лит.: **Велев**, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

21. **Маркианополска**

Епископи на Вселенската патриаршия

Пист (споменат в 325) – участник в Първия Вселенски събор
Домнин (споменат ок. 360 в „Църковна история” на Филосторгий като защитник на арианството)
Мартирий (споменат в 381) – участник във Втория Вселенски събор
Епагат (споменат в 394) – участник в Цариградски събор. Решил въпрос на архиепископията на Босра.
Доротей (споменат в 431 г. – ок. 434†) – участник в Третия Вселенски събор, приятел на Несторий, свален и заточен в Кесария Кападокийска
Сатурнин (435 – след 449) – участник в събора срещу Евтихий в 449
Валериан (– ок. 458†). До него е адресирано циркулярното императорско писмо в отговора на Мизийските епископи от 458. Името му не се споменава.

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия

Стефан (7 март 1921 – 23 март 1922) в Софийски м.
Константин (1 октомври 1998 – 23 май 2017†) духовен надзорник на Софийската епархия

22. **Мелнишка**

Мелнишки митрополити на Вселенската патриаршия

Павел Клавдиуполец (преди 1204 – след май 1216)
Доротей (споменат в 1285)
Максим (споменат в 1294 и 1297)
Макарий I (споменат в 1299)
Йоан (споменат в 1315-1316)
Митрофан I (1347-1352)
Кирил I (споменат в 1355-1356)
Калист (споменат в 1371)
Спиридон (споменат в 1377)
Митрофан II (Μητροφάνης) (1379-1386)
Евстратий (споменат в 1438)
Матей I (1439-1474)
Макарий II (1474-1485)
Герасим (1485-1505)
Дионисий I (1505-1528)
Матей II (1528-1555)
Теона (1555-1559)
Неофит (1559-1578)
Методий (ръкоположен на 2 юни 1578 до март 1581)
Анастасий (1581-1589)
Филарет (споменат в 1591)
Софроний I (?-1593)
Гавриил (1593-1598)
Софроний II (1598-1621)
Галактион (1621-1628)
Христофор (28 юни 1628 – 1 ноември 1653)
Теофан (декември 1654-1659)
Григорий I (април 1659-1661)
Силвестър (9 май 166-15 май 1667)
Захарий (1667-1677)
Дионисий II (1677-1683, 1685, 1687, 1689)
Кирил II (1683-1685, 1687, 1688)
Макарий III (18 април 1689-1696)
Стефан (1696-1706)
Григорий II (1706-1711)
Мелетий (1711-1716)
Антим I (споменат в 1721 и 1732)
Кирил III (1737-1745)
Йоаникий (1745-1753)
Филарет (1753-1755)
Макарий IV (1755-1763)
Дамаскин (1763-1769)
Леонтий (1769-1796)
Антим II (1796-1820)
Самуил (1820-1830)
Григорий III (1830-1837)
Дионисий III (1837-1875)
Прокопий (1875-1891)
Александър (1892-1894)
Константин I (1894-1899)
Леонтий (1899-1901)
Йоаким (1901-1903)
Ириней (1903-1906)
Теодорит (1906)
Емилиан (1906-1911)
Константин II (1912-1913)

Мелнишки титулярни епископи на Българската православна църква

Генадий (Вълчев) (1 октомври 1998 – 26 май 2008)
Серафим (Динков) (18 декември 2011 – 19 януари 2014)
Герасим (Георгиев) (18 декември 2016 –)

*Лит.: **Кънчов**, Васил. Избрани произведения: Т. I. С., 1970, с. 165; **Тасев**, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 116-117; **Нешева**, Виолета. Мелник. Богозиданият град. С., 2008, с. 16-17; Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 360; **Герлах**, Стефан. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград. С., 1976, с. 252; **Гергова**, Ив., Е. **Попова**, Е. **Генова**, Н. **Клисаров**. Корпус на стенописите от XVIII век в България. С., 2006, с. 160, 174.*

23. **Месемврийска**

Месемврийски митрополити

Петър (споменат в 324)
Петър (споменат в 681)
Мамал (споменат в 690/691)
Христофор (оловен печат от ок. 700-750)
Лъв (споменат в 783, 787 и 789)
Давид (споменат в 850)
Тимотей (споменат в 879)
Константин (споменат в 1030)
Григорий (споменат в 1053-1054)
Теодор (споменат в 1156-57 и 1166)
Леонтий (до към 1277, впоследствие Търновски патриарх)
Константин (споменат в 1278)
Теодор (1285-1294)
Нил (през първата половина на XIV в.)
Неофит (1368-1372)
Антоний (1372-1381)
Паисий (споменат в 1393)
Яков (28 септември 1428†)
Пахомий (1474-1477)
Доротей (споменат през юли 1488)
Матей (споменат през януари 1565)
Игнатий (споменат през юли 1570 и март 1585; 1572-1593)
Христофор (заел престола през септември 1593, оттеглил се през 1607)
Киприан (избран на 28 май 1607, 1622†)
Акакий (избран през юни 1622, 1641†)
Дамаскин (избран през юли 1641, споменат за последен път през юли 1668)
Теофан (споменат в 1672)
Христофор (споменат в 1704)
Макарий (споменат през май 1712 и май 1718)
Григорий II (споменат за пръв път в 1720, оттеглил се през 1749)
Антим (избран на 28 ноември 1749, преместен през 1768)
Макарий (избран през ноември 1768, 1778-1779†)
Константин (избран през януари 1779, преместен през 1791)
Теоклит (избран през декември 1791, оттеглил се през 1799)
Захарий, бивш Скопски м. (избран през октомври 1799, оттеглил се през 1801)
Григорий III (избран през октомври 1801, оттеглил се през 1814)
Йосиф (избран през юли 1814, починал в 1820 или убит от турците през 1821)
Кирил (избран през ноември 1820, преместен през 1825)
Калиник I (избран през август 1825, преместен през 1835)
Самуил (от септември 1830 до януари 1835 Мраморноостровен м., избран на 31 януари 1835, подал оставка на 26 март 1836)
Паисий (избран през март 1836, отстранен през юли 1836)
Калиник II (избран през юни 1836, преместен през 1839)
Григорий (избран през септември 1839, 1846†)
Никифор (избран през септември 1846, 1867†) заминава за епархията си на 31 март 1862. В 1866 е избран за член на Св. Синод и на 2 април пристига в Цариград. На 17 септември 1866 заминава обратно за епархията си. Преследвал българската просвета – настроил първенците гагаузи срещу българския учител Райко Блъсков в Провадия и го принудил да напусне към силистренските села.
Софроний (избран на 26 септември 1867, 1895†)
Антим, бивш Преспански м. (избран на 26 септември 1895, оттеглил се през 1896)
Генадий (избран на 20 февруари 1896, подал оставка през октомври 1896)
Харитон (избран на 29 октомври 1896, оттеглил се през 1906)
Тимотей (избран на 25 май 1906, преместен през 1911)
Никифор (избран на 15 февруари 1911, 21 март 1931†). До 1907 Глитицки м., а от 1907 до 1911 – Чорленски м.

Титулярни митрополити на Вселенската патриаршия

Емануил Карпатиос (1967-1972), бивш Коски м.

Титулярни епископи на Българската патриаршия

Яков (Тасев) (от 1 октомври 1998)

*Лит.: **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 64; **Марди-Бабикова**, В. Ктиторский портрет экзарха Христофора в церкви „Св. Стефан" в Несебре и роль несебрской митрополии в художественной жизни города в XVI-XVII вв. // Etudes balcaniques, 1978, N 4, 20-24; **Гюзелев**, В. Несебърската епископия-митрополия и нейните църкви и манастири. // Проблеми на изкуството, 37, 2004, 29-35; **Гергова**, Ив., Е. **Попова**, Е. **Генова**, Н. **Клисаров**. Корпус на стенописите от XVIII век в България. С., 2006, с. 111-112.*

24. **Неврокопска**

Митрополити

Самуил (?-?)
Йоасаф (споменат в 1564, 1575-1578 1593-1597)
Дионисий (споменат в 1593)
Ананий (споменат в 1606 и 1608)
Антим I (споменат в 1608 и 1609)
Даниил I (1611-1622)
Даниил II (1622-1626)
Антим II (споменат в 1628)
Никифор I (споменат в 1643)
Сисой (-1655)

Заб.: В 1600 със синодално решение на патриарх Матей Цариградски епархията е понижена в епископия. През юли 1655 патриарх Йоаникий II Цариградски закрива епархията и я слива със Зъхненската. В 1663 70 села напускат епархията и тя е слята с Драмската и Филипийска, която получава името Филипийска, Драмска, Зъхненска и Неврокопска митрополия.

Неврокопски и Разложки архиепископи

Игнатий Неврокопски (1882-1884)
Хрисант Неврокопски (1885-1888)
Архиепископията е възвдигната в митрополия (1888)

Неврокопски митрополити

Григорий Неврокопски (1888-1892)
Никифор Левантаридис (1892-1894)
Неофит Кидониевс (1896-1900)
Никодим Хадзихристу (1900-1903)
Теодорит Васмадзидис (1903-1907)
Дамаскин Мосхопулос (1907-1922)
Филотей Лукидис (1924-1935)
Евгений Теологу или **Вакалис** (1935-1936)
Василий Комвопулос (1938-1941, като Драмски и Неврокопски)
Георгий Папагеоргиадис (1942-1945)
Агатангел Цаусис (1945-1951)
В 1938-1941 слята с Драмската митрополия. В септември 1952 слята със Зъхненската в Зъхненска и Неврокопска епархия.

Неврокопски екзархийски митрополити и управляващи архиереи

Иларион Неврокопски (24 април 1894 – 1912)
Сава Попов (1912-1914)
Козма Дебърски (1914-1915)
Герасим Струмишки (1 юни 1915 – 21 юни 1915)
Макарий Неврокопски (21 юни 1915 – 7 юни 1934)
Борис Неврокопски (17 март 1935 – 8 ноември 1948)
Пимен Неврокопски (4 януари 1953 – 18 май 1992)
Йоан Драговитийски (1991-1993)
Натанаил Неврокопски (24 април 1994 – 16 ноември 2013)

Дометиан Видински (17 ноември 2013 – 19 януари 2014)
Серафим Неврокопски (9 януари 2014 –)

Манастири

Роженски манастир
Горнобрезнишки манастир „Св. Илия”
Гоцеделчевски манастир „Св. Живоприемний Източник”
Обидимски манастир „Св. Пантелеймон”
Петрички манастир „Св. Петка”
Роженски манастир „Св. Рождество Богородично”
Сандански манастир „Св. Св. Козма и Дамян”
Тросковски манастир „Свети Архангел Михаил”
Хаджидимовски манастир „Св. Георги”
Чуриловски манастир „Св. Георги”

Храмове
(*по азбучен ред*)

„Св. Антоний” (Мелник)
„Св. Атанасий” (Бельово)
„Св. Атанасий” (Богородица)
„Св. Атанасий” (Враня)
„Св. Атанасий” (Горна Брезница)
„Св. Атанасий” (Горна Рибница)
„Св. Атанасий” (Добърско)
„Св. Атанасий” (Елешница)
„Св. Атанасий” (Ковачево)
„Св. Атанасий” (Кърналово)
„Св. Атанасий” (Хърсово)
„Св. Благовещение Богородично” (Разлог)
„Св. Богородица” (Долно Драглище)
„Св. Богородица” (Влахи)
„Св. Богородица” (Разлог)
„Св. Богородица Пантанаса”
„Св. Богородица Спилеотиса”
Бялата църква
„Св. Варвара” (Мелник)
„Св. Вси Светии” (Марикостиново)
„Вси Светии” (Пиперица)
„Св. Въведение Богородично” (Благоевград)
„Св. Въведение Богородично” (Горно Драглище)
„Св. Въведение Богородично” (Мелник)
„Св. Въведение Богородично” (Петрич)
„Св. Възнесение Господне” (Покровник)
„Св. Възнесение Господне” (Раздол)
„Св. Георги” (Банско)
„Св. Георги” (Баня, Разложко)
„Св. Георги” (Белевехчево)
„Св. Георги” (Белица, Разложко)
„Св. Георги” (Бистрица, Благоевградско)
„Св. Георги” (Виногради)
„Св. Георги” (Габрово)
„Св. Георги” (Гайтаниново)
„Св. Георги” (Гърмен)
„Св. Георги” (Долно Спанчево)
„Св. Георги” (Заграде)
„Св. Георги” (Златолист)
„Св. Георги” (Кромидово)
„Св. Георги” (Левуново)
„Св. Георги” (Лески)
„Св. Георги” (Места)
„Св. Георги” (Петрич)
„Св. Георги” (Разлог)
„Св. Георги” (Сандански)
„Св. Георги” (Спатово)
„Св. Георги” (Чурилово)

„Св. Георги” (Якоруда)
Горнобрезнишки манастир
Гоцеделчевски манастир
Джерджевденска църква
„Св. Димитър” (Балдево)
„Св. Димитър” (Бачево)
„Св. Димитър” (Белица)
„Св. Димитър” (Брежани)
„Св. Димитър” (Винограда)
„Св. Димитър” (Голешово)
„Св. Димитър” (Гореме)
„Св. Димитър” (Горна Крушица)
„Св. Димитър” (Горна Сушица)
„Св. Димитър” (Долна Рибница)
„Св. Димитър” (Долно Драглище)
„Св. Димитър” (Дренково)
„Св. Димитър” (Ковачево)
„Св. Димитър” (Коларово)
„Св. Димитър” (Ново Лески)
„Св. Димитър” (Малки Цалим)
„Св. Димитър” (Марулево)
„Св. Димитър” (Осиково)
„Св. Димитър” (Падеш)
„Св. Димитър” (Палат)
„Св. Димитър” (Сенокос)
„Св. Димитър” (Струмско)
„Св. Димитър” (Тешово)
„Св. Димитър” (Цапарево)
Дренковска средновековна църква
„Св. Екатерина” (Разлог)
Епископски комплекс с базилика (Сандански)
„Животворящ Източник” (Капатово)
„Св. Иван Рилски” (Габрово, Влахина)
„Св. Иван Рилски” (Кресна)
„Св. Илия” (Банско)
„Св. Илия” (Беласица)
„Св. Илия” (Богородица)
„Св. Илия” (Богородица, параклис)
„Св. Илия” (Влахи)
„Св. Илия” (Голем Цалим)
„Св. Илия” (Гостун)
„Св. Илия” (Градево)
„Св. Илия” (Железница)
„Св. Илия” (Лозеница)
„Св. Илия” (Мечкул)
„Св. Илия” (Петрич)
„Св. Илия” (Разлог)
„Св. Илия” (Селище)
„Св. Илия” (Сугарево)
„Св. Йоан Предтеча” (Бистрица)
„Св. Йоан Кръстител” (Роженски манастир)
„Св. Йоан Предтеча” (Мелник)
„Св. Йоан Предтеча” (Яново)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Крънджилица)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Роженски манастир)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Якоруда)
„Св. Св. Кирил и Методий и Св. Илия” (Гоце Делчев)
„Св. Св. Козма и Дамян” (Сандански)
„Св. Св. Константин и Елена” (Кръстилци)
„Св. Св. Константин и Елена” (Парил)
„Св. Св. Константин и Елена” (Струмяни)
Кулска средновековна църква
„Св. Марина” (Илинденци)
„Св. Марина” (Ладарево)
Микревска базилика
„Св. Архангел Михаил” (Баничан)
„Св. Архангел Михаил” (Горно Ораново)

„Св. Архангел Михаил” (Гоце Делчев)
„Св. Архангел Михаил” (Еленово)
„Св. Архангел” (Илинденци)
„Св. Архангел Михаил” (Крупник)
„Св. Архангел Михаил” (Лешко)
„Св. Архангел Михаил” (Логодаж)
„Св. Архангел Михаил” (Лъки)
„Св. Архангел Михаил” (Осеново)
„Св. Архангел Михаил” (Стара Кресна)
„Св. Неделя” (Богородица)
„Св. Неделя” (Дебрене)
„Св. Неделя” (Докатичево)
„Св. Неделя” (Заграде)
„Св. Неделя” (Любовка)
„Св. Неделя” (Сатовча)
„Св. Никола” (Гайтаниново)
„Св. Никола” (Градево)
„Св. Никола” (Долен)
„Св. Никола” (Калиманци)
„Св. Никола” (Ковачевица)
„Св. Никола” (Мелник)
„Св. Никола” (Пирин)
„Св. Никола” (Разлог)
„Св. Никола” (Хотово)
„Св. Никола” (Черешница)
„Св. Николай” (Грамада)
„Св. Николай” (Кремен)
„Св. Николай” (Мелник)
„Св. Николай” (Мосомище)
„Св. Николай” (Обидим)
„Св. Николай” (Петрич)
Обидимски манастир
„Св. Пантелеймон” (Генерал Тодоров)
„Св. Параскева” (Лещен)
„Св. Параскева” (Садово)
„Св. Параскева” (Скребатно)
„Св. Петка” (Богородица)
„Св. Петка” (Горно Спанчево)
„Св. Петка” (Долени)
„Св. Петка” (Златолист)
„Св. Петка” (Мелник)
„Св. Петка” (Полена)
„Св. Петка” (Шатрово)
„Св. Петка Българска” (Рупите)
Петрички манастир
„Св. Св. Петър и Павел” (Добринище)
„Св. Св. Петър и Павел” (Мелник)
„Св. Св. Петър и Павел” (Мечкул)
„Св. Св. Петър и Павел” (Обел)
„Св. Св. Петър и Павел” (Петрово)
Писаната църква
„Св. Преображение Господне” (Благоевград)
„Св. Рождество Богородично” (Велющец)
„Св. Рождество Богородично” (Симитли)
Сандански манастир
„Св. Спас” (Богородица)
„Св. Сретение Господне” (Добърско)
„Св. Теодор Тирон” (Ощава)
„Св. Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат” (Добърско)
„Св. Троица” (Банско)
„Св. Троица” (Добри лаки)
„Св. Троица” (Крупник)
„Св. Троица” (Ново Делчево)
„Св. Троица” (Разлог)
Тросковски манастир
„Св. Успение Богородично” (Банско)
„Св. Успение Богородично” (Бараково)

„Св. Успение Богородично" (Божджово)
„Св. Успение Богородично" (Гега)
„Св. Успение Богородично" (Годлево)
„Св. Успение Богородично" (Голешово)
„Св. Успение Богородично" (Гоце Делчев)
„Св. Успение Богородично" (Делчево)
„Св. Успение Богородично" (Добринище)
„Св. Успение Богородично" (Добротино)
„Св. Успение Богородично" (Долене)
„Св. Успение Богородично" (Държаново)
„Св. Успение Богородично" (Игралище)
„Св. Успение Богородично" (Илинден)
„Св. Успение Богородично" (Кашина)
„Св. Успение Богородично" (Ковачево)
„Св. Успение Богородично" (Кърпелево)
„Св. Успение Богородично" (Лъки)
„Св. Успение Богородично" (Обел)
„Св. Успение Богородично" (Огняново)
„Св. Успение Богородично" (Осеново)
„Св. Успение Богородично" (Петрич)
„Св. Успение Богородично" (Плоски)
„Св. Успение Богородично" (Рупите)
„Св. Успение Богородично" (Филипово)
„Св. Успение Богородично" (Хаджидимово)
Хаджидимовски манастир
„Св. Харалампий" (Мелник)
Чуриловски манастир

Онлайн ресурс.

25. **Нишавска**

Епископи

Кирик – управлявал епархията по време на цар Калоян (1197-1207)
Кирил и **Дионисий** – възглавявали епархията при царуването на цар Иван Асен II
Никодим – управлявал епархията по време на царуването на Ивайло и по-точно 1278-1279

*Лит.: **Андреев**, Й., Ив. **Лазаров**, Пл. **Павлов**. Кой кой е в средновековна България. 2. изд. С., 1999, с. 297.*

Митрополити на Вселенската патриаршия

Самуил (? – 1815)
Йероним (май 1823 – май 1836)
Нектарий (май 1836 – януари 1853)
Антим (януари 1853 – ноември 1860)
Доротей (12 ноември 1860 – 19 април 1861)
Софроний (19 април 1861 – 26 септември 1867)
Партений (септември 1867 – ноември 1872)
Игнатий (ноември 1872 – 19 май 1875)

Митрополити на Българската екзархия

Партений (ноември 1872 – октомври 1874 от патриаршески митрополит)
Евстатий Пелагонийски (октомври 1874 – юни 1878)

Титулярни епископи на Българската екзархия

Иларион (28 декември 1910 – 12 август 1950)

*Лит.: **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 329.*

26. **Одринска**

Митрополити на Вселенската патриаршия

Гавриил (септември 1792 – 1810)
Кирил I (декември 1810 – 4 март 1813)
Доротей (юни 1813 – 4 юни 1821)
Никифор III (юни 1821 – септември 1824)
Герасим IV (септември 1824 – май 1830)
Григорий II (май 1830 – 24 юни 1840)
Герасим V (юни 1840 – 15 март 1853)
Кирил II (15 март 1853 – 1 май 1873)
Дионисий II (1 май 1873 – 14 ноември 1880)
Неофит II (14 ноември 1880 – 23 януари 1886)
Дионисий II (23 януари 1886 – 23 януари 1887)
Матей III (28 февруари 1887 – 3 януари 1890)
Кирил III (3 януари 1890 – 26 август 1908)
Калиник II (26 август 1908 – 12 август 1910)
Поликарп II (12 август 1910 – 12 февруари 1931)

Титулярни митрополити на Вселенската партиаршия

Дамаскин (20 януари 2003 – 5 ноември 2011)
Амфилохий (18 октомври 2014 –)

Управляващи Одринската екзархийска епархия

митрополит **Доротей Софийски** (1871-)
епископ **Синесий Стовийски** (5 октомври 1878 – 5 декември 1884)
митрополит **Евстатий Пелагонийски** (декември 1884 – 9 декември 1888)
митрополит **Синесий Охридски** (декември 1888 – 1 август 1890)
архимандрит **Софроний** (Първов) (1890-1903)
архимандрит **Мелетий** (Димитров) (1903-1908)
свещеник **Сава** (Попов) (1908-1909)
архимандрит **Кирил** (Стефановски) (1909-1910)
архимандрит, по-късно епископ **Никодим** (Атанасов) (1910-1932)
митрополит **Неофит** (Паскалев) (1932-1938)

27. **Пловдивска**

Митрополити

Филипополски епископи

Ерм (**Ермас**), ръкоположен от апли Павел (36-57)
Евтихий (споменат през 343)
Силван (споменат през 381)
Врисон (споменат през 403-404)
Силван II (ок. 406-425)
Франкион (споменат през 451)
Димитър (споменат през 453)
Валентин (споменат през 458)

Заб.: **Сведения за епископите от VI-VIII в. липсват.**

Филипополски митрополити на Вселенската патриаршия

Николай (споменат през 880)
Никифор (споменат ок. 920-940)
Евтимий (споменат в 997)
Теогност (печат от ок. 1000)
Симеон (споменат в 1030)
Лазар (споменат в промеждутъка 1042-1050)
Константин (печат от ок. 1050)
Василий (споменат през май и юни 1092)
Ной (споменат ок. 1100)

Per aspera ad astra!

Константин (ок. 1140)
Михаил Италик (избран след 1143, споменат през 1147)
Теодор (споменат в 1156/7)
Василий (споменат в 1166)
Мегист (споменат в 1185)
Константин Пантехнис (1186-1192)
Евфимиан (споменат в 1193 или 1197)
Георги (споменат в 1272)
Игнатий (до 1276/77, впоследствие Търновски патриарх)
Герасим (1285-1298)
Йоан (споменат в 1322)
Максим (1322-1329)
Мануил (споменат в 1360)
местоблюстител: **Григорий** (споменат в 1379)
Дамян (споменат в 1386, убит от турците през 1410)
Йосиф (споменат в 1452)
Дионисий (избран ок. 1454-1456, преместен през 1466)
Генадий (споменат на 10.10.1474)
Йоасаф (споменат в 1494)
Арсений (XV в., споменат ок. 1500)
Калист (споменат през 1511)
Герасим (споменат през юли 1528)
Теодосий (споменат през 1541)
Генадий (споменат през 1546)
Арсений (споменаван от 1561 до януари 1565; в негово време бил изграден из основи храмът „Св. Марина")
Теолипт (споменат през януари 1580, преместен на 27.02.1585; през 1585 става Цариградски патриарх)
Теофан (споменат през март 1585 и през март и август 1590)
Даниил (споменат през март 1606; Иван Гошев отъждествява този митрополит със споменатия през 1588 игумен и обновител на Бачковския манастир Даниил; пак според Гошев обаче последният е починал през 1595)
Йоасаф (споменат за пръв път през юни 1608, 1627†; през 1621 участва в големия патриаршески Синод от 28 души, който избира Кирил Лукарис за Цариградски патриарх)
Мелетий (избран на 28.03.1627, отстранен през 1628; бивш Дръстърски митрополит)
Христофор (избран на 7.06.1628, 1636†; бивш Анхиалски м.)
Кирил (избран през януари 1637, отстранен през втората половина на 1639)
Гавриил (първоначално избран през декември 1636, утвърден в 1639, починал навярно през 1673; според летописния разказ на поп Методий Драгинов, поради негова клевета великият везир Кьопрюлю Мехмед паша /1656-1661/ потурчил едно село в Родопите)
местоблюстител: **Дионисий IV**, бивш Цариградски патриарх (1673, до 29 юни 1676, отново от август 1679)
Кирил (1676?-1679?)
Нектарий (споменат за пръв път през 1682, оттеглил се през 1688; през 1688 е свален от митрополитския престол)
Дамаскин (1688-1697?)
Неофит (избран на 7 януари 1698, подал оставка на 8 април 1711)
Калиник (избран на 08 април 1711, преместен през 1718)
Теоклит (избран през октомври 1718, отстранен през 1727, преизбран през 1729)
Митрофан (избран през 1727, 1728†)
Антим (от 1723)
Константий (от 1725)
Теоклит (към 1733-1734)
Теофан (от 1740; от него бил възобновен храмът „Св. Св. Безсребр." в Куклен)
Серафим (избран на 8 октомври 1746, преместен през 1757; на 28 юли 1757 става Цариградски патриарх)
Авксентий (избран през юли 1757)
Самуил (избран през април 1765, преместен през 1780; роден в Цариград; по негово време са изработени две инкрустирани със седеф певници за храм „Св. Марина")
Кирил (избран през февруари 1780, 1808†; през 1783 е изграден отново храм „Св. Марина")
Евгений (избран през март 1808, оттеглил се веднага след това; роден в Пловдив, високо образован)
Йоасаф (избран през юни 1808, отстранен в 1809; бивш Анхиалски м.)
Йоаникий (избран през март 1809, отстранен през 1818)
Паисий (избран на 15 март 1818, 1821†)
Самуил (избран през януари 1822, отстранен в 1824)
Никифор (избран 26 септември 1824, 1850†)
Хрисант (избран на 24 август1850, оттеглил се през 1857). Поел истински поход срещу възраждането на българщината в града. При управлението му гъркоманската партия особено се активизира, разпорежда във всички градски църкви, без „Св. Петка", да се служи само на гръцки, забранява двойното четене /на гръцки и църковнославянски/ в пазарджишката църква. Смирненски митрополит /1840-1851, 1857-1869/. Храмът „Св. Марина" е построен на мястото на стария едноименен храм през 1851-1856.
Паисий (избран на 15 ноември 1857, остранен от Цариградската патриаршия през 1861)
Панарет (избран на 25 февруари 1861, отстранен от Цариградската патриаршия през 1872)

Неофит (избран на 19 януари 1872, преместен през 1880)
Григорий (избран на 14 ноември 1880, преместен през 1884; роден на остров Лесбос, по-късно Трапезундски /1884-1888/, Родоски /1888-1893/ и Дринополски /1894-1899/)
Йоаким (1855-1920), избран за Пловдивски м. на 29 декември 1884, преместен през 1889; от 17 декември 1889 до 10 май 1897 Халкидонски м., после Ефески м.
Фотий (избран на 19 декември 1889, преместен през 1910)
Смарагд, бивш Мъгленски м. (избран на 05 август 1910, преместен през 1912)
Тимотей, бивш Воденски м. (избран на 21 юни 1912, преместен през 1913)
Вениамин (1871-1946), избран на 10 септември 1913, преместен на 21 юли 1925, от 21 юли 1925 до 21 октомври 1933 Никейски м., а по-късно – Ираклийски м.

Пловдивски митрополити на Българската екзархия и Българската патриаршия

Паисий (Зафиров) (1858-1872)
Панарет (Мишайков) (1861-1883)
Натанаил (Бойкикев) (24.03.1891 – 18.09.1906)
Максим (Пелов) (01.10.1906 – 01.03.1938)
Кирил (Константинов) (29.05.1938 – 31.12.1968)
Варлаам (Пешев) (09.03.1969 – 13.11.1986)
Арсений (Чакандраков) (08.02.1987 – 13.10.2006)
Николай (Севастиянов) (избран на 04.02.2007, канонически утвърден от Св. Синод на 11 февруари 2007, встъпил в длъжност на 17 февруари 2007)

Манастири

Араповски манастир „Св. Неделя”
Баткунски манастир „Св. Св. Петър и Павел”
Белащински манастир „Св. Георги Победоносец”
Белочерковски манастир „Св. Св. Петър и Павел”
Горноводенски манастир „Св. Св. Кирик и Юлита”
Калоферски девически манастир „Св. Въведение Богородично”
Калоферски мъжки манастир „Св. Рождество Богородично”
Калугеровски манастир „Св. Никола”
Куклески манастир „Св. Св. Безсребр. Козма и Дамян”
Кричимски манастир „Св. Рождество Богородично”
Лъджански (Ивайловградски) манастир „Св. Св. Константин и Елена”
Мулдавски манастир „Св. Петка”
Сопотски метох „Св. Въведение Богородично”
Сопотски манастир „Св. Спас”

Храмове

Пловдивска духовна околия

Пловдив – „Св. Богородица”
Пловдив – „Св. Марина”
Пловдив – „Св. Петка”
Пловдив – „Св. Св. Константин и Елена”
Пловдив – „Св. Неделя”
Пловдив – „Св. Св. Петър и Павел”
Пловдив – „Св. Св. Кирил и Методий”
Пловдив – „Св. Възнесение”
Пловдив – „Св. Георги”
Пловдив – „Св Йоан Рилски”
Пловдив – „Св. Троица”
Пловдив – „Св. Прор. Илия”
Пловдив – „Св. Климент Охридски”
Пловдив – „Св. Параскева”
Пловдив – „Св. Димитър”
Пловдив – „Св. Цар Барис I Покръстител”
Пловдив – „Св. Харалампий”
Пловдив – „Св. Архангел Михаил”
Пловдив – параклис „Св. Георги”, район Северен
Пловдив – параклис „Св. Георги”, ж.р. „Тракия”
Пловдив – „Св. Атанасий”, квартал „Прослав”
Пловдив – „Св. Прокопий”, квартал „Коматево”
с. Бабек – „Св. Архангел Михаил”

с. Белащица – „Св. Св. Козма и Дамян”
с. Белозем – „Св. Георги”
с. Бенковски – „Св. Троица”
с. Бойково – „Св. Атанасий”
с. Болярино – „Св. Йоан Богослов”
с. Борец – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Брани поле – „Св. Св. Константин и Елена”
гр. Брезово – „Св. Димитър”
с. Брестник – „Св. Николай”
с. Брестовица – „Св. Тодор”
гр. Хисар, квартал „Веригово” – „Св. Димитър”
гр. Хисар, квартал „Момина баня” – „Св. Богородица”
с. Войводиново – „Св. Възнесение”
с. Воисил – „Св. Възнесение”
с. Върбен – „Св. Йоан Рилски”
с. Голям Чардак – „Св. Петка”
с. Горна махала – „Св. Димитър”
с. Главатар – „Св. Атанасий”
с. Граф Игнатиево – „Св. Възнесение”
с. Гълъбово – „Св. Архангел”
с. Дедево – „Св. Атанасий”
с. Динк – „Св. Богородица”
с. Драгомир – „Св. Димитър”
с. Дрангово – „Св. Богородица”
с. Дълго поле – „Св. Архангел”
с. Желязно – „Св. Георги”
с. Злати трап – „Св. Марина”
с. Зелениково – „Св. Параскева”
с. Злотосел – „Св. Георги”
с. Извор – „Св. Прор. Илия”
с. Йоаким Груево – „Св. Георги”
с. Кадиево – „Св. Възнесение”
с. Калоянов – „Св. Троица”
с. Калековец – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Костиево – „Св. Троица”
с. Крислово – „Св. Рождесктво Богородично”
гр. Кричим – „Св. Св. Козма и Дамян”
гр. Куклен – „Св. Богородица”
с. Куртово Конаре – „Св. Атанасий”
с. Лилково – „Св. Архангел Михаил”
с. Любен –
с. Маноле – „Св. Димитър”
с. Манолско Конаре – „Св. Теодор”
с. Малък Чардок – „Св. Георги”
с. Марково – „Св. Троица”
с. Момино – „Св. Георги”
с. Найден Герово – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Неделево –
с. Ново Железаре – „Св. Атанасий”
с. Оризари – „Св. Георги”
с. Отец Паисиево –
с. Паничери – „Св. Николай”
гр. Перущица – „Св. Атанасий”
гр. Стамболийски, квартал „Полатово” – „Св. Богородица”
с. Правище – „Св. Троица”
с. Първенец – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Радино – „Св. Николай”
с. Рогош – „Св. Атанасий”
с. Розовец – „Св. Атанасий”
с. Руен – „Св. Николай”
с. Ръжево – „Св. Николай”
с. Ръжево Конаре – „Св. Богородица”
с. Ситово – „Св. Петка”
с. Скутаре – „Св. Прор. Илия”
гр. Стамболийски – „Св. Дух”
с. Старо Железаре – „Св. Богородица”
с. Строево – „Св. Николай”

с. Стрелци – „Св. Цар Борис I Покръстител”
с. Стряма – „Св. Троица”
гр. Съединение – „Св. Атанасий”
с. Трилистник – „Св. Параскева”
с. Труд – „Св. Троица”
с. Усктина – „Св. Св. Кирил и Методий”
гр. Хисар – „Св. Панталеймон“
с. Храбрино – „Св. Харалампий“
с. Царацово – „Св. Георги”
с. Царимир – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Цалапица – „Св. Архангел Михаил”
с. Церетелево – „Св. Димитър”
с. Чалъкови – „Св. Георги”
с. Черничево – „Св. Николай”
с. Чернозем – „Св. Георги”
с. Чоба – „Св. Въведение Богородично”
с. Шишманци – „Св. Богородица”
с. Ясно поле – „Св. Архангел Михаил”
с. Ягодово – „Св. Богородица”

Асеновградска духовна околия

Асеновград – „Св. Богородица”
Асеновград – „Св. Благовещение”
Асеновград –„Св. Троица”
Асеновград – „Св. Николай”
Асеновград – „Св. Марина”
Асеновград – „Св. Димитър”
Асеновград – „Св. Георги”
Асеновград – „Св. Атанасий”
Асеновград – „Св. Йоан Рилски”
Асеновград, квартал „Горноводен” – „Св. Богородица”
Асеновград, квартал „Долноводин” – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Ахматово – „Св. Прор. Илия”
с. Бачково – „Св. Атанасий”
с. Борово – „Св. Богородица”
с. Богданица – „Св. Атанасий”
с. Болярци – „Св. Георги”
с. Боянци – „Св. Атанасий”
с. Брягово – „Св. Атанасий”
с. Бяла река – „Св. Димитър”
с. Балкан махала – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Виница – „Св. Георги”
с. Горнослав – „Св. Атанасий”
гр. Първомай, квартал „Дебър” – „Св. Николай”
с. Джурково – „Св. Богородица”
с. Добралък – „Св. Богородица”
с. Добростан – „Св. Богородица”
с. Долнослав – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Драгойно – „Св. Георги”
с. Дълбок извор – „Св. Възнесение”
с. Езерово – „Св. Николай”
с. Златовръх – „Св. Троица”
с. Избегли – „Св. Троица”
с. Искра – „Св. Богородица”
с. Караджалово – „Св. Троица”
с. Карджово – „Св. Петка”
с. Катуница – „Св. Николай”
с. Козаново – „Св. Атанасий”
с. Косово – „Св. Богородица”
с. Конуш – „Св. Атанасий”
с. Кочево – „Св. Георги”
с. Крумово – „Св. Богородица”
с. Леново – „Св. Неделя”
с. Любеново – „Св. Архангел Михаил”
с. Лясково – „Св. Архангел”
с. Лъки – „Св. Николай”

с. Малко Тополово – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Манасктир – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Моминско – „Св. Атанасий”
с. Милево – „Св. Богородица”
с. Мулдава – „Св. Троица”
с. Наречен – „Св. Троица”
с. Наречески бани – „Св. Пророк Илия”
с. Новаково – „Св. Възнесение”
с. Нови извор – „Св. Георги”
с. Орешец – „Св. Николай”
с. Патриарх Евтимово – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Пилашево – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Поповица – „Св. Троица”
с. Православен – „Св. Троица”
гр. Първомай – „Св. Георги”
гр. Садово – „Св. Св. Кирил и Методий”
гр. Садово – квартал „Чешнигирово – „Св. Теодор Тирон”
с. Селци – „Св. Димитър”
с. Стоево – „Св. Архангел”
с. Татарево – „Св. Георги”
с. Тополово – „Св. Димитър”
с. Червен – „Св. Пророк Илия”
с. Югово – „Св. Троица”
с. Яврово – „Св. Рождество Богородично”

Карловска духовна околия

гр. Карлово – „Св. Богородица”
гр. Карлово – „Св. Николай”
с. Анево – „Св. Архангел Михаил”
гр. Баня – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Бегово – „Св. Богородица”
с. Бегунци – „Св. Атанасий”
с. Богдан – „Св. Параскева”
с. Васил Ливски – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Ведраре – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Войнягово – „Св. Димитър”
с. Горни Домлян – „Св. Архангел Михаил”
с. Долна махала – Св. Харалампий”
с. Домлян – „Св. Георги”
с. Дъбене – „Св. Николай”
с. Иганово – „Св. Богородица”
с. Иван Вазово – „Св. Тодор”
гр. Калофер – „Св. Атанасий”
гр. Калофер – „Св. Архангел Михаил”
гр. Калофер – „Св. Богородица”
с. Каравелово – „Св. Богородица”
с. Каравелово – „Св. Архангел Михаил”
с. Климент – „Св. Георги”
гр. Клисура – „Св. Богородица”
с. Куртово – „Св. Йоан Предтеча”
с. Кърнаре – „Св. Георги”
с. Михилици – „Св. Възнесение”
с. Мръченик – „Св. Архангел”
с. Отец Паисиево – „Въведение Богородично”
с. Песнопой – „Св. Николай”
с. Певците – „Възкресение Христово”
с. Пролов – „Св. Троица”
с. Розино – „Св. Архидякон Стефан”
с. Свежен – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Соколица – „Св. Архангел”
гр. Сопот – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Слатина – „Св. Тодор”
с. Столетово – „Св. Димитър”
с. Сухозем – „Св. Св. София, Вяра, Надежда и Любов”
с. Сушица – „Св. Архангел”
с. Сърнегор – „Св. Димитър”
с. Христо Г. Даново – „Св. Троица”

Пазарджишка духовна околия

гр. Пазарджик – „Св. Богородица”
гр. Пазарджик – „Св Петка”
гр. Пазарджик – „Св. Архангел”
гр. Пазарджик – „Св. Св. Константин и Елена”
гр. Пазарджик – „Св. Георги”
гр. Пазарджик – „Св. Преображение”
с. Аканджиево – „Св. Троица”
с. Алеко Константиново – „Св. Възнесение”
с. Априлци – „Св. Димитър”
с. Баткун – „Св. Богородица”
гр. Белово – „Св. Троица”
с. Блатница –
с. Бошуля – „Св. Богородица”
с. Братаница – „Св. Троица”
с. Варвара – „Св. Варвара”
с. Величково – „Св. Прор. Илия”
Велинград – „Св. Богородица”
Велинград – „Св. Троица”
гр. Ветрен – „Св. Николай”
с. Ветрендол – „Св. Богородица”
с. Виноградец – „Св. Архангел Михаил”
с. Гелеменово – „Св. Рождество Богородично”
с. Главиница – „Св. Архангел Михаил”
с. Говедаре – „Св. Прор. Илия”
с. Голямо Белово – „Св. Георги”
с. Дебращица – „Св. Неделя”
с. Динката – „Св. Троица”
с. Добровница – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Дорково – „Св. Прор. Илия”
с. Драгор – „Св. Троица”
с. Дъбравите – „Св. Николай”
с. Звъничово – „Св. Димитър”
с. Злокучене – „Св. Иван Рилски”
с. Ивайло – „Св. Георги”
с. Калугерово – „Св. Богородица”
с. Карабунар – „Св. Йоан Предтеча”
с. Ковачево – „Св. Георги”
гр. Константдово – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Крали Марко –
с. Лесичово – „Св. Димитър”
с. Лозен – „Св. Петка”
с. Ляхово – „Св. Прор. Илия”
„Малко Белово”, квартал на гр. Белово – „Св. Възнесение”
с. Мало конаре – „Св. Атанасий”
с. Мененкьово – „Св. Покров Богородичен”
с. Мирянци – „Св. Дух”
с. Мокрище – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Момина клисура – „Св. Георги”
с. Овчеполци – „Св. Георги”
с. Огняново – „Св. Богородица”
с. Памидово – „Св. Параскева”
с. Паталеница – „Св. Богородица”
с. Пищигово – „Св. Димитър”
гр. Ракитово – „Св. Неделя”
с. Росен – „Св. Възнесение”
с. Сарая – „Св. Димитър”
с. Сбор – „Св. Йоан Богослов”
с. Семчиново – „Св. Петка”
гр. Септември – „Св. Хараламлий”
гр. Септември – „Св. Цар Борис-Михаил”
с. Симеоновец – „Св. Рождество Богородично”
с. Синитева – „Св. Георги”
с. Тополидол – „Св. Георги”

с. Триводици – „Св. Георги”
с. Хаджиево – „Св. Троица”
с. Церово – „Св. Георги”
с. Цръчна – „Св. Благовещение”
с. Черногорово – „Св. Харалампий”
с. Щърково – „Св. Георги”
с. Юнаците – „Св. Възнесение”

Панагюрска духовна околия

гр. Панагюрище – „Св. Богородица”
гр. Панагюрище – „Св. Георги”
Панагюрски колонии – „Св. Йоан Рилски”
с. Баня – „Св. Николай”
с. Беловица – „Св. Троица”
с. Батница –
с. Бъта – „Св. Георги”
с. Дюлево – „Св. Георги”
с. Елшица – „Св. Троица”
гр. Копривица – „Св. Богородица”
гр. Копривица – „Св. Николай”
с. Красново – „Св. Димитър”
с. Крушево –
с. Кръстевич – „Св. Арангел Михаил”
с. Левски – „Св. Георги”
с. Мътеница –
с. Оборище – „Св. Преображение Господне”
с. Петрич – „Св. Георги”
с. Поибрене – „Св. Троица”
с. Попинци – „Св. Богородица”
с. Свобода – „Св. Димитър”
с. Смилец – „Св. Йоан Рилски”
с. Старосел – „Св. Неделя”
гр. Стрелча – „Св. Арангел Михаил”
с. Цар Асен – „Св. Богородица”

Пещеска духовна околия

гр. Пещера – „Св. Богородица”
гр. Пещера – „Св.Димитър”
гр. Пещера – „Св. Петка”
гр. Батак – „Св. Богородица”
гр. Батак – „Св. Неделя”
гр. Брацигово – „Св. Йоан Предтеча”
с. Бяга – „Св. Теодор Тирон”
с. Жребичко – „Св. Димитър”
с. Исперихово – „Св. Димитър”
с. Капитан Димитриево – „Св. Неделя”
с. Козарско – „Св. Сретение Господне”
с. Ново село – „Св. Георги”
с. Равногор – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Розово – „Св. Атанасий”
с. Радилово – „Св. Теодор Тирон”
с. Фотиново – „Св. Богородица”

Смоленска духовна околия

гр. Смолян – „Св. Богородица”
гр. Смолян – „Св. Висарион Смоленски”
гр. Смолян – „Св. Дух”
гр. Смолян – „Св. Георги”
гр. Смолян – „Св. Николай”
гр. Смолян – „Св. Неделя”
гр. Смолян – „Св. Тодор Стратилат”
с. Арда – „Св. Николай”
с. Баните – „Св. Богородица”
с. Бенковски – „Св. Дух”

с. Борино – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Бостина – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Брезе – „Св. Йоан Предтеча”
с. Върбово – „Св. Георги”
с. Габрица – „Св. Георги”
с. Гела – „Св. Богородица”
с. Гудевица – „Св. Прор. Илия”
с. Девидково – „Св. Прор. Илия”
гр. Девин – „Св. Йоан Рилски”
с. Дунево – „Св. Прор. Илия”
с. Забърдо – „Св. Богородица”
гр. Златоград – „Св. Георги”
с. Кожари –
с. Кремене – „Св. Дух”
с. Левочево – „Св. Св. Петър и Павел”
гр. Мадан – „Св. Георги”
с. Малево – „Св. Възнесение”
с. Михалково – „Св. Архангел Михаил”
с. Момчиловци – „Св. Св. Константин и Елена”
гр. Неделино – „Св. Неделя”
с. Орехово – „Св. Неделя”
с. Павелско – „Св. Възнесение”
Пампорово – „Св. Богородица”
с. Петково – „Св. Йоан Предтеча”
с. Пещера – „Св. Димитър”
с. Писаница – „Св. Богородица”
с. Полковник Серафимово – „Св. Богородица”
с. Припек – „Св. Прор. Илия”
с. Проглед – „Св. Панталеймон”
гр. Рудозем – „Св. Георги”
с. Славейно – „Св. Прор. Илия”
с. Смилян – „Св. Възнесение”
с. Соколовци – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Солища – „Св. Неделя”
с. Средногорци – „Св. Йоан Рилски”
с. Старцево – „Св. Атанасий”
с. Стойките – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Турян – „Св. Богородица”
с. Фатово – „Св. Параскева”
с. Хасовица – „Св. Дух”
с. Хвойна – „Св. Прор. Илия”
с. Чокманово – „Св. Пророк Илия”
гр. Чепеларе – „Св. Атанасий”
с. Широка лъка – „Св. Богородица”

Хасковска духовна околия

гр. Хасково – „Св. Архангел Михаил”
гр. Хасково – „Св. Богородица”
гр. Хасково – „Св. Георги”
гр. Хасково – „Св. Димитър”
гр. Хасково, квартал „Болярово” – „Св. Димитър”
гр. Ардино – „Св. Архангел Михаил”
с. Бодрово – „Св. Георги”
с. Брягово – „Св. Възнесение”
с. Брод – „Св. Георги”
с. Воден – „Св. Пророк Илия”
с. Войводово – „Св. Петка”
с. Върбица (Филево) – „Св. Богородица”
с. Гарваново – „Св. Св. Козма и Дамян”
с. Гледка – „Св. Богородица”
с. Горно Брястово – „Св. Тройца”
с. Горски Извор – „Св. Георги”
гр. Джебел – „Св. Св. Кирил и Методий”
гр. Димитровград, кв. „Марийно” – „Св. Атанасий”
гр. Димитровград, кв. „Черноконево” – „Св. Георги”
гр. Димитровград – „Св. Димитър”

с. Динево – „Св. Георги”
с. Добрич – „Св. Йоан Рилски”
с. Долно Ботево – „Св. Пророк Илия”
с. Долно Брястово – „Св. Архангел Михаил”
с. Жълти бряг – „Св. Димитър”
с. Злато Поле – „Св. Възнесение”
с. Каснаково – „Св. Прор. Илия”
с. Клокотница – „Св. Атанасий”
с. Книжовник – „Св. Св. Кирил и Методий”
с. Козлец – „Св. Архангел Михаил”
с. Конуш – „Св. Йоан Рилски”
с. Корен – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Кралево – „Св. Пророк Илия”
с. Крепост – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Криво Поле – „Св. Тройца”
с. Крум – „Св. Богородица”
гр. Кърджали – „Св. Георги”
гр. Кърджали – Манастирски комплекс „Св. Йоан Предтеча”
гр. Кърджали – „Св. Богородица”
гр. Кърджали – „Св. Архангел”
гр. Кърджали, кв. „Резбарци” – „Св. Възнесение”
с. Любеново – „Св. Димитър”
с. Малево – „Св. Архангел Михаил”
с. Малък Извор – „Св. Прор. Илия”
с. Мандра – „Св. Неделя”
с. Маслиново – „Св. Николай”
с. Минерални Бани – „Св. Георги”
гр. Момчилград – „Св. Цар Борис”
с. Николово – „Св. Прор. Илия”
с. Нова Надежда – „Св. Тройца”
с. Опълченско – „Св. Прор. Илия”
с. Опълченско – „Св. Прор. Илия”
с. Петелово – „Св. Георги”
с. Припек – „Св. Прор. Илия”
с. Пчеларово – „Св. Петка”
с. Подкрепа – „Св. Георги”
с. Рудина – „Св. Димитър”
с. Сираково – „Св. Богородица”
с. Сираково, Фера – „Св. Димитър”
с. Скобелево – „Св. Тройца”
с. Спахиево – „Св. Богородица”
с. Сталево – „Св. Архангел Михаил”
с. Стамболийски – „Св. Неделя”
с. Стамболово – „Св. Св. Петър и Павел”
с. Стойково – „Св. Георги”
с. Сусам – „Св. Атанасий”
с. Сърница – „Св. Николай”
с. Татарево – „Св. Богородица”
с. Тракиец – „Св. Николай”
с. Тънково – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Узунджово – „Св. Богородица”
с. Царева Поляна – „Св. Прор. Илия”
с. Черногорово – „Св. Харалампий”
с. Чорбаджийско – „Св. Георги”
с. Ябълково – „Св. Димитър”

Ивайловградска духовна околия

гр. Ивайловград – „Св. Преображение Господне”
гр. Ивайловград – „Св. Прор. Илия”
гр. Ивайловград, кв. „Лъджа” – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Аврен – „Св. Пророк Илия”
с. Благовец – „Св. Архангел Михаил”
с. Белополяне – „Св. Атанасий”
с. Горно Луково – „Св. Архангел Михаил”
с. Горноселци – „Св. Атанасий”
с. Гугутка – „Св. Йоан Богослов”

с. Драбишна – „Св. Георги”
с. Долно Луково – „Св. Архангел Михаил”
с. Долно Луково – „Св. Св. Константин и Елена”
с. Костилково – „Св. Богородица”
гр. Крумовград – „Св. Йоан Рилски”
с. Ленско – „Св. Богородица”
с. Мандрица – „Св. Димитър”
с. Мандрица – „Св. Неделя”
с. Одринци – „Св. Архидякон Стефан”
с. Орешино – „Св. Пророчица Анна”
с. Попско – „Св. Възнесение”
с. Пелевун – „Св. Пантелеймон”
с. Свирачи – „Св. Димитър”
с. Сив Кладенец – „Св. Димитър”
с. Славеево – „Св. Мина”
с. Хухла – „Св. Николай”
с. Черничево – „Св. Богородица”
с. Черничево – „Св. Атанасий”

*Лит.: **Богданова**, Т. Ив. Пловдивската епархия на Българската православна църква (1919-1938 г.). Пловдив, 1994; **Данчева-Василева**, А. Митрополитите на Филипопол (Пловдив) през периода IV-XIV в. // Πολίχρονια: Сб. в чест на проф. **Иван Божилов**. С., 2002, с. 41-55; **Велчев**, Й. Градът или Между Изтока и Запада XIV-XVII в. Пловдив, 2005; **Данчева-Василева**, А. Пловдив през Средновековието IV-XIV в. С., 2009; **Данчева-Василева**, А. По-важните християнски културни топоси в средновековния Пловдив (Филипопол) и съдбата им в съвременността. // Културното наследство в съвременния град: Юбил. сб., посв. на 85-год. на **ст.н.с. Магдалина Станчева**. С., 2011.*

-

28. **Повардарска**

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия

Софроний (30 юни 1940 – 11 март 1962) – викарий на Видинската митрополия в доростолски и червенски м.
Антоний (16 декември 1962 – 13 април 2002) – викарий на Видинската митрополия, председател на църковното настоятелство на „Св. Александър Невски”, викарен епископ на Доростолската и Червенска епархия, епископ на разположение на Св. Синод
Игнатий (6 април 2008) настоятел на подворието в Москва, викарий на Сливенската митрополия

Манастири и храмове
(*по азбучен ред*)

„Св. Атанасий” (Богданци)
„Св. Атанасий” (Богомила)
„Св. Атанасий” (Бохула)
„Св. Атанасий” (Габрово)
„Св. Атанасий” (Галище)
„Св. Атанасий” (Градец)
„Св. Атанасий” (Долно Чичево)
„Св. Атанасий” (Извор)
„Св. Атанасий” (Кошани)
„Св. Атанасий” (Негорци)
„Св. Атанасий” (Неготино)
„Св. Атанасий” (Новачани)
„Св. Атанасий” (Пържде́во)
„Св. Атанасий” (Страгово)
„Св. Атанасий” (Теово)
„Св. Атанасий” (Чифлик)
Богомилски манастир
„Св. Богородица” (Барово)
„Св. Богородица” (Бистрица)
„Св. Богородица” (Боянчище)
„Св. Богородица” (Градище)
„Св. Богородица” (Дреново)
„Св. Богородица” (Марена)
„Св. Богородица” (Шешково)
Бошавски манастир
Ветерски манастир
„Св. Възкресение Христово” (Еловец)

„Св. Възнесение Господне” (Ногаевци)
„Св. Възнесение Господне” (Петрово)
„Св. Възнесение Господне” (Гевгели)
„Св. Възнесение Господне” (Голозинци)
„Св. Възнесение Господне” (Горно Чичево)
„Св. Възнесение Господне” (Праведник)
„Св. Георги” (Бистрица, Велешко)
„Св. Георги” (Брайковци)
„Св. Георги” (Валандово)
„Св. Георги” (Велес)
„Св. Георги” (Мартолци)
„Св. Георги” (Пирава)
„Св. Георги” (Серменин)
„Св. Георги” (Църквино)
Давидовски манастир
„Св. Димитър” (Балинци)
„Св. Димитър” (Бунарче)
„Св. Димитър” (Валандово)
„Св. Димитър” (Велес)
„Св. Димитър” (Глишик)
„Св. Димитър” (Градец)
„Св. Димитър” (Драчевица)
„Св. Димитър” (Кавадарци)
„Св. Димитър” (Кованец)
„Св. Димитър” (Конско)
„Св. Димитър” (Куманичево, Тиквеш)
„Св. Димитър” (Смоквица)
„Св. Илия” (Богомила)
„Св. Илия” (Бусилци)
„Св. Илия” (Вешие)
„Св. Илия” (Капиново)
„Св. Йоан Кръстител” (Велес)
„Св. Йоан Кръстител” (Дебрище)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Велес)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Гевгели)
„Св. Св. Константин и Елена” (Миравци)
„Св. Св. Константин и Елена” (Мързенци)
„Св. Св. Константин и Елена” (Оморани)
„Св. Св. Константин и Елена” (Свекяни)
„Св. Лазар” (Бегнище)
„Св. Марко” (Велес)
Маркова църква
„Св. Мина” (Гърниково)
„Св. Архангел Михаил” (Гърчище)
„Св. Архангел Михаил” (Клиново)
„Св. Архангел Михаил” (Моин)
„Св. Архангел Михаил (Ресава)
Моклищки манастир
Неготински манастир
„Св. Неделя” (Велес)
„Св. Неделя” (Стояково)
„Св. Никола” (Башино село)
„Св. Никола” (Велес)
„Св. Никола” (Горни Дисан)
„Св. Никола” (Драгожел)
„Св. Никола” (Демиркапийска Клисура)
„Св. Никола” (Крайници)
„Св. Никола” (Лисиче)
„Св. Никола” (Мокрени)
„Св. Никола” (Мързен Ораовец)
„Св. Никола” (Ораов дол)
„Св. Никола” (Попадия)
„Св. Никола” (Раковец)
„Св. Николай” (Уланци)
Оморански манастир
Орешечки манастир „Св. Георги”
Орешечки манастир „Св. Йоан”

„Св. Пантелеймон” (Велес)
„Св. Пантелеймон” (Хума)
„Св. Петка” (Велес)
„Св. Петка” (Марвинци)
„Св. Петка” (Милетково)
„Св. Петка” (Пърдейци)
„Св. Петка” (Црешнево)
„Св. Св. Петър и Павел” (Папрадище)
Полошки манастир
„Св. Рождество Богородично” (Давидово)
„Св. Рождество Богородично” (Бегнище)
„Св. Рождество Богородично” (Богородица)
Согленски манастир
„Св. Спас” (Велес)
„Св. Спас” (Ораовец)
„Св. Спас” (Рожден)
„Св. Спас” (Чемерско)
„Св. Стефан” (Конопище)
Теовски манастир
„Св. Троица” (Брушани)
„Св. Троица” (Подлес)
„Св. Троица” (Ращани)
„Св. Троица” (Скачинци)
„Св. Троица” (Убого)
Удовска костница
„Св. Успение Богородично” (Гявато, Богданско)
„Св. Успение Богородично” (Ваташа)
„Св. Успение Богородично” (Велес)
„Св. Успение Богородично” (Дъбнище)
„Св. Успение Богородично” (Калъчково)
„Св. Успение Богородично” (Крива круша)
Чичевски манастир

Онлайн ресурс.

29. **Преспанско-Пелагонийска**

Манастири и храмове
(*по азбучен ред*)

„Св. Ана” (Маловище)
„Св. Антоний” (Градешница)
„Св. Атанасий” (Базерник)
„Св. Атанасий” (Варош)
„Св. Атанасий” (Велушина)
„Св. Атанасий” (Габалавци)
„Св. Атанасий” (Галичани)
„Св. Атанасий” (Годиве)
„Св. Атанасий” (Градешница)
„Св. Атанасий” (Грънчари)
„Св. Атанасий” (Жабени)
„Св. Атанасий” (Заполжани)
„Св. Атанасий” (Зовик)
„Св. Атанасий” (Крушеани)
„Св. Атанасий” (Ленище)
„Св. Атанасий” (Любойно)
„Св. Атанасий” (Нижеполе)
„Св. Атанасий” (Никодин)
„Св. Атанасий” (Новаци)
„Св. Атанасий” (Ракле)
„Св. Атанасий” (Рилево)
„Св. Атанасий” (Секирци)
„Св. Атанасий” (Сенокос)
„Св. Атанасий” (Слоещица)
„Св. Атанасий” (Стение)
„Св. Атанасий” (Стругово)

„Св. Атанасий” (Сухо гърло)
„Св. Атанасий” (Щърбово)
Барешански манастир
„Св. Благовещение Богородично” (Прилеп)
„Св. Богородица” (Горно село)
„Св. Богородица” (Железнец)
„Св. Богородица” (Крани)
„Св. Богородица” (Мажучище)
„Св. Богородица” (Маргари)
„Св. Богородица” (Тепавци)
„Св. Богородица” (Добромирово)
„Св. Богородица Пречиста” (Градешница)
„Св. Богородица Пречиста” (Любойно)
Буковски манастир
„Св. Варвара” (Драгош)
Варошки манастир
„Св. Василий” (Тръстеник)
Велушински манастир
„Св. Въведение Богородично” (Варош)
„Св. Въведение Богородично” (Средорек)
„Св. Възкресение Христово” (Дедебалци)
„Св. Възкресение Христово” (Драгарино)
„Св. Възнесение Господне” (Братин дол)
„Св. Възнесение Господне” (Брусник)
„Св. Възнесение Господне” (възрожденска църква в Мренога)
„Св. Възнесение Господне” (Градешница)
„Св. Възнесение Господне” (Грумази)
„Св. Възнесение Господне” (Добрушево)
„Св. Възнесение Господне” (Долнени)
„Св. Възнесение Господне” (Евла)
„Св. Възнесение Господне” (Живойно)
„Св. Възнесение Господне” (Кален)
„Св. Възнесение Господне” (Крушево)
„Св. Възнесение Господне” (Мало Рувци)
„Св. Възнесение Господне” (Полчище)
„Св. Възнесение Господне” (Свето Митрани)
„Св. Възнесение Господне” (средновековна църква в Мренога)
„Св. Възнесение Господне” (Тополчани)
„Св. Възнесение Господне” (Чебрен)
„Св. Георги” (Боище)
„Св. Георги” (Брезово)
„Св. Георги” (Вашарейца)
„Св. Георги” (Гермиян)
„Св. Георги” (Доленци)
„Св. Георги” (Дърмени)
„Св. Георги” (Зашле)
„Св. Георги” (Иваневци)
„Св. Георги” (Курбиново)
„Св. Георги” (Магарево)
„Св. Георги” (Новоселани)
„Св. Георги” (Олевени)
„Св. Георги” (Острилци)
„Св. Георги” (Пашино Рувци)
„Св. Георги” (Подмочани)
„Св. Георги” (Рамна)
„Св. Георги” (Ресен)
„Св. Георги” (Рибарци)
„Св. Георги” (Свинище)
„Св. Георги” (Слепче)
„Св. Георги” (Смилево)
„Св. Георги” (Сърбци)
„Св. Георги” (Трояци)
„Св. Георги” (Цапари)
„Св. Георги” (Чанище)
Граищки манастир
„Св. Димитър” (Битоля)
„Св. Димитър” (Брусник)

„Св. Димитър” (Буково)
„Св. Димитър” (Бърник)
„Св. Димитър” (Варош)
„Св. Димитър” (Голем град)
„Св. Димитър” (Градешница)
„Св. Димитър” (Грунища)
„Св. Димитър” (Дихово)
„Св. Димитър” (Долна Чарлия)
„Св. Димитър” (Жван)
„Св. Димитър” (Лажец)
„Св. Димитър” (Магарево)
„Св. Димитър” (Мариовско Търново)
„Св. Димитър” (Ореовец)
„Св. Димитър” (Ракитница)
„Св. Димитър” (Смолани)
„Св. Димитър” (Средно Егри)
„Св. Димитър” (Царевик)
„Св. Димитър” (Църнобуки)
„Св. Димитър” (Чебрен)
Дреновски манастир
Журечки манастир
„Св. Илия” (Алданци)
„Св. Илия” (Браилово)
„Св. Илия” (Брезово)
„Св. Илия” (Велушина)
„Св. Илия” (Веселчани)
„Св. Илия” (Градешница)
„Св. Илия” (Грънчари)
„Св. Илия” (Долгаец)
„Св. Илия” (Драгош)
„Св. Илия” (Дрен, Прилепско)
„Св. Илия” (Зашле)
„Св. Илия” (Лесково)
„Св. Илия” (Мало Илино)
„Св. Илия” (Ротино)
„Св. Илия” (Церово)
„Св. Йоан Богослов” (Любойно)
„Св. Йоан Богослов” (Слепче)
„Св. Йоан Кръстител” (Крушево)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Долно Дупени)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Прилеп)
„Св. Св. Кирил и Методий” (Ресен)
„Св. Св. Козма и Дамян” (Плетвар)
„Св. Св. Константин и Елена” (Загорани)
„Св. Св. Константин и Елена” (Сопотско)
„Св. Св. Константин и Елена” (Суходол)
„Св. Св. Константин и Елена” (Битоля)
Кърстоарски манастир
„Св. Леонтий” (Гpаище)
Лисолайски манастир
Манастирски манастир
„Св. Марина” (Боротино)
Мелнишки манастир
„Св. Архангел Михаил” (Асамати)
„Св. Архангел Михаил” (Долно Дупени)
„Св. Архангел Михаил” (Долно Сърбци)
„Св. Архангел Михаил” (Кокре)
„Св. Архангел Михаил” (Крушевица)
„Св. Архангел Михаил” (Маково)
„Св. Архангел Михаил” (Могила)
„Св. Архангел Михаил” (Ново село)
„Св. Архангел Михаил” (Радово)
„Св. Архангел Михаил” (Средно Егри)
Небреговски манастир
„Св. Неделя” (Битоля)
Никодински манастир
„Св. Никола” (Бабино)

„Св. Никола” (Бело поле)
„Св. Никола” (Беловодица)
„Св. Никола” (Белушино)
„Св. Никола” (Белче)
„Св. Никола” (Брайчино)
„Св. Никола” (Брод, Битолско)
„Св. Никола” (Будимирци)
„Св. Никола” (Вардино)
„Св. Никола” (Варош)
„Св. Никола” (Вирово)
„Св. Никола” (Вранче)
„Св. Никола” (Голем Радобил)
„Св. Никола” (Големо Илино)
„Св. Никола” (Градешница)
„Св. Никола” (Дабница)
„Св. Никола” (Добромири)
„Св. Никола” (Драгош)
„Св. Никола” (Дрен, Прилепско)
„Св. Никола” (Единаковци)
„Св. Никола” (Загориче)
„Св. Никола” (Зързе)
„Св. Никола” (Кореница)
„Св. Никола” (Кошино)
„Св. Никола” (Кривогащани)
„Св. Никола” (Крушево)
„Св. Никола” (Кукуречани)
„Св. Никола” (Кърстец)
„Св. Никола” (Лавци)
„Св. Никола” (Лажани)
„Св. Никола” (Любойно)
„Св. Никола” (Метимир)
„Св. Никола” (Наколец)
„Св. Никола” (Небрегово)
„Св. Никола” (Обършани)
„Св. Никола” (Прилепец)
„Св. Никола” (Райца)
„Св. Никола” (Слепче, Демирхисарско)
„Св. Никола” (Слепче, Прилепско)
„Св. Никола” (Сопотница) <....>

30. **Проватска**

Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия

Софроний (30 юни 1940 – 11 март 1962) – викарий на Видинската митрополия, в Доростолски и Червенски м.
Антоний (16 декември 1962 – 13 април 2002†) – викарий на Видинската митрополия, председател на църковното настоятелство на „Св. Александър Невски”, викарен епископ на Доростолската и Червенска епархия, епископ на разположение на Св. Синод
Игнатий (6 април 2008 –), настоятел на подворието в Москва, викарий на Сливенската митрополия

Онлайн ресурси.

31. **Русенска**

Митрополити

Наум (2014-)

Храмове

Русенска духовна околия

Русе

Катедрален храм „Св. Троица” (1632)
Храм „Св. Георги” (1838)
Храм „Св. Богородица” (1934)
Храм „Св. Николай” (1864)

Храм „Св. Архангел Михаил” (1953)
Храм „Св. Петка” (1943)
Храм „Св. Възнесение” (1912)
Параклис „Св. Всех Святих” (1964, гробищен парк „Чародейка”)
Болничен храм „Св. Василий Велики” при МБАЛ – Русе (1901, възстановен 2006)
Храм „Св. Всех Святих” (1898, разрушен 1975, сега в строеж)
Параклис „Св. Преп. Паисий Хилендарски” – в Пантеона на възрожденците (2001)
Параклис „Св. Св. Козма и Дамян” – в МБАЛ – Русе (2003)
Храм „Св. Архангел Михаил” (1907), кв. „Долапите”
Храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1895), в кв. „Средна кула”
Храм „Св. Възкресение Лазарово” (в проект), при новите гробища

Поповска духовна околия

„Св. Успение Богородично” – гр. Попово (1932)
„Св. Архангел Михаил” – гр. Попово (1863)
параклис „Св. Рождество Богородично” – гр. Попово (1908)
„Св. Димитър” – гр. Попово, кв. „Сеячи” (1899)
„Св. Петка” – гр. Попово, кв. „Невски” (2007)
„Св. Димитър” – с. Априлово (1911)
„Св. Рождество Богородично” – с. Баба Тонка (1940)
„Св. Димитър” – с. Берковски (1940)
„Св. Архангел Михаил” – с. Бракница (1901)
„Св. Димитър” – с. Водица (1882)
„Св. Параскева” – с. Гагово (1931)
„Св. Димитър” – с. Глогинка (1900)
„Св. Параскева” – с. Голямо ново (1908)
„Св. Иоан Кръстител” – с. Горица (1889)
„Св. Димитър” – с. Гърчиново (1900)
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – с. Долна Златица (1925)
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Дралфа (1949)
„Св. Иван Рилски” – с. Дриново (1900)
„Св. Въведение Богородично” – с. Еленово (1907)
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Заветно (1890)
„Св. Архангел Михаил” – с. Зараево (1881)
„Св. Иван Рилски” – с. Захари Стояново (1928)
„Св. Успение Богородично” – с. Звезда (1936)
„Св. Прор. Илия” – с. Иванча (1885)
„Св. Троица” – с. Кардам (1873)
„Св. Архангел Михаил” – с. Ковачевец (1932)
„Св. Архангел Михаил” – с. Конак (1876)
„Св. Димитър” – с. Кошничари (1892)
„Св. Богоявление” – с. Кръшно
„Св. Архангел Михаил” – с. Ломци (1860)
„Св. Атанасий” – с. Люблен (1881)
„Св. Димитър” – с. Маково в строеж
„Св. Параскева” – с. Манастирца (1925)
„Св. Архангел Михаил” – с. Медовина (1934)
„Св. Архангел Михаил” – с. Миладиновци
„Св. Георги” – гр. Опака (1862)
„Св. Димитър” – с. Осиково (1938)
„Св. Николай” – с. Паламарца (1886)
„Св. Архангел Михаил” – с. Помощица (1907)
„Св. Иван Рилски” – с. Посабина (1958)
„Св. Св. Константин и Елена” – с. Росина
„Св. Троица” – с. Садина (1876)
„Св. Възкресение Лазарово” – с. Садина, гробищен храм (1893)
„Св. Архангел Михаил” – с. Светлен (1884)
„Св. Цар Борис-Михаил” – с. Светлен, храм паметник (2005)
„Св. Иван Рилски” – с. Славяново (1890)
„Св. Димитър” – с. Тръстика (1937)
„Св. Архангел Михаил” – с. Цар Асен (1872)
„Св. Мина” – с. Марчино, в строеж
„Св. Прор. Илия” – с. Долец (2009)
„Св. Прор. Илия” – с. Ломци, параклис

Разградска духовна околия

„Св. Николай” – гр. Разград (1860)
„Св. Георги” – гр. Разград, гробищен храм (1887)
„Св. Димитър” – кв. „Гецово” (1867)
„Св. Атанасий” – кв. „Пороище” (1860)
„Св. Димитър” – с. Балкански (1897)
„Св. Рождество Богородично” – с. Благоево (1892)
„Св. Рождество Богородично” – с. Богданци (1924)
„Св. Троица” – с. Брестовене (1935)
„Св. Димитър” – с. Вазово (1948)
„Св. Възнесение” – с. Владимировци (1938)
„Св. Параскева” – с. Гложджево (1932)
„Св. Троица” – с. Голям извор (1928)
„Св. Архангел Михаил” – с. Голям Поровец (1953)
„Св. Възнесение” – с. Гороцвет (1933)
„Св. Успение Богородично” – с. Дряновец (1864)
„Св. Дух” – с. Дянково (1932)
„Св. Успение Богородично” – с. Езерче (1881)
„Св. Рождество Богородично” – с. Желязковец (1928)
„Св. Параскева” – гр. Завет (1921)
„Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Исперих (1928)
„Св. Троица” – с. Каменар (1850)
„Св. Успение Богородично” – с. Каменово (1865)
„Св. Димитър” – с. Киченица (1959)
„Св. Рождество Богородично” – с. Конево (2009)
„Св. Димитър” – с. Костанденец (1860)
„Св. Георги” – с. Кривня (1872)
„Св. Св. Константин и Елена” – с. Крояч (1995)
„Св. Параскева” – гр. Лозница (1927)
„Св. Прор. Илия” – с. Ловско (2000)
„Св. Прор. Иеремия” – с. Малък Поровец (1924)
„Св. Архангел Михаил” – с. Манастирци (1850)
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Мортагоново (1941)
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – с. Осенец (1838)
„Св. Иван Рилски” – с. Острово (1924)
„Св. Димитър” – с. Островче (1905)
„Св. Възнесение” – с. Писанец (1868)
„Св. Архангел Михаил” – с. Побит камък (1858)
„Св. Успение Богородично” – с. Прелез (1970)
„Св. Апли Петър и Павел” – с. Просторно (2009)
„Св. Димитър” – с. Равно (1868)
„Св. Параскева” – с. Райнино (1958)
„Св. Петка” – с. Раковски (2005)
„Св. Богородица” – с. Свещари (1949)
„Св. Троица” – с. Сейдол (1922)
„Св. Богородица – животворящ Източник” – гр. Сеново (1875)
„Св. София” – с. Сушево (1922)
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – с. Самуил
„Св. Георги” – с. Топчии (1929)
„Св. Успение Богородично” – с. Трапище (1968)
„Св. Архангел Михаил” – с. Ушинци
„Св. Параскева” – с. Хърсово (1866)
„Св. Димитър” – гр. Цар Калоян (1876)
„Св. Иван Рилски” – с. Черковна (1928)

Русенска околия

Манастир „Св. Димитрий Басарбовски” – с. Басарбово (XII - XIV в., възстановен 1937)
Манастир „Св. Марина” – с. Каран Върбовка
Манастир „Св. Петка” – с. Копривец
„Св. Троица” – с. Бабово
„Св. Параскева” – с. Баниска
„Св. Димитрий Басарбовски” – с. Басарбово
„Св. Успение Богородично” – с. Батин
„Св. Иван Рилски” – с. Батишница
„Св. Димитър” – с. Белцов

„Св. Георги” – с. Беловец
„Св. Параскева” – с. Беляново
„Св. Параскева” – с. Бисерци
„Св. Иван Рилски” – с. Бистренци
„Св. Иван Рилски” – с. Божичен
„Св. Димитър” – с. Божурово
„Св. Архангел Михаил” – с. Борисово
„Св. Успение Богородично” – гр. Борово-север
„Св. Параскева” – гр. Борово-юг
„Св. Иван Рилски” – с. Брестовица
„Св. Николай” – с. Бръшлен
„Св. Димитър” – с. Бъзовец
„Св. Димитър” – с. Бъзън
„Св. Георги” – гр. Бяла
„Св. Вмчк Пантелеймон” – гара Бяла, временен параклис „Св. Архангел Михаил” – с. Волово
„Св. Иван Рилски” – гр. Вятово
„Св. Възнесение” – с. Голямо Враново
„Св. Димитър” – с. Горно Абланово
„Св. Петка” – с. Горско Абланово
„Св. Успение Богородично” – с. Долно Абланово
„Св. Троица” – гр. Две могили
„Св. Димитър” – с. Дряновец
„Св. Архангел Михаил” – с. Екзарх Йосиф
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Звънарци
„Св. Параскева” – с. Иваново, гробищен храм
„Св. Георги” – с. Иваново
„Св. Въведение Богородично” – с. Каран Върбовка
„Св. Успение Богородично” – с. Кацелово
„Св. Архангел Михаил” – с. Копривец
„Св. Георги” – с. Кошарна, в строеж
„Св. Архангел Михаил” – с. Кошов
„Св. Троица” – с. Красен, новата църква
„Св. Троица” – с. Кривина
„Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Кубрат
„Св. Архангел Михаил” – с. Лом Черковна
„Св. Иван Рилски” – с. Малко Враново
„Св. Георги” – с. Мартен
„Св. Апли Петър и Павел” – с. Мечка
„Св. Димитър” – с. Могилино
„Св. Димитър” – с. Николово-Липник
„Св. Успение Богородично” – с. Николово-Гагаля
„Св. Архангел Михаил” – с. Нисово
„Св. Прор. Илия” – с. Нова Върбовка
„Св. Прор. Илия” – с. Ново село
„Св. Троица” – с. Обретеник
„Св. Иван Рилски” – с. Острица
„Св. Димитър” – с. Пепелина
„Св. Димитър” – с. Пет кладенци
„Св. Богоявление” – с. Пиргово
„Св. Иван Рилски” – с. Помен
„Св. Константин и Елена” – с. Полско Косово
„Св. Параскева” – с. Просена
„Св. Георги” – с. Ряхово
„Св. Успение Богородично” – с. Савин
„Св. Архангел Михаил” – с. Сандрово
„Св. Параскева” – с. Сваленик
„Св. Димитър” – с. Семерджиево
„Св. Апли Петър и Павел” – с. Сеслав
„Св. Троица” – с. Сливица
„Св. Димитър” – с. Сливо поле
„Св. Рождество Богородично” – с. Смирненски
„Св. Петка” – с. Стърмен
„Св. Богородица” – с. Табачка
„Св. Параскева” – с. Тетово
„Св. Параскева” – с. Тръстеник
„Св. Георги” – с. Хотанца
„Св. Архангел Михаил” – с. Церовец

Per aspera ad astra!

„Св. Димитър” – с. Червен
„Св. Архангел Михаил” – с. Червена вода
„Св. Богородица” – с. Черешово
„Св. Георги” – с. Чилнов
„Св. Архангел Михаил” – с. Широково
„Св. Никола” – с. Щръклево
„Св. Димитър Солунски” – с. Юделник
„Св. Архангел Михаил” – с. Юпер

Тутраканска духовна околия

„Св. Николай” – гр. Тутракан
„Св. Георги” – гр. Тутракан, гробищен храм
манастир „Св. Марина” – с. Сяново
„Св. Възнесение” – с. Антимово
„Св. Дух” – с. Белица, стар храм
„Св. Дух” – с. Белица, нов храм в строеж
„Св. Св. Константин и Елена” – с. Богданци
„Св. Харалампий” – с. Варненци
„Св. Димитър” – гр. Главиница
„Св. Св. Константин и Елена” – с. Дичево
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Долно Ряхово
„Св. Параскева” – с. Дунавец
„Св. Успение Богородично” – с. Зафирово
„Св. Георги” – с. Коларово
„Св. Георги” – с. Малък Преславец
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Нова Черна
„Св. Троица” – с. Пожарево
„Св. Успение Богородично” – с. Старо село
„Св. Архангел Михаил” – с. Стефан Караджа
„Св. Успение Богородично” – с. Сокол
„Св. Прор. Илия” – с. Сяново, в строеж
„Св. Архангел Михаил” – с. Царев дол
„Въздвижение на Св. Кръст” – с. Цар Самуил, в строеж
„Св. Николай” – с. Черногор, в строеж
„Св. Георги” – с. Шуменци

*Лит.: **Бакърджиева**, Т. и др. Към ранната история на Че́рвенската епархия / Т. **Бакърджиева**, Ст. **Йорданов**. // Духовна култура, 1994, N 12, с. 16-26.*

32. **Скопска**

Паригорий (споменат в 432 г. като участник в Сердикийския събор)
Урсилий (споменат в 458 г. в негово писмо до император Лъв)
Йоан (обменил серия писма с папа Геласий между 490 и 495)

Охридска архиепископия (1018-1282)

Йоан (1217-1220)

Печка архиепископия (1282-1346) и патриаршия (1346-1392)

Николай (споменат 1301 и 1303)
Стефан (-1317)
Йоан II (преди 1346-1349). В 1346 епископията е въздигната в митрополия.
Никодим (споменат в 1370, когато нарежда на дякон Радослав Скопчик да препише един Пролог)
Йоан III (споменат в 1389, без титла в надписа на църквата „Св. Андрей”)

Охридска архиепископия (1392-1557)

Матей I (1393 – 11 януари 1428)
Йоан IV (Иванко) (споменат в поменика на манастира Матка след Матей; в обширния дефтер N 443 за 1467-1468 във вакъфа на Исхак бег, между жителите на Баняне е и Иванко Пискуп)
Йосиф I (пръв известен след Матей, вероятно митрополит отпреди 1468, умира на 25 юли 1468)
Матей II (1468 – след 1473)
Гавриил I (преди 1497)

Йосиф II (споменат 1473 или 1475 в една приписка в ръкопис от Хлудовата библиотека в Москва, като свидетел, че поп Драгослав от Говърлево е купил за 273 аспри книга от Димитър Майков)
Герман I (Матия) (след 1473 и преди 1497)
Антоний (споменат в 1497)
Атанасий (споменат в 1497 в надписа над вратата на манастира „Матка", обновен от богатата скопска вдовица Милица, единственото известно обновяване на манастир през XV в.)
Герман II (нач. на XVI в.)
Йоан V (през X в., споменат в „Милешевския поменик" от нач. на XVI в., а в „Шишевския поменик" е последен в списъка на скопските архиерей)
Пахомий (1528, 1532, споменат в синодалните актове на Охридската архиепископия в тези години)
Никифор (преди 1550)
Климент (1550-1557)

Печка патриаршия (1557-1766)

Методий I (споменат в 1565 в запис на положкия епископ във връзка с присъединяването на Положката епархия към Скопската митрополия)
Никанор I (1576/77-1600)
Гавриил II (споменат в един Сборник на Хлудовата библиотека в манастир под Москва в 1581. По негово време йеромонах Арсений преписва едно житие в Кучевищкия манастир.
Михаил (след 1577 и преди 1623)
Симеон (1623-1641)
Никанор II (1641-1643)
Теодосий (1643)
Филип (споменава се между 1647-1654, когато патриарх Гаврил Печки му подарява литургиар, дарен му от Богородичния манастир)
Силвестър (споменат в 1663 – ?)
Теофан (споменат 1671-1690)
Евтимий (споменат в 1687)
Атанасий I (1706-1711)
Константин I (1712 – след 1722)
Кирил (1725-1737, на 20 юли 1725 г. взема един номоканон от манастира „Св. Прохор Пчински")
Атанасий II (споменат 1741-1747)
Филотей (споменат 1744, когато ръкополога Исая за презвитер)
Антим I Скопски (споменат в 1759 и преди 1766)
Константин II (преди 1766, взел участие в закриването на Печката патриаршия. Част от осемте архиереи отишли при султана да го молят за присъединяване към Вселенската патриаршия, за да могат да имат всичките права, които имат и останалите архиереи на Цариград)

Вселенска патриаршия

Антим II Скопски (споменат в 1767)
Йоасаф (споменат в 1767)
Генадий I (след 1767)
Софроний (след 1767)
Захарий Скопски (в 1776 и в 1792)
Антим III Скопски (1799 и след февруари 1818)
Евгений (споменат в 1807, родом от о. Еписис)
Генадий (преди 1820)
Ананий Скопски (1819-1828)
Неофит Скопски (1828-1830)
Антим IV Скопски (споменат в 1830)
Гедеон Скопски (1830)
Генадий Скопски (1831-1832)
Гавриил III Скопски (1832-1843)
Йоаким Скопски (1843-1868)
Паисий Скопски (1868-1892)
Методий Папаемануил (1892-1896)
Амвросий Ставринос (1896-1902)
Фирмилиан Скопски (1902-1903)
Севастиан Скопски (1904-1905)
Викентий Скопски (1905-1915)

Българска екзархия

Доротей (Спасов) (1872-1875)
Кирил (Стоичков) (1874-1875, управляващ 1875-1877)

Теодосий (Гологанов) (1890-1891)
Максим (Пелов) (1892-1894)
Синесий (Димитров) (1895-1897, управляващ 6 февруари 1897 – 25 март 1909)
Неофит (Паскалев) (1910-1913, 1915-1918)

Сръбска патриаршия

Фирмилиан
Варнава (Росич) (1920-1930)
Йосиф (Цвийович) (1932-1957)

По-известни църкви и манастири

църква „Св. Георги" – Скопие
църква „Св. Спас" – Скопие
църква „Св. Пантелеймон" – с. Горно Нерези
манастир „Св. Никита" – с. Баняне, Скопска Черна гора
манастир „Св. Илия" – с. Баняне, Скопска Черна гора
църква „Св. Спас" – с. Кучевище, Скопска Черна гора
Любански манастир „Св. Никола" – с. Любанци, Скопска Черна гора
Марков манастир „Св. Димитър" – с. Маркова Сушица
Манастир „Св. Успение на Пресв. Богородица" – с. Матка
Манастирска църква „Св. Андрей" – с. Матка
Манастирска църква „Св. Никола" – с. Шишево
Кожленски манастир „Св. Рождество Богородично" (бивш „Св. Никола") – с. Кожле

Храмове

„Св. Андрей" (Матка)
„Св. Атанасий" (Шишево)
„Св. Благовещение Богородично" (Горняне)
„Св. Богородица" (Скопие)
„Св. Възнесение Господне" (Кучково)
„Св. Възнесение Господне" (Ращак)
„Св. Георги" (Баняне)
„Св. Георги" (Блаце)
„Св. Георги" (Градовци)
„Св. Георги" (Кучково)
„Св. Георги" (Радишани)
„Св. Димитър" (Скопие)
„Св. Илия" (Баняне)
„Св. Илия" (Виниче)
„Св. Илия" (Кадино)
„Св. Илия" (Мирковци)
„Св. Илия" (Ракотинци)
„Св. Йоан Предтеча" (Булачани)
„Св. Климент Охридски" (Скопие)
Кожленски манастир
„Св. Св. Константин и Елена" (Скопие)
Кучевищки манастир
Любански манастир
„Св. Мина" (Скопие)
„Св. Архангел Михаил" (Автокоманда)
„Св. Св. Архангели Михаил и Гавриил" (Кучевищки манастир)
„Св. Неделя" (Матка)
„Св. Никита" (Баняне)
„Св. Никола" (Глуво)
„Св. Никола" (Горно Сълне)
„Св. Никола" (Любанци)
„Св. Никола" (Люботен)
„Св. Никола" (Ново село, Скопско)
„Св. Никола" (Радишани)
„Св. Никола" (Шишево)
„Св. Никола" (Николимуки)
„Св. Пантелеймон" (Горно Нерези)
„Св. Петка" (Горно Оризари)
„Св. Петка" (Побоже)

„Св. Петка” (Църниче)
„Св. Св. Петър и Павел” (Юрумлери)
Побожки манастир
„Св. Покров Богородичен” (Автокоманда)
„Св. Спас” (Добри дол)
„Св. Спас” (Драчево)
„Св. Спас” (Кожле)
„Св. Спас” (Кучевище)
„Св. Спас” (Матка)
„Св. Спас” (Скопие)
„Св. Спас” (Црешево)
„Св. Трифон” (Говърлево)
„Св. Троица” (Чучер)
„Св. Успение Богородично” (Дивле)
„Св. Успение Богородично” (Матка)

*Лит.: **Маркова**, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 144; **Николова**, Б. Устройство и управление на Българската православна църква. С., 1997; **Елдъров**, Св. Възстановяване на екзархийското наследство в Македония. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 131-133.*

33. **Сливенска**

Сливенски митрополити

Серафим (Кинов) (1873-1896)
Гервасий (Георгиев) (1897-1919)
Иларион (Арабаджиев) (1922-1939)
Евлогий (Георгиев) (1939-1947)
Никодим (Пиперов) (1947-1980)
Йоаникий (Неделчев) (1980-)

Манастири

Поморийски манастир „Св. Георги Победоносец”
Горноезеровски манастир „Св. Рождество Богородично”
Люляковски манастир „Св. Праведни Йоаким и Анна”
Голямобуковски манастир „Св. Живоприемен източник”
Кабилански манастир „Св. Рождество на Пресв. Богородица”
Бакаджишки манастир „Св. Спас”
Устремски манастир „Св. Троица”
Сотирски манастир „Св. Петка”
Чинтуловски манастир „Св. Илия”

Храмове

Бургаска духовна околия

1. гр. Бургас –
храм „Св. Св. Кирил и Методий”
храм „Св. Богородица”
храм „Св. Иоан Рилски”
храм „Св. Атанасий”
храм „Св. Троица” (1915)
2. с. Банево – храм „Св. Троица” (2007)
3. с. Брястовец – храм „Св. Атанасий”
4. с. Изворище – храм „Св. Иоан Рилски”
5. с. Черно море – храм „Св. Иоан Рилски”
6. с. Веселие – храм „Св. Илия”
7. с. Ясна поляна – храм „Св. Богородица”
8. гр. Приморско – храм „Св. Св. Кирил и Методий”
9. с. Дебелт – храм „Св. Троица”
10. с. Тръстиково – „Св. Димитър”
11. с. Зидарово – храм „Св. Георги”
12. с. Присад – храм „Св. Троица”
13. с. Габър – храм „Св. Троица”
14. с. Извор – храм „Св. Троица”

15. с. Димчево – храм „Св. Троица”
16. с. Индже войвода – храм „Св. Илия”
17. с. Вършило – храм „Св. Богородица”
18. гр. Камено – храм „Св. Георги”
19. гр. Българово – храм „Св. Атанасий”
20. с. Ново Паничарево – храм „Св. Троица”
21. с. Крушовец – храм „Св. Атанасий”
22. с. Росен – храм „Св. Георги”
23. с. Маринка – храм „Св. Дух”
24. с. Равна гора – храм „Св. Богородица”
25. с. Русокастро – храм „Св. Богородица”
26. с. Желязово – храм „Св. Димитър”
27. с. Ливада – храм „Св. Богородица”
28. с. Черноморец – храм „Св. Николай”
29. с. Равадиново – храм „Св. Троица”
30. гр. Созопол – храм „Св. Георги”
31. с. Трояново – храм „Св. Николай”
32. с. Черни връх – храм „Св. Симеон Стълпник”
33. с . Константиново – храм „Св. Св. Константин и Елена”
34. с. Полски извор – храм „Св. Петка”
35 с. Братово – храм „Св. Рождество Богородично”
36. с. Долно езерово – храм „Св. Рождество Богородично”
37 с. Ветрен – храм „Св. Възнесение Господне”
38 с. Горно езерово – параклис „Св. Петка”
39. с. Рудник – храм „Св. Петка”
40. с. Сарафово – храм „Св. Николай”
41. с. Кошарица – храм „Св. Иоан Рилски”
42. с. Твърдица – храм „Св. Рождество Богородично”
43. гр. Поморие – храм „Св. Богородица” храм „Св. Преображение”
44. с. Баня – храм „Св. Илия”
45. с. Емона – храм „Св. Димитър”
46. с. Бата – храм „Св. Троица”
47. с. Порой – храм „Св. Димитър”
48. с. Горица – храм „Св. Архангел Михаил”
49. с. Просеник – храм „Св. Възнесение Господне”
50. с. Страцин – храм „Св. Атанасий Велики”
51. с. Голица – храм „Св. Димитър”
52. гр. Каблешково – храм „Св. Димитър”
53. с. Александрово – храм „Св. Троица”
54. с. Медово – храм „Св. Никола”
55. с. Каменар – „Св. Параскева”
56. с. Козичено – храм „Св. Параскева”
57. с. Паницово – храм „Св. Троица”
58. гр. Св. Влас – храм „Св. Атанасий Велики”
59. гр. Несебър – храм „Св. Богородица”
60. гр. Обзор – храм „Св. Иоан Предтеча”
61. с. Приселци – параклис „Св. Димитър”
62. с. Раковсково – параклис „Св. Св. Константин и Елена”
63. с. Оризаре – храм „Св. Параскева”
64. с. Равда – храм „Св. Иоан Предтеча”
65. с. Тънково – храм „Св. Параскева”
66. с. Ахелой – храм „Св. Възнесение Господне”
67. с. Лъка – храм „Св. Св. Константин и Елена”
68. гр. Средец – храм „Св. Всех Святих”, храм „Св. Богородица”
69. с. Богданово – храм „Св. Св. Константин и Елена”
70. с. Варовник – храм „Св. Възнесение Господне”
71. с. Росеново – храм „Св. Св. Кирил и Методий”
72. с. Пънчево – храм „Св. Троица”
73. с. Голямо Буково – храм „Св. Богородица”
74. с. Светлина – храм „Св. Димитър”
75. с. Загорци – храм „Св. Възнесение Господне”
76. с. Суходол – храм „Св. Иоан Рилски”
77. с. Драчево – храм „Св. Богородица”
78. с. Дюлево – храм „Св. Богородица”
79. с. Кирово – храм „Св. Димитър”
80. с. Белеврен – храм „Св. Троица”
81. с. Граничар – храм „Св. Св. Кирил и Методий”

82. с. Долно Ябълково – храм „Св. Богородица”
83. с. Горно Ябълково – храм „Св. Илия”
84. с. Момина църква – храм „Св. Петка”
85. с. Проход – храм „Св. Богородица”
86. с. Бистрец – храм „Св. Богородица”
87. с. Белила – храм „Св. Георги”
88. с. Драка – храм „Св. Архангел Михаил”
89. с. Факия – храм „Св. Димитър”
90. с. Сливово – храм „Св. Богородица”
91. с. Вълчаново – храм „Св. Богородица”
92. с. Винарско – няма храм
93. с. Свобода – няма храм
94. с. Вратица – няма храм
95. с. Малина – няма храм
96. с. Гранитец – няма храм
97. с. Тракийци – няма храм
98. с. Миролюбово – няма храм
99. с. Драганово – няма храм
100. с. Лозово – няма храм
101. с. Крайморие – храм „Св. Пимен Зографски”, в строеж
102. с. Косовец – няма храм
103. с. Гълъбец – няма храм
104. с. Габерово – няма храм
105. с. Белодол – няма храм
106. с. Дъбник – няма храм
107. с. Гюльовци – няма храм
108. с. Козница – няма храм
109. с. Булаир – няма храм
110. с. Раков дол – няма храм
111. с. Атия – храм „Св. Мина”

Карнобатска духовна околия

1. гр. Карнобат – храм „Св. Иоан Богослов” (1880)
2. с. Аспарухово – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1884)
3. с. Сърнево – храм „Св. Богородица” (1903)
4. с. Крушево – храм „Св. Архангел Михаил” (1903)
5. с. Добриново – храм „Св. Димитър” (1879)
6. с. Сан Стефано – храм „Св. Архангел Михаил” (1870)
7. с. Тас Тепе – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1893)
8. с. Екзарх Антимово – храм „Св. Димитър” (1894)
9. с. Искра – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1880)
10. с. Костен – храм „Св. Архангел Михаил” (1857)
11. с. Крумово градище – храм „Св. Архангел Михаил” (1938)
12. с. Железник – храм „Св. Йоан Рилски” (1939)
13. с. Лозарево – храм „Св. Димитър” (1880)
14. с. Невестино – храм „Св. Георги” (1880)
15. с. Маленово – храм „Св. Богородица” (1900)
16. с. Подвис – храм „Св. Теодор Стратилат” (1882)
17. гр. Сунгурларе – храм „Св. Архангел Михаил” (1924)
18. с. Славянци – храм „Св. Димитър” (1889)
19. с. Хаджиите – храм „Св. Богородица” (1936)
20. с. Житосвят – храм „Св. Иоан Предтеча” (1936)
21. с. Черково – храм „Св. Иоан Богослов” (1903)
22. с. Орлинци – храм „Св. Петка” (1927)
23. гр. Айтос – храм „Св. Димитър” (1884)
24. с. Вресово – храм „Св. Параскева” (1910)
25. с. Караново – храм „Св. Архангел Михаил” (1892)
26. с. Кръстина – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1927)
27. с Равнец – храм „Св. Архангел Михаил” (2008)
28. с. Люляково – храм „Св. Богородица” (1957)
29. с. Пещерско – храм „Св. Прор. Илия” (2008)
30. с. Завет – храм „Св. Петка” (2006)
31. с. Преображенци – храм „Св. Св. Константин и Елена” (1896)
32. с. Тополица – храм „Св. Димитър” (1884)
33. с. Драганци – храм „Св. Илия” (1996)
34. с. Раклица – храм „Св. Богородица” (2001)

35. с. Пирне – храм „Св. Атанасий” (2008)
36. с. Съдиево – храм „Св. Богородица” (2007)
37. с. Лясково – храм „Св. Архангел Михаил” (2007)
38. с. Дъскотна – храм „Св. Богородица” (2007)
39. с. Есен – храм „Св. Троица” (2009)
40. с. Везенково – храм „Св. Марина” (2009)
41. с. Винарско – храм „Св. Георги” (2007)
42. с. Церковски – храм „Св. Възнесение Господне” (2009)
43. с. Дъбовица – няма храм
44. с. Грозден – няма храм
45. с. Вълчин – няма храм
46. с. Климаш – няма храм
47. с. Ведрово – няма храм
48. с. Съединение – няма храм
49. с. Лозица – няма храм
50. с. Терзийско – няма храм
51. с. Черница – няма храм
52. с. Манолич – няма храм
53. с. Босилково – няма храм
54. с. Камчия – няма храм
55. с. Горово – няма храм
56. с. Велислав – няма храм
57. с. Чубра – няма храм
58. с. Огнен – няма храм
59. с. Прилеп – няма храм
60. с. Скала – няма храм
61. с. Каменска – няма храм
62. с. Зимен – няма храм
63. с. Глумче – няма храм
64. с. Венец – няма храм
65. с. Козаре – няма храм
66. с. Детелина – няма храм
67. с. Смолник – няма храм
68. с. Сигмен – няма храм
69. с. Кликач – няма храм
70. с. Драгово – няма храм
71. с. Деветинци – няма храм
72. с. Мъдрино – няма храм
73. с. Соколово – няма храм
74. с. Деветак – няма храм
75. с. Карагеоргиево – няма храм
76. с. Мъглен – няма храм
77. с. Малка поляна – няма храм
78. с. Раклиново – няма храм
79. с. Черна могила – няма храм
80. с. Поляново – няма храм
81. с. Чукарка – няма храм
82. с. Зетево – няма храм
83. с. Черноград – няма храм
84. с. Дрянковец – няма храм
85. с. Руен – няма храм
86. с. Добромир – няма храм
87. с. Билка – няма храм
88. с. Планиница – няма храм
89. с. Вишна – няма храм
90. с. Снежа – няма храм
91. с. Трънак – няма храм
92. с. Каравелово – няма храм
93. с. Дропла – няма храм
94. с. Ясеново – няма храм
95. с. Струя – няма храм
96. с. Соколец – няма храм
97. с. Рупча – няма храм
98. с. Заимчево – няма храм
99. с. Ръжица – няма храм
100. с. Речица – няма храм
101. с. Каменяк – няма храм

102. с. Топчийско – няма храм
103. с. Зайчар – няма храм
104. с. Средна – няма храм
105. с. Средна могила – няма храм
106. с. Череша – няма храм
107. с. Мрежичко – няма храм
108. с. Листец – няма храм
109. с. Припек – няма храм
110. с. Шиварово – няма храм
111. с. Сини рит – няма храм
112. с. Подгорец – няма храм
113. с. Разбойна – няма храм
114. с.Ябълчево – няма храм
115. с. Рожден – няма храм
116. с. Снягово – няма храм
117. с. Рудина – няма храм
118. с. Добра – няма храм
119. с. Добра поляна – няма храм
120. с. Скалак – няма храм
121. с. Пчелин – няма храм

Котленска духовна околия

1. гр. Котел – храм „Св. Троица" (1871)
храм „Св. Св. Петър и Павел" (1833)
2. с. Градец – храм „Св. Илия" (1830)
3. с. Ичера – храм „Св. Димитър" (1845)
4. с. Жеравна – храм „Св. Николай" (1833)
5. с. Нейково – храм „Св. Троица" (1863)
6. с. Раково – храм „Св. Св. Петър и Павел" (1897)
7. с. Тича – храм „Св. Илия" (1820)
8. с. Медвен – храм „Св. Марина" (1882)
9. с. Катунище – храм „Св. Троица" (1874)
10. с. Мокрен – храм „Св. Атанасий" (1899)
11. с. Бероново – няма храм
12. с. Садово – няма храм
13. с. Седларево – няма храм
14. с. Братан – няма храм
15. с. Соколарци – няма храм
16. с. Яблаково – няма храм
17. с. Пъдарево – няма храм
18. с. Остра могила – няма храм
19. с. Топузово – няма храм
20. с. Малко селло – няма храм
21. с. Орлово – няма храм

Малкотърновска духовна околия

1. гр. Ахтопол – храм „Св. Възнесение Господне" (1879)
2. с. Синеморец – храм „Св. Иоан Предтеча" (1894)
3. с. Резово – храм „Св. Иоан Кръстител" (2002)
4. с. Бродилово – храм „Св. Пантелеимон" (1909)
5. с. Варвара – храм „Св. Варвара" (2006)
6. с. Кости – храм „Св. Св.Кирил и Методий" (1909)
7. с. Българи – храм „Св. Св. Константин и Елена" (1911)
8. с. Велика – храм „Св. Илия" (1934)
9. с. Писменово – храм „Св. Богородица" (1925)
10. с. Фазаново – храм „Св. Марина" (2001)
11. с. Китен – храм „Св. Възнесение Господне" (1995)
12. с. Лозенец – храм „Св. Георги" (1999)
13. с. Изгрев – храм „Св. Марина" (2001)
14. с. Граматиково – храм „Св. 40 мъченици" (1880)
15. с. Визица – храм „Св. Троица" (1856)
16. с. Кондолово – храм „Св. Георги" (1875)
17. с. Звездец – храм „Св. Атанасий" (1844)
18. с. Бръшлян – храм „Св. Димитър" (1854)
19. с. Бяла вода – храм „Св. Илия" (1863)

20. с. Евренезово – храм „Св. Троица” (1926)
21. с. Младежко – храм „Св. Богородица” (1999)
22. с. Стоилово – храм „Св. Илия” (1841)
23. с. Заберново – храм „Св. Лука” (1805)
24. с. Калово – храм „Св. Георги” (1860)
25. с. Сливарово – храм „Св. Пантелеймон” (1875)
26. с. Близнак – параклис „Св. Богородица” (1999)
27. гр. Малко Търново – храм „Св. Богородица” (1889)
28. гр. Царево – храм „Св. Цар Борис” (1935)
храм „Св. Богородица” (1867)

Сливенска духовна околия

1. гр. Сливен – храм „Св. Димитър” (1831)
храм „Св. Николай Чудотворец” (1834)
храм „Св. Богородица” (1896)
храм „Св. София” (XIII в.)
храм „Св. Троица” (2003)
2. с. Блатец – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1880)
3. с. Драгоданово – храм „Св. Иоан Рилски” (1900)
4. с. Гавраилово – храм „Св. Архангел Михаил” (1865)
5. с. Горно Александрово – храм „Св. Петка” (1920)
6. с. Трапоклово – храм „Св. Петка” (1873)
7. с. Желю войвода – храм „Св. Архангел Михаил” (1899)
8. с. Зимница – храм „Св. Димитър” (1856)
9. с. Чарда – храм „Св. Успение Богородично” (2008)
10. с. Веселиново – храм „Св. Петка” (1934)
11. гр. Кермен – храм „Св. Петка” (1904)
12. с. Николаево – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1910)
13. с. Ковачите – храм „Св. Димитър” (1875)
14. с. Крушаре – храм „Св. Троица” (1910)
15. с. Чокоба – храм „Св. Иоан Рилски” (2007)
16. с. Самуилово – храм „Св. Св. Константин и Елена” (2009)
17. с. Чинтулово – храм „Св. Илия” (2000)
18. с. Речица – храм „Св. Троица” (1924)
19. с. Селиминово – храм „Св. Възнесение Господне” (1904)
20. с. Скобелево – храм „Св. Богородица” (1927)
21. гр. Стралджа – храм „Св. Архангел Михаил” (1857)
22. с. Атолово – храм „Св. Димитър” (1933)
23. с. Лозенец – храм „Св. Димитър” (1945)
24. с. Тополчане – храм „Св. Димитър” (1914)
25. с. Калояново – храм „Св. Богородица” (1928)
26. с. Бяла – храм „Св. Троица” (1922)
27. с. Голямо Чочовен – храм „Св. Георги” (2000)
28. с. Камен – храм „Св. Георги” (2007)
29. с. Малко Чочовен – храм „Св. Апли Петър и Павел” (2009)
30. с. Злати войвода – храм „Св. Илия” (2009)
31. с. Мечкарево – храм „Св. Рождество Христово” (2009)
32. с. Градско – храм „Св. Неделя” (2009)
33. с. Глушник – храм „Св. Иоан Кръстител” (2009)
34. с. Бозаджий – няма храм
35. с. Гергевец – няма храм
36. с. Въглен – няма храм
37. с. Сотиря – няма храм
38. с. Бинкос – няма храм
39. с. Новачево – няма храм
40. с. Панаретовци – няма храм
41. с. Глуфишево – няма храм
42. с. Боров дол – няма храм
43. с. Жълт бряг – няма храм
44. с. Бяла паланка – няма храм

Тополовградска духовна околия

1. гр. Болярово – храм „Св. Димитър” (1887)
2. с. Ружица – храм „Св. Св. Константин и Елена” (1883)
3. с. Воден – храм „Св. Георги” (1841)

4. с. Генерал Тошево – храм „Св. Архангел Михаил” (1848)
5. с. Каменна река – храм „Св. Възнесение Господне” (1891)
6. с. Вълча поляна – храм „Св. Димитър” (1937)
7. с. Голямо Крушево – храм „Св. Богородица” (1889)
8. с. Голям манастир – храм „Св. Богородица”
9. с. Горска поляна – храм „Св. Илия” (1929)
10. с. Странджа – храм „Св. Богородица” (1914)
11. с. Полски градец – храм „Св. Иоан Рилски” (1874)
12. с. Гранитово – храм „Св. Архангел Михаил” (1850)
13. с. Добрич – храм „Св. Димитър” (1891)
14. с. Златиница – храм „Св. Св. Константин и Елена” (1931)
15. с. Трънково – храм „Св. Архангел Михаил” (1934)
16. гр. Елхово – храм „Св. Димитър” (1874)
17. с. Пчела – храм „Св. Димитър” (1932)
18. с. Кирилово – храм „Св. Богородица” (1855)
19. с. Жребино – храм „Св. Архангел Михаил” (1890)
20. с. Радовец – храм „Св. Св. Константин и Елена” (1933)
21. с. Княжево – храм „Св. Димитър” (1849)
22. с. Раздел – храм „Св. Троица” (2007)
23. с. Лесово – храм „Св. Живоприемни Източник” (1898)
24. с. Малък манастир – храм „Св. Георги” (1876)
25. с. Чукарово – храм „Св. Богородица” (1871)
26. с. Чернозем – храм „Св. Богородица” (1858)
27. с. Мамарчево – храм „Св. Богородица” (1926)
28. с. Малко Шарково – храм „Св. Иоан Кръстител” (1881)
29. с. Мелница – храм „Св. Георги” (1846)
30. с. Мрамор – храм „Св. Архангел Михаил” (1872)
31. с. К. Петко войвода – храм „Св. Живоприемни Източник” (1866)
32. с. Овчи кладенец – храм „Св. Иоан Богослов” (2007)
33. с. Орешник – храм „Св. Параскева” (неизвестно)
34. с. Попово – храм „Св. Георги” (2005)
35. с. Дъбово – храм „Св. Илия” (1887)
36. с. Светлина – храм „Св. Богородица” (1879)
37. с. Синапово – храм „Св. Илия” (1834)
38. с. Скалица – храм „Св. Георги” (1857)
39. с. Срем – храм „Св. Възнесение Господне” (1850)
40. с. Стефан Караджово – храм „Св. Богородица” (1836)
41. с. Камен връх – храм „Св. Атанасий” (1871)
42. с. Доброселец – храм „Св. Петка” (1922)
43. с. Устрем – храм „Св. Димитър” (1922)
44. с. Планиново – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1933)
45. с. Хлябово – храм „Св. Георги” (1849)
46. с. Голямо Шарково – храм „Св. Богородица” (1881)
47. с. Орлов дол – храм „Св. Димитър” (1838)
48. гр. Тополовград – храм „Св. Богородица” (1937)
храм „Св. Георги” (неизвестно)
храм „Св. Илия” (1885)
49. с. Владимирово – няма храм
50. с. Изгрев – храм „Св. Димитър“ (в строеж)
51. с. Голям дервент – няма храм
52. с. Малко Кирилово – няма храм
53. с. Лалково – няма храм
54. с. Славейково – няма храм
55. с. Крайново – няма храм
56. с. Вълчи извор – няма храм
57. с. Ситово – няма храм
58. с. Маца – няма храм
59. с. Овчарци – няма храм
60. с. Маломирово – няма храм
61. с. Иглика – храм „Св. Богородица” (2008)

Ямболска духовна околия

1. гр. Ямбол – храм „Св. Николай” (1926)
храм „Св. Георги” (1737)
храм „Св. Троиц” (1863)
2. с. Александрово – храм „Св. Димитър” (1882)

3. с. Борисово – храм „Св. Димитър” (1894)
4. с. Стройно – храм „Св. Илия” (1908)
5. с. Ботево – храм „Св. Богородица” (1892)
6. с. Меден кладенец – храм „Св. Петка” (1926)
7. с. Бояджик – храм „Св. Димитър” (1892)
8. с. Бояново – храм „Св. Троица” (1896)
9. с. Воденичане – храм „Св. Атанасий” (1905)
10. с. Палаузово – храм „Св. Петка” (1900)
11. с. Войника – храм „Св. Богородица” (1925)
12. с. Тамарино – храм „Св. София” (1925)
13. с. Инзово – храм „Св. Троица” (1938)
14. с. Видинци – храм „Св. Димитър” (1890)
15. с. Гълъбинци – храм „Св. Архангел Михаил” (1906)
16. с. Златаре – храм „Св. Възнесение Господне” (1886)
17. с. Роза – храм „Св. Петка” (1892)
18. с. Джинот – храм „Св. Богородица” (1935)
19. с. Чарган – храм „Св. Въздв. Креста” (1927)
20. с. Зорница – храм „Св. Богородица” (1898)
21. с. Иречеково – храм „Св. Димитър” (2007)
22. с. Търнава – храм „Св. Богородица” (2007)
23. с. Каравелово – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1915)
24. с. Сламино – храм „Св. Иоан Рилски” (1929)
25. с. Кукорево – храм „Св. Димитър” (1892)
26. с. Маломир – храм „Св. Богородица” (1890)
27. с. Коневец – храм „Св. Възнесение Господне” (1928)
28. с. Миладиновци – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1895)
29. с. Крумово – храм „Св. Иоан Рилски” (1896)
30. с. Недялско – храм „Св. Троица” (1874)
31. с. Люлин – храм „Св. Възнесение Господне” (1857)
32. с. Победа – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1922)
33. с. Калчево – храм „Св. Петка” (1923)
34. с. Поляна – храм „Св. Архангел Михаил” (1857)
35. с. Денница – храм „Св. Илия” (1934)
36. с. Правдино – храм „Св. Архангел Михаил” (1912)
37. с. Първенец – храм „Св. Георги” (1856)
38. с. Богорово – храм „Св. Архангел Михаил” (1912)
39. с. Каменец – храм „Св. Георги” (1895)
40. с. Тенево – храм „Св. Св. Константин и Елена” (1895)
41. с. Ханово – храм „Св. Георги” (1943)
42. с. Окоп – храм „Св. Св. Кирил и Методий” (1936)
43. с. Челник – храм „Св. Архангел Михаил” (2005)
44. с. Оман – храм „Св. Възнесение Господне” (1897)
45. с. Синьо камъне – храм „Св. Иоан Богослов” (1925)
46. с. Кубадин – храм „Св. Троица” (1870)
47. с. Безмер – храм „Св. София” (1934)
48. с. Могила – храм „Св. Богородица” (2006)
49. с. Болярско – храм „Св. Богородица” (2008)
50. с. Асеново – храм „Св. Димитър” (2005)
51. с. Хаджи Димитрово – храм „Св. Георги”, в строеж
52. с. Завой – храм „Св. Богородица”, в строеж
53. с. Дражево – храм „Св. Илия”, в строеж
54. с. Межда – няма храм
55. с. Кабиле – няма храм
56. с. Савино – няма храм
57. с. Стара река – няма храм
58. с. Симеоново – няма храм
59. с. Робово – няма храм
60. с. Козарево – няма храм
61. с. Саранско – няма храм
62. с. Леярово – няма храм
63. с. Радойново – няма храм
64. с. Дряново – няма храм
65. с. Драма – няма храм

Онлайн ресурси.

34. **Смоленска**

Титулярни епископи

Нил (Изворов) (8 юли 1873 – 11 април 1874)
(4 юли 1895 – 14 март 1905)
Евлогий (Георгиев) (3 декември 1931 – 18 юни 1939)
Тихон (Казасов) (30 май 1946 – 3 март 1978)
Нестор (Кръстев) (6 декември 1980 – 14 март 2013)

*Лит.: **Велев**, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

35. **Софийска**

Митрополити

Михаил (споменат ок. 1070-1080)
Никита (печати от ок. 1100)
Йоан (споменат в 1329)
Леонтий (споменат в 1360)
местоблюстител **Даниил Видински**
Силоаний (1455-1469)
Силвестър (споменат в 1469)
Калист (споменат през май 1484)
Калевит (споменат в 1493 и 1497, 1503†)
Йеремия (споменат в 1513, [от 31.12.1522 г – Цариградски патриарх)
Нифонт Грък (споменат през юли 1528 и през февруари 1534)
Панкратий (споменат на 26.05.1534)
Яков (споменат на 17.08.1555)
Диомидий (споменава се в 1564 и 1565)
Партений (споменава се през март 1579, януари 1580 и в 1586)
Григорий (споменат на 6 януари 1587, 1601†)
Йоасаф (избран през юни 1601, но отказва да поеме епархията)
Неофит (избран на 18.03.1603)
Йеремия (споменат в 1614, 1617 и 1618, остранен през 1628)
Мелетий (избран на 27.06.1628, отстранен през 1631)
Игнатий (избран през май 1631, временно отстранен през 1639, 1650†)
Езекил (избран на 30.11.1639, 1640-1645)
местоблюстител **Николай** (1647-1650)
Даниил (избран през декември 1650, подал оставка в 1670)
Мелетий (получил ферман на 01.06.1670)
Авксентий (1674-1676)
Даниил, бивш Видински м. (избран през май 1676, отстранен в 1678)
Авксентий (избран в 1678, отстранен през 1680)
Кирил, бивш Филипополски м. (избран на 28.07.1680)
Теоклит (споменат през 1682 и 1692)
Григорий (споменат през 1694 и 1700, подал оставка в 1701)
Анастасий (избран на 23.05.1701, 1743†)
Антим (избран през май 1743, подал оставка в 1754)
Еремия (избран на 14.04.1754, 1783†)
Йероним ? (1783)
Теофан (избран през септември 1783, 1822†)
Йоаким (избран на 24.11.1822, преместен през 1830)
Паисий (избран през юни 1830, заел престола през септември 1830, преместен на 1 април 1837, преизбран на 7.10.1847, преместен на 14 юли 1853)
Мелетий (избран през април 1837, оттеглил се през 1847). В 1839 с негова благословия и материална подкрепа е открито Софийското българско училище, в 1845 обаче Захарий Круша е изгонен от училището и преподаването в него започва да се извършва само на гръцки език.
Гедеон, титулярен Лампсакски епископ до 1841, от август 1841 до 14 юли 1853 е Мраморноостровен м., избран за Софийски м. през юли 1853, подал оставка в 1861. От 19 април 1861 до смъртта си на 12 януари 1877 отново е Мраморноостровен м.
Доротей (Спасов) (19 април 1861– октомври 1872)
Мелетий (Андонов) (15 октомври 1872 – 11 февруари 1883)
Партений (Иванов) (12 февруари 1892 – 20 юни 1918)
Стефан (Шоков) (1922-1948)
Патриарх Кирил I (1953-1971)
Патриарх Максим I (1971-2012)
Патриарх Неофит I (2013-)

Манастири

Осеновлашки манастир
Самоковски манастир „Покров на Пресв. Богородица”
Ресиловски манастир „Покров на Пресв. Богородица”
Драгалевски манастир „Успение на Пресв. Богородица”
Руенски манастир „Св. Иван Рилски”
Дървенишки манастир „Св. Прор. Илия”
Обрадовски манастир „Св. Мина”
Бистришки манастир „Св. Петка”
Бистришки манастир „Св. Праотци Йоаким и Анна”
Кремиковски манастир „Св. Георги”
Орландовски манастир „Св. Три Светители”
Владайски манастир „Св. Петка”
Мърчаевски манастир „Св. Троица”
Шумски манастир „Св. Архангел Михаил”
Кокалянски манастир „Св. Архангел Михаил”
Кладнишки манастир „Св. Николай”
Батулийски манастир „Св. Николай”
Клисурски манастир „Св. Петка”
Долнолозенски манастир „Св. Св. Апли Петър и Павел”
Долнолозенски манастир „Св. Спас”
Чепински манастир „Св. Три Светители”
Дивотински манастир „Св. Троица”
Годечки манастир „Св. Дух”
Германски манастир „Св. Иван Рилски”
Гранички манастир „Св. Ап. ев. Лука”
Гигински манастир „Св. Св. Безсребр. Козма и Дамян”
Осеновлашки манастир „Седемте престола-Рождество Богородично”
Костинбродски манастир „Св. Архангел Михаил”
Горнобогровски манастир „Св. Георги”
Долнобогровски манастир „Св. Св. Апли Петър и Павел”
Панчаревски манастир „Св. Николай Летни”
Билински манастир „Св. Архангел Михаил”
Букоровски манастир „Св. Георги”
Балшенски манастир „Св. Теодор Стратилат”
Илиенски манастир „Св. Прор. Илия”
Курилски манастир „Св. Йоан Рилски”
Разбоишки манастир „Св. Богородица”
Сапаревобански манастир „Св. Архидякон Стефан”
Чепърленски манастир „Св. Параскева”
Челопеченски манастир „Св. Богородица”
Елешнишки манастир „Св. Богородица”

Храмове

гр. София

ПКСХП „Св. Александър Невски” – 1000 пл. „Св. Александър Невски”, катедрала, има ставропигиален статут. Не е на подчинението на Софийска митрополия, а на Св. Синод. Посочена е в диоцеза на Софийска епархия поради териториалното ѝ местоположение.
„Св. Андрей Първозванни” – 1233, ул. „Опълченска” N 112
„Св. Цар Борис” – 1632, кв. „Овча купел”, ул „Феникс”, бл. 33
„Св. Въведение Богородично” – 1592, кв. „Дружба”
„Св. Богородица” – 1505, кв. „Подуене”, ул. „Родина” N 1,
„Св. Възкресение” – 1330, ул. „Възкресение” N 62
„Св. Възнесение Господне” – свещ. Валентин Тупаров
„Св. Георги” – 1463, бул. „Патриарх Евтимий” N 90
„Св. Георги” – ротонда, вътр. двор на Президентство
„Св. Георги” – 1756, кв. „Дървеница”, ул. „Софийско поле” N 18
„Св. Георги” – 1505, жк. „Сухата река”, Спортен комплекс „Герена”
„Св. Вмчк Димитър” – 1510, кв. „Хаджи Димитър”, ул. „Васил Петлешков” N 70
„Св. Дух” – 1220, кв. „Надежда”, ул. „Авксентий Велешки” N 32А
„Св. Йоан Рилски” – Духовна семинария, 1164, кв. „Лозенец”, пл. „Велчова завера” N 2

„Св. Прор. Илия” – 1582, кв. „Дружба-2”, ул. „Цветан Лазаров”
„Св. Прор. Илия” – 1619, кв. „Княжево”, бул. „Цар Борис III” N 357
„Св. Прор. Илия” – 1271, кв. „Илиенци”, ул. „Петуния”
„Св. Прор. Иеремия” – 1220, ул. „Просвета” N 101
„Св. Йоан Богослов” – 1641, кв. „Владая”, ул. „Морени” N 2
„Св. Св. Кирил и Методий” – 1618, кв. „Красно село”, ул. „Царица Елеонора”
„Св. Св. Кирил и Методий” – 1202, ул. „Георг Вашингтон” N 47
„Св. Климент Охридски” – 1336, ж.к. „Люлин-6”, ул. „Джавахарлал Неру” N 1
„Св. Св. Константин и Елена” – 1303, ул. „Одрин” N 91
„Св. Наум Охридски” – 1592, кв. „Дружба-1”, ул. „Тирана”
„Св. Мина” – манастира, 1278, кв. „Обрадовци”
„Св. Мина” – 1323, кв. „Модерно предградие”, ул. „Старата църква” N 28
„Св. Мина” – новопостроен, кв. „Лозенец”, бул. „Черни връх”
„Св. Мина” – жк „Слатина”, ул. „Гео Милев” N 73
„Св. Неделя” – митрополитски катедрален храм, 1000, пл. „Св. Неделя” N 18
„Св. Николай Мирликийски” – 1000, ул. „Калоян” N 8, тел. 981 95 94, прот. Николай Нешков
„Св. Николай Софийски” – 1303, ул. „Пиротска” N 76
„Св. Николай” – 1614, кв. „Горна баня”, ул. „Урал” N 2
„Св. Николай” – 1229, кв. „Връбница”, ул. „Т. Велев” N 11
„Св. Николай” – 1839, кв. „Враждебна”, ул. „8-ма” N 63
„Св. Пантелеймон” – 1616, кв. „Бояна”, ул. „Десислава” N 4
„Св. Петка” – старинен митрополитски храм, 1000, ул. „Калоян” N 9
„Св. Петка” – 1225, кв. „Орландовци”, ул. „Мара Бунева” N 104
„Св. Покров Богородичен” – 1606, ул. „Г. Д. Зографина”, тел. 851 80 79
„Св. Параскева” – 1000, ул. „Г. С. Раковски” N 58
„Св. Петка Самарджийска” – 1000, бул. „Мария Луиза” N 2, подлеза на ЦУМ
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – 1309, ул. „Д-р Калинков” N 27
„Св. Преображение Господне” – 1421, ул. „Ралица” N 2, тел. 865 69 26, ставрофорен иконом Василий Сарян
„Св. Рождество Богородично” – 1612, кв. „Красно село”, ул. „Балканджи Йово” N 18
„Св. Седмочисленици” – 1000, ул. „Граф Игнатиев” N 25
„Св. София” – 1000, ул. „Париж” N 2
„Св. Троица” – 1309, кв. „Разсадника”, бул. „К. Величков” N 28
„Св. Троица” – 1111, кв. „Гео Милев”, ул. „Манастирска” N 45
„Св. Троица” – 1415, кв. „Драгалевци”
„Св. Георги” – 1362, кв. „Суходол”,
„Св. Георги” – 1138, кв. „Горубляне”, бул. „Самоковско шосе” N 75
„Св. Георги” – 1138, кв. „Бистрица”
„Св. Архангел Михаил” – 1415, кв. „Симеоново”
„Св. Петка” – 1849, кв. „Кремиковци”
„Св. Рождество Богородично” – 1390, кв. Филиповци, ул. „I-ва” N 46
„Св. Успение Богородично” – 1612, ул. „Отечество” N 3
„Св. Успение Богородично” – 1225, кв. „Малашевци”, ул. „Училищна” N 8
„Св. Успение Богородично” – 1387, кв. „Обеля”, ул. „2-ра” N 4
„Св. Успение Богородично” – 1202, Централни гробища, ул. „Заводска” N 14
„Св. Архангел Михаил” – Гробища „Бакърена фабрика”
„Св. Архангел Михаил” – Малашевски гробища, тел. 936 77 17
„Св. Архангел Михаил” – новопостроен, кв. „Бояна”, ул. „Бояна парк” N 4
„Св. Рождество Христово” – кв. „Младост” 3, Филип Аврамов, 1712
„Въздвижение на Св. Кръст Господен” – кв. „Лозенец”, бул. „Джеймс Баучер”, местността Кръста
Руски храм „Св. Николай” (Подворие на Московския и на цяла Русия патриарх в София) –
1000, бул. „Цар Освободител” N 3
„Св. Архидякон Стефан” – Южен парк-3 част, на кръстовището между бул. „Гоце Делчев” и бул. „Петко Тодоров”
„Св. Преп. Паисий Хилендарски” – кв. „Сердика”, ул. „Гюешево” N 63
Румънски храм „Св. Троица” – 1301, ул. „Княз Борис I” N 152

Софийска духовна околия

„Св. Св. Кирик и Юлита” – гр. Банкя
„Св. Троица” – гр. Божурище
„Св. Георги” – гр. Брезник
„Св. Петка” – с. Балша
„Св. Николай” – гр. Бухово
„Св. Теодор Стратилат” – кв. „Бенковски”, Милчев
„Св. Николай” – с. Батулия
„Св. Троица” – с. Ботунец
„Св. Георги” – с. Волуяк
„Св. Димитрий” – гр. Годеч

„Св. Николай” – с. Герман
„Св. Дух” – с. Голямо Бучино
„Св. Григорий Богослов” – с. Григорево
„Св. Николай” – с. Горни Лозен
„Св. Георги” – с. Долни Лозен
„Св. Харалампий” – с. Горни Богров
„Св. Теодор Стратилат” – с. Долни Богров
„Св. Георги” – гр. Дупница
„Св. Богородица” – гр. Дупница
„Св. Иоан Рилски” – гр. Дупница
„Св. Архидякон Стефан” – гр. Драгоман
„Св. Успение Богородично” – с. Драгичево
„Св. Николай” – гр. Елин Пелин
„Св. Успение Богородично” – с. Железница
„Св. Николай” – с. Желява
„Св. Успение Богородично” – гр. Ихтиман
„Св. Св. Кирил и Методий” – с. Иваняне
„Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Костинброд
„Св. Богородица” – гр. Кюстендил
„Св. Димитър” – гр. Кюстендил
„Св. Мина” – гр. Кюстендил
„Св. Николай” – с. Казичене
„Св. Георги” – с. Кокаляне
„Св. Николай” – с. Маслово
„Всех Святих” – с. Мрамор
„Св. Георги” – с. Мусачево
„Св. Успение Богородично” – гр. Нови Искър, „Курило”
„Св. Троица” – гр. Нови Искър, „Кумарица”
„Св. Николай” – гр. Нови Искър, „Славовица”
„Св. Троица” – гр. Нови Искър, „Кубратово”
„Св. Възнесение Господне” – гр. Нови Искър, „Гниляне”
„Св. Троица” – с. Нови Хан
„Св. Николай” – с. Негован
„Св. Николай” – гр. Перник
„Св. прор. Илия” – гр. Перник, кв. „Мошино”
„Св. Успение Богородично” – гр. Перник, кв. „Изток”
„Св. Георги” – с. Петърч
„Св. Димитър” – с. Панчарево
„Св. Димитър” – гр. Радомир
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – гр. Своге
„Св. Рождество Богородично” – гр. Самоков, „Бельова църква”
„Св. Въведение Богородично” – гр. Самоков
„Св. Успение Богородично” – гр. Самоков
„Св. Николай” – гр. Самоков
„Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Сливница
„Св. 40 мъченици” – гр. Сапарева баня
„Св. Георги” – с. Сеславци
„Св. Петка” – гр. Трън
„Св. Георги” – с. Требич
„Св. Рождество Богородично” – кв. „Филиповци”
„Св. Възнесение Господне” – с. Храбърско
„Св. Възкресение Христово” – с. Челопечене

Новоосветени храмове в Софийска епархия (2001-2010)

Храм „Св. Св. Константин и Елена” – София, ул. „Пиротска”
Храм „Св. Йоан Кръстител” – София, кв. „Обеля”
Храм „Св. Княз Владимир” – София, кв. „Илиенци”, стадион „Локомотив”
Храм „Св. Георги” – София, стадион „Герена”
Параклис „Св. Св. Кирил и Методий” – София, кв. „Враждебна”
Параклис „Св. Иван Рилски” – София, кв. „Слатина”
Параклис „Св. Вартоломей” – София, кв. „Горубляне”
Параклис „Св. Вартоломей” – София, кв. „Драгалевци”
Параклис „Св. Възнесение Господне” – София, кв. „Бояна”, гробищата
Храм „Св. Вмчк Георги” – Банкя, кв. „Градоман”
Храм „Св. Николай” – гр. Костинброд, кв. „Маслово”
Храм „Св. Троица” – гр. Божурище

Параклис „Св. Георги” – гр. Драгоман
Храм „Св. Николай” – гр. Елин Пелин
Параклис „Св. Варвара” – гр. Рила
Параклис „Св. Вмчк Георги” – гр. Рила
Параклис „Св. Петка” – гр. Рила
Храм „Св. Петка” – гр. Долна баня
Параклис „Св. Богородица” – гр. Сапарева баня
Храм „Св. Йоан Рилски” – гр. Сапарева баня, курорт „Паничище”
Параклис „Св. Св. Апли Петър и Павел” – гр. Кюстендил, Осоговска планина, местност „Трите буки”
Храм „Св. Спас” – гр. Ихтиман, връх Еледжик
Параклис „Св. Прокопий” – с. Стоб
Параклис „Св. Николай” – с. Ноевци
Храм „Св. Харалампий” – с. Горни Лозен
Храм „Св. Успение Богородично” – с. Дреново
Храм „Св. Прор. Илия” – с. Прекръсте
Параклис „Св. Възнесение Господне” – с. Габровица
Храм „Св. Вмчк Георги” – с. Свидня
Храм „Св. Петка” – с. Шипочано
Храм „Св. Дух” – с. Голямо Бучино
Храм „Св. Георги” – с. Сеславци
Параклис „Св. Георги” – с. Лобош
Параклис „Св. Успение Богородично” – с. Кокаляне
Параклис „Св. Св. Константин и Елена” – с. Горни Лозен
Храм „Св. Възнесение Господне” – кв. „Бояна”, гробища
Храм „Св. Всички светии” – с. Голямо Малово
Параклис – с. Градец, възстановен параклис
Храм „Св. Николай” – с. Кривонос
Храм „Св. Георги” – с. Долистово
Параклис „Св. Йоан Кръстител” – с. Томпсън
Параклис „Св. Успение Богородично” – с. Костенец
Параклис „Св. Рождество Богородично” – с. Пчелински бани
Храм „Св. вмчк Димитър” – с. Макоцево
Параклис „Св. Дух” – с. Самораново
Параклис „Св. Вмчк Георги” – с. Грамаждано
Храм „Св. Николай” – с. Старо село
Параклис „Св. Вмчк Мина” – с. Радуил
Параклис „Св. Петка” – с. Радуил
Храм „Св. Богородица” – с. Долна диканя
Параклис „Св. Николай” – с. Вакарел
Храм „Св. Успение Богородично” – с. Драгичево
Храм „Св. Богородица” – с. Владиславци
Параклис „Св. Илия” – с. Широки дол
Храм „Св. Петка” – с. Белчин
Манастир „Св. Апли Петър и Павел” – с. Долни Лозен
Манастир „Св. Покров Богородичен” – с. Ресилово
Манастир „Св. Йоан Рилски” – с. Скрино
Манастир „Св. Св. Апли Петър и Павел” – с. Одраница
Манастир „Св. Теодор Стратилат” – с. Балша
Храм „Св. Троица” – с. Горна Мелна
Параклис „Св. Троица” – с. Луково
Параклис „Св. Георги” – с. Белопопци
Параклис „Св. Георги” – с. Мухово
Параклис „Св. Прор. Илия” – гара Елин Пелин
Параклис „Св. Въведение Богородично” – кв. „Горна баня”, Италиански лицей
Параклис „Св. Прор. Илия” – Централна пожарна София
Параклис „Св. Прор. Илия” – гр. Брезник, Пожарна
Параклис „Св. Вмчк Мина” – Национална онкологична болница
Параклис „Св. Георги Софийски Най-нови” – Александровска болница
Параклис „Св. София, Вяра, Надежда и Любов” – Болница „Пирогов”
Параклис „Св. Екатерина” – Чиркова болница

Онлайн ресурси.

Софийски светци –
сред тях по-голяма известност придобиват

Св. мчк Потит Сердикийски – роден в София. Възвисил се в 160 сл. Хр. в Трикарико. Чества се на 14 януари.
Св. свмчк Георги Софийски Нови – роден в Кратово, Вардарска Македония. Възвисил се в в София (1515). Чества се на 11 февруари.
Св. мчк Георги Софийски Стари – роден в София. Възвисил се в Одрин (1437). Чества се на 26 март.
Св. вмчк Николай Нови Софийски – роден в гр. Янина, Гърция. Възвисил се в София (в 1437) . Чества се на 17 май.
Св. мчк Константин Софийски – роден в Пиротско. Възвисил се в в София (1737). Чества се на 21 май.
Св. мчк Георги Софийски Най-нови – роден в София. Възвисил се в в София (1530). Чества се на 26 май.
Св. свмчк Терапонтий Софийски – роден в гр. Трън. Възвисил се в София (1555). Чества се на 27 май.
Св. препод. Софроний Софийски – роден в с. Пенкьовци. Пернишка област. Възвисил се в Басарбовския скален манастир (1515). Чества се на 28 май.
Св. свмчк Симеон Самоковски и Софийски – българин. Възвисил се в София (1737). Чества се на 21 август.
Св. препод. Пимен Зографски – роден в София. Възвисил се в Черепишкия манастир (1620). Чества се на 3 ноември.
Към софийските светци могат да бъдат отнесени още и:
Св. Климент папа Римски и пръв епископ на Сердика.
Св. равноап. цар Константин Велики „Покръстител на Света" – живял дълго време в града и управлявал оттук Римската империя. Чества се на 21 май.
Св. царица Елена, майка на император Св. Константин Велики – живяла заедно с него в града, открила Гроба Господен в Ерусалим и Св. Кръст, на който е бил разпнат Спасителят. Чества се на 21 май.

Онлайн ресурси.

36. **Старозагорска**

Митрополити

Методий (Кусев) (1896-1922)
Павел (Константинов) (1922-1940)
Климент (Кинов) (1940-1967)
Панкратий (Дончев) (1967-1998)
Галактион (Табаков) (2000-2016)
Киприан (Казанджиев) (2016-)

Манастири

Казанлъшки манастир „Св. Въведение Богородично"
Мъглижки манастир „Св. Николай Мирликийски Чудотворец"
Златоливадески манастир „Св. Атанасий Велики"
Шипченски манастир „Св. Рождество Христово"

Храмове

Казанлъшка духовна околия

храм „Св. Богородица", храм „Св. Йоан Предтеча", храм „Св. Троица", храм „Св. Прор. Илия", храм „Св. Анна", болницата – гр. Казанлък
храм „Св. Богородица" – гр. Шипка
храм „Св. Богородица" – гр. Мъглиж
храм „Св. Димитър" – гр. Мъглиж
храм „Св. Богородица" – гр. Павел баня
храм „Св. Св. Кирил и Методий" – гр. Николаево
храм „Св. Георги" – с. Енина
храм „Св. Теодор Тирон" – с. Търничане
храм „Св. Св. Кирил и Методий" – с. Александрово
храм „Св. Св. Кирил и Методий" – с. Хаджи Димитрово
храм „Св. Атанасий" – с. Тулово
храм „Св. Георги" – с. Дъбово
храм „Св. Благовещение" – с. Ветрен
храм „Св. Панкратий Тавроменийски" – с. Зимница
храм „Св. Георги" – с. Средногорово
храм „Св. Иван Рилски" – с. Копринка
храм „Св. Николай" – с. Голямо Дряново
храм „Св. Богородица" – с. Горно Сахрене
храм „Св. Николай" – с. Долно Сахране

храм „Св. Петка” – с. Манолово
храм „Св. Димитър” – с. Турия
храм „Св. архидякон Стефан” – с. Тъжа
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Крън
храм „Св. Петка” – с. Черганово
храм „Св. Богородица” – с. Овощник
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Горно Черковище
храм „Св. Георги” – с. Габарево
храм „Св. Троица” – с. Ясеново
храм „Св. Благовещение” – с. Шейново
храм „Св. Троица” – с. Асен
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Елхов
храм „Св. Димитър” – с. Дунавци
храм „Св. Пантелеймон” – с. Ягода
храм „Св. Димитър” – с. Горно Изворово
храм „Св. Димитър” – с. Розово
храм „Св. Димитър” – с. Шаново
храм „Св. Иван Рилски” – с. Юлиево
храм „Св. Йоан Предтеча” – с. Ръжена
храм „Св. Параскева” – с. Бузовград
храм „Св. Николай” – с. Кънчево

Новозагорска духовна околия

храм „Св. Богородица” и храм „Св. Петка” – гр. Нова Загора
храм „Св. Възнесение” – с. Сборище
храм „Св. Николай” – с. Кортен
храм „Св. Иван Рилски” – с. Съдиево
храм „Св. Богородица” – с. Каменово
храм „Св. Троица”– с. Загорци
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Асеновец
храм „Св. Възнесение” – с. Дядово
храм „Св. Троица” – с. Конаре
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Стоил войвода
храм „Св. Димитър” – с. Богдановo
храм „Св. Димитър” – гр. Шивачево
храм „Св. Св. Безсребр. Козма и Дамян” – с. Баня
храм „Св. Димитър” – с. Бял кладенец
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Млекарево
храм „Св. Димитър” – гр. Гурково
храм „Св. Апли Петър и Павел” – с. Радецки
храм „Св. Георги” – с. Любенова махала
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Гледачево
храм „Св. Димитър” – с. Съдийско поле
храм „Св. Богородица” – с. Езеро
храм „Св. Възнесение” – с. Караново
храм „Св. Иван Рилски” – с. Любенец
храм „Св. Прор. Йеремия” – с. Еленово
храм „Св. Св. Константин и Елена” – с. Червенаково
храм „Св. Богородица” – с. Младово
храм „Св. Петка” – с. Пет могили
храм „Св. Троица” – с. Новоселец
храм „Св. Мина ” – с. Даскал Атанасово

Община Нова Загора

храм „Св. Богородица” – гр. Нова Загора
храм „Св. Петка” – гр. Нова Загора
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Асеновец
храм „Св. Св. Безсребр. Козма и Дамян” – с. Баня
храм „Св. Димитър” – с. Богдановo
храм „Св. Димитър” – с. Бял кладенец
храм „Св. Възнесение” – с. Дядово
храм „Св. Богородица” – с. Езеро
храм „Св. Пророк Йеремия” – с. Еленово
храм „Св. Троица” – с. Загорци
храм „Св. Богородица” – с. Каменово

храм „Св. Възнесение” – с. Караново
храм „Св. Николай” – с. Кортен
храм „Св. Иван Рилски” – с. Любенец
храм „Св. Георги” – с. Любенова махала
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Млекарево
храм „Св. Петка” – с. Пет могили
храм „Св. Апли Петър и Павел” – с. Радецки
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Стоил войвода
храм „Св. Иван Рилски” – с. Съдиево
храм „Св. Димитър” – с. Съдийско поле
храм „Св. Параскева” – с. Събрано

Свиленградска духовна околия

храм „Св. Троица”, храм „Св. Димитър”, храм „Живоприемни Източник”, храм „Св. Иван Рилски” – гр. Свиленград
храм „Св. Богородица” – гр. Любимец
храм „Св. Георги” – с. Капитан Андреево
храм „Св. Атанасий” – с. Мезек
храм „Св. Атанасий” – с. Димитровче
храм „Св. Георги” – с. Вълче поле
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Сива река
храм „Св. Георги” – с. Камилски дол
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Сеноклас
храм „Св. Димитър” – с. Бориславци
храм „Св. Петка” – гр. Маджарово
храм „Св. Димитър” – с. Левка
храм „Св. Йоан Богослов” – с. Студена
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Мустрак
храм „Св. Възнесение” – с. Момково
храм „Св. Апли Петър и Павел” – с. Георги Добрево
храм „Св. Димитър” – с. Маточина
храм „Св. Георги” – с. Присадец
храм „Св. Димитър” – с. Генералово
храм „Св. Апли Петър и Павел” – с. Ламбух
храм „Св. Богородица” – с. Щит
храм „Св. Атанасий” – с. Малко градище
храм „Св. Атанасий”– с. Пъстрогор
храм „Св. Рождество Христово”– с. Белица
храм „Св. Петка” – с. Оряхово
храм „Св. Възнесение” – с. Чернодъб

Старозагорска духовна околия

Храм „Св. Иван Рилски” – гр. Раднево
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Кирилово
храм „Св. Възнесение” – с. Тракия
храм „Св. Богородица” – с. Бял извор
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Колена
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Михайлово
храм „Св. Атанасий” – с. Оряховица
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Самуилово
храм „Св. Мина” – с. Даскал Атанасово
храм „Св. Богородица” – с. Дълбоки
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Преславен
храм „Св. Атанасий” – с. Оряховца
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Радиево
храм „Св. Богородица” – с. Странско
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Борилово
храм „Св. Възнесение” – с. Богомилово
храм „Св. Димитър” – с. Пъстрен
храм „Св. Прор. Илия” – с. Бъдеще
храм „Св. Богородица” – с. Остра могила
храм „Св. Троица” – с. Лясково
храм „Св. Троица” – с. Казанка
храм „Св. Димитър” – с. Горно Ботево
храм „Св. Георги” – с. Арнаутито
храм „Св. Димитър” – с. Калояновец

храм „Св. Богородица – с. Голямо Асеново
храм „Св. Иван Рилски” – с. Ракитница
храм „Св. Параскева” – с. Люляк
храм „Св. Петка” – с. Сърнево
храм „Св. Прор. Илия” – с. Малко Асеново
храм „Св. Троица” – с. Трояново
храм „Св. Архидякон Стефан” – с. Ново село
храм „Св. Георги” – Маджерито
храм „Св. Димитър” – с. Лозен
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Сулица, с. Християново, с. Плоска могила
храм „Св. Димитър” – с. Братя Кунчеви
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Хан Аспарухово
храм „Св. Параскева” – с. Събрано
храм „Св. Трифон” – с. Руманя
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Подслон
храм „Св. Лъв папа Римски” – с. Дъбрава
храм „Св. Параскева” – с. Сърневец
храм „Св. Петка” – с. Любеново
храм „Св. Димитър” – с. Знаменосец
храм „Св. Георги” – с. Българене
храм „Св. Троица” – с Боздуганово
храм „Св. Рождество Богородично” – Старозагорски минерални бани, с. Петрово
храм „Св. Троица” – с. Опан
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Бяло поле
храм „Св. Николай” – с. Здравец
храм „Св. Иван Рилски” – с. Бряст
храм „Св. Прор. Илия” – с. Долно Белево
храм „Св. Троица” – с. Диня
храм „Св. Богородица” – с. Сладък кладенец
храм „Св. Николай” – с. Змейово
храм „Св. Георги” – с. Хрищени

Харманлийска духовна околия

храм „Св. Иван Рилски”, храм „Св. Атанасий” и храм „Св. Трифон” – гр. Харманли
храм „Св. Богородица” и храм „Св. Николай” – гр. Симеоновград
храм „Св. Иван Рилски” и храм „Св. Рождество Богородично” – гр. Гълъбово
храм „Св. Неделя” – с. Черепово
храм „Св. Богородица” – с. Върбово
храм „Св. Богородица” – с. Лешниково
храм „Св. Георги” – с. Рогозиново
храм „Св. Възнесение” – с. Смирненци, Нова махала
храм „Св. Св. Константин и Елена” – с. Орешец
храм „Св. Димитър” – с. Овчарово
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Главан
храм „Св. Георги” – с. Черна могила
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Бисер
храм „Св. Димитър” – с. Медникарово
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Обручище
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Мусачево
храм „Св. Георги” – с. Елена
храм „Св. Пророк Илия” – с. Поляново
храм „Св. Иван Рилски” – с. Доситеево
храм „Св. Троица” – с. Иваново
храм „Св. Петка” – с. Навъсен
храм „Св. Св. Константин и Елена” – с. Константиново
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Мъдрец
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Славяново
храм „Св. Богородица” – с. Васил Левски
храм „Св. Богородица” – с. Долно черковище
храм „Св. Богородица” – с. Българин
храм „Св. Йоан Богослов” – с. Дряново
храм „Св. Богородица” – с. Искрица
храм „Св. Андрей” – с. Свирково
храм „Св. Прор. Илия” – с. Калугерово
храм „Св. Георги” – с. Троян
храм „Св. Георги” – с. Тянево

храм „Св. Рождество Богородично” – с. Коларово
храм „Св. Георги” – с. Великово
храм „Св. Димитър” – с. Преславец

Чирпанска духовна околия

храм „Св. Архангели”, храм „Св. Богородица”, храм „Св. Възнесение”, храм „Св. Св. Кирил и Методий” – гр. Чирпан
храм „Св. Иван Рилски” – с. Плодовитово
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Партизанин
храм „Св. Георги” – с. Изворово
храм „Св. Петка” – с. Крушево
храм „Св. Георги” – с. Градина
храм „Св. Архангел Михаил” – с. Оризово
храм „Св. Всех Святих” – с. Черна гора
храм „Св. Богородица” – с. Братя Даскалови
храм „Св. Възнесение” – с. Опълченец
храм „Св. Прор. Илия” – с. Свобода
храм „Св. Николай” – гр. Меричлери
храм „Св. Димитър” – с. Винарово
храм „Св. Богородица” – с. Зетьово
храм „Св. Димитър” – с. Длъгнево
храм „Св. Георги” – с. Добри дол
храм „Св. Георги” – с. Малко Тръново
храм „Св. Георги” – с. Целина
храм „Св. Димитър” – с. Гранит
храм „Св. Димитър” – с. Ценово
храм „Св. Богородица” – с. Великан
храм „Св. Богородица” – с. Могилово
храм „Св. Иван Рилски” – с. Гита
храм „Св. Иван Рилски” – с. Тюркмен
храм „Св. Петка” – с. Яворово
храм „Св. Николай” – с. Държава
храм „Св. Св. Кирил и Методий” – с. Мирово
храм „Св. Св. Константин и Елена” – с. Рупките
храм „Св. Троица” – с. Средно градище
храм „Св. Успение Богородично” – с. Спасово

Онлайн ресурси.

37. **Стобийска**

Епископи на Вселенската патриаршия

Вудий (споменат като участник в I Вселенски събор 325)
Евстатий (втор. пол. на IV в.)
Филип (споменат в нач. на V в.)
Николай (споменат в 451 като участник в IV Вселенски събор)
Фока (Φωκάς) (споменат в 553 като участник в V Вселенски събор)
Йоан (Ιωάννης) (споменат в 680-681 като участник в VI Вселенски събор)
Маргарит (споменат в 692)

Титулярни епископи на Вселенската патриаршия

Партений (1858-1860)

Титулярни епископи на Българската екзархия и Българската патриаршия (Стовийски, Стобийски)

Синесий (Димитров) (21 септември 1875 – 5 декември 1884)
Борис (Разумов) (14 декември 1930 – 17 март 1935)
Кирил (Константинов) (12 юли 1936 – 29 май 1938)
Никодим (Пиперов) (29 януари 1939 – 6 юли 1947)
Пимен (Енев) (21 декември 1947 – 4 януари 1953)
Варлаам (Пешев) (1 януари 1954 – 9 март 1969)
Арсений (Чакандраков) (30 март 1969 – 8 февруари 1987)

Кирил (Ковачев) (26 юни 1988 – 26 февруари 1989)
Наум (Димитров) (17 март 2007 – 23 март 2014)

Титулярни епископи на Православната охридска архиепископия (Стобиски)

Давид (Нинов) (17 юни 2007)

Лит.: Новите епископи на Българската православна църква и техните древлепросияли титли. // Двери на православието, 28 март 2007; ***Велев****, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

Епископи и митрополити на Охридската архиепископия

Мануил (споменат в 1080-1086, основал Велюшкия манастир)
Климент (споменат ок. 1152)
Константин (споменат в първата половина на XIII в.)
Даниил (споменат в 1376)
Йоаким (споменат в 1532)
Ананий I (споменат в 1565, наследник на Йоаким)
Теодул (1578-1579)
Висарион (преди 1661)
Ананий II (споменат в 1665)
Симеон (споменат в 1668)
Евтимий (споменат в 1671)
Максим (споменат в 1676)
Митрофан (1683-1688)
Никодим (споменат в 1688-1695)
Леонтий (1695, след 1706)
Митрофан (споменат в 1714)
Никифор (споменат в 1714-1718)
Калиник (1718-1746)
Теодосий (1746-1752)
Теофан (1752-1756)
Серафим (1759, преди 1767)
Ананий III (1764-1789)

Вселенска патриаршия

Филотей (в 1800)
Антим IV (?-1818)
Григорий (1818-1830)
Константий (1830-1846)
Антим (1846-1853)
Неофит (1853-1861)
Йеротей (1861-1875)
Агатангел (1875-1887)
Калиник (1887-1892)
Йоаким (1892-1899)
Панарет (1899-1900)
Софроний (1900-1901)
Софроний (1901-1902)
Григорий (1902-1908)
Герман (1908-1910)
Арсений (1910-1913)

Българска екзархия

Герасим (1897-1918)

Тивериополски епископи на Българската екзархия и Българската патриаршия

Никодим (1920-1932)
Тихон (2003-)

„Св. Атанасий" (Барбарево)
„Св. Атанасий" (Босилово)
„Св. Атанасий" (Куклиш)
„Св. Атанасий" (Мачево)
Бански манастир
Велюшки манастир
Водочки манастир
„Св. Възнесение Господне" (Владимирово)
„Св. Възнесение Господне" (Робово)
„Св. Възнесение Христово" (Погулево)
„Св. Георги" (Будинарци)
„Св. Георги" (Воиславци)
„Св. Георги" (Дойран)
„Св. Георги" (Муртино)
„Св. Георги" (Ново село)
„Св. Георги" (Пиперево)
„Св. Георги" (Сушица)
„Св. Димитър" (Смиланци)
„Св. Димитър" (Струмица)
„Св. Илия" (Габрово)
„Св. Илия" (Дойран)
„Св. Илия" (Митрашинци)
„Св. Илия" (Попчево)
„Св. Илия" (Рич)
„Св. Илия" (Струмица)
„Св. Св. Кирил и Методий" (Струмица)
„Св. Св. Константин и Елена" (Мокрино)
„Св. Св. Константин и Елена" (Моноспитово)
„Св. Леонтий" (Водочки манастир)
„Св. Архангел Михаил" (Берово)
Новоселски манастир (Република Северна Македония)
„Св. Пантелеймон" (Мокриево)
Дойрански манастир
„Св. Петка" (Русиново)
„Св. Петка" (Требичино)
„Св. Петнадесет тивериополски мъченици" (Струмица)
„Св. Св. Петър и Павел" (Пехчево)
„Св. Св. Петър и Павел" (Ратево)
„Св. Рождество Богородично" (Берово)
„Св. Рождество Богородично" (Дворище)
„Св. Рождество Богородично" (Ракитец
„Св. Спас" (Колешино)
„Св. Троица" (Дабиля)
„Св. Троица" (Смолари)
„Св. Успение Богородично" (Берово)
„Св. Успение Богородично" (Смоймирово)
Хамзалийски манастир
„Св. Четиридесет севастийски мъченици" (Банско)

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 216, 218; **Маркова**, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 71; **Стоянова**, В. Беломорието под българското управление през Втората световна война. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 107; **Елдъров**, Св. Възстановяване на екзархийското наследство в Македония. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 131.*

38. **Епархии на Българската православна църква – *общо***

1. **Софийска** – София, Самоков, Ихтиман, Дупница, Радомир, Кюстендил, Трън, Годеч (Неофит – 24 февруари 2013, от Русенски м.)
2. **Варненска и Великопреславска** – Варна, Шумен, Добрич, Провадия, Търговище (Йоан Знеполски – от 22 декември 2013)

3. **Видинска** – Видин, Лом, Берковица, Кула, Белоградчик (Даниил Драговитийски – от 4 февруари 2018)
4. **Врачанска** – Враца, Бяла Слатина, Оряхово (Григорий Браницки – от 12 март 2017 от е.)
5. **Плевенска** – Плевен, Луковит (Игнатий Врачански – от 1 октомври 1998)
6. **Русенска** – Русе, Разград, Попово, Тутракан (Наум – 23 март 2014, от Стобийски)
7. **Ловчанска** – Ловеч, Пирдоп, Ботевград, Тетевен, Троян (Гавриил Макариополски – от 21 януари 2001)
8. **Неврокопска** – Гоце Делчев, Благоевград, Разлог, Сандански, Петрич (Серафим мелнишки – от 19 януари 2014)
9. **Пловдивска** – Пловдив, Пазарджик, Асеновград, Хасково, Карлово, Панагюрище, Пещера, Смолян, Ивайловград (Николай Знеполски – от 11 февруари 2007)
10. **Сливенска** – Сливен, Бургас, Ямбол, Карнобат, Елхово, Котел, Малко Търново (Йоаникий Велички – от 23 март 1980)
11. **Старозагорска** – Стара Загора, Казанлък, Чирпан, Нова Загора, Свиленград, Харманли (Киприан Траянополски – от 11 декември 2016)
12. **Великотърновска** – Велико Търново, Свищов, Горна Оряховица, Габрово, Елена, Севлиево, Никопол, Дряново, Павликени (Григорий Константийски – от 27 февруари 1994)
13. **Доростолска** – Силистра, Тервел, Дулово (Амвросий Браницки – от 17 януари 2010)
14. В САЩ, Канада и Австралия – Ню Йорк, Торонто, Мелбърн (Йосиф Велички – от 17 април 1986)
15. В Западна и Средна Европа – Берлин, Будапеща, Стокхолм, Лондон, Барселона, Рим.

Онлайн ресурси.

39. **Български епархии, минали в друга юрисдикция**

Адрианополска епархия = Одринска епархия
Велешка епархия = Повардарска епархия
Воденска епархия = Воденска, Пелска и Мъгленска епархия
Дебърска епархия = Дебърско-Кичевска епархия
Драмска епархия
Костурска епархия
Ксантийска епархия
Лозенградска епархия
Маронийска епархия = Маронийска и Гюмюрджинска епархия
Мъгленска епархия = Воденска, Пелска и Мъгленска епархия
Нишавска епархия
Нишка епархия = Епархија нишка
Охридска епархия = Дебърско-Кичевска епархия
Пелагонийска епархия = Преспанско-Пелагонийска епархия
Поленинска епархия = Поленинска и Кукушка епархия
Серска епархия = Серска и Нигритска епархия
Скопска епархия
Струмишка епархия

Онлайн ресурси.

Епископии на Българската православна църква

Агатоникийска, Агатоникия – Борис (22 март 2008)
Агатополска, Агатопол – Йеротей (1 октомври 2014)
Адрианополска, Адрианопол – Евлогий (18 октомври 1998)
Белоградчишка, Белоградчик – Поликарп (27 юли 2014)
Браницка ,Браничево – вакантна Григорий (29 октомври 2010 – 12 март 2017)
Брегалнишка, Щип – вакантна, Панарет (6 декември 1925 – 12 февруари 1944†)
Величка, Велик – Сионий (24 март 2007)
Главиницка, Главиница – вакантна, Йоан (30 ноември 2010 – 22 февруари 2019)
Деволска, Девол – вакантна, Теодосий (5 октомври 1998 – 3 януари 2017†)
Драговитийска, Драговития – вакантна, Даниил (20 януари 2008 – 4 февруари 2018)
Знеполска, Знеполе – Арсений (6 юли 2014)
Константийска, Константия – Яков (20 декември 2016)
Крупнишка Крупник – Инокентий (26 ноември 2012)
Левкийска, Левка – Павел (1 октомври 1998)
Макариополска, Макариопол – вакантна, Гавриил (19 октомври 1998 – 21 януари 2001)
Маркианополска, Маркианопол – вакантна, Константин (1 октомври 1998 – 23 май 2017)
Мелнишка, Мелник – Герасим (18 декември 2016)
Месемврийска, Месемврия – Яков (1 октомври 1998)
Моравска, Моровиск – вакантна, Борис (5 август 1910 – 10 декември 1910)
Нишавска, Пирот – вакантна, Иларион (28 декември 1910 – 12 август 1950)

Проватска, Провадия – Игнатий (6 април 2008)
Смоленска, Смолян – вакантна, Нестор (6 декември 1980 – 14 март 2013)
Стобийска, Стоби – вакантна, Наум (17 март 2007 – 23 март 2014) в Русенски м.
Тивериополска, Тивериопол – Тихон (6 юли 2003)
Траянополска, Траянопол – вакантна, Киприан (3 март 2008 – 11 декември 2016) в Старозагорски м.
За православните българи в Цариград има Българско църковно наместничество, пряко подчинено на Св. Синод.
Също така пряко подчинена на Св. Синод е и Българската православна църковна община в Букурещ, Румъния.

Онлайн ресурси.

40. **Митрополити на Българската православна църква (*със светските им имена, по ерахии и в хронологичен ред*)**

Варненски и Великопреславски митрополити

Симеон (21 август 1872 – 23 октомври 1937) Одисей Николов Попов (юни 1872 – избран за Преславски м. 21 август 1872 – хиротонисан за Варненски и Преславски м.)
Йосиф (12 декември 1937 – 8 ноември 1988) Иван Лазаров (утвърден на 26 декември 1937)
Кирил (26 февруари 1989 – 9 юли 2013) Богомил Петров Ковачев (намерен удавил се край Варна)
Йоан (22 декември 2013) Иво Михов Иванов

Великотърновски митрополити

Иларион Макариополски (25 май 1872 – 4 юни 1875) Стоян Стоянов Михайлов
Климент Търнтовски (27 май 1884 – 10 юли 1901) Васил Николов Друмев
Антим (29 юли 1901 – 24 март 1914) Лило Кънчев (утвърден на 18 ноември 1901)
Йосиф (7 септември 1901 – 30 април 1918) Йордан Рафаилов Бакърджиев (утвърден на 21 септември 1901)
Филип (26 февруари 1920 – 21 юни 1935) Филип Пенчев (подал оставка, приета на 1 юли 1935)
Софроний (22 септември 1935 – 1 април 1961) Стойко Недялков Чавдаров (26 март 1934 – 1 юли 1935) управляващ епархията, утвърден на 06/10/1935
Стефан (21 януари 1962 – 10 ноември 1993) Стайко Петров Стайков (утвърден на 28 януари 1962)
Григорий (27 февруари 1994) Йорго Иванов Стефанов (утвърден на 3 март 1994)

Видински митрополити

Антим (1868 – 1 декември 1888) Атанас Михайлов Чалъков (16 февруари 1872 – 12 април 1877) български екзарх (подал оставка)
Кирил (1888 – 21 май 1914 до 21 март 1891) – управляващ епархията Коста Стоичков
Неофит (12 октомври 1914 – 26 февруари 1971) Никола Димитров Караабов (утвърден на 26 октомври 1914)
Филарет (2 май 1971 – 4 юни 1987) Славчо Цеков Игнатов (утвърден на 23 май 1971)
Дометиан (26 юли 1987 – 18 септември 2017) Димитър Попвасилев Топузлиев (утвърден на 2 август 1987)
Даниил (4 февруари 2018 – 30 юни 2024) Атанас Трендафилов Николов

Врачански митрополити

Аверкий (1872-1874) Аврам Петров Бъзайтов
Константин (1884-1912) Костадин Попдимитров Малинков
Климент (1914-1930) Григорий Иванов Шивачев
Паисий (1930-1974) Александър Райков Анков
Калиник (1974-2016) Димитър Райчев Александров
Григорий (2017-) Красимир Маринов Цветков

Доростолски митрополити

Иларион (2003-2009) Димитър Драганов Цонев (утвърден на 12 октомври 2003)
Амвросий (2010 -2020) Александър Александров Парашкевов (утвърден на 17 януари 2010)
Яков (2020-)

Западно- и Средноевропейски митрополити

Симеон (1986-2013) Христо Димитров Костадинов (до 1986 – Главиницки епископ, подал оставка, приета на 11 юни 2013)
Антоний (2013-) Живко Киров Михалев

Ловчански митрополити

Иларион (1852-1872) Иван Иванов
Дионисий (1873-1875) Евстатий Антонов Помаков
Йосиф (1876-1877) Лазар Йавчев
Антим (1937-1939) Никола Шивачев
Филарет (1939-1960) Атанас Панайотов Атанасов
Максим (1960-1971) Марин Найденов Минков
Григорий (1972-2000) Георги Иванов Узунов
Гавриил (2001-) Цветан Методиев Динев

Митрополити на САЩ, Канада и Австралия

Андрей (1937-1948 и 1962-1972) Стоян Петков (до 1937 – Велечки епископ, управляващ епархия на САЩ, Канада и Австралия)
Йосиф I (1972-1987) Величко Диков Иванов
Геласий (1987-1989) Георги Костов Михайлов (утвърден на 2 декември 1987)
Йосиф II (1989 -) Иван Босаков

Неврокопски митрополити

Иларион (1894-1912) Иван Пенчев Станев
Макарий (1916-1934) Марин Стамов
Борис (1935-1948) Вангел Симов Разумов
Пимен (1952-1992) Деян Неделчев Енев
Натанаил (1994-2013) Илия Иванов Калайджиев
Серафим (2014-) Динко Желязков Динков

Плевенски митрополити

Игнатий (1 октомври 1998 –) Иван Радионов Димов

Пловдивски митрополити

Паисий (15 ноември 1857-1861) Петър Зафиров
Панарет (1861-1883) Петър Иванов Мишайков
Натанаил (24 март 1891 – 18 септември 1906) Нешо (Недялко) Стоянов или Станков Бойкикев
Максим (1 октомври 1906 – 3 март 1938) Марин Пенчов Пелов
Кирил (29 май 1938 – 31 декември 1968) Константин Марков Константинов
Варлаам (9 март 1969 – 13 ноември 1986) Кирил Пешев
Арсений (8 февруари 1987 – 13 октомври 2006) Ангел Богоев Чакандраков
Николай (4 февруари 2007 –) Николай Методиев Севастиянов (утвърден на 11 февруари 2007)

Русенски митрополити
(до 2014: Доростоло-Червенски)

Григорий (1872-1898) Георги Немцов
Василий (1899-1927) Васил Михайлов
Михаил (1927-1961) Димитър Тодоров Чавдаров
Софроний (1962-1994) Стойчо Стойчев
Неофит (2004-2013) Симеон Николов Димитров
Наум (2014-) Наум Андонов Димитров

Сливенски митрополити

Серафим (30 април 1873 – 11 август 1896) Златан Кинов Груев
Гервасий (1895 – 4 април 1919) Генчо – до 26 януари 1897 управляващ епархията (утвърден на 2 март 1897)
Иларион (11 юни 1922 – 13 март 1939) Григорий Арабаджиев (утвърден на 23 юли 1922)
Евлогий (18 юни 1939 – 5 април 1947) Спиридон Попантонов Георгиев (утвърден на 25 юни 1939)
Никодим (29 юни 1947 – 23 януари 1980) Николай Николов Пиперов (утвърден на 6 юли 1947)
Йоаникий (23 март 1980 –) Иван Георгиев Неделчев (утвърден на 13 април 1980)

Созополски митрополити

Атанасий (431)
Петър (споменат в 681)
Евтимий (споменат в 787)

Per aspera ad astra!

Игнатий (869)
Теодор (оловен печат от XI в.)
Йоан (споменат в 1294)
Яков (споменат ок. 1343)
Теодосий (от 1354 до ок. 1365)
Нил (1369-1380)
Йосиф (1389-1393)
Атанасий (споменат през януари 1467 и октомври 1474)
Григорий (споменат през юни 1497 и ноември 1508)
Йоаникий (преместен през пролетта на 1526)
Дионисий (споменат в 1546)
Макарий (споменат през март 1585)
Евтимий (споменат през май 1590)
Калиник (споменат през януари 1605, напуснал към 1623)
Теодосий (избран през август 1623, преместен към 1628)
Климент (избран вероятно в ср. на 1628, оттеглил се през 1648)
Митрофан (избран на 23 март 1648, 1660†)
Теоклит (избран на 16 декември 1660)
Теофан
Герасим (оттеглил се на 16 декември 1701)
Калиник (избран на 16 декември 1701)
Йоасаф (споменат през юни 1722 и през 1733-1734)
Теофан (споменат през март 1741, 1745†)
Филарет (избран на 20 март 1745, преместен през 1753 за Мелнишки м.)
Матей (избран през юни 1753, 1767†)
Антим (избран през юни 1767, 1781†)
Йоаникий (избран през април 1781, 1798†)
Хрисант (избран през февруари 1798, оттеглил се през 1806)
Паисий (избран през октомври 1806, убит от османците няколко седмици след началото на Гръцкото въстание в 1821 Мосхонисийски епископ от октомври 1794 до 1800, Варненски м. от 1800 до 1806)
Константин (избран през юни 1821, 1833/34†)
Прокопий (избран през януари 1834, преместен през 1836, преизбран през февруари 1842, преместен през 1852, повторно преизбран през септември 1858, оттеглил се през 1872. На 11 октомври 1865 пристига в Константинопол поради лошо здраве, на 4 декември тръгва отново за епархията си. На 28 август 1856 подава оставка като Дабробосненски м.)
Неофит (избран на 25 май 1836, отстранен през 1842)
Доротей (избран на 12 март 1852, преместен като Димитриадски м. на 20 септември 1858)
Паисий (избран на 20 септември 1858)
Теофил (избран на 06 септември 1872, оттеглил се през 1881)
Партений (избран на 11 февруари 1881, преместен през 1900. От 22 май 1875 до 11 февруари 1881 е Ганоски и Хорски м. От 9 март 1900 до смъртта си през декември 1900 година е Мраморноостровен м.)
Константин (избран на 23 май 1900, оттеглил се през 1904)
Доротей (избран на 29 януари 1904, преместен на 11 юли 1917. До 1900 белградски, от 5 февруари 1900 до 29 януари 1904 Визенски м.)

Онлайн ресурси.

Софийски митрополити

Доротей (19 април 1861 – декември 1872) Дончо Иванов Спасов
Мелетий (1872-1891)
Партений (1892-1918) Петър Попстефанов Иванов
Стефан (1922-1948) Стоян Попгеоргиев Шоков
Кирил (1953-1971) Константин Марков Константинов – в качеството си на Патриарх
Максим (1971-2012) Марин Найденов Минков – в качеството си на Патриарх
Неофит (24 февруари 2013 –) Симеон Николов Димитров – в качеството си на Патриарх

Старозагорски митрополити

Методий (24 април 1894 – 1 ноември 1922) Тодор Йовчев Кусев (до 14 юли 1896 – Велечки епископ, управляващ Старозагорската епархия)
Павел (28 януари 1923 – 4 октомври 1940) Петър Попконстантинов (утвърден на 4 март 1923)
Климент (8 декември 1940 – 13 февруари 1967) Кино Радев Кинов (утвърден на 15 декември 1940)
Панкратий (21 май 1967 – 14 юли 1998) Пенчо Николов Дончев (утвърден на 12 юли 1967)
Галактион (20 февруари 2000 – 28 септември 2016) Георги Любенов Табаков (утвърден на 27 февруари 2000)
Киприан (11 декември 2016 –) Огнян Добринов Казанджиев

Онлайн ресурси.

41. **Титулярни епископи на Българската партиаршия**

„Адрианополски" титулярна епископия на Българската православна църква от 1 октомври 1998.
От 1998 титлата се носи от епископ **Евлогий**.

Онлайн ресурси.

Охридски митрополити

Йоан Дебърски (1018-1037)
Лъв I (1037-1056)
Теодул I (1056-1065)
Йоан Лампин (1065-1078)
Йоан Аин (1078 – след 1084)
Теофилакт Охридски (след 1084-1107)
Лъв Мунг (1108-1120)
Михаил (1120 – преди 1143)
Йоан Комнин (преди 1143 – след 1157)
Константин I (преди 1160 – след 1170)
Адриан (преди 1183 – след 1183)
Йоан Каматир (след 1183-1215)
Димитър Хоматиан (1216 – след 1234)
Йоаникий (след 1234 – ?)
Яков (към 1248)
Сергий (?-1250)
Константин Кавасила (1250-1263)
Яков Проархий (1263 – ок. 1280)
Генадий (ок. 1285 – преди 1289)
Макарий I (ок. 1290 – след 1299)
Григорий I (преди 1317 – и преди 1334)
Антим Метохит (ок. 1334)
Николай I (преди 1345 – ок. 1347)
Григорий II (преди 1364 – след 1378)
Арсений (споменат през 1400/1401)
Матей (? – преди 1410)
Никола II (споменат в 1451)
Захарий (преди 1466)
Доротей (-1466)
Марк Ксилокарав (1466-)
Йона Кавасила (нач. на XVI в.)
Прохор (преди 1527-1550)
Симеон (1550-1551)
Никанор (1551-1557)
Паисий (1557-1566)
Софроний (1566 – след 1572)
Гавриил (преди 1580 – около 1587)
Теодул II (ок. 1587 – ок. 1590)
Йоаким (ок. 1590 – ок. 1593)
Гавриил (ок. 1593 – 1595)
Атанасий I (1595 – преди 1598)
Варлаам (преди 1598 – 1598)
Нектарий I (1598 – преди 1601)
Неофит (към 1601)
Атанасий I (към 1606)
Зосима (преди 1607)
Партений I (1607 – преди 1614)
Митрофан (ок. 1614)
Атанасий I (към 1615)
Георгий (към 1617)
Нектарий II (ок. 1616 – след 1622)
Порфирий (преди 1623 – след 1625)
Йоасаф I (към 1628)
Аврамий (преди 1629 – след 1634)
Мелетий (ок. 1637)
Даниил (?-?)
Харитон (преди 1643 – след 1651)

Per aspera ad astra!

Дионисий I (ок. 1652)
Атанасий II (преди 1653 – след 1658)
Игнатий I (ок. 1660)
Арсений I (ок. 1662)
Зосим I (преди 1663 – ок. 1670)
Панарет (ок. 1671)
Нектарий III (ок. 1673)
Игнатий II (ок. 1675)
Григорий III (ок. 1675)
Теофан (ок. 1676)
Мелетий II (1676-1677)
Партений II (1677 – не по-рано от 1682)
Григорий III (не по-късно от 1683-1688)
Герман (1688-1691)
Григорий IV (1691-1693)
Игнатий III (1693-1695)
Зосим II (1695-1699)
Рафаил (ок. 1699)
Герман (до 1702-1703)
Игнатий III (ок. 1703)
Дионисий II (до 1706-1707)
Зосим II (1707-1708)
Методий I (1708)
Зосим II (1708-1709)
Дионисий II (1709-1714)
Филотей (1714-1718)
Йоасаф II (1719-1745)
Йосиф (1746 – не по-рано от 1751)
Дионисий III (до 1752 – не по-рано от 1756)
Методий II (1757 – не по-рано от 1758)
Кирил (1759-1762)
Йеремия (ок. 1763)
Ананий (1763)
Арсений II (1763-1767)
Нектарий Велешки (края на XVI в.)
Даниил Велешки (?-1648)
Герасим (споменат в Слепченския поменик)
Йосиф (споменат в 1668 и 1670)
Митрофан (споменат на 12 май 1677 като бивш Велешки епископ)
Дионисий (споменат 1683 и 1684)
Калиник (участвал в избора на охридския архиепископ Филотей на 16 юлий 1714)
Макарий (споменат в 1722)
Давид (?-1735)
Даниил (избран на 26 юни 1735, споменат на 16 август 1735)
Йосиф (споменат в 1746, 1752 и 1753, вероятно управлявал 1746-1753)
Теодосий (споменат в 1759)
Йосиф (споменат в 1767, възможно е да е тъждествен с горния)

Цариградска патриаршия

Игнатий Велешки (1797-1841)
Теоклит Хадзипанайоту (1842-1847)
Авксентий Велешки (1848-1855)
Антим Алексиадис (1855-1869)
Генадий Велешки (1869-1872)

Българска екзархия

Дамаскин Велешки (1872-1877)
Авксентий II Велешки (1894-1907)
Мелетий Велешки (1908-1912)

Македонска православна църква
(Вардарска Македония)

Гаврил Повардарски (1978-1986)
Михаил Повардарски (?-1993)
Агатангел Повардарски (2000)

Йоан Повардарски (2000-2002)
Агатангел Повардарски (2006-)

Православна Охридска архиепископия
(Във Вардарска Македония)

Йоан Велешко-Повардарски (2002-2005)
временното управление (2005-)

Онлайн ресурси.

42. **Духовенство и църковнослужители**

Богослужебни степени

Заб.: Богослужение в Българската православна (БПЦ) могат да извършват само лица от мъжки пол, специално подготвени, избрани и ръкоположени в съответната степен.
Православната църква признава **три степени на свещенослужение**:
- е**пископска**;
- **презвитерска**;
- **дяконска**.

Първите епископи са Дванадесетте апостоли, избрани и изпратени лично от Иисус Христос да проповядват и да кръщават. Епископът е най-висшата степен в църковната йерархия. Той има канонично право да извършва самостоятелно всички тайнства и треби. За епископи се избират само монаси. Епископът се ръкополага най-малко от двама архиереи.

Митрополити (владици) – архиереи, които обладават върховната власт в управлението на определена епархия. Съветът от всички 15 митрополити на БПЦ се нарича Свети синод – върховното управление на БПЦ. Четирима митрополити, избрани за срок от четири години, образуват постоянно присъствие или т.нар. „намален състав" на Светия синод. Председател на Светия Синод е Патриархът, а в негово отсъствие или при вдовство на Патриаршеския престол – наместник на Патриарха, който обикновено е старшият митрополит.

Епископи без епархия – заемат висши длъжности по управлението в Църквата, в повечето случаи като викарии (помощници) на митрополитите. Те носят име на древноцърковни епархии, които днес не съществуват.

Свещеникът (презвитерът, йереят) получава своя сан чрез Епископско ръкоположение. Свещеникът извършва самостоятелно повечето от тайнствата и требите. Той не може да извършва само тайнството Свещенство, както и да освещава храмове, антиминси и миро. Свещеник, който се отличи с примерен живот и служение, получава за награда офикията (отличието) протойерей, т.е. Старши свещеник. Отличилите се протойереи могат да бъдат възведени в Икономи. На някои свещеноикономи за отличие се дава и нагръден кръст, с който придобиват офикията Ставрофорен иконом. Иконом, който е проявил особено похвална служба, става Протопрезвитер.

Дяконът не може да извършва самостоятелно нито една служба. Той е само помощник на архиерея и свещеника в Богослужението. Проявилите усърдие в службата и живота си дякони могат да бъдат отличени със званието Протодякони, т.е. Първи или Старши дякони.

Духовенство

Заб.: В БПЦ има два вида духовенство – бяло духовенство и монашеско (черно) духовенство.
Бялото духовенство се състои от дякони и свещеници, които не са дали обет за безбрачие и живеят в законен църковен брак. Преди ръкоположението БПЦ изисква от съпругите на кандидатите да подпишат нотариално заверена декларация, че са съгласни съпругът им да бъде ръкоположен за дякон и свещеник и ще го последват там, където длъжността му като свещенослужител го задължава да живее.

Монашеското (черното) духовенство се състои от монаси – лица, които не състоят в граждански и църковен брак, като дават обет за девство, нестяжение и послушание. Дяконите-монаси се наричат Йеродякони, т.е. Свещенодякони. Йеродяконите могат да получат отличие Архидякони, т.е. Началници на дяконите. Свещеникът-монах се нарича Йеромонах (Свещеномонах). За примерен живот и усърдно служение Йеромонахът получава офикия Архимандрит, т.е. Началник на монашеско общежитие. Някога Архимандрити са се наричали Игумените на по-големите манастири. Днес те могат да заемат и различни длъжности в църковната администрация.

Титулуване на духовните лица в БПЦ

Монашеско духовенство

Патриарх: ***Негово Светейшество***
Митрополит: ***Негово Високопреосвещенство***

Per aspera ad astra!

Епископ: ***Негово Преосвещенство***
Архимандрит: ***Негово Високопреподобие***
Йеромонах: ***Негово Всепреподобие***
Архидякон, **йеродякон** и **монах**: ***Негово Преподобие***
Монахиня: ***Нейно Преподобие***

Бяло духовенство

Протопрезвитер, **иконом** и **архиерейски наместник**: ***Негово Висококоблагоговейнство***
Протойерей: ***Негово Всеблагоговейнство***
Свещеник, **протодякон** и **дякон**: ***Негово Благоговейнство***

Онлайн ресурси.

Духовници от Панагюрско, участници в Априлското въстание 1876

1. Свещ. Атанас Ненков (делеатг. на Оборище), Старо ново село (Старосел)
2. Свещ. Марко Костов, Старо ново село (Старосел)
3. Свещ. Георги Попниколов (делгат на Оборищенското събрание), Сопот
4. Свещ. Никола Геров Белчов, Копривщица
5. Свещ. Генчо Костов Белчов, Копривщица
6. Свещ. Дончо Дойчов Плачков, Копривщица
7. Свещ. Иван Ерчев, Копривщица
8. Свещ. Илия Кацаров, Копривщица
9. Свещ. Павел, Копривщица
10. Свещ. Харалампий, Копривщица
11. Свещ. Стоян, Копривщица
12. Свещ. Брайко, Копривщица
13. Свещ. Тодор Бучков, Копривщица
14. Свещ. Иван Попевстатиев, Стрелча
15. Свещ. Евстатий, баща, Стрелча
16. Свещ. Бойчо Петров, Стрелча
17. Свещ. Поликарп Попнейков Чуклев (Хаджи Дякон), Попинци
18. Свещ. Лука Динчов, Панагюрище
19. Свещ. Цвятко Георгиев, Панагюрище
20. Свещ. Нейко Чуклев, Панагюрище
21. Свещ. Георги Футеков, Панагюрище
22. Свещ. Нестор Юруков, Панагюрище
23. Свещ. Лука Попдойчов, Панагюрище
24. Свещ. Иван Горинов, Панагюрище
25. Свещ. Лука Попиванов, Панагюрище
26. Свещ. Ненко, Панагюрище
27. Свещ. Манчо Джуджев, Панагюрище
28. Свещ. Георги Кереванов (Караиван), Панагюрище
29. Монах Харалампий, Панагюрище
30. Свещ. Петко, Панагюрище
31. Монах Серафим, Панагюрище
32. Свещ. Марко Гълъбов, Джумая (Сбор), Калагларе (Левски)
33. Свещ. Груйо Тренчов (делег. на Оборище), с. Баня
34. Свещ. Стоян Димитров (делег. на Оборище), с. Баня
35. Свещ. Недельо Иванов Гърков, Поибрене
36. Свещ. Христоско Петров Раков, Петрич
37. Свещ. Георги Евтимов, с. Смолско
38. Игумен Кирил Слепов, Калугеровски манастир
39. Свещ. Георги Евтимов, с. Смолско
40. Свещ. Михаил Цв. Радулов, Голямо Белово, Мененкьово
41. Свещ. Георги Кузманов, Белово
42. Свещ. Мико Георгиев, Белово
43. Свещ. Атанас Карапиколов, Пазарджик
44. Свещ. Георги Христов, Калугерово
45. Свещ. Стефан Стоянов, Калугерово
46. Монах Харалампий, Калугеровски манастир
47. Свещ. Георги, Лесичево
48. Свещ. Цвятко, Лесичево
49. Свещ. Стефан Ненков Върбанов, Лесичево
50. Свещ. Георги Панчев, Лесичево
51. Свещ. Георги Нонев, Церово
52. Свещ. Георги Теллийски, Церово

53. Свещ. Петър Атанасов, Ветрен
54. Свещ. Димитър Лютаков, Ветрен
55. Свещ. Д. Марков, Ветрен
56. Свещ. Илия, с. Каменица (Велинград)
57. Свещ. Петко Ангелов, Щърково
58. Свещ. Георги Тилев, Пазарджик
59. Свещ. Атанас Карапиколов, Пазарджик
60. Свещ. Иван Генов, Голямо Конаре (Съединение)
61. Свещ. Тодор, Голямо Конаре (Съединение)
62. Свещ. Георги Димитров, Радилово
63. Свещ. Димитър Арнаудов, Брацигово
64. Свещ. Георги Предюв, Брацигово
65. Свещ. Пею Стоилов, Брацигово
66. Свещ. Илия Димитров, Бяга
67. Свещ. Петър Пасарев, Пещера
68. Свещ. Васил Павлов, Козарско
69. Свещ. Тодор Ненчов, Козарско
70. Свещ. Никола (поп Сокол), Брацигово
71. Свещ. Тодор Трифонов, Жребичко
72. Свещ. Ангел Сандъкчиев, Ясъ кория (Равногор)
73. Свещ. Тодор Куков (делег. на Оборище), Черногорово
74. Свещ. Никола (делег. на Оборище), Ферезлий (Овчеполци)
75. Свещ. Манчо Попхристов, Ерелия (Смилец)
76. Свещ. Нефталим, член на рев. к-т в с. Козарско, игумен на Кричимския манастир „Св. Богородица”
77. Свещ. Леонтий, член на рев. к-т в с. Козарско, игумен на Перущенския манастир „Св. Тодор”
78. Свещ. Петър Васчев, Перущица
79. Свещ. Стоимен, Перущица
80. Свещ. Павел, Перущица
81. Свещ. Нейчо Паунов, Батак
82. Свещ. Петър Г. Писарев, Батак
83. Свещ. Димитър, Синджирлий (Веригово)
84. Свещ. Петко, Синджирлий (Веригово)
85. Свещ. Петко, Ситово
86. Свещ. Костадин, Красново
87. Свещ. Божко Попфилипов, Клисура
88. Свещ. Петко, Клисура
89. Свещ. Кръстьо, Клисура
90. Свещ. Стойчо, Клисура
91. Свещ. Тодор Георгиев (делег. на Оборище), Сотир (Храбрино)
92. Свещ. Атанас, Яврово
93. Начело със свещеника*, Бойково
94. Начело със свещеника*, Караагач (Брестник)
95. Свещ. Стоян Семенов, Дермен дере (Първенец)
96. Свещ. Филип Стоянов, Якоруда
97. Свещ. Иван Поппанайотов Асянчин, Баня, Разложко
98. Свещ. Петър Солунски, Солунската група
99. Свещ. Иван, Солунската група
100. Свещ. Стоян Разловски, Разловци
101. Монах Генадий, Драгалевски манастир, София

* *Заб.:* Установено е, че свещеници са начело, но имената не са упоменати.

Онлайн ресурси.

Свещеници революционери –
участници в освободителното движение в Одринско (1895-1913)

I и II Величко-Бунархисарски участък

Димитър Стоянов (Станчев) Бодуров, Георги Стоянов Бояджиев, Димитър Вълков, Димитър Вълчев, Стоян Георгиев, Иван Димитров , Панайот Димитров, Андрей Желязков, Димитър В. Загоров, Васил Иванов, Димитър Иванов, Стоян Иванов ,Иван Проданов Казаков, Ст. Калъчев, Никола Костов, Станко Николов, Димитър Янев Попов, Димитър Станев, Васил Стоянов, Иван Янев.

III Цикнихорски революционен участък

Тодор Илиев, Илия Петков

Per aspera ad astra!

IV Иниадски революционен участък

Стамат Райков Стаматов

V Пиргополски революционен участък

Димитър Василев Деликостадинов, Васил Димитров Деликостадинов

VI Граматиковски революционен участък

Васил Праматаров

VII Кладарски революционен участък

Илия Петков Радев

VIII Стоиловски революционен участък

Тодор Георгиев Кабалиев, Георги Вълков Попов

IX Гьоктепенски революционен участък

Ангел Градев Панайотов, Ефтим Костадинов Попов

X Дерекьовски революционен участък

Стойчо Димов Биячев, Пею (Петър) Димитров Киприлов, Манол Стоянов Коларов, Койчо Атанасов Костадинов, Васил Янев

XI Паспаловски революционен участък

Желязко Михалев, Георги Георгакиев Саров

XII Лозенградски революционен участък

Купен Атанасов, Петко Атанасчиков, Никола Янев Бъчваров, Йордан Василев, Стоян Гайдов, Тодор Граматиков, (неизв.) Диков, Тодор Илиев, Петър Картунков, Полихрон Койчев, Манол Стоянов Коларов, Никола (неизв.), Атанас Николов, Стоян Павлов, Димитър Попниколов Петканов ,Никола Костадинов Петканов, Никола Стойков Попов, Ангел Стойков, Петър Иванов Стойков, Апостол Стоянов, Желязко Стоянов, Тодор Стоянов, Филип Стоянов, Димитър Темелков, Петър Николов Т., архиерей Харитон, Петър Николов Шивачев, Станко Шивачев, Панайот Янев, Георги Желязков Яръмов

Малкотърновски революционен участък

Стойчо Манолов Аянов, отец Изидор Желязков, Васил Стоянов, Сава Георгиев Шаренков

Началници на оръжейни складове

Стоян Атанасов, Христо Димитров, Димо Николов

Свещеници от Западна Тракия и Родопите

Илия Ангелов, Манол (Еманоил) Тодоров Баев, Тодор Петров Гаврилов, Христо (К.) Желязков, Никола Илиев, Ангел. Инджов, Атанас Келпетков, Яни Киров, Яни Кирчев, Саранди Костов, Пантелей Кузмов, Протоирей Димитър Мавров, Христо Макрелов, Тодор Маринов, Сава Мирчев, Васил Митев, Георги Михайлов, хаджи Павел Николов, Петко Николов, Янчо Кирчев Палитов, Атанас К. Петков, Атанас (Танас) Т. Петров, Христо Попмаринов, Гаврил Сарафов, Атанас Христов Странгелов, Тодор Христов Фатовски

Свиленградски революционен участък

Петър Янов

Одрин и Одринска околия

Ангел (неизв.), Вакла Бисерова, Йеромонах Вартоломей, Иван Георгиев Стефанов, Калоян (неизв.), Иван Бонев Чакмаков, отец Луиз, отец Жан Мишел Бедю, митрополит Борис Охридски, митрополит Климент Врачански, Софийски митрополит Партений, Екзарх Стефан I, Епископ Гаруфалов, Иван Димитров

*Лит.: **Силянов**, Хр. Освободителните войни на Македония. Т. 1. Илинденското въстание. С., 1933; **Силянов**, Хр. Освободителните войни на Македония. Т. 2. След Илинденското въстание. С., 1943; **Силянов**, Хр. Спомени от Странджа. Бележки по Преображенското въстание в Одринско (1903). С., 1934; **Силянов**, Хр. Писма и изповеди на един четник. 2 изд. С., 1967.*

Военни свещеници по време на участието на България в Първата световна война 1915-1918

Мобилизирани:151 д. от 12 епархии: Софийска – 33; Врачанска – 22; Пловдивска – 17; Старозагорска – 11; Търновска – 10; Доростоло-Червенска – 10; Видинска – 3; Ловчанска – 1; Неврокопска – 1.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877-1945. С. 2004, с. 153.*

Български свещеници в заетите от България територии в Македония, Тракия и Сърбия по време на Първата световна война 1915-1918

В **Нишка, Тимшка и Белградска епархии**, освен епископ Варлаам, са изпратени 8 свещеници. До края на 1916 в Тимшка епархия има прехвърлени 51 български свещеници. Към тях се присъединяват и 16 местни сръбски свещеници, пожелали да преминат под ведомството на Българската православна църква. В **Македония** няма командировани свещеници от старите предели на България. От началото на 1916 всички патриаршистки свещеници се отказват от Цариградската патриаршия и преминават към ведомството на Българската православна църква.

Цялата **Драмска област** е поставена под управлението на Неврокопска митрополия. Изграждането на българската църковна власт обаче е възпрепятствано от военновременните условия.

В **Одринско, Димотишка и Ортакьойска околия** е направен опит за доброволно присъединяване на патриаршеските села към Българската православна църква, но без осезаеми резултати.

След подписване на Солунското примирие (29 септември 1918) в продължение на един месец, заедно с военноадминистративните власти от **Сърбия**, се евакуират и всички командировани свещеници. Част от духовенството в **Македония** също се отправя към **България**. Българските свещеници в **Добруджа** също напускат своите места и се завръщат в **България**.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877-1945. С. 2004, с. 183, 185, 187, 191-192, 192-193.*

43. **Цариградска българска духовна семинария**

Ректори

Методий Кусев (1892-1894)
Станимир Станимиров (1894-1897)
Георги Кандиларов (1897-1899)
Неофит Николов (септември 1900-1908)
Иларион Арабаджиев (1908-1910)
Инокентий Софийски (1911-1913)

Преподаватели

Георги Стоянов
Кирил Рилски
Коста Николов
Методий Охридски
Стефан I
Стоян Тилков
Христо Караманджуков
Христо Попов

По-известни възпитаници

Антим Ловчански, български митрополит
Борис Неврокопски, български митрополит
Георги Попбогданов, български революционер
Горазд, български архимандрит
Евлогий Светиев, български архимандрит
Евтимий Сапунджиев, български богослов, архимандрит и професор
Иван Марковски, български богослов, професор

Per aspera ad astra!

Иван Снегаров, български историк, академик
Иларион Нишавски, български епископ
Йосиф Чешмеджиев, български композитор и фолклорист
Климент Кьосев, български архимандрит
Миле Попйорданов, български революционер
Михаил Монев, български революционер
Неофит Видински, български митрополит
Паисий Врачански, български митрополит
Панарет Брегалнишки, български епископ
Софроний Великотърновски, български митрополит
Харитон Драговитийски, български епископ
Христо Шалдев, български революционер и общественик

*Лит.: **Темелски**, Хр. „Тържествувай, българский народ". // Македонски преглед, 2010, N 2, с. 19-20.*

44. **Софийска духовна семинария „Св. Йоан Рилски"**

Ректорите от 1903 до *днес*

1. **Йоаким Бакалов** (1903-1904)
2. **Архимандрит Климент**, впосл. **Врачански митрополит** (1904-1906)
3. **Велички епископ Неофит**, впосл. **Видински митрополит** (1906-1912)
4. **Архимандрит Макарий**, впосл. **Неврокопски митрополит** (1912-1916)
5. **Йоаким Бакалов** (1916-1917)
6. **Драговитийски еп. Павел**, впосл. **Старозагорски митрополит** (1917-1923)
7. **Архимандрит Климент** (март-август 1923)
8. **Велички еп. Михаил,** впосл. **Доростолски и Червенски митрополит** (1923-1926)
9. **Стобийски еп. Борис**, впосл. **Неврокопски митрополит** (1926-1931)
10. **Траянополски еп. Антим**, впосл. **Ловчански митрополит** (1931-1936)
11. **Смоленски еп. Евлогий**, впосл. **Сливенски митропит** (1936-1938)
12. **Драговитийски еп. Харитон** (1938-1941)
13. **Архимандрит Николай**, впосл. **Макариополски епископ** (1941-1944)
14. **Атанас Димитров Караянев** (1944-1946)
15. **Смоленски еп. Тихон** (1946-1971)
16. **Браницки еп. Герасим** (1971-1986)
17. **Архимандрит Йоан** (1986-1987)
18. **Проф. протопр. д-р Николай Шиваров** (1987-1988)
19. **Знеполски еп. Игнатий**, впосл. **Плевенски митрополит** (1988-1990)
20. **Константийски еп. Григорий**, впосл. **Великотърновски митрополит** (1990-1994)
21. **Архимандрит Серафим** (1994-1996)
22. **Архимандрит Сионий**, впосл. **Велички епископ** (1996-2009)
23. **Архимандрит Сергий** (1 юли 2009 – 30 ноември 2010)
24. **Ставрофорен ик. д-р Захарий Дечев** (30 ноември 2010-)

Онлайн ресурси.

45. **Пловдивска духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий"**

Ректори

архимандрит Евтимий (Сапунджиев) (1915-1923)
архимандрит Панарет (Наумов) (1923-1929)
епископ Смоленски Евлогий (Георгиев) (1930-1936)
архимандрит Климент (Кинов) (1936-1938)
архимандрит Флавиан (Попов) (1938-1940)
епископ Стобийски Никодим (Пиперов) (1941-1947)
архимандрит Йосиф (Диков) (1947-1950)
епископ Адрианополски Евлогий (Стамболджиев) (1990-2005)
архимандрит Сергий (Шапков) (2005-2009)
епископ Константийски Антоний (Михалев) (1 юли до 3 юли 2009)
ставрофорен свещеноиконом Добромир Костов (от 3 юли 2009)

Преподаватели

Атанас Михайлов – български просветен деец
Борис (Разумов) – български митрополит
Георги Кандиларов – български просветен деец
Йона (Проданов) – български епископ

Маньо Стоянов – български историк
Михаил Ковачев – български църковен историк
Наум (Димитров) – български митрополит
Никодим (Пиперов) – български митрополит

Възпитаници

Антоний (Михалев) – български митрополит
Арсений (Чакандраков) – български митрополит
Варлаам (Пешев) – български митрополит
Веселин Хаджиниколов – български историк, академик
Йона (Проданов) – български епископ
Константин Канев – български свещеник, историк-краевед
Маньо Стоянов – български историк
Пимен (Енев) – български митрополит
Спас Райкин – български историк, професор
Тодор Ташев – български психиатър, професор

Онлайн ресурси.

46. **Робърт колеж в Цариград**

Преподаватели

Петър Димитров (1848-1919) – български дипломат
Стефан Панаретов (1853-1931) – български дипломат (1871-1914)
Иван Славейков (1853-1901) – български просветен деец (1876-1878)
Константин Стоилов (1853-1901) – български политик (1871-1872)

Завършили

Върбан Винаров (1856-1908) – български военен, генерал
Иван Стефанов Гешов (1854-1932) – български политик и дипломат
Илия Гологанов (1865-1910) – деец на Върховния македоно-одрински комитет
Петър Димитров (1848-1919) – български дипломат
Тодор Иванчов (1858-1905) – български политик (1875)
Владимир Йотов – деец на ВМОРО
Иван Каранджулов (1856-1930) – дългогодишен председател на Националния комитет на Съюза на македонските братства (1879)
Бончо Карастоянов (1899-1962) – български кинооператор (1917)
Лука Касъров (1854-1916) – създател на първата българска енциклопедия (1877)
Александър Людсканов (1854-1922) – български политик (1875)
Михаил Маджаров (1854-1944) – български политик (1877)
Марин Маринов (1856-1885) – български офицер, герой от Сръбско-българската война (1876)
Орхан Памук (1952-) – турски писател (1970)
Стефан Панаретов (1853-1931) – български дипломат (1871)
Стефан Киров (1861-1948) – български юрист (1885)
Лазар Паяков (1860-1910) – български политик (1878)
Иван Пеев-Плачков (1864-1942) – български политик (1882)
Иван Славейков (1853-1901) – български просветен деец (1871)
Петър Ив. Стоянович (1897-1979) – тютюнев експерт, генерален секретар на концерна Реемсма за Югоизточна Европа (1940-1944, 1914-1916)
Илия Гологанов (1865-1910) – български журналист и революционер (?)
Константин Стоилов (1853-1901) – български политик (1871)
Христо Тодоров (1860-1927) – български политик (1881)
Димитър Хадживанов (1852-1929) – български просветен деец (1870)
Асен Христофоров (1910-1970) – български икономист (1931)
Йосиф Цанков (1911-1971) – български композитор на забавна музика
Леа Иванова (1923-1986) – българска джаз певица (?)
Тансу Чилер (1946-) – турски политик, единствената жена министър-председател на Република Турция (?)

Френски императорски лицей в Цариград

Възпитаници

Тодор Каблешков, Стоян Михайловски, Константин Величков, Симеон Радев и др.

*Лит.: **Събев**, Орлин. Робърт колеж и българите. С., 2015, с. 148-149.*

Per aspera ad astra!

47. **Халкинска семинария**

Български възпитаници

Аверкий Мъгленски
Антим I
Марко Балабанов
Георгаки Чалъкоглу
Доситей Самоковски
Иларион Михайлов
Наум Миладинов
Евгений Мишайков
Михаил Мишайков
Павел Симеонов
Паисий Скопски
Панарет Петридис
Стефан Салгънджиев
Севастиан Скопски
Симеон Варненски и Преславски

*Лит.: **Желев**, Ив. Халкинската богословска школа и българите в нея. // Юбилеен сборник **Митрополит Григорий Доростолски и Червенски**. 100 години от блажената му кончина. В. Търново, 2001, с. 37-44.*

48. **Репресирани църковни дейци след 9.09.1944**

Йеромонах Аверкий – управител на метоха в Рилския манастир в с. (дн. гр.) Рила – убит м. октомври 1944
Александър Ст. Мартинов – свещеник от с. Горна Диканя, Радомирско (дн. Пернишка област) – убит на 6 октомври 1944
Александър Петров – свещеник – убит, м. октомври 1944
Александър Стефанов – свещеник, гр. София – убит 1944
Ангел Мирчев – свещеник, с. Цалапица, Пловдивско – убит на 10 декември 1944
Ангел Хубанчев – свещеник, гр. Разград – убит в затвора в гр. Силистра
Андон Василев Андонов – свещеник, с. Бредново, Хасковско – убит на 25 декември 1944
Андрей Иванов Стаменов – свещеник, с. Горна Малина, Софийско – убит на 18 октомври 1944
Атанас Иванов Велков – свещеник, с. Лъки, Гоцеделчевско (дн. Благоевградска област) – починал на 22 ноември 1950 след изтезания в лагер-кариера „Самоводяне"
Атанас Йотов – свещеник, с. (дн. гр.) Долни Дъбник, Плевенско – убит на 21 февруари 1945
Атанас Янев – свещеник, с. Срем, Елховско (дн. Ямболска област) – убит м. октомври 1944
Борис Георгиев Вълканов – свещеник, с. Кирилво, Старозагорско – убит на 12 септември 1944
Борис Делев – свещеник, гр. Батак – убит 1944
Борислав Стефанов – свещеник, гр. Пловдив – убит на 9 септември 1944
Борис Цветков – свещеник, с. Църква, ернишкаобласт – убит на 1 октомври 1944
Василий В. Вълков – свещеник, с. Горни Дъбник, Плевенско – убит на 2 октомври 1944
Васил Вълков – свещеник, гр. Враца – убит 1944
Василий Дочев – свещеник, с. Салманово, Шуменска област – убит на 24 март 1945
Монах Виктор – от църквата „Св. Николай", гр. Русе – убит след 9 септември 1944
Георги Василев – свещеник, с. Драгалевци, Софийско – убит на 10 септември 1944
Георги поп Величков – свещеник, с. Бухово, Софийско – убит на 24 октомври 1944
Георги Николов Вучков – свещеник, с. Мазарачево, Кюстендилска област – убит 1944
Георги Иванов Дангоров – свещеник, Софийско – убит 1944
Георги Кирилов – свещеник – убит 1944
Георги Йорданов Кирков – свещеник в храм „Св. Дух", София – убит на 25 септември 1944
Георги Стоянов Атанасов – свещеник, гр. Пазарджик – убит на 7 октомври 1944
Димитър Вълев – свещеник, с. Костиево, Пловдивско – убит 1944
Димитър Вълков – свещеник, с. Смилец, Панагюрско (дн. Пазарджишка област) – убит 4 октомври 1944
Димитър Гогев Рублев – свещеник, с. Жиленци, Кюстендилска област – убит на 9 септември 1944
Димитър Евтимов – свещеник, гр. София – убит 1944
Димитър Иванов Бояджиев – свещеник, гр. Лозница, Разградска област – убит на 2 октомври 1944
Димитър Петров-Пенкьовски – свещеник, с. Дивля, Пернишка област – убит на 13 ноември 1944
Димитър Евтимов Петров – свещеник, с. Злогош, Кюстендилска област – убит на 12 септември 1944
Евстатий поп Витошки – свещеник в квартал Бояна, Софийско – убит на 18 октомври 1944
Евстати Янков – свещеник, гр. Чеперари, Смоленска област – убит 1944
Иван Ангелов – свещеник, с. Осма Калугерово, Ловешко – убит на 11 март 1945
Иван Борисов – свещеник, гр. Русе – убит 1944
Иван Калеинов Владов – свещеник, с. Пейчиново, Беленско – убит на 6 октомври 1944
Иван Вълков Дряновски – свещеник, с. Браница, Врачанска област – убит на 9 септември 1944

Иван Николов Гайдаров – свещеник, гр. Пирдоп – убит на 4 май 1950
Иван Илиев Джолев – свещеник, с. Влахи, община гр. Сандански – убит, м. юни 1948
Иван Тодоров Иванов – свещеник, с. Тръстеник, Плевенско – убит на 14 октомври 1944
Иван Ангелв Иванов – свещеник, гр. Ловеч – убит на 6 октомври 1944
Иван Ковачев Йотов – свещеник, с. Мъдрец, Харманлийско (дн. Хасковска област) – убит м. октомври 1944
Иван Кабакчиев – свещеник, с. Бръшлян, Плевенско – убит на 14 октомври 1944
Иван Камберов – свещеник, с. Осоица, Софийско – убит м. април 1945
Иван Койчев Попов – свещеник, с. Мъдрец, Харманлийско (дн. Хасковска област) – убит на 10 октомври 1944
Иван Попов – свещеник, с. Батачка, Русенско – убит на 9 септември 1944
Иван Тодоров – свещеник, с. Кирилово, Старозагорско – убит на 14 апреил 1945
Иван Николов Цанков – свещеник, с. Борисово, оповско (дн. Разградска област) – убит на 24 март 1945
Иван Русинов Цветанов – свещеник, с. Белзем, Пловдивско – убит на 5 октомври 1944
Архимандрит Ириней – протосингел на Софийската митрополияа – убит 1944
Исак Панайотов – свещеник, гр. София – убит 1944
Йордан поп Йорданов – свещеник, с. Негованци, Пернишка област – убит на 27 септември 1944
Йордан Ал. Камберов – свещеник, с. Поибрене, Панагюрско (дн. Пазарджишка област), енорийси свещеник в с. Осоица, Софийско – убит 1944
Йордан Петров Панов – свещеник, гр. Брегово, Видинско – убит м. октомври 1944
Йордан поп Хаджийски – свещеник, Софийско – убит 1944
Киприан – свещеник, гр. Пловдив – убит 1944
Кирил Димитров – свещеник – убит 1944
Кирил Енчев – свещеник, квартал Горна Баня, гр. София – убит на 12 септември 1944
Кирил Манчев Димитров – свещеник, с. Дебели Лак, Пернишка област – убит на 17 март 1945
Кирил Георгиев Тодоров – свещеник, с. Яхиново, Кюстендилска област – убит 1944
Йеромонах Климент (светско име: Кирил Дудевски) – игумен на манастира „Св. Спас", гр. Сопот – убит на 20 януари 1945
Константин Бъчваров – свещеник, гр. Враца – убит 1944
Лука Радев Юруков – свещеник, архиерейски наместник в гр. Панагюрище – убит на 4 октомври 1944
Методи Ананиен – свещеник в с. Бороваи, Врачанско – убит 1945
Методи М. Данов – свещеник, гр. Видин – убит на 1 март 1945
Михаил Лазаров – свещеник, Софийско – убит 1944
Архимандрит Наум – протосингел на Варненската и Великопреславска митрополия – убит 1944
Никола Георгиев Вълков – свещеник, с. Верен, Чирпанско (дн. Старозагорска област) – убит на 27 септември 1944
Никола Тодоров Калайджиев – свещеник, с. Опълченец, Чипанско (дн. Старозагорска област) – убит на 15 март 1945
Никола Пешев Миленков – свещеник, с. Подгоре, Белоградчишко (дн. Видинска област) – убит на 21 февруари 1945
Никола Миленков – свещеник, с. Срем, Елховско (дн. Ямболска област) – убит на 13 март 1945
Никола поп Ташев – свещеник, с. Ново село, Казанлъшко – убит на 9 септември 1944
Николай Йотв Нетев – свещеник, гр. Долни Дъбник, Плевенско – убит на 2 октомври1944
Николай Герков Цанков – свещеник, с. Батулци, Врачанско – убит 1945
Архимандрит Паладий (светско име: Димитър Данов) протосингел на Видинската митрополия – убит на 17 септември 1944
Петър Вълканов – свещеник, с. Тръстеник, Плевенско – убит на 10 април 1945
Петър Василев Дивизиев – архиерейски намистник в гр. Разлог – убит на 6 октомври 1944
Петър поп Иванов – свещеник, с. Саранци, Софийска област – убит на 12 септември 1944
Петър Стойчев Киселков – свещеник, гр. Трявна – убит на 9 септември 1944
Петър К. Киселов – свещеник, с. Енчовци, Дряновско (дн. Габровска област) – убит на 24 февруари 1945
Петър Петров – свещеник, с. Шиковци, Кюстендилска област – убит на 9 септември 1944
Петър Петров Русев – свещеник, с. Кьпиново (или Капиновец), Великотърновско – убит м. Септемзври 1944
Рафаил Раев – свещеник, гр. Стражица, Великотърновска област – убит м. октомври 1944
Йеромонах Савел – Рилски манастир – убит 1944
Светослав Василев – свещеник, гр. Варна – убит на 9 септември 1944
Стефан поп Василев – енорийски сещеник в храм „Св. Атанасий", гр. Перущица – убит на 22 септември 1944
Стефан Георгиев – свещеник, с. Попица, Врачанско – убит на 9 септември 1944
Стефан Илиев Камбитов – свещеник, с. Сенокос, община гр. Сандански – убит м. юни 1948
Стефан Камберов – свещеник, гр. Банско – убит (22 юли 2002) пред вратите на манастира „Св. Панталеймон"
Стефан Маринов – свещеник, гр. Трън – убит на 1 октомври 1944
Стефан Петров – свещеник, гр. Враца – убит 1944
Стефан Митров Тафров – свещеник, с. Зелениково, Пловдивско – убит на 6 октомври 1944
Стефан поп Христов – свещеник, с. Загорци, Сливенска област – убит на 16 март 1945
Съби Кънен Кривошиев – свещеник, архиерейски наместник в гр. Севлиево – убит на 6 октомври 1944
Тодор Тумбев – свещеник гр. Велико Търново – убит 1944
Христо Димитров Николов – свещеник, гр. София – убит на 14 септември 1944
Христо Николов Стоименов – свещеник, с. Рашка Гращица, Кюстендилска област – убит м. октомври 1944
Цветан поп Кръстев – свещеник, с. Крушовица, Врачанска област – убит на 16 февруари 1945
Цонко Петков Ковачев – свещеник, с. Левски, Карловско (дн. Пловдивска обаст) – убит на 23 септемзври 1944

Лит.: Свещеномъченици на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 27-42.

49. Манастири
(*общо в страната по азбучен ред*)

Айдемирски манастир „Св. Покров Богородичен”
Аладжа манастир „Св. Троица”
Алботински скален манастир
Александрийски манастир „Св. Пророк Илия”
Алински манастир „Св. Спас”
Араповски манастир „Св. Неделя”
Арбанашки манастир „Св. Богородица”
Арбанашки манастир „Св. Никола”

Бакаджишки манастир „Св. Спас”
Балшенски манастир „Св. Теодор Стратилат”
Басарбовски манастир „Св. Димитрий Басарбовски”
Батановският манастир „Св. Възнесение Господне”
Баткунски манастир „Св. Св. Петър и Павел”
Батошевски манастир „Св. Въведение Богородично”
Батошевски манастир „Св. Успение Богородично”
Батулийски манастир „Св. Никола”
Бачковски манастир „Св. Богородица”
Белащински манастир „Св. Георги Победоносец”
Беловодски манастир „Св. Георги”
Белочерковски манастир „Св. Св. Петър и Павел”
Билински манастир „Св. Архангел Михаил”
Бистрецки манастир „Св. Иван Рилски”
Бистришки манастир „Св. Петка”
Бистришки манастир „Св. Георги”
Бистришки манастир „Св. Св. Йоаким и Анна”
Бобошевски манастир „Св. Димитър”
Ботевградски манастир „Рождество Богородично”
Ботевски манастир „Св. Марина”
Боянски манастир „Св. Панталеймон”
Брусарски манастир „Св. Архангел Михаил”
Букоровски манастир „Св. Георги Победоносец”
Буховски манастир „Св. Мария Магдалена”
Буховски манастир „Св. Архангел Михаил”
Българевски манастир „Св. Екатерина”

Вакарелски манастир „Св. Петка”
Варненски манастир „Св. Св. Константин и Елена”
Вискярски манастир „Св. Св. Павел и Петър”
Владайски манастир „Св. Петка”
Врачешки манастир „Св. Четиридесет мъченици”

Габренски манастир
Габровски манастир или още Соколски манастир
Гелски манастир
Германски манастир „Св. Иван Рилски Чудотворец”
Глоговишки манастир
Гложенски манастир „Св. Георги Победоносец”
Говедарски манастир
Годечки манастир „Св. Дух”
Големобучински манастир
Голямобеловски манастир
Голямобуковски манастир „Св. Животоприемен Източник”
Горнобански манастир „Св. Св. Кирил и Методий”
Горнобогровски манастир „Св. Георги Победоносец”
Горнобрезнишки манастир „Св. Пророк Илия”
Горновасилишки манастир
Горноводенски манастир „Св. Св. Кирик и Юлита”
Горнврабченски манастир
Горнокознички манастир
Горноезеровски манастир „Св. Рождество Богородично”
Гоцеделчевски манастир „Св. Живоприемний Източник”
Градешки манастир „Св. Пророк Предтеча и Кръстител Господен Йоан”
Гранишки манастир „Св. Лука”

Дебръщенски манастир „Св. Св. Флор и Лавър”
Дивотински манастир „Св. Троица”
Добридолски манастир „Св. Троица”
Долнобански манастир
Долнобешовишки манастир
Долнолозенски манастир „Св. апостоли Петър и Павел”
Долнопасарелски манастир „Св. Св. апостоли Петър и Павел”
Драгалевски манастир „Св. Богородица Витошка”
Драгалевски манастир „Успение Богородично”
Дряновски манастир „Св. Архангел Михаил”

Еленски манастир
Елешнишки манастир „Св. Богородица”
Емонски манастир
Ерулски манастир „Св. Троица”
Етрополски манастир „Св. Троица”

Жаблянски манастир
Железнишки манастир

Забелски манастир
Заберновски манастир
Зелениковски манастир „Св. Йоан Кръстител“
Зелински манастир „Рождество на Пресв. Богородица”
Земенски манастир „Св. Йоан Богослов”
Златишки манастир

Ивановски манастир „Св. Архангел Михаил”
Изворски манастир
Илиенски манастир „Св. Пророк Илия”
Искрецки манастир

Кабиленски манастир „Рождество на Пресв. Богородица”
Казанлъшки манастир „Св. Въведение Богородично”
Калкаски манастир
Калоферски манастир „Св. Въведение Богородично” (женски)
Калоферски манастир „Св. Рождество Богородично” (мъжки)
Калугеровски манастир „Св. Никола”
Каменски манастир „Св. Възнесение Господне”
Каранвърбовски манастир „Св. Марина”
Килифаревски манастир „Св. Рождество Богородично”
Кладнишки манастир „Св. Николай Мирликийски Чудотворец”
Клисурски манастир „Св. Св. Кирил и Методий” (Видинска епархия)
Клисурски манастир „Св. Петка Параскева” (Софийска епархия)

Ковачевски манастир
Кокалянски манастир „Св. Архангел Михаил”
Копривецки манастир „Св. Преподобна Петка Българска”
Кремиковски манастир „Св. Георги Победоносец”
Кричимски манастир
Кръстовски манастир
Кукленски манастир „Св. Св. Козма и Дамян”
Курилски манастир
Къпиновски манастир „Св. Никола”
Кърджалийски манастир „Св. Йоан Предтеча”

Леворечки манастир
Лозенски манастир „Св. Спас”
Лопушански манастир „Св. Йоан Предтеча”
Лъджански манастир
Люляковски манастир „Св. праведни Йоаким и Анна”

Марянски манастир
Мелнишки манастир
Мердански манастир „Св. Четиридесет мъченици”
Мисловщицки манастир
Мулдавски манастир
Мъглижки манастир „Св. Николай”
Мърчаевски манастир
Мътнишки манастир

Неврокопски манастир
Неделишки манастир
Новачански манастир
Новоселски манастир „Св. Троица” („Априлски манастир”)

Обидимски манастир
Обрадовски манастир „Св. Великомъченик Мина”
Овчекупелски манастир
Одранишки манастир „Св. Св. апостоли Петър и Павел”
Осеновлашки манастир „Св. Богородица” („Седемте Престола”)
Очушки манастир

Панчаревски манастир „Св. Николай Летни Чудоторец”
Патлейнски манастир
Патриаршески манастир „Св. Троица”
Петрички манастир „Св. Петка”
Петропавловски манастир „Св. Св. апостоли Петър и Павел” („Лясковски манастир”)
Пещерски манастир
Плаковски манастир „Св. Пророк Илия”
Подгумерски манастир
Поморийски манастир „Св. Георги Победоносец”
Поповянски манастир
Правешки манастир „Св. Теодор Тирон”
Преображенски манастир „Св. Преображение”
Присовски манастир „Св. Архангел Михаил”
Присовски манастир „Св. Панталеймон”

Радибошки манастир
Радомирски манастир
Разбоишки манастир
Райковски манастир
Райловски манастир
Раковишки манастир
Ребровски манастир
Ресиловски манастир „Св. Покров Богородичен”
Реяновски манастир
Рилски манастир „Св. Иван Рилски”
Роженски манастир „Св. Рождество Богородично”
Руенски манастир „Св. Йоан Рилски”

Самоковски девически манастир „Св. Покров Богородичен”
Сандански манастир
Сапаревобански манастир
Свищовски манастир „Св. Покров Богородичен”
Свогенски манастир
Сеславски манастир „Свети Никола”
Скравенски манастир „Св. Николай”
Соколски манастир „Св. Успение Богородично”
Сопотски манастир „Св. Спас”
Сотирски манастир „Св. Петка”
Студенски манастир
Сяновски манастир „Св. Марина”

Тетевенски манастир
Тросковски манастир
Троянски манастир „Св. Успение Богородично”
Трънски манастир „Св. Архангел Михаил”
Тържишки манастир „Св. Пророк Илия” („Струпецки манастир”)

Устремски манастир „Св. Троица”

Хаджидимовски манастир

Църногорски манастир „Св. Св. безсребр. Козма и Дамян”

Чекотински манастир „Св. Архангел Михаил”
Чепински манастир „Св. Три Светители”
Чепърленски манастир
Черепишки манастир „Св. Успение Богородично”
Чинтуловски манастир „Св. Илия”
Чипровски манастир „Св. Иван Рилски”
Чирпански манастир „Св. Атанасий”
Чудински манастир
Чуриловски манастир „Св. Георги”

Шипченски манастир „Св. Рождество Христово”
Шишмановски манастир
Шумски манастир „Св. Архангел Михаил”

Други

Метох „Орлица”
Метох „Пчелина”
Скит „Св. Николай”
Сопотски метох „Св. Въведение Богородично”

Per aspera ad astra!

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настоящe време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 99; **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. Т. 2. Българска, Руска и Сръбска. С., 1944, с. 1-91; **Овчаров**, Д., М. **Ваклинов**. Раннохристиянските паметници в България. IV-VI в. С., 1978; **Венедиков**, Ив. Прабългарите и християнството. С., 1995; **Тодорова**, Олга. Православната църква и българите XV-XVIII век. С., 1997; Религия и църква в България. Социални и културни изменения в православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999; **Димитров**, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001; **Николова**, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002; **Събев**, Т. Самостойна народностна църква в Средновековна България: Фотот. изд. В. Търново, 2003; **Петров**, П., Хр. **Темелски**. Църква и църковен живот в Македония. С., 2003. (Македонска библ. ; 46) <http://www.kroraina.com/knigi/pp_ht/pp_ht_1.html>; **Цацов**, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003; Българската църква през вековете: Науч. сес. по случай 1130 г. от учредяването на Българската църква и 130 г. от създаването на Българската екзархия / Съст. П. **Петков**. С., 2003; **Чурешки**, Ст. Православието и комунизмът в България: 1944-1960. С., 2004; **Петрова**, Г. Църква и църковно право в средновековна България. С., 2005; Държава и църква – църква и държава в българската история: Сб. по случай 135-год. от учредяването на Българската екзархия. С., 2006; **Димитров**, Б. Българска християнска цивилизация. С., 2007; **Методиев**, М. Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава. С., 2010; **Павлов**, Пл, Хр. **Темелски**. Българи светци. С., 2010.*

50. **Средновековни български манастири (*по области*)**

Благоевградска област

1. „Св. Теодор Тирон Добърско" – XVII в. I част, II част, III част
2. Роженски манастир „Рождество Богородично" – XVI в.
3. „Св. Никола" – Мелник – XII в.
4. „Св. Богородица Спилеотиса" – Мелник – XIII в.

Бургаска област

1. „Св. София" (Старата митрополия) – Несебър – VI в.
2. „Св. Богородица Елеуса" – Несебър – VI в.
3. „Св. Йоан Кръстител" – Несебър – XI в.
4. „Св. Стефан" – Несебър – XI в., стенописи 1599
5. „Св. Теодор" – Несебър – XIII в.
6. „Св. Параскева" – Несебър – XIII-XIV в.
7. „Св. Св. Архангели Михаил и Гавриил" – Несебър – XIII-XIV в.
8. „Христос Пантократор" – Несебър – XIII-XIV в.
9. „Св. Йоан Алитургетос" – Несебър – XIV в.
10. „Св. Спас" – Несебър – XVII в.
11. „Св. Климент" – Несебър – XVII в.
12. „Св. Анастасия" – остров Света Анастасия (Болшевик)

Варненска област

1. Аладжа манастир – Златни пясъци – ? в.
2. „Св. Теодор" – Добрина – XV-XVI в.
3. „Св. Успение Богородично" – Варна – XVII в.

Великотърновска област

1. „Св. Св. Петър и Павел" – Велико Търново – XII в., стенописи основно XV в.
2. „Св. Георги" – Велико Търново – XVII в.
3. „Св. 40 мъченици" – Велико Търново – XIII в., но твърде реставрирана
4. „Св. Димитър" – Велико Търново – XII в., фактически само източната фасада
5. Църквите на Трапезица (в различна степен на запазеност)
6. Килифаревски манастир – Килифарево – XIV в., олтарната част
7. Горско ново село – XIII-XIV в.
8. „Св. Димитър" – Свищов – XVI в.
9. „Св. Димитър" – Арбанаси – XVI в. – I част, II част, III част
10. „Св. Рождество Христово" – Арбанаси – XVI в.
11. „Св. Архангели Михаил и Гавриил" – Арбанаси – XVII в.
12. „Св. Успение Богородично" – Арбанаси – XVI в.
13. „Св. Атанасий" – Арбанаси – XVII в.
14. „Св. Св. Петър и Павел" – Свищов – XVII в.

Видинска област

1. Раковишки манастир „Св. Троица" (стара е църквата – ? в.)
2. „Св. Петка" – Видин – XVII в.
3. „Св. Панталеймон" – Видин – XVII в.
4. „Св. Параскева" – Горни Лом – XIV в.
5. „Св. Йоан Кръстител" – Върбово – ? в.
6. „Св. Георги" – Руян, Орешец – XVI в.

Врачанска област

1. „Св. Йоан Пусти" – Бистрица – XI в. – I част, II част, III част
2. „Св. Успение Богородично" – Черепиш – XVI в.
3. „Св. Троица" – Лютиброд – XII-XIV в.
4. „Св. Никола" – Долна Кремена – XVII ? в.
5. „Св. Никола" – Царевец – XVII в.
6. „Св. Архангел Михаил" – Долна Бешовица – XVII в.
7. „Св. Прор. Илия" – Струпец – XVI в.
8. Средновековна църква – Камено поле – XVI в.
9. „Св. Никола" – Софрониево – XVI в.
10. „Св. Никола" – Ослен Криводол – XVI в.

Кърджалийска област

1. „Св. Йоан Предтеча" – Кърджали

Кюстендилска област

1. „Св. Георги" – Кюстендил – XI-XII в.
2. „Св. Димитър" – Бобошево – XV в.
3. „Св. Теодор" – Бобошево – XII в.
4. „Св. Илия" – Бобошево – XVII в.
5. „Св. Атанасий" – Бобошево – XVII в. – част I, част II
6. „Св. Архангел Михаил" – Горановци – XVI в.
7. „Св. Петка" – Вуково – XVI в.
8. „Св. Архангел Михаил" – Рила – XI в.
9. „Св. Никола" – Сапарева баня – XII в.
10. „Св. Св. Козма и Дамян" – Мърводол – XIV в.
11. „Св. Успение Богородично" – Раждавица – XIV в.
12. „Св. Йоан" – Пастух – XVI в.
13. „Св. Богородица" – Пастух – XVI в.
14. „Св. Преображение Господне" – Хрельовата кула на Рилския манастир – XIV в.
15. „Св. Св. Петър и Павел" – Метох Орлица – XV в.
16. „Св. Лука" – средновековен параклис е вграден в църква от XVIII в.
17. „Св. Архангел Михаил" – Сапарево – XV в.
18. „Св. Никола" – Вуково – XVI-XVII в.
19. „Св. Никола" – Слокощица – XVI в.
20. „Св. Троица" – Пастух – XVI в.
21. „Св. Св. Йоаким и Ана" – Смоличано – живописен слой от XVII в.
22. Средновековен параклис – село Фролош
23. „Св. Атанасий" – Раждавица – вероятно средновековна
24. „Св. Петка / Параскева" – Таваличево – I част, II част
25. „Св. Спас" – Червен брег
26. „Св. Димитър" – Цървеняно – XVI-XVII в.

Ловешка област

1. „Св. Успение Богородично" – Карлуково – XVII в.
2. „Св. Марина" – скална църква Карлуково – XIV в.
3. „Св. Григорий / Глигора" – скална църква Карлуково – XIV в.
4. „Св. Св. Безсребр. Козма и Дамян" – скална църква Карлуково – ? в.

Монтанска област

1. „Св. Никола" – Долна Вереница – XVI в.
2. „Св. Възнесение" – Чипровци – XVII в.

Пазарджишка област

1. „Св. Димитър Паталеница" – XII в.
2. Беловска базилика, Белово – VI в.

Перишка област

1. манастир „Св. Йоан Богослов" – Земен
2. параклис „Св. Йоан Богослов" – над язовир Пчелина Поцърненци
3. „Св. Георги" – Студена – XVI в.
4. манастир „Св. Никола" – Пещера (Мрачки) – XIV в., олтарната част е от тогава
5. „Св. Петка" – Радибош – XVI в.
6. манастир „Св. Троица" – Радибош – XVI в.
7. „Св. Богородица" – Прибой – XVI в.
8. „Св. Никола Чуковец" – XVI в.
9. „Св. Петка" – Долни Романци – XVI в.
10. „Св. Никола" – Долни Раковец – XVI в.
11. Ранинско църкве – Чепино – XVI в. ?
12. манастир „Св. Св. 40 мъченици" – Лева река – XV-XVI в.
13. „Св. Петка" – Пенкьовци – XV-XVI в., стенописи XIX в.
14. манастир „Св. Архангел Михаил" – Трън – XIV в.
15. манастир „Св. Никола" – Ребро – XVII в.
16. „Св. Богородица" – Долна Диканя – XVI-XVII в.
17. „Св. Петка" – Брезник – XVI-XVII в.
18. Билински манастир – XVI в.
19. „Св. Богородица" – Перник, кв. „Църква"
20. манастир „Св. Дух" – Косача – XVII в.
21. „Св. Никола" – Рани луг – XVII в.
22. скална църква „Св. Петка" – край Трън
23. Мисловщицки манастир – Велиново – XVI-XVII в.
24. „Св. Никола" – Лялинци – XVII в.
25. „Св. Петка" – Ковачевци

Плевенска област

1. „Св. Св. Петър и Павел" – Никопол – XIII-XIV в.

Пловдивска област

1. „Св. Йоан Предтеча" – Асеновград – XIII-XIV в.
2. „Св. Богородица" – Асеновград – XIII в.
3. Бачковски манастир „Св. Успение Богородично" – костница – XI-XII в.
4. Бачковски манастир „Св. Успение Богородично" – църква – XVII в.
5. Бачковски манастир „Св. Успение Богородично" – трапезария – XVII в.
6. Белочерковски манастир – апсидата е от XI-XIV в.
7. Червената църква – Перущица – V-VI в.
8. манастир „Св. Св. Козма и Дамян" – Куклен – XV в.

Русенска област

1. Скална църква – Москов дол Червен – XIII-XIV в.
2. „Св. Богородица" – Скална църква – Иваново – XIII-XIV в.
3. „Св. Архангел Михаил" (Затрупаната църква) скална, Иваново – XIII-XIV в.
4. „Св. Теодор" (Съборената църква) скална, Иваново – XIII-XIV в.
5. Берберницата – скална, Иваново – XIII-XIV в.
6. Кръщялната – скална, Иваново – XIII-XIV в.
7. Господев дол – скална, Иваново – XIII-XIV в.

София град

1. „Св. София" – VI в.
2. „Св. Георги" – IV в.
3. „Св. Петка Самарджийска" – XVI в. – I част, II част
4. „Св. Петка" в митрополията – стенописни фрагменти от XVI в.
5. „Св. Никола и Св. Панталеймон" Бояна – XIII в.
6. Манастир „Св. Георги Кремиковци" – XV в. – I част, II част
7. Манастир „Св. Успение Богородично" Драгалевци – XV в.

8. Манастир „Св. Прор. Илия" Илиянци – XIV в., стенописи от XVI-XVII в.
9. Манастир „Св. Никола Сеславци" – XVII в.
10. Манастир „Св. Йоан Рилски" – Курило, квартал на Нови Искър – XVI в.
11. Манастир „Св. Димитър" – Подгумер – XVI в.
12. Разрушена църква „Св. Георги" Сеславци – XV-XVI в.
13. „Св. Георги" – Долни Лозен

Софийска област

1. „Св. Никола" Калотина – XIV в.
2. „Св. Петър" Беренде – XIII-XIV в.
3. „Св. Никола" Марица – XVI в.
4. „Св. Рождество Богородично" (Бельова църква) – Самоков – стенописи – XVI в.
5. „Св. Никола" – Туден – 1400
6. Манастир „Св. Успение Богородично" – Елешница – XVI в.
7. Манастир „Св. Спас" – Алино – XVII в.
8. „Св. Никола" – Гинци – XI-XIV в. – стенописи – XVII в.
9. „Св. Никола" – Губеш – XV-XVII в. ?
10. „Св. Троица" – Губеш – 1411 ?
11. Манастир „Св. Никола" – Мало Малово – XVI в.
12. „Св. Въведение Богородично" – скален манастир – Разбоище – XVI в.
13. „Св. Петка" – Своге – XIV в.
14. Църква в местността Кирик, Своге – XVII в.
15. „Св. Илия" – Еленска базилика – Пирдоп – V-VI в.
17. „Св. Теодор Тирон" – Зимевица – XVI-XVII в.
18. „Св. Петка" – Балша – XIV в.
19. Средновековна църква – Комщица в местността „Манастира"
20. „Св. Богородица" – Миланово – XV-XVI в.
21. Манастир „Св. Успение Богородично" – Искрец – XVII в.
22. „Св. Георги Чепърлинци" – XV-XVI в.
23. „Св. Св. Петър и Павел", Мала Църква – XVI в.
24. „Св. Георги" – Трудовец – XVI в.
25. Средновековна църква, Меча поляна
26. Нанковски манастир край с. Липница
27. Св. Никола, Широки дол

Хасковска област

1. Скална църква при Маточина – X в.
2. Скална църква при Михалич – X в.

Онлайн ресурси.

51. **Български църкви и манастири на територията на САЩ**
(*публикувани в издавания в Чикаго каталог: Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998-*)

„Българска евангелска църква" – *адрес:* 1100 Glendale Blvd, Room 500, Echo Park, Los Angeles, CA 90026
Църква „Св. Богоявление" – *адрес:* 4000 Clayton Road, Concord, CA 94521
Манастир „Св. Георги от Синай" – *адрес:* 9168 Oismond Dust Trial, Kelseyville, CA 95451
Църква „Св. Йоан Кръстител" – *адрес:* 6301 W. Olympic Blvd., Los Angeles, CA 90048
Българска църква „Св. София" – *адрес:* 404 W. Oakton Ave., Des Plaines, IL 60018
Българска църква „Св. Иван Рилски" – *адрес:* 5944 W. Cullom Ave., Chicago, IL 60634
Българска евангелска църква „Нов живот" – *адрес:* 1480 Oakton Str., Des Plaines, IL 60018
Православна църква „Св. Св. Кирил и Методий" – *адрес:* 4770 Maryvift Ad, Granite City, IL 62040
Македоно-българска православна църква „Св. Никола" – *адрес:* 3535 Crescent Ave., Fort Wayne, IN 46805
Българска източноправославна църква „Св. Стефан" – *адрес:* 1435 N. Medford Ave., Indianapolis, IN 46222
Българска православна църква „Св. Св. Апли Петър и Андрей" – *адрес:* 21 St. Joseph Ave., 29 Norwood, MA 02062
Православна църква „Св. Климент Охридски" – *адрес:* 19600 Ford Rd., Dearborn, MI 48128
Църква „Св. Никола" – *адрес:* 2143 S. Center Rd., Burton, MI 48519
Катедрала „Св. Павел" – *адрес:* 700 N. Beech Daly Rd., Dearborn Heights, MI 48127

52. **Евангелски баптистки църкви в България**

Благоевград – Християнска баптистка църква
Варна – ПЕБЦ, ул. „Франга дере" N 27

Варна – Християнска евангелска баптистка църква – бул. „Сливница” N 98/100
Гулянци – Християнска баптистка църква
Дупница
Казанлък – ул. „Шипченска епопея” N 1, основана през 1884
Лом – ЕБЦ „Витлеем”
Монтана
Петрич
Пловдив – Баптистка църква
Русе – ул. „Борисова” N 35, построена през 1897
Сандански – ул. „Борис Сарафов” N 29
Сливен – ул. „Георги Икономов” N 31
София – Първа баптистка църква (1888), ул. „Осогово” N 63
София – International Baptist Church Sofia (IBCS) и др.

Онлайн ресурси.

53. **Изоставени манастири в България (*по азбучен ред*)**

Арчарски манастир „Св. Никола”
Ахтополски манастир „Св. Яни”

Батулски манастир „Св. Атанас”
Бовски манастир „Св. Пантелеймон“
Брестовички манастир
Брусарски манастир „Св. Архангел Михаил”
Бургаски манастир „Св. Анастасия”

Велковски манастир „Св. Св. Апостоли Петър и Павел”
Веслецки манастир „Св. Спас”
Воденски манастир
Врачански манастир „Св. Троица”
Върбовнишки манастир „Св. Никола”

Главановски (Глава) манастир „Св. Николай”
Глоговишки манастир „Св. Николай”
Горнокознички манастир
Гушовски манастир „Св. Архангел Михаил”

Долнобешовишки манастир „Св. Архангел Михаил”
Драгомански манастир
Дренски манастир „Св. Успение Богородично”

Емонски манастир „Св. Николай”

Желенски манастир „Св. Св. Кирик и Юлита”

Завалски манастир „Св. Никола”

Искрецки манастир „Св. Успение Богородично”

Кондофрейски манастир
Кръстецки манастир „Св. Богородица”

Маломаловски манастир „Св. Николай”
Манастир „Света Богородица” – с. Жеравна
Манастир „Св. Троица” при тюрбето на Гази баба – с. Петко Славейков
Манастир „Св. Възнесение Господне” – с. Брезе
Манастир „Градище” – гр. Бобошево
Манастир „Св. Димитър” – с. Бъта
Манастир „Св. Димитър” – с. Друган
Манастир „Св. Дух” – с. Косача
Манастир „Св. Никола” – с. Конска
Манастир „Св. Пантелеймон” – с. Стоян Заимово
Манастир „Св. Стефан” – гр. Ахтопол
Манастирски комплекс на остров „Св. Тома”
Манастирче „Св. Илия” – с. Бяла вода
Манастирче „Св. Петка” – с. Лобош
Мисловщицки (Велиновски) манастир „Св. Успение Богородично”
Мътнишки манастир „Св. Николай”

Нанковски манастир

Огойски манастир „Св. Пантелеймон”
Осиковски манастир „Св. Богородица”

Перущенски манастир „Св. Тодор”
Пещерски манастир „Св. Николай Мирликийски”
Подгумерски манастир „Св. Димитър”
Поцърненски манастир „Св. Възнесение Господне”
Прибойски манастир

Равненски манастир „Св. Богородица”
Радибошки манастир „Св. Троица”
Расовски манастир „Св. Троица”
Ребровски манастир „Св. Николай Мирликийски”

Свогевски манастир „Св. Петка”
Сеславски манастир „Св. Николай”
Скравенски манастир „Св. Преображение Господне”
Смочански манастир
Созополски манастир „Св. Св. Кирик и Юлита”
Сотирски манастир „Св. Петка”
Средновековен манастир – с. Църварица
Средновековен манастир в м. „Манастиро” – гр. Земен
Средновековен манастир в м. „Манастиро” – с. Голема Фуча
Средновековен манастир в м. „Манастиро” – с. Мала Фуча

Средновековен манастир в м. „Манастиро” – с. Таваличево
Средновековен манастир в м. „Студенец”
Средновековен манастир на връх Манастирище – гр. Батак
Средновековен монастир – с. Манастирище

Трудовецки манастир „Св. Георги”
Трънски манастир „Св. Архангел Михаил”

Хърлецки манастир „Св. Троица”

Чудински манастир „Св. Пантелеймон”

Онлайн ресурси.

54. **Водители на българските униати**

Цариградска архиепископия (1883-1926)
Архиепископ Нил Изворов (1883-1895)
Македонски български апостолически викариат с център Солун (1883-1926)
Епископ Лазар Младенов (1883-1894)
Епископ Епифаний Шанов (1895-1921)
Архимандрит Христофор Кондов (1921-1924) – апостолически администратор
Архимандрит Йосафат Козаров (1924-1925) – апостолически проадминистратор
Тракийски български апостолически викариат с център Одрин (1883-1926)
Епископ Михаил Петков (1883-1921)
Архимандрит Христофор Кондов (1921-1924) – апостолически администратор
Архимандрит Йосафат Козаров (1924-1925) – апостолически проадминистратор
Софийска апостолическа екзархия (от 1926)
Епископ Кирил Куртев (1926-1942)
Епископ Иван Гаруфалов (1942-1951)
Епископ Кирил Куртев (1951-1971)
Архиепископ Методий Стратиев (1971-1995)
Архиепископ Христо Пройков (1995-) – апостолически екзарх и председател на Епископската конференция в България

Онлайн ресурси.

55. **Български православни светци**

А. Групово мъченичество

15 Тиверионполски (Струмишки) свещеномъченици – *26 ноември, 28 ноември*, разтерзани от римляните в † 362. Всички те били свещеници и намерили смъртта си в Тиверионпол (Струмица), по време на гоненията, предприети от император Юлиан Отстъпник. Били погребани в каменни саркофази, но след време античният Тиверионпол бил разрушен, а гробовете на мъчениците – забравени. След Покръстването на България Св. княз Борис-Михаил наредил да се издирят светите им мощи и да се положат в строящия се тогава съборен храм на р. Брегалница. След османското нашествие храмът бил разрушен и мощите отново потънали в земята. В Струмица обаче останал споменът за свещеномъчениците, чиято памет християните продължавали да почитат.

26 Зографски (Светогорски) мъченици – *10 октомври, 9 март* († *10 октомври*), разтерзани от латините – изгоррени заедно с българския манастир на Зограф на Атон † 1274 или 1284.

37 Пловдивски мъченици – 37 мъже християни и изповедници на Вярата, пострадали заради Христовото име при имп. Диоклетиан в 304 ,заедно с други двама пловдивски мъченици – Св. Севериан и Св. Мемнос – почитат се на *20 август*.

Ардинските мъченици – изкланите за Вярата си в Христа българи при потурчването на село Арда (дн. Малка Арда) и околните селища.

Ардински новомъченици – деца мъченици, мъченици – 204 деца християнчета, изклани от турски аскер на † *25 септември* 1913 в Армаганската долина, Ятаджик и в околността при брега на р. Арда до днешния град Маджарово с други ок. 8000 жени и възрастни, също изклани там и още други към 10 000 бежанци българи християни, избити от *23 септември* до *4 октомври* при Фере, Аврен и по над 100 км от Дедеагач до бродовете на р. Арда от аскера и башибозука.

Баташки мъченици – *17 май* († 1876, Батак) 5000 българи християни, изклани от агарянския поробител.

Върбовски мъченички – жени-мъченици – Смоленското село Върбово е заселено към 1720 от българи от Източни Родопи, бягащи от потурчванията. Около *10 октомври* 1878 башибозук откъм Брезе нападна и се разправя със селото. За другото с. Върбово – днес в община Чупрене, Видинско – се знае, че, заедно с манастира, е унищожавано от латини – кръстоносци при папските походи към Ерусалим, и окончателно е заличено при турското нашествие – с клането е свързано името Галатинска мъртвина и чак много по-късно мястото е заселено отново. Веднага след превратa на 9 септември 1944 комунистите довеждат и убиват няколко човека в църквата „Св. Георги”.

Забърдски мъченици от Човешките пещери – деца и жени мъченици – *15 август*, живи изгорени от агарянския поробител.

Ирин и другите мъченици, жени-мъченици – сестрите Агапия, Хиония и Ирина от Аквилея, изгорени живи в Солун за Вярата си в Христа при имп. Диоклетиан в 304, почитат се на *16 април*.

Мъглижки мъченици, † 1623. След като султан Мехмед II изпраща да се събере кръвния данък (християнски деца за еничари), от този край турците отвеждат 8013 българчета, разрушават манастира „Св. Никола" и убиват игумена и трима монаси. В † 1785 кърджалиите извършват клане на българското християнско село Мъглиж, манастирът отново е плячкосан и изгорен.

Мъчениците от Гърнати. Легендата разказва, че Гаази Сефетин, заедно с еничери и друга войска, заграждат селото в лятото на 1671. Хората са изкарани на „Гулюмана кюприе" – мост, който след това е разрушен, над Мъзълска река. Мъжете от едната страна на моста, а жените и децата – от другата. Пред мъжете били сложени чалми и тезбиси (броеници), а при жените – фереджета. Турчинът казал: „Който иска да се върне в къщата и двора си жив и здрав, да си сложи чалмата на главата и да приеме мюсюлманската вяра, ако ли не, главата ще му остане на дръвника". Сеймените и еничерите питали един по един хората, но никой не склонил. Като видял това, пашата се разбеснял: „Всички ви ще изколя, черквата ви ще изгоря, а къщите ви дувар по дувар ще събарям, докато не се срутят и тиклите не ги покрият". Османците подпалили черквата в селото, не могли да открият попа, който побягнал в посока към Кърджалийско. Турците тръгнали подире му и в местността Калайджитско го хванали, където на място го разсекли. Хиляда били изклани, а останалите – потурчени. Дни наред Мъзълска река кървава текла от хвърлените в нея заклани християни, не склонили да предадат майчината си Вяра. Мястото днес гърнатци го наричат „Курбанище".

Мъчениците от Кокалица. При нашествията на турските орди в Родопа планина в XVI-XVII в., след тежки кървави битки, българите, пазещи Вярата си, се събират в местността Кокалица при едноименния днес връх (1698 м), където става последната сеч – планината се застлала с трупове на убити турци и българи. Това е последното голямо сражение, след което дошло масовото потурчване. Населението на селата Гела и Пергамун не отстъпило от Христа и е изклано в местността, наречена по тази причина Кокалица. Никой не се спасил. Поганците не допуснали съсечените да бъдат погребани. Костите се белеели там 3 години. Едва по-късно тук се заселили българи от Беломорска Тракия.

Мъчениците от Златоград, Смилян и Арда – приели християнството в 1912 бивши мюсюлмани, убити при реислямизацията в † 1913/4, защото държали на Христа и отказали Мохамедовата вяра. Трима в Златоград – двамата братя Хакьови – Борис Родопски († *12 юли* 1913, Златоград) и Серафим Родопски († *18 юли* 1913, Кърджали) и още един българин с неизвестно име. Двама в Смилян – Христо и жена му – са заклани срещу моста, една жена от Арда, покръстена Стана, е удавена от мохамеданите във воденичния яз.

Мъчениците от Озобия – по времето на императорите Максимиан и Диоклециан (286-305). В Озобия край Дуросторум били измъчвани и обезглавени заради Вярата си Максим, Квинтилиан и Дадас.

Мъчениците от Цирикова църква „Св. Дух" (Петдесетница) – *51-ият ден след Възкресение Христово*, изклани от агарянския поробител.

Трима мъченици – **Марцианополски мъченици Св. Теодот, Св. Асклепиод (Асклепиода) и Св. Максим** – по време на император Галерии Максимилиан (305-311) са заловени, обвинени, че са християни, и осъдени в Марцианопол. Оттам тримата са закарани в Адрианопол, където са измъчвани в театъра на града и после, по пътя за Филипопол, на 30 мили от административния център край Saltus, са осъдени на смърт и обезглавени.

Новоселски мъченици – *9 май* († 1876, Ново село, дн. Априлци) – разтерзани от агарянския поробител.

Райковски мъченици – в Райково на † *9 май* 1633 турците убиват – заради Християнската му вяра – момъка Милян Смилянов. На † *8 юли 1*720, пак в Райково, заради твърдата си Християнска вяра, по заповед на приближения на султана – анадолски турчин Селим ходжа от агаряните са изклани 200 българи християни, включително първенците на селото: Атанас Котковски, Бечо Станчев, Върбан Итински, Гитю Иванов, Драгню Трицинов, Ено Митев, Жеко Чернев, Ангел Митрев, Бико Русински, Видю Чернобрестов, Горан Станчовски, Дечо Марински, Еню Сурото, Желязко Ковача, Згуран Вълчовски, Иван Димов, Колю Сурчовски, Лазар Кривошиев, Милуш Милкин, Найден Иванов, Петко Гърчето, Петър Русинов, Згуран Найденов, Иван Киселски, Куртю Кавален, Лазар Райчев, Митю Муховски, Насо Милянов, Пею Широкалски, Аргир Главчев, Белю Белюовски, Васил Руменски, Гроздан Станчев, Дойчин Долчинковски, Еню Куковски, Живко Гребенаров, Иван Кацарски, Кръстю Рубинов, Личо Грибачев, Милян Глуховски, Никола Кацаров, Пачо Костенски, Първан Михов, Пею Дармона, Запрян Шубарски, Златю Вапцаров, Златю Солтоквата, Илия Ружински, Колю Сребрин, Личо Чернозмиев, Манол Върбанов, Найден Палишумов, Наум Павлов, Пею Чернев, Паскал Гондьовски, Петър Мечет, Петко Чиповски, Ралю Лещовски, Радул Ничев, Страхил Нигенски, Стойко Пуздрев, Стоил Горанов, Таню Висински, Ташо Косилски, Филю Кременаров, Митю Грудински, Митрю Гущера, Цветко Стоилов, Цветко Киселов, Янко Четроков, Яню Гогомешки, Каню Канювски, Цветко Рибаров, Кирю Цинигеря, Хубен Храсковски, Хубен Буковски, Милион Драпилов, Христо Рошавски, Сево Грудевски, Стоимен Марудин, Стайко Орешенски, Руско Дичев, Русин Маринski, Руско Казалийски, Ручен Сивковски, Руско Смилянов, Раю Райчев, Витан Дойчинов, Вълчо Бойчев, Вълчо Гайганарски, Илко Витанов, Таню Вълчев, Велко Шипковски, Ваню Христев, Гего Робовски, Колю Киселов, Гочо Проданов, Гего Робински, Грудю Яребицата, Горан Герджиковски, Гитю Косовски, Димо Чокински, Добрик Биковски, Димитър Дупевски, Дечо Руменовски, Белю Плевенов, Апостол Дренката, Колю Зайчето, Дорю Беровски, Дечо Тинкин, Дойчин Зеленов, Григор Куцовски, в деня на клането над райковските първенци е обесен в местността „Поляне" и енорийският свещеник от с. Езерово – йеромонах Варлаам Светогорски.

Свети мъченици Илия и Димитър Чинтуловски от с. Юрта, сега Гавраилово, Сливенско – не приели да се потурчат, измъчвани и заклани от турците, ок. † 1400, почитат се на *2 август*.

Стагозагорски и загорски мъченици (Старозагорско клане) – изклани от османския поробител от † *19* до *21 юли* 1877 са 14 500 българи в Стара Загора, а с околните селища – над 26 000 мъченици на Християнската вяра, съсечени са заради това, че са българи християни. На † *14 юли* 1877 е изклано село Любенова махала до гр. Раднево – 2000 мъченици. На † *16 юли* 1877 е изклано и опожарено село Дълбоки Старозагорско. На † *15 юли* 1877

(*3*-ти стар стил) от турците е извършено голямо клане и е опожарена до основи Нова Загора. На † *4 август* 1877 в Казанлък турците изколват 200 българи пред храма „Св. Прор. Илия". В † *август* 1877 в Карлово от редовни турски войски и башибозук са избити не по-малко от 600 българи. В † 1877 от турците е изгорено и обезлюдено карловското село Пролом. В † 1877 турците извършват клане, изгарят и разрушават Калофер, избити са поголовно всички мъже и младежи. В † 1877-1878 турците извършват палежи, погроми и клането и в Златарица, Елена, Котел, в Новозагорско, Стремската (Карловската) долина, Панагюрище (погромът е дело на редовна турска войска), Самоков, Белово, Брезник (*тогава:* Караагач), Чепеларе, Златоград, Симеоновград (*тогава:* Търново Сиймен), Свиленград (*тогава:* Мустафа паша), Любимец, Харманли и по-навътре – в Одринска Тракия, в Македония и на много други места. В Пловдив само, в *края на август*, са екзекутирани 116 българи. Стотици българи са убити и в Сопот, в селата в Пирдопско, Казанлък, София (тук руснаците заварват 16 бесилки, на които са извършвани екзекуции до последния момент), Айтос, Карнобат, Одрин, Пазарджик, Асеновград (*тогава:* Станимака), Чирпан, Варна, Фере, Димотика, в други тракийски градове и т.н. В Сливен и околностите му за няколко месеца до началото на 1878 турските власти убили, изпратили на заточение и интернирали около 1000 души българи. Турската власт извършва жестокости и големи насилия в селата Красново, Аджари Розовец (*тогава:* Рахманли) и Меричлери. Разоренията са огромни. Избитите и безследно изчезналото мирно население е общо около 180 000 българи християни.

Мъчениците от Сафтъще – мъченици, в село Сафтъще, Рупчоско (*днес:* село Студенец, Смоленско). Някои били насилствено помохамеданчени. Като видяли опасността, някои от селяните избягали и се укрили. Селото било претърсено и намерените – били убити, защото не давали вярата си.

Софийски мъченици – избитите мъченически от турците през робството християни в София; 8 канонизирани: Св. мчк Георги Софийски Стари, чества се на *26 март*; Св. свщмчк Георги Софийски Нови, чества се на *11 февруари*; Св. мчк Георги Софийски Най-нови, чества се на *26 май*; Св. мчк Константин Софийски, чества се на *21 май*; Св. вмчк Николай Нови Софийски, чества се на *17 май*; Св. свещмчк Симеон Самоковски и Софийски, чества се на *26 май*; Св. препод. Софроний Софийски, чества се на *28 май*; Св. свещмчк Терапонтий Софийски, чества се на *27 май*; неканонизирани: цар Иван Асен IV (цар Ясен, бан Янко) † 1349, цар Михаил IV Асен † 1355, цар Иван Асен V † 1388, войводата Радич †1454; Васил Левски † *19 февруари* 1873, участниците в Априлското въстание Стойчо Рашков и Тодор Малеев, обесени от турците на Лъвов мост в † 1876; обесените от турците 4 софийски книжари: Никола Крушкин Чолака † *15 ноември* 1877, хаджи Стоян Табаков книжаря † *15 ноември* 1877, Георги Стоицев † *15 ноември* 1877, Кирил Геошев † *15 ноември* 1877 и другите многочислени българи християни от Софийско и околността – жертви на агаряните по време на османската власт. Дори в 1877 русите и чуждестранните кореспонденти заварват 16 бесилки, на които непрестанно от поробителя са екзекутирани българи до последния момент преди навлизането на християнските освободителни войски на *4 януари* 1878 (*23 декември* 1877 стар стил).

Средски мъченици – християни българи от селището Сред (*днес:* Косово), пострадали при потурчванията на българите в Шар планина.

Онлайн ресурс.

Б. Единично мъченичество
(*по азбучен ред*)

Аврамий Български, свещеномъченик 1 април
Аглика Търновска, мъченица
Акакий Серски, преподобнимъченик 1 май
(† 1816, Пармак-капи в Цариград)
Акелина Сенишка, мъченица 26 септември
Александър, мъченик
Алмуските мъченици, мъченици
Амплий, свещмчк, апостол
Анастасий Струмишки, преподобнимъченик 29 август
(† 1794, Солун)
Ангел Български воин (Ангел Битолски) 1 февруари
(от с. Флорина, † 1750)
Ангеларий, Св. Седмочисленик 27 юли
Андрей Юродиви, Свети
Антим Атонски, монах
Арсений, светогорски монах – XIX в.
Аскул Солунски, епископ
Атанас Лулулин, мъченик 8 септември († след 1774)
Атанасий I, патриарх Константинополски
Ахил(ий) (Ахила) Лариски, преп. 15 май

Боню Македонски 19 август
Борис, мъченик (и Серафим)
Борис, мъченик (и Глеб)
Борис-Михаил княз Български 2 май († 907, Преслав)
Боян-Енравота Български княз, мъченик 28 март
(† около 833)

Валентин Доростолски, мъченик 24 април 12/25 април
Валерия, мъченица
Варлаам Охридски, свещеномъченик
Варлаам Светогорец, мъченик
Васа Солунска, мъченица 21 август
Ваца Крал 4 декември
Висарион, Смолянски епископ, преподобнимъченик
(† 1662)

Гаврил (Гавриил) Лесновски, преп. 15 януари
(отшелник, XI-XII в.)
Гана Кривенска (Провадийска), мъченица, обесена от турците в Шумен на † 19 май 1746 на Кошир (дн. пл. Освобождение)
Георги Девелтски, свещеномъченик
Гела мчца. Тя била жена, чийто единствен син поробителите взели кръвен данък и го сторили еничарин. Като станал на 20 години се върнал със заповед да потурчи своите съселяни. Майка му го срещнала и го познала по един белег, който запомнила от раждането. Тя заедно със свещеника го молели да не помохамеданчва родното си място, но той бил непреклонен. Майката и свещеника го заклели те да са изкупителна жертва. Тогава той ги посякъл, но селото останало християнско. Взело името Гела и в околните предвидени за турчене села

– Широка лъка, Солниците, Стикъл, Стойките, Върбово също оцеляло част от православното население.
Георги Загорски, мъченик 28 март
Георги Софийски Най-нови (Новейши), мъченик 26 май († 1530 или 1534)
Георги Софийски Нови (Кратовски) мъченик 11 февруари, 26 май – пренасяне на мощите († 11 февруари 1515)
Георги Софийски Най-нови, мъченик († 26 май 1530)
Георги Софийски Стари, мъченик 26 март, 26 май († 1437, Одрин)
Георги Старозагорски (Туловски), мъченик
Георги Янински Нови, мъченик (1838 г.)
Глеб, мъченик (и Борис)
Гликерия Тракийска, мъченица
Горазд, Св. Седмочисленик 27 юли
Григорий Български епископ, преп. 8 януари
Григорий, йеросхимонах
Григорий Синаит, преподобен

Давид Солунски (Български), преп. 26 юни
Давид Български цар 26 юни (X в.)
Дазий Доростолски – първият мъченик в българските земи 20 ноември († Доростол/Силистра, 20 ноември, вероятно 302)
Дамаскин Габровски, свещеномъченик 16 януари († 1771, Свищов)
Дамян, митрополит Пловдивски, свещеномъченик
Димитрий (Димитър), мъченик 19 март († 1554)
Димитрий Бесарабовски (Димитрий Нови), преп. 27 октомври († ок. 1685)
Димитрий Сливенски (Димитър), Нови мъченик 30 януари († 1841, Сливен)
Димитрий Тракийски, мъченик
Димо Смирненски, мъченик
Дионисий Атонски, преподобен
Дионисий Станимашки, мъченик

Патриарх **Е**втимий Български, препмчк 20 януари; 30 януари, 19 януари († ок. 1401)
Евтимий, свещеномъченик 26 декември
Евтимий Атонски от Шумен, мъченик, † 22 март 1814, мощите му са положени в Света гора заедно с тези на Св.
Елий Юлий Публий, епископ Девелтски
Емилиян Доростолски, мъченик
Еразъм Охридски свещеномъченик, 2 юни, 20 юни
Ерм, апостол, епископ Филипополски

Злата Мъгленска, великомъченица 18 октомври, 13 октомври, 19 октомври († 18? октомври 1795, с. Слатино)
Зосима Созополски, св.мъченик, 19 юни
Зосим Солунски, мъченик, 17 април

Иван Рилски, преподобен чудотворец
Игнатий Старозагорски в храм посветен на двамата.
Игнатий Старозагорски, препмчк 8 октомври, 10 август († 1814, Цариград)
Илия, мъченик
Иларион Мъгленски (Мегленски) епископ, преп., 21 октомври († 1164)
Исихий Доростолски, мъченик 9 март

Йоаким Осоговски (Сарандопорски), преп. 16 август, 17 август († 1105)
Йоаким Търновски патриарх, преп. 18 януари († 1246)
Йоан Българин, мъченик 5 март († 1784, Цариград)
Йоан Достойнски, иеросхимонах
Йоан калфа, мъченик 25 февруари († Цариград 1375)
Йоан Кукузел (Ангелогласния, Сладкопевец), преп. 1 октомври (живял ок. 1280 – 1360 г.; † в лаврата на Св. Анастасий, Атон)
Йоан от Коница, мъченик († 1814)
Йоан Лозенски 17 март
Йоан Политовски епископ
Йоан Търновски (Нови, Трапезицки), мъченик
Йоан Рилски чудотворец, преп. 19 октомври, 10 октомври; Св. Успение на Йоан Рилски: 18 август; Възвръщане на мощите на Йоан Рилски от Търново в Рилския манастир: 1 юли (1469) († 946)
Йоан Търновски патриарх, преп. (XIII в.)
Йоан Търновски, мъченик 16 юли († 1822 г., Търново)
Йоан Шишман, мъченик, благов. цар 11 септември
Йоаким I Търновски
Йоан Янински, мъченик (1526)
Йоан-Владимир великомъченик, княз, чудотворец, мироточец 22 май († 1016, Охрид)
Йоан Девичи (Девички), преп., последовател на Св. Иван Рилски
Йоаникий Лозенски 4 ноември
Йосиф, архиепископ, първи патриарх Български (ок. 886 / след 896 † нач. на X в.)

Калиник преподобномъченик
Калист I патриарх
Калист Ангеликуд (Мелнишки) преподобен
Карп апостол, свещеномъченик
Керана Селенишка, мъченица 11 април († 1751)
Киприян Московски митрополит, преп. 16 септември
Киприан Слепченски, преподобномъченик
Кирана Солунска, мъченица
Кириакия-Неделя, великомъченица
Кирил Славянобългарски, Философ, преп., мъченик, равноапостол и славянски просветител 11 май; Представление (успение) на Св. Кирил: 14 февруари († 14 февруари 869, Рим)
Климент, преподобен
Климент Охридски, преп. 25 ноември, 27 юли, 13 ноември († 916, Охрид)
Козма Зографски от Търново, преп. 22 септември († 1323)
Конон, мъченик 5 март
Константин Кавасила архиепископ Български (XIII в.)
Константин Софийски, мъченик 21 май († 1737)
Крал Стефан Милутин
Кузман Шуменски мъченик, обезглавен от турците за вярата си в † 1787 при поредното масово потурчване на Шумен и околните села. Приписка към богослужебна книга от 1787: „Дойде Кара Асан с хилядо аскери, та право в Шуменграда, изтурчи селата. Три села изтурчи, за умножение грех человечески. Лето 1787. Даскал Кузман рече на Кара Асан: „Княз ли си, или цар, или воевода, то помисли от кого си приел тая власт!“ Та му отсекоа главата. В събота му отсекоа главата. Писа рука Сава, син Влъков.“ „Писахме да се знае”. Приписки и летописи, съст. Венцеслав Начев, Никола

Ферманджиев. С., 1984, с. 114.

Лазар Български, мъченик 23 април († 1802, с. Соми, Мала Азия)
Лука Одрински, препмчк 23 март († 23 май 1802, о. Митилин, на 16 г.)
Лука Рилски (отроче) 20 октомври

Мануил Адрианополски, свещеномъченик
Марк Доростолски, мъченик
Манасий Габровски, 8 юли
Марин, мъченик 16 декември
Марина Девица, 13 февруари
Марко Български, 28 септември
Марко Преславски архиеп., преп. 25 януари (XIII в.)
Мелитина мъченица
Мелитион Сердикийски епископ
Методий Славянобългарски, епископ, мъченик, равноапостол и славянобългарски просветител 11 май; Успение на Св. Методий Славянобългарски: 6 април († 6 април 885, Велеград)
Михаил воин Български, праведни 22 ноември, 22 декември, 10 февруари († 22 октомври? ок. 865 или 867, гр. Потук, вероятно Батак)
Михаил Киевски, митрополит
Милян Райковски, мъченик
Михаил Маврудинов, мъченик 22 октомври († 1554)
Мокий, свещеномъченик

Наум Преславски, преп., чудотв. 23 декември, 20 юни († 910, Охрид)
Недялка от Тулча, мъченица
Нектарий Битолски, преп., мъченик 5 декември († 1500, Карея, Атон)
Никита Ремесиански (Пиротско-Нишки) епископ, покръстител и просветител тракийски, 22 юни
Никита Серски, свещмчк 3 април, 4 април († 1808, Сяр)
Никодим Елбасански, мироточец, препмчк 11 юли († 1722, Елбасан)
Никодим митрополит Преславски, преп. 17 януари
Никодим Тисмански (Прилепски, Охридски), преподобномъченик
Никола от Мецово, Епир, мъченик 3 ноември († 1617)
Никола Солунски 29 декември
Николай воин Български, преп. 24 декември
Николай Охридски архиепископ (XIV в.)
Николай Охридски архиепископ (IX в.)
Николай Софийски архиепископ 6 декември
Николай Софийски Нови, мъченик 17 май († 1555, София)

Олга, княгиня, равноапостолна (11 юли)
Онуфрий Габровски, препмчк 4 януари († 1818 на о. Хиос)

Павнутий Прозорливца Калоферски 27 юли
Паисий Величковски преподобен
Паисий Хилендарски, преп., 19 юни, 19 май, 18 юни (1722-† 1773; канонизиран 1962)
Пасикрат Доростолски мъченик, 24 април – някъде 12/25 април
Пахомий от Малорусийско, мъченик († 1730)
Петка Търновска (Параскева-Петка Търновска/ Парашкева Търновска – Калистратска/Петка Епиванска), преп., 14 октомври (Петковден) († XI в., Епиват, на Мраморно море)
Петко Калоферски / Беглички мъченик
Петър Български, свщмчк 22 януари
Петър Мъгленски презвитер 28 март
Петър цар, Св. благоверни 30 януари († 969)
Пимен Зографски (Софийски), преп. 3 ноември, 1 март († 1620 или 1610 в Черепишкия манастир)
Прокопий Варненски, препмчк 25 юни († 1810 или 1870 в Смирна)
Прохор Пчински (Пшински), преп. 15 януари († 1067, край река Пчиня, близо до Враня)

Рада Пловдивска мъченица
Райко-Йоан Български (от Шумен) мъченик † 14.05.1802
Роман Търновски (Килифарски), преп. 17 февруари († след 1364)
Ромил Видински, (Бдински) преп. 16 януари († 1375, Раваница, Сърбия)

Сава I Сръбски архиепископ
Сава Седмочисленик 27 юли
Севастиан Рилец преподобен
Севастиана мъченица
Северус епископ
Седмочисленици, светци: Кирил, Методий, Климент Охридски, Наум Охридски, Горазд, Сава и Ангеларий 27 юли
Серафим от Лариса, мъченик (потурчен 18 юли)
Сергий Къпински (Капиновски), преп. 30 януари
Симеон Петровски / Каменски преподобен
Симеон Самоковски, мъченик, 21 август († 1737)
Синклитикия преподобна
Сионий Български, мъченик 22 януари
Сотас Анхиалски епископ
Софроний Врачански епископ, преп. 11 март (XVIII-XIX в.)
Софроний Сеславски иеромонах
Софроний Софийски (Български), преп., мъченик 28 май († около 1515, Русенско)
Спас Радовецкий, 10 август
Спиридон Нови (Преславски?), убит при цар Асен II
Стефан Струмишки, 6 октомври

Теодор Български Камски, Философ, мъченик
Теодосий Търновски преп. 27 ноември (11 януари) († 1363 или между 1359-1364, Цариград)
Теотим Скитски епископ
Теофан Македонски, Нови чудотворец преп. 19 август
Теофил Мироточиви, преп. 8 юли († 1548, Карея, Атон)
Теофил Тиверийолски, преподобен
Теофилакт Търновски архиепископ, преп. 27 януари († 1107)
Теофилакт Охридски, архиепископ, преп., блаж.
Терапонтий Софийски, Терапонт Сердикийски, мъченик 27 май
Тижа-Мария мъченица
Трендафил Старозагорски (Загорски), мъченик 8 август, 5 октомври († на около 18 години 1680 или 1570, 1686 в Цариград)
Тривелий Теоктист Цар Български (хан Тервел) на 4 януари и 3 септември

Per aspera ad astra!

Филий Томски, свещеномъченик
Филип, Св. свещеномъченик
Филотей Скитски, 1 април
Филотея Търновска, преп. 7 декември
(† преди XIII в., Поливот)
Фотий патриарх Цариградски покръстител

Харалампий Атонски, схимонах
Христо, Албански, мъченик 28 ноември
(† 1748, Цариград)
Христо Смилянски, Смоленски, Родопски, мъченик

Царедворци, Свети трима

Юлиания, мъченица
Юлий Доростолски, мъченик
Юстин Управда император Юстиниан I, 14 ноември;
2 август

Яков Костурски, препмчк 1 ноември († 1520, Одрин)

Заб.: В Македония се почитат 44 македонски светци на празника „Събор на Македонските Светители“ – първата неделя на октомври. Почти всички от тях Българската църква почита като български светци.

56. **Български мъченици**
(***по азбучен ред***)

Аврамий Български, свщмчк *1 април*
Аглика Търновска, мъченица
Акакий Серски, препмчк *1 май* († 1816, Пармак-капи в Цариград)
Акелина Сенишка, мъченица *26 септември*
Александър, мъченик
Алмуските мъченици, мъченици
Амплий, свещмчк, апостол
Анастасий Струмишки, преп., мъченик *29 август*
(† 1794, Солун)
Ангел Български воин (Ангел Битолски) *1 февруари*
(от с. Флорина, † 1750)
Ангеларий, Св. Седмочисленик *27 юли*
Андрей Юродиви, Свети
Антим Атонски, монах
Арсений светогорски монах, XIX в.
Аскул Солунски, епископ
Атанас Лулулин, мъченик *8 септември* († след 1774)
Атанасий I, патриарх Константинополски
Ахил(ий) (Ахила) Лариски, преп. *15 май*

Боню Македонски *19 август*
Борис, мъченик (и Серафим)
Борис, мъченик (и Глеб)
Борис-Михаил княз Български *2 май* († 907, Преслав)
Боян-Енравота Български княз, мъченик 2*8 март*
(† около 833)

Валентин Доростолски, мъченик *24 април 12/25 април*
Валерия, мъченица
Варлаам Охридски, свещмчк
Варлаам Светогорец, мъченик
Васа Солунска, мъченица *21 август*
Ваца Крал *4 декември*
Висарион Смоленски епископ, препмчк († 1662)

Гаврил (Гавриил) Лесновски, преп. *15 януари*
(отшелник, XI-XII в.)
Гана Кривенска (Провадийска), мъченица, обесена от турците в Шумен на † *19 май* 1746 на Кошир (дн. пл. Освобождение)
Георги Девелтски, свещмчк
Гела мъченица
Георги Загорски, мъченик *28 март*
Георги Софийски Най-нови (Новейши), мъченик *26 май*
(† 1530 или 1534)
Георги Софийски Нови (Кратовски) мъченик
11 февруари; *26 май* – пренасяне на мощите
(† *11 февруари* 1515)
Георги Софийски Най-нови, мъченик († *26 май* 1530)
Георги Софийски Стари, мъченик *26 март*, *26 май*
(† 1437, Одрин)
Георги Старозагорски (Туловски), мъченик
Георги Янински Нови, мъченик (1838)
Глеб, мъченик (и Борис)
Гликерия Тракийска, мъченица
Горазд, Св. Седмочисленик *27 юли*
Григорий Български епископ, преп. *8 януари*
Григорий, йеросхимонах
Григорий Синаит, преподобен

Давид Солунски (Български), преп. *26 юни*
Давид Български цар *26 юни* (X в.)
Дазий Доростолски
Дамаскин Габровски, свещмчк *16 януари* († 1771, Свищов)
Дамян, митрополит Пловдивски, свещмчк
Димитрий (Димитър), мъченик *19 март* († 1554)
Димитрий Бесарабовски (Димитрий Нови), преп.
27 октомври († ок. 1685)
Димитрий Сливенски (Димитър), Нови мъченик
30 януари († 1841, Сливен)
Димитрий Тракийски мъченик
Димо Смирненски мъченик
Дионисий Атонски, преподобен
Дионисий Станимашки, мъченик

Патриарх **Е**втимий Български, препмчк *20 януари*;
30 януари, *19 януари* († около 1401)
Евтимий, свещеномъченик *26 декември*
Евтимий Атонски от Шумен, мъченик, † *22 март* 1814, мощите му са положени в Света гора заедно с тези на Св. Игнатий Старозагорски в храм посветен на двамата.
Елий Юлий Публий, епископ Девелтски
Емилиян Доростолски, мъченик
Еразъм Охридски свещеномъченик, *2 юни*, *20 юни*
Ерм, апостол, епископ Филипополски

Злата Мъгленска, великомчница *18 октомври*,
13 октомври, *19 октомври* († *18*? *октомври*
1795, с. Слатино)

Зосима Созополски, св.мъченик *19 юни*
Зосим Солунски, мъченик *17 април*

Иван Рилски, преподобен чудотворец
Игнатий Старозагорски, препмчк *8 октомври*, *10 август* († 1814, Цариград)
Илия, мъченик
Иларион Мъгленски (Мегленски) епископ, преп. *21 октомври* († 1164)
Исихий Доростолски, мъченик *9 март*

Йоаким Осоговски (Сарандопорски), преп. *16 август*, *17 август* († 1105)
Йоаким Търновски патриарх, преп. *18 януари* († 1246)
Йоан Българин, мъченик *5 март* (1784, Цариград)
Йоан Български, мъченик *14 май*
Йоан Достойнски, йеросхимонах
Йоан калфа, мъченик *25 февруари* († Цариград 1375)
Йоан Кукузел (Ангелогласния, Сладкопевец), преп. *1 октомври* (живял ок. 1280-1360; † в лаврата на Св. Анастасий, Атон)
Йоан от Коница, мъченик († 1814)
Йоан Лозенски *17 март*
Йоан Политовски епископ
Йоан Търновски (Нови, Трапезицки), мъченик
Йоан Рилски чудотворец, преп. *19 октомври*, *10 октомври*; Успение на Йоан Рилски: *18 август*; Възвръщане на мощите на Йоан Рилски от Търново в Рилския манастир: *1 юли* (1469) († 946)
Йоан Търновски патриарх, преп. (XIII в.)
Йоан Търновски, мъченик *16 юли* († 1822, Търново)
Йоан Шишман, мъченик, благов. цар *11 септември*
Йоаким I Търновски
Йоан Янински, мъченик (1526)
Йоан-Владимир великомъченик, княз, чудотворец, мироточец *22 май* († 1016, Охрид)
Йоан Девичи (Девички), преп., последовател на Св. Иван Рилски
Йоаникий Лозенски *4 ноември*
Йосиф, архиепископ, първи патриарх Български (ок. 886 / след 896 г. – † нач. на X в.)

Калиник преподобномъченик
Калист I патриарх
Калист Ангеликуд (Мелнишки) преподобен
Карп апостол, свещеномъченик
Керана Селенишка, мъченица *11 април* († 1751)
Киприян Московски митрополит, преп. *16 септември*
Киприан Слепченски преподобномъченик
Кирана Солунска мъченица
Кириакия-Неделя великомъченица
Кирил Славянобългарски, Философ, преп., мъченик, равноапостол и славянски просветител *11 май*; Представление (успение) на Св. Кирил *14 февруари* († *14 февруари* 869, Рим)
Климент преподобен
Климент Охридски, преп. *25 ноември*, *27 юли*, *13 ноември* († 916, Охрид)
Козма Зографски от Търново, преп. *22 септември* († 1323)
Конон, мъченик *5 март*
Константин Кавасила архиепископ Български (XIII в.)
Константин Софийски, мъченик *21 май* († 1737)
Крал Стефан Милутин
Кузман Шуменски мъченик

Лазар Български, мъченик *23 април* († 1802, с. Соми, Мала Азия)
Лука Одрински, препмчк *23 март* († *23 май 1802*, о. Митилин, на 16 г.)
Лука Рилски (отроче) *20 октомври*

Мануил Адрианополски свещеномъченик
Марк Доростолски мъченик
Манасий Габровски *8 юли*
Марин, мъченик *16 декември*
Марина Девица *13 февруари*
Марко Български *28 септември*
Марко Преславски архиеп., преп. *25 януари* (XIII в.)
Мелитина мъченица
Мелитион Сердикийски епископ
Методий Славянобългарски, епископ, мъченик, равноапостол и славянобългарски просветител *11 май*; Успение на Св. Методий Славянобългарски: *6 април* († *6 април* 885, Велеград)
Михаил воин Български, праведни *22 ноември*, *22 декември*, *10 февруари* († *22 октомври*? ок. 865 или 867, гр. Потук, вероятно Батак)
Михаил Киевски митрополит
Милян Райковски мъченик
Михаил Маврудинов, мъченик *22 октомври* († 1554)
Мокий свещеномъченик

Наум Преславски, преп., чудотв. *23 декември*, *20 юни* († 910, Охрид)
Недялка от Тулча, мъченица
Нектарий Битолски, преп., мъченик *5 декември* († 1500, Карея, Атон)
Никита Ремесиански (Пиротско-Нишки) епископ, покръстител и просветител тракийски, *22 юни*
Никита Серски, свещмчк 3 април, 4 април († 1808, Сяр)
Никодим Елбасански, мироточец, препмчк *11 юли* († 1722, Елбасан)
Никодим митрополит Преславски, преп. *17 януари*
Никодим Тисмански (Прилепски, Охридски), преподобномъченик
Никола от Мецово, Епир, мъченик *3 ноември* († 1617)
Никола Солунски *29 декември*
Николай воин Български, преп. *24 декември*
Николай Охридски архиепископ (XIV в.)
Николай Охридски архиепископ (IX в.)
Николай Софийски архиепископ *6 декември*
Николай Софийски Нови, мъченик *17 май* († 1555, София)

Олга, княгиня, равноапостолна *11 юли*
Онуфрий Габровски, препмчк *4 януари* († 1818 на о. Хиос)

Павнутий Прозорливца Калоферски *27 юли*
Паисий Величковски преподобен
Паисий Хилендарски, преп., *19 юни*, *19 май*, *18 юни* (1722 – † 1773, канонизиран 1962)
Пасикрат Доростолски мъченик, *24 април* – някъде *12/25 април*

Per aspera ad astra!

Пахомий от Малорусийско, мъченик († 1730)
Петка Търновска (Параскева-Петка Търновска/ Парашкева Търновска – Калистратска/Петка Епиванска), преп., *14 октомври* (Петковден) († XI в., Епиват, на Мраморно море)
Петко Калоферски / Беглички мъченик
Петър Български, свщмч *22 януари*
Петър Мъгленски презвитер *28 март*
Петър цар, Св. благоверни *30 януари* († 969)
Пимен Зографски (Софийски), преп. *3 ноември*, *1 март* († 1620 или 1610 в Черепишкия манастир)
Прокопий Варненски, препмчк *25 юни* († 1810 или 1870 в Смирна)
Прохор Пчински (Пшински), преп. *15 януари* († 1067, край река Пчиня, близо до Враня)

Рада Пловдивска мъченица
Райко-Йоан Български (от Шумен) мъченик († *14 май* 1802)
Роман Търновски (Килифарски), преп. *17 февруари* († след 1364)
Ромил Видински, (Бдински) преп. *16 януари* († 1375, Раваница, Сърбия)

Сава I Сръбски архиепископ
Сава Седмочисленик *27 юли*
Севастиан Рилец преподобен
Севастиана мъченица
Северус епископ
Седмочисленици, светци: Кирил, Методий, Климент Охридски, Наум Охридски, Горазд, Сава и Ангеларий *27 юли*
Серафим от Лариса, мъченик (потурчен *18 юли*)
Сергий Къпински (Капиновски), преп. *30 януари*
Симеон Петровски / Каменски преподобен
Симеон Самоковски, мъченик *21 август* († 1737)
Синклитикия преподобна
Сионий Български, мъченик *22 януари*
Сотас Анхиалски епископ
Софроний Врачански епископ, преп. *11 март* (XVIII-XIX в.)
Софроний Сеславски йеромонах
Софроний Софийски (Български), преп., мъченик *28 май* († около 1515, Русенско)
Спас Радовецкий *10 август*
Спиридон Нови (Преславски?), убит при цар Асен II
Стефан Струмишки *6 октомври*

Теодор Български Камски, Философ, мъченик
Теодосий Търновски преп. *27 ноември* (*11 януари*) († 1363 или между 1359-1364, Цариград)
Теотим Скитски епископ
Теофан Македонски, Нови чудотворец преп. *19 август*
Теофил Мироточиви, преп. 8 юли († 1548, Карея, Атон)
Теофил Тивериополски, преподобен
Теофилакт Търновски архиепископ, преп. *27 януари* († 1107)
Теофилакт Охридски, архиепископ, преп., блаж.
Терапонтий Софийски, Терапонт Сердикийски, мъченик *27 май*
Тижа-Мария мъченица
Трендафил Старозагорски (Загорски), мъченик *8 август*, *5 октомври* († на ок. 18 години 1680 или 1570, 1686 в Цариград)
Тривелий Теоктист Цар Български (хан Тервел) на *4 януари* и *3 септември*

Филий Томски св.мъченик
Филип св.мъченик
Филотей Скитски *1 април*
Филотея Търновска, преп. *7 декември* († преди XIII в., Поливот)
Фотий патриарх Цариградски покръстител

Харалампий Атонски схимонах
Христо, Албански, мъченик *28 ноември* († 1748, Цариград)
Христо Смилянски, Смоленски, Родопски, мъченик

Царедворци, Свети трима

Юлиания мъченица
Юлий Доростолски мъченик
Юстин Управда император Юстиниан I, *14 ноември*; *2 август*

Яков Костурски, препмчк *1 ноември* († 1520, Одрин)

Онлайн ресурси.

57. **Изявени и изтъкнати български монаси и монахини**

Рилски подвижници

Рилски подвижник Варлаам
Рилски подвижник Дометиан
Рилски подвижник Теофан
Рилски подвижник Серафим
Рилски подвижник Симеон
Рилски подвижник Пафнутий
Рилски подвижник Исая
Рилски подвижник Игнатий
Преподобномъченик Максим Рилец
Рилски подвижник Севастиан
Преподобномъченик Партений Рилец
Преподобномъченик Поликарп Рилец
Преподобномъченик Партений от Рила

Светии, просияли през римо-византийско време

Св. мчци Пасикрат и Валентин
Св. ап. Павел (докоснал с проповедите си и българските земи)
Св. ап. Андрей Първозвани (докоснал с проповедите си и българските земи)
Св. ап. Тимотей – покръстил първите християни в Месемврия (дн. Несебър)
Мчците от Пауталия
Св. Иоан воин
Епископ Протоген Сердикийски
Св. вмчца Ирина – проповядвала 70 дни в Месемврия (дн. Несебър)
Диаклетианополски мъченици
Св. мчца Асклепиодота
Св. мчк Герелий
Св. мчк Лупос
Св. мчци Хермес и Гай
Мчците от Диногеция
Епископ Мартирий Марцианополски
Епископ Лаврентий от Нове
Мчците от Марцианопол
Епископ Сатураний Марцианополски
Епископ Силвестър от Рациария
Мчк Власий от Месамбрия
Епископ Пист Марцианополски
Мчк Юлий от Гетдуб
Коматевските мъченици
Мчк Калиник Доростолски
Мчк Никандър Доростолски
Атанасий изповедник
Свещмчк Доротей Тирски
Мчк Кирил Аксиополски
Свещмчк Севир
Свещмчк Мемнон Стотник
Мъчениците от Николицел

Светии и мъченици от времето
на Първото и Второто българско царство

Свещмч Евтимий Сардийски
Преп. Екарест
Рилски подвижник Григорий
Най-малкият Рилски отшелник Лука
Преп. Петър (пленник на хан Крум)
Блажени Теофилакт, архиепископ Български
Иоан екзарх български
Св. Варвар Пелагонийски
Подвижници и мъченици от Ахридос
Препмчците от Ахридос
Патриарх Иоаким III
Свещмчк Макарий
Патриарх Игнатий Търновски
Митрополит Теодосий Трапезунтски
Св. Григорий Палама
Преп. Михаил изповедник

Светии и мъченици по време на османското владичество (XIV-XIX в.)

Мчк Константин от София
Препмчк Евтимий Драгалевски
Препмчк Натанаил Сеславски
Свещмчци Георги и Димитър
Мъчениците от „Св. Петка Самарджийска”
Мъчениците от „Св. Петка Стара”
Свещмчк Горазд Илиенски
Свещмчк Евтимий Дикотински
Свещмчк Натанаил Кладнишки
Свещмчк Илия Самоковски
Свещмчк Георги от Панагюрище

Свещмчк Тодор от Панагюрище
Свещмчк Нестор от Панагюрище
Мчк Цвятко от Панагюрище
Мъчениците от Горния Калоферски метох
Вмчцата от Горния Калоферски метох
Свещмчк Димитър от Калофер
Мъчениците от „Света Троица"
Препмчк Пантелеймон от Калофер
Св. Баташки мъченици – Мъчениците от Батак
Мъчениците от църквата в Батак
Свещмчк Нейчо от Батак
Препмчците от Кръстов
Йеромонах Зотик Преображенски
Блаженият йеросхимонах Харитон
Мчца Недялка от Тулча
Св. Новоселски мъченици
Мчца Варвара Елешнишка
Мчца Чона от Омарбас
Свещмчк от Загражден
Йеромонах Григорий от Кръстогорието
Жени-мъченици от Исьорен
Русиновските мъченици
Безкръвната мчца от Загражден
Мчците от Турчи мост
Мчца Марина от Неделино
Мчците от Костандово
Мчца Мария от Костандово
Мъчениците от Беловския манастир
Мъчениците от Устово
Мъчениците от Вълкосел
Мчци от Забрал
Свещмчците от Гела
Мчците от Шкоруда
Мчцата от Плетена
Мчците от Чепино
Мчците от Киево
Мчците от Кутлово
Мчк Янаки Марин
Св.мчк Стоица Хрельовски
Севлиевски мъченици
Мъченичеството на х. Кесарий
Еменските мъченици
Мчк йеродякон Партений
Свещмчк Йоаникий Търновски
Св. прмчк Евтимий
Препмчк Никодим Светогорец
Препмчци Светогорски
Препмчк Кирил Атонски
Препмчк Агапий Атонски
Препмчк Йоасаф Атонски
Йеромонах Генадий Преображенски
Мъчениците от Ивайловградско
Св. прпмчк Лука Одрински
Скално отшелничество и исихазъм
Св. отец Антоний от Крепча

58. **Скални отшелници**

Скални отшелници от Троицки боаз
Скални отшелници при Средня
Скални отшелници от Осмарски боаз
Скални отшелници от Косовски манастир
Скални отшелници при Косово
Скални отшелници от Малко Елеме
Скални отшелници при Невша
Скални отшелници от Неновския боаз

Скални отшелници при Кривня
Скални отшелници от манастира „Св. Георги”
Скални отшелници при Петров дол
Скални отшелници от Саръкая
Скални отшелници при Дряновец
Скални отшелници от манастира „Св. Димитър”
Скален отшелник при Сеново
Скални отшелници при Ветово
Скални отшелници при Хлебарово
Скални отшелници при Писанец
Скални отшелници при Нисово
Скални отшелници от Червенския манастир
Скални отшелници от Рай – манастир
Скален затворник при Табачка
Скални отшелници при Табачка
Скални отшелници от Пенчов път
Скални отшелници при Кошов
Скални отшелници при Иваново
Скални отшелници при Писмата
Скални отшелници при Божичен
Скални отшелници при Красен
Скални отшелници при Басарбово
Скални отшелници при „Св. Петка”
Скални отшелници при Никопол
Отшелници от остров „Св. Анастасия”
Островни отшелници и мъченици от Свети Иоан
Отшелническо село при Скопо
Скалните отшелници при Рояк
Скалните отшелници от Алботин
Островните отшелници и мъченици от Свети Тома
Островните отшелници от Светите Кирик и Юлита
Островният отшелник от Свети Петър
Пещерни отшелници в Родопите
Скални отшелници при Мадара
Скалният отшелник от Ветата пещера
Отшелници от Лесновската планина
Скални отшелници от Преспа
Скални отшелници от Макария
Скални отшелници от Калища
Исихастът Амирали
Скалният отшелник при Еменския каньон
Скалните отшелници от Скала
Скалните отшелници от двете киновии
Скални отшелници от Върбино
Скални отшелници от Руйно
Скални отшелници от Бербер канара
Скални отшелници от Геледжик
Скални отшелници от Кораджа
Скални отшелници от Суха чешма
Скални отшелници от Алфатар
Скалният отшелник от Алфатар
Скални стълпници от Канагьол
Скалният отшелник от Събюва канара
Алфатарският скален анахорет
Скалните отшелници от Гяур Евлери
Скалните отшелници от Тарапаната
Скалните отшелници от Асар Евлери
Скалните отшелници от Аладжа манастир
Скалните отшелници от Шаян кая
Скалните отшелници от Брестница
Скалните отшелници от Голеш
Скалният отшелник от Поп Русаново
Скалните отшелници от Сандъклин маара
Скалните отшелници от Хитово
Скалните отшелници от „Св. Марина”
Скалните отшелници от „Св. Никола”
Исихастите от Епикерниевия манастир

Исихастите от Сотирския манастир
Пещерният исихаст от Сотиря
Пещерните исихасти от Юскуп
Преподобномъчениците от Сливенската Света гора
Пещерните исихасти от Дупница
Исихастите от Седларевския манастир
Исихастите от Граматиково
Пещерният исихаст от Граматиково
Исихастите от Воден
Исихастите от Голямо Буково
Исихастите от Устрем
Исихастите от Нейково
Исихастите от Твърдица
Исихастите от Селището
Исихастите от Ичера
Пещерните исихасти от Манастир дере
Скалните мъченици от Шипа Лом
Скалните отшелници от Мара Гидик
Отшелниците от Бели брегове
Пустинникът Филип
Монах Атанасий Йерусалимски
Преп. Власий Мних
Свети Иоан Нови Тракийски
Монах Инок и ученикът му
Исихастите от Жеравна
Исихастите от Градец
Исихастите от Тича
Исихастите от Сливово
Исихастите от Лалково
Исихастите от Котел
Исихастите от Велика
Исихастите от Мелница
Подвижници от Преображенски манастир
Схимонах Исая Преображенски
Игумен Никифор Преображенски
Архимандрит Спиридон Преображенски
Монах Никифор Преображенски
Монах Климент Преображенски
Монах Теофилакт Преображенски
Монах Макарий Преображенски
Монах Доротей Преображенски
Йероманах Ириней Преображенски
Скалният отшелник Хрисант
Мъченичество на йеромонах Исая
Схимонах Серафим
Подвижници от Троянски манастир
Преподобномъченик Калистрий Троянски
Преподобномъчениците от Троянския манастир
Преподобни Паисий Троянски
Преподобни Партений Троянски
Схимонах Манасий Троянски
Йеросхимонах Рувим Троянски
Подвижници от различни скитове
Подвижници от скита „Св. Никола”
Подвижници от скита „Св. Иоан Предтеча”
Скитски отшелник Иларион
Скитски подвижник Доротей
Калоферски исихаст Теофан
Апологетът на исихазма йеросхимонах Спиридон
Украински исихасти на Чукарка
Паисианецът йеромонах Кириак
Паисианецът йеромонах Висарион
Скитски монах Серафим
Исихастите от Чукарка
Скитски отшелник отшелник архимандрит Йосиф
Чудотворна икона „Троеручица”
Троянско – светогорски духовник Никифор

Троянско – светогорски йеромонах Йеротей
Троянско – светогорски духовник Платон
Скитският подвижник Спиридон
Подвижници от Бачковски манастир
Подвижник от постницата от връх Вигла
Свети патриарх Евтимий в близката и далечна пустиня
Йеромонах Антоний Бачковски
Монах Андрей (Андроник) Бачковски
Скалните отшелници от Бачково
Скалните отшелници от Малката пещера
Отшелници от скита при Света Клувия
Скитски отшелник Герасим
Отшелникът от голямата пещера
Скитски отшелник Гавриил
Отшелникът от постницата над манастирския скит
Отшелникът от пещерата над Клувията

59. **Светии и мъченици от времето на Първото и Второто българско царство**

Св. свмчк Евтимий Сардийски
Преп. Екарест
Рилски подвижник Григорий
Най-малкият Рилски отшелник Лука
Преп. Петър (пленник на хан Крум)
Блажени Теофилакт, архиепископ Български
Иоан екзарх български
Св. Варвар Пелагонийски
Подвижници и мъченици от Ахридос
Препмчците от Ахридос
Патриарх Иоаким III
Св. свмчк Макарий
Патриарх Игнатий Търновски
Митрополит Теодосий Трапезунтски
Св. Григорий Палама
Преп. Михаил изповедник

60. **Светии и мъченици по време на османското владичество**

Мчк Константин от София
Препмч Евтимий Драгалевски
Препмч Натанаил Сеславски
Свмчци Георги и Димитър
Мчци от „Св. Петка Самарджийска”
Мчци от „Св. Петка Стара”
Свмчк Горазд Илиенски
Свмчк Евтимий Дикотински
Свмчк Натанаил Кладнишки
Свмчк Илия Самоковски
Свмчк Георги от Панагюрище
Свмчк Тодор от Панагюрище
Свмчк Нестор от Панагюрище
Мчк Цвятко от Панагюрище
Мчците от Горния Калоферски метох
Вмчцата от Горния Калоферски метох
Свмчк Димитър от Калофер
Мчците от „Св. Троица”
Препмчк Пантелеймон от Калофер
Св. Баташки мчци – Мъчениците от Батак
Мчдите от църквата в Батак
Свмчк Нейчо от Батак
Препмчците от Кръстов
Йеромонах Зотик Преображенски
Блаженият йеросхимонах Харитон
Мчца Недялка от Тулча

Св. Новоселски мъченици
Мчца Варвара Елешнишка
Мчца Чона от Омарбас
Свмчк от Загражден
Йеромонах Григорий от Кръстогорието
Жени-мчци от Исьорен
Русиновските мчци
Безкръвната мчца от Загражден
Мчците от Турчи мост
Мчца Марина от Неделино
Мчците от Костандово
Мчца Мария от Костандово
Мчците от Беловския манастир
Мчците от Устово
Мчците от Вълкосел
Мчците от Забрал
Свмчците от Гела
Мчците от Шкоруда
Мчцата от Плетена
Мчците от Чепино
Мчците от Киево
Мчците от Кутлово
Мчк Янаки Марин
Св. мчца Стоица Хрельовски
Севлиевски мчци
Мъченичеството на х. Кесарий
Еменските мчци
Мчк йеродякон Партений
Свмчк Йоаникий Търновски
Св. прмчк Евтимий
Препмчк Никодим Светогорец
Препмчци Светогорски
Препмчк Кирил Атонски
Препмч. Агапий Атонски
Препмчк Йоасаф Атонски
Йеромонах Генадий Преображенски

Мъченици от Ивайловградско

Св. прмчк Лука Одрински

61. **Скално отшелничество и исихазъм**

Св. отец Антоний от Крепча
Скалните отшелници от Троицки боаз
Скалните отшелници при Средня
Скалните отшелници от Осмарски боаз
Скалните отшелници от Косовски манастир
Скалните отшелници при Косово
Скалните отшелници от Малко Елеме
Скалните отшелници при Невша
Скалните отшелници от Неновския боаз
Скалните отшелници при Кривня
Скалните отшелници от Манастира „Св. Георги”
Скалните отшелници при Петров дол
Скалните отшелници от Саръкая
Скалните отшелници при Дряновец
Скалните отшелници от Манастира „Св. Димитър”
Скалният отшелник при Сеново
Скалните отшелници при Ветово
Скалните отшелници при Хлебарово
Скалните отшелници при Писанец
Скалните отшелници при Нисово
Скалните отшелници от Червенския манастир
Скалните отшелници от Рай – манастир
Скалният затворник при Табачка
Скалните отшелници при Табачка

Скалните отшелници от Пенчов път
Скалните отшелници при Кошов
Скалните отшелници при Иваново
Скалните отшелници при Писмата
Скалните отшелници при Божичен
Скалните отшелници при Красен
Скалните отшелници при Басарбово
Скалните отшелници при „Св. Петка”
Скалните отшелници при Никопол
Отшелниците от остров „Св. Анастасия”
Островните отшелници и мъченици от Св. Иоан
Отшелническото село при Скопо
Скалните отшелници при Рояк
Скалните отшелници от Алботин
Островните отшелници и мъченици от Св. Тома
Островните отшелници от Св. Св. Кирик и Юлита
Островният отшелник от Св. Петър
Пещерни отшелници в Родопите
Скалните отшелници при Мадара
Скалният отшелник от Ветата пещера
Отшелниците от Лесновската планина
Скалните отшелници от Преспа
Скалните отшелници от Макария
Скалните отшелници от Калища
Исихастът Амирали
Скалният отшелник при Еменския каньон
Скалните отшелници от Скала
Скалните отшелници от двете киновии
Скалните отшелници от Върбино
Скалните отшелници от Руйно
Скалните отшелници от Бербер канара
Скалните отшелници от Геледжик
Скалните отшелници от Кораджа
Скалните отшелници от Суха чешма
Скалните отшелници от Алфатар
Скалният отшелник от Алфатар
Скалните стълпници от Канагьол
Скалният отшелник от Събюва канара
Алфатарският скален анахорет
Скалните отшелници от Гяур Евлери
Скалните отшелници от Тарапаната
Скалните отшелници от Асар Евлери
Скалните отшелници от Аладжа манастир
Скалните отшелници от Шаян кая
Скалните отшелници от Брестница
Скалните отшелници от Голеш
Скалният отшелник от Поп Русаново
Скалните отшелници от Сандъклин маара
Скалните отшелници от Хитово
Скалните отшелници от „Св. Марина”
Скалните отшелници от „Св. Никола”
Исихастите от Епикерниевия манастир

Исихастите от Сотирския манастир

Пещерният исихаст от Сотиря

Пещерни исихасти от Юскуп

Преподобномъчениците от Сливенската Света гора
Пещерните исихасти от Дупница

Исихасти от Седларевския манастир

Исихастите от Граматиково

Пещерният исихаст от Граматиково

Исихастите от Воден

Исихастите от Голямо Буково

Исихастите от Устрем
Исихастите от Нейково
Исихастите от Твърдица
Исихастите от Селището
Исихастите от Ичера

Пещерните исихасти от Манастир дере

Скалните мъченици от Шипа Лом
Скалните отшелници от Мара Гидик
Отшелниците от Бели брегове
Пустинникът Филип
Монах Атанасий Йерусалимски
Преп. Власий Мних
Свети Иоан Нови Тракийски
Монах Инок и ученикът му
Исихастите от Жеравна
Исихастите от Градец
Исихастите от Тича
Исихастите от Сливово
Исихастите от Лалково
Исихастите от Котел
Исихастите от Велика
Исихастите от Мелница

Подвижници от Преображенски манастир

Схимонах Исая Преображенски
Игумен Никифор Преображенски
Архимандрит Спиридон Преображенски
Монах Никифор Преображенски
Монах Климент Преображенски
Монах Теофилакт Преображенски
Монах Макарий Преображенски
Монах Доротей Преображенски
Йероманах Ириней Преображенски
Скалният отшелник Хрисант
Мъченичество на йеромонах Исая
Схимонах Серафим

Подвижници от Троянски манастир

Преподобномъченик Калистрий Троянски
Преподобномъчениците от Троянския манастир
Преподобни Паисий Троянски
Преподобни Партений Троянски
Схимонах Манасий Троянски
Йеросхимонах Рувим Троянски

Подвижници от различни скитове

Подвижници от скита „Св. Никола”

Подвижници от скита „Св. Иоан Предтеча”

Скитски отшелник Иларион
Скитски подвижник Доротей
Калоферски исихаст Теофан
Апологетът на исихазма йеросхимонах Спиридон
Украински исихасти на Чукарка
Паисианецът иеромонах Кириак
Паисианецът иеромонах Висарион
Скитски монах Серафим

Исихастите от Чукарка
Скитски отшелник отшелник архимандрит Йосиф
Чудотворна икона „Троеручица”
Троянско – светогорски духовник Никифор
Троянско – светогорски иеромонах Йеротей
Троянско – светогорски духовник Платон
Скитският подвижник Спиридон

Подвижници от Бачковски манастир

Подвижник от постницата от връх Вигла
Свети патриарх Евтимий в близката и далечна пустиня
Йеромонах Антоний Бачковски
Монах Андрей (Андроник) Бачковски
Скалните отшелници от Бачково
Скалните отшелници от Малката пещера
Отшелници от скита при Св. Клувия
Скитски отшелник Герасим
Отшелникът от голямата пещера
Скитски отшелник Гавриил
Отшелникът от постницата над манастирския скит
Отшелникът от пещерата над Клувията

62. **Католически енории в България**

В състава на Софийска екзархия (Източен обред) функционират 14 енории: София: катедрална енория „Св. Успение Богородично” с ректорални църкви:
Църква на монасите боси кармелити „Св. Франциск от Асизи”
Църква на сестрите евхаристинки „Св. папа Йоан XXIII”
Параклис „Св. Йосиф” към манастира „Сестри евхаристинки”
Църква на монахините боси кармелитки „Св. Дух”
Параклис „Св. Рождество Христово”
Пловдив: енория „Св. Възнесение Господне”
Бургас: енория „Св. Успение Богородично”
Стара Загора: енория „Св. Св. Кирил и Методий”
Църква на монасите салезиани „Св. Дева Мария – Помощница на християните”
Ямбол: енория „Св. Св. Кирил и Методий”
Малко Търново: енория „Св. Троица”
Епархийно светилище „Св. Богодорица”
Шумен: енория „Св. Анна”
Казанлък: енория „Св. Йосиф”
Присадец: енория „Св. Успение Богородично”
Ново Делчево: енория „Св. Успение Богородично”
Покроан: енория „Св. Успение Богородично”
Куклен: енория „Св. Троица”
Правдино: енория „Св. Йосиф”
Гранитово: енория „Св. Тереза на Младенеца Иисус”

63. **Титулярни римокатолически епархии в България**

По силата на унията с Римокатолическата църква по време на царуването на Калоян (1197-1207) папа Инокентий III изпраща палиум (знак за пълномощията на духовния им сан) до българските архиепископи и епископи. Всички български епископии стават диоцези на Римокатолическата църква.
Марцианополска архиепархия – архиепископ Питър Брайън Уелс (от 2016)
Филипополска архиепархия (от 1967)
Преславска архиепархия (от 1977)
Рациарска архиепархия архиепископ Куриан Метю Ваялункал (от 2016)
Софийска архиепархия (от 1978), закрита 1980
Търновска архиепархия (от 1967)
Велбъждска архиепархия – архиепископ Габор Пинтер (от 2016)

Архиепископии

Анхиалска архиепархия (от 1965)
Беройска архиепархия (от 2000)

Per aspera ad astra!

Месемврийска архиепархия (от 2014)
Никополска ад Нестум архиепархия (1981)
Одесоска архиепархия (от 1970)

Епископии

Абритуска епархия – **епископ Ян Еуген Кочиш**, бивш апостолически екзарх на Чехия (от 2004), Рутенска гръко-католическа църква
Апиарска епархия – **епископ Василе Бизъу**, помощен епископ на Фъръгаш и Алба Юлия, Румъния (от 2007), Румънска гръко-католическа църква
Бононийска епархия – **епископ Джон Джоузеф Макинтайър**, помощен епископ на Филаделфия, САЩ (от 2010)
Деултумска епархия – **епископ Игнашъс Ентъни Катанело**, помощен епископ на Бруклин, САЩ (от 1994)
Диоклецианополска епархия (Diocletianopolis in Thracia) – sede vacante (от 2006)
Диосполска епархия (от 1966)
Доростолска епархия – вакантна
Германийска епархия (вакантна от 1978)
Никополиска ад Ятерум епархия (вакантн от 1978)
Новенска епархия – **епископ Михай Кътълин Фрътилъ**, помощен епископ на Фъръгаш и Алба Юлия, Румъния (от 2007), Румънска гръко-католическа църква
Созополска епархия – **епископ Томас Тотатил**, помощен епископ на Тирувала, Индия (от 2010), Сиро-маланкарска католическа църква
Трансмарискенска епархия (Transmarisca) – вакантна

Онлайн ресурси.

Преподаватели и възпитаници

Перфекти
(ректори)

отец Самуил Нутини, от 1872 до 1879 – родом от Италия
отец Изидор Тейлор, от 1885 до 1889 – родом от Малта
отец Климент Джундрин, от 1898 до 1901 – родом от Калъчлии (сега квартал на град Раковски)
отец Никола Селимов – от 1901, награден от цар Борис III с декорация „За граждански заслуга"

Преподаватели

отец Йероним Пивирото – от 1885 до 1888
отец Северин – 1888 до 1890 – преподавател по италиански език
отец Дамян Гюлов

Възпитаници

епископ **Винкенти Пеев** – първи български капуцин, избран за апостолически викарий отец Йосиф Зайков – доброволец в Балканската война, военен свещеник в 21-ви Средногорски полк, в който се числят войници от пловдивските павликянски села, загива и е погребан при село Кучица в Македония.
отец **Йосиф Стойков** – свещеник, полиглот, литератор, известен с това, че дава идеята поетът Иван Вазов да се нарече „Патриарх на Българската литература". В свое писмо до поета той пише: „Ако имах власт, бих Ви нарекъл Патер Патриас (баща на бащите). Всъщност Вие сте, защото писахте и възпитахте любов към милото Отечество".
отец **Антон Карагьозов** – от 1 септември 1918 до 13 август 1932 е учител в първоначалното училище „Свети Андрей" в град Пловдив, след това е домакин на свещеническия дом при енория „Св. Лудвиг".
отец **Йосиф Тончев** – първият католически свещеник, осъден на смърт за „противонародна дейност и шпионаж в полза на чужди държави" от комунистическия режим в България в средата на XX в.

*Лит.: **Елдъров**, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002.*

64. **Религиозен печат в България**
(*по азбучен ред на заглавията*)

„**А**мишпат" (1910-1919)
„Ангелски меч и сеч" (1909)
„Ангелски сатър и сеч" (1909)
„Ангелско знаме" (1910)
„Антология от еврейски слова" (1937)
„Анхира" (1921-1923)
„Аор" (1923; 1934)
Апостолско списание „Християнин" (1934)
„Ашалом" (1928-1930)
„Ашахар" (1925-1926)

„Ашофар” (1919-1941)

„Безбожник” (1931)
„Беседи за братствата” (1939-1942)
„Библейски уроци” (1918-1947)
Библиотека „Живот и светлина” (1920)
„Бич” (1895-1895)
„Благовестител” (1904-1907)
„Благовестител” (1928-1948)
„Благовестителна тръба” (1825-1926)
„Благодат” (1921-1926)
„Благочестие” (1912-1913)
„Богословска мисъл” (1927-1937)
„Божи глас” (1940-1943)
„Божи искри за нашите деца” (1933)
„Братско слово” (1930-1944)
„Братствен глас” (1920-1926)
„Братство” (N 508) (1909-1910)
„Братство” (N 509) (1919-1921)
„Братство” (N 511) (1928-1944)
„Братство” (N 512) (1930)
„Бъдеще” (N 592) (1898)
„Български църковен преглед” (1895-1899)
„Бюлетин на Българското религиозно брощурно дружество” (1930)
„Бюлетин на Младежкото християнско д-ство” – София (1907-1910)
„Бюлетин на Централната консистория на евреите в България” (1920-1942)

„Велик свещенически съюз” (1930)
„Вести из еврейския живот” (1917-1918)
„Вестител на истината” (1922-1934)
„Виделина” (1902-1909)
„Виделина” (1926)
„Виделина” (1927)
„Витлеем” (1923-1931)
„Витлеем” (1923-1928)
„Витлеемска звезда” (1921-1942)
„Витлеемска звездица” (1940-1941)
„Всемирна летопис” (1919-1927)
„Вяра и дело” (1941)
„Вяра и живот” (1911)
„Вяра и живот” (1923)
„Вяра и наука” (1912)
„Вяра и сила” (1917-1918)
„Вяра и църква” (1901-1902)
„Вярата на апостолите” (1921)

„Гласът на Ангелската тръба към българския народ” (1921-1929)
„Гласът на семинарията” (1923-1934)
„Годишник на Софийския университет. Богословски факултет” (1923-1944)
„Голгота” (1898-1900)
„Григорий Петров” (1926-1931)

„Детска вяра” (1938-1943)
„Духовен будител” (1925)
„Духовен живот” (1909-1910)
„Духовен живот” (1915)
„Духовен зов” (1938-1944)
„Духовен лъч” (1940)
„Духовен поглед” (1939-1944)
„Духовен подем” (1927)
„Духовен подем” (1937)
„Духовна беседа” (1931-1936)
„Духовна зора” (1907-1916)
„Духовна искра” (1908-1909)
„Духовна искра” (1919-1940)
„Духовна обнова” (1921-1932)
„Духовна пробуда” (1906-1910)
„Духовна пробуда” (1931-1932)
„Духовна светлина” (1935-1936)
„Духовни книжици” (1915-1916)
„Духовни книжки за поучение на всяк християнин” (1864-1868)
„Духовни речи” (1916-1918)
„Духовно възраждане” (1937-1942)
„Духовно-обществен преглед” (1917-1919)
„Духовно слово” (1922)

„Евангелие и живот” (1939-1940)
„Евангелист” (1920-1938)
„Евангелска правда” (1922)
„Евангелска трибуна” (1932)
„Евангелска тръба” (1928-1936)
„Евангелски вести” (1924-1925)
„Евангелски уроци” (1934-1937)
„Еврейска мисъл” (1922-1923)
„Еврейска мисъл” (1924)
„Еврейска мисъл” (1936)
„Еврейска реч” (1932-1941)
„Еврейска трибуна” (1926-1929)
„Еврейски вести” (1933-1934)
„Еврейски глас” (1896-1897)
„Еврейски глас” (1917-1920)
„Еврейски глас” (1924-1926)
„Еврейски отзвуци” (1921)
„Еврейски преглед” (1910)
„Еврейски преглед” (1922-1926)
„Еврейски преглед” (1935)
„Еврейско ехо” (1916)
„Еврейско религиозно национално списание” (1937)
„Енорийски вести” (1931)
„Енорийски вести” (1936-1942)
„Енорийски възглас” (1942-1944)

„Житието на светиите” (1909-1948)

„Звезда” (N 2225) (1928-1929)
„Звездица” (1928-1932)
„Зорница” (1864-1895)
„Зорница” (1876-1944)

Известия на Съюза на православните християнски братства в България (1937-1938)
Известия на Циганската евангелска мисия (1933)
„Истина” (1924-1944)
„Книжнина „Богословено време” (1926-1927)

„Книжнина „Богословено време” (1926-1929)
„Книжнина „Богословено време” (1927-1928)
„Книжнина „Богословено време” (1927-1929)
„Книжнина „Богословено време” (1928)
„Книжнина „Богословено време” (1929)
„Коледарче” (1929-1930)
„Коледарче” (1931-1933)

Per aspera ad astra!

„**Л**юбов” (1922)

„**М**акаби” (1920-1940)
„Макаби” (1931)
„Макаби ацаир” (1932-1933)
„Менора” (1919)
„Милост” (1925-1940)
„Мировестител” (1925-1926; 1931)
„Мироносец” (1931-1932)
„Мисионер” (1902-1912)
„Мисионерски вестител” (1921-1929)
„Мисионерски приятел” (1930-1941)
„Мисионска вест” (1927-1929)
„Мисли от Словото на Бога” (1933-1935)
„Мистичен път” (1931)

„**Н**азарет” (1911-1912)
„Народен будител” (1926-1932)
„Народен пастир” (1912)
„Неделни библейски уроци” (1924-1926;1940)
„Неделни библейски уроци за деца от основното училище”
(вж „Неделни библейски уроци”)
„Неделни уроци” (1896-1947)
„Нона Палестина” (1923-1924)
„Новини” (N 4606) (1890-1912)
„Новият живот” (N 4624)
„Ново слово” (1902-1904)

„**О**гън и меч” (1901-1902)
„Огън и меч” (1911)

„**П**азител на истината” (1924-1930)
„Пастирски глас” (1901-1903)
„Пастирско дело” (1922-1944)
„Православен енорийски будител” (1925)
„Православен мисионер” (1904-1912)
„Православен пастир” (1926-1943;1945;1950)
„Православен проповедник” (1893-1907;1950)
„Православие” (1912)
„Православна вяра и народ” (1932)
„Православна дума” (1927-1943)
„Православна истина” (1924-1925)
„Православни листове” (1907)
„Православно братство” (1930-1931)
„Православно-християнска библиотека” (1927)
„Православно-християнска библиотека „Светлина и утеха” (1923)
„Пвославно-християнски книжки” (1906-1907)
„Православно-християнски поучения” (1904-1906)
„Православно християнче” (1929-1931)
„Православно християнче” (1932-1938)
„Пробуда” (N 5501) (1930-1931)
„Пробуждане” (1931-1934)
„Пътят” (N 5666) (1907-1908)

„**С**писание източен православен проповедник” (1909)
„Съботни уроци” (1906-1943)

„**Т**еософия” (1912-1914; 1920-1921; 1924-1925)
„Теософски вести” (1933)

„**У**теха” (1926-1944)

„**Х**ристиянка” (1923-1948)
„Християнска дума” (1930)
„Християнска заря” (1897)
„Християнска защита” (1932-1944)
„Християнска мисъл” (1907-1909)
„Християнска мисъл” (1927)
„Християнска просвета” (1933)
„Християнски будител” (1927)
„Християнски другар” (1901)
„Християнски младеж” (1925)
„Християнски обзор” (1930)
„Християнски общественик” (1927-1932)
„Християнски приятел” (1939)
„Християнси проповедник” (1919)
„Християнски реформатор” (1931-1934)
„Християнски свидетел” (1885-1888)
„Християнски свят” (1892-1934)
„Християнски социалист” (1928-1932)
„Християнски съветник” (1924-1930)
„Християнски учител” (1897-1906)
„Християнско братско слово” (1879)
„Християнско знаме” (1900-1901)
„Християнско знаме” (1910)
„Християнско семейство” (1909)
„Християнче” (1909-1910)
„Християнче” (1932-1944; 1946-1947)

„**Ц**ерковен вестник” (1891-1899)
„Ционистки лист” (1926-1927)
„Църква. Църковен вестник” (1896)
„Църковен амвон” (1911)
„Църковен архив” (1924-1928)
„Църковен благовестител” (1923)
„Църковен вестник” (1900-)
„Църковен служител” (1926-1943)
„Църковен учител” (1904)
„Църковно възраждане” (1906)
„Църковно поучение” (1889-1890)
„Що е истина” (1924-1925)

Единични листове

„**В**яра и дело” (Варна, 1940)
„Вяра и дело” (София, 1940)

„**И**скра” (N 434) (1933)

„**П**ри Христа” (1932, 1933)
„Прилеп преди 100 години” (1938)

„**С**ветлина” (1939)

„**Х**ристиянска мисъл” (N 989) (1943)
„Християнска мисъл” (N 990) (1943)
„Християнска мисъл” (1937)

Лит.: Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1 : А – М / Съст. Д. ***Иванчев****. С., 1962; Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 2 : Н – Я / Съст. Д.* ***Иванчев****. С., 1966; Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 3 : Периодични издания на чужди езици : Единични листове : Добавки и поправки : Приложения / Съст. Д.* ***Иванчев****. С., 1969.*

65. **Официални църковни празници в България**

Св. Сретение Господне – 2 февруари
Св. Благовещение 2-5 март
Св. Възкрресение Христово
Св. Вмчк Георги (Гергъовден) – 6 май
Св. Св. Кирил и Методий – 11 май
Св. Възнесение Господне (Спасовден)
Св. Петдесетница
Св. Дух – празникът на Македония
Св. Св. Апли Петър и Павел (Петровден) – 29 юни
Св. Прор. Илия (Илинден) – 20 юли
Св. Преображение Господне – 6 август
Св. Успение на Пресв. Богородица (Голяма Богородица) – 15 август
Св. Рождение на Пресв. Богородица (Малка Богородица) – 8 септември
Св. Въздвижение на Св. Кръст (Кръстовден) – 14 септември
Св. Препод. Иван Рилски Чудотворец – 19 октомври
Св. Вмчк Димитрий – 26 октомври
Св. Събор на Архангел Михаил (Архангеловден) – 7 ноември
Св. Въведение Богородично – 21 ноември
Св. Николай Мирликийски (Никулден) – 6 декември
Св. Рождение Христово – 25 декември

VI. V. МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Епархии (1878-1912)

След като по силата на Берлинския диктат от 1878 Македония (и Одринско) са оставени отново в пределите на Османската империя, в тях се обособяват следните епархии, които признават върховенството нао Българската екзархия:
1. Охридска – с 4 градове и 223 села
2. Скопска – с 10 градове и 645 (?!) села
3. Пелагонийска (Битолска) – с 2 града и 216 села
4. Неврокопска – с 2 града и 92 села
5. Велешка – с 1 град и 84 села
6. Струмишка – с 4 градове и 165 села
7. Дебърска – с 3 градове и 183 села
8. Кукушка – с 2 града и 87 села
9. Мелнишка – с 3 градове и 178 села
10. Костурска – с 2 града и 117 села
11. Леринска – с 2 града и 106 села
12. Воденска – с 4 градове и 100 села
13. Солунска – с 2 града и 52 села
14. Серска – с 1 град и 117 селя
15. Драмска – с 2 града и 57 села
16. Ксантийска – с 3 града и 29 села

Лит.: ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 153.*

Архиепископи

От основаването на църквата главите ѝ носят титлата архиепископ Охридски и Македонски.
Архиепископ – Доситей (1967-1981)
Архиепископ – Ангеларий (1981-1986)
Архиепископ – Гаврил (1986-1993)
Архиепископ – Михаил (1993-1999)
Архиепископ – Стефан (1999)

Манастири и църкви по епархии

Американско-Канадска

Свети Климент Охридски (Торонто)

Брегалнишка

Св. **А**танасий (Нов Истевник)
Св. Атанасий (Оризари)
Св. Атанасий (Султурци)

Св. **Б**огородица (Бурилчево)

Св. **В**ласий (Щип)
Св. Възнесение Господне (Бели)
Св. Възнесение Господне (Драгобраще)
Св. Възнесение Господне (Инево)
Св. Възнесение Господне (Карбинци)
Св. Възнесение Господне (Крушица)
Св. Възнесение Господне (Липец)
Св. Възнесение Господне (Ново село)

Св. **Г**еорги (Горни Липовик)
Св. Георги (Град)
Св. Георги (Гюземелци)
Св. Георги (Долни Балван)
Св. Георги (Козяк)
Св. Георги (Кочани)
Св. Георги (Лесковица)
Св. Георги (Ранчинци)
Гюрищки манастир

Св. **Д**имитър (Зърновци)
Св. Димитър (Преод)
Св. Димитър (Стануловци)

Зеленградски манастир
Злетовски манастир

Св. **И**лия (Блатец)
Св. Илия (Бунеш)
Св. Илия (Добрево)
Св. Илия (Злетово)
Св. Илия (Каменица)
Св. Илия (Лесново)
Св. Илия (Патрик)
Св. Илия (Радовиш)

Св. **Й**оан Богослов (Богословец)
Св. Йоан Богослов (Лаки)
Св. Йоан Кръстител (Горни Балван)
Св. Йоан Кръстител (Древено)
Св. Йоан Кръстител (Лески)
Св. Йоан Кръстител (Щип)

Св. Св. **К**онстантин и Елена (Лубница)
Св. Св. Константин и Елена (Разловци)
Св. Св. Константин и Елена (Раклиш)

Св. Архангел **М**ихаил (Виница)
Св. Архангел Михаил (Драмче)
Св. Архангел Михаил (Спанчево)
Св. Архангел Михаил – Фитията
Св. Архангел Михаил Главатов

Св. **Н**икола (Буриловци)
Св. Никола (Вирче)
Св. Никола (Дедино)
Св. Никола (Долно Гюгянци)
Св. Никола (Крупище)
Св. Никола (Павлешенци)
Св. Никола (Свети Никола)
Св. Никола (Стар Истевник)
Св. Никола (Търкане)
Св. Никола (Щип)
Св. Никола (Кнеже)
Св. Николай (Мечкуевци)

Св. **П**антелеймон (Пантелейски манастир)
Св. Петка (Селник)
Св. Покров Богородичен (Ново село)
Св. Прохор Пчински (Св. Никола)

Св. **Р**ождество Богородично (Пекляни)

Св. **С**тефан (Конче)
Св. Стефан (Свети Никола)

Св. **Т**еодор Тирон (Пиперово)
Св. Троица (Горно Трогерци)
Св. Троица (Нивичани)
Св. Троица (Ново село)
Св. Троица (Радовиш)
Св. Троица (Трооло)

Св. **У**спение Богородично (Драгобраще)
Св. Успение Богородично (Злетово)
Св. Успение Богородично (Лесново)
Св. Успение Богородично (Неманица)
Св. Успение Богородично (Ново село, Щипско)
Св. Успение Богородично (Пантелейски манастир)
Св. Успение Богородично (Пробищип)
Св. Успение Богородично (Царево село)

Св. **А**лександър (Белица)
Св. Антоний (Бигор Доленци)
Св. Атанасий (Големо Църско)
Св. Атанасий (Иванчища)
Св. Атанасий (Калища)
Св. Атанасий (Ковач)
Св. Атанасий (Локвени)
Св. Атанасий (Луково)
Св. Атанасий (Подвис)
Св. Атанасий (Премка)
Св. Атанасий (Райчица)
Св. Атанасий (Самоков)
Св. Атанасий (Селци)
Св. Атанасий (Тополница)
Св. Атанасий (Цер)
Св. Атанасий (Црешнево)
Св. Атанасий (Юдово)
Св. Атанасий (Козичино)
Св. Ахил (Охрид)
Св. Ахил (Требище)

Св. **Б**огородица (Ботун)
Св. Богородица (Велгощи)
Св. Богородица (Велмевци)
Св. Богородица (Волино)
Св. Успение Богородично (Кладник)
Св. Богородица (Крушица)
Св. Богородица (Слатино)
Св. Богородица (Турие)
Св. Богородица Болничка
Св. Богородица Заум
Св. Богородица Каменско
Св. Богородица Пандонос (Охрид)
Св. Богородица Перивлепта
Св. Богородица (Пещани)
Св. Богородица Пречиста Келия
Св. Богородица Челница

Св. **В**арвара (Ковач)
Св. Варвара (Райчица)
Св. Власий (Лъжани)
Големи Свети Врачи
Мали Свети Врачи
Св. Вси Светии (Лешани, 1452)
Св. Вси Светии (Лешани, 1926)
Св. Въведение Богородично (Брезница)
Св. Въведение Богородично (Буринец)
Св. Въведение Богородично (Вранище)
Св. Въведение Богородично (Долно Мелничани)
Св. Въведение Богородично (Охрид)
Св. Въведение Богородично (Росоки)
Св. Възнесение Господне (Цер)

Св. Архангел **Г**авриил (Ореховец)
Св. Георги (Белица, Кичевско)
Св. Георги (Велмей)
Св. Георги (Вранещица)
Св. Георги (Върбяни)
Св. Георги (Годиве)
Св. Георги (Гърко поле)
Св. Георги (Злести)
Св. Георги (Лазаровци)
Св. Георги (Лазарополе)
Св. Георги (Мало Църско)
Св. Георги (Оздолени)
Св. Георги (Осой)
Св. Георги (Охрид)
Св. Георги (Пресил)
Св. Георги (Райчица)
Св. Георги (Речица)
Св. Георги (Струга)

Делогожданска базилика
Св. Димитър (Брощица)
Св. Димитър (Вевчани)
Св. Димитър (Локвица)
Св. Димитър (Охрид)
Св. Димитър (Пареши)
Св. Димитър (Требино)

Св. **Е**катерина (Охрид)
Св. Еразъм (Раннохристиянска базилика в Охрид)

Св. **И**лия (Велмевци)
Св. Илия (Вранещица)
Св. Илия (Елшани)
Св. Илия (Лактине)
Св. Илия (Плаке)
Св. Илия (Рамне)
Св. Илия (Селце, Дебърско)
Св. Илия (Челопеци)
Св. Илия (Ябланица)

Св. **Й**оан Богослов Канео

Кичевски манастир
Св. Климент и Пантелеймон
Св. Климент Охридски (Велгощи)
Св. Климент Охридски (Горна Белица)
Мал Свети Климент
Кнежински манастир
Св. Св. Козма и Дамян (Горно Мелничани)
Св. Св. Козма и Дамян (Луково)
Св. Св. Козма и Дамян (Пещани)
Св. Св. Козма и Дамян (Световрачe)
Св. Св. Константин и Елена (Охрид)
Св. Св. Константин и Елена (Подмоле)

Лакочерейски манастир

Манчева базилика
Св. Архангел Михаил (Битуше)
Св. Архангел Михаил (Лавчани)
Св. Архангел Михаил (Радожда)
Св. Архангел Михаил (Ташмарунища)
Св. Св. Архангели Михаил и Гаврил (Бенче)
Модрищки манастир

Св. **Н**аум (манастир)
Св. Неделя (Слатино)
Св. Неделя (Ържаново)

Per aspera ad astra!

Св. Никола (Белица)
Св. Никола (Брод, Поречко)
Св. Никола (Букойчани)
Св. Никола (Бърждани)
Св. Никола (Вевчани)
Св. Никола (Велмей)
Св. Никола (Вранещица)
Св. Никола (Вранище)
Св. Никола (Дворци)
Св. Никола (Иванчища)
Св. Никола (Ижище)
Св. Никола (Карбуница)
Св. Никола (Косел)
Св. Никола (Лешани)
Св. Никола (Любанища)
Св. Никола (Мраморец)
Св. Никола (Оздолени)
Св. Никола (Ореховец)
Св. Никола (Орланци)
Св. Никола (Пласница)
Св. Никола (Подгорци)
Св. Никола (Попоец)
Св. Никола (Присовяни)
Св. Никола (Простране)
Св. Никола (Радожда)
Св. Никола (Свинище)
Св. Никола (Требенища)
Св. Никола (Тресонче)
Св. Никола (Цер)
Св. Никола (Црешнево)
Св. Никола (Яворец)
Св. Никола (Ягол)
Св. Никола Арбанашки
Св. Никола Болнички
Св. Никола Геракомия
Св. Никола Челнички
Св. Никола Чудотворец (Охрид)

Октиска базилика

Св. **П**антелеймон (Белица)
Св. Пантелеймон (Ехловец)
Св. Параскева (Таймище)

Св. Петка (Бигор Доленци)
Св. Петка (Вевчани)
Св. Петка (Върбен)
Св. Петка (Галичник)
Св. Петка (Горна Белица)
Св. Петка (Дебър)
Св. Петка (Козица)
Св. Св. Петър и Павел (Върбяни)
Св. Св. Петър и Павел (Кичево)
Св. Св. Петър и Павел (Мешеища)
Св. Св. Петър и Павел (Сърбяни)
Св. Св. Петър и Павел (Таймище)
Св. Св. Петър и Павел (Тресонче)
Плаошнишка базилика
Поречки манастир
Св. Преображение Господне (Битуше)
Св. Преображение Господне (Росоки)

Радолищка базилика
Св. Рождество Богородично (Дренок)
Св. Рождество Богородично (Калища)

Св. **С**офия (Охрид)
Св. Спас (Вишни)
Св. Спас (Лескоец)
Св. Спас (Могилец)
Св. Спас Горни (Вевчани)
Св. Стефан Панцир
Студенчищка базилика

Св. **Т**роица (Горна Белица)

Св. **У**спение Богородично (Боровец)
Св. Успение Богородично (Брод)
Св. Успение Богородично (Велестово)
Св. Успение Богородично (Гари)
Св. Успение Богородично (Дебър)
Св. Успение Богородично (Долна Белица)
Св. Успение Богородично (Кленоец)
Св. Успение Богородично (Лешани)
Св. Успение Богородично (Модрич)

Онлайн ресурси.

VI. VI. АПОСТОЛИЧЕСКИ НУНЦИИ И ДРУГИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА СВ. ПРЕСТОЛ В БЪЛГАРИЯ

архиепископ Анджело Ронкали (1925-1931 – представител на Св. Престол, 1931-1934 – Апостолически делегат)
отец Джакомо Теста (1932-1935) секретар
архиепископ Джузепе Мацоли (1934-1945)
отец Анджело Принето (1935-1938) секретар
монс. Антонино Спина (1938-1939) секретар
монс. Вито Перони (1940-1942) секретар
отец Франческо Галони (1945-1948 – апостолически делегат ad interim)
монс. Франческо Галони (1948-1949 – шарже д'афер на апостолическата нунциатура)
отец Плачидо Корси СР (1949-1950 – пазител на апостолическата нунциатура в София и всички имущества в България, собственост на Ватикана)
архиепископ Марио Рици (1991-1996)
монс. Бернардито Клеопас Ауса (1993-1996) секретар
архиепископ Бласко Франсиско Коласо (1996-2000)
монс. Джоузеф Барбиери (1997-1998) секретар
монс. Джакомо Джампетруци (1998-1999) секретар
монс. Жозе Лейте Ногейра (1999-2002) секретар

архиепископ Антонио Менини (2000-2002)
архиепископ Джузепе Леанца (2002-2008)
монс. Браян Убайгуе (2002-2003) секретар
монс. Браян Убайгуе (2003-2004) съветник
монс. Никола Анри Мари Дени Тевнан (2004-2005) съветник
архиепископ Януш Болонек (2008-2013)
монс. Астолфо Астолфи (2008-2009) съветник
отец Ян Малчек (2012-2013) секретар
отец Ян Малчек – шарже д'афер ad interim (2013-2014)
архиепископ Анселмо Гуидо Пекорари (2014-2021)
отец Ян Малчек (2014-2016) секретар
монс. Бодуан Бяжила Муанкембе (2016-2017) съветник
монс. Паул Бутнару (2018-2020) секретар
архиепископ Лучано Суриани (2022-)

VI. VII. ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ В БЪЛГАРИЯ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО (1887-2021)

Година – Дял (в %) – Численост
1887 – 76.85 – 2 424 371
1892 – 78.73 – 2 606 786
1900 – 80.65 – 3 019 999
1910 – 84.00 – 3 643 918
1920 – 83.80 – 4 062 097
1926 – 83.39 – 4 569 074
1934 – 84.38 – 5 128 890
1946 – 84.90 – 5 967 992
1992 – 85.71 – 7 274 592
2001 – 82.64 – 6 552 751
2011 – 59.39 – 4 374 135
2021– 62.77 – 4 092 692

VI. VIII. ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ ПО ОБЛАСТИ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО (2001-2011-2021)

Област – Численост – 2001, 2011, 2021 / Област – Дял (в %) – 2001, 2011, 2021
Общо – 6 552 751, 4 374 135, 4 219 270 (данните за 2021 са по табл. от националното преброяване **Население по вероизповедание и по области към 7 септември 2021**: от тях **4 091 780**, или **97.0%** – са **православни**)
Средно за страната – 82.64, 59.39, 64.71
Благоевград – 268 968, 196 942, 196 841 – 78.83, 60.86, 67.36
Бургас – 339 653, 229 985, 233 008 – 80.19, 55.30, 61.27
Варна – 394 357, 283 143, 290 407 – 85.35, 59.59, 67.19
Велико Търново – 254 914, 160 705, 149 662 – 86.95, 62.16, 72.17
Видин – 125 063, 70 224, 64 086 – 96.14, 69.51, 84.98
Враца – 229 452, 106 989, 107 264 – 94.41, 57.25, 70.19
Габрово – 131 325, 83 955, 76 802 – 91.11, 68.42, 78.06
Добрич – 163 091, 103 209, 96 386 – 75.77, 54.41, 64.19
Кърджали – 35 265, 23 916, 19 872 – 21.50 , 15.65, 14.08
Кюстендил – 154 637, 101 506, 96 474 – 95.14, 74.26, 86.34
Ловеч – 146 778, 84 508, 82 468 – 86.36, 59.75, 70.85
Монтана – 168 171, 100 571, 88 497 – 92.27, 67.90, 73.78
Пазарджик – 250 556, 161 157, 149 934 – 80.63, 58.48, 65.24
Перник – 146 141, 90 367, 97 117 – 97.53, 67.67, 85.07
Плевен – 275 112, 153 050, 165 004 – 88.18, 56.73, 72.97
Пловдив – 608 226, 428 078, 439 779 – 84.96, 62.67, 69.31
Разград – 65 480, 41 116, 34 548 – 42.96, 32.84, 33.47
Русе – 215 434, 144 073, 130 955 – 80.94, 61.24, 67.68
Силистра – 83 969, 51 793, 45 638 – 59.13, 43.35, 46.68
Сливен – 178 721, 100 523, 103 380 – 81.80, 50.90, 59.86
Смолян – 41 599, 28 294, 23 079 – 29.69, 23.23, 23.97
Софийска – 261 996, 167 620, 177 956 – 95.88, 67.72, 76.71
София – 1 122 944, 892 511, 825 290 – 95.90, 69.10, 64.76
Стара Загора – 329 628, 210 440, 203 134 – 88.94, 63.14, 68.51

Per aspera ad astra!

Търговище – 75 236, 45 963, 39 836 – 54.64, 38.04, 40.59
Хасково – 227 593, 152 392, 134 343 – 82.02, 61.88, 63.49
Шумен – 120 787, 83 930, 72 792 – 59.09, 46.49, 48.06
Ямбол – 137 655, 77 175, 74 718 – 88.20, 58.71, 68.12

VI. IX. ЕПАРХИИ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО ПОД ВЪРХОВЕНСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ (1878-1912)

1. Охридска
2. Скопска
3. Пелагонийска (Битолска)
4. Неврокопска
5. Велешка
6. Струмишка
7. Дебърска
8. Кукушка
9. Мелнишка
10. Костурска
11. Леринска
12. Воденска
13. Солунска
14. Серска
15. Драмска
16. Ксантийска

*Лит.: **Куманов**, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 153.*

VI. X. ПРЕДСТОЯТЕЛИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦЪРКОВНО ПОДВОРИЕ В МОСКВА

Архимандрит Методий (1948-1950)
Ахимандрит Максим (*по-късно* Български партриарх (1971-2013) (1950-1955)
Архимандрит Атанасий (1955-1956)
Архимандрит Антоний (*по-късно* Проватски епископ) (1956-1960)
Архимандрит Стефан (*по-късно* Главинишки епископ) (1960-1964)
Архимандрит Филарет (*по-късно* Видински митрополит) (1964-1968)
Крупнишки епископ Григорий (*по-късно* Ловчански митрополит) (1968-1972)
Ахимандрит Нестор (*по-късно* Смоленски епископ) (1972-1976)
Аримандрит Наум (*по-късно* Агатонийски епископ) (1977-1982)
Архимандрит Кирил (*по-късно* Варненско-Великопреславски митрополит) (1982-1986)
Архимандрит Гавриил (*по-късно* Ловчански митрополит) (1986-1991)
Архимандит Борис (*по-късно* Агатонийски епископ) (1991-2001)
Архимандрит Игнатий (*по-късно* Проватски епископ) (2004-2008)
Йеромонах Теоктист (2011-)

Лит.: Предстоятели на Българското църковно подворие в Москва от откриването му до днес. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.

Вж доп. за периода 2008-2020 – *цит. изд.* – 23 ноемв. 2020.

VI. XI. РЕЛИГИОЗНИ ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯ В БЪЛГАРИЯ – регистрирани от Министерския съвет до август 2002

1. Арменска апостолическа православна църква
2. Централен израилтянкски духовен съвет
3. Мюсюлманско вероизповедание
4. Католическа църква
5. Евангелска методистка епископална църква
6. Българска Божия църква
7. Българска евангелска църква Божия

8. Съюз на църквите на адвентистите от Седмия ден
9. Църква на адвентистите от Седмия ден – реформаторско движение, канонично свързана с Генералната конференция на адвентистите
10. Църква на адвентистите от Седмия ден – реформаторско движение, канонично свързана с Генералната конференция на международното месианско общество на Църква на адвентистите от Седмия ден
11. Съюз на евангелските баптистки църкви
12. Съюз на евангелските съборни църкви в България
13. Съюз на евангелските петдесятни църкви в България
14. Българска евангелска църква „Блага вест"
15. Отворено библейско братство
16. Евангелска църква „Огена земя"
17. Сдружение „Свободни евангелски събрания"
18. Българска православна църква – регистрирана от Алтернативния синод
19. Обединени Божии църкви
20. „Свидетелите на Йехова"
21. Християнска църква „Сион"
22. Христова евангелска църква „Шалом"
23. Християнска църква „Божия сила"
24. Духовно християнско общество „Изкупление"
25. Нова апостолическа църква в България
26. Църква на Иисус Христос на светците от последния ден
27. Всемирно бяло братство
28. Бахайска общност в България
29. Общество на Кришна съзнание
30. Лютерантска църква в България.

Лит.: Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2003.

Заб.: Броят на религиозните вероизповедания през следващите години нараства и според неофициални данни достигат внушителната цифра около 100. – Бел. М. К.

VI. XII. КАТЕДРАЛНИТЕ ХРАМОВЕ В БЪЛГАРИЯ

(*в хронологичен ред*)

„Св. Николай Чудотворец" – Мелник (1756)
„Св. Троица" – Русе (1764)
„Св. Успение Богородично" – Созопол (XVIII-XIX в.)
„Св. Успение Богородично" – Самоков (1805)
„Св. Успение Богородично" – Кюстендил (1817)
„Св. Димитрий Солунски" – Пловдив (1830)
„Св. Димитрий Солунски" – Сливен (1831)
„Св. Неделя" – Ловеч (1834)
„Св. Троица" – Банско (1835)
„Св. Николай Чудотворец" – В. Търново (1836)
„Св. Успение Богородично" – Пазарджик (1837)
„Св. Успение Богородично" – Благоевград (1844)
„Св. Успение Богородично" – Пловдив (1850)
„Св. Успение Богородично" – В. Търново (1844)
„Св. Въведение Богородично" – Благоевград (1844)
„Св. Рождество Христово" – В. Търново (1844)
„Св. Рождество Христово" – Пловдив (1844)
„Св. Марина" – Пловдив (1850)
„Св. Св. Апостоли Петър и Павел" – Силистра (1860)
„Св. Димитрий Солунски" – Стара Загора (1861)
„Св. Неделя" – София (1863)
„Св. Николай Чудотворец" – Враца (1867)
„Св. Успение Богородично" – Габрово (1867)
„Св. Троица" – Свищов (1867)
„Св. Троица" – Ловеч (1868)

От всички тях към момента изпълняват функции на катедрални храмове

„Св. Троица” – Русе
„Св. Димитрий Солунски” – Сливен
„Св. Рождество Христово” – В. Търново
„Св. Св. Апли Петър и Павел” – Силистра
„Св. Димитрий Солунски” – Стара Загора
„Св. Неделя” – София
„Св. Троица” – Ловеч

След Освобождението

„Св. Троица” – Плевен (1898)
„Св. 12 апостоли” – Враца (1898)
„Св. Успение Богородично” – Варна (1919)
„Св. Николай Чудотворец” – Мелник (възстановен 1900)
„Св. Св. Кирил и Методий” – Бургас (1907)
„Св. Св. Кирил и Методий и Св. Илия” – гр. Гоце Делчев (1907)
Храм-паметник „Св. Александър Невски” – София (осветен 1924)
„Св. Димитрий Солунски” – Видин (построен 1900) и (осветен 1926)
„Св. Неделя” – София (възстановен 1933) (от 1953 остава само митрополитски храм)
„Св. Вмчк Мина” – Кюстендил (1934)
„Св. Рожсество Богородично” – В. Търново (1934)
„Св. Висарион Смоленски” – Смолян (2006) (главен храм в града)

VI. XIII. КАТЕДРАЛНИ ХРАМОВЕ ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ

„Св. Св. Кирил и Методий” – Торонто (1911)
„Св. Рапл цар Борис” – Берлин (2002)

Лит.: Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2017.

VI. XIV. ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКВИ В СВЕТА

I. Поместни автокефални православни църкви

Цариградска (Вселенска) патриаршия
Александрийска патриаршия
Антиохийска патриаршия
Йерусалимска патриаршия
Руска православна църква
Сръбска православна църква
Румънска православна църква
Българска православна църква
Грузинска православна църква
Кипърска православна църква
Еладска прлавославна църква
Полска православна църква
Албанска православна църква
Чешка православна църква
Словашка православна църква

II. Автономни православни църкви

Синайска архиепископия
Финландска православна църква
Японска православна църква
Китайска православна църква

Лит.: Църковен вестник, N 9, 1-5 май 1999.

VI. XV. КАЛЕНДАР НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКОВНИ ПРАЗНИЦИ (2019 [актуализирано за 2022. – *Бел. ред.*])

Януари

1 януари – † **Нова година**. **Обрезание Господне**. Св. Василий Велики. Св. мчк Василий Анкирски (*Вас. лит.*) (*Василовден*)

2 януари – † Неделя преди **Богоявление**. Св. Силвестър, папа Римски; Св. преподобни Серафим Саровски Чудотворец (Блажи се)
3 януари – Св. Пророк Малахия, Св. мъченик Гордий (Блажи се)
4 януари – Събор на Седемдесетте апостоли, Св. преподобномъченик Онуфрий Габровски. Св. преподобни Теокист
5 януари – Св. мъченици Теопемт, епископ Никомидийски, и Теон. Св. преподобна Синклитикия. Св. преподобна Аполинария (Велик водосвет) (Строг пост)
6 януари – † **Св. Богоявление** (*Утреня, Злат. лит.*) (*Велик водосвет*)
7 януари – † **Св. Йоан Кръстител** (Ивановден) (Разрешава се риба)
8 януари – Св. преподобни Георги Хозевит от остров Кипър и Емилиан Изповедник. Св. преподобна Домника. Св. мъченици Юлиан и Василиса. Св. Григорий, епископ Български
9 януари – † **Неделя след Богоявление**. Св. мъченик Полиевкт. Св. Евстратий Чудотворец
10 януари – Св. Григорий Нисийски. Св. преподобни Дометиан. Св. преподобни Маркиан
11 януари – Св. преподобни Теодосий Велики
12 януари – Св. мчца Татиана. Св. Сава, Сръбски архиепископ
13 януари – Св. мъченици Ермил и Стратоник
14 януари – Св. преподобни Отци, избити в Синай и Раита, Египет. Св. Нина просветителка на Грузия. (Отдание на Богоявление)
15 януари – Св. преподобни Павел Тивейски. Св. преподобни Иоан Колибар. Св. преподобни Гавриил Лесновски. Св. преподобни Прохор Пшински
16 януари – † **Неделя 12 след неделя подир Въздвижение – на 10-те прокажени**. Честни вериги на Св. апостол Петър. Св. преподобни Ромил Видински (Бдински). Св. свещеномъченик Дамаскин Габровски
17 януари – **Св. преподобни Антоний Велики** (*Антоновден*)
18 януари – **Св. Св. Атанасий и Кирил Александрийски** (Атанасовден). Св. Йоаким Търновски
19 януари – Св. преподобни Макарий Египетски. Св. Марк Ефески
20 януари – Св. преподобни Евтимий Велики. Св. Евтимий, Патриарх Търновски
21 януари – Св. преподобни Максим Изповедник. Св. мъченик Неофит от Витиния. Св. мъченици Евгений, Канидий, Валериан и Акила
22 януари – Св. апостол Тимотей. Св. преподобномъченик Атанасий Перски. Св. свещеномъченик Петър Български, мъченик Сионий Български и други с тях
23 януари – † **Неделя 14 след Неделя подир Въздвижение – на Йерихонския слепец**. Св. свещеномъченик Климент Анкирски. Св. мъченик Агатангел
24 януари – Св. преподобна Ксения Римлянка
25 януари – Св. Григорий Богослов (Назиански), архиепископ Цариградски
26 януари – Св. преподобни Ксенофонт, Мария и синовете им. Св. преподобни Теодосий, игумен Студийски
27 януари – Пренасяне мощите на Св. Йоан Златоуст
28 януари – Св. преподобни Ефрем Сириец (Сирин)
29 януари – Пренасяне мощите на Св. Игнатий Богоносец
30 януари – † **Неделя 15 след Неделя подир Въздвижение – на Закхея**. Св. Св. Три Светители – Св. Василий Велики, Св. Григорий Богослов и Св. Иоан Златоуст. Св. свещеномъченик Иполит, папа Римски. Св. благоверен цар Петър Български. Св. преподобни Сергий Къпински. Св. мъченик Димитрий Сливенски
31 януари – Св. Св. безсребр. и чудотворци Кир и Иоан

Февруари

1 февруари – Св. мъченик Трифон (Трифоновден). Св. мчца Фивия Перпетуа (Предпразненство на Сретение Господне)
2 февруари – † **Сретение Господне**
3 февруари – Св. Симеон Богоприимец и Анна пророчица
4 февруари – Св. преподобни Исидор Пелусиотски. Св. мъченик Исидор (Блажи се)
5 февруари – Св. мчца Агатия
6 февруари – † **Неделя 17 след Петдесетница – на Хананейката**. Св. преподобни Вукол, епископ Смирненски. Св. мчца Доротея. Св. Фотий, патриарх Цариградски (Блажи се)
7 февруари – Св. преподобни Партений Лампсакийски. Св. преподобни Лука Еладски
8 февруари – Св. великомъченик Теодор Стратилат. Св. Пророк Захария Сърповидец
9 февруари – Св. мъченик Никифор. (Отдание на Сретение Господне)
10 февруари – Св. свещеномъченик Харалампий, епископ Магнезия. Св. свещеномъченик Порфирий. Св. свещеномъченик Атанасий, архиепископ Цариградски. Св. мчца Валентина
11 февруари – Св. свещеномъченик Власий, епископ Севастийски. Св. мъченик Георги Софийски Нови
12 февруари – Св. Мелетий, архиепископ Антиохийски. Св. Антоний, архиепископ Цариградски
13 февруари – † **Неделя 16 след Неделя подир Въздвижение – на Митаря и Фарисея**. Преподобни Мартиниан. Св. Евлогий, архиепископ Александрийски. Св. Зоя и Фотина. Преподобни Симеон Сръбски Нови, Мироточиви
14 февруари – Успение на Св. Кирил Славянобългарски. Св. преподобни Авксентий
15 февруари – Св. апостол Онисим
16 февруари – Св. мъченици Памфил и Порфирий. Св. Флавиян, архиепископ Цариградски.
17 февруари – Св. великомъченик Теодор Тирон. Св. преподобни Роман Търновски
18 февруари – Св. Лъв, папа Римски
19 февруари – Св. апостол Архип

Per aspera ad astra!

20 февруари – † **Неделя 17 след Неделя подир Въздвижение – на Блудния син**. Св. преподобни Лъв, епископ Катански
21 февруари – Св. преподобни Тимотей. Св. Евстатий, архиепископ Антиохийски
22 февруари – Намиране честните мощи на св. мъченици ЕвгенияЗадушница
23 февруари – Св. свещеномъченик Поликарп, епископ Смирненски
24 февруари – Първо и второ намиране честната глава на св. Иоан Кръстител
25 февруари – Св. Тарасий, патриарх Цариградски
26 февруари – Св. Порфирий, епископ Газски
27 февруари – † **Неделя Месопустна** (*Месни заговезни*). Св. преподобни Прокопий Декаполит
28 февруари – Св. преподобни Василий Изповедник. Св. преподобни Марина, Кира и Домника.
Св. свещеномъченик Протерий, архиепископ Александрийски. Св. мчца Кирана Солунска
29 февруари – Св. преподобни Иоан Касиан Римлянин

Март

1 март – Св. преподобномчца Евдокия
2 март – Св. свещеномъченик Теодот, епископ Киринейски. Св. мъченик ИсихийСирни Заговезни, Прошка
3 март – Освобождение на България. Св. мъченици Евтропий, Клеоник и Василиск
4 март – Св. преподобни Герасим Йордански. Св. мъченици Павел и сестра му Юлиана
5 март – Св. мъченик Конон. Св. мъченик Иоан Български
6 март – † **Неделя Сиропусна**. Св. Четиридесет и два мъченици Аморейски
7 март – Св. Седем свещеномъченици Херсонски – епископи Херсон: Василий, Ефрем, Капитон, Евгений, Евтерий, Елпидий и Агатодор
8 март – Св. преподобни Теофилакт Никомидийски
9 март – Св. Четиридесет мъченици Севастийски. Св. мъченик Исихий
10 март – Св. мъченици Кодрат, Саторин, Руфин, Галина и др. – от Коринт
11 март – Св. Софроний Йерусалимски. Св. Софроний Врачански.
12 март – Св. преподобни Теофан Изповедник. Св. Григорий Двоеслов. Св. преподобни Симеон Нови Богослов
13 март – † **1 Неделя на Великия пост – Православна**. Св. Никифор, патриарх Цариградски
14 март – Св. преподобни Бенедикт Нурсийски
15 март – Св. мъченици Агапий, Тимотей и други с тях. Св. мъченик Никандър. Св. мъченик Александър презвитер
16 март – Св. мъченици Савин и Папа (Папий). Св. апостол Аристовул, епископ Британски. Св. мъченици Трофим и Тал. Св. мъченик Юлиан. Св. свещеномъченик Александър, папа Римски
17 март – Св. преподобни Алексий, човек Божи
18 март – Св. Кирил, патриарх Йерусалимски
19 март – Св. мъченици Хрисант и Дария. Св. преподобни Тома, патриарх Цариградски
20 март – † **2 Неделя на Великия пост – Св. Григорий Палама**. Св. преподобни отци, избити манастира „Св. Сава" край Йерусалим. Св. мчца Фотина. Св. Седем мъченици девици, за Христа пострадали Амаса.
Св. преподобни Никита, архиепископ Аполониадски
21 март – Преп.Йоан Лествичник. Св. преподобни Иаков Изповедник
22 март – Св. свещеномъченик Василий, презвитер Анкирски. Св. преподобни монах Исакий. Св. мчца Друсила
23 март – Св. свещеномъченик Никон и неговите двеста ученици. Св. преподобни мъченик Лука Одрински
24 март – Св. преподобни Захария. Св. Артемий, епископ Селевкия. Св. Артемий, епископ Солунски.
25 март – † **Благовещение** (*Утреня и Злат. лит.*) (*Всичко от Минея*) (*Тип. с. 248, т. 5*) (*Вечерта – Вечерня с Богородичен акатист, III статия*) (*Разрешава се риба*)
26 март – Събор на Св. Архангел Гавриил. Св. мъченик Георги Софийски Стари (Преждеосвещена литургия)
27 март – † **3 Неделя на Великия пост – Кръстопоклонна**. Св. мчца Матрона Солунска
28 март – Преп. Мария Египетска. Св. преподобни Иларион Нови. Св. преподобни Стефан Изповедник Чудотворец.
Св. мъченик Боян, княз Български.Св. свещеномъченик Георги, епископ Загорски. Св. свещеномъченик Петър, свещеник Мъгленски
29 март – Св. преподобни Марк, епископ Аретусийски. Св. мъченик дякон Кирил
30 март – Св. преподобни Йоан Лествичник
31 март – Св. свещеномъченик Ипатий, епископ Гангърски

Април

1 април – Св. преподобна Мария Египетска. Св. свещеномъченик Аврамий Български
2 април – Св. преподобни Тит Чудотворец
3 април – † **4 Неделя на Великия пост – Преп. Йоан Лествичник**. Св. преподобни Никита Мидикийски
4 април – Св. преподобни Йосиф Песнописец и Георги Малея. Св. свещеномъченик Никита Серски
5 април – Св. мъченици Теодул и Агатопид
6 април – Св. Мартин Изповедник, папа Римски. Успение на св. Методий Славянобългарски
7 април – Св. преподобни Георги, епископ Митилински
8 април – Св. апостоли Иродион, Агав, Винидий и Руф
9 април – Св. мъченик Евпсихий
10 април – † **5 Неделя на Великия пост – Преп. Мария Египетска**. Св. мъченици Терентий и Помпий
11 април – Св. свещеномъченик Антип, епископ Пергамски

12 април – Св. преподобни Василий, епископ Парийски
13 април – Св. свещеномъченик Артемон
14 април – Св. Мартин, папа Римски
15 април – Св. Св. апостоли Аристарх, Пуд и Трофим
16 април – Св. мъченици девица Агапия, Ирина и Хиония
17 април – † **6 Неделя на Великия пост – Вход господен в Йерусалим – Връбница – Цветница** (*Всичко на празника*) (*Злат. лит.*) (*Разрешава се риба*) (Тип. с. 443) (*Вечерта – Последване на Жениха*) (Тип. с. 445)
18 април – Св. преподобни Йоан. Св. мъченик Виктор
19 април – Св. преподобни Йоан Ветхопещерник
20 април – Св. преподобни Теодор Трихина
21 април – Св. свещеномъченик Януарий и Теодор
22 април – Св. преподобни Теодор
23 април – Св. мчца Александра. Св. мъченик Лазар Български
24 април – † **Възкресение Христово – Пасха** (Тип. с. 454-457) (*Вечерня в първия ден на Пасха*) (Тип. с. 458)
25 април – † **Възкресение Христово**. Св. ап. и ев. Марк (Тип. с. 275, т. 1)
26 април – † **Възкресение Христово**. Св. свщмчк Василий, еп. Амасийски
27 април – Св. свещеномъченик Симеон, брат Господен по плът
28 април – Св. Св. апостоли Иасон и Сосипатър
29 април – Св. девет мъченици в Кизик. Св. преподобни Мемнон Чудотворец
30 април – Св. апостол Иаков Зеведеев

Май

1 май – † **2 Неделя след Пасха – Томина**. Св. прор. Йеремия. Прпмчк Акакий Серски. Св. Панарет Пафоски. Св. Тамара Грузинска. Гл. 1, утр. ев. 1, ап. Деян. 5:12-20 (с. 9), лит. ев. Ин 20:19-31 (Тип. с. 460)
2 май – Св. цар Борис, покръстител на българите. Св. Атанасий Велики
3 май – Св. мъченици Тимотей и Мавра
4 май – Св. преподобномчца Пелагия
5 май – Св. мчца Ирина
6 май – **Св. вмчк Георги Победоносец**. Св. прав. Иов Многострадални (*Гергьовден*)
7 май – Св. мъченик Акакий Серски
8 май – † **3 Неделя след Пасха – на Св. Св. Мироносци**. Св. ап. и ев. Йоан Богослов. Преп. Арсений Велики. Гл. 2, утр. ев. 4, ап. Деян. 6:1-7 (с. 16), лит. ев. Мк 15:43-16:8 (Тип. с. 297, т. 6)
9 май – Св. Пророк Исаия. Св. мъченик Христофор. Св. Николай Летни
10 май – Възстановяване на Българската патриаршия. Св. апостол Симон Зилот
11 май – **Св. Св. рапли Методий и Кирил**. Св. свщмчк Мокий (Тип. с. 308, т. 4)
12 май – Св. Епифаний Кипърски и Герман Цариградски
13 май – Св. мчца Гликерия
14 май – Св. мъченици Исидор и Йоан Български
15 май – † **4 Неделя след Пасха – на Разслабления**. Преп. Пахомий Велики. Преп. Ахилий, еп. Лариски. Гл. 3, утр. ев. 5, ап. Деян. 9:32-42 (с. 25), лит. ев. Ин 5:1-15 (Тип. с. 464)
16 май – Св. преподобни Теодор Освещени
17 май – Св. апостол Андроник. Св. мъченик Николай Софийски
18 май – Св. мъченици Теодот, Петър и Дионисий. Св. седем девици.
19 май – Св. свещеномъченик Патрикий, епископ Брусенски
20 май – Св. мъченик Талалей
21 май – Св. равноап. Константин и царица Елена. Св. мъченик Константин Софийски
22 май – † **5 Неделя след Пасха – на Самарянката**. Преп. Пахомий Велики. Преп. Ахилий, еп. Лариски. Св. мчк Василиск. Св. мчк Йоан-Владимир, княз Български, чудотворец. Гл. 4, утр. ев. 7, ап. Деян. 11:19-30 (с. 34), лит. ев. Ин 4:5-42 (Тип. с. 466)
23 май – Св. преподобни Михаил, епископ Синадски
24 май – Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост (Молебен) Св. преподобни Симеон Дивногорский
25 май – Трето намиране честната глава на Св. Йоан Кръстител.
26 май – Св. апостол Карп. Св. мъченик Георги Софийски Най-нови
27 май – Св. свещеномъченик Терапонт Сердикийски (Софийски)
28 май – Св. преподобни Никита, епископ Халкидонски. Св. преподобни Софроний Български
29 май – † **6 Неделя след Пасха – на Слепия**. Св. Александър, патр. Александрийски. Св. препмчца Теодосия. Гл. 5, утр. ев. 8, ап. Деян. 16:16-34 (с. 42), лит. ев. Ин 9:1-38 (Тип. с. 468)
30 май – Св. преподобни Исакий. Св. Емилия
31 май – Св. апостол Ермий. Св. мъченик Ермей

Юни

1 юни – Св. мъченици Юстин Философ и Юстин
2 юни – † **Възнесение Господне** (*Спасовден*) (Тип. с. 471)
Св. Никифор Изповедник. Свети преподобномъченик Еразъм Охридски

Per aspera ad astra!

3 юни – Св. мъченик Лукилиан
4 юни – Св. Митрофан, патриарх Цариградски
5 юни – † **7 Неделя след Пасха – на Св. Св. Отци от първия вселенски събор**. Св. свщмък Доротей, еп. Тирски. Преп. Петър Корицки. Гл. 6, утр. ев. 10, ап. Деян. 20:28-36 (с. 50), лит. ев. Ин 17:1-13 (Тип. с. 473)
6 юни – Св. преподобни Висарион Чудотворец. Св. Иларион
7 юни – Св. свещеномъченик Теодот Анкирски. Св. мчца Валерия
8 юни – Пренасяне мощите на св. великомъченик Теодор Стратилат. Св. мъченици Марк и Юлий Доростолски
9 юни – Св. Кирил, архиепископ Александрийски. Международен ден на приятелството
10 юни – Св. свещеномъченик Тимотей, епископ Брусенски
11 юни – Св. Св. апостоли Вартоломей и Варнава. Св. Богородица – достойно естъ
12 юни – † **8 Неделя след Пасха – Петдесетница** (*Всичко на празника*) (Тип. с. 475)
13 юни – † **Св. Дух**. Св. мчца Акилина. Св. Трифилий, еп. Никозийски (Тип. с. 477)
14 юни – Св. Пророк Елисей. Св. Методий, патриарх Цариградски
15 юни – Св. Пророк Амос. Св. мъченик Исихий Доростолски
16 юни – Св. Тихон, епископ Аматунтски
17 юни – Св. мъченици Мануил, Савел и Исмаил
18 юни – Св. мъченик Леонтий
19 юни – † **1 Неделя след Петдесетница – на Всички светии**. Св. ап. Иуда, брат Господен. Преп. Паисий Велики. Преп. Паисий Хилендарски. Св. мчк Зосима Созополски. Св. Йоан Шанхайски. Гл. 8, утр. ев. 1, ап. Евр. 11:33-12:2 (с. 70), лит. ев. Мт 10:32-33 и 19:27-30 (*Петрови заговезни*)
20 юни – Св. преподобни Наум Охридски. Св. мъченик Пин (Бисер). Св. свещеномъченик Методий, епископ Патарски
21 юни – Св. мъченик Юлиан Тарсийски
22 юни – Св. свещеномъченик Евсевий Самосатски
23 юни – Св. мчца Агрипина
24 юни – Рождение на Св. Йоан Кръстител (Еньовден). Св. Никита, епископ Ремизиянски
25 юни – Св. преподобномчца Феврония. Св. преподобни Дионисий Атонски. Св. мъченик Прокопий Варненски
26 юни – † **2 Неделя след Петдесетница – на Всички български светии**. Преп. Давид Солунски. Преп. Давид Български. Гл. 1, утр. ев. 2, ап. 2 Кор. 4:6-15 (с. 171), лит. ев. Мт 4:18-23 (Тип. с. 80)
27 юни – Св. преподобни Сампсон Странноприемец
28 юни – Пренасяне мощите на Св. Св. безсребр. и чудотворци Кир и Иоан
29 юни – † **Св. Св. първоврховни ап. Петър и Павел** (Тип. с. 349, т. 5) (*Петровден*)
30 юни – Събор на Дванадесетте апостоли

Юли

1 юли – Св. Св. безсребр. Козма и Дамиан. Възвръщане мощите на Св. Йоан Рилски чудотворец
2 юли – Полагане честната дреха на Пресвета Богородица във Влахерна
3 юли – † **3 Неделя след Петдесетница**. Св. мчк Иакинт. Събор на Св. Св. Доростолски мчци. Гл. 2, утр. ев. 3, ап. Рим. 5:1-10 (с. 85), лит. ев. Мт 6:22-33
4 юли – Св. Андрей, архиепископ Критски
5 юли – Св. преподобни Атанасий Атонски. Св. преподобни Сергий Радонежки
6 юли – Св. преподобни Сисой Велики
7 юли – Св. великомчца Неделя. Св. преподобни Тома Малейски и Акакий.
8 юли – Св. великомъченик Прокопий. Свети преподобни Теофил Мироточиви
9 юли – Св. свещеномъченик Панкратий, епископ Тавроменийски
10 юли – † **4 Неделя след Петдесетница**. Св. Св. 45 мчци в Никопол Арменски. Гл. 3, утр. ев. 4, ап. Рим. 6:18-23 (с. 93), лит. ев. Мт 8:5-13
11 юли – Св. мчца Евфимия Всехвална. Св. княгиня Олга. Св. преподобни Никодим Албански
12 юли – Св. мъченици Прокъл и Иларий
13 юли – Събор на Св. Архангел Гавриил. Св. преподобни Стефан Саваит
14 юли – Св. апостол Акила
15 юли – Св. мъченици Кирик и Юлита. Св. равноапостолен велик княз Владимир
16 юли – Св. свещеномъченик Атиноген. Св. мчца Юлия девица
17 юли – † **5 Неделя след Петдесетница – на Св. Св. Отци от 6-те Вселенски събори**. Св. вмчца Марина. Гл. 4, утр. ев. 5, ап. Тит. 3:8-15 (с. 520), лит. ев. Мт 5:14-19 (с. 356), (Тип. с. 375, т. 2)
18 юли – Св. мъченици Иакинт и Емилиян Доростолски
19 юли – Св. Св. преподобни Макрина и Дий
20 юли – † **Св. прор. Илия** (Тип. с. 376) (*Илинден*)
21 юли – Св. преподобни Симеон, юродив заради Христа и Йоан. Св. Пророк Йезекиил
22 юли – Св. мироносица и равноапостолна Мария Магдалина. Свещеномъченик Фока
23 юли – Св. мъченици Трофим и Теофил
24 юли – † **6 Неделя след Петдесетница**. Св. вмчца Христина. Гл. 5, утр. ев. 6, ап. Рим. 12:6-14 (с. 106), лит. ев. Мт 9:1-8
25 юли – Св. великомчца 25 юли – Успение на Св. Анна. Св. диакониса Олимпиада и Евпраксия Девица
26 юли – Св. свещеномъченик Ермолай. Св. преподобномчца Параскева
27 юли – Св. великомъченик Пантелеймон. Св. Седмочисленици – Кирил и Методий, Климент, Наум, Сава, Горазд и Ангеларий. Успение на св. Климент Охридски

28 юли – Св. Св. апостоли и дякони Прохор, Никанор, Тимон и Пармен
29 юли – Св. мъченик Калиник
30 юли – Св. Св. апостоли Сила и Силуан
31 юли – † **7 Неделя след Петдесетница**. Св. прав. Евдоким Кападокийски. Св. мчца Юлита. Гл. 6, утр. ев. 7, ап. Рим. 15:1-7 (с. 114), лит. ев. Мт 9:27-35 (*Богородични заговезни*)

Август

1 август – Св. мъченици Седем братя Макавеи. Св. Соломония. Св. Елеазар (Водосвет) (Богородичен пост до 15 август)
2 август – Пренасяне мощите на св. архидякон Стефан
3 август – Св. преподобни Исакий, Фавст и Далмат
4 август – Св. Св. Седем отроци в Ефес. Св. преподобномчца Евдокия
5 август – Предпразненство на Преображение Господне. Св. мъченик Евсигний
6 август – † **Преображение Господне** (Тип. с. 390) (*Разрешава се риба*)
7 август – † **8 Неделя след Петдесетница**. Св. прпмчк Дометий. Св. прпмчца Потамия чудотворца. Гл. 7, утр. ев. 8, ап. 1 Кор. 1:10-18 (с. 121), лит. ев. Мт 14:14-22 (Тип. с. 392) (*Вечерта – вечерня с Молебен канон на Пресв. Богородица*)
8 август – Св. Емилиан Изповедник, епископ Кизически. Св. мъченик Трендафил Загорски
9 август – Св. апостол Матия
10 август – Св. мъченик и архидякон Лаврентий.
11 август – Св. мъченик и архидякон Евпл
12 август – Св. мъченици Фотий и Аникита
13 август – Отдание на Преображение Господне. Св. преподобни Максим Изповедник. Св. Тихон, епископ Задонски
14 август – † **9 Неделя след Петдесетница**. Св. прор. Михей. Гл. 8, утр. ев. 9, ап. 1 Кор. 3:9-17 (с. 129), лит. ев. Мт 14:22-34 (*Предпразненство на Успение Богородично*) (Тип. с. 396)
15 август – † **Успение на Пресв. Богородица** (Тип. с. 397)
16 август – Пренасяне неръкотворния образ на Господ Иисус Христос. Св. мъченик Диомид. Св. преподобни Йоаким Осоговски
17 август – Св. мъченик Мирон Презвитер
18 август – Св. Св. мъченици Флор и Лавър. Успение на преп. Иоан Рилски
19 август – Св. мъченик Андрей Стратилат. Св. преподобни Теофан Македонски.
20 август – Св. Пророк Самуил. Св. Св. 37 мъченици Пловдивски
21 август – † **10 Неделя след Петдесетница**. Св. ап. Тадей. Св. Св. мчци Васа Хелеспонтска и Васа Солунска. Св. свщмчк Симеон Самоковски. Гл. 1, утр. ев. 10, ап. 1 Кор. 4:9-16 (с. 135), лит. ев. Мт 17:14-23
22 август – Св. мъченик Агатоник и дружината му
23 август – Отдание на Успение Богородично. Св. Ириней Лионски. Св. мъченик Луп (Вълко)
24 август – Св. свещеномъченик Евтих
25 август – Възвръщане мощите на Св. апостол Вартоломей. Св. апостол Тит
26 август – Св. Св. мъченици Адриан и Наталия
27 август – Св. преподобни Пимен Велики
28 август – † **11 Неделя след Петдесетница**. Преп. Моисей Мурин. Гл. 2, утр. ев. 11, ап. 1 Кор. 9:2-12 (с. 142), лит. ев. Мт 18:23-35
29 август – Отсичане главата на Св. Йоан Кръстител (Строг пост). Св. преподобни Анастасий Струмишки
30 август – Св. Св. Александър, Павел и Иоан, патриарси Цариградски. Пренасяне мощите на Св. Александър Невски
31 август – Полагане пояса на Пресвета Богородица. Св. свещеномъченик Киприян Картагенски. Св. Генадий, патриарх Цариградски

Септември

1 септември – Начало на Църковната нова година. Св. преподобни Симеон Стълпник. Св. Марта
2 септември – Св. мъченик Мамант. Св. преподобни Иоан Постник, патриарх Цариградски
3 септември – Св. свещеномъченик Антим, епископ Никомидийски. Св. преподобни Теоктист
4 септември – † **12 Неделя след Петдесетница**. Св. свщмчк Вавила, еп. Антиохийски. Св. прор. и боговидец Моисей. Гл. 3, утр. ев. 1, ап. 1 Кор. 15:1-11 (с. 149), лит. ев. Мт 19:16-26
5 септември – Св. Пророк Захария и праведна Елисавета
6 септември – Св. мъченик Евдоксий. Св. преподобни Архип (Ден на Съединението на България)
7 септември – Неделя пред Въздвижение. Предпразненство на Рождество Богородично. Св. мъченик Созонт
8 септември – † **Рождество на Пресв. Богородица** (Тип. с. 71)
9 септември – Св. Св. праведни Йоаким и Анна
10 септември – Св. Св. мъченици Минодора, Нимфодора и Митродора
11 септември – † **Неделя преди Въздвижение на Св. Кръст Господен**. Преп. Теодора Александрийска. Гл. 4, утр. ев. 2, ап. Гал. 6:11-18 (с. 378), лит. ев. Ин 3:13-17 (с. 253)
12 септември – Отдание на Рождество Богородично. Св. свещеномъченик Автоном
13 септември – Предпразненство на Въздвижение. Св. свещеномъченик Корнилий Стотник
14 септември – † **Въздвижение на Св. Кръст Господен** (*Кръстовден*) (Тип. с. 77-81) (*Строг пост*)
15 септември – Св. великомъченик Никита

Per aspera ad astra!

16 септември – Св. великомчца Евфимия Всехвална. Св. Людмила Чешка
17 септември – Св. Св. мъченици София, Вяра, Надежда и Любов
18 септември – † **Неделя подир Въздвижение**. Преп. Евмений, еп. Гортински, чудотворец. Гл. 5, утр. ев. 3, ап. Гал. 2:16-20 (с. 381), лит. ев. Мк 8:34-9:1 (Тип. с. 83)
19 септември – Неделя след Въздвижение. Св. Св. мъченици Трофим, Саватий и Доримедонт
20 септември – Св. великомъченик Евстатий и дружината му
21 септември – Св. апостол Кодрат
22 септември – Св. свещеномъченик Фока, епископ Синопийски. Св. Пророк Иона. Св. преподобни Козма Зографски (Ден на Независимостта на България)
23 септември – Зачатие на Св. Йоан Предтеча
24 септември – Св. първомчца и равноапостолна Текла
25 септември – † **1 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Преп. Ефросиния Александрийска. Преп. Сергий Радонежки, чудотворец. Гл. 6, утр. ев. 4, ап. 2 Кор. 4:6-15 (с. 171), лит. ев. Лк 5:1-11
26 септември – 1 Неделя след Неделя подир Въздвижение. Успение на Св. апостол и Св. евангелист Йоан Богослов
27 септември – Св. Св. мъченик Калистрат и дружината му
28 септември – Св. преподобни Харитон Изповедник
29 септември – Св. преподобни Кириак Отшелник
30 септември – Св. свещеномъченик Григорий, просветител на Армения

Октомври

1 октомври – Покров на Пресвета Богородица. Св. апостол Анания. Св. Св. преподобни Роман Сладкопевец и Йоан Кукузел
2 октомври – † **2 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. свщмк Киприян и Св. мчца Юстина. Св. Андрей, юродив заради Христа. Гл. 7, утр. ев. 5, ап. 2 Кор. 6:1-10 (с. 178), лит. ев. Лк 6:31-36
3 октомври – 2 Неделя след Неделя подир Въздвижение. Св. свещеномъченик Дионисий Ареопагит
4 октомври – Св. свещеномъченик Йеротей, еп. Атински
5 октомври – Св. мчца Харитина. Св. преподобномъченик Игнатий Старозагорски
6 октомври – Св. апостол Тома
7 октомври – Св. Св. мъченици Сергий и Вакх
8 октомври – Св. преподобна Пелагия
9 октомври – † **3 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. ап. Яаков Алфеев. Преп. Андроник и Атанасия. Гл. 8, утр. ев. 6, ап. 2 Кор. 6:16-7:1 (с. 185), лит. ев. Лк 7:11-16
10 октомври – Св. Св. мъченици Евлампий и Евлампия. Св. преподобни Теофил. Св. Св. 26 преподобномъченици Зографски
11 октомври – Св. апостол и дякон Филип. Св. преподобни Теофан Начертани, епископ Никейски
12 октомври – Св. Св. мъченици Пров, Андроник и Тарах. Св. преподобни Козма, епископ Маюмски
13 октомври – Св. Св. мъченици Карп и Папила
14 октомври – Св. Св. мъченици Назарий, Гервасий, Протасий и Целсий. Св. преподобна Параскева – Петка Търновска (Петковден)
15 октомври – Св. преподобни Евтимий Нови. Св. преподобномъченик Лукиян
16 октомври – † **4 Неделя след Неделя подир Въздвижение на Св. Св**. **Отци от VII Вселенски събор**. Св. мчк Лонгин стотник. Гл. 1, утр. ев. 7, ап. Тит. 3:8-15 (с. 398), лит. ев. Лк 8:5-15 (Тип. с. 97)
17 октомври – Св. Пророк Осия. Св. преподобномъченик Андрей Критски
18 октомври – Св. апостол и евангелист Лука. Св. мчца Злата Мъгленска
19 октомври – † **Преп. Йоан Рилски Чудотворец**. Св. прор. Йоил. Св. мчк Уар
20 октомври – Св. великомъченик Артемий
21 октомври – Св. Иларион, епископ Мъгленски. Св. преподобни Иларион Велики
22 октомври – Св. равноапостол Аверкий, епископ Иераполски
23 октомври – † **5 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. ап. Яков, брат Господен. Гл. 2, утр. ев. 8, ап. 2 Кор. 11:31-12 (с. 197), лит. ев. Лк 8:26-39
24 октомври – Св. мъченик Арета. Св. Богородица – Всех скорбящих радост
25 октомври – Св. Св. мъченици Маркиан и Мартирий
26 октомври – † **Св. вмчк Димитрий Мироточиви**. Преп. Димитра Киевска (Доростолска) (Тип. с. 105) (*Димитровден*) (*Разрешава се риба*)
27 октомври – Св. мъченик Нестор. Св. преподобни Димитрий Басарбовски
28 октомври – Св. Св. мъченици Терентий и Неонила. Св. преподобни Стефан Саваит. Св. мчца Параскева
29 октомври – Св. преподобномчца Анастасия Римлянка
30 октомври – † **6 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. свмчк Зиновий, еп. Егейски и Св. мчца Зиновия. Св. крал Стефан Милутин. Гл. 3, утр. ев. 9, ап. Гал. 1:11-19 (с. 204), лит. ев. Лк 16:19-31
31 октомври – Св. Св. апостоли Амплий и Стахий. Св. мъченик Епимах

Ноември

1 ноември – Св. Св. безсребр. и чудотворци Козма и Дамиан. Св. Св. прпмчци Яков Костурски, дякон Яков и монах Дионийсий.
2 ноември – Св. Св. мъченици Акиндин, Пигасий, Афтоний, Елпидифор и Анемподист и др.

3 ноември – Св. Св. свещеномъченици Акепсим, Йосиф и Айтал. Св. преподобни Пимен Зографски
4 ноември – Св. преподобни Йоаникий Велики. Св. Св. свещеномъченици Никандър и Ермей
5 ноември – Св. Св. мъченици Галактион и Епистима Задушница
6 ноември – † **7 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. Павел, архиеп. Константинополски. Св. Клавдия. Преп. Лука Тавроменийски. Гл. 4, утр. ев. 10, ап. Гал. 2:16-20 (с. 211), лит. ев. Лк 8:41-56
7 ноември – Св. Св. Тридесет и три мъченици Мелитин. Св. преподобни Лазар
8 ноември – † **Събор на Св. Архангел Михаил**. Св. мчк Ангел Леренски (Тип. с. 112) (*Архангеловден*)
9 ноември – Св. Св. мъченици Онисифор и Порфирий. Св. Св. преподобни Матрона и Теоктиста. Св. Нектарий Егински.
10 ноември – Св. Св. апостоли Ераст, Олимп, Родион
11 ноември – Св. Св. мъченици Мина, Виктор и Викентий. Св. мчца Стефанида. Св. преподобни Теодор Студит
12 ноември – Св. Йоан Милостиви. Св. преподобни Нил
13 ноември – † **8 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. Йоан Златоуст, архиеп. Константинополски. Гл. 5, утр. ев. 11, ап. Гал. 6:11-18 (с. 218), лит. ев. Лк 10:25-37 (Тип. с. 117)
14 ноември – Коледни заговезни. Св. апостол Филип. Св. благоверен цар Управда-Юстиниан
15 ноември – Начало на Коледния пост. Св. Св. мъченици Гурий, Самон и Авив
16 ноември – Св. апостол и евангелист Матей
17 ноември – Св. Григорий, епископ Неокесарийски чудотворец
18 ноември – Св. Св. мъченици Платон и Роман
19 ноември – Св. Пророк Авдий. Св. мъченик Варлаам
20 ноември – † **9 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Преп. Григорий Декаполит. Св. Прокъл, архиеп. Константинополски. Св. мчк. Дасий Доростополски. Гл. 6, утр. ев. 1, ап. Еф. 2:4-10 (с. 224), лит. ев. Лк 12:16-21 (*Предпразненство на Въведение Богородично*) (Тип. с. 122)
21 ноември – † **Въведение Богородично** (*Ден на православната християнската младеж и семейство*) (*Разрешава се риба*)
22 ноември – Св. апостол Филимон. Св. Михаил Българин, воин
23 ноември – Св. Амфилохий, епископ Иконийски. Св. Григорий, епископ Акрагант. Св. благоверни княз Александър Невски
24 ноември – Св. великомчца Екатерина. Св. великомъченик Меркурий
25 ноември – Отдание на Въведение Богородично. Св. Климент Охридски. Св. Климент Римски. Св. Петър Александрийски
26 ноември – Св. преподобни Алипий Стълпник. Св. преподобни Стилиян Пафлагонийски
27 ноември – † **10 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Преп. Теодосий Търновски. Св. вмчк Яков Персиец. Преп. Паладий. Гл. 7, утр. ев. 2, ап. Еф. 2:14-22 (с. 231), лит. ев. Лк 18:18-27 (Тип. с. 129)
28 ноември – Св. преподобномъченик Стефан Нови. Св. мъченик Иринарх. Св. Св. петнадесет свещеномъченици Тивериополски. Св. мъченик Христо
29 ноември – Св. Св. мъченици Парамон и Филумен
30 ноември – Св. апостол Андрей Първозвани (Андреевден)

Декември

1 декември – Св. Пророк Наум. Св. Филарет Милостиви
2 декември – Св. Пророк Авакум
3 декември – Св. Пророк Софония
4 декември – † **11 Неделя след Неделя подир Въздвижение**. Св. вмца Варвара. Преп. Йоан Дамаскин. Гл. 8, утр. ев. 3, ап. Еф. 4:1-7 (с. 238), лит. ев. Лк 13:10-17 (Тип. с. 133)
5 декември – Св. Св. преподобни Сава Освещени и Нектарий Битолски
6 декември – † **Св. Николай, архиеп. Мирликийски, Чудотворец** (Тип. с. 136) (*Никулден*) (*Разрешава се риба*)
7 декември – Св. Амвросий Медиолански. Св. преподобна Филотея Търновска
8 декември – Св. преподобни Паталий
9 декември – Зачатие на Св. Анна
10 декември – Св. Св. мъченици Мина, Ермоген и Евграф
11 декември – † **12 Неделя след Неделя подир Въздвижение – на Св. Св. Праотци**. Св. преподобни Даниил Стълпник. Преп. Лука Стълпник. Гл. 1, утр. ев. 4, ап. Кол. 3:4-11 (с. 426), лит. ев. Лк 14:16-24 (Тип. с. 140)
12 декември – Св. Спиридон, епископ Тримитунтски Чудотворец
13 декември – Св. Св. мъченици Евстратий, Авксунтий, Евгений, Мардарий и Орест. Св. мчца Лукия девица
14 декември – Св. Пророк Агей. Св. мъченик Марин
15 декември – Св. свещеномъченик Елевтерий. Св. преподобни Павел Латрийски
16 декември – Св. Пророк Агей. Мчк Марин
17 декември – Св. Пророк Даниил. Св. Св. три отроци Анания, Азария и Мисаил
18 декември – † **Неделя преди Рождество Христово**. Св. Модест, патр. Йерусалимски. Св. мчк Севастиан и дружината му. Гл. 2, утр. ев. 5, ап. Евр. 11:9-10, 17-23, 32-40 (с. 431), лит. ев. Мт 1:1-25 (Тип. с. 145)
19 декември – Св. мъченик Бонифаций
20 декември – Предпразненство на Рождество Христово. Св. свещеномъченик Игнатий Богоносец (Игнажден) [Не се прави помен за починалите до Ивановден]
21 декември – Св. мчца Юлияния
22 декември – Св. великомчца Анастасия

Per aspera ad astra!

23 декември – Св. преподобни Наум Охридски. Св. Св. десет мъченици в Крит. Св. мъченик Геласий
24 декември – Бъдни вечер (Утреня, Царски часове, Василиева литургия). Св. преподобномчца Евгения. Св. преподобни Николай
25 декември – † **Рождество Христово** (*Всичко на празника*) (*Вас. лит.*) (Тип. с. 153, 154, 155)
26 декември – † **Събор на Пресв. Богородица**. Св. Йосиф Обручник. Св. цар Давид. Св. Яков, брат Божий (Тип. с. 157)
27 декември – † **Св. първомъченик и архидякон Стефан**. Преп. Теодор Начертаний (Тип. с. 158) (*Стефановден*)
28 декември – Св. двадесет хиляди мъченици, изгорени в Никомидия
29 декември – Св. Св. четиринадесет хиляди младенци-мъченици, избити от Ирод. Св. преподобни Маркел (Блажи се)
30 декември – Св. мчца Анисия. Св. свещеномъченик Зотик
31 декември – Отдание на Рождество Христово (Блажи се). Св. преподобна Мелания Римлянка.
31 декември – Отдание на Рождество Христово (Блажи се). Св. преподобна Мелания Римлянка.

*Лит.: Православен календар. С., 2022. 48 с. – На 1 с. кор.: **Преп. Паисий Хилендарски / И. Мърквичка**; на 2 с. на кор. – **Негово Светейшество † Неофит – патриарх Български**; на 3 с. на кор. – През наст. г. отбелязваме 300 г. от рождението, 60 г. от канонизацията на Св. о. Паисий и 260 г. от написването на „История славяноболгарская...".*

VI. XVI. КРАТКА ХРОНОЛОГИЯ НА ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ – разпространение и развитие на Християнството по света

864	**Покръстването на българите от княз Борис Покръстител**
867-879	**Фотий – схизма между Православната и Католическата църква**
869-870	**Четвърти Цариградски събор. Учредяване на Българската църква – създаване на Българската архиепископия**
893	**Преславски народен събор. Българският език – официален език в Богослужението**
927	**Признаване патриаршеското достойнство на Българската православна църква. Създаване на Българската патриаршия**
988	**Започване на Християнизацията на Русия от българите: Владимир I – княз на Киев се Кръщава и организира Кръщението на своите подвластни**
1054	**Източно-Западна схизма. Разделяне на Римската и Гръцката църкви**
1095	**Обявяване на Първия кръстоносен поход**
1096-1099	**Първи кръстоносен поход**
1147-1149	**Втори кръстоносен поход**
1189-1192	**Трети кръстоносен поход**
1202-1204	**Четвърти кръстоносен поход**
1217-1221	**Пети кръстоносен поход**
1228-1229	**Шести кръстоносен поход**
1248-1254	**Седми кръстоносен поход**
1255-1346	**Григорий Синаит Основоположник – практик и теоретик на исихазма**
1270	**Осми кръстоносен поход**
1300-1363	**Св. Теодосий Търновски – български духовник и отшелник, идеолог на исихазма в средновековна България**
1325-1403	**Св. Патриарх Евтимий – български духовник, книжовник и православен светец, исихаст**
1453	**Превземане на Цариград (1453) и край на Византийската империя**
1869-1879	**Първи Ватикански събор (непогрешимостта на папата става догма, която се практикува за първи път)**
1870	**Създаване на Българската екзархия**
1945	**Вдигане на схизмата срещу Българската православна църква. Признаване на автокефалността на Българската православна църква**
1953 10 май	**Възстановяване на Българската патриаршия. Избор на български патриарх**
1962-1965	**Втори Ватикански събор**

VII. I. КЛЮЧ
с библиометрични данни
към 9 216 информационни реалии,
моделирани в гещалтплана на труда по Приложенията / с. 959-1112

VI. I. **ВИЗАНТИЙСКИ СВЯТ** / с. 961

1. **Владетели** (василевси, императори) / с. 961 (Константинова династия – 4; Валентинианова династия – 1; Династия на Теодосий – 5; Династия на Леон I – 5; Династия на Юстиниан I – 8; Династия на Ираклий – 11; Сирийска династия – 9; Аморийска династия – 3; Македонска династия – 18; Династия Дука – 4; Династия на Комнините – 7; Династия на Ангелите – 4; Династия на Ласкаридите – 4; Династия на Палеолозите – 13

2. **Богослови** / с. 962 (32; Византийски философи – 8)

3. **Историци** / с. 962 (65)

4. **Писатели** / с. 963 (30)

VI. II. **ВСЕЛЕНСКА (ЦАРИГРАДСКА) ПАТРИАРШИЯ** / с. 963

1. **Вселенски събори** / с. 963 (7; за Католическата църква – 13)

2. **Апостоли, епископи, архиепископи и патриарси** / с. 965 (Епископи на Византион (38-325) – 48; Цариградски патриарси (от 451) Във Византийската империя – 127; В Османската империя – 134; В Република Турция – 9)

VI. III. **БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА** / с. 968

1. **Вселенски събори** / с. 968 (1; Най-важни канонотворчески събори – 10)

2. **Архиерейски поместни събори в Цариград, свързани с Великата схизма** / с. 970 (4)

3. **Поместни събори** / с. 971 (16)

4. **Участници в Църковно-народния събор в Цариград**, 1871 / с. 972 (Епархийски привременен смесен съвет – 14; Представители от епархиите, Варненска – 1; Велешка – 1; Видинска – 1; Воденска – 1; Врачанска – 1; Доростолска – 2; Кюстендилска – 2; Ловчанска – 1; Неврокопска – 1; Нишавска – 1; Одринска – 1; Пелагонийска – 1; Пловдивска – 2; Поленинска – 1; Преславска – 1; Самоковска – 2; Скопска – 2; Сливенска – 2; Софийска – 2; Струмишка – 1; Търновска – 5; Червенска – 1)

5. **Предстоятели на Българската православна църква** (*по азбучния ред на имената им*) / с. 973 (38)

6. **Предстоятели на Българската православна църква в Българското подворие в Москва** / с. 973 (14)

7. **Духовни околии** (*по епархии*) / с. 974 (Варненско-Великопреславска – 5; Великотърновска – 9; Видинска – 5; Врачанска – 3; Доростолска – 3; Ловчанска – 5; Неврокопска – 4; Плевенска – 2; Пловдивска епархия – 8; Русенска – 4; Сливенска – 6; Софийска – 7; Старозагорска – 5)

8. **Алтернативен синод** / с. 975 (Предстоятели – 4; Епископи – 24)

VI. IV. **ЕПАРХИИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА** (в миналото и в настоящия момент *по азбучен ред на имената им*) / с. 975

1. **Българска Източноправославна в Западна и Средна Европа** / с. 975 (Митрополити – 2)

2. **Българска Източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия** / с. 976 (Митрополити – 4; Храмове – 8; Архиерейски наместничества – 3)

3. **Варненска и Великопреславска** / с. 976 (Митрополити, назначени от Цариградската патриаршия – 9; Преславски епископи (от 1830 – митрополити) – 19; Варненски митрополити на Цариградската патриаршия – 59; Митрополити на Българската екзархия – 2; Манастири – 11; Храмове, Варненска духовна околия, гр. Варна – 18; Варненска духовна околия – 85; Добричка духовна околия – 67; Провадийска духовна околия – 35; Търговищка духовна околия – 33; Шуменска духовна околия – 80)

4. **Велешка** / с. 983 (Охридската архиепископия – 18; Българската екзархия – 3; Македонската православна църква – 5; Православната Охридска архиепископия – 1; Манастири – 5; Храмове – 4)

5. **Великотърновска** / с. 984 (Гръцки митрополити – 37; Български митрополити – 8; Манастири на Великотърновско архиерейско наместничество – 10; Манастири на габровско архиерейско наместничество – 1; Горнооряховско архиерейско наместничество – 2; Дряновско архиерейско наместничество – 4; Свищовско архиерейско наместничество – 5; Храмове, Великотърновска духовна околия – 54; Габровска духовна околия – 30; Горнооряховска духовна околия – 53; Дряновска духовна околия – 17; Еленска духовна околия – 23; Никополска духовна околия – 28; Павликенска духовна околия – 35; Свищовска духовна околия – 38; Севлиевска духовна околия – 35; Тревненска духовна околия – 13)

6. **Видинска** / с. 991 (Гръцки митрополити – 35; Български митрополити – 6; Манастири, Видинско – 8; Храмове, Белоградчишка духовна околия – 16; Берковска духовна околия – 2; Видинска духовна околия – 46; Кулска духовна околия – 13; Ломска духовна околия – 16)

7. **Врачанска** / с. 993 (Епископи на Вселенската патриаршия – 11; Митрополити на Българската екзархия и патриаршия – 9; Манастири – 4; Недействащи манастир – 2; Храмове, Врачанска духовна околия – 7; Слатинска духовна околия – 3; Оряховска духовна околия – 5)

8. **Главиницка** (от 1932 – епископия) / с. 994 (Титулярни епископи на Вселенската патриаршия – 1; Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия – 5)

9. **Дебърско-Кичевска** / с. 995 (Лихнидски (Охридски) епископи – 1; Преспански и Охридски митрополити на Цариградската патриаршия – 17; Охридски митрополити на Българската екзархия – 5; Охридски епископи на Сръбската православна църква – 1; Дебърско-кичевски митрополити на Македонската православна църква – 4; Манастири и църкви – 10)

10. **Деволска** / с. 996 (Епископи на Българската патриаршия – 1; Епископи на Охридската архиепископия – 3; Титулярни епископи на Българската патриаршия – 1)

11. **Дедеагачка, Траянополска и Самотракийска** / с. 996 (Епископи – 28; Траянополски и Маронийски – 17; Траянуполски титулярни епископи – 5; Еноски и Траянуполски митрополити – 5; Дедеагачки, Траянуполски и Самотракийски – 5; Титулярна епархия на Българската православна църква – 1; Траянополски епископи – 4)

12. **Доростолска** / с. 997 (Силистренски митрополити – 39; Доростолски и Червенски български митрополити (със седалище в Русе) – 5; Доростолски митрополити – 2; Манастири – 2; Храмове – 49; Храмове, построени след възстановяването на Доростолска епархия – 4; Параклиси, построени след възстановяването на Доростолска епархия – 4; Изграждащи се в момента – 7; Храмове, които предстои да се строят – 2)

13. **Драговитийска** / с. 999 (Гръцки епископи – 1; Титулярни епископи на Българската екзархия и Българската патриаршия – 5)

14. **Знеполска** / с. 1000 (Титулярни епископи – 12)

15. **Константийска** / с. 1000 (Титулярни епископи на Вселенската патриаршия – 2; Титулярни епископи на Българската патриаршия – 3)

16. **Крупнишка** / с. 1000 (Титулярни епископи – 4)

17. **Кумановско-Осоговска** / с. 1000 (Манастири и храмове – 53)

18. **Левкийска** / с. 1001 (Епископи на Вселенската патриаршия – 1; Титулярни епископи на Вселенската патриаршия – 10; Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия – 5)

19. **Ловчанска** / с. 1002 (Ловчански епископи – 24; Ловчански митрополити – 16; Манастири – 7; Недействащи манастири – 6; Храмове, Ловчанска духовна околия – 41; Пирдопска духовна околия – 12; Тетевенска духовна околия – 25; Троянска духовна околия – 30)

20. **Макариополска** / с. 1005 (Титулярни епископи на Вселенската патриаршия – 4; Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия – 3)

21. **Маркианополска** / с. 1005 (Епископи на Вселенската патриаршия – 8; Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия – 2)

22. **Мелнишка** / с. 1006 (Мелнишки митрополити на Вселенската патриаршия – 55; Мелнишки титулярни епископи на Българската православна църква – 3)

23. **Месемврийска** / с. 1007 (Месемврийски митрополити – 50; Титулярни митрополити на Вселенската патриаршия – 1; Титулярни епископи на Българската патриаршия – 1)

24. **Неврокопска** / с. 1008 (Митрополити – 10; Неврокопски и Разложки архиепископи – 3; Неврокопски митрополити – 11; Неврокопски екзархийски митрополити и управляващи архиереи – 11; Манастири – 10; Храмове – 208)

25. **Нишавска** / с. 1012 (Епископи – 3; Митрополити на Вселенската патриаршия – 8; Митрополити на Българската екзархия – 2; Титулярни епископи на Българската екзархия – 1)

26. **Одринска** / с. 1013 (Митрополити на Вселенската патриаршия – 15; Титулярни митрополити на Вселенската партиаршия – 2; Управляващи Одринската екзархийска епархия – 10)

27. **Пловдивска** / с. 1013 (Митрополити, Филипополски епископи – 9; Филипополски митрополити на Вселенската патриаршия – 74; Пловдивски митрополити на Българската екзархия и Българската патриаршия – 8; Манастири – 14; Храмове, Пловдивска духовна околия – 109; Асеновградска духовна околия – 70; Карловска духовна околия – 51; Пазарджишка духовна околия – 70; Панагюрска духовна околия – 25; Пещеска духовна околия – 16; Смоленска духовна околия – 54; Хасковска духовна околия – 74; Ивайловградска духовна околия – 27)

28. **Повардарска** / с. 1023 (Титулярни

епископи на Българската екзархия и патриаршия – 3; Манастири и храмове – 126)

29. **Преспанско-Пелагонийска** / с. 1025 (Манастири и храмове – 199)

30. **Проватска** / с. 1028 (Титулярни епископи на Българската екзархия и патриаршия – 3)

31. **Русенска** / с. 1028 (Митрополити – 1; Храмове, Русенска духовна околия, Русе – 15; Поповска духовна околия – 51; Разградска духовна околия – 53; Русенска околия – 84; Тутраканска духовна околия – 24)

32. **Скопска** / с. 1032 (3; Охридска архиепископия (1018-1282) – 1; Печка архиепископия (1282-1346) и патриаршия (1346-1392) – 5; Охридска архиепископия (1392-1557) – 14; Печка патриаршия (1557-1766) – 18; Вселенска патриаршия – 21; Българска екзархия – 6; Сръбска патриаршия – 3; По-известни църкви и манастири - 12; Храмове – 54)

33. **Сливенска** / с. 1035 (Сливенски митрополити – 6; Манастири – 9; Храмове, Бургаска духовна околия – 116; Карнобатска духовна околия – 121; Котленска духовна околия – 21; Малкотърновска духовна околия – 28; Сливенска духовна околия – 48; Тополовградска духовна околия – 63; Ямболска духовна околия – 67)

34. **Смоленска** / с. 1043 (Титулярни епископи – 4)

35. **Софийска** / с. 1043 (Митрополити – 48; Манастири – 41; Храмове, гр. София – 70; Софийска духовна околия – 64; Новоосветени храмове в Софийска епархия (2001-2010) – 74; Софийски светци – сред тях по-голяма известност придобиват – 13)

36. **Старозагорска** / с. 1048 (Митрополити – 6; Манастири – 4; Храмове, Казанлъшка духовна околия – 41; Новозагорска духовна околия – 30; Община Нова Загора – 22; Свиленградска духовна околия – 26; Старозагорска духовна околия – 54; Харманлийска духовна околия – 37; Чирпанска духовна околия – 30)

37. **Стобийска** / с. 1052 (Епископи на Вселенската патриаршия – 7; Титулярни епископи на Вселенската патриаршия – 1; Титулярни епископи на Българската екзархия и Българската патриаршия (Стовийски, Стобийски) – 9; Титулярни епископи на Православната охридска архиепископия (Стобиски) – 1; Епископи и митрополити на Охридската архиепископия – 22; Вселенска патриаршия – 16; Българска екзархия – 1; Тивериополски епископи на Българската екзархия и Българската патриаршия – 2; Манастири и храмове – 48)

38. **Епархии на Българската православна църква** – *общо* / с. 1054 (15)

39. **Български епархии, минали в друга юрисдикция** / с. 1055 (18; Епископии на Българската православна църква – 24)

40. **Митрополити на Българската православна църква** (*със светските им имена, по епархии и в хронологичен ред*) / с. 1056 (Варненски и Великопреславски митрополити – 4; Великотърновски митрополити – 8; Видински митрополити – 6; Врачански митрополити – 6; Доростолски митрополити – 3; Западно- и Средноевропейски митрополити – 2; Ловчански митрополити – 8; Митрополити на САЩ, Канада и Австралия – 4; Неврокопски митрополити – 6; Плевенски митрополити – 1; Пловдивски митрополити – 8; Русенски митрополити (до 2014: Доростоло-Червенски) – 6; Сливенски митрополити – 6; Созополски митрополити – 40; Софийски митрополити – 7; Старозагорски митрополити – 6)

41. **Титулярни епископи на Българската партиаршия** / с. 1059 (Охридски митрополити – 104; Цариградска патриаршия – 5; Българска екзархия – 3; Македонска православна църква (Вардарска Македония) – 5; Православна Охридска архиепископ – 1)

42. **Духовенство и църковнослужители** / с. 1061 (Богослужебни степени – 5; Духовенство – 1; Монашеско духовенство – 7; Бяло духовенство – 3; Духовници от Панагюрско, участници в Априлското въстание 1876 – 101; Свещеници революционери – участници в освободителното движение в Одринско (1895-1913), I и II Величко-Бунархисарски участък – 20; III Цикнихорски революционен участък – 2; IV Иниадски революционен участък – 1; V Пиргополски революционен участък – 2; VI Граматиковски революционен участък – 1; VII Кладарски революционен участък – 1; VIII Стоиловски революционен участък – 2; IX Гьоктепенски революционен участък – 2; X Дерекьовски революционен участък – 5; XI Паспаловски революционен участък – 2; XII Лозенградски революционен участък – 30; Малкотърновски революционен участък – 4; Началници на оръжейни складове – 3; Свещеници от Западна Тракия и Родопите – 25; Свиленградски революционен участък – 1; Одрин и Одринска околия – 14; Военни свещеници по време на участието на България в Първата световна война 1915-1918 – 9)

43. **Цариградска българска духовна семинария** / с. 1065 (Ректори – 6; Преподаватели – 8; По-известни възпитаници – 19)

44. **Софийска духовна семинария „Св. Иоан Рилски”** / с. 1066 (Ректорите от 1903 до днес – 24)

45. **Пловдивска духовна семинария**

„Св. Св. Кирил и Методий" / с. 1066 (Ректори – 11; Преподаватели – 8; Възпитаници – 10)

46. **Робърт колеж в Цариград** / с. 1067 (Преподаватели – 4; Завършили – 26; Френски императорски лицей в Цариград, Възпитаници – 3...)

47. **Халкинска семинария** / с. 1068 (Български възпитаници – 15)

48. **Репресирани църковни дейци след 9.09.1944** / с. 1068 (103)

49. **Манастири** (*общо в страната по азбучен ред*) / с. 1070 (А – 8; Б – 26; В – 5; Г – 22; Д – 10; Е – 5; Ж – 2; З – 6; И – 4; К – 22; Л – 5; М – 8; Н – 4; О – 6; П – 14; Р – 12; С – 12; Т – 5; У – 1; Х – 1; Ц – 1; Ч – 9; Ш – 3; Други – 4)

50. **Средновековни български манастири (по области)** / с. 1072 (Благоевградска област – 4; Бургаска област – 12; Варненска област – 3; Великотърновска област – 14; Видинска област – 6; Врачанска област – 10; Кърджалийска област – 1; Кюстендилска област – 26; Ловешка област – 4; Монтанска област – 2; Пазарджишка област – 2; Пернишка област – 25; Плевенска област – 1; Пловдивска област – 8; Русенска област – 7; София град – 13; Софийска област – 27; Хасковска област – 2)

51. **Български църкви и манастири на територията на САЩ (***публикувани в издавания в Чикаго каталог:* ***Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998-*** **)** / с. 1075 (14)

52. **Евангелски баптистки църкви в България** / с. 1075 (15)

53. **Изоставени манастири в България** (*по азбучен ред*) / с. 1076 (71) (А – 2; Б – 5; В – 5; Г – 4; Д – 3; Е – 1; Ж – 1; З – 1, И – 1; К – 2; М – 16; Н – 1; О – 2; П – 5; Р – 4; С – 14; Т – 2; Х – 1; Ч –1)

54. **Водители на българските униати** / с. 1077 (17)

55. **Български православни светци** / с. 1077 (231) (А. Групово мъченичество – 23; Б. Единично мъченичиство: А – 17; Б – 5; В – 7; Г – 17; Д – 12; Е – 7; З – 3; И – 6; Й – 20; К – 18; Л – 3; М – 15; Н – 15; О – 2; П – 13; Р – 4; С – 19; Т – 12; Ф – 5; Х – 3; Ц – 1; Ю – 3; Я – 1)

56. **Български мъченици** (*по азбучен ред*) / с. 1082 (208) (А – 17; Б – 5; В – 7; Г – 17; Д – 12; Е – 7; З – 3; И – 5; Й – 21; К – 18; Л – 3; М – 15; Н – 15; О – 2; П – 13; Р – 4; С – 19; Т – 12; Ф – 5; Х – 3; Ц – 1; Ю – 3; Я – 1)

57. **Изявени и изтъкнати български монаси и монахини** / с. 1084 (66) (Рилски подвижници – 13; Светии, просияли през римо-византийско време – 31; Светии и мъченици от времето на Първото и Второто българско царство – 6; Светии и мъченици по време на османското владичество (XIV-XIX в.)

58. **Скални отшелници** / с. 1086 (158)

59. **Светии и мъченици от времето на Първото и Второто българско царство** / с. 1089 (16)

60. **Светии и мъченици по време на османското владичество** / с. 1089 (62; Мъченици от Ивайловградско – 1)

61. **Скално отшелничество и исихазъм** / с. 1090 (76); Исихастите от Сотирския манастир – 1; Пещерни исихасти от Юскуп – 2; Исихасти от Седларевския манастир – 0; Исихастите от Граматиково – 1; Исихастите от Воден, Исихастите от Голямо Буково – 5; Пещерните исихасти от Манастир дере – 16; Подвижници от Преображенски манастир – 12; Подвижници от Троянски манастир – 6; Подвижници от различни скитове – 0; Подвижници от скита „Св. Никола" – 0; Подвижници от скита „Св. Иоан Предтеча" – 15; Подвижници от Бачковски манастир – 12)

62. **Католически енории в България** / с. 1093 (21)

63. **Титулярни римокатолически епархии в България** / с. 1093 (7) Архиепископии – 5; Епископии – 14; Преподаватели и възпитаници, Перфекти, (ректори) – 4; Преподаватели – 3; Възпитаници – 4)

64. **Религиозен печат в България** (*по азбучен ред на заглавията*) / с. 1094 (202) (А – 11; Б – 24; В – 19; Г – 5; Д – 23; Е – 25; Ж – 1; З – 4; И – 4; К – 7; Л – 14; Н – 10; О – 2; П – 22; С – 2; Т – 2; У – 1; Х – 26; Ц – 12; Единични листове: В – 2; И – 1; П – 2; С – 1; Т – 2; Х – 3)

65. **Официални църковни празници в България** / с. 1097 (20)

VI. V. **МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА** / с. 1097

Епархии (1878-1912) / с. 1097 (16)

Архиепископи / с. 1097 (5)

Манастири и църкви по епархии / с. 1098 (Американско-Канадска – 1; Брегалнишка: А – 4; Б – 1; В – 8; Г – 9; Д – 3; Е – 7; З – 2; И – 8; Й – 6; К – 3; М – 5; Н – 12; П – 4; Р – 1; С – 2; Т – 6; У – 10; Дебърско-Кичевска: А – 20; Б – 16; В – 14; Г – 18; Д – 7; Е – 2; И – 9; Й – 1; К – 12; Л – 1; М – 7; Н – 40; О – 1; П – 20; Р – 3; С – 6; Т – 1; У – 9)

VI. VI. **АПОСТОЛИЧЕСКИ НУНЦИИ И ДРУГИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА СВ. ПРЕСТОЛ В БЪЛГАРИЯ** / с. 1100 (29)

VI. VII. **ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ В БЪЛГАРИЯ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО** (1887-2021) / с. 1101 (11)

VI. VIII. **ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ ПО ОБЛАСТИ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО** (2001-2011-2021) / с. 1101 (29)

VI. IX. **ЕПАРХИИ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО ПОД ВЪРХОВЕНСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ (1878-1912)** / с. 1102 (16)

VI. X. **ПРЕДСТОЯТЕЛИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦЪРКОВНО ПОДВОРИЕ В МОСКВА** / с. 1102 (14)

VI. XI. **РЕЛИГИОЗНИ ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯ В БЪЛГАРИЯ – регистрирани от Министерския съвет до август 2002** / с. 1102 (30)

VI. XII. **КАТЕДРАЛНИТЕ ХРАМОВЕ В БЪЛГАРИЯ** (*в хронологичен ред*) / с. 1103 (25) От всички тях към момента изпълняват функции на катедрални храмове – 7; След Освобождението – 12)

VI. XIII. **КАТЕДРАЛНИ ХРАМОВЕ ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ** / с. 1104 (2)

XIV. **ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКВИ В СВЕТА** / с. 1104 (Поместни автокефални православни църкви – 15; Автономни православни църкви – 4)

VI. XV. **КАЛЕНДАР НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКОВНИ ПРАЗНИЦИ** (2019 [актуализирано за 2022. – *Бел. ред.*]) / с. 1104 (366) (Януари – 31; Февруари – 29; Март – 31; Април – 30; Май – 31; Юни – 30; Юли – 31; Август – 31; Септември – 30; Октомври – 31; Ноември – 30; Декември – 31)

VI. XVI. **КРАТКА ХРОНОЛОГИЯ НА ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ – разпространение и развитие на Християнството по света** / с. 1112 (25)

VII. II. СИНОПТИЧНА КАРТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* ПО СТРАНИЦИ

Ресурсът разкрива по **букви** от **А** до **Я** (1) видовете статии, публикувани в труда: **Събития и явления** (2); **Топоси** (3); **Лица** (4); **Понятия** (5); **Издания** (6). *Тук* се наблюдават и **препратките** (7).

Навсякъде в приведената таблица формата на отражение на статийния материал в *Енциклопедията* е еднообразна: чрез изписана в **bold** арабска цифра се изброява **количеството публикации от съответната група** (2-6) и **препратките** (7) в пределите на всяка конкретна страница от труда (с. 27-958) и след коса черта (/) се фиксира самата тази страница.

Когато в *Енциклопедията* се срещат статии, посветени на именувани на светци дни от църковния календар (например: **Антоновден**, **Димитровден**), те са отнесени към статиите за понятия, защото съдържанието им е посветено на основни понятия, свързани с религиозния култ. Точно за *тези* случаи е въведен и **допълнителен модул** за наблюдаване на публикациите: те се посочват и в директорията, определена за лица, защото статиите се отнасят едновременно и за съответни **исторически и / или Библейски личности** (например: **Св. Антоний**, **Св. Димитър**).

Тук **системологично** са **фрагментирани** съдържащите се в **буквения корпус** на *Енциклопедията* (с. 27-958) **общо 91 658 информационни реалии**: **90 събития и явления**; **2 434 топоси**; **4 880 лица**; **794 понятия**; **136 издания**, свързани в пределите на хипертекста ѝ чрез **857 препратки**.

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
А	**1** / с. 70; **1** / с. 86;	**1** / с. 38; **2** / с. 36; **1** / с. 38; **1** / с. 39; **1** / с. 39-40; **1** / с. 40; **2** / с. 40-41; **1** / с. 46-47; **1** / с. 47-49; **1** / с. 70; **1** / с. 74-75; **2** / с. 75; **1** / с. 81; **1** / с. 87; **1** / с. 87-88; **2** / с. 36; **1** / с. 40; **1** / с. 67;	**4** / с. 28; **7** / с. 29; **1** / с. 29-30; **5** / с. 30; **2** / с. 31; **1** / с. 31-32; **4** / с. 32; **1** / с. 32-33; **5** / с. 33; **6** / с. 34**; 1** / с. 34-35; **5** / с. 35; **1** / с. 35-36; **3** / с. 36; **1** / с. 37; **1** / с. 37-38; **4** / с. 38; **1** / с. 38-39; **2** / с. 40; **4** / с. 41; **1** / с. 41-42; **6** / с. 42; **9** / с. 43; **1** / с. 43-44; **2** / с. 44; **1** / с. 44-45; **2** / с. 45; **1** / с. 45-46; **5** / с. 46; **2** / с. 47; **2** / с. 49; **4** / с. 50; **4** / с. 51; **1** / с. 51-52; **15** / с. 52; **5** / с. 53; **12** / с. 54; **1** / с. 54-55; **5** / с. 55; **1** / с. 55-56; **3** / с. 56; **1** / с. 56-57; **10** / с. 57; **1** / с. 57-58; **6** / с. 58; **11** / с. 59; **10** / с. 60; **11** / с. 60-61; **2** / с. 61; **1** / с. 61-62; **4** / с. 62; **1** / с. 62-63; **2** / с. 63; **1** / с. 63-64; **5** / с. 64; **1** / с. 64-65; **4** / с. 65; **1** / с. 65-66; **3** / с. 66; **4** / с. 67; **1** / с. 67-68; **10** / с. 68; **1** / с. 68-69; **5** / с. 69; **1** / с. 69-70; ***1*** / с. 70; **5** / с. 72; **2** / с. 73; **1** / с. 75-76; **6** / с. 76; **4** / с. 77; **1** / с. 77-78; **9** / с. 78; **1** / с. 78-79; **4** / с. 79; **3** / с. 79-80; **1** / с. 80; **4** / с. 82; **20** / с. 83; **1** / с. 83-84; **10** / с. 84; **14** / с. 85; **3** / с. 86; **3** / с. 88;	**3** / с. 28; **1** / с. 33; **1** / с. 33-34; **1** / с. 34; **1** / с. 36; **3** / с. 37; **1** / с. 38; **1** / с. 39; **1** / с. 40; **2** / с. 46; **1** / с. 47; **1** / с. 49; **1** / с. 49-50; **5** / с. 51; **1** / с. 53; **1** / с. 53-54; **1** / с. 54; **1** / с. 58; **1** / с. 59-60; **1** / с. 63; **4** / с. 67; **4** / с. 70; **1** / с. 70-71; **4** / с. 71; **1** / с. 71-72; **2** / с. 72; **3** / с. 73; **1** / с. 73-74; **1** / с. 74; **2** / с. 76; **2** / с. 77; **9** / с. 80; **5** / с. 81; **1** / с. 81-82; **3** / с. 82; **1** / с. 85-86; **2** / с. 86; **1** / с. 86-87; **3** / с. 87;	**1** / с. 27; **2** / с. 27-28; **1** / с. 73; **1** / с. 81; **1** / с. 82;	**3** / с. 28; **1** / с. 29; **1** / с. 32; **1** / с. 33; **1** / с. 36; **1** / с. 37; **1** / с. 40; **1** / с. 41; **2** / с. 42; **1** / с. 43; **1** / с. 51; **1** / с. 53; **2** / с. 58; **1** / с. 59; **1** / с. 63; **3** / с. 64; **1** / с. 66; **1** / с. 67; **1** / с. 68; **1** / с. 69; **1** / с. 71; **1** / с. 72; **1** / с. 73; **4** / с. 74; **1** / с. 76; **1** / с. 77; **2** / с. 81; **2** / с. 82; **2** / с. 84;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
Б	**1** / с. 93; **2** / с. 111; **1** / с. 112; **1** / с. 135;	**3** / с. 89; **1** / с. 90; **1** / с. 94; **1** / с. 94-95; **1** / с. 95; **3** / с. 96; **2** / с. 97; **1** / с. 97-98; **1** / с. 98-100; **1** / с. 100; **1** / с. 101; **1** / с. 102; **1** / с. 103; **1** / с. 103-104; **1** / с. 104-105; **2** / с. 108; **1** / с. 109; **1** / с. 109-110; **1** / с. 110; **1** / с. 112-113; **1** / с. 123; **1** / с. 128; **2** / с. 129; **1** / с. 130; **1** / с. 131-132; **2** / с. 133; **1** / с. 134; **4** / с. 138; **1** / с. 138-140; **1** / с. 140-141; **1** / с. 143; **2** / с. 143-146; **1** / с. 146; **1** / с. 146-147; **1** / с. 147-150; **3** / с. 150; **3** / с. 151; **1** / с. 151-152; **3** / с. 152; **1** / с. 153-154; **2** / с. 154; **1** / с. 154-155; 5 / с. 155; **3** / с. 156;	**1** / с. 88; **2** / с. 89; **1** / с. 89-90; **4** / с. 90; **1** / с. 91; **1** / с. 91-92; **6** / с. 92; **1** / с. 92-93; **6** / с. 93; **8** / с. 94; **2** / с. 95; **1** / с. 95-96; **2** / с. 96; **2** / с. 98; **3** / с. 100; **6** / с. 101; **1** / с. 101-102; **2** / с. 103; **8** / с. 104; **10** / с. 105; **1** / с. 106; **1** / с. 108; **4** / с. 109; **1** / с. 110; **7** / с. 112; **6** / с. 113; **1** / с. 113-114; **1** / с. 114; **2** / с. 115; **4** / с. 121; **1** / с. 121-122; **9** / с. 122; **1** / с. 122-123; **6** / с. 123; **1** / с. 123-124; **5** / с. 124; **1** / с. 124-125; **1** / с. 125; **1** / с. 125-126; **1** / с. 126; **1** / с. 126-127; **3** / с. 127; **1** / с. 127-128; **6** / с. 128; **4** / с. 130; **5** / с. 132; **5** / с. 133; **1** / с. 133-134; **7** / с. 134; **1** / с. 135; **1** / с. 138; **1** / с. 155-156;	**2** / с. 88; **1** / с. 90; **1** / с. 93-94; **3** / с. 95; **1** / с. 96; **1** / с. 98; **3** / с. 100; **1** / с. 101; **1** / с. 102; **6** / с. 106; **2** / с. 110; **1** / с. 111; **3** / с. 112; **3** / с. 113; **2** / с. 114; **1** / с. 114-115; **1** / с. 115; **2** / с. 116; **1** / с. 116-117; **3** / с. 117; **1** / с. 118; **1** / с. 118-119; **1** / с. 119-120; ***1*** / с. 120; **1** / с. 120; **1** / с. 120-121; **1** / с. 121; **1** / с. 122; **1** / с. 127; **3** / с. 131; **1** / с. 132; **1** / с. 133; **1** / с. 135-136; **1** / с. 136-138; **1** / с. 141-143; **2** / с. 150-151; **3** / с. 152; **3** / с. 154;	**1** / с. 94; **2** / с. 100; **1** / с. 103; **1** / с. 104; **1** / с. 105-106; **5** / с. 106; **1** / с. 107; **1** / с. 107-108; **1** / с. 110; **1** / с. 110-111; **1** / с. 111; **1** / с. 111-112; **2** / с. 116; **1** / с. 117-118; **1** / с. 123; **1** / с. 124; **1** / с. 129-130; **4** / с. 130; **1** / с. 130-131; **1** / с. 131; **1** / с. 152;	**1** / с. 89; **1** / с. 90; **5** / с. 92; **1** / с. 95; **1** / с. 98; **1** / с. 108; **2** / с. 111; **1** / с. 112; **1** / с. 115-116; **3** / с. 117; **6** / с. 121; **1** / с. 122; **1** / с. 123; **2** / с. 124; **1** / с. 126; **1** / с. 127; **2** / с. 130; **1** / с. 131; **1** / с. 134; **1** / с. 135; **1** / с. 138; **1** / с. 141; **1** / с. 143; **2** / с. 151; **2** / с. 156;
В	**1** / с. 162; **1** / с. 170; **1** / с. 171; **1** / с. 172; **1** / с. 199;	**1** / с. 157-158; **3** / с. 161; **2** / с. 162; **1** / с. 168; **1** / с. 169; **1** / с. 169-170; **1** / с. 176; **2** / с. 179; **1** / с. 180; **1** / с. 181; **1** / с. 182; **2** / с. 183; **1** / с. 184; **1** / с. 187; **1** / с. 188; **1** / с. 189-190; **1** / с. 190; **1** / с. 191; **1** / с. 191-192; **7** / с. 193; 4 / с. 196; **2** / с. 197; **13** / с. 198; **3** / с. 202;	**3** / с. 157; **9** / с. 158; **5** / с. 159; **1** / с. 159-160; **4** / с. 160; **1** / с. 160-161; **6** / с. 162; **19** / с. 163; **15** / с. 164; **15** / с. 165; **6** / с. 166; **1** / с. 166-167; **5** / с. 167; **4** / с. 168; **5** / с. 169; **1** / с. 170; **4** / с. 173; **1** / с. 174; **7** / с. 175; **7** / с. 176; **9** / с. 177; **7** / с. 178; **2** / с. 180; **3** / с. 181; **8** / с. 182; **10** / с. 183; **10** / с. 184; **2** / с. 185; **1** / с. 185-186; **3** / с. 186; **1** / с. 187; **3** / с. 188; **7** / с. 189; **2** / с. 195; **17** / с. 200; **12** / с. 201; **6** / с. 202;	**1** / с. 160; **3** / с. 168; **1** / с. 168-169; **2** / с. 170; **1** / с. 170-171; **2** / с. 171; **3** / с. 172; **1** / с. 172-173; **2** / с. 173; **1** / с. 173-174; **2** / с. 174; **6** / с. 178; **2** / с. 179; **3** / с. 180; **2** / с. 182; **2** / с. 184; **1** / с. 186; **1** / с. 187; **2** / с. 188; **2** / с. 190; **1** / с. 191; **6** / с. 192; **7** / с. 189; **1** / с. 192-193; **7** / с. 194; **7** / с. 195; **2** / с. 196; **3** / с. 197; **1** / с. 201;	**1** / с. 159;	**2** / с. 160; **2** / с. 162; **1** / с. 167; **1** / с. 168; **1** / с. 169; **2** / с. 170; **1** / с. 171; **1** / с. 172; **2** / с. 173; **1** / с. 174; **2** / с. 178; **1** / с. 180; **1** / с. 181; **2** / с. 182; **3** / с. 183; **1** / с. 184; **1** / с. 185; **2** / с. 186; **1** / с. 188; **3** / с. 189; **1** / с. 191; **1** / с. 194; **2** / с. 195; **1** / с. 196; **1** / с. 197; **1** / с. 198; **1** / с. 201; **1** / с. 202;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
Г	**1** / с. 221; **1** / с. 226;	**1** / с. 208; **1** / с. 222; **1** / с. 223-224; **2** / с. 225; **4** / с. 227; **3** / с. 228; **2** / с. 229; **1** / с. 238; **1** / с. 239;	**11** / с. 203; **10** / с. 204; **2** / с. 205; **9** / с. 206; **11** / с. 207; **7** / с. 208; **7** / с. 209; **14** / с. 210; **18** / с. 211; **18** / с. 212; **20** / с. 213; **9** / с. 214; **10** / с. 215; **14** / с. 216; **16** / с. 217; **18** / с. 218; **8** / с. 219; **1** / с. 219-220; **8** / с. 220; **10** / с. 221; **1** / с. 221-222; **4** / с. 222; **7** / с. 223; **2** / с. 224; **4** / с. 225; **3** / с. 226**; 1** / с.227**; 3** / с. 228; **2** / с. 229; **11** / с. 230; **8** / с. 231; **6** / с. 232; **1** / с. 232-233; **5** / с. 233; **3** / с. 234; **5** / с. 235; **4** / с. 236; **7** / с. 237; **11** / с. 238; **4** / с. 239; **8** / с. 240; **2** / с. 241; **1** / с. 241-242; **5** / с. 242;	**1** / с. 205; **1** / с. 207; **1** / с. 208; **1** / с. 222; **2** / с. 225; **2** / с. 226; **1** / с. 228; **2** / с. 230; **1** / с. 236-237; **1** / с. 237; **2** / с. 239;		**2** / с. 203; **1** / с. 204; **1** / с. 206; **1** / с. 207; **1** / с. 209; **1** / с. 210; **1** / с. 211; **5** / с. 214; **4** / с. 215; **2** / с. 216; **1** / с. 217; **1** / с. 220; **1** / с. 223; **4** / с. 225; **2** / с. 227; **2** / с. 228; **3** / с. 230; **1** / с. 232; **1** / с. 233; **5** / с. 234; **1** / с. 236; **1** / с. 239; **1** / с. 240; **1** / с. 241;
Д	**1** / с. 248; **1** / с. 258;	**4** / с. 242; **3** / с. 249; **1** / с. 252; **1** / с. 253; **1** / с. 254; **1** / с. 267; **1** / с. 269; **3** / с. 271; **2** / с. 272; **1** / с. 273; **1** / с. 275; **1** / с. 277; **2** / с. 278; **1** / с. 281; **1** / с. 283;	**5** / с. 242; **13** / с. 243; **2** / с. 244; **12** / с. 242; **11** / с. 246; **6** / с. 247; **2** / с. 248; **1** / с. 249; **9** / с. 250; **9** / с. 251; **6** / с. 252; **9** / с. 253; **7** / с. 254; **16** / с. 255; **7** / с. 256; **12** / с. 257; **11** / с. 258; **19** / с. 259; **20** / с. 260; **11** / с. 261; **17** / с. 262; **6** / с. 263; **1** / с. 263-264; **16** / с. 264; **13** / с. 265; **9** / с. 265; **1** / с. 267; **8** / с. 268; **7** / с. 269; **3** / с. 270; **9** / с. 271; **5** / с. 272; **8** / с. 273; **6** / с. 274; **6** / с. 275; **12** / с. 276; **8** / с. 277; **1** / с. 277-278; **3** / с. 278; **6** / с. 279; **2** / с. 283; **1** / с. 283-284; **1** / с. 284; **2** / с. 285; **5** / с. 286;	**5** / с. 244; **1** / с. 246; **2** / с. 247; **1** / с. 248; **2** / с. 249; **2** / с. 250; **1** / с. 250-251; **2** / с. 251; **5** / с. 252; **1** / с. 265; **1** / с. 265-266; **1** / с. 267; **1** / с. 269; **4** / с. 270; **1** / с. 272; **1** / с. 273; **1** / с. 275; **1** / с. 278; **1** / с. 280; **1** / с. 281; **5** / с. 282; **1** / с. 283; **1** / с. 284; **3** / с. 285; **1** / с. 286;	**1** / с. 275; **1** / с. 276; **1** / с. 277; **1** / с. 279; **7** / с. 280; **6** / с. 281; **6** / с. 282; **1** / с. 283;	**5** / с. 242; **1** / с. 242; **1** / с. 245; **4** / с. 247; **2** / с. 248; **1** / с. 249; **1** / с. 250; **1** / с. 251; **3** / с. 252; **6** / с. 253; **1** / с. 254; **2** / с. 256; **6** / с. 257; **4** / с. 258; **2** / с. 261; **2** / с. 262; **2** / с. 263; **1** / с. 264; **1** / с. 267; **4** / с. 268; **2** / с. 271; **3** / с. 272; **2** / с. 272; **1** / с. 277; **2** / с. 278; **2** / с. 279; **1** / с. 280; **1** / с. 281; **1** / с. 282; **2** / с. 285;
Е		**2** / с. 287; **1** / с. 292; **1** / с. 294; **1** / с. 295-296; **1** / с. 296; **1** / с. 297; **3** / с. 298; **1** / с. 299; **1** / с. 303; **1** / с. 304;	**6** / с. 288; **6** / с. 289; **5** / с. 290; **6** / с. 291; **3** / с. 292; **1** / с. 293; **5** / с. 295; **3** / с. 296; **8** / с. 297; **3** / с. 299; **1** / с. 300; **3** / с. 301; **1** / с. 301-302; **4** / с. 302; **2** / с. 303; **3** / с. 304;	**1** / с. 286; **3** / с. 286; **1** / с. 288; **1** / с. 291; **2** / с. 292; **5** / с. 293; **6** / с. 294; **3** / с. 295; **1** / с. 296; **1** / с. 298; **1** / с. 299; **4** / с. 300; **3** / с. 301; **4** / с. 302; **3** / с. 303; **2** / с. 304;	**2** / с. 297;	**1** / с. 288; **2** / с. 289; **1** / с. 291; **1** / с. 294; **2** / с. 295; **1** / с. 297; **1** / с. 302; **1** / с. 304;
Ж		**1** / с. 304; **1** / с. 306; **1** / с. 307;	**2** / с. 304; **6** / с. 305; **5** / с. 306; **4** / с. 307;	**2** / с. 306; **3** / с. 307;	**1** / с. 305;	**1** / с. 305; **1** / с. 306; **1** / с. 307;
З		**2** / с. 307; **3** / с. 313; **1** / с. 315; **1** / с. 316; **1** / с. 318-319;	**4** / с. 308; **5** / с. 307; **13** / с. 310; **15** / с. 311; **9** / с. 312; **2** / с. 313; **4** / с. 314; **10** / с. 315; **3** / с. 316; **1** / с. 316-317; **3** / с. 317; **1** / с. 317-318; **3** / с. 320;	**1** / с. 308; **1** / с. 309; **1** / с. 310; **1** / с. 312; **1** / с. 315; **1** / с. 316; **1** / с. 317;	**1** / с. 316; **1** / с. 317; **1** / с. 318; **4** / с. 320;	**1** / с. 308; **4** / с. 310; **2** / с. 312; **1** / с. 313; **1** / с. 314; **2** / с. 316;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
И	**1** / с. 336; / с. 339; **2** / с. 345; **1** / с. 352-353; **1** / с. 353-354;	**1** / с. 321; **1** / с. 330-331; **1** / с. 334; 1 / с. 344; **1** / с. 347; **2** / с. 349;	**14** / с. 321; **16** / с. 322; **18** / с. 323; **4** / с. 324; **5** / с. 325; **13** / с. 326; **13** / с. 327; **15** / с. 328; **15** / с. 329; **6** / с. 330; **9** / с. 331; **1** / с. 331-332; **7** / с. 332; **1** / с. 332-333; **4** / с. 333; **1** / с. 333-334; 4 / с. 334; **14** / с. 337; **12** / с. 338; **5** / с. 339; 4 / с. 340; **1** / с. 341; **2** / с. 341-342; **1** / с. 342; **1** / с. 342-343; **11** / с. 343; **12** / с. 344; **3** / с. 345; **11** / с. 346; **2** / с. 347; **1** / с. 347-348; **3** / с. 348; **1** / с. 348-349; **1** / с. 349; **5** / с. 350; **9** / с. 351; **1** / с. 352; **1** / с. 354;	**1** / с. 324; **1** / с. 330; 4 / с. 334; **6** / с. 335; **2** / с. 336; **2** / с. 339; 3 / с. 347; **1** / с. 349; **1** / с. 350; **1** / с. 351; **1** / с. 353;	**2** / с. 350; **3** / с. 354;	**4** / с. 325; **3** / с. 326; **1** / с. 327; **2** / с. 328; **2** / с. 329; **1** / с. 330; **1** / с. 331; **1** / с. 335; **1** / с. 336; **1** / с. 340; **2** / с. 343; **1** / с. 346; **1** / с. 347; **2** / с. 350; **1** / с. 353; **1** / с. 354;
Й		**1** / с. 355; **1** / с. 356; **1** / с. 356-357;	**10** / с. 355; **6** / с. 356; **8** / с. 357; **9** / с. 358; **16** / с. 359; **13** / с. 360; **5** / с. 361; **5** / с. 362; **4** / с. 363; **8** / с. 364; **5** / с. 365; **3** / с. 366; **17** / с. 367; **10** / с. 368; **8** / с. 369; **9** / с. 370; **9** / с. 371; **10** / с. 372; **15** / с. 373; **2** / с. 374; **3** / с. 375; **4** / с. 376; **1** / с. 376-377; **4** / с. 377; **3** / с. 378; **7** / с. 379;	**2** / с. 355; **1** / с. 370;		**1** / с. 355; **1** / с. 356; **2** / с. 358; **1** / с. 364; **1** / с. 366; **2** / с. 367; **1** / с. 369; **4** / с. 371; **1** / с. 372; **1** / с. 375; **1** / с. 376; **1** / с. 377; **2** / с. 378; **1** / с. 379;
К	**1** / с. 412;	**2** / с. 380; **4** / с. 384; **1** / с. 386; **1** / с. 387; **1** / с. 390; **1** / с. 391-392; **2** / с. 394; **2** / с. 398; **1** / с. 398-399; **2** / с. 399; **1** / с. 401; **3** / с. 402; **1** / с. 403; **2** / с. 411; **4** / с. 416; **2** / с. 417; **1** / с. 418; **1** / с. 420; **1** / с. 422; **4** / с. 423; **1** / с. 424; **3** / с. 431; **1** / с. 432; **1** / с. 435; **2** / с. 436; **2** / с. 440; **3** / с. 441; **1** / с. 442; **2** / с. 443; **1** / с. 443-444; **1** / с. 444; 2 / с. 445;	**1** / с. 379; **5** / с. 380; **7** / с. 381; **7** / с. 382; **7** / с. 383; **1** / с. 384-385; **1** / с. 385; 12 / с. 386; **6** / с. 387; **4** / с. 388; **7** / с. 389; **9** / с. 390; **7** / с. 391; **1** / с. 392; **6** / с. 393; **1** / с. 394; **10** / с. 400; **5** / с. 401; **5** / с. 402; **5** / с. 403; **15** / с. 404; **4** / с. 405; **1** / с. 405-406; **3** / с. 406; **4** / с. 407; **1** / с. 407-408; **4** / с. 408; **11** / с. 409; **10** / с. 410; **8** / с. 411; **5** / с. 412; **2** / с. 413; **1** / с. 413-414; **2** / с. 414; **1** / с. 414-415; **1** / с. 415-416; **1** / с. 416; **5** / с. 417; **8** / с. 418; 10 / с. 419; **7** / с. 420; **1** / с. 420-421; **10** / с. 421; **10** / с. 422; **5** / с. 424; **10** / с. 425; **3** / с. 426; **2** / с. 427; **15** / с. 428; **6** / с. 429; **8** / с. 430; **10** / с. 431; **10** / с. 432; **19** / с. 433; **14** / с. 434; **8** / с. 435; **6** / с. 436; **4** / с. 437; **10** / с. 438; **11** / с. 439; **4** / с. 440; **2** / с. 441; **4** / с. 442; **9** / с. 443; **2** / с. 444; **4** / с. 445;	**1** / с. 380; **2** / с. 381; **1** / с. 387; **5** / с. 388; **1** / с. 389; **1** / с. 391; **1** / с. 392; **2** / с. 393; **2** / с. 394; **1** / с. 394-397; **2** / с. 398; **1** / с. 400; **3** / с. 412; **2** / с. 416; **3** / с. 417; **2** / с. 422; **2** / с. 423; **2** / с. 424; **1** / с. 431; **3** / с. 432; **1** / с. 435; **1** / с. 436; **2** / с. 437; **2** / с. 438; **1** / с. 440; **2** / с. 441; **1** / с. 442;	**1** / с. 437; **1** / с. 440; **1** / с. 444; **1** / с. 445;	**3** / с. 380; **1** / с. 381; **5** / с. 389; **2** / с. 390; **2** / с. 393; **1** / с. 394; **3** / с. 398; **1** / с. 400; **1** / с. 403; **1** / с. 406; **1** / с. 407; **3** / с. 409; **1** / с. 411; **1** / с. 412; **1** / с. 413; **2** / с. 416; **1** / с. 417; **1** / с. 419; **1** / с. 420; **3** / с. 422; **3** / с. 425; **1** / с. 429; **3** / с. 430; **3** / с. 431; **2** / с. 434; **1** / с. 435; **1** / с. 436; **2** / с. 437; **2** / с. 438; **4** / с. 439; **1** / с. 440; **1** / с. 441; **4** / с. 442; **1** / с. 443; **2** / с. 445;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
Л		**1** / с. 446; **1** / с. 449; **1** / с. 451-452; **1** / с. 452; **3** / с. 453; **1** / с. 456; **2** / с. 457;	**10** / с. 446; **1** / с. 446-447; **8** / с. 447; **8** / с. 448; **5** / с. 449; **6** / с. 450; **2** / с. 453; **8** / с. 454; **6** / с. 455; **1** / с. 455-456; **3** / с. 456; **1** / с. 457;	**1** / с. 448; **1** / с. 449; **2** / с. 450; **1** / с. 450-451; **1** / с. 451; **1** / с. 453; **1** / с. 454;	**1** / с. 449; **2** / с. 452;	**2** / с. 446; **3** / с. 447; **2** / с. 448; **1** / с. 450; **1** / с. 453; **1** / с. 454; **2** / с. 455; **1** / с. 456; **1** / с. 457;
М	**1** / с. 465; **1** / с. 477;	**2** / с. 458; **1** / с. 461; **1** / с. 462; **2** / с. 466; **1** / с. 466-467; **4** / с. 467; **1** / с. 468; **1** / с. 475; **3** / с. 479; **5** / с. 482; **4** / с. 486; **2** / с. 490; **1** / с. 500; **1** / с. 503; **3** / с. 504; **2** / с. 505;	**4** / с. 458; **10** / с. 459; **11** / с. 460; **3** / с. 461; **4** / с. 463; **5** / с. 464; **1** / с. 464-465; **7** / с. 465; **3** / с. 466; **10** / с. 468; **13** / с. 469; **10** / с. 470; **16** / с. 471; **17** / с. 472; **9** / с. 473; **14** / с. 474; **8** / с. 475; **9** / с. 476; **9** / с. 477; **91** / с. 478; **6** / с. 479; **9** / с. 480; **2** / с. 481; **2** / с. 482; **2** / с. 483; **2** / с. 484; **1** / с. 484-485; **4** / с. 485; **3** / с. 486; **12** / с. 487; **10** / с. 488; **4** / с. 489; **7** / с. 490; **9** / с. 491; **9** / с. 492; **18** / с. 493; **3** / с. 494; **4** / с. 495; **1** / с. 495-496; **3** / с. 496; **4** / с. 497; **6** / с. 498; **9** / с. 499; **9** / с. 500; **6** / с. 501; **1** / с. 502; **3** / с. 503; **4** / с. 504; **1** / с. 505; **1** / с. 506;	**2** / с. 458; **1** / с. 461-462; **1** / с. 462-463; **1** / с. 467-468; **1** / с. 468; **1** / с. 475; **2** / с. 476; **1** / с. 477; **2** / с. 479; **1** / с. 482; **3** / с. 483; **1** / с. 486; **1** / с. 487; **2** / с. 488; **1** / с. 489; **1** / с. 490; **1** / с. 491; **1** / с. 491-492; **1** / с. 492; **2** / с. 501; **4** / с. 502; **2** / с. 503; 4 / с. 505;	**1** / с. 466; **1** / с. 471; **1** / с. 483; **2** / с. 502; **1** / с. 503;	**3** / с. 458; **4** / с. 459; **1** / с. 460; **1** / с. 464; **1** / с. 465; **2** / с. 466; **1** / с. 468; **2** / с. 472; **3** / с. 478; **1** / с. 480; **1** / с. 481; **3** / с. 482; **2** / с. 483; **1** / с. 484; **2** / с. 487; **1** / с. 488; **1** / с. 489; **1** / с. 490; **1** / с. 491; **1** / с. 497; **2** / с. 498; **2** / с. 499; **2** / с. 500; **3** / с. 501; **1** / с. 502; **5** / с. 503; **1** / с. 506;
Н	**8** / с. 513; **1** / с. 520;	**1** / с. 507; **1** / с. 509; **1** / с. 510; **1** / с. 510-511; **4** / с. 511; **8** / с. 512; **1** / с. 535; 2 / с. 536; **2** / с. 537;	**7** / с. 506; **2** / с. 507; **1** / с. 507-508; **6** / с. 508; **4** / с. 509; **3** / с. 510; **3** / с. 511; **6** / с. 513; **13** / с. 514; **14** / с. 515; **15** / с. 516; **7** / с. 517; **1** / с. 518; **1** / с. 518-519; **2** / с. 519; **3** / с. 520; **4** / с. 521; **17** / с. 522; **8** / с. 523; **1** / с. 523-524; **4** / с. 524; **11** / с. 525; **9** / с. 526; **1** / с. 526-527; **11** / с. 527; **20** / с. 528; **20** / с. 529; **9** / с. 530; **7** / с. 531; **14** / с. 532; **14** / с. 533; **10** / с. 534; **5** / с. 535; **3** / с. 536; **3** / с. 537;	**1** / с. 506; **2** / с. 507; **4** / с. 509; **1** / с. 516; **5** / с. 521; **1** / с. 534; **1** / с. 535; **4** / с. 536;	**1** / с. 535; **1** / с. 537;	**7** / с. 506; **2** / с. 507; **3** / с. 509; **1** / с. 511; **1** / с. 513; **3** / с. 514; **2** / с. 515; **2** / с. 522; **2** / с. 526; **1** / с. 529; **2** / с. 530; **2** / с. 532; **2** / с. 533; **2** / с. 534; **4** / с. 535; **1** / с. 537;
О	**1** / с. 542-543; **1** / с. 544;	**3** / с. 537; **4** / с. 539; **1** / с. 540; **1** / с. 543; 4 / с. 544; **3** / с. 546; **2** / с. 547;	**3** / с. 538; **1** / с. 539; **1** / с. 540; **3** / с. 541; **1** / с. 541-542; **1** / с. 543; **2** / с. 545;	**1** / с. 538; **3** / с. 540; **2** / с. 541; **1** / с. 542; **3** / с. 543; **3** / с. 545; **2** / с. 546;	**2** / с. 540; **2** / с. 547;	**1** / с. 538; **1** / с. 540; **1** / с. 543; **4** / с. 545; **3** / с. 547;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
П	**2** / с. 555; **3** / с. 565; **2** / с. 572; **2** / с. 591; **2** / с. 593; 1 / с. 595-596; 4 / с. 622; **2** / с. 626; **1** / с. 628-629; **1** / с. 632; **1** / с. 633-644; **6** / с. 636;	**1** / с. 551; **1** / с. 563; **1** / с. 564; **1** / с. 565-566; **1** / с. 566-567; **2** / с. 567; **2** / с. 571; **1** / с. 575; **1** / с. 576; **1** / с. 578; **1** / с. 583; **1** / с. 586; **2** / с. 587; **1** / с. 587-588; **1** / с. 588-589; **1** / с. 589; **1** / с. 590; **3** / с. 591; **1** / с. 591-592; **3** / с. 592; **1** / с. 595; **4** / с. 619; **5** / с. 620; **3** / с. 622; **1** / с. 622-623; **6** / с. 627; **3** / с. 629; **1** / с. 635;	**1** / с. 547-548; **3** / с. 548; **6** / с. 549; **3** / с. 550; **13** / с. 551; **5** / с. 552; **3** / с. 553; **1** / с. 553-554; 4 / с. 554; **9** / с. 555; **6** / с. 556; **6** / с. 557; **7** / с. 558; **11** / с. 559; **6** / с. 560; **9** / с. 561; **4** / с. 562; **7** / с. 563; **6** / с. 564; **8** / с. 567; **6** / с. 568; **1** / с. 569; **1** / с. 569-570; **10** / с. 570; **14** / с. 571; **5** / с. 572; **17** / с. 573; **13** / с. 574; **3** / с. 575; **13** / с. 576; **14** / с. 577; **6** / с. 578; **18** / с. 579; **13** / с. 580; **4** / с. 581; **4** / с. 582; **8** / с. 583; **7** / с. 584; **4** / с. 585; **7** / с. 586; **2** / с. 587; **2** / с. 590; **6** / с. 594; **1** / с. 595; 6 / с. 596; **10** / с. 597; **13** / с. 598; **5** / с. 599; **9** / с. 600; **12** / с. 601; **10** / с. 602; **11** / с. 603; **9** / с. 604; **1** / с. 604-605; 7 / с. 605; **9** / с. 606; **9** / с. 607; **6** / с. 608; **11** / с. 609; **14** / с. 610; **9** / с. 611; **11** / с. 612; **9** / с. 613; **5** / с. 614; **8** / с. 615; **9** / с. 616; **5** / с. 617; **4** / с. 621; **4** / с. 623; **3** / с. 624; **4** / с. 625; **6** / с. 626; **1** / с. 627; **2** / с. 628; **8** / с. 630; **1** / с. 630-631; **1** / с. 631; **1** / с. 632; **3** / с. 633; **1** / с. 634; **8** / с. 635; **2** / с. 636;	**1** / с. 550; **1** / с. 551; **3** / с. 554; **1** / с. 557; 2 / с. 558; **3** / с. 560; 4 / с. 561; **2** / с. 563; 4 / с. 565; **4** / с. 566; **1** / с. 567; **1** / с. 571; **2** / с. 572; **3** / с. 575; **2** / с. 585; **2** / с. 587; **3** / с. 590; **1** / с. 594; **3** / с. 595; **1** / с. 596; **5** / с. 617; **7** / с. 618; **2** / с. 620; **3** / с. 621; **2** / с. 623; **1** / с. 626; **1** / с. 627; **1** / с. 628; **4** / с. 629; **1** / с. 630; **7** / с. 631; **5** / с. 632; **5** / с. 633; **5** / с. 634; **1** / с. 634-635;	**1** / с. 554; **3** / с. 555; **1** / с. 564-565; **1** / с. 585; **1** / с. 635;	**3** / с. 549; **1** / с. 550; **1** / с. 551; **1** / с. 556; **1** / с. 557; **1** / с. 558; **2** / с. 560; **3** / с. 561; **2** / с. 563; **2** / с. 564; **1** / с. 565; **2** / с. 566; **1** / с. 567; **2** / с. 568; **2** / с. 570; **1** / с. 573; **2** / с. 574; **3** / с. 576; **1** / с. 577; **6** / с. 578; **1** / с. 581; **3** / с. 583; **2** / с. 585; **2** / с. 590; **2** / с. 594; **2** / с. 595; **2** / с. 596; **5** / с. 597; **1** / с. 598; **3** / с. 600; **2** / с. 602; **3** / с. 603; **1** / с. 604; **1** / с. 605; **1** / с. 606; **2** / с. 607; **1** / с. 608; **1** / с. 600; **1** / с. 610; **1** / с. 611; **1** / с. 613; **3** / с. 615; **1** / с. 616; **1** / с. 617; **1** / с. 619; **2** / с. 620; **1** / с. 621; **1** / с. 622; **2** / с. 624; **3** / с. 625; **4** / с. 626; **3** / с. 630; **3** / с. 633; **2** / с. 636;
Р	**1** / с. 653; **1** / с. 659;	**2** / с. 637; **1** / с. 638; **1** / с. 639; **4** / с. 644; **1** / с. 645; **1** / с. 647; **1** / с. 649; **4** / с. 651; **11** / с. 652; **81** / с. 653; **2** / с. 654; **1** / с. 656; **2** / с. 657; **2** / с. 658; **1** / с. 659;	**5** / с. 637; **9** / с. 638; **7** / с. 639; **2** / с. 641; **11** / с. 642; **5** / с. 643; **4** / с. 644; **10** / с. 645; **11** / с. 646; **3** / с. 648; **1** / с. 650; **1** / с. 650-651; **31** / с. 651; **41** / с. 654; **7** / с. 655; **6** / с. 656; **4** / с. 657; **4** / с. 658; **2** / с. 659;	**1** / с. 637; **1** / с. 639; **1** / с. 640-641; **3** / с. 641; **1** / с. 643; **1** / с. 645; **1** / с. 646; **4** / с. 647; **3** / с. 648; **21** / с. 649; **1** / с. 650; **1** / с. 656; **1** / с. 657; **2** / с. 660;	**2** / с. 638; **1** / с. 646; **1** / с. 649; **1** / с. 660;	**2** / с. 637; **1** / с. 639; **1** / с. 641; **3** / с. 642; **2** / с. 646; **2** / с. 647; **1** / с. 649; **2** / с. 650; **1** / с. 651; **4** / с. 652; **1** / с. 655; **3** / с. 656; **1** / с. 657; **2** / с. 659;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
C	**7** / с. 777; **1** / с. 813; **1** / с. 814; **2** / с. 838; **1** / с. 840; **1** / с. 843;	**1** / с. 663; **1** / с. 663-664; **2** / с. 664; **2** / с. 665; **11** / с. 667; **17** / с. 668; **19** / с. 669; **15** / с. 670; **11** / с. 671; **6** / с. 672; **10** / с. 673; **10** / с. 674; **8** / с. 675; **6** / с. 676; **1** / с. 676-677; **8** / с. 677; **14** / с. 678; **17** / с. 679; **11** / с. 680; **11** / с. 681; **15** / с. 682; **12** / с. 683; **10** / с. 684; **41** / с. 685; **5** / с. 686; **1** / с. 687; **1** / с. 687-688; **3** / с. 688; **1** / с. 688-689; **11** / с. 689; **19** / с. 690; **16** / с. 691; **8** / с. 692; **9** / с. 693; **4** / с. 694; **7** / с. 695; **11** / с. 696; **9** / с. 697; **9** / с. 698; **14** / с. 699; **11** / с. 700; **10** / с.701; **15** / с. 702; **14** / с. 703; **10** / с. 704; **8** / с. 705; **14** / с. 706; **11** / с. 708; **7** / с. 709; **9** / с. 710; **9** / с. 711; **14** / с. 712; **14** / с. 713; **13** / с. 714; **14** / с. 715; **11** / с. 716; **8** / с. 717; **8** / с. 718; **7** / с. 719; **11** / с. 720; **7** / с. 721; 14 / с. 722; **15** / с. 723; **13** / с. 724; **7** / с. 725; **15** / с. 726; **9** / с. 727; **5** / с. 728; **9** / с. 729; **7** / с. 730; **14** / с. 731; **14** / с. 732; **6** / с. 733; **8** / с. 734; **9** / с. 735; **12** / с. 736; **3** / с. 737; 4 / с. 738; **5** / с. 739; **3** / с. 741; **8** / с. 742; **9** / с. 743; **14** / с. 703; **4** / с. 744; 1 / с. 744-745; **7** / с. 745; **13** / с. 746; **10** / с. 747; 9 / с. 748; **13** / с. 749; **11** / с. 750; **8** / с. 751; **10** / с. 752; **7** / с. 753; **10** / с. 754; **67** / с. 755; **4** / с. 756; **12** / с. 757; **2** / с. 758; **2** / с. 759; **12** / с. 761; **1** / с. 761-762; 11 / с. 762; **8** / с. 763; **1** / с. 763-764; **8** / с. 764; **7** / с. 765;	**12** / с. 660; **12** / с. 661; **5** / с. 662; **4** / с. 664; **5** / с. 665; **4** / с. 666; **2** / с. 667; **1** / с. 680; **4** / с. 694; **1** / с. 695; **1** / с. 704-705; **1** / с. 705; **2** / с. 707; **1** / с. 708; **1** / с. 709; **1** / с. 710; **1** / с. 717; **3** / с. 719; **2** / с. 720; **1** / с. 728; **1** / с. 729; **2** / с. 730; **1** / с. 732; **2** / с. 733; **1** / с. 734; **3** / с. 737; **1** / с. 738; **4** / с. 739; **9** / с. 740; **4** / с. 741; **1** / с. 750; **1** / с. 751; **1** / с. 753; **1** / с. 754; **2** / с. 755; **2** / с. 756; 4 / с. 758; **1** / с. 758-759; **1** / с. 759-761; **1** / с. 764; **4** / с. 767; **3** / с. 768; **1** / с. 769-770; **1** / с. 772; **1** / с. 773; **3** / с. 774; **1** / с. 780; **1** / с. 782; **7** / с. 783; **7** / с. 785; **13** / с. 786; **4** / с. 787; **12** / с. 788; **2** / с. 789; **10** / с. 790; **1** / с. 790-791; 1 / с. 791; **6** / с. 792; **9** / с. 793; **4** / с. 794; **3** / с. 795; **2** / с. 796; **3** / с. 798; **9** / с. 799; **1** / с. 802; **4** / с. 803; **2** / с. 807; **5** / с. 810; **7** / с. 811; **8** / с. 812; **11** / с. 813; **12** / с. 815; **6** / с. 816; **1** / с. 816-817; **7** / с. 817; **10** / с. 818; **8** / с. 819; **4** / с. 820; **14** / с. 823; **5** / с. 824; **1** / с. 824-825; **4** / с. 825; **16** / с. 826; **8** / с. 827; **13** / с. 828; **12** / с. 829; **13** / с. 830; **17** / с. 831; **14** / с. 832; **14** / с. 833; **10** / с. 834; **13** / с. 835; **13** / с. 836; **2** / с. 838; **3** / с. 839; **3** / с. 840;	**1** / с. 661; **2** / с. 662; **1** / с. 693; **1** / с. 720; **1** / с. 728; **1** / с. 738; **1** / с. 769; **1** / с. 772; **1** / с. 775; **1** / с. 776; **1** / с. 777; **1** / с. 780; **7** / с. 781; **6** / с. 782; **21** / с. 783; **2** / с. 784; **1** / с. 784-785; **1** / с. 788; **2** / с. 789; **1** / с. 793; **3** / с. 795; **1** / с. 798; **1** / с. 799-800; **3** / с. 802; **1** / с. 805; **4** / с. 814; **1** / с. 818-819; **1** / с. 820; **1** / с. 820-822; **1** / с. 822; **1** / с. 823; **1** / с. 827; **1** / с. 828; **3** / с. 839; **2** / с. 840; **1** / с. 840-842; **2** / с. 842;	**3** / с. 793; **1** / с. 797; **1** / с. 799; **2** / с. 800; **1** / с. 820; **1** / с. 839; **1** / с. 843;	**2** / с. 661; **2** / с. 662; **2** / с. 663; **2** / с. 665; **2** / с. 667; **1** / с. 672; **1** / с. 674; **1** / с. 680; **1** / с. 689; **3** / с. 693; **1** / с. 694; **1** / с. 697; **2** / с. 705; **1** / с. 709; **1** / с. 717; **1** / с. 719; **2** / с. 720; **1** / с. 729; **2** / с. 735; **2** / с. 736; **1** / с. 737; **3** / с. 739; **3** / с. 740; **1** / с. 741; **1** / с. 743; **1** / с. 747; **1** / с. 751; **1** / с. 752; **2** / с. 753; **3** / с. 755; **1** / с. 756; **1** / с. 764; **1** / с. 766; **1** / с. 770; **1** / с. 773; **1** / с. 774; **2** / с. 776; **1** / с. 777; **1** / с. 778; **1** / с. 781; **1** / с. 782; **3** / с. 783; **1** / с. 784; **1** / с. 785; **1** / с. 786; **4** / с. 788; **4** / с. 790; **1** / с. 792; **2** / с. 795; **3** / с. 796; **2** / с. 799; **1** / с. 800; **1** / с. 802; **1** / с. 803; **1** / с. 805; **2** / с. 807; **1** / с. 809; **1** / с. 811; **1** / с. 812; **2** / с. 813; **2** / с. 812; **2** / с. 817; **2** / с. 818; **2** / с. 820; **1** / с. 822; **1** / с. 800; **1** / с. 825; **2** / с. 826; **1** / с. 827; **2** / с. 828; **5** / с. 829; **2** / с. 830; **3** / с. 832; **2** / с. 838; **2** / с. 839; **1** / с. 840; **1** / с. 844;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
		17 / с. 766; **3** / с. 767; **1** / с. 768; **1** / с. 769; **10** / с. 770; **5** / с. 771; **1** / с. 771-772; **7** / с. 772; **9** / с. 773; **5** / с. 774; **17** / с. 775; **1** / с. 775-776; **57** / с. 776; **5** / с. 777; **13** / с. 778; **15** / с. 779; **11** / с. 780; **1** / с. 783; **2** / с. 789; **1** / с. 790; **1** / с. 793; **3** / с. 795; **3** / с. 796; **1** / с. 796-797; **3** / с. 797; **1** / с. 800; **3** / с. 801; **1** / с. 800-801; **2** / с. 802; **2** / с. 803; **2** / с. 804; **1** / с. 804-805; **3** / с. 806; **2** / с. 807; **1** / с. 807-808; **1** / с. 808-809; **3** / с. 809; **2** / с. 810; 4 / с. 814; **1** / с. 822; **1** / с. 837; **1** / с. 837-838; **2** / с. 839; **1** / с. 842; **5** / с. 843; **1** / с. 843-844; **2** / с. 844;				
Т	**1** / с. 863; **3** / с. 866; **1** / с. 867;	**1** / с. 848; **1** / с. 854; **1** / с. 865; **1** / с. 867; **1** / с. 867-868; **1** / с. 869; **3** / с. 872; **1** / с. 872-873;	**9** / с. 845; **15** / с. 846; **5** / с. 847; **11** / с. 848; **6** / с. 849; **17** / с. 850; **9** / с. 851; **1** / с. 852; **1** / с. 852-853; **5** / с. 853; **7** / с. 854; **12** / с. 855; **10** / с. 856; **9** / с. 857; **6** / с. 858; **16** / с. 859; **16** / с. 860; **14** / с. 861; **3** / с. 862; **1** / с. 862-863; **8** / с. 863; **12** / с. 864; **7** / с. 865; **6** / с. 866; **6** / с. 867; **1** / с. 868; **10** / с. 870; **2** / с. 871; **3** / с. 872;	**4** / с. 845; **2** / с. 847; **1** / с. 853; **1** / с. 857; **2** / с. 858; **1** / с. 862; **1** / с. 863; **1** / с. 868; **1** / с. 868-869; **2** / с. 870; **1** / с. 872;	**2** / с. 866;	**1** / с. 846; **1** / с. 853; **1** / с. 854; **1** / с. 855; **1** / с. 856; **1** / с. 857; **2** / с. 863; **2** / с. 864; **3** / с. 866; **1** / с. 867; **2** / с. 870; **2** / с. 871; **1** / с. 872;
У		**2** / с. 873; **6** / с. 876; **1** / с. 876-877; **7** / с. 877; **9** / с. 878; **1** / с. 878-879; **6** / с. 879; **5** / с. 880; **1** / с. 880-881; **9** / с. 881; **8** / с. 882; **2** / с. 883; **1** / с. 883-884; **9** / с. 884; **10** / с. 885; **1** / с. 885-886; **5** / с. 886; **11** / с. 887; **1** / с. 888;	**2** / с. 872; **2** / с. 873; **1** / с. 875; **1** / с. 876; **1** / с. 888; **1** / с. 889;	**1** / с. 872; **1** / с. 873; **1** / с. 874-875; **3** / с. 875; **1** / с. 888; 2 / с. 889;		**2** / с. 872;
Ф	**1** / с. 889;	**1** / с. 897; 4 / с. 900;	**5** / с. 889; **2** / с. 890; **5** / с. 891; **9** / с. 892; **7** / с. 893; **8** / с. 896; **7** / с. 897; **1** / с. 897-898; **5** / с. 898; **4** / с. 899; **1** / с. 900; **5** / с. 901;	**1** / с. 891-892; **1** / с. 894-895;	**1** / с. 892;	**1** / с. 890; **1** / с. 893; **1** / с. 896; **1** / с. 897; **2** / с. 898; **1** / с. 900; **1** / с. 901;

По букви	Събития и явления	Топоси	Лица	Понятия	Издания	Препратки
1	2	3	4	5	6	7
Х		**1** / с. 902; **1** / с. 903; **1** / с. 906; **1** / с. 907; **1** / с. 907-908; **2** / с. 908; **4** / с. 909; **1** / с. 912; **1** / с. 916;	**2** / с. 901; **9** / с. 902; **4** / с. 903; **16** / с. 904; **10** / с. 904; **5** / с. 906; **3** / с. 907; **17** / с. 910; **4** / с. 911; **19** / с. 912; **8** / с. 913; **11** / с. 914; **15** / с. 915; **13** / с. 916; **6** / с. 917;	**4** / с. 903; **1** / с. 904; **2** / с. 906; **2** / с. 907; **1** / с. 910; **5** / с. 911; **1** / с. 916; **2** / с. 917;		**3** / с. 901; **3** / с. 902; **1** / с. 903; **2** / с. 904; **3** / с. 906; **3** / с. 907; **1** / с. 916;
Ц	**1** / с. 928; **2** / с. 932; **1** / с. 932-933;	**1** / с. 919-920; 1 / с. 920; **1** / с. 922; **1** / с. 922-924; 1 / с. 924; **2** / с. 926;31 / с. 927; **7** / с. 928; **2** / с. 934; **2** / с. 935;	**5** / с. 918; **1** / с. 918-919; **3** / с. 919; **1** / с. 920; **8** / с. 921; **9** / с. 922; **8** / с. 924; **8** / с. 925;	**1** / с. 919; **1** / с. 920; **1** / с. 921; **2** / с. 987; **1** / с. 929-930; **1** / с. 930; **2** / с. 931; **4** / с. 934; **2** / с. 935;	**1** / с. 922; **1** / с. 927;	**1** / с. 918; **5** / с. 920; **2** / с. 921; **2** / с. 925; **1** / с. 927; **2** / с. 928; **1** / с. 935;
Ч	**1** / с. 938; **2** / с. 939; **2** / с. 940;	**4** / с. 937; **1** / с. 937-938; **1** / с. 938; **1** / с. 941; **1** / с. 942; **1** / с. 944;	**5** / с. 935; **10** / с. 936; **1** / с. 937; 4 / с. 939; **4** / с. 940; **3** / с. 941; **7** / с. 942; **1** / с. 942-943; **4** / с. 943; **9** / с. 944;	**2** / с. 938; **1** / с. 940;	**2** / с. 936; **1** / с. 938;	**3** / с. 935; **4** / с. 936; **5** / с. 937; **3** / с. 939; **2** / с. 941; **1** / с. 942; **1** / с. 943;
Ш	**1** / с. 945;	**2** / с. 947; **2** / с. 948; **1** / с. 950;	**1** / с. 944; **7** / с. 945; **5** / с. 946; **4** / с. 947; 5 / с. 948; **5** / с. 949; **1** / с. 949-950; **4** / с. 950;	**1** / с. 945; **1** / с. 946;		**2** / с. 945; **6** / с. 946; **1** / с. 948; **2** / с. 949; **1** / с. 950;
Щ		**1** / с. 950-951;	**1** / с. 951;			**2** / с. 950;
Ю			**2** / с. 951; **5** / с. 952; **1** / с. 953;	**1** / с. 951; **1** / с. 951-952; **2** / с. 952;		**1** / с. 951; **2** / с. 952; **1** / с. 953;
Я		**1** / с. 958	**3** / с. 953; **4** / с. 954; **11** / с. 955; **13** / с. 956; **10** / с. 957; **1** / с. 958	**1** / с. 954; 1 / с. 957;		**2** / с. 954; **1** / с. 955; **1** / с. 956

VII. III. СИНОПТИЧНА ТАБЛИЦА СЪС СХЕМА НА ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗНИТЕ КАРТИНИ, ФИКСИРАНИ В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА*

„Le tronc explique les branches qui expliquent les feuilles."

E. Zola. ***„Le Docteur Paskal"***

Представеният информационен ресурс сегментира в табличен вид структурираната в изданието материя по **универсалните монотеистични религии** (*лат.:* обединение) **на планетата**, *които е правилно да бъдат обозначавани по имената на действащите в тях* **Пророци**:

Зороастризъм / Зороастър – Зоратустра (ок. XV в. пр. н.е. –);

Будизъм / Буда (VI-V в. пр. н.е. –);

Християнство / Христос (I в. н.е. –) (християнството включва в себе си изцяло конструктивната част на **Юдаизма**, във връзка с което последният не се обособява отделно *тук*);

Мохамеданство / Мохамед (VII в. н.е. –) – **Ислям** (вж: *по-долу*).

Посочените **универсални религии** *представляват* **религиозно-философски учения**, *възникнали:*

- в **Древна Персия**;
- в **Древна Индия**;
- в **Палестина**;
- в **Хиджаз** – сред арабските племена на Западна Арабия.

Тези разклонения на световната религия обозначават **антропологични светове на философско-хуманитарно възприятие на мирозданието** – ***Дърво на историко-културното познание* (*Сх.: с. 1128*)**:

- **зороастрийски (*дънерът*)**;
- **будистки (*клон*)**;
- **християнски (*клон*)**;
- **ислямски (*клон*)** (често с името на този свят се обозначава **Мохамеданството**)...

Всеки от тези светове – ***дънерът*** *и* ***клоните на Дървото на историко-културното познание* (*Сх.: с. 1128*)** *– пресемантизира предходните, но ги и развива...*

Между всички тях се установяват хомологични редове...

Изходно е разбирането при такъв възглед за социоприродната и културната ценност на човечеството (В. И. Вернадски /1865-1945/).

Съществен *тук* е **общият корен на всички религии**, излезли от едно и също място на поклонение към **светлината** (**Дж. Кембъл** /**Joseph John Campbell**, 1904-1987/; **М. Елиаде** /**Mircea Eliade**, 1907-1986/, **А. Корбен** /**Henry Corbin**, 1903-1978/ – *вж: по-долу осн. тр. на цит. учени*).

Навсякъде с арабска цифра *в настоящата таблица е посочен* броят на статиите – *независимо от вида на тези статии (вж:* **Табл. VII. II.***) – на съответната страница от Енциклопедията, която (самата страница) е обозначена след коса черта (/).*

Общият характер на Енциклопедията „Православието в България" *фиксира* ***Православието*** *като потопено в целия духовно-религиозен спектър на човечеството с обозначаването на важни контекстове конотации, контаминации и коинциденции –* ***философското дърво на историко-културното развитие на човечеството*** *(вж:* ***Сх.: с. 1128****)...*

Съществено е да се знае, че авторът на ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** *–* ***Милен Куманов*** *оставя в* ***ръкопис*** *–* ***паралелно с наст. Енциклопедия и също в незавършен вид*** *– още* ***две справочно-енциклопедични книги: „Юдаизъм" и „Ислям"***.

Когнитивната интерпретация на отразявания тук материал е в съответствие с концепциите на цит. по-горе историци на религията:

Вернадский, В. И. *Биосфера и ноосфера*. Москва, 2012.

Корбен, А. *История на ислямската философия*. София, 2004.

Campbell, Joseph. *Masks of* ***God****, Vol. I: Primitive Mythology*. New York, 1991.

Campbell, Joseph. *Masks of* ***God****, Vol. II: Oriental Mythology*. New York, 1991.

Campbell, Joseph. *Masks of* ***God****, Vol. III: Occidental Mythology*. New York: Arkana, 1991.

Campbell, Joseph *Masks of* **God**, *Vol. IV: Creative Mythology*. New York, 1991.

Campbell, Joseph, Bill **Moyers**. *The Power of Myth*. New York, 1991.

Corbin, H. History of Islamic philosophy. Routledge, 1966.

Eliade, Mircea. *Images and symbols: Studies in religious symbolism* / Transl. by Philip **Mairet**. Princiton, NJ, 1991.

Eliade, Mircea. *Morfologia religiilor: Prolegomene* / Text comunicat si pref. de Mircea **Handoca**; Rev. sti. a ed. Manuela **Tanasescu**; Cuv. i. de Angelo **Morretta**. 2. ed. Bucuresti, 1993. (Ser. Sinteze ; N 1)

Eliade, Mircea. *Mystic stories: The sacred and the profane* / Transl. by Ana **Cartianu**. Boulder, 1992 (East European monogr. ; N. 330)

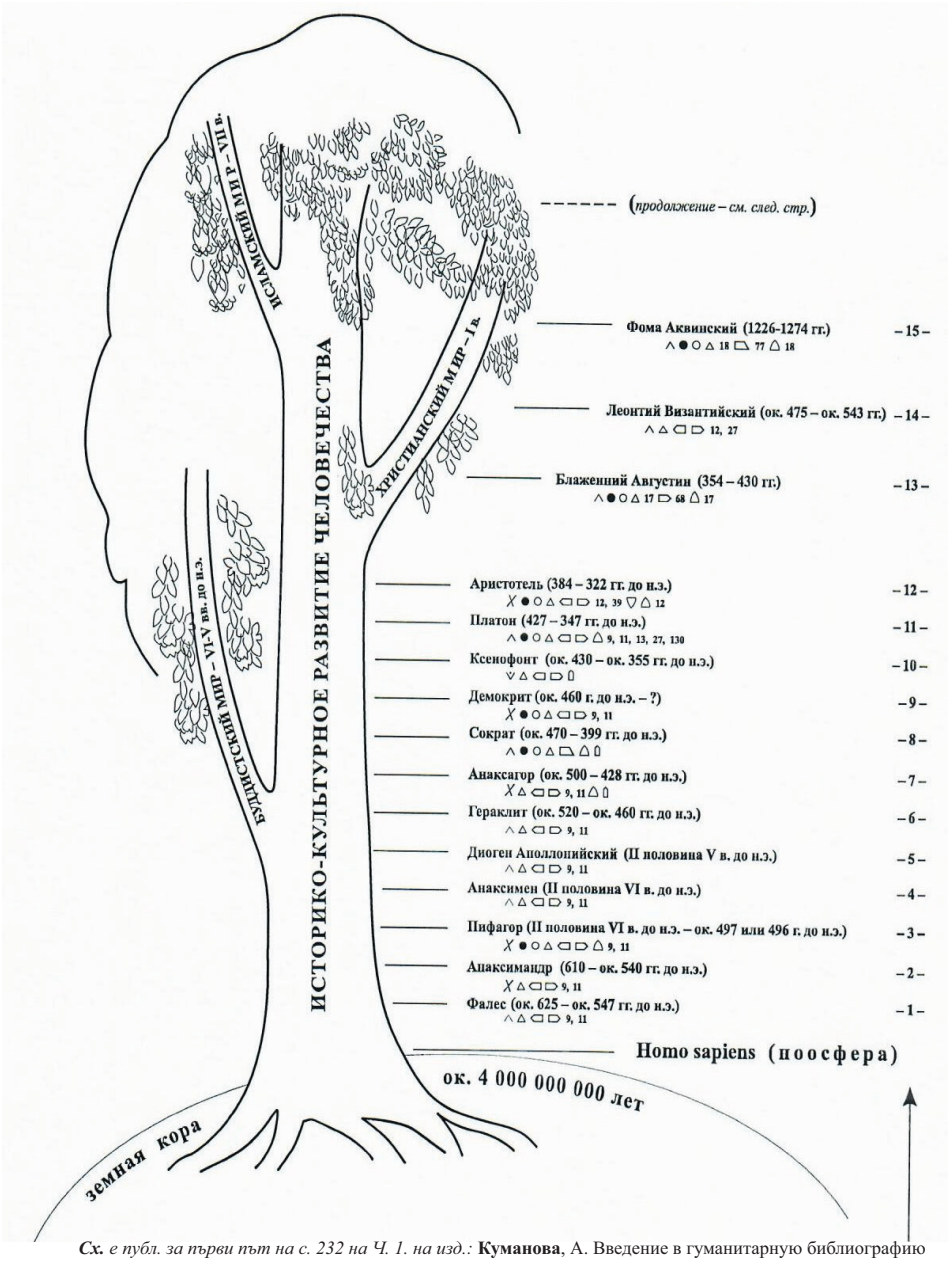

Сх. *е публ. за първи път на с. 232 на Ч. 1. на изд.:* **Куманова**, А. Введение в гуманитарную библиографию [*Е*-ресурс]: Библиографоведч. исслед.: Курс лекций по общ. библиографоведению: [В 2 ч.]: Ч. 1. Философско-науковедческая картина гуманитарного знания; Ч. 2. Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии / [Науч. консульт. М. **Куманов**]. Нов. изд. С., 2007. 1 оптичен диск (CD-ROM) (42,1 MB) (1358 с.): текст. 1. изд. на Ч. 1. Санкт-Петербург, 1995; 1. изд. на Ч. 2. С., 2005. – *Тук е поместена само стр. 2 на обширната ориг. схема, разположена на с. 231-236 стр. на цит. тр. – вж текст към наст. публ. на Сх. на с. 1127.*

Зороастризъм	Будизъм	Християнство	Ислям
1	2	3	4
1 / с. 618; 1 / с. 799-800; 1 / с. 853; 1 / с. 854; 1 / с. 889; 1 / с. 894-895	1 / с. 132; 1 / с. 239; 1 / с. 251; 1 / с. 853	9 / с. 28; 9 / с. 29; 1 / с. 29-30; 5 / с. 30; 2 / с. 30; 1 / с. 30-31; 6 / с. 32; 7 / с. 33; 1 / с. 33-34; 7 / с. 34; 1 / с. 34-35; 6 / с. 35; 9 / с. 36; 6 / с. 37; 6 / с. 38; 1 / с. 38-39; 3 / с. 39; 6 / с. 40; 5 / с. 41; 1 / с. 41-42; 8 / с. 42; 1 / с. 43; 2 / с. 44; 1 / с. 44-45; 3 / с. 45; 2 / с. 46; 2 / с. 47; 1 / с. 47-49; 4 / с. 49; 4 / с. 50; 12 / с. 51; 15 / с. 52; 8 / с. 53; 1 / с. 53-54; 14 / с. 54; 5 / с. 55; 1 / с. 55-56; 4 / с. 56; 11 / с. 57; 10 / с. 58; 12 / с. 59; 10 / с. 60; 1 / с. 60-61; 3 / с. 61; 5 / с. 62; 5 / с. 63; 1 / с. 64; 1 / с. 64-65; 5 / с. 65; 7 / с. 66; 11 / с. 67; 11 / с. 68; 1 / с. 69; 7 / с. 69; 6 / с. 70; 9 / с. 71; 8 / с. 72; 7 / с. 73; 1 / с. 73-74; 6 / с. 74; 1 / с. 74-75; 4 / с. 75; 7 / с. 76; 7 / с. 77; 9 / с. 78; 1 / с. 78-79; 5 / с. 79; 10 / с. 80; 11 / с. 81; 8 / с. 82; 21 / с. 83; 12 / с. 84; 14 / с. 85; 5 / с. 86; 1 / с. 86-87; 5 / с. 87; 1 / с. 87-88; 6 / с. 88; 6 / с. 89; 6 / с. 90; 2 / с. 91; 8 / с. 92; 8 / с. 93; 11 / с. 94; 8 / с. 95; 6 / с. 96; 3 / с. 97; 5 / с. 98; 1 / с. 98-100; 9 / с. 100; 6 / с. 101; 4 / с. 102; 8 / с. 103; 1 / с. 103-104; 9 / с. 104; 1 / с. 104-105; 11 / с. 105; 12 / с. 106; 2 / с. 107; 3 / с. 108; 6 / с. 109; 6 / с. 110; 6 / с. 111; 12 / с. 112; 1 / с. 112-113; 10 / с. 113; 3 / с. 114; 1 / с. 114-115; 4 / с. 115; 5 / с. 116; 1 / с. 116-117; 5 / с. 117; 2 / с. 118; 1 / с. 119-120; 3 / с. 120; 13 / с. 121; 12 / с. 132; 12 / с. 123; 9 / с. 124; 1 / с. 124-125; 1 / с. 125-126; 2 / с. 126; 1 / с. 126-127; 6 / с. 127; 6 / с. 128; 3 / с. 129; 14 / с. 130; 5 / с. 131; 1 / с. 131-132; 5 / с. 132; 8 / с. 133; 9 / с. 134; 4 / с. 135; 1 / с. 135-136; 1 / с. 136-138; 7 / с. 138; 1 / с. 138-140; 1 / с. 140-141; 1 / с. 141; 1 / с. 141-143; 2 / с. 143; 1 / с. 143-146; 2 / с. 146; 1 / с. 147-149; 3 / с. 150; 1 / с. 150-151; 6 / с. 151; 7 / с. 152; 1 / с. 153; 4 / с. 154; 1 / с. 154-155; 6 / с. 155; 5 / с. 156; 3 / с. 157; 9 / с. 158; 7 / с. 159; 8 / с. 160; 3 / с. 161; 12 / с. 162; 19 / с. 163; 15 / с. 164; 15 / с. 165; 5 / с. 166; 1 / с. 166-167; 6 / с. 167; 11 / с. 168; 7 / с. 169; 1 / с. 169; 5 / с. 170; 1 / с. 170-171; 4 / с. 171; 5 / с. 172; 1 / с. 172-173; 8 / с. 173; 1 / с. 173-174; 12 / с. 174; 7 / с. 175; 8 / с. 176; 9 / с. 177; 16 / с. 178; 3 / с. 179; 8 / с. 180; 5 / с. 181; 12 / с. 182; 14 / с. 183; 13 / с. 184; 4 / с. 185; 6 / с. 186; 3 / с. 187; 9 / с. 188; 10 / с. 189; 1 / с. 189-190; 3 / с. 190; 3 / с. 191; 1 / с. 191-192; 6 / с. 192; 1 / с. 192-193; 7 / с. 193; 8 / с. 194; 11 / с. 195; 7 / с. 196; 6 / с. 197; 14 / с. 198; 1 / с. 199; 17 / с. 200; 15 / с. 201; 11 / с. 202; 13 / с. 203; 11 / с. 204; 10 / с. 205; 9 / с. 206; 13 / с. 207; 9 / с. 208; 9 / с. 209; 15 / с. 210; 19 / с. 211; 18 / с. 212; 19 / с. 213; 15 / с. 214; 14 / с. 215; 16 / с. 216; 17 / с. 217; 19 / с. 218; 8 / с. 219; 9 / с. 220; 12 / с. 221; 6 / с. 222; 10 / с. 223; 4 / с. 224; 13 / с. 225; 6 / с. 236; 7 / с. 227; 10 / с. 228; 4 / с. 229; 16 / с. 230; 8 / с. 231; 8 / с. 232; 6 / с. 233; 8 / с. 234; 5 / с. 235; 5 / с. 236; 1 / с. 236-237; 9 / с. 237; 12 / с. 238; 9 / с. 239; 9 / с. 240; 4 / с. 241; 12 / с. 242; 14 / с. 243; 7 / с. 244; 13 / с. 245; 12 / с. 246; 13 / с. 247; 8 / с. 248; 9 / с. 249; 12 / с. 250; 11 / с. 251; 14 / с. 252; 15 / с. 253; 10 / с. 254; 16 / с. 255; 9 / с. 256; 18 / с. 257; 15 / с. 258; 20 / с. 259; 19 / с. 260; 13 / с. 261; 18 / с. 262; 9 / с. 263; 15 / с. 264; 13 / с. 265; 11 / с. 266; 1 / с. 266-267; 5 / с. 267; 12 / с. 268; 10 / с. 269; 7 / с. 270; 14 / с. 271; 12 / с. 272; 13 / с. 273; 6 / с. 274; 9 / с. 275; 13 / с. 276; 12 / с. 277; 8 / с. 278; 9 / с. 279; 9 / с. 280; 9 / с. 281; 11 / с. 282; 5 / с. 283; 1 / с. 283-284; 6 / с. 284; 7 / с. 285; 7 / с. 286; 5 / с. 287; 8 / с. 288; 8 / с. 289; 5 / с. 290; 8 / с. 291; 6 / с. 292; 6 / с. 293; 9 / с. 294; 11 / с. 295; 4 / с. 296; 13 / с. 297; 4 / с. 298; 6 / с. 299; 5 / с. 300; 7 / с. 301; 10 / с. 302; 6 / с. 303; 11 / с. 304; 9 / с. 305; 9 / с. 306; 9 / с. 307; 8 / с. 308; 7 / с. 309; 16 / с. 310; 15 / с. 311; 12 / с. 312; 6 / с. 313; 6 / с. 314; 12 / с. 315; 9 / с. 316; 6 / с. 317; 1 / с. 318; 1 / с. 318-319; 1 / с. 319; 7 / с. 320; 15 / с. 321; 16 / с. 322; 18 / с. 323; 5 / с. 324; 9 / с. 325; 16 / с. 326; 14 / с. 327; 17 / с. 328; 17 / с. 329; 8 / с. 330; 1 / с. 330-331; 11 / с. 331; 8 / с. 332; 5 / с. 333; 9 / с. 334; 8 / с. 335; 4 / с. 336; 14 / с. 337; 11 / с. 338; 8 / с. 339; 5 / с. 340; 2 / с. 341; 4 / с. 342; 13 / с. 343; 13 / с. 344; 5 / с. 345; 11 / с. 346; 2 / с. 347; 4 / с. 348;	1 / с. 28; 1 / с. 40; 2 / с. 46; 1 / с. 47; 1 / с. 101; 1 / с. 183; 1 / с. 199; 1 / с. 203; 1 / с. 239; 1 / с. 251; 1 / с. 252; 2 / с. 347; 1 / с. 253-254; 1 / с. 254; 1 / с. 380; 1 / с. 432; 1 / с. 478; 2 / с. 479; 1 / с. 501; 2 / с. 503; 1 / с. 505; 1 / с. 506; 1 / с. 537; 1 / с. 544; 1 / с. 593; 1 / с. 595-596; 1 / с. 662; 3 / с. 839; 1 / с. 847; 2 / с. 872; 4 / с. 903; 1 / с. 905; 1 / с. 938; 1 / с. 945; 1 / с. 946

Зороастризъм	Будизъм	Християнство	Ислям
1	2	3	4
		5 / с. 349; 10 / с. 350; 10 / с. 351; 3 / с. 352; 1 / с. 352-353; 3 / с. 353; 6 / с. 354; 14 / с. 355; 9 / с. 356; 8 / с. 357; 11 / с. 358; 16 / с. 359; 13 / с. 360; 6 / с. 361; 5 / с. 362; 4 / с. 363; 9 / с. 364; 5 / с. 365; 4 / с. 366; 18 / с. 367; 10 / с. 368; 9 / с. 369; 10 / с. 370; 11 / с. 371; 11 / с. 372; 14 / с. 373; 2 / с. 374; 4 / с. 375; 6 / с. 376; 5 / с. 377; 5 / с. 378; 9 / с. 379; 10 / с. 380; 10 / с. 381; 10 / с. 382; 8 / с. 383; 4 / с. 384; 1 / с. 384-385; 1 / с. 385; 13 / с. 386; 8 / с. 387; 9 / с. 388; 13 / с. 389; 12 / с. 390; 9 / с. 391 2 / с. 392; 9 / с. 393; 6 / с. 394; 1 / с. 394-397; 6 / с. 398; 1 / с. 398-399; 2 / с. 399; 13 / с. 400; 6 / с. 401; 8 / с. 402; 7 / с. 403; 15 / с. 404; 5 / с. 405; 5 / с. 406; 6 / с. 407; 4 / с. 408; 14 / с. 409; 10 / с. 410; 11 / с. 411; 10 / с. 412; 4 / с. 413; 3 / с. 414; 1 / с. 415-416; 10 / с. 416; 13 / с. 417; 9 / с. 418; 11 / с. 419; 10 / с. 420; 10 / с. 421; 16 / с. 422; 6 / с. 423; 8 / с. 424; 13 / с. 425; 3 / с. 426; 2 / с. 427; 15 / с. 428; 7 / с. 429; 11 / с. 430; 17 / с. 431; 15 / с. 432; 19 / с. 433; 16 / с. 434; 11 / с. 435; 11 / с. 436; 11 / с. 437; 13 / с. 438; 17 / с. 439; 9 / с. 440; 7 / с. 441; 11 / с. 442; 13 / с. 443; 5 / с. 444; 9 / с. 445; 16 / с. 446; 11 / с. 447; 11 / с. 448; 8 / с. 449; 10 / с. 450; 1 / с. 450-451; 3 / с. 451; 2 / с. 452; 8 / с. 453; 10 / с. 454; 9 / с. 455; 5 / с. 456; 4 / с. 457; 11 / с. 458; 14 / с. 459; 12 / с. 460; 5 / с. 461; 1 / с. 462; 1 / с. 462-463; 8 / с. 464; 10 / с. 465; 8 / с. 466; 5 / с. 467; 14 / с. 468; 13 / с. 469; 10 / с. 470; 16 / с. 471; 19 / с. 472; 8 / с. 473; 14 / с. 474; 10 / с. 475; 11 / с. 476; 11 / с. 477; 11 / с. 478; 10 / с. 479; 10 / с. 480; 3 / с. 481; 11 / с. 482; 10 / с. 483; 3 / с. 484; 1 / с. 484-485; 4 / с. 485; 8 / с. 486; 15 / с. 487; 13 / с. 488; 6 / с. 489; 11 / с. 490; 12 / с. 491; 10 / с. 492; 18 / с. 493; 3 / с. 494; 4 / с. 495; 1 / с. 495-496; 3 / с. 496; 5 / с. 497; 9 / с. 498; 11 / с. 499; 14 / с. 500; 9 / с. 501; 8 / с. 502; 12 / с. 503; 8 / с. 504; 5 / с. 505; 11 / с. 506; 7 / с. 507; 1 / с. 507-508; 6 / с. 508; 13 / с. 509; 5 / с. 510; 8 / с. 511; 8 / с. 512; 15 / с. 513; 16 / с. 514; 16 / с. 515; 16 / с. 516; 8 / с. 517; 2 / с. 518; 2 / с. 519; 4 / с. 520; 9 / с. 521; 19 / с. 522; 8 / с. 523; 4 / с. 524; 11 / с. 525; 14 / с. 526; 11 / с. 527; 20 / с. 528; 21 / с. 529; 11 / с. 530; 7 / с. 531; 16 / с. 532; 16 / с. 533; 14 / с. 534; 12 / с. 535; 9 / с. 536; 10 / с. 537; 7 / с. 538; 9 / с. 539; 9 / с. 540; 7 / с. 541; 2 / с. 542; 9 / с. 543; 3 / с. 544; 12 / с. 545; 3 / с. 546; 8 / с. 547; 9 / с. 548; 9 / с. 549; 5 / с. 550; 15 / с. 551; 5 / с. 552; 4 / с. 553; 8 / с. 554; 14 / с. 555; 7 / с. 556; 8 / с. 557; 8 / с. 558; 10 / с. 559; 11 / с. 560; 16 / с. 561; 4 / с. 562; 9 / с. 563; 13 / с. 564; 8 / с. 565; 7 / с. 566; 12 / с. 567; 8 / с. 568; 4 / с. 569; 12 / с. 570; 18 / с. 571; 9 / с. 572; 18 / с. 573; 15 / с. 574; 8 / с. 575; 18 / с. 576; 15 / с. 577; 12 / с. 578; 18 / с. 579; 13 / с. 580; 5 / с. 581; 4 / с. 582; 12 / с. 583; 6 / с. 584; 8 / с. 585; 8 / с. 586; 7 / с. 587; 1 / с. 588-589; 1 / с. 589; 9 / с. 590; 5 / с. 591; 1 / с. 591-592; 3 / с. 592; 2 / с. 593; 9 / с. 594; 7 / с. 595; 9 / с. 596; 15 / с. 597; 14 / с. 598; 9 / с. 599; 12 / с. 600; 12 / с. 601; 12 / с. 602; 14 / с. 603; 11 / с. 604; 8 / с. 605; 10 / с. 606; 11 / с. 607; 11 / с. 608; 12 / с. 609; 15 / с. 610; 10 / с. 611; 11 / с. 612; 10 / с. 613; 5 / с. 614; 11 / с. 615; 10 / с. 616; 11 / с. 617; 7 / с. 618; 5 / с. 619; 10 / с. 620; 11 / с. 621; 9 / с. 622; 6 / с. 623; 5 / с. 624; 9 / с. 625; 13 / с. 626; 8 / с. 627; 8 / с. 628; 8 / с. 629; 14 / с. 630; 9 / с. 631; 7 / с. 632; 11 / с. 633; 1 / с. 633-634; 7 / с. 634; 11 / с. 635; 11 / с. 636; 10 / с. 637; 12 / с. 638; 11 / с. 639; 1 / с. 640-641; 7 / с. 641; 12 / с. 642; 6 / с. 643; 8 / с. 644; 14 / с. 645; 14 / с. 646; 7 / с. 647; 6 / с. 648; 5 / с. 649; 5 / с. 650; 7 / с. 651; 14 / с. 652; 9 / с. 653; 9 / с. 654; 8 / с. 655; 11 / с. 656; 7 / с. 657; 8 / с. 658; 8 / с. 659; 14 / с. 660; 16 / с. 661; 7 / с. 662; 4 / с. 663; 1 / с. 663-664; 7 / с. 664; 5 / с. 665; 7 / с. 666; 15 / с. 667; 15 / с. 668; 20 / с. 669; 14 / с. 670; 11 / с. 671; 7 / с. 672; 10 / с. 673; 12 / с. 674; 8 / с. 675; 6 / с. 676; 1 / с. 676-677; 8 / с. 677; 14 / с. 678; 14 / с. 679; 13 / с. 680; 11 / с. 681; 15 / с. 682; 12 / с. 683; 10 / с. 684; 5 / с. 685; 5 / с. 686; 1 / с. 687; 1 / с. 687-688; 4 / с. 688; 12 / с. 689; 19 / с. 690; 16 / с. 691; 8 / с. 692; 13 / с. 693; 9 / с. 694; 8 / с. 695; 11 / с. 696; 10 / с. 697; 9 / с. 698; 14 / с. 699; 11/ с. 700; 107 / с. 701; 15 / с. 702; 147 / с. 703;	

Зороастризъм	Будизъм	Християнство	Ислям
1	2	3	4
		11 / с. 704; 11 / с. 705; 14 / с. 706; 2 / с. 707; 12 / с. 708; 9 / с. 709; 10 / с. 710; 9 / с. 711; 14 / с. 712; 14 / с. 713; 137 / с. 714; 14 / с. 715; 11 / с. 716; 10 / с. 717; 8 / с. 718; 11 / с. 719; 16 / с. 720; 7 / с. 721; 14 / с. 722; 15 / с. 723; 12 / с. 724; 7 / с. 725; 15 / с. 726; 9 / с. 727; 6 / с. 728; 11 / с. 729; 9 / с. 730; 14 / с. 731; 15 / с. 732; 8 / с. 733; 9 / с. 734; 11 / с. 735; 14 / с. 736; 7 / с. 737; 7 / с. 738; 12 / с. 739; 12 / с. 740; 8 / с. 741; 8 / с. 742; 10 / с. 743; 5 / с. 744; 8 / с. 745; 12 / с. 746; 11 / с. 747; 9 / с. 748; 13 / с. 749; 12 / с. 750; 11 / с. 751; 11 / с. 752; 11 / с. 753; 11 / с. 754; 11 / с. 755; 7 / с. 756; 12 / с. 757; 7 / с. 758; 2 / с. 759; 1 / с. 759-761; 13 / с. 761; 11 / с. 762; 9 / с. 763; 10 / с. 764; 7 / с. 765; 18 / с. 766; 7 / с. 767; 4 / с. 768; 3 / с. 769; 11 / с. 770; 5 / с. 771; 10 / с. 772; 11 / с. 773; 9 / с. 774; 13 / с. 775; 1 / с. 775-776; 7 / с. 776; 15 / с. 777; 14 / с. 778; 15 / с. 779; 13 / с. 780; 8 / с. 781; 9 / с. 782; 15 / с. 783; 3 / с. 784; 1 / с. 784-785; 10 / с. 785; 14 / с. 786; 4 / с. 787; 17 / с. 788; 6 / с. 789; 14 / с. 790; 1 / с. 790-791; 1 / с. 791-792; 7 / с. 792; 10 / с. 793; 7 / с. 794; 11 / с. 795; 10 / с. 796; 1 / с. 796-797; 4 / с. 797; 4 / с. 798; 13 / с. 799; 4 / с. 800; 4 / с. 801; 9 / с. 802; 8 / с. 803; 3 / с. 804; 1 / с. 804-805; 2 / с. 805; 3 / с. 806; 6 / с. 807; 1 / с. 807-808; 1 / с. 808-809; 4 / с. 809; 7 / с. 810; 9 / с. 811; 9 / с. 812; 14 / с. 813; 9 / с. 814; 12 / с. 815; 7 / с. 816; 9 / с. 817; 12 / с. 818; 8 / с. 819; 6 / с. 820; 1 / с. 820-822; 3 / с. 822; 15 / с. 823; 6 / с. 824; 5 / с. 825; 17 / с. 826; 10 / с. 827; 16 / с. 828; 17 / с. 829; 15 / с. 830; 18 / с. 831; 16 / с. 832; 14 / с. 833; 10 / с. 834; 13 / с. 835; 13 / с. 836; 8 / с. 837; 8 / с. 838; 6 / с. 839; 7 / с. 840; 1 / с. 840-842; 3 / с. 842; 7 / с. 843; 1 / с. 843-844; 3 / с. 844; 14 / с. 845; 15 / с. 846; 7 / с. 847; 11 / с. 848; 7 / с. 849; 17 / с. 850; 9 / с. 851; 1 / с. 852; 1 / с. 852-853; 7 / с. 854; 12 / с. 855; 11 / с. 856; 5 / с. 857; 8 / с. 858; 17 / с. 859; 16 / с. 860; 14 / с. 861; 3 / с. 862; 14 / с. 863; 14 / с. 864; 8 / с. 865; 17 / с. 866; 11 / с. 867; 2 / с. 868; 1 / с. 868-869; 1 / с. 869; 13 / с. 870; 9 / с. 871; 9 / с. 872; 5 / с. 873; 1 / с. 874-875; 4 / с. 875; 9 / с. 876; 7 / с. 877; 10 / с. 878; 6 / с. 879; 6 / с. 880; 9 / с. 881; 9 / с. 882; 3 / с. 883; 9 / с. 884; 11 / с. 885; 5 / с. 886; 11 / с. 887; 3 / с. 888; 8 / с. 889; 3 / с. 890; 6 / с. 891; 10 / с. 892; 9 / с. 893; 1 / с. 894-895; 1 / с. 896; 11 / с. 897; 7 / с. 898; 4 / с. 899; 6 / с. 900; 10 / с. 901; 15 / с. 902; 7 / с. 903; 16 / с. 904; 12 / с. 905; 12 / с. 906; 11 / с. 907; 2 / с. 908; 5 / с. 909; 17 / с. 910; 9 / с. 911; 20 / с. 912; 8 / с. 913; 10 / с. 914; 14 / с. 915; 16 / с. 916; 10 / с. 917; 7 / с. 918; 5 / с. 919; 13 / с. 920; 11 / с. 921; 13 / с. 922; 1 / с. 922-924; 9 / с. 924; 10 / с. 925; 2 / с. 926; 5 / с. 927; 12 / с. 928; 1 / с. 929-930; 1 / с. 930; 2 / с. 931; 2 / с. 932; 1 / с. 932-933; 7 / с. 934; 12 / с. 935; 17 / с. 936; 11 / с. 937; 7 / с. 938; 10 / с. 939; 7 / с. 940; 6 / с. 941; 10 / с. 942; 1 / с. 942-943; 5 / с. 943; 11 / с. 944; 10 / с. 945; 11 / с. 946; 6 / с. 947; 8 / с. 948; 8 / с. 949; 9 / с. 950; 5 / с. 951; 8 / с. 952; 5 / с. 953; 7 / с. 954; 12 / с. 955; 14 / с. 956; 10 / с. 957; 2 / с. 958	

VIII. СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА И КОНТЕКСТОВАТА СПРАВОЧНО-ЕНЦИКЛОПЕДИЧНА ЛИТЕРАТУРА В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ”*

(по букви
А – Я
и
Приложенията*)*

Тук са събрани ***6289 номерирани библиографски описания*** на извлечените от статиите в ***Енциклопедията „Православието в България”*** податки за ***публикации*** и ***ръкописи***, свързани с комплекса на предмета на труда – ***Православието в България***, които са поднесени в ***строг азбучен ред*** във вид на ***вторично-документален справочно-информационен ключ*** към основния корпус на изданието, разкриващ и ***равнището на неговата евристична проскопия***, и самата ***база от документи***, структурирана във вид на ***ризома***.

Докато в основния корпус на *Енциклопедията*, при ***основно азбучната подредба на статиите***, са търсени от автора на *този* справочно-информационен хипертекст (*М. К. – Бел. А. К.*) и ***допълнителни – семантични – конотации и контаминации на контекстовите решения*** при поднасянето на ***кадастралната библиографска структура на изданието***, както се подчерта, – ***базовият азбучен принцип на вторично-документалното моделиране*** *тук* е ***надстроен*** с ***допълнителна графическа редакция на записите*** (при с***ъхраняване на библиографската и историографската традиция*** в битуването на *тази* информация в научното обръщение), която позволява ***да се наблюдават с един поглед отразяваните в масива***:

- ***видове – първична и вторична – авторска отговорност на документите***;
- ***персоналиите, на които са посветени информационните реалии***.

Сводът е структуриран в пет (I-V), азбучно подредени, раздела:

- ***справочно-енциклопедична литература, базираща****:*

- - ***публикациите на агиографските текстове, цитирани в Енциклопедията***: 3 ***ном. назв.: NN 1-3 (I. 1. разд. –*** *тук и по-долу в преамб. са посочени посл. деления на цит. разд.)*;

- - ***контекстовите ѝ пространства, свързани с изящната словесност на разкрития патриархален християнски информационен код на българската духовност, книжовност и художествена литература от IX до XXI в.****: 13 ном. назв.: NN 4-16 (**I. 1-2. разд. /** с. 1035-1047)*;

- - - **библиографската следа към международната галапремиера на *Енциклопедията* – *17.05.2024****: 1 ном. назв.:* **N 6289** *– Вж* **N 3-а)** */ с. 1135. – Срв.: с. 1340 (**I. 1. 1. разд. /** с. 1035)*;

- - ***философско-религиозните универсални монотеистични картини на света***: *11 ном. назв.: NN 14-24 (**I. 3. разд. /** с. 1048)*;

- **публикациите,** ***посочени*** **в края** ***на статиите на настоящата Енциклопедия –*** *след сигла: Лит.:* **5263** *–* ***5249 ном. назв.****: NN 49-5297* **13 буквени NN**: **6276***. – Вж* **N 2666-а** */ с. 1232;* **6277***. – Вж* **N 4907-а** */ с. 1303;* **6278-6287***. – Вж* **NN 4974-а – 4974-й** */ с. 1305-1306;* **6288***. – Вж* **NN 5163-а /** *с. 1311. – Срв.: с. 1340 (**II. разд. /** с. 1049-1316)*;

- **публикациите,** ***посочени*** **в текста** ***на статиите на труда***: ***526 ном. назв.****: NN 5298-5823 (**III. разд. /** с. 1316-1330)* (библиографски цитирания на документи в *Енциклопедията*, които вече са включени във ***II. разд.***, *тук не* са дадени повторно – макар че се срещат често такива – решение, което е възприето във връзка с това – да се избегне излишното пренатоварване на *този* списък);

- **ръкописите,** ***цитирани*** **в текста** ***на статиите на Енциклопедията***: ***89 ном. назв.****: NN 5824-5912 (**IV. разд.** / с. 1330-1333)*;

- ***названията на периодичните издания***, които ***присъстват в качеството на РЕДНИ ДУМИ в основния корпус на Енциклопедията***, ***семантично разкритите частично или изцяло*** в съответните статии ***линии на периодични издания*** или на ***отделни публикации в пресата и проч., чиито концептуални платформи са обект на изложение на тези статии***.

В свода е допуснато ***цитирането*** *и на* ***цели трудове****, и на* ***техни фрагменти****, което е направено с цел да се съхранят едновременно и* ***холизмът****, и* ***рудиментарността*** *на* ***историографската традиция*** *на цитиране на документи по проблематиката на Енциклопедията.*

Навсякъде в масива изтъкнатата пагинация на отделните публикации и ръкописи е свързана с **първото** ***посочване на съответния документ в Енциклопедията***.

Библиографските посочвания с автори, притежаващи духовни достойнства на клира, са подредени по азбучния ред на техните достойнства**.**

Например*:*

Архимандрит Симеон*. Църковно тържество в гр. Стилтон, Пенсилвания. Освещаване на храма „Св. Благовещение". И 60 години от основаването на църковната община. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1971.*

Варненско-Преславски Симеон*. Кроежи за преврат в Българската църква. // Бълг. сбирка, 1910, N 8, с. 532-537.*

Варненско-Преславският митрополит Симеон *и българската схизма. //* ***Любенова****, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 30-42.*

В пределите на трудовете от един автор ***заглавията са подредени в*** азбучен ред**.** ***Но*** ако заглавието започва с **лични имена,** азбучният ред ***следва*** **фамилията на дадената личност.**

Например*:*

Темелски*, Хр.* ***Иван Вазов*** *и „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 14, 1-15 юли 2017.*

Темелски*, Хр. Вековните връзки между Вселенската патриаршия и БПЦ. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2013.*

Повечето от **допълнително установените издания, разкритите томове в многотомните издания и описаните броеве на периодичните издания** *са дадени като* **отделни единици при номерирането на библиографските описания**, *но се срещат и групови библиографски записи, което е свързано с историографската традиция на цитиране (вж по-горе).*

Фиксираното в *Енциклопедията* ***чрез когнитивното ѝ равнище на информационно моделиране второ, трето и т.н. посочвания от страна*** на автора *ѝ* на ***други страници на вече описан във*** **II-V. разд.** ***на свода документ***, което е изобилстваща практика в изданието (!!!), **не** е съпроводено с ново / нови посочване / посочвания в свода, за *да се избегне и по този аспект прекаленото натоварване на библиографския списък.*

В свода – както и в самата Енциклопедия, – не са включени цитираните в ръкописа е-публикации, които навсякъде в корпуса се дават чрез обобщеното обозначение ***Онлайн ресурс / ресурси****, защото при коректното изписване в е-пространството на информационните реалии от съответните статии на изданието, фиксирано чрез интелектуалното равнище на Енциклопедията,* ***наличната виртуална информация е безпрепятствено достъпна****, но в определени – крайно редки единични – случаи, свързани с* ***когнитивното равнище на информационно моделиране*** *тук, – са фиксирани и такива вторично-документални сведения.*

Навсякъде тук ***библиографските записи на латиница*** *– на фонетичен принцип по* ***българската азбука*** *– са инкорпорирани в общия корпус на* ***кирилица****.*

Сводът съдържа посочвания на 18 езика: английски, български, гръцки, испански, италиански, латински, македонски, немски, полски, румънски, руски, сръбски, старобългарски – църковнославянски, сърбохърватски, украински, унгарски, френски, хърватски*.*

Когато ***заглавията на текстове без автори започват с предлог*** *– и тази част на речта е* ***редна дума*** *– във връзка с* ***извънредно широкия читателски адрес на този ресурс****, – съответният предлог* ***се има предвид*** *в* ***азбучната подредба на библиографския запис****. Изписването на* ***София*** *в качеството ѝ на* ***местоиздаване на документите*** *и тяхното създаване (за ръкоп.) в* **разд. VIII. I-IV** ***на*** *този свод е дадено в съкратен вид –* ***С.***, но в разд. **VIII. V. Периодични и продължаващи издания** – **София** е фиксирана в пълна форма.

В цит. **разд. VIII. V. Периодични и продължаващи издания** / *с. 1333-1339* ***е концентриран сводът от номинации, посочени в различни фрагменти на Енциклопедията, градирани по*** **степента им на компактност*:***

- информационната ризома – **разд. VI. Приложения** – подразд. **64. Религиозен печат в България** – *с. 1094-1097* (**VIII. V. I.**);

- редните думи на статийния корпус на изданието* – *с. 27-958 **(VIII. V. II.)**;

- вътре в текстовете на статиите – *с. 27-958* **(VIII. V. III.)**.

И трите подраздела тук **(VIII. V. I. Периодични и продължаващи издания, отразени в *информационната ризома*** – **разд. VI. Приложения – подразд. 64. Религиозен печат в България** – *с. 1094-1097*; **VIII. V. II**. ..., отразени в ***редните думи на статийния корпус на изданието*** – *с. 27-958*; **VIII. V. III. ..., отразени *вътре в текстовете на статиите*** – *с. 27-958*) ***имат*** **обща номерация.**

Съдържание на ресурса

VIII. I. Справочно-енциклопедична литература, базираща:

VIII. I. 1. ... агиографските текстове, цитирани в *Енциклопедията*
(3 ном. назв.:
NN 1-3) */ с. 1135*

VIII. I. 1. 1. ... библиографската следа към международната галапремиера
на *Енциклопедията* – 17.05.2023
(1 ном. назв.:
N 6289 – *Вж* **N 3-а)** */ с. 1135*

VIII. I. 2. ... контекстовите пространства на *Енциклопедията*,
свързани с изящната словесност
на разкрития патриархален код на българската художествена литература
от IX до XXI в. */ с. 1135-1147*
(13 ном. назв.:
NN 4-16)

VIII. I. 3. ... философско-религиозните
универсални монотеистични картини на света
(11 ном. назв.:
NN 17-27) */ с. 1048*

VIII. I. 4. ... текущите универсални международни
библиографски указатели на планетата –
ресурс за установяване на нови публикации
по проблематиката на *Енциклопедията*
(по хронология на възникване;
на латиница и на кирилица)
(19 ном. назв.:
NN 28-46) */ с. 1048-1049*

VIII. I. 5. ... най-ново ретроспективно и перспективно обобщаващо издание
по манастирите в България
(1 ном. назв.:
N 47) */ с. 1049*

VIII. I. 6. ... български църкви и манастири на територията на САЩ
(1 ном. назв.:
N 48) */ с. 1049*

VIII. II. Пристатийна библиография на публикации,
поместена в края на статиите на *Енциклопедията*
(5263 – 5249 ном. назв:
NN 49-5297) */ с. 1049-1316* +
13 буквени NN: **6276**. – *Вж* **N 2666-а** */ с. 1232;* **6277**. – *Вж* **N 4907-а** */ с. 1303;* **6278-6287**. – *Вж* **NN 4974-а – 4974-й** */ с. 1305-1306;* **6288**. – *Вж* **NN 5163-а** */ с. 1311*. – *Срв.: с. 1340*

VIII. III. Пристатийна библиография на публикации,
поместена в текста на статиите на *Енциклопедията*
(526 ном. назв.:
NN 5298-5823) */ с. 1316-1330*

VIII. IV. Ръкописи,
цитирани в текста на статиите на *Енциклопедията*
(89 ном. назв.:
NN 5824-5912) */ с. 1330-1333*

VIII. V. Периодични и продължаващи издания */ с. 1333-1340*

VIII. V. I. I. Единични листове */ с. 1337*

VIII. V. II. ..., отразени в
редните думи
на статийния корпус на изданието –
с. 27-958
(49 ном. назв.:
NN 6135-6183) */ с. 1337-1338*

VIII. V. III. ..., отразени
вътре в текстовете
на статиите на изданието –
с. 27-958
(94 ном. назв.:
NN 6184-6275) */ с. 1338-1339*

VIII. I. Справочно-енциклопедична литература, базираща:

VIII. I. 1. ... агиографските текстове, цитирани в *Енциклопедията* – *вж и* **NN 5360-5363**
(3 ном. назв.:
NN 1-3)

1. Библия, сиреч книгите на Свещеното Писание на Ветхия и Новия завет. [10. изд.]. С.: Бълг. библейско др-во, 1995. 1. изд. 1871 със загл.: Библия, сиреч Свещеното Писание на Вехтий и Новий завет: изд. в книгопеч. на А. Х. Бояджияна – Цариград.
2. Речник на Святото Писание. – Цариград: Американ Хан, 1882.
3. Речник на Святото Писание. – Цариград: Книгопеч. на А. Х. Бояджияна, 1884.

VIII. I. 1. 1. ... библиографската следа към международната галапремиерата
на *Енциклопедията* – 17.05.2023
(1 ном. назв.:
N 6289 *– Вж* **N 3-а)** */ с. 1340*

3-а. ***Атанасов****, Хр. Последното дело на последния български енциклопедист? [: Рец. за кн.: ЕНЦИКЛОПЕДИКА:* ***„Православието в България****:* ***Кратка историческа енциклопедия”*** *– ПБ (КИЕ) (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М.* ***Куманов****; библиогр. ред. и публ. / А.* ***Куманова****: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на енциклопедия / Н.* ***Василев*** *– дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н.* ***Казански*** *– дейксис и библиогр. ред. на изд.; о.* ***Стефан Пашов*** *– обща ред. на публ. на ПБ (КИЕ); Рец.: С.* ***Денчев****, И.* ***Линден****. – С., 2023] (N 4661). // Тр. на Студентското науч. общество при Унив. по библиотекознание и информ. технол. (С.), 2025, Т. 20. – Под печ.*

VIII. I. 2. ... контекстовите пространства на *Енциклопедията*,
свързани с изящната словесност
на разкрития патриархален код на българската художествена литература
от IX до XXI в.
(13 ном. назв.:
NN 4-16)

4-5. Антология на българската поезия: В 2 т. / Ред. кол. Ел. ***Багряна*** *и др. С.: Бълг. писател, 1969.*

Per aspera ad astra!

*Други ред.: Ив. **Давидков**, Г. **Джагаров**, П. **Динеков**, Мл. **Исаев**, В. **Колевски**, Ан. **Стоянов**; Ел. **Багряна** – псевд. на ред. **Елисавета Любомирова Белчева**; Пълното име на ред. М. **Исаев** е **Младен Исаев Младенов**, на А. **Стоянов** – **Анастас Стоянов Атанасов**, а на Иван **Давидков** – **Иван Давидков Иванов**.*

Т. 1. 387 с.: с портр.

Т. 2. 515 с.: с портр.

*6. Златна христоматия на България : Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 1, Оратория: Уч. пособие по морфология на акад. текстописане: „Бяла светлина" (Lux alba): Оратория за България: **Божествен флорилегиум** – идил. триптих [: 1-3] / А. **Куманова**, Н. **Василев** ; Предг. А. **Куманова**, Н. **Василев**; Интродукция А. **Куманова**; Дейксис Н. **Василев**; Под ред. на И. **Теофилов**, **о. С. Пашов**; Терминолог. ред. Н. **Казански**; Справ.-информ. ред. Цв. **Найденова** ... [и др. ; Библиогр. ред. М. **Максимова**; Посв. на ... С. **Денчев**; Епигр.:„Помогни ми, Господи, да помогна на слепитеда прогледнат." – **Н. Василев** ; Рец. Ж. **Стоянов** ... [и др.]. Ново е-изд. С.: За буквите – О писменехъ, 2018. 400 [1-10 ; I-XV; 11-385] с.: с 281 ил. (Факлоносци; XXII)*

*Други справ.-информ. ред.: А. **Даскалов**, Д. **Ралева**. Други рец.: [М. **Куманов**,] Д. **Христозов**, И. **Петева**, П. **Велчев**, Ж. **Назърска**. Показалци:именен показалец, показалец на загл. на текстовите произведения, показалец на загл. на муз. творби, показалец на съкр. на авт. цитатите.*

*Юбил. изд., посв. на 65-год. на С. **Денчев**.*

E ISBN 978-619-185-312-0

База на е-б-ка ANTHOLOGICA.

1. изд. 2013.

Публ.: <http://www.sno.unibit.bg> <http://sno.unibit.bg/e-lib.html> <http://www.ilit.bas.bg/bg/> <http://www.ilit.bas.bg/bg/structure/library.html>

<http://www.ilit.bas.bg/bg/mission/kontakti.html> <https://www.academia.edu/37221144/Oratoria-2018.pdf> <https://www.researchgate.net/publication/ 326983718_Oratoria>.

*Епигр.: „Език прекрасен, кой те не руга / и кой те пощади от хули гадки? / Вслушал ли се е някой досега / В мелодьята на твойте звуци сладки?" – **И. Вазов**.*

Съдържа:

1) (с. I-IX:) **Куманова**, А. и др. Ризома на литературното съзерцание и познание (Предговор) / А. Куманова, Н. Василев.

2) (с. 13-47:) **Куманова**, А. Святото Кирило-Методиево дело : Провидчество на XXI век (Философска и информационна картина на познанието и обществото) (Интродукция).

3) **„Бяла светлина"** (Lux alba) : Оратория за България: **Божествен флорилегиум** – Идиличен триптих [: 1-3]. // *Тр*. на Студентското науч. общество при УниБИТ (София), Т. II, 2008,с. 503-520, 521-542; Т. V, 2010, с. 692-735; Т. VI, с. 491-534; Т. VII, с. 553-604; Т. VIII, 2013, с. 563-624. – *Без подпис.*

а.1. **„В начало беше Словото" (Homo legens – Четящ човек)** : Акад. Св. интертекстуално представление към III Студентска науч. конф. „От информ. към знание – From information to knowledge" (18.05.2007 г.) (девиз: *„E pluribus unum" – „От многото единото"*) (139 докл.: NN 67-205) и VНац. науч. конф. с межд. участие „Кирилицата и духовността на Европейската информационна цивилизация" (1.11.2007 г.) / Под ред. на Н. Василев.

Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий (I. Феноменът на глаголицата и кирилицата) – ЧЕТЯЩИЯТ ЧОВЕК: Диалог с папа Адриан II. Срещата на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий с Учениците – Св. Св. Климент, Наум, Сава, Горазд, Ангеларий. III. Диалогът на Учениците на Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий със Св.княз Борис I Покръстител

(Музикални фрагменти: ***Великденски камбанен звън, „Литургия"*** **(Св. Йоан Кукузел),** ***„Ave verum corpus Dei"*** **(В. А. Моцарт),** ***„Достойноест"*** **(Добри Христов),** ***българската народна песен „Дельо Войвода"*** **(изпълнява: Валя Балканска),** ***„Многая лета"*** **(изпълнява: Борис Христов), Химн на Република България** ***„Горда Стара планина", Химн на Обединена Европа „Alle Menschen werden Brüder", Студентски химн „Gaudeamus igitur", Химн, посветен на 24 май, „Върви, народе възродени"***)

Цит.: **Деян., 1 Кор., 2 Кор., 1 Сол., 1 Тим., Евр. (*Св. ап. Павел*), Откр. (*Св. Иоана Богослова*), „Панонски легенди"** (*Св. архиепископ Климент Охридски*), **„За буквите"** (*Черноризец Храбър*), **„Була до княз Светополк"** (**папа Йоан VIII**, юни 880 г.), **„Европа трябва да се върне**

към християнските си корени" (папа Йоан-Павел II, 23 май 2002 г.), *ръкописа на* ***„ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ"*** **(Николай Василев**).

b.2. **„Да се наречеш болгарин" (Homo scribens – Пишещ човек)** : Акад. интертекстуална епифания към IV Студентска науч. конф. „Информ. личност – знание – Information – person – knowledge" (девиз: *„Aliis inserviendo consumor" – „Служейки на другите, изгарям"*) (16.05.2008 г.) (85 /84 + 1/ докл.: NN 206-290 – 289-374) и VI Нац. науч. конф. с межд. участие „България в културното многообразие на Европа" (1.11.2008 г.) /Под ред. на Н. Василев.

Св. о. Паисий Хилендарски (Феноменът на *„История славяноболгарская …"*) – ПИШЕЩИЯТ ЧОВЕК: Епифания на хан Аспарух, хан Крум, Св. Константин-Кирил Философ, Св. архиепископ Методий, Св. княз Борис I Покръстител, цар Симеон Велики, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Георги Сава Раковски, Васил Левски, Христо Ботев, Екзарх Йосиф, Райна Княгиня

(Музикални фрагменти: ***Великденски камбанен звън, „Литургия"*** **(Св. Йоан Кукузел), българските народни песни *„Отдавна ли си, моме, калугерица"* (изпълнява: Пенка Павлова), *„Песен за Райна Попгергьова"* (изпълнява: Недялка Керанова), *„Хубава си, моя горо"* (изпълнява: хор „Гусла"), *Симфония N 5* (Лудвиг ван Бетовен), „Италианско капричио" (П. И. Чайковски), Химн на Република България *„Горда Стара планина", Химн на Обединена Европа „Alle Menschen werden Brüder", Студентски химн „Gaudeamus igitur", Химн, посветен на 24 май, „Върви,народе възродени"***)

Цит.: **„История славяноболгарская …"** (***Св. о. Паисий Хилендарски*** / Прев. на съвр. ез. от ***акад. Петър Динеков*** по изд. на ***акад. Йордан Иванов*** от 1914 г.), реч на ***Христо Ботев***, произнесена в качеството му на учител през 1867 г. в родния му град Калофер по случай 11 май – деня на равноапостолите Св. Св. Кирил и Методий, тезата на ***проф. Беньо Цонев***, застъпена в тр. му **„Новобългарска писменост преди Паисия"** (*Бълг. преглед*, I, 1894, N 8, с. 80–94. – *Вж: **Шишманов**, Ив. Д.* Избрани съч. Т. 1-2. София, 1965-1966.; Т. 2, 1966, с. 315), **„Панонскилегенди"** (***Св. архиепископ Климент Охридски***), **„Горски пътник"** (***Георги С. Раковски***), Джобното тефтерче на ***Васил Левски*, „Моята молитва"** (***Христо Ботев***), **„За *Райна Попгергьова*"** (*българска народна песен*), **„Левски"** (***Иван Вазов***), Дневника на ***Екзарх Йосиф I***, **„Предречено от Пагане"** (***Вера Мутафчиева***), **„Княгинята"** (***Станка Пенчева***), *ръкописа на* ***„ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ"*** **(Николай Василев**).

с.3.1. **„Светна като слънце" (Homo verbi gracilis – Човек на изящното слово)** : Акад. интертекстуална аксиология към V Студентска науч. конф. „Информ. – ценности – общество" – „Information – values – society" (девиз: *„Licht, mehr Licht" – „Светлина, повече светлина"*) (22.05.2009 г.) (86 докл.: NN 375-460) и VII Нац. науч. конф. с межд. участие „България – кръстопът на култури и цивилизации") (1.11.2009 г.) /Под ред. на о. С. Пашов, Ив. Теофилов.

Кръстният път – ЧОВЕКЪТ НА ИЗЯЩНОТО СЛОВО (поезията до Н. Вапцаров): Св. Константин-Кирил Философ, Св. архиепископМетодий, Св. архиепископ Климент Охридски, Черноризец Храбър, Св. о. Паисий Хилендарски, Любен Каравелов, Христо Ботев, Петко Р. Славейков, Иван Вазов, Пейо Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров

(Музикални фрагменти: ***Великденски камбанен звън, „Casta Diva"*** **(Винченцо Белини), *„Stabat Mater"* (Джоакино Росини), *Каба-гайдите наБългария, българската народна песен „Заблеяло ми агънце"* (изпълнява: Борис Машалов), Химн на Република България *„Горда Стара планина", Химн на Обединена Европа „Alle Menschen werden Brüder", Студентски химн „Gaudeamus igitur", Химн, посветен на 24 май, „Върви, народе възродени"***)

Цит.: ***Новия завет – Апракос,*** **„Панонски легенди", „Житие на Св. Св. Кирил и Методий"** (***Св. архиепископ Климент Охридски***), **„Азбучна молитва" (*епископ Константин Преславски*), „За буквите"** (***Черноризец Храбър***), **„История славяноболгарская ..." (*о. Паисий Хилендарски*), „Горски пътник"** (***Георги С. Раковски***), **„Хубава си, моя горо"** (***Любен Каравелов***), **„Татковино", „Не пей ми се", „Времето"**(***Петко Р. Славейков***), **„Новото гробище на Сливница"** (***Иван Вазов***), **„Сърце на сърцата" (*Пенчо Славейков*), „Хайдушки копнения" (*Пейо Яворов*), „Да се завърнеш в бащината къща..."** (***Димчо Дебелянов***), **„Септември"** (***Гео Милев***), **„Цветарка"** (***Христо Смирненски***), **„Вяра", „Предсмъртно" (*Никола Вапцаров*), „Пиета (Sedes Sapientiae)"** (***Александра Куманова***), *ръкописа на* ***„ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ"***, **„Словото" (Николай Василев)**.

d.3.2. **„Плетение словес" (Homo narrans – Разказващ човек)** : Акад. интертекстуална аксиология към VI Студентска науч. конф. „Информ. :универсалност и свобода – избор, достъп, прозрачност" – „Information: Universality and freedom – choice, access, transparency" (девиз: *„ Vitam impendere vero" – „Да посветим живота си на истината"*) (21.05.2010 г.) (76 докл.: NN 461-533) и VIII Нац. науч. конф. с межд. участие „Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век" (1.11.2010 г.) / Под ред. на о. С. Пашов, Ив. Теофилов.

Трапезата на Словото – РАЗКАЗВАЩИЯТ ЧОВЕК: Св. Константин-Кирил Философ, Св. Патриарх Евтимий Търновски, Св. о. Паисий Хилендарски, Св. епископ Софроний Врачански, Любен Каравелов, Иван Вазов, Алеко Константинов, Елин Пелин, Йордан Йовков, ПеткоЮ. Тодоров, Николай Райнов, Димитър Талев, Димитър Димов (Музикални фрагменти: ***Великденски камбанен звън, „Достойно ест"*** **(Св. Йоан Кукузел),** ***„Miserere"*** **(Грегорио Алегри),** ***Каба-гайдите на България, българската народна песен „Притури се планината"*** **(изпълнява: Стефка Съботинова),** ***„Conquest of the paradise"*** **(Вангелис), Химнна Република България „***Горда Стара планина", Химн на Обединена Европа „Alle Menschen werden Brüder", Студентски химн „Gaudeamus igitur", Химн, посветен на 24 май, „Върви, народе възродени"***)**

Цит.: **Св. Писание – Ветхия завет – Пс., Сир., Новия завет – Св. Евангелие – Мат. (***Св. ап. Матея***), Лук. (***Св. Лука***), Иоан. (***Св. ап. Иоан***),1 Кор. (***Св. ап. Павел***), Часослов, „Пространно житие на Св. Константин-Кирил Философ" („Беседа против триезичниците") (***Св. архиепископ Климент Охридски***), „Пространно житие на Св. Иван Рилски", „Житие на Св. Петка Търновска" (***Св. патриарх ЕвтимийТърновски***), „История славяноболгарская …" (***о. Паисий Хилендарски***), „Кириакодромиóн, сиреч Неделник" (***Св. епископ Софроний Врачански***), „Предговор към събраните съчинения от 1815 г." (***Йохан Волфганг фон Гьоте***), „Маминото детенце" (***Любен Каравелов***), „Под игото" (***Иван Вазов***), „Секира и търнокоп" (***Стоян Михайловски***), „До Чикаго и назад" (***Алеко Константинов***), „Светúте застъпници" (***Елин Пелин***), „Песента на колелетата" (***Йордан Йовков***), „В южните земи" (***Антон Страшимиров***), „Идилии" – „Pieta"(***Петко Ю. Тодоров***), „Къде е щастието" (***Николай Райнов***), „Железният светилник" (***Димитър Талев***), „Тютюн" (***Димитър Димов***), „Крадецът на праскови" (***Емилиян Станев***), „Мъжки времена" (***Николай Хайтов***), „Нежната спирала" (***Йордан Радичков***), „Будители –апостоли" (***Александра Куманова***), ***„Легенда за светлината"****, ръкопис на* ***„ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ"*** **(Николай Василев)**.

e.3.3. **„Песен на песните" (Homo cantans – Пеещ човек)** : Акад. интертекстуална аксиология към VII Студентска науч. конф. (20.05.2011 г.) (76 докл.: NN 537-614) и IX Нац. науч. конф. с межд. участие (1.11.2011 г.) / Под ред. на о. С. Пашов, Ив. Теофилов.

Райската градина – ПЕЕЩИЯТ ЧОВЕК (поезията от Н. Вапцаров): Никола Вапцаров, Николай Лилиев, Елисавета Багряна, АтанасДалчев, Иван Пейчев, Веселин Ханчев, Александър Геров, Александър Вутимски, Валери Петров, Блага Димитрова, Божидар Божилов, Павел Матев, Лиляна Стефанова, Пеньо Пенев, Петър Караангов, Иван Динков, Евтим Евтимов, Константин Павлов, Михаил Берберов, Христо Фотев, Владимир Башев, Любомир Левчев, Дамян Дамянов, Борис Христов, Маргарита Петкова (Музикални фрагменти: ***Великденски камбанен звън, „Достойно ест"*** **(Св. Йоан Кукузел), българската народна песен** ***„Отдавна ли си, моме,калугерица"*** **(изпълнява: Пенка Павлова),** ***„Сътворението: Оратория"*** **(Й. Хайдн),** ***„Ave Maria"*** **(Фр. Шуберт),** ***„Реквием"*** **(В. А. Моцарт),** ***„Симфония N 3. EROIKA"*** **(Лудвиг ван Бетовен),** ***„Тристан и Изолда (Въведение)"*** **(В. Р. Вагнер),** ***„Пер Гюнт (Песента на Солвейг)"*** **(Едвард Григ),** ***„Музика на водата"*** **(Г. Фр. Хендел),** ***„Огънят"*** **(Мануел дьо Фая),** ***„Медитация"*** **(Жул Масне), Химн на Република България** ***„Горда Стара планина", Химн на Обединена Европа „Alle Menschen werden Brüder", Студентски химн „Gaudeamus igitur", Химн, посветен на 24 май, „Върви, народе възродени"***)

Цит.: ***Св. евангелие от Матея*** **(Мат.) и** ***от Иоан.*** **(Св. ап. Иоан);** ***Първо послание*** **на Св. апостол Павел** ***до Коринтяни*** **(1 Кор.);** ***Пространно житие на Св. Петка Търновска*** **(Св. Патриарх Евтимий Търновски) (ПЕТ) (XIV в.)** ***(„… от Патриарх Евтимий – житие иживот на нашата преподобна майка Параскева и как тя бе пренесена в преславния [наш] град Търново, написано от [кир] Евтимий, Патриарх Търновски"*** *– цит. по* **Стара** българска литература. Житиеписни творби, София, 1986, с. 191-202; стиховете на поетите: **Николай Лилиев** ***(„Съдбата те изпраща бледен..."),*** **Елисавета Багряна** ***(„Амазонка"),*** **Атанас Далчев** ***(„Съдба"),*** **Никола Вапцаров** ***(„Прощално"),*****Иван Пейчев** ***(„Ще се усмихват сините води"),*** **Веселин Ханчев** ***(„Под***

люлака”),* Александър Геров *(„Гълъби”),* Александър Вутимски *(„Стихотворения за синьото момче”),* Валери Петров *(„Катастрофа пред гаража”),* Блага Димитрова *(„Прегръдка”),* Божидар Божилов *(„Миниатюра”),* Павел Матев *(„Любов – магическа реалност...”),* Лиляна Стефанова *(„Последна точка...”),* Пеньо Пенев *(„Когато се наливаха основите”),* Петър Караангов *(„Ключове”),* Иван Динков *(„Жесток и просълзен...”),* Евтим Евтимов *(„За две ръце...”),* Константин Павлов *(„Българо-вавилонско стихотворение”),* Михаил Берберов *(„Ще те намеря...”),* Христо Фотев *(„Колко си хубава!...”),* Владимир Башев *(„Рисунка”),* Любомир Левчев *(„Недопустимост”),* Дамян Дамянов *(„Любов”),* Борис Христов *(„Жената Мария”),* Маргарита Петкова *(„Пунктуация”)* (цит. по: **Антология** на българската любовна лирика / *Съст.* **Божидар Божилов, Давид Овадия, Димитър Стефанов, Йордан Милев**, София, 1976); **„Пиета (Sedes Sapientiae)”** (**А. Куманова**); **Василев**, Н. Критически диалози, София, 1990; *ръкописа на* ***„ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ” (**Н. Василев**); **Словото** – българска виртуална библиотека. // <www.slovo.bg>.

f.3.4. **„Не живея, а горя” (Homo passionis – Страдащ човек)** : Акад. интертекстуална аксиология към VIII Студентска науч. конф. (18.05.2012 г.) (94докл.: NN 615-708) и X Юбилейна нац. науч. конф. с межд. участие (1.11.2012 г.) / Под ред. на о. С. Пашов, Ив. Теофилов.

Св. Стълба – СТРАСТНИЯТ ЧОВЕК : Диалози на авторите на изящното слово с персонажите им, олицетворяващи Любовта: 1. ПЕЙОЯВОРОВ – ЛОРА; 2. ГЕО МИЛЕВ – ВЕЧНАТА ЖЕНА; 3. ХРИСТО СМИРНЕНСКИ – ЦВЕТАРКА; 4. НИКОЛА ВАПЦАРОВ – БОЙКА; 5. ЙОРДАН ЙОВКОВ – НОНА (Йосиф Давидов – Нона /*Чифликът край границата/*); 6. ДИМИТЪР ТАЛЕВ – КАТЕРИНА(Султана – Катерина; Лазар Глаушев – Рафаил Клинче / *Железният светилник/*); 7. ДИМИТЪР ДИМОВ – ИРИНА (Борис Морев – Ирина /*Тютюн/*)

(Музикални фрагменти: ***Великденски камбанен звън, „Достойно ест”*** **(Св. Йоан Кукузел), българската народна песен *„Йовано, Йованке”* (изпълнява: Иван Андонов), *„Вардар: Пиеса”* (Панчо Владигеров), *„Miserere”* (Грегорио Алегри), *„Адажио в сол минор”* (Томазо Албинони), *„Страсти по Матея”* (Й. С. Бах), *„Апасионата”* (Лудвиг ван Бетовен), *„IV симфония. IV част”* (Йоханес Брамс), *„V симфония: Патетична”*(П. И. Чайковски), *„Картини от една изложба (Врата; Нощ на голия връх)”* (М. П. Мусоргски), *„Фантастична симфония (Танц на вещиците)”* (Ектор Берлиоз), *„Nesun dorma”* (Джакомо Пучини), *Композиция от запис на космически звуци, записани от Американската космическа агенция NASA, Каба-гайди на България,* Химн на Република България *„Гордa Стара планина”, Химн на Обединена Европа „Alle Menschen werden Brüder”, Студентски химн „Gaudeamus igitur”, Химн, посветен на 24 май, „Върви, народе възродени”***)

*Цит.: **Битие, Псалтир, Песен на Песните, Премъдрост Соломонова, Св. евангелие от Лука, Първо послание на Св. ап. Павла до Коринтяни,* Св. епископ Климент Охридски. *Молитва преди изповед,* Св. епископ Константин Преславски. *Азбучна молитва,* Св. патриарх Евтимий Търновски. *Житие на Св. Петка,* Петко Р. Славейков. *Изворът на белоногата,* Иван Вазов. *Тя,* Христо Ботев. *До моето първо либе,* Пенчо П.Славейков. *На нощта си ясен месец,* Пейо Яворов. *Аз не съм сам, Две души, На Лора,* Гео Милев. *Ад,* Христо Смирненски. *Цветарка,* Никола Вапцаров. *Прощално,* Елисавета Багряна. *Потомка,* Дора Габе. *Птици,* Евтим Евтимов. *За две ръце*; *ръкописа на* ***„ЗЛАТНАТА ХРИСТОМАТИЯ НА БЪЛГАРИЯ”*** (**Н. Василев**); ***„Виланел”*** (**Шарл Льоконт дьо Лил** / прев. Н. В., А. К.); ***„Събрани – разделени”*** (**А. Куманова**).

g.3.5. **„Отворете и простете” (Homo ludens – Играещият човек)** : Акад. интертекстуална аксиология към IX Студентска науч. конф. (17.05.2013 г.)(259 докл.: NN 709-967) и XI Нац. науч. конф. с межд. участие (1.11.2013 г.) / Под ред. на о. С. Пашов, Ив. Теофилов.

Дъгата – ИГРАЕЩИЯТ ЧОВЕК (Детската поезия): 1. Св. Константин-Кирил Философ; 2. Св. Патриарх Евтимий Търновски; 3. Св. о.Паисий Хилендарски; Петко Р. Славейков; 5. Елин Пелин; 6. Дора Габе; Никола Вапцаров. (Музикални фрагменти: **Св. Йоан Кукузел.** ***Достойно ест;*** **Грегорио Алегри.** ***Miserere***; **Томазо Албинони.** ***Адажио в сол минор***; **Масне.** ***Медитация*; *арията „Una Furtiva Lagrima” от операта на* Гаетано Доницети *„Елексирът на любовта” в изпълнение на Лучано Паваротиподчертават съвършените образци на универсалния модел за човешко поведение, отразени в посочените творби … Българският информационенкод в универсалния модел за човешко поведение е обозначен чрез изпълнение на ДЕТСКИТЕ ПЕСНИ („Хубава си, татковино”, „Мила Родино”, „Високи сини планини”, „Детство мое”,*** *станали народни /***записи на изпълнението на хор „Бодра смяна”, съхранявани в Златния фонд на Българското национално радио/**)

Цит.: ***Св. Писание – Стария завет*** (***Битие*** /9:13/) и ***Новия завет*** (***Първо послание на Св. ап. Павел до Коринтяни*** /3:2; 14:20; 15:41/); **Св. Константин Кирил-Философ –** ***Проглас към Евангелието;*** **Св. архиепископ Климент Охридски –** ***Пространно житие на Константин-Кирил, Слово за Св. Троица, Трипесници за Рождество Христово;*** **Св. патриарх Евтимий Търновски –** ***Пространно житие на Св. Петка Търновска, Пространно житие на Св. Филотея Темнишка;*** **Св. о. Паисий Хилендарски –** ***История славяноболгарская ...;*** **Иван Вазов –** ***Молитва, Песен засинчеца, Училище, Отечество любезно;*** **Петко Рачов Славейков –** ***Татковина;*** **Цветан Радославов –** ***Мила Родино;*** **Гео Милев –** ***As dur;*** **Никола Вапцаров –** ***Пролет, Не бойте се, деца, Стихотворения за деца;*** **Елин Пелин –** ***Пред дъжда;*** **Младен Исаев –** ***Високи, сини планини;*** **Дора Габе –** ***Унесено се вглеждах в небесата, Бе тиха нощ;*** **Елисавета Багряна –** ***Потомка;*** **Веса Паспалеева –** ***Доволен;*** **Богомил Гудев –** ***Детство мое;*** **Николай Николов –** ***Месечко ясен;*** **Леда Милева –** ***Зайчето бяло;*** **Георги Авгарски –** ***Деца;*** **Цецилий Стаций –** ***Другари;*** **Николай Василев –** ***Видение;*** **Александра Куманова –** ***В люлка небесно тъкана;*** **Александра Куманова, Николай Василев –** ***Дъгата.***

4) (с. 347-356:) **Василев**, Н. Поетика на метонимичната интеракция – ораторията „Бяла светлина" (Дейксис).

7. Златна христоматия на България : Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 2, Антология: Уч. пособие по лексикография на акад. текстописане / Състав., послесл. Н. ***Василев****, А.* ***Куманова****; Науч.консултанти И.* ***Паси*** *... [и др.]; Терминолог. ред. Н.* ***Казански****; Справ.-информ. ред. Д.* ***Ралева****; Библиогр. ред. М.* ***Максимова****; Граф. ред. В.* ***Стефанова****; Посв. на ... С.* ***Денчев****; Епигр.: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат." – Н.* ***Василев****; Рец. П.* ***Велчев****, И.* ***Теофилов****. Ново е-изд. С.: За буквите – О писменехъ, 2018. 840, CCXXVIII с.: с 283 ил. (Факлоносци; XXIII) – вж N 1719*

Други науч. консултанти: С. ***Денчев****, М.* ***Куманов****. Речник на личните, геогр. и др. имена; Ключови думи на публ. – Именен показалец, показалец на загл.*

Юбил. изд., посв. на 65-год. на С. ***Денчев****.*

E ISBN 978-619-185-313-7

База на е-б-ка ANTHOLOGICA.

C. CLXXXV-CCI: За настоящата антология (LIBER AUREUS) (Принципи, структура, дидактика...) / Н. ***Василев****, А.* ***Куманова****.*

1. изд. 2014.

Ново е-изд.

Публ.: <http://www.sno.unibit.bg> <http://sno.unibit.bg/e-lib.html> <http://www.ilit.bas.bg/bg/> <http://www.ilit.bas.bg/bg/structure/library.html>

<http://www.ilit.bas.bg/bg/mission/kontakti.html>.

Още в първ. изд. на тр. в него са включени отсъстващите в цит. по-горе Антология [1] *творби на съответните автори: - „Хубава си, татковино" / Петко Р. Славейков;*

- „Хубава си, моя горо" / Любен Каравелов;

- „Кирил и Методий" / Стоян Михайловски;

- „Хайдушки песни" / Пейо Яворов;

- „Цветарка" / Христо Смирненски;

- „Почакай, слънце" / Дора Габе;

- „Потомка" / Елисавета Багряна...

Съдържа: **1.** „**Ни** прела гора, ни ткала" / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N I) (с. 13); **2.** „**Вградената** невеста" / Подготовка за публ. Ивелина Иванова (N II) (с. 14-16); **3.** „**Цар** Мурад и Мара" / Подготовка за публ. Ивелина Иванова (N III) (с. 17-18); **4.** „**Три** синджира роби" / Подготовка за публ. Ивелина Иванова (N IV) (с. 19); **5.** „**Яна** кукувица" / Подготовка за публ. Диана Свиленова (N V) (с. 20); **6.** „**Даваш** ли, даваш, Балканджи Йово" / Подготовка за публ. Диана Свиленова (N VI) (с. 21); **7.** „**Марко** Кралевити освобождава три синджира роби" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N VII) (с. 22-23); **8.** „**Крали** Марко изгубва силата си" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N VIII) (с. 24-26); **9.** „**Индже** Войвода" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N IX) (с. 27); **10.** „**Мануш** Войвода" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N X) (с. 28); **11.** „**Станав** пиле шарено" / Подготовка за публ. Кристина Алексиева (N XI) (с. 29); **12.** „**Два** са бора ред поредом расли" / Подготовка за публ. Боряна Митева (N XII) (с. 30); **13.** „**Мома** змейовица" / Подготовка за публ. Анелия Досева (N XIII) (с.

31); **14.** „**Похвали** се малка мома” / Подготовка за публ. Анелия Досева (N XIV) (с. 32); **15.** „**Радка** се отърва от змей” / Подготовка за публ. Нели Петрова (N XV) (с. 33); **16.** „**Неразделни**” / Подготовка за публ. Нели Петрова (N XVI) (с. 34); **17.** „**Слънце** и Гроздanка” / Подготовка за публ. Вероника Николаева (N XVII) (с. 35-36); **18.** „**Цар**Иван Шишман на Софийско поле” / Подготовка за публ. Вероника Николаева (N XVIII) (с. 37); **19.** „**Христово** Воскръсвенье” / Подготовка за публ. Вероника Николаева (N XIX) (с. 38); **20.** „**У** Недини слънце грее” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XX) (с. 39); **21.** „**Що** ми е мило и драго” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XXI) (с. 40); **22.** „**Заплакала** ми голема нива” / Подготовка за публ. Вероника Николаева (N XXII) (с. 41); **23.** „**Хайдутин** и бесило” / Подготовка за публ. Пламен Димитров (N XXIII) (с. 42); **24.** „**Пушка** пукна” / Подготовка за публ. Пламен Димитров (N XXIV) (с. 43); **25.** „**Юнак** и гора” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XXV) (с. 44); **26.** „**Струн**а невяста” / Подготовка за публ. Вероника Николаева (N XXVI) (с. 45); **27.** „**Ситен** дъжд вали като маргарит” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XXVII) (с. 46); **28.** „**Синко** Стояне” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XXVIII) (с. 47); **29.** „**Девойче**, жива раздело” / Подготовка за публ. Кристина Алексиева (N XXIX) (с. 48); **30.** „**Гълъб** ми гука в усоя” / Подготовка за публ. Кристина Алексиева **(**N XXX) (с. 49); **31.** „**Девойко**, девойко, цървено яболко” / Подготовка за публ. Кристина Алексиева (N XXXI) (с. 50); **32.** „**Ако** умрам, да не жаляш” / Подготовка за публ. Кристина Алексиева (N XXXII) (с. 51); **33.** „**Лудо** ходе сос дружина” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XXXIII) (с. 52); **34.** „**Ранила** мома бильбиля” / Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XXXIV) (с. 53); **35.** „**Плетит** мома мрежа копринена” / Подготовка за публ. Ивелина Иванова (N XXXV) (с. 54); **36.** „**Яна** жали девет братя жетвари” / Подготовка за публ. Ивелина Иванова (N XXXVI) (с. 55); **37.** „**Прощавай**, мамо, прощавай” / Подготовка за публ. Боряна Митева (**N XXXVII**) (с. 56); **38.** „**Гробът** на Бона” / Подготовка за публ. Анелия Досева (N XXXVIII) (с. 57); **39.** „**Булка** и гора” / Подготовка за публ. Нели Петрова (N XXXIX) (с. 58); **40.** „**Яничарин** тъгува за дома си” / Подготовка за публ. Диана Свиленова (N XL) (с. 59); **41.** „**Хайдушка** глава” / Подготовка за публ. Пламен Димитров (N XLI) (с. 60-62); **42.** „**Предсмъртна** молитва” / Св. Константин-Кирил Философ ; Подготовка за публ. Айлин Ахмед (N XLII) (с. 63); **43. Из** „Канона в чест на Свети Димитър Солунски” / Св. архиепископ Методий ; Подготовка за публ. Елина Хаджиминчева (N XLIII) (с. 64); **44.** „**Азбучна** молитва” / епископ Константин Преславски ; Подготовка за публ. Айлин Ахмед (N XLIV)(с. 65); **45.** „**Проглас** към Евангелието” / епископ Константин Преславски ; Подготовка за публ. Айлин Ахмед (N XLV) (с. 66-67); **46. Из** „Похвално слово за Светите архангели Михаил и Гавраил” / Св. архиепископ Климент Охридски ; Подготовка за публ. Мариета Джерекарова (N XLVI) (с. 68); **47.** „**Похвала** за цар Симеон” / Анонимен автор ; Подготовка за публ. Мариета Джерекарова (N XLVII) (с. 69-72); **48.** „**Молитва** към Свети Иван Рилски” / Св. патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Милена Лукарова (N XLVIII) (с. 73); **49.** „**Молитва** на Света Петка след завръщането ѝ от пустинята” / Св. патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Милена Лукарова (N XLIX) (с. 74); **50.** „**Възхвала** на Света Петка” / Св. патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Милена Лукарова (N L) (с. 75-76); **51.** „**Обръщение** към Света Петка” / Св. патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Грета Дешова (N LI) (с. 77); **52.** „**Молитва** към Света Петка” / Св. патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Грета Дешова (N LII) (с. 78); **53. Из** „Молитва към Света Богородица” / Димитър Кантакузин ; Подготовка за публ. Грета Дешова(N LIII) (с. 79-82); **54. Из** „Горски пътник” / Георги С. Раковски ; Подготовка за публ. Никифор Иванов (N LIV) (с. 83); **55.** „**Къде** си, вярна ти любов народна?” / Добри Чинтулов ; Подготовка за публ. Никифор Иванов (N LV) (с. 84); **56.** „**Стоян** и Рада” / Найден Геров ; Подготовка за публ. ГабриелаВасилева (N LVI) (с. 85); **57.** „**Черен** арап и хайдут Сидер” / Никола Козлев ; Подготовка за публ. Габриела Василева (N LVII) (с. 86-88); **58.** „**Хубава** си, татковино” / Петко Р. Славейков ; Подготовка за публ. Габриела Василева (N LVIII) (с. 89); **59.** „**Бистра**” / Константин Миладинов ; Подготовка за публ. Мариела Цветанова (N LIX) (с. 90); **60. Из** „Войводата” / Григор Пърличев ; Подготовка за публ. Мариела Цветанова (N LX) (с. 91-96); **61.** „**Наздравица**” / Райко Жинзифов ; Подготовка за публ. Мартина Караджинова (N LXI) (с. 97); **62.** „**Хубава** си, моя горо” / Любен Каравелов ; Подготовка за публ. Мартина Караджинова (N LXII) (с. 98); **63.** „**Хаджи** Димитър” / Христо Ботев ; Подготовка за публ. Радостина Захариева (N LXIII) (с. 101); **64.** „**Де** е България?” / Иван Вазов ; Подготовка за публ. Цветан Златанов (N LXIV) (с. 102); **65.** „**Венеция**” / Константин Величков ; Подготовка за публ. Магдалена Иванова (N LXV) (с. 103); **66.** „**Кирил** и Методий” / Стоян Михайловски ; Подготовка за публ. Дана Русева (N LXVI)(с. 104); **67.** „**Неразделни**” / Пенчо Славейков ; Подготовка за публ. Десислава Лазарова (N LXVII) (с. 105-106); **68.** „**Сазът** ми” / Цанко Церковски ; Подготовка за публ. Ангел Пашов

(N LXVIII) (с. 107); **69.** „**Българската** реч" / Кирил Христов ; Подготовка за публ. Ангел Пашов (N LXIX) (с. 108); **70.** „**Кокичета**" / Димитър Полянов ; Подготовка за публ. Василена Ковачева (N LXX) (с. 109); **71.** „**Хайдушки** песни" / Пейо Яворов ; Подготовка запубл. Надежда Масларова (N LXXI) (с. 110); **72.** „**Марсилия**" / Димитър Бояджиев ; Подготовка за публ. Николета Михалчева (N LXXII) (с. 111-112); **73.** „**На** моя син" / Димитър Подвързачов ; Подготовка за публ. Георги Георгиев (N LXXIII) (с. 113); **74.** „**Към** майка си" / Теодор Траянов ; Подготовка за публ. Георги Георгиев (N LXXIV) (с. 114); **75.** „**Луната** висне като плод..." / Николай Лилиев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N LXXV) (с. 115); **76.** „**Лаура**" / Емануил Попдимитров ; Подготовка за публ. Мартина Караджинова (N LXXVI) (с. 116); **77.** „**Целина**" / Людмил Стоянов ; Подготовка за публ. Мартина Караджинова (N LXXVII) (с. 117); **78.** „**Да** се завърнеш в бащината къща..." / Димчо Дебелянов ; Подготовка за публ. Радостина Григорова (N LXXVIII) (с. 118); **79.** „**Рицарски** замък" / Христо Ясенов ; Подготовка за публ. Веселин Крумов (N LXXIX) (с. 119- 122); **80.** „**Цветарка**" / Христо Смирненски ; Подготовка за публ. Калин Борисов (**N LXXX**) (с. 123); **81.** „**Почакай**, слънце" / Дора Габе ; Подготовка за публ. Мартина Караджинова (N LXXXI) (с. 124); **82.** „**Потомка**" / Елисавета Багряна ; Подготовка за публ. Божидара Кожухарова (N LXXXII) (с. 125-127); **83.** „**Септември**" / Гео Милев ; Подготовка за публ. Петя Чолакова (N LXXXIII) (с. 129); **84.** „**Носталгия**" / Сергей Румянцев ; Подготовка за публ. Петя Чолакова (N LXXXIV) (с. 136); **85.** „**Удавници**" / Асен Разцветников ; Подготовка за публ. Аделина Котева (N LXXXV) (с. 137-138); **86.** „**Прозорец**" / Ламар ; Подготовка за публ. Красимира Любенова (N LXXXVI) (с. 139); **87.** „**Във** влака" / Николай Марангозов ; Подготовка за публ. Боряна Михайлова (N LXXXVII) (с. 140-141); **88.** „**Момина** песен" / Магда Петканова ; Подготовка за публ. Елизабета Николова (N LXXXVIII) (с. 142); **89.** „**Музика**" / Димитър Панталеев ; Подготовка за публ. Петя Чолакова (N LXXXIX) (с. 143); **90.** „**Конници**" / Никола Фурнаджиев ; Подготовка за публ. Петя Чолакова (N XC) (с. 144); **91.** „**В** гората зашумя дъждът и ти…" / Христо Радевски ; Подготовка за публ. Бойка Кичукова (NXCI) (с. 145); **92.** „**Стаята**" / Атанас Далчев ; Подготовка за публ. Магдалена Върбанова (**N XCII**) (с. 146); **93.** „**Високи**, сини планини" / Младен Исаев ; Подготовка за публ. Дана Колева (N XCIII) (с. 147); **94.** „**Вяра**" / Никола Вапцаров ; Подготовка за публ. Гергана Пенчова (**N XCIV**) (с. 151- 152); **95.** „**Вълнолом**" / Иван Пейчев ; Подготовка за публ. Маргарита Христова (N XCV) (с. 153); **96.** „**Посвещение**" / Веселин Ханчев ; Подготовка за публ. Християна Симеонова (N XCVI) (с. 154); **97.** „**Гълъби**" / Александър Геров ; Подготовка за публ. Християна Симеонова (N XCVII) (с. 155); **98.** „**Какво** ли исках от живота…" / Богомил Райнов ; Подготовка за публ. Мария Лазарова (N XCVIII) (с. 156); **99.** „**Скитникът** и враните" / Александър Вутимски ; Подготовка за публ. Мария Лазарова (***N XCIX***) (с. 157-158); **100.** „**Простите** неща" / Валери Петров ; Подготовка за публ. Анетка Лобутова (N C) (с. 159); **101.** „**Буйният** вятър" / Добри Жотев ; Подготовка за публ. Евгения Нисторова (N CI) (с. 160-161); **102.** „**Гара**" / Николай Зидаров ; Подготовка за публ. Бориславa Димчева (N CII) (с. 162); **103.** „**Прегръдка**" / Блага Димитрова ; Подготовка за публ. Елена Ставрева (N CIII) (с. 163); **104.** „**Хайде**, излъжи ме! Разкажи ми…" / Владимир Голев ; Подготовка за публ. Камелия Сакалова (N CIV) (с. 164); **105.** „**Между** небето и земята" / Димитър Методиев ; Подготовка за публ. Емануела Толева (N CV) (с. 165); **106.** „**Дали** защото си безкрайно млада…" / Божидар Божилов ; Подготовка за публ. Десислава Денчева (N CVI) (с. 166); **107.** „Созопол" / Радой Ралин ; Подготовка за публ. Николай Русинов (NCVII) (с. 167); **108.** „**Любов** – магическа реалност" / Павел Матев ; Подготовка за публ. Мартин Тодоров (N CVIII) (с. 168); **109.** „**България**" / Георги Джагаров ; Подготовка за публ. Иван Захариев (N CIX) (с. 169); **110.** „**Мечешка** кожа" / Иван Радоев ; Подготовка за публ. Магдалена Василева (N CX) (с. 170); **111.** „**Внезапно** чувство" / Найден Вълчев ; Подготовка за публ. Светослав Илиев (N CXI) (с. 171); **112.** „**Най-важното** е да бъдеш цветен" / Лиляна Стефанова ; Подготовка за публ. Симона Петрова (N CXII) (с. 172); **113.** „**Внезапно**" / Станка Пенчева ; Подготовка за публ. КалинаГеоргиева (N CXIII) (с. 173); **114.** „**Дни** на проверка" / Пеньо Пенев ; Подготовка за публ. Нина Керемидчиева (N CXIV) (с. 177-183); **115.** „**Рокля**" / Първан Стефанов ; Подготовка за публ. Албена Рунева (N CXV) (с. 184); **116.** „**Почакайте** до залеза" / Николай Христозов ; Подготовка за публ. Албена Рунева (N CXVI) (с. 185); **117.** „**Творчество**" / Петър Караангов ; Подготовка за публ. Вирджиния Илиева (N CXVII) (с. 186); **118.** „**Родопчанки**" / Иван Теофилов ; Подготовка за публ. Вирджиния Илиева (N CXVIII) (с. 187); **119.** „**Пейзаж**" / Иван Динков ; Подготовка за публ.Вирджиния Илиева (N CXIX) (с. 188); **120.** „**Момче**" / Слав Хр. Караславов ; Подготовка за публ. Валерия Десподова (N CXX) (с. 189); **121.** „**Приказка** за одъра" / Андрей Германов ; Подготовка за публ. Валерия Десподова (N CXXI) (с. 190); **122.** „**Спомен** за страха" / Константин

Павлов ;Подготовка за публ. Вирджиния Илиева (N CXXII) (с. 191-193); **123.** „**Паисий** обикаля още" / Евтим Евтимов ; Подготовка за публ. Кяние Контилева(N CXXIII) (с. 194); **124.** „**Ще** те намеря – ако те потърся..." / Михаил Берберов ; Подготовка за публ. Вероника Витанова (N CXXIV) (с. 195); **125.** „**Колко** си хубава!..." / Христо Фотев ; Подготовка за публ. Вероника Витанова (N CXXV) (с. 196-197); **126.** „**На** жена ми" / Дамян Дамянов ; Подготовка за публ. Емилия Стоилова (N CXXVI) (с. 198); **127.** „**Интелигентска** поема" / Любомир Левчев ; Подготовка за публ. Йоана Джамбазова (N CXXVII) (с. 199-203); **128.** „**Размисъл**" / Владимир Башев ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXVIII) (с. 204); **129.** „**Поезия** за Созопол" / Никола Инджов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXIX) (с. 205-206); **130.** „**Хълмът**" / Лъчезар Еленков ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXX) (с. 207); **131.** „**Ний** може да имаме много жени…" / Стефан Цанев ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXI) (с. 208); **132.** „**Кадър** от филм – Пролет 1945" / Драгомир Шопов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXII) (с. 209); **133.** „**Припомняне**" / Петко Братинов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXIII) (с. 210); **134.** „**Любов** необяснима" / Недялко Йорданов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXIV) (с. 211); **135.** „**Игра**" / Кирил Гончев ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXV) (с. 212); **136.** „**Сириус**" / Ваня Петкова ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXVI) (с. 213); **137.** „**Кактус**" / Георги Константинов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXVII) (с. 214); **138.** „**Местожителство**" / Петър Велчев ; Подготовка за публ. Марина Календерска(N CXXXVIII) (с. 215); **139.** „**Честен** кръст" / Борис Христов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXXXIX) (с. 216-221); **140.** „**Лято**" / Миряна Башева ; Подготовка за публ. Марина Календерска (**N CXL**) (с. 222); **141.** „**Париж**" / Кирил Кадийски ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXLI) (с. 223); **142.** „**Опит** за автопортрет" / Маргарита Петкова ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXLII) (с. 224); **143.** „**Ето** ме днес…" / Петя Дубарова ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXLIII) (с. 225); **144.** „**Бъди**" / Елена Алекова ; Подготовка за публ.Марина Календерска (N CXLIV) (с. 226); **145.** „**Искаш** ли да станеш мисъл…" / Георги Господинов ; Подготовка за публ. Марина Календерска (N CXLV) (с. 227); **146.** „**Тримата** братя и златната ябълка" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N 1) (с. 233-243); **147.** „**Крали** Марко спасява трисинджира роби" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N 2) (с. 244-245); **148.** „**Хитър** Петър и гостилничарят" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N 3) (с. 246); **149.** „**Народни** пословици и поговорки" / Подготовка за публ. Анжела Йосифова (N 4) (с. 247-250); **150.** „**Слово** за Адам и Ева от началото до свършека" / Подготовка за публ. Изабела Илинчева, Нели Нинова (N 5) (с. 253-256); **151.** „**Видение**, което видя Свети Исайя пророк, син Амосов" / Подготовка за публ. Мария Костова, Александър Крумов (N 6) (с. 257-260); **152.** „**Слово** за пророк Йеремия и за поробванетона Йерусалим" / Подготовка за публ. Доника Янева, Десислава Попова (N 7) (с. 261-265); **153.** „**Слово** за Светата Троица" / Подготовка за публ. Мария Стоянова, Георги Иванов (N 8) (с. 266-267); **154.** „**Мъдростта** на еврейския цар Соломон, син Давидов" / Подготовка за публ. Радослав Виденов, Иван Иванов (N 9) (с. 268-273); **155.** „**Повест** на архиепископ Яков Йерусалимски за рождението на преславната наша Владичица Света Богородица и Вечнодева Мария" / Подготовка за публ. Димитър Вуков, Мария Рачин (N 10) (с. 274-280); **156.** „**Житие** на блажения апостол Свети Петър" / Подготовка за публ. Кръстина Петрова, Любомира Дончева (N 11) (с. 281-285); **157.** „**Ходене** на Света Богородица по мъките" / Подготовка за публ. Белла Белева, Ивет Цветанова, Галина Пармакова (N 12) (с. 286-290); **158.** „**Сказание** на Свети Йоан Богослов за пришествието Господне наземята" / Подготовка за публ. Станислава Атанасова, Марина Христова (N 13) (с. 291-294); **159.** „**Повест** за Кръстното дърво" / о. Йеремия / Подготовка за публ. Надя Бъчварова, Силвия Галева (N 14) (с. 295-302); **160.** „**Тайна** книга на богомилите" / Подготовка за публ. Белла Белева, Виктория Живкова (N 15) (с. 303-306); **161.** „**Български** апокрифен летопис" / Подготовка за публ. Петър Попов, Ася Асенова (N 16) (с. 307-309); **162.** „**Слово** от Свети Кирил Философ за това как покръсти българите" / Св. Константин-Кирил Философ ; Подготовка за публ. Яна Литвин, Евелина Никифорова (N 17) (с. 310-311); **163.** „**Молитва** на Свети архангел Михаил против мора и вещици, вампири и вятър, които са през деня и нощта" / Подготовка за публ. Боян Рангелов, Десислава Михайлова (N 18) (с. 312); **164.** „**Месецослов**" / Подготовка за публ. Боян Рангелов, Деяна Куличева (N 19) (с. 313); **165.** „**Слово** на Господа наш Иисус Христос" / Подготовка за публ. Десислава Хаджимитова, Елизавета Говедарска (N 20) (с. 314-316); **166.** „**За** буквите" / Черноризец Храбър ; Подготовка за публ. Ива Иванова, Мария Георгиева (N 21) (с. 317-320); **167.** „**Беседа** против богомилите" /презвитер Козма ; Подготовка за публ. Християн Герговски, Силвия Цветкова (N 22) (с. 321-347); **168.** „**Похвала** за Свети Кирил Философ" / Св. Архиепископ Климент Охридски ; Подготовка за публ. Гергана Костова, Мария Донкова (N 23) (с.

348-351); **169.** „**Похвално** слово за Св. Св. Кирил и Методий" / Св. Архиепископ Климент Охридски ; Подготовка за публ. Дилян Василев, Деница Гюрова (N 24) (с. 352-357); **170.** „**Похвала** за Свети Йоан Богослов" / Йоан Екзарх ; Подготовка за публ. Велислава Момчилова, Таня Неделчева (N 25) (с. 358-363); **171.** „**Похвала** нацар Иван Александър от 1356 г." / Подготовка за публ. Ивет Койкова, Веселина Кръстанова (N 26) (с. 364-365); **172.** „**Слово** за Света Троица" / Св. Архиепископ Климент Охридски ; Подготовка за публ. Ванда Денчева, Ваня Аврамова (N 27) (с. 366-371); **173. Из** „Учителното Евангелие" / епископ Константин Преславски ; Подготовка за публ. Мартин Златанов, Лиляна Бойчева-Бориславова (N 28) (с. 372-375); **174.** „**Слово** за Възнесение" / Йоан Екзарх ; Подготовка за публ. Нина Гелева, Десислава Бурова (N 29) (с. 376-378); **175.** „**Пространно** житие на Свети Константин-Кирил" / Св. Архиепископ Климент Охридски ; Подготовка за публ. Маргарита Дянкова, Евгени Тасков (N 30) (с. 379-398); **176.** „**Пространно** житие на Свети архиепископ Методий" / Св. Архиепископ Климент Охридски ; Подготовка за публ. Бориславa Борисова, Адриан Стоичков (N 31) (с. 399-407); **177.** „**Народно** житие на Свети Иван Рилски" / Подготовка за публ. Цветелина Русева, Борислав Войнов (N 32) (с. 408-414); **178.** „**Именник** на българските канове" / Подготовка за публ. Димитър Димитров (N 33) (с. 415-416); **179.** „**Надписи** около Мадарския скален релеф" / Подготовка за публ. Никифор Веселинов (N 34) (с. 417-418); **180.** „[**Надпис** на кан Омуртаг (Колона от тъмен сиенит. Църква „Св. 40 мъченици", В. Търново)]" / Подготовка за публ. Силвия Соколова (N 35) (с. 419-420); **181.** „**Битолски** надпис на цар Иван Владислав" (1016 г.) / Подготовка за публ. Мартина Караиванова (N 36) (с. 421); **182.** „**Търновски** надпис на цар Иван Асен II" (1230 г.) / Подготовка за публ. Мирослава Тодорова (N 37) (с. 422); **183.** „**Историкии**" / епископ Константин Преславски ; Подготовка за публ. Даниел Николов (N 38) (с. 423-426); **184. Из** „Синодика на цар Борил: I. Събор против богомилите при цар Борил в 1211 г." / Подготовка за публ. Виктория Апостолова (N 39) (с. 427-428); **185. Из** „Синодика на цар Борил: II. Възобновяване на Българската патриаршия в 1235 г." / Подготовка за публ. Силвия Вълковска (N 40) (с. 429-430); **186.** „**Летописен** разказ от времето на цар Иван Асен II" / Подготовка за публ. Лилит Тадевосян (N 41) (с. 431-432); **187.** „**Безименна** българска летопис" (1296 г.) / Подготовка за публ. Божидар Александров (N 42) (с. 433-437); **188.** „**Хроника**" / Георгий Амартол (842 – 948 – 1078 г.) ; Подготовка за публ. Жени Велчева (N 43) (с. 438-456); **189.** „**Съкратена** история" / о. Йоан Зонара (XI-XII – XIV в.) ; Подготовка за публ. Лилия Илиева (N 44) (с. 457-471); **190. Из** „Историческо сказание" / митрополит Константин Манасий (XII в. – преди 1344/45 г.) ; Подготовка за публ. Анатоли Богданов, Радина Бонева, Йоана Кръстева, Петя Березова (N 45) (с. 472-476); **191. Из** „Симеоновия сборник" („Изборник" от 1073 г.) – „За дванадесетте камъка … / Св. Епифаний Кипърски (ок. 315-403); „От догматичните съчинения" / Св. Августин (354-430) ; Подготовка за публ. Стефан Геранлиев, Радостин Георгиев (N 46) (с. 477-481); **192.Из** „Симеоновия сборник" („Изборник" от 1073 г.) – „За естеството на човека" / епископ Емески Немесий (ок. 400-та г.) ; Подготовка за публ. Илияна Камбурова, Любен Топалов (N 47) (с. 482-483); **193. Из** „Симеоновия сборник" („Изборник" от 1073 г.) – Из „Диалози" / Псевдо-Кесарий (ок. 550 г.) ; Подготовка за публ. Цветелина Илиева, Диана Донева (N 48) (с. 484-494); **194. Из** „Симеоновия сборник" („Изборник" от 1073 г.) – „Календарни знания": „За явлението Господне. От апостолските заповеди" (по александрийския календар) – „Из „Хрониките"; „От същия автор" / епископ Евсевий Кесарийски (IV в.) – „За Рождество Христово" / презвитер Исихий Йерусалимски (ок. 450 г.) – „За македонските месеци според църковното предание" / Св. Йоан Дамаскин (VII-VIII в.) ; Подготовка за публ. Юлиян Стоянов, Трайчо Станков (N 49) (с. 495-500); **195. Из** „Небеса" / Йоан Екзарх ; Подготовка за публ. Габриела Ангелова, Силвия Славейкова-Китанова (N 50) (с. 501-506); **196. Из** „Шестоднев" / Йоан Екзарх ; Подготовка за публ. Габриела Ангелова (N 51) (с. 507-519); **197.** „**Похвално** слово за великомъченица Света Неделя" / Св. Патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Петя Накова, Десислава Костова (N 52) (с. 521-532); **198.** „**Похвално** слово за Света Филотея" / митрополит Йоасаф Бдински ; Подготовка за публ. Кристина Симеонова, Силвия Николова (N 53) (с. 533-541); **199.** „**Похвално** слово за Свети митрополит Петър" / Св. Митрополит Киприан ; Подготовка за публ. Стеляна Димитрова, Дияна Банова (N 54) (с. 542 -547); **200.** „**Похвално** слово за Свети митрополит Киприан" / митрополит Григорий Цамблак ; Подготовка за публ. Силвия Симеонова, Ирена Ташчиян-Готованска (N 55) (с. 548-554); **201.** „**Похвално** слово за Свети патриарх Евтимий" / митрополит Григорий Цамблак ; Подготовка за публ. Иванита Тошева, Катя Тошева (N 56) (с. 555-568); **202.** „**Похвално** слово за Свети Димитър Солунски" / Димитър Кантакузин ; Подготовка за публ. Ивет Койкова, Светослава Огнянова (N 57) (с. 569-573); **203.** „**Слово** за отсичане главата на Светия пророк Йоан Кръстител" / митрополит Григорий Цамблак ; Подготовка за публ. Лада Любенова, Вероника Димитрова (N 58) (с. 574-578); **204. Из** „Поучение за простите" / йеромонах

Йосиф Брадати ; Подготовка за публ. Антоанета Методиева,Васил Василев (N 59) (с. 579-580); **205.** „**Против** потурчванията" / о. Теофан Рилски ; Подготовка за публ. Мария Василева, Красимира Гелкова (N60) (с. 581); **206. Из** „Слово за ползата от четенето" / о. Йосиф Хилендарски ; Подготовка за публ. Йоана Иванова, Цветелина Коева (N 61) (с. 582); **207.** „**Пространно** житие на Свети епископ Иларион Мъгленски" / Св. Патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Борислав Борисов, Стоян Главов (N 62) (с. 583-597); **208.** „**Пространно** житие на Свети митрополит Петър" / Св. Митрополит Киприан ; Подготовка за публ. Тихомир Велинов,Калоян Механджийски (N 63) (с. 598-607); **209.** „**Пространно** житие на Свети Иван Рилски" / Св. Патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ.Любомира Миткова, Александър Спасов (N 64) (с. 608-617); **210.** „**Пространно** житие на Света Петка Търновска" / Св. Патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Лилия Рангелова, Васил Василев (N 65) (с. 618-627); **211.** „**Пространно** житие на Света Филотея Темнишка" / Св. Патриарх Евтимий Търновски ; Подготовка за публ. Николай Симеонов, Борис Стаев (N 66) (с. 628-637); **212.** „**Пространно** житие на Свети цар Стефан Дечански" / митрополит Григорий Цамблак ; Подготовка за публ. Мая Владимирова, Антоанета Георгиева (N 67) (с. 638-656); **213.** „**Мъчение**на Свети Йоан Нови Сучавски (Белиградски)" / митрополит Григорий Цамблак ; Подготовка за публ. Пенка Караиванова, Ива Христова (N 68) (с. 657-661); **214.** „**Разказ** за пренасяне на мощите на Света Петка Търновска във Видин и Белград" / митрополит Григорий Цамблак ; Подготовка за публ. Илияна Камбурова, Георги Минков (N 69) (с. 662-665); **215. Из** „Възстановяване на Рилския манастир и пренасянето на мощите на Свети Иван Рилски в Рила" / Владислав Граматик ; Подготовка за публ. Мариана Таланова (N 70) (с. 666-667); **216.** „**Кратка** хроника на XVI в." / Подготовка за публ. Любомир Любомиров (N 71) (с. 668-669); **217.** „**История** на София и България" (XVII в.) / епископ Петър Богдан ; Подготовка запубл. Ния Нешева (N 72) (с. 670-672); **218.** „**Потурчване** на Чепино" (XVIII в.) / о. Методий Драгинов ; Подготовка за публ. Михаела Ненчева (N 73) (с. 673); **219.** [**Слова** на Св. Епископ Атанасий Александрийски (IV в.) – Търновско евангелие – Свърлижко евангелие – Хлудов паримейник – Хилендарско евангелие – Средецко евангелие – Станиславов пролог – Евангелие от Анхиало – Пролог от 1337/1338 г. – Сборник на поп Филип (преписан през 1345/1346 г.) – Висарионов патерик – Лаврентиев сборник – Лесновски паренесис – Зографски апостол – Бдински сборник (1359/1360 г.) –Четвероевангелие на видинския митрополит Данаил (преди 1360 г.) – Гръцки стихирар (1367 г.) – Апостол с тълкувания от времето на цар Иван Александър (1331-1337 г.) – Осмогласник от времето на цар Иван Александър (1331-1337 г.) …] / Подготовка за публ. Зорница Димитрова (N 74) (с. 674-681); **220.** „**Отломки** по средновековна космография и география" / Константин Костенечки (ок. 1380 – третото десетилетие на XV в.) ; Подготовка за публ. Цветелина Илиева, Бисерка Бенедишева (N 75) (с. 682-695); **221. Из** „История славяноболгарская …" (1762 г.) / Св. О. Паисий Хилендарски ; Подготовка за публ. Боряна Николова (N 76) (с. 697-711); **222.** „**Житие** и страдания грешнаго Софрония" / Св. Епископ Софроний Врачански ; Подготовка за публ. Християна Илиева (N 77) (с. 712-716); **223. Из** „Българи от старо време" / Любен Каравелов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 78) (с. 717-719); **224. Из** „Нещастна фамилия" / Васил Друмев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 79) (с. 720-722); **225.** „**Тая** нощ сънувах" / Христо Ботев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 80) (с. 723-725); **226. Из** „Под игото" / Иван Вазов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 81) (с. 726-727); **227. Из** „Чичовци" / Иван Вазов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 82) (с. 728-729); **228. Из** „Еднабългарка" / Иван Вазов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 83) (с. 730-731); **229. Из** „Записки по българските въстания" / Захарий Стоянов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 84) (с. 732-734); **230. Из** „Меракът на чичо Денчо" / Михалаки Георгиев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 85) (с. 735-736); **231. Из** „Бай Ганьо" / Алеко Константинов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 86) (с. 737-739); **232. Из** „Дядовата Славчова унука" / Тодор Влайков ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 87) (с. 740-741); **233. Из** „Хоро" / Антон Страшимиров ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 88) (с. 742-745); **234.** „**По** жътва" / Елин Пелин ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 89) (с. 746-747); **235.** „**Змейно**" / Петко Ю. Тодоров ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 90) (с. 748-750); **236.** „**Шибил**" / Йордан Йовков ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 91) (с. 751-756); **237. Из** „Вампирова булка" / Николай Райнов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 92) (с. 757-760); **238. Из** „Кръв" / Константин Константинов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 93) (с. 761-763); **239.** „**Под** шарената черга" / Чудомир ; Подготовказа публ. Андреа Пандулис (N 94) (с. 764-765); **240. Из** „Железният светилник" / Димитър Талев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 95) (с. 766-768); **241.** „**Дамата** с рентгеновите очи" / Светослав Минков ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 96) (с. 769-771); **242. Из** „Татул" / Георги Караславов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 97) (с.

772-774); **243. Из** „Антихрист" / Емилиян Станев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 98) (с. 775-778); **244. Из** „Тютюн" / Димитър Димов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 99) (с. 779-784); **245. Из** „Нощем с белите коне" / Павел Вежинов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 100) (с. 785-786); **246. Из** „Златният век" / Андрей Гуляшки ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 101) (с. 787-788); **247. Из** „Приключенията на червеното сандъче" / Камен Калчев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 102) (с. 790-791); **248. Из** „Галактическа балада" / Емил Манов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 103) (с. 792-796); **249. Из** „Един наивник на средна възраст" / Богомил Райнов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 104) (с. 795-797); **250. „Мъжки** времена" / Николай Хайтов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 105) (с. 798-801); **251. Из** „Войната на таралежите" / Братя Мормареви ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 106) (с. 802-804); **252. Из** „Преди да се родя и след смъртта ми" / Ивайло Петров ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 107) (с. 805-807); **253. Из** „Цената на златото" / Генчо Стоев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 108) (с. 808-809); **254. Из** „Много тежко наказание" / Кольо Георгиев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 109) (с. 810-811); **255. Из** „Пътят на Икар" / Любен Дилов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 110) (с. 812-816); **256. „Епични** времена" / Йордан Радичков ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 111) (с. 817-819); **257. Из** „Предречено от Пагане" / Вера Мутафчиева ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 112) (с. 820-822); **258. Из** „Корените" / Васил Попов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 113) (с. 823-824); **259. Из** „Време разделно" / Антон Дончев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 114) (с. 825-826); **260. Из** „Фантастът" / Дончо Дончев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 115) (с. 827-828); **261. Из** „Дунав мост" / Георги Мишев ;Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 116) (с. 829-830); **262. Из** „Къща отвъд света" / Георги Данаилов ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 117) (с. 831-832); **263. Из** „Бракониери" / Любен Петков ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 118) (с. 833-834); **264. Из** „Ая" / Никола Радев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 119) (с. 835-836); **265. Из** „Белият дявол" / Христо Калчев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 120) (с. 837-838); **266. Из** „Предназначението на човека" / Владимир Зарев ; Подготовка за публ. Андреа Пандулис (N 121) (с. 839-840).

8. Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. Архитектоника на бълг. Изящно слово от IX до XXI в. (Универс. Информ. Модел). Кн. 3, Историография: Уч. Пособие по синтактика, семантика и прагматика на акад. Текстописане / Н. ***Василев*** *; Науч. ред., дейксис А.* ***Куманова****; Науч. консултанти И.* ***Паси****, С.* ***Денчев****; Терминол. Ред. Н.* ***Казански****; Справ.-информ.ред. Д.* ***Ралева****; Библиогр. ред. М.* ***Максимова****; Рец. Х.* ***Мутафов*** *... [и др.]; Посвещава се на 1150-годишнината от Покръстването на българите; Епиграф: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат." –* ***Н. Василев****. Ново е-изд. С.: За буквите – О писменехъ, 2018. 282 с. (Факлоносци; XXX)*

Други рец.: П. ***Велчев****, Е.* ***Томова****. Цит. лит. и бел. Именен показалец, показалец на загл.*

E ISBN 978-619-185-008-2

База на е-б-ка ANTHOLOGICA.

Публ.: <http://sno.unibit.bg>.

1. изд. 2015.

Ново е-изд. 2016 <http://www.sno.unibit.bg>.

9. ***Свети отец Паисий Хилендарски****. История славяноболгарская ...: Информационен код на българската книжовност и литература: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) : Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) С.* ***Денчев*** *; Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец (дейксис 2011, 2022) М.* ***Куманов*** *; Библиогр. и текстолог. Ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) А.* ***Куманова*** *; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) Н.* ***Василев****; Терминолог. Ред. Е.* ***Томова****, Д.* ***Ралева****, В.* ***Велев****; Справочно-информ. ред. М.* ***Максимова****, Ц.* ***Найденова****, А.* ***Даскалов****; Рец.: И.* ***Теофилов****, В.* ***Добрева****, Н.* ***Казански****. Ново 2. прераб. и доп. изд. С.: За буквите – О писменех, 2022. 238 с.: с ил. (Факлоносци; XXXI)*

1. изд. 2011.

Юбил. изд., посветено на 60-год. на Държ. библиотекарски инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технол.

База на е-библиотека PAISIADA.

ISBN 978-619-185-560-5

E ISBN 978-619-185-561-2

Изграден е модел на Паисиезнанието на база на многовекторно проучване на Университета по библиотекознание и информационни технологии в сътрудничество с изследователи от Българската академия на науките, Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" и Софийския университет „Св. Климент Охридски", в което вземат участие и над хиляда студенти (2007-2022). На база на преписите (на ръка и на компютър) на „История славяноболгарская..." на Св. о. Паисий Хилендарски, осъществени в обективната историографска линия (акад. Йордан Иванов, акад. Петър Динеков...), са синтезирани тезаурус на езика на йеромонаха и топонимична справочно-информационна карта, които се осмислят в системно единство.

10. Е-библиотека „ПАИСИАДА": Историогр. на Паисиезнанието за посветеното на 300-год. от рожд. на ***Св. о. Паисий Хилендарски*** *и 260-год. от създ. на неговия тр. „История славяноболгарская...": Последно завършено историографско перспективно изследване на Милен* ***Куманов****: Историогр. на Паисиезнанието за посветеното на 300-год. от рожд. на* ***Св. о. Паисий Хилендарски*** *и 260-год. от създ. на неговия тр. „История славяноболгарская...": Ново изд. на Унив. по библиотекознание и информ. технол.:* ***Свети отец Паисий Хилендарски****. История славяноболгарская ...: Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия). С., 2022: Академично слово, подготвено на 6.11.2022 г. за XVIII Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ – 20.05.2022 г.: Кн. IV-та от текстолог. моногр. петокнижие на М.* ***Куманов*** *– е-библиотека „CIVILIANA": Посмъртна моногр. публ. под науч. и библиогр. ред. на А.* ***Куманова*** *и др. // LICHT, MEHR LICHT! В памет на професор Милен* ***Куманов****: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of Professor Milen* ***Kumanov****: Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / състав. А.* ***Куманова*** *... [и др.]; предг. и диалог – дейксис: А.* ***Куманова****, Н.* ***Василев****; ил. К.* ***Константинова****; рец. В.* ***Гюзелев*** *... [и др.]. С., 2022, с. 939-964.*

Други библиогр. ред.: Н. ***Казански****, Н.* ***Василев****, Д.* ***Костадинова****, Ц.* ***Найденова****.*

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

11. Е-библиотека „ПРАВОСЛАВИЕ" – „ORTHODOXY": Православието в България: Кратка ист. енциклопедия / авт., науч. ред., анотация, предговор, упътване, по-важни съкр. М. ***Куманов****: Последно незавършено енциклопедично изследване на Милен* ***Куманов*** *– публ., посв. на знаменателните през 2023 г. 1990-год. от разпятието и Възкресението на Иисус Христос в 33 г. и 1710-год. от Медиоланския (Миланския) едикт от 313 г. на римския император Константин I Велики, с който християнството се провъзгласява за равноправна на другите религии: Константин е почитан като светец и равноапостол от Православната църква: Кн. III-та от текстолог. Моногр. петокнижие на М.* ***Куманов*** *– е-библиотека „CIVILIANA": Посмъртна моногр. публ. под науч. и библиогр. ред. на А.* ***Куманова*** *и др. // LICHT, MEHR LICHT! В памет на професор Милен* ***Куманов****: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of Professor Milen* ***Kumanov****: Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / състав. Александра* ***Куманова*** *... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: Александра* ***Куманова****, Николай* ***Василев****; ил. Константина* ***Константинова****; рец. Васил Гюзелев ... [и др.]. С., 2022, с. 595-938.*

Други библиогр. ред.: Н. ***Казански****, Н.* ***Василев****, Д.* ***Костадинова****, Ц.* ***Найденова****.*

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

12-16. Стара българска литература: В 7 т. / Ред. кол. Б. Ст. ***Ангелов*** *и др.; [С предг. от Д.* ***Петканова****]. С.: Бълг. писател, 1981- . Други ред.: Л.* ***Грашева****, П.* ***Динеков****, К.* ***Иванова****, С.* ***Кожухаров****, К.* ***Куев****, С.* ***Николова****, Д.* ***Петканова****; Пълното име на ред. С.* ***Николова*** *е* ***Светлина Николова Тодорова****; Ред. Б. Ст.* ***Ангелов*** *известен като* ***Боньо (Боню) Стоянов Ангелов****.*

Т. 1. Апокрифи / Състав. и ред. [с предг.] Д. ***Петканова****. 1981. 432 с.*

Т. 2. Ораторска проза / Състав. и ред. [с предг.] Л. ***Грашева****. 1982. 396 с.*

Т. 3. Исторически съчинения / Състав. и ред. [с предг.] Ив. ***Божилов****. 1983. 444 с.*

Т. 4. Житиеписни творби / Състав. и ред. [с предг.] Кл. ***Иванова****. 1986. 688 с.*

Т. 5. Естествознание / Състав. и ред. [с предг.] А. ***Милтенова****. 1992. 552 с. (Речник на личните имена; Речник на геогр. имена).*

Посл. два тома не са публ.

VIII. I. 3. ... философско-религиозните универсални монотеистични картини на света (11 ном. назв.: NN 17-27)

*17. **Вернадский**, В. И. Биосфера и ноосфера. Москва, 2012.*
*18. **Корбен**, А. История на ислямската философия. С., 2004.*
*19. **Campbell**, Joseph, Bill **Moyers**. The Power of Myth. New York, 1991.*
*20. **Campbell**, Joseph. Masks of **God**, Vol. I: Primitive Mythology. New York, 1991.*
*21. **Campbell**, Joseph. Masks of **God**, Vol. II: Oriental Mythology. New York, 1991.*
*22. **Campbell**, Joseph. Masks of **God**, Vol. III: Occidental Mythology. New York: Arkana, 1991.*
*23. **Campbell**, Joseph Masks of **God**, Vol. IV: Creative Mythology. New York, 1991.*
*24. **Corbin**, H. History of Islamic philosophy. Routledge, 1996.*
*25. **Eliade**, Mircea. Images and symbols: Studies in religious symbolism / Transl. by Philip **Mairet**. Princiton, NJ, 1991.*
*26. **Eliade**, Mircea. Mystic stories: The sacred and the profane / Transl. by Ana **Cartianu**. Boulder, 1992 (East European monogr.; N. 330)*
*27. **Eliade**, Mircea. Morfologia religiilor: Prolegomene / Text comunicat si pref. de Mircea **Handoca**; Rev. sti. a ed. Manuela **Tanasescu**; Cuv. i. de Angelo **Morretta**. 2. ed. Bucuresti, 1993. (Ser. Sinteze; N 1)*

VIII. I. 4. ... текущите универсални международни библиографски указатели на планетата – ресурс за установяване на нови публикации по проблематиката на *Енциклопедията* (по хронология на възникване; на латиница и на кирилица) (19 ном. назв.: NN 28-46)

28. Social sciences & Humanities index (SSHI). Bronx (N.Y.), 1907-1974.
29. British humanities index (BHI). London, 1915- .
<https://www.uwe.ac.uk/study/library/databases/a-z/british-humanities-index>
30. Dissertation abstracts international. Ann Arbor (Mi), 1938- .
<https://searchworks.stanford.edu/view/486508>
31. Japanese periodicals index (JPI): Humanity & Social science. Tokyo, 1948- .
<https://www.ndl.go.jp/en/data/sakuin/sakuin_select.html>
32. International bibliography of the social sciences. London, 1951- .
<https://about.proquest.com/en/products-services/ibss-set-c/>
33. Index Asia: Ser. in Humanities. Calcutta, 1965- .
<https://aijsh.com/category/research-social-sciences-humanities/rssh-v13/rssh-v13-issue5/>
34. Bibliographie internationale de l'Humanisme et de la Renaissance. Genève, 1966- .
<https://www.brepols.net/series/bihr-p>
35. Humanities index (HI). Bronx (N.Y.), 1974- .
<https://about.proquest.com/en/products-services/bhi-set-c/>
36. Social sciences (SS). Bronx (N.Y.), 1974- .
<https://www.libraries.rutgers.edu/databases/social_sciences_retro>
37. Social sciences citation index (SSCI). Philadelphia, 1974- .
<https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/webofscience-platform/web-of-science-core-collection/social-sciences-citation-index/>
38. Social sciences index (SSI). Bronx (N.Y.), 1974- . <https://www.libraries.rutgers.edu/databases/social_sciences_index_retro>

39. American humanities index (AHI). N.Y., 1975- .
<https://blog.library.gsu.edu/2001/02/02/american-humanities-index-online/>
40. Arts & Humanities citation index (AHCI). Philadelphia, 1976- .
<https://clarivate.com/products/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-workflow-solutions/webofscience-platform/web-of-science-core-collection/arts-humanities-citation-index/>
41. Index to social science & Humanities proceedings (ISS HP). Philadelphia, 1976- .
<https://tischlibrary.tufts.edu/what-we-have/databases/conference-proceedings-citation-index-social-science-humanities>
42. Indice Español de Humanidades. Madrid, 1976- .
<https://digital.csic.es/handle/10261/35909>
43. Humanities international index (HII). N.Y., 2006- .
<https://www.library.nd.edu/database/4UD7U2WLVSACmMwssQsoEy>
44. Новая иностранная литература по общественным наукам. Москва, 1934-1992.
45. Новая отечественная литература по общественным наукам. Москва, 1934-1992.
46. Новая литература по социальным и гуманитарным наукам. Москва, 1993- .
<https://nlr.ru/res/inv/guideseria/liter/record_full.php?record_ID=48966&rid=1678>
<http://biblioclub.ru/index.php?page=journal_red&jid=132618>.

VIII. I. 5. ... най-ново ретроспективно и перспективно обобщаващо издание по манастирите в България
(1 ном. назв.:
N 47)

*47. **Шанов**, Христо. Манастирите в България [Кн. за съществували в миналото, новопостроени и действащи манастири, скални манастирски комплекси и църкви, манастирища, скитове и метоси в съвременна България с епископските резиденции и центрове, които в по-далечното минало са били обслужвани от монаси, а сега са археологически обекти: В 3 ч.: Ч. 1. Северна България – 537 обекта в 14 обл.; Ч. 2. Южна България – до Пловдив. – Под печ.; Ч. 3. Южна България – до Благоевград. – Под печ.]. – С.: Изток – Запад, 2023- . – Ч. 1. / Предисл.: Възникване на манастирите (с. 7-18). – 2023. – 808 с.: с ил. – Кн. е цит. от **М. К.** в ръкоп. в неговите бел. в качеството ѝ на перспект. библиогр. информ. – Бел. ред. **А. К.***

VIII. I. 6. ... български църкви и манастири на територията на САЩ
(1 ном. назв.:
N 48)

48. Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998- .

VIII. II. Пристатийна библиография на публикации, поместена в края на статиите на *Енциклопедията*
(5249 ном. назв:
NN 49-5297)

*49. „Абагар" на **Филип Станиславов**. Рим, 1651. Фототип. изд. / Представен от Б. **Райков**. С., 1979.*
*50. **Абаджиев**, Александър. Оперните звезди на България [: **Борис Христов**]. С., 2008, с. 95-105.*
*51. **Абаджиев**, В. Спомени от въстанията. Лом, 1924, с. 78.*
*52. **Абаджиев**, Ст. Монашеският „Бял кръст" на Българската църква. // Църковен вестник, N 22-23, 30 септ. 1922.*

*53. **Абаджиев**, Т. Някои документи из архивния фонд на **Иван Драсов**. // Изв. Държ. архиви, 1965, Т. 10, с. 114.*

*54. **Абаджиева**, М. „Павликянската книжнина от XVIII в. – пример за книжовен език на народна основа". // Международна научна конференция „Писменото наследство и информационните технологии", 15-20 септ. 2014, Варна. Варна, 2014.*

*55. **Аверкий, йеромонах Светогорски**. Участта на **Пилат [Понтийски]** и на **първосвещениците Кайафа** и **Ана** след като разпнаха **Христос**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2019.*

*56. **Аврамов**, Стефан. Революционни борби в Азот (Велешко) и Поречието. С., 1929, с. 63-64.*

*57. **Аврамова**, Св. Антивоенните тежнения на **Нюйоркски митрополит Андрей** (1942-1944 г.). // Втората световна война и България 1939-1947: Докл. и съобщ. от Нац. научна конф., посв. на 60 г. от края на Втората световна война – Сливен, 7-8 апр. 2005. Сливен, 2006, с. 304-316.*

*58. **Аврамова**, Св. Дейността на провинциалните православни християнски дружества на учащата се младеж, отразена на страниците на сп. „Зов". Църковно-народният събор от 1871 г. и създаването на екзархийските епархии. // Изв. Рег. ист. музей – Русе, XIX. Русе, 2016, с. 268-396.*

*59. **Аврамова**, Св. Документи за Българската източноправославна епархия в Северна и Южна Америка и Австралия във фонда на РИМ – Търговище. // История и развитие на музеите в България. 80 г. Ист. музей – Самоков. Сб. докл. и съобщ. Нац. научна конф. – Самоков, 2016, с. 262-279.*

*60. **Аврамова**, Св. **Митрополит Андрей**. // Храм Пресвети Богородици – Търговище: Сб. докл. от Нац. научна конф., посв. на 150-год. от построяването на храма – Търговище, 17 авг. 2001. Търговище, 2001, с. 151-156.*

*61. **Аврамова**, Св. **Митрополит Андрей** – жизнен път и дело. // **Ню Йоркский митрополит Андрей**. Възпоменат. сб. / Съст.: **свещ. ик. Йордан Н. Василев**, Светлана **Аврамова**. Пловдив, 2002, с. 7-56.*

*62. **Аврамова**, Св. **Ню Йоркският митрополит Андрей** в историческата памет на град Търговище. // Православие и краезнание. В. Търново, 2004, с. 211-224.*

*63. **Аврамова**, Св. **Нюйоркският митрополит Андрей** и задокеанската епархия на БПЦ в документи на Държавна сигурност. // Сборник Есенни четения – Сборяново 2013. От находката до витрината. Т. X. Москва, 2014, с. 252-272.*

*64. **Аврамова**, Св. От легендата до признанието. **Нюйоркският митрополит Андрей** – един благодетел на град Търговище. // Българското дарителство – история, съвременност и перспективи. Нац. научна конф. – Карлово, окт. 2003. Карлово, 2003, с. 237-244.*

*65. **Аврамова**, Св. Принос към църковната история по непубликувани писма на **Стоян Петков – Велички епископ Андрей** до **Варненски и Преславски митрополит Симеон**. // Изв. Ист. музей – Кюстендил. Т. XVII. В. Търново, 2011, с. 23-36.*

*66. **Аврамова**, Св. С дипломатичност, такт и християнско усърдие. // С пламъка на вярата. Сб. документи и материали. Варна, 2002, с. 149-165.*

*67. **Аврамова**, Св. Страничка от дневника на **епископ Андрей** за една липсваща страничка от биографията на **Петър Габровски**. // От регионалното към националното. Юбил. сб., посв. на 14-год. от възстановяване самостоятелността на Българската православна църква и 135-год. на Априлското въстание. В. Търново, 2012, с. 283-286.*

*68. Автобиографични бележки на **Синесий, епископ в Щип и Пловдив, митрополит в Одрин, Охрид и Скопие** / Ред. Г. **Балассчев**. С., 1934.*

*69. Автобиография на **архимандрит Йона Маджаров**. // Училищен преглед, 1927, N 1, с. 82.*

*70. **[А. К.] Стефан Захариев**: Бележит книжовник и деец на църковно-народна свобода. // Църковен вестник, N 11, 15 март 1991.*

*71. **Академик Михаил Арнаудов** – ученият и творецът. Сб. с научни изследвания. С., 2006.*

*72. **Академик Петър Динеков** и хуманитарната наука – идеи, позиции, концепции: Сб. с материали от Колегиума, посв. на 100 г. от рожд. му. С., 2018.*

*73. **Акрабова-Жандова**, Ив. Боянската църква (Водач). С., 1960.*

*74. **Акрабова-Жандова**, Ив. Икони в Софийския археологически музей. Датирани икони. С., 1965.*

*75. **Акрабова-Жандова**, Ив. Ново в Патлейна след **Йордан Господинов**. // Преслав, 1968, с. 69-79.*

*76. **Аксунов**, М. История на Католическата църква от източен обред в България. От времето на съединението на част от българския народ с Католическата църква. С., 2008.*

*77. Акт за избора на **Негово Светейшество Българския Патриарх Максим**. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971.*

*78. Акт за канонизация на **Баташките и Новоселските мъченици**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2011.*

*79. Акт от Синодалния канонически избор на Русенски митрополит **[Наум Русенски]**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014.*

*80. Акт-изложение за избора на български патриарх и **Софийски митрополит [Неофит, Патриарх Български]**. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013.*

*81. **Аладжем**, Св. Природен парк „Рилски манастир" – едно световно богатство. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2003.*

*82. **Аладжов**, Димчо. Християнски паметници в Хасковски окръг. Хасково, 1981.*

*83. **Аладжов**, Ж. За култа към Тангра в Средновековна България. // Археология, 1983, N 1-2, с. 76-85.*

*84. **Аладжов**, Ж. **Цар Иван Александър**. С., 2003.*

85. Албум-алманах „Македония". С., 1931.

*86. **Алваджиев**, Н. Пловдивска хроника. 2. изд. Пловдив, 1984.*

*87. **Алваджиев**, Н. Старинни църкви в Пловдив. Пловдив, 2000.*

*88. **Алевизопулос**, А. Православната църква. Нейната вяра, богослужение и живот. С., 2014, с. 96-101.*

89. Александрийская православная церковь. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 559-594.

*90. **Александров**, А. Един истински народен архипастир **[Н. Високопреосвещенство митрополит Максим Скопски и Пловдивски]**. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2018, с. 1, 7.*

*91. **Александров**, А. Светостта – върховен идеал. // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

*92. **Александров**, А. Съвременно състояние на Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 1999.*

*93. **Александров**, Е. Дипломатическая переписка **царя Симеона** с **императором Романа Лакапином**. // Palaeobulgarica, 1990, N 2, с. 16-22.*

*94. **Александров**, Е. Интронизирането на **княз Симеон** – 893 (Дипломатическо-правни проблеми). // Palaeobulgarica, 1991, N 3, с. 10-17.*

*95. **Александров**, Е. Правен характер на Брашовската грамота от XIV в. // Старобългаристика, 16, 1992, N 4, с. 88-97.*

*96. **Александров**, Н. Батошевски мъжки манастир „Успение Пресветая Богородици" и Априлското въстание (По повод 110-год. от Априлското въстание. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986.*

*97. **Александров**, Н. Бележит дипломатически документ: 120 г. от Учредяването на Българската екзархия (1870-1990). // Духовна култура, 1990, N 9, с. 12-16.*

*98. **Александров**, Н. Бележита годишнина – 120 години от учредяването на Българската екзархия (1870-1990). // Църковен вестник, N 21, 30 май 1990.*

*99. **Александров**, Н. Бележити почини на приснопаметния **Старозагорски митрополит Методий Кусевич**. // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1986.*

*100. **Александров**, Н. 90-годишнината от избирането титуляр на новооткритата Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1986.*

*101. **Александров**, Н. История на храм-паметника „Св. Троица" и мавзолей-костница 19 юли 1877 г. Ст. Загора, 1993.*

*102. **Александров**, Н. Къпиновски манастир „Св. Никола". // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973.*

*103. **Александров**, Н. **Негово Високопреосвещенство Старозагорският митрополит Климент**. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1967.*

*104. **Александров**, Н. Петдесет години от смъртта на четвъртия **Великотърновски митрополит Йосиф Бакърджиев**. // Църковен вестник, N 18, 24 юни 1968.*

*105. **Александров**, Н. **Сливенският митрополит Гервасий**. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1989.*

*106. **Александров**, Н. Сърце посвещавам на теб Отечество драгоценно (150 г. от рожд. на **свещ. Минчо Кънчев**). // Църковен вестник, N 29, 21 окт. 1987.*

*107. **Александров**, Н. Тридесет и една години от смъртта на **Охридския митрополит Борис**. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1969.*

*108. **Александров**, Н. Участие на духовници от Старозагорска епархия в подготовката и провеждането на Старозагорското въстание, 1875. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 285-287.*

*109. **Александров**, Н. Храмове-паметници в пределите на Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 23, 1 авг. 1977.*

*110. **Александров**, Недю. Тържествено честване (на) 150-годишнината от смъртта на **Св. Онуфрий Габровски** в гр. Габрово и гостуване на **Негово Високопреосвещенство Св. Старозагорския митрополит Панкратий** във Великотърновска епархия. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1968.*

*111. **Александров**, Недю, Цветана **Къосева**. С **Христос** и Македония в сърцето. Страници от живота на **[Старозагорския] митрополит Методий Кусев** (1838-1922). С., 2000, с. 130-153.*

*112. **Александров**, Т. Кратко поучение за светото причастие. // Църковен вестник, N 51, 19-25 дек. 1994.*

*113. **Александров**, Юлий. Храм „Св. Николай" [, Варна]. Варна, 2006.*

*114. **Александрова**, Елена. Духовна култура и късно възрожденско изкуство в църквата „Св. Димитър Солунски" в с. Падеш, Благоевградско. // Симитлия – от древността до наши дни. Експедиция. Конференция. Благоевград, 2016, с. 51-61.*

*115. **Александрова**, Елена. Ролята на църквата „Въведение Богородично" за развитието на просветата в град Горна Джумая (Благоевград) през Възраждането. // Македонски преглед, 2015, N 2, с. 79-90.*

*116. **Александрова**, Камелия. Удостоиха **архимандрит Антим** със званието „Народен духовен крепител на Северозападна България". // 24 часа, 10 септ. 2017.*

*117. **Александрова**, Сашка. **Митрополит Григорий** ще прави семинария във Велико Търново. // Борба, 2010.*

*118. **Архимандрит Александър**. Благата вест. // Църковен вестник, N 13-14, 28 март 1953.*

*119. **Архимандрит Александър**. Задушница. Мисли за умрелите. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1958.*

*120. **Александър Екзарх** и българските пътища към Европа: XIX – нач. на XX в. Стара Загора, 2007.*

*121. **Св. Александър Невски**. Слово, произнесено от **Негово Светейшество Кирил, патриарх Български и митрополит Софийски**, в храм-паметника „Св. Александър Невски" след **Божествена литургия** на 12 септ. 1953 г. (по стеногр.). // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1953.*

*122. **Алексеев**, А. А. **Воскресенский, Григорий Александрович**. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 110-111.*

*123. **Алексеев**, А. А. **Александр Василевич Горский**. // Palaeobulgarica, 1979, N 4, с. 34-41.*

*124. **Алексиев**, Й. Мястото на манастирите в културния живот на столицата Търново. // Търновска книжовна школа, 1995, Т. 6, с. 511-516.*

*125. **Алексиев**, Й. Търновските манастири. Манастирите на Царевец. // Год. на музеите в Северна България, 1995, с. 74-90.*

*126. **Алексий Библиофил**. Старостилният разкол у нас. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 1999.*

*127. **Алексия**, Евдокия. Столичен храм „Св. Великомъченик Мина". // Църковен вестник, N 45, 6-12 ноември 1995.*

128. Алинският манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 5, 30 ян. – 5 февр. 1995.

129. Алманах на Софийския университет. Т. 1. С., 1988, с. 502-504.

*130. **Алтънов**, Ив. Правното положение на манастира „Зограф". С., 1964.*

*131. **Алтънов**, Ив. Съществувала ли е Екзархията в Цариград?. // Църковен вестник, N 33, 6 окт. 1923.*

*132. **Архимандрит Амвросий**. // Църковен вестник, N 27, 26 юни 1965.*

*133. **Архимандрит Амвросий**. Стогодишнината на храма „Св. Николай" в гр. Сливен. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1935.*

*134. **Архимандрит Амфилокий Михайлов**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2006.*

*135. **Протойерей Анани п. Анастасовъ**. // Илюстрация Илинден, 13, кн. 9 (129), ноември 1941, с. 8.*

136. ***Анастасиу****, Й. Е. Трима български новомъченици от XVIII в.* ***(Йоан, Анастасий, Злата Мъгленска****). // Изв. Българска патриаршия. Църковно-исторически и архивен институт. Централен църковен историко-археологически музей. С., 1984, Т. 2, с. 70-75.*

137. ***Ангелов****, А. Духовни и културно-просветни дейци в Кумарица в турско. С., 1932, с. 24.*

138. ***Ангелов****, А. Църквата „Св. Никола" в Елена. С., 1909.*

139. ***Ангелов****, А. Н.* ***Св. Климент Римски*** *и неговите послания. // Църковен вестник, N 30, 20 ноември 1986.*

140. ***Ангелов****, Ангел. Църквата „Св. Архангел Михаил" при Горановци, Кюстендилско. // Археология, 2003, N 4, с. 48.*

141. ***Ангелов****, Б. Книжовникът* ***Тодор Врачански*** *не е* ***Теофан Рилски****. // Лит. мисъл, 1974, N 3, с. 122-124.*

142. ***Ангелов****, Б. Към въпрса за родното място на* ***Паисий****. // Лит. мисъл, 1962, N 2-3.*

143. ***Ангелов****, Б.* ***Поп Пунчо****. //* ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 2. С., 1964, с. 149-167.*

144-145. ***Ангелов****, Б. Просфората. // Църковен вестник, N 23, 5-11 юни 1995; N 24, 12-18 юни 1995.*

146. ***Ангелов****, Б. Страници из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977.*

147. ***Ангелов****, Б. Ст. Български книжовници от XVII в. // Литературна история. Т. 1, 1977, с. 38-41. (книжна поредица на БАН в 17 т.)*

148. ***Ангелов****, Б. Ст. В коя година е починал* ***Паисий Хилендарски****. // Език и литература, 1962, N 6.*

149. ***Ангелов****, Б. Ст.* ***Димитър Кратовски****. //* ***Ангелов****, Боньо. Из старата българска, руска и сръбска литература. Кн. II. С., 1967, с. 44.*

150. ***Ангелов****, Б. Ст. Из историята на руско-българските връзки. С., 1972, с. 52-53.*

151. ***Ангелов****, Б. Ст. Кириловият химн в чест на* ***Климент Римски****. //* ***Константин-Кирил Философ****: Докл. от симпозиума, посв. на 1100-год. от блажената му кончина. С., 1971, с. 255-269.*

152. ***Ангелов****, Б. Ст. Книжовното дело на* ***старобългарския писател Йеремия****. // Език и литература, 1976, N 1, с. 26-30.*

153. ***Ангелов****, Б. Ст.* ***Михаил митрополит Коласийски****. // Руско-южнославянски книжовни връзки. С., 1980, с. 5-83.*

154. ***Ангелов****, Б. Ст. Неизвестен препис на Сказание за основаването на Гложенския манастир. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 16, 1981, с. 379-384.*

155. ***Ангелов****, Б. Ст. Неизвестни ръкописи на* ***Мардарий Рилски****. // Старобълг. лит., 6, 1980, с. 50-68.*

156. ***Ангелов****, Б. Ст. Някои наблюдения върху книжовното дело на* ***Климент Охридски****. // Климент Охридски, 1966, с. 79-107.*

157. ***Ангелов****, Б. Ст.* ***Партений Павлович****. //* ***Ангелов****, Боньо. Съвременници на* ***Паисий [Хилендарски]****. Т. 2. С., 1964, с. 5-59.*

158. ***Ангелов****, Б. Ст. Проучвания върху „История славяноболгарская". // Изв. Инст. за бълг. лит., 10, 1961.*

159. ***Ангелов****, Б. Ст. Сказание за железния кръст. // Старобълг. лит., 1, 1971.*

160. ***Ангелов****, Б. Ст. Съществувал ли е* ***поп Богомил****? // Лит. мисъл, 1958, N 6.*

161. ***Ангелов****, Бл. Петохлебие. // Църковен вестник, N 25, 19-25 юни 1995.*

162. ***Ангелов****, Бл. Храм „Св. Петка Самарджийска". // Църковен вестник, N 45, 13-19 ноември 1995.*

163. ***Божан Ангелов*** *починa. // Църковен вестник, N 28, 1958.*

164. ***Ангелов****, Боньо. Борба за делото на* ***Кирил и Методий****. С., 1969, с. 54-65.*

165. ***Ангелов****, Боньо. Бориловият синодик. // Прослава на Велико Търново. С., 1978, с. 182-186*

166. ***Ангелов****, Боньо. Из историята на старобългарската и възрожденската литература. С., 1977.*

167-168. ***Ангелов****, Боньо. Из старата българска, руска и сръбска литература. Кн. I. С., 1958, с. 135-144; 155-158. Кн. 3. С., 1978, с. 265-281.*

169. ***Ангелов****, Боньо.* ***Кръстьо Граматик*** *– книжовник от XVII в. в Кукленския манастир. //* ***Ангелов****, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. С., 1983, с. 130-132.*

170. ***Ангелов****, Боньо. Летописни съчинения в старобългарската литература. // Старобълг. лит., 14, 1983, с. 65-74.*

*171. **Ангелов**, Боньо. Списък на забранените книги в старобългарската литература. // Изв. Инст. за българ. лит., 1952, Т. 1, с. 107-159.*

*172. **Ангелов**, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. С., 1983, с. 55-59.*

*173. **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 1. С., 1963.*

*174. **Ангелов**, Боньо. Съвременници на **Паисий [Хилендарски]**. Т. 2. С., 1964.*

*175. **Ангелов** Боньо. „Хождения" в южнославянских литературах до XVII в. // Тр. Отд. древнерус. лит., 24, 1969, с. 184-185.*

*176. **Ангелов**, Боню, Донка **Петканова**. Стара българска литература: Житиеписни творби. С., 1981, с. 638.*

*177. **Ангелов**, В. Неврокопска епархия при управлението на **митрополит Борис** (1935-1948). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 293-304.*

*178. **Ангелов**, Валентин. Българската монументална дърворезба. С., 1992.*

*179. **Ангелов**, Валентин А. Панорама на възрожденските приложни изкуства. С., 1998, с. 34.*

*180. **Ангелов**, Веселин. Премълчани истини. Лица, събития и факти от българската история (1941-1989). С., 2005, с. 82.*

*181. **Ангелов**, Д. Адамитство. // История на философската мисъл в България. Т. 1. С., 1970.*

*182. **Ангелов**, Д. Богомилството. С., 1993.*

*183. **Ангелов**, Д. Богомилството в България. С., 1947.*

*184. **Ангелов**, Д. Богомилството в България. 3. изд. С., 1969.*

*185. **Ангелов**, Д. Богомилството в България. С., 1980.*

*186. **Ангелов**, Д. Борбите на българския народ против османската власт през първата половина на XV в. и походите на **Владислав Варненчик**. // Варна 1444: Сб. С., 1969, с. 9-54.*

*187. **Ангелов**, Д. Българите – славянски народ. С., 1996.*

*188. **Ангелов**, Д. Българо-византийските отношения през периода 1331-1341 г. от царуването на **Иван Александър**. // Военноисторически сборник, 1973, N 1, с. 34-53.*

*189. **Ангелов**, Д. Българо-византийските отношения през периода 1341-1347 г. от царуването на **Иван Александър**. // Военноисторически сборник, 1974, N 1, с. 22-50.*

*190. **Ангелов**, Д. Българските манастири в Македония през XI-XIV в. // Лингвистични студии за Македония / Съст. Ив. **Кочев**. С., 1996, с. 10-56.*

*191. **Ангелов**, Д. Византия – духовна култура. Стара Загора, 1994.*

*192. **Ангелов**, Д. Влияние на чужди ереси върху богомилството. // Изв. на Семинара по славянска филология в Ист.-филолог. фак. при Соф. унив., 1942, Т. 1, с. 145-182.*

*193. **Ангелов**, Д. Делото на **Марин Дринов**. // Народна просвета, 1956, N 4, с. 51-58.*

*194. **Ангелов**, Д. Исихазъм – същност и роля. // Старобългаристика, 1981, N 4, с. 56-78.*

*195. **Ангелов**, Д. История на Византия. Ч. 1 (395-867). С., 1976; Ч. 2 (867-1204). С., 1974; Ч. 3 (1204-1453). С., 1967.*

*196. **Ангелов**, Д. Към историята на философско-религиозната мисъл в Средновековна България. Исихазъм и варлаамитство. // Изв. Българ. ист. др-во, 1967, Т. 25, с. 73-92.*

*197. **Ангелов**, Д. Научното дело на **акад. Иван Снегаров**. // Изв. Инст. за ист., 1964, Т. 14-15, с. 5-25.*

*198. **Ангелов**, Д. Научното дело на **проф. Йордан Иванов** като историк и археолог. // Векове, 4, 1972.*

*199. **Ангелов**, Д. По някои въпроси около покръстването на българите. // Ист. преглед, 1965, N 6, с. 38-57.*

*200. **Ангелов**, Д. Покръстване на българите – причини и последици. // Православието в България. С., 1974, с. 77-108.*

*201. **Ангелов**, Д. Покръстването на българите и победата на славянската писменост. // Църковен вестник, N 17, 21 юни 1980.*

*202. **Ангелов**, Д. **Презвитер Козма** и беседата му против богомилите. С., 1948.*

*203. **Ангелов**, Д. Приносът на **Марин Дринов** в областта на византологията. // Изследвания в чест на **Марин С. Дринов**. С., 1960, с. 119-132.*

*204. **Ангелов**, Д. Славянският свят през IX-X в. и делото на **Кирил и Методий** в книжовната традиция. // Старобългаристика, 1985, N 2, с. 3-28.*

*205. **Ангелов**, Д. Средновековният Велбъжд (VII-XIV). // Кюстендил и Кюстендилско. Сб. С., 1973, с. 74.*

*206. **Ангелов**, Д. Тракия и българо-византийските отношения до падането ѝ под турска власт. // Изв. на Тракийския научен инст., 1965, Т. 1, с. 61-91.*

*207. **Ангелов**, Д. Философските възгледи на богомилите. // Изв. Инст. бълг. ист., 1951, Кн. 3-4, с. 113-147.*

*208. **Ангелов**, Д., Б. **Примов**, Г. **Баталиев**. Богомилството в България, Византия и Западна Европа в извори. С., 1967.*

*209. **Ангелов**, К. Ц. Възгледите на **Ст. Михайловски** за **Бога** и Църквата (По случай 92 г. от ражд. му – 7/19 ян. 1856 г.). // Църковен вестник, N 5-6, 7 февр. 1948.*

*210. **Ангелов**, С. Търновският книжовник **Дионисий Дивний**. // Старобълг. лит., 7, 1980, с. 54-62.*

*211. **Ангелов**, Светозар. Църквата „Пророк Илия" в гр. Бобошево, Дупнишко. // **Църкви и манастири от Югозападна България през XV-XVII в. С., 2007, с.** 41-42.*

*212. **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Архангел Михаил" до с. Горановци, Кюстендилско. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, XVI, 2010, с. 59-70.*

*213. **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Архангел Михаил" до с. Горановци [, Кюстендилско]. // Църкви и манастири от Югозападна България през XV-XVII в. С., 2007, с. 28-30.*

*214. **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Атанасий" в Бобошево. // Църкви и манастири от Югозападна България през XV-XVII в. С., 2007, с. 38-40.*

*215. **Ангелов**, Светозар. Църквата „Св. Атанасий" в Бобошево – проучвания и проблеми. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, XIV, 2007, с. 123-140.*

*216. **Ангелова**, Р. Протестантите – „другите" за шуменската общественост през втората половина на XIX столетие. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в православието и неговата специфика в бълг. земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 363-371.*

*217. **Ангелова**, Р. Съюзът на Евангелистките баптистки църкви в България под председателството на **Христо Марчев** (1921-1923). // Журнал за исторически и археологически изследвания, 2016, N 1-2, с. 125-151.*

*218. **Ангелова**, С. За ангелите-хранители. // Църковен вестник, N 44, 31 окт. – 6 ноември 1994.*

*219-220. **Ангелова**, С. Победата, която победи света. // Църковен вестник, N 25, 20-26 юни 1994; N 27, 4-10 юли 1994.*

*221. **Ангелова**, Цв. **Божан Ангелов** (1873-1958). Библиография на книжовното му творчество. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 13 (19), 1973, с. 573-585.*

222. Английски пътеписи за Балканите, края на 16 в. – 30-те г. на 19 в. С., 1987, с. 440-441.

*223. **Ангушева-Тиханова**, А. Гадателните книги в старобългарската литература. С., 1996.*

*224. **Андонов**, А. Манастирът „Яковщица" – „Успение Богородично", с. Осиковица, Софийско. // Църковен вестник, N 23, 1 септ. 1980.*

*225. **Андонов**, А. Храмът „Св. Архангел Михаил" в с. Осиковица, Софийско. // Църковен вестник, N 26, 22 окт. 1988.*

*226. **Андонов**, А. Храмът „Св. Архангел Михаил" в с. Осиковица, Софийско (По случай 145 г. от изграждането му). // Църковен вестник, N 26, 22 окт. 1980.*

*227. **Андонов**, Ив. Из спомените ми за турско време. С., 1928.*

*228. **Андонов**, Ст. Първият български хор. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1976.*

*229. **Андонов**, Ст. Честване 80-годишния юбилей на **Негово Високопреосвещенство Св. Сливенския Никодим** в гр. Сливен. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1975.*

*230. **Андонов**, Ст. Юбилейна стогодишнина на храма „Св. Троица" в гр. Котел. // Църковен вестник, N 3, 20 ян. 1972.*

*231. **Андонов**, Станой. Троен юбилей на **Негово Високопреосвещенство Св. Сливенския Никодим**. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972.*

*232. **Андреев**, Й. България през втората четвърт на XIV в. С., 1993. // Църковен вестник, N 15, 8-15 апр. 1996.*

*233. **Андреев**, Й. Държава и църква в средновековна България. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", 10, 1973, N 2, с. 371-395.*

234. ***Андреев****, Й. Лятото на 1388 г. и тежкият жребий на* ***цар Иван Шишман****. // България, българите и техните съседи през вековете: Сб.: Изследв. и материали от междунар. науч. конф. в памет на* ***доц. Христо Коларов*** *– 30-31 окт. 1998, В. Търново / Ред. кол. Йордан* ***Андреев****, Красимира* ***Мутафова****, Младен* ***Младенов****. В. Търново, 2001, с.* 208-223.

235. ***Андреев****, Й. Някои хронологически бележки за царуването на* ***Иван Асен II****. // Тр. Великотърн. унив. „Кирил и Методий", Т. 15, 1979, с. 7-67.*

236. ***Андреев****, Й. Парория в средновековната епоха и манастирът на* ***Григорий Синаит****. // Увертюри, 1995, N 1, с. 17-23.*

237. ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. С., 1994, с. 189.*

238. ***Андреев****, Й., Ив.* ***Лазаров****, Пл.* ***Павлов****. Кой кой е в средновековна България. 2. доп. изд. С., 1999, с. 177-178.*

239. ***Андреев****, Йордан. Българските ханове и царе VII-XIV в. Ист. хронолог. справочник. С., 1988, с. 44-45.*

240. ***Андреев****, Йордан, Андрей* ***Андреев****. Великите князе, царете и императорите на Русия. В. Търново, 2001.*

241. ***Андреев****, Михаил. Ватопедската грамота и въпросите на българското феодално право. С., 1965.*

242. ***Андреев*** *Ст., Ив.* ***Пушкаров****, Д.* ***Неделчев****. Културна история на с. Крамолин. Габрово, 1938, с. 60.*

243. ***Андреевски****, А. Основател на Бороваиската кооперация. // Църковен вестник, N 4, 28 ян. 1988.*

244. ***Андровски****, Кирил. Разрушеният манастир „Св. Троица". // Свети места – Църквите и манастирите във Врачанския край. Враца, 2009.*

245. ***Анна Комнина****. „Алексиада" / Вступ. статья, пер., комм. Я. Н.* ***Любарского****; отв. ред. А. П.* ***Каждан****. Москва, 1965.*

246. ***Антим I****. Сборник (Статии и документи). Варна, 1929.*

247. ***Екзарх Антим I****. Жива вяра и архипастирско жертвено родолюбие. Реч, произнесена от* ***Негово Високопросвещенство Св. Видинския митрополит Неофит****, при връчването му от ректора на Духовната академия диплома „Почетен докктор на богословските науки" на 8 дек. 1953. // Църковен вестник, N 44-45, 28 дек. 1953.*

248. ***Екзарх Антим*** *(По случай 150 г. от рожд. му и 80 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1967.*

249. ***Антим Ловчански****. Ръкоположение в епископски чин. // Църковен вестник, N 26, 25 юни 1932.*

250. ***Ловчанският митрополит Антим****. // Църковен вестник, N 11, 10 март 1939.*

251. ***Митр. Антим Търновски****. // Църковен вестник, N 13, 29 март 1914.*

252. Антихрист. // Църковен вестник, N 31, 2 авг. 1991.

253. ***Антич****, В. Богомилското движење во Македония. Скопје, 2003.*

254. ***Антич****, В.* ***Климент [Охридски]*** *и* ***Наум Охридски*** *во народната традиција. Скопје, 1982.*

255. ***Антич****, В.* ***Св. Наум Охридски****. Скопје, 1997.*

256. ***Антич****, В.* ***Црноризец Храбар*** *и неговото дело „За буквикте". // Књижевни живот (Београд), 1969, N 4-5.*

257. ***Проватски епископ Антоний****. Велики Петък. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1989.*

258. ***Проватски епископ Антоний****. Паметник на вечна признателност [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 27, 1 ноември 1974.*

259. ***Проватски епископ Антоний****. Последните дни, кончината и погребението на блаженопочиналия* ***Видински митрополит Неофит****. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1971.*

260. ***Проватски епископ Антоний****.* ***Св. Иван Рилски*** *– велик светилник на българската святост. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989; N 18, 2 юни 1989.*

261. ***Проватски епископ Антоний****. Слово, произнесено в катедралата „Св. Димитър" в гр. Видин на 8 ноември 1964 г. при честване на* ***Негово Високопреосвещенство Св. Видинския митрополит Неофит****. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1965.*

262. ***Антонов****, А. И., В. М.* ***Медков****. Социология семьи. Москва, 1996.*

263. ***Анчев****, А., З.* ***Каров****, Б.* ***Павлов****. Рилският манастир [Албум]. С., 1969.*

264. ***Анчев****, Анчо. Национален музей „Рилски манастир” [Албум]. С., 1965.*

265. ***Анчев****, Анчо. Рилският манастир [Албум]. С., 1974.*

266. ***А. П.*** *Преглед на славянските ръкописи в Зографския манастир. // Библиотека (Приложение на „Църковен вестник”), 3, 1903, Кн. 7-9, с. 117-160.*

267. ***Апостолов****, Н.* ***Митрополит Партений****. // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1918.*

268. ***Апостолов****, П. Поява и развитие на читалище „Постоянство”. // Сто години културен живот в Лом. С., 1961, с. 36.*

269. Апостолпавловия възглед за строежа на човека. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992.

270. Апостолско послание на ***папа Йоан XXIII*** *до епископите на славянските народи. // Църковен вестник, N 24, 15 юни 1963.*

271. Април 1876. Въстанала България. Пловдив, 2006, с. 184.

272. ***Априлов****, В. Събрани съчинения / Ред. М.* ***Арнаудов****. С., 1940, с. 387-390.*

273. Априлско въстание. Сб. от документи / Съст. Кирила ***Каратеодорова****, Бонка* ***Тодорова-Петкова****, Виктория* ***Тилева****, Здравка* ***Нонева****, Мария* ***Трифонова-Петрова****. Ред. Александър* ***Бурмов****. Т. 2. С., 1955, с. 377.*

274. ***Аргиров****, Стоян. Из находките ми в Светогорските манастири Хилендар и Зограф. // Пер. сп. БКД, 68, 1908, с. 219-238.*

275. ***Арденски****, Владимир. Загаснали огнища [: родопски българомохамедани]. С., [2005], с. 66.*

276. Арианика: Експедиция във Воттоваара Арианика: Експедиция във Воттоваара – Карелия и Аркаим – Урал: Центрове на праевроп. цивилизация в Русия: Протоарии праславяни: Културолог.-феноменолог. декодиране на митолог., ист. и лингвист. пл. Уч. пособие по дисциплината „Нестинарство: Информ. кодове на култ. наследство” / С. ***Денчев****, А.* ***Куманова****, Н.* ***Казански****, Н.* ***Василев****; Науч. ред. Н.* ***Яръмов****, М.* ***Куманов****, И.* ***Теофилов****; Библиогр. ред. Д.* ***Ралева****, М.* ***Максимова****; Рец. А.* ***Субето****, В.* ***Митко****, В.* ***Клюев****,* ***И. Петева****, В.* ***Велев****. С., 2016.*

277. ***[Арлт] Arlt****, Gerhard. Philosophische Anthropologie. Stuttgart, 2001.*

278. ***Арменска****, Н. Един храм на сто и четиридесет години [църква „Св. вмчк Димитър”, с. Батошево, Севлиевско]. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2004.*

279. ***Арнаудов****, А. Катедралната църква „Успение Богородично” в град Пазарджик: историогр. преглед. Пазарджик, 2009.*

280. ***Арнаудов****, Г. П. На Устремския манастир „Св. Троица”. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1966.*

281. ***Арнаудов****, Г. П.* ***Сливенски митрополит Гервасий*** *(По случай 50 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1969.*

282. ***Арнаудов****, Г. П. Спомен за Екзархията и за един българин в Английския парламент през бурната 1876 година. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

283. ***Арнаудов****, М.* ***В. Е. Априлов****. Живот, дейност, съвременници (1789-1847). С., 1935.*

284. ***Арнаудов****, М. Атон. // Църковен вестник, N 12, 27 март 1954.*

285-286. ***Арнаудов****, М.* ***Братя Миладинови****. Живот и дейност (1810, 1830-1862). С., 1943; 2. изд. 1969.*

287. ***Арнаудов****, М.* ***Веркович*** *и „Веда словена”. Принос към историята на българския фолклор и българското Възраждане в Македония с неизвестни доклади, писма и др. документи от 1855 до 1893 г. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 52. С., 1968.*

288. ***Арнаудов****, М.* ***Селимински****. Живот, дело, идеи. 1799-1867. С., 1939, с. 31.*

289. ***Арнаудов****, М. Строители на Българското духовно възраждане.* ***Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Неофит Рилски, Неофит Хилендарски – Бозвели****. С., 1954.*

290. ***Арнаудов****, Михаил. [****Архим.****] Неофит Хилендарски Бозвели****. С., 1930.*

291. ***Арнаудов****, Михаил. Живот и дейност на* ***екзарх Йосиф****. С., 1965.*

292. ***Арнаудов****, Михаил. Непознатият [****Архим. Неофит****] Бозвели****. С., 1942.*

293. ***Арнаудова****, Искра. Михаил* ***Арнаудов****. Човекът и ученият. Литературна анкета и характеристика. С., 1977.*

294. ***Арнаудова****, Искра. Един творчески живот. Михаил* ***Арнаудов*** *отблизо. С., 2013.*

295-296. ***Арсениев****, Н. Тайнството Евхаристия в живота на Църквата. // Църковен вестник, N 14, 4 апр. 1925; N 29, 11 юли 1925; N 30, 18 юли 1925.*

297. ***Архимандрит Арсений****.* ***Врачанският митрополит Паисий****. // Църковен вестник, N 29-30, 27 юли 1963.*

*298. **Архимондрит Арсений**. Негово Високопреосвещенство **Врачанският митрополит Паисий**. На осемдесет години. // Църковен вестник, N 24, 27 септ. 1968.*

*299. **Архимандрит Арсений**. Тридесет и пет години митрополитско служение (1930-1965) [: **Врачанският митрополит Паисий**]. // Църковен вестник, N 42, 37 ноември 1965.*

*300. **Йеромонах Арсений**. Монашески подстриг. // Църковен вестник, N 43, 19 дек. 1959.*

*301. **Стобийски епископ Арсений**. Негово Високопреосвещенство **Св. Врачанският митрополит Паисий** (Кратки биографични данни). // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1971.*

*302. **Стобийски епископ Арсений**. Почина **архимандрит Климент Рилец**. // Църковен вестнк, N 3, 21 ян. 1986.*

*303. **Арсений, епископ Стобийски**. Принос към биографията на **отец Неофит Рилски**. С., 1984.*

*304. **Стобийски епископ Арсений**. **Св. Великомъченик Георги Победоносец**. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1979.*

*305. **Арутюнова-Фиданян**, В. А. Типик **Григория Пакуриана**. Введение, перевод и комментарий. Ереван, 1978, с. 249.*

306. Архангеловден. // Църковен вестник, N 39-40, 17 ноември 1949.

307. Архангеловден. // Църковен вестник, N 38-39, 18 ноември 1952.

308. Архиерейски събор на Българската православна църква. Протокол. // Църковен вестник, N 40, 4-10 окт. 1993.

*309. **Асенов**, Б. Нови Пазар. Културно-исторически очерк. С., 1929, с. 50-52, 57-63.*

*310. **Асенов**, Б. Религиите и сектите в България. С., 1988.*

*311. **Асенов**, П. Брезник и Брезнишко. С., 1969, с. 73.*

*312. **Асенов**, П. **Поп Андрей Робовски**. // Еленски сборник, 1968, с. 243-252.*

*313. **Асенов**, П. **Фамилията Кършовски** от Елена. // Еленски сборник, 1968, с. 358.*

*314. **Асенова**, Анелия. Храмът „Св. Петка-Параскева" XV-XVI в. // сп. Оренда, 2011, N 3.*

*315. **Аспарухов**, М. Археологически приноси към историята на средновековния Никопол [вкл. църква „Св. Апостоли Петър и Павел"]. Враца, 1997, с. 59-68, 82-86.*

*316. **Архимандрит Атанасий (Султанов)**. Десети епархийски събор на Западно- и Средноевропейската митрополия. // Църковен вестник, N 14, 1-15 юли 2017.*

*317. **Атанасов**, А. Авторските песнопения на рилските музикални дейци (по изворови данни от църковнославянски ръкоп. певчески сб. от XIX в. от Нац. музей „Рилски манастир"). // Бълг. музикознание, 1990, N 3, с. 88-113.*

*318. **Атанасов**, Б. п. Църковно юбилейно тържествено Слово, произнесено по случай 30 години от освещаването на столичния храм „Св. Параскева". // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960.*

*319. **Атанасов**, В. Урвич и Бистрица, Кокалянский манастир и Мала Света гора. Археологическо-ист. бележки. С., 1905.*

*320. **Атанасов**, Г. **Св. Дазий** – първият христов мъченик в българските земи. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2002.*

*321. **Атанасов**, Г. **Св. Емилиан Доростолски** († 362) – последният раннохристиянски мъченик в Мизия. // Civitas divino-humana в чест на **професор Георги Бакалов**. С., 2004, с. 203-218.*

*322. **Атанасов**, Г. **Тервел – хан на България и кесар на Византия**. Силистра, 2004.*

*323. **Атанасов**, Г. Християнският Дуросторум-Дръстър. Доростолската епархия през Късната античност и Средновековието. История, археология, култура, изкуство. Варна – В. Търново, 2007.*

*324. **Атанасов**, Ж. **Христо [Д.] Максимов**. Живот, просветна дейност и педагогически възгледи. // Год. Соф. унив. Философ.-ист. фак., 1957, N 1, Кн. 1.*

*325. **Атанасов**, Ж. **Л. Н. Толстой** – неговите идеи за възпитанието и влиянието му в България. // Изв. Инст. по педагогика, 1958, Т. 6, с. 79-182.*

*326. **Атанасов**, Ж. Учебното дело в Ямбол преди Освобождението. // Училищен преглед, 1947, N 1-2, с. 127.*

*327. **Атанасов**, К. Църквата „Св. Никола" в гр. Асеновград. // Духовна култура, 1980, N 2, с. 28-32.*

*328. **Атанасов**, П. Граматиката на **Мелетий Смотрицки** и българските книжовници. // **Атанасов**, П. Българо-руски литературни връзки през XVII-XVIII в. С., 1986, с. 48-49.*

*329. **Атанасов**, П. Храмов празник в историческата света Дряновска обител. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1968.*

*330. **Атанасов**, Сл. Функциите на вярата. // Църковен вестник, N 22, 3 юни 1992.*

*331. **Атанасов**, Славчо. Светата Рилска Обител и Рила планина. С., 1948.*

*332. **Атанасова**, З. Обрезание **Господне**. // Църковен вестник, N 52, 25 дек. 1994 – 1 ян. 1995.*

*333. **Атанасова**, З. **Праведните Йоаким и Анна**. // Църковен вестник, N 36, 5-11 септ. 1994.*

*334. **Атанасова**, З. **Преподобна Петка Българска**. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.*

*335. **Атанасова**, З. **Преп. Теодор Студит**. // Църковен вестник, N 45, 7-17 ноември 1994.*

*336. **Атанасова**, З. **Св. Игнатий Старозагорски**. // Църковен вестник, N 40, 3-9 окт. 1994.*

*337. **Атанасова**, Здр. Връбница. // Църковен вестник, N 15, 10-16 апр. 1995.*

*338. **Атанасова**, Здр. Как да се причастяваме. // Църковен вестник, N 7, 6-12 мярт 1995.*

339. Атонска монашеска република. // Църковен вестник, N 13 и 14, 1 апр. 1903.

*340. **Афанасьева**, Т. М. Семья. Москва, 1988.*

*341. **Ашиков**, Г. Храмът „Св. вмчк Георги" в гр. Сандански на 50 години. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2002.*

*342. **Аянов**, Г. Малко Търново и неговата покрайнина. Антропогеографски и исторически проучвания. Бургас, 1939.*

*343. **Аянов**, Г. Стари манастири в Странджа. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1939, Т. 13, с. 253-264.*

*344. [**Баба Поликсена – Цена Маркова**, за нея]. // Църковен вестник, N 9-10, 9 март 1963.*

*345. **Баева**, С. **Петко Славейков**. Живот и творчество. С., 1968.*

*346. **Баждаров**, Г. Горно Броди. С., 1929.*

*347. **Бакалов**, Г. Град Сухиндол и църквата „Св. Апостоли Петър и Павел". // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1980.*

*348. **Бакалов**, Г. Отшелничество и богомилство. // Светогорска обител Зограф. С., 1999.*

*349. **Бакалов**, Г. Средновековният български владетел. Титулатура и инсигнии. С., 1985.*

*350. **Бакалов**, Ганчо, Павел **Павлов**, Борис **Маринов**. Ловчанска Епархия: Минало и настояще [: Моногр.]. С., 2008 (сред авт. – **митрополит Гавриил**).*

*351. **Бакалов**, Георги. Образцов монах, благо учител, строг възпитател и начетен богослов: Спомени за **Смоленски епископ Тихон**, ректор на Софийската духовна семинария 1946-1971. // Семинарист, VIII (3), ноември 2008, с. 4.*

*352. **Бакалов**, Георги. Покръстване на българите. Създаване на самостойна църква. // **Бакалов**, Г., Т. **Коев**. Въведение в християнството. С., 1992, с. 155.*

Бакалов**, Йоаким – вж **Йоаким Бакалов, протопр.

*353. **Бакалов**, М. Възродена света обител. Скален манастир „Св. Димитрий Басарбовски". // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2008.*

*354. **Бакалов**, М. Свидетелство за духовно единство (150 г. катедрален храм „Св. апостоли Петър и Павел" – Силистра). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2010.*

*355. **Бакалова**, Е. Алинският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 201-203.*

*356. **Бакалова**, Е. Бистрешкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 129-130.*

*357. **Бакалова**, Е. Бобошевският манастир „Св. Димитър". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 215-217.*

*358. **Бакалова**, Е. Драгалевският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 164-169.*

*359. **Бакалова**, Е. Земенският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 206-211.*

*360. **Бакалова**, Е. Кукленският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 269-271.*

*361. **Бакалова**, Е. Мисловищицкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 178-179.*

*362. **Бакалова**, Е. Неделицкият манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 173-174.*

*363. **Бакалова**, Е. Роженският манастир „Рождество Богородично". // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 244-252.*

*364. **Бакалова**, Е. Сеславският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 148-152.*

*365. **Бакалова**, Е. Стенописите на църквата [„Св. Петър"] при с. Беренде [, Софийско]. С., 1976.*

*366. **Бакалова**, Е. Струпешкият (Тържишкият) манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 121-124.*

*367. **Бакалова**, Е. Трънският манастир. // **Прашков**, Л., Е. **Бакалова**, Ст. **Бояджиев**. Манастирите в България. С., 1992, с. 183-185.*

*368. **Бакалова**, Елка. Рилската чудотворна икона-реликварий, Константинопол и **Мара Бранкович**. С., 2005.*

*369. **Бакърджиев**, Вл. **Йеродякон Игнатий (Васил Левски)**. Канонически аспекти на положението му в Църквата. // Църковен вестник, N 10, 6 март 1992.*

*370. **Бакърджиева**, Т., Ст. **Йорданов**. Към ранната на търновския митрополит **[Неофит IV]** история на Червенската епархия. // Алманах за историята на гр. Русе. Русе, 2002, с. 105.*

*371. **Бакърджиева**, Т., Ст. **Йорданов**. Към ранната история на Че́рвенската епархия. // Алманах за историята на гр. Русе. Русе, 2002, с. 108-109.*

*372. **Бакърджиева**, Т., Ст. **Йорданов**. Към ранната история на Че́рвенската епархия. // Духовна култура, 1994, N 12, с. 16-26.*

*373. **Балабанов**, М. **Тодор С. Бурмов**. // Летопис на Българското книжовно дружество, 1908, Т. 7, с. 1-35.*

*374. **Балабанов**, Марко. **Гаврил Кръстевич**. Народен деец, книжовник, съдия и управител. С., 1914.*

*375. **Балабанов**, Марко Д. **Граф Н. П. Игнатиев**. С., 1909.*

*376. **Балабанов**, Н. Даскал **Райно Попович**. // Юбилейна книга на жеравненското читалище „Единство". С., 1921, с. 170.*

*377. **Баласчев**, Г. **С. С. Бобчев** като учен. С., 1921.*

*378. **Баласчев**, Г. Българският **господар Тервел**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1898, Т. 57, с. 49-61.*

*379. **Баласчев**, Г. Златопечатното слово от **цар Иван Шишман**, дадено на Рилския манастир. // Минало, 1910, N 4, с. 400-411.*

*380. **Баласчев**, Г. **Климент [Охридски] епископ** словински и службата му по стар славянски превод. С., 1898.*

*381. **Баласчев**, Г. Нови известия за черковното ведомство на Видинската и Софийската епархия през първите години на тяхното завладяване от турците. С., 1901.*

*382. **Баласчев**, Г. Писмо от **императора Теодор II Ласкарис** по сключването на мира с **цар Михаила Асенова** (1254). // Минало, 1911, N 5-6, с. 60-72.*

*383. **Баласчев**, Г. Старобългарските каменни надписи от времето на великия **хан Омуртаг**. // Минало, 1909, N 3, с. 219-238.*

*384. **Баласчев**, Г. Финансовото положение на Охридската архиепископия и нейното унищожение. С., 1908.*

*385. **Баласчев**, Георги. Кремиковският манастир „Св. Георги" и древните му християнски останки. // Минало: Юбил. бр., посв. на **Георги Д. Баласчев**. С., 1942, с. 6-11.*

*386. **Балачев**, А. Александрийската патриаршия в миналото и днес. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1975.*

*387. **Балачев**, А. Духовници – участници в Илинденско-Преображенското въстание. // Църковен вестник, N 23, 12 септ. 1983.*

*388. **Балачев**, А. **Свещеноиконом Йосиф Милошев** – многоплоден пастир на Църквата. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1975.*

*389. **Балджиев**, П. Делегация на Българската православна църква в Света гора. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1977.*

*390. **Балджиев**, П. Осемдесет години от смъртта на **Гаврил Кръстевич** (1818-1888). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1978.*

*391. **Балджиев**, П. Просветната дейност на Българската екзархия в Македония и Тракия (1885-1889 г.), отразена в личната кореспонденция на **екзарх Йосиф I**. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1989.*

*392. **Балкански**, Б. Н. Християнски православни братства. // Църковен вестник, N 31, 4 авг. 1912.*

*393. **Балкански**, Т. **Доситей Тимошки** (1784-1854). // Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996.*

*394. **Балтов**, М. Приказница за българското въстание в 1876 г. в с. Стрелча. С., 2018, с. 55.*

*395. **Балчев**, Д. Два дамаскински сборника от Габрово. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1972, Т. 16, с. 335-353.*

396. Балчишките храмове, Варненско-Великопреславска епархия – Балчишка енория. Варна, 2009.

*397. **Бангелов**, Б. **Паисий Хилендарски**. С., 1985.*

*398. **Банков**, Т. За книжовното дело на **Висарион Дебърски**. // Литература, общество, идеи. С., 1986, с. 88-96.*

*399. **Баров**, Здр. Разкриване на стенописни фрагменти в църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Музеи и паметници на културата, 2-3, 1974, с. 99-101.*

*400. **Барутчийски**, С. **Христо Г. Данов**. Биогр. очерк. Пловдив, 1905.*

*401. **Батаклиев**, И. **Стефан Захариев** (Живот и дейност). // **Стефан Захариев**. Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката каза. Фототип. изд. с коммент. С., 1973, с. IX-XIX.*

*402. **Батаклиев**, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. С., 1969, с. 246-249.*

Батенберг**, **Александър** вж **княз Александър I Батенберг

*403. **Батинков**, Хр. Корбанът – благодарност към Бога. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2010.*

*404. **Батинков**, Хр. Пловдивската църква „Св. Марина". // Църковен вестник, N 28, 11-17 юли 1994.*

*405. **Батинков**, Хр. Първият ректор на Петропавловската семинария [: **Недю Н. Жеков**]. // Църковен вестник, N 31, 1-7 авг. 1994.*

*406-407. **Батинков**, Хр. Църквата „Св. Неделя" в Пловдив. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995; N 27, 3-9 юли 1995.*

*408. **Батинков**, Хр. Църквата „Св. Петка" в Пловдив. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.*

409. Баткунският манастир „Св. Петър и Павел". // Църковен вестник, N 13, 28 март – 3 апр. 1994.

*410. **Бачев**, Др. Велик проповедник на **словото Божие** (По случай 1940 г. от стъпването на **апостол Павел** на Балканския полуостров. // Църковен вестник, N 7, 15 февр. 1991.*

411. Бачковският манастир – десет века история. // Църковен вестник, N 7, (извънреден) 2008.

412. Бдински манастир „Успение Богородично". // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.

*413. **Бегунов**, Ю. К. К вопросу о церковно-политических планах **Григория Цамблака**. // Советское славяноведение, 1981, N 3, с. 57-64.*

*414. **Бегунов**, Ю. К. **Козма Пресвитер** в славянских литературах. С., 1973.*

*415. **Бегунов**, Ю. К. „Слово охвальное **Клименту Римскому**" – предполагаемо съчинение на **Константин Кирил Философ**. // Език и литература, 1972, N 2, с. 83-87.*

*416. **Бегунов**, Ю. К. Творческое наследие **Григория Цамблака**. В. Търново, 2005.*

*417. **Бежан**, О. Два български рода в Бесарабия. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 24-25.*

*418. **Бежан**, О. Към историята на манастира „Нямц" в Молдова – важно средище на молдовско-българските църковни и книжовни връзки през Късното Средновековие. // Духовна култура, 1994, N 11, с. 17-27.*

419. Бележити търновци. С., 1985, с. 125-126.

*420. Бележки за живота на блаженопочившия **митрополит Йосиф [Великотърновски]**. // Църковен вестник, N 18 и 19, 3 май 1918.*

*421. Бележки за живота на **митрополит Константин**. // Църковен вестник, N 56, 8 дек. 1912.*

422. Бележки за историята на Българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 20-21, 21 май 1904.

*423. **Беловеждов**, Н. Първата пушка за Априлското въстание (Записки по Коприщенското въстание в 1876 г.). С., 1901, с. 31.*

*424. **Белчов**, Т. Стрелча. С., 1973.*

*425. **Белякова**, Т. Конструирование национально-религиозной идентичности в социалистической Югославии и македонский вопрос. // Государство, религия, Церковь в России и за рубежом. 2014, N 4 (32), с. 73.*

*426. **Бербенлиев**, П., Вр. **Партъчев**. Брациговски майстори-строители. С., 1963, с. 30.*

*427. **Берберов**, Г. **Свещеноиконом Константин Христов**. // Църковен вестник, N 35-36, 20 окт. 1962.*

*428. **Берберов**, Г. Слово за Гергьовден. // Църковен вестник, N 17, 17 апр. 1963.*

*429. **Берберов**, Г. Тържество в църквата „Св. Николай" в Сливен. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1970.*

*430. **Берберов**, Г. **Св. Архидякон Стефан** – първият мъченик на християнството. // Църковен вестник, N 1-2, 6 ян. 1961.*

*431. **Берберов**, Н. Летопис на безсмъртието. Страници от възрожденската история на Хисарския край. Пловдив, 2000, с. 52.*

*432. **Бернар**, Р. **Проф. Йордан Иванов**. // Изв. Инст. за бълг. лит., 6, 1958.*

*433. **Беров**, Хр. Учението на **[протопрезвитер] Стефан Цанков** за църквата. Една непозната дисертация от Рим **[Alexiev**, Gabriel. **Stefan Zankows** lehre über die Kirche. Eine kritische genetisch-systematische Untersuchung: Diss. ... Theologie. Rom, 1965]. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2007. – Дис. вж в раздел **VIII. IV. Ръкописи...***

*434. **Беровски**, Ал. Народният будител **Недю Жеков**. // Църковен вестник, N 47, 15 дек. 1939.*

*435. **Беровски**, Ал. Първият редактор и първата богословска школа в България [: **Недю Н. Жеков**]. С., 1939.*

*436. **Д-р Петър Берон** и Одринската българска мъжка гимназия „Д-р Петър Берон": Сб. от статии и докум. Ред. Иван **Орманджиев**, Иван **Пенаков**. С., 1958, с. 504.*

*437. **Бешевлиев**, В. Гръцки надпис с дата от старобългарския манастир при Равна. // Изв. Нар. музей – Варна, 1982, Т. 18, с. 18.*

*438. **Бешевлиев**, В. Новият извор за поражението на **[император] Никифора** в България през 811 г. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1939, 35, N 1, с. 1-63.*

*439. **Бешевлиев**, В. Първобългарите. История, бит и култура. Пловдив, 2008.*

*440. **Бешевлиев**, В. Религията на прабългарите. // Бълг. ист. библиотека, 1930, N 2, с. 29-60.*

*441. **Бешков**, Любен. Храм „Св. Троица" – град Добрич. Добрич, 2006.*

*442. **Беязов**, В. Училище и училищни дейци в Севлиево [: **Марин Софониев Калугеров**]. Севлиево, 1923, с. 8-9.*

*443. **Бибиков**, М. В. **Константин Багрянородный**. Об управление империей (Текст, перевод, комментарий). Москва, 1989.*

444. Библията като фактор за прогреса. // Църковен вестник, N 40, 15 ноември 1991.

*445. Бившият **Скопски митрополит Синесий**. // Църковен вестник, N 52, 29 дек. 1917.*

*446. **Билчев**, Т., Д. **Костадинова**. **Митрополит Григорий, Доростолски и Червенски**. Живот и дейност (1828-1898). В. Търново, 2006.*

*447. **Билчев**, Тодор. **Варненски и Преславски Симеон**. Биография. В. Търново, 2007.*

*448. **Билярски**, Ц. Виновниците за погрома на България през 1913 г. Из живота и делото на **Старозагорския митрополит Методий Кусевич**. С., 2010.*

*449. Биографични бележки за новия **Видински митрополит [Велички епископ Филарет]**. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1971.*

*450. Биография на **Агатополски епископ Йеротей** (Нов епископ на Бълг. православна църква: **Агатополски епископ Йеротей**. Кратки биогр. свед.). // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

*451. Биография на **архимандрит Йеротей (Косаков)** – наречен за **Агатополски епископ**. Българска православна църква; Българска патриаршия. // Pravoslavieto.com*

*452. Биография на доктора **Хр. Т. Стамболски** от Казанлък. С., 1912.*

*453. Биография на **Доростолския митрополит Амвросий**. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2010.*

*454. Биография на новоизбрания **Български Патриарх Неофит**. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013.*

*455. **Бичев**, М. Стенописите край с. Иваново. С., 1965.*

*456. **Бичев**, М. Църквата в Бояна. // Изкуство, 1958, N 7-8, с. 15-3.*

*457. **Бычков**, В. Византийская эстетика. Москва, 1977.*

*458. **Бычков**, В. Эстетика отцов Церкви. Москва, 1995.*

*459. **Благоев**, Г. Ако има монаси и сградите ще оживеят. Интервю с новия игумен на българския атонски манастир „Св. Георги Зограф" **йеромонах Венедикт**. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. – 5 февр. 1995.*

*460. **Благоев**, Н. П. Беседата на **презвитер Козма** против богомилите. // Год. Соф. унив. Юридически фак. 1923-1924, Т. 18, с. 1-91.*

*461. **Благоев**, Н. П. Критичен поглед върху известията на **Йоан Скилица** за произхода на цар Самуиловата държава. // Македонски преглед, 1926, N 4, с. 1-65.*

*462. **Благоев**, Н. П. Критичен поглед върху известията на **Лъв Дякон** за българите. // Македонски преглед, 1930, N 3, с. 15-34.*

*463. **Благоев**, Н. П. **[Петър] Делян** и неговото въстание в Моравско и Македония против византийците. // Македонски преглед, 1928, N 2, с. 2-22.*

*464. **Благоев**, Н. П. Правни и социални възгледи на богомилите. С., 1912.*

*465. **Благоев**, Никола. Отговорите на **папа Николай I** – извор за историята на българското право. // Сборник на БАН, 1916, Т. 6, с. 1-87.*

*466. Благословена годишнина. **Русенският митрополит [Неофит]** на 60 години. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2005.*

*467. Блажената кончина и погребението на **Негово Блаженство Стефан**, преждебивший **екзарх** и **митрополит Софийски**. // Църковен вестник, N 23, 30 май 1957.*

*468. **Бобчев**, И. Македонските българи и българската народна просвета. Предимно до учредяване на Българската екзархия (Кратък ист. преглед). С., 1922, с. 22.*

*469. **Бобчев**, Ил. **Васил Друмев**, **Климент Търновски**. С., 1926.*

*470. **Бобчев**, Никола С. Еленски ликове. **Иларион Ловчански, митрополит Кюстендилски**. // Еленски сборник. Т. 2. 1938, с. 205-228.*

*471. **Бобчев**, С. Един еленски летопис за размирното турско време. // Българска сбирка, 1899, N 13-14, с. 602-614.*

*472. **Бобчев**, С. За делиорманските турци и за казълбашите. С., 1929.*

*473. **Бобчев**, С. Принос към историята на Българското възраждане. **Поп Андрея Робовски** – автобиография и преписка. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 21. С., 1905, с. 1-17.*

*474. **Бобчев**, С. **Петко Рачов Славейков**. // Българска сбирка, 1895, N 7, с. 643-656.*

*475. **Бобчев**, С. С. **Марко Д. Балабанов**. // Летопис на БАН, 1924, Т. 6, с. 86-118.*

*476. **Бобчев**, С. С. **Д-р Никола С. Бобчев**. // Летопис на БАН, 1941, Т. 21, с. 93-94.*

*477. **Бобчев**, С. С. За дяда **Партений**. Бележки за живота на блаженопочившия **митрополит Партений**. // Църковен вестник, N 26, 29 юни 1918.*

*478. **Бобчев**, С. С. Симеонова България от държавно-правно гледище. // Год. Соф. унив. Юридически фак., 1928, Т. 22, с. 1-152.*

*479. **Бобчев**, Стефан. Какъв беше **Гаврил Кръстевич**. // Българска сбирка, 1899, Кн. 1.*

*480. **Стефан С. Бобчев**. Обществено-книжовна дейност и показалец на по-главните му научни и книжовни трудове. С., 1915.*

*481. **Богданов**, Ив. Български твърдини. Книжовни огнища, крепости, манастири в София и Софийско. С., 1971.*

*482. **Богданов**, Ив. **Василий Врач**. 2. изд. С., 1988.*

*483. **Богданов**, Ив. Гробът на **Патриарх Евтимий** – национална светиня. С., 1987.*

*484. **Богданов**, Ив. **Кирил** и **Методий**. С., 1987.*

*485. **Богданов**, Ив. **Патриарх Евтимий**. Книга за него и неговото време. С., 1970.*

*486. **Богданов**, Ив. Прабългари. Произход, етническо своеобразие, исторически път. (Ист. очерк). С., 1976.*

*487. **Богданов**, Ив. Светлините на Атон. С., 1966.*

*488. **Богданов**, Ив. **Симеон Велики**. Епоха и личност. С., 1974.*

*489. **Богданов**, Ив. Синовете на вдовицата. Масонство и масони. С., 1994.*

*490. **Богданов**, Ив. Трявна през вековете. С., 1977.*

*491. **Богданов**, Ив. Трявна през Възраждането. С., 1977, с. 123.*

*492. **Богданов**, Ив. Узунджово (Ист. очерк). С., 1965.*

*493. **Богданов**, Миломир. Това, което хуните на успяха да унищожат, може да съсипят пред очите ни днес [: църква „Св. Николай Мирликийски" в София]. // Арх & Арт, N 31, 31 юли – 7 авг. 2008, с. 6-9.*

*494. **Богданова**, Т. Ив. Пловдивската епархия на Българската православна църква (1919-1938). Пловдив, 1994.*

*495. **Богдановић**, Д. **Јован Лествичник** у византијској и старој српској књижевности. Београд, 1969.*

*496. **Богдар**, И. Летопис на Априлското въстание в Сливен. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

497. Богородичният акатист. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 1999.

498. Богословска катедра във Висшето училище. // Църковен вестник, N 22-23, 14 септ. 1901.

499. „Богословски вестник" [1995-]. // Църковен вестник, N 50, 11-15 дек. 1995.

500-501. Богословски факултет у нас. // Църковен вестник, N 46, 14 ноември 1908; N 47, 21 ноември 1908.

502. Богословският факултет. // Църковен вестник, N 27, 5 юли 1924.

503. Богоявление. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1966.

*504. **Бодянски**, О. М. О времени происхождения славянских письмен. Москва, 1855.*

*505. **Боев**, Б. Из историята на построяването на храма „Св. Александър Невски" (Спомени). // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

*506. **Божилов**, И. **Проф. Ив. Дуйчев** и Българското средновековие. // Векове, 1973, N 3, с. 77-79.*

*507. **Божилов**, И. „Мъчение на зографските монаси" [: **26 мъченици**]. Легенди и факти. // Светогорска обител Зограф. Т. 2. С., 1996, с. 175-189.*

*508. **Божилов**, Ив. Българската архиепископия XI-XII век. Списъкът на бълг. архиепископи. С., 2011.*

*509. **Божилов**, Ив. Византийският свят. С., 2008, с. 207-210.*

*510. **Божилов**, Ив. Към тълкуването на две известия на **Йоан Скилица** за градовете по Долния Дунав в кр. на X в. // Изв. Нар. музей – Варна, 1973, Т. 9, с. 111-122.*

*511. **Божилов**, Ив. Миниатюри от Мадридския ръкопис на **Йоан Скилица**: Изследв. върху миниатюрите от ръкоп. на **Йоан Скилица** от XII-XIII в. в Мадридската нац. библ. със 170 цв. и черно-бели ил. С., 1972.*

*512. **Божилов**, Ив. Писмата на **Теофилакт Охридски** като исторически извор (XI-XII в.). // Изв. Държ. архиви, 1968, Т. 14, с. 60-100.*

*513. **Божилов**, Ив. Родословието на **цар Иван Александър**. // Ист. преглед, 1991, N 3-4, с. 153-177.*

*514. **Божилов**, Ив. **Симеон Велики** (893-927). Златният век на Средновековна България. С., 1983.*

*515. **Божилов**, Ив. Фамилията на **Асеневци** (1186-1560). Генеалогия и просопография. 2. фототип. изд. С., 1994.*

*516. **Божилов**, Ив. Хрониката на **Константин Манасий**. Зората на българската епика: Ист. бел. С., 1992.*

*517. **Божилов**, Ив., А. **Тотоманова**, Ив. **Билярски**. Борилов синодик – издание и превод. С., 2010.*

*518. **Божилов**, Ив., Н. **Тулешков**, Л. **Прашков**. Български манастири. С., 1997.*

*519. **Божилова**, Р. Нови сведения за просветните борби през Възраждането. // Ист. преглед, 1978, N 4, с. 101.*

*520. **Божинов**, В. Българската просвета в Македония и Одринско (1878-1913). С., 1983.*

*521. **Божинов**, Пламен. **Неофит Бозвели**. // Бележити българи. Т. 5. С., 2012.*

*522. **Божков**, Ат. Българската икона. С., 1985.*

*523. **Божков**, Ат. Два ценни паметника на българската монументална живопис от 16 и 17 в. (Манастирът в с. Курило и църквата в с. Марица, Самоковско). // Изкуство, 1965, N 9, с. 3-12.*

*524. **Божков**, Ат. Делото на **зографа Йоан от Кратово**. // Изкуство, 1968, N 10.*

*525. **Божков**, Ат. За някои забравени паметници на българската монументална живопис от XVI век. // Изкуство, 1964, Кн. 9-10, с. 47 и сл.*

*526. **Божков**, Ат. Миниатюри от Мадридския ръкопис на **Йоан Скилица**. С., 1972.*

*527. **Божков**, Ат. Стенописите на Добърско и Алинският манастир от XVII век. // Изкуство, 1966, N 5, с. 18-28.*

*528. **Божков**, Ат. Тревненската живописна школа. С., 1967.*

*529. **Божков**, Ат. **Борис Христов**. С., 1985.*

*530. **Божков**, Атанас, Асен **Василиев**. Художественото наследство на манастира Зограф. С., 1981.*

*531. **Бозвелиев**, К. Спомени. Кн. 1. Казанлък, 1942, с. 65.*

*532. **Бозвелиев**, Л. **Неофит Бозвели** – велик възрожденски будител и просветител. 160 г. от смъртта му. // Църковен вестник, 15-30 юни 2008.*

*533. **Бойкикева**, Л. Болгарская православная церковь. Исторический очерк. С., 2005. 256 с.*

*534. **Бойков**, Ванче. Православни храмове в нашите краища [Вкл. днешна Сърбия]. // Братство, XXXVIII, N 1654, 18 септ. 1997, с. 10.*

*535. **Бойков**, Хр. Една Цариградска стогодишнина. Вестник „Съветник". // Църковен вестник, N 39, 9 ноември 1963.*

536. ***Бойков****, Хр. 70 години екзархийски вестник „Вести”. // Църковен вестник, N 16, 22 апр. 1961.*

537. ***Бойчев****, Янко. Стрелча. 4. изд. Пазарджик, 2006.*

538. ***Болутов****, Д. Български исторически паметници на Атон. С., 1961.*

539. ***Бонев****, Б. Славянски ръкописи в Българската академия. // Сборник на БАН, 1916, Т. 6, с. 4.*

540. ***Бонев****, Г. Х. Един спомен за* ***Високопросвещения Климент [Търновски]****. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901.*

541. ***Бонева****, В. Възрожденецът* ***Стефан Захариев****. // **Стефан Захариев**. Живот, дело, род. Научна сесия, посв. на 200 г. от рожд. му и 140 г. от издаването на книгата му „Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката каза”. Пазарджик, 2011, с. 7-29.*

542. ***Бонева****, Вера. Кюстендил, Кюстендилска епархия и* ***митрополит Игнатий Кюстендилски*** *– към историята на едно натрапено съжителство (1861-1877). // Изв. Ист. музей – Кюстендил. В. Търново, 2010, Т. XVI, с. 139-178.*

543. ***Бонева****, Г. Златарски манастир „Св. ап. Петър и Павел”. // Църковен вестник, N 26, 24-30 юни 1996.*

*544. [****Атанасий Бончев****:] Некролог. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978.*

545. ***Бончев****, Б. Двадесет и петгодишният юбилей на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 23, 4 юни 1932.*

546. ***Бончев****, Б. Село Брегово. Видин, 1937, с. 200-203.*

547. ***Бончев****, П. Старобългарските жития – извор на патриотизъм и благоговение. // Църковен вестник, N 8, 1 февр. 1990.*

548. Борбите в Македония: Спомени на ***о. Герасим, Георги Райков, Дельо Марковски, Илия Докторов, Васил Драгомиров****. С., 2005, с. 8-12.*

549. Борбите в Македония и Одринско, 1878-1912. Спомени. С., 1981, с. 159.

550. ***Борис Гръмодолски, ставрофорен иконом****.* ***Йеродякон Васил Левски*** *– светлината на България. // Църковен вестник, N 32, 20 септ. 1991.*

551. ***Борис Гръмодолски, ставрофорен иконом****.* ***Отец Матей Преображенски – Миткалото*** *(По случай 90 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 42, 27 ноември 1965.*

552. ***Борис Гръмодолски, ставрофорен иконом****.* ***Протодякон Георги Ибришимов*** *(По случай шест месеца от смъртта му). // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1979.*

553. ***Борис Гръмодолски, ставрофорен иконом****. Спомен за* ***протопр. Васил Хр. Бенчев****. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1971.*

554. ***Борис Попстоименов****.* ***Ловчанският митрополит Филарет****. // Църковен вестник, N 24, 9 юни 1939.*

555. ***Борисов****, А. Църквата „Св. Николай Софийски”. // Църковен вестник, N 20, 17-23 май 1993.*

556. ***Борисов****, Светослав. Нов храм [„Св. Георги”] се строи в хаджидимовското с. Гайтаниново [Благоевградска обл.]. // Топ Преса, 2016.*

557. ***Борисова****, М. Тетевенската църква „Всех святих”. // Църковен вестник, N 23, 8-13 юни 1993.*

558. ***Борисова****, Тр. Църковно тържество в с. Сапарева баня [: църква „Св. Св. Четиридесет мъченици”]. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969.*

559. ***Боршуков****, Г. История на българската журналистика. С., 1965, с. 118, 173.*

560. ***Бояджиев****, А.* ***Григорий Цамблак****. Слово за Връбница. С., 2005.*

561. ***Бояджиев****, Ил. Учебното дело в Стрелча преди Освобождението. // Народна просвета, 1962, N 3, с. 89.*

562. ***Бояджиев****, П. Борбите на силистренци за българска църква. // Векове, 1985, N 2, с. 49.*

563. ***Бояджиев****, П.* ***Партений Павлович****. С., 1988.*

564. ***Бояджиев****, С. Нови наблюдения върху църквата до с. Лютиброд. // Археология, 1961, N 4.*

565. ***Бояджиев****, С. Църквата в Патлейна в светлината на нови археологически данни. // Археология, 1960, N 4, с. 22-33.*

566. ***Бояджиев****, Ст. Гложенският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 111-113.*

567. ***Бояджиев****, Ст. Девическият манастир „Покров Светая Богородица” в Самоков. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 204-206.*

568. ***Бояджиев****, Ст. Долнопасарелският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 161-163.*

569. ***Бояджиев****, Ст. Дряновският матнастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 90-93.*

570. ***Бояджиев****, Ст. Елешнишкият манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 153-157.*

571. ***Бояджиев****, Ст. Илиенския манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 180-183.*

572. ***Бояджиев****, Ст. Казанлъшкият манастир „Св. Богородица". //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 199-201.*

573. ***Бояджиев****, Ст. Карлуковският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 117-120.*

574. ***Бояджиев****, Ст. Килифаревският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 66-69.*

575. ***Бояджиев****, Ст. Куриловският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 189-193.*

576. ***Бояджиев****, Ст. Лозенският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 158-160.*

577. ***Бояджиев****, Ст. Лопушанският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 134-137.*

578. ***Бояджиев****, Ст. Маломаловският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 169-172.*

579. ***Бояджиев****, Ст. Манастирът в Патлейна. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 28-30.*

580. ***Бояджиев****, Ст. Манастирът при Голямата базилика в Плиска. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 24-26.*

581. ***Бояджиев****, Ст. Пещерският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 215-217.*

582. ***Бояджиев****, Ст. Раковишкият манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 138-140.*

583. ***Бояджиев****, Ст. Сопотският манастир – метохът. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 198-199.*

584. ***Бояджиев****, Ст. Софийската църква „Св. София". С., 1967.*

585. ***Бояджиев****, Ст. Устремският (Вакъфският) манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 282-285.*

586. ***Бояджиев****, Ст. Църквата „Св. Йоан Предтеча" в Асеновград. // Изв. на българските музеи, 1, 1969, с. 155-167.*

587. ***Бояджиев****, Ст. Черепишкият манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 124-128.*

588. ***Бояджиев****, Ст. Чипровският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 131-133.*

589. ***Бояджиев****, Ст., Е.* ***Бакалова****. Искрецкият манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 186-189.*

590. ***Бояджиев****, Ст., Л.* ***Прашков****. Билинският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 175-177.*

591. ***Бояджиев****, Ст., Л.* ***Прашков****. Манастирът „Седемте престола". //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 193-196.*

592. ***Боянкинска****, Боряна. Календарните сцени в църквите „Св. ап. Петър и Павел" във Велико Търново и „Рождество Христово" в Арбанаси – сходства и различия. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 15-16, 2001, с. 243-248.*

593. БПЦ загуби един свой достоен архиерей [: ***Негово Високопреосвещенство Врачанският митрополит Калиник****]. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974.*

594. БПЦ придоби нов ***митрополит – Варненски и Великопреславски Йоан****. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.*

595. ***Братанов****, Ив. Произход и значение на думата „коливо". // Духовна култура, 2001, N 3, с. 12-16.*

596. ***Братинова****, Мария. Ректорът на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски” **архимандрит Сергий [Шапков]** навърши 60 години. // Българска православна църква, 17.11.2009. – Онлайн ресурс.*

597. ***Братанов****, Иво. За израза „Трънен венец”. // Църковен вестник, N 13, 1-14 юли 1998, с. 4.*

598. ***Братинова****, Мария. Ректорът на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски” (**архимандрит Сергий** навърши 60 г.). // Българска православна църква, 2009, с. 11-17.*

599. Братска помощ и подкрепа срещу разколите. Разговор с ***Високопреосвещения Димитриадски митрополит Христодул****, водач на делегацията на Гръцката църква. // Църковен вестник, N 24, 14-29 юни 1993.*

600. Брезник и Брезнишко (Краеведско изследв.) / Георги ***Нешев****, Петко* ***Асенов****, Елена* ***Огнянова****, Вельо* ***Велев****. С., 2005.*

601. ***Брешков****, Ю. Елена като просветно огнище в миналото. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 116.*

602. ***Брешков****, Ю. Учители в Елена до Освобождението и след него до 1892 г. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 115.*

603. ***Брокит****, Линъс Пиърпонт. Богомилите от България и Босна: ранните протестанти от Изтока – опит да се възстановят някои изгубени страници от протестантската история / прев. Кръстина* ***Гечева****. С., 2013.*

604. ***Бръзицов****, Христо. Български книгоиздатели. С., 1976, с. 24.*

605. ***Бръзицов****, Христо.* ***Екзарх Йосиф I****. С., 1973.*

606. ***Бръзицов****, Христо. [Три хиляди] 3000 нощи в затвора. С., 1991, с. 233.*

607. ***Бубнов****, Павел,* ***протодиакон****;* ***Юха Димитрий, иерей****. Русское пастырско-богословское училище в монастыре святого Кирика в Болгарии в 1923-1936. // ХРОНОС. Церковно-исторический альманах (Минск), 2015, N 2, с. 57-84.*

608. ***Будаков****, Димитър. Паметници на Православието на с. Бойково. Пловдив, 2003.*

609. ***Бужашки****, Е. Българската община в Цариград и политическите течения в нея (1856-1868). // Изв. Бълг. ист. др-во, 1985, Т. 37, с. 25-106.*

610. ***Буковски****, Хр. Неделищкият манастир. // Наша родина, 1981, N 10, с. 10-11.*

611. Бунтовният щурм на Копривщица 1876 г. С., 1996, с. 76.

612. ***Бурмов****, Ал. Въпроси из историята на прабългарите. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1948, Т. 44, 2, с. 3-37.*

613. Живот и дейност на ***Марин Дринов****. // Ист. преглед, 1956, N 3, с. 6-15.*

614. ***Бурмов****, Ал. Против буржоазно-идеалистическите становища за налагането на християнството в България през IX в. // Ист. преглед, 1954, N 2, с. 36-52.*

615. ***Бурмов****, Ал.* ***Проф. Йордан Иванов****. // Работническо дело, N 175, 1 авг. 1947.*

616. ***Бурмов****, Т. Българо-гръцката църковна распря. / Изд. Св. Синод на Българската църква. С., 1902, с. 350-353.*

617. ***Тодор С. Бурмов****. // Църковен вестник, N 44, 3 ноември 1906.*

618. ***Буров****, Н.* ***Бог*** *и светът. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991.*

619. ***Буюклиев****, Ив. Манасиевата хроника и проблемите на българския книжовен език през Средновековието. // Стара бълг. лит., 6, 1980, с. 25-49.*

620. Бъдещите задачи на „Белия кръст”. // Църковен вестник, N 31, 2 дек. 1922.

621. ***Д-р Бъждъкова****. Живот, отдаден на вярата. Навършиха се 30 г. от кончината на един достоен свещенослужител* ***иконом Стефан поп Минев****. // Църковен вестник, N 24, 14-20 юни 1993.*

622. Българи и гърци протестират срещу ***Фирмилияновото [сръбския архимандрит Фирмилиян]*** *ръкополагане. // Църковен вестник, N 50, 20 март 1902.*

623. България беше избрана от ***папата [Франциск I]****, защото сме на вратата на Европа: с* ***епископ Христо Пройков, апостолически екзарх и председател на Епископската конференция на Католическата църква в България****, разговаря Момчил* ***Методиев****. // Християнство и култура, 2019, N 2, с. 5-11.*

624. България загуби свой достоен архиерей – ***Варненския и Великопреславския митрополит Кирил****. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2013.*

625. Българов, Ст. П. ***Княгиня Ольга Премудрая****. // Зора, N 4820, 1935.*

626. Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 26.

627. Българската духовна семинария в Цариград. // Новини, N 46, 5 март 1893.

628. Българската литература и книжнина през XIII в. С., 1987, с. 158-163.

629. Българската православна църква и народнодемократичната ни власт. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1977.

630. Б[ългарската] П[равославна] Ц[ърква] номинирана за Нобелова награда за мир за 2013 г. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2013.

*631. Българската православна църква се прости със свой достоен архиерей [**Натанаил Неврокопски**]. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2013.*

*632. Българската църква пак е в дълбок траур [**Митрополит Максим Скопски и Пловдивски**]. // Църковен вестник, N 11, 11 март 1938.*

*633. Българската църква през вековете: Науч. сесия по случай 1130 г. от учредяването на Българската църква и 130 г. от създаването на Българската екзархия / Съст. П. **Петков**. С., 2003.*

634-643. Българската църква през миналото столетие. // Църковен вестник, N 41, 11 ян. 1901; 43, 26 ян. 1901; N 45, 9 февр. 1901; N 46, 16 февр. 1901; N 48, 2 март 1901; N 49, 9 март 1901; N 50, 16 март 1901; N 51, 24 март 1901; N 52, 39 март 1901; N 1, 11 апр. 1901.

*644. Български възрожденски книжовници от Македония: Избрани страници / Отг. ред. Иван **Дуриданов**. С., 1983, с. 26-43.*

*645. Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1962.*

*646. Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 1: А – М / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1975.*

*647. Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 2: Н – Я / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1966.*

*648. Български периодичен печат 1844-1944. Анот. библиогр. указ. Т. 3: Периодични издания на чужди езици: Единични листове: Добавки и поправки: Приложения / Съст. Д. **Иванчев**. С., 1969.*

649. Българските толстоисти. // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1903; N 16, 18 апр. 1903; N 27, 4 юли 1903.

*650. Българското Средновековие: Сб. в чест на **Иван Дуйчев**. С., 1980.*

*651. Българското средновековно културно наследство в сбирката на **Алексей Хлудов** в Държавния исторически музей в Москва: Каталог / Съст. С. **Николова** и др. С., 1999, с. 56-57.*

*652. **Бънацяну**, Йон. Храмовият празник на Румънската църква „Св. Троица”в София. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969.*

*653. **Бърлиева**, С. Италианска легенда. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 140-146.*

*654-655. **Бърлиева**, С. Магнаурска школа. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 578-580; Магнаурската школа. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 1999.*

*656. **Бъчваров**, Я. Стогодишен юбилей на храма „Св. Николай Мирликийски Чудотворец” – гр. Разград. // Църковен вестник, N 17, 30 апр. 1960.*

*657. В памет на **Петър Динеков**. Традиция, приемственост, новаторство: Сб. С., 2001, с. 146-157.*

*658. В памет на покойния **професор Беню Цонев**. Слово, произнесено от **Св. Ловчанския митрополит Филарет** на 4 окт. 1956 в столичния храм „Св. София” на панахидата по случай 30 години от кончината на проф. **Беню Цонев**. // Църковен вестник, N 36, 11 окт. 1956.*

659. В село Енина, Казанлъшко [за средновековната църква „Св. Параскева”]. // Църковен вестник, N 42, 29 ноември 1958.

*660. В тъмница бях и ме споходихте (Интервю [на **протойерей Николай Георгиев**] с А. **Карамихалева**). // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2013.*

*661. В чест на 80-годишнината на **протопрезвитер проф. д-р Радко Поптодоров**. // Трудове на катедрите по история и богословие, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”, Т. 8, 2006.*

*662. Важна минута [сръбския **архимандрит Фирмилиян**]. // Църковен вестник, N 3, 10 май 1902.*

*663. Важна среща между министър-председателя **г. Георги Димитров** и Св. Синод в пълен състав (Съобщение от Канцеларията на Св. Синод. // Църковен вестник, N 26-27, 21 юни 1947.*

664. Важни решения на Архиерейското събрание [: Екзархийски устав 1921]. // Църковен вестник, N 48, 15 дек. 1934.

*665. **Вайсилов**, Л. **Франц-Ксавер Пеячевич**. // Кратка история на българската филолофска мисъл. С., 1973, с. 87-88.*

*666. **Ваклинов**, Ст. Нашите прадеди славяните. С., 1961.*

*667. **Ваклинов**, Станчо. Велики Преслав. Исторически очерк. С., 1966.*

*668. **Ваклинова**, М. Записки на **Мерин Караджов** от Чепеларе. // Родопски сборник. С., 1972, 3, с. 207-221.*

*669. **Монахиня Валентина Друмева**. Разкази за българските светии и за светиите, свързани с България / Изд. Славянобълг. манастир „Св. вмчк Георги Зограф". Ч. 1. 2005. Вж и **Друмева**, Валентина*

*670. **Ванга** – земна и неземна / Изд. Фондация „Ванга". С., 2013.*

*671. **Ванчев**, Й. Католическата и протестантската пропаганди в Македония през втората половина на XIX в. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1980.*

*672. **Ванчев**, Й. Новобългарската просвета в Македония през Възраждането. С., 1982, с. 95.*

*673. **Пловдивски митрополит Варлаам**. Българската патриаршия в миналото и сега. // Църковен вестник, N 20, 19 юли 1970.*

*674. **Варлаам** в Момина Клисура, Пазарджик и Пловдив, неделя, 6 април 1969 г. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1969.*

675. Варна пред втория епархийски събор. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.

676. Варненска и Преславска епархия. // Църковен вестник, N 17 февр. 1939; N 21, 21 май 1943; N 42, 7 ноември 1941.

*677. **Вартоломеев**, О. Отговорите на **папа Николай [I]** по запитванията на Българите – важен извор за международното право през девети век. // Правна мисъл, 1981, N 4, с. 31-41.*

*678. **[Васил Велянов, дяк]**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2012.*

*679. **Василев**, В. П. За диалектната основа на един ръкопис от 18 век [: Темският ръкопис (1764)]. // Българският език през XX век: Сб. докл. С., 2001, с. 280.*

*680. **Василев**, Д. Църковен юбилей в китна Родопа [: църква „Св. Николай Мирликийски", с. Арда, Смолянска обл.].. // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1974.*

*681. **Василев**, Й. Бележки по историята на Добридолския манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1986.*

*682. **Василев**, Й. **Видински митрополит Неофит**. Живот, дело, преживяно, сътрудници. Пловдив, 2010.*

*683. **Василев**, Й. 100 години от основаването на Първия смесен църковен хор в България. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2000.*

*684. **Василев**, Й., Св. **Аврамова**. **Нюйоркски митрополит Андрей** 1886-1972. Възпоменат. сб. Пловдив, 2002.*

*685-687. **Василев**, Н. Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел): учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / [науч. ред. А. **Куманова**]. С., 2015; Ново е-изд. 2016 <http://www.sno.unibit.bg>; Ново е-изд. 2018 <http://www.sno.unibit.bg>.*

*688. **Василев**, Н. **Йеромонах Кирил Пейчинович** (По случай 130 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 15, 21 май 1975.*

*689. **Василев**, Николай Цветков. **Епископ д-р Евгени Босилков** – един мъченик на комунистическия режим. // Борба, 1996, N 3, с. 17-18.*

*690. **Василев**, Павел. **Пастир Димитър Николов Фурнаджиев**. // Protestantstvo.com.*

*691. **Василев**, Р. **Иларион Макариополски** и **Георги Раковски**. // Църковен вестник, N 17, 11 юли 1975.*

*692. **Василев**, Р. Научна сесия, посветена на стогодишнината от Априлското въстание. // Църковен вестник, N 22, 21 юни 1976.*

*693. **Василев**, Р. Църковно-народната борба в Скопска епархия. // 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971, с. 267.*

*694. **Василев**, Ст. п. **Марко Балабанов**. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1947.*

*695. **Василев**, Ст. п. **Тодор Бурмов** – историк на черковния въпрос. // Църковен вестник, N 30-31, 17 юли 1957.*

*696. **Василев**, Ст. п. **Доктор Хр. Т. Стамболски** (Човек, общественик и книжовник). // Църковен вестник, N 25, 18 юни 1932; N 27, 2 юли 1932.*

*697. **Василев**, Ст. п. **Неофит Бозвели**. // Църковен вестник, N 34-35, 11 окт. 1947.*

*698. **Василев**, Ст. п. **Неофит Рилски**. // Църковен вестник, N 1-2, 3 ян. 1948.*

*699. **Василев**, Ст. п. **Отец Паисий Хилендарски**. // Църковен вестник, N 40-41, 1 дек. 1947.*

*700. **Василев**, Ст. п. **[Г. С.] Раковски** за черковния въпрос. // Църковен вестник, N 7-8, 15 февр. 1947.*

*701. **Василев**, Ст. п. **П. Р. Славейков** и черковният въпрос. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947.*

*702. **Василев**, Ст. п. **Драган Цанков** и унията. // Църковен вестник, N 28-29, 5 юли 1947.*

*703. **Василев**, Ст. п. Д-р **Стоян Чомаков**. // Църковен вестник, N 20-21, 12 май 1947.*

*704. **Василева**, В. Агнето и овенът – жертвени животни. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991.*

*705. **Василева**, В. Олтарът. // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1991.*

*706. **Василева**, Д. Шест средновековни църкви в района на София. // Музеи и паметници на културата, 1972, N 4, с. 22-23.*

*707. **Василева**, Евелина. **Паисий Хилендарски**. 250 г. от рождението му. Препоръчителна библиография. С., 1972.*

*708. **Василиев**, А. Араповски манастир (Стенописи и архитектура). С., 1973.*

*709. **Василиев**, А. Бачковската костница. Стенописи (Албум). С, 1965.*

*710. **Василиев**, А. Една старинна църква при с. Студена. // Год. Нар. музей, 1942, с. 145-184.*

*711. **Василиев**, А. Ерминии: Технология и иконография. С., 1976.*

*712. **Василиев**, А. За българската живопис през XVIII в. // Сб. **Паисий Хилендарски** и неговата епоха. С., 1962, с. 467.*

*713. **Василиев**, А. Ивановските стенописи. С., 1953.*

*714. **Василиев**, А. Ктиторски портрети. С., 1960, с. 190-192.*

*715. **Василиев**, А. Социални и патриотични мотиви в старото българско изкуство[и за църквата „Св. Петка", Пазарджик]. С., 1973, с. 56, 88.*

*716. **Василиев**, А. Троянският манастир. С., 1962.*

*717. **Василиев**, А., Кр. **Миятев**. Приноси към средновековната археология на българските земи. // Год. Нар. музей – София, 1922, Кн. 2, с. 262-263.*

*718. **Василиев**, Ас. Българи, получили художествено образование в Русия. // Изкуство, 1951, N 3, с. 76-77.*

*719. **Василиев**, Асен. Български възрожденски майстори: живописци, резбари, строители. С., 1965, с. 200.*

*720. **Василиев**, Асен. Българските светци в изобразителното изкуство. С., 1987, с. 34.*

*721. **Василиев**, Асен. Непроучени средновековни паметници [църква „Св. Св. Козма и Дамян", с. Мърводол, обл. Кюстендил и др.]. // Отечествен фронт, N 72-74, 4 февр. 1968.*

*722. **Василиев**, Асен. Проучвания на изобразителните изкуства из някои селища по долината на Струма. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1964, с. 151 и сл.*

*723. **Василиев,** Асен. Резбарски **род** на **Филиповци** от с. Осой. // Македонска мисъл, 1946, N 1 (5-6), с. 262.*

*724. **Василиев**, Асен. Тетевенските църкви. С., 1948, с. 49.*

*725. **Василиев**, Асен. Трем на Българското възраждане. С., 1936, с. 20.*

*726. **Василиев**, Асен. Художествени паметници и майстори образописци из някои селища на Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961.*

*727. **Василиев**, Асен. Църкви от по-ново време в Несебър и Созопол. // Извори на Нар. музей в Бургас. Т. I. С., 1950.*

*728. **Василиев**, Асен. Черепишкият манастир „Успение на Пресветая Богородица". С., 1943.*

*729. **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957.*

*730. **Архим. Василий**. **Христо Ботев**, религията и църквата. // Църковен вестник, N 24-25, 7 юни 1947.*

*731. **Архимандрит Василий**. **Макариополски епископ Николай**. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1954.*

*732. **Архимандрит Василий**. **Траянополский епископ Симеон**. // Църковен вестник, N 3, 6 февр. 1954.*

*733. **Доростолски и Червенски митрополит Василий**. // Църковен вестник, N 4, 29 ян. 1927.*

*734. **Василий (иеросхимонах, брат** на Зографската Света обител). Кратка история на Зографския манастир. 2. изд. Св. гора, 2007.*

*735. **Васильов**, Т. Спомени за лица и събития през XIX и XX век. С., 1934, с. 13, 24.*

*736. **Ваташки**, Р. Старозагорска епархия в защита на православието (20-те и 30-те г. на XX в.). Шумен, 2003.*

*737. **Ваташки**, Румен. Българската православна църква и римокатолическите мисии в България (1860 – 30-те години на XX век): Църковно-ист. изследв. Шумен, 2005.*

*738. **Вачев**, Хитко. Манастирите в Ловешката епископия през XV-XVIII в. // Изв. Рег. ист. музей – Ловеч. Ловеч, 2013, Т. 10, с. 19-37.*

*739. **Вачев**, Хитко. Принос към строителната история на църквата „Св. Равноапостоли Петър и Павел" във Велико Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 17-18, 2002, с. 269-276.*

*740. **Ведър**, Димитър, Константин **Събчев**. Щатски мисионер превежда Библията на български. // Стандарт, 12 апр. 2006.*

*741. **Везнева**, М. Как да разбираме апокалипсиса. // Църковен вестник, N 18, 22 май 1992.*

*742-743. **Велев**, Г. **Марин Дринов** и църквата. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996; N 11, 11-17 март 1996.*

*744-745. **Велев**, Г. Пловдивската духовна семинария при **Смоленския епископ Евлогий** (1930-1936). // Църковен вестник, N 14, 9-22 юни 1997; N 16, 20 окт. – 2 ноември 1997.*

*746. **Велев**, Г. Учредителният ферман за Българска екзархия: 125 г. от издаването му. // Църковен вестник, N 9, 27 февр. – 5 март 1995.*

*747. **Велев**, Ил. Преглед на средновековни църкви и манастири во Македонија. Скопје, 1990.*

*748. **Велев**, Юри. Дядото на **Юлиан Попов** – наследници на двама премиери и на банкера, довел **Фердинанд**.*

*749. **Велева**, М. **Васил Златарски** като историк на българската историческа наука. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 305-// 24chasa.bg, 31 март 2013.313.*

*750. Велик исторически акт: Слово на **Негово Светейшество Патриарх Кирил**, произнесено в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" на 10 май 1955 г. по случай двегодишнината от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 23, 20 май 1955.*

751. Велика Сряда. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.

752. Велика Събота. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.

753. Велики Вторник. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.

754. Велики Понеделник. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.

*755. **Великов**, Господин. За църквата „Св. Илия" в с. Професор Иширково, Силистренско. Силистра, 2018.*

756. Великото събитие във Витлеем. // Църковен вестник, N 1, 5 ян. 1940.

757. Великотърновската църква „Св. Димитър Солунски". // Църковен вестник, N 14, 3-8 апр. 1995.

*758. **Велинова**, Бисерка. 125 години храм „Великомъченик Георги Победоносец" в Златоград. // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996.*

*759. **Величков**, А. **Архиепископ Серафим (Соболев)**. Достойният пример и недостойните следовници. // Църковен вестник, N 47, 20-26 ноември 1995.*

*760. **Величков**, А. Десетте **Божи** заповеди и плагиатството. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995.*

*761. **Величков**, А. Столичният храм „Св. Параскева". // Църковен вестник, N 40, 2-8 окт. 1995.*

*762. **Величков**, А. Църковните тайнства. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996.*

763. Кветият антиминс и грехът на разкола. // Църковен вестник, N 17, 1-15 юни 2021.

*764. **Велков**, А. Нови данни за помюсюлманчвания в Източна Тракия. // Векове, 1986, N 3, с. 73-75.*

*765. **Велчев**, В. Към идейно-творческата проблематика на „Сказание о писменах" от **Черноризец Храбър**. // Език и литература, 1962, N 5, с. 1-18.*

*766-767. **Велчев**, В. **Отец Паисий Хилендарски** и **Цезар Бароний**. Принос към изследване изворите на Паисиевата история. С., 1943; Фототип. изд. / публ. на П. **Велчев**, 2022.*

*768-769. **Велчев**, В. **Паисий Хилендарски**. Епоха, личност, дело. С., 1981; 2. изд. / публ. на П. **Велчев**, 2019.*

770. ***Велчев****, В.* ***Презвитер Козма*** *– борец срещу богомилството и изобличител на феодалното общество. //* ***Велчев****, Велчо. От* ***Константин Философ*** *до* ***Паисий Хилендарски****. С., 1979, с. 105-138.*

771. ***Велчев****, В. Творчеството на* ***Григорий Цамблак*** *в светлината на славянския предренесанс. // Език и литература, 1961, N 2, с. 15-38.*

772. ***Велчев****, В. Търновската книжовна школа и предренесансовото движение на Балканите. // Търновската книжовна школа: Т. 1. 1974, с. 243-256.*

773. ***Велчев****, В.* ***Храбровото*** *сказание „За буквите" – защита и възхвала на българската и славянската култура. //* ***Велчев****, В. От* ***Константин Философ*** *до* ***Паисий Хилендарски.*** *С., 1979, с. 56-84.*

774. ***Велчев****, Й. Градът или Между Изтока и Запада XIV-XVII в. Пловдив, 2005, с. 194-203 (църкви в Пловдив); с. 214-248 (митрополити); с. 479-490 (Православна община); с. 491-502 (Православна митрополия).*

775. ***Велчев****, П. Бележит български литературовед [****Проф. Велчо Велчев****]. // Словото днес, N 25, 8 септ. 2022, с. 14.*

776. ***Велчева****, Б. Глаголицата и школата на [****Св. архиепископ] Климент Охридски****. //* ***Климент Охридски****: Сб. от ст. по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966, с. 133-141.*

777. ***Велчева****, Б. Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII в. (с бел.). С., 1979.*

778. ***Велчева****, Б. За езика на дяк* ***Андрей****. // Търновска книжовна школа. Т. 6. 1999, с. 227-230.*

779. ***Велчева****, Б. Новооткрити ръкописи в Синайския манастир „Св. Екатерина". // Palaeobulgarica, 1988, N 3, с. 126-129.*

780. ***Велчева****, Б.* ***Черноризец Храбър****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 43-46.*

781. ***Велянов****, В. Епископската хиротония на* ***Негово Преосвещенство Знеполския епископ Игнатий****. // Църковен вестник, N 28, 12 септ. 1988.*

782. ***Велянов****, В. Епископската хиротония на* ***Негово Преосвещенство Знеполския епископ Игнатий****. Канонически избор на* ***Врачански митрополит****. // Църковен вестник, N 22, 30 май – 5 юни 1994.*

783. ***Велянов****, В. Избор и интронизация на* ***Негово Светейшество Българския Патриарх Максим****. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971.*

784. ***Велянов****, В. Канонически избор и въдворяване на* ***Врачанския митрополит Калиник****. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974.*

785. ***Велянов****, В. Каноническият избор и интронизация на* ***Негово Високопреосвещенство Сливенския митрополит Йоаникий****. //* ***Христов****, Хр. Новоизбраният* ***Сливенски митрополит*** *[:* ***Йоаникий****] на 50 г. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1980.*

786. ***Велянов****, В. Каноническият избор на* ***Негово Високопреосвещенство Пловдивския митрополит Арсений****. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987.*

787. ***Велянов****, В.* ***Негово Високопреосвещенство Акронският митрополит Йосиф****. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986.*

788. ***Велянов****, В.* ***Негово Високопреосвещенство Западноевропейският митрополит Симеон****. // Църковен вестник, N 16, 31 май 1986.*

789. ***Велянов****, В.* ***Негово Високопреосвещенство Нюйоркският митрополит Геласий****. // Църковен вестник, N 4, 28 ян. 1988.*

790. ***Велянов****, В.* ***Негово Високопреосвещенство Св. Видинският митрополит Дометиан****. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987.*

791. ***Велянов****, В.* ***Негово Високопреосвещенство Сливенският митрополит*** *[:* ***Йоаникий****] на 50 г. // Църковен вестник, N 6, 9 февр. 1989.*

792. ***Велянов****, В.* ***Негово преосвещенство Драговитийският епископ Йоан*** *(Кратки биогр. бел.) // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1969.*

793. ***Велянов****, В. Нов епископ на Българската православна църква [:* ***Иларион Доростолски****]. // Църковен вестник, N 8, 12 март 1972.*

794. ***Велянов****, В. Опелото и погребението на блаженопочиналия* ***Български Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 14-16, 10 май 1971.*

795. ***Велянов****, В. Опелото и погребението на блаженопочиналия* ***Сливенски митрополит Никодим****. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1980.*

796. ***Велянов****, В. Опелото и погребението на* ***Старозагорски митрополит Климент****. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1967.*

797. ***Велянов****, В. Описание на Света гора. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963.*

798. ***Велянов****, В. 50 години от освещаването на Патриаршеската катедрала храм-паметник „Св. Александър Невски" в София. // Църковен вестник, N 3-4, 21 ян. 1975.*

799. ***Велянов****, В. Погребението на бившия* ***Нюйоркски митрополит Йосиф****. // Църковен вестник, N 27, 1 окт. 1987.*

800. ***Велянов****, В. Погребението на* ***Негово Високопреосвещенство Нюйоркския митрополит Андрей****. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1972.*

801. ***Велянов****, В. Светата Видинска митрополитска катедра има нов кириарх [****Видински митрополит Велички епископ Филарет****]. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1971.*

802. ***Велянов****, В. Тридесетгодишнина на Българското църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 22, 21 юли 1978.*

803. ***Велянов****, В. Тържествено честване 100 години от Освобождението на България от османско иго. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1977.*

804. ***Велянов****, В. Хиротонията на* ***Величкия епископ Калиник****. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972.*

805. ***Велянов****, В. Хиротонията на* ***Негово Преосвещенство Стобийския епископ Кирил****. // Църковен вестник, N 27, 5 септ. 1988.*

806. ***Велянов****, В. Храмовият празник на Румънската църква в София. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1966.*

807. ***Велянов****, В. Шестдесет години от възстановяване патриаршеството на Руската православна църква. // Църковен вестник, N 19, 21 юни 1978.*

808. ***Велянов****, В. Юбилейно църковно тържество – 700 години Къпиновски манастир. // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973.*

809. ***Венев****, К.* ***Пиротски митрополит Евстатий Пелагонийски*** *и народната борба в поверената му епархия през втората половина на 1878 г. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 162-163.*

810. ***Венедиков****, Ив. Прабългарите и християнството. С., 1995.*

811. ***Венедиков****, Ив., Т.* ***Петров****. Църквата „Св. Георги" в София. // Сердика. Т. I. С., 1964.*

812. ***Венедиков****, Й. История на въстанието в Батак 1876. 2. доп. изд. Пазарджик, 2016, с. 35, 42.*

813. ***Венедиков****, Й. Поражението на* ***император Никифор*** *в 811 г. // Българска военна мисъл, 1939, N 6-9, с. 12-24.*

814. ***Цариградски патриарх Вениамин II****. „Слава* ***Богу****, че можахме да извършим това свято дело" (50 г. от вдигането на схизмата). // Църковен вестник, N 8, 20-26 февр. 1995.*

815. ***Венков****, В. Консервация на църквата „Св. Никола" в с. Марица. // Музеи и паметници на културата, N 1, 1967.*

816. Венчавката на ***Н. В. Царя [Борис III]****. // Църковен вестник, N 40-41, 8 ноември 1930.*

817. ***Стефан Веркович****. Народни песни на македонските българи: Кн. 1: Женски песни. С., 1966. 539 с.*

818. ***Вернадский****, В. И. Биосфера и ноосфера. Москва, 2012.*

*819. [****Вернек****]* ***Werneck****, H., S.* ***Werneck-Rohrer****. Psychologie der Familie. Wien, 2000.*

820. ***Проф. протопр. Ветелев****, А. Литургийните евангелски четива. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

820-823. ***Ветелев****, А. Тайнството покаяние. // Църковен вестник, N 6 (8?), 7 февр. 1955; N 71, 14 февр. 1955; N 13, 18 февр. 1955; N 16, 16 март 1955.*

824. ***Проф. протопр. Ветелев****, А. Томина неделя. // Църковен вестник, N 14, 9 апр. 1990.*

825. ***Вечева****, Екатерина Е. Българската католическа интелигенция през XVII в. (Опит за обща характеристика). // Триста години Чипровско въстание. С., 1988, с. 127-128.*

826. ***Вечева****, Екатерина Е. Католическата църква, Дубровник и българите. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1986, Т. 38, с. 145-186.*

827. ***Вечева****, Екатерина Е. Католическата църква и българската народност (XVI-XVIII в). // България 1300. Институции и държавни традиции. Т. 2. С., 1982, с. 435-442.*

828. ***Вечева****, Екатерина Е. Рим и католическото образование на Балканите. // Ист. преглед, 1992, N 3, с. 3-29.*

829. Видинската епархия (Ист. бел.). // Църковен вестник, N 44, 1 ноември 1914.

830. Византийските василевси / Ив. ***Божилов****, Ив.* ***Билярски****, Хр.* ***Димитров****, Ил.* ***Илиев****. С., 1997, с. 239.*

831. ***Виилма****, Лууле. Прошката – истинска и мнима. С., 2008.*

832. ***Архимандрит Виктор Мутафов****. Летопис на катедралния храм „Св. Троица”, гр. Русе. Русе, 1999.*

833. ***Архимандрит Виктор Мутафов****. 50 години от построяването на църквата „Св. Архангел Михаил”. // Пристан (Русе), (2003), N 5, с. 14-15.*

834. ***Архимандрит Виктор Мутафов****. 160 години Православен храм „Св. великомъченик Георги”, гр. Русе. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2003.*

835. ***Архимандрит Виктор Мутафов****. 370 години катедрален храм „Св. Троица” – Русе. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2003.*

836. ***Архимандрит Виктор (Мутафов), протосингел на Русенската митрополия****. Църквата „Успение Пресвятия Богородици”. // Пристан, 2003, с. 14-15.*

837. ***Йеромонах Виктор****.* ***Св. Пимен Зографски****. // Църковен вестник, N 40, 1 ноември 1990.*

838. Висше богословско училище. // Църковен вестник, N 7-8, 16 апр. 1921.

839. ***Владислав Варненчик****. // Варна 1444: Сб. С., 1969, с. 9-54.*

840. ***Владова****, И. Неукротимият дух на изследователя (Сто години от рожд. на* ***проф. В. Велчев****, основоположник на литературната русистика). // Дума, N 198, 27 авг. 2007.*

841. ***Влайков****, М. Панагюрище – неговото заселване, бит и въстание. С., 1906.*

842. ***Влайкова****, Симеонка. Ботевград през годините. Ч. 1. 2000, с. 145-147.*

843-844. ***Влахов****, Туше. Кукуш и неговото историческо минало (Ист. очерк). С., 1963; 2. изд. С., 1969.*

845. Влъхвите. // Църковен вестник, NN 3-4, 17 ян. 1941.

846. [Воденска българска община]. // Илюстрация Илинден, 1938, N 92, с. 12-15.

847. ***Войнов****, М. За разрива между* ***Борис I*** *и Рим. // Изв. Инст. за бълг. ист., 1957, Т. 7, с. 321-328.*

848. ***Войнов****, М. Промяната в българо-византийските отношения при* ***цар Симеон****. // Изв. Инст. за ист., 1967, Т. 18, с. 147-202.*

849. ***Вокотопулос****, П. За фреските на* ***Захари Доспевски*** *в лаврата „Св. Сава”. // Проблеми на изкуството, 2, 1995, с. 27-30.*

850. ***Володихин****, Д. М., И.* ***Левина****.* ***Пётр и Феврония (Муромские)****. Москва, 2016.*

851. ***Волокитина****, Т. Съдбата на* ***екзарх Стефан*** *в контекста на съветско-българските отношения (40-те – 50-те г. на XX в.). // Ист. преглед, 2003, N 5-6, с. 212-231.*

852. ***Воробьева****, Н. Н. Проблема отношений христианской церкви и государства в Римской империи I-IV вв. в освещении отечественной историографии второй половины XIX – начала XX в. Омск, 2005.*

853. Впечатления от дейността на сестрите на „Белия кръст”. // Църковен вестник, N 45, 29 дек. 1923.

854. Вратите на Пловдивска духовна семинария отново са отворени. // Църковен вестник, N 37, 8 окт. 1990.

855. Вселенската патриаршия и БПЦ. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2013.

856. [Всеправославен събор]. // Църковен вестник, N 7, 16-28 февр. 2001.

857. Вступил в должность новый представитель Болгарской Православной Церкви [: ***йеромонах Теоктист****] в Москве. // Русская Православная Церковь, 14 марта 2011. // <http://www.patriarchia.ru/>. – 1 апр. 2019. – 3 с.*

858. Встъпи в длъжност новият представител на БПЦ в Москва ***йеромонах Теоктист****. // Двери на православието, 14 март 2011.*

859. [Втора Генерална асамблея на Балканския младежки съюз]. // Църковен вестник, N 35, 26 авг. – 1 септ. 1996.

860. [Втора неделя на Великия пост]. // Църковен вестник, N 10, 3 март 1990.

861. Вторият епархийски избирателен събор – 15 дек. 2001 г. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.

862. ***Вукашинов****, Кр. Църквата „Св. Николай Софийски” в София на 80 години. // Църковен вестник, N 9, 1 апр. 1981.*

863. ***Вукович****, Сава. Српски јерарси (Од деветог до двадесетог века). Београд, 1996, с. 50-52.*

864-865. ***Въведение Богородично****. // Църковен вестник, N 41-42, 30 ноември 1949; N 42, 27 ноември, 1965.*

*866. Въдворяване – посрещане в гр. Гоце Делчев [на **Неврокопския митрополит Серафим**] – престолния град на епархията. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

*867. **Въжаров**, А. На какво могат да ни научат евангелистите. // Църковен вестник, N 16, 22 апр. 1993.*

*868. **Въжарова**, Ж. Славяни и прабългари. По данни на некрополите от VI-XI в. С., 1976.*

*869. **Въжарова**, Ж. Славянски и славянобългарски селища в българските земи от края на VI-XI в. С., 1965.*

870. Възвание на Четвъртия църковно-народен събор към клира, монашеството и народа. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997.

871. Въздържанието. // Църковен вестник, N 12, 15 март 1940.

872. Възпоменателен лист по случай 100 години храм „Св. Никола", 1844-1944. Копривщица, 12 юли 1944.

*873. Възхвала: Сб. в чест на **Стефан С. Бобчев** 1871-1921. С., 1921.*

*874. **Вълева**, Цв. Сцената **Рождество Христово** в Кремиковския и Погановския манастир в контекста на костурската художествена продукция. // Ниш и Византија. Научни скуп, 4. Ниш, 2006, с. 297-306*

*875. **Вълканов**, В. Манастирите във Видинска епархия. // Църковен вестник, N 1, 11 ян. 1982.*

*876. **Вълканов**, В. Сто години от построяването на Храма-паметник „Св. Александър Невски" на Бакаджика, край гр. Ямбол. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1979.*

*877. **Вълканов**, Вълкан Н. **Митрополит Симеон Варненско-Преславски** (1840-1937). Биографичен очерк. С., 1992.*

*878. **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1990.*

*879. **Вълков**, В. Върховен църковен съвет при Светия Синод на Българската патриаршия. // Църковно-исторически архив. Т. 2. С., 1986, с. 231.*

*880. **Вълков**, В. На добър час. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1986.*

*881. **Вълков**, Ив. **Йеромонах Кирил Слепов**. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2006.*

*882. **Вълов**, В. Новите разкопки на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Археология, 1974, 2, с. 37-54.*

*883. **Вълчанов**, А. Трети епархийски църковен събор на Западно- и Средноевропейската епархия на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 40, 2-8 окт. 1995.*

*884. **Вълчанов**, Сл. Великият празник Петдесетница. // Духовна култура, 1990, N 6, с. 1-14.*

*885. **Вълчанов**, Сл. Канонически избор и въдворяване на **Варненския и Преславски митрополит Кирил**. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989.*

*886. **Вълчанов**, Сл. Книжовникът – будител **отец Минчо** – предан съратник на Апостола. // Църковен вестник, N 23, 1 септ. 1987.*

*887. **Вълчанов**, Сл. Нови данни за **Варненски и Преславски митрополит Симеон** като един от строителите на Българската екзархия (По случай 150 г. от рожд. му). // Духовна култура, 1990, N 7, с. 1-16.*

*888. **Вълчанов**, Сл. Православният пост и ние. // Духовна култура, 1991, N 3, с. 1-11.*

*889. **Вълчанов**, Сл. Пред тленните останки на блаженопочиналия **Пловдивски митрополит Варлаам**. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1986.*

*890. **Вълчанов**, Сл. **Рождество Христово**. // Духовна култура, 1990, N 12, с. 13.*

*891. **Вълчанов**, Сл. **Св. Атанасий Велики** – стълб на Православието. // Църковен вестник, 1985, N 10, с. 1-5.*

*892. **Вълчанов**, Сл. Светъл образ на възрожденски духовник **[Никола Т. Икономов]** (По повод на една юбил. год.). // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1973.*

*893. **Вълчанов**, Славчо. Усилията на **екзарх Йосиф** за възстановяване на екзархийското ведомство в Македония след Освобождението. // Църковно-исторически архив. Т. 2. С., 1986.*

*894. **Вълчанов**, Хр. Севлиево (1842-1942). Ч. I-2. С., 1942.*

*895. **Вълчев**, А. За първите стъпки на училищното дело в Родопите. // Родопи, 1975, N 6, с. 23.*

896. Въпросът за новопокръстените [родопски българомохамедани 1912-1913]. // Църковен вестник, N 9, 1 март 1914.

*897. **Върбанов**, В. **Георги Сава Раковски** за прогресивното българско православно духовенство. // Църковен вестник, N 19, 24 юни 1977.*

*898. Върховен църковен съвет при Светия Синод на Българската патриаршия – In memoriam [: **Методи Милчев**]. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1983.*

*899. **Върховски**, Н. Ямболски патриоти по духовното и политическото ни възраждане (1820-1876). Ямбол, 1910, с. 13.*

900. Въстанието в Македония и Одринско [: Илинденско-Преображенското въстание, 1903]. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. 1903.

901. Габарево [Старозагорска обл.], ти златна люлка, тих пристан (Ист., древност и творци от селото). Кн. 1. С., 2006, с. 48 и сл.

*902. Габровската **църква „Св.** Йоан Кръстител". // Църковен вестник, N 35, 29 авг. – 4 септ. 1994.*

*903. **Гавриил, архангел**. // Църковен вестник, N 31, 2 авг. 1991.*

*904. **Архимандрит Гавриил**. **Негово Светейшество Московският и на цяла Русия Патриарх Алексий II**. // Църковен вестник, N 31, 28 авг. 1990.*

*905. **Ловчански митрополит Гавриил**. // Църковен вестник, N 4, Извънредно изд., посв. на избора и интронизацията на **Ловчанския митрополит Гавриил**, февр. 2000.*

*906. **Гаврилова**, В. **Асен Василиев**. // Музеи и паметници на културата, 1974, N 4, с. 68-70.*

*907. **Гавров**, С. Н. Историческое изменение институтов семьи и брака. Москва, 2009.*

*908. **Гагова**, Н. За един ръкопис на **цар Йоан Александър** (Бел. върху Лаврентиевия сб.). // Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. С., 2000, с. 255-262.*

*909. **Велички епископ Галактион**. Освобождението на България (По случай 110 г. от началото на Руско-турската освободителна война 1877-1878 г.). // Църковен вестник, N 8, 2 март 1987.*

*910. **Велички епископ Галактион**. Слово за блаженопочившите предстоятели на светата ни Църква **Българския Патриарх Кирил** и **Българския екзарх Стефан**. // Църковен вестник, N 9, 30 март. 1989.*

*911. **Старозагорски Галактион**. // Църковен вестник. Извънредно изд., посв. на избора и интронизацията на **Старозагорски митрополит Галактион**, март 2000.*

*912. **Галинчев**, Паскал. Християнски храмове в Долни Воден. Асеновград, 2014, с. 11, 12, 14, 26.*

*913. **Галчев**, Ил. Великото дело на **Св. Наум Охридски**. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1991.*

*914. **Галчев**, Ил. **Епископ Партений Павлович**. // Църковен вестник, N 5,11 февр. 1983.*

*915. **Галчев**, Ил. **Йеромонах Йосиф Брадати** – предвестник на Възраждането. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989.*

*916. **Галчев**, Ил. Свещениците и Българското опълчение по време на Освободителната война (1877-1878 г.). // Църковен вестник, N 6, 1 март 1981.*

*917. **Галчев**, Илия. Българската просвета в Солунския вилает. С., 2005, с. 107.*

*918. **Галчев**, Илия. Българското самосъзнание на населението в Македония през Възраждането. С., 2005.*

*919. **Ганаба**, О. Мисията на руската църква днес. // Църковен вестник, N 20, 4 юни 1992.*

*920. **Ганев**, Г. История на село Ганчовец и на съседните села Руна, Зая, Салуска, Гевя и Ялово. С., 1944, с. 54.*

*921. **Ганев**, Н. Провадия в своето минало и настояще. С., 1929, с. 63, 70-73.*

*922. **Ганев**, С., В. **Найденов**. Гложенският манастир „Св. Вмчк Георги Победоносец". Ловеч, 1937.*

*923. **Ганчев**, Добри. Спомени. В. Търново, 2005, с. 151-154.*

*924. **Ганчев**, Добри. Спомени за княжеското време. С., 1983.*

*925. **Ганчев**, Ст. Свищов. Принос към историята му. Свищов, 1929.*

*926. **Ганчев**, Хр. Архитектурата на Храм-паметник „Рождество Христово" край град Шипка. // [Сто] 100 години Храм-паметник „Рождество Христово" край град Шипка: Юбил. сб. / Българо-Руски информационен пул и Форум „България-Русия". С., 2002, с. 63-74.*

*927. **Ганчев**, Хр. Базиликата „Св. София". С., 1981, N 3.*

*928. **Ганчев**, Хр. Паметникът, дал името на нашата столица [църква „Св. София"]. // Отечествен фронт, бр. 11088, 1981.*

*929. **Гараджа**, В. И. Реформация. // Новая философская энциклопедия. Москва, 2010.*

*930. **Гацов**, Б. Дамаскинари от Рилската школа. // Духовна култура, 1933, с. 51-52.*

*931. **Главен секретар на Светия Синод митрополит Геласий**. До отлъчения бивш **Врачански митрополит Калиник (Димитър Райчев Александров)**. // Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997.*

*932. **Гелева**, В. **Петър Динев**. Жизнен път и творчество. // Църковен вестник, N 3, 1-15 юли 2009.*

*933. **Гелева**, В. Духовен съзидател и будител на българската нация [: **Петър Динев**]. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2019.*

*934. **Генадий Мелнишки**. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

*935. **Генковски**, П. **Ромео Чолаков** (3 окт. 1897 – 8 март 1953). // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1956.*

*936. **Генов**, Г. П. Положението на християните в Турция според мюсюлманското право. С., 1923.*

*937. **Генов**, Кр. **Хаджи Найден Йоанович Татарпазарджичанин**. // Родина, 1941, N 1, с. 123-145.*

*938. **Генов**, Кр. **Добри Чинтулов**. Живот, идеи, поезия. С., 1949.*

*939. **Генова**, Е. Катедралният храм „Успение Пресветая Богородици" в Пазарджик: изграждане на църковния интериор. // Паметници, реставрация, музеи, 2007, N 3-4, с. 13-20, 34-35.*

*940. **Генчев**, Н. Възрожденският Пловдив: принос в бълг. духовно възраждане. Пловдив, 1981, с. 138.*

*941. **Генчев**, Н. Франция, католицизмът в Ориента и в България през 40-те г. на XIX в. България и европейските страни през XIX-XX в. (Сб. научни изследв. Посв. се на **член-кор. Туше Влахов** по случай 75-год. му). С., 1975, с. 49-65.*

*942. **Георгиев**, Величко. Масонството в България. Проникване, организация, развитие и роля до средата на тридесетте години на XX век. С., 1986.*

*943. **Георгиев**, Г. Кратка биография на свещениците българи от Пловдивска епархия. // Календар „Св. Св. Кирил и Методий". С., 1937, с. 107.*

*944. **Георгиев**, Г., Тр. **Попниколова**, М. **Георгиева-Гроссе**. 210 години от рождението на **свещ. Георги Полуганов**. // Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2018.*

*945-946. **Георгиев**, Г., Тр. **Попниколова**, М. **Георгиева-Гроссе**. **Свещ. Георги Полуганов** – основател на българското училище в Поликраище. 205 г. от рождението и 125 г. от кончината му. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2014; N 6, 16-31 март 2014.*

*947. **Георгиев**, Е. **Григорий презвитер – монах**. // **Георгиев**, Емил. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 299-302.*

*948. **Георгиев**, Е. Истината за създаването на българската и славянската писменост. С., 1969.*

*949. **Георгиев**, Е. Кой е **Тудор Черноризец Доксов**? Към въпроса за българската патронимия през Средновековието. // Старобълг. лит., 20, 1987, с. 87-94.*

*950. **Георгиев**, Е. Литература на изострени борби в Средновековна България. С., 1966.*

*951. **Георгиев**, Е. Литературата на Втората българска държава. // Литературата на XIII в. С., 1977, с. 176-178.*

*952. **Георгиев**, Е. Литературата на XIII в. С., 1977.*

*953. **Георгиев**, Е. **Найден Геров**. Книга за него и неговото време. С., 1972.*

*954. **Георгиев**, Е. **Паисий Хилендарски** между Ренесанса и Просвещението. // **Паисий Хилендарски** и неговата епоха. 1762-1962. С., 1962, с. 322-325.*

*955. **Георгиев**, Е. Периодизация на историята на българската литература. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1957, N 1, Т. 50, с. 1-57.*

*956. **Георгиев**, Е. Прабългарското летописание. // Изследвания в чест на **Марин С. Дринов**. С., 1960, с. 369-380.*

*957. **Георгиев**, Е. **Презвитер Козма** на Бориловия събор в 1211 г. // Изв. Др-вото на филолозите – слависти в България, 1942, Т. 1, с. 16-45.*

*958. **Георгиев**, Е. Прокълнатият старобългарски писател по **Еремия**. // Език и литература, 1964, N 1.*

*959. **Георгиев**, Е. Разцветът на българската литература в IX-X в. С., 1962, с. 112-128.*

*960. **Георгиев**, Е. Създаване на Преславската и Охридската книжовни школи в Средновековна България. // Год. Соф. унив. Филолог. фак., 1955, 50, Ч. 1, с. 3-71.*

*961. **Георгиев**, Ив. Народното събрание за Храм-паметника „Ал. Невски". // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

*962. **Георгиев**, Й. Два съседни манастира – Къпиновският и Плаковският. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1907, Т. 19, с. 301-310.*

*963. **Георгиев**, М. Възраждането на гр. Казанлък. // Казанлък в миналото и днес. С., 1923, с. 80.*

*964. **Георгиев**, Мих. **Йосиф Щросмайер** (По случай тържествата в негова памет). // Църковен вестник, N 39, 20 ноември 1926.*

*965. **Георгиев**, П. Дворцовата църква в Плиска и църковното строителство по време на покръстването (864-870). // Векове, 1985, N 3, с. 57-61.*

*966. **Георгиев**, П. За първоначалното седалище на Българската архиепископия. // Средновековна България и Черноморието. Варна, 1980.*

*967. **Георгиев**, П. Мартириумът в Плиска и началото на християнството в България. С., 1993.*

*968. **Георгиев**, П. Титлата и функциите на българския престолонаследник и въпросът за престолонаследието при **цар Симеон** (893-927). // Ист. преглед, 1992, N 8-9, с. 3-12.*

*969. **Георгиев**, Св. Четвъртият кръстоносен поход и **граф Балдуин Фландърски**. // Българска историческа библиотека, 1929, N 2, с. 112-159.*

*970. **Георгиев**, Т. Бележки за Средногорското въстание в 1876 г. Панагюрище, 1995, с. 61, 83.*

*971. **Георгиев**, Хр. Дряново и Дряновският манастир. С., 1966.*

*972. **Георгиев**, Хр. Учебното дело в град Тетевен до Освобождението. // Училищен преглед, 1901, N 6, с. 54.*

*973. **Георгиева**, В. Четвъртият храмов празник в Копривецкия манастир. // Църковен вестник, N 40, 11 ноември 1991.*

*974. **Георгиева**, Десислава. Православните християнски братства в Неврокопска епархия (30-те – 40-те г. на XX в.). // Научни изв. – Югозападен университет „Неофит Рилски". Правно-ист. фак., VI, Кн. 1-2 (2010), с. 304-305.*

*975. **Георгиева**, Е. **Проф. Беньо Цонев** и българската езикова наука. // Български език, 1977, N 2, с. 97-100.*

*976. **Георгиева**, Е., Хр. **Темелски**. За замонашването на **Васил Левски**. // Църковен вестник, N 23, 16-31 дек. 2008.*

*977. **Георгиева**, Е., Хр. **Темелски**. Сведения за богослужебните одежди на **йеродякон Игнатий (Васил Левски)**. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2008.*

*978. **Георгиева**, Капка. **Ванга** от рода на прокълнатите. С., 2003.*

*979. **Георгиева**, Капка. **Вера [Кочовска]**: Мисия – феномен. С., 2004.*

*980. **Георгиева**, М. Геният и човешката съвест [: **Л. Н. Толстой**]. // Църковен вестник, N 31, 25 авг. 1992.*

*981. **Георгиева**, М. Православното благочестие. // Църковен вестник, N 34, 18 септ. 1992.*

*982. **Георгиева**, П. Смирението. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996.*

*983. **Георгиева**, П. Съвременните апокрифи. // Църковен вестник, N 11, 11-17 март 1996.*

*984. **Георгиева**, Соня, Димитър **Бучински**. Старото златарство във Враца. С., 1959, с. 47.*

*985. **Георгиева**, Цв. Преселнишката мотивация на българските турци. // Между адаптацията и носталгията. Т. 3. С., 1998, с. 45-76.*

*986. **Георгиева**, Цв. Християнството и ислямът в Българското средновековие. // Българско общество XV-XVIII в. С., 1999, с. 5-56.*

*987. **Браницки епископ Герасим**. Основателна утеха [: **Смоленски епископ Тихон**]. // Църковен вестник, N 11, 5 апр. 1978.*

*988. **Мелнишки епископ Герасим**. [Нов епископ на Българската православна църква]. // Църковен вестник, N 2, ян. 2017.*

*989. **С[трумишки митрополит]**. **Г[ерасим]**. За състоянието на манастирите в Струмишката епархия. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915.*

*990. **Герасименко**, Н. В., И. А. **Орецкая. Иоанн Лествичник**. // Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 404-431.*

*991. **Струмишки митрополит Гервасий**. // Църковен вестник, N 42, 15 дек. 1918.*

*992. **Гергинова**, Цв. Манастирът „Св. вмчк Теодор Стратилат" в с. Балша, Софийско. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2008.*

*993. **Гергова**, Е. Пространното житие на **Св. Йоаким Осоговски** – структурно-типологически наблюдения. // Старобълг. лит., 28-29, 1994, с. 78-85.*

*994. **Гергова**, Е. Славянските служебни минеи – методика на проучване. // Медиевистични изследвания. В памет на **П. Димитров**. Шумен, 1996, с. 201-212.*

*995. **Гергова**, И. Ранният български иконостас, XVI-XVIII в. С., 1993, с. 22, 29, 94.*

*996. **Гергова**, Иванка. Иконостас из Погановског манастира. // Ниш и Византија. Научни скуп, 8. Ниш, 2010, с. 407-413.*

*997. **Гергова**, Иванка. Поменици от Македония в български сбирки. С., 2006, с. 75.*

*998. **Гергова**, Яна. Култът към Светци безсребърници в България: образи, вярвания и ритуални практики. С., 2015, с. 205, 206.*

*999. **Герджиков**, Михаил. Спомени, документи, материали. С., 1984, с. 97-411.*

*1000. **Герлах**, Стефан. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград. С., 1976, с. 252.*

*1001. **Св. Герман Цариградски**. // Православен речник. <https://www.pravoslavieto.com/life/05.12_sv_German_Tsarigradski.htm>. – 4 с. – 12.11.2021.*

*1002. **Геров**, Георги. Стенописите от църквата „Св. Архангел Михаил" край село Сапарево. // Изкуство, 1994, Кн. 14, с. 10-14.*

*1003. **Гечев**, М. Килийните училища в България. С., 1967.*

*1004. **Гечев**, М. Принос към биографията на **Неофит Рилски**. Къщата на **Н. Рилски** в Рим. // Изв. Педагог. инст. при БАН, 1963, Т. 12, с. 65-81.*

*1005. **Гечев**, С. Към въпроса за авторството на **Храбровата** апология. // Лит. мисъл, 1975, N 4, с. 87-101.*

*1006. **Гечева**, К. Документални източници от Държавен архив – Габрово за Априлското въстание в Първи Търновски революционен окръг. // Изв. Ист. музей – Дряново, Т. 1, Дряново, 2009, с. 74-75.*

*1007. **Гешева**, Й.* Фамилия **графове Пеячевич** *между легендите и реалността* (втор. пол. на XVII-XX в.) (Ист.-генеалог. изследване). *С., 2012.*

*1008. **[Гжегош Горни] Grzegorz Gorny**, Janusz **Rosikon**, Renaud **Joseph**. Témoins du mystère: Enquête sur les reliques du **Christ**. Paris, 2016.*

*1009. **Гиневски**, Христо. Родопската интелигенция през Възраждането. Смолян, 2001, с. 85.*

*1010. **Глубоковски**, Н. Велик библейски подвиг на Св. Синод на Българската православна църква (По повод бълг. синодален превод на Св. Библия. С., 1925). // Църковен вестник, N 13, 20 март 1926.*

*1011. **Глубоковски**, Н. По повод синодалния превод на Библията. // Църковен вестник, N 18, 24 апр. 1926.*

*1012. **Гобри**, И. **[Мартин] Лютер**. Москва, 2000.*

*1013. **Говедаров**, Ив. **Дядо Тодор Мирчов**. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица: 20 април 1876 г. – 20 април 1926 г. (по случай 50-год. от Копривщенското въстание) / Събрал и наредил **проф. архимандрит д-р Евтимий**. С., 1926, с. 52, обр. 6.*

*1014. **Гогов**, Ив. **Константин Н. Петканов** (По случай 4 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 10, 8 март 1956.*

1015. Голяма енциклопедия „България". Т. 1. С., 2011.

1016. Голяма енциклопедия „България". Т. 2. С., 2011.

1017. Голяма енциклопедия „България". Т. 3. С., 2011.

1018. Голяма енциклопедия „България". Т. 4. С., 2011.

1019. Голяма енциклопедия „България". Т. 5. С., 2012.

1020. Голяма енциклопедия „България". Т. 6. С., 2012.

1021. Голяма енциклопедия „България". Т. 7. С., 2012.

1022. Голяма енциклопедия „България". Т. 8. С., 2012.

1023. Голяма енциклопедия „България". Т. 9. С., 2012.

1024. Голяма енциклопедия „България". Т. 10. С., 2012.

*1025. Голямата загуба на Българската православна църква [: **Неврокопски митрополит Макарий**]. // Църковен вестник, N 23, 9 юни 1934.*

*1026. **Архимандрит Горазд**. Българската патриаршеска църква и нейните радетели: По случай 19 г. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1972.*

1027. ***Архимандрит Гораздо***. ***Главиницкият епископ Стефан***. *// Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950.*

1028. ***Архимандрит Гораздо***. *Грузинска православна църква. // Църковен вестник, N 14, 11 май 1979.*

1029. ***Архимандрит Гораздо***. ***Дамаскин Рилец – митрополит Велешки*** *(100 г. от блаженатa му кончина). // Църковен вестник, N 31, 12 дек. 1977.*

1030. ***Архимандрит Гораздо***. *Дамаскините и тяхното религиозно-назидателно, историческо, агиографско и естествено-научно съдържание. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1979.*

1031. ***Архимандрит Гораздо***. ***Иподякон Дамаскин Студит*** *в българската литература. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1979.*

1032. ***Архимандрит Гораздо***. ***Йеродякон Игнатий*** – ***Васил Левски*** *и негови сътрудници – духовни лица. // Духовна култура, 1981, N 12, с. 1-11.*

1033. ***Архимандрит Гораздо***. *Мисли на* ***Негово Светейшество Български патриарх [Кирил]***. *15-та год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1968.*

1034. ***Архимандрит Гораздо***. *Освобождение – подвиг [1877-1878 г.]. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1968.*

1035. ***Архимандрит Гораздо***. ***Отец Даскал Аверкий*** *– бележит книжовник и възрожденец. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1979.*

1036. ***Архимандрит Гораздо***. ***Преподобна Петка*** *българка. // Църковен вестник, N 37, 25 окт. 1958.*

1037. ***Архимандрит Гораздо***. *79 години 1 май – празник на труда. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1968.*

1038. ***Горина***, *Л. В. Болгарский хронограф и его судьба на Руси. С., 2005.*

1039. ***Горина***, *Л. В.* ***Марин Дринов***. *Историк и обществен деец. С., 2006.*

1040. Горна Сушица. – Община Сандански. Онлайн ресурс.

1041. ***Горов***, *Г. Местонахождението на средновековната Парория и Синаитския манастир. // Ист. преглед, 1972, N 1.*

1042. ***Горов***, *Г.* ***[Отец] Сава Катрафилов***. *// Изв. Бълг. ист. др-во, 1969, Т. 28, с. 83-109.*

1043. ***Господинов***, *Д. Чий е Свиленградския манастир „Св. ап. Петър и Павел”. // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1927.*

1044. ***Господинов***, *Ю. Преслав. Минало и старини. Шумен, 1928.*

1045. ***Господинов***, *Ю. Разкопки в Патлейна. // Изв. Варненското археолог. др-во, 1914, Т. 4, с. 113-124.*

1046. ***Гоцев***, *Димитър. Национално-освободителната борба в Македония 1912-1915. С., 1981.*

1047. ***Гоцев***, *Слави. Национално-революционни борби в Малешево и Пиянец 1860-1912. С., 1988, с. 54-55.*

1048. ***Гоцева***, *Дивна. Храм „Въведение Богородично”, Петрич. // Енциклопедия Дарителството. С., 2017.*

1049. ***Гоцков***, *Георги. Миналото на Коларово. Благоевград, 2005, с. 88-93.*

Гошев, *Ив. – вж* ***акад. проф. д-р прот. Иван Гошев***

1050. ***Грабар***, *Андрей. Боянската църква. С., 1938.*

1051. ***Грабар***, *Андрей. Няколко средновековни паметници в Западна България. // Год. Нар. музей за 1921. С., 1922, с. 286-296.*

1052. ***Грабар***, *Андрей. Погановският манастир. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1926-1927, 4, с. 172-209.*

1053. ***Грабар***, *Андрей. Роспись церкви-костницы Бачковского монастыря. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1923-1924, Т. 2, с. 1-68.*

1054. ***Градев***, *Вл. Излизания. С., 2015.*

1055. ***Градев***, *Вл. Политика и спасение. С., 2005.*

1056. ***Граф Николай Павлович***. *// Църковен вестник, N 26, 27 юни 1908.*

1057. ***Граматиков***, *П. „Новоапостолска църква”. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995.*

1058. ***Граматиков***, *П. Открити неделни училища. // Църковен вестник, N 44, 31 окт. – 6 ноември 1994.*

1059. ***Граматиков***, *П. Пловдивската църква „Св. Георги”. // Църковен вестник, N 49, 15 окт. 1995.*

1060. ***Граматикова****, Невена. Неортодоксалният ислям в българските земи. Минало и съвременност. С., 2011.*

1061. Грамота ***Патриарха Калиста*** *как новый источник истории Болгарской церкви / Ред. С.* ***Палаузов****. Санкт-Петербург, 1858.*

1062. ***Грашева****, Л.* ***Боню Ст. Ангелов****. // Лит. мисъл, 1985, N 2, с. 129-130.*

1063. ***Грашева****, Л. Виден изследовател на старобългарската литература [:* ***акад. Петър Динеков****]. // Пламък, 1970, N 20, с. 44-47.*

1064. ***Грашева****, Л.* ***Гошев, Иван*** *[за него]. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 516-519.*

1065. ***Грашева****, Л.* ***Йеремия*** *[поп]. // Кирило-Методиева енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 146-150.*

1066. ***Архимандрит Григорий****. Петровден. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963.*

1067. ***Архимандрит Григорий Узунов****.* ***Св. великомъченик Димитър****. // Църковен вестник, N 37, 31 окт. 1964.*

1068. ***Браницки епископ Григорий****. // Църковен вестник, N 21, ноември 2010.*

1069. ***Йеромонах Григория****. Посрещане на* ***Старозагорския митрополит Климент****. // Църковен вестник N, 31 ян. 1941.*

1070. ***Крутиски епископ Григорий****.* ***Негово Светейшество Московският и на цяла Русия патриарх Пимен****. // Църковен вестник, N 24, 21 авг. 1971.*

1071. ***Ловчански митрополит Григорий*** *(1906-2000). // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2001.*

1072. ***Ловчански митрополит Григорий****. Пътят към нравствени висоти. Слово, произнесено на 28 дек. 1975 в Троянския манастир при пострижението на* ***Владимир Стефанов Георгиев в монашество с име Павел****. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1976.*

1073. ***Ловчански митрополит Григорий****. Тридесет и пет години Българско църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1984.*

1074. ***Св. Ловчанският митрополит Григорий*** *на 90 години. // Църковен вестник, N 34, 19-25 авг. 1996.*

1075. ***Пелагонийский митрополит Григорий****. // Църковен вестник, N 46, 18 ноември 1906.*

1076. ***Св. Григорий Богослов****. На светата Пасха или за отлагането. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1989.*

1077. ***Григорий Палама****. Москва, 2008.*

1078. ***Григорий Палама****. Слова. С., 1987.*

1079. ***Св. Григорий Синаит****. Слово за Светото Преображение на* ***Господа нашего Иисуса****. // Духовна култура, 1991, с. 1-11.*

1080. ***Григоров****, Д. Църковно-музикалната дейност на* ***Добри Христов****. // Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2001.*

1081. ***Григоров****, М. Село Блъсковци (Еленско) и неговата църква [„Св. вмчк Димитър"]. // Църковен вестник, N 39, 10 ноември 1962.*

1082. ***Григоров****, М. Село Меричлери и неговата църква [„Св. Николай Мирликийски"]. // Църковен вестник, N 38, 12 ноември 1961.*

1083. ***Григорович****, В. Очерк путешествия по Европейской Турции. Казань, 1848, с. 189.*

1084. Грижлив и мъдър архипастир ***митрополит Филарет Ловчански*** *(1903-1960). // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2003.*

1085. Гробницата на ***архиепископ Серафим [(Соболев)]*** *(1881-1951). // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2004.*

1086. ***Грозданова****, Е., С.* ***Андреев****. За и против хрониката на* ***поп Методи Драгинов*** *– без пристрастия и предубеденост. // Rhodopica, 2002, N 1-2, с. 465-479.*

1087. ***Грозданова****, Е., А.* ***Велков.*** *Фалшификат ли е летописният разказ на* ***поп Методи Драгинов****? // Ист. преглед, 1993, N 2, с. 146-151.*

1088. ***Грозев****, Гр. Енорията –* ***мистично тяло Христово****. // Църковен вестник, N 6, 6-12 февр. 1995; Църковен вестник, N 7, 13-19 февр. 1995.*

1089. ***Грозев****, Гр. Из историята на манастирите във Врачанска епархия. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1984.*

1090. ***Грозев****, Гр. Из историята на столичната катедрала „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 8, 11 май 1981.*

1091. ***Грозев****, Гр.,* ***протопр.*** *Неделя пета на великия пост.* ***Преп. Мария Египетска****. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

1092. ***Грозев****, Гр. Принос на Врачанска епархия в книжовното наследство на България. // Църковен вестник, N 26, 2 окт. 1989.*

1093. ***Грозев****, Гр. Спомен за* ***ставрофорния свещеноиконом Страшимир Георгиев Янков****. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970.*

1094. ***Груев****, Й. Моите спомени. Пловдив, 1906.*

1095. ***Груев****, М. Българите мюсюлмани и новият режим (1944-1948). // Год. Соф. унив. Ист. фак., Т. 84, 2004.*

1096. ***Груев****, М. Българските мюсюлмани и кемалисткото дижение в Родопите (1919-1939 г.). // Модерен историк, 1999, с. 218-227.*

1097. ***Груев****, М. Между петолъчката и полумесеца (Българските мюсюлмани и политическият режим (1944-1959). С., 2003.*

1098. ***Груев****, М. Някои аспекти на държавната политика към българите мюсюлмани (1944-1959). // Държавността в историята. С., 2001, с. 126-138.*

1099. ***Груев****, М., А.* ***Кальонски****. Възродителният процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим. С., 2008.*

1100. ***Груйчев****, Ст. Черна книга за престъпленията и жертвите на комунизма в България (1947-1990 г.) В служба на Антихриста. Из тайните на Св. Синод. С., 2001.*

Гръмодолски*, Борис – вж* ***Борис Гръмодолски, ставрофорен иконом***

1101. Гръцката патриаршия и новото положение в Турция [: Младотурска революция 1908]. // Църковен вестник, N 31, 1 авг. 1908.

1102. ***Гугов****, Г. Религиозно-етически ценности в творчеството на* ***екзарх Стефан I****. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2013; N 5, 1-15 март 2013.*

1103. ***Гугов****, Г. Сопотският манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 22, 30 май – 5 юни 1994.*

1104. ***Гугов****, Г. Социално-етическите възгледи на* ***Патриарх Кирил*** *(По случай 100 г. от рожд. и 30 г. от блажената му кончина). // Църковен вестник, N 17, 1-15 септ. 2001.*

1105. ***Гугов****, Г. Социалноетичните възгледи на* ***проф. архим. Евтимий Сапунджиев****: 70 г. от блажената му смърт. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2013.*

1106. ***Гудев****, П. Българският ръкопис във Ватикана [Манасиева хроника]. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Кн. 6. С., 1891.*

1107. ***Гулига****, А. В. „Космическая ответственость" Духа. // Наука и религия, 1989, N 8, с. 34-58.*

1108. ***Guliga****, A. V. Wir leben im Zeitalter des Kosmismus. // Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 40, 1992, N 8, p. 874.*

1109. ***Гурбетчийски****, Хр. Църковен хор. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969.*

1110. ***Гъбенски****, П.* ***Архиепископ Йосиф Соколски****. // Сб. в чест на* ***Пловдивски митрополит Максим****. С., 1931, с. 3.*

1111. ***Гъбенски****, Хр. История на гр. Габрово и габровските въстания. Габрово, 1903.*

1112. ***Гъбенски****, Хр., П.* ***Гъбенски****. История на града Габрово и габровските въстания. Габрово, 1903.*

1113. ***Гълъбов****, Г. Д. Османо-турски извори за българската история. С., 1938, Св. 1; 1939, Св. II; 1939, Св. III.*

1114. ***Гълъбов****, К. Въстанието на героична Перущица. С., 1965, с. 203-205.*

1115. ***Гълъбов****, К.* ***П. Р. Славейков****. Живот. Дейност. Творчество. С., 1970.*

1116. ***Гълъбов-Рошавски****, Г. Д. Св. Гора: Българската Св. Обител „Зограф" (впечатления и бел., с кратък очерк на всички атонски манастири). С., 1930.*

1117. ***Гълъбова****, Л. Един позабравен богослов и църковник [:* ***Д-р Маньо Стоянов****]. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2003.*

1118. ***Гюзелев****, В. Бележки върху йерархическия статус на Българската църква и нейният върховен предстоятел през първия век от покръстването (865-971). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 98-107.*

1119. ***Гюзелев****, В. Българската държава и Никея в борба срещу Латинската Цариградска империя (1204-1261). // Изв. Нац. ист. музей, 1978, Т. 2, с. 7-25.*

1120. ***Гюзелев****, В.* ***Княз Борис Първи****. България през втората половина на IX в. С., 1969, с. 459-470.*

1121. ***Гюзелев****, В. Несебърската епископия-митрополия и нейните църкви и манастири. // Проблеми на изкуството, 37, 2004, 29-35.*

1122. ***Гюзелев****, В. Някои византийски и поствизантийски извори за Покръстването и християнизацията на българите. // Духовна култура, 2008, N 4, с. 22-28.*

1123. ***Гюзелев****, В. Одринската битка от 1205 г. С., 2005.*

1124. ***Гюзелев****, В. Покръстване и християнизация на българите. Изворoведческо изследване с приложение. С., 2006.*

1125. ***Гюзелев****, В.* ***Проф. Иван Дуйчев*** *и проучването на българското средновековие. // Българско средновековие: Бълг.-съв. сб. в чест на 70-год. на* ***проф. Иван Дуйчев****. С., 1980, с. 15-19.*

1126. ***Гюзелев****, В. Старобългарски свидетелства за Покръстването на русите. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", 1990, Т. I, с. 59-65.*

1127. ***Гюзелев****, В. Студийският манастир и българите през Средновековието (VIII-XIV в.) // Сб. радова Византолошког института, 2001-2002, Т. 39, с. 51-67.*

1128. ***Гюзелев****, В. Училища, скриптори, библиотеки и знания в България, XIII-XIV в. С., 1985.*

1129. ***Гюзелев****, В. Chronicon Mecembriae. Бележки върху историята на Българското Черноморие в периода 1366-1448. // Год. Соф. унив. Ист. фак., 1975, 66, с. 145-192.*

1130. ***Гюлов****, Д. Католическите училища в България. // Календар „Св. Св. Кирил и Методий" за 1921. С., 1921.*

1131. ***Гюлов****, Д. 40 години от смъртта на* ***Н. В. Пр. Франческо Доминико Рейнауди*** *– апостолически наместник (По случай 100-год. юбилей на капуцинците). // Календар „Св. Св. Кирил и Методий" за 1942.*

1132. ***Гюрова****, З., Т.* ***Витанова****. Нов храм, посветен на* ***Св. Йоан Кръстител*** *[в Несебър]. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2008.*

1133. ***Гюрова****, С. Разказът на* ***солунския дякон Арсений*** *в контекста на гръцката и руската поклонническа проза през XIV-XVII в. // Старобългаристика, 15, 1991, N 1, с. 96-108.*

1134. ***Гюрова****, Св. Словото за светите места в Бдинския сборник (текстолог. проучване). // Старобълг. лит., 22, 1990, с. 64-89.*

1135. ***Гяуров****, Хр. Витлеем. // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1956.*

1136. ***Гяуров****, Хр. Всенощно бдение. // Църковен вестник, N 45, 8 дек. 1930.*

1137. ***Гяуров****, Хр.* ***Неврокопский митрополит Борис****. // Църковен вестник, N 13, 30 март 1935.*

1138. ***Гяуров****, Хр.* ***Неврокопский митрополит Пимен****. // Църковен вестник, N 4-5, 24 ян. 1953.*

1139. ***Гяуров****, Хр.* ***Негово Светейшество Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 19-22, 28 май 1953.*

1140. ***Гяуров****, Хр. Ръкоположението на* ***Смоленския епископ Евлогий****. // Църковен вестник, N 45, 19 дек. 1931.*

1141. ***Гяуров****, Хр. Свещеникът – църковен служител и обществен деец. // Църковен вестник, N 31, 25 юли 1925.*

1142. ***Гяуров****, Хр.* ***Сливенският митрополит Евлогий****. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1947.*

1143. ***Гяуров****, Хр.* ***Стобийски епископ Пимен****. // Църковен вестник, N 1-2, 3 ян. 1948.*

1144. ***Гяуров****, Хр. Тайнство Покаяние. // Църковен вестник, N 9, 5 март 1927.*

1145. ***Гяуров****, Хр. Тържественото посрещане на* ***митрополита Бориса*** *в Неврокопската епархия. // Църковен вестник, N 19, 11 май 1935.*

1146. ***Гяуров****, Хр.* ***Ромео Чолаков*** *(3 септ. 1897 – 8 март 1953). // Църковен вестник, N 9, 6 март 1954.*

1147. ***Гяуров****, Хр. Н.* ***Апостол Павел*** *и неговото дело. // Църковен вестник, N 29-30, 10 юли 1951.*

1148. ***Гяуров****, Хр. Н. Една бележита пастирска петдесетгодишнина [****протопр. Стефан Цанков****]. // Църковен вестник, N 38, 27 септ. 1958.*

1149. ***Гяцов****, В.* ***Св. Николай Софийски*** *– богослужебна прослава и народна почит към светеца. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989.*

1150. ***Давидов****, А., Г.* ***Данчев****, Н.* ***Дончева-Панайотова****. Житие на* ***Стефан Дечански*** *от* ***Григорий Цамблак****. С., 1983.*

1151. ***Давидов****, А., П.* ***Русев****.* ***Григорий Цамблак*** *в Румъния и румънската литература. С., 1966, с. 21-22.*

1152. ***Дамянов****, Б. Казанлъшки манастир „Въведение Богородично". // Църковен вестник, N 36, 5-11 септ. 1994.*

1153. ***Дамянов****, Б. Чипровски манастир. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.*

1154. ***Дамянов****, С. Ломският край през Възраждането. С., 1967, с. 221.*

1155. ***Дамянова****, Е. Служител на ангелите.* ***Св. свещеномъченик Терапонт Софийски****. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1992.*

1156. ***Драговитийски епископ Даниил****. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2008.*

1157. ***Данков****, Е. Второ пришествие на* ***Иисус Христос*** *и Възкресението на мъртвите. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1991.*

1158. ***Данков****, Е. Възпитаникът на Киевската духовна академия* ***Йоаким Бакалов*** *и руската история на философията и българското православно образование. // Православно-християнски традиции в Габровско: Сб. науч. съобщ. В. Търново, 2000.*

1159. ***Данков****, Е. Възрожденски радетел за* ***Божието слово*** *(200 г. от рожд. на* ***Петър Сапунов*** */1790-1872/). // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1991.*

1160. ***Данков****, Е. Възрожденският модел в творчеството на* ***Захарий Зограф****: 180 г. от рожд. на* ***Захарий Зограф****. // Църковен вестник, N 29, 26 юли 1990.*

1161. ***Данков****, Е. Исихазмът и духовната светлина на Търновската книжовна школа. // Духовна култура, 1994, N 10, с. 28-31.*

1162. ***Данков****, Е.* ***Митрополит Климент Браници (Васил Друмев)*** *като богослов и философ. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1901.*

1163. ***Данков****, Е., М.* ***Лазарова****. Радетел на православната вяра (220 г. от рожд. на* ***архимандрит Кирил Пейчинович*** *(1771-1845). // Църковен вестник, N 16, 19 апр. 1991.*

1164. ***Данков****, Е., З.* ***Филипов****.* ***Закхей Загорянин*** *и християнската средновековна философска култура в България. // Духовна култура, 1992, N 10, с. 19-24.*

1165. ***Данкова****, Р.* ***Йоаким Бакалов*** *(1860-1952). И неговата просветна дейност. // Православно-християнски традиции в Габровско: Сб. науч. съобщ. В. Търново, 2000.*

1166. ***Данкова****, Р.* ***Митрополит Климент Търновски*** *като защитник на Православно-християнската етика (150 г. от рожд. му и 90 г. от смъртта му). // Духовна култура, 1991, N 2, с. 14-23.*

1167. ***Данов****, Г. Д. Гложене и Гложенският манастир. С., 1970. (Малка турист. библ.)*

1168. ***Данов****, К. Историята на Троянския манастир. Ловеч, 1891.*

1169. ***Данова****, Н. Гърция и Цариградската патриаршия през втората половина на XIX в. // Год. Соф. унив. Философ.-ист. фак., 1970, N 2, с. 275-295.*

1170. ***Данова****, Н. Националният въпрос в гръцките политически програми през XIX век. С., 1980.*

1171. ***Данчев****, Г.* ***Владислав Граматик*** *– книжовник и писател. С., 1969.*

1172. ***Данчев****, Г.* ***Димитър Кантакузин****. С., 1979.*

1173. ***Данчев****, Г.* ***Димитър Кантакузин*** *и агиографските традиции на Търновската книжовна школа. // Търновската книжовна школа. Т. 2. 1980, с. 156-168.*

1174. ***Данчев****, Г.* ***Никола Михайловски****. // Еленски сборник. С., 1968, с. 289-296.*

1175. ***Данчев****, Г. Рилската повест на* ***Владислав Граматик*** *и споровете около двете ѝ редакции. С., 1966.*

1176. ***Данчев****, Г. Ръкописен сборник от началото на XIX в. // Изв. Инст. за лит., 1965, Т. 16, с. 124-134.*

1177. ***Данчев****, Г. Страници из историята на Търновската книжовна школа. С., 1983.*

1178. ***Данчева-Василева****, А. България и Латинската империя (1204-1261). С., 1985.*

1179. ***Данчева-Василева****, А. Българската държава при* ***Иван Асен II****. // България (681-1981). С., 1981, с. 134-143.*

1180. ***Данчева-Василева****, А. История на средновековна София IV-XIV век. С., 2017, с. 268-289.*

1181. ***Данчева-Василева****, А. Митрополитите на Филипопол (Пловдив) през периода IV-XIV в. // Πολιχρονια: Сб. в чест на* ***проф. Иван Божилов****. С., 2002, с. 41-55.*

1182. ***Данчева-Василева****, А. Пловдив през Средновековието IV-XIV в. С., 2009.*

1183. ***Данчева-Василева****, А. По-важните християнски култови топоси в средновековния Пловдив (Филипопол) и съдбата им в съвременността. // Културното наследство в съвременния град: Юбил. сб., посв. на 85-год. на* ***ст.н.с. Магдалина Станчева****. С., 2011.*

1184. ***Данчов****, Н., И.* ***Данчов****. Българска енциклопедия. С., 1936, с. 173-174.*

1185. ***Данчов****, Н., И.* ***Данчов****. Българска енциклопедия. А-К. Фототип. изд. С., 1992.*

1186. ***Данчов****, Н., И.* ***Данчов****. Българска енциклопедия. Л-Я. Фототип. изд. С., 1992.*

1187. ***Георги Данчов-Зографина****. 1846-1966: Юбил. сб. по случай 120 г. от рожд. му. Чирпан, 1966.*

1188. ***Даскалов****, Ангел. Из миналото на Неврокоп и близките му покрайнини. // Македонски преглед, 1931, N 1, с. 92.*

1189. ***Даскалов****, Б. История на Тревненската черква „Св. Архангел”. Трявна, 1925.*

1190. ***Даскалов****, Г. Зограф в „обятията” на гръцката държава XX в. С., 2012, с. 412.*

1191. ***Даскалов****, Георги. Българите в Егейска Македония, мит или реалност / Македонски науч. инст. С., 1996, с. 124.*

1192. ***Даскалов****, Д. Кратки сведения за Мелнишка епархия до присъединяването на част от нея към Неврокопска епархия през 1919 г. // Църковен вестник, N 7, 11 март 1981.*

1193. ***Даскалов****, Д.* ***Неврокопски митрополит Макарий****. // Църковен вестник, N 23, 12 септ. 1985.*

1194. ***Даскалов****, Д. Образцов духовен пастир [****Игнат Гере Шишков****]. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1991.*

1195. ***Даскалов****, Д. Революционна организация в Цариградската духовна семинария преди и след Илинденско-Преображенското въстание (1903 г.). // Духовна култура, 1990, N 9, с. 29-32.*

1196-1197. ***Даскалов****, Д.* ***Самоковският митрополит Филотей****. // Църковен вестник, N 38, 1 ноември 1958; N 7, 1 март 1979.*

1198. ***Даскалов****, Д. Спомен за* ***Александър Иванов Чучулайн****. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970.*

1199. ***Даскалов****, Д. Юбилейно тържество в манастира „Св. Мина” край с. Обрадовци, Софийско. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1971.*

1200. ***Даскалов****, Дим.* ***Димитър Поппандов*** *(По случай кончината му). // Църковен вестник, N 40, 13 ноември 1965.*

1201. ***Даскалова****, А., М.* ***Райкова****. Грамоти на българските царе. С., 2005, с. 31-36; 47.*

1202. ***Дашков****, С. Б. Императоры Византии. Москва, 1997.*

1203. Двадесетгодишнината на ***Н. Ц. В. княз Фердинанд****. // Църковен вестник, N 32, 18 авг. 1907.*

1204. [Двадесет и пет] 25 години [„Църковен вестник”]. // Църковен вестник, N 16-17-18, 19 апр. 1925.

1205. [Двадесет и пет] 25-годишнината на ***Иларион Макариополски****. // Църковен вестник, N 8, 2 юни 1900.*

1206. Дебърски майстори във Видинска епархия / Иванка ***Гергова****, Елена* ***Генова****, Иван* ***Ванев****, Майя* ***Захариева****. Т. I. С., 2017, с. 17.*

1207. [Деветдесет] 90 години Богословски факултет. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2013.

1208. [Деветдесет] 90 години на Руската църква [„Св. Николай Мирликийски”] в София. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2004.

1209. [Деветдесет] 90 години от Дряновската епопея. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966.

1210. [Деветдесет] 90 години от Новоселското въстание 1876-1966. Ловеч, 1966, с. 56.

1211. [Деветдесет] 90 години от основаването на Пловдивската духовна семинария. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2005.

1212. Девети септември. // Църковен вестник, N 30-31, 5 септ. 1952.

1213. // Църковен вестник, N 26, 8 септ. 1972.

1214. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.

1215. Декларация на Националната конференция на свещениците от БПЦ. // Църковен вестник, N 11, 14-20 март 1994.

1216. Декларация на ***Пловдивския митрополит Николай****. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2012.*

1217. Декларация на участниците в предсъборното съвещание на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 28, 12-18 юли 1993.

1218. ***Делева****, Д. Едно пътуване на* ***Ст. Верковић*** *през българските земи (пътепис от 1855 г.). // Изв. Бълг. ист. др-во, 1972, Т. 28, с. 363-385.*

1219. ***Делиделвов****, Д. Бележки за историята на Копривщица. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица: 20 април 1876 г. – 20 април 1926 г. (по случай 50-год. от Копривщенското въстание) / Събрал и наредил* ***проф. архимандрит д-р Евтимий****. С., 1926, с. 192-194.*

1220. ***Делирадев****, П. Георги* ***Баласчев*** *– историк-археолог. // Минало, 1942, с. 11-15.*

1221. Делото на ***Св. Николай Мирликийски Чудотворец****. // Църковен вестник, N 43-45, 18 дек. 1950.*

1222. ***Денев****, И. Една реч на* ***свещеник Петър Николов Драганов*** *във връзка с Освободителната война. // Духовна култура, 1983, N 3, с. 23-26.*

1223. ***Денев****, Ив. Българската патриаршия. През X-XI в. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1983.*

1224. ***Денев****, Ив.* ***Въведение Богородично****. // Духовна култура, 1991, N 11, с. 1-6.*

1225. ***Денев****, Ив.* ***Въздвижение на честния кръст Господен****. // Духовна култура, 1991, N 9, с. 11-15.*

1226. ***Денев****, Ив.* ***Екзарх Йосиф*** *като проповедник (По случай 150 г. от рожд. и 75 г. от блажената му кончина). // Църковен вестник, N 28, 13 юли 1990.*

1227. ***Денев****, Ив. Житие на* ***Св. Георги Нови Софийски****. // Духовна култура, N 5, 1988, с. 18-26.*

1228. ***Денев****, Ив. Защитната реч на* ***Св. апостол Павел*** *пред прокуратора* ***Феликс****. // Духовна култура, 1992, N 10, с. 14-18.*

1229. ***Денев****, Ив. Някои аспекти на църковната проповед през IX-X в. // Духовна култура, 1990, N 5, с. 1-11.*

1230. ***Денев****, Ив. Още нещо за историята на Преображенския манастир. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1968.*

1231. ***Денев****, Ив.* ***Преображение Господне****. // Духовна култура, 1990, N 8, с. 1-9.*

1232. ***Денев****, Ив.* ***Св. Григорий Палама****. // Църковен вестник, N 9, 30 март 1989.*

1233. ***Денев****, Ив. Страстната седмица. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1986.*

1234. ***Денев****, Ив. Съборна изява за обнова на Врачанската епархийна църква. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990.*

1235. ***Денев****, Ив. Четири проповеди на* ***П. Р. Славейков*** *за видни възрожденци. // Църковен вестник, N 10, 2 април 1979.*

1236. ***Иван Денкоглу*** *и „Св. Неделя" (Из ист. на столичния катедрален храм „Св. Неделя"). // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017.*

1237. Депутация при княза против католическото духовенство в България. // Църковен вестник, N 12-13, 31 март 1906.

1238. ***Дерменджиев****, Евгени. За едно неизвестно преустройство на западната пристройка на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 115-129.*

1239. ***Дермеджиев****, Евгени. Новооткрита гробница в царската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2005, с. 186-193: с ил.*

1240. ***Дерменджиев****, Евгени. Царските гробници в църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търновград. // Минало, 2002, N 4, с. 24-39.*

1241. Десет години Българско църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 46, 27 дек. 1958.

1242. ***Дечев****, В. Миналото на Чепеларе. Кн. 1. С., 1978, с. 194.*

1243. ***Дечев****, Д. Отговорите на* ***папа Николай I*** *по допитванията на българите. 2. изд. С., 1940.*

1244. ***Дечев****, Д. Ръкописите на т.нар. „Отговори на* ***папа Николай [I]*** *по допитванията на българите". // Изв. Бълг. археолог. инст., 1933, 7, с. 322-340.*

1245. ***Дечев****, М. Градиво за историята на гр. Елена. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 100-101.*

1246. ***Дечов****, В. Миналото на Чепеларе. Принос към историята на Родопа. С., 1978, с. 185.*

1247. ***Деянов****, Александър. Храм „Св. Йоан Богослов" в с. Баница, Пернишко (137 г. от освещаването му). С., 2012.*

1248. ***Джамполски****, Джералд. Прошката: най-великият лечител. С., 2011.*

1249. ***Джумалиев****, Г. Учебното дело в гр. Шумен през първата половина на XIX в. // Шумен – Коларовград, 1962, с. 130.*

1250. ***Джурова****, А. Наследството на хилендарските книжовници от Девическия (метох) манастир „Покров Богородичен" в Самоков XVIII-XIX в. // 800 години от основаването на Хилендарския манастир. С., 2000, с. 125-137.*

1251. ***Джурова****, А. Томичов псалтир. Фототип. изд. С., 1990.*

1252. ***Джурова****, А. и др. Девическият манастир „Пресветая Богородици" в Самоков. // Из миналото на Самоков. Т. 4. С., 2002.*

1253. ***[Диантейл] Dianteill****, Erwan. Anthropologie culturelle ou anthropologie sociale? Une dispute transatlantique. // L'Année sociologique, 2012, Vol. 62, N 1,‡p. 93-122.*

1254. ***Ди Еудженио****, Пиерлуиджи.* ***Блажен Евгений Босилков – епископ мъченик****: да умреш за Вярата. С., 2012.*

1255. ***Дивев****, П. Забележителни църковни певци през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 26, 29 окт. 1960.*

1256. ***Дивизиев****, Иван Г. Разложките българи и Априлското въстание. // Ист. преглед, 1965, N 2, с. 70.*

1257. ***Диковски****, Цв. Беззаконна смъртна присъда над* ***свещеник Стефан Георгиев****. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2007.*

1258. ***Диковски****, Цв. Живот, отдаден на Бога [:* ***Александър Иванов Неновски****]. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2008.*

1259. ***Диковски****, Цв. Свещеник* ***Цветан Диковски*** *пред „Народния съд". // Църковен вестник, N 15, авг. 2007.*

1260. ***Дилевски****, Н. Българският възрожденски историограф* ***йеромонах Спиридон*** *и преписвачът на неговата „История во кратце о болгарском народе словенском"* ***Петко Й. Манаф****. // Църковен вестник, N 40, 11 ноември 1992; N 41, 20 ноември 1992; N 42, 27 ноември 1992.*

1261. ***Дилевски****, Н. „История во кратце о болгарском народе словенском" от* ***йеросхимонах Спиридон*** *(1792) в руското славяноведение. // Църковен вестник, N 12, 13 март 1992.*

1262. ***Дилевски****, Н. Към въпроса за произхода на „Германовия сборник" от 1359 г. // Български език, 1967, N 4, с. 305-322.*

1263. ***Дилевски****, Н. Неизвестно стихотворение на църковнославянски език от 1666 г. // Изв. Инст. за бълг. ез., 1962, Т. 8, с. 603-613.*

1264. ***Дилевски****, Н. Старецът* ***Паисий [Величковски]*** *и неговото българско монашеско обкръжение (По случай навършващата се 270-годишнина от рожд. му). // Църковен вестник, N 22, 8 юни 1992, N 23, 10 юни 1992, N 24, 15 юни 1992, N 25, 22 юни 1992, N 26, 25 юни 1992, N 27, 6 юли 1992, N 28, 8 юли 1992.*

1265. ***Дилевски****, Н. М. Една бележита годишнина (200 г. от написването на „История во кратце о болгарском народе словенском" от* ***йеросхимонах Спиридон*** *– 1792-1992). // Духовна култура, 1992, N 1, с. 17-28.*

1266. ***Дилевски****, Н. М. Историята на Спиридон [:* ***йеросхимонах Спиридон****] (Една бележита двестагодишнина 1792-1992). // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1992.*

1267. ***Николай Дилевски*** *(Некролог). // Църковен вестник, N 24, 16-31 дек. 2001.*

1268. ***Негово Светейшество Цариградският Вселенски патриарх Димитрий I*** *– гост на Българската православна църква (9-13 май 1991). // Църковен вестник, N 20-21, 17-24 май 1991.*

1269. ***Негово Светейшество Цариградският Вселенски патриарх Димитрий I*** *посети България. // Църковен вестник, N 22, 31 май 1991.*

1270. ***Димитров****, А.* ***Добри****, ела в Добридолския манастир. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2008.*

1271. ***Димитров****, Б.* ***Петър Богдан Бакшич [, архиепископ]****. Български историк и политик от XVII в. С., 1985.*

1272. ***Димитров****, Б. Българска християнска цивилизация. С., 2007.*

1273. ***Димитров****, Б. Созопол през Средновековието. С., 1987.*

1274. ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири. С., 2001.*

1275. ***Димитров****, Б. Християнството в българските земи. Български манастири [: Кукленски манастир „Св. Св. Безсребърници Козма и Дамян"]. С., 2001, с. 105-106.*

1276. ***Димитров****, Вл. Неизвестни стенописи на зографите* ***Марко*** *и* ***Теофил Минови*** *в храма на с. Капатово, Мелнишко. // Изкуствоведски четения. С., 2009, с. 185-192.*

1277. ***Димитров****, Вл. Стенната живопис в храма „Св. Атанасий" в с. Бельово, Мелнишко. // Изкуство и контекст (Текстове от Четвъртата младежка конф.). С., 2008, с. 258-265.*

1278. ***Димитров****, Владимир. Храмът „Св. Георги" при село Игуменец. // Проблеми на изкуството, 3, 2010, с. 42-49.*

1279. ***Димитров****, Г. Араповски манастир „Света Неделя". // Църковен вестник, N 27, 28 юни – 4 юли 1993.*

1280. ***Димитров****, Г. Бобошевският манастир „Св. Димитър". // Църковен вестник, N 3, 25-31 окт. 1993.*

1281. ***Димитров****, Г. Градешнишкият манастир „Св. Йоан Предтеча". // Църковен вестник, N 34, 23-29 авг. 1993.*

1282. ***Димитров****, Г. Етрополски манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 22, 31 май – 7 юни 1993.*

1283. ***Димитров****, Г. Княжество България. Т. 2. Пловдив, 1896, с. 464.*

1284. ***Димитров****, Г. Кукленски манастир „Св. Св. Безсребърници Козма и Дамян”. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1993.*

1285. ***Димитров****, Г. Петропавловски манастир. // Църковен вестник, N 26, 28 юни – 4 юли 1993.*

1286. ***Димитров****, Г. Пионер на българското изкуствоведение. // Нар. младеж, N 62, 14 март 1969.*

1287. ***Димитров****, Г. Тетевенският манастир „Св. Илия”. // Църковен вестник, N 29, 19-25 юли 1993.*

1288. ***Димитров****, Д. Смирението. // Църковен вестник, N 11, 21 март 1959.*

1289. ***Димитров****, Д. Християнските храмове по българските земи I-IX век / Фондация „Покров Богородичен”. С., 2013, с. 85-86.*

1290. ***Димитров****, Данко.* ***Игуменът [Сергей Плаковски]*** *от Велчовата завера. С., 1968.*

1291. ***Димитров****,* ***Димитър Добрев*** *(6.I.1916 – 23.X.1985). Некролог. // Църковен вестник, N 30, 22 ноември 1985.*

1292. ***Димитров****, Е. Досието на* ***Михаил Арнаудов****. С., 2007.*

1293. ***Димитров****, Е. Пътят на* ***екзарх Антим*** *от Видин до Цариград. Из спомените на* ***Варненски и Преславски митрополит Симеон****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2004.*

1294. ***Димитров****, Ж. Сопотският манастир „Въведение Богородично”. // Църковен вестник, N 46, 15-21 ноември 1991.*

1295. ***Димитров****, Ж. Храм „Св. Благовещение”. // Църковен вестник, N 12, 21-27 март 1994.*

1296. ***Димитров****, Ж. Храм „Св. Георги” в Ямбол. // Църковен вестник, N 18, 2-8 май 1994.*

1297. ***Димитров****, Ж. Храм „Св. Никола” край Мелник. // Църковен вестник, N 19, 9-15 май 1994.*

1298. ***Димитров****, З.,* ***Б. Шарков****. Стенописни орнаменти от Югозападна България. С., 1964, с. 25 и сл.*

1299. ***Димитров****, Ив. Велик българин ли е* ***Петър Дънов****? // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2007.*

1300. ***Димитров****, Ив. Велико звание и отговорно служение [: за* ***Неофит, Патриарх Български****]. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1986.*

1301. ***Димитров****, Ив. Достойно извървян жизнен друм* ***[Георги Царев]****. // Църковен вестник, N 28, 1 ноември 1986.*

1302. ***Димитров****, Ив. За покаянието. // Църковен вестник, N 18, 2-8 май 1994.*

1303. ***Димитров****, Ив. За Православната църква в Република Македония. // Църковен вестник, N 12, 25 март 1993.*

1304. ***Димитров****, Ив. За Синодалната палата. // Църковен вестник, N 36, 6-12 септ. 1993.*

1305. ***Димитров****, Ив. Новоръкоположеният* ***Крупнишки епископ Натанаил****. // Църковен вестник, N 15, 1 юни 1989.*

1306. ***Димитров****, Ив. Отново за разкола. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. – 4 септ. 1994.*

1307. ***Димитров****, Ив. Печална годишнина. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1993.*

1308. ***Димитров****, Ив. Самозванци. // Църковен вестник, N 24, 14-29 юни 1993.*

1309. ***Димитров****, Ив. Семинаристи. // Църковен вестник, N 33, 14-20 авг. 1995.*

1310. ***Димитров****, Ив. Съборност. // Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.*

1311. ***Димитров****, Ив. Юбилейно тържество на Духовната академия (1923-1983). // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1984.*

1312. ***Димитров****, Ив. Ж. Кратки сведения за Гръцката православна църква. // Църковен вестник, N 15, 11 май 1976.*

1313. ***Димитров****, Ил. Князът, конституцията и народът. Из историята на политическите борби в България през първите години след Освобождението. С., 1972.*

1314. ***Димитров****, К. Бойница. Църквите и училището му. Видин, 1939, с. 27.*

1315. ***Димитров****, М.* ***Добри Христов*** *и Варна. Варна, 1987.*

1316. ***Димитров****, Н.* ***Свещеник Сава Димитров Киряков****. // Родопи, 1979, N 10, с. 27.*

1317. ***Димитров****, П. Около предисловието и названието на „Златоструй”. // Език и литература, 1980, N 2, с. 17-28.*

1318. ***Димитров****, П. Средновековните известия за* ***презвитер Йеремия****. // Изследвания в чест на* ***проф. д-р Симеон Русакиев****. Шумен, 1982, с. 143-150.*

1319. ***Димитров****, С. Изповедта (Практически съвети за свещеника). // Църковен вестник, N 10, 12 март 1960.*

1320. ***Димитров****, Стр. Въстанието от 1850 г. в България. С., 1972.*

1321. ***Димитров****, Стр. Демографски отношения и проникването на исляма в Западните Родопи и долината на р. Места през XV-XVII в. // Родопски сборник. Т. 1. 1965, с. 65-111.*

1322. ***Димитров****, Стр. Откритото християнство и ислямизационните процеси в османската държава. // Ист. преглед, 1877, N 3, с. 18-33.*

1323. ***Димитров****, Стр. Форми за изкореняване на българската християнска мирогледна система сред помохамеданчените българи. // Векове, 1987, N 2, с. 27-30.*

1324. ***Димитров****, Ф. Исторически бележки за с. Попина, Силистренско и стогодишнината на храма в селото. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1958.*

1325. ***Протойерей Димитров****, Хр. Изповед и душепастирство. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 1-60.*

1326. ***Димитров****, Христо Вълков. Село Градец, Котленска околия. С., 1933, с. 46.*

1327. ***Димитрова****, Д.* ***Божията благодат****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2001.*

1328. ***Димитрова****, Д. Участието на българското духовенство в Априлското въстание. // Църковен вестник, N 15, 1 юни 1966.*

1329. ***Димитрова****, Д., З.* ***Ганева****, Д.* ***Каменова****. Мисловищицкият манастир (Принос към изучаването на Софийските манастири). // Изкуство, 1981, N 6, с. 18-23.*

1330. ***Димитрова****, Дора, Здравка* ***Ганева****, Галена* ***Стоянова****. Софийските манастири. Възникване, развитие, структура и характер. С., 1980.*

1331. ***Димитрова****, Л. Житейска равносметка. [: Димитър Йорданов Димитров]. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2004.*

1332. ***Димитрова****, М. Житието на* ***Св. Димитър*** *от* ***Дамаскин Студит*** *в два късни дамаскинарски сборника. // Omnia vincit amor: Юбил. сб. на Нац. гимназия за древни езици и култури в чест на* ***проф. Василка Тъпкова-Заимова*** */ Съст. В.* ***Вачкова****, Цв.* ***Степанов****. С., 2008.*

1333. ***Димитрова****, М. Храм „Св. Параскева" в гр. Варна чества своя 200-годишен юбилей. // Църковен вестник, N 31, 2 дек. 1985.*

1334. ***Димитрова****, М., Ст.* ***Йорданов****. Лицата на Русе от I-ви до средата на XX в. Русе, 2011, с. 9.*

1335. Димитровден. // Църковен вестник, N 36-37, 31 окт. 1952.

1336. ***Димков****, Н.* ***Архимандрит Максим Райкович*** *в Галац. //* ***Максим Райкович****. Традиция и съвремие. С., 1999, с. 59-69.*

1337. ***Димов****, Д. Даскал* ***отец Аверкий Попстоянов****. // Църковен вестник, N 8, 21-27 февр, 1994.*

1338. ***Димов****, Д.* ***Йеромонах даскал Аверкий Попстоянов****. // Църковен вестник, N 9, 22 февр. 1991.*

1339. ***Димова****, Виолета. Църквите в България през XIII-XIV век. С., 2008, с. 280-282.*

1340. ***Динев****, П. Други видни наши църковни диригенти. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969.*

1341. ***Динев****, П. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия [****Ботьо Петков*** *и др.]. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

1342. ***Динев****, П. Заслугите на* ***Тодор Икономов*** *към църковното ни певческо дело. // Църковен вестник, N 32, 3 окт. 1959.*

1343. ***Динев****, П. Известни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 39, 10 ноември 1962.*

1344. ***Динев****, П. Музикоучители от Цариградската духовна семинария. // Църковен вестник, N 11, 18 март 1961.*

1345. ***Динев****, П. Музикоучителят* ***Жеко Павлов****. // Църковен вестник, N 13, 2 апр. 1960.*

1346. ***Динев****, П. Музикоучителят* ***Манаси Поптодоров****. // Църковен вестник, N 11, 19 март 1960.*

1347. ***Динев****, П. По-забележителни църковни диригенти в България. // Църковен вестник, N 37, 4 ноември 1961.*

1348. ***Динев****, П. Първите църковно-хорови диригенти в България. // Църковен вестник, N 35, 21 окт. 1961.*

1349. ***Динев****, П. Рилската църковно-певческа школа в началото на 19 век и нейните представители. С., 1957.*

1350. ***Динев****, П. Рилската църковно-певческа школа в началото на 19 век и нейните представители. // Изв. Инст. по музика, 1957, Кн. 4, с. 3-88.*

1351. ***Динев****, П.* ***Хаджи Ангел Севлиевец****. // Българска музика, 1962, N 3, с. 30.*

1352. ***Динев****, П. Характерни особености в духовно-музикалното творчество на* ***Йоан Кукузел****. // Църковен вестник, N 23, 11 юни 1960.*

1353. ***Динев****, П. Църковният диригент* ***Руси Коджаманов****. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1964.*

1354. ***Динев****, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. // Църковен вестник, N 7, 20 февр. 1960.*

1355. ***Динев****, П. Църковно-певчески школи през възрожденската епоха. Великотърновска школа. // Църковен вестник, N 38, 14 ноември 1959; Еленска школа. // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959; Солунска школа. // Църковен вестник, N 41, 26 дек. 1959.*

1356. ***Динев****, Петър. Други забележителни църковни певци от възрожденската епоха от Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 37, 5 ноември 1960.*

1357. ***Динева****, Валентина. Софийската Мала Света гора. С., 2007, с. 203-209.*

1358. ***Динева****, Валентина. Софийската Мала Света гора. Манастирите около София. // Обществото на знанието и хуманизмът на XXI в.: Десета юбил. нац. науч. конф. с междунар. участие, УниБИТ, София, 2012, Т. 9, с. 564-565.*

1359. ***Динеков****, П.* ***Академик Александър Теодоров-Балан*** *и българската литература. // Сборник в чест на* ***Александър Теодоров-Балан*** *по случай деветдесет и петата му годишнина. С., 1955.*

1360. ***Динеков****, П. Делото на* ***Стефан Веркович****. //* ***Стефан Веркович****. Народни песни на македонските българи: Кн. 1: Женски песни. С., 1966, с. 5-26.*

1361. ***Динеков****, П. Делото на* ***Димитър и Константин Миладинови****. С., 1969.*

1362. ***Динеков****, П.* ***Марин Дринов*** *и* ***Нешо Бончев****. // Сп. на БАН, 56, 1937, с. 177-239.*

1363. ***Динеков****, П.* ***Йеросхимонах Спиридон****. //* ***Динеков****, П. Първи възрожденци. С., 1944.*

1364. ***Динеков****, П. Католишката книжнина в историята на българската литература (Методолог. въпроси). // Българско средновековие: Бълг.-съв. сб. в чест на 70-год. на* ***проф. Иван Дуйчев****. С., 1980, с. 287-291.*

1365. ***Динеков****, П. Книжовни средища в Средновековна България. // Ист. преглед, 1946-1947, N 4-5, с. 407-425.*

1366. ***Динеков****, П.* ***Матей Граматик****. // История на българската литература. С., 1962, Т. 1, с. 396-401.*

1367. ***Динеков****, П. Някои въпроси около Преславската книжовна школа. // Старобълг. лит., 12, 1982, с. 3-13.*

1368. ***Динеков****, П. Общи въпроси на старобългарската литература през XI-XII в. // История на българската литература. С., 1962, Т. 1, с. 13, 22, 164-174, 242-266, 285-306, 380-424.*

1369. ***Динеков****, П. Похвала на старата българска литература. С., 1979.*

1370. ***Динеков****, П. Проблеми на старата българска литература. С., 1989.*

1371. ***Динеков****, П.* ***Проф. Йордан Иванов*** *историк на българската литература. // Изв. Инст. за бълг. лит., 6, 1958.*

1372. ***Динеков****, П. Първи възрожденци. С., 1944, с. 132-140.*

1373. ***Динеков****, П.* ***Петко Р. Славейков****. Творчески път. С., 1956.*

1374. ***Динеков****, П. Софийски книжовници през XVI в. Т. 1.* ***Поп Пейо****. С., 1939.*

1375. ***Динеков****, П. София през XIX в. до Освобождението на България. С., 1937.*

1376. ***Динеков****, П. Стара българска литература. Ч. 1. С., 1950. Ч. 2. С., 1953.*

1377. ***Динеков****, П. Съдбата на българската литература през XIII и XIV в. // Септември, 1968, N 12, с. 53-7.*

1378. ***Динеков****, П. Търновската книжовна школа (История, основни черти, значение). // Старобълг. лит., 20, 1987, с. 3-19.*

1379. ***Динеков****, П. Учениците на* ***Кирил*** *и* ***Методий*** *в България. //* ***Динеков****, П. Проблеми на българската литература. С., 1969, с. 210-224.*

1380. ***Диков****, К. История на Българската църква (четива) / Съст. ... С., 1954; Друго изд. Враца, Б.г.*

1381. ***Архимандрит Дионисий****. Носител на светлина [:* ***Иларион Доростолски****]. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013.*

1382. ***Дичев****, М. Градиво за историята на град Елена. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 81.*

1383. ***Д. К.*** *Духовен подем във Видинска епархия. // Църковен вестник, N 3, 17 ян. 1992.*

1384. ***Д. К.*** *Нравствени и национални идеи в творчеството на* ***митрополит [Климент] Търновски****. // Църковен вестник, N 22, 8 юни 1992.*

1385. ***Дмитриев-Петкович****, Константин. Зографъ, българска обитель на Св. Гора. // Цариградски вестник, N 136, 29 авг. 1853.*

1386. ***Дмитриевский****, А. А.* ***Граф Н. П. Игнатьев*** *как церковно-политический деьтель на Православном Востоке. Санкт-Петербург, 1909.*

1387. Днес празнува храмът „Св. Неделя" край село Гърмен. // Darik News. Благоевград.

1388. Дни на съборна радост и църковна обнова (Първи епархийски събор на Западноевропейска епархия. 1-3 ноември 1991 г. – Будапеща, Унгария). // Църковен вестник, N 4, 23 ян. 1992.

1389. До средствата за масово осведомяване. Изявление на Главния секретар на Светия Синод на БПЦ. // Църковен вестник, N 36, 5-12 септ. 1993.

1390. Добре сте дошъл, владико [: ***Даниил Видински****], във Видинска епархия. // Църковен вестник, N 4, февр. 2018.*

1391. ***Добрев****, И. Построяването на църквата „Св. Богородица" в Хасково. // Векове, 1983, N 6, с. 51-62.*

1392. ***Добрев****, Ив. Глаголическият текст на Боянския палимпсест. Старобълг. паметник от края на XI в. С., 1972.*

1393. ***Добрев****, Ив.* ***Йоан Презвитер Екзарх Български*** *и устройството на Българската църква през Първото ни царство. // Християнска агиология и народни вярвания: Сб. в чест на* ***ст.н.с. Елена Коцева*** */ ред. А.* ***Милтенова****, Е.* ***Томова****, Р.* ***Станкова****. С., 2008, с. 356-369.*

1394. ***Добрев****, Ив. Къде е писано Зографското евангелие и съществувало ли е то из западнославянските земи. // Български език, 1972, N 6, с. 546-549.*

1395. ***Добрев****, Ив. Палимпсестни части на Зографското евангелие. //* ***Константин-Кирил Философ****. С., 1972, с. 1157-1164.*

1396. ***Добрев****, Ив. Погрешно мнение за Охридския апостол. // Старобълг. лит., 16, 1984, с. 3-17.*

1397. ***Добрева-Стойчева****, Надежда. За някои аспекти на християнското семейство. // Тр. Катедрите по ист. и богословие / Шуменски унив. „Епископ Константин Преславски", 2006, с. 172-177.*

1398. Добридолският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 44, 31 окт. – 6 ноември 1994.

1399. ***Добринов****, В. Храмът като дом* ***Божий*** *и наш дом. // Църковен вестник, N 21-22, 21 май 1951.*

1400. ***Добриянова****, Р. Под расото му светеше кама.* ***Поп Димитър Къшов*** *от с. Горни Лозен – сподвижник на* ***Левски****. // Околчица (Лит.-худож. алманах). Враца, 1982, с. 139-142.*

1401. ***Дограмаджиева****, Е. За предисторията на Савина книга. // Palaeobulgarica, 1991, N 1, с. 25-34.*

1402. ***Дограмаджиева****, Е., Б.* ***Райков****. Банишко евангелие. Среднобълг. паметник от XIII в. С., 1981.*

1403. ***Дограмаджиева****, Екатерина. Показалецът „Евангелия различни на всяка потреба" в славянските ръкописни евангелия. С., 1998.*

1404. ***Дойков****, Т. Летописна книга на черквата „Св. Димитър" в гр. Пловдив. // Храм „Св. Великомъченик Димитър" в Старинен Пловдив. Пловдив, 2008, с. 39.*

1405. ***Дойчинов****, Д. Спасяването на група от Ботеви четници в с. Лъкатник и Брезов дол. // Военноисторически сборник, 1973, N 1, с. 181-184.*

1406. ***Дойчинов****, Димитър, Велин* ***Петров****. Историята на храма „Св. Анна" и историята на с. Велковци. С., 2017.*

1407. ***Дойчинов****, И.* ***Отец Манол Паунов*** *– първият поборник и народен будител в село Мусачево, Софийско. // Духовна култура, 1982, N 4, с. 27-31.*

1408. Доклад на ***Макариополския епископ д-р н.с. Николай****. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1973.*

1409. Доклад на Международната комисия за разследване на причините и провеждането на Балканските войни (Карнегиева анкета). // Другите Балкански войни / Фондация „Свободна и демократична България". С., 1995, с. 146.

1410. Документален сборник по повод 130-годишнината от Първия църковно-народен събор 1871 г. С., 2001, с. 481.

1411. Документи за Българското възраждане от архива на ***Стефан И. Веркович*** *1860-1893. С., 1969, с. 153, 274 и сл.*

1412. ***Долмова****, Мария. Накитите от погребенията в манастира „Великата лавра" и църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици". // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 140-150: с ил.*

1413. ***Видински митрополит Дометиан****. „****Бог*** *е любов". // Църковен вестник, N 15, 22 апр. 1991.*

1414. ***Видински митрополит Дометиан***. ***Екзарх Антим I*** *(1816-1888). // Църковен вестник, N 24, 15-31 дек. 2003.*

1415. ***Видински митрополит Дометиан***. *Светъл пример за достойно подражание (Слово по случай 100-год. от блажената кончина на* ***Българския екзарх Антим I*** */1816-1888/). // Църковен вестник, N 30, 6 ноември 1989, с. 2.*

1416. ***Знеполски епископ Дометиан***. *Велика епопея, безпримерен подвиг (По случай 100 г. от Априлското въстание). // Църковен вестник, N 14, 7 май 1976.*

1417. ***Знеполски епископ Дометиан***. ***Георги Димитров*** *– достоен син на българския народ. По случай 95 г. от рожд. му. // Църковен вестник, N 18, 16 юли 1977.*

1418. ***Знеполски епископ Дометиан***. *Достоен юбилей (1947-1977) [: Софийски свещенически хор]. // Църковен вестник, N 24, 8 септ. 1977.*

1419. ***Домусчиева***, *В.* ***Отец д-р Дамян Гюлов*** *(1886-1962): От Грегорианския унив. до следствието на Държавна сигурност. // Християнство и култура, N 9 (96), 2014.*

1420. ***Донкова***, *Ж. Прелюбодейството в правилата на* ***Св. Василий Велики*** *и* ***Св. Григорий Нисийски***. *// Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2003.*

1421. ***Донкова***, *Ж. Съборът – най-висшият църковен форум и законодателен орган в Църквата. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

1422. ***Дончев***, *Б.* ***Неврокопски митрополит Макарий*** *(По случай 40 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1974.*

1423. ***Дончев***, *Д. За родното място на* ***Паисий Хилендарски***. *// Народна просвета, 1962, N 5.*

1424. ***Дончев***, *Н.* ***Минко Генов*** *почина. // Лит. фронт, N 2, 14.IX.1950.*

1425. ***Дончев***, *Р. Обществото търси защита от експанзията на сектите. // Църковен вестник, N 6, 7-13 февр. 1994.*

1426. ***Дончева-Панайотова***, *Н.* ***Григорий Цамблак*** *и българските литературни традиции в Източна Европа XV-XVII в. В. Търново, 2004.*

1427. ***Дончева-Панайотова***, *Н.* ***Киприан. Старобългарски и староруски книжовник***. *С., 1981.*

1428. ***Дончева-Панайотова***, *Н.* ***Черноризец Храбър*** *и* ***Паисий Хилендарски*** *– исторически и литературни аналогии. // Лит. мисъл, 1982, N 2, с. 78-86.*

1429. ***Дорев***, *П.* ***Неофит Рилски*** *– патриарх на българските книжовници и педагози. С., 1931.*

1430. ***Доросиев***, *Л. Нашето училище и народното ни възраждане. // Българска историческа библиотека, 1929, N 1, с. 85.*

1431. ***Доросиев***, *Л.* ***Неофит Рилски***, *патриарх на българските книжовници и педагози. С., 1931.*

1432. ***Доросиев***, *Л. Учебното дело в Копривщица преди Освобождението ни. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица: 20 април 1876 г. – 20 април 1926 г. (по случай 50-год. от Копривщенското въстание) / Събрал и наредил* ***проф. архимандрит д-р Евтимий***. *С., 1926, с. 278.*

1433. ***Митрополит Доситей***. *// Църковен вестник, N 23, 15 юни 1907.*

1434. Достоен канонически митрополит на Старозагорска епархия [: ***Киприан****]. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017.*

1435. Достойнството да бъдеш митар. // Църковен вестник, N 6, 6-12 февр. 1995.

1436. ***Дочев***, *Д. Карнобат в миналото. С., 1936, с. 13.*

1437. ***Драганов***, *М. Спомени за изгорелия Котел. С., 1898, с. 42.*

1438. ***Драганова***, *М. Девети септември в историята на българския народ и на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1944.*

1439. ***Драганова***, *Т.* ***Матей Петров Преображенски***. *// Тр. Велико-търн. унив. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 1975, с. 263-323.*

1440. ***Драганова***, *Т. Търновски революционен комитет (1868-1875). // Год. на музеите в Северна България, 1976, Т. 11, с. 45-88.*

1441. ***Драганова***, *Т., Й.* ***Димитров***. *Книжовници от Търново и окръга през епохата на Възраждането. // Год. на музеите в Северна България, 1981, Т. 7, с. 116.*

1442. ***Драгов***, *Х. Добротворното дело на* ***Йосиф Алоати*** *и на* ***сестра Еврозия***, *основатели на Обществото на сестрите евхаристинки (По случай 50-год. от основаването на делото). С., 1939.*

1443. ***Драгов***, *Х.,* ***епископ Харитон***. *Троянският манастир. История и документи. С., 1958.*

1444. ***Дражев****, П. Търговище. Исторически очерк. С., 1966.*

1445. ***Дражева****, Цоня. Епископските центрове на Южното Черноморие V-XIV в. // Изв. Нар. музей – Бургас, 2002, Т. 4.*

1446. ***Дракул****, С.* ***Архимандрит Анатолиј Зографски****. Скопје, 1988.*

1447. ***Дремсизова-Нелчинова****, Цв. Археологически паметници в Благоевградски окръг. С., 1987, с. 72-73.*

1448. ***Дремсизова-Нелчинова****, Цв., Л.* ***Слокоска****. Археологически паметници от Кюстендилски окръг. С., 1978, с. 25.*

1449. ***Дринов****, М. Български летописен разказ от кр. на XVII в. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1882, 3, с. 8-11.*

1450. ***Дринов****, М. Исторически преглед на Българската църква от самото начало до днес. Виена, 1869.*

1451. ***Дринов****, М. Нови паметници за историята на българите и на техните съседи [Манасиева хроника]. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1870, Кн. 2, с. 46-54.*

1452. ***Дринов****, М. Някои бележки за* ***х. Йоакима [Кърчовски]****. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1890, с. 569-573.*

1453. ***Дринов****, М. О некоторых трудах* ***Димитрия Хоматиана*** *как историческом материале. //* ***Дринов****, М. Съчинения. Т. 1. С., 1909, с. 593 и сл.*

1454. ***Дринов****, М.* ***Отец Паисий****, неговото време, неговата история и учениците му. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1871, 4, с. 3-26.*

1455. ***Дринов****, Марин. Първата българска типография в Солун и някои от напечатаните в нея книги. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1889, Год. 7, Кн. 31, с. 23-25.*

1456. Дружество на столичните журналисти. Общ годишник на България 1924-1925. С., 1924, с. 115, 119.

1457. ***Друл****, Ар. История на Лазаристката мисия в Македония. // Църковно-исторически архив. Т. 1. С., 1981, с. 201.*

1458. ***Друмева****, Валентина.* ***Архимандрит Сергий (Чернов)*** *– подвижник на благочестието и страдалец за* ***Христовата вяра*** *от най-ново време. С., 2010. Вж тук и* ***Монахиня Валентина Друмева***

1459. ***Друмева****, Валентина. Български свещеници, пострадали и гонени за вярата в най-ново време / Изд. Славянобългарски манастир „Св. вмчк Георги Зограф”, 2011, с. 105-108. Вж тук и* ***Монахиня Валентина Друмева***

1460. ***Друмохарски****, Георги. Кюстендил, 1900, с. 56-57.*

1461. ***Дуденков****, В. Н. Русский космизм: Философия надежды и спасения. Санкт-Петербург, 1992.*

1462. ***Дуденков****, В. Н. Философия космизма в России рубежа XIX-XX веков. Санкт-Петербург, 1998.*

1463. ***Дуйчев****, Иван. Апокрифни формули и заклинания против болести и страдания. // Естествознанието в Средновековна България. С., 1954, с. 536-553.*

1464. ***Дуйчев****, Иван. Болонски псалтир. Български книжовен паметник от XIII в. Фототип. изд. С., 1968.*

1465. ***Дуйчев****, Иван. Боянската църква в научната литература. // Изв. Инст. за ист., 1963, Т. V.*

1466. ***Дуйчев****, Иван. Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 22, 7 май 1955.*

1467. ***Дуйчев****, Иван. Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната история на средновековна България. С., 1972.*

1468. ***Дуйчев****, Иван. Възобновяване на Българската патриаршия в 1235 година. Из миналото на Българската църква. // Църковен вестник, N 20, 9 май 1957.*

1469. ***Дуйчев****, Иван.* ***Марин Дринов*** *като историк на Българската църква. // Църковен вестник, N 11, 15 март 1956.*

1470. ***Дуйчев****, Иван. Държава и църква в Средновековна България. // Родина, 1940, N 2.*

1471. ***Дуйчев****, Иван. За правата на Охридските архиепископи от средата на XVI в. върху някои италийски области. // Изв. Ист. др-во в София, 1937, Т. 14-15, с. 151-171.*

1472. ***Дуйчев****, Иван.* ***Климент Охридски*** *и неговото дело в научната книжнина. // Проучвания върху средновековната българска история и култура. С., 1981, с. 279-301.*

1473. ***Дуйчев****, Иван. Летописта на* ***Константин Манасиев****. С., 1963. 415 с.*

1474. ***Дуйчев****, Иван. Най-старият славянски списък на забранените книги. // Год. Бълг. библиогр. инст., 1955, 3, с. 50-60.*

1475. ***Дуйчев****, Иван. Неръкотворен паметник на* ***екзарх Антим****. // Църковен вестник, N 19, 10 май 1956.*

1476. ***Дуйчев****, Иван. Нов препис от Италианската легенда. Принос към историята на старобългарската книжнина. // Църковен вестник, N 23, 30 май 1957.*

1477. ***Дуйчев****, Иван. Нови житийни данни за похода на* ***император Никифор*** *през 811. // Сп. на БАН, 1937, Т. 54, с. 147-188.*

1478. ***Дуйчев****, Иван.* ***Патриарх Йоаким Търновски****. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1955.*

1479. ***Дуйчев****, Иван. Политическата дейност на* ***Петър Парчевич*** *за освобождение от турско владичество. // Българо-румънски връзки и отношения през вековете. Т. I (XII-XIX в.). С., 1965.*

1480. ***Дуйчев****, Иван. Преписката на* ***папа Инокентий III*** *с българите. С., 1942.*

1481. ***Дуйчев****, Иван. Преписката на* ***папа Инокентий III*** *с българите (Увод, текст и бел.). // Год. Соф. унив. 1949, 38, с. 1-116.*

1482. ***Дуйчев****, Иван. Приноси към историята на* ***Иван Асен II****. С., 1943.*

1483. ***Дуйчев****, Иван. Рилската грамота на* ***цар Иван Шишман*** *от 1378 г. С., 1986.*

1484. ***Дуйчев****, Иван. Рилският манастир. С., 1960.*

1485. ***Дуйчев****, Иван.* ***Рилският светец*** *[:* ***Св. Иван Рилски****] и неговата обител. С., 1947, с. 234.*

1486. ***Дуйчев****, Иван. Ролята на манастирите в българското минало: Предг. //* ***Николов****, Б., М.* ***Маполов****. Огнища на българщината. С., 1979.*

1487. ***Дуйчев****, Иван. Софийската апостолишка архиепископия през XVII в. Изучаване и документи. С., 1938.*

1488. ***Дуйчев****, Иван.* ***Цар Иван Асен II*** *(1218-1241). С., 1944.*

1489. ***Дуйчев****, Иван, М. А.* ***Салмина****, О. В.* ***Творогов****. Среднеболгарский перевод Хроники* ***Константина Манассии*** *в славянских литературах / Под ред. И. С.* ***Дуйчева****, Д. С.* ***Лихачева****. С., 1988.*

1490. ***Думев****, В. Из спомените на две учителки в Македония. // Македонски преглед, 1924-1925, N 1, с. 2.*

1491. Духовен път и служение [: ***Белоградчишки епископ Поликарп****]. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.*

1492-1494. Духовни лица, участвали в градежа на българската култура и общественост. // Църковен вестник, N 4, 26 ян. 1935; N 11, 6 март 1935; N 17(18), 27 апр. 1935.

1495. Духовните традиции на о. Халки. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.

1496. Духовници-благодетели. // Църковен вестник, N 35, 7 септ. 1907.

1497. ***Дучев****, Ст. Каноническият избор на* ***Старозагорския митрополит Панкратий****. // Църковен вестник, N 25-26, 1 окт. 1967.*

1498. ***Иконом Константин А. Дъновски****. // Църковен вестник, N 41, 30 ноември 1918.*

1499. Държава и църква – църква и държава в българската история: Сб. по случай 135-год. от учредяването на Българската екзархия. С., 2006.

1500. Държавна сигурност и вероизповеданията в България. Ч. I. Българската православна църква 1944-1991. Докум. сб. С., 2017, с. 160-161; 258-262; 456-459; 460-464; 465-478; 479-480.

1501. ***Дюлгеров****, Г. 55 години Православно християнско братство в гр. Чирпан. // Църковен вестник, N 35, 22 окт. 1960.*

1502. ***Дюлгеров****, Д.* ***Всеруският патриарх Алексий****. // Църковен вестник, N 43-44, 27 ноември 1954.*

1503. Евангелия канонические и апокифические. Петроград, 1919.

1504. ***Блаженият епископ Евгений Босилков*** *– рожба на хилядолетната история на Белене. Свищов, 1999.*

1505. ***Евгений Български****. // Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997.*

1506. ***Евдокимов****, П. Православието. С., 2006, с. 320-334.*

1507. ***Архимандрит Евлоги(й)****. // Пирин. Македоно-одрински лист, N 6, 18 ноември 1923.*

1508-1509. ***Евтимий, архим****. Българската екзархия в Цариград. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1933, 10; 1934, 11.*

1510. ***Архимандрит Евтимий*** *(светско име:* ***Богомил Пенчев Цанев****): Некролог. // Църковен вестник, N 49, 5-11 дек. 1994.*

1511. ***Архимандрит Евтимий (Сапунджиев)****. Неиздадени материали по миналото на Копривщица. // Юбилеен сборник по миналото на Копривщица: 20 април 1876 г. – 20 април 1926 г. (по случай 50-год. от Копривщенското въстание) / Събрал и наредил* ***проф. архимандрит д-р Евтимий****. С., 1926, с. 190, 555-558, 651.*

1512. ***Патриарх Евтимий*** *и неговото време. В. Търново, 1998.*

1513. ***Евтимов****, Т. За състоянието на някои училища на В. Търновски окръг. // Изв. Държ. архиви, 1979, Т. 19, с. 135.*

1514. ***Евтимов****, Т. За състоянието на училищата в някои селища на Великотърновски окръг (1878-1879 г.). // Изв. Държ. архиви, 1970, Т. 19, с. 183.*

1515. ***Евтимова****, Вера. Ханът на* ***Хаджи Николи****. С., 2007.*

*1516. Един бележит столичен свещенослужител (****поп Тодор Митов****). // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017, с. 8.*

1517. Един героичен живот [: ***Георги Димитров****]. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1949.*

*1518. Един доблестен архиерей [****Негово Високопреосвещенство Св. Струмишки митрополит Гервасий****]. // Църковен вестник, N 42, 15 дек. 1918.*

1519. Един заслужил ветеран на българската наука [: ***Александър Теодоров-Балан****]. // Църковен вестник, N 39-40, 17 ноември 1949.*

1520. Единството на Българската патриаршия: Слово, произнесено от ***Негово Светейшество Кирил, Патриарх Български и митрополит Софийски****, след* ***Божествена литургия*** *в катедралната църква „Рождество Богородично" – гр. Велико Търново на 18 окт. 1953 г. // Църковен вестник, N 35-38, 10 ноември 1953.*

1521. Една книжовна стогодишнина [„Духовни книжки за поучение на всяк християнин". Болград, 1864-1868]. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1964.

1522. Едно възстановяване на истината [: Екзархийски устав 1945]. // Църковен вестник, N 34-37, 30 юни 1945.

1523. Едно голямо дело на един скромен архипастир (Дарение на ***Левкийския епископ Варлаам*** *на монашеското братство „Бял кръст"). // Църковен вестник, N 12, 13 март 1926.*

1524. Едно достойно свещеническо служение [: ***Кръстьо Христов Железаров****] / В.* ***Канзуров****, Мария В.* ***Сабрутева****, Мария Т.* ***Тиганева****, Тодор М.* ***Боботанов****. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1972.*

*1525. Едно католическо тържество в Пловдив. Освещаване на католическата църква „****Дева Мария – Царица на ангелите****". // Истина, N 677, 1937.*

1526. Едно културно църковно тържество в гр. Враца. // Църковен вестник, N 10-11, 12 март 1927.

1527. Едно мило църковно тържество [Румънска църква „Св. Троица" в София]. // Църковен вестник, N 44, 22 дек. 1923.

1528. Едно насилие на националната и религиозна съвест в конституционна Турция [: Младотурска революция 1908]. // Църковен вестник, N 32, 8 авг. 1908.

1529. Едно неоспорвано право [: Младотурска революция 1908]. // Църковен вестник, N 33, 15 авг. 1908.

*1530. Едно унижение на Православието [****Скопски митрополит Фирмилиян****]. // Църковен вестник, N 9, 22 юни 1902.*

1531. ***Эйнхард****. Жизнь* ***Карла Великого****. Москва, 2005.*

1532. ***Елдъров****, Св. България и Ватикана 1944-1999. Дипломатически, църковни и други взаимоотношения. С., 2002.*

1533. ***Елдъров****, Св. Български църковен архив „Абагар" в Рим. //* ***Елдъров****, Св. Униатството в съдбата на България. С., 1994, с. 150-170.*

1534. ***Елдъров****, Св. Възстановяване на екзархийското наследство в Македония. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 131.*

1535. ***Елдъров****, Св. Духовната мобилизация на Българската православна църква (1939-1944). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 250-260.*

1536. ***Елдъров****, Св.* ***Йероним Стаматов*** *– самотният войн на Македония. // Библиотека, 2010, N 2-3, с. 81-86.*

1537. ***Елдъров****, Св. Католиците в България (1878-1989). Историческо изследване. С., 2002, с. 409.*

*1538. **Елдъров**, Св. Православието на война. Българската православна църква и войните на България 1877-1945. С., 2004, с. 26.*

*1539. **Елдъров**, Св. Униатството в съдбата на България. Очерци из историята на Българската католическа църква от източен обред. С., 1994, с. 68-76.*

1540. Електронен сайт на Българската православна църква – представен официално в салона на Софийската света митрополия (19 юни 2009). // Църковен вестник, N 12, 16-30, 2009.

*1541. Е-библиотека „БАЛАНИКА: **Акад. Александър Теодоров-Балан**. Автобиобиблиография [1086 частично ном. от авт. и преброени от него ном. 870 записа към 1.IX.1954, доп. през 2022 г. с 21 ном. назв.: NN 1087-1107] – лекции с тезаурус на езика / Под науч. ред. на М. **Куманов**: Факсим. публ.; Дигитализация / А. **Куманова**, Н. **Василев**, А. **Георгиев**; Тезаурус на езика на ... / М. **Куманов**, А. **Куманова**, Н. **Василев**; Съвр. науч. комент.: към автобиобиблиогр. на ... / А. **Куманова**; към езика на лекциите на ... / Н. **Василев**; Справ. апарат към автобиобиблиогр. на ... (Именен показ.; Показ. на период. изд.; Показ. на рец., отз. и крит. бел.; Показ. на прев.; Геогр. показ.) / Съст. А. **Куманова**, Н. **Казански**, Д. **Ралева**, М. **Максимова**, Д. **Костадинова**; Справ.-инф. ризома на честотност на частите на речта в езика на ... / Ц. **Найденова**, Ц. **Йовчева**, И. **Трендафилова** / Съст. на е-бил. А. **Куманова**, Н. **Василев**, И. **Трендафилова**. // Licht, mehr licht! В памет на **професор Милен Куманов**: Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. С., 2022, с. 225-593: със 196 факсим.; 28 лингв. табл.; 2 граф.; 1 фотопортр. – Съдържа и: Кадастрално дърво на частите на речта в езика на **А. Т.-Б.** [Бел. на ред. – **А. К.**]*

*1542. [По материали на] **свещеноиконом Еленко Йосифов** и енорийски свещеник – **протойерей Емил Паралингов**. // Онлайн ресурс.*

*1543. **Еленков**, Ив. Католическата църква от Източен обред в България от времето на нейното учредяване с присъединението на част от българския народ към Рим през 1860 г. до средата на XX в. С., 2000.*

1544. Еленски сборник. Кн. 2. С., 1938, с. 352.

1545. Еленчани – учители и просветни дейци. // Еленски сборник. Кн. 1. С., 1931, с. 196.

*1546. **Елефтеров**, Ст. „Италианската легенда" – нейната ръкописна и историческа съдба. // Год. Соф. унив. Фак. по славянски филологии,1991, Т. 79, с. 5-64.*

1547. Елинизмът в Ловчанска епархия през времето на турското владичество. // Ловеч и Ловчанско. Географско, историческо и културно описание. Кн. 3. С., 1931, с. 11-12.

*1548. **Емануилова**, Е. Виден деец на църковно-националното движение (По случай 170 г. от рожд. на д-р **Стоян Чомаков**). // Църковен вестник, N 4, 25 ян. 1990.*

*1549. **Емануилова**, Е. Сподвижник на дякона на свободата (150 г. от рожд. и 75 г. от смъртта на **свещ. Манол Коларов**). // Църковен вестник, N 43, 25-31 окт. 1993.*

*1550. **Емануилова**, Е. **Хаджи Ангел Иванов**, един от първите музикални дейци в България преди Освобождението (180 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1989.*

*1551. **Енев**, Ив. Духовни съмишленици на **Левски**. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1967.*

*1552. **Енев**, М. Атон, Манастирът Зограф. С., 1994, с. 283-493.*

*1553. **Еничерев**, Н. Спомени от моето учителство в Прилеп. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 20. С., 1968, с. 9.*

*1554. **Еничерев**, Н. Г. Възпоминания и бележки. С., 1906, с. 51.*

1555. Енциклопедичен речник „Кюстендил". А-Я. С., 1988, с. 119.

1556. Енциклопедичен справочник „Малко Търново – Странджа, община Малко Търново". С., 2009, с . 28.

1557. Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1978, с. 14-14.

1558. Енциклопедия „България". Т. 1. С., 1982, с. 310.

1559. Енциклопедия „България". Т. 2. С., 1981, с. 6.

1560. Енциклопедия „България". Т. 3. С., 1982, с. 237.

1561. Енциклопедия „България". Т. 4. С., 1984, с. 755.

1562. Енциклопедия „България". Т. 5. С., 1986, с. 115.

1563. Енциклопедия „България". Т. 6. С., 1988, с. 604.

1564. Енциклопедия „България". Т. 7. С., 1996, с. 317.

1565. Енциклопедия на българската музикална култура. С., 1967, с. 336.

1566. Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 45.

1567. Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 2. С., 1987, с. 255-256.

1568. Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 3. С., 2006, с. 154.

1569. Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 27.

1570. Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община". Пазарджик, 2011, с. 541-542.

1571. Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 18.

1572. Енциклопедия „Пирински край". Т. 2. Благоевград, 1999, с. 336.

*1573. **Енчев**, В. И. Из Гложенския манастир. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1930, N 4, с. 294-296.*

*1574. **Енчев-Видю**, Ив. Халинският манастир. Археологически вести. // Изв. Бълг. археолог. инст., 4, 1926-1927, с. 288-290.*

*1575. **Енчев**, К. **Бог** в творчеството на **Пенчо Славейков**. // Духовна култура, 1993, N 1, с. 28-32.*

*1576-1577. **Енчев**, К. **Бог** в творчеството на **Пенчо Славейков**. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991; N 41, 22 ноември 1991.*

*1578. **Енчев**, Т. Света гора. Бележки от светите места. // Църковен вестник, N 39, 25 септ. – 1 окт. 1995.*

*1579. **Енчев**, Хр. Клисура (Ист. очерк). С., 1971.*

*1580. Епархиален избор за достоен приемник на **митрополит Натанаил**. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

1581. Епархийски избирателен събор – 17 ноември 2013. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.

*1582. Епархийски избор за Старозагорски митрополит [: **Киприан**]. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017.*

*1583. Епископът като апостолски приемник. Слово, произнесено от **Негово Светейшество патриарх Кирил** на 27 дек. 1953 в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" след ръкоположението в епископски чин на **Негово Преосвещенство Св. Траянополския епископ Симеон**. // Църковен вестник, N 5, 6 февр. 1954.*

*1584. Епископът като воин и строител. Слово, произнесено от **Негово Светейшество патриарх Кирил** на 1 ян. 1954 в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" при ръкополагането в епископски чин на **Негово Преосвещенство Св. стобийския епископ Варлаам**. // Църковен вестник, N 6, 13 февр. 1954.*

*1585. **Ермаков**, Борис. Историческая записка о пастырско-богословском училище в монастыре Св. Кирика в Болгаріи: 1922-1932. С., 1932, с. 32-33.*

1586. Ефимерий. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2006.

*1587. **Ждраков**, З. Стенописите на църквата „Св. Св. Петър и Павел" в Търново от XV в. и критската живопис в светлината на новите проучвания. // Проблеми на изкуството, 1991, N 4, с. 50-59.*

*1588. **Жейнов**, Иво. **Епископ Босилков** убит, защото не искал да влезе в ОФ. // Демокрация, N 33, 6 февр. 1998, с. 6.*

*1589. **Жеков**, А. Възникване на манастирите в България и културно-националното им значение. Кратък ист. преглед. В. Търново, 1926.*

*1590. **Жеков**, Ал. **Недьо Жеков** при уредбата на учебното дело в Лясковец и на Богословското училище в Петропавловския манастир. // Училищен преглед, 1926, N 5, 6, с. 754-804.*

*1591. **Жеков**, Л. Архивен фонд „Българска екзархия". // Църковен вестник, N 3, 15 ян. 1991.*

*1592. **Жеков**, Л. Информационен фонд на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 4, 8 февр. 1991.*

*1593. **Жеков**, Л. **Йеромонах Христофор Жефарович**: 230 г. от кончината му – 18.IX.1753 г. // Църковен вестник, N 27, 11 окт. 1983.*

*1594. **Жеков**, Л. Храмовете в Перник. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1991.*

*1595. **Жеков**, Н. Кратки черти от животоописанието на **Теодосий Търновски**. Богомилската ерес в България. Белград, 1867.*

*1596. **Жекова**, Л. Мястото на **Черноризец Храбър** в развитието на старобългарската литература. // Вековни български езикови традиции. С., 1980, с. 47-49.*

*1597. Желая да бъда християнин: Живот и мисли на **Б[лажения] Евгений Босилков – пасионист мъченик Никополски епископ** (1900-1952). Русе, 1998.*

*1598. **Желев**, Ив. Българските църковни общини зад граница. // Духовна култура, 2001, N 12, с. 13- 17.*

1599. ***Желев****, Ив.* ***Глубоковски*** *„под черта”. // В памет на* ***проф. Николай Никанорович Глубоковски*** *(1863-1937). С., 2008, с. 111-117.*

1600. ***Желев****, Ив. Нов* ***патриарх [Павле Сръбски]*** *на Сръбската православна църква. // Църковен вестник, N 12, 22 март 1991.*

1601. ***Желев****, Ив. Новият* ***Цариградски патриарх [Вартоломей I]****. // Църковен вестник, N 44, 13 дек. 1991.*

1602. ***Желев****, Ив. Образ – икона. Функции на понятието в Новия Завет. // Духовна култура, 2002, N 1, с. 3-8.*

1603. ***Желев****, Ив. Открити ръкописи в Синай. // Духовна култура, 1978, N 10, с. 24-27.*

1604. ***Желев****, Ив. Преводите на Библията на съвременен български език. // Библията в България: Науч. конф. 2007: Сб. докл. С., 2007, с. 86-97.*

1605. ***Желев****, Ив.* ***Проф. Н. Н. Глубоковски*** *и Новозаветното богословие в България. // Духовна култура, 2000, N 4, с. 3-8.*

1606. ***Желев****, Ив. Служба на* ***Св. Лазар Български****. // Духовна култура, 1998, N 4, с. 1-18.*

1607. ***Желев****, Ив. Старият и Новият Завет в пълнотата на* ***Божественото откровение****. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2001.*

1608. ***Желев****, Ив.* ***Старозагорският митрополит Панкратий*** *в междуправославните отношения. // Достойно изпълнен църковен и граждански дълг. Сб. в памет на покойния* ***Старозагорски митрополит Панкратий****. Стара Загора, 2003, с. 148-153.*

1609. ***Желев****, Ив. Халкинската богословска школа и българите в нея. // Юбилеен сборник* ***Митрополит Григорий Доростолски и Червенски****. 100 г. от блажената му кончина. В. Търново, 2001, с. 37-44.*

1610. ***Желев****, Ив. Християнското поклонничество – теория и практика. // Духовна култура, 2001, N 3, с. 1-11.*

1611. ***Железаров****, Кр.* ***Иконом Димитър В. Мавров****. // Църковен вестник, N 18, 4 май 1963.*

1612. ***Желязков****, Е. Един забравен поборник –* ***отец Георги Антипов****. // Църковен вестник, N 14, 13 май 1980.*

1613. ***Желязкова****, А. Разпространение на исляма в западнобалканските земи под османска власт XV-XVIII в. С., 1999.*

1614. ***Желязкова****, А., Б.* ***Алексиев****, Ж.* ***Назърска****. Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите. Т. 1, Мюсюлманските общности на Балканите и в България. С., 1997.*

1615. ***Желязкова****, В. Книгата „Пролог” в православната славянска книжнина. // Източното православие в европейската култура. Материали от Междунар. науч. среща, посв. на 1100-год. от началото на Златния век на бълг. култура. Варна, 2-3 юли 1999, с. 198-204.*

1616. ***Жерев****, Ст.* ***Беньо Цонев****. С., 1989.*

1617. ***Жечев****, В. Българите в Галац през Възраждането. С., 2007, с. 116-129.*

1618. ***Жечев****, Н. Букурещ – културно средище на българите през Възраждането. С., 1991.*

1619. ***Жечев****, Николай. Велчовата завера 1835. С., 1985, с. 58.*

1620. ***Жечев****, Т. Българският Великден или страстите български. С., 1976.*

1621. ***Жечев****, Т.* ***Тодор Икономов****. Очерк за историята на бълг. обществена мисъл. С., 1975.*

1622. ***Жечева****, М. Храм „Св. Иван Рилски”. // Храм „Успение Пресвети Богородици”: Сб. докл. от Нац. науч. конф., посв. на 150-год. от построяването на храма – Търговище, 17 авг. 2001. С., 2002, с. 159-164.*

1623. ***Живанов****, З.* ***Негово Високопреосвещенство Св. Видинският митрополит Неофит*** *на 100 години. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1968.*

1624. ***Живкова****, Л. Четвероевангелието на* ***цар Иван Александър****. С., 1980.*

1625. ***Живов****, В. М. Богословие иконы в первый период иконоборческих споров. // Разыскания в области истории и предыстории русской культуры. Москва, 2002, с. 40-69.*

1626. Животът и дейността на ***проигумена архимандрита х. Макария Илиев****. // Град Троян през XIX в. (Ист. материали). С., 1933, с. 36.*

1627. Животът, страданията и чудесата на ***Светия великомъченик, победоносец и чудотворец Георги****, с добавка как се е създала Светата славянобългарска обител в Атон. В. Търново, 2006.*

1628. Житие ***Георгия Новаго****. Подготовка текста, перевод и комментарии А. Ф.* ***Доброленковой****. // Памятники литературы древней Руси. Вторая половина XVI века. Москва, 1986.*

*1629. Житие и акатист на **Св. Александър Невски**. С., 2017.*

*1630. Житие на **епископ Теофан Затворник**. // Духовна култура, 1990, N 1, с. 20-31.*

*1631. Житие на **новоселските мъченици**. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2011.*

*1632. Житие на **светите баташки мъченици**. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2011.*

*1633. Житието на **Пимен Зографски** / (ред. Петър **Динеков**). // Изв. Инст. за бълг. лит., 1954, 2, с. 233-248.*

1634. Жития на българските светии / Славянобългарски манастир „Св. вмчк Георги Зограф". Света гора, Атон, 2002, с. 468-477.

*1635. Жития на светиите / Под ред. на **Партений, епископ Левкийски** и **архимандрит д-р Атанасий (Бончев)**. С., 1991.*

*1636-1637. **Жостов**, Д. **Поп Стамат** (Живота в Македония). // Войнишка сбирка, 1905, Кн. VII, с. 722; Кн. VIII, авг. 1905.*

1638. За Великотърновския православен Богословски факултет с надежда. // Църковен вестник, N 44, 1-7 ноември 1993.

*1639. За да се обединим, трябва да се обичаме: разговор с **епископ Христо Пройков, Апостолически екзарх и председател на Епископската конференция на Католическата църква в България**. // Християнство и култура, 2016, N 1, с. 9-16.*

1640. За нашите военни свещеници. // Църковен вестник, N 33, 17 авг. 1918; N 34, 24 авг. 1918.

1641. За основаването на Гложенския манастир. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 16, 1981, с. 379-384.

1642. За Софийската и Пловдивската семинарии. // Църковен вестник, N 36-37, 25 окт. 1947.

1643. За църковните свещи. // Църковен вестник, N 36-37, 1 окт. 1931.

*1644. Заблужденията и престъпленията на **Софроний Ников**. // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1926.*

*1645. **Заболоцкий**, Н. Руската православна църква и новите социални условия. // Църковен вестник, N 28, 1 ноември 1967.*

*1646. Заветите на близкото църковно минало: Слово на **Негово Светейшество Патриарх Кирил** в църквата „Св. Димитър", гр. Сливен на 23 май 1954 г. при първото Патриаршеско посещение в Богохранимата Сливенска епархия. // Църковен вестник, N 22-23, 12 юни 1954.*

1647. Завземането на гръцката църква „Св. Николай" [, Варна]. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1906.

*1648. **Завоев**, П. Град Щип. С., 1943, с. 68.*

*1649. **Завоев**, П. **Митрополит Мелетий Софийски** – голям радетел за народната просвета. // Църковен вестник, N 27, 11 юли 1959.*

*1650. **Завоев**, П. Осоговският пустинен служител **[Св. Йоаким Осоговски]** и неговия манастир. // Църковен вестник, N 35, 15 септ. 1955.*

*1651. **Завоев**, Петър. Град Щип. Минало и просвета до революционните борби. // Македонски преглед, 1927, N 3, с. 49.*

*1652. **Загорски**, Ив. Манастирите във Великотърновска епархия. С., 1947, с. 94-95.*

1653. Заедно по свещените места на планината Осогово. Пътеводител. С., 2008.

*1654. **Заимов**, Й. Асеманиево евангелие като паметник на старобългарската култура. // Вековни български езикови традиции. С., 1980, с. 68-71.*

*1655. **Заимов**, Й., М. **Капалдо**. Супрасълски или Ретков сборник. Т. 1-2. С., 1982.*

*1656. **Заимова**, Р. **Тервел** – **Тривелиус** – **Теоктист**. // Palaeobulgarica, 2003, N 4, с. 92-98.*

*1657. Заключение по предложението на **архиепископ Менини**. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1906.*

1658. [Закон за изменение на екзархийския устав 1920]. // Държавен вестник, N 177, 20 ноември 1920.

*1659. Заминаване и пристигане на **Н. Блаженство екзарха [Йосиф I]**. // Църковен вестник, N 62, 30 ноември 1913.*

*1660. **Замфиров**, Лазар. Из спомените на **свещ. Лазар Замфиров**. // Илюстрация Илинден, ян. 1941, с. 9.*

*1661. **Заркова**, З. Новият **Доростолски и Червенски митрополит [Неофит]**. // Църковен вестник, N 15, 11-17 апр. 1994.*

*1662. Заслужено честване [на **Петър К. Динев**, музиковед и композитор]. // Църковен вестник, N 3, 23 ян. 1960.*

*1663. **Захариев**, В. Една забравена старина църквата [„Св. Никола" в с. Марица]. // Мир, N 7622, 19.XI.1925.*

*1664. **Захариев**, В. Орнаменталната украса на Радомировия псалтир от библиотеката на Зографския манастир. // Родина, 1939, N 2, с. 154.*

*1665. **Захариев**, В. Първото наше графическо заведение щампарницата на **хаджи Исай** и **хаджи Калистрат** в Рилския манастари. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1983, с. 147-180.*

*1666. **Захариев**, В. **Станислав Доспевски**. С., 1971.*

*1667. **Захариев**, В. Стенописите на **Захарий Христович Зограф** в Троянския манастир. // Град Троян. Юбилеен сб. по случай 100 г. от обявяването му за град. С., 1968.*

*1668. **Захариев**, Васил. **Захарий Христович Зограф**, художник-възрожденец 1810-1853. С., 1957.*

*1669. **Захариев**, Й. Чипровци. Поселищно-географски проучвания с исторически бележки. С., 1938.*

*1670. **Захариев**, Йордан. Кюстендилската котловина. С., 1963, с. 250.*

*1671. **Захариев**, Йордан. Село Слокощица. Антропо-географско изучаване. С., 1929.*

*1672. **Захариев**, К. **Охридски митрополит Борис**. // Народен страж, N 17-18, 1 ноември 1938.*

*1673. **Захариев**, Ст. Баткунския манастир. // Македония, 1868, N 39.*

*1674. **Захариев**, Ст. **Святий Димитър Солунски** и македонските словене с българите. Цариград, 1868.*

*1675. **Захариев**, Стефан. Географско-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката кааза. Виена, 1870; Фототипно изд. С., 1973.*

*1676. **Захариева**, Александра. Да останем заедно: успешен брак през християнската призма. С., 2022.*

*1677. **Зыков**, Э. Г. О литературном наследии **Константина Преславского**. // Старобълг. лит., 3, 1978, с. 34-47.*

*1678. **Златанов**, Ив. Една стогодишнина [църква „Св. Димитър" – гр. Шивачево, Сливенска обл.]. // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959.*

*1679. Златарица – страници от многовековната ѝ история / Състав. Марин **Ковачев**, Васил **Мутафов**. С., 1999.*

*1680. **Златарска-Тодорова**, Кр. Баща ми **Васил Златарски**. С., 1975, с. 256-261.*

*1681. **Златарски**, В. Н. **Архимандрит Онуфрий Попович Хилендарец**. // Изв. Ист. др-во, Кн. III. С., 1911 (отделен отпеч.).*

*1682. **Златарски**, В. Н. **Архимандрит Онуфрий Попович Хилендарец**. // Казанлък в миналото и днес: Кн. 1. С., 1912, с. 43-74.*

*1683. **Златарски**, В. Н. Българските патриарси – архиепископи през Първото българско царство. // Изв. Ист. др-во в София, 1924, с. 71-76.*

*1684. **Златарски**, В. Н. Вопрос о происхождении **болгарского царя Ивана Александра**. // Сборник статьи по славяноведению. Т. 2. Санкт-Петербург, 1906, с. 1-30.*

*1685. **Златарски**, В. Н. Въстанието на **Петра Деляна** в 1040-1041. // Бълг. ист. библиотека, 1931, N 1, с. 94-114.*

*1686. **Златарски**, В. Н. **Георги Скилица** и написаното от него житие за **Св. Иван Рилски**. // Изв. Ист. др-во в София, 1938, Т. 13, с. 49-80.*

*1687. **Златарски**, В. Н. Де и кога е бил заточен **Патриарх Евтимий**. // Летопис на Българското книжовно дружество, Кн. 6 (за 1905), 1906, с. 101-170.*

*1688. **Златарски**, В. Н. Де се е намирал гр. Девол. // Изв. Ист. д-во в София, 1922, с. 35-56.*

*1689. **Златарски**, В. Н. **Марин С. Дринов** (1838-1906). // Летопис на Българското книжовно дружество, Кн. 7 (за 1906), 1907, с. 65-83.*

*1690. **Златарски**, В. Н. Житие и жизнь преподобного отца нашего **Теодосия Терновскаго**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 20. С., 1904, с. 1-41.*

*1691. **Златарски**, В. Н. **Иван Асен II**. // Българска историческа библиотека, 1930, N 2, с. 1-55.*

*1692. **Златарски**, В. Н. Известия за българите в хрониката на **Симеона Метафраста и Логотета**. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 24. С., 1909, с. 1-60.*

1693. ***Златарски****, В. Н. Имали ли са българите свое летоброене. С., 1911.*

1694. ***Златарски****, В. Н. История во кратце о болгарском народе словенском. С., 1990.*

1695. ***Златарски****, В. Н. История на България през Средните векове. С., 2007.*

1696. ***Златарски****, В. Н. История на българската държава през Средните векове. Т. 1. Ч. 2. С., 1971.*

1697. ***Златарски****, В. Н. Кой е бил* ***Тудор Черноризец Доксов****. // Бълг. преглед, 1897, N 3, с. 42-61.*

1698. ***Златарски****, В. Н. Към въпроса за тъй наречените преправки на Паисиевата история. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1899, 59, с. 723-757.*

1699. ***Златарски****, В. Н. Към историята на манастира „Св. Наум" в Македония. // Македонски преглед, 1924-1925, N 2, с. 1-11.*

1700. ***Златарски****, В. Н. Към историята на открития в Патлейна стар български манастир. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1924, Т. 1, с. 146-162.*

1701. ***Златарски****, В. Н. Писмата на* ***византийския император Романа Лакапена*** *до* ***българския цар Симеон****. С., 1896.*

1702-1704. ***Златарски****, В. Н. Писмата на* ***Цариградския патриарх Николай Мистик*** *до* ***българския цар Симеон****. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1894, Т. 10, с. 372-428; Т. 11, с. 3-54; Т. 12, с. 121-211.*

1705. ***Златарски****, В. Н. Сколько бесед написал* ***Козьма Пресвитера****. //* ***Златарски****, В. Н. Избрани произведения. Т. 2. С., 1984, с. 107-119.*

1706. ***Златарски****, В. Н. Устройство Болгарии и положение болгарского народа после покорения их* ***Василием II Болгароубийцого****. //* ***Златарски****, В. Н. Избрани произведения. Т. 2. С., 1984, с. 126-140.*

1707. ***Златарски****, Ив. Манастирите във Великотърновската епархия (Ист.-стопански бел.). С., 1947.*

1708. ***Златев****, А. Организация и дейност на военното духовенство по време на войните за национално обединение. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 234-242.*

1709. ***Златев****, К. Анатема. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991.*

1710. ***Златев****, К. Апостол. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1991.*

1711. ***Златев****, К. Велик християнски празник на* ***Божията майка****.* ***Успение на Пресвета Богородица****. // Църковен вестник, N 31, 2 авг. 1991.*

1712. ***Златев****, К.* ***Възнесение.*** *// Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991.*

1713. ***Златев****, К. Петдесетница. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991.*

1714. ***Златев****, К. Помазване. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1991.*

1715. ***Златев****, К. Послание. // Църковен вестник, N 9, 28 февр. 1992.*

1716. ***Златев****, К.* ***Св. Атанасий Александрийски*** *– стълб на Православието. // Църковен вестник, N 3, 17 ян. 1992.*

1717. ***Златев****, Т. Българските градове по р. Дунав през епохата на Възраждането. С., 1962, с. 82-86.*

1718. ***Златев****, Т. Българският град през епохата на Възраждането. С., 1955.*

1719. Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 1, Оратория: Уч. пособие по морфология на акад. текстописане: „Бяла светлина" (Lux alba): Оратория за България: ***Божествен флорилегиум*** *– идил. триптих: [1-3] / А.* ***Куманова****, Н.* ***Василев****; Предг. А.* ***Куманова****, Н.* ***Василев****; Интродукция А.* ***Куманова****; Дейксис Н.* ***Василев****; Под ред. на И.* ***Теофилов****, о. С.* ***Пашов****. С., 2013; За е-изд. 2018 вж раздел VIII.* ***I. 2.,*** *N 6 и <http://www.sno.unibit.bg>; Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 2, Антология: Уч. пособие по лексикография на акад. текстописане / Съст., послесл. Н.* ***Василев****, А.* ***Куманова****; Науч. консултанти И.* ***Паси****, С.* ***Денчев****, М.* ***Куманов****; Рец. П.* ***Велчев****, И.* ***Теофилов****. С., 2014; Ново е-изд. 2015 <http://www.sno.unibit.bg>; За е-изд. 2018 вж* **разд. VIII**. I. 2., *N 7 и <http://www.sno.unibit.bg>.*

1720. ***Златоустов****, М. Още за Раковишкия манастир. // Църковен вестник, N 34, 15 окт. 1960.*

1721. ***Златоустов****, М. Раковишкият манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 26, 2 юли 1960.*

*1722. Значението и целта на **Фирмилияновото [сръбския архимандрит Фирмилиян]** ръкополагание. // Църковен вестник, N 4, 17 май 1902.*

1723. Значението на паленето на свещи в църква. // Църковен вестник, N 8-10, 24 февр. 1951.

*1724-1725. Значението на Рилския монастир като духовно и национално средище на България. // Църковен вестник, N 3, 19 ян. 1918; N 4, 26 ян. 1918 (откъси от: **Иванов**, Йордан. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917).*

*1726. **Зноско-Боровский**, М. Православие, Римо-католичество, Протестантизм и сектантство. Загорск, 1991.*

*1727. **Зографски**, Д. Света гора: Зограф в миналото и днес. С., 1943.*

*1728. **Зорге**, Уве. Немската общност в Царев брод (Шуменско). // онлайн ресурс. – 3.10.2021. – 5 с.*

*1729. Зорница: Юбил. сб. по случай 135-год. на вестника / [Съст. Христо **Куличев**]. С., 2012.*

*1730. **Ибришимов**, Г. Встъпване на **Сливенския митрополит Евлогий** в епархията. // Църковен вестник, N 31, 28 юли 1939.*

*1731. **Ибришимов**, Г. **Георги Ст. Кандиларов** (По повод четиридесетините му). // Църковен вестник, N 30, 23 юли 1943.*

*1732. **Ибришимов**, Г. Новият **Сливенски митрополит** [: **Евлогий**]. // Църковен вестник, N 28, 7 юли 1939.*

*1733. **Ибришимов**, Г. Църквата пак е в скръб [: **Иларион Сливенски**]. // Църковен вестник, N 12, 17 март 1939.*

*1734. **Ибришимова**, П. Към историята на училищата във В. Търновски окръг. // Изв. Окр. музей – В. Търново, 1966, Т. 3, с. 99.*

*1735. **Протойерей Иван Антонов**. // Списание „Илюстрация Илинден", 3, Кн. 1 (21), дек. 1929, с. 16.*

*1736. [**Поп Иван Георгиев**]. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1935.*

*1737. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. **Божествена литургия** на **Златоуста**. С., 1943.*

*1738. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. **Високопреосвещений Соф[ийски] митрополит Партений**. // Църковен вестник, N 26, 29 юни 1918.*

*1739. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Въпросът за облеклото на духовните лица. // Църковен вестник, N 32-33, 16 юни 1945.*

*1740. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Заветът на **Св. Иван Рилски** в светлината на старобългарското и византийското литературно предание от IX-XVI в. // Год. Соф. Духовна акад., 1955, Т. 4, с. 429-508.*

*1741. Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**. Значението на засилване (на) религиозната мисъл у нас (По случай деня на **Св. Климента [Охридского]** – патронния празник на Университета). // Църковен вестник, N 42, 11 дек. 1926.*

*1742. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Иконите и стенната живопис на храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

*1743. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. **Стефан Костов**. // Църковен вестник, N 31, 4 авг. 1917.*

*1744. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Към историята на Черепишкия манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1945, Т. 22, с. 1-34.*

*1745. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. **Стоян Михайловски** (По случай 70-год. от рожд. му). // Църковен вестник, N 43, 18 дек. 1926.*

*1746. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. **Негово Величество Фердинанд Първи, цар на българите**. // Църковен вестник, N 34, 25 авг. 1917.*

*1747. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Нови данни за историята и археологията на Бачковския манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1931, 8, с. 341-388.*

*1748. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Новооткритата Ватопедска грамота на **цар Иван Асен II**. // Бълг. преглед, 1933, N 1, с. 69-90.*

*1749. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Пловдивските архиереи от турското робство. // **Богданова**, Таня Ив. Пловдивската епархия на Българската православна църква (1919-1938 г.). Пловдив, 1994.*

*1750. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Пловдивските архиереи от турското робство. // Сб. в чест на **Пловдивския митрополит Максим** по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931.*

*1751. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Постът. // Църковен вестник, N 9, 3 март 1917; Постът. // Църковен вестник, N 11, 20 март 1965.*

*1752. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Правилата на Студитския манастир. Увод, текст и изяснения. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1949, Т. 17, с. 1-72.*

*1753. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Религиозни терзания у **П. К. Яворов**. // Църковен вестник, N 40, 29 ноември 1924.*

*1754. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Стари записки и надписи. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, Т. 12, с. 34.*

*1755. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Старобългарска литургия на Златоуста. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1932, 4, с. 1-77.*

*1756. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Старобългарски чинопоследования за встъпване в монашество. Текст, превод и коментар. // Год. Духовната акад., 1957-1958, Т. 7(33), с. 407-447.*

*1757. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Тържествено заседание на Св. Синод на Българската православна църква по случай вдигането на схизмата, възстановяването на пълно общение между Вселенската патриаршия и нашата Църква и припознаването автономността на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25-26, 19 май 1945.*

*1758. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Църковни старини из Врачанска епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 9-14.*

*1759. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Църковния историко-археологически музей при Св. Синод. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1922; N 44, 27 дек. 1924.*

*1760. [Акад. проф. д-р **прот. Иван Гошев**]. Църковния историко-археологически музей при Св. Синод в София. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1946, Т. 23, с. 1-36*

*1761. **Иванов**, А. Борбите на българите за черковно-училищни правдини в гр. Неврокоп. // Училищен преглед, 1926, 27, N 7-8.*

*1762. **Иванов**, А. Един скръбен ден в Бяла Слатина. [За църковния деец **Александър Дянков**]. // Църковен вестник, N 38, 30 окт. 1965.*

*1763. **Иванов**, А. Света гора Сливенска – постановка и проблеми. // Духовна култура, 1996, N 1, с. 18-22.*

*1764. **Иванов**, Г. Етрополският манастир. // Духовна култура, 1964, N 6-7.*

*1765. **Иванов**, Г. Етрополският манастир като църковно-книжовен център през XVI и XVII векове. // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1958.*

*1766. **Иванов**, Г. Нови данни за историята на Гложенския манастир „Св. вмчк Георги". // Църковен вестник, N 31, 9 авг. 1958.*

*1767. **Иванов**, Д. **Онуфрий Попович Хилендарски**. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1958.*

*1768. **Иванов**, Ив. Последованието на светата литургия. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

*1769. **Иванов**, Ил. Учебното дело във Воден и Воденско. // Илюстрация Илинден, 1938, N 2, с. 13-14.*

*1770. **Иванов**, Ил. Църковно-училищното дело в Кайлярската околия – Емборски район. // Илюстрация Илинден, 1938, N 6, с. 13-15.*

*1771. **Иванов**, Й. Архиепископията и градът Първа Юстинияна. // Църковен вестник, 1903, N 10-12, с. 110-139.*

*1772. **Иванов**, Й. Българското книжовно влияние в Русия при **митрополит Киприан**. // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 53-110.*

*1773. **Иванов**, Й. Жития на **Св. Иван Рилски**. С., 1936.*

*1774. **Иванов**, Й. Кой е основал манастира „Св. Наум" при Охрид. // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 278-280.*

*1775. **Иванов**, Й. Кюстендилският Хисарлък и неговите старини. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1919-1920, N 7, с. 112.*

*1776. **Иванов**, Й. Манастирът „Св. Наум" на Охридското езеро. // Отечество, 1914-1915, с. 78-89.*

*1777. **Иванов**, Й. **Св. Иван Рилски** и неговият манастир. С., 1917, с. 92.*

*1778. **Иванов**, Й. Софийската черква „Св. Неделя" – „Св. Крал". // **Иванов**, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 299-303.*

1779. ***Иванов****, Й. Старобългарски разкази. С., 1935, с. 49-52.*

1780. ***Иванов****, Йордан. Асеновата крепост над Станимака и Бачковския манастир. Историко-археолог. бележки. // Изв. Бълг. археолог. др-во, 1911, N 2, с. 191-230.*

1781. ***Иванов****, Йордан. Богомилски книги и легенди. С., 1970, с. 33-34.*

1782. ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908.*

1783. ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. 2. изд. С., 1931, с. 84.*

1784. ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. 3. изд., фототип. С., 1970.*

1785. ***Иванов****, Йордан. Поменици на български царе и царици [: Зографски поменик]. // Изв. Ист. др-во в София, 1915, Т. 4, препеч. в:* ***Иванов****, Йордан. Избрани произведения. Т. I. С., 1982, с. 146, 148, 149.*

1786. ***Иванов****, Йордан. Северна Македония. Ист. издирвания. С., 1906, с. 264.*

1787. ***Иванов****, К. Стогодишнината на катедралната църква „Св. Преображение". // Църковен вестник, N 58, 14 окт. 1938.*

1788. ***Иванов****, Кл. Почина един заслужил свещенослужител [****Димитър Сотиров****]. // Църковен вестник, N 19, 16 май 1859.*

1789. ***Иванов****, М. Вечна признателност към освободителите. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1968.*

1790. ***Иванов****, М. Заслужил български просветител и общественик [:* ***Георги Ст. Кандиларов****]. // Църковен вестник, N 5,11 февр. 1989.*

1791. ***Иванов****, М. Палеографически, граматически и критически особености на Пирдопския апостол. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Кн. 6. С., 1891, с. 83-112.*

1792. ***Иванов****, М. Протестантска конференция. // Църковен вестник, N 36, 5-11 септ. 1994.*

1793. ***Иванов****, М. п. Българското духовенство в Априлското въстание. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966.*

1794. ***Иванов****, М. С.* ***Агнец Божий****. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 256-257.*

1795. ***Иванов****, М. С. Ад. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 274-277.*

1796-1797. ***Иванов****, Михаил. Документални страници за „Възродителния процес" (1984-1989) <omda.bg>. // Обектив, 2008, N 161 (ноември – дек.); 2009, N 162 (февр.).*

1798. ***Иванов****, Николай. По следите на Велчова завера. В. Търново, 2015.*

1799. ***Иванов****, П., В.* ***Пелова****, К.* ***Тодорова****. Бистрешки манастир „Св. Иван Рилски Пусти – Касинец" / Рег. краеведско др-во – Враца. Враца, 2011.*

1800. ***Иванов****, С. Ктитори за построяването на Семинарията в София. // Църковен вестник, N 16, 16-31 юли 2003.*

1801. ***Иванов****, С. И. Болгары и русские в изображении* ***Льва Диакона****. // Формирование раннефеодальных славянских народностей. Москва, 1981.*

1802. ***Иванов****, С. И.* ***Йоан Цимиский*** *и* ***Борис II*** *в 971 г. // Общество и государство на Балканах в средние века. Калинин, 1982.*

1803. ***Иванов****, Т. 35-годишен юбилей на* ***Георги п. Аянов****. // Изв. Археолог. инст., 17, 1959, с. 195-196.*

1804. ***Иванов****, Хр. Банков.* ***Свещеник Николай Крапчански****. // Църковен вестник, N 14-15, 15 апр. 1916.*

1805. ***Иванова****, Бл. Поглед към личността на* ***йеромонах Неофит Рилски*** *през живописния му портрет, неговия Дневник и личната му кореспонденция. // Духовна култура, 1991, N 3, с. 20-29.*

1806. ***Иванова****, В. Ореховскиятъ монастир и неговите грамоти. // Изв. Ист. др-во в София, 1932, Т. 11-12, с. 94-106.*

1807. ***Иванова****, Вяра. Стари църкви и манастири в българските земи, IV-VII в. // Год. Нац. музей, 1922-1925, с. 429-582.*

1808. ***Иванова****, Д. За молитвата. // Църковен вестник, N 36-39, 13 ноември 1950.*

1809. ***Иванова****, Е. „Видрица"-та на* ***поп Минчо Кънчев*** *като извор за етнографията на Старозагорския край. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1982, Т. 34, с. 137-153.*

1810. ***Иванова****, Зл. Вредният култ към „****преподобна" Стойна*** *в Югоизточна България. // Църковен вестник, N 7, 1-15 март 2001.*

1811. ***Иванова****, Зл. Манастирът „Св. великомъченик Мина". // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996.*

1812. ***Иванова****, К. Един вероятен източник на „За буквите” от* ***Черноризец Храбър****. // Литературознание и фолклористика: Сб. в чест на* ***акад. Петър Динеков****. С., 1983, с. 82-88.*

1813. ***Иванова****, К. Охридската книжовна школа. // Лекционна пропаганда, 1981, N 6, с. 37-42.*

1814. ***Иванова****, К.* ***Патриарх Евтимий****. С., 1966.*

1815. ***Иванова****, К. Сказание за Тетевен. С., 1970, с. 40.*

1816. ***Иванова****, Кл.* ***Климент Охридски****. Библиография. 1878-1944. С., 1966.*

1817. ***Иванова****, Кл.* ***Патриарх Евтимий*** *и агиографската традиция в средновековната литература. // Лит. мисъл, 1977, N 10, с. 90-99.*

1818. ***Иванова****, М.* ***Протойерей Евстатий Янков****. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 1998.*

1819. ***Иванова****, М. Първите предстоятели на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски”. Председатели на църковното настоятелство при храма. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004.*

1820. ***Иванова****, М.* ***Сливенски митрополит Серафим*** *(1889-1896). // Духовна култура, 1990, N 4, с. 23-32.*

1821. ***Иванова****, Мария. Единение в брака. // Църковен вестник, N 22, 15-30 ноември 2003, с. 1, 4.*

1822. ***Иванова-Мавродинова****, В., А.* ***Джурова****. Асеманиевото евангелие. Старобълг. глаголически паметник. С., 1981.*

1823. ***Иванова-Мавродинова****, Вера. Неиздадени църкви в Югозападна България. // Год. Нар. археолог. музей, 1926-1931, с. 261-264.*

1824. ***Иванова-Мирчева****, Д. „Германов сборник” – български писмен паметник от X в. и препис от 1359 г. // Български език, 1965, N 4-5, с. 308-325.*

1825. ***Иванова-Мирчева****, Д. Германовият сборник от 1359 г. като старобългарски паметник. // Български език, 1980, N 3, с. 193-200.*

1826. ***Игнатевски****, Ст.* ***Св. Висарион Смоленски*** *– легендарна или историческа личност. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2001.*

1827. ***Игнатиев****, Н. П., граф. Дипломатически записки (1864-1874). Донесения (1865-1876). Т. 1. Записки (1864-1871). С., 2008 (Архивите говорят, 48); Т. 2. Дипломатически записки (1864-1874). Донесения (1865-1876). С., 2009.*

1828. ***Врачанский митрополит Игнатий****: 43 г. от възстановяване на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996.*

1829. ***Игнатий Плевенски****. // Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 117-118.*

1830. ***Игнатов****, Б. Манастирът „Св. Илия” при Тетевен. // Археология, 1965, N 2, с. 26 и сл.*

1831. ***Игнатов****, Б. Сто години от първото проучване на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици” в Търново. // Археология, 1962, N 2, с. 56-63.*

1832. ***Игнатов****, Любомир. Църковната музика по българските земи. // <https://bg-patriarshia.bg/church-music-in-bulgarian>. – 5.11.2021. – 7 с.*

1833. ***Игнатова****, В. Богословският факултет на Софийския университет тържествено отбеляза паметта на* ***архимандрит Евтимий Сапунджиев****. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2018.*

1834. ***Игнатова****, В. Личността на* ***архим. Евтимий Сапунджиев*** *– симбиоза на остър ум и аскетичен живот. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2018.*

1835. ***Игнатова****, В. Последно сбогом с новопрепреставления* ***Видински митрополит Дометиан****. // Църковен вестник, N 18, 16-30 септ. 2017.*

1836. ***Игнатова****, В. Руенски манастир „Св. Йоан Рилски”. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2004.*

1837. ***Игнатова****, В. 110 г. Софийска духовна семинария „Св. Иван Рилски”. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2013.*

1838. ***Игнатова****, В. Тържествен юбилей (150 г. на храм „Св. Троица” – с. Труд). // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2019.*

1839. ***Игнатова****, В. Църква и медии. Телевизия на благата вест. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.*

1840. ***Игнатьев****, А. Хроника жизни Православных Церквей. Болгарская Церковь [назначение* ***митрополита Знепольского Иосифа митрополитом Ню-Йоркским****, управляющим Болгарской епархией в США.*

1841. Иерусалимская православная церковь / А. А. ***Ткаченко****, И. Н.* ***Попов****, К. А.* ***Панченко****, Н. Н.* ***Лисовой****. // Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 446-500.*

*1842. Из дейността на **Н. Високопреосвещенство митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]** в Скопие. // Църковен вестник, N 5, 31 ян. 1931.*

*1843. Из историята на българската наука, просвета и култура през XIX и XX в. [: **Сава Поптеофилов**]// Изв. Инст. за ист., XXIX, 1986, с. 291.*

1844. Из историята на митрополитския храм [Столичната катедрала „Св. Неделя"]. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2004.

1845. Из миналото на българите мохамедани в Родопите / колектив, изд. на БАН. С., 1958.

*1846. Из новата история на българите в Турция. Първата българска печатница в Солун. Животът на **архимандрит Теодосий**. Животът на **Кирил Пейчинович**. С., 1895.*

*1847. Из печата [: **Стефан, екзарх Български**]. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945.*

1848. Из подвизите на сърбите в Битоля. // Църковен вестник, N 49, 31 авг. 1913.

1849. Избори на Западно- и Средноевропейски митрополит на БПЦ – Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 21, ноември 2013.

*1850. Изборът за **Търновски митрополит** [: **Софроний**]. // Църковен вестник, N 24-25, 10 окт. 1925.*

*1851. Изборът на **екзарх Български** [: **Стефан**]. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945.*

*1852. Избран е нов **сръбски патриарх** [: **Ириней Сръбски**]. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2010.*

1853. Извори за българската история. Т. XXV. С., 1981, с. 82.

*1854. Извори за историята на Добруджа / Съст. Ж. **Попов**, К. **Пенчиков**, П. **Тодоров**. С., 1992, с. 124.*

*1855. Извори за миналото на Чепинско / Съст. и ред. С. **Кендерова**. Пазарджик, 2006.*

1856. Изглед от църквата „Св. Георги" – гр. Долна Оряховица. [Долна Оряховица,] 1870.

1857. Изгревът на Бялото братство пее и свири, учи и живее: Сб. Т. 30. С., 2015.

1858. Изложение на Св. Синод за състоянието на БПЦ за периода от Четвъртия църковно-народен събор до днес. // <http://synpress-classic.dveri.bg/01-2002/sabor_doc.htm#2>. – 6.07.1997. – 2 с.

1859. Изложение на Св. Синод на Българската православна църква по основните начала на новата конституция относително Църквата. // Църковен вестник, N 40-41, 14 дек. 1946.

1860. Изложение по приетото ново устройство и уредба на Църквата [: Екзархийски устав 1921]. // Църковен вестник, N 48, 15 дек. 1934.

1861. Изповед и опрощение. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 31-33.

1862. Изповед опрощение. // Църковен вестник, N 30-31, 16 септ. 1954.

*1863. **Израел**, С. Лекари – революционери. С., 1973, с. 30.*

*1864. Изтъкнат първоиерарх на Римокатолическата църква **[Папа Павел VI]**. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978.*

1865. Изявени пловдивчани. Личностна енциклопедия. Пловдив, 2016, с. 35, 77-125.

1866. Изявление на Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 14, 8 апр. 1993.

1867. Изявление на Св. Синод във връзка с предстоящото народно допитване за република. // Църковен вестник, N 27-28, 4 септ. 1946.

1868-1869. Изявление на Шестия църковно-народен събор на БПЦ. // Църковен вестник, N 11, май 2008; N 19, окт. 2008.

1870. Изяснение във връзка с решението на Св. Синод на Българската православна църква да престане да съществува Съюзът на свещеническите братства в България. // Църковен вестник, N 34, 30 юли 1955.

*1871. **Икономов**, Т. Протестантската пропаганда у нас и нейните ползи за България. Шумен, 1892.*

*1872. **Икономова**, А. Книжовното наследство на **Йосиф Брадати**. // Библиотекар, 1984, N 3, с. 30-32.*

*1873. **Икономова**, А. Новооткрити сборници на **Йосиф Брадати**. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 1981, 16, с. 355-365.*

*1874. **Архимандрит Иларион**. Изповедничеството на **преподобномъчениците Игнатий Старозагорски** и **Онуфрий Габровски** (По случай юбил. 150-год. честване). // Църковен вестник, N 23, 11 септ. 1968.*

1875. ***Архимандрит Иларион***. ***Стоян Михайловски***. *// Църковен вестник, N 16, 1 юни 1966.*

1876. ***Архимандрит Иларион***. *Освободителната война и българското духовенство. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1967.*

1877. ***Архимандрит Иларион***. *100-годишнината на една църква-манастир [Цървата „Рождество Христово" в гр. Елена]. // Църковен вестник, N 24, 21 септ. 1966.*

1878. ***Архимандрит Иларион Граматик***. *Къпиновският манастир през вековете (По случай 700 г. от осн. му). // Църковен вестник, N 27, 21 септ. 1972.*

1879. ***Архимандрит Иларион Граматик***. *Къпиновският манастир през Освободителната война (По случай 700 г. от осн. му). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1972.*

1880. ***Доростолски митрополит Иларион***. *Без свобода няма живот.* ***Йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски***. *// Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2007.*

1881. ***Доростолски митрополит Иларион***. *Вратите на покаянието. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.*

1882. ***Доростолски митрополит Иларион***. *Из житието на* ***Доростолския мъченик Св. Дасий***. *// Църковен вестник, N 22, 15-30 ноември 2003.*

1883. ***Доростолски митрополит Иларион***. *Ранните години на* ***Иларион Макариополски***. *// Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2005.*

1884. ***Митрополит Иларион*** *[:* ***Иларион Неврокопски****]. // Църковен вестник, N 12, 21 март 1925.*

1885. ***Преподобни Иларион Велики*** *и* ***Иларион Мъгленски***. *// Църковен вестник, N 28, 6 ноември 1981.*

1886. ***Иларион Макариополски, митрополит Търновски*** *(1812-1875). (Биогр., спомени и ст. за петдесетгод. от смъртта му) / Под ред. на М.* ***Арнаудов***. *С., 1925.*

1887. ***Траянополски епископ Иларион***. *Вратите на покаянието. // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996.*

1888. ***Траянополски епископ Иларион***. *Въвеждане. // Църковен вестник, N 40, 11 ноември 1992.*

1889. ***Траянополски епископ Иларион***. ***Въвеждане на Пресвета Дева*** *в храма. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991.*

1890. ***Траянополски епископ Иларион***. ***Възкресение Христово*** *– празник на празниците. // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1991.*

1891. ***Траянополски епископ Иларион***. *Външният образ на свещеника. // Църковен вестник, N 45, 8-14 ноември 1993.*

1892. ***Траянополски епископ Иларион***. *Гергьовденски обичаи. // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996.*

1893. ***Траянополски епископ Иларион***. *Голгота и* ***Възкресението*** *в световната история. // Църковен вестник, N 10, 14-27 апр. 1997.*

1894. ***Траянополски епископ Иларион***. *Задушницата – храна за душата, а не за храната. // Църковен вестник, N 44, 1-7 ноември 1993.*

1895-1896. ***Траянополски епископ Иларион***. *Из миналото на Кремиковския манастир. // Църковен вестник, N 26, 21 окт. 1982; N 27, 28 окт. 1982.*

1897. ***Траянополски епископ Иларион***. ***Иларион Макариополски*** *(1875-1975). // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1975.*

1898. ***Траянополски епископ Иларион***. *Курбан и оброк. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2002.*

1899. ***Траянополски епископ Иларион***. *Общественo богослужение. // Църковен вестник, N 38, 30 окт. 1992.*

1900. ***Траянополски епископ Иларион***. *Осветен е параклисът в Софийския централен затвор. // Църковен вестник, N 1, 1-5 ян. 1997.*

1901. ***Траянополски епископ Иларион***. *Паметно тържество в Неврокоп. // Църковен вестник, N 29, 18-25 юли 1994.*

1902. ***Траянополски епископ Иларион***. *Пасхалната радост. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1989.*

1903-1904. ***Траянополски епископ Иларион***. *Проскомидия. // Църковен вестник, N 34, 21-27 авг. 1995; N 35, 28 авг. – 3 септ. 1995.*

1905. ***Траянополски епископ Иларион***. ***Сретение Господне*** *в Библейската история. // Църковен вестник, N 5, 29 ян. – 4 февр. 1996.*

1906-1907. ***Траянополски епископ Иларион***. *Утринна служба. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995; N 27, 3-9 юли 1995.*

1908. ***Илиев***, *Ат. Спомени. С., 1936, с. 52.*

1909. ***Илиев***, *В. В памет на един заслужил свещенослужител [:* ***Григорий Д. Ковачев****]. // Църковен вестник, N 43-45, 21 дек. 1963.*

1910. ***Илиев***, *В. Град Троян през XIX в. Исторически материали. С., 1933, с. 36.*

1911. ***Илиев***, *И. Църквата за Освобождението на България. // Църковен вестник, N 10, 3 март 1939.*

1912. ***Илиев***, *И. Търновската епархия в църковно-народната борба през XIX в. // 100 години от учредяването на Българската екзархия: Сб. С., 1971, с. 138.*

1913. ***Илиев***, *Н. Билинският манастир „Свети Архангел Михаил". // Духовна култура, 1992, N 7, с. 23-28.*

1914. ***Илиев***, *Николай. Мисловищицкият манастир „Св. Богородица". С., 2001.*

1915. ***Илиев-Сливенски***, *Ив. Подвигът на* ***поп Методия Драгинов***. *// Църковен вестник, N 11, 19 март 1960.*

1916. ***Илиев-Сливенски***, *Петър. Белият родопски фар. (Църквата „Св. Троица" в Каменица). // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1965.*

1917. ***Илиева***, *В. За българска святост и паметта. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

1918. ***Ilieva***, *L. Открит е първият трактат върху българската история:* ***Петър Богдан [архиепископ]***, *за древността на бащината земя и за българските неща. // Balkanistic Forum, 2018, T. 1, с. 98-103.*

1919. ***Илиева***, *Л., П.* ***Петков***, *Л.* ***Перчеклийски***. *Тиквешки сборник. Текст и изследвания. Благоевград, 2010.*

1920. ***Илиева***, *Люба. Пространното житие на* ***Св. Климент Охридски*** *и проблемът за българо-византийския културен синтез. // Omnia vincit amor: Юбил. сб. на Нац. гимназия за древни езици и култури в чест на* ***проф. Василка Тъпкова-Заимова*** */ Съст. В.* ***Вачкова*** *и Цв.* ***Степанов***. *С., 2008.*

1921. ***Илиевски***, *П. Две слова на* ***Климент Охридски*** *и едно на* ***Јован Егзарх*** *во еден ракописен зборник. // Македонски јазик, Скопје, 1956.*

1922. ***Илиевски***, *П. Охридскиот книжевен центар во словенската писменост. Прилози. / Македонска академија на науките и уметностите. Скопје, 1997, N 1-2.*

1923. ***Илиевски***, *П. Просветната програма на* ***Св. Климент Охридски***. *//* ***Климент Охридски*** *и улогата на Охридската книжовна школа во развоја на словенската просвета. Прилози. Македонска академија на науките и уметностите. Скопје, 1989.*

1924. Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. Военна подготовка и провеждане. С., 1992.

1925. Илинденското въстание. Статии и докум. С., 1955.

1926. ***Илков***, *В. Принос към историята на Стара Загора. Пловдив, 1908, с. 191-192.*

1927. ***Илков***, *Д. Град Трън. // Българска историческа библиотека, 1930, N 4, с. 204.*

1928. ***Илчев***, *И. Роберт колеж и формирането на българската интелигенция (1863-1878 г.). // Ист. преглед, 1981, N 1, с. 50-61.*

1929. ***Илчев***, *П. Славянският псалтир и неговите писачи. // Славянска палеография и дипломатика. С., 1980, с. 89-95.*

1930. ***Илчев***, *П. Текстова структура на Синайския псалтир. // Изследвания върху историята и диалектите на българския език. Сб. в памет на* ***член-кор. Кирил Мирчев***. *С., 1979, с. 204-209.*

1931. ***Илчевски***, *С. Без съд и присъда пострадал за вярата [:* ***Ириней*** *(светско име:* ***Донко К. Николов****)]. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2001.*

1932. ***Илчевски***, *Ст. Личната голгота на* ***архим. Калистрат (Наков)***. *// Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2001.*

1933. ***Илчевски***, *Ст. Църковно-административно устройство в Централните Родопи. // Църковен вестник, N 7 (извънреден), 2008.*

1934. ***Ильинский***, *Г. А. Грамоты болгарских царей. Москва, 2011. (Древности. Тр. Славянской комиссии ; 5)*

1935. Илюстрация Илинден, N 4 (124), апр. 1941, с. 1.

1936. Илюстрация Илинден, N 5 (125), май 1941, с. 15.

1937. Илюстрация Илинден, N 6 (126), юни 1941, с. 11.

1938. ИМКА-Пресс. // Онлайн ресурс. – 6.11.2021. – 3 с.

1939. YMCA-Press. // Онлайн ресурс. – 6.11.2021. – 3 с.

1940. ***Инджов****, Е.* ***Рачо Каролев*** *– един забравен богослов (По случай 75 г. от смъртта му). // Духовна култура, 2003, N 9, с. 27-32.*

1941. ***Архимандрит Инокентий****. Баща на Православието (По случай 1585 г. от смъртта на* ***Св. Атанасий, архиепископ Александрийски****). // Духовна култура, 1959, N 2, с. 1-4.*

1942. ***Архим. Инокентий****. На Врачанската катедра – нов архипастир (Поглед върху историята на Врачанската епархия). // Църковен вестник, N 32, 24 дек. 1974.*

1943. ***Архимандрит Инокентий****. Новоизбраният* ***Доростоло-Червенски митрополит Софроний****. // Църковен вестник, N 13, 31 март 1962.*

1944. ***Архимандрит Инокентий****. Пасхалният рапорт на* ***Пилат Понтийски****. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1970.*

1945. ***Архим. Инокентий****. Последните дни на блаженопочиналия* ***Старо-Загорския митрополит Методий [Кусевич]****. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1922.*

1946. ***Инокентий, архимандрит****. Тържишкият манастир – уникална иконна галерия. // Духовна култура, 1974, N 4.*

1947. ***Иречек****, К. Историк* ***Паисий Самоковски****. // Църковен вестник, N 19, 12 май 1912.*

1948. ***Ириней Лионски****. Жертвоприношението. // Църковен вестник, N 14, 2 апр. 1943.*

1949. Искрецки манастир „Св. Богородица”. // Църковен вестник, N 52, 25 дек. 1994 – 1 ян.1995.

1950. Ислямът в района на с. Чифлик в Източните Родопи. // Перперек (Сб.). Т. 1. 2001, с. 60.

1951. Историческата църковна литургия в Цариград. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март 1945.

1952. Исторически албум на град Струга. С., 1930, с. 35.

1953. Исторически календар на Разград. Разград, 2007.

1954. Исторически музей – Панагюрище, фонд необработен.

1955. Исторически разказ по въстанието на 1876 година. 2. изд. С., 1901.

1956. История во кратце о болгарском народе словенском, сочинися и списася в лето 1792 ***Спиридоном йеросхимонахом*** */ ред. В. Н.* ***Златарски****. С., 1900, с. 78-85.*

1957. История и етнография на град Чирпан. Чирпан, 1938.

1958. История и култура на България в дати. Възраждане / Съст. И. ***Радев****, Р.* ***Радев****, Е.* ***Налбантова****, П. Ст.* ***Петков****. В. Търново, 1997.*

1959. История на Батак. С., 1995.

1960. История на България. Т. 3. Втора българска държава. С., 1982, с. 406-407.

1961. История на град Сандански. С., 2007, с. 134.

1962. История на град Толбухин. С., 1968, с. 86.

1963. История на Евангелската Църква в Асеновград. Пловдив, 1999.

1964. История на манастира „Св. Троица”. Сливен, 1910.

1965. История на манастира „Св. Троица”. Ямбол, 1911.

1966. История на Поморие. Ч. 1. Анхиало от древността до Освобождението / М. ***Лазаров****, В.* ***Гюзелев****, Е.* ***Гроздановa****, В.* ***Тонев****. С., 2000.*

1967. История на Пловдивската епархия. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.

1968. История на просветното дело в Радомирско. Кюстендил, 1927, с. 28-29.

1969. История на църквата „Успение Пресв. Богородица” в Елена. Елена, 1937.

1970. Историята на село Бърдарски геран / Ив. ***Калчев*** *и др. С., 1987.*

1971. ***Ихчиев****, Д. Турски документи за Рилския манастир. С., 1910.*

1972. ***Ичевска****, Татяна. Библейското слово у [****Й.****] Йовков****. В. Търново, 2003.*

1973. ***Иширков****, Анастас. Пътуване из Македония и Поморавия. // Научна експедиция в Македония и Поморавието 1916. С., 1993, с. 110.*

1974. ***Иширков****, Анастас. Учители и учителки в Ловеч преди Освобождението на България от турско владичество. // Ловеч и Ловчанско (Геогр., ист. и култ. описание) / Ред. А.* ***Иширков****. В 5 кн. Кн. 3. С., 1931, с. 120-124.*

*1975. **Иширков**, К. Орешакът и манастирът „Успение на пресвещена Богородица” [: гр. Троян]. // Сб. **Митрополит Максим**. С., 1931.*

*1976. **Йоаким Бакалов, протопр**. (Некролог). // Църковен вестник, N 34-35, 22 окт. 1952.*

*1977. **Йоаким Бакалов, протопр**. Батошевският манастир. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2002.*

*1978. **Йоаким Бакалов, протопр**. Описание на Батошевската мъжка света обител („Успение Пресвета Богородица”). С., 1896.*

*1979. **Архимандрит Йоан**. Тържество в Клисурската обител „Св. Св. Кирил и Методий” при гр. Вършец. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1980.*

*1980. **Архимандрит Йоан**. Юбилейно честване по случай 300 години от основаването на Московската духовна академия. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1986.*

*1981. **Архимандрит Йоан Страшников**. Правешки манастир „Св. Теодор Тирон”. 3. доп. и прераб. изд. Правец, 2010.*

*1982. **Варненският и Великопреславски митрополит Йоан** целуна земята на богуповерената му епархия. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.*

*1983. **Главиницкият епископ Йоан**. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2010.*

*1984. **Драговитийски епископ Йоан**. **Рождество Христово** – нова ера в историята на човечеството. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990.*

*1985. **Драговитийският епископ Йоан** чества 80 г. // Двери на православието, 2005.*

*1986. **Драговитийски епископ Йоан**. Солун в борбата за създаване на Българската екзархия 1860-1871. // 100 години от уреждане на Българската екзархия. С., 1971, с. 225.*

*1987. **Презвитер Йоан**. Църковно тържество в Карлово [, храм „Св. Никола”]. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1969.*

*1988. **Йоан Дамаскин**. За **Възкресението**. // Духовна култура, 1995, N 4, с. 1-3.*

*1989. **Йоан Екзарх**. // Строители и ревнители на родния език. С., 1981, с. 47-56.*

*1990. **Сливенски митрополит Йоаникий**. Многозаслужил и изтъкнат йерарх на родната Св. Църква [**Сливенският митрополит Никодим**]. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1989.*

*1991. **Сливенски митрополит Йоаникий**. Нашата църква в миналото и днес. // Църковен вестник, N 12, 18-24 март 1996.*

*1992. **Йоанна, царица българска** (1907-2000). Спомени / прев. от итал. Йорданка **Безлова**; с предг. от Милен **Куманов**, Джовани **Артиери**; с послесл. от Емил **Илиев**. С., 1991. Публ. на М. **Куманов**.*

*1993. **Йовков**, Илия. Създаване и дейност на учителското дружество „Просвещение” в Неврокоп (1873-1876). // Просветното дело в Неврокоп /Гоце Делчев/ и Неврокопско през Възраждането. С., 1979, с. 48-55.*

*1994. **Йовков**, Милчо. Павликяни и павликянски селища в българските земи XV-XVIII в. С., 1991.*

*1995. **Йовчева**, Гита. Българските патриоти в САЩ, Канада и Австралия и Македонският въпрос на Парижката мирна конференция 1946-1947 г. // Военноисторически сборник,1999, N 3, с. 38-42.*

*1996. **Йовчева**, М. Старобългарският служебен миней. С., 2014.*

*1997. **Йона**, Агатон. Бачковски манастир. С., 1955.*

*1998. **Агатонийският епископ Йона**. // Църковен вестник, N 4-5, 23 ян. 1952.*

*1999. **Агатонийският епископ Йона**. // Църковен вестник, N 43, 19 дек. 1959.*

*2000. **Агатонийски епископ Йона**. Да пребъде във вековете делото на великия [: **Й. В. Сталин**]. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1953.*

*2001. **Агатонийски епископ Йона**. Да пребъде делото на Девети септември. // Църковен вестник, N 30, 7 септ. 1953.*

*2002. **Архимандрит Йона**. Нашата скръб и оценка за великия покойник [: **Васил Петров Коларов**]. // Църковен вестник, N 4-5, 27 ян. 1950.*

*2003. **Архимандрит Йона, главен секретар на Св. Синод**. Освобождението на България. // Църковен вестник, N 8-10, 24 февр. 1951.*

*2004. **Епископ Йона**. 1 май – празник на труда и мира. // Църковен вестник, N 17, 1 май 1953.*

*2005. **Йонков**, Хр. Панагюрище – център на Априлското въстание. С., 1975.*

*2006. **Йонков**, Хр. Участието на българското духовенство от I Великотърновски и III Врачански революционни окръзи в Априлското въсание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 356.*

2007. ***Йонков****, Хр. Числен, социален и класов състав на революционерите в Априлското въстание 1876. Историко-социолог. изследване на IV революционен окръг. С., 1993, с. 120.*

2008. ***Йонов****, В. Лясковският будител* ***Недю Н. Жеков****. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1980.*

2009. ***Йонов****, В. Панагюрският просветител* ***свещеник Петър Илчев*** *и неговият син. // Църковен вестник, N 13, 11 май 1981.*

2010. ***Йонов****, В. Църквата „Св. Димитър" в с. Горна Студена, В. Търновско. // Църковен вестник, N 3, 1 февр. 1981.*

2011. ***Йонов****, В. Ястребският манастир. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1982.*

2012. ***Йончев****, Ст. Храмов празник в Костенечкия манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967.*

2013. ***Йордан Георгиев, поп****.* ***Неофит Бозвели****. Стара Загора, 1911.*

2014. ***Йордан Попилиев****.* ***Драговитийский епископ Харитон****. // Църковен вестник, N 16, 19 апр. 1958.*

2015. ***Йорданов****, Д. Великият пост – дни за духовна стража. // Църковен вестник, N 11, 11-17 март 1996.*

2016. ***Йорданов****, Д. Защо палим свещи и кандила пред иконите. // Църковен вестник, N 14, 1-7 апр. 1996.*

2017-2018. ***Йорданов****, Д. Прошката е духовен героизъм. // Църковен вестник, N 8, 19-25 февр. 1996; N 4, 16-28 февр. 2005.*

2019. ***Йорданов****, Иван. Печати на Епископи на Велбъжд (Кюстендил) от XI-XII в. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 4, 1992, с. 219-225.*

2020. ***Йорданов****, Йордан. Толстоизмът – Божествената същност на човека. Варна, 2008.*

2021. ***Йорданов****, Н. Революционният комитет в Дряново през 1876 г. // Априлското въстание в Първи Търновски революционен окръг 1876. С., 1978, с. 87.*

2022. ***Йорданов****, Св. Стогодишнината на храма „Св. Димитрий" в с. Ярловци, Трънска околия. С., 1935.*

2023. ***Йорданов****, Св. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Трънски край: Сб. С., 1940, с. 228.*

2024. ***Йорданов****, Св. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959.*

2025. ***Йорданов****, Св. Църквата „Св. Петка" в гр. Трън. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1958.*

2026. ***Йорданов****, Св. Църкви и манастири в Трънския край. // Трънски край. С., 1940, с. 227.*

2027. ***Йорданов****, Ст. Стогодишнината на храма „Св. Димитър" в с. Ярловци. С., 1935, с. 44.*

2028. ***Йорданова****, А. С неспокоен дух и възрожденски плам [:* ***Зиновий поп Петров****]. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1989.*

2029-2030. ***Американски, Канадски и Австралийски митрополит Йосиф****. Великият дядо* ***Андрей (Нюйоркски митрополит)****. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2003; N 13, 1-15 юли 2003.*

2031. ***Варненски и Преславски Йосиф****. За нашата проповед (Размишления). // Църковен вестник, N 18, 21 юли 1969.*

2032. ***Варненски и Преславски Йосиф****. Пред духовния образ на* ***дяда Симеона*** *(По случай 25 г. от кончината на блаженопочиналия* ***Варненски и Преславски митрополит Симеон****). // Църковен вестник, N 34, 6 окт. 1962.*

2033. ***Варненски и Преславски Йосиф****. Размишления за греха. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1967.*

2034. ***Варненският и Преславски митрополит Йосиф*** *(1898-1989) (По случай една год. от кончината му). // Църковен вестник, N 2, 8 ян. 1990.*

2035. ***Знеполски епископ Йосиф****. Вместо надгробно слово. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

2036. ***Знеполский епископ Йосиф****. За висотата на епископското служение и личността на новия епископ [:* ***Нюйоркски митрополит Йосиф****]. // Църковен вестник, N 18, 22 апр. 1957.*

2037. ***Знеполски епископ Йосиф****. Земният край на един достоен свещенослужител [****свещеноиконом Василий Пондимитров****]. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1967.*

*2038. [****Йосиф Великотърновски****]. // Църковен вестник, N 39, 27 септ. 1914.*

2039. ***Митрополит Йосиф Търновски****. // Църковен вестник, N 18-19, 3 май 1918.*

2040. ***Отец проф. Йосиф Гагов*** *(1915-1967). // Абагар, 9 септ. 2007.*

2041. ***Български екзарх Йосиф I.*** *Дневник. Текст, коментар и бележки: Хр.* ***Темелски****. С., 1992, с. 893.*

2042. ***Екзарх Йосиф I****: В спомени на съвременници / Встъп. студия, състав., бел. и именен указ. Хр.* ***Темелски****. С., 1995.*

2043. ***Йером. Йосиф****. Откриване на Пастирско-богословски институт. // Църковен вестник, N 37, 7 окт. 1938.*

2044. ***Йосифов****, Ст.* ***Главиницки епископ Стефан*** *почина. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970.*

2045. ***Йосифов****, Ст. Сто години село Мошино 1839-1939. С., 1939, с. 22.*

2046. ***Йосифов-Бохачек****, Ал. Град Никопол през вековете. Кратка илюстрована история. С., 1937, с. 114.*

2047. ***Йотов****, С., В.* ***Субашки****. Еретизмът и религиозността през нашето Средновековие и Възраждане. // Атеистична трибуна, 1981, N 1, с. 39-52.*

2048. ***Йоцов****, Б. Дипломатически сплетни около Екзархията и македонския въпрос / Съст. А.* ***Кръстев****, Д.* ***Николчев****. С., 2000.*

2049. ***Йоцов****, Б.* ***Иван Асен II*** *като образ на национално съзнание през време на робството. // Българска историческа библиотека, 1930, N 3, с. 187-227.*

2050. ***Йоцов****, Б.* ***Йосиф Добровски*** *и нашето Възраждане. // Бълг. ист. библиотека, 1930, N 1, с. 154-189.*

2051. ***Йоцов****, Б. Културно-политическа история на Враца. Т. I. От римската епоха до Освобождението. С., 1933, с. 154.*

2052. ***Йоцов****, Д.* ***Граф Игнатиев*** *и нашето Освобождение (Дипломатическа студия по личната архива на графа). С., 1939.*

2053. ***Йоцов****, Д. [****Г. С.****]* ***Раковски*** *и българският църковен въпрос (По случай 140 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 18, 6 май 1961.*

2054. ***Йоцов****, Димитър.* ***Граф Игнатиев*** *и българският църковен въпрос. // Църковен вестник, N 28, 18 юли 1959.*

2055. ***Кабакчиев****, Ст. Спомени за град Варна от времето на Кримската война. // Изв. на Варненското археолог. др-во, 1910, Т. 3, с. 11.*

2056-2057. ***Каблешкова****, Райна. Сто видни копривщенци. С., 2014, с. 56; 2. доп. изд. 2017; 3. доп. изд. 2018.*

2058. ***Кавдански****, А. Църквата и* ***Дънов****. // Църковен вестник, N 40, 27 ноември 1926.*

2059. ***Кавтария****, М., Э.* ***Габидзашвили****. Грузинская православная церковь. Ч. II. // Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 229-280, 752.*

2060. ***Кадиев****, Л.* ***Петър Динев*** *на 80 години. // Църковен вестник, N 1 юни 1969.*

2061. ***Кадийски****, Ив. Т. Православните християнски братства в днешния момент. // Църковен вестник, N 15-18, 30 март 1945.*

2062. ***Кадийски****, Ив. Т. Съществуват ли Православните християнски братства. // Църковен вестник, N 23-24, 4 май 1945.*

2063. ***Кадурина****, Емилия. Извори на вяра и българщина. Църквите в Разлог. // Разложки светилници / Инициативен комитет – гр. Разлог, 15 юни 2005 (онлайн вестник).*

2064. ***Каждан****, А. П., Ан Уортън* ***Епстейн****. Византийската култура XI-XII век. Промени и тенденции. В. Търново, 2001.*

2065. ***Казакина****, К. Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски”. // Църковен вестник, N 35, 30 авг. – 5 септ. 1993.*

2066. ***Казалиев****, Георги Щильонов, Щильон Георгиев* ***Казалиев****. Райковски свещеници. Смолян, 1996, с. 57-60.*

2067. ***Казанджиев****, Ат., Ив.* ***Колев****. Манастирът „Св. Марина” в село Ботево. Добрич, 2007.*

2068. Казанлък в миналото и днес: Кн. 1. С., 1912; Кн. 5. С., 1999.

2069. ***Казански****, Н.* ***Епископ Формоза Португенски*** *в българската история. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1986.*

2070. ***Казански****, Н.* ***Св. княз Борис-Михаил*** *и покръстването на България в западноевропейската религиозна и литературна традиция. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986.*

2071. ***Каймакамов****, К.* ***Братя х. Тилеви****. // Родопи, 1972, N 8, с. 27-28.*

2072. ***Каймакамова****, М. „Български апокрифен летопис" и значението му за българското летописание. // Стара бълг. лит., 15, 1984, с. 51-59.*

2073. ***Каймакамова****, М. Поява и същност на българското богомилство. // Из историята на българската народност и държава. С., 1993, с. 28-50.*

2074. ***Каймакамова****, М.* ***Хан Тервел*** *– пълководец и политик. // Военноисторически сборник, 1981, N 2, с. 101-106.*

2075. Какво е Българската църква за българския народ и българската държава. // Църковен вестник, N 40-41, 14 дек. 1946.

2076. Какво прави Църквата (Интервю на ***А. Карамихалева*** *с* ***митрополит Кирил****). // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2012.*

2077. Какво представлява днес гробът ***Господен****. // Църковен вестник, N 17-18, 9 май 1949.*

2078. ***Калдаръмова-Денева****, Жива. Религиозно-нравственото виждане у* ***Йордан Йовков****. // Зов, 1937, N IV-V.*

2079. ***Калев****, Д. Българи – християнски мъченици през епохата на османското робство. // Духовна култура, 1991, N 6, с. 27.*

2080. ***Калев****, Д.* ***Георги Данчов-Зографина*** *(140 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 30, 20 ноември 1986.*

2081. ***Калев****, Д. Книжовникът – етнограф свещеноиконом* ***Димитър Маринов****. // Духовна култура, 1990, N 6, с. 19-26.*

2082. ***Калев****, Д. Неделя сиропустна. // Църковен вестник, N 4, 2 февр. 1963.*

2083-2084. ***Калев****, Д. Община Пирдоп: 580 г. стожер на българщината. Хроника. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1991; Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017.*

2085. ***Калев****, Д.* ***Поп Топорчо****. // Църковен вестник, N 21, 21 апр. 1969.*

2086. ***Калев****, Д.* ***Преподобни Наум Охридски*** *– богослужебна прослава. // Духовна култура, 1990, N 12, с. 13-22.*

2087. ***Калев****, Д.* ***Протойерей Евстати Попстефанов*** *(Ратник и мъченик за вярата българска). // Църковен вестник, N 7, 23 февр. 1984.*

2088. ***Калев****, Д. Родоначалник на родната йерархия [:* ***архиепископ Йосиф (Стефан)****]. // Църковен вестник, N 41, 5 дек. 1959.*

2089. ***Калев****, Д.* ***Св. Ангеларий*** *– един от светите Седмочисленици. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1984.*

2090. ***Калев****, Д.* ***Св. Горазд****. Един от седемте славянски просветители. // Църковен вестник, N 29, 19 юли 1991.*

2091. ***Калев****, Д.* ***Св. Горазд*** *– ученик, сътрудник и приемник на* ***Св. Методий****. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989.*

2092. ***Калев****, Д.* ***Св. Петка (Параскева) Българска****. // Църковен вестник, N 27, 20 окт. 1984.*

2093. ***Ставрофорен иконом Калев****, Д. Една от необичайно смелите постъпки на* ***апостола Левски****. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1990.*

2094. ***Калев****, Димитър.* ***Св. Горазд****. С., 1970.*

2095. Сем. ***Калеви****. Възпоминание [за* ***Макариополския епископ Николай****]. // Църковен вестник, N 32, 20 септ. 1991.*

2096. ***Врачански митрополит Калиник****. В живота и смъртта –* ***Господни****. Слово, произнесено на заупокойната* ***Св. Литургия*** *в катедралния храм „Св. Богородица", Пловдив, 16 ноември т.г. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1986.*

2097. ***Врачански митрополит Калиник****. Втори епархийски събор (30-31 окт. т.г.). // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1991.*

2098. ***Врачански митрополит Калиник****. Заключителни думи [на Първия епархийски събор, 1-2 ноември т.г.]. // Църковен вестник, N 43, 26 ноември 1990, с. 3-4.*

2099. ***Врачански митрополит Калиник****. Развитие на църковния живот във Врачанска епархия. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990.*

2100. ***Врачански митрополит Калиник****. С празнична радост и преклонение пред родния* ***светец преп. Пимен Зографски****. Слово, произнесено в Черепишкия манастир „Успение Пресв. Богородици" при освещаване на новия храм – „Св. Пимен Зографски". // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1988.*

*2101. **Калиник [Негово Високопреосвещенство Врачанският митрополит]** отлъчен. Решения на Архиерейския събор от 4.XI.1997. // Църковен вестник, N 17, 3-17 ноември 1997.*

*2102. **Калинков**, А. Отбраната на Дряновския манастир. // Тр. Висшата Военна академия „Г. С. Раковски", 1966.*

*2103. **Калканджиева**, Д. Изборът на **Софийския митрополит Стефан** за **екзарх**. // Минало, 1995, N 4, с. 65-71.*

*2104. **Калканджиева**, Д. Кризата в Българската православна църква – вчера и днес. // Родина, 1996, N 2.*

*2105. **Калканджиева**, Д. Към историята на Ловчанската епархия. // Църковен вестник, N 25, 21 септ. 1989.*

*2106. **Калканджиева**, Д. Отношението на държавата към Католическата църква в България (1944-1952). // Католическата духовна култура и нейното присъствие и влияние в България. С., 1992, с. 144-151.*

*2107. **Калканджиева**, Даниела. Българската православна църква и държавата, 1944-1953. С., 1997, с. 210-211, 306-307.*

2108. Калоферски манастир „Св. Въведение Богородично". // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.

*2109. **Калоянов**, Вл. **Св. Аврамий Български**. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.*

*2110. **Камберов**, Ст. Възобновяване и освещаване на храма „Въведение Пресв. Богородици" в с. Горно Драглище, Благоевградско. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1974.*

*2111. **Камбурова-Радкова**, Р. Рилският манастир през Възраждането. С., 1972.*

*2112. **Каменова**, Д. Стенописите в Искрецкия манастир. С., 1984.*

*2113. **Каменова**, Д. Умелите ръце на реставраторите [За църквата „Св. Богородица" в с. Прибой, Пернишка област]. // Народна култура, N 35, 1978.*

*2114. **Каменова**, Дора. Сеславската църква. С., 1977.*

*2115. **Кандарашева**, И. Стенописите от първия живописен слой в църквата „Св. Георги" в София. // Старобългаристика, 1995, N 4, с. 94-113.*

*2116. **Георги Кандиларов** : Биогр. скица. // Неколцина от миналото. С., 1937, с. 18.*

*2117. **Кандиларов**, Георги Ст. Българските гимназии и основни училища в Солун: По случай на 50-год. на солунските български гимназии. С., 1930, с. 81.*

*2118. **Канев**, К. Миналото на село Момчиловци, Смоленско. Принос към историята на Средните Родопи. С., 1975, с. 115.*

*2119-2120. Канонизация и въдворяване на новия **Св. Ловчански митрополит Григорий**. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1972; N 13, 1 май 1972.*

*2121. Канонизация на **светите баташки мъченици**. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2011.*

*2122. Канонизиране на преподобния наш **отец Паисий Хилендарски** и **Български**. Протокол от тържественото събрание. // Църковен вестник, N 45-46, 29 дек. 1962.*

*2123. Канонически избор за **Неврокопски митрополит** [: **Иларион Неврокопски**]. // Църковен вестник, N 14-15, 15 апр. 1916.*

*2124. Канонически избор за **Неврокопски митрополит** [: **Крупнишки епископ Натанаил**]. // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994.*

*2125. Канонически избор на нов **Неврокопски митрополит [Серафим]**. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

*2126. Канонически избор на **Доростолски и Червенски митрополит [Неофит]**. // Църковен вестник, N 14, 4-10 апр. 1994.*

*2127. Каноническия избор за **митрополит на Видинската епархия [Неофит Видински]**. // Църковен вестник, N 44, 1 ноември 1914.*

*2128. Каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Великотърновския митрополит Стефан**. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962.*

*2129. Каноническият избор на **Доростолски и Червенски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1962.*

*2130. Каноническият избор на **Неврокопски митрополит [Борис]**. // Църковен вестник, N 13, 30 март 1935.*

*2131. **Кантарев**, К. Пролетта на един град. Пазарджишка мозайка [и за църквата „Св. Петка"]. Пазарджик, 2018, с. 250.*

2132. ***Карабойчев****, Вл. Грузинската православна църква. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1986.*

2133. ***Карагюлев****, Климент Наумов,* ***протопр. Йоаким Бакалов****. Граматика на църковнославянския език. С., 1900.*

2134. ***Карадаков****, А. В памет на* ***отец Търпо Поповски****. 170 г. от рождението му и 90 г. от кончината му. // Църковен вестник, N 17, 1-15 септ. 2018.*

2135. ***Карадаков****, А. Възпоменание за* ***Неврокопския митрополит Борис****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2018.*

2136. ***Карадаков****, А.* ***Митрополит Гервасий Сливенски*** *– подвижник, благодетел, родолюбец. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2019.*

2137- 2138. ***Карадаков****, А. Неврокопска епархия след политическите промени през 1944 г. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2019; N 16, 1-15 септ. 2019.*

2139. ***Карадаков****, А. Петрички манастир „Св. Петка". // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2014.*

2140. ***Карадаков****, А. Представи се в Господа* ***Негово Преосвещенство Маркианополски епископ Константин****. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2017.*

2141. ***Караиванов****, Ив. Историко-просветното дело в Радомирско. Ч. 1. Кюстендил, 1927, с. 30.*

2142. ***Карайотов****, Иван, Стоян* ***Райчевски****, Митко* ***Иванов****. История на Бургас. От древността до средата на XX век. Пловдив, 2011, с. 297.*

2143. ***Каракостов****, Ст. Македонски възрожденци. Исторически и литературни образи: Ч. 2. С., 1973, с. 8.*

2144. ***Караманджуков****, Хр. Западнотракийските българи в своето културно-историческо минало с особен поглед към тяхното политико-революционно движение. Кн. 1. Историята им до 1903 г. С., 1934.*

2145. ***Караманджуков****, Христо. Родопа през Илинденско-Преображенското въстание. С., 1986, с. 92.*

2146. ***Караманов****, Вл. Из архивата на Кюстендилската митрополия. // Духовна култура, 1938, N 10.*

2147. ***Карамихалев****, Й. Агатополска епархия; Анхиалска епархия; Месемврийска (Созополска) епархия. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

2148. ***Карамихалев****, Й. Древни епископски центрове на територията на Бургаска област. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.*

2149. ***Карамихалев****, Йоан. Християнското семейство. // <https://bg-patriarshia.bg/family>. – 14.11.2021. – 10 с.*

2150. ***Карамихалева****, А. Благословен митрополитски юбилей [:* ***Наум Русенски****]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2018.*

2151. ***Карамихалева****, А. В памет на* ***проф. Димитър Пенов****. // Църковен вестник, N 181, 1983.*

2152. ***Карамихалева****, А. Достоен наследник на достойни предшественици [:* ***Врачански митрополит Григорий****]. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017.*

2153. ***Карамихалева****, А. Епархийски избор за* ***Врачански митрополит*** *[:* ***Григорий****]. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017.*

2154. ***Карамихалева****, А. Животът под купола на храма [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004.*

2155-2158. ***Карамихалева****, А. Из изстраданата ни църковна независимост (Интервю с* ***доц. д-р Хр. Темелски****). // Църковен вестник, N 21, 1-15 дек. 2017; N 23, 1-15 дек. 2017; N 1, 1-15 ян. 2018; N 3, 1-15 февр. 2018.*

2159. ***Карамихалева****, А. Още нещо за прошката. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2005.*

2160. ***Карамихалева****, А. Паметна годишнина на Патриаршеската катедрала [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2004.*

2161. ***Карамихалева****, А. Провеждане на избор за нов предстоятел на Българската православна църква [: за* ***Неофит, Патриарх Български****]. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013.*

2162. ***Карамихалева****, А. „Сион" – първо православно радио в България. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.*

2163. ***Карамихалева****, А. 100 години от възстановяването на Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2004.*

2164. ***Карамихалева****, А. 150 години храм „Св. Атанасий” [гр. Българово, Бургаска обл.]. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2004.*

2165. ***Карамихалева****, А. Събор на* ***Св. Доростолски мъченици****. Първо честване в Силистра. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2016.*

2166. ***Карамихалева****, А. Хиротония на* ***епископ Йеротей Агатополски****. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.*

2167. ***Карамихалева****, А. Царският довереник. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2018.*

2168. ***Карамихалева****, Ал. Патриаршески манастир „Св. Троица”. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2007.*

2169. ***Карамихалева****, Ал. Престижно отличие за именития църковен диригент* ***доцент Димитър Димитров****. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2014.*

2170. ***Карамихалева****, Ал. Творчески път – обединил в едно музика и духовност. Год. на бележития диригент* ***доц. Димитър Димитров****. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013.*

2171. ***Карамихалева****, Ал. Честване 135-годишнината на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.*

2172. ***Карамихалева****, Александра. Иконата „Св. Богородица Одигитрия” („Св. Богородица Осеновица”) в Рилския манастир. // Църковен вестник, N 9, 2007.*

2173. ***Карамихалева****, Александра. Семейството – единна духовна същност. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2002, с. 7.*

2174. ***Каранешев****, Н. История на общежителния манастир „Св. Преображение Господне” при гр. В. Търново. В. Търново, 1927.*

2175. ***Каранов****, Е. Паметници от Кратово. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 13. С., 1896, с. 266-282.*

2176. ***Карапетков****, Петко. Славейно (Минало). Пловдив, 1948, с. 370-373.*

2177. ***Карапетров****, П. Кратка история на Българската черква. С., 1894.*

2178. ***Карапетров****, П. Материали по описание на града Панагюрище и околните му села. С., 1893.*

2179. ***Каратанасов****, Златко (Златан). Черковно-училищната борба (1868-1903). Материали из миналото на Костурско / Костурско благотворително братство. С., 1935, с. 31-32.*

2180. ***Каратеодоров****, В.* ***Марко Балабанов****. С., 1943.*

2181. ***Карачорова****, И. Живот отдаден на вярата, Църквата и Родината (100 г. от рожд. на приснопаметния* ***Доростолски митрополит Иларион****). // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013.*

2182. ***Карачорова****, И. Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира. // Кирило-Методиевски студии. Т. 6. С., 1989, с. 130-245.*

2183. ***Карачорова****, Ив. Особености в текста на Радомировия псалтир. // Palaeobulgarica, 1990, N 4, с. 47-60.*

2184. ***Каролев****, Р.* ***Симеон Велики*** *– цар български. С., 1888.*

2185. ***Карчев****, Петър. През прозореца на едно полустолетие (1900-1950) [: Охридската архиепископия]. С., 2004, с. 62.*

2186. ***Карчина****, В. Християнската любов като добродетел. Богословското творчество на* ***проф. Иван Панчовски****. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2018.*

2187. ***Каръкова****, Кр. За покаянието. // Църковен вестник, N 1, 16 март 1992.*

2188. Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора / ***Райков****, Б., Ст.* ***Кожухаров****, Х.* ***Миклас****, Хр.* ***Кодов****. С., 1994.*

2189. Катедрален храм „Успение Богородично”: история и настояще / Катол. епархия „Св. Йоан XXIII”; съст. ***Христо Пройков****, Здравко* ***Каменаров****; предг.* ***Христо Пройков****. С., 2021.*

2190. Катехетството у нас. // Църковен вестник, N 28, 22 юли 1916.

2191-2192. Католиците в България (Реч, казана в Нар. събрание от нар. представител ***г. проф. Г. Данаилов*** *на 8 апр. 1926 г.). // Дневници на XXI ОНС, III РС). // Църковен вестник, N 27, 3 юли 1926; N 28, 10 юли 1926.*

2193. Католическа апостолическа екзархия. С., 2000.

2194. Католическата пропаганда в нашето Княжество. // Църковен вестник, N 19, 13 май 1905.

2195. Католически календар „Св. Кирил и Методи", 1947.

2196. Католичеството в България. // Църковен вестник, N 18, 5 май 1906.

2197-2199. Католичеството в България някога и сега. // Църковен вестник, N 34, 24 ноември 1900; N 35, 1 дек. 1900; N 36, 9 дек. 1900.

2200. Католишката пропаганда. // Църковен вестник, N 6, 10 февр. 1934.

2201. Католишката пропаганда във Варна. // Църковен вестник, N 32, 10 ноември 1900.

*2202. **Кацаров**, Ив. Етрополе през вековете. С., 2008, с. 138-144.*

*2203. **Кацарска-Петрунова**, Е. Лъжа и двоен стандарт. // Църковен вестник, N 7, 14-20 февр. 1994.*

*2204. **Кацарска-Петрунова**, Е. Среща с директора по вероизповеданията [Христо Л. **Матанов**]. // Църковен вестник, N 50, 13-19 дек. 1993.*

*2205. **Кацарски**, Н. Автокефалността на Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 32-33, 8 окт. 1960.*

*2206. **Кацарски**, Н. Бригадирското движение и българското свещенство (По случай 20 г. от първ. свещеническа бригада). // Църковен вестник, N 25-26, 1 окт. 1967.*

*2207. **Кацарски**, Н. Дейността на **Св. цар Борис** за създаването на независима Българска църква. // Църковен вестник, N 37, 9 окт. 1992.*

*2208. **Кацарски**, Н. Кладнишкият манастир „Св. Никола", разположен в югозападните склонове на Витоша. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1962.*

*2209. **Кацарски**, Н. На поклонение в Кокалянския манастир. // Църковен вестник, N 43, 4 дек. 1965.*

*2210. **Кацарски**, Н. Празника на Румънската православна църква в София. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1968.*

*2211. **Кацарски**, Н. Приносът на българския свещеник в революционното дело на **Васил Левски** (По случай 130 г. от рожд. на Апостола). // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1967.*

*2212. **Кацарски**, Н. Румънската православна църква в Освободителната Руско-турска война. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1969.*

*2213. **Кацарски**, Н. Честване 100-годишнината на храма „Св. Великомъченик Мина" в кв. „Слатина" – София. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1972.*

*2214. **Кацев-Бурски**, Д. **Дякон Игнатий Васил Иванов Левски** (Книга за бълг. деца). С., 1924.*

*2215. **Кацев-Бурски**, Д. Чий е Бачковският манастир?. С., 1928.*

*2216. **Кацев-Бурски**, Д. **Яворов** и религията. // Църковен вестник, N 9, 1 март 1956.*

*2217. **Кеворкян**, К. Разговори със **Симеон Втори**. С., 1990.*

*2218. **Кенанов**, Д. **Георги Скилица** и неговото житие за **Св. Иван Рилски**. // Метафрастика. В. Търново, 1997, с. 81-89.*

*2219. **Кенанов**, Д. Евтимиева метафрастика. Път и мисия във времето. С., 1999.*

*2220. **Кенанов**, Д. Озареният **Григорий Цамблак**. По материали от вилнюските ръкописни и старопечатни сбирки. В. Търново, 2000.*

*2221. **Кенанов**, Д. Ораторската проза на **Патриарх Евтимий Търновски**. С., 1996.*

*2222. **Кенанов**, Д. **Патриарх Евтимий** като историограф на Българското средновековие. // Държавни и политически традиции по българските земи. С., 1980, с. 53-73.*

*2223. **Кенанов**, Д. Полемистът и сатирикът **Презвитер Козма**. // Език и литература, 1994, N 5, с. 46-53.*

*2224. **Кенанов**, Д., Н. **Гавазова**. Небето на безмълвието: Книгата „Лествица" на **Св. Йоан Синайски** и нейният старобългарски превод. В. Търново, 2013.*

*2225. **Кенанов**, Д., Ив. **Добрев**. Каноните за **Св. Иван Рилски** от **Георги Скилица**. // Palaeobulgarica, 2002, N 3, с. 3-12.*

*2226. **Кепов**, Ив. Въстанието в Перущица. Пловдив, 1931, с. 28.*

*2227. **Кепов**, Ив. Минало и сегашно на Бобошево. С., 1935, с. 188.*

*2228. **Кепов**, Ив. **Никола поп Филипов**. (Биогр. очерк). // Илюстрация „Илинден", 1934, N 7, с. 14-16; N 8, с. 16-20.*

*2229. **Кепов**, Ив. П. Из миналото на Бояна. С., 1934.*

*2230. **Керелов**, Тр. Батак глава не скланя. С., 1985.*

*2231. **Кесяков**, Хр. Пловдивските първенци **Чалъкови**. Дарения и заслуги. С., 1932.*

2232. ***Кефалов****, Ат. Помен за един благ архиерей [****Драговитийский епископ Харитон****]. // Църковен вестник, N 11, 19 март 1960.*

2233. ***Кечев****, В.* ***Протойерей Захарий Гешаков*** *(По случай 1 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 35-36, 6 ноември 1948.*

2234. ***Кечев****, В.* ***Пенчо Славейков*** *в очите на църковника. // Църковен вестник, N 14, 19 май 1966.*

2235. ***Кил****, М. Разпространение на исляма в българското село през османската епоха (XV-XVIII в.): колонизация и миграция. // Мюсюлманската култура по българските земи. Изследв. / Съст. Р.* ***Градева****, С.* ***Иванова****. С., 1998, с. 56-126.*

2236. ***Архимандрит Кирил****. Руската православна църква и Освобождението на България (Според вести на руския църковен периодичен печат и книжовно наследство). // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1988.*

2237. ***Архимандрит Кирил****.* ***Св. апостол Андрей Първозвани****. Живот и дейност. // Църковен вестник, N 30, 20 ноември 1986.*

2238. ***Архимандрит Кирил****. Църковно тържество по случай 140-годишнината на храма „Св. Възнесение" в гр. Враца и обявяването му за храм-паметник „Св. Софроний Врачански". // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1988.*

2239. ***Варненски и Великопреславски митрополит Кирил. Варненският и Великопреславски митрополит Йосиф****. // Казадгиев, Г.* ***Варненският и Великопреславски митрополит Йосиф*** *(1898-1988). Т. I. Варна, 2010.*

2240. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****.* ***Блаженопочиналият Московски и Всруски патриарх Пимен****. // Църковен вестник, N 30, 22 авг. 1990.*

2241. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Многозаслужил български иерарх [:* ***Варненски и Преславски митрополит Йосиф****]. // Църковен вестник, N 44, 10 дек. 1990.*

2242. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Ревностен архипастир на своя народ. В памет на блаженопочиналия в Господа* ***Варненски и Преславски митрополит Йосиф****. // Църковен вестник, N 47, 22-28 ноември 1993.*

2243. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Света петдесетница. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989.*

2244. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Светият дух. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989.*

2245. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Слово-отговор. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989.*

2246. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Усърден труженик за християнско и всечовешко единство [:* ***Варненски и Преславски митрополит Йосиф****]. // Църковен вестник, N 2, 8 ян. 1990.*

2247. ***Варненски и Преславски митрополит Кирил****. Църква и секта. // Църковен вестник, N 6, 7-13 февр. 1994.*

2248. ***Митрополит Кирил****.* ***Христо Ст. Попов*** *(1876-1944). Един многозаслужил богослов (По случай 4 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 5-6, 7 февр. 1948.*

*2249. [****Митрополит Кирил Видински****]. // Църковен вестник, N 22, 31 май 1914.*

2250. ***Кирил, Патриарх Български. Авксентий Велешки****: Биогр. очерк (по случай 100 г. от смъртта му – 1865). С., 1965.*

2251. ***Кирил, Патриарх Български****. Благодарността на умиращия в* ***Господа*** *[:* ***Доростолски и Червенски митрополит Михаил****]. // Църковен вестник, N 20, 27 май 1961.*

2252. ***Кирил, Патриарх Български****. Блаженство във вечността. Надгробно слово, произнесено при погребението на блаженопочиналия* ***Ловчански митрополит Филарет*** *на 30 юни 1960 г. в църквата „Св. Троица" в Ловеч. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960.*

2253. ***Кирил, Патриарх Български****. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 1. С., 1970, с. 571.*

2254. ***Кирил, Патриарх Български****. Българската екзархия в Одринско и Македония след Освободителната война 1877-1878. Т. 1, Кн. 2. С., 1970, с. 635-638.*

2255. ***Кирил, Патриарх Български****. Българското население в Македония в борбата за създаване на Екзархията. С., 1971, с. 12.*

*2256. **Кирил, Патриарх Български**. Во блаженом успении [**протопр. Стефан Цанков**]. // Църковен вестник, N 21, 15 май 1965.*

*2257. **Кирил, Патриарх Български**. **Възнесение**. // Църковен вестник, N 23-24, 11 септ. 1967.*

*2258. **Кирил, Патриарх Български**. Възходящият път на Българската патриаршия: Слово, произнесено в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" на 10 май 1967 г. по случай 14-год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1967.*

*2259. **Кирил, Патриарх Български**. Вяра в Църквата. Слово, произнесено в Рилския манастир на 1 юли 1969 г. при епископската хиротония на **Драговитийския епископ Йоан**. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1969.*

*2260. **Кирил, Патриарх Български**. **Граф Н. П. Игнатиев** и българският църковен въпрос. Т. I. Изследвания и документи (1864-1872). С., 1958.*

*2261. **Кирил, Патриарх Български**. Да бъде благословена **Божията воля** [: **Великотърновски митрополит Софроний**]. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961.*

*2262. **Кирил, Патриарх Български**. Девети септември. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969.*

*2263. **Кирил, Патриарх Български**. Епископски обети: Слово, произнесено в Храма-паметник „Св. Александър Невски" след Св. Литургия при хиротонията на **Браницкия епископ Герасим**, 27.XI.1968. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1969.*

*2264. **Кирил, Патриарх Български**. Златен митрополитски юбилей [на **Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит Видински**]. // Църковен вестник, N 3, 23 ян. 1965.*

*2265. **Кирил, Патриарх Български**. Зовът на високото призвание. Слово, произнесено в храм-паметника „Св. Александър Невски" при ръкоположението на **Крупнишкия епископ Григорий** на 11 апр. 1965. // Църковен вестник, N 25, 12 юни 1965.*

*2266. **Кирил, Патриарх Български**. И сотвори ему вечная памят (Слово, произнесено при опелото на **Блаженопочиналия Св. Главиницкия епископ Стефан** – главен секретар на Св. Синод, в храма „Св. София" на 21 авг. 1970 г.). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1970.*

*2267. **Кирил, Патриарх Български**. Из опита на 25-годишно епархийско архиерейско служение (Слово, произнесено в Пловдивската църква „Св. Петка" на 14 ноември 1963 г. след благодарствения молебен по случай 25-год. ръководство на Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 3, 18 ян. 1964.*

*2268. **Кирил, Патриарх Български**. **Иларион Макариополски**. **Търновски митрополит** (1812-1875). // Църковен вестник, N 37, 23 окт. 1965.*

*2269. **Кирил, Патриарх Български**. Истинската човечност. Прошка. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1969.*

*2270. **Кирил, Патриарх Български**. Католическата пропаганда сред българите през втората половина на XIX в. С., 1962.*

*2271. **Кирил, Патриарх Български**. Летописен откъс на Българската патриаршия: Слово, произнесено в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски" по случай 15 г. от възстановяването Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 14, 1 юли 1968.*

*2272. **Кирил, Патриарх Български**. **Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски** (1820-1906). С., 1952.*

*2273. **Кирил, Патриарх Български**. **Неврокопски Борис**. По случай 20-год. от блажената му кончина. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1969.*

*2274. **Кирил, Патриарх Български**. **Паисий, митрополит Пловдивски** в църковно-народната борба. С., 1948.*

*2275. **Кирил, Патриарх Български**. **Поликарп Патарски**. С., 1964.*

*2276. **Кирил, Патриарх Български**. Последнее целование. Слово, произнесено при опелото на блаженопочиналия **Св. Старозагорски митрополит Климент** на 19 февр. 1967 г. в Старозагорската катерала „Св. Димитър". // Църковен вестник, N 9, 21 март 1967.*

*2277. **Кирил, Патриарх Български**. **Преподобни Паисий Хилендарски**. Слово, произнесено на 23 дек. 1962 г. по случай празнуването (на) 200-годишнината на Славянобългарската история на **преподобни Паисий Хилендарски**. // Църковен вестник, N 45-46, 29 дек. 1962.*

*2278. **Кирил, Патриарх Български**. Принос към униатството в Македония след Освободителната война (1879-1895). С., 1968, с. 206.*

2279. ***Кирил, Патриарх Български****. Път на смиреното служение (Слово, признесено на приема в Св. Синод след каноническия избор на* ***Негово Високопреосвещенство Доростолски и Червенски митрополит Софроний*** *на 11 март 1962).*

2280. ***Кирил, Патриарх Български****. Пътят на епископа [****Видински митрополит Велички епископ Филарет****] (Слово, произнесено в Храм-паметника „Св. Александър Невски" при епископското ръкоположение на* ***архимандрит Филарет*** *на 30 юни 1968 г.). // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1968.*

2281. ***Кирил, Патриарх Български****.* ***Св. Александър Невски****. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1966.*

2282. ***Кирил, Патриарх Български****.* ***Свети Климент Охридски*** *– един от основоположниците на Българската църква. // Църковен вестник, N 33, 21 дек. 1966.*

2283. ***Кирил, Патриарх Български****. Слово, произнесено в Пловдивската катедрала „Св. Богородица" при въдворяването на*

2284. ***Кирил, Патриарх Български****. 1900 години от мъченическата смърт на* ***светите първовърховни Апостоли Петър и Павел****. // Църковен вестник, N 17, 11 юли 1967.*

2285. ***Кирил Лукарис (Патриарх Константинопольский)****. Восточное исповедание христианской веры. Санкт-Петербург, 2000.*

2286. ***Архимандрит Кирил Рилец****.* ***Митрополит Кирил Рилски****: По случай 80 г. от рожд. му (1861-1941). // Църковен вестник, N 6, 31 ян. 1941.*

2287. ***Архимандрит Кирил Рилец****.* ***Св. Дух*** *в живота на християнина. // Църковен вестник, N 21-22, 10 юни 1961.*

2288. ***Стобийски епископ Кирил****. Православните християнски братства. // Църковен вестник, N 37, 17 окт. 1936.*

2289. Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 63-65.

2290. ***Киринеец****, С. Исторически личности. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1980.*

2291. ***Киринеец****, С. Религиозното у* ***Иван Вазов****. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1970.*

2292. ***Киринеец****, С. Стогодишнината на Българската екзархия, отразена в столичния печат. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971.*

2293. ***Киров****, Г. Материали за котленското училище. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 22-23. С., 1906-1907, с. 20.*

2294. ***Киров****, Д. Антропологически аспект на понятията „душа" и „ум" в посланията на* ***Св. апостол Павел****. // Църковен вестник, N 26, 28 юни 1991.*

2295. ***Киров****, Д.* ***Великомъченица Злата Мъгленска****. // Църковен вестник, N 35, 1 окт. 1990.*

2296. ***Киров****, Д. Духовници – помощници на* ***Георги Бенковски****. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1986.*

2297. ***Киров****, Д. Конфесионални аспекти на греха. // Църковен вестник, N 33, 11 септ. 1992.*

2298. ***Киров****, Д. Най-прекрасният от синовете човечески. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990.*

2299. ***Киров****, Д. Неуморен труженик на богословската наука* ***проф. д-р Иван Панчовски*** *(6.II.1913 – 2.XI.1987). // Църковен вестник, N 7, 1 март 1988.*

2300. ***Киров****, Д. Пръв труженик в областта на православната християнска етика у нас [:* ***проф. д-р Г. Ст. Пашев****]. // Църковен вестник, N 14, 17 септ. 1987.*

2301. ***Киров****, Д. Светъл радостен юбилей на Св. Руска православна църква (30 г. руски храм-подворие „Св. Николай Мирликийски" в София). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1984.*

2302. ***Киров****, Д.* ***Свещеномъченик Висарион Смоленски****. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989.*

2303. ***Киров****, Д. Синдесмос (Световен съюз на Православните младежки организации). // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1989.*

2304. ***Киров****, Д. Той [****Васил Левски****] се посвети да служи на народната свобода. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1990.*

2305. ***Киров****, Д. Участието на български духовници в освободителната Руско-турска война. // Църковен вестник, N 8, 2 март 1987.*

2306. ***Киров****, Ив. Из миналото на с. Ценово. С., 1972, с. 78.*

2307. ***Киров-Майски****, Никола. Крушово и борбите му за свобода. С., 1935, с. 12-14.*

2308. ***Кирьянов****, Д. В. Томистская философия XX века. Санкт-Петербург, 2009.*

2309. ***Киряков****, Б. За щампарството в Рилския манастир. // Ист. преглед, 1982, с. 83-90.*

2310. ***Киряков****, Б. Източноправославните български манастири IX-XIV в. // Изв. Държ. архиви, 1992, Т. 62, с. 68-86.*

2311. ***Киселков****, В.* ***Григорий Синаит****, представител на мистицизма във Византия през XIV в. С., 1928.*

2312. ***Киселков****, В.* ***Виктор Григорович****,* ***Иван Богоров*** *и неизвестното им познанство. // Изв. Инст. бълг. ист., 1954, Т. 5, с. 297-317.*

2313. ***Киселков****, В.* ***Дякон Андрей****. //* ***Киселков****, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956.*

2314. ***Киселков****, В. Житието на* ***Свети Теодосий Търновски*** *като исторически паметник. С., 1926.*

2315. ***Киселков****, В. Забравеният старобългарски писател* ***Григорий****. // Училищен преглед, 1925, N 8.*

2316. ***Киселков****, В.* ***Исая Атонски****. //* ***Киселков****, В. Проуки очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 160-171.*

2317. ***Киселков****, В. Исихаство. // Просвета, 1937, N 3, с. 42-54.*

2318. ***Киселков****, В.* ***Килифаревският отшелник Теодосий [Търновски]****. // Българска историческа библиотека, 1929, N 2, с. 103-136.*

2319. ***Киселков****, В.* ***Климент Охридски****. Живот, дейност, жития. С., 1941.*

2320. ***Киселков****, В. Кога се е покръстил* ***княз Борис****. Сливен, 1925.*

2321-2322. ***Киселков****, В.* ***Митрополит Григорий Цамблак****. С., 1943; С., 1946.*

2323. ***Киселков****, В. Проуки и очерти по старобългарска литература. С., 1956, с. 262-265.*

2324. ***Киселков****, В. Рилският книжовник* ***Мардарий****. // Училищен преглед, 1939, N 9, с. 1009-1026.*

2325. ***Киселков****, В.* ***Св. Теодосий Търновски****. С., 1926.*

2326. ***Киселков****, В. Средновековна Парория и Синаитовият манастир. // Сб. в чест на* ***В. Н. Златарски****. С., 1925, с. 103-118.*

2327. ***Киселков****, Васил.* ***Владислав Граматик*** *и неговата Рилска повест. С., 1947.*

2328. ***Киселков****, Васил.* ***Митрополит Йоасаф Бдински*** *и словото му за* ***Св. Филотея****. // Бълг. ист. библиотека, 1931, N 1, с. 189-206.*

2329. ***Киселков****, Васил.* ***Патриарх Евтимий****. Живот и обществена дейност. // Българска историческа библиотека, 1929, N 3, с. 94-130.*

2330. ***Киселков****, Васил. Патриарх Калистовата грамота от 1355. // Духовна култура, 1932, N 50, с. 210-221.*

2331. ***Киселков****, Васил.* ***Патриарх Кирил*** *като книжовник. // Църковен вестник, N 19, 15 май 1954.*

2332. ***Киселков****, Васил.* ***Презвитер Козма*** *и неговата беседа против богомилите. Карнобат, 1921.*

2333. ***Киселков****, Васил. Рилският манастир. С., 1937.*

2334. ***Киселков****, Васил.* ***Сава Доброплодни****. // Ист. преглед, 1968, N 4, с. 96-106.*

2335. ***Киселков****, Васил.* ***Свети Иван Рилски*** *(жития). С., 1940.*

2336. ***Кисьов****, Сл. Бачковският ставропигиален манастир „Успение Богородично”. С., 1983.*

2337. ***Кисьов****, Ст. Пловдивска епархия. // Църковен вестник, N 35, 21 септ. 1938.*

2338. ***Китанов****, Ал.* ***Димитър Икономов*** *– Рибнишкия поп и неговите записки. // Македонски преглед, 2002, N 4, с. 93-102.*

2339. ***Китанов****, В., Б.* ***Карадакова****. Беровският девически метох „Св. Архангел Михаил” по време на Първата световна война (По документи от Държ. архив – Благоевград). // Македонски преглед, 2015, N 1, с. 117-126.*

2340. ***Китанов****, Валентин. За ролята на общините при формиране на българското отношение към османската власт през епохата на Възраждането. // Изв. Катедра Българска история и археология и Катедра Обща история на Югозап. унив. – Благоевград, 2005, N 2.*

2341. ***Китипов****, П. Миналото на с. Енина, Казанлъшко. С., 1968, с. 130.*

2342. ***Кларк****, Дж. Ф. Библията и българското Възраждане. С., 2007, с. 96-105.*

2343. ***Старозагорский митрополит Климент****. // Църковен вестник, N 1-2, 3 ян. 1941.*

*2344. **Климент Охридски**. Библиография. 1945-1980 / Съст. В. **Стоева** и др. ; Ред. Д. **Петканова**. С., 1980.*

*2345. **[Климент] Охридски** в книжевния помен и научното дирене. С., 1919.*

*2346. **[Св. архиепископ] Климент Охридски**. Събрани съчинения: Т. 1: Поучения и слова / Обраб. Боню Ст. **Ангелов**, Куйо М. **Куев**, Христо **Кодов**. С.: БАН, 1970.*

*2347. **[Св. архиепископ] Климент Охридски**. Събрани съчинения: Т. 2: Поучения и слова / Обраб. Боню Ст. **Ангелов**, Куйо М. **Куев**, Христо **Кодов**, Кл. **Иванова**. С.: БАН, 1977.*

*2348. **[Св. архиепископ] Климент Охридски**. Събрани съчинения: Т. 3: Пространни жития на **Кирил и Методий** / Подг. Боню Ст. **Ангелов**, Христо **Кодов**. С.: БАН, 1973.*

*2349. **Архимандрит Климент Рилец**. Значение на молитвата. // Църковен вестник, N 13, 4 апр. 1959.*

*2350. **Архимандрит Климент Рилец**. Манастирчето „Св. Архидякон Стефан" при с. Сапарева баня, Станке Димитровско. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1974.*

*2351. **Архимандрит Климент Рилец**. Неделя на самарянката. // Църковен вестник, N 21, 15 май 1965.*

*2352. **Архимандрит Климент Рилец**. Рилският духовник **х. Агапий** (По случай 100 г. от излизането на кн. му за изповедта). // Църковен вестник, N 13, 29 март 1956.*

*2353. **Климент Рилец**. Рилският манастир и Панагюрище. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 91-92.*

*2354. **Климент Търновски (В. Друмев)**: Сб. / Под ред. на М. **Арнаудов**. С., 1927.*

*2355. **Митрополит Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901.*

2356-2357. [„Климентов отбор"]. // Църковен вестник, N 36, 1914 (поради повреда на екземпляра в БАН, не може да се посочи датата); N 39, 27 септ. 1914.

*2358-2359. **Клинчаров**, Ив. **Поп Богомил** и неговото време. С., 1927. 2. изд. С., 1947.*

*2360. **Клисаров**, Г. **Академик Стефан Младенов**. // Църковен вестник, N 28, 13 юли 1963.*

*2361. **Клисаров**, Г. Великотърновско църковно тържество. Посрещане на новоизбрания **Великотърновски митрополит Стефан** на 3 и 4 февр. 1962. // Църковен вестник, N 7, 10 февр. 1962.*

*2362. **Клисаров**, Г. Каноническият избор на **Пловдивския митрополит Варлаам**. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969.*

*2363. **Клисаров**, Г. **Алеко Константинов**. // Църковен вестник, N 32, 5 септ. 1957.*

*2364. **Клисаров**, Г. 50 години митрополитско служение на **Негово Високопреосвещенство Св. Видинский Неофит**. // Църковен вестник, N 3, 23 ян. 1965.*

*2365. **Клисаров**, Г. Църковно тържество в гр. Русе (Посрещане на **Доростолски и Червенски митрополит Софроний**). // Църковен вестник, N 13, 31 март 1962.*

*2366. **Клисаров**, Г. Църковно тържество в Пловдивската епархия. Посрещане на новоизбрания **Пловдивски митрополит Варлаам**. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969.*

*2367. **Клисаров**, Г. Шипченският манастир храм-паметник „Рождество Христово". // Църковен вестник, N 34, 6 окт. 1962.*

*2368. **Клисаров**, Г., В. **Велянов**. Църковно тържество в чест на **Негово Високопреосвещенство Св. Видински митрополит Неофит** по случай стогодишнаната от рождението му. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1968.*

*2369. **Клисаров**, Н. Църквата „Рождество Богородично" в с. Осиково – XVII в. // Духовна култура, 2003, N 10, с. 27-33.*

*2370. **Клисаров**, Николай. Църквата „Успение Богородично", с. Широка Лъка, Смолянско. Смолян, 2003.*

*2371. **Клисурски**, Д. Пример за висок морал, гражданска доблест и християнска състрадателност [Заслугите на **Патриарх Кирил** и **Екзарх Стефан** за спасяването на българските евреи]. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2017.*

2372. Клисурският манастир „Св. Св. Кирил и Методий". // Църковен вестник, N 20, 13-19 май 1996.

*2373. **Кляшторный**, С. Г. Праболгарский **Тангра** и древнетюркский пантеон. // Сборник в памет на **Станчо Ваклинов**. С., 1984, с. 18-22.*

*2374. Книга за Пловдив (История на ... от древността до наши дни) / Елена **Кесякова** и др. Пловдив, 1999.*

*2375. [**Княз**] **Александър I Батенберг**. Дневник. Моите преживявания по време на войната срещу турците 1877-1878 / Прев. и комент. Иван Хр. **Първев**. С., 1992.*

*2376. **Княз Александър Батенберг** и „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017, с. 6.*

*2377. **Ковачев**, Г., Ив. **Русев**. Света гора Сливенска. Опит за история на средновековното манастирско население и района (XII-XVII в.). В. Търново, 2002.*

*2378. **Ковачев**, Георги. Мрака и Радомирско през Средновековието и Възрожденската епоха IV-XIX в. Радомир, 2007.*

*2379. **Ковачев**, М. Априлското въстание и българският еакзарх. Важен исторически документ. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1966.*

*2380. **Ковачев**, М. Български ктитори в Света гора: ист. очерк, изследвания и документи. С., 1943, с. 106-107, 115-161.*

*2381. **Ковачев**, М. Българското монашество в Атон. С., 1967, с. 24-37, 49-59, 85, 96.*

*2382. **Ковачев**, М. Възходът и величието на Търновската патриаршия. // Църковен вестник, N 35-38, 10 ноември 1953.*

*2383. **Ковачев**, М. **Захари Зограф** (По случай 100 г. от смъртта на бележитият иконописец). // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953.*

*2384. **Ковачев**, М. Зографският манастир и нашето възрожденско учебно дело. // Църковен вестник, N 32-33, 27 септ. 1952.*

*2385. **Ковачев**, М. **Йордан Йовков**. Книжовен помен по случай двадесет години от трагичната му кончина. // Църковен вестник, N 46, 12 дек. 1957.*

*2386. **Ковачев**, М. Културно-просветни деятели из Неврокопската епархия в миналото. // Църковен вестник, N 40-41, 30 ноември 1953.*

*2387. **Ковачев**, М. **Отец Матей Преображенски**. Библиография. В. Търново, 1986.*

*2388. **Ковачев**, М. 50 години „Църковен вестник" (Поглед върху изминатия път). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950.*

*2389. **Ковачев**, М. Поглед към Варненско-Преславската епархия. // Църковен вестник, N 34-38, 16 окт. 1954.*

*2390. **Ковачев**, М. Поглед към Видинската епархия. Стари и нови документи. // Църковен вестник, N 45-49, 18 дек. 1945.*

*2391. **Ковачев**, М. Поглед към Сливенската епархия. // Църковен вестник, N 22-23, 12 юни 1954.*

*2392. **Ковачев**, М. Тридесет години българска богословска наука. // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1953.*

*2393. **Ковачев**, М. Тридесет и две години архиерейско служение на **Негово Светейшество Българския Патриарх Кирил** – **Патриарх Кирил** по пътя Господен. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1968.*

*2394. **Ковачев**, М. В. Зограф и българите в Македония през XVIII в. // Македонски преглед, 13, 1942, с. 58-76.*

*2395. **Ковачев**, Мих. Драгалевският манастир „Св. Богородица Витошка" и неговите старини. С., 1940.*

*2396. **Ковачев**, Мих. Поглед към делото на врачанските митрополити след учредяването на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 23-28, 30 юни 1956.*

*2397. **Ковачев**, Н. Из миналото на героичен Кръвеник. С., 1966, с. 17.*

*2398. **Ковачев**, Н. Миналото на героичен Кръвеник. С., 1972, с. 17, 18, 73.*

*2399. **Ковачев**, Н. Петнадесет години от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1968.*

*2400. **Ковачев**, Н. Слово за **Св. Николай Мирликийски**. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1978.*

*2401. [**Николай Дамянов Ковачев**]. (Некролог). // Църковен вестник, N 1, 1 март 1979.*

*2402. **Ковачева**, М. **Драган Цанков**. Общественик, политик и дипломат до Освобождението 1878. С., 1982.*

*2403. **Кодов**, Хр. Опис на славянските ръкописи в Библиотеката на Българската академия на науките. С., 1989, с. 11.*

*2404. **Кодов**, Хр. Приемниците на [**хан**] **Омуртаг**. // Изследвания в чест на **Христо Гандев**. С., 1983.*

2405. ***Кодов****, Хр., Б.* ***Райков****, Ст.* ***Кожухаров****. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. Т. I. С., 1985.*

2406. ***Коев****, Т. Българската православна църква като фактор за образуването и запазването на българската народност. // Духовна култура, 1991, N 12, с. 24-32.*

2407. ***Коев****, Т. Възкресение и живот. // Духовна култура, 1991, N 4, с. 1-7.*

2408. ***Коев****, Т.* ***Възнесение Господне****. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 1-8.*

2409. ***Коев****, Т. Достоен юбилей на достоен юбиляр [****Негово Високопреосвещенство Св. Видинският митрополит Дометиан****]. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2002.*

2410. ***Коев****, Т.* ***Епископ Иларион Макариополски*** *– защитник на православната вяра (По случай 170 г. от ражд. му). // Църковен вестник, N 26, 21 окт. 1982.*

2411. ***Коев****, Т. Именит български богослов – спомени за проф. д-р* ***Илия Цоневски*** *(По повод 100 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2003.*

2412. ***Коев****, Т. In memoriam (Десет год. от смъртта на* ***проф. д-р Димитър Дюлгеров****). // Църковен вестник, N 21 апр. 1976.*

2413. ***Коев****, Т. Кратки сведения за Арменската църква. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1975.*

2414. ***Коев****, Т.* ***Кръстът Христов****. // Църковен вестник, N 10, 8 март 1991.*

2415. ***Коев****, Т. Нов представител на Римокатолическата църква [:* ***папа Йоан Павел II****]. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1978.*

2416. ***Коев****, Т. Новият* ***Видински митрополит Дометиан****. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987.*

2417. ***Коев****, Т. Павликянски и месалиански религиозни елементи в богомилството. // Изв. Българска патриаршия. Църковно-исторически и архивен институт. Централен църковен историко-археологически музей. Т. 2. С., 1984, с. 76-82.*

2418. ***Коев****, Т. По благословен път [:* ***Знеполският епископ Дометиан****]. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1975.*

2419. ***Коев****, Т. Поглед върху дейността на Сердикийския събор (343 г.). // Духовна култура, 2003, N 10, с. 1-8.*

2420. ***Коев****, Т.* ***Смоленският епископ Нестор****. // Църковен вестник, N 3, 1 февр. 1981.*

2421. ***Коев****, Т. Съдържание и значение на догматите. // Духовна култура, 2003, N 7, с. 1-10.*

2422. ***Коев****, Т. Тринитарните и христологически възгледи на* ***Св. Атанасий Велики****. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 36.*

2423. ***Коев****, Т. Цариградска патриаршия (кратък обзор). // Църковен вестник, N 18, 2 май 1991.*

2424. ***Коев****, Тото, Г.* ***Бакалов****. Българската православна църква. //* ***Коев****, Т., Г.* ***Бакалов****. Християнски справочник. С., 2001, с. 203.*

2425. ***Коева****, М. За развитието на основните видове църкви в България през втората половина на XIX в. // Изв. на Секция Теория и историческо градоустройство и архитектура, Кн. 24, 1972.*

2426. ***Коева****, М. Паметници на културата през Българското възраждане (Архитектура и изкуство на българските църкви). С., 1977, с. 111, 114.*

2427. ***Коева****, Маргарита. Рилският манастир. С., 2003.*

2428. ***Коева****, Маргарита, Петър* ***Йокимов****, Любинка* ***Стоилова****. Православни храмове по българските земи (XV – ср. на XX в.). С., 2002, с. 45-46.*

2429. ***Коен****, Д. Оцеляването. С., 1995.*

2430. ***Кожухаров****, Е. Спомен за* ***протопр. Михаил Химитлийски*** *(По случай 40 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971.*

2431. ***Кожухаров****, Ст. Икос. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 100-101.*

2432. ***Кожухаров****, Ст. Минеи. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 679-681.*

2433. ***Кожухаров****, Ст. Неизвестно произведение на старобългарската литература [: Ръкопис от* ***Макарий*** *(XVI в.)]. // Старобълг. лит., 1, 1971, с. 295-296.*

2434. ***Кожухаров****, Ст. Нотни начертания в Орбелския триод – средновековен книжовен паметник от XIII в. // Български език, 1974, N 4.*

2435. ***Кожухаров****, Ст. Поглед към проблематиката на Енинския стихирар. // Български език, 1972, N 6, с. 549-554.*

2436. ***Кожухаров****, Ст. Приносът на* ***Димитър Кантакузин*** *в развитието на химнографския цикъл на* ***Иван Рилски****. // Старобълг. лит., 15, 1984, с. 74-105.*

2437. ***Кожухаров****, Ст.* ***Тах Андрей*** *– един незабелязан химнописец от XVI в. // Старобълг. лит., 18, 1985, с. 153-160.*

2438. ***Козма Дебърски****. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1916.*

2439. ***Св. Козма Зографски чудотворец****. Жития на светиите. С., 1991, с. 23-44.*

2440. ***Свещ. Козма Поповски****. Неизвестни и малко известни ръкописи на Зографската Света обител. // Афон и славянский мир. Материалы международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе. Белград, 16-18 мая 2013. Т. 1. Москва, 2014, с. 205-222.*

2441. Кой кой е сред българите XV-XIX в: 501 имена от епохата на османското владичество. С., 2000, с. 84.

2442. ***Койчев****, М. Просветата в Тетевен преди Освобождението. // Ловеч и Ловчанско. Кн. 6. С., 1934, с. 65-66.*

2443. ***Коларов****, Иван. Бяла. С., 1967, с. 27.*

2444. ***Коларов****, М. Българи – Вселенски патриарси (XV-XVII в.). // Изв. Българска патриаршия / Църк.-ист. и архивен инст. Нац. църковен ист.-археолог. музей. Т. 3. С., 1985, с. 181-182.*

2445. ***Коларов****, Ст. Културно-просветни огнища в Чирпанска околия през епохата на нашето Възраждане. // Училищен преглед, 1940, N 3, с. 389.*

2446. ***Коларов****, Хр. Вторият Лионски събор през 1274 г. и въпросът за независимостта на Българската църква. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", Т. 16, 1980, N 3, с. 29-36.*

2447. ***Коларов****, Хр. Отговорите на* ***папа Николай [I]*** *по допитванията на българите като исторически извор за разпространението на християнството в България през IX в. // Тр. Висш. педагог. инст. във Велико Търново, 1968, Т. 5, с. 3-34.*

2448. ***Коларов****, Христо. Антитурските походи от 1443-1444 г. на* ***полско-унгарския крал Владислав III Ягело (Варненчик)****. Преглед на изворите. // Тр. на Висш. педагог. инст. „Кирил и Методий", В. Търново, Т. 6, 1970, с. 41-104.*

2449. ***Колев****, К. Документи на Сливенската митрополия за Освобождението и Временното руско управление (1877-1879). // Църковен ист. архив, 1981, N 1, с. 92.*

2450. ***Колев****, К. Нови данни за стенописите върху външната стена на южния корпус на Бачковския манастир. // Год. Нар. музей – Пловдив, 1970, 1, с. 137-186.*

2451. ***Колев****, Л. Духовници – участници в националноосвободителните борби на нашия народ. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1978, Т. I, с. 283-284.*

2452. ***Колева****, В.* ***Митрополит Мелетий Софийски*** *в Рилския манастир. // Духовна култура, 1982, N 10, с. 27-30.*

2453. ***Колева****, Ваня. В служение на „религията на красотата" (Лит. канон според писмата на* ***Петко Ю. Тодоров****). //* ***Колева****, В. Часовникът и воденицата. Българският фолклор и литература. С., 2014, с. 167-191.*

2454. ***Колева****, Елена.* ***Великотърновски митрополит Софроний*** *– един Богоугоден, смел, проницателен и изключително деен архиерей, 100 вести. // Християни, 20 март 2014.*

2455. ***Колева****, Елена. Двама изявени висши български духовници и* ***Сливенски митрополити*** *–* ***Гервасий*** *и* ***Иларион****, са свързани с Габровско, 100 вести. // Християни, 24 окт. 2013 г. <http://www.stovesti.info/Arhiv_2010/1382550621_246>*

2456. ***Колева****, Елена. Спомен за видните габровски светци и монаси. // Християни (към „100 вести"), 12 ян. 2012.*

2457. ***Колева****, Елена. Спомен за изявената музикална фамилия* ***Манолови*** *и композитора* ***Михаил Шекерджиев****: Двама габровци – изтъкнати български композитори, са свързани с военното дело в България, поредица „100 г. от Първата световна война: Спомен за габровските интелектуалци – герои от войните 1912-1918". // 100 вести, 10 февр. 2015.*

2458. ***Колева****, Елена,* ***Ивелина*** *Колева. Връзките на* ***хаджи Николи Минчооглу*** *от Търново с чорбаджи* ***Иванчо Пенчов Калпазанов*** *от Габрово в борбата за черковна независимост. // Минало, 2011, N 4, с. 17-23.*

2459-2460. ***Колева****, Елена,* ***Ивелина*** *Колева. Връзките на* ***хаджи Николи Минчооглу*** *от Търново с чорбаджи* ***Иванчо Пенчов Калпазанов*** *от Габрово в борбата за черковна независимост, и* ***поп Иван Гъбенски*** *чорбаджи. // Християни (към „100 вести"), 7 юли 2011 г., с. 1-2 – част I и бр. от 14 юли 2011 г., с. 2 – част II.*

2461. ***Колева****, Ивелина, Елена* ***Колева****. Ролята и приносите на габровските църкви, манастири, светци, духовници, монаси и монахини в историята на Габрово и на България. // Минало, 2013, N 4, с. 22-37.*

2462. ***Колева****, М. 110 години от избирането на* ***митрополит Мелетий Софийски****. // Духовна култура, 1983, N 3, с. 26-31.*

2463. ***Колева****, Цветана. История на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" от Освобождението до 1945 г. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2002, с. 43-62: с ил.*

2464. ***Колевски****, Васил. Явровската „Св. Богородица". С., 2007.*

2465. ***Коледаров****, П.* ***Цар Петър I****. // Военноисторически сборник, 1982, N 4, с. 192-207.*

2466. Колектив на сестри бенедиктинки под ръководството на Сестра Станислава Братанова. История на манастира „Пресвето сърце Иисусово" – Инджже (Царев брод), Шуменско. Линц (Австрия), 2009.

2467. ***Колимечкова****, Йорданка. Храм „Св. Архангел Михаил" – гр. Вълчи дол, Варненска област. [С.], [2001].*

2468. ***Колимечкова****, Йорданка. Храм „Св. Възнесение Господне" – гр. Суворово, Варненска област. [Варна, 2001].*

2469. ***Комарова****, Н. 200 години Гигински манастир „Св. безсребърници Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2014.*

2470. ***Комитов****, Н. Страдалецът* ***йеродякон Дионисий****. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

2471. Комплексна научна родопска експедиция през 1953 г. С., 1955, с. 144-151.

2472. Комюнике на Балканската богословска конференция „църква, секуларизация, сектантство" – Велико Търново, 17-21 май 1995. // Църковен вестник, N 21, 22-28 май 1994.

2473. ***Кондаков****, Ив. Велики Петък. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1966.*

2474. ***Кондаков****, Ив. Светото Евангелие. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995, N 7, 13-19 февр. 1995.*

2475. ***Кондаков****, Ив.* ***Борис Христов*** *в България. // Църковен вестник, N 28, 1 ноември 1976.*

2476. ***Кондарев****, Н., Н.* ***Гарвалов****, Т.* ***Атанасов-Тимошкин****. История на Чирпан и Чирпанско. С., 1987, с. 99-101.*

2477. ***Конев****, В. Плодотворно участие в славистичната и българската наука [****Проф. Велчо Велчев****]. // Език и литература, 1977, N 3, с. 87-91.*

2478. ***Конев****, Ил.* ***Константин Миладинов*** *и хърватският* ***епископ Щросмайер****. // Лит. мисъл, 1961, N 5, с. 117-128.*

2479. ***Конев****, Ил. Югославски изследвания за българо-сръбските културни и литературни връзки през XIX в. // Лит. мисъл, 1957, N 3.*

2480. ***Високопреосвещений Врачански митрополит Константин****. // Църковен вестник, N 56, 8 дек. 1912.*

2481. ***Константин Иконом****. Наръчник за Филипополската епархия и нейното описание / ред. М.* ***Христемова****. // Год. Рег. ист. музей – Пловдив, 2012, с. 35.*

2482. ***Константин Динчев Русинов****. // Енциклопедия „Пазарджик". Пазарджик, 2011, с. 525.*

2483. ***Свещеник Константин п. Коев****. // Църковен вестник, N 44, 3 ноември 1917.*

2484. ***Константинов****, Венцеслав. Несебър – град сред морето. // Онлайн ресурс.*

2485. ***Константинов****, Г.* ***Петко Рачев Славейков****. Разказ за него и неговото време. С., 1967.*

2486. ***Константинов****, Г.* ***Лев Толстой*** *и влиянието му в България. С., 1968.*

2487. ***Константинов****, Хр. Спомени, пътеписи, писма [:* ***Свещеник Константин Манолов****]. С., 1970, с. 5-7.*

2488. Кончина и погребение на блаженопочиналия ***цар Борис III****. // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943.*

2489. ***[Корбен] Corbin****, H. Face de Dieu, Face de l'homme: Hermeneutique et soufisme. Paris, 1983.*

2490. ***Кордов****, Б. Дейността на* ***Врачанския митрополит Паисий*** *в защита на евреите. // Църковен вестник, N 10, 1-15 май 2001.*

2491. ***Кордов****, Б. Последните дни на* ***митрополит Паисий****, смъртта и погребението му. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1974.*

2492. ***Коритаров****, В. Сапарева баня (пътеводител). С., 1988, с. 55.*

*2493. **Коркинов**, Й. Първите учители в Хаджистояновото училище. // Севлиево и Севлиевският край / Съст. Христо М. **Йонков**. Т. 1. С., 1967, с. 65*

*2494. Корпус на стенописите от XVIII век в България [в 17 църкви] / Ив. **Гергова**, Е. **Попова**, Е. **Генова**, Н. **Клисаров**. С., 2006, с. 111-112.*

*2495. **Корунов**, П. Кой е **Стоян Граматик**. // Разложка комуна (5). Разлог, 1985.*

*2496. **Косев**, Д. Принос към биографията на **Станислав Доспевски**. // Сб. в памет на **проф. Александър Бурмов**. С., 1973, с. 460-466.*

*2497. **Косев**, К., Н. **Жечев**, Д. **Дойнов**. История на Априлското въстание. С., 2006, с. 275.*

*2498. **Косев**, М. Българска църковна община в Лондон. // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1984.*

*2499. **Косева**, Д. Два комплекта икони от 1616 и 1685 г. за иконостаса на църквата „Св. Георги" във Велико Търново. // Старобългаристика, 2003, N 2, с. 84-99.*

*2500. **Косева**, Диана. Нов фрагмент от живописта в диаконикона на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици", открит през 2001 г. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 2002, с. 341-346 : с ил.*

*2501. **Косева**, Диана и др. Стенописите от наоса и притвора на търновската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици" в светлината на последните проучвания. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 200-229 : с ил.*

*2502-2503. **Костадинова**, Жени. Пророчествата на **Ванга**. С., 2006; 2015.*

*2504. **Костенечки**, А. Н. Църковно тържество в с. Горно Сахране, Старозагорска епархия [църквата „Рождество на Пресвета Богородица"]. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1969.*

*2505. **Костенцев**, Арсени. Спомени. С., 1984, с. 111.*

*2506. **Костов**, Борис. Изворски манастир „Успение Богородично" – през времето и нас. Шумен, 2006.*

*2507. **Костов**, Н. **Архимандрит Пахомий**. // Севлиево 1842-1942. С., 1942, с. 122-131.*

*2508. **Костова**, Кр. Савина книга в контекста на ранната книжовна традиция. // Palaeobulgarica, 2002, N 3, с. 13-19.*

*2509. **Костова**, Р. Още веднъж за кръглата църква и т.нар. родов манастир в Преслав. // Studia protobulgarica et mediaevalia europensia: В чест на **чл. кор. проф. Веселин Бешевлиев**. С., 2003, с. 284-303.*

*2510. **Котев**, Й. Историческа справка за месеците през годината. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1990.*

*2511. **Коцева**, Е. **Асен Василиев** – неуморим изследвач на нашето културно наследство. // Изкуство, 1967, N 9, с. 14-17.*

*2512. **Коцева**, Е. Евтимиев служебник. С., 1985.*

*2513. **Кочанджиев**, И. Отпразнуване празника „Успение Богородично" в Асеновград. // Църковен вестник, N 35, 9 окт. 1965.*

*2514. **Кочев**, Н. **Анджело Ронкали** и пребиваването му в България. // Втори международен конгрес по българистика. София 23 май – 3 юни 1986: Докл. Т. 8. България след Освобождението (1878). С., 1988.*

*2515. **Кочев**, Н. Българо-византийски философски връзки (Слово на **Григорий Палама** против **Варлаам** и **Акиндин**). // Философска мисъл, 1982, N 11, с. 76-80.*

*2516. **Кочев**, Н. **Йоан Екзарх**. Шестоднев (Прев. и комент.). С., 1981.*

*2517. **Кочев**, Н. Хазарите и мисията на **Константин-Кирил**. // Ист. преглед, 1972, N 6, с. 54-67.*

*2518. **Кочев**, Н. Цв. Богослужебното облекло на православния духовник – дякон, свещеник и епископ. // Духовна култура, 2003, N 11, с. 13-24.*

*2519. **Кочев**, Н. Цв. Имало ли е народен събор в Преслав през 893-894 г. // Духовна култура, 2003, N 4, с. 23-27.*

*2520. **Кочев**, Н. Цв. Към въпроса за съборните борби между исихасти и варлаамити. // Духовна култура 2003, N 7, с. 21-31.*

*2521. **Кочева**, Е. **Йосиф Брадати**. // Строители ревнители на родния език. С., 1982, с. 73-78.*

*2522. **Кочов**, Апостол. Църковно-училищните борби в Драмско. // Македонски преглед, 1929, N 2, с. 99-100.*

*2523. **Краев**, Г. **Трифон Зарезан**. // Църковен вестник, N 5, 29 ян. – 4 февр. 1996.*

2524. ***Краева****, Й. Храм „Всех святих” в Тетевен (160 г. от освещаването). // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2006.*

2525. ***Красиков****, А. А. Ватикан: история и современность. Москва, 1991.*

2526. Кратка история на българската архитектура. С., 1965.

2527. Кратка священна история на Ветхий и Новий Завет и кратък катихизис / Прев. Д. В. ***Манчев****. 2. изд. Пловдив, 1870.*

2528. Кратко изложение по откриване (на) първата българска черква „Св. Архангел Михаил” в гр. Варна и отпразнуване (на) нейната 50-годишнина. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915.

2529. Кратък отчет за деятелността на църковното настоятелство при църквата Свети апостоли „Петър и Павел” в гр. Силистра за отчетните 1903/904 години. Силистра, 1905.

2530-2531. Кратък очерк на Софийско-Пловдивската католическа епархия. // Истина, N 825, 28 ноември1940; N 826, 4 дек.1940.

2532. ***Крачунов****, Тодор. 150 години храм „Св. Николай”, с. Сомовит, Никополска духовна околия. Кратка история. [С.,] 2009.*

2533. Краят на една клевета. Историци и общественици реабилитираха ***поп Кръстьо****. // Църковен вестник, N 4, 16-29 февр. 2003.*

2534. ***Крейпо****, Ричли Х. Културна антропология: Как да разбираме себе си и другите. С., 2000.*

2535. ***Crapo****, Richley H. Cultural Anthropology: Understanding Ourselves and Others. New York, 2001.*

2536. ***Кременлиев****, Атанас.* ***Поп Ташо*** *от Кашина, виден общественик, религиозен и просветен деятел в Мелнишко. // Македонски преглед, 2003, N 4, с. 141-150.*

2537. Кресненско-Разложкото въстание 1878. С., 1970.

2538. ***Кроснаков****, Христо. Михалци: Кратки бележки за историята на църквата. В. Търново, 2006.*

2539. ***Крушовалиева****, С. Българската православна църковна община „Свети Патриарх Евтимий Търновски” в Париж. // Църковен вестник, N 3, 16-22 ян. 1995.*

2540. ***Крушовалиева****, С. Църквата „Св. София” в Охрид. // Църковен вестник, N 37, 12-18 септ. 1994.*

2541. ***Кръстанов****, Тр. Неизвестно у нас житие за* ***Охридския епископ Варлаам****. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1988.*

2542. ***Кръстанов****, Тр. Охридска архиепископия. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 899-903.*

2543. ***Кръстанов****, Тр.* ***Софийски новомъченици****, пострадали от османците през XV-XVI в. // Църковен вестник, N 6, 12 февр. 1988.*

2544. ***Кръстанов****, Тр. 100 години Ръкописна сбирка при Св. Синод. // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1996.*

2545-2546. ***Кръстанов****, Трендафил. Атон. // Духовна пробуда, 2003, N 10, с. 23-31; N 11, с. 28-30.*

2547. ***Кръстанов****, Трендафил.* ***Емануил Васкидович*** *(1795-1875) и участието му в българската църковно-национална борба. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1977, Т. 30, с. 71-97.*

2548. ***Кръстев****, А. Българинът* ***Ефрем*** *и избирането му за* ***патриарх на Сръбската православна църква****. // Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996.*

2549. ***Кръстев****, А. Причини за разделението на Църквата. // Духовна култура, 1994, N 11, с. 7-16.*

2550. ***Кръстев****, А. Самоковско-Рилското богословско училище. // Духовна ултура, 1992, N 1, с. 28-33.*

2551. ***Кръстев****, А.* ***Св. мъченик Николай Софийски****. // Църковен вестник, N 15, 11 май 1979.*

2552. ***Кръстев****, А. Устремският манастир „Св. Троица”. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1993.*

2553. ***Кръстев****, А. Църковно-народните събори на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 12, 12-25 май 1997.*

2554. ***Кръстев****, Венелин.* ***Добри Христов****. С., 1975.*

2555. ***Кръстев****, К. Стенописите в болярската църква [„Св. Николай”] при Калотино. // Изкуство, 1962, N 6, с. 28-32.*

2556. В. ***Захариев****. Стара българска живопис. С., 1961.*

2557. ***Кръстев****, Ст.* ***Васил Левски – Дяконът****. // Църковен вестник, N 7-8, 23 февр. 1946.*

2558. ***Кръстев****, Ст. Виден църковен публицист и църковен поет [:* ***Стоян Михайловски****]. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1956.*

2559. ***Кръстев****, Ст. Към установяване на самостоятелна Македонска църква или възстановяване на Охридсата архиепископия. // Църковен вестник, N 1-2, 2 ян. 1946.*

2560. ***Кръстев****, Ст. Одринска Тракия и Родопите в църковно-народната борба. // 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971, с. 200.*

2561. ***Кръстев****, Ст. От Широка лъка до екзаршеския престол (Кратки животописни бел. за блаженейшия юбиляр [:* ***Стефан, екзарх Български****]). // Църковен вестник, N 14-15, 27 март 1947.*

2562. ***Кръстев****, Ст. По случай 75-годишнината на* ***Стилиян Чилингиров****. // Църковен вестник, N 7, 7 февр. 1957.*

2563. ***Кръстев****, Ст.* ***Ран Босилек*** *на седемдесет години. // Църковен вестник, N 37, 16 окт. 1958.*

2564. ***Кръстев****, Ст. 100 години от смъртта на* ***братя Миладинови*** *– ревностни патриоти и църковнопросветни дейци. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962.*

2565. ***Кръстева****, П. Възраждане на българските манастири. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2001.*

2566. ***Кръстевич****, Г. Исторически изследвания за Охридската и Ипекска архиепископии. Цариград, 1869.*

2567. Кръстовден. // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1952.

2568. ***Куев****, К. Иван-Александровият сборник от 1348 г. С., 1981.*

2569. ***Куев****, К. Към въпроса за титлата „екзарх" в старобългарската книжнина. // Изв. Инст. за ист., 1964, Т. 14-15, с. 325-345.*

2570. ***Куев****, К. По въпроса за началото на славянската писменост с оглед датата у* ***Черноризец Храбър****. // Български език, 1959, N 4-5, с. 403-415.*

2571. ***Куев****, К. По кое летоброене се е ръководил* ***Черноризец Храбър****. // Ист. преглед, 1956, N 5, с. 83-93.*

2572. ***Куев****, К. Старобългарските ръкописи през вековете. С., 1979, с. 70-80.*

2573. ***Куев****, К. Судьба Слепченского апостола. // Советское славяноведение, 1981, N 1, с. 61-65.*

2574. ***Куев****, К. Съдбата на Ловчанския сборник, писан преди 1331. // Търновска книжовна школа. Т. 1. 1974, с. 79-88.*

2575. ***Куев****, К. Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете. С., 1979.*

2576. ***Куев****, К.* ***Черноризец Храбър****. С., 1967.*

2577. ***Куев****, К., Г.* ***Петков****. Събрани съчинения на* ***Константин Костенечки****. Изследване и текст. С., 1986.*

2578. ***Куев****, Куйо. Азбучната молитва в славянските литератури. С., 1974.*

2579. ***Куев****, Куйо. Вселенски събори. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 462-468.*

2580. ***Куев****, Куйо. Към въпроса за авторството на Азбучната молитва. // Славистични студии: Сб. по случай V межд. славистичен конгрес в София. С., 1963, с. 325-336.*

2581. ***Куев****, Куйо. Съдбата на българската ръкописна книга през вековете. С., 1986, с. 265-266.*

2582. ***Кузев****, Ал. Маршрутът на* ***Владислав III Ягело*** *до Варна. // Народен ист. музей – Варна, 1973, Т. 9, с. 139-152.*

2583. ***Кузев****, П. Нашите манастири. // Църковен вестник, N 37, 15 септ. 1906.*

2584. ***Кузманов****, Н. Хр. Църква и училище. // Юбилейна книга за село Дебелец 1887-1937. В. Търново, 1938, с. 115.*

2585. ***Кузманов****, Ю. Ловеч в руско-турските войни през XIX век (Част 2) 1877-1878 / Рег. ист. музей – Ловеч. Ловеч, 2019, с. 340-341.*

2586. ***Кузупов****, Б. Западната пристройка към черквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Музеи и паметници на културата, 1966, N 4, с. 1-9.*

2587. Куклески манастир „Св. Св. Безсребреници Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2014.

2588. ***Кукумявков****, Д. Спомени за Сливенското въстание. // Сб. „Април 1876". Спомени. С., 1986, с. 657.*

2589. ***Куличев****, Христо. Заслугите на протестантите за българския народ. С., 2008.*

2590. ***Куличев****, Христо Хр. Процесите – партията срещу църквата. С., 2012.*

2591. ***Кульбакин****, Ст. Материалы для характеристики среднеболгарского языка. 1. Боянское евангелие XII-XIII в. Санкт-Петербург, 1899.*

2592. Культура эпохи Возрождения и Реформации. Ленинград, 1981.

2593. ***Куманов****, М. Македония. Кратък исторически справочник. С., 1993, с. 51.*

2594-2595. ***Куманова****, А. Академично слово [за* ***проф. Велчо Велчев****], въвеждащо в същината на презентираните е-библиотеки по време на премиерата „Българската росика – Вечната Eruditica" [: дистанц. премиера на Унив. по библиотекознание и информ. технол.: „Пушкиниана" и „Чеховиана" – Столична библиотека. Руски център, 28 юни 2021 г. <https://zoom.us/j/92234664016?pwd=T2IvbkV.oc1J6NHc1S3ZVcVluR05NZz09> с куратор и модератор* ***проф. д.п.н. Александра Куманова****]. // Библиотека, 2021, N 4, с. 46-55: с ил. – Публ. и в: <https://www.libsofia.bg/page/posts/blgarskata-rossica-ndash-vechnata-eruditica-28distancionna-premiera-na-novite-e-biblioteki-na-unibit29-10569.php>. – 29.06.2021. – 10 с.*

2596-2597. ***Куманова****, А. Академично слово [за* ***проф. Велчо Велчев****] при откриване на премиерата „Eruditica" [: дистанц. галапремиера на Унив. по библиотекознание и информ. технол. „Eruditica": Библиогр. и историогр. „Тр. на Студентското науч. общество при Унив. по библиотекознание и информ. технол." и „Факлоносци", 8.04.2021 г. <https://www.unibit.bg/news/news-events/Remote-gala-premiere-of-UniBIT> <https://meet.google.com/gud-hyfp-vqr> с куратор и модератор* ***проф. д.п.н. Александра Куманова****]. // Библиотека, 2021, N 4, с. 44-51: с цв. вложк. ил.*

2598. ***Куманова****, А., М.* ***Максимова****, Б.* ***Апостолова****. Цитиране на книгите на Св. Писание (Библия). // Тр. на Студентското науч. общество при Унив. по библиотекознание и информ. технол. (С.), 2011, Т. 6, с. 249-257.*

2599. ***Куракина****, О. Д. Русский космизм: К проблеме синтеза науки, философии и религии. Москва, 1992.*

2600. ***Куракина****, О. Д. Русский космизм как социокультурный феномен. Москва, 1993.*

2601. ***Курами****, Карло, Маурицио* ***Модуньо****.* ***Борис Христов****: Живот, глас, изкуство. С., 1998.*

2602. ***Кусев****, Владимир. Към биографията на* ***[Старо-Загорския] митрополит Методий Кусевич****. // Македонски преглед, година II, Кн. 4, 1926, с. 79-86.*

2603. ***Кутинчев****, Ст. Печатарството в България. С., 1920, с. 31-36.*

2604. ***Куюмджиев****, А. Стенописите в главната църква на Рилския манастир. С., 2015.*

2605. ***Куюмджиева****, Св. Музикалните ръкописи в библиотеката на Рилския манастир. // Славянска палеография и дипломатика. Т. 1. С., 1980, с. 266-272.*

2606. Към въпроса за икуменизма в Българската православна църква. // ***Любенова****, Л. Пътят на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 284-293.*

2607. Към нов възход. Слово, произнесено от ***Негово Светейшество Кирил, Патриарх Български и Софийски митрополит****, в Благоевград след* ***Божествена литургия*** *в катедралната църква „Въведение пресветая Богородица" на 15 ноември 1953 г. по случай посещението на престолния град на Неврокопска епархия от Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 40-41, 30 ноември 1953.*

2608. ***Кънев****, Н.* ***Поп Минчо Кънчев*** *за революционното движенеие в Старозагорско. // Военноисторически сборник, 1983, N 5, 120-130.*

2609. ***Кънчев****, Красимир. Църква „Св. Великомъченик Димитър" в с. Янково – сто години стожер на Православието. Шумен, 2007.*

2610-2611. ***Кънчев****,* ***Поп Минчо****. Видрица. Спомени, записки, кореспонденция (Ръкоп. проучв. и подг.) / К.* ***Възвъзова-Каратеодорова****, Т.* ***Тихов****. С., 1983; 3. изд. 2006.*

2612. ***Кънчов****, В. Битолско, Преспа и Охридско. Пътни бележки. С., 1891.*

2613. ***Кънчов****, В. Град Скопие. Сегашното и недавното минало на град Велес. Македония. Етнография и статистика. (Избр. произв. Т. 2). С., 1970.*

2614. ***Кънчов****, Васил. Избрани произведения: Т. I. С., 1970, с. 165.*

2615. ***Кънчов****, Васил. Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница. Битолско, Преспа и Охридско (Избр. произв.). Т. I. С. 1970, с. 92.*

2616. ***Кънчов****, Васил. Пътуване по долините на Струма, Места и Брегалница – XIV. Село Горно-Броди (Вронди). // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Кн. 11. С., 1894, с. 242-250.*

2617. ***Кънчов****, Васил. Станимака и Бачковският манастир. // Бълг. преглед, 1897, N 7, с. 61-81.*

2618. ***Кънчов****, Васил, М.* ***Коева****. Бележки за неговото настояще и минало. Сегашното и недавното минало на гр. Велес. //* ***Кънчов****, Васил. Избрани произведения. Т. 2. С., 1970, с. 10.*

2619. ***Кършовски****, П. Из миналото на гр. Елена. Кн. 2. Елена, 1928, с. 98.*

2620. ***Кюркчиев****, П.* ***[Старо-Загорския митрополит] Методий Кусевич****. Едно знаме на българския дух. С., 1934.*

2621. Спомени из робското минало на гр. Дупница и селата му. Дупница, 1925, с. 26.

2622. ***Лазаров****, Л. 100 години храм „Св. Великомъченик Димитрий" в с. Етъра, Габровско. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1967.*

2623. ***Лазаров****, М. Созопол – градът на спасението. С., 2003.*

2624. ***Лазаров****, С. Синодикът на* ***цар Борил*** *като музикално-исторически паметник. // Изв. Инст. за музикознание, 7, 1960, с. 5-77.*

2625. ***Лазаров****, Т. Полски Сеновец. С., 1984, с. 29, 32, 34.*

2626. ***Лазаров****, Т. Участието на с. Батошево в Априлското въстание. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1977.*

2627. ***Емилия Христова Лазарова*** *(Некролог). // Църковен вестник, N 29, 17-23 юли 1995.*

2628. ***Лазарови****, Лазаринка и Петранка. Храм „Вмчк Георги" в Добрич. // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1966.*

2629. ***Лазенков****, Н. Спомени из робското минало на Дупница и околните му села. Дупница, 1924, с. 26.*

2630. ***Лакова****, Елина. Планиничкият манастир – един угасващ духовен пламък. // Бюлетин на Култ.-инф. ц-р на бълг. малцинство „Царибород" (Димитровград), 2000, N 2, с. 14-16.*

2631. ***Лалев****, Ив. Приписки от ловчански ръкописи и старопечатни книги (XIV-XIX в.). // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1992, Т. XX (XXVI), с. 277-297.*

2632. ***Лапе****, Л. Протоколи от заседанијата на Прилепската општина (1872-1886). Скопје, 1956.*

2633. ***Лаптева****, Л.* ***Бильбасов****, Василий Алексеевич. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 71-72.*

2634. ***Ласков****, Д. Как се създаде легендата, че* ***Св. Димитър*** *убил* ***цар Калоян****. // Църковен вестник, N 24, 15 юни 1918.*

2635. ***Ласков****, Д. Теософското учение В България. // Църковен вестник, N 23, 9 юни 1917.*

2636. ***Ласков****, Д. Т.* ***Петър Дънов*** *и неговото учение. С., 1921.*

2637. ***Латунов****, Ив. Църковно тържество в с. Жълт бряг, Хасковско. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1968.*

2638. ***Лачев****, В. Видинският представител на Църковния събор през 1871 г. –* ***Никола Първанов****. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1989.*

2639. ***Лачев****, М. Документи за строителството на храма „Св. Николай" във Видин (По случай 60-та год. от освещаването му). // Църковен вестник, N 1, 2 ян. 1991.*

2640. ***Лачев****, М. Завещанието на* ***митрополит Мелетий Софийски*** *(По случай 100 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1991.*

2641. Каталог на софийските митрополити. // Ист. преглед, 2006, N 5-6, с. 173.

2642. ***Лачев****, М. Половин столетие от смъртта на* ***Димитър Цухлев****. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1982.*

2643. ***Лачев****, М. Село Градец и храмът му „Св. Пророк Илия" (Кратък ист. очерк). // Духовна култура, 2001, N 4, с. 28.*

2644. ***Лачев****, М. Селото на* ***поп Пуно*** *според едно описание от 1870 г. // Църковен вестник, N 4, 25 ян. 1990.*

2645. ***Лебедев****, А. П. Вселенские соборы IV и V веков. Санкт-Петербург, 2007.*

2646. ***Лебедев****, А. П. История разделения церквей в IX, X и XI веках. Санкт-Петербург, 1999.*

2647. ***Леваков****, Р. Бачковският манастир „Успение на Св. Богородица" в миналото и днес. Бачковски манастир, 1929.*

2648. ***Левандовский****, А. П.* ***Карл Великий****. Москва, 1999.*

2649-2650. ***Левов****, Д. Подвигът на* ***Борис (Енвер)*** *и* ***Серафим (Ишреф) Хакъеви****, пострадали за* ***Христа*** *през 1913 г. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2002; N 18, 1-15 окт. 2002.*

2651. ***Левченко****, М. В. Взаимоотношения Византии и Руси при* ***Владимире****. // Византийский временник, 7, 1953, с. 202-205, 210, 218-219.*

2652. ***Леднев****, В. П. История русского космизма. Екатеринбург, 1994.*

2653. ***Леков****, Д.* ***Академик П. Динеков*** *юбиляр. // Родна реч, 1970, N 9, с. 31-32.*

2654. ***Леков****, Д.* ***Васил Друмев****. Живот и дело. С., 1976.*

2655. ***Лельова****, Росица. Български църковни общини в Македония (1878-1903) – статут и структурно-организационни въпроси. // Изв. Бълг. ист. др-во, 2011, Т. 41, с. 279-288.*

2656. ***Лельова****, Росица. Българските градски общини в Македония 1878-1903. С., 2016, с. 2, 18.*

2657. ***Лэмб****, Г.* ***Карл Великий****. Основатель империи Каролингов. Москва, 2010.*

2658. ***Леонид Рилски*** *(Некролог). // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2007.*

2659. Лесновски манастир „Св. Архангел Михаил". // Свети места. Онлайн ресурс. – 11.11.2011. – 3 с.

2660. Лествица: Стълба за духовен живот / прев. ***Нюйоркски митрополит Йосиф****, предг. Иван* ***Дуйчев****. С., 1982.*

2661. Летопис на Българската православна църква. Т. I. История и личности / Съст. Б. ***Цацов****. С., 2010, с. 348.*

2662. Летописа на ***поп Йовча от Трявна****. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 3. С., 1890, с. 382.*

2663. ***Лечева****, М. Из френската дипломатическа преписка за процесите срещу католици и протестанти (1945-1949). // Изв. Държ. архиви, 1991, Кн. 62, с. 131-165.*

2664. ***Либератос****, А. Вселенската патриаршия, национализмът и българският църковен въпрос (1856-1872). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 130-134; 129.*

*2665. [***Лийч****, Едмънд]* ***Leach****, Edmund. Social Anthropology. Oxford, 1982.*

2666. ***Линков****, Г. „Модерната" църковна живопис в следосвобожденска България, разгледана в светлината на няколко пловдивски църкви. // Солун и Пловдив и тяхното успоредно историческо, културно и обществено развитие, XVIII-XX век. Солун, 2000, с. 817-818, 824-826.*

*2666-а. [***Липински****, А.]* ***Lipinsky****, A. Labarum. // Lexikon der christlichen Ikonographie. Vol. 3. Rome, 1970.*

2667. ***Литаврин****, Г. Г. Славяне и протоболгары от* ***Аспаруха*** *до* ***Бориса-Михаила****. // Славяне и их соседи. Москва, 2001.*

2668. ***Литаврин****, Г. Г. Советы и рассказ* ***Кекавмена****. Сочинение византийского полководца XI в. Москва, 1972.*

2669. Литературознание и фолклористика: Сб. в чест на ***акад. Петър Динеков****. С., 1983.*

2670. Личный состав Русского Археологического Института в Константинополе. // Изв. Рус. Археолог. инст. в Константинополе, 7, 1901, с. 247.

2671. ***Лишев****, Стр. Третият кръстоносен поход и българите. // Изв. Инст. за бълг. ист., 1957, Т. 7, с. 205-240.*

2672. Ловчанския ръкописен сборник от XVI в. // ***Ангелов****, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. 1983, с. 182-185.*

2673. ***Логачев****, К. И.* ***Евсеев, Иван Евсеевич****. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 154.*

2674. ***Лори****, Бернар. Летописът на* ***поп Методий Драгинов*** *като литературно произведение от 19 в. // Либерален преглед, 8 май 2014.*

2675. ***Лулчев****, К. Юбилей на Църковния хор при катедралния храм „Св. Неделя" в София. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1969.*

*2676. [***Лъв XIII***]. // Църковен вестник, N 28, 11 юли 1903 (ст. стил).*

2677. ***Любенов****, Петър Цв. Баба Ега или Сборник от различни народни вярвания, народни лекувания, магии, баяния и обичаи Кюстендилско. Кн. 1. Търново, 1887.*

2678. ***Любенов****, Петър Цв. Самовили и самодиви. С., 1891.*

2679. ***Любенов****, Петър Цв. Сборник с разни народни умотворения из Кюстендилско. С., 1896.*

2680. ***Любенов****, Петър Цв. Сборник с разни народни умотворения и турски злодейства из Кюстендилско. Кюстендил, 1902.*

*2681. **Любенова**, Л. **Христо Ботев** и **митрополит Симеон**. // Възраждане, 2001, Кн. 3, с. 25-36.*

*2682. **Любенова**, Л. **Христо Ботев** и **митрополит Симеон**. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 126-134.*

*2683. **Любенова**, Л. Българската екзархия и освободителните борби: Тезиси. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 238-240.*

*2684. **Любенова**, Л. Българската православна църква и изпълнителната власт (1878-1919). // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 62-74.*

*2685. **Любенова**, Л. **Варненски и Преславски митрополит Йосиф** и шуменци. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 327-338.*

*2686. **Любенова**, Л. **Варненски и Преславски митрополит Симеон** (По случай 70 г. от смъртта му). // Трудове на СВУБИТ. Т. 6, 2007, с. 503-529.*

*2687. **Любенова**, Л. **Варненски и Преславски митрополит Симеон** и ИМКА. // Духовна култура, 2000, Кн. 6, с. 24-31.*

*2688. **Любенова**, Л. **Варненско-Преславският митрополит Симеон** и българската схизма. // Родина, 1996, N 2, с. 101-119.*

*2689. **Любенова**, Л. Влияние на **Варненски и Преславски митрополит Симеон** върху духовното и научно израстване на **проф. д-р Петър Ников**. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 7-19.*

*2690. **Любенова**, Л. Влияние на **Варненски и Преславски митрополит Симеон** върху духовното и научно израстване на **проф. д-р Петър Ников**. // **Митрополит Симеон Варненски и Преславски**. Духовник и народен будител. Сб. докл. от науч. конф., посв. на **митрополит Симеон Варненски и Преславски**, 29-30 окт. 1992, гр. Шумен. Шумен, 1992, с. 11-25.*

*2691. **Любенова**, Л. Дарителската дейност на **Варненски и Преславски митрополит Симеон**. // Българското възрожденско общество – проблеми, борби и постижения: Сб. с изследвания в чест на 75-год. на **доц. д-р Огняна Маждракова-Чавдарова**. С., 2012, с. 220-247.*

*2692. **Любенова**, Л. Духовният елит на България. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 394.*

*2693. **Любенова**, Л. Кой как пренаписва събитията около Църковно-народния събор. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 378-389.*

*2694. **Любенова**, Л. **Петър Ников**. Жизнен път и научно дело. С., 1986.*

*2695. **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 2. **Охридски митрополит Борис**. С., 2014.*

*2696. **Любенова**, Л. Политическите пристрастия на **екзарх Стефан I Български**. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 160-173.*

*2697. **Любенова**, Л. Последните български владици в Македония. С., 2012, с. 393.*

*2698. **Любенова**, Л. Праведникът на света (125 г. от рожд. на **екзарх Стефан I Български**). // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 156- 159.*

*2699. **Любенова**, Л. Проблемите на Българската православна църква през погледа на **[Негово Високопреосвещенство митрополит] Неофит Видински** (По случай 30 г. от смъртта му и 110 г. от духовната му дейност). // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 119-125.*

*2700. **Любенова**, Л. Старозагорецът **Борис Охридски** – последният български владика в Македония. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 317-326.*

*2701. **Любенова**, Л. 130 години Старозагорска епархия. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. 2. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 184-185.*

*2702. **Любенова**, Л. като историк на Българската православна църква. // Научна сесия: академик **Юрдан Трифонов (Юрдан Трифонов** 1864-1949) – Плевен, Библ. Български северозапад. Враца. 1996, с. 52-61.*

2703. Люлинският манастир. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1958.

2704. Люти брод и Черепиш (Туристически пътеводител). Бургас, 2006.

2705. Лятна детска църковна колония. // Църковен вестник, N 32, 7-13 авг. 1995.

*2706. **Мавренски**, К. Полската православна църква. // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1965.*

*2707. **Мавродинов**, Н. Базиликата в Плиска и българският дворцов церемониал. // Изв. Бълг. археолог. инст., 13, 1939, с. 246-252.*

*2708. **Мавродинов**, Н. Боянската църква. С., 1943. 32 с.: с 22 табл.*

*2709. **Мавродинов**, Н. Еднокорабната и кръстовидната църква по българските земи до края на XIV в. С., 1966.*

*2710. **Мавродинов**, Н. Старобългарската живопис. С., 1946, с. 34-49.*

*2711. **Мавродинов**, Н. Старобългарското изкуство XI-XIII в. С., 1969, с. 378.*

*2712. **Мавродинов**, Н. Църкви и манастири в Мелник и Рожен. // Год. Нар. музей – София, 1933, Кн. 5, с. 292-300.*

*2713. **Мавродинов**, Никола. Изкуството на Българското Възраждане. С., 1957, с. 262 и сл.*

*2714. **Мавродинова**, Л. Новооткрити средновековни стенописи в църквата „Св. Георги" в Колуша. // Старобълг. лит., 25-26, 1991.*

*2715. **Мавродинова**, Л. Украсата на Синайския псалтир. // Старобълг. лит., 13, 1983, с. 74-90.*

*2716. **Мавродинова**, Л. Църквата „Св. Никола" в Мелник. С., 1975.*

*2717. **Мавродинова**, Лиляна. Земенската църква. История, архитектура, живопис. С., 1980.*

*2718. **Мавродинова**, Лиляна. Стенописите на църквата „Св. Св. Четиридесет Мъченици" във Велико Търново. С., 1977, с. 120.*

*2719. **Маджаров**, Ат. П. Из миналото на българската църква и училище в гр. Букурещ. // Църковен вестник, N 37, 12 ноември 1927.*

*2720. **Маджаров**, Панайот. Да положиш душата си за народа. Български свещенослужители, участници в освободителното движение на Одринско (1895-1913). С., 2007, с. 23, 65-82.*

*2721. **Маджаров**, Панайот. Свято съзаклятие [: Илинденско-Преображенско въстание 1903]. С., 1998, с. 20, 27.*

*2722. **Маджуров**, Н. **Бог** и светът. // Църковен вестник, N 41, 22 ноември 1991.*

*2723. **Маджуров**, Н. За **Светия Дух** като личност. // Духовна култура, 1994, N 6, с. 1-8.*

*2724. **Маджуров**, Н. Илюзия и внушение ли е религията. // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1991.*

*2725. **Маджуров**, Н. Как е била написана Библията. // Църковен вестник, N 33, 11 септ. 1992.*

*2726. **Маджуров**, Н. Необходима ли е за човека религията? // Църковен вестник, N 37, 9 окт. 1992.*

*2727-2729. **Маджуров**, Н. Основни причини на религиозните съмнения и безбожието. // Църковен вестник, N 34, 18 септ. 1992, N 35, 25 септ. 1992; N 36, 2 окт. 1992.*

*2730. **Маджуров**, Н. Противоречията на атеизма и неговите гибелни последици. // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1991.*

*2731. **Маджуров**, Н. Трети ноември – задушница преди Архангеловден за безсмъртието на душата. // Църковен вестник, N 37, 25 окт. 1991.*

*2732. **Маджуров**, Н. Черепишки манастир „Успение Богородично". // Юбилеен сборник по случай 170 години от кончината на **епископ Софроний**. С., 1983, с. 109-130.*

*2733. **Маджуров**, Н. Що е молитва. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1977.*

*2734. **Маждраков**, П. **Свещеник протонотарий Димитър Драганов Чуклев** и неговият род. // Църковен вестник, N 25, 11 окт. 1979.*

*2735. **Маждракова**, О. Нови данни за **Матей Преображенски** според един новооткрит негов ръкопис от 1853 г. // Изв. Държ. архиви, 1970, Т. 18, с. 163-177.*

*2736. **Маждракова**, Огняна. Четата на **поп Харитон** – 1876. С., 1964.*

*2737. **Макарий, митрополит Московский**. История Русской церкви. Кн. 1-7. Москва, 1994-1996.*

*2738. **Макаров**, Д. И. Антропология и космология **Св. Григория Паламы**. На примере гомилий. Санкт-Петербург, 2003.*

2739. Македония. Сб. от докум. и материали. С., 1978, с. 606.

2740. Македония и Одринско в пламъци [: Илинденско-Преображенското въстание, 1903]. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. 1903.

*2741. **Македонов**, Д. **Архимандрит Илия (Николов)**. // Църковен вестник, N 8, 21 март 1981.*

*2742. **Македонов**, Д. **Архимандрит Инокентий Софийски**. // Църковен вестник, N 23, 11 септ. 1980.*

*2743. **Македонов**, Д. **Архимандрит Панарет Хилендарски**. // Духовна култура, 1991, N 10, с. 17-24.*

*2744. **Македонов**, Д. **Архимандрит Панарет Хилендарски**. // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1980.*

*2745. **Македонов**, Д. **Архимандрит Филарет Варненски**. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1980.*

*2746. **Македонов**, Д. Към биографията на **Варненски и Преславски митрополит Симеон**. // Духовна култура, 1990, N 2, с. 15-23.*

*2747. **Македонов**, Д. Манастирът „Св. Георги" край Белащица, Пловдивско. // Църковен вестник, N 37, 1-17 септ. 1995.*

*2748. **Македонов**, Д. Манастирът „Св. Константин" в курорта „Дружба" край Варна. // Църковен вестник, N 41, 22 ноемвври 1991.*

*2749. **Македонов**, Д. Първият предстоятел на Варненската епископска катедра. // Църковен вестник, N 19, 11 юли 1981.*

2750. Македонски алманах. Indianapolis, 1940, с. 305-306.

*2751. **Македонски**, М. Спомени. С., 1925, с. 22.*

2752. Македонците в културно-политическия живот на България. Анкета от Изпълнителния комитет на Македонските братства. С., 1918, с. 103.

*2753. **Ловчански митрополит Максим**. Надгробно слово, произнесено при погребението на **Траянополския епископ Симеон** – 25 май 1971. // Църковен вестник, N 18-19, 21 юли 1971.*

*2754. **Максим, Патриарх Български**. Благодатен осев. Поздравително слово към новоизбрания **Високопреосвещен Пловдивски митрополит Арсений** по случай каноническия му избор в Св. Синод, 8 февруари т.г. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987.*

*2755. **Максим, Патриарх Български**. Богослужение и съзиждане на **Христовата църква**. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" преди хиротонията на **Стобийския епископ Кирил**, 26 юни т.г. // Църковен вестник, N 27, 5 септ. 1988.*

*2756. **Максим, Патриарх Български**. В благодатно достойнство на архиерейско служение. Слово, произнесено в ПК СХИ „Св. Александър Невски" след хиротонията на **Преосвещени Знеполски епископ Игнатий**, 29 юни. // Църковен вестник, N 28, 12 септ. 1988.*

*2757. **Максим, Патриарх Български.** В пределите на богоблагословената Ловчанска епархийска църква. Слово, произнесено след Св. Литургия в катедралния храм „Св. Троица", гр. Ловеч, 31 май т.г. // Църковен вестник, N 19, 24 юни 1987.*

*2758. **Максим, Патриарх Български**. Велик син на България **[Васил Левски]**. // Църковен вестник, N 10, 8 март 1990.*

*2759. **Максим, Патриарх Български**. Високо и отговорно служение. Слово, произнесено в официалния салон на Св. Синод след каноническия избор на **епископ Калиник** за **Врачански митрополит**, 10 ноември 1974. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974.*

*2760. **Максим, Патриарх Български**. Висотата на епископското служение: Слово, произнесено в Патриаршеската катедрала храм-паметник „Св. Александър Невски" след хиротонията на **Величкия епископ Йоаникий**. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1975.*

*2761. **Максим, Патриарх Български**. Господни свидетели, дори до край земя. Слово, произнесено в Св. Синод след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Акронски митрополит Йосиф**, 17 апр., т.г. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1986.*

*2762. **Максим, Патриарх Български**. Добре дошъл, **Високопреосвещени владико**: Слово, произнесено след каноническия избор на **Сливенския митрополит Йоаникий** (13 апр. 1980). // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1980.*

*2763. **Максим, Патриарх Български**. Епископът – апостолски приемник. Слово при хиротонията на **Преосвещения Крупнишки епископ Геласий**, произнесено на 7 май 1978 г. в храм-паметника „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 15, 15 май 1978.*

*2764. **Максим, Патриарх Български**. Епископът – апостолски приемник. Слово, произнесено в храм-паметник „Св. Александър Невски" при хиротонията на **архимандрит Нестор [Смоленският епископ Нестор]**, 6 дек. 1980. // Църковен вестник, N 3, 1 февр. 1981.*

*2765. **Максим, Патриарх Български**. Епископът – апостолски приемник. Слово, произнесено*

*в храм-паметника „Св. Александър Невски" при хиротонията на **Знеполския епископ Дометиан**, 15 дек. 1975. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1975.*

*2766. **Максим, Патриарх Български**. Епископът – добър войн **Иисус Христов** [: **Йосиф Американски, Канадски и Австралийски**]. // Църковен вестник, N 7, 11 февр. 1981.*

*2767. **Максим, Патриарх Български**. Епископът – образец на верните. Служение високоотговорно и задължаващо. // Църковен вестник, N 15, 1 юни 1989.*

*2768. **Максим, Патриарх Български**. Епископът пастир на църквата. Слово, произнесено в храм-паметника „Св. Александър Невски" при хиротонията на **Величкия епископ Калиник**, 6 дек. 1971. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972.*

*2769. **Максим, Патриарх Български**. Епископът – съработник на княза на мира и продължител на апостолското служение. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" след епископската хиротония на **Негово Високопреосвещенство архимандрит Галактион**, 6 юли т.г. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1986.*

*2770. **Максим, Патриарх Български**. Надгробно слово. Произнесено след опелото но блаженопочиналия **митрополит Никодим [Сливенски]** в катедралния храм „Св. Димитър" в гр. Сливен, 28 ян. 1980. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1980.*

*2771. **Максим, Патриарх Български**. Наследник на високо достояние [: **Кирил Варненски и Великопреславски**]. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989.*

*2772. **Максим, Патриарх Български**. Нов архипастир на Нюйоркската митрополитска катедра. Слово, прознесено в официалния салон на Св. Синод след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Нюйоркския митрополит Геласий**, 2 декември 1987 г. // Църковен вестник, N 4, 28 ян. 1988.*

*2773. **Максим, Патриарх Български**. Образец за верните. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" след епископската хиротония на **Негово Високопреподобие архимандрит Григорий, протосингел на Старозагорската Св. митрополия**, 22 дек. 1985. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1986.*

*2774. **Максим, Патриарх Български**. Огнище на молитвен подвиг и чутовен героизъм [: Къпиновски манастир]. // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973.*

*2775. **Максим, Патриарх Български**. Отечествени грижи за духовните чеда (Слово, произнесено след каноническия избор на **Негово Високопреосвещенство Симеон за Западноевропейски митрополит**, 17 апр., т.г.). // Църковен вестник, N 16, 31 май 1986.*

*2776. **Максим, Патриарх Български**. Отново засия в Патриаршеска слава Светата ни Църква: Слово, произнесено при откриване на тържественото събрание по случай 25-та год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 17-18, 1 юни 1978.*

*2777. **Максим, Патриарх Български**. Паметна година [Освобождението на България 1878 г.]. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1977.*

*2778. **Максим, Патриарх Български**. Първи благословени стъпки. Слово при интронизацията. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971.*

*2779. **Максим, Патриарх Български**. Пътят на новото звание. Слово, произнесено в официалния салон на Св. Синод по случай каноническия избор на **Видинския митрополит Дометиан**, 2 авг., т.г. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987.*

*2780. **Максим, Патриарх Български**. Радост в **Господа**. Слово, произнесено в ПКСХП „Св. Александър Невски" след епископската хиротония на **архимандрит Неофит**, 8 дек. 1985. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1986.*

*2781. **Максим, Патриарх Български**. Разсадник на православна наука. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1973.*

*2782. **Максим, Патриарх Български**. С надежда за бъдещия век [: **Смоленски епископ Тихон**]. // Църковен вестник, N 11, 5 апр. 1978.*

*2783. **Максим, Патриарх Български**. Светло тържество (Слово, произнесено на тържеството по случай 60-год. от възстановяване Патриаршеството на Руската православна църква, Москва, 26 май 1978. // Църковен вестник, N 19, 21 юни 1978.*

*2784. **Максим, Патриарх Български**. Символ на неизменна взаимна любов. Слово, произнесено пред Българското църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1974.*

*2785. **Максим, Патриарх Български**. Сияйно духовно светило. Слово, произнесено след*

Св. литургия в катедралния храм „Св. Богородица” в гр. В. Търново, 12 окт. 1975 г. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1975.

2786. ***Максим, Патриарх Български****. Слово при откриването на събора [Четвъртият църковно-народен]. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997.*

2787. ***Максим, Патриарх Български****. 110 години от блажената смърт на* ***Българския екзарх Антим I****. Слово. // Църковен вестник, N 30, 6 ноември 1989.*

2788. ***Максим, Патриарх Български****. 130 години Сливенска митрополия. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2003.*

2789. ***Максим, Патриарх Български****. Със синовна любов към Светото Православие [:* ***Левкийски епископ Партений****]. // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1982.*

2790. ***Максим, Патриарх Български****. Тридесет години от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 24-25, 21 септ. 1983.*

2791. ***Максим, Патриарх Български****. Усърден* ***Христов служител****. Слово при опелото на* ***Негово Преосвещенство Макариополския епископ Николай*** *в катедралния храм „Св. Неделя”, 21 юли 1981.*

2792. ***Максим, Патриарх Български****. Хиляда сто и десет години от Покръстването на българите. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1975.*

2793. ***Максим****,* ***Патриарх Български****. Шестдесет години висша богословска школа: Приветствие по случай 60-год. на Духовната академия „Св. Климент Охридски” 25 ноември 1983 г. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1984.*

2794. ***Максим, Пловдивски митрополит****. Автобиография и спомени. С., 1930, с. 6.*

2795-2797. ***Пловдивски митрополит Максим****. Ден тържествен – празник всенароден. Реч произнесена от наместник-председателя на Св. Синод* ***Всеопросвещений Пловдивски митрополит Максим*** *на първия ден на освещението на Храм-паметника „Св. Александър Невски”. // Църковен вестник, N 33, 34 и 35, 20 септ. 1924.*

2798. ***Митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]****. // Църковен вестник, N 39, 29 септ. 1906.*

2799. ***Митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]****. // Църковен вестник, N 5, 31 ян. 1931.*

2800. ***Скопски и Пловдивски митрополит Максим****. Автобиография. Спомени. С., 1993.*

2801. ***Максим, митрополит [Скопски и] Пловдивски****. Автобиография и спомени. С., 1930.*

2802. ***Малев****, Людмил.* ***Митрополит Софроний Търновски*** *(Живот и църковно-обществена дейност). В. Търново, 2006.*

2803. ***Малева****, К. Манастирът „Св. Богородица” в Бургас. // Църковен вестник, N 4, 22-28 ян. 1996.*

2804-2806. ***Малева****, Л. Над кого се извършва маслосвет. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995; N 2, 9-15 ян. 1995; N 3, 16-22 ян. 1995.*

2807. ***Малинов****, Кр.* ***Свещ. Михаил [Цветанов] Радулов*** *и Априлското въстание. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1972.*

2808. Манастирският комплекс „Св. Йоан Предтеча” в Кърджали бе дарен на БПЦ. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2009.

2809. Манастирът „Св. Никола” край с. Пещера. // Църковен вестник, N 50, 12-18 дек. 1994.

2810. Манастирът „Св. Св. 40 мъченици” край с. Врачеш, Софийска област. // Възраждане на българските манастири / Стр. подготви Полина ***Кръстева****, N 7, 16-31 март 2001, с. 8.*

2811. ***Мангачев****, П. Зографският манастир в архивите на Държавна сигурност. С., 2013.*

2812. ***Мандулов****, Н. Копривщенските свещеници в Априлското въстание. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

2813. ***Манев****, А. Учебното дело в Панагюрище преди Освобождението. // Панагюрище и Панагюрско в миналото. С., 1956, с. 259.*

2814. ***Манев****, Вл. П. Към историята на храма „Св. крал Стефан” („Св. Неделя”) в София. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1963.*

2815. ***Манолов****, М. Нашите родопски учители-възрожденци. // Великото Кирило-Методиево дело. Смолян, 1972, с. 41.*

2816. ***Манчев****, М. Рожба на Възраждането (170 г. катедрален храм „Успение Богородично” – Пазарджик). // Църковен вестник, N 27, 16-30 ноември 2007.*

2817. ***Манчов****, Др. Кратка свещена история на Вехтий и Новий Завет. 3. изд. Виена, 1865.*

2818. ***Марангозов****, Ив. Историческият манастир „Св. Троица”. // Християнка, 1934, N 4, с. 20-30.*

2819. ***Марди-Бабикова****, В. Ктиторский портрет* ***экзарха Христофора*** *в церкви „Св. Стефан” в Несебре и роль несебрской митрополии в художественной жизни города в XVI-XVII вв. // Etudes balcaniques, 1978, N 4, 20-24.*

2820. ***Марди-Бабикова****, В. Още един ценен паметник запазен за поколенията [„Св. Никола” в с. Марица]. // Вечерни новини, 4 ноември 1970.*

2821. ***Марди-Бабикова****, В. Средновековна черква [„Св. Св. Козма и Дамян”] край с. Мърводол. // Музеи и паметници на културата, 1981, N 1, с. 30-31.*

2822. ***Маринов****, Б. За древлепросиялата Главиницка епископия. // Църковен вестник, N 23 1-15 дек. 2010.*

2823. ***Маринов****, Б. Подчертано голям учен* ***Христо Николов Кодов****. // Църковен вестник, N 15, авг. 2007.*

2824. ***Маринов****, В., З.* ***Димитров****, Ив.* ***Коев****. Принос към изучаване приноса на турското население в Североизточна България. II. Алиани, казълбаши. // Изв. Етногр. инст. с музей, 2, 1955.*

2825. ***Маринов****, Д.* ***Димитър Кантакузин****. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18. С., 1901.*

2826. ***Маринов****, Д.* ***Евтимий, патриарх Търновски****. 2. изд. Варна, 1903.*

2827. ***Маринов****, Д.* ***Йеромонах Йосиф Брадати****. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18. С., 1901, N 1, с. 99-131.*

2828. ***Маринов****, Д. Натемия или проклятие. // Жива старина (Русе), 1892, Кн. 3, с. 375-380.*

2829. ***Маринов****, Д. Описание на Кремиковския манастир „Св. Георги”. // Религиозни разкази, 1896, Кн. 9-10.*

2830. ***Маринов****, Д. Описание на манастира „Св. Богородица”, наричан още Елешнишки, в Софийската епархия. // Религиозни разкази, 1896, Кн. 1, с. 28-33.*

2831. ***Маринов****, Д.* ***Димитраки Хаджитошев****. // Бълг. сбирка. Т. I, 1894, с. 432-447.*

2832. ***Димитър Маринов*** *[: Материали от юбил. науч. конф.] / Ред. кол. А.* ***Калоянов*** *и др. Русе, 1999.*

2833. ***Маринов****, П.* ***Поп Глигорко*** *и неговото време. // Родопи, 1978, N 1, с. 23.*

2834-2835. ***Маринов****, Хр. Намесата в държавната власт и политиката в църковните дела е недопустима. // Църковен вестник, N 9, 28 февр. – 6 март 1994; N 10, 7 март – 13 март 1994.*

2836. ***Маринов****, Ц. В Мерданския манастир. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1966.*

2837. ***Маринов****, Ц. Великден като църковен празник. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1964.*

2838. ***Маринов****, Ц. Едно име* ***Т. Г. Влайков****. // Църковен вестник, N 14, 10 апр. 1965.*

2839. ***Маринов****, Чавдар. За лъжите на македонизма и митовете на българщината в Македония. // Критика и хуманизъм, 2001, N 12.*

2840. ***Маркишка****, Д.* ***В. И. Григорович*** *и миналото на българския народ. // Ист. преглед, 1978, N 1, с. 67-84.*

2841. ***Марков****, Георги. „Св. Николай”. Плевен, 1940.*

2842. ***Марков****, Георги Христов. Хрупищко. Хасково, 2002.*

2843. ***Марков****, Иван. Дейци на националното Възраждане в Неврокопския край. // Просветното дело в Неврокоп /Гоце Делчев/ и Неврокопско през Възраждането. С., 1979, с. 104-107.*

2844. ***Марков****, Ст. Викарийният епископ на трима софийски митрополити. 100 г. от рождението и 25 г. от блажената кончина на* ***Левкийски епископ Партений*** *(7 март 1907 – 2 март 1982). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2007.*

2845. ***Марков****, Ст. Руската православна църква – сестра. // Църковен вестник, N 24, 10-16 юни 1996.*

2846. ***Марков****, Ст.* ***Света великомъченица Злата Мъгленска*** *– подвиг за* ***Христа****. // Църковен вестник, N 26, 2 окт. 1989.*

2847. ***Маркова****, З. Българската екзархия 1870-1879. С., 1989, с. 14.*

2848. ***Маркова****, З. Българското църковно-национално движение до Кримската война. С., 1976, с. 94.*

2849. ***Маркова****, З. Църковно-народния събор 1871 г. // Векове, 1981, Кн. 3, с. 5-18.*

2850. ***Маркова****, Ст. Паметникът на* ***Св. Патриарх Евтимий*** *в София. // Църковен вестник, N 12, 15-30 юни 1998.*

*2851. **Марковски**, Ив. Великата трагедия Гетсимания. // Църковен вестник N 12, 21 апр. 1967.*

*2852. **Марковски**, Ив. История на българския синоден превод на Библията. С., 1927.*

*2853. **Марковски**, Ив. **Св. Йоан Кръстител – Божественият Предтеча**. // Църковен вестник, N 3, 24 ян. 1959.*

*2854. **Марковски**, Ив. С. Гетсимания – градината на най-великата трагедия. // Църковен вестник, N 12-13, 3 апр. 1950.*

*2855. **Марковски**, Ив. С. Единство на Църква и народ по въпроса за републиката. // Църковен вестник, N 29-30, 18 септ. 1946.*

*2856. **Марковски**, Ив. С. **Браницки епископ Максим**. // Църковен вестник, N 3-4, 17 ян. 1957.*

*2857. **Марковски**, Ив. С. За свещения град Назарет. // Църковен вестник, N 46, 27 дек. 1958.*

*2858. **Марковски**, Ив. С. За спомен на **свещеноиконом Марин Колев Ханджиев**. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1967.*

*2859. **Марковски**, Ив. С. **Негово Блаженство екзарх Български Стефан**. // Църковен вестник, N 4-5, 27 ян. 1945.*

*2860. **Марковски**, Ив. С. Пророчески предсказания за очаквания Месия – **Христос**. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1960.*

*2861. **Марковски**, Ив. С. **Професор протопрезвитер д-р Стефан Цанков** навърши 75 години. // Църковен вестник, N 31-32, 30 юли 1956.*

*2862. **Марковски**, Ив. С. **Сливенският митрополит Никодим**. // Църковен вестник, N 30-31, 17 юли 1947.*

*2863. **Проф. Иван Спасов Марковски** (1885-1972). // Бележити богослови и учени. // pravoslavieto.com.*

*2864. **Мартинов**, Ал. Габрово през Възраждането. С., 1940, с. 69.*

*2865. **Мартинов**, Георги. Софийската Мала Света гора: Стари църкви, манастири, параклиси и оброчища в София и околностите. С., 2011, с. 25-26.*

*2866-2867. **Марчевски**, Ив. Исихазмът. Ученията за несътворените божествени енергии и светлини. В. Търново, 1996; 2. изд. 2001.*

*2868. **Масларов**, Кирил. Летопис на просветното дело в Якоруда. Якоруда, 1975, с. 13.*

*2869. **Маслев**, Ст. Проучвания върху някои произведения на **Теофилакт Охридски, архиепископ Български** (1090 – ок. 1126 г.). С., 1974.*

*2870. **Матанов**, Христо. Балкански хоризонти. Ч. 1. С., 2007, с. 142.*

*2871. **Матанов**, Христо. Един малко известен брат на **цар Иван Александър**. // Векове, 1981, N 1, с. 19-25.*

*2872. **Матанов**, Христо. Княжеството на Драгаши: Към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха. С., 1997, с. 179, 190 и 193.*

*2873. **Матанов**, Христо. Средновековните Балкани. Исторически очерци. С., 2005, с. 142-146.*

*2874. **Матев**, Иван. Гробът на **отец Сергий Плаковски**. // Казанлък в миналото и днес. Т. 5. С., 1999, с. 171-174.*

*2875. **Матеева**, М. История на дипломатическите отношения на България. С., 2005, с. 134.*

*2876. **Матеич**, П. Българският химнописец **Ефрем** от XIV в. С., 1982.*

*2877. Материали из миналото на Костурско (1868-1903 г.): Спомени на **свещ. Златко (Златан) Каратанасов**. С., 1935, с. 32.*

*2878. **Матов**, Д. Кратка расправия по етнографията на Македония. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1889, Кн. XXXIV, с. 681.*

*2879. **Матов**, Милан. За премълчаното в историята на ВМРО. С., 2007, с. 308-309.*

*2880. **Матуски**, В. Стенописни надписи от бобошевския храм „Св. Атанасий Александрийски" в контекста на неговата иконография. // Културните текстове на миналото, носители, символи и идеи. Т. IV. С., 2005, с. 60-63.*

*2881. **Машалова**, Е. 160 години от рождението на **Найден Геров**. // Български език, 1983, N 4, с. 369-371.*

*2882. **Меджидиев**, А. Град Дупница до Освобождението. Принос към историята на града и околията. С., 1935.*

*2883. **Меджидиев**, А. Дупница и бележити дупничани през епохата на Възраждането. С., 1940, с. 143-156.*

2884. ***Медникаров****, Хр. Свещеник патриот и летописец [****Иван Николов, поп Янко****]. // Църковен вестник, N 28, 8 юли 1992.*

2885. ***Мелания*** *(Некролог). // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

2886. Мелник. Манастир „Св. Богородица Спилеотиса". Т. 2. С., 1994, с. 20.

2887. ***Мен****, Ал. Благовещение. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2002.*

2888. ***Архиепископ Менини*** *пак за уния говори. // Църковен вестник, N 30, 5 авг. 1907.*

2889. ***Мержанова****, И. Есхатологията като историософия. // Църковен вестник, N 29, 19 авг. 1992.*

2890. ***Методиев****, Момчил. Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава. С., 2010.*

2891. ***Методиев****, Момчил.* ***Нюйоркски митрополит Андрей****: Биогр., спомени, дневници. С., 2016.*

2892. ***Архимандрит Методий****. Света Атонска гора като вековен разсадник на православното монашество. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963.*

2893. ***Архимандрит Методий****. Юлианският календар – календар на Светите славянски църкви. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1969.*

2894. ***Механджиев****, Димитър. История на църквата „Св. Георги" в гр. Бяла. Бяла, 1998.*

2895. ***Мечев****, К. Българската култура от началото на XIII в. (Образът на* ***цар Калоян*** *според преписката му с* ***папа Инокентий III****). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989.*

2896. ***Мечев****, К. Българската фолклорна прослава на Русия от края на XVIII в. (Към художествената и идейна характеристика на „Повесть ради московскаго* ***цара Петра****, що го нарицают москале Буро" от* ***поп Пунчо****). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 207-222.*

2897. ***Мечев****, К. Виден български и сръбски писател (****Константин Костенечки*** *– първият възрожденец в южнославянските литератури). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989.*

2898. ***Мечев****, К.* ***Григорий Цамблак****. С., 1969.*

2899. ***Мечев****, К. Защитник на Отечеството (Словото на* ***Григорий Цамблак*** *на църковния събор в Констанц през 1418 г.). //*

2900. ***Мечев****, К.* ***Климент Охридски****. Творчески образ. С., 1966.*

2901. ***Мечев****, К. Литературовед със собствен творчески облик [****Проф. Велчо Велчев****]. // Лит. фронт, N 38, 23 септ. 1982.*

2902. ***Мечев****, К. Народностният облик на Кирило-Методиевския език (Към тълкуването на понятието „свой език" в „Пролога" на* ***Йоан Екзарх*** *към превода му на „Небеса"). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 44-50.*

2903. ***Мечев****, К. Преклонението на ученика пред учителя; Към историко-литературната характеристика на „Похвално слово за* ***Кирил****" от* ***Климент Охридски****. // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 30-38.*

2904. ***Мечев****, К. Покровител на книжнината [****цар Иван Александър****]. С., 1977.*

2905. ***Мечев****, К. Покровител на книжнината (Черти от лика на* ***цар Иван Александър*** *като държавен и културен строител). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 128-141.*

2906. ***Мечев****, К. Последовател на* ***Патриарх Евтимий*** *(„Рилската повест" на* ***Владислав Граматик****). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 192-199.*

2907. ***Мечев****, К. Спиридоновата история [:* ***йеросхимонах Спиридон****] (Разказ от преди 200 г. за българското историческо минало). // Църковен вестник, N 9, 1 март 1991.*

2908. ***Мечев****, К. Средновековни българи. Книжовници, държавници, борци. С., 1989.*

2909. ***Мечев****, К. Творчество в „дни на ратни беди". Ист.-лит. бележки към „Беседа против богомилите" от* ***Презвитер Козма****. // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 51-61.*

2910. ***Мечев****, К. Целенасочен разказ (Поглед към Автобиографията на* ***Партений Павлович*** *като художествена композиция). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 206-215.*

2911. ***Мечев****, К. Ярко произведение на старобългарската литература (****Климент Охридски*** *и Общото Похвално слово за* ***Кирил*** *и* ***Методий****). // Мечев, К. Средновековни българи. С., 1989, с. 39-43.*

2912. ***Мечкова****, Кл. Търновският музикоучител* ***Давид Хаджипенков Тулешков****. // Българско музикознание, 1990, N 1, с. 103-113.*

2913. ***Мигев****, В. Българската православна църква в политиката на управляващите в България (9 септ. 1944-1960). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 271-280.*

*2914. **Миков**, В. Старини от разни краища в България. Археологически вести. // Изв. Археолог. инст., Т. 5, 1928-1929.*

*2915. **Миков**, Любомир. За етнорелигиозния произход на казълбашите от Североизточна България. // Българска етнология, 1997, N 3-4, с. 65-69.*

*2916. **Миков**, Любомир. Култова архитектура и изкуство на хетеродоксните мюсюлмани в България (XVI-XX век). С., 2007, с. 16-19.*

*2917. **Miladinova**, Nadia. The Panoplia Dogmatike by **Euthymios Zygadenos**: A study on the first edition published in Greek in 1710. Leiden, 2014.*

*2918. **Миладинова-Алексиева**, Царевна. Епоха, земя и хора / Съст., коммент. и бел. **Елисавета Миладинова**. С., 1985, с. 387.*

*2919. **Миладинова-Алексиева**, Царевна. Епоха, земя и хора. Към Охрид и Струга. // Мир, 40, N 10238, 1 септ. 1934.*

*2920. **Миларов**, С. Н. Какво сме, догде сме и какво трябва занапред да правим ние българите. Кратка разправа по повод коронясването на **Н. С. Александра I Български княз**. Ч. 3 (Църква, духовенство). Търново, 1879.*

*2921. **Миларов**, Ст. **Василий Евстатиевич Априлов**, мощният подвижник на новото образование в България. Опис на живота и на деятелността му. Одеса, 1888.*

*2922. **Милаш**, Никодим. Православно църковно право. С., 1904, с. 655-658.*

*2923. **Милев**, Ал. **Архимандрит Инокентий Софийски** (1.VI.1882 – 27.IX.1976). // Църковен вестник, N29, 11 ноември 1976.*

*2924. **Милев**, Ал. Гръцките жития на **Климент Охридски**. С., 1966.*

*2925. **Милев**, Ал. In memoriam magistri [: **проф. Христо Гяуров**]. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1968.*

*2926. **Милев**, Ал. Шест години в Софийската духовна семинария (1920-1926). // Църковен вестник, N 31, 13 дек. 1931.*

*2927. **Милев**, Н. Католишката пропаганда в България през XVII в. С., 1914.*

*2928. **Милев**, Н. **[П.] Парчевич** и **Владислав IV – полски крал**. // Полско-български преглед, 1924, N 20, с. 48-64.*

*2929. **Милев-Огин**, Б., М. **Берберов**. Атон – легенда жива. С., 1981.*

*2930. **Миленков**, Ст. Легендата за **Иуда**. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1969.*

*2931. **Милетич**, Л. Заселението на католишките българи в Седмиградско и Банат. // Сборник за народни умотворения, наука1 и книжнина. Т. 14. С., 1897, с. 336-339.*

*2932. **Милетич**, Л. Из историята на българската католическа пропаганда в България през XII в. С., 1894.*

*2933. **Милетич**, Л. Нашите павликяни. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 19. С., 1903, с. 1-369.*

*2934. **Милетич**, Л. Нови документи по миналото на нашите павликяни. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 21. С., 1905.*

*2935. **Милетич**, Л. Особеностите на езика в Мариинския паметник. Езикословна критична студия. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1988, Кн. 19-20, с. 219-252.*

*2936. **Милетич**, Л. **П. Р. Славейков**. // Бълг. преглед, 1895, I, 9-10, с. 79-86.*

*2937. **Милетич**, Любомир. В полуразрушения Мелник (Пътни бележки от 1914 г). // Македонски преглед, 1924, N 2, с. 91-92.*

*2938. **Милетич**, Любомир. Из един поменик на манастира Пречиста (Кичевско). // Сп. на БАН, 1919, N 18.*

*2939. **Милетич**, Любомир. Нашите павликяни. С., 1904.*

*2940. **Милетич**, Любомир. Струмишките манастирски черкви при с. Водоча и с. Велюса. // Македонски преглед, 1926, N 2, с. 35-48.*

*2941. **Милков**, Т. **Антим първи български екзарх**. Живот и духовно-обществената му деятелност. Пловдив, 1899.*

*2942. **Милтенова**, А. Научното дело на **проф. Боню Ст. Ангелов**. // Старобълг. лит., 18, 1985, с. 3-8.*

*2943. **Милтенова**, А. Текстологически наблюдения върху два ръкописа (Апокрифен цикъл за кръстното дърво, приписван на **Григорий Богослов** и апокрифа му за **Адам** и **Ева**). // Старобълг. лит., 11, 1982, с. 35-63.*

2944. ***Милушева****, Венета. Късносредновековни и възрожденски култови обекти в района на Сапарева баня. // Изв. Ист. музей – Кюстендил. Т. XVI. В. Търново, 2010, с. 117-128.*

2945. ***Милчев****, Атанас. Триконхална църква в околността на с. Кулата, Благоевградско. Археолог. разкопки и проучвания в долината на Средна Струма. // Год. Соф. унив. Филос.-ист. фак., 1960, I, с. 401-449.*

2946. ***Милчев****, К. Притча на исихастите. С., 2002.*

2947. ***Милчич****, Светолик. Миналото на с. Сливница (Софийско). С., 1998.*

2948. ***Милчич****, Светолик. Храмове и манастири в Сливнишко – пътеводител. С., 2004.*

2949. ***Минев****, Д. Град Лясковец. Минало, сегашно състояние, дейци. Ист. и стопански приноси. Варна, 1944, с. 162.*

2950. ***Минев****, Д. Просветното дело в Лясковец. // Лясковец. С., 1970.*

2951. ***Минков****, Цв.* ***Стоян Михайловски****. Живот и творчество. С., 1940.*

2952. ***Минкова****, Л.* ***Осим Максимович Бодянский*** *– издател на паметници на старобългарската литература. // Старобълг. лит., 2, 1977, с. 249-267.*

2953. ***Миновски****, В. Всеотдаен духовен учител.* ***Митрополит Панарет Погонианski*** *(1808-1887). // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

2954. ***Минчев****, Г. Дяконовската ектения и свещеническите молитви срещу природни бедствия в новите листове на Синайския евхологий. // Медиевистика и културна антропология: Сб. в чест на 40-год. творческа дейност на* ***проф. Донка Петканова****. С., 1998, с. 111-153.*

2955. ***Минчев****, Г. Мястото на откритите листове от Синайския евхологий сред другите текстове от ръкописа. Филологически и литургически анализ на молитвите от денонощния молебен цикъл. // Palaeobulgarica, 1993, N 1, с. 24-26.*

2956. ***Минчев****, Д. Българските акционни комитети в Македония – 1941 г. С., 1995, с. 88.*

2957. ***Минчев****, Иван. 120 бележити композитори. С., 1976, с. 99-106.*

2958. ***Минчев****, Й., Пл.* ***Павлов****.* ***Иларион Макариополски****. // Бележити българи. Т. 5. С., 2012.*

2959. ***Минчев****, М. Великата сила на поста и молитвата. // Църковен вестник, N 12, 18-24 март 1996.*

2960. ***Минчева****, А.* ***Константина Костенецки****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1981, с. 65-72.*

2961. ***Минчева****, А. Старобългарски кирилски откъслеци. С., 1978.*

2962. ***Минчева****, Атанаска. [Село] Староселци и техният православен храм „Св. Успение Богородично". Силистра, 2013.*

2963. ***Миркович****, Г. Униатското движение по църковния въпрос. Сливен, 1897.*

2964. ***Мирчев****, Д. 10 години от възстановяването на Пловдивската духовна семинария. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2000.*

2965. ***Мирчев****, К. Към езиковата характеристика на Охридския апостол от XII в. //* ***Климент Охридски****: Сб. от ст. по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966, с. 107-120.*

2966. ***Мирчев****, К.* ***Проф****.* ***Беньо Цонев*** *(По случай 30-год. от смъртта му). // Бълг. ез., 1956, N 4, с. 313-316.*

2967. ***Мирчев****, Кирил, Иван* ***Добрев****. Евангелие. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1. С., 1985, с. 631-645.*

2968. ***Мирчев****, Кирил, Христо* ***Кодов****. Енински апостол: Старобълг. паметник от XI в. С., 1965.*

2969. ***Мирчев****, Хр. За храма „Св. Архангел Михаил" в Дряновския манастир. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1985.*

2970. Мисли на представителя на ***Московския патриарх архиепископ Серафим****, управляващ руските православни общини в България, по повод на свещеническия конгрес, състоял се в София на 18, 19 и 20 окт. т.г. // Църковен вестник, N 45, 19 дек. 1949.*

2971. ***Митев****, Й. Ботевият помощник* ***отец Сава Катрафилов****. // Църковен вестник, N 22, 27 май – 2 юни 1996.*

2972. ***Митев****, Й. Екзархията и Априлското въстание. // Духовна култура, 2003, N 4, с. 1-11.*

2973. ***Митев****, Й. История на село Морозово, Чирпанско. Пловдив, 1963, с. 18.*

2974. ***Митев****, Тр. Българската емиграция в Америка и борбата за освобождение на Македония (1919-1945). С., 1993.*

2975. ***Митев****, Тр. Причини за абдикацията на* ***княз Александър Батенберг****. // Ист. преглед,*

1979, N 6, с. 90-105.

2976. ***Митов****, М. Освещаване на нов български храм във Виена. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2017.*

2977. ***Митов****, Стефан.* ***Антон Митов****. Живот и творчество. С., 1957.*

2978. ***Митова-Джонова****, Д. Археологическите паметници на Пернишки окръг. С., 1984, с. 146-147.*

2979. Митрополити и свещеници на Пловдивската митрополия през първата половина на XIX в. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2018.

2980. Митрополитски избор в Неврокопска епархия [: ***Крупнишки епископ Натанаил****]. // Църковен вестник, N 16, 18-24 апр. 1994.*

2981. ***Доростолски и Червенски митрополит Михаил****. // Църковен вестник, N 16, 16 апр. 1927.*

2982. ***Митрополит Доростолски и Червенски [Михаил]****– за себе си и за другите (1994-1961): Докум. сб. / Съст. Т.* ***Билчев****, Ст.* ***Маринова****. В. Търново, 2008.*

2983. ***Михаил****, М. Д. 130-годишнина на храма „Св. Богородица" в гр. Смолян, кв. „Устово" (1865-1995). // Духовна култура, 1995, N 11, с. 28-31.*

2984. ***Михайлов****, Ап. Вселенската патриаршия. Кратки сведения за миналото и настоящето ѝ. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1967.*

2985. ***Михайлов****, Г. Килифарево. С., 1970, с. 272.*

2986. ***Михайлов****, Д. Църковнонароден деец и водител (По случай 160 г. от рожд. на* ***свещ. Константин Дъновски****). // Църковен вестник, N 35, 1 окт. 1990.*

2987. ***Михайлов****, Емил. Руси и българи през Ранното средновековие до 964 г. С., 1990.*

2988. ***Михайлов****, М. Обновлението на храма „Св. Богородица" в гр. Смолян. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1976.*

2989. ***Михайлов****, Пл. Тържествено освещаване на Пенкьовския манастир „Св. Петка", община Трън. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 2019.*

2990. ***Михайлов****, Ст. Дворцовата църква в Плиска. // Изв. Археолог. инст., 1955, с. 229-264.*

2991. ***Михайлов****, Ст. Късносредновековна църква при с. Пчелинци. // Археология, 1973, N 2, с. 59-65.*

2992. ***Михайлов****, Ст. Нови данни за Голямата базилика в Плиска. // Плиска-Преслав, Т. 6, 1993.*

2993. ***Михайлов****, Ст. Стенописите в църквата „Св. Петка Самарджийска" в София. // Изв. Археолог. инст., 1959, Кн. 22, с. 291-325.*

2994. ***Михайлова-Мръвкарова****, М.* ***Поп Кръстьо*** *и шифрованата телеграма до Търново. // Векове, 1973, N 1, с. 70-75.*

2995. ***Михайловски****, Е. Римокатолическата църква. С., 1903.*

2996. ***Михалчев****, Д. Против дъновизма като теософско учение. // Философски преглед, 1931, N 2.*

2997. ***Михнева****, Р. Някои страни на ненасилствените помохамеданчвания на Балканите. // Соф. унив. Ист. фак. – Клуб за научно творчество на младежта. Студентски проучвания, 1974, Т. II, с. 146-178.*

2998. ***Мицов****, Й. Шестдесет години Българска църковна община в Будапеща. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1978.*

2999. ***Мичев****, Д. Юбилейно честване на 100-годишнината на църквата „Св. Николай" в с. Чапаево, Горноряховско. // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1958.*

3000. ***Мишев****, Д. 150-годишнината на Паисиевата история. // Църковен вестник, N 19, 12 май 1912.*

3001. ***Мишев****, Д. Храмът-паметник [„Св. Александър Невски" в София], Русия и славянството. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

3002. ***Мишев****, Д. Четвърт век дейност [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 16-17-18, 19 апр. 1925.*

3003. ***Миятев****, К. Земенският манастир. // Векове, 1931, 1, с. 6-8.*

3004. ***Миятев****, К. Кръглата църква в Преслав. С., 1932.*

3005. ***Миятев****, К. Погановският манастир. С., 1936.*

3006. ***Миятев****, Кр. Архитектурата в Средновековна България. С., 1965.*

3007. ***Миятев****, Кр. Велики Преслав, столицата на* ***Симеона****. Водач на старините. Шумен, 1930.*

3008. ***Миятев****, Кр.* ***Йордан Иванов****. // Изв. Бълг. археолог. инст. при БАН, 1950.*

*3009. **Миятев**, Кр. Карлуковският манастир „Св. Богородица". // Год. Нар. музей – София, 1936, Т. 6, с. 275-287.*

*3010. **Миятев**, Кр. Манастирът на „Св. Богородица Петричка" при Бачково. // Българска историческа библиотека. С., 1932-1933, N 1.*

*3011. **Миятев**, Кр. Симеоновият век. С, 1930.*

*3012. **Миятев**, Кр. Стара църква при Мирково. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1934, Т. 8, с. 442-444.*

*3013. **Миятев**, Кр. Старини из Трънско и Брезнишко. // Год. на Народния музей – София, 1921 , с. 281-282.*

*3014. **Миятев**, Кр. Старини по горното течение на Марица [„Св. Никола" в с. Марица]. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1928-1929, Т. V, с. 338-340.*

*3015. **Миятев**, Кр. Съкровищницата на Рилския манастир. // Год. Нар. музей, 1922-1925, с. 314.*

*3016. **Младенов**, Ат. Българската православна църква и Девети септември. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978.*

*3017. **Младенов**, Ат. **Йосиф Хилендарски**. // Църковен вестник, N 16, 25 май 1978.*

*3018. **Младенов**, Ат. Чипровският манастир „Св. Иван Рилски". // Църковен вестник, N 24 юни 1984.*

*3019. **Младенов**, Ст. **Беньо Цонев** (1863-1926). // Летопис на БАН, 1926-1927 (1929), Т. 10, с. 25-54.*

*3020. Младият **цар [Борис III]**. // Църковен вестник, N 38, 15 окт. 1918.*

3021. Молебен в чест на 20-годишнината от създаването на Библейската библиотека на СУ. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2018.

*3022. **Моллов**, Здр. Родовете на **Иван Момчилов** и **Никола Михайловски**. // Огнище на педагогическата мисъл. В. Търново, 1981, с. 93-102.*

*3023. **Моллов**, Т. Материали за историята на култа към народния **светец Димитър Басарбовски** между XV и XVIII в. // Изв. Рег. ист. музей – Русе. Русе, 1997.*

*3024. **Момина**, М. М. Жеравненския триод. // Palaeobulgarica, 1983, N 3, с. 58-67.*

*3025. **Момиров**, Емил. **Майстор Никола Фичев (Уста Кольо Фичето)** (1800-1881). С., 1953.*

*3026. **Момъков**, Ив. Сто и десет години от създаването на първия църковен хор в България (1868-1978). // Църковен вестник, N 3, 22 ян. 1979.*

*3027. **Монеджикова**, А. Храм-паметник „Св. Александър Невски". // **Монеджикова**, А. София през вековете. С., 1946.*

*3028. **Моравенов**, К. Паметник за пловдивското християнско население в града и за общите заведения по произносно предание, подарен на Българското читалище в Цариград 1869. Пловдив, 1984, с. 146-147.*

*3029. **Москов**, М. Светата Петропавловска обител при гр. Лясковец. С., 1927.*

*3030. **Москов**, Николай. Дядо **Натанаил [Неврокопски]** почина от емболия на рождения си ден. // 24 часа, 16 ноември 2013.*

*3031. **Москова**, Й. Античната митология в славянския превод на Хрониката на **Йоан Малала**. // Акы бъчела любодяльна: Юбил. сб. в чест на **доц. д-р Цветанка Янакиева**, **ст.н.с. II ст. д-р Павел Георгиев** и **доц. Валентин Кулев**. В. Търново, 2010, с. 118-148.*

*3032. **Москова**, Й. Етиологическа легенда за царската багреница (според хрониките на **Йоан Малала** и **Георги Амартол**). // Преславска книжовна школа. Т. 8. Шумен, 2005, с. 227-230.*

*3033. **Москова**, Й. **Император Юстиниан I** и **цар Симеон Велики** – адепти на Античността. // Преславска книжовна школа. Т. 13. Шумен, 2013, с. 86-92.*

*3034. **Москова**, Й. Митологични мотиви в Хрониката на **Йоан Малала** за произхода на царската институция и на владетелските инсигнии. // Преславска книжовна школа. Т. 12. Шумен, 2012, с. 210-221.*

*3035. **Москова**, Й. Отсъствието на амброзията в Хрониката на **Йоан Малала**. // Преславска книжовна школа. Т. 10. Шумен, 2008, с. 244-249.*

*3036. **Москова**, Й. Представите за сакралността на брака в Хрониката на **Йоан Малала**. // Тр. на Катедрите по история и богословие. Т. 9. Шумен, 2006, с. 100-105.*

*3037. **Москова**, Й. Символиката на хиподрума в Световна хроника на **Йоан Малала**. // Преславска книжовна школа. Т. 18. Шумен, 2018, с. 211-216.*

3038. ***Москова****, Й. Трансформиране на античната митология за нуждите на християнската доктрина в Хрониката а* ***Йоан Малала****. // Епископ-Константинови четения. Т. 10. Шумен, 2005, с. 197-204.*

3039. ***Москова****, Й. Троянският цикъл в трактовката на* ***Йоан Малала****. // Преславска книжовна школа. Т. 9. Шумен, 2006, с. 257-269.*

3040. ***Москова****, Й. Функции на числото три в образа на Херакъл по материал от първа глава от Хрониката на* ***Йоан Малала****. // Сб. науч. конференция на докторанти. Шумен, 2006, с. 76-79.*

3041. ***Москова****, Й. Хрониката на* ***Йоан Малала*** *в Архивския хронограф. // Преславска книжовна школа. Т. 14. Шумен, 2014, с. 330-336.*

3042. ***Москова****, Йорданка. Героите от античната митология според Хрониката на* ***Йоан Малала****. // Quadrivium. В. Търново, 2016, с. 237-257.*

3043. ***Мострова****, Т. За преславската основа на най-ранния превод на Лествицата. // Хиляда и осемдесет години от смъртта на* ***Св. Наум Охридски****. С., 1993, с. 204-213.*

3044. ***Мострова****, Т. Към въпроса за Лествицата в славянската ръкописна традиция. // Старобългаристика, 15, 1991, Кн. 3, с. 70-90.*

3045. ***Мострова****, Т. Мариинско евангелие. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 617-625 (с подробна библиогр.).*

3046. ***Мурджев****, П. Стогодишнината на храма „Св. Възнесение" – гр. Чирпан. // Църковен вестник, N 39, 1-8 ноември 1958.*

3047. ***Мурджев****, П. 125 години от построяването и освещаването на храма „Въведение Пресветая Богородици" в гр. Чирпан. // Църковен вестник, N 10, 12 март 1960.*

3048. ***Мусакова****, Елисавета. Кодикологични бележки за Струмишкия апостол. // Slavia, 1999, N 2, с. 229-234.*

3049. ***Мусакова****, Елисавета. Кодикологически бележки върху Врачанското евангелие (НБКМ 19). // Старобългаристика, 20, 1996, N 2, с. 64-82.*

3050. ***Мусакова****, Елисавета. Три статии за украсата на ръкописите: [композицията на Псалтира. // Медиевистика и културна антропология: Сб. в чест на 40-год. творческа дейност на* ***проф****.* ***Донка Петканова****. С., 1998, с. 349-360.*

3051. ***Мусински****, Д.* ***Свещеник Балю Колев****. // Църковен вестник, N 14, 1 май 1976.*

3052. ***Мутафова****, Кр. Още за историята на Троянския манастир. // Духовна култура, 2001, N 1, с. 22-29.*

3053. ***Мутафова****, Кр. Правова регламентация между християни и мюсюлмани в българските земи през XV-XVIII в. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в бълг. земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 313-330.*

3054. ***Мутафчиев****, К.* ***Христо Ботев*** *и православната духовност. // Църковен вестник, N 4, 8 февр. 1991.*

3055. ***Мутафчиев****, К. Духовната светлина на Зографския манастир. // Църковен вестник, N 19, 10 май 1991.*

3056. ***Мутафчиев****, П. Един наш правен историк (****Никола П. Благоев****). С., 1932.*

3057. ***Мутафчиев****, П. Еленската църква при Пирдоп. // Изв. Бълг. Археолог. Др-во, 1915, N 5, с. 20-84.*

3058. ***Мутафчиев****, П. Житието на* ***Пимен Зографски****, родом от София. // Сердика, 1939, N 4.*

3059. ***Мутафчиев****, П. Из нашите старопланински манастири. //* ***Мутафчиев****, П. Избрани произведения. Т. 2. С., 1973, с. 341-345.*

3060. ***Мутафчиев****, П. Из нашите старопланински манастири. // Сп. на БАН, 1937, Т. 27, с. 42, 53-54.*

3061. ***Мутафчиев****, П.* ***Поп Богомил*** *и* ***Св. Иван Рилски****. // Философски преглед, 1934, N 2.*

3062. ***Мутафчиев****, П. Старите градища и друмове по долините на Стряма и Тополница. С., 1915.*

3063. ***Мутафчиев****, П. Съдбините на средновековния Дръстър. // Добруджа, 1927, Т. I, с. 102-197.*

3064. ***Мутафчиев****, Петър. Лекции по история на Византия. Т. 2. С., 1994, с. 280.*

3065. ***Мутафчиева****, В. Към въпроса за статута на българското население в Чепинско под османска власт. // Родопски сборник. Т. 1. 1965, с. 121-123.*

3066. ***Мутафчиева****, В. „Предсказанията" за края на Османската империя (Към въпроса за руско-балканските културни връзки през XIX в.). // Studia Balcanica, 1974, N 8.*

3067. ***Муцопулос****, Николаос. Базиликата Св. Ахилий в Преспа (Един ист. паметник – светиня). Пловдив, 2007.*

3068. ***Мярковски****, Ив. С. Спомен за писателя* ***Тодор Г. Влайков****. // Църковен вестник, N 17-18, 8 май 1946.*

3069. На Голгота. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1967.

3070. На 19 май пристига ***Негово Светейшество Алексий II, Патриарх Московски и на цяла Русия****. // Църковен вестник, N 20, 16-22 май 1994.*

3071. Надгробно слово, произнесено от Ст. ***Костов*** *при опелото на починалия* ***архимандрит Теофилакт****. // Църковен вестник, N 35, 1 септ. 1912.*

3072. Надгробно слово, произнесено от наместник-председателя на Св. Синод ***Негово Високопреосвещенство Доростоло-Червенски митрополит Михаил*** *при погребението на блаженопочиналия* ***Неврокопски митрополит Борис****. // Църковен вестник, N 37-38, 22 ноември 1948.*

3073. Надгробно слово, произнесено от ***Негово светейшество Патриарх Кирил*** *на погребението на* ***Негово Блаженство*** *преждебившия* ***екзарх Български*** *и* ***митрополит Софийски Стефан*** *на 18 май 1957 в Бачковския манастир. // Църковен вестник, N 23, 30 май 1957.*

3074. Назначен новый представитель ***Болгарского Патриарха*** *[:* ***йеромонах Теоктист****] при* ***Патриархе Московском и всея Руси*** *[:* ***Кирил I****]. // Седмица.ru, 8 февр. 2011.*

3075. Най-ценното наследство на блаженопочиналия ***Видински митрополит Неофит****. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1971.*

3076. ***Найденов****, Ив. п. Стогодишнината на църквата „Св. архангел Михаил" в гр. Котел. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1971.*

3077. ***Нанев****, Христо. Бъдете в този свят, но не от този свят [: за* ***Слава Севрюкова****]. С., 2005.*

3078. ***Нанев****, Христо. Зеница към вселената [: за* ***Слава Севрюкова****]. С., 2007.*

3079. ***Нанев****, Христо. Прозрения [: за* ***Слава Севрюкова****]. С., 2006.*

3080. ***Нанков****, С.* ***Главиницкий епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 24, 5 юни 1965.*

3081-3082. Наредба за управлението на Храм-паметник „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 33, 34 и 35, 20 септ. 1924.

3083. Народен руски светец. Животописни бележки за ***Св. Александър Невски****. // Църковен вестник, N 31-32, 30 септ. 1953.*

3084. „Настоѧщий вѣчний помѧникъ", Обитель Пречиста Кърнинно, 1882 година. Кичево, 1882.

3085. ***Архимандрит Натанаил*** *почина. // Църковен вестник, N 38-39, 33 окт. 1951.*

3086. ***Крупнишки епископ Натанаил****.* ***Негово Блаженство Българският екзарх Йосиф V*** *– ревностен първостроител и радетел на църковно и наационално единство. // Църковен вестник, N 19, юли 1989.*

3087. ***Крупнишки епископ Натанаил****. Слово – отговор. // Църковен вестник, N 13, 12 май 1989.*

3088. ***Митрополит Натанаил****. // Църковен вестник, N 38, 22 септ. 1906.*

3089. ***Натанаил, митрополит Охридо-Пловдивски****. Жизнеописание (Автобиографични бележки). // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 25. С., 1909.*

3090. ***Натанаил Охридски****. Борба за България. Подбор, редакция и бележки: В.* ***Топалова****. С., 2003.*

3091. ***Натанаил Охридски****. За Юстиниянови права на Охридската архиепископия или за църковната независимост и самостоятелност на охридско-българското свещеноначалие. Цариград, 1873.*

3092. ***Натанаил Охридски****. Краткое сказание за преподобнаго отца нашего Димитриія Бесарбовскаго, коего мощи почивать въ Унгро-Влахійска, въ Букурещъ, Митрополитска Църква. Цариград, 1858.*

3093. ***Наум Агатоникийски*** *(Некролог). // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2005.*

3094. ***Агатоникийски епископ Наум****.* ***Преподобен Наум Охридски*** *– равноапостолен учител на славянската писменост и култура. // Църковен вестник, N 18, 21 юни1986.*

3095. ***Русенски митрополит Наум****. Образец на смирение и послушание (По повод 20 г. от кончината на* ***Доростолски и Червенски митрополит Софроний****). // Църковен вестник, N 11, 1-16*

юни 2015.

3096. ***Начев****, В. Български царски грамоти. С., 1996, с. 39-46.*

3097. ***Начев****, В.* ***Поп Харитон****. С., 1981.*

3098. ***Начева****, Ив. Участие на руски духовници в Освободителната война (1877-1878). // Църковен вестник, N 27, 1 ноември 1977.*

3099. ***Начов****, В.* ***Св. княз Борис Български****. С., 1907.*

3100. ***Начов****, Н. Градиво за историята на калоферските училища. // Училищен преглад, 1903, N 1-2, с. 10.*

3101. ***Начов****, Н.* ***Дядо х. Д. Паничков****. // Калоферска дружба, С., 1924, с. 65.*

3102. ***Начов****, Н. Един нашенски ръкопис [: Тиквешки сборник]. // Книжици за прочит, 1889, N 1.*

3103. ***Начов****, Н.* ***Иларион Макариополски, митрополит Търновски*** *(Биогр. чертици). С., 1924.*

3104. ***Начов****, Н. Калофер в миналото 1707-1877. С., 1927.*

3105. ***Начов****, Н. Калофер в миналото. Кн. I. С., 1990, с. 165-166.*

3106. ***Начов****, Н. Калоферската мъжка Света обител. С., 1895.*

3107. ***Начов****, Н.* ***Княз Стефан Богориди****: Биогр. бел. С., 1929.*

3108. ***Начов****, Н. Д-р* ***Киро Д. Попов****. // Калоферска дружба. С., 1924, с. 33.*

3109-3111. ***Начов****, Н. Тиквешки ръкопис. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1892, Кн. 8; 1893, Кн. 9; 1894, Кн. 10.*

3112. ***Начов****, Н.* ***Хаджи Найден Йоанович****. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1904, Т. 65, с. 1-2.*

3113. ***Начов****, Н.* ***Христо Н. Тъпчилещов****. Живот и неговата обществена дейност. С., 1935.*

3114. ***Начов****, Н. Цариград като културен център на българите до 1877 г. С., 1925.*

3115. Нашата ежедневна преса за избора и интронизацията на ***Негово Светейшество Българския Патриарх Максим****. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971.*

3116. ***Нащокина****, М. В. Архитекторы московского модерна. Творческие портреты. Москва, 2005, с. 379-389.*

3117. ***Недев****, Ив.* ***Свещеник Димитър Живодерски*** *(1815-1878). // Църковен вестник, N 12, 1 май 1981.*

3118. ***Недев****, Ив.* ***Свещеник Иван Симеонов Чумаков****. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1980.*

3119. ***Недев****, Ст. За похода на полско-унгарския крал* ***Владислав III Ягело*** *през 1443 г. // Военноисторически сборник, 1972, N 3, с. 120-132.*

3120. ***Недев****, Ст. Пътищата на* ***Владислав III*** *и* ***Мурад II*** *към Варна през 1444. // Варна 1444: Сб. С., 1969, с. 208-234.*

3121. ***Неделчев****, Ив. Заключителни тържества в храм-паметник „Св. Рождество Христово" при с. Шипка, Старозагорско по случай деветдесет години от Освобождението на България от османско иго. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969.*

3122. ***Неделчев****, Ив. Исторически поглед върху Старозагорска епархия. // Църковен вестник, N 25-26, 1 окт. 1967.*

3123. ***Неделчев****, Ив. Неделя Томина. // Църковен вестник, N 11, 10 апр. 1966.*

3124. ***Неделчев****, Ив.* ***Св. Пимен Зографски****. // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1974.*

3125. ***Неделчев****, Ив. Свещеническа конференция в Старозагорска епархия (По случай 90-год. от Освободителната руско-турска война). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1968.*

3126. ***Неделчев****, Ив.* ***Старозагорският митрополит Методий [Кусевич]****– велик патриот, народен будител и архипастир. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1969.*

3127. ***Неделчев****, Ив. Тридесет и пет години от блажената кончина на* ***Варненския и Преславски митрополит Симеон****. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1972.*

3128. ***Неделчев****, Й. Кога е изграден храмът „Св. Николай Чудотворец" в Стара Загора. // Църковен вестник, N 1, 2 ян. 1985.*

3129. ***Неделчев****, Й.* ***Партений Зографски, митрополит Нишавски****. (105 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 9, 1 апр. 1981.*

3130. ***Неделчев****, Йоан. Първоверховните апостоли. // Църковен вестник, N 18, 16 юни 1989.*

3131. ***Неделчев****, М. Развой на учебното дело в Ловеч до Освобождението. // Ловеч и Ловчанско. Кн. 3. С., 1931, с. 114.*

3132. ***Неделчов****, Н. Римското политическо наследство на България при* ***Тервел****,* ***Крум*** *и* ***Омуртаг****. // Епохи, 2003, N 1-2.*

3133. Неделя Кръстопоклонна. // Църковен вестник, N 10, 3 март 1990.

3134. Неделя православна – тържество на светото Православие. // Църковен вестник, N 10, 3 март 1990.

3135. ***Недялков****, Н. Скален манастир „Св. Димитрий Басарбовски". // Църковен вестник, N 43, 24-30 окт. 1994.*

3136. ***Нейчев****, Т. Карнобат в миналото и* ***Алекси Нейчев****. С., 1938.*

3137. ***Св. преподобни Нектарий Битолски****. // Pravoslavieto.com. Посетен на 2015-11-14.*

3138. ***Нелюбов****, Б. А. Агафонийская епископия. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 247.*

3139. ***Немиров****, Д. „****Ангелогласният****"[: Йоан Кукузел]. С., 1938.*

3140. Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV-XVI в. / Ред. М. ***Йонов****. С., 1979, с. 192.*

3141. ***Ненов****, Ю. За възраждането на българщината в Татар Пазарджик. С., 1890, с. 5.*

3142. ***Архимандрит Неофит****. Пътя на епископа – път към съвършенство [:* ***Йосиф Американски, Канадски и Австралийски****]. // Църковен вестник, N 7, 11 февр. 1981.*

3143. ***Видинский Неофит****. Българската църква. // Църковен вестник, N 17, 28 март 1931.*

3144. ***В[идински] М[итрополит] Н[еофит]****. Видинската епархия, историческо минало и съвременното ѝ състояние. С., 1924.*

3145. ***Видински Неофит****. Висота, права и длъжности на епископския сан: Реч, произнесена на 14.XII.1930 г. в храма-паметник „Св. Александър Невски" при ръкоположението в епископски чин на* ***Негово Високопреподобие архимандрита Бориса****, ректор на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 47, 20 дек. 1930.*

3146. ***Видински Неофит****. Двадесет и пет години Софийски митрополит [:* ***Стефан, екзарх Български****]. // Църковен вестник, N 14 -15, 27 март 1947.*

3147. ***Видинский Неофит****. Държавната власт и делото на Църквата. С., 1930.*

3148. ***Видинский Неофит****,* ***наместник-председател на Св. Синод****. Една година от смъртта на* ***цар Борис III****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 авг. 1944.*

3149. ***Видински Неофит****. Злодеянието в Софийската катедрала [„Св. Неделя"] (За кого да плачем?). // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925.*

3150. ***Видинский Неофит****.* ***Митрополит Макарий Неврокопски*** *(Бегли спомени). // Църковен вестник, N 24, 16 юни 1934.*

3151. ***Видинский Неофит****.* ***Рождество Христово*** *(За мира и размирието). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1953.*

3152. ***Видинский Неофит****.* ***Св. Николай Мирликийски архиепископ*** *(деятелно милосърдие). // Църковен вестник, N 42-44, 15 дек. 1952.*

3153. ***Видинский Неофит****. Светлият лик на блаженопочиналия* ***Старозагорски митрополит [Павел]****. Реч, произнесена при опелото му в Старозагорската катедрална църква. // Църковен вестник, N 38, 11 окт. 1940.*

3154. ***Видинския Неофит****. Светлото* ***Христово възкресение*** *– Великден. // Църковен вестник, N 13-14, 28 март 1953.*

3155. ***Видинский Неофит****. Стародавната Рациарска, нине Богохранима Видинска епархийска катедра. // Църковен вестник, N 27, 17 юли 1954.*

3156. ***Видинский Неофит.*** *Събранието на епархийските архиереи и проектът за нов Екзархийски устав. // Църковен вестник, N 43, 3 дек. 1932.*

3157. ***Видински Неофит****. Храмът „Св. Александър Невски" – паметник на любов и признателност. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

3158. ***Видински Неофит****. Църковни ратници и духовни борци (Реч при възвеждане в епископски чин (на) ректора на Пловдивската духовна семинария* ***архимандрит Флавиан****). // Църковен вестник, N 27, 28 юни 1940.*

3159. ***Видинский Неофит****. Църковно-народен патриаршески институт. // Църковен вестник, N 18, 7 май 1953.*

3160. ***Видинский Неофит****. Четиридесет години изпълнявам архипастирски дълг. Юбилейна отчетна реч. // Църковен вестник, N 45-49, 18 дек. 1954.*

3161. ***Високопреосвещенство Св. Видинския митрополит Неофит*** *и на* ***професор протопрезвитер д-р Стефан Цанков****. // Църковен вестник, N 42-43, 21 дек. 1953.*

3162. ***Доростолски и Червенски митрополит Неофит****. Блажена кончина на многолетен житейски път [:* ***Негово Високопреосвещенство Доростолски и Червенски митрополит Софроний****]. // Църковен вестник, N 25, 19-25 юни 1995, с. 2.*

3163. ***Доростолски и Червенски митрополит Неофит****.* ***Добри Христов*** *и музиката в Православния храм. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2001.*

3164. ***Епископ Неофит Велички****. Народната катастрофа и Православието. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1914.*

3165. ***Левкийски епископ Неофит****.* ***Сретение Господне****. // Църковен вестник, N 5, 4 февр. 1993..*

3166. ***Неофит Бозвели*** *и българската литература. С., 1993.*

3167. ***Неофит, Патриарх Български*** *(Избор и интронизация на новия български патриарх). // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013*

3168. ***Неофит Рилски****. Приписки от библиотеката му. // Литературен архив, Т. 6, 1976.*

3169. ***Архимандрит Нестор****. Българските манастири и старинни църкви – паметници на културата. // Църковен вестник, N 21, 28 май 1960.*

3170. ***Архимандрит Нестор****. Българското църковно подворие в Москва (По случай 25 г. от откриването му). // Църковен вестник, N 29, 1 ноември 1973.*

3171. ***Архимандрит Нестор****. Възпоминание за* ***Великотърновския митрополит Софроний*** *(По случай 10 г. от блаженатa му кончина). // Църковен вестник, N 13, 1 май 1971.*

3172. ***Архимандрит Нестор****. Историческият Костенечки манастир „Св. Спас". // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1967.*

3173. ***Нестор, архим****. Къпиновският манастир (По случай 690 г. от основаването му). // Духовна култура, 1962, N 10, 26-30.*

3174. ***Архимандрит Нестор****. Нови данни за историята на Зографския манастир по руски документи. // Църковен вестник, N 20, 1 юли 1977.*

3175. ***Архимандрит Нестор****. Нови данни за историята на Преображенския манастир по руски източници. // Църковен вестник, N 14, 11 май 1977.*

3176. ***Архимандрит Нестор****. 890 години от основаването на Търновския манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 4, 30 ян. 1960.*

3177. ***Архимандрит Нестор****.* ***Преподобни схимонах Зотик Преображенски****. // Църковен вестник, N, 13, 2 апр. 1960.*

3178. ***Архимандрит Нестор****. Рилският манастир през погледа на руския* ***професор-славист Виктор Григорович****. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1976.*

3179. ***Архимандрит Нестор****. Русофилът* ***архимандрит Пантелеймон****,* ***игумен Рилски*** *(1819-1887). // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1978.*

3180. ***Архимандрит Нестор****.* ***Св. мъченик Лазар Български*** *(По случай 200 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1974.*

3181. ***Архимандрит Нестор****.* ***Св. свещеномъченик Дамаскин Габровски*** *(По случай 200 г. от кончината му). // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1971.*

3182. ***Архимандрит Нестор****. 1000 години от смъртта на* ***Св. равноапостолна княгиня Елена – Олга*** *(969-1969). // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1969.*

3183. ***Архимандрит Нестор****. Църковно честване (на) 190-годишнината от обесването на* ***Св. свещеномъченик Дамаскина Габровски****. // Църковен вестник, N 8, 25 февр. 1961.*

3184. ***Йеромонах Нестор****. Слово, произнесено в с. Чапаево, Горнооряховско на 16 ноември 1958 – неделя – по случай 100 години от изграждането на селската църква „Св. Николай". // Църковен вестник, N 45, 20 дек. 1958.*

3185. ***Смоленски епископ Нестор****. Бележит първойерарх и родолюбец [:* ***Н. Блаженство екзарх Йосиф I****]. // Църковен вестник, N 26, 27 юни – 3 юли 1994.*

3186. ***Смоленски епископ Нестор****. В памет на* ***Доростолския и Червенски митрополит Михаил****. Спомени за* ***Доростолски и Червенски митрополит Михаил*** *(1927-1961). // Църковен вестник, N 24, 14 юни 1991.*

3187. ***Смоленски епископ Нестор****. Велики Петък. // Църковен вестник, N 10, 9 апр. 1987.*

3188. ***Смоленски епископ Нестор****. Легендата Кръстова гора. // Църковен вестник, N 33, 15 септ. 1990.*

3189. ***Смоленски епископ Нестор****. Първият монашески революционен комитет в България [: в Троянския манастир]. // Църковен вестник, N 7, 14 февр. 1992.*

3190. ***Смоленски епископ Нестор****.* ***Сретение Господне****. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1989.*

3191. ***Несторов****, Г. Пренасяне мощите на* ***Св. Крал*** *в София. // Църковен вестник, N 39, 9 ноември 1963.*

3192. ***Несторов****, Ив. Габарево (Ист. очерк). С., 1968.*

3193. ***Несторов****, Ю. Град Котел. С., 1933, с. 54.*

3194. ***Нешев****, Г. Борба за извоюване на църковнонационална независимост: Из историята на бълг. народ и държава. Изследвания, анализи, преоценки. С., 1993.*

3195. ***Нешев****, Г. Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977, с. 53-81.*

3196. ***Нешев****, Г. Български манастири през вековете. С., 2006.*

3197. ***Нешев****, Г. Българските манастири и тяхната роля за съхраняването на народността в първите векове на османското владичество. // Първи конгрес на Българското историческо дружество. Т. 1. С., 1972, с. 453-457.*

3198. ***Нешев****, Г. Българско културно влияние във влахо-молдавските земи през Късното средновековие. // Palaeobulgarica, 1981, N 2, p. 91-102.*

3199. ***Нешев****, Г. Манастирите като пазители на българските държавни и културно-религиозни традиции през XV-XVIII в. // България 1300. Институции и държавни традиции. С., 1982, Т. 2, с. 413-418.*

3200. ***Нешев****, Г. На своя род български. С., 1987.*

3201. ***Нешев****, Г.* ***Паисий Хилендарски****. С., 1962.*

3202. ***Нешев****, Г. Посланици на българската правда. С., 1970.*

3203. ***Нешев****, Г. Православните институции през XV-XVIII в. // Православието в България. С., 1974, с. 125-141.*

3204. ***Нешев****, Г. Традициите на манастирите в югозападните български земи (XV-XVII в.). // Кирило-Методиевски студии, 1986, Т. 3, с. 221-229.*

3205. ***Нешева****, Виолета. Мелник. Богозиданият град. С., 2008, с. 16-17.*

3206. ***Нешева****, Виолета. Църквата „Въведение Богородично" в Мелник. // Археология, 1989, N 2, с. 47-54.*

3207. ***Нешева****, Виолета и др. Манастир „Св. Богородица Пантанаса" в град Мелник. // Археологически открития и разкопки през 2006 г. С., 2007, с. 542-545.*

3208. ***Нешева****, Виолета, Цветана* ***Комитова****. Църквата „Св. Параскева" (Св. Петка) в Мелник. // Археология (1-4), 2005, с. 100-108.*

3209. ***Никитов****, Ив. За Ловчанската епархия. Ловеч, 1932.*

3210. ***Никифоров****, Т. Село Дивотино. С., 1979, с. 15.*

3211. ***Ников****, П. Архивата на Варненската митрополия от преди Освобождението. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1922, 18, с. 1-20.*

3212. ***Ников****, П. Българи и татари през Средните векове. // Бълг. ист. библиотека, 1930, N 1, с. 321-381.*

3213. ***Ников****, П. Българо-унгарски отношения от 1257-1277 г. Историко-критично изследване. С., 1920.*

3214. ***Ников****, П. Българското възраждане във Варна и Варненско. С., 1934.*

3215. ***Ников****, П.* ***Варненски и Преславски Симеон****. Живописна скица. // Сб. в чест на* ***Варненский и Преславский митрополит Симеон*** *по случай 50-годишното му архиерейско служение. С., 1922, с. 9-51.*

3216-3217. ***Ников****, П. Възраждане на българския народ. Църковно-нац. борби и постижения. С., 1971; 2. изд. С., 2008.*

3218. ***Ников****, П. Доклад върху някои научни трудове на* ***Н. П. Благоев****. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1926, 22, с. 4-15.*

3219. ***Ников****, П.* ***Иконом Константин А. Дъновски****. // Духовна култура, 1920, N 1-2, с. 114-132.*

3220. ***Ников****, П. Отношението между българската държава и Българската църква през 1887 г. // Изв. Ист. др-во в София, 1932, Т. 11-12, с. 294-333.*

3221. ***Ников****, П. Турското завладяване на България и съдбата на последните* ***Шишмановци****. // Изв. Ист. др-во в София, 1928, Т. 7-8, с. 41-112.*

3222. ***Ников****, П.* ***Хан Омуртаг*** *и* ***кавхан Исбул****. С., 1932.*

3223. ***Никодим, митрополит Ленинградски и Новгородски****. Мисионерското дело на* ***свети Кирил*** *сред хазарите. //* ***Свети Кирил-Константин Философ****: Юбил. сб. от материали за църковното честване на 1100-год. от блажената му кончина. С., 1971, с. 55-67.*

3224. ***Сливенски митрополит Никодим****.* ***Негово Светейшество Българският Патриарх Кирил*** *като икуменист. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971.*

3225. ***Сливенски митрополит Никодим****. Светият престол. // Църковен вестник, N 30, 15 ноември 1973.*

3226. ***Николаев****, Вс. Феодални отношения в покорената от Византия България, отразени в писмата на* ***Теофилакт Охридски, архиепископ Български****. С., 1951.*

3227. ***Николай, архимандрит****. Манастирът Нямц в Румъния – център на среднобългарската писменост (XV-XVII в.). // Духовна култура, 1981, N 7, с. 21-29.*

3228. ***Знеполски епископ Николай****. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2001.*

3229. ***Макариополски епископ Николай****. Два концерта на Софийския свещенически хор. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1974.*

3230. ***Макариополски епископ Николай****. Един* ***Божи служител****. Слово при погребението на свещеноиконом* ***Николай Петров Грозданов****, произнесено в столичния храм „Св. Преображение Господне". // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

3231. ***Макариополски епископ Николай****. Неуморим научен труженик и примерен душепастир* ***[проф. протопр. д-р Христо Димитров]****. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1973.*

3232. ***Макариополски епископ д-р Николай****.* ***Отец Зотик Преображенски*** *и неговият манастир (По случай 150 г. от възстановяването на общежителния манастир „Св. Преображение Господне" край В. Търново). // Църковен вестник, N 26, 11 окт. 1975.*

3233. ***Макариополски епископ Николай****. Послушник на* ***Божията воля*** *[:* ***Великотърновски митрополит Софроний****]. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961.*

3234. ***Макариополски епископ Николай****. С молитвен шепот на уста и копнежен взор към вечността. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1973.*

3235. ***Макариополски епископ Николай****.* ***Св. Йоан Златоуст*** *и неговата литургия (Лекция, прочетена на 30 ян. 1971 г. в аулата на Духовната академия „Св. Климент Охридски" по случай празника на* ***Св. Три Светители****). // Духовна култура, 1971, N 1-2, с. 3-11.*

3236. ***Макариополски епископ Николай****.* ***Добри Христов****, академик, професор, народен и църковен композитор и диригент. // Църковен вестник, N 5, 4 февр. 1961.*

3237. ***Епископ Николай Велимирович****. Защо палим свещи и кандила пред иконите? // Църковен вестник, N 38-39, 22 окт. 1951.*

3238. ***Архимандрит Николай Кацарски****. Драгалевският манастир и неговите поклонници. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1977, с. 5-6.*

3239. ***Архимандрит Николай Кацарски****.* ***Монах Аверкий поп Стоянов*** *– възрожденски учител, книжовник и революционер. // Църквата и съпротивата на българския народ срещу османското иго. С., 1981, с. 147-163.*

3240. ***Архимандрит Николай Кацарски****. Рождението на* ***Пресвета Богородица****. // Църковен вестник, N 32, 20 септ. 1991.*

3241. ***Свещеник Николай Крапчански****. // Църковен вестник, N 23, 11 авг. 1988.*

3242. ***Николай Иванов Николаев*** *– патриархът на българската музика. // Църковен вестник, N 32, 2 септ. 1938.*

3243. ***Николай Шиваров, протопр****. В служение за единство на църквите и за благото на човечеството (40 г. Световен съвет на църквите). // Църковен вестник, N 29, 14 окт. 1988.*

3244. ***Николай Шиваров, протопр****. In memoriam* ***[проф. д-р Иван Марковски]****. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1975.*

3245. ***Николай Шиваров, протопр****. Отново Богословски факултет. // Църковен вестник, N 35, 11 окт. 1991.*

3246. ***Николай Шиваров, протопр****. Царският примат и унията с България от 1204 г. // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1985, с. 121-144.*

3247. ***Николай Шиваров, протопр****. Църковно тържество във Виена. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1969.*

3248. ***Николов****, А. Власт, благочестие и философия в двора на* ***цар Симеон I*** *(893-927). // Критика и хуманизъм, 2000, с. 135-145.*

3249. ***Николов****, А. Пак за Сливенската Света гора. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1980.*

3250. ***Николов****, А. Средневековый славянский перевод „Учительных глав" императора* ***Василия I****: проблемы изучения рукописной традиции и ранних печатных изданий. // XIX Ежегодная богословская конференция Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Т. 1. Москва, 2009, с. 41-47.*

3251. ***Николов****, А. Царят – Богоподражател. Един пренебрегнат аспект на политическата концепция на* ***[цар] Симеон I****. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", 2002, Т. 91 (10), с. 109-122.*

3252. ***Николов****, А. М. Капитулационен режим и изпращане на апостолически делегати. // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1935.*

3253. ***Николов****, Б. Алтимир през вековете. Враца, 1961, с. 22.*

3254. ***Николов****, Б. Батошевският манастир „Успение Богородично". // Църковен вестник, N 33, 12-18 авг. 1996.*

3255-3256. ***Николов****, Б. Бистрешкият манастир „Св. Йоан Богослов". // Църковен вестник, N 1, 1-5 ян. 1997; N 2, 9-19 ян. 1997.*

3257. ***Николов****, Б. Гложенски манастир „Св. Георги". // Църковен вестник, N 35, 26 авг. – 1 септ. 1996.*

3258. ***Николов****, Б. Драгалевски манастир „Св. Богородица Витошка". // Църковен вестник, N 9, 31 март – 13 апр. 1978.*

3259. ***Николов****, Б. Етрополският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 37, 9-15 септ. 1996.*

3260. ***Николов****, Б. Калоферският манастир „Рождество Богородично". // Църковен вестник, N 47-49, 18 ноември – 6 дек. 1996.*

3261. ***Николов****, Б. Кремиковският манастир „Св. Георги". // Църковен вестник, N 23, 3-9 юни 1996.*

3262. ***Николов****, Б. Манастирът „Св. Богородица", „Седемте престола". // Църковен вестник, N 22, 27 май – 2 юни 1996.*

3263. ***Николов****, Б. Манастирът „Св. Илия" край Тетевен. // Църковен вестник, N 36, 2-8 септ. 1996.*

3264-3265. ***Николов****, Б. Манастирът „Св. Никола" в Арбанаси. //* ***Николов****, Б. Манастирска летопис. С., 1994; Църковен вестник, N 25, 17-23 юни 1996.*

3266. ***Николов****, Б. Плаковският манастир „Св. Илия". // Църковен вестник, N 29, 15-21 юли 1996.*

3267. ***Николов****, Б. С мъдростта на три века. Манастирът „Св. Богородица" в Арбанаси. // Църковен вестник, N 24, 10-16 юни 1996.*

3268. ***Николов****, Б. Село Софрониево. Враца, 1971.*

3269. ***Николов****, Б. Трънският манастир „Св. Архангел Михаил". // Църковен вестник, N 1, 1-5 ян. 1997.*

3270. ***Николов****, Б. Чипровски манастир „Св. Иван Рилски". // Църковен вестник, N 27, 1-7 юли 1996.*

3271. ***Николов****, Б., М.* ***Манолов****. Огнища на българщината. С., 1979.*

3272. ***Николов****, Богдан. Височка (ана)тема. Изатовският манастир „Св. Архангел Михаил". // Братство, XLIII, N 1862, 14 септ. 2001, с. 6.*

3273. ***Николов****, Богдан. [:* ***Никола Йоцев****]. Цариброд. С., 2005, с. 202.*

3274. ***Николов****, Борис. Й. ВМОРО – псевдоними и шифри 1893-1934. С., 1999, с. 105.*

3275. ***Николов****, Борис Й. Вътрешна македоно-одринска революционна организация. Войводи и ръководители (1893-1934): Биогр.-библиогр. справочник. С., 2001.*

3276. ***Николов****, Георги. Централизъм и регионализъм в ранносредновековна България (кр. на VII – нач. на XI в.). С., 2005, с. 153.*

3277. ***Николов****, Д. Религиозното чувство в лириката на* ***[Иван] Вазова****. // Църковен вестник,*

N 23, 6 юни 1935.

3278. ***Николов****, Е. Апокрифна литература. С., 1948.*

3279. ***Николов****, Ив. Свещеници и миряни. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1992.*

3280. ***Николов****, Ил. Нашите светии. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1954. 3280. 3280.* ***Николов****, Илия п.* ***Св. Дух****. // Църковен вестник, N 22, 2 юни 1962.*

3281. ***Николов****, Илия п.* ***Успение Богородично****. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1962.*

3282. ***Николов****, Й. Борбата на* ***Матей Преображенски*** *против протестантската пропаганда. // Изв. Инст. за ист., 1967, Т. 18, с. 213-230.*

3283. ***Николов****, Й.* ***Дионисий Рали*** *и неговата дипломатическа дейност. // Год. Соф. унив. Ист. фак., 8, 1982, с. 48-87.*

3284. ***Николов****, Й. Католическата пропаганда в България. С., 1962.*

3285. ***Николов****, Й. Немската Реформация и някои църковни дейци от българските земи. // Българо-германски отношения и връзки. Т. 1. С., 1972, с. 11-33.*

3286. ***Николов****, Й.* ***Васил Чолаков*** *и протестантската пропаганда през Възраждането. // Ист. преглед, 1969, N 4, с. 89-102.*

3287. ***Николов****, Йордан. Увод в общата медиевистика. С., 1994.*

3288. ***Николов****, М. Белослатинският пастир. [За църковния деец* ***Александър Дянков****]. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2003.*

3289. ***Николов****, М. Висок като Витоша [:* ***Евстати Владимиров Пандурски*** *(1904-1944)]. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2003.*

3290. ***Николов****, М. Дни на падение. Изборът на двама Божии служители в дни на изпитание [представители на двете крайности: служителят на* ***Божия олтар*** *–* ***отец Иван Русинов****, и неговият антипод – богоборника комунист* ***Константин Русинов*** *(Червения поп)]. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2004.*

3291. ***Николов****, М. Завистта. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2003.*

3292. ***Николов****, М. Мъченичество и оправдание. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2003.*

3293. ***Николов****, М. Призванието [на* ***монахиня Симфороза****]. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2003.*

3294. ***Николов****, М. Пътят. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2003.*

3295. ***Николов****, М. Страдалец за вяра и съвест.* ***Отец Михаил Апостолов*** *от град Рила. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2004.*

3296. ***Николов****, М. Тъжното село Тъжа. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2003.*

3297. ***Николов****, М. Убит, осъден, оправдан [:* ***отец Стефан Кривошиев****]. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2003.*

3298. ***Николов****, М. Църквата „Св. Николай" в с. Буковец. // Църковен вестник, N 35, 28 авг. – 5 септ. 1995.*

3299. ***Николов****, М. Часовникът [:* ***Николай Йотов****]. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2003.*

3300. ***Николов****, М. Човек на духа [:* ***Григорий Попалександров****]. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2004.*

3301. ***Николов****, Н. Тържество на Врачешкия манастир. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1970.*

3302. ***Николов****, С. Ракитово. // География, 1971, N 3, с. 5.*

3303. ***Николов****, Тома. Спомени от моето минало. С., 1989, с. 82.*

3304. ***Николов****, Хр. Да се запази Богословският факултет. // Църковен вестник, N 20, 14 март 1932.*

3305. ***Николов****, Ц.* ***Иуда Искариотски*** *(Опит за изясняване подбудите за предателството на* ***Иуда****). // Църковен вестник, N 19-20, 16 апр. 1956.*

3306. ***Николов****, Ю. Разколът и държавата. // Църковен вестник, N 15, 11-17 апр. 1994.*

3307. ***Николова****, Б. Житието на* ***Патриарх Йоаким I*** *като исторически извор. // Ист. преглед, 1980, N 6, с. 122-132.*

3308. ***Николова****, Б. Православните църкви през Българското средновековие IX-XIV в. С., 2002.*

3309. ***Николова****, Б. Устройство и управление на Българската православна църква. С., 1997.*

3310. ***Николова****, Бистра. Монаси и манастири в средновековната българска терминология [в старобълг. книжнина от IX-XIV в.] // Ист. преглед, 2006, N 5-6, с. 43-61.*

3311. ***Николова****, В. Политик на две епохи [:* ***Драган Цанков****]. С., 1994.*

3312. ***Николова****, В.* ***Станимир Ст. Попстефанов****. Дневник. За образованието на цар* ***Борис III*** *и принц* ***Кирил****. С., 2002, с. 2.*

3313. ***Николова****, Е.* ***Св. Атанасий Велики*** *– стълбът на Православието. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2004.*

3314. ***Николова****, Елена. Манастири в Софийско. С., 1991.*

3315. ***Николова****, Зл. Манастирът „Живоприемен източник”. // Църковен вестник, N 24, 12-18 юни 1995.*

3316. ***Николова****, Зл. Манастирът „Св. Георги” в с. Русокастро. // Църковен вестник, N 26, 26 юни – 2 юли 1995.*

3317. ***Николова****, Зл. Манастирът „Св. Георги” край с. Малина, Бургаско. // Църковен вестник, N 43, 23-29 окт. 1995.*

3318. ***Николова****, Зл. Нова църква „Възнесение Господне” в с. Мало Бучино. // Църковен вестник, N 32, 7-13 авг. 1995.*

3319. ***Николова****, Зл. Обновената църква „Св. Николай Чудотворец” в с. Марица, Самоковско. // Църковен вестник, N 21, 22-28 май 1994.*

3320. ***Николова****, Зл. Храм „Св. мъченици София, Вяра, Надежда и Любов” [с. Тамарин, Ямболска обл.]. // Църковен вестник, N 44, 30 окт. – 5 ноември 1995.*

3321. ***Николова****, Зл. Храм „Св. Троица” с. Кубратово, Софийско. // Църковен вестник, N 7, 12-18 февр. 1996.*

3322. ***Николова****, Зл. Храмът „Св. Димитър Солунски”. // Църковен вестник, N 14, 9-22 юни 1997.*

3323. ***Николова****, Зл. Църквата „Рождество Христово” в с. Зорница, Ямболско. // Църковен вестник, N 48, 27 ноември – 3 дек. 1995.*

3324. ***Николова****, К. Бележит тревненски духовник (170 г. от рожд. и 100 г. от кончината на* ***архимандрит Константин Витанов****). // Църковен вестник, N 36, 18 окт. 1991.*

3325. ***Николова****, Нина. Рисуваните иконостаси на църквите „Св. вмч. Мина” в Кюстендил и „Св. Теодор Тирон” в село Новоселяне. // Изв. Ист. музей – Кюстендил, 1990, II, с. 209-212.*

3326. ***Николова****, Р. Благоевградската църква „Въведение Богородично”. // Църковен вестник, N 16, 18-24 апр. 1994.*

3327. ***Николова****, Св.* ***Академик П. Динеков****. // Славяни, 1973, N 12, с. 17-18.*

3328. ***Николова****, Св. Патеричните разкази в българската средновековна литература. С., 1980.*

3329. ***Николова****, Св. Славянските ръкописи в Румъния. // Старобълг. лит., 3. 1978, с. 107-112.*

3330. ***Николова****, Сл. Нов храм в с. Лески. // Църковен вестник, N 41, 10-16 окт. 1994.*

3331. ***Николова****, Я., М.* ***Робов****. Теодосиевият манастир при Килифарево в светлината на археологическите проучвания. // Търновска книжовна школа. Т. 5. 1994, с. 571-580.*

3332. ***Николчев****, Д.* ***Екзарх Стефан*** *под „грижите” на Държавна сигурност. С., 2015.*

*3333. [****Никон Агатополски****]. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2002.*

3334. Никулден. // Църковен вестник, N 43-44, 12 дек. 1947.

3335. ***Нинова****, Ливия. Благоевград: Църквата „Св. Архангел Михаил” в с. Крупник [Благоевградска обл.] отбеляза храмовия си празник. // Focus News, 8 ноември 2016.*

3336. ***Нитов****, Й. Един забравен другар на* ***Левски****. // Църковен вестник, N 11, 7 март 1957.*

3337. ***Нитов****, Й.* ***Петко Р. Славейков*** *и българският църковен въпрос. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1983.*

3338. ***Ничев****, Б.* ***Епископ Йосип Щросмайер*** *и българите. Хърватският интелектуален елит и София. С., 2009.*

3339. ***Ничев****, Б.* ***Йосип Щросмайер*** *в нашата културна история. // Сп. на БАН, 1980, N 6, с. 75-78.*

3340. Нов ***Варненски и Великопреславски митрополит*** *[:* ***Йоан****]. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2014.*

3341. Нов ***Видински митрополит*** *[:* ***Даниил Видински****] на Светата ни Църква. // Църковен вестник, N 4, февр. 2018.*

3342. Нов ***Врачански митрополит*** *на Светата ни Църква.* ***Врачански митрополит Григорий****. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2017.*

3343. Нов епископ на Българската църква [: ***Арсений Пловдивски****]. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1969.*

*3344. Нов епископ в Българската църква [: **Знеполский епископ Флавиан**]. // Църковен вестник, N 27, 28 юни 1940.*

*3345. Нов епископ на Българската православна църква **Агатонийски епископ Борис**. // Църковен вестник, N 7 (извънреден), 2008.*

*3346. Нов епископ на Българската православна църква [: **Антоний Западно- и Средноевропейски**]. // Църковен вестник, N 7 (извънреден), 2008.*

*3347. Нов епископ на Българската православна църква. **Знеполски епископ Арсений**. // Църковен вестник, N 14, 31 юли 2014.*

*3348. Нов епископ на Българската православна църква. **Проватски епископ Игнатий**. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.*

*3349. Нов епископ на Българската църква [: **Негово Високопреосвещенство Браницки епископ Герасим**]. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1969.*

*3350. Нов игумен на Троянския манастир [: **Теодосий Деволски**]. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2008.*

3351. Нов компактдиск и аудиокасета на Църковния хор към храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2000.

3352. Нов православен вестник [: „Славословие"]. // Църковен вестник, N 26, 16-15 дек. 1998.

*3353. Нов предстоятел на руския храм „Св. Николай" – Подворие на Московската патриаршия в София [: **Сергей Трухачов**]. // Църковен вестник, N 30, 24-30 юли 1995.*

*3354. Нов Русенски митрополит на светата ни църква [: **Наум Русенски**]. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014*

*3355. Нов Старозагорски митрополит на Светата ни Църква. **Старозагорски митрополит Киприан**. Биография. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017.*

3356. Нов храм [„Св. Йоан Рилски"] в с. Равадиново[, Бургаска обл.]. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2020.

*3357. Нова загуба за родната ни църква **[Търновския митрополит Филип**]. // Църковен вестник, N 4, 20 ян. 1939.*

3358. Нова книга за руската емиграция в България. С., 2020, с. 88.

*3359. Нова тежка загуба за Българската църква [: **Неофит Скопски**]. // Църковен вестник, N 3, 14 ян. 1938.*

*3360. **Новакова**, Рада Ив. Храмов празник в Калофер. // Църковен вестник, N 44, 10 дек.1990.*

3361. Новата организация на военното духовенство. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1918.

*3362. Нови архимандрити на БПЦ [: **Йеротей (Косаков)**]. // Църковен вестник, N 11, май 2008.*

*3363. Нови архимандрити на БПЦ [: **Януарий** (светско име: **Янко Василев Джангозов**)]. // Църковен вестник, N 9, 16-30 апр. 2008.*

3364. Новите епископи на Българската православна църква и техните древлепросияли титли. // Двери на православието, 28 март 2007.

*3365. Новият **Великотърновски митрополит** [: **Григорий**]. // Църковен вестник, N 10, 7-13 март 1994.*

*3366. Новият **Великотърновски митрополит Григорий**. // Църковен вестник, N 13, 26 март – 3 апр. 1994.*

*3367. Новият **Видински митрополит** [: **Неофит**]. // Църковен вестник, N 44, 1 ноември 1914.*

*3368. Новият **Неврокопски митрополит** [: **Макарий**]. // Църковен вестник, N 17, 6 май 1916.*

3369. Новият ред в Европа и нашите католически села. // Истина, N 861, 3 ноември 1941.

*3370. Новият **Сливенски митрополит** [: **Иларион Сливенски**]. // Църковен вестник, N 21, 23 септ. 1922.*

*3371. Новият **Софийски митрополит** [: **Стефан**]. // Църковен вестник, N 6-7, 15 апр. 1922.*

*3372. Новоизбраният **Пловдивски митрополит Варлаам** (6 апр. 1969 г., Цветница). // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1969.*

*3373. Новоизбраният **Пловдивски митрополит** [: **Кирил**]. // Църковен вестник, N 23, 3 юни 1938.*

*3374. Новоизбраният **Търновски митрополит Антим**. // Църковен вестник, N 33-34, 30 ноември 1901.*

*3375. **Носова**, Г. Язычество в православии. Москва, 1975.*

*3376. **Нушев**, К. Една от крупните фигури на българската богословска наука. В памет на светлата личност на **проф. д-р Иван Панчовски**. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2017.*

3377. ***Нушев****, К. Проява на действен хуманизъм и защита на свещения характер на човешкия живот. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2017.*

3378. [доц. д-р ***Костадин Кирилов Нушев****]. // Църковен вестник, N 11, 16-31 май 2018.*

3379. ***Нушев****, Цв. Писма на* ***Учителя Петър Дънов*** *до* ***д-р Георги Миркович*** *1898-1902. С., 1998.*

3380. Няколко думи на хърватския ***епископ Йосиф Щросмайер****. // Църковен вестник, N 19, 13 май 1905.*

3381. Обидимски манастир „Св. Пантелеймон". // Официален сайт на село Обидим.

3382. ***Оболенски****, Д. Богомилите: Студия върху балканското новоманихейство. С., 1998.*

3383. Образци на святост. Житие на ***преп. Пимен Зографски (Софийски)*** *(Ден за богослужебно празнуване на паметта му – 3 ноември). // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1988.*

3384. Обръщение на Св. Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993.

3385-3386. Обръщение на Св. Синод на Българската православна църква към православното духовенство и българския народ. // Църковен вестник, N 10, 7-13 март 1994; N 11, 14-20 март 1994.

3387. Обръщение на ***Старозагорския митрополит Панкратий****. // Църковен вестник, N 26, 24-30 юни 1996.*

3388. ***Овчаров****, Д. Към въпроса за реконструкцията на религиозно-митологичния комплекс на прабългарите. // Проблеми на културата, 1980, N 1, с. 72-77.*

3389. ***Овчаров****, Д.* ***Омуртаг-кана сюбиги*** *– от* ***Бога*** *владетел на българите. С., 2002.*

3390. ***Овчаров****, Д. Църквата в крепостта „Урвич" при с. Кокаляне, Софийски окръг. // Археология, 1981, N 4, с. 50-60.*

3391. ***Овчаров****, Д. Щрихи към средновековната история на Несебър. // Сб. в чест на* ***академик Димитър Ангелов****. С., 1994, с. 84-91.*

3392. ***Овчаров****, Д., М.* ***Ваклинов****. Раннохристиянските паметници в България. IV-VI в. С., 1978.*

3393. ***Овчаров****, Н. Нови виждания за* ***цар Иван Шишман*** *и края на Търновското царство по данни от средновековни ръкописи. // Старобългаристика, 1999, N 4, с. 64-89.*

3394-3395. ***Овчаров****, Н. Победите на* ***цар Калоян*** *1197-1207: Ист. избор на България между православие и католицизъм. С., 2001; 2. изд. С., 2005.*

3396. ***Овчаров****, Николай. Надписи-графити и записи по стенописите на църкви и манастири от Западните покрайнини в СР Югославия (Темска, Долна Каменица, Погановo). // Исторически приноси към старобългарската и старославянската епиграфика и книжовност. С., 2006, с. 334, 342-345.*

3397. ***Овчаров****, Тодор. Манастирите на Второто българско царство. // Епохи, XI, 2003, N 1-2, с. 181-188.*

3398. ***Огнянов****, Л. Свещеническият съюз в България (1944-1955). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи. Научна конференция. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 281-292.*

3399. ***Огнянов****, Любомир. Политическата система в България 1949-1956. С., 2008, с. 256-272.*

3400. ***Одинцов****, М. И., А. С.* ***Буевский****.* ***Алексий I****. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 676-698.*

*3401. [****Оже****, Марк]* ***Augé****, Marc, Jean-Paul* ***Colleyn****. L'Anthropologie. Paris, 2007.*

3402. ***Ольденбург****, З. Костер Монсегюра. История альбигойских крестовых походов. Санкт-Петербург, 2001.*

3403. ***Омарчевски****, Ал. Крепост на българщината: 42 г. от възстановяване на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 18, 2-8 май 1994.*

3404. Опелото на ***проф. Славчо Вълчанов*** *в катедралата „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2013.*

3405. Опознавателен поклонически пътеуказател към духовните светилища в Софийското светогорие / Съст. Желязко ***Тодоров****, Зорница* ***Костадинова****. С., 2011.*

3406. ***Орманджиев****, Ив.* ***Антим I Български екзарх****. С., 1928.*

3407-3408. ***Орманджиев****, Ив.* ***Бог*** *в революционното дело на* ***Левски****. // Църковен вестник, N 7-8, 15 февр. 1947; N 9, 27 февр. 1958.*

3409. ***Орманджиев****, Ив.* ***Христо Ботев*** *за духовното освобождение и Екзархията. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947.*

3410. ***Ормандживев****, Ив. Ученичеството на* ***Великотърновски митрополит Софроний****. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961.*

3411. ***Ормандживев****, Ив.* ***Цар Калоян****. С., 1930.*

3412. Осветен храм-паметник [: Раковишкият манастир]. // Църковен вестник, N 47-49, 24 ноември 1945.

3413. Освещаване на нов манастир в Софийска епархия [Одранишки манастир „Св. Св. Петър и Павел"]. // Църковен вестник, N 15, 15-31 юли 2001.

3414. Освещаване на паметника на ***Патриарх Евтимий****. // Църковен вестник, N 41, 3 ноември 1939.*

3415. Освещаване на храм „Св. вмчк Георги Победоносец"в Борисовград [, дн. гр. Първомай / Подпис: Гражданин.]. // Църковен вестник, N 41, 4 дек. 1926.

3416. Освещаването на Румънската църква в София. // Църковен вестник, N 44, 22 дек. 1923.

3417. Освещаването на румънската църква в София и нашето обществено мнение. // Църковен вестник, N 45, 29 дек. 1923.

3418. Освещаването на руския храм [„Св. Николай Мирликийски"] при императорската мисия в София. // Църковен вестник, N 47, 22 ноември 1914.

3419. Освещаването на „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 33, 34 и 35, 20 септ. 1924.

3420. Освещаването на храм-паметник „Св. Мина" в гр. Кюстендил. // Църковен вестник, N 43 и 44, 17 ноември 1934.

3421. Освещение на храм [„Св. вмчк Георги"] в с. Вировско, Белослатинско. // Църковен вестник, N 20-21, 21 май 1904.

3422. Освободителната борба на българите в Македония и Одринско 1902-1904. Дипломат. докум. С., 1978.

3423. [Осемдесет] 80 години от освещаването на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски"). // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004.

3424. ***Протойерей Осипенко****. Сто и тридесет годишнината на катедралата „Св. Преображение" в Болград. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1968.*

3425. ***Ослеков****, Л. Копривщица. // Копривщица: Юбил. сб. С., 1962, с. 499.*

3426. Основоположници на Богословския факултет. // Църковен вестник, N 23, 1-15 септ. 1998.

3427. От Атон протестират. // Църковен вестник, N 32, 8-14 авг. 1934.

3428. От Канцеларията на Св. Синод. За преодоляване на последиците от разкола. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993.

3429. Отварянето на Българската духовна семинария в Цариград. // Църковен вестник, N 42, 17 окт. 1903.

3430. ***Отец Матей Преображенски*** *–* ***Миткалото*** */ Съст. Т.* ***Драганова****. С., 1988.*

3431. Отзиви за възстановяването на Българската патриаршия (Из чуждия Православен печ.). // Църковен вестник, N 13-14, 3 апр. 1953.

3432. Откриване на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 27, 13 ноември 1920.

3433. Открит Университетски параклис [в Православния богословски факултет при Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий"]. // Църковен вестник, N 20, 15-21 май 1994.

3434. Открито писмо до бившия ***Неврокопски Пимен****. // Църковен вестник, N 5, 31 ян. – 5 февр. 1994.*

3435. Отново намеса в църковните дела. // Църковен вестник, N 2, 10-16 ян. 1994.

3436. ***О. Ч.*** *Църковният обред. // Църковен вестник, N 38-40, 16 септ. – 6 окт. 1996.*

3437. Очерки истории западного протестантизма. Москва, 1995.

3438. ***Архимандрит Павел Стефанов****. 500 години от първата българска печатна книга. // Минало, 2008, N 4, с. 25-31.*

3439. ***Йеромонах Павел****.* ***Архимандрит Пантелеймон Хилендарски*** *– следовник на* ***Св. Паисий Хилендарски****. // Църковен вестник, N 39, 4 ноември 1992.*

3440. ***Йеромонах Павел****.* ***Белградският митрополит Михаил*** *– гост на Българската църква през 1883-1884 г. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1984.*

3441. ***Йеромонах Павел****. Клисурският манастир и неговият възстановител. // Църковен вестник, N 36, 4 окт. 1990.*

3442. ***Йеромонах Павел****.* ***Преподобно мъченик Онуфрий Габровски*** *(1818-1878). // Църковен вестник, N 20, 1 юли 1978.*

3443. ***Йеромонах Павел****. Силистренската епархия през епохата на османското робство. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1992.*

3444. ***[Йеромонах/ Павел Стефанов****.* ***Архимандрит хаджи Павел Божигробски*** *(По повод 120 г. от неговата кончина). // Църковен вестник, N 35, 11 окт. 1991.*

3445. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Българската екзархия и римокатолическата пропаганда в Македония и Одринска Тракия. // Църковен вестник, N 32, 1 септ. 1990.*

3446. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****.* ***Пенчо Вакъфчиев*** *– църковник и книжовник. // Духовна пробуда, 2003, N 10, с. 24-28.*

3447. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Делото на* ***Преп. Паисий Величковски*** *в контекста на епохата. // Църковен вестник, N 45, 7-17 ноември 1994.*

3448. ***Йеромонах Павел Стефанов****. Един възрожденски свещеник –* ***отец Иван Чуклев****. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1990.*

3449. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****.* ***Епископ Иларион Ловчански*** *(По случай 140 г. от неговата хиротония). // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1992.*

3450. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. За нашите неделни училища. // Църковен вестник, N 4, 23-29 ян. 1995.*

3451. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. За смъртта и възкресението на* ***Господа Иисуса Христа****. // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1991.*

3452. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Исторически обзор на Самоковската епархия (XVI-XX в.). // Духовна култура, 1985, N 7, с. 25-31.*

3453. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. История на Руската православна църква през XX в. Шумен, 1997.*

3454. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Как да проповядваме. // Църковен вестник, N 3, 17-23 ян. 1994.*

3455. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****.* ***Митрополит Кирил Видински****. // Църковен вестник, N 24, 13-19 юни 1994.*

3456. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Новоселският манастир „Св. Троица". // Църковен вестник, N 25, 20-26 юни 1994.*

3457. **Йеромонах Павел** ***(Стефанов)****.* Троянската църква „Св. Петка". // Църковен вестник, N 15, 11-17 апр. 1994.

3458. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Художественото богатство на църквата „Св. Апостоли Петър и Павел" във Велико Търново. // Църковен вестник, N 41, 20 ноември 1992.*

3459. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****.* ***Цариградският патриарх Йеремия I*** *и Българската църква. // Цариградски вестник, N 33, 27 септ. 1991.*

3460. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Църквата „Св. Възнесение" в с. Шипково, Троянско. // Църковен вестник, N 22, 31 май 1991.*

3461. ***Йеромонах Павел (Стефанов)****. Църковно-народният събор през 1871. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992.*

3462. ***Павел Стефанов****. Автобиографични бележки. Шумен, 2019.*

3463. ***Павел Стефанов****.* ***Архимандрит Онуфрий Хилендарски*** *и неговите заслуги към ранното Българско възраждане. // Духовна култура, 1995, N 2, с. 20-24.*

3464. ***Павел Стефанов****. Един забравен възрожденец –* ***архимандрит Онуфрий Хилендарски****. // Казанлък в миналото и днес: Кн. 5. С., 1999, с. 183-187.*

3465. ***Павел Стефанов****. Сектите и култовете в България. // Духовна култура, 1995, N 10, с. 30-31.*

3466. ***Старозагорский митрополит Павел****. // Църковен вестник, N 11, 10 март 1923.*

3467. Павликени и Павликенският край (Сб. статии) / Състав. Милчо ***Йовков****. С., 1977, с. 139.*

3468. ***Павликянов****, К. История на българския светогорски манастир Зограф от 980 до 1804 г.: свидетелствата на 27 неизв. докум. С., 2005.*

3469. ***Павликянов****, Кирил Парашкевов. Какво знаем за славяните на Атон през Средните векове?. // Bulgaria Mediaevalis, 1, 2010, с. 437-444.*

3470. ***Павлов****, Е. Протестантската пропаганда в България. Навлизането на протестантите в България и отношението на българите към тях. // Църковен вестник, N 52, 27 дек. 1993 – 2 ян. 1994.*

3471. ***Павлов****, И.* ***Емил Георгиев****. Очерк. С., 1988.*

3472. ***Павлов****, П., В.* ***Грудков****.* ***Св. Исай Серски*** *и неговото време. // Преславска книжовна школа. Т. 5. Шумен, 2001, с. 283-294.*

3473. ***Павлов****, Пл.* ***Търновският патриарх Йоаким III*** *и* ***цар Тодор Светослав****. // Църковен вестник, N 36, 2 окт. 1992.*

3474. ***Павлов****, Пламен. Забравени и неразбрани. С., 2010.*

3475. ***Павлов****, Пламен, Иван* ***Габеров****. Православните български манастири. В. Търново 2004.*

3476. ***Павлов****, Пламен, Христо* ***Темелски****. Българи светци. С., 2010.*

3477. ***Павлов****, Т.* ***Поп Харитон****. 2. изд. 1942.*

3478. ***Павлова****, Р. Из историята на книгата „Пролог”в славянската писменост. // Палеобалканистика и старобългаристика. Втори есенни международни четения „Проф. И. Гълъбов”. В. Търново, 2001, с. 17-32.*

3479. ***Павловска****, Ц. Възрожденският Сопот. С., 1987, с. 221.*

3480. ***Павловска****, Ц. Частният български революционен комитет в Правец. // Военноисторически сборник, 1983, N 1, с. 54, 61.*

3481. Пазарджишка духовна околия. // Църковен вестник, N 2, ян. 2017.

3482. ***Архимандрит Паисий Пастирев*** *(животопис). Станимака, 1926.*

3483. ***Врачанский Паисий****,* ***наместник-председател на Св. Синод*** *на Българската православна църква. 50 години на вярна църковна служба [„Църковен вестник”]. // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950.*

3484. ***Врачанский митрополит Паисий****,* ***наместник-председател на Св. Синод****. Поклон пред светлата памет на* ***Георги Димитров****. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1949.*

3485. ***Св. Врачанският митрополит Паисий****. // Църковен вестник, N 35, 27 септ. 1930.*

3486. ***Паисий Хилендарски****. История славянобългарска. Критическо изд. с превод и коментар. Подг. за печат: Д.* ***Пеев****, М.* ***Димитрова****, П.* ***Петков****. Превод: Д.* ***Пеев****. Коментар: Ал.* ***Николов****, Д.* ***Пеев****. Науч. ред.: Иван* ***Добрев****. 2. доп. и прераб. изд. Света Гора Атон. Славяно-българска Зографска Света обител, 2013.*

3487. ***Палаузов****, Спиридон Н. Век* ***болгарского царя Симеона****. Санкт-Петербург, 1852.*

3488. ***Палешутски****, Костадин. Югославската комунистическа партия и македонският въпрос 1919-1945. С., 1985.*

3489. ***Палигора****, Ристо. Неколку царски двери от XVI и XVII век во регионите на Пелагонија и Преспа. // Прилози XLIV 1-2, посветени на* ***академик Цветан Грозданов*** *по повод 50 години научноистражувачка дејност. Зборник на трудови од научниот собир одржан на 4 окт. 2012 г. во Охрид. Скопје, 2013, с. 145.*

3490. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски” [: ***акад. проф. д-р прот. Иван Ив. Гошев****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3491. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски” [: ***Христо Ник. Гяуров****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3492. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски” [: ***Димитър Витанов Дюлгеров****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3493. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски” [: ***Христо Дим. Златарев****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3494. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски”[: ***проф. д-р Иван Марковски****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3495. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски” [: ***проф. д-р Г. Ст. Пашев****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3496. Паметно тържество в Духовната академия „Св. Климент Охридски”[: ***акад. Иван Снегаров****]. // Църковен вестник, N 18, 9 май 1959.*

3497. ***Памуков****, П. Кратки сведения за думата „икумена” и съвременния икуменизъм. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1964.*

3498. ***Памуков****, П. Кратки сведения за живота на Румънската православна църква. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1967.*

3499. ***Памуков****, П. Назарет – люлка на християнството. // Църковен вестник, N 1-2, 5 ян. 1960.*

3500. Панагюрска енциклопедия / Ред. кол. Боян ***Ангелов*** *и др. С., 2007.*

3501. ***Памуков****, П. Пастирът в служба на мира. // Църковен вестник, N 4, 25 ян. 1961.*

3502. ***Памуков****, Панайот. Светото причастие. // Църковен вестник, N 42, 9 дек. 1961.*

3503-3504. ***Панайотова****, Д. Корбан, сиреч дар* ***Богу****. Сходства и различия между юдаизма, християнството и исляма. // Църковен вестник, N 24, 16-31 дек. 2010; N 1, 1-15 ян. 2011.*

3505. ***Панайотова****, Д. Отмяна на първия екзархийски избор (За нов Варненско-Великопреславски митрополит). // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014.*

3506. ***Панайотова****, Д. Посрещане в богохранимата Старозагорска епархия [:* ***Старозагорски митрополит Киприан****]. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2017.*

3507. ***Панайотова****, Д. Старата църква [„Св. Никола”] в с. Марица. // Археология, 1965, N 4, с. 20-30.*

3508. ***Панайотова****, Д. Църквата „Св. Петка” при с. Вуково. // Изв. Инст. за изобразително изкуство, 1965, с. 221-257.* ***Панайотова****, Д. Червената църква [„Св. Богородица” край гр. Перущица]. С., 1956.*

3509. ***Панайотова****, Н. Достоен архиерей и общественик (125 г. от рожд. на* ***Видинския митрополит Неофит****). // Църковен вестник, N 24, 21-27 юни 1993.*

3510. ***Панайотова****, Н.* ***Киприан****. С., 1981.*

3511. ***Архимандрит Панарет****. История на Бачковския манастир. Станимака, 1919.*

3512. ***Пандурски****, В.* ***Академик проф. д-р прот. Иван Гошев****. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1966.*

3513. ***Пандурски****, В. Ангелогласният църковен песнопевец* ***Йоан Кукузел****. // Църковен вестник, N 39, 15 окт. 1955.*

3514. ***Пандурски****, В. Бачковският манастир (Кратки ист. бел.). // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1967.*

3515. ***Пандурски****, В. Великият празник* ***Кръщение Господне*** *или* ***Богоявление*** *(Литургично идеен поглед). // Църковен вестник, N 4, 21 ян. 1955.*

3516. ***Пандурски****, В. Възрожденският майстор* ***Никола Ив. Фичев (Кольо Фичето)****. // Църковен вестник, N 41, 2 дек. 1961.*

3517. ***Пандурски****, В. Елешнишкият манастир. С., 1981.*

3518. ***Пандурски****, В. Кръстовден. // Църковен вестник, N 31, 26 септ. 1959.*

3519. ***Пандурски****, В. Култът към* ***апостол Павел****. // Църковен вестник, N 29-30, 10 юли 1951.*

3520. ***Пандурски****, В. Куриловският манастир. Архитектура и стенописи. С., 1975.*

3521. ***Пандурски****, В. Нови ценни експонати в Църковния музей, подарени от* ***Негово Светейшество Българския Патриарх Кирил****. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971.*

3522. ***Пандурски****, В.* ***Никола Ив. Образописов*** *(1827-1911). // Църковен вестник, N 28-29, 29 юли 1961.*

3523. ***Пандурски****, В. Паметници на изкуството в Църковния историко-археологически музей. С., 1977, с. 409.*

3524. ***Пандурски****, В. Панагерикът на дяк* ***Андрей*** *от 1425 г. // Търновска книжовна школа. Т. 1. 1974, с. 225-241.*

3525. ***Пандурски****, В.* ***Пимен Софийски****. // Бележити българи. Т. 3. С., 1969, с. 340-362.*

3526-3527. ***Пандурски****, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни храмове. // Духовна култура, 38, 1958, N 9-10, с. 34; 39, 1959, N 6, с. 27.*

3528. ***Пандурски****, В. Поглед върху строежа и разукрасата на пловдивските старинни църкви. Църквата „Св. Петка Стара” (от 1836). Църквата „Св. Димитър” (от 1836-1838). // Духовна култура, 1959, N 2, с. 25-28.*

3529. ***Пандурски****, В. Приемането на християнството в България и развоят на книжнината и изкуствата. // Год. Духовната акад., 1969, Т. 18, с. 1-41.*

3530. ***Пандурски****, В. Празникът* ***Въздвижение на честния кръст*** *или Кръстовден (Ист.-литургичен поглед). // Цъ1рковен вестник, N 36, 24 септ. 1955.*

3531. ***Пандурски****, В. Празникът* ***Сретение Господне*** *(Ист.-литург. поглед). // Църковен вестник, N 7, 14 февр. 1955.*

3532. ***Пандурски****, В. Самоковският препис от 1771 г. на Паисиевата история, съхраняван в Църковния музей при Св. Синод – София. // Църковен вестник, N 45-46, 29 дек. 1962.*

3533. ***Пандурски****, В.* ***Св. Св. Четиридесет мъченици*** *в иконографията (По случай честването им през м. март). // Църковен вестник, N 11, 18 март 1961.*

3534. ***Пандурски****, В. Стенописите в Земенския манастир: по случай 600-год. им (1360-1960). // Църковен вестник, N 43, 23 дек. 1961.*

3535. ***Пандурски****, В. Стенописите на Илиенския манастир край София. // Изв. Инст. по изкуствознание, 13, 1969, с. 5-31.*

*3536. (****Пандурски****, В.) Тайнството Покаяние (Литургичен поглед). // Църковен вестник, N 15, 8 март 1955.*

3537. ***Пандурски****, В. Троянски манастир. Стенописи и архитектура. Албум. С., 1973.*

3538. ***Пандурски****, В. Троянският манастир. Архитектура, изкуство и средище на книжнина и просвета. С., 1968.*

3539. ***Пандурски****, В. Църквата „Св. Теодор Стратилат" в Райково – Смолян (Пред честване [на] 130-год. ѝ). // Църковен вестник, N 21, 20 юли 1966.*

3540. ***Пандурски****, В. Църковни старини из Трънско и Брезнишко. // Църковен вестник, N 36, 28 окт. 1961.*

3541. ***Старозагорски митрополит Панкратий****. Българската православна църква в условията на тридесетгодишното социалистическо строителство и всестранен възход. // Църковен вестник, N 23, 2 септ. 1944.*

3542. ***Старозагорски митрополит Панкратий****.* ***Георги Димитров****. Велик син на народа ни, създател на нова България. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1972.*

3543. ***Старозагорски митрополит Панкратий****. За Църква, род и родина. // Църковен вестник, N 12, 4 май 1989.*

3544. ***Старозагорски митрополит Панкратий****. Четвърт столетие възстановена Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 17-18, 1 юни 1978.*

3545. ***Панов****, Й., Хр.* ***Темелски****. Църквата „Св. Троица" в Севлиево (Ист. бел.). // Духовна култура, 1982, N 1, с. 19-27.*

3546. ***Панов****, С. Църковно тържество в гр. Пирдоп [: църква „Успение Богородично"]. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1970.*

3547. ***Панова****, Сн. Чипровци – символ на българския дух и воля за свобода. С., 1988.*

3548. ***Пантелеев****, Ив. Почина* ***ставрофорният иконом Никола Манолев****. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1969.*

3549. ***Панчев****, Ив. Сто години от битката при село Чаиркьой (Камен). // Год. на музеите в Северна България, 1978, Т. 4, с. 139.*

3550. ***Панчовски****, Д. Требникът. // Църковен вестник, N 7, 15 февр. 1991.*

3551. ***Панчовски****, Ив. Апостолът на свободата* ***Дяконът – Васил Левски****. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 75-104.*

3552. ***Панчовски****, Ив. Нравствено-възпитателно значение на православното богослужение. // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1955.*

*3553. (****Панчовски****, Ив.).* ***Св. Св. Четиридесет мъченици****. // Църковен вестник, N 12, 27 март 1954.*

3554. ***Панчовски****, Ив.* ***Стобийски епископ Варлаам****. // Църковен вестник, N 6, 13 февр. 1954.*

3555. ***Панчовски****, Ив. Г. Етически и социални възгледи на* ***Св. Атанасий Велики****. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 19-26.*

3556. ***Панчовски****, Ив. Г. Живот и дейност на* ***проф. д-р Г. Ст. Пашев*** *(По случай кончината му на 16.II.1962). // Църковен вестник, N 12, 24 март 1962.*

3557. ***Панчовски****, Ив. Г. Завещанието на блаженопочиналия* ***[Скопски и] Пловдивски митрополит Максим****. // Църковен вестник, N 13, 25 март 1938.*

3558. ***Панчовски****, Ив. Г.* ***Негово Високопреосвещенство Сливенският Никодим*** *на 75 г. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1970.*

3559. ***Панчовски****, Ив. Г. Новоизбраният* ***Пловдивски митрополит Варлаам****. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969.*

3560. ***Панчовски****, Ив. Г.* ***Св. Тома****. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1961.*

3561. ***Панчовски****, Ив. Г. Смисъл и сила на* ***Христовото възкресение****. // Църковен вестник, N 17-18, 28 апр. 1956.*

3562. ***Панчовски****, Ив. Г. Тайната на* ***Гологската*** *трагедия. // Църковен вестник, N 16-17, 11 апр. 1957.*

3563. ***Панчовски****, Ив. Г.* ***Христовият Предтеча*** *и* ***[Св. Йоан] Кръстител*** *в светлината на историята. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1958.*

3564. Папски представител в България [: ***архиепископ А. Д. Ронкали****]. // Църковен вестник, N 42, 28 ноември 1931.*

3565. ***Паралингов****, Е. Батак – Българската Голгота и вярата българска. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2015.*

3566. ***Паралингов****, Е. В памет на* ***пловдивските мъченици****. // Църковен вестник, N 23, 15-31 дек. 2000.*

3567. ***Паралингов****, Е. Духовният облик на руски свещеници емигранти, служили в Пловдивската епархия след 1922 г. (По рапорти на архиерейските наместници на деветте епархийски духовни околии и др. докум.). // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2019.*

3568. ***Паралингов****, Е.* ***Екзарх Йосиф*** *и Руско-турската освободителна война от 1877-1878 г. (Бел. върху Дневника на* ***Н. Блаженство Йосиф I****). // Църковен вестник, N 15, 1-15 март 2019.*

3569-3570. ***Паралингов****, Е. Енорийски Православни братства в Пловдив до 1944. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2002; N 8, 16-30 апр. 2002.*

3571. ***Паралингов****, Е. Из Летописната книга на пловдивския храм „Св. Петка" (120 г. от освещаването на храма). // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010.*

3572. ***Паралингов****, Е. Енорийски православни братства в Пловдив до 1944 г. // <https:// synpress-classic.dveri.bg/06-2002/Emil.htm>. – 29.10.2021. – 10 с.*

3573. ***Паралингов****, Е. Обществената дейност на* ***[Скопския и] Пловдивския митрополит Максим*** *(1850-1938). // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 2001.*

3574. ***Паралингов****, Е. От Орешак до митрополитския престол* ***[Митрополит Максим Скопски и Пловдивски]****. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2009.*

3575. ***Парпулов****, Д. Бележки за началото на Сливенската епархия и първия ѝ* ***кириарх митрополит Серафим****. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1969.*

3576-3577. ***Парпулов****, Д.* ***Сава Доброплодни*** *– възрожденец от едър мащаб. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1969; N 20, 11 юли 1969.*

3578. ***Парпулов****, Д. Духовник с дух на хайдутин* ***[архимандрит Амфилохий*** *от Сливен]. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1968, с. 11-12.*

3579. ***Парпулов****, Д. Един силует в расо –* ***архимандрит Анфилохий х. Маринов****. // Църковен вестник, N 34, 5 окт. 1963.*

3580. ***Парпулов****, Д. Няколко стари описания на Зографския манастир. // Проблеми на изкуството, 41, 2008, Кн. 2, с. 26-31.*

3581. ***Левкийски епископ Партений****. Петдесетница. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1979.*

3582. ***Левкийски епископ Партений****. Слово за Българската патриаршия, произнесено на 10 май 1967 г., храм-паметник „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 19, 6-12 май 1996.*

3583. ***Левкийски епископ Партений****. 14 години възстановена Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1967.*

3584. ***Партений Зографски****. Кратка свещена история на Ветхо и Новозаветната църков. Цариград, 1857.*

3585. ***Парушев****, П. Из църковния живот в гр. Провадия. // Църковен вестник, N 18-19, 2-12 юли 1971.*

3586. ***Паскалева****, В. Българката през Възраждането. 2. изд. С., 1984, с. 19.*

3587. ***Паскалева****, В.* ***Найден Геров****. 150 г. от рожд. му. // Векове, 1972, N 2, с. 101-105.*

3588. ***Паскалева****, В. Кюстендил и Кюстендилско в църковнонационалната борба през 60-70-те години на XIX в. // Кюстендил и Кюстендилско. С., 1973.*

3589. ***Паскалева****, В.* ***Райна княгиня****. Автобиографични материали и документи. С., 1976.*

3590. ***Паскалева****, К. Икони от България. С., 1980.*

3591. ***Паскалева****, К. Храмът на българския дух и признателност (80-год. юбилей на Патриаршеския катедрален храм-паметник „Св. Александър Невски"). // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2004.*

3592. ***Пасков****, Ил., Ц.* ***Билярски****. Въпросът за схизмата в гръцко-българските отношения. // Изв. Държ. архиви, 1984, Т. 48, с. 117-140.*

3593. ***Пасков****, Илия.* ***Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски****. Жизнеописание / Македонски научен институт. С., 2016.*

3594. Пасторални писма на ***Блажения Мъченик Евгений Босилков, Никополски Епископ****. Плевен, 2002.*

3595. Пасхалната литургия. // Църковен вестник, N 15, 8-15 апр. 1996.

3596. Пасхалната нощ. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.

3597. ***Патев****, Ив.* ***Константин (Костадин) Софийски*** *– един народен светец-мъченик от средата на XIX в. // Духовна култура, 2002, N 6, с. 16-24.*

3598. Патриаршеско и Синодално послание. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998.

3599. Патриаршеско и Синодално послание до българските чеда на Българската православна църква (По случай 100-год. от Освобождението на България). // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1978.

3600. Патриаршеско и Синодално послание до духовните чеда на Българската православна църква по случай 25-год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 4, 9 май 1978.

3601. Патриаршеско и Синодално послание до духовните чеда на Българската православна църква по случай 100-год. от Априлската епопея. // Църковен вестник, N 13, 25 апр. 1976.

3602. Патриаршеско и синодално послание до клира и вярващите. Четиридесет години всестранен възход. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1944.

3603. Патриаршеско и синодално послание [на ***Неофит, Патриарх Български****] до клира и народа по повод провеждането на Патриаршеския избирателен събор, София, 24 февр. 2013 г. // Църковен вестник, N 7, специален брой, 2013.*

3604. Патриаршеско и Синодално послание по повод 1000-годишнината от учредяването на Българската Охридска архиепископия. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2018.

3605. Патриаршеско и Синодално послание по случай 30-год. от възстановяването на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 24-25, 21 септ. 1983.

3606. ***Пашев****, Г. Ст.* ***Варненският и Преславски митрополит Симеон*** *(Спомени и оценка). // Църковен вестник, N 38-39, 8 ноември 1947.*

3607. ***Пашев****, Г. Ст. За Богословския факултет (Против една клеветническа кампания). // Църковен вестник, N 7, 17 февр. 1924.*

3608. ***Пашев****, Г. Ст. Невежеството да замлъкне (В защита на Богословския фак.). // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1924.*

3609. ***Пашев****, Г. Ст. Нравственото величие на* ***Христовото възкресение****. // Църковен вестник, N 19-20, 16 апр. 1955.*

3610. ***Пашев****, Г. Ст. Отношението между Българската църква и държавната власт. // Сборник в чест на* ***Пловдивския митрополит Максим*** *по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931, с. 251-280.*

3611. ***Пашев****, Г. Ст.* ***Търновският митрополит Климент (Васил Друмев)*** *за религиозното възпитание. // Църковен вестник, N 6, 9 февр. 1924.*

3612. ***Пашев****, Г. Ст.* ***Търновският митрополит Климент (Васил Друмев)*** *като русофил и славянофил. // Славянска мисъл, 1946, N 3-4, с. 19-36.*

3613. ***Пашев****, Г. Ст.* ***Търновският митрополит Климент (Васил Друмев)****, църквата и държавата. С., 1949.*

3614. ***Пашев****, Г. Ст. Храмът „Св. Александър Невски" (Глас от миналото). // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1924.*

3615. ***Пеев****, Васил К. Град Пловдив (Минало и настояще). Ч. 1. Пловдив в миналото. Пловдив, 1941.*

3616. ***Пеев****, Васил К. Пловдив в миналото. 2. изд. Пловдив, 2011, с. 292-293.*

3617. ***Пеев****, Д. Заглавката на* ***Григорий, презвитер мних*** *на всички църковници на българските църкви, и Именникът на българските ханове. // Littera et Lingua: Електронно списание за хуманитаристика, 7, 2007.*

3618. ***Пеев****, Й. История и философия на една религия (ислямът) – минало и настояще. С., 1985.*

3619. ***Пеев****, П.* ***Тодор Бурмов****. С., 1943.*

3620. ***Пеев****, Серафим. Таваличево. С., 1984, с. 32 и с. 87-88.*

3621. ***Пейчев****, Б.* ***Франц Ксавер де Пеячевич****, професор от XIII в. и неговата Historia Bulgarorum. // Отечество, 18, 1976.*

3622. ***Пейчев****, Божидар. Богословско-философските и политическите възгледи на* ***Кръстьо Пейкич****. // Изв. Инст. по философия, 1969, XVII, с. 217-238.*

3623. ***Пенджекова****, Р. Личността и делото на* ***екзарх Стефан*** *в българската историческа памет. Смолян, 2007.*

3624. ***Пенев****, Б. История на новата българска литература. Т. 1. С., 1976, с. 270.*

3625. ***Пенев****, Б. История на новата българска литература. Т. 2. С., 1933, с. 371-385.*

3626. ***Пенев****, Боян. Начало на Българското възраждане. С., 2005, с. 43.*

3627. ***Пенев****, Г. Пастир и общественик [:* ***Стоян Иванов Пенев****]. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1976.*

3628. ***Пенев****, Г. Б. Буден пастир [:* ***Георги Николов Пенев****]. // Църквен вестник, N 24, 21 септ. 1970.*

3629. ***Пенев****, Св. Неделните училища по религия. // Църковен вестник, N 35, 25 септ. 1992.*

3630. ***Пенкова****, Б. Към идейно-съдържателния контекст на стенописите от църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Старобългаристика, 1995, N 4, с. 75-93.*

3631. ***Пенов****, Д. Високо академично тържество [:* ***професор Александър Милев****]. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1972.*

3632. ***Пенов****, Д.* ***Високопреосвещеният Нюйоркски български православен митрополит Йосиф****. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972.*

3633-3635. ***Пенов****, Д.* ***Димчо Дебелянов****. // Църковен вестник, N 43, 29 ноември 1956; N 44, 8 дек. 1956; N 45, 13 дек. 1956.*

3636. ***Пенов****, Д.* ***Георги Димитров*** *(По случай 85 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1967.*

3637. ***Пенов****, Д.* ***Крупнишкий епископ Григорий****. // Църковен вестник, N 25, 12 юни 1965.*

3638. ***Пенов****, Д. Миротворство на евангелска висота [:* ***Кирил, Патриарх Български****]. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971.*

3639. ***Пенов****, Д. Почина* ***Петър Попстоилов****. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1966.*

3640. ***Пенов****, Д. Почина примерен свещеник [:* ***Георги Костадинов Камберов****]. // Църковен вестник, N 1, 11 февр. 1968.*

3641. ***Пенов****, Д.* ***Св. великомъченик Димитрий****. // Църковен вестник, N 43, 12 ноември 1955.*

3642. ***Пенов****, Д.* ***Св. Ловчанският митрополит Григорий****. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1972.*

3643. ***Пенов****, д-р Д. Скъп покойник [:* ***Владимир И. Кюркчиев****]. // Църковен вестник, N 30-31, 5 септ. 1952.*

3644. ***Пенов****, Д. Смъртта на* ***протопрезвитер Стефан Цанков****. // Църковен вестник, N 27, 26 юни 1965.*

3645. ***Пенчев****, М. п.* ***Ставрофорен свещеноиконом Димитър п. Янакиев*** *(По случай 15 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 21, 30 май 1964.*

3646. ***Пенчева****, Ж. Български православни храмове през Възраждането. В. Търново, 2015, с. 93.*

3647. ***Пепелишев****, Ст. Въдворяване на* ***Величкия епископ [: Сионий]*** *за* ***игумен*** *на Бачковския манастир. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2019.*

3648. Петдесетгодишния юбилей на ***Стефана С. Бобчев****. С., 1921.*

3649. ***Петев****, И. Последната изповед на* ***дякон Игнатия****. // Духовна култура, 1976, N 8, с. 23-32.*

3650. ***Петев****, И. Учителските години на* ***йеродякон Игнатий*** *–* ***Левски*** *и отношението му към децата. // Духовна култура, 1981, N 3, с. 24-31.*

3651. ***Петев****, Ив. Малко известен момент от живота на* ***йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1991.*

3652-3653. ***Петев****, Ив. Религиозността на* ***йеродякон Игнатий*** *–* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 8, 21 февр.1992, N 9, 28 февр. 1992.*

3654. [Пети Архиерейски събор]. // Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.

3655. ***Петканова****, Д. Апокрифна литература и фолклор. С., 1987.*

3656. ***Петканова****, Д. Апокрифните лечебни молитви. // Palaeobulgarica, 2001, N 3, с. 61-85.*

3657. ***Петканова****, Д. Библиография на дамаскините у нас и в чужбина. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", 1963, Т. 3 (9).*

3658. ***Петканова****, Д.* ***Димитър Кантакузин*** *– жизнена съдба и поетическо откровение. // Старобълг. лит., 1, 1971, с. 243-261.*

3659. ***Петканова****, Д. Един непознат съвременник на* ***Паисий Хилендарски*** *[: **Йосиф Хилендарец**]. // Език и литература, 1962, N 6, с. 179-190.*

3660. ***Петканова****, Д. Народното четиво през XVI-XVIII в. С., 1992, с. 367-370.*

3661. ***Петканова****, Д. Старобългарска литература [: Учебник за студентите от вуз]: В 2 ч.: Ч. 1: IX-XII в. С., 1986.*

3662. ***Петканова****, Д. Старобългарска литература [: Учебник за студентите от вуз]: В 2 ч.: Ч. 2: XIII-XVIII в. С., 1987, с. 151.*

3663. ***Петканова****, Д. Фолклорът и апокрифните молитви. // Бълг. фолклор, 1976, N 2, с. 28-40.*

3664. ***Петканова****, Д.* ***Черноризец Храбър****. С., 1984.*

3665. ***Петканова****, Д., А.* ***Милтенова****. Старобългарска есхатология. С., 1993.*

3666. ***Петканова-Тотева****, Д. Дамаскините в българската литература. С., 1965, с. 42-46.*

3667. ***Петканова-Тотева****, Д. Хилядолетна литература. С., 1974.*

3668. ***Ставр. иконом Петко Петков****. Страж на вяра, благочестие и родолюбие. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1991.*

3669. ***Петков****, Вл. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика" при с. Микрево. // Археологически обекти и разкопки – 2007. С., 2008, с. 492-493.*

3670. ***Петков****, Вл., С.* ***Петрова****. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика", с. Микрево. // Археологически обекти и разкопки – 2005. С., 2006.*

3671. ***Петков****, Вл., С.* ***Ценова****. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика", с. Микрево. // Археологически обекти и разкопки – 2004. С., 2005.*

3672. ***Петков****, Г. И. Голгота някога и сега. // Църковен вестник, N 13-14, 9 апр. 1963.*

3673. ***Петков****, Ив. Храм-юбиляр (1834-1984 г.) [: „Св. Николай Чудотворец" в Стара Загора]. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1985.*

3674. ***Петков****, К. Литургичното наследство на* ***Св. Патриарх Евтимий*** *и отношенията между Търновската и Вселенската патриаршия през 80-те г. на XIV в. // Духовна култура, 2003, N 3, с. 29-32.*

3675. ***Петков****, К. Унията между Българската църква и Рим в началото на XIII век – някои пренебрегвани аспекти. // Духовна култура, 1992, N 9, с. 25-32.*

3676. ***Петков****, Л.* ***Генадий Драгалевски****. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 135.*

3677. ***Петков****, П. За развитието на отношенията между Българската православна църква и държавната власт (1878-1996). // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 190-210.*

3678. ***Петков****, П. Поглед към Новото време. Европа през XVI-XVIII в. С., 2001, с. 57-75.*

3679. ***Петков****, П. Ст.* ***Екзарх Йосиф I*** *и архиереите от Княжество България – пръв сред равни или център и периферия (120 г. от избирането на* ***Ловчанския митрополит Йосиф*** *за* ***Български екзарх****). // Юбилеен вестник (Ловеч), окт. 1997.*

3680. ***Петков****, П. Ст. Записки на* ***екзарх Йосиф I*** *от 1878 година върху историята на българския църковен въпрос. // Ист. преглед, 1993, N 3, с. 121-131.*

3681. ***Петков****, П. Ст.* ***Климент Браницки и Търновски****. Архиерей и държавник (1878-1901). С., 2000.*

3682. ***Петков****, П. Ст.* ***Климент Браницки и Търновски*** *като министър-председател на Княжество България. // Ист. преглед, 1994, N 5, с. 118-133.*

3683. ***Петков****, П. Ст.* ***Митрополит Климент Търновски*** *и Стамболовият режим (1887-1894). // Духовна култура, 1991, N 3, с. 15-19;*

3684. ***Петков****, П. Ст. Православните български архиереи в Учредителното и Първото велико народно събрание 1879 г. // Духовна култура, 1993, N 10, с. 15-23.*

3685. ***Петков****, П. Ст. Православните български архиереи в Учредителното събрание и Първото Велико народно събрание. // Духовна култура, 2003, N 10, с. 15-23.*

3686. ***Петков****, П. Ст. Управлението на* ***Стефан Стамболов*** *и Православната църква в Княжество България. // Епохи, 1994, N 1, с. 63-75.*

3687. ***Петков****, Петко. Християнски дом в Балкана: Кратки сведения за църквата*

„Св. Архангел Михаил" – гр. Трявна, за неговите създатели, съзидатели и служители / Църк. настоятелство на „Св. Архангел Михаил". Трявна, 1999.

3688. ***Петков****, Тодор. Пътеводител на духовните общности. С., 1998.*

3689. ***Петкова****, И. Византийският историк* ***Георги Акрополит*** *и проблемите на българската история около средата на XIII в. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", 1982, Т. 18, с. 139-172.*

3690. ***Петкова****, Неделя. Спомени. С., 1987.*

3691. [Петнайсет] 15 години митрополитско служение на ***Русенския митрополит Неофит****. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2009.*

3692. Петрички бизнесмен построи храм на ***Св. Петка*** *в Мелник. // Струма, 4 февр. 2014.*

3693. ***Петров****, Вл. Изкупление. // Църковен вестник, N 29, 19 авг. 1992.*

3694-3698. ***Петров****, Е. „Пророци" на последния ден. Произход на сектата на адвентистите. // Църковен вестник, N 44, 1-7 ноември 1993; N 45, 8-14 ноември 1993; N 46, 15-21 ноември 1993; N 47, 22-28 ноември 1993; N 48, 29 ноември – 8 дек. 1993.*

3699. ***Петров****, К. п.* ***Архимандрит Максим Райкович****. // Църковен вестник, N 19, 10 май 1958.*

3700. ***Петров****, М. За ролята на* ***Александър Батенберг*** *в първите години след Освобождението (1879-1880 г.). // Ист. преглед, 1976, N 4, с. 106-110.*

3701. ***Петров****, П. Борбата на българския народ против латинските нашественици. С., 1960.*

3702. ***Петров****, П. Въстанието на* ***Ивайло****. 2. изд. С., 1968.*

3703. ***Петров****, П. Въстания против Византия. С., 1960.*

3704. ***Петров****, П. Етнографски елементи на славяно-балто-германската общност. С., 1966.*

3705. ***Петров****, П. За годината на налагане на християнството в България. // Изв. Инст. за ист., 1964, Т. 14-15, с. 588-589.*

3706. ***Петров****, П. Покръстването на българите. // Ист. преглед, 1965, N 3, с. 33-60.*

3707. ***Петров****, П. Поражението на латинците при Одрин през 1205 г. и неговото историческо значение. // Ист. преглед, 1960, N 4, с. 26-51.*

3708. ***Петров****, П.* ***Соимирович*** *– български болярски род от Чипровци. // Векове, 1972, N 1, с. 16-20.*

3709. ***Петров****, П. Унията между България и Римската църква през 1204 г. и Четвъртият кръстоносен поход. // Ист. преглед, 1955, N 2, с. 35-57.*

3710. ***Петров****, П. Учебното дело в Ябълково, Хасковско до Освобождението. Пловдив, 1969, с. 9.*

3711. ***Петров****, П. Хр. Българските летописни сведения за помохаметданчването в Чепино. // Родопски сборник. Т. 1. 1965, с. 11-40.*

3712. ***Петров****, П. Хр. По следите на насилието. Документи и материали за помохаметданчвания и потурчвания. С., 1972.*

3713. ***Петров****, Петър. По следите на насилието. Документи и материали за налагане на исляма. Ч. 2. С., 1988, с. 494.*

3714. ***Петров****, Петър, Христо* ***Темелски****. Църква и църковен живот в Македония. С., 2003. (Македонска библ.; 46) <http://www.kroraina.com/knigi/pp_ht/pp_ht_1.html>*

3715. ***Петров****, Ф. Н. Поселение Аркаим в культурном пространстве эпохи бронзы. Дубна, 2009.*

3716. ***Петров****, Ц. Кръстоносецът на Хвърковатата чета на* ***Бенковски****. // Тракия, 1973, N 5, с. 83-89.*

3717. ***Петров****, Ц. Нови данни и изводи за манастирските килийни училища и за съдържанието на манастирското килийно образование. // Тракия, 1972, N 2, с. 77-78.*

3718-3719. ***Петрова****, А. Гигинският манастир „Св. Св. Козма и Дамян". // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2009; N 7, 1-15 апр. 2009.*

3720. ***Петрова****, Г. Църква и църковно право в средновековна България. С., 2005.*

3721. ***Петрова****, М. Към въпроса за южнославянските преводи на Житието на* ***Мъченица Параскева – Петка Римлянка****. // Palaeobulgarica, 1996, N 2, с. 83-109.*

3722. ***Петрова****, Мария.* ***Папа Хонорий III****. Писма. //* ***Гюзелев****, Васил. Извори за българската история. Т. XXV. С., 1981, с. 24.*

3723. ***Петрунова****, Б., В.* ***Григоров****, Н.* ***Манолова-Николова****. Свети места в Годечко, Драгоманско и Трънско. С., 2001.*

3724. [Петстотин] 500 манастири и църкви: Илюстр. стенна карта / ***Бозуков****, Чавдар,*

*Костадин **Костадинов**. [2. изд.]. Пловдив, 2008. 1 л.*

*3725. **Пехливанов**, Ил. Преображения Матееви. С., 1981, с. 11.*

*3726. Печалната вест и пренасяне смъртните останки на **Високопросвещений [митрополит Климент Търновски]** покойник в катедралната църква. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901.*

*3727. **Пижев**, А. Катедралният храм „Успение Богородично" в Пловдив. Варна, 2011.*

*3728. **Пижев**, А., К. **Линков**. „Св. Димитър Солунски": духовно средище на три различни етноса в Пловдив. // Храм „Св. Великомъченик Димитър" в Старинен Пловдив. Пловдив, 2008, с. 122.*

*3729. **Пилат Понтийски**. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 1999.*

*3730. **Неврокопски митрополит Пимен**. **Варненски и Преславски митрополит Симеон** – съвест на Българската православна църква. // Духовна култура, 1990, N 2, с. 1-15.*

*3731. **Неврокопски митрополит Пимен**. **Митрополит Климент Търновски**. // Духовна култура, 1989, N 11, с. 1-13.*

*3732. **Неврокопски митрополит Пимен**. Надгробно слово (Произнесено на 9.IX. т.г. в столичния храм „Успение Богородично") [: **Нюйоркски митрополит Йосиф**]. // Църковен вестник, N 27, 1 окт. 1987.*

*3733. **Пимен, митрополит Неврокопски**. Непрежалима загуба. Слово при опелото на **Негово Светейшество Патриарх Кирил**. // Църковен вестник, N 14-16, 10 май 1971.*

*3734. **Неврокопский митрополит Пимен**. Петдесетница. Социалетично и религиозномистично розяснение. // Църковен вестник, N 23, 13 юни 1959.*

*3735. **Неврокопски митрополит Пимен**. Роженски манастир [„Рождество Богородично"] (Скъпа народна светиня). // Църковен вестник, N 17, 30 апр. 1960.*

*3736. **Неврокопски митрополит Пимен**. С вяра в голямата сила на молитвата [: **Кирил, Патриарх Български**]. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971.*

*3737. **Неврокопский митрополит Пимен**. Старата църква „Св. Троица" в с. Крупник, Благоевградско. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1958.*

*3738. **Неврокопски митрополит Пимен**. Човек на дълга – **Старозагорският митрополит Павел** (1882-1940). // Църковен вестник, N 24, 14 септ.1989.*

*3739. **Пимен, Патриарх Московски и на цяла Русия**. Приветствие до настоятеля на клира, Църковния съвет и енориашите на Свето-Николаевския храм – подворие в София. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1984.*

*3740. **Стобийски епископ Пимен**. 9 септември. // Църковен вестник, N 30-31, 6 септ. 1950.*

*3741. **Стобийски епископ Пимен**. Новият устав на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 6-7, 5 февр. 1951; [Без автор]. // Църковен вестник, N 4-5, 18 ян. 1951.*

*3742. **Пиперов**, Б. Алилуя. // Църковен вестник, N 28, 13 юли 1963.*

*3743. **Пиперов**, Б. **Божиите имена** и тяхното значение в Стария Завет. // Църковен вестник, N 30, 17 юли 1956.*

*3744. **Пиперов**, Б. Доклад за **проф.д-р Иван Марковски**. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1966.*

*3745. **Пиперов**, Б. Митари и фарисеи. // Църковен вестник, N 8, 20 февр. 1958.*

*3746. **Пиперов**, Б. Назарет в миналото. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1966.*

*3747. **Пиперов**, Б. **Св. Атанасий Велики** като екзегет. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 9-13.*

*3748. **Пиперов**, Б. Синедрионът. Историческа справка. // Църковен вестник, N 16-17, 11 апр. 1957.*

3749. Писахме да се знае. Приписки и летописи. С., 1984, с. 193.

*3750. Писмо на **папа Йоан-Павел II** до **патриарх Максим** (По повод извършения срещу него атентат през 1981 и съдбата на българина **Сергей Антонов**). // Църковен вестник, N 14, 10 май 1984.*

*3751. Писмо на **патриарх Максим** до **папа Йоан-Павел II** (По повод извършения спрямо него атентат (1981) и невинността на **Сергей Антонов**). // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1984.*

*3752. Писмо на Св. Синод до зам.-министъра на външните работи **Любомир Попов**, председател на Комитета по въпросите на Българската православна църква и на религиозните култове. // Църковен вестник, N 9, 30 март 1989.*

3753. Писмо на Светия Синод на Българската православна църква до министъра на народното просвещение с молба да не се отделя Богословския факултет от Софийския университет.

// Църковен вестник, N 32-33, 16 юни 1945.

3754. Плаковският манастир „Св. пророк Илия". // Църковен вестник N 29, 18-25 юли 1994.

3755. ***Плачков****, Иван П.* ***Юрдан Трифонов****. // Летопис на Българското книжовно дружество, 1906, с. 77-78.*

3756. ***Платон****. Диалози: Т. 1-4 / Съст. Богдан Иванов* ***Богданов****; Прев. Цочо Христов* ***Бояджиев*** *и др. С., 1979-1990.*

3757. По истината за детронирането на ***Антима I, първия български екзарх****. // Църковен вестник, N 6, 31 май 1902.*

3758. По каноническата страна на ***Фирмилияновия [Скопски митрополит Фирмилиян]*** *въпрос. // Църковен вестник, N 5, 24 май 1902.*

3759. По католическата пропаганда в България. // Църковен вестник, N 32, 8 авг. 1903.

3760. По печалната процесия от София до Търново [: ***Митрополит Климент Търновски****]. // Църковен вестник, N 15, 21 юли 1901.*

3761-3762. По преврата в Турция [: Младотурска революция 1908]. // Църковен вестник, N 29, 18 юли 1908; Пак по преврата в Турция. // Църковен вестник, N 30, 25 юли 1908.

3763-3769. По предложението на ***архиепископ Менини****. // Църковен вестник, N 16, 21 апр. 1906; N 22, 2 юни 1906; N 23, 9 юни 1906; N 24 и 25, 25 юни 1906; N 26, 1 юли 1906; N 27, 7 юли 1906; N 28, 14 юли 1906.*

3770. По ръкоположението на ***сръбския архимандрит Фирмилиян****. // Църковен вестник, N 48, 23 март 1902.*

3771. По следите на насилието. Документи за помохамеданчвания и потурчвания. / Съст. ***П. Петров****. С., 1972.*

*3772. По случай 90-годишнината от рождението му [****Ловчански митрополит Филарет****]. // Църковен вестник, N 43, 25-31 окт. 1993.*

*3773. Поведението на един католишки епископ [****архиепископ Менини****]. // Църковен вестник, N 7, 10 март 1907.*

3774. Поглед към Старозагорската епархия. // Църковен вестник, N 29-33, 22 юли 1955.

3775. ***Поглубко****, К. За да бъдат полезни на рода си. С., 1976, с. 99.*

3776. Погребението на блаженопочиналия ***Великотърновски митрополит Софроний****. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961.*

3777. Погребението на блаженопочиналия ***Неврокопски митрополит Борис****. // Църковен вестник, N 37-38, 22 ноември 1948.*

3778. Погребението на ***Високопреосвещения Пелагонийски митрополит Авксентий****. // Църковен вестник, N 5, 1 март 1919.*

3779. Погребението на ***Доростолския и Червенски митрополит Михаил****. // Църковен вестник, N 20, 27 май 1961.*

3780. Погребението на ***епископ Иларион*** *[:* ***Нишавски****]. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950.*

3781-3782. Погребението на ***митрополит Павла [Старозагорски****]. // Църковен вестник, N 39, 18 окт. 1940; N 40, 25 окт. 1940.*

3783. Погребението на народния поет [: ***Иван Вазов****]. // Църковен вестник, N 26, 1 окт. 1921.*

3784. Погребението на ***Негово Високопреосвещенство Св. Струмишки митрополит Гервасий****. // Църковен вестник, N 42, 15 дек. 1918.*

3785. Погребението на ***Негово Височество м-т Макарий*** *[:* ***Неврокопски****]. // Църковен вестник, N 24, 16 юни 1934.*

3786. Погребението на ***Старо-Загорския митрополит Методий [Кусевич****]. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1922.*

3787. Подаване оставката на ***Търновския митрополит [Филип****]. // Църковен вестник, N 27 и 28, 6 юли 1935.*

3788. Подир 25 години [за Освобождението на България 1878 г.]. // Църковен вестник, 22 февр. 1903.

3789. Поздравителен адрес до Московската духовна академия (По случай 300 г. от. основаването ѝ). // Църковен вестник, N 13, 30 апр. 1986.

3790. Поздравления до ***Негово Блаженство Стефан I*** *по случай избора му за* ***екзарх****. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945.*

3791. „Покров Пресвятия Богородици" [църква в с. Мененкьово, Пазарджишка обл.]. // Църковен вестник, N 44, 31 окт. 1903.

3792. Полагане основния камък на Богословското училище. // Църковен вестник, N 51-52, 10 апр. 1902.

3793. ***Архимандрит Поликарп****.* ***Видинският владетел Осман Пазвантоглу*** *– покровител на мюсюлмани и християни. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2010.*

3794. ***Архимандрит Поликарп****. Манастирът „Св. вмчк. Георги" в гр. Поморие. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971.*

3795. ***Белоградчишки епископ Поликарп****. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.*

3796. ***Йеродякон Поликарп****. Преображенската Света обител при гр. В. Търново. // Църковен вестник, N 10-11, 12 март 1927.*

3797. ***Полименов****, Ст. Духовници, взели участие в Преображенското въстание. // Църковен вестник, N 24, 27 септ. 1968.*

3798. ***Полименов****, Ст. Мило празненство в с. Зидарово[, Бургаска обл. – храм „Св. вмчк Георги"]. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1967.*

3799. Политическите и църковните аспекти на българския църковен въпрос. // Духовна култура, 1992, N 9, с. 18-24.

3800. Полихрония: Сб. в чест на ***проф. Иван Божилов****. С., 2002.*

3801. Полный православный богословский словарь. Т. 2. Москва, 1992, с. 1189-1191.

3802. Положението в Македония и Одринско [: Илинденско-Преображенското въстание, 1903]. // Църковен вестник, 5 септ. 1903.

3803. Положението на българския народ под турска власт. Сб. с документи / Съст. Н. ***Тодоров****. С., 1953.*

3804. Полската автокефална православна църква днес. // Църковен вестник, N 29, 1 ноември 1983.

3805. Помен за писателя ***Тодор Г. Влайков****. // Църковен вестник, N 17-18, 8 май 1946.*

3806. Помрачено католическо тържество [: ***архиепископ А. Д. Ронкали****]. // Църковен вестник, N 1 и 2, 2 ян. 1932.*

3807. ***Пончовски****, Ив. Г.* ***Негово Светейшество Кирил, Патриарх Български****. Живот, дейност и творчество. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971.*

3808. ***Попалександров****, П. Възкресение. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1964.*

3809. ***Попалександров****, П.* ***Свещеноиконом Василий Попдимитров*** *почина. // Църковен вестник, N 17, 16 юни 1967.*

3810. ***Поп Антов****, Христо. Спомени. Скопје, 2006, с. 226-266.*

3811. ***Попатанасов****, В. Стогодишнината на храма „Св. Неделя" в с. Ракитово, Пазарджишко. // Духовна култура, 1961, N 9-10, с. 47-49.*

3812. ***Попвасилев****, Г.* ***Ангел Попконстантинов****. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1978.*

3813. ***Попвасилев****, Г. За хора при храм-паметника „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 14, 21 септ. 1982.*

3814. ***Попвасилев****, И.* ***Петър Динев*** *– авторитетен представител на църковната музика в България (По случай неговата 80-год.). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1974.*

3815. ***Попвасилев****, Ив. Кратки исторически бележки за църквата в с. Бостина, Смолянско. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1967.*

3816. ***Попвасилев****, Ив. Столетникът протопсалт от с. Широка лъка [:* ***Петър Бечев****]. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1977.*

3817. ***Попвасилев****, Ив. Църквата „Св. Неделя" в кв. „Райково" на гр. Смолян (По случай 140 г. от нейното построяване). // Духовна култура, 1976, N 7, с. 27.*

3818. ***Попгеоргиев****, Й. Два съседни манастира. Къпиновският манастир „Св. Николай" и Плаковският манастир „Св. Илия". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1908, с. 301-310.*

3819. ***Попгеоргиев****, Й.* ***Неофит Бозвели*** *като борец за църковната и свобода. С., 1912.*

3820. ***Попгеоргиев****, Й. Село Арбанаси. Историко-археолог. бележки. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1904, Т. 15, с. 86-123.*

3821. ***Попгеоргиев****, Й. Село Килифарево и манастирът му „Св. Богородица". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1906, Т. 67, с. 427-447.*

3822. ***Попгеоргиев****, Йордан. Град Дряново и манастирът му „Св. Йордан", „Архангел Михаил". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1906, Кн. 6-7, с. 733-772.*

3823. ***Попдимитров****, Любен. Учителят и общественикът* ***Георги Попдимитров****. // Ботевата чета след смъртта на войводата. Сб. С., 1984.*

3824. ***Попиванов****, Б.* ***Поп Неделю Иванов****. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1969.*

3825. ***Попиванов****, Никола. Църквата „Успение Богородично" – село Лесура, община Криводол. С., 2010.*

3826. ***Попконстантинов****, К. За почитането на* ***Климент, папа Римски*** *в Средновековна България. // Palaeobulgarica,1983, N 4, с. 86-92.*

3827. ***Попконстантинов****, К. Още веднъж за надписа с дати от старобългарския манастир при с. Равна, Варненски окръг. // Археология, 1986, N 1, с. 8-19.*

3828. ***Попконстантинов****, К., Р.* ***Костова****. Скрипторият в равненския манастир: още веднъж за украсата на старобългарските ръкописи от IX-X в. // Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. С., 2000, с. 718-725.*

3829. ***Попмаринов****, Д. Практическата и Библейската мъдрост в Стария Завет. // Духовна култура, 2003, N 11, с. 1-12.*

3830. ***Попников****, Йовчо. Летопис и родословие. Осъвременяване на текста и бележки: Т.* ***Моллов****. В. Търново, 1995.*

3831. ***Попов****, А. Иван-Асеновият манастир „Великата лавра" в Търново. // Културата на Средновековния Търнов. С., 1985, с. 17-25.*

3832. ***Попов****, А.* ***Свещеник Гавраил Трифонов*** *(Брат на* ***Бачо Киро****). // Църковен вестник, N 13, 1 май [1976? или 1987?]. – Бр. е повреден. – Бел.* ***М. К.***

3833. ***Попов****, Б. Историческата църква в Батак. // Църковен вестник, 1-15 окт. 2003.*

3834. ***Попов****, Борис. Буревестни времена. 2. доп. изд. С., 1985.*

3835. ***Попов****, В.* ***Иван Гълъбов****. //* ***Попов****, К. Научното дело на видни български езиковеди. С., 1981, с. 161-171.*

3836. ***Попов****, Венцислав.* ***Свещеник Христо Парапитев*** *и Възраждането в Родопите. // <www.asenovgrad.org>*

3837. ***Попов****, Г.* ***Монахиня Евдокия*** *– първата българска учителка в Родопите. // Църковен вестник, N 18, 11 юни 1987.*

3838. ***Попов****, Г.* ***Константин Преславски****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 35-42.*

3839. ***Попов****, Д. Аладжа манастир. // Църковен вестник, N 24, 1 септ. 1978.*

3840. ***Попов****, Д.* ***Архимандрит Инокентий*** *(Следи от един борчески живот). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1973.*

3841. ***Попов****, Д. Тракийска религия. 2. доп. изд. С., 2014.*

3842. ***Попов****, Димитър. 125-годишнината на храма „Успение Пресвятия Богородици" в град Ихтиман. // Църковен вестник, N 12, 26 март 1960.*

3843. ***Попов****, Ив. Борба за българска църква. // Страници из миналото на гр. Пещера. С., 1973, с. 129.*

3844. ***Попов****, К. 24 май в Българско църковно подворие в Москва. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1984.*

3845. ***Попов****, К. Живот и дело на музикоучителя [****Манаси Поптодоров****]. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 1999.*

3846. ***Попов****, К. За църковното творчество на* ***Петър Динев*** *(1889-1980). // Църковен вестник, N 30, 1 ноември. 1989.*

3847. ***Попов****, К. Кюстендил под турско робство и участието на кюстендилци в национално-освободителните борби. // Кюстендил и Кюстендилско. С., 1973, с. 100.*

3848. ***Попов****, К.* ***Беньо Цонев****. Научното дело на видни български езиковеди. С., 1982, с. 43-53.*

3849. ***Попов****, К. Църковното пеене в България (Източна Тракия) по времето на* ***екзарх Йосиф I*** *(По случай 175-год. от неговото рожд. и 100-год. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2015.*

3850. ***Попов****, К. А. Един възрожденец от Разград –* ***свещ. Кръстю Попатанасов****. // Църковен вестник, N 7, 1 март. 1989.*

3851. ***Попов****, М.* ***Поп Михаил Пещерски****. // Църковен вестник, N 52, 25 дек. 1994 – 1 ян. 1995.*

3852. ***Попов****, М. Царят и Църквата. // Църковен вестник, N 36, 30 септ. 1938.*

3853. ***Попов****, Н. Имала ли е Цариградската патриаршия канонически основания при провъзгласяване (на) българската схизма?. // Духовна култура, 1931, N 48.*

3854. ***Попов****, Н. 100 години от построяването на българската църква „Св. великомъченик Пантелеймон” в гр. Галац, Румъния. // Църковен вестник, N 33-34, 14 окт. 1961.*

3855. ***Попов****, Р. Българската православна църква в периода на Регентството (1886-1887). //* ***Попов****, Р. България на кръстопът. Регентството 1886-1887. С., 1991.*

3856. ***Попов****, Р. В памет на един православен българин.* ***Д-р Методи Кусев*** *(1915-2000). // Църковен вестник, N 6, 15-31 март 2000.*

3857. ***Попов****, Р. Опит за вдигане на схизмата през 1896 г. // Векове, 1983, N 1, 26-36.*

3858. ***Попов****, Тодор. Църквата „Св. Димитрий Солунски” в Сливен (По случай 135 г. от възстановяването ѝ). // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1967.*

3859. ***Попов****, Х.* ***Папа Павел VI****. // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1963.*

3860. ***Попов****, Х. Петдесет години храм-паметник „Св. Александър Невски” в София. // Църковен вестник, N 29, 21 юли 1962.*

3861. ***Попов****, Х.* ***Поп Неделько Иванов*** *и* ***отец Кирил Слепов*** *– кръстоносци на Хвърковатата чета на* ***Бенковски****. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 203-214.*

3862. ***Попов****, Х. Православната църква в братска Полша. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1969.*

3863. ***Попов****, Х. И.* ***Евтимий****, последен* ***Търновски и Трапезицки патриарх****. Пловдив, 1901.*

3864. ***Попов****, Хр.* ***Иван Вазов****. // Църковен вестник, N 26, 1 окт. 1921.*

3865. ***Попов****, Хр. Как трябва да се проповядва в църква. // Църковен вестник, N 31, 5 ноември 1921.*

3866. ***Попов****, Хр. Какъв е бил* ***Св. Димитър Солунски****. // Църковен вестник, NN 22-23, 8 юни 1918.*

3867. ***Попов****, Хр.* ***Данаил Т. Ласков****. // Църковен вестник, N 19-20, 22 юли 1922.*

3868. ***Попов****, Хр. Паметта на царя-освободителя е вечна. // Църковен вестник, N 10, 5 март 1932.*

3869. ***Попов****, Хр. Юбилеят на Софийската духовна семинария. // Църковен вестник, N 24, 11 юни 1932.*

3870. ***Попова****, Д. Нови данни за биографията на* ***Търновския митрополит Дионисий****. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-византол. проучв. „Иван Дуйчев”, 2004, 13, с. 59-63.*

3871. ***Попова****, П. 90-годишнината на читалищната библиотека в Стрелча. // Библиотека, 1961, N 7, с. 18.*

3872. ***Попова****, П. Из историята на село Стрелча. // Панагюрище и Панагюрският край в миналото. Т. 2. С., 1961, с. 204.*

3873. ***Попова****, Т. Г. К вопросу о количестве славянских рукописей Лествицы* ***Иоанна Синайского****. // Археографски прилози, 2007-2008, N 29/30, с. 7-34.*

3874. ***Попова****, Т. Г. Лествица* ***Иоанна Синайского*** *в славянской книжности. Саарбрюкен, 2011.*

3875. ***Попрадославов****, Петър. Съборен храм „Успение Богородично” – в град Лом. // Църковен вестник, N 34, 22-28 авг. 1994.*

3876. ***Попрадославов****, Петър. Съборен храм „Успение Богородично” град Лом. В. Търново, 2004.*

3877. ***Попруженко****, М. Г. „Абагар” (Из истории Возрождения болгарского народа). // Изв. Отд. рус. яз. и словесности Императорск. Акад. наук, 10, 1905, кн. 4, с. 229-258.*

3878. ***Попруженко****, М. Г. В храме „Св. Александра Невскаго” в София. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

3879. ***Попруженко****, М. Г.* ***Козма Пресвитер****. Болгарский писатель X века. // Български старини. Кн. XII. С., 1936.*

3880. ***Попруженко****, М. Г. Синодик* ***царя Борила****. // Български старини. Кн. VIII. С., 1928.*

3881. ***Попстоилов****, Антон.* ***Никола Поп Филипов****. // Македония, N 262, 26 авг. 1927.*

3882. ***Попстоилов****, Антон. Село Зарово, Солунско (Ист.-фолкл. и езиковедско изследв.). С., 1979.*

3883. ***Попстоянов****, Коте. Тридесет години назад. Исторически записки по първото македонско въстание през 1876 г. С., 1988.*

3884. ***Поптодоров****, Р.* ***Екзарх Антим I*** *като* ***Видински митрополит****. // Църковен вестник,*

N 13, 30 апр. 1989.

3885. ***Поптодоров****, Р. Най-младият епископ на Българската православна църква [:* ***Арсений Пловдивски****]. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1969.*

3886. ***Поптодоров****, Р. Новопредставеният* ***Врачански митрополит Паисий****. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1974.*

3887. ***Поптодоров****, Р. Положението на Българската православна църква в Народна република България (По случай 25-год. от Социалистическата революция в България). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969.*

3888. ***Поптодоров****, Р. Преломното начение на Покръстването и на основаването на Българската църква в 870 г. в културния живот на българския народ през време на Първата българска държава (По случай 1100-годишнината от основаването на Българската църква). // Год. Духовната акад., 1971, Т. 19, с. 71-185.*

3889-3890. ***Поптодоров****, Р. Първият църковно-народен събор от 1871 г. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1992; N 9, 28 февр. 1992.*

3891. ***Поптодоров****, Р. Свещена отговорност пред църква и народ. Възстановителен конгрес на Свещеническия съюз в България (2 май 1990 г.). // Църковен вестник, N 44, 13 дек. 1991.*

3892. ***Поптодоров****, Р. Смисъл и значение на* ***Христовото възкресение****. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1986.*

3893. ***Поптодоров****, Р. Сто години от издаване на фермана за учредяване на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 4, 21 февр. 1970.*

3894. ***Поптодоров****, Р. Съборност и събори. // Църковен вестник, N 2, 10 ян. 1992, с. 1-2.*

3895. ***Поптодоров,*** *Р. Съборното начало в живота, устройството и управлението на Църквата през първите три века. С., 1971.*

3896. ***Поптодоров****, Р. Същност и цел на църковните канони и теории за тяхната сила и валидност. // Църковен вестник N 5, 1 февр. 1988.*

3897. ***Димитър Поптомов****. // Църковен вестник, N 5, 3-16 февр. 1997.*

3898. ***Попхаралампиев****, Б. Възрожденецът* ***Стефан Захариев*** *и неговата книжовна и църковно-обществена дейност. // Църковен вестник, N 15, 14 май 1973.*

3899. ***Попхаралампиев****, Б.* ***Йеромонах Кирил*** *(****Игумен*** *на Калугеровския манастир). // Църковен вестник, N 13, 1 май 1977.*

3900-3901. ***Попхаралампиев****, Б. Слово за Велики Четвъртък. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1986; Велики Четвъртък. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.*

3902. ***Попхаралампиев****, Б. Църквата „Рождество на Пресвета Богородица". // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1989.*

3903. ***Попхристов****, Г. Свищов в миналото. С., 1939.*

*3904. Посещението на папата [****Йоан Павел VI****] ще е от решаващо значение за България:* ***Христо Пройков****, Апостолически екзарх на Католическата църква в България, в разговор с Тони* ***Николов****. // Демокрация, N 167, 24 юни 2000, с. 6.*

3905. Послание към българския народ от Светия Синод на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943.

3906. Послание (на ***митрополит Борис****) до паството на Богохранимата Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 17-18, 27 апр. 1935.*

3907. Послание на предстоятелите на поместните православни църкви, Фенер, 6-9 март 2014. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2014.

3908. Послание (на Св. Синод) до българския народ по случай 1100 години от учредяване на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1970.

3909. Послание на Св. Синод до Вселенския патриарх (по случай вдигането на схизмата). // Църковен вестник, N 9, 2 март 1945.

3910. Послание на Св. Синод до православния български народ [За атентата в храма „Св. Неделя"]. // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925.

3911. Послание на Св. Синод на Българската православна църква до клира и вярващите по случай тридесетгодишнината от Социалистическата революция в България. // Църковен вестник, N 23, 2 септ. 1944.

3912. Послание на Св. Синод на Българската православна църква по случай 25-год. юбилей на

обществено-държавната промяна в Народна република България. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969.

3913. Послание (на Св. Синод) по случай 1100-годишнината от покръстването на българския народ. // Църковен вестник, N 14, 10 апр. 1965.

3914. Посланието на Софийския митрополит [За атентата в храма „Св. Неделя"]. // Църковен вестник, N 27, 9 май 1925.

*3915. Последните дни на **митрополит Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901.*

*3916. Последните дни, смърт и погребение на **Н. В. Преосвещенство митрополит Василий**. // Църковен вестник, N 5, 5 февр. 1927.*

*3917. Посрещане в гр. Бяла – границата на епархията. Посрещане в престолния град на епархията [: **Наум Русенски**]. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2014.*

*3918. Посрещане на границата на епархията [на **Неврокопския митрополит Серафим**]. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

*3919. Посрещане на **граф Игнатиев** в столицата. // Църковен вестник, N 28 септ. 1902.*

*3920. Посрещане на новия **Софийски митрополит Стефан**. // Църковен вестник, N 6-7, 15 апр. 1922.*

*3921. Посрещането на **митрополит Максим [Скопски и Пловдивски]** в Пловдив. // Църковен вестник, N 40, 6 окт. 1906.*

*3922. Посрещането на **Н. Високопреосвещенство Св. Търновския митрополит Антим**. // Църковен вестник, N 36, 15 дек. 1901.*

*3923. **Потапов**, Ив. Благовещение на **Св. Богородица**. // Духовна култура, 1990, N 3, с. 1-3.*

*3924. Почетните граждани на Ловеч / Съст. **Капка Кузманова**. В. Търново, 2009, с. 51-54.*

*3925. Почина **Драговитийският епископ Йоан, игумен на Рилския манастир**. // Двери на Православието, 2005.*

*3926. Почина **Негово благоговенство протодякон Георги Ибришимов**. // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1979.*

*3927. Почина **Димитър Мишев**. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. 1932.*

*3928. Почина от трудовете си **Цариградският патриарх Димитрий**. // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1991.*

*3929. Почина последният македонски **митрополит** [: **Борис Охридски**]. // Църковен вестник, N 40, 28 окт. 1938.*

*3930. Починал архимандрит [: **Калистрат Рилски**]. // Църковен вестник, N 4, 31 ян. 1959.*

*3931. Православен календар. С., 2022. 48 с. – На 1 с. кор.: **Преп. Паисий Хилендарски** / **И. Мърквичка**; на 2 с. на кор. – **Негово Светейшество † Неофит – патриарх Български**; на 3 с. на кор. – През наст. г. отбелязваме 300 г. от рождението, 60 г. от канонизацията на **Св. о. Паисий** и 260 г. от написването на „История славяноболгарская...".*

3932. Православен катехизис и духовни напътствия. С., 2006.

3933. Православен речник. Онлайн ресурс.

3934. Православие и краезнание: Материали от Втората нац. конф. „Православие и краезнание". Ст. Загора, 2006.

3935. Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 83.

3936. Православная энциклопедия. Т. 2. Москва, 2001, с. 417-418.

3937. Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 14-39.

3938. Православная энциклопедия. Т. 4. Москва, 2001, с. 103-181.

3939. Православная энциклопедия. Т. 5. Москва, 2002, с. 25-58.

3940. Православная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2003, с. 27-28.

3941. Православная энциклопедия. Т. 7. Москва, 2004, с. 94-95.

3942. Православная энциклопедия. Т. 8. Москва, 2004, с. 8-11.

3943. Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 326.

3944. Православная энциклопедия. Т. 10. Москва, 2005, с. 187-193.

3945. Православная энциклопедия. Т. 11. Москва, 2006, с. 46-47.

3946. Православная энциклопедия. Т. 12. Москва, 2006, с. 602-604.

3947. Православная энциклопедия. Т. 13. Москва, 2006, с. 8-41.

3948. Православная энциклопедия. Т. 14. Москва, 2007, с. 265-266.

3949. Православная энциклопедия. Т. 15. Москва, 2007, с. 236-238.

3950. Православная энциклопедия. Т. 16. Москва, 2007, с. 18-19.
3951. Православная энциклопедия. Т. 19. Москва, 2008, с. 713-728.
3952. Православная энциклопедия. Т. 20. Москва, 2008, с. 315-316.
3953. Православная энциклопедия. Т. 21. Москва, 2009, с. 155-159.
3954. Православная энциклопедия. Т. 22. Москва, 2009, с. 8-25.
3955. Православная энциклопедия. Т. 23. Москва, 2009, с. 44-55, 521-524.
3956. Православная энциклопедия. Т. 24. Москва, 2010, с. 22-23.
3957. Православная энциклопедия. Т. 26. Москва, 2009, с. 633-634.
3958. Православная энциклопедия. Т. 27. Москва, 2011, с. 281.
3959. Православная энциклопедия. Т. 29. Москва, 2012, с. 523-527.
3960. Православная энциклопедия. Т. 31. Москва, 2012, с. 147-157.
3961. Православная энциклопедия. Т. 32. Москва, 2013, с. 113-114.
3962. Православная энциклопедия. Т. 34. Москва, 2014, с. 8-59.
3963. Православная энциклопедия. Т. 35. Москва, 2014, с. 473-475.
3964. Православная энциклопедия. Т. 36. Москва, 2014, с. 214-215.
3965. Православная энциклопедия. Т. 37. Москва, 2015, с. 37-40.
3966. Православная энциклопедия. Т. 38. Москва, 2015, с. 735-738.
3967. Православная энциклопедия. Т. 39. Москва, 2015, с. 22-29.
3968. Православная энциклопедия. Т. 40. Москва, 2015, с. 156-157.
3969. Православная энциклопедия. Т. 41. Москва, 2016, с. 240-244.
3970. Православная энциклопедия. Т. 42. Москва, 2016, с. 157-199.
3971. Православная энциклопедия. Т. 43. Москва, 2016, с. 397-401.
3972. Православная энциклопедия. Т. 44. Москва, 2016, с. 563.
3973. Православная энциклопедия. Т. 45. Москва, 2017, с. 57.
3974. Православная энциклопедия. Т. 46. Москва, 2017, с. 8-16.
3975. Православная энциклопедия. Т. 48. Москва, 2017, с. 413-416.
3976. Православная энциклопедия. Т. 49. Москва, 2018, с. 110-137.
3977. Православная энциклопедия. Т. 50. Москва, 2018, с. 385-386.
3978. Православная энциклопедия. Т. 51. Москва, 2018, с. 300-301.
3979. Православная энциклопедия. Т. 52. Москва, 2018, с. 111-114.
3980. Православная энциклопедия. Т. 53. Москва, 2019, с. 582-596.
3981. Православная энциклопедия. Т. 54. Москва, 2019, с. 73-83.
3982. Православная энциклопедия. Т. 55. Москва, 2019, с. 17-28.
3983. Православная энциклопедия. Т. 56. Москва, 2019, с. 427-443.
3984. Православная энциклопедия. Т. 57. Москва, 2020, с. 681-705.
3985. Православни гробища „Св. Архангел Михаил" – Бояна. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010.
3986. ***Православов****, Н. Дъновизмът от социално гледище. С., 1922.*
3987. Празник на Богословския факултет на Софийския университет. // Църковен вестник, N 22, 1-15 дек. 2008.
3988. ***Прашков****, Л. Аладжа манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 36-40.*
3989. ***Прашков****, Л. Етрополският манастир „Св. Троица". //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 114-116.*
3990. ***Прашков****, Л. Къпиновският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 70-75.*
3991. ***Прашков****, Л. Манастирът „Успение Богородично" в Арбанаси. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 63-65.*
3992. ***Прашков****, Л. Паметници на културата на Света гора – Атон. С., 1987.*
3993. ***Прашков****, Л. Плаковският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 76-78.*
3994. ***Прашков****, Л. Троянският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 100-107.*
3995. ***Прашков****, Л. Църквата „Рождество Христово" в Арбанаси. С., 1979.*

3996. ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992.*

3997. ***Прашков****, Л., Ст.* ***Бояджиев****. Батошевският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 86-89.*

3998. ***Прашков****, Л., Ст.* ***Бояджиев****. Преображенският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 51-58.*

3999. ***Прашков****, Л., Ст.* ***Бояджиев****. Соколският манастир. //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****. Манастирите в България. С., 1992, с. 94-97.*

4000. ***Прашков****, Л., Ст.* ***Бояджиев****. Тетевенският манастир „Св. Илия". //* ***Прашков****, Л., Е.* ***Бакалова****, Ст.* ***Бояджиев****.*

4001. Превръщане на Богословския факултет във висше богословско училище. // Църковен вестник, N 5-6, 1 февр. 1947.

*4002. Пред дълга на важната минута [****сръбския архимандрит Фирмилиян****]. // Църковен вестник, N 4, 17 май 1902.*

4003. Предание за унищожението на Охридската архиепископия в писмо на българина ***Григор Пърличев*** *до в. Македония". // Църковен вестник, N 33, 15 септ. 1990.*

4004. Представи се в ***Господа*** *библиотекарят на Зографския манастир [****Пахомий Зографски****]. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2008.*

4005. Представи се в ***Господа Доростолският митрополит Иларион****. // Църковен вестник, N 19, 16-31 окт. 2009.*

4006. Представи се в ***Господа Драговитийският епископ Йоан****. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2005.*

4007. Представи се в ***Господа Епископът*** *[:* ***Арсений Пловдински****] –* ***ангел на Църквата****. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1969.*

4008. Представи се в ***Господа иконом хаджи Георги Ашиков****. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2016.*

4009. Предстоятели на Българското църковно подворие в Москва от откриването му до днес. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.

4010. Президентът и църквата. // Църковен вестник, N 1, 3-9 ян. 1994.

4011. Пренасяне мощите на ***Св. Дасий****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2003.*

4012. Преследване на български свещеници в Добруджа. // Църковен вестник, N 1 и 2, 1914. Поради повреда на екземляра, на може да се установи дата на броя.

4013. При река Йордан във време на празника Богоявление. // Църковен вестник, N 4-5, 18 ян. 1951.

4014. Приветствие от ***епископ Христо Пройков, Апостолически екзарх****, произнесено на Международния научен симпозиум „Византия и славяните" по случай 20-годишнината от създаването на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев" към Софийския университет „Св. Климент Охридски", 12-14 май 2006 г. // Год. Соф. унив. „Св. Климент Охридски". Ц-р за славяно-визант. проучв. „Проф. Иван Дуйчев", 95 (14), 2006, 2009, с. 23.*

4015. ***Примов****, Б. Богомилският дуализъм. Произход, същност и обществено-политическо значение. // Изв. Инст. бълг. ист., 1960, Т. 8, с. 73-151.*

4016. ***Примов****, Б. Бугрите. Книга за* ***поп Богомил*** *и неговите последователи. С., 1970.*

4017. ***Примов****, Б. Кръстоносна напаст. С., 1964.*

4018. ***Примов****, Б.* ***Поп Богомил*** *и богомилското движение. // Ист. преглед, 1958, N 6, с. 96-112.*

4019. Принос към историята на първия ***охридски архиепископ Йоан от Дебърско****. // Училищен преглед, 1940, N 39.*

4020. Приятелят на България [: ***Граф Н. П. Игнатиев****]. // Църковен вестник, N 22, 21 септ. 1902.*

4021. ***Проданов****, Николай. Проблеми на историческата текстология (Върху материал от бълг. историопис VII-XX в.). В. Търново, 2006, с. 30-34.*

4022. Произхождение на християнския празник ***Рождество Христово****. // Църковен вестник, N 1-2, 6 ян. 1926.*

4023. ***Прокофьев****, Н. Д.* ***Адриан II****. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 315.*

4024. Проповедите през Страстната седмица. // Църковен вестник, N 15, 17 апр. 1954.

*4025. Проповедник и ревнител на истинската вяра [****Юстин Челийски*** *(светско име:* ***Благое Попович****)]. // Църковен вестник, N 22, 31 май – 7 юни 1993.*

4026. Просветното дело в Неврокоп /Гоце Делчев/ и Неврокопско през Възраждането.

С., 1979.

*4027. Пространно житие на **Иларион Мъгленски** / Прев. Мария **Спасова** и Климентина **Иванова** по Зографския сборник (от кр. на 14 в.). // Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. С., 1986.*

*4028. Пространно житие на **[преподобния] Ромил Видински** от **Григорий Доброписец** / Прев. Кл. **Иванова**, М. **Спасова**. // Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. С., 1986, с. 89-108.*

4029. Протестантизм. Словарь атеиста. Москва, 1990, с. 34-35.

*4030. **Протич**, А. Денационализиране и възраждане на нашето изкуство през турското робство от 1393-1879 г. // Сб. „България 1000 години", 1930, с. 398.*

*4031. **Архимандрит Прохор**. Декалогът – вечната мъдрост на **Десетте Божи заповеди**. // Църковен вестник, N 1, 2 ян. 1991.*

*4032. **Пулиева**, Д. Православното поклонничество като проява на духа. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2003.*

*4033. **Пундев**, В. Сборникът „Абагар" от **епископ Филип Станиславов**. // Год. Нар. библ. в Пловдив, 10, 1924, с. 289-337.*

*4034. **Пундев**, В. **Добри Чинтулов** (1822-1922). С., 1922.*

*4035. Първите изявления на новоизбрания **екзарх Български Негово Блаженство Стефан I**. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945.*

*4036. **Пърличев**, Кирил. Сръбският режим и революционната борба в Македония (1912-1915 г.). С., 1918.*

*4037. **Пюек**, А.-Ш. Манихейството. // История на религиите / Ред. А. **Пенева**. Т. V. С., [2001], с. 111-246.*

*4038. **Пюскюлев**, Недьо К. Стогодишнината на църквата „Св. Великомъченик Георги" [с. Енина, Казанлъшко, Старозагорска обл.], 1837-1937. Казанлък, 1937, с. 44-45.*

4039. Работи, които не търпят отлагане [: Младотурска революция 1908]. // Църковен вестник, N 29 авг. 1908.

4040. Равноапостолните жени-мироносици. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1993.

*4041. **Радев**, Ив. Българското въстание от 1835 г. (Велчовата завера). В. Търново, 2000, с. 207-211.*

*4042. **Радев**, Ив. Девическият манастир „Св. Пантелеймон" в село Присово. В. Търново, 2005.*

*4043. **Радев**, Ив. История на Велико Търново XVIII-XIX в. В. Търново, 2000, с. 86.*

*4044. **Радев**, Ив. Таксидиоти и таксидиотство по българските земи XVIII-XIX в. В. Търново, 1996.*

*4045. **Радев**, Ив. Таксидиотство и таксидиоти по българските земи през XVIII-XIX в. С., 2008, с. 279-280.*

*4046. **Радев**, Симеон. Македония и Българското възраждане. Т. I-II. С., 2013.*

*4047. **Радева**, В. Християнската вяра. // Църковен вестник, N 34, 4 окт. 1991.*

*4048. **Радева**, В. Що **Бог**?. // Църковен вестник, N 39, 8 ноември 1991.*

*4049. **Радивоев**, М. Време и живот на **Търновския митрополит Иларион Макариополски**. С., 1912.*

*4050. **Радивоев**, М. **Поп Андрей Робовски**. // Сп. на БАН, 1920, N 1, с. 1-43.*

*4051. **Радкова**, Р. Българската интелигенция през Възраждането. С., 1986, с. 155.*

*4052. **Радкова**, Р. Към възрожденската история на Калугеровския манастир „Св. Никола". // Сб. в чест на **академик Димитър Косев**: Изследв. по случай 70 год. от рожд. му. С., 1974, с. 133-141.*

*4053. **Радкова**, Р. Към историята на Риломанастирската щампарница. // Музеи и паметници на културата, 1965, N 1, с. 12-14.*

*4054. **Радкова**, Р. Нови данни за просветно-църковното състояние на българските колонии в Новорусийския край през първата половина на XIX в. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1978, Т. 32, с. 101-136.*

*4055. **Радкова**, Р. Рилският манастир в църковно-националната борба. // Сб. в памет на **академик Михаил Димитров**. С., 1974, с. 233-246.*

*4056. **Радкова**, Р. Рилският манастир през Възраждането. С., 1972, с. 83.*

*4057. **Радкова**, Р. Рилският манастир през вековете. // Български паметници под егидата на ЮНЕСКО. С., 1990, с. 60-110.*

4058. ***Радкова****, Румяна.* ***Неофит Рилски*** *и новобългарската култура. С., 1983.*

4059. ***Радоев****, П., Г.* ***Радоев****. Из миналото на Угърчин. С., 1978, с. 24.*

4060. ***Радонов****, З. Изграждането на храма-паметник „Александър Невски" в София 1879-1924 г. // Векове, 7, 1978, Кн. 1, с. 45-49.*

4061. ***Радославов****, Ал. Светица ли е* ***Ванга****?. // Църковен вестник, N 35, 26 авг. – 1 септ. 1996.*

4062. ***Радославов****, П. Духовният лик на* ***митрополит Неофит [Видински]****. По случай четиридесетгодишното му архипастирско служение [на* ***Негово Високопреосвещенство Неофит Видински****]. // Църковен вестник, N 45-49, 18 дек. 1954.*

4063. ***Радославов****, П.* ***Св. Григорий Богослов*** *за пастирското служение. // Църковен вестник, N 12, 22 март 1956.*

4064. Радост при ръкополагането на ***архимандрит Климент*** *в епископски чин. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901.*

4065. Радостен църковен празник в Челопеч [църква „Св. Николай"]. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1970.

4066. ***Радулов****, Д.* ***Хан Тервел*** *– бележит държавник и пълководец (701-718 г.). // Военноисторически сборник, 1968, N 3, с. 41-54.*

4067. ***Радунчев****, Д. Пред гроба на* ***поп Христоско Петров****. // Оборище, N 309, 15 ян. 1942.*

4068. ***Радушев****, Евгений. Демографски и етнорелигиозни процеси в Западните Родопи през XV-XVIII век (Опит за преосмисляне на устойчиви историографски модели). // Ист. бъдеще, 1998, 1, с. 48.*

4069. Раздяла на Църквата от държавата според новата проектоконституция. // Църковен вестник, N 37-38, 21 окт. 1946.

4070. Разколът свърши. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998.

4071. ***Разлогов****, Н., Д.* ***Хадживълчев****.* ***Паисий*** *е роден в Банско. // Изв. Инст. за ист., 1966, Т. 16-17.*

4072. ***Разпети петък****. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996.*

4073. ***Разсуканов****, Йосиф. 115 години от рождението на* ***проф. Стефан Баджов****: Възходът и трагедията на твореца. // Македония, N 33, 16 септ. 1998.*

4074-4077. ***Райкин****, Сп. Разколът зад граница. // Църковен вестник, N 34, 21-27 авг. 1995; N 35, 28 авг. – 3 септ. 1995; N 36, 4-12 септ. 1995; N 37, 11-17 септ. 1995.*

4078. ***Райков****, Б. Етрополската калиграфско-художествена школа през XVI-XVII в. // Изв. Нар. библ. „[Св. Св.] Кирил и Методий", 1972, Т. 12 (18), с. 19-41.*

4079. ***Райков****, Б.* ***Йеромонах Даниил Етрополски*** *и Етрополският книжовен център през първата половина на XVII в. // Старобълг. лит., 1, 1971, с. 263-287.*

4080. ***Райков****, Б. Панагерикът на* ***Мардарий Рилски*** *от 1483 г. // Старобълг. лит., 18, 1985, с. 143-149.*

4081. ***Райков****, Б. Със* ***Стефан Кожухаров*** *на Света гора. // Старобълг. лит., 28-29, 1994, с. 3-9.*

4082. ***Райков****, Б., Хр.* ***Кодов****, Б.* ***Христова****. Славянски ръкописи в Рилския манастир [: Опис]: В 2 т. Т. 1. С., 1986. Т. 2. Не е публ. – Бел. на* ***А. К.***

4083. ***Райков****, Д. Етрополе. С., 1968, с. 20.*

4084. ***Райкова****, А.* ***Стефан Веркович*** *и българите. С., 1978.*

4085. ***Райнов****, Богомил. Тайното учение. С., 1991.*

4086. ***Николай Райнов****: Юбил. лист. С., 12 март 1939.*

4087. ***Николай Райнов*** *(1889-1954). // Изкуство, 1954, N 3.*

4088. ***Райнов****, П.* ***Александър Стамболийски*** *за Църквата и манастирите. // Църковен вестник, N 9-10, 10 март 1946.*

4089. ***Ралчевски****, М. Още за светите икони. // Църковен вестник, N 2, 9-15 ян. 1995.*

4090-4091. ***Рангачев****, О. Великата ектения. // Църковен вестник, N 29, 17-23 юли 1995; N 30, 24-30 юли 1995.*

4092. Раннохристиянски храм „Св. София" – премъдрост / Стефан ***Бояджиев****, Вера-Надежда* ***Динова-Русева****, Георги* ***Бакалов****, Марина* ***Младенова****. 2. прераб. и доп. изд. С., 2009.*

4093. ***Рачев****, Д. Спомени на* ***Гено Недялков Костадинов*** *за* ***Матей Преображенски****,* ***Бачо Киро*** *и* ***поп Харитон****. // Духовна култура, 1963, 5-6, с. 54-63.*

4094. ***Рашайков****, Т. Брацигово. С., 1973, с. 39.*

4095. ***Рашева****, И. Битката при Велбъжд през 1330 г. в „Житие на* ***Стефан Дечански****" на* ***Григорий Цамблак****; „Победеният победител"* ***Михаил Шишман****. // Изв. Ист. музей – Кюстендил.*

Т. XVI. В. Търново, 2010, с. 53-59.

4096. ***Рашенов****, Александър. Месемврийски църкви. С., 1932, с. 26-35, 103.*

4097. ***Рашков****, Ив.* ***Академик, проф. д-р прот. Иван Гошев*** *– пионер на църковно-археологическата наука у нас. // Църковен вестник, N 25-26, 21 септ. 1987.*

4098. ***Рашков****, Ив. Българските манастири – книжовно-просветни и културни средища през IX-X в. // Църковен вестник, N 26, 1 окт. 1983.*

4099. ***Рашков****, Ив. Догматико-канонически и иконографски изисквания към православната икона. // Църковен вестник, N 32, 6 септ. 1992.*

4100. ***Рашков****, Ив. Европейска икуменическа асамблея „Мир и справедливост". 15-21 май 1989 г., Базел, Швейцария. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1989.*

4101. ***Рашков****, Ив.* ***Кръщение Христово*** *– Богоявление. История и иконография на празника. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1991.*

4102. ***Рашков****, Ив.* ***Рождество Христово*** *– еортология на празника. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990.*

4103. ***Рашков****, Ив. Света Петдесетница. Богословско съдържание и иконография на празника. // Църковен вестник, N 23, 7 юни 1991.*

4104. ***Рашков****, Ив. Храмът – архитектура, символика и значението му за религиозния живот на християните. // Църковен вестник, N 34, 18 септ. 1992.*

4105. ***Регельсон****, Лев. Трагедия Русской Церкви 1917-1945. Paris, 1977.*

4106. Редът, по който се извърши изборът на ***Софийския митрополит Стефан*** *за* ***екзарх Български****. // Църковен вестник, N 4-5, 27 ян. 1945.*

4107. Резолюция на първия църковен събор на Врачанската епархия. // Църковен вестник, N 26, ноември 1990.

4108. Религия и църква в България. Социални и културни изменения в православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф. София, 27-29 ноември 1997. С., 1999.

4109. Ресиловски девически манастир „Покров Богородичен". // Църковен вестник, N 39, 26 септ. – 2 окт. 1994.

4110. Рескриптът на папата. // Църковен вестник, N 39, 25 окт. 1930.

4111. Реч, казана при погребението на ***Илариона Макариополски*** *от* ***П. Р. Славейков****. // Църковен вестник, N 9 и 10, 9 юни 1900.*

4112. Реч на ***архим. Антим Шивачев****, произнесена при погребението на* ***Ив. Вазов****. // Църковен вестник, N 27, 8 окт. 1921.*

4113. Реч на ***Негово Блаженство Стефан I*** *в храма „Св. София" след избора му за* ***екзарх Български****. // Църковен вестник, N 4-6, 27 ян. 1945.*

4114. Реч на ***Негово Високопреосвещенство Св. Видинския митрополит Неофит****, наместник-председател на Св. Синод, при венчавката на* ***Техни Величества цар Борис III и царица Йоанна*** *в храм-паметника „Св. Александър Невски", на 31.X. т.г. // Църковен вестник, N 40-41, 8 ноември 1930.*

4115. Реч, произнесена от ***Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит****, наместник-председател на Св. Синод, при опелото на блаженопочиналия* ***цар Борис III*** *в храма-паметник „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943.*

4116. Реч, произнесена от ***Негово Високопреосвещенство Св. Врачански митрополит Г. Климент*** *при освещаване и откриване на Епархийския братствен дом в гр. Варна. // Църковен вестник, N 12, 19 март 1927.*

4117. Реч, произнесена от ***Негово Високопреосвещенство Софийския митрополит Стефан****, произнесена в храма на Рилската Св. обител на заупокойната Св. Литургия – панахидата над царския гроб. // Църковен вестник, N 31, 10 септ. 1943.*

4118. Реч, произнесена от ***свещ. д-р Стефан Цанков*** *на молебена в Софийската катедрала по случай обявяване (на) войната. // Църковен вестник, N 38, 6 окт. 1912.*

4119. Речник на българската литература. Т. 1. С., 1976.

4120. Речник на българската литература. Т. 2. С., 1977.

4121. Речник на българската литература. Т. 3. С., 1982.

4122. Решение на Св. Синод на БПЦ за преосвещения ***Крупнишки епископ Инокентий****. //*

Църковен вестник, N 24, 16-31 дек. 2012.

4123. Решение на Св. Синод от 2 апр. 2019 г. относно посещението на ***папа Франциск*** *у нас. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2019.*

4124. Решения на Петия църковно-народен събор (17 дек. 2001 г.). // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2002.

4125. Решения на Светия разширен събор. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998.

4126. Решения на Св. Синод. // Църковен вестник, N 3, 17-23 ян. 1994.

4127. Решения на Четвъртия църковно-народен събор 2-4 юли 1997. // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997.

4128. ***Архимандрит Рилец****. Лазаровден. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1966.*

4129. ***Архимандрит Рилец****. Прошката. // Църковен вестник, N 10, 10 март 1962.*

4130. ***Робинсон****, А. Н. Историография славянского возрождения и* ***Паисий Хилендарски****. Москва, 1963.*

4131. ***Рогов****, А. И.* ***Петка Тырновская*** *в восточнославянской письмености и исскустве. // Руско-славянски културни връзки през Средновековието. С., 1982, с. 160-182.*

4132. Родната Църква и Априлското въстание. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966.

4133. Роженският манастир „Рождество Богородично". // Църковен вестник, N 52, 25-31 дек. 1995.

4134. ***Романски****, Ст. Нов Софрониев препис на Паисиевата история от 1781 г., съпоставен с преписа от 1765 г. С., 1938.*

4135. ***Рошковска****, А.* ***Станислав Доспевски****. Ст. Загора, 1994.*

4136. ***Ружницки****, А. О. Възкресенци в Одрин и Българо-католическата гимназия в Одрин. С., 1914.*

4137. ***Русакиев****, С. Живот, отдаден на литературната наука [:* ***Проф. Велчо Велчев****]. // Лит. фронт, N 35, 27 авг. 1987.*

4138. ***Русакиев****, С.* ***Проф. Велчо Велчев*** *на 60 години. // Език и литература, 1967, N 3, с. 108-112.*

4139. ***Русанов****, Росен. Търновска епархия в началото на XX в. В. Търново, 2009.*

4140. ***Русев****, П.* ***Владислав Граматик*** *и неговата Рилска повест. // Църковен вестник, N 26, 27 юни – 3 юли 1994.*

4141. ***Русев****, П. Разложителната дейност на богомилите, адамитите, еретиците и сектантите в България. // Църковен вестник, N 6, 7-13 февр. 1994.*

4142. ***Русев****, Р. Автобиографията на* ***йеромонах Агапий Рилски****. // Църковен вестник, N 16, 11 юни 1981.*

4143. ***Русинов****, Р.* ***Никола Михайловски****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 195-192.*

4144. [Руски манастир „Св. Александър Невски"] (По данни на ***Хараламби Баев****). // Дума, 24 апр. 2007.*

4145. Руско подворие. Храмът „Св. Пантелеймон" [, кв. „Княжево", София] стана на 90 години. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2013.

4146. Русский космизм: Антология философской мысли / Сост. и предисл. к текстам С. Г. ***Семенова****, А. Г.* ***Гачева****. Москва, 1993.*

4147. ***Рънсиман****, Стивън. Патриархът калвинист [:* ***Патриарх Константинополски Кирил Лукарис****]. // Християнство и култура, 2009, N 6.*

4148. ***Сабурин****, Владимир. Що е Контрареформация? // Проглас, XVI, 2007, N 2, с. 107-121.*

4149. ***Савов****, Н.* ***Атанас Шопов****. // Славянски глас, 1922, N 2, с. 32-34.*

4150. ***Савов****, Сл. Перущенският манастир „Св. Тодор". // Църковен вестник, N 22, 4 юни 1960.*

4151. ***Салгъджиев****, Стефан. Лични дела и спомени по възраждането на солунските и серски българи, или 12-годишна жестока неравна борба с гръцката пропаганда. Пловдив, 1906.*

4152. Самоковското богословско училище. // Църковен вестник, N 19, 18 авг. 1901.

4153. Самоотлъчването в Църквата като наказание. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2003.

4154. ***Сандански****, Борис. Кратка енциклопедия на Кресненски край. Сандански, 2003, с. 6.*

4155. Сандански манастир „Св. Св. Козма и Дамян". // Свети места. Посетен на 2016-11-30.

4156. ***Сахатчиев****, Ж. (интервю). Новата църква в Якоруда е паметник на българщината в*

долината на Места. // Македония, 8 юли 1998.

4157. ***Сахатчиев****, Живко. Якоруда – българската драма. С., 2007, с. 501.*

4158. Сборник в памет на ***акад. Димитър Ангелов****. С., 1999.*

4159. Сборник в чест на ***акад. Димитър Ангелов****. С., 1994.*

4160. Сборник в чест на ***Кирил, Патриарх Български*** *по случай 100 г. от рожд. и 30 г. от неговата смърт / Съст. и науч. ред. Стефан* ***Шивачев****. Пловдив, 2001.*

4161. Сборник в чест на 70-годишнината на ***акад. Васил Гюзелев****. С., 2006.*

4162. Света гора Атонска. // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963.

4163. ***Светият Дух*** *не се спира на цвета на кожата: интервю с* ***епископ Христо Пройков*** */ Калина* ***Йотова****. // Новинар, N 38, 14 февр. 2013, с. 6-7.*

4164. Св. Синод предлага Всеправославният събор [Крит, 2016 г.] да се отложи. Ако това не стане, Българската църква няма да участва в него. // онлайн ресурс. – 2.11.2021. – 5 с.

4165. Светли Петък – живоприемен източник на ***Св. Богородица****. // Църковен вестник, N 16, 22 апр. 1993.*

4166. Светогорска обител Зограф. Т. 1-3. С., 1995-1999.

4167. Светото Православие – вяра и дела. // Църковен вестник, N 16, 19 апр. 1991.

4168. Свещенически братства в Македония. // Църковен вестник, N, 39, 2 окт. 1909.

4169. Свещеният Коран. 2. изд. С., 2009.

4170. ***Свещеномъченици*** *на Българската православна църква, жертви на комунизма в България 1923-2002. С., 2002, с. 3, 27.*

4171. Свещенослужителите при църквата „Св. Петка" в Троян от построяването ѝ до днес. // Юбилеен сборник „Сто години на храма „Св. Петка" 1835-1935. Троян, 1935, с. 14.

4172. ***Свинтила****, Вл.* ***Константин Петканов****. // Духовна култура, 1991, N 5, с. 29-31.*

4173. ***Свраков****, Б. Догматичното и морално значение на Възкресението. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1940.*

4174. ***С. Г.*** *За състоянието на манастирите в Струмишката епархия. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915.*

4175. Сградата на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2013.

4176. ***Секулов****, И. К. Българската екзархия от гледище на международното право. С., 1934.*

4177. Село Златолист и ***Преподобна Стойна****. Из летописа на* ***отец Ангел Столинчев****. // Факел, 2015.*

4178. Семеен архив на ***Хаджитошеви*** */ Съст. В.* ***Харизанов****. Т. 1. С., 1984.*

4179. ***Семенски****, Г. Хр. Празнуване в Кюстендилско [църква в с. Ваксево, Кюстендилска обл.]. // Църковен вестник, N 5, 1 февр. 1964.*

4180. ***Семерджиев****, Христо. Самоков и околността му. С., 1913.*

4181. ***Семерджиева-Митова****, Л. Кой е* ***професор доктор архим. Евтимий (Сапунджиев)****. // Църковен вестник, N 23 , 16-31 дек. 2007.*

4182. ***Семерджиева-Митова****, Л. Копривщенската църква „Св. Николай". // Църковен вестник, N 9, 16-30 апр. 2008.*

4183. Септемврийското въстание 1923. Енциклопедия. С., 1973.

4184. ***Серафим*** *(светско име:* ***Стоян Радев Стоянов****). // Църковен вестник, N 15, авг. 2011.*

4185. ***Архиепископ Серафим****.* ***Негово Блаженство екзарх Стефан I*** *и Руската църква. // Църковен вестник, N 14 -15, 27 март 1947.*

4186. ***Архимандрит Серафим****. Нова загуба за Църквата [****Ловчански митрополит Филарет****]. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960.*

4187. ***Архимандрит Серафим (Алексиев)****; Почина в* ***Господа архимандрит Серафим****; Българска православна църква; Българска патриаршия. // Pravoslavieto.com.*

4188. ***Йеромонах Серафим****. За светите канони. // Църковен вестник N 40, 2-8 окт. 1995.*

4189. ***Мелнишки епископ Серафим****. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2012.*

4190. ***Неврокопски митрополит Серафим****. Биография. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

4191. ***Серафимов****, А.* ***Пейчинович*** *и манастира му „Св. Атанасий". Пловдив, 1906.*

4192. ***Серафимова****, Лиляна.* ***Вера Кочовска*** *– живот в два свята. С., 1995.*

4193. ***Сергеев****, А. В.* ***В. И. Григорович*** *и проблемите на Българското възраждане. // Българското възраждане и Русия. С., 1981, с. 317-337.*

4194. Сеславският манастир. // Църковен вестник, N 49, 5-11 дек. 1994.

4195. ***Сестримски****, Иван.* ***Елин Пелин****: Лит.-критически очерк. С., 1978.*

4196. Сестрите от „Белия кръст" вред народа. // Църковен вестник, N 38, 10 ноември 1923.

4197. ***Сефтерски****, Р. Книжовното дело на* ***свещеник Петър Цв. Любенов****. // Църковен вестник, N 30, 17 ноември 1987.*

4198. ***Сефтерски****, Р. Приносът на* ***академик Йордан Иванов*** *в развитието на църковноисторическата наука (По повод 120 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 27, 6 юли 1990.*

4199. ***Сефтерски****, Р. 120 г. от рождението на* ***акад. Й. Иванов****. // Научен живот, 32, 1990.*

4200. ***Св. Силуан Атонски****. Юродството – безумство или мъдрост за духовната война. // Църковен вестник, N 39, 26 септ. – 2 окт. 1994.*

4200-4201. ***Силянов****, Хр. Освободителните войни на Македония. Т. 1. Илинденското въстание. С., 1933. Ново изд. 1993.*

4202. ***Силянов****, Хр. Освободителните войни на Македония. Т. 2. След Илинденското въстание. С., 1943.*

4203. ***Силянов****, Хр. Писма и изповеди на един четник. 2. изд. С., 1967.*

4204. ***Силянов****, Хр. Спомени от Странджа. Бележки по Преображенското въстание в Одринско (1903). С., 1934.*

4205. ***Архимандрит Симеон****. Църковно тържество в гр. Стилтон, Пенсилвания. Освещаване на храма „Св. Благовещение". И 60 години от основаването на църковната община. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1971.*

4206. ***Варненско-Преславски Симеон****. Кроежи за превратв Българската църква. // Бълг. сбирка, 1910, N 8, с. 532-537.*

4207. ***Варненско-Преславският митрополит Симеон*** *и българската схизма. //* ***Любенова****, Л. По пътя на българската духовност. Т. 1. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 30-42.*

4208. ***Митрополит Симеон Варненски****. Писмата на* ***Теофилакт Охридски, архиепископ Български****. // Сборник на БАН, 1931, Т. 27, с. 1-280.*

4209. ***Митрополит Симеон Варненски и Преславски****. Духовник и народен будител. Сб. докл. от науч. конф., посв. на* ***митрополит Симеон Варненски и Преславски****, 29-30 окт. 1992, гр. Шумен. Шумен, 1992.*

4210. ***Симеон, митрополит Варненско-Преславски****.* ***Българският екзарх Антим I*** *и събранието на турските велможи в 1877 г. // Бълг. сбирка, 1906, N 5.*

4211. ***Симеон, митрополит Варненско-Преславски****. Свалянето на* ***първия български екзарх Антим*** *и заточението му в Ангора. // Бълг. сбирка, 1907, N 6.*

4212. ***Траянополски епископ Симеон****. Ревнител Божий [****Доростолски и Червенски митрополит Михаил****]. // Църковен вестник, N 20, 27 май 1961.*

4213. ***Симеонов****, Владимир.* ***Господ*** *прибра* ***Натанаил*** *на рождения му ден. // Стандарт, 16 ноември 2013.*

4214. ***Симеонов****, Владимир. Църква на 15 века оживява в Мелник [храм „****Св. Петка****"]. // Стандарт, 17 ноември 2014.*

4215. ***Симеонов****, И. [Църковната камбана]. // Църковен вестник, N 27, 1-7 юли 1996.*

4216. ***Симеонов****, С. Патрология и съвременност. // Църковен вестник, N 44, 27 ноември 1940.*

4217. ***Симеонов****, Ст. Съдбата на българската църква в Букурещ. // Църковен вестник, N 13, 21 март 1941.*

4218. ***Симеонов****, Хр. Нашето училище от килията до днес. // Юбилеен сборник „100 години на Хаджи Стояновото училище, 1842-1944". [Б. г.], с. 113.*

4219. ***Симеонова****, Л. Мястото на България в европейската политика на* ***папа Йоан VIII****. // Българската църква през вековете. С., 2003, с. 49-71.*

4220. Синодалната палата – отново свободна [: ***Старозагорски митрополит Панкратий****]. // Църковен вестник, N 20, 16-22 май, 1994.*

4221. Синодалните архиереи. // Църковен вестник, N 11, 17 март 1912.

4222. Синодалното здание на Библията. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1926.

4223. Синодният избор [на ***Знеполския епископ Йоан*** *за* ***Варненски и Великопреславски митрополит****]. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2014, с. 4.*

4224. ***Архимандрит Сионий****. Неугасващо огнище на православния християнски дух [: Софийска духовна семинария „Св. Йоан Рилски"]. // Църковен вестник, N 16, 16-31 юли 2003.*

4225. ***Йеромонах Сионий****, ректор на Софийска духовна семинария „Св. Йоан Рилски". //*

Църковен вестник, N 7, 1998.

4226. ***Сиромахова****, Ж. Махали и социален състав на българското население в Русе през XV-XVIII в. // Год. на музеите в Североизточна България, 1975, Т. 1, с. 61.*

4227. ***Сиромахова****, Ж. Русе през Възраждането. Икономика, просветен и културен живот, църковно-национални борби, революционноосвободително движение. Русе, 1997, с. 305-309.*

4228. ***Сиромахова****, Иванка П. Дело N 2292/52 г. Случаят* ***д-р [Петко] Момчилов****. С., 2012.*

4229. Скопската епархия. // Църковен вестник, N 37, 18 септ. 1909.

4230. Скромен хоров юбилей (1944-1974). // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1974.

4231. Скръбна вест [: ***Иларион Нишавски****]. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950.*

4232. Скръбна вест [: ***Константин М. Игнатов****]. // Църковен вестник, N 5, 7 февр. 1959.*

4233. Скръбна вест (некролог за ***Ловчанския митрополит Григорий****). // Църковен вестник, N 23, 15-31 дек. 2000.*

4234. Скръбна вест [: почина ***ставрофорен иконом Емануил Кожухаров****]. // Църковен вестник, N 38, 18-25 септ. 1994.*

4235. ***Скурат****, К. Е. Албанская православная церковь. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 465-470.*

4236. ***Славейков****, П. Р. Градът Охрид и Охридската архиепископия. // Библиотека „Св. Климент", 1888-1889, Т. 1, с. 25-30.*

4237. ***Славейков****, П. Р. Две български ръкописи. // Бълг. книжици, 1859, Кн. 9, с. 259-269; N 13, с. 409; N 15, с. 481-482.*

4238. ***Славейков****, П. Р. Извлечение из летописа на* ***поп Йовча*** *от Трявна. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 2-3. С., 1890, с. 310-316.*

4239. ***Славейков****, П. Р. Писма. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 20. С., 1904, с. 146.*

4240. ***Славейков****, Рачо.* ***Петко Рачев Славейков****. Очерк за живота му и спомени за него. С., 1927.*

4241. ***Протопр.-ставрофор д-р Славко Димевски****. Црковна историја на македонскиот народ. Скопје, 1965.*

4242. ***Славов****, Андрей. Киевският затворник.* ***Архиепископ Йосиф Соколски****. С., 2008.*

4243. ***Славова****, Т. Към локализацията на Зографското евангелие – старобългарски паметник от X-XI в. // Palaeobulgarica,1989, N 1, с. 33-38.*

4244. ***Славчев****, Н. Храмът „Св. Никола" в гр. Карлово. Исторически очерк. Пловдив, 1949.*

4245. ***Славчев****, Сл. Един живот, отдаден в служение на Църквата [****Георги Попстайков****]. // Църковен вестник, N 8, 11 февр. 1977.*

4246. ***Славчев****, Ю. Карлуковският манастир. // Църковен вестник, 31 ян. 6 февр. 1994.*

4247. ***Славчева****, Р.* ***Преподобни отци*** *наши* ***Гавриил Лесновски*** *и* ***Прохор Пчински****. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1993.*

4248. Славяно-българска обител „Св. Вмчк Георги Зограф": кратка ист. и разказ за чудотворните икони. Св. гора, 1999.

4249. След освещаването на Румънската църква в София. // Църковен вестник, N 5, 2 февр. 1924.

4250. Сливенска епархия от древността до днес. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2014.

4251. ***Слијепчевић****, Ђоко.* ***Михаило, архиепископ београдски и митрополит Србије****. Мюнхен, 1980.*

4252. Слово на ***Великотърновския митрополит Стефан*** *при встъпването му на митрополитския престол на 3 февр. 1962. // Църковен вестник, N 7, 10 февр. 1962.*

4253. Слово на ***митрополит Кирил****, наместник-председател на Св. Синод, произнесено в Синодалния параклис на 4 ян. 1953 г. преди каноническия избор на* ***Неврокопски митрополит Пимен****. // Църковен вестник, N 4-5, 24 ян. 1953.*

4254. Слово на ***Негово Светейшество Български патриарх Кирил****, произнесено на приема в Св. Синод след каноническия избор на* ***Негово Високопреосвещенство Великотърновският митрополит Стефан****. // Църковен вестник, N 5, 3 февр. 1962.*

4255. Слово-отговор на новоизбрания ***Доростоло-Червенски митрополит Софроний****. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1962.*

4256. Слово-отговор на новоизбрания ***Неврокопски митрополит Пимен****. // Църковен*

вестник, N 4-5, 24 ян. 1953.

*4257. Слово, произнесено от **Негово Блаженство екзарх Български Стефан I** в храма паметник „Св. Александър Невски" на тържествена съборна Св. литургия на 4.III.1945 г. по случай вдигането на схизмата. // Църковен вестник, N 12-14, 17 март 1945.*

*4258. Слово, произнесено от **Негово Блаженство Стефан I екзарх Български** в храма „Св. Неделя" на 25.II.1945 г., по случай вдигането на схизмата. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945.*

4259. Смесен хор при Патриаршеската катедрала [„Св. Александър Невски"]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004.

*4260. **Смоховска-Петрова**, Ванда. **Неофит Бозвели** и българският църковен въпрос (Нови данни из архивите на **Адам Чарториски**). С., 1964.*

*4261. **Снегаров**, Ив. **Апостол Павел** на Балканския полуостров. // Църковен вестник, N 29-30, 10 юли 1951.*

*4262. **Снегаров**, Ив. **Марко Д. Балабанов**. // Църковен вестник, N 43, 25 окт. 1914.*

*4263. **Снегаров**, Ив. Българска църковна история. С., 1947.*

*4264. **Снегаров**, Ив. Българската екзархия. Произход, същност и значение. С., 1969.*

*4265. **Снегаров**, Ив. Българската схизма от гръцко (еладско) гледище. // Духовна култура, 1946, N 3-4, 27-49.*

*4266. **Снегаров**, Ив. Българският първоучител **Св. Климент Охридски**. Живот и дейност. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1927, 4, с. 219-334.*

*4267. **Снегаров**, Ив. Възстановяване на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 18, 7 май 1953.*

*4268. **Снегаров**, Ив. Гръцки кодекс на Пловдивската митрополия. // Сборник на БАН, Ист.-филолог., 21, 1946, с. 253-254, 315, табл. XV-XVI.*

*4269. **Снегаров**, Ив. Друг Търновски църковен кодекс. С., 1941, с. 52.*

*4270. **Снегаров**, Ив. Един препис от Паисиевата история в Преображенския манастир. // Македонски преглед, 1942, N 2, с. 85-124.*

*4271. **Снегаров**, Ив. Из арбанашките старопечатни книги в Софийската народна библиотека. // Сп. на БАН, 56, 1937, с. 143, 170.*

*4272. **Снегаров**, Ив. Исторически вести за Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1942-1943, 20, с. 116.*

*4273. **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. С., 1924, с. 168, 169, 170.*

*4274. **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 1. От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. 2. фототип. изд. С., 1995, с. 167, 339.*

*4275. **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767 г.). С., 1932, с. 214, 215, 255.*

*4276. **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. От падането ѝ подъ турците до нейното унищожение (1394-1767 г.). 2. фототип. изд. С., 1995, с. 451-452.*

*4277. **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. [Т. 1. Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска]. С., 1944.*

*4278. **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. [Т. 1. Йерусалимска, Антиохийска, Александрийска, Цариградска, Кипърска, Синайска и Грузинска]. С., 1944. // Църковен вестник, N 8, 2011.*

*4279. **Снегаров**, Ив. Кратка история на съвременните православни църкви. Т. 2. Българска, Руска и Сръбска. С., 1944, с. 1-91.*

*4280. **Снегаров**, Ив. Културни и политически връзки между България и Русия през XVI-XVIII в. С., 1953.*

*4281. **Снегаров**, Ив. Манастирът „Св. Наум" при Охридското езеро (Произход, развитие и културно значение). С., 1972.*

*4282. **Снегаров**, Ив. Нов кодекс на Търновската митрополия. С., 1937, с. 71.*

*4283. **Снегаров**, Ив. Нов препис на кодекса на Охридската архиепископия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., (1930-1931), VIII, с. 227-306.*

*4284. **Снегаров**, Ив. Отношенията между Българската църква и другите православни църкви след провъзгласяването на схизмата. // Църковен архив, 1929, Кн. III-IV.*

*4285. **Снегаров**, Ив. Пловдив в църковно-народната борба. // Църковен вестник, N 31-32,*

7 окт. 1948.

4286. ***Снегаров****, Ив. По въпроса за епархията на* ***Климент Охридски****. // Климент Охридски: Сб. от ст. по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966.*

4287. ***Снегаров****, Ив. По пътя на българския първоучител* ***Св. Наум****. С., 1919.*

4288. ***Снегаров****, Ив. Празник на Православието. // Църковен вестник, N 7, 14 февр. 1915.*

4289-4290. ***Снегаров****, Ив. Принос към биографията на* ***Неофит Рилски*** *(гръцки писма до него). С., 1951, с. 421; 2. изд. С., 1952.*

4291. ***Снегаров****, Ив. Първата българска патриаршия (произход, патриарси, седалище). // Год. Духовната акад., 1930, с. 5-10.*

4292-4293. ***Снегаров****, Ив. Руски опити за предотвратяване и дигане на схизмата. // Македонски преглед, 1929, N 1, 1-76; N 2, 1-32.*

4294. ***Снегаров****, Ив. Скопската епархия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1938, 16, с. 75.*

42955-4296. ***Снегаров****, Ив. Скопската епархия. Ист. очерк и възражения срещу съчинението на* ***проф. Р. Груич*** *„Скопска митрополия". [Скопие, 1935.] С., 1938.*

4297. ***Снегаров****, Ив. Солун в българската духовна култура, С., 1937, с. 121-122.*

4298. ***Снегаров****, Ив. Старият кодекс на Търновската митрополия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935-1936, Т. 13, с. 37, 52.*

4299. ***Снегаров****, Ив. Сто години от основаването на първата българска печатница. С., 1939.*

4300. ***Снегаров****, Ив. Схизмата. // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945.*

4301. ***Снегаров****, Ив.* ***Теофилакт Охридски****. Житие на* ***Климент Охридски****. // Изв. Инст. бълг. ист., 1957, Т. 7, с. 419.*

4302-4303. ***Снегаров****, Ив.* ***Търновски митрополити*** *в турско време. // Сп. на БАН, 1935, с. 236-243; 1937, с. 252.*

4304. ***Снегаров****, Ив. Унищожението на Охридската архиепископия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1926, 3, с. 113-138.*

4305. ***Снегаров****, Ив. Унищожаването на Охридската архиепископия. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1927, Т. 4, с. 219-334.*

4306. ***Снегаров****, Ив. Учредяване на Българската православна църква. // Македонски преглед, 1932, N 1, с. 1-42.*

4307. ***Снегаров****, Ив. Християнството в България преди покръстването на* ***княз Борис*** *(865). // Год. Духовната акад., 1956, Т. 5, с. 202.*

4308. ***Снегаров****, Ив.* ***Цар Фердинанд*** *(1887-1918) и Българската църква. // Духовна култура, 1946, N 8, с. 1-18.*

4309. Советская историческая энциклопедия. Т. 1. Москва, 1961, с. 726.

4310. ***Соколов****, И. И. Константинопольская церковь въ XIX вѣкѣ. Опыт историческаго изслѣдованія. Санкт-Петербург, 1904, Т. I, с. 683-685.*

4311. ***Соколова****, Д. Реформаторът* ***Доспевски*** *(1823-1878). // Ек, 2000, N 4, с. 9-12.*

4312. ***Солженицин****, Александър. Великопостно писмо до* ***Патриарх Пимен****: Кръстопоклонна неделя, 1972 г. // Християнство и култура, 2008, N 9 (32), с. 10-13.*

4313. ***Сотиров****, Г.* ***Методий*** *и римските папи. // История обществознание, 1986, N 2.*

4314. Софийската духовна семинария празнува своята 115-годишнина. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2018.

4315. [Софийски свещенически хор]. // Църковен вестник, N 19, окт. 2011; N 12, 1-15 юни 2017.

4316. ***Архимандрит Софроний****. Мисли за Неделя Вайя. // Църковен вестник, N 14, 10 апр. 1965.*

4317. ***Великотърновский Софроний****. По повод Богородичния акатист. // Църковен вестник, N 13, 2 апр. 1960.*

4318. ***Великотърновский митрополит Софроний****. Апостолатът на българското монашество в днешно време (Беседа, произнесена в църквата на Габровския девически манастир „Св. Благовещение" на 12 юни 1956 по случай привършването на двудневния духовен монашески събор). // Църковен вестник, N 31-32, 30 юли 1956.*

4319. ***Доростолски и Червенски митрополит Софроний****.* ***Негово Светейшество Максим, Патриарх Български****. // Църковен вестник, N 26-29, 11 септ. 1971.*

4320. ***Доростолски и Червенски митрополит Софроний****. Спомен и пожелание на* ***Негово Светейшество****. Писателско-благовестническата дейност на* ***Негово Светейшество Българския***

***Патриарх Кирил**. // Църковен вестник, N 2, 14 ян. 1971.*

*4321. **Знеполски епископ Софроний**. **Тивериополский епископ Никодим**. // Църковен вестник, N 20, 14 март 1932.*

*4322. **Св. В. Търновски митрополит Софроний**. // Църковен вестник, N 24-25, 10 окт. 1925.*

*4323. **Търновский митрополит Софроний**. Слово за **Св. свещеномъченика Дамаскина Габровски**, произнесено на 28 ян. 16 (ст. ст.) 1961 г. в Свищовския манастир „Св. Св. Петър и Павел", гдето е гробът му, по случай 190 г. от мъченическата му смърт. // Църковен вестник, N 7, 18 февр. 1961.*

*4324. **Спасов**, Г. Църквата „Св. Георги Победоносец" в кв. „Дървеница" – София. // Църковен вестник, N 11, 11-17 март 1996.*

*4325. **Спасов**, И. Лопушанският манастир. // Църковен вестник, 10-16 ян. 1994.*

*4326. **Спасова**, Божура. Храм „Св. Великомъченик Георги", с. Синитово, Пазарджишко: минало и настояще. Пазарджик, 2015.*

*4327. **Спасова**, Мария, Шеймъс **Шортал**. **Пиърс О`Махони** – един ирландец в България. С., 2002.*

*4328. **Спасова**, Т. Църковната йерархия. // Църковен вестник, N 19, 2-15 дек. 1997.*

*4329. **Сперанская**, Е. С. Всемирный совет церквей. // Православная энциклопедия. Т. 9. Москва, 2005, с. 663-668.*

*4330. **Спиридонов**, Б. **Пелагонийски митрополит Григорий** (По случай навършени 62 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 2, 1 ян. 1969.*

*4331. Спомен (По случай кончината на **Баба Поликсена – Цена Маркова**. // Църковен вестник, N 17, 17 апр. 1963.*

*4332. Спомени за бунтовното време. 1876 година (Спомени на революционерите **Филип Щърбанов**, **Найден Дринов**, **Пейо Дринов**, **Иван Соколов** и **Ангел Телийски**) / Състав., ред., бележки, подбор на фотогр. Стоянка **Йонкова** и Христо **Йонков**. С., 2012, с. 242.*

*4333. Спомени за **митрополит Климент [Търновски]**. // Църковен вестник, N 15, 21 юли 1901.*

*4334. **Спространов**, Е. Забравени дейци. **Отец Кирил Нектариев**. // Училищен преглед, 1903, N 6-7, с. 510-514.*

*4335. **Спространов**, Е. Материали по историята на Рилския манастир. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 18. С., 1901, с. 172-174.*

*4336. **Спространов**, Е. Още за ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската църква в София. С., 1900, с. 54.*

*4337. **Спространов**, Евтим. Опис на ръкописите в библиотеката на Рилския манастир. С., 1902.*

*4338. **Спространов**, Ив. По възраждането на гр. Охрид. // Сб. за народни умотворения, наука и книжнина, 1896, Т. 13, с. 654.*

*4339. Срамът за Българската църква [: **Константин Динчев Русинов**]. // Църковен вестник, N 15, 9 апр. 1932.*

4340. Средновековни църкви. Писаната църква – гр. Разлог. // svetimesta.com

*4341. **Срезневский**, Измаил Иванович. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках: LXXXI-XC. Санкт-Петербург, 1879, с. 14-22.*

4342. Сръбски вандалщини. // Църковен вестник, N 31, 27 апр. 1913.

*4343. **Стайнов**, П. **С. С. Бобчев** (1853-1940). // Летопис на БАН, 1945, Т. 24, с. 157-162.*

*4344. **Стамболиев**, М. Първа стогодишнина от откриването на българското училище в гр. Орхание. Орхание, 1927, с. 10.*

*4345. **Александър Стамболийски** и Българската православна църква. // Църковен вестник, N 24-26, 30 юни 1948.*

*4346. **Стамболов**, А. Отношенията между Българската църква и Вселенската патриаршия (1945-1963). // Духовна култура, 2008, N 5-12, с. 95-118.*

*4347. **Христо Стамболски**. Автобиография, дневници, спомени 1852-1879 / Подбор и ред. Стр. **Димитров**. С., 1972.*

*4348. **Стаменов**, Г. Албанската православна църква днес. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

*4349. **Стаменов**, Г. Огнище на духовната традиция в Албания. Манастирът „Рождество Христово" в Арденица – Божият дом съхранил почитта към Св. Седмочисленици. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

4350. ***Стамов****, М.* ***Йероним****. Зейтинликът при Солун. // Сборник Солун. С., 1934, с. 318-326.*

4351. ***Станев****, Б. Априлското въстание и Българската православна църква. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1986.*

4352. ***Станев****, Н. Дейност на Голямо Белово във въстанието през 1876 г. Живот и страдания на* ***Михаил Ц. Радулов****. С., 1936.*

4353. ***Станев****, Н. История на Търновската предбалканска долина. Селата Присово, Пчелище, Церова кория, Къпиново, Марийно, Плаково, Големаните, Килифарево и Дебелец. В. Търново, 1942.*

4354. ***Станев****, Н.* ***Цар Симеон****. Златен век на българската книжнина и държава. С., 1929.*

4355. ***Станев****, Н. Шишмановци и падането на България под турците. С., 1930.*

4356. ***Станев****, п. П. За църковната летопис на храма „Св. Николай" в гр. Враца. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1968.*

4357. ***Станев****, п. П. Църквата „Св. Николай" в гр. Враца (По случай 101 г. от построяването ѝ). // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1968.*

4358. ***Станев****, Петко, п. Четвърт век Врачанска епархия. // Църковен вестник, N 37, 1 окт. 1955.*

4359. ***Станев****, Хр. Спомен за* ***Видинския митрополит Неофит****. // Църковен вестник, N 7, 12-18 февр. 1996.*

4360. ***Станимиров****, С. Из черковната история на гр. Ловеч. // Ловеч и Ловчанско. Кн. 2. С., 1930, с. 17; Кн. 7. С., 1938, с. 167-178.*

4361. ***Станимиров****, Св. Полски документи за политическата дейност на* ***Петър Парчевич****. // 300 години Чипровско въсание. С., 1988, с. 175-180.*

4362. ***Станимиров****, Ст.* ***Архиепископ Йосиф Соколски*** *в Киево-Печерската Лавра. // Духовна култура, 1930, N 42, с. 43-44.*

4363. ***Станимиров****, Ст.* ***Архиепископ Йосиф Соколски*** *в Холм. 1925.*

4364. ***Станимиров****, Ст.* ***Архиепископ Йосиф Соколски*** *и опитите му да се върне в лоното на Православната черква. // Сборник в чест на* ***Васил Николов Златарски*** *(По случай 30-год. му научна и професорска дейност). С., 1925.*

4365. ***Станимиров****, Ст. Бачковският манастир. // Изв. Ист. др-во в София, 1928, 7-8, с. 113-148.*

4366. ***Станимиров****, Ст. Бачковският манастир през втората половина на XVI в. // Изв. Ист. др-во в София, 1937, 16-17, с. 390-410.*

4367. ***Станимиров****, Ст. Бачковският манастир през XV в. // Изв. Ист. др-во в София, 1935, 14-15, с. 125-137.*

4368. ***Станимиров****, Ст. Житие на* ***Св. мъченик Николай Нови Софийски****. С., 1931.*

4369. ***Станимиров****, Ст. Из историята на Самоковско-Рилското богословско училище. // Училищен преглед, 1909, N 10, с. 1052-1076.*

4370. ***Станимиров****, Ст. Из черковнта история на град Ловеч. // Ловеч и Ловчанско, 1930, Т. 2, с. 5-87; 1938, Т. 7, с. 167-178.*

4371. ***Станимиров****, Ст. История на Българската църква. 3. изд. 1925.*

4372. ***Станимиров****, Ст. Нашите духовни училища. Ч. 4. Из историята на Българското свещеническо екзархийско училище в Одрин. С., 1925.*

4373. ***Станимиров****, Ст.* ***[Скопският и] Пловдивският митрополит Максим****. С., 1931.*

4374. ***Станимиров****, Ст. Страници из живота и дейността на* ***архиепископ Йосифа Соколски****. // Изв. Ист. др-во, 4, 1924.*

4375. ***Станимиров****, Ст. Чъртици из миналото на храма „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925.*

4376. ***Станимиров****, Станимир. История на Българското свещеническо екзархийско училище в Одрин. С., 1925.*

4377. ***Станиславов****, Ив.* ***Иуда*** *– предател. // Църковен вестник, N 13, 29 март 2020.*

4378. ***Станоев****, Б. Православието и България. С., 1992, с. 48.*

4379. ***Станов****, М. Украса на славянските ръкописи в България. С., 1973.*

4380. ***Станчев****, Кр., Г.* ***Попов****.* ***Климент Охридски****. Живот и творчество. С., 1968.*

4381. ***Станчев****, П.* ***Светите първовърховни Апостоли Петър и Павел****. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967.*

4382. ***Станчев****, П. Църквата „Св. Св. Константин и Елена" в с. Момчиловци, Смолянско,*

шедьовър на съвременната живопис. // Църковен вестник, N 38, 2 ноември 1963.

4383. ***Станчев****, Станчо. Триконхална църква в с. Крупник. // Археология, 1960, N 3, с. 75-83.*

4384. ***Станчева****, М., Ст.* ***Станчев****. Боянски поменик. С., 1963.*

4385. Старобългарска литература. Енциклопедичен речник / Съст. Д. ***Петканова****. В. Търново, 2003, с. 36, 50-51.*

4386. ***[Старо-Загорският] Митрополит Методий [Кусевич]****. // Църковен вестник, N 28, 11 ноември 1922.*

4387. ***Старчев****, К. Казанлък. Ист. очерк. С., 1964, с. 61.*

4388. ***Старчев****, К. Първите звезди в мрака – Казанлък. С., 1964, с. 64.*

4389. ***Архимандрит Стефан****. Една година без* ***цар Бориса****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 авг. 1944.*

4390. ***Великотърновски митрополит Стефан*** *(700 г. Къпиновски манастир). // Църковен вестник, N 5, 12 февр. 1973.*

4391. ***Великотърновски митрополит Стефан****. Стогодишен юбилей (По случай стогод. от откриването на първото Богословско у-ще в Петропавловския манастир прй Лясково). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1974.*

4392. ***Главиницкият епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950.*

4393. ***Главиницки епископ Стефан****. Неделя Вайя. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1969.*

4394. ***Главиницки епископ Стефан****. Неделя на самарянката. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1968.*

4395. ***Екзарх Български Стефан [I]****. Как е администрирала Българската православна църква окупираната през 1941-1944 г. гръцка територия на Западна Тракия? (Изложк. на Св. Синод на Българската православна църква). // Църковен вестник, N 27-28, 4 септ. 1946.*

4396. ***Екзарх Стефан I Български****: Докум. сб. / Съст. Л.* ***Любенова****, Л.* ***Спасов****, Р.* ***Пенджекова****, П.* ***Карамфилова****. С., 2003.*

4397. ***Негово Блаженство [Стефан I, Български екзарх]*** *за* ***Иван Вазов****. // Църковен вестник, N 42-44, 20 окт. 1945.*

4398. ***Стефан I, Български екзарх****. Триумфът на Възраждането. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947.*

4399. ***Княз Стефан Богориди*** */ Съст. Ив.* ***Радев****. С., 1994.*

4400. ***Св. Първомъченик и дякон Стефан****. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1954.*

4401. ***Свещ. Стефан Костадинов****. 125 години от построяването на първия български храм „Св. Димитър" в гр. Станимака (Асеновград). // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1991.*

4402. ***Софийски Стефан****. Българската църква. // Църковен вестник, N 17, 23 апр. 1932.*

4403. ***Софийски Стефан****. Витлеем. // Църковен вестник, N 1-2, 6 ян. 1934.*

4404. ***Софийский Стефан****. Всеопрощение и победа. // Църковен вестник, N 11, 12 март 1943.*

4405. ***Софийски Стефан****. Второто пришествие. // Църковен вестник, N 41, 3 ноември 1939.*

4406. ***Софийский Стефан****. Грехопадението. // Църковен вестник, N 10, 5 март 1943.*

4407. ***Софийски Стефан****. Дето царува* ***Христос****, царството на сатаната е изпразнено [За атентата в храма „Св. Неделя"]. // Църковен вестник, N 19-20, 2 май 1925.*

4408. ***Стефан Цанков, протопр****. Албанската църква и нейната уредба. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1935, 10, с. 1-60.*

4409. ***Стефан Цанков, протопр****. Атон. Минало – славно, настояще – печално, бъдеще?. // Църковен вестник, N 1-2, 7 ян. 1959.*

4410. ***Стефан Цанков, протопр****. Богословският факултет у нас (1923-1934). // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1934, 11, с. 3-92.*

4411. ***Стефан Цанков, протопр****. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 99.*

4412. ***Стефан Цанков, протопр****. Висшето богословско училище. // Църковен вестник, N 11, 9 юни 1912.*

4413. ***Стефан Цанков, протопр****. Делото на* ***екзарх Антим****. // Църковен вестник, N 9-11, 27 февр. 1947.*

4414. ***Стефан Цанков, протопр****. Духовното наследство от* ***митрополита Симеона*** *(По случай десетгод. от смъртта му). // Църковен вестник, N 38-39, 8 ноември 1947.*

4415. ***Стефан Цанков, протопр****. Държава и църква. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1931,*

8, с. 307-339

4416. ***Стефан Цанков, протопр****. Единство, самостоятелност и апостолат на Църквата (По повод на дигане на схизмата). // Църковен вестник, N 9-11, 2 март, 1945.*

4417. ***Стефан Цанков, протопр****. Измененията на Екзархийския устав и участието на* ***митрополита Симеона*** *в тях. // Сб. в чест на* ***Варненский и Преславский митрополит Симеон*** *по случай 50-годишното му архиерейско служение. С., 1922, с. 255-385.*

4418. ***Стефан Цанков, протопр****. Междуцърковното положение на Българската православна църква след Освобождението на България. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1933.*

4419. ***Стефан Цанков, протопр****. Нови данни за историята и уредбата на Рилския манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1936, 13, с. 1-49.*

4420. ***Стефан Цанков, протопр****. Отговорът на* ***[архиепископ] Менини****. // Църковен вестник, N 22, 2 юли 1906.*

4421. ***Стефан Цанков, протопр****. Пак по положението на* ***архиепископ А. Д. Ронкали, папски делегат в България*** *(Пропаганда и правов ред). // Църковен вестник, N 7, 16 февр. 1935.*

4422. ***Стефан Цанков, протопр****.* ***Патриарх Евтимий*** *(Живот и дейност). С., 1906.*

4423. ***Стефан Цанков, протопр****. Полагане основния камък на Висшето богословско училище. // Църковен вестник, N 59, 9 ноември 1913.*

4424. ***Стефан Цанков, протопр****. Православните църковно-народни събори и тяхното значение. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953.*

4425. ***Стефан Цанков, протопр****. Пропаганда и правов ред (По случай назначаването, дейността и заминаването на началника на римо-католическата пропаганда у нас –* ***архиепископ А. Д. Ронкали****). // Църковен вестник, N 3, 19 ян. 1935.*

4426. ***Стефан Цанков, протопр****. Пропаганда и правов ред или един славен „отговор" от страна на римо-катол. пропаганда по папския представител в България. // Църковен вестник, N 9, 2 май 1935.*

4427. ***Стефан Цанков, протопр****. Първият църковно-народен събор в свободна България. С., 1921.*

4428. ***Стефан Цанков, протопр****. Устройство на Румънската православна църква. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1926, Т. 3.*

4429. ***Стефанов****, Е.* ***Свещеник Тодор Ковачев****. // Тетевенският край. Сб. С., 1940, с. 534-535.*

4430. ***Стефанов****, И.* ***Аверкий Поп Стоянов*** *като писател и обществен деец. // Училищен преглед (С.), 1906, N 7, с. 729-743.*

4431. ***Стефанов****, Л. Град Омуртаг. С., 1935, с. 23.*

4432. ***Стефанов****, П. Българското духовенство и Априлското въстание. // Църковен вестник, N 15, 8-15 апр. 1996.*

4433. ***Stefanov****, P. The Frescoes of Sts Peter and Paul's Church in Veliko Tarnovo. // Palaeobulgarica, 1992, N 1, с. 58-72, 4 ill.*

4434. ***Стефанов, П., архим****. Danse macabre: Нов поглед към църковните събори в Търново през XIV в. // Теодосиеви четения. 640 г. от успението на* ***преп. Теодосий Търновски****. 27 ноември 2003, Килифаревски манастир „Рождество Богородично" / Отг. ред. Д.* ***Кенанов****. В. Търново, 2005, с. 75-88.*

4435. ***Стефанов, П., йеромонах****. Гложенският манастир – средоточие на българо-украинските културни връзки. // Ист. преглед, 1992, N 1-2, с. 85- 98.*

4436. ***Стефанов, П., йеромонах****. Гложенският манастир – стари и нови истини. // Духовна култура, 1977, N 8, 13-18.*

4437. ***Стефанов, П., йеромонах****. История на Видинската епархия (III-XX в.). // Духовна култура, 1991, N 8, с. 1-14.*

4438. ***Стефанов, П., йеромонах****. Погановският манастир – история и иконография. // Духовна култура, 1980, N 3, с. 27-32.*

4439. ***Стефанов, П., йеромонах****.* ***Юлиан Отстъпник*** *и* ***Владимир-Расате****. // 1100 г. Велики Преслав / Отг. ред. Т.* ***Тотев****. Т. I. Шумен, 1995, с. 227-239.*

4440. ***Стефанов****, Павел. Сопот в българската книжовна традиция (XVI-XIX в.). // Изв. Църковния историко-археологически институт, 1985, Т. 3, с. 161-170*

4441. ***Стефанов, Павел, архим****. Американските мисионери в Шумен. // Българо-американски културни и политически връзки през XIX – първата половина на XX в. / Съст. Ив.* ***Илчев****, Пл.* ***Митев****.*

С., 2004, с. 39-46.

4442. ***Стефанов****, Ст. Богослужебният типик на Църквата. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2003.*

4443. ***Стефанов****, Ст. Принос към старата история на Свищов до ср. на XVII в. // Сто години народно читалище Свищов. Свищов, 1956, с. 337-365.*

4444. [Сто] 100 години Неврокопска епархия. // Църковен вестник, N 23, 6-12 юни 1994.

4445. [Сто] 100 години Пловдивска духовна семинария. // Църковен вестник, N 41, 11-17 окт. 1993.

4446. Сто години родно училище 1870-1970. // Юбилеен вестник „с. Ново село, Русенско", 8 ноември 1970.

4447. Стогодишнина на храма в с. Грудово. // Църковен вестник, N 33, 27 септ. 1958.

4448. Стогодишнината на храма „Св. Троица" в Свиленград (1834-1934). Хасково, 1935, с. 29.

4449. [Сто] 100-годишният юбилей на отците капуцини в България (1841-1941). С., 1941.

4450. [Сто и десет] 110 години родно училище – с. Бял извор, 20 май 1967.

4451. [Сто и петдесет] 150 години в блясъка на истината: Юбилей на Католическата църква от източен обред в България. Албум [фотогр. Николай ***Трейман*** *... и др.]. С., 2011.*

*4452. [Сто и седемдесет] 170 години от рождението на [****Старозагорски митрополит****] **Методий Кусев**. Поглед върху биографията му и неговите публикации / Съст. В.* ***Текелиев****. Ст. Загора, 2008.*

4453. [Сто и седемдесет] 170 години храм „Св. Атанасий" град Варна / Съст. Дончо ***Александров****. С., 2009.*

4454. [Сто и седемдесет] 170-годишнина на храм „Св. Троица" в Банско. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2005.

4455. [Сто и тридесет] 130 години училище „Знаменосец", 2 апр. 1832. // Батак: Юбил. в-к, 1965.

4456. [Сто и четиридесет] 140 години от рождението на ***Великотърновския митрополит Софроний****. // Църковен вестник, N 7, 16-31 март 2018.*

4457. [Сто и четиридесет] 140-годишнина от рождението на ***екзарх Стефан****. // Църковен вестник, 16-30 септ. 2018.*

4458. ***Стоилов****, А. Български книжовници от Македония, 1. 1704-1878. С., 1922, с. 84-85.*

4459. ***Стоилов****, А. По възраждането на българщината в Сяр. // Архив на Министерството на народното просвещение. Т. 2. С., 1910, с. 28.*

4460. ***Стоилов****, А. Своден хрисовул за историята на Зографския манастир. // Сборник в чест на* ***Васил Николов Златарски*** *(По случай 30-год. му научна и професорска дейност). С., 1925, с. 447-457.*

4461. ***Стоилов****, А. П. Автобиография на* ***архимандрит Йона Маджаров****. // Отд. отпеч. от сп. „Училищен преглед", XXVI, Кн. 1, 1927, с. 97-98.*

4462. ***Стоилов****, А. П. Бележки по компилацията на отдавания хрисовул на* ***Иван Калимана I****, даден на Зографския манастир (1192 г.). // Zbornik i slavu Vatroslava Jagića. Berlin, 1908, с. 81-96.*

4463. ***Стоилов****, А. П. Из живота и дейността на* ***архимандрит Антим Ризов****. // Училищен преглед, 1907, N 6, с. 539-549.*

Стоименов*, Б. п. – вж* ***Борис Попстоименов***

4464. ***Стойков****, Г. Боянската църква. С., 1954. 8 с.: с 22 табл.*

4465. ***Стойков****, Г. Култови и обществени сгради из Трънско, Брезнишко и Кюстендилско. // Комплексни научни експедиции в Западна България през 1957-1958 г. С., 1961, с. 89-97.*

4466. ***Стойков****, Н. Из моите спомени. // Юбилеен сборник „50 години Априловска гимназия", с. 136.*

4467. ***Стойков****, Хр. Просветното дело в Разград през Възраждането. Разград, 1968, с. 95.*

4468. ***Стойкова****, Ана.* ***Рикардо Пикио*** *(1923-2011), некролог. // Култура, N 30 (2648), 16 септ. 2011.*

4469. ***Стойнов****, Д.* ***Отец Матей Преображенски*** *(По случай 100 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 18, 21 юли 1975.*

4470. ***Стойнов****, Д.* ***Петко Р. Славейков*** *и църковно-националната борба. I. Доцариградски период. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1976.*

4471. ***Стойнов****, Д.* ***Петко Р. Славейков*** *и църковно-националната борба. II. Цариградски период (Начален етап: родно училище и духовенство). // Църковен вестник, N 8, 11 март 1976.*

4472. ***Стойнов****, Д., П.* ***Балджиев****. История на Българската екзархия в документи. // Църковен*

вестник, N 31, 1 дек. 1984.

4473. ***Стойнов****, Д., П.* ***Балджиев****. Преди сто години. Докум. за историята Българската екзархия. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1979; N 23, 11 окт. 1979.*

4474. ***Стойчев****, Г. Батак и неговото архитектурно наследство. С., 1973.*

4475. ***Стойчев****, Д. Тетевен: минало и днес. С., 1924, с. 54, 55, 80.*

4476. ***Столинчев****, Ангел Н. Църква. Летопис на духовна околия Сандански. И на църковния разкол в отечеството: летопис: дневници, спомени, документи, кореспонденция, църковни, исторически, етнографски, фолклорни, краеведски проучвания: Т. 1-2. С., 2015.*

4477. Столичната катедрала „Св. Неделя". // Църковен вестник, N 4, 10 юли 1994.

4478. ***Стоядинов****, М. За различието на енергията от същността и ипостасите на* ***Св. Троица****. // Духовна култура, 1994, N 12, с. 8-15.*

4479. ***Стоянов****, Б. Коментар по основни проблеми на християнската религия. // Църковен вестник, N 38, 30 окт. 1992*

4480. ***Стоянов****, В. Пролетна разходка от София до Кокалянский манастир. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1892, Т. 40, с. 686-696.*

4481. ***Стоянов****, Г.* ***Добри Петров Чинтулов*** *– един от творците на новозараждащата се култура. // Духовна култура, 2002, N 6, с. 25-31*

4482. ***Стоянов****, Д. Български стар ръкописен паметник от XIV в. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1887, Кн. 21-22.*

4483. ***Стоянов****, Д., Ил.* ***Стоянов****. Село Свобода [Старозагорска обл.]. Краеведчески очерк. С., 1971, с. 27-28.*

4484. ***Стоянов****, М. Българска възрожденска книжнина: Аналитичен репертоар на бълг. книги и период. издания 1806-1878: Т. 1-2 / Съст. ...; под ред. на Ал. К.* ***Бурмов****. С., 1957-1959.*

4485. ***Стоянов****, М. Един културен център в Родопите през турската епоха [: Кукленски манастир „Св. Св. Безсребърници Козма и Дамян"]. // Год. на музеите в Пловдивски окръг, 1954, Т. 1, с. 255-263.*

4486. ***Стоянов****, М. Етрополе и българската възрожденска книжнина. // Сб. „Тодор Пеев". Етрополе, 1972, с. 81.*

4487. ***Стоянов****, М. Начало на протестантската пропаганда. // Изв. Инст. за ист., 1964, 14-15, с. 45.*

4488. ***Стоянов****, М. Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в Народната библиотека „[Св. Св.] Кирил и Методий" / Съст. ... . С., 1973.*

4489. ***Стоянов****, М. Протестантските мисии в България през XIX в. // Год. Духовната акад., 1981, Т. 26.*

4490. ***Стоянов****, М. Севлиево в българската възрожденска книжнина. // Севлиево и Севлиевският край. Т. 1. С., 1967.*

4491. ***Стоянов****, Маньо. Украса на славянските ръкописи в България. С., 1973.*

4492. ***Стоянов****, Маньо, Хр.* ***Кодов****. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. II. С., 1964, с. 146.*

4493. ***Стоянов****, Маньо, Хр.* ***Кодов****. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. III. С., 1964.*

4494. ***Стоянов****, Маньо, Хр.* ***Кодов****. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. IV. С., 1971, с. 142-145.*

4495. ***Стоянов****, Николай. Случаят* ***Ванга*** *(Един различен поглед). С., 2012.*

4496. ***Стоянов****, П.* ***Вознесение Господне****. // Църковен вестник, N 23, 29 май 1965.*

4497. ***Стоянов****, П. Спомен за* ***протойерей Тодор Манолев*** *от с. Широка лъка, Смолянско. // Църковен вестник, N 39, 9 ноември 1963.*

4498. ***Стоянов****, Р. Воденска епархия. // Църковен вестник, N 17, 1914. – Поради повреда на екземпляра не може да се посочи датата.*

4499. ***Стоянов****, Ст. Елешнишкият манастир „Св. Богородица" в навечерието на своята 500-годишнина. // Църковен вестник, N 35, 29 авг. – 4 септ. 1994.*

4500. ***Стоянов****, Ст. Село Макоцево. История, бит, фолклор. С., 1970, с. 172-175.*

4501. ***Стоянов****, Тр. Габровски – Соколски манастир. Габрово, 1939.*

4502. ***Стоянов****, Хр. В предано служение на Църква, народ и Татковина (103 г. от рожд. и 15 г. от смъртта на* ***акад. Ив. Снегаров****). // Църковен вестник, N 23, 1 септ. 1987.*

4503. ***Стоянов****, Хр. Величка епископия. // Църковен вестник N 24, 11 септ. 1986.*

4504. ***Христо п. Стоянов*** *(1875 – 31.XII.1934). // Църковен вестник, N 3, 19 ян. 1935.*

4505. ***Стоянова****, Авг. Велиденско яйце. // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1991.*

4506. ***Стоянова****, В. Беломорието под българското управление през Втората световна война. // Националното обединение на България 1940-1944 г. С., 2012, с. 107.*

4507. ***Стоянова****, В. Българската православна църква в Беломорската област 1941-1944. // Ист. преглед, 1993, N 4-5, с. 140-155.*

4508. ***Стоянова****, В. Църква и национално обединение – Българската православна църква през Втората световна война. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в бълг. земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 261-270.*

4509. ***Стоянова****, Ваня. Един духовник в служба на националната идея –* ***Никодим, епископ Тивериополски****. // Исторически личности и идеи. Сб. в чест на 60-год. на* ***проф. д-р Искра Баева****. С., 2011.*

4510. ***Стоянова****, И. За канонизация на светците. // Преславска книжовна школа. Т. 5. Шумен, 2001, с. 327-334.*

4511. ***Стоянова****, Красимира.* ***Ванга****. С., 1989.*

4512. ***Стоянова****, Н. За живота и дейността на* ***митрополит Василий****. // Изв. Рег. ист. музей – Русе. Русе, 1997, с. 143-147.*

4513. ***Стоянова****, Пламена. Покръстването на българите мюсюлмани. // Анамнеза, 2006, N 3.*

4514. ***Стоянова****, Т. Провокациите на римокатолицизма. // Църковен вестник, N 21, 24-30 май 1993.*

4515. ***Стојановић****, Љ. Стари српски записи и натписи. Т. 1-6. 2. изд. Београд, 1982-1988.*

4516. ***Стратев****, Ив., В.* ***Арнаудов****.* ***Архимандрит Максим Райкович****. Живот и дейност. Търново, 1912.*

4517. ***Стрезов****, Георги. Два санджака от Източна Македония. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во в Средец, Кн. XXXVII и XXXVIII, 1891, с. 21.*

4518. ***Стрезов****, Георги. Два санджака от Източна Македония. Серска каза. Баница колу. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во в Средец, 1891, Кн. XXXVI, с. 835-837.*

4519. Страници от миналото на град Пещера. С., 1973, с. 122.

4520. Страстна седмица. // Църковен вестник, N 10, 1 апр. 1966.

4521. Страстната седмица. // Църковен вестник, N 15, 8-14 апр. 1996. Съдържа: Велики Понеделник; Велики Вторник; Велика Сряда; Велики Четвъртък; Велики Петък (Разпети Петък); Велика Събота.

4522. Страшният съд. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1967.

4523. Стрелча – 1876. Юбилеен брой по случай 70 г. от Априлското въстание, 3 май 1946.

4524. ***Суботић****, Г. Једна градитељска радионица из друге деценије XV века у граничним пределима Бугарске и Србије [: Погановски манастир]. // Зборник радова Византолошког института (Београд), 50, 2013, с. 811-834.*

4525. ***Сугарев****, Атанас. Из близкото и далечно минало на Панагюрище. С., 2014.*

4526. ***Сугарев****, Едвин.* ***Николай Райнов*** *– боготърсачът богоборец. С., 2007.*

4527. ***Събев****, Орлин. Робърт колеж и българите. С., 2015, с. 148-149.*

4528. ***Събев****, Т. Акт на правда, любов, единство и мир (15 г. от вдигане на схизмата). // Църковен вестник, N 6, 13 февр. 1960.*

4529. ***Събев****, Т. Априлската епопея и Българската православна църква. // Църковен вестник, N 15, 11 май 1976; N 16, 21 май 1976; N 17, 1 юни 1976.*

4530. ***Събев****, Т. Априлското въстание в IV революционен окръг и нашето българско патриотично духовенство. // Църковен вестник, N 27, 1957.*

4531. ***Събев****, Т. Българската православна църква и националноосвободителното движение. // Априлското въстане и Българската православна църква. С., 1977, с. 7-74.*

4532. ***Събев****, Т. В памет на един многозаслужил историк, църковнообществен деец и патриот [****акад. Иван Снегаров****]. // Църковен вестник, N 11, 11 апр. 1974.*

4533. ***Събев****, Т. Великото дело на светите* ***първовърховни апостоли Петра и Павла****. // Църковен вестник, N 30, 12 юли 1956.*

4534. ***Събев****, Т. Делото на Църквата през епохата на османското иго. // Църковен вестник,*

N 27-28, 1 ноември 1981.

4535. ***Събев****, Т. Дряновската епопея 1876 година и участието на духовници-патриоти в нея. // Духовна култура, 1958, N 4.*

4536. ***Събев****, Т. Защо Пасха е подвижен празник. // Църковен вестник, N 17, 26 апр. 1958.*

4537. ***Събев****, Т. Историкът* ***Ив. Снегаров****. // Славяни, 1969, N 4, с. 18-19.*

4538. ***Събев****, Т. Исторически поглед към Доростоло-Червенската епархия. // Църковен вестник, N 39-42, 13 ноември 1954.*

4539. ***Събев****, Т.* ***Негово Високопреосвещенство Браницки епископ Герасим****. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1969.*

4540. ***Събев****, Т.* ***Негово Високопреосвещенство [Видински митрополит] Велички епископ Филарет****. // Църковен вестник, N 25, 1 окт. 1968.*

4541. ***Събев****, Т. Основаване на Българската църква. // Църковен вестник, N 22, 1 авг. 1970.*

4542. ***Събев****, Т. Основаване на Българската църква – 870 г. (Подготвителен процес, историческа обстановка, фактори, благоприятно решение). // Год. Духовната акад., 1971, Т. 19, с. 21-70.*

4543. ***Събев****, Т. Основаване, първоначално устройство и междуцърковно положение на Българската архиепископия. // Духовна култура, 1970, Т. 60, с. 21-71.*

4544. ***Събев****, Т. Пловдивската епархийска катедра (Кратък ист. преглед). // Църковен вестник, N 6, 14 февр. 1959.*

4545. ***Събев****, Т. Поглед върху междуцърковното положение на Българската църква в най- ново време (По случай 25-г. от възстановяване на патриаршеската ни институция). // Църковен вестник, N 19, 21 юни 1978.*

4546. ***Събев****, Т. Преди сто години: Докум. за ист. на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 10, 2 апр. 1979.*

4547. ***Събев****, Т. Причини за отпадане на Римокатолическата църква от Вселенското православие (По случай 900 г. от разделението на църквите). // Църковен вестник, N 30-31, 16 септ. 1954.*

4548. ***Събев****, Т. Произход и развитие на празника* ***Рождество Христово*** *(Кратък ист. преглед). // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1958.*

4549. ***Събев****, Т. Проникване на християнството в България до 865 г. // Год. Духовната акад., 1966, Т. 15, с. 1-37.*

4550-4551. ***Събев****, Т. Самостойна народностна църква в Средновековна България. С., 1987; Фотот. изд. В. Търново, 2003.*

4552. ***Събев****, Т.* ***Св. Атанасий Велики*** *– трибун на Православието по историческия път от Никея до Сердика. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 26-31.*

4553. ***Събев****, Т. Социалноикономически, политически и икуменически фактори за зараждането и развитието на иконоборството. // Духовна култура, 1994, N 1, с. 3-15.*

4554. ***Събев****, Т. Устои на Българската автокефалия (По случай 90-год. от учредяванетона Екзархията). // Църковен вестник, N 10, 12 март 1960.*

4555. ***Събев****, Т. Устройство и сегашно състояние на Англиканската църква. // Църковен вестник, N 6-8, 11 март 1974.*

4556. ***Събев****, Т. Учредяване и диоцез на Българската екзархия до 1978 г. С., 1973.*

4557. ***Събев****, Т. Учредяване и диоцез на Българската екзархия до 1978 г. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1980.*

4558. ***Събев****, Т. Учредяване и първоначално устройство на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1971.*

4559. ***Събев****, Т., П.* ***Балджиев****. Еладската църква. Кратка история, устройство, сегашно състояние, международни връзки. // Църковен вестник, N 18, 21 юни 1979.*

4560. ***Събев****, Тодор.* ***Велички епископ Калиник****. // Църковен вестник, N 7, 1 март 1972.*

4561. ***Г-н Христо Събев*** *по нов път. // Църковен вестник, N 25, 21-27 юни 1993.*

4562. ***Събчев****, Н. История и етнография на гр. Чирпан. Чирпан, 1938, с. 113, 138.*

4563. Съдбовни векове на българската народност. Края на XIV век – 1912 г. С., 1975.

4564. Съединението. Енциклопедичен справочник / Съст. Е. ***Стателова*** *и др. С., 1985, с. 234.*

4565. Съзнание за вина, но без разкаяние. Разговор с главния секретар на Св. Синод ***Левкийски***

епископ Неофит. // Църковен вестник, N 24, 14-29 юни 1993.

4566. Съобщение за недоразуменията между Църквата и правителството. // Църковен вестник, N 2, 11 март 1922.

4567. Съобщение (на Св. Синод на БПЦ за оставката на ***екзарх Стефан I***). // Църковен вестник, N 29-30, 23 септ. 1948.

4568. Съобщение от Канцеларията на Св. Синод (За църковно-правното положение на Храм-паметника „Св. Александър Невски"). // Църковен вестник, N 14, 5 апр. 1924.

4569. Съобщение от Св. Синод и протокол N 54 от заседанието на 8 септ. 1948 г. (по повод оставката на ***екзарх Стефан***). // Църковен вестник, N 31-32, 7 окт. 1948.

4570. Съобщение от Синодалната канцелария (за получени писма от бившите ***митрополити Пимен*** и ***Панкратий***). // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994.

4571. ***Сюпюр***, Е. Българската емигрантска интелигенция в Румъния през XIX в. С., 1982, с. 187.

4572. ***Табаков***, Н. ***Димитър Мишев***. // Училищен преглед, 1932, Кн. 1, с. 208-211.

4573. ***Табаков***, С. ***Сава Доброплодни***. // Бележити българи. Т. 3. С., 1969, с. 281-287.

4574. ***Табакова-Цанова***, Г., Т. ***Овчаров***. Раннохристиянската базилика при с. Крън, Старозагорски окръг. // Археология, 1975, N 3, с. 43-50.

4575. ***Таконе***, Фернандо. ***Евгений Босилков*** – български епископ мъченик, защитник на правата на ***Бога*** и на човека. Русе, 1998.

4576. ***Таccопе***, Fernando. ***Roncalli*** е ***Bossilkov*** per la nuova Bulgaria. Пловдив, 2001.

4577. ***Тальберг***, Н. История Русской церкви. В 2 т. Москва, 1994.

4578. ***Танчев***, Иван. Македонският компонент при формирането на българската интелигенция с европейско образование (1878-1912). // Македонски преглед, 2001, N 24(3), с. 54.

4579. ***Танчев***, М. Неделните религиозни училища. // Църковен вестник, N 12, 17 март 1939.

4580. ***Тарабукин***, Н. М. Смысл иконы. Москва, 1999.

4581. ***Тараков***, Тодор. Българската църковна община в Петрич (1868-1878). // Пирински край. Краеведски изследвания. Благоевград, 1996, с. 35-40.

4582. ***Таринска***, Ст. ***Академик Петър Динеков*** на 60 години. // Септември, 1970, N 11, с. 242-251.

4583. ***Тасев***, Хр. Борба за национална просвета в Мелнишкия край. С., 1987, с. 53.

4584. ***Тасев***, Хр. Просветното движение и националноосвободителните борби в Мелнишкия край. // Ист. преглед, 1978, N 5, с. 86.

4585. ***Тасев***, Христо. Събитията в района на с. Пирин през 1903 г. // 90 години Илинденско-Преображенско въстание. С., 1994, с. 174.

4586. ***Тасев***, Христо. Учителите в Македония и ВМОРО. // 100 години Вътрешна македоно-одринска революционна организация. С., 1994, с. 131-132.

4587. ***Тасев***, Христо. 60 години в служба на ***Бога*** [: ***Ангел Н. Столинчев***]. // Църковен вестник, N 23, 16-31 дек. 2002.

4588. ***Тасева***, Б. За приснопаметния ***Ловчански митрополит Филарет***. // Църковен вестник, N 28, 16 юли 1960.

4589. ***Таслаков***, П. Пароксизъм на болна амбиция и малодушие [: Христо Л. ***Матанов***]. // Църковен вестник, N 7, 14-20 февр. 1994.

4590. ***Тацев***, А. Етрополският манастир Варовитец. // Бълг. сбирка, 1915, N 3, с. 92.

4591. ***Тацов***, Ал. Стогодишнина на възобновения храм „Св. Архангел Михаил" в гр. Етрополе (1837-1937). С., 1937.

4592. ***Ташев***, Г. Село Петково. С., 1966, с. 139.

4593. ***Ташев***, Д. В защита на правдата (Обяснения и коментарии по „Изключването на ***протойерей Д. Ташев*** от Македонските организации" – „Северно ехо", N 29-33, 1926 г.). Плъвен, 1926.

4594. ***Ташев***, Т. Министрите на България 1879-1999. С., 1999, с. 43-45.

4595. Теглила на група тракийски българи. // Църковен вестник, N 48, 24 авг. 1913.

4596. ***Телбизов***, К. Към биографията на ***Кръстьо Пейкич***. // Векове, 1980, N 1, с. 26-35.

4597. ***Темелски***, Хр. Батошевският манастир „Въведение Пресвятия Богородици". С., 2002.

4598. ***Темелски***, Хр. Батошевският манастир. 760 години от основаването и 170 години от

възобновяването му. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2006.

4599. ***Темелски****, Хр. Българската духовна семинария „Св. Иван Рилски” в Цариград. // Църковен вестник, N 12, 21-27 март 1994.*

4600. ***Темелски****, Хр. Българската екзархия – защитник на българщината в Македония и Одринска Тракия. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 223-233.*

4601. ***Темелски****, Хр. В памет на богослова* ***Недьо Александров*** *(17.X.1901 – 29.X.2000). // Духовна култура, 2001, N 2, с. 24-28.*

4602. ***Темелски****, Хр. В памет на* ***проф. д-р Тотю Пенчев Коев****. Четвърт век главен редактор на сп. „Духовна култура”. // Духовна култура, 2008, N 4, с. 3-4.*

4603. ***Темелски****, Хр.* ***Иван Вазов*** *и „Св. Неделя”. // Църковен вестник, N 14, 1-15 юли 2017.*

4604. ***Темелски****, Хр. Вековните връзки между Вселенската патриаршия и БПЦ. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2013.*

4605. ***Темелски****, Хр. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци). С., 1992.*

4606. ***Темелски****, Хр.* ***Велчовата*** *завера. // Военноисторически сборник, 1985, N 6, с. 15.*

4607. ***Темелски****, Хр. Възникване и роля на българските манастири по времето на* ***Св. княз Борис-Михаил****. // Духовна култура, 1990, N 5, с. 11-22.*

4608. ***Темелски****, Хр. Габровският възрожденец* ***архимандрит хаджи Силвестър Йончев****. // Църковен вестник, N 12, 21-27 март 1884.*

4609. ***Темелски****, Хр. Германски манастир „Св. Иван Рилски”. С., Б.г.*

4610. ***Темелски****, Хр. Един забравен възрожденски революционер [:* ***Йоаким Стоянов****]. // Църковен вестник, N 28, 12 юли 1991.*

4611. ***Темелски****, Хр. Житие и страдание на последния екзарх (60 г. от избора на* ***екзарх Стефан****). // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2005.*

4612. ***Темелски****, Хр. За авторството на пророческата буквеница „Турція ке падне”. // Военноисторически сборник, 1986, N 1, с. 162-170.*

4613. ***Темелски****, Хр. За* ***Левски****, светостта и „българския* ***Христос****”. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2004.*

4614. ***Темелски****, Хр. Защо* ***Васил Левски*** *при замонашването си приел името* ***Игнатий****. // Литературен форум, N 37, 24-30 дек. 1998.*

4615. ***Темелски****, Хр. Кога е загинал* ***свещеномъченик Висарион, епископ Смоленски****. За една явна грешка в църковния календар. // Църковен вестник, N 30, 28 юли – 1 авг. 1993.*

4616. ***Темелски****, Хр. Кой е авторът на пророческата буквеница. // Орбита, N 15, 14 апр. 1984.*

4617. ***Темелски****, Хр. Кратък исторически обзор на Врачанска епархия до средата на 70-те години на XX век. // Духовна култура, 2001, N 6, с. 18-23.*

4618. ***Темелски****, Хр. Към въпроса за замонашването на Апостола на свободата* ***Васил Левски*** *и защо приел духовното име* ***Игнатий****. // Духовна култура, 2008, N 5-12, с. 85-95.*

4619. ***Темелски****, Хр. Монашеското братство на Зографския манастир през 40-те и 50-те години на XX в. //* ***Темелски****, Хр. Из църковното ни минало. Т. 2. С., 2010.*

4620. ***Темелски****, Хр. Осем века в служба на вяра и род [църква „Св. Архангел Михаил”, гр. Трявна]. // Църковен вестник, N 44, 10 дек.1990.*

4621. ***Темелски****, Хр. „Осъществлението на надеждите”: 135 г. от издаването на фермана за учредяване на Българската екзархия. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

4622. ***Темелски****, Хр. От фермана до схизмата (Или как Българската православна църква получи пълна независимост). // Българската църква през вековете: Науч. сес. по случай 1130 г. от учредяването на Българската църква и 130 г. от създаването на Българската екзархия / Съст. П.* ***Петков****. С., 2003, с. 206-217.*

4623. ***Темелски****, Хр. Отново за авторството на пророческата буквеница „Турція ке падне”. // Духовна култура, 2003, N 6, с. 19-32.*

4624. ***Темелски****, Хр.* ***Пахомий Стоянов*** *[****отец****, по-късно* ***архимандрит****] и участието му в Априлската епопея (По случай 160 г. от рожд. му и 120 г. от Априлското въстание). // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1996.*

4625. ***Темелски****, Хр. Паметник на Българската екзархия: 95 г. от полагането на основния*

камък и 85 г. от основаването на Богословския факултет. // Църковен вестник, N 22, 1-15 дек. 2008.

4626. ***Темелски****, Хр. По някои въпроси на взаимоотношенията между Московската патриаршия и Българската православна църква (1589-1721). // Духовна култура, 1990, N 7, с. 16-22.*

4627. ***Темелски****, Хр. Поглед към Българската екзархия (1870-1953). // Църковен вестник, N 19, 16-31 окт. 2017.*

4628. ***Темелски****, Хр.* ***Поп Груйо Тренчов*** *и участието му в Априлската епопея. По случай 160 г. от рождението му и 120 г. от Априлското въстание. // Църковен вестник, N 18, 29 апр. – 5 май 1996.*

4629. ***Темелски****, Хр.* ***Максим Райкович [архимандрит]*** *и Великотърновските манастири. //* ***Максим Райкович****. Традиция и съвремие. С., 1999, с. 15-41.*

4630. ***Темелски****, Хр.* ***Св. Евтимий, патриарх Български*** *и истината около неговия гроб. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2004.*

4631. ***Темелски****, Хр. Свещеническият събор в Пловдив през 1879 г. (По случай 120 г. от провеждането му). // Църковен вестник, N 20, 16-30 ноември 1999; N 22, 16-31 дек. 1999.*

4632. ***Темелски****, Хр.* ***Свещеномъченик Висарион, епископ Смоленски****. Житийни извори и за една стара грешка в църковния календар. // Църковен вестник, N 6, 15-31 март 2000.*

4633. ***Темелски****, Хр. Синодалната палата. // Църковен вестник, N 13, 1-15 юли 2014.*

4634. ***Темелски****, Хр. Софийската духовна семинария (Ист. справка). // Църковен вестник, N 9, 1 март 1990.*

4635. ***Темелски****, Хр. Софийски катедрален храм „Св. Неделя" (Кратки ист. бел.). С., 2010.*

4636. ***Темелски****, Хр. Соколският манастир „Св. Успение Богородично" край Габрово. В. Търново, 2004.*

4637. ***Темелски****, Хр. [Сто двадесет и пет] 125 години от избирането на първия български екзарх. // Църковен вестник, N 6, 17 февр. – 2 март 1997.*

4638. ***Темелски****, Хр. Съграждане на църквата „Св. Архангел Михаил" в гр. Трявна. // Духовна култура, 1991, N 2, с. 24-29.*

4639. ***Темелски****, Хр. Сърдечните хора не се забравят. На колегата и приятеля с обич [:* ***Тодор Събев****]. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2008.*

4640. ***Темелски****, Хр. „Тържествувай, български народ". // Македонски преглед, 2010, N 2, с. 19-20.*

4641. ***Темелски****, Хр. Утвърждаване на екзархийското ведомство в Македония и Тракия. // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2017.*

4642. ***Темелски****, Хр. Ферманът – схизмата, Екзархията – Патриаршията и османската държава. // Духовна култура, 2005, N 2, с. 1-9.*

4643. ***Темелски****, Хр. Храмът – паметник на Освобождението [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2012.*

4644. ***Темелски****, Хр. Храмът „Св. Николай Нови Софийски". С., 2000, с. 119-120.*

4645. ***Темелски****, Хр. Църковните ордени и медали на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 21, 16-30 ноември 2008.*

4646. ***Темелски****, Хр. Църковно-народният събор от 1871. // Родина, 1996, Кн. 2, с. 84-99.*

4647. ***Темелски****, Христо.* ***Екзарх Йосиф I****. С., 2006.*

4648. ***Темелски****, Христо.* ***Негово Блаженство Българският екзарх Йосиф I*** *(150 г. от рожд. и 75 г. от блажената му смърт). // Църковен вестник, N 21, 30 май 1990.*

4649. ***Темелски****, Христо. „Църковен вестник" – печатният орган на Българската православна църква. // Официален сайт на БПЦ.*

4650. ***Тенев****, В. Цариградският църковно-народен събор. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953.*

4651. ***Тенев****, Ж. Тържество на църковната музика в София. // Църковен вестник, N 19, 1 юли 1969.*

4652. ***Св. Теодор Студит*** *срещу иконоборците. // Църковен вестник, N 15, 15 апр. 1990.*

4653. ***Теодоров-Балан****, Ал. Българските католици в Свищовско и тяхната черковна борба. // Летопис на Бълг. книж. др-во, 2, 1902.*

4654. ***Теодоров-Балан****, Ал. Как да цениме и разбираме храма „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

4655-4656. ***Теодосиев****, Н. Родословие на Бяла черква, 1720-1920. В. Търново, 2008; 2. изд. В. Търново, 2009.*

4657. ***Игумен Теодосий****. За духовността. В памет на* ***Св. Николай Мирликийски Чудотворец****. // Църковен вестник, N 44, 10 дек. 1990.*

4658. ***Негово Преосвещенство Деволски епископ Теодосий****. // Църковен вестник, N 3, 15-31 ян. 2017.*

4659. ***Синаитски архимандрит Хаджи поп Теодосий****. Пловдив, 1895.*

4660. ***Теодосий, бивши Скопски митрополит****. // Църковен вестник, N 7, 6 февр. 1926.*

4661. Теософия. // Краткий философский словарь. 2-е перераб. и доп. изд. Москва, 2004.

4662. ***Архимандрит Теофилакт****. // Църковен вестник, N 34, 25 авг. 1912.*

4663. ***Теофилакт Охридски****. Житие на* ***Климент Охридски*** */ Увод, текст, обясн. бел. Ал.* ***Милев****. С., 1955. 4664.* ***Теофилов, И. Папа Йоан XXXIII*** и България. // *GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна): Изследвания в чест на акад. проф.* ***Александра Куманова****: Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread) : Studia in honorem Acad. Prof.* ***Alexandra Kumanova****: A Festschrift for 65th Golden Jubilee of theUniversity of Library Studies and Information Technologies in Sofia / Науч. ред. С.* ***Денчев****; Съст., предг. и интервю Н.* ***Василев****. С., 2016, с. 948-951: с ил.*

4665. ***Теофилов****, Т. Архитектурният образ на църквата „Св. Димитър". // Прослава на Велико Търново. С., 1978.*

4666. ***Теофилов****, Теофил. Архитектурни проблеми на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" във Велико Търново. // Велико Търново и великотърновския край през вековете. В. Търново, 1983, с. 127.*

4667. ***Теофилов****, Теофил. Западната пристройка на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търново – възможности за тълкуване и периодизация. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1999, с. 130-139 : с ил.*

4668. ***Теофилов****, Теофил. Църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" и манастирът „Великата лавра" в християнското храмово строителство на Търново. Сб. статии. С., 2007.*

4669. Терминът „Новомъченици". // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2011.

4670. ***Тивчев****, П. Бунтът на* ***Тома Славянина*** *и намесата на* ***хан Омуртаг****. // Ист. преглед, 1969, N 5, с. 68-76.*

4671. ***Тивчев****, П.* ***Чл.-кор. проф. Димитър Ангелов*** *на 60 години. // Ист. преглед, 1977, N 2, с. 150-155.*

4672. ***Тилева****, Виктория. Автобиография на* ***Зиновий поп Петров****. // Изв. на БИД, Кн. XXXI, 1977.*

4673. ***Смоленски епископ Тихон****.* ***Василий Доростолски и Червенски*** *(1927-1977). // Църковен вестник, N 19, 24 юни 1977.*

4674. ***Смоленски епископ Тихон****. Спомен за* ***Сливенския митрополит Евлоги*** *(1947-1977). // Църковен вестник, N 23, 1 авг. 1977.*

4675. ***Тодев****, Ил. Батак 1876 – мит или история? Текстове по Българско възраждане. С., 2010.*

4676. ***Тодев****, Ил. Българското духовно-национално движение в Одринска Тракия (до 1878 г.). // Културно-историческото наследство на Странджа – Сакар. С., 1987, с. 84-96.*

4677. ***Тодев****, Ил. Българското национално движение в Тракия 1800-1878. С., 1994, с. 92.*

4678. ***Тодев****, Ил.* ***Граф Игнатиев*** *и принципът за единство на православието. // Ист. преглед, 1991, N 7, с. 68.*

4679. ***Тодев****, Ил.* ***Йосиф I екзарх Български*** *– дипломатът в расо. // Български държавници (1878-1918). Кн. 1. С., 1993, с. 83-101.*

4680. ***Тодев****, Илия. Д-р* ***Стоян Чомаков****. С., 2006.*

4681. ***Тодоров****, Вл.* ***Стефан Богориди*** *и неговото мнение по църковния въпрос. // Мир, N 6791, 15 февр. 1929.*

4682. ***Тодоров****, Г.* ***Архим. Анатолий Зографски*** *– едно забравено име. // Църковен вестник, N 16, 15-31 авг. 1998.*

4683. ***Тодоров****, Г. Архитектурата на семинарията –* ***Фридрих Грюнангер*** *(1856-1929). // Църковен вестник, N 16, 16-31 юли 2003.*

4684. ***Тодоров****, Г.* ***Божият*** *промисъл и вдигането на схизмата през 1945. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.*

4685. ***Тодоров****, Г. Българската катедрала [„Св. Александър Невски" в София]. // Църковен вестник, N 21, 1-15 ноември 2004.*

4686. ***Тодоров****, Г.* ***Димитър Зограф*** *– недооценената първомайстор. // Църковен вестник, N 22,15-30 ноември 2003.*

4687. ***Тодоров****, Г. Житие, страдание и упование. Векът на* ***отец Ангел Шопниколов*** *от*

с. Костенец. // Църковен вестник, N 24, 15-31 дек. 2003.

4688. ***Тодоров****, Г. Житие и страдание на* ***о. Минчо Кънчев*** *(Пред 100-год. от рожд. на възрожденеца). // Църковен вестник, N 17, 16-30 септ. 2004.*

4689. ***Тодоров****, Г. Кончината и гробът на* ***Св. Патриарх Евтимий****. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2004.*

4690. ***Тодоров****, Г. Кръстова гора. Предизвикателство и мисия. // Църковен вестник, N 15, 1-15 септ. 2002.*

4691. ***Тодоров****, Г. Митът за предателството на* ***поп Кръстю****. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2004; Култура, N 7, 25 февр. 2005.*

4692. ***Тодоров****, Г.* ***Никола Образописов*** *и залезът на Самоковската школа. // Църковен вестник, N 8, 16-30 апр. 2005, с. 8.*

4693. ***Тодоров****, Г.* ***Отец Димитър Калев*** *на 90 г. // Църковен вестник, N 6, 15-31 март 2000.*

4694. ***Тодоров****, Г. Подвигът на архипастира (55 г. от блажената кончина на* ***архиепископ Серафим (Соболев)****. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

4695. ***Тодоров****, Г.* ***Светите 26 зографски мъченици*** *и опитите за тяхното унищожаване. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2002.*

4696. ***Тодоров****, Г. Сливенският храм „Св. София Премъдрост Божия". С., 2001.*

4697. ***Тодоров****, Г. Ставрофорен* ***иконом Драгомир Янков Котев****. // Църковен вестник, N 2, 16-31 ян. 2000.*

4698. ***Тодоров****, Г. Тържество на православието (60 г. от вдигането на схизмата). // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2005.*

4699. ***Тодоров****, Г. 1000 години от основаването на манастира „Св. Арх. Михаил"(„Св. Наум") край Охрид. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2005.*

4700. ***Тодоров****, И. Летописният разказ на* ***поп Методи Драгинов****. // Старобълг. лит., 16, 1984, с. 56-79.*

4701. ***Тодоров****, Ив. Сливенски епархийски свещенически хор в Ямбол. // Църковен вестник, N 21, 20 юли 1966.*

4702. ***Тодоров****, Ив. Сливенският епархийски свещенически хор в града на розите. // Църковен вестник, N 1-2, 1 ян. 1967.*

4703. ***Тодоров****, Ил. Към въпроса за първообраза на Паисиевата история. // Български език, 1967, N 1.*

4704. ***Тодоров****, Ил.* ***Паисий Хилендарски****. Литература за живота и делото му. Анотиран библиографски указател. С., 2003.*

4705. ***Тодоров****, П.* ***Архимандрит Евгений Шиваров****. // Църковен вестник, N 40, 25 ноември 1961.*

4706. ***Тодоров****, П. Новият* ***Доростоло-Червенски митрополит Софроний****. // Църковен вестник, N 11, 14 март 1962.*

4707. ***Тодоров****, П. Новият* ***Провадски епископ Антоний****. // Църковен вестник, N 44, 17 дек. 1962.*

4708. ***Тодоров****, П. Новоизбраният* ***Старозагорски митрополит Панкратий****. // Църковен вестник; Съобщение от Синодалната канцелария (за получени писма от бившите* ***митрополити Пимен*** *и* ***Панкратий****). // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994.*

4709. ***Тодоров****, П. Раковишкият манастир. // Духовна култура, 1955, N 2-3, с. 48-52.*

4710. ***Тодоров****, Р. п. Значение на* ***Христовото възкресение****. // Църковен вестник, N 17-18, 28 апр. 1956.*

4711. ***Тодоров****, Ст. В памет на последния български* ***Охридски митрополит Борис*** *(1875-1938). // Църковен вестник, N 19, 26 май 1992.*

4712. ***Тодоров****, Ст. Какви са задачите на Четвъртия църковно-народен събор на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 14, 9-22 юни 1997.*

4713. ***Тодоров****, Ст. Коливо или пшеница за варене. // Църковен вестник, N 9, 1 март 1991.*

4714. ***Тодоров****, Ст.* ***Аврам Георгиев Младенов****. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1992.*

4715. ***Тодоров****, Ст. Предателството на* ***Иуда Искариот*** *[: За предателите в миналото и днес]. // Църковен вестник, N 9, 31 март – 13 апр. 1997.*

4716. ***Тодоров****, Ст.* ***Св. Архангел Михаил*** *– Архангеловден. // Църковен вестник, N 39,*

8 ноември 1991.

4717. ***Тодоров****, д-р Т.* ***Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит [Видински]*** *като писател-проповедник. // Църковен вестник, N 40-41, 30 ноември 1953.*

4718. ***Тодоров****, д-р Т. Тайнството покаяние като тема за проповед. Разкриване същината и характерните особености на покаянието. // Църковен векстник, N 12, 24 март 1953.*

4719. ***Тодоров****, Т. Поглед върху научноизследователската дейност на* ***проф. протопр. д-р Христо Димитров****. // Църковен вестник, N 18, 21 юли 1973.*

4720. ***Тодоров****, Т.* ***Светите славни и всехвални Апостоли Петър и Павел****. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1967.*

4721. ***Тодоров****, Т. Християнската ера. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1954.*

4722. ***Тодоров****, Т. А.* ***Възнесение****. // Църковен вестник, N 20, 23 май 1959.*

4723. ***Тодоров****, Т. А.* ***Марин Дринов*** *(Поглед към миналото). // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1956.*

4724. ***Тодоров****, Т. А. Един добър пастир. Слово за Никулден. // Църковен вестник, N 43, 6 дек. 1958.*

4725. ***Тодоров****, Т. А. Един защитник на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 18, 3 май 1958.*

4726. ***Тодоров****, Т. А. История, смисъл и значение на Богородичния акатист. // Църковен вестник, N 18, 1 апр. 1955.*

4727. ***Тодоров****, Т. А. Петдесетница. // Църковен вестник, N 21-22, 10 юни 1961.*

4728. ***Тодоров****, Т. А. Сретение. // Църковен вестник, N 5, 7 февр. 1959*

4729. ***Тодоров****, Т. А. Хиляда и сто години Българска православна църква. // Църковен вестник, N 26, 10 юни 1965.*

4730. ***Тодоров****, Т. п. Богослужението като образователно-възпитателен фактор в живота на Православната църква. // Църковен вестник, N 42-43, 30 дек. 1951.*

4731. ***Тодоров****, Т. п.* ***Георги Димитров*** *– народен вожд и учител. // Църковен вестник, N 27-29, 12 юли 1952.*

4732. ***Тодоров****, Т. п.* ***Негово Високопреосвещенство Врачанският митрополит Калиник****. // Църковен вестник, N 31, 11 дек. 1974.*

4733. ***Тодоров****, Т. п.* ***Негово Преосвещенство Велички епископ Йоаникий****. // Църковен вестник, N 16, 1 юли 1975.*

4734. ***Тодоров****, Т. п. Първи май. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1974.*

4735. ***Тодоров****, Т. п. Сто години българско духовно учебно дело. // Църковен вестник, N 30, 2 дек. 1974.*

4736. ***Тодоров****, Т. п. Храм. // Църковен вестник, N 31, 1 дек. 1972.*

4737. ***Тодоров****,* ***Тодор Иванов (свещеник, архиерейски наместник*** *в гр. Белоградчик). Обновлението на Бурсарския манастир „Св. Архангел Михаил”. // Църковен вестник, N 3, 18 ян. 1990.*

4738. ***Тодоров****, Тодор п. Любовта към* ***Бога*** *(В памят на* ***Св. София*** *и трите ѝ дъщери* ***Вяра****,* ***Надежда*** *и* ***Любов****). // Църковен вестник, N 31, 26 септ. 1959.*

4739. ***Тодоров****, Тодор поп.* ***Св. Атанасий Велики като проповедник****. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 13-119.*

4740. ***Тодорова****, Олга.* ***Петър Богдан****. // Бележити българи. Т. 4. С., 2012.*

4741. ***Тодорова****, Олга.* ***Пимен Зографски****. // Бележити българи. Т. 4. С., 2012.*

4742. ***Тодорова****, Олга. Православната църква и българите XV-XVIII век. С., 1997.*

4743. ***Тодорова****, Ст. Водици. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995.*

4744. Тодоровден. // Църковен вестник, N 14, 28 февр. 1955.

4745. ***Томалевски****, Георги. Крушовската република. С., 1968, с. 144-148.*

4746. ***Томов****, А. Религиозно-философски мироглед на* ***Петър Дънов****. В. Търново, 1992.*

4747. ***Томов****, Евтим. Български възрожденски щампи. С., 1978, с. 33.*

4748. ***Томов****, Ив.* ***Архимандрит Кесарий****. // Църковен вестник, N 18-19, 21юли 1971.*

4749. ***Томов****, Ив. Църквата „Св. Архангел Михаил” в гр. Трявна – неугасващ светилник на вяра и благочестие. // Църковен вестник, N 15, 21 май 1970.*

4750. ***Томов****, Лазар. Спомени за революционната дейност в Серския окръг. С., 1952, с. 43.*

4751. ***Томов****, Сл. Задушница. // Църковен вестник, N 7, 12-18 февр. 1996.*

4752. ***Томов****, Сл.* ***Преображение Господне****. // Църковен вестник, N 27, 7 юли 1962.*

4753. ***Томов****, Сл. Сто години от полагане основния камък на храма „Св. вмчк Георги”,*

гр. Станке Димитров. // Църковен вестник, N 20, 11 юли 1989.

4754. ***Томов****, Ст. Храмът „Св. мчк. Георги” в Дупница на 100 години. // Църковен вестник, N 36, 4-10 септ. 1995.*

4755. ***Томов****, Т. Разпространение и влияние на богомилството в Западна Европа. // Изследвания в чест на* ***акад. Михаил Арнаудов****. С., 1970, с. 187-198.*

4756. ***Томов****, Ф. Живот и дейност на* ***хаджи Партения, архимандрит Зографски****,* ***епископ Кукушко-Полянински и митрополит Нишавски****. // Македонски преглед, 1936, N 1-2.*

4757. ***Томова****, Е. Пространното житие на* ***Св. Иван Рилски*** *от* ***Георги Скилица*** *в ръкописните сборници от XV-XVIII в. // В памет на* ***Петър Динеков****. Традиция, приемственост, новаторство: Сб. С., 2001, с. 146-157.*

4758. ***Тонев****, В. Бележки по историята на учебното дело в Североизточна България през периода на Възраждането. Новопазарско. // Изв. Нар. музей – Варна, 1975, Кн. XI (XXVI), с. 59-80.*

4759. ***Тонев****, В. Бележки по историята на училищното дело в Североизточна България през епохата на Възраждането. // Народен ист. музей – Варна. Ч. 1. Варна, 1967, с. 95.*

4760. ***Тонев****, В. Добруджа през Възраждането (Културен живот, църковно-национални борби, революционни движения). Варна, 1973, с. 272.*

4761. ***Тонев****, В.* ***Инокентий Петров Софийски*** *1882-1976. // Музеи и паметници на културата, 1980, N 2, с. 42-44.*

4762. ***Тонев****, В. Нови документи за Сливенски революционен окръг след поражението на Априлското въстание през 1876 г. // Изв. Варненското археолог. др-во, 1984, Т. 15, с. 120.*

4763. ***Тонин****, Д. Трънски край. Енциклопедичен пътеводител. С., 2017, с. 495-496.*

4764. ***Тончев****, Ал. Сведения за българската история в „Алексиада” на* ***Анна Комнина****. // Ист. преглед, 1970, N 5, с. 123-138.*

4765. ***Тончева****, Б. За ранната полиелейна песенна практика на Балканите (по извори от XII-XIII в.). // Бълг. музикознание, 1986, N 3, с. 3-29.*

4766. ***Тончева****, Г. Аладжа манастир. С., 1955.*

4767. ***Тончева****, Е.* ***Йоан Кукузел*** *– живот, творчество, епоха. // Старобългаристика, 1980, N 3, с. 122-128.*

4768. ***Тончева****, Е. Музикални текстове в Палаузовия препис на Синодика на* ***цар Борил*** *(Палеогр. изследв. и музикален анализ). // Изв. Инст. за музикознание, 12, 1967, с. 57-159.*

4769. ***Тончева****, Е. Нотацията в Драгановия миней в контекста на византийско-славянската невменна практика през XIII в. // Светогорската обител. Т. 2. С., 1996, с. 243-256.*

4770. ***Йончо Тончов****. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. 1916.*

4771. ***Топенчаров****, Вл. Две жарави – един пламък. Бугри и катари. Защо първата общоевропейска вълна против феодализма бе наречена българска ерес. С., 1974.*

4772. ***Топоров****, В. Н.* ***Дювернoа, Александр Львович****. // Славяноведение в дореволюционной России: Библиогр. словарь. Москва, 1979, с. 151-153.*

4773. ***Топузлиев****, Б. Българите в Америка и разкола. // Църковен вестник, N 4, 24-30 ян. 1994.*

4774. ***Топузлиев****, Бл. Бавноразвиващ се демагог [****Христо Събев****]. // Църковен вестник, N 9, 28 февр. – 6 март 1994.*

4775. ***Благой Топузлиев****. // Църковен вестник (Некролог), N 16, 1-15 септ. 2010.*

4776. ***Тотев****, К. Същина на Православието. // Църковен вестник, N 8, 22 февр. 1991.*

4777. ***Тотев****, К. Царската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици” и манастирът Великата лавра в Търновград. // Археология, 2001, N 1-2, с. 30-44.*

4778. ***Тотев****, Константин, Иван* ***Чокоев****. История на проучването на некропола на търновската църква „Св. Св. Четиридесет мъченици”. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 1996, с. 165-174 : с ил.*

4779. ***Тотев****, Т. Велики Преслав. Варна, 1993.*

4780. ***Тотев****, Т. Дворцовият манастир в Преслав. С., 1998.*

4781. ***Тотев****, Хр.* ***Станимир Станимиров*** *(По случай 40 дни от смъртта му). // Църковен вестник, N 7, 12 февр. 1943.*

4782. ***Тотоманова****, А. Синодик* ***царя Борила*** *в сборнике* ***Палаузова****. // XXI ежегодная богословская конференция. Церковно-исторические исследования в контексте современной науки.*

Москва, 2011, с. 165-171.

4783. ***Точев****, Т.* ***Негово Преосвещенство Крупнишкият епископ Геласий****. // Църковен вестник, N 15, 15 май 1978.*

4784. ***Точев****, Т. Седемстотин години от безсмъртния подвиг на* ***светите 26 зографски мъченици****. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1977.*

4785. ***Тошев****, Б. В. Забравени български учители:* ***Симеон Христов****. // Химия: Природните науки в образованието, 26, 2017, N 4, с. 589.*

4786. ***Тошев****, К.* ***Йеродякон Игнатий****. Живот в служение на* ***Бога****. // Църковен вестник, N 3, 1-15 февр. 2007.*

4787. ***Тошев****, К. Какво представлява Кръстова гора. // Църковен вестник, N 37, 12-18 септ. 1994; N 38, 19-25 септ. 1995.*

4788. ***Тошев****, К. Светите мощи и тяхното почитане в Църквата. // Църковен вестник, N 33, 14-20 авг. 1995; N 34, 21-27 авг. 1995.*

4789. ***Тошева****, Р. Четвероевангелието на* ***цар Иван Александър*** *(1331-1371) отново в България. // Църковен вестник, N 17, 22-28 апр. 1996.*

4790. ***Тошкин****, А., А.* ***Рабаджийска****, М.* ***Куманов****. Трето българско царство 1879-1946. С., 2003, с. 22.*

4791. ***Тошков****, М. Въоръжени с надежда. Хроники за април 1876 г. С., 1976, с. 67.*

4792. ***Трайков****, В. Протестантските мисионери и борбата на българския народ за църковна свобода. // България от древността до наши дни. Т. 1. С., 1979, с. 461-468.*

4793. ***Трайков****, В.* ***Георги Сава Раковски****. Биография. С., 1974, с. 56-57.*

4794. ***Трайков****, Никола. Монастир [„Св. Богородица”] Пречиста. С., 1912.*

4795. ***Трайкова****, В. Екзархията българският национален въпрос в края на XIX и началото на XX в. (188-1912) – някои аспекти. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в бълг. земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 211-223.*

4796. ***Трайчев****, Георги. Книга за мияците (Ист.-геогр. очерк). С., 1941, с. 73-79. (Макед. библ. ; N 12)*

4797. ***Трайчев****, Георги. Манастирите в Македония. С., 1933.*

4798. ***Трайчев****, Георги. Миналото на град Прилеп. Историко-географски и стопански преглед. С., 1925.*

4799. ***Трайчев****, Е.* ***Божията благодат*** *и свободната воля на човека. // Църковен вестник, N 7, 13-19 февр. 1995.*

4800. ***Трайчев****, Е. Годината на* ***Рождество Христово****. // Църковен вестник, N 51, 20-26 дек. 1993.*

4801. ***Трайчев****, Е. Тайната вечеря. // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994.*

4802. ***Трендафилов****, Г.* ***Михаил Цветанов Радулов****. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1973.*

4803. ***Трендафилов****, Тр. Тържеството на българската архитектура [„Св. Александър Невски” в София]. // Църковен вестник, N 31-32, 12 септ. 1924.*

4804. ***Трендафилов****, Хр.* ***Йоан Екзарх Български****. С., 2001.*

4805. ***Тренев****, П. Църквата „Св. София”. // Църковен вестник, N 22, 1 юни 1929.*

4806. Трети църковно-народен събор. // Църковен вестник, N 19-22, 28 май 1953.

4807. Третият църковно-народен събор в 1953 г. // Духовна култура, 2003, N 5, с. 4-13.

4808. Тридесетгодишнината от освобождението на България. // Църковен вестник, N 7, 15 февр. 1908.

4809. [Триста] 300-годишнината на Чипровското въстание / Съст. Г. ***Нешев****. С., 1989.*

4810-4811. [Триста тридесет и пет] 335 години от избирането на църквата „Св. Неделя” за митрополитски храм и 150 години от освещаването ѝ. // Църковен вестник, N 13, 16-30 юни 2017; N 14, 1-15 юли 2017.

4812. ***Трифонов****, Ю. Беседата на* ***Козма презвитер*** *и нейният автор. // Сп. на БАН, 1923, N 29.*

4813. ***Трифонов****, Ю. Византийските хроники в църковнославянската книжнина. // Изв. Ист. д-во в София, 1924, Т. 6, с. 163-181.*

4814. ***Трифонов****, Ю. Две съчинения на* ***Константина Философа*** *за мощите на* ***Св. Климент***

***Рилски**. // Сп. на БАН, 1943, Кн. 43, с. 159-240.*

*4815. **Трифонов**, Ю. Достоверен ли е разказът за ослепяването на **Борисовия син Владимир**? // Училищен преглед, 1927, N 5-6, с. 864-890.*

*4816. **Трифонов**, Ю. **Васил Друмев** – **Климент Браницки и Търновски**. Живот, дейност и характер. С., 1926.*

*4817. **Трифонов**, Ю. Живот и дейност на **Константина Костенецки**. // Сп. на БАН, 1943, N 66, с. 223-28.*

*4818. **Трифонов**, Ю. Зографската българска история. // Сп. на БАН, 40, 1940.*

*4819. **Трифонов**, Ю. Историческото обяснение на вярата в „Дядо Иван" (Русия) у българския народ. // Библиотека „Славянска беседа", 1908, Кн. 1.*

*4820. **Трифонов**, Ю. История на град Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 97.*

*4821. **Трифонов**, Ю. Преданието за изгорената старобългарска библиотека в Търново. // Сп. на БАН, 14, 1917, с. 1-42.*

*4822. **Трифонов**, Ю. Софийската редакция на **Владислав Граматиковия** разказ за връщането на мощите на **Светец Иван Рилски** от Търново в манастира. // Сп. на БАН, 1940, Т. 60 (30), с. 67-90.*

*4823. **Трифонов**, Ю. Съединението на Ипекската патриаршия с Охридската архиепископия в XV в. // Сп. на БАН, 1912, Т. 3.*

*4824. **Трифонов**, Ю. Унищожаването на Търновската патриаршия и заместването ѝ с автономно митрополитство – архиепископство. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 4. С., 1907, с. 1-40.*

*4825. **Трифонов**, Юрдан. История на града Плевен до Освободителната война. С., 1933, с. 206.*

*4826. **Трифонов**, Юрдан. Преданието за изгорена старобългарска библиотека в Търново. // Сп. на БАН, 14, 1917, N 8, с. 1-42.*

*4827. **Трифонова**, А. Гръцки надписи от църквата „Св. Параскева" („Св. Петка Стара", „Живоносен източник") в Пловдив. // Проблеми на изкуството, 49, 2016, Кн. 3, с. 52-58.*

*4828. **Трифонова**, Жечка, Ванина **Паскалева**. Българските манастири и църкви. 56 необикновени християнски храма, които си заслужава да посетите. С., 2012.*

*4829. **Троянов**, А. Градешнишкият манастир. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1978.*

*4830. **Трубецкой**, П. Н., граф. Руската политика на Изток (Българската схизма). С., 1910.*

*4831. Тръненият венец [Адапт. прев. от фр. ез. на редове от ориг. тр.: **Grzegorz Gorny**, **Janusz Rosikon**, **Renaud Joseph**. Témoins du mystère: Enquête sur les reliques du **Christ**. Paris, 2016]. // Енорийски глас: Бюл. на Римокатолич. енория „Св. Йосиф". – 5.03.2023. – 4 с. <www.sofia.capucini.bg>. – Бел. А. К.*

*4832. **Тулешков**, Н. Архитектура на българските манастири. С., 1988.*

*4833. **Тулешков**, Н. Архитектурна история на храма „Успение Пресветая Богородици" в Пазарджик. // Паметници, реставрация, музеи, 2007, N 3-4, с. 3-12, 31-33.*

*4834. **Тулешков**, Н. Архитектурното изкуство на старите българи. Т. 2. Късно средновековие и Възраждане. С., 2006, с. 307.*

*4835. **Тулешков**, Н. Богоявление, Йорданов ден и Ивановден. Ръсене. // Църковен вестник, N 3, 16 ян. 1958.*

*4836. **Тулешков**, Н. Видният книжовник и църковник **д-р Васил Славов Киселков** на 70 г. // Църковен вестник, N 5, 30 ян. 1958.*

*4837. **Тулешков**, Н. **Протойерей Александър Милушев** (Единофронтовецът). // Църковен вестник, N 23, 11 септ. 1970.*

*4838. **Тулешков**, Н. **Първомайстор Никола Фичев** – творец на Възраждането. С., 2001.*

*4839. **Тулешков**, Н. **Георги С. Раковски**. Общественик, писател, църковник, революционер. // Църковен вестник, N 38, 1 ноември 1958.*

*4840. **Тулешков**, Н., Л. **Прашков**. Зографски манастир. // Български манастири. С., 1997, с. 268-279.*

*4841. **Тулешков**, П. История на Свещеническия съюз. С., 1928.*

*4842. **Турило**, А. А. Азбучная молитва. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 332-333.*

4843. Турски архивни документи за черкезите в Герлово. // Изв. Нар. музей – Коларовград,

1967, с. 145-169.

4844. Турски документи за историята на правото в българските земи. Т. 1 / Съст. Г. Д. ***Гълъбов****. С., 1961.*

4845. ***Тъпкова-Заимова****, В. Славянските заселвания на славяните на Балканите в рамките на „варварските нашествия”. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1974, Т. 29, с. 199-306.*

4846. ***Тъпкова-Заимова****, Василка.* ***Михаил Псел****. // Извори за българската история. Т. XI, С., 1965, с. 92-133.*

4847. Тържествата в Рилския манастир на 31.VIII. т.г. (По случай 1000 г. от блаженатa кончина на ***Св. Иван Рилски****). // Църковен вестник, N 29-30, 18 септ. 1946.*

4848. Тържествата във Видин [За Паметника-мавзолей на ***Екзарх Антим I****]. // Църковен вестник, N 34-35, 22 септ. 1934.*

4849. Тържествено заседание на Св. Синод на Българската православна църква по случай вдигането на схизмата. Възстановяване на пълно общение между Вселенската патриаршия и нашата Църква и провъзгласяването (на) автокефалията на Българската православна църква. // Църковен вестник, N 25-26, 19 май 1945.

4850. Тържествено посрещане в Разлог и Банско [на ***Неврокопския митрополит Серафим****]. // Църковен вестник, N 4, 16-28 февр. 2014.*

4851. Тържествено посрещане на новоизбрания ***Доростолски и Червенски митрополит Михаил****. // Църковен вестник, N 18, 7 май 1927.*

4852. Търновска книжовна школа. Т. 2. 1980.

4853. Търновска книжовна школа 1371-1971. Междунар. симп. във В. Търново, 11-14 окт. 1971 г. / Ред. колегия: П. ***Русев****, Г.* ***Данчев****, Ек.* ***Сарафова****. С., 1974.*

4854. ***Тюлеков****, Димитър. Обречено родолюбие. ВМРО в Пиринско 1919-1934. // BG Север, N 27 (15-21 юли 2011 г.).*

4855. ***Тютюнджиев****, Ив. Българската анонимна хроника от XV в. В. Търново, 1992.*

4856. ***Тютюнджиев****, Ив. Търновската митрополия през XV-XIX в. В. Търново, 2007.*

4857. ***Тютюнджиев****, Ив. Търновският епископат XII-XXI в. В. Търново, 2007.*

4858. ***Тютюнджиев****, Ив., Кр.* ***Мутафова****. История на българския народ през XV-XVII в. в таблици, схеми, карти и тестове. В. Търново, 1994, с. 38.*

4859. ***Угринова-Скаловска****, Р., З.* ***Рибарова****. Радомирово евангелие. Скопје, 1988.*

4860. ***Узунова****, М. Учредяването на Католическата църква от източен обред в България през Възраждането. С., 2006.*

4861. ***Узунски****, Г. Когато бяхме под робство. // Широка лъка. Просветно огнище в Родопите. С., 1947, с. 53, 55.*

4862. ***Унджиев****, Ив. История на Карлово до Освобождението. 2. изд. С., 1968.*

4863. ***Унджиев****, Ив.* ***Васил Левски*** *и религията. // Атеистична трибуна, 1977, N 2, с. 66-72.*

4864. ***Унджиев****, Ив. Псевдонимите на революционните комитети в Орхание и Тетевенско по време на* ***Левски****. // Училищен преглед, 1930, N 2, с. 408.*

4865. ***Уошбърн****, Джордж. Петдесет години в Цариград (Спомени за Робърт колеж). С., 1980.*

4866. ***Усков****, Н. Ф. Абат. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 33-34.*

4867. ***Успенский****, Б. А. Семиотика искусства: Поэтика композиции. Семиотика иконы. Статьи об искусстве. Москва, 2005.*

4868. ***Успенский****, Ф. И. Синодик в Неделю Православия: Сводный текст с приложениями. Одесса, 1893.*

4869. ***Уста-Генчев****, Д. Из историята на новата съборна църква „Св. Димитър” във Видин. // Църковен вестник, N 33, 2 окт. 1926.*

4870. ***Уста-Генчев****, Д. Подаръци от* ***Александра II*** *на български църкви. // Църковен вестник, N 19, 11 май 1929.*

4871. ***Уста-Генчев****, Д. Принос към живота и дейността на* ***Уста Генчо Кънев****. // Сп. на БАН, N 26, 1923.*

4872. Утрото след разкола. // Църковен вестник, N 19, 1-15 окт. 1998.

4873. ***Уъртингтън Младши****, Еверет Л. Силата на прошката. С., 2006.*

4874. ***Факрасис****, Г. Диспут святителя* ***Григория Паламы*** *с* ***Григорой философом****. Философские и богословские аспекты паламитских споров / Пер. с древнегреч. Д. А.* ***Поспелова****; отв.*

*ред. Д. С. **Бирюков**. Москва, 2009.*

*4875. **Фатыхов**, С. Г. Мировая история женщины. Екатеринбург, 2008.*

*4876. **Фельми**, Карл Христиан. Введение в современное Православное богословие / Изд. Московского Патриархата. Москва, 1999.*

*4877. **Видински митрополит Филарет**. Българските манастири. // Църковен вестник, N 3, 5 ян. 1980.*

*4878. **Видински митрополит Филарет**. Вяра и подвиг за подражание: Слово, произнесено на 23 окт. 1976 г. в храма „Св. вмч Георги" в Зографския манастир, Света гора, по случай честване 700-год. от мъченическия подвиг на **26-те зографски мъченици**. // Църковен вестник, N 4, 1 февр. 1977.*

*4879. **Видински митрополит Филарет**. Израз на силна почит и признателност (Приветствие към **Негово Високопреосвещенство Св. Сливенския Никодим** по случай 80-год. му, произнесена в храма „Св. Николай", гр. Сливен, на 30 ян. 1975). // Църковен вестник, N 8, 11 март 1975.*

*4880. **Видински митрополит Филарет**. Светилник на православие и съкровищница на култура. // Църковен вестник, N 29, 21 ноември 1977.*

*4881. **Видински митрополит Филарет**. Същност и значение на Върховния църковен съвет при Св. Синод на Българската патриаршия. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1983.*

*4882. **Ловчански Филарет**. **Антим митрополит Ловчански**. // Църковен вестник, N 10, 14 март 1959.*

4883. Филиоквето. Исторически контекст. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2016; N 18, 1-15 окт. 2016.

*4884. **Великотърновски митрополит Филип**. 155 години от рождението му. // Църковен вестник, N 15, 16-31 юли 2018.*

*4885. **Филипов**, Ф. Патриотичната дейност на **свещ. Атанас Келпетков**, секретар на **капитан Петко войвода**. // Църковен вестник, N 5, 11 февр. 1989.*

*4886. **Филов**, Б. Боянската църква. // Отечество, IV, 1917, N 39, с. 5-10.*

*4887. **Филов**, Б. Миниатюрите на Манасиевата хроника във Ватиканската библиотека. С., 1927.*

*4888-4889. **Филов**, Б. Софийската църква „Св. Георги". С., 1933; Ново изд. С., 2004.*

*4900. **Филов**, Богдан. Пътувания из Тракия, Родопите и Македония 1912-1916. С., 1993, с. 84.*

*4901. **Филов**, Богдан. Софийската църква „Св. София". С., 1913.*

*4902. Философия русского космизма / Отв. ред.: А. П. **Огурцов**, Л. В**. Фесенкова**. Москва, 1996.*

*4903. **Знеполский епископ Флавиан** почина. // Църковен вестник, N 15, 12 апр. 1956.*

*4904. **Флорева**, Е. Старата църква на Драгалевския манастир. С., 1968.*

*4905. **Флорева**, Елена. Средновековни стенописи. Вуково/1598. С., 1987.*

*4906. **Флорева**, Елена. Църквата „Пророк Илия" в Бобошево. С., 1978.*

*4907. **Флорова**, В. Отношението на **Варненския и Преславски митрополит Симеон** към Шуменското въстание от 1875 г. // Изв. Держ. архиви, 1968, Т. 10.*

*4907-а. **Георгий Флоровский**: священнослужитель, богослов, философ / Общ. ред. Ю. П. **Сенокосов**. Москва, 1995.*

*4908. [**Форбс**, Скот] **Forbes**, Scott. A Natural History of Families. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 2005.*

*4909. **Петко Франгов**. // Спомени за Априлското въстание 1876. С., 1975, с. 339-345.*

*4910. Францискански форум „Свидетели на вярата във **Възкръсналия Христос**", Раковски, 2013.*

*4911. **Фридан**, Б. Загадка женственности. Москва, 1994.*

*4912. **Фуко**, Мишел. Археология на знанието / Бел., прев. от фр. ез. А. **Колева**. С., 1996.*

*4913. **Foucault**, Michel. L'Archéologie du savoir. Paris, 1969.*

*4914. **Руси Стефанов Хаджидимитров**. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2011.*

4915. Хаджидимовски манастир „Св. Великомъченик Георги Победоносец". // bulgariamonasteries.com. – 11.11.2021. – 5 с.

*4916. **Хаджидинев**, Кирил. Дойран. Разцветът и гибелта на един град. С., 1960, с. 12-13.*

*4917. **Хаджиев**, М. Дейност и жертви на първи **Неврокопски владика дядо Иларион**. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971.*

*4918. **Хаджиев**, Ю. Поглед към миналото на столичния храм „Св. Неделя" и неговите стенописи. // Духовна култура, 1982, N 6, с. 27-32.*

*4919. **Хаджийски**, Ив. **Архимандрит Калистрат** – игумен на Рилския манастир 1944-1948 г.*

Дупница, 2001.

4920. ***Хаджиконстантинов-Джинот****, Йордан. Българин съм. // Цариградски вестник, 20 ноември 1854.*

4921. ***Хаджинаков****, Петър. Българските манастири (Ист. на Кукленския манастир „Св. Св. Безсребреници Козма и Дамян"). // Родопи, 2006, N 3-4, с. 61-63.*

4922. ***Хаджи поп Христо Караджов****. // Казанлък в миналото и днес. Кн. 2. С., 1923, с. 253-254.*

4923. ***Хаджистоянов****, Б. Календарът и разколниците. // Църковен вестник, N 14, 6 апр. 1992.*

4924. ***Протойерей Б. Хаджистоянов****. Неделя сиропустна. // Църковен вестник, N 10, 6 март 1992.*

4925. ***Хайтов****, Н. Асеновград в миналото. С., 1983, с. 200.*

4926. ***Хайтов****, Н.* ***Матей Преображенски Миткалото****. С., 1964.*

4927. ***Хайтов****, Н. Село Яврово. С., 1958, с. 48, 50, 70.*

4928. ***Халачева****, М. Селища с български католици и демографски промени в техните предели през XIV-XIX в. // Изв. на музеите от Южна България, 1981, Т. 7, с. 73-82.*

4929. ***Харалампиев****, Б.* ***Кузман Христев Шапарданов****. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1980.*

4930. ***Харалампиев****, Б. п. Зограф* ***х. Иванчо п. Лазаров****. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1958.*

4931. ***Харалампиев****, Б. поп.* ***Хаджи поп Георги Тилев – Теофилакт****. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1974.*

4932. ***Харалампиев****, Ив. Езикът, езиковата реформа на* ***Евтимий Търновски****. С., 1990.*

4933. ***Харалампиев****, Ив.* ***Митрополит Йоасаф Бдински*** *и езиковите традиции на Търновската книжовна школа. //* ***Патриарх Евтимий Търновски*** *и неговото време. В. Търново, 1998, с. 115-127.*

4934. ***Харалампиев****, Ив. Химнописецът* ***Ефрем*** *и правописно-езиковите традиции на писателите от Търновската книжовна школа. // Търновска книжовна школа. Т. 5. 1994, с. 273-284.*

4935. ***Харбова****, М. Духовният будител* ***Св. Пимен Зографски****. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2004.*

4936. ***Харбова****, М.* ***Св. Петка-Параскева Търновска, всебългарска и всеправославна****. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2004.*

4937. ***Харбова****, Маргарита. Манастирите на Балканите – единна мрежа от духовни, просветни и културни огнища. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", [за 2003], 2005, с. 253-263.*

4938. ***Харизанов****, В. Учителите в националноосвободителните борби на град Враца. // Векове, 1974, N 2-3, с. 102.*

4939. ***Драговитийски епископ Харитон****. Принос към историята на Пловдивските храмове. // Сб. в чест на* ***Пловдивския митрополит Максим*** *по случай 80 г. от рожд. му и 60 г. от приема (на) духовно звание. С., 1931.*

4940. ***Драговитийски епископ Харитон****.* ***Протойерей Филип Бучков****. По случай шест-год. от смъртта му. // Църковен вестник, N 7, 7 февр. 1957.*

4941. ***Харитонов****, Хр. Нумизматични аспекти на иконоборчеството във Византия през VIII-IX в. // Изв. Рег. ист. музей – Велико Търново, 17-18, 2002, с. 299-304.*

*4942. [****Хегемайстър****, Майкъл].* ***Hagemeister****, Michael. Russian Cosmism. // The Occult in Russian and Soviet Culture. Ithaca, NY, 1997, p. 185-202.*

4943. ***Хэгерманн****, Д.* ***Карл Великий****. Москва, 2003.*

4944. Хиляда и сто години Българска православна църква. // Църковен вестник, N 13, 1 май 1970.

4945. Хилядагодишнината на Света гора. // Църковен вестник, N 15, 13 апр. 1963.

4946. ***Хин****, В. Малка манифестация на православно единомислие (По случай храмовия празник на Румънската църква в София). // Църковен вестник, N 25-26, 22 юни 1963.*

4947. ***Хин-Буня****, В. Тържество в Румънската православна църква в София. // Църковен вестник, N 41, 20 ноември 1965.*

4948. Хиротония ***епископа Главинецкого Симеона, викария Болгарской епархии в США****. // Журнал Московской Патриархии. Москва, 1973, N 3.*

4949. Хиротонията. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 1998.

4950. ***Хлебаров****, Т. Възобновяване на третото Българско царство и кратка история на църквата „Св. Св. Четиридесет мъченици" в Търново. Търново, 1909.*

4951. ***Ходаковская****, О. И., А. А.* ***Бовкало****. Ленинградская (Санкт-Петербургская) православная духовная академия. Профессора и преподаватели. 1946-1996. Биографический справочник. Санкт-Петербур, 2011.*

4952. Храм „Св. Александър Невски". // Църковен вестник, N 1, 4 ян. 1903.

4953. Храм „Св. Великомъченик Димитър" в Старинен Пловдив. Пловдив, 2008.

4954. Храм „Св. Йоан Кръстител" – Габрово. // Църковен вестник, N 1, 2-8 ян. 1995.

4955. Храм „Св. Марина" – град В. Търново. // Търновски епархийски вести, 2002, N 6; Православен храм „Св. великомъченица Марина", В. Търново, 2008.

4956. Храм „Св. Петка" в с. Заселе. // Църковен вестник, N 28, 10-16 юли 1995.

4957. Храм „Св. Троица" – кв. „Гео Милев" – София. // Църковен вестник, N 10, 4-10 март 1996.

4958. Храм „Успение Богородично" в село Бараково отбелязва храмовия си празник със Света литургия. // <https://blagoevgrad.eu/hram-uspenie-bogorodichno-barakovo-otblqzva-hramov-praznik.html>. – 8.11.2021. – 1 с.

4959. Храм „Успение на Пресвета Богородица" с. Филипово. // Corect.

4960. Храмът като център на религиозния и църковно-обществен живот. // Църковен вестник, N 27-28, 1 юли 1951.

4961. Храмът „Св. Мина" в Слатина – част от древен манастир. // Църковен вестник, N 12, 1-15 юни 2008.

4962. Храмът „Св. София" в Цариград. // Църковен вестник, N 45, 13 дек. 1956; N 46, 20 дек. 1956.

4963. Храмът „Св. Троица" в Згориград осветен. // Църковен вестник, N 12, 16-30 юни 2006.

4964. ***Христакев****, Ил. Иконописецът* ***Господин Желязков****. // Църковен вестник, N 9, 1 апр. 1981.*

4965. ***Христакиева****, А. Един живот, посветен на църковното дело и на обществото [****Вълко Стоянов Христакиев****]. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2004.*

4966. Християнският брак: според учението на Светото Православие. С., 2016.

4967. Християнско семейство / Прев. от англ. Ваня ***Димитрова****, Гина* ***Лазарова****. С., 1994.*

4968. Християнство в дела [: за насилията над тракийските българи]. // Църковен вестник, N 48, 24 авг. 1913.

4969. ***Протойерей Христо Иванов****. // Църковен вестник, N 6, 9 февр. 1924.*

4970. ***Свещеник Христо П. Буцев*** *(Некролог). // Църковен вестник, N 5-6, 1 февр. 1947.*

4971. ***Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство****. Животът и делото на* ***Ронкали – блаженият папа Йоан XXIII****. // „Българският папа"* ***архиепископ Анджело Джузепе Ронкали – Папа Йоан XXIII*** *и България: сб. с докл. и материали от науч. конф., София, 5 юни 2013 г. = „Il papa bulgaro" l'arcivescovo* ***Angelo Giuseppe Roncalli – Papa Giovanni XXIII*** *e la Bulgaria: atti e documenti del Convegno scientifico di Sofia, 5 giugno 2013. С., 2014, с. 30-37.*

4972. ***Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство****. Каритас – милосърдна десница на Католическата църква: история на НКФ „Каритас България", 1993-2018: 25 год. С., 2018.*

4973. ***Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство****. Католическата духовна култура и нейното присъствие и влияние в България = La cultura spirituale cattolica: sua presenza ed influsso in Bulgaria. С., 1992.*

4974. ***Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство****.* ***Папа Йоан XXIII*** *и неговата енциклика „Пачем ин терис". // Издател, 2016, N 1/2, с. 10-14.*

4974-а. ***Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство****.* ***Папа Йоан XXIII*** *и неговата енциклика „Пачем ин терис". // Нишката на Ариадна (Gloria bibliospherae) = Ariadne thread (Gloria bibliospherae): Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Cognitology of encyclopedicity of the library and information activity / Науч. ред. С.* ***Денчев****; Съст., предг., библиогр. А.* ***Куманова****, Н.* ***Василев****. С., 2017, с. 153-156.*

4974-б. ***Христо Пройков, Н. Високо Преосвещенство****. [Тържество на обединяващата сила на науката в единство с религията, философията, изкуството и литературата] (39) 18.10.2016 г. [: Отз. за кн.: GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна): Изследвания в чест на акад. проф.* ***Александра Куманова****: Юбил. сб. по случай 65-год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread): Studia in honorem Acad. Prof.* ***Alexandra Kumanova****: A*

*Festschrift for 65th Golden Jubilee of the University of Library Studies and Information Technologies in Sofia / Науч. ред. С. **Денчев**; Съст., предг. и интервю Н. **Василев**. С., 2016]. // Науч. тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технол., 2016 [2017], Т. 14, с. 567.*

*4974-в. **Поп Христо Стефанов**, Никола Христов **Попов**, Люба **Николова Попова-Ескенази**. Поколения. С., 2008.*

*4974-г. **Христо Филаретов, свещеник**. Православните енорийски братства. // Братско слово, 1930, Кн. 1, с. 35.*

*4974-д. **Христов**, А. 25-годишния юбилей на **Станимира поп Стефанов Станимиров**. С., 1908.*

*4974-е. **Христов**, Б. Земенският манастир „Св. Йоан Богослов". // Църковен вестник, N 38, 18-25 септ. 1994.*

*4974-ж. **Христов**, Б. Мелнишката църква „Св. Николай Чудотворец". // Църковен вестник, N 6, 6-12 февр. 1995.*

*4974-з. **Христов**, Б. Раковишкият манастир. // Църковен вестник, N 40, 3-9 окт. 1994.*

*4974-и. **Христов**, Б. Търновската патриаршия. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2003; N 8, 16-30 апр. 2003.*

*4974-й. **Христов**, Б. Църквата „Св. Йоан Предтеча" в Лопушанския манастир. // Църковен вестник, N 21, 23-29 май 1994.*

*4975. **Христов**, Г. **Захарий Зограф** и залезът на българската икона. // Църковен вестник, N 18, 1-15 окт. 2003.*

*4976. **Христов**, И. Към биографията на **К. Пейчинович**. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1903, Т. 63.*

*4977. **Христов**, Х. С. Протестантските мисии в България през XIX в. // Год. Духовната акад., 1981, Т. 26, с. 250-267.*

*4978. **Христов**, Хр. Българската православна църква в рамките на четвърт век. // Църковен вестник, N 23-24, 1 септ. 1969.*

*4979. **Христов**, Хр. Българските общини през Възраждането. С., 1973.*

*4980. **Христов**, Хр. Българското православно духовенство и 30-годишния юбилей [на Социалистическата революция в България]. // Църковен вестник, N 26, 21 окт. 1974, с. 2-3.*

*4981. **Христов**, Хр. Верен служител на **Бога** и предан син на народа [: новоръкоположения **Велички епископ Галактион**]. // Църковен вестник, N 24, 11 септ. 1986, с. 3-4.*

*4982. **Христов**, Хр. Константия – древен град-крепост и средновековна епископия. // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1986.*

*4983. **Христов**, Хр. Новоизбраният **Варненски и Преславски митрополит Кирил**. // Църковен вестник, N 11, 21 апр. 1989.*

*4984. **Христов**, Хр. **Патриарх Йоаким I**. // Векове, 1975, N 5, с. 42-48.*

*4985. **Христов**, Хр. **Патриарх Йоаким I** (По случай 730 г. от неговата смърт). // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1976.*

*4986. **Христов**, Хр. Пловдивската епархийска катедра. История и видни дейци. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987.*

*4987. **Христов**, Хр. Църкви и манастири – фактори на българското възраждане. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1984.*

*4988. **Христов**, Хр., П. **Павлов**. **Патриарх Йоаким III**, **татарският хан Чака** и **цар Теодор Светослав**. // Духовна култура, 1992, N 6, с. 33.*

*4989. **Христов**, Хр. А. **Паисий Хилендарски**. Неговото време, жизнен път и дело. С., 1972.*

*4990. **Христов**, Хр. Ив. Батошевският манастир. // Векове, 1976, N 5, с. 55-62.*

*4991-4992. **Христов**, Хр. Ст. Априлското въстание и българското патриотично духовенство. // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1966; N 20, 11 юли 1966.*

*4993. **Христов**, Хр. Ст. Църквата в първите дни на свободата. // Църковен вестник, N 16, 1 юни 1969.*

*4994. **Христов**, Цв. Празникът Богоявление (Ист.-литургичен преглед). // Църковен вестник, N 3, 21 ян. 1961.*

*4995. **Христов**, Цв. Храм „Св. Неделя" в гр. Пловдив. Кратък очерк по случай 125-год. му юбилей. С., 1957.*

*4996. **Христов**, Цв. Храмът „Св. Неделя" в гр. Пловдив. По случай 125-годишнината от*

построяването му. // Църковен вестник, N 35, 11 окт. 1958.

4997. ***Христов (Темелски)****, Хр. Ив. Батошевският манастир (По случай 140 г. от възобновяването му). // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2006.*

4998. ***Христова****, А. Биография на* ***Българския Патриарх Максим*** *(1914-2012). // Църковен вестник, N 22, ноември 2012.*

4999. ***Христова****, А. История на митрополитския храм „Св. вмчца Марина". // Църковен вестник, N 14, 15-31 юли 2014.*

5000. ***Христова****, А. Ликът на праведника [:* ***Методий Жерев****]. // Църковен вестник, N 5, 1-15 март 2014.*

5001. ***Христова****, А. Патриаршеските инсигнии. // Църковен вестник, N 6-7, специален бр., 2013.*

5002. ***Христова****, А. 50 години живот във вяра, изповедничество и ожидание* ***[Знеполски епископ Николай]****. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2019.*

5003. ***Христова****, А. Разлика между Велик събор и Всеправославен събор. // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2016.*

5004. ***Христова****, А.* ***Св. Григорий Палама*** *– богословът на свещеното предание. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2019.*

5005. ***Христова****, А. Събор на предстоятелите на поместните православни църкви, Фенер, 6-9 март 2014. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2014.*

5006. ***Христова****, А. Хиротония на* ***Белоградчишкия епископ Поликарп****. // Църковен вестник, N 15, 1-15 авг. 2014.*

5007. ***Христова****, А. Църковен речник. // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2010.*

5008. ***Христова****, Б. Боянският псалтир от XIII в. // Старобълг. лит., 7, 1980, с. 90-94.*

5009. ***Христова****, Б.* ***Професор Христо Николов Кодов****. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий", N 17 (23), 1983, с. 605-607.*

5010. ***Христова****, Б. Рилският книжовник* ***монах Спиридон****. // Старобълг. лит., 3, 1978, с. 113-121.*

5011. ***Христова****, В. Спомен за* ***митрополит Св. Марко Преславски****. // Църковен вестник, N 8, 1-15 апр. 2008.*

5012. ***Христова****, В. Щрихи към образа на* ***преп. Сергий Къпиновски****. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2008.*

5013. ***Христова****, Вера. История на църквата „Св. Георги" в Трявна. С., 2002.*

5014. ***Христова****, Р. Обрезание и Кръщение. // Църковен вестник, N 1, 1-7 ян. 1996.*

5015. ***Христова-Шомова****, И. Драгановият миней като свидетел на българската богослужебна и книжовна история. // Palaeoslavica, 23, 2015, N 2, 1-54.*

5016. ***Димитриадски митрополит Христодул****. Световен съвет на църквите или клуб на религиозни хора. // Църковен вестник, N 2, 10 ян. 1992*

5017. ***Христодулова****, М. За войнстващото монашество и неговата роля в Средновековна България. // I Национална конференция на младите български историци. С., 1977, с. 142-146.*

5018. Христоматия по старобългарска литература / Съст. П. ***Динеков****, К.* ***Куев****, Д.* ***Петканова****. 3. изд. С., 1974.*

5019. ***Христофоров****, А. Самоков. С., 1962.*

5020. Хроника за с. Литаково, Софийско. С., 1972, с. 27.

5021. ***Хубанчев****, А.* ***Бог*** *се яви в плът. // Църковен вестник, N 45, 17 дек. 1990.*

5022. ***Хубанчев****, А. Илинденско-Преображенското въстание (1903-1908). // Църковен вестник, N 22, 21 юли 1988.*

5023. ***Хубанчев****, А.* ***Негово Високопреосвещенство Пловдивският митрополит Арсений****. // Църковен вестник, N 11-12, 23 апр. 1987.*

5024. ***Хубанчев****, А. С* ***Христовите повели*** *на любовта, молитвеното усърдие и миротворната работа. // Църковен вестник, N 2, 11 ян. 1983.*

5025. ***Хубанчев****, А. Същностни белези на греха. // Църковен вестник, N 8, 11 март 1989.*

5026. ***Цанев****, Д. Бележки по историята на учебното дело във Враца. // Училищен преглед, 1906, N 10, с. 1101.*

5027. ***Цанева****, Люба. Църквата „Св. Архангел Михаил" в Трявна. Варна, 2004.*

5028. ***Цанков****, С. Измененията на Екзархийския устав и участието на* ***митрополит Симеон*** *в тях. // Сб. в чест на* ***Варненский и Преславский митрополит Симеон*** *по случай 50-годишното му*

архиерейско служение. С., 1922.

5029. ***Цанков****, С. Нови данни за историята и уредбата на Рилския манастир. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1936, 13, с. 1-49.*

5030. ***Цанков****, Стр.* ***Георги Стоянов Кандиларов*** *(По случай 26 г. от смъртта му). // Църковен вестник, N 17, 11 юни 1969.*

5031. ***Цанкова-Петкова****, Г.* ***Архимандрит Нестор****. Търновската патриаршия. // Българската патриаршия през вековете. С., 1990.*

5032. ***Цанкова-Петкова****, Г. Българо-гръцки и българо-латински отношения при* ***Калоян*** *и* ***Борил****. // Изв. Инст. за ист., 1976, Т. 21, с. 149-162.*

5033. ***Цанкова-Петкова****, Г. Восстановление болгарского патриаршество в 1235 г. и международное положение болгарского государства. // Византийский временник, 1968, с. 136-150.*

5034. ***Цанкова-Петкова****, Г.* ***Петър Делян*** *през погледа на неговите съвременници. // Ист. преглед, 1966, N 4, с. 97-106.*

5035. ***Цанов****, Е. Храм-паметникът при с. Шипка. С., 1969.*

5036. ***Царев****, Г. Благовещение. // Църковен вестник, N 9, 21 март 1979.*

5037. ***Царев****, Г. Духовници патриоти от Панагюрски революционен окръг – участници в Априлското въстание. // Априлското въстание и Българската православна църква. С., 1977, с. 293.*

5038. ***Царев****, Г. Една година от смъртта на* ***професор Александър Милев****. // Църковен вестник, N 10, 11 апр. 1981.*

5039. ***Царев****, Г., Ив.* ***Димитров****. В памет на* ***професор Глубоковски****. // Църковен вестник, N 14, 10 май 1984.*

5040-5041. Цариградска патриаршия. // Църковен вестник, N 9, 1-5 май 1999; N 15, 1-31 авг. 2013.

5042-5043. ***Царица Йоанна****. Спомени / Прев. от итал. Й.* ***Безлова****; [С предг. от Милен* ***Куманов****, Джовани* ***Артиери****]; [С послесл. от Емил* ***Илиев****]. С., 1991. 2. изд. С., 2022.*

5044. ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 133.*

5045. ***Цацов****, Б. 90 години от блажената кончина на* ***Видинския митрополит Кирил****. // Църковен вестник, N 10, 16-31 май 2004.*

5046. ***Цацов****, Б.* ***Доростолски и Червенски митрополит Михаил****. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2004.*

5047. ***Цацов****, Б. Духовен стожер на Църквата и народността. 70 г. от блажената кончина на* ***Неврокопския митрополит Макарий****. // Църковен вестник, N 11, 1-15 юни 2004.*

5048. ***Цацов****, Б.* ***Знеполски епископ Флавиан*** *(120 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 15, 1-31 авг. 2004.*

5049. ***Цацов****, Б.* ***Кирил, Патриарх Български****. // Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 88-89.*

5050. ***Цацов****, Б.* ***Константин Врачански****. //* ***Цацов****, Б. Архиереите на Българската православна църква. Биогр. сб. С., 2003, с. 176-177.*

5051. ***Цацов****, Б.* ***Левкийски епископ Варлаам****. // Църковен вестник, N 11, 1-15 апр. 2006.*

5052. ***Цацов****, Б. Скромен труженик на Господнята нива [:* ***Великотърновският митрополит Стефан****]. // Църковен вестник, N 20, 1-15 ноември 2010.*

5053. ***Цацов****, Б. 100 години от рождението на* ***Главиницкия епископ Стефан****. // Църковен вестник, N 22, 16-30 ноември 2004.*

5054. ***Цацов****, Б. 110 години от рождението на* ***Великотърновския митрополит Стефан****. // Църковен вестник, N 23, 1-15 ноември 2017.*

5055. ***Цацов****, Б. 115 години от рождението на* ***Сливенския митрополит Евлогий****. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2005.*

5056. ***Цацов****, Б.* ***Тивериополски епископ Никодим****. // Църковен вестник, N 9, 1-15 май 2004.*

5057. ***Цацов****, Б. Човек на дълга. 65 г. от блажената кончина на* ***Старозагорския митрополит Павел****. // Църковен вестник, N 19, 16-31 окт. 2005.*

5058. ***Цацов****, Б. 60 години от блажената смърт на* ***Брегалнишкия епископ Панарет****. // Църковен вестник, N 6, 16-31 март 2004.*

5059. ***Цацов****, Борис.* ***Пелагонийски митрополит Евстатий****: 120 г. от блажената му кончина. // Църковен вестник, N 7, 1-15 апр. 2005, с. 6.*

5060. ***Цветан Флоров, свещ****. Цветница – благословен Идещият в име* ***Господне****. // Църковен*

вестник, N 12, 26 март 1990.

5061. ***Цветанова****, Елена, Милена* ***Цанева****. Периодика и литература. Т. 1. Литературни списания и вестници, смешни списания, хумористични издания 1877-1892. С., 1985, с. 1056.*

5062. ***Цветинов****, Г. Светогорският български манастир Зограф: ист. очерк. С., 1918.*

5063. ***Цветков****, Борис. Археологически данни за етническата характеристика на населението от поречието на Средна Струма – VI-XI век. Пиринский край. Краеведски изследвания. Благоевград, 1996, с. 10.*

5064. ***Цветков****, Борис. Селищната мрежа в долината на Средна Струма през Средновековието, IX-XVIII в. С., 2002, с. 84.*

5065. ***Цветков****, Ж. Разпятието. Съдебната разправа с дейци на Католическата църква в България през 1952. С., 1994.*

5066. ***Цветкова****, Бистра. Паметната битка на народите (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV в.). 2. прераб. и доп. изд. Варна, 1979.*

5067. ***Цветкова****, Бойка.* ***Ванга****. Живот за хората. С., 1998.*

5068. ***Цвятков****, Л. Опело. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992.*

5069. ***Цеков****, Хр.* ***Иконом Христо Василев****. // Духовна култура, 1991, N 2, с. 29-33.*

5070. Целомъдрието. // Църковен вестник, N 12, 15 март 1940.

5071-5072. ***Ценов****, К. Богословският факултет на Университета. // Църковен вестник, N 25, 24 септ. 1921; N 27, 8 окт. 1921.*

5073-5074. ***Ценов****, К. Богословското висше образование. // Църковен вестник, N 46, 25 ноември 1916; N 47, 2 дек. 1916.*

5075-5076. ***Ценов****, Кр. Студентското християнско дружество при Софийския университет. // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1915; 7 дек. 1915.*

5077. ***Ценова****, Силвия. Археологическо проучване на обект „Раннохристиянска епископска базилика", с. Микрево, Община Струмяни. // Археологически обекти и разкопки – 2003. С., 2004, с. 126.*

5078. Център за религиозни изследвания и консултации „Св. Св. Кирил и Методий". // Църковен вестник, N 14, 16-31 юли 2007.

5079. ***Церов****, Ив. Търновското епархиално богословско училище. // Училищен преглед, 1903, N 12, с. 860-876.*

5080. ***Церов****, Иван П. Спомени и бележки за [село] Церова кория. Варна, 1921, с. 4-5.*

5081. ***Цибранска****, М. Дяк* ***Димитър Кратовски*** *и неговият Номоканон от 1466 г. // Palaeobulgarica, 1995, N 1, с. 91-98.*

5082. ***Цыпин****, Вл., С. Л.* ***Кравец****.* ***Алексий II****. // Православная энциклопедия. Т. 1. Москва, 2000, с. 698-720.*

5083. ***Цойнска****, Р.* ***Йоаким Кърчовски****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 99-104.*

5084. ***Цойнска****, Р.* ***Кирил Пейчинович****. // Строители и ревнители на родния език. С., 1982, с. 105-110.*

5085. ***Цонев****, Б. Врачанското евангелие. Среднобългарски паметник от XIII в. С., 1914.*

5086. ***Цонев****, Б. Де е писано „Добрейшово евангелие". // Християнска мисъл, 1908, N 2, с. 105-117.*

5087. ***Цонев****, Б. Добрейшево четвероевангелие. Среднобългарски паметник от XIII в. // Български старини. Т. 1. 1906.*

5088-5090. ***Цонев****, Б. Един български книжовник от края на XVIII в.* ***Поп Пунчо*** *от Мокреш. // Училищен преглед, 1923, N 1, 2 и 3.*

5091. ***Цонев****, Б. История на българския език. Т. I. С., 1919, с. 281.*

5092. ***Цонев****, Б. Книжовни старини от Елена. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1923, 7, с. 34.*

5093. ***Цонев****, Б. Кюстендилското четвероевангелие. Среднобългарски прототип на VI правописна школа. // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1905, Кн. 66, с. 535-561.*

5094. ***Цонев****, Б. Новобългарската писменост преди* ***Паисия****. // Бълг. преглед, 1900, N 10, с. 89-96.*

5095. ***Цонев****, Б.* ***Професор Вацлав Вондрак****. // Българо-чехословашка взаимност. С., 1925, с. 3-4.*

5096. ***Цонев****, Б. Славянски ръкописи в Българската академия. // Сборник на БАН, 1916, Кн. 6.*

5097. ***Цонев****, Зв. История на град Горна Оряховица и околността му. Лясковец и Арбанаси. В. Търново, 1932, с. 73.*

5098. ***Цонев****, Зв. Килифаревският манастир и ферманът му от 1838 г. // Старини от*

българската земя. С., 1937, с. 36.

5099. ***Цонев****, Зв. Къпиновският манастир и неговите старини. // Старини из българската земя. С., 1936, с. 1-39.*

5100. ***Цонев****, Зв. Манастирите и старинните църкви в Арбанаси. В. Търново, 1934.*

5101. ***Цонев****, Звезделин. С кръст и меч.* ***Поп Груйо*** *и Априлското възстание 1876. С., 1939.*

5102. ***Цонев****, Й. Виден български литературовед [:* ***Проф. Велчо Велчев****]. // Език и литература, 1982, N 5, с. 81-87.*

5103. ***Цонев****, К. Стенописите в Боянската църква. С., 1957.*

5104. ***Цонева****, Даниела, Момчил* ***Цонев****. Имало едно време в Габрово. С., 2008, с. 191-192.*

5105. ***Цоневски****, И. Българската православна църква в Икуменическото движение. // Духовна култура, 1965, N 1.*

5106. ***Цоневски****, И. Деяния на Третия църковно-народен събор, София, 8-10 май 1953. С., 1955.*

5107. ***Цоневски****, И. Патрология. С., 1986, с. 447-448.*

5108. ***Цоневски****, Ил. Живот и дейност на* ***Св. Атанасий Велики****. // Духовна култура, 1973, N 10, с. 3-9.*

5109. ***Цоневски****, Ил. Преговорите между Православната и Старокатолическата църква за сближение и обединение. // Църковен вестник, N 30, 11 юли 1969.*

5110. ***Цончев****, Д. Строежи на* ***Григорий Бакуриани*** *в Асеновград и околността. // Изв. Бълг. археолог. инст., 1960, Т. 23, с. 99-110.*

5111. ***Цончев****, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1934, с. 351.*

5112. ***Цончев****, П. Из общественото и културно минало на Габрово. Исторически приноси. Габрово, 1996, с. 621-622.*

5113. ***Цончев****, П. Църквата „Преображение Господне" в с. Горни Марян. // Еленски сборник. Кн. 2. Елена, 1938, с. 131.*

5114. ***Цончева****, М. Българско възраждане – иконопис и графика. С., 1962, с. 32-34.*

5115. ***Цончева****, М. Църквата „Св. Георги" в София. С., 1979.*

5116. ***Цухлев****, Д. Духовно-литературен живот на българския народ при* ***цар Симеона****. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1895, Т. 12, с. 561-614.*

5117. ***Цухлев****, Д. Исторически поглед на Видинската епархия. //* ***Видински Неофит****. Видинска епархия. С., 1924, с. 6-70.*

5118. ***Цухлев****, Д. История на Българската църква. С., 1910.*

5119. ***Цухлев****, Д. История на града Видин и неговата област. С., 1932, с. 157-171.*

5120. ***Цухлев****, Д.* ***Охридският архиепископ Теофилакт*** *(1084-1108). // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1908, Т. 69, с. 161-199.*

5121. ***Цухлев****, Д. Унищожението на унията, сключена от* ***цар Калояна****. Припознаването на Търновската патриаршия от константинополския и други източни патриарси и задълженията, които е поела първата при* ***цар Йоана Асеня*** *(1218-1241). // Християнска мисъл, 1907-1909, N 1, с. 2, 5, 6, 11.*

5122. ***Цухлев****, Д. Християнството между славяните и българите на Балканския полуостров до* ***княз Бориса-Михаила****. Видин, 1910.*

5123. ***Димитър Цухлев****. // Църковен вестник, 32, 17 септ. 1932.*

5124. Църква. // Църковен вестник, N 27, 21 септ. 1972.

5125. [Църква „Св. Архангел Михаил" в гр. Варна]. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1915.

5126. Църква „Св. Архангел Михаил", с. Еленово. – Благоевградска духовна околия. // Онлайн ресурс. – 10.11.2021. – 2 с.

5127. Църква „Св. Архангел Михаил", с. Крупник [Благоевградска обл.]. // Guide Bulgaria.com

5128. Църква „Св. Георги", с. Места. // Visit Bansko. Bansko, 2017.

5129. Църква „Св. Георги" – Сандански. // Сандански: Туристически справочник. Сандански, 2016.

5130. Църква „Св. Димитър" – Димитровград. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2019.

5131. Църква „Св. Марина". // Илинденци. – Опознай.bg

5132. [Църква „Св. Петка",] Горна Сушица. – Община Сандански. Онлайн ресурс.

5133. Църква „Св. Петка", с. Полена. – Благоевградска духовна околия. Онлайн ресурс.

5134. Църква „Св. Преображение Господне", Гробищен парк, Благоевград. // Благоевградска духовна околия. – Онлайн ресурс.

5135. Църквата в Банско: Религиозни скитници. // Protestantstvo.com.

5136. Църквата и народът в защита на Богословския факултет. // Църковен вестник, N 22, 28 май 1932.

5137. Църквата и свободата на Македония. // Илиндень 1903-1953. Published by the Macedonian Tribune, 1953, с. 191.

5138. Църквата „Св. Николай" в Плевен. // Църковен вестник, N 19, 8-14 май 1995.

5139. Църквата „Св. Пантелеймон" във Видин. // Църковен вестник, N 30, 24-30 юли 1995.

5140. Църквата „Св. Петър" при с. Беренде, Софийско. // Църковен вестник, N 13, 27 март – 2 апр. 1995.

5141. Църквата „Успение Богородично" в Ловеч. // Църковен вестник, N 21, 22-28 май 1995.

5142. Църквата „Успение на Пресвета Богородица" в гр. Елена. // Църковен вестник, N 17, 24-30 апр. 1995.

5143. Църкви и манастири. – Община Гоце Делчев. // bulgariamonasteries.com. – 11.11.2021. – 5 с.

*5144. Църквите и манастирите в Трънско по време на турското робство и периода на Възраждането / Разказа Николай **Симеонов**. // Църковен вестник, 13-19 май 1996, с. 8.*

5145. Църковни свещенодействия преди и след кръщението. // Църковен вестник, N 5, 2 февр. 1918.

5146. Църковни тържества в чест на 90-годишнината от Освобождението на България. // Църковен вестник, N 1, 1 ян. 1969.

5147. Църковният музей – съкровищница на българската духовност. // Църковен вестник, N 1, 1-15 ян. 2004.

5148. Църковно-благотворителен комитет в София. // Църковен вестник, N 44, 1912.

*5149. Църковно-народният събор 1871 г.: Докум. сб. по случай 130-год. на Първия църковно-народен събор / Съст. Хр. **Темелски**. С., 2001, с. 471.*

5150. Църковно тържество (60 г. от построяването на столичния храм „Св. Николай Софийски"). // Църковен вестник, N 11, 18 март 1961.

*5151. **Църнушанов**, Коста. Големият български възрожденец **[Старозагорският] митрополит Методий Кусев**. С., 1992.*

*5152. **Църнушанов**, Коста. Един доайен на македонското освободително дело в САЩ (**Свещеник Георги Николов** ревностно пази българското име). // Македония, N 2, 15 ян. 1993.*

*5153. **Чавова**, Олга. Манастирът „Св. Петър и Павел" при с. Баткун, Пазарджишко. // Църковен вестник, N 11, 16 март 1963.*

*5154. **Чавръков**, Г. Български манастири. История, култура, изкуство. С., 2000.*

*5155. **[Желязко Д. Чалъков]**. // Църковен вестник, N 6, 12 февр. 1927.*

*5156. **Чангова**, Й. Ловеч: Цитаделата на средновековния град XII-XIV в. С., 2006.*

*5157. **Чангова**, Йорданка, Анета **Шопова**. Археологически проучвания във Велинградски район. // Родопски сборник. Т. 2. С., 1969 , с. 181-212.*

*5158. **Чанева-Дечевска**, Н. Ранно-християнската архитектура в България IV-VI в. С., 1999.*

*5159. **Чанева-Дечевска**, Н. Старохристиянската и ранновизантийската базилика от IV-VI в. в България. // Археология, 1968, N 2.*

*5160. **Чанева-Дачевска**, Нели. Църковната архитектура в България през XI-XIV в. С., 1988.*

*5161. **Чантова**, Й. Базиликата в Ракитово. // Археология, 1996, N 4, с. 48-59.*

*5162. **Чапански**, Н. Живото наследство на община Раковски. Пловдив, 2014.*

*5163. Др. **Вълко Червенков** – верният син на работническата класа (По случай 50 г. от рожд. му). // Църковен вестник, N 14-15, 25 апр. 1950.*

*5163-а. **Черняев**, А. В. **Г. В. Флоровский** как философ и историк русской мысли. Москва, 2009.*

*5164. **Черняев**, Хр. Аладжа манастир. // Църковен вестник, N 39, 25 септ. – 1 окт. 1995.*

*5165-5166. Черти из живота на блаженопочиналия **Самоковски митрополит Доситей**. // Църковен вестник, N 24, 22 юни 1907; N 25, 29 юни 1907.*

*5167. Черти от живота на блаженопочившиаго **митрополита Климента Търновскаго**. // Църковен вестник, N 14, 14 юли 1901.*

5168. Честване празника на Румънската църква „Св. Троица" в София. // Църковен вестник, N 21, 21 юли 1968.

5169. Честване стогодишнината на храма [„Св. Вмчк Георги"] в с. Бодрово, Първомайско. // Църковен вестник, N 25, 21 юни 1958.

*5170. Честито столетие [на **Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит***

***Видински**]. // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1968.*

5171. Четвърта Неделя на Великия пост. // Църковен вестник, N 19, 3 март 1990.

*5172. Четвъртият църковно-народен събор 2-4 юли 1997; Заключително слово (на **Патриарх Максим**). // Църковен вестник, N 15, 6-19 окт. 1997.*

5173. Четири години от възстановяването на Българската патриаршия. Бегъл поглед върху изминатия път. // Църковен вестник, N 20, 9 май 1957.

*5174. Четиридесет и пет годишна деятелност на гимназиалния учител и писател **Димитър Цухлев** (1931); 45-годишна дейност на един неуморен работник на книжовното и просветно поле [**Димитър Цухлев**]. // Църковен вестник, N 22, 28 май 1932.*

*5175. **Четриков**, Светослав. Музикален терминологичен речник. С., 1979, с. 209.*

*5176. **Чешмеджиев**, Д. Бележки за историята на старата църква „Св. Петка" в Пловдив. // По следите на българската книга: описи, находки, библиология / съст. В. **Ганева**. Пловдив, 2004, с. 380-384.*

*5177. **Чешмеджиев**, Д. **Митрополит Киприан** и култовете на българските светци. // Studi Slavistici, 5, 2008, p. 15-30.*

*5178. **Чешмеджиев**, Д. Мощите на **Св. Горазд** в Белград Албански (Берат). // Slavica Slovaca, 45, 2010, N 2, с. 136-143.*

*5179. **Чиликов**, Ст. Учението на **Св. Григорий Палама** за **Св. Богородица**. // Църковен вестник, N 16, 1-15 септ. 2005.*

*5180. **Чиликов**, Стоян. **Архиепископ Серафим (Соболев)** като архипастир и душепопечител. // Духовна култура, 2001, N 4, с. 17-19.*

*5181. **Чилингиров**, А. Бележки из църковните книги на Елешнишкия манастир „Пресвета Богородица". // Период. сп. на Бълг. книж. др-во, 1909, Т. 70, с. 317-318.*

*5182. **Чилингиров**, Асен. Софийската „Св. София" и нейните мозайки. С., 2011.*

*5183. **Чилингиров**, Асен. Църквата „Св. Никола" в с. Марица. С., 1976.*

*5184. **Чилингиров**, Ст. Грък ли е **преподобни Ромил Бдински**? // Църковен вестник, N 39, 20 ноември 1926.*

*5185. **Чилингиров**, Ст. Добруджа и нашето Възраждане. С., 1917, с. 133.*

*5186. **Чилингиров**, Ст. **Христо Д. Максимов**. Личност и педагог. С., 1940.*

*5187. **Чилингиров**, Ст. Поморавия. С., 1917, с. 87-90.*

*5188. **Чифлянов**, Б. **Академик професор протойерей Иван Гошев**. // Църковен вестник, N 27, 21 окт. 1975.*

*5189. **Чифлянов**, Б. Богослужебната реформа на **Патриарх Евтимий**. // Балкански културни и литературни връзки. С., 1974. (Studia balkanica, 14).*

*5190. **Чифлянов**, Бл. Вдигането на схизмата (лични спомени). // Църковен вестник, N 9, 5 март 1960.*

*5191. **Чифлянов**, Бл. Вместо венец [: **Великотърновски митрополит Софроний**]. // Църковен вестник, N 19, 20 май 1961.*

*5192. **Чифлянов**, Бл. Литургия старобългарска. // Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 2. С., 1995, с. 543-545.*

*5193. **Чифлянов**, Бл. Славянските ръкописи открити през 1975 г. в Синайския манастир. // Духовна култура, 2008, N 4, с. 28-31.*

*5194. **Чичагов**, Л. М. Пребивание царя-освободителя в Дунайской армии в 1877 г. Санкт-Петербург, 1995.*

*5195. **Чичуров**, И. С. Византийские исторические сочинения: „Хронография" **Феофана**, „Бревиарий" **Никифора**. Тексты, переводы, комментарии. Москва, 1980.*

5196. Членове на Българското книжовно дружество и на БАН из средите на духовния клир. // Църковен вестник, N 18, 16-30 септ. 2014.

*5197. **Чолаков**, В. Описание на с. Панагюрище. Цариград, 1866.*

*5198. **Чолаков**, Л. **Апостол Павел**. Кога се е родил и кога и как е умрял. // Църковен вестник, N 29, 5 юли 1956.*

*5199. **Чолаков**, Л. Витлеемската нощ. // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1951.*

*5200. **Чолаков**, Л. **Георги Димитров** – народен вожд и учител (67 год. от рожд. му). // Църковен вестник, N 26, 27 юни 1949.*

*5201. **Чолаков**, Л. **Петър Динев**. Композиторът. Музикологът. Човекът. // Църковен вестник, N 3-4, 17 ян. 1957.*

5202. ***Чолаков****, Л. На гости при най-стария архиерей на БПЦ* ***[Негово Високопреосвещенство Неофит Видински]****. // Църковен вестник, N 38, 2 ноември 1963.*

5203. ***Чолаков****, Л. Петдесет години достойно митрополитско служение* ***[Негово Високопреосвещенство митрополит Неофит Видински]****. // Църковен вестник, N 44, 19 дек. 1964.*

5204. ***Чолаков****, Л. Спомен за* ***Матей Попов*** *(По случай две години от смъртта му). // Църковен вестник, N 30, 21 ноември 1967.*

5205. ***Чолаков****, Л. Спомени за* ***протопрезвитер Стефан Цанков****. // Църковен вестник, N 8, 11 март, 1970.*

5206. ***Чолаков****, Л. Църковното настоятелство (По случай първ. избори на църковни настоятелства по новия устав на БПЦ). // Църковен вестник, N 19-20, 12 май 1951.*

5207. ***Чолаков****, Н. При кореният. Пирдоп, 2005, с. 149.*

5208. ***Чолакова****, Красимира, Росен* ***Йосифов****. Храм „Св. Йоан Предтеча" – Габрово. Габрово, 2010.*

5209. ***Чолов****, П. Българите-гагаузи. Ист. съдба и съвременни проблеми. // Военноисторически сборник, 1993, N 2, с. 24-40.*

5210. ***Чолов****, П. Български историци: биографично-библиографски справочник. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010.*

5211. ***Чолов****, П. Българските въоръжени чети и отряди през XIX в. С., 2003, с. 111.*

5212. ***Чолов****, П. История на гр. Дряново. С., 1969.*

5213. ***Чолов****, П.* ***Милев, Александър Иванов****. //* ***Чолов****, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 195.*

5214. ***Чолов****, П. Основаване на читалище „Напредък" и дейността му до Освобождението. // Сто години Народно читалище „Напредък". Горна Оряховица, 1969, с. 30.*

5215. ***Чолов****, П. Панагюрските родове на* ***Райна княгиня*** *и* ***Васил Дипчев****. С., 2006.*

5216. ***Чолов****, П. Чипровското въстание 1688 г. С., 2008.*

5217. ***Чолова****, Цв. Българската църква и опитите за уния през Средновековието. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в Православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999, с. 116-129.*

5218. ***Чолова****, Цв. Върховната власт в управлението в средновековната българска държава по времето на* ***[цар] Симеон****. // Изв. Инст. за ист., 1985, Т. 28, с. 216-235.*

5219. ***Чонкова****, О. Национален семинар „в защита на Православието в България". // Църковен вестник, N 18, 1-7 май 1995.*

5220. ***Чочков****, Хр. Град Велес. Учебното дело до революционните борби. С., 1929, с. 26.*

5221. Чудото на зачатието: ист. на семейства, придобили дете чрез ***Божие чудо****. Пловдив, 2022.*

5222. Чуждестранна българистика. Енциклопедичен справочник. С., 2008, с. 421-422.

5223. ***Чунгаров****, С. Априлското въстание и българското духовенство. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1969.*

5224. ***Чунгаров****, С. 1400-годишнината на манастира „Св. Екатерина" на Синай. // Църковен вестник, N 29, 11 ноември 1966.*

5225. ***Чунгаров****, Симеон. Църквата „Успение Пресв. Богородица" в Асеновград. // Църковен вестник, N 9, 7 март 1959.*

5226. ***Чурешки****, С. Римокатолическата пропаганда и българската история. Към философията на българската история. В. Търново, 2001.*

5227. ***Чурешки****, Ст. Православието и комунизмът в България: 1944-1960. С., 2004.*

5228. ***Шабанов****, Ив.* ***Свещеник Генчо Костов Белчев****. // Църковен вестник, N 14, 1 май 1976.*

5229. ***Шабанов****, Ив.* ***Свещеник Дончо Плачков****. // Църковен вестник, N 14, 7 май 1976.*

5230. ***Шавелски****, Г. Погребалната плащаница на* ***Иисуса Христа****. // Църковен вестник, N 18-19, 26 апр. 1940.*

5231. ***Шалдев****, Хр. Народното пробуждане в Боймия. // Македонски преглед, 1930-1931, N 4, с. 62.*

5232. ***Шалдев****, Христо. Прилеп в българското възраждане (1838-1878). С., 1916, с. 17-18, 22, 23, 29, 30, 32, 33, 35-37, 39, 43, 44, 47-49, 50, 55.*

5233. ***Шандаров****, И. Няколко бележки върху Кремиковския манастир при София. // Сборник за*

народни умотворения, наука и книжнина. Т. 15. С., 1898, с. 304-309.

5234. ***Шанов****, Хр. Сапаревските манастири. // Македония, N 18, 5 май 1993.*

5235. ***Шапкарев****, Кузман. За възраждането на българщината в Македония. Неиздадени записки и писма. С., 1984, с. 71.*

5236. ***Шарков****, В.* ***Теодосий****, килифаревски отшелник, манастира му и Килифарево. С., 1941.*

5237. ***Шарланов****, Диню. История на комунизма в България. Т. II. Съпротивата. Възникване, форми и обхват. С., 2009, 1, с. 168.*

5238. ***Шартунов****, Ал. За целомъдрието. // Църковен вестник, N 7, 6-12 март 1995.*

5239. ***Шеев****, Д. Нов осветен храм [църква „Св. вмчк Димитър", с. Бачево, Разложко]. // Църковен вестник, N 20-31, 1 дек. 1969.*

Шиваров*, Николай, протопр. – вж* ***Николай Шиваров, протопр****.*

5240. ***Шиваров****, Стоян. Шумен и началото на методистката пропаганда в българските земи. // Докторантски изследвания в социалните и хуманитарните науки. Традиции и новаторство. С., 2015, с. 176-188.*

5241. ***Шивачев****, А. Опитите на Рим да подчини българската църква при* ***царете Бориса*** *(IX в.) и* ***Калояна*** *(XIII в.). (Кратък ист. очерк). С., 1916.*

5242. ***Шивачев****, А. Религиозни, родолюбиви и обществено-възпитателни идеи в творчеството на* ***Ивана Вазов****. // Църковен вестник, N 45, 14 дек. 1929.*

5243. ***Шивачев****, А. Християнството на Балканския полуостров. Поява и разпространение в първите пет века и в България до* ***цар Бориса*** *(Принос към старата ист. на християнската църква на Балканския п-в). С., 1929.*

5244. ***Архим. А. Шивачев****. Нови домогвания на католишката пропаганда в България. // Църковен вестник, N 8, 26 февр. 1927.*

5245. ***Шивачев****, Антим. Кратък очерк върху учението на исляма и неговото отношение към християнството. // Църковен вестник, N 38, 15 юни 1913.*

5246. ***Шивачев****,* ***йеромонах Антим****. Истините на Православната църква. Кратко изложение на основните истини на Православието с оглед на различията, които се срещат в другите християнски църкви. 2. изд. С., 1998.*

5247. ***Шивачев****, Г. Априлското въстание. // Църковен вестник, N 12, 21 апр. 1966.*

5248. ***Шивачев****, Г. Прологът (По случай 90 г. от Освобождението на България). // Църковен вестник, N 8, 10 март 1968.*

5249. ***Шивачев****, Ив. Манастирът „Св. Николай Мрачешки". // Църковен вестник, N 9, 5 март, 1960.*

5250. ***Шивачев****, Ив. Религиозната вяра на* ***Васил Левски****. // Църковен вестник, N 9, 21 февр. 1957.*

5251. ***Шивачев****, Ив.* ***Св. Петка Българска*** *– изряден пример по пътя на спасението. // Църковен вестник, N 27, 11 окт. 1989.*

5252. ***Шифман****, И. Ш. Ветхий Завет и его мир. Санкт-Петербург, 2007.*

5253. ***Шишие****, Д. Първият ректор [на Софийската духовна семинария –* ***Йоаким Бакалов*** *(1903-1904)]. // Църковен вестник, N 20, 16-31 окт. 2003. [Извънредно юбил. изд.: в. Семинарист, с. 3.]*

5254. ***Шишков****, С. Петдесет годишнината на Френзкия мъжки колеж „Св. Августин" в гр. Пловдив. Пловдив, 1934.*

5255. ***Шишков****, Ст. Пловдив в своето минало и настояще. Пловдив, 1926.*

5256. ***Шишков****, Ст., Й.* ***Попгеоргиев****. Българите в Драмско, Зъхненско, Кавалско, Правишко и Саръшабанско. Пловдив, 1918, с. XIII, 46.*

5257. ***Шишманов****, Ив.* ***В. Е. Априлов****,* ***Неофит Рилски****.* ***Неофит Бозвели****. С., 1926.*

5258. ***Шишманов****, Ив.* ***Иван Вазов****. Спомени и документи. С., 1976, с. 6.*

5259. ***Шишманов****, Ив.* ***В. И. Григорович****, неговото пътешествие в Европейска Турция 1844-1845 и неговото отношение към българите. //* ***Шишманов****, Ив. Избрани съчинения. Т. I. Българско възраждане. С., 1965, с. 194-297.*

5260. ***Шишманов****, Ив. Нови студии из областта на Българското възраждане. // Сборник на БАН, 1926, Т. 21, с. 344.*

5261. ***Шишманов****, Ив.* ***Паисий*** *и неговата епоха. // Сп. на БАН, 1914, Кн. 8.*

5262. ***Шкаровский****, М. В. Православная Церковь Румынии в 1918-1950-х годах. // Вестник церковной истории, 2011, N 3-4, с. 173-224.*

5263. ***Шкаровский****, М. В. Создание Македонской православной церкви в период оккупации республики и в первые послевоенные годы (1941 – начало 1950-х гг.). // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Сер. 2: История. История Русской Православной Церкви. 2009, N 3 (32), с. 122.*

5264. ***Шклифов****, Благой. На кол вода пиехме. Записки за* ***Христовите мъки*** *на българите в Егейска Македония през XX в. С., 2011, с. 23-29.*

5265. ***Шкорпил****, Х., К.* ***Шкорпил****. Тракия. Сакар планина и околността ѝ. // Паметници из Българско. Т. 1. Ч. 1. С., 1888, с. 59.*

5266. ***Шопов****, Ат. Една родолюбива апология на* ***Христо Ботев*** *за Екзархията. // Духовна култура, 2005, N 1, с. 19-25.*

5267-5269. ***Шопов****, Ат. Из живота и положението на българите във вилаетите. Пловдив, 1893, с. 255-256; 2. изд. С., 2011; 3. изд. С., 2013.*

5270. ***Шопов****, Ат. Светли личности из Възраждането (****х. Викентий*** *и* ***архим. Анатолий****). // Бълг. сбирка, 1903, с. 550-563; 625-640.*

5271. ***Шопов****, Ат. Съчиненията на* ***Г. С. Раковски*** *по българския църковен въпрос. // Църковен вестник, N 42, 14 ян. 1922.*

5272. ***Шопов****, Ат., Афанасий* ***Селищев****.* ***Кирилл Пейчинович****. // Сборник в чест на* ***Васил Николов Златарски*** *(По случай 30-год. му научна и професорска дейност). С., 1925, с. 389-405.*

5273. ***Шопов****, Атанас Петров (1961-).* ***Атанас [Петров] Шопов*** *(1855-1922) и българският национален въпрос (1876-1913). Шумен, 2005. – Авт. е защитил дис. на същата тема (2003).*

5274. ***Шопов****, П.* ***Поп Димитър Лютаков****. // Оборищенци. Сб. от исторически очерци за народните представители на Оборище през 1876 г. / Ред. и състав. Христо М.* ***Йоников****. С., 1972, с. 187.*

5275. ***Шопов****, П.* ***Васил Д. Чолаков****. Бележки за живота и дейността му. // Изв. Етнограф. инст. с музей, 1865, с. 263-292.*

5276. ***Шопова****, Л. Софийската църква „Св. Георги Победоносец”. // Църковен вестник, N 7, 13-19 февр. 1995.*

5277. ***Шулекова****, Ю., Кр.* ***Чолакова****. Църквата „Св. Троица” – Габрово. Габрово, 2001.*

5278. ***Шулекова****, Юлиана, Красимира* ***Чолакова****. Храм „Успение Богородично”. Габрово, 2010.*

5279. ***Шумарев****, В. Първоархиерейско посещение, първи контакти и впечатления [:* ***Врачанският митрополит Калиник****]. // Църковен вестник, N 32, 24 дек. 1974.*

5280. ***Шумарев****, В. Страници из църковно-народните брби в Горна Джумая. // Църковен вестник, N 6, 21 февр. 1971.*

5281. ***Щерева****, И., К.* ***Вачева****, Д.* ***Владимирова-Аладжова****. Туида – Сливен I (Разкопки и проучвания, XXVII). С., 2001.*

5282. Що е теософията. // Църковен вестник, N 15, 14 апр. 1912.

5283. Юбилейна книга в чест на ***Стефан С. Бобчев****. С., 1921.*

5284. Юбилейно честване – 25 години възстановена Българска патриаршия. // Църковен вестник, N 17-18, 1 юни 1978.

5285. Юбилеят на ***Н. В. Преосв. [Скопския и] Пловдивския митрополит Максим****. // Църковен вестник, N 6, 7 февр. 1931.*

5286. Юнската сесия на Светия Синод. Интервю с ***Негово Преосвещенство Левкийския Неофит****, главен секретар на Св. Синод. // Църковен вестник, N 23, 8-13 юни 1993.*

5287. ***Юруков****, Д. Брацигово. С., 1933, с. 12-17.*

5288. ***Юруков****, М. Просветното дело в Разложко. С., 1941, с. 51.*

Юстин Попович – вж Юстин Челийски (Благое Попович)

5289. ***Явашов****, А. Разград. Неговото историческо и археологическо минало. Ч. 1. Разград, 1930, с. 120.*

5290. ***Языкова****, И. К. Богословие иконы (Учебное пособие). Москва, 1995.*

5291. ***Константийски епископ Яков****. [Нов епископ на Българската православна църква]. // Църковен вестник, N 2, ян. 2017.*

5292. ***Константийски епископ Яков****. [Нов* ***Доростолски митрополит****]. // Църковен вестник, N 20, ноември 2020.*

5293. ***Яков****, В. Варненска и Преславска епархия. // Църковен вестник, N 6, 31 ян. 1957.*

5294. ***Янев****, В. Съвременно състояние на Сливенска епархия. // Църковен вестник, N 23, 1-15 дек. 2003.*

5295. ***Янишлиев****, Борис Д[ионисиев]. Гр[ад] Дойран (Полянин, Пулин) и живота ни там при турското владичество до 1912 година (Спомени). С., 1934, с. 29.*

5296. ***Янчев****, Никола. Бежанска носталгия. Благоевград, 2008, с. 30-32.*

5297. ***Яхонтов****, И.* ***Св. Александър Невски****. // Църковен вестник, N 43-44, 12 дек. 1949.*

VIII. III. Пристатийна библиография на публикации, поместена в текста на статиите на *Енциклопедията* (526 ном. назв.: NN 5298-5823)

5298. ***Аверкий Попстоянов****. Житие* ***Святаго Григория, архиепископа Омиритскаго*** *и прение с евреина, именуемаго* ***Ервана****. В Белийград : у книгопеч. Княжества Сербий, 1852.*

5299. ***Аверкий Попстоянов****. Оглашение кратко за болгарските деца. В Белийград: у книгопеч. Княжества Сербий, 1852.*

5300. ***Аврамов****, Васил. Материали по възраждането на българщината в Ахъчелебийско. // Славиеви гори (Пловдив), 1894, N 5-7.*

5301. ***Ангелов****, Божан. От* ***Паисий*** *до днес. С., 1923.*

5302. ***Ангелов****, Божан. Средновековна литература. С., 1914.*

5303. ***Ангелов****, Боньо. Борбата за делото на* ***Кирил и Методий****. С., 1962.*

5304. ***Ангелов****, Боньо.* ***Кирил и Методий*** *– славянски просветители. С., 1977.*

5305. ***Ангелов****, Боньо.* ***Паисий Хилендарски****. С., 1985.*

5306. ***Ангелов****, Боньо. Проучвания върху „История славянобългарска”. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1961, Т. 10, с. 101-145.*

5307. ***Ангелов****, Боньо. Славянските извори за* ***Кирил и Методий****. // Изв. Держ. библ. „Васил Коларов”, 1958, с. 179-258.*

5308. ***Ангелов****, Боньо.* ***Софроний Врачански****. Материали за живота и творчеството му. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1957, Т. 7, с. 309-340.*

5309. ***Ангелов****, Боньо. Списък на забранените книги в старобългарската литература. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1952, Т. 1, с. 107-152.*

5310-5313. ***Ангелов****, Боньо. Стари славянски текстове. // Изв. Инст. за бълг. лит., 1955, Т. 3, с. 167-182; Т. 6, с. 251-256; Т. 8, с. 237-286; Т. 9, с. 247-268.*

5314. ***Ангелов****, Боньо. Старобългарски книжовни огнища. Аджар (Свежен) Карловско. // Изв. Нар. библ. „Кирил и Методий”, 1972, Т. 12, с. 43-60.*

5315. ***Ангелов****, Боньо. Старобългарско книжовно наследство. Ч. 1. 1983.*

5316. ***Ангелов****, Боньо. Страници от историята на старобългарската литература. С., 1974.*

5317. ***Ангелов****, Димитър. Българското средновековие – идеологическа мисъл и просвета. С., 1982.*

5318. ***Ангелов****, Димитър. Византия. Възход и залез на една империя. С., 1991.*

5319. ***Ангелов****, Димитър. Есхатологичните представи на средновековния българин, отразени в официалната и апокрифна литература. // Старобългаристика, 1982, N 3, с. 73-97.*

5320. ***Ангелов****, Димитър. Към историята на философско-религиозната мисъл в средновековна България: исихазъм и варлаамство. // Изв. Бълг. ист. др-во, 1967, Т. 25, с. 73-98.*

5321. ***Ангелов****, Димитър. Общечеловеческие и социальные элементы в богомильском учении. С., 1946.*

5322-5323. ***Ангелов****, Димитър. Ролята на византийския император в праворазбирането. Ч. 1. // Год. Соф. унив. Ист.-филолог. фак., 1946, Т. 42, Ч. 1, с. 1-84; 1947, Ч. 2, с. 1-76.*

5324. ***Ангелов****, Димитър. Славянският свят през IX-X в. и делото на* ***Кирил и Методий*** *в книжовната традиция. // Старобългаристика, 1985, N 2, с. 3-28.*

5325. ***Андреев****, Андрей. Православната идея, славянската идея, българите и Балканите. // България, българите и техните съседи през вековете: Сб.: Изследв. и материали от междунар. научна конф. в памет на доц.* ***Христо Коларов*** *– 30-31 окт. 1998, В. Търново / Ред. кол. Йордан* ***Андреев****, Красимира* ***Мутафова****, Младен* ***Младенов****. В. Търново, 2001, с. 454-467.*

5326. ***Андреев****, Йордан. Асимилаторската политика на османските завоеватели в Лудогорието. // Сб. материали за миналото на Разградския край. Т. 1. 1985, с. 3-118.*

5327. ***Андреев****, Йордан. Идеята за обществено примирение в средновековна България. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", 1971, N 2, с. 19-62.*

5328. ***Андреев****, Йордан. Пропадането на българското царство и завладяването на Търново от турците. // Тр. Велико-търн. унив. „Кирил и Методий", 32, 1996, N 3, с. 11-26.*

5329. ***Андреев****, Йордан. Търново – държавен и църковен център на България през XII-XIV в. // История на Велико Търново. Т. 1. 1986, с. 69-81.*

*5330-5332. [****Анна Комнина****]* ***Anna Comnena****. The Alexiad / Ed. and transl. by Elizabeth A.* ***Dawes****. London, 1928. – тр. е публ. като ч. в кн. и в:* ***Anna Komnene****. Alexias / Diether Roderich* ***Reinsch****. Köln, 1996; 2. Aufl. Berlin, 2001. – За изд. на руски вж N 245.*

*5333-5334. [****Анна Комнина****]* ***Anna Komnene****. Alexias / Diether Roderich* ***Reinsch****. Köln, 1996; 2. Aufl. Berlin, 2001.*

5335-5336. Апостол или деяния и послания святих апостолов / прев. на църковнослав. ез. ***Архимандрит хаджи Павел Божигробски****. Цариград, 1856. 2. изд. 1871.*

5337. ***Априлов****, Васил. Българските книжици или на кое словено племе собствено принадлежи кирилската азбука, написано на руски. Одесса, 1841.*

5338. ***Априлов****, Васил. Денница новоболгарского образования. Одесса, 1841.*

5339. ***Аргиров****, Стоян. Поглед върху деятелността на Българската екзархия 1877-1902. Leipzig, 1902.*

5340. ***Арнаудов****, Михаил.* ***Екзарх Йосиф*** *и българската културна борба след създаването на Екзархията (1870-1915). Т. 1. С., 1940.*

5341. ***Арнаудов****, Михаил.* ***Паисий Хилендарски****. С., 1942.*

5342. ***Арнаудов****, Михаил.* ***Софроний Врачански****. С., 1943.*

5343. ***Св. Атанасий Александрийски (Велики)****. Първо слово против арианите. Т. 1, Издание на текста / прев. на старобълг. ез.* ***Константин Преславски****; [съст.] Анна-Мария* ***Тотоманова*** *... [и др.]; предг. А.* ***Тотоманова****, Т.* ***Славова****. С., 2022.*

5344. ***Св. Атанасий Александрийски (Велики)****. Второ слово против арианите: в старобълг. прев. / П.* ***Пенкова****. С., 2015.*

5345. ***Св. Атанасий Александрийски (Велики)****. Трето слово против арианите: изслед. и изд. на текста / П.* ***Пенкова****; [науч. ред. Е.* ***Мирчева****]. С., 2016.*

5346. ***Атанасов****, Георги. За костюмите, регалиите и вероизповеданието на българските ханове (VII-IX в.). // Проблеми на прабългарската история и култура. Т. 3. Шумен, 1997, с. 76-93.*

5347. ***Атанасов****, Георги. За хронологията и монашеската организация в скалните обители при Първото българско царство. // Светогорската обител „Зограф", 1999, с. 181-199.*

5348. ***Атанасов****, Георги. Инсигниите на средновековните български владетели (корони, скиптри, оръжия, костюми, накити). Плевен, 1999.*

5349. ***Атанасов****, Георги.* ***Свети Георги Победоносец*** *– култ и образ у православния Изток през Средновековието. Варна, 2006.*

5350. ***Бакалов****, Г. Византия. Културно-политически очерци. С., 1993.*

5351. ***Бакалов****, Г. Религиозни аспекти на държавната идеология в средновековна България. // Религия и църква в България. Социални и културни изменения в православието и неговата специфика в българските земи: Науч. конф., София, 27-29 ноември 1997. С., 1999.*

5352. ***Бакалов****, Г., Т.* ***Коев****. Въведение в християнството. С., 1992.*

Бакалов*, Йоаким – вж* ***Йоаким Бакалов, протопр****.*

5353. ***Баласчев****, Георги. Най-новият паметник за българското покръстване. Климентовият надпис за кръщаването на* ***Борис I*** *и българите. // Развигор, бр. 75, 1922.*

5354. ***Барсов****, Елпидифор Василевич. „Написание за правата вяра" от* ***Св. Константин-Кирил Философ****. // Чтения в Имп. о-ве ист. и древностей рос. при Моск. унив., 1885, N 1, с. 7-8.*

5355. ***Барсов****, Елпидифор Василевич. Сказание на* ***Черноризец Храбър*** *„За буквите". // Чтения в Имп. о-ве ист. и древностей рос. при Моск. унив.,1885, N 1, с. 9-10.*

5356. ***Барсов****, Елпидифор Василевич. Слова и поучения от* ***Св. Климент Охридски****. // Чтения в Имп. о-ве ист. и древностей рос. при Моск. унив., 1885, N 1, с. 10-11.*

5357. ***Барсов****, Елпидифор Василевич. Тълкувателно евангелие от* ***Теофилакт Охридски****,*

*преписано от **Теофилакт Охридски**, преписано от **Теотокий Псилица** в Търново (1348). Москва, 1884.*

*5358. **Барсов**, Елпидифор Василевич. Части от Симеоновия (Светославовия) сборник по преписа от 1073. Москва, 1884.*

*5359. **Безант**, Ани. Древната мъдрост. С., 1906.*

5360. Библия, сиреч Книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет. С., 1925.

5361. Библия, сиреч Книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет. [8. изд.]. С., 1991.

5362. Библия, сиреч Книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет. С., 2011.

5363. Библия, сиреч Свещеното писание на Ветхий и Новий завет. Цариград: в книгопеч. на А. Х. Бояджияна, 1871.

*5364. **Билбасов**, Василий Алексеевич. **Кирилл и Мефодий** по документальным источникам. Критика документов. Римские папы и славянские первоучители. Санкт-Петербург, 1868.*

*5365. **Билбасов**, Василий Алексеевич. **Кирилл и Мефодий** по западным легендам. Критика легенд. Легендарный образ **Кирилла и Мефодия**. Санкт-Петербург, 1871.*

*5366. **Билярски**, Иван Александров. Погановския поменик. // Год. Соф. унив. Ц-р за слав.-визант. проучв. „Иван Дуйчев", 1991, с. 53-85.*

*5367. **Благоев**, Горан. Истории за плач и за надежда. С., 2011.*

*5368. **Благоев**, Горан. Курбанът в традицията на българите мюсюлмани. С., 2005.*

*5369. **Благоев**, Горан, Юра **Константинова**. Света гора и българското националноосвободително движение. // 100 години от Рилския конгрес на ВМОРО. История и съвременност. Кюстендил, 2006, с. 255-272.*

*5370. **Блазиус Клайнер, монах**. История на България от ... / съст. в 1761 г.; под ред. на акад. Ив. **Дуйчев** и Карол **Телбизов**. С., 1977.*

*5371. **Бобчев**, Никола С. Черковно право. С., 1927.*

*5372. **Божилов**, Иван. Битолският надпис на **[цар] Иван Владислав** и някои въпроси от средновековната българска история. // Ист. преглед, 1971, N 1, с. 84-100.*

*5373. **Божилов**, Иван. Българите във Византийската империя. С., 1995.*

*5374. **Божилов**, Иван. Основаване на Светата Атонска обител Зограф. Легенди и факти. // Светогорска обител Зограф. Т. I. 1995, с. 3-21.*

*5375. **Божилов**, Иван. Фамилията **Асеневци** (1186-1460). Генеалогия и просопография. С., 1983.*

*5376. **Божилов**, Иван. Хрониката на **Константин Манасий**. Зората на българската епика: Ист. бел. С., 1992.*

*5377. **Божков**, Атанас. Българска историческа живопис. Ч. 1. Миниатюри, икони, стенописи. С., 1972.*

*5378. **Божков**, Атанас. Изображенията на **Кирил и Методий** през вековете. С., 1989.*

*5379. **Божков**, Атанас. Търновската средновековна художествена школа. С., 1985.*

*5380. **Бонева**, Вера. Американската мечта в българското възрожденско общество. В. Търново, 1998.*

*5381. **Бонева**, Вера. Българите пред Европа през 1862 г. В. Търново, 1993.*

*5382. **Бонева**, Вера. Българското възраждане в Шумен и Шуменско. Църковнонационални борби и постижения. В. Търново, 2002.*

*5383. **Бонева**, Вера. Властта на словото във вихъра на въстанието. // Въстанието в Ново село 1876 г. С., 1997, с. 208-218.*

*5384. **Бонева**, Вера. Животът и делото на **д-р Иван Селимински** в българската историческа книжнина. // Ист. преглед, 1991, N 12, с. 70-85.*

*5385. **Бонева**, Вера. Историкът **Гаврил Кръстевич**. // Ист. преглед, 1993, N 4-5, с. 182-197.*

*5386. **Бонева**, Вера. Исторически етюди по Българско възраждане. В. Търново, 1997.*

*5387. **Бонева**, Вера. **Гаврил Кръстевич**: Биогр. Шумен, 2000.*

*5388. **Бонева**, Вера. Църковнонационалното движение през епохата на Възраждането в българската мемоаристика. // Светогорска обител Зограф (В памет на **Димитър Ангелов**). С., 1999, с. 246-256.*

*[**Бранкоф**] D. M. **Brancoff** – псевд. на Димитър **Мишев**.*

*5389. [**Бранкоф**] D. M. **Brancoff**. La Macédoine et sa Population Chrétienne. Paris, 1905.*

*5390. **Будилович**, Антон Семьонович. Несколько мыслей о греко-славянском характере деятельности **Св. Св. Кирилла и Мефодия**. // Мефодиевский юбилейный сборник. Варшава, 1885, с. 1-117.*

*5391. **Бурмов**, Тодор. Българското и гръцкото високо духовенство. Цариград, 1860.*

*5392. **Бурмов**, Тодор. Проектът на Вселенската патриаршия и решението на българският въпрос. Букурещ, 1867.*

*5393. **Бурмов**, Тодор. Съвременните наши калугери. Виена, 1867.*

*5394. Български народни песни за смесен хор / Съст. и изд. Иван **Кюлев**. Цариград, 1916.*

*5395. **Ваклидов**, Христо Дочев. Кратка свещена история. Браила, 1864.*

*5396. **Василиев**, Асен. Две старинни църкви в Македония. // Год. Нар. археолог. музей, 1943, Т. 7, с. 107-153.*

*5397. **Василиев**, Асен. Черепишкият манастир „Успение Пресветая Богородица". С., 1943.*

*5398. **Велчев**, Велчо. **Константин-Кирил и Методий** в старобългарската книжнина. С., 1939.*

*5399. **Велчев**, Велчо. Неизвестен последовател на **Паисий Хилендарски**. // Език и литература, 1956, N 2, с. 88-105.*

*5400. **Велчев**, Велчо. От **Константин Философ** до **Паисий Хилендарски**. С., 1979.*

*5401. **Велчев**, Велчо. **Паисий Хилендарски** – родоначалник на Българското възраждане. С., 1981.*

*5402. **Велчев**, Велчо. Свят на героика и красота [: Публ. на П. **Велчев** по неизд. ръкоп. на В. **Велчев** от 90-те г.]. С., 1992.*

*5403. **Велчев**, Велчо. Славянският дух в Пространните жития на **Кирил и Методий**. // Славянски глас, 1937, N 6, с. 6-26.*

*5404. **Велчев**, Велчо. Социална структура на България според беседата на **презвитер Козма**. // Ист. преглед, 1945, N 1, с. 138-155.*

*5405. **Вечева**, Екатерина Емилова. Рим и балканската католическа интелигенция през XVII в. // Изв. Държ. архиви, 1991, Т. 61, с. 3-44.*

*5406. **Вълчанов**, Славчо. Тълкуване на книгата на **Пророк Даниил**: Пособие за изпитните събеседвания на свещениците. С., 1975.*

*5407. **Вълчанов**, Славчо. Тълкуване на Дванадесетте пророци: Пособие за изпитните събеседвания на свещениците. С., 1977.*

*5408. **[Гавриил Поповича, архим.]** Разговори за сърдечно и душевно образование: Соч. на сръбски от ... ; прев. на бълг. от **Аверкиа Петровича Д[иакона]**, сопотненца. Белград, 1847.*

*5409. **Гаврил Николов Беловеждов, архим**. Давам думата на моето досие. С., 2000.*

*5410. **Гаврил Николов Беловеждов, архим**. Страданието не е етикет, то е достойнство: Докум. от съдебните процеси срещу Католическата църква в България през 50-те години на XX в. С., 2001.*

*5411. **[Георги Акрополит] George Akropolites**. The History / trans. with introd. and comment by R. **Macrides**. Oxford, 2007. (Oxford Studies in Byzantium). – Първи превод на англ. на гръцкия източник за византийска история (1204-1261 г.).*

*5412. **Георгиев**, Е. Возникновение Преславской книжовной школы. // Palaeobulgarica, 1982, N 1, с. 16-28.*

*5413. **Георгиев**, Е. Две произведения на **Св. Кирила**. С., 1938.*

*5414. **Георгиев**, Е. Имената на старобългарските букви. // Изв. Ист. д-во в София, 1939, Т. 16-17, с. 134-151.*

*5415. **Георгиев**, Е. **Кирил и Методий**, основоположници на славянските литератури. С., 1956.*

*5416. **Георгиев**, Е. Книжовното дело на славянските просветители **Кирил и Методий**. Книжовна дейност на **Св. Кирил** до създаването на славянското глаголическо писмо. С., 1943.*

*5417. **Георгиев**, Е. Към въпроса за Константиновото (Кириловото) авторство на глаголицата. // Изв. Инст. за лит., 1954, Т. 2, с. 219-221.*

*5418. **Георгиев**, Е. Люлка на старата и нова българска писменост. С., 1980.*

*5419. **Георгиев**, Е. Начало на славянската писменост в България. Старобългарските азбуки. С., 1942.*

*5420. **Георгиев**, Е. Основи на славистиката и българистиката. С., 1979.*

*5421. **Георгиев**, Е. Покръстването на славяните и българите и началото на славянската*

писменост според вести в „Сказанието" на ***Черноризец Храбър****. // Ист. преглед, 1948, N 2, с. 91-94.*

5422. ***Георгиев****, Е. Пренасянето на Кирило-Методиевата книжовна традиция от Велика Моравия в България. // Сборник в чест на* ***Александър Теодоров-Балан*** *по случай деветдесет и петата му годишнина. С., 1955, с. 203-212.*

5423. ***Георгиев****, Е. Работили ли са* ***Кирил и Методий*** *като просветители на българските славяни?. // Езиковедски изследвания в чест на* ***акад. Стефан Младенов****. С., 1957, с. 235-245.*

5424. ***Георгиев****, Е. Славянская письменость до* ***Кирилла и Мефодия****. С., 1952.*

*5425. [****Глайкснер****, Ханс]* ***Gleixner****, H. V.* ***Solovev****'s Konzeption vom Verhaltnis zwishen Politik und Sittlichkeit. Frankfurt-am-Main, 1978.*

5426. ***Гьоте****, Й. В. [фон]* ***Фауст****: Трагедия: В 2 ч. / Прев. от нем. Л.* ***Илиев****. С., 1999.*

5427. ***Гьоте****, Й. В. [фон]* ***Фауст****: Трагедия: В 2 ч. / Прев. от нем. В.* ***Петров****; Ил. Фр.* ***Щафен****. С., 2001.*

5428. ***Goethe****, J. W. [von]* ***Faust****: Tragodie: T. I-II / Mit 163 Federzeichnungen von F.* ***Staffen****. Berlin, 1920.*

5429. ***Goethe****, J. W. [von]* ***Faust****: Tragodie [: T. 1-2] / Mit Ill. von J.* ***Hegenbarth****. Leipzig; Dresden, 1961-1963. – T. 2. 1963.*

5430. ***Архиепископ Дамиан Царицински*** *(Дмитрий Григорьевич Говоров). День русской культуры. С., 1929.*

5431. ***Архиепископ Дамиан Царицински*** *(Дмитрий Григорьевич Говоров). Руководство по предмету Пастирского богословія. С., 1928.*

5432. ***Архиепископ Дамиан Царицински*** *(Дмитрий Григорьевич Говоров). Свобода славян и деловое единеніе их. С., 1929.*

5433. ***Данов****, Христо Груев. Землеописателен учебен атлас в двадесят и четире карти. Пловдив, 1865. 59 [12 + 47] с.*

5434. ***Джаничич****, Джура. Knijga* ***Konstantina filosofa*** *o pravopisu. // Starine (Beograd), 1, 1869, p. 1-43.*

*5435. [****Дилтай****, Вилхелм]* ***Dilthey****, W. Gesammelte Schriften: Bd 2. Leipzig; Berlin, 1921.*

5436. ***Димитров****, Христо Златарев.* ***Митрополит Климент (Друмев)*** *като пастир и пастролог. С., 1951.*

5437. ***Димитров****, Христо Златарев. Психология на молитвата. С., 1947.*

5438. ***Димитров****, Христо Златарев.* ***Св. ап. Павел*** *като пастир. С., 1928.*

5439. ***Димитров****, Христо Златарев.* ***Св. ап. Павел*** *като пастир. С., 1967.*

5440. ***Димитров****, Христо Златарев. Св. Писание (Омилетично-херменевтично проучване). С., 1965.*

5441. ***Димитров****, Христо Златарев. Учебник по религия. С., 1941.*

5442. ***Димитър Хоматиан****. Кратко житие на* ***Св. Климент Охридски*** */ Прев. от старогр. А.* ***Милев****. // Охридският архиепископ* ***Димитър Хоматиан*** *и българите. С., 2010, с. 443-447.*

5443. ***Димитър Хоматиан****. Кратко житие на* ***Св. Климент Охридски*** *(Охридска легенда). //* ***Димов****, Методий. Град Воден в природно, индустриално-икономическо и национално отношение. С., 1920.*

5444. ***Димов****, Милан Георгиев. Разговор на* ***Негово Блаженство български екзарх Йосифа I*** *с един руский странник в ЦариСофия на 6-и септ. 1886 г. Свищов, 1886. 16 с.*

5445. ***Динев****, Петър. Народнопесенни елементи в българския църковен напев. С., 1959.*

5446. ***Динев****, Петър. Рилската църковнопевческа школа в началото на 19 век и нейните представители. С., 1957.*

5447. ***Динев****, Петър. Сходство между народните и църковните мелодии. С., 1955.*

5448. ***Динеков****, Петър. Делото на* ***Кирил*** *и* ***Методий*** *и развоят на старата българска литература. // 1100 години славянска писменост 863-1963: Сб. в чест на* ***Кирил*** *и* ***Методий****. С., 1963, с. 5-19.*

5449. ***Динеков****, Петър.* ***Климент Охридски*** *в развитието на българската литература. //* ***Климент Охридски****: Сб. от статии по случай 1050 г. от смъртта му. С., 1966, с. 25-37.*

5450. ***Динеков****, Петър. Личността на* ***Константин-Кирил Философ****. //* ***Константин-Кирил Философ****: Юбил. сб. по случай 1100-год. от смъртта му. С., 1969, с. 17-3.*

5451. ***Динеков****, Петър. Софийските книжовници през XVI в. Кн. 1.* ***Поп Пейо****. С., 1939.*

5452. ***Добрев****, Иван. Българският език. С., 2007.*

5453. ***Добрев****, Иван. Глаголицата. С., 2007.*

5454. ***Добрев****, Иван. Два Царсамуилови надписа. С., 2007.*

5455. ***Добрев****, Иван. Прозрения в българската старина. С., 2007.*

5456. ***Добрев****, Иван.* ***Свети Иван Рилски****. Т. I. С., 2007.*

5457. ***Драгова****, Надежда. Втора апология на българската книга и нейните извори. //* ***Константин Кирил Философ****: Юбил. сб. по случай 1100-год. от смъртта му. С., 1969, с. 315-347.*

5458. ***Драгова****, Надежда. Домашни извори за история славяно-болгарска. //* ***Паисий Хилендарски*** *и неговата епоха. 1762-1962. С., 1962, с. 285-343.*

5459. ***Драгова****, Надежда. Знай свой род и език. С., 1962.*

5460. ***Драгова****, Надежда.* ***Климент Охридски*** *(Разказ за него и за враговете му). С., 1966.*

5461. ***Драгова****, Надежда. Книга за* ***Паисий****. С., 1972.*

5462. ***Драгова****, Надежда. Непроучен старобългарски акростих. // Език и литература, 1968, N 3, с. 27-58.*

5463. ***Драгова****, Надежда.* ***Отец Паисий*** *– родоначалник на Българското възраждане. С., 1995.*

5464. ***Драгова****, Надежда. Старобългарските извори за житието на* ***петнадесетте тивериуполски мъченици*** *от* ***Теофилакт Охридски****. // Studia balkanica, 1970, с. 105-131.*

5465. ***Драгова****, Надежда. Фрагменти от старобългарското житие на* ***Свети княз Борис*** *в балкански средновековни творби. // Литературознание и фолклористика: Сб. в чест на* ***акад. Петър Динеков****. С., 1983, с. 93-100.*

5466. ***Драгомир Котев****. Село Бистрица. Селищна моногр. С., 1985.*

5467. ***Дреймънд****, Хенри. Как да преобразим живота си / Прев. от англ.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С., 1913.*

5468. ***Дреймънд****, Хенри. Най-великото в света / Прев. от англ.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С., 1915.*

5469. ***Дреймънд****, Хенри. Пътя към* ***Христа****: Мир имайте! / Прев. от англ.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С., 1914.*

5470. ***Друмев****, Васил.* ***Иванко****, убиеца на* ***Асеня I****. Браила, 1872.*

5471. ***Друмев****, Васил. Нещастна фамилия. Истанбул, 1860.*

5472. ***Дуйчев****, Иван. За документите на Ватиканския архив, отнасящи се до българската история. // Изв. Ист. др-во в София, 1933, Т. 13, с. 113-141.*

5473. ***Дуйчев****, Иван. Краткото* ***Климентово*** *житие от* ***Димитър Хоматиан****. //* ***Климент Охридски****. С., 1966, с 161-164.*

5474. ***Дуйчев****, Иван.* ***Петър Богдан [Бакшев, архиепископ]****. Доклади до Рим (Два исторически опита на* ***архиепископ Петър Богдан Бакшев****). // Родина, 1939, N 3.*

5475. ***Дуйчев****, Иван.* ***Петър Богдан [Бакшев, архиепископ]****. Хроника на моравската мисия на* ***Св. Св. Кирил и Методий*** *(Два исторически опита на* ***архиепископ Петър Богдан Бакшев****). // Родина, 1939, N 3.*

5476. ***Дуйчев****, Иван. Пространно гръцко житие и служба на* ***Св. Наум Охридски*** *(XIII в.). //* ***Константин-Кирил Философ****. С., 1969, с. 261-279.*

5477. ***Дуйчев****, Иван.* ***Свети Климент Охридски****. С., 1941.*

5478. ***Дънов****, Петър. Вечният завет на* ***Духа*** *(22 март 1939). С., 1939.*

5479. ***Дювернуа****, Александър Лвович.* ***Блаженный Мефодий****, первоучитель славянский. Москва, 1894.*

5480. ***Дюлгеров****, Димитър. Петдесетници в България. С., 1959.*

5481. ***Дюлгеров****, Димитър. Рим и* ***светите*** *братя* ***Кирил*** *и* ***Методий****. С., 1934.*

5482. ***Дюлгеров****, Димитър. Римският папа пред съда на Свещеното писание и църковната история. С., 1924.*

5483. ***Сливенски митрополит Евлогий****. И на земли мир... . Сливен, 1941.*

5484. ***Сливенски митрополит Евлогий****. Програма за църковно-енорийската дейност и живо пастирство. Сливен, 1942.*

5485. ***Сливенски митрополит Евлогий****. Рождество* ***Христово****: Реч на празника. Сливен, 1942.*

5486. ***Евсеев****, Иван Евсеевич.* ***Григорий Пресвитер****, переводчик времени болгарского* ***царя Симеона****. // Изв. Отделения русского языка и словесности ИАН, 7, 1902, 3, 356-366.*

5487. ***Проф. архим. Евтимий Сапунджиев****. Парламентаризъм и безотговорност в Българската църква. // Год. на Соф. унив. Богосл. фак., 1936-1937, Т. 14, с. 1-38.*

5488. ***Проф. архим. Евтимий Сапунджиев****. Писма за дъновизма. С., 1923.*

*5489-5490. [****Еко****, Умберто]* ***Есо****, U. La Struttura Assente: Introduzione alla ricerca semiologica.*

Milano, 1968; 2002.

*5491. [**Фьойе**] **Feuillet**, A. Les deux onctions faites sur **Jésus** et **Marie-Madaleine**. // Revue Thomiste (Paris), 75, 1975, p. 357-395.*

*5492. [**Франц Ксавер Пеячевич**] **Franz Xaver Pejačević**. Controversiae Ecclesiae Orientalis et Occidentalis [Противоречия между Източната и Западната църкви за първенството и допълване на символите]. Graz, 1752.*

*5493. [**Франц Ксавер Пеячевич**] **Franz Xaver Pejačević**. Historia Bulgarorum [Книга от завещанието на **светейшия абат Францискус Ксаверий Пеячевич**, поверена при смъртта му на Георги **Баряктари** – 5 окт. 1781 г.] . – Няма данни. – Бел. на ред. – Н. К.*

*5494. [**Франц Ксавер Пеячевич**] **Franz Xaver Pejačević**. Historia Serviae seu colloquia XIII de statu regni et religionis Serviae [История на Сърбия или 18 разговора за кралската държава и религията на Сърбия от възникването ѝ до края]. Graz, 1799.*

*5495. [**Франц Ксавер Пеячевич**] **Franz Xaver Pejačević**. Theologicorum dogmatum de fontibus theologicis et deo uno ac trino libri septem [Седем книги за теологическата догма, за теологическите източници и единствения **Бог** на **Троицата**]. Graz, 1757.*

Жефарович**, Христофор вж **Йеромонах Христофор Жефарович

*5496. **Живкович**, Кирил. Житие святихъ сербских просветителей **Симеона** и **Сави**. Виена, 1794.*

*5497. **Захариев**, Стефан Секулов. Географико-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката кааза. Виена, 1870.*

*5498. **Зидаров**, Е., Методий **Устичков**. Религията: Науч. изследване върху разните религии. Ямбол, 1912.*

*5499. **Златарски**, Васил Николов. Български архиепископи-патриарси през Първото царство (до падането на източната му половина). // Изв. на Бълг. ист. др-во, 1924, Кн. VI, с. 49-76.*

*5500. **Златарски**, Васил Николов. Какви канонически книги и граждански закони е получил **Борис** от Византия. // Летопис на Бълг. академия на науките, 1911, 1, с. 79-116.*

*5501. **Златарски**, Васил Николов. Нов поглед върху сетнините от православието в България. // Бълг. преглед, 1897.*

*5502. **Златарски**, Васил Николов. Посланието на **цариградския патриарх Фотий** до българския **княз Бориса** в славянски превод. // Бълг. старини, Кн. V, 1917.*

*5503. **Иванов**, Ангел. Псалтикия. Т. 1-3. Цариград, 1857-1860.*

*5504. **Иванов**, Йордан. Жития на **Св. Ивана Рилски** с уводни бележки. // Год. Соф. унив. Ист. фак., 32, 1936, с. 28-37.*

*5505. Из старата българска литература [: Антология] / Под ред. на [с предг.] Петър **Динеков**. С., 1969.*

*5506. **Икономов**, Тодор. Песнопение (Сб.). Цариград, 1872.*

*5507. **Доростолски митрополит Иларион.** Светлоозарени слова. Избр. статии, спомени, беседи, поучения и слова. Съст. Мария **Антонова**. Силистра, 2005.*

*5508. **Ильинский**, Г. А. Грамоты болгарских царей. Москва, 2011.*

*5509. **Инокентий, архимандрит**. Не само науката... . // Православен пастир, 28, N 5, ян. 1948, с. 192.*

*5510. **Инокентий, архимандрит**. Тържишкият манастир – уникална иконна галерия. // Духовна култура, 1974, N 4.*

*5511. **Исай Серски, архимандрит**. Сказаніе о началѣ и настоящемъ положеніи ставропигиальнаго монастиря Св. Іоанна Предтечи въ Серрескій епархіи въ Македоніи. Санкт-Петербург, 1864.*

*5512. [**Йениг**, Дитер] **Jähnig**, D. **Schelling**: Bd 1-2. Pfullingen, 1966-1969.*

*5513. **Йоаким Бакалов, протопр**. **Стефан Ив. Пешев**. [Живот и дейност]. С., 1901.*

*5514. **Йоаким Бакалов, протопр**. Спомени и разкази, посветени на въстанието в с. Батошево и дейността на Габровската чета в 1876 година. С., 1926.*

*5515-5516. **Йоаким Бакалов, протопр**. Учебник по практическо ръководство за свещениците: Ч. 1-2. С., 1906-1907.*

*5517. **Йоаким Бакалов, протопр**. Църковен славянско-български речник. Съст. по речниците на [Василий] **Смарагдова**, В. **Михайловски**, П. **Солярски**, Т. **Василиев** и др. Севлиево, 1897.*

*5518. **Йоаким Кърчовски**. Повест ради страшнаго и втораго пришествия **Христова**. Буда, 1814.*

5519. ***Йоаким Кърчовски****. Слово, исказаное, заради умирение. В Будине града. Буда, 1814.*

*5520-5529. [****Св. Йоан Златоуст****].* ***Saint Jean Chrysostome****. Sancti patris nostri Joannis Chrysostomi archiepiscopi Constantinopolitani Opera omnia quæ extant, vel quæ ejus nomine circumferuntur [Съчиненията на нашия* ***свети отец Йоан Златоуст, архиепископ на Константинопол****, всички, които съществуват или се разпространяват от негово име]. T. I-II. 1718, T. III-IV. 1721, T. V-VI. 1724, T. VII. 1727, T. VIII. 1728, T. IX. 1731, T. X. 1732, T. XI. 1734, T. XII. 1735, T. XIII. 1738. Parisiis [Paris], 1718-1738.*

5530. ***Йоан Павел II.*** *Да прекрачиш прага на надеждата:* ***Йоан Павел II*** *отговаря на въпроси на Виторио* ***Месори*** */ Встъп. статия и състав. Виторио* ***Месори****; Прев. от пол. Мария* ***Шанца****, Мира* ***Костова****; Послесл. Мария* ***Шанца****. В. Търново, 1995.*

5531. ***Йоан Павел II****. Дар и тайна [: Спомени] / Прев. от пол. Мария* ***Шанца****, Мира* ***Костова****; Ил. Станислав* ***Соболевски****; Послесл. Мария* ***Шанца****. В. Търново, 1997.*

5532. ***Jan Paweł II****. Dar i Tajemnica. W pięćdziesiątą rocznicę moich święceń kapłańskich. Krakow, 1996.*

5533. ***Jan Paweł II****. Przekroczyc prog nadziei. Lublin, 1994.*

5534. ***Йона Агатоникийски****. Литургика за духовните училища (Учебник). С., 1950.*

5535. ***Калев****, Димитър. Църквата „Св. Седмочисленици". С., 1979.*

5536. ***Цариградския патриарх Калист I****. Житїе и жизнь преподобнаго* ***отца нашего Ѳеѡдосїя*** *иже в Трѣновѣ постничьствовавшаго съписано* ***светѣишимь патрїархѡмь*** *Константїна града кърь* ***Калистѡмь*** *[Житие на* ***Св. Теодосий Търновски****] / Изд. В. Н.* ***Златарски****. // Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. Т. 20. С., 1904, с. 19-41.*

5537. ***Карамихалева****, Александра. Като живи камъни. С., 2013.*

5538. ***Карамихалева****, Александра. Насаме. С., 2017.*

5539. ***Карамихалева****, Александра. През очите на вярата. С., 2007.*

5540. ***Каролев****, Райчо. История на Православната християнска църква. С., 1894.*

5541. ***Киприан****. Житие на* ***Петър, митрополит Киевски и на цяла Русия****. // Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. С., 1986. <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=429&WorkID=14912&Level=1>. – 29.10.2021. – 10 с.*

5542. ***Кирил Варненски и Великопреславски****. Настолен Православен календар. С., 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009.*

5543. ***Кирил, Патриарх Български****.* ***Екзарх Антим*** *(1816-1888). С., 1956.*

5544. ***Кирил, Патриарх Български****. 100 години от учредяването на Българската екзархия. С., 1971.*

5545. ***Кирил, Патриарх Български****. Съпротивата срещу Берлинския договор – Кресненското въстание. С., 1955.*

5546. ***Кирил Рилски****. Българската самостоятелна църква в Илирия на Балканския полуостров и нейната апостолска древност (Кратък ист.-канонически очерк). С., 1930.*

5547. ***Кирил Рилски****. Кратки спомени из миналия ми живот (1861-1931). С., 1931.*

5548. ***Кирил Рилски****. Кратки спомени от управлението ми на Драмската и Дебърската епархии от 1910 до 1920. С., 1924.*

5549-5550. ***Киров****, Димитър. Кратко въведение в Свещеното Писание на Стария Завет. В. Търново, 2001; 2. доп. изд. 2004.*

5551-5553. ***Киров****, Димитър. Между вярата и разума. Първи въпроси. С., 2014; 2. прераб. изд. С., 2016; 3. изд. С., 2019.*

5554. ***Киров****, Димитър. Синът човешки. Образът в книга* ***Даниил*** *и междузаветната неканонична литература. С., 1999.*

5554-5556. ***Киров****, Димитър. Съвременни богословски проблеми. 2. доп. изд.: доб. е студията: Библия, Църква и посткомунизъм. С., 2004, с. 133-163; 1. изд. В. Търново, 2001.*

5557. ***Киселков****, Васил. „Беседа против богомилите". С., 1934.*

5558-5559. ***Киселков****, Васил. Българската книжнина през Симеоновия век. С., 1928; 2. изд. 1943.*

5560-5561. ***Киселков****, Васил. Жития на* ***Светите братя Кирил и Методий****. С., 1938; 2. изд. 1942.*

5562. ***Киселков****, Васил.* ***Кирил и Методий****. С., 1931.*

5563. ***Киселков****, Васил. Панонските легенди или пространните жития на славянските просветители* ***Кирил и Методий****. Ямбол, 1923.*

5564. ***Киселков****, Васил.* ***Патриарх Евтимий****. С., 1938.*

5565. ***Киселков****, Васил. „****Патриарх Евтимий****" от Григорий Цамблак. С., 1935.*

5566-5567. ***Киселков****, Васил.* ***Презвитер Козма****, „Беседа против богомилите". С., 1938; 2. изд. 1942.*

5568. ***Киселков****, Васил. Славянските просветители* ***Кирил и Методий****. С., 1946.*

5569. ***Киселков****, Васил. Славянските просветители* ***Кирил и Методий*** *– живот и дейност. С., 1923.*

5570. ***Киселков****, Васил.* ***Софроний Врачански****. С., 1963.*

Клайнер*, Блазиус – вж* ***Блазиус Клайнер, монах***

5571. ***[Св. архиепископ] Климент Охридски****. Слова и поучения / Прев. от старобълг. ез.* ***архим. д-р Анастасий Бончев****. С., 1970.*

5572. ***Коев****, Тотю. Догматическите формулировки на първите четири вселенски събора. С., 1968.*

5573. ***Коев****, Тотю. Православен катехизис и Послание на източните патриарси за Православната вяра. С., 1991.*

5574. ***Кондаков****, Иван. Сборник проповеди. С., 1986.*

5575. ***Кондаков****, Иван. Тълкуване на първото послание на* ***Св. ап. Павел*** *до коринтяни. С., 1959.*

5576. ***Константин Костенечки****. Житие за* ***Стефан Лазаревич****. С., 1993.*

5577. ***Константин Костенечки****. Пътуване до Палестина (Биогр. сб.) С., 2003, с. 176-177.*

5578. ***Константин Костенечки****. „Сказание о писменах" (известно и като „Сказание за буквите"). С., 1993.*

5579. ***Константин Преславски****. Историкии. // Христоматия по старобългарска литература. С., 1978, с. 59-63.*

5580. ***Константин Преславски****. Проглас към евангелието. Стихотворение от* ***епископ*** *... (IX-X в.). //* ***Иванов****, Йордан. Български старини из Македония. С., 1908, с. 70-74.*

5581. ***[Константин VII Багренородни] Constantine [VII] Porphyrogenitus****. De Administrando Imperio / Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies. Washington D.C., 1967.*

5582. ***[Константин VII Багренородни] Constantine VII [Porphyrogenitus]****. De ceremoniis. English translation „The Book of Ceremonies" accompanying the Greek text in 2 vols / Australian Association for Byzantine Studies. Canberra, 2012. (Byzantina Australiensia ; 18)*

5583. ***[Константин VII Багренородни] Constantine VII [Porphyrogenitus]****. Story of the Image of Edessa. // The Turin Shroud. London, 1978, p. 235-251.*

5584. ***Константинов****, Алеко.* ***Бай Ганю****: Невероятни разкази за един съвр. българин / Пише ... . С., 1895.*

5585. ***Константинов****, Алеко. До Чикаго и назад: Пътни бележки. С., 1894.*

5586. ***Константинов****, Алеко. Разкази и фейлетони: С уводни бел. и речник. С., 1937.*

Костенечки*, Константин – вж* ***Константин Костенечки***

Котев*, Драгомир – вж* ***Драгомир Котев***

5587. Кратка свещена история на ветхо и новозаветната църков. Прев. от. ***Партений Зографски, митрополит Нишавски****. Цариград – Галата, 1857.*

5588. Кратка славенска граматика. Съст. от ***Партений Зографски, митрополит Нишавски****. Цариград, 1859.*

5589. ***Кудрявцев****, Виктор Дмитриевич. Въведение във философията / Прев. от рус.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С., 1895.*

5590. ***Кудрявцев****, Виктор Дмитриевич. Началните основания на философията. Ч. 1-2 / Прев. от рус.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С.; Пловдив, 1900-1903.*

5591-5594. ***Куманов****а, А. Введение в гуманитарную библиографию [Е-ресурс]: Библиографоведч. исслед.: Курс лекций по общ. библиографоведению: [В 2 ч.]: Ч. 1. Философско-науковедческая картина гуманитарного знания; Ч. 2. Библиографоведческая картина гуманитарной библиографии / [Науч. консульт. М.* ***Куманов****]. Ново изд. С., 2007. 1 оптичен диск (CD-ROM) (42,1 MB) (1358 с.): текст. 1. изд. на Ч. 1. Санкт-Петербург, 1995; 1. изд. на Ч. 2. С., 2005.*

Кърчовски*, Йоаким – вж* ***Йоаким Кърчовски***

5595. ***Кюлев****, Иван. Народни песни от Неврокопско. Посмъртно изд. С., 1977.*

5596. ***Лавренов****, Цанко. По стръмната пътека. С., 1967.*

5597. ***Ласков****, Данаил Т. Православно догматическо богословие. С., 1927.*

5598. ***Лотман****, Ю. Внутри мыслящих миров. Москва, 1996.*

5599. ***Lotman****, J. Universe of the Mind: A Semiotic Theory of Culture / Transl. by Ann* ***Shukman****, introd. by Umberto* ***Eco****. London; New York, 1990.*

5600. ***Йеромонах Макарий****. По границите на Дакия (Трактат). – [Б.м.,] [Б.г.]. (Хилендарска библиотека)*

5601. ***Йеромонах Макарий****. Псалтир (1495 г.). [Б.м.]. (Британска библиотека)*

5602. ***Йеромонах Макарий****. Служебник (Отпечатан от Божидар* ***Вукович****). [Б.м.,] [Б.г.]. (Музей на Труман, САЩ).*

5603. ***Митрополит Макарий Московски****. Ръководство за изучването на християнското православно-догматическо богословие: Ч. 1-2 / Прев. от рус.* ***протопр. Йоаким Бакалов****,* ***архим. Антим Върбанов****, Н. Д.* ***Попов****. С., 1898.*

5604. ***Митрополит Макарий Московски****. Схизмата / Прев. от рус.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. // Църковен вестник, NN 49, 10 дек. 1911; N 51, 17 дек. 1911; N 52, 31 дек. 1911; N 1-2, 14 ян. 1912. – Публ. под загл.: Из областта на историята.*

5605. ***Митрополит Макарий Неврокопски****. Литургика или Наука за богослужението на православната църква. С., 1906.*

5606. ***Митрополит Макарий Неврокопски****. Православно и догматично богословие. С., 1914.*

5607. ***Митрополит Макарий Неврокопски****. Учебно ръководство по свещено писание: Вехтозаветни учителни книги. С., 1907.*

5608. ***Митрополит Макарий Неврокопски****. Християнството, патриотизма и войната. С., 1915.*

5609. ***Митрополит Макарий Неврокопски****. Цел и смисъл на живота според учението на* ***Божественото откровение****. С., 1915.*

5610. ***Митрополит Макарий Неврокопски****. Църковно красноречие и основните му закони. С., 1912.*

5611. ***Миладинов****, Димитър Христов, Константин Христов* ***Миладинов****. Български народни песни / Събрани от братя* ***Миладиновци Димитрия и Константина****. Издани от* ***Константина****. Загреб, 1861. – Съдържа 660 нар. песни.*

5612. ***Милев****, Гео. Септември: поема. Отпеч. в сп. „Пламък”. (С.), 1924.*

*5613. [****Мил****, Джон Стюарт]* ***Mill****, J. S. A System of Logic: T. 1-2. London, 1843.*

5614. ***Михаил Псел****. Хронография / Прев. от средногр., предг., бел. Веселин Н.* ***Иванов****. Варна, 1999.*

5615. ***Михаил Пселл****. Богословские сочинения / Пер. с греч., предисл., примеч.* ***архим. Амвросия****. Санкт-Петербург, 1998.*

5616. ***Михайлов****, Купен. Записки за мисията на отците възкресенци в Малко Търново. Варна, 2013.*

5617. ***Михайлов****, Купен. Кратък католически катехизис. Бургас, 1992.*

5618. ***Михайлов****, Купен. Сборник със спомени на български католически духовници за архиепископ* ***Анджело Джузепе Ронкали****: конф. „[****Анджело Джузепе****]* ***Ронкали****, видян от българите”. Рим, 1971.*

5619. ***Мишев****, Димитър Д. България в миналото. С., 1916.*

5620. ***Младенов****, Стефан,* ***протопр. Йоаким Бакалов****. Кратка граматика на църковнославянски език със сборник и речник. С., 1924.*

*5620-5632. [****Монфокон****, Бернар де]* ***Montfaucon****, Bernard de.* ***S. Joannis Chrysostomi, archiepiscopi Constantinopolitani****, Operaomnia quæ exstant vel quæ ejus nomine circumferuntur: 13 vols. Paris: sumptibus L.* ***Guerin****, C.* ***Robustel****, et al., 1718-1738.*

5633. ***Мюлер****, Макс. Против материализма / Прев. от нем.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С., 1915.*

5634. ***Натанаил, митрополит Охридски и Пловдивски****. Борба за България. С., 2003.*

5635. Начално учение за децата. Напеч. от ***Партений Зографски, митрополит Нишавски****. Цариград – Галата, 1858.*

5636. Неделно евангелие / прев. на новобълг. от гр. ез. ***Архимандрит хаджи Павел Божигробски****. Солун, печ. на Киряк Държилов, 1852.*

5637. ***Видински митрополит Неофит****. Видинска епархия. С., 1924.*

5638. ***Неофит Бозвели****. Мати Болгария. С., 1939.*

5639. ***Неофит Бозвели****. Краткая свещеная история и священий катихизис. Белград, 1935.*

5640. ***Неофит Рилски****. Аритметика. 1851.*

5641. ***Неофит Рилски****. Буквар, извлечен от взаимоучителните таблици. 1835.*

5642. ***Неофит Рилски****. Болгарска грамматика. Крагуевац, 1835. – първа бълг. граматика: учебник.*

5643. ***Неофит Рилски****. Взаимоучителни таблици. 1835.*

5644. ***Неофит Рилски****. Краснописание. 1837.*

5645. ***Неофит Рилски****. Краткое и ясное изложение за разделението, начертанието, именованието и произношението на писмената и правила за срицанието, просодиата и слогат и за*

правото чтение на грецеския язык. Белград, 1835.

5646. ***Неофит Рилски****. Свещенний краткий катехизис. 1835.*

5647. ***Неофит Рилски****. Словар на българския език, изтълкуван от църковнославянски и гръцки език. А – Благоизправляю. Цариград, 1875.*

5648. ***Неофит Рилски****. Описание болгарскаго священнаго монастира Рилскаго. 1879.*

5649. ***Неофит Рилски****. Христоматия славянского языка. 1852.*

5650-5656. ***[Никифор Григора] Nicephorus Gregoras****. Historia Rhomaike / Jan Louis van* ***Dieten****. Stuttgart 1973-2007. (Bibl. der Gr. Lit. Band 4, 8, 9, 24, 39, 59, 66)*

5657. ***Ников****, Петър. Възраждане на българския народ. С., 1929.*

5658. ***Николай Макариополски****. Богословие на Светата Евхаристия. С., 1955.*

5659. ***Николай Макариополски****. Вяра, надежда, любов –* ***Закон Божий*** */ в съавт. с* ***архим. Серафим****. С., 2009.*

5660. ***Николай Макариополски****. Глас на благовестието. С., 1971.*

5661. ***Николай Макариополски****. Наръчник по Православна литургика. С., 1972.*

5662. ***Николай Макариополски****. Светата евхаристийна жертва (изяснение на Православната литургия). С., 1968.*

5663. ***Николай Макариополски****. Светата Евхаристия. Литургично-екзегетическо изследв. С., 1955.*

5664. ***Николай Шиваров, протопр****., Славчо* ***Вълчанов****. Вечното в двата Библейски Завета: Сб. с материали по библеистика. В. Търново, 1993.*

5665. Нови песни за вечеринки и утра. С., 1935.

5666. ***Онуфрий Попович (Хилендарски)****. Духовний зрак. Цариград, 1850.*

5667. ***Онуфрий Попович (Хилендарски)****. Житие на* ***Симеон Сръбски****. Белград, 1821.*

5668. ***Онуфрий Попович (Хилендарски)*** *[съавт.]. Приходна книга на Хилендар. Б.м., 1855. – Др. съавт. на тр. – неизв.*

5669. ***Павел Стефанов****,* ***архим****. Лирата на Параклита. История на монтанизма. В. Търново, 2012.*

5670. ***Павел Стефанов****,* ***архим****. Ялдаваот. История и учение на гностицизма. С., 2008.*

5671. ***Архимандрит Паисий Пастирев****. Гробът на* ***Патриарх Евтимий****. Б.м., Б.г.*

5672. ***Архимандрит Паисий Пастирев****. Мисли върху монашеството. Станимака [дн. Асеновград], 1927.*

5673. ***Паисий Хилендарски****. История славеноболгарская, собрана и нареждена* ***Паисием иеромонахом*** */ Стъкми за печ. по първообраза Й.* ***Иванов****. С., 1914.*

5674. ***Панарет Пловдивски****. Надгробное пение или последование утренное во святую и великую суботу. Нарядил по нов устав и издал със свое иждивение П.* ***Панарет****, сингел на Бълг. църква при Фенер. Цариград, печ. на Т. Дивитчиана, 1866.*

5675. ***Пандурски****, Васил Ив.* ***Възкресение****,* ***Възнесение Христово*** *и Петдесетница в иконографията. // Отпеч. от: Год. на Духовната акад., 1956, Т. 5, с. 1-59.*

5676. ***Пандурски****, Васил Ив. Стенописите в Бояна. // Год. на Духовната акад., 1960, Т. 9, с. 1-41.*

5677. ***Пандурски****, Васил Ив. Църковната живопис в България и нейното културно-национално значение. // Год. на Духовната акад., 1956, Т. 5, с. 1-42.*

5678. ***Левкийски епископ Партений****. Жития на български светци. В 2 т. Т. 2. С., 1979.*

5679. ***Пейкич****, Кръстьо. Зарцало истине мед царкве источне и западне. Б.м., 1726.*

5680. ***Пейкич****, Кръстьо. Concordia orthodoxum partum orientalium et occidentalium in eadem veritate... Търнава (Тирнавия), 1730.*

5681. ***Пейкич****, Кръстьо. „Разсъждения против Корана" или „Мохамедани обучени съгласно Корана на догматика и на катехизис по закона на* ***Христос****. Търнава (Тирнавия), 1717.*

5682. ***Пейчинович****, Кирил. Книга глаголемая Утешение грешним. Солун, 1840.*

5683. ***Пейчинович****, Кирил. Книга сия зовомая Огледало. Будапеща, 1816.*

5684. ***Петър Богдан Бакшев [, архиепископ]****. За древността на бащината земя и за българските дела. Т. 1-2 = De antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis. T. 1-2 /* ***Petrus Deodatus****: крит. изд. / прев. и комент. Цветан* ***Василев****; науч. ред. Елия* ***Маринова****. С., 2020.*

5685. ***[Петър Стоишич, отец]****. Цвет милости или завещание чадолюбиваго ... / Прев. от* ***Аверкия Петровича Диакона****. Белград, 1848.*

5686. ***Пеячевич****, Яков. Тезиси по обща философия. Сбито изложение на старите и нови*

географски сборници, или географско изложение на Европа, Азия, Африка и Америка. Загреб, 1714.

5687. ***Пикио****, Рикардо. Православното славянство и старобългарската културна традиция. С., 1993.*

5688. ***Попов****, Георги.* ***Константин Преславски****. Азбучната молитва – класическо произведение на средновековната българска литература. // Славянски глас (Год. на Славянското дрво), N 1, 2006, с. 45-53.*

5689. ***Попов****, Христо. Ръководство за изучаване на пророческите книги на Ветхия Завет. 1938.*

5690. ***Поповски****, Търпо Иванов. Македонски дневник. Спомени на* ***отец Търпо Поповски****. С., 2006.*

5691-5693. ***Поппандов****, Димитър. Македонски дневник. Спомени; След убийството на* ***Васил Аджаларски****; Подробности по убийството на войводата* ***Васил Стоянов*** *(Статии). // Вести (Цариград), 1909, N 34, 35, 40.*

5694. ***Поппандов****, Димитър. Скопье. Исторически бележки. С., 1916.*

5695. ***Попстефанов (Панчовски)*** *Евстати. Ново Софроние. Записки за народния живот и страданията български. С., Б.г. – Друго изд. С., 1996.*

5696. ***Поснов****, Михаил Еманоилович. История на християнската църква: Ч. 1-2. С., 1933.*

5697. Псалтир (1650). – Отпеч. във Влашко на среднобълг. ез. от ***йеромонах Мелхиседек****.*

5698. ***Райнов****, Николай. Между пустинята и живота: Лиричен роман (за живота на* ***Иисус Христос****). С., 1919.*

*5699. [****Райнхард****, Карл]* ***Reinhardt****, K. Kosmos und Sympathie. München, 1926.*

5700. ***Раковски****, Г. С. Българският за независимо свещеничество днес възбуден въпрос. Белград, 1860.*

5701. ***Раковски****, Г. С. Евангелският вероизповеден въпрос. Букурещ, 1860.*

5702. Ръководство за религиозно обучение. Прев. на бълг. ез. ***Герман Рейдон****. Сливен, 1907.*

5703. ***Сапунджиев****, Евтимий, проф. доктор архим. Свещеният огън и други Копривщенски разкази. С., 1934. Кн. изд. под псевд. Дядо „Е”.*

5704. ***Сапунов****, Петър. История на словенно-болгарския народ. Прераб. и доп. превод на части от сръбската „История разных славенских народов найпаче болгар, хорватов и сербов” на Йован* ***Раич*** *(1792). [Букурещ], 1844.*

5705. ***Сарафов****, Петър В. Османска граматика. С., 1906.*

5706. ***Сарафов****, Петър В. Ръководство за практическото и теоретическо изучаване на Източното църковно пение. С., 1912.*

5707. ***Сарафов****, Петър В. Синтаксис. С., 1907.*

5708. ***Саръев****, Боян. Гласът на викащия в пустинята. С., 1996.*

5709. Сборник за народни умотворения, наука и книжнина. С., 1889- .

5710. ***Сведенборг****, Е. Езикът на ангелите (ориг.: London, 1758).*

5711. Священное и ***божественное евангелие Новаго завета*** */ прев. на църковнослав. ез.* ***Архимандрит хаджи Павел Божигробски****. Цариград, печ. на Александър Екзарх, 1858.*

5712. ***Севрюкова****, Слава, Иво* ***Лозенски****. Психотронични изследвания на микросвета. С., 1991.*

5713. ***Сибиък****, Т. А. Семиотиката в Съединените щати / Предг. към бълг. изд. ...; Прев. от англ.: А.* ***Харалампиева****, А.* ***Багашева****; Ред. и предг. И.* ***Младенов****. С., 1997.*

5714. ***Sebeok****, T. I Think I Am a Verb: More Contributions to the Doctrine of Signs. Berlin, 1986.*

5715-5717. ***Епископ Силвестър****. Православно догматическо богословие с исторично изследване на догмите: Т. 1-3 / Прев. от руски ...* ***протопр. Йоаким Бакалов****,* ***архим. Макарий*** *(по-късно* ***Неврокопски митрополит****) и* ***свещ. д-р Стефан Цанков*** *(по-късно акад.). С., 1912-1914.*

5718. ***Софроний, епископ Врачански****. Евангелие поучително: За сичките недели през годината, за господските и богородични празници и за по-големите светии. Нови Сад: в книгопечатнята Др. Дан.* ***Медакова****, 1856.*

5719. ***Софроний, епископ Врачански****. Житие и страдания грешнаго* ***Софрония****. // Дунавски лебед, год. II, бр. 55-61. Белград, 1861.*

5720. ***Софроний, епископ Врачански****. Кириакодромион, сиреч Неделник. Римник [дн. Румъния], 1806.*

5721. ***Софроний, епископ Врачански****. Неделное евангелское толкование. [Б.м.], 1805.*

(Археологически музей Шумен)

5722. ***Срезневский****, И. И. Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках: LXXXI-XC. Санкт-Петербург, 1879.*

5723. ***Станимиров****, Станимир Ст. Споменете ми за* ***Екзарх Йосиф I****. //* ***Екзарх Йосиф*** *в спомени на съвременници. Сб. С., 1995.*

5724. Старобългарското учително евангелие на ***Константин Преславски****. Freiburg, 2012.*

5725. ***Стефан Цанков, протопр****. Малорусите в Австро-Унгария. (Българска сбирка, 1907, N 3, с. 3-50)*

5726. ***Стефан Цанков, протопр****. Света гора Атон и нейното съвременно положение. // Год. Духовната академия, 3, 1954, с. 303-323.*

*5727. [****Стефан Цанков, протопр****.]* ***Stefan Zankow, Protopresbyter****. Das orthodoxe Christentum des Ostens: Sein Wesen und seine gegenwärtige Gestalt (Gastvorträge, gehalten an der Berliner Universität). Berlin, 1928.*

*5728. [****Стефан Цанков, протопр****.]* ***Stefan Zankow, Protopresbyter****. Die Verwaltung der bulgarischen orthodoxen Kirche. Halle, 1920.*

5729. ***Екзарх Стефан I Български****. Българската църква. С., 1932.*

5730. ***Екзарх Стефан I Български****. На път за Дамаск. С., 1932.*

5731. ***Екзарх Стефан I Български****. Религия и наука. С., 1937.*

5732. ***Екзарх Стефан I Български****. Същината на пастирското служение. С., 1935.*

5733. ***Стоядинов****, Мариян. Божията благодат – богословско изследване. С., 2007.*

5734. ***Стоядинов****, Мариян. Иконология на догмат. С., 2009.*

5735. ***Стоядинов****, Мариян. Символите на Църквата – от апостолския век до тържеството на Православието. С., 2006.*

5736. ***Стоядинов****, Мариян. Църква. Общност. Общество. В. Търново, 2009.*

5737. ***Стоянов****, Пахомий. Влизането на въстаниците в манастира [Дряновския манастир „Св. Архангел Михаил"]. // Април 1876. Спомени. С., 1987, с. 583-596.*

5738. ***Страхов****, Николай Николаевич. Кратка история на философията / Прев. от рус.* ***протопр. Йоаким Бакалов****. С., 1904.*

5739. ***Събев****, Тодор.* ***Отец Паисий Хилендарски*** *(Епоха, личност, дело, значение. // Год. на Духовната акад., 1965-1966, Т. 15, с. 1-36.*

5740. ***Събев****, Тодор. Самостойна народностна църква в средновековна България. Християнизаторски процес, основаване и възход, автокефалия и междуцърковно положение; църква и държава; роля и значение. С., 1987.*

5741. ***Събев****, Тодор. Учредяване и диоцез на Българската екзархия до 1878. С., 1973.*

5742. ***Таворов****, Назарий Антонович. Кратка омилетика / Прев. от ...* ***протопр. Йоаким Бакалов*** *и* ***Григорий И. Шивачев*** *(по-късно* ***Врачански митрополит Климент****). С., 1899.*

5743-5744. ***Темелски****, Христо Ив. Българската Светиня на Златния рог. 1. изд. В. Търново, 1998; 2. прераб. и доп. изд. С., 2005.*

5745. ***Темелски****, Христо Ив. Великотърновските манастири в националноосвободителната борба (Ист. очерци). С., 2000.*

5746. ***Темелски****, Христо Ив. Дипломатът в расо,* ***Екзарх Йосиф I*** *– живот и дейност. С., 2015.*

5747-5748. ***Темелски****, Христо Ив. Из църковното ни минало: Т. 1-2. С., 2001-2010.*

5749. ***Темелски****, Христо Ив. Разбоишки манастир. С., 2009.*

5750. ***Темелски****, Христо Ив. Соколският манастир „Св. Успение Богородично" край Габрово. В. Търново, 2004.*

5751. ***Теодоров-Балан****, Александър. Борба за съвременен правопис (1921-1923 г.). С., 1924.*

5752. ***Теодоров-Балан****, Александър.* ***Кирил*** *и* ***Методий****. Жития... С., 1920.*

5753. ***Теодоров-Балан****, Александър. Книга за мене си. С., 1988.*

5754. ***Теодоров-Балан****, Александър. Нова българска граматика. С., 1940.*

5755. ***Теодоров-Балан****, Александър. Нова българска граматика за всякого. С., 1958.*

5756. ***Теодоров-Балан****, Александър.* ***Паисий Хилендарски****. История славянобългарская (1762). Пловдив, 1898.*

5757. ***Теодоров-Балан****, Александър.* ***Софроний Врачански****. С., 1906.*

5758. ***Теодосий Скопски****. Православната църква и католишката пропаганда. С., 1914.*

5759. ***Теофилакт Охридски, архиепископ****. Житие на* ***Св. Климента Охридски*** */ Прев. Даниил*

*Т. **Ласков**. С., 1916.*

*5760. **Theophylact Simocatta**. The History of **Theophylact Simocatta**: An Engl. Transl. with Introd. Oxford, 1986.*

*5760-5762. **Тодоров**, Петко Ю. Събрани произведения: В 3 т. С., 1957-1958. Т. 1: Идилии, разкази и очерки / Ред. Н. **Фурнаджиев**. 1957; Т. 2: Драми / Ред. Н. **Янков**. 1957; Т. 3: Ранни творби, статии, документи / Ред. Л. **Георгиев**. 1958).*

*5763. **Толстой**, Лев Н. **Ана Каренина**. Москва, 1877.*

*5764. **Толстой**, Лев Н. **Божието Царство** е вътре във вас. Пловдив, 2022.*

*5765. **Толстой**, Лев Н. Война и мир. Москва, 1865.*

*5766. **Толстой**, Лев Н. Възкресение. Москва, 1899.*

*5767. **Толстой**, Лев Н. **Царство Божие** внутри вас. Лайпциг, 1894.*

*5768. **Tolstoi**, Leo. My religion / By **Count Leo Tolstoi**. London, 1885.*

*5769. **Тома Кемпийски**. Подражание на **Христа** / Прев. Методий **Устичков**. С., 1928.*

*5770. **Трифонов**, Юрдан. Византийските хронисти и църковно-славянската книжнина. // Изв. Ист. др-во в София, 1924, с. 163-181.*

*5771-5772. **Трифонов**, Юрдан. **Цар Борис-Михаил** (Време, царуване, величие). С., 1907; 2. изд. С., 1927.*

*5773. **Узунов**, Васил Николов. Изгрева на свободата: Кървавите дни на Освободителната война. С., 1928.*

*5774. **Узунов**, Васил Николов. Ние в Балканската война: Ист. роман. С., 1933.*

*5775. **Узунов**, Васил Николов. Озарени: Роман. С., 1943.*

*5776. **Узунов**, Васил Николов. Стръмен път: Разкази. С.: Изд. на Св. Синод, 1940.*

*5777-5778. **Филип Станиславов**, Петър **Парчевич**. Описание на Северна България / **Филип Станиславов**. Завещание / Петър **Парчевич** ; [прев. от лат. ез. Янко **Димитров**]. С., 2012. – Ориг. изд. 1659.*

*5779. **Фламарион**, К. Смъртта и нейната тайнственост (ориг.: Paris, 1920).*

*5780-5782. **Франгов**, Петко Тодоров. Белочерковската чета в Дряновския манастир. 1. изд. Търново, 1880; 2. изд. Търново, 1896; 3. доп. изд. Търново, 1909.*

*5783. **Химитлийски**, Михаил, **протопр**. Празникът на славянските първоучители и техните ученици и **Св. цар Борис**. С., 1914.*

*5784. **Химитлийски**, Михаил, **протопр**. Проповеди за Връбница, Велики Петък и Великден. С., 1914.*

*5785. **Химитлийски**, Михаил, **протопр**. Християнско подвижничество. **Преподобен Иван Рилски**. С., 1915.*

*5786. **[Холцмайстер**, Урбан] **Holzmeister**, U. Die Magdalenfrage in der kirchlichen Ueberlieferung. // Zeitschrift für katolische Theologie (Innsbruck), 46, 1922, p. 402-584.*

*5787. **Йеромонах Христофор Жефарович**. Описание светаго божия града Ерусалима. 1748.*

*5788. **Йеромонах Христофор Жефарович**. Поучение святителское к новопоставленному йерею. 1742.*

*5789. **Йеромонах Христофор Жефарович**. Стематография. 1741.*

*5790. **Хубанчев**, Антоний Ангелов. Аз съм Пътят, Истината и Животът. С., 1997.*

*5791. **Цанов**, Андрей Стоев. България и източният въпрос. Пловдив, 1876.*

*5792. **Цанов**, Андрей Стоев. Едновремешна, сегашна и бъдеща България. Пловдив, 1918.*

*5793. **Цанов**, Андрей Стоев. Наука и вяра. Пловдив, 1894.*

*5794. **Цанов**, Андрей Стоев. Неразрешени задачи – нач. на XX в. Пловдив, 1901.*

*5795. **Цанов**, Андрей Стоев. Образцова и щастлива България. Пловдив, 1933.*

*5796. **Цанов**, Андрей Стоев. Първият български княз. С., 1895.*

*5797. **Цанов**, Андрей Стоев. Целта и щастието на човешкия живот. Пловдив, 1927.*

*5798. **Царев**, Георги. Човекът в семейството, обществото и държавата според книгата **Премъдрост на Иисуса**, син **Сирахов**. С.: Изд. на Св. Синод, 1973.*

*5799. **Цонев**, Беньо Стефанов. Новобългарската писменост преди **Паисия**. // Български преглед, 1894, N 8, с. 80-94.*

*5800. **Цонев**, Беньо Стефанов. Опис на ръкописните и старопечатните книги на Народната библиотека в София. С., 1910.*

5801. ***Цонев****, Беньо Стефанов. Опис на славянските ръкописи и старопечатни книги в Пловдивската народна библиотека. С., 1920.*

5802. ***Цоневски****, Илия. Патрология: Живот, съчинения и учение на църковните отци, учители и писатели. С., 1986.*

5803. ***Цоневски****, Илия. Посланието на* ***ап. Вариана****. С., 1945.*

5804. ***Цоневски****, Илия.* ***Св. Киприян Картагенски****: Възглед за църквата. С., 1941.*

5805. ***Цоневски****, Илия.* ***Св. Климент Римски*** *и посланието му до коринтяни. С., 1947.*

5806. ***Цоневски****, Илия. Учението на* ***Св. Василий Велики*** *за* ***Св. Троица****. С., 1940.*

5807. Църковна история с най-нужни случаи в святата църква... / Прев. от гр. на славяноболг. яз. от ***Аверкия Петровича*** *и* ***Григорий Гога, дякони****. Белград, 1855.*

5808. ***[Юстин Челийски] Јустин Поповић****. Догматика православне цркве. Београд, 1932.*

5809. ***[Юстин Челийски] Јустин Поповић****. Православна црква и екуменизам. Солун, 1974.*

5810. ***[Юстин Челийски] Јустин Поповић****. Пут богопознања. Београд, 1987.*

5811. ***[Юстин Челийски] Јустин Поповић****. Светосавље као философија живота. Београд, 1953.*

5812. ***[Юстин Челийски] Јустин Поповић****. Философија и религија Ф. М.* ***Достојевског****. Београд, 1923.*

5813. ***[Юстин Челийски] Јустин Поповић****. Философске урвине. Минхен, 1957.*

5814. ***Яворов****, Пейо К.* ***Гоце Делчев*** *(Биогр.). С., 1904.*

5815-5819. ***Яворов****, Пейо К. Събрани съчинения: Т. 1-5. С., 1942-1946.*

5820. ***[Яко(в) Яковски] Jacobus Jakovsky****. Alfabetum bulgaricum cyrillianum nunc primum editum Catholics Thraciae Bulgariae. Pomac tynis S Congregationis de propaganda fide. Рим, 1844.*

5821. ***[Яко(в) Яковски] Jacobus Jakovsky****. Knigice od molitvi, kojeto na svetlost dadi Prisvetli Gospodin Karlo. Рим, 1846.*

5822-5823. ***[Яко(в) Яковски] Jacobus Jakovsky****. Nauka kristianska za kristianete od Filibeliskata darxiava. Рим, 1844; 1914.*

VIII. IV. Ръкописи, цитирани в текста на статиите на *Енциклопедията* (89 ном. назв.: NN 5824-5912)

5824. Битолски триод (XIII в.) / Препис. ***Тодор Граматик****. – Ръкоп. – (Нар. библ. „Ив. Вазов” – Пловдив)*

5825. Борилов синодик (1211 г.). – Ръкоп. – Съхранява се в Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий” (НБКМ) – София.

5826. ***Велев****, Г. За титлите на архиереите без епархии в Българската църква: Ръкоп. от частно събр. на авт. С., 10 септ. 1985.*

5827. ***Владислав Граматик****. Рилска повест. // Рилски панагерик (1479 г.). – Ръкоп.*

5828. ***Георгиева****, Д. Неврокопска епархия на Българската православна църква (1935-1952): Дис. ... д-р по богословие. Благоевград, 2019. – Ръкоп.*

5829. ***Григоричев*** *паримейник (кр. на XII – нач. на XIII в.). – Ръкоп.*

5830. Дамаскин (1748) / Препис. ***Тодор Врачански****. – Ръкоп.*

5831. ***Денев****, Иван. Проповедта в епохата на Българското Възраждане: Хабил. тр. С., 1983. – Ръкоп.*

5832. ***Дилевски****, Николай Михайлович. Основни проблеми на устойчивостта / подвижността на руското ударение: ... дис. ... д. н. С., 1954. – Ръкоп.*

5833. ***Дилевски****, Николай Михайлович. Сложни глаголни основи в съвременния руски език: ... дис. ... канд. на науките. С., 1948. – Ръкоп.*

5834. ***[Дурих****, Фортунат]* ***Durich****, Fortunat. Dissertatio de Slavo-Bohemica Sacri Codicis Versione. Pragae, 1777. – Дис.*

5835. ***Дънов****, Петър. Ето Човека (16 март 1914): Беседа. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

5836. ***Дънов****, Петър. Последно слово (20 дек. 1944): Беседа. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5837. Житие на **Св. Антоний Велики** / Прев. от гр. **Презвитер Йоан** (първ. пол. на X в.). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5838. Житие на **Св. Василий Нови** (XIV в.). Преписал **поп Петър**. – Ръкоп. (Синайски манастир „Св. Екатерина")*

*5839. Житие на **Св. Панкратий Тавроманийски** / Прев. от гр. **Презвитер Йоан** (първ. пол. на X в.). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5840. **Иван-Александров** Песнивец (Софийски псалтир) (1337 г.). – Ръкоп.*

*5841. **Иван-Александров** сборник (1348 г.). – Ръкоп. – (Публ. библ. „С. Е. Салтиков-Шчедрин" – Санкт-Петербург).*

*5842. **Иванов**, Н. Опожаряването на старобългарската библиотека в Търново. В. Търново, 2016. – Непубл. докум.*

*5843. **Илиев**, Ил. **Охридският архиепископ Димитър Хоматиан** и българите: Дис. ... докт. на науките. С., 2009.*

*5844. История на Хилендарския манастир. Преписал **Пантелеймон Хилендарец, монах, игумен** на Хилендарския манастир. Русе, 1809. – Ръкоп.*

*5845. **Йеротей, йеромонах**. Рилски летопис (Бел. за ист. на Рилския манастир, 1744-1772). – Ръкоп.*

*5846. **Йоан Врачански**. [Сб. жития и др. произведения.] (1778 г.) Съдържа две жития на **Св. Иван Рилски**, житие на **Св. Петка** и повест за **Варлаам** и **Йоасаф**, доп. със свед. за живота на българ. монашество през XVIII в. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5847. **Йоан Дамаскин**. Точно изложение на православната вяра („Небеса") [ок. 893 г.] / Прев. на старобълг. (на част от съч.) и предг. **Йоан Екзарх**. Шестоднев / Съст. **Йоан Екзарх**. – Ръкоп. (НБКМ). Съдържа ориг. части и преводни откъси от визант. авт. (**Василий Велики** и др.).*

*5848. **Йоан Зонара**. Световна хроника [в 18 кн.: От Сътворението на света до 118 г.] / Прев. на старобълг. (XIII в.). – Ръкоп. (НБКМ). – Съч. е важен извор за историята на Византия. Съдържа свед. за българ. история (XI-XII в.).*

*5849. **Йоан Малала**. Хронография (или „Всемирна хроника"). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5850. **Йоан Презвитер**. [Проповеди: „Похвално слово за **Йоан Богослов**", две „Слова за **Рождество Христово**", „Слово за **Богоявление**", „Слово за **Сретение Господне**", „Слово за **Възнесение Господне**", „Слово за **Преображение**", „Слово за Пасха"]. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5851. **Йоан Светогорец**. Превежда евангелията, Деянията на апостолите, типик, псалтир, богородичник, миней, сборници със слова на **Исаак Сирин**, **Варлаам, Доситей**, патерик, но най-много са преводите му на химни. **Йоан** е автор на първия пълен превод на октоиха. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5852. **Йоан Скилица**. Исторически обзор (За периода 811-1057). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

*5853-5856. **Каролев**, Райчо. За богомилството: Дис. ... богословие. // Периодическо списание, 1871, N 3, 4, 5-6; 1873, N 7-8.*

*5857. **Климент Рилец**. Спомени из живота ми: Рилски манастир 1922-1961. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5858. **Ковачев**, Богомил Петров. Участието на руската църква в национално-освободителното движение на българския народ през XIX в.: Дис. ... богословие. – Москва, 1983. – Ръкоп.*

*5859. **Кондаков**, Иван. **Божиите слова** за света. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5860. **Кондаков**, Иван. Записки за историята на родното му село Рахманларе (дн. с. Розино). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5861. **Кондаков**, Иван. Тълкуването на Четириевангелието. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5862. **Кръстев**, Ангел. Българската схизма: църквите, великите сили и балканското единство. Шумен, 2012. – Дис.*

*5863. **Кръстьо Граматик**. Миней празничен (неподписан). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5864. **Кръстьо Граматик**. Служебен миней (неподписан). – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5865. **Куманов**, М. Българо-румънски отношения (1923-1926). // **Куманов**, М. Балканската политика на първото сговористкото правителство в България (1923-1926): Дис. ... ист. / Инст. по ист. при БАН; Науч. рък.: Елена **Диловска**; Рец.: Войн **Божинов**, Ярослав **Йоцов**. С., 1971, с. 240-241. (Библиогр. в края на текста. – Защитена в БАН. Институт за история. – Утв. от ВАК с протокол N 8 / 08.05.1972. 949.72.053.1 COBISS.BG-ID 1260018404 I) – Машинопис. – Ръкоп. – Личен архив на **М. К.** – Библиогр. инф. за тр. публ. в 2022 г. в паметната енциклопед. кн., посв. на 80-год. от рожд.*

*на **М. К.** „LICHT, MEHR LICHT!”. – Бел. на ред. **А. К.***

*5866-5867. **Куманов**, М. **Професор Васил Николов Златарски** като историк на Първата българска държава: Дипломна работа / Соф. унив. „[Св.] Климент Охридски”. Филос.-ист. фак. Кат. „Бълг. история”; Науч. рък. **Петър Христов Петров**; Рец. **Васил Гюзелев**. – С., 1965. – 100 с. – Машинопис. – Ръкоп. – Личен архив на **М. К.** – Тр. публ. в 2022 г. в паметната енциклопед. кн., посв. на 80-год. от рожд. на **М. К.** „LICHT, MEHR LICHT!”. – Бел. на ред. **А. К.***

5868. Лесновски паренсис (1353 г.). – 315 л. – Части от ръкоп. (НБКМ)

Ловчански сборник вж Попфилипов сборник

*5869. **Маджуров**, Николай. Религиозните и философски съмнения на **блаж. Августин**: Хабил. тр. С., 1976. – Ръкоп.*

*5870. **Маджуров**, Николай. Религиозно-философските възгледи на **М. Ломоносов** (1711-1765 г.): Дис. ... богословие. Москва, 1971. – Ръкоп.*

*5871. **Михайлов**, Купен. История на Източно-католическата енория Св. Троица в Куклен. Куклен, 1968 . – Непубл. ръкоп.*

*5872. **Михайлов**, Купен. **Кирил Куртев** – Апостолически Екзарх. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Непубл. ръкоп.*

*5873. **Николай Шиваров, протопр**. Древни библейски ръкописи от Кумран: Хабил. труд за доцентура. С., 1963. – Ръкоп.*

*5874. **Николай Шиваров, протопр**. Отношението между законодателствата на **пророк Моисей** и **Хамурапи** откъм произход и съдържание: Дис. ... доктор по теология. С., 1957. – Ръкоп.*

*5875. **Онуфрий Попович (Хилендарски)**. Автобиография. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп.*

*5876. Панагерик (1623). Съдържа: 1. Житие на **Св. Петка**; 2. Житие на Св. **Иван Рилски**; 3. Житие на **Св. Иларион Мъгленски**. – Ръкоп. (Мътнишки манастир).*

5877. Панагюрски апокрифен сборник (втор. пол. на XVI в.). – Ръкоп. под N 433 (НБКМ).

*5878. **Пейчинович**, Кирил. Житие и служба на **цар Лазар**. – [Бм.,] [Б.г.]. – Непубл. ръкоп.*

*5879. **Пенков**, Д. Религиозно-философските възгледи на **Стоян Михайловски** (1856-1927): Дис. ... филос. С., 2004. – Ръкоп.*

5880. Пирдопски апостол (XIII в.). – 129 л., писани на пергамент. – Ръкоп. (НБКМ).

*5881. Писмена справка, изготвена от Христо **Темелски** [Църковно-исторически и архивен институт]. С., 2021. – 1 с. – Справката е подготвена по молба на **М. К.** – Бел. **А. К.** – Ръкоп.*

*5882. **Попова**, Т. Г. „Лествица” **Иоанна Синайского**: каталог славянских рукописей. Köln, 2012, с. 1063-1073 [списък на гръцките ръкописи], с.755-764 [списък на славянските ръкописи].*

*5883. Попфилипов сборник (Ловчански сборник) / Съст. от двама преписвачи, единият от които е **поп Филип**. Търново, 1345-1346. – Ръкоп. (Държ. ист. музей – Москва)*

*5884. Послание на **Цариградския патриарх Фотия** да българския **княз Бориса / Симеон митрополит Варненски и Преславски**. С., 1917.*

*5885. **Прокопий Кесарийски**. История на войните: 8 кн. (ок. 545-550). – Ръкоп.*

*5886. **Прокопий Кесарийски**. За постройките (ок. 553-555). – Ръкоп.*

*5887. **Прокопий Кесарийски**. Тайната история (ок. 550-555). – Ръкоп.*

*5888. **Пролог** (1635). – Ръкоп. (Мътнишки манастир)*

5889. Радомиров псалтир (кр. на XIII в.). – Ръкоп. (Зографски манастир „Св. Георги” в Света гора)

5890. Радомирово евангелие (XIII в.). – Ръкоп. (Библ. на Хърватск. акад. на науките и изкуствата – Загреб)

*5891. Рилска грамота на **цар Иван Шишман** (1378 г.). – Ръкоп. (Музей на Рилския манастир)*

*5892. Ряпов сборник (втор. пол. на XIV в.). Наречен на името на притежателя му С. **Ряпов**. – Ръкоп. (Науч. архив на БАН)*

*5893. **Сава**, хилендарски библиотекар. Писма на хилендарския **архим. Онуфрий Попович** 1847-1866. – Неотпеч. ръкоп.*

*5894. Савина книга. Наречена на името на преписвача **поп Сава**. – Ръкоп. (Руски държ. архив)*

*5895. Сборник от слова (1758) / Преписал **Тодор Врачански**. – Ръкоп.*

*5896. Сборник от слова и евангелски тълкувания (1758) / Препис. **Тодор Врачански**. – Ръкоп.*

*5897. Сборник от слова и жития (от 1772) / Препис. **Тодор Врачански**. – Ръкоп.*

*5898. Сборник от слова на **Св. Йоан Златоуст** (1756) / Препис. **Тодор Врачански**.*

5899. Свърлижки листове. [Част от средновековно евангелие на среднобълг. ез., от което са запазени 11 пергаментови листа]. Свърлиг (дн. Сърбия), 1279. – Ръкоп. (Библ. на Сръбск. акад. на науките и изкуствата в Белград)

5900. ***Сигеберг, монах****. Хроника. – Съд. ист. сведения (381-1111 г.), вкл. за бълг. история. – Ръкоп.*

5901. Синайски патерик (XI в.). – Най-ранният пълен препис на старобълг. превод. – Ръкоп. (Държ. ист. музей – Москва)

5902. Синайски псалтир (Синайски глаголически псалтир). Старобългарски глаголически паметник от X вк. Открит през 1850 г. от ***архим. Порфирий Успенски****. – Ръкоп. (Манастир „Св. Екатерина", Синайски полуостров)*

5903. Скопски миней (XIII в.). Написан е на кирилица с глаголически вписвания, на пергамент. – Ръкоп. (НБКМ).

5904. Слепченски апостол (XII в.). – Ръкоп., намерен в Слепченския манастир „Св. Йоан Кръстител" край гр. Прилеп, Вардарска Македония. (Рус. държ. библ., а отделни листове – в библ. в Санкт Петербург, Москва, Киев, Пловдив)

*5905. [****Стефан Цанков, протопр****.] **Stefan Zankow, Protopresbyter**. Die Grundlagen der Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche: Inaugural-Diss. zur Erhaltung der Würde eines Doktor Juris Publici der Rechts- und Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich. Zürich, 1918. – Дис. – Ръкоп.*

5906. ***Стоянов****, Маньо. [Философски възгледи на (Предполаг. назв. – отсъстват данни – Бел.* ***А. К.****)] **Григорий Пенчев**: Дис. ... д-р по филос. – Фрайбург, 1931. – Ръкоп.*

5907. ***Теофан Изповедник****. Хронограф. – [Б.м.,] [Б.г.]. – Ръкоп. (НБКМ)*

5908. ***Теофилакт Охридски, архиепископ****. Евангелието на* ***Йоан*** *(1347) / Прев. от гр. на бълг.* ***Теотокий Псилица****. – Ръкоп.*

5909. ***Теофилакт Охридски, архиепископ****. Пространното житие на* ***Св. Климент Охридски*** *(XI в.). – Ръкоп.*

5910. ***Тулешков****, Давид Хаджипенков. Псалтикия „Църковен свят" (в 2 ч.). Обявен за печ. от 1885 г. – Неотпеч. ръкоп. (Държ. архив – В. Търново)*

5911. Търновско четириевангелие (XIII в.). Състои се от 247 л., писани на пергамент и хартия. – Ръкоп. (Архив на Хърватск. акад. в Загреб)

5912. Чудесата на ***Св. Димитър Солунски*** *(610 г.). Съст.* ***Йоан****,* ***Солунски архиепископ*** *(VII в.). – Ръкоп. (НБКМ)*

VIII. V. Периодични и продължаващи издания

VIII. V. I. ..., отразени в информационната ризома – разд. VI. Приложения – подразд. 64. Религиозен печат в България – с. 1094-1097: (222 периодични и продължаващи ном. назв., от които 9 са ед. л.: NN 5913-6134)

5913. „Амишпат" (София, 1910-1919) *с. 1094*
5914. „Ангелски меч и сеч" (Велико Търново, 1909) *с. 1094*
5915. „Ангелски сатър и сеч" (Велико Търново, 1909) *с. 1094*
5916. „Ангелско знаме" (Велико Търново, 1910) *с. 1094*
5917. „Антология от еврейски слова" (София, 1937) *с. 1094*
5918. „Анхира" (София, 1921-1923) *с. 1094*
5919. „Аор" (Пазарджик, 1923; 1934) *с. 1094*
5920. Апостолско списание „Християнин" (Ямбол, 1934) *с. 1094*
5921. „Ашалом" (Пловдив, 1928-1930) *с. 1094*
5922. „Ашахар" (София, 1925-1926) *с. 1094*
5923. „Ашофар" (Пловдив, 1919-1941) *с. 1095*

5924. „Безбожник” (София, 1931) *с. 1095*
5925. „Беседи за братствата” (София, 1939-1942) *с. 1095*
5926. „Библейски уроци” (София, 1918-1947) *с. 1095*
5927. Библиотека *„Живот и светлина”* (Пловдив, 1920) *с. 1095*
5928. „Бич” (Русе, 1895) *с. 1095*
5929. „Благовестител” (Пазарджик, 1904-1907) *с. 1095*
5930. „Благовестител” (Бургас, 1928-1948) *с. 1095*
5931. „Благовестителна тръба” (Пловдив, 1825-1926) *с. 1095*
5932. „Благодат” (София, 1921-1926) *с. 1095*
5933. „Благочестие” (Търново, 1912-1913) *с. 1095*
5934. „Богословска мисъл” (София, 1927-1937) *с. 1095*
5935. „Божи глас” (Варна, 1940-1943) *с. 1095*
5936. „Божи искри за нашите деца” (София, 1933) *с. 1095*
5937. „Братско слово” (Пловдив, 1930-1944) *с. 1095*
5938. „Братствен глас” (Стара Загора, 1920-1926) *с. 1095*
5939. „Братство” (N 508) (Сливен, 1909-1910) *с. 1095*
5940. „Братство” (N 509) (София, 1919-1921) *с. 1095*
5941. „Братство” (N 511) (Севлиево, 1928-1944) *с. 1095*
5942. „Братство” (N 512) (Шумен, 1930) *с. 1095*
5943. „Бъдеще” (N 592) (София, 1898) *с. 1095*
5944. „Български църковен преглед” (София, 1895-1899) *с. 1095*
5945. „Бюлетин на Българското религиозно брощурно дружество” (София, 1930) *с. 1095*
5946. „Бюлетин на Младежкото християнско д-ство” – София (София, 1907-1910) *с. 1095*
5947. „Бюлетин на Централната консистория на евреите в България” (София, 1920-1942) *с. 1095*
5948. „Велик свещенически съюз” (София, 1930) *с. 1095*
5949. „Вести из еврейския живот” (София, 1917-1918) *с. 1095*
5950. „Вестител на истината” (София, 1922-1934) *с. 1095*
5951. „Виделина” (Сливен, 1902-1909) *с. 1095*
5952. „Виделина” (Хасково, 1926) *с. 1095*
5953. „Виделина” (София, 1927) *с. 1095*
5954. „Витлеем” (Варна, 1923-1931) *с. 1095*
5955. „Витлеем” (Варна, 1923-1928) *с. 1095*
5956. „Витлеемска звезда” (Бургас, 1921-1942) *с. 1095*
5957. „Витлеемска звездица” (София, 1940-1941) *с. 1095*
5958. „Всемирна летопис” (София, 1919-1927) *с. 1095*
5959. „Вяра и дело” (София, 1941) *с. 1095*
5960. „Вяра и живот” (Враца, 1911) *с. 1095*
5961. „Вяра и живот” (София, 1923) *с. 1095*
5962. „Вяра и наука” (Сливен, 1912) *с. 1095*
5963. „Вяра и сила” (София, 1917-1918) *с. 1095*
5964. „Вяра и църква” (Радомир, 1901-1902) *с. 1095*
5965. „Вярата на апостолите” (Попово, 1921) *с. 1095*
5966. „Гласът на Ангелската тръба към българския народ” (София, 1921-1929) *с. 1095*
5967. „Гласът на семинарията” (Самоков, 1923-1934) *с. 1095*
5968. „Годишник на Софийския университет. Богословски факултет” (София, 1923-1944) *с. 1095*
5969. „Голгота” (Бургас, 1898-1900) *с. 1095*
5970. „Григорий Петров” (София, 1926-1931) *с. 1095*
5971. „Детска вяра” (русе, 1938-1943) *с. 1095*
5972. „Духовен будител” (София, 1925) *с. 1095*
5973. „Духовен живот” (Велико Търново, 1909-1910) *с. 1095*
5974. „Духовен живот” (Русе, 1915) *с. 1095*
5975. „Духовен зов” (Гара Пирин, Свети Врачко, 1938-1944) *с. 1095*
5976. „Духовен лъч” (с. Хотанца, Русенско, 1940) *с. 1095*
5977. „Духовен поглед” (с. Турян, Смолянско, 1939-1944) *с. 1095*
5978. „Духовен подем” (Враца, 1925-1927) *с. 1095*
5979. „Духовен подем” (Враца, 1937) *с. 1095*
5980. „Духовна беседа” (Пловдив, 1931-1936) *с. 1095*
5981. „Духовна зора” (София, 1907-1916) *с. 1095*
5982. „Духовна искра” (София, 1908-1909) *с. 1095*
5983. „Духовна искра” (Кюстендил, 1919-1940) *с. 1095*
5984. „Духовна обнова” (Пловдив, 1921-1932) *с. 1095*
5985. „Духовна пробуда” (Пловдив, 1906-1910) *с. 1095*
5986. „Духовна пробуда” (Свищов, 1931-1932) *с. 1095*
5987. „Духовна светлина” (София, 1935-1936) *с. 1095*

5988. „Духовни книжици” (Търново, 1915-1916) *с. 1095*
5989. „Духовни книжки за поучение на всяк християнин” (Болград, 1864-1868) *с. 1095*
5990. „Духовни речи” (София, 1916-1918) *с. 1095*
5991. „Духовно възраждане” (Враца, 1937-1942) *с. 1095*
5992. „Духовно-обществен преглед” (София, 1917-1919) *с. 1095*
5993. „Духовно слово” (Казанлък, 1922) *с. 1095*
5994. „Евангелие и живот” (Ловеч, 1939-1940) *с. 1095*
5995. „Евангелист” (София, 1920-1938) *с. 1095*
5996. „Евангелска правда” (Айтос, 1922) *с. 1095*
5997. „Евангелска трибуна” (Пловдив, 1932) *с. 1095*
5998. „Евангелска тръба” (Пловдив, 1928-1936) *с. 1095*
5999. „Евангелски вести” (Пловдив, 1924-1925) *с. 1095*
6000. „Евангелски уроци” (Стара Загора, 1934-1937) *с. 1095*
6001. „Еврейска мисъл” (Русе, 1922-1923) *с. 1095*
6002. „Еврейска мисъл” (София, 1924) *с. 1095*
6003. „Еврейска мисъл” (София, 1936) *с. 1095*
6004. „Еврейска реч” (София, 1932-1941) *с. 1095*
6005. „Еврейска трибуна” (Русе, 1926-1929) *с. 1095*
6006. „Еврейски вести” (София, 1933-1934) *с. 1095*
6007. „Еврейски глас” (София, 1896-1897) *с. 1095*
6008. „Еврейски глас” (София, 1917-1920) *с. 1095*
6009. „Еврейски глас” (София, 1924-1926) *с. 1095*
6010. „Еврейски отзвуци” (София, 1921) *с. 1095*
6011. „Еврейски преглед” (София, 1910) *с. 1095*
6012. „Еврейски преглед” (София, 1922-1926) *с. 1095*
6013. „Еврейски преглед” (София, 1935) *с. 1095*
6014. „Еврейско ехо” (Русе, 1916) *с. 1095*
6015. „Еврейско религиозно национално списание” (София, 1937) *с. 1095*
6016. „Енорийски вести” (Пловдив, 1931) *с. 1095*
6017. „Енорийски вести” (Брацигово, 1936-1942) *с. 1095*
6018. „Енорийски възглас” (София, 1942-1944) *с. 1095*
6019. „Житието на светиите” (Сливен, 1909-1948) *с. 1095*
6020. „Звезда” (N 2225) (София, 1928-1929) *с. 1095*
6021. „Звездица” (София, 1928-1932) *с. 1095*
6022. „Зорница” (Цариград, 1864-1895) *с. 1095*
6023. „Зорница” (Цариград, 1876-1944) *с. 1095*
6024. Известия на Съюза на православните християнски братства в България (София, 1937-1938) *с. 1095*
6025. Известия на Циганската евангелска мисия (София, 1933) *с. 1095*
6026. „Истина” (София, 1924-1944) *с. 1095*
6027. „Книжнина „Благословено време” (София, 1926-1927) *с. 1095*
6028. „Книжнина „Благословено време” (София, 1926-1929) *с. 1095*
6029. „Книжнина „Благословено време” (София, 1927-1928) *с. 1095*
6030. „Книжнина „Благословено време” (София, 1927-1929) *с. 1095*
6031. „Книжнина „Благословено време” (София, 1928) *с. 1095*
6032. „Книжнина „Благословено време” (София, 1929) *с. 1095*
6033. „Коледарче” (Велико Търново, 1929-1930) *с. 1095*
6034. „Коледарче” (Пловдив, 1931-1933) *с. 1096*
6035. „Любов” (София, 1922) *с. 1096*
6036. „Макаби” (Русе, 1920-1940) *с. 1096*
6037. „Макаби” (София, 1931) *с. 1096*
6038. „Макаби ацаир” (София, 1932-1933) *с. 1096*
6039. „Менора” (Русе, 1919) *с. 1096*
6040. „Милост” (Варна, 1925-1940) *с. 1096*
6041. „Мировестител” (Фердинанд /Монтана/), 1925-1926; 1931) *с. 1096*
6042. „Мироносец” (София, 1931-1932) *с. 1096*
6043. „Мисионер” (Казанлък, 1902-1912) *с. 1096*
6044. „Мисионерски вестител” (Ловеч, 1921-1929) *с. 1096*
6045. „Мисионерски приятел” (Ловеч, 1930-1941) *с. 1096*
6046. „Мисионска вест” (София, 1927-1929) *с. 1096*
6047. „Мисли от Словото на Бога” (Варна, 1933-1935) *с. 1096*
6048. „Мистичен път” (София, 1931) *с. 1096*
6049. „Назарет” (Кюстендил, 1911-1912) *с. 1096*
6050. „Народен будител” (Шумен, 1926-1932) *с. 1096*
6051. „Народен пастир” (Плевен, 1912) *с. 1096*

6052. „Неделни библейски уроци” (София, 1924-1926; 1940) *с. 1096*
6053. „Неделни библейски уроци за деца от основното училище” (*вж „Неделни библейски уроци”*) *с. 1096*
6054. „Неделни уроци” (Хасково, 1896-1947) *с. 1096*
6055. „Нона Палестина” (София, 1923-1924) *с. 1096*
6056. „Новини” (N 4606) (Цариград, 1890-1912) *с. 1096*
6057. „Новият живот” (Казанлък, 1923) *с. 1096*
6058. „Ново слово” (София, 1902-1904) *с. 1096*
6059. „Огън и меч” (София, 1901-1902) *с. 1096*
6060. „Огън и меч” (Сливен, 1911) *с. 1096*
6061. „Пазител на истината” (Шумен, 1924-1930) *с. 1096*
6062. „Пастирски глас” (Сливен, 1901-1903) *с. 1096*
6063. „Пастирско дело” (София, 1922-1944) *с. 1096*
6064. „Православен енорийски будител” (Плевен, 1925) *с. 1096*
6065. „Православен мисионер” (Сливен, 1904-1912) *с. 1096*
6066. „Православен пастир” (Пловдив, 1926-1943; 1945; 1950) *с. 1096*
6067. „Православен проповедник” (Самоков, 1893-1907; 1950) *с. 1096*
6068. „Православие” (Самоков, 1912) *с. 1096*
6069. „Православна вяра и народ” (Ловеч, 1932) *с. 1096*
6070. „Православна дума” (Ески Джумая, 1927-1943) *с. 1096*
6071. „Православна истина” (Стара Загора, 1924-1925) *с. 1096*
6072. „Православни листове” (Хасково, 1907) *с. 1096*
6073. „Православно братство” (Шумен, 1930-1931) *с. 1096*
6074. „Православно-християнска библиотека” (София, 1927) *с. 1096*
6075. „Православно-християнска библиотека „Светлина и утеха” (Пловдив, 1923) *с. 1096*
6076. „Πвославно-християнски книжки” (Чирпан, 1906-1907) *с. 1096*
6077. „Православно-християнски поучения” (София, 1904-1906) *с. 1096*
6078. „Православно християнче” (София, 1929-1931) *с. 1096*
6079. „Православно християнче” (София, 1932-1938) *с. 1096*
6080. „Пробуда” (София, 1930-1931) *с. 1096*
6081. „Пробуждане” (София, 1931-1934) *с. 1096*
6082. „Пътят” (Тутракан, 1907-1908) *с. 1096*
6083. „Списание източен православен проповедник” (Русе, 1909) *с. 1096*
6084. „Съботни уроци” (София, 1906-1943) *с. 1096*
6085. „Теософия” (София, 1912-1914; 1920-1921; 1924-1925) *с. 1096*
6086. „Теософски вести” (София, 1933) *с. 1096*
6087. „Утеха” (София, 1926-1944) *с. 1096*
6088. „Християнка” (София, 1923-1948) *с. 1096*
6089. „Християнска дума” (София, 1930) *с. 1096*
6090. „Християнска заря” (Оряхово, 1897) *с. 1096*
6091. „Християнска защита” (Варна, 1932-1944) *с. 1096*
6092. „Християнска мисъл” (София, 1907-1909) *с. 1096*
6093. „Християнска мисъл” (София, 1927) *с. 1096*
6094. „Християнска просвета” (с. Садина, Поповско, 1933) *с. 1096*
6095. „Християнски будител” (Плевен, 1927) *с. 1096*
6096. „Християнски другар” (София, 1901) *с. 1096*
6097. „Християнски младеж” (София, 1925) *с. 1096*
6098. „Християнски обзор” (Русе, 1930) *с. 1096*
6099. „Християнски общественик” (Пловдив, 1927-1932) *с. 1096*
6100. „Християнски приятел” (София, 1939) *с. 1096*
6101. „Християнси проповедник” (София, 1919) *с. 1096*
6102. „Християнски реформатор” (София, 1931-1934) *с. 1096*
6103. „Християнски свидетел” (Свищов, 1885-1888) *с. 1096*
6104. „Християнски свят” (Свищов, 1892-1934) *с. 1096*
6105. „Християнски социалист” (Стара Загора, 1928-1932) *с. 1096*
6106. „Християнски съветник” (София, 1924-1930) *с. 1096*
6107. „Християнски учител” (Пловдив, 1897-1906) *с. 1096*
6108. „Християнско братско слово” (София, 1879) *с. 1096*
6109. „Християнско знаме” (Ловеч, 1900-1901) *с. 1096*
6110. „Християнско знаме” (Лом, 1910) *с. 1096*
6111. „Християнско семейство” (Пазарджик, 1909) *с. 1096*
6112. „Християнче” (Пазарджик, 1909-1910) *с. 1096*
6113. „Християнче” (Пловдив, 1932-1944; 1946-1947) *с. 1096*
6114. „Църковен вестник” (Харманли, 1891-1899) *с. 1096*
6115. „Ционистки лист” (Хасково, 1926-1927) *с. 1096*

6116. „Църква. Църковен вестник” (Кюстендил, 1896) *с. 1096*
6117. „Църковен амвон” (Велико Търново, 1911) *с. 1096*
6118. „Църковен архив” (София, 1924-1928) *с. 1096*
6119. „Църковен благовестител” (София, 1923) *с. 1096*
6120. „Църковен вестник” (София, 1900-) *с. 1096*
6121. „Църковен служител” (София, 1926-1943) *с. 1096*
6122. „Църковен учител” (Радомир, 1904) *с. 1096*
6123. „Църковно възраждане” (Пазарджик, 1906) *с. 1096*
6124. „Църковно поучение” (София, 1889-1890) *с. 1096*
6125. „Що е истина” (Стара Загора, 1924-1925) *с. 1096*

VIII. V. I. I. Единични листове

6126. „Вяра и дело” (Варна, 1940) *с. 1096*
6127. „Вяра и дело” (София, 1940) *с. 1096*
6128. „Искра” (N 434) (София, 1933) *с. 1096*
6129. „При Христа” (София, 1932, 1933) *с. 1096*
6130. „Прилеп преди 100 години” (София, 1938) *с. 1096*
6131. „Светлина” (София, 1939) *с. 1096*
6132. „Християнска мисъл” (N 989) (София, 1943) *с. 1096*
6133. „Християнска мисъл” (N 990) (София, 1943) *с. 1096*
6134. „Християнска мисъл” (София, 1937) *с. 1096*

VIII. V. II. ..., отразени в редните думи на статийния корпус на изданието – с. 27-958 (49 ном. назв.: NN 6135-6183)

6135. „Абагар” (Рим, 1991-) *с. 27-28, 102*
6136. „Апостолско списание „Християнин” (Ямбол, 1934) *с. 73*
6137. „Безбожник” (София, 1931) *с. 100*
6138. „Библейски уроци” (София, 1918-1923) *с. 27*
6139. „Библиотека „Благочестие” (Търново, 1913-1914) *с. 106*
6140. „Библиотека „Духовен живот” (Разград, 1914) *с. 106*
6141. „Библиотека „Живот и светлина” (Пловдив, 1920) *с. 106*
6142. „Благовестител” (Пазарджик, 1904-1907) *с. 110-111*
6143. „Благовестител” (Бургас, 1928-1943) *с. 111*
6144. „Благодат” (София, 1922-1926) *с. 111*
6145. „Богословски вестник (София, 1995-) *с. 116*
6146. „Богословска мисъл” (София, 1944-) *с.. 116*
6147. „Бранител” (Търново, 1929) *с. 130*
6148. „Бранител” (София, 1931) *с. 130*
6149. „Братско слово” (Пловдив, 1930-1947) *с. 130*
6150. „Братствен глас” (Стара Загора, 1920-1926) *с.130-131*
6151. „Братство” (София, 1919-1921*) с. 131*
6152. „Вардар” (София, 1898) *с. 159*
6153. „Глас” (Истанбул, 1910-1912) *с. 535*
6154. „Духовен будител” (София, 1925) *с. 279*
6155. „Духовен живот” (Търново, 1909-1910) *с. 280*
6156. „Духовен зов” (Гара Пирин, Свети Врачко 1938-1944) *с. 280*
6157. „Духовен поглед” (Турян, 1939-1944) *с. 280*
6158. „Духовен подем” (Враца, 1925-1927) *с. 280*
6159. „Духовен прочит” (Търново, 1881-1882) *с. 280*
6160. „Духовна беседа” (Пловдив, 1931-1936) *с. 280*
6161. „Духовна зора” (София, 1906-1915) *с. 280*
6162. „Духовна искра” (София, 1908-1909) *с. 281*
6163. „Духовна искра” (Кюстендил, 1926-1940) *с. 281*
6164. „Духовна култура” (София, 1921-2009) *с. 281*

6165. „Духовна нива” (Пловдив, 1933-1944) *с. 281*
6166. „Духовна пробуда” (Пловдив, 1907-1910) *с. 281*
6167. „Духовна пробуда” (Свищов, 1932) *с. 281*
6168. „Духовни книжици” (Търново, 1915-1916) *с. 282*
6169. „Духовни книжки за поучение на всяк християнин” (Белград, 1865-1868) *с. 282*
6170. „Духовни речи” (София, 1916-1918) *с. 282*
6171. „Духовно възраждане” (Враца, 1937-1944) *с. 282*
6172. „Духовно-общински преглед” (София, 1918-1919*) с. 282*
6173. „Духовно слово” (Казанлък, 1905-1942) *с. 282*
6174. „Духовно слово” (Търново, 1922) *с. 283*
6175. „Зорница” (Цариград, 1876-1955) *с. 320*
6176. „Зорница” (Цариград, 1865-1895) *с. 320*
6177. „Истина” (София, 1924-1929) *с. 354*
6178. „Истина-Veritas” (София, 1991-) *с. 354*
6179. „Новини” (Истанбул, 1890-1912) *с. 535*
6180. „Пастирско дело” (София, 1922-1943) *с. 564-565*
6181. „Славославие” (Казанлък, 1998-) *с. 799*
6182. „Съветник” (Цариград, 1863-1870) *с. 843*
6183. „Църковен вестник” (София, 1900-) *с. 927*

VIII. V. III. ..., отразени вътре в текстовете на статиите на изданието – с. 27-958 (94 ном. назв.: NN 6184-6275)

6184. „Абагар” (Рим, 1981-1991) *с. 27-28, 143*
6185. „Автономия” (София, 1903*) с. 953*
6186. „Анхира” (София, 1921-1923) *с. 854*
6187. „Апостол Андрей” (Истанбул, 1924-1964) *с. 86*
6188. „Балкански сговор” (София, 1915*) с. 500*
6189. „Бдински вест” (Видин, 1915) *с. 844*
6190. „Богословска мисъл” (София, 1944-) *с. 251*
6191. „Бразда” (София, 1914-1915) *с. 940*
6192. „Братско слово” (Пловдив, 1930-1944) *с. 844*
6193. „Братство” (Сливен, 1910) *с. 223*
6194. „Братство” (София, 1919-1921) *с. 334*
6195. „България” (Цариград, 1859-1863) *с. 918*
6196. „България” (София, 1911-1913) *с. 940*
6197. „Български книжници” (Цариград, 1858-1862) *с. 133, 556, 918*
6198. „Български теософски преглед” (София, 1904-1907) *с. 854*
6199. „Век” (Цариград, 1874) *с. 556*
6200. „Вестител на истината” (София, 1925-1934) *с. 927*
6201. „Вестник Европы” (Москва, 1802-1830) *с. 133*
6202. „Вечерна поща Вестник Европы” (София, 1901-1924) *с. 543*
6203. „Военни известия Вестник Европы” (София, 1892-1919) *с. 371*
6204. „Время” (Цариград, 1865-1867*) с. 133*
6205. „Всемирна летопис” (София, 1920-1927) *с. 854*
6206. „Възраждане” (Бургас, 1907-1935) *с. 862*
6207. „Вяра и живот” (Русе, 1933-1944) *с. 844*
6208. „Вяра и наука” (Сливен, 1912) *с. 142, 646*
6209. „Вяра и просвета” (Рим, 1968-1971) *с. 27*
6210. „Гласник” (Белград, 1902) *с. 221*
6211. „Гусла” (Пловдив, 1891) *с. 90*
6212. „Daily News” (Лондон, 1846-1930) *с. 484*
6213. „Дело” (София, 1901-1902) *с. 953*
6214. „Ден” (София, 1904-1923) *с. 617, 955*
6215. „Дневник” (София, 1902-1944) *с. 543*
6216. „Добър пастир” (София, 1896-1897) *с. 646*
6217. „Дума” (Пловдив, 1890-1894) *с. 941*
6218. „Дунавски лебед” (БелСофия, 1860-1861*) с. 284*

6219. „Духовна зора” (София, 1907-1916) *с. 955*
6220. „Духовна култура” (София, 1955-1960) *с. 792*
6221. „Духовна култура” (София, 1947-) *с. 305*
6222. „Държавен вестник” (София, 1879-) *с. 271, 922*
6223. „Etudes byzantines” (Paris, 1897-) *с. 387*
6224. „Задгробен мир” (София, 1906-1910) *с. 854*
6225. „Заря” (София, 1914-1944) *с. 617, 955*
6226. „Зов” (София, 1926-1943) *с. 844*
6227. „Зорница” (Цариград, 1864; София, 2014-) *с. 155*
6228. „Илинден” (София, 1907-1908) *с. 953*
6229. „Истина” (София, 1924-1949) *с. 27, 91, 142, 241, 354, 387, 396, 397*
6230. „Истина – Veritas” (София, 1991-) *с. 27-28, 143, 354, 397, 913*
6231. „Истина: Ego sum vici, veritas et vita” (София, 1924-1949) *с. 913*
6232. „Le Courrier d'Orient” (Цариград, 1860-1878) *с. 484*
6233. „Летоструй или домашен календар” (Пловдив, 1869-1876) *с. 246*
6234. „Македония” (Цариград, 1866-1872) *с. 244, 556*
6235. „Марица” (Пловдив, 1866-1885) *с. 246, 941*
6236. „Мисъл” (София, 1892-1907) *с. 953*
6237. „Мир” (София, 1894-1944) *с. 617, 955*
6238. „Московские ведомости” (Москва, 1756-1917) *с. 133*
6239. „Музикален живот” (София, 1931-1933) *с. 418*
6240. „Напредък” (Цариград, 1876-1877) *с. 556*
6241. „Народен страж” (София, 1919-1943) *с. 223, 844*
6242. „Народна армия” (София, 1922-) *с. 371*
6243. „Народно слово” (София, 1919) *с. 617, 955*
6244. „Ню Йорк Таймс” (Ню Йорк, 1851-) *с. 893*
6245. „Орфей” (София, 1923-1940) *с. 854*
6246. „Отец Паисий” (София, 1926-1932) *с. 500*
6247. „Пальовулгарос” (Сяр, 1869) *с. 226*
6248. „Пастирски глас“ (Сливен, 1901-1903) *с. 646 843*
6249. „Пастирско дело” (София, 1922-1944) *с. 223, 615, 616*
6250. „Плебисцит” (Лозана, 1919*) с. 500*
6251. „Поклонник” (Сливен, 1912-1943) *с. 142, 646*
6252. „Правда” (София, 1929-1934) *с. 955*
6253. „Право” (Цариград, 1870-1871) *с. 556*
6254. „Православие” (Истанбул, 1951-1964) *с. 86*
6255. „Православна вяра” (София, 1997-) *с. 500*
6256. „Преглед на Министерството на вътрешните работи и народното здраве” (София, 1911-1916) *с. 371*
6257. „Пролет” (София, 1922) *с. 500*
6258. „Пътят” (Тутракан, 1907-1908) *с. 854*
6259. „Революционен вестник „Шило” (София, 1905) *с. 57*
6260. „Свободно време” (София, 1913-1922) *с. 500*
6261. „Селянин” (София, 1880-1916) *с. 843*
6262. „Стара планина” (Пловдив, 1884-1896) *с. 949*
6263. „Съветник” (Цариград, 1863-1870) *с. 133, 556*
6264. „Съветник” (София, 1893-1924) *с. 543, 843*
6265. „Теософия” (София, 1912-1915) *с. 854*
6266. „Търновски епархийски вести” (Търново, 1922-1944) *с. 844*
6267. „Християнка” (София, 1923-1948) *с. 844*
6268. „Християнска мисъл” (София, 1907-1909) *с. 461*
6269. „Християнско братско слово” (София, 1879) *с. 843*
6270. „Цариград” (Цариград, 1877) *с. 478*
6271. „Цариградски вестник” (Цариград, 1848-1862) *с. 35, 200, 293, 556*
6272. „Церковный вестник” (Санкт-Петербург, 1875-1917) *с. 224*
6273. „Църковен архив” (София, 1924-1928) *с. 500*
6274. „Църковен вестник” (София, 1900-) *с. 66, 88, 223, 248, 251, 256, 284, 305, 381, 390, 413, 421, 448, 461, 497, 499, 500, 518, 542, 612, 615, 616, 631, 632, 790, 802, 815, 825, 834, 836, 843, 844, 859, 918, 919, 922, 925, 927, 937, 955*
6275. „Читалище” (Цариград; София, 1875-) *с. 556.*

Вж: и по-долу: с 1340

Per aspera ad astra!

*[**Нововъведени библиогр. записи към наст. Ново изд. на Енциклопедията** (С., 1924) (вж и по-долу), посочващи **установена впоследствие** – след подготовката за печ. на 1. изд. на този тр. (С., 1923) – вторично-документална информация, кореспондираща с компютърния набор на М. Куманов във вид на системни файлове (ориг. ръкоп. на справочника)*

Тук посочената информация е открита доп. в ръкоп. бел. на М. Куманов след работата му в посетената от него за последен път на 11.11.2021 г. Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий", и планирана от него за въвеждане в базовия корпус на тр. – Бел. А. К.:]

6276. – Вж N 2666-а / с. 1232
6277. – Вж N 4907-а / с. 1303
6278-6287. – Вж NN 4974-а – 4974-й / с. 1305-1306
6288. – Вж NN 5163-а / с. 1311

*[**Нововъведен библиогр. запис към наст. Ново изд. на Енциклопедията** (С., 1924) (вж и по-горе), посочващ **вторично-документална следа** към проведената **галапремиера на 1. изд. на този тр.** (С., 1923) – 17.05.2024 г. в Университета по библиотекознание и информационни технологии по време на работата на XX Юбилейна студентска научна конференция и изложба на Университета – Ден на Отворените врати на вуза, осъществена в присъствието на повече от 400 делегати и гости на форума и още толкова, дистанционно присъединили се към него от страната и чужбина*

На форума действа специална кръгла маса, посветена на Енциклопедията, на която са представени рец. за изд., подготвени от бълг. и чуждестр. изследователи, които са планирани за публ. в Тр. на СНО при УниБИТ – Т. 20. – Бел. А. К.:]

6289. – Вж N 3-а / с. 1135

VIII. I-II. БИБЛИОМЕТРИЧНИ ГРАФИКИ

VIII. I. ПРИСТАТИЙНА БИБЛИОГРАФИЯ НА ПУБЛИКАЦИИ, ПОМЕСТЕНА *В КРАЯ* НА СТАТИИТЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА*
(5248 ном. назв.: NN 49-5297)

Графика 1. В абсолютни стойности

Графика 2. В проценти

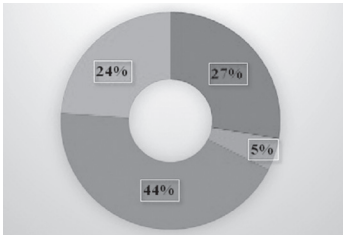

VIII. II. ПРИСТАТИЙНА БИБЛИОГРАФИЯ НА ПУБЛИКАЦИИ, ПОМЕСТЕНА *В ТЕКСТА* НА СТАТИИТЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА*
(526 ном. назв.: NN 5298-5823)

Графика 3. В абсолютни стойности

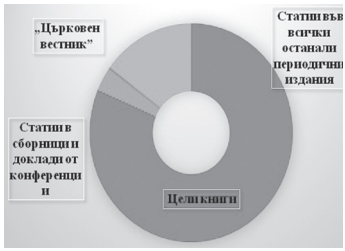

Графика 4. В проценти

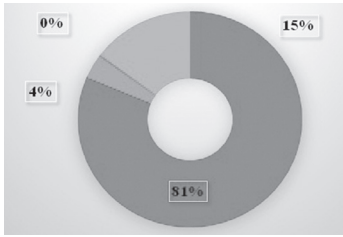

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

А. К. 47, 70, 1541, 5865, 5866-5867, 5881, 5906
А. Т.-Б. 1541
Абаджиев, Александър 50
Абаджиев, В. 51
Абаджиев, Ст. 52
Абаджиев, Т. 53
Абаджиева, М. 54
Августи, Георги 6
Августин, *Св.* 7, 5869
Аверкий Попстоянов, *йеромонах* 55, 1337-1338, 3239, 4430
Аверкий, *отец 1035*
Аверкия Петровича, *дякон* 5807
Авксентий, *Пелагонийски митрополит* 3778
Аврамий Български, *Св.* 2109
Аврамов, Васил 5300
Аврамов, Стефан 56
Аврамова, Ваня 7
Аврамова, Св. 57-67,684
Агапий Рилски, *йеромонах* 4142
Адам, *библейска личност* 7, 2943
Аджаларски, Васил 5691-5693
Адриан II, *папа* 6, 4023
Акрабова-Жандова, Ив. 73-75
Акрополит, Георги 3689
Аксунов, М. 76
Аладжем, Св. 81
Аладжов, Димчо 82
Аладжов, Ж. 83-84
Албинони, Томазо 6
Алваджиев, Н. 86-87
Алевизопулос, А. 88,90
Алекова, Елена 7
Александров, Божидар 7
Александров, Дончо 4453
Александров, Е. 91-95
Александров, Недю 96-111, 4601
Александров, Т. 112
Александров, Юлий 114
Александрова, Елена 114-115
Александрова, Камелия 116
Александрова, Сашка 117
Александър Батенберг, *княз* 2375-2376, 2975, 3700
Александър Дянков, *църковен деец* 1762
Александър Милушев, *протойерей* 4837
Александър Невски, *Св. княз* 121, 1629, 2281,3083, 5297
Александър, *архимандрит* 118-119
Александър, *екзарх* 120
Алексеев, А. А. 122-123
Алексеевич, Василий 2633
Алексиев, Б. 1614
Алексиев, Й. 124-125
Алексиева, Кристина 7
Алексий Библиофил 126
Алексий II, *патриарх Московски и на цяла Русия* 904, 1502, 3070, 5082
Алексия, Евдокия 127
Алтънов, Ив. 130-131
Амартол, Георги 7, 3033
Амвросий, *архимандрит* 132-133, 5615
Амвросий, *Доростолския митрополит* 453
Амфилохий, *архимандрит* 134, 3578-3579
Ана, *първосвещеник* 55
Анани п. Анастасовъ, *протойерей* 135
Анастасий Бончев, *архимандрит* 5571
Анастасий, *новомъченик* 136
Анастасиу, Й. Е. 136
Анатолий Зографски, *архимандрит* 1446, 4682, 5270
Ангел Столинчев, *отец* 4177
Ангел Шопниколов, *отец* 4687
Ангеларий, *Св.* 6, 2089
Ангелов, Ангел Н. 137-140
Ангелов, Божан Ст. 12-16, 141-176, 221, 5301-5302, 5303-5316
Ангелов, Боню Ст. 1062, 2346-2348, 2672, 2942
Ангелов, Боян 3500
Ангелов, Валентин 177-180
Ангелов, Димитър 181-208, 3391, 4158-4159, 4671, 5388, 5317-5324
Ангелов, К. Ц. 209
Ангелов, Светозар 210-215
Ангелова, Габриела 7
Ангелова, Р. 216-217
Ангелова, С. 218-220
Ангелова, Цв. 221
Ангушева-Тиханова, А. 223
Андонов, А. 224-226
Андонов, Иван 6, 227
Андонов, Станой 231, 228-230
Андреев, Андрей 240, 5325
Андреев, Йордан 232-240, 5325-5329
Андреев, Михаил 241
Андреев, С. 1086
Андреев, Ст. 242
Андреевски, А. 243
Андрей Първозвани, *Св. апостол* 2237
Андрей Робовски, *поп* 312, 4050
Андрей, *Велички епископ* 65
Андрей, *дякон* 778, 2313, 3524
Андрей, *епископ* 67
Андрей, *Нюйоркски митрополит* 57, 60-64, 684, 800, 2029-2030, 2891
Андрея Робовски, *поп* 473
Андровски, Кирил 244
Анна Комнина, персонаж 245, 5330-5334, 4764
Антим I, *Български екзарх* 246-248, 1293, 1413-1415, 1475, 2787, 2941, 3406, 3757, 4210-4211, 4848, 5543

Антим Върбанов, *архимандрит* 5603
Антим Ризов, *архимандрит* 4463
Антим Търновски, *митр*. 251
Антим, *архимандрит* 116, 4112
Антим, *Ловчанският митрополит* 249-250, 4882
Антим, *Търновски митрополит* 3374, 3922
Антихрист 252
Антич, В. 253-256
Антоний Велики, *Св.* 5837
Антоний, *Провадски епископ* 4707
Антонов, Сергей 3750-3751
Антонова, Мария 5507
Апостолова, Б. 2598
Апостолова, Виктория 7
Априлов, Василий Евстатиевич 283, 2921, 5257, 5337-5338
Аргиров, Стоян 5339
Арменска, Н. 278.
Арнаудов, А. 279
Арнаудов, В. 4516
Арнаудов, Г. П. 280-282
Арнаудов, М. 283-289, 1886, 2354
Арнаудов, Михаил 71, 290-294, 1292, 4755, 5340-5342
Арнаудова, Искра 293-294
Арсениев, Н. 295-296
Арсений, *архимандрит* 297-299
Арсений, *Знеполски епископ* 3347
Арсений, *йеромонах* 300
Арсений, *Пловдивски епископ* 3343, 3885, 4007
Арсений, *Пловдивски митрополит* 786, 2754, 5023
Арсений, *Солунски дякон* 1133
Арсений, *Стобийски епископ* 301-304
Артиери, Джовани 1992, 5042-5043
Арутюнова-Фиданян, В. А. 305
Асенов, Б. 309-310
Асенов, Димитър Николов – вж Хаджи Димитър
Асенов, Петко 311-313, 600
Асенова, Анелия 314
Асенова, Ася 7
Аспарух, хан 6, 2667
Аспарухов, М. 315
Атанас Келпетков, *свещеник* 4885
Атанасий Александрийски, *Св. епископ* 7, 891, 1716, 1941, 5343-5345
Атанасий Бончев, *архимандрит* 1635
Атанасий Велики, *Св.* 2422, 3313, 3555, 3747, 4552, 5108
Атанасий Султанов, *архимандрит* 316
Атанасов, А. 317
Атанасов, Анастас Стоянов вж Стоянов, Ан.
Атанасов, Б. 318
Атанасов, В. 319
Атанасов, Георги 320-323, 5346-5349
Атанасов, Ж. 324-326
Атанасов, К. 327
Атанасов, П. 328-329
Атанасов, Сл. 330-331
Атанасов, Християн 3-а
Атанасова, З. 332-338
Атанасова, Станислава 7
Атанасов-Тимошкин, Т. 2476
Афанасьева, Т. М. 340
Ахмед, Айлин 7
Ашиков, Г. 341
Аянов, Г. 342-343, 1803

Багашева, А. 5713
Багряна, Ел. 4-7
Баджов, Стефан 4073
Баев, Хараламби 4144
Баева, Искра 4509
Баева, С. 345
Баждаров, Г. 346-349
Бай Ганю, *литературен герой* 7, 5584
Бакалов, Г. 2424
Бакалов, Ганчо 350, 352, 5350-5352
Бакалов, Георги 321, 351-352, 4092
Бакалов, Йоаким – вж Йоаким Бакалов
Бакалов, М. 353-354
Бакалова, Е. 355-365, 368, 566-583, 585, 587-591, 3988-3991, 3993-3994, 3996-4000
Бакуриани, Григорий 5110
Бакърджиев, Вл. 369
Бакърджиева, Т. 370-372
Балабанов, Марко Д. 373-375, 694, 2180, 4262
Балабанов, Н. 376
Баласчев, Георги 68, 377-385, 1220, 5353
Балачев, А. 386-388
Балджиев, П. 389-391, 4472-4473, 4559
Балдуин Фландърски, граф 969
Балканска, Валя 6
Балкански, Б. Н. 392-393
Балтов, М. 394
Балчев, Д. 395
Балю Колев, *свещеник* 3051
Бангелов, Б. 397
Банков, Т. 398
Банова, Дияна 7
Баров, Здр. 399
Барсов, Елпидифор Василевич 5354-5358
Барутчийски, С. 400
Баряктари, Георги 5493
Батаклиев, Г. 208
Батаклиев, И. 401
Батаклиев, Ив. 402
Батинков, Хр. 403-408
Бах, Й. С. 6
Бачев, Др. 410
Бачо Киро 4093
Башев, Владимир 6-7
Башева, Миряна 7
Бегунов, Ю. К. 413-416
Бежан, О. 417-418
Безант, Ани 5359

Безлова, Й. 1992, 5042-5043
Белева, Белла 7
Белини, Винченцо 6
Белчева, Елисавета Любомирова вж Багряна, Ел.
Белчов, Т. 424
Белякова, Т. 425
Бенедишева, Бисерка 7
Бенковски, Георги 2296, 3716, 3861
Бербенлиев, П. 426
Берберов, Г. 427-430
Берберов, М. 6-7, 2929
Берберов, Н. 431
Березова, Петя 7
Берлиоз, Ектор 6
Бернар, Р. 432
Беров, Хр. 433
Беровски, Ал. 434-435
Бетовен, Лудвиг ван 6
Бечев, Петър 3816
Бешевлиев, В. 437- 440, 2509
Бешков, Любен441
Беязов, В. 442
Бибиков, М. В. 443
Билбасов, Василий Алексеевич 5364-5366
Билчев, Тодор 446-447, 2982
Билярски, Ив. 517, 830
Билярски, Ц. 448, 3592
Бирюков, Д. С. 4874
Бичев, М. 455-456
Благоев, Г. 459
Благоев, Горан 5367-5369
Благоев, Н. П. 460-464, 3218
Благоев, Никола 465, 3056
Блазиус Клайнер, *монах* 5370
Боботанов, Тодор М. 1524
Бобчев, И. 468-469
Бобчев, Никола С. 470, 476, 5371
Бобчев, Стефан С. 377, 471-479, 873, 3648, 4343, 5283
Бовкало, А. А. 4951
Бог (Бог – Отец, Бог – Син, Бог – Св. Дух) 6, 8, 121, 209, 332, 410, 618, 1079, 1159, 1225, 1231, 1327, 1399, 1413, 1520, 1575-1577, 1607, 1719, 1905, 2077, 2408, 2722, 2780, 3407-3408, 3531, 4004-4008, 4048, 4213, 4496, 4684, 4799, 5021, 5221, 5495, 5850, 5859, 5609
Богданов, Анатоли 7
Богданов, Богдан Иванов 3756
Богданов, Ив. 481-492
Богданов, Миломир 493
Богданова, Т. Ив. 494, 1749
Богдановић, Д. 495
Богдар, И. 496
Богомил, *поп* 160, 2358-2359, 3061
Богомил, *поп* 4016, 4018
Богородица, *Пресвета Дева Мария* 7, 864-865, 1224, 1711, 1889, 3240, 3281, 3923, 4165, 5179
Бодянски, О. М. 504, 2952
Боев, Б. 505
Божилов, Божидар 6-7
Божилов, И. 506-507
Божилов, Иван 12-16, 508- 518, 830, 1181, 3800, 5372-5376
Божилова, Р. 519
Божинов, Войн 520, 5865
Божинов, Пламен 521
Божков, Атанас 522- 530, 5377-5379
Бозвелиев, К. 531
Бозвелиев, Л. 532
Бозуков, Чавдар 3724
Бойкикева, Л. 533
Бойков, Ванче 534
Бойков, Хр. 535-536
Бойчев, Янко 537
Бойчева-Бориславова, Лиляна 7
Болутов, Д. 538
Бонев, Б. 539
Бонев, Г. Х. 540
Бонева, В. 541
Бонева, Вера 542, 5380-5388
Бонева, Г. 543
Бонева, Радина 7
Бончев, Атанасий 544
Бончев, Б. 545- 546
Бончев, Нешо 1362
Бончев, П. 547
Борил I, цар 7,2488, 2624, 3148, 3880, 4114-4115, 4768, 4782, 5032
Борил II, цар 7
Борис I Покръстител, *Св. Български княз* 6, 847, 1120, 2070, 2207, 2320, 2667, 3099, 4307, 4389, 4607, 5122, 5241, 5243, 5353, 5465, 5502, 5771-5772, 5783
Борис II, цар 1802
Борис III, цар 816, 3020, 3312
Борис Гръмодолски, *ставрофорен иконом* 550-553
Борис, *Агатонийски епископ* 3345
Борис, *архимандрит* 3145
Борис, *митрополит* 177, 1145, 3906
Борис, *Неврокопский митрополит* 1137, 2130, 2135, 2273, 3072, 3777
Борис, *Охридски митрополит* 107, 1672, 2695, 2700, 3929, 4711
Борисов, А. 555
Борисов, Борислав 7
Борисов, Калин 7
Борисов, Светослав 556
Борисова, Бориславa 7
Борисова, М. 557
Борисова, Тр. 558
Боршуков, Г. 559
Босилков, Евгений 4575
Босилков, *епископ* 1588
Ботев, Христо 6-7, 730, 2681-2682, 3054, 3409, 5266
Бояджиев, А. 560
Бояджиев, Димитър 7
Бояджиев, Ил. 561

Бояджиев, П. 562-563
Бояджиев, Ст. 355-364, 367, 564-591, 3988-3991, 3993-3994, 3996-4000, 4092
Бояджиев, Цочо Христов 3756
Бояджияна, А. Х. 1, 3
Боянкинска, Боряна 592
Брамс, Йоханес 6
Бранкович, Мара 368
Бранкоф 5388
Братанов, Ив. 595
Братанов, Иво 597
Братинов, Петко 7
Братинова, Мария 596, 598
Брешков, Ю. 601- 602
Брокит, Линъс Пиърпонт 603
Бръзицов, Христо 604-606
Бубнов, Павел 607
Будаков, Димитър 608
Будилович, Антон Семьонович 5390
Буевский, А. С. 3400
Бужашки, Е. 609
Буковски, Хр. 610
Бурмов, Ал. 612-617, 2496, 4484
Бурмов, Тодор С. 373, 695, 3619, 5391-5393
Буров, Н. 618
Бурова, Десислава 7
Бучински, Димитър 984
Буюклиев, Ив. 619
Бъждъкова, д-р 621
Бънацяну, Йон 652
Бърлиева, С. 653-655
Бъчваров, Я. 656
Бъчварова, Надя 7
Бычков, В. 457-458

Вагнер, В. Р. 6
Вазов, Иван 6-7, 2291, 3277, 3783, 3864, 4112, 4397, 4603, 5242, 5258
Вайсилов, Л. 665
Ваклидов, Христо Дочев 5395
Ваклинов, М. 3392
Ваклинов, Ст. 666-667, 2373
Ваклинова, М. 668
Вакъфчиев, Пенчо 3446
Валентина Друмева, *монахиня* 669
Ванга, пророчица 670, 978, 2502-2503, 4061, 4495, 4511, 5067
Вангелис 6
Ванев, Иван 1206
Ванчев, Й. 671-672
Вапцаров, Никола 6-7
Вариана, *ап*. 5803
Варлаам, *Левкийски епископ* 1523, 5051
Варлаам, *Охридски епископ* 2541
Варлаам, *Пловдивски митрополит* 673-674, 889, 2362, 2366, 3372, 3559, 5846, 5851
Варлаам, *Стобийски епископ* 1584, 3554
Вартоломеев, О. 677
Вартоломей I, *Цариградски патриарх* 1601
Васил Велянов, *дяк*. 678
Васил Левски, *йеродякон* 6, 369, 550, 976-977, 1032, 1400, 2211, 2093, 2214, 2304, 2557, 2758, 3336, 3407-3408, 3551, 4613-4614, 4618, 5250
Васил Хр. Бенчев, *протопр.* 553
Василев, В. П. 679
Василев, Васил 7
Василев, Д. 680
Василев, Дилян 7
Василев, Й. 681-684
Василев, Йордан Н., *свещеноиконом* 61
Василев, Н. 6-9, 10-11, 685-688, 1541, 1719, 4664, 4965-4966
Василев, Николай Цветков 689
Василев, Павел 690
Василев, Р. 691-693
Василев, Ст. п. 694-703
Василев, Цветан 5684
Василева, В. 704-705
Василева, Габриела 7
Василева, Д. 706
Василева, Евелина 707
Василева, Магдалена 7
Василева, Мария 7
Василиев, А. 530, 708-729, 906, 2511, 5396-5397
Василиев, Т. 5517
Василий I, император 3250
Василий Велики, *Св.* 1420, 5806, 5847
Василий Врач, последовател на *поп* Богомил 482
Василий Нови, *Св.* 5838
Василий Попдимитров, *свещеноиконом* 2037, 3809
Василий, *архимандрит* 730-732
Василий, *Доростолски и Червенски митрополит* 733, 4673
Василий, *иеросхимонах* 734
Василий, *митрополит* 3916, 4512
Васильов, Т. 735
Васкидович, Еманоил 2547
Ваташки, Румен 736-737
Вачев, Хитко 738-739
Вачева, К. 5281
Вачкова, В. 1332, 1920
Ведър, Димитър 740
Вежинов, Павел 7
Везнева, М. 741
Велев, Вельо 9, 276, 600
Велев, Г. 742-746, 5826
Велев, Ил. 747
Велев, Юри 748
Велева, М. 749
Великов, Господин 755
Велинов, Тихомир 7
Велинова, Бисерка 758
Величков, А. 759-762
Величков, Константин 7
Величковски, Паисий 1264

Велков, А. 764, 1087
Велчев П. 766-769
Велчев, Велчо 765-773, 775, 840, 2477, 2594-2597, 2901, 4137-4138, 5102, 5398-5404
Велчев, Й. 774
Велчев, П. 6-8, 775, 1719, 5402
Велчева, Б. 776-780
Велчева, Жени 7
Велянов, В. 781-808, 2368
Венев, К. 809
Венедиков, Ив. 810-811
Венедиков, Й. 812-813
Венедикт, *йеромонах* 459
Вениамин II, *Цариградски патриарх* 814
Венков, В. 815
Веркович, Стефан 817, 1218, 1360, 1411, 4084
Вернадский, В. И. 17, 818
Вернек, Н. 819
Веселинов, Никифор 7
Ветелев, А., *протопр*. 820-824
Вечева, Екатерина Емилова 825-828, 5405
Виденов, Радослав 7
Виилма, Лууле 831
Виктор Мутафов, *архимандрит* 832-836
Виктор, *йеромонах* 837
Висарион Дебърски, *духовник* 398
Висарион Смоленски, *свещеномъченик* 1826, 2302, 4615, 4632
Витанова, Вероника 7
Витанова, Т. 1132
Владигеров, Панчо 6
Владимир Стефанов Георгиев вж Павел, *монах*
Владимир, син на Борис 4815
Владимирова, Мая 7
Владимирова-Аладжова, Д. 5281
Владислав Варненчик, крал 186, 839
Владислав Граматик 7, 1054-1055, 1171, 1175, 2327, 2906, 4140, 4822, 5827
Владислав III Ягело, *полско-унгарския крал* 2448, 2582, 3119-3120
Владова, И. 840
Влайков, М. 841
Влайков, Т. Г. 2838, 3068, 3805
Влайков, Тодор 7
Влайкова, Симеонка 842
Влахов, Туше 843-844, 941
Войнов, Борислав 7
Войнов, М. 847-848
Вокотопулос, П. 849
Володихин, Д. М. 850
Волокитина, Т. 851
Вондрак, Вацлав 5095
Воробьева, Н. Н. 852
Воскресенский, Григорий Александрович 122-123
Врачански, Тодор 5830
Вукашинов, Кр. 862
Вуков, Димитър 7
Вукович, Божидар 5602
Вукович, Сава 863
Вутимски, Александър 6-7
Въжаров, А. 867
Въжарова, Ж. 868-869
Възвъзова-Каратеодорова, К. 2610-2611
Вълева, Цв. 874
Вълканов, Вълкан Н. 875-877
Вълков, В. 878-880
Вълков, Ив. 881
Вълковска, Силвия 7
Вълов, В. 882
Вълчанов, А. 883
Вълчанов, Славчо 884-893, 3404, 5406-5407, 5664
Вълчанов, Хр. 894
Вълчев, А. 895
Вълчев, Найден 7
Върбанов, В. 897
Върбанова, Магдалена 7
Върховски, Н. 899
Вяра, дъщеря на *Св.* София 4738
Габе, Дора 6-7
Габеров, Иван 3475
Габидзашвили, Э. 2059
Габровски, Петър 67
Гавазова, Н. 2224
Гавраил Трифонов, *свещеник* 3832

Гавраил, *Св. Архангел* 7, 903
Гавриил Лесновски, *преподобен отец* 4247
Гавриил Поповича, *архимандрит* 5408
Гавриил, *архимандрит* 904
Гавриил, *Ловчански митрополит* 905
Гавриил, *митрополит* 350
Гаврил Николов Беловеждов, *архимандрит* 423, 5409-5410
Гаврилова, В. 906
Гавров, С. Н. 907
Гагова, Н. 908
Галактион, *архимандрит* 2769
Галактион, *Велички епископ* 909-910, 4981
Галактион, *Старозагорски митрополит* 911
Галева, Силвия 7
Галинчев, Паскал 912
Галчев, Илия 913-918
Ганаба, О. 919
Гандев, Христо 2404
Ганев, Г. 920
Ганев, Н. 921
Ганев, С. В. 922
Ганева, В. 5176
Ганева, Здравка 1329-1330
Ганчев, Добри 923-924
Ганчев, Ст. 925
Ганчев, Хр. 926-928
Гараджа, В. И. 929
Гарвалов, Н. 2476
Гацов, Б. 930

Гачева, А. Г. 4146
Геласий, *Крупнишки епископ* 2763, 4783
Геласий, *митрополит, главен секретар на Св. Синод* 931
Геласий, *Нюйоркски митрополит* 789, 2772
Гелева, В. 932-933
Гелева, Нина 7
Гелкова, Красимира 7
Генадий Мелнишки, *епископ* 934
Генковски, П. 935
Генов, Г. П. 936
Генов, Кр. 937-938
Генов, Минко 1424
Генова, Е. 939, 1206, 2494
Генчев, Н. 940-941
Генчо Костов Белчев, *свещеник* 5228
Георги Акрополит, *византийски историк* 5411
Георги Антипов, *отец* 1612
Георги Ашиков, *иконом* 4008
Георги Ибришимов, *протодякон* 552, 3926
Георги Николов, *свещеник* 5152
Георги Нови Софийски, *Св.* 1227
Георги Победоносец, *Св. великомъченик* 304, 1627, 5349
Георги Полуганов, *свещеник* 944-946
Георги Скилица 1686, 2218, 2225, 4757
Георгиев, Величко 943-946
Георгиев, Георги 7
Георгиев, Е. 947-960, 3471, 5412-5424
Георгиев, Ив. 961
Георгиев, Й. 962, 2013
Георгиев, Кольо 7
Георгиев, Л. 5760-5762
Георгиев, Мих. 963-964
Георгиев, Михалаки 7
Георгиев, П. 965-968, 3031
Георгиев, Радостин 7
Георгиев, Св. 969
Георгиев, Т. 970
Георгиев, Хр. 971-972
Георгиева, Антоанета 7
Георгиева, В. 973
Георгиева, Десислава 974, 5828
Георгиева, Е. 975-977
Георгиева, Калина 7
Георгиева, Капка 978-979
Георгиева, М. 980-981
Георгиева, Мария 7
Георгиева, П. 982-983
Георгиева, Соня 984
Георгиева, Цв. 985-986
Георгиева-Гроссе, М. 944-946
Гераниев, Стефан 7
Герасим, *Браницки епископ* 987-988, 2263, 3349, 4539
Герасим, *отец* 548
Герасим, *Струмишки митрополит* 989
Герасименко, Н. В. 990
Гервасий, *Сливенският митрополит* 105, 281, 2136, 2455
Гервасий, *Струмишки митрополит* 991, 1518, 3784
Гергинова, Цв. 992
Гергова, Е. 993-994
Гергова, И. 995
Гергова, Ив. 996-997, 1206, 2494
Гергова, Яна 998
Герговски, Християн 7
Герджиков, Михаил 999
Герлах, Стефан 1000
Герман Цариградски, *Св.* 1001
Германов, Андрей 7
Геров, Александър 6-7
Геров, Георги 1002
Геров, Найден 7, 953, 2881, 3587
Гечев, М. 1003-1004
Гечев, С. 1005
Гечева, К. 1006
Гечева, Кръстина 603
Гешева, Й. 1007
Гиневски, Христо 1009
Главов, Стоян 7
Глайкснер, Ханс 5425
Глаушев, Лазар 6
Глубоковски, Николай Никанорович 1010-1011, 1599, 1605, 5039
Гобри, И. 1012
Говедаров, Ив. 1013
Говедарска, Елизавета 7
Гогов, Ив. 1014
Голев, Владимир 7
Гончев, Кирил 7
Горазд, *архимандрит* 1026-1037
Горазд, *Св.* 6, 2090-2091, 2094, 5178
Горина, Л. В. 1038-1039
Горни, Гжегош 1008
Горов, Г. 1041-1042
Господинов, Георги 7
Господинов, Д. 1043
Господинов, Йордан 75
Господинов, Ю. 1044-1045
Гоце Делчев 5814-5819
Гоцев, Димитър 1046.
Гоцев, Слави 1047
Гоцева, Дивна 1048
Гоцков, Георги 1049
Грабар, Андрей 1050-1053
Градева, Р. 2235
Граматик, Кръстьо 5863-5864
Граматик, Тодор 5824
Граматиков, П. 1057-1059
Граматикова, Невена 1060
Грашева, Л. 12-16, 1062-1065
Грегорио Алегри 6
Григ, Едвард 6
Григора, Никифор 5650-5656
Григорий Богослов, *Св.* 1076, 2943, 4063
Григорий Гога, *дякон* 5807
Григорий Нисийски, *Св.* 1420
Григорий Палама, *Св.* 1077-1078, 1232, 2515,

5004, 5179
Григорий Синаит, *Св*. 236, 1079, 2311
Григорий Узунов, *архимандрит* 1067
Григорий Цамблак, *митрополит* 7, 413, 416, 560, 771, 1150-1151, 1426, 2220, 2321-2322, 2898-2899, 4095
Григорий, *архимандрит* 1066, 2773
Григорий, *Браницки епископ* 1068
Григорий, *Великотърновски митрополит* 3365-3366
Григорий, *Врачански митрополит* 2152-2153, 3342
Григорий, *Доростолски и Червенски митрополит* 446, 1609
Григорий, *Крупнишки епископ* 2265, 3637
Григорий, *Крутиски епископ* 1070
Григорий, *Ловчански митрополит* 1071-1074, 2119-2120, 3642, 4233
Григорий, *митрополит* 117
Григорий, *Пелагонийский митрополит* 1075, 4330
Григорий, *презвитер, монах* 947, 3617, 5486
Григория, *йеромонах* 1069
Григоров, В. 3723
Григоров, Д. 1080
Григоров, М. 1081-1082
Григорова, Радостина 7
Григорович, В. 1083
Грозданова, Е. 1086-1087, 1966
Грозев, Гр., *протопр*. 1088-1093
Грудков, В. 3472
Груев, Й. 1094
Груев, М. 1095-1099
Груич, Р. 4295-4296
Груйо Тренчов, *поп* 4628, 5101
Груйчев, Ст. 1100
Гръмодолски, Борис – вж Борис Гръмодолски, *ставрофорен иконом*
Грюнангер, Фридрих 4683
Гугов, Г. 1102-1105
Гудев, Богомил 6
Гудев, П. 1106
Гулига, А. В. 1107
Гуляшки, Андрей 7
Гурбетчийски, Хр. 1109
Гущерова, Вангелия Пандева – вж Ванга
Гъбенски, П. 1110, 1112
Гъбенски, Хр., П. 1111-1112
Гълъбов, Г. Д. 1113, 4844
Гълъбов, Иван 3835
Гълъбов, К. 1114-1115
Гълъбова, Л. 1117
Гълъбов-Рошавски, Г. Д. 1116
Гьоте, Йохан Волфганг фон 6, 5426-5427
Гюзелев, Васил 10-11, 1118-1129, 1966, 3722, 4161, 5866-5867
Гюлов, Д. 1130-1131
Гюрова, Деница 7
Гюрова, З., Т. 1132
Гюрова, Св. 1133-1134
Гяуров, Хр. Н. 1135-1148, 2925, 3491
Гяцов, В. 1149

Д. К. 1383-1384
Д. Ташев, *протойерей* 4593
Давид, *библейска личност* 7
Давидков, Ив. 4-5
Давидков, Иван вж Иванов, Иван Давидков
Давидов, А., Г. 1150
Давидов, А., П. 1151
Дазий, *Св*. 320
Далчев, Атанас 6-7
Дамаскин Габровски, *Св. свещеномъченик* 3181, 3183, 4323
Дамаскин Рилец, *Велешки митрополит* 1029
Дамаскин Студит, *иподякон* 1031, 1332
Дамиан Царицински, *архиепископ* 5430-5432
Дамян Гюлов, *отец* 1419
Дамянов, Б. 1152-1153
Дамянов, Дамян 6-7
Дамянов, С. 1154
Дамянова, Е. 1155
Данаилов, Г. 7, 2191-2192
Даниил, *Видински митрополит* 7, 1390, 3341
Даниил, *Драговитийски епископ* 1156
Даниил, *Етрополски йеромонах* 4079
Даниил, *пророк* 5406, 5554
Данков, Е. 1157-1164
Данкова, Р. 1165-1166
Данов, Г. Д. 1167
Данов, К. 1168
Данов, Христо Груев 400, 5433
Данова, Н. 1169-1170
Данчев, Г. 1150, 1171-1177, 4853
Данчева-Василева, А. 1178-1183
Данчов, И. 1184-1186
Данчов, Н. 1184-1186
Данчов-Зографина, Георги 1187, 2080
Дасий, *Св*. 1882, 4011
Даскалов, А. 6, 9, 1188
Даскалов, Б. 1189
Даскалов, Георги 1190-1191
Даскалов, Д. 1192-1200
Даскалова, А. 1201
Дашков, С. Б. 1202
Дебелянов, Димчо 6-7, 3633-3635
Делева, Д. 1218
Делиделвов, Д. 1219
Делирадев, П. 1220
Делчев, Георги Николов вж Гоце Делчев
Денев, И. 1222-1235, 5831
Денкоглу, Иван 1236
Денчев, С. 6-9, 1719, 4664, 4965-4966
Денчева, Ванда 7
Денчева, Десислава 7
Дерменджиев, Евгени 1238-1040
Десподова, Валерия 7
Дечански, Стефан 1150

Дечев, В. 1242
Дечев, Д. 1243-1244
Дечев, М. 1245
Дечов, В. 1246
Дешова, Грета 7
Деянов, Александър 1247
Джагаров, Георги 4-5, 7
Джамбазова, Йоана 7
Джамполски, Джералд 1248
Джангозов, Янко Василев – вж Януарий, *архимандрит*
Джаничич, Джура 5434
Джерекарова, Мариета 7
Джумалиев, Г. 1249
Джурова, А. 1250-1252, 1822
Ди Еудженио, Пиерлуиджи 1254
Диакона, Аверкия Петровича 5408, 5685
Дивев, П. 1255
Дивизиев, Иван Г. 1256
Диковски, Цветан 1257-1259
Дилевски, Н. 1260-1267
Дилевски, Николай Михайлович 5832-5833
Дилов, Любен 7
Диловска, Елена 5865
Дилтай, Вилхелм 5435
Димитрий I, *Цариградски Вселенски патриарх* 1268-1269, 3928
Димитров, А. 1270
Димитров, Б. 1271-1275
Димитров, Владимир 1276-1278
Димитров, Георги 663, 1279-1287, 1417, 1517, 3486, 3542, 3636, 4731, 5200
Димитров, Данко 1288-1290
Димитров, Димитър 7, 1291, 2169-2170
Димитров, Димитър Йорданов 1331
Димитров, Е. 1292-1293
Димитров, Ж. 1294-1297
Димитров, З. 1298, 2824
Димитров, Ив. 1299-1312, 5039
Димитров, Ил. 1313
Димитров, Й. 1441
Димитров, К. 1314
Димитров, М. 1315, 4055
Димитров, Н. 1316
Димитров, П. 7, 994, 1317-1318
Димитров, С. 1319-1323
Димитров, Ф. 1324
Димитров, Хр., *протойерей* 830, 1325
Димитров, Христо Вълков 1326
Димитров, Христо Златарев 5436-5441
Димитров, Янко 5777-5778
Димитрова, М. 1332-1334
Димитрова, Блага 6-7
Димитрова, Ваня 4967
Димитрова, Вероника 7
Димитрова, Д. 1327-1330
Димитрова, Зорница 7
Димитрова, Л. 1331
Димитрова, М. 3486
Димитрова, Стеляна 7
Димитър Басарбовски, *Св.* 3023
Димитър В. Мавров, *иконом* 1611
Димитър Къшов, *поп* 1400
Димитър Николов Фурнаджиев, *пастир* 690
Димитър Солунски, Св. 7, 1674, 5912, 3866
Димитър Хоматиан, *Охридски архиепископ* 5442-5443, 5843
Димитър Янакиев, *ставрофорен свещеноиконом* 3645
Димитър, *Св. великомъченик* 1067, 1332, 2634
Димков, Н. 1336
Димов, Д. 6-7, 1337-1338
Димов, Методий 5443
Димов, Милан Георгиев 5444
Димова, Виолета 1339
Димчева, Бориславa 7
Динев, Петър 932-933, 1340-1356, 1662, 3814, 3846, 5201, 5445-5447
Динева, Валентина 1357-1358
Динеков, Петър 4-6, 9, 12-16, 72, 657, 1063, 1359-1379, 1633, 1812, 2653, 2669, 3327, 4582, 4757, 5018, 5448-5451, 5465, 5505,
Динков, Иван 6-7
Динков, К. 1380
Динова-Русева, Вера-Надежда 4092
Динчев Русинов, Константин 4339
Дионисий Дивний, *книжовник* 210
Дионисий, *архимандрит* 1381
Дичев, М. 1382
Дмитриев-Петкович, Константин 1385
Дмитриевский, А. А. 1386
Добрев, И. 1391-1396, 2225, 2967, 3486, 5452-5456
Добрева, В. 9
Добрева-Стойчева, Надежда 1397
Добри 1270
Добри Чинтулов 7, 938, 4034, 4481
Добринов, В. 1399
Добриянова, Р. 1400
Дограмаджиева, Е. 1401-1402
Дограмаджиева, Екатерина 1403
Дойков, Т. 1404
Дойнов, Д. 2497
Дойчинов, Д. 1405
Дойчинов, Димитър 1406
Дойчинов, И. 1407
Доксов, Тудор Черноризец 949, 1697
Докторов, Илия 548
Долмова, Мария 1412
Дометиан, *Видински митрополит* 790, 1413-1415, 1835, 2409, 2416, 2779
Дометиан, *Знеполски епископ* 1416-1418, 2418, 2765
Домусчиева, В. 1419
Донева, Диана 7
Доницети, Гаетано 6
Донкова, Ж. 1420-1421
Донкова, Мария 7
Дончев, Антон 7
Дончев, Б. 1422

Дончев, Д. 1423
Дончев, Н. 1424
Дончев, Р. 1425
Дончева, Любомира 7
Дончева-Панайотова, Н. 1150, 1426-1428
Дончо Плачков, *свещеник* 5229
Дорев, П. 1429
Доросиев, Л. 1430-1432
Досева, Анелия 7
Доситей Тимошки 393
Доситей, *апостол* 5851
Доситей, *митрополит* 1433
Доспевски, Захари 849
Достоевског, Ф. М. 5812
Дочев, Д. 1436
Драганов, М. 1437
Драганова, М. 1438
Драганова, Т. 1439-1441, 3430
Драгов, Х. 1442-1443
Драгова, Надежда 5457-5465
Драгомир Котев 5466
Драгомиров, Васил 548
Дражев, П. 1444
Дражева, Цоня 1445
Дракул, С. 1446
Драсов, Иван 53
Дреймънд, Хенри 5467-5469
Дремсизова-Нелчинова, Цв. 1447-1448
Дринов, Марин С. 193, 203, 613, 742-743, 956, 1039, 1362, 1449-1455, 1469, 1689, 4723
Друл, Ар. 1457
Друмев, Васил вж Климент Браници
Друмева, Валентина 1458-1459
Друмохарски, Георги 1460
Дубарова, Петя 7
Дуденков, В. Н. 1461-1462
Дуйчев, Иван 506, 650, 1125, 1364, 1463-1489, 2660, 5370, 5472-5477
Думев, В. 1490
Дуриданов, Иван 644
Дурих, Фортунат 5834
Дух Св. (Бог – Отец, Бог – Син, Бог – Св. Дух: Св. Троица) 2287, 2723, 3280, 4163
Дучев, Ст. 1497
Дюверноа, Александър Лвович 4772, 5479
Дюлгеров, Г. 1501
Дюлгеров, Д. 1502
Дюлгеров, Димитър 2412, 5480-5482
Дянкова, Маргарита 7
Ева, библейска личност 7, 2943

Евгений Босилков, *епископ, мъченик* 689, 1254, 1504
Евгений Българин, *църковен деец* 1505
Евдокимов, П. 1506
Евлогий, *архимандрит* 1507
Евлогий, *Сливенски митрополит* 1142, 1730, 1732, 5055, 5483-5485
Евлогий, *Смоленския епископ* 744-745, 1140
Еврозия, *сестра* 1442
Евсевий Кесарийски, *епископ* 7
Евсеев, Иван Евсеевич 5486
Евстатий Пелагонийски, *Пиротски митрополит* 809
Евтимий Търновски, *Св. патриарх* 6-7, 483, 1512, 1814, 1817, 2222, 2329, 2826, 2850, 2906, 3414, 3674, 3863, 4422, 4630, 4932-4933, 5189, 5564-5565, 5671
Евтимий, *архимандрит* 1013, 1219, 1432, 1508-1511
Евтимов, Евтим 6-7
Евтимов, Т. 1513-1514
Евтимова, Вера 1515
Екзарх Йосиф I – вж Йосиф I, *Български екзарх*
Еко, Умберто 5489-5490
Елдъров, Св. 1532-1539
Еленков, Ив. 1543
Еленков, Лъчезар 7
Елефтеров, Ст. 1546
Елин Пелин 6-7, 4195
Емануилова, Е. 1548-1550
Емески Немесий, *епископ* 7
Емилиан Доростолски, *Св*. 321
Енев, Ив. 1551
Енев, М. 1552
Еничерев, Н. 1553-1554
Енчев, В. И. 1573
Енчев, К. 1575-1577
Енчев, Т. 1578
Енчев, Хр. 1579
Енчев-Видю, Ив. 1574
Епифаний Кипърски, *Св*. 7
Еремия, *пророк* 958
Ермаков, Борис 1585

Ждраков, З. 1587
Жейнов, Иво 1588
Жеков, А. 1589-1590
Жеков, Л. 1591-1594
Жеков, Н. 1595
Жеков, Недю Н. 405-435, 1590, 2008
Жекова, Л. 1596-1610
Железаров, Кр. 1611
Желязков, Е. 1612
Желязкова, А. 1613-1614
Желязкова, В. 1615
Жерев, Ст. 1616
Жефарович, Христофор вж Христофор Жефарович, *йеромонах*
Жечев, В. 1617
Жечев, Николай 1618-1619, 2497
Жечев, Т. 1620-1621
Жечева, М. 1622
Живанов, З. 1623
Живкова, Виктория 7

Живкова, Л. 1624
Живкович, Кирил 5496
Живов, В. М. 1625
Жинзифов, Райко 7
Жотев, Добри 7

Заболоцкий, Н. 1645
Завоев, Петър 1648-1651
Загорски, Ив. 1652
Загорянин, Закхей 1164
Заимов, Й. 1654-1655
Заимова, Р. 1656
Замфиров, Лазар 1660
Зарев, Владимир 7
Заркова, З. 1661
Захариев, Васил 729, 1663-1668, 2556
Захариев, Иван 7
Захариев, Йордан 1669-1671
Захариев, К. 1672
Захариев, Стефан 70, 401, 541, 1673-1675, 3898
Захариев, Стефан Секулов 5497
Захариева, Александра 1676
Захариева, Майя 1206
Захариева, Радостина 7
Захарий Зограф, *български живописец, иконописец и писар* 1160
Зидаров, Е. 5498
Зидаров, Николай 7
Злата Мъгленска, *новомъченик* 136
Златанов, Ив. 1678
Златанов, Мартин 7
Златанов, Цветан 7
Златарска-Тодорова, Кр. 1680
Златарски, Васил Николов 749, 1681-1706, 4364, 5499-5502, 5536, 5866-5867
Златарски, Ив. 1707
Златев, А. 1708
Златев, К. 1709-1716
Златев, Т. 1717-1718
Златоустов, М. 1720-1721
Зноско-Боровский, М. 1726
Зографски, Д. 1727
Зорге, Уве 1728
Зыков, Э. Г. 1677

Ибришимов, Г. 1730-1733
Ибришимова, П. 1734
Иван Александър, *цар* 7, 84, 513, 188-189
Иван Антонов, *протойерей* 1735
Иван Асен II, *цар* 7, 235, 1179
Иван Владислав, *цар* 7
Иван Георгиев, *поп* 1736
Иван Гошев 1064
Иван Рилски, *Св.* 6-7, 5785, 5846, 5876
Иван Шишман, *цар* 7, 234, 379, 5891
Иван-Александров 5840-5841
Иванов, А. 1761-1763
Иванов, Ангел 5503
Иванов, Веселин Н. 5614
Иванов, Г. 1764-1766
Иванов, Георги 7
Иванов, Д. 1767
Иванов, Ив. 1768
Иванов, Иван 7
Иванов, Иван Давидков 4-5
Иванов, Ил. 1769-1770
Иванов, Й. 1771-1779, 5673
Иванов, Йордан 6, 9, 198, 432, 615, 1371, 1780-1786, 5504, 5580
Иванов, К. 1787-1788
Иванов, Михаил 1789-1797
Иванов, Н. 5842
Иванов, Никифор 7
Иванов, Николай 1798
Иванов, П. 1799
Иванов, С. И. 1800-1802
Иванов, Т. 1803
Иванов, Хр. Банков 1804
Иванова, Бл. 1805
Иванова, Вяра 1806-1807
Иванова, Д. 1808
Иванова, Е. 1809
Иванова, Зл. 1810-1811
Иванова, Ива 7
Иванова, Ивелина 7
Иванова, Йоана 7
Иванова, К. 12-16, 1812-1815
Иванова, Кл. 12-16, 1816-1817
Иванова, М. 1818-1820
Иванова, Магдалена 7
Иванова, Мария 1821
Иванова-Мавродинова, В. 1822
Иванова-Мавродинова, Вера 1823
Иванова-Мирчева, Д. 1824-1825
Иванчев, Д. 645-648
Игнатевски, Ст. 1826
Игнатиев, Н. П. 375, 1827
Игнатий Плевенски 1829
Игнатий Старозагорски, *Св.* 336
Игнатий, *Врачанский митрополит* 1828
Игнатий, *Знеполски епископ* 781-782, 2756
Игнатий, *Кюстендилски митрополит* 542
Игнатов, Б. 1830-1831
Игнатов, Любомир 1832
Игнатова, В. 1833-1839
Игнатьев, А. 1840
Игнатьев, Н. П., *граф* 1386
Израел, С. 1863
Иисус Христос (Бог – син), *месия* 6-7, 11, 55, 111, 874, 890, 1079, 1088, 1157, 1458, 1890-1893, 1984, 1988, 2414, 2649-2650, 2860, 3151, 3154, 3451, 3530, 3561-3562, 3609, 3892, 4022, 4101-4102, 4407, 4548, 4613, 4710, 4800, 5024, 5230, 5518, 5675, 5681, 5698, 5769, 5850, 5798
Икономов, Никола Т. 892
Икономов, Тодор 1342, 1871, 5506

Икономова, А. 1872-1873
Иларион Граматик, *архимандрит* 1878-1879
Иларион Ловчански, *Кюстендилски митрополит* 470, 3449
Иларион Макариополски, *Търновски митрополит* 691, 1205, 1883, 1886, 1897, 2268, 2410, 2958, 3103, 4049, 4111
Иларион Мъгленски, *Св. епископ* 7, 1885, 4027, 5876
Иларион, *архимандрит* 1874-1877
Иларион, *Доростолски епископ* 793, 1381
Иларион, *Доростолски митрополит* 1880-1883, 2181, 4005, 5507
Иларион, *Неврокопски митрополит* 1884, 2123, 4917
Иларион, *Нишавски епископ* 3780, 4231
Иларион, *Сливенски митрополит* 1733, 2454, 3370
Иларион, *Траянополски епископ* 1887-1907
Илиев, Ат. 1908
Илиев, В. 1909-1910
Илиев, Емил 1992, 5042-5043
Илиев, И. 1911-1912
Илиев, Ил. 830, 5843
Илиев, Л. 5426
Илиев, Николай 1913-1914
Илиев, Светослав 7
Илиева, В. 1917
Илиева, Вирджиния 7
Илиева, Л. 1919
Илиева, Лилия 7
Илиева, Люба 1920
Илиева, Християна 7
Илиева, Цветелина 7
Илиевски, П. 1921-1923
Илиев-Сливенски, Ив. 1915
Илиев-Сливенски, Петър 1916
Илинчева, Изабела 7
Илков, В. 1926
Илков, Д. 1927
Илчев, И. 1928
Илчев, П. 1929-1930
Илчевски, С. 1931-1933
Ильинский, Г. А. 1934, 5508
Инджов, Е. 1940
Инджов, Никола 7
Инокентий, *архимандрит* 1942-1946, 3840, 5509-5510
Иоан, *Св. апостол* 6
Иоана Богослова, *Св.* 6
Иоанн XXIII, *папа* 4421, 4425, 5618
Иоанна Синайского5882
Иречек, К. 1947
Исаак Сирин, *апостол* 5851
Исай Серски, *архимандрит* 3473, 5511
Исайя, *Св. пророк* 7
Исихий, *Йерусалимски презвитер* 7
Ихчиев, Д. 1971
Ичевска, Татяна 1972
Иширков, Анастас 1973-1974
Иширков, К. 1975

Йениг, Дитер 5512
Йеремия I, *Цариградски патриарх* 3459
Йеремия, *презвитер* 7, 152,1318
Йеротей Косаков, *архимандрит* 451
Йеротей, *Агатополски епископ* 450
Йеротей, *йеромонах* 5845
Йоаким Бакалов, *протопр.* 1158, 1165, 1976-1978, 2133, 5253, 5467-5469, 5513-5517, 5589-5590, 5603-5604, 5620, 5633, 5715-5717, 5738, 5742
Йоаким Кърчовски 5518-5519
Йоаким Осоговски, *Св.* 993, 1650
Йоан VIII, *папа* 6
Йоан XXIII, *папа* 2514, 3564, 3806, 4028, 4664, 4974, 4965
Йоан Александър, *цар* 908
Йоан Асен, *цар* 5121
Йоан Богослов, *Св.* 7, 5850
Йоан Врачански 5846
Йоан Дамаскин, *Св.* 7, 1988, 5847
Йоан Екзарх 7, 1393, 1921, 1989, 2516, 2902, 5847
Йоан Златоуст, *Св.* 3235, 5520-5529, 5898
Йоан Зонара, *отец* 7, 5848
Йоан Кръстител, *Св. пророк* и *Божествен Предтеча* 7, 1132, 2853, 3563
Йоан Кукузел, Св. 6, 1352, 3139, 3513, 4767
Йоан Малала 3031-303032, 3034-3042, 5849
Йоан Нови Сучавски, *Св.* 7
Йоан от Кратово, *зограф* 524
Йоан Павел II, *папа* 6, 2415, 5530-5533
Йоан Павел VI 3904
Йоан Скилица 461, 510-511, 526, 5852
Йоан Страшников, *архимандрит* 1981
Йоан, *архимандрит* 1979-1980
Йоан, *Варненски и Великопреславски митрополит* 594, 1982
Йоан, *Главиницкият епископ* 1983
Йоан, *Драговитийски епископ* 792, 1984-1986, 2259, 3925, 4006
Йоан, *Знеполския епископ* 4223
Йоан, *новомъченик* 136
Йоан, *презвитер* 1987, 5837, 5839, 5850
Йоан, *Солунски архиепископ* 5912
Йоаникий, *Сливенски митрополит* 785, 791, 1990-1991
Йоанна, *царица българска* 1992, 5042-5043
Йоанович, Найден 937
Йоасаф Бдински, *митрополит* 7
Йоасаф, *монах* 5846
Йовков, Илия 1972, 1993, 2078, 2385
Йовков, Йордан 6-7
Йовков, Милчо 1994, 3467
Йовчева, Гита 1995
Йовчева, М. 1996
Йона Маджаров, *архимандрит* 69, 4461

Йона, *Агатонийски епископ* 1997-2001, 5534
Йона, *архимандрит* 2002- 2003
Йона, *епископ* 2004
Йонков, Хр. 2005-2007
Йонов, В. 2008-2011
Йончев, Ст. 2012
Йорданов, Д. 2015-2016
Йорданов, Д. 2017-2018
Йорданов, Иван 2019
Йорданов, Йордан 2020
Йорданов, Н. 2021
Йорданов, Недялко 7
Йорданов, Ст. 370-372, 1334, 2022-2027
Йорданова, А. 2028
Йосип Щросмайер, *епископ* 3338-3339
Йосиф V, *Български екзарх* 3086
Йосиф Алоати 1442
Йосиф Бакърджиев, *Великотърновски митрополит* 104
Йосиф Брадати, *йеромонах* 7, 915, 1872-1873, 2521, 2827
Йосиф Гагов, *отец* 2040
Йосиф I, Български екзарх 6, 291, 391,605, 893, 1226, 1659, 2041-2042, 3185, 3568, 3679-3680, 3849, 4647-4648, 4679, 5340, 5444, 5723, 5746
Йосиф Милошев, *свещеноиконом* 388
Йосиф Соколски, *архиепископ* 4242, 4362-4364
Йосиф Хилендарски, *отец* 7, 3017, 3659
Йосиф Щросмайер, *епископ* 964, 2478
Йосиф, *Акронски митрополит* 787, 2761
Йосиф, *Американски, Канадски и Австралийски митрополит* 2029-2030, 2766, 3142
Йосиф, *Варненски и Великопреславски митрополит* 2031-2034, 2239, 2241-2242, 2246, 2685
Йосиф, *Великотърновски митрополит* 420, 2038-2039
Йосиф, *Знеполски епископ* 2035-2037
Йосиф, *йеромонах* 2043
Йосиф, *Нюйоркски митрополит* 799, 2036, 2660, 3632, 3732
Йосиф, *Соколски архиепископ* 1110, 4374
Йосифов, Ст. 2044-2045
Йосифова, Анжела 7
Йосифов-Бохачек, Ал. 2046
Йотов, С. 2047
Йоцов, Б. 2048-2051
Йоцов, Д. 2052-2054
Йоцов, Ярослав 5865
Јустин Поповић 5808-5813

Кабакчиев, Ст. 2055
Каблешкова, Райна 2056-2057
Кавдански, А. 2058
Кавтария, М. 2059
Кадиев, Л. 2060
Кадийски, Ив. Т. 2061-2062
Кадийски, Кирил 7
Кадурина, Емилия 2063
Каждан, А. П. 245, 2064
Казакина, К. 2065
Казалиев, Георги Щильонов 2066
Казанджиев, Ат. 2067
Казански, Н. 6-9, 10-11, 1541, 2069-2070
Кайафа, *първосвещеник* 55
Каймакамов, К. 2071
Каймакамова, М. 2072-2074
Калдаръмова-Денева, Жива 2078
Калев, Д. 2079-2092
Калев, Димитър 2094, 5535
Калев, *ставрофорен иконом* 2093
Календерска, Марина 7
Калиник, *Велички епископ* 804, 2768, 4560
Калиник, *Врачански митрополит* 593, 784, 931, 2096-2101, 2759, 4732, 5279
Калинков, А. 2102
Калист I, *Цариградския патриарх* 1061, 5536
Калканджиева, Даниела 2103-2107
Калоян, *цар* 2634, 2895, 3394-3395, 3411, 5121, 5241
Калоянов, А. 2832
Калоянов, Вл. 2109
Калугеров, Марин Софрониев 442
Калчев, Камен 7
Калчев, Христо 7
Кальонски, А. 1099
Камберов, Ст. 2110
Камбурова, Илияна 7
Камбурова-Радкова, Р. 2111
Камелия Сакалова 7
Каменова, Дора 1329, 2112-2114
Кандарашева, И. 2115
Кандиларов, Георги Ст. 1731, 1790, 2116-2117
Канев, К. 2118
Кантакузин, Димитър 7, 1172-1173, 3658
Кантарев, К. 2131
Караангов, Петър 6-7
Карабойчев, Вл. 2132
Каравелов, Любен 6-7
Карагюлев, Климент Наумов 2133
Карадаков, А. 2134-2140
Карадакова, Б. 2339
Караджинова, Мартина 7
Караджов, Мерин 668
Караиванов, Ив. 2141
Караиванова, Мартина 7
Карайотов, Иван 2142
Каракостов, Ст. 2143
Караманджуков, Христо 2144-2145
Караманов, Вл. 2146
Карамихалев, Йоан 2147-2149
Карамихалева, А. 660, 2076, 2150-2167
Карамихалева, Ал. 2168-2171
Карамихалева, Александра 2172-2173, 5537-5539
Карамфилова, П. 4396
Каранешев, Н. 2174
Каранов, Е. 2175

Карапетков, Петко 2176-2178
Караславов, Георги 7
Караславов, Слав Хр. 7
Каратанасов, Златко (Златан) 2179
Каратеодоров, В. 2180
Карачорова, И. 2181-2183
Каролев, Р. 2184
Каролев, Райчо 1940, 5540, 5853-5856
Карчев, Петър 2185
Карчина, В. 2186
Каръкова, Кр. 2187
Кацаров, Ив. 2202
Кацарска-Петрунова, Е. 2203-2204
Кацарски, Н. 2205-2213
Кацев-Бурски, Д. 2214-2216
Кеворкян, К. 2217
Кенанов, Д. 2224-2225
Кепов, Ив. 2226-2229
Керанова, Недялка 6
Керелов, Тр. 2230
Керемидчиева, Нина 7
Кесяков, Хр. 2231
Кефалов, Ат. 2232
Кечев, В. 2233-2234
Кил, М. 2235
Киприан, *Св. митрополит* 7, 1427, 1434, 1772, 3510, 5177, 5541
Киприан, *Старозагорски митрополит* 1582, 3355, 3506
Киприян Картагенски, *Св.* 5804
Кирил и Методий Св. Св. 6-7, 164, 204, 484-485, 2348, 2911, 5303-5304, 5307, 5324, 5378, 5403, 5415-5416, 5423, 5448, 5474-5475, 5481, 5560-5563, 5568-5569, 5752
Кирил и Методий, *ученици* 1379
Кирил Куртев, *апостолически екзарх* 5872
Кирил Лукарис, *Константинополски патриарх* 2285, 4147
Кирил Пейчинович, *архимандрит* 688, 1163
Кирил Рилец, *архимандрит* 2286-2287
Кирил Слепов, *йеромонах* 881, 3861
Кирил Стобийски, *епископ* 805, 2288, 2755
Кирил, *архимандрит* 2236-2238
Кирил, *Български патриарх* 121, 750, 794, 910, 1104, 1033, 1139, 1520, 1583-1584, 1646, 2250-2284, 2331, 2371, 2393, 2607, 3073, 3224, 3521, 3638, 3733-3736, 3807, 4160, 4254, 4320, 5049, 5543-5545
Кирил, *Варненския и Великопреславския митрополит* 624, 885, 2239-2247, 2771, 4983,5542
Кирил, *Видински митрополит* 2248-2249, 5045
Киринеец, С. 2290-2292
Киров, Г. 2293
Киров, Д. 2294-2305
Киров, Димитър 5549-5556
Киров, Ив. 2306
Киров-Майски, Никола 2307
Киряянов, Д. В. 2308
Киряков, Б. 2309-2310
Киселков, Васил 2311-2335, 4836, 5557-5570
Кисьов, Сл. 2336
Кисьов, Ст. 2337
Китанов, Ал. 2338
Китанов, Валентин 2339-2340
Китипов, П. 2341
Кичукова, Бойка 7
Клайнер, Блазиус – вж Блазиус Клайнер, *монах*
Кларк, Дж. Ф. 2342
Климент Браници, *митрополит* 7, 469, 1162, 2354-2355, 2654, 5436, 5470-5471
Климент Охридски, *Св. архиепископ* 6-7, 156, 254, 380, 776, 1472, 1741, 1816, 1920-1921, 1923, 2282, 2319, 2344-2348, 2900, 2902, 2911, 2924, 2965, 4266-4286, 4301, 4380, 4663, 5356, 5442-5443, 5449, 5460, 5477, 5571, 5759, 5909
Климент Рилец, *архимандрит* 302, 2349-2353, 5857
Климент Римски, *Св.* 139, 151, 5805
Климент, *Врачански митрополит* 5742
Климент, ***папа*** 3826
Климент, *Св.* 6
Климент, *Старозагорски митрополит* 103, 796, 1069, 2276, 2343
Климент, *Търновски митрополит* 469, 540, 1166, 1384, 3611-3613, 3683, 3726, 3731, 3760, 3915, 4333, 5167
Клинчаров, Ив. 2358-2359
Клинче, Рафаил 6
Клисаров, Г. 2360-2368
Клисаров, Николай 2369-2370, 2494
Клисурски, Д. 2371
Клюев, В. 276
Кляшторный, С. Г. 2373
Ковачев, Богомил Петров 5858
Ковачев, Георги 2377-2378
Ковачев, Григорий Д. 1909
Ковачев, М. В. 2379-2394
Ковачев, Марин 1679
Ковачев, Мих. 2395-2396
Ковачев, Н. 2397-2400
Ковачев, Николай Дамянов 2401
Ковачева, Василена 7
Ковачева, М. 2402
Коджаманов, Руси 1353
Кодов, Христо Николов 2188, 2346-2348, 2403-2405, 2823, 2968, 4082, 4492-4494, 5009
Коев, Ив. 2824
Коев, Т. 352, 2406-2423-2424, 4602, 5352, 5572-5573
Коева, М. 2425-2428, 2618
Коева, Цветелина 7
Коен, Д. 2429
Кожухаров, Е. 2430
Кожухаров, С. 12-16
Кожухаров, Ст. 2188, 2405, 2431-2437
Кожухарова, Божидара 7
Козлев, Никола 7

Козма Дебърски, *духовник* 2438
Козма Зографски, *Св. чудотворец* 2439
Козма Поповски, *свещеник* 2440
Козма, *презвитер* 7, 202, 414, 460, 770, 957, 1705, 2223, 2332, 2909, 3879, 4812, 5404, 5566-5567
Койкова, Ивет 7
Койчев, М. 2442
Коларов, Васил Петров 2002
Коларов, Иван 2443
Коларов, М. 2444
Коларов, Ст. 2445
Коларов, Христо 234, 2446-2447-2448, 5325
Колев, Ив. 2067
Колев, К. 2449-2450
Колев, Л. 2451
Колева, А. 4912
Колева, В. 2452- 2453
Колева, Дана 7
Колева, Елена 2454-2461
Колева, Ивелина 2458-2461
Колева, М. 2462
Колева, Цветана 2463
Колевски, В. 4-5
Колевски, Васил 2464
Коледаров, П. 2465
Колимечкова, Йорданка 2467-2468
Кольо Фичето 3025, 3516, 4838
Комарова, Н. 2469-2470
Комитова, Цветана 3208
Кондаков, Иван 2473-2475, 5574-5575, 5859-5861
Кондарев, Н. 2476
Конев, В. 2477
Конев, Ил. 2478-2479
Константин I Велики, *Св. равноапостол, император* 11
Константин VII Багренородни, *император* 443, 5581-5583
Константин А. Дъновски, *иконом* 1498, 3219
Константин Витанов, *архимандрит* 3324
Константин Дъновски, *свещеник* 2986
Константин Коев, *свещеник* 2483
Константин Костенечки, *епископ* 7, 2577, 2897, 2960, 4817, 5576-5578
Константин Манасий, *митрополит* 7, 516, 1489, 5376
Константин Манолов, *свещеник* 2487
Константин Преславски, *Св. епископ* 6-7, 1677, 3838, 5343, 5579-5580, 5688, 5724
Константин Христов, *свещеноиконом* 427
Константин, *иконом* 2481
Константин, *Маркианополски епископ* 2140
Константин, *митрополит* 421, 2480
Константин-Кирил Философ, *Св. монах, равноапостол* 6-7, 151, 415, 770, 773, 1395, 2517, 4814, 5354, 5398, 5400, 5450, 5457, 5476
Константинов, Алеко 6-7, 2363, 5584-5586
Константинов, Венцеслав 2484
Константинов, Г. 2485-2486
Константинов, Георги 7
Константинов, Константин 7
Константинов, Хр. 2487
Константинова, К. 10-11
Константинова, Юра 5369
Контилева, Кяние 7
Корбен, А. 18
Кордов, Б. 2490-2491
Коритаров, В. 2492
Коркинов, Й. 2493
Корунов, П. 2495
Косев, Д. 2496
Косев, Димитър 4052
Косев, К. 2497
Косев, М. 2498
Косева, Диана 2499-2501
Костадинов, Гено Недялков 4093
Костадинов, Костадин 3724
Костадинова, Д. 10-11, 446, 1541
Костадинова, Жени 2502-2503
Костадинова, Зорница 3405
Костенечки, А. Н. 2504
Костенцев, Арсени 2505
Костов, Борис 2506
Костов, Н. 2507
Костов, Ст. 1743, 3071
Костова, Гергана 7
Костова, Десислава 7
Костова, Кр. 2508
Костова, Мария 7
Костова, Мира 5530-5531
Костова, Р. 2509, 3828
Котев, Драгомир – вж Драгомир Котев
Котев, Й. 2510
Котева, Аделина 7
Коцева, Е. 2511-2512
Коцева, Елена 1393
Кочанджиев, И. 2513
Кочев, Ив. 190
Кочев, Н. Цв. 2514--2520
Кочева, Е. 2521
Кочов, Апостол 2522
Кочовска, Вера 979, 4192
Кравец, С. Л. 5082
Краев, Г. 2523
Краева, Й. 2524
Красиков, А. А. 2525
Кратовски, Димитър 149
Крачунов, Тодор 2532
Крейпо, Ричли Х. 2534
Кременлиев, Атанас 2536
Кроснаков, Христо 2538
Крум, хан 6, 3132
Крумов, Александър 7
Крумов, Веселин 7
Крушовалиева, С. 2539-2540
Кръстанов, Трендафил 2541--2547
Кръстанова, Веселина 7
Кръстев, А. 2048, 2548-2553
Кръстев, Ангел 5862

Кръстев, Венелин 2554
Кръстев, К. 2555
Кръстев, Ст. 2557-2564
Кръстева, Йоана 7
Кръстева, П. 2565, 2810
Кръстевич, Г. 2566
Кръстевич, Гаврил 374, 479, 5385, 5387
Кръстьо Граматик, книжовник 169
Кръстьо, *поп* 2533, 2994, 4691
Кръстю Попатанасов, *свещеник* 3850
Кудрявцев, Виктор Дмитриевич 5589-5590
Куев, Куйо М. 12-16, 2346-2347, 2568-2581,5018
Кузев, Ал.. 2582
Кузев, П. 2583
Кузманов, Н. Хр. 2584
Кузманов, Ю. 2585
Кузманова, Капка 3924
Кузупов, Б. 2586
Кукумявков, Д. 2588
Кулев, Валентин 3031
Куличев, Христо Хр. 1729, 2589-2590
Куличева, Деяна 7
Кульбакин, Ст. 2591
Куманов, Милен 6-7, 9-11, 1541, 1719, 1992, 2593, 4790, 5042-5043, 5865-5867, 5591-5594
Куманова, Александра 6-11, 685-687, 1541, 1719, 2594-2598, 4664, 4965-4966, 5591-5594
Куракина, О. Д. 2599-2600
Курами, Карло 2601
Кусев, Владимир 2602
Кутинчев, Ст. 2603
Куюмджиев, А. 2604
Куюмджиева, Св. 2605
Кънев, Н. 2608
Кънчев, Красимир 2609
Кънчев, *поп* Минчо 2608, 2610-2611
Кънчов, Васил 2612-2618
Кърчовски, Йоаким – вж Йоаким Кърчовски
Кършовски, П. 2619
Кьосева, Цветана 111
Кюлев, Иван 5394, 5595
Кюркчиев, Владимир И. 3643
Кюркчиев, П. 2620

Лавренов, Цанко 5596
Лазар, цар 5878
Лазаревич, Стефан 5576
Лазаров, Ив. 237-238
Лазаров, Л. 2622
Лазаров, М. 1966, 2623
Лазаров, С. 2624
Лазаров, Т. 2625-2626
Лазарова, Десислава 7
Лазарова, Емилия Христова 2627
Лазарова, М. 1163
Лазарова, Мария 7
Лазарови, Лазаринка и Петранка 2628
Лазенков, Н. 2629
Лакова, Елина 2630
Лалев, Ив. 2631
Ламар 7
Лапе, Л. 2632
Лаптева, Л. Бильбасов 2633
Ласков, Данаил Т. 2634-2636, 3867, 5597
Ласков, Т. 5759
Латунов, Ив. 2637
Лачев, В. 2638
Лачев, М. 2639-2644
Лебедев, А. П. 2645-2646
Леваков, Р. 2647
Левандовский, А. П. 2648
Левина, И. 850
Левов, Д. 2649-2650
Левски, Васил вж Васил Левски, *йеродякон*
Левчев, Любомир 6-7
Левченко, М. В. 2651
Леднев, В. П. 2652
Леков, Д. 2653-2654
Лелъова, Росица 2655-2656
Леонид Рилски, *архимандрит* 2658
Лествичник, Йован 495
Лествичник, Иоанн 990
Лечева, М. 2663
Либератос, А. 2664
Лийч, Едмънд 2665
Лил, Шарл Льоконт дьо 6
Лилиев, Николай 6-7
Линков, Г. 2666
Лионски, Ириней 1948
Литаврин, Г. Г. 2667-2668
Литвин, Яна 7
Лишев, Стр. 2671
Лобутова, Анетка 7
Логачев, К. И. 2673
Лозенски, Иво 5712
Ломоносов, М. 5870
Лори, Бернар 2674
Лотман, Ю. 5598
Лука, *Св*. 6
Лукарова, Милена 7
Лулчев, К. 2675
Лъв XIII, *папа* 2676
Лъв Дякон, византийски историк 462
Лэмб, Г. 2657
Любарского, Я. Н. 245
Любенов, Петър Цв. 2677-2680
Любенова, Красимира 7
Любенова, Л. 2681-2702
Любенова, Лада 7
Любов, дъщеря на Св. София 4738
Любомиров, Любомир 7

М. К. 47, 3832, 5865-5867, 5881
Мавренски, К. 2706
Мавродинов, Никола 2707-2713

Мавродинова, Лиляна 2714-2718
Маджаров, Ат. П. 2719
Маджаров, Панайот 2720-2721
Маджуров, Николай 2722-2733, 5869-5870
Маждраков, П. 2734
Маждракова, Огняна 2735-2736
Макарий, *йеромонах* 5600-5602
Макарий, *Московски митрополит* 2737, 5603-5604
Макарий, *Неврокопски митрополит* 1025, 1193, 1422, 5605-5610, 5715-5717
Макаров, Д. И. 2738
Македонов, Д. 2741-2749
Македонски, М. 2751
Максим Райкович, *архимандрит* 1336
Максим, *Български патриарх* 77, 783, 2754-2793
Максим, *Ловчански митрополит* 2753
Максим, *Скопски и Пловдивски митрополит* 90, 632, 1110, 2794-2801, 4373
Максимов, Христо Д. 324
Максимова, М. 6-9
Малев, Людмил 2802
Малева, К. 2803
Малева, Л. 2804-2806
Малинов, Кр. 2807
Манаф, Петко Й. 1260
Мангачев, П. 2811
Мандулов, Н. 2812
Манев, А. 2813
Манев, Вл. П. 2814
Манов, Емил 7
Манол Паунов, отец 1407
Манолов, М. 2815-2816
Манчов, Др. 2817
Марангозов, Ив. 2818
Марангозов, Николай 7
Мардарий Рилски, *български книжовник* 155, 4080
Марди-Бабикова, В. 2819-2821
Маринов, Б. 2822-2823
Маринов, Борис 350
Маринов, В. 2824
Маринов, Д. 2825-2832
Маринов, П. 2833
Маринов, Хр. 2834-2835
Маринов, Ц. 2836-2838
Маринов, Чавдар 2839
Маринова, Елия 5684
Мария Египетска, *преп*. 1091
Маркишка, Д. 2840
Марко, зограф 1276
Марков, Георги Христов 2841-2842
Марков, Иван 2843
Марков, Ст. 2844-2846
Маркова, З. 2847-2849
Маркова, Ст. 2850
Марковски, Дельо 548
Марковски, Иван Спасов 2851-2863
Мартин Лютер, *духовник* 1012
Мартинов, Ал. 2864
Мартинов, Георги 2865
Марчев, Христо 217
Марчевски, Ив. 2866-2867
Масларов, Кирил 2868
Масларова, Надежда 7
Маслев, Ст. 2869
Масне, Жул 6
Матанов, Христо 2870-2873
Матев, Иван 2874
Матев, Павел 6-7
Матеева, М. 2875
Матеич, П. 2876
Матей Граматик, *църковен писател* 1366
Матей Преображенски – Миткалото, *отец* 551, 3430
Матей, *Св. апостол* 6
Матов, Д. 2878
Матов, Милан 2879
Матуски, В. 2880
Машалов, Борис 6
Машалова, Е. 2881
Медакова, Др. Дан. 5718
Меджидиев, А. 2882-2883
Медникаров, Хр. 2884
Мелания 2885
Мелетий Смотрицки, *архиепископ* 328
Мелхиседек, *йеромонах* 5697
Мен, Ал. 2887
Менини, *архиепископ* 2888, 4420
Мержанова, И. 2889
Методи Драгинов, *поп* 7, 1086-1087
Методиев, Димитър 7
Методиев, Момчил 623, 2890-2891
Методиева, Антоанета 7
Методий Кусев, *Старозагорски митрополит* 111
Методий Кусевич, *Старозагорски митрополит* 99, 448, 4386
Методий, *архимандрит* 2892-2893
Методий, *Св. архиепископ* 6-7
Механджиев, Димитър 2894
Механджийски, Калоян 7
Мечев, К. 2895-2911
Мечкова, Кл. 2912
Мигев, В. 2913-2914
Миков, Любомир 2915-2916
Мил, Джон Стюарт 5613
Миладинов, Димитър Христов 5611
Миладинов, Константин 7
Миладинов, Константин Христов 5611
Миладинова-Алексиева, Царевна 2918-2919
Миладинови, Димитър и Константин 285-286, 1361
Миларов, С. Н. 2920
Миларов, Ст. 2921
Милаш, Никодим 2922
Милев, Ал. 2923-2926
Милев, Гео 6-7, 5612
Милев, Йордан 6

Милев, Н. 2927-2928
Милева, Леда 6
Милев-Огин, Б. 2929
Миленков, Ст. 2930
Милетич, Любомир 2931-2940
Милков, Т. 2941
Милтенова, А. 12-16, 1393, 2942-2943
Милушева, Венета 2944
Милчев, Атанас 2945
Милчев, К. 2946
Милчев, Методи 898
Милчич, Светолик 2947-2948
Мина, *Св. великомъченик* 127
Минев, Д. 2949-2950
Минков, Георги 7
Минков, Светослав 7
Минков, Цв. 2951
Минкова, Л. 2952
Минов, Теофил, *зограф* 1276
Миновски, В. 2953
Минчев, Г. 2954-2955
Минчев, Д. 2956
Минчев, Иван 2957
Минчев, Й. 2958
Минчев, М. 2959
Минчева, Атанаска 2960-2962
Минчо Кънчев, *свещеник* 106
Минчо, *отец* 886
Миркович, Г. 2963
Миркович, Георги 3379
Мирчев, Д. 2964
Мирчев, К. 2965-2968
Мирчев, Кирил 1930
Мирчев, Хр. 2969
Мирчева, Е. 5345
Мирчов, Тодор 1013
Митев, Й. 2971-2973
Митев, Пл. 4441
Митев, Тр. 2974-2975
Митева, Боряна 7
Митко, В. 276
Миткова, Любомира 7
Митов, Антон 2977
Митов, М. 2976
Митов, Стефан 2977
Митова-Джонова, Д. 2978
Михаил Апостолов, *отец* 3295
Михаил Пещерски, *поп* 3851
Михаил Псел 4846
Михаил Псел,5614-5615
Михаил, *Доростолски и Червенски митрополит* 2981-2982
Михаил, *Коласийски митрополит* 153
Михаил, М. Д. 2983
Михаил, *Св. архангел* 7, 140, 306-307
Михаила Асенова, *цар* 382
Михайлов, Ап. 2984
Михайлов, Г. 2985
Михайлов, Д. 2986
Михайлов, Емил 2987
Михайлов, Купен 5616-5618, 5871-5872
Михайлов, М. 2988
Михайлов, Пл. 2989
Михайлов, Ст. 2990-2993
Михайлова, Боряна 7
Михайлова, Десислава 7
Михайлова-Мръвкарова, М. 2994
Михайловски, Е. 2995
Михайловски, Никола 1174
Михайловски, Стоян 6-7, 209, 5879
Михалчев, Д. 2996
Михалчева, Николета 7
Михнева, Р. 2997
Мицов, Й. 2998
Мичев, Д. 2999-3002
Мишев, Георги 7
Мишев, Димитър Д. 3927, 4572, 5619
Миятев, Кр. 717, 3003-3015
Младенов, Аврам Георгиев 4714
Младенов, Ат. 3016-3018
Младенов, И. 5713
Младенов, Младен 4-7, 234, 5325
Младенов, Стефан 2360, 3019, 5423, 5620
Младенова, Марина 4092
Моисей, *пророк* 5874
Моллов, Здр. 3022
Моллов, Т. 3023, 3830
Момина, М. М. 3024
Момиров, Емил 3025
Момчилов, Иван 3022
Момчилов, Петко 4228
Момчилова, Велислава 7
Момъков, Ив. 3026
Монеджикова, А. 3027
Монфокон, Бернар де 5620-5632
Моравенов, К. 3028
Морев, Борис 6
Мормареви, *братя* 7
Москов, М. 3029
Москов, Николай 3030
Москова, Йорданка 3031-3042
Мострова, Т. 3043-3045
Моцарт, В. А. 6
Мурджев, П. 3046-3047
Муромски, Пётр 850
Муромские, Феврония 850
Мусакова, Елисавета 3048-3050
Мусински, Д. 3051
Мусоргски, М. П. 6
Мутафов, Васил 1679
Мутафов, Х. 8
Мутафова, Кр. 234, 3052-3053, 4858, 5325
Мутафчиев, К. 3054-3055
Мутафчиев, Петър 3056-3064
Мутафчиева, В. 3065-3066
Мутафчиева, Вера 6-7
Муцопулос, Николаос 3067
Мъркичка, И. 3931
Мюлер, Макс 5633
Мярковски, Ив. С. 3068

Н. К. 5493
Надежда, *дъщеря на Св. София и сестра на Вяра и Любов* 4738
Назърска, Ж. 6, 1614
Найденов, В. 922
Найденов, Ив. п. 3076
Найденова, Цв. 6, 9-11
Накова, Петя 7
Налбантова, Е. 1958
Нанев, Христо 3077-3079
Натанаил, *архимандрит* 3085, 4213
Натанаил, *Крупнишки епископ* 1305, 3086-3087
Натанаил, *митрополит* 3088
Натанаил, *Неврокопски архиерей* 631
Натанаил, *Охридо-Пловдивски митрополит* 3089-3092, 5634
Наум Охридски, *Св*. 254-255, 913, 3043, 5476
Наум Русенски, *Русенски митрополит* 79, 3095
Наум, *Агатоникийски епископ* 3093-3094
Наум, *Св*. 6
Начев, В. 3096-3097
Начева, Ив. 3098
Начов, В. 3099
Начов, Н. 3100-3114
Нащокина, М. В. 3116
Недев, Ив. 3117-3118
Недев, Ст. 3119-3120
Неделчев, Д. 242
Неделчев, Ив. 3121-3127
Неделчев, Йоан 3128-3130
Неделчев, М. 3131
Неделчева, Таня 7
Неделчов, Н. 3132-3135
Неделя, *Св. великомъченица* 7
Нейчев, Т. 3136
Нектарий Битолски, *Св.* 3137
Нелюбов, Б. А. 3138
Немиров, Д. 3139
Ненов, Ю. 3141
Неновски, Александър Иванов 1258
Неофит IV, *Търновски митрополит* 370
Неофит Рилски, *отец* 289, 303, 698, 1004, 1429, 1431, 3168, 5640-5649
Неофит Хилендарски – Бозвели, *архимандрит* 289-290, 292, 521, 532, 697, 3142, 3166, 5638-5639
Неофит, *Български патриарх* 80, 454, 1300, 3167
Неофит, *Велички епископ* 3164
Неофит, *Видински митрополит* 682, 3143-3161, 4359, 5637
Неофит, *Доростолски и Червенски митрополит* 3162-3163
Неофит, *Левкийски епископ* 3165
Неофит, *Русенският митрополит* 466
Нестор, *архимандрит* 3169-3183
Нестор, *йеромонах* 3184
Нестор, *Смоленски епископ* 3185-3190
Несторов, Г. 3191
Несторов, Ив. 3192
Несторов, Ю. 3193
Нешев, Г. 3194-3204
Нешев, Георги 600
Нешева, Виолета 3205-3208
Нешева, Ния 7
Никитов, Ив. 3209
Никифор, император 438, 813
Никифоров, Т. 3210
Никифорова, Евелина 7
Ников, П. 3211-3222
Ников, Петър 5657
Никодим, *Ленинградски и Новгородски митрополит* 3223
Никодим, *Сливенски митрополит* 229, 231, 795, 3224-3225
Никола, Св. 138
Николаев, Вс. 3226
Николаев, Николай Иванов 3242
Николаева, Вероника 7
Николай Велимирович, *епископ* 3237
Николай Георгиев, *протойерей* 660
Николай I, *папа* 465, 677, 1243-1244
Николай Кацарски, *архимандрит* 3238-3240
Николай Макариополски, *епископ* 731, 1221, 1408, 3229-3236, 5658-5663
Николай Нови Софийски, *Св. мъченик* 4368
Николай Павлович, граф 1056
Николай Софийски, *Св*. 1149
Николай Шиваров, *протопр*. 3243-3247, 5664, 5873-5874
Николай, *архимандрит* 3227
Николай, *Знеполски епископ* 3228
Николай, *Пловдивски митрополит* 1216
Николов, А. М. 3248-3252
Николов, Борис. Й. 3253-3275
Николов, Георги 3276
Николов, Д. 3277
Николов, Даниел 7
Николов, Е. 3278
Николов, Ив. 3279
Николов, Ил. 3280-3281
Николов, Йордан 3282-3287
Николов, М. 3288-3300
Николов, Н. 3301
Николов, Николай 6
Николов, С. 3302
Николов, Тома 3303
Николов, Хр. 3304
Николов, Ц. 3305
Николов, Ю. 3306
Николова, Бистра 3307-3310
Николова, Боряна 7
Николова, В. 3311-3312
Николова, Елена 3313-3314
Николова, Елизабета 7
Николова, Зл. 3315-3323
Николова, К. 3324
Николова, Нина 3325
Николова, Р. 3326

Николова, Силвия 7, 12-16, 651, 3327-3330
Николова, Я. 3331
Николчев, Д. 3332
Никон Агатополски, *духовник* 3333
Нинова, Ливия 3335
Нинова, Нели 7
Нисторова, Евгения 7
Нитов, Й. 3336-3337
Ничев, Б. 3338-3339
Новакова, Рада Ив. 3360
Носова, Г. 3375
Нушев, Костадин Кирилов 3376-3378
Нушев, Цв. 3379

О. Ч. 3436
О`Махони, Пиърс 4327
Оболенски, Д. 3382
Образописов, Никола 3522, 4692
Овадия, Давид 6
Овчаров, Д. 3388-3392
Овчаров, Николай 3393-3396
Овчаров, Т. 4574
Овчаров, Тодор 3397
Огнянов, Любомир 3398-3399
Огнянова, Елена 600
Огнянова, Светослава 7
Огурцов, А. П. 4902
Одинцов, М. И. 3400
Оже, Марк 3401
Оже, Марк 3401
Ольга Премудрая, *княгиня* 625
Ольденбург, З. 3402
Омарчевски, Ал. 3403
Омуртаг, хан 7, 383
Онуфрий Попович Хилендарски, *архимандрит* 5666-5668, 5875, 5893
Орецкая, И. А. 990
Орманджиев, Иван 436, 3406-3411
Осипенко, *протойерей* 3424
Ослеков, Л. 3425

Паваротти, Лучано 6
Павел Божигробски, *архимандрит* 5636, 5711
Павел Стефанов, *архимандрит* 3438, 3462-3465, 4440-4441, 5669-5670
Павел Стефанов, *йеромонах* 3444-3461
Павел, *йеромонах* 3439-3443
Павел, *монах* 1072
Павел, *Св. апостол* 6, 410, 1147, 1228, 5575
Павел, *Старозагорский митрополит* 3466
Павликянов, Кирил Парашкевов 3468-3469
Павлов, Е. 3470
Павлов, Жеко 1345
Павлов, И. 3471
Павлов, Константин 6-7
Павлов, П. 3472
Павлов, Павел 350
Павлов, Пламен 237-238, 3473-3476
Павлов, Т. 3477
Павлова, Пенка 6
Павлова, Р. 3478
Павловска, Ц. 3479-3480
Паисий Пастирев, *архимандрит* 3482, 5671-5672
Паисий Хилендарски, *Св. отец, йеромонах* 6-7, 9-10, 142-143, 148, 157, 173-174, 289, 397, 699, 707, 712, 766-769, 770, 773, 954, 1423, 1428, 3486, 5673, 5739, 5756, 5799
Паисий, *Врачански митрополит* 297-299, 301, 3483-3485
Палаузов, Спиридон Н. 3487
Палешутски, Костадин 3488
Палигора, Ристо 3489
Памуков, П. 3497-3501
Памуков, Панайот 3502
Панайотова, Д. 3503-3508
Панайотова, Н. 3509-3510
Панарет, *архимандрит* 3511
Панарет, П. 5674
Панарет, *Пловдивски митрополит* 5674
Пандулис, Андреа 7
Пандурски, В. 3512-3540
Пандурски, Васил Ив. 5675-5677
Панкратий Тавроманийски, *Св.* 5839
Панкратий, *Старозагорски митрополит* 3541-3544, 4220
Панов, Й. 3545
Панов, С. 3546
Панова, Сн. 3547
Панталеев, Димитър 7
Пантелеев, Ив. 3548
Пантелеймон Хилендарец, *монах, игумен* 5844
Панчев, Ив. 3549
Панчовски, Д. 3550
Панчовски, Ив. 3551-3563
Панчовски, Ив. Г.
Паралингов, Е. 3565-3574
Пармакова, Галина 7
Парпулов, Д. 3575-3580
Партений Зографски, *Нишавски митрополит* 3584, 5587-5588, 5635
Партений Павлович, *епископ* 157, 563, 914
Партений, *Левкийски епископ* 3581-3583, 5678
Партений, *митрополит* 477
Партъчев, Вр. 426
Парушев, П. 3585
Парчевич, Петър 5777-5778
Паси, И. 7-8
Паскалева, В. 3586-3589
Паскалева, К. 3590-3591
Пасков, Илия 3592-3593
Паспалеева, Веса 6
Патев, Ив. 3597
Пахомий Зографски, *духовник* 4004
Пашев, Г. Ст. 3606-3614
Пашов, Ангел 7
Пашов, С. *отец* 6

Пеев, Васил К. 3615-3616
Пеев, Д. 3617
Пеев, Й. 3618
Пеев, П. 3619
Пеев, Серафим 3620
Пейкич, Кръстьо 5679-5681
Пейо, *поп* 1374
Пейчев, Божидар 3621-3622
Пейчев, Иван 6-7
Пейчинович, Кирил 5682-5683, 5878
Пенаков, Иван 436
Пенджекова, Р. 3623
Пенев, Боян 3624-3626
Пенев, Г. Б. 3627-3628
Пенев, Пеньо 6-7
Пенев, Св. 3629
Пенков, Д. 5879
Пенкова, Б. 3630
Пенов, Д. 3631-3644
Пенчев, Григорий 5906
Пенчев, М. п. 3645
Пенчева, Ж. 3646
Пенчева, Станка 6-7
Пенчова, Гергана 7
Пепелишев, Ст. 3647
Петев, Ив. 3649-3653
Петева, И. 6, 276
Петка Самарджийска, *Св.* 162
Петка Търновска, *Св.* 6-7
Петка, Българска *преподобна* 334, 1036
Петка, *Св.* 7, 4214, 5846, 5876
Петканов, Константин Н. 1014
Петканова, Д. 12-16, 3655-3665
Петканова, Донка 176
Петканова, Магда 7
Петканова-Тотева, Д. 3666-3667
Петко Петков, *ставр. иконом* 3668
Петков, Ботьо 1341
Петков, Вл. 3669-3671
Петков, Г. И. 3672
Петков, Ив. 3673
Петков, К. 3674-3675
Петков, Л. 3676
Петков, Любен 7
Петков, П. Ст. 633, 3677-3686
Петков, Петко 3687
Петков, Стоян – вж Андрей, *Велички епископ*
Петков, Тодор 3688
Петкова, Ваня 7
Петкова, И. 3689
Петкова, Маргарита 6-7
Петкова, Неделя 3690
Петров, Валери 6-7
Петров, Велин 1406
Петров, Вл. 3693
Петров, Е. 3694-3698
Петров, Ивайло 7
Петров, К. п. 3699
Петров, М. 3700
Петров, Петър Хр. 3701-3714, 5866-5867
Петров, Т. 811
Петров, Ф. Н. 3715
Петров, Ц. 3716-3717
Петрова, А. 3718-3719
Петрова, Г. 3720
Петрова, Кръстина 7
Петрова, Мария 3721-3722
Петрова, Нели 7
Петрова, Симона 7
Петрунова, Б. 3723
Петър Берон, д-р 436
Петър Богдан Бакшев, *архиепископ* 1271, 5684
Петър Богдан, *епископ* 7
Петър Делян 463, 5034
Петър Дънов 1299, 2058, 2060, 2636, 3379, 4746, 5478, 5835-5836
Петър I, цар 2465
Петър Николов Драганов, *свещеник* 1222
Петър Стоишич, *отец* 5685
Петър, ***апостол*** 2284, 4381, 4533, 4720
Петър, *Киевски и на цяла Русия митрополит* 5541
Петър, *поп* 5838
Петър, *Св. митрополит* 7
Пехливанов, Ил. 3725
Пеячевич, графове 1007
Пеячевич, Франц-Ксавер 665, 3621, 5492-5495
Пеячевич, Яков 5686
Пижев, А. 3727-3728
Пикио, Рикардо 4468, 5687
Пилат Понтийски 55, 1944, 3729
Пимен Зографски, *Св.* 837, 1633, 2100, 3058, 3124, 3383, 4741, 4935
Пимен, *Московски и на цяла Русия патриарх* 1070, 2240, 3739, 4312
Пимен, *Неврокопски митрополит* 1138, 3434, 3730-3738, 4253, 4256
Пимен, *Стобийски епископ* 1143, 3740-3741
Пиперов, Б. 3742-3748
Платон, древногръцки учен 3756
Плачков, Иван П. 3755
Поглубко, К. 3775
Подвързачов, Димитър 7
Поликарп, *архимандрит* 3793-3794
Поликарп, *Белоградчишки епископ* 1491, 3795, 5006
Поликарп, *йеродякон* 3796
Поликсена, *баба* – вж Цена Маркова
Полименов, Ст. 3797-3798
Полянов, Димитър 7
Пончовски, Ив. Г. 3807
Попалександров, Григорий 3300
Попалександров, П. 3808-3809
Попатанасов, В. 3811
Попвасилев, Г. 3812-3813
Попвасилев, Ив. 3814-3817
Попгеоргиев, Й. 3818-3822, 5256
Попдимитров, Георги 3823
Попдимитров, Емануил 7
Попдимитров, Любен 3823

Попиванов, Б. 3824
Попиванов, Никола 3825
Попилиев, Йордан 2014
Попконстантинов, Ангел 3812
Попконстантинов, К. 3826-3828
Попмаринов, Д. 3829
Попниколов, Йовчо 3830
Попниколова, Тр. 944-946
Попов, А. 3831-3832
Попов, Борис 3833-3834
Попов, В. 3835
Попов, Васил 7
Попов, Венцислав 3836
Попов, Г. 3837-3838, 4380
Попов, Георги 5688
Попов, Димитър 3839-3842
Попов, Ж. 1854
Попов, Ив. 3843
Попов, К. А. 3844-3850
Попов, Киро Д. 3108
Попов, Любомир 3752
Попов, М. 3851-3853
Попов, Матей 5204
Попов, Н. 3854
Попов, Н. Д. 5603
Попов, Никола Христов 4967
Попов, Петър 7
Попов, Р. 3855-3857
Попов, Тодор 3858
Попов, Х. И. 3859-3863
Попов, Хр. 3864-3869
Попов, Христо 2248, 5689
Попов, Юлиан 748
Попова, Д. 3870
Попова, Десислава 7
Попова, Е. 2494
Попова, П. 3871-3872
Попова, Т. Г. 3873-3874, 5882
Попова-Ескенази, Люба Николова 4967
Попович, Благое – вж Юстин Челийски
Попович, Райно даскал 376
Поповски, Търпо Иванов 5690
Поппандов, Димитър 1200, 5691-5694
Попрадославов, Петър 3875-3876
Попруженко, М. Г. 3877-3880
Попстайков, Георги 4245
Попстефанов Панчовски, Евстати 5695
Попстефанов, Станимир Ст. 3312
Попстоилов, Антон 3881-3882
Попстоилов, Петър 3639
Попстоименов, Борис 554
Попстоянов, Аверкий 5298-5299
Попстоянов, Коте 3883
Поптодоров, Манаси 1346, 3845
Поптодоров, Р. 3884-3896
Поптомов, Димитър 3897
Попхараламиев, Б. 3898-3902
Попхристов, Г. 3903
Порфирий Успенски, *архимандрит* 5902
Поснов, Михаил Емануилович 5696
Поспелова, Д. А. 4874
Потапов, Ив. 3923
Православов, Н. 3986
Прашков, Л. 355-364, 367, 518, 566-583, 585, 587-591, 3988-4000, 4840
Преображенски, Матей Петров 1439
Преподобна Стойна, българска *отшелничка* 1810, 4177
Примов, Б. 208, 4015-4018
Проданов, Николай 4021
Пройков, Христо 2189, 4966-4971
Прокопий Кесарийски 5885-5887
Прокофьев, Н. Д. 4023
Протич, А. 4030
Прохор Пчински, *Св.* 4247
Прохор, *архимандрит* 4031
Псевдо-Кесарий 7
Пулиева, Д. 4032
Пундев, В. 4033-4034
Пуно, *поп* 2644
Пунчо, *поп* 143, 2896, 5088-5090
Пучини, Джакомо 6
Пушкаров, Ив. 242
Първанов, Никола 2638
Първев, Иван Хр. 2375
Пърличев, Григор 7, 4003
Пърличев, Кирил 4036
Пюек, А.-Ш. 4037
Пюскюлев, Недьо К. 4038

Рабаджийска, А. 4790
Радев, Ив. 1958, 4041-4045, 4399
Радев, Никола 7
Радев, Р. 1958
Радев, Симеон 4046
Радева, В. 4047-4048
Радевски, Христо 7
Радивоев, М. 4049-4050
Радичков, Йордан 6-7
Радко Поптодоров, *протопрезвитер* 661
Радкова, Румяна 4051-4058
Радоев, Г. 4059
Радоев, Иван 7
Радоев, П. 4059
Радой Ралин 7
Радонов, З. 4060
Радославов, Ал. 4061
Радославов, П. 4062-4063
Радославов, Цветан 6
Радулов, Д. 4066-4067
Радулов, Михаил Цветанов 4352, 4802
Радушев, Евгений 4068
Разлогов, Н. 4071
Разсуканов, Йосиф 4073
Разцветников, Асен 7
Раич, Йован 5704
Райкин, Сп. 4074-4077
Райков, Б. 49, 2188, 2405, 4078-4082
Райков, Георги 548

Райков, Д. 4083
Райкова, А. 4084
Райкова, М. 1201
Райна Княгиня вж. Футекова, Райна Попгеоргиева
Райнов, Богомил 7, 4085
Райнов, Николай 6-7, 4086-4087, 4526, 5698
Райнов, П. 4088
Райнхард, Карл 5699
Райчевски, Стоян 2142
Раковски, Георги Сава 6-7, 691, 700, 897, 2053, 4793, 4839, 5271, 5700-5701
Ралева, Д. 6-9, 1541
Ралчевски, М. 4089
Ран Босилек 2563
Рангачев, О. 4090-4091
Рангелов, Боян 7
Рангелова, Лилия 7
Рачев, Д. 4093
Рачин, Мария 7
Рашайков, Т. 4094
Рашева, И. 4095
Рашенов, Александър 4096
Рашков, Ив. 4097-4104
Регельсон, Лев 4105
Рейдон, Герман 5702
Рейнауди, Франческо Доминико 1131
Рибарова, З. 4859
Рилец, *архимандрит* 4128-4129
Рилски, Кирил 5546-5548
Робинсон, А. Н. 4130
Робов, М. 3331
Рогов, А. И. 4131
Романа Лакапином, *император* 93
Романски, Ст. 4134
Ронкали, Анджело Джузепе – вж Йоан XXIII
Росини, Джоакино 6
Рошковска, А. 4135
Ружницки, А. О. 4136
Румянцев, Сергей 7
Рунева, Албена 7
Русакиев, С. 1318, 4137-4138
Русанов, Росен 4139
Русев, Ив. 2377
Русев, П. 1151, 4140-4141, 4853
Русев, Р. 4142
Русева, Дана 7
Русева, Цветелина 7
Русенски, Наум 3917
Русинов, Константин Динчев 2482, 3290
Русинов, Николай 7
Русинов, Р. 4143
Ръсиман, Стивън 4147
Ряпов С. 5892

С. Г. 4174
Сабрутева, Мария В. 1524
Сабурин, Владимир 4148
Сава Димитров Киряков, *свещеник* 1316
Сава, поп 5893-5894
Сава, *Св.* 6
Савов, Н. 4149
Савов, Сл. 4150
Салгънджиев, Стефан 4151
Сандански, Борис 4154
Сапунджиев, *архимандрит* 1105, 1511, 5487-5488
Сапунджиев, Евтимий 5703
Сапунов, Петър 1159, 5704
Сарафов, Петър В. 5707
Сарафова, Ек. 4853
Саръев, Боян 5705-5708
Сахатчиев, Живко 4156-4157
Сведенборг, Е. 5710
Светогорец, Йоан 5851, 5908
Свиленова, Диана 7
Свинтила, Вл. 4172
Свраков, Б. 4173
Севлиевец, Ангел 1351
Севрюкова, Слава 3077-3079, 5712
Секулов, И. К. 4176
Селимински 288
Селимински, Иван 5384
Семенски, Г. Хр. 4179
Семерджиев, Христо 4180
Семерджиева-Митова, Л. 4181-4182
Серафим 4184-4186
Серафим Алексиев, *архимандрит* 4187
Серафим, *архимандрит* 4187, 5659
Серафим, *йеромонах* 4188
Серафим, *Мелнишки епископ* 4189
Серафим, *Неврокопския митрополит* 866, 2125, 3918, 4190, 4850
Серафим, *Соболев архиепископ* 759, 1085
Серафимов, А. 4191
Серафимова, Лиляна 4192
Сергеев, А. В. 4193
Сергей Плаковски, *игумен* 1290
Сергий Шапков, *архимандрит* 596
Сергий, *архимандрит* 598
Сестримски, Иван 4195
Сефтерски, Р. 4197-4199
Сибиък, Т. А. 5713
Сигеберг, *монах* 5900
Силвестър, *епископ* 5715-5717
Силуан Атонски, *Св.* 4200
Силянов, Хр. 4200-4204
Симеон Велики, цар 6-7, 91, 94, 488, 514, 848, 968
Симеон Втори 2217
Симеон I Велики, *цар* 1701-1704, 2184, 3007, 3033, 3248, 3251, 3487, 4354, 5116, 5218, 5486
Симеон Сръбски 5667
Симеон, *архимандрит* 4205
Симеон, *Варненски и Преславски митрополит* 65, 447, 877, 887, 1293, 2032, 2686-2691, 2746, 3127, 3215, 3606, 3730, 4206-4208, 4209-4211, 4417, 4907, 5028
Симеон, *Главинецки епископ* 4948

Симеон, *митрополит* 788, 2681-2682, 4414, 4417
Симеон, *Траянополски епископ* 732, 1583, 2753, 4212
Симеонов, Владимир 4213-4214
Симеонов, И. 4215
Симеонов, Николай 7, 5144
Симеонов, Ст. 4216-4217
Симеонов, Хр. 4218
Симеонова, Кристина 7
Симеонова, Л. 4219
Симеонова, Силвия 7
Симеонова, Християна 7
Симфороза, *монахиня* 3293
Синесий, *епископ* в Щип и Пловдив, *митрополит* в Одрин, Охрид и Скопие 68, 445
Сионий, *архимандрит* 4224
Сионий, *Велички епископ* 3647
Сионий, *йеромонах* 4225
Сиромахова, Ж. 4226-4227
Сиромахова, Иванка П. 4228
Скурат, К. Е. 4235
Славейков, Пенчо 1575-1577, 2234
Славейков, Петко Р. 6-7, 345, 474, 701, 1115, 1235, 1373, 2485, 2936, 3337,4111, 4236-4240, 4470-4471
Славейкова-Китанова, Силвия 7
Славко Димевски, *протопр.-ставрофор* 4241
Славов, Андрей 4242
Славова, Т. 4243, 5343
Славчев, Н. 4244
Славчев, Сл. 4245
Славчев, Ю. 4246
Славчева, Р. 4247
Слијепчевић, Ђоко 4251
Смирненски, Христо 6-7
Смоховска-Петрова, Ванда 4260
Снегаров, Иван акад. 197, 3496, 4261-4308, 4502, 4532, 4537
Соколов, И. И. 4310, 4332
Соколова, Д. 4311
Соколова, Силвия 7
Солженицин, Александър 4312
Соломон, цар 7
Солярски, П. 5517
Сотиров, Г. 4313
Сотиров, Димитър 1788
Софийски, Стефан 4402-4407
София, Св. 4738
Софроний Врачански, *Св. епископ* 6-7, 289, 5308, 5342, 5570, 5719, 5718-5721, 5756
Софроний, *архимандрит* 4316
Софроний, *Великотърновски митрополит* 1850, 2261, 2454, 2802, 3171, 3233, 3410, 3776, 4317-4318, 4322, 4323, 4456, 5191
Софроний, *Доростоло-Червенски митрополит* 1943, 2129, 2279, 2365, 3095, 3162, 4255, 4319-4320, 4706
Софроний, *Знеполски епископ* 4321
Спас, *Св.* 128
Спасов, Александър 7
Спасов, Г. 4324
Спасов, И. 4325
Спасов, Л. 4396
Спасова, Божура 4326
Спасова, Мария 4027-4028, 4327
Спасова, Т. 4328
Сперанская, Е. С. 4329
Спиридон, *йеромонах* 1260-1261, 1265- 1266, 1363, 1956, 2907
Спиридонов, Б. 4330
Спространов, Евтим 4334-4337
Спространов, Ив. 4338
Срезневский, И. И. 5722
Срезневский, Измаил Иванович 4341
Ставрева, Елена 7
Стаев, Борис 7
Стайнов, П. 4343
Стамболиев, М. 4344
Стамболийски, Александър 4088-4345
Стамболов, А. 4346
Стамболов, Стефан 3686
Стамболски, Хр. Т. 452, 696
Стамболски, Христо 4347
Стаменов, Г. 4348-4349
Стамов, М. 4350
Станев, Б. 4351
Станев, Емилиян 6-7
Станев, Н. 4352-4355
Станев, п. П. 4356-4357
Станев, Петко, *п.* 4358
Станев, Хр. 4359
Станимиров, Св. 4360-4361
Станимиров, Станимир 4362-4376, 4781
Станимиров, Станимир Ст. 5723
Станислава Братанова, *сестра* 2466
Станиславов, Ив. 4377
Станиславов, Филип 5777-5778
Станиславов, Филип вж Филип Станиславов
Станков, Трайчо 7
Станкова, Р. 1393
Станов, М. 4379
Станоев, Б. 4378
Станчев, Кр. 4380
Станчев, П. 4381-4382
Станчев, Станчо 4383
Станчева, М. 4384
Станчева, Магдалина 1183
Старчев, К. 4387-4388
Стателова, Е. 4564
Стаций, Цецилий 6
Степанов, Цв. 1332, 1920
Стефан I, *Български екзарх* 851, 910, 1102, 2696 -2698, 3790, 4035, 4113, 4185, 4257-4258, 4395-4398, 4567, 5729-5732
Стефан Богориди, княз 3107, 4399, 4681
Стефан Георгиев, *свещеник* 1257
Стефан Дечански, *Св.* цар 7, 4095
Стефан Кожухаров 4081
Стефан Костадинов, *свещеник* 4401

Стефан Минев, *иконом* 621
Стефан С. Бобчев. 480
Стефан Цанков, *протопрезвитер* 433, 1148, 2256, 2861, 3161, 3644, 4408-4428, 5205, 5725-5728, 5905
Стефан Цанков, *свещеник* 4118, 5715-5717
Стефан, *архимандрит* 4389
Стефан, *Български екзарх и Софийски митрополит* 467, 1847, 1851, 2103, 2371, 2561, 2859, 3073, 3146, 3332, 3371, 3623, 3920, 4106, 4117, 4457, 4611
Стефан, *Великотърновски митрополит* 2128, 2361, 4252, 4254, 4390-4391, 5052, 5054
Стефан, *Главиницки епископ* 1027, 2044, 2266, 3080, 4392-4394, 5053
Стефан, *Св. архидякон* 430
Стефан, *Св. първомъченик и дякон* 4400
Стефанов Станимиров, *поп* 4969
Стефанов, Димитър 6
Стефанов, Е. 4429
Стефанов, И. 4430
Стефанов, Л. 4431
Стефанов, П., *архимандрит* 4432, 4434
Стефанов, П., *йеромонах* 4435-4439
Стефанов, Първан 7
Стефанов, Ст. 4442-4443
Стефанова, В. 7
Стефанова, Лиляна 6-7
Стоев, Генчо 7
Стоева, В. 2344
Стоилов, А. П. 4458-4463
Стоилова, Емилия 7
Стоилова, Любинка 2428
Стоименов, Б. п. – вж Попстоименов, Борис
Стоичков, Адриан 7
Стойков, Г. 4464-4465
Стойков, Георги 729
Стойков, Н. 4466
Стойков, Хр. 4467
Стойкова, Ана 4468.
Стойнов, Д. 4469-4473
Стойчев, Г. 4474
Стойчев, Д. 4475
Стојановић, Љ. 4515
Столинчев, Ангел Н. 4476, 4587
Стоядинов, М. 4478
Стоядинов, Мариян 5733-5736
Стоянов, Ан. 4-5
Стоянов, Б. 4479
Стоянов, В.
Стоянов, Васил 4480, 5691-5693
Стоянов, Г. 4481
Стоянов, Д. 4482-4483
Стоянов, Димитър Иванов – вж Елин Пелин
Стоянов, Димитър Стефанов – вж Радой Ралин
Стоянов, Ж. 6
Стоянов, Захарий 7
Стоянов, Ил. 4483
Стоянов, Йоаким 4610
Стоянов, Людмил 7
Стоянов, М. 4484-4490
Стоянов, Маньо 1117, 4491-4494, 5906
Стоянов, Николай 4495
Стоянов, П. 4496-4497
Стоянов, Пахомий 5737
Стоянов, Р. 4498
Стоянов, Ст. 4499-4500
Стоянов, Стоян Радев – вж Серафим
Стоянов, Тр. 4501
Стоянов, Хр. 4502-4503
Стоянов, Юлиян 7
Стоянова, Авг. 4505
Стоянова, Ваня 4506-4509
Стоянова, Галена 1330
Стоянова, И. 4510
Стоянова, Красимира 4511
Стоянова, Мария 7
Стоянова, Н. 4512
Стоянова, Пламена 4513
Стоянова, Т. 4514
Стратев, Ив. 4516
Страхов, Николай Николаевич 5738
Страшимир Георгиев Янков, *ставрофорния свещеноиконом* 1093
Страшимиров, Антон 6-7
Стрезов, Георги 4517-4518
Субашки, В. 2047
Субето, А. 276
Суботић, Г. 4524
Сугарев, Атанас 4525
Сугарев, Едвин 4526
Събев, Орлин 4527
Събев, Тодор 4528-4560, 4639, 5739-5741
Събев, Христо 4561, 4774
Съботинова, Стефка 6
Събчев, Константин 740
Събчев, Н. 4562
Сюпюр, Е. 4571

Табаков, Н. 4572
Табаков, С. 4573
Табакова-Цанова, Г. 4574
Таворов, Назарий Антонович 5742
Тадевосян, Лилит 7
Таконе, Фернандо 4575
Таланова, Мариана 7
Талев, Димитър 6-7
Тальберг, Н. 4577
Танчев, Иван 4578
Танчев, М. 4579
Тарабукин, Н. М. 4580
Тараков, Тодор 4581
Таринска, Ст. 4582
Тасев, Христо 4583-4587
Тасева, Б. 4588
Тасков, Евгени 7
Таслаков, П. 4589

Тацев, А. 4590
Тацов, Ал. 4591
Ташев, Г. 4592
Ташев, Д. 4593
Ташев, Т. 4594
Ташо, *поп* 2536
Ташчиян-Готованска, Ирена 7
Телбизов, К. 4596
Темелски, Христо Ив. 976-977, 2041-2042, 2155-2158, 3476, 3545, 3714, 4597-4646, 4647-4649, 4997, 5149, 5743-5750, 5881
Тенев, В. 4650
Тенев, Ж. 4651
Теодор II Ласкарис, *император* 382
Теодор Студит, *Св.* 335, 4652
Теодоров-Балан, Александър 1359, 1519, 1541, 4653-4654, 5422, 5751-5757
Теодосиев, Н. 4655-4656
Теодосий Търновски, *Св.* 1595, 2314, 2325, 4434, 5536
Теодосий, *Деволски епископ* 4658
Теодосий, *игумен* 4657
Теодосий, *Синаитски архимандрит* 4659
Теодосий, *Скопски митрополит* 4660, 5758
Теоктист, *йеромонах* 857-858
Теотокий Псилица, *книжовник* 5357, 5908
Теофан Изповедник 5907
Теофан Рилски, *отец* 7, 141
Теофилакт, *архимандрит* 3071, 4662
Теофилакт, *Охридски архиепископ* 512, 2869, 3226, 4208, 4301, 4663, 5120, 5357, 5464, 5759, 5908-5909
Теофилов, Ив. 6-7, 9, 4664
Теофилов, Теофил 4665-4668
Терапонт Софийски, *Св. свещеномъченик* 1155
Тервел, *хан* 322, 378, 1656, 2074, 3132, 4066
Тивчев, П. 4670-4671
Тиганева, Мария Т. 1524
Тилева, Виктория 4672
Тилеви, братя 2071
Тихов, Т. 2610-2611
Тихон, *Смоленски епископ* 351, 987, 2782, 4673-4674
Тодев, Илия 4675-4680
Тодор, *врачански книжовник* 141,5895-5898
Тодоров, Вл. 4681
Тодоров, Г. 4682-4699
Тодоров, Желязко 3405
Тодоров, Ив. 4700-4702
Тодоров, Ил. 4703-4704
Тодоров, Мартин 7
Тодоров, Н. 3803
Тодоров, П. 1854, 4705-4709
Тодоров, Петко Ю. 6-7, 2453, 5760-5762
Тодоров, Р. *п.* 4710
Тодоров, Ст. 4711-4716
Тодоров, Т. А. 4717-4729
Тодоров, Тодор *поп* 4730-4739
Тодорова, К. 1799
Тодорова, Мирослава 7
Тодорова, Олга 4740-4742
Тодорова, Ст. 4743
Толева, Емануела 7
Толстой, Лев Н. 325, 980, 2486, 5763-5767
Тома Кемпийски, *свещеник* 5769
Тома, *Св. 3560*
Томалевски, Георги 4745
Томов, А. 4746
Томов, Евтим 4747
Томов, Ив. 4748-4749
Томов, Лазар 4750
Томов, Сл. 4751-4753
Томов, Ст. 4754
Томов, Т. 4755
Томов, Ф. 4756
Томова, Е. 8-9, 1393, 4757
Тонев, В. 1966, 4758-4762
Тонин, Д. 4763
Тончев, Ал. 4764
Тончева, Б. 4765
Тончева, Г. 4766
Тончева, Е. 4767-4769
Тончов, Йончо 4770
Топалов, Любен 7
Топалова, В. 3090
Топенчаров, Вл. 4771
Топоров, В. Н. 4772
Топорчо, поп 2085
Топузлиев, Благой 4773-4775
Тотев, Константин 4776-4778
Тотев, Т. 4439, 4779-4780
Тотев, Хр. 4781
Тотоманова, А. 517, 4782, 5343
Точев, Т. 4783-4784
Тошев, Б. В. 4785
Тошев, К. 4786-4788
Тошева, Иванита 7
Тошева, Катя 7
Тошева, Р. 4789
Тошкин, А. 4790
Тошков, М. 4791
Трайков, В. 4792-4793
Трайков, Никола 4794
Трайкова, В. 4795
Трайчев, Георги 4796-4798
Трайчев, Е. 4799-4801
Траянов, Теодор 7
Трейман, Николай 4451
Трендафилов, Г. 4802
Трендафилов, Тр. 4803
Трендафилов, Хр. 4804
Трендафилова, И. 1541
Тренев, П. 4805
Три Светители, *Св.* 3235
Трифонов, Ю. 4812-4824
Трифонов, Юрдан 2702, 3755, 4825-4826, 5770-5772
Трифонова, А. 4827
Трифонова, Жечка 4828

Троица Св. (Бог – Отец ; Бог – Син ; Св. Дух) 6-7, 4478, 5495, 5806
Троянов, А. 4829
Трубецкой, П. Н., граф 4830
Трухачов, Сергей 3353
Тулешков, Давид Хаджипенков 2912, 5910
Тулешков, Н. 518, 4832-4840
Тулешков, П. 4841
Турило, А. А. 4842
Тъпкова-Заимова, Василка 1332, 1920, 4845-4846
Тъпчилещов, Христо Н. 3113
Търпо Поповски, *отец* 2134, 5690
Тюлеков, Димитър 4854.
Тютюнджиев, Ив. 4855-4858

Угринова-Скаловска, Р. 4859
Узунов, Васил Николов 5773-5776
Узунова, М. 4860
Узунски, Г. 4861
Унджиев, Ив. 4862-4864
Уошбърн, Джордж 4865
Усков, Н. Ф. 4866
Успенский, Б. А. 4867
Успенский, Ф. И. 4868
Уста-Генчев, Д. 4869-4871
Устичков, Методий 5498, 5769
Уъртингтън Младши, Еверет Л. 4873

Факрасис, Г. 4874
Фатыхов, С. Г. 4875
Фая, Мануел дьо 6
Феликс, прокуратор 1228
Фельми, Карл Христиан 4876
Фердинанд, княз 748, 1203, 1746, 4308
Филарет, *Варненски архимандрит* 2280, 2745
Филарет, *Видински митрополит, Велички епископ* 449, 801, 2280, 4540, 4877-4881
Филарет, *Ловчанския митрополит* 554, 658, 1084, 2252, 3772, 4186, 4588, 4882
Филип Бучков, *протойерей* 4940
Филип Станиславов, *епископ* 49, 4033
Филип, *Великотърновски митрополит* 3357, 3787, 4884
Филип, *поп* 7, 5883
Филипов, З. 1164
Филипов, Никола *поп* 2228, 3881
Филипов, Ф. 4885
Филиповци, род 723
Филов, Богдан 4886-4901
Филотей, *Самоковски митрополит* 1196-1197
Филотея Темнишка, *Св.* 6-7
Филотея, Св. 2328
Фирмилиян, *Скопски митрополит* 1530, 3758
Фирмилиян, *Сръбски архимандрит* 622, 1722, 3770, 4002
Фичев, Никола Ив. – вж Кольо Фичето
Флавиан, *архимандрит* 3158
Флавиан, *Знеполский епископ* 3344, 4903, 5048
Фламарион, К. 5779
Флорева, Елена 4904-4906
Флорова, В. 4907
Георгий Флоровский 4907-а
Форбс, Скот 4908
Формоза Портуенски, *епископ* 2069
Фотев, Христо 6-7
Фотия, *Цариградски патриарх* 5502, 5884
Франгов, Петко 4909
Франгов, Петко Тодоров 5780-5782
Франциск I, *папа* 623, 4123
Фридан, Б. 4911
Фуко, Мишел 4912
Фурнаджиев, Никола 7, 5760-5762
Футекова, Райна Попгеоргиева 6, 3589, 5215
Фьойе, А. 5491

Хаджи Димитър 7
Хадживълчев, Д. 4071
Хаджидимитров, Руси Стефанов 4914
Хаджидинев, Кирил 4916
Хаджиев, М. 4917
Хаджиев, Ю. 4918
Хаджийски, Ив. 4919
Хаджиконстантинов-Джинот, Йордан 4920
Хаджиминчева, Елина 7
Хаджимитова, Десислава 7
Хаджинаков, Петър 4921
Хаджистоянов, Б. *протойерей* 4923-4924
Хаджитошев, Димитраки 2831
Хайдн, Й. 6
Хайтов, Николай 6-7, 4925-4927
Хакъеви, Серафим Ишреф 2649-2650
Халачева, М. 4928
Хамурапи, *пророк* 5874
Ханчев, Веселин 6-7
Харалампиев, Б. *поп* 4929-4930
Харалампиев, Ив. 4932-4934
Харалампиева, А. 5713
Харбова, М. 4935-4936
Харбова, Маргарита 4937
Харизанов, В. 4178, 4938
Харитон, *Драговитийски епископ* 2014, 2232, 4939-4940
Харитон, *епископ* 1443
Харитон, *поп* 2736, 3097, 3477, 4093
Харитонов, Хр. 4941
Хегемайстър, Майкъл 4942
Хендел, Г. Фр. 6
Химитлийски, Михаил *протопр.* 5783-5785
Хин, В. 4946
Хин-Буня, В. 4947
Хитър Петър 7
Хлебаров, Т. 4950
Хлудов, Алексей 651

Ходаковская, О. И. 4951
Холцмайстер, Урбан 5786
Хоматиан, Димитър 1453, 5473
Хонорий III, *папа* 3722
Христакев, Ил. 4964
Христакиев, Вълко Стоянов 4965
Христакиева, А. 4965
Христемова, М. 2481
Христо Антов, *поп* 3810
Христо Василев, *иконом* 5069
Христо Димитров, *протопрезвитер* 3231, 4719
Христо Иванов, *протойерей* 4969
Христо Караджов, *поп* 4922
Христо П. Буцев, *свещеник* 4970
Христо П. Стоянов 4504
Христо Парапитев, *свещеник* 3836
Христо Пройков, *архиепископ, Апостолически екзарх* 623, 1639, 3904, 4014, 4163, 4971-4974-й
Христо Стефанов, *поп* 4967
Христо Филаретов, *свещеник* 4968
Христов, А. 4969
Христов, Б. 4970-4974
Христов, Борис 6-7, 50, 529, 2475, 2601
Христов, Добри 6, 1080, 1315, 2554, 3163, 3236
Христов, Кирил 7
Христов, Хр. 785
Христов, Цв. 4996
Христова, А. 4998-5007
Христова, Б. 4082, 5008-5010
Христова, Вера 5011-5013
Христова, Маргарита 7
Христова, Марина 7
Христова, Р. 5014
Христова-Шомова, И. 5015
Христодул Димитриадски, *митрополит* 599, 5016
Христодулова, М. 5017
Христозов, Д. 6
Христозов, Николай 7
Христоско Петров, *поп* 4067
Христофор Жефарович, *йеромонах* 1593, 5787-5789
Христофоров, А. 5019
Хубанчев, А. 5021-5025
Хубанчев, Антоний Ангелов 5790
Хэгерманн, Д. 4943

Цанев, Д. 5026
Цанев, Стефан 7
Цанева, Люба 5027
Цанева, Милена 5061
Цанков, Драган 702, 2402, 3311
Цанков, С. 5028-5030
Цанкова-Петкова, Г. 5031-5034
Цанов, Андрей Стоев 5791-5797
Цанов, Е. 5035
Царев, Г. 5036-5039
Царев, Георги 1301, 5798
Цацов, Б. 2661, 5044-5059
Цветан Флоров, *свещеник* 5060
Цветанова, Елена5061
Цветанова, Ивет 7
Цветанова, Мариела 7
Цветинов, Г. 5062
Цветков, Борис 5063-5064
Цветков, Ж. 5065
Цветкова, Бистра 5066
Цветкова, Бойка 5067
Цветкова, Силвия 7
Цвятков, Л. 5068
Цезар Бароний 766-767
Цеков, Хр. 5069
Цена Маркова 344, 4331
Ценов, К. 5071-5076
Ценова, С. 3671, 5077
Церковски, Цанко 7
Церов, Иван П. 5079-5080
Цибранска, М. 5081
Цойнска, Р. 5083-5084
Цонев, Б. 5085-5096
Цонев, Беньо Стефанов 6, 658, 975, 1616, 2966, 3019, 3848, 5799-5801
Цонев, Звезделин 5097-5101
Цонев, Й. 5102
Цонев, К. 5103
Цонев, Момчил 5104
Цонева, Даниела 5104
Цоневски, И. 5105-5109
Цоневски, Илия 2411, 5802-5806
Цончев, Д. 5110
Цончев, П. 5111-5113
Цончева, М. 5114-5115
Цухлев, Димитър 2642, 5116-5123, 5174
Църнушанов, Коста 5151-5152
Цыпин, Вл. 5082

Чавова, Олга 5153
Чавръков, Г. 5154
Чайковски, П. И. 6
Чака, *татарски хан* 4988
Чалъков, Желязко Д. 5155
Чангова, Й. 5156
Чангова, Йорданка 5157
Чанева-Дачевска, Нели 5158-5160
Чантова, Й. 5161
Чапански, Н. 5162
Чарториски, Адам 4260
Червенков, Вълко 5163
Черноризец Храбър 6-7, 256, 765, 780, 1428, 1596, 1812, 2570-2571, 2576, 3664, 5355, 5421
Черняев, А 5163-а
Черняев, Хр. 5164
Четриков, Светослав 5175
Чешмеджиев, Д. 5176-5178

Чиликов, Стоян 5179-5180
Чилингиров, Асен 5181-5183
Чилингиров, Ст. 2562, 5184-5187
Чифлянов, Б. 5188-5193
Чичагов, Л. М. 5194
Чичуров, И. С. 5195
Чокоев, Иван 4778
Чолаков, В. 5197
Чолаков, Васил Д. 3286, 5275
Чолаков, Л. 5198-5206
Чолаков, Н. 5207
Чолаков, Ромео 935, 1146
Чолакова, Красимира 5208, 5278
Чолакова, Петя 7
Чолакова, Ю. 5277
Чолов, П. 5209-5216
Чолова, Цв. 5217-5218
Чомаков, Стоян 703, 1548, 4680
Чонкова, О. 5219
Чочков, Хр. 5220
Чудомир 7
Чунгаров, Симеон 5223-5225
Чурешки, С. 5226-5227
Чучулайн, Александър Иванов 1198

Шабанов, Ив. 5228-5229
Шавелски, Г. 5230
Шалдев, Христо 5231-5232
Шандаров, И. 5233
Шанов, Христо 47, 5234
Шанца, Мария 5530-5531
Шапарданов, Кузман Христев 4929
Шапкарев, Кузман 5235
Шарков, Б. 1298
Шарков, В. 5236
Шарланов, Диню 5237
Шартунов, Ал. 5238
Шеев, Д. 5239
Шекерджиев, Михаил 2457
Шиваров, Николай, *протопр*. – вж Николай Шиваров, *протопр*.
Шиваров, Стоян 5240
Шивачев, А. *архимандрит* 5241-5244
Шивачев, Антим *йеромонах* 5245-5246
Шивачев, Г. 5247-5248
Шивачев, Григорий И. 5742
Шивачев, Ив. 5249-5251
Шифман, И. Ш. 5252
Шишие, Д. 5253
Шишков, Игнат Гере 1194
Шишков, С. 5254
Шишманов, Ив. 6, 5257-5261
Шкаровский, М. В. 5262-5263
Шклифов, Благой 5264
Шкорпил, К. 5265
Шкорпил, Х. 5265
Шопов, Атанас Петров 4149, 5266-5273
Шопов, Драгомир 7
Шопов, П. 5274-5275
Шопова, Анета 5157
Шопова, Л. 5276
Шортал, Шеймъс 4327
Шуберт, Фр. 6
Шулекова, Юлиана 5277-5278
Шумарев, В. 5279-5280
Щафен, Ил. Фр. 5427

Щерева, И. 5281
Щърбанов, Филип 4332

Юруков, Д. 5287
Юруков, М. 5288
Юстин Попович – вж Юстин Челийски
Юстин Челийски, *светец* 4025, 5808-5813
Юстиниан I, император 3033
Юха Димитрий, *иерей* 607

Явашов, А. 5289
Яворов, Д. 2216
Яворов, Пейо К. 6-7, 1753, 5814
Языкова, И. К. 5290
Яков Йерусалимски, *архиепископ* 7
Яков, В. 5293-5294
Яков, *Константийски епископ* 5291-5292
Яковски, Яков 5820-5823
Янакиева, Цветанка 3031
Янева, Доника 7
Яништиев, Борис Дионисиев 5295
Янко, *поп* 2884
Янков, Н. 5760-5762
Януарий, *архимандрит* 3363
Янчев, Никола 5296
Ясенов, Христо 7
Яхонтов, И. 5297

Alexiev, Gabriel 433
Anna Comnena 5330-5334
Arbor, Ann 30
Arlt, Gerhard 277
Augé, Marc 3401

Brancoff D. M. 5389

Campbell, Joseph 19-23
Cartianu, Ana 26

Colleyn, Jean-Paul 3401
Constantine VII Porphyrogenitus 5581-5583
Corbin, H. 24, 2489
Crapo, Richley H. 2535

Dawes, Elizabeth A. 5330-5332
Deodatus, Petrus 5684
Dianteill, Erwan 1253
Dieten, Jan Louis van 5650-5656
Dilthey, W. 5435
Durich, Fortunat 5834

Eco, Umberto 5489-5490, 5599
Eliade, Mircea 25-27

Feuillet, A. 5491
Forbes, Scott 4908
Foucault, Michel 4913

George Akropolites 5411
Gleixner 5425
Goethe, J. W. von 5428-5429
Gorny, Grzegorz 1008, 4831
Gregoras, Nicephorus 5650-5656
Guerin, L. 5620-5632
Guliga, A. V. 1108

Hagemeister, Michael 4942
Handoca, Mircea 27
Hegenbarth, J. von 5429
Holzmeister, U. 5786

Ilieva, L. 1918

Jähnig, D. 5512
Jakovsky, Jacobus 5820-5823
Jean Chrysostome, *Saint* 5520-5529
Jésus (God – Son) 5491
Joannis Chrysostomi, Constantinopolitani *archiepiscopi* 5620-5632
Joseph, Renaud 1008

Karlo, Gospodin *prisvetli* 5821
Kumanov, Milen 10-11
Kumanova, Alexandra 4664, 4966

Leach, Edmund 2665
Lipinsky, A 2666-a
Lotman, J. 5599

Macrides, R. 5411
Mairet, Philip 25
Marie-Madaleine 5491
Miladinova, Nadia 2917
Mill, J. S. A 5613
Montfaucon, Bernard de 5620-5632
Morretta, Angelo 27
Moyers, Bill 19

Pejačević, Franz Xaver 5492-5495

Reinsch, Diether Roderich 5330-5332
Renaud, Joseph 4831
Robustel, C. 5620-5632
Roncalli, Angelo Giuseppe 4576, 4971
Rosikon, Janusz 1008, 4831

Sebeok, T. 5714
Shukman, Ann 5599
Staffen, F. von 5428
Stefan Zankow, *protopresbyter* 5727-5728, 5905
Stefanov, P. 4433

Taccone, Fernando 4576
Tanasescu, Manuela 27
Theophylact Simocatta 5760
Tolstoi, Count Leo 5768
Tolstoi, Leo 5768

Werneck, H. 819

Zankows, Stefan 433

IX. МОДЕЛ НА ЦИТИРАНЕ *НА КНИГИТЕ* НА *СВ. ПИСАНИЕ* (*БИБЛИЯ*)

„Вие сте нашето писмо, написано в сърцата ни, което узнават и четат всички човеци”

Св. апостол Павел
(**2 Кор. 3:2**)

IX. I. Обобщено описание на хипертекста на *Библията*

Библията или *Светото Писание* е сборник от свещени книги. Това е един от грандиозните хипертекстове на човечеството – каквито са и други негови свещени книги: *Св. Авеста*, *Св. Упанишади*, *Св. Коран*.

Думата *„Библия”* означава *Книгата*, т.е. *Книгата на книгите*.

Библията се дели на две големи части – *Ветхия Завет* и *Новия Завет*.

Ветхият Завет е първата и по-древната част на християнската *Библия*, древното еврейско *Свещено Писание* – общият свещен текст на юдаизма и християнството.

Книгите на *Ветхия Завет* са написани от XIII в. пр. н.е. до I в. пр. н.е. на *староеврейски език*, с изключение на някои части на *Книга на пророк Даниила* и *Книгите на пророк Ездра*, написани на *халдейски* и *арамейски*.

В периода от III в. пр. н.е. до I в. от н.е. *Ветхият Завет* с бил преведен на *старогръцки език*.

Този превод с приет за първия християнски и е изиграл важна роля във формиранство на християнския канон на *Стария Завет*.

Терминът *Ветхий Завет* е калка от древногръцки (Παλαιά Διαθήκη) на *църковнославянски език* и буквално означава „предишен” + „завещание”, „договор”, „съглашение”, „завет”.

В библейския свят „заветът” е бил широко разпространен тип взаимоотношения и се с изразявал в тържественото съгласие на страните, съпровождано от произнасяне на клетви.

Заветът, заключен между хората, често е означавал взаимен договор за сътрудничество и мир.

Такъв завет би могъл да бъде договор между:

- частни лица (**Бит. 31:44**, **1 Царств. 18:3**);
- съгласие между цар и частно лице (**Бит. 21:27**, **2 Царств. 3:12**);
- договор между царе или държави (**2 Царств. 5:1-3**, **3 Царств. 15:19**).

Друг тип завет е тържественото обещание на една от страните, която се е задължавала да изпълнява определени действия (**4 Царств. 23:3**).

Особен вид Завет е заключеният между Бог и човека. Такъв Завет има сходство с договора за предоставянето на права на владетеля над неговите поданици, широко разпространен в Близкия Изток (**Бит. 9:1-17**).

Ветхият Завет съдържа 39 книги. Св. Йосиф и църковните отци споменават за едно разделяне на 22 книги, което съответства на 22-те букви на *еврейската азбука*.

В подредбата на книгите на *Ветхия Завет*, дошла от евреите, има три раздела, наречени *Законите* (историческите книги), *Пророците* (молитвените и поучителни книги), *Писанията* (пророческите книги).

Законите обемат *Петокнижието* (от *Първа* до *Пета* книги Моисееви) и са обособени, за да се прочетат по един път в годината.

Пророците са посветени на първите *пророци* (Иисус Навин), на *Съдиите* и на *Царете*, както и на последните *пророци* (Исаия, Иеремия и Иезекииля), и на т. нар. 12-тима по-малки пророци (*вж по-подробно:* Речник на Святото Писание. – Цариград: Американ Хан, 1882; *Същото назв.* – Цариград: Книгопеч. на А. Х. Бояджияна, 1884).

Писанията включват всички останали книги на *Ветхия Завет* (*Псалмите*, *Притчите*, *Иова, Песен на Песните*, *Рут*, *Плач Иеремиев*, *Еклесиаста*, *Естир*, *Данаила*, *Ездра*, *Неемия*).

Честта за нареждането и допълването на книгите от *Ветхия Завет* се отдава на знаменития свещеник **Ездра** (V в. пр. н.е.).

Текстът на *Ветхия Завет* е достигнал до нас в много древни и средновековни ръкописи, използвани в съвременните издания. Тук влизат текстовете на *древноеврейски език* и древни преводи, сред които най-важен е т. нар. **Септуагинта** (превод на седемдесетте и двамата тълкователи: *лат.:* **Interpretatio Septuaginta Seniorum**) – превод на гръцки, направен в Александрия в края на първото хилядолетие пр. н.е. – III-I в. пр. н.е., често обозначаван „**LII**".

Други преводи на *Библията* са:

- **Вулгата** – *латински превод*, направен от **блажения Йероним Стридонски** през V в. от н.е.;
- **Таргуми** – превод на *арамейски език*;
- **Пешита** – превод на *сирийски*, направен в средата на ранните християни през II в. от н.е.

Изходните текстове на *Новия Завет* (*гр.:* Καινή Διαθήκη – *букв.:* събрани книги) се появяват по различно време, започвайки от втората половина на I в. от н.е., и са били написани на *диалекта на гръцкия език*, който се е смятал за общоупотребяван за *региона на Източното средиземноморие от първите векове на н.е.*

Постепенно сформиралият се в продължение на първите векове на християнството канон – *Новият завет* (*лат.: Novum Testamentum Graece*) се изгражда от поредица от книги, които сега са общо 27 – четири *Евангелия*, описващи живота и проповедите на Иисус Христос, книгата *Деяния на Св. Апостоли*, която е продължение на *Евангелието от Лука*, двадесет и едно послания на апостолите, а също и книгата *Откровение на Св. Иоана Богослова*.

Текстовете на *Новия Завет* са дело на апостолите и постепенно са събрани в един том.

Понятието „Нов завет" е въведено от **Св. апостол Павел** (Sanctus Paulus Apostolos, 5-65) в *Първо* и *Второ послания до Коринтяни*.

За най-ранни текстове от *Новия Завет* завет се смятат посланията на Св. апостол Павел, а за най-късни – произведенията на **Св. Иоан Богослов** (Sanctus Ioannes Baptista, 1 в. пр. н.е. – 30).

Първият превод на *Библията* е осъществен на *готски език* – на азбуката на готите, съставена на основата на *гръцки* и *латински букви* и *руни* (**Готска Библия**), и е направен от готския епископ и просветител на германските племена вестготи **Вулфила** (311, Кападокия – 383, Константинопол). Преводът е завършен през 343 г. в днешните български земи, някъде край Дунава.

Най-старият превод на част от *Библията* на *старобългарски език* (**Славянска Библия**) е този на **Св. Константин Кирил-Философ** и **Св. архиепископ Методий**, осъществен през IX в. на езика, характерен за говора на солунските славяни (югоизточните и отчасти южните български говори на Балканския полуостров от X-XI в.). Този превод е осъществен на *глаголица – първата старобългарска азбука*, създадена от Св. Константин-

Кирил Философ през IX в. (855-862), която е използвана в България през IX-XI в., предхождаща *кирилицата*, а в Хърватско – се употребява до началото на XIX в.

Буквите на глаголицата се използват и за обозначаване на числа.

Кирилицата е *втората от двете старобългарски азбуки* – първообраз на азбуките, с които днес си служат: българи, сърби, руси, украинци, белоруси и др.

Кирилицата е създадена от Св. Климент Охридски на основа на глаголицата и бързописното (уставно) гръцко писмо. В чест на Св. Константин-Кирил Философ е наречена „кирилица". Повечето от буквите на кирилицата съвпадат напълно със съответните букви на *гръцкото уставно писмо* от VIII-IX в. и – като тях – имат определени числени стойности. Очертанията на останалите букви на кирилицата са в несъмнена връзка със съответните букви на глаголицата.

Руският кирилски (*рус.:* кирилически /кириллический/) курсив ляга в основата на създадената по поръчение на руския император **Петър I** (1672-1725) през 1708 г. *гражданица* (граждански шрифт) – *днес:* печатна форма на кирилицата.

На кирилица са написани основните съчинения на старобългарската литература – най-старите писмени паметници на източните и южните славяни.

Появата на този превод на *Библията* (**Славянска Библия**) е предизвикан от работата на немски мисионери в Моравия, които **принц Ростислав** (846-870) смята за политическа опасност. С цел да спре експанзията на **император Лудвиг Немски** (806-876), принц Ростислав се съюзява с **хаган Борис Български** (828-907), над чиито територии има подобна заплаха. Тези усилия остават безуспешни, във връзка с което принцът се обръща за помощ към **византийския император Михаил III** (840-867) и през 863 г. го моли да изпрати християнски мисионери, говорещи славянски. Молбата бързо е удовлетворена от Константинопол, изпълнявайки две задачи: дава на принц Ростислав власт над църквата във владенията му и служи като защита срещу папската политика за контрол над църквата на Изток.

Открити до днес остават два въпроса по **Славянската Библия** във връзка с факта, че, въпреки сравнително късната дата на превода (славянски превод на целия канон, ако някога такъв е съществувал, не е запазен), най-старото *глаголическо Евангелие* е *Асеманиевото – Codex Assemanianus* (XI в.), пазено във Ватиканската библиотека, а най-старото *Евангелие*, писано на *кирилица*, е *Остромировото – Codex Ostromirianus* (1056-1057), и всички останали славянски кодекси носят специфични *български*, *сръбски*, *хърватски*, *словенски*, *руски*, *чешки* или *словашки езикови особености*:

1) кой е базовият текст или текстове, използвани от Св. Константин-Кирил Философ;

2) преводът на книгата *Псалми* не е ли направен директно от *еврейски език* (житиеписната традиция свидетелства за познанията на преводача по *еврейски*, а текстът на превода посочва като базов източник *гръцката* **Септуагинта**).

Днешното деление на глави на книгите от *Новия Завет* е извършено от канцлера на Парижкия университет, по-късно Кентърберийски архиепископ, **Стефан Лангтон** (Stephen Langton, 1150-1228). Доскоро това деление погрешно се е приписвало на кардинал Хуго от Св. Каро (Hugo de Sancto Charo, 1200-1263).

Първото обособяване на стиховете на *Ветхия Завет* е осъществено по-късно – през 1450 г.

Подреждането на стиховете на *Новия Завет* във вида, в който са сега, е факт от 1551 г., свързан с латинските преводи на *Библията*.

През 1555 г. разделянето на стиховете във *Ветхия Завет* се изменя и довършва в същите преводи.

IX. II. Структура на цитирането по *Библията*

Християнската в основата си култура на Европа и големи части от другите континенти на света е причината в множество текстове да се цитират книгите на *Библията*.

Самият метод на цитирането, възникнал като система от препратки към текст, удържал се до наши дни, идва от Средновековието, когато в християнския свят единствен и абсолютен авторитетен източник на информация остават *Библията* и съчиненията на **Аристотел** (Aristotle, 384-322).

Поради това е въведена общоприета система за обозначаването на книгите на *Библията* в случаите на тяхното цитиране.

По-долу в **разд. III. Приложения** са поместени:

- III. I. Списък по заглавията на *Книгите* на *Св. Писание*, дадени на естествен език в единен азбучен ред;

- - III. I. I. *Книги* на *Ветхия Завет*;

- - III. I. II. *Книги* на *Новия завет*;

- III. II. Показалец по заглавията на *Книгите* на *Св. Писание*, дадени на естествен език в единен азбучен ред;

- III. III. Показалец по заглавията на *Книгите* на *Св. Писание*, дадени според възприетите съкращения в единен азбучен ред (*тук* в обща поредица, представена по възприетите съкращения, в които се срещат арабски цифри /пред книга, послание и проч./, вербалното изражение на тези цифри НЕ е взето под внимание /те са дадени по естествения си възходящ ред/ и подредбата е по съответното ИМЕ).

Посочените текстове на съответните части на *Библията* и принадлежащите им *книги* са представени по изд.:

Библия сиреч книгите на *Свещеното Писание* на *Ветхия* и *Новия Завет*. [10.] изд. – София: Бълг. библейско др-во, 1995.

1. изд. 1871 със загл. *Библия* сиреч *Свещеното Писание* на *Вехтий* и *Новий Завет* – изд. на печ. А. Х. Бояджияна – Цариград.

Цитирането на съответните *книги* на *Библията* става:

- по съкращенията на заглавията на *тези книги* (описани в **Прил. III. I – III. III**),

- след което се изписват в кръгли скоби с арабски цифри принадлежащите им глава и стих, свързани чрез двоеточие (:) – *срв.:*

1) *цит.* по *Библията*, посочени в **разд. I. Описание** ... на *наст. изложе.*;

2) епиграфа на *тази публ.*;

3) приведения *по-долу* пример:

„Вятърът духа,
дето иска,
и гласа му чуваш,
но не знаеш,
отде иде и накъде отива;
тъй бива с всекиго,
роден от Духа.”

(**Иоан. 3:8**).

***** *Наст. текст* е *разшир. и уточнено изложе.* по *предварит. публ.*:

***Куманова**, А. М. **Максимова**, Б. **Апостолова**. Цитиране на книгите на Св. Писание (Библия). // Тр. на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (С.), 2011, Т. 6, с. 249-257.*

IX. III. Приложения

IX. III. I. Списък по заглавията на *Книгите* на *Св. Писание*, дадени на естествен език в единен азбучен ред

IX. III. I. I. *Книги* на *Ветхия Завет*

1. ***Първа книга Моисеева – Битие*** **– Бит.**
2. ***Втора книга Моисеева – Изход*** **– Иэх.**
3. ***Трета книга Моисеева – Левит*** **– Лев.**
4. ***Четвърта книга Моисеева – Числа*** **– Числ.**
5. ***Пета книга Моисеева – Второзаконие*** **– Втор.**
6. ***Книга Иисус Навин*** **– Иис. Нав.**
7. ***Книга Съдии Израилеви*** **– Съд.**
8. ***Книга Рут*** **– Рут**
9. ***Първа книга Царства*** **– 1 Царств.**
10. ***Втора книга Царства*** **– 2 Царств.**
11. ***Трета книга Царства*** **– 3 Царств.**
12. ***Четвърта книга Царства*** **– 4 Царств.**
13. ***Първа книга Паралипоменон*** **– 1 Парал.**
14. ***Втора книга Паралипоменон*** **– 2 Парал.**
15. ***Първа книга на Ездра*** **– 1 Ездр.**
16. ***Книга на Неемия*** **– Неем.**
17. ***Втора книга на Ездра*** **– 2 Ездр.**
18. ***Книга на Товита*** **– Тов.**
19. ***Книга на Иудит*** **– Иудит**
20. ***Книга Естир*** **– Ест.**
21. ***Книга на Иова*** **– Иов**
22. ***Псалтир*** **– Пс.**
23. ***Книга Притчи Соломонови*** **– Притч.**
24. ***Книга на Еклесиаста или Проповедника*** **– Екл.**
25. ***Книга Песен на Песните*** **– Песен на песн.**
26. ***Книга Премъдрост Соломонова*** **– Прем.**
27. ***Книга Премъдрост на Иисуса, син Сирахов*** **– Сир.**
28. ***Книга на пророк Исаия*** **– Ис.**
29. ***Книга на пророк Иеремия*** **– Иер.**
30. ***Книга Плач Иеремиев*** **– Плач. Иер.**
31. ***Послание на Иеремия*** **– Посл. Иер.**
32. ***Книга на пророк Варуха*** **– Варух**
33. ***Книга на пророк Иезекииля*** **– Иез.**
34. ***Книга на пророк Даниила*** **– Дан.**
35. ***Книга на пророк Осия*** **– Ос.**
36. ***Книга на пророк Иоиля*** **– Ионл**
37. ***Книга на пророк Амоса*** **– Ам.**
38. ***Книга на пророк Авдий*** **– Авд.**
39. ***Книга на пророк Иона*** **– Иона**
40. ***Книга на пророк Михей*** **– Мих.**
41. ***Книга на пророк Наума*** **– Наум**
42. ***Книга на пророк Авакума*** **– Ав.**
43. ***Книга на пророк Софония*** **– Соф.**
44. ***Книга на пророк Агей*** **– Аг.**
45. ***Книга на пророк Захария*** **– Зах.**

46. ***Книга на пророк Малахия*** **– Мал.**
47. ***Първа книга Макавейска*** **– 1 Мак.**
48. ***Втора книга Макавейска*** **– 2 Мак.**
49. ***Трета книга Макавейска*** **– 3 Мак.**
50. ***Трета книга на Ездра*** **– 3 Ездр.**

IX. III. I. II. *Книги* на *Новия Завет*

1. ***От Матея Св. Евангелие*** **– Мат.**
2. ***От Марка Св. Евангелие*** **– Марк.**
3. ***От Лука Св. Евангелие*** **– Лук.**
4. ***От Иоана Св. Евангелце*** **– Иоан.**
5. ***Деяния на Св. Апостоли*** **– Деян.**
6. ***Съборно послание на Св. ап. Иакова*** **– Иак.**
7. ***Първо съборно послание на Св. ап. Петра*** **– 1 Петр.**
8. ***Второ съборно послание на Св. ап. Петра*** **– 2 Петр.**
9. ***Трето съборно послание на Св. ап. Петра*** **– 3 Петр.**
10. ***Второ съборно послание на Св. ап. Иоана Богослова*** **– 2 Иоан.**
11. ***Трето съоборно послание на Св. ап. Иоана Богослова*** **– 3 Иоан.**
12. ***Съборно послание на Св. ап. Иуда*** **– Иуд.**
13. ***Послание на Св. ап. Павла до Римляни*** **– Рим.**
14. ***Първо послание на Св. ап. Павла до Коринтяни*** **– 1 Кор.**
15. ***Второ послание на Св. ап. Павла до Коринтяни*** **– 2 Кор.**
16. ***Послание на Св. ап. Павла до Галатяни*** **– Гал.**
17. ***Послание на Св. ап. Павла до Ефесяни*** **– Еф.**
18. ***Послание на Св. ап. Павла до Филипяни*** **– Фил.**
19. ***Послание на Св. ап. Павла до Колосяни*** **– Кол.**
20. ***Първо послание на Св. ап. Павла до Солуняни*** **– 1 Сол.**
21. ***Второ послание на Св. ап. Павла до Солуняни*** **– 2 Сол.**
22. ***Първо послание на Св. ап. Павла до Тимотея*** **– 1 Тим.**
23. ***Второ послание на Св. ап. Павла до Тимотея*** **– 2 Тим.**
24. ***Послание на Св. ап. Павла до Тита*** **– Тит.**
25. ***Послание на Св. ап. Павла до Филимона*** **– Филим.**
26. ***Послание на Св. ап. Павла до Евреите*** **– Евр.**
27. ***Откровение на Св. Иоана Богослова*** **– Откр.**

IX. III. II. Показалец по заглавията на *Книгите* на *Св. Писание*, дадени на естествен език в единен азбучен ред

Втора книга на Ездра – 2 Ездр.
Втора книга Макавейска – 2 Мак.
Втора книга Моисеева – Изход – Изх.
Втора книга Паралиломенон – 2 Парал.
Втора книга Царства – 2 Царств.
Второ послание на Св. ап. Павла до Коринтяни –2 Кор.
Второ послание на Св. ап. Павла до Солуняни – 2 Сол.
Второ послание на Св. ап. Павла до Тимотея – 2 Тим.
Второ съборно послание на Св. ап. Иоана Богослова – 2 Иоан.
Второ съборно послание на Св. ап. Петра – 2 Петр.
Деяния на Св. Апостоли – Деян.
Книга на Еклесиаста или Проповедника – Екл.

Книга Естир – Ест.
Книга Иисус Навин – Инс. Нав.
Книга на Иова – Иов.
Книга на Иудит – Иудит
Книга на Неемия – Неем.
Книга Песен на Песните – Песен на песн.
Книга Плач Иеремиев – Плач. Иер.
Книга Премъдрост на Иисуса, син Сирахов – Сир.
Книга Премъдрост Соломонова – Прем.
Книга Притчи Соломонови – Притч.
Книга на пророк Авакума – Ав.
Книга на пророк Авдий – Авд.
Книга на пророк Агей – Аг.
Книга на пророк Амоса – Ам.
Книга на пророк Варуха – Варух
Книга на пророк Даниила – Дан.
Книга на пророк Захария – Зах.
Книга на пророк Иезекииля – Иез.
Книга на пророк Иеремия – Иер.
Книга на пророк Иоиля – Иоил
Книга на пророк Иона – Иона
Книга на пророк Исаия – Ис.
Книга на пророк Малахия – Мал.
Книга на пророк Михей – Мих.
Книга на пророк Наума – Наум
Книга на пророк Осия – Ос.
Книга на пророк Софония – Соф
Книга Рут – Рут
Книга Съдии Израилеви – Съд.
Книга на Товита – Тов.
От Иоана Св. Евангелие – Иоан.
Откровение на Св. Иоана Богослова – Откр.
От Лука Св. Евангелие – Лук.
От Марка Св. Евангелие – Марк.
От Матея Св. Евангелие – Мат.
Пета книга Моисеева – Второзаконие – Втор.
Послание на Иеремия – Посл. Иер.
Послание на Св. ап. Павла до Галатяни – Гал.
Послание на Св. ап. Павла до Евреите – Евр.
Послание на Св. ап. Павла до Ефесяни – Еф.
Послание на Св. ап. Павла до Колосяни – Кол.
Послание на Св. ап. Павла до Римляни – Рим.
Послание на Св. ап. Павла до Тита – Тит.
Послание на Св. ап. Павла до Филимона – Филим.
Послание на Св. ап. Павла до Филипяни – Фил.
Псалтир – Пс.
Първа книга на Ездра – 1 Ездр.
Първа книга Макавейска – 1 Мак.
Първа книга Моисеева – Битие – Бит.
Първа книга Паралипоменон – 1 Парал.
Първа книга Царства – 1 Царств.
Първо послание на Св. ап. Павла до Коринтяни – 1 Кор.
Първо послание на Св. ап. Павла до Солуняни – 1 Сол.
Първо послание на Св. ап. Павла до Тимотея – 1 Тим.

Първо съборно послание на Св. ап. Петра – 1 Петр.
Съборно послание на Св. ап. Иакова – Иак.
Съборно послание на Св. ап. Иуда – Иуд.
Трета книга на Ездра – 3 Ездр.
Трета книга Макавейска – 3 Мак.
Трета книга Моисеева – Левит – Лев.
Трета книга Царства – 3 Царств.
Трето съборно послание на Св. ап. Иоана Богослова – 3 Иоан.
Трето съборно послание на Св. ап. Петра – 3 Петр.
Четвърта книга Моисеева – Числа – Числ.
Четвърта книга Царства – 4 Царств.

IX. III. III. Показалец по заглавията на *Книгите* на *Св. Писание*, дадени според възприетите съкращения в единен азбучен ред

Ав. – Книга на пророк Авакума
Авл. – Книга на пророк Авдий
Аг. – Кинга на пророк Агей
Ам. – Книга на пророк Амоса
Бит. – Първа книга Моисеева – Битие
Варух – Книга на пророк Варуха
Втор. – Пета книга Моисеева – Второзаконие
Гал. – Послание на Св. ап. Павла до Галатяни
Дан. – Книга на пророк Даниила
Деян. – Деяния на Св. Апостоли
Евр. – Послание на Св. ап. Павла до Евреите
1 Ездр. – Първа книга на Ездра
2 Ездр. – Втора книга на Ездра
3 Ездр. – Трета книга на Ездра
Екл. – Книга на Еклесиаста или Проповедника
Ест. – Книга Естир
Еф. – Послание на Св. ап. Павла до Ефесяни
Зах. – Книга на пророк Захария
Иак. – Съборно послание на Св. ап. Иакова
Иез. – Книга на пророк Иезекииля
Мер. – Книга на пророк Иеремия
Изх. – Втора книга Моисеева – Изход
Иис. Нав. – Книга Иисус Навин
Иоан. – От Иоана Св. Евангелие
2 Иоан. – Второ съборно послание на Св. ап. Иоана Богослова
3 Иоан. – Трето съборно послание на Св. ап. Иоана Богослова
Иов – Книга на Иова
Иоил – Книга на пророк Иоиля
Иона – Книга на пророк Иона
Ис. – Книга на пророк Исаия
Иуд. – Съборно послание на Св. ап. Иуда
Иудит – Книга на Иудит
Кол. – Послание на Св. ап. Павла до Колосяни
1 Кор. – Първо послание на Св. ап. Павла до Коринтяни
2 Кор. – Второ послание на Св. ап. Павла до Коринтяни
Лев. – Трета книга Моисеева – Левит
Лук. – От Лука Св. Евангелие
1 Мак. – Първа книга Макавейска

2 Мак. – Втора книга Макавейска
3 Мак. – Трета книга Макавейска
Мал. – Книга на пророк Малахия
Марк. – От Марка Св. Евангелие
Мат. – От Матея Св. Евангелие
Мих. – Книга на пророк Михей
Наум – Книга на пророк Наума
Неем. – Книга на Неемия
Ос. – Книга на пророк Осия
Откр. – Откровение на Св. Иоана Богослова
1 Парал. – Първа книга Паралипоменон
2 Парал. – Втора книга Паралипоменон
Песен на песн. – Книга Песен на Песните
1 Петр. – Първо съборно послание на Св. ап. Петра
2 Петр. – Второ съборно послание на Св. ап. Петра
3 Петр. – Трето съборно послание на Св. ап. Петра
Плач. Иер. – Книга Плач Иеремиев
Посл. Иер. – Послание на Иеремия
Прем. – Книга Премъдрост Соломонова
Притч. – Книга Притчи Соломонови
Пс. – Псалтир
Рим. – Послание на Св. ап. Павла до Римляни
Рут – Книга Рут
Сир. – Книга Премъдрост на Иисуса, син Сирахов
1 Сол. – Първо послание на Св. ап. Павла до Солуняни
2 Сол. – Второ послание на Св. ап. Павла до Солуняни
Соф. – Книга на пророк Софония
Съд. – Книга Съдии Израилеви
1 Тим. – Първо послание на Св. ап. Павла до Тимотея
2 Тим. – Второ послание на Св. ап. Павла до Тимотея
Тит. – Послание на Св. ап. Павла до Тита
Тов. – Книга на Товита
Филим. – Послание на Св. ап. Павла до Филимона
Фил. – Послание на Св. ап. Павла до Филипяни
1 Царств. – Първа книга Царства
2 Царств. – Втора книга Царства
3 Царств. – Трета книга Царства
4 Царств. – Четвърта книга Царства
Числ. – Четвърта книга Моисеева – Числа

X. СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ

Тук са поднесени названията на галерия от общо ***673 визуализиращи Енциклопедията обекти***.

Това са структурираните с ***принадлежащите им надписи*** във вид на ***информационна ризома***:

- ***илюстрациите*** към съответните статии по ***букви* А – Я** (*с. 27-958*) – ***649*** на брой;
- ***изображението***, представляващо проект за визията на корицата на труда – ***1 илюстрация*** (*с. 11*);
- ***обозначаващите двете е-библиотеки по изданието: „ORTHODOXY”*** и ***„ENCYCLOPAEDICA” – 2 илюстрации*** (*с. 2; 1491; 1758-1769; 1771-1782; 1784-1795*);
- ***ликовете*** на Настоятелите на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски” – ***4 фотопортрета*** (*с. 1796-1799*) и участващите в *наст. изд.* творци – ***17 фотопортрета*** (*с. 3, 5, 1800-1801*).

При ***авторския изобразителен материал*** *навсякъде в* ***надписите на визуализиращите обекти*** *след коса черта (/) е изтъкнато* ***името на автора*** *(или е посочено, че творбата принадлежи на* ***неизвестен автор****).*

В първите ***четири букви на Енциклопедията*** (**А – Г**) (*с. 27-242*) илюстративният материал в *наст. изд.* е включен в пълния си обем, в който той присъства в *авторския ръкопис на М. К.*

В останалите ***букви*** (**Д – Я**) (*с. 242-958*) изображенията са силно редуцирани.

Моделът на надписите на изображенията, възпроизвеждани в Енциклопедията, направен на база на ***180 илюстрации***, включени в ***букви* А – Б** (*с. 27-156*), структурирани във вид на ***информационна ризома***, за цялото издание – по всички букви (**А – Я**) (*с. 27-958*) – е ***универсализиран***, и изглежда така:

- ***гербове*** (1 неном. назв.);
- ***гравюри*** (5 неном. назв.);
- ***емблеми*** (2 неном. назв.);
- ***изгледи от манастири и църкви*** (23 неном. назв.);
- ***икони*** (10 неном. назв.);
- ***лога*** (1 неном. назв.);
- ***мозаечни портрети*** (1 неном. назв.);
- ***мозайки*** (3 неном. назв.);
- ***портрети*** (5 неном. назв.);
- ***рисунки*** (4 неном. назв.);
- ***факсимилета*** (4 неном. назв.);
- ***фотографии*** (91 неном. назв.);
- ***фотопортрети*** (34 неном. назв.);
- ***фрески*** (6 неном. назв.).

Негово Светейшество Патриарх †ДАНИИЛ Български (фотопортрет) / с. 3

Румен РАДЕВ – Президент на Република България (фотопортрет) / с. 5

Георги БЛИЗНАШКИ – Настоятел на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски” (фотопортрет) / с. 1796

Стоян ДЕНЧЕВ – Настоятел на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски” (фотопортрет) / с. 1797

Валентин ЗАЯКОВ – Настоятел на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски” (фотопортрет) / с. 1798

Ангел СИМЕОНОВ – Настоятел на Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски” (фотопортрет) / с. 1799

Милен КУМАНОВ – надвесен над книгите в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” – 13 февруари 1982 г. (фотография на Игнат Константинов) / с. 1417

Проект за корица на Енциклопедията „Православието в България” (първите дни на м. октомври 2021) / идея: Милен Куманов; художник Кирил Нинов (колаж) / с. 11

„Абагар” – първата печатна книга на новобългарски език (факсимилна титулна страница на фототипно издание) / с. 27
Герб на абат (фотография) / с. 28
Абдул Меджид I (портрет) / с. 28
Всички атонски светии (Авакум Солунски) (икона) / с. 28
Аверкий Петрович (фотография) / с. 29
Авксентий Велешки (фотопортрет) / с. 31
Авксентий Пелагонийски (фотопортрет) / с. 31
Аврамий Български (фреска) / с. 32
Хаджи Теофил Аврамов (фотопортрет) / с. 33
Агапий Врачански (фотопортрет) / с. 35
Агатангел Воденски (фотопортрет) / с. 35
Агнец Божий (фреска) / с. 36
Иполито Агосто (фотопортрет) / с. 36
Проповед в адвентистка църква в България (фотография) / с. 37
Емблема на адвентистите (фотография) / с. 37
Папа Адриан II (фреска) / с. 37
Папа Адриан III (фреска) / с. 38
Лист от „Азбучна молитва” (факсимиле) / с. 38
Изглед от Айдемирския девически манастир „Покров Богородичен” (фотография) / с. 38
Акакий Серски – първият отляво (икона) / с. 38
Изглед от Аладжа манастир (фотография) / с. 39
Лого на Албанската православна църква (фотография) / с. 39
Изглед от Алботинския скален манастир (фотография) / с. 40
Изглед от Александрийски манастир „Св. Пророк Илия” (фотография) / с. 40
Император Александър (мозаечен портрет) / с. 41
Александър I Батенберг (фотопортрет) / с. 41
Александър II (фотопортрет) / с. 42
Александър Ригопулос (фотопортрет) / с. 42
Серафим Алексиев (фотопортрет) / с. 43
Златна монета с образа на Алексий I Комнин (фотография) / с. 44
Алексий II Комнин (рисунка на една от монетите му) / с. 44
Алексий III Ангел (рисунка) / с. 44
Алексий IV Ангел (копие от мозайка) / с. 45
Патриарх Алексий I (портрет) / с. 45
Мехмед Емин Али паша (фотопортрет) / с. 46
Жени – алианки (фотография) / с. 46
Изглед от Алинския манастир „Св. Спас” (фотография) / с. 46
Йосиф Алоати (фотопортрет) / с. 47
Димитър Амбарев (фотопортрет) / с. 49
Амвон (фотография) / с. 49
Амвросий Доростолски (фотопортрет) / с. 50
Амвросий Зографски (фотография) / с. 50
Амвросий Пелагонийски (фотопортрет) / с. 50
Архимандрит Амфилохий (фотопортрет) / с. 51

Томас Мюнцер – основател на анабаптизма (гравюра) / с. 51
Аналѝй (фотография) / с. 51
Анастасий Струмишки (в средата) (икона) / с. 53
Гробът на архиепископ Ангеларий Охридски и Македонски в църквата „Св. Димитър" в Скопие (фотография) / с. 55
Божан Ангелов (фотопортрет) / с. 55
Боньо Ст. Ангелов (фотопортрет) / с. 55
Димитър С. Ангелов (фотография) / с. 56
Никола Ангелов (фотопортрет) / с. 57
Андрей Нюйоркски (фотопортрет) / с. 60
Св. Андрей Първозвани (мозайка) / с. 61
Андроник IV Палеолог (мозайка) / с. 63
Анселм Кентърбърийски (гравюра) / с. 64
Антим I (фотопортрет) / с. 64
Патриарх Антим IV (портрет) / с. 65
Антим Търновски (фотопортрет) / с. 65
Антим Ловчански (фотопортрет) / с. 66
Антиминс (фотография) / с. 67
Емблема на Антиохийската патриаршия (фотография) / с. 67
Епископ Антоний (фотопортрет) / с. 68
Митрополит Антоний (фотопортрет) / с. 68
Епископ Антонио Менини (фотография) / с. 69
Иван Антонов (фотопортрет) / с. 69
Васил Априлов (фотопортрет) / с. 73
Апсида (фотография) / с. 74
Изглед от Араповския манастир „Св. Неделя" (фотография) / с. 74
Изглед от Арбанашкия манастир „Св. Николай Чудотворец" (фотография) / с. 75
Стоян Аргиров (фотопортрет) / с. 76
Арий (гравюра) / с. 76
Георги Арлашки (фотография) / с. 76
Яков Арминий (гравюра) / с. 77
Михаил Арнаудов (фотография) / с. 77
Гробът на митрополит Арсений (фотография) / с. 78
Арсений Знеполски (фотография) / с. 78
Арсений Пловдивски (фотография) / с. 79
Архангел Михаил (икона) / с. 80
Архидякон Стефан (фреска) / с. 80
Лист от Асеманиевото евангелие (факсимиле) / с. 82
Изглед от Асеновата крепост (фотография) / с. 82
Атанасий III (икона) / с. 84
Атанасий Зографски (фотопортрет) / с. 84
Атанасий Солунски (фотопортрет) / с. 84
Георги Атанасов (фотография) / с. 85
Патриарх Атинагорас (фотография) / с. 86
Изглед от Атон (фотография) / с. 86
Атриум (фотография) / с. 87
Изглед от Ахтополския манастир „Св. Йоан Предтеча (Продром)" (фотография) / с. 87
Стефан Баджов (фотопортрет) / с. 89
Изглед от базиликата „Св. София" в София (фотография) / с. 89
Георги Байданов (фотопортрет) / с. 89
Изглед от Бакаджишки манастир „Св. Спас" (фотография) / с. 90
Георги Бакалов (фотография) / с. 90

Димитър Бакалов (фотопортрет) / с. 90
Йоаким Бакалов (фотопортрет) / с. 91
Фортунат Бакалски (портрет) / с. 91
Александър Михайлов Балабанов (фотография) / с. 92
Марко Д. Балабанов (фотография) / с. 92
Георги Д. Баласчев (фотография) / с. 93
Изглед от Балдуиновата кула във В. Търново (фотография) / с. 93
Изглед от Балшенски манастир „Св. Теодор Стратилат" (фотография) / с. 94
Фрагмент от Банишкото евангелие (фотография) / с. 94
Баптистерий (фотография) / с. 95
Е. В. Барсов (фотография) / с. 95
Басарбовски манастир „Св. Димитър Басарбовски" (фотография) / с. 96
Изглед от Батановски манастир „Възнесение Господне" (фотография) / с. 96
Баташки мъченици (икона) / с. 96
Изглед от Баткунския манастир „Св. Св. Петър и Павел" (фотография) / с. 96
Изглед от Батошевски девически манастир „Въведение Богородично" (фотография) / с. 97
Изглед от Батошевски мъжки манастир „Успение Богородично" с камбанарията (фотография) / с. 97
Изглед от Батулийския манастир с църковния храм в него (фотография) / с. 98
Йосиф Бацаров (фотография) / с. 98
Мирослав Бачев (фотография) / с. 98
Изглед от Бачковския манастир (фотография) / с. 98
Изглед от лист на Бдинския сборник (фотография) / с. 100
Емануил Беев (фотография) / с. 100
Изглед от Белащински манастир „Св. Георги Победоносец" с църквата и чешмата (фотография) / с. 101
Гаврил Беловеждов (фотография) / с. 102
Изглед от Беловодския манастир „Св. Георги" (фотография) / с. 102
Изглед от Беловската базилика (фотография) / с. 102
Изглед от оцелялата църква на Белочерковски манастир „Св. Св. Петър и Павел" (фотография) / с. 103
Изглед от Бельовската църква (рисунка, фрагмент) / с. 103
Бенедикт XV (фотография) / с. 104
Бенедикт XVI (фотография) / с. 104
Емблема на Бенедиктинския орден (гравюра) / с. 104
Изглед от първия български превод на Библията (фотография) / с. 107
Изглед от Бигорския манастир „Св. Йоан Предтеча" (фотография) / с. 108
Изглед от Билинския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография) / с. 108
Излед от Бистрешкия манастир „Св. Иван Касинец" (фотография) / с. 109
Изглед от Бистришкия манастир „Св. Петка" (фотография) / с. 109
Печат на „Българска община в Битоля, 1872" (фотография) / с. 110
Изглед от страница на Битолския триод (фотография) / с. 110
Корица на книгата на Н. Благоев „Богомилите. Беседата на презвитер Козма против богомилите" (фотография) / с. 112
История на България от Блазиус Клайнер, съставена в 1761 г. (фотография) / с. 112
Изглед от Бобошевски манастир „Св. Димитрий" (фотография) / с. 112
Никола С. Бобчев (фотография) / с. 113
Иван Богданов (фотография) / с. 113
Борис Богоев (фотография) / с. 114
Богомилска проповед (фреска) / с. 114
Стефан Богориди (фотопортрет) / с. 115

Пресвета Богородица Умиление (икона) / с. 115
Сп. „Богословска мисъл" (фотография) / с. 116
Изглед от сградата на Богословския факултет (с купола) преди бомбардировките на София през 1943-1944 (фотография) / с. 116
Богоявление Господне (икона) / с. 120
Осип Максимович Бодянски (фотопортрет) / с. 121
Иван Ангелов Божилов (фотография) / с. 122
Лудвиг Бойкин (фотография) / с. 122
Фрагмент от Болонския псалтир (фотография) / с. 123
Аугусто Бонети (фотография) / с. 124
Борилов синодик (фотография) / с. 124
Борис Агатоникийски (фотография) / с. 124
Борис Неврокопски (икона) / с. 125
Борис Охридски (фотография) / с. 125
Княз Борис I Покръстителят (икона) / с. 126
Цар Борис III със семейството си (фотография) / с. 126
Евгений Босилков (фотография) / с. 127
Христо Ботев (фотография) / с. 128
Изглед от манастира „Св. Марина" – с. Ботево, Варненско (фотография) / с. 128
Изглед от Боянската църква (фотография) / с. 129
Фрагмент от Боянския поменик (фотография) / с. 130
Фрагмент от Брашовската грамота (фотография) / с. 131
Изглед от Брусарския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография) / с. 131
Александър Брюкнер (фотография) / с. 132
Изглед от Букоровския манастир „Св. Георги Победоносец" (фотография) / с. 133
Була на папа Урбан VIII (1637) (фотография) / с. 133
Тодор Ст. Бурмов (фотопортрет) / с. 133
Фьодор Иванович Буслаев (фотография) / с. 134
Изглед от Буховския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография) / с. 134
Традиционна трапеза на Бъдни вечер (фотография) / с. 135
Изглед от корицата на книгата на Ив. Тютюнджиев „Българската анонимна хроника" от XV в. (фотография) / с. 138
Султанският ферман от 1870, с който е учредена Българската екзархия (факсимиле) / с. 138
Печат на Българската църковна община в Цариград (фотография) / с. 143
Изглед от сградата на Българската патриаршия в София (фотография) / с. 143
Изглед от храм на Българската православна старостилна църква (фотография) / с. 146
Карта на епархиите на Българска православна църква в пределитена страната (фотография) / с. 147
Печати на Български общини в Македония (фотография) / с. 154
Изглед от сградата на Българското подворие в Москва (фотография) / с. 155
Изглед от Бялата църква край гр. Разлог (фотография) / с. 156
Иван Вазов (фотопортрет) / с. 157
Изглед от Вакарелския манастир „Св. Петка" (фотография) / с. 157
Баба Ванга (фотография) / с. 159
Варнава (фотопортрет) / с. 160
Карта на Варненска и Великопреславска епархия (фотография) / с. 161
Изглед от Варненски манастир „Св. Св. Константин и Елена" (фотография) / с. 162
Изглед от Варошкия манастир „Св. Арх. Михаил" – гр. Прилеп (фотография) / с. 162
Вартоломей I (фотопортрет) / с. 162
Света Васа (икона) / с. 162
Асен Василиев (фотография) / с. 165

Василий II и враговете му, паднали в краката му (икона) / с. 166
Монета с образите на император Василий I, неговия син Константин и втората му съпруга Евдокия Ингерина (фотография) / с. 166
Патриарх Василий III (фотопортрет) / с. 167
Василий Доростолочервенски (фотопортрет) / с. 167
Изглед от правителствената сграда на Ватикана в Рим (фотография) / с. 168
Хан Крум пирува след победата си над византийския император Никифор Геник (миниатюра от Ватиканския препис на Манасиевата хроника) / с. 168
Фрагмент от Ватопедската грамота (фотография) / с. 168
Йозеф Вашица (фотография) / с. 169
Печат на Велешкото българско училище, 1845 (фотография) / с. 169
Юда предава Иисус Христос / Джото ди Бондоне (1306) (фреска) / с. 170
Историческа карта на Великата схизма (фотография) / с. 170
Изглед от сградата на Великата народна школа – Цариград (фотография) / с. 171
Изглед от мястото на Великденската акция под Великата народна школа и на брега на Златния рог (фотография) / с. 172
Мъдрите и неразумни деви пред Иисус / Петер Корнелиус, 1814 (картина) / с. 172
Тайната вечеря на Иисус с Неговите ученици / Леонардо да Винчи, 1495 (картина, фрагмент) / с. 173
Карта на Великотърновска епархия (фотография) / с. 173
Константин Величков (фотопортрет) / с. 175
Велчо П. Велчев (фотография) / с. 175
Изглед от Велюшкия манастир „Рождество на Пресвета Богородица” (фотография) / с. 176
Стефан Веркович (фотопортрет) / с. 177
Изглед от Ветерския манастир „Св. Йоан Кръстител” (фотография) / с. 178
Карта на Видинската епархия (фотография) / с. 179
Карта на Византия (фотография) / с. 180
Емблема на викентинките (фотография) / с. 181
Виктор Нишки (фотопортрет) / с. 181
Висарион Смоленски (икона) / с. 182
Изглед от сградата на Висшия ислямски институт – София (фотография) / с. 183
Изглед от гр. Витлеем (фотография) / с. 184
Изглед от Владайския манастир „Св. Петка” (фотография) / с. 184
Ослепяването на княз Владимир (стенопис от XIX в. От храма „Св. Димитър” в Тешово, Благоевградско) / с. 185
Владимир I Велики (икона) / с. 185
Владислав III Варненчик / Казимеж Войчицки, 1876 (картина) / с. 185
Факсимиле от книгата на В. Киселков (фотография) / с. 186
Изглед от Владишки трон (фотография) / с. 186
Печати на Воденската българска община (фотография) / с. 187
Изглед от сградата на съвременната митрополия в гр. Воден (фотография) / с. 188
Военен мавзолей- костница на загиналите във войните за национално обединение (фотография) / с. 188
Александър Христофорович Востоков (фотопортрет) / с. 189
Карта на Врачанска епархия (фотография) / с. 189
Изглед от лист на Врачанското евангелие (фотография) / с. 191
Изглед от Врачешкия манастир „Св. 40 мъченици” (фотография) / с. 191
Изглед от сградата на Вселенската патриаршия (фотография) / с. 191
Възобновената църква „Всех святих” – гр. Русе (фотография) / с. 193
Изглед от църквата „Вси светии” – с. Марикостиново, Петричко (дн. Благоевградска област) (фотография) / с. 193

Второ пришествие на Христос / Микеланджело, 1541 (картина) / с. 195
Въведение на Пресвета Богородица в храма (икона) / с. 195
Изглед от църквата „Въведение Богородично" в Благоевград (фотография) / с. 195
Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Дряново (фотография) / с. 195
Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Мелник (фотография) / с. 196
Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Самоков (фотография) / с. 196
Изглед от църквата „Въведение Богородично" – гр. Стара Загора (фотография) / с. 196
Възвдижение на Светия Кръст Господен (икона) / с. 196
Възкресение Христово (икона от XVII в., България) / с. 197
Герб на възкресенците (фотография) / с. 197
Възнесение Господне / Ел Греко, 1600 (стенопис) / с. 197
Изглед от сградата на храма „Възнесение Господне" – гр. Пловдив (фотография) / с. 198
Изглед от Възнесенски манастир „Свети Спас" – гр. Долна баня (фотография) / с. 199
Български турци напускат страната (фотография) / с. 199
Славчо Вълчанов (фотография) / с. 201
Вяра в Бог – Христос в Галилейско море / Джакопо Тинторето, 1575 (картина) / с. 202
Изглед от Габренския манастир „Св. Димитър" (фотография) / с. 203
Гавриил Ловчански (фотография) / с. 203
Йосиф Гагов (фотопортрет) / с. 205
Иван Гаджов (фотопортрет) / с. 205
Галактион Старозагорски (фотопортрет) / с. 206
Добре Ганчев (фотопортрет) / с. 207
Панихида по време на Първата световна война в българска войскова част (фотография) / с. 207
Иван Гаруфалов (фотопортрет) / с. 207
Печат на Гевгелийската община от 1874 (фотография) / с. 208
Геласий Нюйоркски (фотопортрет) / с. 208
Георги Ив. Гелев (фотопортрет) / с. 208
Георги Гелеменов (фотопортрет) / с. 209
Генадий Драгалевски (фотопортрет) / с. 209
Генадий II Схоларий (стенопис) / с. 210
Минко Генов (фотопортрет) / с. 210
Паметна плоча пред дома на акад. Е. Георгиев (фотография) / с. 215
Герасим Мелнишки (фотопортрет) / с. 219
Герасим Струмишки (фотопортрет) / с. 220
Гервасий Сливенски (фотопортрет) / с. 220
Гергьовски парад на българската войска (фотография) / с. 221
Патриарх Герман IV (фотопортрет) / с. 221
Герман Сръбски (фотография) / с. 221
Германос Каравангелис (фотопортрет) / с. 222
Изглед от Германския манастир „Св. Иван Рилски" (фотография) / с. 222
Найден Геров (фотопортрет) / с. 222
Гетсиманската градина в Йерусалим (фотография) / с. 223
Александър Фьодорович Гилфердинг (фотопортрет) / с. 223
Изглед от Глоговишкия манастир „Свети Николай" (фотография) / с. 224
Изглед от Гложенския манастир „Св. Георги Победоносец" (фотография) / с. 224
Николай Никанорович Глубоковский (фотопортрет) / с. 224
Изглед от Говедарски манастир „Св. Георги" – с. Говедарци (фотография) / с. 225
Георги Гогов (фотопортрет) / с. 225
Изглед от Годечкия манастир „Св. Дух" (фотография) / с. 225
Голгота / Неизвестен автор (картина) / с. 225
Макет на Голямата базилика в Плиска (фотография) / с. 226

Изглед от Големобучинския манастир „Възнесение Господне" (фотография) / с. 227
Изглед от Голямобуковския манастир „Животоприемен източник" (фотография) / с. 227
Входът на Горнобогровския манастир „Св. Георги Победоносец" (фотография) / с. 227
Изглед от Горнобрезнишкия манастир „Св. Прор. Илия" (фотография) / с. 228
Изглед от Горноезеровския манастир „Св. Богородица" (фотография) / с. 228
Изглед от Гоцеделчевския манастир „Св. Богородица живоприемний източник" (фотография) / с. 228
Иван Гошев (фотопортрет) / с. 229
Владимир Градев (фотография) / с. 229
Изглед от Градешнишкия манастир „Св. Йоан Предтеча" (фотография) / с. 229
Изглед от входа на Граничкия манастир „Св. Лука" – с. Граница, Кюстендилска област (фотография) / с. 229
Стойко Тошев Грашкин (фотопортрет) / с. 230
Франц Гривец (фотопортрет) / с. 230
Екзекутирането на Патриарх Григорий V Константинополски / Неизвестен автор (картина) / с. 231
Патриарх Григорий VI (фотопортрет) / с. 231
Григорий VII (фотография) / с. 231
Папа Григорий XIII (картина) / с. 232
Григорий Бакуриани (фреска) / с. 232
Григорий Богослов (икона) / с. 232
Григорий Великотърновски (фотография) / с. 232
Григорий Врачански (фотография) / с. 233
Григорий Доростолски-Червенски (фотопортрет) / с. 233
Григорий Катрис (фотопортрет) / с. 233
Григорий Ловчански (фотопортрет) / с. 234
Св. Григорий Палама (икона) / с. 234
Григорий Пелагонийски (фотопортрет) / с. 235
Григорий Струмишки (фотопортрет) / с. 236
Григорий Цамблак (стенопис) / с. 236
Виктор Иванович Григорович (фотопортрет) / с. 237
Изглед от Божия гроб (фотография) / с. 237
Георги Груев (фотопортрет) / с. 238
Герб на Грузинската апостолическа автокефална православна църква (изображение) / с. 238
Николай Кузмич Грунски (фотопортрет) / с. 239
Карта на териториалната организация на Гръцката архиепископия (изображение) / с. 239
Изглед от Гръцко богословско училище на остров Халки (фотография) / с. 239
Константин Гулабчев (фотопортрет) / с. 240
Димитър Гюдженов (фотопортрет) / с. 240
Васил Тодоров Гюзелев (фотография) / с. 240
Иван Гюзелев (фотопортрет) / с. 241
Надгробният кръст на Стефан Гюрчев в двора на църквата „Св. Богородица Каменско" – Охрид (фотография) / с. 242
Давид Солунски (икона) / с. 242
Дамаскин Велешки (фотография) / с. 244
Дамиан Царицински (фотопортрет) / с. 245
Даниил I (фотопортрет) / с. 246
Даниил Видински (фотопортрет) / с. 246
Димчо Дебелянов (фотопортрет) / с. 248
Самуил Джундрин (фотопортрет) / с. 253

Дикирий (фотография) / с. 254
Архимандрит Дионисий (фотопортрет) / с. 265
Две мощехранителници от края на XVIII в. с мощи на Дионисий I. Съхраняват се в националния исторически музей – София (фотография) / с. 265
Дионисий Ловчански (фотопортрет) / с. 266
Дискос (фотография) / с. 267
Дмитрий Григорович (фотопортрет) / с. 268
Богдан Добранов (фотопортрет) / с. 268
Иван Добрев (фотопортрет) / с. 268
Лист от Добрейшевото евангелие (факсимиле) / с. 269
„Добрият пастир" / Неизвестен автор (картина) / с. 269
Паметна плоча, поставена в чест на Михаил Добромиров в гр. Раковски (2012) (фотография) / с. 270
Лист от Добромировото евангелие (факсимиле) / с. 270
Сава Доброплодни (фотопортрет) / с. 270
Дометиан Видински (фотопортрет) / с. 272
Карта на Доростолска епархия (фотография) / с. 273
Доротей Скопски (фотопортрет) / с. 273
Доситей Самоковски (фотопортрет) / с. 274
Изглед от Драгалевския манастир „Успение Богородично" (фотография) / с. 275
Марин Дринов (фотопортрет) / с. 277
Изглед от Дряновския манастир „Св. Архангел Михаил" (фотография) / с. 278
Фрагмент от Дубровнишката грамота (факсимиле) / с. 278
Иван Дуйчев (фотопортрет) / с. 279
Анри Дулсе преди да стане епископ (фотопортрет) / с. 279
Петър Дънов (фотопортрет) / с. 283
Дядо Добри (фотопортрет) / с. 284
Дякон Игнатий (Васил Левски) / Неизвестен автор (картина) / с. 285
Евангелие от Йоан (факсимиле) / с. 286
Евлогий Сливенски (фотопортрет) / с. 289
Евлогий Адрианополски (фотопортрет) / с. 289
Иван Евсеевич Евсеев (фотопортрет) / с. 289
Евстатий Пелагонийски (фотопортрет) / с. 290
Фрагмент от Евтимиевия служебник (факсимиле) / с. 291
Изглед от Евхаристинския манастир в София (фотография) / с. 292
Александър Боев (фотопортрет) / с. 293
Георги Елдъров (фотопортрет) / с. 295
Елин Пелин (фотопортрет) / с. 296
Фрагмент от Енинския апостол (факсимиле) / с. 297
Енравота (икона) / с. 299
Карта на епархиите на Българската православна църква (фотография) / с. 300
Поглед към Епископския комплекс с базилика – гр. Сандански (фотография) / с. 301
Епитрахил (фотография) / с. 301
Епифаний Генчев Шанов (фотопортрет) / с. 301
Изглед от параклиса при Железнишкия манастир „Св. Дух" (фотография) / с. 306
Дядо Влайчо (фотопортрет) / с. 306
„Богатият и бедният Лазар" (фреска в църквата в с. Капатово, Благоевградска обл.) / с. 307
Андон Жостов (фотопортрет) / с. 307
Изглед от Забелския манастир „Св. Димитър" (фотография) / с. 308
Задушница (картина) / с. 308
Изглед от корица на „Уроци по Закон Божий" (факсимиле) / с. 309

Лазар Замфиров (фотопортрет) / с. 309
Стефан Захариев / Станислав Доспевски (живописен портрет) / с. 312
Св. Йоаким и Анна с дъщеря им Мария (икона) / с. 312
Изглед от Зелениковския манастир „Св. Йоан Кръстител" (фотография) / с. 313
Изглед от Зелинския манастир „Рождество на Пресвета Богородица" (фотография) / с. 313
Изглед от Земенския манастир „Св. Йоан Богослов" (фотография) / с. 313
Злата Мъгленска (икона в църквата „Успение Богородично", Бургас) / с. 314
Асен Златаров (фотопортрет) / с. 314
Васил Златарски (фотопортрет) / с. 314
Никола Златарски (фотопортрет) / с. 315
Изглед от входа на Златарския манастир (фотография) / с. 315
Фрагмент от „Златоструй" (факсимиле) / с. 316
Захарий Зограф (живописен автопортрет) / с. 316
Фрагмент от Зографската грамота (факсимиле) / с. 317
Владимир Зографски (фотопортрет) / с. 317
Изглед от Зографския манастир (фотография) / с. 318
Зографски мъченици (икона) / с. 319
Зографското евангелие (фрагмент) / с. 320
Заглавна страница на в. „Зорница" (факсимиле) / с. 320
Фрагмент от Иван-Александровото евангелие (факсимиле) / с. 324
Образът на цар Иван Александър в Лондонското евангелие (икона) / с. 324
Цар Иван-Асен II (фреска в Зографския манастир) / с. 325
Игнат Феликс Паоли (фотопортрет) / с. 331
Николай Павлович Игнатиев (фотопортрет) / с. 331
Патриарх Игнатий (икона) / с. 332
Игнатий Плевенски (фотопортрет) / с. 333
Игнатий Проватски (фотопортрет) / с. 333
Нил Изворов (фотопортрет) / с. 334
Изповедалня (фотография) / с. 335
Св. Богородица с Младенеца (икона) / с. 336
Разрушаване на църква по заповед на император Константин V Копроним (миниатюра 48 от Манасиевата летопис, XIV в.) / с. 336
Тодор Икономов (фотопортрет) / с. 338
Изглед от иконостас (фотография) / с. 339
Иларион Доростолски (фотопортрет) / с. 340
Иларион Ловчански (фотопортрет) / с. 341
Иларион Макариополски (фотопортрет) / с. 341
Иларион Мъгленски / Георги Данчов (стенопис в Араповския манастир) / с. 342
Иларион Неврокопски (фотопортрет) / с. 342
Иларион Нишавски (фотопортрет) / с. 342
Иларион Сливенски (фотопортрет) / с. 342
Св. Илия (икона) / с. 345
Папа Инокентий III (гравюра) / с. 348
Папа Инокентий IV (гравюра) / с. 348
Инокентий Крупнишки (фотопортрет) / с. 348
Корица от Дневници на Инокентий Софийски / с. 349
Ириней Сръбски (фотопортрет) / с. 350
Фрагмент от Ирмос (факсимиле) / с. 351
Вестник „ИСТИНА – VERITAS" (глава) / с. 354
„Христос пред Пилат" / Михай Мункачи (1881) (картина) / с. 354
Йоаким III (фотопортрет) / с. 357

Йоаким Бигорски / Дичо Зограф (стенописно иконописно изображение – фотография) / с. 358
Йоаким Мелнишки (фотопортрет) / с. 358
Св. Йоаким Осоговски (стенописно иконописно изображение – фотография) / с. 358
Папа Йоан Павел II (фотопортрет) / с. 361
Папа Йоан VIII (гравюра) / с. 361
Папа Йоан XXIII (фотопортрет) / с. 362
Митрополит Йоан Варненски и Великопреславски (фотопортрет) / с. 362
Йоан Главиницки (фотопортрет) / с. 363
Епископ Йоан (фотопортрет) / с. 363
Йоан Кукузел (стенописно иконописно изображение) / с. 365
Йоаникий Ракотински (фотопортрет) / с. 368
Йоаникий Сливенски (фотопортрет) / с. 369
Георги Йовчев (фотопортрет) / с. 371
Митрополит Йосиф (фотопортрет) / с. 374
Йосиф I (фотопортрет) / с. 374
Патриарх Йосиф II / Беноцо Гоцоли (фреска в Капела Маджи, Флоренция) / с. 375
Йосиф Американски, Канадски и Австралийски (фотопортрет) / с. 375
Йосиф Нюйоркски (фотография) / с. 376
Йосиф Търновалийски (фотопортрет) / с. 378
Теофилос Каирис (фотопортрет) / с. 381
Митрополит Калиник Врачански (фотопортрет) / с. 382
Калиник Палеокрасас (фотопортрет) / с. 383
Камен Вичев (фотопортрет) / с. 387
Райчо Каролев (фотопортрет) / с. 392
Митрополит Киприан Старозагорски (фотопортрет) / с. 403
Архиепископ Кирил (фотопортрет) / с. 405
Патриарх Кирил Български (фотопортрет) / с. 405
Митрополит Кирил Варненски и Великопреславски (фотопортрет) / с. 406
Кирил Рилски (фотопортрет) / с. 407
Кирил V Каракалос (фотопортрет) / с. 408
Климент Врачански (фотопортрет) / с. 412
Св. Климент Охридски (икона) / с. 413
Климент Старозагорски (фотопортрет) / с. 414
Климент Търновски (фотопортрет) / с. 415
Константин Врачански (фотопортрет) / с. 429
Константин Кавасила (фреска от църквата „Св. Богородица Перивлепта" в Охрид) / с. 429
Константин Костенечки (гравюра) / с. 429
Константин Преславски (икона) / с. 430
Кирил Куртев (фотопортрет) / с. 442
Джузепе Леанца (фотопортрет) / с. 448
Симеон Луков (фотография) / с. 454
Традиционна украса на лутерански храм (гравюра) / с. 454
Папа Лъв XIII / Ласло Фюльоп (живописно платно) / с. 456
Макарий Неврокопски (фотопортрет) / с. 461
Патриарх Максим I (фотопортрет) / с. 464
Максим Скопски и Пловдивски (фотопортрет) / с. 464
Димитър Маринов (фотопортрет) / с. 472
Св. равноапостолна Мария Магдалина / Джовани Белини, 1490 (платно) / с. 473
Княгиня Мария-Луиза (фотопортрет) / с. 473
Мартин Лутер / Лукас Кранах Стари, 1529 (живописен портрет) / с. 476

Мелетий Велешки (фотопортрет) / с. 480
Митрополит Методий Кусев (фотопортрет) / с. 484
Методий Охридски (фотопортрет) / с. 485
Михаил Сръбски (фотопортрет) / с. 496
Михаил Доростолски и Червенски (фотопортрет) / с. 497
Михаил Охридски и Македонски (фотопортрет) / с. 498
Томас Мюнцер / Неизв. авт. (живописен портрет) / с. 506
Натанаил Неврокопски (фотопортрет) / с. 507
Натанаил Охридски и Пловдивски (фотопортрет) / с. 507
Наум Преславски и Охридски (фреска) / с. 508
Наум Русенски (фотопортрет) / с. 509
Нектарий Битолски (икона) / с. 515
Неофит Бозвели (фотопортрет) / с. 517
Неофит Български (фотопортрет) / с. 518
Неофит Видински (фотопортрет) / с. 518
Неофит Рилски / Захарий Зограф (живописен портрет) / с. 520
Нестор Смоленски (фотопортрет) / с. 521
Никодим Неврокопски (фотопортрет) / с. 526
Никодим Сливенски (фотопортрет) / с. 526
Папа Николай I (гравюра) / с. 530
Николай Макариополски (фотопортрет) / с. 531
Митрополит Николай Пловдивски (фотопортрет) / с. 531
Никола Ив. Образописов (живописен анвтопортрет) / с. 538
Овентий Исачев (фотопортрет) / с. 539
Омофор (реликт от Националния Църковен историко-археологически музей) / с. 541
Св. Онуфрий Габровски (икона) / с. 541
Отец Кирил Иванов Слепов (фотопортрет) / с. 545
Апостол Павел (икона) / с. 547
Папа Павел VI (фотопортрет) / с. 548
Епископ Павел Левкийски (фотопортрет) / с. 549
Павел Старозагорски (фотопортрет) / с. 549
Павле Сръбски (фотопортрет) / с. 549
Паисий Врачански (фотопортрет) / с. 552
Паисий Пловдивски (фотопортрет) / с. 553
Св. о. Паисий Хилендарски / Кою Денчев (1964) (живописно платно) / с. 553
Панарет Пловдивски (фотопортрет) / с. 556
Панарет Рашев (фотопортрет) / с. 557
Панкратий Старозагорски (фотопортрет) / с. 558
Иняцио Паоли (фотопортрет) / с. 559
Партений Зографски (фотопортрет) / с. 562
Партений Левкийски (фотопортрет) / с. 562
Партений Софийски (фотопортрет) / с. 563
Пахомий (фотопортрет) / с. 568
Пахомий Зографски (фотопортрет) / с. 568
Пимен Неврокопски (фотопортрет) / с. 585
Йовко Пищийски (фотопортрет) / с. 586
Поликарп Белоградчишки (фотопортрет) / с. 594
Александър Никанорович Померанцев (фотопортрет) / с. 595
Преподобен Гаврил Лесновски (икона) / с. 623
Преподобен Димитрий Басарбовски (икона) / с. 623
Преподобен Иван Рилски (икона) / с. 624
Пресвета Богородица (икона) / с. 627

Разпятие / Неизвестен автор (живописно платно) / с. 641
Георги С. Раковски (фотопортрет) / с. 644
Роберто Менини (фотография) / с. 650
Рождество на Пресвета Богородица (икона) / с. 652
Рождество Христово / Андрей Рубльов (икона) / с. 653
Ромил Видински (икона) / с. 656
Лъв (Иван) Рончев (фотопортрет) / с. 656
Изглед на Катедралния храм на Руската православна църква „Христос Спасител" в Москва (фотография) / с. 658
Евтимий Сапунджиев (фотопортрет) / с. 665
Петър Сарийски (фотопортрет) / с. 666
Боян Саръев (фотопортрет) / с. 666
Св. Анна (фреска от VII в.) / с. 667
Св. Богородица „Всех скорбящих радост" (икона) / с. 671
„Св. Богородица Троеручица" (икона) / с. 673
Св. Великомъченица Неделя (икона от Араповския манастир) / с. 673
Св. Петка Българска (икона) / с. 680
Св. преподобна Филотея (икона) / с. 685
Св. равноапостол на княгиня Олга (икона) / с. 686
Св. София и трите ѝ дъщери Вяра, Надежда и Любов (икона) / с. 686
Светата Троица – Бог Отец, Бог Син и Бог Свети Дух (икона) / с. 688
Св. Александър Невски (икона) / с. 694
Св. Атанасий Велики (икона) / с. 704
Св. Великомъченик Георги Победоносец (икона) / с. 705
Св. Великомъченик Георги Софийски Най-нови (икона) / с. 707
Св. Великомъченик Димитър (икона) / с. 707
Св. Великомъченик Тодор Стратилат (икона) / с. 709
Св. Гаврил Лесновски (икона) / с. 710
Св. Горазд (икона) / с. 719
Св. Григорий, епископ Български (икона) / с. 719
Св. Евтимий, патриарх Търновски / Антон Митов (стенопис в храм-паметник „Св. Александър Невски") / с. 728
Св. Йоаким, патриарх Търновски (икона) / с. 732
Св. Йоан Златоуст (икона) / с. 733
Св. Йоан Кръстител (икона) / с. 734
Св. Йосиф Обручник (икона) / с. 737
Св. Киприан (икона) / с. 737
Св. Мъченик Анастасий (Спас) Струмишки (икона) / с. 739
Св. Мъченик Лазар Български (икона) / с. 740
Св. Мъченик Христо (икона) / с. 741
Св. Николай Мирликийски (икона) / с. 750
Св. Николай Мирликийски Чудотворец (икона) / с. 751
Св. Петър (икона) / с. 754
Св. Прохор Пчински (икона) / с. 758
Св. Св. Кирил и Методий / Борис Ангелушев (платно) / с. 759
Св. Св. Равноапостоли Константин и Елена (икона) / с. 764
Св. Седмочисленици (стенопис в манастира Арденица – Албания) / с. 768
Св. Софроний, епископ Врачански (икона) / с. 769
Св. Фотий I, Цариградски патриарх (икона) / с. 774
Св. Франциск от Асизи / Лудовико Карди – Чиголи, 1699 (платно) / с. 775
Светото семейство / Микеланджело, 1506 (стенопис) (фотография) / с. 784
Серафим Неврокопски (фотопортрет) / с. 787

Серафим Софийски Чудотворец (фотопортрет) / с. 787
Сергий (Чернов) архимандрит (фотопортрет) / с. 788
Цар Симеон в обкръжението на литературни творци / Антон Муха, 1912-1928 (платно) / с. 791
Симеон Западно и Средноевропейски митрополит (фотопортрет) / с. 792
Цар Симеон II със съпругата си Маргарита (фотография) / с. 793
Пенчо Славейков (фотопортрет) / с. 798
Петко Р. Славейков (фотопортрет) / с. 798
Иван Снегаров (фотопортрет) / с. 802
Софроний Великотърновски (фотопортрет) / с. 811
СофронийДоростолоЧервенски (фотопортрет) / с. 812
Стефан Стамболов (фотопортрет) / с. 816
Екзарх Стефан I (фотопортрет) / с. 824
Страшният съд / Микеланджело, 1536-1541 (фреска) / с. 837
Тайната вечеря на Иисус с Неговите ученици / Леонардо да Винчи, 1495 (картина) / с. 845
Дамян Теелен (фотопортрет) / с. 847
Христо Темелски (фотопортрет) / с. 847
Александър Теодоров-Балан (фотопортрет) / с. 849
Теодосий Скопски (фотопортрет) / с. 852
Архиепископ Теофан Быстров (фотопортрет) / с. 854
Св. Теофилакт Охридски (икона) / с. 856
Св. Тривелий Теоктист (икона) / с. 857
Тихон Тивериополски (фотопортрет) / с. 859
Лев Николаевич Толстой / И. Е. Репин, 1887 (платно) / с. 862
Трънеият венец на Иисус Христос (реликва, произхождаща от Цариград от 1239, излагана в катедралата „Нотр Дам" в Париж до пожара; сега – в църквата „Сен Жермен де Пре") / с. 868
Иисус умива краката на учениците Си / Съвременен неизвестен автор (платно) / с. 873
Княз Фердинанд със съпругата си Мария Луиза (фотография) / с. 890
Филарет Видински (фотопортрет) / с. 891
Филарет Ловчански (фотопортрет) / с. 891
Филип Станиславов (иконописен образ) / с. 893
Георгий Флоровский (фотопортрет) / с. 897
Формоза Португенски (гравюра) / с. 897
Фотий (фотопортрет) / с. 898
Франциск I (фотопортрет) / с. 899
Константин Григориевич (Георгиевич) Фьодоров (фотопортрет) / с. 901
Папа Хонорий III / Неизвестен автор (платно) / с. 907
Храм „Св. Георги" (ротонда) – София (фотография) / с. 907
Храм-паметник „Св. Неделя" в София (фотография) / с. 908
Храм-паметник „Св. Александър Невски" в София (фотография) / с. 909
Храм-паметник „Св. Патриарх Евтимий" – Велико Търново (фотография) / с. 909
Хризма (Христов монограм) / с. 910
Хрисант I (фотопортрет) / с. 910
Христо Пройков (фотопортрет) / с. 913
Борис Христов (фотопортрет) / с. 914
Добри Христов (фотопортрет) / с. 914
Антоний Хубанчев (фотопортрет) / с. 917
Янош Хуняди (гравюра) / с. 917
Драган Цанков (фотопортрет) / с. 918
Стефан Станчев Цанков (фотопортрет) / с. 918

Йозеф Цибулка (фотопортрет) / с. 924
Димитър Цухлев (фотопортрет) / с. 925
Заглавна страница на „Църковен вестник" (факсимиле) / с. 927
Участниците в Първия църковнонароден събор в Цариград (1871) (фотография) (фрагмент) / с. 927
Стилиян Чилингиров (фотопортрет) / с. 940
Добри Чинтулов (фотопортрет) / с. 941
Стоян Чомаков (фотопортрет) / с. 942
Георгий Иванович Шавельский (в центъра) (фотография) / с. 944
Николай Шиваров (фотопортрет) / с. 946
Дякон Евстатий (фотопортрет) / с. 949
Никола Шкутов (фотопортрет) / с. 949
Паметна плоча на Атанас Шопов, поставена в алеята на видните панагюрци в двора на Историческия музей – Панагюрище (фотография) / с. 949
Йосип Юрай Щросмайер (фотопортрет) / с. 951
Целувката на Юда Искариот (икона) / с. 951
Пейо К. Яворов (фотопортрет) / с. 953
Епископ Яков Константийски (фотопортрет) / с. 954
Яков Месемврийски (фотопортрет) / с. 954

Св. Архангел Гавриил (икона) / корица – гръбче на кн.; с. 2, 9, 1491, 1766-1769; 1779-1782; 1792-1795

Пресвета Богородица Умиление (икона) / с. 9, 1796, 1758-1764, 1771-1777; 1784-1700

Д-р Николай Василев (фотопортрет) / с. 1800
Акад. проф. д-р Венцислав Велев (фотопортрет) / с. 1800
Н. Пр. Герасим, Мелнишки епископ (фотопортрет) / с. 1800
Акад. проф. Руджеро Гиляревский (фотопортрет) / с. 1800
Акад. проф. Стоян Денчев (фотопортрет) / с. 1800
Доц. д-р Никола Казански (фотопортрет) / с. 1800
Д-р Десислава Костадинова (фотопортрет) / с. 1800
Проф. д-р Милен Куманов (фотопортрет) / с. 1801
Акад. проф. Александра Куманова (фотопортрет) / с. 1801
Проф. д-р Ирина Линден (фотопортрет) / с. 1801
Марияна Максимова (фотопортрет) / с. 1801
Акад. проф. Георги Марков (фотопортрет) / с. 1801
Гл. ас. Диана Ралева (фотопортрет) / с. 1801
О. Стефан Пашов (фотопортрет) / с. 1801
Н. Впр. Христо Пройков, архиепископ (фотопортрет) / с. 1801

X. I. АЗБУЧЕН КЛЮЧ НА ИМЕНАТА КЪМ СПИСЪКА НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ

Абдул Меджид I, ***султан*** (портрет) с. 28
Авакум Солунски, ***Св.*** (икона) с. 28
Аверкий Петрович, ***митрополит*** (фотография) с. 29
Авксентий Велешки, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 31
Авксентий Пелагонийски, ***митрополит*** (фотопортрет) с.31
Аврамий Български, ***Св.*** (фреска) с. 32
Аврамов, Теофил, ***хаджи*** (фотопортрет) с. 33
Агапий Врачански, ***епископ*** (фотопортрет) с. 35
Агатангел Воденски, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 35
Агнец Божий – ***Св. Причастие*** (фреска) с. 36
Адриан II, ***папа*** (фреска) с. 37
Адриан III, ***папа*** (фреска) с. 38
Акакий Серски, ***Св. преподобномъченик*** (икона) с. 38
Александър, ***император*** (мозаечен портрет) с. 41
Александър I Батенберг, ***княз*** (фотопортрет) с. 41
Александър II, ***цар*** (фотопортрет) с. 42
Александър Невски, ***Св.*** (икона) с. 694
Александър Ригопулос, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 42
Алексий I Комнин, ***император*** (монета с образа му – фотография) с. 44
Алексий II Комнин, ***император*** (монета с образа му – рисунка) с. 44
Алексий III Ангел, ***император*** (рисунка) с. 44
Алексий IV Ангел, ***император*** (копие от мозайка) с. 45
Алексий I, ***Патриарх Московски и на цяла Русия*** (портрет) с. 45
Али, Мехмед Емин, ***паша*** (фотопортрет) с. 46
Амвросий Доростолски, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 50
Амвросий Зографски, ***игумен*** (фотография) с. 50
Амвросий Пелагонийски, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 50
Амфилохий, ***архимандрит*** (фотопортрет) с. 51
Анна, ***Св.*** (фреска) с. 667
Анастасий (Спас) Струмишки (Анастасий Български), ***Св. мъченик*** (икона) с. 53, 739
Ангеларий Охридски, ***архиепископ*** (фотография) с. 55
Ангелов, Божан (фотопортрет) с. 55
Ангелов, Боньо Ст. (фотопортрет) с. 55
Ангелов, Димитър С. (фотография) с. 56
Ангелушев, Борис, ***худож.*** (платно) с. 759
Андрей Нюйоркски, ***епископ*** (фотопортрет) с. 60
Андрей Първозвани, ***Св.*** (мозайка) с. 61
Андон Жостов, ***о.*** (фотопортрет) с. 307
Андроник IV Палеолог, ***император*** (мозайка) с. 63
Анри Дулсе, ***епископ*** (фотопортрет) с. 279
Анселм Кентърбърийски, ***доктор на Църквата*** (гравюра) с. 64
Антим I, ***митрополит, пръв екзарх на Българската екзархия*** (фотопортрет) с. 64
Антим IV, ***Цариградски патриарх*** (портрет) с. 65
Антим Ловчански, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 66
Антим Търновски, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 65
Антиминс (*парче плат, на което се извършва Евхаристията* – фотография) с. 67
Антоний Западно и Средноевропейски, ***митрополит*** (фотопортрет) с. 68

Антоний Провадски, *епископ* (фотопортрет) с. 68
Антонио Менини, *епископ* (фотография) с. 69
Априлов, Васил (фотопортрет) с. 73
Аргиров, Стоян (фотопортрет) с. 76
Арнаудов, Михаил (фотография) с. 77
Арсений Знеполски, *епископ* (фотография) с. 78
Арсений II Охридски, *архиепископ* (гроб – фотография) с. 78
Арсений Пловдивски, *митрополит* (фотография) с. 79
Атанасий Велики, *Св.* (икона) с. 704
Атанасий III, *Цариградски патриарх* (икона) с. 84
Атанасий Зографски, *монах* (фотопортрет) с. 84
Атанасий Солунски, *митрополит* (фотопортрет) с. 84
Атанасов, Георги (фотография) с. 85
Атинагорас, *Цариградски патриарх* (фотография) с. 86
Аугусто Бонети, *епископ* (фотография) с. 124

Баба Ванга *(Вангелия Гущерова)* (фотография) с. 159
Баджов, Стефан, *худож.* (фотопортрет) с. 89
Байданов, Георги (фотопортрет) с. 89
Бакалов, Георги (фотография) с. 90
Бакалов, Йоаким (фотопортрет) с. 91
Балабанов, Александър (фотография) с. 92
Балабанов, Марко Д. (фотография) с. 92
Баласчев, Георги Д. (фотография) с. 93
Барсов, Елпидифор Василевич (фотография) с. 95
Бачев, Мирослав (фотография) с. 98
Белини, Джовани, *худож.* (платно) с. 473
Бенедикт XV, *папа* (фотография) с. 104
Бенедикт XVI, *папа* (фотография) с. 104
Благоев, Н. (корица на кн.) с. 112
Блазиус Клайнер, *монах* (корица на кн. – факсимиле) с. 112
Близнашки, Георги (фотография) с. 1796
Бобчев, Никола С. (фотография) с. 113
Богдан Добранов, *Апостолически викарий* (фотопортрет) с. 268
Богданов, Иван (фотография) с.113
Богориди, Стефан (фотопортрет) с. 115
Богородица, *Пресвета Дева Мария* (икона) с. 115, 195, 336, 627, 652, 671, 673, 1491, 1758-1764, 1771-1777, 1784-1790
Бодянски, Осип Максимович (фотопортрет) с. 121
Боев, Александър – Александър Екзарх (фотопортрет) с. 293
Божилов, Иван Ангелов (фотография) с. 122
Борис Агатоникийски, *митрополит* (фотография) с. 124
Борис Богоев – *Пловдивски митрополит на Алтернативния синод* (фотография) с. 114
Борис Неврокопски, *митрополит* (икона) с. 125
Борис Охридски, *епископ* (фотография) с. 125
Борис I Покръстителят, *княз* (икона) с. 126
Борис III, *цар* (фотография – семейство) с. 126
Ботев, Христо (фотография) с. 128
Боян Саръев, *о.* (фотопортрет) с. 666
Боян-Енравота, *Св. мъченик* – **Енравота** (икона) с. 299
Брюкнер, Александър (фотография) с. 132

Бурмов, Тодор Ст. (фотопортрет) с. 133
Буслаев, Фьодор Иванович (фотография) с. 134

Вазов, Иван (фотопортрет) с. 157
Варнава, *епископ* (фотопортрет) с. 160
Вартоломей I, *Вселенски патриарх и архиепископ на Цариград* (фотопортрет) с. 162
Васа, *Св.* (икона) с. 162
Василев, Николай (фотография) с. 1800
Василиев, Асен (фотография) с. 165
Василий I, *император* (икона) с. 166
Василий II, *император* (икона) с. 166
Василий III, *Цариградски патриарх* (фотопортрет) с. 167
Василий Доростолочервенски, *митрополит* (фотопортрет) с. 167
Вашица, Йозеф (фотография) с. 169
Величков, Константин (фотопортрет) с. 175
Велчев, Велчо П. (фотография) с. 175
Веркович, Стефан (фотопортрет) с. 177
Виктор Нишки, *епископ* (фотопортрет) с. 181
Висарион Смоленски, *свещеномъченик* (икона) с. 182
Владимир, *княз* (стенопис) с. 185
Владимир I Велики, *княз* (икона) с. 185
Владислав III Варненчик, *крал* (картина) с. 185
Владимир Зографски, *монах* (фотопортрет) с. 317
Войчицки, Казимеж, *худож.* (картина) с. 185
Востоков, Александър Христофорович (фотопортрет) с. 189
Вълчанов, Славчо (фотография) с. 201

Гавриил, *Св. архангел* (икона) – корица на кн. – гръбче; с. 2, 9, 1491, 1766-1769, 1779-1782, 1792-1795
Гавриил Ловчански, *митрополит* (фотография) с. 203
Гаврил Беловеждов, *о.* (фотография) с. 102
Гаврил Лесновски, *о.* (икона) с. 623
Гаврил Лесновски, *Св.* (икона) с. 710
Галактион Старозагорски, *митрополит* (фотопортрет) с. 206
Ганчев, Добре (фотопортрет) с. 207
Геласий Нюйоркски, *митрополит* (фотопортрет) с. 208
Георги Гелеменов, *о.* (фотопортрет) с. 209
Георги Ив. Гелев, *о.* (фотопортрет) с. 208
Генадий Драгалевски, *игумен* (фотопортрет) с. 209
Генадий II Схоларий, *Цариградски патриарх* (стенопис) с. 210
Генов, Минко (фотопортрет) с. 210
Георги Арлашки, *о.* (фотопортрет) с. 76
Георги Елдъров, *архимандрит* (фотопортрет) с. 295
Георги Йовчев, *епископ* (фотопортрет) с. 371
Георги Победоносец, *Св. великомъченик* (икона) с. 705
Георги Софийски Най-нови, *Св. великомъченик* (икона) с. 707
Георгиев, Емил (паметна плоча – фотография) с. 215
Георгий Иванович Шавельский, *протопрезвитер* (фотография) с. 944
Герасим Мелнишки, *епископ* (фотопортрет) с. 219, 1800
Герасим Струмишки, *архимандрит* (фотопортрет) с. 220
Гервасий Сливенски, *митрополит* (фотопортрет) с. 220
Герман IV, *Вселенски атриарх* (фотопортрет) с. 221

Герман Сръбски, *патриарх* (фотография) с. 221
Германос Каравангелис, *Патриаршески екзарх за Централна Европа* (фотопортрет) с. 222
Геров, Найден (фотопортрет) с. 222
Гилфердинг, Александър Фьодорович (фотопортрет) с. 223
Гиляревский, Руджеро (фотопортрет) с. 1800
Глубоковский, Николай Никанорович (фотопортрет) с. 224
Гогов, Георги (фотопортрет) с. 225
Горазд, *Св.* (икона) с. 719
Гоцоли, Беноцо, *худож.* (фреска) с. 375
Гошев, Иван (фотопортрет) с. 229
Градев, Владимир (фотография) с. 229
Гривец, Франц (фотопортрет) с. 230
Григорий Бакуриани, *византийски военачалник* (фреска) с. 232
Григорий V Константинополски, *Цариградски патриарх* *(картина)* с. 231
Григорий VI, *Вселенски патриарх* (фотопортрет) с. 231
Григорий VII, *Цариградски патриарх* (фотография) с. 231
Григорий XIII, *папа* (картина) с. 232
Григорий Богослов, *Св.* (**Григорий Назиански**) (икона) с. 232
Григорий, *Св. епископ Български* (икона) с. 719
Григорий Великотърновски, *митрополит* (фотография) с. 232
Григорий Врачански, *епископ* (фотография) с. 233
Григорий Доростолски-Червенски, *митрополит* *(фотопортрет)* с. 233
Григорий Катрис, *митрополит* (фотопортрет) с. 233
Григорий Ловчански, *митрополит* (фотопортрет) с. 234
Григорий Палама, *Св.* (икона) с. 234
Григорий Пелагонийски, *епископ* (фотопортрет) с. 235
Григорий Струмишки, *Св.* (фотопортрет) с. 236
Григорий Цамблак, *епископ* (стенопис) с. 236
Григорович, Виктор Иванович (фотопортрет) с. 237
Григорович, Дмитрий (фотопортрет) с. 268
Груев, Георги (фотопортрет) с. 238
Грунски, Николай Кузмич (фотопортрет) с. 239
Гюджанов, Димитър, худож. (фотопортрет) с. 240
Гюзелев, Васил (фотография) с. 240
Гюзелев, Иван (фотопортрет) с. 241

Давид Солунски, *Св.* (икона) с. 242
Дамаскин Велешки, *митрополит* (фотография) с. 244
Дамиан Царицински, *архиепископ* (фотопортрет) с. 245
Дамян Теелен, епископ (фотопортрет) с. 847
Данил, *Български патриарх* с. 3
Даниил I, *Румънски патриарх* (фотопортрет) с. 246
Даниил, *Български патриарх* (фотопортрет) с. 246
Дебелянов, Димчо (фотопортрет) с. 248
Денчев, Кою, *худож.* *(живописно платно)* с. 553
Денчев, Стоян (фотопортрет) с. 1797, 1800
Джото ди Бондоне, *худож.* (фреска) с. 170
Джузепе Леанца, *архиепископ* (фотопортрет) с. 448
Димитрий Басарбовски, *преподобен* (икона) с. 623
Димитър, *Св. великомъченик* (икона) с. 707

Димитър Амбарев, *о.* (фотопортрет) с. 49
Димитър Бакалов, *о.* (фотопортрет) с. 90
Дионисий, *архимандрит* (фотопортрет) с. 265
Дионисий Ловчански, *митрополит* (фотопортрет) с. 266
Дичо Зограф, *худож.* (стенописно иконописно изображение – фотография) с. 358
Добрев, Иван (фотопортрет) с. 268
Доброплодни, Сава (фотопортрет) с. 270
Дометиан Видински, *епископ* (фотопортрет) с. 272
Доротей Скопски, *епископ* (фотопортрет) с. 273
Доситей Самоковски, *епископ* (фотопортрет) с. 274
Доспевски, Станислав, *худож.* (живописен портрет) с. 312
Дринов, Марин (фотопортрет) с. 277
Дуйчев, Иван (фотопортрет) с. 279
Дънов, Петър (фотопортрет) с. 283
Дядо Влайчо *(Влайо Жечев)* (фотопортрет) с. 306
Дядо Добри *(Пълно име – неизв.)* (фотопортрет) с. 284

Евгений Босилков, *епископ* (фотография) с. 127
Евлогий Сливенски, *епископ* (фотопортрет) с. 289
Евлогий Адрианополски, *епископ* (фотопортрет) с. 289
Евсеев, Иван Евсеевич (фотопортрет) с. 289
Евстатий, *дякон* (фотопортрет) с. 949
Евстатий Пелагонийски, *митрополит* (фотопортрет) с. 290
Евтимий Търновски, *Св. Български атриарх* (стенопис) с. 728
Ел Греко, *худож.* (картина) с. 197
Елин Пелин *(псевд. на Димитър Иванов)* (фотопортрет) с. 296
Емануил Беев, *о.* (фотография) с. 100
Енравота – Боян-Енравота, *Св. мъченик* (икона) с. 299
Епифаний Ливийски и Солунски, *епископ* (фотопортрет) с. 301

Захариев, Стефан (живописен портрет) с. 312
Заяков, Валентин (фотопортрет) с. 1798
Злата Мъгленска, *Св.* (икона) с. 314
Златаров, Асен (фотопортрет) с. 314
Златарски, Васил (фотопортрет) с. 314
Златарски, Никола (фотопортрет) с. 315
Захарий Зограф (живописен автопортрет; живописен портрет) с. 316, 520

Иван-Александър, *цар* (икона) с. 324
Иван Антонов, *протойерей* (фотопортрет) с. 69
Иван Гаруфалов, *Апостолически екзарх* (фотопортрет) с. 207
Иван Гаджов, *о.* (фотопортрет) с. 205
Иван-Асен II, *цар* (фреска) с. 325
Иван Рилски, *преподобен* (икона) с. 624
Игнатиев, Николай Павлович (фотопортрет) с. 331
Игнатий, *дякон (Васил Левски)* *(картина)* с. 285
Игнатий I, *Цариградски патриарх* (икона) с. 332
Игнатий Плевенски, *епископ* (фотопортрет) с. 333
Игнатий Проватски, *епископ* (фотопортрет) с. 333
Иисус Христос – *Бог-Син* (живописно платно) 641, 873, (икона) с. 120, 196, 197, 653; (картина) 172, 202, *845*; (реликва) 868; (фреска) 170;

Икономов, Тодор (фотопортрет) с. 338
Иларион Доростолски, *епископ* (фотопортрет) с. 340
Иларион Ловчански, *епископ* (фотопортрет) с. 341
Иларион Макариополски, *епископ* (фотопортрет) с. 341
Иларион Мъгленски, *епископ* (стенопис) с. 342
Иларион Неврокопски, *митрополит* (фотопортрет) с. 342
Иларион Нишавски, *епископ* (фотопортрет) с. 342
Иларион Сливенски, *епископ* (фотопортрет) с. 342
Илия, *Св.* (икона) с. 345
Инокентий III, *папа* (гравюра) с. 348
Инокентий IV, *папа* (гравюра) с. 348
Инокентий Крупнишки, *епископ* (фотопортрет) с. 348
Инокентий Софийски, *архимандрит* с. 349
Иняцио Паоли, *Букурещки архиепископ* (фотопортрет) с. 559
Иполито Агосто, *епископ* (фотопортрет) с. 36
Ириней Сръбски, *Патриарх* (фотопортрет) с. 350

Йоаким III, ***Български патриарх*** (фотопортрет) с. 357
Йоаким Търновски, *Св. първи Български патриарх* (икона) с. 732
Йоаким Бигорски, *игумен* (стенописно иконописно изображение – фотография) с. 358
Йоаким Мелнишки, *митрополит* (фотопортрет) / с. 358
Йоаким Осоговски, *Св.* (стенописно иконописно изображение – фотография) с. 358
Йоан Павел II, *папа* (фотопортрет) с. 361
Йоан VIII, *папа* (гравюра) с. 361
Йоан XXIII, *папа* (фотопортрет) с. 362
Йоан Варненски и Великопреславски, *митрополит* (фотопортрет) с. 362
Йоан Главиницки, *епископ* (фотопортрет) с. 363
Йоан Драговитийски, *епископ* (фотопортрет) с. 363
Йоан Златоуст, *Св.* (икона) с. 733
Йоан Кръстител, *Св.* (икона) с. 734
Йоан Кукузел, *църковен певец и композитор* (стенописно иконописно изображение) с. 365
Йоанна, *царица* (фотография – семейство) с. 126
Йоаникий Ракотински, *Св.* (фотопортрет) с. 368
Йоаникий Сливенски, *митрополит* (фотопортрет) с. 369
Йовко Пищийски, *о.* (фотопортрет) с. 586
Йосип Юрай Щросмайер, *епископ* (фотопортрет) с. 951
Йосиф Варненски и Преславски, *митрополит* (фотопортрет) с. 374
Йосиф I, *екзарх* (фотопортрет) с. 374
Йосиф II, *Цариградски патриарх* (фреска) с. 375
Йосиф Алоати, *о.* (фотопортрет) с. 47
Йосиф Американски, Канадски и Австралийски, *митрополит* (фотопортрет) с. 375
Йосиф Бацаров, *архимандрит* (фотография) с. 98
Йосиф Гагов, *о.* (фотопортрет) с. 205
Йосиф Нюйоркски, *митрополит* (фотография) с. 376
Йосиф Обручник, *Св.* (икона) с. 737
Йосиф Търновалийски, *о.* (фотопортрет) с. 378

Каирис, Теофилос, ***деец на Гръцкото просвещение*** (фотопортрет) с. 381
Казански, Никола (фотопортрет) с. 1800
Калиник Врачански, *митрополит* (фотопортрет) с. 382
Калиник Палеокрасас, *митрополит* (фотопортрет) с. 383

Камен Вичев, *о.* (фотопортрет) с. 387
Карди – Чиголи, Лудовико, *худож.* (платно) с. 775
Каролев, Райчо (фотопортрет) с. 392
Киприан, *Св. митрополит Киевски, Литовски и на цяла Русия* (икона) с. 737
Киприан Старозагорски, *митрополит* (фотопортрет) с. 403
Кирил, *архиепископ* (фотопортрет) с. 405
Кирил Български, *патриарх* (фотопортрет) с. 405
Кирил Варненски и Великопреславски, *митрополит* (фотопортрет) с. 406
Кирил Иванов Слепов, *о.* (фотопортрет) с. 545
Кирил Куртев, *епископ* (фотопортрет) с. 442
Кирил Рилски (*Рилец*), митрополит (фотопортрет) с. 407
Кирил V Каракалос, *Цариградски патриарх* *(фотопортрет)* с. 408
Кирил и Методий, *Св. Св. равноапостоли* (платно) с. 759
Киселков, В. (корица на кн. – факсимиле) с. 186
Климент Врачански, *митрополит* (фотопортрет) с. 412
Климент Охридски, *Св. архиепископ* (икона) с. 413
Климент Старозагорски, *митрополит* (фотопортрет) с. 414
Климент Търновски, *митрополит* (фотопортрет) с. 415
Константин Врачански, *митрополит* (фотопортрет) с. 429
Константин Гулабчев, *о.* (фотопортрет) с. 240
Константин Кавасила, *архиепископ* (фреска) с. 429
Константин Костенечки (гравюра) с. 429
Константин V Копроним, *император* (миниатюра) с. 336
Константин Преславски *(икона)* с. 430
Константин и Елена, *Св. Св. равноапостоли* (икона) с. 764
Константинов, Игнат, *худож.* (фотопортрет) с. 3
Корнелиус, Петер, *худож.* с. 172
Костадинова, Десислава (фотопортрет) с. 1800
Кранах Стари, Лукас, *худож.* с. 476
Крум, *хан* (миниатюра) с. 168
Куманов, Милен (фотопортрет) с. 1417; (проект на корица) с. 11, 1801
Куманова, Александра (фотопортрет) с. 1801

Лазар Български, *Св. мъченик* (икона) с. 740
Лазар Замфиров, *о.* (фотопортрет) с. 309
Левски, Васил – Игнатий, *дякон* *(картина)* с. 285
Леонардо да Винчи, *худож.* с. 173, 845
Линден, Ирина (фотопортрет) с. 1801
Лудвиг Бойкин, *о.* (фотография) с. 122
Луков, Симеон (фотография) с. 454
Лутер, Мартин (живописен портрет) с. 476
Лъв XIII, *папа* (живописно платно) с. 456
Лъв (Иван) Рончев, *о.* (фотопортрет) с. 656

Макарий Неврокопски, *митрополит* (фотопортрет) с. 461
Максим I, *Български патриарх* (фотопортрет) с. 464
Максим Скопски и Пловдивски, *митрополит* (фотопортрет) с. 464
Максимова, Марияна (фотопортрет) с. 1801
Маргарита, *царица* (сватбена фотография – със *Симеон Сакскобургготски*) с. 793
Маринов, Димитър (фотопортрет) с. 472
Мария Магдалина, *Св. равноапостолна* (платно) с. 473
Мария-Луиза, *княгиня* (семейна фотография – с княз Фердинанд) с. 890; (фотография – семейство)

с. 126; (фотопортрет) с. 473;
Марков, Георги (фотопортрет) с. 1801
Мелетий Велешки, *митрополит* (фотопортрет) с. 480
Методий Кусев, *митрополит* (фотопортрет с. 484
Методий Охридски, *митрополит* (фотопортрет) с. 485
Микеланджело Буонароти, *худож.* (стенопис) 784; (фреска) с. 195, 837
Митов, Антон, *худож.* (стенопис) с. 728
Михаил, *Св. архангел* (икона) с. 80
Михаил Добромиров, *о.* (паметна плоча – фотография) с. 270
Михаил Сръбски, *патриарх* (фотопортрет) с. 496
Михаил Доростолски и Червенски, *митрополит* (фотопортрет) с. 497
Михаил Охридски и Македонски, *архиепископ* (фотопортрет) с. 498
Мункачи, Михай, *худож.* (картина) с. 354
Муха, Антон, *худож.* (платно) с. 791
Мюнцер, Томас (гравюра) с. 51; (живописен портрет) с. 506

Натанаил **Неврокопски, *епископ*** (фотопортрет) с. 507
Натанаил Охридски и Пловдивски, *митрополит* (фотопортрет) с. 507
Наум Преславски и Охридски, *епископ* (фреска) с. 508
Наум Русенски, *епископ* (фотопортрет) с. 509
Неделя, *Св. великомъченица* (икона) с. 673
Нектарий Битолски, *Св. преподобен* (икона) с. 515
Неофит Бозвели, *архимандрит* (фотопортрет) с. 517
Неофит, *Български патриарх* (фотопортрет) с. 518
Неофит Видински, *митрополит* (фотопортрет) с. 518
Неофит Рилски, *монах* (живописен портрет) с. 520
Нестор Смоленски, *епископ* (фотопортрет) с. 521
Никодим Неврокопски, *митрополит* (фотопортрет) с. 526
Никодим Сливенски *митрополит* (фотопортрет) с. 526
Никола Ангелов, *о.* (фотопортрет) с. 57
Никола Шкутов, *свещеноиконом* (фотопортрет) с. 949
Николай I, *папа* (гравюра) с. 530
Николай Макариополски, *епископ* (фотопортрет) с. 531
Николай Мирликийски Чудотворец, *Св. епископ* (икона) с. 750, 751
Николай Пловдивски, *митрополит* (фотопортрет) с. 531
Нил Изворов, *епископ* (фотопортрет) с. 334
Нинов, Кирил *худож.* (проект на корица на кн.) с. 11

Образописов, **Никола Ив.** (живописен автопортрет) с. 538
Овентий Исачев, *о.* (фотопортрет) с. 539
Олга, *Св. равноапостолна княгиня* (икона) с. 686
Онуфрий Габровски, *Св.* (икона) с. 541

Павел, ***Св. апостол*** (икона) с. 547
Павел VI, *папа* (фотопортрет) с. 548
Павел Левкийски, *епископ* (фотопортрет) с. 549
Павел Старозагорски, *митрополит* (фотопортрет) с. 549
Павле Сръбски, *патриарх* (фотопортрет) с. 549
Паисий Врачански, *митрополит* (фотопортрет) с. 552
Паисий Пловдивски, *митрополит* (фотопортрет) с. 553
Паисий Хилендарски, *Св. о. йеромонах* (живописно платно) с. 553
Панарет Пловдивски, *митрополит* (фотопортрет) с. 556
Панарет Рашев, *митрополит* (фотопортрет) с. 557

Панкратий Старозагорски, *митрополит* (фотопортрет) с. 558
Паоли, Игнат Феликс (фотопортрет) с. 331
Партений Зографски, *епископ* (фотопортрет) с. 562
Партений Левкийски, *епископ* (фотопортрет) с. 562
Партений Софийски, *митрополит* (фотопортрет) с. 563
Пахомий, *архимандрит* (фотопортрет) с. 568
Пахомий Зографски, *игумен* (фотопортрет) с. 568
Петка Българска, *Св. преподобна* (икона) с. 680
Петър, *Св. апостол* (икона) с. 754
Пимен Неврокопски, *епископ* (фотопортрет) с. 585
Поликарп Белоградчишки, *епископ* (фотопортрет) с. 594
Померанцев, Александър Никанорович (фотопортрет) с. 595
Прохор Пчински, *Св.* (икона) с. 758

Радев, Румен, *Президент на Република България* с. 5
Раковски, Георги С. (фотопортрет) с. 644
Ралева, Диана (фотопортрет) с. 1801
Репин, И. Е., *худож.* (платно) с. 862
Роберто Менини, *архиепископ* (фотография) с. 650
Ромил Видински, *Св. преподобен монах* (икона) с. 656
Рубльов, Андрей, *худож.* (икона) с. 653

Самуил Джундрин, *епископ* (фотопортрет) с. 253
Сапунджиев, Евтимий (фотопортрет) с. 665
Сарийски, Петър (фотопортрет) с. 666
Светото семейство, *стенопис* (фотография) с. 784
Седмочисленици, *Св.* (стенопис) с. 768
Серафим Алексиев, *архимандрит* (фотопортрет) с. 43
Серафим Неврокопски, *митрополит* (фотопортрет) с. 787
Серафим Софийски Чудотворец, *Св. архиепископ* (фотопортрет) с. 787
Сергий (Чернов), *архимандрит* (фотопортрет) с. 788
Симеон Велики, *цар* *(платно)* с. 791
Симеон Западно и Средноевропейски, *митрополит* (фотопортрет) с. 792
Симеон Сакскобургготски, *престолонаследник* – Симеон II, *цар* (сватбена фотография – с царица Маргарита) с. 793; (фотография – семейство) с. 126
Симеонов, Ангел (фотопортрет) с. 1799
Славейков, Пенчо (фотопортрет) с. 798
Славейков, Петко Р. (фотопортрет) с. 798
Снегаров, Иван (фотопортрет) с. 802
София, *Св. (трите ѝ дъщери – Св. Вяра, Св. Надежда и Св. Любов)* (икона) с. 686
Софроний Великотърновски, *митрополит* (фотопортрет) с. 811
Софроний Врачански, *Св. епископ* (икона) с. 769
Софроний Доростоло-Червенски, *митрополит* (фотопортрет) с. 812
Стамболов, Стефан (фотопортрет) с. 816
Станиславов, Филип, *епископ* (иконописен образ) с. 893
Стефан, *архидякон* (фреска) с. 80
Стефан I, *екзарх* (фотопортрет) с. 824
Стефан Гюрчев, *о.* (фотография) с. 242
Стефан Пашов, *о.* (фотография) с. 1801
Стойко Тошев Грашкин, *о.* (фотопортрет) с. 230

Темелски, Христо (фотопортрет) с. 847
Теодоров-Балан, Александър (фотопортрет) с. 849

Теодосий Скопски, *митрополит* (фотопортрет) с. 852
Теофан Быстров, *архиепископ* (фотопортрет) с. 854
Теофилакт Охридски, *Св.* (икона) с. 856
Тинторето, Джакопо, *худож.* (картина) с. 202
Тодор Стратилат, *Св. великомъченик* (икона) с. 709
Тривелий Теоктист, *Св.* (икона) с. 857
Тихон Тивериополски, *епископ* (фотопортрет) с. 859
Толстой, Лев Николаевич (живописен портрет) с. 862
Троица, *Св.* – Бог-Отец, Бог-Син, Бог-Свети Дух (икона) с. 688
Тютюнджиев, Ив. (фотография) с. 138

Урбан VIII, *папа* (фотография) с. 133

Фердинанд, *княз* (семейна фотография – с княгиня Мария-Луиза) с. 890
Филарет Видински, *епископ* (фотопортрет) с. 891
Филарет Ловчански, *митрополит* (фотопортрет) с. 891
Филотея, *Св. преподобна* (икона) с. 685
Георгий Флоровский (фотопортрет) / с. 897
Формоза Портуенски, *епископ* (гравюра) с. 897
Фортунат Бакалски, *о.* (портрет) с. 91
Фотий, *епископ* (фотопортрет) с. 898
Фотий I Цариградски, *Св. патриарх* (икона) с. 774
Франциск от Асизи, *Св.* (платно) с. 775
Франциск I, *папа* (фотопортрет) с. 899
Фьодоров, Константин Григориевич (Георгиевич) (фотопортрет) с. 901
Фюльоп, Ласло, *худож.* (живописно платно) с. 456

Хонорий III, *папа* (платно) с. 907
Хрисант I, *патриарх* (фотопортрет) с. 910
Христо, *Св. мъченик* (икона) с. 741
Христо Пройков, *архиепископ* (фотопортрет) с. 913, 1801
Христов, Борис (фотопортрет) с. 914
Христов, Добри (фотопортрет) с. 914
Хубанчев, Антоний (фотопортрет) с. 917
Хуняди, Янош (гравюра) с. 917

Цанков, Драган (фотопортрет) с. 918
Цанков, Стефан Станчев (фотопортрет) с. 918
Цибулка, Йозеф (фотопортрет) с. 924
Цухлев, Димитър (фотопортрет) с. 925

Чилингиров, Стилиян (фотопортрет) с. 940
Чомаков, Стоян (фотопортрет) с. 942
Чинтулов, Добри (фотопортрет) с. 941

Шиваров, Николай (фотопортрет) с. 946
Шопов, Атанас (паметна плоча за него – фотография) с. 949

Юда Искариот, *Св. апостол* (икона) с. 951

Яворов, Пейо К. (фотопортрет) с. 953

Яков Арминий, ***монах*** (гравюра) с. 77
Яков Константийски, ***епископ*** (фотопортрет) с. 954
Яков Месемврийски, ***епископ*** (фотопортрет) с. 954

X. I. 1. АЗБУЧЕН КЛЮЧ НА ИМЕНАТА КЪМ РАЗДЕЛ CURRICULUM VITAE

Василев, Николай, ***д-р*** (фотопортрет) с. 1800
Велев, Венцислав, ***акад. проф. д-р*** (фотопортрет) с. 1800

Герасим Мелнишки, ***Н. Пр. епископ*** (фотопортрет) с. 1800
Гиляревский, Руджеро, ***акад. проф.*** (фотопортрет) с. 1800

Денчев, Стоян, ***акад. проф.*** (фотопортрет) с. 1800

Казански, Никола, ***доц. д-р*** (фотопортрет) с. 1800
Костадинова, Десислава, ***д-р*** (фотопортрет) с. 1800
Куманов, Милен, ***проф. д-р*** (фотопортрет) с. 1801
Куманова, Александра, ***акад. проф.*** (фотопортрет) с. 1801

Линден, Ирина, ***проф. д-р*** (фотопортрет) с. 1801

Максимова, Марияна (фотопортрет) с. 1801
Марков, Георги, ***акад. проф.*** (фотопортрет) с. 1801

Палева, Диана, ***гл. ас.*** (фотопортрет) с. 1801

Стефан Пашов, ***о.*** (фотопортрет) с. 1801

Христо Пройков, ***Н. Впр. архиепископ*** (фотопортрет) с. 1801

XI. БЕЛЕЖКА СЪС СХЕМА НА БИБЛИОГРАФСКИТЕ РЕДАКТОРИ НА ПУБЛИКАЦИЯТА (OPUS ARDUUS)

XI. I. ОНТОЛОГИЯ

Последното незавършено енциклопедично изследване на **проф. Милен Куманов (13.02.1942 – 22.11.2021)** – ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** е създавано от него в продължение на 20 години и е подготвяно от автора за печат в края на 2021 г.

Милен Куманов е не само **автор** и **научен редактор на труда** (*с. 1-10; 11-1112 – тук и по-долу посочените стр. са по наст. изд.*). Той е създател и на **издателската анотация**: *с. 11-12*, **предговора**: *с. 13-22* и **пр. *служебна* информация към изданието** (**Информационна ризома от взаимнопрепокриващите и пресичащи се разрези, структурирана във вид на Приложения VI. I-XV**I: *с. 959-1112*; **Упътване за ползване на труда**: *с. 23-25*; **По-важните негови съкращения**: *с. 25-26*) – *вж и по-долу*.

Венец на енциклопедичната дейност на Милен Куманов, който е автор на 220 справочно-енциклопедични издания (212 прижизнени и 8 посмъртни; 2 Festschrift книги са публ. *за него – срв.: по-долу неговата биобиблиогр. – с. 1435-1486; 1487-1490*), ***Енциклопедията „Православието в България”*** е подготвена от своя автор в ръкопис на 3600 стр. в компютърен набор и е планирана да види бял свят в **3 обемни тома в А3 формат** (печатният еквивалент **на 5 издателски тома в А4 формат**). Напечатана *тук* в **петит** – с допълнително разработения от страна на библиографските редактори **справочен апарат към нея** (*с. 1113-1416; 1417-1490*), тя заема ***общо 1416 с.*** (*с. 1-1416* на *наст. изд.*).

Тази *Енциклопедия* – чрез *наст. публ.* – е **10-то посмъртно справочно-енциклопедично изд. на автора** – **негов 221 енциклопедичен труд**. (1. изд. на *Енциклопедията*: С., 2023).

Към *Енциклопедията „Православието в България”* Милен Куманов върви през целия си живот. За това свидетелстват в частност такива факти – като **неговите предходни справочно-енциклопедични издания, които му служат активно и неизменно в лабораторната работа по филигранното изграждане на станалото последно негово незавършено енциклопедично издание** – публикуваната *тук* ***Енциклопедия***...

Именно такъв е особено характерният случай с труда на Милен Куманов *„Македония. Кратък исторически справочник”* (С., 1993), който му се налага да цитира на различни места в в ***Енциклопедията „Православието в България”*** в обща сложност ***61 пъти*** – и винаги – във всеки един от случаите – му е необходимо да посочва *различни конкретни* стр. от справочника от 1993 г.

Интересно е и това, че дори в първите дни на м. октомври 2021 г. Милен Куманов се среща с художника на корицата на *Енциклопедията* – Кирил Нинов, и двамата – по идея на Милен Куманов – оформят визията на проектираното за печат издание (*с. 11*).

Внезапната смърт на Милен Куманов – на 22.11.2021 г. – прекъсва устрема на ***този*** **мащабен, първи, единствен и изключително трудоемък** (*лат.: **opus arduus***) **по своята *комплексна предметна проблематика* и *широкомащабен философско-хуманитарен историко-културен подход* проект**, разделяйки автора на *труда* с върховния замисъл на живота му, който го владее постоянно: **България да има справочно-енциклопедично издание по своя духовен ипостас – по Православието**.

С мисълта – **да се съхрани за обществото *този* ръкопис в *печатна* форма**, а не само **в *оригинал* – в Държавния архив (където се предава личният архив на учения от неговото семейство)**, а и **да му се даде гласност в *публичното пространство*, предоставяйки го в *печатна* и *електронна форма на издание, предназначено* и за библиотеките, и за университетите, за архивите, и за музеите,** – е **инициативата на образувалия се в годините близък интелектуален кръг от *духовни лица, филолози, библиографи, историци и историотграфи* около Милен и Александра Куманови** – **авторите на *тези* редове** – ***библиографските редактори на наст. изд.***, като се пристъпи към **публикацията на *Енциклопедията „Православието в България”*** *тук*.

Самата *тази* работа – по един **невероятен начин – *естествено*** ни въвлече в сърцевината на ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА, и плодовете ѝ могат да бъдат видяни (*с. 1-10; 1491-1800*)...

Във вида, в който са в ръкописа на труда, *тук* са публ. в *петит* излезлите изпод ръката на Милен Куманов и *цит. по-горе*: **издателска анотация** – и на ***български***, и на ***английски*** (*с. 11-12*), **предговор** (*с. 13-22*), **Упътването за ползване на труда** (*с. 23-25*); **По-важните негови съкращения** (*с. 25-26*), **букви А – Я** (*с. 27-958*) и **Информационната ризома – Приложенията към цялата *Енциклопедия „Православието в България”*** (*с. 959-1112*).

Съществено е да се знае, че в **генералтплана на труда** са заложени от Милен Куманов *множество препратки* към ***бъдещи* статии (ангелология, екзегеза, исагогика, херменевтика**...), които – поради неразработеността на *тези* статии *от своя автор* към момента на *наст. публ.* – са редуцирани от издателския образ на труда *тук*, но е от изключително значение присъствието им в оригинала на ръкописа като **препратки** – **рубрики (статии, които следва непременно да се разработят**!!!**)**.

Сама по себе си *тази* особеност на **ръкописа на *Енциклопедията*** свидетелства за

патрологичната
линия на знанието
като **посока** – **курс**,
който следва да бъде държан
според автора ѝ –
от страна на бъдещите творци на
справочно-информационната
Енциклопедика.

***Патрологичната* линия** като посока на развитие на *Енциклопедията „Православието в България”* се наблюдава и в това, че авторът ѝ фиксира в опуса си **каталожната традиция на подредба на имената**, възприета в българската библиотечно-библиографска практика – имената на духовните лица – като тези на светските – да се поднасят по тяхната фамилия, но в хода на своята работа – особено на завършителния ѝ стадий – той предприема курса на **световната Енциклопедика** за ориентация на масива към **личните и духовни имена на представителите на клира**.

Тази важна **методологична стъпка на Милен Куманов** в *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е причината всички справочно-енциклопедични допълнения, разработени от страна на библиографските редакгори към *наст. публ.*, да бъдат ориентирани именно към ***патрологичната световна* линия на знанието** (*с. 1113-1416*).

Онтологичните собености на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* могат в обобщен вид лапидарно да бъдат представени *така*:

1. Познавайки в детайли – като ***историк, филолог, библиограф, историограф, архивист и текстолог*** – **тънкостите на справочно-информационния енциклопедичен жанр**, Милен Куманов пристъпва към *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"* с мисълта – **да е в услуга на обществото, съоръжавайки го *информационно* с *компактно енциклопедично справочно-информационно знание* по феномена на Православието в България**;

2. Бидейки ***християнолюбив по природа и вцърковен християнин***, той добре осъзнава, че **патрологичната линия на знанието** в енциклопедично издание най-добре може да бъде въплътена от **богословите**, и **се заема с *историко-културния контекст* на Православието, което представя не изолирано и капсулирано в себе си, а на *жизнената основа* на неговата *свързаност с целия историко-културен религиозен спектър на човечеството – и в страната, и по света***;

3. Явявайки се **всестранно хуманитарно и постоянно самообразоваща се личност**, ученият включва в свода на *Енциклопедията* не само директно – **предметно – посветената на Православието *комплексна* проблематика**, но и **свързаната с целия свод от *религиозния нравствено-етичен планетарен план на съществуващите философски картини на човечеството, което е осъществено от позициите на религиозно конституираната същност на рационално действащ изследовател***.

Филантроп по натура, както и в останалите свои мащабни енциклопедични трудове – дело на цели научноизследователски центрове по света! – и в *„Православието в България"* Милен Куманов кани за свои съавтори въвлечените от него в **създаденото от самия него *енциклопедично движение на България* представители на по-младата генерация от учени**.

В **разгърналото се под началото на Милен Куманов истинско *национално енциклопедично движение по белите полета на системното и кумулативно справочно-информационно когнитивно осигуряване на библиотеките, университетите, архивите и музеите* – по *методологичния възел: биографика, библиография, архивистика, история, историография* – движение**, което той **инициира, въплъщава и обозначава чрез себе си** (!), – **взимат участие *библиотекари, архивисти, музейни работници, историци, учители, журналисти*... – все млади и ентусиазирани колеги, но и представители на всички поколения изследователи, вдъхновени от неговия самоотвержен апостолат на историческата справочно-енциклопедична нива**...

Тук, в лабораторията на автора на *Енциклопедията „Православието в България"*, са поканени от Милен Куманов – като в **енциклопедично мироздание** – **младите историци**: **доц. д-р Тодор Тодоров и д-р Десислава Костадинова**.

В *„Православието в България"*, подобно на целия разработен от Милен Куманов **енциклопедичен свод от предходни *220* негови справочни издания**, – той еднолично е **авторът на гешталтплана на справочника, на кадастралната му структура – словника на статиите и тяхното съдържание и на *светая светих – показалците* в хипертекста на създадената от него информационна ризома – Приложенията**.

По всичко това ще познаете Милен Куманов – **ЧОВЕКЪТ – ЕНЦИКЛОПЕДИЯ и ЛИЧНОСТЕН КАТАЛИЗАТОР – ФИЛАНТРОП И ЗА ОБКРЪЖЕНИЕТО СИ, И ЗА ИСТОРИЧЕСКОТО ПОЗНАНИЕ, И ЗА НАЦИОНАЛНАТА ПАМЕТ**.

Само **Библиографският списък на цитираната литература** (по **букви А – Я** /*с. 27-958*/ и **Информационната ризома – Приложенията към цялата Енциклопедия *„Православието в България”*** /*с. 959-1112; 1113-1416*/ представляват респектиращ ***свод на цитираните от него многократно и винаги с различни конкретни страници 6 289 ном. назв.*** /*с. 1132-1340*/ **на *печатни* и *ръкописни* документи, *периодични* и *продължаващи*, *монографични*, *традиционни* и *виртуални* издания на *18 езика* (*английски, български, гръцки, испански, италиански, латински, македонски, немски, полски, румънски, руски, сръбски, старобългарски – църковнославянски, сърбохърватски, украински, унгарски, френски, хърватски*), преброени единствено при първото им посочване** в *Енциклопедията – вж:* **Списък на цит. и контекстовата лит.** и ***прил.*** към него **Именен показалец** /*с. 1341-1369*/, който съдържа **3025 записа**, от които **2954 са на *персоналии*, изписани на *кирилица***, и **72 – отразени на *латиница***, които **са свързани с общо 30 препратки**, а **Списъкът на прецизно подбраните илюстрации** по *тези букви* **е от *669 ном. назв.*** /*с. 1379-1393; 1394-1404*/).

Количеството на **изображенията**, включени в ръкописа на *Енциклопедията „Православието в България”* от нейния автор в оригиналния ръкопис, е над **1000 назв**. Голяма част от този **визуализиращ материал (предимно фотографски)** е лично дело на Милен Куманов. Някои от документалните изобразителни кадри (в ръкописа – стари фотопортрети, факсимилета от страници на документи и проч.) са – за съжаление – в неудовлетворително за публикация качество, поради което в *наст. изд.* са включени посочените *по-горе* 669 изображения (като и сред тях се срещат случаи на спасени образи с цената на много усилия от страна на екипа на публикацията).

Разпръснати по многообразни книгохранилища и каталози в страната и чужбина – и в традиционен, и в *е*-вид, – библиографските сведения, посочени от Милен Куманов за Православието, **за първи път съсредоточават *в един общ* справочно-библиографски енциклопедичен източник многостранното знание за историческия дискурс на Вярата в Българ**ия.

Този **уникален вторично-документален ресурс** е сегментиран от автора на *Енциклопедията* чрез посочените от него **вторично-документални рудименти към системологично фрагментираните в хипертекста на опуса по буквения му корпус** (*с. 27-958; 959-1112*) в общо **91 658 информационни реалии**: **90 събития и явления**; **2 434 топоси**; **4 880 лица**; **794 понятия**; **136 издания**, свързани в когнитивно единство чрез **857 препратки** (*вж:* **VII. II. Синоптична карта на публикациите в *Енциклопедията* по страници**: *с. 1117-1126*).

В АЗБУЧЕН ред са представени **9 455 статии, от които същинските са 8 598, а препратките – 857**, разпределени по букви: **А** – 173 / 41; **Б** – 246 / 31; **В** – 166 / 47; **Г** – 130 / 45; **Д** – 151 / 61; **Е** – 160 / 11; **Ж** – 181 / 3; **З** – 286 / 11; **И** – 164 / 29; **Й** – 337 / 21; **К** – 789 / 70; **Л** – 117 / 14; **М** – 594 / 54; **Н** – 403 / 33; **О** – 107 / 10; **П** – 1087 / 105; **Р** – 273 / 28; **С** – 2112 / 140; **Т** – 353 / 21; **У** – 111 / 4; **Ф** – 99 / 10; **Х** – 214 / 14; **Ц** – 135 / 12; **Ч** – 107 / 20; **Ш** – 32 / 13; **Щ** – 8 / 2; **Ю** – 14 / 3; **Я** – 49 / 4.

В СИСТЕМАТИЧНО единство е даден **гещалтпланът на *Енциклопедията*** – **Приложенията** (*с. 959-1116*) на **9 216 информационни реалии**.

Само броят на отразените в *Енциклопедията* **периодични и продължаващи издания** – **религиозен печат и кореспондиращи му издания** е ***222 ном. назв.:* NN 5913-6134 *от библиографската база* на изданието** (*с. 1333-1337*).

Отразените в редните думи на статийния корпус на изданието – с. *27-958* **периодични издания са *49 ном. назв.*: NN 6135-6183; включените *вътре* в текстовете на статиите** – с. *27-958* **периодични издания са *94 ном. назв.*: NN 6184-6275** – *пак там* (*с. 1338-1340*).

Самото кумулиране на представяната в *това* издание **обща библиографска база на** *Енциклопедията* (*с. 1-1490*), осъществено от авторите на *наст.* текст, разгърна пред погледа на целия наш екип **необозримото търсаческо и откривателско *холистично* intentio на автора на** *труда*, което буди във всекиго от нас по особен начин и възхищение, и удивление, но и чувство за досег до **ДУХА НА ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА** на Милен Куманов (*вж: бел. на с. 1132-1135 към. цит.* библиографска база от **общо 6 289 ном. назв.**: *с. 1132-1340*).

Енциклопедист – ерудит от най-висока класа, Милен Куманов – като **ученик на последния български енциклопедист на XX в. – проф. Тодор Боров (30.01.1901 – 27.05.1993)**, а чрез него – и като **пряк продължител чрез *библиографската енциклопедика* по *булгарика* на акад. Никола Михов (6.03.1877 – 5.04.1962)**, – става не само **последовател и приемник, но и продължител на енциклопедичното когнитивно библиографско и историографско дело на тези учени – библиографи, ерудити и филантропи – първоапостоли в енциклопедичното знание**, за което в най-висша степен свидетелства *Енциклопедията „Православието в България”*.

... Прелисвайки архива на създателя и ръководителя на безсмъртния и с вечна слава **Български библиографски институт** (ББИ, 1941-1963) – **проф. Тодор Боров**

(**Опис** N 1 на документите от фонд 849, Фондообразувател Тодор Боров (Тодор Цветанов Тодоров) на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” / съст. Камелия Божилова и др. ; Науч. ред. Милкана Бошнакова, Руслан Иванов. – София : Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий”, 2019. – 457 с. – ISBN 978-954-523-163-6. – Достъпен онлайн <nationallibrary.bg/wp/wp-content/uploads/2019/01/Т.Боров-23.01.pdf>),

наблюдаваме **личния план за дейността в ББИ през 1951 г. на библиографа – историк на библиографията, полиглота и преводача д-р Николай Н. Николаев (22.09.1912 – 19.06.1975)**

(**а.е. 2539, л. 36**).

От документа разбираме за подготовката в ББИ на **БЪЛГАРСКИ БИОБИБЛИОГРАФСКИ РЕЧНИК**.

Фундиран от знаменитата **Картотека на ББИ**, **Българският биобиблиографски – биографичен – биографски речник** следвало да включва и **митрополитите на Българската православна църква** (!!!)...

От

а.е. 2561, л. 1-4

„Тренков, Хр., Вместо програмна статия / ***На библиографска вахта***: **Месечен бюлетин – писмо до Н. В. Михов**, год. I, бр. 1 от 29 ян. 1955 (София)” узнаваме, че – като резултат от „размразяването” на десталинизацията се появява нещо нечувано дотогава, а именно – по думите на **д-р Христо Тренков (3.08.1912 – 26.10.1971)**:

> *„Уважаеми и скъпи мой д-р Михов. Този бюлетин ще се издава в тираж три екземпляра. Единият ще ви гони и намира, гдето и да сте, вторият ще давам на нашия директор проф. Т. Боров, на който нищо библиографско не му е чуждо, а третият ще остава в архива на ББИ”...*

Научаваме също, че акад. Н. В. Михов е постоянен член на Научния съвет на ББИ, но не присъства на заседанията...

! Разбираме също, че проф. Т. Боров работи върху

теоретичната основа
на бъдещия
БЪЛГАРСКИ БИОГРАФСКИ РЕЧНИК –
основата на основите
за развитието на
ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА.

Но самото това начинание НИКОГА не се осъществява поради закриването на ББИ...

Такъв **базов енциклопедичен справочник** не се е появил и до ден днешен...

Но необходимостта от него е като тази на **крайъгълния камък за построяването на духовно-интелектуалния храм на културното настояще и културната вечност на България**.

Единствено в създадената служба „Българска енциклопедия" на Българската академия на науките под грифа

редактор-библиограф,
срещу който виждаме името на
д-р Николай Н. Николаев,
ще се появят
„Кратка българска енциклопедия"
(В 5 т. – София, 1963-1959),
„Българска енциклопедия А-Я"
(В 1 т. – София, 1974)...

Кратката историческа енциклопедия **на Милен Куманов *„Православието в България"* подема и свързва *енциклопедичните библиографски и биографски речникови архитектури*, възникващи като крещяща когнитивна потребност и за възпитаването на нравствено-етичен климат в обществото, и за съотнасянето на познанието в менталните представи от *времето на ББИ* (акад. Никола Михов – проф. Тодор Боров – д-р Николай Н. Николаев) с *тези на нашето съвремие на глобалната планетарна информатизация*.**

Ставайки първата и единствената въплътена в информационната реалност на *наст. Ново изд.* на справочна (1 изд. С., 2023) – *хипертекстова* – енциклопедична биографска и библиографска информационно-търсеща система по широкия спектър на свързаните на Православието с процесите и явленията на обществения и духовния живот – като феномен и на ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА, и на БУЛГАРИКА едновременно, *„Православието в България*: *Кратка историческа енциклопедия"* на Милен Куманов е *еманация на въжделенията на няколко поколения библиографи – ерудити от най-висока класа*:

акад. Никола Михов –
проф. Тодор Боров –
д-р Николай Н. Николаев –
проф. Милен Куманов.

В строго **азбучната подредба** на материала в *Енциклопедията „Православието в България"*, владеейки в съвършенство принципите на **световната универсална *библиотечна – каталожната – библиография***, структурирани от III в. пр. н.е.

(**Калимах Александрийски – Калимах от Кирена /Callimachus, 310-240 г. пр. н.е./**),

Милен Куманов възприема **гъвкава методология** – **допълнително по *конотации* и *контаминации семантично* структурира отделни части от статийния корпус на хипертекста на труда**, с което обозначава

чрез
прецизна
система от препратки
метода:

НЕ Е ДОСТАТЪЧНО

ДА СЕ СЪБЛЮДАВА ЕДИНСТВЕНО

БУКВАТА

НА ПОДРЕДБАТА НА МАТЕРИАЛА;

НЕОБХОДИМО Е

ДА СЕ СЛЕДВА

Д У Х Ъ Т

ПРИ СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННОТО *КОГНИТИВНО* МОДЕЛИРАНЕ...

Така, *например*:

- съобразно **базовия материал** и **историографската традиция, битуваща в отражението ѝ в научната литература**, – на места се срещат: **Аврам** / **Авраам** ; **Йоан** / **Иоан**...; ***равноапостолна*** (Св. Мария Магдалина) / ***равноапостол*** (Св. княгиня Олга)...

- **традициите на влезлите в българската научно-информационна практика понятия и термини** *през **езиковите модели** на различни национални култури* са интегрирани в пълна степен – отчетени са в частност *компаративистично едновременно* и проникналите *например – от гръцки* (**апсида**), и влезлите в езика ни *от латински през френски* (**абсида**);

- в различни сегменти на *труда* са представени **контекстово и максимално уважително** – ***равнопоставено***: или с *големи*, или с *малки букви* – не само **Православието** като лик на **Християнството** – редом с **другите конфесионални негови детерминанти**, – но и с останалите **монотеистични универсални религии** (**Зороастризъм**, **Будизъм** и **Ислям**) (*вж:* **VII. III. Синоптична таблица със схема на философско-религиозните картини, фиксирани в *Енциклопедията***: *с. 1127-1131*);

- фокусирано е по един **неповторим начин в творческата лаборатория на историка – хуманист** преплитането на **Аврамическите религии** – **Юдаизъм, Християнство, Ислям** (с. 335: чрез съотнасяне на факти, образи, интелектуални интерпретации, текстове по всеки *конкретен повод*...) – *вж: цит.* **VII. III. Синоптична таблица**... (*с. 1127-1131*);

- важно е да се знае, че авторът на ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** – Милен Куманов оставя *в* ***ръкопис*** – ***паралелно с наст. Енциклопедия и също в незавършен вид*** – *още* ***две справочно-енциклопедични книги: „Юдаизъм” и „Ислям”*** (*с. 1127*)...

Впечатляващи са **библиометричните параметри** на *Енциклопедията.*

За **семиологично ядро на библиометрията** на *изд.* е взета създадената от Милен Куманов панорама на **гещалтплана** на *Енциклопедията* (и разработения ключ към нея) – **Приложенията** (*с. 959-1117*), където са наблюдаеми с прост поглед приведените от него в **системно многовекторно единство общо 9 216 информационни реалии** (*вж:* **Ключ към Приложенията**: *с. 1113-1117*).

Заслугата за **прецизната и детайлна библиометрия на справочника *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** принадлежи на **експерта от Националния статистически институт на България – възпитаник на Университета по библиотекознание и информационни технологии Любов Йовинска – дипломант на проф. А. Куманова по специалност „Библиотекознание и библиография”**.

XI. II. ГНОСЕОЛОГИЯ

Представеното *тук* лапидарно изложение на **концептуално-интелектуалните особености** на ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия” на*** **Милен Куманов** ни дава основание да обозначим чрез *наст. публ.* **три *знаниеви* стъпки, посочващи**

АПОСТОЛАТА

на

Енциклопедията:

- I. посвещаваме

***1. изд. на този* труд**

на знаменателните през 2023 г.

1990-годишнина от разпятието и Възкресението на Иисус Христос

и

1710-годишнината от Медиоланския (Миланския) едикт от 313 г. на римския император Константин I Велики, с който християнството се провъзгласява за равноправна на другите религии:

Константин е почитан като *светец и равноапостол* от Православната църква;

- II. посвещаваме

***Наст. изд. на този* труд**

на отбелязваната през 2024 г.

1160-годишнината от Покръстването на българите в 864 г.;

- III. залагаме

чрез *Енциклопедията „Православието в България”*

основите на *е*-библиотека

„ПРАВОСЛАВИЕ”

(„ORTHODOXY”).

1412

Наст. изд. стъпва върху ***предварителната*** **публикация** на:

1) **букви А – Б** от *този* труд (*с. 27-958*);

2) *неговия* **гещалтплан** – **Приложенията на М. К.** (*с. 959-1112*);

3) **справочно-информационната атрибутика на цялата** *Енциклопедия* – **букви А – Я** – **неговите Приложения**, направена през 2022 г. във Festschrift *изд.*:

Е-библиотека „ПРАВОСЛАВИЕ" („ORTHODOXY") : **Православието в България** : **Кратка историческа енциклопедия** : ***Незавършен*** тр. : Фрагм. : А – Б (с. 613-742) <... : В – Я> / Авт., науч. ред. с. 595-896), анот. на бълг. (с. 597) и англ. (с. 598), предг. (с. 599-608), упътване (с. 609-611), съкр. (с. 611-612), прил. [пълнотекст. справочно-информ. база на първоизточника – гещалтплан и кадастър на тр.: взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома] (с. 743-896) М. **Куманов** ; худ. на кор. по идея на М. **Куманов** (с. 597) К. **Нинов** ; Под общ. ред. на о. **Стефан Пашов** ; Библиогр. ред. на А. **Куманова** и др. (с. 937-940). // ***Licht, mehr Licht! В памет на професор Милен Куманов*** : Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. – София, 2022, с. 595-938 : със 181 ил.

Други библиогр. ред. Н. **Казански**, Н. **Василев**, **Д. Костадинов**а, Ц. **Найденова**.

Съдържа и: Библиогр. списък на цит. лит. (с. 897-933) и Списък на ил. (с. 934-936) [по букви А – Б] / А. **Куманова**, Н. **Казански**, Д. **Костадинова**.

ЕНЦИКЛОПЕДИКА (с. 1-10; 1491-1800) / авт. А. **Куманова** : ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** *– ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов** ; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова** : Диптих по информ. моделиране на хипертекст : Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд. ; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)* ; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София : За буквите – О писменехъ, 2023. – 1800 с. : със 778 ил. с разр. паг. – Библиогр.: 7 662 назв. в три систематиз. списъка на лит. (1. *Енциклопедика* : 1098 /1054 ном. и 44 неном./; 2. *ПБ (КИЕ)* : 6275 ном. ; 3. ***М. К.*** *Биобиблиогр.*: 289) библиогр. записа общо на 50 ез. (*азерб., англ., араб., арм., асир., беларус., бълг., виетн., глаг., гр., дат., ивр., идиш, исп., ит., казах., кир., кит., кор., лат., луж., мак., нем., норв., пехл., пол., порт., рум., рус., санскр., словаш., словен., сръб., старобълг. – църковнослав., старогр., старослав., сърбохърв., тайс. (тайланд.), тохар., тур., удмурт., укр., унг., фарси, фр., хинди, хърв., чеш., швед., яп.*). – (Факлоносци ; XXXIII)

Други библиогр. ред. на *ПБ (КИЕ)*: В. **Велев**, Д. **Костадинова**, М. **Максимова**, Д. **Ралева**.

Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия; Посв. на М. ***Куманов****.*

Публ. по незавършен ръкоп. на авт.,
създаван от него в продължение на повече от 20 г. –
венец на неговия християнолюбиво-праведен живот –
афилиация*.*

Тази публ. е осъществявана
със смиреното
Богобоязливо съзнание,
че съхраняваме и
предаваме на потомците
първата и единствената енциклопедия за
Православието в България*...*
Бидейки вдъхновявани от
духовните пастири на нашия народ, –
подобно на предците ни, –

ние сме убедени,
че тези духовни пастири ще я доведат до провиждания
от Милен Куманов
неин животоспасителен за нацията ни
патрологичен образ
в кондиция
с персонификациите на историко-културния процес
в единение с планетарната му цялост –
лоно на духовното начало –
на Св. Дух –
демиургът на всички прояви на
отечествената ни битност в миналото и настоящето –
и во веки веков,
достойни и за почитание,
и за подражание,
и за следване,
и за новативно градивно творчество
в името на
доброто – истината – красотата*...*

Базираната от Енциклопедията „Православието в България” ***е-библиотека „ORTHODOXY”*** *(с. 1-10; 11-1490) е* ***29-та е-библиотека на Студентското научно общество (СНО) при УниБИТ и неговия Научноизследователски център за стимулиране на студентската академична активност (НИЦССАА)****.*

Тази е-библиотека ни вдъхновява да надградим свода от е-ресурси на СНО и НИЦССА при УниБИТ с ***е-библиотеки „ENCYCLOPAEDICA”*** *(1-10; 1491-1800) и* ***„BULGARICA” – Кн. I-II на наст. диптих от издания на учебна литература по информационно моделиране на хипертекст****.*

Така общото число на ***е-библиотеките на СНО и НИЦССАА при УниБИТ*** *към 2024 г. възлиза на* ***33 на брой*** *(вж: прил. на с. 1416* ***Сх.*** *на* ***е-библиотеките на СНО****).*

За ***върховата експертиза*** **на** ***полилингвистичното равнище на 22 езика*** (*английски, български, гръцки, испански, италиански, китайски, латински, македонски, немски, полски, румънски, руски, сръбски, старобългарски – църковнославянски, старогръцки, сърбохърватски, украински, унгарски, фарси, френски, хинди, хърватски)* ***на информационно моделиране*** на ***е*****-библиотеки** ***„ORTHODOXY”*** **и** ***„ENCYCLOPAEDICA”*** *(вж: с. 1408 и 1527)*, **както и** ***на 45 езика*** **за пр.** ***е*****-библиотеки на СНО и НИЦССАА при УниБИТ, отразени в** ***наст.*** **изд.** *(вж: с. 1475-1476)*, – **общо**: **на 50 езика**, са от изключително значение **лингвистичните консултации** и по *това* издание, системно провеждани с

Лариса Найдич –
професор ***емеритус*** **на Еврейския университет в Йерусалим –**
старши научен сътрудник в Катедрата по езикознание,
доктор на филологическите науки – сравнителна лингвистика:
германски езици, полиглот; автор на книги и множество статии по
лингвистика, поетика и теория на превода) –

Prof. DSci Larissa Naiditch
(Professor *emeritus* at the Hebrew University of Jerusalem –
Senior research associate in Department of linguistics, DSci in philology –
comparative linguistics:
German languages, polyglot; author of books and
many studies in linguistics, poethics and theory of translation).

За ***семантичната експертиза*** **на** ***наст***. **Ново издание на** ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** **са безценни препоръките и уточненията на 1. изд. на труда, направени по прочита му от**

историка – ерудит, филантроп и естет
Ани Данчева-Василева –
проф. д-р от Института по история на
Българската академия на науките,
за което екипът на публикацията
ѝ изказва особена признателност.

Цит. тук на с. 1413 предварителна публ. от 2022 г. – ***Е-библиотека „ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)*** : **Православието в България** : **Кратка историческа енциклопедия** *– е снабдена с* ***ключови думи на бълг., рус. и англ.****, които привеждаме, допълвайки ги с нов. информ.:*

последно незавършено енциклопедично **изследване на Милен Куманов –** ***е*****-библиотека** ***„ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)*****:** ***Православието в България: Кратка историческа енциклопедия*** **/ автор, научна редакция, анотация, предговор, упътване, по-важни съкращения Милен Куманов – публикация,** ***посветена на знаменателните през 2023 г. 1990-годишнина от разпятието и Възкресението на Иисус Христос в 33 г. и 1710-годишнина от Медиоланския (Миланския) едикт от 313 г. на римския император Константин I Велики, с който християнството се провъзгласява за равноправна на другите религии: Константин е почитан като светец и равноапостол от Православната църква*** **(1. изд. – София, 2023) ;** ***по случай 1160-годишнината от Покръстването на българите в 864 г.*** **(Ново изд. – София, 2024) (*последно незавършено енциклопедично* изследване на Милен Куманов)**

последнее незаконченное энциклопедическое **исследование Милена Куманова –** ***э*****-библиотека** ***„ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)*****:** ***Православие в Болгарии: Краткая историческая энциклопедия*** **/ Автор, научная редакция, аннотация, предисловие, инструкция, наиболее важные сокращения Милена Куманова – публикация,** ***посвященная знаменательным датам в 2023 г. 1990-летию распятия и Воскресения Иисуса Христа в 33 г. и 1710-летию Медиоланского (Миланского) эдикта 313 г. римского императора Константина I Великого, которым христианство провозглашается религией, равноправной с другими религиями: Константин почитается Православной церковью как святой и равноапостольный*** **(1. изд. – София, 2023) ;** ***по случаю 1160-летия со времени Крещения болгар в 864 г.*** **(Новое изд. – София, 2024) (*последнее незаконченное энциклопедическое* исследование Милена Куманова)**

last incomplete encyclopaedic **study of Milen Kumanov –** ***e*****-library** ***ORTHODOXY*****: Orthodoxy in Bulgaria: Short historical encyclopedia / author, scientific edition, annotation, foreword, guide, abbreviations Milen Kumanov – publication,** ***dedicated to the emblematic in 2023 1990 years of the crucifix and Resurrection of Jesus Christ in 33 and 1710 anniversary of the Edict of Milan in 313 of the Western Roman Emperor Constantine I which gave Christianity legal status: Constantine is venerated as saint and equal to the Apostles by the Orthodox Church*** **(1. ed. – Sofia, 2023) ;** ***on the occasion of the 1160th anniversary of the Conversion of the Bulgarians in 864*** **(New ed. – Sofia, 2024) (*last incomplete encyclopaedic* study of Milen Kumanov)**

E-БИБЛИОТЕКИ
НА СТУДЕНТСКОТО НАУЧНО ОБЩЕСТВО ПРИ УНИБИТ, СТРУКТУРИРАНИ КЪМ 2023 г.

ANTHOLOGICA

ARYANICA

AUTOBIOBIBLOGRAPHICA

BALANICA

CIVILIANA

CLIO

COMMENTATORICA

CHEKHOVIANA

DECAMERONICA

ECOVIANA

ERUDITICA

ETYMOLOGICA

EVRISTIANA

GLORICA

GRATULATORICA

HOFFMANNIANA

HUMANITARIANA

LEVSKI

NESTINARIANA

ORTHODOXY

PAISIADA

PATRIARCHICA

PEDAGOGIA

PSYCHOLOGICA

PUSHKINIANA

RAKOVSKI

UNIVERSALICA

VISUALICA

ENCYCLOPAEDICA

BULGARICA

ZLATARICA

МИЛЕН К. КУМАНОВ

Историкът – енциклопедист, библиограф, архивист, биограф и филантроп Милен Костадинов Куманов (13.II.1942, с. Пищигово, Пазарджишка обл. – 22.XI.2021, София) израства в родолюбиво сплотено семейство с дълбоко вкоренени християнски добродетели. В семейството на Илина Николова Куманова (16.08.1910 – 19.12.1984) и Костадин Димитров Куманов (22.04.1914 – 8.12.2005) М. К. е най-малкият син (другите двама негови братя са Димитър Костадинов Куманов (30.10.1934 – 7.09.1991) и Иван Костадинов Куманов (20.01.1937 – 16.10.2021), и всички са закърмени с пиетет към знанието и книгите.

М. К. получава основно образование в родното си село (1956) и гимназиално – в Пазарджик (1960), като особено силно влияние върху формирането на личността му оказват не само неговият първи учител по български език и история Александър Димитров, но основно и главно – духовният му наставник – неговият кръстник Николай Лвович Самохин (1880, Руска империя – 1965, София) – граф, офицер, галлиполиец, който е в България от 1921 г., и от 1947 до 1960 г. е свещенослужител в селото – о. Николай, който – на смъртния си одър – го моли да продължи образованието си при ерудита Владимир Дмитриевич Пришляк (13.02.1888, Киев – 13.05.1985, София) – преподавател по древногръцки и латински, в семейството на когото Милен Куманов среща бъдещата си съпруга и съратница Александра Куманова (13.02.1956, София –) – библиограф, философ, когнитолог, с която имат 50-годишен щастлив семеен живот, и тя става негов пръв библиограф и биограф.

М. К. следва в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1960-1965) по широк хуманитарен профил – I-ва специалност „история"; II-ра специалност „български език и литература"; факултативни специалности „библиотекознание, библиография и книгознание" и „архивистика" (и самостоятелно изучаване задълбочено, интензивно и в сравнение френски /на който общува от малък с о. Николай/, немски, английски, сръбски, полски, чешки, румънски, италиански език). Негови учители са: библиографът – енциклопедист със световна известност и литературният критик проф. Тодор Боров; историците акад. Димитър Ангелов, акад. Димитър Косев, акад. Николай Тодоров, акад. Васил Гюзелев, акад. Христо Христов, проф. Туше Влахов; журналистът акад. Владимир Топенчаров; специалистът по български език и литература проф. Жельо Авджиев; езиковедът проф. Стоян Стоянов;

преподавателят по политикономия проф. Янко Атанасов; познавачите – виртуози на латинския – Зорка Попова и руски език – Лиляна Дончева.

Определяйки изцяло нагласата си към научноизследователска работа като своя естествена природа – призвание, избира за тема на дипломната си работа творчеството на историка акад. В. Н. Златарски *„Професор Васил Николов Златарски като историк на Първата българска държава"* (науч. рък.: проф. Петър Хр. Петров; рец.: акад. – *тогава:* ас. Васил Гюзелев) (1965), която и тогава, и днес се оценява като първия и единствен биобиблиографски и историографски принос по темата. За особено високото ниво на труда съдейства обстоятелството, че М. К. още като студент работи системно и с личния архив на акад. В. Н. Златарски, и продължително време е в тесен контакт с издирената от него дъщеря на В. З. Креса (Възкреса) Златарска.

През 1965-1967 г. М. К. е назначен за библиограф в Окръжна библиотека „Георги Кирков" в Сливен (*днес:* Регионална библиотека „Сава Доброплодни"), където завежда и справочно-библиографския отдел, и междубиблиотечната заемна служба, като ефективно и максималистично отговаря на удовлетворяването с литература на повишеното ниво на търсене на специализирани издания от основния читателски контингент на библиотеката – лекарите от Военно-медицинска болница (щаба на Трета армия) – постоянно и системно изписва за своите читатели медицинска научна литература от Франция, Великобритания, Германия, Италия, Белгия и други страни на модерния свят.

От 19.XI.1966 г. М. К. е назначен за инспектор в отдел „Култура" на Окръжния народен съвет в Сливен, където, като отговорен за библиотеките, музеите и паметниците на културата, участва в създаването на Музикалното училище в гр. Котел и е сред инициаторите и организаторите на литературния празник „Сливенски огньове". Пряко наблюдава и стимулира – с провеждането на изложби – работата на сливенската група художници – Евгени Вълев (ръководител), Иван Кънев, скулптора Димитър Гаджанов и др. С техни творби той обогатява фондовете на художествената галерия в Сливен „Димитър Добрович". Съдейства за придобиването от страна на галерията на картини на Цено Тодоров, Бенчо Обрешков, Кирил Кръстев и др.

Още през 1965 г. М. К. кандидатства за докторантура (*тогава*: аспирантура) по „архивистика" за специализация в Русия (*тогава:* Съветски съюз), но конкурсът се проваля по административни причини. През 1966 г. Сливенският окръжен народен съвет (отдел „Култура") възпрепятства участието му в конкурс за докторантура, за да го задържи. През 1967 г. М. К. кандидатства за две докторантури. Печели конкурса и за двете, където между петима кандидати е номиниран на първо място, и е определен за докторант по „нова българска история" в Института за история при Българската академия на науките (БАН). Тема на дисертационния му труд става *„Балканската политика на първото сговористко правителство на България (1923-1926 г.)"* (науч. рък.: ст.н.с. Елена Диловска ; рец.: проф. Войн Божинов и ст.н.с. Ярослав Йоцов.). В обсъждането на труда участва проф. Мито Исусов, който обобщава: „Тази дисертация е резултат на големи търсения. Събраните източници са от „девет дерета". Дисертацията е защитена на 27.I.1972 г.

Още преди защитата – на 9.VI.1971 г. – М. К. е назначен за научен сътрудник в Института за история при БАН – секция „Нова българска история". Оформят се основните му научни интереси – системният кръг от вкоренените във Възраждането и цялостния историко-културен процес на страната проблеми на следосвобожденска България: политическите партии, външната политика, националният въпрос. В продължение на 14 години М. К. е научен секретар на секция „Нова българска история" в Института за история при БАН (ръководител – проф. Войн Божинов).

През 1972-1974 г. М. К. е и асистент по нова история в Медицинска академия, където е поканен за ръководител на катедра по нова история, но отказва поста, избирайки за пореден път научноизследователското поприще. Междувременно е поканен и за научен сътрудник в Института по военна история към Генералния щаб на Българската народна армия, но също отказва, давайки предпочитание отново на научноизследователската си работа в Института за история при БАН, където през 1981 г. е избран за ст.н.с. II степен (доцент).

От този момент М. К. започва да е титулуван от колегите си „професор". Многократно, особено след 1989 г., му е предлагано (от акад. Христо Христов, акад. Константин Косев и др.) да бъде открита за него процедура за избора му за „професор", но той отклонява, отдавайки цялото си внимание на научните си проучвания. До края на живота си представя публикациите си само с името си – без титли и звания. Когато се изисква изрично, пред името си посочва „ст.н.с." – „доцент",

но в академичните и издателските среди, в кореспонденцията на М. К. се закрепя в общественото пространство обръщението към него – „професор", въпреки че сам упорито и настоятелно се противопоставя на подобно титулуване.

Многобройни са не само националните, регионалните, краеведските, но и международните научни форуми, в които участва М. К. не само като постоянен докладчик – основно с Пленарни доклади, но и – модератор по време на академичните дискусии на конференции, конгреси, симпозиуми, които са с решаващо значение за оформянето на обществения геополитически климат у нас и по света: Русия (Дубна, 1977); Румъния (Букурещ, 1980); Монголия (Уланбатор, 1982); Чехословакия (*сега:* Чехия) (Бърно, 1982); Югославия (*сега:* Сърбия) (Белград, 1988); Хърватия (Риека, 2008); Австрия (Виена, 2012); Сърбия (Цариброд, 2013); Украйна (Харков, 2016); Турция (Анкара, 2017); Австрия (Виена, 2018); Турция (Истанбул, 2019); Сърбия (Панчево, 2020); Украйна (Харков, 2021); Австрия (Виена, 2021)...

М. К. е ръководител на докторанти, защитили перспективни дисертации по системния стратегически възел от проблеми на балканската политика: Благовест Няголов (българо-румънски отношения – малцинствен въпрос), Румен Караганев (българо-гръцки отношения – излазът на България на Егейско море), Станка Георгиева (Добруджанският въпрос), Александър Гребенаров (Македонският въпрос); Венцислав Велев (Западните покрайнини).

На 1.XII.2008 г. е пенсиониран, но продължава активната си научноизследователска и издателска дейност, като създава още около 500 нови свои научни евристични труда, появили се основно в периодичния печат и продължаващи издания – сборници и материали от конференции и проч., с което общото число на публикациите му – книги и статии в универсалния и специализирания научен печат – надхвърля 2500 номерирани заглавия по данни на националната библиография на Р. България. Над 200 тома от тази продукция е създадената от него персонално и публикуваната под прякото ръководство на М. К. – дело на възпитаните от него екипи, разработващи справочно-енциклопедична историческа и универсална библиографска и биографична научноизследователска литература, за генерирането на която той лично организира и курира цяло енциклопедично движение от изследователи – библиотекари, архивисти, музейни работници, учители, журналисти, които обучава, и много от тях и защитават докторски дисертации под неговото вещо менторство (без да е посочено научното му участие – по изрично негово настояване) – и в София, и по цялата страна, за което постоянно пътува [1]. При това извършените от него многобройни открития в архивите, библиотеките, музеите, частните документални хранилища, за които създава постоянно статии и доклади, въвежда в информационната база на създадените капитални енциклопедии и обнародваните от него извори [2-4].

На него е посветен юбилеен сборник в чест на 65-годишнината му (2008) [5]. Неговите трудове са издадени – освен в България, – и в *Австрия, Монголия, Румъния, Русия, Сърбия, Турция, Украйна, Хърватия, Чехия* по линия на академичните научни форуми, в които М. К. участва...

От създаването на **Института за изследване и развитие на лидерството в информационна среда при Университета по библиотекознание и информационни технологии (21.06.2014) М. К. е не само сред учредителите му, но е и постоянен негов сътрудник.**

През 2010 г. М. К. депозира в Централния архив на БАН 230 свои ръкописни бележника с *непубликувани* историко-библиографски изследвания. През 2012 г. той, заедно със съпругата си – библиографа, библиографоведа, когнитолога и философа А. Куманова (която е неговият библиограф и библиотекар), пристъпва към предаването на фондове от личната им семейна библиотека в специализираните колекции от издания на Националната библиотека **„Св. Св. Кирил и Методий" (НБКМ), Централната библиотека на Българската академия на науките (БАН), Библио**теката към Института за исторически изследвания при БАН, Библиотеката към Института за литература при БАН, Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ). Личната им семейна библиотека, на която А. К. е библиотекар, на 20.V.2022 г. е дарена от нея на УниБИТ.

Американският Биографичен институт – АБИ (The American Biographical Institute /ABI/) в Рали (Raleigh), Северна Каролина (North Carolina) оценява високо уникалния справочно-енциклопедичен историографски историко- културен метод на М. К., възприел и развил в условията на съвременната информатизация от последната четвърт на XX в. най-високите традиции на информационно моделиране, зададени и отстояни от зората на информационния бум (от 40-те години на XX в.) от Българския библиографски институт „Елин Пелин". Този метод прави създадените от М. К.

справочно-енциклопедични произведения ценни информационно-търсещи системи в пресичащото се поле на историографията, архивистиката, библиографията, биографиката на дейците на историята и съвремието ни. АБИ обявява М. К. не само за учен на 2005 и 2006 г., но той е номиниран и в качеството на автор на *„The Contemporary „Who`s, Who of Professional"*.

По данни на **WorldCat.org: The World's Largest Library Catalog Световен библиотечен каталог: <http://worl**dcat.org/identities/lccn-n82244354/> Classifications: DR88.S82, 949.77020924) 172 труда на М. К. в 230 издания на 2 езика (български и руски) се притежават от 722 библиотеки по света.

Паметта на М. К. се почита, като на 20.V.2022 г. е засадена в парка на УниБИТ посветена на Св. о. Паисий Хилендарски алея от плачещи върби – по случай 300-годишнината от рождението му и 260-годишнината от създаването на неговия труд *„История славяноболгарская..."*.

Дръвчета са и в памет на:

- *Св. епископ Софроний Врачански* – просветителят със силно развито българско национално самосъзнание, създател на първия препис на *„История славяноболгарская..."* на Св. о. Паисий Хилендарски (1765 г.), преписва *Паисиевата история* и втори път (1781 г.);

- *Георги С. Раковски* – именитият български възрожденец и родоначалник на организираното национално революционно движение у нас познава почти всичко, излязло изпод перото на предшествениците и съвременниците му, и пръв изтъква, че *Историята* на светогореца е дело на „ученаго человека", обръщайки общественото внимание към фигурата и делото на хилендарския монах;

- *Акад. Йордан Иванов* – осъществил през 1914 г. по *Зографския препис* на *„История славяноболгарская ..."*, който счита за оригинал на *Паисиевата творба*, призива на първия наш школуван историк проф. Марин Дринов: *„да видим Паисиевата история обнародвана"* (1888 г.) – издание, предизвикало огромната радост и възхищение на проф. Иван Шишманов и станало настолна книга за съвременните и по-късните изследователи на Паисиезнанието;

- *Акад. Петър Динеков* – осъществилият през 1963 г. превода на историческата творба на съвременен български език, основан на изданието на акад. Йордан Иванов от 1914 г., което приема за най-близко до първообраза на *Паисиевата история*;

- *Проф. Милен Куманов* – създал през 2011 г. първата научна историография на Паисиезнанието – и в България, и в чужбина, обнародвана в справочно-енциклопедичното издание на УниБИТ *„Информационен код на българската книжовност и литература: Св. о. Паисий Хилендарски"* [6], актуализирана от него за ново перспективно обнародване на УниБИТ през 2022 г. [7] ...

По проект на художника проф. Евгени Велев на първата годишнина от кончината на М. К. е установена в негова чест паметна плоча на фасадата на дома, в който преминават последните четири десетилетия от живота и творчеството на учения.

М. К. е погребан под арката на Централните софийски гробища.

Благодарение на съвременните средства за комуникации опелото на Милен Куманов и панихидите, които се отслужват в негова памет, се наблюдават от много кътчета на България и по света – оттам, където са съратниците, колегите и приятелите му, сред които са и участниците в паметната книга за него *„Licht, mehr licht!"*, подготвяна като международно справочно-енциклопедично издание: Благоевград, Бургас, Варна, В. Търново, Козлодуй, Котел, Кюстендил, Панагюрище, Пазарджик, Пещера, Пловдив, Сандански, Силистра, Сливен, София, Хасково, Шумен... (не изброяваме по-малките селища); Анкара, Истанбул – Турция; Белград – Сърбия; Букурещ – Румъния; Бърно – Чехия; Вашингтон, Виржиния, Кърксвил, Мисури, Лос Анджелис, Калифорния, Провидънс, Род Айлънд, Флорида – САЩ; Варшава, Краков – Полша; Виена – Австрия; Йерусалим – Израел; Киев, Харков – Украйна; Ливърпул, Лондон – Великобритания; Дубна, Москва, Санкт Петербург, Челябинск – Русия; Париж – Франция; Риека – Хърватия; Солун – Гърция; Техеран – Иран, Тбилиси – Грузия; Уланбатор – Монголия; Пекин – Китай...

Лит.:

1. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1972-2022] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // *Licht*, mehr licht! В памет на професор Милен Куманов : Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. – София, 2022, с. 1219-1244.

2. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... **[и др.].//<https://www.research**gate.net/>. – 11.03.2008. – 42 с. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова,**

М. Максимова, Е. Недева. – *Предв. публ.*

3. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. Куманова ; Науч. ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 779-800 : 136 ном. загл. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

Библиогр. информ.: **1. Гълъбова**, Лиана. [***Милен К. Куманов*** :] Четиридесет години в служба на Клио : ***Милен Куманов*** като човек и историк.= L&B. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 13-33. <https://independent.academia.edu/LGalabova> <https://www.academia.edu/44238427/40_години_в_служба_на_Клио_Милен_Куманов_ като_човек_и_историк_Интервю_Milen_Kumanov_as_Person_and_Historian_40_years_in_Service_of_Cleo_Interview>; **2. Klio** : sbornik v cest na 65-godisninata na st. n. s. Milen Kumanov. // OCLC – WorldCat <http://worldcat.org/identities/lccn- no2013059149/>. – 10.10.2017. – 1 p.; **3. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. // <https://knizhen- pazar.net/index.php?option=add_book&id=1012698&title>. – 11.11.2017. – 1 с.; **4. Централна** библиотека на БАН New Catalog. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **5. БАН.** Институт за литература. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **6. Софийски** университет – Университетска библиотека. // <http://primo. nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **7. „Ivan Vazov"** Public Library – Plovdiv. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **8. Регионална** библиотека – Благоевград КНИГИ. // <http://primo. nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **9. Регионална** библиотека „П. Р. Славейков" – Велико Търново. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **10. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … Милен Куманов. // <https://knizhen-pazar. net/products/books/1012698-klio-sbornik-v-chest-na-65-godishninata-na-st-n-s-milen-kumanov>. – 27.02.2018. – 2 с.; **11. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … Милен Куманов. // <http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool- simp.php?bool=(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20 %C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2)&page=2>. – 23.03.2018. – 2 с.

4. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) (Продълж. и доп. I) / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански, В. Велев** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева** ... [и др.] ; Ез. ред.: **Н. Василев** ; *Епигр.: „Творец на книгата е авторът, творец на нейната съдба – обществото."* – **В. Юго**. // *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2623. – Т. 12, 2014, с. 545-565 : с ил. – Други библиогр. ред.: С. Филипова, М. Максимова. – Библиогр. списък: 164 ном. загл. в разд.: Многотомни публ. ; Еднотомни изд. – Именен показалец. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

5**.** ***Клио*** : Сб. в чест на 65-год. *на ст. н. с.* ***Милен Куманов*** / **Ал. Куманова** и др. ; [Предг. **Стоян Танев**]. – София : Фонд. Арете-Фол, 2008. – 803 с.

Други авт.: **Ал. Арнаудов, Ал. Гребенаров, А. Веков, А. Златева, Ат. Шопов, В. Стоянов, В. Гюзелев, В. Велев, В. Милчаков, Г. Гемиджиев, Зд. Тодорова, Зл. Герджикова, Ил. Тодев, К. Панайотова, К. Косев, К. Гърдев, Л. Любенова, Л. Ревякина, Н. Жечев, Н. Игов, Н. Поппетров, Н. Савов, Н. Цв. Кочев, П. Стефанов, П. Хр. Петров, П. Чолов, Р. Първанов, Св. Елдъров, Сл. Славов, Ст. Петров, Ст. Танев, Т. Готовска-Хенце, Т. Петров, Хр. Глушков, Хр. Йонков, Хр. Темелков** ; **Ани Златева** е известна като **Анка Георгиева Златева** ; Пълните имена на: **К. Панайотова** – **Кинка Панайотова Савова** ; **Л. Любенова** – **Лизбет Любенова Върбанова** ; **Н. Жечев** – **Николай Жечев Николов**.

Съдържа и: Четиридесет години в служба на ***Клио*** : Интервю / **Л. Гълъбова** ; ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. / **Ал. Куманова** ; За авт.

ISBN 978-954-617-042-2

Рец.: **1-2. Иванова**, С. Сборник, посветен на човека, отдал живота си в изследване на историята (N 413). // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1313-4566. – Т. V, 2010, с. 435-438 : с ил.

<http://www.unibit.sno.bg>

Когнитологичното интервю на **Л. Гълъбова** с ***Милен Куманов*** (13.02.2007) е поместено и в *наст. изд.: 1190-1205*.

6. ***Свети отец Паисий Хилендарски***. История славяноболгарская … : Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог **Стоян Денчев** ; Науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец **Милен Куманов** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова** ... [и др.] ; Справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ... [и др.] ; Рец. **Иван Теофилов**, **Никола Казански**. – София : За буквите – О писменехь, 2011. – 208 с. : с ил. (Факлоносци ; II)

ISBN 978-954-8887-92-2

7. *Вж: публ.* в *изд.:* **LICHT, MEHR LICHT**! В памет на професор Милен Куманов : юбилеен сборник по случай 80-годишнината от рождението на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of Professor Milen Kumanov : festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Никола Аврейски ... [и др.] ; състав. **Александра Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **Александра Куманова**, **Николай Василев** ; ил. **Константина Константинова** ; рец. **Васил Гюзелев** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехь, 2022. – 1800 с. : с 1042 ил. ; 28 лингв. табл. ; 314 факсим. – (Факлоносци ; XXXII)

Други авт.: **Натали Александрова, Борис Ангелов, Боян Ангелов, Анна Ангелова, Мая Ангелова, Александър Арнаудов, Атанас Куманов Атанасов, Ахмет Атасой, Петр Базанов, Тамара Бахтурина, Снежана Бенева, Игор Бистри, Христина Богова, Вера Бонева, Венета Борисова, Боряна Бужашка, Николай Василев, София Василева, Венцислав Велев, Петър Величков, Димитър Веселинов, Петър Велчев, Иван Гарванов, Магдалена Гарванова, Ангел Георгиев, Бисер Георгиев, Лъчезар Георгиев, Весела Георгиева, Дарина Георгиева, Стела Георгиева, Вилияна Герова, Руджеро Гиляревски, Иван Гранитски, Милан Грба, Александър Гребенаров, Денислава Григорова, Себастиан Груджиен, Лиана Гълъбова, Ани Данчева-Василева, Антон Даскалов, Радослав Даскалов, Нахиде Дениз, Стоян Денчев, Теодора Димитрова, Продрум Димов, Анжела Димчева, Ваня Добрева, Умберто Еко, Марина Енчева, Николай Жечев, Лилия Зарева, Зейнеп Зафер, отец Збигнев Тенча, Цветелина Златкова, Антоанета Иванова, Стефка Илиева, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Юлий Йорданов, Никола Казански, Илияна Камбурова, Ибрахим Камил, Мария Караиванова, Петър Кендеров, Ангела Кенън, Емилия Кикарина, Мохаммад Кияни, Александър Клементиев, Петко Колев, Игнат Константинов, Константина Константинова, Десислава Костадинова, Трендафил Кръстанов, Мила Кръстева, Росица Кръстева, Милен Куманов, Александра Куманова, отец Кшищоф Кужок, Валерий Леонов,**

Per aspera ad astra!

Ирина Линден, Фредерик Линден, Ма Сипу, Антонина Максимова, Марияна Максимова, Галина Манолова, Владимир Манчев, Милена Маринова, Виктор Мелник, Татяна Милкинска, Марина Минина, Галина Михеева, Мариела Модева, Христо Мутафов, Жоржета Назърска, Силвия Найденова, Цветана Найденова, Лариса Найдич, Ивана Николова, Таня Николова, Кирил Николов, Константинос Нихоритис, Пламен Павлов, Филип Панайотов, Андреа Пандулис, Иво Панов, Ангелина Пенева, Ирена Петева, Стефка Петкова, Ивайло Петров, протойерей Петър Кудузки, Андрей Печилков, Владислав Писанов, Леонид Писанов, Димитър Попов, Велка Попова, Николай Поппетров, Донка Правдомирова, Константин Пряжников, Ана Рабаджийска, Диана Ралева, Евгения Русинова, Евгений Сачев, Полина Симова, Наталия Ситникова, Деница Славова, Аркадий Соколов, Иван Соколов, Марианна Соколова, Цветана Стайкова, Станислав Степанов, отец Стефан Пашов, Орлин Стефанов, Василка Стефанова, Мария Стефанова, Тервел Стилиянов, Калин Стоев, Юрий Столяров, Тоня Стоянова, Цветелина Стоянова, Александр Субето, Калина Събева, Анна Мария Таммаро, Мюмюн Тахиров, Цветан Теофанов, Тодор Ст. Тодоров, Таня Тодорова, Надежда Томова, Кирил Топалов, Тодор Тошев, Мира Тошева, Иванка Трендафилова, Красимира Узунова, Силвия Филипова, Хаджар Фиюзи, Александра Фол, Валерия Фол, Ивон Фостер, Светослав Цанков, Н. Пр. Запорожки епископ Лука, Веселин Чантов, Алфред Шмидт, Атанас Шопов, Недялко Янков, Иванка Янкова ; Други състав.: Николай Василев, Анжела Димчева ; Други рец.: Николай Яръмов, Филип Панайотов, Николай Жечев, Ирена Петева, Ирина Линден, Фредерик Линден. – Текст на 40 езика: бълг., рус., англ.; азерб., араб., арм., виетн., глаголица (старобълг. „Константин-Кирилова" азбука), гр., дат., ивр., идиш, исп., итал., казахски, кирилица (старобълг. „Църковно-славянска" азбука), кит., лат., лужишки, нем., норв., пол., порт., рум., санскр., словашки, словенски, ср., старославянски, тайски (тайландски), тохарски, тур., удмуртски, укр., фарси, фр., хърв., чешки, шв., яп. – Биогр. бел. с фотопортр. за 183 авт. на наст. кн. от 17 държави: Австрия, България, Великобритания, Грузия, Гърция, Израел, Иран, Италия, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция. – Библиогр. след отд. публ. – Съдържа и: 5 кн. на М. Куманов: Проф. Васил Златарски (с. 23-223), Акад. Александър Теодоров Балан (с. 225-593), Православието в България (с. 595-938), Паисиезнанието (с. 939-964), Предсмъртната изповед на крал Милан (с. 965-974) ; биобиблиогр. на учения – 221 ном. справочно-енцикл. изд. / Александра Куманова (с. 1219-1244) и негови автографи / Десислава Костадинова (с. 1245-1269). – Пермутационен индекс на 168 публ. в изданието, 5 от които – тези на М. К. – са хипертекстове.

Юбил. изд., посветено на 300-год. от рожд. на Св. о. Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на „История славяноболгарская..." (1772 г.).

Обществен изд. съвет: **Н. Пр. Мелнишки епископ Герасим, Н. Впр. архиепископ Христо Пройков, акад. проф. д.ист.н. Георги Марков, проф. д.ф.н. Руджеро Гиляревски** ; Ред. съвет: **акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев** – отг. ред., науч. ред.; **акад. проф. д.пед.н. Александра Куманова** – предговор, дейксис, биобиблиогр., науч. ред.; **д-р Николай Василев** – предговор, дейксис, ез., науч. ред.; **д-р Анжела Димчева** – ез., науч. ред.; **доц. д-р Никола Казански** – терминолог., експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н., д.ик.н. Александър Субето** – експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н. Леонид Джахая** – експертна, науч. ред.; **проф. д.ф.н. Константинос Нихоритис** – експертна, науч. ред.; **проф. д-р Патрик Льокак** – експертна, науч. ред.; **д-р Томас Льокак** – експертна, науч. ред.; **Н. Пр. Мохаммад Али Кияни** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Венцислав Велев** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Красимира Александрова** – експертна, библиогр. ред.; **чл.-кор. Иван Гранитски** – експертна ред.; **проф. д.ик.н. Димитър Иванов** – експертна ред.; **проф. д.ф.н. Ваня Добрева** – експертна ред.; **проф. д-р Ани Василева-Данчева** – експертна ред.; **проф. д-р Христина Богова** – експертна ред.; **проф. д-р Боряна Бужашка** – експ. ред.; **проф. д-р Евгени Велев** – експертна ред.; **проф. д-р Мюмюн Тахиров** – експертна ред.; **гл. ас. д-р Владимир Манчев** – експертна, ез. ред.; **д-р Силвия Найденова** – експертна ред.; **д-р Десислава Костадинова** – експертна, библиогр. ред.; **ас. Силвия Филипова** – експертна, библиогр. ред.; **Диана Ралева** – експертна, библиогр. ред. **Марияна Максимова** – експертна, библиогр. ред. ; Редкол.: **доц. д-р Диана Стоянова, доц. д-р Калин Стоев, гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова, гл. ас. д-р Събина Евтимова, гл. ас. д-р Надежда Томова, гл. ас. д-р Деница Младенова, д-р Ваня Аврамова, Василка Стефанова, Цветана Найденова, Антон Даскалов, Татяна Милкинска, Илиян Барзев, Ангел Георгиев, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Вилияна Герова, Лилия Зарева**.

В кн. са публ.: 1) фотогалерия на персоналията и документални кадри от опелото и панихидите с произнесените траурни слова, прозвучали по време на отслужените помени за М. К., които са от Личния семеен архив на М. и А. Куманови, SofiaPress и Държавния архив – Пазарджик : 117 ил. (с. 989-1084); 2) пет интервюта, взети от М. К. в периода 2008-2021 г. (с. 1190-1216) – едно от които е последното, дадено от него – на 7.11.2021 г. (с. 217-224); 3) биобиблиографията на М. К. : 221 ном. назв. на моногр. публ. (с. 1219-1244).

Кн. е създадена в рамките на проект на тема „Гражданската компетентност на изследователя в личностните, езиковите и технологичните равнища на информационно моделиране на СНО при УниБИТ", по Договор N НИП-2022-01 по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

База на *е*-б-ка CIVILIANA.

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

Публ. и във вид на *е*-кн. в: Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий": <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; в колекцията Ценни дигитални издания на Столична библиотека – София <https://www.libsofia.bg/> ; Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. <https://sno.unibit.bg/news.html> ; <https://sno.unibit.bg/files/LICHT,%20MEHR,%20LICHT!%20%D0%92%20%D0%9F%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4.%20%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%9D%20%D0%9A%D0%A3%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92.pdf>.

Публ. и в: <https://drive.google.com/file/d/1D3g8VZznoVFrIwVQDrFwCj3Zu9RwJzPc/view?usp=sharing> ; <https://drive.google.com/file/d/15vrW0wNzuL7RLZ4QhnEWrITWU_dkxGZg/view?usp=sharing>.

Рец.: **Бахтурина**, Т. А. Слово о книге памяти Милена Куманова как объекте каталогизации. И не только. – Текст : непосредственный. // *Теория* и практика каталогизации и поиска библиотечных ресурсов : электронный журнал. – URL: <http://www.nilc.ru/journal/>. – Дата публикации: 09.01.2023. – Свидетельство о регистрации средства массовой информации Эл N ФС 77-41403 от 22 июля 2010. – 7 с. <http://www.nilc.ru/journal/journal/img/svidregjour.pdf>.

МИЛЕН К. КУМАНОВ

Историк – энциклопедист, библиограф, архивист, биограф и филантроп Милен Костадинов Куманов (13.II.1942, с. Пиштигово, Пазарджикская обл. – 22.XI.2021, София) родился и вырос в патриотической, дружной семье, глубоко почитающей христианские добродетели. В семье Илины Николовой Кумановой (16.08.1910 – 19.12.1984) и Костадина Димитрова Куманова (22.04.1914 – 8.12.2005) М. К. был самым младшим сыном (другие два его брата: Димитр Костадинов Куманов /30.10.1934 – 7.09.1991/ и Иван Костадинов Куманов /20.01.1937 – 16.10.2021/), у всех детей было воспитано уважение к знанию и книгам.

М. К. получает начальное образование в своем родном селе (1956) и среднее – в Пазарджике (1960), причем особенно сильное влияние на формирование его личности оказывают не только его первый учитель болгарского языка и истории Александр Димитров, но в основном и преимущественно – его духовный наставник, его крестный – Николай Львович Самохин (1880, Российская империя – 1965, София) – граф, офицер, галлиполиец, живший в Болгарии с 1921 г., и с 1947 по 1960 гг., служивший священником в родном селе М. К. под именем о. Николай о. Николай, которой – на смертном одре – просит его продолжит своего образования у эрудита Владимира Дмитриевича Пришляка (13.02.1888, Киев – 13.05.1985, София) – преподаватель по древнегреческому и латынскому языкам, в семье которого Милен Куманов встречает свою будущую супругу и соратника Александру Куманову (13.02.1956, София –) – библиограф, философ, когнитолог, с которой на протяжении 50 лет связан счастливо семейными узами, и она является его первым библиографом и биографом.

М. К. учится в Софийском университете им. Св. Климента Охридского (1960-1965) по широкому гуманитарному профилю – I-ая специальность „история"; II-ая специальность „болгарский язык и литература"; факультативные специальности: „библиотековедение, библиография и книговедение" и „архивистика" (и самостоятельно, интенсивно, углубленно и в сопоставительном плане изучает французский /на котором с малых лет общается с о. Николаем/, немецкий, английский, сербский, польский, чешский, румынский, итальянский языки). Его учителями были: библиограф-энциклопедист мировой известности и литературный критик – проф. Тодор Боров; историки – акад. Димитр Ангелов, акад. Димитр Косев, акад. Николай Тодоров, акад. Васил Гюзелев, акад. Христо Христов, проф. Туше Влахов; журналист, акад. Владимир Топенчаров; специалист по болгарскому языку и литературе проф. Желю Авджиев; языковед проф. Стоян Стоянов; преподаватель политической экономии проф. Янко Атанасов; виртуозные знатоки латинского языка – Зорка Попова и русского языка – Лиляна Дончева.

Определяя свое предрасположение к научно-исследовательской работе как свою естественную природу – призвание, он выбирает темой своей дипломной работы творчество историка акад. В. Н. Златарского *„Професcор Васил Николов Златарски как историк Первого болгарского государства"* (науч. рук.: проф. Петр Хр. Петров; рец.: акад. – *тогда:* ас. Васил Гюзелев) (1965), которая и тогда, и сейчас оценивается как первый и единственный биобиблиографический и историографический вклад в данную тему. Особо высокому уровню упомянутого труда способствовало то обстоятельство, что М. К. еще будучи студентом систематически работал и с личным архивом акад. В. Н. Златарского, и продолжительное время находился в тесном контакте с найденной им дочерью В. З. – Кресой (Воскресой) Златарской.

В 1965-1967 гг. М. К. назначен библиографом в Окружную библиотеку им. Георгия Киркова в Сливене (*ныне:* Региональная библиотека им. Саввы Доброплодного), где заведует и справочно-библиографическим отделом, и службой межбиблиотечного абонемента, эффективно и в максимальной степени обеспечивая литературой (специализированными изданиями) основной читательский контингент библиотеки – врачей Военно-медицинской больницы (штаба Третьей армии) – постоянно и систематически выписывает для своих читателей медицинскую научную литературу из Франции, Великобритании, Германии, Италии, Бельгии и других стран современного мира.

С 19.XI.1966 г. М. К. назначен инспектором отдела культуры Окружного народного совета в Сливене, где он, в качестве ответственного за библиотеки, музеи и памятники культуры, участвует в создании Музыкальной школы в г. Котел и является одним из инициаторов и организаторов литературного праздника „Сливенские огни". Он непосредственно наблюдает и поощряет, посредством проведения выставок, работу группы сливенских художников – Евгения Вылева (руководителя), Ивана Кынева, скульптора Димитра Гаджанова и др. Их произведениями он обогащает фонды художественной галереи в Сливене им. Димитра Добровича. Содействует приобретению галереей картин Цено Тодорова, Бенчо Обрешкова, Кирилла Крыстева и др.

Еще в 1965 г. М. К. пытается поступить в докторантуру (*тогда*: аспирантуру) по спец. „архивистика" со специализацией в России (*тогда:* СССР), но конкурс не состоялся по административным причинам. В 1966 г. Сливенский окружной народный совет (отдел культуры) помешал его участию в конкурсе в докторантуру, чтобы оставить его на занимаемой должности. В 1967 г. М. К. подает документы в две докторантуры. Он проходит по обоим конкурсам, занимая первое место среди пяти кандидатов, и становится докторантом (*тогда*: аспирантом) по новой болгарской истории в Институте истории Болгарской академии наук (БАН). Тема его диссертационного труда: *„Балканская политика первого правительства Демократического объединения Болгарии (1923-*

1926 г.)” (науч. рук.: ст.н.с. Елена Диловска ; рец.: проф. Войн Божинов и ст.н.с. Ярослав Йоцов.). В обсуждении данного труда принял участие проф. Мито Исусов, обобщивший: „Представленная диссертация является результатом больших научных поисков. Автором собраны материалы из самых разных источников.” Диссертация была защищена 27.I.1972 г.

Еще до ее защиты – 9.VI.1971 г. – М. К. назначен научным сотрудником Института истории БАН, в секции новой болгарской истории. Оформились его основные научные интересы – систематический круг коренящихся в эпохе Болгарского возрождения и целостном историко-культурном процессе страны проблем Болгарии периода после освобождения от турецкого ига: политические партии, внешняя политика, национальный вопрос. В продолжение 14 лет М. К. был ученым секретарем секции новой болгарской истории Института истории БАН (руководитель – проф. Войн Божинов).

В 1972-1974 гг. М. К. являлся ассистентом новой истории в Медицинской академии, где был приглашен на должность заведующего кафедрой новой истории, но отказался от этой должности, в очередной раз выбрав научно- исследовательское поприще. В это же время он получил приглашение и в Институт военной истории при Генеральном штабе Болгарской народной армии, в качестве научного сотрудника, но также отказался, снова отдав предпочтение научно-исследовательской работе в Институте истории БАН, где в 1981 г. он был избран ст.н.с. II степени (доцентом).

С этого момента коллеги стали называть М. К. профессором. Многократно, особенно после 1989 г., ему предлагали (акад. Христо Христов, акад. Константин Косев и др.) начать процедуру по его избранию профессором, но он отказывался, уделяя все свое время научным исследованиям. До конца своей жизни он подписывал свои публикации только именем – без титулов и званий. В тех же случаях, когда это требовалось сделать, он указывал перед своим именем „ст.н.с.” – „доцент”, но в академической и издательской среде, в переписке, в общественном пространстве за М. К. утвердилось обращение „профессор”, хотя сам он упорно и настоятельно противился подобному титулованию.

Трудно перечислить не только национальные, региональные, краеведческие, но и международные научные форумы, в которых М. К. принял участие не только как постоянный докладчик – преимущественно с Пленарными докладами, но и – модератор во время научных дискуссий на конференциях, конгрессах, симпозиумах, имевших решающее значение для формирования общественного геополитического климата в Болгарии и в мире: Россия (Дубна, 1977); Румыния (Бухарест, 1980); Монголия (Улан-Батор, 1982); Чехословакия (*сейчас:* Чехия) (Брно, 1982); Югославия (*сейчас:* Сербия) (Белград, 1988); Хорватия (Риека, 2008); Австрия (Вена, 2012); Сербия (Цариброд, 2013); Украина (Харьков, 2016); Турция (Анкара, 2017); Австрия (Вена, 2018); Турция (Стамбул, 2019); Сербия (Панчево, 2020); Украина (Харьков, 2021); Австрия (Вена, 2021)...

М. К. был научным руководителем аспирантов, защитивших перспективные диссертации по систематическому стратегическому узлу проблем балканской политики. Среди них: Благовест Няголов (болгарско- румынские отношения – вопрос меньшинств), Румен Караганев (болгарско-греческие отношения – выход Болгарии к Эгейскому морю), Станка Георгиева (Добруджанский вопрос), Александр Гребенаров (Македонский вопрос); Венцислав Велев (Западные окраины).

1.XII.2008 г. М. К. вышел на пенсию, но продолжал свою активную научно-исследовательскую и издательскую деятельность, написав еще около 500 новых научных эвристических трудов, опубликованных в основном в периодической печати и продолжающихся изданиях – сборниках и материалах конференций и др., с учетом которых общее число его публикаций – книг и статей в универсальной и специализированной научной печати – превышает 2500 нумерованных заглавий по данным национальной библиографии Р. Болгарии. Более 200 томов данной продукции создано им персонально и опубликовано под прямым руководством М. К. – дело воспитанных им коллективов, разрабатывавших справочно-энциклопедическую историческую и универсальную библиографическую и биографическую научно-исследовательскую литературу, для создания которой он лично организовал и курировал целое энциклопедическое движение исследователей – библиотекарей, архивистов, музейных работников, учителей, журналистов, которых он обучал, и многие из них защитили кандидатские диссертации под его мудрым руководством (причем его научное участие не было указано – по его собственному настоянию) – и в Софии, и во всей стране, для чего М. К. приходилось постоянно ездить [1].

Следует упомянуть и об его многочисленных открытиях в архивах, библиотеках, музеях, частных хранилищах документов, о которых он постоянно писал статьи и доклады, вводил их в информационную базу созданных капитальных энциклопедий и об обнародованных им источниках [2-4].

М. К. посвящен юбилейный сборник в честь его 65-летия (2008) [5]. Его труды изданы – кроме Болгарии, – в *Австрии, Монголии, Румынии, России, Сербии, Турции, на Украине, в Хорватии, Чехии* по линии академических научных форумов, в которых М. К. участвовал...

Со времени создания **Института исследования и развития лидерства в информационной среде Университета библиотековедения и информационных технологий (21.06.2014) М. К. не только был в числе его учредителей, но и являлся постоянным его сотрудником**.

В 2010 г. М. К. разместил в Центральном архиве БАН 230 своих рукописных тетрадей с *неопубликованными* историко-библиографическими исследованиями. В 2012 г. он, совместно со своей супругой – библиографом, библиографоведом, когнитологом и философом Александрой Кумановой

(являющейся его библиографом, и библиотекарем), приступил к передаче фондов их личной семейной библиотеки в специализированные коллекции изданий Национальной библиотеки им. Св. Кирилла и Мефодия (НБКМ), Центральной библиотеки Болгарской академии наук (БАН), Библиотеки Института исторических исследований БАН, Библиотеки Института литературы БАН, Университету библиотековедения и информационных технологий (УниБИТ). Их личная семейная библиотека, библиотекарем которой является А. К., 20.V.2022 г. подарена ею УниБИТ.

Американский Биографический институт – АБИ (The American Biographical Institute / ABI/) в Роли (Raleigh), Северная Каролина (North Carolina) высоко оценил уникальный справочно-энциклопедический историографический историко-культурный метод М. К., вобравший в себя и развивший в условиях современной информатизации последней четверти XX в. самые передовые традиции информационного моделирования, заданные и защищенные с начала информационного бума (с 40-х годов XX в.) Болгарским библиографическим институтом им. Элина Пелина. Данный метод делает созданные М. К. справочно-энциклопедические произведения ценными информационно-поисковыми системами в пересекающемся поле историографии, архивистики, библиографии, биографики наших исторических деятелей и выдающихся современников. АБИ объявил М. К. не только ученым 2005 и 2006 гг., но и выдвинул его на награду как автора *„The Contemporary „Who`s, Who of Professional”.*

По данным WorldCat.org: The World's Largest Library Catalog (Всемирного библиотечного каталога: <http:// worldcat.org/identities/lccn-n82244354/> Classifications: DR88.S82, 949.77020924) 172 труда М. К. в 230 изданиях на 2 языках (болгарском и русском) находятся в 722 библиотеках мира.

Память М. К. почтили 20.V.2022 г. посадкой в парке УниБИТ посвященной Св. о. Паисию Хилендарскому аллеи плакучих ив – по случаю 300-летия со дня его рождения и 260-летия создания его труда *„История славяноболгарская...”.*

Деревья были высажены также в память:

- *Св. епископа Софрония Врачанского* – просветителя и истинного патриота Болгарии, создателя первого списка *„Истории славяноболгарской...”* Св. о. Паисия Хилендарского (1765 г.), он переписал *Паисиеву „Историю...”* и второй раз (1781 г.);

- *Георгия С. Раковского* – выдающегося деятеля Болгарского возрождения и родоначальника организованного национального революционного движения в Болгарии – знавшего почти все, что вышло из-под пера его предшественников и современников, и первым отметившего, что *„История...”* афонского монаха является делом „ученаго человека", обращая внимание общества на фигуру и дело хилендарского монаха;

- *акад. Йордана Иванова* – осуществившего в 1914 г. по *Зографскому списку „Истории славяноболгарской ...”*, который он считал оригиналом *Паисиевого произведения*, призыв первого болгарского ученого историка проф. Марина Дринова: *„обнародовать Паисиеву историю”* (1888 г.) – издание, вызвавшее огромную радость и восхищение проф. Ивана Шишманова и ставшее настольной книгой современных и более поздних исследователей Паисиеведения;

- *акад. Петра Динекова* – сделавшего в 1963 г. перевод исторического произведения на современный болгарский язык, основанный на издании акад. Йордана Иванова 1914 г., которое он принял за самое близкое к первообразу *„Истории...” Паисия*;

- *проф. Милена Куманова* – создавшего в 2011 г. первую научную историографию Паисиеведения – и в Болгарии, и за рубежом, обнародованную в справочно-энциклопедическом издании УниБИТ *„Информационный код болгарской книжности и литературы: Св. о. Паисий Хилендарский”* [6], актуализированную им для нового перспективного обнародования УниБИТ в 2022 г. [7] ...

По проекту художника проф. Евгения Велева в первую годовщину со дня кончины М. К. в его честь установлена памятная доска на фасаде дома, в котором прошли последние четыре десятилетия жизни и творчества ученого.

М. К. похоронен под аркой Центрального софийского кладбища.

Благодаря современным средствам коммуникации, отпевание Милена Куманова и панихиду, которую отслужили в его память, можно было наблюдать во многих уголках Болгарии и мира – там, где находятся его соратники, коллеги и друзья, среди которых и участники книги памяти о нем *„Licht, mehr licht!”* (2022), готовившейся как международное справочно-энциклопедическое издание: Благоевград, Бургас, Варна, В.-Тырново, Козлодуй, Котел, Кюстендил, Панагюрище, Пазарджик, Пештера, Пловдив, Сандански, Силистра, Сливен, София, Хасково, Шумен... (тут мы не перечисляем меньшие населенные места); Анкара, Стамбул – Турция; Белград – Сербия; Бухарест – Румыния; Брно – Чехия; Вашингтон, Вирджиния, Керксвилл, Миссури, Лос-Анджелис, Калифорния, Провиденс, Род Айленд, Флорида – США; Варшава, Краков – Польша; Вена – Австрия; Иерусалим – Израиль; Киев, Харьков – Украина; Ливерпуль, Лондон – Великобритания; Дубна, Москва, Санкт-Петербург, Челябинск – Россия; Париж – Франция; Риека – Хорватия; Салоники – Греция; Тегеран – Иран; Тбилиси – Грузия; Улан-Батор – Монголия; Пекин – Китай...

Лит.:

1. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематически-хронолог. библиогр. список кн., опубл. с его авт. (Stabat Bibliography) [1972-2022] / Сост. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и

др.]. // *Licht*, mehr licht! Памяти профессора Милена Куманова : Юбил. сб. по случаю 80-лет. со дня рожд. ученого. – София, 2022, с. 1219-1244. – *На болг. яз.*

2. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематически-хронолог. библиогр. список кн., опубл. с его авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Сост. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // <https://www.researchgate. net/>. – 11.03.2008. – 42 с. – Другие библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Предв. публ.* – *На болг. яз.*

3. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематически-хронолог. библиогр. список кн., опубл. с его авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Сост. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. // *Клио* : Сб. в честь 65-лет. … ***Милена Куманова***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 779-800 : 136 ном. загл. – Другие библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Рез. на рус. и англ. яз.* – *На болг. яз.*

Библиогр. информ.: **1. Гълъбова**, Лиана. [***Милен К. Куманов*** :] Сорок лет на службе Клио : *Милен Куманов* как человек и историк.= L&B. // *Клио* : Сб. в честь 65-лет. … *Милена Куманова*. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 13-33. <https:// independent.academia.edu/LGalabova> <https://www.academia.edu/44238427/40_години_в_служба_на_Клио_Милен_Куманов_като_ човек_и_историк_Интервю_Milen_Kumanov_as_Person_and_Historian_40_years_in_Service_of_Cleo_Interview>; **2. Klio** : sbornik v cest na 65-godisninata na st. n. s. Milen Kumanov. // OCLC – WorldCat <http://worldcat.org/identities/lccn- no2013059149/>. – 10.10.2017. – 1 р.; **3. Клио** : сб. в честь 65-лет. … Милена Куманова. // <https://knizhen- pazar.net/index.php?option=add_book&id=1012698&title>. – 11.11.2017. – 1 с.; **4. Центральная** библиотека БАН New Catalog. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **5. БАН.** Институт литературы. // <http:// primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **6. Софийский** университет – Университетская библиотека. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **7. „Ivan Vazov"** Public Library – Plovdiv. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **8. Региональная** библиотека – Благоевград КНИГИ. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **9. Региональная** библиотека им. П. Р. Славейкова – Велико-Търново. // <http:// primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **10. Клио** : сб. в честь 65-лет. … Милена Куманова. // <https://knizhen-pazar.net/products/books/1012698- klio-sbornik-v-chest-na-65-godishninata-na-st-n-s-milen-kumanov>. – 27.02.2018. – 2 с.; **11. Клио** : сб. в честь 65-лет. … Милена Куманова. // <http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool- simp.php?bool=(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20%C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2)&page=2>. – 23.03.2018. – 2 с. – *На болг. яз.*

4. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематически-хронолог. библиогр. список кн., опубл. с его авт. (Stabat Bibliography) (Продолж. и доп. I) / Сост. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански, В. Велев** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева** ... [и др.] ; Яз. ред.: **Н. Василев** ; *Эпигр.: „Творец книги – автор, творец ее судьбы – общество."* – **В. Гюго**. // *Науч.* тр. Унив. библиотековедения и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2623. – Т. 12, 2014, с. 545-565 : с ил. – Другие библиогр. ред.: **С. Филиппова, М. Максимова**. – Библиогр. список: 164 ном. загл. в разд.: Многотомные публ. ; Однотомные изд. – Указатель имен. – *Рез. на рус. и англ. яз.* – *На болг. яз.*

5. ***Клио*** : Сб. в честь 65-лет. ст. н. с. ***Милена Куманова*** / **Ал. Куманова** и др. ; [Предисл. **Стояна Танева**]. – София : Фонд. Арете-Фол, 2008. – 803 с.

Другие авт.: **Ал. Арнаудов, Ал. Гребенаров, А. Веков, А. Златева, Ат. Шопов, В. Стоянова, В. Гюзелев, В. Велев, В. Милчаков, Г. Гемиджиев, Зд. Тодорова, Зл. Герджикова, Ил. Тодев, К. Панайотова, К. Косев, К. Гырдев, Л. Любенова, Л. Ревякина, Н. Жечев, Н. Игов, Н. Поппетров, Св. Елдыров, Сл. Славов, Ст. Петров, Ст. Танев, Т. Готовска-Хенце, Т. Петров, Хр. Глушков, Хр. Йонков, Хр. Темелски ; Ани Златева** (известная как **Анка Георгиева Златева**) ; Полные имена: **К. Панайотова – Кинка Панайотова Савова**; **Л. Любенова – Лизбет Любенова Вырбанова** ; **Н. Жечев – Николай Жечев Николов**.

Содержит и: Сорок лет на службе ***Клио*** : Интервью / **Л. Гылыбова** ; ***Милен К. Куманов*** : Систематически-хронолог. библиогр. список кн., опубл. с его авт. / **Ал. Куманова** ; Об авт. – *На болг. яз.*

ISBN 978-954-617-042-2

Рец.: **1-2. Иванова**, С. Сборник, посвященный человеку, отдавшему свою жизнь исследованию истории (N 413). // *Тр.* Студенческого науч. об-ва Специализ. высшей школы библиотековедения и информ. технолог. (София). – ISSN 1313-4566. – Т. V, 2010, с. 435-438 : с ил.

<http://www.unibit.sno.bg>

Когнитологическое интервью **Л. Гылыбовой** с ***Миленом Кумановым*** (13.02.2007) помещено и в *наст. изд.: 1190-1205*.

6. ***Святой отец Паисий Хилендарский***. История славяноболгарская … : Информ. код болг. книжности и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифицированный список. Комментарий. Указатель имен. Географический указатель. Тезаурус); II. Синтез (Лексическая морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Общая ред. и эпилог **Стояна Денчева** ; Науч. ред., историография, коммент., указатель имен, геогр. указатель **Милена Куманова** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифицированный список **Александры Кумановой** ; Яз. ред., предисл., сигнифицированный список, послесл. (дейксис) **Николая Василева** ; Терминолог. ред. **Елены Томовой** ... [и др.] ; Справ.-информ. ред. **Марияны Максимовой** ... [и др.] ; Рец.: **Иван Теофилов**, **Никола Казански**. – София : О буквах – О письменехъ, 2011. – 208 с. : с ил. (Факелоносцы ; II). – *На болг. яз.*

ISBN 978-954-8887-92-2

7. *См.: публ.* в *наст. изд.: Цит. лит.:*

1. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1972-2022] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // *Licht*, mehr licht! В памет на професор Милен Куманов : Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. – София, 2022, с. 1219-1244.

2. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... **[и др.].//<https://www.research**gate.net/>. – 11.03.2008. – 42 с. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Предв. публ.*

3. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. Куманова ; Науч. ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 779-800 : 136 ном. загл. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

Библиогр. информ.: **1. Гълъбова**, Лиана. [***Милен К. Куманов*** :] Четиридесет години в служба на Клио

: ***Милен Куманов*** като човек и историк.= L&B. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 13-33. <https://independent.academia.edu/LGalabova> <https://www.academia.edu/44238427/40_години_в_служба_на_Клио_Милен_Куманов_ като_човек_и_историк_Интервю_Milen_Kumanov_as_Person_and_Historian_40_years_in_Service_of_Cleo_Interview>; **2. Klio** : sbornik v cest na 65-godisninata na st. n. s. Milen Kumanov. // OCLC – WorldCat <http://worldcat.org/identities/lccn- no2013059149/>. – 10.10.2017. – 1 р.; **3. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. // <https://knizhen- pazar.net/index.php?option=add_book&id=1012698&title>. – 11.11.2017. – 1 с.; **4. Централна** библиотека на БАН New Catalog. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **5. БАН.** Институт за литература. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **6. Софийски** университет – Университетска библиотека. // <http://primo. nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **7. „Ivan Vazov**" Public Library – Plovdiv. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **8. Регионална** библиотека – Благоевград КНИГИ. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **9. Регионална** библиотека „П. Р. Славейков" – Велико Търново. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **10. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … Милен Куманов. // <https://knizhen-pazar. net/products/books/1012698-klio-sbornik-v-chest-na-65-godishninata-na-st-n-s-milen-kumanov>. – 27.02.2018. – 2 с.; **11. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … Милен Куманов. // <http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool- simp.php?bool=(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20 %C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2)&page=2>. – 23.03.2018. – 2 с.

4. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) (Продължение и доп. I) / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански, В. Велев** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева** ... [и др.] ; Ез. ред.: **Н. Василев** ; *Епигр.: „Творец на книгата е авторът, творец на нейната съдба – обществото."* – **В. Юго**. // *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2623. – Т. 12, 2014, с. 545-565 : с ил. – Други библиогр. ред.: С. Филипова, М. Максимова. – Библиогр. списък: 164 ном. загл. в разд.: Многотомни публ. ; Еднотомни изд. – Именен показалец. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

5. ***Клио*** : Сб. в чест на 65-год. *на ст. н. с.* ***Милен Куманов*** / **Ал. Куманова** и др. ; [Предг. **Стоян Танев**]. – София : Фонд. Арете-Фол, 2008. – 803 с.

Други авт.: **Ал. Арнаудов, Ал. Гребенаров, А. Веков, А. Златева, Ат. Шопов, В. Стоянов, В. Гюзелев, В. Велев, В. Милчаков, Г. Гемиджиев, Зд. Тодорова, Зл. Герджикова, Ил. Тодев, К. Панайотова, К. Косев, К. Гърдев, Л. Любенова, Л. Ревякина, Н. Жечев, Н. Игов, Н. Поппетров, Н. Савов, Н. Цв. Кочев, П. Стефанов, П. Хр. Петров, П. Чолов, Р. Първанов, Св. Елдъров, Сл. Славов, Ст. Петров, Ст. Танев, Т. Готовска-Хенце, Т. Петров, Хр. Глушков, Хр. Йонков, Хр. Темелков** ; **Ани Златева** е известна като **Анка Георгиева Златева** ; Пълните имена на: **К. Панайотова** – **Кинка Панайотова Савова** ; **Л. Любенова** – **Лизбет Любенова Върбанова** ; **Н. Жечев** – **Николай Жечев Николов**.

Съдържа и: Четиридесет години в служба на ***Клио*** : Интервю / **Л. Гълъбова** ; ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. / **Ал. Куманова** ; За авт.

ISBN 978-954-617-042-2

Рец.: **1-2. Иванова**, С. Сборник, посветен на човека, отдал живота си в изследване на историята (N 413). // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1313-4566. – Т. V, 2010, с. 435-438 : с ил.

<http://www.unibit.sno.bg>

Когнитологичното интервю на **Л. Гълъбова** с ***Милен Куманов*** (13.02.2007) е поместено и в *наст. изд.: 1190-1205*.

6. ***Свети отец Паисий Хилендарски***. История славяноболгарская … : Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог **Стоян Денчев** ; Науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец **Милен Куманов** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова** ... [и др.] ; Справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ... [и др.] ; Рец. **Иван Теофилов**, **Никола Казански**. – София : За буквите – О писменехъ, 2011. – 208 с. : с ил. (Факлоносци ; II)

ISBN 978-954-8887-92-2

7. *Вж: публ.* в *изд.:* **LICHT, MEHR LICHT**! В памет на професор Милен Куманов : юбилеен сборник по случай 80-годишнината от рождението на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of Professor Milen Kumanov : festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Никола Аврейски ... [и др.] ; състав. **Александра Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **Александра Куманова**, **Николай Василев** ; ил. **Константина Константинова** ; рец. **Васил Гюзелев** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехъ, 2022. – 1800 с. : с 1042 ил. ; 28 лингв. табл. ; 314 факсим. – (Факлоносци ; XXXII)

Други авт.: **Натали Александрова, Борис Ангелов, Боян Ангелов, Анна Ангелова, Мая Ангелова, Александър Арнаудов, Атанас Куманов Атанасов, Ахмет Атасой, Петр Базанов, Тамара Бахтурина, Снежана Бенева, Игор Бистри, Христина Богова, Вера Бонева, Венета Борисова, Боряна Бужашка, Николай Василев, София Василева, Венцислав Велев, Петър Величков, Димитър Веселинов, Петър Велчев, Иван Гарванов, Магдалена Гарванова, Ангел Георгиев, Бисер Георгиев, Лъчезар Георгиев, Весела Георгиева, Дарина Георгиева, Стела Георгиева, Вилияна Герова, Руджеро Гиляревски, Иван Гранитски, Милан Грба, Александър Гребенаров, Денислава Григорова, Себастиан Груджиен, Лиана Гълъбова, Ани Данчева-Василева, Антон Даскалов, Радослав Даскалов, Нахиде Дениз, Стоян Денчев, Теодора Димитрова, Продрум Димов, Анжела Димчева, Ваня Добрева, Умберто Еко, Марина Енчева, Николай Жечев, Лилия Зарева, Зейнеп Зафер, отец Збигнев Тенча, Цветелина Златкова, Антоанета Иванова, Стефка Илиева, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Юлий Йорданов, Никола Казански, Илияна Камбурова, Ибрахим Камил, Мария Караиванова, Петър Кендеров, Ангела Кенън, Емилия Кикарина, Мохаммад Кияни, Александър Клементиев, Петко Колев, Игнат Константинов, Константина Константинова, Десислава Костадинова, Трендафил Кръстанов, Мила Кръстева, Росица Кръстева, Милен Куманов, Александра Куманова, отец Кшищоф Кужок, Валерий Леонов, Ирина Линден, Фредерик Линден, Ма Сипу, Антонина Максимова, Марияна Максимова, Галина Манолова, Владимир Манчев, Милена Маринова, Виктор Мелник, Татяна Милкинска, Марина Минина, Галина Михеева, Мариела Модева, Христо Мутафов, Жоржета Назърска, Силвия Найденова, Цветана Найденова,**

Per aspera ad astra!

Лариса Найдич, Ивана Николова, Таня Николова, Кирил Николов, Константинос Нихоритис, Пламен Павлов, Филип Панайотов, Андреа Пандулис, Иво Панов, Ангелина Пенева, Ирена Петева, Стефка Петкова, Ивайло Петров, протойерей Петър Кудузки, Андрей Печилков, Владислав Писанов, Леонид Писанов, Димитър Попов, Велка Попова, Николай Попметров, Донка Правдомирова, Константин Пряжников, Ана Рабаджийска, Диана Ралева, Евгения Русинова, Евгений Сачев, Полина Симова, Наталия Ситникова, Деница Славова, Аркадий Соколов, Иван Соколов, Марианна Соколова, Цветана Стайкова, Станислав Степанов, отец Стефан Пашов, Орлин Стефанов, Василка Стефанова, Мария Стефанова, Тервел Стилиянов, Калин Стоев, Юрий Столяров, Тоня Стоянова, Цветелина Стоянова, Александр Субето, Калина Събева, Анна Мария Таммаро, Мюмюн Тахиров, Цветан Теофанов, Тодор Ст. Тодоров, Таня Тодорова, Надежда Томова, Кирил Топалов, Тодор Тошев, Мира Тошева, Иванка Трендафилова, Красимира Узунова, Силвия Филипова, Хаджар Фиюзи, Александра Фол, Валерия Фол, Ивон Фостер, Светослав Цанков, Н. Пр. Запорожки епископ Лука, Веселин Чантов, Алфред Шмидт, Атанас Шопов, Недялко Янков, Иванка Янкова ; Други състав.: Николай Василев, Анжела Димчева ; Други рец.: Николай Яръмов, Филип Панайотов, Николай Жечев, Ирена Петева, Ирина Линден, Фредерик Линден. – Текст на 40 езика: бълг., рус., англ.; азерб., араб., арм., виетн., глаголица (старобълг. „Константин-Кирилова" азбука), гр., дат., ивр., идиш, исп., итал., казахски, кирилица (старобълг. „Църковно-славянска" азбука), кит., лат., лужишки, нем., норв., пол., порт., рум., санскр., словашки, словенски, ср., старославянски, тайски (тайландски), тохарски, тур., удмуртски, укр., фарси, фр., хърв., чешки, шв., яп. – Биогр. бел. с фотопортр. за 183 авт. на наст. кн. от 17 държави: Австрия, България, Великобритания, Грузия, Гърция, Израел, Иран, Италия, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция. – Библиогр. след отд. публ. – Съдържа и: 5 кн. на М. Куманов: Проф. Васил Златарски (с. 23-223), Акад. Александър Теодоров Балан (с. 225-593), Православието в България (с. 595-938), Паисиезнанието (с. 939-964), Предсмъртната изповед на крал Милан (с. 965-974) ; биобиблиогр. на учения – 221 ном. справочно-енцикл. изд. / Александра Куманова (с. 1219-1244) и негови автографи / Десислава Костадинова (с. 1245-1269). – Пермутационен индекс на 168 публ. в изданието, 5 от които – тези на М. К. – са хипертекстове.

Юбил. изд., посветено на 300-год. от рожд. на Св. о. Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на „История славяноболгарская..." (1772 г.).

Обществен изд. съвет: **Н. Пр. Мелнишки епископ Герасим, Н. Впр. архиепископ Христо Пройков, акад. проф. д.ист.н. Георги Марков, проф. д.ф.н. Руджеро Гиляревски** ; Ред. съвет: **акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев** – отг. ред., науч. ред.; **акад. проф. д.пед.н. Александра Куманова** – предговор, дейксис, биобиблиогр., науч. ред.; **д-р Николай Василев** – предговор, дейксис, ез., науч. ред.; **д-р Анжела Димчева** – ез., науч. ред.; **доц. д-р Никола Казански** – терминолог., експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н., д.ик.н. Александър Субето** – експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н. Леонид Джахая** – експертна, науч. ред.; **проф. д.ф.н. Константинос Нихоритис** – експертна, науч. ред.; **проф. д-р Патрик Льокак** – експертна, науч. ред.; **д-р Томас Льокак** – експертна, науч. ред.; **Н. Пр. Мохаммад Али Кияни** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Венцислав Велев** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Красимира Александрова** – експертна, библиогр. ред.; **чл.-кор. Иван Гранитски** – експертна ред.; **проф. д.ик.н. Димитър Иванов** – експертна ред.; **проф. д.ф.н. Ваня Добрева** – експертна ред.; **проф. д-р Ани Василева-Данчева** – експертна ред.; **проф. д-р Христина Богова** – експертна ред.; **проф. д-р Боряна Бужашка** – експ. ред.; **проф. д-р Евгени Велев** – експертна ред.; **проф. д-р Мюмюн Тахиров** – експертна ред.; **гл. ас. д-р Владимир Манчев** – експертна, ез. ред.; **д-р Силвия Найденова** – експертна ред.; **д-р Десислава Костадинова** – експертна, библиогр. ред.; **ас. Силвия Филипова** – експертна, библиогр. ред.; **Диана Ралева** – експертна, библиогр. ред. **Марияна Максимова** – експертна, библиогр. ред. ; Редкол.: **доц. д-р Диана Стоянова, доц. д-р Калин Стоев, гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова, гл. ас. д-р Събина Евтимова, гл. ас. д-р Надежда Томова, гл. ас. д-р Деница Младенова, д-р Ваня Аврамова, Василка Стефанова, Цветана Найденова, Антон Даскалов, Татяна Милкинска, Илиян Барзев, Ангел Георгиев, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Вилияна Герова, Лилия Зарева**.

В кн. са публ.: 1) фотогалерия на персоналията и документални кадри от опелото и панихидите с произнесените траурни слова, прозвучали по време на отслужените помени за М. К., които са от Личния семеен архив на М. и А. Куманови, SofiaPress и Държавния архив – Пазарджик : 117 ил. (с. 989-1084); 2) пет интервюта, взети от М. К. в периода 2008-2021 г. (с. 1190-1216) – едно от които е последното, дадено от него – на 7.11.2021 г. (с. 217-224); 3) биобиблиографията на М. К. : 221 ном. назв. на моногр. публ. (с. 1219-1244).

Кн. е създадена в рамките на проект на тема „Гражданската компетентност на изследователя в личностните, езиковите и технологичните равнища на информационно моделиране на СНО при УниБИТ", по Договор N НИП-2022-01 по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

База на *е*-б-ка CIVILIANA.
ISBN 978-619-185-558-2
E ISBN 978-619-185-559-9

Публ. и във вид на *е*-кн. в: Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий": <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; в колекцията Ценни дигитални издания на Столична библиотека – София <https://www.libsofia.bg/> ; Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. <https://sno.unibit.bg/news.html> ; <https://sno.unibit.bg/files/LICHT,%20MEHR,%20LICHT!%20%D0%92%20%D0%9F%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4.%20%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%9D%20%D0%9A%D0%A3%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92.pdf>.

Публ. и в: <https://drive.google.com/file/d/1D3g8VZznoVFrIwVQDrFwCj3Zu9RwJzPc/view?usp=sharing> ; <https://drive.google.com/file/d/15vrW0wNzuL7RLZ4QhnEWrITWU_dkxGZg/view?usp=sharing>.

Рец.: **Бахтурина**, Т. А. Слово о книге памяти Милена Куманова как объекте каталогизации. И не только. – Текст : непосредственный. // *Теория* и практика каталогизации и поиска библиотечных ресурсов : электронный журнал. – URL: <http://www.nilc.ru/journal/>. – Дата публикации: 09.01.2023. – Свидетельство о регистрации средства массовой информации Эл N ФС 77-41403 от 22 июля 2010. – 7 с. <http://www.nilc.ru/journal/journal/img/svidregjour.pdf>.

MILEN K. KUMANOV

The historian – encyclopedist, bibliographer, archivist and philanthropist Milen Kostadinov Kumanov (13.II.1942, Pishtigovo, Pazardzhik region – 22.XI.2021, Sofia) has grown up in a patriotic united family with deeply enrooted Christian virtues. In the family of Ilina Nikolova Kumanova (16.08.1910 – 19.12.1984) and Kostadin Dimitrov Kumanov (22.04.1914 – 8.12.2005) Milen Kumanov is the youngest of three brothers – the eldest Dimitar Kostadinov Kumanov (30.10.1934 – 7.09.1991) and Ivan Kostadinov Kumanov (20.01.1937 – 16.10.2021), and they are all cradled with piety to the knowledge and the books.

M. K. graduated from primary school in his native village (1956) and from high-school in Pazardzhik (1960). Strong influence on his personality has exerted not only his first teacher in Bulgarian language and literature Alexandar Dimitrov, but mainly his spiritual tutor was his godfather Nikolay Lvovich Samokhin (1880, Russia – 1965, Sofia) – count, Russian Army officer, residing in Bulgaria from 1921 and from 1947 to 1960 was an ecclesiastic – father Nikolay who – on his death – entreated him to carry on his training at the erudite Vladimir Dmitrievich Prishlyak (13.02.1888, Kiev – 13.05.1985, Sofia) – teacher of Greek and Latin in which family Milen Kumanov get acquainted with his future spouse and associate Alexandra Kumanova (13.02.1956, Sofia –) – bibliographer, philosopher, cognitologist with whome they have 50 years happy family life and she became his first bibliographer and biographer.

M. K. has studied in Sofia University *St. Kliment Ohridski* (1960-1965) in large humanitarian profile – first subject History; second subject Bulgarian language and literature; optional subjects Librarianship, Bibliography and Book Science and Archivistics (and particular careful and extensive training in French / his common language with Ft. Nikolay/, German, English, Serbian, Polish, Czech, Romanian, Italian). His teachers are: prominent bibliographer-encyclopedist and literary historian Prof. Todor Borov; historians academicians Dimitar Angelov, Dimitar Kosev, Nikolay Todorov, Vasil Gyuzelev, Hristo Hristov, Prof. Tushe Vlahov; journalist Acad. Vladimir Topencharov; philologist Prof. Zhelyo Avdzhiev; linguist Prof. Stoyan Stoyanov; political economist Prof. Yanko Atanasov; highly skilled teachers in Latin – Zorka Popova and in Russian – Lilyana Doncheva.

His natural predilection to research work as his nature – a vocation, was chosen for topic of his graduation thesis the works of historian Acad. V. N. Zlatarski *Professor Vasil Nikolov Zlatarski as historian of the First Bulgarian Empire* (supervisor: Prof. Petar Hr. Petrov; rev.: Acad. Vasil Gyuzelev) (1965), which then and now is assessed as the first and unique biobliographic and historiographic contribution to the subject. For the especially high level of this study tends the circumstance that M. K. as a student has worked systematically with the personal archives of Acad. V. N. Zlatarski and long time is in narrow contact with his daughter Kresa (Vazkresa) Zlatarska.

During 1965-1967 M. K. was appointed as a bibliographer in the Regional Library *Georgi Kirkov (*today: *Sava Dobroplodni)* where he is in charge of the Reference-bibliographic Department and Interlibrary Loan Service while responsible for the effective satisfaction with literature of the increasing demand of specialized editions of the main readers'contingent of the Library – medical officers of the Military hospital (headquarters of Third Army) – regularly order for his readers medical scientific literature from France, UK, Germany, Italy, Belgium, etc.

From 19.XI.1966 M. K. was appointed as inspector in Department of Culture in the Regional People's Council in Sliven, responsible for libraries, museums and monuments of culture, participated in the establishment of the Musical school in Kotel and was among the initiators and organizers of the literary fest *Sliven fires*. Directly observes and promotes by exhibitions the Sliven group of artists – Evgeni Valev (head), Ivan Kanev, sculptor Dimitar Gadzhanov, etc. He obtained their works for the Art gallery *Dimitar Dobrovich* in Sliven. He acquired also for the Gallery paintings by Tseno Todorov, Bencho Obreshkov, Kirił Krastev, etc.

Still in 1965 M. K. applied for doctoral studies in archivistics in Russia (then: USSR) but the competition failed by administrative reasons. In 1966 Sliven Regional People's Council (Department of Culture) impeded his doctoral studies in order to keep him. In 1967 M. K. applied for two doctoral studies. He won the two of them and was nominated first among five candidates, so he was appointed for doctoral student in New Bulgarian history at the Institute of history of Bulgarian Academy of Sciences (BAS). The subject of his thesis is *Balkan policy of the first harmony government in Bulgaria (1923- 1926)* (sci. mentor: Assoc. Prof. Elena Dilovska ; rev.: Prof. Voin Bozhinov and Assoc. Prof. Yaroslav Yotsov). In the discussion participated Prof. Mito Isusov who generalized: *This thesis is a result of thorough studies. The references are absolutely*

exhaustive… The thesis has been defended on 27.I.1972. Even before the defence – on 9.VI.1971 – M. K. was appointed as research assistant at the Institute of history of BAS – Department of New Bulgarian history. His main scientific interests are determined – the system circle of the enrooted in Bulgarian National Revival problems of Bulgaria after the Liberation: political parties, foreign policy, national question. During 14 years M. K. was a scientific secretary of the Department of New Bulgarian history at the Institute of history of BAS (head – Prof. Voin Bozhinov).

In 1972-1974 M. K. was also an Assistant Professor in history at Medical Academy where was proposed for head of the Department of New Bulgarian history, but he refused for being researcher. In the meantime he was invited for research assistant at the Institute of military history of General staff of Bulgarian people's army, but he refused again for remaining scholar at the Institute of history of BAS where in 1981 was elected as Associate Professor.

From this moment on he was entitled by his colleagues as *Professor*. Over and over again, especially after 1989, it was proposed to him (by Acad. Hristo Hristov, Acad. Konstantin Kosev, etc.) to be elected for Professor, but he always refused it wedded to the scientific research. To the end of his life he published his works only under his name – without any titles or grades. Nevertheless all call him *Professor*, although he was against such titles…

There are a great number of national, regional, local, as well as international scientific forums in which has participated M. K. not only as permanent lecturer – mainly with plenary reports, but also as moderator of the academic discussions on conferences, congresses, symposiums which are crucial for the formation of the social geopolitical climate: Russia (Dubna, 1977); Romania (Bucharest, 1980), Mongolia (Ulaanbaatar, 1982); Czechoslovakia (Brno, 1982); Yugoslavia (Belgrade, 1988); Croatia (Rijeka, 2008), Austria (Vienna, 2012); Serbia (Tsaribrod, 2013); Ukraine (Kharkov, 2016); Turkey (Ankara, 2017); Austria (Vienna, 2018); Turkey (Istanbul, 2019); Serbia (Pancevo, 2013); Ukraine (Kharkov, 2021); Austria (Vienna, 2021)…

M. K. was a tutor of doctoral students, defended perspective theses on a system circle of problems of Balkan policy: Blagovest Nyagolov (Bulgarian-Romanian relations – minority question), Rumen Karaganev (Bulgarian-Greek relations – Bulgaria outlet on the Aegean Sea), Stanka Georgieva (Dobrudzha question), Alexandar Grebenarov (Macedonian question), Ventsislav Velev (Western outlying districts).

On 1.XII.2008 he has retired but still continued his research and editorial activity by creating about 500 new scientific euristic works, appeared in journals and serials – collections and conference proceedings, with which the amount of his publications (books and articles) exceeded 2500 enumerated titles according to the National bibliography of Bulgaria. More than 200 volumes of this production has been created by him personally and published under the direct guidance of M. K. – achievements of trained by him teams, carried out reference-encyclopedic historical and universal bibliographic and biographic scientific literature, for the creation of which he personally organized and supervised a whole encyclopedic movement of researchers – librarians, archivists, museum specialists, teachers, journalists, who he has trained and many of them have defended theses under his direct skilled mentorship (without mentioning his participation – at his explicit request) – in Sofia and all over the country, where he has travelled constantly [1]. More over the numerous findings he made in the archives, libraries, museums, private collections have been published in communications and reports, and inserted in the information databases of created by him encyclopedias and published sources [2-4].

To him was consecrated a festschrift on the occasion of his 65 anniversary (2008) [5].

His works have been published in Bulgaria and also in *Austria, Mongolia, Rumania, Russia, Serbia, Turkey, Ukraine, Croatia, Czech republic* in the framework of the academic scientific forums with his participation…

From the creation of the Institute for study and development of the leadership in the information environment at the University of Library Studies and Information Technologies **(21.06.2014) M. K. is not only among its founders, but was its permanent associates**.

In 2010 M. K. has deposited in the Scientific Archives of BAS 230 personal manuscripts notes with unpublished historical-bibliographic studies. In 2012, he along with his wife – bibliographer, cognitologist and philosopher A. Kumanova (who is his bibliographer and librarian), has started the deposition of the collections from their personal family library in the specialized funds of editions of the National Library *SS. Cyril and Methodius*, Central Library of BAS, Library of the Institute for Historical Studies at BAS, Library of the Institute for Literature at BAS, University of Library Studies and Information Technologies. Their family library of which A. Kumanova is librarian was donated to ULSIT on 20.V.2022.

The American Biographical Institute (ABI) in Raleigh, North Carolina assessed highly the unique reference-encyclopedic historiographic-cultural method of M. K., implemented and developed in the conditions of modern informatization at the end of XX c. the highest traditions of the information modeling, created and maintained at the very outset of the information blast (1940's) by Bulgarian Bibliographic Institute *Elin Pelin*. This very method turned out the created by M. K. reference-encyclopedic works valuable information-retrieval systems in the cross field of the historiography, archivistics, bibliography, biographies of prominent figures. ABI not only declared M. K. merited scientist for 2005 and 2006, but also he was nominated as an author of *The Contemporary „Who`s, Who of Professional*.

According to the WorldCat.org: The World's Largest Library Catalog (<http://worldcat.org/identities/lccn-n82244354/> Classifications: DR88.S82, 949.77020924) there are 172 works by M. K. in 230 editions in 2 languages (Bulgarian and Russian) in 722 libraries all over the world.

The memory of M. K. is observed and on 20.V.2022 in the park of ULSIT – the lane of weeping willows, dedicated to St. Ft. Paisiy Hilendarski – on the occasion of his 300 anniversary and 260 anniversary of the creation of *Istoriya Slavyanobolgarskaya*...

The trees are in memory of:

- *St. Bishop Sofroniy Vrachanski* – the enlightener with strong Bulgarian national self-consciousness, author of the first and second transcripts of *Istoriya Slavyanobolgarskaya*..., copied Paisiy's History for second time (1781);

- *Georgi S. Rakovski* – founder of the Bulgarian national revolution movement, who knows everything published by his contemporaries and first emphasized that the History of Paisiy is made by *man of science*, turning the public opinion to the figure and deed of Hilendar's monk.

- *Acad. Yordan Ivanov* – carried out in 1914 an edition according Zograf transcript of *Istoriya Slavyanobolgarskaya*..., which he considered for original of Paisiy's work, an appeal of the first Bulgarian academic historian Prof. Marin Drinov: *to see Paisiy's History published* (1888) – edition provoking a huge joy and admiration of Prof. Ivan Shishmanov and becoming a vade-mecum for the contemporaries and later researchers in Paisiy's studies;

- *Acad. Petar Dinekov* – realized in 1963 the version of *Istoriya Slavyanobolgarskaya*... in modern Bulgarian language, based on the edition of Acad. Yordan Ivanov of 1914, which is accepted the closest to Paisiy's History;

- *Prof. Milen Kumanov* – created in 2011 the first scientific historiography of the Paisiy's studies, in Bulgaria and abroad, published in the reference-encyclopedic edition of ULSIT *Information code of Bulgarian letters and literature of St. Ft. Paisiy Hilendarski* [6], updated by his for a new perspective edition of ULSIT in 2022 [7] ...

On design of an artist Prof. Evgeni Velev on the occasion of the first anniversary of the demise of M. K. was established in his honor a memorial plate on the frontage of his home, where has passed the last four decades of the life and deed of the scientist.

M. K. was buried under the arch of the Central Sofia Cemetery.

By virtue of modern means of communications the funeral service of Milen Kumanov and requiems serviced in his memory are observed in Bulgaria and all over the world – where are his associates, colleagues and friends, among who are the participants of the memorial book about him *Licht, mehr licht!*, prepared as a international the reference-encyclopedic edition: Blagoevgrad, Burgas, Varna, Veliko Tarnovo, Kozloduy, Kotel, Kyustendil, Panagyurishte, Pazardzhik, Peshtera, Plovdiv, Sandanski, Silistra, Sliven, Sofia, Haskovo, Shumen… (omitting smaller settlements); Ankara and Istanbul – Turkey; Belgrade – Serbia; Bucharest – Romania; Brno – Czech Republic; Washington, Kirksville (Missouri), Los Angeles, Providence (Rhode Island); Florida – USA; Warsaw and Krakow – Poland; Vienna – Austria; Jerusalem – Israel; Kiev and Kharkov – Ukraine; London and Liverpool – UK; Moscow, Saint Petersburg, Chelyabinsk and Dubna – Russia; Paris – France; Rijeka – Croatia; Thessaloniki – Greece; Tehran – Iran; Tbilisi – Georgia; Ulan Bator – Mongolia; Peking – China…

Ref.:

1. ***Kumanova***, Alexandra. ***Milen K. Kumanov*** : Systematic-chronol. bibliogr. list of books, publ. by him (Stabat Bibliography) [1972-2022] / Comp. A. ***Kumanova*** ; Sci. ed. ***N. Kazanski*** ; Bibliogr. ed. D. Raleva ... [et al.]. // Licht, mehr licht! In memory of Professor ***Milen Kumanov*** : Festschrift on the occasion of his 80-ann. – Sofia, 2022, p. 1219-1244. – In. Bulg.

2. ***Kumanova***, Alexandra. ***Milen K. Kumanov*** : Systematic-chronol. bibliogr. list of books, publ. by him (Stabat

Bibliography) [1978- 2021] / Comp. A. ***Kumanova*** ; Sci. ed. ***N. Kazanski*** ; Bibliogr. ed. D. Raleva ... [et al.]. // <https://www.researchgate.net/>. – 11.03.2008. – 42 p. – Other bibliogr. ed. : ***M. Gavrilova, M. Maximova, E. Nedeva***. – Prelim. publ. – In. Bulg.

3. **Kumanova**, Alexandra. ***Milen K. Kumanov*** : Systematic-chronol. bibliogr. list of books, publ. by him (Stabat Bibliography) [1978- 2021] / Comp. A. **Kumanova** ; Sci. ed. **N. Kazanski** ; Bibliogr. ed. **D. Raleva** ... [et al.]. // *Klio* : Coll. in hon. of 65-ann. of ***Milen Kumanov***. – Sofia, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – p. 779-800 : 136 enum. titles. – Other bibliogr. ed. : **M. Gavrilova, M. Maximova, E. Nedeva**. – *Res. in Russ. and Engl*. – *Prol. and enl. – In. Bulg.*

Bibliogr. inform. : **1. Galabova,** Liana. [***Milen K. Kumanov*** :] Forthy years in service of Clio : **Milen Kumanov as a Person and Historian.= L&B. // Klio : Coll. in hon. of 65-ann. of Milen Kumanov. – Sofia, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – p. 13-33. <https://independent.academia**.edu/LGalabova> <https://www.academia.edu/44238427/ Kumanov_as_Person_and_Historian_40_years_in_Service_of_Cleo_Interview>; **2. Klio** : sbornik v cest na 65-godisninata na st. n. s. Milen Kumanov. // OCLC – WorldCat <http://worldcat.org/identities/lccn- no2013059149/>. – 10.10.2017. – 1 p.; **3.** Klio : Coll. in hon. of 65-ann. of Milen Kumanov. // <https://knizhen- pazar.net/index.php?option=add_ book&id=1012698&title>. – 11.11.2017. – 1 p.; **4. Central Library of BAS** New Catalog. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 p.; **5. BAS.** Institute for Literature. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 p.; **6. Sofia University** – University Library. // <http://primo.nalis. bg/>. – 27.11.2017. – 1 p.; **7. *Ivan Vazov*** Public Library – Plovdiv. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 p.; **8. Regional Library** – Blagoevgrad BOOKS. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 p.; **9. Regional Library** *P. R. Slaveykov* – Veliko Tarnovo. // <http://primo. nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 p.; **10.** Klio : Coll. in hon. of 65-ann. of Milen Kumanov. // <https://knizhen-pazar.net/products/books/1012698- klio-sbornik-v-chest-na-65-godishninata-na-st-n-s-milen-kumanov>. – 27.02.2018. – 2 p.; **11.** Klio : Coll. in hon. of 65-ann. of Milen Kumanov. // <http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool- simp.php?bool=(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20%C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2)&page=2>. – 23.03.2018. – 2 p.

4. **Kumanova**, Alexandra. ***Milen K. Kumanov*** : Systematic-chronol. bibliogr. list of books, publ. by him (Stabat Bibliography) [1978- 2021] / Comp. A. **Kumanova**; Sci. ed. **N. Kazanski, V. Velev** ; Bibliogr. ed. **D. Raleva** ... [et al.].; Ling. Ed.: **N. Vasilev** ; *Epigr.: The creator of the book is the author, creator of its fate – the society* – **V. Hugo**. // *Sci.* proc. of ULSIT (Sofia). – ISSN 1314-2623. – Vol. 12, 2014, p. 545-565 : with ill. – Other bibliogr. ed.: **M. Gavrilova, M. Maximova**. – Bibliogr. list: 164 enum. titles in parts: Multivol. publ. ; Onevol. publ. – Index of names. – *Res. in Russ. and Engl. – In. Bulg.*

5. ***Klio*** : Coll. in hon. of 65-ann. of ***Milen Kumanov*** / **Al. Kumanova** et al. ; [Preface **Stojan Tanev**]. – Sofia : Fond. Arete-Fol, 2008. – 803 p.

Other auth.: **Al. Arnaudov, Al. Grebenarov, A. Vekov, A. Zlateva, At. Shopov, V. Stoyanova, V. Gyuzelev, V. Velev, V. Milachkov, G. Gemidzhiev, Zd. Todorova, Zl. Gerdzhikova, Il. Todev, K. Panayotova, K. Kosev, K. Gardev, L. Lybenova, L. Revyakina, N. Zhechev, N. Igov, N. Poppetrov, N. Savov, N. Tsv. Kochev, P. Stefanov, P. Hr. Petrov, P. Cholov, R. Parvanova, Sv. Eldarov. Sl. Slavov, St. Petrov, St. Tanev, T. Gotovska-Hentse, T. Petrov, Hr. Glushkov, Hr. Yonkov, Hr. Temelski ; Ani Zlateva** known **Anka Georgieva Zlateva** ; Full names of : **K. Panayotova – Kinka Panayotova Savova** ; **L. Lyubenova** – **Lizbet Lyubenova Varbanova** ; **N. Zhechev – Nikolay Zhechev**.

Contains also: Forthy years in service of ***Clio*** : Interview / **L. Galabova** ; ***Milen K. Kumanov*** : Systematic-chronol. bibliogr. list of books, publ. by him / **Al. Kumanova** ; About auth.

ISBN 978-954-617-042-2

Rev. : **1-2. Ivanova,** S. Collection, dedicated to the man, devoted his life to the research of history (N 413). // *Proc.* Student Sci. Soc. Special. High School of Library Studies and Inform. Technol. (Sofia). – ISSN 1313-4566. – Vol. V, 2010, p. 435-438 : with ill. <http://www. unibit.sno.bg>

Cognitologic interview of **L. Galabova** with ***Milen Kumanov*** (13.02.2007) is published in the present ed*.: 1190-1205*.

6. ***Saint Father Paisiy Hilendarski***. Istoria slaviyanobolgarskaya… : Inform. code of Bulg. letters and lit.: I. Analytics (Historiography. Signified transcript. Commentary. Index of names. Geographical index. Thesaurus); II. Synthesis (Lexical morphology. Semantics.

Sintagmatics. Synarchy) / Gen. ed. and epilogue **Stoyan Denchev** ; Sci. ed., historiography, commentary, index of names, geogr. index

Milen Kumanov ; Bibliogr. and textol. ed., thesaurus, pref., sign. transcript **Alexandra Kumanova** ; Ling. ed., pref., sign. transcript, epil. (deixis) **Nikolay Vasilev** ; Terminol. ed. **Elena Tomova** ... [и др.] ; Refer.-inform. ed. Mariyana Maximova ... [et al.] ; Rev. **Ivan Teofilov,**

Nikola Kazanski. – Sofia : Za bukvite, 2011. – 208 p. : with ill. (Torchbearers ; II). – *In. Bulg.*

ISBN 978-954-8887-92-2

7. *See:* published in the present ed*.: Цит. лит.:*

1. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1972-2022] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // *Licht*, mehr licht! В памет на професор Милен Куманов : Юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения. – София, 2022, с. 1219-1244.

2. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... **[и др.].//<https://www.research**gate.net/>. – 11.03.2008. – 42 с. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Предв. публ.*

3. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. Куманова ; Науч. ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. Д. Ралева ... [и др.]. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 779-800 : 136 ном. загл. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

Библиогр. информ.: **1. Гълъбова**, Лиана. [***Милен К. Куманов*** :] Четиридесет години в служба на Клио : ***Милен Куманов*** като човек и историк.= L&B. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 13-33. <https://independent.academia.edu/LGalabova> <https://www.academia.

edu/44238427/40_години_в_служба_на_Клио_Милен_Куманов_ като_човек_и_историк_Интервю_Milen_Kumanov_as_Person_and_Historian_40_years_in_Service_of_Cleo_Interview>; **2. Klio** : sbornik v cest na 65-godisninata na st. n. s. Milen Kumanov. // OCLC – WorldCat <http://worldcat.org/identities/lccn- no2013059149/>. – 10.10.2017. – 1 р.; **3. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. // <https://knizhen- pazar.net/index.php?option=add_book&id=1012698&title>. – 11.11.2017. – 1 с.; **4. Централна** библиотека на БАН New Catalog. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **5. БАН.** Институт за литература. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **6. Софийски** университет – Университетска библиотека. // <http://primo. nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **7. „Ivan Vazov"** Public Library – Plovdiv. // <http://primo.nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **8. Регионална** библиотека – Благоевград КНИГИ. // <http://primo. nalis.bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **9. Регионална** библиотека „П. Р. Славейков" – Велико Търново. // <http://primo.nalis. bg/>. – 27.11.2017. – 1 с.; **10. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … Милен Куманов. // <https://knizhen-pazar. net/products/books/1012698-klio-sbornik-v-chest-na-65-godishninata-na-st-n-s-milen-kumanov>. – 27.02.2018. – 2 с.; **11. Клио** : сб. в чест на 65-год. на … Милен Куманов. // <http://ruc.ilib.primasoft.bg/bg/bool- simp.php?bool=(%C0%C2=%D8%EE%EF%EE%E2,%20 %C0%F2%E0%ED%E0%F1%20%CF%E5%F2%F0%EE%E2)&page=2>. – 23.03.2018. – 2 с.

4. **Куманова**, Александра. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) (Продълж. и доп. I) / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански, В. Велев** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева** ... [и др.] ; Ез. ред.: **Н. Василев** ; *Епигр.: „Творец на книгата е авторът, творец на нейната съдба – обществото."* – **В. Юго**. // *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2623. – Т. 12, 2014, с. 545-565 : с ил. – Други библиогр. ред.: С. Филипова, М. Максимова. – Библиогр. списък: 164 ном. загл. в разд.: Многотомни публ. ; Еднотомни изд. – Именен показалец. – *Рез. на рус. и англ. ез.*

5. ***Клио*** : Сб. в чест на 65-год. *на ст. н. с.* ***Милен Куманов*** / **Ал. Куманова** и др. ; [Предг. **Стоян Танев**]. – София : Фонд. Арете-Фол, 2008. – 803 с.

Други авт.: **Ал. Арнаудов, Ал. Гребенаров, А. Веков, А. Златева, Ат. Шопов, В. Стоянов, В. Гюзелев, В. Велев, В. Милчаков, Г. Гемиджиев, Зд. Тодорова, Зл. Герджикова, Ил. Тодев, К. Панайотова, К. Косев, К. Гърдев, Л. Любенова, Л. Ревякина, Н. Жечев, Н. Игов, Н. Поппетров, Н. Савов, Н. Цв. Кочев, П. Стефанов, П. Хр. Петров, П. Чолов, Р. Първанов, Св. Елдъров, Сл. Славов, Ст. Петров, Ст. Танев, Т. Готовска-Хенце, Т. Петров, Хр. Глушков, Хр. Йонков, Хр. Темелков** ; **Ани Златева** е известна като **Анка Георгиева Златева** ; Пълните имена на: **К. Панайотова** – **Кинка Панайотова Савова** ; **Л. Любенова** – **Лизбет Любенова Върбанова** ; **Н. Жечев** – **Николай Жечев Николов**.

Съдържа и: Четиридесет години в служба на ***Клио*** : Интервю / **Л. Гълъбова** ; ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. / **Ал. Куманова** ; За авт.

ISBN 978-954-617-042-2

Рец.: **1-2. Иванова**, С. Сборник, посветен на човека, отдал живота си в изследване на историята (N 413). // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1313-4566. – Т. V, 2010, с. 435-438 : с ил.

<http://www.unibit.sno.bg>

Когнитологичното интервю на **Л. Гълъбова** с ***Милен Куманов*** (13.02.2007) е поместено и в *наст. изд.: 1190-1205*.

6. ***Свети отец Паисий Хилендарски***. История славяноболгарская … : Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог **Стоян Денчев** ; Науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец **Милен Куманов** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова** ... [и др.] ; Справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ... [и др.] ; Рец. **Иван Теофилов**, **Никола Казански**. – София : За буквите – О писменехь, 2011. – 208 с. : с ил. (Факлоносци ; II)

ISBN 978-954-8887-92-2

7. *Вж: публ.* в *изд.:* **LICHT, MEHR LICHT**! В памет на професор Милен Куманов : юбилеен сборник по случай 80-годишнината от рождението на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of Professor Milen Kumanov : festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Никола Аврейски ... [и др.] ; състав. **Александра Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **Александра Куманова**, **Николай Василев** ; ил. **Константина Константинова** ; рец. **Васил Гюзелев** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехь, 2022. – 1800 с. : с 1042 ил. ; 28 лингв. табл. ; 314 факсим. – (Факлоносци ; XXXII)

Други авт.: **Натали Александрова, Борис Ангелов, Боян Ангелов, Анна Ангелова, Мая Ангелова, Александър Арнаудов, Атанас Куманов Атанасов, Ахмет Атасой, Петр Базанов, Тамара Бахтурина, Снежана Бенева, Игор Бистри, Христина Богова, Вера Бонева, Венета Борисова, Боряна Бужашка, Николай Василев, София Василева, Венцислав Велев, Петър Величков, Димитър Веселинов, Петър Велчев, Иван Гарванов, Магдалена Гарванова, Ангел Георгиев, Бисер Георгиев, Лъчезар Георгиев, Весела Георгиева, Дарина Георгиева, Стела Георгиева, Вилияна Герова, Руджеро Гиляревски, Иван Гранитски, Милан Грба, Александър Гребенаров, Денислава Григорова, Себастиан Груджиен, Лиана Гълъбова, Ани Данчева-Василева, Антон Даскалов, Радослав Даскалов, Нахиде Дениз, Стоян Денчев, Теодора Димитрова, Продрум Димов, Анжела Димчева, Ваня Добрева, Умберто Еко, Марина Енчева, Николай Жечев, Лилия Зарева, Зейнеп Зафер, отец Збигнев Тенча, Цветелина Златкова, Антоанета Иванова, Стефка Илиева, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Юлий Йорданов, Никола Казански, Илияна Камбурова, Ибрахим Камил, Мария Караиванова, Петър Кендеров, Ангела Кенън, Емилия Кикарина, Мохаммад Кияни, Александър Клементиев, Петко Колев, Игнат Константинов, Константина Константинова, Десислава Костадинова, Трендафил Кръстанов, Мила Кръстева, Росица Кръстева, Милен Куманов, Александра Куманова, отец Кшищоф Кужок, Валерий Леонов, Ирина Линден, Фредерик Линден, Ма Сипу, Антонина Максимова, Марияна Максимова, Галина Манолова, Владимир Манчев, Милена Маринова, Виктор Мелник, Татяна Милкинска, Марина Минина, Галина Михеева, Мариела Модева, Христо Мутафов, Жоржета Назърска, Силвия Найденова, Цветана Найденова, Лариса Найдич, Ивана Николова, Таня Николова, Кирил Николов, Константинос Нихоритис, Пламен Павлов,**

Per aspera ad astra!

Филип Панайотов, Андреа Пандулис, Иво Панов, Ангелина Пенева, Ирена Петева, Стефка Петкова, Ивайло Петров, протойерей Петър Кудузки, Андрей Печилков, Владислав Писанов, Леонид Писанов, Димитър Попов, Велка Попова, Николай Поппетров, Донка Правдомирова, Константин Пряжников, Ана Рабаджийска, Диана Ралева, Евгения Русинова, Евгений Сачев, Полина Симова, Наталия Ситникова, Деница Славова, Аркадий Соколов, Иван Соколов, Марианна Соколова, Цветана Стайкова, Станислав Степанов, отец Стефан Пашов, Орлин Стефанов, Василка Стефанова, Мария Стефанова, Тервел Стилиянов, Калин Стоев, Юрий Столяров, Тоня Стоянова, Цветелина Стоянова, Александр Субето, Калина Събева, Анна Мария Таммаро, Мюмюн Тахиров, Цветан Теофанов, Тодор Ст. Тодоров, Таня Тодорова, Надежда Томова, Кирил Топалов, Тодор Тошев, Мира Тошева, Иванка Трендафилова, Красимира Узунова, Силвия Филипова, Хаджар Фиюзи, Александра Фол, Валерия Фол, Ивон Фостер, Светослав Цанков, Н. Пр. Запорожки епископ Лука, Веселин Чантов, Алфред Шмидт, Атанас Шопов, Недялко Янков, Иванка Янкова ; Други състав.: Николай Василев, Анжела Димчева ; Други рец.: Николай Яръмов, Филип Панайотов, Николай Жечев, Ирена Петева, Ирина Линден, Фредерик Линден. – Текст на 40 езика: бълг., рус., англ.; азерб., араб., арм., виетн., глаголица (старобълг. „Константин-Кирилова" азбука), гр., дат., ивр., идиш, исп., итал., казахски, кирилица (старобълг. „Църковно-славянска" азбука), кит., лат., лужишки, нем., норв., пол., порт., рум., санскр., словашки, словенски, ср., старославянски, тайски (тайландски), тохарски, тур., удмуртски, укр., фарси, фр., хърв., чешки, шв., яп. – Биогр. бел. с фотопортр. за 183 авт. на наст. кн. от 17 държави: Австрия, България, Великобритания, Грузия, Гърция, Израел, Иран, Италия, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция. – Библиогр. след отд. публ. – Съдържа и: 5 кн. на М. Куманов: Проф. Васил Златарски (с. 23-223), Акад. Александър Теодоров Балан (с. 225-593), Православието в България (с. 595-938), Паисиезнанието (с. 939-964), Предсмъртната изповед на крал Милан (с. 965-974) ; биобиблиогр. на учения – 221 ном. справочно-енцикл. изд. / Александра Куманова (с. 1219-1244) и негови автографи / Десислава Костадинова (с. 1245-1269). – Пермутационен индекс на 168 публ. в изданието, 5 от които – тези на М. К. – са хипертекстове.

Юбил. изд., посветено на 300-год. от рожд. на Св. о. Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на „История славяноболгарская..." (1772 г.).

Обществен изд. съвет: **Н. Пр. Мелнишки епископ Герасим, Н. Впр. архиепископ Христо Пройков, акад. проф. д.ист.н. Георги Марков, проф. д.ф.н. Руджеро Гиляревски** ; Ред. съвет: **акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев** – отг. ред., науч. ред.; **акад. проф. д.пед.н. Александра Куманова** – предговор, дейксис, биобиблиогр., науч. ред.; **д-р Николай Василев** – предговор, дейксис, ез., науч. ред.; **д-р Анжела Димчева** – ез., науч. ред.; **доц. д-р Никола Казански** – терминолог., експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н., д.ик.н. Александър Субето** – експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н. Леонид Джахая** – експертна, науч. ред.; **проф. д.ф.н. Константинос Нихоритис** – експертна, науч. ред.; **проф. д-р Патрик Льокак** – експертна, науч. ред.; **д-р Томас Льокак** – експертна, науч. ред.; **Н. Пр. Мохаммад Али Кияни** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Венцислав Велев** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Красимира Александрова** – експертна, библиогр. ред.; **чл.-кор. Иван Гранитски** – експертна ред.; **проф. д.ик.н. Димитър Иванов** – експертна ред.; **проф. д.ф.н. Ваня Добрева** – експертна ред.; **проф. д-р Ани Василева-Данчева** – експертна ред.; **проф. д-р Христина Богова** – експертна ред.; **проф. д-р Боряна Бужашка** – експ. ред.; **проф. д-р Евгени Велев** – експертна ред.; **проф. д-р Мюмюн Тахиров** – експертна ред.; **гл. ас. д-р Владимир Манчев** – експертна, ез. ред.; **д-р Силвия Найденова** – експертна ред.; **д-р Десислава Костадинова** – експертна, библиогр. ред.; **ас. Силвия Филипова** – експертна, библиогр. ред.; **Диана Ралева** – експертна, библиогр. ред. **Марияна Максимова** – експертна, библиогр. ред. ; Редкол.: **доц. д-р Диана Стоянова, доц. д-р Калин Стоев, гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова, гл. ас. д-р Събина Евтимова, гл. ас. д-р Надежда Томова, гл. ас. д-р Деница Младенова, д-р Ваня Аврамова, Василка Стефанова, Цветана Найденова, Антон Даскалов, Татяна Милкинска, Илиян Барзев, Ангел Георгиев, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Вилияна Герова, Лилия Зарева**.

В кн. са публ.: 1) фотогалерия на персоналията и документални кадри от опелото и панихидите с произнесените траурни слова, прозвучали по време на отслужените помени за М. К., които са от Личния семеен архив на М. и А. Куманови, SofiaPress и Държавния архив – Пазарджик : 117 ил. (с. 989-1084); 2) пет интервюта, взети от М. К. в периода 2008-2021 г. (с. 1190-1216) – едно от които е последното, дадено от него – на 7.11.2021 г. (с. 217-224); 3) биобиблиографията на М. К. : 221 ном. назв. на моногр. публ. (с. 1219-1244).

Кн. е създадена в рамките на проект на тема „Гражданската компетентност на изследователя в личностните, езиковите и технологичните равнища на информационно моделиране на СНО при УниБИТ", по Договор N НИП-2022-01 по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

База на *e*-б-ка CIVILIANA.

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

Публ. и във вид на *e*-кн. в: Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий": <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; в колекцията Ценни дигитални издания на Столична библиотека – София <https://www.libsofia.bg/> ; Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. <https://sno.unibit.bg/news.html> ; <https://sno.unibit.bg/files/LICHT,%20MEHR,%20LICHT!%20%D0%92%20%D0%9F%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4.%20%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%9D%20%D0%9A%D0%A3%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92.pdf>.

Публ. и в: <https://drive.google.com/file/d/1D3g8VZznoVFrIwVQDrFwCj3Zu9RwJzPc/view?usp=sharing> ; <https://drive.google.com/file/d/15vrW0wNzuL7RLZ4QhnEWrITWU_dkxGZg/view?usp=sharing>.

Рец.: **Бахтурина**, Т. А. Слово о книге памяти Милена Куманова как объекте каталогизации. И не только. – Текст : непосредственный. // *Теория* и практика каталогизации и поиска библиотечных ресурсов : электронный журнал. – URL: <http://www.nilc.ru/journal/>. – Дата публикации: 09.01.2023. – Свидетельство о регистрации средства массовой информации Эл N ФС 77-41403 от 22 июля 2010. – 7 с. <http://www.nilc.ru/journal/journal/img/svidregjour.pdf>.

МИЛЕН К. КУМАНОВ
(1942-2021)

СИСТЕМАТИЧНО-ХРОНОЛОГИЧЕН БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА КНИГИТЕ, ПУБЛИКУВАНИ С НЕГОВОТО АВТОРСТВО

(Stabat Bibliography: Прижизнено базирана биобиблиография)

Александра Куманова

„Когато разказваме история,
Ние живеем
Памет."

Аманда Горман

Представяният биобиблиографски свод е систематизация на вторично-документалните образи на **292** (289 + 3 с буквени обозначения: NN 225-а, 289-а, 289-б) **труда**, които са поднесени в съответствие с **характера на публикационното творчество на М. Куманов – енциклопедист, историк, библиограф, архивист, историограф, биограф, текстолог**, който е **автор или основен двигател на създадените от него творчески колективи на 221 справочно-енциклопедични монографични издания** (**NN 8-225 + 225-а**) и **научен редактор и консултант на други 48 тома периодични и продължаващи библиографски и историографски монографични издания** (**NN 226-274**).

Уникалният **справочно-енциклопедичен историографски историко-културен метод** на изследователя прави създадените от него документални произведения на писмените комуникации ценни **справочни издания** в пресичащото се поле на **архивистиката, библиографията, историографията, биографиката на дейците на историята и съвремието ни, енциклопедиката** (за което е и **номинацията му през 2005 г. от Американския биографичен институт в Роли, щат Северна Каролина** в качеството на **автор на *„The Contemporary „Who`s, Who of Professional"***).

Именно разбирането за **справочно-енциклопедичния историографски характер** на **книгите, публикувани с авторството на М. Куманов**, е в основата на решението – те да бъдат отразени в ***две хронологични поредици***:

- ***многотомни* публикации** (**NN 8-38**), представени по **персоналии** (**NN 8-35**) и **топоси** (**NN 36-38**);
- ***еднотомни* издания**, подредени вътрешно **азбучно – в единен свод и по *заглавията* на трудовете на М. Куманов**, и по **фамилиите на авторите, в чиито книги М. Куманов взима ключово участие** (**NN 39-225-а**); *тук* са поместени и публикуваните негови монографични трудове ***в периодични издания*** (**NN 48, 86**) и ***в юбилейни паметни сборници*** (**NN 276, 280 – NN 218-222**).

Статиите, рецензиите и други „малки" форми, написани от М. Куманов, не са обект на това библиографиране, защото **когнитологичното им равнище е изцяло инкорпорирано в справочно-енциклопедичните издания на персоналията от самата нея**.

Извън обсега на библиографирането остава и богатата **филмография на персоналията** – **над 50 научно-документални и художествени филми**, на които **М. Куманов** е **научен консултант**, сред които са: ***„Капитан Петко войвода"*** (1981, 12-сериен филм, реж. Неделчо Чернев, сцен. Николай Хайтов), ***„Процесът Стамболийски"*** (1984, реж. Асен Траянов, сцен. Пелин Пелинов), ***„Съединението"*** (1985, реж. Асен Траянов, сцен. Пелин Пелинов), ***„Ритъмът на времето: Информационна карта на нестинарството"*** (2007, реж. Александра Куманова, сцен. Александра и Милен Куманови – версия на *бълг. ез.*; 2008 – версии на *бълг.*, *рус.* и *англ. ез.*)... ... ...

В свода са отразени и **периодичните и продължаващи издания**, на които **М. Куманов е научен редактор и консултант** (**NN 226-274**).

Навсякъде в представеното информационно моделиране на библиографирания документален масив е проведена **диференциацията**: ***прижизнени*** (**NN 1-217, 226-274; 276-279**) – ***посмъртни*** (**NN 218-225; 280-289-б**) **издания**.

Самите томове на *многотомните* издания са взети за **основа на номерацията** на библиографските записи *тук*.

Но **многотомни произведения на големи колективи**, в ***някой отделни* томове на които М. Куманов има *публикация* или участие като *редактор, рецензент и проч.***, в *настоящия* свод са отразени в **кумулацията на *еднотомните* издания с участието на персоналията**.

За достигането на **максимална компактност на представената систематика** – в списъка са използвани следните **методически решения**:

1. **Видът авторство (увод, предисл., състав., ред., коментар и т.н.) на М. Куманов** навсякъде е изведен графически **– като допълнително името му е изтъкнато по следния начин – при неговите трудове**: **Милен КУМАНОВ / Milen KUMANOV** (в **bold**); **при трудовете *за него***: ***Милен КУМАНОВ* / *Milen KUMANOV*** (в **bold** + ***Italic***).

2. **След съответните томове** се дават **рецензиите**, появили се за тях;

3. **За основа на библиографския свод** са взети **изданията – традиционни и електронни – на**

националната библиография на България и генерираната от тях библиографска спецификация; публикациите са прегледани ***de visu*** (във връзка с което посочените описания са **редуцирани** и/или **допълнени**);

4. При окончателното редактиране на списъка е въведено **допълнително моделиране за ефективни оперативни справочно-информационни цели** (от **съдържателно** и **графично естество**);

5. Във възприетия **азбучен ред на подредба на материала по** ***заглавия*** за вътрешно структуриране на масива от публикации на М. Куманов **името на персоналията (*М. Куманов*) е пропуснато като редна дума в отразяването на авторските книги, но то е изтъкнато в зоната на авторската отговорност, изписвана след косата черта** (/);

6. **За хронологични граници** на представяния свод е взет **периодът *от*** утвърждаването от ВАК с протокол N 8 / ***08.05.1972*** на дисертационния труд на М. Куманов (и поради това върхово в *този* списък са изведени **два раздела**:

I. Дисертация, *защитена от* М. К.: **N 1**;

II. Дисертации, *защитени под науч. рък. или при рец. на* М. К.: **NN 2-7** ***до 21.11.2021***);

7. ***Този* списък стъпва на предходните *9 вторично-документални публикации*, направени от автора на тези редове в академичния печат**, от които:

- 4 чисти библиографски, от които:

- - 3 прижизнени биобиблиографски труда, публикувани през:
- - - 2008:
- - - - 1. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. А. **Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // <https://www.researchgate.net/>. – 11.03.**2008**. – 42 с. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Предв. публ.*
- - - - 2. **КУМАНОВА, Александра**. ***Милен К. Куманов*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен Куманов***. – София, **2008**. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 779-800 : 136 ном. загл. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Рез. на рус. и англ. ез.* – *Основна публ.*

- - - 2014:
- - - - 3. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов*****а** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) (Продълж. и доп. I) / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански, В. Велев** ; Библиогр. ред.: Д. **Ралева** ... [и др.] ; Ез. ред.: **Н. Василев**. // *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2623. – Т. 12, **2014**, с. 545-565 : с ил. – Други библиогр. ред.: **С. Филипова, М. Максимова**. – Библиогр. списък: 164 ном. загл. в разд.: Многотомни публ. ; Еднотомни изд. – Именен показалец. – *Рез. на рус. и англ. ез.*)

- - 1 посмъртен биобиблиографски труд, публикуван през:
- - - 2022:
- - - - 4. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов*****а** : Систематично-хронологичен библиографски списък на книгите, публикувани с неговото авторство (Stabat Bibliography : Прижизнено базирана биобиблиография – 221 ном. назв. ; Именен показалец / Състав. А. **Куманова** ; библиогр. ред. Н. **Казански**, Н. **Василев**. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен Куманов*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen Kumanov*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. А. **Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: А. **Куманова**, Н. **Василев** ; ил. К. **Константинова** ; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – София, **2022**. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 1219-1244 (**N 285**).

След приключване на жизнения път на М. К. са публикувани още и през ***2022-2023 негови 8 посмъртни биобиблиографии***:

- 4 посмъртни вторично-документални публикации (2022):

- - 5. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов***. Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг.*) / А. **Куманова**. // *Библиотека* (София). – ISSN 0861-847X. – **2022**, N 6, с. 79-86 : с портр. ; ил. – *Рез. на англ. ез.* – Рубр. Библиотечно-библиогр. хуманитаристика (**N 281**)..

- - 6. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов***. Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг.*) **/ А. Куманова** и др. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен Куманов*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen Kumanov*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, **2022**. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 977-980 : с портр**.**
Други авт.: **Н. Казански, Н. Василев, Д. Костадинова, Ц. Найденова**. – *Предварит. публ.* (**N 282**).

- - 7. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов***. Жизненный и творческий путь (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На рус.*) **/ А. Куманова** и др. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен Куманов*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen***

Kumanov : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, **2022**. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 981-984 : с портр**.**

Другие авт.: **Н. Казански, Н. Василев, Д. Костадинова, Ц. Найденова** (**N 283**).

- - 8. **КУМАНОВА, Александра.** ***Milen K. Kumanov***. Lifetime and evolution (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *In Eng.*) **/ A. Kumanova** et all. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен Куманов*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen Kumanov*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, **2022**. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 985-988 : with portr.

Other authors: **N. Kazanski, N. Vasilev, D. Kostadinova, T. Naydenova** (**N 284**).

- 5 посмъртни вторично-документални публикации (2023):

- - 9-11. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов.*** Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг., рус. и англ.* с биобиблиогр.: 284 ном. моногр. изд.; Именен показалец**) / А. Куманова**. // *Уикипедия* <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0:%D0%9C%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD_%D0%9A%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2>. – 22.03.2023. – 90 с. (**NN 286-288**).

- - 12. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов.*** Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг., рус. и англ.* с биобиблиогр.: 284 ном. моногр. изд; Именен показалец**.) / А. Куманова**. // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2526. – Т. 18, 2024, с. 509-579 : с портр. (**N 289**).

<http://www.unibit.sno.bg>

- - 13. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов.*** Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг., рус. и англ.* с биобиблиогр.: 289 ном. моногр. изд; Именен показалец**.) / А. Куманова**. // *ЕНЦИКЛОПЕДИКА* (с. 1-10; 1491-1800) / авт. Александра Куманова : ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** *– ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. Милен Куманов ; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова** : Диптих по информ. моделиране на хипертекст : Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд. ; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)* ; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София, 2023. – ISBN 978-619-185-596-4 ; E ISBN 978-619-185-597-1. – с. 1429-1434. (**289-а**)

8. В раздела ***За него*** *тук* е публикувано библиографското описание на посветените на персоналията юбилейни сборници (**N 276, 280**), вторият от които е в памет на персоналията (**N 280**), и именно в него се появява *настоящата* биобиблиография във вид на *предварителна публикация* (**N 285**).

9. Разграничението на **персоналиите** – **носители на авторска отговорност** и **тези,** ***за които*** **са публикациите**, е фиксирано чрез графическата редакция на биобиблиографията – лицата от първата група са посочени в **bold**, а от втората – в ***bold*** **+** ***Italic***.

Личностното жертвено-благородно служене-отдаване на М. Куманов на истината – науката, фиксирано и чрез *настоящия* списък, е причината той да бъде осъзнат (от съставителя и редакторите му) в жанр **Stabat Bibliography** (*лат.:* стоеше – мин. несв. вр. 3 л. ед. ч.; в смисъл: **причастност-библиография**, **отдаденост-библиография**).

Библиографският свод е *посветен на* ***80-та годишнина от рождението на М. Куманов***.

Съдържание на биобиблиографията на М. Куманов

I. Дисертация, ***защитена от*** **М. К.**
(N 1) */ с. 1438*

II. Дисертации, ***защитени под науч. рък. или при рец. на*** **М. К.**
(NN 2-7) */ с. 1438*

III. Многотомни публикации на М. К.
(NN 8-38) */ с. 1439*

III. I. Персоналии
(NN 8-35) */ с. 1439*

III. II. Топоси
(NN 36-38) */ с. 1443*

IV. Еднотомни публикации на М. К.
(NN 39-225) */ с. 1443*

IV. I. Прижизнени издания

(NN 39-217) */ с. 1443*
IV. II. Посмъртни издания
(NN 218-225) */ с. 1471*
V. Периодични и продължаващи библиографски и историографски издания под *науч. ред.* на М. К.
(NN 226-274) */ с. 1474*

V. I. Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии
(NN 226-241) */ с. 1474*

V. II. Библиографската и историографска серия „Факлоносци" на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ"
(NN 242-274) */ с. 1478*

VI. *За него*
(NN 275-289) */ с. 1484*

VI. I. Прижизнени публикации
(NN 276-279) */ с. 1484*

VI. I. I. Книги
(N 276) */ с. 1484*

VI. I. II. Биобиблиографии в периодични, монографични и *е*-издания
(NN 277-279) */ с. 1484*

VI. II. Посмъртни публикации
(NN 280-289-б) *с. 1184*

VI. II. I. Книги
(N 280) *с. 1184*

VI. II. II. Биобиблиографии в периодични, монографични и *е*-издания
(NN 281-289-а) *с. 1485*

VI. II. III. Посмъртно посвещение на Милен Куманов
(NN 289-б) *с. 1486*

I. Дисертация, *защитена от* М. К.

1971

1. **Балканската политика на първото сговористко правителство в България (1923-1926)** / **Милен КУМАНОВ**. – София : [М. Куманов], 1971. – 370 л. ; 1 автореферат (17 с.) Машинопис. – Науч. ръководител **Елена Диловска**. – Рец.: В. **Божинов, Я. Йоцов**. – Библиогр. в края на текста. – Защитена в БАН. Институт за история. – Утвърдена от ВАК с протокол N 8 / 08.05.1972.
949.72.053.1
COBISS.BG-ID 1260018404

II. Дисертации, *защитени под науч. рък. или при рец. на* М. К.

1987

2. **НЯГУЛОВ, Благовест, 1957- . Добруджанският въпрос във външната политика на България 1926-1931 г.** / **Благовест Нягулов Атанасов**. – София : [Б. Атанасов], 1987. – 428 л. ; 1 автореферат.
Възприета форма на името на дисертанта е **Благовест Нягулов**. – Машинопис. – Науч. ръководител **Милен КУМАНОВ**. – Рец.: **В. Трайков, П. Тодоров**. – Библиогр. в края на текста. – Защитена в БАН. Институт по история. СНС по нова и най-нова история. – Утвърдена от ВАК с протокол N 14-5 / 17.05.1988.
949.72.053.12
COBISS.BG-ID 1251700964

1988

3. **ГРЕБЕНАРОВ, Александър Георгиев, 1953- . Македонските бежански организации в България 1918-1928 г.** / **Александър Георгиев Гребенаров**. – София : [А. Гребенаров], 1988. – 384 л. ; 1 автореферат.
Машинопис. – Науч. ръководител **Милен КУМАНОВ**. – Рец.: Добрин Мичев, Васил Василев. – Библиогр. в края на текста. – Защитена пред СНС по нова и най–нова история. – Утвърдена от ВАК с протокол N 14-3.
941Б.086.3
COBISS.BG-ID 1251972580

4. **КАРАГАНЕВ, Румен Василев, 1955- . Българският излаз на Бяло море 1919-1934** / **Румен Василев Караганев**. – София : [Р. Караганев], 1988. – 299 л. ; 1 автореферат (21 с.)

Науч. ръководител **Милен КУМАНОВ**. – Рец.: **Димитрина Петрова, Стайко Трифонов**. – Библиогр. в края на текста. – Защитена пред СНС по нова и най-нова история. – Утвърдена от ВАК с протокол N 14-3.

941Б.086

COBISS.BG-ID 1251975140

1997

5. **ГЕНАДИЕВ, Генади Петров, 1949- . Бежанците във Варненско : 1879-1908 / Генади Петров Генадиев**. – София : [Г. Генадиев], 1997. – 133 л. ; 1 автореферат (1998. – 23 с.)

Принт. изд. – Науч. ръководител **Радослав Попов**. – Рец.: **Георги Марков, Милен КУМАНОВ**. – Библиогр. в края на текста. – Предложен от БАН ; Защитен пред СНС по нова и най–нова история. – Утвърден от ВАК с протокол N 8-5 / 28.04.1998.

949.72.051/.052

COBISS.BG-ID 1264147684

1999

6. **ВЕЛЕВ, Венцислав Иванов, 1970- . Западните поркайнини в българо-югославските отношения (1919-1931 година)** / **Венцислав Иванов Велев**. – София : [В. Велев], 1999. – 346 л. : с табл., к. ; 1 автореферат (29 с.)

Принт. изд. – Науч. ръководител **Милен КУМАНОВ**. – Рец.: **Георги Марков, Методи Петров**. – Библиогр. в края на текста. – Предложена от БАН ; Защитена пред СНС по нова и най–нова история. – Утвърдена от ВАК с протокол N 8-11 / 09.11.1999.

949.72.053.1 949.711/.717 327(497.2:497.1)

(091)

COBISS.BG-ID 1264245988

2012

7. **ШАРЕНКОВА, Светлана Стефанова, 1961- . Славянско-православен цивилизационен проект : опит за нова геополитика** : дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор" по научна специалност [шифър] 05.02.24 Организация и управление извън сферата на материалното производство / **Светлана Стефанова Шаренкова**. – София : [С. Шаренкова], 2012. – 308 л. ; 1 автореферат (34 с.)

Науч. ръководител: **Стоян Денчев, Милен КУМАНОВ**. – Рец.: **Владимир Мигев, Евгени Манев**. – Библиогр.: л. 293-308. – Предложен от Унив. по библиотекознание и информ. технологии. Институт за научни изследвания и обучение на докторанти ; Защитен пред Науч. жури /10.10.2012.

(Подв.)

327.39(=81)(043.3) 281.9(043.3) 327:911.3(043.3) 32(470+497.2)(043.3)

COBISS.BG-ID 1269734884

III. Многотомни публикации на М. К.

III. I. Персоналии

Иван Дочев

2002-2003

8. **ДОЧЕВ, Иван Димитров, 1906-2006. Интервюта с *Иван Дочев*. Кн. 1** / [**интервютата взе**ха] **Милен КУМАНОВ, Ивайло Петров Иванов** ; [**предисл. Милен КУМАНОВ**]. – Шумен : Аксиос, 2002 [деп. 2003] ([София : Вулкан 4]). – 236 с., 6 л. : ил., факс.

Възприетата форма на името на интервюиращото лице **Ивайло Петров Иванов** е **Ивайло Петров**. – Офс. изд. – Именен показалец.

ISBN 954-8789-98-1 (кн. 1)

949.72.05(092)(047.53) 329.73(497.2)(091)(092)

92 Дочев, Иван

COBISS.BG-ID 1039612132

9. **ДОЧЕВ, Иван Димитров, 1906-2006. Интервюта с *Иван Дочев*. Кн. 2** / [**интервютата взе**ха] **Милен КУМАНОВ, Ивайло Петров Иванов** ; [**предисл. Милен КУМАНОВ**]. – Шумен : Аксиос, 2003 (София : ЕТ Даниела Убенова). – 222 с., 4 л. : ил.

Възприетата форма на името на интервюиращото лице **Ивайло Петров Иванов** е **Ивайло Петров**. – Офс. изд.

ISBN 954-310-005-5 (кн. 2)

949.72.05(092)(047.53) 329.73(497.2)(091)(092)

92 Дочев, Иван Димитров

COBISS.BG-ID 1041440484

Барбара Йелавич

2003-2012

10. **ЙЕЛАВИЧ, Барбара, 1923-1995. История на Балканите. Т. 1, XVIII-XIX век** / **Барбара Йелавич** ; прев. **Мирела Христова** ; [**предг. Милен КУМАНОВ**]. – София : Амат-Ах, 2003 ([София : Скала]). – 412 с. : с портр., к., ил. – *вж* **N 12**
Ориг. загл. History of the Balkans. – Офс. изд. – Библиогр. с. 385-392. – Азб. показалец.
ISBN 954-9877-09-4 (т. 1)
949.7 COBISS.BG-ID 1039984356

11. **ЙЕЛАВИЧ, Барбара, 1923-1995. История на Балканите. Т. 2, XX век** / **Барбара Йелавич** ; прев. **Мирела Христова** ; [**предг. Милен КУМАНОВ**]. – София : Амат-ах, 2003 ([София : Скала]). – 471 с. : с к. – *вж* **N 13**
Ориг. загл. History of the Balkans. – Офс. изд. – Библиогр. с. 448-458. – Азб. показалец.
ISBN 954-9877-09-4 (т. 1) 949.7
COBISS.BG-ID 1039984356

12. **ЙЕЛАВИЧ, Барбара, 1923-1995. История на Балканите. Т. 1, XVIII-XIX век** / **Барбара Йелавич** ; [**науч. ред. Милен КУМАНОВ**] ; [прев. **Мирела Христова**]. – 2. изд. – София : Амат-АХ, 2012 ([София] : Скала принт). – 412 с. : с ил., к. – *вж* **N 10**
Ориг. загл.: History of the Balkans. – 1. изд. 2003. – **Встъпителни думи към българското издание** / **Милен КУМАНОВ**: с. 9-10. – Библиогр.: с. 385-392. – Именен показалец.
ISBN 978-954-9877-27-4 (т. 1) 949.7
COBISS.BG-ID 1255103460

13. **ЙЕЛАВИЧ, Барбара, 1923-1995. История на Балканите. Т. 2, XX век** / **Барбара Йелавич** ; [**науч. ред. Милен КУМАНОВ**] ; [прев. **Мирела Христова**]. – 2. изд. – София : Амат-АХ, 2012 ([София] : Скала принт). – 472 с. : с к. – *вж* **N 11**
Ориг. загл.: History of the Balkans. – 1. изд. 2003. – Библиогр.: с. 448-458. – Именен показалец.
ISBN 978-954-9877-28-1 (т. 2) 949.7
COBISS.BG-ID 1255103460

Зина Маркова

2007-2008

14. **МАРКОВА, Зина Костадинова, 1940-2004. Избрани съчинения : в 2 т. Т. 1, Българското църковно-национално движение до Кримската война ; Българската екзархия 1870-1879 ; Четата от 1868 година : монографии** / **Зина Маркова** ; **състав., [предг.] Милен КУМАНОВ**. – София : Акад. изд. „Проф. Марин Дринов”, 2007. – 847 с. : с портр., к. Офс. изд. – Библиогр. след отд. произведения и под линия. – Показалци. – Рез. на рус., англ., фр. ез.
ISBN 978-954-322-229-2 (т. 1, подв.)
949.72.04(081.2) 949.72.042.3 949.72.042.1
COBISS.BG-ID 1227545572
Рец.: **Пулева**, Й. Възраждането и борбата за църковна национална независимост на българския народ в публикациите на професор Зина Маркова (N 489). // *Тр.* на Студентското научно общество при УниБИТ (София), Т. VI, 2011, с. 340-341. <http://www.unibit.sno.bg>

15. **МАРКОВА, Зина Костадинова, 1940-2004. Избрани съчинения : в 2 т. Т. 2, Студии и статии** / **Зина Маркова** ; **състав., [предг.] Милен КУМАНОВ**. – София : Акад. изд. „Проф. Марин Дринов”, 2008. – 574 с. : с портр. Текст и на фр., англ. ез. – Рез. на рус., англ. ез. – Офс. изд.
ISBN 978-954-322-249-0 (т. 2, подв.)
949.72.04(081.2) 949.72.042.3 949.72.042.1
COBISS.BG-ID 1228715236
Рец.: **Пулева**, Й. Възраждането и борбата за църковна национална независимост на българския народ в публикациите на професор Зина Маркова (N 489). // *Тр.* на Студентското научно общество при УниБИТ (София), Т. VI, 2011, с. 340-341. <http://www.unibit.sno.bg>

Стефан Стамболов

1997-2005

16. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 1, Писма, телеграми, записки и дневници** / **Стефан Стамболов** ; **състав. Милен КУМАНОВ** ... [и др.] ; [**предгилен Милен КУМАНОВ**]. – София : Отечество, 1997 ([София : ПК Д. Благоев-2]). – 624 с. – (Поредица Български страници)
Други състав.: **П. Свирачев, Д. Илиева**. – Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-419-076-7 (т. 1, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Ст.
COBISS.BG-ID 1031430116

17. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 2, Писма, телеграми, записки и дневници [1888-1889] / Стефан Стамболов ; състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов ; [предг. Милен КУМАНОВ]**. – София : Отечество, 1997 ([София : ПК Д. Благоев-2]). – 431 с. – (Поредица Български страници)
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-419-077-5 (т. 2, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Ст.
COBISS.BG-ID 1031430116

18. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 3, Писма, телеграми, рапорти 1890 / Стефан Стамболов ; състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов ; [предг. Милен КУМАНОВ]**. – София : Отечество, 1997 ([София : ПК Д. Благоев-2]). – 688 с. – (Поредица Български страници)
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-419-078-3 (т. 3, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Ст.
COBISS.BG-ID 1031430116

19. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 4, Писма, телеграми, рапорти, записки 1891 / Стефан Стамболов ; състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов ; [предг. Милен КУМАНОВ]**. – София : Отечество, 1997. – 574 с. – (Поредица Български страници) Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-419-082-1 (т. 4, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Ст.
COBISS.BG-ID 1031430372

20. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 5, Писма, телеграми, рапорти, записки / Стефан Стамболов ; състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов ; [предг. Милен КУМАНОВ]**. – София : Отечество, 1997. – 448 с. – (Поредица Български страници)
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-419-085-6 (т. 5, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Ст.
COBISS.BG-ID 1032867812

21. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 6, Писма, телеграми, рапорти, записки : април-декември 1893 / Стефан Стамболов ; състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2001 [деп. 2003]. – 921 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1528-8 (т. 6, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040113380

22. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 7, Писма, телеграми, рапорти, записки : януари-май 1894 / Стефан Стамболов ; състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2001 [деп. 2003]. – 914 с. Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1529-6 (т. 7, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040113380

23. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 8 Писма, телеграми : 19.V.1894-5. VII.1895 / Стефан Стамболов ; състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2002 [деп. 2003]. – 848 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1605-5 (т. 8, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040113380

24. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 9, Писма, телеграми, статии, съобщения / Стефан Стамболов ; състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2002 [деп. 2003]. – 724 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1681-1 (Т. 9, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040581348

25. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 10, Писма, телеграми, бележки** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2001. – 820 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1681-1 (Т. 10, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040581348

26. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 11, Писма, телеграми, записки, доклади** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2002 [деп. 2003]. – 682 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1687-X (т. 11, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040113380

27. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 12, Писма, телеграми, записки 1888** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2003. – 708 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1688-8 (т. 12, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040463332

28. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 13, Телеграми и писма** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2003. – 415 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1713-2 (т. 13, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040581348

29. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 14, Писма, телеграми рапорти, бележки 1890** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2003. – 574 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1730-2 (т. 14, подв.) ; ISBN 954-07-1730-3
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1040581348

30. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 15, Писма, телеграми, рапорти, доклади 1891** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2003. – 996 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1821-X (т. 15, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1041441764

31. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 16, Писма, телеграми, рапорти, записки** / **Стефан Стамболов** ; **състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; под ред. на **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 2003. – 828 с.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на рус., англ. ез.
ISBN 954-07-1865-1 (т. 16, подв.)
949.72.051(092)(093.3)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1041441764

32. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 17, Парламентарни речи 1879-1894** / **Стефан Стамболов** ; **състав. Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ** ; предисл. **Димитър Иванов**. – София : Отечество, 1995. – 551 с. – (Поредица Български страници)
Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец.
ISBN 954-419-053-8
949.72.051(042) 328(497.2)(091)(042)
COBISS.BG-ID 1031430628

33. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 18, Публицистика 1875-1895** / **Стефан Стамболов** ; **състав. Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ**. – София : Отечество, 1996. – 584 с. – (Поредица Български страници)

Стефан Стамболов като публицист / **Д. Иванов**. – Офс. изд.
ISBN 954-419-057-0 (подв.)
886.7-4
COBISS.BG-ID 1029993188

34. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив. Т. 19: Биографии / Състав., [предисл.] Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; Ред. **Димитър Иванов**. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2005. – 1168 с.: с ил., портр., факс. – Текст и на рус. ез.
ISBN 954-07-2198-9
(949.72.051(092)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1043895524

35. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Личен архив: Т. 20. Биографии / Стефан Стамболов** ; **състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; **предисл. Милен КУМАНОВ**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2005. – 980 с.: с ил., портр., факс.
Изд. на БАН. Науч. арх. – Именен показалец, геогр. показалец след отд. кн. – *Съдържа* и фототип. изд. на кн. ***Стефан Стамболов*** и новейшата ни история / **Д. Маринов** ; ***Стамболов*** : Историко-публицистичен очерк / **Димитър Иванов**.
ISBN 954-07-2199-7 (т. 20 , подв.)
949.72.051(092)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1045975524
Вж **NN 60, 88, 135,153, 188, 205**

III. II. Топоси

2012

36. **ИВАНОВ, Димитър Христов, 1951- . Кооперативното движение в България : енциклопедия А-Я. Т. 1**, 1890-1947 / [**Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ**] ; [ред. кол. **Петър Стефанов** ... и др.]. – София : Бълг.-рус. информ. пул, 2012. – 340 с. : с ил., портр.
Други ред.: **Александър Андонов Шишков, Александър Стойнов Чокойски, Ваня Събева Боюклиева, Вежен Цветанов Велков, Венета Димитрова Наскова, Георги Димитров Стоянов, Георги Христов Теленчев, Диана Георгиева Цакова, Живко Стефанов Йончев, Красимир Костадинов Буков, Марин Пенчев Маринов, Митко Койчов Базитов, Михаил Александров Кърлин, Николина Матеева Сталева, Тодорка Иванова Петрова**. – Библиогр.: с. 333-338.
ISBN 978-954-9422-19-1 (т. 1, подв.)
334.6(497.2)(091)(035)
COBISS.BG-ID 1248075236

2019

37. **БЪЛГАРИЯ във Втората световна война 1941-1945 : кратка историческа енциклопедия. Ч. 1, А-М / Милен КУМАНОВ, Десислава Костадинова, Тодор Ст. Тодоров** ; науч. ред. **Милен КУМАНОВ**. – В. Търново : Ивис, 2019. – 816 с. : с ил., портр. – *вж* **N 193**
Загл. и на англ. ез.: Bulgaria in The Second World War 1941-1945.
ISBN 978-619-205-118-1 (подв.)
94(497.2)1941/1945(031)
COBISS.BG-ID 1289561572

38. **БЪЛГАРИЯ във Втората световна война 1941-1945 : кратка историческа енциклопедия. Ч. 2, Н-Я / Милен КУМАНОВ, Десислава Костадинова, Тодор Ст. Тодоров** ; **науч. ред. Милен КУМАНОВ**. – В. Търново : Ивис, 2019. – 800 с. : с ил., портр., табл. – *вж* **N 193**
Загл. и на англ. ез.: Bulgaria in The Second World War 1941-1945.
ISBN 978-619-205-119-8 (подв.) 1. Втора световна война – участие – България – енциклопедии
94(497.2)1941/1945(031)
COBISS.BG-ID 1289729764

IV. Еднотомни публикации на М. К.

IV. I. Прижизнени издания

1975

39. **БЪЛГАРИЯ и европейските страни през XIX – XX в.** : [Сборник научни изследвания] : посвещава се на *чл.-кор.* ***Туше Влахов*** по случай 70-год. му / ред. кол. **Хр. Несторов** – отг. ред. ... [и др.]. – София : БАН, 1975. – 334 с. : с 1 портр.
Други ред. : **Хр. Михова, М. Семков, Л. Панайотов, В. Георгиев, Н. Ников**. – Изд. на БАН. ЕЦНПК по история, Бълг. ист. д-во. – 900 тир. – Библиогр. на трудовете на ***Т. Влахов***: с. 21-25 и под линия. – Рез. на фр., нем., англ. ез. *Съдържа:* ***Туше Христов Влахов*** – живот и творчество / **Хр. Несторов**. Библиография на трудовете

на чл.-кор. *проф.* ***Туше Хр. Влахов*** / **Л. Чифчиян**. Български дипломатически акции пред Европа в началото на 40-те години на XIX в. / **Кр. Шарова**. Франция, католицизмът в Ориента и в България през 40-те – 50-те години на XIX в. / **Н. Генчев**. Френската политика на Балканите през 1848-1849 г. / **С. Дамянов**. Наченки на германско икономическо влияние на Балканите и в Турция през 60-те – 70-те години на XIX в. / **В. Паскалева**. Лионската секция на Първия Интернационал 1865-1866 / **Хр. Ив. Христов**. Турската конституция от 1876 г. и българският въпрос / **Йоно Митев**. Образуването на първото правителство след освобождението на България 1879 / **М. Петров**. Англия и руско-българското помирение 1894-1896 / **А. Пантев**. Из парламентарната дейност на българските революционни марксисти в началото на века 1901-1903 / **Ст. Грънчаров**. Из дейността на австро-унгарската дипломация на Балканите в началото на Първата световна война / **М. Лалков**. Комунистическата парламентарна група след Септемврийското въстание през 1923 г. / **Б. Григоров**. Българо-гръцки отношения юни 1923 – януари 1926 г. / **Милен КУМАНОВ**. Чуждият капитал в Турция между двете световни войни / **Дж. Хаков**. Фашистка Италия и ВМРО / **И. Димитров**. Международната обстановка през лятото и началото на есента на 1933 г. и подготовката на Балканския пакт / **Хр. Данева-Михова**. Социалдемокрацията и проблемът за мира и колективната сигурност в Европа 1933-1939 / **Ив. Б. Хараламбов**. Голистката концепция на Франция в европейската политика 1945-1970 / **Ел. Жекова-Цветкова**. Върху някои въпроси на англо-американските противоречия в Близкия Изток 1945-1955 / **Хр. Мирчева**. 941Б.07/.083 941Б.084 941Б.085/.086 940.2 940.5

COBISS.BG-ID 1087561444

1978

40. **ВЪНШНАТА политика на България 1878-1944** : [сборник статии] / ред. **В. Божинов** ... [и др.]. – София : БАН, 1978. – 420 с. – (Изследвания по българска история ; 3) – *вж* **N 41**

Други ред.: **Цв. Тодорова, Н. Ников, Вл. Топалов, Милен КУМАНОВ**. – Изд. на БАН. Инст. за история. – 1 700 тир. – Рез. на рус. и англ. ез.

Съдържа: Военният аспект на българо-руските отношения (1877-1885) / **Г. Вълков**. Дипломатическата дейност на Иван Евстатиев Гешев в Европа относно признаване на Съединението / **Й. Митев**. За отношението на руския буржоазен печат към българските събития (август 1886 – юли 1887) / **А. Пантев**. Австро-Унгария и България след падането на Стамболовия режим (1894-1896) / **Р. Попов**. Външно-политическа ориентация и дейност на българските правителства (1901-1903) / **С. Грънчаров**. БРСДП (т.с.), БРСДП (об.) и БЗНС по външната политика на българските буржоазни правителства (1908-1912) / **Цв. Тодорова**. Западна Тракия в дипломатическата борба (1921-1924) / **В. Божинов**. Посещението на ***Ал. Стамболийски*** във Великобритания / **В. Топалов**. Към въпроса за българо-югославските политически отношения (дек. 1923 г. – ян. 1926) / **Милен КУМАНОВ**. За българската външна политика през 30-те години (1931-1938) / **В. Бистрицки**. Международните отношения на България (1 март – 22 юни 1941) / **Д. Сираков**.

941Б.084 941Б.085/.086

COBISS.BG-ID 1088456420

1980

41. **ВЪТРЕШНАТА политика на България през капитализма 1878-1944** : [сборник изследвания] / ред. **Й. Митев** – отг. ред. ... [и др.]. – София : БАН, 1980. – 274 с. – (Изследвания по българска история ; 5) – *вж* **N 40**

Други ред.: **Д. Мичев, Ел. Стателова, Р. Манафова**. – Изд. на БАН. Инст. за история. – Библиогр. под линия. – Рез. на рус. и англ. ез.

Съдържа: Развитието на капитализма в България (1885-1894) и икономическата политика на Стамболовия режим / **Д. Мичев**. Програми и устави на буржоазните партии в края на XIX и началото на XX в. / **В. Николова**. Проблеми на вътрешната политика на второто народнолиберално правителство (1903-1908) / **Ж. Попов**. Към историята на буржоазните и дребнобуржоазните политически партии в Кюстендилски окръг (1918-1923) / **Милен КУМАНОВ**. ***Георги Димитров*** за единния фронт и работническо-селската власт в периода (1922-1924) / **Й. Митев**. Социалдемократическата партия в България (февр. 1924 – окт. 1926 г.) / **Б. Григоров**. Аграрната политика на българските правителства по бежанския въпрос в периода 1919-1932 / **Т. Косатев**.

941Б.084

941Б.085/.086

COBISS.BG-ID 1088483812

42. **ПРОУЧВАНИЯ за историята на еврейското население в българските земи XV–XX в.** : [сборник статии] / ред. кол. **Н. Тодоров** ... [и др.]. – София : БАН, 1980. – 320 с.

Други ред.: **С. Дамянов, М. Исусов, Д. Коен, Сн. Панова**. – Изд. на БАН. Инст. за балканистика. – 1 500 тир. – Библиогр. под линия. – Показалци.

Съдържа: Еврейското население в балканските провинции на Османската империя през XV-XIX в. / **Н. Тодоров**. Еврейската община в българските земи през XVI-XVIII в. / **Сн. Панова**. Българската възрожденска художествена култура и еврейското население / **А. Рошковска**. Просветно и културно приобщаване на българските евреи от Освобождението до Първата световна война / **Р. Манафова**. Влияние на българската култура върху културата на българските евреи.

Авт. в сб.: **Николай Т. Тодоров, Симеон Ангелов Дамянов, Давид Коен, Снежанка Панова, Анна Рошковска, Райна Манафова, Давид Бенвенисти, Исак Москона, Малинка Синурска, Анри Асса, Милен КУМАНОВ, Стоян Рачев, Нансен Бехар, Лилия Петрова, Дора Донска, Лиляна Шанданова, Сима Давидова**.

941Б

COBISS.BG-ID 1097834468

1981

43. **СЪБИТИЕ с непреходно значениее** (90 години от Бузлуджанския конгрес 1891 г.) / **Милен КУМАНОВ**. – София : Соф. ГК на БКП ; Инст. за пропаганда на марксизма- ленинизма при Соф. ГК на БКП, 1981. – 24 с.

Библиогр. в края на публ.

1983

44. **КРАТЪК исторически справочник** : Т. 3, България / **Веска Николова, Милен КУМАНОВ**. – София : Нар. просвета, 1983. – 431 с. : с ил., портр., факс., 40 л. : ил., факс., репрод.
93/99(03) 941Б(03)
COBISS.BG-ID 1094583524

45. **СЕПТЕМВРИЙСКОТО въстание 1923** [Изобразителен материал] : 60 години от началото на Септемврийското народно антифашистко въстание : [комплект илюстрации] / **Милен КУМАНОВ** ; худож. **Кремен Бенев ; ред. Тинка Коцева**. – София : Септември, 1983. – 1 папка (31 отд. л.) : ил.
949.72.053.111(084.1)
COBISS.BG-ID 1268774884

1984

46. **ИСТОРИЯ на Кюстендилската окръжна организация на БКП** / **Елена Димитрова** ... [и др.]. ; ред. комис. **Добрин Мичев** – отг. ред., **Илчо Димитров**. – София : Партиздат, 1984. – 676 с. : с табл.
Други **авт.: Милен КУМАНОВ, Г. Наумов, А. Стоилкова, Ив. Домусчиев, С. Рачев, Д. Митев, К. Петров, С. Точев**. – 8 110 тир. – Библиогр. под линия. – Именен показалец, геогр. показалец.
3КБ.6
COBISS.BG-ID 1091866084

1985

47. **АРШИНКОВ, Стоян Иванов, 1902-1991.** „Мила родино" – ***Цветан Радославов Хаджиденков*** : [биографичен очерк] / **Стоян Аршинков** ; **отг. ред. Милен КУМАНОВ**. – София : БАН, 1985. – 182 с. : с ил., портр., факс., 4 л. : ил. – (Наука, знание, практика)
Именен показалец.
370Б(092)
92 Радославов, Цв.
COBISS.BG-ID 1086385380

48. **СЪВЕТСКАТА историография и някои проблеми на Втората световна война** / **Милен КУМАНОВ**. // *Актуални проблеми на науката* / Бълг. акад. на науките. Ц-р за науч. информ. (София). – 1985, N 4, с. 1-39.
Библиогр. в края на публ.

1987

49. **КЪРШОВСКИ, Сава Попхристов, 1847-1913.** Апостолите на свободата в Елена [***В. Левски, А. Кънчев***] / **Сава Кършовски** ; **предг., осъвременяване на правописа и бел. Милен КУМАНОВ**. – София : БЗНС, 1987. – 112 с. : с портр.
Съдържа и фотопип. изд. на кн. от 1902 г.
Кн. са в папки.
941Б.082(092)
92
COBISS.BG-ID 1094901988

1988

50. **ЧЕШМЕДЖИЕВ, Григор Иванов, 1879-1945.** Политически спомени / **Григор Чешмеджиев** ; състав. и бел. [с предг.] **Боян Григоров** ... [и др.] ; под науч. ред. на **Боян Григоров**. – София : ОФ, 1988. – 575 с. – (Поредица Дневници и спомени за българската история)
Други **състав.**: **Р. Попов, Милен КУМАНОВ**. – 2 500 тир. – Обществено-политическата дейност на ***Григор Чешмеджиев*** / **Боян Григоров**.
941Б.086(093.3)
COBISS.BG-ID 1102262756

1990

51. **ДИМИТРОВ, Пашанко Димитров.** ***Борис III цар на България*** **– 1894-1943** : труженик, гражданин, цар : [биография] / **Пашанко Димитров** ; [с **предг. от Милен КУМАНОВ, С. Калев**]. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 1990 (В. Търново : Абагар). – 267 с. : с ил., 11 л. : ил.
Библиогр. с. 265-266.
949.72.053(092)
92 Борис III
COBISS.BG-ID 1090057700

52. **ИСТОРИЯ** : за 6. клас : учебно помагало на ЕСПУ – за временно ползване / **Милен КУМАНОВ, Мария Радева**. – София : Нар. просв., 1990. – 64 с. : с ил., портр., факс.
Без кор.
372.894.1Б(075.2)
COBISS.BG-ID 1094778852

53. **ОБЩЕСТВЕНО-политическия живот на България 1878-1944** : [сборник] / ред. **Д. Мичев** – отг. ред. ... [и др.]. – София : БАН, 1990. – 334 с. – (Изследвания по българска история ; 10)
Други **ред.**: **В. Топалов, Милен КУМАНОВ, В. Николова**. – Изд. на БАН. Инст. по история. – 850 тир. – Библиогр. под линия. – Рез. на рус., англ. ез.
941Б.084/.086
COBISS.BG-ID 1096220644

1991

54. **ДВОРЦОВИ и дипломатически спомени 1887-1915** / **Анна Станчова**, родена **графиня де Грене** ; [Прев. от англ. **Мария Савова**] ; [С предг. от **Иван Йовков**] ; [**Поясн. бел. Милен КУМАНОВ** : с. 212-219]. – 2. изд. – София : Бълг. художник ; Унив. изд. Св. Климент Охридски, 1991. – 223 с., 16 л. : ил. – (Корона)
1. изд. 1934.
949.72.051
949.72.052
COBISS.BG-ID 1099764964

55. **ИСТОРИЯ на България** : в 14 т. / глав. ред. **Димитър Косев** – предс. ... [и др.]. Т. 7, Възстановяване и утвърждаване на българската държава ; Националноосвободителни борби 1878-1903 / **Любен Беров** ... [и др.] ; ред. кол. **Христо Христов** – отг. ред. ... [и др.] ; карти **П. Коледаров**. – София : БАН, 1991. – 559 с. : с ил.
Други **авт.**: **В. Божинов, Г. Георгиев, С. Грънчаров, Ил. Димитров, Д. Дойнов, Й. Йотов, Милен КУМАНОВ, К. Ламбрев, В. Николова, Л. Панайотов, К. Пандев, А. Пантев, М. Петров, Е. Стателова, Ив. Тапиев, Г. Тодоров, Вл. Топалов, Кр. Шарова. – Други глав. ред. : Хр. Христов, Н. Тодоров, В. Василев, Л. Ангелов, В. Божинов, Хр. Ганев, Ил. Димитров, М. Исусов, Л. Панайотов, В. Хаджиниколов, Кр. Шарова** ; Други ред. на т. 7: **С. Грънчаров, Е. Стателова**. – Изд. на БАН. Инст. по история. – Хронологична таблица / **Кр. Топаленкова**. – Офс. изд. – Библиогр. / състав. **Б. Тонинска-Дончева**: с. 539-554. – Именен показалец, геогр. показалец / състав. **Л. Радкова**. – 5 000 тир.
Изд. е посветено на 1 300-год. от създаването на бълг. държава.
949.72 949.72.051 949.72.052.1
COBISS.BG-ID 1091847140

56. **ЙОАННА, царица българска, 1907-2000.** Спомени / царица **Йоанна** ; прев. от итал. **Йорданка Безлова** ; [с **предг.** от **Милен КУМАНОВ, Джовани Артиери**] ; [с послесл. от **Емил Илиев**]. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1991. – 184 с., 24 л. : ил., портр. – (Корона)
Ориг. загл.: Memorie.
949.72.053(093.3)
COBISS.BG-ID 1026586084

57. **МАТОШИЧ, Йое.** Кървава България : [спомени] / **Йое Матошич** ; **прев. [от сърбо-хърв.], предг. Милен КУМАНОВ**. – [София] : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1991. – 72 с., 8 л. : портр., ил.
Ориг. загл. Krvava Bugarska / **Joe Matosic**. – Офс. изд. – Именен показалец.
949.72.041
COBISS.BG-ID 1025139172

58. **МЮЪР, Надежда.** ***Димитър Станчов*** : Патриот и Космополит (1864-1940) / Прев. от англ.: **Силвия Големанова** ; Встъпл.: **Стивън Рънсиман** ; Предг.: **Дж. П. Гуч** ; **Предг. на бълг. изд., ред., поясн. бел. и индекси: Милен КУМАНОВ**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1991. – 287 с. : с фотогр.
Именен, геогр. Показалец.
327(497.2)(091)(092)
949.72.05(092)
92 Станчов, Д.
COBISS.BG-ID 1025358308

59. **ПОЛИТИЧЕСКИТЕ партии, организации и движения в България и техните лидери 1879-1949 : кратък исторически справочник** / **Милен КУМАНОВ**. – София : Просвета, 1991. – 256 с. – *вж* **NN 83, 160**
Библиогр. с. 250-251.
949.72.05(035) 320(497.2)(091)(035)
COBISS.BG-ID 1093499108

60. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895.** Дневник / **Стефан Стамболов** ; състав. **Петър Свирачев, Дарина Илиева** ; [с **предг. от Милен КУМАНОВ**]. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски”, 1991 (Хасково : Ат. Стратиев). – 168 с., 4 л. : ил., портр., факс. – (Библиотека Архив) – *вж* **NN 16-35, 88, 135, 153, 188, 205**
949.72.51.2(093.3)
COBISS.BG-ID 1099605476

1992

61. **МУШАНОВ, Никола**. Спомени : Дневник / [**Състав. и поясн. бел. Милен КУМАНОВ**]. – София : Христо Ботев, 1992. – 103 с.

1993

62. **АБДИКАЦИЯТА на цар Фердинанд** : документи, спомени, факти / **състав., ред., [предг.] Милен КУМАНОВ**. – София : Отечество, 1993. – 102 с. – (Малка историческа библиотека)
Офс. изд.
ISBN 954-419-024-4 (не е отпеч.)
949.72.052.3(092)
92 Фердинанд I
COBISS.BG-ID 1026487524

63. **БОЛГРАДСКАТА гимназия** : сборник [доклади] по случай 135 г. от основаването ѝ / **Ангел Кондев** ... [и др.] ; науч. ред. **Николай Жечев**. – София : Култ.-просв. център Васил Априлов, 1993. – 288 с., 8 л. : портр., факс., ил. Други **авт.**: **А. Пантев, Б. Нягулов, В. Маринова, В. Тилева, Вл. Пенчев, Д. Дончев, Е. Стоилова, Е. Челак, Е. Стоянова, Ив. Базан, Ив. Грек, Ив. Стоянов, К. Калчев, К. Коджабашева, М. Никифорова, М. Бъчваров, М.**

Димитрова, Милен КУМАНОВ, Н. Жечев, Н. Кауфман, Н. Червенков, Н. Янакиев, Н. Милиш, Р. Харизанова, Ст. Брезински. – Офс. изд. – Библиогр. след отд. части.
ISBN 954-8528-01-0
373.5(478.9)(091)(063)
323.1(478.9=867)(091)(063)
COBISS.BG-ID 1026944740

64. **ЕЛИН ПЕЛИН**. Вероучение / [**публ. и послеслов: Милен КУМАНОВ**]. – 4 [фототип. изд.]. – [София :] Изд. к-ща Ламе-3, 1993. – 34 с. : с ил. – (Четиво за деца)
1. изд. 1936. – На гърба на загл. с.: Учеб. Помагало за ученици от второ отделение по прогр.
От 1936 г., одобрен[о] от Св. Синод и от Мин. на нар. просвещение с[ъс] Заповед N 2876 от 28.X.1936 г.

65. **МАКЕДОНИЯ : кратък исторически справочник** / **Милен КУМАНОВ**. – София : Тина прес, 1993. – 288 с.
Библиогр. с. 283-287.
ISBN 954-8309-05-X
949.72.04(035) 949.72.05(035)
949.717(035)
COBISS.BG-ID 1026483940

66. **МАДЖАРОВ, Михаил И**. **Последните години от живота на *Константин Стоилов*** : [Изследване] / [С **предг. от Милен КУМАНОВ**]. – [2. изд.]. – София : Отечество, 1993. – 120 с. – (Малка историческа библиотека)
ISBN 954-419-026-0
32(497.2)(091)(092)
949.72.05(092)
92 Стоилов, К.
COBISS.BG-ID 1025344484

67. ***Александър МАЛИНОВ* – познатият и непознатият** : [биография] / **Милен КУМАНОВ**. – София : Фонд. „Иван Вазов", 1993. – 124 с.
Изд. на Фонд. Ив. Вазов.
Изд. център.
949.72.05(092)
92 Малинов, Ал.
COBISS.BG-ID 1026493668
Рец.: **Продрум Димов**. Добросъвестен поглед към нашето минало. // *Веч. новини*, III, N 19, 25-26 ян. 1994.

68. **МАЛИНОВ, Александър Павлов, 1867-1938. Странички от нашата нова политическа история** : [спомени] / **Александър Малинов** ; **послесл. Милен КУМАНОВ**. – 2. изд. – София : Христо Ботев, 1993. – 142 с.
1. изд. 1938, изд. на Придворна печ. – Именен показалец.
ISBN 954-445-048-3
949.72.05(093.3)
COBISS.BG-ID 1026494692

69. **ПЕШЕВ, Петър Иванов, 1858-1931**. Историческите събития и деятели от навечерието на Освобождението ни до днес : с бележки за живота ми : чуто, видяно, преживяно / **Петър Пешев** ; [с **предг. от Милен КУМАНОВ**]. – София : БАН, 1993. – 14, 865, XVIII с. : с ил., 6 л. : портр., ил. – (Минало и личности)
Офс. изд. – Фототип. изд. на 3. изд. от 1929 г.
ISBN 954-430-155-0 (Подв.)
949.72.05(093.3)
COBISS.BG-ID 1026498020

70. **РАБАДЖИЙСКА, Ана Атанасова, 1959- . Тестове по история на България** : учебно помагало за учениците от 5, 6, 9, 10 и 11 клас на единните общообразователни училища / **Ани Рабаджийска** ; **предг. и ред. Милен КУМАНОВ**. – София : Пеликан алфа, 1993. – 51 с.
Възприетата форма на името на авт. **Ани Рабаджийска** е **Ана Атанасова Рабаджийска**.
ISBN 954-511-016-3
372.893(079)(075.2)
93/99(079)(075.3)
COBISS.BG-ID 1025511652

71. **РАДОСЛАВОВ, Васил Христов, 1854-1929. България и световната криза** : [мемоари] / **Васил Радославов** ; [с **предг. от Милен КУМАНОВ**]. – 2. фототип. изд. – София : БАН, 1993. – 22, VIII, 220 с. : с портр., к. – (Минало и личности)
1. изд. 1923 на изд. **Сава Тодоров**.
ISBN 954-430-165-8 (подв.)
949.72.053(093.3)
COBISS.BG-ID 1026499300

72. **САКЪЗОВ, Янко Иванов, 1860-1941. Интелигенцията и нейната роля в обществото : избрани съчинения** / **Янко Сакъзов** ; **състав. и предг. Милен КУМАНОВ**. – София : Христо Ботев, 1993. – 207 с. – (Социалдемократическа библиотека)
Офс. изд.
ISBN 954-445-133-1
329(497.2)БСДП(091)(081.2)
949.72.05(081.2)
COBISS.BG-ID 1025364452

Per aspera ad astra!

73. **ФИЛОВ, Богдан Димитров, 1883-1945. Старобългарското изкуство** : [изследване] / **Богдан Филов** ; [с **предг. от Милен КУМАНОВ**]. – [2. изд.]. – София : Отечество, 1993. – 128 с. : с ил. – (Малка историческа библиотека)
1. изд. 1924 изд. на Нар. музей. – Изд. на Фонд. Отворено о-во. – *Съдържа* и Самопознанието като вид опазване / **Сл. Донков**.
ISBN 954-419-025-2
904(497.2) 7.033(497.2)
7.033.2 COBISS.BG-ID 1026448612

74. **[ШЕСТОТИН осемдесет и първа] 681-1948 : из историята на българската народност и държава** : изследвания, анализи, преоценки / **Костадин Палешутски** ... [и др.] ; **подб. и ред. Милен КУМАНОВ**. – София : Пеликан алфа, 1993. – 304 с.
Други **авт.**: **Л. Огнянов, Кр. Манчев, В. Василев, А. Данчева-Василева, Ил. Тодев, Г. Нешев, Ст. Дойнов, Милен КУМАНОВ, М. Каймакамова, К. Мечев, Ел. Койчева**. – Офс. изд. – Библиогр. с. 295-300.
ISBN 954-511-009-0
949.72 COBISS.BG-ID 1026584804

1994

75. **БЪЛГАРСКИТЕ политически водители 1879-1994 : албум-справочник** / **състав. Милен КУМАНОВ, Зоя Андонова**. – [София] : Хераклит А & Н, [1994]. – 256 с. : с портр., к. – *вж* **NN 59, 83, 75, 160**
2. изд. 2007.
ISBN 954-573-005-6
32(497.2)(091)(092(035))
92 COBISS.BG-ID 1026754788

76. **ИЗСТРЕЛ в Бургтеатър** / **публ. и ред. Милен КУМАНОВ**. – София : Отечество ; Пловдив : Христо Г. Данов, 1994 (Пловдив : Полиграфия). – 136 с. : с портр. – (Малка историческа библиотека)
Кн. е част от изд.: Трите дела : Прага – Табор – Виена – Милано : Страници от борбата на Македония : По стенограми, отчети, коментарии на вестниците и документи на Вътр. македон. революционна организация, 1927 г.
ISBN 954-419-034-1 (Отечество)
949.72.05(092)
92
COBISS.BG-ID 1027843812

77. **КОСТАДИНОВА, Пенка Петрова, 1949- . Извори за българската история** : за ученици, учители, кандидат-студенти, студенти / **състав. Пенка Костадинова, Милен КУМАНОВ**. – София : Отечество, 1994. – 432 с.
Кн. е деп. 1993 г. – Офс. изд.
ISBN 954-419-023-6
949.72(093)
COBISS.BG-ID 1026470884

78. **МАЛЕЕВ, Лука Малеев, 1888-1976.** ***Адолф Хитлер.*** **Легенда и действителност** : през погледа на един съвременник / **Лука Малеев** ; **предг. Милен КУМАНОВ**. – [София : Пеликан алфа, 1994]. – 60 с.
Кор. опис. – Офс. изд.
ISBN 954-511-017-1 (не е отпеч.)
329.18(430)(092)
943.0(092)
92Хитлер,А.
COBISS.BG-ID 1026775012

79. **ТОДОРОВ, Коста Василев, 1889-1947. Изповедта на една луда балканска глава** / **Коста Тодоров** ; прев. от англ. **Клавдия Заимова** ; [с **предг. от Милен КУМАНОВ**]. – София : Летописи, 1994. – 506 с. Офс. изд. – Именен показалец.
949.72.053(092)(093.3)
92 Тодоров, К.
COBISS.BG-ID 1029087460

80. **ГРАД Омуртаг и омуртагският край – История и култура** : сборник изследвания в чест на 25-год. от създаването на музея в град Омуртаг. Т. 1 / **състав. Милен КУМАНОВ, Мирослав Тошев** ; **науч. ред. Милен КУМАНОВ** ; [предг. **Мирослав Тошев**]. – Варна : Зограф, 1999 [деп. 2001] ([Варна] : [Варна принт]). – 399 с. : с ил., табл., к.
Изд. на Ист. музей – Омуртаг. – Офс. изд.
ISBN 954-15-0051-X (т. 1)
908(497.21-31)
COBISS.BG-ID 1037528548

Сл. тт.:
Т. 2: Сборник изследвания, посветен на 180 години от смъртта на българския *Свети мъченик* ***Йоан Нови Трапезундски*** / Състав. **Иван Радев, Мирослав Тошев** ; Науч. ред. **Иван Радев** и др. ; [Предг. **Мирослав Тошев**]. – В. Търново : [Фабер], 2003. – 451 с. : с табл., ил. – Други ред.: **В. Тонев, М. Тошев**.
ISBN 954-775-255-3
908(497.21-31)
235.3(497.2)(092)(063)

92 Йоан Нови Трапезундски, св.
COBISS.BG-ID 1041433316
Т. 3: Състав. **Мирослав Тошев** ; Науч. ред. **Велко Тонев, Мирослав Тошев** ; [Предг. **Иван Радев**]. – В. Търново : Фабер, 2004. – 443 с.
ISBN 954-775-255-3
ISBN 954-775-362-2
908(497.21-31)
COBISS.BG-ID 1043887844
Т. 4: Състав. **Мирослав Тошев** ; Науч. ред. **Иван Бъчваров** и др. – В. Търново : [Фабер], 2006. - 443 с. : с ил., табл., к., 4 л. цв. ил.
Други ред.: **Н. Проданов, М. Тошев**.
ISBN 954-775-530-7
908(497.21-21)
COBISS.BG-ID 1045966820

1999

81. **ЖЕКОВА, Ваня, 1958- . БЗНС – 100 години национален катарзис 1899-1999 / Ваня Жекова ; предг. Милен КУМАНОВ**. – София : Стефанка Банкова, 1999 (София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски"). – 264 с. : с ил., факс. Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – Рез. на англ., фр., нем. ез. / прев. **Т. Сотирова, Г. Николов, Ал. Николов**.
ISBN 954-90465-2-4
329(497.2)БЗНС(091)(092)
92(497.2)
COBISS.BG-ID 1034720996

82. **ИСТОРИЯ на България** : в 14 т. / глав. ред. **Димитър Косев** – предс. ... [и др.]. Т. 8, България 1903-1918 ; Културно развитие 1878-1918 / **Михаил Андреев** ... [и др.] ; науч. ред. **Георги Марков** ... [и др.]. – София : Гал-ико, 1999 (София : Д. Благоев-2). – 555 с. : с цв. ил.
Други **авт.**: **В. Божинов, В. Бойчева, Ек. Бончев, П. Бончев, М. Борисов, Б. Ботев, Ал. Ваврек, М. Ваклинова, Д. Велев, М. Велева, Т. Влахов, В. Вълчанов, Г. Георгиев, Ив. Георгиева, А. Гергова, Ж. Гълъбов, С. Дамянов, Хр. Даскалов, Ел. Диловска, Н. Димитрова, Г. Димов, Л. Димов, Ив. Димовски, П. Зарев, Т. Йорданов, Г. Камбуров, М. Киров, В. Кръстев, Милен КУМАНОВ, Б. Куртев, Л. Латев, Г. Марков, С. Мачев, Й. Митев, Н. Ников, В. Николова, Л. Панайотов, Ст. Пенков, Р. Попов, Ч. Попов, Хр. Първев, Ал. Рождественски, Г. Саев, Е. Стателова, Ст. Стойков, Р. Стоянова, П. Тодоров, Цв. Тодорова, Л. Тонев, Ас. Хаджиолов, Хр. Христов, Б. Чолпанов, Ст. Ячев**. – Други глав. ред.: **Хр. Христов, Н. Тодоров, В. Василев, Л. Ангелов, В. Божинов, Хр. Ганев, Ил. Димитров, М. Исусов, Л. Панайотов, В. Хаджиниколов, Кр. Шарова** ; Други ред. на т. 8: **Р. Попов, Цв. Тодорова**. – Изд. на БАН. Инст. по история. – Хронологична таблица. – Офс. изд. – Библиогр. / състав. **Д. Аладжемова, В. Вълчев, Б. Тонинска-Дончева** ; ред. **Веселин Вълчев**: с. 527-548. – Именен показалец, геогр. показалец / състав. **Д. Гоцева, Л. Радкова** ; ред. **Веселин Вълчев**. – 5 000 тир.
ISBN 954-8010-85-2 (т. 8, подв.)
949.72 949.72.05
COBISS.BG-ID 1034339044

83. **ПОЛИТИЧЕСКИТЕ партии, организации и движения в България и техните лидери 1879-1999 : кратък справочник / Милен КУМАНОВ, Таня Николова**. – [София] : Ариадна, 1999 ([София : Инвестпрес]). – 272 с. – *вж* **NN 59, 75, 160**
Офс. изд. – Библиогр. с. 267-268.
Кн. е продължение на „Политически партии, организации и движения в България и техните лидери 1879-1949", с **авт. Милен КУМАНОВ**, изд. 1991 г.
ISBN 954-9660-16-8
329(497.2)(091)(035)
323(497.2)(091)(035)
COBISS.BG-ID 1034537700
Рец.: **Antoaneta Zaprianova**. // *Bulg. Hist. rev.*, XXIX, 2001, NN 3-4, p. 212-215.

2000

84. **БЪЛГАРСКИ държавници и политици 1918-1947 / Георги Наумов** ... [и др.] ; **състав. Мария Радева**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2000. – 202 с. : с портр. – *вж* **NN 59, 73, 83, 160**
Други **авт.**: **Л. Г. Огнянов, М. Д. Лалков, Милен КУМАНОВ, В. Колев, В. И. Тепавичаров, В. Мигев**. – Офс. изд.
ISBN 954-07-0749-8
949.72.05(092)
92(497.2)
COBISS.BG-ID 1035188452

85. **В памет на *Константин Пандев* – българските националноосвободителни движения след Берлинския конгрес 1878 г.** : научна конференция, Гоце Делчев, 14-15 октомври 1998 г. / ред. кол. **Г. Марков** ... [и др.]. – София : Гутенберг, 2000 (София : Симолини). – 168 с.
Други ред.: **Л. Стоянов, М. Петров, Ал. Гребенаров, В. Милачков**. – Изд. на БАН. Инст. по история. Секция История на бълг. нац. въпрос. – Библиография на научните публикации на ***Константин Пандев*** / състав. **Н. Попова, Р. Прахова, Е. Ванчева**. – Офс. изд. – *Съдържа* материали от: **Л. Стоянов, Г. Марков, М. Петров, Ал. Гребенаров, В. Милачков, Вл. Москов, Милен КУМАНОВ, Р. Симеонова, М. Бошнакова, Т. Петров, Д. Тюлеков, В. Ангелов, К. Дашева, А. Райкова, В. Трайкова, В. Стоянова, В. Велев, Ив. Кискинов**.
ISBN 954-9943-13-5
949.72.05(063)
930(497.2)(092)(063)
92 Пандев, Константин Стоянов
COBISS.BG-ID 1039065316

86. **НАЦИОНАЛНА конференция „Крайовският договор – надежди и разочарования", Добрич, 2000**.
Съдържа: Крайовският договор – надежди и разочарования / **Петър Тодоров**. Как българите от Добрич и Добричко посрещнаха сключването на Крайовския договор / **Данаил Бекяров**. Недоразуменията по повод на Крайовския договор / **Пирин Бояджиев**. Дневникът на *проф. **Богдан Филов*** като извор за Крайовския договор от 7 септември 1940 година / **Милен КУМАНОВ**. Добруджанският „махзар" – между манипулацията и конформизма / **Благовест Нягулов**. Подготовката на българските военноморски сили за война с Румъния в навечерието на Крайовския договор / **Атанас Панайотов**. Политически и стопански аспекти на реинтеграцията на черноморското и дунавското добруджански крайбрежия по Крайовския договор (1940 г.) / **Мариана Кръстева**. Документи за създаването и дейността на общогражданския комитет за културно и стопанско повдигане на Силистра 1940-1944 година / **Юлия Кюшелиева**. Отзвукът от възвръщането на Южна Добруджа в периодичния печат на Търговище (1940-1941 г.) / **Магдалена Жечева**. Възвръщането на Южна Добруджа и подемът на частното и кооперативното корабостроене и корабоплаване в годините на Втората световна война / **Тодор Парушев**. Някои данни за индустрията на Южна Добруджа (1941-1944 г.) / **Цветолин Недков**. Великият Добруджански събор през 1942 г. / **Володя Милачков**. *Д-р **Иван Пенаков*** в борбите на българското население от Южна Добруджа през 1913-1940 година / **Любен Бешков**. Военноисторическата документация във връзка с Крайовския договор / **Кънчо Тодоров**. Дни на всенародна радост / **Христо Медникаров**. Образът на поробена Добруджа в живота и творчеството на ***Дора Габе*** / **Драгни Драгнев**. // *Добруджа*. – ISSN 0205-2210. – 17-18 (2000), с. 205-348. – *вж* **N 90**
949.72.053.2:061.3
COBISS.BG-ID 1180782820

2001

87. ***Иван БАГРЯНОВ*** **през погледа на свои съвременници** / **състав., предг. Милен КУМАНОВ**. – Шумен : Аксиос, 2001 (Шумен : ИПК Юнона). – 128 с. Офс. изд. – *вж* **NN 16-35, 60, 135, 153, 188, 205**
ISBN 954-8789-91-4
949.72.05(092)(093)
32(497.2)(091)(093)
92 Багрянов, Иван Иванов
COBISS.BG-ID 1037865444

88. **БИЦАЕВА-Стоянова, Римма. Тайните преговори на *Стефан Стамболов* с Русия (1888, 1890, 1891 г.)** / **Римма Бицаева-Стоянова** ; [**предг. Милен КУМАНОВ**]. – София : Кънчев и сие, 2001 ([София] : Звездан). – 90 с.
Офс. изд. – Библиогр. с. 90. – Показалци.
ISBN 954-746-046-3
949.72.051.2(092)
947
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1037534436

89. **ИСТОРИКЪТ – гражданин и учен : сборник в чест на *акад. Илчо Димитров*** / **Антоний Тодоров** ... [и др.] ; състав. **Никола Аврейски, Тодор Попнеделев**. – София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2001. – 562 с.
Други **авт.**: **А. Кузманова, Б. Бужашка, В. Колев, В. Трайков, В. Тошкова, Вл. Мигев, Г. Марков, Г. Наумов, Г. Янков, Д. Саздов, Д. Сирков, Д. Дойнов, Др. Петрович, Др. Драганов, Е. Калинова, Е. Дроснева, Ж. Дамянова, И. Баева, Й. Баев, К. Косев, Л. Ревякина, Л. Стоянов, Л. Огнянов, Л. Петров, Л. Спасов, М. Семов, Милен КУМАНОВ, Н. Недев, Н. Аврейски, Н. Хайтов, Пл. Митев, Р. Мишев, Р. Рашков, Ст. Дойнов, Ст. Симеонов, Т. Турлакова, Т. Попнеделев, Ф. Панайотов, Хр. Мирчева**. – Пълната форма на името на авт. **Д. Саздов** е **Димитър Саздов Георгиев**. – Curriculum vitae, Авторите. – Библиография на трудовете на ***акад. Илчо Димитров*** / **Й. Спасова**. – Офс. изд.
ISBN 954-07-1575-X
930(497.2)(092) 949.72
92 Димитров, Илчо Иванов
COBISS.BG-ID 1037185508

90. **[ШЕСТДЕСЕТ] 60 години Крайовски договор** / **състав. Милен КУМАНОВ, Петър Бойчев**. – Тутракан : Ист. музей, 2001 (Силистра : ЕТ Александър Ковачев). – 261 с. : с ил., факс. – *вж* **N 86**
Изд. на Нац. център за музеи, галерии и изобраз. изкуства, БАН. Инст. по история, Община Тутракан, Ист. музей – Тутракан. – Офс. изд. – Библиогр. след отд. материали. – Рез. на англ. ез. / прев. **Николай Гемеджиев**. – *Съдържа* материали от науч. конф., Тутракан, 19 септ. 2000 г., по повод 60-год. от възвръщането на Южна Добруджа към България.
949.72.053.2(063)
COBISS.BG-ID 1037723620

2002

91. **АБАДЖИЕВ, Тодор Ст., 1927- . Преди изгрева на свободата : по някои дискусионни въпроси на революционното движение в България 1869-1875 г.** / **Тодор Ст. Абаджиев** ; [**предг. Милен КУМАНОВ**]. – Варна : Стено, 2002 ([Варна : Корс]). – 86 с. : с факс., табл.
Офс. изд. – Библиогр. под линия.
ISBN 954-449-134-1
949.72.042
COBISS.BG-ID 1039986404

92. **БОТЕВ, Христо, 1848-1876. Политическа зима** / **Христо Ботев** ; състав., ред. **Иван Гранитски** ; послесл. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 432 с. – (Поредица Българска класика)

Пълната форма на името на авт. **Христо Ботев** е **Христо Ботев Петков**. – **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров.** – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Христо Ботев*** – геният на една епоха / **Петър Динеков**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения ; Художествена проза, фейлетони, кратки сатирични форми ; Вестник „Дума на българските емигранти" ; Вестник Знаме (1874-1875) ; Вестник Нова България.

ISBN 954-739-243-3
886.7-7
886.7-4 886.7-1
COBISS.BG-ID 1038408676

93. **ВАЗОВ, Иван Минчов, 1850-1921. Епопея на забравените : избрани стихотворения** / **Иван Вазов** ; послесл. Иван Гранитски. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 478 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на послесл. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Иван Вазов*** – спомени и документи / **Иван Д. Шишманов**. – Изповед на поета пред проф. **Иван Д. Шишманов**.

ISBN 954-739-238-7
886.7-1(081.2)
COBISS.BG-ID 1038776804

94. **ВАЗОВ, Иван Минчов, 1850-1921. Немили-недраги** / **Иван Вазов** ; състав. **Иван Гранитски** ; послесл. **Милена Цанева**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 368 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Насаме с ***Иван Вазов*** / **Ив. Д. Шишманов**. – *Съдържа и:* Чичовци ; Разкази.

ISBN 954-739-246-8
886.7-32
COBISS.BG-ID 1038399204

95. **ВАЗОВ, Иван Минчов, 1850-1921. Под игото** / **Иван Вазов** ; състав. **Иван Гранитски** ; послесл. **Милена Цанева**. – [51. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 598 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 178**

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1894, изд. на книж. Т. Ф. Чипев. – Одеският период на ***Иван Вазов*** и романът Под игото / **Милен КУМАНОВ**. – Действащите лица са истински / **Ив. Д. Шишманов**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-241-7
886.7-31
COBISS.BG-ID 1038789860

96. **ВЕЛИЧКОВ, Константин, 1855-1907. Цариградски сонети** / **Константин Величков** ; състав., послесл. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 328 с. – (Поредица Българска класика)

Пълната форма на името на авт. **Константин Величков** е **Константин Величков Петров**. – ***Константин Величков*** / **Милен КУМАНОВ, Ст. п. Василев, Даниил Юруков**. – Офс. изд. – *Съдържа:* В темница ; Цариградски сонети ; Други стихотворения ; Писма от Рим.

ISBN 954-739-253-2
886.7-1 886.7-94
949.72.042(093.3)
886.7-6
COBISS.BG-ID 1039582692

97. **ДЕБЕЛЯНОВ, Димчо Вельов, 1887-1916. Черна песен** / **Димчо Дебелянов** ; послесл. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 272 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на авт. на послесл. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Чистата песен на ***Димчо Дебелянов*** / **Владимир Василев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения 1920 ; Творби, печатани приживе ; Стихотворения, включвани в досегашните издания ; Новооткрити стихотворения ; Хумор и сатира ; Проза. – *вж* **N 196**

ISBN 954-739-245-X
886.7-1 886.7-17
886.7-3
COBISS.BG-ID 1038384868

98. ***Васил ДРУМЕВ – митрополит Климент Търновски*** : юбилеен сборник, посветен на 160-год. от рожд. и 100-год. от смъртта на ***Васил Друмев*** – ***митрополит Климент Търновски*** / състав., науч. ред. **Димитър Игнатовски**. – Шумен : Аксиос, 2002. – 134 с. Библиогр. с. 124-132. – Копирно изд. – *Съдържа* докл. от юбил. науч. конф., 18.12.2001, Шумен, ***на митроп. Кирил*** / **Д. Киров, Милен КУМАНОВ, Д. Игнатовски, К. Вачкова, Б. Кръстев, В. Бонева, П. Стефанов, С. Паскалевски, Р. Ваташки, В. Атанасова, Ц. Иванова, Й. Янева, Т. Симеонова**.

ISBN 954-8789-95-7
886.7(092)(063)
281.962(092)(063)
92 Друмев, Васил Николов
COBISS.BG-ID 1039025380

99. **ЙОВКОВ, Йордан Стефанов, 1880-1937. Старопланински легенди** / **Йордан Йовков** ; състав., ред. **Иван Гранитски** ; послесл. **Иван Сарандев**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 431 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Последните ми срещи с ***Йовков*** / **Борис Йоцов**. – Речник на непознатите думи. – Офс. изд. – *Съдържа:* Старопланински легенди ; Вечери в Антимовския хан ; Ако можеха да говорят ; Думи за Йордан Йовков.

ISBN 954-739-240-9
886.7-32
COBISS.BG-ID 1038401252

100. **КАРАВЕЛОВ, Любен Стойчев, 1834-1879. Българи от старо време** / **Любен Каравелов** ; състав. **Иван Гранитски**. – [47. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 165 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1872 със загл. Българе от старо време, изд. Н. Д. Пандурски. – Думи за ***Любен Каравелов*** / **Милен КУМАНОВ, Иван Вазов, П. К. Яворов, С. С. Бобчев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-236-0
886.7-32
COBISS.BG-ID 1038790628

101. **КОНСТАНТИНОВ, Алеко Иваницов, 1863-1897.** ***Бай Ганьо*** / **Алеко Константинов** ; състав. **Иван Гранитски** ; послесл. **Панко Анчев**. – [56. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 448 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 197**

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1895, изд. на книж. **Пенчо В. Спасов**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – От „До Чикаго и назад" до „Бай Ганьо" / **Михаил Арнаудов** ; речник. – Офс. изд. – *Съдържа:* До Чикаго и назад ; Бай Ганьо ; Фейлетони.

ISBN 954-739-237-9
886.7-32 886.7-7
COBISS.BG-ID 1038790884

102. **ЛЕВСКИ, Васил, 1837-1873. Народе???? : писма ; личен бележник** / **Васил Левски** ; **състав. Иван Гранитски, Милен КУМАНОВ** ; **[увод Милен КУМАНОВ**]. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 447 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 183**

Васил Левски – псевд. на авт. **Васил Иванов Кенчев**, **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Внимателно бързайте! / **Иван Гранитски**. – ***Васил Левски*** – **редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Речник на чужди и по-стари български думи и изрази, употребени в документите. – Как е спасен архивът на ***Васил Левски*** / **Никола Цветков**. – Псевдоними на **Васил Левски**. – Псевдоними и инициали на други революционни дейци. – Псевдоними на революционни комитети. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 954-739-275-1
949.72.042(092)(093)
92 Левски, Васил
COBISS.BG-ID 1039364836

103. **МИХАЙЛОВСКИ, Стоян Николов, 1856-1927. Книга за българския народ** / **Стоян Михайловски** ; състав. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 400 с. – (Поредица Българска класика)

Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – Човекът и творецът ***Стоян Михайловски*** / **Кръстьо Кръстев**. – Философия и поезия / **Васил Пундев**. – Наставник и водач / **Малчо Николов**. – Съдбата на поета – философ и сатирик / **Михаил Неделчев**. – ***Стоян Михайловски*** – другата основа на възовия свят / **Панко Анчев**. – Речник на непознатите думи и изрази. – Библиогр. след отд. материали и под линия. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения ; Басни и епиграми ; Книга за българския народ.

ISBN 954-739-315-4
886.7-1 886.7-191
886.7-193.2
COBISS.BG-ID 1039320036

104. **СЛАВЕЙКОВ, Пенчо Петков, 1866-1912. Епически песни** / **Пенчо Славейков** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 488 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – *Съдържа и* **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ** ; Орисията на българската майка и жена / **В. Миролюбов (Кръстьо Кръстев)** ; Поет на подвига / **Иван Мешеков** ; ***Пенчо Славейков*** – поет на модерната епоха / **Панко Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Епически песни 1896, 1902, 1907 ; Блянове ; Сън за щастие. I

SBN 954-739-012-0
886.7-1
COBISS.BG-ID 1039323364

105. **СЛАВЕЙКОВ, Пенчо Петков, 1866-1912. На острова на блажените** / **Пенчо Славейков** ; състав. **Иван Гранитски**. – [3. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 350 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1910 изд. на **Ал. Паскалев**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Личност с невероятно обаяние / **Мара Белчева**. – Съзерцателят воин / **Владимир Василев. – „На острова на блажените" като сложен израз на българския литературен персонализъм** / **Михаил Неделчев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-311-1
886.7-1
COBISS.BG-ID 1039590884

106. **СЛАВЕЙКОВ, Петко Рачов, 1827-1895. Изворът на белоногата** / **Петко Рачов Славейков** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 502 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 207**

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. **–** Поетически творения / **Боян Пенев**. – ***Петко Рачов Славейков*** / **Панко Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения ; Спомени и очерци ; Хумор, сатира, басни ; Публицистика.

ISBN 954-739-012-0
886.7-8
COBISS.BG-ID 1039601380

107. **СТОЯНОВ, Захари, 1850-1889. Знаеш ли ти кои сме?** / **Захарий Стоянов** ; състав., ред., послесл. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 454 с. – (Поредица Българска класика)

Захари Стоянов – псевд. на авт. **Джендо Стоянов Джедев**, **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Захари Стоянов*** – писател историк / **Александър Бурмов**. – Офс. изд. – *Съдържа:* ***Васил Левски – Дякона*** : черти от живота му ; Черти от живота и списателската дейност на ***Любен С. Каравелов*** ; Фейлетони ; Художествена публицистика.

ISBN 954-739-242-5
886.7-7 949.72.042(092)
886.7(091)(092) 92(497.2)
COBISS.BG-ID 1038414564

108. **ТАЛЕВ, Димитър, 1898-1966. Железният светилник** / **Димитър Талев** ; послесл. **Светлозар Игов, Панко Анчев**. – [20. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 500 с. – (Поредица Българска класика)

Пълната форма на името на авт. **Димитър Талев** е **Димитър Талев Петров**. – 1. изд. 1952 на изд. Бълг. писател. – ***Димитър Талев*** **– редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-299-9
886.7-31
COBISS.BG-ID 1039597796

109. **ХРИСТОВ, Кирил, 1875-1944. Хей, пролет иде** / **Кирил Христов** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2002 (София : Образование и наука ЕАД). – 543 с. – (Поредица Българска класика)

Пълната форма на името на авт. **Кирил Христов** е **Кирил Христов Генчев**. – **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Кирил Христов*** / **Хр. Цанков**. – Лирическото царство на ***Кирил Христов*** / **Кръстьо Куюмджиев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-329-4
886.7-1
COBISS.BG-ID 1039705572

110. **ЦАНКОВ, Александър Цалов, 1879-1959. Моето време : мемоари** / **Александър Цанков** ; **предг. Милен КУМАНОВ** ; послесл. **Атанас Свиленов**. – [София] : Прозорец, [2002] ([София] : Инвестпрес АД). – 662 с., 11 л. : ил. – (Поредица Хроника)

Офс. изд. – Именен показалец. – Продължение на кн. България в бурното време.

ISBN 954-733-288-0
94(497.2)"18/19"(092)
929 Цанков, Александър Цолов
94(497.2)1878/...(093.3)
COBISS.BG-ID 1039367140

111. **ЧИНТУЛОВ, Добри Петров, 1822-1886. Стани, стани, юнак балкански** / **Добри Чинтулов** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 214 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Думи за ***Добри Чинтулов*** / **Никола Табаков, Атанас Илиев, Михаил Греков, Христо Стамболски, Константин Константинов, Милен КУМАНОВ, Иван Гранитски**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения 1842-1849 ; 1850-1860 ; 1862-1879 ; Речи ; Писма.

ISBN 954-739-234-4
886.7-8 886.7(092)
92 Чинтулов, Добри Петров
COBISS.BG-ID 1038796516

112. **ЯВОРОВ, Пейо Крачолов, 1878-1914. Песен на песента ми** / **Пейо Крачолов** ; състав. **Панко Анчев, Иван Гранитски** ; ред. **Иван Гранитски** ; послесл. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2002 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 438 с. – (Поредица Българска класика)

Пейо Крачолов Яворов – псевд. на авт. **Пейо Тотев Крачолов** ; **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Песимистични навеи в поезията на ***П. К. Яворов*** / **Михаил Арнаудов**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Подир сенките на облаците ; Безсъници ; Прозрения ; Царици на нощта ; Стихотворения 1895-1910 ; Хайдушки копнения.

ISBN 954-739-244-1
886.7-1 886.7-94
COBISS.BG-ID 1038397924

2003

113. **БОТЕВ, Христо. Моята молитва** / Състав., ред. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2003. – 544 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 164**

Иван Гранитски – псевд. на **Иван Йорданов Димитров**. – *Съдържа и* Думи за ***Христо Ботев*** / **Милен КУМАНОВ, Ив. Вазов, Кр. Кръстев, Ив. Мешеков, Г. Бакалов, Вл. Василев, Ат. Далчев, П. Динеков, Ив. Пауновски, П. Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения ; Худож. проза, фейлетони, кратки сатир. форми ; В. „Дума на бълг. емигранти" 1871 ; В. „Знаме" (1874-1875) : Уводни статии, Статии и прегледи ; В. „Нова България" 1876.

ISBN 954-739-328-6 (подв.)
886.7-7
886.7-4
886.7-1
COBISS.BG-ID 1041282276

114. **ВОЙНИКОВ, Добри Попов, 1833-1878. Криворазбраната цивилизация** / **Добри Войников** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 362 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Живот – творчество – идеи / **Стилиян Чилингиров**. – Длъжност към отечеството и народа ни / **Дочо Леков**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Диалози : драми ; ***Райна Княгиня*** ; Криворазбраната цивилизация ; Стихотворения ; Литературна теория и критика ; Фейлетони ; Статии.

ISBN 954-739-350-2
886.7-8
COBISS.BG-ID 1040097764

115. **ГЕОРГИЕВ, Михалаки, 1852-1916. Меракът на чичо Денчо** / **Михалаки Георгиев** ; състав., ред. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 552 с. – (Поредица Българска класика)

Пълната форма на името на авт. **Михалаки Георгиев** е **Михалаки Георгиев Лозанов**. – **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Речник на турските думи ; Турски изрази ; Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***М. Георгиев*** и ***Веселин*** / **К. Кръстев**. – ***Михалаки Георгиев*** – по случай 25 години от смъртта му / **П. Динеков**. – Офс. изд. – *Съдържа:* С тебишир и въглен ; От зло на по-зло ; На припек и на сенка ; Бае Митар пророкът ; Така се лъже човек ; Разкумил кума си ; Момина клетва ; Свекървин пръст ; Моят приятел Пенчо Чатмаков ; Шарен свят ; Неразбория ; Тошо ; Рада ; Мола Мутиш биг ; Меракът на чичо Денчо ; Една досадна визита ; Тахир Беговица. ISBN 954-739-413-4

886.7-32
COBISS.BG-ID 1041127140

116. **ГИНЧЕВ, Цани, 1835-1894.** ***Ганчо Косерката*** / **Цани Гинчев** ; състав., ред. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 684 с. – (Поредица Българска класика)

Пълната форма на името на авт. **Цани Гинчев** е **Цани Гинчев Шкипърнев**. – **Речник на редки, остарели, диалектни, чужди думи и изрази ; Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Загадките на ***Цани Гинчев*** / **Симеон Янев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Зиналата стена ; Ганчо Косерката ; Седянка.

ISBN 954-739-400-2
886.7-32
COBISS.BG-ID 1040561380

117. **ДРУМЕВ, Васил, 1841-1901. Нещастна фамилия** / **Васил Друмев** ; състав. **Иван Гранитски** ; обща ред. **Иван Гранитски, Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 642 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Злощастната фамилия на ***Васил Друмев*** / **Сава Доброплодни**. – Патриотична повест / **Илия С. Бобчев**. – ***Друмев*** писателят / **Дочо Леков**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-406-1
886.7-32 886.7-2
COBISS.BG-ID 1041128164

118. **ЗАГОРЧИНОВ, Стоян Павлов, 1889-1969. Ден последен – ден господен : исторически роман от XIV столетие** / **Стоян Загорчинов** ; състав. **Иван Гранитски**. – [5. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и печат ЕАД). – 628 с. – (Поредица Българска класика ; 54)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1931-1934 в 3 ч. на изд. Древна България в библ. Български исторически романи ; Г. III, N 1-2 ; Г. IV, N 5-6. – Думи за ***Стоян Загорчинов*** / **Милен КУМАНОВ, Пантелей Зарев, Иван Пауновски, Панко Анчев**. – Бележки за малко известни думи, изрази, значения и граматически форми. – Офс. изд.

ISBN 954-739-411-8
886.7-311.6
COBISS.BG-ID 1042106596

119. **ИЛИЕСКУ, Йон**. **Интеграция и глобализация : Поглед от Румъния** / Прев. **Мариана Чеке** ; **Ред. Милен КУМАНОВ** и **Кришан Илиеску**. – София : Гутенберг, 2003. – 259 с. : с ил.

ISBN 954-9943-47-X
32(498)
327.7:061.1ЕС
339.923:061.1ЕС
327.51
COBISS.BG-ID 1040004580

120. **КАРАВЕЛОВ, Любен Стойчев, 1834-1879. Мамино детенце** / **Любен Каравелов** ; състав., послесл. **Панко Анчев** ; обща ред. **Иван Гранитски, Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 666 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Речник на непознатите думи** ; **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Любен Каравелов*** / **Георги Бакалов**. – ***Любен Каравелов*** / **Пантелей Зарев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* На чужд гроб без сълзи плачат ; Сирото семейство ; Крива ли е съдбата? ; Хаджи Ничо ; Нешо ; Богатият сиромах ; Три картини от българският живот – Маминото детенце, Извънреден родолюбец, Прогресист ; Нено.

ISBN 954-739-403-7
886.7-32
COBISS.BG-ID 1041128420

121. **КАРАВЕЛОВ, Любен Стойчев, 1834-1879. Свобода и независимост : публицистика** / **Любен Каравелов** ; **състав. Милен КУМАНОВ** ; обща ред. **Иван Гранитски, Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 595 с. – (Поредица Българска класика) Иван Гранитски – псевд. на ред. Иван Йорданов Димитров. – Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – ***Любен Каравелов*** / **Константин Величков**. – За някои характерни белези на Каравеловата публицистика и журналистика / **Георги Боршуков**. – ***Любен Каравелов***. Личност и съдба / **Петър Динеков**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-407-X
886.7-4
COBISS.BG-ID 1041137380

122. **КАРАСЛАВОВ, Георги Славов, 1904-1980. Снаха** / **Георги Караславов** ; състав. **Иван Гранитски**. – [4. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 540 с. – (Поредица Българска класика ; 51)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1964 със загл. Снаха ; Татул, на изд. Бълг. писател. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Георги Караславов*** / **Пантелей Зарев**. – ***Георги Караславов*** – новият тип социалност / **Панко Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Снаха ; Татул.

ISBN 954-739-412-6
886.7-31
COBISS.BG-ID 1041699300

123. **КОЗЛЕВ, Никола Димов, 1824-1902. Хайдут Сидер и черен арап : епическа поема** / **Никола Козлев, Григор Пърличев, Райко Жинзифов** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 372 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Думи за ***Никола Д. Козлев*** / **Милен КУМАНОВ, Д. С. Минев, Ст. Поптонев**. – Думи за ***Григор Пърличев*** / **Милен КУМАНОВ, В. Пундев, К. Топалов**. – Думи за ***Райко Жинзифов*** / **Милен КУМАНОВ, С. С. Бобчев, Д. Леков**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Хайдут Сидер и черен арап / **Никола Д. Козлев**. Сердарят ; Скендербей / **Григор Пърличев**. – Кървава кошуля и други стихотворения / **Райко Жинзифов**.

ISBN 954-739-369-3
886.7(091)-1
COBISS.BG-ID 1243805156

124. **МЕШЕКОВ, Иван Хараламбев, 1891-1970. Талантът като Прометеев дар** / **Иван Мешеков** ; състав., ред. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 354 с. – (Поредица Българска класика)

Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – ***Иван Мешеков*** / **Борис Делчев**. – Сложност и многопосочност на литературния подход / **Пантелей Зарев**. – **Иван Мешеков** – класикът на XX век / **Панко Анчев**. – Завръщането на ***Иван Мешеков*** / **Светлозар Игов**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-371-5
886.7.09 82.09
82.09(497.2)(092)
92 Мешеков, Иван Хараламбев
COBISS.BG-ID 1040540388

125. **МИЛАДИНОВ, Димитър Христов, 1810-1862. Български народни песни. Кн. 1** / **Братя Миладинови [Димитър, Константин**]. – [6. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 520 с. – (Поредица Българска класика)

На кор. авт. **Димитър Миладинов**, **Константин Миладинов**. – 1. изд. 1861 в 1 кн., изд. в книгопеч. на А. Якича – Загреб. – Офс. изд. Биобиблиогр. еск из за Кн. 1-2 е публ. в Кн. 2 – *вж:* **N 126**.

ISBN 954-739-349-9 (кн. 1)
886.7-192
COBISS.BG-ID 1041118436

126. **МИЛАДИНОВ, Димитър Христов, 1810-1862. Български народни песни. Кн. 2** / **Братя Миладинови [Димитър, Константин]**. – [6. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 480 с. – (Поредица Българска класика)

На кор. авт. **Димитър Миладинов, Константин Миладинов**. – 1. изд. 1861 в 1 кн., изд. в книгопеч. на А. Якича – Загреб. – ***Братя Миладинови*** / **Милен КУМАНОВ**. – Значение и заслуги на ***Братя Миладинови*** / **Иван Д. Шишманов**. – ***Братя Миладинови*** в историята на българската фолклористика / **Петър Динеков**. – ***Братя Миладинови*** – личности на Българското възраждане / **Илия Конев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-415-0 (кн. 2)
886.7-192
COBISS.BG-ID 1041118436

127. **МИНКОВ, Светослав Константинов, 1902-1966. Дамата с рентгеновите очи** / **Светослав Минков** ; състав., ред. **Иван Гранитски**. – [Ново изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 544 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Думи за ***Светослав Минков*** / **Милен КУМАНОВ, С. Султанов, П. Зарев, О. Сапарев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-429-0
886.7-32
COBISS.BG-ID 1041278948

128. **НЕОФИТ Хилендарски-Бозвели, 1785-1848. Мати Болгария** / **Неофит Бозвели** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 245 с. – (Поредица Българска класика)

Неофит – духовно име на **Неофит Петров Котленец**. – Речник за по-непознати и чужди думи в произведенията на Бозвели. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – „Мати Сербіа" посестрима / **А. Теодоров Балан**. – Заветът на Мати Болгария / **Михаил Арнаудов**. – ***Неофит Бозвели*** или ходене по мъките / **Боян Пенев**. – **Неофит Бозвели**. Зараждащата се енергия на съпротивата / **Панко Анчев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-370-7
886.7-83 886.7-94
COBISS.BG-ID 1040568804

129. **ПЕТКАНОВ, Константин Николов, 1891-1952. Морава звезда кървава** / **Константин Петканов** ; състав. **Иван Гранитски**. – [5. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 347 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1934, изд. на авт. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Петканов и неговият роман „Морава звезда кървава" / **Георги Цанев**. – За конфискуването на първото издание на „Морава звезда кървава" / **Борис Дечев**. – ***Константин Петканов*** / **Пантелей Зарев**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-414-2
886.7-31
COBISS.BG-ID 1041701860

130. **ПОПДИМИТРОВ, Еманоил, 1885-1943. Сънят на любовта : лирика** / **Еманоил Попдимитров** ; състав., ред. **Светла Попдимитрова**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 312 с. – (Поредица Българска класика) Пълната форма на името на авт. **Еманоил Попдимитров** е **Еманоил Попдимитров Попзахариев**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Свят на бляновете / **Васил Пундев**. – ***Еманоил Попдимитров*** : предговор към стихосбирката „Купол" / **Владимир Василев**. – Блян и Благослов – лириката на ***Еманоил Попдимитров*** / **Светлозар Игов**. – Житейски и творчески портрет. – Библиография. – Офс. изд. – *Съдържа:* Сънят на любовта (1908-1911) ; Женски портрети ; Песни (1912-1913) ; Плачещи върби (1914) ; Вечерни миражи (1915) ; Кораби (1920-1923) ; Вселена (1924) ; Есенни пламъци (1930-1936) ; Посвещения (1932-1933) ; Роден край - Западни покрайнини ; Непубликувани стихове ; Първи стихове (1904-1907).

ISBN 954-739-331-6
886.7-1
COBISS.BG-ID 1039703780

131. **РАЙНОВ, Николай Иванов, 1889-1954. Между пустинята и живота : роман** / **Николай Райнов** ; състав. **Иван Гранитски** ; под общ. ред. на **Иван Гранитски, Панко Анчев** ; послесл. **Богомил Райнов, Иван Гранитски**. – [3. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 459 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 1919 на изд. Ст. Атанасов. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Символизмът в България и ***Николай Райнов*** / **Г. Константинов**. – Години на творчество и борба / **П. Тихолов**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-418-5
886.7-31
COBISS.BG-ID 1041130724

132. **РАЙЧЕВ, Георги Михайлов, 1882-1947. Грях** / **Георги Райчев** ; състав., ред. **Иван Гранитски** ; послесл. **Елка Константинова**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 435 с. – (Поредица Българска класика) **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Многоликостта на човека / **Георги Константинов**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Мъничък свят ; Грях ; Мерзавец : повести ; Незнайният ; Безумие ; Съновидения ; Страх ; Лина ; Lustig ; Сестрата ; Карнавал : разкази.

ISBN 954-739-404-5
886.7-32
COBISS.BG-ID 1041130980

133. **РАКОВСКИ, Георги Стойков, 1821-1867. Българский въпрос** / **Георги С. Раковски** ; състав. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 523 с. – (Поредица Българска класика)

Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – Раковски като политик / **Иван Д. Шишманов**. – ***Георги Стойков Раковски*** – мечтател безумен или образ невъзможен / **Панко Анчев**. – Речник на непознатите днес думи, употребявани от **Раковски**. – Офс. изд.

ISBN 954-739-354-5
886.7-1(081.2)
886.7-4(081.2)
COBISS.BG-ID 1040084708

134. **СТАМАТОВ, Георги Порфириев, 1869-1942. Малкият Содом** / **Георги Стаматов** ; състав. **Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 564 с. – (Поредица Българска класика)
Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – ***Г. П. Стаматов*** / **Симеон Радев**. – ***Г. П. Стаматов***. Началото на междинното време / **Панко Анчев**. – Офс. изд.
ISBN 954-739-363-4
886.7-31
COBISS.BG-ID 1040564708

135. **СТАМБОЛОВ, Стефан Николов, 1854-1895. Свобода или смърт** / Стефан Стамболов ; **състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов**. – София : Захарий Стоянов, 2003 (София : Образование и наука ЕАД). – 615 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **NN 16-35, 60, 88, 153, 188, 205**
Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – Журналистиката на ***Стефан Стамболов*** / **Георги Боршуков**. – Публицист и редактор на в. Нова България / **Радослав Радев**. – ***Стефан Стамболов*** като публицист / **Димитър Иванов**. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец. – *Съдържа:* Поезия ; Публицистика.
ISBN 954-739-313-8
886.7-1 886.7-4
COBISS.BG-ID 1039958244

136. **СТОЯНОВ, Захари, 1850-1889. Записки по българските въстания. Кн. 1** / **Захарий Стоянов**. – [20. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 708 с. – (Поредица Българска класика)
Захари Стоянов – псевд. на авт. **Джендо Стоянов Джедев**. – 1. изд. 1884, изд. на Областна печ. – Пловдив. – Офс. изд. Биобиблиогр. ескиз за Кн. 1-2 е публ. в Кн. 2 – *вж:* **N 137**.
ISBN 954-739-359-6 (кн. 1)
886.7-94 949.72.042.22(093.3)
COBISS.BG-ID 1243824868

137. **СТОЯНОВ, Захари, 1850-1889. Записки по българските въстания. Кн. 2** / **Захарий Стоянов**. – [20. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 690 с. – (Поредица Българска класика)
Захари Стоянов – псевд. на авт. **Джендо Стоянов Джедев**. – 1. изд. 1887, изд. на печ. Л. Каравелов и сие – Русе. – Речник на непознати думи ; Преименувани и уточнени географски имена ; Думи за ***Захарий Стоянов*** / **Милен КУМАНОВ, Ал. Балабанов, Ив. Д. Шишманов, Ив. Вазов, Л. Стоянов, Ив. Радославов, П. Динеков**. – **Людмил Стоянов** – псевд. на **Георги Стоянов Златарев**. – Офс. изд.
ISBN 954-739-360-X (кн. 2)
886.7-94 949.72.042.22(093.3)
COBISS.BG-ID 1243824868
Ск 00000427647/Кн. 1

138. **ТОДОРОВ, Петко Юрданов, 1879-1916. Идилии** / **Петко Ю. Тодоров** ; състав. **Иван Гранитски**. – [6. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2003 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 368 с. – (Поредица Българска класика) **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. –1. изд. 1908 изд. на сп. Мисъл. – Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – Блянове на един модерен поет / **Пенчо Славейков**. – Певец на воля и младост / **В. Миролюбов**. – **В. Миролюбов** – псевд. на авт. **Кръстьо Котев Кръстев**. – Една нежна душа / **Христо Цанков**. – Възприетата форма на името на авт. **Х. Цанков** е **Христо Цанков-Дерижан**. – ***П. Ю. Тодоров*** и душата на българина / **Ст. Младенов**. – Мъката на художника / **М. Арнаудов**. – Драматизъм, основен мотив и мироглед у младия ***Петко Ю. Тодоров*** / **Андрей Протич**. – ***П. Ю. Тодоров*** : Спомени / **Димитър Шишманов**. – Офс. изд.
ISBN 954-739-341-3
886.7-32
COBISS.BG-ID 1040095204

139. **ТОШКИН, Атанас Тодоров, 1933- . Трето българско царство 1879-1946 : историческа енциклопедия** / **Атанас Тошкин, Ана Рабаджийска, Милен КУМАНОВ**. – [София] : Книгоизд. къща Труд, 2003 (В. Търново : Абагар АД). – 420 с. : с ил., портр., факс. Монархията по време на Третото българско царство (1879-1946) / **Милен КУМАНОВ**. – Списък на депутатите в Учредителното събрание 1879, на държавните глави, на българските правителства. – Сесии на Народното събрание (1879-1946). – Хронология на по-важните дати от историята на Третото българско царство. – Офс. изд.
ISBN 954-528-404-8 (подв.)
949.72.05(035)
COBISS.BG-ID 1041721060

2004

140. **БЪЛГАРО-турски военни отношения през Първата световна война (1914-1918)** : сборник от документи / **състав. Милен КУМАНОВ** ... [и др.] ; уводни думи **Кемал Еюп** ; **предг. Милен КУМАНОВ**. – София : Гутенберг, 2004 ([София] : Симолини). – 687 с. : с табл., факс. – *вж* **N 194**
Други състав.: **Ив. Коев, К. Еюп**. – Пълната форма на името на състав. **К. Еюп** е **Кемал Еюп Адил**. – Изд. на БАН. Институт за история, Център. воен. арх. – Текст и на фр. ез. – Списък на наградените турски военнослужещи с български ордени и медали през Първата световна война. – Списък на наградените български военнослужещи с турски ордени и медали през Първата световна война. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец.
ISBN 954-9943-68-2
355.48(497.2+560)1914/18(093.2)
COBISS.BG-ID 1041910756
2 изд. София : ИК Гутенберг, 2015 ([София] : Симолини), 680 с.
ISBN 978-619-176-034-3
940.3(093.2)
355.48(497.2)(093.2)
355.48(560)(093.2)
COBISS.BG-ID 1283274212

141. **ВЛАЙКОВ, Тодор Генчов, 1865-1943. Дядовата Славчова унука : разкази и повести** / **Тодор Г. Влайков** ; състав. **Иван Гранитски, Панко Анчев**. – София : Захарий Стоянов, 2004 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 379 с. – (Поредица Българска класика ; 67)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Състав. **П. Анчев** отбелязан в библиогр. каре. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – От чистия народен извор / **Елин Пелин**. – С неугасим идеализъм на посветен / **К. Константинов**. – ***Т. Г. Влайков*** / **Г. Константинов**. – ***Т. Г. Влайков***, или модерността на „архаичния" писател / **П. Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Леля Гена ; Детенцето на кака Дона ; Чичо Стайко ; Ратай ; Стрина Радовица се вълнува ; Неприятният гост ; Дядовата Славчова унука.

ISBN 954-739-512-2
886.7-32
COBISS.BG-ID 1042104548

142. **ИСТОРИЯ на Подуяне** : сборник / **Стефан Павлов** ... [и др.] ; ред. **Георги Нешев** – науч. ред. ... [и др.] ; [предг. **Тр. В., Г. Нешев**]. – София : Артиздат-5, 2004 ([София] : Св. Никола ООД). – 400 с. : с ил., к., факс. ; схеми (2 л.) Други **авт.**: **Г. Нешев, К. Григорова, А. Спасова-Млъчкова, Милен КУМАНОВ, Н. Нейкова, Н. Зимбилев, Л. Грозданов**. – Пълната форма на името на авт. **Стефан Павлов** е **Стефан Павлов Илиев**. – Други ред.: **Тр. Велчев, В. Апостолова, Р. Велчев**. – Изд. на Нар. ч–ще Възраждане. – Офс. изд.

ISBN 954-8797-07-0
908(497.223-212)
39(497.223-212)
886.7-8
COBISS.BG-ID 1243424996

143. **КАЗАНДЖИЕВ, Спиридон Спасов, 1882-1951. Пред извора на живота** / **Спиридон Казанджиев** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2004 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 259 с. – (Поредица Българска класика)

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Отново и отново пред извора / **Анани Стойнев**. – Философско-психологическите възгледи на ***Спиридон Казанджиев*** / **Нина Димитрова**. – Офс. изд. ISBN 954-739-573-4
886.7.09 101(497.2)
COBISS.BG-ID 1043304932

144. **НАЦИОНАЛНА научна конференция 90 години от разорението на тракийските българи (Хасково ; 2003).** Национална научна конференция 90 години от разорението на тракийските българи, Хасково, 29 май 2003 година / ред. кол. **Георги Марков** – отг. ред. ... [и др.]. – [София] : Институт по история при БАН, [2004] (Хасково : Графопринт). – 112 с.

Други **ред.**: **Г. Граматиков, А. Попов, Д. Шалапатов, М. Славова**. – Изд. на Нац. център за музеи, галерии и изобраз. изкуства, Съюз на трак. д-ва в България, Община Хасково, Регион. съвет на трак. д-ва, Трак. д-во Георги Сапунаров, Регион. ист. д-во Клокотница, Ист. музей – Хасково. – Офс. изд. – *Съдържа:* материали от **Ив. Филчев, Д. Игнатовски, Р. Караганев, В. Стоянова, Милен КУМАНОВ, Кр. Узунова, М. Бакърджиева, В. Ташкова, Ст. Шивачев, П. Гарена, М. Жечева, Т. Любенова**.

ISBN 954-90552-3-X
949.72.05(063)
COBISS.BG-ID 1041148388

145. **НАЦИОНАЛНА научна конференция Земеделското движение в България (Пазарджик ; 2004). Земеделското движение в България : история, развитие, личности** : доклади и съобщения от Национална научна конференция, Пазарджик, 22-23 април 2004 г. / **състав., ред. Милен КУМАНОВ, Румяна Кацарова** ; [встъп. думи] **Георги Марков**. – Пазарджик : Регион. ист. музей, 2004 (Враца : Полипринт). – 432 с. Изд. на БАН. Инст. по история, М-во на културата. Нац. център за музеи, галерии и изобраз. изкуства, Община Пазарджик. Регион. ист. музей. – *Съдържа и* Списък на авторите в сборника. – Офс. изд.

ISBN 954-684-124-2 (Беллопринт - Пазарджик)
329(497.2)БЗНС(091)(092)(063)
92(497.2)
COBISS.BG-ID 1042966756

146. **НИКОЛОВА, Таня Илиева, 1955- . България XX век : хроника ; история, политика, икономика, култура, дипломация, спорт** / **Таня Николова, Милен КУМАНОВ**. – София : Бълг. бестселър – Нац. музей на бълг. кн. и полиграфия, 2004 ([София : Унив. изд. „Св. Климент Охридски"]). – 390 с. : с портр., факс., ил. Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 954-9308-26-X (подв.)
949.7219(059)
COBISS.BG-ID 1043066596

Рец.: **1. Драганов**, И. Двадесетият век на България – хронология. // *Тр.* на СВУБИТ (София), Т. 4, 2005, с. 473-477. – *Предв. публ.*; **2. Драганов**, И. Двадесетият век на България – хронология (N 238). // *Тр.* на Студентското научно общество при СВУБИТ (София), Т. II, 2008, с. 243-247. – *Редуц. публ.* <http://www.unibit.sno.bg>

147. **ПАНАИРИ, пазари, тържища в българските земи** : доклади и съобщения от национална научна конференция, проведена на 17 ноември 2003 г., град Търговище / науч. ред. **Константин Косев** ... [и др.]. – В. Търново : Фабер, 2004. – 500 с. : с табл.

Други **ред.**: **С. Драганова, Милен КУМАНОВ, Б. Хараланова, М. Жечева**. – Изд. на БАН, Нац. център за музеи, галерии и изобраз. изкуства, Община Търговище, Ист. музей – Търговище. – Офс. изд.

ISBN 954-775-309-6
339.17(497.2)(091)(063) 339.13(497.2)(091)(063) 908(497.2-21)(063)
COBISS.BG-ID 1042162148

148. **ПОРЕДИЦА Българското образование през вековете** / Бълг. бестселър – Нац. музей на бълг. кн. и полиграфия. – 1 (2004)- . – София : Бълг. бестселър – Нац. музей на бълг. кн. и полиграфия, 2004.
Ред. кол.: Г. Бижков, Ст. Райчевски, Б. Димитров, М. Семов, А. Попов, К. Топалов, Милен КУМАНОВ, Ев. Янкова.
37
COBISS.BG-ID 1226424548

149. **ЯВОРОВ, Пейо Крачолов, 1878-1914.** В полите на Витоша / **Пейо Яворов** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2004 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 364 с. – (Поредица Българска класика)
Пейо Крачолов Яворов – псевд. на авт. **Пейо Тотев Крачолов** ; **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – Пътят към драмата / **Ганка Найденова-Стоилова**. – Драматургията на ***Яворов*** / **Чавдар Добрев**. – Прозата на ***Яворов*** / **Тончо Жечев**. – Прозата на поета / **Панко Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* В полите на Витоша ; Когато гръм удари ; Как ехото заглъхва ; Гоце Делчев.
ISBN 954-739-447-9
886.7-2 949.72.05(092)
92 Делчев, Гоце Николов
COBISS.BG-ID 1043041764

2005

150. **ГЕМИДЖИЕВ, Георги Иванов, 1942-2013.** Панагюрската община от Освобождението 1878 г. до Съединението 1885 г. / **Георги Гемиджиев** ; **науч. ред. Милен КУМАНОВ**. – София : Кънчев и сие, 2005 (София : ЕТ Христо Христов). – 68 с. : с ил., факс. – *вж* **NN 167, 195**
Изд. на Община Панагюрище. – За автора. – Офс. изд.
ISBN 954-746-124-9
949.72.051.1 352.071(497.23-21)(091)
COBISS.BG-ID 1044132068

151. **МАЗОВЕР, Марк, 1958- .** Балканите : кратка история / **Марк Мазовер** ; прев. **Цветана Русева** ; **предисл. Милен КУМАНОВ**. – [София] : Прозорец, 2005 ([София] : Инвестпрес АД). – 222 с. : с к. – (Поредица Хроника) Ориг. загл. The Balkans / Mark Mazower. – Хронология. – Офс. изд. – Именен показалец, геогр. показалец / **състав. Милен КУМАНОВ**.
ISBN 954-733-417-4 949.7
COBISS.BG-ID 1043633380

152. **ПОЛИГРАФИЧЕСКИ комбинат Димитър Благоев.** 50 години Полиграфически комбинат Димитър Благоев ООД : юбилейно издание / **състав. Милен КУМАНОВ**. – София : [ПК Д. Благоев], [2005]. – 143 с. : с портр., факс. Офс. изд.
ISBN 954-9505-02-2 (подв.)
655.1(497.223)(091)
COBISS.BG-ID 1042866916

153. ***Стефан СТАМБОЛОВ*** : албум / **състав. Милен КУМАНОВ, Димитър Иванов** ; ред. **Димитър Иванов**. – [София] : Фонд. Арете, 2005 ([София] : Унив. изд. „Св. Климент Охридски"). – 334 с. : с ил., факс. – *вж* **NN 16-35, 60, 88, 135, 188, 205**
Изд. на БАН. Институт по история, Нац. клуб Ст. Стамболов. – Офс. изд. – *Съдържа и* Монолог ; Възкресение / **Матей Шопкин**.
949.72.042(092)(084)
949.72.051(092)(084)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1043897828

154. **[СТО и двайсет години от Съединението]**. – *Съдържа:* Делото е чисто българско / **Дойно Дойнов**. Разговор с историка на **Христо Цеков**. Актът от 6 септември 1885 г. и присъединяването на Източна Румелия към Княжество България / **Василка Танкова**. Сръбско-българската война 1885 г. в защита на Съединението / **Цветана Павловска**. ***Стефан Стамболов*** и Съединението 1885 година / **Милен КУМАНОВ**. Ролята и приносът на македонските организации за Съединението на Източна Румелия и Княжество България / **Ружа Симеонова**. Армията и вътрешният ред по време на Съединението / **Веселин Янчев**. Подготовка, извършване и защита на Съединението през 1885 г. в Хасковския край / **Недялко Димов**. // *Наше минало*. – ISSN 1313-7409. – 30 (2005), с. 3-47.
949.72.051.1
COBISS.BG-ID 1182114276

155. **СТРАШИМИРОВ, Антон Тодоров, 1872-1937. Хоро** / **Антон Страшимиров** ; състав. **Андрей Андреев**. – София : Захарий Стоянов, 2005 ([София] : Образование и наука ЕАД). – 587 с. – (Поредица Българска класика ; 90)
Речник на чуждите и непознати думи ; **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**. – ***Антон Страшимиров*** / **Т. Жечев**. – Кървавото Хоро на ***Антон Страшимиров*** / **Е. Каранфилов**. – ***Антон Страшимиров*** като народопсихолог / **Сп. Казанджиев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Разкази ; Хоро ; Книга за българите.
ISBN 954-739-687-0 (подв.)
ISBN 954-739-581-5 886.7-32
886.7-31 159.922.4(=867)
COBISS.BG-ID 1243820516

156. **ТРАЯНОВ, Теодор Василев, 1882-1945. Български балади** / **Теодор Траянов** ; състав. **Андрей Андреев**. – София : Захарий Стоянов, 2005 ([София] : Образование и наука). – 276 с. – (Поредица Българска класика)
Редове от биографията / **Милен КУМАНОВ**. – Низ път героичен за мир и за бран! / **Фани Попова-Мутафова**. – ***Теодор Траянов*** / **Людмил Стоянов**. – **Людмил Стоянов** – псевд. на **Георги Стоянов Златарев**. – Силата на мечтата и идеала / **Георги Константинов**. – Офс. изд.
ISBN 954-739-609-9
886.7-14
COBISS.BG-ID 1243811812

2006

157. **БОТЕВИ тържества в Скравена 2004-2005** : сборник / състав., [предг., послесл.] **Димитър Коцев**. – София : Експо тим ООД, 2006 ([София] : Петекстон ООД). – 120 с.

Изд. на Кметство – с. Скравена, Ботевградско, Сдружение Грамада. – Офс. изд. – *Съдържа* материали от **И. Жеглов, Л. Димитров, Т. Коцева, Д. Тодорова, Д. Григорова, И. Иванов, С. Влайкова, П. Пачкова, Милен КУМАНОВ, В. Тарашоева, Д. Коцев, Т. Тотева, А. Ангелов**. – Изд. по повод 130 год. от героичния подвиг на ***Хр. Ботев*** и неговата чета.

ISBN 954-8601-72-9
ISBN 978-954-8601-72-6
949.72.042.22(063)
COBISS.BG-ID 1045681380

158. **НАУЧНА сесия Четата на Христо Ботев – организация и участници в нея (Враца ; 2006).** Научна сесия Четата на ***Христо Ботев*** – организация и участници в нея, Враца, 29 май 2006 г. / ред., предг. **Иван Райкински**. – Враца : Сдружение Известия на музеите в Северозап. България, 2006 (Враца : Полипринт). – 126 с. : с портр., ил. – (Библиотека Български Северозапад ; 28. Серия Научни изследвания ; 18) Офс. изд. – Азб. показалец. – *Съдържа* статии от **К. Косев, Д. Дойнов, Н. Жечев, Ил. Тодев, М. Грънчаров, Цв. Павловска, Милен КУМАНОВ, П. Найденова, Й. Петкова, А. Николова, Хр. Ценов, В. Тарашоева**.

949.72.042.22(063)
COBISS.BG-ID 1242959588

159. ***Владимир СИС* и България** : сборник статии от Националната научна конференция ***Владимир Сис*** и България, организирана от Института по история – БАН и проведена на 22-23 ноември 2003 г. в Хасково / състав. **Ани Златева**. – [София] : Стигмати : Бохемия клуб, 2006 ([София] : Вулкан 4). – 388 с. : с ил., факс. – (Голяма чешка библиотека / Бохемия клуб)

Възприета форма на името на състав. **Ани Златева** е **Анка Генчева Златева**. – ***Владимир Сис*** – жизнеописателна хроника / **Ани Златева**. – За авт. – Офс. изд. – *Съдържа: **Владимир Сис***, българите и неославистката политика до 1944 г. / **Теодоричка Готовска-Хенце**. Славянската солидарност (в дейността и спомените на ***Владимир Сис*** и даскал ***Димитър Ралов***) / **Димитър Саздов**. ***Владимир Сис*** и българският национален въпрос / **Милен КУМАНОВ**. Балканските войни през погледа на ***Владимир Сис*** / **Димитър Зафиров**. Разследващият журналист ***Владимир Сис*** / **Минка Златева**. ***Владимир Сис*** и анонимните писма до вестник Народна воля през лятото на 1913 г. / **Володя Милачков**. Вярвайте в бъдещето на своя народ, както вярвахме ние / **Светла Димитрова**. ***Рена и Петко Попови***, плевенският вестник Северно ехо и идеята за българо-чехословашко сближаване през 20-те и 30-те години на XX век / **Красимир Петров**. ***Владимир Сис*** и дейността на чешките инженери в с. Ябълково / **Недялко Димов**. Дарението на ***Владимир Сис*** / **Александър Маринов**. ***Владимир Сис*** и българската култура или още веднъж за една загадъчна личност в българо-чешкия междукултурен диалог на XX век / **Владимир Пенчев**. Българо-чехословашките културни отношения и дейността на чешкия общественик, журналист и славяновед ***Владимир Сис*** / **Румяна Дончева**. Задочните срещи на ***Владимир Сис*** с българския театър (1917) и родното кино (1929) / **Ани Златева**. Образът на българина в художествено-документалните разкази на ***Владимир Сис*** за войната / **Лиана Гълъбова**. Чешкото присъствие в албумите на ***Иван Енчев Видю*** / **Ружка Симеонова**. Документи за ***Владимир Сис*** в Научния архив на БАН / **Цветана Величкова**. Документи за ***Владимир Сис*** във фонда на Националния исторически музей / **Цветана Кьосева**.

ISBN 954-336-022-7 (Стигмати)
ISBN 978-954-336-022-2
070.42(497.2=850)(092)(063)
92 Сис, Владимир
COBISS.BG-ID 1243132900

2007

160. **АНДОНОВА, Зоя Евлогиева, 1948- . Българските политически водители 1879-2007** / [**състав. Зоя Андонова, Милен КУМАНОВ**]. – 2. осн. прераб. и доп. изд. – [София] : „Св. Климент Охридски", 2007 ([София] : [Симолини]). – 416 с. : с портр., к. – *вж* **NN 59, 83, 75**

Загл. и на англ. ез.: Bulgarian political leaders 1879-2007. – 1. изд. 1994 на изд. Хераклит А & Н. – Текст и на англ. ез.

ISBN 978-954-9384-08-6
32(497.2)(092)(035)
949.72.05(035) 92(497.2)
COBISS.BG-ID 1248519908

Рец.: **Емилия Момчилова**. Нов тематичен справочник за българските държавни лидери. // *Сп. на БАН*, CXX, 2007, N 4, с. 107-108.

161. **ИЗСЛЕДВАНИЯ в памет на *акад. Анание Явашов*** : сборник статии от научна конференция, посветена на 150-год. от неговото рожд., Разград, 25 октомври 2005 г. / състав. **Иван Друмев Иванов** ... [и др.] ; **ред. Милен КУМАНОВ**. – София : Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2007. – 302 с. : с табл., к., 17 л. : цв. ил.

Други състав.: **М. Г. Босева, Н. М. Николова**. – Изд. на Регион. ист. музей – Разград. – Справка за авторите. – Офс. изд.

ISBN 978-954-322-198-1
904(497.215.1)(063) 908(497.215.1)(063)
COBISS.BG-ID 1243983076

162. **ИСТОРИЯ на град Сандански** / **Теофил Иванов** ... [и др.] ; [предг. **Андон Тотев**] ; фотогр. **Димитър Ерменков**. – София : Синева, 2007 ([София : Манта принт]). – 295 с. : с 1 портр., 8 л. : цв. ил.

Други **авт.**: **Ал. Милчева, Б. Цветков, А. Мельов, Хр. Тасев, Милен КУМАНОВ, Г. В. Димитров, Й. Смилянов, Зл. Василев**. – Възприетата форма на името на авт.

Ал. Милчева е **Александра Димитрова Димитрова-Милчева**. – Офс. изд.

ISBN 978-954-9983-67-8
908(497.22-21)
COBISS.BG-ID 1230532324

163. **ТУТРАКАНСКАТА епопея и войната на Северния фронт 1916-1918 година** : сборник с изследвания / състав. **Петър Бойчев, Володя Милачков** ; ред. **Милен КУМАНОВ** ; [увод **Петър Бойчев**]. – Тутракан [т.е. Силистра] : [Ковачев], 2007. – 483 с. : с ил., табл.

Парал. загл. на кор.: The epoc of Tutrakan and the war on the Nortern front 1916-1918. – Изд. на Нац. инициативен к-т 90 години Тутраканска епопея, М-во на културата. Дир. Музеи, галерии и изобраз. изкуства, БАН. Институт по история, Община Тутракан, Ист. музей – Тутракан. – Офс. изд. – Рез. на англ. ез. – *Съдържа* материали от научна конференция, посветена на 90-год. от Тутраканската епопея и освобождениено на Добруджа, проведена в гр. Тутракан, на 4 и 5 септември 2006 г.

ISBN 978-954-8775-60-1
355.48(497.2)1916/18(063)
949.72.052.3(063)
COBISS.BG-ID 1227774948

2008

164. **БОТЕВ, Христо, 1848-1876. Моята молитва** / **Христо Ботев** ; състав. **Иван Гранитски**. – София : Захарий Стоянов, 2008 (София : Образование и наука ЕАД). – 544 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 113**

Пълната форма на името на авт. **Христо Ботев** е **Христо Ботев Петков**. – **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Думи за ***Христо Ботев*** / **Милен КУМАНОВ, Ив. Вазов, К. Кръстев, Ив. Мешеков, Г. Бакалов, В. Василев, Ат. Далчев, П. Динеков, Ив. Пауновски, П. Анчев**. – Офс. изд. – *Съдържа:* Стихотворения ; Художествена проза, фейлетони, кратки сатирични форми ; Вестник „Дума на българските емигранти" 1871 ; Вестник „Знаме" (1874-1875) : Уводни статии, Статии и прегледи ; Вестник „Нова България" 1876.

ISBN 978-954-09-0053-7 (подв.)
886.7-1 886.7-7 886.7-4
COBISS.BG-ID 1228280292

165. **НЕЗАВИСИМОСТТА от 1908 г. в българския периодичен печат** : сборник документи / **състав., комент. Милен КУМАНОВ**. – София : Гутенберг, 2008 ([София] : [Симолини]). – 583 с. : с факс. Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-954-617-035-4
949.72.052.2 070(497.2)(091)
COBISS.BG-ID 1245172964

166. **САКЪЗОВ, Янко Иванов, 1860-1941. Социалната демокрация** / **Янко Сакъзов** ; състав., ред. **Димитър Иванов** ; **предг. Милен КУМАНОВ**. – [София] : Фонд. Арете- Фол : Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2008. – 608 с. – (Библиотека Социални идеи ; 4)

Офс. изд.

ISBN 978-954-07-2701-1 (подв., Унив. изд. „Св. Климент Охридски")
329(497.2)БСДП(091)(08)
COBISS.BG-ID 1231245540

2009

167. **ГЕМИДЖИЕВ, Георги Иванов, 1942-2013. История на Панагюрище 1878-1944** / **Георги Гемиджиев** ; **науч. ред., [увод] Милен КУМАНОВ**. – София : Богианна, 2009 (София : Христо Христов). – 620 с. : с ил., 22 л. : ил. – *вж* **NN 150, 195**

Авторът за себе си. – Дарителят д-р инж. **Лъчезар Цоцоров**. – Офс. изд. – Библиогр. с. 586-600. – Именен показалец. – Рез. на англ. / прев. **Анна Стайкова**.

ISBN 978-954-676-081-4 (подв.)
908(497.23-21)
COBISS.BG-ID 1231098340

168. **ПРОГРАМНИ документи на социални партии в България 1891-2008 г.** : документален сборник / **състав., предг. Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ**. – [София] : Фонд. Арете-Фол : Унив. изд. „Св. Климент Охридски", 2009. – 615 с. – (Библиотека Социални идеи ; 14)

Загл. на кор.: Програмни документи на социалните партии в България 1891-2008 г. – Офс. изд.

ISBN 978-954-07-2842-1 (подв., Унив. изд. „Св. Климент Охридски")
329(497.2)БСП(091)(083.9)
329.71(497.2)(091)(083.9)
329(497.2)БСДП(091)(083.9)
329(497.2)БЗНС(091)(083.9)
COBISS.BG-ID 1231217636

169. **РАДЕВ, Симеон Трайчев, 1879-1967. Строителите на съвременна България**. Т. 3 / **Симеон Трайчев Радев** ; общ. ред. **Иван Николов, Зоя Андонова** ; увод **Траян Радев**. – София : „Св. Климент Охридски", 2009 (София : Образование и наука ЕАД). – 792 с.

Текст и на англ. ез. / прев. **Зоя Андонова**. – Бягството на Радко Димитриев след контрапреврата 1886 г. и агитацията му в Русия. – **Именен показалец, геогр. показалец** / **състав. Милен КУМАНОВ**. – *Съдържа:* Безкняжието: потресното му начало и опасностите му ; България след новите изпитания ; Регентството и новата обстановка ; Началните ходове в търсенето на княз ; Новите перипетии на кризата ; Последните заплитания и изходът на държавната криза.

ISBN 978-954-9384-12-3 (т. 3, подв.)
949.72.05 886.7-94
COBISS.BG-ID 1230541540

Per aspera ad astra!

170. **ТРАКИЯ – кръстопът на цивилизации** : споделен опит : [сборник материали по проект] / състав. София Василева ; ред. **София Василева** ... [и др.]. – София : WINI 1837, 2009. – 144 с. : с ил.

Други ред.: **Светла Димитрова, Косьо Зарев, Лизбет Любенова**. – Пълната форма на името на ред. **Лизбет Любенова е Лизбет Любенова Върбанова**. – Изд. на Специализирано висше училище по библиотекознание и информ. технологии. – *Съдържа* материали от: **Стоян Денчев, София Василева, Диана Стоянова, Емил Севдин, Александра Куманова, Милен КУМАНОВ, Георги Вълчев, Валерия Фол, Добринка Стойкова, Евгени Велев, Пламена Фотева, Светла Шапкалова, Милена Кьосева, Емилиян Грозданов, Ива Георгиева**. – Библиогр. след някои статии.

ISBN 978-954-9437-20-1
904(497.2)(091)(063) 378.14(063)
COBISS.BG-ID 1233210340

2010

171. **МАНГАЧЕВ, Петко Иванов, 1941- .** ***Д-р Константин Иречек* – живот и дело в България (1879-1884)** / **Петко Мангачев**. – София : Колбис, 2010. – 400 с. Текст и на англ. ез. – Един от строителите на съвременна България / **Милен КУМАНОВ**. – Нов поглед към делото на *проф. д-р* ***Константин Иречек*** / **Мая Николова**.

ISBN 978-954-8921-43-5
930.1(437.1)(092)
92 Иречек, Константин Йозеф
COBISS.BG-ID 1232830180

172. **ИВАНОВ, Димитър Христов, 1951- . Първа българска република 1946-1991 : енциклопедия** / **Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ**. – [София] : Земя : Рекламна агенция Евромедия, 2011 (София : Реклама пони). – 660 с.

Изд. на Институт по теория и практика на лидерството, Форум България – Русия.
ISBN 978-954-92646-2-3 (Рекламна агенция Евромедия, подв.)
949.72.06(031)
COBISS.BG-ID 1239715556

173. **ПАЗАРДЖИК и Пазарджишка община : енциклопедия** / [ред. кол. **Александър Петров Арнаудов** – предс. ... и др.] ; [фотогр. **Георги Ангелов Стефанов**]. – Пазарджик : Беллопринт, 2011. – 736 с. : с ил., портр., факс. Загл. на кор.: Енциклопедия Пазарджик. – Други **ред.**: **Пенка Петрова Николова, Милен КУМАНОВ, Ана Атанасова Рабаджийска**. – Изд. на Община Пазарджик. – Литература за Пазарджик: с. 725-726. – Авт. на статии: с. 732-733.

ISBN 978-954-684-308-1 (подв.)
908(497.234.1)(031)
COBISS.BG-ID 1245383140

174. ***Свети отец ПАИСИЙ Хилендарски*. История славяноболгарская** … : Информ. код на бълг. книжовност и лит. : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус) ; II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог **Стоян Денчев** ; **Науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец Милен КУМАНОВ** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова** ... [и др.] ; Справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ... [и др.] ; Рец. **Иван Теофилов, Никола Казански**. – София : За буквите – О писменехъ, 2011. – 208 с. : с ил., табл. и граф. – *вж* **NN 175, 221, 224, 225**.

База на *е*-б-ка PAISIADA.
Осн. загл. на кн. е неправилно поднесено в нац. библиогр. – по надзагл.: ИНФОРМАЦИОНЕН код на българската книжовност и литература : *Свети отец Паисий Хилендарски* – История славяноболгарская.
Загл. и на англ. ез.: Information code of the Bulgarian letters and literature: Saint Father Paisiy Hilendarski – Slavo-Bulgarian history.
ISBN 978-954-8887-92-2 949.72.04(092)
886.7-94.07 886.7-94
92 Паисий Хилендарски
COBISS.BG-ID 1237884388
Рец.: **1. Жоржета Назърска.** // *Науч.* тр. на УниБИТ, Т. 10, 2012, с. 435-437; **2. Николай Василев, Севда Илиева.** // *Тр.* на Студентско науч. о-во при УниБИТ, Т. VIII, 2013, с. 470-489; **3. Йорданка Захариева.** // *Пак там*, с. 490-492; **4. Жоржета Назърска.** *Пак там*, с. 493-494; **5. Мариела Нанкова.** // *Пак там*, с. 495-497; **6. Марина Енчева.** // *Пак там*, с. 498-499; **7. Венцислав Велев.** // *Пак там*, с. 500-501; **8. Полина Симова.** // *Пак там*, с. 512-514; **9. Боряна Апостолова.** // *Пак там*, с. 515-519; **10. Инна Димитрова.** // *Пак там*, с. 520-521; **11. Иван Гарванов, Александра Куманова.** // *Науч.* тр. на УниБИТ (София), Т. 12, 2014, с. 521-526 : с ил. – *Рез. на рус. и англ. ез.*; **12. Иван Гарванов.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при УниБИТ, Т. XI, 2016, с. 247-266; **13. Ваня Добрева.** // *За буквите – О писменехъ* : Кирило-Методиевския вестник. – N 58, май 2019, с. 3; **14. Ваня Добрева.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София), Т. 15, 2020, с. 707-711 : с ил. – *Осн. публ.*; **15. Konstantinos Nichoritis**. // *Тр. на Студентското научно общество при УниБИТ*, Т. XVII, 2022, с. 443-446. <http://www.sno.unibit>.

175. ***Свети отец ПАИСИЙ Хилендарски*. История славяноболгарская** … : Информ. код на бълг. книжовност и лит. : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус) ; II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог **Стоян Денчев** ; **Науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец Милен КУМАНОВ** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова** ... [и др.] ; Справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ... [и др.] ; Рец. **Иван Теофилов, Никола Казански**. // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2526. – Т. 6 (2011), с. 1-208 *СВ. О. П ИС* : с 21 ил., 1 табл., 4 гр. – (Факлоносци ; II) – *вж* **NN 174, 221, 224, 225**.

Други терминолог. ред.: **Диана Ралева, Венцислав Велев** ; Други справ.-информ. ред.: **Цветана Найденова, Антон Даскалов**. – Юбил. изд., посв. на 60-год. на Държ. библ. инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технолог. – *Публ. и във вид на отд. изд.: вж* **N 174**.

176. ***Александър ЦАНКОВ*** : сборник документи / [Състав.] **Петко Мангачев, Виктор Анчев** ; **[ред. Милен КУМАНОВ]**. – София : Колбис, 2011. – 302 с. : с факс.

Ред. отбелязан на гърба на загл. с. – Библиогр. под линия. – Именен показалец ; геогр. показалец. – Рез. на бълг., англ. ез.

177. **ШУМЕНСКА област : енциклопедия** / [**Аделина Пенева** ... и др.] ; **[Науч. консултант Милен КУМАНОВ]** ; [ред. кол., състав. **Димитър Игнатовски** ... и др.] ; [ред. съвет **Константин Косев** ... и др.] ; [снимков материал: **Валентин Тонев** ... и др.] ; [предг. **Димитър Игнатовски**]. – София : Захарий Стоянов, 2011 ([София] : Унив. изд. „Св. Климент Охридски"). – 936 с. : с ил., портр.

Други авт.: **Александър Горчев, Бета Хараланова, Бистра Вацова, Борис Петров, Валентина Аврамова, Венцислава Борисова, Веска Драгостинова, Георги Гроздев, Георги Цветков, Даниел Руменов, Дечко Лечев, Деан Евтимов, Димитър Игнатовски, Димо Димов, Емил Кьостебеков, Златко Попчев, Иван Йорданов, Иваничка Няголова, Иванка Семерджиева, Йордан Йорданов, Йорданка Павлова, Кина Вачкова, Кирил Петров, Константин Константинов, Константин Мустаков, Красимир Кънчев, Крум Крумов, Мария Куманова, Марияна Петева, Марияна Филипова, Мишо Йорданов, Невяна Стефанова, Нели Димитрова, Николай Чакъров, Павел Георгиев, Петър Занев, Петър Станчев, Снежана Въчева, Станислав Иванов, Стела Лалова, Тодор Тодоров, Христина Горанова, Цанко Стефанов, Чавдар Танев** ; Други **членове на ред. съвет**: **Александър Горчев, Антония Панева, Борис Петров, Валентина Аврамова, Георги Гроздев, Георги Цветков, Даниела Тодорова, Дечко Лечев, Деян Евтимов, Димитър Игнатовски, Димо Димов, Дойно Дойнов, Емил Кьостебеков, Ивайло Петров, Йордан Йорданов** (гл. ред. на в. „Шуменска заря"), **Йордан Йорданов** (краевед, Върбица), **Кирил Петров, Красимира Александрова, Милен КУМАНОВ, Мишо Йорданов, Невяна Стефанова, Николай Чакъров, Павел Георгиев, Петър Занев, Радостка Бакалова, Стефан Дойнов, Стойчо Сланев, Цанко Стефанов, Чавдар Танев**. Авт. отбелязани на гърба на загл. с. ; Други състав.: **Валентина Аврамова, Ивайло Петров** ; Ред., състав. отбелязани на гърба на предзагл. с.

2012

178. **ВАЗОВ, Иван Минчов, 1850-1921. Под игото** / **Иван Вазов**. – София : Захарий Стоянов, 2012 ([Костинброд] : Мултипринт ООД). – 598 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 95** – *Съдържа и:* Думи за ***Иван Вазов*** / **Милен КУМАНОВ, Иван Шишманов, Милена Цанева** ; състав. **Иван Гранитски**: с. 531-592. – **Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**.

ISBN 978-954-09-0670-6
886.7-31
COBISS.BG-ID 1245192932

179. **ИВАНОВ, Димитър Христов, 1951- . Кооперативното движение в България : енциклопедия А-Я. Т. 1**, 1890-1947 / [**Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ**] ; [ред. кол. **Петър Стефанов** ... и др.]. – София : Бълг.-рус. информ. пул, 2012. – 340 с. : с ил., портр.

Други ред.: **Александър Андонов Шишков, Александър Стойнов Чокойски, Ваня Събева Боюклиева, Вежен Цветанов Велков, Венета Димитрова Наскова, Георги Димитров Стоянов, Георги Христов Теленчев, Диана Георгиева Цакова, Живко Стефанов Йончев, Красимир Костадинов Буков, Марин Пенчев Маринов, Митко Койчов Базитов, Михаил Александров Кърлин, Николина Матеева Сталева, Тодорка Иванова Петрова**. – Библиогр.: с. 333-338.

ISBN 978-954-9422-19-1 (т. 1, подв.)
334.6(497.2)(091)(035)
COBISS.BG-ID 1248075236

180. **ИСТОРИЯ на България** : в 10 тома. Т. 9, История на България 1918-1944 / [**Даниел Вачков** ... и др.] ; [ред. кол. **Георги Марков** – глав. ред. ... и др.]. – София : Тангра ТанНакРа, 2012 (Костинброд : Мултипринт ООД). – 839 с. : с цв. ил., к., факс.

Други **авт.**: **Венцислав Велев, Йорданка Гешева, Димитър Гоцев, Дивна Гоцева, Александър Гребенаров, Стойчо Грънчаров, Костадин Гърдев, Светлозар Елдъров, Мартин Иванов, Румен Караганев, Йордан Колев, Румяна Конева, Милен КУМАНОВ, Райна Манафова, Георги Марков, Володя Милачков, Цветана Мичева, Благовест Нягулов, Николай Поппетров, Румяна Първанова, Луиза Ревякина, Валери Стоянов, Лъчезар Стоянов, Ваня Стоянова, Росица Стоянова, Витка Тошкова, Щелиян Щерионов. – Други ред.: Стойчо Грънчаров, Благовест Нягулов, Николай Поппетров, Елена Стателова, Витка Тошкова**. – Изд. на БАН. Институт за ист. изследвания. – Библиогр.: с. 823–834. – Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-954-2903-08-6 (подв.)
949.72 949.72.053
COBISS.BG-ID 1247815396

181. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Нестинариана : историография, систематизиран анотиран библиографски указател, фотомонография** : учебно пособие по дисциплината „Нестинарство: информационни кодове на културното наследство" / [историография, предг., състав. **Александра Куманова**] ; [науч. ред. **Николай Василев** ... и др.]. – София : За буквите – О писменехъ, 2012 ([София] : [Вини-1837]). – 1-10, I-CXLII, 11-358 с. : с ил., портр. – (Факлоносци ; 3) – *вж* **NN 190, 192**

Загл. и на англ. ез.: Nestinariana. – Други **ред.**: **Стоян Денчев, Николай Цв. Кочев, Николай Яръмов, Милен КУМАНОВ**. – Изд. на Унив. по библиотекознание и информ. технологии. – Показалци.

ISBN 978-954-2946-47-2
398.3(075.8)
COBISS.BG-ID 1259367396

Рец.: **1. Светла Шапкалова.** // *Науч.* тр. на УниБИТ, Т. 10, 2012, с. 443-446; **2. Цветана Стайкова.** // *Библиотека*, 2013, N 4, с. 135-137. – *Рез. на англ. ез.*; **3. Даниела Атанасова.** // *Информ. бюл. на Център. библ. на БАН*, 2013, N 10, с.7-8; **4. Иван Гарванов.** // *Науч.* тр. на УниБИТ, Т. 12, 2014, с. 521-526 : с ил. – *Рез. на рус. и англ. ез.*; **5. Иван Гарванов.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при УниБИТ, Т.X I, 2016, с. 247-266; **6. Полина Симова.** // *Библиотека*. – 2018, N 4, с. 116-121 : ил. – *Рез. на англ. ез. – Разшир. публ.*

Per aspera ad astra!

182. **КУМАНОВА, Александра, 1956- .** ***Тодор Петров.*** Qualis avis, talis cantus : Опит за биографични щрихи / С предг. от авт. ; **Експерт.: Милен КУМАНОВ** ; Дейксис: Николай Василев. – В. Търново : ИВИС, 2012. – 68 с. : с ил. – *вж* **N 102**

Рец.: **1. Стефка Илиева.** // *Издател* (В. Търново), 2012, N 1-2, с. 63-64. – *Рез. на бълг. и англ. ез.*; **2. Боряна Апостолова.** // *Науч.* тр. на УниБИТ, Т. 11, 2013, с. 457-459. – *Редуц. публ. – Рез. на рус. и англ. ез.*; **3. Боряна Апостолова.** // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на *акад. проф.* ***Александра Куманова*** : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ. – София, 2016, с. 1048- 1049. – *Разшир. публ.*

183. **ЛЕВСКИ, Васил, 1837-1873. Народе???? : писма ; личен бележник : по повод 175 год. от рожд. на** ***Васил Левски*** / **Васил Левски** ; [**състав. Иван Гранитски, Милен КУМАНОВ**]. – София : Захарий Стоянов, 2012 ([Костинброд] : Мултипринт ООД). – 447 с. – (Поредица Българска класика)

Васил Левски – псевд. на авт. **Васил Иванов Кунчев, Иван Гранитски** – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-954-09-0673-1 ; ISBN 954-09-0673-3
949.72.04(092)(093)
92 Левски, Васил
COBISS.BG-ID 1245229540

184. **РАДЕВ, Симеон Трайчев, 1879-1967.** ***Д-р Стоиловата*** **външна политика и помирението с Русия** : по документи, разпитвания на съвременници и лични спомени / **Симеон Радев** ; [обща ред. **Зоя Андонова, Иван Николов**] ; [увод **Траян Радев**] ; [**консултант Милен КУМАНОВ**]. – София : „Св. Климент Охридски", [2012] ([София] : [Скала]). – 276 с.

Текст и на англ.ез. – ***Симеон Радев*** за помирението с Русия – успешен ход във външната политика на *д-р* ***Константин Стоилов*** / **Зоя Андонова**: с. 261-267. – ***Simeon Radev*** about the rapprochement with Russia – a successful move in the foreign policy of dr. Konstantin Stoilov / **Zoya Andonova**: с. 268-274. – Именен показалец.

ISBN 978-954-9384-21-5 (подв.)
949.72.051(092)
92 Стоилов, Константин Стоилов
COBISS.BG-ID 1278043108

2013

185. **КОСТАДИНОВА, Десислава Велинова, 1980- . Политически възгледи на** ***проф. Александър Цанков*** / **Десислава Велинова Костадинова** ; [**ред. Милен КУМАНОВ**]. – София : [Изд. авт.], 2013. – 390 с. : с ил., портр., факс.

Името на авт. **Десислава Велинова Костадинова** погрешно отпеч. на гърба на предзагл. с. **Десисислава Велинова Костадинова**. – Принт. изд. – Библиогр.: с. 315-338. – Именен показалец, геогр. показалец.

Без ISBN
32(497.2)(092)
949.72.053.1
92 Цанков, Александър Цолов
COBISS.BG-ID 1257063140

2014

186. **БЕЛОПИТОВ, Иван Тодоров, 1860-1950. Приноси към историята на град Панагюрище и Българското Възраждане** / **Иван Т. Белопитов** ; [състав. **Атанас Шопов** ... и др.] ; [**ред. кол. Милен КУМАНОВ** ... и др.]. – Панагюрище : Оборище, 2014. – 165 с. : с ил., портр., факс. – *вж* **NN 150, 167, 186, 195, 198**

Други състав.: **Георги Керкеняков, Ирина Ботева, Десислава Костадинова**. – Други ред.: **Десислава Костадинова, Георги Керкеняков, Ирина Ботева, Васил Кацаров**. – Азб. показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-954-682-054-9
908(497.23-21)
COBISS.BG-ID 1271161828

187. **ЗЛАТНА христоматия на България. Кн. 2, Антология** : Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел) : Уч. пособие по лексикография на акад. текстописане / Състав., послесл. **Н. Василев, А. Куманова** ; Науч.к онсултанти **И. Паси** ... [и др.] ; Терминолог. ред. **Н. Казански** ; Справ.-информ. ред. **Д. Ралева** ; Библиогр. ред. **М. Максимова** ; Рец. **П. Велчев, И. Теофилов** ; *Посв. се на 1150-год. от Покръстването на българите* ; *Епиер.: „Помогни ми, Господи, да помогна на слепите да прогледнат."* – **Н. Василев**. – София : За буквите – О писменехъ, 2014. – 840, CCXX с. : с 283 ил. – (Факлоносци ; IX)

Други **науч. консултанти**: **С. Денчев, Милен КУМАНОВ**. – Речник на личните, геогр. и др. имена ; Ключови думи на публ. – Именен показалец, показалец на загл. – Биобиблиогр. за персоналиите.

ISBN 978-619-185-006-8
База на *е*-б-ка ANTHOLOGICA.
Ново *е*-изд. – 2015. – Ново *е*-изд. – 2018.
886.7(082.2)
COBISS.BG-ID 1271510756

Рец.: **1. Николай Василев**. // *Издател* (В. Търново), 2014, N 1-2, с. 19-32; **2. Иван Гарванов, Александра кумянова.** // *Науч.* тр. на УниБИТ (София), Т. 12, 2014, с. 521-526 : с ил. – *Рез. на рус. и англ. ез.*; **3. Стефка Илиева.** // *Информ. бюл. на Центр. библ. на БАН* (София). – 2015, N 97, с. 8-11. <http://cl.bas.bg/za-centralna-biblioteka-1/byuletin-na-cb-na-ban/broi-91-godina-ix-noemvri-dekemvri-2015>. – *Редуц. публ.*; **4. Иван Гарванов.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при УниБИТ (София), Т. XI, 2016, с. 247-266; **5. Цветана Стайкова.** // *Библиотека* (София). – 2016, N 1, с. 139-140. – *Рез. на англ. ез. – Редуц. публ.*; **6. Елена Алекова.** // *Дума* (София), 2016, бр. 30 (216), 6 февр., с. 3; **7. Полина Симова.** // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на *акад. проф.* ***Александра Куманова*** : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread). – София, 2016, с. 1078-1081. – *Разшир. публ.*; **8. Цветана Стайкова.** // *Пак там,* с. 1094-1096. – *Редуц. публ.*; **9. Цветана Стайкова.** // Тр. на Студентското науч. о-во при УниБИТ (София), Т. XII, 2017, с. 250-252. <http:// www.unibit.sno.bg>. – *Разшир. публ.*; **10. Красимира Александрова.** // *Пак там*, с. 253-256. <http://www.unibit.sno.bg>; **11. Венцислав Велев.** // *Пак там*, с. 257-261. <http://www.unibit.sno.bg>; **12. Светла Шапкалова.** // *Пак там*, с. 293-295. <http://www.unibit.sno.bg>; **13. Стефка Илиева.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при УниБИТ (София), Т. XII, 2017, с. 296-300. <http://www.unibit.sno.bg>; **14. Полина Симова**, П. Антология на българската изящна словесност – фолклорна традиция и блестящи образци на 12-вековната история (N 1669). // *Пак там*, с. 301-304. <http://www.unibit.sno.bg>. – *Редуц. публ.*

188. **ИВАНОВ, Димитър Христов, 1951- . Лидерът *Стамболов*** / **Димитър Иванов**. – София : Ciela, 2014 ([Костинброд] : [Мултипринт ООД]). – 176 с., [94] с. : ил., факс, портр. – (Historia incognita) Библиогр.: с. 165-169. – Именен показалец. – *Съдържа и* Стефан Стамболов : албум / **състав. Димитър Иванов, Милен КУМАНОВ**.
ISBN 978-954-28-1441-2
949.72.051(092)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1261256164

189. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Академик, професор, доктор на педагогическите науки *Александра Куманова*. Vade mecum** : Систематичен азб.-хронолог. автобиобиблиогр. указ. [1559 ном. назв.] : Уч. пособие по персон. автобиобиблиогр. по дисциплината „Библиогр. модел на знанието" = Academician, professor, doctor of pedagogical sciences ***Alexandra Kumanova***. Vade mecum : Systematical alph.- chronological auto-bibliogr. ind. : Textbook of personal auto-biobibliogr. of study Bibliogr. model of knowledge / Обща и науч. ред. **Н. Василев** ; Науч. ред. **Н. Казански** ... [и др.] ; Рец. **С. Денчев** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехъ, 2014. – 334 с. : с 4 сх., 22р епрод. – (Факлоносци ; XI)
Други науч. ред.: **В. Манчев, Д. Ралева, М. Максимова** ; Други **рец.: Милен КУМАНОВ, П. Велчев, В. Велев**. – Информ. ризома. – Предм.-с ист. показалец, показалец на загл., именен показалец, списък на съкр.
Юбил. изд., посв. на 1150-год. от Покръстването на българите.
База на *е*-б-ка AUTOBIOBIBLOGRAPHICA.
Предварит. публ. – 2010.
2. перераб. и доп. изд. – 2016.
3. перераб. и доп. изд. – 2017.
4. перераб. и доп. изд. – 2018.
ISBN 978-619-185-009-9
016:92
02(497.2)(01)
92 Куманова, Александра Венкова
COBISS.BG-ID 1272994788
Рец.: **1. Красимира Александрова.** // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на *акад. проф.* ***Александра Куманова*** : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread). – София, 2016, с. 1045-1047; **2. Румелина Василева.** // *Пак там*, с. 1053-1059; **3. Дмитрий Равинский.** // *Библиография и книговедение* (Москва). – 2016, N 5 (406), с. 144-145.

190. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Нестинариана : Историография**. Фотомонография : Учебное пособие / Науч. и яз. ред. Николай Василев ; **Науч. ред. Стоян Денчев, Николай Цв. Кочев, Николай Ярымов, Милен КУМАНОВ** ; Термин. и справочно-информ. ред. **Никола Казански** ; Библиогр. и справочно-информ. ред. **Марияна Максимова** ; Справочно-информ. ред. **Диана Ралева** ; Рец. **Желязко Стоянов, Христо Мутафов, Стоян Райчевски, Венцислав Велев, Иван Теофилов**. – София : За буквите – О писменехъ, 2014. – 206 с. : с ил. (Факлоносци ; XII) – *вж* **NN 181, 192**
Рец.: **1. Мариела Нанкова.** // *Науч.* тр. на УниБИТ, Т. 12, 2014, с. 513-516 : с ил. – *Рез. на рус. и англ. ез.*; **2. Иван Гарванов.** // *Тр*. на Студентското науч. о-во при УниБИТ, Т. XI, 2016, с. 247-266; **3. Марианна Соколова.** // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на *акад. проф.* ***Александра Куманова*** : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ. – София, 2016, с. 1082-1093; **4. Марианна Соколова.** // *Человек* : Образ и сущность. Гуманитарные аспекты : Ежегодник / РАН. ИНИОН. Центр гуманит. науч.-информ. исслед. Отд. Философии ; гл. ред. **Л. В. Скворцов**. – Москва, 2016, с. 153-167. – *Редуц. публ.*; **5. Полина Симова.** // *Библиотека* (София). – 2018, N 4, с. 116-121 : ил. – *Рез. на англ. ез. – Разшир. публ.*

191. **НАУЧНА сесия по лидерство (8 ; София ; 2014).** [Осма] научна сесия [по лидерство] посветена на: 160-а год. от рожд. на ***Стефан Стамболов*** и 145-а год. на Българската академия на науките, София, 30 януари 2014 г. / [състав., ред. **Димитър Иванов**]. – София : За буквите – О писменехъ, 2014 ([София] : ИД принт). – 72 с. : с портр. – (Бюлетин – Институт за изследване и развитие на лидерството в информационна среда, ISSN 2367-7295 ; N 8, 2014)
Библиогр. под линия и след някои докл. – На гърба на загл. с. погрешно отбелязан ISSN 1313-8782. – *Съдържа* докл. от: **Стоян Денчев, Стефан Воденичаров, Илия Тодев, Михаил Неделчев, Милен КУМАНОВ, Десислава Костадинова, Христо Йонков**. 949.72.051(092)(063)
316.46(063)
061.2(497.2)(091)(063)
92 Стамболов, Стефан Николов
COBISS.BG-ID 1268845796

192. **KUMANOVA, Aleksandra Venkova, 1956- . Nestinariana : historiography**, photomonography : compedium [on the subject of study Nestinarstvo: information codes of the cultural heritage] / **Alexandra Kumanova** ; [sci. ed. **Stoyan Denchev** ... и др.] ; [transl. **Radostina Mihaleva**]. – София : За буквите – О писменехъ, 2014 ([София] : [БПС]). – 190 с. : с ил. – (Факлоносци = Torchbearers ; 13) – *see* **NN 181, 190**
Ориг. загл.: Нестинариана. – Загл. и на бълг. ез.: Нестинариана: историография, фотомонография. – Други ред.: **Nikolay Tsv. Kochev, Nikolay Jaramov, Milen KUMANOV**. – Изд. на Univ. of Library Studies and Inform. Technologies. – Рез. на англ. ез.
ISBN 978-619-185-028-0
398.3(497.2)(075.8)
COBISS.BG-ID
1270151652
Рец.: **1. Мариела Нанкова.** // *Науч.* тр. на УниБИТ, Т. 12, 2014, с. 513-516 : с ил. – *Рез. на рус. и англ. ез.*; **2. Иван Гарванов.** // *Тр*. на Студентското науч. о-во при УниБИТ, Т. XI, 2016, с. 247-266; **3. Марианна Соколова.** // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на *акад. проф.* ***Александра Куманова*** : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ. – София, 2016, с. 1082-1093; **4. Марианна Соколова.** // *Человек* : Образ и сущность. Гуманитарные аспекты : Ежегодник / РАН. ИНИОН. Центр гуманит. науч.-информ. исслед. Отд. Философии ; гл. ред. **Л. В. Скворцов**. – Москва, 2016, с. 153-167. – *Редуц. публ.*; **5. Полина Симова.** // *Библиотека* (София). – 2018, N 4, с. 116-121 : ил. – *Рез. на англ. ез. – Разшир. публ.*

2015

193. **БЪЛГАРИЯ в Първата световна война 1914-1918 : кратка историческа енциклопедия / Милен КУМАНОВ, Десислава Костадинова, Тодор Тодоров**. – Силистра : РИТТ, 2015. – 909 с. : с ил.. портр., к. – *вж* **NN 37, 38**

Загл. и на англ. ез.: Bulgaria in the First World War 1914-1918.

ISBN 978-954-759-327-5 (подв.)
949.72.052.3(031)
COBISS.BG-ID
1278259172

194. **БЪЛГАРО-турски военни отношения през Първата световна война (1914-1918)** : сборник с документи / [**състав. Милен КУМАНОВ** ... и др.] ; [предг. **Анатолий Кънев** ... и др.]. – 2. изд. – София : Гутенберг, 2015 ([София] : Симолини). – 680 с. : с ил., факс. – *вж* **N 140**

Загл. и на тур. ез.: Birinci dünya savaşi sirasinda Bulgar-Türk askeri işbirliği (1914-1918). – Други състав.: **Кемал Еюп, Иван Коев**. – Други **авт. на предг.**: **Кемал Еюп, Милен КУМАНОВ**. – 1. изд. 2004. – Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-619-176-034-3
940.3(093.2)
355.48(497.2)(093.2)
355.48(560)(093.2)
COBISS.BG-ID 1283274212

195. **ГЕМИДЖИЕВ, Георги Иванов, 1942-2013. Панагюрище секрасте, секрасна!** : поглед към историята на града до Априлското въстание 1876 година / **Георги Гемиджиев, Дидка Гемиджиева** ; [**ред. Милен КУМАНОВ, Юлия Николова-Симеонова**]. – [София] : Оборище, 2015. – 388 с. : с ил., портр., факс. – *вж* **NN 150, 167, 186, 198**

Възприетата форма на името на авт. **Дидка Гемиджиева е Дида Димитрова Гемиджиева**, на ред. **Юлия Николова-Симеонова** – **Юлия Христова Николова**. – Авторите: с. 383-384. – Дарителят – проф. д-р инж. Лъчезар Цоцорков: с. 385-386. – Библиогр.: с. 378-382.

ISBN 978-954-682-055-6 (подв.)
908(497.23-21)
COBISS.BG-ID 1275690212

196. **ДЕБЕЛЯНОВ, Димчо Вельов, 1887-1916. Черна песен / Димчо Дебелянов**. – [2. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2015 ([София] : Миг принт). – 272 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 97**

1. изд. 2002. – **Редове от биографията / Милен КУМАНОВ**: с. 229-230. – Чистата песен на **Димчо Дебелянов / Владимир Василев**: с. 231-239. – Поезия и национална съдба / **Иван Гранитски**: с. 240-266.

ISBN 978-954-09-0922-6
886.7-8 COBISS.BG-ID
1277733604

197. **КОНСТАНТИНОВ, Алеко Иваницов, 1863-1897. *Бай Ганьо* / Алеко Константинов** ; [подб. **Иван Гранитски**]. – [57. изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2015 ([Костинброд] : Мултипринт ООД). – 448 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 101**

1. изд. 1895 изд. на книж. Пенчо В. Спасов. – **Редове от биографията / Милен КУМАНОВ**: с. 401-404. – От „До Чикаго и назад" до „Бай Ганьо" / **Михаил Арнаудов**: с. 405- 423. – Мъченик на вярата в илюзии / **Панко Анчев**: с. 424-431. – *Съдържа и:* До Чикаго и назад ; Фейлетони.

ISBN 978-954-09-0930-1
886.7-992 886.7-7
886.7-323
COBISS.BG-ID 1277774308

198. **ШОПОВ, Атанас Петров, 1961- . Панагюрци в Цариград през Възраждането : справочник / Атанас Петров Шопов** ; [**ред. Милен КУМАНОВ, Петя Сеферинкина**]. – 2. перераб. изд. – Панагюрище : Оборище, 2015. – 128 с. : с ил., портр., факс. – *вж* **NN 150, 167, 186, 201**

1. изд. 2006 със загл. Панагюрци в Цариград през 30-те-70те години на XIX век на изд. Синева. – Изд. на Ист. музей – Панагюрище. – Биогр. сведения за авт. отбелязани на гърба на кор. – Рез. на рус., англ. ез. / прев. **Татяна Брадистилова, Нора Шопова**.

ISBN 978-954-682-056-3
908(497.23-21)(092) 92(497.2)
COBISS.BG-ID 1271830500

2016

199. **АРИАНИКА: експедиция във Воттоваара – Карелия и Аркаим – Урал: центрове на праевропейската цивилизация в Русия** : протоарии и праславяни, културолого-феноменологично декодиране на митологичния, историческия и лингвистичния план : учебно пособие по дисциплината „Нестинарство: информационни кодове на културното наследство" / [**Стоян Денчев** ... и др.] ; [науч. ред. **Николай Яръмов** ... и др.]. – София : За буквите – О писменехъ, 2016 ([София] : [БПС]). – 208 с. : с ил., к., сх. – (Факлоносци ; 15)

Загл. на кор.: Арианика ; Aryanica. – Други авт.: **Александра Куманова, Никола Казански, Николай Василев**. – Други **ред.: Милен КУМАНОВ, Иван Теофилов**. – Текст и на рус. ез. – Библиогр.: с. 127-135. – Именен показалец. – Рез. на бълг., англ., рус. ез.

ISBN 978-619-185-192-8 398.3(470)
904(470)
COBISS.BG-ID 1274037220

Рец.: **1.** [**Николай Василев**, Н.] Книга за нестинарството и информационните кодове на културното наследство. // *Издател* (В. Търново). – 2015, N 2 (3-4), с. 111. – *Рез. на англ. ез. – Без подпис*; **2. Александр Субетто.** // *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на акад. проф. Александра Куманова : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ. – София, 2016, 1097-1098. – *Разшир. публ.*; **3. Марианна Соколова.** От информационного моделирования до „информационной технологии огня" : Аналит. обзор. // *РЖ Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 3. Философия*. – 2017, N 4, с. 28-35.

200. **НОЙКОВ, Стефан Нойков, 1876-1925. Защо не победихме 1915-1918** / **Стефан Нойков**. – 2. изд. – София : Книгоизд. къща Труд, 2016 ([София] : Инвестпрес). – 216 с. 1. изд. 1922 на изд. Армейски воен.-изд. фонд, в сер. Военна библиотека. – Да, наистина: Защо не победихме? / **Милен КУМАНОВ**: с. 5-12. – Азб. показалец.
ISBN 978-954-398-454-1
949.72.052.3
COBISS.BG-ID 1280518884

201. **УЖАСИТЕ в Пловдивския и Пазарджишкия край след Априлското въстание от 1876 г.** : нови извори за Априлското въстание от 1876 година / [състав. **Свилен Мишляков**] ; [ред. **Атанас Шопов**] ; [**предг. Милен КУМАНОВ**] ; [фотогр. **Мариана Стефанова**]. – Панагюрище : Оборище, 2016. – 211 с. : с факс. – *вж* **N 150, 167, 186, 198**
Изд. на Ист. музей – Панагюрище. – Именен показалец, геогр. показалец.
ISBN 978-954-682-061-7
949.72.042.22(093.3)
COBISS.BG-ID 1275775972

202. **GLORIA BIBLIOSPHERAE** (Нишката на Ариадна) : Изследвания в чест на *акад. проф.* ***Александра Куманова*** : Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread) : Studia in honorem *Acad. Prof.* ***Alexandra Kumanova*** : A Festschrift for 65th Golden Jubilee of the University of Library Studies and Information Technologies in Sofia / Науч. ред. **С. Денчев** ; Състав., предг. и интервю **Н. Василев** ; Библиогр. ред. **М. Максимова** ; Ил. **К. Константинова** ; Рец. **Н. Яръмов** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехь, 2016. – 1774 с. : с ил. – (Факлоносци ; XVI) – *вж* **N 203**
Други **рец.: Милен КУМАНОВ, И. Петева, Н. Казански, В. Велев, В. Манчев, И. Теофилов**. – Текст и на англ., араб., нем., пол., рус., тур., укр., фр. ез. – Биогр. бел. за 146 авт. от 12 държави и 4 континента (*Австрия, Алжир, България, Великобритания, Грузия, Иран, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция*) на бълг., англ., нем., пол., рус., тур., укр., фр. ез. – Библиогр. след отд. публ. – *Съдържа и* 2 кн.: 1) Интервю с **А. Куманова** / Беседата води **Н. Василев**. – Списък на ил. ; 2) **Куманова, А.** Автобиобиблиография ... (2589 ном. назв.) / Състав. **А. Куманова** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева, С. Филипова**. – Информ. ризома ; Предм.-сист. показалец, показалец на загл., именен показалец ; Списък на съкр.
Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Държ. библ. институт – днес: Унив. по библиотекознание и информ. технологии. – Публ. и на електронен адрес http://www.unibit.sno.bg, със самостоятелен
E ISBN 978-619-185-212-3.
База на *е*-б-ка UNIVERSALICA.
ISBN 978-619-185-211-6
021(497.2)(092)(062.2)
92 Куманова, Александра Венкова
COBISS.BG-ID 1276126180
Рец.: **1. Николай Василев.** // *Издател* (В. Търново), 2015, N 2 (3-4) , с. 89-97. – *Рез. на англ. ез. – Предварит. публ.*; **2. Николай Василев.** // *Информ. бюл. на Център. библ. на БАН,* 2016, N 6 (96), с. 12-14. –*Ре ду ц . публ..*; **3 . Эдуард Сукиасян.** // *Библиография* (Москва), 2017, N 1, с. 121-130; **4. Магдалена Гарванова.** // *Издател* (В. Търново), 2016, N 2 (3-4), с. 107-110 : с ил. – *Разшир. публ.*; **5. Красимира Александрова.** // *Нишката* на Ариадна (Gloria bibliospherae) = Ariadne thread (Gloria bibliospherae) : Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност. – София, 2017, с. 159-161; **6. Марта Бояджиева.** // *Пак там*, с. 162-167. – *Разшир. публ.*; **7. Магдалена Гарванова.** // *Пак там*, с. 168-170. – *Редуц. публ.*; **8. Л ? Георгиев.** // *Пак там*, с. 171-179; **9. Ани Данчева-Василева.** // *Пак там*, с. 180-184; **10. Стоян Денчев.** // *Пак там*, с. 193-195. – *Разшир. публ.*; **11. Леонид Джахая.** // *Пак там*, с. 196-197; **12. Никола Казански.** // *Пак там*, с. 209-212; **13. Емилия Кикарина.** // *Пак там*, с. 236-238; **14. Мохаммад Кияни.** // *Пак там*, с. 239-241; **15. Марина Колесникова.** // *Пак там*, с. 242-245; **16. Оксана Кулиш.** // *Пак там*, с. 246-248; **17. Милен КУМАНОВ.** // *Пак там*, с. 249-250; **18. М ? Мавродиева.** // *Пак там*, с. 263-265. – *Разшир. публ.*; **19. Владимир Манчев.** // *Пак там*, с. 268-269; **20. Татяна Милкинска.** // *Пак там*, с. 270-273. – *Разшир. публ.*; **21. Христо Мутафов.** // *Пак там*, с. 276-277; **22. Силвия Найденова.** // *Пак там*, с. 278- 279; **23. Ирена Петева.** // *Пак там*, с. 284-286; **24. Донка Правдомирова.** // *Пак там*, с. 287-290; **25. Полина Симова.** // *Пак там*, с. 302-305; **Иван Теофилов.** // *Пак там*, с. 306-310; **27. Таня Тодорова.** // *Пак там*, с. 311-314; **28. Николай Яръмов.** // *Пак там*, с. 315; **29. Марина Колесникова.** // *Вестник* Санкт-Петербургск. гос. унив. культуры и искусств : Науч. журн, 2017, N 2 (31) июнь, с. 186-188; **30. Татяна Милкинска.** // *Тр.* на Студентското научно общество при УниБИТ, Т. XIII, 2018, с. 475-479. – *Редуц. публ.*; **31. Марта Бояджиева.** // *Пак там*, с. 514-520. – *Редуц. публ.*; **32. М ? Мавродиева.** // *Пак там*, с. 568-571. – *Редуц. публ.*; **33. Марианна Соколова**. // *РЖ Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Сер. 3. Философия*, 2017, N 4, с. 28-35. <http://www.unibit.sno.bg>

2017

203. **НИШКАТА** на Ариадна (Gloria bibliospherae) : Когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Ariadne thread (Gloria bibliospherae) : Cognitology of encyclopedicity of the library and information activity / Науч. ред. **С. Денчев** ; Състав., предг., библиогр. **А. Куманова, Н. Василев** ; Библиогр. ред. **М. Максимова** ; Ил. **К. Константинова** ; Рец. **Н. Яръмов** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехь, 2017. – 952 с. : 109 портр., 62 ил., 10 репрод.,
1 табл. – (Факлоносци ; XIX) – *вж* **N 202**
Други **рец.**: **Милен КУМАНОВ, И. Петева, Н. Казански, В. Велев, В. Манчев, И. Теофилов**. – Текст и

на англ., бълг., рус. ез. – Биогр. бел. за 80 авт. от 12 държави (*Австрия, Алжир, България, Ватикана, Великобритания, Грузия, Иран, Полша, Русия, САЩ, Украйна, Франция*) на бълг., англ., нем., пол., рус., укр., фр. ез. – Библиогр. след отд. публ. – *Съдържа и* 3 кн.: 1) **Куманова, А.** Автобиобиблиография ... (3458 ном. назв.) / Състав. **А. Куманова** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева, С. Филипова, М. Максимова**. – Информ. ризома ; Предм.-сист. показалец ; Именен показалец ; Показалец на епигр. ; Показалец на посв. ; Списък на съкр. – *вж* **N 53** ; 2) **Куманова, А.** Синоптическая таблица мировой универсальной библиографии III в. до н.э. – XXI в. : Атлас (79 ном. назв. с буквени индекси) / Състав. **А. Куманова, Н. Казански, Н. Василев** ; 3) **Куманова, А.** ***Умберто Еко*** в България : Биобиблиогр. : Публ. на тр. му и лит. за него (168 ном. назв.) / Състав. **А. Куманова** (предговор), **М. Найдова** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева, С. Филипова**. – Именен показалец ; Показалец на жанровете на произвед. ; Показалец на период. изд., в които са публ. творби на ... ; Показалец на период. изд., в които са публ. творби за … – *вж* **N 262** ; Списък на съкр. – Именен показалец на GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна) (2016) ; Предм. пермут. показалец на GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката наА риадна) (2016)

Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Держ. библ. институт – днес: Унив. по библиотекознание и информ. технологии. – Публ. и на електронен адрес http://www.unibit.sno.bg, със самостоятелен

E ISBN 978-619-185-286-4.

База на *e*-б-ка UNIVERSALICA.

ISBN 978-619-185-285-7

02(062.2)

001.8(062.2)

130.2(062.2)

COBISS.BG-ID 1283774692

Рец.: **1. Марина Колесникова.** // *Библиосфера* / ГПНТБ СО РАН (Новосибирск), 2018, N 3, с. 75-77. – *Редуц. публ.*; **2. Марина Колесникова.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог., Т. 14, 2019, с. 800-804. – *Осн. публ.*; **3. Полина Симова.** // *Пак там*. – Т. 14, 2019, с. 805-808; **4. Ани Данчева|-Василева|.** // *Пак там*. – Т. 14, 2019, с. 811-817; **5. Йорданка Захариева.** // *Пак там*. – Т. 14, 2019, с. 818-819; **6. Таня Тодорова.** // *Пак там*. – Т. 14, 2019, с. 820-822. – *Редуц. публ.*; **7. Донка Правдомирова.** // *Пак там*. – Т. 14, 2019, с. 823-829; **8. Таня Тодорова.** *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог., Т. 15, 2017 (публ. 2018), с. 192-195. – *Рез. на бълг. и англ. ез. – Разшир. публ.*

2018

204. **БЪЛГАРИЯ в Балканските войни 1912-1913 : кратка историческа енциклопедия / Милен КУМАНОВ, Десислава Костадинова, Тодор Тодоров** ; ил. **Десислава Костадинова**. – София [т.е. Силистра] : РИТТ, 2018. – 1164 с. : с цв. ил., портр., к. Загл. и на англ. ез.: Bulgaria in the Balkan wars 1912-1913 / **Milen KUMANOV, Desislava Kostadinova, Todor Todorov**. – Кратка историческа хроника: с. 1135-1147.

ISBN 978-954-759-349-7 (подв.)

94(497.2)1912/1913(031)

COBISS.BG-ID 39729160

205. ***Стефан СТАМБОЛОВ*** **: от „Не щеме ний богатство" до „Зелен листец"** : поглед върху идейното му и политическо развитие / **Милен КУМАНОВ**. – София : Захарий Стоянов, 2018 ([Костинброд] : Мултипринт ООД). – 255 с. : с ил., портр., факс. – (Поредица Дълг и чест) – *вж* **NN 16-35, 60, 88, 135, 153, 188, 205**

Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-954-09-1180-9

949.72.042/.051(092)

92 Стамболов, Стефан Николов

COBISS.BG-ID 1284744676

206. **KUMANOVA, Aleksandra Venkova, 1956- . GENERATIO SPONTANEA** : Synoptic table of the World universal bibliography from 3RD c. BC to 21st c. : An atlas – electronic library „Universalica" (Model of the secondary-documental framework of the biblio-info-noosphere) : Textbook-compendium of General Bibliography = Синоптическая таблица мировой универсальной библиографии III в. до н.э. – XXI в. : Атлас – электронна библиотека „Universalica" (Модел на вторично-документалния контур на библио-инфо- ноосферата на планетата) : Учебник-справочник по общо библиографознание / [comp., bibliogr., preface **A. Kumanova**] ; [sci. ed. **S. Denchev**] ; [gen. ed. **N. Vasilev**] ; [expert and terminolog. ed. **N. Kazanski** ; [reference-inform. ed. **A. Cannon, M. Sokolova**] ; [bibliogr. ed. **K. Alexandrova, S. Filipova, M. Maximova**] ; [rev. **A. Subetto** ... et al.]. – Sofia : About letters – O pismeneh, 2018. – 232 p. : with 51 ill., 44 portr., 3 facsim., 4 sh. – (Torchbearers ; XXV)

Other **rev.**: **L. Djakhaia, A. Sokolov, N. Yaramov, V. Klyuev, R. Gilyarevsky, V. Leonov, I. Peteva, I. Lynden, Milen KUMANOV**. – Index of titles, index of names. – Contents. – Curriculum vitae.

Suppl. I: Information rose of the World (international) universal bibliography (3rd c. BC – 21st c.).

Suppl. II: Author information – publ. in Engl., Rus. and Bulg.

Jubil. ed. dedicated to: the 65th anniversary of ***S. Denchev*** ; the bright memory of ***G. Schneider, L.-N. Malclès, K. R. Simon, A. Taylor, I. V. Gudovshchikova, A. V. Mamontov*** ; to the bright memory of Bulgarian Bibliographic Institute, which incarnated undert he guidance of ***T. Borov*** the genuine spirit of the bibliographic culture.

База на *e*-б-ка UNIVERSALICA.

ISBN 978-619-185-321-2

ISBN 978-619-185-322-9

E ISBN 978-619-185-323-6

01(091)

COBISS.BG-ID 1286389476

New ed. – Sofia : St. St. Cyril and Methodius National Library, 2018.

E ISBN 978-619-239-035-8

New ed. – Sofia : Sofia City Library, 2018.

E ISBN 978-619-239-033-4

Рец.: **1. Николай Василев. //** *Библиотека*, 2019, N 1, с. 44-52 : с ил.; **2. Никола Казански.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог., Т. 15, 2020, с. 569-574; **3. Диана Ралева.** // *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог., Т. 15, 2020, с. 575-583; **4. Стефка Илиева.** // *Пак там*, с. 584-585.

2019

207. **СЛАВЕЙКОВ, Петко Рачов, 1827-1895. Изворът на белоногата** / **Петко Рачов Славейков** ; състав. и ред. **Иван Гранитски**. – [2 изд.]. – София : Захарий Стоянов, 2019 ([София] : Образование и наука). – 502 с. – (Поредица Българска класика) – *вж* **N 106**

Иван Гранитски – псевд. на състав. **Иван Йорданов Димитров**. – 1. изд. 2002. – **Редове от биографията** / **Милен КУМАНОВ**: с. 453-457. – Поетически творения / **Боян Пенев**: с. 459-491. – Пълната форма на името на авт. на доп. материал **Боян Пенев** е **Боян Пенев Николов**. – ***Петко Рачов Славейков*** / **Панко Анчев**: с. 493-497.

ISBN 978-954-09-1335-3
821.163.2-8
COBISS.BG-ID 1292287460

208. **GAME- и play-феноменология на информационната среда : юбилейна енциклопедична книга – компендиум. [Кн. 1], Sogdiana.** ***Стоян Денчев*** / **Александра Куманова** ... [и др.] ; *Стоян Денчев* – науч. ред. ... [и др.] ; фотогр. **Добри Бояджиев, Денислав Кънев**. – София : Акад. изд. За буквите – О писменехь, 2019 ([София] : [Партнер БГ]). – 754 с. : с ил. – (Факлоносци ; 26) – *вж* **N 211**

Загл. на кор.: Sogdiana. – Загл. и на рус. ез.: Game- и play-феноменология информационной среды. – Загл. и на англ. ез.: Game- and play-phenomenology of the information environment. – Други авт.: **Николай Василев, Никола Казански, Венцислав Велев, Румелина Василева, Добри Бояджиев, Елисавета Цветкова, Соня Спасова, Северина Георгиева, Иво Георгиев, Тервел Стилиянов, Апостол Джерекаров, Борис Мадолев, Илиян Барзев**. – Други **ред.**: **Красимира Александрова, Николай Василев, Николай Казански, Марияна Максимова, Илияна Камбурова, Мирослава Траянова, Татяна Милкинска**. – Възприетата форма на името на ред. **Марияна Максимова** е **Мариана Пенева Максимова**. – За авт.: с. 723-737. – Текст и на рус., англ. ез. – **Рец.**: **Ирена Петева, Иван Гарванов, Таня Тодорова, Николай Яръмов, Екатерина Попандова-Желязкова, Ирина Линден, Милен КУМАНОВ, Стоянка Кендерова, Галина Панайотова, София Василева, Марина Енчева, Калин Стоев**. – Именен показалец към Tabula gratulatorum / **Александра Куманова, Илияна Камбурова** ; Именен показалец към юбилейното издание / **Александра Куманова, Мирослава Траянова, Татяна Милкинска** ; Топонимен показалец / **Александра Куманова, Марияна Максимова**. – *Съдържа и:* Tabula gratulatorum : систематизиран хронологично-азбучен библиографски списък... / **Александра Куманова, Николай Василев**: с. 455-652

ISBN 978-619-185-318-2
378.6:02(497.2-25)(092)
929 Денчев, Стоян Георгиев
02
COBISS.BG-ID 49067528

Рец.: **1. Таня Тодорова.** // *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог., Т. 16, 2018 (публ. 2019), с. 165-171 : с ил.; **2. Калин Стоев.** // *Пак* там, с. 165-166, 172-177 : с ил.

2020

209. **БОЯДЖИЕВ, Илия Вельов, 1929-1994. Героична Стрелча в Априлското въстание** / **Илия Бояджиев** ; предг. **Веселин Илиев, Владимир Илиев** ; науч. ред. **Тодор Балкански**. – В. Търново : Знак'94, 2020 (В. Търново : Фабер). – 280 с. : с портр., ил. – *вж* **N 217**

Възприетата форма на името на авт. на предг. **Веселин Илиев** е **Веселин Илиев Бояджиев**, на **Владимир Илиев** – **Владимир Илиев Бояджиев**. – Непознати и стари думи, необяснени в текста: с. 248-251. – **Следговори** / **Тодор Балкански, Пламен Павлов, Пламен Митев, Милен КУМАНОВ**: с. 252-267. – Биогр. данни за авт. отбелязани на гърба на кор. – Библиогр. под линия. – Именен показалец.

ISBN 978-954-8305-60-0
94(497.2)1876 908(497.23-21)
COBISS.BG-ID 43409672

210. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Fax eruditio – Факел на знанието : пътеводител по информационните ресурси на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии** / **Александра Куманова, Николай Василев** ; ред. **Стоян Денчев** – науч. ред. ... [и др.]. – София : Акад. изд. За буквите – О писменехь, 2020 ([София] : [БПС]). – 522 с. : с ил., портр., табл. – (Факлоносци ; 28)

Загл. на кор.: Eruditica. – Загл. и на англ. ез.: Fax eruditio – Torch of learning. – Други ред.: **Руджеро Гиляревски, Никола Казански, Анжела Кенън, Марианна Соколова, Диана Стоянова, Калин Стоев, Нина Дебрюне, Иглика Гетова, Соня Спасова, Надежда Томова, Владимир Манчев, Добри Бояджиев, Ралица Йотова, Деница Младенова, Илиян Барзев**. – Пълната форма на името на ред. **Нина Дебрюне** е **Христина Димитрова Иванова-Дебрюне**. – Изд. на Унив. по библиотекознание и информ. технологии. – Текст и на рус., англ. ез. – Curriculum vitae: с. 498-509. – Рец.: **Ирена Петева, Иван Гарванов, Таня Тодорова, Венцислав Велев, Александър Субето, Леонид Джахая, Ирина Линден, Милен КУМАНОВ**. – *Съдържа и:* Tabula gratulatorum – систематизиран хронологично-азбучен библиографски списък на публикациите на членовете на Студентското научно общество на Университета / състав. **Александра Куманова, Николай Василев** ; библиогр. ред. **Красимира Александрова** ... [и др.]. – Други библиогр. ред.: **Диана Ралева, Силвия Филипова, Марияна Максимова, Илияна Камбурова, Любов Йовинска**. – Именен показалец.

ISBN 978-619-185-436-3
013:378.6(497.2)УНИБИТ
COBISS.BG-ID 43745544

211. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Game- и play-феноменология информационного пространства : юбилейная энциклопедическая книга – компендиум. [Кн. 2], Socratica.** ***Александр Васильевич Мамонтов*** / **Александра Куманова, Николай Василев** ; **Стоян Денчев** – науч. ред. ... [и др.]. – София : Акад. изд. За буквите – О писменехь, 2020 ([София] : [Партнер БГ]). – 660 с. : с ил., портр. – (Факлоносци ; 27)

Загл. на кор.: Socratica. – Загл. и на англ. ез.: Game- and play-phenomenology of the information spase. – Други **ред.**: **Красимира Александрова, Аркадий Соколов, Милен КУМАНОВ, Марияна Максимова, Илияна**

Камбурова. – Възприетата форма на името на ред. **Марияна Максимова** е **Мариана Пенева Максимова**. – Curriculum vitae: с. 631-640. – Текст и на бълг., англ. ез. – Рец: **Леонид Джахая, Ирина Линден, Фредерик Ч. Линден**. – Библиогр. след отд. разд. – Указател имен к Tabula gratulatorum / **Александра Куманова, Илияна Камбурова** ; Указатель имен к изданию книги „Sogdiana" диптиха „Game- и play-феноменология" / **Александра Куманова** ; Указатель топонимов / **Александра Куманова, Марияна Максимова**. – Рез. на рус., англ. ез. – *Съдържа и:* Tabula gratulatorum / **Александра Куманова** ; науч. ред. **Николай Василев**: с. 363-560.

ISBN 978-619-185-451-6 01(470+571)(092)
929 Мамонтов, Александър Василиевич
COBISS.BG-ID 49095176

212. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Novum paradigma infinitas : формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование : компендиум** / **Александра Куманова** ; науч. ред. **Стоян Денчев** ; ред. **Николай Василев** ... [и др.] ; библиогр. ред. **Красимира Александрова** ... [и др.] ; графики **Соня Спасова**. – София : Авангард прима, 2020 ([София] : [БПС]). – 246 с. : с ил., портр. – *вж* **N 213**

Други ред.: **Никола Казански, Анжела Кенън, Марианна Соколова**. – Други библиогр. ред.: **Диана Ралева, Силвия Филипова, Марияна Максимова**. – Възприетата форма на името на ред. **Марияна Максимова** е **Мариана Пенева Максимова**. – Изд. на Столична библ. – Quo vadis? Професионално и човешко предназначение на библиотекаря : епилог / **Красимира Александрова**: с. 154-156. – Новият библиотекар – знание и реалност : послеслов за морала в професията / **Юлия Цинзова**: с. 221- 222. – Curriculum vitae: с. 223-231. – **Рец.**: **Венцислав Велев, Ирина Линден, Милен КУМАНОВ**. – Рез. на бълг. ез. – Именен, геогр. показалец

ISBN 978-619-239-440-0
02
COBISS.BG-ID 40632328

213. **КУМАНОВА, Александра Венкова, 1956- . Novum paradigma infinitas : формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование : компендиум** / **Александра Куманова** ; науч. ред. **Стоян Денчев** ; ред. **Николай Василев** ... [и др.] ; библиогр. ред. **Красимира Александрова** ... [и др.] ; графики **Соня Спасова**. – София : Авангард Прима, 2020 ([София] : [БПС]). – 244 с. : с ил., портр.– *вж* **N 213**

Други ред.: **Никола Казански, Анжела Кенън, Марианна Соколова**. – Други библиогр. ред.: **Диана Ралева, Силвия Филипова, Марияна Максимова**. – Възприетата форма на името на ред. **Марияна Максимова** е **Мариана Пенева Максимова**. – Изд. на Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий". – Quo vadis? Професионално и човешко предназначение на библиотекаря : епилог / **Красимира Александрова**: с. 154-156. – Curriculum vitae: с. 221-229. – **Рец.**: **Венцислав Велев, Ирина Линден, Милен КУМАНОВ**. – Рез. на бълг. ез. – Именен показалец, геогр. показалец.

ISBN 978-619-239-439-4 (подв.)
02
COBISS.BG-ID 40682248

214. **ПОУКИТЕ от историята за ефективността на политиката** : юбилеен сборник, посветен на *проф. д.ист.н.* ***Трендафил Митев*** / състав., отг. ред. **Манчо Веков**. – София : УНСС, 2020. – 654 с. : с ил.

Бележит учен, историк и общественик / **Ваня Ангелова Иванова**: с. 9-14. – Юбилеите са време за равносметка и поука: въвеждащо интервю / **Трендафил Митев** ; интервюто проведе **Манчо Веков**: с. 15-74. – Текст и на англ. ез. – *Съдържа* статии от: **Георги Марков, Светлозар Елдъров, Радослав Мишев, Стоян Танев, Лизбет Любенова, Симеон Недков, Владимир Мигев, Йорданка Гешева, Тодор Галунов, Ивайло Христов, Милен КУМАНОВ, Стоян Германов, Станчо Станчев, Yordan Doykov, Димитър Тюлеков, Йордан К. Колев, Ваня Ангелова Иванова, Кирил Алексиев, Десислава Костадинова, Димитър В. Димитров, Георги Янков, Георги Л. Манолов, Динко Динков, Никола Аврейски, Борис Манов, Блага Благоева, Петя Пачкова, Йордан Дойков, Иван Винаров, Александър Димитров, Веселина Любомирова, Милена Войчин**. – Името на авт. **Десислава Костадинова** погрешно отпеч. в кн. – **Десислева Костадинова**. – Библиогр. след отд. статии. – *Съдържа и:* Пълна творческа библиография на *проф. д.ист.н.* ***Трендафил Митев***: с. 591-608.

ISBN 978-619-232-314-1
930(497.2)(092)(062)
929 Митев, Трендафил Атанасов
94(497.2)(062)
COBISS.BG-ID 48781576

215. **ЦАНКОВА-Людсканова, Недялка Драганова, 1864-1938. Свидетелка на две епохи** : спомени / **Недялка Цанкова-Людсканова** ; състав. **Милен КУМАНОВ, А. Златева** ; **предг. Милен КУМАНОВ**. – София : Изток-Запад, 2020. – 303 с. : с ил., портр.

Именен показалец, геогр. показалец / **Славейка Василева**.

ISBN 978-619-01-0626-5
821.163.2-94
94(497.2)18/19(0:82-94)
COBISS.BG-ID 42040840

2021

216. **ДНИ слънчеви и дни облачни : кратък биографичен очерк *за Георги П. Кендеров*** / **Милен КУМАНОВ** ; ред. **Петър Ст. Кендеров**. – Пазарджик : Барич и сие, 2021. – 240 с. : с ил., портр., факс.

Загл. на кор.: **Георги Кендеров**. – Биография на ***Георги Петров Кендеров*** от гр. Пазарджик (написана от неговия син **Петър Георгиев Кендеров**): с. 157-182. – Библиогр.: с. 147-149. – Именен показалец, геогр. показалец / **Десислава Костадинова**

ISBN 978-619-7388-35-0
34(497.2)(092)
929 Кендеров, Георги Петров
908(497.234.1)
COBISS.BG-ID 52689416

217. **ШОПОВ, Атанас Петров, 1961-**
Априлско въстание 1876 година : кратка историческа енциклопедия / **Атанас П. Шопов, Десислава Костадинова** ; науч. ред. **Атанас П. Шопов** ; **предг. Милен КУМАНОВ**. – В. Търново : Фабер, 2021. – xvi, 600 с. : с ил. – *вж* **N 209**
Рез. на рус., англ. ез. / прев. **Людмил Димитров, Николай Зарков**.
ISBN 978-619-00-1408-9 (подв.)
94(497.2)1876(031)
COBISS.BG-ID 55229960

IV. II. Посмъртни издания

2022

218. ***Е*-библиотека *„БАЛАНИКА”*** : *Акад. **Александър Теодоров-Балан***. Автобиобиблиография [1086 частично ном. от авт. и преброени от него ном. 870 записа към 1.IX.1954, доп. през 2022 г. с 21 ном. назв.: NN 1087-1107] – лекции с тезаурус на езика / Под **науч. ред. на Милен КУМАНОВ** : Факсим. публ. (с. 227-362 ; 475-535) ; Дигитализация / **Александра Куманова, Николай Василев, Ангел Георгиев** (с. 363-431 ; 474, 536-559) ; Тезаурус на езика на ***А. Т.-Б.*** / **Милен КУМАНОВ, Александра Куманова, Николай Василев** (с. 564-587) ; Съвр. науч. ком.: към автобиобиблиогр. на ***А. Т.-Б.*** / **Александра Куманова** (с. 463-470) ; към езика на лекциите на ***А. Т.-Б.*** / **Николай Василев** (с. 588-590) ; Справ. апарат към автобиобиблиогр. на ***А. Т.-Б.*** (Именен показ. ; Показ. на период. изд. ; Показ. на рец., отз. и крит. бел. ; Показ. на прев. ; Геогр. показ.) / Състав. **Александра Куманова, Никола Казански, Диана Ралева, Марияна Максимова, Десислава Костадинова** (431-462) ; Справ.-инф. ризома на честотност на частите на речта в езика на ***А. Т.-Б.*** / **Цветана Найденова, Цветана Йовчева, Иванка Трендафилова** / Състав. на *е*-бил. **Александра Куманова, Николай Василев, Иванка Трендафилова** (с. 564-586) ; Граф. **И. Трендафилова** (с. 587). // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор **Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor **Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 225-593 : със 196 факсим. ; 28 лингв. табл. ; 2 граф. ; 1 фотопортр.

Съдържа и: Кадастрално дърво на частите на речта в езика на ***А. Т.-Б.*** : съществителни, причастия / **Надежда Георгиева** ; глаголи, прилагателни / **Иванка Трендафилова** ; местоимения / **Снежина Бенева** ; лични собствени имена / **Цветелина Златкова** ; фамилни имена / **Борис Ангелов** ; титулуващи прозвища на духовни и светски лица / **Радослав Даскалов** ; прилагателни за притежание, образувани от съществителни собствени имена / **Иван Соколов** ; наречия / **Антонина Максимова** ; предлози / **Натали Александрова** ; съюзи, частици / **Мира Тошева** ; числителни имена / **Петър Вълчев**.

Последно завършено научно изследване на **Милен КУМАНОВ** – *е*-библиотека *„БАЛАНИКА”*: *Академик **Александър Теодоров-Балан***. Автобиобиблиография – лекции с тезаурус на езика под научната редакция на **Милен КУМАНОВ**: Историогр. издирване на автобиобиблиогр. и лекциите на ***А. Теодоров-Балан***: I. Автобиобиблиография: Факсим. публ., дигитализация, структуриране на справочен апарат към първоизточника; II. Лекции: Факсим. публ., дигитализация, информ. ризома на първоизточника; кадастрално дърво на тезауруса на езика на ***А. Теодоров-Балан***: информ. решетка на тезауруса : Кн. II-ра от текстолог. моногр. петокнижие на **Милен КУМАНОВ** – *е*-библиотека *„CIVILIANA”* : Посмъртна моногр. публ. под науч. и библиогр. ред. на **А. Куманова**.

219. ***Е*-библиотека *„ЗЛАТАРИКА”*** : Историогр. и архивно издирване на първото цялостно проучване на *проф. **Васил Златарски***, проведено в книгохранилищата и архивите на България и в е-пространството : **КУМАНОВ, Милен**. *Професор **Васил Николов Златарски*** като историк на Първата българска държава : Дипломна работа / Соф. унив. „[Св.] Климент Охридски”. Филос.-истор. фак. Кат. „Бълг. история” ; Науч. рък. **Петър Христов Петров** ; Рец. **Васил Гюзелев**. – София, 1965. – 100 с. – Машинопис. – Ръкоп. – Личен архив на **Милен КУМАНОВ** : Факсим. публ. (с. 28-129) ; Дигитализация / **Цветана Йовчева** (с. 27, 130-176) ; Съвр. науч. ком. **Милен КУМАНОВ** (с. 25-27, 183-217) ; Справ. апарат (Именен показ. ; Геогр. показ. ; Показ. на период. изд. ; Показ. на архивите) / Състав. **Александра Куманова, Никола Казански, Цветана Йовчева** ; Интервю на **Ц. Йовчева** с **Милен КУМАНОВ** (с. 217-222) / Състав. на *е*-бил. **Александра Куманова, Николай Василев, Цветана Йовчева**. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор **Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor **Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 23-223 : със 101 факсим. ; 1 граф. портр. ; 1 живописен портр. ; 13 фотопртр.

Съдържа и: Биобиблиогр. портр. на учителите (***проф. Владимир Иванович Ламански, проф. Василий Григориевич Василевски, проф. Марин Дринов, проф. Константин Иречек***), съратниците (***проф. Фьодор Иванович Успенски, акад. Никодим Павлович Кондаков, проф. Михаил Георгиевич Попруженко, проф. Пьотр Михайлович Бицилли; проф. Атанас Иширков, проф. Петър Ников, проф. Петър Мутафчиев***), следовниците (***акад. Иван Дуйчев***) на ***В. Н. Златарски*** и дъщеря му ***Възкреса (Креса) Златарска-Тодорова*** (август – октомври 2021) / **Венета Борисова, Весела Георгиева, Дарина Георгиева, Деница Славова, Калина Събева, Мая Ангелова, Недялко Янков, Тоня Стоянова, Теодора Димитрова, Тодор Тошев, Цветана Йовчева, Цветелина Стоянова**.

Първо пространно научно изследване на ***Милен КУМАНОВ*** – *е*-библиотека *„ЗЛАТАРИКА”* : Публ. в чест на отбелязаната през 2021 г. 155-год. от рожд. на ***проф. Васил Златарски*** (26.11.1866 – 15.12.1935) – дипл. изследв. от 1965 г. на ***Милен КУМАНОВ*** (13.02.1942 – 22.11.2021), базирано от работа на авт. в Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий”, Унив. Библ. при Соф. унив. „Св. Климент Охридски”, Науч. архив на Бълг. акад. на науките, Соф. гр. и Окр. Държ. архив, на личните му беседи с дъщерята на **В. Н. Златарски** с встъп. думи на **Милен КУМАНОВ**, написани на 7.11.2021 г. и негово интервю към подготовката за публ. и въвеждането в *е*-пространството на текста от 1965 г. с негов съвр. науч. комент.: **КУМАНОВ, Милен**. *Професор **Васил Николов Златарски*** като историк на Първата българска държава : Дипл. работа / Соф. унив. „[Св.] Климент Охридски”. Филос.- истор. фак. Кат. „Бълг. история” ; Науч. рък**. Петър Христов Петров** ; Рец. **Васил Гюзелев**. – София, 1965. – 100 с. – Машинопис. – Ръкоп. – Личен архив на **Милен КУМАНОВ** : Кн. I-ва от текстолог. моногр. петокнижие на **Милен КУМАНОВ** – *е*-библиотека *„CIVILIANA”* : Посмъртна моногр. публ. под науч. и библиогр. ред. на **А. Куманова**.

Per aspera ad astra!

220. ***Е*-библиотека „*КЛИО*”** : 136 години от Съединението на Източна Румелия с Княжество България и Сръбско-българската война 1885 година – Сливница – най-черният кошмар на *сръбския крал* ***Милан***. Предсмъртната изповед на *крал* ***Милана*** (Разговор на д-р **Владан Джорджевич** с **крал Милан** във Виена) / **проф. д-р Милен КУМАНОВ** : последно завършено текстологично перспективно изследване на ***Милен КУМАНОВ***, подготвено от него за печат на 6.09.2021 г. : Кн. V-та от текстолог. моногр. петокнижие на **Милен КУМАНОВ** – *е*-библиотека *„CIVILIANA”* : Посмъртна моногр. публ. под науч. и библиогр. ред. на **А. Куманова**. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. А. **Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова**, Н. **Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 965-974 : с ил.

221. ***Е*-библиотека „*ПАИСИАДА*”** : Историогр. на *Паисиезнанието* за посв. на *300-год. от рожд. на Св. о. Паисий Хилендарски* и *260-год. от създаването на неговия труд „История славяноболгарская...”* ново 2. перераб. и доп. изд. на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.: ***Свети отец Паисий Хилендарски***. *История славяноболгарская …* : Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия). – София : За буквите – О писменехъ, 2022 : Академично слово, подготвено на 6.11.2022 г. за XVIII Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ – 20.05.2022 г. : „*История славяноболгарская ...”* на ***Св. о. Паисий Хилендарски*** – концепция на Българското възраждане (Възкресяване от пепелта на забравата пламъка на горене на народностното съзнание) / **проф. д-р Милен КУМАНОВ** : последно завършено историографско перспективно изследване на ***Милен КУМАНОВ*** : Кн. III-та от текстолог. моногр. петокнижие на **Милен КУМАНОВ** – *е*-библиотека *„CIVILIANA”* : Посмъртна моногр. публ. под науч. и библиогр. ред. на **А. Куманова**. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 939-974 : с ил. Библиогр.: 212 ном. назв. – *вж* **NN 174, 175, 224, 225**.

222. ***Е*-библиотека „*ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)** : Православието в България : Кратка историческа енциклопедия : Незавършен тр. : Фрагм. : А – Б (с. 613-742) / Авт., науч. ред. с. 595-896), анот. на бълг. (с. 597) и англ. (с. 598), предг. (с. 599-608), упътване (с. 609-611), съкр. (с. 611-612), прил. [пълнотекст. справочно-информ. база на първоизточника – гещалтплан и кадастър на тр.: взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома] (с. 743-896) **Милен КУМАНОВ** ; худ. на кор. по идея на **Милен КУМАНОВ** (с. 597) **Кирил Нинов** ; Под общ. ред. на **о. Стефан Пашов** ; Библиогр. ред. и бел. **Александра Куманова** и др. (с. 937-940) ; Посв. на знаменателните през 2023 г. 1990-год. от разпятието и Възкресението на ***Иисус Христос*** и 1710-год. от Медиоланския (Миланския) едикт от 313 г. на *римския император* ***Константин I Велики***, с който християнството се провъзгласява за равноправна на другите религии : ***Константин*** е почитан като светец и равноапостол от Православната църква. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 595-938 : със 181 ил.

Други библиогр. ред. **Никола Казански, Николай Василев, Десислава Костадинова, Цветана Найденова**.

Съдържа и: Библиогр. списък на цит. лит. (с. 897-933) и Списък на ил. (с. 934-936) [по букви А – Б] / **Александра Куманова, Никола Казански, Десислава Костадинова**.

Публ. по незавършен ръкоп. на авт., създаван от него в продължение на повече от 20 г. – венец на неговия християнолюбиво-праведен живот – афилиация. Тази публ. е осъществявана със смиреното Богобоязливо съзнание, че съхраняваме и предаваме на потомците първата и единствената енциклопедия за Православието в България, които, – вдъхновявани от духовните пастири на нашия народ, – подобно на предците ни, – ще я доведат до провиждания от ***Милен КУМАНОВ*** неин животоспасителен за нацията ни патрологичен образ в кондиция с персонификациите на историко-културния процес в единение с планетарната му цялост – лоно на духовното начало – на ***Св. Дух*** – демиургът на всички прояви на отечествената ни битност в миналото и настоящето – и во веки веков, достойни и за почитание, и за подражание, и за следване, и за новативно градивно творчество в името на доброто – истината – красотата...

223. **КАЛОЯНОВ, Владимир Владимиров, 1954- . Цената на българщината в Таврия (1917-1945)** / **Владимир Калоянов**. – София : Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов”, 2022. – 302 с. : с ил., [4] л. : цв. к.

Загл. и на англ. ез.: The price for being Bulgarian in Tavria (1917-1945) / **Vladimir Kaloyanov**. – Биогр. данни за авт. отбелязани на гърба на кор. – **Рец.**: **Милен КУМАНОВ, Светлозар Елдъров, Михаил Груев**. – Библиогр.: с. 209-226. – Рез. на англ. ез.

ISBN 978-619-245-207-0
94(=163.2)(477)
COBISS.BG-ID 53674504

224. ***Св. о. ПАИСИЙ Хилендарски*. „История славяноболгарская...” : Препис, направен на *ръка* и на *компютър* от студентите на УниБИТ и снабден с разкриване на частите на речна на йеромонаха (2007-2010), дигитализиран от тях към 1 януари 2022 и предназначен не само за Студентското научно общество на Университета, но и да бъде предоставен за *е*-фондове на библиотеките в страната и чужбина** / **Александра Куманова, Николай Василев, Ангел Георгиев** ; **Рец. Милен КУМАНОВ**. – София : Б.и., 2022. – 362 с. – Дигит. ръкоп. – *вж* **NN 174, 175, 221, 225**.

Преписът е направен и дигитализиран в УниБИТ като част от *е*-библиотека *PAISIADA.*

В подвързването на ръчно изработените три копия – разпечатки на дигитализирания ръкоп. взима участие и Надежда Томова. Без ISBN

Е-ресурсът е въведен на *е*-страниците на УниБИТ: портал: <https://www.unibit.bg/news/important-info/

XVIII-student-conference> ; СНО при УниБИТ: <sno.unibit.bg> ; <https://sno.unibit.bg/e-lib.html> ; Библиотечно-информационния център на Университета – Дигитална библиотека <http://digital-library.unibit.bg/docushare/dsweb/ HomePage> ; Националната библиотека „Св. Св. о. Кирил и Методий" – Виртуална колекция на преписите на първоизточника <http://www.nationallibrary.bg/www/% d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; gogle: <https://drive.google.com/file/d/1ayCZbxmtjx4UlitDS-sIWq0ZzkgK9gLe/view>, а също и на *е*-страниците на Регионалните и читалищните библиотеки в страната.

Съдържа:

1) Препис на „Историята", направен на *ръка* в централната колона на разделените в три графи страници; в страничните две графи са изведени частите на речта, срещани в езика на йеромонаха (с. 3 (32) – 5-333);

2) Приписки:

На с. 4: „Началото на този препис „История славяноболгарская..." е поставено на 1 октомври 2007 г.

Преписът е започнат в Библиотечно-информационния център на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии, преименувано на 30 септември 2010 г. в Университетпо библиотекознание и информационни технологии.".

В края на с. 333: „Този препис е първият, направен от Студентското научно общество при Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии и е завършен на 22 май 2009 г. – в навечерието на 24 май – деня на българската просвета и култура.".

На с. 334/332 – 335/333: „На 21 май 2010 г. завърши работата над тезауруса на езика на о. Паисий Хилендарски, отразен първоначално в преписа на съответните ключови думи в лявата и дясната колони на всяка страница, в централната от които се изписва текстът на *Паисиевата* творба.

Компютърният набор на „История славяноболгарская..." е въведен на с. 52-79, а тезаурусът на езика на о. Паисий – на с. 135-171; 172-174; 175-187 (библиографското описание е на с. 49) на изследването:

Свети отец Паисий Хилендарски : История славяноболгарская... : Инфорвационен код на българската книжовност и литература : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус) ; II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия), подготвено през май – декември 2010 г. за публикация: с. 1-208 *СВ.О.ПИС*, поместена с отделен ISBN и в том VI на „Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ" (София, 2011).".

На с. 336/372 – 361/377 : поместени са влепени фрагменти, направени на ксерокс на изследването:

Свети отец Паисий Хилендарски : История славяноболгарская... : Инфорвационен код на българската книжовност и литература : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус) ; II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) (София, 2011).

На с. 362: „*Е*-копието на тази книга е подготвено към 1 януари 2022 г.

Това копие е предназначено не само за разпространение по линия на Студентското научно общество при УниБИТ, но и за *е*-фондовете на научните библиотеки в България и чужбина. 1 януари 2022 г. Подпис: **Ал. Куманова**.".

Копия на ръкописния препис, базирани от дигитализацията му, се поднасят на Пленарното заседание на посветената на 300-год. от рожд. на Св. о. Паисий Хилендарски XVIII Студентска научна коференция и изложба на УниБИТ с международно участие за

фондовете на видни библиотеки, на: - директора на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" *доц. д-р* ***Красимира Александрова*** (1);

- *г-н* ***Сотириус Бискас*** – филантроп, наш специален пратеник в Зографския манастир на Св. Атонска обител, на който е дарител на труда си (2);

- директора на Библиотечно-информационния център на Университета по библиотекознание и информационни технологии *доц. д-р* ***Елена Игнатова-Савова*** (3).

Компактни дискове с *е*-копия на преписа се поднасят на участниците и гостите на форума.

Копия са предоставени на научните, регионалните и читалищните библиотеки в страната и на библиотеките – наши партньори в чужбина.

Копията се поднася от името на Университета по библиотекознание и информационни технологии: *проф. д.н.* ***Ирена Петева*** (1); *проф. д.ик.н.* ***Стоян Денчев*** (2); *проф. д.п.н.* ***Александра Куманова*** (3).

225. ***Свети отец ПАИСИЙ Хилендарски*****. История славяноболгарская** … : Информационен код на българската книжовност и литература : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) : Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) **Стоян Денчев** ; **Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец** (дейксис 2011, 2022) **Милен КУМАНОВ** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова, Диана Ралева, Венцислав Велев** ; Справочно-информ. ред. **Марияна Максимова, Цветана Найденова, Антон Даскалов** ; Рец.: **Иван Теофилов, Ваня Добрева, Никола Казански**. – Ново 2. прераб. и доп. изд. – София : За буквите – О писменех, 2022. – 238 с. : с ил. (Факлоносци ; XXXI)

Юбил. изд., посветено на 60-год. на Държ. библиотекарски инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технол. – *вж:* **NN 174-175, 221, 224**.

База на *е*-библиотека *PAISIADA*.

ISBN 978-619-185-560-5

E ISBN 978-619-185-561-2

Изграден е модел на Паисиезнанието на база на многовекторно проучване на Университета по библиотекознание и информационни технологии в сътрудничество с изследователи от Българската академия на науките, Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" и Софийския университет „Св. Климент Охридски", в което вземат участие и над хиляда студенти (2007-2022). На база на преписите (на ръка и на компютър) на „История славяноболгарская..." на Св. о. Паисий Хилендарски, осъществени в обективната историографска линия (**акад. Йордан Иванов, акад. Петър Динеков**...), са синтезирани тезаурус на езика на йеромонаха и топонимична справочно-информационна карта, които се осмислят в системно единство.

It is created a model of the Paisiy studies on the basis of multi-vector research of the University of Library Studies

and Information Technologies in collaboration with scholars from Bulgarian Academy of Sciences, National Library and Sofia University, as well as with participation of more than 1000 students (2007-2022). On the ground of the transcriptions (handwriting and on computer) of the Istoriya slavyanobolgarskaya... by St. Ft. Paisiy Hilendarski, realized in the objective historiographic line (**Acad. Yordan Ivanov, Acad. Petar Dinekov**...) are synthesized a thesaurus of the author's language and a toponimic reference-information map which are rationalized in a system unity.

2023

225-а. **ЕНЦИКЛОПЕДИКА** (с. 1-10; 1491-1800) / авт. Александра Куманова : ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** – *ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. Милен Куманов ; библиогр. ред. и публ. / Александра Куманова : Диптих по информ. моделиране на хипертекст : Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Николай Василев – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд. ; Никола Казански – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. Стефан Пашов – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)* ; Рец.: Стоян Денчев, Ирина Линден. – София : За буквите – О писменехъ, 2023. – 1800 с. : със 778 ил. с разр. паг. – Библиогр.: 7 662 назв. в три систематиз. списъка на лит. (1. *Енциклопедика* : 1098 /1054 ном. и 44 неном./; 2. *ПБ (КИЕ)* : 6275 ном. ; 3. *М. К. Биобиблиогр.*: 289) библиогр. записа общо на 50 ез. (*азербайджански, английски, арабски, арменски, асирийски, беларуски, български, виетнамски, глаголица, гръцки, датски, иврит, идиш, испански, италиански, казахски, кирилица, китайски, корейски, латински, лужишки, македонски, немски, норвежки, пехлеви, полски, португалски, румънски, руски, санскритски, словашки, словенски, сръбски, старобългарски – църковнославянски, старогръцки, старославянски, сърбохърватски, тайски (тайландски), тохарски, турски, удмуртски, украински, унгарски, фарси, френски, хинди, хърватски, чешки, шведски, японски*). – (Факлоносци ; XXXIII)

Други библиогр. ред. на *ПБ (КИЕ)*: Венцислав Велев, Десислава Костадинова, Марияна Максимова, Диана Ралева.

Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия; Посв. на М. Куманов.

ISBN 978-619-185-596-4
E ISBN 978-619-185-597-1

V. Периодични и продължаващи Библиографски и историографски издания под *науч. ред.* на М. К.

V. I. Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии

2008-2023

226-242. **Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии = Proceedings of the Student Scientific Society of the State University of Library Studies and Information Technologies** (до 30.09.2010: СВУБИТ) / ред. кол.: **Стоян Денчев** – отг. ред. ; **Александра Куманова** – глав. ред. и състав. **Николай Василев** – зам.-глав. ред., обща, ез. и граф. ред., състав. ; [**Милен КУМАНОВ**], **Никола Казански** ... [и др.] – **науч. ред**. ; **Мариана Максимова, Диана Ралева** ... [и др.] – библиогр. ред. ; **Венцислав Велев** ... [и др.] – техн. ред. – 1 (2008)- . – София : Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (до 30.09.2010: СВУБИТ).

ISSN 1313-4566 ; от т. 6: ISSN 1314-2526 ; E ISSN 1314-6793. [Изброеният състав на творческия екип на изд. е постоянен за вс. тт.

По-долу са отразени само присъединяващите се към екипа дейци и трансформациите на авт. отговорност.]

От 2008 годишно изд. – От т. 3 (2009) – ред. кол. **Р. Бургер** … [и др.] ; техн. ред. **В. Стефанова** ; други състав: **Д. В. Ричардсън, Е. Р. Сукиасян, В. В. Зверевич** ; други ред.: **Ч. Грибъл, И. Л. Линден, П. Полански, Б. Шафнер, Я. Л. Шрайберг, Н. Василев, М. Максимова, Ц. Найденова, С. Бойчева, А. Даскалов, Р. Симеонова, Т. Дерменджиева, Д. Ралева, Б. Николова** ; Други граф. ред.: **Б. Николова, Б. Апостолова** ; Други рец.: **Н. Казански, М. Младенова, Д. Христозов, С. Илиева**. – От т. 4 (2009) – зам.-глав. ред. **С. Василева, С. Бойчева** ; ез. и граф. ред. **Б. Апостолова** ; техн. ред. **Д. Бояджиев, И. Костова, П. Петрова**. – От т. 5 (2010) – зам.-глав. ред. **Л. Цветкова, Т. Тодорова** ; науч. ред. **Е. Недева** ; ез. и граф. ред. **Б. Апостолова**. – От т. 10 (2015) – зам.-глав., обща, научна, ез. и граф. ред. **Н. Василев**. – От т. 12 (2017) – науч. ред. К. Александрова … [и др.].

ISSN 1313-4566 (тт. 1-5 : СВУБИТ) (print)
ISSN 1314-2526 (от т. 6 : УниБИТ) (print)
E ISSN 1314-6793 (от т. 6 : УниБИТ) (online)
COBISS.BG-ID 1236406756

Редуц. описание на период. изд. по томове:

226-242. **Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии = Proceedings of the Student Scientific Society of the State University of Library Studies and Information Technologies** (до 30.09.2010: СВУБИТ) : Т. I- / Отг. ред. **С. Денчев** ; Ред. кол. **А. Куманова** – глав. ред. … [и др.] ; Състав. **А. Куманова, Н. Василев** ; **Науч. ред.** [**Милен КУМАНОВ**], **Н. Казански** … [и др.] ; Ез. и граф. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. В. Велев. – София : За буквите – О писменехъ, 2008- .

ISSN 1314-2526
E ISSN 1314-6793

226. **Т. I. [Първа-Трета] I-III Студентски научни конференции** / Рец. **С. Гълъбова** … [и др.]. – 2008. – 612 с. : с ил., табл.
Други рец.: **М. Младенова, И. Попов, Д. Христозов**.

227. **Т. II. [Първа-Четвърта] I-IV Студентски научни конференции** : Избрани публ. / Рец. **С. Гълъбова** … [и др.]. – 2008. – 652 с. : с ил., табл.
Други рец.: **М. Младенова, И. Попов, Д. Христозов**.

228. **Т. III. [Първа-Четвърта] I-IV Студентски научни конференции : The English–Russian–Bulgarian dictionary of library and information terminology = Русско-болгаро-английский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност**. – 2009 (2010). – 886 с. : с ил., табл.
Ново *е*-изд. – 2017. – *вж:* **N 259**

229. **Т. IV. [Четвърта] IV Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **С. Василева, С. Бойчева** ; Ез. и граф. ред. **Б. Апостолова** ; Техн. ред. **Д. Бояджиев** … [и др.] ; Рец. **С. Гълъбова** … [и др.]. – 2009. – 648 с. : с ил., табл.
Други техн. ред.: **И. Костова, П. Петрова** ; Други рец.: **М. Младенова, И. Попов, Д. Христозов**.

230. **Т. V. [Пета] V Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **Л. Цветкова, Т. Тодорова** ; Науч. ред. **Е. Недева** ; Ез. и граф. ред. **Б. Апостолова** ; Рец. **М. Младенова** … [и др.]. – 2010. – 894 с. : с ил., табл.
Други рец.: **Д. Христозов, И. Попов, И. Петева, Д. Паргов, И. Павлова**. – Юбилейно изд., посв. на 60-год. на *Держ. библ. инст., днес: Специализ. висше у-ще по библиотекознание и информ. технолог.*

231. **Т. VI. [Шеста] VI Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **Л. Цветкова, Т. Тодорова** ; Науч. ред. **Е. Недева** ; Ез. и граф. ред. **Б. Апостолова** ; Рец. **М. Младенова** … [и др.]. – 2011. – 876 [1-64; 1-208 *СВ. О. П ИС*; 668] с. : с ил., табл.
Други рец.: **Д. Христозов, И. Попов, И. Петева, Д. Паргов, И. Павлова**. – Юбилейно изд., посв. на 60-год. на *Держ. библ. инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технолог.*

231. **Т. VII. [Седма] VII Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **Л. Цветкова, Т. Тодорова** ; Науч. ред. **Е. Недева** ; Ез. и граф. ред. **Б. Апостолова** ; Рец. **И. Янкова** … [и др.]. – 2012. – 762 с. : с ил., табл.
Други рец.: **М. Младенова, Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Петева, И. Павлова, Д. Паргов**. – Юбилейно изд., посв. на 60-год. на *Держ. библ. инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технолог.*

232. **Т. VIII. [Осма] VIII Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **Т. Тодорова** ; Рец. **И. Янкова** и др. – 2013. – 672 с. : с ил., табл.
Други рец.: **М. Младенова, Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Петева, И. Павлова, Д. Паргов**. – Юбилейно изд., посв. на: 250-год. от създаването през 1762 г. от ***Св. о. Паисий Хилендарски*** на „История славяноболгарская …"; 200-год. от смъртта на ***Св. епископ Софроний Врачански*** и 60-год. на Ректора на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. ***проф. д.ик.н. С. Денчев***.

233. **Т. IX. [Девета] IX Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **Н. Василев** … [и др.] ; Рец. **И. Янкова** … [и др.]. – 2014. – 136 с. : с ил., табл.
Други рец.: **М. Младенова, Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Петева, И. Павлова, Д. Паргов**. – Юбилейно изд., посв. на: 610-год. от кончината на ***Св. Патриарх Евтимий*** (1325-1404) ; 60-год. на Ректора на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. ***проф. д.ик.н. С. Денчев***.

234. **Т. X. [Десета] X Юбилейна студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. **Н. Василев** … [и др.] ; Рец. **И. Янкова** … [и др.]. – 2015. – 330 с. : с ил., табл.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Петева, И. Павлова**. – Юбилейно изд., посв. на 1150-год. от *Покръстването на българите*.

235. **Т. XI. [Единайста] XI Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Рец. **И. Янкова** … [и др.]. – 2016. – 618 с. : с ил., табл., сх.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Петева, И. Павлова**. – Юбилейно изд., посв. на 1150-год. от *Покръстването на българите*.

236. **Т. XII. [Дванайста] XII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Науч. ред. **К. Александрова** и др. ; Рец. **И. Янкова** … [и др.]. – 2017. – 522 с. : с ил., табл., сх.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Петева, И. Павлова**. – Юбилейно изд., посв. на 1150-год. от *Покръстването на българите*.

237. **Т. XIII. [Тринайста] XIII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Рец. **И. Петева** … [и др.]. – 2018. – 750 с. : с ил., табл., сх.
Други рец.: **И. Янкова, Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова**.

238. **Т. XIV. [Четиринайста] XIV Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Рец. **И. Петева** … [и др.]. – 2019. – 1124 с. : с ил., табл., сх.
Други рец.: **И. Янкова, Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Х. Богова**.

239. **Т. XV. [Петнайста] XV Юбилейна Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Рец. **И. Петева** … [и др.]. – 2020. – 1062 с. : с ил., табл., сх.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова**.

240. **Т. XVI. [Шестнайста] XVI Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Рец. **И. Петева** … [и др.]. – 2021. – 1320 с. : с ил., табл., сх.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова**. – Юбил. изд., посв. на 65-год. от рожд. на **А. Куманова** (1956-).

241. **Т. XVII [Седемнайста] XVII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Науч. ред. **К. Александрова** и др. ; Рец. **И. Петева** … [и др.]. – 2022. – 686 с. : с 63 ил., 2 табл., 11 гр., 2 сх.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова**. – Юбил. изд., посв. на 300-год. от рожд. на Св. о. Паисий Хилендарски (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на „История славяноболгарская..." (1772 г.).

242. **Т. XVIII. [Осемнайста] XVIII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. **Н. Василев** ; Науч. ред. **К. Александрова** и др. ; Рец. **И. Петева** … [и др.]. – 2023. – 730 с. : с 108 ил., 5 табл., 3, сх.
Други рец.: **Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова**. – Юбил. изд., посв. на 300-год. от рожд. на *Св. о. Паисий Хилендарски* (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на „История славяноболгарская..." (1772 г.) и 80-год. от рожд. на **М. Куманов** (1942-2021 г.).

Азербайджански 5
Английски 2, 3, 5, 9-17, 19, 20, 24, 27
Арабски 3, 5, 6, 11, 19, 27
Арменски 5, 19
Асирийски 19
Беларуски 19
Български 1-29
Виетнамски 5
Глаголица 5
Гръцки 3, 5, 11, 19, 20, 27

Per aspera ad astra!

Датски 3, 5, 11, 27
Иврит 5
Идиш 5
Испански 3, 5, 11, 19, 27
Италиански 3, 5, 9, 10, 11, 19, 20, 27
Казахски 5
Кирилица 5
Китайски 5
Корейски 14
Латински 3, 5, 11, 19, 27
Лужишки 5
Немски 3, 5, 6, 9, 11, 14, 16, 19, 20, 27
Норвежки 5
Пехлеви 19
Полски 3, 5, 11, 14, 19, 20, 27
Португалски 3, 5, 11, 27
Румънски 3, 5, 11, 19, 27
Руски 2, 3, 5, 8-15, 17, 19, 20, 24, 25, 27
Санскритски 3, 5, 11, 19, 27
Словашки 5
Словенски 3, 5, 11, 27
Сръбски 5, 19, 20
Старогръцки 19
Старославянски 5
Тайски (тайландски) 5
Тохарски 5
Турски 3, 5, 6, 11, 14, 27
Удмуртски 5
Украински 3, 5, 11, 14, 19, 20, 27
Фарси 3, 5, 11, 19, 27
Френски 3, 5, 6, 11, 14, 16, 19, 20, 27
Хърватски 5, 20
Чешки 3, 5, 11, 20, 27
Шведски 3, 5, 11, 27
Японски 3, 5, 11, 27

В ***Тр. на СНО при УниБИТ*** са представени **29 *е*-библиотеки на СНО при УниБИТ с научен консултант М. Куманов**, структурирани към 2023 г., в които е отразена литература на **45 ез.**:

226-242/1. ***ANTHOLOGICA*** (: *Е*-библиотека по българската изящна словесност) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/2. ***ARYANICA*** (: *Е*-библиотека по култа към светлината) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/3. ***AUTOBIOBIBLOGRAPHICA*** (: *Е*-библиотека по вторично-документалните персоналии : *проф. А. Куманова*) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/4. ***BALANICA*** (: *Е*-библиотека по личността и делото на *акад.* ***Александър Теодоров-Балан***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/5. ***CIVILIANA*** (: *Е*-библиотека по гражданското кредо на твореца : *проф. М. Куманов*) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/6. ***CLIO*** (: *Е*-библиотека по Съединението на Източна Румелия с Княжество България и Сръбско-българската война 1885 г.) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/7. ***COMMENTATORICA*** (: *Е*-библиотека по анотациите, рецензиите, рефератите, отзивите, коментарите на библиографираната от студентите на УниБИТ научна продукция) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/8. ***CHEKHOVIANA*** (: *Е*-библиотека по личността и делото на ***Антон Павлович Чехов***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/9. ***DECAMERONICA*** (: *Е*-библиотека по личността и делото на ***Джовани Бокачо*** – проблеми на пандемиите) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/10. ***ECOVIANA*** (: *Е*-библиотека по биобиблиографията на ***У. Еко***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/11. ***ERUDITICA*** (: *Е*-библиотека по *е*-ресурсите на Студенското научно общество

при УниБИТ – гещалтплан) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/12. ***ETYMOLOGICA*** (: *E*-библиотека по терминологията по библиотечно-информационна дейност) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/13. ***EVRISTIANA*** (: *E*-библиотека по откритията на човечеството) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/14. ***GLORICA*** (: *E*-библиотека по апологията на знанието) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/15. ***GRATULATORICA*** (: *E*-библиотека по апологията на знанието и на Университета по библиотекознание и информационни технологии) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/16. ***HOFFMANNIANA*** (: *E*-библиотека по ***Ернст Теодор Амадей Хофман***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/17. ***HUMANITARIANA*** (: *E*-библиотека по концепциите за човека) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/18. ***LEVSKI*** (: *E*-библиотека по личността и делото на ***Васил Левски***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/19. ***NESTINARIANA*** (: *E*-библиотека по култа към светлината, пресемантизиран в нестинарския реликт) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/20. ***ORTHODOXY*** (: *E*-библиотека по Православието) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/21. ***PAISIADA*** (: *E*-библиотека по декодиране на „История славяноболгарская …" на ***Св. о. Паисий Хилендарски***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/22. ***PATRIARCHICA*** (: *E*-библиотека по декодиране на житията на ***Св. Патриарх Евтимий Търновски***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/23. ***PEDAGOGIA*** (: *E*-библиотека по педагогическата работа с глухонемите деца) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/24. ***PSYCHOLOGICA*** (: *E*-библиотека по концепциите за психологията на човека) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/25. ***PUSHKINIANA*** (: *E*-библиотека по личността и делото на ***Александър Сергеевич Пушкин***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/26. ***RAKOVSKI*** (: *E*-библиотека по личността и делото на ***Георги С. Раковски***) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/27. ***UNIVERSALICA*** (: *E*-библиотека по световна универсална библиография) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/28. ***VISUALICA*** (: *E*-библиотека по емблематизацията на томове I-XVIII на „Тр. на СНО при УниБИТ" и поредни кн. I-XXXII на сер. „Факлоносци") / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

226-242/29. ***ZLATARICA*** (: *E*-библиотека по личността и делото на *проф.* ***Васил Златарски*** – библиографиране и историографиране на ез. на ориг. на публ. в неговото творчество и в литературата за него по: дипл. тр. на ***М. Куманов***: „Професор Васил Златарски като историк на Първата българска държава. – София, 1965) / Състав. и публ. **А. Куманова** и **Н. Василев** ; Науч. и библиогр. ред. **А. Куманова** и **Н. Казански** ; Ез. ред. **Н. Василев** ; Техн. ред. **В. Велев** ; Науч. конс.: **М. Куманов** ; Рец. **И. Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

V. II. Библиографската и историографска серия „Факлоносци" на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ"

243-274. **Факлоносци** / **За буквите – О писменехъ** ; ред. кол.: **Стоян Денчев** – отг. ред. ; **Александра Куманова** – глав. ред. и състав. ; **Николай Василев** – зам.-глав. ред., обща, ез. и граф. ред., състав. ; [**Милен КУМАНОВ**,] **Никола Казански** ... [и др.] – науч. ред. ; **Мариана Максимова, Диана Ралева** ... [и др.] – библиогр. ред. **Венцислав Велев** ... [и др.] – техн. ред. – 1 (2010)- . – София : За буквите – О писменехъ, 2010- .
Парал. загл. на сер. в отд. кн.: **Torchbearers** ; **Факлоносцы**
ISSN C633-8747
COBISS.BG-ID 1271256292

243. **КУМАНОВА, Александра. Апостоли на инфосферата** : наблюдение на ценностите : увод в онтологията на триединството : информация – наука – школа : [учебник за студенти по когнитологично портретиране на персоналии в дисциплините от информационно-комуникативния цикъл на знанието] / **Александра Куманова** ; [ред. **Стоян Денчев** – науч. ред., **Николай Василев**] ; [предисл. **Стоян Денчев**] ; [послесл. **Николай Василев, Мария Младенова**]. – София, 2010. – 316 с. : с ил. (**Факлоносци = Torchbearers ; 1**)
ISBN 978-954-8887-69-4

244. ***Свети отец ПАИСИЙ Хилендарски***. История славяноболгарская … : Информ. код на бълг. книжовност и лит. : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус) ; II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог **Стоян Денчев** ; **науч. ред., историография, комент., именен показалец, геогр. показалец Милен КУМАНОВ** ; библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис **Александра Куманова** ; ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) **Николай Василев** ; терминолог. ред. **Елена Томова** ... [и др.] ; справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ... [и др.] ; рец. **Иван Теофилов, Никола Казански**. – София, 2011. – 208 с. : с 21 ил., 1 табл., 4 гр. – *вж:* **NN 174-175, 221, 224, 275** (**Факлоносци = Torchbearers ; 2**)
ISBN 978-954-8887-92-2

245. **КУМАНОВА, Александра. Нестинариана** : историография, систематизиран анотиран библиографски указател, фотомонография : учебно пособие по дисциплината „Нестинарство: информационни кодове на културното наследство" / [историография, предг., състав. **Александра Куманова**] ; [науч. ред. **Николай Василев** ... и др.]. – София, 2012. – 1-10, I-CXLII, 11-358 с. : с ил., портр. – *вж:* **NN 254, 255** (**Факлоносци = Torchbearers ; 3**)

246. **КУМАНОВА, Александра. Ризома на инфосферата** : морфология на библиографията : генезис на световната универсална библиография : учебник по общо библиографознание: теория на библиографската форма / [**Александра Куманова**] ; [**Николай Василев** – обща ред. ... и др.] ; [библиогр. ред. **Марияна Максимова**]. – София, 2012. – 534, CCCL с. : с ил., портр., факс. – *вж:* **N 262** (**Факлоносци = Torchbearers ; 4**)
ISBN 978-954-2946-12-0
Ново *е*-изд. – София, 2017. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 20**)
E ISBN 978-619-185-295-6

247. **КУМАНОВА, Александра. Когнитология на компаративистичната терминология по библиотечна и информационна дейност** : към проблема за създаването на англо-руско-български речник : панепистемия на библиотечно-информационната сфера: триезичният речник – тектоничен ментален етимологичен прибор / **Александра Куманова** ; [ред. **Николай Василев** ... и др.]. – София, 2012. – 76 с. : с ил., табл. – *вж:* **NN 248, 249** (**Факлоносци = Torchbearers ; 5**)
ISBN 978-954-2946-16-8

248. **КУМАНОВА, Александра. Александра. Когнитология компаративистической терминологии в сфере библиотечной и информационной деятельности** : к проблеме создания англо-русско-болгарского словаря : панэпистемия библиотечно-информационной сферы : трехъязычный словарь – тектонический ментальный этимологический прибор / **Александра Куманова** ; [ред. **Николай Василев** ... и др.]. – София, 2012. – 76 с. : с ил., табл. – *вж:* **NN 248, 250** (**Факлоносци = Факлоносцы ; 6**)
ISBN 978-954-2946-17-5

249. **КУМАНОВА, Александра. Cognitology of the comparativistic field of library and information terminology** : to the problem of creation of a dictionary in English, Russian and Bulgarian languages : panepisteme of the linrary-information sphere: the trilingual dictionary – tectonic mental etymological device / **Alexandra Kumanova** ; [ed. **Nikolay Vasilev** ... et al.]. – Sofia, 2012. – 74 с. : с ил., табл. – **NN 247, 248** (**Факлоносци = Torchbearers ; 7**)
ISBN 978-954-2946-18-2

250. **Златна христоматия на България. Кн. 1, Оратория** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел) : учебно пособие по морфология на академичното текстописане / **Александра Куманова, Николай Василев** ; [ред. **Иван Теофилов** ... и др.]. – София, 2013. – 392 с., IX с. : ил., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 8**)
ISBN 978-954-2946-21-2
Ново *е*-изд. – 2018. – *вж* **N 263** (**Факлоносци = Torchbearers ; 22**)
E ISBN 978-619-185-312-0

251. **Златна христоматия на България. Кн. 2. Антология** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. универсален информационен модел : учебно пособие по лексикография на академичното текстописане / [състав., послесл., комент.] **Николай Василев, Александра Куманова**. – София, 2014. – 840, CCXXVII с. : с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 9**)
ISBN 978-619-185-006-8
Ново *е*-изд. – 2018. – *вж* **N 265** (**Факлоносци = Torchbearers ; 23**)
E ISBN 978-619-185-313-7

252. **ВАСИЛЕВ, Николай. Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел) : учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / **Николай Василев** ; [науч. ред. **Александра Куманова**]. – София, 2015. – 282 с. – **Факлоносци = Torchbearers ; 10**)
ISBN 978-619-185-005-1
E 978-619-185-008-2
Ново *е*-изд. – 2016. – *вж* **N 271** [(**Факлоносци = Torchbearers ; 29** преброено по *Fax eruditio*)] <http://www.sno.unibit.bg>
Ново *е*-изд. – 2018. – *вж* **N 272** [(**Факлоносци = Torchbearers ; 29-а** преброено по *Fax eruditio*)] <http://www.sno.unibit.bg>
Тук и в аналог. места по-надолу на наст. изложе. поставените квадратни скобки обозначават, че съответните поредни номера на сер. – 29 *и* 30 *не са изписани в посочените публикации от 2016 и 2018 г. – там фигурира номерът на сер. от първ. публ.* – 10 *(2015), – но тези номера (*29 *и* 30*) се имат предвид при историографиране на тази сер., защото в новите изд. (2016, 2018) има направени корекции.*

253. **КУМАНОВА, Александра. Академик, професор, доктор на педагогическите науки *Александра Куманова*** – Vade mecum : систематичен азбучно-хронологичен автобиобиблиографски указател : учебно пособие по персонална автобиобиблиография по дисциплината „Библиографски модел на знанието" / **Александра Куманова** ; [**Николай Василев** – науч. ред. ... и др.]. – София, 2014. – 334 с. : с ил. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 11**)
ISBN 978-619-185-009-9
2. прераб. и доп. изд. – 2016. – *вж* **N 258** (Факлоносци **= Torchbearers ; 16**)
ISBN 978-619-185-211-6 (подв.)
E ISBN 978-619-185-212-3
3. прераб. и доп. изд. – 2017. – *вж* **N 261** (Факлоносци **= Torchbearers ; 19**)
ISBN 978-619-185-285-7
4. прераб. и доп. изд. – София, 2018. – 1040 с. : с ил., портр. – *вж* **N 266** (**Факлоносци = Torchbearers ; 24**)
ISBN 978-619-185-311-3 (подв.)

254. **КУМАНОВА, Александра. Нестинариана** : историография. Фотомонография : уч. пособие / науч. и яз. ред. Николай Василев ; науч. ред. **Стоян Денчев** ... [и др.] ; терминолог. и справ.-информ. ред. **Никола Казански** ; библиогр. и справ.-информ. ред. **Марияна Максимова** ; справ.-информ. ред. **Диана Ралева** ; рец. **Желязко Стоянов** ... [и др.]. – София, 2014. – 206 с. : с 36 ил. – *вж* **NN 245, 255** (**Факлоносци = Torchbearers ; 12**)
ISBN 978-619-185-028-0

255. **KUMANOVA, Aleksandra. Nestinariana** : historiography, photomonography : compedium [on the subject of study Nestinarstvo: information codes of the cultural heritage] / [sci. ed. **Stoyan Denchev** ... и др.] ; [transl. **Radostina Mihaleva**]. – София, 2014. – 190 с. : с ил. – *вж* **NN 245, 254** (**Факлоносци = Torchbearers ; 13**)
ISBN 978-619-185-028-0

256. **ДЕНЧЕВ, Стоян.** ***Професор д.ик.н. Стоян Денчев*** : Primus inter pares : щрихи към когнитологичен портрет, направен в стила на интервюто : учебник за студенти по когнитологично портретиране на персоналии в дисциплините от информационно-комуникативния цикъл на знанието / [послесл.], беседата води **Александра Куманова** ; [ред. **Николай Василев**]. – София, 2015. – 184 с. : с портр. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 14**)
ISBN 978-619-185-189-8

Per aspera ad astra!

257. **Арианика** : експедиция във Воттоваара – Карелия и Аркаим – Урал: центрове на праевропейската цивилизация в Русия : протоарии и праславяни, културолого-феноменологично декодиране на митологичния, историческия и лингвистичния план : учебно пособие по дисциплината „Нестинарство: информационни кодове на културното наследство" / [**Стоян Денчев** ... и др.] ; [науч. ред. **Николай Яръмов** ... и др.]. – София, 2016. – 208 с. : с ил., к., сх. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 15**)

Други авт.: **Александра Куманова, Никола Казански, Николай Василев**. – Други **ред.**: **Милен КУМАоНОВ, Иван Теофилов**.

ISBN 978-619-185-192-8

258. **Gloria bibliospherae** : нишката на Ариадна : изследвания в чест на ***акад. проф. Александра Куманова*** : юбилеен сборник по случай 65 години от основаването на УниБИТ / [състав., предг., интервю **Николай Василев**] ; [науч. ред. **Стоян Денчев**]. – София, 2016. – 1774 с. : с ил., факс., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 16**)

Публ. на 2. прераб. и доп. изд. на автобиобиблиогр. на А. К. – 2016. – 1. изд. 2014. – *вж:* **N 253**

ISBN 978-619-185-211-6 (подв.)

E ISBN 978-619-185-212-3

259. **КУМАНОВА, Александра. Интеграл гуманитарной библиографии в XXI веке** : генезис мировой универсальной библиографии : учебник – компендиум по общему библиографоведению (теория библиографической формы) / **Александра Куманова** ; [обща ред. **Николай Василев** ... и др.]. – София, 2017. – 184 с. : с ил., портр., сх. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 17**)

ISBN 978-619-185-249-9

260. [1] The **English–Russian–Bulgarian dictionary of library and information terminology = Англо-русско-болгарский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Англо-руско-български речник по библиотечна и информационна дейност** / Comp. **John V. Richardson** ... [и др.] ; managing ed. **Stoyan Denchev** ; ed.-in-chief **Alexandra Kumanova** ; ed. board **Robert Burger** ... [и др.] ; lang. ed. **Nikolay Vasilev** ... [и др.] ; techn. ed. **Nikolay Vasilev, Vasilka Stefanova** ; rev. **Fred Mainhard** ... [и др.]. [2] The **Russian–Bulgarian–English** dictionary of library and information terminology = Русско-болгаро-английский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Руско-българо-английски речник по библиотечна и информационна дейност / сост. **Эдуард Р. Сукиасян** ... [и др.] ; отв. ред. **Стоян Денчев** ; глав. ред. **Александра Куманова** ; редкол. **Роберт Бургер** ... [и др.] ; яз. ред. **Николай Василев** ... [и др.] ; техн. ред. **Николай Василев, Василка Стефанова** ; рец. **Фред Майнхард** ... [и др.]. [3] The **Bulgarian–English–Russian** dictionary of library and information terminology = Болгаро-англо-русский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност / състав. **Александра Куманова** ... [и др.] ; отг. ред. **Стоян Денчев** ; глав. ред. **Александра Куманова** ; ред. кол. **Роберт Бургер** ... [и др.] ; граф. ред. **Николай Василев** ... [и др.] ; ез. ред. **Николай Василев, Василка Стефанова** ; рец. **Фред Майнхард** ... [и др.]. – ново *е*-изд. – София, 2017. – 818 с. : с 1 ил., 6 табл. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 18**)

Други състав.: **Александра Куманова, Едуард Р. Сукиасян, Виктор В. Зверевич, Джон В. Ричардсън** ; други ред.: **Чарлз Грибъл, Ирина Л. Линден, Патриция Полански, Бредли Шафнер, Яков Л. Шрайберг, Николай Василев, Марияна Максимова, Цветанка Найденова, Светла Бойчева, Антон Даскалов, Ружа Симеонова, Татяна Дерменджиева, Диана Ралева, Боряна Николова** ; други граф. ред.: **Боряна Николова, Боряна Апостолова** ; други рец.: **Никола Казански, Мария Младенова, Димитър Христозов, Стефка Илиева**. – Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог.

E ISBN 978-619-185-276-5

1 изд. 2010. – *вж:* **N 229**

ISBN 978-954-8887-93-9

ISSN 1314-2526 ; Т. 3.

261. **Нишката** на Ариадна (Gloria bibliospherae) : когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Ariadne thread (Gloria bibliospherae) : cognitology of encyclopedicity of the library and information activity / науч. ред. **Стоян Денчев** ; състав., предг., библиогр. **Александра Куманова, Николай Василев** ; библиогр. ред. **Марияна Максимова** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **Николай Яръмов** ... [и др.]. – София, 2017. – 952 с. : 109 портр., 62 ил., 10 репрод., 1 табл. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 19**)

Публ. на 3. прераб. и доп. изд. на автобиобиблиогр. на А. К. – 2017. – 1. изд. 2014. – *вж:* **N 253**. – 2. изд. 2016. – *вж:* **N 258**.

ISBN 978-619-185-285-7

262. **КУМАНОВА, Александра. Ризома на инфосферата: морфология на библиографията** : генезис на световната универсална библиография : учебник по общо библиографознание: теория на библиографската форма / [**Александра Куманова**] ; [**Николай Василев – обща ред. ... и др.**] **; [библиогр. ред. Марияна Максимова**]. – ново е-изд. – София, 2017. – 534, CCCL с. : с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 20**)

E ISBN 978-619-185-295-6

1. изд. – София, 2012. – *вж* **N 246** (**Факлоносци = Torchbearers ; 4**)

ISBN 978-954-2946-12-0

263. **КУМАНОВА, Александра.** ***Умберто Еко*** **в България** : нишката на Ариадна : биобиблиография / състав. **Александра Куманова, Мариета Найдова** ; науч. ред., предг. **Стоян Денчев** ; библиогр. ред. **Диана Ралева, Силвия Филипова**. – 2. изд. – София, 2017. – 122 с. : с портр. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 21**)

ISBN 978-619-185-301-4 (подв.)

ISBN 978-619-185-300-7

E ISBN 978-619-185-302-1

[1. изд.]. // *Нишката* на Ариадна (Gloria bibliospherae) : когнитология на енциклопедичността на библиотечната и информационната дейност = Ariadne thread (Gloria bibliospherae) : Cognitology of encyclopedicity

of the library and information activity / науч. ред. **Стоян Денчев** ; състав., предг., библиогр. **Александра Куманова, Николай Василев**. – София, 2017. – ISBN 978-619-185-285-7. – с. 859-895 : с портр. – *Редущ. публ. – вж* **N 203**
E ISBN 978-619-185-286-4
[3. изд.] / Стол. библ. – София. – София, 2017.
ISBN 978-619-160-825-6
E ISBN 978-619-160-826-3

264. **КУМАНОВА, Александра. Златна христоматия на България. Кн. 1, Оратория** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел) : учебно пособие по морфология на академичното текстописане / **Александра Куманова, Николай Василев** ; [ред. **Иван Теофилов** ... и др.]. – ново *е*-изд. – София, 2018. – 400 [1-10 ; I-XV ; 11-385] с. : с 281 ил. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 22**)
E ISBN 978-619-185-312-0
1. изд. 2013. – *вж* **N 250**
ISBN 978-954-2946-21-2

265. **Златна христоматия на България. Кн. 2. Антология** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. универсален информационен модел : учебно пособие по лексикография на академичното текстописане / [състав., послесл., комент.] **Николай Василев, Александра Куманова**. – ново *е*-изд. – София, 2014. – 840, CCXXVII с. : с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 23**)
1. изд. 2014. – *вж* **N 251**
E ISBN 978-619-185-313-7
ISBN 978-619-185-006-8 – (**Факлоносци = Torchbearers ; 9**)

266. **КУМАНОВА, Александра. Модел за съставяне на персонални автобиобиблиографии** : систематично-хронологично-азбучен автобиобиблиографски списък на трудовете / **Александра Куманова** ; ред. **Николай Василев** – науч. ред. ... [и др.] ; послесл. **Красимира Александрова**. – [4. прераб. и доп. изд.]. – София, 2018. – 1040 с. : с ил., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 24**)
ISBN 978-619-185-311-3 (подв.)
1. изд. – 2014. – *вж* **N 253** (**Факлоносци = Torchbearers ; 11**)
2. прераб. и доп. изд. – 2016. – *вж* **N 258** (**Факлоносци = Torchbearers ; 16**)
ISBN 978-619-185-211-6 (подв.)
E ISBN 978-619-185-212-3
3. прераб. и доп. изд. – 2017. – *вж* **N 261** (**Факлоносци = Torchbearers ; 19**)
ISBN 978-619-185-285-7

267. **KUMANOVA, Alexandra. Generatio spontanea** : synoptic table of the World universal bibliography from 3RD c. BC to 21st c. : an atlas – electronic library „Universalica" (Model of the secondary-documental framework of the biblio-info-noosphere) : textbook-compendium of General Bibliography = синоптическая таблица мировой универсальной библиографии III в. до н.э. – XXI в. : атлас – электронная библиотека „Universalica" (Модель вторично-документального контура библио-инфо-ноосферы планеты) : учебник-справочник по общ. библиографоведению = синоптична таблица на световната универсална библиография III в. пр. н.е. – XXI в. : атлас – електронна библиотека „Universalica" (Модел на вторично-документалния контур на библио-инфо-ноосферата на планетата) : учебник-справочник по общо библиографознание / [comp., bibliogr., preface **Alexandra Kumanova**] ; [sci. ed. **Stoyan Denchev**] ; [gen. ed. **Nikolay Vasilev**] ; [expert and terminolog. ed. **Nikola Kazanski** ; [reference-inform. ed. **Angela Cannon, Marianna Sokolova**] ; [bibliogr. ed. **Krasimira Alexandrova, Silviya Filipova, Mariyana Maximova**] ; [rev. **Alexander Subetto** ... et al.]. – Sofia, 2018. – 232 p. : with 51 ill., 44 portr., 3 facsim., 4 sh. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 25**)
ISBN 978-619-185-321-2
ISBN 978-619-185-322-9
E ISBN 978-619-185-323-6
New ed. – 2018 / St. St. Cyril and Methodius National Library.
ISBN 978-619-239-034-1
E ISBN 978-619-239-035-8
New ed. – 2018 / Sofi a City Library.
ISBN 978-619-239-032-7
E ISBN 978-619-239-033-4

268. **КУМАНОВА, Александра. Game- и play-феноменология : двукнижие. Кн. 1, SOGDIANA.** ***Стоян Денчев*** : game- и play-феноменология на *информационната среда* : юбил. препоръч. енциклопед. кн. – компендиум по информ. моделиране (вторично-докум. информ. база на Студентск. науч. о-во при УниБИТ) / **Александра Куманова** ... [и др.] ; науч. ред. **Стоян Денчев** ... [и др.] ; рец. **Ирена Петева** ... [и др.] ; предг. **Александра Куманова** ; дейксис **Николай Василев** ; фотогр. **Добри Бояджиев, Денислав Кънев** = Game- и play-феноменология : двукнижие. Кн. 1, SOGDIANA. ***Стоян Денчев*** : game- и play- феноменология *информационной среды* : юбил. рекоменд. энциклопед. кн. – компендиум по информ. моделированию (вторично-докум. информ. база Студенческ. науч. о-ва ГУБИТ) / **Александра Куманова** ... [и др.] ; науч. ред. **Стоян Денчев** ... [и др.] ; рец. **Ирэна Петева** ... [и др.] ; предисл. **Александра Куманова** ; дейксис **Николай Василев** ; фотогр. **Добри Бояджиев, Денислав Кънев** = Game- and Playphenomenology : duoteuch. Book 1, SOGDIANA. ***Stoyan Denchev*** : Game- and Playphenomenology of the *information environment* : jubil. recommend. encycloped. reference book – compendium in inform. modeling (secondary-docum. inform. base of the Student Sci. Soc. at the Univ. of Library Studies and Inform. Technologies) / **Alexandra Kumanova** ... [и др.] ; sci. ed. **Stoyan Denchev** ... [и др.] ; rev. **Irena Peteva** ... [и др.] ; pref. **Alexandra Kumanova** ; deixis **Nikolay Vasilev** ; photogr. **Dobri Boyadzhiev, Denislav Kanev**. – София, 2019. – 754 с. : с 83 ил., 33 портр., 16 гр., 21 к., 1 сх. – *вж* **N 269**

Per aspera ad astra!

(**Факлоносци = Torchbearers ; 26**)
ISBN 978-619-185-318-2
E ISBN 978-619-185-320-5

269. **КУМАНОВА, Александра. Game- и play-феноменология : двукнижие. Кн. 2, SOCRATICA. *Александр Васильевич Мамонтов*** : game- и play-феноменология *информационного пространства* : юбил. енциклопед. кн. – компендиум по информ. моделированию (вторично-докум. информ. база Студенческ. науч. о-ва Гос. унив. библиотековедения и информ. технолог.) / **Александра Куманова** ; общ. ред. **Николай Василев** ; науч. ред. **Стоян Денчев** ; експертн. ред. **Аркадий Соколов, Милен КУМАНОВ** ; терминолог. ред. **Никола Казански** ; яз. ред. **Владимир Манчев** ; библиогр. ред. **Красимира Александрова, Марияна Максимова, Илияна Камбурова** ; граф. ред. **Василка Стефанова** ; консулът. **Дмитрий Равинский** и др. ; рец. **Леонид Джахая, Ирина Линден, Фредерик Ч. Линден** ; предисловие **Александра Куманова** ; дейксис **Николай Василев** = Game- and Playphenomenology : duoteuch. Book 2, SOCRATICA. ***Alexandr Vasilievich Mamontov*** : Game- and Playphenomenology of the *information space* : jubil. encycloped. reference book – compendium in inform. modeling (secondary-docum. inform. base of the Student Sci. Soc. at the Univ. of Library Studies and Inform. Technologies) / **Alexandra Kumanova** ; gen. ed. **Nikolay Vasilev** ; sci. ed. **Stoyan Denchev** ; expert ed. **Arkadiy Sokolov, Milen KUMANOV** ; terminolog. ed. **Nikola Kazanski** ; linguist. ed. **Vladimir Manchev** ; bibliogr. ed. **Krasimira Alexandrova, Mariyana Maksimova, Iliyana Kamburova** ; graf. ed. **Vasilka Stefanova** ; consult.: **Dmitriy Ravinskiy** et al. ; rev. **Leonid Dzhahaya, Irina Lynden, Frederick Ch. Lynden** ; pref. **Alexandra Kumanova** ; deixis **Nikolay Vasilev**. – София, 2020. – 660 с. : с 30 портр., 3 илл., 3 табл., 13 сх., 2 к. – *вж* **N 268** (**Факлоносци = Torchbearers ; 27**)
ISBN 978-619-185-451-6
E ISBN 978-619-185-314-4

270. **КУМАНОВА, Александра. Fax eruditio – Факел на знанието** : пътеводител по информационните ресурси на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии : информ. бази (публ., библиогр. информ., отзиви и рец., премиери), именни показалци, анотации, ключови думи, табл. и граф. / **Александра Куманова, Николай Василев** ; ред. **Стоян Денчев** – науч. ред. ... [и др.]. – София, 2020. – 522 с. : с ил., портр., табл. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 28**)
ISBN 978-619-185-436-3
E ISBN 978-619-185-437-0

271. **ВАСИЛЕВ, Николай. Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел) : учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / [науч. ред. **Александра Куманова**]. – ново *е*-изд. – София, 2016. – 282 с. – [(**Факлоносци = Torchbearers ; 29** преброено по *Fax eruditio*)]
<http://www.sno.unibit.bg>
1. изд. 2015. – *вж:* **N 252** (**Факлоносци = Torchbearers ; 10**)
ISBN 978-619-185-005-1
E 978-619-185-008-2
Ново *е*-изд. – 2018. – *вж:* **N 271** [(**Факлоносци = Torchbearers ; 30** преброено по *Fax eruditio*)]
<http://www.sno.unibit.bg>

272. **ВАСИЛЕВ, Николай. Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография** : аналитико-синтетична архитектоника на българското изящно слово от IX до XXI в. (универсален информационен модел) : учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на академичното текстописане / **Николай Василев** ; [науч. ред. **Александра Куманова**]. – ново *е*-изд. – София, 2018. – 282 с. – (**Факлоносци = Torchbearers ; 30** преброено по *Fax eruditio*)
<http://www.sno.unibit.bg>
1. изд. 2015. – *вж:* **N 252** (**Факлоносци = Torchbearers ; 10**)
ISBN 978-619-185-005-1
E 978-619-185-008-2
Ново *е*-изд. – 2016. – *вж:* **N 271** [(**Факлоносци = Torchbearers ; 29** преброено по *Fax eruditio*)]
<http://www.sno.unibit.bg>

273. **Студентско научно общество**. Визуализиран архив : Библиофилска ръкоп. кн. със 177 високохудожеств. кадри от летописа на формацията и описанието им (Финализиран към 22.05.2020 г. и актуализиран към 1.11.2020 г. и 8.04.2021 г. – галапремиерата в галерия „Анел" на двете поредици от издания на Акад. изд. на Унив. „За буквите – О писменехъ" : *серия „Факлоносци"* – 30 т. и *„Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ"* – 16 т., от които излизат 16 *е*-библиотеки – традиционна и електронна справочно-енциклопедична учебна продукция, отразена в Пътеводителя *„FAX ERUDITIO"* (ФАКЕЛ НА ЗНАНИЕТО), който отразява 46 кн. на *бълг., рус. и англ. ез.* в 25 886 с. с авторството на 1300 студенти, направили 3353 науч. публ. с базисна информ. на 22 езика (*англ., араб., бълг., гр., дат., лат., исп., ит., нем., пол., порт., рум., рус., санскр., слов., тур., ук., фарси, фр., чеш., швед., яп.*) с участието на изтъкнати съвременни учени на България и консултанти от 21 страни по света: *Австрия, Алжир, Ватикана, Великобритания, Германия, Грузия, Естония, Израел, Индия, Италия, Иран, Казахстан, Литва, Полша, Русия, Саудитска Арабия, САЩ, Турция, Украйна, Финландия, Франция*) / Унив. по библиотекознание и информ. технолог. : 71 г. Държ. библиотекарски инст. – УниБИТ ; 16 г. Студентско науч. о-во при УниБИТ ; Състав., изработили кн. **А. Куманова, Н. Василев, А. Георгиев** ; Под ред. на **В. Велев** и др. – София, 2021. – 370 с. : 177 ил. – (**Факлоносци ; 29**)
Други ред.: **Калин Стоев, Надежда Томова, Соня Спасова, Памела Делева, Любов Йовинска, Антоанета Георгиева, Иван Ангелов**.

На гърба на всеки кадър – хронотоп на описанието с персонификация на образите.

Тази книга е създадена в пет уникални ръкописни цветни копия, поднесени на галапремиерата на 8.04.2021 г.:

1. ***Бяло копие*** – за Библиотеката на Народното събрание на Република България – *поднася се на* Директора на Библиотеката на Народното събрание – ***Г-жа Десислава Радева***;

2. ***Зелено копие*** – за Библиотеката на Президентството на Република България – *поднася се на* Съветника на Президента Румен Радев по образование, наука и иновации – ***Г-жа Валентина Танева – Алексова***;

3. ***Червено копие*** – за Библиотеката на Светия Синод на Българската православна църква – *поднася се на* ***Негово Преосвещенство Мелнишки епископ Герасим*** – Главен секретар на Светия Синод на Българската православна църква;

4. ***Жълто копие*** – за Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" – *поднася се на* ***Доц. д-р Красимира Александрова***, действителен член на Международната академия по информатизация при ООН – Директор на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий";

5. ***Синьо копие*** – за Библиотечно-информационния център на Университета по библиотекознание и информационни технологии – *поднася се на* ***Доц. д-р Елена Савова*** – Директор на центъра.

274. **КУМАНОВА, Александра. Методика на научните изследвания : Ч. 2, Праксиология. Кълбото на Ариадна** (Информационна роза) : Метод на обучение **„А. Куманова – Н. Василев"** за целите на библиотечната (каталожната) библиогр. : Учебник / **Александра Куманова, Николай Василев** – авт., библиог., предг., визуализация, рез. ; Николай Василев – обща и науч. ред. ; експертна ред. **Леонид Джахая** … [и др.] ; библиогр. ред. **Красимира Александрова** … [и др.] ; справочно-информ. ред. **Венцислав Велев** … [и др.] ; граф. **Соня Спасова** ; рец. **Стоян Денчев, Никола Казански, Стефка Илиева**. – София : За буквите – О писменехь, 2021. – [232:] I-XLII + 190 с. : с 2 ил., 8 сх. – Именен показалец. – (**Факлоносци ; 30**)

Други експертни ред.: **Руджеро Гиляревски, Ирина Линден, Фредерик Ч. Линден**. – Други библиогр. ред.: **Диана Ралева, Силвия Филипова, Марияна Максимова, Любов Йовинска**. – Други справочно-информ. ред.: **Калин Стоев, Нина Дебрюне, Владимир Манчев, Надежда Томова, Тина Петрова, Деница Младенова, Илиян Барзев**.

Юбил. изд., посветено на 1340 г. от първото споменаване на държавата България – на Шестия Вселенски събор в Цариград (681); 1195 г. от рожд. на ***Св. равноапостол Константин-Кирил Философ*** (826-869) – създателят на глаголицата и първостроителят на бълг. книжовен ез. и славянската литература; 200 г. от рожд. на ***Георги С. Раковски*** (1821-1867) – нац. революционер, пряк участник, стратег и ръководител на революционните борби през епохата на Бълг. нац. възраждане, воевода, идеолог, военачалник, демократ, издател, писател, публицист, етнограф, географ, историк, историограф, етимолог; 120 г. от рожд. на последния бълг. енциклопедист ***проф. Тодор Боров*** (1901-1993) – библиограф, литературовед и културолог, първопроходец в именуването и прилагането (1937) на метода на информационните решетки в навечерието на планетарния информационен бум; 80 г. от създаването на Бълг. библиогр. инст. „Елин Пелин" (1941-1963).

ISBN 978-619-185-483-7
ISBN 978-619-185-484-4 online (e-book, pdf)
Ч. 1, Терминосистема. – 2014.

275. ***Свети отец ПАИСИЙ Хилендарски*. История славяноболгарская** … : Информационен код на българската книжовност и литература : I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) : Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) **Стоян Денчев** ; **Науч. ред., историография, коментар, именен показалец, географски показалец** (дейксис 2011, 2022) **Милен КУМАНОВ** ; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) **Александра Куманова** ; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) **Николай Василев** ; Терминолог. ред. **Елена Томова, Диана Ралева, Венцислав Велев** ; Справочно-информ. ред. **Марияна Максимова, Цветана Найденова, Антон Даскалов** ; Рец.: **Иван Теофилов, Ваня Добрева, Никола Казански**. – Ново 2. прераб. и доп. изд. – София : За буквите – О писменех, 2022. – 238 с. : с ил. – *вж:* **N 225** (**Факлоносци ; 31**)

Юбил. изд., посветено на 60-год. на Държ. библиотекарски инст., днес: Унив. по библиотекознание и информ. технол. – *вж:* **NN 174-175, 221, 224, 244**.

База на *е*-библиотека *PAISIADA*.
ISBN 978-619-185-560-5
E ISBN 978-619-185-561-2

VI. *За него*

VI. I. Прижизнени публикации

VI. I. I. Книги

2008

276. **КЛИО : Сборник в чест на 65-год. на *ст. н. с. Милен КУМАНОВ*** / **Александър Арнаудов** и др. ; [Предг. **Стоян Танев**]. – София : Фонд. Арете-Фол, 2008. – 803 с.

Други авт.: **Ал. Гребенаров, А. Веков, А. Златева, Ат. Шопов, В. Стоянова, В. Гюзелев, В. Велев, В. Милачков, Г. Гемиджиев, Зд. Тодорова, Зл. Герджикова, Ил. Тодев, К. Панайотова, К. Косев, К. Гърдев, Л. Любенова, Л. Ревякина, Н. Жечев, Н. Игов, Н. Поппетров, Н. Савов, Н. Цв. Кочев, П. Стефанов, П. Хр. Петров, П. Чолов, Р. Първанова, Св. Елдъров, Сл. Славов, Ст. Петров, Ст. Танев, Т. Готовска-Хенце, Т. Петров, Хр.**

Per aspera ad astra!

Глушков, Хр. Йонков, Хр. Темелски ; **Ани Златева** е известна като **Анка Георгиева Златева** ; Пълното име на **К. Панайотова** е **Кинка Панайотова Савова**, на **Л. Любенова** – **Лизбет Любенова Върбанова**, на **Н. Жечев** – **Николай Жечев Николов**.

Съдържа и: Четиридесет години в служба на Клио / **Лиана Гълъбова** ; ***Милен КУМАНОВ*** : Систематично-хронологичен библиографски списък на книгите, публикувани с неговото авторство / **Александра Куманова** ; За авторите.

ISBN 978-954-617-042-2
949.72(08)
930.1(497.2)(092)(08)
92 Куманов, Милен Костадинов
COBISS.BG-ID 1228712932

Рец.: **Иванова**, С. Сборник, посветен на човека, отдал живота си в изследване на историята (N 413). // *Тр.* на Студентското научно общество при СВУБИТ (София), Т. V, 2010, с. 435-438.
<http://www.unibit.sno.bg>

VI. I. II. Биобиблиографии в периодични, монографични и *e*-издания

2008

277. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. КУМАНОВ*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // <https://www.researchgate.net/>. – 11.03.2008. – 42 с. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Предв. публ.*

278. **КУМАНОВА, Александра**. ***Милен К. КУМАНОВ*** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с неговото авт. (Stabat Bibliography) [1978-2007] / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански** ; Библиогр. ред. **Д. Ралева** ... [и др.]. // *Клио* : Сб. в чест на 65-год. на … ***Милен КУМАНОВ***. – София, 2008. – ISBN 978-954-617-042-2. – с. 779-800 : 136 ном. загл. – Други библиогр. ред.: **М. Гаврилова, М. Максимова, Е. Недева**. – *Рез. на рус. и англ. ез. – Основна публ.*

Рец.: **Иванова**, С. Сборник, посветен на човека, отдал живота си в изследване на историята (N 413). // *Тр.* на Студентското научно общество при СВУБИТ (София), Т. V, 2010, с. 435-438. <http://www.unibit.sno.bg>

2014

279. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. КУМАНО*****В** : Систематично-хронолог. библиогр. списък на кн., публ. с негово авт. (Stabat Bibliography) (Продълж. и доп. I) / Състав. **А. Куманова** ; Науч. ред. **Н. Казански, В. Велев** ; Библиогр. ред.: **Д. Ралева** ... [и др.] ; Ез. ред.: **Н. Василев**. // *Науч.* тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2623. – Т. 12, 2014, с. 545-565 : с ил. – Други библиогр. ред.: **С. Филипова, М. Максимова**. – Библиогр. списък: 164 ном. загл. в разд.: Многотомни публ. ; Еднотомни изд. – Именен показалец. – *Рез. на рус. и англ. ез.*)

VI. II. Посмъртни публикации

VI. II. I. Книги

2022

280. **LICHT, MEHR LICHT! В памет на *професор Милен КУМАНОВ* : юбилеен сборник по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor Milen KUMANOV* : festschrift on the occasion of his 80th anniversary** / **Никола Аврейски** ... [и др.] ; състав. **Александра Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **Александра Куманова, Николай Василев** ; ил. **Константина Константинова** ; рец. **Васил Гюзелев** ... [и др.]. – София : За буквите – О писменехъ, 2022. – 1800 с. : с 1042 ил. ; 28 лингв. табл. ; 314 факсим. – (Факлоносци ; XXXII)

Други авт.: **Натали Александрова, Борис Ангелов, Боян Ангелов, Анна Ангелова, Мая Ангелова, Александър Арнаудов, Атанас Куманов Атанасов, Ахмет Атасой, Петр Базанов, Тамара Бахтурина, Снежана Бенева, Игор Бистри, Христина Богова, Вера Бонева, Венета Борисова, Боряна Бужашка, Николай Василев, София Василева, Венцислав Велев, Петър Величков, Димитър Веселинов, Петър Велчев, Иван Гарванов, Магдалена Гарванова, Ангел Георгиев, Бисер Георгиев, Лъчезар Георгиев, Весела Георгиева, Дарина Георгиева, Стела Георгиева, Вилияна Герова, Руджеро Гиляревски, Иван Гранитски, Милан Грба, Александър Гребенаров, Денислава Григорова, Себастиан Груджиен, Лиана Гълъбова, Ани Данчева-Василева, Антон Даскалов, Радослав Даскалов, Нахиде Дениз, Стоян Денчев, Теодора Димитрова, Продрум Димов, Анжела Димчева, Ваня Добрева, Умберто Еко, Марина Енчева, Николай Жечев, Лилия Зарева, Зейнеп Зафер, отец Збигнев Тенча, Цветелина Златкова, Антоанета Иванова, Стефка Илиева, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Юлий Йорданов, Никола Казански, Илияна Камбурова, Ибрахим Камил, Мария Караиванова, Петър Кендеров, Ангела Кенън, Емилия Кикарина, Мохаммад Кияни, Александър Клементиев, Петко Колев, Игнат Константинов, Константина Константинова, Десислава Костадинова, Трендафил Кръстанов, Мила Кръстева, Росица Кръстева, Милен КУМАНОВ, Александра Куманова, отец Кшищоф Кужок, Валерий Леонов, Ирина Линден, Фредерик Линден, Ма Сипу, Антонина Максимова, Марияна Максимова, Галина Манолова, Владимир Манчев, Милена Маринова, Виктор Мелник, Татяна Милкинска, Марина Минина, Галина Михеева, Мариела Модева, Христо Мутафов, Жоржета Назърска, Силвия Найденова, Цветана Найденова, Лариса Найдич, Ивана Николова, Таня Николова, Кирил Николов, Константинос Нихоритис, Пламен Павлов, Филип Панайотов, Андреа Пандулис, Иво Панов, Ангелина Пенева, Ирена Петева, Стефка Петкова, Ивайло Петров, протойерей Петър Кудузки, Андрей Печилков, Владислав Писанов, Леонид Писанов, Димитър Попов,**

Велка Попова, Николай Поппетров, Донка Правдомирова, Константин Пряжников, Ана Рабаджийска, Диана Ралева, Евгения Русинова, Евгений Сачев, Полина Симова, Наталия Ситникова, Деница Славова, Аркадий Соколов, Иван Соколов, Марианна Соколова, Цветана Стайкова, Станислав Степанов, отец Стефан Пашов, Орлин Стефанов, Василка Стефанова, Мария Стефанова, Тервел Стилиянов, Калин Стоев, Юрий Столяров, Тоня Стоянова, Цветелина Стоянова, Александр Субето, Калина Събева, Анна Мария Таммаро, Мюмюн Тахиров, Цветан Теофанов, Тодор Ст. Тодоров, Таня Тодорова, Надежда Томова, Кирил Топалов, Тодор Тошев, Мира Тошева, Иванка Трендафилова, Красимира Узунова, Силвия Филипова, Хаджар Фиюзи, Александра Фол, Валерия Фол, Ивон Фостер, Светослав Цанков, Н. Пр. Запорожки епископ Лука, Веселин Чантов, Алфред Шмидт, Атанас Шопов, Недялко Янков, Иванка Янкова ; Други състав.: **Николай Василев, Анжела Димчева** ; Други рец.: **Николай Яръмов, Филип Панайотов, Николай Жечев, Ирена Петева, Ирина Линден, Фредерик Линден**. – Текст на 40 езика: *бълг., рус., англ.; азерб., араб., арм., виетн., глаголица (старобълг. „Константин-Кирилова" азбука), гр., дат., ивр., идиш, исп., итал., казахски, кирилица (старобълг. „Църковно-славянска" азбука), кит., лат., лужишки, нем., норв., пол., порт., рум., санскр., словашки, словенски, ср., старославянски, тайски (тайландски), тохарски, тур., удмуртски, укр., фарси, фр., хърв., чешки, шв., яп.* – Биогр. бел. с фотопортр. за 183 авт. на наст. кн. от 17 държави: *Австрия, България, Великобритания, Грузия, Гърция, Израел, Иран, Италия, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция.* – Библиогр. след отд. публ. – *Съдържа и:* 5 кн. на **Милен КУМАНОВ**: *Проф.* ***Васил Златарски*** (с. 23-223), *Акад.* ***Александър Теодоров Балан*** (с. 225-593), *Православието* в България (с. 595-938), *Паисиезнанието* (с. 939-964), *Предсмъртната изповед на крал Милан* (965-974) ; биобиблиогр. на учения / **Александра Куманова** (с. 1219- 1244) и негови автографи / **Десислава Костадинова** (с. 1245-1269). – Пермутационен индекс на 168 публ. в изданието, 5 от които – тези на М. К. – са хипертекстове.

Юбил. изд., посветено на 300-год. от рожд. на ***Св. о. Паисий Хилендарски*** (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на *„История славяноболгарская..."* (1772 г.).

Обществен изд. съвет: Н. Пр. **Мелнишки епископ Герасим, Н. Впр. архиепископ Христо Пройков, акад. проф. д.ист.н. Георги Марков, проф. д.ф.н. Руджеро Гиляревски** ; Ред. съвет: **акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев** – отг. ред., науч. ред.; **акад. проф. д.пед.н. Александра Куманова** – предговор, дейксис, биобиблиогр., науч. ред.; **д-р Николай Василев** – предговор, дейксис, ез., науч. ред.; **д-р Анжела Димчева** – ез., науч. ред.; **доц. д-р Никола Казански** – терминолог., експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н., д.ик.н. Александър Субето** – експертна, науч. ред.; **акад. проф. д.ф.н. Леонид Джахая** – експертна, науч. ред.; **проф. д.ф.н. Константинос Нихоритис** – експертна, науч. ред.; **проф. д-р Патрик Льокак** – експертна, науч. ред.; **д-р Томас Льокак** – експертна, науч. ред.; **Н. Пр. Мохаммад Али Кияни** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Венцислав Велев** – експертна, науч. ред.; **акад. доц. д-р Красимира Александрова** – експертна, библиогр. ред.; **чл.-кор. Иван Гранитски** – експертна ред.; **проф. д.ик.н. Димитър Иванов** – експертна ред.; **проф. д.ф.н. Ваня Добрева** – експертна ред.; **проф. д-р Ани Василева-Данчева** – експертна ред.; **проф. д-р Христина Богова** – експертна ред.; **проф. д-р Боряна Бужашка** – експ. ред.; **проф. д-р Евгени Велев** – експертна ред.; **проф. д-р Мюмюн Тахиров** – експертна ред.; **гл. ас. д-р Владимир Манчев** – експертна, ез. ред.; **д-р Силвия Найденова** – експертна ред.; **д-р Десислава Костадинова** – експертна, библиогр. ред.; **ас. Силвия Филипова** – експертна, библиогр. ред.; **Диана Ралева** – експертна, библиогр. ред.; **Марияна Максимова** – експертна, библиогр. ред. ; Редкол.: **доц. д-р Диана Стоянова, доц. д-р Калин Стоев, гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова, гл. ас. д-р Събина Евтимова, гл. ас. д-р Надежда Томова, гл. ас. д-р Деница Младенова, д-р Ваня Аврамова, Василка Стефанова, Цветана Найденова, Антон Даскалов, Татяна Милкинска, Илиян Барзев, Ангел Георгиев, Любов Йовинска, Цветана Йовчева, Вилияна Герова, Лилия Зарева**.

В кн. са публ.: 1) фотогалерия на персоналията и документални кадри от опелото и панихидите с произнесените траурни слова, прозвучали по време на отслужените помени за М. К., които са от Личния семеен архив на М. и А. Куманови, SofiaPress и Държавния архив – Пазарджик : 117 ил. (с. 989-1084); 2) пет интервюта, взети от М. К. в периода 2008-2021 г. (с. 1190-1216) – едно от които е последното, дадено от него – на 7.11.2021 г. (с. 217-224); 3) биобиблиографията на М. К. : 221 ном. назв. на моногр. публ. (с. 1219-1244).

Кн. е създадена в рамките на проект на тема „Гражданската компетентност на изследователя в личностните, езиковите и технологичните равнища на информационно моделиране на СНО при УниБИТ", по Договор N НИП-2022-01 по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

База на *е*-б-ка CIVILIANA.

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

Публ. и във вид на *е*-кн. в: Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий": <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; в колекцията Ценни дигитални издания на Столична библиотека – София <https://www.libsofia.bg/> ; Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. <https://sno.unibit.bg/news.html> ; <https://sno.unibit.bg/files/LICHT,%20MEHR,%20LICHT!%20%D0%92%20%D0%9F%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4.%20%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%9D%20%D0%9A%D0%A3%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92.pdf>.

VI. II. II. Биобиблиографии в периодични, монографични и *е*-издания

2022

281. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. КУМАНОВ***. Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг.*) / А. **Куманова**. // *Библиотека* (София). – ISSN 0861-847X. – 2022, N 6, с. 79-86 : с портр. ; ил. – *Рез. на англ. ез.* – Рубр. Библиотечно-библиогр. хуманитаристика.

282. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. КУМАНОВ***. Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг.*) **/ А. Куманова** и др. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на професор ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUMANOV***

: Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 977-980 : с портр.

Други авт.: **Н. Казански, Н. Василев, Д. Костадинова, Ц. Найденова**.

283. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. КУМАНОВ***. Жизненный и творческий путь (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На рус.*) / **А. Куманова** и др. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 981-984 : с портр.

Другие авт.: **Н. Казански, Н. Василев, Д. Костадинова, Ц. Найденова**.

284. **КУМАНОВА, Александра.** ***Milen K. Kumanov***. Lifetime and evolution (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *In Eng.*) / **A. Kumanova** et all. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **В. Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 985-988 : with portr.

Other authors: **N. Kazanski, N. Vasilev, D. Kostadinova, T. Naydenova**.

285. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. КУМАНО*****В** : Систематично-хронологичен библиографски списък на книгите, публикувани с неговото авторство (Stabat Bibliography : Прижизнено базирана биобиблиография – 221 ном. назв. ; Именен показалец / Състав. **А. Куманова** ; библиогр. ред. **Н. Казански, Н. Василев**. // *LICHT, MEHR LICHT!* В памет на *професор* ***Милен КУМАНОВ*** : юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = LICHT, MEHR LICHT! In memory of *Professor* ***Milen KUfMANOV*** : Festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Състав. **А. Куманова** ... [и др.] ; предг. и диалог – дейксис: **А. Куманова, Н. Василев** ; ил. **К. Константинова** ; рец. **о Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2 ; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 1219-1244. – *Предв. публ.*

2023

286-288. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов.*** Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг., рус. и англ.* с биобиблиогр.: 284 ном. моногр. изд.; Именен показалец**) / А. Куманова**. // *Уикипедия* <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0:%D0%9C%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D0%BD_%D0%9A%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2>. – 22.03.2023. – 90 с.

289. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов.*** Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг., рус. и англ.* с биобиблиогр.: 284 ном. моногр. изд; Именен показалец**.) / А. Куманова**. // *Тр.* на Студентското науч. о-во приУнив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). – ISSN 1314-2526. – Т. 18, 2024, с. 509-579 : с портр.

<http://www.unibit.sno.bg>

289-а. **КУМАНОВА, Александра.** ***Милен К. Куманов.*** Жизнен и творчески път (13.II.1942 – 22.XI.2021) (Curriculum vitae : *На бълг., рус. и англ.* с биобиблиогр.: 289 ном. моногр. изд; Именен показалец**.) / А. Куманова**. // *ЕНЦИКЛОПЕДИКА* (с. 1-10; 1491-1800) / авт. А. **Куманова** : ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** – *ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов** ; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова** : Диптих по информ. моделиране на хипертекст : Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд. ; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)* ; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София, 2023. – ISBN 978-619-185-596-4 ; E ISBN 978-619-185-597-1. – с. 1429-1434.

VI. II. III. Посмъртно посвещение на Милен Куманов

„Това, което вижда душата,
е по-ясно от това, което гледат очите.”
А. К.

„То, что видит душа,
виднее того, что смотрят глаза.”
А. К.

„What the soul perceives
is clearer than eyes see.”
A. K.

289-б. **КУМАНОВА, Александра. БУЛГАРИКА**: **Академик Никола Михов – Духът на *булгарика***
: Диптих по информационно моделиране на хипертекст : Книга II. Учебник по структуриране на *булгарика* / Александра Куманова (авт., предг., биобиблиогр., науч. ред.), Никола Казански (авт., предг., терминолог., науч. ред.) ; Дейксис, науч. ред. Н. **Василев** ; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, М. **Максимова** ; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София : За буквите – О писменехь, 2023. – 256 с. : с 16 ил. ; 62 факсим. – (Факлоносци ; XXXIV)

Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия и 145-год. от рожд. на акад. Н. **Михов** *; Посв. на проф. М.* ***Куманов***.

ISBN 978-619-185-598-8
E ISBN 978-619-185-599-5

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ КЪМ БИОБИБЛИОГРАФИЯТА НА ПРОФ. МИЛЕН КУМАНОВ

Абаджиев, Тодор Ст. 91
Александрова, Красимира *рец.*189
Андонова, Зоя *ред.* 169,184; *съавт.* **75, 160, 184**
Андреев, Андрей *състав.* 155
Андреев, Михаил *съавт.* **82**
Анчев, Виктор *съавт., състав.* **176**
Анчев, Панко *послесл.* 92, 96, 101, 108, 121; *ред.* 117, 120, 121; *състав.* 96, 103, 112, 124, 133, 134, 141
Апостолова, Боряна *рец.* 182
Арнаудов, Александър П. *за него* **276**; *ред.* 173
Арнаудов, Михаил 101, 112
Артиери, Джовани *предг.* 56
Аршинков, Стоян Ив. 47
Атанасова, Даниела *рец.* 181

Багрянов, Иван *за него* **87**
Балкански, Тодор *науч. ред.* 209
Безлова, Йорданка *прев.* 56
Белопитов, Иван Т. 186
Бенев, Кремен *худож.* 45
Беров, Любен *съавт.* 55
Бицаева-Стоянова, Римма 88
Божинов, В. *ред.* 40; *рец.* 1
Бойчев, Петър *съавт.* 90; *състав.* 163; *увод* 163
Борис III, цар *за него* **51**
Ботев, Христо 92, 113, 164; *за него* 92, 113, **157, 158, 164**
Бояджиев, Илия 209

Вазов, Иван 93-95, 178; *за него* 93-95, 178
Василев, Васил *рец.* 3
Василев, Владимир *послесл.* 196
Василев, Николай 199; *ез. ред., послесл.* 174, 175, 182, 206; *науч. ред.* 189, 190, 212, 225; *рец.* 199; *съавт.* **210, 224**; *състав.* 187, 202, 203, 211, 226-242, 243-275
Василева, Румелина *рец.* 189
Василева, София *ред., състав.* 170
Вачков, Даниел 180
Веков, Манчо *състав., отг. ред.* 214
Велев, Венцислав И. *дис.* **6**; *терминолог. ред.* 175, 225, 226-242, 243-275
Величков, Константин 96; *за него* 96
Велчев, Петър *рец.* 187
Влайков, Тодор Г. 141; *за него* 141
Влахов, Туше *посв.* **39**
Войников, Добри 114; *за него* 114

Гарванов, Иван *рец.* 181
Гемиджиев, Георги И. 150, 167, 195
Гемиджиева, Дидка *съавт.* 195
Генадиев, Генади П. *дис.* **5**
Георгиев, Ангел *съавт.* **224**
Георгиев, Михалаки 115; *за него* 115
Гинчев, Цани 116; *за него* 116
Големанова, Силвия *прев.* 58
Гранитски, Иван *послесл.* 107, 131, 178, 196; *ред.* 92, 107, 112, 113, 115-117, 120, 127, 131, 132, 207; *състав.* 92-95, 97-102, 104-107, 109, 111-118, 122, 123, 127-129, 131, 132, 138, 141, 143, 149, 164, 178, 183, 197, 207
Гребенаров, Александър Г. *дис.* **3**
Григоров, Боян *науч. ред.* **50**; *състав. и предг.* 50
Груев, Михаил *рец.* 223
Гуч, Дж. П. *предг.* 58
Гюзелев, Васил *рец.* **219**

Даскалов, Антон *справ.-информ. ред.* 175, 225
Дебелянов, Димчо 97, 196; *за него* 97, 196
Денчев, Стоян *науч.консулт.* 187; *науч. рък.* 7; *науч. ред.* 181, 190, 202, 203, 206, 210, 211, 212, 225, 226-242, 243-275; *об. ред. и епилог* 174, 175; *рец.* 189; *съавт.* 199, **208**
Диловска, Елена *науч. рък.* 1
Димитров, Илчо *посв.* **89**; *ред.* 46
Димитров, Пашанко Д. 51
Димитрова, Елена 46
Димов, Продрум *рец.* 67
Динеков, Петър 92
Добрева, Ваня *рец.* 225
Дойнов, Дойно 154
Дочев, Иван Д. 8, 9
Драганов, И. *рец.* 146
Друмев, Васил (митрополит Климент Търновски) **98, 117**; *за него* 98, 117

Елдъров, Светлозар *рец.* 223
Елин Пелин 64; *за него* 64
Ерменков, Димитър *фотогр.* 162
Еюп, Кемал 194; *състав.* **140**; *увод* 140, 194

Жекова, Ваня 81
Жинзифов, Райко 123; *за него* 123
Загорчинов, Стоян 118; *за него* 118
Заимова, Клавдия *прев.* 79

Зарев, Пантелей 122
Zaprianova, Antoaneta *рец.* 83
Златарски, Васил Н. *за него* **219**
Златева, Ани *състав.* 159

Иванов, Димитър *науч. ред.* 21-31, 153, 166, 191; *предг.* 16-35, 168; *състав.* 17-33, 153, 166, 168, 191
Иванов, Димитър Хр. 36, 188; *съавт.* **172, 179**
Иванов, Иван Др. *състав.* 161
Иванов, Теофил 162
Игнатовски, Димитър *науч. ред., състав.* 98, 177; *предг.* 177
Игов, Светлозар *послесл.* 108
Илиев, Емил *послесл.* 56
Илиева, Д. *състав.* 16, 60
Илиева, Стефка *рец.* 182
Илиеску, Йон 119
Илиеску, Кришан *ред.* 119
Иречек, Константин *за него* 171

Йелавич, Барбара 10-13
Йоанна, царица **56**
Йовков, Иван *предг.* 54
Йовков, Йордан 99; *за него* 99
Йоцов, Борис 99
Йоцов, Я. *рец.* 1

Казанджиев, Спиридон 143; *за него* 143
Казански, Никола 199; *науч. ред.* 189; *рец.* 174, 175, 225; *състав.* 226-242, 243-275; *терминолог. ред*. 187, 190, 206
Калев, С. *предг.* 51
Калоянов, Владимир В. 223
Каравелов, Любен Ст. 100, 120, 121; *за него* 100, 120, 121
Караганев, Румен В. *дис.* **4**
Караславов, Георги 122; *за него* 122
Кацарова, Румяна *ред., състав.* 145
Кендеров, Георги П. *за него* **216**
Кендеров, Петър Г. 216
Кендеров, Петър Ст. *ред.* 216
Козлев, Никола 123; *за него* 123
Коледаров, П. *карти* 55
Колесникова, Марина *рец.* 203
Кондев, Ангел *съавт.* **63**
Конев, Илия 126
Константинов, Алеко 101, 197; *за него* 101, 197
Константинова, Елка *послесл.* 132
Константинова, К. *ил.* 202, 203
Косев, Димитър *гл. ред.* **55, 82, 147**; *ред.* 177
Костадинова, Десислава 185; *съавт.* **37, 38, 193, 204, 217**
Костадинова, Пенка *състав.* **77**
Коцев, Димитър *послесл., предг. състав.* 157
Коцева, Тинка *ред.* 45
Кочев, Николай Цв. *ред.* 181
Куманов, Милен *дис.* **1**; 39-42, **43, 45**, 48, 55, **59, 65, 67**, 85, 86, 89, 154, 157-159, 162, 170, 171, 177, 180, 191, 194, 200, **205**, 214; *бел.* 54, 58, 61, 92-109, 111-118, 120, 122-124, 126-135,137-139, 141, 142, 144, 149, 155, 156, 164, 178, 196, 197, 207; *за него* **276, 277-286**; *интервю* 8, 9, 220; *науч.консулт.* 177, 182, 184, 187; *науч. ред.* 12, 13, 37, 38, 40, 47, 53, 62, 70, 74, 76, 80, 145-148, 150, 161, 163, 167, 173-176, 181, 185, 186, 190, 192, 195, 198, 199, 208, 211, **218-222, 225, 226-242**; *науч. рък.* 2-4, 6, 7; *предг.* 9-12, 14, 16-35, 49, 51, 56-58, 60, 62, 64, 66, 68-73, 78, 79, 81, 87, 88, 91, 102, 110, 140, 151, 166, 168, 201, 209, 215, 217; *рец.* 5, 189, 202, 203, 210, 212, 213, 223-225; *съавт.* **36-38, 44, 46, 52, 63, 74, 75, 82-84, 139, 146, 160, 172, 179, 193, 204**; *състав.* 14, 15-35, 50, 61, 62, 72, 74, **76, 77, 80, 87**, 90, 102, 121, 135, 140, 145, **152, 153, 165, 168**, 169, 183, 188, 194, 215, 226-242, 243-275, 277-289
Куманова, Александра 181, 182, 190, 192, 199, **206, 211, 212, 213**; *библиогр. и текстолог. ред., предисл.* 174, 175, 181, 182, 220-222, 224; *за нея* **189, 202**; *послесл.* 187; *рец.* 182; *съавт.* **208, 210, 225**; *състав.* 181, 187, 203, 226-242, 243-289
Кънев, Анатолий *предг.* 194
Кънчев, Ангел *за него* **49**
Кършовски, Сава 49

Левски, Васил (Васил Иванов Кунчев) **102, 183**; *за него* **49**, 102, 183
Леков, Дочо 114

Маджаров, Михаил И. 66
Мазовер, Марк 151
Максимова, Марияна *библиогр. ред.* 202, 203; *справ.-информ. ред.* 174, 175, 187, 190, 225, 226-242, 243-275
Малеев, Лука 78
Малинов, Александър П. 68; *за него* **67**
Мамонтов, Александр В. *посв.* **211**
Мангачев, Петко И. 171; *съавт., състав.* **176**
Манев, Евгени *рец.* 7
Маринов, Д. 35
Марков, Георги *встъп.* 145; *науч. ред.* 82, 85, **144, 180**; *рец.* 5, 6
Маркова, Зина К. 14, 15
Матошич, Йое (Joe Matosic) **57**

Мешеков, Иван 124; *за него* 124
Мигев, Владимир *рец.* 7
Миладинов, Димитър 125, 126; *за него* 126
Миладинов, Константин 125, 126; *за него* 126
Милачков, Володя *състав.* 163
Минков, Светослав 127; *за него* 127
Митев, Й. *ред.* 41
Митев, Трендафил *посв.* **214**
Михайловски, Стоян 103; *за него* 103
Мичев, Добрин *ред.* 46, 53; *рец.* 3
Мишляков, Свилен *състав.* 201
Момчилова, Емилия *рец.* 160
Мушанов, Никола 61
Мюър, Надежда 58

Найденова, Цветана *справ.-информ. ред.* 175, 225
Нанкова, Мариела *рец.* 190, 192
Наумов, Георги *съавт.* **84**
Неофит Бозвели (Неофит Хилендарски-Бозвели) **128**; *за него* 128
Несторов, Хр. *ред.* 39
Нешев, Георги *ред.* 142
Николов, Иван *ред.* 169, 184; *съавт.* **184**
Николова, Веска *съавт.* **44**
Николова, Таня *съавт.* **83, 146**
Нинов, Кирил *науч. консулт.* **222**
Нойков, Стефан 200
Нягулов, Благовест *дис.* **2**

Павлов, Стефан *съавт.* **142**
Паисий Хилендарски, Св. отец **174, 224, 225, 275**; *за него* **174**, **221, 224, 225, 243**
Палешутски, Костадин *съавт.* **74**
Пандев, Константин *за него* **85**
Паси, Исак *науч. консулт.* 187
Пашов, Стефан *науч. консулт.* **222**
Пенева, Аделина 177
Петканов, Константин 129; *за него* 129
Петров, Ивайло *интерв.* 8, 9
Петров, Методи *рец.* 6
Петров, Петър Хр. *науч. рък.* **219**
Петров, Тодор *за него* 182
Петрова, Димитрина *рец.* 4
Пешев, Петър И. 69
Попдимитров, Емануил 130; *за него* 130
Попдимитрова, Светла *ред., състав.* 130
Попов, Радослав *науч. рък.* 5
Пулева, Й. *рец.* 14, 15
Пърличев, Григор 123; *за него* 123

Рабаджийска, Ана А. 70; *съавт.* **139**
Равинский, Дмитрий *рец.* 189
Радев, Симеон Тр. 169, 184; *за него* 169
Радев, Траян *увод* 169, 184
Радева, Мария *съавт.* **52**; *състав.* 84
Радославов, Васил Хр. 71
Радославов, Цветан (Хаджиденков) *за него* **47**
Райкински, Иван *предг., ред.* 158
Райнов, Богомил *послесл.* 131
Райнов, Николай 131; *за него* 131
Райчев, Георги 132; *за него* 132
Раковски, Георги С. 133; *за него* 133
Ралева, Диана *библиогр. ред.* 203, 225, 226-242, 243-286; *терминолог. ред.* 175, 187, 190; *рец.* 206
Русева, Цветана *прев.* 151
Рънсиман, Стивън *встъп.* 58

Савова, Мария *прев.* 54
Сакъзов, Янко И. 72, 166
Сарандев, Иван *послесл.* 99
Свиленов, Атанас *послесл.* 110
Свирачев, П. *състав.* 16, 60
Сеферинкина, Петя *ред.* 198
Симова, Полина *рец.* 181, 190, 192
Сис, Владимир *за него* **159**
Славейков, Пенчо П. 104, 105; *за него* 104, 105
Славейков, Петко Р. 106, 207; *за него* 106, 207
Соколова, Марианна *рец.* 190, 192
Стайкова, Цветана *рец.* 181, 192
Стаматов, Георги П. 134; *за него* 134
Стамболов, Стефан Н. 16-35, 60, 135; *за него* **88**, 135, **153, 188, 191, 205**
Станчов, Димитър *за него* **58**
Станчова, Анна (графиня де Грене) **54**
Стефанов, Георги *фотогр.* 173
Стефанов, Петър *ред.* 36, 179
Стоилов, Константин *за него* **66**
Стоянов, Захари 107, 136, 137; *за него* 107, 137
Страшимиров, Антон 155
Субетто, Александр *рец.* 199
Сукиасян, Эдуард *рец.* 202

Талев, Димитър 108; *за него* 108
Теодоров-Балан, Александър *за него* **218**
Теофилов, Иван *ред.* 199; *рец.* 174, 175, 187, 225
Тодоров, Антоний *съавт.* **89**
Тодоров, Коста 79
Тодоров, П. *рец.* 2
Тодоров, Петко Ю. 138; *за него* 138
Тодоров, Тодор Ст. *съавт.* **37, 38, 193, 204**

Per aspera ad astra!

Томова, Елена *терминолог. ред.* 174, 175, 225
Тотев, Андон *предг.* 162
Тошев, Мирослав *състав. и предг.* 80
Тошкин, Атанас Т. *съавт.* **139**
Трайков, В. *рец.* 2
Траянов, Теодор 156; *за него* 156
Трифонов, Стайко *рец.* 4

Фердинанд I, цар *за него* 62
Филов, Богдан Д. 73

Хитлер, Адолф *за него* 78
Христов, Кирил 109; *за него* 109
Христов, Христо *съавт.* 55
Христова, Мирела *прев.* 10-13

Цанева, Милена *послесл.* 94, 95, 178
Цанков, Александър 110, 176; *за него* 110, 185
Цанкова-Людсканова, Недялка 215
Цветков, Никола 102

Чеке, Мариана *прев.* 119
Чешмеджиев, Григор 50
Чинтулов, Добри 111

Шапкалова, Светла *рец.* 181
Шаренкова, Светлана С. *дис.* **7**
Шишманов, Иван Д. 93-95, 178
Шопов, Атанас *ред.* 201; *състав.* 186, 198, 217

Явашов, Анание *за него* 161
Яворов, Пейо К. 112, 149; *за него* 112, 149
Янев, Симеон 116
Яръмов, Николай *ред.* 181, 190, 199; *рец.* 202, 203

биобиблиография на Милен Куманов : 292 ном. назв. / А. Куманова (библиографска и текстологична проскопия / библиогр. ред. Н. Казански, Н. Василев, Д. Костадинова)

биобиблиография Милена Куманова : 292 пронум. назв. / А. Куманова (библиографическая и текстологическая проскопия / библиогр. ред. Н. Казански, Н. Василев, Д. Костадинова)

biobibliography of Milen Kumanov : 292 numb. titles / A. Kumanova (bibliographic and textological proscopy / bibliogr. ed. N. Kazanski, N. Vasilev, D. Kostadinova)

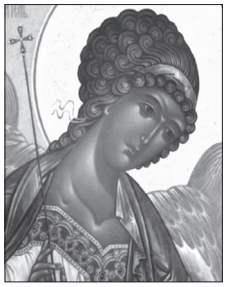

УЧЕБНИК

„ЕНЦИКЛОПЕДИКА”
НА
АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Е*-БИБЛИОТЕКА *„ENCYCLOPAEDICA”

2024

/

с. 1-10; 1491-1804

с базираща го предшестваща публикация на

ПОСЛЕДНОТО НЕЗАВЪРШЕНО
***ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО* ИЗСЛЕДВАНЕ НА**

МИЛЕН КУМАНОВ –
„ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ:

(КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ)” –

Е*-БИБЛИОТЕКА *„ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)

2021

/

с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490

Посвещава се на светлата памет на професор Милен Куманов

Посвящается светлой памяти профессора Милена Куманова

Dedicated to the bright memory of Professor Milen Kumanov

През тръни към звездите!

ФАКЛОНОСЦИ XXXVI

ЕНЦИКЛОПЕДИКА

УЧЕБНИК

НА

АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Диптих
по информационно моделиране на хипертекст:

Книга I.
Учебник по структуриране на *енциклопедия*

Ново издание

1493

Автор на учебника
„Енциклопедика”,
биобиблиографска редакция и
публикация на
ПБ (КИЕ):
Акад. проф. д.п.н. Александра Куманова

Дейксис, графическа и библиографска редакция на изданието:
Д-р Николай Василев

Дейксис и библиографска редакция на изданието:
Доц. д-р Никола Казански

Рецензенти на изданието:
Акад. проф. д.ик.н. Стоян Денчев
Проф. д-р Ирина Линден

През тръни към звездите!

TORCHBEARERS XXXVI

ENCYCLOPAEDICA

COMPENDIUM

OF

ALEXANDRA KUMANOVA

Diptych
of Information modeling of hypertext:

Book I.
Manual of *encyclopedia*'s structuring

New edition

1495

Per aspera ad astra!

Author of Manual
„Encyclopeadica”,
Biobibliographic edition and
publication of
OB (BHE):
Acad. Prof. DSc Alexandra Kumanova

Deixis, graphical and bibliographical edition:
Dr. Nikolay Vasilev, PhD

Deixis and bibliographical edition:
Assoc. Prof. Dr. Nikola Kazanski, PhD

Reviewers of the edition:
Acad. Prof. DSc Stoyan Denchev
Prof. Dr. Irina Linden, PhD

Per aspera ad astra! –
През тръни към звездите!

„Това, което вижда душата,
е по-ясно от това, което гледат очите.”
А. К.

„То, что видит душа,
виднее того, что смотрят глаза.”
А. К.

„What the soul perceives
is clearer than eyes see.”
А. К.

Per aspera ad astra!

ПОД
***БИБЛИОГРАФСКАТА РЕДАКЦИЯ* НА**:
ДОЦ. Д-Р НИКОЛА КАЗАНСКИ,
Д-Р НИКОЛАЙ ВАСИЛЕВ

ПРЕДГОВОР / **А. К.** / с. 1499-1531

I. ОПИТ ЗА ПОСТРОЯВАНЕ НА КАДАСТРАЛНО ДЪРВО НА ПЛАНЕТАРНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ / **А. К.** / с. 1532-1602

II. ТОПОСИ НА УНИВЕРСАЛНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ / **А. К.** / с. 1603-1639

III. ГЕНЕЗИС НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ: **ГЕНОМ** / **А. К.** / с. 1641-1704

ЗАКЛЮЧЕНИЕ / **А. К.** / с. 1705-1715

Цитирана литература, представена във вид на *систематизирана препоръчителна* библиография по *енциклопедика* / **А. К.** / с. 1716-1739

Именен показалец / **А. К.** / с. 1740-1741

Списък на илюстрациите / **А. К.** / с. 1742-1744

ВЪПРОСИ ЗА ПРОВЕРКА / **А. К.** / с. 1745-1746

ДЕЙКСИС НА БИБЛИОГРАФСКИЯ РЕДАКТОР / Н. К. / с. 1747-1748

ДЕЙКСИС НА БИБЛИОГРАФСКИЯ РЕДАКТОР / Н. В. / с. 1749-1750

***ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ* В РАМКИТЕ НА СВЕТОВНАТА СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННА ПАРАДИГМА И БЪЛГАРСКИЯТ ПРИНОС / С. Д.** / с. 1751-1752

FOUNDATIONS OF THE BULGARIAN *ENCYCLOPEDICS* – AND THE ACME OF PARAGON IN THE *ENCYCLOPEDIA ORTHODOXY IN BULGARIA* / I. L. / с. 1753-1754

ОСНОВИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА *ЕНЦИКЛОПЕДИКА* – И ВЪРХОВОТО ПОСТИЖЕНИЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ”* / И. Л. / с. 1755-1756

Синопсис на учебника *„Енциклопедика”* с публикацията на енциклопедията *ПБ (КИЕ)* / А. К. / с. 1802-1803
[I.] ... на *български* / с. 1802
[II.] ... на *руски* / с. 1802
[III.] ... на *английски* / с. 1802-1803
[IV.] ... на *немски* / с. 1803
[V.] ... на *френски* / с. 1803

ПРЕДГОВОР

I. Общ план на диптиха от издания по информационно моделиране на *хипертекст*

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е първият по рода си **когнитивен труд в изследваната комплексна научно-приложна сфера**, преподавана от 2003 г. за първи път в рамките на учебния процес по ядрото от библиотечно-информационни дисциплини в катедра „Библиотечни науки” (*в годините – и други названия*) на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ): в *бакалавърски програми* (дисциплини: „Библиографски модел на знанието”, „Инфосфера: Когнитология”, „Методика на научните изследвания”, „Анотиране и рефериране на документи”, „Културна антропология”), както и в *магистърски програми* (дисциплини: „Основи на информационното моделиране”, „Библиографски интеграл”, „Историографски модел на електронна библиотека”).

По темата на *този* учебник е и **първата библиографска и историографска серия от справочно-енциклопедични издания у нас – „Факлоносци”** – продукция на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ”:

Факлоносци / **За буквите – О писменехъ**; ред. кол.: С. **Денчев** – отг. ред.; А. **Куманова** – глав. ред. и състав.; Н. **Василев** – зам.-глав. ред., обща, ез. и граф. ред., съст.; [М. **Куманов**,] Н. **Казански** ... [и др.] – науч. ред.; М. **Максимова**, Д. **Ралева** ... [и др.] – библиогр. ред.; В. **Велев** ... [и др.] – техн. ред. – 1 (2010)- . – София: За буквите – О писменехъ, 2010- .

Парал. загл. на сер. в отд. кн.: **Torchbearers**; **Факлоносцы** [881-916]

ISSN C633-8747

Този учебник е **Книга I.** на **диптиха от издания по информационно моделиране на *хипертекст*** – **учебник по структуриране на *енциклопедия***.

И *енциклопедиката*, и *екстериориката* (появяващата се в чужбина литература за която и да е държава) на всяка страна са проява на изкуството на формиране на **хипертекст** (от *гр.:* hyper – свръх; лат.: hypertext) за нея.

Главна особеност на *такъв* текст са неговите ***хиперпрепратки***, по които от *един*

аспект, *една тема*, един *проблем* е възможно безпрепятствено преминаване към *друг аспект*, *друга тема*, *друг проблем*...

***Класически – традиционни* образци на хипертекстове** са книгите на книгите: *Св. Писания – Св. Авеста*, *Св. Упанишади*, *Св. Библия*, *Св. Коран*.

В самите Св. текстове **хиперпрепратките** са ***скрити*** – необходимо е интелектуално усилие и време, за да се открие *къде още е казано* ***за едно или друго***, и **Богословието** посочва тези връзки в различни *ризомно-ретикуларни построения*.

В **научните трудове по *енциклопедика* и *екстериорика* хиперпрепратките на познанието са напревени – като компас – за *справочно-информационни цели* от виртуозни учени – енциклопедисти – първопроходци, по които поколенията изследователи разкриват страните на познанието в качеството му на клъстер** – *букв.:* грозд (*от англ.:* cluster) – хиперструктура, на която се посочват не само **частите**, но и **цялостния й план – гещалтплана – на построение**.

При това именно по двете **справочно-информационни кардинали** – ***енциклопедика*** и ***екстериорика*** – **най-уплътнената в когнитивно отношение *справочно-библиографска* и *историографска* информация** – се наблюдават проявите на ***библиографския и историографския системологичен дух* на културата на съответната страна**, генерирала подобни хипертекстове.

Съвременен – електронен образец на хипертекст – е *интернет*, в който е възможно с едно кликване – по правилно формулиран въпрос – да се установи **по ключови думи ветрилото от разработените в информационно-търсещата му система *препратки* във вид на линкове**...

Поради хипертекстовата екзистенциална природа на енциклопедизма учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)”* се публикува в качеството му на **Книга I**. от **диптиха по информационно моделиране на хипертекст** (1. изд. – 2023; Ново изд. – 2024. – *Наст. изд.*) (Книга II. *„Булгарика: Академик Никола Михов”*) и е реализиран в рамките на проект на тема *„Световни топоси на информатизацията в България: Енциклопедика – Булгарика (Генериране на справочно-библиографски образователни информационни ресурси на Научноизследователския център за стимулиране на студентската академична активност при УниБИТ)”* – по Договор NНИП-2023-01 от 16.02.2023 г. по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН, с ръководител проф. д.п.н. Александра Куманова:

Куманова, А. Булгарика: Академик Никола Михов – Духът на *булгарика*: Диптих по информационно моделиране на хипертекст: Книга II. Учебник по структуриране на *булгарика* / А. **Куманова** (авт., предг., биобиблиогр., науч. ред.), Н. **Казански** (авт., предг., терминолог., науч. ред.); Дейксис, науч. ред. Н. **Василев**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, М. **Максимова**; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София: За буквите – О писменехъ, 2023. – 256 с.: с 16 ил. ; 62 факсим. – (Факлоносци ; XXXIV)

Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия и 145-год. от рожд. на акад. Н. Михов ; Посв. на проф. М. Куманов.

ISBN 978-619-185-598-8 ; E ISBN 978-619-185-599-5

Стоящата в центъра на тази продукция **нравствена светлина на творци на науката** – **създатели на хипертекстове** е причината диптихът от учебни издания по информационно моделиране на хипертекст да бъде свързан с широко отбелязваната през 2023 г. ***70-годишнина от възстановяването на Българската патриаршия***.

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)" се посвещава и на светлата памет на* ***професор Милен Куманов***, който пронася **духа на енциклопедизма и булгарика** през XX в. и в XXI в., бидейки най-изявеният и последователен ученик и пряк продължител на делото на първопроходците ...

II. Персонален биобиблиографски дискурс на *енциклопедизма*

Ако не смятаме **рецепцията на византийския модел на християнството по нашите земи в енциклопедизма през втората половина на IX в.** – ***старобългарският*** **енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник"* (IX-X в.), който заема междинно по хронология място между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.) и е протограф на *„Светославов изборник"* (XI в.)**, през периода, чийто хронотоп е обозначен **от първата четвърт на XIX в. до към началото на последната четвърт на *това* столетие се разгръща уникалното панепистемично** (*букв.:* всенаучно) **дело на човешкия дух в справочно-енциклопедичните книги на д-р Петър Берон** (*вж: по-долу*) **като *класически* модел на вселената**.

Енциклопедиите – **наши спътници, които, изучавани, стават инструменти за преосмисляне на битието и съзнанието**, – са и **модели за интерпретирането на цели сфери на познанието и практиката**...

С класическия XIX в. триумфът на енциклопедизма става абсолютен по земното кълбо – и чрез делото на д-р Петър Берон (*вж: по-долу*) той понася на крилете си и България...

II. 1. Д-Р ПЕТЪР ХАДЖИ БЕРОВИЧ – БЕРОН

(1799, Котел – 21.03.1871, Крайова) е български лекар – енциклопедист, стопански и просветен деец и дарител (*Ил. 1 – вж: с. 1502*).

Учен-енциклопедист в мащабите на планетарния XIX в., педагог, философ и естественик, д-р Петър Берон е автор на ***„Буквар с различни поучения или Рибен буквар"*** (Брашов, 1824) – **първият новобългарски учебник**.

Уникалният труд е съставен по модела на гръцкия *„Еклогар"* (Виена, 1804) на Димитриос Дарварис (Dimitrios Darvaris, 1757-1823).

„Рибният буквар" се състои от предисловие, 8 раздела, обръщение към читателя и приложение от 12 рисунки на животни.

Названието *„Рибен буквар"* идва от рисунката на кит в края на учебника и с това название той става изключително популярен.

Поради големия интерес към *този* учебник той претърпява 6 прижизнени издания (1. Брашов, 1824; 2. Букурещ, 1841; 3. Букурещ, 1846; 4. Букурещ, 1847; 5. Цариград, 1856; 6. Цариград, 1862), а авторът му – се радва напълно заслужено на възможно най-високо признание и уважение не само у нас, но и по света.

Според панагюрския възрожденец Петър Карапетров (1845-1903) букварът на д-р Петър Берон в онези времена *„е бил последната книга за учение; които го изучвали от кора до кора, минували вече за учени"*.

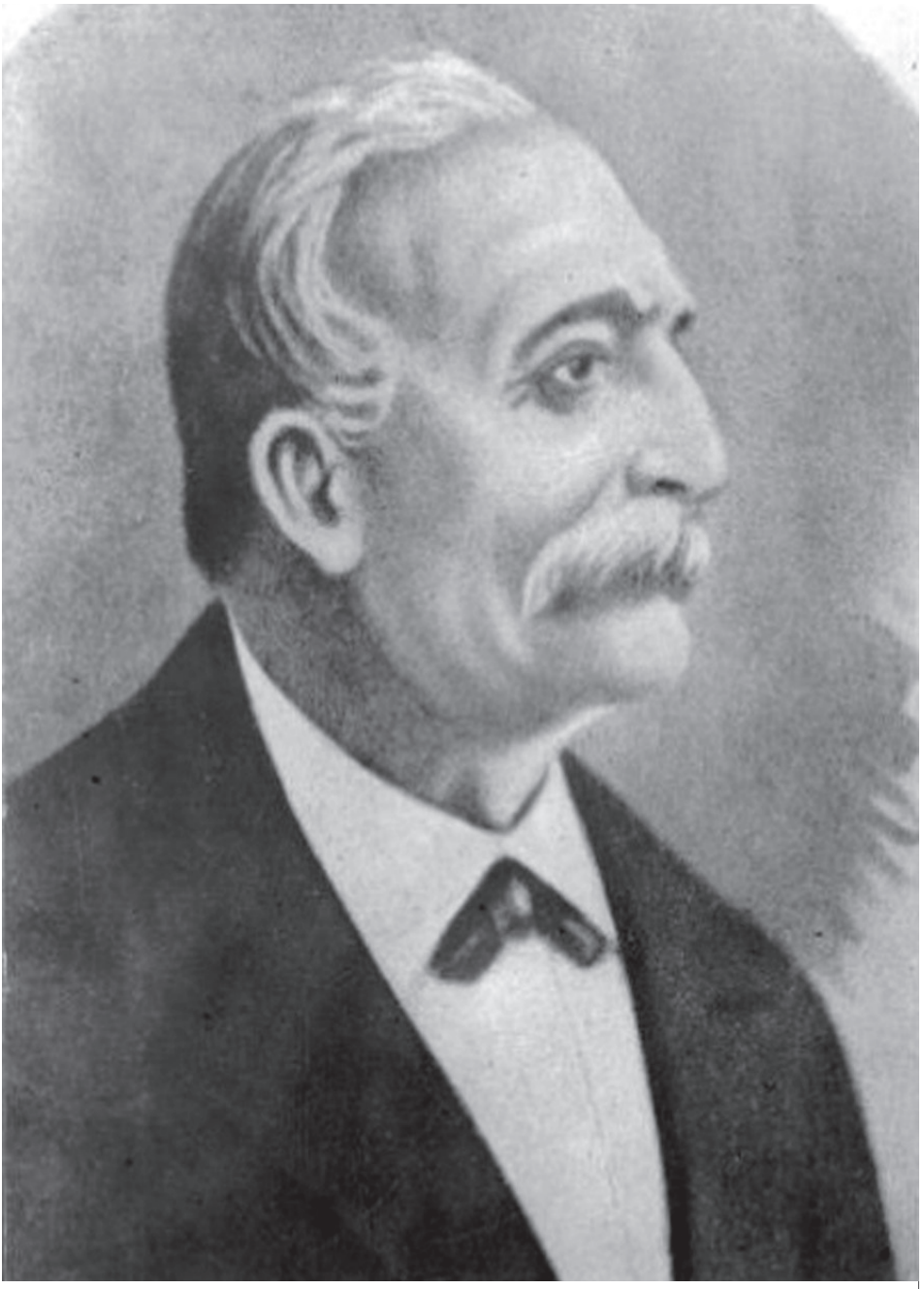

1. **Д-р Петър Берон**
(фотография)

Д-р Петър Берон владее девет езика и живее в Париж, Берлин, Лондон, Виена, Прага, Букурещ и Атина... Той е дипломиран лекар. Отдава се и на сериозни научни занимания, пронизани от провежданите и постоянно обобщаваните от него системни експерименти.

Той постоянно дарява средства за подкрепа на много български училища. Учи и работи активно в **Сорбоната** – **la Sorbonne** (най-старият френски университет, основан в Париж през 1257 г.), активно допринасяйки за вниманието на Запада към народа ни.

Като учен – енциклопедист д-р Петър Берон в своя знаменит, но по-малко известен в България, труд, написан на френски – ***„Панепистемия"*** **(Béron, Pierre**. **Panépistème**. **T. 1-8**. – **Paris**: **Mallet-Bachelier**; **Gauthier-Villars**; **T. Hazzifilo, 1861-1868)** (10 неном. т.: 8 осн. ном. и 2 доп. неном. към 7 т., отпеч. в Париж в 3 фр. изд-ва), обхваща всички области на човешкото знание: медицина, философия, педагогика, астрономия, география и др.

Освен *„Рибния буквар"* и *„Панепистемия"* на перото му принадлежат и други съчинения, написани на гръцки, латински, френски и немски език, като най-обемистата част от трудовете му е излязла на френски език и представлява сериозен принос в научното познание.

Именно на този език д-р Петър Берон създава и два атласа – *„Космобиографичен атлас"* (Париж, 1859) и *„Метеорологичен атлас"* (Париж, 1860).

Цяла **епоха в когнитологията** бележи **енциклопедизмът на д-р Петър Берон**, която условно именуваме ***СИНТАГМА НА ОТРАСЛОВА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ в енциклопедичното познание***, ***характерна за етапа на наваксването*** *на историческото ни изоставане*, ***в която цялостната философско-научна картина на света е до голяма степен*** **индуктивна – *формирана от части на изследваните от автора научно-приложни сфери, които се конструират в обща системна научно-информационна картина (цяло на познанието – всезнание: панепистемия)***.

СИНТАГМАТА НА ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНА ХУМАНИТАРНА **СИНЕРГИЯ в енциклопедизма**, *свързана с ерата на глобалната информатизация без географски, административни и институционални демаркационни линии –* с **дедуктивното мислене**, базирано от ***световната универсална библиография***, – по нашите земи категорично влиза в обръщение чрез безаналоговия научен подвиг на библиографа – ерудит – **първия български енциклопедист на XX в.** – системолога и статистика с необичайно широка обща култура акад. Никола Михов (*вж: по-долу*).

II. 2. АКАД. НИКОЛА ВАСИЛЕВ МИХОВ (6.03.1877, Габрово – 5.04.1962, София) е библиограф – енциклопедист в областта на **екстериориката** (**булгарика** – литературата по България, публикувана в чуждестранни издания) по история, икономика и статистика (*Ил. 2 – вж: с. 1500, 1504*).

Акад. Никола Михов е действителен член на Българската академия на науките (БАН) (1947).

Роден е в Габрово в семейството на свещеника Васил Михов (1842-1895) – дългогодишен учител в Априловската гимназия. Н. Михов учи в Женева и се дипломира с докторат по статистика в Брюксел (1900). Поддиректор е на Народната библиотека (1908) – *днес:* Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".

В продължение на 12 години ученият работи в библиотеките на Мюнхен, Берлин, Брюксел, Виена, Париж, Лондон, Марсилия, Женева...

Владеенето на няколко езика, самодисциплината и изключителното му трудолюбие му дават възможност да прегледа около 80 000 тома книги, справочници, периодични издания и собственоръчно да опише около 15 000 от тях. Той събира данни за икономиката, демографската и културната история на България до

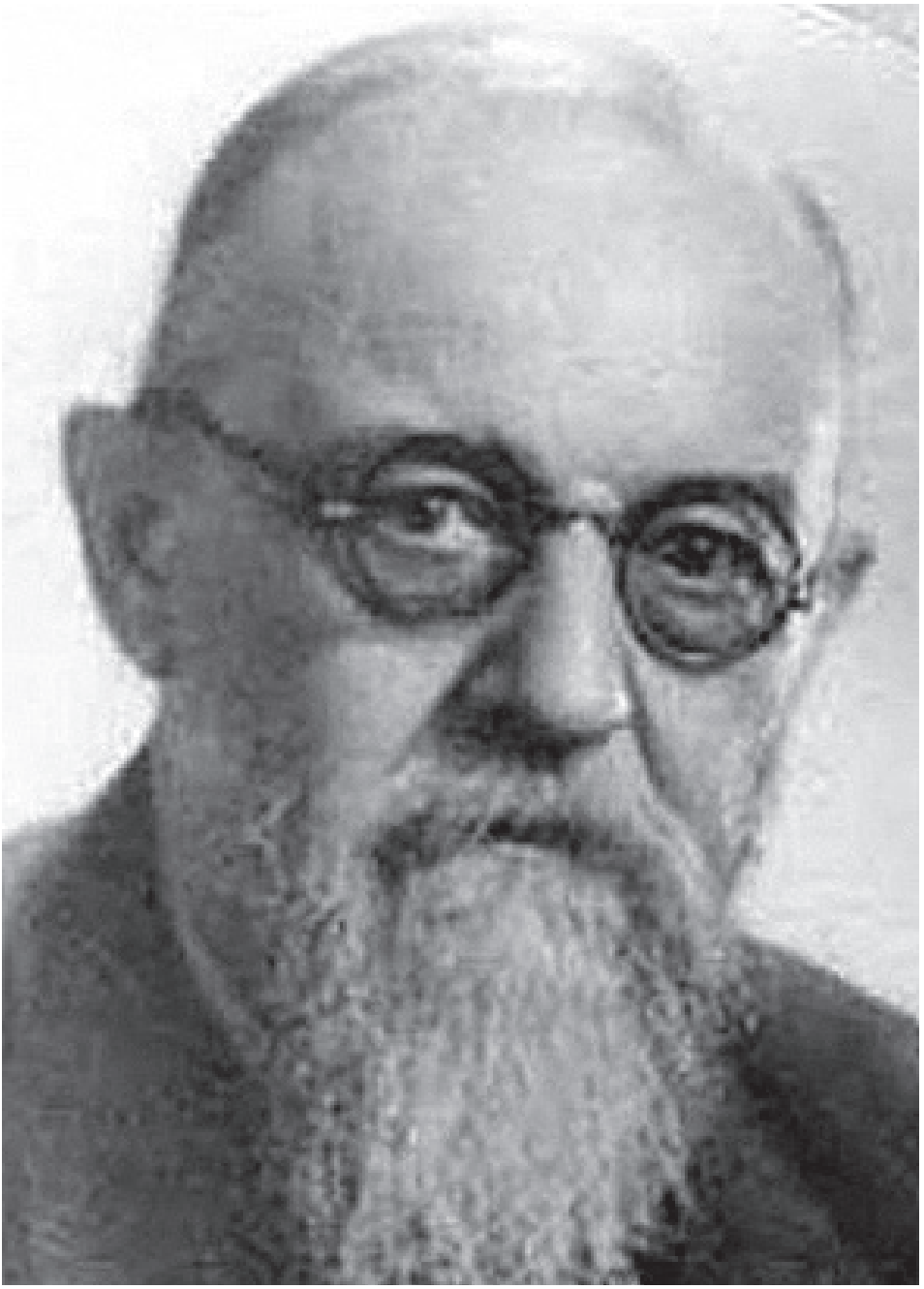

2. **Акад. Никола Михов**
(фотография)

Освобождението (1878) и за историята на Турция.

Н. Михов е преподавател във Висшия финансово-стопански институт в Свищов (1938-1957).

Той е директор на Библиотеката на БАН (1945-1946) – *днес:* Централна библиотека на БАН.

Акад. Н. Михов олицетворява библиографията у нас като **основоположник на *научното* й изграждане и изследване с определени *обект* и *метод* на проучване в съответствие със световната парадигма на познание и библиографското му осигуряване**.

Като фундаментални трудове в областта на **библиографската ексериорика** са оценени в ***световната библиография и историография*** **първопроходните му екстериорни за България и Балканския полуостров трудове – първата екстериорна българска библиография на библиографиите**.

Много преди началото на информационния бум на планетата от 40-те години на XX в. и в хода на тази модерна парадигма, която определя природата и на информационното, и на знаниевото общество, акад. Н. Михов – като предтеча на Новото време – създава в **пет обемни библиографско-енциклопедични поредици в общо 17 огромни тома**

Петокнижието на ретроспективната библиографска българика – трудовете за България, публикувани в чуждестранния печат:

1. ***Библиографски източници за историята на Турция и България = Sources bibliographiques sur l'histoire de la Turquie et de la Bulgarie***: [Т. 1]-4 (София: БАН, 1914-1934);

2. ***Населението на Турция и България през XVIII и XIX в.: Библиогр.-статист. изследвания = La population de la Turquie et de la Bulgarie au XVIII-e et XIX-e s.: recherches bibliographico-statistiques***: [Т. 1]-4 (София: БАН, 1915-1935);

3. ***La Bulgarie et son peuple d'après les témoignages étrangers (Extraits des publications françaises)***: 1- (Lausanne: Librairie centrale des Nationalités, 1918-); *Bulgarien und die Bulgaren im Urteil des Auslandes (Werke in Deutscher Sprache)*: [2: Pt] 1-2 (Lausanne; Sofia, 1929)];

4. ***Bibliographie des articles de périodiques allemands, anglais, français et italiens sur la Turquie et la Bulgarie*** (Sofia: Imprimerie de la Cour, 1938)];

5. ***Contribution à l'histoire du commerce bulgare: documents officiels et rapports consulaires***: Vol. 5 [6] 1-5 [+ 1] (Svichtov: Ecole d`Hautes études commerciales D. A. Tzenov, 1941-1953; [Vol.] 6, *Auteurs français, allemands et anglais, 1664-1911* (София: БАН, 1971).

Петокнижието на акад. Н. Михов представлява грандиозен **полилингвен хипертекст на ретроспективната библиографска българика**.

Внушителното енциклопедично мироздание на издирените, установените, описаните и систематизираните от учения **чуждестранни документални**

източници *по България* и *българския народ*, публикувани в *чужбина* и достъпни в **чуждестранните библиотечни и архивни книгохранилища**, се обозначават чрез **научния обобщаващ библиографски международен термин *екстериорика*** (*лат.: **Exteriorica***) или ***патриотика*** (*лат.: **Patriotica***) **на една страна**.

За България конкретният **научен термин** е ***Булгарика*** (*лат.: **Bulgarica***)...

Идеолог и създател – родоначалник на ***ретроспективната* библиографска *Булгарика*, акад. Н. Михов *отваря* чрез труда си по Булгарика *пътя*:**

- и на ***универсалната ретроспективна международна* библиография на България – *„Пътя към книгите”* (София: Българ. библиогр. инст., 1942) на своя ученик – последният български енциклопедист на XX в., създателят на знаменития и с непреходна слава Български библиографски институт (1941-1963) проф. Тодор Боров** (*вж: по-долу*) (*1*);

- и на ***текущата* библиографска *Булгарика* (1964-)** (трагично спряла да излиза през 2005 г. и чакаща настойчиво своето възраждане, съживяваща се днес) (*2*);

- и на ***библиографознанието* – научно-спомагателната библиографоведска сфера, изучаваща в единство историята, теорията, практиката и организацията на библиографската дейност** (*3*);

- и на ***енциклопедиката*** (*вж: по-долу:* **разд. I**), фундирана от ***библиографията*** и ***библиографознанието***, чиято еманация е ***линията в енциклопедизма*: акад. Никола Михов – проф. Тодор Боров – д-р Николай Н. Николаев – проф. Милен Куманов** (*вж: по-долу*) (*4*)...

И ***ретроспективната*, и *текущата* библиографска *Булгарика*** (акад. Н. Михов), както и ***универсалната ретроспективна международна* библиография на България** (проф. Т. Боров), и ***библиографознанието* като аванпост на библиотечно-информационната *наука* – *практика* – *образование*** (проф. Т. Боров), и ***енциклопедиката*** (акад. Н. Михов – проф. Т. Боров – д-р Н. Н. Николаев – проф. М. Куманов) са *крусиалният* **modus vivendi на осмислената, осъзнатата, разбраната и *библиографски* и *историографски* наблюдаемата философска справочно-информационна научна картина на България не само като *съпоставима и съотносима с аналогични когнитивни картини на други страни от просветения цивилизационен свят*, но и като *неразделен онтологичен компонент на този свят – ипостас не само на науката, но и на обществения живот без граници***.

На **клъстерната проблематика на Булгарика** е посветена **макроструктурата** на учебника ***„Булгарика: Академик Никола Михов”***, който е **Книга II.** на **диптиха от издания по информационно моделиране на *хипертекст* – учебник по структуриране на *булгарика*** (*с. 1500*). С **феномена на *Петокнижието* на акад. Н. Михов** е свързана **микроструктурата** на изложението на *това* издание – Книга XXXIV на серия „Факлоносци”.

Замислен като **научен теоретико-приложен компендиум по структуриране на *Булгарика***, учебникът ***„Булгарика: Академик Никола Михов”*** дава не само **историческа, теоретична и практическа синтезирана панорама на осветяваната материя**. Анализът е направен **на фона** на ***световния планетарен библиографски процес***. При това третираното носи и ***педагогическо intentio*, насочено към формирането на *библиографска култура от най-висок разряд – сърцевина на всяко стойностно научно проучване*, завещана ни като императив от апостолите – библиографи със световна слава – акад. Н. Михов и проф. Т. Боров** (*вж: по-долу*).

II. 3. ПРОФ. ТОДОР БОРОВ (псевдоним на **Тодор Цветанов Тодоров**, 30.01.1901, Лом – 27.05.1993, София) е роден в семейство с богати културни традиции, в чиито родствени връзки се преплитат имената на такива българи като Стефан Стамболов, Димитър Маринов, Кръстьо Пишурка. Баща му Цветан Тодоров е магистър по фармация, завършил в Австрия (*Ил. 3 – вж: с. 1508*).

Т. Боров завършва Втора мъжка гимназия в София, а след това – Славянска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски".

Задълженията му на **студент – библиотекар** поставят младия Т. Боров в непосредсвена близост с професорите Михаил Арнаудов, Иван Шишманов, Боян Пенев, д-р Кръстьо Кръстев и Александър Балабанов. Още тогава проф. Михаил Арнаудов му възлага да състави библиография с публикациите на професор Иван Шишманов. Студентът издирва, описва, уточнява и съставя списък с над 250 заглавия, с което удивява и персоналията, и научната общност.

Едновременно с това Т. Боров е привлечен от проф. Боян Пенев да уреди личната библиотека на Пенчо Славейков...

От 1924 до 1927 г. Т. Боров специализира история, библиография и журналистика в Хумболтовия университет в Берлин. Работи като библиотекар-пазител в Библиотеката на Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1929-1931) и шеф-уредник на библиотеката при Българската земеделска и кооперативна банка (1931-1944).

Т. Боров е организатор и директор на Българския библиографски институт (ББИ, 1941-1964) и е директор на Народната библиотека в София (1944-1949) – *днес:* Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий".

От 1943 г. Т. Боров е доцент, професор и ръководител на катедра „Библиотекознание и библиография" при Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1952-1969).

Неговите визионерски трудове са *„Книги, библиотеки, библиография"* (1941) и **пътеводителят по световна универсална библиография *„Пътя към книгите: Увод в библиографията"*** (1942) (*вж: по-горе*).

Т. Боров ръководи изработването на капиталните библиографски справочници като *„Български книгопис"* (София, 1929-), *„Български периодичен печат"* (София, 1844-1969) и *„Български книги 1878-1944"* (София, 1978-2012), редактира съчиненията на Елин Пелин (В 5 т. – София, 1949), Христо Смирненски (В 4 т. – София, 1958-1960) и Александър Балабанов (В 1 т. – София, 1973), както и периодични издания като известния в. *„Развигор"* (София, 1921-1927), първото библиографско списание *„Българска книга"* (София, 1930) и емблематичния и без аналог у нас ***„Годишник на Българския библиографски институт"*** (В 9 т. – София, 1948-1963), който има **културологичен аналог само със *съвременните библиографски и историографски периодични издания по семиотика* – върхове на планетарната интердисциплинарна хуманитаристика**:

- **Труды по знаковым системам**: **ученые записки Тартуск. гос. унив.** / ред. кол. **Юрий Михайлович Лотман** – отв. ред. (1964-1992)... [и др.]. – 1 (1964)- 25 (1992). – Тарту: Тартуский гос. унив., 1964-1992.

3. **Проф. Тодор Боров**
(фотография)

– 25 вып. – (Учён. записки Тартуск. гос. унив., ISSN 0494–7304 = Tartu riikliku ülikooli toimetised = Transactions of the Tartu State University)

От 1964-1992 годишно изд. – От. вып. 2 (1965) –7 (1975) парал. загл.: Tööd semiootika alalt = Works on semiotics; От вып. 8 (1977) загл. обл. кор: Σημειωτικη. – Другие ред.: Б. Ф. Егоров, Л. О. Вальт, Вяч. Всевол. Иванов, И. Г. Кулль, Х. К. Рятсеп, И. А. Чернов – секретар; От вып. 4 (1969) други ред.: Л. О. Вальт, Б. М. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Всевол. Иванов, Х. Рятсеп, И. Г. Кулль, И. А. Чернов – секретарь; От. вып. 7 (1975) другие ред.: Б. Ф. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Всевол. Иванов, И. Г. Кулль, Х. К. Рятсеп, И. А. Чернов – секретарь; От вып. 10 (1978) другие ред.: Б. М. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Всевол. Иванов, И. Г. Кулль, Яак Рудольфович Пыльдмяэ, Х. К. Рятсеп, И. А. Чернов – секретарь; От вып. 16 (1983) другие ред.: Михаил Леонович Гаспаров, Вяч. Вс. Иванов, И. Г. Кулль, Х. К. Рятсеп, Пеэтер Х. Тороп, И. Чернов – секретарь; От вып. 17 (1984) другие ред.: Сергей Г. Барсуков – секретарь, М. Л. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Всевол. Иванов, Зара Григорьевна Минц, Мария Борисовна Плюханова, П. Х. Тороп, Х. К. Рятсеп, Борис Андреевич Успенский, И. А. Чернов; От вып. 20 (1987) другие ред.: С. Г. Барсуков – секретарь, М. Л. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Вевол. Иванов, З. Г. Минц, Линнарт Эдуардович Мялль, М. Б. Плюханова, П. Х. Тороп, Б. А. Успенский, И. А. Чернов; От вып. 21 (1987) другие ред.: С. Г. Барсуков – секретарь, М. Л. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Вевол. Иванов, Херберт Мадисович Лиги, З. Г. Минц, Л. Э. Мялль, М. Б. Плюханова, П. Х. Тороп, Б. А. Успенский, И. А. Чернов ; От вып. 24 (1992) другие ред.: С. Г. Барсуков – секретарь, М. Л. Гаспаров, Б. Ф. Егоров, Вяч. Вевол. Иванов, З. Г. Минц, Л. Э. Мялль, М. Б. Плюханова, П. Х. Тороп, Б. А. Успенский, И. А. Чернов; От. вып. 25 (1992) другие ред.: М. Л. Гаспаров, З. Г. Минц, Л. Э. Мялль, М. Б. Плюханова, Вера Ивановна Столович – секретарь, П. Х. Тороп, Б. А. Успенский, И. А. Чернов. – От вып. 5 (1971) сер. загл.: Учёные записки Тартуского государственного университета = Tartu riikliku ülikooli toimetised = Acta et commentationes Universitatis Tartuensis.

ISSN 1406–4243 (print);

- ***Semiotica: journal of the International Association for Semiotic Studies*** = Semiotica: revue de l'Association Internationale de Sémiotique / ред. кол.: **Thomas A. Sebeok** – глав. ред. (1969-2000). – Vol. 1. Issue 1 (1969) – 132 (2000). – La Haye, The Hague: De Gruyter Mouton, 1969–2000. – 132 т., 528 бр.

От 1969-1970 г. излиза в 1 т. (4 кн.) годишно; От 1971-1972 г. излиза в 2 т. (8 кн.) годишно; От 1973-1978 г. излиза в 3 т. (12 кн.) годишно; От 1979-1980 г. излиза в 4 т. (16 кн.) годишно; От 1981-2000 г. излиза в 5 т. (20 кн.) годишно. Ред.: Jean Umiker-Sebeok (2001), Kalevi Kull (2001), Stephanie Walsh Matthews – глав. ред. (2001-), Ali Aird, Myrdene Anderson, Prisca Augustyn, Paolo Balboni, Marcello Barbieri, Arthur Asa Berger, Mohamed Bernoussi, Mariana Bockarova, Per Aage Brandt, Thomas Broden, Patrizia Calefato, Caterina Clivio, Paul Cobley, Vanessa Compagnone, Stacy Costa, Didier Tsala Effa, Robbie B. H. Goh, Claudio Guerri, Louis Hébert, André Helbo, Kim Sung-do, Kalevi Kull, Le Cheng, Dragana Martinovic, Nakia Lee-Foon, Frank Nuessel, Jamin Pelkey, Susan Petrilli, Roland Posner, Eddo Rigotti, Andrea Rocci, Shi-xu, Frederik

Stjernfelt, Eero Tarasti, Bill Thompson, Massimo Vedovelli, Yiheng Zhao, Hongbing Yu, Giovanna Zaganelli.

- ***Versus:quaderni di studi semiotici*** / director **Umberto Eco**. – 1 (1971) –. – Bologna: Bompiani, 1971- . – 122 т.

От 1971-2009 излиза три пъти годишно. – От 2011 излиза два пъти годишно. – От 1971-2016 ред.: **Umberto Eco** – глав. ред., Daniele Barbieri, Andrea Bernardelli, Giulio Blasi, Massimo A. Bonfantini, Stefania Bonfiglioli, Julian Boyd, Cristina Cacciari, Claudia Caffi, Omar Calabrese, Cosimo Caputo, Sandra Cavicchioli, Lucia Corrain, Giovanna Cosenza, Marcel Danesi, Cristina Demaria, Michela Deni, Nicola Dusi, Paolo Fabbri, Alessandro Ferrara, Mauro Ferraresi, Guido Ferraro, Giovanna Franci, Riccardo Fusaroli, Tommaso Granelli, Klaus Hölker, Christian J. W. Kloesel, Rob van der Laarse, Anna Maria Lorusso, Patrizia Magli, Giovanni Manetti, Francesco La Mantia, Marco De Marinis, Francesco Mazzucchelli, Aldo Nemesio, Siri Nergaard, Claudio Paolucci, Roberto Pellerey, Janós S. Petöfi, Isabella Pezzini, Franco Lo Piparo, Valentina Pisanty, Maria Pia Pozzato, Giampaolo Proni, Paola Pugliatti, Fabio Rambelli, Carlos Reijnen, Marco Santambrogio, Stefano Traini, TraMe, Andrea Tramontana, Patrizia Violi, Luciano Vitacolonna, Ugo Volli, Alessandro Zinna. – От 2016 ред.: Patrizia Violi – глав. ред., Mike Bal, Denis Bertrand, Giovanna Cosenza, Cristina Demaria, Philippe Descola, Paolo Fabbri, Jacques Fontanille, Shaun Gallagher, Anne Beyaert Geslin, Julia Kristeva, George Lakoff, Anna Maria Lorusso, Jorge Lozano, Patrizia Magli, Giovanni Manetti, Costantino Marmo, Gianfranco Marrone, Claudio Paolucci, Hermann Parret, Jean Petitot, Isabella Pezzini, Maria Pia Pozzato, Carlo Sini, Victor Stoichita, Ugo Volli.

В изключително неблагоприятни условия Т. Боров успява да постигне нещо грандиозно – изгражда **модела на националната библиография на България** като **част от световната универсална библиография**. Той **издига българската библиография и националната библиотека на европейско и световно ниво**.

Основите за подобно широкомащабно културно начинание са поставени още преди края на Втората световна война със създаването на **Българския библиографски институт (ББИ)**, основан през 1941 г.

Това става възможно поради щедро дарение на родолюбива българка, влюбена в учителя на българските библиографи **акад. Никола В. Михов** (1877-1962).

Акад. Н. Михов постъпва изключително мъдро и предоставя инициативата за създаване на ББИ на своя талантлив ученик и верен следовник Т. Боров.

Т. Боров успява да изгради **единствената българска институция, която остава извън влиянието на екстремните политически сили**.

Нейни членове са такива **изтъкнати учени и интелектуалци като Александър Теодор-Балан, Никола Михов, Александър Балабанов, Елин Пелин, Николай Лилиев, Симеон Радев, Иван Дуйчев, Христо Вакарелски, Иван Велков, Гаврил Кацаров, Никола Трайков, Маргарита Димчевска, Петър Динеков, Христо Тренков и други от това особено високо ниво на менталност**.

След 1944 г., по политически причини, изключително способни специалисти, завършили в Европа и владеещи няколко чужди езика, остават без работа. Проф. Т. Боров взима най-изявените от тях в ББИ и създава един истински „*дрийм тийм*”,

4. **Д-р Николай Н. Николаев**
(фотография)

какъвто имат само най-напредналите държави тогава. Именно тези специалисти стават реактивът на **невероятното чудо в българската библиографска и библиотечна наука**, което е сравнимо с „чудото" на Българското Възраждане, със Златния век на цар Симеон Велики...

Още в първите години ББИ пристъпва към изработване на **репертоара на българските книги и на българския периодичен печат**.

ББИ се изгражда и като **документален център**.

Поставя се **началото на текущата национална библиография с редовна периодичност и информационен интервал**, **научния международен книгообмен**, **изработват се методични помагала за библиотекари** – **за библиографско описание на книги и други книжни и некнижни материали**.

ББИ отговаря за **депозита**, започва **аналитична разработка на периодичния печат**.

ББИ се превръща в **център за регистрационна библиография** – **отразява цялата текуща книжна продукция** и води **архив на българската книжнина** – изработва **сводни ретроспективни библиотечни каталози и библиографии**.

Това обаче създава и много противници и на ББИ, и на Т. Боров, които прикриват зад политическата и идеологическа целесъобразност най-обикновена завист и некадърност.

ББИ е закрит.

Но кадрите на ББИ работят дълги години в различни библиотечни и културни институции.

Сред **плеядата ученици на Т. Боров** са такива **имена на българската култура като Блага Димитрова, Илия Волен, Светлозар Игов, Петър Караангов, Любомир Левчев, Светослав Минков, Милен Куманов, Здравко Попов, Йордан Русков, Атанас Свиленов и много други**.

Т. Боров е член на множество национални и международни организации и съюзи, сред които: Съюзът на българските писатели, Върховният читалищен съюз, Съветът за работа с книгата, Американското библиографско дружество в Чикаго, Международният консултативен комитет по библиография на ЮНЕСКО, Комисията по библиография на Международния комитет на славистите и много други.

II. 4. Д-Р НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВ НИКОЛАЕВ

(22.09.1912, София – 19.06.1975, София) – библиограф – историк на библиографията и енциклопедист, полиглот, преводач (*Ил. 4 – вж: с. 1511*).

Завършва Първа мъжка класическа гимназия в София (1930), право – в Софийския университет „Св. Климент Охридски" (1935) и финанси с докторат по философия – в Германия в Deutshe Academische Austauschdienst E. V. (1939).

Ученият владее френски, немски, английски, испански, руски и украински език.

Той е старши асистент в **Българския библиографски институт** (ББИ, 1945-1958), където работи върху **библиография на библиографията** и поддържа рубриките „Културна хроника", „България пред чужденците", „Преглед на чуждестранния печат" и „Вести от чужбина" на ***„Годишника на Българския библиографски институт"*** (В 9 т. – София, 1948-1963)[1] (*вж: текста на Бел. 1. на с. 1531*).

Н. Н. Николаев е **редактор-библиограф** в служба „Българска енциклопедия"

при БАН (1958-1972), където взима ключово участие в създаването на ***„Кратка българска енциклопедия”*** (В 5 т. – София, 1963-1969) и ***„Българска енциклопедия А-Я”*** (В 1 т. – София, 1974).

Библиографът – учен е автор на приносните с огромна евристична и научна стойност: ***„Български книгопис” на К. Иречек”*** (*Год. ББИ, т. 4, 1954*), ***„Към историята на българската библиография преди Освобождението”*** (*Изв. НБКМ и Библ. при СУ за 1959, т. 1 (7), 1961*)…

Н. Н. Николаев превежда емблематичната книга *„Мисия на библиотекаря”* на Хосе Ортега-и-Гасет (София, 1948).

II. 5. ПРОФ. МИЛЕН КУМАНОВ (13.02.1942, с. Пищигово, Пазарджишка обл. – 22.11.2021, София) е историк – енциклопедист, библиограф, архивист, биограф и филантроп (*Ил. 5 – с. 1414*).

М. Куманов получава основно образование в родното си село (1956) и гимназиално – в Пазарджик (1960), като особено силно влияние върху формирането на личността му оказват не само неговият първи учител по български език и история Александър Димитров, но основно и главно – духовният му наставник – неговият **кръстник Николай Львович Самохин (1880, Руска империя – 1965, София) – граф, офицер, галлиполиец, който е в България от 1921 г., и от 1947 до 1960 г. е свещенослужител в селото – о. Николай**, който – на смъртния си одър – го моли да продължи образованието си при **ерудита Владимир Дмитриевич Пришляк** (13.02.1888, Киев – 13.05.1985, София) – преподавател по древногръцки и латински, в семейството на когото М. Куманов среща бъдещата си съпруга и сратница Александра Куманова (13.02.1956, София –) – библиограф, философ, когнитолог, с която имат 50-годишен щастлив семеен живот, и тя става негов пръв библиограф и биограф (*вж: с. 1417-1422; 1423-1428; 1429-1434*).

М. Куманов следва в Софийския университет „Св. Климент Охридски” (1960-1965) по широк хуманитарен профил – I-ва специалност „история”; II-ра специалност „български език и литература”; факултативни специалности „библиотекознание, библиография и книгознание” и „архивистика” (и самостоятелно не спира да изучава задълбочено, интензивно и в сравнение френски /на който общува от малък с о. Николай/, немски, английски, сръбски, полски, чешки, румънски, италиански език). **Негови учители** са: **библиографът – енциклопедист със световна известност и литературният критик проф. Тодор Боров**; историците акад. Димитър Ангелов, акад. Димитър Косев, акад. Николай Тодоров, акад. Васил Гюзелев, акад. Христо Христов, проф. Туше Влахов; журналистът акад. Владимир Топенчаров; специалистът по български език и литература проф. Жельо Авджиев; езиковедът проф. Стоян Стоянов; преподавателят по политикономия проф. Янко Атанасов; познавачите – виртуози на латинския – Зорка Попова и руски език – Лиляна Дончева.

Определяйки изцяло нагласата си към **научноизследователска работа** като своя естествена природа – призвание, М. Куманов избира за тема на дипломната си работа творчеството на историка акад. В. Н. Златарски *„Професор Васил Николов Златарски като историк на Първата българска държава”* (науч. рък.: проф. Петър Хр. Петров; рец.: акад. – *тогава:* ас. Васил Гюзелев) (1965), която и тогава, и днес се оценява като първия и единствен биобиблиографски и историографски принос по

5. **Милен Куманов**
(фотография)

темата. За особено високото ниво на труда съдейства обстоятелството, че М. Куманов още като студент работи системно и с личния архив на акад. В. Н. Златарски, и продължително време е в тесен контакт с издирената от него дъщеря на В. З. – Креса (Възкреса) Златарска.

През 1965-1967 г. М. Куманов е назначен за библиограф в Окръжна библиотека „Георги Кирков" в Сливен (*днес:* Регионална библиотека „Сава Доброплодни"), където **завежда и справочно-библиографския отдел**, **и междубиблиотечната заемна служба**, като ефективно и максималистично отговаря на удовлетворяването с научна литература на повишеното ниво на търсене на специализирани издания от основния читателски контингент на библиотеката – лекарите от Военно-медицинска болница (щаба на Трета армия) – постоянно и системно изписва за своите читатели **медицинска научна литература от Франция, Великобритания, Германия, Италия, Белгия и други страни на модерния свят**.

От 19.XI.1966 г. М. Куманов е назначен за инспектор в отдел „Култура" на Окръжния народен съвет в Сливен, където, като **отговорен за библиотеките, музеите и паметниците на културата**, участва в **създаването на Музикалното училище в гр. Котел** и е сред инициаторите и организаторите на **литературния празник „Сливенски огньове"**. Пряко наблюдава и стимулира – с провеждането на изложби – работата на сливенската група художници – Евгени Вълев (ръководител), Иван Кънев, скулптора Димитър Гаджанов и др. С техни творби той обогатява фондовете на художествената галерия в Сливен „Димитър Добрович". Съдейства за придобиването от страна на галерията на картини на Цено Тодоров, Бенчо Обрешков, Кирил Кръстев и др.

Още през 1965 г. М. Куманов кандидатства за докторантура (*тогава*: аспирантура) по „архивистика" за специализация в Русия (*тогава:* Съветски съюз), но конкурсът се проваля по административни причини. През 1966 г. Сливенският окръжен народен съвет (отдел „Култура") възпрепятства участието му в конкурс за докторантура, за да го задържи.

През 1967 г. М. Куманов кандидатства за две докторантури. Печели конкурса и за двете, където между петима кандидати е номиниран на първо място, и е определен за докторант по „нова българска история" в Института за история при Българската академия на науките (БАН). Тема на дисертационния му труд става *„Балканската политика на първото сговористко правителство на България (1923-1926 г.)"* (науч. рък.: ст.н.с. Елена Диловска; рец.: проф. Войн Божинов и ст.н.с. Ярослав Йоцов.). В обсъждането на труда участва проф. Мито Исусов, който обобщава: *„Тази дисертация е резултат на големи търсения. Събраните източници са от „девет дерета"*. Дисертацията е защитена на 27.I.1972 г.

Още преди защитата – на 9.VI.1971 г. – М. Куманов е назначен за научен сътрудник в Института за история при БАН – секция „Нова българска история". Оформят се основните му **научни интереси** – **системният кръг от вкоренените във Възраждането и цялостния историко-културен процес на страната проблеми на следосвобожденска България**: **политическите партии, външната политика, националният въпрос**. В продължение на 14 години М. Куманов е научен секретар на секция „Нова българска история" в Института за история при БАН (ръководител – проф. Войн Божинов).

През 1972-1974 г. М. Куманов е и асистент по нова история в Медицинска

академия, където е поканен за ръководител на катедра по нова история, но отказва поста, избирайки за пореден път научноизследователското поприще. Междувременно е поканен и за научен сътрудник в Института по военна история към Генералния щаб на Българската народна армия, но също отказва, давайки предпочитание отново на научноизследователската си работа в Института за история при БАН, където през 1981 г. е избран за ст.н.с. II степен (доцент).

От този момент М. Куманов започва да е титулуван от колегите си у нас и в чужбина „професор". Многократно, особено след 1989 г., му е предлагано (от акад. Христо Христов, акад. Константин Косев и др.) да бъде открита за него процедура за избора му за „професор", но той отклонява, **отдавайки цялото си внимание на научните си проучвания**. До края на живота си представя публикациите си само с името си – без титли и звания. Когато се изисква изрично, пред името си посочва „ст.н.с." – „доцент", но в академичните и издателските среди, в кореспонденцията на М. Куманов се закрепя в общественото пространство обръщението към него – „професор", въпреки че сам упорито и настоятелно се противопоставя на подобно титулуване.

М. Куманов е **автор на 221 справочно-енциклопедични издания** (212 прижизнени и 9 посмъртни; 2 Festschrift книги са публ. *за него – срв.: по-долу неговата биобиблиогр. – с. 1435-1486; 1487-1490*), ***Енциклопедията „Православието в България"*** *– с. 1-10; 11-1112; 1113-1416 тук* е подготвена от своя автор в ръкопис на 3600 стр. в компютърен набор.

Негови енциклопедични издания са: ***„Кратък исторически справочник на България"*** (Т. I. – София, 1980); ***„Политическите партии, организации и движения в България и техните лидери 1879-1949"*** (София, 1991; Ново изд. София, 1999; 2 осн. прераб. и доп. изд. София, 2007); ***„Македония"*** (София, 1993); ***„Историческа енциклопедия „България"*** (София, 2003); ***„История на България: Електронна енциклопедия"*** (София, 2003) [CD-ROM]; ***„Трето българско царство 1879-1946: историческа енциклопедия"*** (В. Търново, 2003); ***„България: Хроника на XX в.: история, политика, икономика, култура, дипломация, спорт"*** (София, 2004); ***„Първа българска република 1946-1991"*** (София, 2010); ***„Кооперативното движение в България: Енциклопедия А-Я"*** (Т. 1. – София, 2012); ***„България в Първата световна война 1914-1918: Кратка историческа енциклопедия"*** (Силистра, 2015); ***„Дипломатическа енциклопедия България"*** (София, 2015); ***„България във Втората световна война 1941-1945: Кратка историческа енциклопедия"*** (В 2 т. – В. Търново, 2019)...

Органична част от този **справочно-информационен комплексен ресурс** са създадените от М. Куманов **краеведски енциклопедии**: ***„Енциклопедия Пазарджик и Пазарджишка община"*** (Пазарджик, 2011); ***„Шуменска област: Енциклопедия"*** (София, 2011)...

Изданията, на които М. Куманов е **научен консултант**, са цяло море. Ще ги илюстрирам чрез споменаването на ***„Дипломатическа енциклопедия"*** (В 4 т.: София, Т. 1-2. – 2014; Т. 3. – 2016; Т. 4. – 2018)...

Следва да се споменат и **енциклопедиите**, над които той работи усилено и неуморно буквално до последния си дъх, които са предвидени да бъдат финализирани от него през **2021 г.**: ***„Дипломатическа енциклопедия България"*** (Ново доп. издание); ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** (посмъртно 1. изд. – С., 2023; Ново изд. – С., 2024 /наст. публ./)...

Филантроп по натура, както и в останалите свои мащабни енциклопедични

трудове – дело на цели научноизследователски центрове по света! – и в *„Православието в България"* М. Куманов кани за свои съавтори въвлечените от него в **създаденото от самия него *енциклопедично движение на България* представители на по-младата генерация от учени**.

В **разгърналото се под началото на М. Куманов истинско *национално енциклопедично движение по белите полета на системното и кумулативно справочно-информационно когнитивно осигуряване на библиотеките, архивите и музеите* – по *методологичния възел: биографика, библиография, архивистика, история, историография* – движение**, което той **инициира, въплъщава и обозначава чрез себе си** (!), – **взимат участие *библиотекари, архивисти, музейни работници, историци, учители, журналисти*... – все млади и ентусиазирани колеги, но и представители на всички поколения изследователи, вдъхновени от неговия самоотвержен апостолат на историческата справочно-енциклопедична нива**...

III. Структура на учебника *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"* (Диференциация – интеграция на две книги)

Вдъхновен от последния незавършен справочно-енциклопедичен труд на проф. М. Куманов *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*, и явявайки се Книга I. на диптиха от издания по информационно моделиране на *хипертекст*, – ***наст.* учебник по структуриране на *енциклопедия***, представлява **диференциация – интеграция на две книги**:

- ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"* на М. Куманов** – справочно-енциклопедичният труд е привлечен в качеството му на **практически научен модел на обща – универсална енциклопедия** (*с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490*);

- ***„Енциклопедика"* – учебникът на проф. А. Куманова по *енциклопедизъм*** – справочно-информационна картина на планетарното енциклопедично движение, разгледано като семантична цялост (*с. 1-10; 1491-1802*).

III. I. *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"* на М. Куманов (Редукция на Бележката със схема на библиографските редактори на публикацията)

Трудът е последното незавършено енциклопедично изследване на **М. Куманов**, създавано от него в продължение на 20 години и е подготвяно от автора за печат в края на 2021 г.

М. Куманов е не само **автор** и **научен редактор на *Енциклопедията***.

Тази *Енциклопедия* – чрез *наст. публ.* – е **9-то посмъртно (1. изд. 2023) – 10-то посмъртно (Ново изд. 2024) справочно-енциклопедично изд. на автора – негови 221 и**

222 енциклопедични трудове.

Към *Енциклопедията „Православието в България”* М. Куманов върви през целия си живот.

За това свидетелстват в частност такива факти – като **неговите предходни справочно-енциклопедични издания, които му служат активно и неизменно в лабораторната работа по филигранното изграждане на станалото последно негово незавършено енциклопедично издание** – публикуваната *тук* ***Енциклопедия***...

Именно такъв е особено характерният случай с труда на М. Куманов *„Македония. Кратък исторически справочник”* (С., 1993), който му се налага да цитира на различни места в ***Енциклопедията „Православието в България”*** в обща сложност ***61 пъти*** – и винаги – във всеки един от случаите – му е необходимо да посочва *различни конкретни* стр. от справочника от 1993 г.

Внезапната смърт на М. Куманов прекъсва устрема на ***този*** **мащабен, първи, единствен и изключително трудоемък по своята *комплексна предметна проблематика* и *широкомащабен философско-хуманитарен историко-културен подход* проект**, разделяйки автора на *труда* с върховия замисъл на живота му, който го владее постоянно: **България да има справочно-енциклопедично издание по своя духовен ипостас – по Православието**.

С мисълта – **да се съхрани за обществото *този* ръкопис в *печатна* форма**, а не само **в *оригинал* – в Държавния архив (където се предава личният архив на учения от неговото семейство)**, а и **да му се даде гласност в *публичното пространство*, предоставяйки го в *печатна* и *електронна форма на издание* и на библиотеките, и на архивите, и на музеите**, – е **инициативата на образувалия се в годините близък интелектуален кръг от *духовни лица, филолози, библиографи, историци и историографи* около Милен и Александра Куманови**, пристъпвайки към **публикацията на *Енциклопедията „Православието в България”*** *тук*.

Самата *тази* работа – по един **невероятен начин – естествено** въвлича в същината на ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА...

***Патрологичната* линия** като посока на развитие на *Енциклопедията „Православието в България”* се наблюдава в това, че авторът ѝ фиксира в опуса си **каталожната традиция на подредба на имената**, възприета в българската библиотечно-библиографска практика – имената на духовните лица – като тези на светските – да се поднасят по тяхната фамилия, но в хода на своята работа – особено на завършителния ѝ стадий – той предприема курса на **световната Енциклопедика** за ориентация на масива към **личните и духовни имена на представителите на клира**.

Онтологичните особености на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* могат в обобщен вид лапидарно да бъдат представени така:

1. Познавайки в детайли – като ***историк, филолог, библиограф, историограф, архивист и текстолог*** – **тънкостите на справочно-информационния енциклопедичен жанр**, М. Куманов пристъпва към *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* с мисълта – **да е в услуга на обществото, съоръжавайки го *информационно* с *компактно енциклопедично справочно-информационно знание* по феномена на Православието в България**;

2. Бидейки ***христолюбив по природа и въцърковен християнин***, той добре осъзнава, че **патрологичната линия на знанието** в енциклопедично издание най-

добре може да бъде въплътена от **богословите**, и **се заема с *историко-културния контекст* на Православието, което представя не изолирано и капсулирано в себе си, а на жизнената основа на неговата *свързаност с целия историко-културен религиозен спектър – и в страната, и по света***;

3. Явявайки се **всестранно хуманитарно постоянно самообразоваща се личност**, ученият включва в свода на *Енциклопедията* не само директно – **предметно – посветената на Православието комплексна проблематика**, но и **свързаната с целия свод от *религиозния нравствено-етичен планетарен план на съществуващите философски картини на човечеството, което е осъществено от позициите на религиозно конституираната същност на рационално действащ изследовател***.

В *„Православието в България"*, подобно на целия разработен от М. Куманов **свод от предходни *220* негови справочно-енциклопедични издания**, – той еднолично е **авторът на гешталтплана на справочника, на кадастралната му структура – словника на статиите и тяхното съдържание и на *справочния апарат – показалците* в хипертекста на създадената от него информационна ризома – Приложенията**.

Само **Библиографският списък на цитираната литература** (по **букви А – Я** (*с. 27-958*) и **Информационната ризома – Приложенията към цялата Енциклопедия *„Православието в България"***) (*с. 959-1112*) представлява респектиращ ***свод на цитираните от него многократно и винаги с различни конкретни страници 6289 ном. назв.*** (*с. 1132-1340*) **на *печатни* и *ръкописни* документи, *периодични* и *продължаващи*, *монографични*, *традиционни* и *виртуални* издания** на ***18 езика* (*английски, български, гръцки, испански, италиански, латински, македонски, немски, полски, румънски, руски, сръбски, сърбохърватски, старобългарски – църковнославянски, украински, унгарски, френски, хърватски*), преброени само при първото им посочване** в *Енциклопедията* (*вж:* **Списък на цит. и контекстовата лит**., а **Списъкът на прецизно подбраните илюстрации** по *тези букви* **е от *669 ном. назв.*** (*с. 1379-1393; 1394-1404*).

Разпръснати по многообразни книгохранилища и каталози в страната и чужбина – и в традиционен, и в *е*-вид, – библиографските сведения, посочени от М. Куманов за Православието, **за първи път са съсредоточени от него *в един общ* справочно-библиографски-историографски енциклопедичен източник**.

Този уникален вторично-документален ресурс е сегментиран от автора на *Енциклопедията* чрез посочените от него **вторично-документални рудименти към системологично фрагментираните в хипертекста на опуса по буквения му корпус** (*с. 27-958; 959-1112*) в общо **91 658 информационни реалии**: **90 събития и явления**; **2 434 топоси**; **4 880 лица**; **794 понятия**; **136 издания**, свързани в когнитивно единство чрез **857 препратки** (*вж:* **VII. II. Синоптична карта на публикациите в *Енциклопедията* по страници**: *с. 1117-1126*).

В АЗБУЧЕН ред са представени **9 455 статии, от които същинските са 8 598, а препратките – 857**, разпределени по букви.

В СИСТЕМАТИЧНО единство е даден **гещалтпланът на *Енциклопедията* – Приложенията** (*с. 959-1117*) на **9 216 информационни реалии**.

Само броят на отразените в *Енциклопедията* **периодични и продължаващи издания – религиозен печат и кореспондиращи му издания** е ***222 ном. назв.:***

NN 5913-6134 ***от библиографската база*** **на изданието** (*с. 1333-1337*).

Отразените в редните думи на статийния корпус на изданието – с. *27-958* **периодични издания са** ***49 ном. назв.*****: NN 6135-6183; включените** ***вътре*** **в текстовете на статиите** – с. *27-958* **периодични издания са** ***94 ном. назв.*****: NN 6184-6275** – *пак там* (*с. 1338-1340*).

Енциклопедист – **ерудит от най-висока класа**, М. Куманов – като **ученик на последния български енциклопедист на XX в.** – **проф. Тодор Боров**, а чрез него – и като **пряк продължител чрез** ***библиографската енциклопедика*** **по** ***булгарика*** **на акад. Никола Михов**, – става не само **последовател и приемник**, **но и продължител на енциклопедичното когнитивно библиографско и историографско дело на тези учени** – **библиографи, ерудити и филантропи**, за което в най-висша степен свидетелства *Енциклопедията „Православието в България”*.

Кратката историческа енциклопедия **на М. Куманов** ***„Православието в България”*** **подема и свързва енциклопедичните архитектури, възникващи като крещяща когнитивна потребност и за възпитаването на нравствено-етичен климат в обществото, и за съотнасянето на познанието в менталните представи от** ***времето на ББИ*** **с** ***тези*** **на** ***нашето съвремие на глобалната планетарна информатизация***.

Ставайки първата и единствената въплътена в информационната реалност на ***наст. изд.*** **справочна** – ***хипертекстова*** – **енциклопедична информационно-търсеща система** – **по широкия спектър на свързаните с Православието процеси и явленията на обществения и духовния живот** – **като феномен и на ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА**, **и на БУЛГАРИКА едновременно**, – ***„Православието в България***: ***Кратка историческа енциклопедия”*** **на М. Куманов е еманация на въжделенията на няколко поколения библиографи** – **ерудити от най-висока класа**: **акад. Никола Михов** – **проф. Тодор Боров** – **д-р Николай Н. Николаев** – **проф. Милен Куманов**.

III. I. I. Онтологични особености на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* на М. Куманов

В строго **азбучната подредба** на материала в *Енциклопедията*, владеейки в съвършенство принципите на **световната универсална** ***библиотечна*** – ***каталожната*** – ***библиография***, структурирани от III в. пр. н.е. (**Калимах Александрийски** – **Калимах от Кирена** /**Callimachus, 310-240 г. пр. н.е.**/), М. Куманов възприема **гъвкава методология** – **допълнително по** ***конотации*** **и** ***контаминации семантично*** **структурира отделни части от статийния корпус на хипертекста на труда**, с което обозначава ***чрез*** **прецизна система от препратки** ***метода***: *НЕ* Е ДОСТАТЪЧНО **ДА СЕ СЪБЛЮДАВА ЕДИНСТВЕНО** ***БУКВАТА*** **НА ПОДРЕДБАТА НА МАТЕРИАЛА**; НЕОБХОДИМО Е **ДА СЕ СЛЕДВА** ***Д У Х Ъ Т*** **ПРИ СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННОТО** ***КОГНИТИВНО*** **МОДЕЛИРАНЕ**...

Така, *например*:

- съобразно **базовия материал** и **историографската традиция, битуваща в**

отражението ѝ в научната литература, – на места се срещат: **Аврам** / **Авраам** ; **Йоан** / **Иоан**...; ***равноапостолна*** (Св. Мария Магдалина) / ***равноапостол*** (Св. княгиня Олга)...

- традициите на влезлите в българската научно-информационна практика понятия и термини *през* ***езиковите модели*** *на различни национални култури* са интегрирани в пълна степен – отчетени са в частност *компаративистично едновременно* и проникналите *например – от гръцки* (**апсида**), и влезлите в езика ни *от латински през френски* (**абсида**);

- в различни сегменти на *труда* са представени **контекстово и максимално уважително** – ***равнопоставено***: и с *големи*, и с *малки букви* не само Православието като лик на **Християнството** – редом с другите конфесионални негови детерминанти, – но и с останалите **монотеистични универсални религии** (**Зороастризъм**, **Будизъм** и **Ислям**) (*вж:* **VII. III. Синоптична таблица със схема на философско-религиозните картини, фиксирани в *Енциклопедията***: *с. 1127-1131*);

- фокусирано е по един **неповторим начин в творческата лаборатория на историка** – **хуманист** преплитането на **Аврамическите религии** – **Юдаизъм, Християнство, Ислям** (чрез съотнасяне на факти, образи, интелектуални интерпретации, текстове – по всеки *конкретен повод... – вж: с. 335*) – *вж и: цит.* **VII. III. Синоптична таблица** ... (*с. 1127-1131*);

- важно е да се знае, че авторът на ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** – М. Куманов оставя *в* ***ръкопис*** – ***паралелно с наст. Енциклопедия и също в незавършен вид*** – *още* ***две справочно-енциклопедични книги: „Юдаизъм” и „Ислям”*** (*с. 1127*)...

Впечатляващи са **библиометричните параметри** на *Енциклопедията.*

За **семиологично ядро на библиометрията** на *изд.* е взета създадената от М. Куманов панорама на **гещалтплана** на *Енциклопедията* (и разработения ключ към нея) – **Приложенията** (*с. 959-1117*), където са наблюдаеми с прост поглед приведените от него в системно многовекторно единство **общо 9 216 информационни реалии, играещи ролята на *хипервръзки* към 91 658 информационни реалии, разкрити системологично в буквения базов корпус на труда** (*вж:* **Ключ към Приложенията**: *с. 1113-1117*).

III. I. II. Гносеологични особености на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* на М. Куманов

Концептуално-интелектуалните особености на ***Енциклопедията*** дават основание да се обозначат чрез *публикацията* ѝ *тук* **две *знаниеви* стъпки, посочващи АПОСТОЛАТА на *този справочник***:

- ***посвещава се*** **на знаменателните през 2023 г.** ***1990-год. от разпятието и Възкресението на Иисус Христос*** **и** ***1710-год. от Медиоланския (Миланския) едикт от 313 г. на римския император Константин I Велики, с който християнството се провъзгласява за равноправна на другите религии:*** **Константин е почитан като *светец и равноапостол* от Православната църква** (1. изд. – С., 2023); ***по случай 1160-год. от Покръстването на българите в 864 г.*** (Ново. изд. – С., 2024 – *наст. публ.*);

- ***залагат се*** **чрез *Енциклопедията* основите на *е*-библиотека *„ПРАВОСЛАВИЕ” („ORTHODOXY”)***.

Базираната от Енциклопедията „Православието в България” ***е-библиотека***

„ORTHODOXY” *(с. 1-10; 11-1112; 1113-1416) е* ***29-та е-библиотека*** *на Студентското научно общество (СНО) при УниБИТ и неговия Научноизследователски център за стимулиране на студентската академична активност (НИЦССАА).*

Тази е-библиотека вдъхновява да се надгради сводът от е-ресурси на СНО и НИЦССА при УниБИТ с ***е-библиотеки „ENCYCLOPAEDICA”*** *(1-10; 1491-1800) и* ***„BULGARICA”*** *–* ***Кн. I-II на наст. диптих от издания на учебна литература по информационно моделиране на хипертекст****.*

Така общото число на ***е-библиотеките на СНО и НИЦССАА при УниБИТ*** *към 2024 г. възлиза на* ***33 на брой*** *(вж: прил. на с. 1430* ***Сх.*** *на* ***е-библиотеките на СНО****).*

В няколко примера ще дадем лапидарна *екзистенциална картина на контента* на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*:

- представяне на влезлите в българската научно-информационна практика понятия и термини *през* ***езиковите модели*** *на различни национални култури*:

АБСИДА (*от фр.:* abside – *от лат.:* apsis) – наименование на полукръгла засводена ниша на олтара в църковния храм. Води началото си от античната базилика. Броят на абсидите отговаря на броя на корабите, в оста по които се разполагат. Всяка църква има наймалко една абсида. – *вж* **апсида** (също значение)

Лит.: Енциклопедия на изобразителните изкуства. Т. 1. С., 1980, с. 45. (с. 28 от Енциклопедията)

АПСИДА (*от гр.:* αψίδα – дъга, полукръг, арка, свод) – в архитектурата наименование на изпъкналост на здание с полукръгла, овална или правоъгълна форма, с прикрит от конха полукупол или смъкнат полусвод, както и аналогичната част от вътрешното пространство на зданието. С апсиди за пръв път били строени древноримските базилики, терми и храмове. Православният храм има обикновено нечетен брой апсиди. Олтарната апсида е разположена в източната част на храма (на противоположната част на главния вход на храма) и в нея се помещава Светият Престол. – *вж* **абсида** (също значение)

Лит.: Православная энциклопедия. Т. 3. Москва, 2001, с. 148-149. (с. 74 от Енциклопедията)

- азбучна подредба по имената на духовните лица:

АРСЕНИЙ – висш духовник. Последен архиепископ на Охридската архиепископия, закрита (1767) от Вселенския патриарх Самуил. След като е принуден да подаде оставка е заточен в Атон.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47. (с. 78 от Енциклопедията)

АРСЕНИЙ – възрожденски църковен деец. Игумен на Бигорския (Дебърски) манастир „Св. Йоан Предтеча” (от 1807). Подновява и разширява манастира.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47. (с. 78 от Енциклопедията)

АРСЕНИЙ – рилски духовник и просветен деец. Учител в Хасково (до 1852). След завръщането му в Рилския манастир заместен като учител в Хасково от брат си Агапий Рилски.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47. (с. 78 от Енциклопедията)

АРСЕНИЙ – монах и просветен деец. Учител в с. Цръчна, Пазарджишка обл. (втор. полов. на XIX в.).

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47. (с. 78 от Енциклопедията)

АРСЕНИЙ – монах. Игумен на Троянския манастир. Участник в Априлското въстание 1876.

Лит.: Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47. (с. 78 от Енциклопедията)

АРСЕНИЙ II ОХРИДСКИ (светско име: неизвестно) (-1793) – висш духовник. Роден в Охрид. Потомък на българския охридски род Баласчеви. Преди да стане архиепископ е Пелагонийски митрополит. Заема Охридската катедра (1763). Принуден да си подаде оставката от нея от Патриарх Самуил Ханджери (1766), запазва Пелагонийската катедра, но на 24 юли с.г. се отказва и от нея. От този момент Охридската архиепископия е закрита и епархиите ѝ са поставени в подчинение на Цариградската патриаршия. Самият Арсений се оттегля в Зографския манастир, където остава до смъртта си.

*Лит.: **Снегаров**, Ив. История на Охридската архиепископия – патриаршия. Т. 2. С., 1995, с. 210; Българската възрожденска интелигенция. С., 1988, с. 47. (с. 78 от Енциклопедията)*

АРСЕНИЙ БИГОРСКИ (Арсений Димев) (– 27.VI.1839) – духовник. Роден в паланка Галичник. Игумен на Бигорския манастир (от 1807). Превръща го в духовен център на християнските села от Миячко. В 1837 започва да поддържа контакти с Княжество Сърбия, като получава от княз Милош Обренович финансови средства и камбана. По-късно манастирът се сдобива и с втора камбана.

*Лит.: **Иванов**, Йордан. Български старини из Македония. С., 1931, с. 84. (с. 78 от Енциклопедията)*

АРСЕНИЙ ЗНЕПОЛСКИ (светско име: Атанас Димитров Лазаров) (18. XI.1986 –) – Знеполски епископ. Роден в гр. Стара Загора. Основното си образование завършва в с. Осетеново, община Павел Баня. Завършва с отличие пълния петгодишен курс на обучение в Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски" (2006), след което е приет в Богословския факултет към СУ „Св. Климент Охридски". Продължава обучението си в Пловдивския университет „Преп. Паисий Хилендарски" – специалност „Теология", който завършва с отличен успех (2009). Приема монашество от Пловдивския митрополит Николай в Кукленския манастир „Св. Св. Козма и Дамян" (11 август 2007). Възведен в архимандритско достойнство в катедралния храм „Св. Успение Богородично" – гр. Пловдив от Пловдивския митрополит Николай (6 декември 2009). Енорийски свещеник в селата Борец и Говедаре, Пловдивска духовна околия (2008-2009). Директор и ръководител на първата църковна православна телевизия – ППТВ (2009-2010). Духовен надзорник на Пловдивската епархия (2010-2012), а от 2012 е предстоятел на митрополитския храм „Св. Марина" – гр. Пловдив. Хиротонисан в епископски сан (6 юли 2014) и определен за викариен епископ на Пловдивския митрополит.

*Лит.: Нов епископ на Българската православна църква. **Знеполски епископ Арсений**. // Църковен вестник, N 14, 31 юли 2014. (с. 78-79 от Енциклопедията)*

- представяне на светските лица по фамилия:

ЦУХЛЕВ, Димитър Николов (25.XII.1864 – 13.VIII.1932) – църковен историк. Роден в гр. Лясковец. Завършва Духовна академия в Санкт Петербург (1889). Учителства в Българската мъжка гимназия „Св. Св. Кирил и Методий" – гр. Солун и в гимназиите в Сливен, Самоков, Разград, Велико Търново, Русе, Видин и Браила (1891-1924). Директор на училища и окръжен училищен инспектор. Сътрудничи на редица периодични издания – „Сливен" (Сливен, 1895-1901). Автор на „Духовно-литературен живот на българския народ при цар Симеон" (// Сборник за народни умотворения, наука и книжнина, 1895, Т. 12, с. 561-614); „Видинската агиология. Преподобни Ромил Видински" (// Църковен вестник, 1905, Приложение – 18 с.); „Унищожението

на унията, сключена от цар Калоян" (// Християнска мисъл, 1907-1908, N 1, 2, 5, 6); „Църковна организация на Балканския полуостров по Покръщаването на българите" (// Християнска мисъл, 1908, N 2, 3, 4; 1909, N 7, 8, 9 и 10); „Охридският епископ Теофилакт (1084- 1108)" (// Периодическо списание на Българското книжовно дружество, 1908, Т. 69, с. 161-199); „История на Българската църква. Т. I. Първи период (864-1186)" (С., 1910); „Християнството между славяните и българите на Балканския полуостров до княза Бориса-Михаила" (С., 1910); „Из вънкашния живот на Българската църква при цар Михаила Шишмана (1323-1330)" (// Бдински вести, 1915, N 4, с. 169-180); „Исторически поглед на Видинската епархия" (// Неофит Видински. Видинска епархия. Ист. минало и съвременното й състояние. С., 1924, с. 6-70; „Антицърковни движения в България през XIII-XIV в." (// Духовна култура, 1925, N 24-25, 30-31 и 37); „Български епископи – Патриарси през Второто българско царство" (// Църковен вестник, 1927, N 6, 8, 13, 14, 16, 21; 1928, N 22, 23, 24); „Богомилски книги и легенди" (// Духовна култура, 1928, N 26, 29, 30, 31, 36, 39, 40, 41, 42).

*Лит.: Четиридесет и пет годишна деятелност на гимназиалния учител и писател Димитър Цухлев (1931); 45-годишна дейност на един неуморен работник на книжовното и просветно поле [**Димитър Цухлев**]. // Църковен вестник, N 22, 28 май 1932; Димитър Цухлев. // Църковен вестник, 32, 17 септ. 1932; Стефан Цанков, протопр. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 102, бел. 4 под линия; **Лачев**, М. Половин столетие от смъртта на **Димитър Цухлев**. // Църковен вестник, N 30, 1 дек. 1982; **Чолов**, П. Български историци. 3. прераб. и доп. изд. С., 2010, с. 358-359. (с. 925 от Енциклопедията)*

- модел за статия за Св. обител:

АХТОПОЛСКИ МАНАСТИР „СВЕТИ ЙОАН ПРЕДТЕЧА (ПРОДРОМ)" (известен повече като „Свети Яни") – намира се на едноименния нос южно от пристанищния залив на град Ахтопол. Днес от този манастир не е останало почти нищо, тук-таме се забелязват наченките на основи на някогашни манастирски сгради. Историческите сведения са доста оскъдни. Времето на основаването му не се знае със сигурност. Според историците той е възникнал не по-късно от XI в. Предполага се, че тук е резедирал Агатополският митрополит до 1829, когато Агатополската митрополия е била обединена със Созополската. След това манастирът продължил да съществува, но с постепенно затихващи функции. През първите десетилетия на XX в. обителта е била обитавана от няколко монахини. След 9.09.1944 манастирът бил вандалски поруган и унищожен. Активисти на БКП изгорили многобройните безценни икони – „пробвали как горят", а манастирската църква превърнали в обор. Последният монах от обителта бил прогонен в началото на 50-те г. на XX в. През 60-те г. на мястото на манастира е построено поделение на Гранични войски. Това, което било оцеляло допреди, е напълно унищожено и сринато със земята, а околовръст целия нос „Св. Яни" били изкопани бетонно укрепени окопи и траншеи за защита срещу „врага агресор". Днес поделението е закрито и разграбено, но и манастирът го няма... По време на Странджанската научна комплексна експедиция (1955) манастирът „Св. Яни" е бил обект на изследване от екип изследователи: арх. Георги Стойков, изкуствоведът проф. Асен Василиев и вече споменатият проф. Васил Захариев. Именно от тях днес имаме някаква бегла представа за това, какво е представлявал този старинен манастир. Описана е само манастирската църква, от която е била съхранена източната ѝ част – апсидата, олтарното пространсво и малко от наоса. През 1955 са били запазени отделни фрагменти от стенописи, предимно по сводовете. В олтарната апсида е стоял сравнително добре съхраненият образ на „Богородица Ширшая Небес", нимбът на този образ е бил украсен с пластичен щикатурен бароков меандър, характерен за XVIII в. Под „Ширшая", в кръгъл медальон, добре личал „Христос Евергет", а от двете му страни – изображенията на Св. Петър и Св. Дионисий, Св. Спиридон и Св. Кирилос. Горе, на свода е бил изписан „Христос Пантократор" и „Убрус", държан от ангели. Около Христовия образ също е имало пластичен нимб. В останалата част на църквата, в наоса, мазилката е била изкъртена. Само надясно от вратата, на южната

стена е личало полуразрушено изображение на фигура на мъж, главата и горната част на гърдите на когото били изпаднали, специалистите са дали предположение, че това е образ на ктитор. И също там, на южната стена е имало парче от мазилка (изпаднало на земята) с остатък от женски образ с нимб. Стенописите в църквата на манастира „Св. Яни" са охарактеризирани като дело на опитна ръка, и имали сходство със стенописите от края на XVIII в. в олтарната апсида на църквата „Възнесение Господне" в Ахтопол.

*Лит.: **Василиев**, Асен, Васил **Захариев**, Георги **Стойков**. Комплексна научна Странджанска експедиция. С., 1957. (с. 87-88 от Енциклопедията)*

„УСПЕНИЕ БОГОРОДИЧНО" – църква в с. Ковачево, община Сандански, Благоевградска обл. Средновековен манастирски храм, построен в XIV в. Възстановена (XVII-XVIII в.) и отново преустроена (XIX в.). Служи за храм на метоха на Роженския манастир. В архитектурно отношение представлява трикорабна псевдобазилика без външна апсида. Женската църква на запад днес е разрушена. В интериора трите кораба са разделени от два реда дървени колони. Таваните са дъсчени и нови. Нова е и подовата настилка, както и дъсченият иконостас, но резбованите царски двери и иконите са от по-стар иконостас от XVII – нач. на XVIII в.
Лит.: Енциклопедия „Пирински край". Т. 1. Благоевград, 1995, с. 443. (с. 880 от Енциклопедията)

- модел за статия с библейски контекст:

ТАЙНАТА ВЕЧЕРЯ – в християнската традиция – последната вечеря на Иисус Христос с апостолите преди разпятието Му. – *вж* **Велики Четвъртък**

*Лит.: **Трайчев**, Е. Тайната вечеря. // Църковен вестник, N 17, 25 апр. – 1 май 1994. (с. 845 от Енциклопедията)*

- модел за статия по религиозния печат:

„ЦЪРКОВЕН ВЕСТНИК" – официален печатен орган на Българската православна църква. Основан с решение на Св. Синод на БПЦ (5 февр. 1900). Излиза без прекъсване от 1900 до дн. Съгласно Устава на БПЦ – Българска патриаршия в „Църковен вестник" се публикуват всички важни решения за БПЦ. Главни редактори на вестника са: Димитър Мишев (1900-1903; 1907-1915); Христо Ив. Попов – Капнилов (1903-1906); Иван Гюзелев (1915); Кръстьо Ценов (1915-1920); Стефан Цанков (1920); Данаил Т. Пасков (1921); Неофит Видински (1922-1926); Любозар Чолаков (1926-1927); Иван Снегаров (1928-1931); Димитър Дюлгеров (1931-1934); Антим Траянополски (1936-1937); Христо Ст. Попов (1938-1944); Проф. Иван С. Марковски (1945-1952); Доц. Тодор Събев; Проф. д-р Тодор Поптодоров; Проф. Тотю Коев (1975-1978); Проф. Антоний Хубанчев (1980-1991); Доц. Димитър Киров (1991-1992); Доц. Иван Желев (1992-1995); Златка Генкова (1995-1997); Свещ. Ангел Величков (1997-2002); Георги Тодоров (2002-2004); Александра Карамихалева (2011-).

*Лит.: 25 години [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 16-17-18, 19 апр. 1925; **Мишев**, Д. Четвърт век дейност [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 16-17- 18, 19 апр. 1925; **Врачанский Паисий**, наместник-председател на Св. Синод на Българската православна църква. 50 години на вярна църковна служба [„Църковен вестник"]. // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; **Ковачев**, М. 50 години (Поглед върху изминатия път [„Църковен вестник"]). // Църковен вестник, N 1-3, 1 ян. 1950; **Темелски**, Христо. „Църковен вестник" – печатният орган на Българската православна църква. // Официален сайт на БПЦ. (с. 927 от Енциклопедията)*

- модел за статия по проблеми на църковния живот:

ЦЪРКОВЕН НАРОДЕН СЪБОР В ЦАРИГРАД 1871 – известен още и като: Първи български църковно-народен събор. Заседава в Цариград (23 февр. – 24 юли 1871). Проведени са 37 заседания, на които е изработен Уставът на новооснованата Българска екзархия. Не успява да избере екзарх.

*Лит.: **Стефан Цанков, протопр**. Българската православна църква от Освобождението до настояще време. // Год. Соф. унив. Богословски фак., 1939, 16, с. 4-145; **Тенев**, В. Цариградският църковно-народен събор. // Църковен вестник, N 15-16, 21 апр. 1953; **Поптодоров**, Р. Първият църковно-народен събор от 1871 г. // Църковен вестник, N 8, 21 февр. 1992; N 9, 28 февр. 1992; **Йеромонах Павел (Стефанов)**. Църковно-народният събор през 1871. // Църковен вестник, N 30, 21 авг. 1992; **Темелски**, Хр. Църковно-народният събор от 1871. // Църковно-народният събор от 1871 г. Докум. сб. по случай 30-год. от Първия църковно-народен събор. С., 2001, с. 7-23; **Любенова**, Л. Кой как пренаписва събитията около Църковно-народния събор. // **Любенова**, Л. По пътя на българската духовност. Т. I. Изследвания по църковна история. С., 2014, с. 378-389. (с. 927 от Енциклопедията)*

... **За да бъдат представени подробно контекстовите рещения във формирането на архитектониката на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*, следва опусът да бъде детайлно описан**...

Подобни *текстологични* опити заемат страници, превишаващи няколкократно първоизточника...

Именно *това* е причината **първят и единствен справочно-енциклопедичен труд по Православието в България – кратката историческа енциклопедия на проф. М. Куманов да бъде привлечен в качеството й на база за учебника *„Енциклопедика”* и да бъде приведен като МОДЕЛ ПО СТРУКТУРИРАНЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯ***.

И не на последно място: енциклопедичните трудове са хипертекстовете, които се отличават с **най-голямо количество *редакции*: *езикова, научна, отраслова, интердисциплинарна, философска, хуманитарна, техническа, енциклопедична, терминологична, библиографска, историографска, графическа***.

***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е МОДЕЛ ЗА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО ИЗДАНИЕ С ПРИЛАГАНЕ НА ВСИЧКИ ПОСОЧЕНИ ВИДОВЕ РЕДАКЦИИ, защото *Енциклопедията* следва образеца на редактиране на хипертекстове, възприет в информационното моделиране на изданията на Българския библиографски институт по настояване лично на проф. Т. Боров, който е изисквал всички текстове, приемане за печат, да преминават 12 вида редакции**...

III. II. *„Енциклопедика”* – учебникът на А. Куманова

Учебникът *„Енциклопедика”* е *триединство* от хипермагистралите на информационно моделиране, очертаващи ОБЕКТА на ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА – ЕЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ в неговата ПРЕДМЕТНА КОМПЛЕКСНОСТ – СЕМИОЛОГИЧНО ЦЯЛО, наблюдавано чрез МЕТОДОЛОГИЯТА на КОГНИТИВНАТА КОМПАРАТИВИСТИКА на:

I. КАДАСТРАЛНОТО ДЪРВО НА ПЛАНЕТАРНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ

(I. I. Въведение; **I. II. Универсални енциклопедии с активна справочно-информационна тежест днес**; **I. III. Хронологичен дискурс на енциклопедизма**; **I. IV. Картографиране на енциклопедизма по топоними на изданията**; **I. IV. I. Ключ на топонимите на изданията на универсалните енциклопедии (*по местоиздаване на публикациите*)**; **I. IV. I. I. ... по *градове* (*държави*)**; **I. IV. I. II.** ... **по *държави* (*градове*)**; **I. IV. I. III.** ... **по *страни***, *посочени в издателските данни с* ***колективен автор*** *(без град)* **(*издателства и други учреждения и организации*)**; **I. V. Сводове на енциклопедиите по томове**; **I. V. I. Многотомни енциклопедии**; **I. V. II. Еднотомни енциклопедии**; **I. VI. Културологично обобщение**: **разгледани са** универсалните енциклопедиии, които са плод на **холистичното мислене** за **цялостна философско-информационна картина на света**, което е родствено на **целеполагането** и в **теологията**, и в **световната универсална библиография** – и чрез последната – и в **образованието**. **Теологията**, **библиографията** и **образованието** са „трите кита", на които израства **енциклопедиката**. На база на **компаративистичния анализ** на **84 енциклопедии** в общо **1 523 типографски единици** – **тома** (**т.**) **/ части** (**ч.**) **/ книги** (**кн.**) **/ випуски** (**вип.**) на **различни издания**, които са написани на ***16 езика*** (***английски, български, гръцки, испански, италиански, китайски, латински, немски, полски, руски, румънски, старогръцки, унгарски, фарси, френски и хинди***), на които принадлежат **29 линка** за свободен достъп до *е*-версиите им в интернет, е базиран предлаганият *тук* компаративистичен анализ**) (**: **разд. I)**;

II. ТОПОСИТЕ НА УНИВЕРСАЛНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ

(II. I. ЧУЖДЕСТРАННИ НАЦИОНАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ; **II. I. I. ПЕРСИЙСКА (ИРАНСКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. II. ЛАТИНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. III. КИТАЙСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. IV. ВИЗАНТИЙСКА (ГРЪЦКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. V. ФРЕНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. VI. БРИТАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. VII. НЕМСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. VIII. АМЕРИКАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. IX. ИСПАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. X. ИТАЛИАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. XI. РУСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. XII. УНГАРСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. XIII. ПОЛСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. I. XIV. РУМЪНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ**; **II. II. ЧУЖДЕСТРАННИ *ПРАВОСЛАВНИ* ЕНЦИКЛОПЕДИИ И ИЗДАТЕЛСКИТЕ ИМ ТРАДИЦИИ В БЪЛГАРИЯ (*хронологично*)**; **II. III. ЧУЖДЕСТРАННИ ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*)**; **II. IV. БЪЛГАРСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*)**; **II. IV. I.** ... **ОТ ТЯХ – ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*)**; **II. IV. II.** ... **ОТ ТЯХ – ЕНЦИКЛОПЕДИИ ЗА *ПРАВОСЛАВИЕТО***; **II. V. БИБЛИОГРАФИ – ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА**; **II. V. I. Руска школа**; **II. V. II. Английска школа**; **II. VI. Феноменологично обобщение**: **през локосите на отделни топоси е фокусирано раждането на естествената мозаечна картина на енциклопедизма на планетарната, структурирана в енциклопедиите – исторически библиографски и историографски стъпки във формирането на енциклопедичното мислене. Тази информация в онтологичен дискурс посочва принципното**

многообразие на енциклопедичното мислене – проекция на националните системологични културни и научни традиции. Констатираното многообразие на енциклопедичните форми на познанието – като черта на геокосмогенична вариативна жизненост на енциклопедизма – представлява рудиментаризиран в обозримо множество от хипертекстове на интерпретационни интелектуални модели на отсъстващата и справочно-информационно фиксираната от множество – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр. – части философско-информационна картина на света, чието познаване и използване е ефективно в сравнение) (: разд. II);

III. ГЕНЕЗИСА НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ: ГЕНОМ

(III. I. Енциклопедия на учебното знание – същностнохуманитарна проблематика на Ранното средновековие. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове, написани на *гръцки* (VI-IX в.), *старославянски* (IX-XI в.) и *латински* език (XIII-XV в.); III. I. I. Паметникът от VI в. на хуманитарната библиография и енциклопедизма *„Наставления за духовното и светското четене”* на Касиодор Сенатор; III. I. II. Роля на препоръчителната литература на хуманитарната универсална библиография на Касиодор Сенатор *„Наставления ...”* (VI в.) през VIII-XIV в.; III. II. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове, написани на *гръцки* (VI-IX в.), *старославянски* (IX-XI в.) и *латински* език (XIII-XV в.); III. II. I. Проекции на енциклопедизма в Средните векове в източната традиция и славянската духовност и славянските литератури (IX-XI в.); III. II. I. I. Универсални енциклопедии, *написани на гръцки език*, в които *библиографският* елемент е водещ; III. II. I. II. Универсални енциклопедии, *написани на латински език*, в които *философският* елемент е водещ; III. II. II. Рецепция на византийския модел на християнството в енциклопедизма през втората половина на IX в.; III. II. III. *Старобългарският* енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – междинно по хронология място между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.) и протограф на *„Светославов изборник”* (XI в.); III. II. III. I. Преписи на старобългарския енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – българският културен модел на единство на философско-библиографската концептуална платформа (XI-XIV в.); III. II. III. II. Разпространение в славянския свят през XIV и XV в. на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в., съставен от Всеруския митрополит от български произход Св. Киприан, принадлежащ към Търновската книжовна школа като резултат от нормативизма на правописно-езиковата реформа на Св. Патриарх Евтимий; III. II. III. III. Исихазмът – проява на философската платформа на високите предренесансови художествено-естетически образци на стила „плетение словес” (XIV-XV в.); III. II. III. IV. Нова сръбско-българска редакция на индекса на позволените и забранените книги в дамаскините от XVIII в. – отблясък на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в.; III. II. IV. Проекции на енциклопедизма в Средните векове (Арабския ренесанс); III. II. IV. I. Хронотоп; III. II. IV. II. Класификационна схема; III. II. IV. III. Инструментариум. Философска

принадлежност; III. III. Историографско обобщение: **разкриването на генеалогичното културолого-феноменологично коренище на планетарното енциклопедично мислене е с общ гео-космичен ценностен геном и то посочва дифузна трансмисия на отделните явления – енциклопедиите, която проявява естественото родство на формите на енциклопедизма като интелектуална проекция – следствие на човешката менталност. Енциклопедичното когнитивно движение като порождение от заложената в него менталност като онтологична потребност да установява информация като индикация за връзки между нещата, привежда в хипертекстови многовариантни системи – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр. – тези системи, които служат за когнитивно компаративистично градиво за добиването на енциклопедично знание – многовариантно хиперцяло от връзки) (**: **разд. III)**.

Това **грандиозно** *ментално* **енциклопедично съоръжение** (: **разд. I-III**) е **интелектуален** (*лат.:* **intellectus** – **разбиране, разум**)[2] (*вж: текста на Бел. 2. на с. 1531*) **калейдоскоп на познанието**.

Учебникът по *структуриране на* ***енциклопедия*** **показва не само образец на изграждане на общ универсален енциклопедичен справочник (*„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*), но формира и представа за структурирането на**:

- ***родословното дърво на енциклопедичните издания*** **(: разд. I)**;

- ***топосите на енциклопедизма – националните школи*** **(: разд. II)**;

- ***генезиса на планетарното енциклопедично движение*** **(: разд. III)**.

ЗАКЛЮЧЕНИЕТО дава синтезирана когнитивна философско-информационна картина на цялото изложение на учебника.

Цитираната литература към учебника, представена във вид на ***систематизирана препоръчителна*** **библиография по** ***енциклопедика*****, е свод от 1 054 ном. назв. на библиографските записи на типографски единици и техните *е*-еквиваленти, групирани в** ***единадесет фрамента*** – **осем (I-VIII)** основни взаимосвързани и преплитащи се **разд.**, като **разд. VII** вътрешно е структуриран от три (**VII. I.** – **VII. III.**) **подразд**.: **I. Енциклопедии** (**NN 1-871**: 871 ном. назв.); **II. Библиографски и историографски базирани универсални пътеводители по книгата** (**NN 872-880**: 9 ном. назв.); **III. Библиографска и историографска справочно-енциклопедична серия „Факлоносци” на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ”** (**NN 881-916**: 36 ном. назв.); **IV. Библиографско и историографско периодично издание на Университета по библиотекознание и информационни технологии *„Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ”*** (**NN 917-934**: 18 ном. назв.); **V. *Е*-библиотеки на Студентското научно общество при УниБИТ** (**NN 935-965**: 31 ном. назв. на **50 ез**.); **VI. Библиографски указатели, метабиблиографоведски трудове и антологии** (**NN 966-990**: 27 ном. назв.); **VII. Научни изследвания** (**NN 991-1051**: 59 ном. назв.): **VII. I. Учебна литература и енциклопедични статии, посветени на енциклопедизма** (**NN 991-994**: 4 ном. назв.); **VII. II. Изследователи на енциклопедии и антологии; публикации на основополагащи за енциклопедизма текстове и техни преводи** (**NN 995-1042**: 46 ном. назв.); **VII. III. Публикации, посветени на универсални когнитивни принципи**

на информационно моделиране и програми, свързани с тях (**NN 1043-1051**: 9 ном. назв.); **VIII. Литературно-художествени текстове, декодиращи онтологията на философската натовареност на информацията** (**NN 1052-1054**: 3 ном. назв.) **на 84 енциклопедии** в общо **1 523 типографски единици**, написани на ***16 езика*** (***английски, български, гръцки, испански, италиански, китайски, латински, немски, полски, румънски, руски, старогръцки, унгарски, фарси, френски и хинди***).

Този библиографски свод е снабден с **Именен показалец**.

Допълнително в **Предговора** (с. 1499-1531) и в **Заключението** (с. 1705-1715) са посочени още – *съответно 23 и 21* – библиографски записа на документи, свързани с методологията на информационно моделиране на *този* учебник – общо: 44 на брой, с което **върховото число** на **цитираната в изданието литература по енциклопедизма** е **1098 единици**.

Списъкът на илюстрациите към учебника поднася съпътстващи изложението 113 изображения, които го визуализират.

Въпросите за проверка (с. 1745-1746) към учебика по същество представляват **структуриране на палитра от *бъдещи* изследователски направления на *енциклопедиката***, която се проектира да бъде осъществена със силите на **Студентското научно общество при УниБИТ** и неговия **Научноизследователски център за стимулиране на студентската академична активност** – в пряко сътрудничество с водещите библиографи от библиотечно-информационните центрове на страната – библиографските редактори на този труд и на извикалата го на бял свят *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* на М. Куманов.

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* и самата **предхождаща го *Енциклопедия***, както и **диптиха от издания по информационно моделиране на *хипертекст***, е предназначен не само за **студенти по информационно-комуникативния цикъл на знанието**.

Той е адресиран и до **изследователите**, **провеждащи научна работа**, до **библиотечните и информационните работници**, до **широката общественост**, защото – **за да сме в *знаниевия поток на информатизацията***, следва да познаваме **общите универсални енциклопедии на Homo sapiens**, които, бидейки **строго библиографски фундирани от *световната универсална библиография***, представляват най-уплътнените текстове, системологично интерпретиращи информацията в пространни знаниеви платна. Не само за осъществяването на **справочно-информационна дейност** служи **учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”***... Той е и **атлас при самообразованието** и **удовлетворяването на любознателността**...

... **Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”***, който дава **системологична цялостна метасправочно-информационна библиографска картина на актуалните енциклопедии по планетарния ареал**, преодолявайки **наратива** на съществуващите статии по феномена на енциклопедията, фокусирани върху **единични особености**:

- **фрагментарност** (напр.: сведенията за римския учен Варон, чийто труд *„Дисциплини” – „Disciplinae”*, 116-27 г. пр. н.е., смятан за най-ранния европейски

образец на енциклопедия; за отделни енциклопедични издателства (често превеждани неправилно на български език) – например: за *Ф. А. Брокхауз – Brockhaus* и *Й. Майер – J. Meyer* в Германия; *П. Ларус – P. Larousse* във Франция през XIX в.; *Ф. А. Брокхауз – Brockhaus*, *Майер-Бертелсман – Meyer-Bertelsmann*, *Улщайн – Ullstein*, *С. Фишер – S. Fischer*, *К. Дуден – K. Duden* в Германия; *П. Ларус – P. Larousse*, *Ашет – Hachette*, *Борда – Bordas*, *Плеяд – Pleiades*, *Кид – Quid* във Франция; *Лонгман – Longman – Кесел – Cassell* във Великобритания; *Рендъм хауз – Random House* в САЩ през XX и XXI в.);

- обобщеност (напр.: енциклопедиите в *Древен Египет* от края на Средното царство – първ. пол. на 2000 г. пр. н.е.; разпространението на „огледалата" – „speculum", „компендиумите" – „compendium", „сводовете" – „summae" в Западноевропейското средновековие, съставени от доменикански монах Винцент от Бове – Vincent of Beauvais, написал *Speculum maius* (Paris, 1244)...

Учебникът *„Енциклопедика*: *„Православието в България*: *Кратка историческа енциклопедия"* преодолява *европоцентричното* и *американоцентричното* мислене за *енциклопедизма*, картографирайки без демаркационни линии актуалните енциклопедични издания от гледна точка на тяхната справочно-информационна тежест.

Учебникът *„Енциклопедика*: *„Православието в България*: *Кратка историческа енциклопедия"* преодолява *изолираното разглеждане* на *чуждестранния* и *българския енциклопедизъм*, показвайки **хомеостаза**[3] (*вж: текста на Бел. 3 по-долу*) **на познанието и посоките на неговото формиране в справочно-информационни когнитивни архитектури на планетата**.

***Вие кои енциклопедии познавате**...*

Бележки

[1] Прелиствайки архива на създателя и ръководителя на ББИ (1941-1963) – **проф. Тодор Боров** (**Опис** N 1 на документите от фонд 849, Фондообразувател Тодор Боров (Тодор Цветанов Тодоров) на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" / съст. Камелия Божилова и др. ; Науч. ред. Милкана Бошнакова, Руслан Иванов. – София : Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий", 2019. – 457 с. – ISBN 978-954-523-163-6. – Достъпен онлайн <nationallibrary.bg/wp/wp-content/uploads/2019/01/Т.Боров-23.01.pdf>), наблюдаваме **личния план за дейността в ББИ през 1951 г. д-р Николай Н. Николаев** (**а.е. 2539, л. 36**).

От документа разбираме за подготовката в ББИ на **БЪЛГАРСКИ БИОБИБЛИОГРАФСКИ РЕЧНИК**, базиран от знаменитата **Картотека на ББИ**...

От а**.е. 2561, л. 1-4** „Тренков, Хр., Вместо програмна статия / ***На библиографска вахта***: **Месечен бюлетин – писмо до Н. В. Михов**, год. I, бр. 1 от 29 ян. 1955 (София)" узнаваме, че – като резултат от „размразяването" на десталинизацията се появява нещо нечувано дотогава, а именно – по думите на **д-р Христо Тренков (3.08.1912 – 26.10.1971)** разбираме също, че **проф. Т. Боров работи върху *теоретичната основа* на бъдещия БЪЛГАРСКИ БИОГРАФСКИ РЕЧНИК – основата на основите за развитието на ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА** (*ср. и: с. 1409-1410*).

Но самото това начинание не се осъществява поради закриването на ББИ...

Вж: осн. текст – на с. 1512.

[2] **Субстантивирано причастие** (приема формата и значението на **съществително**). **Intellectus** произлиза от глагола **intellego** – **разбирам, зная**.

Вж: осн. текст – на с. 1529.

[3] **Хомеостаза** (*др.-гр.:* ὁμοιοστάσις от ὅμοιος – еднакъв, подобен + στάσις – стоене) – **саморегулация** – *в случая:* на **откритата енциклопедичната система**, – способност **да съхранява постоянството на своето вътрешно състояние посредством координация, насочена към поддържането на динамично равновесие**.

Вж: осн. текст – на с. 1531.

I. ОПИТ ЗА ПОСТРОЯВАНЕ НА КАДАСТРАЛНО ДЪРВО НА ПЛАНЕТАРНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ

I. I. Въведение

Енциклопедията е вид справочник, съдържащ обобщение на цялата системна информация от всички области на знанието или от дадена негова област.

Енциклопедиите включват набор от тематични статии, които обикновено са подредени по азбучен ред на заглавията.

Най-общо казано, за разлика от **речниковите дефиниции**, които се концентрират върху **лингвистичната информация за съответния термин**, енциклопедичните статии наблягат на **фактологичната информация за обекта**, обозначаван от **термина**, **понятието** или **името**...

Енциклопедии съществуват от около две хилядолетия, като най-старата запазена е от I в. – ***„Естествена история”*** (***„Naturalis Historia”***) на **Плиний Стари** (**Gaius Plinius Secundus**, 23-79) [465].

Съвременните енциклопедии водят началото си от XVIII в.

Терминът „енциклопедия” (*лат.:* encyclopedia, encyclopedia) идва от *гръцките* думи: *enkyklios* + *paideia*, означаващи **„общо образование”** или **„цялостно (пълно) знание”**.

Думата „енциклопедия” се използва за пръв път на **старогръцки** във формата (*старогр.:* ἐγκυκλοπαιδεία), която от своя страна произлиза от **класическия елински** – ἐγκύκλιος παιδεία. Тази фраза се превежда като **„образование в пълен кръг”** или **„общо познание”** – „ἐγκύκλιος” – *букв.* означава: **„кръгъл”**, а „παιδεία” – **„образование, отглеждане на дете”**.

Енциклопедизъм е **цялостна системна осведоменост** в различни области на знанието.

С **понятието „енциклопедика”** се обозначава ***образователния*** **научен комплекс** от:

1) предназначените за **справочно-информационни цели енциклопедии**;

2) разкриването на феномена на **енциклопедичното мислене** – **фундираност от световната универсална библиография** (**А. Куманова** [905]);

3) **когнитивната платформа на човечеството по целия му културен планетарен ареал** (**С. Денчев, А. Куманова, Н. Казански, Н. Василев** [1049]).

По този начин под **енциклопедика** се разбира третираните като ***образователна справочно-информационна цялост***:

- **енциклопедични издания** (I);
- **енциклопедична информация** (II);
- **енциклопедични данни** (III).

Това обобщено понятие (**енциклопедика**) е сбита и съкратена форма, обозначаваща изброените компоненти като системно диалектическо единство (**енциклопедични издания** – **енциклопедична информация** – **енциклопедични данни**: I-III).

... Наблюдението на Й. В. фон Гьоте като че ли най-точно описва установяваната от **историографията и когнитологията** ***ризоматична*** **феноменология на свързаност в енциклопедизма между явленията на културата не само в посока, проследявани** ***от миналото към настоящето*****, но и** – ***от настоящето към миналото***:

„Началото и Краят завинаги едно са,
и туй, което се таи в Средата,
е Краят на Начало и Началото на Края.” [1]
(*вж: Бел. 1 на с. 1601*) –

Й. В. фон Гьоте.
Западно-източен диван / Прев. *А. К., Н. К.* [1052]…

В основата на енциклопедиката и енциклопедизма, такива каквито ги различаваме и познаваме днес, е **Обществото на Иисус** (Societas Iesu, 1534-).

По-голямата част от първите енциклопедисти и съставители на

енциклопедията във Франция по времето на **класицизма** и **Просвещението** (**Д. Дидро** /**Denis Diderot**, 1713-1784/, **Ф.-М. А. Волтер** /**F. M. A Voltaire**, 1694-1778/ и **Ш. Л. дьо Монтескьо** /**Ch.-L. de Montesquieu**, 1689-1755/) са получили образованието си именно от **йезуитите**.

Особен тласък на енциклопедията и енциклопедизма дава основаването на **Френската академия на науките** (1666), както и **френските държавници** – **кардинал Ришельо** (**Richelieu**, 1585-1642), **кардинал Мазарини** (Mazarin, 1602-1661) и **Жан-Батист Колбер** (**Jean-Baptiste Colbert**, 1619-1683).

Най-общо **енциклопедиите** могат да се разделят на:

1. Общи *или* универсални:

- *Уикипедия*

[Уикипедия]. // <https://bg.wikipedia.org/wiki> [871]

- ***Енциклопедия Британика*** (*вж: по-долу*);

- ***Голяма руска енциклопедия*** (*вж: по-долу*) и т.н. (*вж: по-долу*)...

2. Предметни *или* отраслови – за медицина, философия, право и т.н.:

- *Малка медицинска енциклопедия за всеки* / П. **Арнаудова**. – София: Изток-Запад, 2013. – 416 с. [820]

ISBN 978-619-152-296-5

3. Регионални – например за държава, култура, историко-географска област и т.н.:

- *Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община"* / Ред. кол. А. **Арнаудов**, М. **Куманов** и др. – Пазарджик: Беллопринт, 2011. – 736 с. [703]

ISBN 978-954-684-308-1

4. Тематични – например за риболов, гъби, билки и т.н.:

- *Българска риболовна енциклопедия* / М. **Богоев**. – София: Труд, 1999. – 208 с. [657]

ISBN 978-954-398-605-7

- *Сфрагистика: енциклопедия* / Х. **Харитонов**. – В. Търново: Фабер, 2019. – 288 с. [866]

ISBN 978-619-00-1097-5

5. Проблемни – например за идеология, етика и т.н.:

- *Етика: малка енциклопедия* / М. **Томпсън**; прев. от англ. М. **Василева**. – София: Хомо футурус, 2018. – 342 с. [791]

ISBN 978-619-223-033-3

Ориг. загл.: **Thompson**, Mel (1946-). *Understanding ethics*. – London: Teach Yourself, 2010. – 304 p. [792]

ISBN 978-1444103519

- *Българска книга: Енциклопедия* / Съст. А. **Гергова** и др. – София: Пенсофт, 2004. – 506 с. [655]

ISBN 954-642-210-X

6. Персонални – например за личности и т.н.:

- *Български светци. Именици. Народен календар: енциклопедия първа* / Съст. Н. **Делева**. – София: Книгоизд. к-ща Труд, 2020. – 398 с. [658]

ISBN 978-954-398-652-1

По **способ на организацията на материала** енциклопедиите са:

- азбучни – статиите и/или темите са подредени по азбучен ред;

- йерархични *или* тематични – информацията е подредена по логическо-тематична систематика, разделена по дялове на познанието;

- азбучно-тематични.

Според **субекта или читателската аудитория, за която са предназначени**, енциклопедиите биват:

- за специалисти;

- за широк кръг читатели;

- за определена категория читатели, например родилки и т.н.

Енциклопедиите могат да бъдат **оригинални** и **преводни**...

Когато енциклопедичните статии са кратки по обем и предлагат само тълкуване на понятията, изданията се наричат **енциклопедични речници**.

Библиотечно-библиографски, **справочно-информационно погледнато**, енциклопедиите от типа на ***„Encyclopedia Americana”***, ***„Encyclopedia Britannica”***, ***„Encyclopedia Iranica”***, ***„Encyclopedia of Islam”***, ***„Encyclopaedia Universalis”***, ***„Grande encyclopédie Larousse”***, ***„Meyers Grosses Universal Lexicon”***, ***„The New Caxton Encyclopedia”***, ***„Большая советская энциклопедия”***, ***„Большая российская энциклопедия”***... (ще цитираме и някои трудове, създадени в служба „Българска енциклопедия” /*днес:* Научноинформационен център „Българска енциклопедия”/ на Българската академия на науките (1955-): изд. под ред. на библиографа – историк на библиографията, полиглот и преводач **Николай Н. Николаев** /1912-1975/, сътрудник на Българския библиографски институт /1945-1958/): ***„Кратка българска енциклопедия”*** (В 5 т. – София, 1963-1969) [800-804], ***„Българска енциклопедия А-Я”*** (В 1 т. – София, 1974) [654]…) се намират на разположение и на БИБЛИОТЕКАРЯ, и на ЧИТАТЕЛЯ на БИБЛИОТЕКАТА – физически или виртуално, – но, ТРЕТИРАНИ КАТО **РИЗОМАТИЧНА** (*древногр., старолат., фр., ит., англ.; букв.: общо коренище*) **ИСТОРИОГРАФСКА СИСТЕМА ОТ ВРЪЗКИ И ЗАВИСИМОСТИ** (!), са ОБРАЗИ на космогоничната – планетарна – РЕАЛНА ИДЕАЛНА МЕТАФИЗИЧНА библио-инфо-ноосфера – информацията по земното кълбо…

В *тук цит.* издания са МАРШРУТИТЕ, **КАРТОГРАФИРАЩИ**[2] (*вж: Бел. 2 на с. 1601*), фиксируеми чрез **историографията** – **когнитологията** – **ризомата**, ПОСОКИТЕ – МАГИСТРАЛИТЕ на установяването на факти, документи, метасистеми и философски картини на връзки между нещата…

Към НАУЧНОТО ПОЗНАНИЕ на феноменологията и на БИБЛИОТЕКАРЯ, и на БИБЛИОТЕКАТА, и на АДРЕСАТА на информация в постмодерното ни съвремие е насочена и ГЛОБАЛНАТА СТРАТЕГИЯ на ЮНЕСКО за НАУКАТА към 2030 г., ориентирана към парадигмалните зависимости: повишаване на НАУЧНАТА и ТЕОРЕТИКО-ПРИЛОЖНАТА тежест – на МЕТОДОЛОГИЯТА (ФИЛОСОФИЯТА) на ПОЗНАНИЕТО[3] (*вж: Бел. 3 на с. 1601*).

МЕТОДОЛОГИЯТА (ФИЛОСОФИЯТА) на познанието е тази, която прави РАЦИОНАЛНО – не само библиометрично, но и ХУМАНИТАРНО (!!!) ИЗМЕРИМО – наблюдението на НЕВИДИМАТА ОНТОЛОГИЯ на света, структурираща и позициониращa физическите реалии.

МЕТОДОЛОГИЯТА на познанието е ИДЕАЛЕН, МЕНТАЛЕН (конфигуриран *от, чрез, в* ПСИХИКАТА !!!) РЕАЛЕН системно-структурен израз – КЛЪСТЕР – на БИБЛИО-ИНФО-НООСФЕРАТА …

За самата **методология на представяне на енциклопедизма**, отседнал във феномена на книгата, е съществено кристализиралото към края на **първото десетилетие на XXI в. движение**, **осъществено от поредица от забележителни изследователски и педагогически проекти**, **ориентирани към възможността ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО – БИБЛИОГРАФСКИ и ИСТОРИОГРАФСКИ – да се обхване ЗНАНИЕТО ЗА КНИГАТА**.

Вниманието ни е привлечено от ***„Оксфордския пътеводител по книгата”*** (2010) [880] – образец на глобално обединяване на 300 изследователи от 27 страни по система от много равнища по най-високи художествено-полиграфски стандарти.

Точно тази книга – дело на **отец Майкъл Суарец** (**Michael F. Suarez**, 1963-) – Йезуитски пастор – преподобен, завършил Оксфордския университет, професор по английска литература, директор на Училището за редки книги и Почетен куратор на специалните колекции в Университета на Вирджиния, САЩ) и **Хенри Удхюйзен** (**Henry Ruxton Woudhuysen**, 1954-), завършил Оксфордския университет, професор по средновековна английска литература, Ректор на колежа Линкълн в Оксфордския университет) – вдъхнови екипа на **библиографската и историографската серия „Факлоносци” на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ” на Университета по библиотекознание и информационни технологии – УниБИТ**, пристъпвайки към създаването на **справочно-енциклопедичната поредица от издания** [881-916] …

Именно фундаментът на *„Оксфордския пътеводител по книгата”* предопределя раждането на монументалния учебник ***„Книгата. Световна история”*** (2013) [872] с автори от 15 страни.

Точно този фундамент е отправната проекция и на появилия се конкурент на *„Оксфордския пътеводител …”* – ***„Кембриджския пътеводител по история на книгата”*** (2015) [873], който успява да преодолее и европоцентричния възглед за историята на книжното дело, и представата за живота на свързаните с процесите на производство и използване на книгите хора.

Трудът е дело на **Д-р Лесли Хаусам** (**Leslie Howsam** (1946-) – заслужила професорка по книгознание на Университета в Уиндзор, Онтарио, Канада, член на Кралското дружество /Академия на науките/ на Канада).

Сред чуждестранните книговедски проекти, предназначени за студенти и млади специалисти, следва да бъде изтъкнат особено учебникът от знаменитата серия на издателство Blackwell (*днес:* Wiley–Blackwell) ***„Пътеводител по история на книгата”*** (2007) [874] – дело на

40 изследователи, като вниманието е фокусирано не само върху Западна Европа и Северна Америка, но и върху Азия, както и върху еврейския печат и книжната традиция на мюсюлманите. В интелектуалните регистри на труда влиза не само историята на материализацията на текста от глинените плочки до цифровата ера на интернет, но и „Извън пределите на книгата" (раздел в учебника) – историята на периодичния печат, съвременните електронни списания и ефемерните текстове (брошури, рекламни материали, вирусни писма …)…

Второто двутомно разширено издание на този труд отразява книжната традиция и на арабски език (2020) [875-876]. Опусът е плод на творческия съюз на **Саймън Елиот** (**Simon Eliot**) – професор по книгознание в Лондонския университет) и **Джонатан Роуз** (Jonathan **Rose**, 1952-) – професор по история и книгознание в Университета Дрю, Медисън, НюДжърси, САЩ; преподава също и в Кембриджския, и Принстънския университет).

Полифункционалността на тези издания стимулира особено появата на **енциклопедичните библиографски и историографски Festschrift справочни книги по библио-инфо-ноосферата** на серия „Факлоносци" – **Кн. XVI. *„GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна)"*** (2016) [896], **Кн. XIX. *„Нишката на Ариадна (GLORIA BIBLIOSPHERAE)"*** (2017) [899] и **Кн. XXXII. *„LICHT, MEHR LICHT!"*** (2022) [914]…

Силно стимулиращ за учебната литература, създавана чрез серия „Факлоносци", – стана претърпелият две издания и издържан в комуникативно-медиалогичен ракурс ***„Увод в историята на книгата"*** (2005 [877], 2013) [878] на **Дейвид Финкелщейн** (**David H. Finkelstein**) – специалист по културология и книгознание в Единбург) и **Алистър Маклири** (**Alistair McCleery**, 1954-) – професор по литература и културология в Университета „Напиер", Единбург, Шотландия).

Пътеводителят – учебник по динамиката на развитие на интердисциплинарното знание (каквото е историята на книгата) ***„Увод в историята на книгата"*** (2017) [879] на **Мишел Леви** (**Michelle Levy**) – професорка по литература и книгознание в Университета „Саймън Фрейзър", Барнаби, Британска Колумбия, Канада) и **Том Моул** (**Tom Mole**) – професор по английска литуратура и книгознание, директор на Центъра по история на книгата в Единбургския университет, Шотландия) е компендиум по магистралата МАТЕРИАЛНОСТ – ТЕКСТУАЛНОСТ – ПЕЧАТ И ЧЕТЕНЕ – ИНТЕРМЕДИАЛНОСТ – РЕМЕДИАЦИЯ (определяне мястото на книгата в съвременната ЕКОСИСТЕМА).

Платформата на този труд е изоморфна за Западния свят на универсалния възглед на **философското учение на космизма за библио-инфо-ноосферата**, резониращ в книгите на серия „Факлоносци" [881-916], в ***„Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ"*** [917-934] и съпътстващите ги ***е*-библиотеки на Студентското научно общество при УниБИТ** [935-965] …

I. II. Универсални енциклопедии с активна справочно-информационна тежест днес

Знаменитите и с непреходна слава **общи енциклопедии** на света, които имат **активна справочно-информационна тежест днес**, могат да бъдат представени в **две**, условно разделени, **поредици**:

I. *Енциклопедии*, създадени от *отделни автори*;

II. *Енциклопедии*, създадени от *обширни авторски колективи*.

Навсякъде в приведената тук **кадастрова структура на енциклопедиите** са разкрити **пълните имена на *авторите* и *издателите* на енциклопедичните издания**, когато **техните фамилии** присъстват в:

- *названието* на трудовете (*например: „**Chambers**'s encyclopaedia" – вж: по-долу с. 1551*) *или*

- в техния намерил широко разпространение в справочно-информационната библиотечно-библиографска практика *еквивалент* (*например: „Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers" (**Diderot** – вж: по-долу с. 1554*).

Проведената *тук* **относителна диференциация на енциклопедиите** показва **уникалната рядкост в историята на *авторските енциклопедии***...

Кадастровото дърво на енциклопедизма включва **84 енциклопедии и то съдържа общо 1 523 типографски единици – тома (т.) / части (ч.) / книги (кн.) / випуски (вип.)** на **различни издания**.

Във фокуса на внимание *тук* е **коренището на планетарното енциклопедично движение**, което в съвременния си вид на повсеместно разпространение по земното кълбо е надграждащо **библиографските и библиофилските традиции** във Франция от XVI в.

Съществено е значението на **издателско-търговското енциклопедично дружество „Гролиър”** (***Grolier***), което е названо с името на **библиофилския клуб в Ню Йорк (САЩ)**, който пък от своя страна е кръстен на името на **известния френски библиофил и библиограф Жан Гролие дьо Сервиер, виконт д'Агизи** (Jean **Grolier** de Servières, viscount d'Aguisy, 1490-1565) (*Ил. 6 – вж: с. 1541*), чиито книги имат прочути изключителни подвързии – първите в света такива.

Тази крусиална обвързаност на **енциклопедизма** с **библиографията** и **библиофилството** е изходна за компаративистичното модерно когнитивно съотнасяне на трите феномена в образователен дискурс.

Английският енциклопедист и **автор на една от първите енциклопедии Ефраим Чеймбърс** (Ephraim **Chambers**, 1680-1740) (*Ил. 7 – вж: с. 1542*) заслужено заема историческото място да е сред първопроходците на съвременния енциклопедизъм с неговата ***„Циклопедия” / „Cyclopaedia”*** в 2 т. (London, 1728).

На знаменития **френски философ, просветител, писател, художествен критик Дени Дидро** (Denis **Diderot**, 1713-1784) (*Ил. 8 – вж: с. 1543*) принадлежи за вечни времена уникалната роля на основател и редактор на ***„Енциклопедия или Тълковен речник на науките, изкуствата и занаятите” / „Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences, des, arts et des métiers”*** в 28 т. (Paris, 1751-1772) – *вж:* първ. компакто изд. на труда: в 5 т. (New York, 1969) [336-340].

Професорът по теология **Йохан Самуел Ерш** (Johann Samuel **Ersch**, 1766-1828) – **библиограф, основател на немската библиография** (*Ил. 9 – вж: с. 1544*) и **литературоведът Йохан Готфрид Грубер** (Johann Gottfried **Gruber**, 1774-1851) (*Ил. 10 – вж: с. 1545*) стават и автори, и издатели на великото първо широкомащабно енциклопедично издание ***„Обща енциклопедия на науките и изкуствата”*** / ***„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst”*** в 167 т. (Leipzig: F. A. Brockhaus, 1819-1889) [6-172], в което участват и редица други издатели – като **Фридрих Арнолд Брокхаус** (Friedrich Arnold **Brockhaus**, 1772-1823) (*Ил. 11 – вж: с. 1546*), който в 1814 г. основава в Лайпциг известното издателство за енциклопедична литература **„Брокхаус”** (***Brockhaus***) и негови екзистенциални върхове стават: еднотомната енциклопедия ***„Малкият Брокхаус” / „Der kleine Brockhaus”*** (Leipzig, 1925) и 20-томната нциклопедия ***„Големият Брокхаус” / „Der Grosse Brockhaus”*** (В 20 т. – Leipzig, 1928-1939).

6. **„Алдо Мануцио показва своите книги на Жан Гролие" /**
Франсоа Фламенг (François Flameng, 1856-1923)
(платно)
(картината украсява хола на Клуба Гролиър в Ню Йорк)

1541

7. **Ефраим Чеймбърс (Ephraim Chambers, 1680-1740) /**
Неизвестен автор
(платно)

1542

8. **Дени Дидро (Denis Diderot, 1713-1784) /**
Луи-Мишел ван Ло (Louis-Michel van Loo, 1767)
(платно)

1543

9. **Йохан Самуел Ерш (Johann Samuel Ersch, 1766-1828) /
Неизвестен автор
(гравюра)**

1544

10. **Йохан Готфрид Грубер (Johann Gottfried Gruber, 1774-1851) /**
Неизвестен автор
(гравюра)

1545

11. **Фридрих Брокхаус (Friedrich Arnold Brockhaus, 1772-1823) / Неизвестен автор (гравюра)**

1546

12. **Бартоломеус Хердер (Bartholomäus Herder, 1774-1839) /**
Неизвестен автор
(гравюра)

1547

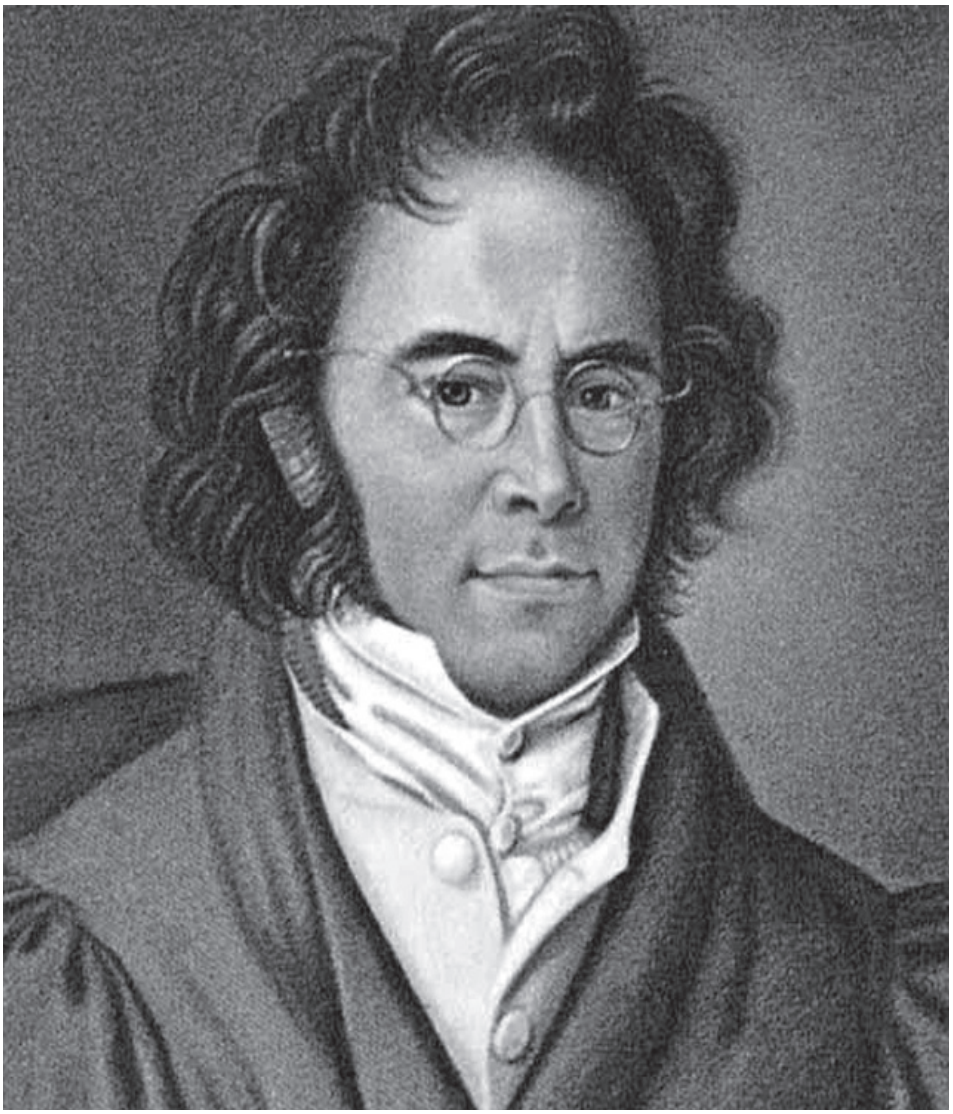

13. **Йозеф Майер (Joseph Meyer, 1796-1856) /**
Неизвестен автор
(платно)
(фрагмент)

1548

14. **Пиер Ларус (Pierre Athanase Larousse, 1817-1875)**
(фотография)

1549

Немският издател и основател на издателство „Хердер” (***Herder***) (1808) **Бартоломеус Хердер** (Bartholomäus **Herder**, 1774-1839) (*Ил. 12 – вж: с. 1547*) (1808) ще продължи линията на Фр. Арн. Брокхаус и ще издаде не само известната енциклопедия ***„Herders Conversations-Lexikon”*** (Freiburg im Breisgau, 1854), но и ще издаде многократно преиздаваната 9-томна енциклопедия ***„Der Grosse Herder”*** (Freiburg, 1931).

Немският публицист и издател Йозеф Майер (Joseph **Meyer**, 1796-1856) (*Ил. 13 – вж: с. 1548*) довежда до апотеоз библиографската първооснова на енциклопедизма, като основава издателство **„Библиографски институт”** (***Bibliographisches Institut***) (1826), в което публикува енциклопедични справочници с връх – също многократно преиздаваната 46-томна енциклопедия ***„Meyers Lexikon”*** (Leipzig, 1839) и 8-томната енциклопедия ***„Meyers neues Lexikon”*** (Leipzig, 1961-1964), претърпяващи множество издателски модификации – *вж:* ***„Meyers grosses Konversations-Lexikon”*** (Leipzig, 1909) [440-462].

Аналогично на английските и немските енциклопедични традиции се изгражда и **френската издателска къща „Ларус”** (***Larousse***) – един от най-значимите европейски издателски центрове, специализиран в справочна литература – речници, енциклопедии.

Основан е през 1854 г. от **френския филолог, педагог, езиковед, лексикограф и издател Пиер Ларус** (Pierre Athanase **Larousse**, 1817-1875) (*Ил. 14 – вж: с. 1549*).

На него принадлежи огромен културологичен шлейф от принципно по-кавалетни енциклопедични издания в световната справочно-библиографска парадигма, който е постоянно преиздаван и в наши дни: 7-томното ***„Nouveau Larousse illustré”*** (Paris, 1897-1904), еднотомното ***„Petit Larousse illustré”*** (Paris, 1905), еднотомното ***„Larousse mensuel illustré”*** (Paris, 1907), 2-томното ***„Larousse pour tous”*** (Paris, 1907-1910), еднотомното ***„Nouveau petit Larousse illustré”*** (Paris, 1924), 2-томното ***„Grand memento encyclopédique Larousse”*** (Paris, 1941), прочути с базовото 15-томно издание – *вж:* ***„Grand Dictionnaire universel du XIX siècle”*** (Paris, 1866-1876)...

I. II. I. *Енциклопедии*, създадени от *отделни автори* (*по азбучен ред на заглавията*)

„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst”
(Ersch – Gruber[4] */вж: Бел. 4 на с. 1601/)* /
(автори и издатели: Johann Samuel **Ersch**, Johann Gottfried **Gruber**)
(В 167 т. – Leipzig: F. A. Brockhaus, 1819-1889);

„Cyclopaedia” /
Ephraim **Chambers**[5] (*вж: Бел. 5 на с. 1601*)
(В 2 т. – London, 1728);

„Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească” /
Gheorghe **Adamescu**, Ion-Aurel **Candrea**
(В 2 т. – Bucureşti, 1926-1931);

„Enciclopedie Română” /
Corneliu **Diaconovici**
(В 3 т. – Sibiu, 1898-1904) [333-335];

„Encyclopaedia Cursus Philosophici” /
Johann Heinrich **Alstedius**
(В 7 т. – Herborn, 1620);

„Encyklopedia Powczechna” /
Samuel **Orgelbrand**
(В 16 т. – Warszawa, 1859-1868);

„Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” /
Władysława **Trzaski**, Ludwika Józefa **Evert**, Jana **Michalski**
(В 5 т. – Warszawa, 1924-1938);

„Uj Lexikon” /
(автори и издатели: László **Dormándi**, Vilmos **Juhász**)
(В 8 т. – Budapesta, 1936) ...

I. II. II. *Енциклопедии*, създадени от *обширни авторски колективи* (*по азбучен ред на заглавията*):

„American peoples encyclopedia”
(В 20 т. – USA, 1948-1976);

„Aschehougs konversasjonsleksikon”
(В 6 т. – Oslo, 1907-1913);

„Australian encyclopaedia”
(В 2 т. – Sydney, 1925-1926);

„Bonniers konversationslexikon”
(В 15 т. – Uppsala, 1922-1929);

„Chambers's encyclopaedia”
(издатели: братята William and Robert **Chambers**)
(В 10 т. – Edinburgh, 1859);

„Colliers encyclopedia”
(издател: Peter Fenelon **Collier**)
(В 20 т. – USA, 1949);

„Diccionario enciclopedico abreviado”
(В 9 т. – Madrid, 1957);

„Diccionario enciclopedico Salvat”
(В 20 т. – Barcelona, 1935);

„Diccionario enciclopedico UTEHA”
(В 10 т. – Mexico, 1949);

„Diccionario historico-enciclopedico de la Republica de El Salvador”
(В 12 т. – El Salvador, 1946);

„Dictionnaire complet illustré”
(В 1 т. – Paris, 1889);

„Dictionnaire encyclopédique Quillet”
(В 6 т. – Paris, 1934);

„Eerste nederlandsche systematiseh ingerichte encyclopaedia”
(В 10 т. – Amsterdam, 1952);

„Encyclopaedia Americana”
(Lieber)
(издател: Francis **Lieber**)
(В 13 т. – Boston, 1829-1833);

„Enciclopedia chilena”
(В 16 т. – Chile, 1948-1971);

„Enciclopedia Hoepli”
(издател: Ulrico **Hoepli**)
(В 6 т. – Milano, 1955);

„Enciclopedia Italiana”
(В 36 т. – Roma, 1929-1936);

„Enciclopedia Labor”
(В 9 т. – Barcelona, 1955-1960);

„Enciclopedia României”
(В 6 т. – Bucureşti, 1938-1943);

„Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana”
(Espasa)
(издател: José **Espasa** Anguera)
(В 72 т. – Barcelona, 1908-1930);

„Enciclopedia universale illustrata”
(В 7 т. – Milano, 1887);

„Encikiopedija Jugoslavije”
(В 8 т. – Zagreb, 1955-1971);

„Encyclopaedia Britannica” (Britannica)
(В 32 т. – Edinburgh, 1768-1771);

„Encyclopaedia Hebraica”
(В 32 т. – Tel Aviv, 1944-1980);

„Encyclopaedia Indica”
(Hindi Vishvakosh)
(В 4 т. – India, 1969-1970);

„Encyclopædia Universalis”
(В 30 т. – Paris, 1968-1975);

„Encyclopedia Americana”
(Americana)
(В 16 т. – New York, 1902);

„Encyclopedia Canadiana”
(В 3 т. – Ottawa, 1957);

„Encyclopedia of Canada”
(В 2 т. – Toronto, 1935-1937);

„Encyclopédie française”
(В 20 т. – Paris, 1935-1939);

„Encyclopédie méthodique”
(В 206 т. – Paris, 1782-1832);

„Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences,
des, arts et des métiers”
(Diderot[6] */вж: Бел. 6 на с. 1601/)*
(В 28 т. – Paris, 1751-1772);

„Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej”
(В 12 т. – Warszawa, 1872-1877);

„Encyklopedia podręczna ilustrowana”
(В 6 т. – Lwow, 1905-1906);

„Encyklopedia polska”
(В 19 т. – Kraków, 1912-1919);

„Encyklopedia Powczechna Ultima Thule”
(В 10 т. – Warszawa, 1927-1939);

„Ensiklopedia Indonesia”
(В 9 т. – Indonesia, 1954);

„Everymen's Encyclopedia”
(В 12 т. – London, 1913);

„Funk and Wagnalls New Standard Encyclopedia”
(издатели: Isaac Kaufmann **Funk**, Adam Willis **Wagnalls**)
(В 25 т. – USA, 1931);

„Gran enciclopedia Argentina”
(В 9 т. – Buenos Aires, 1959);

„Grand memento encyclopédique Larousse”
(В 2 т. – Paris, 1941);

„Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes”
(В 10 т. – Paris, 1960-1964);

„Grande dizionario enciclopedico”
(В 28 т. – Roma, 1933-1939);

„Grande enciclopedia portuguesa e brasileira”
(В 40 т. – Lisboa, 1935);

„Grande encyclopédie de la Belgique et du Congo”
(В 2 т. – Bruxelles, 1938);

„Grolier's[7] (*вж: Бел. 7 на с. 1601*) ***Encyclopedia of Knowledge”***
(В 20 т. – USA, 1941);

„Der Grosse Brockhaus[8] (*вж: Бел. 8 на с. 1602*)***”***
(В 20 т. – Leipzig, 1928-1939);

„Der Grosse Herder[9] (*вж: Бел. 9 на с. 1602*)***”***
(издател: Bartholomäus **Herder**)
(В 9 т. – Freiburg, 1931);

„Hrvatska enciklopedija”
(В 3 т. – Zagreb, 1999-2009);

„Larousse[10] (*вж: Бел. 10 на с. 1602*) ***mensuel illustré”***
(В 1 т. – Paris, 1907);

„Larousse pour tous”
(В 2 т. – Paris, 1907-1910);

„Der kleine Brockhaus”
(В 1 т. – Leipzig, 1925);

„Mala encyklopedia powszechna”
(В 6 т. – Warszawa, 1970);

„Meyers[11] (*вж: Бел. 11 на с. 1601*) ***Lexikon”***
(В 46 т. – Leipzig, 1839);

„Meyers neues Lexikon”
(В 8 т. – Leipzig, 1961-1964);

„Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka”
(В 4 т. – Zagreb, 1925-1929);

„Neoteron enkyklopaidikon lexikon”
(В 18 т. – Athens, 1945-1960);

„New American Cyclopaedia”
(В 16 т. – New York, 1858-1863);

„Nordisk familjebok”
(В 6 т. – Stockholm, 1876-1899);

„Norsk Allkunnenbok”
(В 10 т. – Oslo, 1948);
„Norsk Lomme-Konversations-Lexikon”
(В 20 т. – Oslo, 1891);

„Nouveau Larousse illustré”
(В 7 т. – Paris, 1897-1904);

„Nouveau Larousse universel”
(В 17 т. – Paris, 1948-1949);

„Nouveau petit Larousse illustré”
(В 1 т. – Paris, 1924);

„Nouvissima enciclopedia illustrata”
(В 16 т. – Milano, 1952);

„Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda”
(В 8 т. – Zagreb, 1977-1982);

„Petit Larousse illustré”
(В 1 т. – Paris, 1905);

„Salmonsens Konversationsleksikon”
(В 19 т. – København, 1891-1900);

„Schweizer Lexikon”
(В 12 т. – Basel, 1945-1948);

„Store Nordiske Konversations-Leksikon”
(В 26 т. – København, 1916-1924);

„Svensk uppsiagsbok”
(В 30 т. – Malmö, 1929-1939);

„Telugu vishvakosh”
(В 22 т. – USA, 2003);

„Tiirk ansiklopedisi”
(В 33 т. – Istanbul, 1951);

„Wielka encyklopedia powszechna”
(В 22 т. – Warszawa, 1929-1938);

„The World Book Encyclopedia”
(В 22 т. – Chicago, 1917);

„World scope encyclopedia”
(В 20 т. – New York, 1945) ...

Вж и **разд. II-III**

I. III. Хронологичен дискурс на енциклопедизма (*по години на публикациите*)

„Encyclopaedia Cursus Philosophici” /
Johann Heinrich **Alstedius**
(В 7 т. – Herborn, **1620**);

„Cyclopaedia” /
Ephraim **Chambers**
(В 2 т. – London, **1728**);

„Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences, des, arts et des métiers”
(Diderot)
(В 28 т. – Paris, **1751-1772**);

„Encyclopaedia Britannica” (Britannica)
(В 32 т. – Edinburgh, **1768-1771**);

„Encyclopédie méthodique”
(В 206 т. – Paris, **1782-1832**);

„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst”
(Ersch – Gruber) /
(автори и издатели: Johann Samuel **Ersch**, Johann Gottfried **Gruber**)
(В 167 т. – Leipzig: F. A. Brockhaus, **1819-1889**);

„Encyclopaedia Americana”
(Lieber)
(издател: Francis **Lieber**)
(В 13 т. – Boston, **1829-1833**);

„Chambers's encyclopaedia”
(издатели: братята William and Robert **Chambers**)
(В 10 т. – Edinburgh, **1859**);

„Encyklopedia Powczechna” /
Samuel **Orgelbrand**
(В 16 т. – Warszawa, **1859-1868**);

„Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej”
(В 12 т. – Warszawa, **1872-1877**);

„Nordisk familjebok”
(В 6 т. – Stockholm, **1876-1899**);

„Enciclopedia universale illustrata”
(В 7 т. – Milano, **1887**);

„Dictionnaire complet illustré”
(В 1 т. – Paris, **1889**);

„Norsk Lomme-Konversations-Lexikon”
(В 20 т. – Oslo, **1891**);

„Salmonsens Konversationsleksikon”
(В 19 т. – København, **1891-1900**);

„Nouveau Larousse illustré”
(В 7 т. – Paris, **1897-1904**);

„Enciclopedie Română” /
Corneliu **Diaconovici**
(В 3 т. – Sibiu, **1898-1904**);

„Encyclopedia Americana”
(Americana)
(В 16 т. – New York, **1902**);

„Petit Larousse illustré”
(В 1 т. – Paris, **1905**);

„Encyklopedia podręczna ilustrowana”
(В 6 т. – Lwow, **1905-1906**);

„Larousse mensuel illustré”
(В 1 т. – Paris, **1907**);

„Larousse pour tous”
(В 2 т. – Paris, **1907-1910**);

„Aschehougs konversasjonsleksikon”
(В 6 т. – Oslo, **1907-1913**);

„Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana” (Espasa)
(издател: José **Espasa** Anguera)
(В 72 т. – Barcelona, **1908-1930**);

„Encyklopedia polska”
(В 19 т. – Kraków, **1912-1919**);

„Everymen's Encyclopedia”
(В 12 т. – London, **1913**);
„Store Nordiske Konversations-Leksikon”
(В 26 т. – København, **1916-1924**);

„The World Book Encyclopedia”
(В 22 т. – Chicago, **1917**);

„Bonniers konversationslexikon”
(В 15 т. – Uppsala, **1922-1929**);

„Nouveau petit Larousse illustré”
(В 1 т. – Paris, **1924**);

„Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” **/**
Władysława **Trzaski**, Ludwika Józefa **Evert**, Jana **Michalski**
(В 5 т. – Warszawa, **1924-1938**);

„Der kleine Brockhaus”
(В 1 т. – Leipzig, **1925**);

„Australian encyclopaedia”
(В 2 т. – Sydney, **1925-1926**);

„Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka”
(В 4 т. – Zagreb, **1925-1929**);

„Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească” **/**
Gheorghe **Adamescu**, Ion-Aurel **Candrea**
(В 2 т. – Bucureşti, **1926-1931**);

„Encyklopedia Powczechna Ultima Thule”
(В 10 т. – Warszawa, **1927-1939**);

„Der Grosse Brockhaus”
(В 20 т. – Leipzig, **1928-1939**);

„Enciclopedia Italiana”
(В 36 т. – Roma, **1929-1936**);

„Wielka encyklopedia powszechna”
(В 22 т. – Warszawa, **1929-1938**);

„Svensk uppsiagsbok”
(В 30 т. – Malmö, **1929-1939**);

„Funk and Wagnalls New Standard Encyclopedia”
(издатели: Isaac Kaufmann **Funk**, Adam Willis **Wagnalls**)
(В 25 т. – USA, **1931**);

„Der Grosse Herder”
(издател: Bartholomäus **Herder**)
(В 9 т. – Freiburg, **1931**);

„Grande dizionario enciclopedico”
(В 28 т. – Roma, **1933-1939**);

„Dictionnaire encyclopédique Quillet”
(В 6 т. – Paris, **1934**);

„Diccionario enciclopedico Salvat”
(В 20 т. – Barcelona, **1935**);

„Grande enciclopedia portuguesa e brasileira”
(В 40 т. – Lisboa, **1935**);

„Encyclopedia of Canada”
(В 2 т. – Toronto, **1935-1937**);

„Encyclopédie française”
(В 20 т. – Paris, **1935-1939**);

„Uj Lexikon” /
(автори и издатели: László **Dormándi**, Vilmos **Juhász**)
(В 8 т. – Budapesta, **1936**);

„Grande encyclopédie de la Belgique et du Congo”
(В 2 т. – Bruxelles, **1938**);

„Enciclopedia României”
(В 6 т. – Bucureşti, **1938-1943**);

„Meyers Lexikon”
(В 46 т. – Leipzig, **1839**);

„Grand memento encyclopédique Larousse”
(В 2 т. – Paris, **1941**);

„Grolier's Encyclopedia of Knowledge”
(В 20 т. – USA, **1941**);

„Encyclopaedia Hebraica”
(В 32 т. – Tel Aviv, **1944-1980**);

„World scope encyclopedia”
(В 20 т. – New York, **1945**);

„Schweizer Lexikon”
(В 12 т. – Basel, **1945-1948**);

„Neoteron enkyklopaidikon lexikon”
(В 18 т. – Athens, **1945-1960**);

„Diccionario historico-enciclopedico de la Republica de El Salvador”
(В 12 т. – El Salvador, **1946**);

„Norsk Allkunnenbok”
(В 10 т. – Oslo, **1948**);

„Nouveau Larousse universel”
(В 17 т. – Paris, **1948-1949**);

„American peoples encyclopedia”
(В 20 т. – USA, **1948-1976**);

„Enciclopedia chilena”
(В 16 т. – Chile, **1948-1971**);

„Colliers encyclopedia”
(издател: Peter Fenelon **Collier**)
(В 20 т. – USA, **1949**);

„Diccionario enciclopedico UTEHA”
(В 10 т. – Mexico, **1949**);

„Tiirk ansiklopedisi”
(В 33 т. – Istanbul, **1951**);

„Eerste nederlandsche systematiseh ingerichte encyclopaedia”
(В 10 т. – Amsterdam, **1952**);

„Nouvissima enciclopedia illustrata”
(В 16 т. – Milano, **1952**);

„Ensiklopedia Indonesia”
(В 9 т. – Indonesia, **1954**);

„Enciclopedia Hoepli”
(издател: Ulrico **Hoepli**)
(В 6 т. – Milano, **1955**);

„Enciclopedia Labor”
(В 9 т. – Barcelona, **1955-1960**);

„Encikiopedija Jugoslavije”
(В 8 т. – Zagreb, **1955-1971**);

„Diccionario enciclopedico abreviado”
(В 9 т. – Madrid, **1957**);

„Encyclopedia Canadiana”
(В 3 т. – Ottawa, **1957**);

„New American Cyclopaedia”
(В 16 т. – New York, **1858-1863**);

„Gran enciclopedia Argentina”
(В 9 т. – Buenos Aires, **1959**);

„Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes”
(В 10 т. – Paris, **1960-1964**);

„Meyers neues Lexikon”
(В 8 т. – Leipzig, **1961-1964**);

„Encyclopædia Universalis”
(В 30 т. – Paris, **1968-1975**);

„Encyclopaedia Indica”
(Hindi Vishvakosh)
(В 4 т. – India, **1969-1970**);

„Mala encyklopedia powszechna”
(В 6 т. – Warszawa, **1970**);

„Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda”
(В 8 т. – Zagreb, **1977-1982**);

„Hrvatska enciklopedija”
(В 3 т. – Zagreb, **1999-2009**);

„Telugu vishvakosh”
(В 22 т. – USA, **2003**) ...

I. IV. Картографиране на енциклопедизма по топоними на изданията (*по местоиздаване на публикациите*)

„Eerste nederlandsche systematiseh ingerichte encyclopaedia”
(В 10 т. – **Amsterdam,** 1952);

„Neoteron enkyklopaidikon lexikon”
(В 18 т. – **Athens**, 1945-1960);

„Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana”
(Espasa)
(издател: José Espasa Anguera)
(В 72 т. – **Barcelona**, 1908-1930);

„Diccionario enciclopedico Salvat”
(В 20 т. – **Barcelona**, 1935);

„Enciclopedia Labor”
(В 9 т. – **Barcelona**, 1955-1960);

„Schweizer Lexikon”
(В 12 т. – **Basel**, 1945-1948);

„Encyclopaedia Americana”
(Lieber)
(издател: Francis Lieber)
(В 13 т. – **Boston**, 1829-1833);

„Grande encyclopédie de la Belgique et du Congo”
(В 2 т. – **Bruxelles**, 1938);

„Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească” /
Gheorghe Adamescu, Ion-Aurel Candrea
(В 2 т. – **Bucureşti**, 1926-1931);

„Enciclopedia României”
(В 6 т. – **Bucureşti**, 1938-1943);

„Uj Lexikon” /
(автори и издатели: László Dormándi, Vilmos Juhász)
(В 8 т. – **Budapesta**, 1936);

„Gran enciclopedia Argentina”
(В 9 т. – **Buenos Aires**, 1959);

„The World Book Encyclopedia”
(В 22 т. – **Chicago**, 1917);

„Enciclopedia chilena”
(В 16 т. – **Chile**, 1948-1971);

„Encyclopaedia Britannica” (Britannica)
(В 32 т. – **Edinburgh**, 1768-1771);

„Chambers's encyclopaedia”
(издатели: братята William and Robert Chambers)
(В 10 т. – **Edinburgh**, 1859);

„Diccionario historico-enciclopedico de la Republica de El Salvador”
(В 12 т. – **El Salvador**, 1946);

„Der Grosse Herder”
(издател: Bartholomäus Herder)
(В 9 т. – **Freiburg**, 1931);

„Encyclopaedia Cursus Philosophici” /
Johann Heinrich Alstedius
(В 7 т. – **Herborn**, 1620);

„Encyclopaedia Indica”
(Hindi Vishvakosh)
(В 4 т. – **India**, 1969-1970);

„Ensiklopedia Indonesia”
(В 9 т. – **Indonesia**, 1954);

„Tiirk ansiklopedisi”
(В 33 т. – **Istanbul**, 1951);

„Encyklopedia polska”
(В 19 т. – **Kraków**, 1912-1919);

„Salmonsens Konversationsleksikon”
(В 19 т. – **København**, 1891-1900);

„Store Nordiske Konversations-Leksikon”
(В 26 т. – **København**, 1916-1924);

„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst”
(Ersch – Gruber) /
(автори и издатели: Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber)
(В 167 т. – **Leipzig**: F. A. Brockhaus, 1819-1889);

„Der kleine Brockhaus”
(В 1 т. – **Leipzig**, 1925);

„Der Grosse Brockhaus”
(В 20 т. – **Leipzig**, 1928-1939);

„Meyers Lexikon”
(В 46 т. – **Leipzig**, 1839);

„Meyers neues Lexikon”
(В 8 т. – **Leipzig**, 1961-1964);

„Grande enciclopedia portuguesa e brasileira”
(В 40 т. – **Lisboa**, 1935);

„Cyclopaedia” /
Ephraim Chambers
(В 2 т. – **London**, 1728);

„Everymen's Encyclopedia”
(В 12 т. – **London**, 1913);

„Encyklopedia podręczna ilustrowana”
(В 6 т. – **Lwow**, 1905-1906);

„Diccionario enciclopedico abreviado”
(В 9 т. – **Madrid**, 1957);

„Svensk uppsiagsbok”
(В 30 т. – **Malmö**, 1929-1939);

„Enciclopedia universale illustrata”
(В 7 т. – **Milano**, 1887);

„Nouvissima enciclopedia illustrata”
(В 16 т. – **Milano**, 1952);

„Enciclopedia Hoepli”
(издател: Ulrico Hoepli)
(В 6 т. – **Milano**, 1955);

„Encyclopedia Americana”
(Americana)
(В 16 т. – **New York**, 1902);

„Diccionario enciclopedico UTEHA”
(В 10 т. – **Mexico**, 1949);

„World scope encyclopedia”
(В 20 т. – **New York**, 1945);

„New American Cyclopaedia”
(В 16 т. – **New York**, 1858-1863);

„Norsk Lomme-Konversations-Lexikon”
(В 20 т. – **Oslo**, 1891);

„Aschehougs konversasjonsleksikon”
(В 6 т. – **Oslo**, 1907-1913);

„Norsk Allkunnenbok”
(В 10 т. – **Oslo**, 1948);

„Encyclopedia Canadiana”
(В 3 т. – **Ottawa**, 1957);

„Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences, des, arts et des métiers”
(Diderot)
(В 28 т. – **Paris**, 1751-1772);

„Encyclopédie méthodique”
(В 206 т. – **Paris**, 1782-1832);

„Dictionnaire complet illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1889);

„Nouveau Larousse illustré”
(В 7 т. – **Paris**, 1897-1904);

„Petit Larousse illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1905);

„Larousse mensuel illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1907);

„Larousse pour tous”
(В 2 т. – **Paris**, 1907-1910);

„Nouveau petit Larousse illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1924);

„Dictionnaire encyclopédique Quillet”
(В 6 т. – **Paris**, 1934);

„Encyclopédie française”
(В 20 т. – **Paris**, 1935-1939);

„Grand memento encyclopédique Larousse”
(В 2 т. – **Paris**, 1941);

„Nouveau Larousse universel”
(В 17 т. – **Paris**, 1948-1949);

„Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes”
(В 10 т. – **Paris**, 1960-1964);

„Encyclopædia Universalis”
(В 30 т. – **Paris**, 1968-1975);

„Enciclopedia Italiana”
(В 36 т. – **Roma**, 1929-1936);

„Grande dizionario enciclopedico”
(В 28 т. – **Roma**, 1933-1939);

„Enciclopedie Română” /
Corneliu Diaconovici
(В 3 т. – **Sibiu**, 1898-1904);

„Nordisk familjebok”
(В 6 т. – **Stockholm**, 1876-1899);

„Australian encyclopaedia”
(В 2 т. – **Sydney**, 1925-1926);

„Encyclopaedia Hebraica”
(В 32 т. – **Tel Aviv**, 1944-1980);

„Encyclopedia of Canada”
(В 2 т. – **Toronto**, 1935-1937);

„Bonniers konversationslexikon”
(В 15 т. – **Uppsala**, 1922-1929);

„Funk and Wagnalls New Standard Encyclopedia”
(издатели: Isaac Kaufmann Funk, Adam Willis Wagnalls)
(В 25 т. – **USA**, 1931);

„Grolier's Encyclopedia of Knowledge”
(В 20 т. – **USA**, 1941);

„American peoples encyclopedia”
(В 20 т. – **USA**, 1948-1976);

„Colliers encyclopedia”
(издател: Peter Fenelon Collier)
(В 20 т. – **USA**, 1949);

„Telugu vishvakosh”
(В 22 т. – **USA**, 2003);

„Encyklopedia Powczechna” /
Samuel Orgelbrand
(В 16 т. – **Warszawa**, 1859-1868);

„Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej”
(В 12 т. – **Warszawa**, 1872-1877);

„Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” /
Władysława Trzaski, Ludwika Józefa Evert, Jana Michalski
(В 5 т. – **Warszawa**, 1924-1938);

„Encyklopedia Powczechna Ultima Thule”
(В 10 т. – **Warszawa**, 1927-1939);

„Wielka encyklopedia powszechna”
(В 22 т. – **Warszawa**, 1929-1938);

„Mala encyklopedia powszechna”
(В 6 т. – **Warszawa**, 1970);

„Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka”
(В 4 т. – **Zagreb**, 1925-1929);

„Encikiopedija Jugoslavije”
(В 8 т. – **Zagreb**, 1955-1971);

„Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda”
(В 8 т. – **Zagreb**, 1977-1982);

„Hrvatska enciklopedija”
(В 3 т. – **Zagreb**, 1999-2009) ...

I. IV. I. Ключ на топонимите на изданията на универсалните енциклопедии (*по местоиздаване на публикациите*)

I. IV. I. I. ... по *градове* (*държави*)

Амстердам (*Холандия*)

„Eerste nederlandsche systematiseh ingerichte encyclopaedia”
(В 10 т. – **Amsterdam,** 1952);

Атина (***Гърция***)

„Neoteron enkyklopaidikon lexikon”
(В 18 т. – **Athens**, 1945-1960);

Базел (***Швейцария***)

„Schweizer Lexikon”
(В 12 т. – **Basel**, 1945-1948);

Барцелона (***Испания***)

„Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana” (Espasa)
(издател: José Espasa Anguera)
(В 72 т. – **Barcelona**, 1908-1930);

„Diccionario enciclopedico Salvat”
(В 20 т. – **Barcelona**, 1935);

„Enciclopedia Labor”
(В 9 т. – **Barcelona**, 1955-1960);

Бостън (***САЩ***)

„Encyclopaedia Americana”
(Lieber)
(издател: Francis Lieber)
(В 13 т. – **Boston**, 1829-1833);

Брюксел (***Белгия***)

„Grande encyclopédie de la Belgique et du Congo”
(В 2 т. – **Bruxelles**, 1938);

Будапеща (***Унгария***)

„Uj Lexikon” /
(автори и издатели: László Dormándi, Vilmos Juhász)
(В 8 т. – **Budapesta**, 1936);

Букурещ (***Румъния***)

„Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească” /
Gheorghe Adamescu, Ion-Aurel Candrea
(В 2 т. – **Bucureşti**, 1926-1931);

„Enciclopedia României”
(В 6 т. – **Bucureşti**, 1938-1943);

Варшава (***Полша***)

„Encyklopedia Powczechna” /
Samuel Orgelbrand
(В 16 т. – **Warszawa**, 1859-1868);

„Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej”
(В 12 т. – **Warszawa**, 1872-1877);

„Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” /
Władysława Trzaski, Ludwika Józefa Evert, Jana Michalski
(В 5 т. – **Warszawa**, 1924-1938);

„Encyklopedia Powczechna Ultima Thule”
(В 10 т. – **Warszawa**, 1927-1939);

„Wielka encyklopedia powszechna”
(В 22 т. – **Warszawa**, 1929-1938);

„Mala encyklopedia powszechna”
(В 6 т. – **Warszawa**, 1970);

Единбург (***Шотландия***)

„Encyclopaedia Britannica” (Britannica)
(В 32 т. – **Edinburgh**, 1768-1771);

„Chambers's encyclopaedia”
(издатели: братята William and Robert Chambers)
(В 10 т. – **Edinburgh**, 1859);

Ел Салвадор (***Салвадор***)

„Diccionario historico-enciclopedico de la Republica de El Salvador”
(В 12 т. – **El Salvador**, 1946);

Загреб (***Хърватска***)

„Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka”
(В 4 т. – **Zagreb**, 1925-1929);

„Encikiopedija Jugoslavije”
(В 8 т. – **Zagreb**, 1955-1971);

„Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda”
(В 8 т. – **Zagreb**, 1977-1982);

„Hrvatska enciklopedija”
(В 3 т. – **Zagreb**, 1999-2009)

Копенхаген (*Дания*)

„Salmonsens Konversationsleksikon”
(В 19 т. – **København**, 1891-1900);

„Store Nordiske Konversations-Leksikon”
(В 26 т. – **København**, 1916-1924);

Краков (*Полша*)

„Encyklopedia polska”
(В 19 т. – **Kraków**, 1912-1919);

Лайпциг (*Германия*)

„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst” (Ersch – Gruber) /
(автори и издатели: Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber)
(В 167 т. – **Leipzig**: F. A. Brockhaus, 1819-1889);

„Der kleine Brockhaus”
(В 1 т. – **Leipzig**, 1925);

„Der Grosse Brockhaus”
(В 20 т. – **Leipzig**, 1928-1939);

„Meyers Lexikon”
(В 46 т. – **Leipzig**, 1839);

„Meyers neues Lexikon”
(В 8 т. – **Leipzig**, 1961-1964);

Львов (*Полша*)

„Encyklopedia podręczna ilustrowana”
(В 6 т. – **Lwow**, 1905-1906);

Лисабон (*Португалия*)

„Grande enciclopedia portuguesa e brasileira”
(В 40 т. – **Lisboa**, 1935);

Лондон (*Англия*)
„Cyclopaedia” /
Ephraim Chambers
(В 2 т. – **London**, 1728);

„Everymen's Encyclopedia”
(В 12 т. – **London**, 1913);

Мадрид (*Испания*)

„Diccionario enciclopedico abreviado”
(В 9 т. – **Madrid**, 1957);

Малмьо (*Швеция*)

„Svensk uppsiagsbok”
(В 30 т. – **Malmö**, 1929-1939);

Милано (*Италия*)

„Enciclopedia universale illustrata”
(В 7 т. – **Milano**, 1887);

„Nouvissima enciclopedia illustrata”
(В 16 т. – **Milano**, 1952);

„Enciclopedia Hoepli”
(издател: Ulrico Hoepli)
(В 6 т. – **Milano**, 1955);

Ню Йорк (*САЩ*)

„Encyclopedia Americana”
(Americana)
(В 16 т. – **New York**, 1902);

„World scope encyclopedia”
(В 20 т. – **New York**, 1945);

„New American Cyclopaedia”
(В 16 т. – **New York**, 1858-1863);

Осло (*Норвегия*)

„Norsk Lomme-Konversations-Lexikon”
(В 20 т. – **Oslo**, 1891);

„Aschehougs konversasjonsleksikon”
(В 6 т. – **Oslo**, 1907-1913);

„Norsk Allkunnenbok”
(В 10 т. – **Oslo**, 1948);

Отава (*Канада*)

„Encyclopedia Canadiana”
(В 3 т. – **Ottawa**, 1957);

Париж (*Франция*)

„Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences, des, arts et des métiers” (Diderot)
(В 28 т. – **Paris**, 1751-1772);

„Encyclopédie méthodique”
(В 206 т. – **Paris**, 1782-1832);

„Dictionnaire complet illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1889);

„Nouveau Larousse illustré”
(В 7 т. – **Paris**, 1897-1904);

„Petit Larousse illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1905);

„Larousse mensuel illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1907);

„Larousse pour tous”
(В 2 т. – **Paris**, 1907-1910);

„Nouveau petit Larousse illustré”
(В 1 т. – **Paris**, 1924);

„Dictionnaire encyclopédique Quillet”
(В 6 т. – **Paris**, 1934);

„Encyclopédie française”
(В 20 т. – **Paris**, 1935-1939);

„Grand memento encyclopédique Larousse”
(В 2 т. – **Paris**, 1941);

„Nouveau Larousse universel”
(В 17 т. – **Paris**, 1948-1949);

„Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes”
(В 10 т. – **Paris**, 1960-1964);

„Encyclopædia Universalis”
(В 30 т. – **Paris**, 1968-1975);

Рим (***Италия***)

„Enciclopedia Italiana”
(В 36 т. – **Roma**, 1929-1936);

„Grande dizionario enciclopedico”
(В 28 т. – **Roma**, 1933-1939);

Сибиу (***Румъния***)

Corneliu Diaconovici
(В 3 т. – **Sibiu**, 1898-1904);

Сидни (***Австралия***)

„Australian encyclopaedia”
(В 2 т. – **Sydney**, 1925-1926);

Стокхолм (***Швеция***)

„Nordisk familjebok”
(В 6 т. – **Stockholm**, 1876-1899);

Тел Авив (***Израел***)

„Encyclopaedia Hebraica”
(В 32 т. – **Tel Aviv**, 1944-1980);

Торонто (***Канада***)

„Encyclopedia of Canada”
(В 2 т. – **Toronto**, 1935-1937);

Упсала (***Швеция***)

„Bonniers konversationslexikon”
(В 15 т. – **Uppsala**, 1922-1929);

Фрайбург (***Германия***)

„Der Grosse Herder”
(издател: Bartholomäus Herder)
(В 9 т. – **Freiburg**, 1931);

Херборн (***Германия***)

„Encyclopaedia Cursus Philosophici” /
Johann Heinrich Alstedius
(В 7 т. – **Herborn**, 1620);

Чикаго (***САЩ***)

„The World Book Encyclopedia”
(В 22 т. – **Chicago**, 1917)

I. IV. I. II. ... по *държави* (*градове*)

Австралия (***Сидни***)

„Australian encyclopaedia”
(В 2 т. – **Sydney**, 1925-1926);

Англия (***Лондон***)

„Cyclopaedia” /
Ephraim Chambers
(В 2 т. – **London**, 1728);

„Everymen's Encyclopedia”
(В 12 т. – **London**, 1913);

Белгия (***Брюксел***)

„Grande encyclopédie de la Belgique et du Congo”
(В 2 т. – **Bruxelles**, 1938);

Германия (***Лайпциг***)

„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst”
(Ersch – Gruber) /
(автори и издатели: Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber)
(В 167 т. – **Leipzig**: F. A. Brockhaus, 1819-1889);

„Der kleine Brockhaus”
(В 1 т. – **Leipzig**, 1925);

„Der Grosse Brockhaus”
(В 20 т. – **Leipzig**, 1928-1939);

„Meyers Lexikon”
(В 46 т. – **Leipzig**, 1839);

„Meyers neues Lexikon”
(В 8 т. – **Leipzig**, 1961-1964);

Германия (***Фрайбург***)

„Der Grosse Herder”
(издател: Bartholomäus Herder)
(В 9 т. – **Freiburg**, 1931);

Германия (***Херборн***)

„Encyclopaedia Cursus Philosophici” /
Johann Heinrich Alstedius
(В 7 т. – **Herborn**, 1620);

Гърция (***Атина***)

„Neoteron enkyklopaidikon lexikon”
(В 18 т. – **Athens**, 1945-1960);

Дания (***Копенхаген***)

„Salmonsens Konversationsleksikon”
(В 19 т. – **København**, 1891-1900);

„Store Nordiske Konversations-Leksikon”
(В 26 т. – **København**, 1916-1924);

Израел (***Тел Авив***)

„Encyclopaedia Hebraica”
(В 32 т. – **Tel Aviv**, 1944-1980);

Испания (***Барцелона***)

„Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana”
(Espasa)
(издател: José Espasa Anguera)
(В 72 т. – **Barcelona**, 1908-1930);

„Diccionario enciclopedico Salvat”
(В 20 т. – **Barcelona**, 1935);

„Enciclopedia Labor”
(В 9 т. – **Barcelona**, 1955-1960);

Испания (***Мадрид***)

„Diccionario enciclopedico abreviado”
(В 9 т. – **Madrid,** 1957);

Италия (***Милано***)

„Enciclopedia universale illustrata”
(В 7 т. – **Milano**, 1887);

„Nouvissima enciclopedia illustrata”
(В 16 т. – **Milano**, 1952);

„Enciclopedia Hoepli”
(издател: Ulrico Hoepli)
(В 6 т. – **Milano**, 1955);

Италия (***Рим***)

„Enciclopedia Italiana”
(В 36 т. – **Roma**, 1929-1936);

„Grande dizionario enciclopedico”
(В 28 т. – **Roma**, 1933-1939);

Канада (***Отава***)

„Encyclopedia Canadiana”
(В 3 т. – **Ottawa**, 1957);

Канада (***Торонто***)

„Encyclopedia of Canada”
(В 2 т. – **Toronto**, 1935-1937);

Норвегия (***Осло***)

„Norsk Lomme-Konversations-Lexikon”
(В 20 т. – **Oslo**, 1891);

„Aschehougs konversasjonsleksikon”
(В 6 т. – **Oslo**, 1907-1913);

„Norsk Allkunnenbok”
(В 10 т. – **Oslo**, 1948);

Полша (*Варшава*)

„Encyklopedia Powczechna” /
Samuel Orgelbrand
(В 16 т. – **Warszawa**, 1859-1868);

„Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej”
(В 12 т. – **Warszawa**, 1872-1877);

„Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” /
Władysława Trzaski, Ludwika Józefa Evert, Jana Michalski
(В 5 т. – **Warszawa**, 1924-1938);

„Encyklopedia Powczechna Ultima Thule”
(В 10 т. – **Warszawa**, 1927-1939);

„Wielka encyklopedia powszechna”
(В 22 т. – **Warszawa**, 1929-1938);

„Mala encyklopedia powszechna”
(В 6 т. – **Warszawa**, 1970);

Полша (*Краков*)

„Encyklopedia polska”
(В 19 т. – **Kraków**, 1912-1919);

Полша (*Лвов*)

„Encyklopedia podręczna ilustrowana”
(В 6 т. – **Lwow**, 1905-1906);

Португалия (***Лисабон***)

„Grande enciclopedia portuguesa e brasileira”
(В 40 т. – **Lisboa**, 1935);

Румъния (***Букурещ***)

„Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească” /
Gheorghe Adamescu, Ion-Aurel Candrea
(В 2 т. – **Bucureşti**, 1926-1931);

„Enciclopedia României”
(В 6 т. – **Bucureşti**, 1938-1943);

Румъния (***Сибиу***)

Corneliu Diaconovici
(В 3 т. – **Sibiu**, 1898-1904);

САЩ (***Бостън***)

„Encyclopaedia Americana”
(Lieber)
(издател: Francis Lieber)
(В 13 т. – **Boston**, 1829-1833);

САЩ (***Ню Йорк***)

„Encyclopedia Americana”
(Americana)
(В 16 т. – **New York**, 1902);

„World scope encyclopedia”
(В 20 т. – **New York**, 1945);

„New American Cyclopaedia”
(В 16 т. – **New York**, 1858-1863);

САЩ (*Чикаго*)

„The World Book Encyclopedia"
(В 22 т. – **Chicago**, 1917)

Салвадор (*Ел Салвадор*)

„Diccionario historico-enciclopedico de la Republica de El Salvador"
(В 12 т. – **El Salvador**, 1946);

Унгария (*Будапеща*)

„Uj Lexikon" /
(автори и издатели: László Dormándi, Vilmos Juhász)
(В 8 т. – **Budapesta**, 1936);

Франция (*Париж*)

„Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences, des, arts et des métiers" (Diderot)
(В 28 т. – **Paris**, 1751-1772);

„Encyclopédie méthodique"
(В 206 т. – **Paris**, 1782-1832);

„Dictionnaire complet illustré"
(В 1 т. – **Paris**, 1889);

„Nouveau Larousse illustré"
(В 7 т. – **Paris**, 1897-1904);

„Petit Larousse illustré"
(В 1 т. – **Paris**, 1905);

„Larousse mensuel illustré"
(В 1 т. – **Paris**, 1907);

„Larousse pour tous"
(В 2 т. – **Paris**, 1907-1910);

„Nouveau petit Larousse illustré"
(В 1 т. – **Paris**, 1924);

„Dictionnaire encyclopédique Quillet"
(В 6 т. – **Paris**, 1934);

„Encyclopédie française"
(В 20 т. – **Paris**, 1935-1939);

„Grand memento encyclopédique Larousse"
(В 2 т. – **Paris**, 1941);

„Nouveau Larousse universel"
(В 17 т. – **Paris**, 1948-1949);

„Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes"
(В 10 т. – **Paris**, 1960-1964);

„Encyclopædia Universalis"
(В 30 т. – **Paris**, 1968-1975);

Холандия (***Амстердам***)

„Eerste nederlandsche systematiseh ingerichte encyclopaedia"
(В 10 т. – **Amsterdam,** 1952);

Хърватска (***Загреб***)

„Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka"
(В 4 т. – **Zagreb**, 1925-1929);

„Encikiopedija Jugoslavije”
(В 8 т. – **Zagreb**, 1955-1971);

„Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda”
(В 8 т. – **Zagreb**, 1977-1982);

„Hrvatska enciklopedija”
(В 3 т. – **Zagreb**, 1999-2009)

Швейцария (*Базел*)

„Schweizer Lexikon”
(В 12 т. – **Basel**, 1945-1948);

Швеция (*Малмьо*)

„Svensk uppsiagsbok”
(В 30 т. – **Malmö**, 1929-1939);

Швеция (*Стокхолм*)

„Nordisk familjebok”
(В 6 т. – **Stockholm**, 1876-1899);

Швеция (*Упсала*)

„Bonniers konversationslexikon”
(В 15 т. – **Uppsala**, 1922-1929);

Шотландия (***Единбург***)

„Encyclopaedia Britannica" (Britannica)
(В 32 т. – **Edinburgh**, 1768-1771);

„Chambers's encyclopaedia"
(издатели: братята William and Robert Chambers)
(В 10 т. – **Edinburgh**, 1859)

I. IV. I. III. ... по *страни, посочени в издателските данни с колективен автор (без град)* (*издателства и други учреждения и организации*)

Индия

„Encyclopaedia Indica"
(Hindi Vishvakosh)
(В 4 т. – India, 1969-1970)
Отсъстват данни за издателя. – Бел. А. К.

Индонезия

„Ensiklopedia Indonesia"
(В 9 т. – Indonesia, 1954);
Отсъстват данни за издателя. – Бел. – А. К.

Мексико
(**Испано-американски печатарско-издателски съюз**[12]
/*вж: Бел. 12 на с. 1602*/)

„Diccionario enciclopedico UTEHA"
(издател: **Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana /UTEHA/**)
(В 10 т. – Mexico, 1949);

САЩ (***Гролиър*** */вж: Бел. 7 на с. 1601/*)

„Grolier's Encyclopedia of Knowledge"
(В 20 т. – USA, 1941);

САЩ (***Колиър***[13] */вж: Бел. 13 на с. 1602/*)

„American peoples encyclopedia"
(издател: Peter Fenelon **Collier**)
(В 20 т. – USA, 1948-1976);

„Colliers encyclopedia"
(издател: Peter Fenelon **Collier**)
(В 20 т. – USA, 1949);

САЩ (***Либер***[14] */вж: Бел. 14 на с. 1602/*)

„Encyclopaedia Americana"
(Lieber)
(издател: Francis **Lieber**)
(В 13 т. – Boston, 1829-1833);

САЩ (***Фънк – Уогнолс***[15] */вж: Бел. 15 на с. 1602/*)

„Funk and Wagnalls New Standard Encyclopedia"
(издатели: Isaac Kaufmann **Funk**, Adam Willis **Wagnalls**)
(В 25 т. – USA, **1931**);

Турция
(**Министерство на националното образование на Република Турция**[16]
/вж: Бел. 16 на с. 1602/)

„Tiirk ansiklopedisi"
(организатор на изданието:
Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı)
(В 33 т. – Istanbul, 1951);

Чили
(**Чилийската парламентарна библиотека**[17]
/вж: Бел. 17 на с. 1602-1603/)

„Enciclopedia chilena”
(издател: **Biblioteca del Congreso Nacional**)
(В 16 т. – Chile, 1948-1971);
Отсъстват данни за издателя. – Бел. А. К.

<...>

I. V. Сводове на енциклопедиите по томове
(*по количество – в низходяща градация на* ***томовете****;*
вътрешна подредба на изданията:
хронологично-азбучна)

I. V. I. Многотомни енциклопедии

„Encyclopédie méthodique”
(В **206 т.** – Paris, 1782-1832);

„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften and Kunst”
(Ersch – Gruber) /
(автори и издатели: Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber)
(В **167 т.** – Leipzig, 1819-1889);

„Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana”
(Espasa)
(издател: José Espasa Anguera)
(В **72 т.** – Barcelona, 1908-1930);

„Meyers Lexikon”
(В **46 т.** – Leipzig, 1839);

„Grande enciclopedia portuguesa e brasileira”
(В **40 т.** – Lisboa, 1935);

„Enciclopedia Italiana"
(В **36 т.** – Roma, 1929-1936);

„Tiirk ansiklopedisi"
(В **33 т.** – Istanbul, 1951);

„Encyclopaedia Britannica" (Britannica)
(В **32 т.** – Edinburgh, 1768-1771);

„Encyclopaedia Hebraica"
(В **32 т.** – Tel Aviv, 1944-1980);

„Svensk uppsiagsbok"
(В **30 т.** – Malmö, 1929-1939);

„Encyclopædia Universalis"
(В **30 т.** – Paris, 1968-1975);

„Encyclopedie, ou Dictionnaire raisonne des sciences, des, arts et des métiers" (Diderot)
(В **28 т.** – Paris, 1751-1772);

„Grande dizionario enciclopedico"
(В **28 т.** – Roma, 1933-1939);

„Store Nordiske Konversations-Leksikon"
(В **26 т.** – København, 1916-1924);

„Funk and Wagnalls New Standard Encyclopedia"
(издатели: Isaac Kaufmann Funk, Adam Willis Wagnalls)
(В **25 т.** – USA, 1931);

„The World Book Encyclopedia"
(В **22 т.** – Chicago, 1917);

„Wielka encyklopedia powszechna"
(В **22 т.** – Warszawa, 1929-1938);

„Telugu vishvakosh"
(В **22 т.** – USA, 2003) ...

„Norsk Lomme-Konversations-Lexikon”
(В **20 т.** – Oslo, 1891);

„Der Grosse Brockhaus”
(В **20 т.** – Leipzig, 1928-1939);

„Diccionario enciclopedico Salvat”
(В **20 т.** – Barcelona, 1935);

„Encyclopédie française”
(В **20 т.** – Paris, 1935-1939);

„Grolier's Encyclopedia of Knowledge”
(В **20 т.** – USA, 1941);

„World scope encyclopedia”
(В **20 т.** – New York, 1945);

„American peoples encyclopedia”
(В **20 т.** – USA, 1948-1976);

„Colliers encyclopedia”
(издател: Peter Fenelon Collier)
(В **20 т.** – USA, 1949);

„Salmonsens Konversationsleksikon”
(В **19 т.** – København, 1891-1900);

„Encyklopedia polska”
(В **19 т.** – Kraków, 1912-1919);

„Neoteron enkyklopaidikon lexikon”
(В **18 т.** – Athens, 1945-1960);

„Nouveau Larousse universel”
(В **17 т.** – Paris, 1948-1949);

„Encyklopedia Powczechna” /
Samuel Orgelbrand
(В **16 т.** – Warszawa, 1859-1868);

„Encyclopedia Americana"
(Americana)
(В **16 т.** – New York, 1902);

„Enciclopedia chilena"
(В **16 т.** – Chile, 1948-1971);

„Nouvissima enciclopedia illustrata"
(В **16 т.** – Milano, 1952);

„New American Cyclopaedia"
(В **16 т.** – New York, 1858-1863);

„Bonniers konversationslexikon"
(В **15 т.** – Uppsala, 1922-1929);

„Encyclopaedia Americana"
(Lieber)
(издател: Francis Lieber)
(В **13 т.** – Boston, 1829-1833);

„Encyklopedia ogólna wiedzy ludzkiej"
(В **12 т.** – Warszawa, 1872-1877);

„Everymen's Encyclopedia"
(В **12 т.** – London, 1913);

„Schweizer Lexikon"
(В **12 т.** – Basel, 1945-1948);

„Diccionario historico-enciclopedico de la Republica de El Salvador"
(В **12 т.** – El Salvador, 1946);

„Chambers's encyclopaedia"
(издатели: братята William and Robert Chambers)
(В **10 т.** – Edinburgh, 1859);

„Encyklopedia Powczechna Ultima Thule"
(В **10 т.** – Warszawa, 1927-1939);

„Norsk Allkunnenbok”
(В **10 т.** – Oslo, 1948);

„Diccionario enciclopedico UTEHA”
(В **10 т.** – Mexico, 1949);

„Eerste nederlandsche systematiseh ingerichte encyclopaedia”
(В **10 т.** – Amsterdam, 1952);

„Grand Larousse encyclopédique en 10 volumes”
(В **10 т.** – Paris, 1960-1964);

„Der Grosse Herder”
(издател: Bartholomäus Herder)
(В **9 т.** – Freiburg, 1931);

„Ensiklopedia Indonesia”
(В **9 т.** – Indonesia, 1954);

„Enciclopedia Labor”
(В **9 т.** – Barcelona, 1955-1960);

„Diccionario enciclopedico abreviado”
(В **9 т.** – Madrid, 1957);

„Gran enciclopedia Argentina”
(В 9 т. – Buenos Aires, 1959);

„Uj Lexikon” /
(автори и издатели: László Dormándi, Vilmos Juhász)
(В **8 т.** – Budapesta, 1936);

„Encikiopedija Jugoslavije”
(В **8 т.** – Zagreb, 1955-1971);

„Meyers neues Lexikon”
(В **8 т.** – Leipzig, 1961-1964);

„Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda”
(В **8 т.** – Zagreb, 1977-1982);

„Encyclopaedia Cursus Philosophici” /
Johann Heinrich Alstedius
(В **7 т.** – Herborn, 1620);

„Enciclopedia universale illustrata”
(В **7 т.** – Milano, 1887);

„Nouveau Larousse illustré”
(В **7 т.** – Paris, 1897-1904);

„Nordisk familjebok”
(В **6 т.** – Stockholm, 1876-1899);

„Encyklopedia podręczna ilustrowana”
(В **6 т.** – Lwow, 1905-1906);

„Aschehougs konversasjonsleksikon”
(В **6 т.** – Oslo, 1907-1913);

„Dictionnaire encyclopédique Quillet”
(В **6 т.** – Paris, 1934);

„Enciclopedia României”
(В **6 т.** – Bucureşti, 1938-1943);

„Enciclopedia Hoepli”
(издател: Ulrico Hoepli)
(В **6 т.** – Milano, 1955);

„Mala encyklopedia powszechna”
(В **6 т.** – Warszawa, 1970);

„Ilustrowana encyklopedia Trzaski, Everta i Michalskiego” /
Władysława Trzaski, Ludwika Józefa Evert, Jana Michalski
(В **5 т.** – Warszawa, 1924-1938);

„Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenacka”
(В **4 т.** – Zagreb, 1925-1929);

„Encyclopaedia Indica”
(Hindi Vishvakosh)
(В **4 т.** – India, 1969-1970);

„Enciclopedie Română” /
Corneliu Diaconovici
(В **3 т.** – Sibiu, 1898-1904);

„Encyclopedia Canadiana”
(В **3 т.** – Ottawa, 1957);

„Hrvatska enciklopedija”
(В **3 т.** – Zagreb, 1999-2009);

„Cyclopaedia” /
Ephraim Chambers
(В **2 т.** – London, 1728);

„Larousse pour tous”
(В **2 т.** – Paris, 1907-1910);

„Australian encyclopaedia”
(В **2 т.** – Sydney, 1925-1926);

„Dicţionarul enciclopedic ilustrat Cartea Românească” /
Gheorghe Adamescu, Ion-Aurel Candrea
(В **2 т.** – Bucureşti, 1926-1931);

„Encyclopedia of Canada”
(В **2 т.** – Toronto, 1935-1937);

„Grand memento encyclopédique Larousse”
(В **2 т.** – Paris, 1941);

„Grande encyclopédie de la Belgique et du Congo”
(В **2 т.** – Bruxelles, 1938)

I. V. II. Еднотомни енциклопедии

„Dictionnaire complet illustré”
(В **1 т.** – Paris, 1889);

„Petit Larousse illustré”
(В **1 т.** – Paris, 1905);

„Larousse mensuel illustré”
(В **1 т.** – Paris, 1907);

„Nouveau petit Larousse illustré”
(В **1 т.** – Paris, 1924);

„Der kleine Brockhaus”
(В **1 т.** – Leipzig, 1925) ...

I. VI. Културологично обобщение

КАДАСТРАЛНОТО ДЪРВО НА ПЛАНЕТАРНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ (I. I. Въведение; **I. II. Универсални енциклопедии с активна справочно-информационна тежест днес**; **I. III. Хронологичен дискурс на енциклопедизма**; **I. IV. Картографиране на енциклопедизма по топоними на изданията**; **I. IV. I. Ключ на топонимите на изданията на универсалните енциклопедии (по местоиздаване на публикациите); I. IV. I. I.** ... **по градове (държави)**; **I. IV. I. II.** ... **по държави (градове)**; **I. IV. I. III.** ... **по страни, посочени в издателските данни с колективен автор (без град) (издателства и други учреждения и организации)**; **I. V. Сводове на енциклопедиите по томове**; **I. V. I. Многотомни енциклопедии**; **I. V. II. Еднотомни енциклопедии) позволява в единство да бъдат разгледани** универсалните енциклопедиии, които са плод на **холистичното мислене** за **цялостна философско-информационна картина на света**, което е родствено на **целеполагането** и в **теологията**, и в **световната универсална библиография** – и чрез последната – и в **образованието**.

Теологията, **библиографията** и **образованието** са „трите кита", на които израства **енциклопедиката**.

На база на **компаративистичния анализ** на **84 енциклопедии** в общо **1 523 типографски единици** – **тома** (**т.**) **/ части (ч.) / книги (кн.) / випуски (вип.**) на **различни издания**, които са написани на ***16 езика*** (***английски, български, гръцки, испански, италиански, китайски, латински, немски, полски, румънски, руски, старогръцки, унгарски, фарси, френски и хинди***), на които принадлежат **29 линка** за свободен достъп до *е*-версиите им в интернет, е базиран предлаганият *тук* компаративистичен анализ.

Бележки

Приведените по-долу бел. (1-17) са специално извлечение по изложе. на наст. разд. с цел – да бъде акцентирано върху това съдържание.

[1] *Comp.: „Anfang und Ende immerfort dasselbe, / Und was die Mitte bringt, ist offenbar / Das, was zu Ende bleibt und anfangs war."* – **J. W. von Goethe**. *Westöstlicher Divan* [1054].
Comp. and: [1052-1053]. – *вж: с. 1533*.

[2] **Harrod**, L. M. *Cadastral map*. // [*Harrod*, L. M.] **Harrod**'s librarians glossary: 9,000 terms used in information management, library science, publishing, the book trades and archive management / [Libr. of Congr. Cataloging-in-Publ. Data]; Compil. by R. **Prytherch**. – 8th ed. – Aldershot, 1996, p. 101 [1046].

Taylor, A. *Map; Maps and the library user*. // *International* Encyclopedia of Information and Library Science / Ed. by J. Feather and P. **Sturges**. – London; New York, 2003, p. 406-407; 407 [1050]. – *вж: с. 1536*.

[3] *Comp.: UNESCO Science Report*: towards 2030 – Executive Summary. – Paris: UNESCO, 2015. – 37 p. // <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235407>.
Document code: SC.2015/WS/24 [1051].

Вж и: **Куманова**, А. *Ризома на инфосферата*. – Ново *е*-изд. – София: За буквите – О писменехь, 2017 [900].

Срв.: **Куманова**, А. *Novum paradigm infinitas*. – София: Нац. библ. Св. Св. Кирил и Методий, 2020 [981-982]. – *вж: с. 1536.*

[4] **Йохан Самуел Ерш** (Johann Samuel **Ersch**, 1766-1828) е професор по теология и библиограф, основател на немската библиография.

Йохан Готфрид Грубер (Johann Gottfried **Gruber**, 1774-1851) е литературовед.

Във великото енциклопедично издание на ***Ersch*** – ***Gruber*** участват и други издатели – като Фридрих Арнолд **Брокхауз** – *вж: с. 1551; срв и бел. 8* .

[5] **Ефраим Чеймбърс** (Ephraim **Chambers**, 1680-1740) е английски **енциклопедист** и **автор на една от първите енциклопедии**. – *вж: с. 1551.*

[6] **Дени Дидро** (Denis **Diderot**, 1713-1784) е известен френски философ, просветител, писател, художествен критик. Основател и редактор на „*Енциклопедия или Тълковен речник на науките, изкуствата и занаятите"* (1751-1780). – *вж: с. 1554.*

[7] ***Grolier*** е издателско-търговско енциклопедично дружество – **„Гролиър"**, което е названо с името на библиофилския клуб в Ню Йорк, който пък от своя страна е кръстен на името на известния **френски библиограф и библиофил Жан Гролие дьо Сервиер, виконт д'Агизи** (Jean **Grolier** de Servières, viscount d'Aguisy, 1490-1565), чиито книги имат

прочути изключителни подвързии – първите в света такива. – *вж: с. 1555.*

[8] **Фридрих Брокхаус** (Friedrich Arnold **Brockhaus**, 1772-1823) в 1814 г. основава в Лайпциг известното издателство за енциклопедична литература ***Brockhaus*** – **„Брокхаус"**.

Първото му издание е *„Conversations Lexikon"* (1809). Води ожесточена борба с цензурата до края на живота си. – *вж: с. 1555; срв. и бел. 1.*

[9] **Бартоломеус Хердер** (Bartholomäus **Herder**, 1774-1839) е немски издател, основател на издателство ***Herder*** – **„Хердер"** (1808).

То издава известната енциклопедия *„Herders Conversations-Lexikon"* (Фрайбург, 1854).– *вж: с. 1555.*

[10] ***Larousse*** е френска издателска къща – **„Ларус"** – един от най-значимите европейски издателски центрове, специализиран в справочна литература – речници, енциклопедии.

Основан е през 1854 г. **от френския филолог, педагог, езиковед, лексикограф и издател Пиер Ларус** (Pierre Athanase **Larousse**, 1817-1875). – *вж: с. 1556.*

[11] **Йозеф Майер** (Joseph **Meyer**, 1796-1856) е немски публицист и издател, който основава издателството „Библиографски институт" (Bibliographisches Institut) в 1826 г. и започва да публикува енциклопедични справочници.– *вж: с. 1556.*

[12] **Издателството „Unión Tipográfica Editorial Hispano Americana (UTEHA)"** е основано в град Мексико през 1937 г. от испански емигранти.

Съществува до 1977 г. – *вж: с. 1590.*

[13] **Питър Колиър** (Peter Fenelon **Collier**, 1849-1909) е американски издател за католическа литература.

Той публикува и известни енциклопедии. – *вж: с. 1591.*

[14] **Франсис Либер** (Francis **Lieber**, 1798-1872) е известен американски юрист и философ от немски произход.

Той издава *„Американската енциклопедия"* по подобие на немската *Енциклопедия „Брокхаус"* в 13 тома между 1829 и 1833 г. – *вж: с. 1591.*

[15] **Исак Кауфман Фънк** (Isaac Kaufmann **Funk**, 1839-1912) и Адам Уилис **Уогнолс** (Adam Willis **Wagnalls**, 1843-1924) основават издателство в 1875 г. и издават своята *Енциклопедия* (1893, която е многократно преиздавана) по подобие на *„Chambers's encyclopaedia"* на братята Чеймбърс (Edinburgh, 1859).

Англо-американското произнасяне на фамилията на първия автор е: **Фънк**, но това е чисто **немско име**, което на **немски се произнася**: **Функ**. – *вж: с. 1591.*

[16] Това не е издателство, а **Министерството на националното образование на Република Турция**, което организира изданието. – *вж: с. 1591.*

[17] **Чилийската парламентарна библиотека** е основана в 1908 г. Тя поема изготвянето и издаването на *„Чилийска енциклопедия"*. – *вж: с. 1592.*

II. ТОПОСИ НА УНИВЕРСАЛНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ

II. I. ЧУЖДЕСТРАННИ НАЦИОНАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ

II. I. I. ПЕРСИЙСКА (ИРАНСКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

II. I. I. 1. ***Една от най-старите известни енциклопедии в света, за която са запазени само откъслечни сведения*** – нарича се ***„Осмокнижие”*** (***„Oktateuch”***) и един от авторите ѝ е легендарният персийски маг и учен **Останес** (**Хустана** /**Hustana**, V в. пр. н.е./).

Данни за нея намираме у **Хермодор Ефески** (**Hermodorus**, IV в. пр. н.е.), **Диодор Сицилийски** (**Diodorus Siculus**, 90-30 г. пр. н.е.), **Плиний Стари** (*вж: по-горе*), **Хереииос Филон от Библос** (**Herennius Philon**, 64-141 г.), **Евсевий Кесарийски** (Eusebius Pamphili, 265-339) и други авторитетни антични автори.

Енциклопедията е била широко използвана от най-известните древногръцки философи и учени.

II. I. I. 2. ***„Енциклопедията на Братята на Чистосърдечността”*** (***„Encyclopedia of the Brethren of Purity”***) е иранска енциклопедия на арабски език, създадена през втората половина на X в.

Авторите ѝ са шиити (исмаилити). За основен автор се счита **Деветият „скрит” имам Мухаммад ал-Таки** (**Muhammad at-Taqi**, 813-840 г.). Използвани са много персийски думи и термини. Справочникът се състои от 4 раздела, включващи 52 глави и отделни статии по **математика**, **природни науки**, **хуманитарни науки** и **теология**.

Енциклопедията е издадена в наши дни:

Epistles of the Brethren of Purity. The Ikhwan al-Safa' and their Rasa'il. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2008. – 326 p. [341]

ISBN 9780199557240

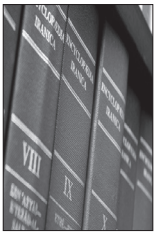

15. **Колекцията от томовете на *„Encyclopædia Iranica”* (1985-2020 г.) в Техеранската национална библиотека (фотография)**

II. I. I. 3. *„Иранска енциклопедия”* (***„Encyclopædia Iranica”***) (*Ил. 15*) е англоезична енциклопедия за историята, културата и цивилизацията на иранските народи през вековете.

От 1985 до 2020 г. са издадени 16 тома от 45 планирани.

Енциклопедията има и електронна версия:
Encyclopaedia Iranica: Vol. 1-16. – Leiden: Brill, 1985-2021.
<https://referenceworks.brillonline.com/browse/encyclopaedia-iranica-online> [208-223]
ISBN 978-90-04-47290-7

II. I. II. ЛАТИНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

II. I. II. 4. *„Естествена история”* (***„Naturalis historia”***) е труд, съставен около 77 г. от **Плиний Стари** (*вж: по-горе*) за император Тит (Titus Flavius Caesar, 39-81 пр. Хр.).

Приема се за начало на европейския енциклопедизъм. Тя не е исторически труд, а именно универсална енциклопедия за природни и създадени от човека предмети и явления.

Има 10 тома, съдържащи 37 книги (раздела) със списък с източниците и следните отрасли на знанието: **математика и физика**; **география и етнография**; **антропология и физиология**; **зоология**; **ботаника и градинарство**; **фармакология; минно дело**, **минералогия**, **изкуство**:

Енциклопедията е издадена в наши дни:
Pliny's encyclopedia: the reception of the *Natural history*. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2010. – 204 p. [465]
ISBN 978-0-511-67707-6

16. **Страница от ръкописа на *„Institutiones divinarum et saecularium litterarum”* на Касиодор Сенатор (VI в.) (факсимиле)**

II. I. II. 5. *„Увод в духовните и светските науки”* (***„Institutiones divinarum et saecularium litterarum”***) (*Ил. 16*) е първата християнска енциклопедия на латински език, създадена от **Касиодор Сенатор** (**Cassiodorus Senator**, 485-580 г.) – *вж:* **разд. III**.

Написана е от 552 до 562 г. в манастира Вивариум, Южна Италия. Тя е в 2 тома и 11 книги.

Енциклопедията е издадена в наши дни:

Cassiodorus Senator: Einführung in die geistlichen und weltlichen Wissenschaften (Institutiones divinarum et saecularium litterarum). – Hildesheim: Olms, 2014. – 354 p. [175]

ISBN 978-3-487-15207-3

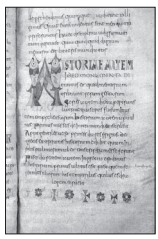

17. **Страница от ръкописа на *„Etymologiae”* /*„Origines”* на епископ Исидор Севилски (VII в.) (факсимиле)**

II. I. II. 6. *„Етимологии”* (***„Etymologiae”*** /***„Origines”***/) (*Ил. 17*) е най-авторитетната християнска енциклопедия на латински език от епископ **Исидор Севилски** (**Isidorus Hispalensis**, 560-636 г.).

Написана е в 20 книги от 600 до 625 г. в Испания. Това е най-преписваната и преиздавана книга в Европа през цялото Средновековие.

Оказва огромно влияние на развитието на науката, културата и изкуствата.

Енциклопедията е издадена в наши дни:

The *Etymologies* of **Isidore of Seville**. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2006. – 488 p. [342]

ISBN 978-0-511-21969-6

18. **Страница от ръкописа на *„Liber Floridus”* на Ламбер от Сент Омер (1120 г.)**

II. I. II. 7. „Цветна книга” (*„Liber Floridus”*) (*Ил. 18*) е християнска енциклопедия на латински език с френски превод от духовника **Ламбер от Сент Омер** (**Lambertus a S. Audomaro**, 1061-1150 г.), Франция през 1120 г.

Това е една от най-известните средновековни енциклопедии, съставена въз основа на над 200 източника.

Съдържа и първата известна карта на света (mapa mundi).

Енциклопедията има и електронна версия:

Liber Floridus. // <https://books.google.bg/books?id=OQ1-igA9LI4C&redir_esc=y>. – [Saint-Omer, 1121]. – [574 p.]. [439]

19. **Графична миниатюра от ръкописа на *„De proprietatibus rerum”* на францисканеца Бартоломео Англикус (1240 г.)**

II. I. II. 8. *„За свойствата на нещата”* (*„De proprietatibus rerum”*) (*Ил. 19*) е християнска енциклопедия на латински език с френски превод от парижкия францисканец **Бартоломео Англикус** (**Bartholomaeus Anglicus**, 1203-1272 г.) в 19 книги от 1240 г.

Това е най-цитираната енциклопедия през Средновековието.

Енциклопедията има и електронна версия:

De *proprietatibus rerum.* // <https://library.si.edu/digital-library/book/deproprietatibu00bart>. [– Strassburg: G. **Husner**, 1505]. – [158 p.] [466]

20. **Страница с миниатюра от ръкописа на *„Speculum maius”* на доминиканеца Венсан дьо Бове (1235-1264 г.)**

II. I. II. 9. *„Голямото огледало”* (***„Speculum maius”***) (*Ил. 20*) е християнска енциклопедия на латински език с френски превод от доминиканеца **Венсан дьо Бове** (**Vincent de Beauvais /Vincentius Burgundus**, 1184-1264 г./) в 4 части, 80 книги с над 10 000 глави, писана в продължение на 30 години (1235-1264 г.). Използва над 500 източника. Това е най-обемната средновековна енциклопедия и служи за пример на бъдещите енциклопедични компендиуми.

Енциклопедията има и електронна версия:

Speculum maius. // <https://roderic.uv.es/handle/10550/19449>. [Venetiis: Hermanni liechtenstein Coloniensis, 1494]. – [438 p.] [467]

21. **Страница с миниатюра от ръкописа на *„Omne Bonum”* на Джеймс ле Палмър (XIV в.) (публ. от 1996 по ръкописния фонд на Британския музей – факсимиле)**

II. I. II. 10. *„Всяко добро нещо”* (***„Omne Bonum”***) (*Ил. 21*) е енциклопедия на латински език от англичанина **Джеймс ле Палмър** (**James le Palmer**, 1327-1375 г.). Тя е написана в Лондон на 1100 фолианта

и има 650 илюстрации.

Това е първата енциклопедия, в която статиите са в азбучен (речников) ред.

Енциклопедията е издадена в наши дни:

Omne Bonum: A Fourteenth-Century Encyclopedia of Universal Knowledge: British Library MSS Royal 6 E VI-6 E VII: 2 vol. – London: Brepols Publishers, 1996. – 490 p. [463-464]

ISBN 9781872501758

22. **Фронтиспис на *„Lexicon Universale”* на Йохан Якоб Хофман (1698 г.) (факсимиле)**

II. I. II. 11. *„Универсален лексикон”* (*„Lexicon Universale”*) (*Ил. 22*) е първата съвременна хуманистична енциклопедия на латински от швейцареца **Йохан Якоб Хофман** (**Johann Jacob Hofmann**, 1635-1706 г.), издадена през 1698 г. в Базел в 4 тома, всеки от които е по 1000 страници:

Lexicon universale: historiam sacram et profanan omnis aevi omniumque gentium, chronologiam ad haec usque tempora, geographiam et veteris et novi orbis ... praeterea animalium, plantarum metallorum nomina naturas, vires explanans: Vol. 1-4. – Lugduni: Batavorum apud Jacob. Hackium, 1698. – Vol. 1. – 1072 p.; Vol. 2. – 900 p.; Vol. 3. – 1008 p.; Vol. 4. – 878 p. [435-438]

II. I. III. КИТАЙСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

23. **Миниатюра на император Вей Венди (Цяо Цихуан) от *„Хуанглан”* (222 г.)**

II. I. III. 12. *„Хуанглан”* (*„Императорско огледало или компендиум”*) (*Ил. 23*) е най-старата китайска енциклопедия или ***„лейшу”*** – тематичен речник, създаден в епохата на Троецарствието в 222 г. Целта е да се даде на императора и на администрацията му сбита информация за всички знания по света. Макар че не е достигнала до нас, именно тази енциклопедия се използва за модел на следващите китайски енциклопедии:

[*Huanglan*. – Cao Wei, 222.] [429]

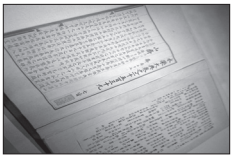

24. **Фрагмент от подвързан свитък от *„Yongle Dadian”* (1408 г.) (фотография)**

II. I. III. 13. *„Енциклопедията Йонгле”* (*„Yongle Dadian”*) (*Ил. 24*) е най-голямата китайска енциклопедия, създадена в 1408 по заповед на император **Йонгле** (**Zhu Di**, 1360-1424 г.) от династията **Минг** (**Ming**). Тя се е състояла от 22 937 статии. Понастоящем са запазени едва около 800 от тях. Това е била най-голямата универсална енциклопедия до модерната епоха. Изработена е от над 2200 учени от академията Ханлин

и Императорския колеж Гуодзиан. Лично императорът пише предговор към нея, в който изтъква значението на справочно-енциклопедическата литература за развитието на науката, образованието и обществото. Изданието е на специална хартия, с копринена подвързия и за заглавията се използва червеното императорско мастило.

Енциклопедията има и електронна версия:

Guo Bogong. ***Yongle*** dadian kao. – Shanghai: Commercial Press, 1937. [428]

<https://blogs.loc.gov/international-collections/2023/04/yongle-encyclopedia-volumes-fully-digitized/>

II. I. IV. ВИЗАНТИЙСКА (ГРЪЦКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

25. **Първа страница на първата публикация на *„Suidae Lexicon”* (1928-1938 г.) (факсимиле)**

II. I. IV. 14. *„Суда”* (*Σοῦδα*) (*Ил. 25*), приписвана в миналото на автор, наречен *Свидас (Σούδας)* или *Суидас (Σουίδας)*, е обемиста византийска гръцка историческа енциклопедия на древния средиземноморски свят от X в. Има 30 000 статии, много от които черпят от антични източници, които по-късно са изгубени. *„Суда”* на средногръцки означава „крепост” или „укрепление”. Тя включва многобройни цитати от древни автори. Широко се използват и тълкувателите на **Аристофан** (Aristophanes, 446-385 г.), **Омир** (**Homer**, VIII в. пр. н.е.), **Софокъл** (Sophocles, 497-405 г.) и **Тукидид** (Thucydides, 460-400 г. пр. н.е.). Биографските бележки, както казва авторът, са съкратени от *„Ономатогион”* или *„Пинакс”* на **Исихий Милетски** (**Hesiqui de Milet /Hesychius of Miletus**, VI в.). Други източници са извадки от **Константин VII Багренородни (Порфирородни, Порфирогенет)** (**Constantinus VII Porphyrogenitus**, 905-959 г.), хрониката на **Георги Монах** (**Georgios Monachos**, IX в.), биографиите на **Диоген Лаерций** (**Diogenes Laertius**, 180-240 г.) и трудовете на

Атеней (Athenaeus, II-III в. пр. н.е.) и **Филострат** (Philostratus, 170-250 г.). Справочникът се занимава както с **библейски**, така и със **светски предмети**, от което може да се заключи, че писателят е бил християнин. Една уводна бележка дава списък на речниците, от които е съставена речниковата част, както и имената на техните автори. Въпреки че не е критична и че обемът на статиите е различен, тя съдържа много информация за древната история и живот. В българската историография книгата е известна със сведенията, които дава за Крумовите закони.

Енциклопедията е издадена в наши дни и има електронна версия:

Adler, Ada. *Suidae Lexicon*: Vol. 1-5. – Leipzig: Teubner, 1928-1938. – Vol. 1. – 1928 – 549 p.; Vol. 2. – 1931 – 740 p.; Vol. 3. – 1933 – 646 p.; Vol. 4. – 1935 – 310 p.; Vol. 5. – 1938 – 280 p. [1-5]

<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110957921/html>

Ада Адлер (**Ada Sara Adler**, 1878-1946 г.) е датска библиотекарка и специалист по класическото литературно наследство. Тя е роднина на световноизвестния физик Нилс Бор. Съставя каталог на гръцките ръкописи в Датската Кралска (национална) библиотека. Спасена е – като еврейка – от датчаните през Втората световна война в Швеция.

II. I. V. ФРЕНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

LE GRAND
DICTIONAIRE
HISTORIQUE,
OU
LE MELANGE CURIEUX
DE
L'HISTOIRE
SACREE ET PROFANE,
Qui contient en abregé
LES FAITS LES PLUS AUTHENTIQUES
DE
L'ANCIEN ET DU NOUVEAU TESTAMENT,
DE
L'ANCIENNE ET DE LA NOUVELLE
DE
L'ORIGINE ET DU PROGRES
DES GRANDS EMPIRES, DES REPUBLIQUES
ET DES
PLUS FAMEUSES MONARCHIES DU MONDE;
DE
LEURS ORIGINES, ANTIQUITEZ, COLONIES, MOEURS, LOIX, RELIGIONS, ARMES, ALLIANCES, GUERRES, PROGRES, DECADENCES, REVOLUTIONS, & CHANGEMENS DE NOMS, jusques à leur entiere extinction, ou à leur état present.
DE
L'ORIGINE ET DU PROGRES
DES
ARTS ET DES SCIENCES
DE
L'HISTOIRE FABULEUSE
DES
PLUS FAMEUX POETES, ORATEURS, HISTORIENS, PHILOSOPHES, HERESIARQUES, & autres Ecrivains illustres, tant Anciens que Modernes.
Par Mr. LOUIS MORERI, Prêtre, Docteur en Theologie.
Nouvelle Edition, Revûe, Corrigée & Augmentée.
Tome premier [-quatrieme].
A LYON,
M. DCC. XII.

26. **Титулна страница на *„Le Grand Dictionnaire historique”* на свещеника и теолога Луи Морери (1671 г.) (факсимиле)**

II. I. V. 15. *„Голям исторически речник”* (***„Le Grand Dictionnaire historique”***) (*Ил. 26*) е енциклопедия от френския католически свещеник и теолог **Луи Морери** (**Louis Moréri**, 1643-1680 г.). Издаден е през 1671 г. Поставя началото на съвременните тематични речникови енциклопедии

и е преведен на английски, немски, фламандски и испански.

Енциклопедията е издадена в наши дни и има електронна версия:

Le *grand dictionnaire historique*, ou Le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane. – Paris: Hachette, 2018. – 1066 p.

ISBN 978-2329047782 [344]

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5500775b.texteImage>

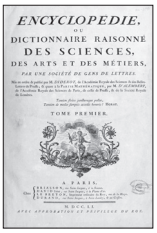
ENCYCLOPEDIE,
OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
TOME PREMIER.
A PARIS.

27. **Титулна страница на том I. на *„Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers”* на Д. Дидро, Ф.-М. А. Волтер и Ж.-Б. Даламбер (1751 г.) (факсимиле)**

II. I. V. 16. *„Енциклопедия, или тълковен речник на науките, изкуствата и занаятите”* (***„Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers”***) (*Ил. 27*) е обща енциклопедия, публикувана във Франция в 35 тома между 1751 и 1780 г.

Целта на справочника, според бащата на първата съвременна енциклопедия **Дени Дидро** (*вж: по-горе*), е *„да събира знания, разпръснати по света, за да ги приведе в система, понятна за хората, които живеят, и до тези, които идват след нас така, че трудът през предишните векове да не остане безполезен за следващия век, и затова нашите потомци, обогатени със знания, да станат по-добри и по-щастливи, и затова ние да не потънем в забрава, не можейки да послужим на бъдещите поколения”*.

Изданието съдържа 71 818 статии и 3 129 илюстрации. Сред авторите са такива изтъкнати учени и просветители като **Ф.-М. А. Волтер** (*вж: по-горе*) – **история**, **литература**, **философия**, **Ж.-Б. Даламбер** (**J.-B. d'Alembert**, 1717-1783 г.) – **математика**, **наука**, **философия**, **религия**, **Л. Добантон** (L. D'Aubenton, 1716-1800 г.) – **история**, Д. Дидро

(*вж: по-горе*) – **икономика**, **механика**, **философия**, **политика**, **религия**, **Луи дьо Жокур** (**Louis de Jaucourt**, 1704-1779 г.) (френски медик, учен и енциклопедист, който е е автор на повече от 17 000 статии в изданието) – **икономика**, **литература**, **медицина**, **политика**, **Фр. Кене** (Fr. Quesnay, 1694-1774 г.), **Ет. дьо Кондияк** (Étienne de Condillac, 1715-1780 г.) – **философия**, **Ш. Л. де Монтескьо** (*вж: по-горе*), **Ж.-Ж. Русо** (Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778 г.) – **музика**, **политическа теория**, **А. Тюрго** (Anne Robert Jacques Turgot, 1727-1781 г.) – **икономика**, **етимология**, **философия**, **физика**, **П. Холбах** (Paul-Henri Thiry, Baron d'Holbach, 1723-1789 г.) – **химия и минералогия**, **политика и религия**).

Френската енциклопедия е съставена под патронажа на влиятелни поддръжници, включително **мадам дьо Помпадур** (**Jeanne-Antoinette Poisson marquise de Pompadour**, 1721-1764), благодарение на които успешно е довършена колосалната работа по създаването ѝ.

След 1780 г.

Енциклопедията служи като справочник и своеобразно кратко ръководство по всички съществуващи към момента технологии, описвайки инструментариума и способите за тяхното прилагане в практиката.

От 1782 до 1832 г. *Френската енциклопедия* достига 166 тома под названието *„Encyclopédie méthodique"* с над 2250 автори на статии.

По този начин Енциклопедията добива вид на **сборник на човешкото познание**.

Класическата френска *Енциклопедия* е създадена през периода на т.нар. просветен абсолютизъм, разпространявайки делото на енциклопедизма сред всички водещи страни.

През 1772 г. започва да излиза и *Енциклопедия Британика* в Единбург, а от началото на XIX в. се появяват и *Енциклопедии* в Германия, Испания и Русия, където по времето на императрица **Екатерина Велика** (**Catherine the Great**, 1729-1796 г.) излиза пълен и частичен превод на руски на статиите от оригиналната Френска версия на Енциклопедията. Благодарение на нея френският език става международен, като измества латинския.

Енциклопедията е издадена в наши дни и има електронна версия:

Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers: 5 vol. – [1. Compakt. ed.]. – New York: Pergamon Press, 1969. [336-340]
ISBN 0-08-090105-0
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50533b.texteImage>
<https://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/82225>

GRAND
DICTIONNAIRE
UNIVERSEL
DU XIXe SIÈCLE
PAR PIERRE LAROUSSE
PARIS

28. **Титулна страница на том VIII. на *„Grand Dictionnaire universel du XIX siècle”* (1872 г.) (факсимиле)**

II. I. V. 17. *„Голям енциклопедически речник”* или ***„Голям Ларус”*** (***„Grand Dictionnaire universel du XIX siècle”***) (*Ил. 28*) е френска обща енциклопедия, публикуван от издателство „Ларус” в 15 тома между 1866 и 1876 г.

Авторският колектив е от почти 100 специалисти, а общият обем е над 24 000 страници. Това издание има огромен ефект в целия свят, защото демократизира и улеснява достъпа до енциклопедичното познание за най-широки слоеве от обществото.

Енциклопедията има електронна версия:

Grand Dictionnaire universel du XIX siècle: 15 vol. – Paris: Larousse, 1866-1876. [345-359]

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k205356p.image.f948.langEN>

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k205360r>

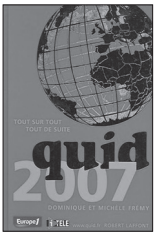

29. **Корица на тома на *„Quid”* за 2007 г. (факсимиле)**

II. I. V. 18. *„Какво”* (*лат.: **Quid***) (*Ил. 29*) е най-успешната еднотомна френска енциклопедия, която се издава от 1963 г. Излиза годишно до 2007 г. Мотото ѝ *„всичко за всичко – веднага”*. Съдържа изключително голямо

количество информация благодарение на максимални съкращения, по-дребен шрифт и подробен справочен апарат. Участват над 12 000 специалисти. Съдържа 2 500 000 ключови думи по 650 теми. Тиражът ѝ достига 500 000 броя.

Енциклопедията е издадена в наши дни и има електронна версия:

Frémy, Dominique et Michèle [**Darde**]. *Quid 2007*. – Paris: Robert Laffont, 2006. – 2 090 p. [343]

ISBN 978-2-22110677-8

<https://www.amazon.fr/Quid-2007-Dominique-Fr%C3%A9my/dp/2221106776>

Доминик Фреми (**Dominique Frémy**, 1931-2008 г.) и неговата съпруга **Мишел Дард** (**Michèle Darde**, 1940-) са автори на енцклопедичния френскоезичен справочник *Quid* (1963). Той претърпява 44 издания в 14 милиона екземпляра.

II. I. VI. БРИТАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

30. **Колекцията от томовете на първото издание на *„Encyclopædia Britannica”* (1768-1771 г.) в Британския музей в Лондон – Великобритания (фотография)**

II. I. VI. 19. *„Енциклопедия Британика”* (***„Encyclopædia Britannica”***) или ***Речник на изкуствата и науките*** (***A dictionary of arts and sciences, compiled upon a new plan***) (*Ил. 30*) е най-пълната обща англоезична енциклопедия. Нейното първо издание е отпечатано между 1768 и 1771 г. в Единбург, Шотландия.

И днес тя остава сред най-използваните източници на информация. От края на XVIII до началото на XX в. статиите на енциклопедията често се проверяват от най-авторитетните личности в разни дисциплини и дори включват изследвания, предназначени за научна аудитория. Това е периодът, през който ***Britannica*** печели днешния си авторитет в англоезичната, както и в световната култура. По-късно тя се издава в САЩ от Чикагския университет.

През 2012 г. най-старата англоезична енциклопедия се отказва от печатни издания и преминава напълно в мултимедиен формат.

Така 32-томното издание от 2010 г. става последното печатно издание на *Britannica*.

Енциклопедията има и електронна версия:

Encyclopædia Britannica: 32 vol. – 15th ed. – Chicago: Encyclopædia Britannica. – 2007. [176-207]

<https://www.britannica.com/topic/Britannica-Online>

II. I. VII. НЕМСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

Grosses vollständiges
UNIVERSAL
LEXICON
Aller Wissenschafften und Künste,
Verlegts Johann Heinrich Zedler.

31. **Титулна страница на том I. на *„Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschafften und Künste”* – *„Zedlersches Lexikon”* (1731 г.) (факсимиле)**

II. I. VII. 20. *„Голям пълен универсален лексикон на всички науки и изкуства”* (***„Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschafften und Künste”***; ***„Zedlersches Lexikon”***) (*Ил. 31*) е немска енциклопедия в 68 тома, издадена от **Йохан Хайнрих Цедлер** (**Johann Heinrich Zedler**, 1706-1751 г.) между 1731 и 1754 г. в Лайпциг.

Това е една от най-големите печатни енциклопедии (включва 284 000 статии!) и първата, която съдържа биографии на живи хора в систематичен ред. Тя е и първата, наречена на името на издателя си.

Енциклопедията има и електронна версия:

Grosses vollständiges Universal Lexicon Aller Wissenschafften und Künste, Welche bißhero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden, Darinnen so wohl die Geographisch-Politische Beschreibung des Erd-Creyses, nach allen Monarchien, Käyserthümern, Königreichen, Fürstenthümern, Republiquen, freyen Herrschafften, Ländern, Städten, See-Häfen, Vestungen, Schlössern, Flecken, Aemtern, Klöstern, Gebürgen, Pässen, Wäldern, Meeren, Seen, Inseln, Flüssen und Canälen; samt der natürlichen Abhandlung von dem Reich der Natur, nach allen himmlischen, lufftigen, feurigen, wässerigen und irrdischen Cörpern,

und allen hierinnen befindlichen Gestirnen, Planeten, Thieren, Pflantzen, Metallen, Mineralien, Saltzen und Steinen etc.: 68 Bd. – Halle und Leipzig: Verlegts **Johann Heinrich Zedler**, 1732-1754. [360-427]

<https://www.zedler-lexikon.de/>

Йохан-Хенрих Цедлер (Johann Heinrich Zedler, 1706-1751 г.) – германски книготърговец и издател.

ALLGEMEINE
Encyclopädie
der
WISSENSCHAFTEN und KÜNSTE
in alphabetischer Folge
von genannten Schriftstellern bearbeitet
und herausgegeben von
J. S. Ersch und J. G. Gruber
PROFESSOREN in HALLE.
ERSTER THEIL
A bis AETHIA
Leipzig bei Johann Friedrich Gleditsch. 1818.

32. **Титулна страница на том I. на *„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste”* на Й. С. Ерш и Й. Г. Грубер (1818 г.) (факсимиле)**

II. I. VII. 21. *„Обща енциклопедия на науките и изкуствата”* (***„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste”***) (*Ил. 32*) е универсална енциклопедия на немски език в 167 тома, издадена в Лайпциг от 1818 до 1889 г. Обхваща над 80 000 страници и се счита за най-пълната енциклопедия на XIX в.

Енциклопедията се издава от библиотекаря професор **Йохан Самуел Ерш** (**Johann Samuel Ersch**, 1766-1828) и учения-лексикограф **Йохан Готфрид Грубер** (**Johann Gottfried Gruber**, 1774-1851 г.).

Енциклопедията има и електронна версия:

Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste: 167 Bd. – Leipzig: F. A. Brockhaus, 1819-1889. [6-172]

<https://de.wikisource.org/wiki/Allgemeine_Encyclop%C3%A4die_der_Wissenschaften_und_K%C3%BCnste_(Digitalisate)>

33. **Колекцията от томовете на *„Meyers Konversations-Lexikon”* по 6. издание (1909 г.) в Баварската кралска библиотека в Мюнхен – Германия (фотография)**

II. I. VII. 22. *„Енциклопедическия речник на Майер”* (***„Meyers Konversations-Lexikon”***) (*Ил. 33*) е универсална енциклопедия на немски език в 52 тома, издадена от 1839 до 1855 г. Той се характеризира с изключителна пълнота и съдържа най-много илюстрации и карти в сравнение с други подобни издания по онова време.

Йозеф Майер (**Joseph Meyer**, 1796-1856 г.) основава издателството „Библиографски институт” (Bibliographisches Institut) в 1826 г. и започва да публикува енциклопедични справочници.

Енциклопедията има и електронна версия на:

***Meyer**s grosses Konversations-Lexikon*: ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens: 23 Bd. – 6. Aufl. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1909. [440-462]
<https://www.retrobibliothek.de/retrobib/stoebern.html?werkid=100149>

II. I. VIII. АМЕРИКАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

34. **Колекцията от томовете на 6. издание на *„Encyclopedia Americana”* (1957-1963 г.) в Конгресната библиотека във Вашингтон – Съединени американски щати (фотография)**

II. I. VIII. 23. *„Американска енциклопедия”* (***„Encyclopedia Americana”***) (*Ил. 34*) е първата универсална енциклопедия, написана на американски английски език. Издадена е в 13 тома от 1829 до 1833 г. в САЩ от **немския емигрант Франсис Либер** (**Francis /Franz/ Lieber**, 1798-1872 г.). Последното – 6. – издание е в 30 тома и е публикувано в периода 1957-1963; обхваща над 45 000 статии със специално внимание към американската и канадската история.

Енциклопедията има и електронна версия:

The *Encyclopedia Americana*: The International Reference Work: 30 vol. – 6. ed. – Chicago: Rand McNally, 1957-1963. [224-252]

<https://catalog.hathitrust.org/Record/001461815>

II. I. IX. ИСПАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

35. **Корица на том I. на *„Enciclopedia moderna”* (1929-1939) на Франсиско Меладо (1852 г.) (факсимиле)**

II. I. IX. 24. *„Модерна енциклопедия”* (***„Enciclopedia moderna”***) (*Ил. 35*) е първата голяма испанска енциклопедия в 34 тома, издадена от **Франсиско Меладо** (**Francisco de Paula Mellado Salvador**, 1810-1876 г.) от 1851 до 1854 г.

Енциклопедията има и електронна версия:

Enciclopedia moderna: Diccionario universal de literatura, ciencias, artes, agricultura, industria y comercio: 34 vol. – Madrid: Establecimiento Tipográfico de **Mellado**, 1852-1854. [299-332]

<https://catalog.hathitrust.org/Record/009345616>

II. I. X. ИТАЛИАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

36. **Колекцията от томовете на *„Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere e Arti”* (1929-1939; 1938-2000 г.) в Библиотеката на Академията на науките в Рим – Италия (фотография)**

II. I. X. 25. *„Италианска енциклопедия на науката, литературата и изкуствата”* (***„Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere e Arti”***) (*Ил. 36*) е първата универсална енциклопедия на италиански език в 36 тома, издадена от 1929 до 1939 г. След последния том са публикувани още 10 тома добавки – като последният от тях се появява на бял свят през 2000 г. Съдържа над 60 000 статии и е една от най-авторитетните общи енциклопедии в света:

Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere e Arti: Vol. 1-36 + 1-10 Appendices. – Roma: Istituto **Giovanni Treccani**, 1929-1939; 1938-2000.

Appendice I: unico vol., 1938

Appendice II 1939-1948: due vol. (A-H, I-Z), 1948

Appendice III 1949-1960: due vol. (A-L, M-Z), 1961

Appendice IV 1961-1978: tre volumi (A-Ga, 1978; Ge-Pi, 1979; Pl-Z, 1981)

Appendice V 1979-1992: cinque vol. (A-D, 1991; E-Is, 1992; It-O, 1993; P-Sn, 1994; So-Z, 1995)

Appendice 2000: otto vol. (A-La, 2000; Le-Z, 2000; Indici 1929-2000 A-K, 2000; Indici 1929-2000 L-Z, 2000; Eredità del novecento, 2000; Eredità del novecento, 2001; Album, 2001; Album, 2001)

Appendice VII: cinque vol. (80 anni di cultura italiana, 2005; 80 anni di cultura italiana, 2005; XXI secolo A-E, 2006; XXI secolo F-Pa, 2007; XXI secolo Pe-Z, 2007), cofanetto dal titolo „Viaggio nell'Antica Roma” contenente quattro DVD

Appendice VIII: otto vol. (Lessico del XXI secolo A-K, 2012; Lessico del XXI secolo L-Z, 2013; Il contributo italiano alla storia del pensiero: Diritto, 2012; Economia, 2012; Filosofia, 2012; Tecnica, 2013; Storia e politica, 2013; Scienze, 2013)

Appendice IX: quattro vol. (Appendice IX A-I, 2015; Appendice IX J-Z e Indici 1929-2015, 2015; Il contributo italiano alla storia del pensiero: Letteratura, 2018; Il contributo italiano alla storia del pensiero: Musica, 2018)

Appendice X: due vol. (Appendice X A-I, 2020; Appendice X L-Z, 2020; Parole del XXI secolo) [253-298]

Институтът на италианската енциклопедия (**Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani**) е основан през 1925 г. от издателя и меценат **Джовани Тречани** (**Giovanni Treccani**, 1877-1961 г.) и съществува до ден днешен.

II. I. XI. РУСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

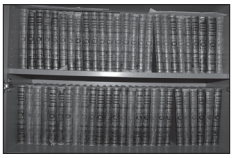

37. **Колекцията от томовете на 3. издание на „Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона" (2001 г.) в Руската национална библиотека (Императорската библиотека на Русия) в Санкт Петербург – Русия (фотография)**

II. I. XI. 26. *„Енциклопедичен речник на Брокхауз и Ефрон"* (***„Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона" – ЭСБЕ***) (*Ил. 37*) е една от най-значимите руски общи енциклопедии.

Издадена е в два варианта – от 86 тома (82 основни и 4 допълнителни) и 43 тома (41 основни и 2 допълнителни) в Руската империя в периода от 1890 до 1907 г. в Петербург.

Универсалната руска енциклопедия съдържа 121 240 статии, 7 800 илюстрации и 235 карти.

Енциклопедията е препечатвана в наши дни и има електронна версия:

Энциклопедический словарь ***Брокгауза и Ефрона***: В 82 тт. и 4 доп. тт. – 3. изд. – Москва: Терра, 2001. – 40 726 с. [705-790]

<http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>

Ф. А. Брокхауз (Лайпциг) и **И. А. Ефрон** (Санкт Петербург) са най-големите издатели на руска енциклопедична литература до 1917 г.

Фридрих Арнолд Брокхауз (**Friedrich Arnold Brockhaus**, 1772-1823 г.) е немски издател на *Енциклопедията Брокхаус* (Brockhaus Enzyklopädie), която служи за основа на универсалната руска енциклопедия.

Илья Абрамович Ефрон (1847-1917 г.) е известен руски печатар и книгоиздател.

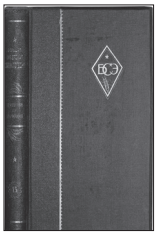

38. **Корица на том от *„Большая советская энциклопедия”* от Държавната библиотека на Русия в Москва – Русия (фотография)**

II. I. XI. 27. *„Голяма съветска енциклопедия”* (***„Большая советская энциклопедия”*** – ***БСЭ***) (*Ил. 38*) е най-известната и най-подробната универсална съветска енциклопедия. След настъпилата обществено-политическа, икономическа и културна промяна в бившето руско общество, транспонирано и трансформирано в съветско след 1917 г., настъпва необходимост за управляващите и от преоформяне на предходното знание в такова от нов съветски тип, особено в областта на хуманитарните и социалните науки.

Енциклопедията има три издания:

Большая советская энциклопедия. – 1. изд. (1926-1947): В 65 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1926-1947. [503-567]

Большая советская энциклопедия. – 2. изд. (1950-1958): В 49 т. и 3 т., доп. с индекси (1960). – Москва: Сов. энциклопедия, 1950-1958. [568-619]

Большая советская энциклопедия. – 3. изд. (1969-1978): В 30 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1969-1978. [620-649]

39. **Колекцията от томовете на *„Большая российская энциклопедия”* (2004-2017 г.) в Библиотеката на Академията на науките на Русия в Санкт Петербург – Русия (фотография)**

II. I. XI. 28. *„Голяма руска енциклопедия”* (***„Большая российская энциклопедия”*** – ***БРЭ***) (*Ил. 39*) е универсална енциклопедия в 35 тома и съдържа над 80 хиляди статии, издадена от 2004 до 2017 г.

През 2016 г. започва създаването на всеобхватен *„Общонационален научно-образователен интерактивен енциклопедичен портал”* на базата на *БРЭ*, с привличането и на другите руски научни енциклопедии:

Енциклопедията има и електронна версия:

Большая российская энциклопедия: В 35 т. – Москва: Больш. Росс. энциклопедия, 2004-2017. [468-502]

ISBN 5-85270-320-6

<https://old.bigenc.ru/>

40. **Колекцията от томовете на *„Детская энциклопедия”* (1958-1962 г.) в Руската национална библиотека (Императорската библиотека на Русия) в Санкт Петербург – Русия (фотография)**

II. I. XI. 29. *„Детска енциклопедия”* (*„Детская энциклопедия”*) (*Ил. 40*) е руска универсална енциклопедия в 10 тома, издадена от 1958 до 1962 г. Съставена е на тематичен принцип, като всеки том включва няколкото отрасли на знанието. Статиите са посветени на отделна тема, а не на понятие и са подредени не азбучно, а в логически (класификационен) ред.

Енциклопедията има и електронна версия:

Детская энциклопедия: В 10 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1958-1962. [680-689]

<http://bse.uaio.ru/DE/index.htm>

41. **Колекцията от томовете на *„Литературная энциклопедия”* (1929-1939 г.) в Института за руска литература (Пушкински дом) в Санкт Петербург – Русия (фотография)**

II. I. XI. 30. *„Литературна енциклопедия”* (*„Литературная энциклопедия”*) (*Ил. 41*) излиза в 9 тома (от 12) в периода от 1929 до 1937 г. и е преустановена поради сталинските репресии. По-късно е допълнена с още два тома – тт. 10-11. Тя е изключително ценна, защото отразява състоянието на хуманитаристиката преди пълното установяване на тоталитарната цензура на съветската идеологема:

Литературная энциклопедия: В 11 т. – Москва: Изд-во Ком. Акад., 1929-1939. [809-819]

II. I. XII. УНГАРСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

42. **Титулна страница с фронтиспис на *„Magyar encyclopaediája”* на протестантския теолог и полиглот Янош Апачаи Цере (1653 г.) (фотография)**

II. I. XII. 31. *„Унгарска енциклопедия”* (***„Magyar encyclopaediája”***) (*Ил. 42*) е първата енциклопедия (и изобщо книга!) на унгарски език от **Янош Апачаи Цере** (**János Apáczai Csere**, 1625-1659 г.) – трансилвански протестантски теолог и полиглот, и е издадена в Утрехт, Холандия през 1653 г. Днес е канонизиран като национален герой на унгарската култура.

Енциклопедията е преиздадена в наши дни и има електронна версия:

Apáczai Csere, János. *Magyar encyclopaedia*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a magyarázó jegyzeteket írta **Szigeti József**. – Bukarest: Kriterion, 1977. – 526 p. [173]
<http://mek.oszk.hu/13800/13880/>

II. I. XIII. ПОЛСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

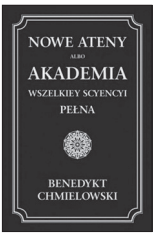

43. **Корица на том I. на *„Nowe Ateny”* на отец Бенедикт Йоаким Кмиеловски (1745 г.) (фотография)**

II. I. XIII. 32. *„Нова Атина” („Nowe Ateny”)* (*Ил. 43*) е първата полска енциклопедия от отец **Бенедикт Йоаким Кмиеловски** (**Benedykt Joachim Chmielowski**, 1700-1763 г.), издадена в 1745 в Лвов.

Енциклопедията има електронна версия:

Benedykt Chmielowski. Nowe Ateny albo Akademia Wszelkiey Scyencyi Pełna, Na Rozne Tytuły, iak na Classes Podzielona, Mądrym dla Memoryału, Idiotom dla Nauki, Politykom dla praktyki, Melancholikom dla rozrywki Erigowana [...]. – Lwów: Drukarnia **Pawła Józefa Golczewskiego**, 1745. – 896 p. [174]
<https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=88&uid=3515164>

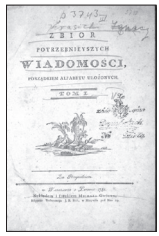
ZBIOR
POTRZEBNIEYSZYCH
WIADOMOSCI,
POROZDZIELONE ALFABETU ULOZONYCH.
TOM I.

44. **Титулна страница на том I. на *„Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabetu ułożonych”* на архиепископ Игнаци Красицки (1781 г.) (факсимиле)**

II. I. XIII. 33. *„Сборник с полезна информация”* (*„Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabetu ułożonych”*) (*Ил. 44*) е полска енциклопедия от архиепископ **Игнаци Красицки** (**Ignacy Błażej Franciszek Krasicki**, 1735-1801 г.), издадена през 1781 г. в 2 тома – отново в Лвов. Тя е изработена въз основа на известната вече френска енциклопедия на **Д. Дидро** (*вж: по-горе*) и Ж.-Б. **Даламбер** (*вж: по-горе*).

Енциклопедията има електронна версия:

Ignacy Krasicki. *Zbior Potrzebnieyszych Wiadomosci, Porządkiem Alfabetu Ułożonych*: T. 1-2. – Warszawa; Lwów: **Michał Gröll**, 1781. [430-431]
<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/279721/edition/267389?language=en>
<https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/14022/edition/12400/content>

II. I. XIV. РУМЪНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

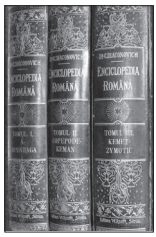
ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ

45. **Колекцията от томовете на *„Enciclopedia Română”* (1898-1904 г.) в Университетската библиотека в Букурещ – Румъния (фотография)**

II. I. XIV. 34. *„Румънска енцикопедия”* (*„Enciclopedia Română”*) (*Ил. 45*) е първата румънска енциклопедия в 3 тома, издадена от 1898 до 1904 г.

Енциклопедията има електронна версия:

Enciclopedia Română: 3 vol. – Sibiu: **W. Kraft**, 1898-1904. – Vol. 1. – 1898 – 936 p.; Vol. 2. – 1900. – 947 p.; Vol. 3. – 1904 – 1276 p. [333-335]
<https://catalog.hathitrust.org/Record/100486181>

Вилхелм Крафт (Wilhelm Johann Krafft, 1833-1908 г.) е издател в Трансилвания.

II. II. ЧУЖДЕСТРАННИ *ПРАВОСЛАВНИ* ЕНЦИКЛОПЕДИИ И ИЗДАТЕЛСКИТЕ ИМ ТРАДИЦИИ В БЪЛГАРИЯ (*хронологично*)

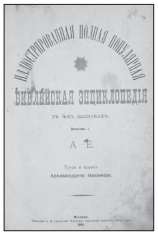

46. **Титулна страница на том I. на *„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия”* на архимандрит Никифор Бажанов (1891 г.) (факсимиле)**

II. II. 35. *„Илюстрована пълна популярна Библейска енциклопедия”* (***„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия”***) (*Ил. 46*) е руска Православна енциклопедия от **архимандрит Никифор** (**Бажанов**, 1832-1895 г.), издадена през 1892 г. Включва около 7 500 богословски термини и понятия.

Енциклопедията има електронна версия:

Никифор [Бажанов], архим. *Иллюстрированная полная популярная библейская энциклопедия*: В 4-х вып. – Москва: Типогр. А. И. Снегиревой, 1891-1892.

Вып. 1: А-Е. – 1891. – 2, 247, 6 с.

Вып. 2: Ж-Л. – 1892. – 2, 190, 4 с.

Вып. 3: М-С. – 1892. – 220, 4 с.

Вып. 4: С-Я. – 1892. – 202, XLVIII, 4 с. [821-824]

47. **Корица на *„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия”* на архимандрит Никифор Бажанов, подготвена през 2018 г. към електронната публикация на труда от 1892 г. (фотография)**

<https://www.amazon.com/%D0%98%D0%BB%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%8F-Russian-ebook/dp/B07C1SGPDH>

<ebooks@prospekt.org> (*Ил. 47*)

Енциклопедията е преведена частично на български:

48. **Корица на том I. на превода на български език на *„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия” – „Пълна Православна Библейска енциклопедия”* (1993) (фотография)**

II. II. 36. Никифор Бажанов, архим. *Пълна Православна Библейска енциклопедия*: В 3 т. – В. Търново: Елпис, 1993. – Т. 1: А-З. – 351 с. [825] (*Ил. 48*)

49. **Титулна страница на том I. на *„Православная Богословская энциклопедия”* (1900 г.) (факсимиле)**

II. II. 37. *„Православна Богословска енциклопедия”* (***„Православная Богословская энциклопедия”*** – пълно загл.: ***... , или Богословский энциклопедический словарь, содержащий в себе необходимые для каждого сведения по всем важнейшим предметам богословского знания в алфавитном порядке***) (*Ил. 49*) е руска Православна енциклопедия под редакцията на професор **Н. Н. Глубоковский** (1863-1937 г.). Издадени са 12 тома от 1900 до 1911 г. Участват над 250 автори и всеки том е около 600 страници. Остава недовършена (до буква К).

Енциклопедията има електронна версия:

Православная Богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь, содержащий в себе необходимые для каждого сведения по всем важнейшим предметам богословского знания в алфавитном порядке: В него входят статьи по всем богословским наукам, как то: I. Св. Писание и библейская история и археология. II. Основное, догматическое и нравственное богословие. III. Церковная история – всеобщая и русская... / Изд. под ред. проф. **А. П. Лопухина**. – Т. 1-12. – Петроград: Тип. А. П. **Лопухина**, 1900-1911. [836-847]

<https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/pravoslavnaja-bogoslovskaja-entsiklopedija/>

II. II. 38. Енциклопедията частично е преведена на български:
Православна Богословска енциклопедия: В 10 т. – Т. 1: А – Архелай. – София: в. Съветник, 1905. – 731 с. [826-835]

II. II. 39. [**Григорий Дьяченко, протойер**.] *Проповедническая энциклопедия*: Спутник пастыря-проповедника, содержащий в себе подробные планы поучений, слов, бесед и речей на различные догматические, нравоучительные, церковно-исторические, богослужебные, церковно-практические и другие темы: Пособие к составлению проповедей / сост. прот., магистр богословия … . – Москва: Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1903. – XXXV, [1], 805, [2] с. [678]

Протойерей Григорий Михайлович Дяченко (1850-1903) е известен руски богослов.

Енциклопедията частично е преведена на български:

50. **Корица на**
***„Проповедническа енциклопедия”* на**
протоиерей Григорий Михайлович Дяченко
(1929 г.)
(фотография)

II. II. 40. Григорий Дяченко, протойер. *Проповедническа енциклопедия*: Спътник на пастира – проповедник, съдържащ в себе си подробни планове на поучения, слова, беседи и речи на различни догмат.-църковно-истор. и други теми / Прев. Хр. **Попов**. – София: Курилски манастир, 1929. – 563 с. [677] (*Ил. 50*)

51. **Корица на**
***„Кратка богословска енциклопедия”* на**
Тотьо Коев и Димитър Киров
(1993 г.)
(фотография)

II. II. 41. *Кратка Богословска енциклопедия* / **Тотьо Коев**, **Димитър Киров**. – София: Булвест 2000, 1993. – 200 с. [799] (*Ил. 51*)

Тотьо Коев (1928-2006) е професор по Догматическо богословие и Инославни изповедания в Софийския и Великотърновския университет. Главен редактор е на списание „Духовна култура” (1981-2006).
Димитър Киров е професор по библеистика.

52. **Колекцията от томовете на *„Христианство: энциклопедический словарь”* на С. С. Аверинцев, А. Н. Мешков и Н. Попов (1993-1995 г.) от Държавната библиотека на Русия в Москва – Русия (фотография)**

II. II. 42. *Христианство: энциклопедический словарь*: В 3 т. / Ред. С. С. **Аверинцев**, А. Н. **Мешков**, Н. **Попов**. – Москва: Большая Росс. энциклопедия, 1993-1995. – Т. 1: А-К. – 1993. – 864 с.; Т. 2: Л-С. – 1995. – 672 с.; Т. 3: Т-Я. – 1995. – 784 с. [868-870] (*Ил. 52*)
ISBN 5852700231
ISBN 9785852700230
ISBN 5852701009
ISBN 9785852701008

II. II. 43. *Православна енциклопедия* (*Православная энциклопедия*) е най-пълната руска Православна енциклопедия. В работата по създаването ѝ участват преподаватели от духовните школи на Руската православна църква, институти на Руската академия на науките, Московския, Санктпетербургския и редица регионални университети, синодалните комисии и отдели на Московската патриаршия, а също и изследователски центрове в САЩ, Гърция, Италия, представители на другите поместни Православни църкви. От планираните 75 тома са издадени 68 т. в периода от 2000 до 2022 г.

Енциклопедията има електронна версия:
Православная энциклопедия / Под ред. **Патриарха Московского и всея Руси Алексия II**. – Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия”, 2000- . (2000-лет. Рождества Господа нашего Иисуса Христа) [848] (*Ил. 53*)
<https://www.pravenc.ru/>

53. **Корица на том I. на *„Православная энциклопедия”* под редакцията на Патриарха на Москва и на цяла Русия Алексий II (2000 г.) (фотография)**

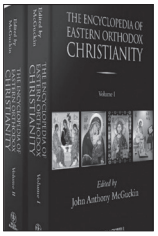

54. **Колекцията от томовете на *„The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity”* на протопрезвитер Джон Макгукин (2011 г.) в Конгресната библиотека във Вашингтон – Съединени американски щати (фотография)**

II. II. 44. *„Енциклопедия на Източното православно християнство”* (***„The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity”***) е най-авторитетната англоезична енциклопедия под редакцията на английския теолог протопрезвитер **Джон Макгукин** (**John McGuckin**, 1952-) (*вж: по-долу*):

John McGuckin. The *Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*: Vol. 1-2. – New York: Wiley-Blackwell, 2011. – 872 p. [433-434] (*Ил. 54*)

ISBN 978-1405185394

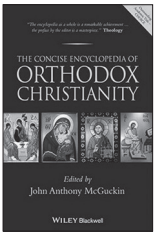

55. **Корица на том I. на *„The Concise Encyclopedia of Orthodox Christianity”* на протопрезвитер Джон Макгукин (2014 г.) в Конгресната библиотека във Вашингтон – Съединени американски щати (фотография)**

II. II. 45. *„Кратка енциклопедия на Православното християнство”* (***„The Concise Encyclopedia of Orthodox Christianity”***) е авторитетна англоезична енциклопедия от английския теолог протопрезвитер **Джон Макгукин** (*вж: по-горе*):

John McGuckin. The *Concise Encyclopedia of Orthodox Christianity*. – New York: Wiley-Blackwell, 2014. 592 p. [432] (*Ил. 55*)

ISBN 978-1118759332

II. III. ЧУЖДЕСТРАННИ ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*)

56. **Колекцията от томовете на *„Советская историческая энциклопедия”* (1961-1976 г.) от Държавната библиотека на Русия в Москва – Русия (фотография)**

II. III. 46. *„Съветска историческа енциклопедия”* (***„Советская историческая энциклопедия”***) е руска енциклопедия в 16 тома, издадена от 1961 до 1976. Това е първата обща историческа енциклопедия на руски език:

Советская историческая энциклопедия: В 16 т. – Москва: Гос. научн. изд. „Сов. энциклопедия”, 1961-1976. [850-865] (*Ил. 56*)

Енциклопедията е преведена на китайски език и е публикувана в Китай.

Вж и: ***„Иранска енциклопедия”*** (***„Encyclopædia Iranica”***) – англоезична енциклопедия за историята, културата и цивилизацията на иранските народи през вековете (**II. I. I. 3** – *вж: с. 1604*)

Вж и: ***„Хуанглан”*** (***„Императорско огледало или компендиум”***) – най-старата китайска енциклопедия или тематичен речник, изготвен в епохата на Троецарството (**II. I. III. 12** – *вж: с. 1609*)

Вж и: ***„Суда”*** (***Σοῦδα***) – византийска гръцка историческа енциклопедия на древния средиземноморски свят от X в. (**II. I. IV. 14** – *вж: с. 1610-1611*)

Вж и: ***„Голям исторически речник”*** (***„Le Grand Dictionnaire historique”***) – енциклопедията на **Луи Морери** (**II. I. V. 15** – *вж: с. 1611-1612*)

Вж и: ***„Американска енциклопедия”*** (***„Encyclopedia Americana”***) – специализирана по американската и канадската история (**II. I. VIII. 23** – *вж: с. 1618-1619*)

Вж и: ***„Православна Богословска енциклопедия”*** (***„Православная Богословская энциклопедия”*** – пълно загл.: ***... , или Богословский энциклопедический словарь, содержащий в себе необходимые для каждого сведения по всем важнейшим предметам богословского знания в алфавитном порядке***) под редакцията на **Н. Н. Глубоковский** (**II. II. 37** – *вж: с. 1627*)

II. IV. БЪЛГАРСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*)

II. IV. 47. Касъров, Лука Иванов. *Енциклопедически речник*: Сведения ист., биогр., геогр., науч., лит., митол., библейски и др.; Чужди думи, употребителни в книжовния ни ез.; Наши си книжовни думи, които мъчно се разбират: Ч. 1-3. – Пловдив, 1899-1907. – Ч. 1: А-К. – 1899. – 992 с.; Ч. 2: Л-П. – 1905. – с. 993-2057; Ч. 3: Р-Я. – 1907, с. 2058-3172. [795-797]

II. IV. 48. Данчов, Никола Георгиев, Иван Георгиев **Данчов**. *Българска енциклопедия*. – София: Ст. **Атанасов**, 1936. – 1720 с. [679]

II. IV. 49. *Земеделска енциклопедия*: [Т. 1-2] / Сава Станев **Ботев**, Йосиф Г. **Ковачев**. – София, [1937-1939]. [Т. 1]: А-Л. – [1937]. – 864 с.; [Т. 2]: М-Я. – [1939]. – с. 865-1991. [793-794]

II. IV. 50. *Кратка българска енциклопедия*: В 5 т. – София: БАН, 1963-1969. – Т. 1: А – Гера. – 1963. – 636 с.; Т. 2: Гера – Квал. – 1964. – 656 с.; Т. 3: Квант – опере. – 1966. – 668 с.; Т. 4: Опере – Строи. – 1967. – 660 с.; Т. 5: Строй – ЯЯ. – 1969. – 588 с. [800-804]

II. IV. 51. *Българска пчеларска енциклопедия*. – София: Земиздат, 1971. – 395 с. [656]

II. IV. 52. *Българска енциклопедия А-Я* / Ред.-библиограф Николай **Николаев**. – София: БАН, 1974. – 976 с. [654]

II. IV. 53. *Енциклопедия „България"*: Т. 1-7. – София: БАН, 1978-1997. – Т. 1: А-В. – 1978. – 826 с.; Т. 2: Г-З. – 1981. – 768 с.; Т. 3: И-Л. – 1982. – 864 с.; Т. 4: М-О. – 1984. – 800 с.; Т. 5: П-Р. – 1986. – 879 с.; Т. 6: С-Ти. – 1988. – 671 с.; Т. 7: Тл-Я: С доп. – 1997. – 722 с. [692-698]
ISBN 954-8104-01-6

II. IV. 54. *Енциклопедия на изобразителните изкуства в България*: В 3 т. – София: БАН, 1980-2006. – Т. 1: А-Л. – 1980. – 528 с.; Т. 2: М-Р. – 1987. – 528 с.; Т. 3: С-Я. – 2006. – 195 с. [700-702]

II. IV. 55. Куманов, Милен и др. *Кратък исторически справочник*: Т. 1-3. – София: Нар. просвета, 1980-1983. – Т. 1: Старият свят. 1980. – 224 с.; Т. 2: Средновековие. – 1981. – 304 с.; Т. 3: България. – 1983. – 431 с. [805-807]

II. IV. 56. Куманов, Милен. *Македония: кратък исторически справочник*. – София: Тинапрес, 1993. – 288 с. [808]

II. IV. 57. Габеров, Иван, Нейко **Генчев**. *Съвременна българска енциклопедия*: В 5 [6] т. – В. Търново: Елпис, 1993-1995. – Т. 1: А – Данчов. – 1993. – 688 с.; Т. 2: Дапсанг – Колумбия. – 1994. – 688 с.; Т. 3: Колхоз – Очоа. – 1994. – 688 с.; Т. 4а: Ошав – Танц. – 1994. – 608 с. – Т. 4б: Тао – яяти. – 1994. – 688 с.; Т. 5: А – Я: Доп. и поправки. – 1995. – 640 с. – Съдържа и Списък на българските владетели; Председатели на Народното събрание; Правителства на България. [659-664]
ISBN 954-557-003-X

II. IV. 58. *Трето българско царство 1879-1946: историческа енциклопедия* / А. **Тошкин**, А. **Рабаджийска**, М. **Куманов**. – [София]: Книгоизд. к-ща Труд, 2003 (В. Търново: Абагар АД). – 420 с.: с ил., портр., факс.

Монархията по време на Третото българско царство (1879-1946); Списък на депутатите в Учредителното събрание 1879, на държавните глави, на българските правителства; Сесии на Народното събрание (1879-1946); Хронология на по-важните дати от историята на Третото българско царство / М. **Куманов**. [867]
ISBN 954-528-404-8

II. IV. 59. *Българска книга: Енциклопедия* / Съст. А. **Гергова** и др. – София: Пенсофт, 2004. – 506 с. [665]
ISBN 954-642-210-X

II. IV. 60. *Голяма енциклопедия „България"* [: В 12 т.]. – София: БАН, 2011-2012. – Т. 1: А – Бъл. –2011. – 414 с.; Т. 2: Бъл – Бъл. – 2011. – с. 415-826; Т. 3: Бъл – Бъл. – 2011. – с. 827-1238; Т. 4: Бъл – Гър. – 2011. – с. 1239-1650; Т. 5: Гър – Зми. – 2012. – с. 1651-2062; Т. 6: Зна – Кру. – 2012. – с. 2063-2474; Т. 7: Кру – Мом. – 2012. – с. 2475-2886; Т. 8: Мом – Пан. – 2012. – с. 2887-3298; Т. 9: Пан – Рем. – 2012. – с. 3299-3710; Т. 10: Рем – Сон. – 2012. – с. 3711-4122; Т. 11: Сон-Уни. – 2012. – с. 4123-4534; Т. 12: Уни-Я. – 2012. – с. 4535-4948. [665-676]
ISBN 978-954-8104-23-4

II. IV. 61. *Енциклопедия Възрожденски читалища* / Ред. кол. Боян **Ангелов** – гл. ред., Христо **Ганов**, Николина **Шишкова**. – София: Богианна, 2011. – 520 с. [699]
ISBN 978-954-676-089-0

II. IV. 62. *Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община"* / Ред. кол. А. **Арнаудов**, М. **Куманов** и др. – Пазарджик: Беллопринт, 2011. – 736 с. [703]
ISBN 978-954-684-308-1

II. IV. 63. *Първа Българска република 1946-1991: енциклопедия* / Д. **Иванов**, М. **Куманов**. – [София]: Земя: Рекл. агенция Евромедия, 2011 (София: Реклама пони). – 660 с. Изд. на Институт по теория и практика на лидерството, Форум България – Русия. [849]
ISBN 978-954-92646-2-3

II. IV. 64. *Кооперативното движение в България: енциклопедия А-Я* / Д. **Иванов**, М. **Куманов**: Т. 1: 1890-1947. – София: Бълг.-рус. информ. пул, 2012. – 340 с. [798]
ISBN 978-954-9422-19-1

II. IV. 65. *България в Първата световна война 1914-1918: кратка историческа енциклопедия* / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – Силистра: РИТТ, 2015. – 909 с. [653]
ISBN 978-954-759-327-5

II. IV. 66. *Енциклопедия „София"*. – София: БАН, 2017. – 415 с. [704]
ISBN 978-954-8104-36-4

II. IV. 67. *България в Балканските войни 1912-1913: кратка историческа енциклопедия* / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – Силистра: РИТТ, 2018. – 1164 с. [650]
ISBN 978-954-759-349-7

II. IV. 68. *България във Втората световна война 1941-1945: кратка историческа енциклопедия*: В 2 ч. / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – В. Търново: Ивис, 2019. – Ч. 1, А-М. – 816 с.; Ч. 2, Н-Я. – 800 с. [651-652]
ISBN 978-619-205-118-1

II. IV. 69. *Енциклопедия „България”*: над 2 000 ил. – София: БАН, 2021. – 872 с. [691]
ISBN 978-954-8104-42-5

II. IV. 70. *Е*-библиотека ***„Православие” („Orthodoxy”)***: ***Православието в България: Кратка историческа енциклопедия***: Незавършен тр.: Фрагм.: А – Б (с. 613-742) / Авт., науч. ред. с. 595-896), анот. на бълг. (с. 597) и англ. (с. 598), предг. (с. 599-608), упътване (с. 609-611), съкр. (с. 611-612), прил. [пълнотекст. справочно-информ. база на първоизточника – гещалтплан и кадастър на тр.: взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома] (с. 743-896) М. **Куманов**; худ. на кор. по идея на М. **Куманов** (с. 597) К. **Нинов**; Под общ. ред. на о. **Стефан Пашов**; Библиогр. ред. и бел. А. **Куманова** и др. (с. 937-940). // *Licht,* mehr Licht! В памет на професор ***М. Куманов***: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения / Съст. А. **Куманова** ... [и др.]; предг. и диалог – дейксис: А. **Куманова**, Н. **Василев**; ил. К. **Константинова**; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 595-938: със 181 ил.

Други библиогр. ред. Н. **Казански**, Н. **Василев**, Д. **Костадинова**, Ц. **Найденова**.

Съдържа и: Библиогр. списък на цит. лит. (с. 897-933) и Списък на ил. (с. 934-936) [по букви А – Б] / А. **Куманова**, Н. **Казански**, Д. **Костадинова**. [690]

Публ. и във вид на *е*-кн. в: Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий”: <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; в колекцията Ценни дигитални издания на Столична библиотека – София <https://www.libsofia.bg/> ; Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. <https://sno.unibit.bg/news.html> ; <https://sno.unibit.bg/files/LICHT,%20MEHR,%20LICHT!%20%D0%92%20%D0%9F%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4.%20%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%9D%20%D0%9A%D0%A3%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92.pdf>.

II. IV. 71. ***ЕНЦИКЛОПЕДИКА*** (с. 1-10; 1491-1800) / авт. А. **Куманова**: ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** *– ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов**; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова**: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд.; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)*; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – [1. изд.]. – София: За буквите – О писменехъ, 2023. – 1800 с.: със 778 ил. с разр. паг. – Библиогр.: 7 662 назв. в три систематиз. списъка на лит. (1. *Енциклопедика*: 1098 /1054 ном. и 44 неном./; 2. *ПБ (КИЕ)*: 6275 ном.; 3. ***М. К.*** *Биобиблиогр.*: 289) библиогр. записа общо на 50 ез. (*азерб., англ., араб., арм., асир., беларус., бълг., виетн., глаг., гр., дат., ивр., идиш, исп., ит., казах., кир., кит., кор., лат., луж., мак., нем., норв., пехл., пол., порт., рум., рус., санскр., словаш., словен., сръб., старобълг. – църковнослав., старогр., старослав., сърбохърв., тайс. (тайланд.), тохар., тур., удмурт., укр., унг., фарси, фр., хинди, хърв., чеш., швед., яп.*). – (Факлоносци; XXXIII)

Други библиогр. ред. на *ПБ (КИЕ)*: В. **Велев**, Д. **Костадинова**, М. **Максимова**, Д. **Ралева**.

Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия; Посв. на М. ***Куманов***.

ISBN 978-619-185-596-4; E ISBN 978-619-185-597-1

Публ. и във вид на *е*-кн. в: Нац. библ. „Св. Св. Кирил и Методий”: <https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/> ; УниБИТ: <https://sno.unibit.bg/e-lib.html> ; ЦБ на БАН <http://cl.bas.bg/%d0%b4%d0%b8%d0%b3%d0%b8%d1%82%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%86%d0%b8%d0%b8/>.

II. IV. 72. ***ЕНЦИКЛОПЕДИКА*** (с. 1-10; 1491-1804) / авт. А. **Куманова**: ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** *– ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов**; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова**: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд.; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)*; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – Ново изд. – София: За буквите – О писменехъ, 2024. – 1804 с.: със 782 ил. и 4 диагр. с разр. паг. – Библиогр.: 7 676 назв. в три систематиз. списъка на лит. (1. *Енциклопедика*: 1098 /1054 ном. и 44 неном./; 2. *ПБ (КИЕ)*: 6289 ном.; 3. ***М. К.*** *Биобиблиогр.*: 292) библиогр. записа общо на 50 ез. (*азерб., англ., араб., арм., асир., беларус., бълг., виетн., глагол., гр., дат., иврит, идиш, исп., ит., казах., кирил., кит., кор., лат., лужиш., мак., нем., норв., пехлеви, пол., порт., рум., рус., санскр., словаш., словен., ср., старобълг. – църковнослав., старогр., старослав., сърбохърв., тайски (тайланд.), тохар., тур., удмурт., укр., унг., фарси, фр., хинди, хърв., чеш., швед., яп.*). – (Факлоносци; XXXVI)

Други библиогр. ред. на *ПБ (КИЕ)*: В. **Велев**, Д. **Костадинова**, М. **Максимова**, Д. **Ралева**.

По случай 1160-годишнината от Покръстването на българите в 864 г.

Изд. е в чест на 71-год. от възстановяването на Българската патриаршия; Посв. на М. ***Куманов***.

ISBN 978-619-185-672-5; E ISBN 978-619-185-673-2

II. IV. I. ... ОТ ТЯХ – ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*)

Вж: **Куманов**, Милен и др. *Кратък исторически справочник*: Т. 1-3. – 1980-1983. (**II. IV. 55** – *вж: с. 1632*)

Вж: **Куманов**, Милен. *Македония: кратък исторически справочник*. – 1993. (**II. IV. 56** – *вж: с. 1632*)

Вж: Трето българско царство 1879-1946: историческа енциклопедия / А. **Тошкин**, А. **Рабаджийска**, М. **Куманов**. – 2003. (**II. IV. 58** – *вж: с. 1633*)

Вж: Първа Българска република 1946-1991: енциклопедия / Д. **Иванов**, М. **Куманов**. – 2011. (**II. IV. 63** – *вж: с. 1633*)

Вж: Кооперативното движение в България: енциклопедия А-Я / Д. **Иванов**, М. **Куманов**. – София, 2012. (**II. IV. 64** – *вж: с. 1633*)

Вж: България в Първата световна война 1914-1918: кратка историческа енциклопедия / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – 2015. (**II. IV. 65** – *вж: с. 1633*)

Вж: България в Балканските войни 1912-1913: кратка историческа енциклопедия / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – 2018. (**II. IV. 67** – *вж: с. 1634*)

Вж: България във Втората световна война 1941-1945: кратка историческа енциклопедия / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – 2019. (**II. IV. 68** – *вж: с. 1634*)

Вж: Е-библиотека ***„Православие" („Orthodoxy")***: ***Православието в България: Кратка историческа енциклопедия***: Незавършен тр.: Фрагм.: А – Б (с. 613-742) / Авт., науч. ред. с. 595-896), анот. на бълг. (с. 597) и англ. (с. 598), предг. (с. 599-608), упътване (с. 609-611), съкр. (с. 611-612), прил. [пълнотекст. справочно-информ. база на първоизточника – гещалтплан и кадастър на тр.: взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома] (с. 743-896) М. **Куманов**; Под общ. ред. на о. **Стефан Пашов**; Библиогр. ред. и бел. А. **Куманова** и др. (с. 937-940). // *Licht,* mehr Licht! В памет на професор ***М. Куманов***: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения / Съст. А. **Куманова** ... [и др.]; предг. и диалог – дейксис: А. **Куманова**, Н. **Василев**; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – Други библиогр. ред. Н. **Казански**, Н. **Василев**, Д. **Костадинова**, Ц. **Найденова**. 2022. (**II. IV. 70** – *вж: с. 1634*)

Вж: ***ЕНЦИКЛОПЕДИКА*** (с. 1-10; 1491-1800) / авт. А. **Куманова**: ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** *– ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов**; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова**: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)*; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – [1. изд.]. – 2023. (**II. IV. 71** – *вж: с. 1634*)

Вж: ***ЕНЦИКЛОПЕДИКА*** (с. 1-10; 1491-1800) / авт. А. **Куманова**: ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** *– ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов**; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова**: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд.; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)*; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – Ново изд. – 2024. (**II. IV. 72** – *вж: с. 1634*)

II. IV. II. ... ОТ ТЯХ – ЕНЦИКЛОПЕДИИ ЗА *ПРАВОСЛАВИЕТО*

Вж: Е-библиотека ***„Православие" („Orthodoxy"***): ***Православието в България: Кратка историческа енциклопедия***: Незавършен тр.: Фрагм.: А – Б (с. 613-742) / Авт., науч. ред. с. 595-896), анот. на бълг. (с. 597) и англ. (с. 598), предг. (с. 599-608), упътване (с. 609-611), съкр. (с. 611-612), прил. [пълнотекст. справочно-информ. база на първоизточника – гещалтплан и кадастър на тр.: взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома] (с. 743-896) М. **Куманов**; Под общ. ред. на о. **Стефан Пашов**; Библиогр. ред. и бел. А. **Куманова** и др. (с. 937-940). // *Licht,* mehr Licht! В памет на професор ***М. Куманов***: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения / Съст. А. **Куманова** ... [и др.]; предг. и диалог – дейксис: А. **Куманова**, Н. **Василев**; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – Други библиогр. ред. Н. **Казански**, Н. **Василев**, Д. **Костадинова**, Ц. **Найденова**. 2022. (**II. IV. 70** – *вж: с. 1634*)

Вж: ***ЕНЦИКЛОПЕДИКА*** (с. 1-10; 1491-1800) / авт. А. **Куманова**: ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** – *ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов**; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова**: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)*; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – [1. изд.]. – 2023. (**II. IV. 71** – *вж: с. 1634*)

Вж: ***ЕНЦИКЛОПЕДИКА*** (с. 1-10; 1491-1804) / авт. А. **Куманова**: ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** – *ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. М. **Куманов**; библиогр. ред. и публ. / А. **Куманова**: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Н. **Василев** – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд.; Н. **Казански** – дейксис и библиогр. ред. на изд.; о. **Стефан Пашов** – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)*; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – Ново изд. – 2024. (**II. IV. 72** – *вж: с. 1634*)

II. V. БИБЛИОГРАФИ – ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА

II. V. I. Руска школа

Името на **докт. на педаг. науки проф. Ирина Василевна Гудовшчикова** (1918-2000 г.) (*Ил. 57 – вж: с. 1639*) – дългогодишен преподавател по обща библиография в Санкт-Петербургския държавен университет за култура и изкуства (СПбДУКИ; *и др. назв.*) – принадлежи към **историографските космогонии на планетарната библиографска сфера**. То е сред съзвездието учени на библиографската орбита на ноосферата, където наблюдаваме и друга концепция за планетарната библиография от втора потенция – тази на американския историк и библиограф А. Тейлър (1890-1973 г.) (1955 г.).

И двете концепции (А. Тейлър – И. В. Гудовшчикова) са плод на два значими, съизмерими и обединяващи мощни ментални процеси – коренища на феноменологията на **научни школи**:

- на **англо-американска културна антропология** (А. Тейлър, 1955 г.);
- на **руския космизъм** (И. В. Гудовшчикова, 1977 г.).

Двете *цит.* концепции (А. Тейлър – И. В. Гудовшчикова) за **библиография на библиографията на планетата** са фундирани от внушителните **културни панорами на история на библиографията на човечеството** (XX в.) на трите видни учени – **библиографи-историци на световната универсална библиография** (явяващи се феномени, които са аналогични също на **научни школи**):

- германеца Георг Шнайдер (1876-1960 г.) (1923-1936 г.);
- руснака Константин Р. Симон (1887-1976 г.) (1940-1968 г.);
- французойката Луиз-Ноел Малклес (1890-1973 г.) (1950-1976 г.).

И. В. Гудовшчикова е последният **историограф библиограф на ноосферата на XX в**.

В научното ѝ творчество кулминира **линията на библиографоведското знание като планетарна тектонична вторично-документална система на човечеството** (Ж. Ф. Не де ля Рошел – М. Н. Куфаев – Г. Шнайдер – П. Отле – А. Лисаковски – С. Вртел-Виерчински – М. Дембовска – Ш. Р. Ранганатан – Е. И. Шамурин – К. Р. Симон – О. П. Коршунов – Р. С. Гиляревски – В. Кунц – Дж. Х. Шира – Дж. Ликлидер – Д. Фоскет – Б. Ушърууд – П. М. Рой – А. В. Соколов – Н. А. Сляднева ...).

Значително място в творчеството на И. В. Гудовшчикова заемат **енциклопедиите**.

Именно проф. И. В. Гудовщикова е авторът на **първото издание на учебна литература по енциклопедика** – ***„Общие зарубежные энциклопедии”*** (1963 г.).

Тя пише и обобщаващата статия ***„Энциклопедия”*** (1978 г.) за третото издание на *„Большая Советская Энциклопедия”* и за енциклопедичния речник *„Книговедение”* (1982 г.), за която създава и свод от ключови за библиографската текстура на инфосферата статии...

Гудовщикова, И. В. *Общие зарубежные энциклопедии*: Учеб. пособ. для студентов по курсу „Общая иностр. библиогр.” / Ленингр. гос. инст. культуры; Ред. Г. Г. **Фирсов**. – Ленинград, 1963. – 87 с.: с илл. [992]

Гудовщикова, И. В. *Энциклопедия*. // *БСЭ*: 3. изд. (1969-1978): В 30 т. – Москва, 1978. – Т. 30, с. 206-208. – Совм. с И. М. **Тереховым**. [993]

Гудовщикова, И. В. *Энциклопедия*. // *Книговедение*: Энцикл. словарь. – Москва, 1982, с. 609. [994]

II. V. II. Англо-американска школа

Робърт Колисън (**Robert Lewis Wright Collison**, 1914-1989 г.) е английски библиотекар, библиограф и учен – библиографовед. Той е професор по библиотекознание в Калифорнийския университет.

Ученият е автор на множество справочно-библиографски издания, както и на историята на енциклопедиите и речниците.

Именно неговата история на общите енциклопедии и речниците, подготвена във вид на библиографски пътеводител, се използва особено широко в учебния процес на англо-американските висши учебни заведения, подготвящи специалисти в библиотечно-информационната сфера, защото този комплексен труд дава планетарна картина на справочно-информационното когнитивно ядро от издания.

Съществено е да се знае, че Р. Колинсън е бил в продължение на дълги години Президент на Световното общество на съставителите на библиографски указатели (индекси) – *вж по-подробно:* <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BD,_%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%82_%D0%9B%D1%8C%D1%8E%D0%B8%D1%81>.

Collison, Robert Lewis. Encyclopaedias: their history throughout the ages; a bibliographical guide with extensive historical notes to the general encyclopaedias issued throughout the world from 350 B.C. to the present day. – New York: Hafner Pub., 1964. – 319 p. [991]

57. **Проф. Ирина Василевна Гудовшчикова (1918-2000) (фотография)**

II. VI. Феноменологично обобщение

ТОПОСИТЕ НА УНИВЕРСАЛНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ (II. I. ЧУЖДЕСТРАННИ НАЦИОНАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ; II. I. I. ПЕРСИЙСКА (ИРАНСКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. II. ЛАТИНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. III. КИТАЙСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. IV. ВИЗАНТИЙСКА (ГРЪЦКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. V. ФРЕНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. VI. БРИТАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. VII. НЕМСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. VIII. АМЕРИКАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. IX. ИСПАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. X. ИТАЛИАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. XI. РУСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. XII. УНГАРСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. XIII. ПОЛСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. I. XIV. РУМЪНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ; II. II. ЧУЖДЕСТРАННИ ПРАВОСЛАВНИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ И ИЗДАТЕЛСКИТЕ ИМ ТРАДИЦИИ В БЪЛГАРИЯ (хронологично); II. III. ЧУЖДЕСТРАННИ ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (хронологично); II. IV. БЪЛГАРСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (хронологично); II. IV. I. ... ОТ ТЯХ – ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (хронологично); II. IV. II. ... ОТ ТЯХ – ЕНЦИКЛОПЕДИИ ЗА ПРАВОСЛАВИЕТО; II. V. БИБЛИОГРАФИ – ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА; II. V. I. Руска школа; II. V. II. Англо-американска школа) дават възможност компаративистично да наблюдаваме през локосите им раждането на естествената мозаечна картина на енциклопедизма на планетарната, структурирана в енциклопедиите – исторически библиографски и историографски стъпки във формирането на енциклопедичното мислене – знанието.

Тази информация в онтологичен дискурс посочва принципното многообразие на картините на енциклопедичното мислене – проекция на националните системологични културни и научни когнитивни традиции.

Констатираното многообразие на енциклопедичните форми на познанието – като черта на геокосмогенична вариативна жизненост на енциклопедизма – представлява рудиментаризиран в обозримо множество от хипертекстове на интерпретационни интелектуални модели на т. нар. *отсъстваща* (израз: У. Еко), но *справочно-информационно фиксираната* от множество – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр. – части философско-информационна знаниева картина на света, чието изучаване и използване е ефективно в сравнение.

III. ГЕНЕЗИС НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ: ГЕНОМ

III. I. Енциклопедия на учебното знание – същностнохуманитарна проблематика на Ранното средновековие. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове, написани на *гръцки* (VI-IX в.), *старославянски* (IX-XI в.) и *латински* език (XIII-XV в.)

III. I. I. Паметникът от VI в. на хуманитарната библиография и енциклопедизма *„Наставления за духовното и светското четене”* на Касиодор Сенатор

За първи път през **VI в.** в **Италия** се появява проблемът за очертаването на **универсален хуманитарен кръг от знания (класификация)** и **литература (систематизация на първични документи) в библиографията**.

Късната античност е характерна със спад на културната традиция и всеобщо обедняване. През този исторически период се наблюдава упадък на изкуствата и занаятите в градовете.

Към онзи исторически момент **Християнството се разпространява най-вече в манастирите**, чиято същност е била твърде отдалечена от истинския духовен живот – тогава те са били преди всичко средища на **интелектуалния труд на монаси**, концентриран предимно в **манастирските библиотеки**…

Именно в такава обстановка **същностната универсална – хуманитарната – проблематика е въведена за първи път** в историята на библиографията и в определен смисъл може да бъде тълкувана като изключение от битуващата общоприета практика.

Това изключение открива **ерата на енциклопедизма в познанието и книжовността**.

Това изключение се ражда в манастира Виварий (наречен е на името на намиращите се в близост до него рибни градини /*лат.:* vivarium/). Виварий е издигнат недалеч от Сциларий – град, разположен в подножието на планината Мосций (Moscius – намира се в най-южната част на Калабрия; сега се нарича връх Мошио на планината Монте Сталети /Pizzo Moscio – Monte di Staletti/).

Виварският манастир е основан към средата на VI в. Заслугата за създаването на манастира е изцяло на **монаха Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор (Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator**, 487? – 585? г.) (*Ил. 58 – вж: с. 1643*) – историк-екдикт (защитник, покровител – като длъжността „defensor civitatis" – *лат.:* защитник на гражданството), произхождащ от знатно богато семейство; секретар и съветник на краля на остготите Теодорих (Theodoricus Rex, ок. 454-526).

Сред неговите късни произведения откриваме **паметника от VI в. на универсалната хуманитарна библиография и енциклопедизма *„Наставления за духовно и светско четене"* (*„Institutiones divinarum et humanarum lectionum"*)**, известен в превод на български като *„Ръководство ..."* [175, 995].

Това неголямо по обема си произведение е разделено на ***две* книги**.

Първата от тях – ***„Наставления за духовно четене"*** – е **предназначена за читатели от средата на *монашеството*, но най-вече – за *младите послушници и монаси*, които са създавали, преписвали и разпространявали ръкописите на епохата**.

Именно такава цел е стояла по принцип пред скриптория на манастира Виварий.

Втората книга е **посветена на *светското***, *букв.:* ***хуманитарното*** (*лат.:* **humanarum**) **четене**. Хуманитарното знание не е самоцел. То е оценено като **средство за изучаване на Богословието**.

Има изследователи (**О. А. Добиаш-Рождественска** [996-997), които смятат, че вътрешната логика на книгите поставя *втората* част пред *първата*, защото на практика *втората* част предопределя изучаването на първата.

Трудно е да се съгласим с такава позиция, тъй като:

- в **културологичен план** трудът като цяло е създаден от позицията на **ортодоксалното Християнство, характерно за втората половина на VI в.**;

58. **Монахът Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор**
(старинна миниатюра)
(факсимиле)

1643

- библиографският и историографският негов фундамент (*първата* книга) са предпоставка за провъзгласяване на **енциклопедичното познание** (*вж: по-долу*);

- историографската в корена си природа на **библиографирането** – **на световната универсална библиография** (на литературата по цялото земно кълбо /**А. Куманова** [**905**]/) – е **методологичната база** на ***историята*** **на познанието**; ***историята*** **на познанието** – като архитектура, изграждана в *менталните* представи на учените, – е градиво за формирането на ***теория*** **на познанието** – идеална **хиперархитектура** – **хипертекст** (*гр.:* hyper – свръх; *лат.:* hypertext) на установяване на връзки между нещата, изграждаща корпуса на **енциклопедизма** – построения на **хипертекстове**, **систематизирани** по определена *логика*, която се превръща в **модел за търсене и установяване на информация** (*вж: и по-долу*).

Първата част на *„Наставленията ...”* носи точно **библиографски характер**, макар и да не е изключително линеен библиографски списък.

Именно **библиографският фундамент** се определя от модерното библиографознание като ***базов*** **за всяко сериозно** ***научноизследователско*** **проучване** и като **изходен** – в ***историографския*** **контекст**, който се поражда като ментална надстройка в **когнитивен план** от **вторично-документалните изражения** – като условие, без което не е възможно да се появи **енциклопедична знаниева архитектура**.

От 33-те глави, на които е разделена *първата* книга *„Наставления ...”* на Касиодор Сенатор, 20 носят **характера на библиографско информиране за литература**; три (гл. XII-XIV) са **посветените, на въпросите за *класификацията* на основната част на библиографираната литература**, отразена във *втората* част на книгата.

Двадесетте глави на *първата* книга *„Наставления ...”*, които имат **чисто *библиографско* съдържание**, и **представляват *вторично-документален указател* на най-важните коментари на книгите *Стар Завет* и *Нов Завет*** (гл. I-IX), направени от:

- Миланския епископ, проповедник, богослов и поет **Амвросий Медиолански** (**Ambrosius Mediolanensis**, ок. 340-397);

- епископа на Хипон, монаха, създателя на Августинския орден, философа – Отец на Църквата **Блажения Августин** (**Aurelius Augustinus, St**, 354-430 г.);

- далматинския писател от граничещия с Панония град Стридон **Блажения Йероним Стридонски** (**Hieronymus Stridonus, St**, 340? – 420 г.);

- ритора, получил в епохата на Ренесанса почетното звание „християнският Цицерон”, възпитател на наследника на император Константин Велики – Крисп **Лактанций** (**Lucius Caecilius Firmianus**

Lactantius, ок. 250 – ок. 325 г.) и др.

Гл. XI съдържа **литература за четирите Вселенски събора**: **Никейския** (325 г.), **Константинополския** (381 г.), **Ефеския първи** (431 г.) и **Халкедонския** (451 г.).

Гл. XVII е посветена на **историята на Църквата и на общоисторическите очерци за събитията през IV-V в**.

Шест глави (гл. XVIII-XXIII) се посвещават на **писателите-богослови**: **Амвросий Медиолански**, **Блажения Августин**, **Йероним Стридонски** (*вж: по-горе*) и др.

В три от главите (гл. XXV, XXVIII и XXXI) са дадени **съчиненията на писателите** – **езичници**:

- по „космография” (късноелинският астроном, астролог и математик **Птолемей /Claudius Ptolemaeus**, ок. 100 – ок. 170 г./);

- по земеделие (римският писател – агроном **Колумела /Lucius Iunius Moderatus Columella**, 4-70 г./);

- по медицина (великият лекар на Античността – баща на медицината **Хипократ /Hippocrates of Kos**, 460 г. пр. н.е. – 370 г. пр. н.е./); роденият в Пергам знаменит лекар, хирург, философ и библиограф **Гален** (**Claudius Galenus**, 129 или 131 г. – ок. 200 или ок. 210 г.).

Във всяка глава на *първата* книга *„Наставления ...”* **материалът е разположен по принципа на *значимостта* – *от най-важните*, според автора**, ***към по-малко значителните* и *препоръчвани* за четене съчинения**.

Твърде любопитно за историка на библиографията е, че сред последните – по-малко значителните автори – се срещат трудове на ***осъждани* от Църквата писатели, а по отношение на *еретичните* писатели – са посочени редакции, според които следва (препоръчително е) да се разпространяват съчиненията им**.

Първата книга на *„Наставления ...”* съдържа обилен материал на **преводаческата дейност** от *гръцки* на *латински* език на автора и отделни монаси от Виварския скрипторий. Тези **монаси** – **преводачи** – са и **съставителите на самостоятелни коментари на *Библията***.

Манастирът Виварий е бил ликвидиран през последните години на VI в. или в самото начало на VII в., наскоро след смъртта на своя създател. Скрипторият и библиотеката към него са били унищожени заедно с манастира.

Но още преди разпиляването на библиотеката на манастира Виварий *„Наставленията ...”* на Касиодор Сенатор започват да играят ролята на **„примерен каталог”** (най-напред *първата* книга) – **за *манастирските библиотеки* през следващите столетия**.

Втората – **хуманитарната** – книга на *„Наставленията ..."* дава елементарни сведения за **„седемте свободни изкуства**", които през Средновековието структурират ***предметите*** **на училищното обучение в цялостна система**:

- ***тривиум*** (***трите словесни*** **изкуства**: **граматика, риторика, диалектика**);

- ***квадривиум*** (***четирите „математически*** **изкуства"**: **аритметика, геометрия, музика и астрономия**).

Граматиката се е състояла от практическо изучаване на *латински* език и *класическа литература*. Там, където учебната програма е била ограничена, това бил *единственият* предмет, който никога не е бил съкращаван (оттук и „*граматично* училище"). **Риториката** – като изкуството на *говоренето* – включвала изучаването на *съчиняване на проза и поезия*, *писане на писма* и *изучаване на закона*. **Логиката** – позната като *диалектика* – била умението за водене на *логически спор*. По същество тя е била изучаване на *формалната логика*, главно: **Аристотел** (**Aristotle**, 384-322 г. пр. н.е.) и **Порфирий** (**Porphyrius**, 234-305 г.).

Терминът „**квадривиум**" е въведен от римския държавен деец, философ – неоплатоник, теоретик на музиката, християнския теолог **Св. Боеций** (**Boethius, St.**, 480-524 г.) в неговите *„Основи на аритметиката"* (*„De Institutione Arithmetica"*) (нач. на VI в.), което е било много добре известно на Касиодор Сенатор – прекрасно осведомен по културния ареал на своето време.

Квадривиумът е бил *разделяне на математиката* на *четири*, което според Боеций е било *пътят*, по който *студентът по философия* е преминавал *от материалната загриженост* към *чистото идеално познание*. Всички четири части на „квадривиума" са *математически дисциплини*, основани върху **Питагоровото понятие „количество"** (**Питагор** /**Pythagoras of Samos**, 570 г. пр. н.е. – 495 г. пр. н.е.). **Аритметиката** е изучаване на *„дискретното количество на числата"* (квадрат на число, съвършени числа и т.н.). **Платон** (Plato, 428-348 г. пр. н.е.) разделя точно това на *логистика* (бройни предмети) и *аритметика* (числа). **Геометрията** (включваща **география**) е изучаване на *„непрекъснатото количество при неподвижните линии"*. Платон включва и *стереометрията*, която е *измерване на обеми*. **Музиката** (т.е. *гръцката хармонична музика*) е изучаване на *„дискретното количество в числените съотношения"*. **Астрономията** (*сферика*) е изучаване на *„непрекъснатото количество в движещите се форми"*, *скоростта на звездите и тяхното изгряване и залязване*.

По този начин *втората* книга на *„Наставленията ...”* представлява ***светска* универсална енциклопедия на учебното познание**.

С нея започва поредицата от **препоръчвани от Християнството енциклопедии, характерни за Западното и Източното средновековие**.

В хуманитарната книга на *„Наставленията ...”* – в съответствие с характера на нейната **справочна**, ***енциклопедична* същност** – се дава известен **минимум от знания**, **съществуващ във вид на *препратки* от библиографска информация към някои трудове или на преки приведени *цитати* от тях**.

Но **основната задача на тази книга се заключава не в *информацията* за *литературата*, т.е. не в нейното *вторично-документално отразяване*, а в *систематизацията на съобщенията*, извлечени от съответната литература по отделните въпроси от различните автори** (*вж: по-горе*).

Можем да отбележим, че *„Наставленията ...”* на Касиодор Сенатор, която е **първата в историята на европейската култура проява на *същностната хуманитарна универсална библиография*, е резултат от *многопластово* моделиране** – ***систематизиране*** (!) – **едновременно на *информационните* реалии от различни порядъци**:

- факти (явления и процеси от живота на хората и тяхното познание);

- документи (първични и вторични) (ръкописни трудове на учените и писателите по изследваните *факти*);

- метасистеми (гледища на обикновения живот, на научното /при това, че науката като такава ще възникне към XVII в., нейните корени се появяват в Античността/ и художественото познание);

- **философски картини** (ортодоксалното Християнство като висша духовно-ценностна система за формиране на цялостна картина за света).

От гледна точка на философско-религиозната картина на Богословието, снета към VI в., **информационните обекти** (факти – документи – метасистеми – философски картини) по **седемте свободни**, **светски**, **хуманитарни изкуства** се ***систематизират* в *справочно-енциклопедична ментална когнитологична хиперформа***.

Както понятието **„хуманитарен”**, така и понятието **„енциклопедичен”**, – поставени в контекста на културните реалии на VI в., – са преди всичко **първообрази**, съответстващи на информационните феномени, които едва след няколко века (през епохата на Ренесанса и по-късно – на Просвещението) ще могат да се артикулират с тези същностно приложими за тях понятийно-терминологични фиксации.

III. I. II. Роля на препоръчителната литература на хуманитарната универсална библиография на Касиодор Сенатор *„Наставления ...”* (VI в.) през VIII-XIV в.

За бъдещото развитие на хуманитарната универсална библиография съществена роля – най-вече като **препоръчителна литература** – играят **хуманитарната философска основа** и **явната богословска платформа на труда** на Касиодор Сенатор *„Наставления ...”*.

Хуманитарната универсална библиография, **породена през VI в. чрез** *„Наставленията ...”*, **е неизбежно свързана със света на *идеите* и *философските картини***, **които проектират тези идеи**.

Тъкмо **светът на *идеите* е формообразуващият фактор**, **който контролира различните прояви на хуманитарната библиография в продължение на целия ѝ исторически път**.

Това поражда важния проблем за **формата на библиографската информация**, **който е същностен въпрос за библиографознанието като база – в универсалните си – по цялото знание – изражения за формирането на енциклопедизма** (**А. Куманова** [979-980]).

Първата и *втората* книга на *„Наставленията ...”* на Касиодор Сенатор рано се „откъсват” една от друга в процеса на създаване на техните нови *преписни варианти*.

До нас са достигнали само три *ръкописа* от този паметник – датирани са към VIII-XII в.

В тях се включват и двете книги.

Има сведения за три други, недостигнали до нас, – това са ръкописи от IX-XII в., които имат същото съдържание.

Създадените през IX-XIV в. четиридесет и пет ръкописа включват само Книга I (или такива, в които след Книга I следват произведения с различно съдържание, но не и Книга II), а ръкописите, съдържащи само Книга II, са двадесет и два.

Несъмнено средновековните писатели са познавали Книга I на *„Наставленията ...”*.

Това се доказва от голямото количество ръкописни преписи, достигнали до нас.

Но книгата е използвана *във вида, в който тя е излязла изпод ръката на Касиодор Сенатор*, – няма указания по отношение на появилата се по-късно литература.

По сведения на **П. Леман** [1000] – един от най-задълбочените изследователи на творческото наследство и личността на Касиодор Сенатор, – съществува един опит в анонимно произведение да се допълни

Книга I на *„Наставленията ...”*.

Разпространявайки се главно през периода на Предренесанса – т.нар. „Ренесанс на XII в.”, т.е. повече от половин хилядолетие след нейното написване, Книга I на *„Наставленията ...”* изпълнява функцията на **пособие за *комплектуване* на манастирските библиотеки**.

По този начин тя се явява **препоръчителна библиография**, насочена към **читатели-монаси** и **монаси-преписвачи**, както и към монаси-библиотекари:

„... аз трябва да изкажа своето пожелание. Нека тези от нас, – пише авторът, – *които могат, да осъществяват своя подвиг в телесен труд: на мен много повече ми е по сърце трудът на писателите на книги, само ако те пишат добре. Тъй като те обогатяват своя ум с изучаване на Божествените писания и, записвайки повеленията Божии, ги разпространяват надалеко и нашироко. Блажено е усилието, достойно за похвали е прилежанието на онези, които с ръка вещаят на хората, с пръсти одухотворяват езика, носят на смъртните безмълвно спасение и се борят против лъжливите съблазни на дявола с пръчица за писане и мастило”* (**Касиодор Сенатор**) [995, I, Cap. XXX, p. 75].

Първата част на труда на Касиодор Сенатор не познава съперници. Тя става, както вече се отбеляза, **универсалната *библиографска енциклопедия***, превърнала се в първия опит на **„*примерен* каталог” за манастирските библиотеки**.

Съдбата на Книга II на *„Наставленията ...”* е съвършено различна и е подобна на **съдбата на хуманитарното знание през Средновековието и *проектирането на неговата футуристика*, въплъщаваща се в когнитивните хипертекстове до днес – нач. на XXI в**.

През VI-VIII в. анонимни редактори внасят в нея много *добавки*, а някои неща от книгата са *отстранени*. През IX в. тя получава градско *разпространение*. По-късно средновековният читател започва да черпи указания и от *други хипертекстове*, свързани както с изучаването на **тривиума** и **квадривиума**, така и с някои от големите **систематични универсални енциклопедии**, **които са многобройни през Средните векове**.

„Наставленията ...” на Касиодор Сенатор – като **паметник на библиографията – познанието – културата на VI в.** – са достъпни на съвременните изследователи чрез превъзходното коментарно издание, осъществено през 1937 г. от изследователя на ръкописа – сър **Роджър Майнърс** (**Roger Aubrey Baskerville Mynors**, 1903-1989 г.) – един от най-известните английски класици (владеещи класическите езици) и медиевисти, който преподава латински в университетите на Оксфорд и Кеймбридж – световен експерт в палеографията и проучването на ръкописи на класически текстове (критическите издания на Вергилий, Катул, Плиний Млади, Беда Достопочтени, Касиодор Сенатор и Еразъм Ротердемски) [995].

III. II. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове, написани на *гръцки* (VI-IX в.), *старославянски* (IX-XI в.) и *латински* език (XIII-XV в.)

Когато търсим корените, свързани с възникването на **библиографската информация по хуманитарно универсално знание**, но в ***систематизиран*** **вид** и под формата на **справочна универсална *енциклопедия*** – в ***хипертекст***, е важно не само обстойно да се спрем на разгледания тук ръкописен паметник на Касиодор Сенатор (*вж: по-горе*).

В сравнителен план ще посочим създадената след три века – след *„Наставленията за духовното и светското четене"* на Касиодор Сенатор от VI в. – сред сътворените отново за целите на **обучението в относително многочислените училища към манастирите и църквите по *седемте свободни изкуства*** (*вж: по-горе*) – **първа обширна енциклопедия с *естественонаучно* съдържание**: ***„За вселената"*** **(*„De universo"* – *„De rerum natura"***).

Цитираната енциклопедия *„За вселената"* е написана от **немския богослов Св. Рабан Мавър** (**Hrabanus Maurus, St** /ок. 776-856 г./) (*Ил. 59-60*) – ученик на теолога и поета Алкуин (Alcuin, ок. 735-804 г.) (*Ил. 61*).

Рабан Мавър е абат на Фулда (822-842), но и архиепископ Майнски (847-856 г.), учен, латински писател, педагог и поет.

59. **Св. Рабан Мавър поднася своята енциклопедия на папа Григорий IV (старинна миниатюра) (факсимиле)**

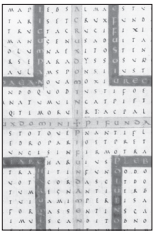

60. **Изображение на Св. Кръст с буквите на латинската азбука от трактата на Св. Рабан Мавър *„За славата на Св. Кръст"* (старинна миниатюра) (факсимиле)**

61. **Алкуин (старинна литография) (факсимиле)**

Неговата енциклопедия е създадена в отговор на **практическите потребности**, **свързани с културния подем през т.нар. Каролингско възраждане** (от кр. на VIII – първ. пол. на IX в.) на империята на краля на франките Карл Велики (Karl der Große; Charlemagne; Carolus Magnus, 768-814 г.).

Именно групиралите се при двора на император Карл Велики учени-клирици – **англосаксонецът Алкуин**, **франкът Айнхард (Eginhardus**, 768-840 г.), **лангобардът Павел Дякон** (**Paulus Diaconus**, 720-799 г.) и др., писали на *латински*, пряко се стремят да подражават на античните образци, въпреки че не излизат *извън* пределите на средновековните ортодоксални възгледи.

Самата поява на **енциклопедия с *естественонаучно* съдържание** през първата половина на IX в. е в резултат на подема в универсалното познание.

III. II. I. Проекции на енциклопедизма в Средните векове в Източната традиция и славянската духовност и славянските литератури (IX-XI в.)

Книгата *„Наставления ..."* на Касиодор Сенатор е забележителна за развитието на библиографията и със своето заглавие (*вж: по-горе*).

Заглавието *„Наставления ..."* или *„Инструкции ..."* (*„Institutiones ..."*) (*лат.:* „устройство", „за закрепване на обществени отношения") позволява да се направят **два извода**, които имат отношение към бъдещето на универсалната световна библиография и енциклопедизма и тяхното съвременно състояние като кардинали на планетарното мислене:

1) ***„Наставленията ..."* на Касиодор Сенатор (VI в.)** отекват в цяло съзвездие от знаменити **универсални енциклопедии на Античността и Средните векове в Западната и Източната традиция**, разпространяващи се чак до навечерието на Новото време;

2) Посочената жива връзка с **енциклопедичната универсална библиография е обвързваща както с Предренесанса, Ренесанса и Просвещението, така и с Постмодерното време**.

Ето заглавията на някои от тези енциклопедии, станали основа на **философско-библиографската универсална традиция в представянето на знанието**.

III. II. I. I. Универсални енциклопедии, *написани на гръцки език*, в които *библиографският* елемент е водещ:

- ***„Компендиум на жизнеописания на философите”*** **(*„Onomatalogus sive Compendium de vitis philosophorum”*)** от средата на VI в. – почти безвъзвратно изгубена **систематична** (по модела на *„Таблиците”* /„Pinakes” – ок. 200 г. пр. н.е. – в 120 тома, организиращи материала по *езиков признак*/ на **Калимах Александрийски** /**Kallimachos of Cyrene**, 310 г. пр. н.е. – 240 г. пр. н.е./) [900, с. 145-164]; основни раздели са: **„Поезия”**, **„Проза”** /с подраздели за трудове на историци, оратори, философи, законодатели/, **„Различни автори”** /съчинения с естественонаучен характер/) **биобиблиографска компилация на писали на *гръцки език* гръцки и римски автори** – на **византийския историк и лексикограф Исихий Милетски** (**Hesiqui de Milet /Hesychius of Miletus**, VI в.), за когото съобщава, в частност, и Св. Фотий I в своя *„Мириобиблион”* (*„Многокнижие” – „Библиотека”*) (*вж: по-долу*);

- ***„Мириобиблион”*** (*гр.:* myriobiblion – множество от книги; библиотека (**групиране на кодексите**, **което не е подчинено на логическа схема** – решение, възприето, за да „прогони скуката от читателя”); условно назв. на съч. е ***„Опис и преразказ на прочетените от нас книги …”*** на **византийския философ, богослов и държавник Св. равноапостол Фотий I** (**Photius, St**, 810 /ок. 820 – между 891 и 897 г. /вероятно: 896/), Цариградския 128 Патриарх (857-867 и 877-886 г.) (*Ил. 62*) – **най-забележителната енциклопедия на византийската литература през втората половина на IX в.**, **наричан „век на научните енциклопедии”** (*вж: по-долу*);

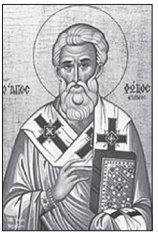

62. **Цариградският патриарх Св. равноапостол Фотий I (иконописен образ)**

III. II. I. II. Универсални енциклопедии, *написани на латински език*, в които *философският* елемент е водещ:

- ***„Сума на философията (Сума против езичниците)”*** (***„Summa philosophiae (Summa contra gentiles)”***) на **италианския теолог монаха Св. Тома Аквински** (**Thomas Aquinas, St**, 1225-1274 г.) (*Ил. 63*) – един от тридесет и тримата Учители на Църквата, станала основа на късните философски възгледи на Католическата църква за доброкачествеността на **разума**, наричани „**томизъм**”;

- ***„Философска перла”*** (***„Margarita philosophica”***) на изповедника на императора на Свещената Римска империя Максимилиан I (Maximilian I, 1459-1519) – **монаха Грегор Рейш** (**Reisch**, G. /ок. 1467-1525 г./) от Картузианския орден на Св. Бруно (1496; преизд. през 1503, 1504 и др. г. на XVI в.)…

За оценяване особеностите на трансформациите на **универсалната енциклопедична библиографска традиция**, последвали след труда на Касиодор Сенатор, които имат **отзвук в славянските литератури**, е необходимо да се обърне специално внимание на **енциклопедичната библиографска линия**, **свързана с**:

- ***„Мириобиблион”*** (***„Мириовивлос”***, ***„Многокнижие”*** – ***„Библиотека”***) на **Св. Патриарх Фотий** и

- ***„Суда”*** (***„Суидас”***) (***„Suidas”***) (*вж: по-долу*).

Именно *тези* произведения са и най-често сравняваните в историко-културната традиция.

63. **Св. Тома Аквински (литография)**

III. II. II. Рецепция на византийския модел на Християнството в енциклопедизма през втората половина на IX в.

За **славянската духовност и славянските литератури**, **но и за българската** – **като *първа* славянска (**равностойно: **старобългарска, църковнославянска) литература** – е от съществено значение разбирането на процесите, свързани с взаимодействието между **Цариградската патриаршия** и **Римската курия** на **Христовата църква** от времето на патриархатите (857-867 и 877-886 г.) на Св. равноапостол Фотий и тяхното пълно разделяне през 1054 г.

Това е историческото време, с което свързваме намеренията на **княз Борис I** (852-889 г.) (*Ил. 64*) да въведе Християнството в България и да създаде чрез него изграждането на **българския църковен модел по Константинополски образец през втората половина на IX в. и автокефална Българска църква** – тогава в Църквата се водят остри догматични спорове, част от които са свързани с **иконопочитанието** и **филиокве** (*лат.:* Filioque – *букв.:* „и от Сина" – изхождане на светостта – не само от Бог – Отец и Бог – Св. Дух – но и от Бог – Син) (*тук и по-долу:* по **И. Илиев** [1017] и **В. Гюзелев** [1007, 1008]).

На толерантното отношение на Св. Фотий към **проповядването на Християнството не само на езиците, определени от триезичната догма (еврейски, латински и гръцки)**, се дължат обстоятелствата, които повлияват благоприятно за появата на **първата славянска азбука** – **глаголицата** (*Ил. 65*), – създадена през 855 г. от **Св. Константин-Кирил Философ** (**Constantinus-Cyrillus Philosophus, St**, 827-869 г.) (*Ил. 66*) върху

64. **Образът на княз Борис I Михаил от фреската в църквата „Св. Мария Органо" във Верона (фотография)**

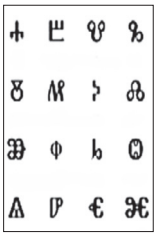

65. **Първата славянска азбука – глаголицата, създадена от Св. Константин-Кирил Философ, тържествено осветена от папа Адриан II (рисунка, фрагмент)**

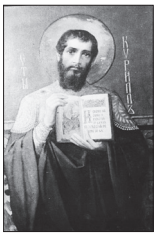

66. **Образът на Св. Константин-Кирил Философ, изографисан на Северния Престол на Патриаршеската катедрала храм-паметник „Св. Александър Невски" / Иван Мърквичка (икона) (фотография)**

фонетичната и лексикалната основа на тогавашните югоизточни и отчасти южни български говори на Балканския полуостров.

Задачата на създателите и разпространители на новата азбука – **Св. Св. равноапостоли Константин Кирил Философ и архиепископ Методий** (**Methodius, St**, 815-885 г.) **и техните ученици**: **Св. Св. Климент, Горазд, Сава, Наум и Ангеларий** (*Ил. 67*) – е била най-напред да направят **превод на избрани моменти от *Евангелието*** (т.е. да създадат *Изборно Евангелие* или *Апрокос / Апракос/ /гр.:* aprakos – ненаправен, неизпълнен/), а после – **превод на *Библията*** и **всички богослужебни книги** на ***славянски*** **(**равностойно: **старобългарски, църковнославянски) език**.

През 864 г. княз Борис приема византийското духовно пратеничество, чиято задача е да Покръсти българите и да уреди тяхното църковно управление.

В отговор на запитването за уреждането на автокефалната църква в страната (във вид на 106 въпроса), Патриарх Фотий изпраща на българския владетел дълго послание, в което нашироко обяснява в какво се състои работата на един християнски княз, излага редица философски и богословски въпроси и отклонява всякаква претенция за църковна самостоятелност на българската държава.

Ето няколко реда от това послание:

„Едни добрини, пресветли и обични наш сине, малка и временна полза принасят на ония, на които те се правят. Но истински добрини са ония, които имат свойството да правят душата по-добра, като я очистват от заблуждения и страсти и я озаряват със сиянието и блясъка на добродетелите и на истината; защото те принасят на

67. **Иконописният образ на Св. Св. Седмочисленици (Св. Св. равноапостоли Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий и техните ученици: Св. Св. Климент Охридски, Горазд, Сава, Наум и Ангеларий) от фреската от манастира „Св. Наум" край Охрид (фотография)**

душата, която е нещо безсмъртно и богоподобно, големи и безсмъртни придобивки и неотемлимото и Небесно богатство. Вродено е у човеците съзнанието, че трябва искрено да обичат Бога и да му служат, а подобните си да обичат и любят като себе си. Но понеже волята не се съпътства от съзнанието, затова стана нужда всеобщото мнение да се предписва като повеление и закон. Но всичко това трябва да се пази с всички сили от всеки човек, управител и управляван, стар и млад, богат и беден. Защото природата на всички е еднаква, общи са и повеленията, та е необходимо всички да ги пазят прилежно.

Слухът и езикът да бъдат чисти от всяко сквернословие. Защото това, което човек слуша с удоволствие, той не се срамува и да го каже. А говори ли нещо, без да се срамува, това е голямо доказателство, че той няма да се засрами и да го извърши. Изобщо пази се да не ти се изплъзне езикът, защото много пъти като извърши грешка с някоя много къса дума, той причинява голяма вреда и излага самия живот на човека в опасност. Дръж ушите си отворени за ония, които са онеправдани, а затворени за доносите и убедителните наглед доводи и на ония, които онеправдават. Отвръщай се от злоречиви и клеветнически устни. Защото много пъти една само дума на клеветник е подлудявала деца срещу бащи, бащи срещу деца, разкъсвала е съпружески живот и повдигала роднини едни срещу други и – какво казвам – цели градове и домове е сривала. Като оградиш така себе си с приятелство, бъди неумолим към ония, които пакостят на другите и на обществото, а много състрадателен към тия, които прегрешават към тебе. Колкото човек превъзходства по власт, толкова е длъжен да бъде пръв и по добродетел. Който върши противното, прави три неща много лоши: себе си погубва, подбужда към зло ония, които го наблюдават, и кара да хулят Бога, че на такъв човек е дал толкова голяма власт. Затова всеки човек трябва да отбягва от злото, но най-много тия, които имат власт."

Писмото на Св. Фотий е израз на византийската концепция за върховенството на Цариградската патриаршия над всички народи, приобщени към византийската цивилизация. Това довежда до рязък обрат в българската политика по църковния въпрос. Тя се насочва към Рим и **папа Николай I** (*вж: по-долу*) (*Ил. 68*).

68. **Папа Николай I (старинна литография) (факсимиле)**

1656

Разменените пратеничества между папата и българския княз довеждат до изгонване на византийската духовна мисия от България и до приемане на римски духовници в страната (ноември 866). Това предизвиква енергични действия на Цариград срещу Римската църква.

В инспирираната от Св. Фотий политика на Цариград за възстановяването на Византийската империя в предишните ѝ граници основно място има църковното подчинение на земите, обект на византийска експанзия. В тази посока Фотий постига значителни успехи.

През 860 г. внезапно нападение на русите застрашава византийската столица. Патриархът държи две проповеди по време на обсадата. Скоро след оттеглянето на нападателите към Херсон (на полуостров Крим) се отправя византийска мисия, изпратена при хазарите, които са съседи на русите. Св. Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий (*Ил. 69*) участват в т.нар. **Хазарска мисия** и успяват да спечелят много поданици от хазарския хаганат на страната на Християнската вяра. Това укрепва византийската власт в земите на север от Черно море.

През 862 г. византийски мисионери са поканени във Велика Моравия (средновековна славянска държава, съществувала от нач. на IX в. /ок. 830 г./ до нач. на X в. на територията на днешна Полша, Чехия, Словакия и Германия), за да утвърдят Християнството сред славяните, населяващи поречието на р. Дунав. Така на практика започва **Моравската мисия** на Светите равноапостоли Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий.

През 864 г. Св. Патриарх Фотий изпраща византийски духовници в България. Към времето на първия му Патриархат се отнасят и опитите на Византия за **християнизаторски мисии в Армения и Румъния**.

При мисионерската дейност на Византийската църква Св. Фотий прилага – съобразно с конкретната обстановка – Християнската теория, според която следва Словото Божие да се разпространява на трите „свещени" езика: еврейски, гръцки и латински.

За отдалечената от Цариград Велика Моравия е допусната

69. **Св. архиепископ Методий / Иван Мърквичка (икона) (фотография)**

употребата на славянски език и писменост. Това обаче не става за съседна България. Българската държава и формираният чрез нейната поява народ се намират най-близко до средището на империята Константинопол. Доколкото при християнизацията и славянизацията на българската общност чрез византийското мисионерство и по Костантинополски образец се допуска при целия Християнски културен универсализъм използването на новите книжовни езици, какъвто е бил старобългарският, дотолкова се разтварят широко дверите за пряко византийско влияние и общуване (**В. Гюзелев** [1007]).

За успехите на гъвкавата мисионерска дейност за осъществяването на амбициозните планове на византийската външна политика през втората половина на IX в. допринася ерудицията, далновидността и дипломатичността на Св. Патриарх Фотий. Но скоро след Цариградския събор, проведен през 867 г., Патриаршеският сан на Фотий е отнет. Това не му пречи той да продължава да се интересува от византийската просветно-духовна мисия във Велика Моравия.

Отношението на папите **Николай I** (**Nicolaus I, St**, 800-867 г.) (*Ил. 68*), **Адриан II** (**Adrianus II**, 792-872 г.) (*Ил. 70*), **Йоан VIII** (**Ioannes VIII**, ? – 882 г.) (*Ил. 71*) към византийските мисионери е положително. Дори папа Адриан II определя Св. Методий за епископ на Панония (историческа област в Средна Европа и римска провинция от 8 г. от н.е.; през Късната античност е плацдарм на конфликтите с варварски племена, главно германски; в края на III в. е включена като две провинции /Горна и Долна Панония с метрополии Савария и Сирмиум/ към диоцеза Западна Илирия – префектура Италия; през 437 г. от състава на Западна Илирия са извадени провинциите Савия /метрополия Емона, *днес:* Любляна/ и Валерия /с метрополия Сопине, *днес:* Печ/: *в днешна* Унгария

70. **Папа Адриан II (фреска, фрагмент) (фотография)**

71. **Папа Йоан VIII (старинна литография) (факсимиле)**

и присъединени към префектурата Източна Илирия; по времето на Св. Св. Кирил и Методий и техните ученици – Стара Панония /намира се между р. Дунав и р. Драва и достига на запад до Птуй при вливането на р. Зала в Блатненското езеро/) (870 г.).

Папа Йоан VIII (872-882 г.) ръкополага Св. Методий за архиепископ на Моравия (873 г.). Вторият Патриархат на Св. Фотий (877-886 г.) протича в условия, в които, за да се промени положението на България, „напуснала лоното на Римската църква", папа Йоан VIII продължава политиката на привличане на българите към Рим. На Цариградския събор (879-880 г.) папските легати произнасят благословията на Римския първосвещеник за сваляне на анатемата срещу Св. Фотий и за възстановяване на неговия Патриаршески сан, но въпросът за българския диоцез е ловко избягван и единственото решение е българските епархии да не се включват в списъка на Цариградската патриаршия, което на практика потвърждава автокефалността на Българската църква.

Положението на Св. архиепископ Методий е много деликатно. Той е *Византийски* мисионер и *Папски* архиепископ и легат. Служи, учи и проповядва на славянски език в земи, които традиционно се смятат за области на Евангелска проповед на немското духовенство.

Съществуват и някои литургични и догматични различия между Римската и Цариградската църква. Очевидно тези обстоятелства принуждават Св. архиепископ Методий да отиде във византийската столица и да се консултира с император Василий I Македонец (Basil I Macedonian, 867-886 г.) и Св. Патриарх Фотий за своята по-нататъшна дейност. При това посещение в Цариград остават двама негови ученици – свещеник и дякон, снабдени със славянски книги. Не е известна целта, с която те са задържани.

Съществуват предположения, че Св. Фотий е предвиждал близкия край на Методиевата мисия и е запазил на сигурно място плодовете ѝ...

След залеза на Кирило-Методиевата мисия във Велика Моравия най-видните Методиеви последователи търсят убежище в България. Това са Св. Св. Климент, Сава, Наум, Горазд и Ангеларий, известни, заедно със Светите равноапостоли Константин-Кирил Философ и Св. архиепископ Методий, като Св. Седмочисленици (*Ил. 67*). Тяхната книжовна, просветна и църковноорганизаторска дейност създава условия гръцкото духовенство в страната да се замени от българско, а гръцкият език в църквите и училищата – с български. Протестите на гръцките духовници остават без резултат.

Св. Патриарх Фотий съзнава твърдата воля на княз Борис I да запази независимото положение на Българската църква и добрите отношения между двете страни и Църкви.

Св. Патриарх Фотий I (*Ил. 62*) е сред най-ярките представители на византийската литература през IX-X в. До днес е съхранено голямото му книжовно наследство в няколко жанра на Богословската литература – екзегетика (*гр.:* exegetike – наука за тълкуване и обясняване на *Св. Писание*), догматика (*гр.:* dogmatike – системно излагане на същината на Християнската вяра), паренетика (*гр.:* parenetike – изкуство да се проповядва *Св. Писание*) и църковно право. На перото му принадлежат и много писма, както и **единствената византийска енциклопедична библиографска творба по история на литературата** – *„Мириобиблион"* (*вж: по-долу*) и няколко поетични произведения.

Към тази литературна традиция принадлежи и византийският император **Константин VII Багренородни (Порфирородни**, **Порфирогенет)** (**Constantinus VII Porphyrogenitus**, 905-959 г.) (*Ил. 72*), който също е автор на енциклопедия. Отличавайки се с изключителна образованост – блестящ филолог, познавач на гръцкия език и литература, почитател на Аристотел и колекционер на античната класика, преподавател в Магнаурската школа (*лат.:* Magna aula – голямата зала) (*Ил. 73*), – Св. Фотий събира около себе си много почитатели и ученици, превръщайки дома си в своеобразна академия.

За изграждането на тази академия Фотий има и личната си

72. **Изображение на византийския император Константин VII Багренородни (Порфирородни, Порфирогенет), коронясван от Христос (фотография)**

73. **Катедралната църква „Св. София" в Цариград, осветена в 537 г., в която се помещава Магнаурската школа (старинна литография) (факсимиле)**

библиотека, и Библиотеката на Магнаурската школа (основана през 425 г. от **император Теодосий II** /**Theodosius II**, 408-450 г./ с 31 катедри по право, философия, медицина, аритметика, геометрия, астрономия, музика, риторика и други предмети, преподавани в 15 от тях на латински и в 16 – на гръцки; просъществува до XV в., като периодично се трансформира в частна или подчинена на Църквата образователна институция, но не придобива официален статут на университет от типа на появилите се през XI-XII в. в Западна Европа висши учебни заведения), и Библиотеката на Константинополската патриаршия. Във формирането на Библиотеката на Магнаурската школа (за която се предполага, че, заедно с катедралата „Св. София", е била част от комплекса на императорския дворец, и е имала пряко отношение към **високото образование** /библиотекари на тази библиотека са били личности от ранга на Св. Константин-Кирил Философ!/) стоят традициите на административната реформа, осъществена във Византийската империя от император Константин I Велики (Constantinus the Great /306-337 г./) (*Ил. 74*), възстановил единството в империята.

Още през IV в. – по нареждане на сина на Константин I Велики, Константин II (Constantinus Iunior /314-340 г./) (*Ил. 75*) – е организиран държавен скрипторий към Императорската библиотека – първата публична библиотека в християнския свят …

От Магнаурската школа излизат хора, подготвени за висшите духовни и светски длъжности във Византийската империя.

74. **Император Константин I Велики (мраморен бюст; очите са инкрустирани) (фотография)**

75. **Император Константин II (мраморен бюст; очите са инкрустирани) (фотография)**

В средата на XI в. в Школата се обособяват два факултета – юридически и философски.

В този скрипторий основен материал за писане е пергаментът, а ръкописната книга се изпълнява във вид на кодекс, илюстриран и подвързван ...

С помощта на учениците си Фотий създава огромен **анотиран азбучен *„Лексикон”*** (сборник от обяснения на всякакви думи и изрази от произведения) на основата, както на предшестващите речници, така и на забележителните произведения на античността и византийската литература. *„Лексиконът”* е най-ранното произведение на Фотий и е съставен още преди интронизацията му с цел да облекчи четенето на античните автори и *Св. Писание* и да се очертае кръгът на самообразователното универсално четене.

Предполага се, че целта на труда е била – да служи за **бъдеща систематизация на материала**.

В увода е отбелязано, че не се включва *поетичната* лексика, а само – *прозаичната* и най-употребяваните думи.

Този *„Лексикон”* е широко използван от по-късните компилатори.

Най-важният труд на Фотий, възприеман от съвременниците като **пътеводител по самообразователно универсално четене** с ярко изразена **дидактична и препоръчителна платформа**, е *„Мириобиблион”* – универсален по съдържание сборник от негови бележки, поднесени във формата на **анотации и реферати върху прочетеното**.

Анотацията и рефератът са степени на библиографски характеристики, предхождани от основната степен – библиографското описание (на документа), следвани от най-високата – рецензията. Тези степени на вторично-документално информационно моделиране са форми, пораждащи разновидности на **критическата библиография** в библиографознанието на Новото и Най-новото време.

Именно *„Мириобиблион”* е единствената творба по литературна история, писана от византийски автор и съхранена до днес.

В структурата на труда не личи никакъв принцип на организация на материала. Това е причината да се изказва предположението, че *„Мириобиблион”* следва реда на прочетените книги.

„Мириобиблион” е написан ок. 855-858 или 877-886 г. Трудът е изграден от 280 глави, обособени в 275 кодекса, посветени на 386 гръцки литературни произведения (главно – прозаични) – църковни и светски. Тук откриваме представени с коментар и цитати и християнски,

и езически автори от целия спектър на знанието: история, география, медицина, граматика, философия, агиография... В свода са включени и романи, и поетични творби (но не са отразени други светски художествени произведения). С изключение на художествените текстове, материалът предимно е поднесен под формата на **реферативно изложение**, изразявайки се на съвременен език.

Хронологичните рамки на *„Мириобиблион"* са от времето на бащата на историята **Херодот** (**Herodotus**, 484-425 пр. н.е.) – V в. пр. н.е. до византийския хронист от IX в. **монаха Св. Сергий Изповедник**. В някои кодекси се дават биобиблиографски сведения за авторите и критическите оценки на съставителя (Фотий). Включени са и анотации на исторически съчинения, които не са достигнали до нас (на древногръцките автори: **Ктесиас** /Ктесий/ /**Ctesias**, IV-III в. пр. н.е./, написал книга за живота на Изтока /втор. полов. на V – нач. на IV в. пр. н.е./, **Диодор Сицилийски** /**Diodorus *Siculus***, I в. пр. н.е./ /създал *„Bibliotheca historica"* (*„Историческа библиотека"*), живял между 60 и 56 г. пр. н.е. в Александрия) и др. Сред отразените автори не се срещат **Платон** и **Аристотел**, които Фотий често цитира в други свои произведения и особено – в писма.

Отдадено е предпочитание на **християнската литература**, но е демонстрирано ново отношение към езическата древност – направени са бележки за 60 **нехристиянски произведения**, недостигнали до нас. Посочвайки трудове, голяма част от които не са достигнали до нас, *„Библиотеката"* на Фотий е **историографски източник за историята на библиографията**. Тук влизат и **езически творби**, и произведения на **ранните християнски писатели**, сред които – и на унищожените след осъждането им на Петия Вселенски събор (553 г.). Библиографските записи са в размер от 3 до 2 266 реда. Рефератите са предимно разширени (но се срещат и анотации) и са за отделни трудове или сводни. При реферирането на поднасяната информация Фотий използва създадените за първи път от него алгоритми, като се стреми да е максимално близко до оригинала, дори – наподобявайки стила и езика на реферираното произведение. **Оценъчният елемент** присъства до такава степен, че отделните реферати прерастват в **литературно-критически статии**, в които са изтъкнати данни за източниците и библиографските списъци, срещани в трактуваната творба. На тази особеност се дължи славата на Св. Фотий той да е наричан **„първият в света рецензент"**.

В старобългарския ръкопис от средата на X в., написан на кирилица,

„Супрасълски сборник” (*„Codex Suprasliensis”*) (*Ил. 76*) е поместен старобългарски превод на Фотиевите *„Слово за Връбница”* и *„Слово за четвородневния Лазар”*.

В Западна Европа *„Мириобиблион”* на Фотий става обект на научен интерес от края на XV в. Особено от XVI в. достойнствата му са високо оценени.

Конрад Геснер (Gesner, Conrad, 1516-1565/) (*Ил. 77 – вж: с. 1665*) в **енциклопедичната универсална библиография** *„Пандекти” – „Всеобща библиотека”* (*„Bibliotheca universalis”*) (1545-1555 г.) (*вж: по-долу*) използва опита на Фотий, като съхранява израза му „argumenta” за характеристиката на най-видните автори. Тази традиция възприема и руският библиограф **В. С. Сопиков** [983] (във вторично-документалния репертоар на руската книга *„Опит за руска библиография”* /Ч. 1-5. – 1813-1821; последн. ч. е подготвена от **В. Г. Анастасевич**; преизд. с доп. през 1904-1908 от **В. Н. Рогожин**/) [976].

Появилият се научен и обществен интерес – особено след оценките на К. Геснер за *„Библиотеката”* на Фотий – са причината през 1601 г. в Германия да се публикува първото печатно издание на средновековния труд. Следва превеждането му през 1606 г. на латински език. Първото печатно издание на *„Библиотеката”* на Фотий е направено през 1601 г. в Германия. През 1959 г. в манастира от XV в. „Св. Никанор Завордас” (Кожани, на левия бряг на р. Бистрица /Алиакмон/, на 120 км югозападно от Солун, административната област Западна Македония в Македония) е намерен препис в прекрасно състояние на ръкопис на *„Библиотеката”* на Св. Фотий.

76. **Лист от старобългарския ръкопис от средата на X в., написан на кирилица, *„Супрасълски сборник” – „Codex Suprasliensis”* (факсимиле)**

77. **Конрад Геснер (литография)**
(факсимиле)

1665

През 1959-1977 г. в Париж се появява ново преиздание на *„Мириобиблион”*.

Всеобщо признание получава изказаната от американския библиограф **Л. Кондит** (**Condit**, L.) гледна точка, според която, ако трудът на Фотий е бил познат в Западна Европа, той би станал **„безценно ръководство за подбора на книги”** (*Подчерт. – мое. – А. К.*).

„Суда” е название на анонимния византийски универсален речник (лексикон) – обемиста **византийска историческа енциклопедия на древния средиземноморски свят от края на X в.**, който представлява **смесица на граматически речник и енциклопедия** в съвременния смисъл на понятията – *вж и: с. 1610-1611*.

Названието (*„Суда”* /*„Суидас”*/) *(гр.:* крепост, укрепление) идва от грешка на византийския църковен писател архиепископ **Евстатий Солунски** (**Eustachius /Eustace/ of Thessalonica**, ок. 1110-1198 г.) – автор на коментара към легендарния древногръцки поет **Омир** /**Homer**, VIII в. пр. н.е./, който взима заглавието на труда (*„Суда”*) за собственото име на автора на труда и често го цитира.

За личността на автора на *„Суда”* – лексикограф и за времето на живота му – не се знае нищо. Предполага се, че той е живял по-рано от архиепископ Евстатий /Eustatius, ок. 960 г./.

Дълго време византолозите считат, че Суда е името на автора на този речник.

Трудът *„Суда”* съдържа 30 000 статии, много от които черпят от древни източници, които по-късно са загубени. 800 от тези статии са от *„Onomatalogus ...”* на Исихий Милетски (*вж: по-горе*).

„Суда” обяснява източника, получаването и значението на думите според нивото на филологията от X в., използвайки по-ранни авторитети като Харпократион и Еладий.

Особено ценни са статиите по литературна история. В тях се дават подробности и цитати от автори, чиито трудове са загубени. Използвани са по-стари тълкуватели на класиците (Омир, Тукидид, Софокъл и др.), а за по-късни писатели – **Полибий** /**Polybius**, 200-118 г. пр. н.е./, **Йосиф Флавий** /**Flavius Josephus**, 37-100 г., *„Пасхална хроника”* (*„Chronicon Paschale /Chronicum Alexandrinum or Constantinopolitanum”*) от VII в., **Георги Синкел** /**Georgios Synkellos**, ? – 810 г./, **Георги Амартол** /**Georgios Amartolos**, IX в./ и т.н.

Този лексикон предлага удобна **справка за личности**, които са участвали **в политическата, църковната и литературната история**

на Истока чак до X в. Основният му източник е цит. енциклопедия на Константин VII Багренородни (*вж: по-горе*), а за римска история – извадките са от Йоан Антиохийски (VII в.). Включени са многобройни цитати от древни автори. **Биографичните бележки**, както казва авторът, са съкратени от *„Onomatalogus ..."* на Исихий Милетски (*вж: по-горе*). Използвани са хрониката на **Георги Монах** /**Georgios Monachos**, IX в./, биографиите на **Диоген Лаерций** /**Diogenes Laërtius**, III в./ и трудовете на **Атеней** /**Athenaeus of Naucratis**, II-III в./ и Филострат /**Lucius Flavius Philostratus**, 170-250 г./.

Подредбата на материала в *„Суда"* е ортоепична (по произношението на гласните и дифтонгите). Основният корпус на труда е предшестван от **библиографски списък на първоизточниците** – 11 азбучно подредени лексикографски труда.

Енциклопедичният речник *„Суда"* съдържа не само **тълкуване на редки думи**, но и **биобиблиографски статии**, посветени на отделни лица, сред които – и съдържащи подробни сведения за Калимах Александрийски (*вж: по-горе*) и Исихий Милетски (*вж: по-горе*). Авторът на труда е използвал недостигнали до нас речници, съчинения на граматици и други трудове, и поради това книгата е изключително важен източник – особено за изучаването на **биографиите на античните автори**, **историята на Византия** и **раннофеодална България** (**Б. Лаванини** [999]).

В труда не е достигната прецизност и критичност (нови изд.: 1705, 1834-1853, 1854 г.).

Очевидно енциклопедичният речник *„Суда"* е съставен през втор. полов. на X в. Ето доказателствата. Под статията със заглавие „Адам" авторът на лексикона (за него в уводна бележка се казва, че е „от Суидас" / *срв.: по-горе*/) дава кратка хронология на света, завършваща с кончината на император Йоан Цимиски (Цимисхи, Цимисхий, 975 г. /Ioannes Tzimiskes, 925-976 г./). Под статията, обозначена „Константинопол", са споменати наследниците му – Василий II и Константин VIII (възкачване на престола: 1025 г.). Пасажите, споменаващи монаха **Михаил Псел** (Michael Psellos, 1017-1096 г./в края на XI в./), носил почетната титла „консул на философите", се смятат за вмъкнати по-късно.

Съвременната критическа редакция на *„Суда"* принадлежи на датската изследователка **А. Адлер** (1928-1938) [1-5].

III. II. III. *Старобългарският* енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – междинно по хронология място между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.) и протограф на *„Светославов изборник”* (XI в.)

Особено характерен за Източната (византийско-славянска традиция) е известният в историята и недостигнал до наши дни, но имащ познавателен, философски и отчасти светски характер, **старобългарски енциклопедичен антологичен сборник, *преведен на старобългарски от гръцки език* по разпореждане на българския цар Симеон I Велики** (**Simeon rex Bulgarorum**, 864-927 г.) (893-927 г.) (*Ил. 78*) – ***„Симеонов сборник”***.

В науката *„Симеоновият сборник”* се определя като протограф (*гр.:* protos – първи + *гр.:* grafo – пиша; първичен ръкопис) на *„Светославов изборник”* (*„Изборник”*) (*Ил. 79-80*), преписан в 1073 г. (*Ил. 81*) и 1076 г. (*Ил. 82*) за **киевския велик княз Светослав II Ярославович** (1073-1076 г.) (*вж: по-долу*).

„Светославовият изборник” е най-старият от преписите, които бележат традицията на разпространение на старобългарски текст сред източните славяни. Той е вторият по старинност, датиран славянски ръкопис

78. **Българският цар Симеон I Велики (живописно платно на художника Димитър Гюдженов, фрагмент) (фотография)**

79. **Разкошно украсена страница от оригинала на руския препис на пергамент на *„Светославов изборник” – „Изборник”*, 1073 г. (факсимиле)**

80. **Украсена страница от текста на оригинала на руския препис на пергамент на *„Светославов изборник” – „Изборник”*, 1073 г. (факсимиле)**

81. **Заставка от геометрично-растителен тип в *„Светославов изборник” – „Изборник”*, преписан в 1073 г. от *„Симеоновия сборник”* (факсимиле)**

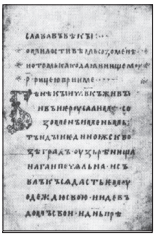

82. **Страница от *„Светославовия изборник” – „Изборник”*, преписан в 1076 г. (факсимиле)**

83. **Лист 2. от *„Остромировото евангелие”* (1056 г.) (факсимиле**

след *„Остромировото евангелие”* (1056 г.) (*Ил. 83-84*) (*тук и по-долу*: по **П. Динеков** [1026] (*Ил. 85*), **К. Иванова** [1015]).

В науката са познати десет **византийски енциклопедични сборника**, сходни по текст и възхождащи към един тип, който е архетипът на *„Симеоновия сборник”*. Те са близки помежду си, но нито един от тях не е определен като гръцки оригинал на старобългарския сборник. Възможно е от няколко гръцки книги да е осъществен преводът на старобългарски език на *„Симеоновия сборник”*.

Окончателното редактиране на творбата е извършено през IX в. Съдържанието ѝ определя интереса към нея, проявен от **преславските книжовници** и от **цар Симеон I Велики**. Преводът на гръцкия първообраз на старобългарски език е имал **просветителска и препоръчителна цел за духовното и светското четене в средновековното българско общество**.

Най-ранните гръцки преписи на *„Светославовия изборник”* се датират от X в. и са четири на брой. Счита се, че най-близко до *„Светославовия изборник”* (1073 г.) (*Ил. 86*) са гръцките ръкописи *„Codex Coislinianum”* (N 120 от Парижката библиотека и N 423 от Ватиканската библиотека) (**Х. Лънт** [1001]).

„Симеоновият сборник” (*„Светославов изборник”*) принадлежи към жанра на **универсалните енциклопедични антологии (флорилегиите)** и е представителен кодекс, от който се възползва Киевска Рус – от направените на старобългарски език преводи от гръцките енциклопедични сборници още в края на IX и нач. на X в. в България при цар Симеон I Велики.

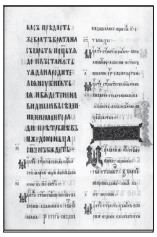

84. **Лист 271. от *„Остромировото евангелие”* (1056 г.) (факсимиле)**

85. **Акад. Петър Динеков (фотопортрет)**

86. **Руините на Велики Преслав, върху останките на които в наши дни е възстановена историческата архитектура в основата ѝ (фотография)**

Описанието на Велики Преслав (*Ил. 87*), Симеоновия дворец и Болярския му съвет в *„Шестоднев”* (*Ил. 88*) на **Йоан Екзарх** /IX-X в./ и в стихотворната възхвала на анонимния автор интериоризират **книжовността** (*Ил. 89*) и **дворцовата литература**, част от която е *„Симеоновият сборник”*.

Книжовниците от дворцовия **Преславски скрипторий** и тези от свързаните с него манастирски скриптории имат основна роля за преводното и оригиналното книжовно и литературно творчество.

Енциклопедичната структура на *„Симеоновия сборник”* е маркирана и с наслова *„Избрани неща от много отци, тълкование на неясни места в Евангелието, в Апостола и в други книги, изложено накратко за запомняне и готов отговор”*. Съдържанието е разделено на 428 параграфа (статии). **Антологията** *„Симеоновият сборник”* (*„Светославов изборник”*) е съставена и организирана с цел да служат за **справочник**, даващ в сбита форма богословските тълкувания върху най-разнообразни въпроси, които християнинът би могъл да зададе по повод на текстовете на *Св. Писание*.

Структурата на **антологичния текст** е **мозаична**. Съдържанието

87. **Неизвестен светец от реставрирана фреска от Велики Преслав (фотография)**

88. ***„Шестоднев”* на Йоан Екзарх (препис от XV в., който се съхранява в Библиотеката на Рилския манастир) (факсимиле)**

89. **„Книжниците” – фреска от Боянската църква край София (1259 г.) (фотография)**

е посветено на различни въпроси на догматичното богословие, християнската нравственост и светознанието. Без да е строго систематично изложение на вероучението и християнската етика, по своята насоченост *„Симеоновият сборник"* (*„Светославов изборник"*) отразява характера на **казуистичната** (*лат.:* casus – случай) **Богословска мисъл**.

В епохата на цар Симеон I Велики, смятана от историците за Златен век на българската култура и разцвет на **Преславската книжовна школа**, *„Симеоновият сборник"* се превежда в България. Текстовете, включени в него, изпълняват важна **идеологическа и обществена религиозна функция**. Това е време не на философски и догматични дискусии, а на **преодоляването на езическия светоглед и на утвърждаването на християнските философско-естетически възгледи**.

Първоначално създаването на *„Симеоновия сборник"* е приписвано на игумена на манастира „Св. Екатерина" в Синай – **църковния писател Св. Анастасий Синаит** (**Anastasius Sinaitus, St**, преди 640 – ок. 695 или след 700 г.). Творбата представлява обширен свод на **извадки от Библейските книги** и **съчиненията на най-авторитетните византийски богослови и проповедници**:

- **архиепископа на Кесария Кападокийска Св. Василий Велики** (**Basil the Great, St**, 330-379 г.);

- **епископа Св. Григорий Нисийски (Ниский)** (**Gregory of Nyssa, S**t, ок. 331-394 г.);

- **архиепископа на Константинопол Св. Йоан Златоуст** (**Ioannes Chrysostomos, St**, 349-407 г.), оставил най-голямото по обем богословско творчество в Източната църква, което се сравнява по значение със създаденото от Блажения Августин за западните църковни писатели;

- **архиепископа на Александрия Св. Кирил Александрийски** (**Cyril of Alexandria, St** /376-444 г./) – един от Отците на Църквата, богослов и тълкувател на *Св. Писание*, създателя на ортодоксалното учение за Богочовека;

- **о. Максим Изповедник** (**Maximos the Confessor /Maximus the Confessor, St** /ок. 580-662 г./) – един от най-големите ерудити и учители на Православието…

В последно време в науката се налага мнението, че приписваните на игумена на манастира „Св. Екатерина" в Синай – църковния писател Св. Анастасий Синаит трудове, са по-ранни и принадлежат на Патриарха на Антиохия **Анастасий II** (**Anastasios II**, 599-609 г.). Може да се приеме, че окончателната редакция на съчинението (Анастасиев корпус) е извършена през X в., когато в него са включени и статии, отговарящи на потребностите на времето (например: в защита на иконопочитанието /*вж: по-горе*/).

Характерна особеност е **разделянето на текста на две части**, оформени като самостоятелни цялости – както чрез съдържанието, така и чрез украсата. Между двете части са вмъкнати извлечения от словата на **Св. Григорий Богослов** (*вж: по-долу*)...

Материалът е структуриран с цел да бъде **универсален енциклопедичен справочник** и поднесен във вид на **антология**, представящ в сбита форма **богословски тълкувания върху различни въпроси**, свързани с *Библията*, християнската догматика, екзегетика и етика. Въпросите, най-общо, са от два типа: възникващи при усвояване на етиката на Християнството и разясняващи отделни пасажи от *Библията*. Отговорите на въпросите се дават главно чрез аргументи от *Св. Писание*, от съчиненията на **Отците на Църквата** и най-видните византийски автори (общо над 30 на брой).

В сборника са поместени и:

- философският трактат на видния **богослов от VII в. Теодор Раитски** (**Theodoros Rhaitos**) – йеромонах в един от манастирите, разположен близо до гр. Раита (Йерусалимска патриаршия);

- трактатът за поетиката *„За образите”* (*„За фигурите”*) (в старобългарския език не е известно как е била озаглавена статията), написан от **византийския писател Георги Хировоск** (**George Hirovosk**, **Georgius Choeroboscus**, IX в.), в който се представя номенклатурата и тълкуването на контингента от тропи и фигури, с които оперира старата риторика (**Б. Ангелов)** /*Ил. 90*/ [1003].

Към края на кодекса има съчинения и части от съчинения, запознаващи с **християнската хронология**, с **изчисляването на Великден** и датите на **най-важните събития от Библейската история**, с имената на месеците у различните народи и астрологически знаци (запознаващи с Птолемеевата система), а също – **списък на каноничните и забранените книги**.

Поместеният *„Списък (букв.: индекс) на позволените и забранените*

90. **Проф. Боньо Ангелов**

книги" (чийто оригинал в самия текст се приписва на най-големия деец на Испанската църква от края на VI – началото на VII в. богослова – философ, филолог, юрист, историк **Исидор Севилски /Isidorus Hispalensis**, 560? – 636 г. /*вж: по-долу*/, което директно отпраща към текстологичната първооснова – труда на **Йероним Стридонски** – *Ил. 91*/ /*вж: по-горе и изображението на с. 1674*), който е най-старият, влязъл в славянската литература, и е дело и на:

- цариградския архиепископ Св. Григорий Богослов (Назиански) (**Gregyrios the Theologian /Nazianzenós/, St** /329-390 г./), един от Отците на Църквата – автор на теологичните трактати *„Слова за богословите"*: *„Мисли и наставления"*, *„Съвети към един младеж"*, *„Размисли при бедствие"*, *„Слово за Пресветлото Рождество на нашия Иисус Христос или Слово на Богоявление"*, *„Родословие на Безначалния"*, *„Смъртта и Възкресението"* и др.;

- ученика на Йоан Златоуст, **монаха Св. Исидор Пелусиотски** (**Св. Исидор Пилусиот**) (**Venerable Isidore of Pelusium, St** /? – 435 г./), подвизавал се на една планина до Пелус от Долни Египет по времето на император Теодосий Младши /V в./, където живял като пустинник и се посветил на християнската проповед, подражавайки на пророка Йоан Кръстител; в посланията си се обръщал с наставления към воините, монасите и високопоставените духовни лица, порицавайки арианството – повече от 2 000 съхранени послания, които от XVI в. започват да се издават (включени са в том 78 на *„Patrologia Graeca"*);

- монаха, презвитер Св. Йоан Дамаскин (**John Damascene /Ioannes Damaskenos, Johannes Damaskenos/, St**, ок. 680-780 г.) от манастира „Св. Сава Освещени" (Витлеем, Палестина) – един от най-старите манастири в света и най-старото до днес обитавано монашеско средище в Св. Земя, който съставил два сборника под заглавие *„Свещени подоби"* (т.е. сходни по съдържание места в *Св. Писание*).

Вероятно, съдейки по *„Беседа срещу новопоявилата се ерес на Богомила ..."* (*„Беседа против богомилите"*), нейният автор – **българският църковен писател от X в. презвитер Козма** – е бил запознат със *„Списъка на позволените и забранените книги"* в неговата първична редакция в *„Симеоновия сборник"*, чието предназначение той фактически прокарва и чрез своето съчинение. Основната цел на презвитер Козма – както и на *„Списъка ..."* – е **да предпази обществото от влиянието на еретиците, посочвайки „полезните" и „вредните" книги** (*срв.:* **А. Пипин, В. Спасович** [1025], **Н. С. Тихонравов** [985-989], **И. Я. Порфирев** [1025], **А. И. Яцимирски** [1038-1042], **Б. Ангелов** [1003]).

91. **Образът на почитания от Православната и Католическата църква блажен Йероним Стридонски / Джото ди Бондоне, нач. на XIV в. (фреска в матерната църква на Францисканския орден – Папската базилика „Св. Франциск" в Асизи) (репродукция)**

Преведеният от *гръцки* език от *славянски* автор *„Списък ...”* в *„Симеоновия сборник”* се състои от две части, поместени една след друга в сборника. Първата част изброява **каноничните книги**. Тя е предшествана от **предупреждението**: **читателите да се задоволят с посочената литература**, защото всички книги, намиращи се извън канона, са вредни. Втората част представлява **истински индекс** в неговия най-стар тип – със своето характерно посочване на **трите групи съчинения**: **каноничните**, **допусканите**, **забранените**. Той се намира в ръкописите на **Патриарх Анастасий Синаит** (VI в.) и затова често му се приписва (*срв.:* пълното съответствие на индекс на забранените книги в *„Симеоновия сборник”* – *„Изборник”* /1073/ и **Анастасиев текст по ръкопис от X в.**: **Б. Ангелов** [1003]. Изброените **забранени 25 апокрифни произведения** очевидно са били разпространени в българското общество и са имали своята аудитория сред слоевете на народа. Вероятно в обществото са се разпространявали и други апокрифни текстове, които не са отразени в *„Списъка ...”*. Авторът на славянския индекс в *„Симеоновия сборник”*, взел **образец от гръцкия оригинал**, си е поставил за цел да създаде такъв **списък на забранените 151 книги**, който да участва в борбата срещу ересите, характерна за историческата обстановка в българското общество от края на IX и нач. на X в. Този автор е съвременник на разпространението на апокрифната книжнина и ѝ противодейства не като безстрастен преводач, а като **духовен пастир на народа**, на когото тази литература – и преводна от гръцки, и оригинална славянска местна – пречи на **просветителското му дело**.

Авторът – славянин – на славянския индекс е **съвременник на духовните процеси**, на които той въздейства чрез своя вторично-документален труд. Този автор внася и доста съчинения в числото на неканоничните, които не се срещат в известните гръцки текстове на индекса: и вече отнесените от други византийски образци към апокрифните съчинения, и написаните на старославянски език, като например, на писанията на **поп Йеремия** (X в.), прикриващи се зад имената на уважаваните в църквата личности (**Б. Ангелов**) [1003]. В числото на неодобряваните за четене книги са и такива, които нямат славянски превод (например, *псалмите Соломонови* и др.).

В *„Симеоновия сборник”* индексът е предшестван от статията на **монаха, презвитер Св. Йоан Дамаскин** (**Ioannes Damaskenos**, 680-780 г.), поместена в съчинението му *„Небеса”* (*„Любословие”*), преведено на старобългарски от средновековния български писател и преводач, един от най-видните дейци на Преславската книжовна школа от края на IX и нач. на X в. **Йоан Екзарх** (**Ioannis Exarchos**, IX-X в.). Точно по изтъкнатата причина

се смята, че Йоан Екзарх е участвал в съставянето и редактирането на *„Симеоновия сборник”*.

Чрез текста на *„Симеоновия сборник”* (*„Светославов изборник”*) в славянската литература влизат имена на автори, които Православната църква счита за **еретици**. Такъв е в частност случаят с цит. вече раннохристиянски теолог и философ, един от Отците на Църквата – **Ориген** (**Origen of Alexandria**, 185-253 г.), съединил **Платонизма** с **Християнското** учение и отклонил се от ортодоксалното църковно предание (осъден през 543 г. като еретик).

Интерес за сравнителното изучаване на третираната тук материя представлява фактът, че Ориген е включен – очевидно по една и съща логика – и от Йероним Стридонски в *„Книга за знаменитите мъже”*.

Философският корен на тази общност е един и същ: **родство с Християнското учение**, установяването на който е особено привлекателно за съставителите, фокусиращи вниманието си върху **единната философско-естетическа хуманитарна цялост на християнската духовност и нейните библиографски прояви** (*Ил. 92*) (*вж: по-горе*)…

„Симеоновият сборник” е предназначен да задоволи интереса и любопитството към много широк кръг от **светогледни въпроси**, включително и такива, които имат косвена връзка с християнската проблематика – исторически и географски сведения, сведения върху живата и неживата природа, астрономията, астрологията и т.н.

Сборникът се разпространява в различни редакции в продължение на векове (XI-XVII в.) сред южните славяни и особено в руската книжнина. В България през XI-XII в. и след това не се разпространява старата редакция на *„Симеоновия сборник”*, защото тя не съответства вече на новите исторически условия…

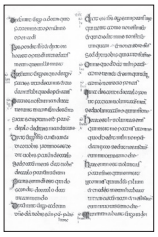

92. **Страница от текст на блажения Йероним Стридонски – *Четвероевангелие с пролог* (препис от VIII в.) (факсимиле)**

III. II. III. I. Преписи на старобългарския енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – българският културен модел на единство на философско-библиографската концептуална платформа (XI-XIV в.)

Най-ранният препис на *„Симеоновия сборник”*, за който се предполага, че отразява разкошния оригинал на цар Симеон I Велики, е преписан, както се изтъкна, в 1073 г. (за киевския княз Светослав). Това дело е осъществено от двама преписвачи, единият от които е **Йоан** (правописът отразява в различна степен руски особености). Познати са около 25 пълни и фрагментарни негови преписа. В началото на *„Светославов изборник”* (1073 г.) се намира *„Похвалата за цар Симеон”*, която тук е адресирана към княз Светослав (*Ил. 80, 93*). До лист 27 са поместени няколко статии по тринитарния (за Св. Троица) въпрос и една статия за шестте Вселенски събора. Български препис не е запазен, но има няколко сръбски, свързани със светогорската традиция.

Обстоятелствата, при които българският оригинал на *„Симеоновия сборник”* е попаднал в Русия, а също и съдбата на *„Списъка ...”* от 1073 г., са неизяснени. Предполага се, че от XVII в. *„Светославовият изборник”* се намира в руския манастир „Св. Възкресение (Ново-Йерусалимски)”, където той е бил открит през 1817 г. от **К. Ф. Калайдович** и **П. М. Строев**. Днес се съхранява в Държавния исторически музей на Русия (Москва).

„Светославовият изборник” (1073 г.) е и забележителен паметник на древната живопис, изпълнена в разкошен византийски стил. На първо място е изобразен княз Светослав със семейството си. Следва изображение на Иисус Христос, държащ в лявата си ръка *Св. Евангелие*, а с дясната – благославящ. От двете страни на Христос са изобразени два пауна.

93. ***„Похвалата за цар Симеон”*, поместена в началото на *„Светославовия изборник”* (1073 г.) (факсимиле)**

Третата по ред миниатюра представя храм с три купола. На арката му е ликът на Спасителя. Около стените на храма са представени пауни и други птици – олицетворяващи Небесното царство (*Ил. 79*). По-старинна по тип е украсата на втората част на *„Светославовия изборник"* (1073). Цялото оформление има паралели с украсата на **византийските ръкописни енциклопедични паметници на писмената културна традиция**, отнасяни не по-късно откъм X в. Забелязва се интерес към декоративното начало и към цветовата гама, характерни за **българската художествена ръкописна продукция** и специално за линията на **Преславската книжовна школа до падането на България под византийска власт**.

Текстолозите подчертават, че, поради сериозността на съдържанието си, *„Светославовият изборник"* (1073 г.) е представлявал определена трудност за широката средновековна четяща публика. По-достъпен в това отношение е *„Изборникът"* от 1076 г., в чийто състав влизат статии с религиозно-нравствен характер: кратки тълкувания на *Св. Писание*, статии за молитвата, поста, четенето на книги. Тук са включени и *„Поученията за деца"* на **Ксенофонт** (**Xenophon of Athens**, 430-353 г. пр. н.е) и др.

„Изборникът" (1076 г.) не е **представителен кодекс** (като този от 1073 г.), а **книга за индивидуално четене**. Споменаването на княз Светослав в приписката е основание да се смята, че книгата е била негово **лично притежание и му е служила по време на походи**. Първата статия в *„Светославовия изборник"* (1076 г.) е *„Слово на някой си калугер за четенето на книги"* (*„Слово некоего калугера о чтении книг"*). По мнението на **Б. Ангелов** [1003] тя принадлежи на **славянски автор** и вероятно е дело на **презвитер Григорий**. Тук **просветителските идеи за ползата от четенето на книги** отговарят на обществените интереси, характерни за България и Русия непосредствено след Покръстването им. В това *„Слово ..."* между препоръчваните четива се изтъква *Житието на Св. Константин-Кирил Философ*, написано от Св. архиепископ Климент Охридски… По думите на **акад. Ив. Дуйчев** [1013]) (*Ил. 94*), списъкът на литература, поместен в първия *„Симеонов сборник"* от X в., **„представлява**

94. **Акад. Иван Дуйчев (фотопортрет)**

първият опит за съставяне на препоръчителен библиографски списък в славянския свят въобще (*Подчерт. – мое. – А. К.*)**”**...

Проф. В. Велчев [1018] (*Ил. 95*) окачествява като **неоплатонистка философията** на *„Симеоновия сборник”* (*„Светославов изборник”*)…

Очевиден е и фактът, че високата художественост, проявяваща се в ритмически организираната прозаична реч на много от статиите в *„Изборника”*, в използването на **сравнения и образи-символи** в цялата книга я правят **образец на високата предренесансова мисловна и книжовна култура на универсалното хуманитарно енциклопедично знание на Средновековието, обединяващо най-значимото от античната и средновековната традиция в единна философско-естетическа библиографска цялост на християнската духовност**… Изложеното позволява да се види **историографският универсален и препоръчителен феномен на антологията (флорилегиум)** *„Симеонов сборник”* (*„Светославов изборник”*) като философско и библиографско естетическо цяло, вкоренено в универсалната традиция на хуманитарната библиография и **енциклопедиката на византийско-славянския свят**.

Като първи в историята на славянската литература подобен **подборен пълнотекстов вторично-документален труд** (не само заради *„Списъка ... ”*, но и поради **антологичния си енциклопедичен характер** на отбор на редица първични документи, съществуващи в християнската традиция), създаден на **старославянски език**, *„Симеоновият сборник”* заема не само **междинно по хронология място (IX-X в.) между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* (XIII-XV в.) език многообразни систематични универсални енциклопедии през Средните векове**, но и **бележи връх в генеалогичното съотнасяне между посочените традиции на универсалните енциклопедични справочници с библиографско изражение**. Този връх се проявява в **симбиозата на достигнатото в *„Симеоновия сборник”* единство на философско-библиографската концептуална платформа**.

95. **Проф. Велчо Велчев (фотопортрет)**

III. II. III. II. Разпространение в славянския свят през XIV и XV в. на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в., съставен от Всеруския митрополит от български произход Св. Киприан, принадлежащ към Търновската книжовна школа като резултат от нормативизма на правописно-езикова реформа на Св. Патриарх Евтимий

Самият ***„Списък …”***, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в. – като първи опит за съставяне на **препоръчителен библиографски труд** в славянския свят, – е вторично-документална форма, която създава цял пласт от традиции в книжовността. Тези традиции имат своите ярки страници с изключително широко разпространявания в славянския свят през XIV и XV в. библиографски списък, съставен от Всеруския митрополит от български произход, принадлежащ към **Търновската книжовна школа**, духовния брат на **Св. Патриарх Евтимий Търновски** (1325-1403 г.) (*Ил. 96*), **Св. Киприан** (1336-1406 г.) (*Ил. 97*) (**Б. Ангелов** [1003], **Н. Дончева-Панайотова** [1011]).

В основата на линията, свързваща първия препоръчителен библиографски списък в славянския свят, поместен в *„Симеоновия сборник”* от X в., и създадения библиографски списък от Св. митрополит Киприан на границата между XIV и XV в., лежи важна **културна стъпка**. Тази стъпка представлява осъществената **правописно-езикова реформа на Св. Патриарх Евтимий Търновски** като проява на **комплексен универсален хуманитарен нормативизъм**, дал своите плодове и във филологическата сфера, и в литературното творчество на църковните писатели, и в книжовното дело, и в библиографската сфера, която го

96. **Св. Патриарх Евтимий Търновски (иконописен образ)**

97. **Св. Киприан, митрополит на цяла Русия (иконописен образ)**

съпътства (**Л. Андрейчин** [1004] /*Ил. 98*/, **Н. Василев** [1005]).

Тази универсална реформа засяга целия културен живот на славянския свят, разпростиращ се в България и на целия Балкански полуостров, както и в Източна Европа от XIV в.

Ето елементите на тази реформа и техните културни прояви. Възобновеното в края на XII в. Българско царство, с постоянна и неизменна столица Търново, е изградено към 1235 г. по **византийски модел „царство – Патриаршия”** като **български културен модел от Православно-източневропейски тип с подчертана славянска принадлежност**. Бидейки повече от 200 години държавен, политически, църковен и културен център на българското царство, Търново е описан в добавка към българския превод на *Манасиевата летопис* от 1345 г. като „нов Цариград”, а от Св. Патриарх Евтимий Търновски в службата му за Св. Теофано – като достойна рожба на „майката на градовете (да се разбира: Цариград. – *Бел.: А. К.*”) (*Ил. 99 – вж: с. 1682*).

Следването и подражанието на византийския идеал (главно във владетелския двор, църквата, манастира и в монашеските среди) е позиция и стремеж на част от българската аристокрация и особено на происихастки (*гр.:* hēsychházō – 1. мълча; 2. спокойствие, тишина, уединение – мистико-аскетично учение за Благодатта като Божествена енергия, с Която е проникнат светът и за която се съобщава при Кръщението и Св. Литургия – чрез съзерцание и усилена молитва) настроеното българско духовенство. Точно това духовенство променя, адаптира и прави българския културен модел достъпен за приобщената към Православието славянска среда, с което се превръща в уникален, непознат дотогава, прототип на други култури…

Българският културен модел запазва своите основни белези и след залеза на средновековна България като политически фактор в края на XIV в. и рухването на Византийската империя през 1453 г. Неговата жизненост е

98. **Проф. Любомир Андрейчин (фотопортрет)**

99. **Ангел (стенопис от X в. в храма-ротонда „Св. Георги Победоносец” в Сердика – днес: София, фрагмент)**
(фотография)

1682

по-голяма благодарение на **книжовния език** и **неговата разбираемост в етническото и географското пространство** (**В. Гюзелев** [1009]).

С участието и под ръководството на Св. Евтимий Търновски се ревизират или се превеждат отново каноничните книги, уточнява се съставът и текстът на службите, въвеждат се нови служби за българските светци, които дотогава отсъстват. Развоят на културата от XIV в. изисква създаването на нов стил, който да е в съответствие с пищната орнаменталност на фрагментите, илюстриращи ръкописите като неотделима част от текстовете им. Въобще **целият XIV в.** е **епоха на естетическо отношение към ръкописната книга**. Ръкописът става предмет и на естетическа наслада чрез красивия почерк, равните букви и особено – богатата украса. Създаденият от Св. Евтимий Търновски **стил „плетение словес"** – стилът, който изисква да се пише

по лѣпотѣ тако же ключу имо єсть

(т.е. [**върви**] **след** [**необяснимата**] **красота** [, **но така**] **сящаш** [**тя**] **е ключ** [, **с който можеш да отключиш Тайните**] **на битието**)

Това е повествователна „ЛЕПОТА" (КРАСОТА), която изгражда българската парадигма на универсалното художествено-естетическо познание…

Тази парадигма е говореща, пулсираща литературна и надлитературна тъкан, която не просто разказва, обяснява, беседва, поучава и просълзява очите на оня, който съзерцава и разбира кирилските букви, – това е по-скоро истинският образ на живата литературна памет, която има начало, но няма край. Както няма край бъдещето, в което все още не сме живели… (*Срв.*: **Цв. Романска Вранска** [1027, 1028], **Ив. Дуйчев** [1012]. *Вж:* **Д. Иванова-Мирчева** [1016], **Е. Шулгина** [1037], **П. Сирку** [1030-1031], **С. Смядовски** [1029]. *Вж и:* **Н. Василев** и библиогр. списък към неговия дис. тр. [1005] – характеризира се с **пищна орнаменталност на етимологичните фигури, своеобразни витиевати конструкции, които напомнят *плетения* български орнамент и инициал**.)

Езикът на Св. Евтимий Търновски има **синтетичен характер, фразите са дълги и усложнени с причастни конструкции**. Тази тържествена форма се дължи на съзнателното търсене на усилена патетичност, разгърната в разнообразни изкази. Важно място в този стил заема **символната синонимика** (**Д. С. Лихачов** /*Ил. 100*). През Средновековието **думата** се тълкува в четирите ѝ **символични смисъла**: **буквален** (т.е. исторически) и в **три спиритуалистични смислови нива** –

алегорично, тропологично (употребено в преносно значение – т.е. морално) и **анагогично** (т.е. мистично) (**Н. Василев** [1005]): думата „исихия" – *от старогр.:* спокойствие, мълчание, усамотение. Исихазмът и анахоретството (отшелничеството в края на III и IV в.) могат да се свържат по най-общия им външен аспект на идейна основа, но исихазмът през XIV в. е с много по-дълбока ментална основа – „безмълвната молитва" и неговите идейни носители са **високообразовани духовници** предимно във византийското монашеско съсловие през посочения век.

III. II. III. III. Исихазмът – проява на философската платформа на високите предренесансови художествено-естетически образци на стила „плетение словес" (XIV-XV в.)

Исихазмът става проява на **философската платформа**, подготвила проявите на високите художествено-естетически образци на **синкретизъм – корен на системността** на стила **„плетение словес"**.

Исихастите спазвали аскетичен и уединен живот при пълно безмълвие и вътрешно вглъбяване, търсейки цялостно преображение и единение с Бога. Силно разпространен по българските земи към XIV в., исихазмът е изключително важен философски катализатор на духовния живот като цяло и за феномените на литературата, книжовността и универсалната библиография и енциклопедизма в частност като форми на израз на неговите естетически канони.

Исихазмът е разкриван в Богословието на Църквата от самото ѝ начало, започвайки с великите пустинници от IV в. **о. Макарий Египетски** (**Macarius of Egypt**, **St**, 300-391 г.), **аскетите Евагрий Понтийски** (**Evagrius Ponticus**, 345-399 г.) и **Йоан Лествичник** (**Ioannis**

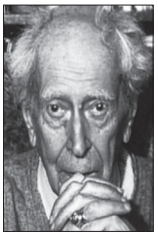

100. **Акад. Дмитрий Сергеевич Лихачов (фотопортрет)**

Climacus, St., 579-649 г.) в Синай, а през XI в. – **Св. Симеон Нови Богослов** (**Symeon Neos Theologos, St.**, 949-1022 г.).

Особена популярност исихазмът получил през XIII-XIV в.

През 40-50-те години на XIV в. атонският монах, а после Солунски митрополит **Св. Григорий Палама** (**Gregorius Palamas, St.**, 1296-1359 г.) осмисля богословски, обосновава и систематизира древната практика на монасите-анахорети (*букв.:* отшелник, излязъл от света, от хората), поради което исихазмът е наричан също „паламизъм".

През 1341 г. Константинополският събор увенчал победа над противниците на „умното делание" – варлаамитите (еретично религиозно-философско учение и движение във Византия и България през XIV в., създадено от **монаха Варлаам** (**Barlaam of Seminara**, 1290-1348 г.) и доразвито от **Григорий Акиндин** (**Gregorius Akyndinus**, 1300-1348 г.), намерило особена популярност сред столичната аристокрация и културните среди; представителите му утвърждавали, че не трябва да се прави разлика между Божествената същност и Божествената енергия; през 1350 г. варлаамитството е обявено за ерес).

Влахернският събор (1351 г.) тържествено засвидетелствал **Православността на исихазма**.

Оттогава исихазмът е признат за **официално учение на Църквата**.

Именно **Св. Теодосий Търновски** (1300-1363 г.), **Св. Ромил Видински** (1330-1385 г.), **Св. Патриарх Евтимий Търновски** (1323-1403 г.) и **Св. митрополит Киприан** (1336-1406 г.) са сред духовните учители-исихасти.

Съзерцателното монашество се разпростира из цялото **славянско християнство през Късното средновековие**…

Монасите-аскети съзерцават в спокойствие, тишина и уединение (коронния смисъл на думите!)

В творчеството им думата се деструктурира до нивото на нейната коренна морфема, а след това се структурира отново. Така думата се превръща в **изобразително средство**, в сечиво на живописец, защото смисълът ѝ – според исихазма – крие същността на посланието: **nomen est omen** (*лат.:* името е смисълът).

Това, което българските исихасти наричат „даване по навик на име", означава, че наименованието далеч не трябва да се дава по пълна обща прилика с обекта.

Тъкмо в творчеството на Св. Патриарх Евтимий Търновски, чиито идеи са доразвити от неговия ученик Константин Костенечки (1380-1431 г.), семантиката на думата и нейното осмисляне в театъра на синтагмите

на текста се налага като **формообразуващ, зографисващ елемент на писмената реч като градиво за всички нейни приложения в книжовността**.

Затова стилът „плетение словес" би трябвало да означава още: **ТЪРСИ точния смисъл на думите, защото е важно не само какво казваш, но още по-важно е – и как го казваш**.

Тук свободната мисъл на християнски просветената личност има само един властелин – **изящното слово**.

Изящното слово естетизира текста така, че той – като **творение на литературата, доведено до звученето на изуство** – стои наравно с живописната орнаментика на ръкописа и църковното песнопение (*срв.:* **Н. Василев** [1005]).

Ето един кратък фрагмент от *Пространното житие на Иларион Мъгленски* (? – 1164) на Св. Патриарх Евтимий Търновски:

„Сладък е настоящият живот, но безсмъртието е по-сладко от всякаква сладост и само то знае как да усъвършенствува по някакъв удивителен начин човечеството, да го прави свое и да го отпраща към бъдещето. Защото ни очаква друг живот, до който не се докосва разрухата. И ако в настоящето запазим душевната красота, за нас тези телесни неща ще бъдат възнаградени по по-добор начин и сякаш младост ще се насочва винаги към бъдещето.

И ако бихме имали Небесен език, бихме описали с достолепие онези бъднини с цялата им наслада, многоуслаждаща и изливана върху житейските неща.

Понеже не получихме тази благодат, говорим за онова, което телесното съзнание умее да съзерцава. Защото е невъзможно за тленното съзнание да списва лесно нетленните, неизразимите, само чрез Вяра приетите неща. Само Иларион, който единствен с душа и чувство обилно им се наслаждава, може да разкаже за тях.

Като призоваваме днес неговата Благодат, макар и несъвършено, но според възможностите си ще споделим неговите деяния и живот.

Но както е невъзможно да се изброят дъждовните капки, така и – неговите деяния и подвизи!

Намерили някъде малко от разпиляното, ние се опитваме да го оповестим. Вярвам, че сладостно ще приеме като чедолюбив баща нашата младенческа словесна немощ. Ако и да оставаме понякога далече от достойното, блажената, изпълнена с всякаква сладост душа, ще ни прости като на любими за бащата деца!

Не ще ни укори за усърдието и помощ ще даде, и ще ни съдействува,

и ще ни ръководи към истинния разказ.

Знае, прочее, знае той да се радва и допринася за полза на ближните." (**К. Куев** [1020] /*Ил. 101*/).

Основното в писателския похват на Св. Патриарх Евтимий Търновски като художник се крие в **изящното словно извайване и преплитане, в допълнителното словно орнаментиране на изреченията и текстовите пластове** (*срв.:* **К. Куев** [1020], **Х. Голдблат** [998], **Анна-Мария Тотоманова** [1033], **К. Кабакчиев** [1019], **П. Лукин** [1021], **Н. Гагова** [1006], **Н. Василев** [909]).

Този похват – и заради търсенето на **интерморфологична ритмичност** – става изключително популярен през вековете като феномен на **предренесансовата и ренесансовата менталност** (**Н. Василев** [1005]). При Св. Патриарх Евтимий Търновски (*Ил. 96*) – този живописец на словото – писането с *кирилски букви* на *български език* – както при Св. Константин-Кирил Философ (*Ил. 66*) и узаконено до **молитвена стойност** с полемичния трактат *„За буквите"* на Черноризец Храбър (IX-X в.)! (*Ил. 102*) – се превръща в **свещенодействие** и **регламент**.

Константин Костенечки е пряк ученик на Св. Патриарх Евтимий Търновски. Наречен е Философ заради неговите познания в областта на граматиката, която според средновековните научни схващания се е считала за една от най-високите философски науки със светски характер.

Този български книжовник е създател на първия сериозен граматически труд, написан от славянин *„Разяснено изложение на буквите"*.

Ето пълния текст на заглавието на тази граматика, защото в него се съдържат мотивите за написването ѝ:

101. **Проф. Куьо Куев (фотопортрет)**

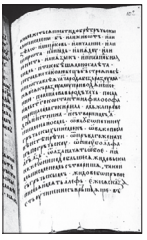

102. **Страница от преписа на полемичния трактат *„За буквите"* в *„Лаврентевия сборник"* (1348 г.) (фотография)**

„Писмено (разяснено) за буквите: как да се употребяват, та поради промяната им да не се развалят Божествените писания, как и по какъв начин сега загиват новоиздаваните (книги), а благочестивите самодръжници винаги се грижат за (друго) издание, щом намерят, че са похабени, за облеклото им (надбуквените знаци) и за знаковете, защото (книгите) се развалят не само чрез буквите, а и чрез ударенията; за обучението на децата и за много особености, които сме длъжни да изложим правилно" (изд. през 1885-1895 г. от **В. Ягич** [990]; *срв.:* **К. Куев** [1020], **В. Сл. Киселков** [1014]).

Когато се изяснява връзката между граматиката на Константин Костенечки и Търновската книжовна школа, обвързана най-вече с името на Св. Патриарх Евтимий Търновски и неговите съвременници и последователи, следва да се изтъкне, че средновековният филолог е защитавал преди всичко идеята за създаване на **книжовен език**, валиден не само за **българите**, но и въобще за **славяните** (**руси, сърби, босненци, словенци, чехи, хървати**).

Макар и изглеждаща на пръв поглед твърде произволна, тази идея се крепи върху здравата основа на средновековните филологически идеи на хуманитаризма за създаването на книжовен език, някои от които са валидни до днес.

Според Константин Костенечки създаването на книжовния език трябва да бъде подчинено на **три основни правила** (**А. Минчева** [1023]):

Първо правило. **Книжовният език трябва да бъде нещо различно от говоримия – да е по-богат, по-висок като стил на изразяване**. Ако е необходимо неговото усъвършенстване, могат да се използват чужди образци (според Константин Костенечки – това е гръцкият език).

Второ правило. **Книжовният език има строго установени правила, които задължително трябва да се спазват** – т.е, той е нормиран и тези норми са осветени от Традицията.

Трето правило. **Книжовната работа е отговорна и не всеки е в състояние да се заеме с нея**. Тя трябва да се върши само от компетентни лица.

Изтъкнатото **филологическо законодателство** е било твърде актуално за славянските културни среди на Балканите, в Централна и Източна Европа от онова време.

Константин Костенечки – освен че е възпитаник на **Търновската школа** – е и представител и на **Ресавската школа**.

Тази школа е възникнала под покровителството на сръбския княз

Стефан Лазаревич (**Stefan Lazarevic**, 1377-1427 г.) – син на княз Лазар (**Lazar Hrebeljanović**, 1329-1389 г.), който загива в битката на Косово поле – 1389 г.; след битката при Ангора княз С. Л. – е и деспот: получава титлата от византийския император Йоан VII Палеолог (Ioannis VII Palaiologos, 1370-1408 г.) на връщане от Анатолия; управлявал е в периода 1389-1427 г. самостоятелно владение – т.нар. Моравско княжество, прераснало в Моравско деспотство с център Крушевац, а впоследствие – и Белград; той е изявен меценат и покровител на изкуствата и книжнината; негов биограф е Константин Костенечески, основал с подкрепата на владетеля т. нар. Ресавска школа в манастира „Манасия" край р. Ресава, десен приток на р. Велика Морава) (*срв.:* **Б. Ангелов** [1003], **П. Динеков** [977], **К. Куев** [1020], **Д. Петканова** [1024], **Н. Василев** [1005]).

Създадените в манастира „Манасия" **правопис и ръкописи** се наричат **ресавски**.

Този правопис е основополагащ в **сръбската книжнина до XVIII в.**

По чистота и правилност създадените в тази школа ръкописи, наричани още „ресавски изводи", се поставят наравно с **търновските**.

Интересът към **граматическите въпроси, който се оказва характерно явление за XIV и XV в.**, става причина да възникне още **съкратена редакция на граматиката на Константин Костенечки**, наречена *„Словеса"*.

Тя е създадена от анонимен автор и се е преписвала и разпространявала широко в българските и сръбските земи. Среща се преди всичко в южнославянски, влахо-молдавски и отчасти в руски ръкописи.

По този начин векове наред – в годините на османските нашествия – филологическите възгледи на Константин Костенечки са поддържали авторитета на славянската писменост и книжнина, така необходими за запазването на културните ценности на южните славяни.

След приведените уточнения за **универсалния правописно-езиков нормативизъм и свързаните с него високи естетически образци на стила „плетение словес"**, следва да се изтъкне, че, като българин по рождение и възпитаник и последовател на Търновската книжовна школа, Св. Киприан изпълнява мисията на носител и продължител на българските културни и литературни традиции в Русия в края на XIV – нач. на XV в. Произхождащ от видната търновска фамилия Цамблакови, от която е и родът на Св. Патриарх Евтимий Търновски, Св. Киприан е чичо на българския средновековен писател и представител на Търновската книжовна школа, яркия радетел за налагането на правописната и езикова

реформа, извършена от Св. Евтимий Търновски, **Григорий Цамблак** (ок. 1365-1420 г.), един от най-значимите славянски църковни проповедници, химнографи, Киевски митрополит (1413-1420 г.) (*Ил. 103*) (*Похвално слово за Св. Киприан на Григорий Цамблак*; *срв.:* **Н. Дончева-Панайотова** [**Дончева-Панайотова**, Н. ***Григорий Цамблак*** и традициите на Търновската книжовна школа в Русия през XV-XVII в. – В. Търново, 2002. – 674 с.]).

Св. Киприан се издига до върховете на руската църковна администрация по изключително трънлив път – най-напред като Киевски митрополит, а след това – и като Московски и Всеруски митрополит (1376-1406 г.) (*Ил. 104*).

Староруските летописци оставят много свидетелства за църковно-просветното и обществено-политическото дело на Св. Киприан, съдействало за сплотяването на руските княжества около Москва и укрепването на руската държава от края на XIV и нач. на XV в.

Литературно-книжовното дело на Св. Киприан свидетелства за това, че той доразвива в Русия традициите на **Търновската книжовна школа**.

Св. Киприан пренася в Русия редактирания и допълнен от Св. Патриарх Евтимий Търновски *„Синодик на българската църква"* и го въвежда в руската църковна практика. Той преписва и превежда на руски език от български преводи, направени през XIV в. от гръцки език, осъществени от самия Св. Патриарх Евтимий Търновски и от други старобългарски книжовници на много книги с богослужебен характер, на повечето от които са се запазили автографите му. В тези творби Св. Киприан развива художествено-естетическия принцип на Св. Патриарх

103. **Киевският митрополит Григорий Цамблак (миниатюра, фрагмент) (факсимиле)**

104. **Княз Дмитрий Донской посреща Св. Киприан в Москва (факсимиле)**

Евтимий Търновски (*вж: по-горе*) – за образно, витиевато изящно слово в сответствие с каноните на исихастката поетика (**Н. Дончева-Панайотова** [1010], **А. Куманова**, **Н. Василев** [902-903]).

Като израз на прилагания от Св. Киприан **универсален правописен и езиков славянски нормативизъм** и развитата от него **исихастка естетика на стила „плетение словес"** следва да се оцени и приносът му в **универсалната хуманитарна библиография** – направената от него нова редакция на ***„Списъка на позволените и забранените книги"*** в *„Светославовия изборник"*.

Създаденият от него индекс, включен първоначално в молитвеник, не е запазен, но са съхранени няколко негови преписа, в които изрично е отбелязано, че са преписани от Киприановия текст (**А. Пипин, В. Д. Спасович** [1025], **Н. С. Тихонравов** [985-989]).

Сравнението на индекса, включен в *„Погодинския номоканон"* (ръкопис от XIV в.), и първата част на списъка на забранените книги на Св. Киприан, показва, че първата част на Киприановата редакция на индекса е всъщност по-старият списък, който е бил разпространен в Блгария.

Тази част е била също разпространена и всред русите преди Св. Киприан да състави своя индекс, чието отражение се явява *„Погодинският номоканон"*.

Когато Св. Киприан отива в Русия, той преработва материалите за отречените книги и съставя нов списък, на основата на съществуващите в южнославянската литература индекси, който той може да е донесъл със себе си в Русия, или пък въз основа на вече получилия и там обръщение южнославянски индекс.

Има основания да се мисли, че Киприановата редакция на славянския списък на забранените книги е съкращение на неговата по-пълна редакция, която е съдържала изброяване на:

- **каноничните книги**;
- **еретическите книги**;
- **еретическите обичаи и поверия** – „богоотметните и ненавидими книги" (**Б. Ангелов** [1003]).

Така възникналият славянски текст на индекса в Киприановата редакция оказва силно влияние върху развитието на славянските литератури.

III. II. III. IV. Нова сръбско-българска редакция на индекса на позволените и забранените книги в дамаскините от XVIII в. – отблясък на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в.

Падането на България под турско робство в края на XIV в. премахва условията, които формират културните процеси преди това.

В книжовните произведения от времето на робството до времето на **Св. о. Паисий Хилендарски** (1722-1773 г.) (*Ил. 105*) се разпространява **Християнска проповед**, която има за цел да укрепи Вярата на народа.

По това време книжовниците произхождат от народа (докато преди – във Велики Преслав и Търново – те са принадлежали изключително към кръговете на управляващата класа – аристокрацията).

Всичко това е предпоставка за отсъствие на образци на разпространение на индекса в неговия класически вариант (**Б. Ангелов** [1003]).

И все пак в един **ръкописен сборник** – **дамаскин от XVIII в., 1750 г.** (N 62 в Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий” – София), се среща **нова сръбско-българска редакция на индекса**.

Според някои приписки в сборника, тази нова редакция може да се смята за дело на известния книжовник от XVIII в. **Йосиф Брадати** (1714-1757 г.).

Разсъждението върху ползата от четенето на книги, както и кои книги не бива да се четат, е поместено като въведение към житието на пророк Илия.

Новата късна българска редакция на индекса има преписи в *„Свищовския дамаскин”* (рыкопис от **1753 г.**). В нея правилно различаваните **„лъжовни”**, **забранени книги** от **каноничните** (например, каноничния апокалипсис на Йоан Богослов от апокрифния) са отразявани, подобно в индекса, включен в *„Погодинския номоканон”* (XIV в.), на основата на личното им познаване от страна на съставителя (**Б. Цонев**

105. **Св. о. Паисий Хилендарски / Иван Мърквичка (платно) (репродукция)**

[1034-1036] /*Ил. 106*/, **М. Н. Сперански** [984], **Л. Милетич** [1022] / *Ил. 107*/, **Я. И. Яцимирски** [1038-1042], **Б. Ангелов** [1003]) (*срв.:* сравнителна таблица от 1952 г. на редакциите на списъка на забранените книги /апокрифите/ в: *„Симеоновия сборник”*, *„Погодинския номоканон”*, *Киприановата редакция*, *новата късна българска редакция през XVIII в.*), които бележат калейдоскопа на **универсалното вторично-документално разпространение на Християнската културна традиция, измерено библиографски**.

През XII-XV в. силно византизираният български културен модел способства за трайно изграждане на дълго съществувалата **византийско-славянска общност** в един обширен географско-етнически ареал в Източна Европа, включващ територии на Византийската империя, България, Сърбия, Влахия, Молдова, Московска Русия, Украйна и Литовското княжество, което се проследява в присъствието на изтъкнати представители на българското духовенство със забележителен принос в живота на църквите и книжовността на изброените страни през XIV-XV в. (**В. Гюзелев** [1009]).

III. II. IV. Проекции на енциклопедизма в Средните векове (Арабския ренесанс)

III. II. IV. I. Хронотоп

Багдад е основан през 762 г. Великият **Харун ал-Рашид** става халиф в 786 г. и тогава започва активно да се превеждат елински книги на арабски.

Първите масови преводи са направени по инициатива и под ръководството на един от първите арабски философи **Абу Юсуф**

106. **Проф. Беньо Цонев (фотопортрет)**

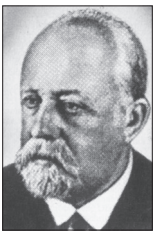

107. **Проф. Любомир Милетич (фотопортрет)**

Якуб ибн Исхак ал-Кинди (Abū Yūsuf Ya‘qūb ibn Isḥāq aṣ-Ṣabbāḥ al-Kindī; *Arabic:* أبو يوسف يعقوب بن إسحاق الصبّاح الكِنْدِيّ; *Latin:* Alkindus, ок. 801-873 г.), наречен „баща на арабската философия”. Той играе решаваща роля за въвеждането на **индийските цифри** в арабския и западноевропейския свят. По негово време се превеждат главно трудовете на Аристотел и неоплатониците [1045, 1047, 1048].

В повечето случаи тези преводи са правени чрез сирийски християнски преводи на гръцките оригинали. Много важна тук е ролята на **Хунайн ибн Исхак ал-Ибади** (Ḥunayn ibn Isḥāq al-**‘**Ibādī /*also:* Ḥunain or Ḥunein/; *Arabic:* أبو زيد حنين بن إسحاق العِبادِيّ; *Latin:* Iohannitius, *Syriac*, ок. 809-873 г.), наричан с титлата „*шейх на преводачите*”. Той е владеел в съвършенство **арабски, сирийски, гръцки и персийски**. В своята дейност е подпомаган от своя син и племенника си.

Тази преводаческа мисия е продължена от **Абу Бишр Матта ибн Юнус ал-Куннаи** (Abū Bishr Mattā b. Yūnus al-Qunnā’ī; *Arabic:* أبو بشر متى بن يونس القنائي, ок. 870-940 г.).

Други известни преводачи са **Яхия ибн Ади** (Abū Zakariyya’ **Yaḥya Ibn ‘Adī** Ibn Ḥamid Ibn Zakariyya’ at-Takritī al-Manṭiq, 893-974 г.), **Абу Али Иса Ибн Зура** (Abū **‘**Alī **‘**Isā ibn Isḥāq ibn Zur‘a, ок. 943-1008 г.) и **Ибн ал-Хаммар** (Abū l-Khayr al-Ḥasan b. Suwâr b. Bābā b. Bahnām Ibn al-Khammār, ок. 942-1017 г.).

Така за около 200 години са преведени на арабски най-важните трудове на *елинските* мислители.

Не случайно именно след тези преводи се появява великият *арабски* мислител и енциклопедист **Абу Наср Мухаммад ибн Тархан ал-Фараби** (Abū Naṣr Muḥammad ibn Tarkhan al-Farābī; *Latin*: Alpharabius, ок. 872-951 г.). Той става известен като „Вторият учител” (след Аристотел) („al-Mu‘allim ath-Thānī”) и дава – освен всичко друго – и знаменитата **класификация на науките**, която се използва дълго време и в Западна Европа.

Абу Фарадж Мухаммад ибн ан-Надим ал-Варрак

(Abū l-Faraj Muḥammad ibn Abī Ya‘qūb ibn Isḥāq an-Nadīm al-Warrāq) (*Ил. 108 – вж: с. 1695*) е роден и умира в Багдад (ок. 932-990 г.). Той е арабски учен, библиограф и книготърговец, което се потвърждава от неговата изключителна начетеност, но и от това, че за заглавие на своята уникална библиография избира древната дума **„фихрист”**, която означава „*индекс, указател, съдържание*”. Баща му е известен скриптор и книготърговец (*араб.: **варрāк***), а името му **ан-Надūм** означава „съратник (другар), както и човек, който се разкайва”.

Ибн ан-Надим общува с много видни учени на своето време, сред

108. **Абу Фарадж Мухаммад ибн ан-Надим ал-Варрак, ок. 932-990 г.**
(старинна гравюра)

1695

които са *християнски* (якобити, несторианци) и *манихейски* философи. Освен арабски и персийски, той владее също и старогръцки, сирийски, арамейски, индийски (санскрит) и други езици, и е запознат с творчеството на Аристотел, Платон и множество предислямски учени.

Неговият капитален труд е ***„Китāб ал-Фихрист”*** [971-972; *срв.:* 973, 974, 966, 975], който едновременно е полифункционален:

- ***универсален*** **анотиран вторично-документален енциклопедичен труд** ***по съдържание*** *и*

- ***международен*** **и** ***ретроспективен по обхват*** **на документи, написани на много езици и в различни краища на света, библиографски указател**.

В предговора на Ибн ан-Надим към *„Фихрист”* авторът пише:

„Това е указател на книгите на всички народи, араби или неараби, които са писани или преведени на арабски език, с данни за тези, които са ги създали, техния произход, дата на раждане и смърт, родните им градове, техните качества и недостатъци от началото на всяка наука до наше време, 377 година от хиджра (987 г.)”.

III. II. IV. II. Класификационна схема

Във *„Фихрист”* е синтезирана библиографска информация за книги, написани в Китай, Индия, Африка, Европа и целия Арабски халифат.

В труда са включени манускрипти, които авторът е видял лично *„de visu”* или за които знае от най-достоверен източник, упоменат изрично.

Анотираните описания дават подробни данни не само за автора и заглавието, но и за различните преписи и техните автори, обема им, качеството на превода и пр. Това позволява на ползвателя да се отличат съкратените от пълните преписи, качествените преводи, различните варианти и други важни елементи на изложението на съответния документ.

Библиографията се състои от 10 глави (*араб.*: ***маḳāлāт***) 34 раздела, подредени вътрешно *тематично* и *хронологично*, които отразяват *универсума* от знания, достигнат в ислямския свят по онова време.

Още в първата глава авторът разказва за съня на седмия халиф Абу’л-Аббас Абд Аллах ал-Ма’мун (813-833), който е син на известния Харун ал-Рашид (786-809 г.). В него му се явява Аристотел и тогава халифът изпраща специална делегация във Византия за придобиване

на антични ръкописи. Описва се организацията на техните преводи на *арабски* и *персийски* [Dodge, p. 585]. Дадена е информация за дейността на големите библиотеки в Багдад като например **Хизанат ал-Хикма** (*араб.:* ***Съкровищница на мъдростта***) в академията **Байт ал-Хикма** (*араб.:* ***Дом на мъдростта***), основана в 830 г.

Ето как конкретно изглежда **класификационната схема на *„Фихрист”*** на Ибн ан-Надим:

- *[1]* ***Свещените Писания*** **(книги) на мюсюлмани, евреи и християни**;
- *[2]* **Граматика и филология**;
- *[3]* **Исторически науки**;
- *[4]* **Поезия**;
- *[5]* **Ислямска теология** (*араб.:* ***калām***);
- *[6]* **Право**;
- *[7]* **Философия**: **гръцки философи и други учени**;
- *[8]* **Математика и астрономия**;
- *[9]* **Медицина**: **гръцка и ислямска**;
- *[10]* **Приказки и разказвачи (приказници)**;
- *[11]* **Магове, магьосници и мистици**;
- *[12]* **Басни и други всякакви (поучителни) истории**;
- *[13]* **Манихейци, индуси, китайци, будисти, сабияни, маркионити и други (гностически) секти**;
- *[14]* **(Информация) за Индия, Индокитай, Китай, Византия и други страни и народи**;
- *[15]* **Алхимия**.

Налагат се някои *изводи*:

1) Очевидно е, че принципът на **„*седемте свободни изкуства*”** присъства в базата на прилаганата схема като семе:

- ***тривиум*** **(*трите* словесни изкуства**: **граматика, риторика** *[2]***, диалектика** *[5][7]***)**;
- ***квадривиум*** **(*четирите* „математически изкуства”**: **аритметика, геометрия, музика и астрономия** *[8]***)**.

2) Но този принцип е застъпен в явен **синкретизъм** с ***универсализма* на познанието**, характерен за X в. – единството на **първата философия (метафизиката)**, разбирана като **чиста философия** *[7]*, **литературата** *[4], [10], [12]*, **историята** *[3]*, **правото** *[6]*.

3) Този принцип е надстроен с актуалните **естественонаучни тенденции**, които се наблюдават в съвремието на автора и ще

изкристализират с голяма сила в следващите векове (**медицината** *[9]*, **алхимията** *[15]*).

4) **Богословието и религията** *[1]* заемат върхова позиция в предлаганата схема, като са определящи и за **философията** *[7]*, и за всички **духовни** *[11]* **и култови** *[13]* **практики на *световното* религиозно-философско родословно дърво на културата**;

5) Прозира активираност на **знанието за *посоките* на света** *[1], [5], [9], [13], [14]* – като едно феноменологично навечерие на епохата на Големите географски открития – и това знание започва да се *районира по планетарната сфера*, водено от **разклоненията на единното дърво на историко-културното развитие на религиите** *[1]*.

6) Тенденцията към **обединяване на знанието** от всички посоки на света става определяща *[1], [5], [9], [13], [14]*.

7) Категорично определящ става ***планетарният* обхват на библиографирането**, което най-точно може да бъде представено като ориентираност към ***световната универсална* библиография**, прозираща и в универсалната структура на факултетите на университетите по света (богословски, медицински, юридически), възникващи през XI в.

III. II. IV. III. Инструментариум. Философска принадлежност

Справочният апарат на *„Фихрист”* е изграден от различни показалци, които често – на принципа на информационната ризома [20, 27-30] – са вградени вътре в основния текст.

Ибн ал-Надим се проявява и като истински изследовател – хуманитарист, свидетелство за което са студиите му за същността на **философията** и специално за Платон и Аристотел, за произхода на приказките *„Хиляда и една нощ”*, за значението на египетските пирамиди и много други.

В библиографията *„Фихрист”* има специална глава, посветена на видовете хартия, изкуството на скрипторите, както и приложени модели на шрифтовете на **14 различни азбуки** (за съжаление изгубени).

В цялото енциклопедично съчинение се дава първостепенно място на ***персийските източници*** и особено на ***предислямската иранска литература „андарц”***. Това са най-общо поучителни истории, напътствия и мъдрости от и за бог Зороастър, различни сасанидски императори

(Ардашир, Кавад, Хосров) и източни мъдреци.

Не по-малко важен е въпросът защо *първата световна универсална библиография* е *арабска*.

Арабската цивилизация е основополагащ елемент на световната културна парадигма, защото тя е *свързващото звено* между Изтока и Запада, Севера и Юга на човечеството.

Арабската Академия в Багдад става световно средище на учени от Изтока и Запада, където се събират, обменят, развиват и разпространяват всички постижения на световното познание дотогава. Неин предходник е ***персийската (сасанидска) академия в Гондишапур***, която е първата известна научна институция в Азия [1044].

По време на разцвета на **Абасидския халифат** (750-1258 г.) [1043], когато столицата се премества в Багдад, именно арабската цивилизация става основа на Ислямския Златен век.

През този период *арабският* свят става интелектуален център за науката, философията, медицината и образованието, където се защитава **каузата на знанието** и се основава ***„Дом на мъдростта”*** в Багдад, в който *мюсюлмански и немюсюлмански учени* превеждат и събират цялата информация, известна дотогава на света – знанието.

Много класически творби на Античността, които иначе биха били изгубени, са преведени на *арабски* и *персийски*, а впоследствие на *иврит* и *латински*.

През този период арабското ойкумене е като котел на култури, където се събират, синтезират и развиват знанията, получени от *халдейската, древногръцката, древноримската, китайската, индийската, персийската, египетската и византийската* цивилизации [1049].

III. III. Историографско обобщение

Следва да се направят и някои по-общи **изводи**.

Първо. **Универсалната библиографска дейност – структурирана по планетарния културен ареал – от Ранното средновековие** (VI в.) се превръща в **културна институция на обществото**, което е зряла проява на разпространение на **специфичен вторично-документално саморегламентиращ се нормативен процес на информационните и когнитологичните комуникации**, налаган чрез **списъците на истинските и забранените книги**, известни в

историята на Християнството от V в. като **индекси на охранителната** и **препоръчителната библиография** – от времето на **папите Инокентий I** (**Innocentius I**, ? – 417 г.) (*Ил. 109*) – **Св. Геласий I** (**Gelasius I**, ? – 496 г.) (*Ил. 110*). Тези списъци се структурират в **три основни раздела**, определени в съответствие с **философско-религиозната платформа на Християнството**: **канонични**, **допускани**, **забранени**.

Второ. Списъците на истинските и забранените книги **стават регламентираща нормативна универсална вторично-документална база за литературата и книжнината в християнския свят**, като **подготвят почвата за създаване на *енциклопедия* (*енциклопедии*) на учебното знание**. На тези енциклопедии е присъщо **естественото роене в множество преписи, показващи тяхната обща генеалогия в Западна и Източна, Северна и Южна Европа**.

Трето. Самата тази дейност по създаване на **енциклопедия (енциклопедии) на учебното знание** се насочва към **строга *регламентираност* на своите прояви**, станали с течение на времето не просто неин **начин на съществуване**, но и неин **културен белег** (същност на **нормативната, стандартизиращата се вторично-документална форма**!): създаване на **примерен каталог за манастирските библиотеки** (**Касиодор Сенатор** – **VI в.**).

Четвърто. Структурирането по **предметите на училищното обучение** (**по тривиума** /трите словесни изуства: граматика, риторика, диалектика/ и **квадривиума** /четирите „математически изкуства": аритметика, геометрия, музика и астрономия/) на хуманитарната светска (втора) книга на *„Наставленията ..."* на Касиодор Сенатор през Средновековието служат на **училищното църковно обучение**), става **прогностична моделираща основа** – чрез заложена в **универсалната вторично-документална форма**, – за обединяването векове по-късно на

109. **Папа Инокентий I (старинна гравюра)**

110. **Папа Св. Геласий I (старинна гравюра)**

база на някои **църковии училища и училищата и библиотеките към манастирите** върху **единна интелектуална основа**. Именно в резултат на това се изграждат **първите университети в света**: Болонски (1088), Оксфордски (1167), Кеймбриджски (1209), Парижки (1215), Ягелонски (1364), Упсалски (1477), Тартуски (1632)...

Пето. Ако в книжовната култура на България от Ранното средновековие се създават образци (*„Симеоновия сборник"* /X в./), които получават приложение преди всичко в Киевска Русия и отчасти в Сърбия, то през XII-XV в. **силно византизираният былгарски културен модел** способства за трайно изграждане на **дълго съществувалата византийско-славянска общност в един православен свят в обширен географско-етнически ареал в Източна Европа, включващ територии на Византийската империя, Българя, Сърбия, Влахия, Молдова, Московска Русия, Украйна и Литовското княжество** (присъствието на изтъкнати представители на българското духовенство със забележителен принос в живота на църквите и книжовността на тези страни през XIV-XV в.): **Св. митрополит на цяла Русия Киприан**, **книжовникът в сръбския владетелски двор Константин Костенечки**.

Шесто. **Многообразните систематични универсални енциклопедии през Средните векове бележат дифузна трансмисия на структурирането и клонящите към тяхното intentio обобщаващи трудове с *философско-библиографска* насоченост, написани на *гръцки*** (VI-IX в.), ***старославянски*** (IX-XI в.) и ***латински*** (XIII-XV в.) език; тези **обобщаващи философско-библиографски трудове** стават основа на **философско-информационните картини на знанието, разпространявани в университетите от XI в.**

Седмо. В лоното на Ранното средновековие – на база на универсалните енциклопедии на Античността (VI в.) – общо за Западната и Източната традиция във византийско-славянската книжовност, но специфично в съответствие с конкретните исторически условия – се подготвят условията за създаването на **букет от методологии на хуманитарната универсална библиография от VII-XV в. като образци на синтезното универсално и препоръчително информационно моделиране – фундамент и модел на енциклопедизма за следващите векове**:

- тенденцията към *минимализъм* на универсалните (хуманитарните) хронологични биобиблиографски речници на църковни писатели, която през VI в. кристализира в библиографията на местни писатели: на Исидор Севилски (Isidorus Hispalensis, 560? – 636 г./) **и Илдефонсо Толедски (Ildefonsus Toletanus**, 607-667 г.);

- ранносхоластичната хуманитарна традиция през XI-XIII в. – религиозната хуманитарна библиография;

- светският универсален систематичен библиографски указател от средата на XIII в. – *„Книгозаконието”* (*„Библиономията”*) на Ришар де Фурнивал (Richard de Fournival, 1200 – след 1250 г.);

- обединяването на чертите на светската училищна програма и систематичния подборен библиографски указател по латинска литература от края на XIII в. – *„Списъкът на много автори”* на Хуго от Тримберг (Hugo von Trimberg, 1230/1235 – 1313 г.);

- азбучният биобиблиографски речник – сводният каталог на книжните фондове (*„Каталогът на църковните писатели”* на Джон Бостън от Бъри (John Boston of Bury, XIV-XV в.) **от нач. на XV в.) – примерният каталог на библиотеките – в Италия през Ранното Възраждане (систематичният *„Списък”* от 30-те год. на XV в. на Томазо Парентучели (Parentucelli**, Tommaso, 1397-1455), който става впоследствие **папа Николай V (Nicholaus V**, 1447-1455) [884, 897, 900, 905].

Осмо. **Когато говорим за световното значение на *„Фихрист”* като форма на ретроспективната международна универсална библиография на планетата** [900, 905, 978]**, следва да отбележим като сравнение, че първият истински европейски вторично-документален труд по международна универсална библиография на швейцарския учен-енциклопедист Конрад Геснер (Gesner, Conrad /1516-1565 г.) *„Пандекти” – „Всеобща библиотека”* (*„Bibliotheca universalis”*) (1545-1555 г.) в 4 тома (Цюрих)** [967-970]**, тоест почти 600 години след *„Фихрист”*, бидейки не само библиографски и *биобиблиографски речник с аналитичен характер* и *панорама на ръкописната и печатната книга към XVI в.*, няма толкова широк обхват като *езици, региони на света* и *теми*. Първата известна арабска световна универсална библиография „*Фихрист*” има изключително цивилизационно значение поради това, че *е*: вълшебното огледало на постиженията на Ислямския „Златен век”; съкровищница на данните за множеството книги на *арабски, персийски, арамейски, сирийски, согдийски и иврит*, като голяма част от тях са *преводи от старогръцки, индийски, китайски, арамейски, сирийски, согдийски, иврит, арменски, латински и други езици*; олицетворява екзистенциалната мисия на арабската цивилизация като хранител на античната мъдрост и в същото време осъществява *сакралната интелектуална връзка между Изтока и Запада*; свещен хранител (като пещерата на *Али Баба*) на безценните следи на почти изгубените *култури на зороастрийци,***

арабски християни **(копти, несторианци, яковити, маронити),** ***юдеи, арменци, грузинци, албанци*** **(от Закавказието)** ***и много други локални общности***; **единственият запазен свидетел за метафизичната дълбочина на една духовна вселена, събрала в себе си всичко най-ценно от целия тогавашен свят**.

Девето. **Световната универсална библиография отваря пътя на енциклопедизма – универсалното познание като върхово проявление на Светая Светих на човечеството –** ***БОРАВЕНЕТО С МНОЖЕСТВЕНОСТ (КОНЦЕПТУАЛНА – ФИЛОСОФСКА и ДОКУМЕНТАЛНА – ПЪРВИЧНО- И ВТОРИЧНО-ДОКУМЕНТАЛНА)*****, което ни сочи пътя за Спасението на човешката цивилизация като ПОСТОЯННО ИЗГРАЖДАНЕ – ЧРЕЗ** ***ЕЗИКА НА СВЕТОВНАТА УНИВЕРСАЛНА БИБЛИОГРАФИЯ*** **И** ***ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА*** **– НА** ***ПЛАНЕТАРНА КУЛТУРНА РИЗОМА (КОРЕНИЩЕ) ОТ ВРЪЗКИ НА ЕДИНСТВОТО, СТРУКТУРИРАНО ОТ МНОГООБРАЗИЕТО***.

Десето. **ГЕНЕЗИСЪТ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ: ГЕНОМ (III. I. Енциклопедия на учебното знание – същностнохуманитарна проблематика на Ранното средновековие. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове, написани на** ***гръцки*** **(VI-IX в.),** ***старославянски*** **(IX-XI в.) и** ***латински*** **език (XIII-XV в.); III. I. I. Паметникът от VI в. на хуманитарната библиография и енциклопедизма** ***„Наставления за духовното и светското четене”*** **на Касиодор Сенатор; III. I. II. Роля на препоръчителната литература на хуманитарната универсална библиография на Касиодор Сенатор** ***„Наставления ...”*** **(VI в.) през VIII-XIV в.; III. II. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове, написани на** ***гръцки*** **(VI-IX в.),** ***старославянски*** **(IX-XI в.) и** ***латински*** **език (XIII-XV в.); III. II. I. Проекции на енциклопедизма в Средните векове в Източната традиция и славянската духовност и славянските литератури (IX-XI в.); III. II. I. I. Универсални енциклопедии,** ***написани на гръцки език*****, в които** ***библиографският*** **елемент е водещ; III. II. I. II. Универсални енциклопедии,** ***написани на латински език*****, в които** ***философският*** **елемент е водещ; III. II. II. Рецепция на византийския модел на Християнството в енциклопедизма през втората половина на IX в.; III. II. III.** ***Старобългарският*** **енциклопедичен антологичен** ***„Симеонов сборник”*** **(IX-X в.) – междинно по хронология място между**

написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.) и протограф на *„Светославов изборник”* (XI в.); III. II. III. I. Преписи на старобългарския енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – българският културен модел на единство на философско-библиографската концептуална платформа (XI-XIV в.); III. II. III. II. Разпространение в славянския свят през XIV и XV в. на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в., съставен от Всеруския митрополит от български произход Св. Киприан, принадлежащ към Търновската книжовна школа като резултат от нормативизма на правописно-езиковата реформа на Св. Патриарх Евтимий; III. II. III. III. Исихазмът – проява на философската платформа на високите предренесансови художествено-естетически образци на стила „плетение словес” (XIV-XV в.); III. II. III. IV. Нова сръбско-българска редакция на индекса на позволените и забранените книги в дамаскините от XVIII в. – отблясък на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в.; III. II. IV. Проекции на енциклопедизма в Средните векове (Арабския ренесанс); III. II. IV. I. Хронотоп; III. II. IV. II. Класификационна схема; III. II. IV. III. Инструментариум. Философска принадлежност) разкрива генеалогичното културолого-феноменологично коренище на планетарното енциклопедично мислене с общ гео-космичен ценностен геном.

***Това* коренище посочва дифузна трансмисия на отделните явления – енциклопедиите, която проявява естественото родство на формите на енциклопедизма като интелектуална проекция – следствие на планетарната човешка менталност като многогласие.**

Енциклопедичното когнитивно движение като порождение от заложената в него менталност като онтологична потребност да установява информация като индикация за връзки между нещата, привежда в *хипертекстови* многовариантни системи – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр. – тези системи, които служат за когнитивно компаративистично градиво за добиването на енциклопедично знание – многовариантно планетарно интелектуално хиперцяло.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

I. Метабиблиографоведска природа на *енциклопедизма*

Несъмненото положение, че **върху уредена пълна и изчерпателна библиографска база** – *в идеал: на* ***световната универсална библиография*** – **по даден контент е възможно структурирането на енциклопедия**, позволява да осмислим **енциклопедизма като** ***хиперметабиблиографска форма на познанието***, съответстваща на ***библиографската морфология***.

Тази **хиперметабиблиографска форма на познанието за общите универсални енциклопедии е световната универсална библиография** [900, 905, 978, 979-980].

В Германия съзрява **библиографската морфология** и тя е свързана с името на библиотековеда, библиографа-практик и теоретика, сътрудника и секретаря на Кралската библиотека в Дрезден, библиотекаря на Волфенбютелската библиотека **ФРИДРИХ АДОЛФ ЕБЕРТ** (Ebert, Fr. Ad. /1791-1834/) (*Ил. 111*)

111. **Фридрих Адолф Еберт / Неизвестен автор**
(платно)
(репродукция)

1705

– *вж: с. 1706*: с предисловието към най-значителната му работа в областта на библиографията – *„Всеобщ библиографски речник”* (1821-1830 г.) и неговата статия *„Библиография”*, публикувана в *„Енциклопедията ...”* (1823) на Й. С. Ерш (Ersch, J. S.) и Й. Г. Грубер (Gruber, J. G.) – *вж: с. 1540, 1544-1545, 1551*.

Ebert, F. A. Allgemeines bibliographisches Lexikon. [Bd. 1-2]. – Leipzig: Brockhaus, 1821-1830.
Bd. 1. – 1821. – [VI], XVIII S., 1076 Col. – Vorrede: S. IX-XVI.
Bd. 2. – 1830. – 1120 Col.

Ebert, F. A. Bibliographie. // *Ersch*, J. S. Allgemeine Enzyklopädie der Wissenschafte und Künste / **J. S. Ersch, J. G. Gruber**. – Leipzig, 1823. – Tl. 10. – S. 47-48.

Изхождайки от позицията, че **„библиографията е свод от документи (codex diplomaticus) по история на писмеността, най-сигурният измерител на степента и висотата на писмената култура и дейността** (*Подчертаното – от мен. – А. К.*)**”** [**Ebert**, F. A. Allgemeines ..., *т. 1, с.* IX], Ф. А. Еберт я определя като **наука, занимаваща се „с познаването на произведенията на писмеността на всички времена и народи като такива, а също ги познава в съответствие с отделните външни обстоятелства** (*Подчертаното – от мен. – А. К.*)**”** [**Ebert**, F. A. Bibliographie ..., с. 47].

По *този* начин превъзнасянето от страна на френските библиографи на функциите на библиографията в най-рано от тях формулираните в по-новото време **възгледи за природата и значението на библиографията като всеобобщаваща наука** (Ж. Ф. Не дьо ла Рошел, А. Г. Камю, Е. Г. Пеньо, Ш. Ф. Ашар), е преодоляно в концепцията на Ф. А. Еберт.

Немският теоретик вижда **библиографията в ролята „услуга на науката”** [**Ebert**, F. A. Allgemeines ..., *т. 1, с.* IX].

Разграничавайки ясно **два подхода на библиографията към книгата**:

1) **като към продукт на *духовната* култура, като към духовна (литературна, научна) ценност**;

2) **като към продукт на *материалната* култура, като към материална ценност**, Ф. А. Еберт разделя библиографията на *два вида*:

- „чиста” и

- „приложна”.

Първата от тези разновидности – **„чистата библиография”** – се касае до съвкупността от произведенията на писмеността; задачата й е – да установи наличието на съответните произведения, „да покаже въобще това, което има”. Тя съществува във вид на **универсална** (обхващаща писмеността на всички векове и народи) или **ограничена от времето** (произведенията на писмеността на определена епоха, период, години), или **мястото** (национални, регионални, краеведски), или **съдържанието** (произведения на писмеността по една или друга област на знанието) [**Ebert**, F. A. Bibliographie ..., с. 47].

Втората разновидност – **„приложната библиография”** – подхожда към книгите предимно с отчитането на склонностите и **потребностите на книгосъбирателя (библиофила)**, с което и обяснява на колекционера и книготърговеца причината, поради която едно или друго издание има определена ценност (за тези цели библиографът използва много помощни за него дисциплини: хронологията, палеографията, историята на книгопечатането и др.) [**Ebert**, F. A. Allgemeines ..., *т. 1, с.* X].

Към изложеното следва да се допълни, че за **образец на „чиста библиография”** Ф. А. Еберт смята първия универсален свод от библиографски сведения за писателите,

писали на латински, гръцки и древноеврейски езици от древността до средата на XVI в. – *„Всеобщата библиотека”* (1545-1555 г.) [967-970] на швейцарския естествоизпитател, филолог и библиограф **К. Геснер** (Gesner, C. /1516-1565/), а **класически примери на „приложна библиография”** за него са върховете на френската и всемирна библиофилска библиография от XVIII и XIX в. – *„Поучителната библиография ...” – „Bibliographie instructive”* на **Г. Ф. Дебюр Младши** (Debure le Jeune, Guillaume-François /1731-1782/) и *„Ръководството на книготърговеца и любителя на книги” – „Manuel du Libraire et de l'Amateur de livres”* на **Ж. Ш. Брюне** (Brunet, J. Ch. /1780-1867/).

De Bure, G. F. le Jeune. Bibliographie instructive ou Traité de la connaissance des Livres rares et singuliers, contenant un catalogue raisonné de la plus grande partie de ces Livres precieux, qui ont paru successivement dans la République des Lettres, depuis l'invention de l'imprimerie, jusques à nos jours, avec des Nottes sur la différence et la rareté de leurs éditions, et des remarques sur l'origine de cette rareté actuelle, et son degré plus ou moins considérable la manière de distinguer les éditions originales, d'avec les contrefaites, avec une description typographique particulière du composé de ces rares volumes, au moyen de laquelle il sera aisé de reconnaître facilement les exemplaires ou mutilé en partie ou absolument imparfaits, qui s'en rencontrent journellement dans le commerce, et de les distinguer sûrement de ceux qui seront exactement complets dans toutes leurs parties. Disposé par ordre de Matières et de facultés, suivant le systé Bibliographique généralement adopté; avec une Table générale des auteurs, et un systé complet de bibliographie choisie. / par Guillaume François de Bure, le Jeune. – Paris: De Bure le Jeune, 1763-1768. – T. 1-7.

T. 1. – 1763. – XXVI, 603 p.
T. 2. – 1764. – XXVIII, 772 p.
T. 3. – 1765. – XVI, 734 p.
T. 4. – 1765. – 544 p.
T. 5. – 1766. – XXIV, 631 p.
T. 6. – 1767. – 645 p.
T. 7. – 1768. – 687 p.

Тр. на **Г. Ф. Дебюр Младши** *„Поучителна библиогр., или Трактат за познаването на редк. и изключ. кн., съдържа тълк. речник на по-голямата ч. от тези ценни кн., които се появяват в Лит. република от изобретяването на книгопеч. до наши дни, с бел. за отличени. и редки техни изд. и ... за причината на тази рядкост ... ; за способа да се различат ориг. изд. от техните копия ..., при помощта на които лесно се установява екз. или частична повреда., или ... дефект ...”* е доп. от имащия самост. значение аукционен каталог на съветника на парламента ***Л. Ж. Геньо***, съставен от **Г. Ф. Дебюр Младши** след смъртта на притежателя на колекцията. В 1782 г., годината на смъртта на Дебюр, излиза 10-ия том на *„Поучителната библиогр. ...”*, съст. от **Ж. Ф. Не дьо ла Рошел** (1-ви и 2-ри томове на каталога на ***Л. Ж. Геньо*** Рошел считал за томове 8 и 9 на *„Поучителната библиогр. ...”*). 10-ят том представлява вспомагателен показалец към анонимните книги, отчентени във всичките девет предходни тома, а също включва включва трактата на **Ж. Ф. Не дьо ла Рошел** *„Разсъждение за библиографската наука и за задълженията на библиографа”*.

Brunet, J. C. fils Manuel du Libraire et de l'Amateur de livres, contenant: 1. Un nouveau Dictionnaire bibliographique, dans lequel sont décrits les Livres rares, précieux, singuliers, et aussi les ouvrages les plus estimés en tout genre, qui ont paru tant dans les languages anciennes que dans les principales langues modernes, depuis l'origine de l'imprimerie jusqu'à nos jours; avec l'histoire des différentes éditions qui en ont été faites; des renseignements nécessaires pour reconnaitre les contrefaçons, et collationner les anciens livres. <...>; 2. Une Table en forme de Catalogue raisonné, où sont classés méthodiquement tous les ouvrages indiqués dans le Dictionnaire, et de plus, un grand nombre d'ouvrages utiles, mais d'un prix ordinaire, qui n'ont pas dû être placés au rang des livres précieux.: [T. 1-3]. – Paris: J. Ch. Brunet et Leblanc, [1809] 1810. – T. 1. A-E. – [2], XVI, 614 p.; T. 2. F-O. – [2], 620 p.; T. 3. P-Z. – [2], 638 p. – 2. éd.: T. 1-4. – 1814. – 3. éd.: T. 1-4. – 1920. – 4. éd.: T. 1-5. – 1842-1844. (T. 5. – P.: Silvestre, 1844). – 5. éd.: T. 1-6. – 1860-1865. – От 5. изд. излизат препеч. в Берлин (1921 г.), Париж (1923 и 1928 г.) и Ню-Йорк (1923 г.).

Съдържа и: *Table méthodique en forme de catalogue raisonné* (p. 1-798).

Така отсъствието на големи колекционери в Германия – феномен на обществената практика, който силно влияе върху формирането на възгледите на френските специалисти в областта на библиографията (*вж: по-горе*), помага на Ф. А. Еберт да разграничи ясно двете различни **потребности от библиография**:

- **развитието на науката и културата**, наблюдаващо се явно в родината му *и*
- **книгосъбирателството на библиофилите**, получило особено развитие в резултат на определени специфични традиции във Франция.

Концепцията на Ф. А. Еберт, разделяща библиографиията на два вида – **„чиста”** и **„приложна”** – намира приемственост в последвалите изследвания на германските библиографи.

ГЕОРГ ШНАЙДЕР

Придържайки се към възгледа на Ф. А. Еберт, съотечественикът му – библиографът-историк – авторът на неподражаемата панорама на развитието на библиографията библиографът – историк и морфолог (Schneider, G. /1876-1960/) (*Ил. 112*) високо цени достойнствата на своя предшественик, приемник на когото сам се смята и е такъв в действителност.

По повод на предисловието към *„Всеобщия библиографски речник"* [**Ebert**, F. A. Allgemeines ..., *т. 1, с.* IX-XVI] на Ф. А. Еберт, където неговата концепция намира своя най-завършен израз, Г. Шнайдер изказва съждение, което става пророческо и за класификационните представи във вторично-документалната сфера, и за цялото развитие на тази сфера като планетарно ноосферно явление на XX-XXI в. като цяло, и въобще за следващите поколения библиографи – не само в Германия, Западна Европа, но и в световен мащаб – особено в **когнитологичен аспект на разглеждане на библиографската област като научно-практическо системно цяло**: **„завинаги ще остане един от главните наши източници по теория на библиографията** (*Подчертаното – от мен. – А. К.*)**"** [**Schneider**, G. Handbuch ..., с. 17].

Schneider, G. Einführung in die Bibliographie. – Leipzig: Hiersemann, 1936. – V, [2], 203 S.
Тр. е основан на изключената от 4. изд. кн. на авт. *„Ръководство по библиогр."* нейна теорет. ч.

Schneider, G. Handbuch der Bibliographie. – Leipzig: Hiersemann, 1923. – XVI, 544 S.
2. изд. е с незначителни изменения (Ebenda, 1924).
3. изд. – Репр. от 2. изд.
4. изд. – значително изменено: изключена е основната му (теорет. ч.); твърде разшир. е собствено справочната ч. на тр.
5. изд. – Репр. от 4. изд.

Schneider, G. Theory and history of bibliography / Transl. by **R. R. Shaw**. – New York: Columbia univ. pr., 1934. – 306 p.
Съдържа и: *The development of Bibliogr.* (p. 271-293). – Този откъс от кн. е препеч. през 1975 г.

Пристъпвайки към по-детайлно изложение на концепцията на немския библиотекар и библиограф Г. Шнайдер, следва да се изтъкне, че в широкоизвестното

112. **Георг Шнайдер**
(фотопортрет)

в целия свят и *цит.* негово *„Ръководство по библиография" – „Handbuch der Bibliographie"* (1923) (*вж:* и 2-4 изд. на тр.: 1924, 1926 и 1930, както и др. негови съч. *– „Теория и история на библиографията" – „Theory and history of bibliography"*, 1934 и *„ Увод в библиографията" – „Einführung in die Bibliographie"*, 1936), са обхванати **универсалните по съдържание библиографски пособия**.

Авторът се придържа към твърде характерната и утвърдила се днес като **всеобща интегрална интерпретация на библиографската област като системна естествено структурирана, исторически възникнала и постоянно трансформираща се цялост**.

В представата на Г. Шнайдер за **библиографската сфера като цялост** са изведени:

- библиографските пособия от *втора степен* (библиография на библиографията = библиографски указатели отразяващи вторично-документални трудове).

След тях следват: **общите библиографски указатели с международен обхват**; **библиофилските указатели**; **указателите, отчитащи инкунабулите**; **общите препоръчителни библиографски пособия** и **указателите на забранените издания** (у Г. Ш. последните две групи са обединени под симптоматичното – системно-структурно в основата си – за разбирането същността на привежданите вторично-документални феномени – общо заглавие: **„Списъци на добрите и лошите книги"**) (*Подчертаното – от мен. – А. К.*) [**Schneider**, G. Einführung...; **Schneider**, G. Handbuch...; **Schneider**, G. Theory...].

След характеристиките на приведените *тук* групи библиографски пособия, диференцирани за първи път в историята на библиографията по описания начин, който създава достатъчно всеобхватна, всеобща – единна, пълна и ясна – диференцирана историко-културна представа за **същностно-библиографските особености на отделните библиографски разновидности**, Г. Шнайдер привежда сведения за **изданията, които *не са библиографски* в тесния смисъл на думата**, но представляват **фундамента на всяка по-съществена (справочно-информационна) библиографска работа**: **общи печатни каталози на библиотеките**; **списания с обща тематика, имащи големи критико-библиографски раздели**; **общи ЕНЦИКЛОПЕДИИ** [**Schneider**, G. Einführung...; **Schneider**, G. Handbuch...; **Schneider**, G. Theory...].

Националните библиографски указатели на отделните страни са представени от Г. Шнайдер обособено – по страни или техни групи, образувани по **езиково родство** [**Schneider**, G. Einführung...; **Schneider**, G. Handbuch...; **Schneider**, G. Theory...].

След тази библиографска разновидност следва друга – **библиографските указатели на периодичните издания**, сред които – и отразяващите статии, намиращи се в отбелязаните източници (**аналитични библиографски пособия**) [**Schneider**, G. Einführung...; **Schneider**, G. Handbuch...; **Schneider**, G. Theory...].

На **библиографските указатели** на някои, **специални по вид, издания** (**на**: **различни общества**; **висши учебни заведения и училища**; **официални издания** и **публикации, издавани от „частни лица"** /т.е. не се явяват издатели по професия/; **на книги, появили се на бял свят анонимно или под псевдоними**) Г. Шнайдер отделя самостоятелно място [**Schneider**, G. Einführung...; **Schneider**, G. Handbuch...; **Schneider**, G. Theory...]. Библиографската архитектура е финализирана от Г. Шнайдер с **биографичните речници** – **международни** и **национални** по характер.

Тази **макроструктура на вторично-документалната информация** възприемат библиографите – съвременници и последователи на Г. Шнайдер. Тази структура на вътрешната форма на библиографията възприема и българският библиограф,

създателят на знаменития и с непреходна слава Български библиографски институт (1941-1963 г.) **проф. Т. Боров** (приемник и ярък изразител на традицията, завещана от неговия учител – **акад. Н. Михов**).

Чрез капиталния труд на Т. Боров по **универсална библиография от втора степен с международен обхват**, структуриран във формата на **ретроспективен многостепенен пътеводител по информационната среда на планетата** – *„Пътя към книгите"* (1942 г.), библиографската мисъл, развивана в България, проявява и обявява осъзнаването на своята генетична връзка с **„немската линия" в класификационните представи за библиографската реалност на Западна Европа и евро-американския културно-информационен ареал като цяло – световния библиографски процес (чрез феноменологията на библиографския пътеводител)**.

Приведената *тук* строго концептуална структура на труда на Г. Шнайдер *„Ръководство по библиография"*, в процеса на работата над който се обособява главното теоретично съчинение на библиографа-учен – *„Увод в библиографията"* (1936), – е резултат от осмислянето на детайлно структурирана **класификация на библиографията (библиографските указатели)**, представена по комплексния признак **„обществено предназначение"**.

Към момента на формирането на авторската концепция на Г. Шнайдер е характерен ***триадният*** **класификационен ред на диференциация на видовете библиография**: **всеобща**; **национална**; **специална**; а по-късно: ***дихотомичният***: **всеобща** (с йерархични вътрешни деления: **международна** и **национална**); **специална** (осмисляна в качеството на библиографска разновидност на базата на диференциацията по **отрасли на науката**).

Паралелно е изведена ***библиографията на библиографията***.

Като системно цяло се наблюдават **морфологичните библиографски диади**: **обща – специална**; **отчетно-регистрационна – препоръчителна** … (*срв.* с диференциацията на библиографията, направена от руския историк и теоретик на библиографията **МИХАИЛ НИКОЛАЕВИЧ КУФАЕВ** (1888-1948) /1926/) (*Ил. 113*).

113. **Михаил Николаевич Куфаев (фотопортрет)**

Куфаев, М. Н. Избранное: Тр. по книговед. и библиографовед. / Сост., вступ. ст. и коммент. **И. Е. Баренбаум**. – Москва: Книга, 1981. – 224 с., 1 л. : портр. – (Тр. отечеств. книговед.)

Съдържа: *Книга как понятие и предмет науки и библиография как документальная наука о книге: Разд. из филос. книговед. [1924 г.] (с. 39-49); Библиография как наука и как прикладное знание* [1925 г.] (с. 71-93); *Библиография – наука: Докл. на II Всерос. библиогр. съезде* (Москва, 25 нояб. – 1 дек. 1926 г.) [1926 г.] (с. 119-127); *Библиофилия и библиономия: Психофизиол. библиофильства* [1927 г.; през 1980 г. изд. репрод.] (с. 168-175).

Куфаев, М. Н. Проблемы философии книги: Опыт введ. в ист. кн. – Ленинград: Начатки знаний, 1924. – 70 [2] с. Препеч. през 1981 г. в Избр. тр. (през 1925 г. е публ. едноим. ст. на авт. на укр. ез.).

По-подробно за изложената хиперструктура на познанието, чийто каркас е световната универсална библиография, – *вж:* **Книга II. *„Булгарика: Академик Никола Михов”*** на *наст.* **диптих по информационно моделиране на хипертекст**.

Тук е съществено да се изтъкне, че в нямащата аналог космогонична представа на Г. Шнайдер за структурата на библиографската информация, генерираща знание – за **библиографската сфера като цялост** – наблюдаваме **общите ЕНЦИКЛОПЕДИИ** като **знаниево изражение в хиперметабиблиографска форма на познанието**:

Куманова, А. Булгарика: ***Академик Никола Михов*** – Духът на *булгарика*: Диптих по информационно моделиране на хипертекст: Книга II. Учебник по структуриране на *булгарика* / А. **Куманова** (авт., предг., биобиблиогр., науч. ред.), Н. **Казански** (авт., предг., терминолог., науч. ред.); Дейксис, науч. ред. Н. **Василев**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, М. **Максимова**; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София: За буквите – О писменехь, 2023. – 256 с.: с 16 ил. ; 62 факсим. – (Факлоносци ; XXXIV)

Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия и 145-год. от рожд. на акад. -Н. Михов ; Посв. на проф. М. Куманов.

ISBN 978-619-185-598-8 ; E ISBN 978-619-185-599-5

II. Лапидарна световна универсална библиографска база на *енциклопедизма*

Енциклопедизмът в съвременните му модификации е **метабиблиографоведско знаниево построение от връзки**, стимулирано от (акцентът е поставен върху началния момент на **генезиса на библиографските разновидности** – *лат.:* **Generatio spontanea** – ***самозараждане***) в **библио-инфо-ноосферата**:

- библиотечната библиография (Калимах Александрийски);

- хронологичните биобиблиографии от IV-XV в. (Йероним Стридонски, Генадий Марсилски, Исидор Севилски, Илдефонс Толедский, Зигиберт от Жамблу, „Аноним от Мелк”, Петър Дякон, Хонорий Отьонски /Августодунски/, Хенрих Гентски, Йоан Тритемий);

- библиографската енциклопедия – „примерен” каталог от VI в. (Касиодор Сенатор) и универсалната систематична библиография от средата на XIII в. (Ришар де Фурнивал);

- сводният каталог на книжните фондове на английските манастирски библиотеки от началото на XV в. (Джон Бостън от Бъри);

- примерният каталог на библиотеките на Италия през Ранното Възраждане от 30-те год. на XV в. (Томазо Парентучели);

- универсалната международна библиография от чист вид – енциклопедичната универсална библиография (К. Геснер);

- систематичните панаирни книготърговски каталози (Г. Вилер, И. Клес, Г. Драуд);

- ретроспективните универсални библиографски указатели от втора степен с международен обхват (Ф. Лабе, А. Тейсие);

- историографските библиофилски библиографии (Г. Ф. Дебюр Младши, Ж. Ф. Не дьо ла Рошел, А. Грегоар, А. Г. Камю, Е. Г. Пеньо, К. Ф. Ашар, Т. Х. Хорн, Т. Ф. Дибдин);

- националните библиографски репертоари от втора степен с международен обхват (Е. Г. Пеньо, Ж. П. Намюр, Ю. Петцхолд, Дж. Сабин, Л. Вале, А. Стейн);

- международните универсални библиографии от трета степен (А. Г. С. Джозефсън, В. Грундтвиг);

- международните универсални библиографски пътеводители от всички степени (А. Б. Крьогер, И. Г. Мадж, К. М. Уинчел, Е. П. Ший; А. Грезел, В. Кирфел, В. Крабе, К. Флайшхак; У. П. Кортни, У. Бегли;

Л. Я. Живни; Ю. Грич; А. Сорбели; К. Танака, М. Мори; К. Хатано, М. Яоши; Ф. Кало, Ж. Тома; К. Р. Симон; Т. Боров);

- световната универсална ретроспективна и текуща библиография от втора степен (Т. Бестерман) [900, 905, 978, 979-980].

Специални, подхранващи енциклопедизма, са **Festschrift изданията** – уникален тип на академичната литература, която – традиционно представяна в каталозите и библиографските указатели по ***имената* на лицата, *в чест на които* са създадени тези енциклопедични бази на научното познание** (както са поднесени и в локуса на *настоящото* проучване цитираните *тук* подобни трудове!).

Тези издания са своеобразни когнитивни калейдоскопи на научното познание в особено синтезиращ философско-информационната картина на света **знаков вид**. Те представляват огромен интерес едновременно и за **формиране на *история на науката***, и за **перспективно прогностично очертаване на пътищата на кристализация на научното мислене в лоното на *научни центрове и школи***, защото през призмата на *идеите* на видни творци на познанието и структуриращите се около тях научни кръгове разкриват цели пластове на свързаност между проблемите и аспектите на изследваната реалност.

Самата **функция на Festschrift изданията** в познанието е ***троична***:

- да оповестят научната общност за персоналии – явления в историята на познанието, по които синтезират справочно-информационна база (1);

- да кумулирайки представа за знанието, добито от тези персоналии (2);

- да очертаят интердисциплинарния характер на отзвука за тези персоналии и научните им приноси, както и – трудовете на принадлежащия към кръга на съответния учен творци (3).

Хронотопът на Festschrift изданията *от втората половина на XX в. до днес в Западна Европа и САЩ* може да бъде обозначен лаконично чрез следния свод от публикации, посветени на:

- австрийския невролог, психолог и философ, основателя на психоанализата ***Sigmund Freud*** (1856-1939) – *„**Фройд** и съвремието: Цикъл лекции в унив. на Франфурт и Хайделберг по повод 100-г. от рожд. му”* (Frankfurt am Main, **1957**)[1] – *вж: Бел. 1 на с. 1714*;

- румънския философ, културолог и писател ***Mircea Eliade*** (1907-1986) – *„Митове и смиволи: Студии в чест на Мирча Елиаде”* (Chicago, **1969**)[2] – *вж: Бел. 2 на с. 1714*;

- английския антрополог ***Sir Edward Evans-Pritchard*** (1902-1973) **–** *„Видове мислене: Есета за мисленето в западните и не западните общества: Сб. в чест на **сър Едуард Еванс-Притчард**”* (London, **1973**)[3] – *вж: Бел. 3 на с. 1715*;

- швейцарския психолог, психиатър и философ от немски произход, близък сътрудник на З. Фройд ***Carl Gustav Jung*** (1875-1975) – *„Аспекти на аналитичната психология. В чест на 100-год. на **Карл Густав Юнг**”* (Basel, **1975**)[4] – *вж: Бел. 4 на с. 1715*;

- немския теолог и иранист ***Carsten Colpe*** (1929-2009) **–** *„Традиция и превод.*

Към проблема за междукултурната преводност на религиозните феномени: Юбил. сб. в чест на ***Карстен Колпе*** *за 65-год."* (Berlin; New York, **1994**)[5] *вж: Бел. 5 на с. 1715*;

- американския философ ***Judith Jarvis Thomson*** (1929-2020) – *„Факт и стойност: Есета по естетика и метафизика в чест на* ***Джудит Джарвис Томсън****]"* (Bradford, **2001**)[6] *– вж: Бел. 6 на с. 1715*;

- немския теолог ***Karl Hoheisel*** (1937-2011) – *„Хайрезис (Ерес): Юбил. сб. в чест на* ***Карл Хоайзел*** *за 65-год. му"* (Münster, **2002**)[7] *– вж: Бел. 7 на с. 1717*;

- английския биолог и етолог ***Richard Dawkins*** (1941-) – *„****Ричард Даукинс****: Как ученият променя нашия начин на мислене"* (Oxford **2006**)[8] *– вж: Бел. 8 на с. 1715*;

- немско-австралийския философ ***Raimond Gaita*** (1946-) – *„Философия, етика и човешка общност: Есета в чест на* ***Реймънд Гайта****"* (Milton Park etc., **2011**)[9] *– вж: Бел. 9 на с. 1715*;

- английския античен философ ***M. M. McCabe*** (1948-) – *„Препрочитайки древната философия: Стари кранти и свещени крави [посв. на философа* ***Мери Маргарет Маккейб****]"* (Cambridge, **2018**)[10] *– вж: Бел. 10 на с. 1715*;

- френския философ и езотерик ***Antoine Faivre*** (1934-2021) **–** *„Езотеризъм, гностичности и символична образност: Сб. в чест на* ***Антоан Февр****"* (Leuven, **2001**)[11] – *вж: Бел. 11 на с. 1715*.

Двете Festschrift издания на библиографската и историографската серия „Факлоносци" на Академичното издателство на УниБИТ „За буквите – О писменехъ: *„Gloria bibliosperae (Ariadne's Thread)"* (София, **2016** – XVI пореден номер) [896] и *„Licht, mehr Licht!"* (София, **2022** – XXXII пореден номер) [914] са плод на платформата на поредицата – да е „уникален емпиричен материал по наукознание, интердисциплинарни връзки и психология на научното творчество" – съгласно издателската анотация на публикациите.

Явявайки се винаги изключително трудоемки и времеемки, Festschrift изданията в същото време са **изключително прецизни библиографски, историографски и енциклопедични когнитивни инструменти**, **индивидулизиращи рационално персоналията**, на която са посветени в космоса на идеи, достижения и издания.

И в това е съществената тяхна онтологична черта – като партия в енциклопедичната многогласна полифонична инфосфера на света.

III. Когнитивен феномен на *енциклопедизма*

III. I. Компаративистично разгледаните универсални енциклопедиии, които са плод на холистичното мислене за цялостна философско-информационна картина на света, са родствени на целеполагането и в теологията, и в световната универсална библиография – и чрез последната – и в образованието.

III. II. Теологията, библиографията и образованието са „трите кита", на които израства енциклопедиката. На база на компаративистичния анализ на 84 енциклопедии в общо 1 523 типографски единици – тома (т.) / части (ч.) / книги (кн.) / випуски (вип.) на различни издания, които са написани на *16 езика* (*английски, български, гръцки, испански, италиански, китайски, латински, немски, полски, румънски, руски, старогръцки, унгарски, фарси, френски и хинди*), на които принадлежат 29 линка за свободен достъп до *е*-версиите им в интернет, е базиран предлаганият *тук* компаративистичен анализ.

III. III. През локосите на отделни топоси е фокусирано раждането на естествената мозаечна картина на енциклопедизма на планетарната, структурирана в енциклопедиите – исторически библиографски и историографски стъпки във формирането на енциклопедичното мислене.

III. IV. Тази информация в онтологичен дискурс посочва принципното многообразие на енциклопедичното мислене – проекция на националните системологични културни и научни традиции.

III. V. Констатираното многообразие на енциклопедичните форми на познанието – като черта на геокосмогенична вариативна жизненост на енциклопедизма – представлява рудиментаризиран в обозримо множество от хипертекстове на интерпретационни интелектуални модели на *отсъстващата* и *справочно-информационно* фиксираната от множество – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр. – части философско-информационна картина на света, чието познаване и използване е ефективно в сравнение.

III. VI. Разкриването на генеалогичното културолого-феноменологично коренище на планетарното енциклопедично мислене е с общ гео-космичен ценностен геном и то посочва дифузна трансмисия на отделните явления – енциклопедиите.

III. VII. Наблюдаваната трансмисия на енциклопедичното мислене проявява естественото родство на формите на енциклопедизма като интелектуална проекция – следствие на човешката менталност.

III. VIII. Енциклопедичното когнитивно движение като порождение от заложената в него менталност като онтологична потребност да установява информация като индикация за връзки между нещата, привежда в хипертекстови многовариантни системи – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр.

III. IX. Тези естествени интелектуални системи – азбучни, систематични, предметни, тематични и пр. служат за когнитивно компаративистично градиво за добиването на енциклопедично знание – многовариантно хиперцяло от връзки.

„който сее скъдно,
скъдно и ще пожъне;
а който сее щедро,
щедро и ще пожъне.”

2 Кор.
(9: 6)

Бележки

[1] ***Freud*** in der Gegenwart. Ein Vortragszyklus der Universitäten Frankfurt und Heidelberg zum 100. Geburtstag. – Frankfurt am Main: Europäische Verlagsanstalt, 1957. – 447 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1712.*

[2] Myths and Symbols: Studies in Honor of ***Mircea Eliade***. – Chicago: Univ. of Chicago Press, 1969. – 438 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1712.*

[3] Modes of Thought: Essays on Thinking in Western and Non-Western Societies. Collection dedicated to Sir ***Edward Evans-Pritchard***. –London: Faber and Faber, 1973. – 399 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1712.*

ISBN 9780571095445

[4] Aspekte analytischer Psychologie. Zum 100. Geburtstag von ***Carl Gustav Jung*** 1875-1975. – Basel: Karger, 1975. – 307 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1712.*

ISBN 9783805522168

[5] Tradition und Translation. Zum Problem der interkulturellen Übersetzbarkeit religiöser Phänomene. Festschrift für ***Carsten Colpe*** zum 65. Geburtstag. – Berlin; New York: De Gruyter, 1994. – 601 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1712-1713.*

ISBN 978-3110139303

[6] Fact and Value: Essays on Ethics and Metaphysics for ***Judith Jarvis Thomson***. – Bradford: Bradford Book, 2001. – 248 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1713.*

ISBN 978-0262525626

[7] Hairesis. Festschrift für ***Karl Hoheisel*** zum 65. Geburtstag. – Münster: Aschendorff, 2002. – 538 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1713.*

ISBN 9783402081204

[8] ***Richard Dawkins***: How a Scientist Changed the Way We Think. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2006. – 283 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1713.*

ISBN 9780199291168

[9] Philosophy, Ethics, and a Common Humanity: Essays in Honour of ***Raimond Gaita***. – Milton Park etc.: Routledge, 2011. – 248 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1713.*

ISBN 9780415546386

[10] Rereading Ancient Philosophy: Old Chestnuts and Sacred Cows [dedicated to the philosopher ***M. M. McCabe***]. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2018. – 318 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1713.*

ISBN 9781107194977

[11] Ésotérisme, Gnoses et Imaginaire symbolique. Mélanges offerts à ***Antoine Faivre***. – Leuven: Peeters Leuven, 2001. – 948 p. – *Вж: осн. текст – на с. 1713.*

ISBN 978-9042909557

Per aspera ad astra!

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА, ПРЕДСТАВЕНА ВЪВ ВИД НА *СИСТЕМАТИЗИРАНА ПРЕПОРЪЧИТЕЛНА* БИБЛИОГРАФИЯ ПО *ЕНЦИКЛОПЕДИКА*

Съдържание на ресурса

I. Енциклопедии
(**NN 1-871**:
871 ном. назв.)

II. Библиографски и историографски базирани универсални пътеводители по книгата
(**NN 872-880**:
9 ном. назв.)

III. Библиографска и историографска справочно-енциклопедична серия „Факлоносци" на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ"
(**NN 881-916**:
36 ном. назв.)

IV. Библиографско и историографско периодично издание на Университета по библиотекознание и информационни технологии *„Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ"*
(**NN 917-934**:
18 ном. назв.)

V. *Е*-библиотеки на Студентското научно общество при УниБИТ
(**NN 935-965**:
31 ном. назв.)

VI. Библиографски указатели, метабиблиографоведски трудове и антологии
(**NN 966-990**:
27 ном. назв.)

VII. Научни изследвания
(**NN 991-1051**:
59 ном. назв.)

VII. I. Учебна литература и енциклопедични статии, посветени на енциклопедизма
(**NN 991-994**:
4 ном. назв.)

VII. II. Изследователи на енциклопедии и антологии; публикации на основополагащи за енциклопедизма текстове и техни преводи
(**NN 995-1042**:
46 ном. назв.)

VII. III. Публикации, посветени на универсални когнитивни принципи на информационно моделиране и програми, свързани с тях
(NN 1043-1051:
9 ном. назв.)

VIII. Литературно-художествени текстове, декодиращи онтологията на философската натовареност на информацията
(NN 1052-1054:
3 ном. назв.)

I. Енциклопедии
(NN 1-871:
871 ном. назв.)

1-5. **Adler**, Ada. *Suidae Lexicon*: Vol. 1-5. – Leipzig: Teubner, 1928-1938. – Vol. 1. – 1928. – 549 p.; Vol. 2. – 1931. – 740 p.; Vol. 3. – 1933. – 646 p.; Vol. 4. – 1935. – 310 p.; Vol. 5. – 1938. – 280 p.
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110957921/html>

6-172. *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*: 167 Bd. – Leipzig: F. A. Brockhaus, 1819-1889. <https://de.wikisource.org/wiki/Allgemeine_Encyclop%C3%A4die_der_Wissenschaften_und_K%C3%BCnste_(Digitalisate)>

173. **Apáczai Csere**, János. *Magyar encyclopaedia*. Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a magyarázó jegyzeteket írta **Szigeti József**. – Bukarest: Kriterion, 1977. – 526 p.
<http://mek.oszk.hu/13800/13880/>

174. **Benedykt Chmielowski**. *Nowe Ateny* albo Akademia Wszelkiey Scyencyi Pełna, Na Rozne Tytuły, iak na Classes Podzielona, Mądrym dla Memoryału, Idiotom dla Nauki, Politykom dla praktyki, Melancholikom dla rozrywki Erigowana [...]. – Lwów: Drukarnia **Pawła Józefa Golczewskiego**, 1745. – 896 p.
<https://academica.edu.pl/reading/readSingle?page=88&uid=3515164>

175. **Cassiodorus Senator**: *Einführung in die geistlichen und weltlichen Wissenschaften* (Institutiones divinarum et saecularium litterarum). – Hildesheim: Olms, 2014. – 354 p.
ISBN 978-3-487-15207-3

176-207. *Encyclopædia Britannica*: 32 vol. – 15th ed. – Chicago: Encyclopædia Britannica. – 2007.
<https://www.britannica.com/topic/Britannica-Online>

208-223. *Encyclopaedia Iranica*: Vol. 1-16. – Leiden: Brill, 1985-2021. <https://referenceworks.brillonline.com/browse/encyclopaedia-iranica-online>
ISBN 978-90-04-47290-7

224-252. The *Encyclopedia Americana*: The Int. Reference Work: 30 vol. – 6. ed. – Chicago: Rand McNally, 1957-1963.
<https://catalog.hathitrust.org/Record/001461815>

253-298. *Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere e Arti*: Vol. 1-36 + 1-10 Appendices. – Roma: Istituto **Giovanni Treccani**, 1929-1939; 1938-2000.
Appendice I: unico vol., 1938
Appendice II 1939-1948: due vol. (A-H, I-Z), 1948
Appendice III 1949-1960: due vol. (A-L, M-Z), 1961
Appendice IV 1961-1978: tre volumi (A-Ga, 1978; Ge-Pi, 1979; Pl-Z, 1981)
Appendice V 1979-1992: cinque vol. (A-D, 1991; E-Is, 1992; It-O, 1993; P-Sn, 1994; So-Z, 1995)
Appendice 2000: otto vol. (A-La, 2000; Le-Z, 2000; Indici 1929-2000 A-K, 2000; Indici 1929-2000 L-Z, 2000; Eredità del novecento, 2000; Eredità del novecento, 2001; Album, 2001; Album, 2001)
Appendice VII: cinque vol. (80 anni di cultura italiana, 2005; 80 anni di cultura italiana, 2005; XXI secolo A-E, 2006; XXI secolo F-Pa, 2007; XXI secolo Pe-Z, 2007), cofanetto dal titolo „Viaggio nell'Antica Roma" contenente quattro DVD
Appendice VIII: otto vol. (Lessico del XXI secolo A-K, 2012; Lessico del XXI secolo L-Z, 2013; Il contributo italiano alla storia del pensiero: Diritto, 2012; Economia, 2012; Filosofia, 2012; Tecnica, 2013; Storia e politica, 2013; Scienze, 2013)
Appendice IX: quattro vol. (Appendice IX A-I, 2015; Appendice IX J-Z e Indici 1929-2015, 2015; Il contributo italiano alla storia del pensiero: Letteratura, 2018; Il contributo italiano alla storia del pensiero: Musica, 2018)
Appendice X: due vol. (Appendice X A-I, 2020; Appendice X L-Z, 2020; Parole del XXI secolo)

299-332. *Enciclopedia moderna*: Diccionario universal de literatura, ciencias, artes, agricultura, industria y comercio: 34 vol. – Madrid: Establecimiento Tipográfico de **Mellado**, 1852-1854.
<https://catalog.hathitrust.org/Record/009345616>

333-335. *Enciclopedia Română*: 3 vol. – Sibiu: W. **Kraft**, 1898-1904. – Vol. 1. – 1898. – 936 p.; Vol. 2. – 1900. – 947 p.; Vol. 3. – 1904. – 1276 p.
<https://catalog.hathitrust.org/Record/100486181>

336-340. *Encyclopédie, ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*: 5 vol. – [1. Compakt. ed.]. – New York: Pergamon Press, 1969.
ISBN 0-08-090105-0
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k50533b.texteImage> <https://www.biodiversitylibrary.org/bibliography/82225>

341. *Epistles of the Brethren of Purity*. The Ikhwan al-Safa' and their Rasa'il. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2008. – 326 p.
ISBN 9780199557240

342. The *Etymologies* of **Isidore of Seville**. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2006. – 488 p.
ISBN 978-0-511-21969-6

343. **Frémy**, Dominique et Michèle [**Darde**]. *Quid 2007*. – Paris: Robert Laffont, 2006. – 2 090 p.
ISBN 978-2-22110677-8
<https://www.amazon.fr/Quid-2007-Dominique-Fr%C3%A9my/dp/2221106776>

344. Le *grand dictionnaire historique*, ou Le mélange curieux de l'histoire sacrée et profane. – Paris: Hachette, 2018. – 1066 p.
ISBN 978-2329047782
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5500775b.texteImage>

345-359. *Grand Dictionnaire universel du XIX siècle*: 15 vol. – Paris: Larousse, 1866-1876.
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k205356p.image.f948.langEN> <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k205360r>

360-427. *Grosses vollständiges Universal Lexicon Aller Wissenschafften und Künste*, Welche bißhero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden, Darinnen so wohl die Geographisch-Politische Beschreibung des Erd-Creyses, nach allen Monarchien, Käyserthümern, Königreichen, Fürstenthümern, Republiquen, freyen Herrschafften, Ländern, Städten, See-Häfen, Vestungen, Schlössern, Flecken, Aemtern, Klöstern, Gebürgen, Pässen, Wäldern, Meeren, Seen, Inseln, Flüssen und Canälen; samt der natürlichen Abhandlung von dem Reich der Natur, nach allen himmlischen, lufftigen, feurigen, wässerigen und irrdischen Cörpern, und allen hierinnen befindlichen Gestirnen, Planeten, Thieren, Pflantzen, Metallen, Mineralien, Saltzen und Steinen etc.: 68 Bd. – Halle und Leipzig: Verlegts Johann Heinrich Zedler, 1732-1754.
<https://www.zedler-lexikon.de/>

428. *Guo Bogong*. ***Yongle*** dadian kao. – Shanghai: Commercial Press, 1937.
<https://blogs.loc.gov/international-collections/2023/04/yongle-encyclopedia-volumes-fully-digitized/>

429. [*Huanglan*. – Cao Wei, 222.]

430-431. **Ignacy Krasicki**. *Zbior Potrzebnieyszych Wiadomosci, Porządkiem Alfabetu Ułożonych*: T. 1-2. – Warszawa; Lwów: Michał Gröll, 1781.
<https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/279721/edition/267389?language=en> <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/14022/edition/12400/content>

432. **John McGuckin**. The *Concise Encyclopedia of Orthodox Christianity*. – New York: Wiley-Blackwell, 2014. – 592 p.
ISBN‍978-1118759332

433-434. **John McGuckin**. The *Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*: Vol. 1-2. – New York: Wiley-Blackwell, 2011. – 872 p.
ISBN‍978-1405185394

435-438. *Lexicon universale*: historiam sacram et profanan omnis aevi omniumque gentium, chronologiam ad haec usque tempora, geographiam et veteris et novi orbis ... praeterea animalium, plantarum metallorum nomina naturas, vires explanans: Vol. 1-4. – Lugduni: Batavorum apud Jacob. Hackium, 1698. – Vol. 1. – 1072 p.; Vol. 2. – 900 p.; Vol. 3. – 1008 p.; Vol. 4. – 878 p.

439. *Liber Floridus.* // <https://books.google.bg/books?id=OQ1-igA9LI4C&redir_esc=y>. – [Saint-Omer, 1121]. – [574 p.].

440-462. ***Meyer**s grosses Konversations-Lexikon*: ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens: 23 Bd. – 6. Aufl. – Leipzig: Bibliographisches Institut, 1909.
<https://www.retrobibliothek.de/retrobib/stoebern.html?werkid=100149>

463-464. *Omne Bonum*: A Fourteenth-Century Encyclopedia of Universal Knowledge: British Library MSS Royal 6 E VI-6 E VII: 2 vol. – London: Brepols Publishers, 1996. – 490 p.
ISBN 9781872501758

465. **Pliny**'s encyclopedia: the reception of the *Natural history*. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2010. – 204 p. ISBN 978-0-511-67707-6

466. De *proprietatibus rerum.* // <https://library.si.edu/digital-library/book/deproprietatibu00bart>. [– Strassburg: G. Husner, 1505]. – [158 p.]

467. *Speculum maius.* // <https://roderic.uv.es/handle/10550/19449>. [Venetiis: Hermanni liechtenstein Coloniensis, 1494]. – [438 p.]

468-502. *Большая российская энциклопедия*: В 35 т. – Москва: Больш. Росс. энциклопедия, 2004-2017. ISBN 5-85270-320-6
<https://old.bigenc.ru/>

503-567. *Большая советская энциклопедия*. – 1. изд. (1926-1947): В 65 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1926-1947.

568-619. *Большая советская энциклопедия*. – 2. изд. (1950-1958): В 49 т. и 3 т., доп. с индекси (1960). – Москва: Сов. энциклопедия, 1950-1958.

620-649. *Большая советская энциклопедия*. – 3. изд. (1969-1978): В 30 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1969-1978.

650. *България в Балканските войни 1912-1913: кратка историческа енциклопедия* / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – Силистра: РИТТ, 2018. – 1164 с.
ISBN 978-954-759-349-7

651-652. *България във Втората световна война 1941-1945: кратка историческа енциклопедия*: В 2 ч. / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – В. Търново: Ивис, 2019. – Ч. 1, А-М. – 816 с.; Ч. 2, Н-Я. – 800 с.
ISBN 978-619-205-118-1

653. *България в Първата световна война 1914-1918: кратка историческа енциклопедия* / М. **Куманов**, Д. **Костадинова**, Т. Ст. **Тодоров**. – Силистра: РИТТ, 2015. – 909 с.
ISBN 978-954-759-327-5

654. *Българска енциклопедия А-Я* / Ред.-библиограф Николай **Николаев**. – София: БАН, 1974. – 976 с.

655. *Българска книга: Енциклопедия* / Съст. А. **Гергова** и др. – София: Пенсофт, 2004. – 506 с.
ISBN 954-642-210-X

656. *Българска пчеларска енциклопедия*. – София: Земиздат, 1971. – 395 с.

657. *Българска риболовна енциклопедия* / М. **Богоев**. – София: Труд, 1999. – 208 с.
ISBN 978-954-398-605-7

658. *Български светци. Имениц. Народен календар: енциклопедия първа* / Съст. Н. **Делева**. – София: Книгоизд. к-ща Труд, 2020. – 398 с.
ISBN 978-954-398-652-1

659-664. **Габеров**, Иван, Нейко **Генчев**. *Съвременна българска енциклопедия*: В 5 [6] т. – В. Търново: Елпис, 1993-1995. – Т. 1: А – Данчов. – 1993. – 688 с.; Т. 2: Дапсанг – Колумбия. – 1994. – 688 с.; Т. 3: Колхоз – Очоа. – 1994. – 688 с.; Т. 4а: Ошав – Танц. – 1994. – 608 с. – Т. 4б: Тао – яяти. – 1994. – 688 с.; Т. 5: А – Я: Доп. и поправки. – 1995. – 640 с. – Съдържа и Списък на българските владетели; Председатели на Народното събрание; Правителства на България.
ISBN 954-557-003-X

665-676. *Голяма енциклопедия „България"* [: В 12 т.]. – София: БАН, 2011-2012. – Т. 1: А – Бъл. –2011. – 414 с.; Т. 2: Бъл – Бъл. – 2011. – с. 415-826; Т. 3: Бъл – Бъл. – 2011. – с. 827-1238; Т. 4: Бъл – Гър. – 2011. – с. 1239-1650; Т. 5: Гър – Зми. – 2012. – с. 1651-2062; Т. 6: Зна – Кру. – 2012. – с. 2063-2474; Т. 7: Кру – Мом. – 2012. – с. 2475-2886; Т. 8: Мом – Пан. – 2012. – с. 2887-3298; Т. 9: Пан – Рем. – 2012. – с. 3299-3710; Т. 10: Рем – Сон. – 2012. – с. 3711-4122; Т. 11: Сон-Уни. – 2012. – с. 4123-4534; Т. 12: Уни-Я. – 2012. – с. 4535-4948.
ISBN 978-954-8104-23-4

677. **Григорий Дяченко, протойер**. *Проповедническа енциклопедия*: Спътник на пастира – проповедник, съдържащ в себе си подробни планове на поучения, слова, беседи и речи на различни догмат.-църковно-истор. и други теми / Прев. Хр. **Попов**. – София: Курилски манастир, 1929. – 563 с.

678. [**Григорий Дьяченко, протойер**.] *Проповедническая энциклопедия*: Спутник пастыря-проповедника, содержащий в себе подробные планы поучений, слов, бесед и речей на различные догматические, нравоучительные, церковно-исторические, богослужебные, церковно-практические и другие темы: Пособие к составлению проповедей / сост. прот., магистр богословия … . – Москва: Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1903. – XXXV, [1], 805, [2] с.

679. **Данчов**, Никола Георгиев, Иван Георгиев **Данчов**. *Българска енциклопедия*. – София: Ст. Атанасов, 1936. – 1720 с.

680-689. *Детская энциклопедия*: В 10 т. – Москва: Сов. энциклопедия, 1958-1962.
<http://bse.uaio.ru/DE/index.htm>

690. *E*-библиотека *„Православие" („Orthodoxy"*): *Православието в България: Кратка историческа енциклопедия*: Незавършен тр.: Фрагм.: А – Б (с. 613-742) / Авт., науч. ред. с. 595-896), анот. на бълг. (с. 597) и англ. (с. 598), предг. (с. 599-608), упътване (с. 609-611), съкр. (с. 611-612), прил. [пълнотекст. справочно-информ. база на първоизточника – гещалтплан и кадастър на тр.: взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома] (с. 743-896) М. **Куманов**; худ. на кор. по идея на М. **Куманов** (с. 597) К. **Нинов**; Под общ. ред. на о. **Стефан Пашов**; Библиогр. ред. и бел. А. **Куманова** и др. (с. 937-940). // *Licht,* mehr Licht! В памет на *професор **М. Куманов***: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения / Съст. А. **Куманова** ... [и др.]; предг. и диалог – дейксис: А. **Куманова**, Н. **Василев**; ил. К. **Константинова**; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – София, 2022. – ISBN 978-619-185-558-2; E ISBN 978-619-185-559-9. – с. 595-938: със 181 ил.
Други библиогр. ред. Н. **Казански**, Н. **Василев**, Д. **Костадинова**, Ц. **Найденова**.
Съдържа и: Библиогр. списък на цит. лит. (с. 897-933) и Списък на ил. (с. 934-936) [по букви А – Б] / А. **Куманова**, Н. **Казански**, Д. **Костадинова**.
Публ. по незавършен ръкоп. на авт., създаван от него в продължение на повече от 20 г. – венец на неговия християнолюбиво-праведен живот – афилиация.

691. *Енциклопедия „България"*: над 2 000 ил. – София: БАН, 2021. – 872 с.
ISBN 978-954-8104-42-5

692-698. *Енциклопедия „България"*: Т. 1-7. – София: БАН, 1978-1997. – Т. 1: А-В. – 1978. – 826 с.; Т. 2: Г-З. – 1981. – 768 с.; Т. 3: И-Л. – 1982. – 864 с.; Т. 4: М-О. – 1984. – 800 с.; Т. 5: П-Р. – 1986. – 879 с.; Т. 6: С-Ти. – 1988. – 671 с.; Т. 7: Тл-Я: С доп. – 1997. – 722 с.
ISBN 954-8104-01-6

699. *Енциклопедия Възрожденски читалища* / Ред. кол. Боян **Ангелов** – гл. ред., Христо **Ганов**, Николина **Шишкова**. – София: Богианна, 2011. – 520 с.
ISBN 978-954-676-089-0

700-702. *Енциклопедия на изобразителните изкуства в България*: В 3 т. – София: БАН, 1980-2006. – Т. 1: А-Л. – 1980. – 528 с.; Т. 2: М-Р. – 1987. – 528 с.; Т. 3: С-Я. – 2006. – 195 с.

703. *Енциклопедия „Пазарджик и Пазарджишка община"* / Ред. кол. А. **Арнаудов**, М. **Куманов** и др. – Пазарджик: Беллопринт, 2011. – 736 с.
ISBN 978-954-684-308-1

704. *Енциклопедия „София"*. – София: БАН, 2017. – 415 с.
ISBN 978-954-8104-36-4

705-790. *Энциклопедический словарь **Брокгауза** и **Ефрона***: В 82 тт. и 4 доп. тт. – 3. изд. – Москва: Терра, 2001. – 40 726 с.
<http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>

791-792. *Етика: малка енциклопедия* / М. **Томпсън**; прев. от англ. М. **Василева**. – София: Хомо футурус, 2018. – 342 с.
ISBN 978-619-223-033-3

Ориг. загл.: **Thompson**, Mel (1946-). *Understanding ethics*. – London: Teach Yourself, 2010. – 304 p.
ISBN 978-1444103519

793-794. *Земеделска енциклопедия*: [Т. 1-2] / Сава Станев **Ботев**, Йосиф Г. **Ковачев**. – София, [1937-1939]. [Т. 1]: А-Л. – [1937]. – 864 с.; [Т. 2]: М-Я. – [1939]. – с. 865-1991.

795-797. **Касъров**, Лука Иванов. *Енциклопедически речник*: Сведения ист., биогр., геогр., науч., лит., митол., библейски и др.; Чужди думи, употребителни в книжовния ни ез.; Наши си книжовни думи, които мъчно се разбират: Ч. 1-3. – Пловдив, 1899-1907. – Ч. 1: А-К. – 1899. – 992 с.; Ч. 2: Л-П. – 1905. – с. 993-2057; Ч. 3: Р-Я. – 1907, с. 2058-3172.

798. *Кооперативното движение в България: енциклопедия А-Я* / Д. **Иванов**, М. **Куманов**: Т. 1: 1890-1947. – София: Бълг.-рус. информ. пул, 2012. – 340 с.
ISBN 978-954-9422-19-1

799. *Кратка Богословска енциклопедия* / Тотьо **Коев**, Димитър **Киров**. – София: Булвест 2000, 1993. – 200 с.

800-804. *Кратка българска енциклопедия*: В 5 т. / Ред.-библиограф Николай **Николаев**. – София: БАН, 1963-1969. – Т. 1: А – Гера. – 1963. – 636 с.; Т. 2: Гера – Квал. – 1964. – 656 с.; Т. 3: Квант – опере. – 1966. – 668 с.; Т. 4: Опере – Строи. – 1967. – 660 с.; Т. 5: Строй – ЯЯ. – 1969. – 588 с.

805-807. **Куманов**, М. и др. *Кратък исторически справочник*: Т. 1-3. – София: Нар. просвета, 1980-1983. – Т. 1: Старият свят. 1980. – 224 с.; Т. 2: Средновековие. – 1981. – 304 с.; Т. 3: България. – 1983. – 431 с.

808. **Куманов**, М. *Македония: кратък исторически справочник*. – София: Тинапрес, 1993. – 288 с.

809-819. *Литературная энциклопедия*: В 11 т. – Москва: Изд-во Ком. Акад., 1929-1939.

820. *Малка медицинска енциклопедия за всеки* / П. **Арнаудова**. – София: Изток-Запад, 2013. – 416 с.
ISBN 978-619-152-296-5

821-824. **Никифор [Бажанов],** ***архим***. *Иллюстрированная полная популярная библейская энциклопедия*: В 4-х вып. – Москва: Типогр. А. И. Снегиревой, 1891-1892.
Вып. 1: А-Е. – 1891. – 2, 247, 6 с.
Вып. 2: Ж-Л. – 1892. – 2, 190, 4 с.
Вып. 3: М-С. – 1892. – 220, 4 с.
Вып. 4: С-Я. – 1892. – 202, XLVIII, 4 с.
<https://www.amazon.com/%D0%98%D0%BB%D0%BB%D1%8E%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%8F-%D0%B1%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D1%8D%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%8F-Russian-ebook/dp/B07C1SGPDH> <ebooks@prospekt.org>

825. **Никифор Бажанов,** ***архим***. *Пълна Православна Библейска енциклопедия*: В 3 т. – В. Търново: Елпис, 1993. – Т. 1: А-З. – 351 с.

826-835. *Православна Богословска енциклопедия*: В 10 т. – Т. 1: А – Архелай. – София: в. Съветник, 1905. – 731 с.

836-847. *Православная Богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь*, содержащий в себе необходимые для каждого сведения по всем важнейшим предметам богословского знания в алфавитном порядке: В него входят статьи по всем богословским наукам, как то: I. Св. Писание и библейская история и археология. II. Основное, догматическое и нравственное богословие. III. Церковная история – всеобщая и русская... / Изд. под ред. проф. А. П. **Лопухина**. – Т. 1-12. – Петроград: Тип. А. П. Лопухина, 1900-1911.
<https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/pravoslavnaja-bogoslovskaja-entsiklopedija/>

848. *Православная энциклопедия* / Под ред. **Патриарха Московского и всея Руси Алексия II**. – Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия", 2000- . (2000-лет. Рождества ***Господа нашего Иисуса Христа***)
<https://www.pravenc.ru/>

849. *Първа Българска република 1946-1991: енциклопедия* / Д. **Иванов**, М. **Куманов**. – [София]: Земя: Рекл. агенция Евромедия, 2011 (София: Реклама пони). – 660 с.
Изд. на Институт по теория и практика на лидерството, Форум България – Русия.
ISBN 978-954-92646-2-3

850-865. *Советская историческая энциклопедия*: В 16 т. – Москва: Гос. научн. изд. „Сов. энциклопедия", 1961-1976.

866. *Сфрагистика: енциклопедия* / Х. **Харитонов**. – В. Търново: Фабер, 2019. – 288 с.
ISBN 978-619-00-1097-5

867. *Трето българско царство 1879-1946: историческа енциклопедия* / А. **Тошкин**, А. **Рабаджийска**, М. **Куманов**. – [София]: Книгоизд. к-ща Труд, 2003 (В. Търново: Абагар АД). – 420 с.: с ил., портр., факс.
Монархията по време на Третото българско царство (1879-1946) / М. **Куманов**. – Списък на депутатите в Учредителното събрание 1879, на държавните глави, на българските правителства. – Сесии на Народното събрание (1879-1946). – Хронология на по-важните дати от историята на Третото българско царство.
ISBN 954-528-404-8

868-870. *Христианство: энциклопедический словарь*: В 3 т. / Ред. С. С. **Аверинцев**, А. Н. **Мешков**, Н. **Попов**. – Москва: Большая Росс. энциклопедия, 1993-1995. – Т. 1: А-К. – 1993. – 864 с.; Т. 2: Л-С. – 1995. – 672 с.; Т. 3: Т-Я. – 1995. – 784 с.
ISBN 5852700231
ISBN 9785852700230
ISBN 5852701009
ISBN 9785852701008

871. [Уикипедия]. // <https://bg.wikipedia.org/wiki>

Per aspera ad astra!

II. Библиографски и историографски базирани универсални пътеводители по книгата
(NN 872-880:
9 ном. назв.)

872. The *Book. A global history* / ed. by M. F. **Suares**, S. J. and H. R. **Woudhuysen**. – Oxford: Oxford Univ. press, 2013. – 769 p.

873. The *Cambridge companion to the history of the book* / ed. by L. **Howsam**. – Cambridge: Cambridge Univ. press, 2015. – 296 p.

874. A *companion to the history of the book* / ed. by S. **Eliot** and J. **Rose**. – Oxford: Blackwell Publ., 2007. – 618 p.

875-876. A *companion to the history of the book*: 2 vol. / ed. by S. **Eliot** and J. **Rose**. – Hoboken (New Jersey): Wiley–Blackwell, 2020. – 935 p.

877. **Finkelstein**, D. An *introduction to book history* / D. **Finkelstein**, A. **McCleery**. – New York; London: Routledge, 2005. – 167 p.

878. **Finkelstein**, D. An *introduction to book history* / D. **Finkelstein**, A. **McCleery**. – New York; London: Routledge, 2013. – 175 p.

879. **Levy**, M. The *Broadview* introduction to book history / M. **Levy**, T. **Mole**. – Peterborough (Ontario): Broadview press, 2017. – 256 p.

880. The *Oxford companion to the book*: 2 vol. / ed. by M. F. **Suares**, S. J. and H. R. **Woudhuysen**. – Oxford: Oxford Univ. press, 2010. – 1408 p.

III. Библиографска и историографска справочно-енциклопедична серия „Факлоносци" на Академичното издателство „За буквите – О писменехъ"
(NN 881-916:
36 ном. назв.)

881-916. **Факлоносци** / **За буквите – О писменехъ**; ред. кол.: С. **Денчев** – отг. ред.; А. **Куманова** – глав. ред. и състав.; Н. **Василев** – зам.-глав. ред., обща, ез. и граф. ред., съст.; [М. **Куманов**,] Н. **Казански** ... [и др.] – науч. ред.; М. **Максимова**, Д. **Ралева** ... [и др.] – библиогр. ред.; В. **Велев** ... [и др.] – техн. ред. – 1 (2010)- . – София: За буквите – О писменехъ, 2010- .
Парал. загл. на сер. в отд. кн.: **Torchbearers**; **Факлоносцы**
ISSN С633-8747
COBISS.BG-ID 1271256292

881. **Куманова**, А. *Апостоли на инфосферата*: наблюдение на ценностите: увод в онтологията на триединството: информация – наука – школа: [учебник за студенти по когнитологично портретиране на персоналии в дисципл. от информ.-ком. цикъл на знанието] / А. **Куманова**; [ред. С. **Денчев** – науч. ред., Н. **Василев**]; [предисл. С. **Денчев**]; [послесл. Н. **Василев**, М. **Младенова**]. – София, 2010. – 316 с.: с ил. (**Факлоносци = Torchbearers; 1**)
ISBN 978-954-8887-69-4

882. **Свети отец Паисий Хилендарски**. *История славяноболгарская* …: Информ. код на бълг. книжовност и лит.: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия) / Обща ред. и епилог С. **Денчев**; науч. ред., историогр., комент., именен показалец, геогр. показалец М. **Куманов**; библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис А. **Куманова**; ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послесл. (дейксис) Н. **Василев**; терминолог. ред. Е. **Томова** ... [и др.] ; справ.-информ. ред. М. **Максимова** ... [и др.]; рец. И. **Теофилов**, Н. **Казански**. – София, 2011. – 208 с.: с 21 ил., 1 табл., 4 гр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 2**)
ISBN 978-954-8887-92-2

883. **Куманова**, А. *Нестинариана: Историогр., системат. анотиран библиогр. указател, фотомоногр.*: учебно пособие по дисципл. „Нестинарство: информационни кодове на културното наследство" / [историогр., предг., състав. А. **Куманова**]; [науч. ред. Н. **Василев** ... и др.]. – София, 2012. – 1-10, I-CXLII, 11-358 с.: с ил., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 3**)
ISBN 978-954-2946-47-2

884. **Куманова**, А. *Ризома на инфосферата*: *морфология на библиогр.*: генезис на световната универс. библиогр.: учебник по общо библиографозн.: теория на библиогр. форма / [А. **Куманова**]; [Н. **Василев** – обща ред. ... и др.]; [библиогр. ред. М. **Максимова**]. – София, 2012. – 534, CCCL с.: с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers; 4**) – *вж* **N 900**
ISBN 978-954-2946-12-0
Ново *е*-изд. – София, 2017. – (**Факлоносци = Torchbearers; 20**)
E ISBN 978-619-185-295-6

885. **Куманова**, А. *Когнитология на компаративистичната терминология по библиотечна и информационна дейност*: към пробл. за създаването на англо-руско-български речник: панеписмия на библ.-информ. сфера: триезичният речник – тектоничен ментален етимологичен прибор / А. **Куманова**; [ред. Н. **Василев** ... и др.]. – София, 2012. – 76 с.: с ил., табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 5**)
ISBN 978-954-2946-16-8

886. **Куманова**, А. *Когнитология компаративистической терминологии в сфере библиотечной и информационной деятельности*: к пробл. создания англо-русско-болгарского словаря: панэпистемия библ.-информ. сферы: трехъязычный словарь – тектонический ментальный этимологический прибор / А. **Куманова**; [ред. Н. **Василев** ... и др.]. – София, 2012. – 76 с. : с ил., табл. – (**Факлоносци = Факлоносцы; 6**)
ISBN 978-954-2946-17-5

887. **Куманова**, А. *Cognitology of the comparativistic field of library and information terminology*: to the probl. of creation of a dictionary in English, Russian and Bulgarian languages: panepisteme of the linrary-inform. sphere: the trilingual dictionary – tectonic mental etymological device / A. **Kumanova**; [ed. N. **Vasilev** ... et al.]. – Sofia, 2012. – 74 с.: с ил., табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 7**)
ISBN 978-954-2946-18-2

888. *Златна христоматия на България. Кн. 1, Оратория*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (универс. информ. модел): учебно пособие по морфолог. на акад. текстописане / А. **Куманова**, Н. **Василев**; [ред. И. **Теофилов** ... и др.]. – София, 2013. – 392 с., IX с.: ил., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 8**) – *вж* **N 902**
ISBN 978-954-2946-21-2
Ново *е*-изд. – 2018. – (**Факлоносци = Torchbearers; 22**)
E ISBN 978-619-185-312-0

889. *Златна христоматия на България. Кн. 2, Антология*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (универс. информ. модел): учебно пособие по лексикография на акад. текстописане / [съст., послесл., комент.] Н. **Василев**, А. **Куманова**. – София, 2014. – 840, CCXXVII с.: с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers; 9**) – *вж* **N 903**
ISBN 978-619-185-006-8
Ново *е*-изд. – 2018. – (**Факлоносци = Torchbearers; 23**)
E ISBN 978-619-185-313-7

890. **Василев**, Н. *Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (универс. информ. модел): учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на акад. текстописане / Н. **Василев**; [науч. ред. А. **Куманова**]. – София, 2015. – 282 с. – **Факлоносци = Torchbearers; 10**) – *вж* **NN 909, 910**
ISBN 978-619-185-005-1
E ISBN 978-619-185-008-2
Ново *е*-изд. – 2016. – [(**Факлоносци = Torchbearers; 29** преброено по *Fax eruditio*)] <http://www.sno.unibit.bg>
Ново *е*-изд. – 2018. – *вж* **N 272** [(**Факлоносци = Torchbearers; 29-а** преброено по *Fax eruditio*)] <http://www.sno.unibit.bg>
Тук и в аналог. места по-надолу на наст. изложе. поставените квадратни скобки обозначават, че съответните поредни номера на сер. – 29 *и* 30 *не са изписани в посочените публикации от 2016 и 2018 г. – там фигурира номерът на сер. от първ. публ.* – 10 *(2015), – но тези номера (*29 и 30*) се имат предвид при историографиране на тази сер., защото в новите изд. (2016, 2018) има направени корекции.*

891. **Куманова**, А. *Академик, професор, доктор на педагогическите науки* ***Александра Куманова*** – Vade mecum: системат. азб.-хронолог. автобиобиблиогр. указател: учебно пособие по персонална автобиобиблиогр. по дисципл. „Библиографски модел на знанието" / А. **Куманова**; [Н. **Василев** – науч. ред. ... и др.]. – София, 2014. – 334 с.: с ил. – (**Факлоносци = Torchbearers; 11**)
ISBN 978-619-185-009-9
2. прераб. и доп. изд. – 2016. – (Факлоносци **= Torchbearers; 16**)
ISBN 978-619-185-211-6 (подв.)
E ISBN 978-619-185-212-3
3. прераб. и доп. изд. – 2017. – (Факлоносци **= Torchbearers; 19**)
ISBN 978-619-185-285-7
4. прераб. и доп. изд. – София, 2018. – 1040 с.: с ил., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 24**)
ISBN 978-619-185-311-3 (подв.)

892. **Куманова**, А. *Нестинариана: Историогр. Фотомоногр.*: уч. пособие / науч. и яз. ред. Н. **Василев**; науч. ред. С. **Денчев** ... [и др.]; терминолог. и справ.-информ. ред. Н. **Казански**; библиогр. и справ.-информ. ред. М. **Максимова**; справ.-информ. ред. Д. **Ралева**; рец. Ж. **Стоянов** ... [и др.]. – София, 2014. – 206 с.: с 36 ил. – (**Факлоносци = Torchbearers; 12**)
ISBN 978-619-185-028-0

893. **Kumanova**, A. *Nestinariana: Historiogr., photomonogr.*: compedium [on the subject of study Nestinarstvo: inform. codes of the cultural heritage] / [sci. ed. S. **Denchev** ... и др.]; [transl. R. **Mihaleva**]. – София, 2014. – 190 с.: с ил. – (**Факлоносци = Torchbearers; 13**)
ISBN 978-619-185-028-0

Per aspera ad astra!

894. **Денчев**, С. *Професор д.ик.н.* ***Стоян Денчев***: Primus inter pares: щрихи към когнитолог. портрет, направен в стила на интервюто: учебник за студенти по когнитолог. портретиране на персоналии в дисципл. от информ.-ком. цикъл на знанието / [послесл.], беседата води А. **Куманова**; [ред. Н. **Василев**]. – София, 2015. – 184 с.: с портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 14**)
ISBN 978-619-185-189-8

895. *Арианика: експедиция във Воттоваара – Карелия и Аркаим – Урал*: центрове на праевропейската цивилизация в Русия: протоарии и праславяни, културолого-феноменологично декодиране на митолог., ист. и лингв. план: учебно пособие по дисципл. „Нестинарство: информационни кодове на културното наследство" / [С. **Денчев** ... и др.]; [науч. ред. Н. **Яръмов** ... и др.]. – София, 2016. – 208 с.: с ил., к., сх. – (**Факлоносци = Torchbearers; 15**)
Други авт.: А. **Куманова**, Н. **Казански**, Н. **Василев**. – Други ред.: М. **Куманов**, И. **Теофилов**.
ISBN 978-619-185-192-8

896. *Gloria bibliospherae: нишката на* ***Ариадна****: изследв. в чест на акад. проф.* ***Александра Куманова***: юбил. сб. по случай 65 г. от основаването на УниБИТ / [съст., предг., интервю Н. **Василев**]; [науч. ред. С. **Денчев**]; Съст., предг. и интервю Н. **Василев**; Библиогр. ред. М. **Максимова**; Ил. К. **Константинова**; Рец. Н. **Яръмов** ... [и др.]. – София, 2016. – 1774 с.: с ил., факс., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 16**)
Други рец.: М. **Куманов**, И. **Петева**, Н. **Казански**, В. **Велев**, В. **Манчев**, И. **Теофилов**. – Текст и на англ., араб., нем., пол., рус., тур., укр., фр. ез. – Биогр. бел. за 146 авт. от 12 държави и 4 континента (*Австрия, Алжир, България, Великобритания, Грузия, Иран, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция*) на бълг., англ., кор., нем., пол., рус., тур., укр., фр. ез. – Библиогр. след отд. публ. – Съдържа и 2 кн.: 1) Интервю с А. **Куманова** / Беседата води Н. **Василев**. – Списък на ил. ; 2) **Куманова**, А. *Автобиобиблиография* ... (2589 ном. назв.) / Съст. А. **Куманова**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, С. **Филипова**. – Информ. ризома; Предм.-сист. показалец, показалец на загл., именен показалец ; Списък на съкр.
Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Държ. библ. институт – днес: Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. – Публ. и на електронен адрес http://www.unibit.sno.bg, със самостоятелен E ISBN 978-619-185-212-3.
ISBN 978-619-185-211-6
База на *e*-б-ка UNIVERSALICA.
Публ. на 2. прераб. и доп. изд. на *автобиобиблиогр. на* ***А. К.*** – 2016. – 1. изд. 2014.
ISBN 978-619-185-211-6 (подв.)
E ISBN 978-619-185-212-3
На с. 7 – посв. на ***Умберто Еко***: стих. на **А. К.** *„Роза вечна и безсмъртна"* (публ. на бълг. и англ.: *Rose eternal and immortal*).
В сборника (2016) участват: Ариф **Абдулах** (Arif **Abdullah**), Красимира **Александрова** (Krasimira **Alexandrova**), Елена **Алексеева** (Elena **Alekseeva**), Валерий **Антонов** (Valeriy **Antonov**), Боряна **Апостолова** (Boriana **Apostolova**), Искра **Арсенова** (Iskra **Arsenova**), Елисавета **Балабанова** (Elisaveta **Balabanova**), Жан-Луи **Баражиоли** (Jean-Louis **Baraggioli**), Албер **Бенбасат** (Albert **Benbasat**), Хаким **Бенумелгар** (Hakim **Benoumelghar**), Владимир **Беспалов** (Vladimir **Bespalov**), Валентина **Брежнева** (Valentina **Brezhneva**), Цветелина **Варадинова** (Tsvetelina **Varadinova**), Николай **Василев** (Nikolay **Vasilev**), Румелина **Василева** (Rumelina **Vasileva**), София **Василева** (Sofia **Vasileva**), Венцислав **Велев** (Ventsislav **Velev**), Петър **Величков** (Petar **Velichkov**), Петър **Велчев** (Petar **Velchev**), Уляна **Винокурова** (Ulyana **Vinokurova**), Свободна **Вранчева** (Svobodna **Vrancheva**), Иван **Гарванов** (Ivan **Garvanov**), Магдалена **Гарванова** (Magdalena **Garvanova**), Асен **Георгиев** (Asen **Georgiev**), Льчезар **Георгиев** (Lachezar **Georgiev**), Северина **Георгиева** (Severina **Georgieva**), Иглика **Гетова** (Iglika **Getova**), Руджеро **Гиляревский** (Ruggero **Gilyarevsky**), Галина **Гордукалова** (Galina **Gordukalova**), Милан **Грба** (Milan **Grba**), Вячеслав **Гречнев** (Vyacheslav **Grechnev**), Елена **Грошева** (Elena **Grosheva**), Ани **Данчева-Василева** (Ani **Dancheva-Vasileva**), Стоян **Денчев** (Stoyan **Denchev**), Татяна **Дерменджиева** (Tatyana **Dermendzhieva**), Леонид **Джахая** (Leonid **Djakhaia**), Ваня **Добрева** (Vanya **Dobreva**), Борис **Дубровский** (Boris **Dubrovskiy**), Марина **Енчева** (Marina **Encheva**), Събина **Ефтимова** (Sabina **Eftimova**), Васил **Загоров** (Vasil **Zagorov**), Орлин **Загоров** (Orlin **Zagorov**), Зейнеп **Зафер** (Zeynep **Zafer**), Марина **Захаренко** (Marina **Zaharenko**), Йорданка **Захариева** (Yordanka **Zaharieva**), **отец Збигнев Тенча** (**Zbigniew Tęcza**), Геннадий **Зданович** (Gennadiy **Zdanovich**), Димитрий **Зданович** (Dmitriy **Zdanovich**), Пламена **Златкова** (Plamena **Zlatkova**), Стефка **Илиева** (Stefka **Ilieva**), Ралица **Йотова** (Ralitsa **Yotova**), Никола Р. **Казански** (Nikola R. **Kazanski**), Владимир **Калоянов** (Vladimir **Kaloyanov**), Самуил **Камбуров** (Samuil **Kamburov**), Стоянка **Кендерова** (Stoyanka **Kenderova**), Анжела **Кенън** (Angela **Cannon**), Емилия **Кикарина** (Emilia **Kikarina**), Андрей **Кирилов** (Andrey **Kirilov**), Катя **Кирилова** (Katya **Kirilova**), Мохаммад Али **Кияни** (Mohammad Ali **Kiani**), Александър **Клементиев** (Alexander **Klementiev**), Владимир **Клюев** (Vladimir **Klyuev**), Илай **Коен** (Eli **Cohen**), Константина **Константинова** (Konstantina **Konstantinova**), Росица **Кръстева** (Rositsa **Krasteva**), Оксана **Кулиш** (Oksana **Kulish**), Милен **Куманов** (Milen **Kumanov**), Александра **Куманова** (Alexandra **Kumanova**), **отец Кшищоф кужок** (Krzysztof Kurzok), **отец Кшищоф Ожадович** (**Krzysztof Orzadowicz**), Цветана **Кьосева** (Tsvetana **Kyoseva**), Наталия **Леликова** (Nataliya **Lelikova**), Джоузеф **Ленкарт** (Joseph **Lenkart**), Валерий **Леонов** (Valeriy **Leonov**), Ирина **Линден** (Irina **Lynden**), Фредерик Ч. **Линден** (Frederick Ch. **Lynden**), Инна **Лобанкова** (Inna **Lobankova**), Скот Дж. **Лойд** (Scott J. **Lloyd**), Силви **Льоблан** (Sylvie **Leblanc**), Мариана **Максимова** (Mariyana **Maximova**), Марк **Мамонтов** (Mark **Mamontov**), Владимир **Манчев** (Vladimir **Manchev**), Ан **Матисън** (Ann **Matheson**), Марина **Минина** (Marina **Minina**), Калина **Минчева** (Kalina **Mincheva**), Валерий **Митко** (Valeriy **Mitko**), Галина **Михеева** (Galina Mikheeva), Лариса **Москаленко** (Larisa **Moskalenko**), Поли **Муканова** (Polly **Mukanova**), Христо **Мутафов** (Hristo **Mutafov**), Жоржета **Назърска** (Georgeta **Nazarska**), Силвия **Найденова** (Silviya **Naydenova**), Мариела **Нанкова** (Mariela **Nankova**), Галина **Панайотова** (Galina **Panayotova**), Иво **Панов** (Ivo **Panov**), Любомира **Парижкова** (Lyubomira **Parizhkova**), Петър **Пейков** (Petar **Peykov**), Ангелина **Пенева** (Angelina

Peneva), Вили **Петрицкий** (Villy **Petritskiy**), Калина **Петрова** (Kalina **Petrova**), Владислав **Писанов** (Vladislav **Pisanov**), Леонид **Писанов** (Leonid **Pisanov**), Екатерина **Попандонова-Желязова** (Ekaterina **Popandonova-Zhelyazova**), Николай **Поппетров** (Nikolay **Poppetrov**), Маргарет **Поппетрова** (Margaret **Poppetrova**), Донка **Правдомирова** (Donka **Pravdomirova**), Александра **Пьотижан** (Alexandra **Petitjean**), Дмитрий **Равински** (Dmitriy **Ravinskiy**), Диана **Ралева** (Diana **Raleva**), Катя **Рашева-Йорданова** (Katya **Rasheva-Yordanova**), Евгения **Русинова** (Evgenia **Rusinova**), Юлия **Савова** (Yulia **Savova**), Ружа **Симеонова** (Ruzha **Simeonova**), Полина **Симова** (Polina **Simova**), Аркадий **Соколов** (Arkadiy **Sokolov**), Марианна **Соколова** (Mariana **Sokolova**), Цветана **Стайкова** (Tsvetana **Staykova**), Силвия **Станчева** (Silvia **Stancheva**), Станислав **Степанов** (Stanislav **Stepanov**), Юрий **Столяров** (Yuriy **Stolyarov**), Желязко **Стоянов** (Zhelyazko **Stoyanov**), Диана **Стоянова** (Diana **Stoyanova**), Добринка **Стойкова** (Dobrinka **Stoykova**), Александър **Субето** (Alexandr **Subetto**), Едуард **Сукиасян** (Eduard **Sukiasyan**), Мюмюн **Тахиров** (Myumyun **Tahirov**), Цветан **Теофанов** (Tsvetan Theophanov), Иван **Теофилов** (Ivan **Teophilov**), Богдана **Тодорова** (Bogdana **Todorova**), Таня **Тодорова** (Tanya **Todorova**), Елена **Томашева** (Elena **Tomashova**), Васил **Томов** (Vasil **Tomov**), Александър **Федотов** (Alexander **Fedotoff**), Силвия **Филипова** (Silviya **Filipova**), Хаджар **Фиюзи** (Hadjar **Fiouzi**), Татяна **Хорхордина** (Tatiana **Khorkhordina**), Люба **Цветкова** (Lyuba **Tsvetkova**), Веселин **Чантов** (Veselin **Chantov**), Станислава **Чолова** (Stanislava **Cholova**), Юрий **Чьорний** (Yuriy **Cherniy**), Светла **Шапкалова** (Svetla **Shapkalova**), Алфред **Шмит** (Alfred **Schmidt**), Инга **Шомракова** (Inga **Shomrakova**), Яков **Шрайберг** (Yakov **Shrayberg**), Наталия **Янева** (Nataliya **Yaneva**), Николай **Яръмов** (Nikolay **Yaramov**).

<http://www.unibit.sno.bg> <https://www.researchgate.net/publication/307575149_Aryadna> <https://www.researchgate.net/publication/307584088_GLORIA_BIBLIOSPHERAE> <https://www.academia.edu/28204014/GLORIA_BIBLIOSPHERAE_GLORIA_BIBLIOSPHERAE_Ariadne_s_Thread_Studia_in_honorem_Acad._Prof._Alexandra_Kumanova> <http://elibrary.spbguki.ru/323261091/view#page=1> <http://elibrary.spbguki.ru/323261091/details> <http://www.cnshb.ru/MAI/gb.pdf>; <https://www.researchgate.net/profile/Alexandra_Kumanova> <www.academia.edu/.../GLORIA_BIBLIOSPHERAE_Нишката_на_Ариадна> <http://emirb.org/sbornik-po-sluchaj-65-godini-ot-osnovavaneto-na-unibit-sofiya.html> <http://www.cnshb.ru/mai/mai.htm> <https://search.abv.bg/search.php>, <https://search.abv.bg/search.php?q=%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0+%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0+h+index&x=22&y=25>

897. **Куманова**, А. *Интеграл гуманитарной библиографии в XXI веке*: генезис мировой универс. библиогр.: учебник – компендиум по общ. библиографовед. (теория библиогр. формы) / А. **Куманова**; [обща ред. Н. **Василев** ... и др.]. – София, 2017. – 184 с.: с ил., портр., сх. – (**Факлоносци = Torchbearers; 17**)

ISBN 978-619-185-249-9

898. [1] The *English–Russian–Bulgarian dictionary of library and information terminology = Англо-русско-болгарский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Англо-руско-български речник по библиотечна и информационна дейност* / Comp. J. V. **Richardson** ... [и др.]; managing ed. S. **Denchev**; ed.-in-chief A. **Kumanova**; ed. board R. **Burger** ... [и др.]; lang. ed. N. **Vasilev** ... [и др.]; techn. ed. N. **Vasilev**, V. **Stefanova**; rev. F. **Mainhard** ... [и др.]. [2] The *Russian–Bulgarian–English dictionary of library and information terminology = Русско-болгаро-английский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Руско-българо-английски речник по библиотечна и информационна дейност* / сост. Э. Р. **Сукиасян** ... [и др.]; отв. ред. С. **Денчев**; глав. ред. А. **Куманова**; редкол. Р. **Бургер** ... [и др.]; яз. ред. Н. **Василев** ... [и др.]; техн. ред. Н. **Василев**, В. **Стефанова**; рец. Ф. **Майнхард** ... [и др.]. [3] The *Bulgarian–English–Russian dictionary of library and information terminology = Болгаро-англо-русский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност* / съст. А. **Куманова** ... [и др.]; отг. ред. С. **Денчев**; глав. ред. А. **Куманова**; ред. кол. Р. **Бургер** ... [и др.]; граф. ред. Н. **Василев** ... [и др.]; ез. ред. Н. **Василев**, В. **Стефанова**; рец. Ф. **Майнхард** ... [и др.]. – Ново *е*-изд. – София, 2017. – 818 с.: с 1 ил., 6 табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 18**)

Други съст.: А. **Куманова**, Э. Р. **Сукиасян**, В. В. **Зверевич**, Дж. В. **Ричардсън**; други ред.: Ч. **Грибъл**, И. Л. **Линден**, П. **Полански**, Б. **Шафнер**, Я. Л. **Шрайберг**, Н. **Василев**, М. **Максимова**, Ц. **Найденова**, С. **Бойчева**, А. **Даскалов**, Р. **Симеонова**, Т. **Дерменджиева**, Д. **Ралева**, Б. **Николова**; други граф. ред.: Б. **Николова**, Б. **Апостолова**; други рец.: Н. **Казански**, М. **Младенова**, Д. **Христозов**, С. **Илиева**. – Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.

E ISBN 978-619-185-276-5
1 изд. 2010.
ISBN 978-954-8887-93-9
ISSN 1314-2526; Т. 3.

899. *Нишката на **Ариадна** (Gloria bibliospherae)*: когнитолог. на енциклопед. на библиотечната и информ. дейност = ***Ariadne** thread (Gloria bibliospherae)*: cognitology of encycloped. of the library and inform. activity / науч. ред. С. **Денчев**; съст., предг., библиогр. А. **Куманова**, Н. **Василев**; библиогр. ред. М. **Максимова**; ил. **К. Константинова**; рец. Н. **Яръмов** ... [и др.]. – София, 2017. – 952 с.: 109 портр., 62 ил., 10 репрод., 1 табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 19**)

Други рец.: М. **Куманов**, И. **Петева**, Н. **Казански**, В. **Велев**, В. **Манчев**, И. **Теофилов**. – Текст и на англ., бълг., рус. ез. – Биогр. бел.за 80 авт. от 12 държави (*Австрия, Алжир, България, Ватикана, Великобритания, Грузия, Иран, Полша, Русия, САЩ, Украйна, Франция*) на бълг., англ., нем., пол., рус., укр., фр. ез. – Библиогр. след отд. публ. – Съдържа и 3 кн.: 1) **Куманова**, А. *Автобиобиблиография* ... (3458 ном. назв.) / Съст. А. **Куманова**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, С. **Филипова**, М. **Максимова**. – Информ. ризома; Предм.-сист. показалец; Именен показалец; Показалец на епигр.; Показалец на посв.; Списък на съкр.; 2) **Куманова**, А. Синоптическая таблица мировой универсальной библиографии III в. до н.э. – XXI в.: Атлас (79 ном. назв. с буквени индекси) / Съст. А. **Куманова**, Н. **Казански**, Н. **Василев**; 3) **Куманова**, А. ***Умберто Еко** в България*: Биобиблиогр.: Публ. на тр. му и лит. за него (168 ном. назв.) / Съст. А. **Куманова** (предговор),

Per aspera ad astra!

М. **Найдова**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, С. **Филипова**. – Именен показалец; Показалец на жанровете на произвед.; Показалец на период. изд., в които са публ. творби на ...; Показалец на период. изд., в които са публ. творби за …; Списък на съкр. – Именен показалец на GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна) (2016); Предм. пермут. показалец на *GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на**Ариадна)*** (2016).

Публ. на 3. прераб. и доп. изд. на *автобиобиблиогр. на **А. К.*** – 2017. – 1. изд. 2014. – 2. изд. 2016.
ISBN 978-619-185-285-7

Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Държ. библ. институт – днес: Унив. по библиотекозн. и информ.технолог. – Публ. и на електронен адрес http://www.unibit.sno.bg, със самостоятелен Е ISBN 978-619-185-286-4.
ISBN 978-619-185-285-7
База на *е*-б-ка UNIVERSALICA.

На с. 7 – посв. на ***Умберто Еко***: стих. на **А. К.** *„Роза вечна и безсмъртна”* (публ. на бълг. и англ.: *Rose eternal and immortal*).

На с. 55-66: Именен показалец към *GLORIA BIBLIOSPHERAE* / Съст. Татяна **Милкинска**. – *Публ.* и в: *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. побиблиотекозн. и информ. технолог. (София). – Т. 13, 2018, с. 483-496.

На с. 67-112: Предметен пермутационен показалец за *GLORIA BIBLIOSPHERAE* / Съст. Марта **Бояджиева**. – *Публ.* и в: *Тр.* на Студентското науч.о-во при Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. (София). – Т. 13, 2018, с. 528-567.

На с. 329-343: Отз. за *GLORIA BIBLIOSPHERAE* / Съст. Татяна **Милкинска**. – *Публ.* и в: *Тр.* на Студентското науч. о-во при Унив. побиблиотекозн. и информ. технолог. (София). – Т. 13, 2018, с. 497-513.

Кн. за: *GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна)*. – 2016.

В сборника (2017) участват: Красимира **Александрова** (Krasimira **Alexandrova**), Елена **Алексеева** (Elena **Alekseeva**), **архиепископ Анселмо Пекорари** (**Anselmo Guido Pecorari**), Жан-Луи **Баражиоли** (Jean-Louis **Baraggioli**), Хаким **Бенумелгар** (Hakim **Benoumelghar**), Марта **Бояджиева** (Marta **Boyadzheva**), Валентина **Брежнева** (Valentina **Brezhneva**), Николай **Василев** (Nikolay **Vasilev**), Венцислав **Велев** (Ventsislav **Velev**), Петър **Велчев** (Petar **Velchev**), Уляна **Винокурова** (Ulyana **Vinokurova**), Свободна **Вранчева** (Svobodna **Vrancheva**),Иван **Гарванов** (Ivan **Garvanov**), Магдалена **Гарванова** (Magdalena **Garvanova**), Любомир **Георгиев** (Lyubomir **Georgiev**), Руджеро **Гиляревский** (Ruggero **Gilyarevsky**), Милан **Грба** (Milan **Grba**), Ани **Данчева-Василева** (Ani **Dancheva-Vasileva**), Стоян **Денчев** (Stoyan **Denchev**), Леонид **Джахая** (Leonid **Djakhaia**), Марина **Захаренко** (Marina **Zaharenko**), Геннадий **Зданович** (Gennadiy **Zdanovich**), Димитрий **Зданович** (Dmitriy **Zdanovich**), Стефка **Илиева** (Stefka **Ilieva**), Никола Р. **Казански** (Nikola R. **Kazanski**), Владимир **Калоянов** (Vladimir **Kaloyanov**), Илияна **Камбурова** (Ilyana **Kamburova**), Стоянка **Кендерова** (Stoyanka **Kenderova**), Анжела **Кенън** (Angela **Cannon**), Емилия **Кикарина** (Emilia **Kikarina**), Мохаммад Али **Кияни** (Mohammad Ali **Kiani**), Владимир **Клюев** (Vladimir **Klyuev**), Марина **Колесникова** (Marina **Kolesnikova**), Константина **Константинова** (Konstantina **Konstantinova**), Оксана **Кулиш** (Oksana **Kulish**), Милен **Куманов** (Milen **Kumanov**), Александра **Куманова** (Alexandra **Kumanova**), **отец Кшищоф Кужок** (**Krzysztof Kurzok**), Цветана **Кьосева** (Tsvetana **Kyoseva**), Наталия **Леликова** (Nataliya **Lelikova**), Джоузеф **Ленкарт** (Joseph **Lenkart**), Мария-Румяна **Лиркова** (Maria-Rumyana **Lirkova**), Мария **Мавродиева** (Maria **Mavrodieva**), Марияна **Максимова** (Mariyana **Maximova**), Марк **Мамонтов** (Mark **Mamontov**), Владимир **Манчев** (Vladimir **Manchev**), Ан **Матисън** (Ann **Matheson**), Татяна **Милкинска** (Tatyana **Milkinska**), Галина **Михеева** (Galina **Mikheeva**), Мария **Младенова** (Maria **Mladenova**), Мариела **Модева** (Mariela **Modeva**), Христо **Мутафов** (Hristo **Mutafov**), Силвия **Найденова** (Silviya **Naydenova**), Мариета **Найдова** (Marieta **Naydova**), Иво **Панов** (Ivo **Panov**), Ангелина **Пенева** (Angelina **Peneva**), Венета **Пенева** (Veneta **Peneva**), Раиса **Пепескул-Калоянова** (Raisa **Pepeskul-Kaloyanova**), Ирена **Петева** (Irena **Peteva**), Вили **Петрицкий** (Villy **Petritskiy**), Владислав **Писанов** (Vladislav **Pisanov**), Леонид **Писанов** (Leonid **Pisanov**), Донка **Правдомирова** (Donka **Pravdomirova**), Диана **Ралева** (Diana **Raleva**), Полина **Симова** (Polina **Simova**), Аркадий **Соколов** (Arkadiy **Sokolov**), Марианна **Соколова** (Marianna **Sokolova**), Александър **Субето** (Alexandr **Subetto**), Едуард **Сукиасян** (Eduard **Sukiasyan**), Цветан **Теофанов** (Tsvetan **Theophanov**), Иван **Теофилов** (Ivan **Teophilov**), Таня **Тодорова** (Tanya **Todorova**), Силвия **Филипова** (Silviya **Filipova**), Хаджар **Фиюзи** (Hadjar **Fiouzi**), **Н. Впр. архиепископ Христо Пройков** (**Hristo Proykov**), Станислава **Чолова** (Stanislava **Cholova**), Юрий **Чьорний** (Yuriy **Cherniy**), Алфред **Шмит** (Alfred **Schmidt**), Инга **Шомракова** (Inga **Shomrakova**), Николай **Яръмов** (Nikolay **Yaramov**).

Публ. е по случай Бълг. председателство на Съвета на Европейския съюз.

<http://www.sno.unibit.bg> <https://www.academia.edu/35361374> <https://www.academia.edu/35361374_GLORIA_BIBLIOSPHERAE>

<https://nm40.abv.bg/Mail.html#message:fid/10:pid/0:mid/15598944520:tid/60:r/0>

<https://www.researchgate.net/publication/321586389_Niskata_na_Ariadna_Gloria_bibliospherae_prof_Aleksnadra_Kumanova_prof_Stoan_Dencev_d- r_Nikolaj_Vasilev> <http://elibrary.spbguki.ru/167636486/view> <https://www.academia.edu/35361374/%D0%9D%D0%98%D0%A8%D0%9A%D0%90%D0%A2%D0%90_%D0%9D%D0%90_%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%90%D0%94%D0%9D%D0%90_GLORIA_BIBLIOSPHERAE> <https://www.academia.edu/35942772/%D0%9F%D0%98%D0%A4_2_2017_net_pdf?email_work_card=view-paper> <https://docs.google.com/document/d/1beQty5B8acBGBh_MzbhuErfvN2JeeDdXnk3LHAoDSzM/edit>

900. **Куманова**, А. *Ризома на инфосферата: морфология на библиогр.*: генезис на световната универс. библиогр.: учебник по общо библиографознание: теория на библиогр. форма / [А. **Куманова**]; [Н. **Василев** – обща ред. ... и др.]; [библиогр. ред. М. **Максимова**]. – Ново *е*-изд. – София, 2017. – 534, CCCL с.: с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers; 20**) – *вж* **N 884**
E ISBN 978-619-185-295-6
1. изд. – София, 2012. – (**Факлоносци = Torchbearers; 4**)
ISBN 978-954-2946-12-0

901. **Куманова**, А. ***Умберто Еко** в България*: нишката на ***Ариадна***: биобиблиогр. / съст. А. **Куманова**, М. **Найдова**; науч. ред., предг. С. **Денчев**; библиогр. ред. Д. **Ралева**, С. **Филипова**. – 2. изд. – София, 2017. – 122 с.: с портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 21**)
ISBN 978-619-185-301-4 (подв.)
ISBN 978-619-185-300-7
E ISBN 978-619-185-302-1
[1. изд.]. // *Нишката* на ***Ариадна** (Gloria bibliospherae)*: когнитолог. на енциклопед. на библиотечната и информ. дейност = ***Ariadne** thread (Gloria bibliospherae)*: Cognitology of encycloped. of the library and inform. activity / науч. ред. С. **Денчев**; съст., предг., библиогр. А. **Куманова**, Н. **Василев**. – София, 2017. – ISBN 978-619-185-285-7. – с. 859-895: с портр. – *Редущ. публ.*
E ISBN 978-619-185-286-4
[3. изд.] / Стол. библ. – София. – София, 2017.
ISBN 978-619-160-825-6
E ISBN 978-619-160-826-3

902. *Златна христоматия на България. Кн. 1, Оратория*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (универс. информ. модел): учебно пособие по морфолог. на акад. текстописане / А. **Куманова**, Н. **Василев**; [ред. И. **Теофилов** ... и др.]. – Ново *е*-изд. – София, 2018. – 400 [1-10; I-XV; 11-385] с.: с 281 ил. – (**Факлоносци = Torchbearers; 22**) – *вж* **N 888**
E ISBN 978-619-185-312-0
1. изд. 2013.
ISBN 978-954-2946-21-2

903. *Златна христоматия на България. Кн. 2, Антология*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в.: универс. информ. модел: учебно пособие по лексикогр. на акад. текстописане / [съст., послесл., комент.] Н. **Василев**, А. **Куманова**. – Ново *е*-изд. – София, 2014. – 840, CCXXVII с.: с ил., портр., факс. – (**Факлоносци = Torchbearers; 23**) – *вж* **N 899**
1. изд. 2014.
E ISBN 978-619-185-313-7
ISBN 978-619-185-006-8 – (**Факлоносци = Torchbearers; 9**)

904. **Куманова**, А. *Модел за съставяне на персонални автобиобиблиографии*: систамат.-хронолог.-азб. автобиобиблиогр. списък на тр. / А. **Куманова**; ред. Н. **Василев** – науч. ред. ... [и др.]; послесл. К. **Александрова**. – [4. перераб. и доп. изд.]. – София, 2018. – 1040 с.: с ил., портр. – (**Факлоносци = Torchbearers; 24**)
ISBN 978-619-185-311-3 (подв.)
1. изд. – 2014. – (**Факлоносци = Torchbearers; 11**)
2. перераб. и доп. изд. – 2016. – (**Факлоносци = Torchbearers; 16**)
ISBN 978-619-185-211-6 (подв.)
E ISBN 978-619-185-212-3
3. перераб. и доп. изд. – 2017. – (**Факлоносци = Torchbearers; 19**)
ISBN 978-619-185-285-7

905. **Kumanova**, A. *Generatio spontanea: synoptic table of the World universal bibliography from 3RD c. BC to 21st c.: an atlas – electronic library „Universalica" (Model of the secondary-documental framework of the biblio-info-noosphere)*: textbook-compendium of General Bibliogr. = *синоптическая табл. мировой универсальной библиографии III в. до н.э. – XXI в.*: атлас – электронная библиотека „Universalica" (Модель вторично-докум. контура библио-инфо-ноосферы планеты): учебник-справочник по общ. библиографоведению = *синоптична таблица на световната универсална библиография III в. пр. н.е. – XXI в.*: атлас – електронна библиотека „Universalica" (Модел на вторично-докум. контур на библио-инфо-ноосферата на планетата): учебник-справочник по общо библиографознание / [comp., bibliogr., preface A. **Kumanova**]; [sci. ed. S. **Denchev**]; [gen. ed. N. **Vasilev**]; [expert and terminolog. ed. N. **Kazanski**; [reference-inform. ed. A. **Cannon**, M. **Sokolova**]; [bibliogr. ed. K. **Alexandrova**, S. **Filipova**, M. **Maximova**]; [rev. A. **Subetto** ... et al.]. – Sofia, 2018. – 232 p.: with 51 ill., 44 portr., 3 facsim., 4 sh. – (**Факлоносци = Torchbearers; 25**)
ISBN 978-619-185-321-2
ISBN 978-619-185-322-9
E ISBN 978-619-185-323-6
New ed. – 2018 / St. St. Cyril and Methodius National Library.
ISBN 978-619-239-034-1
E ISBN 978-619-239-035-8
New ed. – 2018 / Sofi a City Library.
ISBN 978-619-239-032-7
E ISBN 978-619-239-033-4

906. **Куманова**, А. *Game- и play-феноменология: двукнижие. Кн. 1, SOGDIANA.* ***Стоян Денчев***: game- и play-феноменология на *информационната среда*: юбил. препоръч. енциклопед. кн. – компендиум по информ. моделиране (вторично-докум. информ. база на Студентск. науч. о-во при УниБИТ) / А. **Куманова** ... [и др.]; науч. ред. С. **Денчев** ... [и др.]; рец. И. **Петева** ... [и др.]; предг. А. **Куманова**; дейксис Н. **Василев**; фотогр. Д. **Бояджиев**, Д. **Кънев** = *Game- и play-феноменология: двукнижие. Кн. 1, SOGDIANA.* ***Стоян Денчев***: game- и play- феноменология *информационной среды*: юбил. рекоменд. енциклопед. кн. – компендиум по информ. моделированию (вторично-докум. информ. база Студенческ. науч. о-ва ГУБИТ) / А. **Куманова** ...

[и др.]; науч. ред. С. **Денчев** ... [и др.]; рец. И. **Петева** ... [и др.]; предисл. А. **Куманова**; дейксис Н. **Василев**; фотогр. Д. **Бояджиев**, Д. **Кънев** = *Game- and Playphenomenology: duoteuch. Book 1, SOGDIANA.* ***Stoyan Denchev***: Game- and Playphenomenology of the *information environment*: jubil. recommend. encycloped. reference book – compendium in inform. modeling (secondary-docum. inform. base of the Student Sci. Soc. at the Univ. of Library Studies and Inform. Technologies) / A. **Kumanova** ... [и др.]; sci. ed. S. **Denchev** ... [и др.]; rev. I. **Peteva** ... [и др.]; pref. A. **Kumanova**; deixis N. **Vasilev**; photogr. D. **Boyadzhiev**, D. **Kanev**. – София, 2019. – 754 с.: с 83 ил., 33 портр., 16 гр., 21 к., 1 сх. – (**Факлоносци = Torchbearers; 26**) – *вж* **N 907**

ISBN 978-619-185-318-2
E ISBN 978-619-185-320-5

907. **Куманова**, А. *Game- и play-феноменология: двукнижие. Кн. 2, SOCRATICA.* ***Александр Васильевич Мамонтов***: game- и play-феноменология *информационного пространства*: юбил. энциклопед. кн. – компендиум по информ. моделированию (вторично-докум. информ. база Студенческ. науч. о-ва Гос. унив. библиотековедения и информ. технолог.) / А. **Куманова**; общ. ред. Н. **Василев**; науч. ред. С. **Денчев**; экспертн. ред. А. **Соколов**, М. **Куманов**; терминолог. ред. Н. **Казански**; яз. ред. В. **Манчев**; библиогр. ред. К. **Александрова**, М. **Максимова**, И. **Камбурова**; граф. ред. В. **Стефанова**; консульт. Д. **Равинский** и др.; рец. Л. **Джахая**, И. **Линден**, Ф. Ч. **Линден**; предисл. А. **Куманова**; дейксис Н. **Василев** = *Game- and Playphenomenology: duoteuch. Book 2, SOCRATICA.* ***Alexandr Vasilievich Mamontov***: Game- and Playphenomenology of the *information space*: jubil. encycloped. reference book – compendium in inform. modeling (secondary-docum. inform. base of the Student Sci. Soc. at the Univ. of Library Studies and Inform. Technologies) / A. **Kumanova**; gen. ed. N. **Vasilev**; sci. ed. S. **Denchev**; expert ed. A. **Sokolov**, M. **Kumanov**; terminolog. ed. N. **Kazanski**; linguist. ed. V. **Manchev**; bibliogr. ed. K. **Alexandrova**, M. **Maksimova**, I. **Kamburova**; graf. ed. V. **Stefanova**; consult.: D. **Ravinskiy** et al.; rev. L. **Dzhahaya**, I. **Lynden**, Fr. Ch. **Lynden**; pref. A. **Kumanova**; deixis N. **Vasilev**. – София, 2020. – 660 с.: с 30 портр., 3 илл., 3 табл., 13 сх., 2 к. – (**Факлоносци = Torchbearers; 27**) – *вж* **N 906**

ISBN 978-619-185-451-6
E ISBN 978-619-185-314-4

908. **Куманова**, А. *Fax eruditio – Факел на знанието*: пътеводител по информ. ресурси на Студентск. науч. о-во при УниБИТ: информ. бази (публ., библиогр. информ., отзиви и рец., премиери), именни показалци, анотации, ключови думи, табл. и граф. / А. **Куманова**, Н. **Василев**; ред. С. **Денчев** – науч. ред. ... [и др.]. – София, 2020. – 522 с.: с ил., портр., табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 28**)

ISBN 978-619-185-436-3
E ISBN 978-619-185-437-0

909. **Василев**, Н. *Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (универс. информ. модел): учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на акад. текстописане / [науч. ред. А. **Куманова**]. – Ново *е*-изд. – София, 2016. – 282 с. – [(**Факлоносци = Torchbearers; 29** преброено по *Fax eruditio*)] – *вж* **NN 890, 910**

<http://www.sno.unibit.bg>
1. изд. 2015. – (**Факлоносци = Torchbearers; 10**)
ISBN 978-619-185-005-1
E ISBN 978-619-185-008-2
Ново *е*-изд. – 2018. – [(**Факлоносци = Torchbearers; 30** преброено по *Fax eruditio*)]
<http://www.sno.unibit.bg>

910. **Василев**, Н. *Златна христоматия на България. Кн. 3, Историография*: аналитико-синтетична архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (универс. информ. модел) учебно пособие по синтактика, семантика и прагматика на акад. текстописане / Н. **Василев**; [науч. ред. А. **Куманова**]. – Ново *е*-изд. – София, 2018. – 282 с. – (**Факлоносци = Torchbearers; 30** преброено по *Fax eruditio*) – *вж* **NN 890, 909**

<http://www.sno.unibit.bg>
1. изд. 2015. – (**Факлоносци = Torchbearers; 10**)
ISBN 978-619-185-005-1
E ISBN 978-619-185-008-2
Ново *е*-изд. – 2016. – [(**Факлоносци = Torchbearers; 29** преброено по *Fax eruditio*)]
<http://www.sno.unibit.bg>

911. **Студентско научно общество**. *Визуализиран архив*: Библиофилска ръкоп. кн. със 177 високохудожеств. кадри от летописа на формацията и описанието им (Финализиран към 22.05.2020 г. и актуализиран към 1.11.2020 г. и 8.04.2021 г. – галапремиерата в галерия „Анел" на двете поредици от издания на Акад. изд. на Унив. „За буквите – О писменехъ": *серия „Факлоносци"* – 30 т. и *„Трудове на Студентското научно общество при УниБИТ"* – 16 т., от които излизат 16 *е*-библиотеки – традиционна и електронна справочно-енциклопедична учебна продукция, отразена в Пътеводителя *„FAX ERUDITIO"* (ФАКЕЛ НА ЗНАНИЕТО), който отразява 46 кн. на *бълг., рус. и англ. ез.* в 25 886 с. с авторството на 1300 студенти, направили 3353 науч. публ. с базисна информ. на 22 езика (*англ., араб., бълг., гр., дат., лат., исп., ит., нем., пол., порт., рум., рус., санскр., слов., тур., ук., фарси, фр., чеш., швед., яп.*) с участието на изтъкнати съвременни учени на България и консултанти от 21 страни по света: *Австрия, Алжир, Ватикана, Великобритания, Германия, Грузия, Естония, Израел, Индия, Италия, Иран, Казахстан, Литва, Полша, Русия, Саудитска Арабия, САЩ, Турция, Украйна, Финландия, Франция*) / Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. : 71 г. Държ. библиотекарски инст. – УниБИТ ; 16 г. Студентско науч. о-во при УниБИТ; Съст.,

изработили кн. А. **Куманова**, Н. **Василев**, А. **Георгиев**; Под ред. на В. **Велев** и др. – София, 2021. – 370 с.: 177 ил. – (**Факлоносци; 29**)

Други ред.: К. **Стоев**, Н. **Томова**, С. **Спасова**, П. **Делева**, Л. **Йовинска**, А. **Георгиева**, И. **Ангелов**.

На гърба на всеки кадър – хронотоп на описанието с персонификация на образите.

Тази книга е създадена в пет уникални ръкописни цветни копия, поднесени на галапремиерата на 8.04.2021 г.:

1. ***Бяло копие*** – за Библиотеката на Народното събрание на Република България – *поднася се на* Директора на Библиотеката на Народното събрание – ***Г-жа Десислава Радева***;

2. ***Зелено копие*** – за Библиотеката на Президентството на Република България – *поднася се на* Съветника на Президента Румен Радев по образование, наука и иновации – ***Г-жа Валентина Танева – Алексова***;

3. ***Червено копие*** – за Библиотеката на Светия Синод на Българската православна църква – *поднася се на* ***Негово Преосвещенство Мелнишки епископ Герасим*** – Главен секретар на Светия Синод на Българската православна църква;

4. ***Жълто копие*** – за Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий" – *поднася се на* ***Доц. д-р Красимира Александрова***, действителен член на Международната академия по информатизация при ООН – Директор на Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий";

5. ***Синьо копие*** – за Библиотечно-информационния център на Университета по библиотекознание и информационни технологии – *поднася се на* ***Доц. д-р Елена Савова*** – Директор на центъра.

912. **Куманова**, А. *Методика на научните изследвания: Ч. 2, Праксиология. Кълбото на* ***Ариадна*** *(Информационна роза): Метод на обучение „****А. Куманова*** *–* ***Н. Василев****"* за целите на библиотечната (каталожната) библиогр.: Учебник / А. **Куманова**, Н. **Василев** – авт., библиог., предг., визуализация, рез. ; Н. **Василев** – обща и науч. ред. ; експертна ред. Л. **Джахая** … [и др.]; библиогр. ред. К. **Александрова** … [и др.]; справочно-информ. ред. В. **Велев** … [и др.]; граф. С. **Спасова**; рец. С. **Денчев**, Н. **Казански**, С. **Илиева**. – София: За буквите – О писменехъ, 2021. – [232:] I-XLII + 190 с.: с 2 ил., 8 сх. – Именен показалец. – (**Факлоносци; 30**)

Други експертни ред.: Р. **Гиляревски**, И. **Линден**, Ф. Ч. **Линден**. – Други библиогр. ред.: Д. **Ралева**, С. **Филипова**, М. **Максимова**, Л. **Йовинска**. – Други справочно-информ. ред.: К. **Стоев**, Н. **Дебрюне**, В. **Манчев**, Н. **Томова**, Т. **Петрова**, Д. **Младенова**, И. **Барзев**.

Юбил. изд., посветено на 1340 г. от първото споменаване на държавата България – на Шестия Вселенски събор в Цариград (681); 1195 г. от рожд. на ***Св. равноапостол Константин-Кирил Философ*** (826-869) – създателят на глаголицата и първостроителят на бълг. книжовен ез. и славянската литература; 200 г. от рожд. на ***Георги С. Раковски*** (1821-1867) – нац. революционер, пряк участник, стратег и ръководител на революционните борби през епохата на Бълг. нац. възраждане, воевода, идеолог, военачалник, демократ, издател, писател, публицист, етнограф, географ, историк, историограф, етимолог; 120 г. от рожд. на последния бълг. енциклопедист ***проф. Тодор Боров*** (1901-1993) – библиограф, литературовед и културолог, първопроходец в именуването и прилагането (1937) на метода на информационните решетки в навечерието на планетарния информационен бум; 80 г. от създаването на Бълг. библиогр. инст. „Елин Пелин" (1941-1963).

ISBN 978-619-185-483-7

ISBN 978-619-185-484-4 online (e-book, pdf)

Ч. 1, Терминосистема. – 2014.

913. **Свети отец Паисий Хилендарски**. *История славяноболгарская …*: Информационен код на българската книжовност и литература: I. Аналитика (Историография. Сигнифициран препис. Коментар. Именен показалец. Географски показалец. Тезаурус); II. Синтез (Лексикална морфология. Семантика. Синтагматика. Синархия): Учебното помагало-практикум по гражданска компетентност на изследователя / Обща ред. и епилог (дейксис 2011, 2022) С. **Денчев**; Науч. ред., историогр., коментар, именен показалец, географски показалец (дейксис 2011, 2022) М. **Куманов**; Библиогр. и текстолог. ред., тезаурус, предисл., сигнифициран препис (дейксис 2011, 2022) А. **Куманова**; Ез. ред., предисл., сигнифициран препис, послеслов (дейксис 2011, 2022) Н. **Василев**; Терминолог. ред. Е. **Томова**, Д. **Ралева**, В. **Велев**; Справочно-информ. ред. М. **Максимова**, Ц. **Найденова**, А. **Даскалов**; Рец.: И. **Теофилов**, В. **Добрева**, Н. **Казански**. – Ново 2. прераб. и доп. изд. – София: За буквите – О писменех, 2022. – 238 с. : с ил. – (**Факлоносци; 31**)

Юбил. изд., посветено на 60-год. на Держ. библиотекарски инст., днес: Унив. по библиотекозн. и информ. технол.

База на *e*-библиотека *PAISIADA.*

ISBN 978-619-185-560-5

E ISBN 978-619-185-561-2

914. *LICHT, MEHR LICHT! В памет на професор* ***Милен Куманов***: юбил. сб. по случай 80-год. от рожд. на учения = *LICHT, MEHR LICHT! In memory of Professor* ***Milen Kumanov***: festschrift on the occasion of his 80th anniversary / Н. **Аврейски** ... [и др.]; съст. А. **Куманова** ... [и др.]; предг. и диалог – дейксис: А. **Куманова**, Н. **Василев**; ил. К. **Константинова**; рец. В. **Гюзелев** ... [и др.]. – София: За буквите – О писменехъ, 2022. – 1800 с.: с 1042 ил.; 28 лингв. табл.; 314 факсим. – (**Факлоносци; 32**)

Други авт.: Натали **Александрова**, Борис **Ангелов**, Боян **Ангелов**, Анна **Ангелова**, Мая **Ангелова**, Александър **Арнаудов**, Атанас **Куманов** Атанасов, Ахмет **Атасой**, Петър **Базанов**, Тамара **Бахтурина**, Снежана **Бенева**, Игор **Бистри**, Христина **Богова**, Вера **Бонева**, Венета **Борисова**, Боряна **Бужашка**, Николай **Василев**, София **Василева**, Венцислав **Велев**, Петър **Величков**, Димитър **Веселинов**, Петър **Велчев**, Иван **Гарванов**, Магдалена **Гарванова**, Ангел **Георгиев**, Бисер **Георгиев**, Лъчезар **Георгиев**, Весела **Георгиева**, Дарина **Георгиева**, Стела **Георгиева**, Вилияна **Герова**, Руджеро **Гиляревски**, Иван **Гранитски**,

Per aspera ad astra!

Милан **Грба**, Александър **Гребенаров**, Денислава **Григорова**, Себастиан **Груджиен**, Лиана **Гълъбова**, Ани **Данчева-Василева**, Антон **Даскалов**, Радослав **Даскалов**, Нахиде **Дениз**, Стоян **Денчев**, Теодора **Димитрова**, Продрум **Димов**, Анжела **Димчева**, Ваня **Добрева**, Умберто **Еко**, Марина **Енчева**, Николай **Жечев**, Лилия **Зарева**, Зейнеп **Зафер**, **отец Збигнев Тенча**, Цветелина **Златкова**, Антоанета **Иванова**, Стефка **Илиева**, Любов **Йовинска**, Цветана **Йовчева**, Юлий **Йорданов**, Никола **Казански**, Илияна **Камбурова**, Ибрахим **Камил**, Мария **Караиванова**, Петър **Кендеров**, Ангела **Кенън**, Емилия **Кикарина**, Мохаммад **Кияни**, Александър **Клементиев**, Петко **Колев**, Игнат **Константинов**, Константина **Константинова**, Десислава **Костадинова**, Трендафил **Кръстанов**, Мила **Кръстева**, Росица **Кръстева**, Милен **Куманов**, Александра **Куманова**, **отец Кшищоф Кужок**, Валерий **Леонов**, Ирина **Линден**, Фредерик **Линден**, **Ма Сипу**, Антонина **Максимова**, Марияна **Максимова**, Галина **Манолова**, Владимир **Манчев**, Милена **Маринова**, Виктор **Мелник**, Татяна **Милкинска**, Марина **Минина**, Галина **Михеева**, Мариела **Модева**, Христо **Мутафов**, Жоржета **Назърска**, Силвия **Найденова**, Цветана **Найденова**, Лариса **Найдич**, Ивана **Николова**, Таня **Николова**, Кирил **Николов**, Константинос **Нихоритис**, Пламен **Павлов**, Филип **Панайотов**, Андреа **Пандулис**, Иво **Панов**, Ангелина **Пенева**, Ирена **Петева**, Стефка **Петкова**, Ивайло **Петров**, **протойерей Петър Кудузки**, Андрей **Печилков**, Владислав **Писанов**, Леонид **Писанов**, Димитър **Попов**, Велка **Попова**, Николай **Поппетров**, Донка **Правдомирова**, Константин **Пряжников**, Ана **Рабаджийска**, Диана **Ралева**, Евгения **Русинова**, Евгений **Сачев**, Полина **Симова**, Наталия **Ситникова**, Деница **Славова**, Аркадий **Соколов**, Иван **Соколов**, Марианна **Соколова**, Цветана **Стайкова**, Станислав **Степанов**, **отец Стефан Пашов**, Орлин **Стефанов**, Василка **Стефанова**, Мария **Стефанова**, Тервел **Стилиянов**, Калин **Стоев**, Юрий **Столяров**, Тоня **Стоянова**, Цветелина **Стоянова**, Александр **Субето**, Калина **Събева**, Анна **Мария Таммаро**, Мюмюн **Тахиров**, Цветан **Теофанов**, Тодор Ст. **Тодоров**, Таня **Тодорова**, Надежда **Томова**, Кирил **Топалов**, Тодор **Тошев**, Мира **Тошева**, Иванка **Трендафилова**, Красимира **Узунова**, Силвия **Филипова**, Хаджар **Фиюзи**, Александра **Фол**, Валерия **Фол**, Ивон **Фостер**, Светослав **Цанков**, **Н. Пр. Запорожки епископ Лука**, Веселин **Чантов**, Алфред **Шмидт**, Атанас **Шопов**, Недялко **Янков**, Иванка **Янкова**; Други състав.: Николай **Василев**, Анжела **Димчева**; Други рец.: Николай **Яръмов**, Филип **Панайотов**, Николай **Жечев**, Ирена **Петева**, Ирина **Линден**, Фредерик **Линден**. – Текст на 40 езика: бълг., рус., англ.; азерб., араб., арм., виетн., глаголица (старобълг. „Константин-Кирилова" азбука), гр., дат., ивр., идиш, исп., итал., казахски, кирилица (старобълг. „Църковно-славянска" азбука), кит., лат., лужишки, нем., норв., пол., порт., рум., санскр., словашки, словенски, ср., старославянски, тайски (тайландски), тохарски, тур., удмуртски, укр., фарси, фр., хърв., чешки, шв., яп. – Биогр. бел. с фотопортр. за 183 авт. на наст. кн. от 17 държави: Австрия, България, Великобритания, Грузия, Гърция, Израел, Иран, Италия, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция. – Библиогр. след отд. публ. – Съдържа и: 5 кн. на М. **Куманов**: *Проф.* ***Васил Златарски*** (с. 23-223), ***Акад. Александър Теодоров Балан*** (с. 225-593), *Православието в България* (с. 595-938), *Паисиезнанието* (с. 939-964), *Предсмъртната изповед на* ***крал Милан*** (с. 965-974) ; биобиблиогр. на учения – 221 ном. справочно-енцикл. изд. / А. **Куманова** (с. 1219-1244) и негови автографи / Д. **Костадинова** (с. 1245-1269). – Пермутационен индекс на 168 публ. в изданието, 5 от които – тези на **М. К.** – са хипертекстове.

Юбил. изд., посветено на 300-год. от рожд. на ***Св. о. Паисий Хилендарски*** (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на *„История славяноболгарская..."* (1772 г.).

Обществен изд. съвет: **Н. Пр. Мелнишки епископ Герасим**, **Н. Впр. архиепископ Христо Пройков**, акад. проф. д.ист.н. Георги **Марков**, проф. д.ф.н. Руджеро **Гиляревски**; Ред. съвет: акад. проф. д.ик.н. Стоян **Денчев** – отг. ред., науч. ред.; акад. проф. д.пед.н. Александра **Куманова** – предговор, дейксис, биобиблиогр., науч. ред.; д-р Николай **Василев** – предговор, дейксис, ез., науч. ред.; д-р Анжела **Димчева** – ез., науч. ред.; доц. д-р Никола **Казански** – терминолог., експертна, науч. ред.; акад. проф. д.ф.н., д.ик.н. Александър **Субето** – експертна, науч. ред.; акад. проф. д.ф.н. Леонид **Джахая** – експертна, науч. ред.; проф. д.ф.н. Константинос **Нихоритис** – експертна, науч. ред.; проф. д-р Патрик **Льокак** – експертна, науч. ред.; д-р Томас **Льокак** – експертна, науч. ред.; **Н. Пр. Мохаммад Али Кияни** – експертна, науч. ред.; акад. доц. д-р Венцислав **Велев** – експертна, науч. ред.; акад. доц. д-р Красимира **Александрова** – експертна, библиогр. ред.; чл.-кор. Иван **Гранитски** – експертна ред.; проф. д.ик.н. Димитър **Иванов** – експертна ред.; проф. д.ф.н. Ваня **Добрева** – експертна ред.; проф. д-р Ани **Василева-Данчева** – експертна ред.; проф. д-р Христина **Богова** – експертна ред.; проф. д-р Боряна **Бужашка** – експ. ред.; проф. д-р Евгени **Велев** – експертна ред.; проф. д-р Мюмюн **Тахиров** – експертна ред.; гл. ас. д-р Владимир **Манчев** – експертна, ез. ред.; д-р Силвия **Найденова** – експертна ред.; д-р Десислава **Костадинова** – експертна, библиогр. ред.; ас. Силвия **Филипова** – експертна, библиогр. ред.; Диана **Ралева** – експертна, библиогр. ред. Марияна **Максимова** – експертна, библиогр. ред. ; Редкол.: доц. д-р Диана **Стоянова**, доц. д-р Калин **Стоев**, гл. ас. д-р инж. Иглика **Гетова**, гл. ас. д-р Събина **Евтимова**, гл. ас. д-р Надежда **Томова**, гл. ас. д-р Деница **Младенова**, д-р Ваня **Аврамова**, Василка **Стефанова**, Цветана **Найденова**, Антон **Даскалов**, Татяна **Милкинска**, Илиян **Барзев**, Ангел **Георгиев**, Любов **Йовинска**, Цветана **Йовчева**, Вилияна **Герова**, Лилия **Зарева**.

В кн. са публ.: 1) фотогалерия на персоналията и документални кадри от опелото и панихидите с произнесените траурни слова, прозвучали по време на отслужените помени за ***М. К.***, които са от Личния семеен архив на ***М. и А. Куманови***, SofiaPress и Държавния архив – Пазарджик : 117 ил. (с. 989-1084); 2) пет интервюта, взети от **М. К.** в периода 2008-2021 г. (с. 1190-1216) – едно от които е последното, дадено от него – на 7.11.2021 г. (с. 217-224); 3) *биобиблиографията на* ***М. К.***: 221 ном. назв. на моногр. публ. (с. 1219-1244).

Кн. е създадена в рамките на проект на тема „Гражданската компетентност на изследователя в личностните, езиковите и технологичните равнища на информационно моделиране на СНО при УниБИТ", по Договор N НИП-2022-01 по Наредба за условията и реда за оценката, планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художественотворческа дейност на МОН.

База на *е*-б-ка CIVILIANA.

ISBN 978-619-185-558-2

E ISBN 978-619-185-559-9

<https://www.nationallibrary.bg/www/%d0%be%d0%bd%d0%bb%d0%b0%d0%b9%d0%bd-%d1%80%d0%b5%d1%81%d1%83%d1%80%d1%81%d0%b8/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/>
<https://www.libsofia.bg/> <https://sno.unibit.bg/news.html> <https://sno.unibit.bg/files/LICHT,%20MEHR,%20LICHT!%20%D0%92%20%D0%9F%D0%90%D0%9C%D0%95%D0%A2%20%D0%9D%D0%90%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4.%20%D0%9C%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%9D%20%D0%9A%D0%A3%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%9E%D0%92.pdf>
<https://drive.google.com/file/d/1D3g8VZznoVFrIwVQDrFwCj3Zu9RwJzPc/view?usp=sharing> <https://drive.google.com/file/d/15vrW0wNzuL7RLZ4QhnEWrITWU_dkxGZg/view?usp=sharing>

915. *Енциклопедика.* – [1. изд.]. – (**Факлоносци; 33**). – Ново изд. – 2024. – *наст. изд. – вж: библиогр. описание на с. 1802-1803*.

916. *Булгарика: Академик **Никола Михов** – Духът на булгарика*: Диптих по информ. моделиране на хипертекст: Кн. II. Учебник по структуриране на *булгарика* / А. **Куманова** (авт., предг., биобиблиогр., науч. ред.), Н. **Казански** (авт., предг., терминолог., науч. ред.); Дейксис, науч. ред. Н. **Василев**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, М. **Максимова**; Рец.: С. **Денчев**, И. **Линден**. – София: За буквите – О писменехь, 2023. – 256 с.: с 16 ил.; 62 факсим. – (**Факлоносци; 34**)
*Изд. е в чест на 70-год. от възстановяването на Българската патриаршия и 145-год. от рожд. на акад. **Н. Михов**; Посв. на проф. **М. Куманов**.*
ISBN 978-619-185-598-8
E ISBN 978-619-185-599-5

IV. Библиографско и историографско периодично издание на Университета по библиотекознание и информационни технологии *„Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ”*
(NN 917-934:
18 ном. назв.)
2008-2023

917-934. ***Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии = Proceedings of the Student Scientific Society of the State University of Library Studies and Information Technologies*** (до 30.09.2010: СВУБИТ) / ред. кол.: С. **Денчев** – отг. ред. А. **Куманова** – глав. ред. и съст. Н. **Василев** – зам.-глав. ред., обща, ез. и граф. ред., съст.; [М. **Куманов**], Н. **Казански** ... [и др.] – науч. ред.; М. **Максимова**, Д. **Ралева** ... [и др.] – библиогр. ред.; В. **Велев** ... [и др.] – техн. ред. – 1 (2008)- . – София: Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. (до 30.09.2010: СВУБИТ).
ISSN 1313-4566; от т. 6: ISSN 1314-2526; E ISSN 1314-6793.
[Изброеният състав на творческия екип на изд. е постоянен за вс. тт.
По-долу са отразени само присъединяващите се към екипа дейци и трансформациите на авт. отговорност.]
От 2008 годишно изд. – От т. 3 (2009) – ред. кол. Р. **Бургер** … [и др.]; техн. ред. В. **Стефанова**; други състав: Д. В. **Ричардсън**, Е. Р. **Сукиасян**, В. В. **Зверевич**; други ред.: Ч. **Грибъл**, И. Л. **Линден**, П. **Полански**, Б. **Шафнер**, Я. Л. **Шрайберг**, Н. **Василев**, М. **Максимова**, Ц. **Найденова**, С. **Бойчева**, А. **Даскалов**, Р. **Симеонова**, Т. **Дерменджиева**, Д. **Ралева**, Б. **Николова**; Други граф. ред.: Б. **Николова**, Б. **Апостолова**; Други рец.: Н. **Казански**, М. **Младенова**, Д. **Христозов**, С. **Илиева**. – От т. 4 (2009) – зам.-глав. ред. С. **Василева**, С. **Бойчева**; ез. и граф. ред. Б. **Апостолова**; техн. ред. Д. **Бояджиев**, И. **Костова**, П. **Петрова**. – От т. 5 (2010) – зам.-глав. ред. Л. **Цветкова**, Т. **Тодорова**; науч. ред. Е. **Недева**; ез. и граф. ред. Б. **Апостолова**. – От т. 10 (2015) – зам.-глав., обща, научна, ез. и граф. ред. Н. **Василев**. – От т. 12 (2017) – науч. ред. К. **Александрова** … [и др.].
ISSN 1313-4566 (тт. 1-5: СВУБИТ) (print)
ISSN 1314-2526 (от т. 6: УниБИТ) (print)
E ISSN 1314-6793 (от т. 6: УниБИТ) (online)
COBISS.BG-ID 1236406756

Редуц. описание на период. изд. по томове:
917-934. ***Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии = Proceedings of the Student Scientific Society of the State University of Library Studies and Information Technologies*** (до 30.09.2010: СВУБИТ) : Т. I- / Отг. ред. **С. Денчев** ; Ред. кол. А. **Куманова** – глав. ред. … [и др.]; Съст. А. **Куманова**, Н. **Василев**; Науч. ред. [М. **Куманов**], Н. **Казански** … [и др.]; Ез. и граф. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**. – София: За буквите – О писменехь, 2008- .
ISSN 1314-2526
E ISSN 1314-6793

917. **Т. I. [Първа-Трета] I-III Студентски научни конференции** / Рец. С. **Гълъбова** … [и др.]. – 2008. – 612 с.: с ил., табл.
Други рец.: М. **Младенова**, И. **Попов**, Д. **Христозов**.

918. **Т. II. [Първа-Четвърта] I-IV Студентски научни конференции** : Избрани публ. / Рец. С. **Гълъбова** … [и др.]. – 2008. – 652 с.: с ил., табл.
Други рец.: М. **Младенова**, И. **Попов**, Д. **Христозов**.

Per aspera ad astra!

919. **Т. III. [Първа-Четвърта] I-IV Студентски научни конференции:** ***The English–Russian–Bulgarian dictionary of library and information terminology = Русско-болгаро-английский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност***. – 2009 (2010). – 886 с.: с ил., табл.
Ново *е*-изд. – 2017. – *вж:* **N 259**

920. **Т. IV. [Четвърта] IV Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. С. **Василева**, С. **Бойчева**; Ез. и граф. ред. Б. **Апостолова**; Техн. ред. Д. **Бояджиев** … [и др.]; Рец. С. **Гълъбова** … [и др.]. – 2009. – 648 с.: с ил., табл.
Други техн. ред.: И. **Костова**, П. **Петрова**; Други рец.: М. **Младенова**, И. **Попов**, Д. **Христозов**.

921. **Т. V. [Пета] V Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. Л. **Цветкова**, Т. **Тодорова**; Науч. ред. Е. **Недева**; Ез. и граф. ред. Б. **Апостолова**; Рец. М. **Младенова** … [и др.]. – 2010. – 894 с.: с ил., табл.
Други рец.: Д. **Христозов**, И. **Попов**, И. **Петева**, Д. **Паргов**, И. **Павлова**. – Юбил. изд., посв. на 60-год. на *Держ. библ. инст., днес: Специализ. висше у-ще по библиотекозн. и информ. технолог.*

922. **Т. VI. [Шеста] VI Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. Л. **Цветкова**, Т. **Тодорова**; Науч. ред. Е. **Недева**; Ез. и граф. ред. Б. **Апостолова**; Рец. М. **Младенова** … [и др.]. – 2011. – 876 [1-64; 1-208 *СВ. О. П ИС*; 668] с.: с ил., табл.
Други рец.: **Д. Христозов, И. Попов, И. Петева, Д. Паргов, И. Павлова**. – Юбил. изд., посв. на 60-год. на *Держ. библ. инст., днес: Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.*

923. **Т. VII. [Седма] VII Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. Л. **Цветкова**, Т. **Тодорова**; Науч. ред. Е. **Недева**; Ез. и граф. ред. Б. **Апостолова**; Рец. И. **Янкова** … [и др.]. – 2012. – 762 с. : с ил., табл.
Други рец.: М. **Младенова**, Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Петева**, И. **Павлова**, Д. **Паргов**. – Юбил. изд., посв. на 60-год. на *Держ. библ. инст., днес: Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.*

924. **Т. VIII. [Осма] VIII Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. Т. **Тодорова**; Рец. И. **Янкова** и др. – 2013. – 672 с.: с ил., табл.
Други рец.: М. **Младенова**, Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Петева**, И. **Павлова**, Д. **Паргов**. – Юбил. изд., посв. на: 250-год. от създаването през 1762 г. от ***Св. о. Паисий Хилендарски*** на „История славяноболгарская …"; 200-год. от смъртта на ***Св. епископ Софроний Врачански*** и 60-год. на Ректора на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. *проф. д.ик.н.* ***С. Денчев***.

925. **Т. IX. [Девета] IX Студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. Н. **Василев** … [и др.]; Рец. И. **Янкова** … [и др.]. – 2014. – 136 с.: с ил., табл.
Други ред.: М. **Младенова**, Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Петева**, И. **Павлова**, Д. **Паргов**. – Юбил. изд., посв. на: 610-год. от кончината на ***Св. Патриарх Евтимий*** (1325-1404) ; 60-год. на Ректора на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. *проф. д.ик.н.* ***С. Денчев***.

926. **Т. X. [Десета] X Юбилейна студентска научна конференция** / Зам.-глав. ред. Н. **Василев** … [и др.]; Рец. И. **Янкова** … [и др.]. – 2015. – 330 с.: с ил., табл.
Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Петева**, И. **Павлова**. – Юбил. изд., посв. на 1150-год. от *Покръстването на българите*.

927. **Т. XI. [Единайста] XI Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Рец. И. **Янкова** … [и др.]. – 2016. – 618 с.: с ил., табл., сх.
Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Петева**, И. **Павлова**. – Юбил. изд., посв. на 1150-год. от *Покръстването на българите*.

928. **Т. XII. [Дванайста] XII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Науч. ред. К. **Александрова** и др.; Рец. И. **Янкова** … [и др.]. – 2017. – 522 с.: с ил., табл., сх. Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Петева**, И. **Павлова**. – Юбил. изд., посв. на 1150-год. от *Покръстването на българите*.

929. **Т. XIII. [Тринайста] XIII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Рец. И. **Петева** … [и др.]. – 2018. – 750 с.: с ил., табл., сх.
Други рец.: И. **Янкова**, Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Павлова**.

930. **Т. XIV. [Четиринайста] XIV Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Рец. И. **Петева** … [и др.]. – 2019. – 1124 с.: с ил., табл., сх.
Други рец.: И. **Янкова**, Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Павлова**, Х. **Богова**.

931. **Т. XV. [Петнайста] XV Юбилейна Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Рец. И. **Петева** … [и др.]. – 2020. – 1062 с.: с ил., табл., сх.
Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Павлова**, Т. **Тренчева**, Х. **Богова**.

932. **Т. XVI. [Шестнайста] XVI Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Рец. И. **Петева** … [и др.]. – 2021. – 1320 с.: с ил., табл., сх.

Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Павлова**, Т. **Тренчева**, Х. **Богова**. – Юбил. изд., посв. на 65-год. от рожд. на ***А. Куманова*** (1956-).

933. **Т. XVII [Седемнайста] XVII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Науч. ред. К. **Александрова** и др.; Рец. И. **Петева** … [и др.]. – 2022. – 686 с.: с 63 ил., 2 табл., 11 гр., 2 сх.

Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Павлова**, Т. **Тренчева**, Х. **Богова**. – Юбил. изд., посв. на 300-год. от рожд. на ***Св. о. Паисий Хилендарски*** (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на *„История славяноболгарская..."* (1772 г.).

934. **Т. XVIII. [Осемнайста] XVIII Студентска научна конференция** / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. **Василев**; Науч. ред. К. **Александрова** и др.; Рец. И. **Петева** … [и др.]. – 2023. – 730 с.: с 108 ил., 5 табл., 3, сх.

Други рец.: Ж. **Стоянов**, Д. **Христозов**, И. **Павлова**, Т. **Тренчева**, Х. **Богова**. – Юбил. изд., посв. на 300-год. от рожд. на ***Св. о. Паисий Хилендарски*** (1722-1773 г.) и 260-год. от създаването на *„История славяноболгарская..."* (1772 г.) и 80-год. от рожд. на **М. Куманов** (1942-2021 г.)...

V. *Е*-библиотеки на Студентското научно общество при УниБИТ
(NN 935-965:
31 ном. назв.)

В ***Тр. на СНО при УниБИТ*** са представени **31 *е*-библиотеки на СНО при УниБИТ с научен консултант М. Куманов**, структурирани към 2023 г., в които е отразена литература на **50 ез**.: *азербайджански, английски, арабски, арменски, асирийски, беларуски, български, виетнамски, глаголица, гръцки, датски, иврит, идиш, испански, италиански, казахски, кирилица, китайски, корейски, латински, лужишки, македонски, немски, норвежки, пехлеви, полски, португалски, румънски, руски, санскритски, словашки, словенски, сръбски, старобългарски – църковнославянски, старогръцки, старославянски, сърбохърватски, тайски (тайландски), тохарски, турски, удмуртски, украински, унгарски, фарси, френски, хинди, хърватски, чешки, шведски, японски*.

935-965/1. ***ANTHOLOGICA*** (: *Е*-библиотека по *българската изящна словесност*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/2. ***ARYANICA*** (: *Е*-библиотека по *култа към светлината*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/3. ***AUTOBIOBIBLOGRAPHICA*** (: *Е*-библиотека по *вторично-документалните персоналии: проф. **А. Куманова***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/4. ***BALANICA*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на акад. **Александър Теодоров-Балан***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/5. ***BULGARICA*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на акад. **Никола Михов***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 29.10.2023.

935-965/6. ***CIVILIANA*** (: *Е*-библиотека по *гражданското кредо на твореца: проф. М. **Куманов***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/7. ***CLIO*** (: *Е*-библиотека по *Съединението на Източна Румелия с Княжество България и Сръбско-българската война 1885 г.*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/8. ***COMMENTATORICA*** (: *Е*-библиотека по *анотациите, рецензиите, рефератите, отзивите, коментарите на библиографираната от студентите на УниБИТ научна продукция*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/9. ***CHEKHOVIANA*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на **Антон Павлович Чехов***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

Per aspera ad astra!

935-965/10. ***DECAMERONICA*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на* ***Джовани Бокачо*** – *проблеми на пандемиите*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/11. ***ECOVIANA*** (: *Е*-библиотека по *биобиблиографията на* ***У. Еко***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/12. ***ENCYCLOPAEDICA*** (: *Е*-библиотека по *енциклопедиите на планетата* / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/13. ***ERUDITICA*** (: *Е*-библиотека по *е-ресурсите на Студенското научно общество при УниБИТ – гещалтплан*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/14. ***ETYMOLOGICA*** (: *Е*-библиотека по *терминологията по библиотечно-информационна дейност*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/15. ***EVRISTIANA*** (: *Е*-библиотека по *откритията на човечеството*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/16. ***GLORICA*** (: *Е*-библиотека по *апологията на знанието*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/17. ***GRATULATORICA*** (: *Е*-библиотека по *апологията на знанието и на Университета по библиотекознание и информационни технологии*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/18. ***HOFFMANNIANA*** (: *Е*-библиотека по ***Ернст Теодор Амадей Хофман***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/19. ***HUMANITARIANA*** (: *Е*-библиотека по *концепциите за човека*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/20. ***LEVSKI*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на* ***Васил Левски***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/21. ***NESTINARIANA*** (: *Е*-библиотека по *култа към светлината, пресемантизиран в нестинарския реликт*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/22. ***ORTHODOXY*** (: *Е*-библиотека по *Православието*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев** ; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/23. ***PAISIADA*** (: *Е*-библиотека по *декодиране на „История славяноболгарская …" на* ***Св. о. Паисий Хилендарски***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.02.2023.

935-965/24. ***PATRIARCHICA*** (: *Е*-библиотека по *декодиране на житията на* ***Св. Патриарх Евтимий Търновски***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/25. ***PEDAGOGIA*** (: *Е*-библиотека по *педагогическата работа с глухонемите деца*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/26. ***PSYCHOLOGICA*** (: *Е*-библиотека по *концепциите за психологията на човека*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/27. ***PUSHKINIANA*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на* ***Александър Сергеевич Пушкин***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/28. ***RAKOVSKI*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на* ***Георги С. Раковски***) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/29. ***UNIVERSALICA*** (: *Е*-библиотека по *световна универсална библиография*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/30. ***VISUALICA*** (: *Е*-библиотека по *емблематизацията на томове I-XVIII на „Тр. на СНО при УниБИТ" и поредни кн. I-XXXII на сер. „Факлоносци"*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

935-965/31. ***ZLATARICA*** (: *Е*-библиотека по *личността и делото на проф.* ***Васил Златарски*** *– библиографиране и историографиране на ез. на ориг. на публ. в неговото творчество и в литературата за него по: дипл. тр. на* ***М. Куманов****: „Професор* ***Васил Златарски*** *като историк на Първата българска държава. – София, 1965*) / Съст. и публ. А. **Куманова** и Н. **Василев**; Науч. и библиогр. ред. А. **Куманова** и Н. **Казански**; Ез. ред. Н. **Василев**; Техн. ред. В. **Велев**; Науч. конс.: М. **Куманов**; Рец. И. **Гарванов**. // <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. – 23.04.2023.

VI. Библиографски указатели, метабиблиографоведски трудове и антологии
(**NN 966-990**:
27 ном. назв.)

966. **Dodge**, Bayard, ed. and transl. The *Fihrist of* ***al-Nadim***: a tenth-century survey of Muslim culture: Vol. 1-2. – New York: Columbia Univ. press, 1970. – 1150 (a uniform pagination) p.

967. **[Gesner**, Conrad.**]** *Bibliotheca universalis*, sive catalogus omnium scriptorum locupletissimus, in tribus linguis, Latina, Graeca et Hebraica: exstantium et non exstantium, veterum et recentiorum in hunc usque diem, doctorum et indoctorum, publicatorum et in bibliothecis latentium. Opus novum, et non bibliothecis tantum publicis privatisve instituendis necessarium, sed studiosis omnibus instituendis necessarium, sed studiosis omnibus cuiuscunque artis aut scientiae ad studia melius formanda utilissimum / auth.: ... Tigurino doctore medico. – Tiguri: Apud Christophorum Froschoverum, mense septembri, Anno MDXLV [1545]. – [XVIII], 631 f.

968. **[Gesner**, Conrad.**]** [*Bibliotheca universalis*...] Appendix Bibliothecae... . – Tiguri: Apud Christophorum Froschoverum, mense martio, Anno MDLV [1555]. – [VIII], 106 f.

969. **[Gesner**, Conrad.**]** [*Bibliotheca universalis*...] Pandectarum sive Partionum universalium... Tigurini, medici et philosophiae, professoris, libri XXI. Ad lectores. Secundus hic Bibliothecae nostrae tomus est, totius philosophiae et omnium bonarum artium atque studiorum Locos communes et Ordines universales simul et particulares complectens... . – Tiguri: Excudebat Christophorus Froschoverus, Anno MDXLVIII [1548]. – [VI], 375 f.

970. **[Gesner**, Conrad.**]** *[Bibliotheca universalis*...] Partiones Theologicae, Pandectarum universalium... liber ultimus... Accedit index alphabeticus praesenti libro et superioribus XIX communis, qui tertii tomi olim promissi vicem explebit. – Tiguri: Christophorus Froschoverus Excudit, Anno MDXLIX [1549]. – [XXI], 157 f.

Вж: **Kumanova**, Alexandra. *Generatio spontanea*. – Sofia: About letters – O pismeneh, 2018. – *вж* **N 905**
New ed. – 2018 / Sofia: St. St. Cyril and Methodius National Library.
New ed. – 2018 / Sofia: Sofia City Libraryy.

971-972. [**An-Nadīm**, Abū'l-Faraj Muḥammad ibn Abī Ya'qūb Isḥaq al-Warrāq.] The *Fihrist of* ***al-Nadīm*** [Baghdat]: a tenth-century survey of Muslim culture: Vol. 1-2. – New York [: S.n.], 1970. – 1149 (a uniform pagination) p.

973. **An-Nadīm**, Abū'l-Faraj Muḥammad ibn Abī Ya'qūb Isḥaq al-Warrāq. *Ketāb al-Fehrest* [Baghdat], 1343 Š./1965. – 2nd rev. ed. – Tehran [: S.n.], 1967. – 1346 Š.

974. **An-Nadīm**, Abū'l-Faraj Muḥammad ibn Abī Ya'qūb Isḥaq al-Warrāq. *Kitāb al-Fihrist* [Baghdat]. Taḥqīq Riḍā' Tajaddud ibn 'Alī ibn Zayn al-'Abidīn al-Ḥā'irī al-Māzindarānı. Dār al-Masīrah. – Aṭ-ṭab'ah ath-thālithaha [3rd. ed.]. – [S.l.][: S.n.,] 1988. – 426 + 6 + 170 p. – Транскрибция от арабски на загл. стр. на тр. на латиница / Стоянка Кендерова. – Сигнатура на тр. в НБКМ: О II 576.

975. **Wellisch**, Hans H. The *first Arab bibliography: Fihrist al-'Ulum*. // *Occasional papers. University of Illinois* (Urbana-Champaign, Ill.), N 175, Dec. 1986.
<https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/3825/gslisoccasionalpv00000i00175.pdf?sequence=1>. – 26.12.2018. – 45 p.

976. **Анастасевич**, В. Г. *Опыт российской библиографии*: Ч. 5. – Санкт-Петербург: Тип. Департ. Внешн. Торговли, 1821. – 232 с.]; преизд. с доп. през 1904-1908 от **В. Н. Рогожин**) / [**Сопиков**, В. С.] Опыт российской библиографии / В. С. **Сопиков**; Ред., примеч., доп. и указатель В. Н. **Рогожина**: Ч. 1-5. – Санкт-Петербург: Изд. А. С. Суворина, 1904-1908. – 253 с.

977. **Динеков**, П. *Старобългарски страници*: Антология. – София: Бълг. писател, 1966. – 508 с.
Вж: Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 1, Оратория ... / А. **Куманова**, Н. **Василев**. – Ново *е*-изд. – София: За буквите – О писменехь, 2018. – *вж* **NN 888, 902**
Вж: Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 2, Антология … / Н. **Василев**, А. **Куманова**. – Ново *е*-изд. – София: За буквите – О писменехь, 2018. – *вж* **NN 899, 903**

978. **Куманова**, А. *Интеграл библиографии*: Учебник-компендиум по общему библиографоведению / *Посв. светлой памяти **Г. Шнейдера, Л.-Н.Мальклес, К. Р. Симона***; Общ. ред. Н. **Василев**; Библиогр. ред.: Д. **Ралева**, М. **Максимова**; Рец.: С. **Денчев**, Н. **Казански**. – Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016. – 132 с.: с портр. – *Аннот. и рез. на рус. и англ. яз.*
Библиогр.: 175 нум. назв. – Сведения об авторе (с. 89-110). – Author information (с. 111-131).
ISBN 978-3-659-96247-9
Публ. в Германия.
<https://www.lap-publishing.com//registration/registerwithtoken/a3142ba5e26c4e4427c7b2977c01ba61?locale=ru> <http://sno.unibit.bg> <https://www.academia.edu/30043130/> <https://www.researchgate.net/profile/Alexandra_Kumanova> <https://www.researchgate.net/...Kumanova/>.
<https://www.academia.edu/upgrade?feature=name_mentions&trigger=mentioning-author-rw>.

Вж: **Куманова**, А. *Ризома на инфосферата.* – Ново *е*-изд. – София: За буквите – О писменехь, 2017. – *вж* **N 900**

979-980. **Куманова**, А. *Форма библиографической информации в системе гуманитарного знания*: теорет.-методол. проблемы: Дисс. доктора пед. наук. – Санкт-Петербург, 1996. – 398 л. – *Посв.: Болг. библиогр. инст. им. Элина Пелина (1941-1963 гг.), воплотившего собоюпод началом ... **Т. Борова** истинный дух библиогр. культуры. – Машинопис.* – На правах *рукописи*.
Приложение – в 2 т. (1-412 ; 413-799 л.). – 799 с.: [76] сх., [29] табл., [3] граф. формул.
Рец.: А. В. **Соколов**, Г. Ф. **Гордукалова**, В. А. **Петрицкий**. – Предложена и защитена в Санкт-Петербург. гос.акад. культуры на 13.02.1996 г. – Утвърдена от ВАК с протокол N 11 / 13.05.1997.
Науч. консулт.: И. В. **Гудовщикова**, А. В. **Мамонтов**.

981-982. **Куманова**, А. *Novum paradigma infinitas: формите на тривиума: библиотеко-библиографо-книгознание в триадата: адресат – библиотека – документ и триединството: наука – практика – образование* (От жреца на Аркаим, през планетарния поглед на библиотекаря на Пергам и Александрия и предметното мислене на библиотекаря на ***Шпицвег*** до постмодерната некласическа менталност на съвременния библиотекар): компендиум / А. **Куманова**; ред. С. **Денчев** – науч. ред. [и др.]; предг. и рез. А. **Куманова**; епилог К. **Александрова**; рец. В. **Велев** [и др.]; граф. С. **Спасова**. – София: Нац. библ. Св. Св. Кирил и Методий, 2020. – 244 с.: с 4 ил., 2 табл., 4 граф.
Други ред.: Н. **Василев**, Н. **Казански**, А. **Кенън**, М. **Соколова**; библиогр. ред. К. **Александрова**, Д. **Ралева**, С. **Филипов**а, М. **Максимова**. – Други рец.: И. **Линден**, М. **Куманов**. – Именен показалец, топонимен показалец.
Юбил. изд., публ. в навечерието на 120-год. от рожд. на *проф. **Тодор Боров*** (30 януари 1901 – 27 май 1993) и 80-год. от основаването на Бълг. библиогр. инст. – 22 март 1941 г.
ISBN 978-619-239-439-4
ISBN 978-619-239-446-2 (e-book, pdf)
<http://www.sno.unibit.bg> <http://sno.unibit.bg/e-lib.html>.
Ново изд. – 2020 / Стол. б-ка – София.

983. **Сопиков**, В. С. *Опыт российской библиографии*, или полный словарь сочинений и переводов, напечатанных на словенском и российском языках от начала заведения типографий до 1813 года: Ч. 1-3. – Санкт-Петербург: Тип. Имп. театра, 1814. – 464 с.

984. **Сперански**, М. Н. *Славянские апокрифические евангелия.* – Москва: Тип. А. И. Мамонтова, 1895. – 137 с.

985-989. **Тихонравов**, Н. С. *Летописи русской литературы и древности*: Т. 1-5. – Москва: Тип. Грачева, 1859-1863. – Т. 1. – 1859. – 436 с.; Т. 2. – 1859. – 479 с.; Т. 3. – 1861. – 361 с.; Т. 4. – 1862. – 200 с.; Т. 5. – 1863. – 148 с.

990. **Ягич**, В. *Энциклопедия славянской филологии*: Вып. 1, История славянской филологии. – Санкт Петербург: Имп. акад. наук, 1910. – 961 с.

VII. Научни изследвания
(NN 991-1051:
59 ном. назв.)

VII. I. Учебна литература и енциклопедични статии, посветени на енциклопедизма
(NN 991-994:
4 ном. назв.)

991. **Collison**, Robert Lewis. *Encyclopaedias: their history throughout the ages; a bibliographical guide with extensive historical notes to the general encyclopaedias issued throughout the world from 350 B.C. to the present day*. – New York: Hafner Pub., 1964. – 319 p.

992. **Гудовщикова**, И. В. *Общие зарубежные энциклопедии*: Учеб. пособ. для студентов по курсу „Общая иностр. библиогр." / Ленингр. гос. инст. культуры; Ред. Г. Г. **Фирсов**. – Ленинград, 1963. – 87 с.: с илл.

993. **Гудовщикова**, И. В. *Энциклопедия*. // *Большая советская энциклопедия*. – 3. изд. (1969-1978): В 30 т. – Москва, 1978. – Т. 30, с. 206-208. – Совм. с И. М. **Тереховым**.

994. **Гудовщикова**, И. В. *Энциклопедия*. // *Книговедение*: Энцикл. словарь. – Москва, 1982, с. 609.

VII. II. Изследователи на енциклопедии и антологии; публикации на основополагащи за енциклопедизма текстове и техни преводи
(NN 995-1042:
46 ном. назв.)

See: **Adler**, Ada. *Suidae Lexicon ...* . – Leipzig: Teubner, 1928-1938.

995. [**Cassiodorus Senator**.] ***Cassiodori Senatoris Institutiones*** *[divinarum et humanarum lectionum]* / Ed. from the manscripts by R. A. B. **Mynors**. – Oxford: Clarendon pr., 1937. – LVI, 193 p.
Комент. на Р. А. Майнорс на изд. на ръкоп. кн. в две ч. на ***Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор*** – библиогр. паметник., съст. в VI в., отд. ч.ч. на който се разпространяват в разл. последователност до XIV в.

996-997. **Dobiash-Rozhdestvenskaia**, O. A. Les *anciens manuscrits latins de la Bibliothèque Publique de Léningrad*: Vol. 1-2. – Léningrad: Bibl. Saltykov-Schedrin, 1929-1965. – Vol. 1: V-VII siècles. – 1929. – 64 p.; Vol. 2: Rukopisi VIII-nach. IX s. – 1965. – 153 p.

998. **Goldblatt**, H. *Aspects of the Slavic Language Question*: Church Slavonic, South Slavic, West Slavic. // *The Slavic and East European Journal* (Columbus, Ohio), 29, 1986, N 3, p. 338-339.

999. **Lavagnini**, B. *Suida, Suda o Guida*? // *Rivista di filologia e di istruzione classica* (Freiburg), 40, 1962, p. 249-272.

1000. **Lehmann**, P. XIII. *Cassiodorstudien*. // *Philologus* (Göttingen), 74, 1917, N 1-4, p. 351-383.

1001. **Lunt**, H. On the *Izbornik* of 1073. // *Harvard Ukrainian Studies* (Boston, MA), 7, 1983, p. 359-379.

1002. **Mynors**, R. A. B. *Cassiodori Senatoris Institutiones* / Ed. from the Manuscripts by ... . – Oxford: Clarendon Press, 1937. – 193 p.

1003. **Ангелов**, Б. *Старобългарско книжовно наследство*: Ч. 1. – София: Наука и изкуство, 1983. – 237 с.

1004. **Андрейчин**, Л. *Из историята на нашето езиково строителство*. – София: Нар. просв., 1986. – 253 с.

Вж: **Василев**, Н. *Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 3, Историография*. – Ново *е*-изд. – София: За буквите – О писменехъ, 2018. – *вж* **N 910**

1005. **Василев**, Н. *Информационен код на българското изящно слово*: Компаративист., когнитолог. и библиогр. модел: Дис. тр. ... „доктор" по науч. спец. 05.10.01. „Теория на науч. информ.". – София, 2010. – 238 л.: с табл. – *Комп. набор.*
Науч. рък.: С. **Денчев**, Н. **Палашев**. – Рец. А. **Куманова**, Хр. **Мутафов**; Становища: П. **Велчев**, Ел. **Томова**. – Библиогр.:с. 177-201. – Предложена от Унив. по библиотекозн. и информ. технолог. Кат. Библиотечно-информ. науки; Защитена пред науч. жури на 12.05.2011 г.
Квинтесенция на *Златната христоматия на България: Кн. 1, Оратория – вж* **NN 888, 902**; *Кн. 2, Антология – вж* **NN 899, 903**; *Кн. 3, Историография – вж* **NN 890, 909, 910**
На с. 219-238: Систематична биобиблиогр. на ***Н. В.*** за периода 1977-2010 г. (200 ном. назв.). Първа публ.

на **Н. В.**: Полезно и необходимо изследване: [Бел. за кн.: „Епопея на освободителната борба на българския народ в славянските литератури" на *проф. д-р* ***Емил Георгиев***]. // *Студентска трибуна* (София),XXVIII, N 31, 26 апр. 1977, с. 2.

Цит. биобиблиогр. от 2010 г. е доп. през 2013 г. с Научноспомаг. систем. автобиобиблиогр. на ***Н. В.*** (315 ном. назв. по докторантурата иназнач. за ас.). – *Ръкоп.* – Биобиблиогр. продълж. 2017 г. – Автобиобиблиогр. за периода 1977-2020 г. (264 ном. назв.).

1006. **Гагова**, Н. *Владетели и книги*: участието на южнославянския владетел в производството и употребата на книги през Средновековието (IX-XV в.): рецепцията на византийския модел. – София: ПАМ пъбл. къмп., 2010. – 340 с.

1007. **Гюзелев**, В. ***Борис I***. // *КирилоМетодиевска енциклопедия*: Т. 1. – София, 1985, с. 222-233.

1008. **Гюзелев**, В. ***Княз Борис Първи***. *България през втората половина на IX в.* – София, 1969, с. 459-470.

1009. **Гюзелев**, В. *История, изкуство и култура на Средновековна България*. – София: Нар. просв., 1981. – 266 с.

1010. **Дончева-Панайотова**, Н. ***Григорий Цамблак*** и традициите на Търновската книжовна школа в Русия през XV-XVII в. – В. Търново, 2002. – 674 с.

1011. **Дончева-Панайотова**, Н. ***Киприан***. Старобългарски и староруски книжовник. – София: Наука и изкуство, 1981. – 225 с.

1012. **Дуйчев**, Ив. *Болгарские лицевые рукописы XIV в.* // *Щепкина*, М. Болгарская миниатюра XIV в. Исследования псалтыри ***Томича***. – Москва, 1963, с. 10.

1013. **Дуйчев**, Ив. *Най-старият славянски списък на забранени книги*. // *Год. Бълг. библиогр. инст.* (София), 3, 1955, с. 50-60.

1014. *Патриарх* ***Евтимий***: Похвално слово / **Григорий Цамблак**; [Прев. на съвр. ез.] В. Сл. **Киселков**. – София, 1935. – 24 с.

1015. **Иванова**, К. *Изборник* от 1076: Сб. на ***княз Светослав***. // *Кирило-Методиевска енциклопедия*: Т. 2. – София, 1995, с. 56-59.

1016. **Иванова-Мирчева**, Д. ***Евтимий Търновски***, писател-творец на литературния български език от късното средновековие. // *Търновска* книжовна школа. – София, 1974, с. 197-210.

1017. **Илиев**, Илия Георгиев. Бележки върху биографията на ***Климент Охридски***. // *Исторически преглед* (София), 1984, N 1, с. 97-105.

1018. *История на българската литература*: Т. 1. Старобългарска литература / Под ред. на Велчо **Велчев**. – Други ред.: Емил **Георгиев**, Петър **Динеков.** – София: Наука и изкуство, 1962. – 424 с.

1019. **Кабакчиев**, К. *Търновска книжовна школа*: Преводи и тълкувания. – В. Търново: Фабер, 2001. – 167 с.

1020. **Куев**, К. *Съдбата на старобългарските ръкописи през вековете*. – София: Наука и изкуство, 1979. – 224 с.

1021. **Лукин**, П. *Славяне на Балканах в Средневековье*: очерки истории и культуры. – Москва: Индрик, 2013. – 288 с.

1022. **Милетич**, Л. *Свищовски дамаскин*. Новобългарски паметник от XVIII век. // *Български старини* (София), 7, 1923. – 308 с.

1023. **Минчева**, А. *Старобългарски кирилски откъслеци*. – София: БАН, 1978. – 260 с.

1024. **Петканова**, Д. *Преславски писмена*. – София: НС ОФ, 1967. – 72 с.

1025. **Порфирьев**, И. Я. *История русской словесности*: Ч. 1. Древний период. Устная народная и книжная словесность до ***Петра Великого***. – Казань: Унив. тип., 1870. – 724 с

1025. **Пыпин**, А. Н., В. Д. **Спасович**. *Обзор истории славянских литератур*. – Санкт-Петербург: Изд. О. И. Бакста, 1865. – 530 с.

1026. *Симеонов сборник* (по *Светославовия препис* от 1073 г.) / Под общ. ред. на Петър **Динеков**. Т. 3, Гръцки извори. – София: Акад. изд. Марин Дринов, 2015. – 1243 с.

1027. **Романска-Вранска**, Цв. Стилни похвати на ***Патриарх Евтимий***. // *Сб. БАН* (София), 37, 1942, N 2, с. 105-280.

1028. **Романска-Вранска**, Цв. Стилни похвати на ***Патриарх Евтимий***. – София: Държ. печ. – 1942, 172 с.

1029. **Смядовски**, Ст. ***Патриарх Евтимий Търновски***. // *Строители* и ревнители на родния език. – София, 1982, с. 61.

1030-1031. **Сырку**, П. А. *К истории исправления книг в Болгарии в XIV веке*: Литургические труды ***Патриарха Евфимия Терновского***. Ч. 1-2. – Санкт-Петербург: Типогр. Имп. акад. наук, 1890-1898. – 609 с.; 231 с.

1033. **Тотоманова**, А.-М. *Старобългарската книжовна норма*. // *Език и литература* (София), 1997, N 5-6, с. 126-131.

1034-1036. **Цонев**, Б. *История на българския език*: Т. 1-3. – София: Наука и изкуство, 1984-1985: Т. 1: А. Обща част. – 1984. – 482 с.; Т. 2: Б. Специални части. – 1984. 610 с.; Т. 3: Б. Специални части. – 1985. - 560 с.

1037. **Шулгина**, Э. *Болканский орнамент*. // *Древнорусское* искусство. Рукописная книга. – Москва, 1974, с. 240-264.

1038-1042. **Яцимирский**, А. И. *Из славянских рукописей. Тексты и заметки*: Т. 1-5. – Москва: Унив. тип., 1898. – 305 с.: Т. 1. Слово Феодосия о вере варяжской в среднеболгарском списке; Т. 2. Житие ***преподобного Варвара-разбойника охридского***; Т. 3. Неизвестные произведения славянской литературы в Румынии; Т. 4. Славяно-молдавская летопись с 1512 года; Т. 5. Апокрифическое *Евангелие* ***апостола Фомы*** в славянских списках.

VII. III. Публикации, посветени на универсални когнитивни принципи на информационно моделиране и програми, свързани с тях
(**NN 1043-1051**:
9 ном. назв.)

1043. *Abbasid Caliphate*. // <https://en.wikipedia.org/wiki/Abbasid_Caliphate>. – 22.12.2018. – 26 p.

1044. *Academy of Gondishapur*. // <https://en.wikipedia.org/wiki/Academy_of_Gondishapur>. – 26.06.2019. – 5 p.

1045. **D'Ancona**, *Cristina. Greek sources in Arabic and Islamic philosophy*. // *Stanford* Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/arabic-islamic-greek>. – 26.01.2019. – 42 p.

1046. **Harrod**, L. M. *Cadastral map*. // [*Harrod*, L. M.] **Harrod**'s librarians glossary: 9,000 terms used in information management, library science, publishing, the book trades and archive management / [Libr. of Congr. Cataloging-in-Publ. Data]; Compil. by R. **Prytherch**. – 8th ed. – Aldershot, 1996, p. 101.

1047. **Jaber**, Fadi. The *landscape of translation movement in the Arab world: from the 7th century until the beginning of the 21st century*. // *Arab World English Journal* (Kuala Lumpur), 6, Dec. 2015, N 4, p. 128-140.

1048. **Mehawesh**, Mohammad. *History of translation in the Arab world: an overview*. // *US-China Foreign Language* (Wilmington, DE), 12, 2014, N 8, p. 684-691.

1049. The *Study of civilizations: the right way to the real Cultural globalization (Life-giving tree of the historical and cultural development of the Humanity)* / S. G. **Denchev**. // *Наука* в современном информационном обществе: XI Международная научно-практическая конф. Философские науки = Science in the modern information society: Proceedings of the conf. – North Charleston, USA, 13-14.03.2017. – North Charleston, USA, с. 190-202: 10 Ill. <http://science-publish.ru/node/2>. – Coauth.: A. V. **Kumanova**, N. R. **Kazanski**, N. K. **Vasilev**.

1050. **Taylor**, A. *Map; Maps and the library user*. // *International* Encyclopedia of Information and Library Science / Ed. by J. Feather and P. **Sturges**. – London; New York, 2003, p. 406-407; 407.

1051. *UNESCO Science Report*: towards 2030 – Executive Summary. – Paris: UNESCO, 2015. – 37 p. // <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235407>. Document code: SC.2015/WS/24.

VIII. Литературно-художествени текстове, декодиращи онтологията на философската натовареност на информацията
(**NN 1052-1054**:
3 ном. назв.)

1052. **Goethe**, J. W. von *Unbegrenzt*. // *Goethe*, Johann Wolfgang von *West-östlicher Divan*: T. 2. Buch ***Hafis*** Nameh. – Stuttgart, 1819, p. 17.

1053. **Goethe**, J. W. [von] *West-oestlicher Divan*: Vollständige Ausgabe. – BRD: CreateSpace Independent Publ., 2017. – 144 S.

1054. *West-East Divan*: Poems, with „Notes and Essays": **Goethe**`s Intercultural Dialogues. – UK: Global Acad. Publ., 2010. – 532 p.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Аверинцев, С. С. *ред.* 868-870
Александрова, К. *послесл.* 904; 907; 981-982
Алексий II, патриарх *ред.* 848
Анастасевич, В. Г. 976
Ангелов, Б. 1003
Ангелов, Боян *ред.* 699
Андрейчин, Л. 1004
Арнаудов, А. *ред.* 703
Арнаудова, П. 820

Богоев, М. 657
Ботев, Сава Станев 793-794
Бояджиев, Д. *фотогр.* 906
Бургер, Р. *редкол.* 898

Василев, Н. 1005; *предг.* 690; 881; *ред.* 882; 883; 884; 886; 888-892; 894-897; 899; 900-904; 906-913; 912; 917-934; 935-965/1-31; 978; 981-982; *състав.* 881-916; 898
Василева, М. *прев.* 791-792
Велев, В. *ред.* 881-916 ;911;912; 917-934; 935-965/1-31; 981-982
Велчев, Велчо *ред.* 1018

Габеров, Иван 659-664
Гагова, Н. 1006
Ганов, Христо *гл. ред.* 699
Гарванов, И. *рец.* 917-934; 935-965/1-31
Генчев, Нейко 659-664
Георгиев, А. *ред.* 911
Георгиев, Емил *ред.* 1018
Гергова, А. *състав.* 655
Гиляревски, Р. *ред.* 912
Гордукалова, Г.Ф. *рец.* 979-980
Григорий Дяченко, *протойер.* 677; 678
Григорий Цамблак 1014
Гудовщикова, И. В. 992-994; *науч. консулт.* 979-980
Гюзелев, В. 1007-1009; *рец.* 690

Данчов, Иван Георгиев 679
Данчов, Никола Георгиев 679
Даскалов, А. *справ.-информ. ред.* 913
Денчев, С. *ред.* 881-916; 881; 882; 891; 896; 898; 899; 901; 906-908; 912; 913; 917-934; 978; 981-982; *рец.* 916; *за него* 894
Джахая, Л. *рец.* 907; 912
Динеков, Петър *ред.* 1018; 1026
Дончева-Панайотова, Н. 1010-1011
Дуйчев, Ив. 1012-1013

Иванов, Д. 798; 849
Иванова, К. 1015
Иванова-Мирчева, Д. 1016
Илиев, Илия Георгиев 1017
Илиева, С. *рец.* 917-934

Кабакчиев, К. 1019
Казански, Н. *библиогр. ред.* 690; *науч. ред.* 881-916; 882; 891; 895; 896; 899; 907;912;913; 917-934; 935-965/1-31; 978; 981-982
Касъров, Лука Иванов 795-797
Киров, Димитър 799
Киселков, В. Сл. *прев.* 1014
Ковачев, Йосиф Г. 793-794
Коев, Тотьо 799
Константинова, К. *ил.* 690; 896; 899
Костадинова, Д. 650; 651-652; 653
Куев, К. 1020
Куманов, М. 650; 651-652; 653; 690; 798; 805-807; 808; 849; 867; *ред.*703; 881-916; 882; 896; 899; 907; 913; 917-934; *науч. консулт.* 935-965/1-31
Куманова, А. 881; 882-890; 892; 894-899; 900-904; 906-913; 881-916; 917-934; 935-965/1-31; 978; 979-980; 981-982; *библиогр. ред. и бел.* 690; *за нея* 891
Кънев, Д. *фотогр.* 906

Линден, И. *ред.* 907; 912; *рец.* 916
Линден, Ф. Ч. *ред.* 907; 912
Лукин, П. 1021
Лопухин, А. П. *ред.* 836-847

Майнхард, Ф. *рец.* 898
Максимова, М. *библиогр. ред.* 881-916; 884; 891; 896; 899; 907; 912; 913; 917-934; 978; 981-982; *справ.-информ. ред.* 882; 900
Мамонтов, А. В. *науч. консулт.* 979-980
Манчев, В. *яз. ред.* 907
Мешков, А. Н. *ред.* 868-870
Милетич, Л. 1022
Минчева, А. 1023
Михов, Никола *за него* 916
Младенова, М. *послесл.* 881

Найденова, Ц. *справ.-информ. ред.* 913
Найдова, М. *състав.* 901
Никифор[Бажанов], *архим.* 821-824; 825
Николаев, Николай *ред.* 654; 800-804

Паисий Хилендарски, Св. о. *йеромонах за него* 882; 913

Петева, И. *рец.* 906
Петканова, Д. 1024
Петрицкий, В.А. *рец.* 979-980
Попов, Н. *ред.* 868-870
Попов, Хр. *прев.* 677
Порфирьев, И. Я. 1025
Пыпин, А. Н. 1025

Рабаджийска, А. 867
Равинский, Д. *консулът.* 907
Ралева, Д. *библиогр. ред.* 881-916; 892; 896; 899; 901; 912; 913; 917-934; 978; 981-982; *рец.* 916
Романска-Вранска, Цв. 1027-1028

Смядовски, Ст. 1029
Соколов, А. В. *ред.* 907; *рец.* 979-980
Сопиков, В. С. 983
Спасович, В. Д. 1025
Сперански, М. Н. 984
Стефан Пашов, о. *ред.* 690
Стефанова, В. *техн. ред.* 898
Стоянов, Ж. *рец.* 892
Сукиасян, Э. Р. *сост.* 898
Сырку, П. А. 1030-1031

Теофилов, И. *ред.* 888; 896; 902; 913; *рец.* 882
Тихонравов, Н. С. 985-989
Тодоров, Т. Ст. 650; 651-652; 653
Томова, Е. *терминолог. ред.* 882; 913
Томпсън, М. 791-792
Тотоманова, А.-М. 1033
Тошкин, А. 867

Филипова, С. *библиогр. ред.* 901; 913; 981-982

Харитонов, Х. 866

Цонев, Б. 1034-1036

Шишкова, Николина *ред.* 699
Шулгина, Э. 1037

Ягич, В. 990
Яръмов, Н. *науч. ред.* 895; 896; 899
Яцимирский, А. И. 1038-1042

Adler, Ada 1-5
Alexandrova, K. *bibliogr. ed.* 905
An-Nadīm, Abū'l-Faraj 971-972; 973; 974
Apáczai Csere, János 173

BenedyktChmielowski 174
Burger, R. *ed. board* 898

Cassiodorus Senator 175; 995
Collison, Robert Lewis 991

D'Ancona, Cristina 1045
Darde, Michèle 343
Denchev, S. 1049; *ed.* 893; 905
Dobiash-Rozhdestvenskaia, O. A. 996-997
Dodge, Bayard, *ed. and transl.* 966

Eliot, S. *ed.* 874; 875-876

Filipova, S. *bibliogr. ed.* 905
Finkelstein, D. 877; 878
Frémy, Dominique 343

Gesner, Conrad 967-970
Goethe, J. W. von 1052-1054
Goldblatt, H. 998

Harrod, L. M. 1046
Howsam, L. *ed.* 873

Jaber, Fadi 1047
John McGuckin 432; 433-434

Ignacy Krasicki 430-431
Isidore of Seville 342

Kazanski, N. *ed.* 905
Kumanova, A. 887; 893; 905

Lavagnini, B. 999
Lehmann, P. 1000
Levy, M. 879
Lunt, H. 1001

Maximova, M. *bibliogr. ed.* 905
McCleery, A. 877; 878
Mehawesh, Mohammad 1048
Mihaleva, R. *transl.* 893
Mynors, R. A. B. *ed.* 995
Mole, T. 879
Mynors, R. A. B. 1002

Plinius Secundus 465

Richardson, J. V. *comp.* 898
Rose, J. *ed.* 874; 875-876

Suares, M. F. *ed.* 872; 880
Stefanova, V. *techn. ed.* 898
Subetto, A. *rev.* 905
Szigeti, **József** 173

Taylor, A. 1050

Vasilev, N. *ed.* 887; 905

Wellisch, Hans H. 975
Woudhuysen, H. R *ed.* 872; 880

СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ

1. **Д-р Петър Берон (фотография)** / с. 1502
2. **Акад. Никола Михов (фотография)** / с. 1504
3. **Проф. Тодор Боров (фотография)** / с. 1508
4. **Д-р Николай Н. Николаев (фотография)** / с. 1511
5. **Проф. Милен Куманов (фотография)** / с. 1514
6. **„Алдо Мануцио показва своите книги на Жан Гролие" / Франсоа Фламенг (François Flameng, 1856-1923) (платно) (картината украсява хола на Клуба Гролиър в Ню Йорк)** / с. 1541
7. **Ефраим Чеймбърс (Ephraim Chambers, 1680-1740) / Неизвестен автор (платно)** / с. 1542
8. **Дени Дидро (Denis Diderot, 1713-1784) / Луи-Мишел ван Ло (Louis-Michel van Loo, 1767) (платно)** / с. 1543
9. **Йохан Самуел Ерш (Johann Samuel Ersch, 1766-1828) / Неизвестен автор (гравюра)** / с. 1544
10. **Йохан Готфрид Грубер (Johann Gottfried Gruber, 1774-1851) / Неизвестен автор (гравюра)** / с. 1545
11. **Фридрих Брокхаус (Friedrich Arnold Brockhaus, 1772-1823) / Неизвестен автор (гравюра)** / с. 1546
12. **Бартоломеус Хердер (Bartholomäus Herder, 1774-1839) / Неизвестен автор (гравюра)** / с. 1547
13. **Йозеф Майер (Joseph Meyer, 1796-1856) / Неизвестен автор (платно) (фрагмент)** / с. 1548
14. **Пиер Ларус (Pierre Athanase Larousse, 1817-1875) (фотография)** / с. 1549
15. **Колекцията от томовете на *„Encyclopædia Iranica"* (1985-2020) в Техеранската национална библиотека (фотография)** / с. 1604
16. **Страница от ръкописа на *„Institutiones divinarum et saecularium litterarum" на* Касиодор Сенатор (VI в.) (факсимиле)** / с. 1605
17. **Страница от ръкописа на *„Etymologiae"* / *„Origines"* на епископ Исидор Севилски (VII в.) (факсимиле)** / с. 1605
18. **Страница от ръкописа на *„Liber Floridus"* на Ламбер от Сент Омер (1120)** / с. 1606
19. **Графична миниатюра от ръкописа на *„De proprietatibus rerum"* на францисканеца Бартоломео Англикус (1240)** / с. 1606
20. **Страница с миниатюра от ръкописа на *„Speculum maius"* на доминиканеца Венсан дьо Бове (1235-1264)** / с. 1607
21. **Страница с миниатюра от ръкописа на *„Omne Bonum"* на Джеймс ле Палмър (XIV в.) (публ. от 1996 по ръкописния фонд на Британския музей – факсимиле)** / с. 1607
22. **Фронтиспис на *„Lexicon Universale"* на Йохан Якоб Хофман (1698) (факсимиле)** / с. 1608
23. **Миниатюра на император Вей Венди (Цяо Цихуан) от *„Хуанглан"* (222)** / с. 1609
24. **Фрагмент от подвързан свитък от *„Yongle Dadian"* (1408) (фотография)** / с. 1609
25. **Първа страница на първата публикация на *„Suidae Lexicon"* (1928-1938) (факсимиле) /** с. 1610
26. **Титулна страница на *„Le Grand Dictionnaire historique"* на свещеника и теолога Луи Морери (1671) (факсимиле)** / с. 1611
27. **Титулна страница на том I. на *„Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers"* на Д. Дидро, Ф.-М. А. Волтер и Ж.-Б. Даламбер (1751) (факсимиле)** / с. 1612
28. **Титулна страница на том VIII. на *„Grand Dictionnaire universel du XIX siècle"* (1872) (факсимиле)** / с. 1614
29. **Корица на тома на *„Quid"* за 2007 г. (факсимиле)** / с. 1614
30. **Колекцията от томовете на първото издание на *„Encyclopædia Britannica"* (1768-1771) в Британския музей в Лондон – Великобритания (фотография)** / с. 1615
31. **Титулна страница на том I. на *„Grosses vollständiges UniversalLexicon aller Wissenschafften und Künste" – „Zedlersches Lexikon"* (1731) (факсимиле)** / с. 1616
32. **Титулна страница на том I. на *„Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste"* на Й. С. Ерш и Й. Г. Грубер (1818) (факсимиле)** / с. 1617
33. **Колекцията от томовете на *„Meyers Konversations-Lexikon"* по 6. издание (1909) в Баварската кралска библиотека в Мюнхен – Германия (фотография)** / с. 1618
34. **Колекцията от томовете на 6. издание на *„Encyclopedia Americana"* (1957-1963) в Конгресната библиотека във Вашингтон – Съединени американски щати (фотография)** / с. 1618
35. **Корица на том I. на *„Enciclopedia moderna"* (1929-1939) на Франсиско Меладо (1852) (факсимиле)** / с. 1619

36. **Колекцията от томовете на *„Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere e Arti”* (1929-1939; 1938-2000) в Библиотеката на Академията на науките в Рим – Италия (фотография)** / с. 1620

37. **Колекцията от томовете на 3. издание на *„Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона”* (2001) в Руската национална библиотека (Императорската библиотека на Русия) в Санкт Петербург – Русия (фотография)** / с. 1621

38. **Корица на том от *„Большая советская энциклопедия”* от Държавната библиотека на Русия в Москва – Русия (фотография)** / с. 1622

39. **Колекцията от томовете на *„Большая российская энциклопедия”* (2004-2017) в Библиотеката на Академията на науките на Русия в Санкт Петербург – Русия (фотография)** / с. 1622

40. **Колекцията от томовете на *„Детская энциклопедия”* (1958-1962) в Руската национална библиотека (Императорската библиотека на Русия) в Санкт Петербург – Русия (фотография)** / с. 1623

41. **Колекцията от томовете на *„Литературная энциклопедия”* (1929-1939) в Института за руска литература (Пушкински дом) в Санкт Петербург – Русия (фотография)** / с. 1623

42. **Титулна страница с фронтиспис на *„Magyar encyclopaediája”* на протестантския теолог и полиглот Янош Апачаи Цере (1653) (фотография)** / с. 1624

43. **Корица на том I. на *„Nowe Ateny”* на отец Бенедикт Йоаким Кмиеловски (1745) (фотография)** / с. 1624

44. **Титулна страница на том I. на *„Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem alfabetu ułożonych”* на архиепископ Игнаци Красицки (1781) (факсимиле)** / с. 1625

45. **Колекцията от томовете на *„Enciclopedia Română”* (1898-1904) в Университетската библиотека в Букурещ – Румъния (фотография)** / с. 1625

46. **Титулна страница на том I. на *„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия”* на архимандрит Никифор Бажанов (1891) (факсимиле)** / с. 1626

47. **Корица на *„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия”* на архимандрит Никифор Бажанов, подготвена през 2018 г. към електронната публикация на труда от 1892 г. (фотография)** / с. 1626

48. **Корица на том I. на превода на български език на *„Иллюстрированная полная популярная Библейская энциклопедия” – „Пълна Православна Библейска енциклопедия”* (1993) (фотография)** / с. 1627

49. **Титулна страница на том I. на *„Православная Богословская энциклопедия”* (1900) (факсимиле)** / с. 1627

50. **Корица на *„Проповедническа енциклопедия”* на протоиерей Григорий Михайлович Дяченко (1929) (фотография)** / с. 1628

51. **Корица на *„Кратка богословска енциклопедия”* на Тотьо Коев и Димитър Киров (1993) (фотография)** / с. 1628

52. **Колекцията от томовете на *„Христианство: энциклопедический словарь”* на С. С. Аверинцев, А. Н. Мешков и Н. Попов (1993-1995) от Държавната библиотека на Русия в Москва – Русия (фотография)** / с. 1629

53. **Корица на том I. на *„Православная энциклопедия”* под редакцията на Патриарха на Москва и на цяла Русия Алексий II (2000) (фотография)** / с. 1629

54. **Колекцията от томовете на *„The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity”* на протопрезвитер Джон Макгукин (2011) в Конгресната библиотека във Вашингтон – Съединени американски щати (фотография)** / с. 1630

55. **Корица на том I. на *„The Concise Encyclopedia of Orthodox Christianity”* на протопрезвитер Джон Макгукин (2014) в Конгресната библиотека във Вашингтон – Съединени американски щати (фотография)** / с. 1630

56. **Колекцията от томовете на *„Советская историческая энциклопедия”* (1961-1976) от Държавната библиотека на Русия в Москва – Русия (фотография)** / с. 1631

57. **Проф. Ирина Василевна Гудовщчикова (1918-2000) (фотография)** / с. 1639

58. **Монахът Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор (старинна миниатюра) (факсимиле)** / с. 1643

59. **Св. Рабан Мавър поднася своята енциклопедия на папа Григорий IV (старинна миниатюра) (факсимиле)** / с. 1650

60. **Изображение на Св. Кръст с буквите на латинската азбука от трактата на Св. Рабан Мавър *„За славата на Св. Кръст”* (старинна миниатюра) (факсимиле)** / с. 1650

61. **Алкуин (старинна литография) (факсимиле)** / с. 1650

62. **Цариградският патриарх Св. равноапостол Фотий I (иконописен образ)** / с. 1652

63. **Св. Тома Аквински (литография)** / с. 1653

64. **Образът на княз Борис I Михаил от фреската в църквата „Св. Мария Органо” във Верона (фотография)** / с. 1654

65. **Първата славянска азбука – глаголицата, създадена от Св. Константин-Кирил Философ, тържествено осветена от папа Адриан II в базиликата „Санта Мария Маджоре” в Рим през 867 г., заедно с книгите, написани на тази азбука от Св. Св. равноапостоли Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий (рисунка, фрагмент)** / с. 1654

66. **Образът на Св. Константин-Кирил Философ, изографисан на Северния Престол на Патриаршеската катедрала храм-паметник „Св. Александър Невски” / Иван Мърквичка (икона) (фотография)** / с. 1654

67. **Иконописният образ на Св. Св. Седмочисленици (Св. Св. равноапостоли Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий и техните ученици: Св. Св. Климент Охридски, Горазд, Сава, Наум и Ангеларий) от фреската от манастира „Св. Наум” край Охрид (фотография)** / с. 1655

68. **Папа Николай I (старинна литография) (факсимиле)** / с. 1656

69. **Св. архиепископ Методий, изографисан на Северния Престол на Патриаршеската катедрала храм-**

паметник „Св. Александър Невски" от Иван Мърквичка (икона) (фотография) / с. 1657

70. **Папа Адриан II посреща в Рим Св. Св. равноапостоли Константин-Кирил Философ и архиепископ Методий с мощите на първия папа след Св. Петър – Св. Климент Римски, намерени в Херсон от Св. Константин-Кирил Философ (фреска от Базиликата „Сан Клементе" в Рим, фрагмент) (фотография)** / с. 1658

71. **Папа Йоан VIII (старинна литография) (факсимиле)** / с. 1658

72. **Изображение на византийския император Константин VII Багренородни (Порфиородни, Порфирогенет), коронясван от Христос (фотография)** / с. 1660

73. **Катедралната църква „Св. София" в Цариград, осветена в 537 г., в която се помещава Магнаурската школа (старинна литография) (факсимиле)** / с. 1660

74. **Император Константин I Велики (мраморен бюст; очите са инкрустирани) (фотография)** / с. 1661

75. **Император Константин II (мраморен бюст; очите са инкрустирани) (фотография)** / с. 1661

76. **Лист от старобългарския ръкопис от средата на X в., написан на кирилица, *„Супрасълски сборник" – „Codex Suprasliensis"* (факсимиле)** / с. 1664

77. **Конрад Геснер (литография) (факсимиле)** / с. 1665

78. **Българският цар Симеон I Велики (живописно платно на художника Димитър Гюдженов, фрагмент) (фотография)** / с. 1668

79. **Разкошно украсена страница от оригинала на руския препис на пергамент на *„Светославов изборник" – „Изборник"*, 1073 г. на недостигналия до нас старобългарски сборник *„Симеонов сборник"*, преведен от гръцки език ок. 920 г. по повелята на цар Симеон (преписът е направен от дякон Йоан и друг неизвестен книжовник за великия киевски княз Светослав Ярославович; открит е от К. Ф. Калайдович и П. М. Строев през 1817 г. в библиотеката на манастира „Св. Възнесение Христово" край Москва и се съхранява в Държавния исторически музей на Русия – Москва; до наши дни са достигнали 26 преписа) (факсимиле)** / с. 1668

80. **Украсена страница от текста на оригинала на руския препис на пергамент на *„Светославов изборник" – „Изборник"*, 1073 г. на недостигналия до нас старобългарски сборник *„Симеонов сборник"*, преведен от гръцки език ок. 920 г. по повелята на цар Симеон (факсимиле)** / с. 1668

81. **Заставка от геометрично-растителен тип в *„Светославов изборник" – „Изборник"*, преписан в 1073 г. от *„Симеоновия сборник"* (факсимиле)** / с. 1668

82. **Страница от *„Светославовия изборник" – „Изборник"*, преписан в 1076 г. (факсимиле)** / с. 1668

83. **Лист 2. от *„Остромировото евангелие"* (1056) (факсимиле)** / с. 1668

84. **Лист 271. от *„Остромировото евангелие"* (1056) (факсимиле)** / с. 1669

85. **Акад. Петър Динеков (фотопортрет)** / с. 1669

86. **Руините на Велики Преслав, върху останките на които в наши дни е възстановена историческата архитектура в основата ѝ (фотография)** / с. 1669

87. **Неизвестен светец от реставрирана фреска от Велики Преслав (фотография)** / с. 1670

88. ***„Шестоднев"* на Йоан Екзарх (препис от XV в., който се съхранява в Библиотеката на Рилския манастир) (факсимиле)** / с. 1670

89. **„Книжниците" – фреска от Боянската църква край София (1259) (фотография)** / с. 1670

90. **Проф. Боньо Ангелов (фотопортрет)** / с. 1672

91. **Образът на почитания от Православната и Католическата църква блажен Йероним Стридонски / Джото ди Бондоне (нач. на XIV в.) (фреска в матерната църква на Францисканския орден – Папската базилика „Св. Франциск" в Асизи) (репродукция)** / с. 1674

92. **Страница от текст на блажения Йероним Стридонски – *Четвероевангелие с пролог* (препис от VIII в.) (факсимиле)** / с. 1676

93. ***„Похвалата за цар Симеон"*, поместена в началото на *„Светославовия изборник"* (1073) (факсимиле)** / с. 1677

94. **Акад. Иван Дуйчев (фотопортрет)** / с. 1678

95. **Проф. Велчо Велчев (фотопортрет)** / с. 1679

96. **Св. Патриарх Евтимий Търновски (иконописен образ)** / с. 1680

97. **Св. Киприан, митрополит на цяла Русия (Киевски, Руски и Литовски) (иконописен образ)** / с. 1680

98. **Проф. Любомир Андрейчин (фотопортрет)** / с. 1681

99. **Ангел (стенопис от X в. в храма-ротонда „Св. Георги Победоносец" в Сердика – днес: София, фрагмент) (фотография)** / с. 1682

100. **Акад. Дмитрий Сергеевич Лихачов (фотопортрет)** / с. 1684

101. **Проф. Куьо Куев (фотопортрет)** / с. 1687

102. **Страница от преписа на полемичния трактат *„За буквите"* в *„Лаврентиевия сборник"* (1348) (съхранява се в Руската национална библиотека – Санкт-Петербуг) (фотография)** / с. 1687

103. **Киевският митрополит Григорий Цамблак (миниатюра, фрагмент) (факсимиле)** / с. 1690

104. **Княз Дмитрий Донской посреща Св. Киприан в Москва (миниатюра в руския *„Лицеви летописен свод на Иван Грозни"* – Цар-книга (*„Лицевой летописный свод Ивана Грозного" – Царь-книга*) от втор. пол. на XVI в.) (факсимиле)** / с. 1690

105. **Св. о. Паисий Хилендарски / Иван Мърквичка (платно) (репродукция)** / с. 1692

106. **Проф. Беньо Цонев (фотопортрет)** / с. 1693

107. **Проф. Любомир Милетич (фотопортрет)** / с. 1693

108. **Абу Фарадж Мухаммад ибн ан-Надим ал-Варрак, ок. 932-990 (старинна гравюра)** / с. 1695

109. **Папа Инокентий I (старинна гравюра)** / с. 1700

110. **Папа Св. Адолф Геласий I (старинна гравюра)** / с. 1700

111. **Фридрих Еберт / Неизвестен автор (платно) (репродукция)** / с. 1705

112. **Георг Шнайдер (фотопортрет)** / с. 1708

113. **Михаил Николаевич Куфаев (фотопортрет)** / с. 1710

ВЪПРОСИ ЗА ПРОВЕРКА

1. Какво представлява *енциклопедията* като издание?

2. С какво се занимава *енциклопедиката* като сфера на познанието?

3. На кои други страни – освен на България – познавате *енциклопедиите*?

4. Какъв е приносът в *енциклопедизма* на д-р Петър Берон?

5. Кое е *енциклопедичното* в *Петокнижието по ретроспективна булгарика* на акад. Н. Михов?

6. Защо пътеводителят на проф. Тодор Боров по световна универсална библиография *„Пътя към книгите”* (София, 1942) е *енциклопедичен*?

7. Какъв е приносът в *енциклопедизма* на д-р Николай Н. Николаев?

8. Кои исторически *енциклопедии* на проф. Милен Куманов познавате?

9. Кои са справочно-информационните особености на *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* (София, 2023) на проф. Милен Куманов?

10. Какво разкрива *Кадастралното дърво на планетарния енциклопедизъм*?

11. Кои са *планетарните топоси на универсалния енциклопедизъм*?

12. Какъв е *генезисът на енциклопедичното мислене*?

13. Какво представлява паметникът от VI в. на *хуманитарната библиография и енциклопедизма „Наставления за духовното и светското четене”* на Касиодор Сенатор?

14. Защо *старобългарският енциклопедичен антологичен „Симеонов сборник”* (IX-X в.) заема междинно по хронология място между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.)?

ДЕЙКСИС НА НАУЧНИЯ РЕДАКТОР
(Възраждането на енциклопедизма в България: Делото на Милен и Александра Куманови)

„Du gleichst dem Geist,
den du begreifst, nicht mir!”
Й. В. фон Гьоте. ***„Фауст”***

България възкръсва от небитието преди 145 години в резултат на Руско-турската Освободителна война. България възкръсва също и вследствие на едно „чудо”.

Това е чудото на Българското Възраждане. То е дело на народните будители, които ние трябва да знаем и вечно да почитаме... Но това голямо чудо е съставено от много по-малки или по-големи чудеса в областта на стопанството, културата и науката.

Едно такова уж по-малко явление, но абсолютно необходимо за цивилизационното развитие на страната е **библиотечното дело** и особено – **библиографията**. Строителите на това важно дело са личности като **проф. Константин Иречек, акад. Александър Теодоров-Балан** и много други. Но истинските демиурзи на библиографската вселена в български ипостас са **акад. Никола Михов и проф. Тодор Боров**.

Тяхната гениална рожба – **Българският библиографски институт** полага жалоните, по които се движим и до днес.

Следващата стъпка е развитието на **енциклопедиите** като **естествен плод на библиотечното дърво и библиографското „сито” на информацията**. Тук пречката е не толкова липсата на необходимите специалисти, колкото бедността на страната и късогледството на нейните управници. И все пак икономическият подем и централизираното управление след Втората световна война създават условия за изготвянето на първите енциклопедични издания. Но кой ще има минималните умения за това? А те никак не са малко – знания и усет към историята на цивилизациите, обща и специална култура, владеене на чужди езици, и още, и още и още...

Точно такива кадри е събрал, обучил и буквално спасил от катадневните премеждия Българският библиографски институт и лично неговият Велик магистър Тодор Боров.

Сред тях особено се открояват двама истински майстори на високото изкуство на универсалния енциклопедизъм. Това са пионерите на това поприще **д-р Николай Н. Николаев** и **проф. Милен Куманов.**

Първият стои в основата на първите български мащабни енциклопедии като *„Кратка българска енциклопедия”* (В 5 т. – София, 1963-1969) и *„Енциклопедия България”* (В 7 т. – София, 1978-1996).

Вторият е автор на цяла плеяда от енциклопедични издания, особено след 1990 г., когато падат всякакви идеологически и издателски ограничения.

Но както често се случва, в България и най-великото дело е несправедливо

пренебрегнато и дори бързо забравено. За да се противопостави срещу това дяволско наушение един библиограф-философ и когнитолог-културолог професор Александра Куманова решава да създаде **учебника *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”***. Тази наистина **фаустовска задача** А. Куманова поема съвсем неслучайно. Тя е възпитаник (пълен отличник, малък и голям доктор) на известната **Петербургска руска школа в библиотечно-библиографските науки** и на знаменитата **Московско-Тартуска семиотична школа на Юрий Михайлович Лотман**. Освен това тя е житейска спътница и съмишленица на енциклопедиста Милен Куманов.

И още нещо, което у нас се пренебрегва, но в най-развитите страни има изключително значение. Тя е истински вярваща и в научната истина, и в християнската правда...

А сега защо творбата ***Православието в България: Кратка историческа енциклопедия*** е от крусиално значение за енциклопедиката изобщо и особено в България.

По думите на небезизвестния митрополит Климент Търновски (Васил Друмев), Председател на БАН: „**Има Православие у нас, има български народ; няма Православие – няма български народ!**”.

Режимите, които посегнаха на изконната българска вяра, пропаднаха безславно в небитието...

За последните 40 години в България излязоха значителен брой енциклопедии във всички области и по всякакви теми. Само не и по Православието.

И то – Православието именно в България. Това никак не е случайно.

Но е много жалко и тревожно.

Това е била и екзистенциалната грижа на Милен Куманов, който в продължение на 20 години е съграждал този труд и ни го е завещал като своя лебедова песен.

В него той е закодирал цялата тайна на своето високо изкуство за правене на енциклопедии.

Това е като майсторството на Страдивариус и Амати за правене на цигулки...

Именно това тайнство разкрива за нас неговата съратничка Александра Куманова, която на високо, но практически пресемантизирано, ниво ни представя компендиум по *леге артис* на енциклопедизма и *кноу хау* за майсторенето на енциклопедии от всякакъв род и вид.

Но авторката прави нещо много, много повече. Тя ни поставя в универсалния контекст на световната енциклопедика. А това не е никак, никак лесно.

Като скромен редактор на това творение мога да ви уверя, че останах удивен, но не и учуден, от това какво значи примерен възпитаник на една световна школа в информационната парадигма.

Ще завърша с един показателен пример, както подобава да един достоприличен старик.

Преди сто и петдесет години част от българския елит се е обучавал в „Робърт колеж” в Цариград (Истанбул). Негов директор бил преподобният американец д-р Уошбърн.

В него са учили едни от най-умните младежи на Балканите по онова време.

Но от всички той е избрал само един за свой духовен син и най-млад преподавател в Колежа. Това е сливенецът Стефан Панаретов (**син на свещеник** и роднина на Сава Доброплодни). След това като първи български посланик в САЩ той прави така, че да ни уважават и помагат в онези изключителни сложни обстоятелства. И накрая – завещава 5 милиона златни лева (!) на БАН...

Аз като свищовлия му завиждам искрено, може би защото и моята кръстница баба Мара също беше завършила последния випуск на Робърт колеж...

Четете Учебника на проф. Александра Куманова и няма да сбъркате.

С нами Бог...

Доц. д-р Никола Казански

ДЕЙКСИС НА НАУЧНИЯ РЕДАКТОР
(Атлас на планетарния енциклопедизъм. *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* – практически модел на енциклопедизма)

Учебникът на проф. Александра Куманова *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е първият в България, който дава цялостна картина на **енциклопедията** като **вид справочник**, съдържащ обобщение на системната информация от всички области на знанието или от дадена негова област.

Етимологията на **термините „енциклопедия”** и **енциклопедизъм** като **цялостна системна осведоменост** в различни области на знанието са обогатени в *този* учебник с ключовото нововъведено **понятие „енциклопедика”**, с което се обозначава ***образователният*** **научен комплекс** *от:*

1) предназначените за **справочно-информационни цели енциклопедии** *и*

2) разкриването на феномена на **енциклопедичното мислене** като **фундираност от *световната универсална библиография***.

В нашия век – време на разцвет на виртуалните информационни комуникации – е безпрепятствено боравенето с информация, която е *физически отдалечена* от нас.

В тази връзка изведената в труда **научна справочно-информационна картина на актуалните енциклопедии на планетата** е **практически атлас, картографиращ и райониращ енциклопедичните панорами на света**.

В предоставения с учебника на научно-образователната общност **атлас на планетарния енциклопедизъм** в едно системно цяло и логически ясно и обозримо са включени и ***Кадастралното дърво на феномена***, и ***неговите универсални топоси*** – ***международни, национални, регионални***, и ***генезисът на енциклопедичното мислене***.

В това гигантско интелектуално коренище на знанието е фиксиран **паметникът от VI в. на *хуманитарната библиография и енциклопедизма „Наставления за духовното и светското четене”* на Касиодор Сенатор**...

В грандиозното планетарно сито на енциклопедичното мислене е наблюдем ***старобългарският енциклопедичен антологичен „Симеонов сборник”*** **(IX-X в.), който заема междинно по хронология място между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.)...**

В ситото на учебника в **компаративистичен дискурс** са съотнесени **84 енциклопедии** в общо **1 523 типографски единици** – **тома (т.) / части (ч.) / книги**

(кн.) / випуски (вип.) на **различните издания**, които са написани на ***16 езика*** (***английски, български, гръцки, испански, италиански, китайски, латински, немски, полски, румънски, руски, старогръцки, унгарски, фарси, френски и хинди***), на които принадлежат **29 линка** за свободен достъп до *е*-версиите им в интернет.

Толкова обширна е базата на предлагания *тук* компаративистичен анализ!

Тази обемна продукция на страниците на учебника е поднесена с елегантността на библиографската вещина – евристично, ефективно и лапидарно.

Учебникът е предшестван от **практически модел на енциклопедия** – ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** – незавършеният 221 справочно-енциклопедичен труд на историка – ерудит, библиограф, архивист и енциклопедист **проф. Милен Куманов** (1942-2021), който проф. Александра Куманова – неговата съпруга и сратница – с кръг от филолози, библиографи, историци, историографи, към който имам честта да принадлежа, – подготвя за публикация и предоставя като хиперинтродукция към учебното съдържание.

Въздействието на **композицията на учебника** (**енциклопедия – учебно съдържание по енциклопедизъм**) е не само внушително, респектиращо, но и поучително.

От това решение струи **нравствено-етичният заряд на учебника**, който **учи** и на това, че **знанието е преди всичко опериране с дълга на изследователя – *да съхрани паметта – делото на предшествениците***.

Изведената в учебника **линия на енциклопедичното мислене в България в Новото и Най-новото време като приемственост, белязана от *библиографоведското* ниво на информационно моделиране**: **акад. Никола Михов – проф. Тодор Боров – д-р Николай Н. Николаев – проф. Милен Куманов**, е **градивото за проникване на труда в генезиса на енциклопедичното движение у нас като неотделима част от планетарното енциклопедично мислене**.

Учебникът на проф. Александра Куманова *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е **енциклопедия по знание и морал**.

Учебникът посочва онтологичната взаимосвързаност на знанието и морала като нравствено кредо на изследователя.

Д-р Николай Василев

ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ В РАМКИТЕ НА СВЕТОВНАТА СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННА ПАРАДИГМА И БЪЛГАРСКИЯТ ПРИНОС

Бидейки създател на **теорията за *информационната среда***, изучавам и практически установявам механизмите за внедряване в реалността на разрядите на идеалното когнитивно мислене. Тъкмо този феномен поражда ***информационното пространство***, чрез което сме свързани в планетарната библио-инфо-ноосфера. По този начин се облагородява, развива и усъвършенства обкръжаващата ни действителност.

Знанието – научно-информационната картина на света – е грандиозна архитектура, която постигат и надграждат изследователите от всички епохи – и в макро-, и в микроплан – като плуралистично диалектическо системологично цяло

Но съвременната епоха – тази на **информационното – знаниевото общество** – е парадигма, която бележи действащия в нея изследовател с особеност: той – за разлика от предходните времена – не е *„в залата"*, а изследваното от него не е на *„сцената на познанието"*...

Съвременният изследовател – подобно на *квантовите поряди* – демиург на *менталността и съзнанието* – е генератор на идеи, мислене и представи, които го правят ***субект* на научноизследователския процес**, който вижда ***обекта* на *своето* изследване *неразделно от себе си*: няма *обект* без *субект* и няма *субект* без *обект*** (**А. А. Ухтомски**).

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*, който е посветен на **структурирането на научно-информационна картина на актуалните днес *енциклопедии – знаниевите панорами на света***, – е **метабиблиографско справочно-информационно съоръжение – информационно-търсеща система по планетарния *енциклопедизъм***, поднасяно на вниманието на научната общност като **модел на уникална – единствената по рода си, първата отечествена енциклопедия по Православието**, проявявайки съзнанието – да не е *наративно* изложение на реалиите, а да е ***когнитивен* инструмент за научноизследователски актове**.

Израстването на **енциклопедизма** от **лоното на световната универсална библиография** (на която авторът на учебника – проф. Александра Куманова е активен изследовател!) е разкрито в труда като **парадигмален modus vivendi на всички времена**, но в съвременната епоха **енциклопедизмът** е и **явно *метазнание*, фундирано от най-уплътнената – като текст – вторично-документалната информация**.

Описаното в учебника ***енциклопедично мислене* в рамките на световната**

справочно-информационна парадигма позволява да бъде видян **българският принос като елемент от световната информатизация**:

- д-р Петър Берон – в пределите на ***диференцираната отраслова*** **синтагма на познание на XIX в.** *и*

- акад. Никола Михов – проф. Тодор Боров – д-р Николай Н. Николаев – проф. Милен Куманов – в руслото на ***интердисциплинарната хуманитарна*** **синтагма на познание на XX-XXI в**.

За света чрез *това* изложение България става венценосна в енциклопедичното дело.

Но и за България планетарното енциклопедично мислене е като на длан чрез учебника.

Публикуването в качеството на интродукция към учебника на *Енциклопедията* на проф. Милен Куманов *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е триумф на **сливане на научноизследователските и образователните традиции** – **еманация на *енциклопедизма***.

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* възпитава любознателност, вкус към системното енциклопедично знание. Той въвежда в мирозданието от енциклопедии – отечествени и чуждестранни – като в единен познаваем обозрим справочно-информационен космос, пребиваването в който е увлекателно, поучително и ефективно за осъществяването на когнитивни проучвания.

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* е **полифункционален справочник по световната знаниева парадигма**. Той разкрива **мащабите на образованието в универсалната информационно-комуникативна сфера** като **база за получаване не само на научна, но и на обща култура**, която е **елемент от когнитивното поведение в повсеместната планетарна информатизация без граници на нашето време**.

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* показва, че, **когато обучаваме студентите**, **ние ги въвеждаме в планетарната информационна среда**, и това в XXI в. правим на **езика на научната култура и библиографски базираната компаративистична когнитология**.

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев

FOUNDATIONS OF THE BULGARIAN *ENCYCLOPEDICS* – AND THE ACME OF PARAGON IN THE *ENCYCLOPEDIA ORTHODOXY IN BULGARIA*

The manual *Encyclopedica: The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia* by Prof. Alexandra Kumanova is the first in its kind in this very important problematic of the contemporary dynamical and ever transforming information environment, because the encyclopedias are the steady cognitive *modus vivendi* of the information-knowledge society and their knowing and operating with them is of paramount importance for any effective and perspective large-scale information modeling.

Bulgaria is a poor country form Southeastern Europe and nevertheless it succeeds relative fast to gain European standard in the end of XIX and the beginning of XX c. But it is very behind the compilation and the edition of encyclopedias.

The development of the bibliography and its advancement on world level by Acad. Nikola Mihov and Prof. Todor Borov give the possibility to their followers Dr. Nikolay N. Nikolaev and Prof. Milen Kumanov to promote and develop the encyclopedism in Bulgaria.

The paragons of this development are ***Short Bulgarian Encyclopedia*** (in 5 vol. – Sofia, 1963-1969),

Encyclopedia Bulgaria (in 5 vol. – Sofia, 1978-1996) and many historical encyclopedias as ***The Orthodoxy in Bulgaria*** (Sofia, 2023 – *present ed.*).

Namely the last one is completed posthumously and prepared by Prof. Alexandra Kumanova (along with her team) – a spouse of the recently deceased encyclopedist – a historian, bibliographer and archivist, who rebuild this 221 in order, reference-encyclopaedic edition of the author – a historian, bibliographer and archivist – which is the first and one in its kind on the Orthodoxy in Bulgaria, in order to present and promote theoretically the principles of the encyclopedics as a cognitive reference-information picture of the universal encyclopaedic movement, examined as a semiological entity and presented as a culturological bibliographic cognitive universal atlas, implanted in the bosom of the world universal bibliography – a cognitive comparative pluralistic metabibliographic view of the knowledge.

Her compendium consists of 3 structural clusters:

1. **Cadastral tree of the universal encyclopedism** – the synthesis is made on the basis of a comparative analysis of 84 encyclopedias in as a whole 1523 typographic units of different editions, written in 16 languages;

2. **The toposes of the universal encyclopedism** – a phenomenological summary of the national and regional encyclopedias and various encyclopaedic schools;

3. **Genesis and genome of the encyclopaedic thought** – a quintessence of the longstanding experience of the author – bibliographer, cognitologist, philosopher and

encyclopaedic semiotist of the information space – biblio-info-noosphere, which elements are mastered in the information environment of the whole giant stream of the cultural perpetuity.

The manual *Encyclopedica: The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia* surmounted simultaneously the Euro-centric and the American-centric thinking on the encuclopedism, mapping without demarcation boundaries the modern encyclopedic editions from their real cognitive reference-information importance.

This is really valuable contribution not only to the Bulgarian, but also to the world information science.

In the work are not omitted the Russian and the Anglo-American encyclopaedic schools, which produce the first manuals-guides on the encyclopedias all over the world.

The manual *Encyclopedica: The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia* by Prof. Alexandra Kumanova places the Bulgarian semiological cognitive and comparative information library-bibliographic school along with the two mention above schools of pioneers.

It is undoubtedly that with the present edition – an immortal crown of the encyclopedism of Prof. Milen Kumanov – and also a natural acquisition of the **Bulgarian semiological cognitive and comparative information library-bibliographic school**, which as early as 2010 creates the first trilingua of the library and information activities in XXI century – *see*: its new *e*-edition in 2017:

[1] The *English–Russian–Bulgarian dictionary of library and information terminology = Англо-русско-болгарский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Англо-руско-български речник по библиотечна и информационна дейност* / Comp. J. V. **Richardson** ... [и др.]; managing ed. S. **Denchev**; ed.-in-chief A. **Kumanova**; ed. board R. **Burger** ... [и др.]; lang. ed. N. **Vasilev** ... [и др.]; techn. ed. N. **Vasilev**, V. **Stefanova**; rev. F. **Mainhard** ... [и др.]. [2] The *Russian–Bulgarian–English dictionary of library and information terminology = Русско-болгаро-английский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Руско-българо-английски речник по библиотечна и информационна дейност* / сост. Э. Р. **Сукиасян** ... [и др.]; отв. ред. С. **Денчев**; глав. ред. А. **Куманова**; редкол. Р. **Бургер** ... [и др.]; яз. ред. Н. **Василев** ... [и др.]; техн. ред. Н. **Василев**, В. **Стефанова**; рец. Ф. **Майнхард** ... [и др.]. [3] The *Bulgarian–English–Russian dictionary of library and information terminology = Болгаро-англо-русский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност* / съст. А. **Куманова** ... [и др.]; отг. ред. С. **Денчев**; глав. ред. А. **Куманова**; ред. кол. Р. **Бургер** ... [и др.]; граф. ред. Н. **Василев** ... [и др.]; ез. ред. Н. **Василев**, В. **Стефанова**; рец. Ф. **Майнхард** ... [и др.]. – Ново *e*-изд. – София, 2017. – 818 с.: с 1 ил., 6 табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 18**)

Други съст.: А. **Куманова**, Э. Р. **Сукиасян**, В. В. **Зверевич**, Дж. В. **Ричардсън**; други ред.: Ч. **Грибъл**, И. Л. **Линден**, П. **Полански**, Б. **Шафнер**, Я. Л. **Шрайберг**, Н. **Василев**, М. **Максимова**, Ц. **Найденова**, С. **Бойчева**, А. **Даскалов**, Р. **Симеонова**, Т. **Дерменджиева**, Д. **Ралева**, Б. **Николова**; други граф. ред.: Б. **Николова**, Б. **Апостолова**; други рец.: Н. **Казански**, М. **Младенова**, Д. **Христозов**, С. **Илиева**. – Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.

E ISBN 978-619-185-276-5
1 изд. 2010.
ISBN 978-954-8887-93-9
ISSN 1314-2526; Т. 3.

Prof. Irina Linden, PhD

ОСНОВИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА *ЕНЦИКЛОПЕДИКА* – И ВЪРХОВОТО ПОСТИЖЕНИЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ”*

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* на проф. Александра Куманова е първият по рода си в тази извънредно важна тематика за съвременната динамично и особено ускорено постоянно трансформиращата се информационна среда, защото **енциклопедиите** са **устойчивият когнитивен modus vivendi на информационното – знаниевото общество**, и познаването им и боравенето с тях е от **първостепенно значение за всяко ефективно и перспективно широкомащабно информационно моделиране**.

България е бедна страна от Югоизточна Европа и въпреки това тя успява сравнително бързо да се европеизира през края на XIX и началото на XX в.

Но тя изостава твърде много с издаването на енциклопедии.

Развитието на библиографията и издигането ѝ на световно равнище от акад. Никола Михов и проф. Тодор Боров дава възможност на техните ученици д-р Николай Н. Николаев и проф. Милен Куманов да подготвят и развият енциклопедизма в България.

Върховете на това развитие са ***„Кратка българска енциклопедия”*** (В 5 т. – София, 1963-1969), ***„Енциклопедия България”*** (В 7 т. – София, 1978-1996) и историческата енциклопедия ***„Православието в България”*** (В 1 т. – София, 2023 – *наст. изд.*)

Именно последната е завършена посмъртно и подготвена от проф. Александра Куманова (с екип) – съпруга на напусналия ни наскоро енциклопедист проф. Милен Куманов, която надстроява това 221 по ред справочно-енциклопедично издание на автора – историк, библиограф, архивист и първо по Православието в България, за **да изложи и развие теоретично основите на енциклопедиката като когнитивна справочно-информационна картина на универсалното енциклопедично движение на планетата**, разгледано като семиологично цяло и представено в качеството на **културологичен библиографски когнитивен планетарен атлас, вкоренен в лоното на световната универсална библиография – когнитивна компаративистична плуралистична метабиблиографска панорама на знанието**.

Нейният уникален компендиум се състои от три **структурни клъстера**:

1. Кадастралното дърво на универсалния енциклопедизъм – синтезът е осъществен на базата на компаративистичния анализ на 84 енциклопедии в общо 1 523 типографски единици на различни издания, които са написани на 16 езика;

2. Топосите на универсалния енциклопедизъм – направено е феноменологично обобщение на националните и регионални енциклопедии и на различните енциклопедични школи;

3. Генезис и геном на енциклопедичното мислене – тук авторката излага квинтесенцията на своя дългогодишен опит като библиограф, библиографовед, когнитолог, философ – енциклопедичен семиотик на информационното пространство – библио-инфо-ноосферата, разряди и императиви от което се внедряват в информационната среда в целия гигантски поток на културата.

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"* преодолява едновременно и европоцентричното, и американоцентричното мисления за енциклопедизма, картографирайки без демаркационни линии актуалните енциклопедични издания от гледна точка на тяхната **реална когнитивна справочно-информационна тежест**.

Той е наистина ценен принос не само в българската, но и в световната информационна наука.

Не са отминати в изданието **Руската** и **Англо-американската енциклопедични школи**, родили **първите учебници – пътеводители по енциклопедиите на света**.

Учебникът ***„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия"*** на проф. Александра Куманова позиционира **Българската семиологична когнитивна и компаративистична информологична библиотечно-библиографска школа** до посочените две – школите на първопроходците.

Този извод се налага категорично с *настоящото издание*, и то идва логично и закономерно – като **безсмъртен венец на енциклопедизма на проф. Милен Куманов**, но и като естествен ръст на **Българската семиологична когнитивна и компаративистична библиотечно-библиографска информологична школа**, която още през 2010 г. даде на света **първата трилингва на XXI в. по библиотечна и информационна дейност** – *вж:* нейното Ново *е*-издание през 2017 г.:

[1] The *English–Russian–Bulgarian dictionary of library and information terminology = Англо-русско-болгарский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Англо-руско-български речник по библиотечна и информационна дейност* / Comp. J. V. **Richardson** ... [и др.]; managing ed. S. **Denchev**; ed.-in-chief A. **Kumanova**; ed. board R. **Burger** ... [и др.]; lang. ed. N. **Vasilev** ... [и др.]; techn. ed. N. **Vasilev**, V. **Stefanova**; rev. F. **Mainhard** ... [и др.]. [2] The *Russian–Bulgarian–English dictionary of library and information terminology = Русско-болгаро-английский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Руско-българо-английски речник по библиотечна и информационна дейност* / сост. Э. Р. **Сукиасян** ... [и др.]; отв. ред. С. **Денчев**; глав. ред. А. **Куманова**; редкол. Р. **Бургер** ... [и др.]; яз. ред. Н. **Василев** ... [и др.]; техн. ред. Н. **Василев**, В. **Стефанова**; рец. Ф. **Майнхард** ... [и др.]. [3] The *Bulgarian–English–Russian dictionary of library and information terminology = Болгаро-англо-русский словарь по библиотечной и информационной деятельности = Българо-англо-руски речник по библиотечна и информационна дейност* / съст. А. **Куманова** ... [и др.]; отг. ред. С. **Денчев**; глав. ред. А. **Куманова**; ред. кол. Р. **Бургер** ... [и др.]; граф. ред. Н. **Василев** ... [и др.]; ез. ред. Н. **Василев**, В. **Стефанова**; рец. Ф. **Майнхард** ... [и др.]. – Ново *е*-изд. – София, 2017. – 818 с.: с 1 ил., 6 табл. – (**Факлоносци = Torchbearers; 18**)

Други съст.: А. **Куманова**, Э. Р. **Сукиасян**, В. В. **Зверевич**, Дж. В. **Ричардсън**; други ред.: Ч. **Грибъл**, И. Л. **Линден**, П. **Полански**, Б. **Шафнер**, Я. Л. **Шрайберг**, Н. **Василев**, М. **Максимова**, Ц. **Найденова**, С. **Бойчева**, А. **Даскалов**, Р. **Симеонова**, Т. **Дерменджиева**, Д. **Ралева**, Б. **Николова**; други граф. ред.: Б. **Николова**, Б. **Апостолова**; други рец.: Н. **Казански**, М. **Младенова**, Д. **Христозов**, С. **Илиева**. – Юбил. изд., посв. на 70-год. на ЮНЕСКО и 65-год. на Унив. по библиотекозн. и информ. технолог.

E ISBN 978-619-185-276-5
1 изд. 2010.
ISBN 978-954-8887-93-9
ISSN 1314-2526; Т. 3.

Проф. д-р Ирина Линден

ПОСЛЕДНОТО НЕЗАВЪРШЕНО
***ЕНЦИКЛОПЕДИЧНО* ИЗСЛЕДВАНЕ НА**
МИЛЕН КУМАНОВ –
***„ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ*:**
***(КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ)”* –**

***Е*-БИБЛИОТЕКА**
„ПРАВОСЛАВИЕ”
(„ORTHODOXY”)
2021

СЪДЪРЖАНИЕ

АВТОР, НАУЧНА РЕДАКЦИЯ, АНОТАЦИЯ,
ПРЕДГОВОР, УПЪТВАНЕ, ПО-ВАЖНИ СЪКРАЩЕНИЯ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА /
МИЛЕН КУМАНОВ 1-1112

Анотация на гърба на корицата от ръкописа на
„Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)” – ПБ (КИЕ) /
МИЛЕН КУМАНОВ 11
I. I. ... на *български* 11
I. II. ... на *английски* 12

II. ПРЕДГОВОР /
МИЛЕН КУМАНОВ 13

III. УПЪТВАНЕ
ЗА ПОЛЗВАНЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ” /*
МИЛЕН КУМАНОВ 23

IV. ПО-ВАЖНИ СЪКРАЩЕНИЯ /
МИЛЕН КУМАНОВ 25

V. АЗБУЧЕН КОРПУС НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА /*
МИЛЕН КУМАНОВ 27

А 27

Б 88

В 157

Г 203

Д 242

Е 286

Ж 304
З 308
И 321
Й 355
К 379
Л 446
М 458
Н 506
О 537
П 547
Р 637
С 660
Т 845
У 872
Ф 889
Х 901
Ц 918
Ч 935
Ш 944
Щ 950
Ю 951
Я 953

VI. ПРИЛОЖЕНИЯ (VI. I. – VI. XVI.)
[ГЕЩАЛТПЛАН И КАДАСТЪР НА ТРУДА:
***взаимнопрепокриващи се разрези – информационна ризома*] /**
МИЛЕН КУМАНОВ 959

VI. I. ВИЗАНТИЙСКИ СВЯТ 961
1. **Владетели (василевси, императори)** 961
2. **Богослови** 962
3. **Историци** 962
4. **Писатели** 963

VI. II. ВСЕЛЕНСКА (ЦАРИГРАДСКА) ПАТРИАРШИЯ 963
1. **Вселенски събори** 963
2. **Апостоли, епископи, архиепископи и патриарси** 965

VI. III. БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА 968
1. **Вселенски събори** 968
2. **Архиерейски поместни събори в Цариград, свързани с Великата схизма** 970
3. **Поместни събори** 971
4. **Участници в Църковно-народния събор в Цариград, 1871** 972
5. **Предстоятели на Българската православна църква**
(*по азбучния ред на имената им*) 973
6. **Предстоятели на Българската православна църква**
в Българското подворие в Москва 973
7. **Духовни околии (*по епархии*)** 974
8. **Алтернативен синод** 975

VI. IV. ЕПАРХИИ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА
(*в миналото и в настоящия момент по азбучен ред на имената им*) 975
1. **Българска Източноправославна в Западна и Средна Европа** 975
2. **Българска Източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия** 976
3. **Варненска и Великопреславска** 976
4. **Велешка** 983
5. **Великотърновска** 984
6. **Видинска** 991

7. **Врачанска** 993
8. **Главиницка (от 1932 – епископия)** 994
9. **Дебърско-Кичевска** 995
10. **Деволска** 996
11. **Дедеагачка, Траянополска и Самотракийска** 996
12. **Доростолска** 997
13. **Драговитийска** 999
14. **Знеполска** 1000
15. **Константийска** 1000
16. **Крупнишка** 1000
17. **Кумановско-Осоговска** 1000
18. **Левкийска** 1001
19. **Ловчанска** 1002
20. **Макариополска** 1005
21. **Маркианополска** 1005
22. **Мелнишка** 1006
23. **Месемврийска** 1007
24. **Неврокопска** 1008
25. **Нишавска** 1012
26. **Одринска** 1013
27. **Пловдивска** 1013
28. **Повардарска** 1023
29. **Преспанско-Пелагонийска** 1025
30. **Проватска** 1028
31. **Русенска** 1028
32. **Скопска** 1032
33. **Сливенска** 1035
34. **Смоленска** 1043
35. **Софийска** 1043
36. **Старозагорска** 1048
37. **Стобийска** 1052
38. **Епархии на Българската православна църква – *общо*** 1054
39. **Български епархии, минали в друга юрисдикция** 1055
40. **Митрополити на Българската православна църква**

(*със светските им имена, по епархии и в хронологичен ред*) 1056
41. **Титулярни епископи на Българската партиаршия** 1059
42. **Духовенство и църковнослужители** 1061
43. **Цариградска българска духовна семинария** 1065
44. **Софийска духовна семинария „Св. Иоан Рилски”** 1066
45. **Пловдивска духовна семинария „Св. Св. Кирил и Методий”** 1066
46. **Робърт колеж в Цариград** 1067
47. **Халкинска семинария** 1068
48. **Репресирани църковни дейци след 9.09.1944** 1068
49. **Манастири (*общо в страната по азбучен ред)*** 1070
50. **Средновековни български манастири (*по области*)** 1072
51. **Български църкви и манастири на територията на САЩ**
(*публикувани в издавания в Чикаго каталог:*
Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998- **)** 1075
52. **Евангелски баптистки църкви в България** 1075
53. **Изоставени манастири в България (*по азбучен ред*)** 1076
54. **Водители на българските униати** 1077
55. **Български православни светци** 1077
56. **Български мъченици (*по азбучен ред*)** 1082
57. **Изявени и изтъкнати български монаси и монахини** 1084
58. **Скални отшелници** 1086
59. **Светии и мъченици от времето на Първото и Второто българско царство** 1089
60. **Светии и мъченици по време на османското владичество** 1089
61. **Скално отшелничество и исихазъм** 1090
62. **Католически енории в България** 1093
63. **Титулярни римокатолически епархии в България** 1093
64. **Религиозен печат в България (*по азбучен ред на заглавията*)** 1094
65. **Официални църковни празници в България** 1097

VI. V. МАКЕДОНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА 1097
Епархии (1878-1912) 1097
Архиепископи 1097
Манастири и църкви по епархии 1098

VI. VI. АПОСТОЛИЧЕСКИ НУНЦИИ И ДРУГИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА СВ. ПРЕСТОЛ В БЪЛГАРИЯ 1100

VI. VII. ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ В БЪЛГАРИЯ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО (1887-2011) 1101

VI. VIII. ЧИСЛЕНОСТ И ДЯЛ НА ИЗПОВЯДВАЩИТЕ ПРАВОСЛАВИЕ ПО ОБЛАСТИ, СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО (2001-2011) 1101

VI. IX. ЕПАРХИИ В МАКЕДОНИЯ И ОДРИНСКО ПОД ВЪРХОВЕНСТВОТО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ (1878-1912) 1102

VI. X. ПРЕДСТОЯТЕЛИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦЪРКОВНО ПОДВОРИЕ В **МОСКВА** 1102

VI. XI. РЕЛИГИОЗНИ ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯ В БЪЛГАРИЯ – регистрирани от Министерския съвет до август 2002 1102

VI. XII. КАТЕДРАЛНИТЕ ХРАМОВЕ В БЪЛГАРИЯ (*в хронологичен ред*) 1103

VI. XIII. КАТЕДРАЛНИ ХРАМОВЕ ИЗВЪН БЪЛГАРИЯ 1104

VI. XIV. ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКВИ В СВЕТА 1104

VI. XV. КАЛЕНДАР НА ПРАВОСЛАВНИТЕ ЦЪРКОВНИ ПРАЗНИЦИ (2019 [актуализирано за 2022. – *Бел. ред.*]) 1104

VI. XVI. КРАТКА ХРОНОЛОГИЯ НА ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ – разпространение и развитие на християнството по света 1112

VII. – XI. ДОПЪЛНЕНИЯ КЪМ ПУБЛИКАЦИЯТА
НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА*
НА
МИЛЕН КУМАНОВ
2024

VII. I. КЛЮЧ С БИБЛИОМЕТРИЧНИ ДАННИ ПО ПРИЛОЖЕНИЯТА /
А. Куманова 1113

VII. II. СИНОПТИЧНА КАРТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* ПО СТРАНИЦИ /
А. Куманова, В. Велев 1118

VII. III. СИНОПТИЧНА ТАБЛИЦА СЪС СХЕМА НА ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗНИТЕ КАРТИНИ, ФИКСИРАНИ В *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА* /
А. Куманова, В. Велев 1127

VIII. СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА С ДИАГРАМИ /
А. Куманова, В. Велев, Н. Казански, Д. Ралева, Н. Василев, Д. Костадинова, М. Максимова 1132

VIII. I. ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ /
А. Куманова, Д. Костадинова 1341

IX. МОДЕЛ НА ЦИТИРАНЕ НА *КНИГИТЕ* НА *СВ. ПИСАНИЕ* (*БИБЛИЯ*) /
А. Куманова..... 1370

X. СПИСЪК НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ /
А. Куманова, Д. Костадинова 1379

X. I. АЗБУЧЕН КЛЮЧ НА ИМЕНАТА КЪМ СПИСЪКА НА ИЛЮСТРАЦИИТЕ /
А. Куманова, Д. Ралева 1394

Per aspera ad astra!

XI. БЕЛЕЖКА СЪС СХЕМА
НА БИБЛИОГРАФСКИТЕ РЕДАКТОРИ НА ПУБЛИКАЦИЯТА
(OPUS ARDUUS) /
А. Куманова, В. Велев, Н. Казански, Н. Василев,
Д. Костадинова, Д. Ралева, М. Максимова 1405

Биобиблиографска енциклопедична информация *за* М. КУМАНОВ /
А. Куманова 1417
... на *български* 1417
... на *руски* 1423
... на *английски* 1429

Систематика на справочно-енциклопедичните монографични издания
с авторството **на М. КУМАНОВ /**
А. Куманова 1435

УЧЕБНИК

„ЕНЦИКЛОПЕДИКА”

НА

АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Е*-БИБЛИОТЕКА *„ENCYCLOPAEDICA”

2024

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР 1499

I. ОПИТ ЗА ПОСТРОЯВАНЕ НА КАДАСТРАЛНО ДЪРВО НА ПЛАНЕТАРНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ 1532

I. I. Въведение 1532

I. II. Универсални енциклопедии с активна справочно-информационна тежест днес 1539

I. III. Хронологичен дискурс на енциклопедизма 1558

I. IV. Картографиране на енциклопедизма по топоними на изданията 1565

I. IV. I. Ключ на топонимите на изданията на универсалните енциклопедии (***по местоиздаване на публикациите***) 1772

I. IV. I. I. ... по *градове* (*държави*) 1772

I. IV. I. II. ... по *държави* (*градове*) 1581

I. IV. I. III. ... по *страни*, *посочени в издателските данни с* ***колективен автор*** *(без град)* **(*издателства и други учреждения и организации*)** 1590

I. V. Сводове на енциклопедиите по томове 1592

I. V. I. Многотомни енциклопедии 1592

I. V. II. Еднотомни енциклопедии 1599

I. VI. Културологично обобщение 1600

II. ТОПОСИ НА УНИВЕРСАЛНИЯ ЕНЦИКЛОПЕДИЗЪМ 1603

II. I. ЧУЖДЕСТРАННИ НАЦИОНАЛНИ И РЕГИОНАЛНИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ 1603

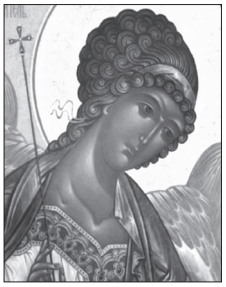

II. I. I. ПЕРСИЙСКА (ИРАНСКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1603

II. I. II. ЛАТИНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1604

II. I. III. КИТАЙСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1609

II. I. IV. ВИЗАНТИЙСКА (ГРЪЦКА) ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1610

II. I. V. ФРЕНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1611

II. I. VI. БРИТАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1615

II. I. VII. НЕМСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1616

II. I. VIII. АМЕРИКАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1618

II. I. IX. ИСПАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1619

II. I. X. ИТАЛИАНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1620

II. I. XI. РУСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1621

II. I. XII. УНГАРСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1624

II. I. XIII. ПОЛСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1624

II. I. XIV. РУМЪНСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ 1625

II. II. ЧУЖДЕСТРАННИ *ПРАВОСЛАВНИ* ЕНЦИКЛОПЕДИИ И ИЗДАТЕЛСКИТЕ ИМ ТРАДИЦИИ В БЪЛГАРИЯ (*хронологично*) 1626

II. III. ЧУЖДЕСТРАННИ ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*) ... 1631

II. IV. БЪЛГАРСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*) 1632

II. IV. I. ... ОТ ТЯХ – ИСТОРИЧЕСКИ ЕНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологично*) 1635

II. IV. II. ... ОТ ТЯХ – ЕНЦИКЛОПЕДИИ ЗА *ПРАВОСЛАВИЕТО* 1636

II. V. БИБЛИОГРАФИ – ИЗСЛЕДОВАТЕЛИ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЗМА 1637

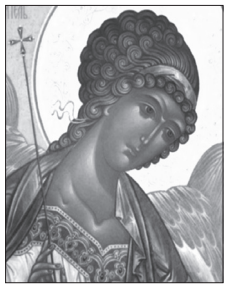

II. V. I. Руска школа 1637

II. V. II. Англо-американска школа 1638

II. VI. Феноменологично обобщение 1640

III. ГЕНЕЗИС НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ:
ГЕНОМ 1641

III. I. Енциклопедия на учебното знание –
същностнохуманитарна проблематика на Ранното средновековие.
Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията
в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове,
написани на *гръцки* (VI-IX в.), *старославянски* (IX-XI в.) и
***латински* език (XIII-XV в.)** 1641

III. I. I. Паметникът от VI в. на хуманитарната библиография и енциклопедизма
***„Наставления за духовното и светското четене”* на Касиодор Сенатор** 1641

III. I. II. Роля на препоръчителната литература
на хуманитарната универсална библиография
на Касиодор Сенатор *„Наставления ...”* (VI в.) през VIII-XIV в. 1648

III. II. Коренище на дифузна трансмисия на структурирането на информацията
в универсалните енциклопедии и клонящите към тях трудове,
написани на *гръцки* (VI-IX в.), *старославянски* (IX-XI в.) и
***латински* език (XIII-XV в.)** 1650

III. II. I. Проекции на енциклопедизма
в Средните векове в Източната традиция и
славянската духовност и славянските литератури (IX-XI в.) 1651

III. II. I. I. Универсални енциклопедии,
***написани на гръцки език*,**
в които *библиографският* елемент е водещ 1652

III. II. I. II. Универсални енциклопедии,
***написани на латински език*,**
в които *философският* елемент е водещ 1653

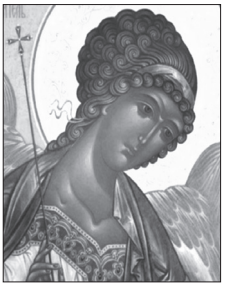

III. II. II. Рецепция на византийския модел на Християнството в енциклопедизма през втората половина на IX в. 1654

III. II. III. *Старобългарският* енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – междинно по хронология място между написаните на *гръцки* (VI-IX в.) и на *латински* енциклопедии (XIII-XV в.) и протограф на *„Светославов изборник”* (XI в.) 1668

III. II. III. I. Преписи на старобългарския енциклопедичен антологичен *„Симеонов сборник”* (IX-X в.) – българският културен модел на единство на философско-библиографската концептуална платформа (XI-XIV в.) 1677

III. II. III. II. Разпространение в славянския свят през XIV и XV в. на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в., съставен от Всеруския митрополит от български произход Св. Киприан, принадлежащ към Търновската книжовна школа като резултат от нормативизма на правописно-езиковата реформа на Св. Патриарх Евтимий 1680

III. II. III. III. Исихазмът – проява на философската платформа на високите предренесансови художествено-естетически образци на стила „плетение словес” (XIV-XV в.) 1684

III. II. III. IV. Нова сръбско-българска редакция на индекса на позволените и забранените книги в дамаскините от XVIII в. – отблясък на библиографския списък, поместен в първия *„Симеонов сборник”* от X в. 1692

III. II. IV. Проекции на енциклопедизма в Средните векове (Арабския ренесанс) 1693

III. II. IV. I. Хронотоп 1693

III. II. IV. II. Класификационна схема 1696

III. II. IV. III. Инструментариум. Философска принадлежност 1698

III. III. Историографско обобщение 1699

ЗАКЛЮЧЕНИЕ 1705

Цитирана литература, представена във вид
на *систематизирана препоръчителна* библиография по *енциклопедика* 1716
Именен показалец 1740
Списък на илюстрациите 1742

ВЪПРОСИ ЗА ПРОВЕРКА 1745

ДЕЙКСИС НА БИБЛИОГРАФСКИЯ РЕДАКТОР /
Никола Казански 1747

ДЕЙКСИС НА БИБЛИОГРАФСКИЯ РЕДАКТОР /
Николай Василев 1749

***ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОТО МИСЛЕНЕ* В РАМКИТЕ НА СВЕТОВНАТА**
СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННА ПАРАДИГМА И
БЪЛГАРСКИЯТ ПРИНОС /
Стоян Денчев 1751

FOUNDATIONS OF THE BULGARIAN *ENCYCLOPEDICS* –
AND THE ACME OF PARAGON IN THE *ENCYCLOPEDIA*
***ORTHODOXY IN BULGARIA* /**
Irina Linden 1753

ОСНОВИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА *ЕНЦИКЛОПЕДИКА* –
И ВЪРХОВОТО ПОСТИЖЕНИЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА*
***„ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ”* /**
Ирина Линден 1755

CURRICULUM VITAE 1800

Синопсис на *български* 1802
Синопсис на *руски* 1802
Синопсис на *английски* 1802
Синопсис на *немски* 1803
Синопсис на *френски* 1803

СЪДЪРЖАНИЕ 1757
СОДЕРЖАНИЕ 1770
CONTENTS 1783

Per aspera ad astra!

ПОСЛЕДНЕЕ НЕОКОНЧЕННОЕ
***ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКОЕ* ИССЛЕДОВАНИЕ**
МИЛЕНА КУМАНОВА –
„ПРАВОСЛАВИЕ В БОЛГАРИИ:
***(КРАТКАЯ ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ)”* –**
Э-БИБЛИОТЕКА
„ПРАВОСЛАВИЕ”
(„ORTHODOXY”)
2021

СОДЕРЖАНИЕ

АВТОР, НАУЧНАЯ РЕДАКЦИЯ, АННОТАЦИЯ,
ПРЕДИСЛОВИЕ, РУКОВОДСТВО, НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ
ЭНЦИКЛОПЕДИИ /
МИЛЕН КУМАНОВ 1-1112

Аннотация на обороте обложки рукописи книги
„Православие в Болгарии (Краткая историческая энциклопедия)” – ПБ (КИЭ) /
МИЛЕН КУМАНОВ 11
I. I. ... на *болгарском* 11
I. II. ... на *английском* 12

II. ПРЕДИСЛОВИЕ /
МИЛЕН КУМАНОВ 13

III. РУКОВОДСТВО
ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ *ЭНЦИКЛОПЕДИИ*
„ПРАВОСЛАВИЕ В БОЛГАРИИ” /
МИЛЕН КУМАНОВ 23

IV. НАИБОЛЕЕ ВАЖНЫЕ СОКРАЩЕНИЯ /
МИЛЕН КУМАНОВ 25

V. АЛФАВИТНЫЙ КОРПУС *ЭНЦИКЛОПЕДИИ /*
МИЛЕН КУМАНОВ 27

А 27
Б 88
В 157
Г 203
Д 242
Е 286

Ж 304
З 308
И 321
Й 355
К 379
Л 446
М 458
Н 506
О 537
П 547
Р 637
С 660
Т 845
У 872
Ф 889
Х 901
Ц 918
Ч 935
Ш 944
Щ 950
Ю 951
Я 953

VI. ПРИЛОЖЕНИЯ (VI. I. – VI. XVI.)
[ГЕШТАЛЬТПЛАН И КАДАСТР ТРУДА:
***взаимодополняющие разрезы – информационная ризома*] /**
МИЛЕН КУМАНОВ 959

VI. I. ВИЗАНТИЙСКИЙ МИР 961
1. **Властелины (василевсы, императоры)** 961
2. **Богословы** 962
3. **Историки** 962
4. **Писатели** 963

VI. II. ВСЕЛЕНСКАЯ (ЦАРЕГРАДСКАЯ) ПАТРИАРХИЯ 963
1. **Вселенские соборы** 963
2. **Апостолы, епископы, архиепископы и патриархи** 965

VI. III. БОЛГАРСКАЯ ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ 968
1. **Вселенские соборы** 968
2. **Архиерейские поместные соборы в Цареграде, связанные с Великой схизмой** 970
3. **Поместные соборы** 971
4. **Участники Церковно-народного собора в Цареграде, 1871** 972
5. **Предстоятели Болгарской православной церкви**
(*в алфавитном порядке их имен*) 973
6. **Предстоятели Болгарской православной церкви на Подворье БПЦ в Москве** 973
7. **Духовные околии (административные единицы) (*по епархиям*)** 974
8. **Альтернативный синод** 975

VI. IV. ЕПАРХИИ БОЛГАРСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ
(*в прошлом и в наши дни в алфавитном порядке их названий*) 975
1. **Болгарская Восточно-православная в Западной и Средней Европе** 975
2. **Болгарская Восточно-православная епархия в США, Канаде и Австралии** 976
3. **Варненская и Великопреславская** 976
4. **Велесская** 983
5. **Великотырновская** 984
6. **Видинская** 991

7. **Врачанская** 993
8. **Главиницкая (с 1932 – епископия)** 994
9. **Дебарско-Кичевская** 995
10. **Деволская** ... 996
11. **Дедеагачская, Траянопольская и Самофракийская** 996
12. **Доростольская (Силистренская)** 997
13. **Драговитийская** 999
14. **Знепольская** 1000
15. **Константская** 1000
16. **Крупницкая** 1000
17. **Кумановско-Осоговская** 1000
18. **Левкийская** 1001
19. **Ловечская** 1002
20. **Макариопольская** 1005
21. **Маркианопольская** 1005
22. **Мельникская** 1006
23. **Мессемврийская** 1007
24. **Неврокопская** 1008
25. **Нишавская** 1012
26. **Адрианопольская** 1013
27. **Пловдивская** 1013
28. **Повардарская** 1023
29. **Преспанско-Пелагонийская** 1025
30. **Проватская** 1028
31. **Русенская** 1028
32. **Скопская** 1032
33. **Сливенская** 1035
34. **Смоленская** 1043
35. **Софийская** 1043
36. **Старозагорская** 1048
37. **Стобийская** 1052
38. **Епархии Болгарской православной церкви –** ***общее*** 1054
39. **Болгарские епархии, перешедшие в другую юрисдикцию** 1055
40. **Митрополиты Болгарской православной церкви**

(*с их мирскими именами, по епархиям и в хронологическом порядке*) 1056
41. **Титулярные епископы Болгарской партиархии** 1059
42. **Духовенство и церковные служащие** 1061
43. **Цареградская болгарская духовная семинария** 1065
44. **Софийская духовная семинария им. Св. Иоанна Рыльского** 1066
45. **Пловдивская духовная семинария им. Св. Кирилла и Мефодия** 1066
46. **Роберт колледж в Цареграде (Константинополе)** 1067
47. **Халкинская семинария** 1068
48. **Репрессированные церковные деятели после 9.09.1944** 1068
49. **Монастыри (*всего в стране в алфавитном порядке)*** 1070
50. **Средневековые болгарские монастыри (*по областям*)** 1072
51. **Болгарские церкви и монастыри на территории США**
(*опубликованные в издаваемом в Чикаго каталоге*:
Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998- **)** 1075
52. **Евангельские баптистские церкви в Болгарии** 1075
53. **Заброшенные монастыри в Болгарии (*в алфавитном порядке*)** 1076
54. **Предводители болгарских униатов** 1077
55. **Болгарские православные святые** 1077
56. **Болгарские мученики (*в алфавитном порядке*)** 1082
57. **Выдающиеся и известные болгарские монахи и монахини** 1084
58. **Скальные отшельники** 1086
59. **Святые и мученики периода Первого и Второго болгарского царства** 1089
60. **Святые и мученики периода османского ига** 1089
61. **Скальное отшельничество и исихазм** 1090
62. **Католические енории в Болгарии** 1093
63. **Титулярные римско-католические епархии в Болгарии** 1093
64. **Религиозная печать в Болгарии (*в алфавитном порядке заглавий*)** 1094
65. **Официальные церковные праздники в Болгарии** 1097

VI. V. МАКЕДОНСКАЯ ПРАВОСЛАВНАЯ ЦЕРКОВЬ 1097
Епархии (1878-1912) 1097
Архиепископы 1097
Монастыри и церкви по епархиям 1098

VI. VI. АПОСТОЛИЧЕСКИЕ НУНЦИИ И ДРУГИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ СВ. ПРЕСТОЛА В БОЛГАРИИ 1100

VI. VII. ЧИСЛЕННОСТЬ И ДОЛЯ ИСПОВЕДУЮЩИХ ПРАВОСЛАВИЕ В БОЛГАРИИ, ПО ДАННЫМ ПЕРЕПИСЕЙ НАСЕЛЕНИЯ (1887-2011) 1101

VI. VIII. ЧИСЛЕННОСТЬ И ДОЛЯ ИСПОВЕДУЮЩИХ ПРАВОСЛАВИЕ ПО ОБЛАСТЯМ, ПО ДАННЫМ ПЕРЕПИСЕЙ НАСЕЛЕНИЯ (2001-2011) 1101

VI. IX. ЕПАРХИИ В МАКЕДОНИИ И АДРИАНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ ПОД ВЕРХОВЕНСТВОМ БОЛГАРСКОЙ ЕКЗАРХИИ (1878-1912) 1102

VI. X. ПРЕДСТОЯТЕЛИ ПОДВОРЬЯ БОЛГАРСКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ В МОСКВЕ 1102

VI. XI. РЕЛИГИОЗНЫЕ ВЕРОИСПОВЕДАНИЯ В БОЛГАРИИ – зарегистрированные Советом министров до августа 2002 1102

VI. XII. КАФЕДРАЛЬНЫЕ ХРАМЫ В БОЛГАРИИ (*в хронологическом порядке*) 1103

VI. XIII. КАФЕДРАЛЬНЫЕ ХРАМЫ ВНЕ БОЛГАРИИ 1104

VI. XIV. ПРАВОСЛАВНЫЕ ЦЕРКВИ В МИРЕ 1104

VI. XV. КАЛЕНДАРЬ ПРАВОСЛАВНЫХ ЦЕРКОВНЫХ ПРАЗДНИКОВ (2019 [актуализировано на 2022 г. – *Прим. ред.*]) 1104

VI. XVI. КРАТКАЯ ХРОНОЛОГИЯ ПРАВОСЛАВИЯ В БОЛГАРИИ – распространение и развитие христианства в мире 1112

Per aspera ad astra!

VII. – XI. ДОПОЛНЕНИЯ К ПУБЛИКАЦИИ
ЭНЦИКЛОПЕДИИ
МИЛЕНА КУМАНОВА

2024

VII. I. КЛЮЧ С БИБЛИОМЕТРИЧЕСКИМИ ДАННЫМИ ПО ПРИЛОЖЕНИЯМ /
А. Куманова 1113

VII. II. СИНОПТИЧЕСКАЯ КАРТА ПУБЛИКАЦИИЙ В *ЭНЦИКЛОПЕДИИ* ПО СТРАНИЦАМ /
А. Куманова, В. Велев 1118

VII. III. СИНОПТИЧЕСКАЯ ТАБЛИЦА СО СХЕМОЙ ФИЛОСОФСКО-РЕЛИГИОЗНЫХ КАРТИН, ЗАФИКСИРОВАННЫХ В *ЭНЦИКЛОПЕДИИ* /
А. Куманова, В. Велев 1127

VIII. СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ С ДИАГРАМАМИ /
А. Куманова, В. Велев, Н. Казански, Д. Ралева, Н. Василев, Д. Костадинова, М. Максимова 1132

VIII. ИМЕННОЙ ИНДЕКС
А. Куманова, Д. Костадинова 1341

IX. МОДЕЛЬ ЦИТИРОВАНИЯ *КНИГ СВ. ПИСАНИЯ* (*БИБЛИИ*) /
А. Куманова 1370

X. СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ /
А. Куманова, Д. Костадинова 1379

X. I. АЛФАВИТНЫЙ КЛЮЧ ИМЕН К СПИСКУ ИЛЛЮСТРАЦИЙ /
А. Куманова, Д. Ралева 1394

XI. ПРИМЕЧАНИЕ СО СХЕМОЙ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ РЕДАКТОРОВ ПУБЛИКАЦИИ (OPUS ARDUUS) /
А. Куманова, В. Велев, Н. Казански, Д. Ралева, Н. Василев, Д. Костадинова, М. Максимова 1405

Биобиблиографическая энциклопедическая информация *о* М. КУМАНОВЕ /
А. Куманова 1417
... на *болгарском* 1417
... на *русском* 1423
... на *английском* 1429

Систематика справочно-энциклопедических монографических изданий *под авторством* М. КУМАНОВА /
А. Куманова 1435

Per aspera ad astra!

УЧЕБНИК

„ЭНЦИКЛОПЕДИКА”

АЛЕКСАНДРЫ КУМАНОВОЙ

Э-БИБЛИОТЕКА *„ENCYCLOPAEDICA”*

2024

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ 1499

I. ПОПЫТКА ПОСТРОЕНИЯ КАДАСТРАЛЬНОГО ДРЕВА ПЛАНЕТАРНОГО ЭНЦИКЛОПЕДИЗМА 1532

I. I. Введение 1532

I. II. Универсальные энциклопедии, имеющие активный справочно-информационный вес сегодня 1539

I. III. Хронологический дискурс энциклопедизма 1558

I. IV. Картографирование энциклопедизма по топонимам изданий 1565

I. IV. I. Ключ топонимов изданий универсальных энциклопедий (*по месту издания публикаций*) 1572

I. IV. I. I. ... по *городам* (*государствам*) 1572

I. IV. I. II. ... по *государствам* (*городам*) 1531

I. IV. I. III. ... по *странам*, *указанным в издательских данных с* ***коллективным авторством*** *(без города)* **(*издательства и другие учреждения и организации*)** 1590

I. V. Своды энциклопедий по томам 1592

I. V. I. Многотомные энциклопедии 1592

I. V. II. Однотомные энциклопедии 1599

I. VI. Культурологическое обобщение 1600

II. ТОПОСЫ УНИВЕРСАЛЬНОГО ЭНЦИКЛОПЕДИЗМА 1603

II. I. ИНОСТРАННЫЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ЭНЦИКЛОПЕДИИ 1603

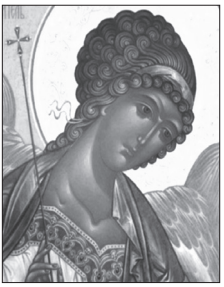

II. I. I. ПЕРСИДСКАЯ (ИРАНСКАЯ) ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1603

II. I. II. ЛАТИНСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1604

II. I. III. КИТАЙСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1609

II. I. IV. ВИЗАНТИЙСКАЯ (ГРЕЧЕСКАЯ) ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1610

II. I. V. ФРАНЦУЗСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1611

II. I. VI. БРИТАНСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1615

II. I. VII. НЕМЕЦКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1616

II. I. VIII. АМЕРИКАНСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1618

II. I. IX. ИСПАНСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1619

II. I. X. ИТАЛЬЯНСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1620

II. I. XI. РУССКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1621

II. I. XII. ВЕНГЕРСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1624

II. I. XIII. ПОЛЬСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1624

II. I. XIV. РУМЫНСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ 1625

II. II. ИНОСТРАННЫЕ *ПРАВОСЛАВНЫЕ* ЭНЦИКЛОПЕДИИ И ИХ ИЗДАТЕЛЬСКИЕ ТРАДИЦИИ В БОЛГАРИИ (*хронологически*) 1626

II. III. ИНОСТРАННЫЕ ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологически*) 1631

II. IV. БОЛГАРСКИЕ ЭНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологически*) 1632

II. IV. I. ... ИЗ НИХ – ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭНЦИКЛОПЕДИИ (*хронологически*) 1635

II. IV. II. ... ИЗ НИХ – ЭНЦИКЛОПЕДИИ О *ПРАВОСЛАВИИ* 1636

II. V. БИБЛИОГРАФЫ – ИССЛЕДОВАТЕЛИ ЭНЦИКЛОПЕДИЗМА 1637

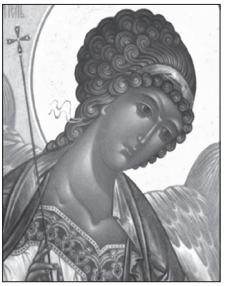

II. V. I. Русская школа 1637

II. V. II. Англо-американская школа 1638

II. VI. Феноменологическое обобщение 1640

III. ГЕНЕЗИС ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ:
ГЕНОМ 1641

**III. I. Энциклопедия учебного знания –
сущностно-гуманитарная проблематика Раннего средневековья.
Коренище диффузной трансмиссии структурирования информации
в универсальных энциклопедиях и приближающихся к ним трудах,
написанных на *греческом* (VI-IX вв.), *старославянском* (IX-XI вв.) и
латинском языках (XIII-XV вв.)** 1641

**III. I. I. Памятник гуманитарной библиографии и энциклопедизма VI в.
„Наставления о духовном и светском чтении” Кассиодора Сенатора** 1641

**III. I. II. Роль рекомендуемой литературы
гуманитарной универсальной библиографии
„Наставлений ...” Кассиодора Сенатора (VI в.) в VIII-XIV вв.** 1648

**III. II. Коренище диффузной трансмиссии структурирования информации
в универсальных энциклопедиях и приближающихся к ним трудах,
написанных на *греческом* (VI-IX вв.), *старославянском* (IX-XI вв.) и
латинском языках (XIII-XV вв.)** 1650

**III. II. I. Проекции энциклопедизма
в Средние века в Восточной традиции и
славянской духовности и славянских литературах (IX-XI вв.)** 1651

**III. II. I. I. Универсальные энциклопедии,
написанные на греческом языке,
в которых ведущим является *библиографический* элемент** 1652

**III. II. I. II. Универсальные энциклопедии,
написанные на латинском языке,
в которых ведущим является *философский* элемент** 1653

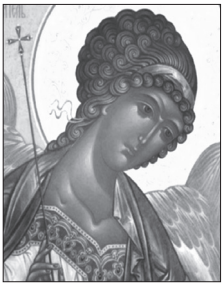

III. II. II. Рецепция византийской модели Христианства в энциклопедизме во второй половине IX в. 1654

III. II. III. *Староболгарский* энциклопедический антологический *„Симеонов сборник”* (IX-X вв.) – промежуточное по хронологии место между написанными на *греческом* (VI-IX вв.) и на *латинском* энциклопедиями (XIII-XV вв.) и протограф *„Святославова изборника”* (XI в.) 1668

III. II. III. I. Списки староболгарского энциклопедического антологического *„Симеонова сборника”* (IX-X вв.) – болгарской культурной модели единства философско-библиографической концептуальной платформы (XI-XIV вв.) 1677

III. II. III. II. Распространение в славянском мире в XIV и XV вв. библиографического списка, помещенного в первый *„Симеонов сборник”* X в., составленный митрополитом всея Руси болгарского происхождения Св. Киприаном, принадлежащим к Тырновской книжной школе, как результат нормативизма реформы правописания и языка Св. Патриарха Евтимия 1680

III. II. III. III. Исихазм – проявление философской платформы высоких доренессансовых художественно-эстетических образцов стиля „плетения словес” (XIV-XV вв.) 1684

III. II. III. IV. Новая сербско-болгарская редакция индекса позволенных и запрещенных книг в дамаскинах XVIII в. – отблеск библиографического списка, помещенного в первом *„Симеоновом сборнике”* X в. 1692

III. II. IV. Проекции энциклопедизма в Средние века (Арабский ренессанс) 1693

III. II. IV. I. Хронотоп 1693

III. II. IV. II. Классификационная схема 1696

III. II. IV. III. Инструментариум. Философская принадлежность 1698

III. III. Историографическое обобщение 1699

ЗАКЛЮЧЕНИЕ 1705

Per aspera ad astra!

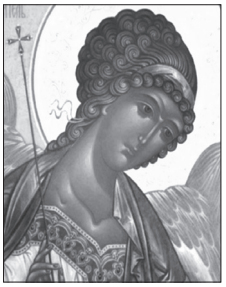

Цитируемая литература, представленная в виде *систематизированной рекомендательной* библиографии по *энциклопедике* 1716
Именной индекс 1740
Список иллюстраций 1742

ВОПРОСЫ ДЛЯ ПРОВЕРКИ 1745

ДЕЙКСИС БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО РЕДАКТОРА /
Никола Казански 1747

ДЕЙКСИС БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО РЕДАКТОРА /
Николай Василев 1749

ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ
В РАМКАХ МИРОВОЙ СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ ПАРАДИГМЫ
И ВКЛАД БОЛГАРИИ /
Стоян Денчев 1751

FOUNDATIONS OF THE BULGARIAN *ENCYCLOPEDICS* –
AND THE ACME OF PARAGON IN THE *ENCYCLOPEDIA*
***ORTHODOXY IN BULGARIA* /**
Irina Linden 1753

ОСНОВЫ БОЛГАРСКОЙ *ЭНЦИКЛОПЕДИКИ* –
И ВЕЛИЧАЙШЕЕ ДОСТИЖЕНИЕ *ЭНЦИКЛОПЕДИИ*
***„ПРАВОСЛАВИЕ В БОЛГАРИИ”* /**
Ирина Линден 1755

CURRICULUM VITAE 1800
Синопсис на *болгарском* 1802
Синопсис на *русском* 1802
Синопсис на *английском* 1802
Синопсис на *немецком* 1803
Синопсис на *французском* 1803

СЪДЪРЖАНИЕ 1757
СОДЕРЖАНИЕ 1770
CONTENTS 1783

LAST INCOMPLETE
***ENCYCLOPEDIC STUDY* OF**
MILEN KUMANOV
ORTHODOXY IN BULGARIA:
A SHORT HISTORICAL ENCYCLOPEDIA
***E*-LIBRARY**
„ORTHODOXY"
2021

CONTENTS

AUTHOR, SCIENTIFIC EDITION, ANNOTATIONS,
INTRODUCTION, INSTRUCTION, ABBREVIATIONS /
MILEN KUMANOV 1-1112

Annotation on the cover of the manuscript of
Orthodoxy in Bulgaria: A Short Historical Encyclopedia /
MILEN KUMANOV 11
I. I. ... in *Bulgarian* 11
I. II. ... in *English* 12

II. INTRODUCTION /
MILEN KUMANOV 13

III. INSTRUCTION
FOR USE OF THE ENCYCLOPEDIA
ORTHODOXY IN BULGARIA /
MILEN KUMANOV 23

IV. ABBREVIATIONS /
MILEN KUMANOV 25

V. ALPHABETICAL BODY OF THE *ENCYCLOPEDIA /*
MILEN KUMANOV 27

А 27
Б 88
В 157
Г 203
Д 242
Е 286

Ж 304
З 308
И 321
Й 355
К 379
Л 446
М 458
Н 506
О 537
П 547
Р 637
С 660
Т 845
У 872
Ф 889
Х 901
Ц 918
Ч 935
Ш 944
Щ 950
Ю 951
Я 953

VI. SUPPLEMENTS (VI. I. – VI. XVI.)
[*GESTALTPLAN* AND CADASTRE OF THE STUDY:
***overlapping sections – an information rhizome*] /**
MILEN KUMANOV 959

VI. I. BYZANTINE UNIVERSE 961
1. **Rulers (basileus, emperors)** 961
2. **Theologians** 962
3. **Historians** 962
4. **Writers** 963

VI. II. OECUMENICAL (CONSTANTINOPLE) PATRIARCHATE 963
1. **Oecumenical councils** 963
2. **Apostles, bishops, archbishops and patriarchs** 965

VI. III. BULGARIAN ORTHODOX CHURCH 968
1. **Oecumenical councils** ... 968
2. **Prelatic local councils in Constantinople, related to the Great schism** 970
3. **Local councils** 971
4. **Participants in the Church-national council in Constantinople, 1871** 972
5. **Heads of the Bulgarian orthodox church (*in alphabetical order*)** 973
6. **Heads of the Bulgarian orthodox church in Bulgarian see in Moscow** 973
7. **Orthodox dioceses (*by eparchies*)** 974
8. **Alternative Synod** 975

VI. IV. EPARCHIES OF THE BULGARIAN ORTHODOX CHURCH
(*in the past and the present in alphabetical order*) 975
1. **Bulgarian orthodox in Western and Central Europe** 975
2. **Bulgarian orthodox in USA, Canada and Australia** 976
3. **Varna and Veliki Preslav** 976
4. **Veles** 983
5. **Veliko Tarnovo** 984
6. **Vidin** 991

7. **Vratsa** 993
8. **Glavititsa (from 1932 – episcopate)** 994
9. **Debar and Kichevo** 995
10. **Devol** 996
11. **Dedeagatch, Trayanopolis and Samothraki** 996
12. **Dorostol** 997
13. **Dragovitiyska** 999
14. **Znepolska** 1000
15. **Ksantiyska** 1000
16. **Krupnishka** 1000
17. **Kumanovsko-Osogovska** 1000
18. **Levkiyska** 1001
19. **Lovchanska** 1002
20. **Makariopolska** 1005
21. **Markianopolska** 1005
22. **Melnishka** 1006
23. **Mesemvriyska** 1007
24. **Nevrokopska** 1008
25. **Nishavska** 1012
26. **Odrinska** 1013
27. **Plovdivska** 1013
28. **Povardarska** 1023
29. **Prespansko-Pelagoniyska** 1025
30. **Provatska** 1028
31. **Rusenska** 1028
32. **Skopska** 1032
33. **Slivenska** 1035
34. **Smolenska** 1043
35. **Sofiyska** 1043
36. **Starozagorska** 1048
37. **Stobiyska** 1052
38. **Eparchies of the Bulgarian orthodox church – *general*** 1054
39. **Bulgarian eparchies under foreign jurisdiction** 1055
40. **Bishops of the Bulgarian orthodox church**

(*with laic names, by eparchies in alphabetical order*) 1056
41. **Titular bishops of the Bulgarian orthodox church** 1059
42. **Clergy and ecclesiastics** 1061
43. **Constantinople Bulgarian orthodox Seminary** 1065
44. **Sofia orthodox Seminary *St. Ioan Rilski*** 1066
45. **Plovdiv orthodox Seminary *Sts. Cyril and Methodius*** 1066
46. **Robert College in Constantinople** 1067
47. **Halki orthodox Seminary** 1068
48. **Exterminated ecclesiastics after 9.09.1944** 1068
49. **Cloisters (*generally in the country in alphabetical order)*** 1070
50. **Bulgarian medieval monasteries (*by regions*)** 1072
51. **Bulgarian churches and monasteries in USA**
(according to *Chicago published catalog*:
***Bulgarian American Business Pages. Chicago, 1998-*)** 1075
52. **Evangelical Baptist churches in Bulgaria** 1075
53. **Abundant cloisters in Bulgaria (*in alphabetical order*)** 1076
54. **Leaders of Bulgarian Uniates** 1077
55. **Bulgarian orthodox saints** 1077
56. **Bulgarian martyrs (*in alphabetical order*)** 1082
57. **Notable and distinguished Bulgarian monks and nuns** 1084
58. **Rock hermits** 1086
59. **Saints and martyrs during the First and Second Bulgarian kingdoms** 1089
60. **Saints and martyrs during the Ottoman rule** 1089
61. **Rock seclusion and Hesychasm** 1090
62. **Catholic parishes in Bulgaria** 1093
63. **Titular Roman Catholic parishes in Bulgaria** 1093
64. **Religious press in Bulgaria (*in alphabetical order of titles*)** 1094
65. **Official ecclesiastical feast-days in Bulgaria** 1097

VI. V. MACEDONIAN ORTHODOX CHURCH 1097
Eparchies (1878-1912) 1097
Archbishops 1097
Monasteries and churches by eparchies 1098

VI. VI. APOSTOLIC NUNCIOS AND OTHER DIPLOMATIC REPRESENTATIVES OF THE HOLY SEAT IN BUBLGARIA 1100

VI. VII. NUMBER AND PART OF THE ORTHODOX BELIEVERS IN BULGARIA, ACCORDING TO THE CENSUSES OF THE POPULATION (1887-2011) 1101

VI. VIII. NUMBER AND PART OF THE ORTHODOX BELIEVERS BY REGIONS, ACCORDING TO THE CENSUSES OF THE POPULATION (2001-2011) 1101

VI. IX. EPARCHIES IN MACEDONIA AND ODRIN REGION UNDER THE SUPREMACY OF THE BULGARIAN EXARCHATE (1878-1912) 1102

VI. X. HEADS OF THE BULGARIAN ORTHODOX CHURCH IN BULGARIAN SEE IN MOSCOW 1102

VI. XI. RELIGIOUS DENOMINATIONS IN BULGARIA – registered by the Council of Ministers till August 2002 1102

VI. XII. CATHEDRAL TEMPLES IN BULGARIA (*in chronological order*) 1103

VI. XIII. CATHEDRAL TEMPLES OUTSIDE BULGARIA 1104

VI. XIV. ORTHODOX CHURCHES IN THE WORLD 1104

VI. XV. CALENDAR OF THE ORTHODOX ECCLESIASTICAL FEAST-DAYS (2019 [актуализирано за 2022. – *Бел. ред.*]) 1104

VI. XVI. SHORT CHRONOLOGY OF THE ORTHODOXY IN BULGARIA – propagation and development of the Christianity in the world 1112

VII. – XI. SUPPLEMENTS TO THE PUBLICATION OF THE *ENCYCLOPEDIA* OF MILEN KUMANOV
2024

VII. I. KEY WITH BIBLIOMETRIC DATA TO THE SUPPLEMENTS /
A. Kumanova 1113

VII. II. SYNOPTIC MAP OF THE PUBLICATIONS IN THE *ENCYCLOPEDIA BY PAGES* /
A. Kumanova, V. Velev 1118

VII. III. SYNOPTIC TABLE WITH SCHEME OF THE PHILOSOPHICAL-RELIGIOUS IMAGES, COVERED IN THE *ENCYCLOPEDIA* /
A. Kumanova, V. Velev 1127

VIII. LIST OF REFERENCES WITH DIAGRAMS /
A. Kumanova, V. Velev, N. Kazanski, N. Vasilev, D. Kostadinova, D. Raleva, M. Maximova 1132

VIII. I. INDEX OF NAMES
A. Kumanova, D. Kostadinova 1341

IX. MODEL OF CITATION OF THE *BOOKS OF THE HOLY SCRIPTURES* (*BIBLE*) /
A. Kumanova 1370

X. LIST OF ILLUSTRATIONS /
A. Kumanova, D. Kostadinova 1379

X. I. ALPHABETICAL KEY BY NAMES TO THE ILLUSTRATIONS /
A. Kumanova, D. Raleva 1394

XI. NOTE WITH SCHEME OF THE BIBLIOGRAPHIC EDITORS (OPUS ARDUUS) /
A. Kumanova, V. Velev, N. Kazanski, N. Vasilev,
D. Kostadinova, D. Raleva, M. Maximova 1405

Biobibliographical encyclopedic information *about* M. KUMANOV /
A. Kumanova 1417
... in *Bulgarian* 1417
... in *Russian* 1423
... in *English* 1429

Systematics of the reference-encyclopedic monograph editions
***by* M. KUMANOV /**
A. Kumanova 1435

През тръни към звездите!

MANUAL
ENCYCLOPEDICS
BY

ALEXANDRA KUMANOVA

E*-LIBRARY *„ENCYCLOPAEDICA”
2024

CONTENTS

INTRODUCTION 1499

I. TEST FOR BUILDING OF CADASTRAL TREE OF THE UNIVERSAL ENCYCLOPEDISM 1532

I. I. Preface 1532

I. II. Universal encyclopedias with active reference-information impact today 1539

I. III. Chronological discourse of the encyclopedism 1558

I. IV. Map-making of the encyclopedism by the toponymy of editions 1565

I. IV. I. Key to the toponymy of editions of the universal encyclopedias (*by place of publication*) 1572

I. IV. I. I. ... by cities (*states*) 1572

I. IV. I. II. ... by states (*cities*) 1581

I. IV. I. III. ... by countries, *with collective authorship (without city)* **(publishers and other *institutions*)** 1590

I. V. Sets of the encyclopedias by volumes 1592

I. V. I. Multivolume encyclopedias 1592

I. V. II. Single-volume encyclopedias 1599

I. VI. Culturological summary 1600

II. TOPOS OF THE UNIVERSAL ENCYCLOPEDISM 1603

II. I. FOREIGN NATIONAL AND REGIONAL ENCYCLOPEDIAS 1603

II. I. I. PERSIAN (IRANIAN) ENCYCLOPEDIA 1603

II. I. II. LATIN ENCYCLOPEDIA 1604

II. I. III. CHINESE ENCYCLOPEDIA 1609

II. I. IV. BYZANTINE (GREEK) ENCYCLOPEDIA 1610

II. I. V. FRENCH ENCYCLOPEDIA 1611

II. I. VI. BRITISH ENCYCLOPEDIA 1615

II. I. VII. GERMAN ENCYCLOPEDIA 1616

II. I. VIII. AMERICAN ENCYCLOPEDIA 1618

II. I. IX. SPANISH ENCYCLOPEDIA 1619

II. I. X. ITALIAN ENCYCLOPEDIA 1620

II. I. XI. RUSSIAN ENCYCLOPEDIA 1621

II. I. XII. HUNGARIAN ENCYCLOPEDIA 1624

II. I. XIII. POLISH ENCYCLOPEDIA 1624

II. I. XIV. ROMANIAN ENCYCLOPEDIA 1625

II. II. FOREIGN ORTHODOX ENCYCLOPEDIAS AND THEIR PUBLISHING TRADITIONS IN BULGARIA (*chronologically*) 1626

II. III. FOREIGN HISTORICAL ENCYCLOPEDIAS (*chronologically*) 1631

II. IV. BULGARIAN ENCYCLOPEDIAS (*chronologically*) 1632

II. IV. I. ... – HISTORICAL ENCYCLOPEDIAS (*chronologically*) 1635

II. IV. II. ... – ORTHODOX ENCYCLOPEDIAS 1636

II. V. BIBLIOGRAPHERS – RESEARCHERS OF THE ENCYCLOPEDISM 1637

II. V. I. Russian school 1637

II. V. II. Anglo-Ameridn school 1638

II. VI. Phenomenological summary 1640

III. GENESIS OF THE ENCYCLOPEDIC THINKING:
GENOME 1641

III. I. Encyclopedia of training knowledge – essential and humanitarian problematics of the Early Middle Ages 1641

III. I. I. The monument of VI c. of the humanitarian bibliography and encyclopedism *An Introduction to Divine and Human Readings* by Cassiodorus Senator 1641

III. I. II. Impact of advisable literature of the humanitarian universal bibliography of Cassiodorus Senator *An Introduction* (VI c.) during VIII-XIV c. 1648

III. II. Cluster of the diffusion transmission of the structuring of information in the universal encyclopedias and related to them works, written in *Greek* (VI-IX c.), *Old Slavonic* (IX-XI c.) and *Latin* (XIII-XV c.) 1650

III. II. I. Projections of the encyclopedism in the Middle Ages in the Eastern tradition and Slavic spirituality and Slavonic literatures (IX-XI c.) 1651

III. II. I. I. Universal encyclopedias in *Greek* with *bibliography* as a leading element 1652

III. II. I. II. Universal encyclopedias in *Latin* with *philosophy* as a leading element 1653

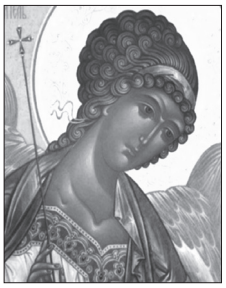

III. II. II. Reception of the Byzantine model of Christianity in the encyclopedism during the second half of IX c. 1654

III. II. III. Old Bulgarian *encyclopedic anthology*

***Symeonov sbornik* (IX-X c.) an intermediate place between the encyclopedias in *Greek* (VI-IX в.) and in *Latin* (XIII-XV c.) and protograph of *Svetoslavov sbornik* (XI c.)** 1668

III. II. III. I. Transcripts of the Old Bulgarian *encyclopedic anthology Symeonov sbornik* (IX-X c.) – the Bulgarian cultural model of unity of the philosophical-bibliographical conceptual platform (XI-XIV c.) 1677

III. II. III. II. Disseminated in the Slavic world in XIV and XV c. according to the bibliographic list in the first *Symeonov sbornik of* X c., compiled by All Russian bishop of Bulgarian origin St. Cyprian from the Tarnovo Literary School as a result of the normativism of the orthography and linguistic reform of St. Patriarch Evtimiy 1680

III. II. III. III. Hesychasm – a manifestation of the philosophical platform of the high Pre-Renaissance artistic and esthetical patterns of stile *pletenie sloves* (XIV-XV c.) 1684

III. II. III. IV. New Serbian-Bulgarian edition of the Index of allowed and prohibited books in damaskins of XVIII c. – a reflection from the bibliographic list, encompassed in the first *Symeonov sbornik of* X c. 1692

III. II. IV. Projections of the encyclopedism in the Middle Ages (Arab Renaissance) 1693

III. II. IV. I. Chronotope 1693

III. II. IV. II. Classification scheme 1696

III. II. IV. III. Instruments. Philosophical affiliation 1698

III. III. Historiographical summary 1699

CURRICULUM VITAE

CONCLUSION 1705
References in a form of *systematized advisable* bibliography in encyclopedics 1716
Index of names 1740
List of illustrations 1742

QUESTIONS FOR TEST 1745

DEIXIS OF THE BIBLIOGRAPHIC EDITOR /
Nikola Kazanski 1747

DEIXIS OF THE BIBLIOGRAPHIC EDITOR /
Nikolay Vasilev 1749

***ENCYCLOPEDIC THOUGHT* IN THE FRAMEWORK OF THE UNIVERSAL REFERENCE-INFORMATION PARADIGM AND THE BULGARIAN CONTRIBUTION /**
Stoyan Denchev 1751

FOUNDATIONS OF THE BULGARIAN *ENCYCLOPEDICS* – AND THE ACME OF PARAGON IN THE *ENCYCLOPEDIA ORTHODOXY IN BULGARIA* /
Irina Linden 1753

ОСНОВИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА *ЕНЦИКЛОПЕДИКА* – И ВЪРХОВОТО ПОСТИЖЕНИЕ НА *ЕНЦИКЛОПЕДИЯТА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ”* /
Ирина Линден 1755

CURRICULUM VITAE 1800
Synopsis in *Bulgarian* 1802
Synopsis in *Russian* 1802
Synopsis in *English* 1802
Synopsis in *German* 1803
Synopsis in *French* 1803

СЪДЪРЖАНИЕ 1757
СОДЕРЖАНИЕ 1770
CONTENTS 1783

НАСТОЯТЕЛИТЕ НА ПАТРИАРШЕСКАТА

Георги Близнашки (фотопортрет)

БЛИЗНАШКИ, Георги (проф. д.н.) – конституционалист. Единодушно избран от Светия Синод на БПЦ за член на Настоятелството през 2014 г. Политик и университетски преподавател по конституционно право в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски", Нов български университет (София), Варненски свободен университет „Черноризец Храбър", Югозападен университет „Неофит Рилски" (Благоевград). Ръководи организацията на Българската социалистическа партия (БСП) в София (нач. на 90-те г.). Бил е член на Висшия съвет на БСП. Служебен министър-председател на Р. България (авг. – ноември 2014). През 2014 г., по Решение на Правителството на Р. България, ръководено от проф. Г. Близнашки, държавата предостави във владение на Българската православна църква Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски". Като представител на Коалиция за България е наблюдател (26 авг. 2005 – 31 дек. 2006) и депутат (1 ян. – 5 юни 2007) в Европейския парламент, където е член на Конституционната комисия и на Комисията по вътрешния пазар и защита на потребителите.

*„**ПРАВОСЛАВИЕ** – **Православното християнство** или Източно православие е една от трите деноминации в Християнството и трета по численост, след Католицизма и Протестантството. Наброява приблизително 300 милиона души. Неговите последователи смятат единствено Православното християнство за истинна Вяра и считат Църквата си за Единната, Свята, Съборна и Апостолска, основана от Иисус Христос и Неговите апостоли. Църквата се състои от няколко автокефални единици, различни по географски и национален белег, но единни в Богословско отношение. Всички те признават първите седем Вселенски събора и споделят пълно общение, както и специфични догми и традиции. Православието е масово разпространено в България, Беларус, Гърция, Грузия, Молдова, Румъния, Русия, Северна Македония, Сърбия, Босна и Херцеговина, Черна гора и Украйна. Многочислени Православни общности има в някои страни от Близкия изток, Казахстан, както и в Западна Европа, Северна Америка и Австралия, където последователи на Православното учение са предимно потомци на имигранти от страните с традиционно Православие.*

Православното учение почива върху основата на Свещеното Писание, Свещеното Предание и решенията на Вселенските събори (за такива то признава първите седем), при тълкуването на чиито постулати се взема предвид учението на т. нар. „Отци на църквата" и на Учителите на Църквата."

КАТЕДРАЛА „СВЕТИ АЛЕКСАНДЪР НЕВСКИ”

Стоян Денчев (фотопортрет)

ДЕНЧЕВ, Стоян (акад. проф. д.ик.н.) – математик, информатик, архитект на съвременната информационна среда без географски, институционални и административни граници. Единодушно избран от Светия Синод на БПЦ за член на Настоятелството през 2001 г. Политик от ново поколение, мениджър на културата и науката, филантроп. Един от най-известните учени в България и света по несигурност, моделиране и оптимизиране на информационната среда, по която създава първата и единствена научна теория. Университетски професор по „Автоматизирани системи за обработка на информация и управление” и „Системен анализ”. Посланик на Република България във Финландия и Почетен консул на Султаната Оман в България. Председател на Съюза на народните читалища на Р. България. Многогодишен Ректор на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) – София, който създава като висше учебно заведение с уникален рентабилен капацитет и широк международен резонанс, преструктурирайки и надграждайки по нативните международни стандарти и собствените си футуристични идеи за висшето образование базата на Държавния библиотекарски институт. Председател на Съвета на настоятелите на Университета. Действителен член на Международната академия по информатизация при ООН.

„ПАТРИАРХ” е най-висшето звание за Настоятел на Православна църква *и е установено на Халкидонския църковен събор през 451 г. По силата на византийския принцип Imperium sine Patriarcha non staret – „Царство без Патриарх не бива”, на Църковно-народен събор към 919 г. Българската православна църква е официално провъзгласена за автокефална, а българският архиепископ получава титлата „Патриарх”. Според мирния договор от октомври 927 г. на цар Петър е призната титлата „Василевс” и тогава се потвърждава автокефалията на Българската църква и Патриаршеския титул на нейния предстоятел Димитрий Български, според Бориловия синодик или Дамян, според Дюканжовия списък „по заповед на император Роман I Лакапин”. Дали е издаден тогава и официален Църковно-канонически акт не се знае, но се предполага. Такъв акт Православната патриаршия на Българската църква получава през 1235 г., благодарение на цар Иван Асен II. Търновската патриаршия е призната от всички древни църкви – Рим, Константинопол, Александрия, Антиохия и Йерусалим. Българската патриаршия е хронологически шеста по ред.*

Българският Патриарх *има изключителна роля за българите и за България. Той известява Истината от най-висока инстанция за морала и нравственото здраве на православните българи. Неговото мнение е с най-високо обществено доверие. Той винаги е най-християлюбив и благовестен, както подобава на истинския баща на народа и страната. Неговата функция е на върховен пазител на Светоотеческата вяра и нейните постулати и традиции. Той е нашият най-благ застъпник пред Бога и светците.”*

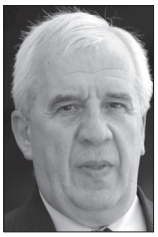

Валентин Заяков (фотопортрет)

ЗАЯКОВ, Валентин (д-р) – спортен и туристически деятел. Единодушно избран от Светия Синод на БПЦ за член на Настоятелството през 2014 г. Един от най-изявените български специалисти по проблемите на спорта и туризма. Името му е сред най-популярните личности в тези сфери през последните 33 години. Бивш председател на Комитета за физическо възпитание и спорт, експерт по туризъм и експерт в Народното Събрание в Комисията по въпросите на младежта и спорта. Президент на Българската асоциацията по плажен волейбол, президент на Българската федерация по волейбол (1992-1999), член на Съдийската комисия към Световната федерация по Волейбол (FIVB – Fédération Internationale de Volleyball), генерален секретар на Българския олипийски комитет (1995-1999). От няколко години е и председател на Комисията по плажен футбол в Българския футболен съюз – БФС (Bulgarian Football Union).

*„**ОСНОВЕН ВЕРОУЧИТЕЛЕН ДОКУМЕНТ е Никейско-Цариградският Символ на Вярата**. Православието изповядва Един Бог, Троичен по лица (ипостаси – Отец, Син и Свети Дух), Които са единосъщни помежду Си. Второто лице на Св. Троица – Бог Син, или Словото, се е въплътило и е станало човек в лицето на Иисус Христос. Според учението на Православната църква, историческият Иисус Христос е едновременно и Бог и Човек, като има две природи и две воли – Божествена и човешка. Божията благодат се дава на човеците от Светия Дух посредством Тайнствата, които за днешната Православна църква са седем. Изповядва се есхатологичното Възкресение на мъртвите преди Страшния съд.*

Самата Църква се разбира като Богочовешки организъм, чиято глава е Бог, а отделните вярващи – различните негови членове. Отдава се особена почит на Светците, Пресвета Богородица, която по святост превъзхожда дори най-висшите ангелски чинове. С почитането на Светците е свързано иконопочитанието.”

Ангел Симеонов (фотопортрет)

СИМЕОНОВ, Ангел – бизнесмен, поет, меценат и колекционер. Единодушно избран от Светия Синод на БПЦ за член на Настоятелството през 2001 г. Създател на първия в света хотел-музей „Анел" в София и на скулптурния парк – Арт комплекс „Анел" в Созопол. Автор на над двадесет стихосбирки. По негови стихове са създадени песни за едни от най-бележитите български естрадни и проч. изпълнители. Член е на Съюза на българските писатели (СБП). Носител е на наградата на СБП за 2017 г. за принос към българската литература. Съучредител и член е на Съюза на колекционерите в България.

Притежава една от най-големите колекции на българско изобразително изкуство в страната, която представя в множество изложби, включително и в Националната художествена галерия, в Министерството на културата и други.

*„**ПРАВОСЛАВНИЯТ ХУМАНИЗЪМ** е форма на хуманизма, която разглежда като съществени и главни компоненти на Християнството хуманитарни принципи: универсалното човешко достойнство, индивидуалната свобода и върховенството на човешкото щастие. Възниква по време на Ренесанса, но има силни корени в Патристичния период. Основната движеща сила в развитието на Християнския хуманизъм са Християнската доктрина, че Иисус Христос е станал човек, за да изкупи греховете на човечеството, и свързаната с това повеля човешкият колектив (Църквата) да следва Неговите стъпки.*

Много от тези идеи възникват сред патристите и се превръщат в Християнски хуманизъм към края на XV в., когато идеалите за „единно човечество, универсален разум, свобода, личност, човешки права, човешка еманципация и напредък", както и самото понятие за секуларност (описващо настоящия секулум, съхранен от Бог до завръщането на Христос) са буквално немислими без техните Православно-християнски хуманистични корени.

Висшата форма на Православинят хуманизъм е Добротолюбието..."

CURRICULUM VITAE

ВАСИЛЕВ Николай, ас. д-р (България)
ВАСИЛЕВ Николай, асс. д-р (Болгария)
VASILEV Nikolay, Assist. Prof. PhD (Bulgaria)

ВЕЛЕВ Венцислав, акад. проф. д-р (България)
ВЕЛЕВ Венцислав, акад. проф. д-р (Болгария)
VELEV Ventsislav, Acad. Prof. PhD (Bulgaria)

ГЕРАСИМ, Н. Пр. Мелнишки епископ (България)
ГЕРАСИМ, Е. Пр. Мельникский епископ (Болгария)
GERASIM, The Right Reverend Bishop of Melnik (Bulgaria)

ГИЛЯРЕВСКИЙ Руджеро, проф. д.ф.н. (Россия)
ГИЛЯРЕВСКИ Руджеро, проф. д.ф.н. (Русия)
GILYAREVSKY Ruggero, Prof. DSc (Russia)

ДЕНЧЕВ Стоян, акад. проф. д.ик.н. (България)
ДЕНЧЕВ Стоян, акад. проф. д.эк.н. (Болгария)
DENCHEV Stoyan, Acad. Prof. DSc (Bulgaria)

КАЗАНСКИ Никола, доц. д-р (България)
КАЗАНСКИ Никола, доц. д-р (Болгария)
KAZANSKI Nikola, Assoc. Prof. PhD (Bulgaria)

КОСТАДИНОВА Десислава, д-р (България)
КОСТАДИНОВА Десислава, д-р (Болгария)
KOSTADINOVA Dessislava, PhD (Bulgaria)

КУМАНОВ Милен, проф. д-р (България)
КУМАНОВ Милен, проф. д-р (Болгария)
KUMANOV Milen, Prof. PhD (Bulgaria)

КУМАНОВА Александра, акад. проф. д.п.н. (България)
КУМАНОВА Александра, акад. проф. д.пед.н. (Болгария)
KUMANOVA Alexandra, Acad. Prof. DSc (Bulgaria)

ЛИНДЕН Ирина, проф. д-р (Россия, США)
ЛИНДЕН Ирина, проф. д-р (Русия, САЩ)
LINDEN Irina, Prof. PhD (Russia, USA)

МАКСИМОВА Марияна, магистър (България)
МАКСИМОВА Марияна, магистр (Болгария)
MAXIMOVA Mariyana, master (Bulgaria)

МАРКОВ Георги, акад. проф. д.ист.н. (България)
МАРКОВ Георги, акад. проф. д.ист.н. (Болгария)
MARKOV Georgi, Acad. Prof. DSc (Bulgaria)

РАЛЕВА Диана, гл. ас. (България)
РАЛЕВА Диана, гл. ас. (Болгария)
RALEVA Diana, Chief Assist. Prof. (Bulgaria)

СТЕФАН Пашов, о. (България)
СТЕФАН Пашов, о. (Болгария)
STEFAN Pashov, Ft. (Bulgaria)

ХРИСТО Пройков, Н. Впр. архиепископ (България)
ХРИСТО Пройков, Е. Впр. архиепископ (Болгария)
HRISTO Proykov, His Grace (Bulgaria)

Per aspera ad astra!

ЕНЦИКЛОПЕДИКА (с. 1-10; 1491-1804) / авт. Александра Куманова : ***„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*** – *ПБ (КИЕ)* (с. 1-10; 11-1112; 1113-1416; 1417-1490) / авт. и науч. ред. Милен Куманов ; библиогр. ред. и публ. / Александра Куманова : Диптих по информ. моделиране на хипертекст : Кн. I. Учебник по структуриране на *енциклопедия* / Николай Василев – дейксис, граф. и библиогр. ред. на изд. ; Никола Казански – дейксис и библиогр. ред. на изд. ; о. Стефан Пашов – обща ред. на публ. на *ПБ (КИЕ)* ; Рец.: Стоян Денчев, Ирина Линден. – Ново изд. – София : За буквите – О писменех, 2024. – 1804 с. : със 786 ил. и 4 диагр. с разр. паг. – Библиогр.: 7 676 назв. в три систематиз. списъка на лит. (1. *Енциклопедика* : 1098 /1054 ном. и 44 неном./ ; 2. *ПБ (КИЕ)* : 6289 ном. ; 3. *М. К. Биобиблиогр.*: 292) библиогр. записа общо на 50 ез. (*азерб., англ., араб., арм., асир., беларус., бълг., виетн., глагол., гр., дат., иврит, идиш, исп., ит., казах., кирил., кит., кор., лат., лужиш., мак., нем., норв., пехлеви, пол., порт., рум., рус., санскр., словаш., словен., ср., старобълг. – църковнослав., старогр., старослав., сърбохърв., тайски (тайланд.), тохар., тур., удмурт., укр., унг., фарси, фр., хинди, хърв., чеш., швед., яп.*). – (Факлоносци ; XXXVI)

Други библиогр. ред. на *ПБ (КИЕ)*: Венцислав Велев, Десислава Костадинова, Марияна Максимова, Диана Ралева.

По случай 1160-годишнината от Покръстването на българите в 864 г.

Изд. е в чест на 71-год. от възстановяването на Българската патриаршия ; Посв. на проф. М. Куманов.

ISBN 978-619-185-672-5 ; E ISBN 978-619-185-673-2

1. изд. 2023. – На с. 1500 и 1634 на *цит.* и *наст. изд.* са отразени Кн. II на диптиха: Уч. по структуриране на *българика* и *е*-публ. на тр.

СИНОПСИС

Учебникът *„Енциклопедика: „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* на проф. Александра Куманова е първият по рода си когнитивен труд в изследваната комплексна научно-приложна сфера, преподавана от 2003 г. за първи път в рамките на учебния процес по ядрото от библиотечно-информационни дисциплини в катедра „Библиотечни науки” (*в годините – и други названия*) на Университета по библиотекознание и информационни технологии. Компендиумът се състои от три клъстера: 1. Кадастралното дърво на универсалния енциклопедизъм – синтезът е осъществен на базата на компаративистичния анализ на 84 енциклопедии в общо 1 523 типографски единици на различни издания, които са написани на 16 езика; 2. Топосите на универсалния енциклопедизъм – феноменологично обобщение на националните и регионални енциклопедии и на различните енциклопедични школи; 3. Генезис и геном на енциклопедичното мислене – квинтесенция на дългогодишния опит на автора – библиограф, библиографовед, когнитолог, философ – енциклопедичен семиотик на информационното пространство – библио-инфо-ноосферата, разряди и императиви от което се внедряват в информационната среда в целия гигантски поток на културната вечност.

Последното 221 по ред справочно-енциклопедично издание на проф. Милен Куманов (13.02.1942 – 22.11.2021) – *„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”* (1. изд. – София, 2023) е привлечено като модел по структуриране на енциклопедичен хипертекст, което съдейства да се изложат и развият теоретично основите на енциклопедиката като когнитивна справочно-информационна картина на универсалното енциклопедично движение на планетата, разгледано като семиологична цялост и представено в качеството на културологичен библиографски когнитивен планетарен атлас, вкоренен в лоното на световната универсална библиография – когнитивна компаративистична плуралистична метабиблиографска панорама на знанието.

Енциклопедията „Православието в България: Кратка историческа енциклопедия” е завършена посмъртно и е подготвена за публикация от проф. Александра Куманова (с екип) – съпруга на напусналия ни наскоро енциклопедист – историк, библиограф, архивист. *Енциклопедията* е първата и единствената по Православието в България – опус по *Булгарика* – по общо 91 658 информационни реалии: 90 събития и явления; 2 434 топоси; 4 880 лица; 794 понятия; 136 издания, свързани в когнитивно единство чрез 857 препратки. В азбучен ред са представени 9 455 статии. В систематично цяло е даден гещалтпланът – Приложенията, отразяващи 9 216 информационни реалии. Сводът на цитираните от автора и винаги с различни конкретни страници е от 6 289 библиографски единици на печатни и ръкописни документи, периодични и продължаващи, монографични, традиционни и виртуални издания на 18 езика.

Ключови думи: *Енциклопедика – Булгарика* – световни топоси на информатизацията в България – хипертекст – информационно моделиране – проф. Милен Куманов –*„Православието в България: Кратка историческа енциклопедия”*

СИНОПСИС

Учебник *„Энциклопедика: „Православие в Болгарии: Краткая историческая энциклопедия”* проф. Александры Кумановой является первым в своем роде когнитивным трудом в исследуемой комплексной научно-прикладной сфере, преподаваемой с 2003 г. впервые в рамках учебного процесса по ядру библиотечно-информационных дисциплин на кафедре библиотечных наук (*в разные годы – и другие названия*) Университета библиотековедения и информационных технологий. Компендиум состоит из трех кластеров: 1. Кадастровое древо универсального энциклопедизма – синтез осуществлен на базе компаративистического анализа 84 энциклопедий в 1 523 типографических единицах разных изданий, написанных на 16 языках; 2. Топосы универсального энциклопедизма – феноменологическое обобщение национальных и региональных энциклопедий и разных энциклопедических школ; 3. Генезис и геном энциклопедического мышления – квинтессенция многолетнего опыта автора – библиографа, библиографоведа, когнитолога, философа – энциклопедического семиотика информационного пространства – библио-инфо-ноосферы, разряды и императивы которого внедряются в информационную среду в целом гигантском потоке культурной вечности.

Последнее, 221 по порядку, справочно-энциклопедическое издание проф. Милена Куманова (13.02.1942 – 22.11.2021) – *„Православие в Болгарии: Краткая историческая энциклопедия”* (1. изд. – София, 2023) привлечено как модель по структурированию энциклопедического гипертекста, что содействует изложению и развитию в теоретическом плане основ энциклопедики как когнитивной справочно-информационной картины универсального энциклопедического движения планеты, рассматриваемого как семиологическая целостность и представленного в качестве культурологического библиографического когнитивного планетарного атласа, укорененного в лоне мировой универсальной библиографии – когнитивной компаративистической плюралистической метабиблиографической панорамы знания.

Энциклопедия „Православие в Болгарии: Краткая историческая энциклопедия” является законченной посмертно и подготовленной к публикации проф. Александрой Кумановой (с коллективом) – супругой недавно покинувшего нас энциклопедиста – историка, библиографа, архивиста. *Энциклопедия* является первой и единственной, посвященной Православию в Болгарии – опусом по *Булгарике* – по 91 658 информационным реалиям: 90 событиям и явлениям; 2 434 топосам; 4 880 лицам; 794 понятиям; 136 изданиям, связанным в когнитивное единство посредством 857 ссылок. В алфавитном порядке представлены 9 455 статьи. В систематическом единстве дан гештальтплан – Приложения, отражающие 9 216 информационных реалий. Свод цитируемых автором источников, всегда с разными конкретными страницами, состоит из 6 289 библиографических единиц печатных и рукописных документов, периодических и продолжающихся, монографических, традиционных и виртуальных изданий на 18 языках.

Ключевые слова: *Энциклопедика – Булгарика* – мировые топосы информатизации в Болгарии – гипертекст – информационное моделирование – проф. Милен Куманов –*„Православие в Болгарии: Краткая историческая энциклопедия”*

SYNOPSIS

The manual *Encyclopedica: The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia* by Prof. Alexandra Kumanova is the first in its kind cognitive work in the studied complex research and applied field, taught from 2003 on for the first time in the framework of the training process on the cluster

of library and information subjects in a Department of Library Sciences at the University of Library Sciences and information Technologies. The compendium consists of 3 clusters: 1. Cadastral tree of the universal encyclopedism – the synthesis is made on the basis of a comparative analysis of 84 encyclopedias in as a whole 1523 typographic units of different editions, written in 16 languages; 2. The toposes of the universal encyclopedism – a phenomenological summary of the national and regional encyclopedias and various encyclopaedic schools; 3. Genesis and genome of the encyclopaedic thought – a quintessence of the longstanding experience of the author – bibliographer, cognitologist, philosopher and encyclopaedic semiotist of the information space – biblio-info-noosphere, which elements are mastered in the information environment of the whole giant stream of the cultural perpetuity.

The last, 221 in order, reference-encyclopaedic edition by Prof. Milen Kumanov (13.02.1942 – 22.11.2021) – *The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia* (1. ed. – Sofia, 2023) was taken as a model in a structuring of an encyclopaedic hypertext, which contributed to present and promote theoretically the principles of the encyclopedics as a cognitive reference-information picture of the universal encyclopaedic movement, examined as a semiological entity and presented as a culturological bibliographic cognitive universal atlas, implanted in the bosom of the world universal bibliography – a cognitive comparative pluralistic metabibliographic view of the knowledge.

The encyclopedia *The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia* completed posthumously and prepared for publication by Prof. Alexandra Kumanova (along with her team) – a spouse of the recently deceased encyclopedist – a historian, bibliographer and archivist. This Encyclopedia is the first and one in its kind on the Orthodoxy in Bulgaria – an opus in *Bulgarica* – encompassing 91 658 information entities: 90 events and phenomena; 2 434 toposes; 4 880 persons; 794 notions; 136 editions, connected in a cognitive unity through 857 cross references. In alphabetical order are presented 9 455 articles. In a systematic unity was given the *gestaltplan* – Supplements covering 9 216 information realities. The whole of the cited by the authors with precise pages is of 6 289 bibliographic items of printed and manuscript documents, periodicals, monographs, traditional and virtual publications in 18 languages.

Keywords: *Encyclopedica – Bulgarica* – world toposes of the informatization in Bulgaria – hypertext – information modelling – Prof. Milen Kumanov – *The Orthodoxy in Bulgaria: Short Historical Encyclopedia*

ZUSAMMENFASSUNG

Das Lehrbuch *„Enzyklopädika: 'Orthodoxie in Bulgarien: Eine kurze historische Enzyklopädie'"* von Prof. Alexandra Kumanova ist die erste kognitive Arbeit dieser Art in dem erforschten komplexen wissenschaftlichen und angewandten Bereich, das seit 2003 im Rahmen des Ausbildungsprozesses in den Kernfächern von Bibliotheks- und Informationsdisziplinen am Institut für Bibliothekswissenschaft (in verschiedenen Jahren wurde es auch anders genannt) an der Universität für Bibliothekswissenschaft und Informationstechnologie unterrichtet wird. Das Kompendium besteht aus drei Clustern: 1. Universeller Stammbaum der Enzyklopädien, der auf der Grundlage einer vergleichenden Analyse von 84 Enzyklopädien mit insgesamt 1523 typografischen Einheiten in verschiedenen Ausgaben in16 Sprachen als Synthese ausgearbeitet wurde; 2. Topoi der Universalenzyklopädie – eine phänomenologische Verallgemeinerung nationaler und regionaler Enzyklopädien und verschiedener Enzyklopädieschulen; die Entstehung und das Genom des enzyklopädischen Denkens als die Quintessenz der langjährigen Erfahrung der Autorin, die als Bibliographin, Bibliographie- und Kognitionswissenschaftlerin, wie auch Philosophin sich den Namen gemacht hat. Sie ist also eine enzyklopädische Semiotikerin des Informationsraums – der Biblio-Info-Noosphäre, in dessen Kategorien und Imperative die Informationsumwelt als gesamter gigantischer Strom der kulturellen Ewigkeit eingeführt wird.

Die neuerliche, 221. in der Reihenfolge, Referenz-Enzyklopädische Veröffentlichung von Prof. Milen Kumanov (13.02.1942 – 22.11.2021) – *„Orthodoxie in Bulgarien: Eine kurze historische Enzyklopädie"* (1. Aufl. – Sofia, 2023) wurde als Modell für die Strukturierung des enzyklopädischen Hypertexts herangezogen, was zur Darstellung und zur theoretischen Entwicklung der Grundlagen der Enzyklopädie als kognitives Referenz- und Informationsbild der universellen enzyklopädischen Bewegung des Planeten beiträgt, die als semiologische Integrität betrachtet und als kulturbibliographisches kognitives Konzept präsentiert wird. Solcher Planetenatlas wird im Schoß der Weltuniversalbibliographie verwurzelt und ergibt ein kognitives komparatives vergleichendes pluralistisches metabibliographisches Panorama des Wissens.

Die Enzyklopädie „Orthodoxie in Bulgarien: Eine kurze historische Enzyklopädie" von Milan Kumanov, Historiker, Bibliographen, Archivar, der uns vor kurzem verlassen hat, wurde posthum von seiner Frau Prof. Dr. Alexandra Kumanova (mit ihrem Team) zur Veröffentlichung vorbereitet. *Die Enzyklopädie* ist die erste und einzigartige, die sich der Orthodoxie in Bulgarien widmet – ein Werk über *Bulgarica* mit 91 658 Informationseinträgen, die 90 Ereignisse und Phänomene, 2 434 Topoi, 4880 Personen, 794 Konzepte beschreibt. Die in Betracht genommenen 136 Publikationen erscheinen mit Hilfe von 857 Links als eine kognitive Einheit. 9 455 Artikel werden in alphabetischer Reihenfolge präsentiert. In systematischer Einheit wird ein Gestaltplan gegeben – die Beilagen, die 9 216 Informationseinträge widerspiegeln. Der vom Autor zitierte Quellenbestand, immer mit der Angabe entsprechender Seiten, besteht aus 6 289 bibliographischen Elementen gedruckter und handschriftlicher Dokumente, periodischer und fortlaufender, monographischer, traditioneller und virtueller Veröffentlichungen in 18 Sprachen.

Schlüsselwörter: *Encyclopedica – Bulgarica* – Welttopoi der Informatisierung in Bulgarien – Hypertext – Informationsmodellierung – Prof. Milen Kumanov – *„Orthodoxie in Bulgarien: Eine kurze historische Enzyklopädie"*

RÉSUMÉ

Le manuel *Encyclopedica: L'Orthodoxie en Bulgarie: Encyclopédie historique concise* de Prof. Alexandra Kumanova est le premier ouvrage cognitive dans le domaine scientifique et appliqué, enseigné de 2003 pour la première fois dans le cadre d'enseignement en sciences de bibliothèque et d'information à la Chaire des sciences de bibliothèque dans l'Université des sciences de bibliothèque et des technologies informationnelles.
Le compendium comprend 3 unités: 1. Arbre cadastral de l'encyclopédisme universel – la synthèse est faite sur le fond d'une analyse comparative de 84 encyclopédies englobant 1523 entités typographiques de différentes editions en 16 langues; 2. Les lieux de l'encyclopédisme universel – un sommaire phénoménologique des encyclopédies nationals et régionales et les écoles encyclopédiques divers; 3. La genèse et le genome de la pensée encyclopédique – une quintessence de l'experience à long terme de l'autheur – bibliographe, cognitologue, philosophe et sémiologue encyclopédique de l'espace informationnel – biblio-info-noosphère, dont les elements sont forms dans l'environnement informationnel du torrent énorme global de la perpétuité culturelle.

La dernière, 221 en ordre, édition encyclopédique de référence de Prof. Milen Kumanov (13.02.1942 – 22.11.2021) – *L'Orthodoxie en Bulgarie: Encyclopédie historique concise* (1. éd. – Sofia, 2023) est prise comme modèle de structuration de l'hypertexte encyclopédique qui contribue à la presentation et la promotion des principes encyclopédiques en tant qu'une image cognitive de référence informationnelle du movement universel encyclopédique, traitée comme une entité sémiologique et présentée sous la forme d'un atlas bibliographique cognitive universel, inculqué dans le sein de la bibliographie universelle – une vision cognitive, comparative, pluralistique et metabibliographique du savoir et des connaissances.

L'Orthodoxie en Bulgarie: Encyclopédie historique concise a été accomplie, à titre posthume, et preparée pour publication par Prof. Alexandra Kumanova (avec son éqipe) – c'est l'épouse de l'encyclopédiste recemment décédé qui était un historien, bibliographe et archiviste. Cette Encyclopedie est la première dans son genre de l'Orthodoxie en Bulgarie – un ouvrage de *Bulgarica* – couvrant 91 658 entités informationnelles; 90 événements et phénomènes; 2 434 lieux; 4 880 personnes; 794 notions; 136 editions, assemblées dans une unite cognitive par 857 références conjointes. Dans l'ordre alphabétique sont présentés 9 455 articles. Dans une globalité systématique a été donné un *gestaltplan* – avec des Suppléments couvrant 9 216 realitées informationnelles. 6 289 notices bibliographiques, citées avec precision par l'autheur, des documents imprimés et manuscrits, périodiques, monographies, publications traditionnelles et virtuelles en 18 langues.

Mots-clés: *Encyclopedica – Bulgarica* – lieux universels de l'informatisation en Bulgarie – hypertexte – modèle informationnel – Prof. Milen Kumanov – *L'Orthodoxie en Bulgarie: Encyclopédie historique concise*

ФАКЛОНОСЦИ XXXVI

ЕНЦИКЛОПЕДИКА „ПРАВОСЛАВИЕТО В БЪЛГАРИЯ (КРАТКА ИСТОРИЧЕСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ)" НА ПРОФЕСОР МИЛЕН КУМАНОВ

Диптих
по информационно моделиране на хипертекст:
Книга I.
Учебник по структуриране на *енциклопедия*

Автор и научна редакция на
„Православието в България
(Кратка историческа енциклопедия)" –
ПБ (КИЕ):
Проф. д-р Милен Куманов

Автор на учебника
„Енциклопедика",
библиографска редакция и
публикация на
ПБ (КИЕ):
Проф. д.п.н. Александра Куманова

Дейксис, графическа и библиографска редакция на изданието:
Д-р Николай Василев

Ново издание
Българска

Редакция,
предпечатна подготовка,
техническа редакция
и компютърна графика:
Д-р Николай Василев

Коректор:
Цветана Найденова

Печатни коли 112.6
Формат 70/100/32

ISBN 978-619-185-672-5
online ISBN 978-619-185-673-2

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

1784 София, бул. „Цариградско шосе" N 119
Тел./факс: 00 359 2 971 80 52
E-mail: unibit@unibit.bg
URL:
www.unibit.bg
www.sno.unibit.bg

© Академично издателство „За буквите – О писменехъ"
София, 2024